



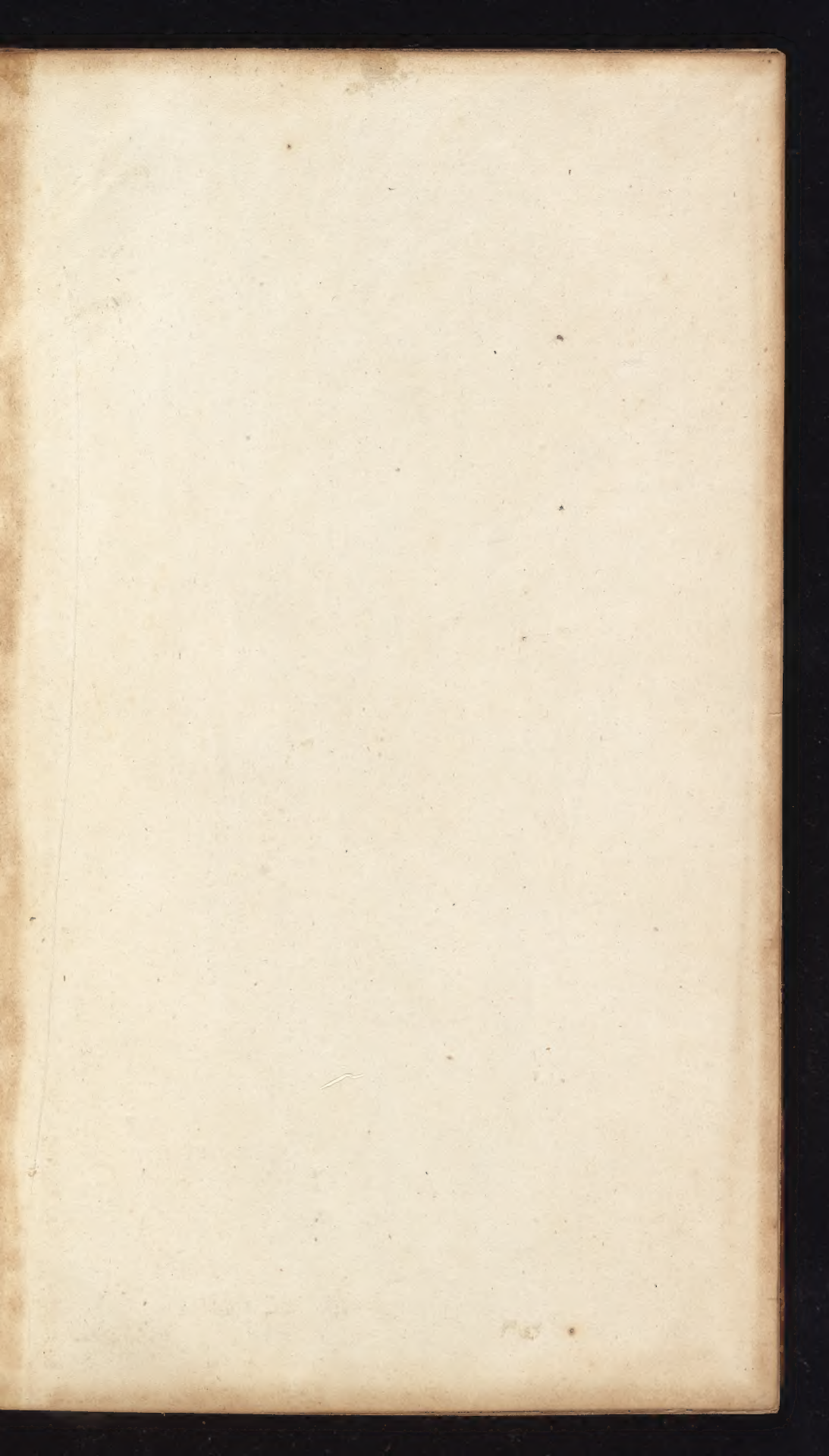


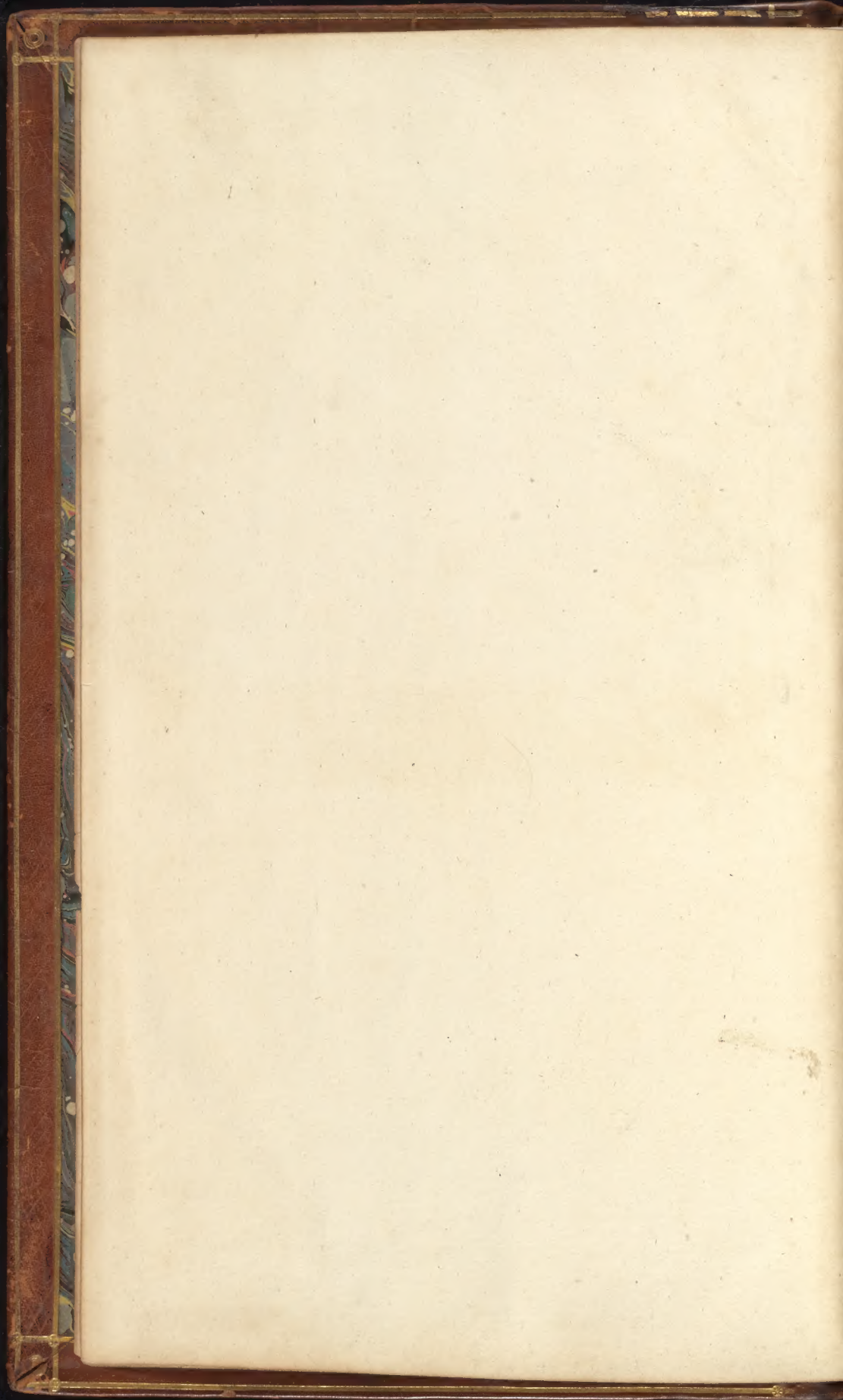
E.K. Waterhouse
1946

#4. 16.

Spent 1802.

[Title & Colophon cut & mounted]





FRANCISCI PETRARCHÆ FLO.

RENTINI, PHILOSOPHI, ORATORIS, ET
POETÆ CLARISSIMI, REFLORESCENTIS LITERATURÆ,
LATINÆ QVE LINGVÆ, ALIQVOT SECVLIS HORRENDA BARBARIE IN-
quinatæ, ac penè sepultæ, assertoris & instauratoris, OPERA quæ extant o-
mnia. In quibus præter Theologica, Naturalis, Moralisq; Philosophiæ præ-
cepta, liberalium quoq; artium Encyclopediam, Historiarum thesau-
rum, & Poësis diuinam quandam uim, pari cum ser-
monis maiestate, coniuncta
inuenies:

ADIECIMVS EIVSDEM AVTHORIS, QVÆ
HETEVSCO SERMONE SCRIPSIT CARMINA SIVE
Rhythmoi, in quibus Græcorum gloriam, Latinorum copiam, uiris hac ætate doctissimis æ-
quasse, imò suauitate & elegantia superasse multum, uisus est. Hæc quidem omnia nunc ite-
rum summi diligentia à uarijs mendis, quibus scatebant, repurgata, atque innumerabilibus
in locis, genuinæ integritati restituta, & in Tomos quatuor distincta.
Quæ uerò unoquoque Tomo continentur, uersa
pagina Lectori exhibebit.

INSIGNIORVM ATQVE DOCTISSIMORVM IN
RE LITERARIA VIRORVM, DE HOC AVTHO-
re testimonia in Præfatione habes.



BASILEÆ,
PER SEBASTIANVM HENRIC PETRI

Tomo primo hæc insunt.

De Remedijs utriusq; Fortunæ, lib. II.	fol. 1
De Vita solitaria, lib. II.	160
De Otio Religioforum, lib. II.	297
De Vera Sapientia, Dialogi II.	323
De Contemptu mundi, siue Secretorum, Dial. III.	332
Psalmi Pœnitentiales VII.	369
De Repub. optimè administranda, Liber.	372
De Officio & Virtutibus Imperatorijs, Liber.	386
Rerum memorandarum, lib. IIII.	392
Vitarum Virorum illustrium Epitome.	495
Supplementum epitomatis.	502
Beneueneruti de Rambaldi, Augustalis Liber.	516
De Pacificanda Italia exhortatio.	531
Ad ueteres Romanæ Reip. defensores, Oratio.	533
De libertate capefcenda, Hortatoria.	535
De Obedientia & fide uxoria.	541
De Auaritia uitanda, Oratio.	547
Itinerarium Syriacum.	557

Tomus secundus.

Epistolarum de Rebus familiaribus, lib. VIII.	567
Epistolarum ad quosdam ex ueteribus illustriores, lib.	704
Epistolarum sine titulo, Liber.	710
Epistolarum de Rebus Senilibus, Libri XVI.	fol. 735
Epistolarum Variarum Liber.	965
De suis ipsius, & aliorum ignorantia, Lib.	103
Galli anonymi Inuestiua.	106
Apologia contra Gallum.	108
Inuestiuarum contra Medicum quendam, lib. III.	107
Notha quæ falsò auctori tribuuntur.	117

Tomus tertius Carminum.

De Laurea sumenda Consultatoriæ Epist. V.	3
Receptæ Laureæ Priuilegium.	6
Bucolicorum Æglogæ.	8
Africa, siue de bello Punico, lib. IX.	24
Epistolarum Lib. III.	76
Testamentum auctoris.	116

Tomus quartus.

Auctoris quæ Hetrusco idiomate scripsit.	
Sonetti & Canzoni.	123
Triumpho.	182
Sonetti & Canzoni de diuersi Dotti.	199

IOANNES HEROLD

Höchstettersis, Ioanni Baderio affini suo, S. D.



OCIETATEM humanam, quam uitæ huius quasi communitatem quandam dicimus, æquitate atque huic coniuncta beneficentia contineri, apud bonos, BADERI optime, ueram semper, oraculiq; instar existimatam sententiam, constat: hinc Respub. bene instituta innocentia claruisse quidem, at perillustri exemplo, omni genere benignitatis ac liberalitatis, tam in suos quam in externos excelluisse: inde quoque Ciues priuatos (in quos, omne ex ratione institutæ administrationis, decus deriuatur) subsidia & integritatis, & synceritatis suæ accepisse uidemus. Qua quidem in re, maxime uiget, & quasi elucet BASILIENSIS hæc nostra Respublica, cum hac in urbe, maiorum consultationes omnes priuatorum uoluntates, in eo uersentur, ut iustæ pacis fruitio, uiolentia nulla perturbetur: ut amicitia cum exteris facta, tectaq; habeatur: ut in eos, quos iam dudum erga genus humanum pijs officijs defunctos norint, & grati, & benefici habeantur. In eo autem albo, non immerito, prima quidem serie censentur, ij uiri, qui eloquentiam ipsam instrumentis ingenuarum artium ditauerunt, ijsdemq; artibus omnem uirtutis splendorem adiungentes, elaborata ui dicendi, aut patriam suam sæpius periculo præsentissimo eximerunt, aut monimentis & literis mandarunt ea, quæ nescire, ut pudor ex ignorantia (quæ rerum humanarum pestis est nocentissima) prohibet: sic quæsitæ, audita, lecta, disputata, tractata, in rerum & actionum humanarum discrimine parata habuisse, Rebus publicis laudi atque utilitati semper fuit. Hos inter numerandus uenit FRANCISCVS PETRARCHA, cuius scripta quidem existimantium arbitrio, benignitate cœlesti, admiranda non esse haud potuere, imò ingenij & animi ui æternitatem consequi necesse fuit. Malo autem BADERI optime, testimonijs eorum, qui in literarum maxima laude uixerunt, de huiuscemodi scriptis, quam meo calculo uti. Ex quibus multorum instar erit, hac ætate Medicinæ Astrorumq; cognitione nobilissimus ille Hieronymus Cardanus Mediolanensis, qui in exemplis geniturarum, huius authoris natiuitatem ita delineat.

HIERONYMI CARDANI IUDICIUM.



VLTA in hoc uiro præclaro egregia fuisse. Primum, carminum suauitas elegans, qua per uniuersum orbem celebratur. Secundum est profunditas sensuum cum studio maximo. Tertium, perpetua manens ac indefessa gloria, ut etiam in Hispanicam linguam transierit. Quartum est cœlibatus & orbitas. Quintum, linguarum pluritas. Percalluit enim Latinam linguam ac Græcam. Suauiloquentia, insuper qua maior præstari

Epistola

non potest autoritas doctrinæ & eloquentiæ coniuncta, religio cum uita longiore, ex clementi hac cœli constitutione illi contigit.

At multos quibus ad uirtutem indoles, Philosophiæ quoque amor à natura adfuit, memoriam in posterum integritatis, aut neglexisse, aut non desiderasse legimus. Quum satis magna illa scriptionis gloria, quam hic noster adeptus fuerat, non contentus, diuino aliquo animi motu, processu ætatis reliquis hominibus, uitæ instituto synceriori, præstare omnino uoluerit, eo uerò tempore, quo tanta morum licentia, quanta deploratissimo hoc seculo uix esse potest: ea quoque in urbe, quæ domus est habita ac asylum humanæ fecis: ne quid dicam de fortunæ fauore, uel obnitente, omnia solutoris uitæ ac luxuriæ instrumenta obtrudere. Sed audiamus Ioannis Bocatij, ætate PETRARCHÆ uiri similis, testimonium.

IOANNIS BOCATII.



FRANCISCUS PETRARCHA cœlestis homo profectò & nostro æuo Poëta clarissimus, non ne spreto Babylone occidentali, atque Pont. Max. Beneuolentia, quâ omnes ferè Christiani summo perè cupiunt & procurant, & pileatorũ orbis cardinum, aliorumque Principum in Vallem clausam abiit insignem Galliæ solitudinem, locum ubi Sorgia fontium rex oritur, & ibidem omnem ferè floridam iuuentutem suam uillici unius contentus obsequio, meditando atque componendo consumpsit. Fecit equidem, stant uestigia, stabuntque diu, parua domus & hortulus, & dum Deo placet, testes uiuunt plurimi. Et paulò post. Credam'ne igitur tantæ dementiae fuisse Platonem, ut FRANCISCVM PETRARCHAM urbe pellendum iusserit? Qui à iuuentute sua cœlibem uitam ducens, adeò ineptæ Veneris spurcitas horret, ut noscentibus illum, sanctissimum sit exemplar honesti. Cui mendacium letalis est hostis, qui uisitorum omnium execrator est, & uenerabile ueritatis sacramentum, uirtutum decus & lætitia, & Catholicæ sanctitatis norma, pius, mitis, atque deuotus & adeò uerecundus, ut inde dicatur Parthenias alter. Est & insuper Poëtica gloriæ facultatis, Orator suauis & facundus, cui cum omnis pateat Philosophiæ sinus, est illi ingenium, præter humanum perspicax, memoria tenax, & rerum omnium, prout homini potest esse notitiâ plena, ex quo opera eius, tam prosaica, quàm metrica, quæ plura extant, tanto splendore resurgunt, tanta suauitate redolent, tanto florido ornatu spectabilia sunt, & lepore sonantium uerborum melliflua, & sententiarum succo mirabili sapida, ut cœlestis ingenij artificio potius, quàm humani fabrefacta credantur. Quid multa dixerim? profectò hominem superat & in longum mortalium uires excedit. Neque ego has laudes prædico, quasi antiquum hominem, & longis ante seculis defunctum commendem, quinimò, dum Deo placet, uiuentis atque ualentis merita refero, quem morfores egregij, si non literulis meis creditis, oculata fide, uidere potestis. Nec dubito ut ex eo contingat, quod ut plurimum famosis uiris contingere consueuit, ut ait Claudianus: Minuit præsentia famam. Imò audacter assero, quia huius superet præsentis famam. Tanta enim morum maiestate, tanta suauis eloquentiæ facundia, tanta etiam urbanitate & composita senectute conspicuus est, ut de eo quod apud Senecam moralem Philosophum de Socrate dici possit. Auditores scilicet eius, plus ex moribus, quàm ex uerbis traxisse doctrinæ.

Amplissimum hoc quidem, & liquidò ueritati datum, etsi amicitia atque amoris mutuo attributum uideri possit, apud eos nempè, qui stulta æmulatione, alienas laudes in suspensionem rapiunt libenter. Syncera uerò illa atque subtili teificatione Magni illius D. Erasmi Roterodami, quid potest esse laudabilius? cuius quidem de hoc nostro, uerba hæc sunt.

D. ERA.

Dedicatoria.

DES. ERASMI ROTÆ

R O D A M I.



Taq; reffloſcentis eloquentiæ Princeps, apud Italos uidetur fuiſſe FRAN-
CISCVS PETRARCHA, ſua ætate celebris ac magnus, nunc uix eſt in
manibus, ingenium ardens, magna rerum cognitio, nec mediocris eloquen-
di uis.

Ex hijs ſiquidem intelligi maximè poteſt, ornamenta illa innumerabilia quæ
dicendi magiſtro (à quo Philoſophia abeſſe nequit) & neceſſaria, & propria
ſunt, PETRARCHÆ cumulatè adfuiſſe. Quòd uerò rarò in manibus ſit,
id petulantix huius ſeculi tribuendum puto, quo aures teretes & religioſas,
uerborum uolubilitate demulcere, quam ſententiarum pondere prehendere
magis conſuetum. Certè uirum hunc emunctiſſimi iudicij, multa & in ſe, & in a-
lijs deſideraſſe, aliam quoque in eius mente reconditam, habuiſſe eloquentiæ
ſpeciem, quàm exprimere nec illi, nec alijs ulli haſtenus cōceſſum, in Libro, quo
de Sua ipſius & aliorum ignorantia grauiter ſanè & probè diſputat, facile de-
prehenditur. Id quod nec Ludouicus Viues, uir in omni literatura ſingularis,
nec Franciſcus Floridus præcocis & elegantiffimi ingenij iuuenis, cenſuris ſuis
diſſimularunt, quorum uerba adſcribam.

L V D O V I C I V I V I S.



FRANCISCVS PETRARCHA ab hinc annos paulò plures ducentis
Bibliothecas tam diu clauſas reſerauit primus, & puluerem, ſitumq; è monu-
mentis maximorum autorum excuſit: quo nomine plurimum ei Latinus ſer-
mo debet: Non eſt omninò impurus, ſed ſqualorem ſui ſeculi non ualuit pro-
ſum detergere, &c.

FRANCISCI FLORIDI

S A B I N I.



Vid tu cenſes ne Dantem, FRANCISCVM PETRARCHAM,
& Ioannem Bocatium Latinæ linguæ fuiſſe imperitos? minimè quidem. L-
mò & plurimum laudis inter eos meruit PETRARCHA, qui primus
apud Italos (niſi fallor) Latinam linguam diu ſepulſam, ex ruderibus & ue-
tuſtate, in lucem aſſerere adortus eſt. Quod tamen cum parum ſœliciter ſuc-
cederet, uel quia bona optimorum librorum pars deſideraretur, uel quòd o-
pus maius eſſet, quàm quod ab uno exactè perfici poſſet, ad Hetruſcam linguam ſe inuitus
contulit, quod ipſe edito de hac re carmine conſtitetur: tantum abeſt ut quiſquam inſiciari
ualeat. Nec aliud ſanè clamant eius opera Latinè ſcripta, quæ ſummum ingenium, nec me-
diocre eruditionem oſtendunt.

Horum iudicium multò magis confirmat elogium illud maximi illius Hiſto-
rici Pauli Iouiij, qui & parcus alieni operis laudator, ſeuera quoq; auris arbitrio
ſemper ſuperbus, Hetruſcæ tamen eloquentiæ palmam PETRARCHÆ tria-
buit, ac Gothica barbarie adobrutarum literarum Latinarum, alterũ facit quæ-
ſi parentem & aſſertorem, inquit enim:

PAVLI IOVII NOVOCO-

M E N S I S.



FRANCISCVS PETRARCHA eodẽ ciue, magiſtroq; ſuo Dantè, Hetr-
uſcæ linguæ facultatem conſtitutam planè, & certis adornatam numeris, flagran-
ter excepit, tanta ingenij ſolertia duriore molliendo & ſingulari ſuauiſſitate, uarijs
† ; modis

Epistola

modis flectendo numeros ut enatam dudum, & uix dum flores ostendētem eloquentiam, ingenti cultura ad absolutā maturitatis fructum, summumq; ideo exactā elegantiae fastigium perduxerit, eamq; laudem sic consecutus, ut in eo poëlis genere, amatorioq; præsertim, castitate, candore, dulcedine nobilium Poëtarum & primus, & ultimus, sanis à scribendo deterritis, existimetur. Sed tanti uiri iudicium illudens fortuna grauius fefellit, quum hæc aeternæ felicitatis spiritum habitura, tanquam temporaria despiceret, ut ex Latina Aphrica, unde ei in Capitolio insignis laurea præmiū fuit, certiorē & nobiliorem gloriam adsequeretur. Sed debeamus plurimum ingenuo sudore semper æstuanti, dum literas à multo æuo miserè sepultas, è Gothicis sepulchris excitaret, modò enim tanquam Italicæ linguæ conditorem & Principem, ab incomparabili diuini ingenij uirtute ueneremur.

Sed quid multis? in doctrina & differendiratione PETRARCHA hic nos ter, religione pius, grandis uerbis, sententijs admodum instructus, totus grauis apparet: in Historijs, si omnino perfectum neget, satis tamen elegantē, nusaquam infansem reperiēs. In Epistolis est acer, uehemens, nonnunquam dulcis & perfacetus, legendus quidem omnibus, præsertim de Rebus Senilibus, habet enim quo ingenium non solum acuat, uerumetiam & ali possit. Quis igitur neget, uel hunc PETRARCHAM, uel etiam alios uiros huic similes, à Rebus publicis benè institutis, meritò coli? quum etiam in maximis Reip. occupationibus studia doctrinæ nunquam intermiserint: semper aliquid elucubraverint negotijs obruti: uel à regendis rebus publicis, totos se ad rerum cognitionem transtulerint, ut hominum mentes excellentissimorum suorum ingeniorum inuentis, ad honestatem uirtutesq; fingerent, omneq; suum tempus ea una in re consumpserint. Quis credet Ciceronem ipsum conseruatae Romæ, quam linguæ Latinæ ac Philosophiæ assertæ gloriæ fructum legisse uberius rem? quid enim rogo, ea ex urbe, quam ex ferro & facibus truculentissimi Parricidæ Catilinæ, eripuerat uigilantissimus Cos. præter stupendas illas ruinas, extat: cum tamen Oratoris illius clarissimi in dicendo maiestas, ac Philosophi summi, præclara tot literarum monumenta, in ipso Urbis interitu, non modò Latini sermonis puritate, uerū penè ipsam etiam ciuitatem Remq; pub. tueantur, testimonium ac exemplar optimorum suorum consiliorum exhibeant. Eæ propter ex ciuibus huius urbis nonnulli, tales uiros splendidissimo, eoq; immortalis officio prosequi solent, describendis, atque in plurima exemplaria scriptis illorum effingendis, summa quidem artis industria, sumptuumq; impensa fermè immani. Hos inter fide & diligentia HENRICVS PETRI uir clarus, cum ne plurimi eorum authorum, qui quæ imitanda, aut uitanda posteris tradiderunt, interciderint, artis adminiculo prouidere soleat, FRANCISCI PETRARCHÆ Florentini scripta omnia typis suis cudit, in quibus orationis genus uniuersum, adipalem quandam dictionem atque Asiaticam magis, quam tenue aut exile aliquid sonat. Cæterum hæc scripta maiori ex parte ultimam limam authoris non senserunt, uerum ab excessu ipsius, quum aut dispersa paucorum manibus tererentur, aut in scrinijs abdita seruarentur, pio sanè at festinato & penè præcipiti amicorum officio congesta ad nos peruenisse, uideri possunt, quandoquidem innumeris in locis genuina illa dictio deprauata, aut sententiarum corrupta integritas, qua de re, ut sibi persimilis in lucem tandem prodiret, sudandum mihi profectò fuit multum, uigiliarum autem mearum testem ubicunque ueteris æditionis exemplum occurret, producere possum. Dissimulare autem nequeo, quantum hic debeam BONIFACIO AMERBACHIO, uiro, quo hæc urbs BASILIENSIS, uirorum optimorum

Dedicatoria.

rum semper feracissima, clariorem, aut patriæ amantiorem uix protulit, cui quidem in iuris prudentia hoc æuo neminem anteponas. Is quod ex sacro la- uacro filium meum leuauit, susceptionis iure coniunctus mihi atq; charissimus, præceptoris officio, atq; plùs quam paternis beneficijs mihi uenerandus, ex- emplar, non tamen omnium scriptorum PETRARCHÆ, benignitate con- sueta, exhibuit quod à doctissimo uiro, multis in locis restitutum, haud parum lucis huic emendationi attulit. Eadem facilitate erga me usus est CONRADVS LYCOSTHENES, uir de literis optimè meritus, qui sæpius despondenti animum mihi hortatu & iudicio suo politori, calcar, addidit, ut tandem susce- pti laboris ad finem percurrerem. Nec minimus mihi labor fuit, ea quæ Etru- sco sermone author scripsit emendare, cum Italorum præstantissimorum in- genia, id genus scripti multum exerceat, plurimis uerò in locis, ac sæpius euul- gatum, ad Dialectos uarios, aut commentatorum opinionibus, aut typogra- phorum festinatione detortum sit. Sed GESVALDI castigatione ac FRAN- Cisci ALVNI Thesauris adiutus, summa uoluptate, hanc lectionem, studiij mei, mihi refricare memoriã, sensi, quod ante uiginti annos SENARVM in urbe (Hetruriæ altero oculo Mineruæ & Martis asylo, in ædibus uerò gen- tis Landucciorum illustris, atq; apud AMBROSIVM NVTIVM uirum ea in Rep. per omnes honorum gradus uersatum) in ediscendis ijs carminibus, magnoperè me torfit. Accessit præceptoris mei & amici coniunctissimi COE- LII SECUNDI CVRIONIS, uiri Itali & doctissimi illustre iuuamen, qui Germano mihi, in dubijs nonnunquam & abstrusioribus sententijs hæsitanti, non defuit, eamq; operam præstitit, ut facile sperem, lectionem hanc puriorem, omnibus & gratam, & acceptam fore. Hæc de authore, deq; scriptis ipsius, ias- tis. Iam uerò tibi BADERI optime, ut hanc meam inscriptionem prebent restat, licet haud ignarus sim, rationes meas omnes, ea qua es humanitate, & ex amore tuo, à te aestimari, cum tibi sim charissimus: extat enim hoc quando id mihi tuis literis ostenderis, unumq; illud omnes, qui istinc de te ad nos uenia- unt, pleno ore commemorant, nunquam nisi honorificentissimam mei memo- riam te facere, in me colendo etiam alacriorem indies fieri. Gratum igitur hunc in me tuum animum, mihi esse mirum non est, ingratis uerò omnium sim oportet, si iam diu quærenti mihi, quo potissimum genere uel scripti, uel officij, pari studio & eadem uoluntate erga te affectum me esse ostenderem, nunc uel ultro oblatam occasionem negligam. Noui erga literas bonas quo amore fla- gres, quo studio arteis liberales, quibus à pueritiâ floruisti, amplectaris, quan- tum Philosophiæ & diuini, & humanæ tribuas. Quibus quum per omnem uia- tam plurimum insudaueris, etiam iuris prudentiæ religiosioris splendorem ad- iunxisti, exornatam eam quidem, & præter morem, eloquentia ac dicendi ge- nere haud uulgarî illustratam, ita ut tibi genium esse PETRARCHÆ quàm simillimum, eius uerò ocium deesse, atq; ob id huius authoris scripta, ritè dedi- cata esse, iurare ausim. Accedit altitudo illa animi, qua hoc turbulentissimo re- rum statu (à sodalibus iam olim, lætis ac integris suffragijs in Maiorem flami- nem apud Argentoratenses, phani Diui Petri, quem uocant Iuniorem, susce- ptus) & dignitatem tuam, & collegij res tue arc, exemplo quidem hominis con- tinentissimi, atq; quàm noster hic tam probè depinxit, in utramq; fortunam pa- rati: unde de tua uirtute illud haud contemnendum iudicium, eorum uirorum præfer-

Epistola Dedicatoria.

præsertim, qui etiam à remotissimis nobis in orbis partibus, aut Romæ in Senatorum purpuratorum numero integriores habentur, aut apud nostros summo loco nati, te colunt, obseruant & amant. At multo magis, crede mihi, meum in te studium excitauit, in literatos illa tua splendida munificentia atque liberalitas, qua præter sanguine tibi iunctos atque foelicis indolis, nobilia adolescentulorum ingenia prosequi, sumptibusque honestis ad studia bona prouehere soles, imò omni genere hilaritatis, futuræ frugis significationes in pueris allicere & excitare. Huius tuæ largitatis testis certissimus Immanuel unicus mihi, & propter infirmiore ualitudinem incertæ spei puer, quem nuper dono liberasti, mirum in modum ad studia bona, quibus tibi solum placere posse, sentit, incendisti, ea quoque de re tibi plurimum me debere, uel aliorum existimatione, facti cogor. Quoniam uerò meritis in me tuis, ne uoluntati erga te meæ, hoc quidem tempore satisfacere potui, rogo te BADERI optime, ut hos quos lectio huius authoris fructus suppeditabit, ita colligas, ut hac inscriptione, me tanquam saluberrimorum bellariorum indicem, fuisse tibi non obliuiscaris: tibi quoque persuadeas, quam affinitatis necessitudo nostra, atque propensio tuus in me animus postulat, eam erga te meam reuerentiam, aliquando me omnium doctorum & bonorum clarò iudicio comprobaturum.

Vale. Basileæ. Cal. Martij. Anno à nato
Christo. CIO. IO. LIIII.

DE ORL

DE ORIGINE; VI- TA, CONVERSATIONE ET studiorum suorum successu, ipsiusmet auctoris Epistola.

FRANCISCVS PETRARCHA PÖ.

STERITATI S.



VERIT tibi forsā de me aliquid auditum, quanquam & hoc dubium sit, an exiguum & obscurum longē nomen, seu locorum, seu temporum peruenturum sit: & illud forsitan optabis, nosse, quid hominis fuerim, aut quis operum exitus meorum, eorum maxime, quorum ad te fama peruenierit, uel quorum tenue nomen audieris? & de primo quidem uariæ erunt hominum uoces: ita enim ferme quisque loquitur, ut impellit non ueritas, sed uoluptas, nec laudis, nec infamiæ modus est. Vestro de grege unus: fui autem mortalis homuncio, nec magnę admodū, nec uilis originis, familia (ut de se ait Augustus Cęsar) antiqua: natura quidē, non iniquo, neq; intuerundo animo, nisi ea consuetudo contagiola nocuisset, adoleſcentia me fecellit, iuuenta corripuit, senectā autem correxīt, experimentoq; perdocuit, uerum illud,

quodd diu antē perlegeram: quoniam adoleſcentia & uoluptas uana sunt: imō ætatum, temporumque omnium conditor, qui miseros mortales de nihilo tumidos, aberrare sinīt interdum, ut peccatorum suorum, uel serō memores sese cognoscant. Corpus iuueni, non magnarum uirium, sed multæ dexteritatis obtigerat, forma non gloriō excellenti, sed quæ placere uiridioribus anis posset, colore uiuido, inter candidum & subnigrum, uiuacibus oculis, & uisu per longum tempus acerrimo, qui præter spem, supra sexagesimum ætatis annum me destituit, ut indignanti mihi, ad ocularium confugiendum esset auxilium: tota ætate sanissimum corpus, senectus inuasit, & solita morborum acie circumuenit. Honestis parentibus, Florentinis origine, fortuna mediocri, & (ut uerum fatear) ad inopiam uergente, sed patria pulsus, Aretij in exilio natus sum, anno huius ætatis ultimæ, quæ à CHRISTO incipit M. CCC. IIII. die Lunæ, ad auroram, Cal. Augusti, diuitiarum contemptor eximius, non quod diuitias non optarem, sed labores, curasque oderam, opum comites inseparabiles, non ut ista cura esset, lautarum facultas epularum: ego autem tenui uictu, & cibis uulgaribus uitam egi lætius, quā cum exquisitisimīs dapibus omnes Apitij successores. Conuiuia quæ dicuntur (cū sint commestationes, modestiæ & bonis moribus inimicæ) semper mihi displicuerunt, laboriosum & inutile ratus sum, ad hunc finem uocare alios, nec minūs ab alijs uocari. Conuiuere autem cum amicis adēd iucundum, ut eorum superuentu nil gratius habuerim, nec unquam uolens, sine socio cibum sumpserim. Nihil mihi magis, quā pompa displicet, non solum quia mala & humilitati contraria, sed quia difficilis & quieti aduersa est. Amore acerrimo, sed unico & honesto, in adoleſcentia laboraui, & diutius laborassem, nisi iam tepescens ignem, mors acerba, sed utilis extinxisset. Libidinum me prorsus expertem dicere posse, optarem quidem, sed si dicam mentiar, hoc securē dixerim, me quam seruore ætatis & complexionis ad id raptum: uilitatem illam tamen semper animo execratum: mox uerō ad quadagesimum annum appropinquans dum adhuc & caloris satis esset, & uirium, non solum factum illud obscenum, sed eius memoriam omnem sic abiecti, quasi nunquam fœminam aspexissem: quodd inter primas fœlicitates meas memoror, Deo gratias agens, qui me adhuc integrum & uigentem, tam uili & mihi semper odioſo seruitio liberauit. Sed ad alia procedo. Sensi superbiam, in alijs non in me, & cū paruus fuero semper, minor iudicio meo fui. Ira mihi persæpē, nocuit alijs nunquam: amicitiarum appetentissimus honestarum, & fidelissimus cultor fui, intrepidē gloriōr, quia scio me uerum loqui, indignantissimi animi, sed offensarum obliuioſissimi beneficiorum permemoris. Principum ac regum familiaritatibus, & nobiliū amicitijs usque ad inuidiam fortunatus fui. Sed hoc est supplicium senescentium, ut suo-

†† rum

Fran. Petrarch.

rum sapissimè mortes fleant. Maximi regum, & meæ ætatis amarunt & coluerunt me, cur autem nescio, ipsi uiderint, & ita cum quibusdam fui, ut ipsi quodammodo mecum essent, & eminentiæ eorum nullum tædium, commoda multa perceperim. Multos tamen eorum quos ualde amabam effugi, tantus fuit mihi insitus amor libertatis, ut cuius uel nomen ipsum liberrati, uel illi esse contrarium uideretur, omni studio declinarem. Ingenio fui æquo potiùs, quàm acuto, ad omne bonum & salubre studium apro, sed ad moralem præcipuè philosophiam, & ad poeticam prono. Quam ipsam processu temporis neglexi, sacris literis delectatus, in quibus sensi dulcedinem abditam, quam aliquando contempseram, poeticis literis non nisi ad ornatum reservatis. Incubui unicè inter multa, ad noticiam uerutaris, quòdnam mihi semper ætas ista displicuit, ut nisi me amor charorum in diuersum traherèt, qualibet ætate natus esse semper optauerim, & hanc obliuisci nîsus, animo me alijs semper inferere. Historicis itaque delectatus sum, non minùs tamen offensus, eorum discordia, secutus in dubio, quo me uel ueri similitudo rerum, uel scribentium traxit auctoritas: eloquio, ut quidam dixerunt, claro ac potenti, ut mihi uisum est fragili & obscuro, neque uerò in communi sermone cum amicis aut familiaribus eloquentiæ unquam cura me arigit, mirorquæ eam curam Augustum Cæsarem accepisse. Vbi autem res ipsa, uel locus, uel auditor aliter polcere uisus est, paulò annisus sum, idque quàm effaciter nescio, eorum sit iudicium coram quibus dixi. Ego modò benè uixissem, qualiter dixissem parui facerem, uentosa gloria est, de solo uerborum splendore famam quærere. Tempus mecum sic uel fortuna, uel uoluntas mea, nunc usque partita est. Primum illum uitæ annum, neque integrum Aretij egi, ubi in lucè natura me protulerat, sex sequentes, Ancisæ paternio in rure, supra Florentiam quatuordecim passuum millibus, reuocata ab exilio Genitrice, octauum Pisis, nonum ac deinceps in Gallia Transalpina ad læuam Rhodani ripam, Auinio urbi nomen, ubi Romanus Pontifex turpi in exilio CHRISTI tener Ecclesiam, & tenuit diù, licet ante te paucos annos Urbanus V. eam reduxisse uideretur in suam sedem, sed res, ut patet, in nihilum redijt, ipso, quòd grauiùs fero, tunc etiam superflite, & quasi boni operis penitente: qui si modicum plus uiuisset, haud dubiè sensisset, quid mihi de eius habitu uideretur: iam calamus erat in manibus, sed ipse confestim gloriosum principium ipsum, cum uita destituit infelix: quam feliciter ante Petri aram mori, & in domo propria potuisset. Siue enim successores eius, in sua sede mansissent, & ipse boni operis auctor erat, siue abiissent, & tanto ipsius clarior uirtus, quantò illorum culpa conspectior: sed hæc longior atque incidens est querela. Ibi igitur uentosissimi annis ad ripam pueritiam sub parentibus, ac deinde sub uanitatibus meis adolescentiam totam egi: non tamen sine magnis digressionibus. Namque hoc tempore Carpentoras ciuitas parua, & illi ad orientem proxima, quadriennio integro me habuit: inque his duabus aliquantulum Grammaticæ, Dialecticæ, ac Rhetoricæ, quantum ætas potuit didici, quantum scilicet in scholis disci solet, quòd quantum sit, charissime Lector, intelligis. Inde ad Montem Pessulanum, legum ad studium profectus, quadriennium ibi alterum: inde Bononiam, & ibi triennium expendi, & totum Iuris ciuilis corpus audiui, futurus magni prouectus adolescens, ut multi opinabantur, si cæpto insisterem: ego uerò studium illud omne destitui, mox ut me parentum cura destituit, non quia Legum mihi non placeret auctoritas, quæ absque dubio magna est, & Romanæ antiquitatis plena, qua delector, sed quia earum usus nequitia hominum deprauatur: itaque piguit perdiscere, quo inhonestè uti nollem, & honestè uiuì possem, & si uellem, puritas inscitia tribuenda esset. Itaque secundum & uigesimalium annum agens, domum redij, domum uoco Auinionensem illud exilium, ubi ab infantia meæ sine fueram: habet enim consuetudo proximam uim naturæ. Ibi ergo iam nosci ego, & familiaritas mea à magnis uiris expecti cœperat. Cur autem, nescire nunc me fateor & mirari, tunc equidem non mirabar, ut qui mihi more ætatis omni honore dignissimus uiderer, ante alios expertus fui à Columnensium clara & generosa familia, quæ tunc Romanam curiam frequentabat, dicam melius illustrabat, à quibus accitus, & mihi nescio, an & nunc, & tunc certè indebito in honore habitus, ab illustri & incomparabili uiro Iacobo de Columna Lombariensi tunc Episcopo, cui nescio an parem uiderim, seu uisurus sim, in Vasconiam ductus, sub collibus Pyreneis ætatem propè cælestem, multa & domini, & comitum iucunditate transegi, ut semper tempus illud memorando suspirem. Inde rediens, sub fratre eius Ioanne de Columna Cardinale, multos per annos non quasi sub domino, sed sub patre, imò ne id quidem, sed cum fratre amantissimo, imò mecum & propria mea in domo fui: quo tempore iuuenilis me impulit appetitus, ut & Gallias, & Germaniam peragrarem, & licet aliæ causæ fingerentur, ut professionem meam, meis maioribus approbarem: uera tamen causa erat, multa uidenti ardor ac studium. In qua peregrinatione Paulios primum uidi, & delectatus sum inquirere, quid uerum, quid uerè fabulosum de illa urbe narraretur: inde reuersus Romam adij, cuius uidentæ desiderio ab infantia ardebam, & huius familiæ magnanimum genitorem Stephanum de Columna, uirum cuilibet antiquorum parem, ita colui, atque ita sibi acceptus fui, ut inter me & quemlibet filiorum nil diceret interesse: qui uiri excellentis amor, & affectus usque ad uitæ eius extremum, uno erga me semper tenore permansit, & in me nunc etiam uiuit, neque unquam desinet.

De Origine & Vita sua.

finet, nisi ego antè desiero. Inde etiam reuersus, cum omnium, sed in patris illius rædiosisimæ urbis fastidium atque odium naturaliter animo meo insitum ferre non possim, diuerticulum aliquod quasi portum quærens, reperi uallem perexiguam, sed solitariam atque amœnam, quæ Clausa dicitur, quindecim passuum millibus ab Auinione distantem, ubi fontium rex omnium Sorgia oritur: captus loci dulcedine, libellos meos, & me ipsum illic transtuli, longa erit historia, si pergam exequi, quid ibi multos ac multos egerim per annos, hæc est summa quod quicquid ferè opusculorum mihi excidit, ibi uel actum, uel cœptum, uel conceptum est: quæ tam multa fuerunt: ut usque ad hanc ætatem me exerceant ac fatigent. Fuit enim mihi ut corpus, sic ingenium magis pollens dexteritate, quàm uiribus. Itaque multa mihi facilia cogitatu, quæ executione difficilia prætermisi, hic mihi ipsa locorum facies suggessit, ut Bucolicum Carmen syluestre opus aggrederer, & Vitæ solitariæ libros duos ad Philippum semper magnum uirum, sed paruum tunc Episcopum Cauallicensem, nunc magnum Sabinensem episcopum Cardinalem, qui mihi iam solus omnium ueterum superstes, non me episcopaliter, ut Ambrosius Augustinum, sed fraternè dilexit ac diligit. Illis in montibus uaganti, sexta quadam feria, maioris hebdomadæ, cogitatio incidit & ualida, ut de Scipione Africano illo primo, cuius nomen, mirum unde, à prima mihi ætate charum fuit, poëticum aliquid Heroico carmine scriberem, quod tunc magno cœptum impetu, uarijs mox distractis curis intermisi, sed subiecti de nomine Africæ nomen libro dedi, operi nescio, qua uel sua, uel mea fortuna, dilecto multis, antequam cognito. Illis in locis moram trahenti, dictu mirabile, uno die, & ab urbe Roma Senatus, & de Parisijs Cancellarij studij ad me literæ peruenerunt, certatim me ille Romam, ille Parisius ad percipiendam lauream poëticam euocantes, quibus ego iuueniliter gloriabundus, & me dignum iudicans, quo me dignum tanti uiri iudicarent, nec meritum meum, sed aliorum librans testimonia, parumper tamen hæsitauit, cui potius aurem darem: super qua consilium Ioannis de Columna Cardinalis supranominati per literas experij: erat enim adeò uicinus, ut cum libi serò scripsissem, die altero ante horam tertiam responsum eius acciperem, cuius consilium secutus, Romanæ urbis auctoritatem omnibus præferendam statui, & de approbatione consilij eius, mea duplex ad illum extat Epistola. Iui ergo, & quamuis ego more iuuenum, rerum mearum benignissimus iudex essem, erubui tamen, de me ipso testimonium sequi, uel eorum à quibus euocabar, quod proculdubio non fecissent, nisi me dignum oblato honore iudicassent: unde Neapolim primùm petere institui, & ueni ad illum summum, & Regem, & Philosophum Robertum, non regno quàm literis clariorem, quem unicum Regem & scientiæ amicum, & uirtutis nostra ætas habuit, usque de me, quod libi uisum esset, censeret, à quo qualiter uisus, & cui quàm acceptus fuero, & ipse nunc miror, & tu si noueris Lector, puto mirabere. Audira autem aduēctus mei causa, mirum in modum ex hilaratus est, & iuuenilem cogitans fiduciam, & forsitan cogitans honorem, quem peterem sua gloria non uacare, quod ego eum solum iudicē idoneum ē cunctis mortalibus elegissem: quid multa? Post innumeras uerborum collationes, uarijs de rebus, ostensamque sibi Africam illam meam, qua usque adeò delectatus est, ut eam sibi inscribi, magno pro munere posceret: quod negare nec potui, certè nec uolui, super eo tandem, pro quo ueneram certum mihi deputauit diem, & à meridie ad uesperam me tenuit, & quoniam crescente materia, breue tempus apparuit, duobus proximis diebus idem fecit, sic triduo excussa ignorantia mea, die tertio me dignum laurea iudicauit. Eam mihi Neapoli offerebat, & ut assentiret precibus, etiam multis urgebat, uicit amor Romæ, uenerandam tanti Regis instantiam: itaque inflexibile propositum meum cernens, literas mihi & nuncios ad Senatum Romanum dedit, quibus de me iudicium suum, magno fauore professus est, quod quidem tunc iudicium regium, & multorum, & meo in primis iudicio consonum fuit, hodie & ipsius, & mecum, & omnium idem sentientium, iudicium non probo: plus in eum ualuit amor, & ætatis fauor, quàm ueri studium. Veni tamen, & quamlibet indignus: tanto tamen fretus, sisusque iudicio, summo cum gaudio Romanorum, qui illi solennitati interesse potuerunt, lauream Poëticam, adhuc scholasticus rudis adeptus sum: de quibus etiam, & carmine, & soluta oratione Epistolæ meæ sunt: hæc mihi laurea, scientiæ nihil: plurimum uerò quæsiuit inuidiæ. Sed hæc quoque historia longior est, quàm poscat hic locus: inde ergo digressus Parmam ueni, & cum illis de Corrigha uiris in me liberalissimis atque optimis, sed inter se malè concordibus, qui tunc urbem illam tali regime gubernabant, quale nec antè in memoria hominum habuerat ciuitas illa, nec ætate hac, ut auguror, habitura est, aliquantulum tempus peregi, & suscepti memor honoris, sollicitusque ne indigno collatus uideretur, cum die quodam in montana conscendens, fortè trans Entiam amnem, Rheginis in sinibus syluam, quæ Plana dicitur, adissem, subitò loci specie percussus, ad intermissam Africam styllum uerti, & seruore animi, qui sopitus uidebatur excitato, scripsi aliquantulum de illo, post continuis diebus, quotidie aliquid, donec Parmam rediens, & repostam ac tranquillam nactus domum, quæ postea empta, nunc etiam mea est, tanto ardore opus illud, non magno in tempore ad exitum deduxi, ut ipse quoque nunc stupeam. Inde reuersus ad fontem Sorgiæ, & ad solitudinem Transalpinam redij, cum iam quartum & tricesimum ætatis an-

Fran. Petrarchæ Epistola.

num post terga relinquerem, diuque & Parmæ, & Veronæ uersatus, & ubique Deo gratias, charus habitus, multò ampliùs quàm ualerm. Longum post tempus, uiri optimi, & cuius nescio, an è numero dominorum quisquam similis, sua ætate uir fuerit, imò uerò scio, quod nullus Iacob de Carrharia iunioris famæ præconio beneuolentiam adeptus, nuncijs quoque & literis, usque trans Alpes, quando ibi eram, & per Italiam ubicunque fui, multos per annos tantis precibus fatigatus sum, & in suam sollicitatus amicitiam, ut quamuis de fœlicibus nil sperarem, de creueram tandem ipsum adire, & uidere, quid sibi hæc magni, & ignoti uiri tanta uellet instantia: itaque serò quidem Patauium ueni, ubi ab illo clarissimæ memoriæ uiro, non humanæ tantum, sed sicut in cœlum fœlices animæ recipiuntur, acceptus sum tanto cum gaudio, tamque inæstimabili charitate ac pietate, ut quia æquare eam uerbis posse non spero: silentio opprimenda sit. Inter multa sciens me clericalem uitam à pueritia tenuisse, ut me non sibi solùm, sed etiam patriæ arctiùs astringeret, me Canonicum Paduæ fieri fecit, & ad summam si uita sibi longior fuisset, mihi erroris & itinerum omnium finis erat, sed heu nihil inter mortales diuturnum, & si quid dulce se obtulerit, amaro mox fine concluditur, biennio non integro eum mihi & patriæ, & mundo cùm dimisisset, Deus abstulit, quo nec ego, nec patria, nec mundus (non me fallit amor) digni eramus. Et licet filius sibi successerit prudentissimus, & charissimus uir, & qui per paterna uestigia, me charum semper atque honoratum habuit: ego tamen illo amisso, cum quo cùm magis mihi præsertim de ætate couenerat, redij rursus in Gallias stare nescius: non tam desiderio uisa millies reuifendi, quàm studio, more ægrorum, loci mutatione rædijs confulendi.

V I T A

VITA FRANCISCI

PETRARCHÆ V. C. PER HIERONY.

MVM SQVARZAFICHVM ALEXAN.

DRINVM, AD PETRVM CONTARE-

num Venetum Patricium

scripta.



VANQVAM non sim nescius FRANCISCI PETRARCHÆ vitam
haud facile scribi posse: tamen onus hoc aggrediendum, mei muneris es-
se duco, fateor multos illam scriptitasse, sed multa sibi inconuenientia.
seu negligentia, seu quia nota illis non erant, scripta non esse conspex-
erim. Et tam caliginosè nonnulla referuntur, ut illum, quem illustrare uo-
luerunt, non seruatò scribendi ordine, obscurum potius reddiderunt, i-
taque indolui ipse mecum, uicem tanti uiri, ut qui literas Latinas per
mille annos sopitas, ad nos reuocauerit, sic oblittera ferre non potui, &
sicuti illius cogitatio multarum rerum, nouarum & ueterum nunquam
ieiunia fuit: sic nos etiam (pro uiribus) omnes eius partes attingemus,

præsertim quæ memoratu digna uidebantur. Fuit igitur FRANCISCVS PETRARCHA ge-
nere Hetruscus, Florentinus origine, & antiqua, & fortunæ mediocri, patre Petrarcho, matre Læ-
tha; & ad inopiam urgente. Fuit pater in ea ciuitate scriba reformationum, quod officium, cum
dignitate multos exercuit annos: sed cum factiosis (quibus semper ea ciuitas plena est) à quibus
Dantes Aligerius, paulò antè pulsus fuerat, in suspensionem uenisset, unà cum uxore exilio multat-
ur. Aretium se contulit, hunc ibi in exilio filium concepit & peperit. Natus est anno à natali
Christiano M. CCC. IIII. xiiij Cal. Sextilis, ad auroram die Lunæ, & in festo sanctæ Margare-
tæ, tanto matris labore, & discrimine (& ut uerbis suis utar) ut non obstetricum modo, sed medi-
corum iudicio, diu exanimis haberetur: tunc Cæsareos fasces Albertus dux Austriæ, inter Germa-
nos potens habebat. Primum ibi annum, & non integrum suæ uitæ egit, mater deinde multorum
nobilium precibus exilio reuocatur, infantulum in uillam paternam secum derulit, loci nomen
est Ancisa in agro Florentino XIIII millia passuum procul à ciuitate. Alter autem filius Ghi-
rardus nomine, quia maior erat natu, cum patre remansit: sperabant exules (quorum magna
pars Aretium confugerat) in patriam reuerti, ferebatur Albertum Austriæ ducem, quem supra
nominauimus, Italiam petiturum, & Gibellinam factionem, quam propitiam sibi habuerat, in
sedes paternas repositurum. Petrarcha cum matre ruri commoranti, usque in annum septimum
enutritur. Petrarchus pater, uidens in patriam reditum incassum iri, rure reuocata uxore, & filio,
Pisas se transtulit, sed prius tota Tuscia circumuagatus. Ferebatur puellus, præualidi cuiusdam
iuuenis dextra, pannis obuolutus, ne tenellum corpusculum aliquo tactu offenderetur: & (ut ip-
se dicit) non aliter quàm Metabus Camillam, nodoso de stipite pendentem, ne periclitaretur
baiulabatur: sed in transitu Arni fluminis equus lapsu pedis genuflectitur, & iuuenis ille, in qui-
bus dextris tenebatur, labitur, & dum sibi creditum onus saluare nititur, propè uolentia gurgi-
tis submergitur. Erat igitur, cum Pisas uenit, annorum septem: octauum illic egit, cum tanta spe
mirabilis probitatis, & laudis, ut ab omnibus desideraretur. Tantam ingenij famâ pro indole con-
secutus est, ut inter æquales omnes excederet, & mores puerorum, ab eo tanquam magno censor
 componebantur, tanto cum iudicio & maturitate, ut ab omnibus laudaretur. Erat facie pulchra,
& eleganti, oculi uiuaces, ut corruscantes scintille, intuitus sapientiæ plenus, qui uigor representa-
batur, & grauitas. Totum uerò corpus, pro ætatis initio decorum & solidum, sic singula correspon-
debât membra, quid de eius mirabili eloquentia dicâ? Quæ tanta esse demonstrabatur, ut quibus-
cunque rebus uoluerit, ea uti posset. Ordo, & summa rerû eius pueritie ista fuit, quæ deinde ges-
sit, explicemus. Petrarchus pater cognoscens in Italia uitam degi non posse, in Galliam trās alpi-
nam proficiscendum est ratus, ut aliquid lucelli ad familiam nutriendam cōlequeretur: nam mor-
tuo Bonifacio VII Pont. Clemens V. successor fuit, & eius sedem Auinioni posuerat, omnes
undique populi illuc confluebant: sic & ipse relicta Pisa, Auinionem perrexit, & quia onus ine-
rat familiæ maritimum iter elegit, & nauigando haud procul, Massiliæ naufragium passus, & pa-
rum absuit, quin cum tota familia submergeretur. In curia nouæ Babylonis (ut ipse ait) rebel-
lionatus officium exercuit, seu ut aliqui uolunt mercaturam: quæstus enim gratia Auinionem mo-
ræbatur. Sed ob magnam hominum confluentiam, qui sedem Apostolicam prosequabantur, nec
ciuitas illa tantæ gentis ingluuie capax erat, proinde publico edicto factum fuit, quos haberet

Vita Fran. Petrarchæ

quisque filios, pariter pueros, & sœminas, & gens, quæ incommoda uideretur proxima in oppida, & uillas adduceret. Puer quoque Franciscus, Carpentorias mittitur, quod Auinioni ad Orientem proximum est, sed dum in hoc oppido, per quatuor commoratus esset annos, in quo quidem tempore literas primum libare cepit: inque his duabus urbibus, Grammaticam, Dialecticam, atque Rhetoricam, quantum in scholis percipi potest, edidit, cuius de ingenij acrimonia, præceptores admirabantur, ut aliquod diuinum in illo intuerentur, persæpe patri dixerunt: Te beatum reputamus Petrarcho, quandoquidem filium, ad omnes disciplinas capeſcendum promptum habentem ingenium, genuisti. Percreſcebat tunc temporis Dantis fama, & iam nonnulla sui libri demonstrabantur capita, qui illum magnum & scientissimum uirum, per ora doctorum hominum uolitare faciebant, Franciscus illum æmulabatur, & incredibili ardore studiorum eius incendebatur. Inde ut Iurisconsultus euaderet, ad montem Pessulanum, famosum (est ob literarum studia oppidum Galliæ Transalpinæ, patris iussu) ut legibus studeret, misit, & ius ciuile per quatuor continuos annos audiuit: præceptores habuit Ioannem Caldarinum Bononiensem, & Bartholomæum de Ossa, patria Bergomensem, Iurisconsultos consummatissimos, à quibus diligebatur: Sed parum ipse legibus studebat, non spontè etiam ad illas perdiscendas ductus fuerat, & magnus fuisset legum interpretes, nisi proposito defuisset. Summa eius delectatio, haud quaquam in illis: sed in Cicerone, & Virgilio, & historijs cognoscendis erat. Ius ciuile asperum, inuipidum, rædiosumque esse dicebat. Inde ex Monte Pessulano Bononiam mittitur: illic quidem primum cum Ioanne Andrea, & Cyno Pistoriense, qui publicè leges profitebantur, in amicitiam uenit, & quoad uixerunt firmissimam habuit. Cynus humanitatis studia non abhorrens, sed cum uacaret ocio proſequeretur, illius captus suauitate, sæpè Franciscum secum habebat, nec definebat etiam illum hortari, ut inceptum studium proſequeretur: cui ille studium in quo me hortaris, seruile officium reputo, & mancipium, omnibus se præstat, qui illo utitur. Et si paterna non foret reuerentia, si post me curreret (quia libertate uti cupio) non acceptarem. Quis est qui non dicat hæc iura uenalia esse? & ad benè, rectèque uiuendum longè alijs studijs esse inferiora? Quid ad faciendum uirum bonum ista conueniunt? sed quis non uidet ad uirtutem consequendam nihil pertinere? sed cupidum magis, mendacem, iracundumque hominem reddunt. Quid mihi est de aqua arcenda disputare? quid de stillicidio? quid si ancillæ partus in fructibus censeatur? quid si quis legata persolui reneatur? Quin etiam si testamentum septem testibus caruerit, executioni mandetur, cum ista à legumlatoribus luculenter explicata sint. Vos uestris commendationibus omnia peruertitis, sunt commendata super commenta, quæ indies noui Legulei scribunt, ut iam euenit ex hoc, id quod ait Comicus:

Intelligendo nihil intelligant.

Sed ut dignitati tuæ, & paterno amore morem geram persequare, & tempus non conterisse ostendam: sed quis naturam urgentem euadere non poterat quidem facere, quin eloquentiæ studia non persequeretur. Excitabatur multorum amicorum hortatione, qui & scriptas ab eo epistolas, & carmina laudarent, & in amplissima reponeretur spe, si in dicendo perseueraret, & sui temporis omnes superare, & antiquis se indubie adæquaret: creſcebat in dies eius laus, & fama, & ut aliquid dignum laude promeret, à multis incitabatur, sicuti illa, qui iam Ciceronis fundamenta, & disciplinam intelligebat. Patri autem, quæ de filio ferebantur, quam laudaretur, sed excaecans ira, Bononiam pergit, & filio diris uerbis increpato: quid Ciceronem? quid Virgilium? quid scriptores historiarum, & Poëtas denique omnes sibi facere posse dicebat: cum ad consequendas opes non ualerent, sed ut fabellæ, & somnia esse. Iuri autem ciuili studeret, quod amplissimum inde honorem, & fructum haberet hortabatur, & commonebat: postea ignem accendi iussit, ut quotquot filius haberet libros Ciceronis, & Poëtarum omnes conbureret, & cum iam aliquos accensus ira igni mandasset, cum Rhetoricam Ciceronis, & Virgilij opus manu teneret, ut in flamas mitteret: non amplius ferre potuit egregius iuuenis, innocuus tali iniuria pati, genubus flexis, lachrymisque precibus admixtis, ut tantum nephas ne faceret, & à tanta indigna re abstineret, & si quid esset peccati, à se, non ab illis claris uiris penas exigeret, exorat, obtestatur, adiuratur, & patrem amplectitur, osculatur, pollicendo non amplius illos legere. Sed studium sibi impositum sequi, ex ijs patris iram placauit, atque deinde quoad uixit pater, iuri ciuili diligentius operam dedit. Solebat ipse admodum senex hanc historiam statim longa meditatione cogitasse, eo merore se aequiore animo sustulit. Cum sui iuris factus esset, studia legum quæ oderat, deposuit, & quos amabat Poëtas, & Oratores manibus sumpsit. Bononia igitur profectus, Auinionia & amore, ut illum non secus quam fratrem haberet: ibi iam latè cognoscebatur, per Epistolas

Per Hieron. Squarzafichum.

las multas, ad amicos scriptas, familiaritas eius à magnis uiris expeti. cœperat: audientium quidem animos incitabat fama eius, tanta erat eius ingenij magnitudo, tanta rerum humanarum, ob id quod legerat diligentia, ut nihil quod memoratu dignum ignorare uideretur: & non minus de ijs iocundè, quàm subtiliter disputabat: ex quo euenit, ut quò maior quisq; esset incuria, eò magis affectaretur uirum hunc, amatumque habere. Iacobo, & Ioanni de Columna charus in primis fuit, ij fratres in curia uersabantur, & apud Pontificem Maximum cum nobilitate generis, tum nobilitate prælaturæ, ac rerum Ecclesiasticarum notitia, magni erant. Ioannes Cardinalis, Iacobus Lombriensis Episcopus erat, à quo in Vasconiam, quæ antiquitùs Aquitania dicebatur, ductus est, sub collibus Pyreneis ætatem propè cœlestem (ut ipse ait) multa, & domini, & comitum iocunditate transegit. Regresso in domo Cardinalis per multos annos stetit, non quasi sub domino, sed sub patre, imò ne id quidem (ut Paulus Vergerius ait) sed cum fratre amantissimo imò secum, & in domo eius propria fuit. Post hæc animus sibi persuasit, ut plura uideret, unde à salu Pyreneo, Alpibusque, quæ à Rheno & Rhodano continentur. In qua quidem peregrinatione, multa uidit, multa collegit, plurima notauit. Et quod summo opere delectauit Parisium uidit, quid tunc fabulosum, quid tunc historicum, de illa urbe diceretur, diligere uoluit. Principes uerò quos in ista peregrinatione uiderat, benignè ab omnibus suscipitur, ubique fama præsumpticia, de eius nomine conspicuum illum faciebat, & apud omnes amplè, & liberaliter habitus est. Deinde Romam uerustatis eius urbis contemplandæ causa profectus: nam usque ab infantia urbem illam uidere flagrauerat, magnitudinemque eius, & omnem uerustatem superest diligenter contemplantur, à magnanimo illius familiæ genitore Stephano de Columna susceptus, & in tanto honore & amore habitus, ut nihil supra. Inde uerò Auinionem regressus, & cœdio curiæ affectus, cùm solitudinem, locumque quietis exquireret, & operam tandem rebus scribendis daret, & liberius ocio frueretur, incidit in uallem, quam incolæ Clausam appellant. Locus paruus, sed percommodus, ad quam desiderabar uitam Solitariam perducendam, quindecim passuum millibus ab Auinione distantem, in ea fons pulcherrimus fontium oritur, in ea cœli serenitas quædam, & iocundus aspectus, Sorgia fonti nomen est. Hancigitur ad uallem, se, librosque suos & sarcinulas omnes, ad uictum necessarias detulit, cùm plures annos in ea commoratus est: multaque aggressus de literis, tum legendo, scribendo, tum componendo, hic Bucolicum carmen, hic de Solitaria uita scripsit, ibi etiam de Scipione Africano illo superiore, poëma aggressus, cui de subiecti nomine Africæ nomen dedit: de quo post dicetur. Illic denique (ut Vergerius scribit) quicquid ferè omni ætate composuit, aut præfecit, aut incepit, aut scribere cogitauit, eo fuit in loco. Caprus etiam dum hic staret amore Lauretæ, quam ipse ampliatio nomine Lauram uocat, & ardentem illam amauit, & multa carmina, & rythmos in eius laudem composuit, & undique quantum ingenij ualuerit uires, in omni genere uirtutis illustrem reddidit: harum igitur rerum merito, non ab hominibus solum, sed à principibus noscebatur. Fama eius iam ubique erat sparsa: ut uno nanque die, mirabile dictu, à duobus disunctissimis ac illustribus locis Roma, & Parisio, literæ uenerunt, quæ ad percipiendam Lauream poëticam euocabant, ut quasi de industria hæ duæ clarissimæ in terris urbes, hoc isto de honore certarent. De Parisio Gallici nominis princeps & scriba, qui in ea regia urbe præerat studio: ex urbe uerò Senatores utrique in hanc sententiam exhortationes, & preces erant, ut quæ iure optimo deberetur ei, ac Poëtis dari soleret, eam apud se Lauream sumeret. Princeps, & scriba ut Parisio, Senatores ut Romæ sumeret, multis persuasionibus hortabantur, dubius secum ipse, ad quos se flecteret per diu fuit. Tandem Columnensium consilium securus, urbem Romam præponendam esse constituit: non enim deerant, qui Parisium ob magnitudinem studij, ac regiam sedem præponendum esse censebant, sed Romam præposuit, quia imperio nomine pollebat, & in ea etiam Poëtæ donati laurea permulti essent. Igitur dignum prius hominem querens, cui ingenium suum excutiendum committeret, duxitque auctoritas Roberti Regis, iurisque Neapolim ad illum summum Regem & Philosophum, non minus literis, quàm regno clarum: nam tantæ erant in amplissimo Rege, ut tantæ rei index optimus esse posset, neque munus oblatum inuitus ipse suscepit, sed magni fecit, se cunctis præponi, & electum esse tanti uiri iudicio, sicut præ omnibus iple peritus, & idoneus uideretur, & insolitam admirans ingenij fiduciam, tandem pro quo uenerat, tertio deputato die, & à meridie in uesperas eum tenuit: crescente materia, unius diei tempus breue apparuit, duobus diebus sequentibus idem fecit, sed post innumeras uerborum collationes, disputationesque cùm de poëtica sublimitate, tum de historijs, tum de eloquentia facultate, tum de Rhetoricæ partibus, grauior & perire in omnibus se habuisset, die quarto, dignum cum Laurea iudicauit, & librum Africæ ostendit, cœptum magis, quàm perfectum opus: & multis hinc inde carminibus decantatis, ut admiraretur Rex, sequè tædere permultum, ac uehementer dolere fatetur, quod dum iuuenis esset, studijs illis operam non dedisset, & librum non parua cùm gratia petijt, ut nomini suo inscriberet, & persuadere etiam non destitit, ut Neapoli illam sumeret, sed à suo proposito flectere non potuit. Romam ex ordine laureandum, prius de

Vita Fran. Petrarchæ

more Regijs cum literis, ac legatis ad Senatum misit, quibus iudicium suum magno favore professus est. Urbis tunc Senatores, Vrsus comes Anguillariæ, & Iordanus de filijs Vrsi erant, qui tanto Regis freti iudicio, ac testimonio approbatus, tum ipso in Capitolio, summa dudum Romani imperij arce cum celebritate, & læticia ciuitatis, grandique conuentu nobilium, & peritorum, qui undique ad istam rem uisendam, honorandamque uenissent, ac frequentissimo P. R. approbante. Petrarcha noster id primùm è more, longa, & pulcherrima oratione petens, declaratur à Senatoribus his esse historicum, & poetam, deinde corona poetica, ut priscis mos erat, coronatur, & ad ampliandum munus, ciuitate acclamante populo, donatus, & conuenienti (ut gratias redderet) habita oratione. Cum magna nobiliumque caterua, ad ecclesiam beati Petri Apostoli profectus, in quo quidem templo, cum deuotione, & reuerentia coronam thoro applicuit, & per multos pependit annos. Fuit hoc ut ex suis Epistolis coniectari licet, natiuitatis suæ anno septimo & trigésimo, idibus Aprilis, quo Ecclesia celebrat sanctum Resurrectionis pascha, de qua, & carmina, & soluta oratione extant Epistolæ: hic honor per multa sæcula iam desuetus, & si multum fuit decoris, ita & plurimùm ei quæsiuit inuidiæ, cuius multorum maleuolorum dictis, alijs aliud obijcientibus, sed impatiens sui nominis detractionis, in omnes styli acie acriter ultus est. Laureatus uerò quæ dixerit, quæ fecerit, apud quos fuerit, quas urbes adierit, quotiens ad suum fontem Sorgiæ ex Italia iuerit, quotiens ad Italiam ex ipso fonte redierit, quàm diu singulo in loco manserit, & si memorari sua cum laude omnia possent, tamen uereor si recensuero, ne legentibus plus cædij, quàm gratiæ sim facturus, cum plura enim loca studio peragrauerit, tum uidendi, tum gratæ sibi usque inueniendæ sedis, obiuit. Quippè itinera eius, mores, ac libros, quos composuit, paucis, ac summatim expediam. Primùm igitur, ut lauream sumpsit, ex urbe profectus est, ut Galliam transalpinam peteret, ad Ioannem Columnem Cardinalem, sed Parmæ retentus ab illis de Corigia, qui tunc ciuitatem illam gubernabant, & aliquantulum illic exegit, ut in una suarum Epistolarum ad dictum Cardinalem scribens ait, ho dierno die, quod tibi gaudium quoque significo, ductu, & auspicijs amicorum tuorum de Corigia Parmam ingressus sum: hic ergo precibus eorum uictus, quibus ueniam accessuram ipsi sperant, & ego non dubito, æstare agere, quod indulgentiæ, non necessitatis esse certum est. Et ecclesiæ Cathedralis archidiaconus (ut aliquid sibi conferre uiderentur) designatur, clericalem quidem à puero duxit uitam. Et hic primùm memor, sollicitusque ne indignè suscepti honoris ingratus uideretur, & cum non urbanis strepitibus, sed syluestris silentijs delectaretur, sicuti ille, qui nec legum, aut Reipubl. curis, sed solitudini, & ocio natus esset. Elegit solitarium locum, trans Entiam amnem, in Regij Lepidi finibus, quæ Plana sylua dicitur cum Musis amœnitate loci capus redijt, & ad intermissum studium Aphricæ se contulit, sicque seruire animi, qui sopitus uidebatur excitato, modò in solitudine, modò Parmæ pluribus continuatis diebus, finem operis impoluit, sed reuidere postea quòd sibi minimè honoris fuit, neglexit. Inde rursus ad fontem Sorgiæ, & solitudinem transalpinam regressus, amore Lauretæ ductus, in cuius laudem multos composuit rythmos, tanta cum grauitate sententiarum & uerborum eruditione, ut antecessores, & sui temporis omnes superauit, & usque in præsentem diem facillè Princeps appellari potest. Interdum supra rythmorum stylus grandiloquus efficitur, tamen in affectibus amatorijs explicandis, est præcipuus, & ut Paulus Vergerius scribit, habuisse à Colutio Saluiato, qui dicebat ab ipso Petrarcha audiuisse, melius se omnia quæ scripserat facturum, præter eius in lingua uernacula scripta, ubi ingenuè latebatur, se ipsum in illis uicisse. Benedictus, qui Clementi in Pontificatu successit, ne tantus amor uacuis haberetur, ut illam in uxorem acciperet, persuasit, & ut facilius adduceretur, concedebat beneficia teneri posse, & alia etiam insuper rogare, sed Petrarcha, qui animum procul à nuptijs habebat, uim tanti amoris, pro coniugio amittere non debere respondit: nam quæ de ea indies dicere cogitabat, cum usus illa fuisset, omnia essent omissa: Laureta quæ monstrari digito gaudebat, matrimonium libenter contraxisset, quia in delitijs teneri minimè uerebatur, sed opinione frustrata, alio nupsit. Sed interim, extincta est illa Columnensium gloria, sed nimium caduca familia, quorum interitu, tanto mœreore consternatur, ut mori secum uoluerit, qui diutiùs esse in uita: dum in curia in pretio esset, & undique à Principibus, & à Pontifice pollicerentur honores. Erat foror Petrarchæ, quæ iam duodeuiginti habebat annos, quæ Auinioni ubi orta, cum Gharardo morebatur, elegantia forma, insignis moribus, & uirtutibus prædita, cuius pulchritudine, & forma perditè deperibat Pontifex, ut illa potiretur, multa fieri fecit experimenta. Cogitauit præmijs, & honoribus Petrarcham in suam trahi opinionem, Cardinalem se facturum promittit, dummodò illa suo concederetur arbitrio. Franciscus qui in omni re Deum præ oculis habebat, cui nihil est occultum, ut ille qui nihil comere, nihil fingere, nihil dissimulare didicerat, ut debuit, ira commotus, & id quod lingua, fronte atque animo habebat respondit, tam fœdum galerum capiti non esse ponendum: sed fugiendum, abominandum omnibus tanquam nephandum, & dedecorosum: si reuerentia nominis, quæ uices Dei in terris gerebatur, non teneret, calamo tantæ rei se uendicaretur, & fecit prout Philelpho placet, in una sua morali cantilena, quæ incipit: *Io non uo' piu cantare como solea*: nihilominus Pontifex furori impatiens. Alterum fratrem Ghardardum

tentare

Per Hieron. Squarzacichum.

tentare cœpit, qui paucis muneribus captus, sororem, quo facinora audito, & Ecclesiam Dei uis dens per abrupta uitiorum sic trahi, Auinioni aufugit, Italiam uersus ire cœpit, frater pœnitentia ductus, nupta sorore, sanctæ religionis habitum quæsiuit, & Chartusensi ordini, in conuentu de Materno, qui est prope Mafsiliam, rebus mudanis reiectis, se deuouit. Ipsæ cum Parmæ ubi Archidiaconus præerat, tum Veronæ, cum dominis Scaligeris, tum Mediolani cum principibus Vicecomitum uersatus, & in pretio, & reuerentia magna, ab omnibus teneretur & persæpe euenit, ut cum Ioanne illo magno, qui Mediolani dextera pastoris pedum, gladium sinistra gerebat, in prætereundo non parua fuit contentio, quis ipsorum præcederet. Venerijs cum Andrea Dandolo, cum Michaële Celfo, & Marino Falerio Veneriarum ducibus, & cum alijs multis patricijs, & doctis uiris, haud paruam duxit consuetudinem, ut ex epistolis suis, & aliorum multorum uideri potest. Habitauit in domo, ut ipse scribit, de duabus turribus, ubi nunc Lucas de Molino, quondam Andreæ habitat, & undique oblari erant honores, quos recipere recusabat, quia nihil magis illi quam pompa displicuit. Cum ubiq; charus habitus esset, Iacobum Carrariensem iuniorem, Paduæ dominum iam dudum per literas & per nuncios usque trans alpes, & per alia Italiæ loca, ut in suam traheret amicitiam requisitus fuerat, adire uoluit, & uidere, quid sibi hæc magni, & ignoti Viri tanta ueller instantia. Itaq; Patauim profectus, à quo, ut ipse ait, clarissimæ memoriæ uiro, nō humanæ tantum, sed sicut in cœlo (ut de Ambrosio, inquit, Augustinus) recipiuntur animæ, acceptus fuit. Qui sciens, ut facilius retineret, clericalem uitam, usque à pueritia tenuisse, Canonikum Paduæ fieri fecit, & quàm diu ipse dominus uixit, quod breuissimum tēpus fuit, secum habuit. Sed eo terris sublato, ut dolori remedium daret, ad quem amabat fontem Sorgiæ reuersus, ubiq; liberaliter excipiebatur. Pontifex uerò motu proprio honores, & magnos quidem offerebat, sed Poëta ocij potius, & libertatis, quàm honorum & dignitatum amator, gratias Pontifici egit, & Italiam regressus. Quamobrem obiecta ei à maledicis inconstantia uitium, quod cognoscens, inuidientium maledicta, ut uideri se sibi, & cæteris qui rectè iudicassent, constantissimum, quod eius semper propositi fuisset, nunquam quierurum, quousque locum quietis inuenisset, hoc enim erat, ut oblatos honores recipere recusaret. Aretini tanti fecerunt ipsū apud eos esse natum, ut cum semel illuc casu ueniret, illi obuiam fuerunt, cum pallio & crucibus, & sanctorum reliquijs, & pro immortalis memoria, ac ciuitatis, ornamento statuerunt domum in qua natus esset, uicū appellant Ortum & Petrarchæ domum perpetuò appellari, & quo erat itatu, semper de publico conferuari, nec Florentia Ciuem non spreuit suum, sibi enim non petenti, neq; speranti, & redeundi ad patriam fecit potestatem, & quæ filius habebat, omnia patris bona restituit, uidere sedem paternam tantum uoluit, & cum Boccatio Florentiæ amicitiam contraxit, tanta enim fuit, ut si una illorum anima duo habuissent corpora, tanta fuit uis eius amoris, ut alterutram faciem in gemma annuli gestaret, ipso die dicente, in uno suorum uersuum epistola:

Dulcis amice uale, tua te mihi semper imago,

It præsens mecum ut sedit, mecumq; quiescit

Tuq; redde uices.

Hinc inde per diuersa tempora uagatus, cum iam uergeretur in senium, Patauī sedem fixit, quod à magnificentissimo, & prudentissimo uiro Francisco, seniore eius Iacobi filio, per paternam uestigia. Et honoratus, & dilectus. Arquade rure montano inter Euganeos montes, ut in solitudine letet manere uoluit, quo quidem in loco, multa scripsit, plurima uidit, & maiora meditatus est. Accitus quandoq; Venetias ueniebat, tanquam rerum nouarū cupidus, & ut amicos reuideret, sed quorundam pueriles deliteris, temerarijsq; insultationes, ut illorum ciuium mos est, amplius manere neglexit, Patricios qui habenas regiminis habebant, semper in magno precio habuit, ut abunde suæ demonstrantur epistolæ. De Magia autem non scriberem, ni ipse referret. Fuit illa tempestate Poëticum nomen ita inuisum, ut qui illa studia sequeretur, magum, sortilegum, & hæreticum esse dicebant. Erat tunc hæreticæ prauitatis inquisitor, quidam Marcus Picens de Solipodio oriundus, frater ordinis prædicatorum rudis, & bonarum omnium literarum omninò expers, qui temerario ausu, in nonnullos injicere manus tentauit, & ni prouisum fuisset, maxima hic oriri uidebantur scandala, sed cognita illustorum hominum scientia, & fratrum auaricia, quæ à zelo ueræ religionis non proueniebat, Solipodius tanquam stolidus, & bonarum disciplinarum ignarus, expulsus est, non tamen sine labore se purgauit Petrarcha. Senex ruri commorabatur, & studijs præsertim sacris, cum potuit uacauit. Cum iam septuagenarius minus una die, esset apoplexiæ morbo, quo interdum uexabatur, in sinu doctissimi uiri Francisci Aferici, spiritum suo creatori reddidit. Mors quidem eius, magna omnium literatorum iactura fuit, in illa rurali ecclesia tumulatur, in loco humili, & obscuro, in quo ipse dum uiueret Capellam in honorem Beatæ Virginis construi uolebat. Postea Franciscus de Borsanis, ne tam uili loco sua remanerent ossa, sepulchro marmoreo extructo, in arca Ecclesiæ, & corpus repositum, denuò funere celebrato, in illo clauditur marmore cum tali Epigrammate, ab ipso dum uiueret composito:

Vita Fran. Petrarchæ

*Frigida FRANCISCI, lapis hic tegit ossa PETRARCHÆ,
Suscipe Virgo parens, animam, Sate Virgine parce.
Fessusq; iam terris, cœli requiescat in arce.*

Obijt XIII. Calend. Sextilis, anno à natali Christiano M. CCC. LXIII. Vir quidem magnus, omnibus seculis fuisset, sed suo mirabilis, qui inter tot uitiorum fordes, & inter tantam ignorantie caliginem, in clarum lumen, & uirtutis scientiæ eualerit. Itaque nunc de moribus eius agendum esse censeo. Sed prius facietia (& hercle uera) mihi narrata, ab illo dignissimo & doctissimo uiro Iacobo Zeno, olim Episcopo Parauino. Dicebat quendam fuisse rusticum uirum Arquade, cum grauius infirmaretur, Archipresbytero ad se accersito, dixit: Velle de centū aureis Ecclesiæ facere legatum, ut in sepulchro Petrarchæ poneretur. Archipresbyter re audita, Parauinum ad Episcopum tendit, cui negotium exposuit. Zenus qui uerè Episcopus fuit, quin rusticum non laudaret, facere non potuit, quod tantam clarorum uirorum existimationem faceret, quod in magno sepulchro tumulari, & in miscendis ossibus nobilitari credebatur. Tamen inhibuit præsul, & sub graui censura, ne tanto facinori consentiretur, quia per pecuniam sepulchrum uiolare nō decebat, ad quod uisendum, multi docti proficiscebantur, & cum hoc tantum facinus perpétratum foret, nomen in perpetuum fuisset omissum: nunc ad mores ut diximus ueniamus. Fuit uenerabilis in aspectu, & maiestas quædam inerat, ut ipsum uidentes induceret, etiam qui eum non cognoscerent, solo tamen uisu reuerendum, & sapientissimum iudicarent, quod uno potest comprobari exemplo. Scribit Iosephus Briuius Mediolanensis, in quodam suo panegyrico. Cum Petrarcha semel esset Mediolani, in aula dominorum Vitecomitum, inter multos purpuratos, & nobiles uiros, Galeacius qui tunc dominus erat imposuit filio, qui primus postea Dux Mediolani fuit, tunc puer adhuc, ut sapientior destantibus ostenderet. Puellus oculis hinc inde uolutis, Franciscum adiuit, & manu apprehendit, & patri cum omniū admiratione monstrauit. Quid ab hominibus? Cum à pueris eius cognoscebatur aspectus? Conuersatio eius honesta, & iucunda omnibus extitit, ut nullus mæstus ab eo discederet, oculi non deformes, sed uiuaces. Visus ad eò firmus, & acer, ut non sexagenarius literas, etiam minutissimas legeret, nullo uitæ eorum oculis præsidio. Corpus habuit dextrerrimum, usque ad senectutem, quod pinguescere cepit. In fine apoplectico morbo (ut diximus) plurimum torquebatur. Ob eamq; rem, qui famuli erant, liberum ab eo accessum habebant, consilia Medicorum ad eò spreuit, ut nunquam eorum pharmacis uti uoluit, naturam sibi magistræ, Medicorum consilia uana esse dicebat. Aditus uerò ad eum cum benè ualeret nulli difficilis. Nulla in eo superbia, nulla pompa, irascebatur interdum, sed sibi potius quam alteri nocebat, beneficij obliuiscatur nunquam. Amicitias quantum potuit officio conseruauit, nihil illi optabilius, nil gratius, nihil iucundius, quàm pro amicis rem agere, & benè dicere, & omnia pro illorum beneficiis, cum opus esset postponere, ut nulli obesset summopere quæsiuit, & si quis sibi intulisset iniuriam, æquo ferebat animo, nunquam uindictam habere uoluit, sed patientia & oblatione cuncta sedare. Diuitiarum contemptor fuit eximius, non ut illas (ut ipse de se ait) non desideraret, quod cæteri, sed curas, & labores quibus diuitiæ retrahuntur oderet, sic quod supra uitæ necessitatem pro statu suo, cum posset amplas habere, contemptit. Famulicio modico usus, famulorum multitudines inquietum hominem faciebant. Mensæ apparatus nullus erat, tenui uictu, & cibis uulgaribus uitam egit, plurimum fructibus arborum uescebat, ut libidinem extingueret, quia (ut de se ipse scribit) cum ad quadagesimum ætatis peruenisset annum, cum adhuc satis caloris esset, & uirum memoriam libidinis ita abiecit, quasi nunquam sceminam cognouisset, aut uir esse defuisset. Vinum dilutissimum bibebat, & sæpe frigida aqua sitim sedebat, stans sæpe cenabat. Commessiones opulentas, & lauta conuiuia prorsus abhorrebat. Pompa ei multum displicebat, non tantum ut humilitati sit contraria, sed quia difficilis, & quieti aduersa est. Auidissimus tamen honoris, & gloriæ fuit, quæ res à magnis ingenijs haud faciliè separari potest. Nunquam sine focio cum fieri potuit cibum sumpsit. Gratulabatur, si ad mensam sedentis amicorum, quispiam ex insperato uenisset. Iuuenis multum in libidinem pronus fuit, filiam habuit, quam Franciscolum nomine appellauit, ex qua nepotem, & generum uidit. Sepultura eius cum literis marmore sculptis adhuc Taruisij conspicitur, ante ostium Ecclesiæ Diui Francisci, Franciscoli eius gratissimi uiri impensa, ex qua muliere illam genuerit, haud compertum est. Ni fuisset id quod Orator clarissimus, & historicus facundissimus Candidus December mihi narrauit, cum de eo Ferrarise semel loqueremur, (magna consuetudo cum uiro illo mihi fuit) dicebat audiuisse à patre suo, qui Petrarchæ contubernio usus fuerat. Tempore quo Mediolani morabatur, elegerat pro solitudine sibi locum, haud procul à ciuitate quod Linternum (ad instar Apionis uillam) nominari uoluit. Nunc ab incolis corrupto uocabulo Infernum nuncupatur. u. ulter quædam illorum de Beccarijs pulchra quidem, ad rus suum (quod parum ab isto distabat loc.) æstiuis temporibus ueniebat, amore eius capta, hanc illi genuisse gnatam ferebatur: Sed de hoc ueritas apud suum remaneat auctorem: Quater in hebdomata ieiuabat, sextam feriam pane & mera aqua transigebat, tonitrua & fulgura expauescebat, somni fuit parcissimus, uestitus ferè semper dormiebat. In media nocte

Per Hieron. Squarzaſichum.

di nocte (ut clericum decet) ſurgebat, & quantum poterat diuinum ſoluebat officium. Deinde ad ſuos reuertebatur libros, aut legebat, aut ſcribebat, quæ ordinatim ad ſtudium pertinebant. Id quàm maximè omni ætate uitauit, ne temporis quicquam admitteret, de ocio (ut Cato ſcripſit) rationem reddere ſe debere. Ad doctrinam quæcumq; uoluiffet applicuiſſet ingenium, ſed moralis Philoſophiæ cognoscendæ multum ſtudiuit, & artis Poëticiæ facultatis hiſtoricos, Oratores legit omnes, ſed in Cicerone, Virgilio & T. Liuiio delectatus, in proceſſu temporis poetarum libris, non niſi ad ornatum utebatur. Multum ad noticiam uetuftatis incubuit, in hiſtoriis ſcribendis inſudauit plurimum, ſed multum illorum diſcordijs offenſus. Sed annuoſior factus ſacris literis incubuit, in quibus ſenſit non paruam dulcedinem abſtutam, quàm aliquando contempſerat. Stylus eius copioſus eſt & magnus in conſolando dulcis & in admonendo liber. Interdum iocatur ſalibus, ſed ubiq; reſtriſtus, ut ille qui magis Senecæ denſitatem, quàm Ciceronis amplitudinem imitatur, unde perſæpe ex hoc recentiorum Senecam ipſum appellauerim. Dicant quicquid uolunt inuidi, eloquio fuit clarus & potenti, ut ſtylus librorum indicat, atq; uerè dixerim, ille fuit qui per tot ſæcula exultantem, & iam benè inſignitam dicendi facultatem, in noſtra tempora reuocauit, ſummus doctrina, ſummus & eloquio. Scripta eius quocunq; in genere habentur iſta ſunt. De uiris illuſtribus. De remedio utriuſq; fortunæ. De uita ſolitaria. De ocio religioſo. De ſecreto conſilijs curarum ſuarum. Liber Epiftolarum ſine nomine. Itinerarium, & Liber Rerum memorandarum. Comœdia una Ioanni Columnæ inſcripta, duo magni Epiftolarum libri, uidelicet Iuueniles & Seniles epiftolæ, & hæc ſoluſta oratione. Duoq; ad maternam ſue uulgarem linguam Sonecorum libri, & Triumphorum, & Richmorum. Triumphos non emendauit, nam ipſo mortuo inueniuntur in carthacijs ſuis, in uno alligati faſciculo. Nondum exierant in publicum, quia ultimam non habuerant limam, ut luce clarijs uideri poteſt, ut in triumpho de Fama, in quo multæ replicantur hiſtoriæ, quòd uitium eſt maximum. Nam duo illa capella ad unum redigenda erant, & alia multa addenda & reſecanda. Buſolicum carmen in duodecim Aeglogas diuiſum. Liber Epiftolarum ad Barbatum, & Pſalmi pœnitentiales magnæ deuotionis pleni. Hos omnes Paulus Vergerius uerſibus ijs ita comprehendit:

*Illuſtres celebrare uiros, medicamina utraq;
Porrigere in ſortem, tranquille munere uitæ,
Dicere Franciſcus potuit, traſtauit anhelos,
Ore potens triplici materno ſtamine amores.
Carmina paſtorum, ſenſus condentia miros,
Cum caneret, magnum gracili ſpirauit auenæ
Africam cum ſcriberet, fauſto rem nomine dignam,
Multaq; præterea uario deprompſit ab ore,
Ultima ſacratæ ſtudijs: dans tempora uitæ.*

Postremò de Africa libro, pro huius Poëtæ excuſatione, dicam quid ſentio, & perſtringam id quod Vergerius in fine uitæ Petrarchæ ſcripſit. Librum imperfectum eſſe eius demonſtrat æditiò, quia ordo ipſius rei, prout res ſe habuerit non procedit. Nam ſi ſecundi Belli ſummus ſpectetur, multa de eſſe conſpiciemus. Ut Scipionis ex Hiſpania tranſitum ad Syphacem. Sed quia plerique inter temeraria numeretur, forſè de induſtria Poëta intermiſit. Sed præter, hoc neque traiectionem exercitus in Africam, neque caſtrorum Syphacis nocturnam excuſionem, aut ut poſtea Syphax, atque Haſdrubal aperta acie uicti ſunt, neque ut inſidus Rex tandem in ſuo regno à Maſiniſſa & Leſio ſuperatus, & captus ſit: ſed hæc omnia (ut Vergerius ſcribit) ratio inducere potuit, cum ſupremam pugnam, quæ inter duos ſummos Duces, ſcilicet Scipionem & Hannibalem fuit, deſcripturus eſſet, quæ bello ſinem poſuit, ne ſimilitudine rerum lectorem offenderet, ſciens, uolensq; hæc omnia prætermiſit. In ultimo quoque libro in quo plurimum ſibi met loci fecit, ſomnium omiſit, quòd poni, ut annorata ſubſcriptio demonſtrat debuiffet. Sed hi defectus forſaſè dicendi non ſunt, quum cæterarum rerum ſplendore teguntur, & reliqui corporis pulchritudinem illuſtiorum reddunt. Sunt præterea quod monſtrat non fuiſſe correctum opus, uerſus dimidiati, & imperfecti (ut eſt creberrimè apud Maronem noſtrum) aliquando & imperfectæ ſententiæ, ſunt & malè meſurata ſyllabæ, tamen ipſe in margine notauerat, ut exemplaribus uideri poteſt, ubi ſignatæ conſpiciunt. Sed ut omnia breui concludantur: conſtat iuuenem iſtud cœpiſſe Poëma, & in breui tempore, quodam iuuenili ardore ductum ad finem perduxiffet ætatem, quantò futurum fuerit excellentius nemo ambigit. Nihilominus reſectum eſt multorum documentis, & plenum Poëticiæ fictionis. Magna in eo eſt uetuftatis, & naturæ cognitio, magna eloquentiæ uis, magna præcipiendi facultas, quòd ſi ultimam impoſuiſſet manum, ſeu limare non neglexiſſet, præclarum ſanè euafiſſet opus. Nec dubito iſtam fuiſſe cauſam, quòd malè de eo ipſe in fine ſenſerit. Nam cum ſemel Veronæ eſſet, & cum ad uidendum ipſum multi proceſſiſſent uiri, & ut illi conplacerent, ad id quòd loquebatur propoſitum, carmina ſuæ Africæ cantare cœperunt, protinus cum audiuit lachrymas emiſit, rogans ne ulterius procederet.

Vita Fran. Petrarchæ.

cederet. Cùm percunctaretur, quare hoc faceret, respondit. Utinam datum esset, ut istud opus abo-
lere possem, profectò nulla res magis grata, neq; iocunda foret, quam illud proprijs manibus com-
burendum. Vergerius enim non minus clarè hoc demonstrare uidetur, allegat eius epistolam,
quam scribit ad posteritatem, in qua de se, deq; rebus suis scribit. Sic enim de isto inquit libro. Raro
enim pater aliquis tam mœstus filium unicum in rogum misit, ut ego librum illum, quem mihi mul-
to labore genuerã, & si scias quisquis hæc legis, quanto id fecerim dolore, & omnes meos labores
eo in opere perditos acriter tecum uoluas, uix ipse lachrymas cõtineas. Hæc enim scripsit anno uno
antequam moreretur. Sed quicquid fuerit lectorem æquum meliorem partem tenere decet. Hæc
enim mi Contarene dignissime, quæ de uita eximij nostri Petrarchæ habere potui, scias uelim, ni-
hil me temere scripsisse, secutus enim sum Paulum Vergerium, Cichum Pollentanum, Leonar-
dum Aretinum, & Philelphum, & eius auctoris scripta, quantum potui: ex meo Marte nihil posi-
tum esse scias, si quid iniquus fortè lector reprehenderit, faciat meliora hortamur, ut nomen tanti
uiri clarius elucescat. Ego hanc uitam tibi mitto, quæ cum priscis illis clarissimis uiris comparari
potest, ut meam erga te fidem & obseruantiam aliqua ex parte notam facerem, simulq; intelligen-
tes, amare me dignitatem tuam, quam indies crescere minimè dubito. Has lucubrationes, quas,
inter tot meas tribulationes, & angustias scripserim, sicuti ille qui à maris latronibus in mari Pam-
phylio (Perugia Buscaglino duce) qui olim Cantabri dicebantur, cùm è Cypro uersus Italiam na-
uigarem, de omnibus quæ possideram spoliatus existo, & nunc ab effera gente Gallorum bis fa-
ctus sum præda, tibi quales sunt mitto. Rogans, cùm ab occupationibus fiscalibus, quibus indies
iussu serenissimi Ducis domini detineris, ac etiam post quotidianos ciuiliū defensionum, Fo-
rensiūq; labores, quos ob tuam peritiam, bonitatem, iustitiam, & doctrinam exerces, ut oppres-
sos erigas, & adiuues. Quæ est (ut inquit Cicero) melior in hominum genere, quàm eorum qui sese
natos ad homines iuuandos, tutandos, conseruandos arbitrantur, præsertim ijs, qui iniuriam pa-
tiuntur. Quanta sit tua æquitas, & iustitia, ab omnibus abundè cognoscitur. Cùm igitur
paulum ab ijs uacaueris, rogo, oro, atq; contendo, ut hæc mea legere non
dedigneris, & si abs te comprobari sensero, me aliquid boni
fecisse reputabo. Vale, Literatorum decus.

IN FRANCISCI PE- TRARCHÆ OPERA OMNIA, RE- RVM AC VERBORVM MEMORABI-

LIVM, INDEX UTILISSIMVS.

A



Citones suas nemo examinat, folio 1020
adolescentium amor ut ferendus 648
aduersa toleranda esse 599, 618
adulationem uitandam esse 378
adulterium 124
adum magnificencia 32. angustia 155
adificationis sple ndor Principem ornat 377. aeris serenitas 73
aegestatis & diuitiarum collatio 617
aegritudines humane ut ferendæ 86, 87
aegritatis præstantia 574, 575
ætas qua illustriores quidam uixerunt 908, 909
ætat florida spes uana 1. ætatum uariatio 898
ægorum fertilitas & cura 53, 54.
Alchimie uanitas 93
alimenta plura an bene nutrant 1120, 1121
amabiles decet Principem 374. amantum iudicia cæca 684
ambitio quantas sit in aliquibus 793. species eius 343
amicitia cum quibus inunda 616, 617
amicitia fœda signa & uanitas 678. maiorum quomodo
colenda 1000, 1004, 1005
amicitiam perfectâ esse nullam 1164. inter absentes durare 597
in amicitia nihil expetendum 940
amicitias male fundatas non durabiles esse 886
amicitiarum diuersitas 48, 49, 50, 51, 132, 133, 148, 149
amicorû absentia æquo animo ferendâ 86. obitus ut lugendus 630
amor obsecans improbandus 636. populi 78. spernendus
352, 353. uis eius quanta 613, 614
amores uoluptuarij 62, 63
Andræ Siculi regis mors 667
animam in corpore multa pati 1055
animus solitatio quomodo regendus 249
animi exercitationes fenibus augendi 895
animi serenitas ut parâda 233. solatia quæ sint 1019. torpor 195
anime fera lingua 1093
de anime immortalitate 618
animalium cura 55, 56, 57. annone caritas 152, 153
de anno pestilenti 789, 790. anni ætatis infames qui 829.
anni LXIII infamia 843
anserum molesta iniquies 842
appetitus sanitas hominis 1121
aqua pura potus salubris 901, 902
de Aquensi urbe fabula 574, 575
Arabes uitandos esse 968. araneæ & podagræ Dial. 616
arcium ædificatio uana 33, 34, 170, 171
Arelatenfis quæ nunc provincia 867
de aruspicina 482
arrium errores uitandi 919. inuentorib. qui honores cõstituit 240
de Aristotele iudicium 1042
Astrologorum de fato iudicia qualia 904, 905. nugæ 765
auaritia fugienda 390
auaritia quæ tribuantur 342, 343. stimuli 194
audiui defectus 189
Auerrois dogmata 1098. errores 732
Auiionis ius in amarus 1081. turis impietas 868, 869
de Augurijs 94, 482
Austria an ab Imperio exempta 954
auri potentia quanta 647, 648. pestis 550. præstantia 551
uis 943, 944.
autores in pretio qui 1105, 1106. ut notandi 1007

authoritas Duci necessaria atq; utilis

891

B

Babyloniæ occidua status 718, 719
Bacchus pro Christo à quibus colatur 847, 849
Bais quid uisu dignum 642
bellum sequi quis debeat 612, 613
belli Ducem quid deceat 378
belli incommoda 161, 162
in bello quales Galli 930. bella ex peccatis esse ibid.
beneficiorum gratia 77
beneuolentia ciuium Principis custodia 375, 376
Benurise nimum laudatum 845
bona uera quæ 927, 928
bonitas quomodo paretur 980
Brachmanorum solitudo 274

C

Cadere diuersum esse à iacere 334
cæcitatibus incommoda 87
Cæsarem erga Pontifices humilitas miranda 990
calamitas uita beatæ nocere nequit 658, 359
canities sepius ante ætatem 827. canius usus 21, 22
capitolium Colonienfe 579
Caprarie montis descriptio 697
Caroli Magni amor 575
Caroli IIII Imperatoris lætatio reprehenditur 531, 532. in
doles 1015. carceris euasio 74. de carcere 156
cauendum pio quid 187
charitas in princip max. bonum 377. chorearum uanitas 23
Christus ut discatur 1054
Christo teste omnia fiunt 1012
Christiane fidei certitudo 306, 307
cibor diuersitas temperamento an conueniat an non 1120, 1121
Ciceronis laus & imitatio 1054
Ciceronem ipsum Grammaticali studio laborasse 1020
de Ciceronis libris nonnulla 946. usque 949
ciuium amor in Principem res summa 375, 376
clementia quantum ornet Principem 380
cleri fastus immanis 536, 537
Colonienfium lauacrum in festo Ioannis Baptistæ 576
color Medicis quid 1124. commendandi qui 978
complexiones ponderande 910
confessio erroris ad quid 636
consiliario regio quid faciendum 1015, 1016
coniugij incommoda 936. usus 596, 602
consilium, non eloquium Medicum ornat 1086
consolationis exemplum 586, 587. & inde
constantia animi amplectenda 808, 809
contemptus mundi pio quam necessarius 346, 347
contemptus onus 9. continentia uirtus imperatoria 390
conuiuiorum pompa ad quid 17, 18, 19
corporis forma inanis 2, 3, 106. labores senibus minuendi 894
languores ut ferendi 553. moles grauat 190
corpori quantum tribuendum 1013
Cretensium mores & fallacia 386, 387
crudelitas quantum uitium in Principe 380
culus corporis quid 18, 19. cupiditatis ægrotudo 554
curas hominum superuacaneas esse 607.

D

DAnna ut ferenda 114
††† dea

INDEX.

defensores urbis Romanæ celebriores qui	533	funerandi modus esse debet	386
degeneres Romani 1067.	1016	furoris affectus	202
denitum dolor	184	furura non anxie curanda	611
detrañores aliorum operum qui	1058.1059	futurorum expellatio amputanda	598
detrahere alteri iniuriosum	1115.1116	furtum	154
Deus quis, & quid	1047.1048		
Dei cognitio qualis 1052.	ira qualis 318.	patentia ultio	
nem parat 1065.	folitudo ut intelligenda	1114	
Drum noffe quid 1044.	nostra curare	931.932	
Dialecticæ contentiones uitandæ	579.580.583.585		
Dicaces qui 415.416	Disciplina ſcholaflica quæ	688	
disciplina commodum, & incommodum	141		
discordiæ malum	164		
diſſimulations quales eſſe debeant	1049		
de Diuinationibus	570		
diuitiarum copia	51.52		
diuitias contemnendas eſſe	628.629.	ſeruitutem mittere	983
diuitiꝝ quomodo utendum	549		
doñores Eccleſiaſtici	322		
doñi qui in Gallia floruerunt	1065.1066.1080		
doñorum excellentia	384.	uitorum folitudo	256.257
dolores humani	78		
ex dolore mortuos eſſe aliquos	992		
doli mali onus	155		
Dominus bonitas 72.	iniuſti uis quomodo ferenda	139	
	E		
Ebrietatis incommoda	612		
Eccleſiaſticorum uitia turbantur	655		
eloquentia quomodo uenda	6.7.191.192		
eloquentia præſtantia 582.583.	uis quanta ſit	622.623	
emendationis ſpem præbet conſeſſio erroris	638		
Epicuri uita ſobria	934		
epitaphium Andrea Dantuli	987		
equum heri oculo pingueſcere 852	equorum uſus	29.30	
errores artium uitandi	919		
Ethices & Medicinæ differentia	1107.1108		
exactiones uitandæ Principi	379		
exemplum obedientiæ uxoriæ	541		
exercitus & bellorum inſtrumenta ad quid	82.83		
exercitus quæ frenant	391		
Exilio quid, & quomodo ferendū 590.591.592	de Exilio	158	
expellatio futurorum amputanda	598		
	F		
Faſta ſapienter	391.392		
fama ſpes 98.	onus	177.178	
famam ante mortem non eſſe appetendam	571		
famuli qui ſunt	935		
famulorum perniciatia 784.	uitia	667.668	
famulatus oneroſus	31		
fidei catholica olim ſplendor	269.270		
fidei ignorantia noſtræ qualis	1048.1049		
fidei præconium	670		
fiducia & ſuperbia in quibus differant	1094		
ſiliarum incommoda	936		
ſiliorum mori ut ferenda	874		
ſletum inutile eſſe	421		
Florentinorum laus, & Reſpublica optime ordinata	1025		
ſalices qui & quando nominandi	1062.1063		
ſalicitas ciuiſ quærenda 877.	requiritur in Principe	391.	
ſumma quæ ſit 701.702.	uera quæ	90.91	
ſenoris commoda	53		
fortuna blanditiis contemnendas eſſe	735.736		
fortuna ratio	835.848.836.837		
Franciſci Petrarchæ origo 918.	ſtudia	1040.1041	
Friderici II. Imperatoris moleſtiæ	1010		
fratres ut legendi	586		
de frugalitate	638		
	G		
Gallus crucifixor Chriſti			1072
Gallorum nomen unde 1061.	mores	1068.1069	
Galliarum habitatio diſſuadetur			723
Gallia Babylonia			718.719.729
gemmarum cupidio inſana			34. & inde
Genueſium urbs laudatiſſima			557
Gentes à Romanis uitæ			532.533
Gentium uariarum uita ſolitaria			277
Gentilium dæorum cultus unde			319.320
Germania ſtudia			269
gladiatorum ludi deteſtandi			645.646
gloria quomodo ſpernenda			322
gloriæ onus			76
de gloria Ciceronis libri			949
gloriam inuidia ſequitur			1158
Gophyri uirtus			1016
Grammatices regulas etiam doctis moleſtas			1020
Græcia uerborum inopis			341
Græcorum ingeniorum gloria			519
gula homo animalia omnia excellit			935
gulæ uitium			195
	H		
Habitationis urbanæ & ruſticæ differentia			85
Hannibalis diſſum de Phormione			1092
hereditas quid			92.93
heremita ſolitarij			350.351.252
Herruria deſcriptio			603.604
Hypocratiſ præſtantia			913
Homelia quid			1107
hominum uitia uaria			599.600
humana conuerſatio quæ poſcat			942
humana miſeria quanta			935
humana non eſſe mirabilia			932
honores oblatos Petrarcha reſuſat			739
humilitas Principis quæ eſſe debeat			383
humilitas uera non ſpernenda			672
	I		
Iacobi de Carraria indoles			999
ieiunij utilitas			910
Ieſu Chriſti ſolitudo			273
ignorantia qualis hoſtis			1036
ignorantia fama ut ferenda			1056.1057
ignorantia profeſſio qualis			1057.1058
illuſtiores amicos ſuos ſemper habuiſſe			319.320
imitandi qui			310.311
impariſ ornamentum rerum			1078
Imperatoris eſt componere Pontifices			732
Imperatoris præſentia quàm efficax			1012
Imperatores clari qui			389
Imperatorum aliquot uita ſolitaria			282.283
Imperatorum Romanorum aliquot uita			516.517. uſq. 531
de incendijs 150.	indignatio loquax		990
indignum laudare magnus labor			919
Indorum ſolitudo			276.277
infamia quomodo ferenda			1057
infamia onus			130.131.132
infallicitatem ultro ab omnibus expeti			620
ingenium quomodo exercendum			5
ingenij tarditas quàm grauis			192
ingenio nobiles qui 409.	ingenio ſeruendum		580.582
ingratiitudo omnibus exoſa			382
			ingræde

INDEX.

ingratiitudo Romanorum	1066.1067	matronarum laus	607
ingratiitudinis uiolentia	132.133	Medici officium quod	905.
inimici morte an letandum	87	Medicorum audacia	796.797
inimicorum commodum	136	Medicorum discrepantia	1086
inventioni quomodo inferendum	580	Medici eloquentia studere non debent	778
inuidia gloriæ comes	1058.	Medicis quamdiu sit fidendum	801.
Ioannis Baptiste solitudo	90	dum	899.900
Ioannis Boccacii modestia	382	Medicina ars qualis	1215
ira tumor	195	Medicinæ præstantia	905.906
ironia celebres qui	376.377	Medicinæ quantum debeatur	897.898
Italia quantum Gallia præstet	847.848	Medicinæ subiectum quod	906
Italia & Rome præstantia	1068. usq. 1083.	mediocritas amplectenda	610
laus	574.575.849.850.	mediocritatis utilitas	343
Italiam imperatoris esse	531.532	memoria senum qualis	831
index bonis gloriæ & ubi	1039.1040	memoriæ uis & labilitas	56.191
iudicij inopes amantes	1005	memoria clari qui	406
iudiciorum iniquitas	257	mendacium Gallis amicum	1084.1085
iuueni cur solitudo petenda	234	metu seueritas tollitur Principum	374.375
iussa diuina obseruanda	1020	milium animi quomodo parantur	390
iustitia ciuitatum omnium fundamentum	1025	mirabile non quod humanum	931
iustitia Duci necessaria	388.390.	miseria urbium quanta	933.934
		miseria humane uitæ	13.112.113. & inde 184
L		miseri cordia & iusticia differentia	376
Labor quomodo condendus	1014	de Misericordia diuina quomodo sperandum	366.367
laboris utilitas	984.985	modestia decet imperatorem	389
laborum & itinerum negocia	150.151. & inde.	modestia sit in exigendis publicis munij	379
re nil mortalibus datum	1011	monspeulanus olim Balearica diuionis	868
Labyrinthus Gallia	720	montis uentosi descriptio	624
Laurea poetica inanis fastus	358	mores mali maiorum damnosus	384
laus cui utilis	802.	mores quorundam Ecclesiasticorum reprehenduntur	855
legatus quis	suspecta 810	856. & inde	
legatorum apud Romanos Cos. officium	1013.1014	morum dissimilitas pæna quæ	928.929
libertas defendenda	535	mors parentum	145.146. & inde. amicorum
libertas pretiosissimum boni genus	983.984	mortis certitudo	747.
quibus sit superbia	1094.	cogitationem quàm necessariam esse	
rum malum	1056	meus	203
libertatis defensio iusta	712.713	mortem maximam cepta interrumpere	893
libertate quomodo utendum	11.12	de Morte	208. usq. 223
libidinum expultrix senectus	834	mortui ut desendi	876
librorum aceruus ad quid	42.43	mori bene maximum	878
liuere Imperatorem decorant	389	mortalia contemnenda esse	941
literarum docti cuius fuerint	181. 182.	mundum æternum esse	1049.1050
qui	912.913.914	mundus ut contemnendus	335.336
literati nomen quale	1058	mundi blanditias esse contemnendas	313
lingua animi fera	1053	munera ut recipienda	668.669
Liuij historiam qui diuiserint	999	munificentia Principis uera quæ	381.382
loca solitaria, eligenda quæ	242	Musices usus	21.22
loquaces contemnendos esse	419		
loquaculus descriptio	1109	N	
loquacitas facundia inimica	1110	Naui gationis prosperitas	73
Luchini Vermiensis laudes	838.839	naufragium	149
luctui modus præscribendus	586	natura doctissima	384
ludorum species ac studium	24.25. & inde	natura defectus uarij	909
ludis inanibus abstinendum	890	natura leges tolerandas esse	599
luxurie malum	196	natura mutationes uaria	912
luxus curialium damnatur	845.846	Neapolitana urbis gloria	937
luxus regum reprehenditur	268.269.	Neapolitanorum status deploratur	640
		necessaria satis esse si adsint	939
M		negligentia studiorum uituperanda	809
Macedonum regum aliquot res gestæ	503	negociorum tituli	47
magnanimitas Principis	383	nescire quadam scientia	920
Mahometi & tyrannorum comparatio	271	nomini immortalitatem ambire superuacaneum	364
malignitas temporum quanta	717		
mali delectatio pessima	988	O	
malorum frequentia semper	1084	Obediencia uxoris exemplum	541
Marie solitudo	272.273	obitus propinquorum quomodo ferendus	681
marini Phalerij uirtus	1034	obiretatorum uerba contemnenda	651
manuum uoluntaria uis	205.206	ocasio facit furem	1011
Masulienium constantia, & fidei origo	1064.1065	ocium quod sectandum	19.
		religiosorum quale	294.
		orum illustrium	292.393

INDEX

occupationum molestia	227. 232
odori bus quomodo utendum	20. 21
offensa amicorum crebra	905
de Omnibus	489
opes non expetendas esse	288
opinio quid	561.
Oratoris officium quod	1108
Oratoris excellentiores qui	1053
Oratorum excellentiorum solitudo	334. 335
Oratoris artis uis quanta	985. 986
originum generositas	15. 14. 108. 109. 107.
P	
Pax pijs qualis optanda	301. 302
pacis incommoda	969. 970
Pacemante bellum consociendam esse	931. de Pace 88. 89
Pallor Medicorum unde	6
Parastorum utilitas	584
Parrenum bonitas	70. 71. 72. onus 160. 161
Passorum exemplo securam esse solitudinem	233
Pataunia urbis laus	377
patria a nostris principibus negligitur	272
patria amor quantus	11. obfessio 159. 160. splendor 11. 12. 108
quomodo amandus	1097
paucitas rerum gloriosa	259
Paula solitudo	992
Pauli Hannibalenfis Romani exemplum	1035
paupertas honesta, quies summa	927. qualis appetenda 113. 114
ut toleranda	119. 120
pecunia amissa quomodo se gerendum	380
pecunia amor in Principe uituperanda	617
pecunia & paupertatis collatio	547. 548
pecunia omnia obedire	1028. 1029
peregrinationis studium quale	929
perfectio mortalium nulla	721
persecutionum genera unde	861. 862
perseuerantia in bono quantum pijs deceat	183
pestis an fugienda	922. pestis formido 917
Petri regis Cypri laudes	867. 871
Petrarcha peregrinationes	278
Philosophi solitarij	1044
Philosophia uera quae	890
Philosophantium finis quis	1091
Phormio ab Hannibale derisus	925
Phaenix appellatus Petrarcha	223
pieturae usus	39. pio quid cauendum 261. 262. & inde 376. 552
piorum aliquot solitudo	1079. 1080
pietas Principem decet	24
Pilatus Lugdunum deportatus	1103. 1104
pila lusus	1052
Plato quos Poetas reiecerit	175
Platonis praestantia	840
podagra utilis aqua potus	905. 906
podagra 616. onus	1090. 1091. & inde 1105
ponitentia praestantia	941. 942
Poetae officium	357. 358
Poetas solitudinem amare	1101. 1107
Poetarum aliquorum fastus	76. pomorum usus 908
Poetica quid	797. 798
Poetica laureae fastus	990
Poetis necessaria	534. 535
potentia accidentia	9091
Pompa Medicorum	populi mores quomodo corrigendi 385, odiu quomodo ferendu 137

Porphyrj uirulentia	305. 306.
prandij apud ueteres nullus usus	913. 914
praterita non anxie curanda	611
Principis institutio uera	1014. 1015. 1019
Principes in excessu cur positi	925
Principum ueterum & recentiorum collatio	684
de Proditionibus	86. prolis cura & generatio 63. 64.
65. & inde item 118. 119. 120. 129. 141. 142	
propositi mortalitatis instabilitas	775
promissorum frustratio	138
prudencia celebres qui	462
prudencia Imperatori necessaria	388. 389
pugna spiritalis solitariorum	234. 235.
puteolis quid usu dignum	642.

Q	Q
Ques quomodo impetretur	216

R	
Rapinae	154. raritas rerum magnarum decus 1077. 1078
rebellio quando optanda, & quibus	1092
Rektor Reipublicae qualis esse debeat	373. 374
Reges quomodo educandi	1014. 1015. & inde
Regum aliquot uita solitaria	280. ocium detestatur 268. 269
Regni, & Regum negocia	157. 807
religio perfecta quae	10
religiosorum ocium quale	294
repulsae gratitas	138. 139. Rerum decus raritas 1077. 1078
res mundanas nihil esse	314. 315
Respublica quomodo administranda	372
Rhetorices serua Medicina	1109
Rhetoricam a Medicina abhorre	1089. 1090
reuerentia in mendacio nulla	991
Roberti regis Siciliae laus	405. 459. 460
Roberti regis Siculi obitus	466
Roman Italia coniungendam	712
Roma oppressa	728. 729. Romana uitia 1062
Romanae urbis mutationes	1060. praestantia 603. 604.
sponsus Imperator	488
Roman sanguinis nobilitas	535
Romanorum illuſtrium res gestae	44. 45. & inde
rosa fragore enecat aliquis ferit	909
ruma urbis Romae stupenda	605. rumores contemnendi 96
rusticae habitationis ac urbanae differentia	933

S	
Sacrae scripturae obscuritas ad quid	1105. 1106
salutis portus ubi	710
salutem alio tribuit Medicus, qui si bypsi mederi nequit	998
sanctas reslituta quomodo tenenda	4. 108
sapienter dicta	438. sapientia uera quae sit 323. 324. & inde
sapientiae uerae uis & usus	9
scabiei incommoda	146. tedium 774. 775
seclera cur punienda	1026
scholastica disciplina quae	688
scientia rei militaris quae, & cui necessaria	387
scribendum quomodo	761
scribendi periculum	756
scripta ueterum indaganda	619. 637
scriptorum fama	44. 45. & inde
secreta naturae ut indaganda	1043
seclae fugienda	657
seculi fallacia quanta	710
secundum uirtutem agere quid	1072
seipsum agnoscere sanitatis pars	360. 361
de sepeliendi uarijs ritibus	589
sepulchri cura	224
Seneca solitudinem quomodo impinguet	242. 243
seue stulto nil molestius	1096
senis amor in adolescente signum bonum	1013
senes	

I N D E X.

FINIS INDICIS IN OPERA
FRANCISCI PETRARCHAE.

††† 3 FRANA

FRANCISCI PETRAR.

CHÆ V. C. IN LIBROS DE RE.

MEDIIS VTRIVSQUE FORTVNÆ.

P R Æ F A T I O.



V. M. Res, fortunæq; hominum cogito, incertosq; & subitos rerum motus, nihil fermè fragilius mortaliū vita, nihil inquietius inuenio. Ita cunctis animantibus naturam miro remedij genere consuluisse uideo, ignorantia quadam sui, nobis solis memoriā, intellectum; prouidentiam, diuinā ac præclaras animi nostri dores, in pernitiem & laborem uersas. Tām superuacuis enim semper, nec inutilibus modò, sed damnosis atq; pestiferis curis obnoxij, & præsentī torquemur, & præterito futuroq; angimur, ut nil magis metuere uideamur, quàm nequando fortè parum miseri simus. Tanto studio siquidem miseriarum, causas & dolorum alimenta conquirimus, quibus uitam (quæ finitè ageretur, felicitissima prorsus ac iucundissima rerum erat) miserandū ac triste negotium efficiamus, cuius initium cæcitas & obliuio possidet, progressum labor, dolor exitū, error omnia. Quod ita esse, quisquis uitæ suæ cursum, acri iudicio remetiatur, intelliget. Quem quietum quæsor quem tranquillum? quem non laboriosum magis atq; anxium diem agimus? Quod unquam tam securum, aut tam lætū mane uidimus, ut non ante crepusculum sollicitudo mœrorisq; subrepat? Cuius mali, & si ipsi in rebus, multa insit occasio, nisi tamen nos fallat amor, nostri causa maior, siue ut ingenue faciamur, culpa omnis in nobis est. Ut uero si leam reliqua, quibus undiq; crudimur, quod illud est bellum quamq; perpetuum, quod cum fortuna gerimus, cuius nos facere poterat Virtus sola uictores, nos ab illa uolentes, scientesq; desciuiimus. Soli igitur imbecilles, exarmati, non æquo Marte cum implacabili hoste congregimur, quos illa uicissim, ceu leue aliquid attollit ac desiccat & in gyrum rotat, ac de nobis iudit. Vinci tolerabilius foret, nunc ludibrio etiam habemur. Id uero quid aliud; quàm leuitas ac molities nostra fecit? Idonei nisi sumus, qui pilæ in morem, huc illuc tam facile iactaremur, animalia xui breuissimī, sollicitudinis infinitæ, quibus inscijs, cui puppim littori, cui animum consilio applicemus, pro consilio interim sit pendere, ac præter præsens malum & à tergo quod doleat, & ante oculos semper habere, quod terreat: quod præter hominem, animantium nulli accidit, quibus præsentia euasisse plenissimam securitatem tribuit. Nobis ob ingenium & acumen animi, semper quasi cum Cerbero tripiti hoste, luctandum est, ut ratione caruisse, prode melius. In nosmetipsos, ætherea natura præstantioris arma uertentibus, quibz malo ob stare subditiuit est, uerustate iam & consuetudine, radicata: enitendum tamen, in quam rem, præter generosi animi conatum, (cui nihil est arduum, nihil inexpugnabile) & sapientum hominum crebra colloquia (quamuis id genus rarecat) & multo maximè iugis lectio, ac per uigil, scriptorumq; nobilium monumenta profuerunt, modò salubribus monitis, consensus animi non desit, quem unum in terris, sani consilij, uiuum fontem asseuerare non uceat. Quamobrem si uel plebeis scriptoribus, pro affectu nudo, gratiam aliquando habitam scimus, pro eo quod iter aperuisse sequentibus uisi erant, quanta (oro te) gratia, claris ac probatis scriptoribus est habenda, qui multis ante nos sæculis in terram uersi, diuinis ingenijs institutisq; sanctissimis, nobiscum uiuunt, cohabitant, colloquuntur? Interq; perpetuos animorum fluctus, ceu totidè lucida sydera, & firmamento ueritatis affixa, ceu totidem suaues ac felices auræ, totidem industriæ ac experti nauaræ, & portū nobis quietis ostendunt, & eo uoluntatum nostrarum lenta carbasa promouent, & fluitantis aning gubernaculum regunt, quoad tantis procellis agitata consilia, tandem sistat ac temperet? Hæc est enim uera Philosophia, non quæ fallacibus alis attollitur, & steriliū disputationum uentosa iactantia, per inane hortant, amicum fortè, sed profectò necessarium non est. Natura te uariæ lectionis, multiplicisq; notitiæ auidum fecerat, fortuna, quæ ut alunt, magnæ rerum partis imperium tenet, turbido quodā ac profundo negotiorum & curarum pelago iactandum dedit: cæterum non ut legendi ocium, sic noscendæ desiderium eripuit, quod minus semper literatorum hominum delectatus amicitia & conuictu, & occupatissimis diebus, ociosas horas, quotiens licuit foratus, quotidie instruitior, quotidie rerum memorabilium doctor fieri uelles: ubi illa, qua nulli cedis memoria, sæpe te pro libris uti solitum, ipse tibi sumtestis. In quod si ab ineunte ætate pronus eras, eò nunc putandū es pronior, quod ferotinus matutino uiatore seruentior, atque animo saltem promptior esse soter: quandoquidem hæc uulgaris est quærela: Crescere iter, diemq; decrescere. Quod utique nobis in hoc uitæ tramite accidit, ad uesperam propinquantibus, & uitæ multum superesse cernentibus. Non mihi igitur es hortandus, ut facias quod semper audissimè fecisti, admonuisse sufficeret, ut intendas animum, ne qua te hinc humanarum rerum cura dimoueat, quæ plerosque mortalem, post egregios labores in ipsa consumatione maximorum operum, auerit. Hoc adiecto, ut quia simul omnia uel legere, uel audire, & meminisse non potes, utilissimis quidem, & quoniam breuius est amica memoriæ, breuissimis quoque te fulcias. Non quod ego suadeam, operosiora illa & maiora sapientiæ consulta negligere,

Præfatio.

gere, quibus te in ordinario (ut ita dicā) fortunæ certamine tueare, sed ut his interim breuibz ac præcis sententijs, quasi quibuldam expeditis atq; continuis armis, contra omnes insultus, omnemq; repentinum impetum, hinc illinc iugiter sis instructus. Duplex enim nobis est duellum cum fortuna, & utrobique quodammodo par discrimen, cuius non nisi partem unicam uulgus nouit, eam scilicet, quæ uocatur Aduersitas. Philosophi, & si utramque nouerint, hanc tamen ipsam difficiliorem arbitrantur. itaq; notum illud Aristotelis in Ethicis suo iure diffinientis: Difficilius esse tristitia sustinere, quam delectabilius abstinere. Quem secutus Seneca ad Lucilium scribēs: Maius est, inquit, difficiilia perstringere, quam læta moderari. Quid dicam? Ausim? ne tantos inter uiros hiscere & durum quidem & trimeritatis parata suspitio, nouo homini, uetusta tangenti. Hinc auctoritate igitur, hinc ætate permoueor, sed alterius cuiusdam, & antiqui uiri succurrit auctoritas. Neque enim impetrari potest, quin quale, quidque uideatur ei, talem quisque de illo opinionem habeat: Marci Bruti uerba sunt, scribentis ad Atticum, quibus uix aliquid uerius dici reor. Quid enim de re qualibet iudicare possum nisi quod sentio? Nisi forte compellar, ut iudicio iudicem alieno, quod qui facit, iam non ipse iudicat, sed iudicata commemorat. Ego itaq; reuerenter tantorum hominum, omniumque sic sentientium iudicia præteruictus, si de proprio loqui uelim. Scio quidem aliās uariē de uirtutibus disputatum, neque semper difficultioribus principatum dari, neque fortuito ultimum inter uirtutes locum obtinuisse modestiam, siue eam temperantiam dici mauis: quantum tamen, ad id de quo agitur, attinet, difficilior prosperæ fortunæ regimen existimo, quam aduersæ: aliquidque fateor apud me formidolosior, & quod constat infidiosior est fortuna blanda, quam minax. Quod ut sic opinor, non me scribentium fama: non uerborū laquei, neque sophismatum, sed rerum experimenta utæque huius adigunt exempla, & magnum difficultatis argumentum, raritas. Nam qui damna, qui pauperiem, qui exilium, qui carcerem, qui supplicium, qui mortem & peiores morte graues morbus, æquo animo tulerint, multos uidi: qui diuitias, qui honores, qui potentiam, nullum. Ita sæpenumero me spectante, contra omnem aduersæ fortunæ uiolentiam inuictos, hudo facili prosperior strauit, humanique robur animi, quod minax non fregerant, inflexere blanditos. Nescio enim, quomodo mox ut mirior prætermisissimam, attingere. Virique autē sciens praua permiscui, & suæ fortis obliuionem, adiuncta prosperitate concipere. Neque de nihilo dictum est, iamque apud nostros homines in prouerbium uenit. Magni laboris esse, ferre prosperitatem. neque casu Flaccus ait:

Bene ferre magnam disce fortunam;

Difficile nempē censebar artem, quæ nisi studio adhibito nesciretur. Cæterum Seneca ipse, fortunæ partem illam, quæ sibi difficilior uisa erat, (& est haud dubiè prima fronte rigidior) breui admodum sermone perstrinxerat. Is libellus passim in manibus est uulgi, cui ego, nil addere, nil detrachere meditor, quod & magno ingenio confectum opus, nostram dedignatur limam, & mihi meis rebus intentio, nec comere aliena, nec carpere est animus. Sed quoniam & uirtus & ueritas publicæ sunt, neque studium antiquitatis, obesse debet posteritatis industria, cui excitandæ, arque adiuuandæ noscitur institutum de hoc ipso loquitur tecum aliquid, quodque ille tunc Gallioni suo præstitit, id Azoni meo, nunc quantum hoc defesso iam & occupato semper ingenio dabitur præstare propositum est mihi. Insuper & partem alteram, ab illo seu obliuione, seu iudicio prætermisissimam, attingere. Virique autē sciens praua permiscui, non fortunæ cuiuspiam, sed uirtutis aut uitij excellentiæ, aut defectus, quod & si extra propositum, ipsa quidem effectum tamen haud dissimili, & lætos quoque mœstosque animos factura uiderentur. Quibus in rebus quo me gesserim ingenio, tu censebis, occupationum memor ac temporis, qui paucissimis diebus ceptum, perfectumque opus, admirans uideris. Ego solus fidei iudex sum. Studui, hercle, non unum, quodque mihi speciosius, sed ut tibi atque alijs (si tamen alijs quisquā hæc attigerit) utilius uisum est conquirere. Denique finis meus, qui semper in hoc genere studiorum fuit, non tam scribentis laus, quam legentis utilitas, si qua ex me percipi aut sperari potest: ad id maxime respici, ne armarium euoluere, ad omnem hostis suspicionem ac strepitum sit necesse, quin mali omnis & nocēris boni, atque Viriisque Fortunæ remedium breue, sed amica confectum manu, quasi duplicis morbi, ut non inefficax antidotum, in exigua pixide, omnibus locis atque temporibus ad manum (ut aiunt) & in promptu habeas. Nam ut dixi utraq; fortunæ acies metuenda, ueruntamen utraq; toleranda est, & hæc quidem freno indiget, illa solatio, hic animi elatio reprimenda, illic refoienda ac subleuanda fatigatio. Hanc ergo uarietatem cogitanti mihi, non modò cum de hoc uellem aliquid scribere, tu occurrebas dignus eo munere, quo uterque nostrum communiter uteretur, ut ait Cicero, sed tu me solus, ut scriberem excitabas, non quidem uerbo, ut qui ceptorum nihil conscius sis tantorum, sed rebus ipsis, & in utranque partē abundante materia. Multos in aculeo fortunæ habitos, multos in delicijs scimus, multos magno impetu rotatos, ne scandentium desunt exempla, nec ruentium, nec sum nescius, quosdam ex altiore fastigio prolapsos. Quot Romani imperatores equot externi Reges, uel hostium, uel suorum manibus, e summo solio detracti, uitam simul & imperium amiserunt? An ne omnia à ueritate mutuemur? & exules nuper, & captiui, & in acie cæsos, domi & capite truncos (quodque durissimum relatu est) & laqueo enectos fedeq; lanatos Reges, nouimus? Tibi cui cor regium natura dederat, nec dedit regnum fortuna, nec abstulit: at quem in cæteris illa tam uariē egerit, uix, quod sciam, nostra ætas inueniet. Iam in primis ualitudine prosperrima, & corporis uiribus dudum fretus, usque ad stuporem omnium qui te norant, intra non multos annos, ter desperatus à medicis, ter uitam ac salutem tuam, in solo medici cœlestis auxilio posuisti: sic ab illo tandem sanitati redditus, ut penitus tuum illud pristinum robur amiseris, non inferiore miraculo dexteritatis eximie atque tergo impositus, aut humeris nixus, lentis terram passibus metaris. Patria tua, uno prope tempore, te Dominum uidit atque exulem, ita tamen, ut nihil obscurior exilio uide.

Præfatio.

Viderere. Nulli ferè nostrorum hominum par principum fauor, nulli par fuit infuria, ut cum paulò antè certatim in amicitiam tuam niterentur, idem ipsi, de nulla alia re cōcordes in tuū mox exitium, quasi communicato consilio conspirarent, & pars quidem tuum caput in idijs peteret, auro prius ac gemmis, largisq; muneribus, tot per annos propitiæ ac fauentis fortunæ, & quæ his omnibus grauior iactura est, amicis atq; clientibus, uniuersaq; familia, duris quidē, sed diuersis tormentorū ac mortium generibus, spoliati. Pars quæ clemētiōr fuit, illud ingens patrimonij, terras, homines, domos, oppida, inuaderet, ut qui modo te uiderant, mox ē summis opibus, ad inopiā redactū, seu aliquod fortunæ prodigium mirarentur. Amicorum (ut dixi) pars periit in superstitiis, periit fides, fugitq; (quod assole) cum prosperitate fauor hominum, ut dubitare posses, an amicorum prius, an fidei feres interitum. Accessit in medio rerum æstu, ægritudo penè ultima, & tam morti proxima, ut quem uiuere amplius non posse persuasum esset, extinctum fama uulgaret. Et hic morbus, hæc paupertas, hic laborum cumulus, pulsus patriæ, procul domo, in alienis terris ac laribus circumtonante bello semiolessum oppresse- rant, ne quid omnino interim tibi cum his amicis, si quos aut uirtus fecerat, aut fortuna dimiserat, seu colloqui, seu literarum posset esse commercium. Nihil omnium præter carcerem defuit ac mortem, quamuis nec carcer de fuerit, dum fidiissima coniunx, & pars tuorum uiscerum nati omnes natq; ab hostibus capti essent, nullo prorsus tibi relicto solatio tantæ prolis. Nec mors quidem fuit, dum & tu secum assidue luctareris, & unus ex filiis, iam tunc teneram & infontem animam, in carcere posuisset. Quid multa? impletum in te uno uidimus, quod de duobus summis uiris Caiso Mario, Magnocq; Pompeio legimus, quid boni scilicet, & quid mali possit, haud unquam læta tristibus miscentem, in te, cuiusq; pignoribus secretim explicuisse, fortunam. Cuius olim cum blandicias, non tam insolenter, ut pleriq; scilicet, tum uerò minas, nuper atq; impetum, tam forti, tamq; inuicto animo tulisti, ut uel, ob hoc unum, multis qui antea tuum nomen oderant, te amandum, mirandumq; præbueris. Habet enim hoc proprium uirtus, ut in amorem sui bonos erigat, in stuporem malos, idq; cum omnis uirtus habeat, tum præcipue fortitudo, cuius inter fortunæ turbines ac tenebras rerum terribilium, & tranquillitas gratio, & lux ipsa conspectior est. Mihi uerò non solum ad antiquum tuum amorem (quod impossibile factu rebar) multum nouæ beneuolentiæ adieceris, sed aliō festinantem calamum, ad hæc non suo tempore scribenda deflexeris, ut & in scriptis meis, animi tui uultum uelut in speculo contempleris. Et si quid ibi minus excultum apparuerit, quod bona fide displiceat, ad hunc modū formes, atq; ita te instituas, ut seu solitis, seu nouis artibus, quæ innumerabiles ei sunt, tecum posthac fortuna uariauerit, nulla te species rerum turbet, sed paratus ad omnia, promptus ad singula, dulcia pariter & amara despicias. Fidentissime ab aduerso Maronianum illud exclamans:

Non ulla laborum

O uirgo noua mi facies inopinaūe surgit.

Omnia percepi, atq; animo mecum ante peregi.

Nec me fallit, ut in corporibus hominum, sic in animis multiplici passione affectis, medicamenta uerborum multis inefficacia uisum iri, sed nec illud quoq; me præterit, ut inuisibiles animorum morbos, sic inuisibilia esse remedia. Falsis opinionibus circumuenti, ueris sententijs liberandi sunt, ut qui audiendo ceciderant, audiendo confurgant. Ad hæc qui quod habuit egenti libens obtulit amico, quantumcumq; est, pleno amicitia functus est munere. Animum enim spectat amicitia, non rem, quæ parua, licet magni amoris indicium esse potest. Ego quidem, ut magnificum, quodq; tibi opto, sic quid aptius hoc tempore largiar, non habeo. Quod si ualidum senseris, ipsa quæ prætium rebus facit utilitas, commendabit. sin inualidum, excusabit amor noster. Sic autem ad legendum uenies, quasi quatuor ille famosiōres & consanguinæ passionēs animi: Spes seu cupiditas & gaudium, metus & dolor, quas duæ sorores, æquis partibus prosperitas & aduersitas peperere, hinc illinc humano animo insultet: quæ uerò arci præsidet Ratio, his omnibus una respondeat, clypeoq; & galea, suisq; artibus & propria ui, sed cœlesti magis auxilio, circumfremētia hostium tela discutiat. Ea mihi de tuo ingenio spes est, ut unde uictoria stet, facile indices. Non te diutius traham, sed ut propositum meum noscas, index operis Epistola præmittenda erat, quàm si ascribendam duxeris, utrunq; metiens uideto, ne longior

Præfatio libellum breuem, non alter quàm prægrande caput exiguum corpus premat. Nihil est enim, sine mensura ac partium proportionē, formosum.

FRANCIS CI PETRAR-

CHAE V C D E REMEDIIS

VTRIVSQUE FORTVNAE,

LIBER I.

AD SPLENDIDVM, NATALIBVSQ.

CLARVM VIRVM AZONEM CORRE-

SIVM, PRINCIPEM PARMEN-

sem, amicum suum.

DE AETATE FLORIDA ET SPE VITAE

longioris. Dialog. I.

Interlocutores.

CAVDIVM ET SPES, RATIO.



ETAS florida est, multum superest uitae. R. En, prima mortalium uana spes, quae multa hominum millia & fefellit, & fallit. G. & S. Florida est aetas. R. Inane gaudiū & breue, flos iste, dum loquimur, arescit. G. & S. Aetas integra est. R. Quis integrum uocet: cui multum deest, & quantum sit quod restat, incertum est? G. & S. Atqui lex est certa uiuendi. R. Quis hanc legem tulit: aut quod istud legitimum tempus est uitae? Iniquissimi uerò lex, quae non omnibus una est, immò tam uaria, ut nihil incertius in hominum uita, quam ipsius uitae modus sit. G. & S. Est tamen & modus aliquis, & uitae meta, quam sapientes statuerunt uiri. R. Metam uitae statuere, non qui accipit, sed qui dat illam Deus, potest. Intelligo autem septuagesimum, aut si natura potentior est, octogesimum cogitatis annum, atque ibi metam figitis, quò prouectos, maneat labor & dolor, nisi fortè longius spem promouitis, qui ait: Numerus dierum hominum, ut multum, centum anni quò quam rari ueniant, uidemus. Sed ut sit omnium quò paucorum est, quantum tamen nunc etiam, si id est? G. & S. Multum sanè. Est enim iuuenum uita securior, & à senectute remotior, & à morte. R. Falleris. Etsi nil tutum homini, illa tamen periculosior uita pars, quam securitas nimia reddit incautam. Nil est alteri uicinius quam mors uitae, cum distantissima uideantur, contigua sunt, semper illa praeterlabitur, semper haec instat, quocumque fugeritis praesto est, & ceruicibus imminet. G. & S. Iuuenta nunc saltem praesens est, & senectus absens. R. Nil mobilius iuuenta, nihil insidiosius senectute, illa non stat, mulcendoque fugiens abit, ista per tenebras atque silentium pedentim subiens, improuidos ferit, & dum longinqua fingitur, in foribus est. G. & S. Aetas in ascensu est. R. Insidiosissima rei fidei, ascensus iste descensus est, uita breuis, tempus instabile, furtim, nullo pedum strepitu, inter somnum & iocos effluit. Et o si hoc temporum celeritas, uitaque breuitas, ut in fine, sic in principio nota esset, nunc intransibilibus infinitum quiddam, exeuntibus nihil, & quot secula uidebantur, uix totidem sunt momēta: sic tū demū fraus noscitur, dum uitari nequit. Vnde est, quod saepe frustra huic consulitur aetati, incredula simul & inexperta est, & contemptrix alieni consilij, inops sui. Itaque iuueniles errores, licet innumerabiles & immēsos, his ipsis tamē occultos & incognitos quorū sunt, nil melius, quam senectus detegit, & dissimulantiss, conuiuentiumque luminibus ingerit, nec prius quod esse debuistis adueritis, quam quod esse uoluistis, effecti estis, fierique iam aliud non potestis. Quod si quis in tempore, aut per semetipsum intelligere posset, aut docenti credere, ille mihi unus ex millibus praeclarus ac foelix surgeret adolescens, nec tam multis anfractibus ageret uitā, cuius unica, tuta & recta per uirtutē uia est. G. & S. Aetas indecepta est. R. Quomodo indecepta est, quae ex quo esse coeperit, assidue carpitur, & quae minutissimis portuiculis, dum datur eripitur. Siquidem motu perpetuo coelum rotat momenta, horas, horae diem rapiunt, is alium diem trudit, isque alium &

A

nunquam

nunquam quies. Sic menses prætereunt, sic anni, sic ætas currit & properat, & ut Cicero ait, uolat. Quodq; ait Maro:

Celeres neq; commouet alas.

Ita ceu nauis iter agentibus, nec sentientibus quæ uehantur, sæpè, nec cogitantibus finis adest. G. & S. Aetas incipiens, ab extremo procul abest. R. Intra breuis uitæ spatium nihil est procul. G. & S. At nulla pars à fine distantior quam principium. R. Nulla quidem, sed tunc rectè diceretur, quando omnes æquis spatijs uiuerent, nunc pluribus uis, & sæpius prima ætas in mortem incidit, quo fit, ut plerumq; uicinior sit extremo, qui remotior uidebatur. G. & S. Certè florentissima est ætas. R. Et si ad hoc pauci animum aduertant, tamè ex quo loqui cœpimus, mutatio aliqualis incessit, & modò per singulos syllabarum tractus uitæ aliquid excidit, aliquid de caduco ætatis flore subtrahitur. Quid autem, quæso, plus habet hic mobilis & nitidus adolescens, quam ille impurus & squamosus senex, præter hunc, quem loquimur ætatis breuem & caducum, immo assidue cadentem florem? Vbi quid tam dulce, tam iucundum non intelligo, cum sciat dicto citius se futurum, quod ille nunc est, uel si nescit, insaniat. Nisi fortè è duobus capitali simul supplicio addictis, ille foelicior est habendus, qui nouissimè iussus est dare colla securibus, qui mihi quodammodo ipsa dilatione miserior uideatur: quanquam est par horum conditio & illorum, huic enim interuenire aliquid potest, unde collegæ supplicium euadat & uiuat, iuuenem senio eripere, sola mors potest. Ad summam, paruo temporis in spatio, non stat magna felicitas, & ingentibus animis, breue nihil optabile est. Expergiscimini consopiti, tempus est, calligantesq; oculos aperite, assuescite iam tandem æterna cogitare, & amare, & optare, simul autè peritura contemnere. Condiscite ab his spontè discedere, quæ uobiscum diu esse non possunt, & animo illa relinquere, antequam relinquamini. G. & S. Aetas est stabilis, uiuensq;. R. Mentiantur, qui nescio quam ætatem stabilem dicunt: nil uolubilius tempore, tempus uerò uehiculum est ætatum omnium. hoc stabile fingitis? ô uanitas nihil est stabile, nunc maxime raperis.

DE FORMA CORPORIS EXIMIA. DIAL. II. SAV.

Forma corporis eximia est. R. Nihilò firmior est illa quam tempus, cum eo ueniens, cum eodem fugit: siste si potes tempus, poterit forsan & forma consistere. G. Forma corporis egregia est. R. Fragili niteris fundamento. Corpus ipsum umbræ in mortem præterit, tu momentaneum corporis accidens, tibi mansurum spondes? rueret quæ eunt accidentia, stante subiecto, nequeunt illo ruente non ruere. Atq; cunctis ex qualitatibus, quæ mortali cum corpore fugiunt, nulla uelocior quam forma, quæ mox ut amœnum flosculum ostenderit, ipsos inter oculos mirantium atq; laudantium euanescit. Breuis hunc pruina percussit, leuis hunc aura decussit, subito uel inimicæ manus ungue decerpitur, uel prætereuntis morbi calce deprimitur. Deniq; gloriare, & exulta ut libet, uenit certè magnis passibus, quæ te uelo tenui latentem detegat, quanti etiam sit forma uiui hominis, mox ostendit: nec mors sola, sed senectus, & paucorum spacium annorum, immò uel unius lucis repentina febricula. Postremò, ut nihil externum incidat, per sese stando durandoq; consumitur, & in nihilum redit, neq; tantum gaudij ueniens tulit: quantum fugiens fert doloris. Hæc ni fallor expertus erat aliquando formosus ille Romanus princeps Domitianus, qui amico scribens: Scias, inquit, nec gratius quicquam decore, nec breuis, quamuis etiam si durable, perpetuumq; naturæ donum esset, nò intelligo, quid tantoperè expectandum habeat, iste nò solidus, nec in ipso homine, superficie tenus fulgens decor, multaq; foeda cõtegens, & horrenda, leuissimòq; cutis obtentu sensibus blandiens & illudens. Veris igitur ac mansuris bonis delectari cõuenit, non falsis atque labentibus. G. Forma corporis elegantissima est. R. Habes uelum oculis, laqueum pedibus, alis uiscum, haud facile seu uera discernere, seu uirtutem sequi poteris, seu in altum euolare animo: multos enim ad honesta pergentes, forma detinuit, detorsitq; contrariam in partem. G. Forma corporis mira est. R. Bene ais mira. Nam quid uanitate mirabilis? quot delectabilibus abstinent formosi iuuenes? quos suscipiunt labores? quanta sibi inferunt supplicia ut formosiores, non sint quidem, sed appareant? unius formæ studio & ualitudinis, & uoluptatis immergi, quot utilia, quot postremò necessaria negligunt? Tuum igitur breue, caducumq; bonum, & inane gaudium, sine inuidia tibi habeto. Habes hostem tuum domi, quidq; est peius, delectabilem ac blandum, habes raptoem quietis ac temporis, perpetuumq;

eumq; tortorem, habes & materiam laboris uberrimam, differiminum causas, tormenta libidinum, nec minorem querendi odij quam amoris aditum. Fies mulierculus forsan amabilis, odiosus uiris, aut forma corporea coniugalis zelus accenditur. Nulla enim res ardentius appetitur quam forma, nulla animum mouere potentior, atque ideo nulla suspectior. G. Forma corporis magna est. R. Solet hæc stultos adolefcentes, quo non expedit urgere, dum bono suo ut libitum, sic licitum frui putant, neque quid deceat attendunt, quæ sæpe iam multis acerbi ac turpis interitus causa fuit. G. Forma corporis rara est. R. At breuissimum tempus erit, quando oris habitus hic colorq; mutabitur: cadet flaua cæsaries, reliquæ albescent, teneras genas, & serenam frontem, squallentes arabunt rugæ, lætas oculorum facies, & lucida sydera, mœsta teget nubes, leue dentium ebur ac candidum, scaber situs obducet atque atteret, ut non colore tantum, sed tenore alio sint: recta ceruix atque agiles humeri curuescent, guttur lene crispabitur, aridas manus & recuruos pedes suspiceris tuos non fuisse. quid multa? Veniet dies quo te in speculo non agnoscas, & hæc omnia quæ ob esse multum extimas, ne quid improuisis monstis attonitus, non prædictum dicas, hic iam tibi si uiuis, dicto citius euentura denuncio, qui si mihi nunc credis, tunc te partius miraberis transformatum. G. Forma interim clara est. R. Quid hic dicam breuius quam illud Apuleij Madaurenfis: Expecta paulisper, & non erit. G. Forma corporis hæcenus excellens est. R. Quam mallem formam animæ excellentem, est enim & sua animæ pulchritudo, multo suauior certiorq; quam corpori, & ipsa quoque suis legibus decore ordinis, atque apta suarum partium dispositione subsistens. Illam optare, illi operam impendere dignum erat, quam nec dies longa detereret, nec morbus extingueret, nec mors ipsa, nunc caduca miramini. G. Certè nunc saltem insolita forma est. R. In hac ut in alijs multis optanda mediocritas, sin ac tali forma, nec tibi placueris, nec nisi qua decet alijs placere curaueris, ususq; fueris castè, sobriè, modeste, non exigua tui laudis accessio est futura. G. Præclara facies animum honestat. R. Immo quidem exprobrat, & sæpius in periculum trahit. quid uerò attinet gloriari eo, quid neque tuum sit, neque diutius seruare possis? quod habuisse nulli, proiecisse multis gloriosum fuit? Mitto alios, Spurinam, non naturalis forma nobilitat, sed accersita deformitas. G. Vt uirtus animi, corporis formæ iuncta sit, studeo. R. Si id effeceris tùm demum uerè mihi, tunc undiq; fortunatus fueris, formaq; clarior uidebitur, & uirtus gratior. Quamuis eum errare sibi uisum esse, qui ait:

Gratior est pulchro ueniens è corpore uirtus.

Scribat Seneca, mihi tamè iure reprehensus uideretur, si dixisset, maior, aut perfectior, aut altior, nunc quia dicendo gratior, non rem ipsam, sed spectantium iudicia respicit, non mihi uisus est errare Virgilius qui hoc ait: Et ad summam, ut nihil in se solidum habet formæ gratia, nihil optabile, sic si ultro obuenerit, uirtuti addita, neq; utriusq; de precio error sit, hanc illius ornamentum dici patiar, non inamœnum uisui, breue tamen ac fragile: solam uerò, pondus animæ dixerim, atq; infaustum, tristis insigne ludibrij.

DE VALETUDINE PROSPERA. DIAL. III. GAV.

Quid quod ualetudo prospera est? R. Quicquid de forma non diximus, repetitum puta. G. Valetudo corporis firma est. R. En senectus ab aduerso, mille morborum armata generibus, contra ualetudinem interea uoluptas militat, familiare certamen. G. Valetudo corporis læta est. R. Inconsulta iucunditas, quæque negligentes & incautos facere soleat possessores suos, & sæpè morbos accessere, quos ualetudini propriæ dissidentis intentio, declinasset. G. Valetudo corporis bona est. R. Bene utere, alioquin leue bonum, quin & graue malum, si ut solita est, culpæ cuiuspiam causa sit. Multis periculosa & pestilens sanitas fuit, qui tutius ægrotassent. G. Valetudo corporis optima est. R. Res pergrata multumq; utilis, seu corpore quid agendum, seu animo est. Sed ut quarundam radicibus herbarum, inest uis ueneni, quæ dum aliarum rerum immixtione purgata est, salubre poculum è pluribus fit, quod ex uno pestiferum fuisset: sic corporea sanitas, ne noxia sit habenti, non aliter quam adiuncta animi prospera ualetudine temptanda est. Nusquam peius sano in corpore æger animus habitat.

A 3 DE SANO

Longa egritudine liberatus gaudeo. R. Gratiorem fateor sanitatē redditam, quam retētā, in gratissimi mortales uestra uix aliter quam perdēdo cognoscitis, & perditā ergo uos cruciant, & recuperata letificant. G. Grauiſſima febris me deſtituit. R. Grauiſſimas febres Medici dicunt, quæ ipſis in oſſibus & medullis aſtuant, quantō illo ſunt grauiores, quæ in anima intus latent, his te maximē liberatum uelim. G. Aegritudo abiit. R. Aegritudo præſens ſæpe proſuit, dum debilitatis uiribus corporis, animæ ſanitatē peperit. Conſequenter igitur, & digreſſa no cuit, & animæ lumen imminuit, & corporis auxit inſolentiā. Quamuis mala, quamuis peſſima ægri-tudo uideatur, optabile malum tamen, quod mali remedium ſit maioris. G. Tandē ægri-tudo longior finem habet. R. O ſtultiſſime, ſic tu reris mortem effu-giſſe? ad quā curris aſſidue. Nunc propin-quior morti es, quā dum illi contiguus uidebaris: irremediabile uobis eſt iter, neq; ulla eius in parte ſubſiſtitur, neq; diuerſorium, neq; lentior uſquam greſſus, & ſomnus, & uigilia, & labor, & requies, & morbus, & ſanitas æquæ ſunt gradus ad mortē. G. Ancipiti ægri-tudine abſolutus ſum. R. Creditricem habes inſallibilem, dilata dies ſolutionis eſt, ſed non caſſa ratio: habes ægrotari iterum & mori.

Virium ſatis, imō multum contigit. R. Quæ de forma ac ualitudine dicta ſunt re-lege: ſimilium ſimilis diſciplina eſt. G. Multum eſt uirium. R. Vide ne quid aggrediare uirium fiducia, quo imbecillis appareas. G. Abundē eſt uirium. R. Taurina gloria eſt. G. Plurimum eſt uirium. R. Pluſculum Elephantī. G. Virium nimium eſt. R. Facile crediderim id quidem, ſuper exceſſus autem in uitium uer-git, ſeu ipſum eſt uitium. G. Nimiſ eſt uirium. R. Nimiſetas hæc, ſi ad mediocritatem redeat bene erit, quid ſi ad defectum tranſeat, quid ſi hoc robur fragilitas inſignis excipiat? Crede mihi, nullæ tantæ uſquam corporum uires, quæ uel labore in modico, uel morbo acri, uel cuncta uincente ſenio non frangantur, inſatigabilis & inuiſta uis animi eſt. G. In-gens robur corporis eſt. R. Nemo Milone robuſtior, clariores multi. G. Vaſtū & præ-ualidum corpus eſt. R. Præſtantiſſima rerum uirtus, mole corporea non eget, in animis habitans. G. Nihil his uiribus diſſicile. R. Immo impoſſibilia permulta, atq; illud in primis ut qui in corpore ſpem poſuit in altum ſcandat. G. Iam ſupra hominem uires ſunt. R. Hæc in re, qui ſuperior cunctis hominibus euaserit, tamen animantibus inferior erit. G. Nihil his uiribus metuendum. R. Immo nunc maximē. In magnam enim uirium fiduciam, magnis uiribus accingitur fortuna, & interdum ex æquo congregi indi-gnans, ut oſtendat quā fragile animal eſt homo, dum ſibi etiam robuſtiſſimus uidetur. G. Ganteos uiros, leni prælio conſecit. Herculem ab omnibus inuiſtum, uis latentis mali uicit, Milonem ipſum cunctis celebratum & cognitum palæſtris, arbor una detinuit, laceran-dumq; ſeris obtulit, ſic robur illud eximium corporis ſine exemplo, ſiſſæ quercus robori impar, inuentum eſt, tu uiribus tuis fidis? G. Vires immenſæ ſuppetunt. R. Omne im-menſum laborat mole ſui. G. Vires in augmento ſunt. R. Natura ſerme rerum om-nium hæc eſt, ut cum ad ſummam peruenerint deſcendant, idq; nō æquo greſſus, aſcenſus e-nim lentior, deſcenſus præceps. Hæc quoq; uires cum creſcere deſierint, non conſiſtent, & primò quidem clanculum, poſt aptius tandem ruent. Omnes res mortalium præter ani-mum ſolum æquæ fugiunt, ſed nō æquæ omniū fugæ ueſtigia apparent, niſi forte minus eū animalia, quæ uel tenebris, uel tacito repunt niſu, uel quoniā id quoq; traditur itineris indi-cium caudis præmunt. G. Corporis mei uiribus gloriſ. R. Quid faceres tuis? co-gita uerò quantarum ipſe ſis uirium, iſtæ enim non tuæ ſunt, ſed hoſpiti, immo carceris tui uires. Vanum eſt autem, cum ipſe ſis fragilis forti habitaculo, dicam melius, forti aduerſario gloriari. G. Viribus meis lætor. R. Quid hic dicam niſi Poëticum illud.

Non longum leti bere, inq; letitiæ locum, uenient quarele.

Meminiſti ut iſ ipſe, rām ualidus, quem bis modo memoraui, de ſuis uiribus in ſenectute conquiritur.

Vtriusq. Fortunæ, Lib. I.

5

DE VELOCITATE CORPORUM. DIAL. VI. GAV.

Sed pernicitas multa est. R. Refert quoniam cursus intendatur, multos sua uelocitas in exitium tulit. G. Pernicitas mira est. R. Currite mortales ut libet, cœli uelocitas uos præcurrit, & ad senium, & ad mortem applicat, illud uobis cursum eripiet, motum illa. G. Pernicitas summa est. R. Eo tendit, ubi desinat. G. Pernicitas inaudita est. R. Illò properat, ubi tarditas multa erit. G. Pernicitas infinita est. R. Sit quanta libet, ubi se exerceat non habebit, siquidem puncti uicem, terra omnis obtinuit. G. Pernicitas inextimabilis est. R. Hæc ingenij laus est, cui maria & cœlum, & æternitas, & naturæ spacia, recessusq; & arcana rerum omnium patent. Corpus puncti, momentiq; ambitu circumscriptum, quo sua pernicitas latura, atq; ubi depositura est, non ne enim ut latissimè pateat hoc spacium seu temporum, seu locorum, nihilominus quocunq; sese flexerit, ad sepulchrum currit; illa saltem angustia, sine ullis, aut Astrologicis coniecturis, aut Geometricis demonstrationibus notæ sunt: ita eo curritur, ubi profectò non curritur. G. Incredibilis modò mihi pernicitas est. R. Cum omnes homines excesseris, sepulchrum non æquabis. G. Pernicitas stupenda est. R. Hec plerosq; pendentibus, & præruptis locis comitata, plano calle destituit, quosdam per propugnacula turris, per antennas nauum, per confragra montium innocue uolitantes, post leui pedis offendiculo, in uia publica prolapsos, extinctosq; nouit ætas nostra. Anceps est, contraq; naturam insueta, grauium corporum hæc leuitas, uolucremq; hominem non diu factura: nam etsi inoffensa processerit, fessa tamen citò desinet breue robur hominis, breuior pernicitas. G. Valde nunc agilis sum. R. Et assellus agilis iuuenta, & senio piger pardus. Spacio leuitas ingrauescit. Prima ætas stimulos habet, frenos ultima: quicquid es, non eris diu, & si esse cupis, cura ut sis bonus, senium uirtus sola non metuit.

DE INGENIO. DIAL. VII. GAV.

Atingenium uelox est. R. Ad uirtutes utinam, alioquin quò uelocius, eo propius ruinæ. G. Ingenium expeditum est. R. Si & bonis artibus applicabile, præciosa animi supplex, si minus onerosa, periculosa, laboriosa. G. Ingenium peracutum est. R. Ingenij non acumen, sed æquabilitas atque constantia, uerâ laudem atq; perpetuam merentur, quorundam acumen, tenui cuspide frangitur, primoq; molimine deficiet: ualidissima etiam, si ad ultimum extenuentur, infirma sunt, sic robur omne, tenuitas atterit. G. Acutissimum ingenium est mihi. R. Nihil sapientiæ odiosius acumine nimio, nihil uero philosophanti molestius quàm Sophista: ideo inuisam Palladi finxere ueteres araneam, cuius subtile opus ac tenues telæ sunt, sed fragiles, nulliq; usui. Ut mucronis ergo, sic ingenij acies sit, non penetret modò, sed subsistat. G. Promptum ac uersabile ingenium est. R. Hoc Marco Catoni Censorio tributum est, quod literis simul atque armis, bellisq; omnibus, & urbanis, ac rusticis artib. æquè foret idoneus. Quid ex parte Græci suo tribuunt Epaminondæ, Persæ autem Cyro. Tuum hoc uersabile, quoniam uergat neu uersutum sit, neuè aliquid non agile, sed leue potius, & inconstans habeat, caueto. Aliud est enim non posse consistere, aliud facile ire posse quò uelis. G. Ingenium est excellens. R. Multum refert, quo in genere excellas: huius enim quoque uerbi significatio uaga est, uerumq; est, ubi intenderis ingenium ualere. Malo igitur ingenium bonum quàm excellens, quod illud in malum flecti nequit, hoc in diuersa uolubile est. Nam & Crispus, Lucium Catilinam magni ui animi fuisse ait, sed ingenio malo, prauoq;. G. Ingenium magnum est. R. Bonum cupio, & modestum, magnitudo sola suspecta est, sæpe magnum ingenium, magnorum initium malorum fuit. Raro autem magni errores, nisi ex magnis ingenijs prodire.

DE MEMORIA. DIAL. VIII. GAV.

Memoria ingens data est. R. Ampla ergo domus tædij, & atrium fumosarum imaginum, ubi multa displiceant. G. Memoria est multarum rerum. R. Multis in rebus pauca delectant, plurima cruciant, & sæpè delectabilium mœsta recordatio est. G. Rerum adest uariarum memoria. R. Si bonarum, bene, si malarum, quid hinc gaudes? Parum ne triste est, uel tulisse mala, uel uidisse? nisi uel quotidie

A 3 recurrent

recursent, uel sub oculis sint semper. G. Memoria diuersarum rerū suppetit. R. Et culparum, & delictorū, & scelerum, & ignominiarum, & repulsarum, & dolorum, & laborum atque discriminum, quamuis huic ultimæ uoluptas quædam (ut aiunt) sit adiuncta, memoria. In quo tamen intelligitur, non tam præteritorum malorum cogitationem, quàm præsentis boni delectationem iucundam esse. Itaque neminem laboris ac periculi meminisse iuuat, nisi quietum, aut securum. Paupertatem latè meminit sed diues, morbum sed incolumis, seruitutem sed liber, carcerem sed solutus, exilium sed reuersus, sola ignominia memoria, in medijs licet honoribus tristis est, adeo nihil delicatius, uel incurabilius est, quàm fama. G. Memoria multiformis est, & multorū temporum. R. In recordatione multiplex molestia. Quædam nempe conscientiam uellicant, quædam pungunt, quædam uulnerant, alia confundunt, alia exterreant, alia deiiciunt: unde fit, ut memorantium ora, rubor, pallorq; uicissim in silentia occupent, quod pessimis hominum plerumq; accidunt, incessusq; sit uariis, uox incerta, & quæ sunt eiusmodi animi memoria laborantis indicia. G. Memoria prompta est. R. Mallem uoluntas pia, castumq; desiderium, & honesta consilia, & actus innocui, & uita probri nescia. G. Memoria apprimè tenax est. R. Vnde hæc igitur obliuio cœlestium preceptorum, quæ tam pauca sunt numero? unde obliuio Dei unius? unde obliuio suimet? G. Memoria admodum tenax est. R. Terrenarum & inutilem rerum credo, quoniam uerò, & quod utaga hæc, uolatiliscq; memoria, quæ cum cœlum, terramq; peragrauerit, in seipsam nesciens reuerti, quod unum necessarium ac salubre erat, obliuiscitur. In qua & si forte aliquid delectationis interdum, sæpè tamen anxietatis est plurimum. Nec immerito Themistocles, cum ei quidam memorandi artem à Simonide tunc inuentam polliceretur: Malle se ait, obliuionis artem, quàm memoriæ discere: & licet hoc ille suo quodam iure respondisse uideatur, ut qui naturæ dono illo supra fidem excelleret, cuiusq; memoriæ innumeræ quidem rerum, atque uerborum imagines prægrauarent, ferè tamen omnibus conuenit, ita omnes & dediscenda discitis, & dediscenda dediscitis, in his, tantum quorum utilis esset obliuio, memoriæ exercentes, inq; id naturæ finibus non contenti, insaniam arte laxatis. G. Memoria omnipotens est. R. Titulus hic, unius suus est Deo, multipotens dicere uoluisti, si quæ tamen insignis memoriæ uis est, quod omni curiositate melius fuerit damno sa resciat, stringat utilia, neque tamen sedulo quæ delectent aggreget, quàm quæ prosint. G. Memoria optima est. R. Optimo nihil est melius, quod si fidem dicto quæris, ut in optimis te memorem præbeas, oportet, memento peccati tui ut doleas, memento mortis ut desinas, memento diuinæ iustitiæ ut timeas, memento misericordiæ ne desperes.

DE ELOQUENTIA. DIAL. IX. GAV.

AT præclarum est eloquium. R. Magnum fateor instrumentum gloriæ, sed anceps cuspe gemina, & hoc quoque qualiter uti scias, refert plurimum. G. Eloquium torrens est & rapidum. R. Haud ineptè quidam, stulti atque improbi eloquentiâ furiosi gladio æquiparant, utrumq; enim Reipub. expedit inermem esse. G. Eloquium clarum est. R. Clarum aliquid uariè dicitur, clarus sol, clarum incendium. G. Præfulgidum eloquium est. R. Et lugubres cometa, & infesti gladij, & hostiles galeæ fulgent, ut fulgor eloquentiæ gloriosus sit, sanctitate & sapientia temperetur. G. Copia eloquij ingens est. R. Siquidem iuncta modestia, magnum aliquid, supraq; communem hominum mensuram non inficior, alioquin mutum esse præstabat. G. Eloquentiæ satis est. R. Satis loquentiæ, parum sapientiæ, fuisse in homine illo scelestissimo Catilina apud Crispum legis, neque is quidem gloriam eloquentiæ quæsiuit ullam, quamquam altiore iudicio, non eloquentia, sed loquacitas illa fuit. Verus enim orator, hoc est, eloquentiæ magister, nisi uir bonus esse non potest, quod si bonus & sapiens, putabas ad oratorias laudes, perfectumq; munus eloquentiæ, hunc uerborum impetum, qui sæpè procacibus atq; inuerecundis uberior est, siue hanc ipsam dicendi peritiâ satis esse, fallebaris: linguæ uolubilitas, & uerborum copia, atq; etiam artis quædā, sceleratis, pijsq; cōmunia esse possunt. Id quod quæris, bonorum est, non omnium quidē, sed paucissimorum, ita ut mali omnes huius laudis exortes sint, ad quam scilicet animi bona, quibus caret, uirtus ac sapientia requiruntur: quod ut sic esse non intelligas, dicam. Sed memineris duarum, de quibus loquor, rerum definitiones in mentem redeant, quarum altera: Catonis, Ciceronis est altera, ille ait. Orator est, uir bonus dicendi peritus. iste autem: Nihil est inquit aliud eloquentia, nisi copiosè loquens sapientia. Ex his uides ad oratoris, atq; eloquentiæ essentiam, & bonitatem, & sapientiam

Vtriusq. Fortunæ, Lib. I.

7

entiam exigi, nec tamen sufficere, nisi & peritia adsit, & copia. ita ut primæ illæ duæ uirū bonum, sapientemq. duntaxat, hæc autem solæ nec bonum, nec sapientem, nec eloquentem quidem efficiant, sed loquacem. Omnes uero coniunctæ perficiant, oratoremq. eiusq. artificium, quod profecto rarius atq. altius est quam putent, qui in multiloquio litum sperant. Tu ergo si oratoris nomen, & eloquentiæ ueram laudem quæris, uirtuti & sapientiæ primum stude. G. Eloquentia plena atq. perfecta est. R. Pleno atq. perfecto nihil deest, deerit autem multum si præmissa defuerint. Ante igitur quam de uniuerso pronuncies, hoc unum tacitus tecum uolue. G. Eloquentia summa est. R. Supra summum nihil est. His ergo cessantibus, iam summa non erit, sed caducum quiddam & informe, cui fundamentum, fastigiumq. detraxeris. G. Eloquentia dulcis & ornata est. R. Dulcedo & ornatus iste nescio quid blandum, seu dolum, non uirile, nec syncerum præfert, sed non plurius est apud rectos iudices suauis, & compta uiri fallacis oratio, quam uel meretricis fucus, uel mellitum uirus, uel phrenetici robur, uel auari aurum: quicquid est quauis appareat ac mulceat, si præcipuum essentiale defuerit, nihil penitus, aut nihilo proximum uideri debet. G. Eloquentiæ fiducia magna est. R. Magna sæpe fiducia, magnis periculis uiam fecit, ut animum attollat atq. adiuuet, frenum accipiat, sese norit quid agendum instat, examinet: absit insolentia pariter, & contemptus, sin progressa liberius uirium obliuisci cœperit, non iam fiducia, sed temeritas, & audacia est, quo nihil est à sapiente remotius. R. Eloquentia in rebus omnibus agendis, ut aspectu speciosior, sic effectu periculosior ignauia est: illa enim domi pigros et inglorios tenet: hæc impellit ardentem, & quos æstimabatur promotura præcipitat, hæc sæpe bellicosissimos uiros ostendit imbelles, cautissimos probauit incautos, utq. ad te redeat, qui disertissimi uidebantur, infantissimos patefecit. G. Eloquentia ingens est. R. Vt sit fides historico, inter uitia infinita, eloquentiam habitasse, uerū locum teneat auctoritas, neque dubium sit, quod eloquentiæ princeps in Rhetoricis scribit: Eloquentiam sine sapientia esse posse, quæ ut liquet superioribus aduersantur, ista tamen, quolibet modo sumpta eloquentia, certè quo maior, eo damnosior, funestiorq. si sola est. G. Eloquentia singularis est. R. Hæc est, quæ singulares uiros & Græcorum, & nostros in perniciem traxit, quod ita esse Demosthenes & Cicero, & Antonius non negabunt. G. Eloquentia plausibilis est. R. Si innocenter & absque iactantia utare, nix ulla re citius multitudinis amorem tibi concilies, & gloriam quæras, si quo nisi meræ uirtutis artificio quæri potest: sin arroganter atq. improbe, per facile tibi discrimen, & multorum odia conflaueris. Sapientis dictum est cuiusdam: Mors & uita in manu linguæ. Non unius uerò tantum hominis, sed multorum. Quorundam linguæ totas euerterit Respub. euerteritq. pessimū, nocentissimūq. mali hominis membrū lingua est, nil hac mollius, nil hac durius. G. Eloquentia sonora est. R. Et sonorum fulmen. G. Eloquentia florida est. R. Et floridum attonitum, denique uersa ut libet, & reuersa, & gloriæ uiam habes arduam, & inuidiæ pronam ualde.

DE VIRTUTE. DIAL. X. GAV.

NVnquid non saltem de uirtute licet gloriari? R. Ut liceat, in illo tantum licet, qui uirtutis, & omnis boni auctor, solus atque largitor est. G. Magna est animi uirtus. R. Vide autem, ne quo maior credi, minor sit. G. Spectata uirtus in rebus dubijs est. R. Proprium est uirtutis, non quid actum, sed quid agendum sit, nec quid absit sibi, sed quid desit attendere: unde est, ut sæpe illam non de quæsito gloriantem, sed de quærendo sollicitam uideamus. Dicerem si liceret, auarum aut certæ auaritiæ similem esse uirtutem. Iugiter sinit, quotidie inardescit, quò plus quæsierit, eò sibi pauperior uidetur, & plus appetit: nullus illi desiderij modus est, nullus sat magnus cumulus meritorum. Virtus supra humanum morem est. R. Vereor ne superbiæ sit ista professio, non uirtutis. G. Virtus longè clarissima est. R. Fundamentum ueræ uirtutis humilitas, nec tanta claritas ulla est, quam elatio non obsecret: scit ille, qui clarissimus creatus, seq. ipsum effrens, non obscuris tantum, sed princeps fieri meruit tenebrarum. quod si illi accidit, quid alij de se sperent. G. Virtus eximia est. R. Non folet uirtus esse iactatrix, aut moratrix sui, sed imitatrix alieni. Itaq. semper anhelans, semperq. altius aspirans, dum se comparat, pari pendit. G. Virtus consummata est. R. Nunquam hoc uirtus de se iudicat, non confidit, nihil arrogat, scit hoc tempus esse militiæ, non triumphī, atque i-deò nunquam torpet, & semper in actu est, semper quasi nunc incipiens accingitur. Quæ omnia perfecisse, seq. undiq. consummatam credit, crede mihi, non est uirtus, error est uirtuti obuius atque aduersus. Quisquis ad summam peruenisse se credit, in hoc primum fallitur.

A 4 quod

DE VIRTUTIS OPINIONE. DIAL. XI. GAV.

Deus

Vtriusq. Fortunæ, Lib. I.

9

Deus spernit, & placere hominibus displicere est Deo: contraria contrarijs gaudent. G. Viri boni nomen habeo. R. Vitæ constantia, & honestate seruandum est, alioquin facile euanesceat, uetus est enim. G. Multæ sunt in populo laudes meæ. R. Seuisisti in agro arido arbores caducas. G. Magnæ inter doctos etiam laudes meæ sunt. R. Si ueræ, durabunt: & ut ait Cicero, radices agent, & propagabuntur: at si fictæ, celeriter, tanquam flosculi decident. G. Omnes uno ore meam prædicant uirtutem. R. Non in hominum flatu, neq; in propria uirtute, quamuis uera, sed in ipso uirtutum omnium auctore glorandum, qui contrarium facit, non modò, non assequitur assertionem hominum, quod non habet, sed id ipsum quod habet, uel imminuit, uel amittit. G. Vulgus omne me prædicat. R. Dixi & repeto, quicquid uulgus cogitat uanum est, quicquid loquitur falsum est, quicquid improbat bonum est, quicquid approbat malum est, quicquid prædicat infame est, quicquid agit stultum est. I nunc, insanorum sermunculis gloriare.

DE SAPIENTIA. DIAL. XII. GAV.

Sapientiam consecutus sum. R. Rem magnam, si uera esset, & inseparabilem à uirtute: si illam igitur approbasses, hæc probata esset, sed utraq; opinione aliquantò facilius est, quam re. G. Sapiens sum. R. Crede autem mihi, nunquam si uere esses, hoc diceres: sapiens enim quantum est quod sibi desit, intelligit, non gloriatur itaq; sed suspirat. G. Sapientem me profiteor. R. Bene irent res, si tot essent sapientes, quot sapientiæ professores, nunc illud perdifficile est, hoc uerò facillimum. G. Sum sapiens. R. Si uere sapiens esse uis, noli id quidem opinari. Credere se sapientem, primus ad stultitiam gradus est, proximus profiteri. G. Studio ad sapientiam perueni. R. Vtique sic ad illam peruenitur, sed an tu peruenieris recogita: non est enim res studiij breuis, egens aliquot annorum, ut reliquæ artes, tota, uel longissima opus est uita. Si quis (ut aiunt) tota die currens, peruenit ad uesperam satis est. Notum est illud Platonis, ut alia multa, præclarissimum quod Ciceroni placet, & mihi: Beatum, cui etiam in senectute contigerit, ut sapientiam, uerasq; opiniones assequi possit. Has tu, an calle medio obuias habueris, an nescio quo pennato equo uectus ante tempus attigeris, incertum, tam citò sapiens euasisti. G. Sapientiæ perfectionem coelitus accepi. R. Est fateor, coeleste donum sapientia, sed magnus certe uir erat, & coeli amicus qui dicebat: Non quod iam acceperim, aut perfectus sim. G. Sapientiam cupida mente comprehendendi. R. Ut pecuniæ, rerumq; multarum mala, sic sapientiæ cupiditas bona est, sed an tu tantæ rei capax sis, uide. Certe ille idem: Ego me (inquit) non arbitror comprehendisse. Et ille quoque permagnus erat, qui cum Deo de seipso loquens, sic aiebat: Imperfectum meum uiderunt oculi tui, hoc est, proprium sapientis, imperfectionem suam nosse, ac fateri. G. Sapiens dicor. R. Non te tuæ, neque alienæ unquam uoces sapientem fecerunt, sed res ipsa. G. Sapiens uulgò dicor. R. Vulgus infanos sapientes dicere, & sapientes insanos, iure suo didicit, quod est, ut falsa pro ueris, ueræq; pro falsis habeat. Nihil est à uirtute, uel à ueritate remotius, quam uulgaris opinio. G. Omnes prædicant me sapientem. R. Ad famam fortasse aliquid, ad sapientiam nihil omnino. Sentio autem superscriptionibus innitaris litterarum, quibus nihil est liberalius: non satis est facere sapientes, qui non sunt, sed egregios, & insignes faciunt, ac uerecundos. Sere-nissimos insuper & illustres, ut iam simplex sapientiæ titulus sit pudori, qui, quam paucis conueniat, stupor est, obsoleuit tamen inter titulos clariore, quos qui scribendo sic accumulant, sciunt se mentiri, sed urbani, uel mendacio fieri uolunt. Vos, qui legitis non ueros modò, sed citra uerum sistere illos rati, publico errore fallimini. Nemo est, qui de suis rebus interroget, omnes alijs de se credunt: uis autem noscere quam sis sapiens, uerte oculos retrò, recordare quotiens in hoc uitæ cursu cespitaueris, quotiens oberraueris, quotiens offensus pede cecideris, quot pudenda, quot dolenda, quot poenitenda commiseris: tunc si audes, te dicito sapientem, credo autem non audebis. G. Scio me sapientem. R. Litteratum forsitan uis dicere. Sunt enim planè literati aliqui, uerum licet pauci: sapientes autem penè nulli. Aliud est sapienter loqui, aliud sapienter uiuere, aliud dici, aliud esse sapientem. Fuere qui dicerent sapientem nullum, id quam uerum, falsumue sit, non disputo. Certe nimis prærupta sententia est, & ad desperationem prona, & studio aduersa sapientiæ. Hebræi sapientem Salomonem suum prædicant, qui quam sapiens esset, turba coniugum, pellicumq; testatur, multoq; maxime dijs alienis cultus exhibitus. Romani sapientem Lælium, & Catonem. Græcia ipsa dum floruit Septem habuisse dicitur Sapientes: hi quoque hoc titulo indignt

digni sequentibus uisum erant. Qui excusant, dicunt non eos illum sibi titulum assumpsisse, sed ab errantibus populis traditum possedisse. Vnus tantum fuit sua professione, suoque sapiens iudicio, stultissimus omnium Epicurus, quem titulum cum Metrodoto participare uoluit, nec honorificum amici donum ille respuit, seque etiam sapientem dici æquanimiter tulit, ut sua illa qualis gloria, error esset alterius. Vnus quoque sapiens Socrates oraculo dictus Apollinis, forsitan id eo ut uirum illum sapienti proximum, falso testimonio, falsus Deus ad amentiam atque insolentiam irritaret. Hæc de antiquis sapientibus dixerim. Felicior ætas nostra, quæ non unum, duos uel septem, sed in singulis urbibus, ceu pecudum greges numerat sapientum: nec mirum sanè multos esse, qui tam facile fiant. Venit iuuenis stultus ad templum, præceptores illum sui prædicant, celebrant seu amore, seu errore, tumet ille, uulgus stupet, plaudunt affines, & amici, ipse iussus in cathedram scandit, cuncta iam ex alto despiciens, & nescio quid confusum murmurans. Nunc maiores certatim, ceu diuina locutum, laudibus ad cælum tollunt, tinniunt interim campanæ, strepūt tubæ, uolant anuli, figuntur oscula, uertici rotundus, & niger pannus imprimitur. His peractis, descendit sapiens, qui stultus ascenderat, mira prorsus transformatio, nec Nasoni cognita, sic fiunt hodie sapientes. Verus sapiens fit aliter. G. Sapiens sum. R. Solent, qui de se magnificè sentiunt, præfidenter maiora uiribus ea aggredi, inque nisu medio prolapsi suo, uel periculo, uel pudore condiscere, quam iusti rerum æstimatores fuerint suarum? Præstat igitur (mihi crede) falsas opiniones abijcere, insolentiam deponere, insipientiam circumspicere, & optare, ne qua experiendæ sapientiæ necessitas incidat, que declare de te nihilo gloriatum. Hæc rectior, tutiorque querendæ sapientiæ uia est. G. Credo ego ad sapientiam peruenisse. R. At si mihi obsequeris, ad illam potius assurgendo, nitendoque peruenies, quam credendo. Nihil altius ascendit, quam humilitas operosa.

DE RELIGIONE. DIAL. XIII. GAV.

Religione gloriolæ perfecta. R. Religio optima ac perfecta una est, supra Christo nomen, supraque petram firmissimam fundata. Reliquæ omnes superstitiones uanæ, & deuia, & errores sunt, quibus est iter ad tartarum, atque ad mortem, non hanc momentaneam, sed æternam. Et quot putas, quanti que uiri huius ueræ religionis inopiam miserabilem passi sunt, cunctis in rebus alijs altiores? habent illi, quod æternum gemant, habes tu unde gloriaris, & gaudeas, non in te quidem, sed in eo, qui te summa in re, tanto maioribus præterte dignatus est, quàm nil maius, nil melius tibi tribui poterat in hac uita. De qua loqui aliquid uberius non grauaret, ni res ipsa cœlesti lumine penè iam omnibus nota esset. G. Phs sacris initiatus sum. R. Pia sacra religionis huius sunt tantummodò, reliquarum omnium sunt furores, ritusque sacrilegi. Neque tamen initiatum esse sufficit, maius est fortè, quàm putas, de uoto licet animo dulce negotium. Non enim Deum nosse satis est, quod & dæmones faciunt, qui oderunt, amor & cultus exigitur: his ex rebus constans, quæ utinam tam benè implerentur ab hominibus, quàm sciuntur. G. De uera religione mihi placeo. R. Placere sibi superbire est. Hæc autem uera religio, quæ te Deo, & Deum tibi religat, humilitatem pijs mentibus inserit, insolentiam extirpat. Sic tibi igitur gaudere permissum, ut quanto latior, quantoque religiosior, tanto sis humilior, & operibus bonis affluentior. Illi gratias agens, qui tibi ex hac mortalitate rectum iter ostendit ad æternam uitam. G. Veram religionem (Deo gratias) sum adeptus. R. Bene ais, Deo gratias. Custode autem illam benè ab erroribus, à negligentia, à peccatis, & sic habe, si hanc assecutus es, & in ea te exerceas ut dignum est, cessare controuersiam, de qua modò litigauimus: cum sit scriptum sacris in literis. Pietas est sapientia. Et per alium: Initium sapientiæ, est timor Domini. Neque id ipsum tacitum in prophanis, cuius rei Lactantius meminit. Inquit. 2. Affirmat (inquit) Hermes, eos, qui cognouerunt Deum, non tantum ab incurribus dæmonum tutos esse, uerum etiam, ne fato quidem teneri, una (inquit) custodia pietas. Etenim pius homo, neque dæmoni pessimo, neque fato subiaceret. Deus enim liberat primum ab omni malo: namque unicum, atque solum bonum est hominibus pietas. Quid sit autem pietas ostendit alio loco, his uerbis: Pietas enim scientia est Dei. Eandemque sententiam Asclepium in sermone quodam regio, latius explicasse confirmat. Vides, ut obstinatissimi duo pagani, nostram circumuelant ueritatem: Tanta est ueritatis uis, ut linguas sæpe hostium ad se trahat.

IN libertate natus sum. R. Non qui nascitur, sed qui moritur liber est. Multum fortunæ licet in nascentem, in extinctum nihil, expugnat urbes munitissimas, armatos fundit exercitus, potentissima regna subvertit, inexpugnabilis arx sepulchrum: Illic regnū uermibus, non fortunæ. Itaq; limen illud ingressi, soli mortalium uitæ huius ab insulti- bus tuti sunt: tu te liberum iactas, & ignoras, non dico ad sepulchrum, sed an liber hodie in cubiculum sis iturus. Libertas nostra tenuissimo nitens filo, sicut alia, quibus fidius omnia, tremula semper & caduca est. G. Liber sum. R. Idcirco te, ut reor, liberum dicis, quia dominum nullum habes: sed Anneum audi Senecam: Bona, inquit, ætas est, forsitan habebis, nescis qua ætate Hecuba seruire cœpit, qua Crœsus, qua Darsi mater, qua Plato, qua Diogenes: his ille te admonet exemplis. Multa sunt alia uel tacita Senecæ, uel ignota: nunquid non Attiliū Regulū meministi, indignum prorsus hoc ludibrio, passum tamen: nunquid tibi recentior annis Valerianus excidit? quorum ille modò dux, hic autem princeps populi Romani: moxq; ille Carthaginensium, hic Persarum seruus, ille truci supplicio peremptus, hic longa & misera contabuit seruitute. Quid Macedoniæ, Numidiæq; reges, hinc Persen, hinc Syphacem memorem, atq; Iugurtham? regni omnes e culmine Romana lapsos in uincula. Mitto ueteres Regum calus, ætas tua quosdam regum truxit in carcerem, eosdemq; una hora, & primum regem, & ultimum seruū uidit, siquidem eò quisq; miserior seruus est, quò foelicior liber fuit. Noli igitur libertate tumescere, quoniam non ex liberis modò, sed ex regibus tam subito serui sunt. Nec miraberis, cum secundū Platonis sententiam, Non minus ex seruis etiam Reges fiant: mutatur assidue res humanæ, nihil sub cœlo stabile. Quis in tanta uertigine firmum aliquid, ac mansurum speret? neq; uerò te liberum hinc dixeris, quòd esse dominum tibi non uides, quòd parentibus ortus ingenuis, nec in acie captus, nec uenundatus sis. Sunt nobis inuilibiles animorum domini, & in ipsa hominum origine latens pestis est. Nascendi genus obnoxium peccato, qua nulla grauior seruitus figi potest. Sunt occulti hostes, & bella clandestina, sunt qui miseras animas nūdinentur, quas heu uili pretio uenditis, uoluptates foedissimæ dominarum, quæ nos inenodabili laqueo uinctos tenent. Ite nunc, & libertate gloriamini. Sed uos cœci, nihil nisi corporeum uidetis. Vnde eum qui uni mortali subest domino, seruū dicitis, illum uerò, qui mille immortalibus tyrannis opprimitur, liberum iudicatis, eleganter ut reliqua. Profectò autem liberum non facit fortuna, sed uirtus. G. Liber sum. R. Planè si prudens es, si iustus, si fortis, si modestus, si innocens, si pius, horum si quid abfuerit, pro ea te parte seruū seito. G. In libera patria natus sum. R. Vrbes quoq; tu liberas, tua ætate pro exiguo flexu rerum, post paululū seruas nosti. Quod si uel notiora, uel clariora sunt uetera, Lacedæmon, & Athenæ liberrimæ urbes, ciuile primum, mox extremum passæ sunt iugum. Hierosolyma sancta urbs & libertatis æternæ mater tēporale, & Romanis seruiuit, & Assyrijs, nunc seruit Aegyptijs. Roma ipsa non solum libera, sed domina gentium suorū primum ciuiū, post etiam uilissimorum hominum serua fuit, ut nemo unquam libertati, nemo uel imperio suo fidat.

GLORIOSA in patria natus sum. R. Plus negocij habes ut in lucem uentias, fulgenti minutiore etiam astra per noctem, & Bootes ad solis radios habet, & lucifer. G. Clarissimæ patriæ ciuis sum. R. Bene si uirtutum hospites, uitiorum hostis, fortunæ enim est illud, hoc tuum est. G. Patria mihi foelix ac nobilis est. R. Refert qua nobilitate. Hanc numerus incolarum, hanc insignis opum magnitudo, hanc spectata fertilitas, hanc situs ipse nobilitat. Salubris aër, clari fontes, mare proximum, tuti portus, opportuni amnes, nobilis patria uulgo dicitur uini ferax, olei, frumenti, frequens armentis, ac gregibus, auri scatēbris & argenti: bonam terram dicitis ubi fortes equi, ubi pingues boues, ubi teneri hœdi, ubi dulcia demum pomia nascuntur: ubi autem boni uiri, id nec quæritis quidem, nec quæsitū dignum dicitis æstimatores egregij. Atqui summa patriæ laus, sola uirtus est ciuium. Rectè ergo Virgilius, gloriam ac foelicitatem cum describeret Romanam, nihil horum, ad quæ sola respicitis dignatus attingere, unam urbem, & imperij magnitudinem, atq; altitudinem attigit animorum. Foelicem deniq; prole uirum dixit: ea est enim uera urbium foelicitas, uera nobilitas. G. Præclara ciuibz bonis patria est. R. Quid si tu obscurus. Quid si claritas ipsa te prodeat, eq; lateribus eruet, & in apertum trahet, promptius in luce

in luce notaberis. G. Famossissima est patria. R. Non tam infamis esset Catilina, nisi tam famosa in patria natus esset. Caio etiam & Neroni alter infamiae aceruus. Imperium accessit, & mundi natos in uertice fortunæ fauor extulit, quò latius noscerentur. G. Nobilissima in patria uiro. R. Multorum aut contemptui patens, aut inuidiæ: sine altero in magna urbe uix uiuitur, illud tutius, hoc clarius malum, utriusque autem hæc ipsa quam prædicat natalis solit nobilitas causa est, tot inter oculos mille sunt latebræ. G. Notissima ex patria sum. R. Malim per te patria, quàm tu propter patriam notus sis, nisi uerò per te fuleris, quid tibi lux patriæ præter tenebras allatura est? Multos habuit claritas magnæ urbis obscuros, quos abundè claros parui ruris obscuritas habuisset. G. Inclyta mihi patria est. R. Est qui suas sibi laudes habeat, tuasq; participet, quicquid benè gesseris, prima quodammo, do patriæ laus erit. Fuit qui Themistoclis gloriam Athenis ascribere niteretur, qui planè pergrauiter, & ut talem uirum decuit, respondit: Cuius enim sibi Seryphi angustæ & ignobilis insulæ: quidam incola, inter iurgia obieciisset, non enim sibi patriæ gloria clarum esse. Neque hercle, ait, aut ego obscurus si Seryphus, aut tu si Atheniensis clarus esses. Non splendori patriæ, sed uirtuti propriæ fidebat, uirtutis planè quàm Plato, maior licet ille Philosophus. Sed existunt interdum in magnis etiam ingenijs, magni & mirabiles errores. Is ergo inter cætera, magnæ suæ foelicitatis claritatem patriæ ascribebat, ut enim totum noris, hac in parte excellentis uiri animum, aiebat Plato, se pro multis gratias agere. Rectè id quidem, modò intelligat, cui, quibusue pro donis gratiæ sint agendæ, ille uerò naturæ gratias agebat. Primum quod hominem eum, & non mutum animal, quod marem, & non foeminam, quod Græcum, & non Barbarum, quod Atheniensem, & non Thebanum, deniq; quod ætate Socratis, nò alio tempore genuisset: ut scilicet esset, à quo doceri posset, atq; instrui. Vides inter gratulandi, gloriandiq; causas, ut Atheniensem quoque ponat originem, quid hic dicam, forsan expectas. Ego uerò, etsi de hoc uno sermo sit institutus, quando tamen tanti uiri meritò incidit, quid de hoc toto illius sermone, & alijs sit uisum, & mihi etiam uideatur, dicam simul. Scio quosdam claros ac disertos uiros incunctanter asserere, nihil unquam ab aliquo esse dictum delirius, quorum in sententiam, quin (ut dici solet) eam, pedibus parum abest. Nam, quid quæso attinet his gaudere? quæro enim quid si barbarus? quid si mulier natus esset? An non multi Barbari, multis Græcis & uirtute, & ingenio meliores extiterunt? an non foeminæ aliquæ, & rerum gloria, & inuentione artium quibusdam uiris optabiliores? quid deniq; si bos? quid si asinus nasceretur? Quid ad hunc ipsam de quo loquimur Platonem, qui iam non Plato esset: sed id potius quod natura parens edidisset. Nisi forte Pythagoricæ credebatur insanie, e corpore in corpus animas commigrare, quo nihil unquã certè stultius: nihil impudentius, nò dicam à Philosopho, sed ab homine dictum fuit, nihil magis ueritati dissonum ac pietati, nihil demum à quo religiosæ aures magis abhorreant. Quid deinde? an Atheniensem nasci clarum adeo, ut non æquè clarum esse posset alibi Thebis etiã natus esset? An non Homerus, & Pythagoras ipse, & Democritus, & Anaxagoras, & Aristoteles, & mille alij alibi quàm Athenis nati, clarisq; habitis, nò minus quàm qui nati sunt Athenis? Ac ne à Thebis abeam, quas spernere Graij solent: an non si ingenium quærat Thebis natus est Pindarus? quem imitatione prorsus inaccessibilem Flaccus ait. Si rerum claritas gestarum, Liber pater, atq; Hercules tam famosi, ut Alexander Macedo contemptor omnium ferme mortalium, illos duos ut altissimum atq; ultimum signum gloriæ sibi proponeret imitandos. Sin utrumq; non ne recenti memoria, & penè ante oculos erat Thebanus Epaminondas summus philosophus, summus dux, Græcorumq; omnium recto sub iudice omnis æui princeps? Hic est, qui Lacedæmones penè funditus euerit, & Athenienses Platonis sic exterruit, ut eo mortuo, quasi summo terrore liberati, illic se in luxu, ignauiamq; resoluissent. Quo adhuc etiam apud Thebas florente, quod Athenis inertiũ, & stultorũ milia fuerint, quis facile animo metiatur? Non igitur quod Athenis, sed quod talis natus esset ac genitus, hoc est, tali ingenio, talisq; animo, tali deniq; & parentum indulgètia, & rectè tem poraliũ facultate, ut erudiri posset, & ad omne bonum opus institui, gratias agere decuit, tam anxie doctum uirũ, illi Deo qui hæc ei dederat: Non Socrati, nò Athenis, cuius in schola, & in qua urbe, quot & iniqui fuerint, & indocti, opinari pròptius sit quàm noscere. Et ut urbem sileam, habuit schola illa inter multos Alcibiadem & Critiam, illum patriæ hostem, hunc seuisimũ tyrannorũ, quibus quid præceptor Socrates contulerit, Plato ipse respondeat, uel sic intelligens, quàm inane est, quod terreni doctrina præceptoris discipulorum auribus instrepit, nisi gratia magistri cœlestis aspiret, sine qua nihil omninò Socratem potuisse, quamquam Dei mendacis oraculo (ut prædictũ est) sapientissimũ iudicari, inter duas tamẽ simul uxores procacissimas anus, ipse, uel alius quantũ libet eum excuset ineptissimè conuersatũ.

Vtriusq. Fortunæ, Lib. I.

13

Sed hæc & reliqua incidenter, præter unum illud, quo Platonem talem uirum hac eadem uanitate gloriosæ patriæ implicitum fuisse cognosceres, non ut magni comitis clypeo tum tegas errorem, sed ut accuratius illum uites, cui succubuisse summa etiam cernis ingenia. G. Ampla in patria uitam ago. R. Multa sunt amplæ urbis incommoda, distat templum, distat forum, illud animo nocet, hoc corpori, distant opifices atq; amici, qua quidem nulla durior distantia, quos laboriosum uisere, negligere inhumanum; audis ut de hoc queritur Flaccus:

Cubat hic in colle Quirini, hic extremo in Auentino, uisendus uterq.

Quocunque ire decreueris, ceu peregrè profecturus domui tuæ dispone, quando & an redeas incertum, & ipse reditus cum labore est. Sæpe etiam cum errore, ferro ac magnetè iter agitur, hac eas facilius, hac rectius, hac curiam, hac theatrum uites, hac balneum effugas, hac macellum. Hi & mille alij sunt urbium scopuli, inter quos nauigans domum tuam quasi alterum orbem petis, uix te ad illam peruentura sperans. Et hoc quoq; apud ipsum Flaccum legis:

— *Ut Philippus orator*

*Domum dum redit foro nimium distare carinas.
Iam grandis natu queritur.*

Hæc paruo in oppido molestiæ cessant omnes, Quicquid queritur iuxta est. G. E' paruo oppido in immensam urbem commigraui. R. E' tranquillo portu procellosum spon- te pelagus ingredi temeritas est. Nec minor, ideò quia loci euentus. Fecit hoc tamē & gens Claudia ē Sabinis Romam petens, ē Tusculo Marcus Cato, ex Arpino Marius ac Cicero, successitq; foeliciter. Sed ubi nam tales uiri? Non tutò quidem in exemplum trahitur, quicquid raris & summis ingenijs attentatum est. Postquam tamen soluisi funem omni studio, inter difficultates enitere, inter alta confurge, consilio ceptum regens, quod hic boni dixerim, plures erunt ad uirtutes stimuli. Erunt fortè quos ad gloriam sequi uelis, erit ubi te exerceas, ubi cum paribus possis de laude cōtendere, pudebitq; testium tantorum. Multis sæpè quod uis animi non dabat, contulit uis pudoris, & ad ignauiam profligandam, sæpè plus spectator ualuit quàm uirtus. Et hi hercle quorum proximè memini, & accitus Curibus Numa Pompilius, Corduba profectus Seneca, Leptiq; ueniens Seuerus, multiq; alij ex alijs locis, ubiq; futuri magni uiri, ut aliquantò maiores Romæ essent, æmulatio uirtutis & illustrium copia exemplorum præstitit. Stude ergo quod unicum bonum est, in hac tua commigratione, ne pereat, neu nil aliud migrando quælieris, quàm ut te coram pluribus nouæ patriæ fulgor nudet.

DE ORIGINE GENEROSA. DIAL. XVI. GAV.

ORigo generosa est. R. Rursum mihi redis ad ineptias, quid ad te? G. Propago uetus & gloriosa est. R. Alieno gloriari ridiculosa iactantia, auorum merita nepotum degenerantium notæ sunt, nec aliud magis posterorum maculas aperit, quàm maiorum splendor ac gloria. Sæpè alteri commodum uirtus alterius tulit: Veram laudem nisi de proprio sumpseris, ab alio non expectes. G. Magna est nobilitas antiquorum meorum. R. Mallem per te alij quàm tu per alios noscereris: uerum age aliquid & tu, unde sis nobilis. Nam & illi nisi aliquid egissent laude dignum, nunquam nobiles fuissent. G. Multa sanguinis est claritas. R. Omnis propemodum sanguis est concolor, sicubi fortè alter altero clarior inuentus sit, non id nobilitas, sed sanitas. G. Magna est claritas parentum. R. Quid si maior obscuritas tua est? Corpus semper, & patrimonium sæpè à parentibus acceptis, claritatem & qui habet, rarò in filium transfert, & qui non habet, aliquotiens in filio illam uidet. Quantum patre clarior Cæsar? quantum obscurior Africani filius? qui si per manus tradi claritas posset, quàm clarus futurus esset, intelligis: Sed amare illum potuit pater, illustrare non potuit, infinitam suæ lucis eclypsim passus in filio. Sic quod pretiosissimum habet hæreditas, iudicio testantis eximitur, nec nisi de uilissimis rerum, est tanta illa solennitas testamenti. Mille ego nunc tales clarissimorum hominū obscurissimos hæredes enumerem, si uacet, & si expediat, summā tenes. G. Ingens claritas gentis est. R. Nil tibi amplius ea claritas præstabit, quàm ut latere nequeas si uelis, ita in primis iucundissimum tibi uitæ latibulum & secretus rerum trames eripitur: quicquid ages, erit uulgi fabula, qualiter domi uiuas, & quid coenes, nosse uicinorū studium, & ueluti exploratores, ad te pater, auicq; remiserint, sictorum rei familiaris arcanum & quotidiani uictus

DE ORIGINE FORTVNATA. DIAL. XVII. GAV.

IN magna genitus sum fortuna. R. Vitam ab inquietudine auspicatus es, haud equidem improprè tempestatem fortunam uocant nautæ. Magna ergo fortuna, magna est tempestas, magna uerò tempestas, & consilijs magnis eget, & uiribus. Habes non letitiæ materiam, sed curarum. G. In amplissima fortuna natus sum. R. Tunc fortè fœlicius, censes magno in mari, quàm exiguo in flumine natum esse: quod si nemo sanus dixerit, quid perinde facilius habet nasci in palatio, quàm in casa? ubiq; ortos terra parens excipit. G. In magna fortuna natus sum. R. Aduerso sydere solulisti funem, quod si in tempestate dies acta est, cura, ut nox te inueniat in portu. G. In alto natus sum. R. Turbinibus rerum pates, latitandi spe prærepta: scitum est illud Lyrici Poëtæ:

Sæpius uentis agitur ingens

Pinus, & celsæ grauiore casu.

Decidunt turre: feriuntq; summos

Fulgura montes.

Vt clarum fatear, in alto nasci, nec tranquillum certè, nec tutum est altitudo quantalibet humana, per seipsam inquieta est, perpetuoq; fremens tonitru: unde miror quid ita displiceat, Mœcenatis illud: Ipsa enim altitudo attonet summa. Nam alij hoc uerbo usi sint, cur solus ille reprehenditur? Nil præterea tam altum, quod non & sollicitudini, & labori, & inuidiæ & pauidi, & mœrori, & in finem, morti peruium sit. Et sanè omnem fastum, eminentiamq; mortalium, sola mors in planum redigit. G. Alto & magno in statu natus sum. R. Iam primùm ex alto graues lapsus, & magna rara quies in pelago est, nec in imo præcipitium metuas, nec naufragium in sicco. G. Principium fortunatum fuit. R. Finem respice, ut reliquis, sic fortunæ suo multū licet in regno, quo fortunatus principium, eò finis est incertior. Non ne uides ut res hominum turbinis more uoluuntur: ut quietum mare, tempestas turbida, lucidum mane, nubilus uesper insequitur: ut inter initia planū iter in, confragosum definit: sic prosperitatis insolentiam improuisa calamitas, & lætissimæ cursum uitæ moesta mors claudit, & sæpè primordio dissimillimus finis est. G. In alto cæpi. R. Vide, ubi desinas. Vita omnis à fine describitur, & finè planè senties, qui principium nō sensisti. G. In summa fortuna editus sum. R. Et feruorū filios in folio uidimus, & filios regū in ergastulis.

DE LAVTO: VICTV. DIAL. XVIII. GAV.

IN lautissima educor familia. R. Multum tibi hoc uidetur, parum est, eritq; mox nihil. An ideo magis tibi, quàm duro agricolæ uermes parcent: an cibo molliore uescentur auidius? Non iocor tecum, nec te terreo. Scis, & si fortè dissimules te illi consuetudo præparatam escam, & fore iam cœnæ tempus instare, certè autem longius abesse iam non posse. Nam & brevis est lux, famelicq; conuiuæ, & quā mensam instruit mors impigra: quid tibi nunc lautitiæ istæ profuturæ sint, uideris. G. Lautissimè ab infantia educatus sum. R. O pessima pueritiæ rudimenta, neglectis bonis artibus, exquisitis cibis, & peregrinis poculis assuefactus à puero, præclarissimam in spem adoleuisti. Sapores atq; odores nosse mirariq; doctus eximie, opiparas mensas, & uasa aurea uenerari, neq; serò, ut uirorum fortium mos fuit, famem, sitimq; communibus lenire, sed ambitiosa semper nausea, & damnosis istis machi sarcinis mane illis occurrere, cum tot in eremo sancti uiri esurierint, tot in castris gloriosis duces parce, sobrie atq; asperè uixerunt. An si tibi gemmis atque epulis oblesso, hinc Curius, Fabritius, Cornucanus lecta suis manibus olera, cœnantes fœcilibus, atq; arantes ad uesperam ieiuni, Quintius ac Serranus, aut post hos Cato Censorius Cos. in Hispaniam nauigans, unde triumphator redijt, nō alio quàm quo remiges uino usus, omnes notissimè hostes uoluptatis occurrerent. Illinc Paulus atq; Antonius fontis ad ripam missum coelitis partientes panem, nō uerecundia ac dolore faucibus hæreret iners cibis: & attoniti gustus titillatio illa lentesceret: cogitares ab his uiris uictu tam tenui, tamq; humili, labore gauden-
tibus, & seruatum patriam, subactosq; nobilissimos reges, ac populos, & quæ uictoriarum difficilissima, est carnem propriam, ac mundum, & inuisibiles hostes animæ debellatos: te inter amplas dapes ac superbam requiem uili perdomitum uoluptate? G. Lautissimus uictus est. R. Sentio, omne studium in eo est, ut ad fundum miseræ curiositas fœda perueniat. Nihil est actum cibi ac potus elegantia, nisi accedat & copia, immò uerò redundantia atq; fastidium. Nec succurrit, ut Augustus Cæsar (qui fortassis paululum te lautior esse potuerat) cibi, sic enim de illo traditur, minimi fuit, & uulgaris ferè. Sileo quibus uesci solitus

solitus, ne quasi rusticanus paterfamilias contemptui tibi sit, interq; phasianos & ficedulas ac pauones tuos; illius principis secundinus panis, & caseus bubalus, & minuti pisciculi rideantur. At quanto melius phasiani isti uestri, & mensarum decus eximium, & gulæ summa foelicitas, apud Colchon semper & Phasidem latuissent, quam hic ad corrumpendum orbem nostrum, & irritandas illecebras aduolassent. Quanto fuit honestior ætas illa de qua Naso ait:

*Piscis adhuc illis populis sine fraude natabat,
Nec Latium norat, quam prebet Ionia diues.
Ostreæq; in conchis tuta fuere suis.
Nec quæ pygmeo sanguine gaudet auis.*

G. Vino fruor electissimo. R. Male, sed propriè ais fruor, hic enim est finis uester, ad hoc nati estis: quanto autem tutius sitim uestram uinum debile, uel lymphis debilitatum, siue purus etiam riuus exstingueret, certè princeps ille, de quo nunc loquebar, uini quoque parcissimus. Nam & id scribitur, fuit, ter non amplius super cœnam bibens, dum in castris esset: uos ter decies ante cœnam bibitis, & in cœna centies, nec numero quantitas cedit, & castra ipsis uinosiora sunt urbibus: nulla nisi ab ebris uel expeditio, uel certamen. Non bibebat ille interdiu, uos diebus & noctibus non cessatis: Ille si sitis urgeret, pro potione perfusum aqua frigida panem, uel lactuculæ thyrsus, uel succoli pomi morsum, uel frustum cucumeris capiebat: at uos sitim omni lenocinio aucupâtes, illam uinis ardentibus, & bibendo aliam sitim parituris, extinguitis, dicam uerius, accenditis. Nec in animum uenit bibere uos sanguinem terræ, ac uenenum cicutæ, dum sic uinum bibitis, ut Alexandro Macedoni scripsit Androcides. Quibus si ille præceptis obtemperauisset, profectò amicos in temulentia non interemisset, ut ait Plinius, nec ipse insuper tandem in temulentia periisset. Hæc eadem cibi indifferentis ac potus paritas, in cunctis ferè claris ducibus atq; principibus fuit, & in Iulio Cæsare singularis: quæ quantum uestre sit præferenda libidini, somnus uester, illorum industriæ & gestarum rerum gloriæ collatus, inditio est. G. Lautissimo fruor uictu. R. Si honestis etiam rebus frui uictum, quâto magis inhonestis ac turpibus: nec te pudet in eo quod ad caduci corporis seruitium spectat, immortalis animæ fructum ponis: Epicureum dogma, sed infame, olimq; reiectum, deniq; cunctis ex uoluptatibus, quæ corporeis sensibus obrepunt animæ, illas esse foedissimas diffinitum est, quæ tactu, gustuq; sese ingerunt, quod illæ maxime uobis cum belluis sint communes, & in belluinos mores rationale animal incurruent, quo nihil abiecius humana sors patitur. G. Lautis & uarijs cibis delector. R. Et delectare, & fruire, si nil melius nosti, si nil peius, pudeat amore pecudis pabulo gaudere, aut reconditorium ferculorum fieri, & suum dolio munus eripere: deniq; sic habeto, non posse te hanc, quam probas uitam diu pati, fastidio est uicina satietas, ieiunium cibos condit. Nil nisi dulce ac sapidum gustat fames, nil tam lautum, quod nō nausea reddat insipidum ac sordidum, ipsi etiam qui delectationi huic intendunt, appetitu & raritate illam acui fatentur, ut reliquas copia, frequentiaq; contundi, & in nihilum sæpe & contrarium uerti. Ipse demum professor uoluptatis Epicurus, tenuem uictum, quasi unicum suæ professionis auxilium, & laudauit, & coluit, quidq; sobrietati ac modestiæ tribuunt honesti uiri, hoc ille tribuit uoluptati. Ut quamlibet uitendi uiam eligas, diuersis finibus unum callem conuenire noveris, uno uictu utendum tenui semper ac modico, nisi quem honestis ex causis, rara fortè licentia, sed illæsa sobrietate laxauerit. Victus hic, siccos & ualidos & aspectu placidos facit, & odore corporis nec sibi, nec alijs molesto: confer his madidos, & stuant, tremulos, olentes: & ut Ciceronis utar uerbis, confer & sudantes, & ructantes, tunc uidebis, quid inter frugalitatem intersit & crapulam. Et si non uirtus, aspectus ipse monstrabit, recta quoniam uergat electio, ut uix sit quispiam tam gulæ seruus, qui acriter rediffusa, non sobrietatem longè illi præferendam fateatur. Si hæc spernis ut leuia, nunquid & morbos etiam hinc nascentes, mortemq; contemnes? Quæ licet per seipsum magnis animis continenda sit, naturaliter atq; honestè, seu certè non turpiter inuecta, sic turpibus causis accersita morte, nihil foedius, nilq; formidabilius. An uerò non audis Ecclesiasticum consultorem: Noli auidius esse, inquit, in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam: In multis enim escis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit, usq; ad choleram. Propter crapulam multi perierunt, qui autem abstiniens est, adficiet uitam. G. Lautis & multiplicibus utor cibis. R. Asellum tuum si nimis presseris opprimes, si molliùs paueris, calcitrabit. Venter uerò depositarius malæ fidei est, non inefficax consilium uidetur ad omnes, & præsertim gulæ illecebras comprimendas exitum contemplari.

Conuiujs gloriæ. R. Lautus uictus uoluptatis, conuiuia sunt furoris: quid enim, nisi pompaticus furor est, multos diuites à negotijs honestioribus fortassis abstractos, honorifico tædio unum in locum cogere, & multos uentres, aut uacuos melius mansuros, aut suo gratius implendos arbitrio, exquisitis, & nociuis cibis infarcire: ubi, ut uni morem gesseris palato, multis tædio fueris, atq; fastidio? Raro enim inter conuiuas consensus conuenit, uerumq; deprehenditur, quod ait ille:

Tres mihi conuiuæ propè dissentire uidentur.

Poscentes uario multa diuersa palato:

Quid demè quid non demè?

Quid des Flacce? Sed quid facias: nisi ut penitus nihil des, & hanc curam illis linquas, quibus nulla cura altior est. Agant quid libet, qui agere nisi aliud sciunt. Nam si tres discordant, quid centum facient, aut mille? Vix sine tacitis saltem abeunt lamentis. Hoc malè sapuit, illud malè oluit, hoc præferendum fuit, illud gelidum, illud intempestiuum, hoc mæsto oblatum, hoc irato uultu, crudum illud, hoc lacerum, ille famulus segnis, hic præceps, hic surdaster, hic contumax, hic clamore offendit, hic silentio, ille illotis uasis aquam tepidam, hic uinum molle porrexit. His querelis non tam aulæ, quam uicæ sonant, & plateæ, nec immerito: nam quid attinet iucundius domui suæ pransuros precibus fatigare, aut quorsum, & sumptus inutilis, & superuacuis labor, atq; unum in atrium turba conueniens, nisi te uicinæ ostentes, & quasi de conuiujs tuis pedester agas uoluptuarium triumphum. Sic tuis cymbala concrepant, utq; appareat pompe omnia tribui, charitati nihil. Finge postridie unum aliquem conuiuiarum tantulo egere, quanti sita constitit paropsis, nunquam id à conuiuio domino impetrabit: nempe non id illi præstitum, sed sibi. Quæ quamuis ita esse, non sit dubium, solent tamen ubi ad mensam ebrii deierant, affirmant, & aliquid, percussis epulis, his ferme uerbis uti. Per hanc, inquit, quam simul facimus charitatem, quibus ritè respondeatur: immò uerò hanc ebrietatem, & hanc crapulam. Vera enim charitas demum esset, si ieiuni, & siccæ, quæ in uestram perniciem effunditis, in usum pauperum uertereris, tunc charitatem non improprie iuraretis. Nunc ad uestra conuiuia fastidiosi diuites coguntur, famelici pauperes excluduntur, uobis scilicet æstimantibus, gloriosum claris hospitibus abundare. Nec deest præter uulgus, fontem omnis erroris, auctor insignis: Est enim ut mihi uidebitur (ait Cicero) ualde decorum, parere domos hominum illustrium hospitibus illustribus: planè uir egregie, qui referre uicem ualeant, sed egentibus clausas esse. Qua in re, haud indigne forsitan notatum à Lactantio Ciceronem nouimus, qui profecto illud melius alibi, sed eodem lib. Hoc maxime (inquit) officium est, ut quisq; maxime opis indigeat, ita ei potissimum optulari. Quod contra fit à plerisque, à quo enim plurimum sperant, etiamsi ille his non eget, tamen ei potissimum inferunt. Idem nunc ais Cicero, & uerè, nam & ita fieri, & à plurimis contra fit. Sed ut ad rem redeam, si querelis, ac fastidio conuiuiarum uis carere, conuiujs abstine. Habent utcunque fortassis, qui conuiuio interfuere, quod arguant, quod grauentur, qui hoc ipsum arguit, quod conuiuio non intersit, non iam ille conuiuia est, sed impudentissimus parasitus, cuius lingua, non pluris estimanda, quam gula est, quæ non modò non metuerenda est, sed optanda nonnunquam, dicente Satyrico:

Nam quæ Comœdia mimus, quis me uxor plorantem gulus

Tales aliqui apud Comicos describuntur, letiq; risum excitant, quid nisi coram auditi querant facere? Hæc deniq; summa est, conuiualem censuram, non conuiuando euaseris, parasiticus morsus ac rabiem ridendo, et continendo fugaueris, nò est ad quietè uia. G. Conuiujs uaco. R. Pulchrum tibi studium elegisti, quid huic gustui conueniat, quid illi, quibus aut compescenda fames terculis, aut irritanda salsamentis. En præclarum, utilemq; Philosophiæ partem: quis primus, quis secundus, & quis tertius ingratum stomachum cibis præmat, qui uini sumus cerebro gratiores nebulas effundat? G. Conuiujs delector. R. Sic accipiatur, ut uerbis sonat, & ut senserunt maiores nostri, nominis huius auctores non modò non arguam, sed laudabo. Dulce est enim, & optabile, & honestum amicis conuiuere, sed commensationem conuiuium appellatis, turpissimæq; rei pulcherrimum nomen impositis: quasi uerò non possit cum amicis uiui aliter, quam comedendo, & bibendo, & non melius cogitando, & loquendo cum docto homine, & erudito (ut ait Cicero ipse) uiuere sit cogitare, & nil profecto sit dulcius noto ac fido colloquio amicorum. Nolite ergo rem fœdam pulchro uelo tegere: translucet enim, & quod conuiuium dicitur, commessatio esse cognoscitur. Audite potiùs apostolum Paulum, clara uoce à malis uos inter cetera à

B commes-

commestationibus, & ebrietatibus dehortatē, & uidete ne ad turpia nominum splendore rapiamini. G. Conuiuia me delectant. R. Dic quod est, Commestiones, potationes, epulationes, uiscerationes. Hæc si delectant, accipere uilis tu, uilis rei debitor, at si dare, stultus tu, stultæ solitudinis seruus es. G. Conuiujs gloriam quero. R. Mos est uester querere ibi, ubi quod queritis non est. G. Spero gloriam conuiujs. R. Falsa est gloria, uerus error. Alexandrum Macedonem conuiujs indulisse usq; ad funestam ebrietatem, legimus, Lucium Verum usq; ad profluuium, amentis impensē, flebilemq; imperij tæcturam. Quæro alios duos, quem mihi sanum principem, quem sobrium regem his intantum dabis? Nam Philosophos ac Poetas egregios memorare necessarium non est, multoq; minùs sanctos uiros, & omninò omnes grande aliquid, piumue animo agitantes, quibus omnibus haud dubiè tota ea res infamis, & inuisa est. G. Gloria mihi apud uulgus, & multorum gratia, ex conuiujs est. R. Vilissimæ mercis ingens pretium, coquum fieri, ut gulæ complaceas alienæ. Credo autem, sunt quos gula urget, frenat inopia: his nihil est gratius, quàm aliena cura, & impensa, freno illo absolui, quodq; per se nequeunt, per alios adipisci. Qui hoc eis præstant, clari apud illos, dum id faciunt, & famosi sunt, finge desinere, simul delinunt clari esse. Tandem ut ego quoque iam desinam, hæc summa est: Conuiuarum conditio delicata est, & querula longeq; difficilis. De parasitis breuem accipe regulam, dum illos affatim paueris, rodent, arridebunt, plaudēt manibus, laudabūt uirum optimum, liberalem deniq; patriæ Patrem dicent, nihil ad ultimum Graiæ adulationis omiserint, de qua Satyricus loquens, adulandi gentem prudentissimam, & comedam nationem asseruit, & reliqua pueris quoque notissima. Sin aliquando cessaueris, siquidem spontē, auarum, fordidum, miserū diffamabunt: Sin inopia homunculum, nō malum certē, sed stolidum, & ineprum, teq; tuamq; domum fugient ut scopulum. Tunc intelliges illud Placci:

Diffugiunt cadis cum feceris secas amici.

De his quidem loquitur amicis: ueri enim maxime in aduersis hærent, & illas domus audiùs frequentant, quas fortuna deseruit. His ineptijs, hisq; difficultatibus, ut occurras in tempore, & conuiuas tumidos, & scurras, aridos, horumq; omnium uoces, & sententias disce contemnere: & sic habeto, nihil loci recto esse iudicio, ubi totum uoluptati tribuitur, nil uirtuti. Caducum deniq; malis artibus partum nomen, eamq; uulgò, quæ gloria dicitur, apud doctos infamiam esse, non gloriam.

DE VESTITU, CVLTU' CORPORIS. DIAL. XX. CAV.

A Tegregiè uestior. R. Quæ pura sunt, nuda uideri amant: mos est scæda coloribus abdere. G. Exquisitissimè induor. R. Pubebit cultus exterioris, quotiens quid eo tegatur cogitabis, insana enim ambitio est, fimum tegere purpura. G. Mundissimè uestior. R. Non audisti quid ille uir fortissimus apud Crispum dicat: Munditias mulieribus, laborem uiris cōuenire. G. Vestitus insignis ac molles est. R. Superbiæ uexillum, nidusq; luxuriæ. G. Vestis singularis, ac insolita est. R. Non obiciam tibi sacros, pauperes, seminudos & rigidis atq; hirsutis togis hibernum frigus arcen-tes: scio quidem, quod peccatrix opulentia, sanctam spernit inopiam. Ille idem ditissimus hominum, Augustus, cuius altercatione retrò tertia memini, ueste non temerè alia, quàm domestica usus est, ab uxore, & sorore, & filia, neptibusq; confecta. Nam & hoc quoq; de illo scriptū est. Sic ille cunctorū dominus, paucas quidem, sibiq; iūctissimas scæminas fatigabat: tu fortassis aliorū seruus, disiunctissimas fatigas gētes, tibi nēt, tibi pectūt, tibi textūt Belgæ, tibi Perse, tibi Seres, tibi Indi, tibi Tyrius murex natat, tibi fragrās bacca hispidis pēdet arbusculis, tibi oues albicant Britāncæ, tibi Indica sandix rubet, uterq; tibi sudat Oceanus: Augūto autem uxor & filia, sororq; cum neptibus. Eousq; decreuit uirtus, creuit superbia, sic contrario delectaris: exempla modestiæ uiluerunt. In uictu igitur ac uestitu multi optimo principū contēpto, post pelsimos abiēre: Caiū dico, & reliquos, quorū neutri à tergo, nec ciuilis unquā, nec uirilis, nec Romanus certē, nec humanus, sed insanus, & nunc scæmineus, nunc diuinus, ab omni autem parte profusus atq; monstrificus cultus fuit. G. Exquisitissimè induor. R. Operosior ornatus, & superstitiosæ curæ intentus, formosis formæ gratiam immittit, & fulgore suo deformium mendax prodit, oculosq; præterituntium ad spectandum excitat: itaq; nulla re peius sibi consulit deformis homō, quàm dum formosus uult uideri. Vestis insignior, cultusq; corporis, qui ad formam queritur, risus mouet. G. Electissimis coloribus exornor. R. Natura rerū humana arte nō uincitur, sæpè etiā, quasi indignans se tentari, quò maiore nisu præsumitur, tegiturq; eò magis ac magis attollit, emittitq; naturam mortalis corpusculi sceditatem, nec colores alterant, nec odores, quin aut

magis

magis conspectam efficiunt, aut suspēctam. G. Præstiosis ac uarijs ornamentis ambior. R. Pone in phæretro aureo pallidum cadauer, gemmis illud, ostroq; circunda, quod plus ornatus est, plus erit horroris. Ne quod loquor ad iniuriam trahas, origo nominis inquirenda est: siquidem a cadendo dicitur cadauer, cur non ut mortui, sic uiuentis recte dicitur? Nempe illud cecidit, hoc casurum est, caditq; continuè. G. Nouus & insolitus cultus est mihi. R. Non est locus, ut desceam, utq; exerceam ludibria hæc habituum externorum, quos uobis ab extremis mundi finibus, furibunda præfens ætas intulit: sed Diij, hominesq; malè oderint has belluas humana effigie, serino animo, lingua Latina, barbarico uè habitu, compto forminam ad mollitiem capillo, moribus ad aprinam duritiem horridis, atq; incultis hinc obscœna corporũ impudentissime detegentes, illinc mentium leuitatem, uano uertice uolucrum plumis extantibus, aptissime designantes. An uerò tam uigiles magistri, an tam dociles discipuli, plus odij mereantur, in dubio est, quorum ingenijs effectum uides, ut inter mimos, ducesq; inter scorta & matronas, propè iam nil interit aspectu: nec dum sistit, sed indies serpens creſcit, & uariatur insania.

DE OCIO ET QUIETE. DIAL. XXI. GAV.

Ocium, quies uè à laboribus obtigit. R. Duo humanæ uitæ, bona gratissima, nisi usus immodicus, mala illa grauissima fecerit, quod multis, fecit, & totidem corporis, atq; animi pestes, tumorem corpori parientes, animoq; rubiginem. G. Ocio fruor iucundissimo. R. Vt dic, nulla hic re fruendum, sed utendum multis, habet doctrina salubrior. G. Delectabile ocium est mihi. R. Refert multum hoc ipsum ocium quale sit: duas nempe species ocij diffiniunt. Operosi alteram, atq; ipsa in requie laborantis, ac circa honesta studia solliciti, quo nil est dulcius. Alteram inertis & languidi, & solam requiem complexi, quo nil foedius, nil similius est sepulchro. De primo igitur, sæpè magna quædam opera, & mundo utilia, & suis auctoribus gloriosa proueniunt: de secundo autem nihil unquam, nisi inglorius torpor, ac marcidus. Primum illud ritè philosophantibus: hoc secundum pigris uentri, somnoq; deditis per opportunum, ubi nullo interpellante, edant licenter, ac dormiant. G. Optata perfruor quiete. R. Quies illa, qua perfruendum erit, nullum finem habitura, non est hic: uide ergo, qua gaudeas quiete. G. Quietem optatam reperi. R. Quietem dicis, an accubitu uis diceret, an somnum, quem mortis consanguineum, Poëtè quidam, alijs mortis imaginem dixeret: utriq; per propriè. G. Dormio, & quiesco. R. Atqui & euntes sæpè animo quiescunt, & sedentes, facientesq; animo laborant: & somnus ipse animalium quies dictus, suos habet abditos dolores, uisionumq; ac phantasmatum turbidos tumultus, atq; horribiles: de quo Deum familiariter, alloquentis sanctus, & afflictus uir ille quæritur. G. Ociosus in thalamo requiesco. R. Vt quæso putas dulcius quiesceret, an Vacua suo in rure dormiens, an Scipio in Africæ cū hostibus pugnans, Cato cum anguib; Regulus cum utrisq;? Nec quies sine gaudio, nec sine uirtute uerum gaudium esse potest. G. Reiectis laboribus, grato recreor sopore. R. Labor est materia uirtutis, & gloriæ, hunc qui reijcit, illas reijcit: contra, uitij & infamiæ materiæ sopor est nimis, qui multos ad perpetuum soporem urget, atq; præcipitat: fouet ille libidinem, corpora prægrauat, eneruat animos, fuscatur ingenia, scientiam minuit, memoriæ extinguit, parit obliuionem. Non sine causa insomnes, indutrisq; laudantur, somno nō laudatos cernimus, sed inflatos: proinde ut somnum quidam mortem dicunt, sic uitam alij dixere uigiliam. Inter mortem uerò & uitam, uide quid eligas, uigilandum certè quod sapientibus placet, ad hoc saltem, ut longior uita sit. G. Longo, & minime interrupto fruor somno. R. Benè si non curis mordacibus, auaritia, ambitione, mœru, mœrore, aut amore impio: malè autem si non honesti studij cura, cuiuspiam sopor abruptitur. Profecto, populis stertentibus, uigilant reges, sopitoq; duces uigilant, exercitu, quod & res docet, & Ilias probat Homericæ: nobilioribus animis curæ uigiles impendent, sed sobriæ ac salubres. Augustum Cæsarem principum maximum, atq; optimum, somni breuis accepimus, eiusq; etiam crebrius interruptu contrariò gloriaris? G. Profundè dormio. R. Et gulosi, & libidinosi, & iracundi, brutis animantibus, uiuis tamen, somnolenti, ac sopiti duntaxat mortuis coparantur: & quod ad illam partem temporis attinet, nihil differre fœlices à miseris, philosophicam seis esse sententiam. Iure igitur ut pars illa pro uiribus euitanda, quæ solam inter homines, differentiam linquit: sic sectanda contraria est, nihil difficultatis allatura uolentibus. Si pro leui enim gloria, aut lucro exiguo, & bellatores, & mercatores, & nautæ, totis sub dio noctibus peruigilant, illi quidem inter hostium insidias, hi quolibet hoste peiores inter fluctus ac scopulos: tu propter ueram gloriam, lucrumq; ingens, inter Dei laudes,

ac libellos tuos, partem noctium uigilare non poteris. G. Vigilijs defessus, somno totus incubui. R. Sic est, non mutatis stilum, cuncta fere uno modo agitis, & quæ Deus ipse, uel natura, uel ars aliqua uobis ad obsequiū dedit, in uestrum dedecus, damnumq; conuertitis, potum, cibumq; ad ebrietatem, & crapulam, ocium, & quietem ad somnolentiam, & marcorem, ualitudinem ad uoluptates, formam corporis ad libidinem, robur ad iniurias, ingenium ad fraudes, scientiam ad superbiam, eloquentiam ad discrimen, domicilium, ac ueritatem ad pompam, inanemq; iactantiam. Opes ad auaritiam, & luxum, prolem & coniugium ad metum, & sollicitudinem immortalem. Ite nunc, stupete, & quærimini de fortuna, & malis uestris ingemiscite: de bonis mala facitis, deq; cœlestibus donis compedes uobis, ac laqueos, & uincula animæ conflatis. G. Somno placido delector. R. At non modò reges, & duces, & principes, & Philosophi, & poëtæ: insuper & familiarum patres uigilant, ac nocte confurgunt, quod ad sanitatem atq; œconomiam, & philosophiam utile, ait Aristoteles: sed fures etiam, & insidiatores, quodq; est mirabilius, insani etiam amatores, quos suarum mulierularum memoria, & deliderium excitat: tu uerò non uirtutis amore, somnum oderis uitij amicum, utq; eleganter ait Flaccus:

Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones.

Te ipsum serues non expergisceris: Pudeat semper tantum in uobis posse turpes causas, & nil posse pulcherimas. G. Nullo usquam interpellante, totis noctib. quiesco. R. Videtur quidem Aristoteles, quod superius attigi, ita uitam hominis partiri ut dimidiam partem somno tribuat, dimidiamq; uigilia, dum pro parte dimidia non differre studiosi uitam (ait) a stulti uita. Et si quidem, pro somno noctem, pro uigilia diem uult intelligi: recta fateor ac uera est diuisio: a quis enim partibus tempus inter sese diuidunt. At si sic accipitur, æquas spatio inter partes, differentia certè alia ingens est. Nulla enim acrior, nulla altior cogitatio, quam nocturna, nulla pars temporis studentibus aptior. Si autem somnum ipsum dimidiam temporis partem dicit, mirabile dictum est, ex ore tam studiosi, & tam docti hominis: absit enim ab anima benè instituta, & studijs intenta, dimidium temporis dormire, cum quantum suffecerit, quibusdam, & tertium uoluptuosis quoq; sufficiat. Noctū quidem surgere qualibet, anni parte consilium est, absit, ut noctem non hibernam modò, sed æstiuam totam dormiant, qui grande aliquid moliantur. Cæterum semel illam fregisse, sufficere fortassis, quodq; uigiliarū anticipatum erit, breui si res poscat meridiana uicissitudine restaurari potest. At brumalis horæ noctis sæpius rumpendæ, psallendum, studendum, legendum, scribendum, cogitandum, contemplandum, quærendum, ingenio noui aliquid semper, & quod studio quæsitum fuerit memoria repetendum. Audiendus quoque est Hieronymus ad Eustachium, scribens: Noctibus bis, terq; surgendum (inquit) reuoluenda de scripturis, quæ memoriter retinemus. Deniq; his studijs fatigati, oculi alterno sopore recreandi erunt, ne totis noctibus dormiendo, culcitra incumbendo, sepulta cadauera uideamini, motu crebro, atq; honesto uos uiuos, & uirtuti deditos comprobate.

DE SVAVI ODORE, DIAL. XXII. CAV.

S Vanibus delector odoribus. R. Hi uel uictui, uel uestitui subseruiunt, de quibus quid, sententiam audiisti. G. Odoribus studeo. R. Odorum alij gulam, alij libidinem irritant. Horum appetitus incontinentiæ notam subit, & præsertim uehemens. Alij propter seipsos expetuntur, horum studium non turpitudinis nempe, sed uanitatis arguitur. Vnde est ut muliebrium unguentorum odor, aut dapium, quam florum turpior, aut pomorum sit, eadem ratio est earum delectationum, quæ auribus, oculisq; percipiuntur. Si unquam Ethicis applicuisti animum, nosti hæc, neq; te nunc doceo, sed notæ ueritatis ad memoriam retraho, ut huius generis oblectamenta uideas, uel fœda esse, uel leuia. G. Odoribus operam do. R. Bonæ utinam famæ, cuius odor bonus quoq; dicitur, malusq; maior, multò, latiusq; sensibilis, quam aromatum, si terantur, aut sulphurum si cremetur: de his odoribus non nares, sed mens iudicat. G. Bonis odoribus delector. R. Si sensui pares, & uoluptati inhias (ut dictum est) aut obscœnum, aut inane: si ualitudinis curam geris, excusabile, modò cōdimentum rerum omnium, modus adsit. Confortat enim tabescentem spiritum odor leuis, sed ad omnia ualet, illud Comicum: Nequid nimis. Est autem ut in multis, in hoc quoq; naturarū uarietas infinita, nō solum inter hominem, atq; hominem, sed inter gentem etiam, ac gentem: si quidem uera fama est, quamq; magni non respuunt aut ctores, gens, quæ Gangis fontem accolit, omnis cibi expert, solo mali siluestris odore alitur, peregre profecturi, nil nisi bonum illud malum, ac uitale circumferunt, tam fœtoris impatientes, ut sicut eos purus nutrit, sic infectus odor interimat: delicata complexio, quæ sic uiuat

uat & pereat. Hinc gens omnis ad ortum solis obuerfa, cœliq; mollitiæ delinîta, ut ciborum negligentior, sic egentior, atq; appetentior est odorum, & inde nimirum hæc primum curiositas uos inualuit. Allyrij, Arabes, & Sabæi, uestris armis edomiti, suis uos odoribus domuerunt, quibus aliquandiu rigida patrum, & inuicta sobrietas obstitit, usq; adeo, ut D. L. X. anno V. C. graui edicto a Censoribus cauereetur, ne quis in urbem ipsam unguenta externa conuheret. Non multo aut post, modemorum uitijs (ut assolet) ueterum scita rûpentibus in Senatum ipsum, edicti talis auctore, uictrix lasciuiâ penetrauit. G. Libenter bene oleo. R. Peregrini odores, atq; omne artificium bene olendi, proprii naturalis, non boni odoris argumentum, & latentium sunt signa defectuum: ob hoc ipsum, atq; ob illam, nedum uiro, sed ne honestæ quidem scemina, dignam curam solita sensum uiri fortis offendere. Meministi adolescentis illius, qui dum, ut erat ungueto illitus, pro collata præfecturas, Vespasiano principi gratias acturus, ante eum staret, ille, hausto mox odore sub stomachans, acri supercilio, uoce asperâ: Mallem, inquit, allium oboleuissies: sic increpiti sine honore, inhibitis seu rescissis iam concessæ gratiæ literis, bene olidû dimisit. Ita cum semper dedecori sint odores huiusmodi, interdum etiam damno sunt, maxime ubi morû grauis, ac masculus censor sit, quodq; quibusdam fuere periculo: Nâ & illud nosti: Vt Plantius senatorij uir ordinis, triuiuali proscriptione, metu mortis, Salernitanis latebris abditus, ungueti proditus odore, sibi quidem pernittem, proscriptoribus autem suis excusationem scuitiæ quæsiuit. Nam quis non iure casum diceret eum, qui eo tempore Reip. tantoq; in suo priuato discrimine ungueta, etiam nunc oleret? G. Artificiosis odoribus assueui. R. Deluefce, si consilium meum uis, turpius est enim artificiosis, quam simplicibus assueuisse. Omne quod turpe est, quod artificiosius, eo sit turpius, honestatis ornamentû ars, inhonestatis est cumulus: adde qd & foedius hoc die quam olim, quamuis enim Roma (ut dixi) & quam Græcorû Romam propè dixerim, Lacedæmon, huic pesti ex Asia uenienti, quali armatæ hostiû legioni ferreis moribus, atq; edictis obstitierint, ad extremum tamen mollis unguentorum simul uictorum acies fessellit, excubias in Europam trâsiit, & fortissimas gentes uicit. Et quoniam singula prosequi longum est, ex unius asperrimi, atq; laboriosissimi uiri mollita duritiæ, de reliquis coniecturam facito. Siquidem in medio bellorum astu, ille inuictus ac barbarus, cruento cum exercitu uictus est Hannibal, penetrabilia unguenta, sed penetrabiliora sunt uitia. Itaque eneruati ducis ac militum, quorum tam stupenda primordia fuerant, qualè decuit exitus fuit. Quo effectum est, ut cum multum Africanus semper, uirtutibus, Hannibal tamen unguentis aliquid deberetis: expediebat illis ut sicci essent, uobis ut ungerentur. Ex illo sanè multis sæculis, sic iste mos inualuit, ut labor, stuporq; sit legere, quæ de hac re in utrisq; literis scripta sit. Et quid pluribus morer? Vsq; ad illius pedes, quo nil altius unguentum uenit, quod ipse, qui omnem mollitiem animorum, atq; omnes illecebras uoluptatum extincturus, aduenerat, passus est, non unguento quidem, sed pietate delectatus, ac lachrymis offerentis. Iam uero pedetentim usus hic abiit, ut cum in multis atas uestra maiorum gloriæ impar sit, in hoc excellere uideatur, quod unguentaria non est, & qui his capitur, non communi temporum, sed proprio quodam animi uitio laborat. G. Bonis odoribus illicior, & delector. R. Fieri non potest, quin quæ delectabilia sunt naturâ, & illiciant, dum præsentia sunt delectent. Sapientis Hebræi dictum est: Vnguento, & uarijs odoribus delectatur cor: quâuis unguento quidem non tam mihi delectatio uideatur inesse, quàm fastidium. Sed ut inisit odoribus, meo certè consilio, absentibus resistendum contemptu & obliuione, præsentibus utendum modicè, neq; ullum his studium impendendum, ne te, uel tacitus, ultimarum, uiliumq; rerum mancipium fateâre: ne uel hunc articulum longius traham, inhonestis odoribus, ut rebus omnibus uirilem effoeminantibus animum uetitis, ac seclusis. In reliquis Augustini sententiam amplector, de illecebra odorum (inquit) non satago nimis, cum absunt non requiro, cum adsunt non respuo, paratus eis semper carere. Idem fac, ne quando bonis odoribus male oleas, aut odiosis munditijs odiosus sis.

DE CANTU ET DULCEDINE A MUSICA. DIAL. XXIII. CAV.

Cantu delector ac fidibus. R. Ah quanto melius lachrymis, atq; suspirijs: præstat enim flendo ad gaudium, quàm gaudendo ad gemitum peruenire. G. Cantibus, sonisq; permulceor. R. Etfere cantu falluntur, & uolucres, illud mirabilius, musica quoq; dulcedine pisces tangi. Nota tibi Anionis, ac Delphinis est fabella, tam pro uero habita, ut ipsis animalibus sit inserta, multi quidem scriptorum illustri meminere miraculi, elegantius nemo quàm Herodotus, Gratiæ pater historiæ. Astipulantur imagines æneæ, illic ubi è tâto periculo incolumis primum terris appulsus est natâs pi-

scis tergo insidiens fidicen. Ad hæc Sirenes cantu fallere creditum, illud uerò non creditum, sed compertum, ut quotidie blandis uerbis homo hominem fallit, & ad summam, nihil ad fallendum uoce apertius. G. Musica suauitate delinior. R. Et aranea (ut aiunt) antequam mordeat, & medicus linit, antequam feriat, & auceps, & mulier quem fallere uult delinit, & prædo quem perimit, & polyplus quem demergit, amplectitur, & quidam pessimi hominum nunquam terribiliores sunt, quam dum se gestu, & uoce lenissimos ostendunt, quod in primis de Domitiano principe lectum est. Vix ulla est sine suspitione delinitio. G. Cantu gaudeo, & exaltor. R. Caue, nam scriptum est: Extrema gaudij luctus occupat. Ecce rursum: Anteruinam exaltabitur spiritus. G. Cano dulciter. R. Nescis an ultimum: Ipse prædulciter morti proximus olor canit: plures enim gaudio, quam tristitia perire. Solito dulcius canentem, inter ipsa soni suspiria expirasse, recens fama est. G. Cantu ac tibijs delector. R. Non immerito quidem, singuli enim dies te & hora, & momenta ad sepulchrum uehunt, quò cum cantu ferri uester etiam nunc mos est, antiqui & tibijs efferebantur: Vnde illud Statij Pampinij:

Tibia cui teneros, suetum producere manes.

Tibi utraq; funeris pompa placet, illuc te licet ire non sentias, absq; ulla requie properanti. G. Cantu moueor. R. At quid refert: est haud dubie in animis hominum generosis maxime potentissima musica, sed effectus supra fidem uarij. Vtq; omittā, quibus res non eger, hos ad lætitiā inanem, hos ad sanctum, & deuotum gaudium, plasq; nonnunquam lachrymas mouet. Quæ uarietas, in diuersas sententias magna traxit ingenia: nempe Athanasius uanitates fugitans, canendi usum in Ecclesijs interdixit. Ambrosius pietatis exercitium appetens, ut caneretur instituit. Augustinus utrunq; se passum, & difficile hinc sibi negotij dubietatis exortum, inter confessiones suas pie meminit. G. Delectat canere. R. Gratia olim delectatio, nunc & uestra, apud illos quidem cantus, ac fidium ignarus quisquis esset, indoctus habebatur, quod Themistocli Attico Græcorū clarissimo, eò quod lyram in epulis recusasset, accidisse: Epaminondā uerò Thebanum, hanc fortassis infamiam declinantem, præclare fidibus cecinisse, auctor est Cicero. Mirum & Socrates talis senex, fidibus operam dedit, ne miremur Alcibiadem, ab auunculo Pericle tibiz studio traditum, apud illos honestissimo, ut inter liberales artes, hanc quoq; condisceret. Sed uerecundum pueri laudemus ingenium, qui cum ab insigni tibicine, ad id ipsum accito oblatas tibus ori applicuisset, & collecto spiritu genas inflasset, animaduersa deformitate uultus erubuit, atq; obiectas tibus aspernatus, fregit, meruitq; (licet tenera ætas) exemplo esse, ut totius populi consensu, tunc Athenis tibiæ usus obsoleceret. Ad uos si non illud ardens musicæ studium peruenit, omnium principum mentes occupatum: occupauit tamen aliquorum animos pessimi morum maxime. Gaius quippe cantandi studiosissimus, saltandiq; fuit. Nero quantum cytharæ studio deditus fuerit, & quantam curam uocis habuerit, incredibile dictu est. Id enim uere stultum, penitusq; ridiculum, quod nocte illa, quæ sibi uitæ ultima, mundo autem respirandi, uel modicum prima fuit, inter quærelas, quas uicina mors, & præsens metus, dolorq; dictabant, illud crebrius atq; miserabilius defleuit, non quòd tantus princeps, sed quod tantus musicus periret. Mitto alios, ad hanc uestram, quæ nunc agitur, ætatem licet paratior, uenit tamen aurium uoluptas, quā castè, ac sobriè delectari humanitas quædam: capi autem & molliter inuiscari uanitas multa est. G. Suauibus uocum modis cum delectatione detineor. R. O si audires sanctorum suspiria, o si hinc aures tuas damnatorum gemitus, & lamenta præcellerent, hinc beatorum iubilus, & cantus angelici, atq; illa cœlestis harmonia (quam Pythagoras ponit, Aristoteles euerit, Cicero noster instaurat, tibi autem pietas, fidesq; suggerit, esse ibi perpetuas, ac prædulces uoces, & si non cœlorum, ac cœlestium incolarum primam illam, & æternam causam sine fine laudantium) si hæc, inquam, omnia tuis auribus inferrentur, quā clarè discerneres, quis concentus dulcior, quisue salubrior: nunc surdo sensui, soni iudicium comittis, de quo hætenus parua quidem res nonnullis fortè uidebitur, magnos tamen uiros exercuit. Nec sine causa diuini Plato uir ingenij, musicam arbitratu est, ad statum, siue correctionem morum, Reipub. pertinet.

DE CHOREIS. DIAL. XXIII. GAV.

Choreis gaudeo. R. Mirabar, nisi fidium cantus, & tibiz choreas suscitarent, & præscripto de more uanitatē, uanitas sequeretur, uerū maior, multoq; deformior. Ex cantu enim dulcedo aliqua, & sæpe utilis, ac sancta percipitur, ex choreis nihil unquam, nisi libidinosum, ac inane spectaculū, honestis inuisum oculis, uiro indignum. G. Choreis cupide intersum. R. Corpus animum tegit, ac detegit manuum iactatio,

ctatio, pes mobilis, oculus uagus ac petulans, tale aliquid arguit in animo esse, qui non cer-
nitur: itaq; cauendum ualde est modestiæ, cultoribus, nequid effœminatum, agant, aut lo-
quantur: occulti enim affectus, & pectorum latebræ, sæpè paruis indicijs patefcunt. Motus,
fessio, accubitus, gestus, risus, incellus, sermo signa sunt animi. G. Dulcedinem quandam
ex choreis capio. R. O' dulcedo ridicula. Finge enim te choream cernere, neque tibici-
nem audire, atque ita stultas mulierculas, & uiros mulierculis molliores in silentio circum-
ferri, redire, ineptire: quid, quæso, unquam absurdius, aut delirantius uidisti? nunc motus in-
conditos, lyræ sonus aut tibiæ, hoc est, amentia una aliam regit. G. Choreis delector. R.
Non tam ibi delectatio præfens est, quàm speratæ delectationis auspiciu: Veneris prælu-
dium illud quidem, sono stupidas, ac misellas circumducere, atque urgere, & stringere, ac spe-
cie urbanitatis atterere: liberæ ibi manus, liberi oculi, liberæ uolūt uoces, pedum strepitus, &
multorum cantus diffusi, & tubarum clangor, concursatio & puluis, & quæ sæpè ludis ad-
ditur, hostis pudicitia, & amica scelerum, nox ipsa hæc sunt, quæ timorem ac pudorem pel-
lunt, hi sunt libidinum, hæc laxamenta licentiæ. Et hæc est, ne me falli facilem putes, illa dele-
ctatio, quam simpliciter, & uelut innocuè, chorearū appellatione profiteamini, & ludi tegmi-
ne crimen obnubitis. Et si enim solos, & inter uiros, seu solas inter fœminas, hæc nonnun-
quam fiant, illic tamen separatim exercentur, quid uè congressi iterum acturi sint, simul di-
scunt, ceu discipuli, qui magistro absente, quid eo reuerso, loqui debeant meditantur. Tolle
radicitus hanc spem ingeniosam, atq; improbam, tolle libidinem, sustuleris & choream. Cre-
de mihi cum Dauide rege, nemo ante Dominum saltabit, ne quem forte sua uxor irideat,
cùm tamen nullus irrideatur ante Dominum saltans, siue etiam pandurizans. G. Dele-
ctabiles sunt choreæ. R. Sententiam meam tenes, si delectant, propter aliud delectant,
per se enim tota quidem infussa res est, & plus tediij allatura, quàm gaudiij. Nam quid omni-
nò est aliud in gyrum uolui, quàm excire uertiginè, & sine termino uiam ire, inter locales se-
ptè motus, quos Plato dinumerat, hos scilicet ante, retro, dextrorsum, sinistrorsum, sursum,
deorsum ac circuitu: Solus septimus infinitus est, atq; hunc ideo, quæ perpetua sunt, hoc est,
celum seruat & sydera: hunc in terris perpetuus hominè cogit furor, in cunctis fere actibus,
atque consilijs. Nec ullus Orpheus Ixioniam rotam sistit, sed uisibilibus in choreis, ubi ani-
morum uolubilitas, corpora secum uoluit. Et idcirco, cùm de omnibus dici possit, de his
per propriè dicitur, quod scriptum est: in circuitu impij ambulant. Hic ludus multorum de-
decorum causa fuit, sæpè ibi matrona diu seruatum decus perdidit, sæpè infelix uirguncula,
ipso nuptiali die didicit, quod melius ignorasset. G. Honesto tripudio libenter exerceor.
R. Vellem aliud genus exercitiij delegisses, sed quò pergas, & quid uelis uideo, interdi-
ctum tolli, ueniam dari, normamq; præscribi. Quando igitur sic affectus es, seu is morbus,
seu consuetudo est, qua mala nihil peius, bona nihil est melius, ea tibi in his omnibus lex er-
rit, ut quibus carere penitus non potes, modestissimè utaris ac rarissimè, nequid ulla in re
molle, uel fœmineu agas, sed ubicunq; non suis etiam in finibus uirilis rigor emineat, sitq; uè
tripudium, uel quisquis erit is ludus, fatigati animi relaxatio, & exercitium corporis, non
uoluptas eneruatrix mentium. Exemplo libentiùs abstinuissèm, summorum uirorum imi-
tatio, non omnibus tuta est: non enim omne pennatum animal, aquilam sequi potest: imita-
torum aliq; contrarium faciunt, aliq; uerò aliud, nonnulli idem aliter, pauci ad plenum, quod i-
mitantur effingunt. Cato hic ultimus Reip. curis præsum animu, uino leuare, solitus fer-
tur, fecit idem apud Græcos Solon: Hos aliq; sequi uolens, unū semper officiū ager, bibet,
quodq; illis modicum ac rarum, huic immensum & cōtinuum: quod illis remedium, huic e-
rit ebrietas. Facile idem in rebus alijs posset ostendi, sed hoc uno intelligis, quid est, quod
nunc, tecum uerear. Ex quo tamen, damnatæ rei patrociniu ut suscipere cōgisti, summi
uiri exemplum, quod uel non sequaris, uel non mutes accipe, his ipsis, quibus apud Senecā
est uerbis, in eo libro, quo tranquillitatem animi stylo inquiri: Scipio, inquit, triumphale, il-
lud, & militare corpus mouet ad numeros, non molliter se infringens (ut nunc mos est, etiā
incessu ipso ultra muliebrem molliciem fluentibus) sed ut antiqui illi uiri solebant inter lu-
sum, ac festa tempora, uirilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiamsi ob
hostibus suis spectarentur. quibus in uerbis, quid de sua iam tunc ætate sentiret, perspicis, fœ-
lix qui non uidit tuam. Quamuis autem ille & tripudij, & uini remissionem probet, ueniend-
umq; nonnunquam usq; ad ebrietatem dicat, quod à tam rigido ingenio dictum miror.
Si fideli consilio uti uis, uino parcè utere, tripudio abstine: alia sunt honestiora, remissionum
genera, quibus fastidienti, fessioq; animo medeare. In omnibus tamen optimū fuerit, quod
hic ultimum dixit attendere, & quæcunq; ages, ita agere, tanquam te hostes tui uideant at-
que obseruent. Multo quidem est satius sic uiuere, ut abstinentiam, & grauitatem tuam ini-

mici stupeant, quàm ut lasciuia amici excusent. Clarior fama est, cui nec uerum crimen obijcere quisquam potest, nec falsum audet, quàm cui obijcitur, sed purgatur. Accusatorem perfecta uirtus exterret, mediocris irritat. Quod ad sobrietatem attinet, malim te Cæsari similem, quem uini parcissimū, ne inimici quidem negauerint (ut Tranquillus ait) quàm Catoni. Non Censorium illum senem loquor, de cuius sobrietate iam diximus, sed Vticensem, cui obiectam ebrietatem, Seneca sic refellit, ut dicat, facilius effecturū quisquis (obiecit) crimen honestum, quàm turpem Catonem. Quod ad id uerò, de quo agitur, nullo modo tripudies malim, quàm ut Scipio. Quod si te illuc urget animus, quò nolum, his te saltem duci, bus uti uelim, ut si penitus tibi inledeat, illud Lyricum.

Nunc est bibendum, nunc pede libero pulsanda tellus:

Sic uinum bibas ut Cato, sic terram pedes pulses, ut Scipio.

DE PILAE LVDO. DIAL. XXV. GAV.

AT delectat pilæ ludus. R. En aliud clamandi ludibrium, saltandiq̃. G. Libenter pila luso. R. Odiosa uobis (ut uidetur est) requies, undiq̃ labores accupamini, decoros utinam. Nam si exercitio ludus hic quæritur, utrum, precor honestiorem, fatigationem furibunda iactatio, in qua nihil animo geri potest, an ambulatio tranquilla prætare? ubi & membrorum motus utilis, & ingenij agitatio honesta est. Quem morem Philosophorum quidam sic fecerunt suum, ut hinc lecta famosissima nomen lumperit. An tu uerò Dionysium Syracusium, quàm Stagyritem Aristotelem sequi mauis, quando ut studiosa deambulatione philosophum, sic tyrannum ludo hoc turbido delectari solitum, accepimus: quamuis & modestos interdum animos uoluptas hæc ceperit. Itaque & Quintus Mutius Scauola, ille augur elegantissimè hoc ipsum fecit, & Diuus Augustus, post finem ciuiliū bellorum ab exercitijs campestribus, ad pilam transiit: & Marcus Aurelius Antonius, ut de eo scribitur, pila lusi apprimè. Nec tamen, uel quia ille diuini, atque humani iuris peritissimus, uel hi doctissimi, atque optimi principes fuerant, ideo ludus præceps, & clamorosus placet: siquidem motus omnis uehementior, præsertim si clamore permixtus sit, honestum dedecet ingenium.

DE LVDO ALBAE, ET CALCULORVM. DIAL. XXVI. GAV.

Alæ ludus & calculorum placet. R. Damnosum illud, hoc inane, utroque tamen idem ille Scauola, quodq̃ est altius, Augustus Cæsar altero uti solitus, fertur. Neque rursus ideo, quod ille a caremonijs deorum, atque hominum legibus, quas excellentissimè calluit: iste a curis summi imperij, quod diutissimè atque optimè rexit, tale sibi interdum laboris diuerticulum elegisset, hoc in te probauerim: sunt enim & doctis, ac magnis uiris appetitus quidam peregrini, & sui, quorum si ut doctrinis, sic in morib. imitator fueris, facile labi queas, neq̃ enim omnium, qui laudantur, laude digna sunt omnia. G. Alæ ludo delector. R. Quis non delectetur super pictam tabulam, consignatas numeris ossium quadraturas, crispanti cubito iactare, quaq̃ ille direxerit, trepidantibus digitis rotundas in aciem tabellas mittere? Gloriosum exercitium, & præclarum nomē, & curus, & laureas meriturum. G. Calculis libens ludo. R. O' puerile studium, ô perditum tempus, ô curæ superuacua, ô ineptissimi clamores, stulta gaudia, iraq̃ ridicula: deliros senes impendere aluo, & pauculis lignis, uagis ac furtim insidiantibus, atq̃ latrocinantibus, unde latruncularius ludus, apud ueteres dicebatur. Quo luisse simiam, auctor est Plinius. Miraris: at qui propriè ludus est simia, miscere calculos, ac transferre, & post illidere, raptim iactare manus, ac retrahere, insultare aduersario, & collisis dentibus minari, irasci, altercari, fremere, uicissimq̃ interim (ut Flacci) uerbo utar, caput scalpere, ungues rodere, & ad summam omnia facere, quæ prætereuntibus risum excutiant. Nunquid enim horum aliquid, aut ullum penitus amentia genus omittis? nonne ita torquemini, quasi uel uestra, uel publica salus in dubio sit: multi credo prælio uicissent, si quam ligneis, tamq̃ ineptum studium inuenias, sed hoc est in regno stultitiæ commune, ut quarum rerum minor est fructus, & cupiditas, & delectatio maior sit. G. Alea delector. R. Ostendam tibi, si consilio uti uoles, generosam atque honestam aleam, quâ olim Athenis docti homines uti sunt: ut festis scilicet diebus, in consilio amicorum, quisq̃ de literis aliquid in medium proferat, non sophisma lubricum, ut illi, sed solidum pro ingenio proferentis ad uirtutem, ad beatam uitâ pertinent. Dehinc collatione facta, sine inuidia sine ira, qui inferiores doctiorum iudicio uisæ erant, facili quidem mulcentur pecunia, hæc in philosophicas uertatur cornas, sic res una, conuiuio

conuiuio, sumptum exercitium studio, calcar ingenio ministrabit, quod hinc uictos excitet, hinc uictores. Hoc aleæ genere, quo antiqui Saturnalia, uos pia festa, & quo illi Atticas, uos Romanas noctes instruite. Habes ludum, quo & ludere iuuet, & luisse non pudeat.

DE LVDO TAXILLORVM PROSPERO.

DIAL. XXVII.

GAV.

IVuat ad taxillos ludere. R. O' uorago ingens inexplabilis: ô patrimoniorum fluxus tristis, ac subitus, ô animi tempestas, & fame nubes, & scelerum stimulus, & ad desperandum uia: Superiores utcumq; ludi sunt, hic merus est dolor. G. At mihi prosperi ludi huius euentus fuit. R. Taxillorum nullus euentus prosper, mali omnes, & miseri: nam & qui perdit affligitur, & qui uincit illicitur, inq; insidias protrahitur. G. Prosperè lusi. R. Præfens sæpe prosperitas, futura calamitatis auspiciū fuit: & suas hæc pestis habet illecebras, si, qui illis ludunt, omnes perderent, nemo unquam luderet, nunc lucrantur aliqui, sed lucrum illud arrha est damni. G. Lusi & uici. R. Bene, nisi in capum redis, alioquin nullus campus planior, nullo in campo uolubilior est fortuna. G. Lusi & uici. R. Ludes iterum, & perdes, quod uicisti autē hinc, atq; illinc mille diripient, quod perdidideris, quod uicisti, & de tuo adificies, ut non sit qui repetat, per seipsum euauerit, tuq; in somnis felix esse desieris. G. Vici, & ditior factus sum. R. Cum nulla sit stabilis pecunia, sed sua potius rotunditate uersatilis, tum præcipue, quæ taxillis queritur. Taxillorum ludus nihil ulli donat, eorum maxime, qui familiaris illum colunt, sed mutat aliquid, & extorquet, eò semper imminuit, quò blandior uisus erat: nulla enim amarior est iactura, quam lucri dulcedinem degustare orso. G. Lusi, & lucratus sum. R. Gaudere lucro taxillorū tale est, ac si dulci gaudeas ueneno: utrumq; mox per uenas erumpet. G. Ludo prospero delectatus sum. R. Peior est delectatio peccati, quam peccatum ipsum: sunt qui mala consuetudine penè coacti peccant, neque post peccatum gaudent, sed tristantur, si fieri possit, non peccasse maluerint. Quosdam uidimus inter ipsas libidinum flammās, quandam uelut glaciem doloris, ac poenitentiae sentire, & si dici liceat, uelle simul, ac nolle, peiorem licet in partem mali usus, quadam uel detortos, quos haud improbe, quis speret usu excussio, ad meliorem semitam posse conuerti: atqui de peccato exultant, quid de his, oro, reliquum spei est? G. Delector taxillorum ludo. R. Spero fore, ne semper, neu diu etiā delecteris, uoluitur assidue fundatarum status urbium, tu stabiles taxillos putas? crede mihi uoluentur, & secum in lachrymas gaudium tuum uoluent: neque enim sic uoluentur, ut uideris, nunc inane tibi gaudium, nunc ueros gemitus parabunt. G. Delectar ludere. R. Delectatio funesta, & turpis, corruptiq; animi, ira enim, & consuetio dignus es: nam quis (quæso) ingenuus, seu quis homo, & non potius trux bellua, delectari queat ludi nomine, abundante nequitia, atque impietate foedissima? ubi præter hominum uultus, nil humanum sit, uultusq; ipsi iracundia, ac inextinguibili, confusisq; clamoribus effertati, nec iam sint humani. Vbi non decor morum, non modestia sit uerborum, nec amor erga homines, non erga Deum reuerentia, sed iurgia, & rancores, & doli, & perisuria, & rapina, uulnera ad extremum, & homicidia quoque. Nil in Deum sacrius potest humana temeritas, diuini nominis blasphemiae, quibus ante omnes scelerum officinas, ille ludus infelix scatet: ubi si quos forte tacitos pudor tenet, crebro tamen suspectantes, quid labijs cordis agant, sciunt ipsi. Quis hunc ludum uerus homo, non dicam tractare manibus, sed spectare oculis possit, & non angere prorsus, fugariq; scelesti spectaculi foeditate? G. Delector tamen hoc ludo. R. Vide ne Cretensium imprecatio in tuum caput inciderit, mala consuetudine delectari, quo nil dictu leuius, nil euentu grauius, propiusq; exitio est. G. Delector taxillorum ludo. R. Abijcienda est delectatio inhonesta, & si non uirtutis, at saltem famæ studio, & pudoris cura. Nam uix aliud in actibus hominum inuenias, ubi tam clare mores, ac uitia detegantur: uidisti alacriter in prælium descensuros, in hoc ludo tremere, atque orare flebiliter, & suum numerum inuocare. Quosdam elibi magnanimos ac tranquillos, illic pro parua pecunia & precari, & irasci, & in finem furere, quam multa pro paucis nummis sæpe ibi fecerunt uiri fortes: quæ pro ingenti thesauro alibi non fecissent. Ibi enim uitiorum omnium, sed in primis iræ, atque auaritiæ Regnum est. Meministi, ut Naso, in eo libro, quo inhonestam quidem, ac superuacuum artem docet, utile tamen interdum aliquid interfuerit, amatores monet, ut ob animi uitia caelanda, ludo hoc, aut simili abstineant.

ne conspectatæ ira tumidæ: aut auaritia exhaustæ, amatoribus displiceant suis. Quanto id uiris dignius præcipit, ne non modò hominum, sed Dei oculos omnia uidentis, & bonos animos, moresq; ingenuos amantis offendant. G. Lusi, uici, gaudeo. R. Ludus turpis, damnosæ uictoria, gaudium inane. G. Vici gaudeo. R. Omne de suo malo gaudium stultum est, proinde tartareus quispiam ludi huius inuentor fuit, cuius insci ludibrio ac noxæ: scientes uerò miraculo subiaceant, ac stuporì. Nam quid mirabilius, quàm quod ueteri prouerbio uulgatum, uerumq; iugi experientia deprehenditur: Omnes huiusce ludi magistros, nudos esse, atque inopes, & egenos.

DE HISTRIONVM IO.CIS. DIAL. XXVIII. GAV.

DElecto histriionum iocis. R. Nobilior multa delectatio illa est, de modulatione musica, liberali scilicet quadam arte percipitur, hæc solius uanitatis, & impudentiæ plena est. G. Histriionibus delector. R. Malim pauperibus, malim amicis humilibus, malim tandem solitudine delecteris. G. Histriiones mihi risum mouent. R. Quid tu illis? quotiens de se dominum ridentem risit histrio? quotiens se mirantis amentiam admiratus finxit aliquid, quo falso illum, uerè se autem delectaret. G. Histriiones doctos habeo. R. Habes de quibus rideas, quicq; te rideant. Pestis diuitum peruetusta, quæ ab Hetruscis orta, Romæ creuit, adeo, eoq; fiducia est euecta, ut Aesopus hinc quæsitum patrimonium incredibile, atq; immensum filio dimiserit, & Roscius uagam, sparsamq; rem, arte collegerit, de histriionica librum scribens, in quo artem suæ oratoriæ, secq; perinde Ciceroni æquare non erubuit: eam scilicet ob causam, quod affectus animi, conceptusq; abditos, quos Cicero uerbis ornatis uariè pronuntiaret, ipse alio modo, sed effectui pari, gestibus aptis exprimeret, & sanè fuit ille mirus artifex, nec scio quid tam durū esse, uel tam triste potuerit, quod non facillè lenisset, non dico, qui facillimè atq; mitissimè Ciceronis amicitiam ingenio meruit, dignusq; pro quo tantus orator uerba faceret, & de quo scriptū opus memoriæ posterorum traderet, est habitus: sed qui tetricum, ac superbum Syllæ animum inflexit, & ab illo omnium contemptore, admissus in gratiam, anuloq; aureo donatus est, qui tot graues, ac seueros senes, Senatūq; illum, per quem frena orbis agebantur, quotiens uoluit ad risum, & ad lætitiā cōegit. Qui P. R. tantum, & tam uariū sic illexit, ut diurnum salarium, de publico mille denarios, sine gregalibus, ac ministris solus ipse perciperet. Magna merces, quamuis exigua fingatur moneta, non sine mira quadam, & insolita agilitate animi, hoc fieri posse consenserim, ut si quis usquàm Roscius affuerit, non tibi fortè sit ueritum, quod Ciceroni licitum fuit, non solum ludis interdum, sed familiaritate eius, & ingenio uti. Est enim ingenijs, inter se quanquàm studio, & professione distantibus, multa cognatio, ubi uerò hunc quarimus: multum breui tempore nouissimè artium retrocessere, ne dicam histriioniam, quæ eò redijt, ut nunc illi deditos, corrupto gustu, falsoq; iudicio esse non sit dubium. Profectò enim consequens est, ut quibus mala benè sapiunt, bona illis ignota sint, & curis nobilibus infuetos esse, qui uilibus delectatur. G. Multi quotidie me frequentant histriiones. R. Frequentare te desinent: cum tu diues, aut largus, dicam rectius, cum tu stultus, & prodigus esse desieris. G. Magna mihi acies histriionum est. R. Imò muscarum, quæ te unctum comitentur, siccumq; destituant, nec destituisse suffecerit, nisi hunc plausum par sequatur infamia. Sunt linguæ quibus quies, ac silentium poena est, unquam uerò nisi de alijs loqui uiuat, aut falso laudant, aut liuidè detrahunt: & quorum nequeunt mordere diuitias, famam mordent. Vna est histriionum, atque parasitorum lex, utriq; blanditijs armati post fortunam eunt. Verum illis uentrem implese satis est, his alia fames, cibi mentio iniuriæ genus, est implenda cupiditas, fundo carens.

DE LVDIS PALÆSTRICIS. DIAL. XXIX. GAV.

Palæstricis delector ludis. R. Si spectator uanus, si luctator infans. G. Palæstricis exercitijs uaco. R. In singulis uerbis, cuius domini mancipium sis, apparet: nempe hæc, ut superiora corpori seruiunt, quod ut paulò antè commemini, & aliquantò honestius sine impetu, & sine strepitu fieri potest. Et est agitatio quadam animi nobilior, quàm si nosse, hos corporeos conatus & sperneres, & odisses, sed uos animum, quasi hospitem degenerem atque inuisum: corpus ut dominum generosum, ac dilectum colitis, illi seritis, illi metitis, illi aratis. lure id quidem, illud iniustius, quod eo omnia refertis, curaq; animi posthabita, noctes illi insomnes agitis, illi suspiratis, uota illi facitis, ingenuasq; artes illi discitis, illi demum obsequimini, ac seruitis, sumptuosissimo domi-

norum

norum omnium, atque ingratisimo, cui nec unquam satis aliquid, nec si quid aliquando defuerit, ulla unquam memoria sit accepti: huic tamen tali domino, quicquid iusserit paratis, atque esuriente animo, huic uni non tantum necessaria, sed superuacua undique, ac nocitura conuehitis. Neque ea solum, quæ ad uictum pertinent ac uestitum, de quibus suo egimus loco, sed quæ ad ludos etiam, uariamq; libidinem, non uidentes, quam uestris aduersa consilij ipsa sit ueritas, quæ disertissimo Ciceronis ore loquuntur, unde appareat, quod qui corpus negligit, non se ille, sed fragile, caducumq; domicilium: at qui animum, ille se uerè negligit. Neque enim ait: Tu is es, quem fortuna ista declarat, sed mens cuiusque is est, quisque non ea figura, quæ digito demonstrari potest. G. Palæstræ delector exercitio. R. Quadrigarum feruor, & equorum strepitus, & ardentes rotæ per angustias inoffensæ, & luctantium plausus atque collisio, oleum, sudor, pulvis mirabilis, seu illa quidem oculorum, seu aurium, seu narium uoluptas, hebetatq; sensus, indicium ingens, qui si sanus, integerq; esset, non clamor, atque tumultum officinæ, quas palæstras uocant, sed obseruatio diligens palæstræ huius, quam nascentes ingrediuntur, quam uiuentes atterunt, unde digrediuntur obeuntes, atque utilior quædam, honestiorq; suauitas delectaret. G. Studio deditus sum palæstrico. R. Fuit hæc quidem apud ueteres non ultima gloria, sed tam magna, ut seni illi Rhodio Diagora, qui & ipse palæstrita insignis fuerat, cum duos uno die filios palæstricis insignitos uictorij conspexisset, quasi nihil clarius iam resisteret, quo aspirare posset in uitam: amicus alter Lacedæmonius senex diceret, Mòrere Diagora. Nunc enim in cælum ascensurus es. Tàm magnum, tamq; altum censebat, tres simul unius familie palæstritas esse. Leuicula proflus, & Græculæ ueræ laudis extimatio, sed communis adeo, ut magna etiam turbaret ingenia. Vnde & Plato tantus philosophus Olympionices clarus fuit, inq; hac parte multis notus euentibus, adolescens tamen. Amplitudo quidem, unde Platonis nomen ortum putant, roburq; corporis, & ætatis feruor, iuuenilem animum impulerant, ad experimentum uirium, ubi cum summis quoque par esset, accessu temporis, cognito quid ageret, ad meliora se transtulit, Socraticæ similis fieri maluit, quam Miloni. Et sanè multa ætas excusat: facile teneris annis ignoscitur, uanitatis excusatio nulla est uiro. G. Palæstre studium delectat. R. In hoc sepe uilissimus omnium superior fuit, & corporea mole, animi uirtus est oppressa, quem tu mihi ducum, uel heroum proferes, quem Milo ille non superet, qui ad stadium, bouem uiuum gestans humeris, currit, eundemq; nudæ ictu manus occisum, uno die solus haud grauatus integrum comedit. Mira res dictu, sed apud historicos uulgata. Quis hunc igitur in palæstræ suæ regno par occurrerit? Atqui nihil indignius, quam generosos spiritus, tali bellæ succumbentes cernere, & idcirco nobilibus animis bene sibi fidentibus, summo perè prouidentum est, ne sua sponte descendant, ubi ab ignauissimis uinci queant. Quia tu si cõtentionib; gaudeas, id tibi sume certamen, in quo semper ferè superior, qui melior, nõ de corporum uiribus, aut omnino de re ulla, ubi peior idem esse possit, & uictor. Non de opibus ergo, non de dignitate, non de potentia, sed de scientia, ac uirtute contende, idq; eo animo, non ut cuiusquam famæ obstrepas, sed ut alienæ laudis æmulatio, tibi sit calcar ad gloriam. Nullæ tibi sint penitus partes inuidiæ, sed uirtutis. Habes & hic exemplum Catonis huius ultimi, de quo Crispus: Non diuitijs, inquit, cum diuite, neq; factione cum factiono, sed cum strenuo uirtute, cum modesto pudore, cum innocente abstinentia, certabat. Honestissimum hoc palæstræ genus, quò te exerceas, non tantum olympiæ, sed ubique, non minis in thalamo, quam in foro, nec minus in ocio, quam in actu, neque cum præsentibus modò, sed cum absentibus quoque, cunq; ætatum omnium, ac terrarum uiris illustribus modò, sed cum absentibus quoque, cunq; ætatum omnium, ac terrarum uiris illustribus. Semper enim memorabile, ac magnificum illud Scipionis apud Liuium iudicium: Maximo, inquit, cuique id accidere animo certum habeo, ut se non cum præsentibus modò, sed cum omnis æui claris uiris comparet. Tu quoque uel de grege præsentium sic occurrat, quod uix spero, uel ex omni memoria uetustatis, quemlibet tibi parem delige, cum quo non uinis, aut cestibus, sed ingenio, ac uirtute luctabere, sine metu periculi, sed inmarcescibilis spe coronæ. Hoc de palæstris consilium, hæc sententia mea est.

DE VARIIS SPECTACVLIS. DIAL. XXII. §. AV.

Delektor uarijs spectaculis. R. Circo forsan, & theatro, quæ duo loca, bonis semper aduersa moribus fuisse notissimū, quò quisquis malus ierit, redibit pessimus, nam bonis iter illud ignotum est, qui si casu aliquo ignari adeant, contagio non carebunt. G. Circo delector atque harena. R. Atqui delectationes aliæ, uanum, seu libidinosum aliquid habuere, hæc utrunq; superadditamq; fauisciam & inhumanitatem

nitatem habet, bonis animis rem indignam. Neq̃ excusat, quod ijs ipsis Romani olim, flos hominum delectati sunt, recto namq̃ iudicio urbs illa, alioquin abundantissima bonorum omnium, atq̃ illustrium exemplorum, nihil omnino reprehensibile habuit, reliquisq̃ deformius, sibiq̃ nocivum, magis quàm hinc discordiarum civilium, hinc ludorum studium immodicum: quasi non sufficeret bellorum cruor, domi, militaq̃, nisi cruenta pax esset, cruentaq̃ etiam uoluptates. Nisi circo fortassis honestius quis theatrum dixerit, cui pariter inhiantes uideas, non modò populum, sed Senatum, atq̃ ipsos mundi dominos, imperatores Romanorum: sic spectaculis capiebantur illi etiam, qui humano generi spectaculum facti erant. Rem mirabilem dicam, sed cognitam, uulgatamq̃. Sic cunctorum animos thealibus furor ille peruaferat, ut non modò cōiuges Cæsarium, aut filias, sed uirgines quoq̃ Vestales, in publicum, atq̃ in turbas educeret, quarū pudicitia nihil exactius, nihil fama tenerius, nihil conuersatione secretius: usq̃ adeo, ut in eis omnis motus, omnis cultus, omnis sermo lasciuior, nota dignus, ac supplicio haberetur, & tamen ijs ipsis in theatro locum assignasse legitur, non quicumq̃, sed summus atq̃ optimus principum Augustus Cæsar. Neq̃ minor est ideo erroris, quò magni errant, sed maior potius, atq̃ conspectior. G. Libenter scānicos ludos specto. R. Rem, quæ nec honestè geritur, nec honestè cernitur, nec facile dicitur est, an lusor infamior, an spectator, & an scēna lit turpior, an orchestra, nisi quod in illam sæpè quidem paupertas, in hanc uerò semper uanitas trahit. In omni sanè delicto plurimū interest, utrum inopia, an libidine, seu superbia quis delinquat. G. Amphitheatri spectaculis oblector. R. Damnosa undiq̃, & publice, priuatimq̃ nocens delectatio. Quod facile colliges, si in animū redeat, ex historijs rei huius initium, progressusq̃: quanto publici censu impendio, quantaq̃ infantiæ cura, quantò demum populi studio, ac labore constitit. E quidem & tot uana dinumerare difficile est, & tam uulgata, superfluum, mille simul gladiatorum paria, non ludo tantū satis, multæ, sed prælio elephantorum, tigrisq̃, & leonū, ac pardorum greges, onagrorum quoq̃, equorum ferocium, atq̃ animalium diuersissimū generis, è toto orbe transmissos, omnium terrarum syluis, omniumq̃ gentium uenatibus Romano famulantibus theatro. Adde illam ædificandi luxuriam exemplo carentem, non imitatione carituram, conuectas terra, pelagoq̃ marmoreas columnas in ludorum usum, & artificum summis ingenijs expolitas, & uerticibus superbas, auro rutilate frondentibus. Cuius princeps infantiæ nominandus est Scaurus, is qui Aedilis in theatri scēnā, opus dierum paucorum, & quod paucis lignis, ac funibus attolli poterat, fuisse turum oculis populū talibus gaudentis, trecentarum sexaginta talium columnarum mōstra intulit, fecitq̃ opus, ut scriptum tenes, maximum omnium, quæ unquam fuere humana manu facta, non temporanea mora, uerū etiam æternitatis destinatione, quo promeruit, ut uetissimè diceretur, proseripione primū graui ciues, idem post ædilitate leuissima, mores bonos in exiliū pepulisse, ut qui multi perditū temporis inani plebeculæ, multarumq̃ inutilium impensarum Reipub. auctor, & exemplum fuit. Sed o mirum dictū, mos furorem hunc uicere sequentium furores, quibus effectum est: ut miraculo operū, ac numero fateri oporteat, præter Romam nihil mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Nam & hoc itidem scriptum uides, penetrata terræ intima, perfoſsæ silices, egestæ rupes abdita, auersi amnes, & in fistulas coacti, inclusum aut exclusum molibus iratum æquor, suspensa iuga montiū, tentatq̃ marium recessus, deniq̃ stratum latè, signatumq̃ nepotibus iter infantiendi, & impleta in uobis spes aurorum, nunquam scilicet defuturam esse luxuriam. Et ut cumulatius malum sit publicis damnis, accedit calamitas priuatorum, qui spectandi cupidine compediti, & quotidiani interim quæstus immemores, neq̃ diem labi sentiunt, neq̃ armatam, tergoq̃ instantem respiciunt egestatem: sic uicissim & priuata in publicam, & publica peritias in priuatam uertitur. Neque uerò patrimoniorum iactura grauior, quàm morum, ubi libido discitur, humanitasq̃ dediscitur. Proinde quid de spectaculis speraretis, iam inde ab exordio primus regum uestrorum Romulus omen fuit, qui in his rigidam, tetricamq̃ illam Sabinarum pudicitiam circumuenit, etsi utcumq̃ matrimonij honor textit iniuriam: at quàm multis hoc postmodum non ad coniugium, sed ad stuprum, uagamq̃ licentiam fuit uia? Ad summam enim hoc teneas uelim. Pudicitiam spectaculis sæpè stritam, semper impulsam uidimus. Et ut scileam uiros, quibus is scelerum furor est, ut penè iam adulterio gloriantur, multarum tibi fama perijt, pudorq̃, multæ inde domum impudicæ, plures ambiguae rediēre, castior autem nulla. Iam uerò quæ corporum clades, nequid prorsus desit infortunij, quæ uè non singulorum modò, sed populorum strages inditio sunt, & rursus subito uersus in gemitum, elataq̃ funera è theatris, & plaudentium choris mixtæ lugentium cohortes. Audisti, ut Curius is, qui civilī bello, pro Cæsaris partibus in Africa occubuit, ut Scaurum, quem opibus æquare

æquare non poterat, ingenio superaret, non marmoreum, ut ille, sed ligneum theatrum, duplex tamen, ac pensile meditatus, populum victorem gentium, ludis uictum, & periculis plaudentem suis, mira arte suspendit: ut ridentes interius, stupentesq. ipsi exterius, spectatoribus risu fierent ac stupori. Et miramur imperij spe obiecta, unius licet magni exilis animum flectere potuisses, qui oculorum leui, breuiq. uoluptate proposita, tot millia ciuium uolubili spectaculo circumuoluit. At nemo ibi perijt, dicit aliquis, sed perire potueret, & perire alibi innumerari. Neue attingam nouas simul, ac ueteres ruinas, quibus sæpe multi mortem simul, ac tumulum inuenire, sub Tyberio principe celebri spectaculo apud Fidenam urbem, amphitheatri lapsu oppressa uiginti hominum millia meministi. Hic spectaculorum fructus, hi sunt exitus. G. Spectaculis cum uoluptate detineor. R. Aut fictis amoribus, aut ueris odijs. Primum equidem non est uiri, secundum uerò nec hominis spectare, quis ferrum iugulo lætus exceperit? quis feruido uulnere plus cruoris effuderit? quis minus conspecta morte palluerit? quid crudelitatis ad scholam ire iuuat? Non egetis præceptoribus, nimis dociles malorum estis, plura per uos domi discitis, quam necesse est. quid tam promptis ingenijs, artifices scelerum, ac magistrum errorum plebs accesserint? multos quos natura mites fecerat, sauitiam spectacula docuere. Mens hominis in uitium prona, non urgenda utique, sed frenanda est, si sibi linquitur, ægre stabit, si impellitur, præceps ruet. Multum mali auribus inuehitur, sed multo oculis, illis quasi fenestris bipatentibus in animam mors irrumpit, nil potentius in memoriam descendit, quam quod uisu subit, facile audita præteruolant, conspectarum imagines rerum hærent etiam inuitis, nec se tamen, nisi uolentibus ingerunt, nisi perraro atque ocyus abitura. Quò pergis igitur, quis te rapit impetus, ut ad horam gaudeas, unde semper doleas? ut uideas semel, quod uidisse millies pœnitcat? lugulari ferro hominem, aut ferarum dentibus, unguibusq. discerpi, aut tale aliquid, quod & uigilem turbet, & sopitum terreat, nescio, quid hic dulce, seu quid non potius amarum, ac triste sentitis: nec ullum in uobis maius insanix argumentum uideo, quam, quòd quotidie uos ad mortem miseris delinimentis illectos, & uelut stygio sopore dimerfos, dulcedo amara, & delectatio inamœna præcipitat. Vna est enim uobis lex rerum ferme omnium: quicquid cupitis, quicquid molimini, quicquid agitis, contrà uos est.

DE EQVIS. DIAL. XXXI. CAV.

E Quo agili delector. R. Ferocissimo, & inquietissimo animante, insomniq., & in expleta uoragine. G. Equo libens circumuector. R. Non multò est peius mari turbido, quam frementi equo rapi, nullum animal insolentius domino suo est, nec inepte, tam equorum domitoribus, in prouerbiu uenit, bis equum male facere: quamuis hinc humile, hinc superbum sit, qui illis uiribus, eaq. pernicitate, pro uili cibo fieri alterius, domariq. duris stringi fascijs, nodosq. fune uinciri, freno frenari, ferro calcitrari, pertusa clauis ungula ferro urgeri, ferratum fere uectorem, turpem carcerem, ac graue seruitium pati possit: inde autem quasi indomitus, non tantum pro libero sese gerat, sed ut domini sui hostis agit omnia. Si currendum est stimulos non audit, si subsistendum frena mordicus rapit, si fremendum torpet, si latendum fremit. Obsequiosum illud, fidumq. animal, ut perhibent, de quo tam multæ iactentur fabulæ, animal nobile, regium, optabile, colendumq., dignum quod enormi pretio comparetur, anxia nutriatur cura. Imò uerò animal, quod si conferantur cum obsequijs tædia, nemo sapiens emat, nemo diligens pascit: animal & ocij impatiens, & laboris, illo tumidum, hoc deiectum, nunc impetuosum animal, nunc ignauum, nunc audax, nunc trepidum, nunc uolatile, nunc caducum, hinc culicum metuens, atque umbrarum, hinc dominum suum spernens, diuersisq. illi uis in discrimen trahens. Quis contumaciæ, quis morsus, aut calces explicet? quis hinnitus? & ascensoris patientiam, ac sessoris equidem, quot equorum mores, totidem equitum constat esse pericula. G. Equorum studio detineor. R. Mirarer, nisi ingentes uiros usq. ad ludibrium captos, hoc studio meminisssem. Quis Alexandrum Macedonem non audiuit amato equo, tumulum erexisse, urbemq. de equi nomine appellatam? Sed nihil in illo mirabile uiuente, impetus, & animi feruor fecit. Mirabilior in Augusto, quamuis minor ineptia, neque enim urbem equo ille suo instituit, sed sepulchrum, idq. ipsum illi grauitati, atque ingenio impar fuit. Nam Diui lulij monstrosos sonipes, an ab ipso, an ab alio, ante ædem Veneris marmorea sit consecratus effigie, dubitari potest, minor multò uel ætate, uel gloria: uerum opibus, ac Cæsareo nomine penè æqualis Antoninus Verus, (ut fileam) quæ uictum, quem ue amicum equo, quem immodice amabar, exhibuit, cerè & uiuenti simul lachrum

lachrum aureum fieri fecit, & mortuo sepulturam, quò grauius stomachemur, in uaticano extrui, tot inter sacra ossa ibi condita, & condenda. Vix credibilia loquimur, uera tamen, horum, similiumq; conscius uates, heroum animas, apud inferos quoque equorum studio deditas facit: nec minor ideo, sed maior est uanitas, quæ tam magnos ad se animos trahere potens est. Nèue quis priscam tantum, non modernam amentiam suspicetur, redeat ad memoriam, nec longè seu loco, seu tempore requirendus. Adhuc enim uiuit, nec dum senuit, & in terra Italica nobiscum degit is, quem nominare nò est necesse, fortunæ utiq; uir ingentis, nec parui ingenij, consilijq; uir, alioquin magni animi, nec insulsi, ubi quid seriò agendum incidit, qui tamen ægrotanti equo, quem amabat, aureum puluinar, ac sericum cubile substrauit: cumq; ipse interim podagra uinctus, atque immobilis medicorum legibus regeretur: nihilominus tamen aut seruorum uectus manibus, aut equo altero uix infectus, & suos medicos secum ducens, equum ægrum suum bis, terq; quotidie uisitabat, illi suspiras, atque anxius asidebat, illum leniter manu tractans, blando murmure solabatur. Quid multa? nullum medicinæ genus intentatum, nil languenti amico debitum, prætermissum fuit. Fabulam fortasse posteritas uocet, uera res, & magno in populo nota est: sic uir fortis, curam equi gessit, ut propriam, sic extinctum luxit, ut filium. G. Delectat equitare. R. Est id quidem utile interdum, & celeritati adminiculum, & fatigationi remedium, & nobilitatis insigne: nec inficior gloriosum uulgo extantem, insigni equo uehi, & cunctis excellere, nec uertice solo, sed humeris, & toto penè corpore supra esse: contra uerò laboriosissimus, & sæpè domino suo pestifer immitis equus. Optes iter pedibus agere, tam nulla est suspirandi, uel minimùm facultas, equestre periculum pedestri luto, seu puluere permutatum uelis. Proinde multos medià de morte rapuerunt equi, multos in mortem impulerunt, aut alliserunt, aut corporibus oppresserunt. Quid quod non ultimū belli semen equi sunt, tolle equos, peregrinos terris incursus, partemq; per maximam bellicæ cladis abstuleris. Ut, quod de uentis in natura, quodq; de Iulio Cæsare in historia est quæsitum, expediens ne fuerit, aut flare uentos, aut Cæsarem nasci? & de equis similiter quæri possit, tam multa sunt utrinque contraria. Nec immeritò, Thessalia, quæ prima equos reperit, domuitq; prima aureum, argenteumq; nummum cudit, prima pelagus rate tentauit, Martis seminarium uisa est, quod non semel, tot post seculis multo, clarioq; sanguine patuit. G. Quàm me putas lauet Poëta noster, ubi nobilis equi spiritum, moresq; descripsit? R. Nete terret Hebræorum uates, ubi ait: Ab increpatione tua Deus Iacob, dormitauerunt, qui ascenderunt equos. Excute singula, non tam illud leue, quàm hoc asperum.

DE VENATV, ET AVCVPIO. DIAL. XXXII. CAV.

AT canibus gaudeo. R. Nunc intelligo adolescentis imberbis gaudium, de quo Flaccus:

Gaudet equis, canibus, & aprici gramine campi.

Vide autem, ne & quod sequitur sis:

Cereus in uitium st. cti, monitoribus asper,

Vitium tardum prouisor, prodig. æru:

Sublimis cupidus, & amata relinquere pernix.

Hunc te enim esse metuo, qui gaudium tuum in fugacissimis rebus loces. G. Canibus, ac uolucris delector. R. Hæc infantiæ deerant, non satis est currere, ac uagari: uolare etiam instituis. G. Rides me, non uolabo equidem, sed uolantibus delector. R. At illæ delectationem tuam despicient abeuntes, nec te noscent, & ingratis se uocanti surdas exhibebunt, quid implumis facies, altæ uoluptas tua est: finge redeant, damnosa redit occupatio, iterum clamabis, & oblitus melioris negotij, diem perdes. Iterum retrò accliuus, & oculo fixus in nubem post auiculam tuam flebis, quasi nil necessarij operis uita ferat, ex commodo ociosi, & lenti, uos uolucrum seruos esse gloriimini. Natura uobis duas manus fecerat, uos hanc freno curuatis, hanc unguibus occupatis. Sic inutiles undique, & uolandi studio manci effecti, ne nihil agere uideamini, multo cum strepitu ante diem surgitis, & quasi sine hostes in limine præcipitanter erumpitis, tota dehinc luce iactamini, stagnis, syluis ac uepribus, implentes cuncta clamoribus dissonis, & incondito ululatu, in hoc spiritum nulli maiori rei habilem effundentes: spiritum, quò maiores uestri bello terrebant hostes, pace iustitiam defendebant. Serò autem re, ueluti benè gesta domi sedetis, alternantes quàm benè, uel ausis hæc uolauerit, uel ista digesserit, quot sunt caudæ, quot alarum plumæ superstitæ, quot

quot emissæ? Nonne hæc omnis scientia uestra est, hic amor, hæc fœlicitas, & hoc totum, quod creatori Deo, quod altrici patriæ, quod parentibus, quod amicis redditis: accipitres, aut herodios uestros sonantes in nubibus, & laniatæ prædæ paululum, & sudorem, & puluerem, & nocturnam perditæ lucis historiam. In hac enim indefessi semper, & ualidi, delictati autem, & imbecilles ad serâ, Liuij historias, & Ciceronis orationes, sacrasq;, nec pudet, literas prolixitatis arguitis. Quis hæc inoffensis auribus audiat? quis uos ferat, ad aliud natos, in his uiuere? si modò uiuitis, hæc agentes. G. Canibus atque auribus delector. R. At qui ducum, & illustrium multos, equis, quosdam canibus delectari solitos audiui-mus, eò usq;, ut Hadrianus imperator non equis solùm, sicut hi, quos suprà memorauimus, sed canibus quoque busta construxerint: oppidumq; insuper, eo loci, ubi ursam prospera uenatione perimerat, manu sua, sæpè & mactare solitus, & leonem, auribus nullum fere, unde & irrisum ferunt à Virgilio Marcellinum, Augusti nepotem, quòd dare hic operam adolefcentulus uideretur. G. Venatilibenter exerceor. R. Fuit hæc quondam Latinorum, nunc Gallorum ars propria est, quod & res probat, & illorum scriptores aliqui gloriantur: itaque ut sileam reges, quorum tota uita uenatio est. Summus apud illos Regum, quantum ab armis oçij fuit, uenatu ut uidēs assiduò semper exercitus, ad extremum morti proximus, uenatu etiã lassitudinem senectutis, atque incommoda refouet. Mirum dictu, in rege præsertim literato, nec à studijs melioribus abhorrente, sed gentilitium hoc illi erat, ut perhibent, sitq; gentilitium, finire. Neque hanc gloriam Gallis Itali eripiant, neque uelit de uanitate contendere: nam & si errore seposito, in rem ipsam figis oculos, seminobiliũ ultimi ordinis exercitum hoc uidebis, quos à rebus arduis, torpor quidam, & ignauia comes, diffidentia, ab humilibus autem pudor, ac superbia dehortantur ac retrahunt. Ad honestum igitur nihil idonei, syluas colunt, non uitam solitariam acturi, cui non minùs, quàm politici se ineptos sciunt, sed feris, ac canibus, & uolucris conuicturi, quod non facerent: nisi illis similitudine aliqua iuncti essent, qui si ex hoc uoluptatem quandam, seu solam temporis fugam querunt, utcunque stulti, uoti compotes forsitan euaserint: sin nescio quàm seu ingenij, seu magnificentia gloriã aucupantur, errant, quæ nam quæso, non principibus modo, sed ingenuis est gloria mechanicis, imò & seruilibus delectari, atque negotijs? Vna horum excusatio: nam qui liberalibus studijs, quæ maiores coluerunt sui, atque omnino literis indixerunt bellum, quoniam potius, quàm ad hostilia castra transfugerent? Sed pudebit forsitan, si ad antiquam respiciant, seq; cum maioribus metiantur ac comparent. Sæpè quidem legere potuerunt, & Platonem philosophantem, & Homerum poetantem, & Tullium orantem, & Cæsarem triumphantem, uenantem puto non legerint.

DE NUMEROSO FAMVLATV. DIAL. XXXIII. GAV.

Magno circumuehor famulatu. R. Obsideor dicere uoluisti. G. Magnus circumstat ordo famulorum. R. Dic quòd est hostium, à quibus, quo nihil est durius, nequeas cauere, qui latebras domus introspeciant, prodantq; consilia, quæ nouerint, ut effundant, quiq; præter futura continua, quod nulli unquam accidit obfesso, uestiendi tibi interim, pascendiq; sint, inq; ipsis penetralibus habendi. Durū ac dubium belli genus, pace carens, & inducens, ubi sub tuis signis, hostilis muros habet exercitus. G. Serui mihi multi sunt. R. Multi serui, multæ lites, multaq; discordiæ, multa denique bella domestica, quorum uel spectator fœdus, uel laboriosus compositor sis oportet, interq; reos, & accusatores medius, seruis tuis seruias, iudex factus ex domino. G. Multos seruos habeo. R. Curiosissimum animal seruus ad inquirendum, negligentissimum ad obsequendum, quid agas, & quid cogites nōsse uult, quid iubeas gnorare. G. Seruos multos habeo. R. Melius pauci seruiunt, quàm multi, siue ideo, quòd gratum obsequiũ turbam uitat, siue quòd ubi multi sunt, alter alterius aspiciens manus quicq;, laborem fugere, ut industrijs pudor, sic inertibus gloria est, quòd ita norunt omnes, nullus consulit, nemo est, qui non multitudinem delector. G. Mihi multi serui domi sunt. R. Vbi serui multi, multi strepitus, pauca seruitia, & secretum nullum: quot seruorum linguæ, tot præconum tubæ: quot seruorum aures, atque oculi, tot domorum rimulæ, quibus illa etiã, quæ in fundo sunt facili dilabuntur. Pertusum uas ac futile seruilis animus, nihil continet quicquid insuderis, mox effluet. G. Multos seruos domi habeo. R. Multos sibilos, linguas uipereas, domesticæq; pacis uirus abditum, multos quoq; profundos, & capaces uentres, ac lubrica guttura, procellam aulae, thalamo dedecus, pestem peni, uoraginemq; perpetuã. Paucos seruos bene regere difficile est, multos impossibile. G. Multi mihi serui domi sunt. R. Melius solitudo tibi esset. Nihil est peius, quàm dum malarum qualitatem rerum quanti-

quantitas adiuvat, aut numerus, pauci serui mali, multi autem pessimi. G. Multi mihi seruiunt. R. Recte quidem si promissio & res ipsa, quæ promittitur, unum essent, nunc inter utranq; quid intersit, sentiunt experti. Promittunt fateor, promissiq; Deos testes, uocant, ne soli scilicet solos fallant: exigue autem promissi fidem, nulla erit. Multum esset, & abunde fidei satisfactum, modo ne uiolarentur, neue afficeretur iniurijs, quibus est obsequium promissum, nunc promississe sat est. Quid quod preter seruiendi uotum, omnium quoq; notitiam profitentur, ubi ad experientiam uentum est norunt: paucissima, uolunt nihil, nisi quod uenter, soporq; suaserit ac libido. Nil humilior, nilq; abiecius horum ingressu, nil insolentius, nilq; infidius progressu, nil inimicitius demum, nil odiosius eorum ingressu. Durum est cogitare, ne dicam pati, ut per dominorum domos inflati, elatq; ambulant, seruitiumq; polliciti, dominium usurpant, exercentq; tyrannidem, & quasi ad uastandum conducti: non tantum deuorant uniuersa, sed spargunt, gulamq; largitionibus adiuvant, de alieno prodigi, auarissimi ad rapinam. Quos si quando ad se pudor, aut necessitas reflectit, ut se seruos esse meminerint, quam superbe, quam querule, quantoq; cum murmure seruiant, quis ignorat? ut merito possit non pretio emptum modo, sed gratuitum quoque seruitium huiusmodi fastidiri. Ad extremum, qui clandestinas domi agchant, ubi limen excesserint, cum inuitis dominis, apertas inimicitias linguis agunt, armis si liceat acturi: et si quis horum fortasse conuictus abstinet, non id prioris amor domini, sed sequentis timor efficit, cui ob hoc uilis, suspectusq; fieri metuit de se similia coniectanti, quibus ex rebus, nisi oculos timor obstrueret, sole clarius cerneretis, quanto sit fatius omni tali seruitio caruisse. G. Vtrumq; mihi latus serui ambiunt. R. Serui nomine, re (ut dixi) hostes acerrimi atq; impij, & absq; his uiuere superbia uestra non potest: inq; hoc (ut in multis) malo uestro miseri gaudetis, in hoc maxime diuitias optatis, in hoc terras, & maria pererratis, in hoc aurum & cumulatis, & spargitis, ut acies hostium uestrorum densior sit indies atque munitior. An fortasse non ita est? an aliud concors diuitum habet opinio? nulla fere alia re mediocris fortunæ bene institutam domum, opulentissimæ Persarum, aut Lydorum regie cedere, cum in multis excedat, quam quod illa plures pascit, & lautius. G. Seruorum me circumfusa cohors. R. Imò sub obtentu seruitij, urget, & comprimit, sonorisq; compeditibus uinctum trahit, ut & tibi iure optimo dici possit, quid fecisti miser? ut tot custodibus indigeres. G. Serui me undique circumuallant. R. Nulla fugæ, nulla spes igitur est salutis: malo quidem suo pertinaciter delectari, desperatæ dementiæ est. Atqui ob hoc unum & opranda paupertas, & amanda erat, ut cum certis opum malis nexibus, tum uel maxime te seruorum dolis, ac fastidio liberaret.

DE MAGNIFICENTIA AEDIVM. DIAL. XXXIIII. GAV.

Magnificentissimæ mihi sunt ædes. R. Quid hinc dicam, nisi Tullianum illud: Ornanda est dignitas domo, non ex domo tota querenda, nec domo dominus, sed domino domus honestanda. G. Ornatissimæ ædes sunt. R. Quid hinc tuumes? Architecti laus est, non tua. G. Aedibus amplissimis habito. R. Vbi fures latrent, tu uageris, serui luxurietur, uulgus hæreat, liguriant parasiti, multiplicis tædij capax locus. G. Maximis ædibus habito. R. Vna est urbium, & domorum lex, non statim melius habitat qui latius, neque enim quam late habites, sed quam lete requiritur ad beatam uitam. Sæpe uel in palatijs Regum labor, dolorq; habitant, uel in tugurijs inopis quies, & gaudium, quod si amplitudo domus, aut forma præstaret, nobilissima artium esset architectura. G. Regijs ædibus habito. R. Quasi uero curas, morbosq; locus arceat, siue ad præhendenda turrium fastigia mors egeat scalis? Non ne in regia Tullus Hostilius habitabat, quando ictus est fulmine? in regia quoq; Tarquinius Priscus, quando percussus est ferro? in regia deniq; Superbus, quando pulsus est regno? nullus locus periculis inaccessus, nullum limen morti clausum. G. Habitatio mihi propria, atque perpetua est. R. Imò uero parui temporis incolatus, instat dies commigrandi, ciuem fingens, aduena es, conductoq; habitas, ueniet qui te nudum latibus his exturbet. G. Clara quidem, & angusta domus est. R. Hinc digressio fusca erit, & angusta. Sed & nunc, si uere domum tuam respicis, obscura & atra illa prorsus, & caduca est, quæq; indies tantis adminiculis uix fulta subsistat, assidue fatiscens, casusq; sui nuncia: Et quæ certe nec ad ruina ultima longè sit, nec interim generosum incolam delectet ut domus, sed angat ut carcer, ubi mors aderit, unde optet absolui: si nunc ergo, uel alienis ædibus, uel tuo carcere gloriare.

MVnitissimis arcibus habito. R. In ædibus aliquid boni est, in arcibus mali multum, illę protegent ab æstibus, à uentis, ab imbribus: hæc animum possidentis sollicitudinem procellis obijciunt, & securitati politicę curas afferunt, & pauores. G. Arx mihi præualidis mœnibus cincta est. R. An excidit illud, Spartani dictum, qui amico patriæ muros ostentanti: Si hos, inquit, fœminis extruxistis, recte quidem, at si uiris, turpiter. G. Arcem, habeo fortissimam. R. Quid, nisi impatientia, & superbia, & auaritia uestra fecit, ut arcibus opus esset? Quanto esset honestius, æ quo iure cum hominibus uiuere, & in plano, cultisq; in agellis habitare, quietos carpentem somnos, quam te rupibus hispidis inclussisse, nocturnis excubijs ululantem, teq; tua miseria suspectum, & inuidiosum omnibus reddidisse. An & Publicolæ factum excidit? qui quamuis inter primos urbem Romam seruitio regio liberasset, sentiens tamen se situ ædium plebi, ut seipsum, licet indigna, suspitione liberaret, domum suam de môte deposuit. G. Arx inexpugnabilis est mihi. R. An illud uetus prouerbium non audisti? Nullum inexpugnabilem locum esse, in quem assellus onustus auro possit ascendere. Trahit oppugnationem arx munita, non impedit. Restitit aliquantulum Senonum in sultibus arx Tarpeia, Pænorum Tarrentina, donec utriq; opportuno remedio succursus est: illi Camillus affuit, huic Fabius. Sed an gemina arx Locrensis, ab ipso defendi quiuit Hannibale: profectò nec lliion ipsum, nec Byrsa defendi potuit, nec Corinthus, quæ una per uetustam inexpugnabilem famam habuerat, sed hanc sibi Mummius uictor eripuit. Non ne ante hos septuaginta annos, Prænæstina arx, qua nescio, an ulla usquam fortior esset, atq; munitior, ab illo magno hoste, quia armis non poterat, blanditijs ac promissis fallacibus capta fuit, ac diruta? & uix tandem uelut longæ uia febre fragilior, resurrexit. Ad summam, nil inexpugnabile, tutum nihil ab humanis fraudibus est. G. Arce subnixus munitissima nil timeo. R. Arces pestiferam multis confidentiam præbuere. Multi, qui tuti sine arcibus in pace uixissent, arcium fiducia ausi sunt, unde ipsis in arcibus perire, ut illic potissimum audacia domaretur, unde orta erat. Non sunt ad audendum irritandi animi, sed frænandi: omnis magna securitas, nisi quæ de Deo oritur, stulta est. G. Habito in arce munitissima. R. Ut sit aliquid arx hæc tua, quid est aliud, quęso, quàm refugium quoddam, & degeneres latebræ ad perferendam obliuionem, quod ut ait Liuius, Miserrimum est in bello. Quando unquam audiisti, ubi unquam legisti Iulium Cæsarem, utrunq; Africam, Magnum Pompeium, Marium, Alexandrum, Pyrrhum, Hannibalem, aliosq; uiros magni nominis, sese arcibus continentes, & non potius arcibus insultantes. Arces scito non receptacula fortium, sed inertium esse latibula. Certè hæc ætate, Stephanus Columnenis æui omnis illustribus uiris par, cum in eius auxilium ad famam sui nominis uenisset, nobilis quidam uir externus & incognitus, essetq; die quadam graui, & ancipiti prælio, & ingenti turba hostium circumuenti, ille periculum uidens accessit propius, & ubi inquit, O Stephane arx tua est? Ille subridens, ut qui nec domum propriam quidem Romæ haberet, manu ad pectus apposita. Hæc quidem, inquit, arx mea est. Vocem suo auctore dignissimam: sic est autem, sancti, & deuoti uiri, omnem spem in Deo habent: lusti ac politici in uirtute, fortes & bellicoli in armis, tumidi, & ignaui in muris atque arcibus.

INampla domo suppellex eximia est. R. Superuacuo in spacio, pondus in utile, illa furibus latebras dabit, hæc prædam, utraq; periculum incendio, atq; liuori. G. In domo speciosa, suppellex copiosa est. R. Illa cum te loco moueris, deferenda est, hæc si uti uolueris sapientissimè transferenda est, & plus difficultatis allatura, quàm uoluptatis, plus oneris quàm honoris. G. Multa mihi uarij generis suppellex domi est. R. Iuge bellum non cum furibus modò, sed cum muribus, tineisq; & araneis, & rubigo, fumusq;, & puluis, & imber in uos dimicant, ò diuites, delicati, quibus armis hos hostes, arcebitis? G. Pretiosissima est suppellex. R. Non rei pretium, sed contemptus diuitem facit, alioquin, & querendo cupiditas crescit, & paupertas cupiendo ita fit, ut nihil magis in opem faciat, quàm auari opes, quarum si estimatio exacta, ueriq; iuditij sequax cõtemptus ac cesserit, demum ueris diuitijs uera est uia: ego te diuitem, dum uana miraberis non putabo, quamuis aurea, stellantiq; gemmis ardentibus tectum omne suppellectili opertum, referuntq; tibi uideam. G. Inuidiosa suppellex, & præfulgida est. R. Pro capto oculorum, seu fortitan animorum: uerè autem onerosa rerum colluuijs, ac turbida, sed auaritia nihil

C usquam

usquam felicius, nihilq̃ miserius, cuius famem, & querenda excitant, & quærita non sapiunt, dumq̃ sperata fulgebant, possessa sordescunt. Itaq̃ sæpè diuitias, dum quæsisse putaueris, sollicitudinem, & nauseam quæsiuisti. Hæc nunc tibi charæ sarcinæ, si uel chariores altæ se ostenderint, uel stuporem assiduitas demperit, uiles erunt: esto autem charæ sint, & maneat stupor, non ne etiam error manet, isq̃ difficilis, atque perpetuus? Siquidem querendū studium unum fuit, seruandi labor est multiplex, nunquam deerit quod reuissas, quod numeres, quod complices, quod excutias, quod abstergas, quod oculos simul & mulceat, & offendat. G. Suppellex immensa est. R. O' hominem qui impedimentorum suorum magnitudine delectatur.

DE GEMMIS ET MARGARITIS.

DIAL. XXXVII.

GAV.

Gemmarum fulgor, & species delectant. R. Rerum fateor terrestrium, & mortaliū uanitatis pars non ultima, exiguo in lapillo patrimonium magna claudentium, cuius pretium instabile, & incertū, quotidieq̃ uarium, quod & sola mercantium fama, & diuitum infanorum credulitate dependeat, undè diu speratæ inopiniæ pretijs attolluntur, & gemmarum famosissimæ subita præmuntur infamia. Nescio quibus notis erumpentibus non tam ipsis, de quibus agitur, in rebus, quam in opinionem hominum ista callentium Præclara quidem illa prudentia, quæ neglecto cultu Dei atque animi, & utriusq̃ notitia internoscendis lapidum uenis inuigilat: sed sic est mos. Neque nunc primum in pretio sunt, quibus pretia uasæ fingunt: uera enim pretia, uel nulla sunt penitus, uel ignota: quod uerò periculosa uanitas, quam tremulum, quamq̃ anceps iudicium, ipsos inter artifices facile est iudicium, memoria repetentis, id quod nuper accidit, ut per breuem gemmam. Carbunculus is erat, decem millibus aureorum, ille uir fortune maioris, quam ingenij, cum emisset diu se cunctatum fuisse iactabat, quod naturalem, & communem fulgor excedens suspicionem faceret, eius artificij peritissimo cuidam, cuius consilio utebatur, non ueram gemmam esse, sed utrum aliquod, seu quiduis aliud in eam speciem, non natura gentium, sed nescio qua super naturali, & mira quadam arte conflatum. Quæ quidem hæsitatio, quid nisi cōfessio quedam erat, utrum tale uisui pulchrius esse, quam gemmam, quamuis forsan illa solidior sit. De hoc tamen ipsi iudicent, qui uel in hoc quæstu pecunias aliō uertendas honestius, uel in hoc cognitu melioribus debitum tempus, perdunt. Quod si dicta cunctatio iusta fuerit, quid hinc sequitur, quis non uidet, quæ nam scilicet ambitio, & quantitas sit cōcitas non rei formam ac substantiam, sed nudum nomen tanta mercede captantium? G. Nil mihi gemmis est charius. R. Credo herclè non uirtus, non fama, non patria, non uita ipsa, utq̃ illa duo fileam, quibus uobis nihil est uilius: duo hæc ultima, cumq̃ his diuitias ingentes, & quicquid pretiosissimum iudicatis, unius gemmæ pretio, atq̃ amoris succubuisse monstrabo, & exilio illā, & inopia, & si illa tulisset morte seruata. Cui enim quæso non est notum Nonij consilium? Romanus hic senator fuit, uir locupletissimus, gemmamq̃ habuit 20000. æstimatam, gemmæ nomen Opalus. Mittit hunc India colorem penè omnium uarietate præfulgidum, huius fama excitatus, accensusq̃ cupidine Antonius triumphat, homo omnium superbissimus, atque auarissimus, & cui quicquid natura libitum, fortuna licitum fecisset, cum iniusto gemmæ desiderio, ut sit, crudele possessoris odium concepit, hinc in illo publico proscriptionis incendio, quo tot patriæ lumina perire, Nonij nomen arsurum cum reliquis, ob hoc unum crimen, quod formosæ, tyrannoq̃ placitè dominus rei esset insertum est. Ille autem, cui Ponticus saltem fiber exemplo esset, ut perniciosè iactura sarcinulæ libertatem redimeret, ac salutem illam ipsam, sibi ut auguror præsentī discrimine chariorem, sic amplexus aufugit, ut ea salua, nulla sibi uel patrimonij, uel patriæ cura esset, cum illa paratus exulare, & mendicare, & ad extremum mori. Quis non magni æstimet, ad quam uir senatorius sic affectus sit? & profectò fatendum alterum, aut magni pretij eam fuisse, aut parui animi possessorem. Sed quid horum uerius, ut diffiniam non expectas, uulgi mores infecerit, magna tamen ingenta, nec nummis delectari, nec omnino alia, quam uirtutis pulchritudine tangi decet, nisi ut per hæc breuia, quæ delectant oculos, expectata mens in amorem, ac desiderium æternæ pulchritudinis rapiatur, quo de fonte, quicquid est pulchrum, prodit. G. Excellentibus gemmis allicior. R. Hanc excellentiam non natura fecit, sed opinio, quæ apud quosdam Carbunculo palmam dedit, apud alios Adamanti. Illa uulgò ac plerisque gemmarij aui huius æstimatio, ista ueteribus quibusdam rerum scriptoribus probatur, secundum quos non modò gemmarum, sed rerum omnium terrenarum pretiosissimus Adamas, regum olim, atq̃ non omnium, sed præcellentium gemma fuit:

fuit: hodie, quia nullius rei tantum, & tam uelox, quam luxuria ac superbæ incrementum est, multorum non regum etiam esse cœpit, & iam plebis in digitos sensim uenit: huic proxima Indicam atq; Aphricam Margaritam locant, & huic itidem Smaragdum, nescio quidem qua ordinis iniuria. Nam si illorum rubor, pallorq; gratus est, cur non æque horum candor, uirorq; oculis blandiatur, iustiorq; nunc etiam Saphiri quærela, quo uix aliud terra parit, cœlo lumilius sereno. Verum (ut dixi) furor hic hominum non natura nobilitat, diuitum nugæ inanes, atq; ocioforum fabulæ, qui facile ista contemnerent, si quo unquam honestiore pacis, aut belli negotio tenerentur. G. Fulgidæ animum mouent gemmæ, & suauiter candidæ margaritæ. R. Mouent ais, imò sternunt, calcant, molliunt, & enervant. Qua de re si pergam uirorem, atq; mulierum exempla congerere, non te doceam, sed obtundam. Vnum ex omnibus, & id maximum attingam, ut intelligas, quam periculosus iste furor sit infirmioribus animis, qui eminentissimos, fortissimosq; peruasit. Magnus Pompeius, contentissimus Romanorum ducum, horum dico nouissimorum, qui quantum magnitudine gestarum rerum cæteris antecellunt, tantum modestia uirorem, uitæq; frugalitate maioribus cedunt suis, uictor ab Hispania, pacato rediens occidente, compressisq; prædonibus, & in unum coactis locum, cui conuenarum nomen, ob hoc inditum in sæculum, id durat. Illic Pyreneis in montibus, locorum forsan asperitate, modestia adiuuante, atque ætatis, uictoriæq; superbiam compescente, masculum trophæum, puramq; & rigidam sui oris imaginem erexit, uerè tunc magnus, atq; magnificus, quamuis adolescens annis, moribus senex, maturusq; animi. Idemq; postea captis piratis, & Oriente perdomito, quasi cum loco mutatus, ac tempore aequè alia parte orbis, ipse alius reuersus, non militarem, sed sœmineum, se diuinum potius in morem, uultus suos iam uiriles, ac solito molliores, non ære fictos, aut marmore, sed insuetis atque exquisitissimis margaritis in triumpho tulit. Exprobratio non leuis Eoi fastus unum in caput expositi, non sine insultatione quadam uictoris omnium populi, atq; excusatione principum sequentium. Quid non enim à tyrannis Roma iam serua pateretur, quæ libera, ciuïs amantissimi talem hanc insolentiam aspexisset? neque reliqua triumphus illius humilia magis aut sobria, nò arma & equi domitarum gentium, ut mos erat non captiui memorantur currus, aut phalææ, quod uilissimum in eo legimus, aurum fuit, gemmæ omnia, & margaritæ. Inter multa alueus ingens tibi, & ingentium thesaurorum ordo bicolor, ita ut singulæ, gemmis è singulis constarent, & uasæ aurea, & uestes, & statuæ, quin & luna quædam, solido ex auro immensi ponderis, lectiq; aurei, & coronæ plurimæ magnis, & candidissimis margaritis intextæ. Deniq; mons aureus illic fuit, formæ illæ mirabiles, in quadrum ductæ, ceruis ac leonibus, & figuris uarijs animantium frequens, nec non arboribus atque omni pomorum genere confusus, ramos aureos regentibus margaritis montis in uertice: ipsædem ex rebus horologium, artificio ubiq; uincente, materiam uolebatur, mirabile prorsus ostentum his, qui mirari inania dedicerunt. G. At his rebus maxime delector. R. Credo id quidem, teq; hunc triumphum, & cupidè spectaturum reor, & cupidius ducturum, & cupidissime possessurum, id tibi passionati status animi suadet. Crede autem & tui mihi, hæc quæ uisum usq; adeò delectant, semper animi, & sæpè corpori nocuerunt. Illius certè quem loquimur triumphantis gloriæ, nil unquam magis obfuit, non Thesalicus dies, non Aegyptia calamitas: ubi enim fortunæ succubuit non totus, hic uitio totus: ibi aliena uis, aliena perfidia, hic sua fragilitas, sua fuit ambitio. Illic ergo potentiam & uitam, hic animi popularis, modestiæq; insignis famam, magnisq; laboribus partum Magni nomen, imminuit. Mirum dictur, tanto uictoriosior contra Hispanos bellicosam gentem, quam contra imbelles, & inermes Asiaticos apparuit, eoq; mirabilius, quod in ipsa quoque Asia, aliquandiu integer, atque inuictus, cum se in templo Hierosolymæ omnium opulentissimo uerè erectum, atq; abstinentissimum prebuiisset. Ad ultimum urgenti uitio non resistit, neq; iam amplius uir singularis atque unicus: ut semper fuerat, sed quasi unus ex multis captus, deiectusq; est. Is, gemmarum fulgor ea uis margaritarum, idq; auri pondus fuit: uicerat iam antè pari prælio Alexandrum Asiam, sed parum est uitæ uitæm suis, uincere. Illud magnum, uicisse uictorem sui. Post quem nullus ferme ducum stetit inter Asiæ delicias, quæ in orbem Latium transuectæ, uestra uos in patria uicerunt. Nempè si fateri uerum uultis, ubiq; gentium uictores, Asiatica uictoria uicti estis. Inunc, & amicas oculorum animorum hostes, & trices uirorum fortium gemmas cole. G. Gemmis delector ardentibus. R. Athic uarijs, ille pallentibus, multiplex appetitus, una uanitas. Audisti ut Pyrrho illi, qui cum Romanis bellum gessit: Achates fuit lapis olim pretiosissimus hominum iudicio, nunc eodem, quo prætia rebus fiunt, uariante uilissimus, in quo quidem species rerum diuersarum representari solere oculis fama est, hominū, iumentorum, fluminum, nemorum, uolucrum, fera-

rumq; nulla penitus manu artificis, sed naturæ. In anulo sanè Pyrrhi regis (ut Solini uerbo utar) non impressis, sed ingentis figuris, Musæ nouem, & Apollo erat choreæ nobilis citharista, sparsis ita, nexisq; inuicem gemmæ notis, ut tot imaginum, in tam paruo spacio una, quæq; suis discernere tur insignibus præclaris, ut erat anulus, addiditq; gratiæ regis nomen, pluris enim fiunt res illustrium. Sed quid, oro, illi contulit Achates suus, an bello inuictum, an non dicam morti, non hostili gladio, sed saxo, quod fœminea etiam torfit manus, exemplum fecit? Quid inquam hunc uel Pyrrho profuit habuisse, uel hoc nocuit caruisse. Fabricio, Curioq;, quibus ille uictus, atque Italia pulsus est, ducibus? Affirmare ausim, neutri horum unquam festum animo fuisse, ut horrentem galeam, rigidumq; nec auro, nec gemmis insignem gladium anulo regio permutaret, sic mollia quæq; despiciunt uiri fortes. Quomodo uero anulum regis ambirent, qui sola uirtutis fiducia, regem ipsum, & regias opes, regnumq; contemplerant? Contra autem uos animorum diffidentia cuncta miramini, & quasi beatos factura concupiscitis, uirtus sola contemnitur. Est & gemmæ alterius fama uetustior, quam Samiorum tyrannus Polycrates habuit, ferunt fuisse Sardonicem: is lapillus inter multa pretiosa ditissimi hominis, pretiosissimus habitus, quamobrem qui nihil unquam sensisset aduersi, palam obsequentis, & clanculû insidiantis fortunæ inuidiam placaturus, nauigio in altum prodijt, anulumq; ipsum, in quo gemma erat, manu propria demersit, uel sic faciem, semel doliturus in uita, uisus sibi callidè transegisse, cum fortuna si tot lætis, hoc unâ triste pensaret. Illa uero nec falli, nec facile potest mulceri, mala bonis equa læce componens, plusculum exigebat pro diuturno fauore, breue quidem, sed prædurum, ut qui per omnem uitam foelicissimus sibi, atq; alijs uisus esset, in morte miserimus uideretur, essetq; miserimus, hinc uitij, hinc supplicij omnibus unum caput urgentibus. Itaque uelut oblatum respuens, ô fortunæ ludos, pisce quodam internuncio, qui tunc ore anulum excipiens, captusq; illico, mensæq; eius appolitus fuerat, anulum illi suum, non sine quodam spectantium stupore, restituit. Eam gemmam, multis post sæculis, Augustus Cæsar, & pretio tactus, & miraculo insertam aureæ coronæ ad ædem Concordiæ dedicasse fertur. Hic rursus interrogo, quid hoc uel tyranno profuit, habuisse patriam affligenti, uel Pythagoræ obfuit caruisse, communem sibi cum illo patriam, & domum propriam, & amicos morum eius odio relinquenti? nempè tyrannus ille patibulo affixus omnium iudicio, cum summum supplicium pateretur, maiore etiam dignus erat, iste Philosophus in pace obiens, pro Deo cultus, domus eius pro templo habita est: tantum inter illius gemmam atq; huius pallium interfuit. Neque uero seu Policrati tunc Sardonic ille, ne morsu uolucrum sensus in cruce marcesceret, seu modo Ioanni Galliarum Regi, nec acie uictus in manus hostium perueniret, suus ualuit præstare Carbunculus, quem dicit illa, in digito eius inuentum, ereptumq;, sibi & post annos ab amico quodam, orbe alio redemptum, remissumq; cernere fuit ac tangere rem pretij infiniti: sed nullius efficaciam, nulliusq; operam, nisi cuius, & reliquæ id genus. Gemmas enim lucidas non nego, ne sensui contra dicam: nego utiles, nego ullam uim habere, nisi illam, quæ uulgo etiam fertur, possunt seras auarorum quoque diuitum confringere, atque arculas exhaurire. G. Vtunque in pretio sunt gemmæ, hæcq; animum delectant. R. Atqui dementia summæ est, multam curam rebus impendere, quæ & si aliquid uideantur in se nihil sunt. Hoc est enim, errore oculorum, ac præstigio delectari: quid in his laboras, quæ non dico foelicitati nō cōferunt, sed nec miserie detrahunt, præsentibus, neq; contrario abeuntibus. Et si multa æquidem hic à multis, & mirabilia scripta sint, non ueritati rerum, neque utilitati legentium, sed stupore operam dantibus, præcipueq; à Magis, qui his nugis, libros integros implere (tantum erat ocij) potuerunt. Mihi tamen hac in parte cum Plinio Secundo planè conuenit, & scripsisse eos, ego quoque non sine contemptu, & risu generis humani, arbitror, ut & stultam credulitatem uanis opinionibus implicarent, & se ipsos nostris ineptijs oblectarent. G. Delector gemmis, quibus credibile est aliquam uim inesse. R. Quæ nam illa sit audisti, ut si alia, quantula tamen illa, est mercatorum, ac scriptorum collata mendacij, non Graia tantum arte confictis, sed uestra etiam assensione auctis atq; firmatis, quæ multo est satius uel prudenter arguere, uel magnifice contemnere, quam callere omnia gemmarum precia, uirtutesq; & uicia. Hic enim à Plinio, cuius multa placent, ualde dissentio: ille quidem falsas deprehendendi artes, seu notitiâ quandam pollicetur, quando (inquit) etiam luxuriam aduersus fraudem muniri decet. Mea uero sententia non munienda, neque armanda luxuria est, sed inermis, & sola circulatorum inter armatas acies deferenda, ut circumuenta sapius & illusa, quando aliter non potest, saltem damnis, & fraudibus castigetur.

IVuat gemmis bibere. R. Cauri gemmas ad pocula, luxuria uetus est, non uisum modo rem fragilem, ac profectò pulcherrimam, mundissimamq; despiciens, sed argentum, ipsumq; aurum humanæ olim cupiditatis ultimam metam: inuentumq; aliquid quò avaritiam luxus excederet, non sat digna, magni mali causa. Vidit hoc Poëta, dum diceret:

*Hic petit excidijs urbem, miserosq; penates,
Vt gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro.*

Malum ingens, nec iustitiæ tantum, sed humanitati obuium, & ut scires unde ortum, addidit, ut gemma bibat. En ciuiliū par furorum causa, ut cum calix argenteus diuino cultu factis esset, aureus humano uisui parum sit, nisi pretium faciente periculo, gemmæ etiam peregrino artificio excauentur, quibus bibat infelix hominatio, & polluta mendacijs, atque spurcijs labra, iucundius applicet res & potui incommoda uoluptate, interpellante metu & apparatusi operosa, & custodiæ difficilis, & saluti anceps, & uenenis aptissima. Verum namque est illud alterius Poëtæ.

*Nulla aconita bibuntur scilicibus,
Tunc illa time, cum pocula sumes gemmata.*

G. Gemma bibere gloriosum reor. R. Superbia dum se attollat, nec descensum cogitata, nec ruinam: carè libentiùs bibitis, quam securè, ambitiosè quàm sapidè: sic uitia uitjs uincuntur, & gulam parciùs aliquandò sollicitat uini sapor, quàm insolentiam scyphi color. Obsupecitis ad gemmarum radios, hunc stuporem nullo non pretio æstimandum arbitramini, non tantum pecuniæ, sed uirtutis. Non ne enim ille Virgilianus euerfor patriæ, hoc ipso, de quo loquor, pretio gemmam quærit: iustitia scilicet, & pietate, properans his amissis, illam adipisci, & ut gemma bibat ciuem, atque hominem obliuiscit. **G.** Libenter gemmatis utor poculis. R. Est fortasse alia desiderij, tam intenzi radix, neq; solus fulgor allicit, sed aliqua latens uirtus. Nam quis omnes gemmarum uires, atq; uirtutes explicet? ita dico si omnium, quæ de his dicuntur, aut scribuntur, pars septima uera esset, sed nec septuagesima uera est, neq; profectò centesima. Quod si (ut Plinius ait) nulla fraus uitæ lucrosior, quis miretur, si & nulla numerosior? non quod gemmarum, quàm cæterarum rerum crebrior sit contractus, quippe quas raritas pretiosas facit, sed quòd nusquam rarior est ueritas, neq; enim alicubi, uel experiendi minor copia, uel maior licentia mentiendi, uel mendacij fructus uberior, uel impudentia liberior, uel consuetudo frequentior. Quod siquid prorsus ex omnibus uerum est, an illud forsitan uerum erit, quod & magnorum auctoritas, & super illam fundata uulgi habet opinio, ebrietati resistere Amethylos? parumue igitur cause sit, cur ebriosorum poculis hæc gemma deferuiat? Ludo tecum, sæpè ita iocos parit, nempe, ut hoc uni tribuant, quid aliæ meruere, nisi quòd uoluptatis ingenium fuit, ut cum gustu bibentis delectetur uisus, atq; hinc illinc sensibus delinitis, ambitiosior, letiorq; sit ebrietas. Hæc ni fallor, & uerior rei huius, & certior causa est, cum in reliquis, tum in hac ipsa, quæ aduersus ebrietatem, quasi belli dux eligitur, de qua triumphare sobrietas sola potest. Vti uino modico iuxta illius consultoris optimi sententiam, eoq; ipso non ad uoluptatem, sed ad utilitatem, & stomachi egritudines depellendas: tirino in quæ exiguo, & fragili, lymphisq; perdomito: Meri autem potentis incendium, atq; impetum, seu fuga euadere, seu aquarum diluuiò extinguere, ac frenare. Scire et meminisse in uno magno, ac feruido, potuq; crebro & nimio, multam pudoris, ac doloris, poenitentiaq; materiam inesse, eam quocunq; te uerteris oculis ingeri, neq; à quoquam sanæ mentis posse dissimulari. Hæc sunt arma contra monstrum illud utilia. Quis hic Amethylos seu gemmis omnino ullus est locus? Mentiti sunt id Magi, fueruntq; qui crederent, ut hoc sponse sobrietatis intrepidi biberent. Perfide quidem Magi, atq; impudenter, ut plurima, stultè credulum uulgus, ut omnia. Summa igitur rerum est, nihil aliud uobis hanc, reliquisq; conciliat, quàm uoluptas, difficultatibus excita & incensa, sed multò maximè superbia, & conditionis obliuio, timorq; animi, lethifer, quo cum nil peius sit hominum uitæ, miror quid ita nil gratius, non dico uirtus, bonum ingens uestro uili iudicio, sed nec uita ipsa, nec salus, non securitas, non opes, non denique uoluptates, isdem uobis extimatoribus, summum bonum, cuncta hæc uni cessere superbia. Hæc præter cætera uos gemmarum cupidos fecit, quæ semper inutiles, sæpè damnosæ sunt, necessaria uerò nunquam. Hæc hortante igitur effectum est, ut occupati semper, ac trepidi, sed exculti domorum mensas, templorum instar altarium habeatis aureas, atq; gemmatas, hostiæ ipsæ purpureæ, ac uitiæ, avaritiæ, luxuriæq; ambitionis, atq; superbiæ cultus exponat.

sita, quæ in uos omnes ac singulæ sæuiant, primas sibi partes (ut est dictum) uendicante superbia. Auaritia quippe quod nomen sonat, ut cunctas fortassis auro contenta, quiesceret, luxuria epulis, & uoluptatibus suis, sola superbia non quiescit, quamdiu aliquid supra se uidet, ut quæ ab initio rerum Deo par esse tentauit, hæc eademque uos cogit laboriose gemmas querere, studiosèque uel necdere, uel cauare, ut p̄deutes, sedentesque in foro, inque cōuiuio radiantes, ac stellati cœlo temper inuidiam faciatis. Hac duce igitur, ut ad rem redeā, in habitaculo, & in ueste, ciboque, & potu, & rebus omnibus, quæ humanæ necessitati, seu inuiciditati inuenta erant, speciosum aliquod, fulgidumque periculum miscuistis, eoque crescendo malum prodijt, ut ex gemmis, non modò iam pocula, sed pelues, ac lebetes, & mortaria, & athena conspiciamus. Victrix plaude superbia, gemmea pocula requirebas, omne tibi ex eadem materia uasorum genus tui offerunt ministri, nec iam minus est commune, gemmam hos in usus, quam in usum frugum terram fodere, sic consuetudo facta est uobis, quæ luxuria maioribus uestris fuit. G. ChrySTALLINIS poculis libens utor. R. Parco iam gemmis, concreta illas glacies excusat, nescio quid plus uitro habens, æquæ enim frangitur, & scinditur nequit, nisi quod quaesitu difficilior, & uel de longinquo ueniens, uel quæ propinqua est inter alpium scopulos, rupesque inuias, & argentes tenui fune pendentibus eruenda, ob eamque rem charior, uestras cupiditates irritare potentior. Itaque Neronem legis infœlici percitum rumore, seu damnis ex omnibus, chrySTALLINOS duos calices forte elisos: grauius doluisse, seu quod alter, puta, uerior historiarum sensus habet, ira feruidum præcipiti, & ætati suæ insensum, & posteris inuidentem, ne quis unquam ex his biberet manu propria colluisse. En fortunæ durioris expiatio, nil inuentum, in quo grauius sæuitiæ magister iracundiam exerceret, in chrySTALLUM sauit, qua nullæ tunc sibi delitiæ chariores? Excusatio minorum, dicat aliquis imitari principem: sed Neronem sequi, nemo bonus optauerit. G. ChrySTALLINIS gaudeo. R. Nec attendis quam caduca, quam fragilis delectatio tua sit, sed hic mos est uester, naturæ propriæ similia exoptaris, cum imbecillitas uestra firmum aliquid cui hæreret, & uestri melior pars cœlestis altum aliquid, quod spectaret, & optare, & querere debuisset, utrique debilia, atque iniqua queritis. Bene autem habet, quod murrhina hodie lautitij excessere. Veterum furor incredibilis, eadem illa uictoria, quæ peregrina multa uobis intulit. Ipso (de quo diximus) triumphante Pompeio in Italia, inque urbem Romam transfuectus, ex Asia semen inutile, sed terræ creditum perfertile, colonisque impigris, itaque in breui auctum usque adeo, ut murrhinum unius pretium, septuaginta uideas talenta, calicisque illius ab amante quodam cupide conuulsim dentibus labrum, & mihi amoris mirabiliorem exitum, ut cicatrix illa nobilitans uasculum, & famæ eius, & pretij esset augmentum. Non igitur hac in parte luxuria, qua nulli ceditis ætati, neque superbia minor est uestra, quam maiorum, sed utriusque subducta materia est murrhinis, non solum usui uestro deficientibus, sed ignotis, pro quibus noua luxuriæ species inuasit. Auellanæ radix ad pocula generosum lignum, ipsum quoque cicatricibus honestandum, furor nunc præcipuus Galliarum, uenerunt hos in usus nuper arbores, aliæ peregrinis nominibus aduenis, & notis, alijs atque alijs, sed eadem uanitate, uenientque, nec ullus erit nouitatum modus, donec uestris poculis murrhinorum iactantia uita sit. In uno planè fateor auctores celsissimis infantiæ, quod illi succinos nullo usu sola, sed habendi libidine mirabantur, uterque delicias numerabant: unde & Nero ipse non principum modò, sed hominum sæuissimus, malæ dilectæ, & peius occisæ coniugis, flauos crines, hoc sub nomine, seu titulum meditatus eximium, ad optasse legitur carmine, edito. Fuit atque quod stupeas, trux illud ingenium amicum Musis, in quo illos, quod aurei uiderentur, succinos suos dixit: O feroces atque infaustæ blanditiæ, decorumque & laudatum caput, calce impia ad inferos detrudendum: at uos succinos, & habetis, & aspernitis, aut certè modestius colitis, & partiùs æstimatis.

DE GEMMARVM SIGNIS. DIAL. XXXIX. GAV.

Signis gemma expressis mulceor. R. Accessit non inficior, ad naturæ decus quidam artis ornatus, & minutos in uultus, inque signorum usum gemmas sculpi, subtiliora quidem inter ingenij opera numeratum, ubi & Amethistus inter lapides, uel impressioni facilis, uel successu prosper, ut perhibent, & inter artifices primum sibi Pyrgoteles sumpsit nomen, eo quod unus è cunctis sui generis idoneus Alexandro uisus est, sculpendæ sui oris imagini, qua postmodum Diuus Augustus usus est, cum gemma illa, qua erat uti solitus, in iocos hominum abiisset, ut Sphinx enigmata afferre diceretur, ita ut præter examinationum difficultates, ipsa quoque signi perplexitas, uerecundissimo principi parere uideretur inuidiam. Huic proximus uel ingenio, uel ætate Apollonides fuit, & Cronius: post hos

hos magni nominis in hac arte Dioscorides fuit, cuius cum opera exprimeret, nomen siluisse Plinium miror, hic est enim, qui ipsius Diui Augusti sculpsit effigiem, qua ad extremum; & ipse dum uixit, et post eum multi principum uti sunt, ea uel Cæsarei oris ueneratio, uel admiratio fuit artificis. Et nunc ego tanto de gemmis habito sermone, quas seu natura integras, solidasq; uoluptatib; uestris exhibet, seu ars causas, quæ ex te, quæto amplius delectare animû deberet, sine pretio, aut labore parabilis, splendor æthereus, imò ne is equidem, sed qui huius, & illius fons, ac principium lucis est: Rutili Carbunculi, uirides Smaragdi, sereni Saphyri, candidæ Margaritæ sic alliciunt, nec solis fulgor, aut syderum, nec terræ uiror, aut arborum, nec serenitas ætris, nec candor nitidus tangit auroræ: Stupetis facies, manu hominum gemmis in sculptas nec artificis stupetis ingenium: imò uero neq; illum ueneramini; totq; tam claris ad uerum uis agnoscitis, qui gemmas ipsas, quicq; ingenium, qui manus; quicq; oculos fecit, quibus hæc cernuntur; atq; intelligerentur & fierent: O' semper uilium imitatores rerum, semperq; nobilium contemptores.

DE TABVLIS PICTIS. DIAL. XL. GAV.

Pictis tabulis delector. R. Inanis delectatio, nec minor uanitas, quam magnorum hominum sæpè fuit, nec tollerabilior, quam antiqua. Siquidem omne malum exemplum, tunc sit pessimum, quando illi uel auctorum pondus adiungitur, uel annorum. Vnde cunctis ortæ consuetudinis robur ingens confenuerit, & ut bona in melius, sic mala in peius ætas prouehit. Sed ô utinam, qui maiores uestros uanis in rebus facile uincitis, eosdem in serijs æquaretis, uirtutemq; illis, & gloriam miraremini cum quibus pictas tabulis sine fine miramini. G. Vide, utiq; pictas tabulas miror. R. O' mirus humani furor animi, omnia mirantis, nisi se, quo inter cuncta non solum artis, sed naturæ opera, nullum mirabilius. G. Pictæ delectant tabulæ. R. Quid de hoc sentiam, ex iam dictis intelligere potuisti, omnis quidem terrena delectatio, si consilio regeretur, ad amorem cœlestis erigeret, & originis admoneret. Nam quis unquam quædæm riuu appetens, fontem odit? at uos graues, humi accliuës, affixiq; cœlum suspicere non audetis, & obliiti opificem illum solis ac lunæ, tanta cum uoluptate tenuissimas picturas aspicitis, atq; unde transitus erat ad alta despiciatis illic metam figitis intellectus. G. Pictis tabulis delector unice. R. Pennicello, & coloribus delectaris, in quibus & pretium, & ars placet, ac uarietas, & curiosas disparso. Sic exanguium uiui gestus, atque inanimatum motus imaginum, & postibus erumpentès effigies, ac uultuum spiritantum liniamerita suspendunt, ut hinc erupturas paulò minus præstoleris uoces, & est hæc in re periculum, quod ipsi magna maxime capiuntur ingenia: itaq; ubi agrestis læto, & breui stupore prætereat, illic ingeniosus suspirans, ac uenerandus inhereat. Operosum sanè, neq; tamen huius est operis, ab initio artis originem, atq; incrementa retexere, & miracula operum, & artificum industrias; & principum infanias, & enormia pretia, quibus hæc trans maria mercati, Romæ in templis Decorum, aut Cæsarium in thalamis, inq; publicis plateis, ac porticibus consecrarunt. Neq; id satis, nisi ipsi huic arti detras, atq; animo maiori exercitio debitos, applicarent, quod iam antè nobilissimè Philosophorum Græciæ fecerant. Vnde effectum, ut pictura diu quidem apud uos, ut naturæ coniunctior, ante omnes mechanicas in pretio esset, apud Græcos uero, siquid Plinio creditis, in primo gradu liberalium haberetur. Mitto hæc quoniam, & intentæ breuitati, & presenti proposito quodammodo sunt aduersa: uideri enim possunt morbum ipsum, cuius remedium pollicebat, alere, et rerum claritas stupentis amentiam excusare. Sed iam dixi, nihil errori detrahit errantium magnitudo, imò hæc quidem, idè attigerim, ut liqueret mali huius quantitas esset, ad quam tot, tantisq; sit ingenijs conspiratum, cui & uulgus errorum princeps; & consuetudinum genitrix, longa dies, cum uisq; ingens omnium malorum semper auctoritas accesserint, ut uoluptas, stuporq; animos ab altiore furtim contemplatione dimoueat, distrahatq;. Tu autem si hæc ficta, & adumbrata, fucis inanibus usq; adeo delectant; attolle oculos ad illum, qui os humanum sensibus, animam intellectu, cœlum astris, floribus tetram pinxit, spernes quos mirabaris artifices.

DE STATUIS. DIAL. XLII. GAV.

AT delector statuis. R. Artes uariæ, furor idè, ipsarumq; fons unus artium, unus finis, diuersa materia. G. Delectant statuae. R. Accedunt hæc quidè ad naturam propius quam picturæ, illæ enim uidentur tantum, hæc autem & tanguntur, integrumq; ac solidum, eoq; perenniù corpus habent, quam ob causam picturæ ueterum nulla usquæ, cum adhuc innumerabiles super sint statuæ. Vnde hæc ætas in multis erronea, picturæ inuentrix uult uideri, siue quod inuentioni proximum, elegantissima consuma

C 4 trix;

R. Nescis te non gelido tantum, & examini terræ partur, sed officinæ nigrantis, ac squalentis fabri operæ, ad postremum Romanæ prædæ reliquijs delectari? Ad historias redi. Mummius dum Corinthum armis captam, direptamq; flammis absumeret, aureis, simulq; argenteis, atque aeneis quacunque victorum fortè manus euaserant, statuis, quarum abundantissimam olim illa urbs fuit, pari incendio liquefactis, omnium metallorum uenæ ibi uno torrente fluxerunt, unoq; ex omnibus iam nobiliore metallo, & pretiosioribus uasis exordium, & à clade urbis nomen luxuriæ partum fuit, non quod is furor in ea urbe consurgeret, quæ ruebatur, sed uenturo furori materia parabatur. Ad hunc modum tunc Corinthus huius fons fuit infantiæ. Nunc Damascus, inde hodie uasa mittuntur, uestros captura oculos, animosq;. G. Vasis Corinthijs delector. R. Mirarer magis, nisi Augustum modestissimum, atque grauissimum principem, lectum esse apud egregios scriptores, delectatione hac usq; ad id correptum, præcipitemq; actum, proserptione Triumvirali condemnasse aliquos, nullam altam ob causam, nisi huiusmodi uasorum delirio putaretur, atque eius ad statum famosi, epigrammate appposito ad æternam laudati ducis infamiam, Corinthiarius, diceretur. Quod si credimus, inter hunc optimum, pessimumq; omnium Antonium, & in parte quid intersit, nisi quod hunc ad iniuriam causa mouit humilior. Et est omne peccatum eò maius, quod & maior, qui peccat, & minor causa peccandi: nec peccantis magnitudo, atque imperium linguæ, uel calami uultus euadant, iudicijsq; hominum eximuntur, illos magis in se acutunt, atque irritant. Non pareit Regum maculis uulgus loquax, & si palam meruit, clam libertate utitur: in cauernis libilat, gannit in tenebris, dubias uoces in nubibus, acres uersus in triuijs scribit, subseribit statuis, nutu loquitur, silentio exclamat, minaturq; oculis, lingua ferit. Sic saepe leuibus ex causis graues contrahuntur infamiæ, & claris quoque nominibus obscura cognomina, idq; si principum maximo euenire potuit, quid priuati sperent, quibus esse debeat amica mediocritas, inimica luxuria? G. Corinthijs delector. R. At si peccus erroribus, oculiq; fulgoribus clauderentur, liquidò appareret, quantum fictilia præferenda Corinthijs, quantum uel paratiora, uel iucundiora usu, uel securiora seruatu, uel diuinis, humanisq; cultibus aptiora. Certè quod ad securitatem attinet, si uera hæc Caesaris nota est, proscripti illi securius uiuissent, si Corinthijs caruissent: at quod ad diuinum cultum, tum propitiam magis hominibus fuisse diuinitatem, dum fictilibus coleretur, nec mihi dubium, nec Senecæ: quod uerò ad humanum usum, fictilia Tiberonis, quamuis ut probrum graue, apud populum cæcis domino nouisse suffragijs certum sit, & præture repulsam peperisse, maximiq; Valerio factum populi populariter excusanti, indigna fuisse, publico munere uideantur, ego tamen hic quoque cum Seneca sentio, apud quem illa multis laudibus efferuntur: Sunt enim parsimonie antiquæ, & Romanis aptissimæ moribus, quibus ut modesti patris familiaris priuata domus, sic bene instituta urbis honesta Respub. regi debet, ut frenato gressu metam teneat eius, qui in terris est cõpositi, atq; tranquillii status. Itaq; si Q. Aelius Tiberio, fictilibus suis ante cellam Iouis expositis, quibus ille frugalitatem, atq; sobrietatem, utq; ait Seneca pauperatam in Capitolio consecrabat, oculos populi iam lateuientis offendit, non est ciuis egregij culpa, sed temporū. Iam tunc res ab illa prisca seueritate ad hanc mollitiem inclinabat, quæ primū pateras, scyphosq; aureos, gemmatos, discum argenteum corymbiatum, lancem pampinatam, patera hederatam mirari cœpit, & reliqua, quæ Galienus Imperator. Claudio misit Imperatori post futuro: deinde alias, atq; alias furorum spectes, quæ magnificentia tribuuntur. Nouissimè autem his diebus, non hederas modò, uel pampinos, uel corymbos, sed ipsas cum incolis suis syluas omne genus arborum, ac ferarum, & uolucrum, & hominum uultus, & quacunque uel oculus uidit, audiuitq; auris, uel mens finxit, in auro expressa, uel argento, longa iam consuetudine nō miratur, gemmis inhians, de quibus paulò antè tractauimus. Quid multa? ipsum iam uilescit aurum crescente superbia. Pridem uerò quæ laudas Corinthia uiluerunt, contemptusq; de uera rerum uiliū extimatione, laudabilis futurus, de falsa nobilitum admiratione, damnabilis factus est. G. Ego uerò Corinthia nunc etiam miror. R. Corinthus uestris ulla facibus, suo uos uisit incendio, & murorum excidium suorum in uestros animos ulta est: neq; id nouum, sæpenumero uictores bellorum externorum, simul externis uictijs uicti estis. Sic uos Scipio Asiaticus, & Manlius Volscio Asiæ uictores, Asiaticis delictis, lectisq; purpureis, atq; aureis uestibus, exquisitæq; suppellectili, quodq; uilissimum epulis, cœcisq; pessunde dit: sic Pompeius gemmis, ac margaritis: sic uos Mummius tabulis, pictis atq; Corinthijs subiugauit, ut dum de hostibus duces uestri, & de uobis, uestrisq; de moribus hostilia triumpharent. G. Cupide Corinthijs uasis uitor. R. Neq; uasa Corinthia, neq; aurea meliorem cibū faciunt, neq; Famia peiorē,

neq; omnino qualitatum rerum, sed ex morbo animi hæc uestra cupiditas orta est, seu ipsa potius morbus est animi. Cui, ut consulens conualescas, pro inutilium tot uasorum curis, unam arripe utilem, ac salubrem, ut scias ipse tuum uas in sanctificatione, & honore, sicut scriptum est, non in passione desiderij possidere.

DE LIBRORVM COPIA. DIAL. XLIII. CAV.

Librorum copia magna est. R. Opportune admodum de his sermo oritur. Nam ut quidam disciplinæ, sic alij uoluptati, & iactantiæ libros quærent. Sunt qui hac parte suppellectilis exornent thalamos, quæ animos exornandis inuenta est, neq; aliter his utantur, quam Corinthijs uasis, aut tabulis pictis, ac statuis, cæterisq; de quibus proximè disputatum est. Sunt qui obtentu librorum auaritiæ inserviant, pessimi omnium non librorum uera pretia, sed quasi mercium æstimantes. Pestis mala, sed recens, & quæ nuper diuitum studijs obrepisse uideatur, quæ unum concupiscentiæ instrumentum, atque una ars accefferit. G. Librorum larga copia est. R. Operosa, sed delectabilis sarcina, & animi iucunda distractio. G. Ingens est copia librorum. R. Ingens simul & laboris copia, & quietis inopia, huc illuc circumagendum ingenium, his atq; illis pregrauanda memoria, quid uis dicam? Libri quosdam ad scientiam, quosdam ad insaniam deduxere, dum plus hauriunt, quam digerunt: ut stomachis, sic ingenijs nausea sæpius nocuit, quam fames. Atque ut ciborum, sic librorum usus, pro utentis qualitate limitandus est, in rebus omnibus, quod huic parum, illic est nimium. Itaq; sapiens non copiam, sed sufficientiam rerum uult: illa enim sæpe pestilens, hæc semper est utilis. G. Immensa copia librorum est. R. Immensum dicimus, quod mēsurā caret, sine qua, humanis quid in rebus rectum, sibiq; conueniens, tu metire. Et in his etiam quæ optima iudicantur immensitas, atq; immoderatio fugienda, semperq; præ oculis habendum illud Comicum: *Ne quid nimis*. G. Librorum inæstimabilis multitudo est. R. Maior ne tibi, quam Ptolemæo Philadelpho Regi Aegypti? quem Alexandrinæ bibliothecæ, quadraginta librorum millia coaceruasse copertum est, qui tamen diuersis ex locis, diu magno studio quæsiit, simul omnes arserunt: quod elegantia regum, curæq; opus egregium fuisse, ait Liuius, quem Seneca reprehendit, non id elegantia, curæq; regis opus dicens, sed studiose luxuriæ, imò ne id quidem, sed seipsam conquisitis spectaculis inaniter ostentantis. Et Liuij tamen dictum, & Ptolemæi factum, utrumq; forsitan Regiæ opes excusent, & in longum publicis usibus prospiciens: regis intentio in hoc certe laudabilis, quod sacras literas mundo non utiles modò, sed necessarias, summa diligentia, atque impensa per electos ad tantum opus uiros, in Græcam linguam ex Hebraico fonte transfudit. At quid facias priuatis, non æquantibus, sed superantibus apparatus regio? Sereno equidem Sammonico doctrinæ uirò ingentis, sed maioris curæ plurimarum literarum, sed plurium uoluminum, duo & sexaginta millia librorum fuisse legimus, quos omnes Gordiano iuniori, cuius patri fuisset amicissimus, ille moriens reliquit, magna prorsus hæreditas, & multis suffectura ingenijs, num uerò quis dubitet oppressura? Quid hic autem quæso, si nil aliud egisset in uita, nullum illi uel scribendi studiū fuisse, uel quærendi labor, nihil omnium tot uoluminibus comprehensorum legere, atque intelligere laborasset? at non satis habuit negocij, libros ipsos, ac librorum titulos, & authorum nomina, & librorum formas, numerumq; cognoscere? Pulchra uerò ars, quæ de philosopho librarium facit: crede mihi, non est hoc nutrire scriptis ingenium, sed necare mole rerum, atque obruere, uel fortasse medijs in undis more Tantaleo siti animam torquere, rebus attonitam, degustantem, nihil atq; omnibus inhiantem. G. Libri innumerabiles sunt mihi. R. Et errores innumerj, quidam ab impijs, alij ab indoctis editi. Illi quidem religioni, ac pietati, & diuinis literis, hi naturæ, ac iustitiæ, moribusq;, & liberalibus disciplinis, seu historiæ, rerumq; gestarum fidei: omnes autem uero aduersi, inq; omnibus, & præsertim primis ubi maioribus agitur de rebus, & uera falsis immixta sunt, perdifficilis ac periculosa discretio est. Ut ad plenum auctorum constet integritas, quis scriptorum inscitia, inertiaq; meditabitur corruptenti omnia, miscentiq;? cuius moerui multa iam, ut auguror, a magnis operibus clara ingenia reflexerunt, meritoq; id patitur, ignauissima ætas hæc culinæ sollicita, literarum negligens, & coquos examinans non scriptores. Quisquis itaque pingere aliquid in membranis, manuq; calamum uersare didicerit, scriptor habebitur, doctrinæ omnis ignarus, experts ingenij, artis egens. Non quæro iam, nec quæror orthographiam, quæ pridem interijt, qualitercunq; utinam scriberent, quod iubentur, appareret scriptoris infantia, rerum substantia non lateret. Nunc confusis exemplaribus, & exemplis unum scribere polliciti, sic aliud scribunt, ut quod ipse dictaueris, non agnoscas. An si redeas

Cicero, aut Liuius, multiq; alij ueterum illustrium, ante omnes Plinius Secundus, sua scripta relegentes, intelligent, & non passim hæsitantes, nunc aliena credent esse, nunc barbara: inter humanarum inuentionum tot ruinas, Literæ sacre stant, cum maiore hominum studio, tum uel maxime protegente sua sancta poemata, suas sanctas historias, diuinasq; suas leges, auctore illarum Deo, suamq; perennitatem suis inuentionibus largiente, reliquorum nobilissimè pereunt, & iam magna ex parte perire, sic ingentis damni nullum est remedium, quia nullus est sensus, neq; id nouum hac in re, & uirtutum, & morum damna ingentia negliguntur, cum tanto studio minoribus occurratur, literarum iactura, inter minimas numeratis: sunt qui numerent inter lucra. Fuit nuper non in agris, aut in syluis, sed in maxima, florentissimâq; et quod stuppeas, urbe Italiæ, neq; is pastor, aratorue, sed uir nobilis, magniq;, apud suos ciues loci, qui iuraret, se magno pretio empturum, ne quis unquam suam patriam literatus incoheret, aut intraret: ô uox laxei pectoris. Fertur tale aliquid sensisse Licinius infestus literis, ut scriptum est, quas uirus, ac pestem publicam nominabat sed origo illum rustica forsan excuset, etsi enim usq; ad Cæsarem nomen ascendisset, naturam tamen non exuerat: Verum est enim illud Flacci:

Fortuna non mutat genus

Sed quid de nobilibus uestris dicam, qui non modò perire literas patiuntur: sed exoptant uotior? Equidem huius rei pulcherrimæ contemptus, atq; odium: breui uos in profundum ignorantie demerferint. Accedunt (ne à proposito decerem) & scriptores nulla frenati lege, nullo probati examine, nullo iudicio electi, non fabris, non agricolis, non textoribus. non ulli fere artium tanta licentia est, cum sit in alijs leue periculum, in hac graue, sine defectu tamen scribendum ruunt omnes, & cuncta uastantibus certa sunt pretia. Nec uerò hæc scriptorum magis humano more lucra captantium, quam studiosorum, publicisq; rebus prædientium culpa est, quibus nulla unquam rei huius cura fuit, oblitis quid Eusebio Palæstinæ Constantinus iniunxerit, ut libri scilicet, non nisi ab artificibus, ipsq; antiquarijs, & perfectè artem scientibus, scriberentur. G. Librorum bona copia est. R. Quid si capax animus non est? Meministi Sabinum illum apud Senecam, seruorum suorum scientia gloriantem: quid inter te, atque illum interest, nisi quòd aliquantò tustultior, uterq; equidem alieno, uerum ille seruorum, & certè suorum, ac tu librorum nil ad te pertinentium ingenio gloriaris? Sunt qui quicquid in libris scriptum domi habent, nosse sibi uideantur, cumq; ulla de re mentio incidit, hic liber (inquiunt) in armario meo est: hoc tantum, idq; sufficere opinantes, quasi simul in pectore sit, elato supercilio conticescunt, ridiculum genus. G. Libris affluo. R. Quàm mallem ingenio, & eloquentia, & doctrina, multoq; maxime innocentia, & uirtute. Sed hæc uenalia non habentur, ut libri, & si haberentur, nescio an emptores totidem reperturi, quot libri. Illi enim muros uestiunt, hæc animos: qui quando oculis non uidentur ab hominibus, negliguntur. At profectò si librorum copia doctos faceret: aut bonos, doctissimi omnium atq; optimi, sæpè esse possent, qui ditissimi, cuius sæpè contrarium uideamus. G. Adminicula ad discendum libros habeo. R. Vide autem ne impedimenta sint potius, ut nonnullis ad uincendum multitudo bellatorum: sic librorum multitudo multis ad discendum nocuit, & ex copia, ut fit, inopia orta est, qui si ultro adsint, non abijciendi equidem, sed sequestrandierunt, utendumq; melioribus, & cauendum, ne qui forsan in tempore profuturi essent, intempestiui ob sint. G. Multi, & uarij mihi sunt libri. R. Fallit sæpè uiarum multiplicitas uiatorem, & qui uno calle certus ibat, hæsit in biuio, multoq; maior est triuij error, aut quadriuij: sic sæpè qui librum unum efficaciter elegisset, inutiliter multos aperuit, euoluitq;. Multa sunt onerosa discantibus, doctis pauca sufficiunt, nimia utrisq; sunt importuna, sed fortioribus humeris subuectantur agilius. G. Librorum nobilium magnum numerum contraxi. R. Librorum numero nemo qui nunc occurrat, præter Regem illum Aegyptium nobilitatus est, neque id sibi tam numerus dedit, quàm famosa translatio. Haud dubie mirum opus tot ingeniorum, nisi unius post ingenij miraculum maius esset. Calle alio niti oportet, ut ex libris gloriam quæras, non habendi, sed noscendi, neq; bibliothecæ, sed memoriæ committendi, cerebroq; non armario concludendi sunt, aliquin uel librario publico, uel armario ipso gloriosior nemo erit. G. Egregios multos libros seruo. R. Multos in uinculis tenes, qui si forsan erumperent, & loqui possent, ad iudicium te priuati carceris euocarent, nunc sient taciti, multa quidem nominatim, illud quòd, per sæpè unus incers affluit auarus, quibus multi egeant studiosi.

Quid quod ipse libros scribo. R. Morbus publicus, contagiosus, insanabilis, omnes sibi usurpant scribendi officium, quod paucorum est, unius hoc correptus malo, multos inficit. Aemulari enim primum, imitari arduum, unde indies crescit agrotantium numerus, simulque vis ægritudinis ingrauescit, quotidie plures, quotidie peius scribunt, quoniam sequi facilius, quam assequi. Scitum, recte comperit, & cum tempore clarius est illud sapientis Hebræorum: faciendi plures libros nullus est finis. G. Scribo. R. Suis utinam se finibus tenerent homines, rerumque ordo constaret, qui mortalium temeritate confunditur. Scriberent qui sciunt, & qui possunt, alij legerent, uel audirent. Itane parua animi uoluptas intelligere est, nisi manus ad calamus præsumptuosa festinet? & quisquis libri particulam intellexit, seu intellexisse uisus est, sibi illico libros scribere, uideatur idoneus? Hæreret utinam memoria unum Ciceronis nostri dictum, in Tusculani suo uestibulo, ne quem lateat claro scilicet, ac patenti loco positum. Fieri enim (inquit) potest, ut recte quis sentiat, & id quod sentit eloqui politè non possit, & sequitur: Sed mandare quenquam cogitationes suas literis, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis, & ocio, & literis. Sunt quidem Ciceroniana ista uerissima, sed ea iam usque adeo uulgaris abusus est, ut nemo non sibi uni dictum putet, quod illi olim sacratissimo exili, qui non de arefcentibus ritibus, sed de ipso ueri fonte potauerat, quæ scribebat, dictum est, & sæpius repetitum: Scribe, cui præcepto, contemptores præceptorum omnium, omnes obediunt, omnes scribunt. Quod si in his, qui alienos scribunt libros, magni diximus esse periculi: quanti putas, in his qui proprios, recentesque, quibus dubias, atque damnatas mundo inuehant disciplinas, seu quod in his malum est leuissimum, stylo obtundunt incondito, & agresti, sic ut cuius desit ingenij, iactura saltem temporis, laborque aurium, tædiumque non deerit? Hic uesterum hodie non altius fructus inuentionum, aut inficere, aut afficere, reficere aut, aut nunquam, aut perarare: omnes tamen assidue libros scribunt, nec ulli ætati, tanta uel scribentium, uel differentium copia, tanta scientium, atque eloquentium fuit inopia: horum de libris accidit, quod ibidem Cicero idem ait. Itaque tuos libros (inquit) ipsi legunt, cum suis nec quisquam attingit, præter eos, qui eandem scribendi licentiam, sibi permitti uolunt. Quod quidem Ciceronis ætate rarum fuit, nunc commune est: omnes igitur attingunt, quia scilicet eandem licentiam uolunt omnes, sic se mutuo cohortantur, impelluntque scribentes, inania & laudantes, laudemque simulum falsis de laudibus aucupantes. Hinc illa igitur scribentium audacia, rerumque confusio, ne tu ualde tibi placeas libros scribens. G. Scribo libros. R. Melius fortassis illos legeres, optime autem in uitæ regulam lecta conuerteres, tunc enim est utilis notitia literarum, dum in actum transit, sæpe ipsam rebus approbat, non uerbis, alioquin uerum sæpeprehenditur, quod scriptum est: Scientiam inflare. Clare, uelociterque intelligere, multa simul, & grandia, eademque tenaciter meminisse, & ornate eloqui, & artificiose scribere, & pronuciare suauiter: hæc omnia, nisi ad uitam referantur, quid sunt aliud, quam inanis instrumenta iactantia, inutilisque labor, ac strepitus? G. Libros scribo. R. Forsan utilius arares campum, gregem pasceres, telam texeres, maria nauigares: multi quos natura mechanicos fecerat, illa inuita atque oblectante philosophantur, contra aliquos philosophia aptos, natos in aruis, aut pascuis, in scaennis opificum, aut nautarum trāstris fortuna detinuit: unde effectum, quod mirentur causarum insciji, ut in mari medio, aut rure, in syluis, inque officinis acris, & erecta reperiantur ingenia, cum in scholis exanguia, ac deiecta sint. Difficile enim utincitur natura si uiuincitur. G. Scribo ardentem. R. Quanto ardentius olim multi, quorum ardor sic extinctus est, ut scripsisse illos, nisi id alij scriberent, nesciretur? nullum opus humanum semper durat, & mortalis labor nihil efficit immortale. G. Scribo multa. R. Quanto plura alij, quis Ciceronis libros, aut Varronis enumeret? quis Titi Liuij, aut Plinij opera metiatur? Græcorum unus, sex millia librorum edidisse traditur. O' ardentem spiritum, si uera res est? O' longum ocium, ac tranquillum? Certe si unum, duosue, aut omnino paucos libros bene scribere, multi negotium est laboris, tot unum millia scripsisse, non tam facile est credere, quam mirari. Summi tamen attestantur auctores, quibus non credere durum sit, quique hunc numerum non auditu sibi, nec uisu solo, sed eorum librorum lectione comperit dicant. Quos si unum omnes legere potuisse mirabile, quanto mirabilius est scripsisse. Longum est enumerare, qui uiri apud uos, qui uero apud Græcos, & quæ scripserint, quorum nullus ad plenum studiorum fortunatus fuit, sed horum aliqua, illorum aut magna pars quorundam omnia perire. Tu de tuis quid prælagias uideo. G. Scribo, & ea

& ea mihi interim uoluptas unica. R. Si ut ingenium exerceas, scribendoq; alijs te doceas, si ut obliuiscaris temporum, præteritq; memoria præsens tadium effugas, excuso, si ut scribendi morbo quidem occulto, & insanabili medeare, misereor. Sunt namq; si nescis, qui non scribunt, nisi quia nequeunt desinere, & uelut ex præcipiti decurrentes, nolentesq; subsistere rapiuntur. G. Scribendi impetus ingens est. R. Melancholiæ species infinitas ferunt: alij lapides iactant, alij libros scribunt, huic scribere furoris initium est, huic exitus. G. Scripsi multa, & scribo. R. Si posteris profuturus nihil satius, si tibi nudum nomen quæsiturus, nihil uanius. G. Multa scripsi. R. O' præclarâ insaniam, & miramur si membranæ solito chariores sint. G. Scribo, & hinc famam spero. R. Dixi tam melius forsitan arares, aut foderes messem sperans: humi enim tutius, quam in uento feritur. Atqui fame studium, & pertinax scribendi opera, ut quosdam claros, sic innumerabiles stultos, atq; inopes in senium misit, nudosq; & loquaces spectaculum uulgo fecit. Ecce dum scribitis, melioribus curis idoneum tempus elabitur, extra uos rapti, sopitiq; non aduertitis, donec sero uos senectus excitet, ac paupertas. G. Scribo tamen famæ cupidus. R. Mirum studium de labore uentum quærere. Certè ego uentos optare, nauis cum putabam.

DE MAGISTRO. . . . DIAL. XLV. . . . GAV.

AT magisterio insignitus sum. R. Mallem fateor disciplina, magisterio enim in disciplinato, & rudi nihil est turpius. G. Magister ex merito factus sum. R. Ut magister dignè sis, non nisi discipulus meruisti, obsequentem atq; humilem te, docilemque præbueris oportet, alioquin aberrasti in uia, quæ ad magisterium ducebat. Etsi non ignorem, quosdam sine magistro ad scientiæ gradum altissimum conscendisse, idq; de se ipsis uiros magni nominis prædicasse, literisq; mandasse. Sed his labor, & ingenium, & discendi ardor, & intentio, & assiduitas, & perseverantia pro magistro fuit, nec internus silentio magister defuit. At nunc mihi de communibus sermo est. G. Magister dicor. R. Multis ne magistri ueri essent, magisterij falsum nomen obstitit, dum de se plus omnibus, quam sibi, dumq; quod dicebantur, sed non erant esse crediderunt, quod esse poterant non fuerunt. G. Magisterio clarus sum. R. Vidisti uini acidi tabernam, picturis aut floribus uernis insignè, ubi sitiens uiator falli possit, sed nunquid & caupo suis fallitur artibus? Sunt certè aliqui sic fallacijs alluefacti, ut longo usu fallendi, alios, ad extremum, & se fallere incipiant: quodq; diu suasere alijs, aliquando persuadeant sibi, & quod falsum scouerint, uerum credant. Tu ut libet magisterio gloriare, quod si digno obtigit, nihil noui: sin indigno, duo hæc mala secum attulisti, ut & discere pudeat, & notior ignorantia tua sit.

DE VARIIS TITVLIS STVDIORVM. . . . DIAL. XLVI. . . . GAV.

Titulis multis, ac uarijs exornor. R. Fœcunda frondit uanitas, sed inanis fructuum. G. Titulis multis abundo. R. Si ueris, grauis sarcina, sin falsis, & fœda, & pudenda. Quid opus est, & titulis, quibus uia latior insit, aut dedecus? Vir-tus, uno, seu potius nullo titulo contenta, sibi est titulus. G. Theologiæ titulum sum adeptus. R. Erant olim huius scientiæ professores, hodie, quod indignans dico, sacræ nomen, prophani & loquaces Dialectici dehonestant, quod nisi sic esset, non hæc tanta, tam subito pullulasset seges inutilium magistrorum. G. Philosophiæ magisterium merui. R. Philosophia non sapientiæ, sed amor sapientiæ pollicetur, quisquis hanc igitur uult, amando consequitur. Non est ut quidam putant operosus, aut difficilis hic titulus, modò uerus amor sit, & uera, quam ames sapientiæ, philosophus uerus eris. Veram sanè sapientiæ, non nisi purgatæ, piæq; animæ uel intelligere possunt, uel amare. Ad id ergo res redit, quod est scriptum: Pietas est sapientiæ. Philosophi autem uestri, huius sententiæ contemptores, aut ignari, ut de Theologis nunc dicebam, ad uerbosam, nudamq; Dialecticam sunt redacti. Itaque de Deo illi, hi autem de natura temerariè fabulantes, illi omnipotentissimam maiestatem, uentosis sophismatibus circumscribunt, & subannati, identiq; Deo, suæ insolentis insitiæ leges ponunt: isti uerò de naturæ arcanis, ita disputant, quasi è cœlo ueniant, consilioq; Dei omnipotentis interfuerint, obliti quod scriptum est: Sensum domini quis nouit? aut quis consiliarius eius fuit? neq; nostrum audientes Ambrosium, qui sapè id multis, ac ualidis argumētis, eo autem libro, in quo fratris obitum lugebat, præcisè admodum, breuiterq; Philosophi, inquit, de cœlo disputantes, quid loquantur, ignorant. G. Artes profiteor multas. R. Facillimè id quidem, multas nosse difficilius, in melior sanè, tutiorq; confessio, quam professio est. Illa enim humilitatis, & pœnitentiæ, hæc leuitatis, & insolentiæ plena

plena est: multò certè facilius indulgentiam confessi quærunt, quàm scientiam professi. G. Diuinæ atque humanæ sapientiæ titulum consecutus sum. R. Sapientia titulis non eget, per se ipsam clara est. Quis lucernam (quæso) unquam soli, ut uideretur adhibuit. Multum & cum his titulis obscuri, & absque his clarissimi euasere: sæpè nullum bonis, clarum malis mercibus signum fuit. G. Quid quod Poëtica laurea comam strinxit? R. Superior unus est labor, uerum quærere, sed hic duplex, quærere & ornare, atq; ad aurium oblectationem fingere, magna res est, ardua difficilis, eoq; rarissima. Veri nempe poëtæ utriq; operam dant, communes uerò primum negligunt, contenti phaleris. G. Rarum laureæ partum decus. R. Quæsitum unde Rempub. remq; familiarem uni posthabeas curæ, quæsitum iter ad inopiam, nisi sedenti ultrò prodiga tibi opes conuehat fortuna, quæsitum unde alijs amens, alijs insolens uideare. G. Mihi ipsi lauream decerpsi. R. Virentissima arbor si decerpitur, confestim, nisi ingenio uberi, uigiliq; studio rigetur, aruerit. G. Parta mihi laurea. R. Partus labor, partus liuor, seu illa studiorum, seu armorum merces est. Terner ille ramulus, animo tuo nihil omnino, signū uertici præbuit, inane, ostendensq; te multis, quos meliùs latuisses: quid aliud, quàm te morsibus obsecit inuidia? pace, bellòq; multis insignia nocuere. G. Artem oratoriam sum professus. R. Mirum audio: ea nempe in desuetudinem abiisse, iam pridem uisa erat, ut rarior semper fiterint. Proinde fuere qui dicerent: oratoris proprium, de omni re copiose, ornateq; posse dicere: quamuis ea sententia, uelut arrogantissima sit reiecta. Quantis sanè de rebus, & si non de omnibus dicere habeat Orator, adhibita in singulis artificiosa, & dulci quadam eloquentia, quæ per se ipsam magna res est, æqua si lancelibraueris, obstupesces, tequæ fortasse professionis temerariæ poenitebit, ut caueas ne dum scire, uel infinita, uel omnia uis uideri, nihil scire uidearis, & quod sæpè accidit, sub scientiæ professione multiplicis, ignorantia delitescens, necessario in apertum exeat. G. Liberalium tum professor artium. R. Sæpè etiam plus habet ea res audaciæ, quàm doctrinæ: ad unamquamque artium brevis est uita, unus tu sufficis omnibus? una ars, uni ingenio satis est, ut ad summum æstuando, & anhelando perueniat: multas degustasse, quantum cœpti necessitas, exposcit. Idquæ ipsum nosse, quàm professum esse, modestiùs: addam quod doctissimis uisum est, unam ipsam omni ex parte cognoscere, nulli etiam illustrium contigisse. De sola nempe Rhetorica notum illud Senecæ: Magna, inquit, & uaria res est eloquentia, nec adhuc ulli sic indulsit, ut tota contingerit: Satis foelix est, qui in aliquam eius partem receptus est. Id sanè quibus uiris, & quantis testibus uerum probe, audisti: quod cum ita sit, quid agant, & quid audeant, cogitent agmina professorum, penè iam uulgus æquantia, tam ruditate, quàm numero, quæ non una quidem parte contenta, ex quo omnes inuadunt. O' fiducia ingens, sed iam publica? G. Quid de medicinæ tandem, iuriumq; professione dictura es? R. Ad hoc ægri tui, clientesq; respondeant: quid illis unquam ad salutem corporis, uictoriamq; causarum titulus iste profuerit? tibi ad lucrum forsitan sæpè profuit. In hoc artes, siue artium nomina quæritis, & quod scientiæ defuerit, suppletur titulis, atque habitu, uerumq; illud Satyrici:

—Purpura uendit
Causidicum, uendunt amethistina.
Nec id minus.

Vt redeant ueteres, Ciceroni nemo ducentos,
Nunc dederit nummos, nisi fulserit annulus ingens.

Postremò hæc tibi horum omnium summa erit, esse quosdam raros, quorum solida & honesta sint studia, horum finis est ueritas ac uirtus. Hæc est rerum notitia, morumq; correctio, uel uitæ mortalis ornamentum, uel æternæ aditus. Reliquorum uerò, quæ ingens turba est, pars gloriam petit, præmium inane, sed fulgidum. Maiori autem parti, unus fulgor pecuniæ, finis est, præmium non exiguum modo, sed sordidum, & labori impar, nec ingenio dignum nisi. Hisq; omnibus titulus (& ut dixi) habitus, non spernendus quidem (ad id enim, quod intendunt ualet, mortalium, & præsertim uulgi, horum ope egentis, animus, iudiciumq; umbris eluditur) magna pars rerum opinionibus agitur: at uirtuti deditos, titulus gloriari alienum prorsus, atque absonum: imò uerò ne possibile quidem reor. G. Multa profiteor. R. Præstat unum benefacere, quàm multa promittere. Benè irent autem res humanæ, si quod proficentur homines, id essent.

DE TITVLIS NEGOCIORVM. DIAL. XLVII. GAV.

Procurator regis sum. R. Ergo hostis populi. G. Procurator fisci sum. R. Et Reipub. inimicus. G. Negotiorum gestor regius sum. R. Sua negotia gerere laboriosum est, quid censeas aliena, præcipueq. potentum, quibus placuisse perpetua seruitus, displicuisse discrimen, supercilium grauem, paratumq. pro leui etiam offensione supplicium? G. Negotia regis ago. R. Rationem duro sub iudice redditurus, nisi omnium spolijs, tuoq. odio, & crimine uti implendam. G. Regis negotia procuro. R. Vide ne cum procuratio ipsa difficilis, tamen difficilior sit ratio, tamq. inextricabilis, ut quod de multis uidimus, patrimonium, famâ, tuumq. caput implicet. G. Regius procurator sum. R. Displicendum multis, ad extremum domino, quodq. periculolius Deo, proq. leui regis emolumento, grauiâ regni mala, & ingentia damna populorum, uel dissimulanda, uel perpetranda. G. Procurator regis factus sum. R. Quo primum die inuissum hoc officium domus tuæ limen attigit, tibi uiuere desisti, libertas inde, & quies, & incunctitas abiēre, pro his seruitutibus, labor, occupatio, metus, dolor, afflictio, & mordaces subierunt curæ. Iam non uiuis, estis spes, occupatorum enim uita mors, qui cum miseri omnes sint, illi sunt omnium miserimi, qui pro alijs, maximeq. pro regibus, aut tyrannis, seu quibuscunq. potentibus occupantur. G. At sum iudex. R. Sic iudica, quali mox ab alio iudicandus. Vnus est omnium iudex, unum tribunal corruptum, ante illud stabitis mortales, quid falsi corio iudicis sellæ iudiciariæ impresso, & barbarica admonitione iustitiæ opus est? Ea in sella quisquis iudicium fedet, ubi si iniuste iudicabitur, nec pecunia, nec gratia, nec falsi testes, nec indignæ preces, nec inanes minæ, nec deserti proderunt patroni. G. Consul patriæ mex sum. R. Difficillima gloria. Rarum est quidem, sic consulere ut prosis, & placeas. Ut sit enim, in uerbo ueritas, in consilio fides, in commisso silentium, in oratione suauitas, euentum fortuna moderabitur, is consilio pretium dabit. G. Præfectus urbis sum. R. Bellum indomitam, utq. ait Flaccus: Capita multorum tenui frenas loro, atq. immensam solus agitatum, magnis fluctibus puppim regis. Parua domus egrè regitur: magnæ urbis, quàm difficile sit regimen, uideto. Parum ne tibi curarū domi erat, qui publicas adoptasti? Quid, quod non difficile modò iam officiū, sed uile est. Præfectū urbis, uilicū Satyricus uocat, statū notans temporū illorum, qui si tunc uilicus, quid nisi nūc syluicus seu syluanus sit. Cœperat ea ætate uilla esse Roma, iam sylua est. G. Sum præfes puinciæ. R. Honorato exilio damnatus, ocium domesticū, externa sollicitudine permutasti. Dulce nihil aut tranquillum speres, amara & turbida præsidentium fors, festis diebus, ludisq. & conuiuijs arcetur, muneribus clausum limen, & apertum litibus tectum, iocis uacuum, plentū quærimonijs, ac iurgijs, quicquid languidum, quicquid ægrum, quicquid marcidū in puinciæ uisceribus latet, totum tibi tractandum, curandumq. obligit, durum opus, quanti nemp. negotij sit, multos corrigere, hinc patet, quod sese corrigunt paucissimi.

DE TITVLIS BELLORVM, MILITIA, ET DVCATV. DIAL. XLVIII. GAV.

Militari cingulo exornatus sum. R. Paucane tibi uitæ mala uisa erant, nisi militiam addidisses, qua uel inquietus semper, uel inglorius, uel periculo expositus, uel contemptui sis oportet. G. Militiam sum professus. R. Hanc nascendo profiteri, quid professione alia opus erat? hic ferro corpus, hic animum dolis, hic argutis linguâ armat, nemo uestrum est inermis, hic ferit, hic ædificat, hic declamat, ille causas orat, hic pedibus, ille equo, seu carpento uehitur, hic currit, hic nauigat, hic paret, ille imperat. Nemo uestrum ociosus: Quæ nā hæc noua militia est? Hic in castris, hic in rostris, hic in scholis, hic in nemore, hic in agro, hic in pelago, hic in palatio, hic domi, hic peregrè uitam agit. Omnes militant, neque homines modò, sed militare in syluis catulum, Flaccus ait. Et militantium quidem multa sunt genera: Militia una est, uita hominis super terram, quam qui militiam diffiniuit, ille mihi demum uero, & acri iudicio rem librauit, modò militiæ prælium addidisset. G. Armatæ militiæ sum ascriptus. R. Quid armaris, exterius, intus in anima bellum est, illam uicia obsident, atq. oppugnat, quis hic ferro locus, nisi illud ad ornatum corporis, nō ad animæ tutelam induitur? Sunt enim, qui dicant, nihil pulchrius uiro armato, ego, quid pectus, & quid caput ferreum pulchrius habeat, quàm pacificum & inerme, non uideo. Quando autem hæc uoluptas tibi est, age, ferro membra constringito, imbrem, solemq. galea excipiens, ferro indutus, clypeo operire, humi dormiens, clausico excitabere,

Amicitijs abundo. R. Mirum tibi uni rei huius abundantiam esse, cuius quidem cunctis hominibus penuria tanta sit, ut ex omnibus seculis, uix paucissima memorentur amicorum paria. G. Mihi amicitia multæ sunt. R. Fucata igitur, ueræ enim amicitia rarum bonum usque adeo, ut qui unam, longa licet in ætate quaesierit negotiator rerum talium sat industrius habeatur. G. Amicitijs foelix sum. R. Hoc seipse non potes, nisi rebus alijs sis infœlix, uerum enim est illud quoque. *Fœlix se nescit amari.* G. Amicitia certæ sunt. R. Ergo, & aduersitas certa est: uerum est enim illud quoque. *Amicus certus, in re incerta cernitur.* G. Amicitia multæ sunt. R. Huius rei iudicium experientia committe, non famæ, multa mentiri solita, pauciores erunt fortassis quam reris. G. Amicitiarum nimis magna copia est. R. Mitte superuacua, in rebus omnibus, qui quid satis est habet, amplius non requirat. G. Amicorum satis magna copia est. R. Ad id ipsum neque populo Romano, tum dum maxime floureret, neque ulli mortalium contigisse, apud illustrem legis historicum. G. Amicitia multæ sunt. R. Dixi iam, fictæ igitur, aut equidem imperiectæ, ut Philosphi placet, quoniam fieri potest, ut uno tempore cum altero amicorum sit gaudendum, flendumque cum altero, aut inter illos orto odio, uel hinc fidem, uel illinc, uel utrinque deserere sit necesse. G. Copia est uisum, ac delectabilem amicorum. R. Sentio; ad uulgares amicitias descendis, quæ tamen ipsæ simul plures uix esse possunt, quod multis retribuere, familiariterque conuiuere operosissimum sit, animo præsertim in executione cuiuspiam difficilis, atque ingenij operis occupato. G. Amicos qui prosint, & delectent habeo. R. Caduca amicitia, quarum delectatio uel utilitas fundamentum est, nam & stantibus illis tremunt, & cedenibus ruunt, id non possibile tantum, sed perfacile, imò uerò prope, necessariumque, hæc plerumque uel fortunam sequuntur, uel ætatem, formæque gratiam, quibus nihil incertius. At quæ in uirtute fundantur immortales sunt, eò quod uirtus ipsa quiddam stabile, firmumque sit, & ut uerbo utar Aristotelis, mansurumque, quoniam mori nequit. Ideo quos propter honestum dileximus, diligimus uel extinctos. G. Amicos ni fallor fidos habeo. R. Vide autem ne fallaris, nesci experiri cupias: nam sæpe cuius rei fuerat dulcis opinio, amarum fuit experimentum. G. Amicos puto bonos habeo. R. Vnde id putes, etiam examina, atque illud in primis quantum ipse ames: sunt enim qui non amant, & amari putant, quo nihil est stultius. Isteque communis error est diuitum, amorem pretio emi credunt: qui mutuo quaritur amore. Generosissima res est, bonus animus, non herbis, neque carminibus magicis mouetur, non auro aut gemmis, non ad extremum ferro flectitur, amando uincitur, colendoque. Estque hæc Hecatonis Græci philosophi, amatorum notissimum, quod Seneca placuit, & mihi. Si uis amari ama, quanquam & hoc ipsum sæpe frustra est, tam multæ, tanque imperscrutabiles ac profundæ sunt pectorum cauernæ, tam uenenosæ atque inhumani, & implacabiles quorundam animi, ut & culti spernant, & amati oderint, nec contenti nullam pio affectui uicem reddere, quod nec belluis quidem, nisi atrocissimis accidit, exasperantur obsequio, & si credi potest, amore ad odium irritantur, quod periculosissimum, & inter uitæ mala grauissimum humana simplicitas experitur. G. Credo amicos optimos habere. R. Est hoc quidem amicitia perpetuum epitheton, quod & si linguæ ablit, adest intellectui, idque breuius loqui potes. Dic amicos, unâ optimos dixeris. G. Habere amicos credo. R. Caue ne falsum credas, ne quando te aliter credere ipsa res cogat. Abyssum animi metiri non est hominis; nunc amicos uobis uina conciliant, lachrymæ autem probant, & quod debuit primum esse nouissimum est. G. Amici in hoc statu rerum multi sunt. R. Rerum credo foelicium, ita enim ferme accidit, ut & si fortuna omnis amicitijs egeat, illi tamen amicorum copia maior sit, cui rerum cæterarum indigentia minor est. sic inopiam semper inopia, copiamque comitetur copia. Crescat siue adueniat egestas, decrescit seu abibunt, seu uerius detegentur amicitia: qui amici tui fuerunt, qui fortunæ, illa uidebitur abeunte te tui sequentur, illam sui, hæc melior, illa densior caterua. Nec est quod mirari debeas, uase exhausto illis abscedere, qui solam uini dulcedinem sequebantur, aduersitas simulatorē abigit, fex potatorem. G. Innumerabiles habere uideor amicos. R. Bene ais uideor, unde tibi autem hæc opinio, cum omnium ueræ amicitia raræ sint, innumerabiles tuas esse? Persuasum autem debet esse in primis, nisi inter bonos amicitias non constare, hinc iam certius estimabis, quot non dicam tibi, sed humano generi amicitia pura sint, cum numerare coeperis, quot sint boni. G. Amicos habeo complures. R. Notos dic. Idque quam ueraciter sis dicturus, in dubio est: Nullum enim animal, nulla merx difficilior cognitu quam homo. G. Amici multi sunt mihi. R. Contubernales forsitan aut conuiuæ, hi

enim nisi epulæ defuerint non deerunt: amici autem pauci semper pauci, sæpe nulli, sæpe quod inquisitum est, amici nomē domesticus hostis tenet, & sub uelo fictæ beneuolentiæ, familiares infidiæ deliteſcunt. G. Supra neceſſitatem ſunt amici. R. Apprimè neceſſarius ferè omnibus, maximeq; potentibus deest ſemper, qui ſcilicet inter tot allentatorū mendacia, ueniam, loqui audeat, & uelit, qua in re multis amico, utilior hoſtis fuit. G. Multos habeo amicos. R. Crede mihi pluribus indiges, ſanctiorq; eſſet orbis terrarum, & quietior, ſi tot eſſent amicitia, quot feruntur. G. Amicum habeo. R. Multum eſt. Nil amico charius, nil rariuſ.

DE AMICIS INCOGNITIS, NISI PER FAMAM.
DIAL. LI. GAV.

Fama præſens, abſentes mihi peperit amicos. R. Eſt id quidem aliquando uisum, ut non ſolū incognitos, ſed hoſtes quoq; fama faciat amicos. Fecit Maſaniſſam Scipioni, ut qui in omni Carthagenſium equitatu primus eſſe conſueuerat, in omni Romanorum equitatu aduerſus Carthaginem primus eſſet, neq; hoſtes tantū proprios, ſed prædones, qui publici omnium mortalium hoſtes ſunt. Eidem illi famæ ſplendor attraxit, qui Linterni ad eum in exilio habitantem facto agmine uenientes, ſic, ut primo aſpectu terribiles uiderētur, ubi ſe ſuſpectos intellexerunt, politis minis atq; armis, & diſſiſſis ſatellitib. inſuetam manſuetudinem induti, ſoli prædonum principes acceſſerunt, cumq; cetū numen aliquod, domumq; eius, ut templum deuotiſſimum uenerati, dextra illa uictoria multis oculis fatigata, affixisq; muneribus domus in limine, qualia deorum aris aſſigimus tunc erat, quaſi ingenti lucro aucti, quod uirum illum conſpexiſſent, & tanquam coſeſti uifiſione alacres abierunt. Hoc illi uni contigit, quære alium, ubi eum, quaſo reperies? Ut tamen alijs accidat, & nominis claritas abſentem conciliet amicum: multum enim in rebus, non inſictor, poteſt fama. Nunquid tamen non uerendum erit, ne quod ait quidam: *Miſui præſentia famam*. quā multi quos abſentes ſtupuerunt, coram poſitos contempſerunt. Tenebre eſt iuditū humanū, facile flecti. G. Fama mihi amicos trās alpes, & trās maria quaſiuit. R. Veſtra ferè omnia triuola atq; inania ſunt, nam quis uſus, aut quis fructus fuerit illius, à quo nec uſus, nec uidēdus, quem uē nec uideris, nec uſurus unquam ſis. Vitia ueſtra præſentes quoq; amicitias inutiles faciunt, & inſidas, quamuis non ſint illæ quidem, ſed dicantur amicitia. Quid nunc igitur de his tuis amicitijs ſperes? uide, *Obſequium amicos parere*, ait Comicus, imò herclē ueri amici, uix multis obſequijs pariuntur: tu credis amicum paucis, fortè, & ne tuis quidem uerbis, quaſiuiſſe bonæ ſpei es. G. Fama ab extremo terræ mihi attulit amicum. R. Fama contraria illum tibi auferet, eoq; facilius, quò patentiores malis, quàm bonis relatiuis aures ſunt. G. Fama mihi bonum peperit amicum. R. Vnde ſcis, quam bonus ſit, quem nunquam uideris, rogo, cum illi ipſi quos quotidie uides, atq; alloqueris, quales ſint tanto in tempore nondum ſcias. Sæpe uos credulitas ueſtra circumuenit, libenter creditis, quod optatis, multum fidei famæ tribuitis mendaci, ſperas eius animum uidere: cuius nunquam frontem uideris, cum ſint inter notiſſimos quoq; tot pectorum diuerſoria, tot latebræ. Difficile eſt enim amicum, niſi in magna aduerſitate cognoscere, operoſius eſt illum noſcere, quàm quærere. Vna ſæpe hora, paucis uerbis quaritur, qui uix multis annis, atq; experimentis agnoſcitur. Voco autem amicum ut uulguſ: uerus enim non antè quaeritur, quàm probetur. Nec amicum probant aliorum uerba, certè nec propria, ſed experta charitas, fides. G. Amicum mihi de longinquo fecit fama. R. De te aliquid mentiēdo quiſpiam tibi amicum dedit de te uera loquēdo, uel forſitan mentiēdo, itidem tibi, hunc ipſum alter eripiet. Quibus uſi ſunt, creſcuntq; omnia, eiſdem facile reſoluntur, & natura uult, ut citò aucta, citò deſinant:

DE AMICO ET FIDELI. DIAL. LII. GAV.

Amicum unum fidum, & expertum habeo. R. Sæpe experiēdo ueſtrum errat acumen, & dum uoſ ipſos peritiſſimos iudicatis, in hoc ipſo, ac perinde cæterarum rerum in eſtimatione fallimini. G. Scio ego, non eſtimo amicum mihi eſſe fideliffimum. R. Et quot putas idem credentes, imò ut ſibi uidebantur, & ſcientes, cum ad arctiſſimum uentum eſſet examen, ſeſe luſos, inuenerunt? Vnde uerò tot quotidie de amicis prodeunt quærelæ, niſi, quia quos fidiffimos habebatis, inueniſtis inſidoſ? Nullus re tam difficilis, quam humani animi coniectura, extimatioq; eſt. G. Nihil conſicio, extimo, ut dixi, ſed ſcio amicum ueriſſimum me habere. R. Habes rem aut optimam, aut peſſimum errorem. G. Nullum rei huius errorem habeo, ſed amicum multis, ac magnis expertum

peritum casibus. R. Habes ergo rem dulcissimam, sanctissimamq̃, qua una post uirtutem, solam nihil homini melius in hac uita, seu natura, seu casus aliquis, seu labor, ac studium dedit. Dulces fateor parentes, dulces filij, dulces fratres, possunt tamen amarescere, nec parentes ideo, nec fratres quidem desierunt esse, nec filij cum dulces esse desierint: at amicus solus dum sit uerus, dulcis & charus esse non desinit. Chari, inquam, sunt parentes, non ne autem Iupiter Saturnum regno patrem expulit? Nicomedes Prusiam Bithyniæ regem, suum patrem, consilia licet necandi filij agitantem, uita priuauit? & Ptolemæus hinc Philopater dictus, patre ac matre insuper, & fratre occisis, ad ultimum & uxore Eurydice interfecta, regnum Aegypti scortorum sic rexit arbitrio, ut nihil in regno proprium haberet præter nudum, & inane regis nomen. Non ne & Orestes Clytemnestram matrem, Agrippinam Nero, Antipater Thessalonien interfecit? Chari filij: Non ne Theseus Hippolytum, castissimum, Philippus rex Macedoniæ Demetrium filium adolescentem optimum, iussit occidi. Non ne & Ptolemæus alter, aduersum pietatis nomen, & ipse quoq̃ fidissimus rex Aegypti, duos? Et Herodes rex Iudææ unum, & Constantinus Romanorum imperator unum quoque Crispum filium interemit? Nonne Maleus dux Carthaginensium, Carthalonem filium crucifixit? quin & matres quarum amor hinc intensior, hinc mitior sexus, in filios seuerierunt. Nota omnibus Medæa, quid Laodiciæ, Cappadociæq̃ regina, quæ regnandi cupidine filios quinque mactauit. Chari (inquam) parentes. Repeto enim chari filij, chari fratres, at ut uno exemplo omnis claudatur impietas, Phraates rex Partorum omnium regum scelestissimus, omniumq̃ mortalium regnandi non cupiditate, sed rabie, furisq̃ actus, Orodem senem & afflictum patrem: ad hæc & triginta fratres suos, dicti regis filios, suumq̃ insuper filium occidit, ne quis superesset in Parthia, qui regnaret. Sed uetusta hæc. Nunquid non & recentiore memoria inter patrem, & filium de regno in Britannia certatum audiuius? & nudius tertius inter fratres in Hispania decertari uidimus? quanquam talium odiorum, & maxime fratrum crebra adeo, & noua, & uetera sint exempla, ut penè laboriosius sit exquirere, qui amici fratres fuerint, quam qui hostes: utrunq̃ postponimus. Remedia enim nunc non exempla colligimus, quid præterea? an non chari coniuges, charæ uxores? sed interrogabis Agamemnonem, ac Deiphobum, & de uestris Claudium Cæsarem, ac minorem percunctaberis Africani: hi tibi, quam chari fuerint uxoribus suis dicent. Contrà uerò Octauiam sciscitare, & Arfinoë, quid illa de Nerone suo, hæc de suo sentiat Ptolemæo. Illa de adoptiuo, hæc de naturali fratre, utraq̃ de marito. Illa quidem in seipsa, hæc in filijs experta testabitur. Eminentia ut uides, & clara decerpimus, uulgi, & urbes, & communem uitam hominum his plenam quærimonijs præterimus, quibus ita se habentibus, cum in omni genere illorum, quæ charissimi uideantur, odijs sæpè latentibus, sæpè etiam manifestis, multa insit amaritudo, sola amicitia odijs uacat, nemo unquam non dicam occidit aut perdidit amicum, sed ne læsit quidem uolens: quamobrem si amicum uerum, qualem prædicas inuenisti, magnas te diuitias inuenisse credito. Illud uide, ne, ut magna pars hominum rebus dedita uilibus, nobiliumq̃ contemptrix, & agris, aut mercibus quam amicitijs, ac uirtutibus colendis intentior, quod optimum nactus es, negligas. Si tantam curam impeditis custodiæ auri, & argenti, atq̃ orientalium lapillorum, quæ sunt terræ feces, & pelagi purgamenta, quanta diligentia amici cultui impendenda est, rei pretiosissimæ ac diuinæ. Ne qua unquam re offensus, ne quo unquam uerbo alienatus effugiat, seruumq̃ audias illud Ecclesiasticum: Sicut qui dimittit auem de manu sua, sic reliquisti proximum tuum, & non eum capies, non illum sequeris, quoniam longè abest: effugit enim, sicut caprea de laqueo, quoniam uulnerata est anima eius, ultra eum non poteris colligare. Proinde ingens bonum habes, ac suaue, operosum tamen ac difficile quæsitum, inquam, operosum & custodia. Magnus thesaurus est amicus, sed magna seruandus cura, magno si pereat, lugendus fletu.

DE DIUITIARVM COPIA. DIAL. LIII. GAV.

Sed abundo opibus. R. Iam non miror, si & amicitijs abundare uisus eras, non est nouum, neq̃ insolitum, locupletum limina, uulgaribus amicitijs, & simulatis obsequijs frequentari. G. Opum magna uis est mihi. R. Anceps, & onerosa sollicitas, & quæ plus inuidiæ sit habitura, quam gaudij. G. Diuitiæ exundantes sunt. R. Non statim ideo exundans quies, exundansq̃ incunditas, uix diutem inuenias, qui non sibi melius fuisse in mediocritate, uel honesta etiam paupertate fateatur. G. Multi mihi accreuerunt diuitiæ. R. Securitas gaudium, tranquillitas decreuere, quæ si cum illis crederent, non amari tantum diuitias paterer, sed hortarer. G. Opes multas habeo. R. Ha-

bes rem quaesitu difficilem, custoditu anxiam, amissu flebilem. G. Magnae mihi diuitiae sunt. R. Sparse si fuerint decrefcent, seruatae, non te diuitem, sed occupatum, non dominum facient, sed custodem. G. Diuitias habeo ingentes. R. Vide ne potius habeare, hoc est, ne non diuitiae tuae sint, sed tu illarum, neque illae tibi seruiant, sed tu ipsis: nam si necis plures multo sunt qui habentur, quam qui habent, multoque crebriores, quos propheticus sermo notat. Viri diuitiarum, quam diuitiae uirore. Sic uos uestra cupiditas, uilitasque animi, de dominis seruos facit, usus quidem pecuniae notus est, ut naturae necessaria comparentur. Pauca simul et exigua, longeque facilia, quicquid excesserit graue est, nec iam diuitiae, sed uincula, sed compedes, nec iam corporis ornamenta, sed impedimenta animi, & sollicitudinum atque formidinum acerui. G. Diuitijs plenus sum. R. Caue ne te rumpant, omnis enim plenitudo quae rit exitum, multis mortem attulere diuitie, requiem ferre omnibus abstulere. G. Opes habeo imensas. R. Bonis moribus rem aduersam, nimiae opes, non modo singulorum hominum, sed populi Romani corruerunt mores, miramque illam, & eximiam fregere uirtutem, qui tam diu clarus, & tam diu iustus, atque integer, quam diu pauper fuit, in aegestate uictor gentium, & quod est gloriosius, uictor sui, domitorque uitiorum, a diuitijs uictus est atque pessundatus. Nota loquor, quid nunc tibi diuitijs sit sperandum, uides. G. Diuitijs affluo. R. Quantum mallem uirtutibus abundares. G. In diuitijs requiesco. R. Consopti estis in uepribus miseri, grauis sopor, qui non sentit aculeos: uenit, ecce, quae uos excitet, & exponat luce clarius, id, quod scriptum est: Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes uiri diuitiarum in manibus suis.

DE INVENTIONE AURIFODINAE. DIAL. LIIII. GAV.

Aurifodinam inueni. R. Haec spes opum multis inopiae, nonnullis exitij causa fuit, dum neglectis omnibus alijs curis, huic uni deditis, & laboris plurimum, & lucri modicum res habuit, dum ad hanc auri cupidinem caelo, & sole derelicto, in tenebris auum agere didicerunt, caeco & noxio ante tempus uapore consumpti. G. Aurifodinam casus obtulit. R. Ut auersus a contemplatione caelestium terrestribus inhies, neque tantummodo humi acliuis, sed sub terra miseris infelicius uiuas, & breuius. G. Aurifodinam ingredior. R. Nero Caesar suprema illa sua nocte terribili & misera, sed sibi debita, ut quoddam specus ingrediens, ignominiosam mortem, & ludibria populi persequentis euaderet, a suis admonitus, negauit uiuum sub terram se iturum: tu nullo metu impelleptis, sed auaritia rapiente, uiuus is sub terram, neque te hinc alnum caeli lumen retinet, illinc atrae telluris horror excludit. Quid mirum, si per omnes terras quaerendae diuitiae hominis fatigantur, quando & sub terra quaesitae, & effossae tartareos exagitant manes? utque ait Naso:

—Itum est in uiscera terrae,

Quasque recondiderat, stygiisque admoueat umbris.

Effodiuntur opes, irritamenta malorum.

G. Aurifodinam inueni. R. Vetus est uerbum, saepe unus leporem mouet, alter caput. Inuenisti praedam quam plurimi concupiscant, unus rapiat, & tu ille forsitan unus non sis. Circum optabilia fit concursus, & periculum est inuenisse unum, quod cupiant multi, nullus partiri uelit. Haec est causa, cur cum Italia, ut ait Plinius, metallorum omnium fertilitate nullis cedat terris, interdictum id uetere consulto patrum, atque occultatum est, ut Italiae parceretur. G. Auriferam terram fodio. R. Labor certus, euentus ambiguus: quid si multum fodias, nihil inuenias? Quid si multum inuenias, sed non tibi? quid si tibi inuenisse peius sit, & nihil inuenisse erat melius? Humano saepe gaudio moeror est proximus. G. In aurifodinam descendi. R. Inter homines quaeri solet, quod inuentum mergat in tartara: tu apud tartarum quaeris, quod te tollat ad superos? G. Aurifodinam reperi. R. Pronum iter ad inferos inuenisti.

DE INVENTIONE THESAURI. DIAL. LV. GAV.

Thesaurum reperi. R. Caue dolos, & insidias fortunae hamis esca praetenditur: uiscus, & laquei blandum aliquid praeseferunt. G. Thesaurum inueni. R. Multis thesauris mors fuit, ut nullum corpori periculum sit, discrimen est ingens anime. Non satiant opes desiderium, imo nec mitigant, sed accendunt, humana cupiditas successibus inardescit, & crescente auro, crescit auri sitis, & quaerendi studium, minuiturque uirtus, quae una mors animae est. G. Thesaurum mihi fors obtulit. R. Pondus infestum, contrariumque modestiae: nil sibi non arrogat, quae repens fortuna beauerit. G. Inscius in thesaurum incidi. R. Tutius forsitan incolubris incidisses, cum enim diuitiae auri,

& ar-

& argenti, uirtutum inopiam afferre soleant: idq; sit omnibus proprium tum præcipuè repentinis, quod alia si sensim nocet, dum & uero aliquid detrahunt indies, & opinionibus falsis robur adijciunt, hæc subitum pariunt stuporem, improuiseq; impetu mentem turbant. G. Thesaurum inuentum, domi abdidi. R. Quod in hac tua læticia summum est, inuenisti grauem, & inutilem terræ fæcem, pudeat cœlestis naturæ animū his attolli. G. Thesaurus in speratus obigit repente. R. Hunc mansurum credis, & repente desinet? Quæcunq; fere citò crescunt, citò occidunt. Subitæ opes, quasi fœlicitas somniantis.

DE FOENORE. DIAL. LVI. GAV.

Pecuniam in tuto fœnore posui. R. Est, & qui benè inuentis malè utitur, & qui malè inuentis peius & pessimè, tu pecuniam inuenisti, non ut diues fieres, sed ut malus, non tam malus, ut auguror futurus, ni pecuniam inuenisses. Sunt enim qui successibus nequiores fiunt, non Dei munus agnoscentes, neq; illi saltem, similes, de quo scriptum est. Confitebitur tibi cum benefeceris ei: sed opertum sibi cœlitus nequitia semitam extimâtes: Inuenisti ergo pecuniā, qua dedecus mercareris, & exanime metallū, animæ tuæ sarcinā faceres infœlix. G. Fœnus benè posui. R. Malum non benè poni dixeris, sed deponi, siquidem malum pondus excuteris, benè erit, alioquin ubicunque posueris, dum ad te pertineat, malum esset non desinet. G. Fœnus optimum benè collocaui. R. Quomodo benè collocetur malum, uideris, sanè quantò opimius malum, tantò & peius. Notum illud Dauidicum. Prodiit, quasi ex adipe iniquitas eorum. Quantò ergo ditior fœnerator, tantò & nequior, tantò maior auaritia, maior impietas. G. Fœnori studeo. R. An nulla artium erat cui melius studeres? an erant multæ, sed huic aptius erat ingenium? an quid rei est, ut huic uni studio animū applicares: quo nescio, an illud usquam fœditus inuenire poteris, aut uisus, aut tã miser prius, & delecti animi, tãq; inertis indicium? Tot undique patent artes, tot uiuendi uitæ, pessimam omnium elegisti, quod quietior uita est sedere, scilicet, & numerare dies, ac uelocissimi finem mensis expectare, non intelligens tibi quoq; horas, diesq; & menses, & annos currere, & ut nexis tuis, sic & tibi terminum instare, sic inquam illis ut tibi, sic tibi, ut naturæ debitum soluas turpiter parta destituens, & incertus. Extorquens ergo à pauperibus, quò ignotos dites, & futuri semper metuens iudicii, & obfœnæ interim non dominus, sed custos pauidus rapinæ, fame pressus, & infamia. Mirarer in urbibus politicis huic flagitio locum esse, nisi esset & reliquis. Itaq; cùm paulò ante hoc tempus, fœderatores, ut leprosi à consortio, hominum segregati agerent, nec tantum ad eos nullus accederet, nisi egenus, sed etiam, ut malè olentes, atque contagiosi ab obujs uitarentur, nunc iam non modò cum populo, sed cum principibus conuersantur, & matrimonia contrahunt, & dignitates adipiscuntur. Tanta est uis auri, imò quidem quod pro monstro audias, ipsi, quos Deus omnipotens malè perdat, principes fœnerantur, tam leuis animæ, famæq; iactura, tam suauis undecunq; qualitatæ pecuniæ odor est. G. Fœnerari iuuat. R. Turpis delectatio & misera. G. Fœnerari solitus sum. R. Si Catoni credimus, hominem occidisti. G. Fœnerator sum, artificium aliud non didici. R. Hic auaritiæ clypeus, hæc causa pretenditur. Quòd si discere uolenti quoq; difficile est, quid discat inuitus. G. Semper fœnerabor. R. Semper igitur miser eris, semper cupidus, semper inops.

DE AGRO FERTILI, ET EXCVLTO. DIAL. LVII. GAV.

Fertilis ager est mihi. R. Vim fœcundatoris intellige, donisq; cœlestibus sic utere, ne displiceas largienti, quod ita demum ritè facies, si & sobrietatem, & modestiam fertilitas non excludet, & ubertas in partem egeni ueniet, atq; amici. Nil soli dulce, nil lapidum. G. Agrum fertilem exquisitissimè colo. R. Non homo terræ, sed terra homini, seruire debuerat, hominū culpis effectū est, ne terra possessioni suo sine labore respondeat. Inculta meissem horridam, lappas, & tribulos paritura. Hanc ferro sollicitare, mirisq; blanditijs mollire, mortalis coëgit indigentia. Hinc agriculturæ fluxit initium, sanctissimæ & innocentissimæ quondā uitæ, nūc uni ex multis, & præco labori, & nouis uitijs obnoxie, postquā nihil inuidiæ, atq; auaritiæ, inaccessum, rusticas etiā casus urbana piacula peruasere. Certè ultimos hominum rusticos malos fuisse conuenit. Vnde illud Poëticum:

Extrema per illis iustitia excedens terris uestigia fecit.

Sed uerendum, ne qui mali fuerant nouissimi, primi sint, ut si unquā esset ad uirtutem reditus, & ad præcos mores, in hoc quoque sint ultimi. Nunc ad ipsam agriculturæ artem redeo, quæ magnis olim tractata uiris, atq; ingenijs in pretio fuit, in qua ut multis in rebus, altum locum Cato Censorius tenet, de quo cum uerissimè scriptum sit: optimus senator,

D 3 optimus

optimus orator, optimus imperator, tandem laudis, ad cumulum illud est additum, sine æmulo, siue sine exemplo sui temporis agricola: quem pueret igitur cum Catone terram colere, quis omnino sibi turpe aliquid duceret, quod pulchrum, ille sibi duxisset, qui præter corporis, atq; animi uirtutes, rerumq; gestarum gloriam etiam de Hispania triumphasset. Quis sollicitare atq; hortari boues erubesceret, quos in sulcum urgeret illa uox quæ tot magnos exercitus in prælium accendisset, tot ancipites causas disertissime perorasset? quis rastrium, atq; aratrum fastidiret, quod illa triūphalis, ac philosophica manus attingeret? quæ insignes de tot hostibus uictorias peperisset, tot de rebus optimis præclaros libros scripsisset, uue ad philosophiam, siue ad historiam, siue ad usum uitæ spectantibus, quales sunt, quos, de hoc ipso, quod nunc loquimur, scripsit. Primus equidem uos colendi auri præcepta collegit in formam artis, ac redegit in literas, secutiq; illum multi alij, quorum quidē humile illud, ac depressum artificium, nobilissimis atque altissimis uersibus extulerunt, quos tunc memorans, nec humanæ immemor necessitatis agriculturæ certe non improbo. Nunquam tamen aut scriptorum claritas, aut inopiæ metus coget, ut liberalibus, & honestis artibus præferendam censeam, nec æquandam quidem: quamuis enim eosdem duces simul illustres, & agricolas primum illud imperij tempus habuerit, mutata iam spatio res est: neque ut fragilior nunc natura est, ad res tam uarias ingenia uestra sufficiunt. Hac ætate igitur excellentibus uiris agriculturæ operam dare nō pro arte, uel negotio, sed pro ocio, & curarum alternatione permiserim, utq; interdum teneros ramos, pubescentibus gemmis inferere, luxuriantia folia curua falce compescere, lasciuos palmites prolis in spem scrobibus cauis infodere, sitientibus pratis quæruolos riuos, prono calle deuertere. Illos si nam sic fodere pertinaciter, atq; arare, totoq; animo incumbere terris, nisi necessitas cogat, indecorum atq; indecens docto, fortiq; uiro arbitror, cui nobilioris exercitij deesse materia uix possit. Natura parens optima, dum multas mortalibus artes daret, ipsa etiam distinxit ingenia, ut cui quisq; erit aptissimus, illi insistat. Videbis aliquem, qui mediocri ingenio tam iolesceret, aut arua sulcet, aut maria, ut hac in re cuiusuis acumen philosophi nulla sibi conferri possit industria: stultum & inglorium fuerit cum alio, non in tua, sed illius arte contendere, ubi toto maior uertice, minor appareas, & uictor in maximis multis, ac paruis in rebus facile uinci queas. G. Ager hac mihi æstate perfertilis fuit. R. Proximam operire, præsens sæpè fertilitas, uenturæ sterilitatis arrha est. Rara quidem sine intermissione prosperitas. G. Diligenter agrum colui. R. Benè, si nil melius quod faceres fuit. G. Colui uineam exquilitè. R. Latam cum illa fortè uindemiam pactus, an & cum pruinā, aut etiam cum grandine pepigisti. G. Solito largiūs aruum seui. R. Plures pasces grues rure, plures domi mures, uolucrum hospes, ac uermium, lolij excusor, aræ compactor, horrei architectus, metentium seruus, ac terentium. G. Seui agrum largiter. R. Esto in spe bona metes quod seuisisti, triticum atq; sollicitudinem, nisi illud est uerius, quod triticum plurimorum, sed anxietas tua est, & ut propriè dixerim, ager ipse est animus, cultus intentio, semen cura, messis labor, hanc uberrimam percipies. G. Rus optimè colui. R. Dicam quod mireris. Illi ipsi antiqui agricolæ, uiri fortes, quibus gloriæ fuit agricultura, colendum benè censuerunt, sed non optimè: incredibile primo forsan auditur: at experientia probatione uerissimum, uix enim fertilitas sumptum æquat, estq; apud ipsos ueteres, hominis atq; agri comparatio non inepta, ut uterq; si sumptuosus fuerit, quamuis & quæstuosus, reliqui nihil, aut modicum sit, neutrum magni igitur existimandum. G. Summo studio terram colo. R. Tete mallet coleres, sed terreitre animal, terrā amas, nec multum cum tu ilam, quam nūc percolis impinguabis. Cole agrorum, atq; arborum quantum uis, neq; multos terræ pedes ad ultimum occupabis: neq; ut ait Flaccus.

—harum quas colis arborum

Te præter inuictas cupressos

Villa breuem dominum sequetur.

DE VIRIDARIIS. DIAL. ÉVIII. CAV.

AMcena mihi sunt uiridaria. R. Habent hæc interdum fateor honestæ aliquid uoluptatis, nonnunquam etiam inhonestæ. Acq; igitur studiosos, ac uoluptuosos uideas, umbrosis secessibus delectari. Nam & ingenium locus excitat, & ad pœnitentiam quosdam, alios ad incontinentiam, & lasciuiam exhortatur: nec de nihilo est, quod summus Orator dum infesto reo adulterium obijceret, amœna in quibus id commissum esset loca descripsit, quasi ad flagitium stimulos. Non locis ergo, sed animo gaudendū est, si talis obigit, qui benè locis omnib; uti nōrit. G. Secretis uretis affluo. R. Secre-

tum

tum Tyberij uiretum, & secessum Capræ quis ignoret? pudet, pigetq; exequi, quæ itidem omnibus nota sunt, ille senex hircinus, loca ipsa leposita, quibus probris infecerit, quanto autem gloriosius arido in rure exul Scipio Aphricanus uixerat, quam suis in uoluptatibus princeps ille Romanus? Repeto igitur, non in locis, neq; ullis præter animum in rebus habitat omnis uestra felicitas, unde & qui solitariam uitam, recessusq; abditos laudauerunt, sic intelligi uoluerunt, si his animus ut sciret, & non aliter: proinde quem tu de uiretis tuis fructum colliges expectandum erit: at tum demum quid pronunciem uideto, nam si locis tantum gloriaris, quæ tua nudius tertius non erant, & tua forsitan cras non erunt, ac si ritè consideres: tua etiã nunc nō sunt, alieno proculdubio gloriaris, quis hic gloriæ tuæ locus? quid ad te si gelidæ per æstatem alpes, si Olympus nubibus altior, si ramosus ac frondifer Apenninus? quid si lucidus Ticinus, si amœnus Athesis? si sonorus Sorga? Hæ si laudes sunt certè, non sunt hominum, sed locorum, tuum sit expedit quo lauderis. G. Decoris spatior uiretis. R. Refert quæ nam curæ interim tuo in pectore spaciuntur. Nam quid iuuat, arcula in eburnea, unguenta olida condidisse? quid pulchris in locis turpem animum? quot in rupibus horidis sanctissimi floruerunt uiri? quot in pratis uirentibus turpes adulteri marcuerunt? adde, quod non animis solum, sed corporibus, uiteq; hominum, interdum loca huiusmodi nocuisse compertum est, non tantum haustu aëris immodico, sed ferro etiam, occultoq; impetu. Quis non legit apud Curtium amœnissimos nemorum recessus, & uireta illa Medorum manu confita, regum ac satraparum curam & præcipuam, ut perhibent uoluptatem. Atqui in illis iussu ebrij, ac uesani Regis adolescentis, interfectus est Parmenio clarus senex, & ni fallor, Macedonum primus ducum. Quis non nouit Caietam litoris flexum illum, quo nullus sub coelo pulchrior, nullus amœnior, illic iussu remulenti, & crudelis Antonij occisus est Cicero, & poterat utcumq; tanto uiro locus conuenire, ut postquam scilicet Romæ mori fato uetitum erat, florido in rure moreretur, florentissimus oratorum, uirq; optimus, sed & modus, & auctor mortis prorsus indignus fuit. Spaciabatur illis fortè tunc in locis Cicero, urbanas fugiens procellas, & uel ad philosophiam, uitæq; cultum suo more noui aliquid cogitabat: uel Rempub. miseratus, de statu patriæ conceptum dolorem animi, oculorum oblectatione leniebat, quando ab illo omnis hoste uirtutis, immisi carnifices talem uirum abstulerunt mundo, qualem ut auguror, secula nulla restituerit. Sic est igit, loca delectabilia sæpè insidijs opportuna sunt, dum licetius ibi, laxiusq; degitur, auersisq; magis sensibus à circumspeditione periculi. Nam & laqueo densis in syluis feræ, & uisco uolucres facilius in ramis uiridibus capiuntur. G. Lætus in uiridarijs, & curarum uacuis dego. R. Lætitia, curarumq; uacuitas cautioni semper aduersa est: Dum sua nempe quisq; pericula, dum communem humani generis statum omnes acriter cogitant, uix aut lētus ualde, aut curarum uacuis quisquam uiuet, neq; locorum species, neq; opum spes obliuionem attulerit impendentium malorum. G. Libenter in uiridarijs meis uersor. R. Non herclè libentiùs, quàm apri, & ursi, non refert autem ubi sis, sed quid ibi agas. Nunquam te locus nobilitauerit, sed tu locum, neque id aliter quàm præclarum ibi, & insigne aliquid moliendo.

DE GREGIBUS ET ARMENTIS. DIAL. DIX. GAV.

GAudeo gregibus & armentis. R. Brutinum gaudium. G. Armentis ac gregibus abundo. R. Belluina prosperitas, quam belluæ peperere. G. Amo greges & armenta. R. In omni amore amantis & amati similitudo suspecta est. G. Armenta, gregesq; amo. R. Amatis omnia, nisi uos inuicem ac uirtutem, quæ in primis erant amanda negligitis, & quæ negligēda diligitis. G. Amo armenta, gregesq;. R. O' miseri rerum uilium amatores, oloresq; nobilium, amatis quæ nec se amari sentiunt, nec amantibus inuicem reddunt. Cum interea nec uos uicem reddatis amantibus, totumq; hoc malum facit auaritia, ut non modò seruum ingenuo, sed pecus homini præferendum existimetis. G. Armentorum, gregumq; ingens copia est. R. Si per te ipsum illos paue-
ris, quid nisi occupatissimus pastor eris. Officium uile, laudatum licet à multis ante alios à Catullo Veronenis: si non tu pastor, sed pastorum seruus, pastorumq; dolis expositus. Nunc uicinus obtulerit, nunc præcipitium, nunc morbus, nunc abactor, quotidie demum aliquid fingendum, unde damnum tibi, dolorq;, & illusio. Magna uerò pars mali fuerit illusor ludis. G. Armentis ac gregibus diues sum. R. Laudatæ diuitiæ, sed incertæ, & casibus multis obnoxium, fraudibus, rapinis, pestibus, quæ tam crebræ, tamq; ualidæ sunt, ut sæpè totos greges, totaq; lacerent armenta. Nota pestis, quam Lucretius, quamq; illustri sequens Maro descripsit. Et quàm multas putas famosas minùs, scriptorum penuria, sed

D 4 damno-

damnosas aequet. G. Diues sum gregibus & armentis. R. Vagæ patentēsq; diuitiæ, quæ non dicam, arcula, ut aurum, ut gemmæ, sed ne domo licet amplissima claudi possint, tam nec à feruis, nec à furibus, nec à feris atrocibus tutus es, omnibus in tuas diuitias datum ius. G. Gregibus & armentis gaudeo. R. Gaudes semel, doliturus millies, nullus dies sine rumoribus mœstus ibit, nunc irruerint Sabæi, tulerintq; omnia, nec non pueros gladio percusserint, ut pecuoso illi quondam nunciatum feni est, nunc bos cornu fregerit, nunc crus equus, nunc uagantem lupus agnum, nunc infectum gregem mors inuasit, non sat miseri uestris malis, & mortalitate propria uis estis, nisi mortes quoque brutorum animalium legeretis.

DE ELEPHANTIBVS ET CAMELIS. DIAL. LX. GAV.

Sunt mihi elephantes. R. Cui quæso usus, pacis ne, an belli? his duo illi notissimi hostes Italiae Pyrrhus, & Hannibal, quibus Romanas dum turbare acies sperant, suas turbauere. Animal graue prorsus, & enorme, quodq; ut ex historijs nostri, sæpe suis exitio fuit: aspectu mirum, & mole, & specie, & odore, & fridore terribile, effectum autem inutile, procuratione difficile. G. Est mihi ingens elephas. R. Fuerunt olim in Italia elephantes, non uenatu quæsitum quidem, sed ab hostibus capti, & in triumpho ducti, quicq; prima fronte terruerunt equos Italos, uictores in capitalium secuti, erepti autem Pyrrho: Carthaginensibus uero non erepti tantum, sed etiam interdicti. Sic enim in conditionibus pacis, quam uicti petierant nominatim cautum, ut & quos haberent domitos traderent, & alios non domarent, ita sensum obsoleuit usus elephantium, non solum in Italia, ubi longè aduentæ, uicq; adiecti erant, sed in Africâ etiam, & Aegypto, quæ illorum sunt uiciniores origini. Itaq; & in Italia auorum memoria, unicum Federico Romanorum principi fuisse, & nunc Aegypto tyranno, non nisi unicum esse fama est: Vtrumq; uero ad spectaculum potius quam ad usum. Sic in India, atq; Aethyopia exterarum tædio gentium liberari, Syluas patrias incolunt elephantes. Tu quis es, qui elephante gloriari uideris: Alter ne Hannibal, qui uno uetus elephante, unoq; fretus oculo, Italiam fatigauit? Ego hanc belluam & si humani amulam intellectus, ab auctoribus proditam, & moribus miris insignem, habendo tamen inutilem, & ineptam, & Regiæ potius luxuriæ, quam fortunæ habilem dico, quæ domum impleat, horreum exhauriat. G. At Camelos habeo. R. Vna est penè ratio utrorumq;, nisi quod elephas turribus, camelus sarcinis ferendis idoneus, eoq; utilior, aptiorq;, si consilium petis, utere belluis, quas his ubi uitam agis mundi partibus genuit natura parens prudentissima, quæ & belluas, & alia suis quæq; climatibus aptior distribuit. G. Camelum habeo. R. Triamillia habuit, & amisit lob, & morbi, & raptores, & infecta pascua, & ruina, & mille casus uestra undiq; armenta circumsident. Campi, & colles, & mœnia perduntur absidue, quid his facias, quæ non stant? Bona uestra ferè omnia in perpetuo motu sunt, & quam insita uirtute animi deberetis famam quætere, peregrinorum animantium nouitate sectamini.

DE SIMIIS ET LUDICRIS ANIMALIBVS. DIAL. LXI. GAV.

Simia delectabilis est mihi. R. Fœdum animal aspectu, triste animal effectu, de quo quid aliud, quam tædium speres? quicquid domi reperit, aut corrumpet, aut sparget. Si his atq; huiusmodi delectaris, utiq; delectabilis simia tua est. Monstruosam belluam uocat Cicero, nec minus aliquid mirum dicit, quam urnam sortium euertisse, idq; pro ostento Græcorum in historijs scriptum esse, iure optimo doctissimus uir irridet, cum uerè mirum potius uideri debeat, si non omnia uertat, ac dissipet. G. Ludicris animantibus abundo. R. Turpe simul, & ludicrum esse aliquid non potest, quis enim turpitudine ludus est: quinimò ab omni, quod oculos, auresq;, & nares, & animum afficiat, fugiendum est, corrupti gustus est, amara diligere. Sed hic uester est mos, turpibus delectari, neque uerò turpia, & inepta tantum animalia, sed quo nihil est fœdus. Obscenos etiam homines, linguaq; & moribus odiosos, in delictis habetis. Et ad summam, quantum quidque deformius, tantò uobis acceptius, chariusq;, hæc in rebus omnibus uniformis est regula, hic amor, hæc indoles, hoc studium, hæc uestri iudicii laus est.

DE PAVO.

DE PAVONIBVS, PVLLIS, GALLINIS, APIBVS, ET COLUMBIS.
DIAL. LXII. GAV.

Pavonibus affluo. R. Ex illorum caudis argi oculis, reperisse consilium fuerit, ne pedibus noceat, notissima regularum pestis. G. Paviones multos habeo. R. Aueni uisul pulchram non inficior, atq; amcenam, sed hec uoluptas oculorum multo aurium tædio pensanda est, quibus contra illum tartareæ uocis horrorem, uel fura, uel Vlyssæ piceis auxilio opus sit, ut ileam omni petus tædio, uicinorum odium, ac lamenta: uos uero domo imperiose, & nihil intentatum relinquenti gulæ pareatis, nec aliena; nec uestra incommoda cogitatis, obliui hanc uiris olim fortissimis sollicitudinem non fuisse, quando in tacti pisces, & feræ, & uolucres tutæ erant, & præter pennas nil in patrone placeat, ut Naso ait: Neq; nunc sane, quid in hac aue tantopere placeat inuenio, præter nobilitatem carnum, quæ non putrescere dicuntur, longum etiam in tempus si seruentur, quod & tibi licitum experiri, & expertum se asserit Augustinus. Ita uestram famem, nisi adit ambitio, nec cibis satiat, nec uoluptas. Patonem certè cibi gratia Romæ primus occidisse fertur Hortensius orator, uir eloquio clarus, moribus delicatus, & mollis ut foemina, sed qui morum plurimos, eloquijs autem raros habet imitatores. G. Pullos nutrio. R. Impedimentum domui, elscam uulpibus, aræ suffosiores, quorum ungulis, & puluerem solum semper, & nunquam superficies æqua sit. G. Gallinarum magnus est numerus. R. Ut cessent tædia, penè par fructus, & impensa erit, magno pretio, longisq; clangoribus exiguum ouum constat. G. Sed abundo apibus. R. Non mortalis modo, sed uolatilis, & fugitiua felicitas tua est. G. Aluearia multa sunt mihi. R. Non minus in quolibet, quam uel in magna urbe negotijs, uel in castris strepitus est, nunc examina fugient, nunc pugnabunt reges, nunc tinnitu aris, nunc iactu pulueris rex egebit ut salua sit, sæpè omnia expertus, nil profeceris, qui cum ditior esse credideris, nudus sis: proinde si seruandi studium cum melle cõtuleris, uel amarum uoces. G. Sed columbis affluo. R. Atqui apum in thalamis filetur per noctem, ut Virgilius ait, in columbario autem nūquam, uix est animal inquietius columbo. G. Plena mihi sunt columbaria. R. Sunt qui litigent, & qui gemant, qui diebus domini fœdent, noctibus somnum frangant: en magni gaudij materia:

DE PISCINIS. DIAL. LXIII. GAV.

Piscinas mihi destruxisse gaudeo. R. Non puto felicitius extruxeris, quam Salomon, cum te ergo conuerteris ad uniuersa opera, quæ fecerint manus tuæ, & ad labores in quibus frustra sudaueris, uidebis in omnibus uanitatem, & afflictionem animi, ut unde gaudius fueris fortasse doleas, iacturam existimans, & temporis, & impensæ. G. Feci mihi piscinas. R. Non satis est gulæ omnes terras lustrare, atque etiam tentantur, & in regno suo piscibus carcer erigitur. G. Piscinas impleui. R. Libertatem piscibus abstulisti, ac naturæ domum, quosq; illa sanos fecerat, ægrotare docuisti. G. Coëgi aquas in piscina. R. Vim aquis intulisse in Iulio Cæsare tanto illo quidem uiro, notatum, & superbitæ datum uides: quid te igitur speres? G. Piscis in uiuario conclusi. R. Pennatas uolucres uinculis, & imperio coërcetis, quid mirum si pigris quoque piscibus imperatis omnia prorsus in uestra potestate, & uestris subiecta sunt pedibus, laboriosi & cupidi mortales, præter unum animum quem regere, & frenare uel nō potestis, uel quod est uerius, non curatis. Itaque uagus, & indomitus ille uos agitat, & in omne uanitatum genus ac scelerum impellit, qui si uobis, imò si rationi subditus, atq; obediens esset, ad meliorem finem, rectori calle uos duceret, præstaretq; ut multa quæ cupitis sperneretis. G. Pisces inclusos in piscinis habeo. R. Cum omnia subdita sint uobis, uide quàm decorum sit, esse uos subditos uoluptati, rei omnium uilissimæ, rerum nobilissimos omnium, quæ sub cœlo sunt. Sed sic est: omnibus imperare uultis, ut libidini seruitatis, neque uerò nouus hic error, nec plebeius, sed antiquus & illustrium. Piscinas ac uiuaria ostrearum, primus instituit Sergius. Orata Baiano in littore: sub idem tempus reliquorum piscium uiuaria incepit Licinius Murena, utq; cognomen, seu illud agnomen à pisce sortitus: en præclara agnominum causa, quod ille scilicet oratam appetijt, hic murenam. (Et qui Aphricani, & Macedonici titulos mereantur) & forsitan non curarum minus hi suis in piscibus capiendis, & condiendis, inq; suis uiuarijs extruendis susceperant: quàm Scipio, & Paulus in liberanda, atque oranda patria, suisq; uictorijs, ac triumphis. Ita penitus uerum sit, quod quidam dicunt, quantitate curas hominum penè pares, qualitate uerò longè impares. Atque ut mala semper exempla, imitatorum turbis affluunt, secuti sunt Licinium

D 5 hunc

hunc nobles uiri Philippus, Hortensius, ac Lucullus, uir alioquin memorabilis, qui uiuario simplici non contentus, illic propè Neapolim montè scindi fecit, non minori sumptu, quàm quo sibi aliam erexerat, requiem captis piscibus meditatus, fluctus equoreo scillegrupis claustris, instar tranquilli portus immisso. Quam ob rem Magnus Pompeius, ut qui non uiuaria, sed imperia cogitaret, haud illepidè hunc Lucillum Xerxen togatum, hoc est, montium efflorem nuncupabat. Quid de alijs? Murenarum uiuaria primus fecit Curus quidam, nescio quis, nam cum omnibus murenis suis adhuc malè noscitur, quarum illa copia tanta fuit, ut earum sex millibus triumphalem cœnam lulij Cæsaris adornaret. Vt hic quoq; suos imitatores habuit, nominatim Hortensium oratorem, de quo supra diximus, uirum qui nūquam molli defuit exemplo. Ita uestra literæ, sæpè nihil detrahunt insanix, nonnunquam uerò, quod mireris adiciunt, dum licere sibi omnia existimant, qui literas didicerunt, & multa sibi arrogant, quæ sine literis non auderent. Et hic ergo uiuarium habuisse dicitur baiani tractus in littore, ibiq; inter ceteros pisces sic murenam unam dilexisse, ut extinctam luxerit. En amor egregius, en docto grauiq; uiro dignus fletus, qui nec sui temporis bella domestica, nec proscriptiones, ac ciuium mortes fleuisse legitur, nec Cannensem, si suum in tempus incidisset fleturus fuerit ruinam, murenæ obitum fleuit? Tanta hæc leuitas facit, ut iuniori uenia debeatur Antonix, ætas ac sexus excusabiliorem reddit ineptiam, quæ murenam suam tamen non defunctam genuisse, sed uiuentē aureis in auribus spectaculi nouitate contraheret. Fuerit & uiuaria cochlearum, & alix piscium uanitates, atq; in primis lupus Tyberinus, inter duos præcipuè pontes captus. Sed satis multa de alienis erroribus: tu quò plures his implicitos uides, eò diligentius caue, ne similibus impliceris, nec tibi nunc usum piscium, sed nimis magnam curam rerum ignobilium interdicto.

DE AVIARIIS, AVIBVS Q'VE LOQVACIBVS, ET CANORIS.
DIAL. LXIII. GAV.

AVes uarias in auuario conclusi. R. Iam piscium minùs mirer ergastula, sunt & uolucrum, quibus latior, ac liberior patria cœlum erat. Inuenit gula uenationem, inuenit piscationem, inuenit aucupium, nec cæpisse satis est, quas libera natura creauerat, nisi etiam asseruerunt. At quantò erat honestiùs gulam cogere parabilibus, atque facilibus contentari, & syluas feris, maria piscibus, aëremq; uolucris linquere, quàm in his tantum fugiij ponere, quàm si captandis in uirtutibus poneretur, illas pridem: nam minime sunt fugaces, optimo studio quæsitæ, intra animi habitum clausissetis, unde nec efugere possent, nec auferri. G. Auibus auarium impleui. R. Rem nequaquam necessariam, & quæsitum, nec minus custodia difficilem, peruerustam tamen, cuius ante M. CCCC. annos, Romæ auctor fuit, Lælius quidam cognomento Strabo, uir equester, non ille quidem Lælius sapiens habitus, qui si auaria reperisset, nomen sapientix perdidisset. Quædam sunt inuentu, ut uidentur utilia, ac iucunda, quæ tamen ingenia alta dedeceant. Qui piscinas, quæ auaria inuenerunt, quid aliud, quàm gulæ studiū habuerunt, quod uirtutis cultoribus alienum est. G. Inclusi pingues turdos, & turtures. R. Sed non tardos tortores, tot illecebris irritata gula, supplicia exigit stomachi laborantis. An non Satyricum illud audisti:

Pœna tamen præsens cum tu deponis amicum

Turgidus, & crudum pauonem in balnea portas.

De Pauone loquitur. Formosa etenim, & famosa est auis, sed non sola, quæ præcipitem gulam plectat. Gulæ quidem oblectatio, gustus brevis, ipse quoq; mox in nauseam uersurus, ni coërceas. Pœna autem longa cruditas indigestibilis, morbi, sæpè etiam & mors. In nunc turdis pinguibus, ac turturibus gloriare. G. Habeo loquaces coruos ac picas, & psittacos. R. Latatus is Augustus Cæsar, eos magnis emit pretijs, qui uictorem, ac triumphatorem Cæsarem salutarent, cumq; subinde alij, atq; alij ingererentur, satis se saluatorum talium domi habere respondit, ponens illi metam uanitati, nisi coruus ipse nouissimus ioco illo mirabili pluris se, quàm ceteros redimi coëgisset. Et hæc quidem in Saturnalibus leguntur. Quid in naturali uicini nostri Veronenlis historia, Coruus ille tam docilis & futura, ubi impense alebatur, in publicum euolare solitus, & Tiberium Cæsare, Drusumq; & Germanicum nominatim, totum denique Romanorum populum salutare, tanta plebis gratia, tantoq; omnium fauore, ut cum cum uicinus, uel inuidia, uel ira percitus occidisset, ingenti omnium mœrore occisor ipse, ex ea uicinia pulsus primū, deinde etiam à populo interfectus sit: coruus autem operosis exequijs, & solenni funere elatus, ac traditus sepultura. O ineffabilis populorum semper insania, in illa urbe, fletu & sepultum coruum, & eius interfectorem

mineæ dotes aliæ, nobilitas, sensus, opulencia, fœcunditas atq; facundia, famæ integritas, morum candor: Scito tuum limen his immixtam subintraſſe, ſuperbiam, ut ſcripiſſe iure Saryricus uideatur: malle Venuſinam, quam Corneliam Graccorum matrem, Africanæ filiam, paternis triumphis, ac gloria inſolentem. G. Nobile coniugiū, & honeſtum obſigil. R. Quid de ſaltu, ſaſtudioq; aiſ? parū ne fœminei mores noti? diſce ſeruire, diſce pati, diſce charos perdere, uni coniugio uacandum eſt, amicitiarum ſcopulus uxor imperioſa, & uiri affectuum moderatrix. G. Generoſa mihi uxor obuenit. R. Grauis ſarcina, duræ compedes, liberos humeros, atq; olim liberos pedes prement. Durum dictū, durius cogitatu, duriffimumq; perpeſſu, non uniꝝ lucis, ſed totius uitæ hoſpes, forſitanq; hoſtis uacuum præſidijs inuaſit domum. Vnde illam, ut dixi, ueteris repudiij ſpe ſublata, ſola ſcilicet mores excludat. G. Coniugem gratam duxi. R. Erras, illa te duxit, diu nimis ſueras tuus, acceſſit ſponſa domina, carniſex priuignis, æmula focui, familiæ iugum, coquina labor, onus penui, ſumptus arcula, ornamentum aula, diurnum ſpectaculum fenestra, lux nocturna cubiculo. G. Vxor mihi uenit amantiſſima. R. Cum amore ſi neſcis, zelus & ſuſpiciones, & querelæ ſubeunt, immortale duellum domi habes, ipſis ex uoluptatibus, & iocis inimiticij erumpent, nec ad menſam, nec in thalamo tutus eris, nullum tempus litigio uacabit, media nocte pugnabitur. G. Exoptatas nuptias contraxi. R. Cum coniuge nuptias, cum pace diuoriorum. G. Vxor cōtigit cui unice placeo. R. Melius forſitan diſpliceres, non te amando præmeret, atq; attereret, & cogitare, & res tuas agere, & ſomnū carpere ſineret, nunc uxor placens, nil quod tibi placeat præter illam ſperes, totum ſibi te uendicat, nec ſufficies totius. Si quo forte ire uelis, fugere te, fugaq; cauſas fingere, ſi quid agas oblitum fui, ſi quid cogites iratum ſibi, ſi cibo abſtineas ſordere res ſuas tibi, ſi ſomno ceſſeris, externa te Venere feſſum dicet: deniq; ut uxor placetas, tibi atq; alijs inutilis ſis oportet. G. Vxorem habeo, quæ me ardenter amat. R. Melius amaret caſtè, piè & ſobrie, ac uerecundè. Ardens enim amor, quid niſi incendium eſt animæ, qua ardente, quis nam ibi modeltia? quis reuerentiæ coniugali, quis tranquillitati locus, aut quieti? Ardenter te amat uxor, niſi uiciſſim ſe amari ſenſerit tepeſcet, amoremq; odio mutabit, ſin æquandus tibi eſt amor, & tu ardeas neceſſe eſt, unq; deditus ſis amanti, zelotypæ coniugis uir inſomnis, nunc blanditijs, nunc querelis, fictisq; criminibus excitandus, exercendusq; per noctem. Seu licentius oculum deſlexeris, ſeu ridenti lentius arriſeris, ſeu uicinam ſalutaueris, ſeu formā alterius laudaueris, ſeu domum ſeriùs redieris: poſtremò aliquid feceris, aut dixeris, quo ſuſpectus, læſiq; reus ſis amoris, quæ ſi uita dici debet, quæ nam mors dicenda ſit neſcio. Et hæc quidem, de ardenti tuo amore ſententia noſtra eſt. G. Eſt mihi perpetua thori conſors. R. Et ſomni perpetuum exilium, maritalis lecti rarus, ac tenuis ſopor eſt, hinc uoluptas, hinc iurgia, quies nuſquam. G. Habeo uxorem fideliffimam. R. Fuiffe fideles aliquas non nego, uſq; etiam ad mortem, & proſectò homini, qui hoc uitæ genus elegerit, magnæ diuitiæ coniunx bona & fidelis, maior tamen eſt acies aduerſa, nempe etiam illuſtriū, multi dolo coniugum periẽre. Sileo Danaï truces, & cruentas nuptias, & inſamem noctem, miſeramq; tot ſimul iuuenum ſtragem. Non hoc illi quorum ſuprà meminimus grauiſ Agamemnon, non Phryx Deiphœbus neget, non ex ueſtris Africanus minor, non poſtremò recentior Alboinus rex, cuius ab impudica, & ſœua fuſus coniuge, nitidi Atheliſ ripam ſanguis infecit. G. Vxorem nobilem, caſtam, mæſuetā, humilem & obſequioſam, piam, fidam reperi. R. Mirus auceps, cornicem candidam inueniſti. Vix eſt tamen, qui inueniſſe ſe fuſcam putet.

DE VXORE FORMOSA. DIAL. LXVI. GAV.

Formoſa mihi uxor obuenit. R. Difficilem prouinciā naſtus es, uigila, dixi iam, durū cuſtodire, quod à multis appetitur. G. Forma eſt uxoris excellens. R. Sollet forma corporis, ut multa alia paritate gaudere, imparitatem ac diſſimilitudinem aſpernari. Si par igitur tibi forma eſt exerceberis, alioquin contemneris, utrunq; laborioſum. G. Forma coniugis magna eſt. R. Et magna ſuperbia, uix eſt aliquid, quod æquè animum tumefaciat, & extollat. G. Forma uxoris eſt maxima. R. Vide ne caſtiſtas parua ſit, ſcitum eſt illud Satyricum:

Rara adeò eſt concordia formæ atq; pudicitie.

Vt hæc conſtet, morum inſolentiam quis ſerat: & quotidiana ſaſtidia? G. Formoſiſſima eſt uxor. R. Habes domi idolum ſumptuoſiſſimum, operoſum, uidebis indies peregrinos, nouosq; habitus, lauda hinc corporis habitudinem, quam omnia deceant, hinc ingenium inuentricis ad cuncta uerſatile, tum iacturam patrimoniij lucrum uoca. G. Habeo uxorem formoſiſſimā. R. Habes idolum litigioſum inſolens, quod affuſus colas, quod

extra te raptus stupeas, quod adores, unde totus pendeas. Submitte collum iugo, & contentus forma coniugis, curasq; alias, & propriam libertatem procul abijce. Dicebam modo, caue ne quando aliam præter illam laudes, ne quando oculos ab illius fronte diuerteris, ne solito parcius blandiaris, solito minus infanias, quicquid respueris capitale erit, omnis sanitas defectio. Viue deniq; ad uxoris edictum, & nutum dominæ suspensus obserua, mancipium non maritus. Hæc facito, si tanti existimas, aliquandiu formosam thori sociam amplecti, leniq; ad tempus cute gaudere, & candido natos ex utero, tanquam poma nobiliora pulchro de uase suscipere. G. Vxorem habeo formosam. R. Venenum dulce, compedes aureas, splendidam seruitutem. G. Forma delector uxoris. R. Vana, breuiusq; delectatio: nil forma fugacius, & præsertim fœmina: qui uxorem propter formam diligit, citò illam oderit.

DE VXORE FOECUNDA, ET FACUNDA. DIAL. LXVII. GAV.

Fœcunda mihi uxor est. R. Multas tibi curas, multos pariet labores, uxor sterillis unica tantum: at fœcunda quidem sarcina domus est multiplex. Notū est illud Comicum: Vxorem duxi, quam nō ibi miseriam uidi, nati filij, alia cura. G. Non fœcunda tantum uxor, sed facunda est. R. Hinc filij, & nutrices aderūt, hinc sales, & uerba non deerunt, habes cum qua disputes ac declames, & Satyricum nō audisti, ubi ait:

*Non habeat matrona tibi quæ iuncta recumbit,
Dicendi genus, nec curtum sermone rotato,
Torqueat ent' ymema: nec historias sciat omnes.*

Coniugem quærebas, magistrum inuenisti, iamq; aliquid impositum, commune aliquid loqui, sine coniugis censura & irrisione non poteris, frustra q; eiusdem Satyricum illud optaueris:

Solæz isinum liceat fuisse marito.

Inter mundi tædïa, nullum importunius procaci fœmina, & tacere nescia.

DE OPIMA DOTE. DIAL. LXVIII. GAV.

Dote auctus sum opima. R. Et opima tyrannide, malum malo additum. Superbia coniugalis duo stimuli, dos & forma. G. Multum dotata uxor est mihi. R. Multum dotata uxor nihil est importunius, nihil intractabilius, nil sibi non licitum arbitrat, quæ suas opes mariti comparat egeltati, quæ uirum pascit, dominam se putat esse, non sociam. G. Magna dos meum subiit limen. R. Vnde dos ingreditur, inde libertas egreditur, quod bene prouiderat Lycurgus, cuius lege cautum fuit, ut indotatæ nubere, & adiecta ratio, ut uxores eligerentur, non pecuniæ, securiusq; matrimonia sua uiri coërcerent, cum nullis frenis dotis tenerentur. Vtrumq; sapienter: nam & uerè multis in domibus, non uiro uxor, sed pecunia nubit avaritiæ, & est utique magna dos, licentia coniugis, frenum uiri. G. Ingens cum uxore dos obuenit. R. Muta ordinem, imò enim cum ingenti dote uxor subiit, quam libentiùs exclusisses, si sola posset excludi. Planè coniugium obscœnum, ubi non spe prolis ad cubiculum uiri uirgo, sed ad arculam, avaritiæ impulsu, dos concupita deducitur. G. Magnam mihi dotem uxor attulit. R. Dic uerius, magnum pretium libertatis tuæ, quæ si tibi chara esset, ut decuit, nullo eam pretio uendidisses. G. Diuisissima mihi uxor obtigit. R. De moribus nihil narras. Nempe nihil (ut reor) de moribus cogitasti, deq; optimis fœminæ dotibus, fide, uerecundia, castitate, modestia, sunt uobis ista contemptui, & solum in nuptijs uestris attenditur dos, & forma: hæc est avaritia, & libido, pronubæ matrimonijs his condignæ. G. Pecuniosissima est coniunx. R. Vide, an non Themistocleum illud consilium, quo diffinit: malle se uirum pecunia, quam pecuniam uiro indigentem: rectè etiã ad fœminas trahi possit. G. Vxor mihi prædiues est. R. Quanto melius erat, cum inopii requiescere, quam laborare cum superba, melius esurire cum paupercula humili, quam cum insolenti diuite litigare. G. Coniugis dos immensa est. R. Consequens est, ut elatio animi sit immensa, timor autem uiri nullus. Non audebis uitia reprehendere, dum respicias dotem, non præsumes humiliare illam, per quam te memineras superbire, nec fastidia duntaxat ac tædïa, sed probra etiam, & iniurias tolerabis. An fortè non Aurelij Antonij principis meministi, illius, qui philosophi cognomen ob imperium non omisit, qui cum uxoris nosceret adulteria, & amici, ut eam uel occideret, uel saltem dimitteret hortarentur, respondebat: Si uxorem dimittimus, reddamus & dotem: dos autem erat imperium. Vides,

Vides, ut ingentis uiri animum dos frenabat, tuum forsitan non frenabit? *G.* Dos per maxima, infinita, inextimabilis est. *R.* Dos matrimonij oneribus supportandis, non avaritiæ æstibus irritandis, inuenta est: itaq; quò magis illam exaggeras, magis infamas, ut quæ utrinq; mole sua noceat, & hinc dantis impudentiam, hinc cõcupiscentiam accipientis auctura sit. *G.* Est mihi maxima dos uxoris. *R.* Non quanta sit dos, sed qualis sit uxor refert, & in dote ipsa, non quantitas certè, sed qualitas existimanda est, unde scilicet profecta, quibus parta modis multa magnæ dotes, malis artibus sunt quæsitæ. Heliopolitanũ & Punicum morè nosti, quorũ nuptijs non pietate patria, sed stupris, ac dedecore dos cõstabat.

DE GRATIS AMORIBVS. DIAL. LXIX. GAV.

GRatis fruor amoribus. *R.* Gratis insidijs opprimendus. *G.* Gratis uror amoribus. *R.* Benè ais uror: est enim amor latens ignis, gratum uulnus, lapidum uenum, dulcis amaritudo, delectabilis morbus, iucundum supplicium, blanda mors. *G.* Amo, & uicissim amor. *R.* Primum nosci potest, secundum in ambiguo est, nisi forte nocturnum mulierculæ tug murmur, in testimonium trahis. *G.* Amor haud dubiè. *R.* Persuasit, ut uideo, nec magnum persuadere uolentibus: Omnis amans cæcus & credulus. Quod si fidem iuramento amatorio uis inesse scriptum, ab amãte chirographum tenera in glacie, testibus austris in medium profer. Sed ô insane, nihil unquam impudicæ, præsertim credas feminæ, sexus, ardor, leuitas, cõsuetudo mentiendi, fallendi studium, fructusq; fallaciæ, hæc singula, multoq; maxime hæc omnia, quicquid illius ore prodierit, suspectum faciunt. *G.* Amo quod iure animum delectet, & dulciter ardeo. *R.* Credis ex me audire, quod ille magister amorum ait: Vt scilicet ardens gaudeas, & uento tuo nauiges uoluptatis: id quidem non consilij est. Ego uerò, quò suauis arseris, cò cautiùs ex incendio fugiendum consulo, tunc sunt mala periculosissima, cum delectant: sæpè suauitatem hanc durissimus finis exasperat. *G.* Amo, amorq;. *R.* Vt sit ita, quid nisi duplex est nodus, nexus arctior, graue discrimen: meliùs de te sperarem si amares tantùm, nò etiam amareris. Etsi enim facilitatem amoris, atq; difficultatem æquè nociuã quidam dicant, quòd facilitate animus capiatur, cum difficultate contendat, ego tamè ita sentio, nihil ad amandum efficacius, quàm amari, contraq; nihil esse, quod magis ab amando deterreat, quàm scire se non amari, nec amatum iri credere: quamuis id non faciliè creditura sit cæca, & cupida mens amantis, qui unus est ex illo grege, de quo tribitur, quod:

Qui amant ipsi sibi somnis fingunt.

G. Amo ego cum gaudio. *R.* Qui quam malè sibi est non sentit, obtorquit: qui malo suo gaudet, insanit. *G.* Apud me fateor delectabile est amare. *R.* Odiosum mallem ac molestum, quò & fuga mali promptior foret, & propinquior spes salutis, nunc delectatio morbum alit, sanus enim fieri respuit, quem delectat ægrotare. *G.* Vt libet, apud me quidem ingenium est amare. *R.* Vt quisque sapit & loquitur, apud me uerò seruile prorsus & languidum, & quòd fortissimos etiam uiros emolliat, eneruetq;, dicam quòd nemo est qui nesciat, nemo erit qui audiens non miretur, si magnarum rerum recordatio, uel scientibus admiranda est. Nèue omnia sequear, quòd nec necessarium puto, nec possibile, duarũ toto orbe clarissimarum gentium, duos longè præstantissimos duces, ad memoriam reuoca, Iulius Cæsar uictor in Gallijs, in Germania, in Britannia, in Hispanijs, in Italia, in Thessalia, in Aegypto, idemq; mox in Armenia, in Ponto, in Africa, & rursus in Hispania supremo Marte uicturus: in medio tantarum uictoriarum ab amore regio, interim apud Alexandria uictus est. Hannibal apud Ticinum, apud Trebiam, apud Trasimenum, apud Cannas uictor, ac demùm in patria uincendus sua, prius apud Salapiam Apuliæ oppidum, quo inexcusabilior sit, meretricio amore subactus est. Quanta tibi uideatur mali uis, quæ tam duros animos, tam rigida pectora leui frangat in cursu: tam rapidos pedes, tam fortia brachia, fragilibus uinculis liget? Linquo fabulosa, & uetera nimis. In belluas transformatum louem ridiculis, Martem uinculis implicitum duris, nentem pensa digitis Hercule, ad hæc & Leandrum fluctibus, Biblida lachrymis, Prochryn telis uiri, propria cuspide Pyramum, Hyphim laqueo pereuntem. Quodq; est certius atque sonantius, & Græcorum duces de amore certantes, & notis Troiam flammis ardentem, absque his omnibus, & mille similibus, satis duo illi, quos præmisimus ad probandum de quo agitur, uel magnitudine nominum, uel historiarũ fide sufficiunt. *G.* Amor, quid de odio dices, si amorem damnas? *R.* Vt tu accipis, utrinque damnabo, neq; ideo bonum aliquid dicam, quòd aduersum malo sit. Duo enim extrema, sibi inuicem aduersa, pariterq; à medio, hoc est, à uirtute distant pariter mala sunt. *G.* Ergo malũ est amare. *R.* Hoc est fateor. *G.* Malo hoc nihil melius inuenio: *R.* Cre-

R. Credo, hercle, ut est animus, sed tua rerum opinio nutat. G. Oderint quos delectat, ego amabo. R. Odium atq; amorem in differentia dixerim. Nam ut odisse uitium, & amare uirtutem æquè laudabile est: sic seu uirtuti odium, seu uitij amor, æquè damnable: & ad summam, uix inuenies, quòd per se ipsum sic laude, uel infamia dignum sit, quin paucis additis, laus ac uituperatio altera locū sumat alterius. Tu quid ames uideris. G. Quid amē, nisi quòd cæteri? R. Non omnes idem amant: fuerunt qui amarent Deum tam enixè, ut pro amore hæc omnia quidem, & seipsos, uitamq; suam proiecisse lucrum ducerent. Fuerūt qui non altiūs aspirantes, pro nuda uirtute, aut pro patria idem facerent: numerarem nisi innumerabiles essent. G. Ego nec in cælo fui, unquam nec uirtutem uidi, amo quæ cerni possunt. R. Si nihil amas, nisi quòd cerni potest, nil igitur magnum amas, quid, quòd directè obuias præcepto illi uulgarissimo: Nolite amare quæ uidentur, sed quæ non uidentur: quæ enim uidentur temporalia sunt, quæ autem non uidentur, æterna. Vos autem cæci animo, deditiq; oculis, æternum nihil non dicam amare, sed nec intelligere, nec cogitare quidem idonei, uobiscum peritura sectamini, & pudendos affectus, honesto tegentes uelò, libidinem dicitis amorem. Illum colitis, illum sandi licentia Deum facitis, ut probra uestra, quæ uix cælum tegit excuset. Quid enim Deo auctore sit perperam? Ite iam erigite Deo uestro aras, ac thura porrigite, ille uos ad cælum euehet. Imò uerò cæli Deus, illum & uos trudet in tartarum. G. Iuueniles ludos in calumniam trahis, amo, da ueniam. R. Si ab offenso poscenda est uenia, ipse tibi ignosce, neq; enim aliū, quàm te lædis, & ah miser, quos inter scopulos fragilem cymbam agis? G. Iuuat ita uiuere, nec intelligo quid nam uetet. R. Miserum est peccare, miserius delectari, miserrimum excusare, atq; amare peccatum, & tum demum consummata materia est, cum ad studium uoluptatis, opinio, quædam honestatis accesserit. G. Amo, nec possum aliter, nec uolo. R. Posses, nempe si uelles, & forsan adhuc uoluentibus annis uoles: Siquidem cum in multis, tunc præcipuè in hoc morbo uenit, ut sæpè uirtuti tentatum frustra remedium, ultrò dies longior afferat. G. Nulla me dies, non amantem uiderit. R. Age igitur, lude, infanti, somno lætare, experrectus flebis. G. Ego uerò non flebo, sed canam, neq; ipsum more amantium carminibus consolabor. R. Est hoc quidem, de quo multa dici possunt, & quādo huc me trahis insistam: Inter multas fateor, mira hæc amantium amentia, non solum apud uulgos, ubi consuetudine in naturam uersa, furor omnis excusabilis, sed apud utriusq; linguæ doctissimos. Nam & Poëtas Graiorum, & uestros, quædam de alienis, multa de suis amoribus plausibiliter conscripsisse compertum est, atq; unde morum infamiam merebantur, eloquentiæ gloriā consecutos. Tolerabilior apud illos Sapphō, ætas, sexus, animi leuitas, puellam excusant. Sed quid Anacreonti facias? quid Alceo? quorum uterq; non poëta modò insignis, sed uir fortis, & rebus gestis in sua Repub. clarus fuit. Seu quid ex uestris Ouidio? Catullo? Propertio? Tibullo? quorum nullum ferme, nisi amatorium est poëma, quanquam quid poëtas, quibus nescio, unde maior licentia data est, & non potius uitæ duces arguā philosophos. Vbi hercle gaudeas, grauitatis multò plus uestris fuisse, quàm Græcis, uix enim occurret horum aliquis tam perditus, qui non dicam, tale aliquid fecerit, sed non liberè, totum hoc uanitatis genus irriserit, atque damnauerit. Apud illos tamen, non communes quosq;, sed fruerissimos philosophorū Stoicos, ipsumq;, quòd miraberis, Platonem, in hoc errore uersatos scimus. Amaturum quidem sapientem uolunt Stoici, & sanè si de amore contineat non falluntur. Amabit enim Deum sapiens, ut dixi, amabit & proximum, amabit uirtutem, sapientiam, patriam, parentes, filios, fratres, & amicos, & si uerus sapiens fuerit, etiam inimicos amabit, non propter illos fateor, sed propter eum qui hoc iubet. In his omnibus, oro te, quis locus est pulchritudini? Sic enim Ciceronis Tusculano diffinitum legimus, amorem ipsum conatum esse amicitiae faciendæ, ex pulchritudinis specie. Quis tam cæcus, ut non uideat, quid sibi uelithæc pulchritudo? Rectè ergo quærit illic Cicero? Quis est enim, inquit, iste amor amicitiae? cur non deformem adolescentem quisque amat, neq; formosam animum, nimirum ætas & forma, cum delinimentis suis, sunt huius amicitiae fundamenta, quæ honestius sic dicitur, quàm libido: quid si tamē apertis, sanisq; oculis faciliè cernitur? itaq; tota res eò redeat, ut si sit amor quisquam, in rerum natura, sine sollicitudine, turpique desiderio, sine suspirio, & ardenti cura, sit hic sanè permissus sapienti. Vacat enim omni libidine, ut Cicero idem ait, omniq; tumultu, atq; angore animi, quæ maxime uitanda sunt sapientibus. Ceterum non fando rerum facies uelari, sic mutari ueritas rerum potest: sermo autem nobis, nūc non nisi de libidinoso amore susceptus est, qui his, multisq; alijs magnis malis uacare, nullo potest modo. Et hæc quidem de Stoicis. Ad Platonem uenio, qui philosophorū princeps, imò, ut aiunt philosophorum Deus. Et si in hoc multi litigent, in omni autem questione, non

non plurimum, sed maiorum, meliorumque iudicio standum est. Plato (inquam) utique summus uir, de amoribus suis etiam turpibus, quanquam uero philosopho, nulla libido non turpis, & in concessa sit (pace tanti uiri dixerim) multa licentius scripsit, quam quibus Platonici nomen scribendum esset. Scripsit tamen, & quod nollem scripta extant, neque tam celebris famæ notam, neque iudicium posteritatis erubuit, curam hanc, metumque omnem uincientem, impetu passionis animum urgentis, stilique dulcedine calamus excitantis, quæ uel in turpi, pudendaque materia tanta illi est, ut Epicureis magis, quam Platoniciis in rebus, quasi solis in luto Platonici radios cernas ingenij, & hanc ipsam post Platonem, multis uideo causam fuisse, ut scripta relinquerent, quæ uel honestius non scripsissent, uel consultius deleuissent, multis ut idem faciant futuram esse coniectio, sed famosiorem attingi. Proinde quod ad reprehensionem attinet insanie talis, & aliqua diximus, ac multa, & uaria dici possunt: quod ad remedium uero non pauca. Nam ad illam, quam dicis, consolationem mali huius, quam tibi de carminibus prouenturam fingis, breuissimum Flacci carmen, ac percunctatio illa, pro responso sit:

*Hic si ne uersiculis speras tibi posse dolores,
Atque estus, curaque graues est pectore pellis!*

Loquendo, canendoque amor alitur, accenditurque, non extinguitur, nec lenitur, ut quos memoras cantus & carmina, tuorum non fomenta, sed irritamenta sint uulnere. G. Crede iam tandem admonitus, expertus incipio, quamobrem si libet omisis alijs, ad remedia stilum uerte. R. Multi olim ista conquirere noli sunt, in quibus Naso mirus medicus, morbi amantior, quam salutis, cuius quædam leuia, quædam foeda, uel inefficacia tamen est aduertere. Scripsere alij, inter quos Cicero, breuiter, potenterque, ad summam pauca, hæc sunt, quæ de multis electa probauerim, loci mutatio, quæ ut corpori, sic animo ægrotanti salubris interdum est: euasatio omnium, fugaque diligens, quibus amati uultus in memoriam retraharis, occupatio quoque, transactioque animi ad alias curas, nouasque sollicitudines, quibus morbi ueteris uestigia deleatur. Cogitatio uehemens & assidua, quam turpe, quam triste, quam miserum. Postremo, quam breue, quam labile, quam nihil sit omnino, quod difficultatibus tantis appetitur, quam facile, quam totque melius, uel impleri aliter, alijsque uis, uel contemni penitus possit, atque abijci, interque rerum uilissima deputari. Multos præterea curauit pudor, quod maxime generosis animis accidit, dum obuersatur infamia, irrisioque, dumque se digito signari, uulgique fabulam fieri dolent, dum sub oculos redit rei foeditas, fructu uacua, plena de decore, plena periculis, plena doloribus, ac poenitentiae catulis. Ad extremum, proderit excusationibus, ac fallis opinionibus reiectis, ueras induere, nihil hic naturam, nihil fatum, nihil stellas agere, nihil denique, nisi solam animi leuitatem, atque liberum iudicium. Est enim in ægrotantis arbitrio, ut sanus fiat, mox ut bona fide uelle coeperit, & blandæ consuetudinis nexus dulces abruerit, laboriosum certe, sed uolenti possibile. Et quidem ut grauissimè ait Cicero, illud quod in omni perturbatione dicitur demonstrandum, nullam esse, qui nisi inopinabilem, nisi iudicio susceptam, nisi uoluntariam. Etenim si amor naturalis esset, & idem amarent omnes, & semper amarent, & idem amarent, neque alium pudor, alium cogitatio, alium satietas deterret. Nempe hoc ultimum, satietas à quibusdam inter remedia ponitur, ab alijs autem amor nouus, quo ut censet, uetus amor, quasi clauo clauus pellitur. Quod quamuis Attaxerxi Persarum regi, quem Assuerum sacræ uocant literæ, & suggestum ab amicis, & effectum utile deprehensum, auctor expressior sit Iosephus, de euentu quidem non litigo, de electione pronuncio. Itaque duo hæc utilia fortassis interdum, semper certe periculosa crediderim, si neque horum aliquo, neque omnibus conualescas, ad morbi causas animo recurrendum erit. Hæc uero, nisi fallor, primæ omnium, ac maximæ sunt, ualctudo, & forma elegans, otium, iuuenta. Ut corporis ergo, sic animi morbis contraria optime medebuntur ægritudo, deformitas, inopia, graue negotium, senectus errorum iuuenilium, castigatrix extimia. Hæc mihi sunt ultima, dura quidem, sed pro magnitudine pestis optanda remedia.

DE ORTV FILIORVM. DIAL. LXX. GAV.

NAti mihi sunt filij. R. Geminatum malum, pondusque domesticum. G. Filij mihi sunt nati. R. Laboriosa uxor, laboriosior amita, laboriosissima demum proles. G. Nati filij. R. Dulcedo amarissima, & fel melle circumlitum. G. Nati mihi dulcis est soboles. R. Fontem tibi grauium curarum domi natum credito, nunquam sine metu, atque angoribus uitam ages. G. Filios genui. R. Nec timere, nec sperare, nec nota facere nouerat. En discēs tuo periculo, discēs & parentes orbos miserari, discēs & in breui uita longas curas texere, teque longiora negotia ordiri, discēs his, qui nihil ad

hil ad te pertineant torqueri, quæ uisurus nunquam sis disponere. Ad postremum discēs amare plus alium, quam te, dices ardentissimè diligere, tepidissimè diligi, duras artes. G. Filios habeo. R. Nunc primum intelligere incipis, quid ipse debeas parentibus tuis. G. Filios procreavi. R. Scivisti arborem, inexhausto percolendam studio, quæ te dum vivas exerceat, cuius nullos forsitan, aut seros, & fortassè post obitum fructus legas. G. Filij mihi sunt. R. Si boni iugis timor, sin mali sempiternus dolor. Interim solamè ambigui, certa cura. G. Habeo filios. R. Habes unde vivas doleas, mortuus agnoscaris, habes & unde sapius mori possis. G. Pater filiorum sum bonorum. R. Quanto meliores filij, tanto periculosior conditio tua est. Nescis quam dolendi materiam gignendo quæsieris, quos lachrymis aditus in tuam domum patefeceris, quantum in te ius morti, miseriam præbueris. O matres miseri ait Horatius. O patres miseri dico ego. G. Optimorum pater filiorum sum. R. Optanda mors tibi integro est, ne fortè vivus esse dehas, quod delectat, & aliquando cum Nestore à socijs quaras, cur tamdiu uixeris. G. Votiva foelix, lætusq; sum sobole. R. Fœlicitas anxia, sollicitum gaudium, & sæpè mœstum gaudium, fœlicitas misera. Possem multos illustrium proferre, quorum fœlicitati nil magis obstitit, quàm quod filios habuerunt.

DE FILIO INFANTE FESTIVO. DIAL. LXXI. GAV.

Infans filius festivus est mihi. R. Modòne ista festivitas in dolorem destinat, & quò præsens tibi lætior infans tuus fuerit, eò mœstior sit digressus. G. Infans est. R. Caduca ante alias ætas illa, sæpè in ipso flore præciditur, utq; nil dulcius, sic ferè nil amarior. G. Infans est mihi blandissimus, atq; multiloquus. R. O ne istæ blanditiæ vertantur in lachrymas. Res est dulcissima fateor, infantilis aspectus, & alloquium, utq; est apud Statium Papinium:

*Syderei vultus, & verba ligatis
Interrupta modis.*

Quæ dum audiuntur, mulcent: dum audiri amplius non possunt cruciant, nec sine sensu doloris ad memoriam reuertuntur, sic humanis in rebus, sed in nulla magis, dulcedini opposita semper amaritudo est. G. Delector filio infante iucundissimo. R. Non prohibeo delectari, ne naturæ obstem, sed in omnibus modum quæro, sine quo nihil bene agitur. Volo te partius gaudere, ut si dolendum fuerit possis, & partius dolere, & moneo cogitare, facile fieri posse, ut arundineo baculo insistas, vel in caducum te parietem inclinaveris, quod sæpè dixisse fertur Hadrianus princeps, cum Aelium verum, puerum pulchrum, sed fragilem adoptasset, & secum canere possis Maroneum illud:

*Ossendent terris hunc tantum fatæ neq; ultra
Esse sinent.*

G. Gaudeo de infante meo. R. Sic gaude ut doliturus, siue ille, ut dixi, acerba morte defungitur, siue quòd est multò gravius, quodq; sæpissimè accidit, è gratissimo infante, sit ingratus, & inobediens adolescens. G. Multum gaudeo de infante filio. R. Nemo tam stultus agricola est, qui de flore multum gaudeat, fructus est expectandus, tunc gaudendū modicè. Interim tempestates, grandines, & uredines metuendæ sunt, frenandumq; metu gaudium.

DE INSIGNI NATORVM FORMA. DIAL. LXXII. GAV.

Insignis est natorum forma. R. Si tuam tibi formam contemnendam, me docente didicisti, quanti alienam sis facturus, intelligis. G. Forma filiorum magna est. R. Magnum maribus discrimen, foeminisq; per maximum. Iamprimum pulchritudo, & castitas rarò cohabitant, nam nec volunt, uixq; si velint liceat, cum humana omnia, tum in primis pudicitia, hodie malè tuta est, præsertim ubi formæ egregiæ iuncta est. Sunt quibus invidetur, sed intra suos fines sese tenet invidia, dolet, irascitur, nihil ultra: quidam illæsi inter multorum odia senuere, quidam perpetua, & ad ultimum inconcussa uigere tyrannide. Quot assidue placato mari nautæ, quot per sylvas salvis mercibus prætereunt mercatores, nec pyrata illis, nec his prædo obuius, quam tu mihi formosam intentatam dabis? Casta licet, obsidebitur, oppugnabitur quis animus muliebris corruptorib; tot resistit? Admouentur muris scælarum blanditiarum, machinæq; munerum, & latentes sub terra fraudum cuniculi. Si his artibus non proficuit, manu improba uis affertur. Si fidem quæris, famosissimos raptus ad memoriam refer. Forma multos tentavit, ac tentandos præbuit, quosdam stravit, uel in crimen impulsit uel in mortem. Fuit apud Hebræos exemplum tentationis acerrimæ lo-

E seph,

seph, sed discrimen, prouidētia cōlestis in gloriam uertit. Apud Graios Hippolytus, & Bel-
lerophōtes, apud uos Spuria, ne tentaretur proprijs se manibus deformauit. Non apud pri-
mos uirgo Thamar, non apud secundos Graia Penelope, non apud tertios Romana Lucre-
tia, tuta iuit, non apud omnes plurimā, uel tentate passim, uel oppressa. Hi sunt formae la-
bilis, & caducae fructus, qui persæpe nō opulentas tantū domos, sed ingentes urbes, & ma-
gna nonnunquam imperia euerterunt. Notæ sunt historię. Certē nisi formosa ad eō esset He-
lena, Troia mansisset incolumis: nisi tam formosa Lucretia, Romanum regnum non tam
uelociter corruisset: nisi tam pulchra Virginea, nec tam citō decemurale illud imperium de-
fecisset, nec Appius Claudius tantus legifer Romanus libidine uictus, famam in rostris, ui-
tam in uinculis finisset. Deniq; si formosę minū innumerabiles alię fuissent, non tot raptę,
aut deceptę, in probra, tantasq; animę ruinas, ex arce pudicitię cecidissent. Quare effectus
formę bonos quos inueheris, renūcta, ut cum contrarijs comparentur. G. Formosissi-
mus filius est mihi. R. Forma hæc Messalinę cuiuspiam cum libidinem excitari, elige-
rum uis, aut neget, & amantis imperio occumbendum, aut annuat, & Claudij gladio pere-
undum erit. Castitate igitur mortem, adulterio autem nihil exiguum lati morulam quæse-
rit, & hoc sibi illa incluta, & excellens forma contulerit. In hoc ergo, ut in reliquis, mediocri-
tas bona, si extremorum alterum eligendum esset, forma gratior, sed gibbus est tutior. G.
Est mihi nata pulcherrima. R. Circumspice insidias, uim caueto, lasonem putas, aut The-
seum, aut Paridem unum esse, mille sunt. Filiam habere sollicitudo est, laborq; formā adij-
ce, metus fit, quem nisi morte, aut senectute non fugias, nuptijs nanq; alterius in domum
metum transferes, non extinguēs. G. Pręclara natorū forma glorię, & exulto. R. Glo-
riari & latari forma sua iuuenes inane utiq; sed uulgare est: gaudere autem senem forma iu-
uenum suorum, quam uanitate plenam, ni desipiat, obiectamq; periculis uidet: stultū prorsus
& infantię proximum. G. Cōlestis filij forma est. R. Legisti reor Iliad. Homerice
lib. 24. ubi Priamus de Hecatore suo loquens: Non inquit, apparebat uiri mortalis filius, sed
Dei. Dixit hoc ille, sed Achilles ei ostendit hominis illum mortalis filium esse non Dei, &
tui nunc filij, cōlestis forma, quam memoras memento, eripi, fœdariq; potest, & dum durat,
quanti pretij sic extimatio prærupta est. Hos errores tamen, & has nugas, paternus amor im-
modicus, & recti iudicij hostis parit. G. Formosissima mihi filia est. R. Vt nil aliud, sum-
ptuosissima domus erit.

DE FILII FORTITVDINE AC MAGNANIMITATE.

DIAL. LXXIII. GAV.

Est mihi filius uir fortis. R. Quāto ille est fortior, tantō tu timidior sis oportet. In-
nullos enim homines, plura pericula, quā in sui contemptores, hoc est, uiros for-
tes, congerit fortuna. Nec immeritō. Ceteri enim sese abdunt, euitantq; imperum,
illi se obijciunt fulminanti. Recurre memoria præteritum tempus. Fortissimos for-
te omnes uiolenta morte, consumptos inuenies. G. Fortitudo filij ingens est. R. For-
titudō pulcherrima uirtus est, sed comitata casibus uarijs, paratas lachrymas, & instructum
feretrum habeto. Omnibus mors uicina, uiris fortibus cōigua est. G. Vir fortissimus est
filius. R. Est qui patrię libertatē, forsitan stragē hostibus sibi, decus, tibi fletū, aliquando
metū semper asserat. G. Natus mihi fortis, ac magnanimus est. R. At quid aliud inter-
fecto in filio Creon gemit, nisi magnanimū bellicę laudis ardorem? Quid Buander in Pal-
lante suo, nisi nouam gloriam armorum, & prædulce decus primi certaminis? Quid aliud
Priamus Hectorem paueri monet, nisi ne Achillem solus expectet? Quid ue aliud hunc i-
psū mater anxia precatur, nisi, ut fugiat bellicosum uirum? quid deniq; aliud uxor Hecto-
ris, post uiri mortem, fati ignara timere se dicit, nisi probitatem uiri miseram, & feruorem ani-
mi, non se in acie continentem bellatorem, sed ceteros præcurrentem, quod ipsum iam antē
ab initio formidabat: ubi euntem ad bellum his uerbis alloquitur: Demonice, corrumpete
tua uis, neq; misereris filij pueri, & mei miserę matris, quæ citō uidua tui eris: quid postremo
Achilles genitrix pro nato timida dum diceret:

*iam pelago terrisq; meus quæretur achilles,
Et uolet ipse sequi.*

Dumq; illum frustra iam feruentis belli motibus ereptum: & imbecillum tranquillū senis
in regiā, in uetum uirginis latebris occultaret: Omnes hos quidem fletus, & hos metus
nihil aliud, quā martia uis, & uirtus animosa pepererat. G. Valde mihi magnanimus est fi-
lius. R. Magnus animus, sine magna potentia, stultia magna est, Magnanimitas recta ho-
minum est paucorum, quamuis & qui potētissimi uidentur, quā sint fragiles multa etiam
præter

præter mortem: sed præcipuè mos declarat, ut breuiter, uereq; dici possit: nihil imbecillius homine, nilq; superbius. G. Filius est mihi magnanimus. R. Gaude ergo, habebis magnorum conatuū pletam domum, oçij uacuum & quietis: & sæpè optabis non tam magnanimum filium habuisse. Ad summam, clara est fortitudo, magnanimitas speciosa utraq; uerò laboriosa, & turbida, tuta modestia & tranquilla.

DE FILIÆ CASTITATE. DIAL. LXXIIII. GAV.

Casta mihi est filia. R. Iucunditas magna, sed sollicita: quanto enim castitas maior, tanto in eam uigilantior libido: nihil tam ardentè inuaditur, quàm quod castis excubijs, & foemineo pudore uallatum est: cōcesso calle, corruptor it segnius, & permilla repentiùs appetuntur, multum cōcupitè rei, difficilis solet esse custodia. G. Insignis nata pudicitia est. R. Est ubi res optima, rei pessimæ materiā præbet. Magna Lucretiæ forma fuit, sed nil atq; hac spectata, matronæ nobilis castitas, uasānum iuuentem in adulterium uiolentum stimulus egit ardentibus sic bonorum donis abutitur nequitia reprobū. G. Castitas filia nota est. R. Opta, ut perpetua sit. Apud Poëtā legis uarium & mutabile semper foemina. Quod si Maro non diceret, nunquid minus idè certum esset? Quod adulescentulas pudicas primum, post lasciuias anus uidemus? & ita præsentibus uitij, cum præterita castitate certantes, ut pudicè acti, quasi perditū temporis pœnituisse uideretur, quo nullum fecidius illo in sexu atq; ætate ludibrium. G. Castissima est mihi filia. R. Si seipsam cognouerit, sciueritq; cuius est donum castitas: & illi gratias agens, ad custodiam boni sui totum animum intenderit: atque in tutum intemerata peruenerit, erit fateor, unde & se cum Deo gratias agas, & gaudeas, magis quam si illam regijs nuptijs illustrasses. Et tamen interim, mihi crede, quod timeas, cum sit enim in omnibus rara constantia, tum in foeminis nulla est.

DE OPTIMO GENERO. DIAL. LXXV. GAV.

Optimus gener est mihi. R. Debet esse uel filio charior, siquidem filium casus affert, generum electio: acceptum igitur filia fer, quæ nepotum debetrix, filium iam nunc dedit. G. Generum optimum fors tribuit. R. Sunt hoc in genere, & fidei insignis, & perfidia exemplar: arò, uel nūquā tam fidelis patri filius fuit, quam Augusto Cæsari, Marcus Agrippa, quàm Antonino Pio Marcus Aurelius, erga quē usq; ad illius uitæ finem, tribus ac uiginti annis, ita se gessit, ut non modò amorem eius ac filiam, sed imperij quoq; successionem, ut filius fide perpetua, ac sedulitate meruit. At non talis erga Claudium fuit Nero, licet is quoq; non suis meritis, sed matris ingenio principis filiam nactus, & imperium. G. Vnanimem & concordem generum inueni. R. Vide ne spes successionis, aut honorum competitio, concordiam hanc infringat. Quis enim non uideat illum opter, cuius sibi uilem uitam uidet? sin autem uita obflare, aliquo forsitan aspiranti, aut utilior mors esse cœperit, seu uideri, mutantur habitus atq; effectus animorum, oc cultum mox odium erumpit: quantè sanè inter socerum, ac generum possint esse discordie, ut fileam antiquam Danaï fabellam, & Numerianum Apri soceri sui dolo nefario interemptum, insuper Stiliconem cupiditate imperij, & defuncti soceri, & generi uiuentis oblitum, abundè Cæsaris atq; Pompeij notissimum est exemplum.

DE SECUNDIS NUPTIIS. DIAL. LXXVI. GAV.

Secundas nuptias celebrabo. R. Si nosse ad liquidum, quid est foemina, quid uē de illa magni scribant uiri, nec primas quidem nuptias celebrabiles. G. Secundas nuptias celebrare est animus. R. Si non te primæ nuptiæ domuerunt, iam secundas celebra, si te nec illæ domuerint, celebrabis & tertias. G. Secundis nuptijs intendo. R. Qui ex primo coniugio prolem habens, noueram super inducit, suis manibus in suā domum mittit incendium. Si iuuenta urget, aut libidinosa uellicat senectus, qua nihil est turpius, posset forsan, ut ciuilitè hoc potiùs, quàm honestè dicam posset, inquam, fortassis utilius, nisi uel peccati materia, uel diuina lege uetitum esset, concubinali obsequio subueniri, quam nouercalibus odijs domo tranquilla turbari, quod Tito, ac Domitiano suscepijs filijs, Vespasianus prudentissimus princeps fecit, & ætate hac Stephanus Columnæ, haud immeritò inter principes memorandus. G. Ad secundas nuptias intendo. R. Potes id quidem secundum leges humanas, diuinis quidem legibus parentibus magis, quàm laudantibus, nota omnibus, quæ de hac re Paulus tractat apostolus. Certè etiam apud gentiles ipsos, quibus laxior talium libertas, permissam rem potiùs, quàm probatam intelligere est.

E 2 Siqui-

lum ualdè dîlexeris, uirum ualde oderis, quod persæpè accidit: G. Natus est nepos mihi. R. Quid, quod hunc quem faustum putas, uel nepotis turpitudine, uel ui forsitan fortunæ infaultum quandoq; dicturus es diem? quid, quod tibi natus, mox forsitan, moriturus, & plus tristitiæ allaturus est, quàm attulerit lætitiæ? Multi sunt uarij, subditi, & inopi hominū casus, sed infantium innumeri. Si omnes uiuerent qui nascuntur, humanum genus terra nō caperet, uiuerent dico non semper: nam si id facerent homines non essent, sed usq; in senium, usq; saltem ad legitimam ætatem. Stultum est magnum gaudium de re breui utiq; & incerta, quonam euatura sit. Quod & in filijs, & in nepotibus uerum est, sed eò magis in nepotibus, magisq; etiam nunc in pronepotibus, quo à radice absunt longitius. G. Nati sunt mihi nepotes ex fratre, ex filia, ex sorore. R. Hi iam minus ad te pertinent, hoc gaudium, & hanc patribus curam cede. G. Natus est mihi nepos ex fratre. R. Et Anneo Senecæ Lucanus, non exigua pars Hispanæ facundiæ, Micipsæ Numidarum regi, Iugurtha non ultimum exemplum Libycæ perfidiæ nepos fuit, regni euerfor, fratrum interfector. G. Natus est mihi nepos ex sorore. R. Et Platoni Pseulippus ex sorore nepos, ac philosophiæ uelut hæres, fuit & Pericli talis nepos Alcibiades, turbator patriæ, Iugurthæ & patriæ utilis, sed aduersus auunculo. G. Natus est nepos ex filia. R. Ennio, Pacuuius uerecundus ac grauis uir, nepos ex filia, & poëticæ successor fuit. Antonino autem Pio, Commodus impudentissimus, leuissimusq; hominum. G. Est mihi ex filia natus nepos. R. Romulus, Remusq; Numitoris ex filia nepotes, auum maternum in Albanum regnum restituerūt, Ancus Martius, ex filia Numæ nepos, auum regnū Romæ tenuit magna cum gloria, Cyrus autem Astyagis nepos ex filia maternum regnū auum expulit Medorum: quæ hi storiæ eò tendunt, ut de hoc nepotum ortu, quantum sperari potest, tantum possit & metui.

D^{IS} FILIIS ADOPTIUIS, ET PRIVIŒNIS.
DIAL. LXXIX. GAV.

Adoptauim filium. R. Adoptio pedissequa est naturæ, & cum sit illa nobilior, hæc cautior, quodq; illa sine consilio gignentis casu quodam, hæc adoptantis certo iudicio operatur. G. Adoptione bonum filium quasiui. R. Deuisti id quidem, si neglectum, non ut genitura, sic electio excusabilis. Nihil habes in coniugem, nihil in fortunam quod retro queas. G. Filium adoptauim. R. Opportunum hoc naturæ subsidium, ciuili repertum iure multis utile, multisq; fuisse pestiferum constat. Bonum filium adoptauit Nerua, sed Traianum in sua adoptione deceptum, quibusdam scriptoribus uisum scio. Nam Augustum in Agrippæ nepotis adoptione circumuentum, mox secuta testatur abdicatio: in Tiberij autem uel adoptione, uel successione, non deceptum, sed suorum mortibus penè coactum uideo, quod & sermo eius indicat, & præfatio testamenti. At Micipsa ille (cuius paulo ante memini) prorsus infelix adoptator fuit, qui non filium, sed funestum draconem regiæ, filijsq; suis immiserit, quos etsi moriens hortetur, ita uiuere, ne ipse meliores filios adoptasse uideatur, quàm genuisse, ipse tamen meliores adoptantur, quàm gignuntur. Neq; id mirum, cum illud experientia, & consilio mutatur, hoc neutro, sæpe autem contra: non peiores modò, sed pessimi omnium adoptantur. Fusca enim & ambigua merx est homo. G. Priuignum bonum habeo. R. Rarus est priuignus bonus, rarior est uiricus. G. Bonus est priuignus mihi. R. Ut sit bonus, quid ad te, nisi forsitan ut coniugis procurator gaudes. Tibi enim quid uirtus aliena contulerit, nisi ut tuorum, si quos genueris, pandatur ignauia. G. Priuignus est mihi optimus atq; fidissimus, & nulli filio secundus. R. Fieri id quidem potest, talis Augusto fuit Drusus, sed non Claudio talis Nero.

DE EXCELLENTI PRÆCEPTORE. DIAL. LXXX. GAV.

Excellentim præceptore glorior. R. Alieno nec dum desinis gloriari? quid ad te excellentia præceptoris tui? crede mihi, quod sæpè reitèro intra te sit oportet, quot te faciat gloriosum. G. Præceptore glorior excellenti. R. Sanè illum interim rebus suis, ut uidetur, uti, & si licet etiam gloriari, quamuis & si excellens uerè est minime id facturus sit, de te autem post uiderimus. G. Est mihi præceptor insignis. R. Quis tu discipulus sis expecto, ante enim quid pronunciem non habeo, quàm multos stultos atq; hebetes habuisse putas, scholam Socratis ac Platonis? quàm multos absq; præceptore ullo, per se ipsos in altum euolasse, ut præceptores fierent aliorum, qui præceptoribus caruissent? Nullum Virgilio præceptorem legimus, Horatius Flaccus, de suo nihil, nisi quod pla-

gofum dixerit, uerberum puerilium, credō, meminerat. Cicero autem, suum laudibus amplissimis celebrare noluit, nec ualuit: contra huius filius, quantis præceptoribus, patre scilicet & Cratippo, illius ætatis philosophorum principe, si quid ipsi credimus Ciceroni, quantus nebulo, quamq̃ famosa ebrietatis euaserit, notum est, qui solo patris, uel tacentis aspectu doctus, ac sobrius euasisse debuerit. Plato ipse, etsi, ut supra memini. Socratis magisterio gloriatur, maior tamen est gloria Socratem excessisse, quam sub Socrate didicisse. G. Scientificus præceptor est mihi. R. Scientia præceptoris discipulo utilis esse potest, gloriosa esse non potest, quin etiam quod miteris est, qui tibi, famam minuat, ignauiam exaggeret: iactantia, exultationibusq̃ aditum præclusit. Quicquid sciueris præceptor dabitur, quicquid ignoraueris tuum erit, est ergo non unde gloriaris, sed unde aspires ad gloriam. Habes & quem sequi uelis, atq̃ assequi, non quem te esse putes, quod discipulus eius sis. Est deniq̃ non quod habeas, quod habere cupias, & quod speres, idq̃ non sine ingenti tuo studio ac labore. G. Est mihi præceptor assiduus uir clarus. R. At illi, de quo diximus, Ciceronis filio, duo erant summi uiri, quorum alter libris eminens, alter uerbis cominus in eum incubuerat, & quid profecerit, audisti. Quam multos uero è filiis principum, præceptores simul complurimos habuisse comperimus, sed quid refert esse, qui doceant, si qui discat nemo sit: Patientem indispósito frustra nititur uis Agentis. Certè si doctos uiros propius spectare uel alloqui, doctos faceret spectatores, & si paucos uirtutis, aut doctrinæ cupidos uideamus, magna circa eos esset tamen, & importuna frequentia.

DE INSIGNE DISCIPULO. DIAL. LXXXI. GAV.

Insignem discipulum penè filio chariorem casus obrulit. R. Importunum negotium, puerilis ingenij nō æquis gressibus ingenium coaptare, & in unū semper infantem defixos oculos, atq̃ animum habere, ad illius tolerantia intellectum tuum, uocemq̃ submittere. Quod si discipuli plures sunt, cumulatior fit congeries laborum, uerti continuè huc illuc, utq̃ ait Satyrus:

— Tot puerorum.

Obseruare manus, oculosq̃ in fine tremantes.

G. Vnus, isq̃ clarissimus est mihi discipulus. R. Pro uno discipulo claro, multis obscuris iudicijs te obijcis, quicquid ille deliquit, in tuum caput redundabit: en doctrinam, inquit, en facundiam, en mores. In hoc magistrum inspicere, nulla quam ingeniorum certior effigies. G. Discipulum sum nactus illustrem. R. Age ergo, magna spes est, gloriæ profectus ingenio illius, defectus culpæ tuæ dabitur. Cū ut Plutarchus philosophus ad Traianum principem discipulum suum scribit: Sermo publicus, delicta discipulorum, refundere soleat præceptores. Quod multi legimus passi sunt: inter quos Quintilianus & Seneca, & ipse Philosophorum pater Socrates. G. Præclari discipuli sunt mihi. R. Melius modesti, quamquam uera claritas sine uirtutis radio nulla est. G. Magni discipuli curam gero. R. Triformi congredieris Chimera, hinc ut puero prodis, hinc ut parentibus placeas, illinc autem ut Reipub. rationem reddas, quam de tuis manibus exiger, rudemq̃ illum tibi creditum, eruditum repetet. G. Pueri nobilis mihi cura cōmissa est. R. Suspecta est ætas, & suspecta nobilitas, illa spondet immemorē, hæc superbum. G. Pueri mihi creditus, me uertur. R. Quid dices dum te despiciet adolescens, uir fortasse uix nouerit? nota fides pueri, nota constantia est. G. Puer mihi creditus, me amat. R. Inexpleto parieti imaginem impressisti, illo crescente delebitur: firmus amor solidam poscit etatem. G. Clarus puer docendus in sortem uenit. R. Inquieta fors, euentus ambiguī, quædam ingenta nullo studio eriguntur: est ubi pater impensam, præceptor operam, puer tempus amittit: docilem doce, indocilem ne fatiges, ne uel illum, teq̃ simul frustra atteras, ægrè uicet ars naturam. G. Discipulus tener, nec indocilis obigit. R. Etsi in lubrico stas, atq̃ in fluxu stuis, age tamē fideliter cōmissum. Si plena ætas accesserit, poterit meminisse, alioquin sua erit obliuio, fides tua, magnū satis ipsa sibi uirtus est præmiū. Conscientia bonorū operū nihil est dulcius, non te retrahat ab honesto desperatio præmiorū, quia nullū etiā in hac uita rectè factū præmio caret, cuius ut sapientibus placet fructus uberrimus est, fecisse atq̃ in silentio meminisse. G. Inueni discipulū spei. R. Et magnæ sollicitudinis, & profectō si bonus fiat, filium tibi contulerit, lingua pepererit. Sin malus, hostem qui te dum timuisse recordabitur oderit. G. Discipuli claritas ingens est, qua illustrari spero. R. Moderata claritas oculos delectat, immoderata perstringit, præterea nullus te nisi tu luceas illustrabit, & si detegat uerū lumen ab intra esse. G. Magnus est mihi discipulus. R. Non maior putō quàm Senecæ, præceptorum alios protexit, alios oppressit, discipuli magnitudo his portus fuit, his scopulus.

DE PATRE BONO. DIAL. LXXXII. GAV.

HAbeo patrem bonum. R. Bonum nosse tuum breue est. G. Patrem habeo optimū. R. Aut ille tibi luctū pariet, aut tu sibi. G. Indulgentissimus est mihi pater. R. Si naturæ ordo seruatur, magni flētus hæreditas te manet, illūq; si peruertitur. G. Patrem adhuc habeo. R. Vtere sedulo, fugitiua iucunditas pater senex. G. Patrem habeo grandæuum. R. Non est locus inertię, festina carpere fructus extremos, tanquam ex arbore ruinosā. Charo latere inhære quantum potes, cupide illum, uide ceu confestum habiturum, cupidiusq; audi, & extremos monitus memori mente recondito, desertumq; uelut iter acturus necessarijs permunito: egebis illo consultore, quæresq; eum nec inuenies domi. G. Patrem habeo decrepitum. R. Propera nouissima pietatis officia in illum cogere dum licet, si quid nunc omiseris, dolebis semper. G. Patrem pium habeo. R. Habes qui ante te mori cupiat, post te uiuere metuat. G. Habeo patrem optimum. R. Habes quem priusquam habere desieris uix agnoscas, habes & quem perditum suspires.

DE MATRE AMANTISSIMA. DIAL. LXXXIII. GAV.

AMantissima mihi est mater. R. At tu illi iugis pauor, desideriumq; perpetuum. G. Mater est mihi amantissima. R. Maximus patris amor, matris uchementissimus, uterq; talis, tantusq; ut uix eum, nisi rara admodum filij pietas equaucrit. Pulchrum tamen, honestumq; est inter parentes & filios de amore ac pietate certamen, uincat quibus largius charitatis fons cœlestis affluerit, at nunc usq; uincere soliti sunt parentes, nec dum adolescentium ea est pietas, aut maiorū reuerentiā, quæ sperare aliud cogat, quod si forte præter spem euenierit, nullum in terris cœlo gratius spectaculum fingi queat. G. Est mihi mater optima. R. Esto illi saltem bonus filius, scito te illi primum pondus ac tedium fuisse, dehinc acerrimum dolorem, post cōtinuum laborē, trepidamq; sollicitudinem. Memento uteri, altricumq; uberum: quot illi somnos, quotq; seu cibos, seu iocos tuis fletibus abrupers: quot aut metus, aut dolores tuis casibus peperis, & fortasse nonnunquam periculosa quoq; gaudia. Sepē enim ut dolor filiorum, mortis, sic gaudium uitę miseris matres mori compulit. Patuit hoc ultimū eo clariūs die, quo reliquā cladis ad Transumenū acceptæ Romani sparso agmine repētebant, duę matres filijs, quos in acie cecidisse referentibus crediderant, conspectus insperati gaudij non capaces, efflurunt spiritus: his atq; alijs effectum, ut nulla inter homines maior esset ingratitudo, quā quæ in matrē admittitur. G. Adhuc annosa superest genitrix. R. Quotiens hanc aspicias simul terrā intuens, cogita unde uenias, & quo pergas, quā te angustum habitaculū emisserit, quā angustū excipiet. De uentre matris proprię, in uterum terrę matris omniū festinans, inter utrumq; ergo laxantibus animum, atq; raptantibus, superbix atq; avaritię frēnum stringe.

DE FRATRIBUS BONIS, PIISQUE SORORIBUS, AC FORMOSIS. DIAL. LXXXIIII. GAV.

Plos fratres habeo. R. Rarum, nam parentes ferē semper amant, fratres sæpē inuident, sæpē despiciunt, tamenq; ideo fratrum gratiam, Natonis ore ueritas clamat, ubi & fratrum, & filiorum, & omnium penē, nisi parentum notatur impietas. G. Fratres mihi sunt optimi. R. Miror planē, bonos esse sat est, sæpē enim mali sunt aliquando & pessimi, eoq; peiores hostibus, quō minus contra domesticas insidias esse caute, quantus autem sit amor fratrum, ne latentes erūam, neui præsentēs lædam, satis notissima patria Mycenę, Thebaniq; fratres, ac Romani indicant. Quæ quidem infamiā, cur uinijs urbis potiūs, quā totius orbis sit non uideo. Primos mundi fratres aspice: alter alterius oppetijt manu, nec dum relatu horridū scelus audis. Siquidem rex Parthorum, cuius suprā mentio habita, præter parricidia in patrem simul ac filium admissa, triginta insuper proprios fratres trucidasse legitur, non ueritus tanto, ac tali sanguine, & regnum malē partum stabiliri, & metū omnē inuili consortis extinguere. G. Fratres boni sunt. R. Non dum puto patrimonium diuissis, tunc erumpet iniquitas, igne aurum, auro animus probari solet, magna sæpē, quæ uidetur pax, pauxillum; auri, si adhibeas lis erit. G. Pij sunt fratres. R. Celibatus forsā tuus, aut orbitas illos tibi conciliat: coniugio detegentur tuo, sed prole melius, spe successions amissa, quæ impatientissimos quoq; multa pati docuit. G. Amantissimos mei fratres habeo. R. Debet id quidem ita esse, nisi liuor obster, aut timor, aut cupiditas, & rabendi sitis, diuini omnes, humaniq; iuris dum expleri studet im-

mor: inter parentes enim, filiosq; quantumlibet sit amoris, conuersatio tamen dispar, diuer-
 siq; mores sunt filij, & si citò patres uideant, serò agnoscunt. Patres, etsi filios statim ament,
 serò illos, sapè etiam in senectute suscipiunt. Fratres antequàm nascantur, & postquàm na-
 ti sunt, in eodem domicilio, eisdemq; in cunabulis, æuo pares uersantur, ac moribus sicut in
 lucem editi, se uicissim cernunt, uno cibo aliti, iisdem parentibus, iisdem socijs, iisdem ludis,
 iisdem scholis, iisdem præceptoribus, ac nutritoribus assuefacti, pariter pubescunt, pariter
 adolescunt. Vndiq; paritas, multisq; & ualidis nexibus iunctus amor, nisi hos aduentitiæ
 soluant causæ, duræq; mentis asperitas frangat, quod commune est adeò, ut nesciam an fra-
 terno ullus amor maior esse debeat, an ullum odium maius sit, an indignatio ulla profun-
 dior, tam turbida semper æqualitas, tam paris impatiens mens humana. G. Aequos, pi-
 osq; fratres habeo. R. Serua illas æquitatem mutua, ac pietate, delicatissima res est amor,
 serua illam, difficile quæritur, facile perditur. G. Sed sorores habeo bonas. R. Graue
 pondus, sed iucundum ac fere adolescentium primus labor, quo se effecti sui iuris exerceat,
 unde primam pietatis atque indolis famam quarant. G. Bonas habeo sorores. R. Cu-
 ra ut illæ bonum fratrem habeant, teq; superstitem, & si communis pater obierit orbitatem
 non sentiant. G. Pulcherrimæ sunt sorores. R. Custos rei labilis, uigilantibus oculis,
 dolos caue, circumfusa te procorum cohors excitet, difficilis est unius formæ custodia, quid
 multarum reris? tanto exactiorem pudicitia, quàm aurî curam esse decet, quantò & pretio-
 sior, & irrecuperabilior illa est. Sanè uirgineam castitatem nulla arte melius, quàm maturo
 coniugio præseruabis. G. Formosæ mihi sorores domi sunt. R. Ne diutius tibi sint, ui-
 de, multas aptius ornabunt domos.

DE BONO DOMINO. DIAL. LXXXV. GAV.

Dominum bonum habeo. R. An habeas, an uerus habearis cogita, sed loquen-
 di mos est, sic dominum habetis, ut scabiam, siue ut tussim, multa iunt, quæ haben-
 tur inuitis possessoribus, moleste opus, quibus non liceat caruisse. G. Bonum do-
 minum habeo. R. Libertatem igitur amisisti, hunc & illam uno tempore nemo
 habet. Iam neq; sorores, de quibus modò agebas, neq; filia, neq; nurus, neq; coniunx de-
 mum ipsa, neque patrimonium, neque uita in tuto sunt, propter unum, quem habes domi-
 num, habere simul omnia desisti. G. Bonum mihi, & patriæ dominum fors dedit. R.
 Incompasibilia, penitusq; contraria, nam si bonus non dominus, si dominus non bonus,
 præsertim, si de se dominum dici uelit. G. Bonus est dominus. R. Boni sunt parentes,
 boni fratres, ac filij esse possunt, amici autem semper boni, alioquin nec amici sunt, domi-
 num bonum dici, blandum mendacium atq; adulatio nota est. G. Optimum dominum
 habemus. R. Rectorem populi fortassis, & Reipub. defensorem, quo nil actuum huma-
 norum acceptius Deo ferunt, illum uerò non dicam optimum, sed bonum, & non potius
 pessimum, quis dixerit, qui quod habent optimum, libertatem summum ac præcipuum ui-
 tæ bonum, suis ciuibus eripit, proq; unus explenda uoragine, quæ expleri nequit, tot millia
 miserorum siccis oculis intueri potest. Neq; eum & si non iustitia, aut misericordia, saltem
 pudor à tam mæsto retrahit spectaculo, sit licet affabilis, sit blandiloquens, sit postremo mu-
 nificus in paucos de multorum spolijs. Hæ sunt autem artes tyrannorum, quos uulgus do-
 minos uocat, carnifices experitui, hæc præstigia attonitis ingerunt luminibus, hanc hamis,
 & laqueis prætendunt escam, sic credulos aucupantur. G. Dominum habeo præpoten-
 tem. R. Is in cælo unus est, qui se iure suo dominum dixit, & dici uoluit. Nam terræ domi-
 nus Augustus Cæsar, edicto uetuit se Dominum dici: ille deorum Deus, iste hominum Im-
 perator, ille maiestatem tenuit, iste modestiam. Deniq; & super hoc P. R. grauissimè corripi-
 uit. Sic enim de ipso scriptum est, & Domini appellationem ut maledictum, & opprobriū
 semper exhorruit, quod successorem quoque longè rebus omnibus imparem, tamen obser-
 uasse compertum est, qui licet dominandi audax, titulo tamen dominationis abstinuit, atq;
 ita se inter ambitionē, & uerecundiam medium tenens, esse dominus uoluit, dici autem no-
 luit: ut qui sciret iniustum esse, quod cuperet, saltem exprobrationis iniuriæ uitaret. Durū
 enim, superbumq; & graue nomen est dominus, illic maxime, ubi amor libertatis ac seruiiij
 pudor est. Secutus horum uestigia Alexander hic Romanus princeps, ut priuato sibi non
 altius scribi uoluit. Nam ille alter Macedo, nō dominus modò, sed Deus dici uoluit. Quem
 secuti animo huius temporis latrunculi, una urbe, uel altera uix insidij oppressa, nō tantum
 dici uolunt, sed dici homines erubescunt, atq; ad iniuriā trahūt. G. Dominū habeo uerè
 optimum. R. Verè unus est dominus, quem si habes, honestissima, regnisq; felicior ser-
 uitus tua est. G. Iustum dominum, regemq; optimum habemus. R. Inter regem, & ty-
 rannum

cannum non discernunt Graij, secundum quod Poëta noster de rege loquens ait:

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.

Apud vos autem ut inter sit, non nisi propositum, uitæq; series facit. Qui iustitia regit, ac regitur, ille demum uerus est Rex. Atqui ex altiore fastigio nō salutis publicæ speculator, sed priuatae libidinis procurator, uel rapinam cogitans, uel uindictam, cupiditati aut iracundiæ suæ pareat, & rapidis atq; effrenis animi motibus, cedit, is malorum dominorum seruus, & si latior cunctis appareat, sceptroque aureo, ac ueste purpurea superbus incedat, utiq; rex non est, sed propter exercitium, aut supplicium populi promotus prædo, eoq; loci positus, unde liberiori sæuiens flagello, atq; hos probans, illos puniens, cunctos uexans, & agitans: ignarus quidem ac passiois obsequens, nutu tamen illius, qui mala bonos uertit in usus, iustum Dei iudiciū, iniustus licet, ac scelestis manibus exequatur, quasi æquam pñ iudicis sententiā tortor sæuis. G. Iustū, piūq; regem habet patria. R. Rarum bonum, & Reipub. felicissimus status, nisi præsens gaudium, futuri metus rerum foeliciū, semper suspecta breui-tas minueret, amissiq; desiderium, mox uenturas cumulatūris misérias, obseruaretur animis humana nascentium: uolubilemq; fortunæ rotam, quæ nil prosperum longum sinit: lin-it quidem mali sensum consuetudo, insueta deijciunt, unde optimum quidam semper prospero caruisse diffiniunt, quod non dicerent si prosperitas duraret. G. Iustum & clementem Regem. R. Illo superstitie mori opta, ne mutatam regni sortem lugeas: bonus enim bonum raro sequitur, malum peior, sæpe peiorem pessimus.

DE SERENITATE AERIS. DIAL. LXXXVI. CAV.

Serenus est aer atque iucundus. R. Iam quis arguat celestem humi animum hære-
re? In aere illum appenditis, & amorem uestrum in eo ponitis elemento, quo nullum
instabilis. G. Aer serenus atque tranquillus est. R. Expecta, dicto citius nubi-
losus erit ac turbidus, alio te sub coelo positum credas. G. Serenus ac tranquillus
aer est. R. Quanto mallem serenus ac tranquillus esset animus tuus, utilis quidem illa se-
renitas, stabilisq; tranquillitas, quam nec nubes occupent, nec quatiant uēti. G. Serenus
est aer. R. Non serenū omne statim optimū, imō uerō prouincias nubilosas, serenitas esse sa-
lubriores, & in hoc occidentem prælatū legimus orienti. G. Aer hic lucidus me delectari
in operibus ac factura Dei minime uetitum, modō in Deum, uelut omnis boni fontem tota
animi delectatio reflectatur, & in rebus temporalib. æternus rerum conditor laudetur: alio-
quin attende quod scriptū est: Si uidi Solem cum fulgeret, inquit lob, & Lunā incedentem
clare, & lætati est cor meum in abscondito, & osculatus sum manū meam ore meo, quæ est
iniquitas maxima, & negatio contra Deū altissimū? G. Serenissimus est aer, talis utinā
semper sit. R. Non semper modō, sed diu talem ferre nō possis, temporū uicissitudo per-
optima iure à multis, sed præcipuē à Cicerone laudata est. G. Serenissimus est aer, atq; uti-
tinam non mutetur. R. Nescis quam citō sui tædium hæc serenitas allatura sit, nil tam de-
lectabile, quod non identitas inamœnum reddat. Nullum efficacius remedium contra uitæ
fastidia, quam temporum, locorumq; uarietas. Hac fouetur, & pascitur mens humana, & ut
ait Augustinus: Qui qualitate rerum non potest, saltem uarietate satiatur.

DE PROSPERA NAVIGATIONE. DIAL. LXXXVII. CAV.

Navigatione utor prospera. R. Sentio Neptunus tibi laqueos tēdit. G. Tran-
quillū se mihi præbet mare. R. Insidiosa tranquillitas, utq; ita dixerim, esca nau-
fragij, si semper turbidum mare, nullus hominū nauigaret. G. Mare mihi blan-
dum, & iuauē est. R. Suspecta suauitas prædonum, blanditiæ minæ sunt, hæc
facies maris repente mutabitur, esse aliud putes, monstroq; gelidus quæras, ubi est æquor il-
lud quod laudabam? unde uerō hi tam multi, tamq; horribiles aquarum montes? unde hic
pendentium fremitus procellarum? & minacibus spumis surgentes fluctus in nubila? Ne-
sciunt nisi experti, quid est mare, & quam ferox bellua, quid tū illi à Poëta mōstri nomē im-
positum. Nihil enim monstrosius in rerum natura, nihil cui sit minus fidei, minus uē
constantiæ. Nullius rei transformatio tam crebra, tam periculosa, tam subita: nihil denique seu
mollius dum iacet, seu dum surgit immitius. G. Placidum nunc æquor, immotumq; est.
R. Terræ ipsæ subsidunt, dehiscuntq; tu pelago tribuis ut consistat, simulatus torpor, noli
fidere, sæpe fortunā retentare dementia est. G. Nunc saltem placidē nauigauit. R. Nul-
lum ferum animal sic in laqueos ruit, ut non aliquid dulce præsentiat. G. Prosperē nauig-
auit. R. Et sacrilegi prosperē nauigant, & uiri sanctissimi naufragantur. G. Nauigauit
foeliciter. R. Crede mihi si pergis, infeliciter nauigabis.

B 3

DE VOTIVA

IAm portum attigi, iam in littore sedeo. R. Multi in portu pereunt, plures in littore, permutasti periculum, non fugisti. G. Terram attigi. R. Ita hoc dicis, quasi terrę discrimina uel minora, uel pauciora quā pelagi, quāuis occultiora sint, non ne hoc in æquo posuit, is qui utrobique multa & grauiora pericula, per uarietatem pertulerat. Neque uerò sine causa pauper ille scrutator aquarum, apud Statium moriens:

Hymenes, notosq; laudat,

Et experti maiora pericula ponti.

G. In terra sum. R. Casibus eò pluribus patens, quò plus hominū terras incolit, quā maria: siquidem maxima pars malorum homo homini est, sic inde mors peruenit, unde auxilium debebatur, ut sileam pestiferas animantium species, quibus ea pars rerum scatet. G. Terra sub pedibus saltem stabit. R. At qui sæpè non stetit, utq; antiqua præteream, Achaia atq; reliquam Græciam, & Syriam, atq; alias ubi & urbes haustæ olim funditū, & collapsi montes, & demersæ insulæ, ut omittam ueteres uestrorum montium castus Aetnæ ac Vesæui: apud uos nuper ipsa urbium caput Roma contremuit, quodq; ciuilis belli temporibus pro monstro habitum: Alpes hac ætate grauissimè tremuerunt, & conuulsæ rupes altissimæ, solis radijs insuetū à seculis præbuere iter. Hispaniæ & Germaniæ bona pars corruit: uidisti modò stantes urbes, uidisti solidas arces atq; oppida, paucis post diebus miserabile spectaculum, atq; terrificum humi passim strata omnia, quin & solito mœstio rem Rhe-num ipsam, quasi flentem labi, deformatam ruinis utranq; ripam, eamq; præcipue, quæ adificijs ornatio fuerat, quæculis abludentem uorticibus. Desine iam securus esse, ubi securitas nulla est. G. Sub pedibus terra est. R. Non tam certa sedes domicilij, quā sepulchri. G. Ad terrā peruenisse gaudeo. R. Similia similibus gaudent, & tu terra es. G. In terram redij. R. Nondum quidem, sed redibis citò.

IUuat carcerem euasisse. R. Est hæc, fateor, intermissa gratior libertas, ac reddita quā seruata, sed nō omnia, quę delectant profunt, sæpè nociua sunt dulcia, & amara salubria. sæpè non carcer modò, sed mors utilis fuit, sæpè uita, & libertas inutilis. G. Carcerem euasisse gaudeo. R. At qui modò gaudebas portum apprehendisse, nunc gaudes portum euasisse. carcer multis portus, multis refugij, & arx fuit, & in libertate periculosus seruauit, in uinculis ligata & clausa, diligentius asseruantur. Nesciunt mortales ceci quid expediat, & idcirco mala sua concupiscunt, & assecuti gaudent, unde mox doleant. Neue longius exemplum quæras, uidisti nuper uisū illum animosus, & magni potius quā constantis incepti, qui aduerso tempore, se patronum Romanæ Reipub. prosteri ausus, ipse sibi tribui nomen assumpserat: de hinc uariante fortuna. Vrbe depulsus, Romanicq; primū principis, post Pontificis lapsus in carcerem, utrobique habitus atq; honeste, tandem leua alite emissus, gladijsq; hostium non occisus tantum modò, sed discerptus, puto moriens carcerem suspirauit. G. E' carcere latus erupi. R. Ibis per rostra turbida litibus, per plateas urbij, tumultusq; negotiorum, & tempestatem libertatem putans gratulaberis, dum quem clauis una cōcluserat, mille stringent laquei, cumq; lati omnes e' procellis portū petant, unus tu nauta mirabilis e' portu latus in procellas redis. G. E' carcere digressus gaudeo. R. Bonū in hoc, ut in reliquis consilium erat, neq; nimium gaudere, neq; nimium dolere, sed æquanimitatē omni in statu, ceu uitæ gubernaculum tenere, in tantam præsertim caligine futurorum, neq; tam miserum est, ut fertur intrasse, neq; tam faustum carcerē exiuisse. Quotiens carcer libertati hostis propitius est salutē, quotiens optata uotis omnibus libertas in perniciē, & in mortem uersa est. G. Exiui ex carcere. R. Latiori de carcere multi hominem casus eripiunt, ex angustiori autem sola mors eruit. G. Molesto de carcere discessi. R. Potes in hunc carcerem reuerti, in illum alterum cum semel exieris, non redibis hoc in tempore.

REbus ritè compositis, tranquilluss ago. R. Scilicet, ut tua nauis fluctibus maris, sic animus uitæ curis explicitis, portum attigit laborum ac terrorum. Sed non ita est, nunc maximè metuumdum, nescis quòd res hominum nō stant, qui uolubili in rota sedet altior, is proximus est ruinæ. G. Oprato esit omnia. R. Benè ais, esit omnia: nihil enim manet. Ante ergo quā felix uidearis, spei fortè aliquis, post locus est metui, ad extremum luctui, gaudio autem nunquam, gaudio loquor uerum, donec ad uera

uera & stabiliora bona pertentū sit. G. Rebus prouisis humanitūs cōquiesco. R. Summa rerum humanarum labor & mœrorū in his igitur requiescis durū caput, & lodice ferrea, & spinoso recubās puluinari. G. Opipere prouisa sunt omnia. R. Expectata puto mercurium nauis applicuit, periculum euasisti, extruxisti domū, exarasti arum, putasti uineam, rigasti prata, compegisti aream, inquisisti arbores, effodisti uiuos, texuisti sepem, columbariū e-rexisti, misisti greges in pascua, apes diu aluearia, sementem in sulcos, nouas merces in maria, tuto loco collocatum scœnus, plena arcula, diues aula, cultus thalamus, referta horrea, spiritmans pœnu, prouisa dos filia, coniugium nato, empta populi gratia, blando ambitu, patra suffragia, pronū ad te opibus summis, atq; honoribus stratū iter. O' foelicē te. Restat ut gaudeas. Hæc ni fallor conclusio tua est, mea uerò longē alia restat, ut moriāre. Rati ualdē inter homines, ut multo studio qua sitis, multo fruantur tempore, longus labor, usus breuis. G. Prosperē rebus euntibus stabili in statu sum. R. Quomodo autē rebus euntibus tū spes uideris, ego nempē non uideo. G. Rebus ad uota fluentibus latus sum. R. Nunc igitur tempus est moriendi, speras ne hīc diu aliquem latum esse? Morere dum latus es, antequā esse mœstus incipias, quod iam dixi repetam. Est enim minimē tædio sa rerum utilitū, sed iucunda repetitio. Meministi ergo quid apud Ciceronem Lacon ille ait, seni Rhodio Diagoræ, latio tunc ualde leuibus licet ex causis, quas audisti suprā cum de palaestricis ageremus. Morere Diagora, inquit, non cœlū ascensurus es, grauius id quidē: nam quid ampliūs expectet animus latus in hac rerū tāta uertigine, nisi ut latus esse desinat, esse tristis incipiat. Itaq; opportunē admodū Diagoras cōsilio paruū amici, spectāre quidē & plaudente populo inter uiuorū filiorū amplexus, & oscula expirauit. Scriptū est hoc in libro noctium Atticarū. Et ad summā, plures gaudio, quā tristitia perire. Omnibus ergo qui sapiunt, sed maximē gaudentibus mors optanda, de hac semper, & præsertim in tēpore prospero cogitandū, illa cogitatio in reliquis frenet. G. Laboraui, en quiesco. R. Omnes quidē id speratis, sed erat is in hoc omnes: stylus enim uitæ alius, multumq; finis à proposito diuersus. Hæc tua requies, aut breuis, aut falsa est, aut quod est uerius utrunq;, quid hīc requiem somniatis? Sic catenis uinctus libertatē æger sanitatem somniat, sic sopitus esuriens opimas dapes: sed en dies ultimus aderit, isq; confestim discussurus hæc somnia. Nolite autē falli somnijs, atq; opinionibus fallis, quibus est plena uita mortalis: nolite uobis hīc requiē spondere: Credite mihi, tota quies hominū, post laborem mors. G. Omnia quæ in reū uisa sunt suppetūt. R. Superuacua in rebus plura sunt, quā necessaria, sed hīc humani animi mos est, ut pfectus curuatus, dum in altū niti uult, ruit, & pro cœlo illi terra est. G. Cumulata sunt omnia, iam in portu sunt. R. Nauigationis in fine igitur: Est enim præsens uita simillima procelloso mari, illius finis in littore, huius in morte, uterq; portus rectē dici: profectō autē magna mortalium acruandis uitæ adminiculis, anxia inter ipsos apparatus rerū moritur, nilq; iam usitatus, quā ut uitę studium mors prauertat, paucis accidit ut ad optata perueniant, hisq; tpsis tam citō diuturni quæstus usus eripitur, ut gaudij breuitas quādā, uelut accessio sit doloris, de quo multos in morte quæri solitos notum est. G. Iam peractis laboribus securus uiuo. R. Et inter uiscum, ac laqueos secura auis uolitat, piscis inter hamos ludit, inter plagas fera, sæpē ubi periculi plus est, & pauoris minus, ars fortunæ est, ut licentiū feriat, metū demit. G. Per omnē uitam laboraui, ut in finem quiescerem securus. R. Securitatem, & quietem tuā in præcipiti collocasti, & uixisti mœstus, ut latus moreris, insulsum uitæ, mortisq; consilium, modō de securitatis, & quietis, & tristitiæ, & gaudij qualitate cōueniat. G. Omnia undiq; conquisiuit, quibus instructior uita esset. R. Imō uerò quibus mors molestior: egisti planē negotium medicorum, iam frequentes aderunt, stratūq; circumstrepent, aderunt captatores testamentarij, erunt & qui gaudium præmant, & qui fletum simulant, & qui tenacem spiritum, seram mortem taciti increpēt, & qui crisim seruent, & qui prognosticis inhient, & qui cadauer aureū præstolent, tot hæc tibi conquisita, undiq; uitæ conferunt instrumenta, nō ut meliūs uiuas, sed ut comitator moriaris. Non penitus operā perdidisti, iam & comites languenti, & libitinæ sumptus, & funeris pompa non deerunt. G. Conquisita sunt omnia, quiescendum est. R. Iam dixi, uitæ requiem, & solatium quærebās, laborem mortis, ac tædium inuenisti. G. Cuncta disposui, prosperitas patra est. R. Congessisti fallacissimā, ac fugacissimā spei nidum, quæ ubi primū adoleuerit euolet, mœstum, & uacū cor relinquet, sæpē uel in plumis pereat. G. Longo succedit quies labori. R. Breuis ipsa adeo, fortassis ut nulla potius dici possit. multorum sæpē studium annorum in momento excidit, imō cum semper ferē gradari sint progressus, rarō nō repentinū exitus rerum sunt. G. Per longas curas ad securitatis initia uentum est. R. Sollicita multum de prin-

de principijs humana curiositas, finem cæca non prospicit: densa uenturi caligo temporis, mortalis aciem frustra uit obtutus, deliberatio utiq; nostra sit cõsummatio fortunæ. Dicam melius: Dei est, cuius in manibus fortes sunt hominũ, non quas ipsi uobis opinione uestra, speq; improba fingitis, sed quas ille à præscientia sua uidet: eius est autem illa uox. Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te, quæ autem parasti cuius erunt? Cõminatio horrenda, quæ nisi spes, somnosq; mortalium interrumpat, obforduisti haud dubiè.

DE POTENTIA. DIAL. XCI. GAV.

Potentia magna sum. R. Ergo & inuidia. G. Potentia multa sum. R. Et in periculis multis. G. Potentia sum ingenti. R. Et laboribus infinitis, & inextricabilibus curis. G. Multa possum. R. Quò plus in alios potes, & plus alij in te. G. Potentiæ est plurimum. R. Quò potentiæ magis, eò maius in illam imperiũ fortunæ tepidè se exercet, in paruis uberem eligit materiam, in magna lignorum mole, crepitantiũs sæuit incendium, magna prosperitas magnæ uiam facit aduerfitati. Nec quinquā facile planè miserum uidebis, qui non ualde foelix habitus fuerit, non potest ignoti hominis, nota esse calamitas. G. Quod uolo & possum. R. Cura ergo, ne quid mali uelis, & scito quò potentiæ plus, eò pius esse negotij minus, uel licentiæ. G. Potentia ingens sum. R. Quid scis an diurna, piget exequi, potentes breui ad impotentiam, seu qui reges ad infamiam seruitium sunt redacti. Vepicolis & lubricis sunt humanorum gradus ascensuum, tremulus uertex, præcipitium horrendum, agrè conscenditur ad eminentem statum, anxie ibi constititur, grauius inde, & repenti descenditur, id sic esse non singuli tam reges, aut populi, sed maxima etiam testantur imperia. G. Armis atque opibus potens sum. R. Vera & firma potentia in uirtute fundata est. Fundamentum si detraxeris, quò maior, eò periculiosior structura, quid implere opibus domos iuuat, arua lignonibus, maria classibus si intus interea domesticis hostes animum oppugnant atque expurgant: Vis ut te potentem fatear, illos doma, finibusq; tuis pelle, uince iram, uince cupiditatem, uince libidinem, uince te ipsum famæ atque animæ hostem tuæ, quæ nam ista potentia est uincere alios, passionibus tuis uinci? G. Fundata in solido potentia est. R. Quo pacto cum uita ipsa mutetur assidue. ô quid tumes imbecillum animal, de potentia disputas, de anima interim periclitaris, quam dicto citius, uel naturæ uis occultior, uel exigui mortis animalis, uel extremi, contemptissimiq; homines sapè potentissimis abstulere. G. Potentia egregiè stabilita est. R. Vbi quæso? In arenis ac fluctibus, an in uento, an in ipsa, ut perhibet, fortunæ rota, quin tu amice, male susceptam pone fiduciam. Nulla hic stabilis potentia, utq; uel improprie, ex prima quod sentio nulla potentia potens est.

DE GLORIA. DIAL. XCII. GAV.

Sed inueni magnam gloriam. R. Magna in exiguo qualiter explicentur, non intelligo, si temporum, si locorum angustias metiãre, magnam hic gloriam, non esse fateberis. Non ingeram tibi, ut terra omnis punctus est, cuius ipsius partem maximã, natura fecit inhabitabilem, atq; inaccessibilem fortuna, ut tempus præsens puncto minũs, idq; ipsum semper instabile, fugaq; tam rapidæ, ut uix illã animo sequi possis. Duæ reliquæ temporis partes semper absentes, ita ut altera nos lubrica memoria, altera expectatione anxia fatiget, ut omne simul tẽpus, aut diluuijs, aut æstu nimio, aut peste aliqua, aut coeli in clementia uel terrarum, aut deniq; per seipsum lapsu proprio ita discerptum atque confusum sit, ut una sapè ætas, propè nil habeat commune cum altera. Neque minũs in temporibus, quàm in locis uideas exiguo interuallo notissimum non agnosci. Hæc, inquam, & quæ sunt id genus plurima transco. Vulgata sunt omnia, quibus liquidò cernitur, quæ nam hæc mortalis, ac terrena gloriæ magnitudo est. G. Quam conditio mea fert gloriam sum adeptus. R. Si indignam, breuem hercle, at si dignam, gaude: non quod habeas, sed quòd meritis sis. G. Gloriam quæsiui. R. Gloria uera nisi bonis artibus non queritur, unde tibi partum uide: sic intelliges an gloria uera sit, famam si casus dedit, eripiet. G. Multum est gloriæ. R. Cauene quam gloriã ueram putas, imago falsa sit gloriæ. In rebus hominũ multa regnat illusio. G. Primum est gloriæ. R. Vt nemo pauper, magne pecuniæ famã querit, nili ut fallat, sic nemo ignauus, magne uirtutis opinionẽ, uterq; tamen si cõscijs, quicquid de se alij loquantur, quantũ uel pecuniã in arcula, uel uirtutis in animo sit. G. Insignis est gloria. R. Si ex merito modeste utere, ne supbia illi notã applicueris, si minũs, fac ne diu populũ fallas. G. Præfulgens est gloria. R. Vel mereri stude, uel graue non tuum indumentũ exue. In gloriũ esse præsterit, quàm mendacio gloriosum: Vera

Vera etiam gloria cum labore seruatur, quid de falsa speres: cum omnis fictio difficilis sit, tum difficillima est, quam multi undique obseruant. Rari nempe sunt gloriosi, hos propter dissimilitudinem obsecrum atq; inuidum vulgus odit. Graue est inter tot hostium insidias latere, præstringere omnium oculos non potes, in te tanto studio defixos. G. Gloriosius appa-
reo. R. Melius forsitan lateres, & certe tutius. Hoc grauitè dixit is, qui multa leuiter: Benè qui latuit, benè uiuit. G. Clarus, lateq; notus sum, longeq; conspicuus. R. Li-
uor abdita penetrat, rimaturq; putas conspecta prætereat? Quid quod pauci sunt, quibus expediat apparere, & conspici, pauci quorum famæ non noceat ad plenum nosci? Notissi-
mum Claudiani dictum:

Minuit presentia famam.

Quantò magis illam minuit notitia. Rarò sunt homines quod uidentur. G. Glorio-
sus uideor. R. Caua nube circumdatus, delitescis. Si parumper emerferis, quò plus gloriæ
falsæ fuit, eò ueræ plus erit infamiæ. G. At gloria uera est. R. Id nemo te melius nouit:
ita demum si externi iudicis incorruptum animum, tuis in rebus assumpseris. Gloria qui-
dem, ut sapientibus placet, quasi quædam umbra uirtutis est, illam comitatur, illam sequi-
tur, quandoq; etiam antecedit. Quod in adolescentibus clarè indolis uidemus, quos ante
perfectam uirtutem præconcepta de illis spes hominum claros facit, quæ quibusdam uelut
stimulis generosos, modestosq; animos excitat atq; erigit, & impellit, ad æquandam spem
cuium suorum, stultos autem, timidosq; præcipitat, hinc transformatio illa ridicula cla-
rorum adolescentium in obscuros senes. Laus quidem sapienti utilis, stulto nocet: ex his
uides umbram per seipsam esse non posse, rei cuiuspiam sit oportere: uis ne igitur gloriam ue-
ram esse, fac ut uera, & solida uirtus sit.

DE BENEFICIIS IN MULTOS COLLATIS.

DIAL. XCIII. GAV.

Beneficia in multos contulisse gaudeo. R. Multos ingratos expetens dolebis.
G. Beneficia in multos effudi. R. Rectè ais: Nam si accipientium animos in-
tueare: beneficiorum magna pars perditur. G. Multi meis beneficijs sunt obstri-
cti. R. Quidam se obliuione relaxabunt, alij forsàn iniurijs beneficia pensabunt,
ut cessent iniuriæ, non cessabunt quæremoniæ, quam multi de benefactoribus quæruntur
suis. Iniquum fateor, sed commune adeò, ut non tam crebræ de hostibus sint querelæ. Au-
disti apud Lucanum de Pompeio quærentem Photinum, apud Senecam uerò Sabinum de
Augusto, quid uerò te ad literas, aut antiquitatem uoco? urbes medias contemplare: uici o-
mnes lamentis talibus pleni sunt. Omnis autè ingratitudinis triplex, nisi fallor, causâ est: In-
uidia scilicet, quæ dum impensa alijs beneficia, suas ducit iniurias, in se collata non aspicit.
Superbia quæ uel se maioribus dignam censet, uel præferri sibi aliquem indignatur. Cupidi-
tas, quæ muneribus non lenitur, sed accenditur, & dum quærendis inhiat, quæsita non me-
minit. Possent breuius, totius mali causam stulitiam dicere: ea uerò non huius tantum, sed
malorum omnium causa est, ignorantia ueri boni, opinionumq; perversitas & cupiditas,
quibus nullum obsequium non contumax, nulla largitas non angusta est. G. Beneficus
sui in multos. R. Aristotelica quædam magnanimitas, fertur meminisse collati, accepti
autem beneficij obliuisci, quæ sententia etsi colore nò careat, apud me tamen uerus magna-
nimus, contemptor mediocrium, atq; humilium est rerum, atq; ideo quæcunq; egerit, ma-
gna quamuis iudicio plurimorum, parua sunt animo maiora quædam, & rariora uolentis
contrà si quid acceperit, quo alteri fiat obnoxius, quamuis exiguum, graue est libertatem
amanti, atq; ad excellentiam aspiranti, quòue quàm primum solui, leuariq; uelit. De hac igi-
tur re Anni Senecæ dictum probo: Beneficium, inquit, qui dedit raceat, narret qui accepit:
elegantè nempe, duo beneficentiæ seu uenena, seu uulnera sunt: hinc exprobratio largien-
tis, hinc recipientis obliuio, utraq; mater ingratitudinis, ac beneficij nouerca: Illa ingratitu-
dinem parit in altero, hæc in se: illa quoque beneficium in se extinguit, hæc in altero. His tot
malis aptissimè illo Senecæ consilio medeare. G. Multis benefeci. R. At pluribus non
fecisti: qui se spreto, & contemptos dolent. Est autem, nescio quidem unde, firmior osten-
sarum, quàm beneficiorum, tenaciorq; memoria: sæpè singulis beneficijs, aut nullos, aut
singulos amicos obliuiosos & tepidos, hostes autem tibi multos feceris, memores ac seruen-
tes. G. Multis multa ac magna contuli. R. Sunt multi quibus profuisse periculum sit,
quidam paruo amico, magno hostem beneficio quæsire, quod & exigui debuit leue
retributio prona est, magnam autem & debere pudet, & piget reddere. & nihil est tertium,
nisi ut desinat esse cui debeat qui inuitus debet, ita dum debentem pudor beneficij, exper-
tos do-

tos dolor agit, inter Scyllam & Charybdim fertur cymba benefici, effectumq; ut multos, qui parce atque illiberaliter tuti uixissent, liberalitas insignis in discrimen traxerit. Siquidem inter malos impune bonum esse, non licet, durum dictu, sed dicendum tamen. Animal ingratius homine nullum est. G. Late me beneficium præbui. R. Quidam sunt benefici, nec tamen beniuoli, quos magnitudo hominum necessitas multa largiri cogit. His etiam, quos non modò nò diligunt, sed nec noscunt quidem, quibus si se ob beneficia charos sperant, ualde eos fallit opinio. Nemo facile non amantem amat: mutuus nexus animorum, ac reciprocus est amor. Munera sæpè necessitati, amor uerò iudicio tribuitur: ut ergo beneficia bene collata, & læta fronte, pioq; animo dignis exhibita, nunq; gloriosa negauerim, sic multa, imò uerò partem maximam, seu hæc dantium, seu accipientiu culpa est, perdi ac proijci, nemo usquam est qui dubitet. Et est facilius, breuiorq; ac rector, quam supra tibi ostendimus, amando scilicet ad amorem uia, qua pergenti, uerum quoque si benefici nomen accesserit, clarum te, supraq; fidem multis amabilem efficit. G. Multa & magna contuli. R. In rebus non quid, sed qualiter, quòue animo fiat, refert apud Deum atque homines, & magna sæpè inuisa, & modica grata sunt, nudum præ omnibus cor attendi, & sacrificio pauperis probatur, & munere.

DE AMORE POPULI. DIAL. XCIII. GAV.

Populus me amat. R. Subsiste paululum, mox oderit. G. Populus me diligit. R. Propera, nondum finis, ut dies unus, sic uita omnis à fine describitur. G. Populo charus sum. R. Quis illi Scipionibus charior? Quis Camillo? Quis Rutilio ac Metello? Quid Themistoclem loquar, aut Milciadem, quid hoc genitum Cymonem aut Aristidem, quid Tesea, quid Solonem, quid Hannibalem, quid Lycurgum, qui ciues, oro te, quàm quisque, quàm breuiter populo suo charus, omnium notus finis, & uel in contemptum, uel in odium uersus amor, atque indigna rebus præmia, fori labor, accusatio, mors, exilium, cætenæ. G. Multis in populo charus sum. R. Malis igitur, pauci enim boni, atque malorum, malis artibus queri amorem constat: si uerò similitudo quædam parit amicitias, ut prudentib. placeat, qui sis existima, qui multis in populo charus sis. G. Populus me amat. R. Serenum hybernium, auræ æstiuæ, quies maris: lunæ status, amor populi, patria hæc si conferantur, mobilitatis ultimo palmam do. G. Populus me honorat. R. Labijs credo, cor autem eorum longè est à te, non est enim tibi fidelior quàm Deo, raro quicquam ex animo facit uulgus, nisi tumultuari, & furere, & lauire. G. Populus me reueretur. R. Non faciet diu, facile enim ruit, quod non certo iudicio stabilitu est. G. Ardens in me populi fauor est. R. Ardenti principio sæpè medium temperies, finis algidus fuit, quod aut crebrius ulla in re, quàm in studijs populorum cernas. G. Populus me laudat. R. Scultorum laus apud doctos infamia est. G. Populus me suspicit. R. Leuiterum alternatione despiciet, semper enim alterum extremorum tener, medium uerò nunquam, ut qui habitantem ibi hostem metuat. G. Populus me colit. R. Mirabor si tam inculto cultore fructifices. G. Populus bene de me sentit. R. Sine ullo delectu iudicare solitus utranque in partem. Itaque uulgi sententia ueros inter iudices contrarij argumentum est. G. Populus bene de me æstimat. R. Suspecta sanis ingenijs æstimatio insanorum, mallem te populo incognitum quàm probatum. G. Populus multa de me loquitur. R. Et tu ergo popularibus auribus fidis, atque ageris quod licet, magnis olim uiris euenisse noueris, non minor tamen est uanitas gaudere statu tenui & incerto. G. Populus me miratur. R. Et ego te miror, qui hoc ingloriam tuam trahas. G. Populus me amat. R. Non hæc laus, sed fortuna tua est, populi mos est, ut sæpè amet indignos, sed à quibus indigni amoris sæpè, dignissimam fert mercedem.

DE OCCUPATA TYRANNIDE. DIAL. XCV. GAV.

Inuasi tyrannidem in ciues meos. R. Rependisti dignam uicem stultis amantibus, si lite æquo altius extulerunt, illos tu iniquo iugo seruitu depressoisti. G. Tyrannidem arripui. R. Abstulisti libertatem alijs, securitatem tibi, requiem utrisq;. G. Tyrannidem consecutus sum. R. Statum certi laboris, euentus ambigui, sed ut plurimum infœlicis. Non te ad historias ueteres, atq; externas mittam: quis Pharexi Alexandri exitus? quis Dionysij Syracusij? quis Agrigētini Phalaridis? quis Annonis Pœni? quis Clearchi Heraclienfis? quis Ephirensis Aristotimi? quis Lacedæmonij Nabidis? Quis Hipparchi deniq; Athenienlis? quem occidisse immortalis gloria intersectoribus fuit, non ad recentiores atq; domesticas, Calsium, Meliumq;, & Manlium Romanos ciues, Catulinam quoq; & Gracchos: & Apu-

& Apuleium, non tyrannos quidem, sed tyrannidem affectantes, inq̃ impijs conatibus deprehensos, cœptoq̃ prohibitos, atque oppressos: Non postremo ad illos qui maiores non meliores, iusti uelo imperij trucem texere tyrannidem atq̃ iniustam, Caium scilicet ac Neronem, Domitianum, & Commodum ac Balsianum, reliquosq̃ eius ordinis, solo nomine principes, quorum mens tyrannica, ac tyrannicus finis tuit. Sed ad alios quos aorum, patrumq̃ memoria, seu etiam quos ætas, ac regio præsens uidit. Hos ego ne distantibus te fatigem circumspicere, & contemplari iubeo, uidebis usitatum, & communem tyrannorum exitum, aut gladium, aut uenenum, uereq̃ illud à Satyrico dictum dices:

*Ad generum Cereris sine cæde & uulnere pauci,
Descendunt reges, & sicca morte tyranni.*

G. Tyrannidem in ciues exerceo. R. Prædam atq̃ carnificinam, auro implendus & sanguine, auri sitiens monedula, tenaxq̃.

Nec missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

Sed qua fronte, quoue animo, seu sanguinem illum fundis, pro quo seruando si homo esses, sanguis tuus ultro tibi fundendus erat, seu ciuibus tuis aurum rapis, quod dñis prædonibus largiaris, spolians, qui tuis pascendi opibus fuissent, ditansq̃ à quibus omni ingenio extorquendum legis, sic maiorum uel exempla, uel monita uiluerunt. Sed hoc pessimum habet tyrannorum uita, ut quibus fidendum est, metuant semper, fidantq̃ quibus fide nihil est totumq̃ hoc malum, hinc immeritis irrogatæ iniuriæ faciunt, hinc indignis erogata beneficia, & ambitione turbatus ordo rerum amici ex hostibus, hostes ex ciuibus. G. Tyrannus patriæ meæ sum. R. Nunquid id esses, illam tuam esse patriam meminisses: Si obseruaretur animo, publicæ matris effigies, nunquam fratres lacerares tuos, cum quibus æquam pueritiam, atq̃ adolescentiam egisses, eodem cœlo usus, iisdem aquis, iisdem atq̃ sacris: iisdem ludis & luctibus, qua nunc mente de illorum tergo potes ludere, atq̃ illis flentibus gaudere. Quæ postremo impudentia, in ea urbe uiuis, in qua uitam tuam omnibus scis inuisam, mortem cunctis optabilem, ubi esse neminem certus es, qui non male perditum te uelit, lupum mitti de grege seuisissimum. G. Tyrannidem accipi. R. Si præterito præsens tempus confers, duram te ac miseram subiisse sarcinam intelliges, tutâ agebas & quietam uitam, dehinc nisi sceleri iungis amentiam: nulla tibi sine metu ac tumultu animi dies, nulla nox ibit: nullus non suspectus cibus, nullus sopor imperterritus, dum ubiq̃ cervicibus impendentem uideris mucronem, quem amico opes, fortunæq̃ suas miranti, non inepte monstrasse traditur Dionysius tyrannus quidem, sed tyrannidis æstimator acutissimus. G. Ferro mihi tyrannidē acquisiui. R. Ferro quæsitam, ferro etiam seruaturus, ferro forsitan amissurus. Præclaras planè diuitias comparasti, esse omnibus odiosum, atque terrificum, quodq̃ hinc sequitur, tibi te perpetuo grauem metu. Vt enim periculi nihil sit, quod in quibusdam urbibus: natura ciuium præstat apta seruitio, quando tamen pavor aberit animo recolenti, quid ille huius, quod legitimi nomen habet imperij metator ac fundator prius audiuit à Laberio Romano non equite: Necesse est, inquit, multos timeat, quem timet multi. Cuius dicti ratio illa est, quam posuit Naso:

Quia quem metui, quisq̃ perire cupit.

Positam prius ab Ennio ubi ait: *Quem metuunt oderunt, quem quisq̃ odit perisse expetit.* Vt tamen & periculum, & metus etiam omnis cesset, quod nonnullos tyrannorum uel nutrita publicis malis audacia, uel nota ciuium sponder ignauia, an non saltem ullus est pudor, his præesse, quibus te subesse sit dignius: præter iniustam uim rebus omnibus imparem. G. Tyrannidem indui. R. Humanitatem ergo, & iustitiam exuisti, simul procellosam uitam & cruentam, aut certe dubiam mortem elegisti: Infœlix, de quo sola patria, quæ te genuit atq̃ aluit, mortem speret. An uerò non ille sat miser est, quem miserum uolunt omnes: at non ille miserrimus, qui tam miser esse non possit, quin sit dignus esse inferior. G. Habeo summum inter ciues locum. R. Habes in ciuibus tyrannidem, in arenis domum, in uepribus stratum, in prærupto sedem, in rapinis inopiam, in miseris inuidiam.

DE REGNO ET IMPERIO. DIAL. XCVI. GAV.

ECce autem iure Rex sum. R. Id enim uero occultum diu esse non poterit, quid inter sit inter regem, tyrannumq̃ iam diximus: quid autem iuuat dici regem, si tyrannus es: nō in specioso cognomine, sed in uera iustitia regis, regniq̃ salus sita est. Minus mali reor in quæsitum dominiū reformare, teq̃ de reliquo sic agere, ut Rex uerus appareas, quam regnum iure partum, in quo iuste successeris parenti, tyrannica uexatione diripere. Plus enim ueræ laudis in progressu ac fine, quam in principio rerū est. G. Rex sum.

sum. R. Melius sub iusto Rege ageres atq; tranquillius, quam rex ipse. G. Regni solium conscendi. R. Locum late conspectum, patentemq; omnium indicijs, eoq; periculo sum ignauia, laboriosum uero, difficilemq; uirtuti. Bonus enim Rex seruus est publicus. G. Regni folio euectus sum. R. Ut meritis uideare, tuas res, req; ipsum obliuiscere, populum tuum, & Rempub. cogita, quo die primū Rex fuisti tibi mori, alijs uiuere incepisti, quodq; durissimum est, ingratis, & iniquis aestimatoribus laboris tui. G. In regiam ueni. R. Aliquid ibi forsitan peritura gloriae reperturus, sed quietis nihil. G. Iustè regno. R. Benè agis, gratissimamq; rem Deo, scito autem seruire te quærulīs, & uix tibi ante obitum gratiam relaturis, raro tam iustus quisquam regum fuit, ut non charior populo successor foret: is cum uenerit alter optabitur. Hi sunt uulgi mores odisse præsentia, uentura cupere, præterita celebrare, quando ergo defuerint querelæ, si omne præsens bonum fordet, nilq; omnium placet, nisi quod cruciat, seu perditum, seu speratum. G. Sceptrum, & diadema sortitus sum. R. Fulgidas compedes, claramq; miseriam, quæ si plenè omnib. nota esset, crede mihi non totiens uno de folio litigarent duo, sed plura essent regna, quàm reges. G. Purpuram indutus sum. R. Non cultus exterior, sed internus habitus, & mens regia, regem facit: Alexandri Romani principis dictum fuit, Imperium in uirtute, nō in decore consistere. G. Ad regnum prouehor. R. Nunc in dubio uertitur subiectorum status, an fœlices, ea quæ hic fingitur fœlicitas, an miseri sint: nempe mortalis regni fœlicitas rex bonus: te in dubio labor manet, & graue negotium. G. Rex sum, nil non licet regi. R. Nulli minus, imò uero, quod olim licuit, iam non licet: & fortè si de regno licentiam aucuparis, nō te regem noueris, sed tyrannum. G. Rex sum atque omnia possum. R. Imò nihil nisi, quod decet regem, cuius, ut dixi, minor licentia quàm priuati est. Sin hoc calle uoluptatem petis, falleris, & tota, ut aiunt, erras uia. Voluptas à tergo longè est, hac ad laborem itur & ad gloriam. G. Rex sum, eritq; mihi iam certa tranquillitas. R. Imò si qua olim fuit perijt, stultus nauta, qui relicto portu, in altum uela facit, tranquillitatem quarens. G. At Romanus imperator factus sum. R. Clarissimum nomen, sed durissimum officium: Magna seruare difficile est, quid collapsa erigere, sparsa colligere, recuperare perditā, deformia reformare, & deserti culturam ruris, multisq; diu neglectam suscepisti, multis egent dura arua legionibus, multis prata riuīs arentia, æstuandum, algendumq; tibi est, si succellerit. Tu hinc laudem, reliqua successor tuus metet, illi seueris, sera est messis, multas poscit æstates. G. Ascendi ad Imperium, iam quiescam, & securus uiuam. R. Falsa te habet opinio, nunquam minùs, tunc in excelsum montem, ut uentos, & fulmina euaderes, ascendisti: Non legisti Horatianum illud:

*Sapius uentis agitur ingens
Pinus, & celsæ, & grauiore casus
Decidunt turres, feruuntq; summos
fulmina montes*

Et quantò aliter de hac status eminentia sentiebant experti principes, Augustus & Diocletianus: quorum alter, ut legimus, de dimittendo imperio cogitauit, alter autem dimisit Imperium, nec reuocatus assensum dedit. Quantò aliter Marcus Aurelius & Pertinax: quorum primus adoptione ad spem imperij euocatus, solito tristiori effectus, mirantibus amicis, multa de malis imperij disputasse: alter imperator effectus, semper imperium horruisse memoratur. Magnus est ad imperium ascensus, magni in imperio labores, magni quoq; cum ascenderis ex alto casus, si mihi non credis, Iulium Cæsarem interroga, Caium quoq; Caligulam, & Claudium, & Neronem, & Galbam, Othonem, Vitellium, Domitianum, Commodum, Pertinacem, de quo proximè dictum est. Balsianum præterea & Macrinum cum filio Diadumeno, fœdissimumq; omnium Helioabalum, longeq; dissimilem moribus Alexandrum, utriusque etiam quod mireris cum filio matrem. Maximos quoq; & Maximianos, & Maximos, & Gordianos, præterea & Philippos, & Decium, Gallumq; & Volusianum, & Valerianum insigni calamitate notabilem, & contemptorem paternæ miseræ Gallienum. Aurelium denique, & Probum, Iulianum & Licinium, & Constantinum, & Valentem, & Gratianum, Valentinianum. Ac ne ad fastidium cuncta complectar totam illam tyrannorum simul, & principum seriem percunctare, uno tibi ore omnes responsum dabūt. Eodem se calle ad ruinam atq; imperium ascendisse. Et tu illic tibi requiem fingis ad securā uitam, ubi omnes periculum, & laborem, multi miserabilem exitum inuenere: non hoc sibi fingebant illi quatuor, quos ab initio nominauī: non Antonij Pij principis maternus auus Arius Antonius, homo sanctus, ut historiæ loquuntur, ut ego fateor, uir prudens: Neruum miseratus quod imperium acceperet. Verè enim frustra principes præmit inuidia, cum illis potius

potius miseratio debeatur. G. Sum imperator, & ulcisci possum. R. In hostes publicos forsitan non in tuos, illis enim si uerus es princeps, hoc tuo ascensu securitas parata est, priuatis affectibus, pietas publica frenum stringet. Non potes huius, aut illius hostis esse, ex quo Pater omnium esse meruisti. Id in ciues Principi iuris est, quod in filios patri, iustus princeps PATER PATRIÆ est. Nullum ex omnibus titulis hoc gratius summus ille principum Augustus accepit, ut qui compresso adolescentiæ impetu patris nomen implere decreuerat, tibi ergo qui hostes fuerant iam filij sunt. G. Imperator sum, ulcisci potero. R. Vti hac potentia non debebis, & sic habes summi imperij potestatem, excellentibus & fortunæ paribus, animis esse uenitæ materiam, non uindictæ, cuius eo audior, quisq., quod uisior, infirmiorq. animi ac uirili est. Qua in re meminisse profuerit illud Hadriani principis, qui ut scriptum est, uni quem capitale inimicum habuerat, factus imperator dixit: Eualisti. Generosum planè uerbum, ac magnificum, uereq. Casareum. G. Imperator sum, eritq. iam thesaurus par impensæ. R. Ad rapinam uox hæc spectat, est ut aliarum rerum, si sumptuum fluxus quidam ac uorago, cui nihil est satis. Longum est mortalium hac in parte, sed in primis Rumanorum principum furores stilo æquare, paucos tamen ex omnibus, eorumq. ipsorum pauca de multis attingam. Conspectissimus ille quidem Caij furor, Baias atq. Puteolos ponte iungēis, atq. illum tumidi maris sinum, primum equis, mox quadrigis triumphaliter permeantis? quid aceto liquefactas memorem margaritas pretij ingentis? appositosq. conuiuijs panes aureos, atq. aureas dapes, quibus non famem compescere conuiuiarum, ut mos est, propositum illi esset, sed imperij opes spargere, atq. illorum auariciam irritaret? Adde effusos in plebē nummos turbidoq. & profundo mari iactas moles, durissimas rupes scissas, campos æquatos montibus, & campis iuga montium terra illic addita, hinc detracta tam subito ut naturæ miraculum uim passæ cum celeritate certaret. Nempè, cum dilati pretij operis mors esset, quibus prædecessoris sui Tyberij thesauro ingenti, deuitijsq. imperij intra anni spaciū exhaustis, ad inopiam, foedissimasq. rapinas est compulsum. Illud inter ista non nutiero, quod Corinthium montem Isthmum perfodi animo destinarat, & si sumptuosissimum opus, tamen ut perhibent nauigantibus utile, quo duo maria iungerentur, & à Brundisio Athenas aut Chalcidem Byzantium petentibus, flexus ingens remitteretur Achaïæ. Huius comes ac uictor amentia sequitur Nero, cuius enormium impensarum nullus est modus, in ædificando præsertim, in quo omnes prodigos, & seipsum uicit. Nulla alia in re damnosior, ut de illo scribitur, unus ex mille furoribus attingendus est: domus à Palatino ad Exquilinum collem porrecta, & magnam partem urbis occupans, ut non immerito inter conuiua, quibus liberrima plebis indignatione proficissus est, illud quoque iactatum sit:

Roma domus fiet, Veios migrate Quirites:

Si non & Veios occupat ista domus.

Hanc auream dici uoluit, non inepte quidem signans nomine pretium, auro enim & gemmis crustata ac stellata domus fuit, tantæ altitudinis, ut in uestibulo Colossus centum uiginti pedum staret: intus porticus, atq. aulae laquearibus aureis, atq. eburneis tabulatis, & conuexa domorum cœli instar, ut propria sese sensim diebus ac noctibus sine intermissione uoluentia, stagnū quoq. maris æmulum, ædificijsq. circumdatum, littore urbis in morem: rura præterea & pascua, & uineta, & syluæ omnium generibus animalium refertæ. In hac domo quantum coniecturis ad uerum uia est, illud quod Colosseum uulgo dicitur, mediū fuit, cuius nunc etiam ruina stuporem spectantibus afferunt, & hæc omnia, dum quod miraculum rei auget, Romæ medio consumasset. Ita non dicam excessisse, sed nec impleisse qui dem imperatoris domus modum uisus est sibi, ut dedicans domum ipsam, non amplius miraretur, quàm ut hoc solum diceret. Iam tædem, quasi homo habitare incipio. Mitto illa leuita, quod uestem nullam in induit, nullum inter minus mille carrucis egit, calceatis argento uelus mulis, aureo rete piscatus est, purpureis atq. coccineis funibus, ac reliqua fidem excedentia simul, & tædium paritura. Sed quis illa non stupens legit, stupentiorq. aspiciat? Vestigia enim extant, piscinam illam coeptam à Miseno monte, uenturamq. usq. ad Auernum lacum miris circumseptam, contextamq. porticibus; fossamq. illam ab Averno usq. Hostiam, per tantum uia spaciū, totq. obuios montes, ut inducto mari, sine maritimis casibus nauigans, & terræ laborem, & pelagi fastidium declinaret. Longitudo quidem, ut nunc incolæ metiuntur, nota omnibus, ut Tranquillus numerat, millia passuum centum sexaginta: Latitudo autem duarum capax quinque remium, ex aduerso iter agentium, neque se impediuntium conurso. Quod opus si expleisset, Italiam, omnemque Rempub. exhausisset, tantis autem mundi malis, mors sola consuluit. Hunc sequitur Aurelius Verus,

F

qui:

qui: ut omittam cetera, coenam illam fecit, cui si par prandium facere uoluisset, nescio an Romana res sufficere potuisset: quo audito frater eius Marcus Aurelius, tam modestiæ amicus, quam hic hostis, ingemuisse fertur, Reipub. misertus & imperio collabenti. In quo alios, nimis multi sunt enim, nec me fallit posse ex uobis longiuscula hæc uideri remedia, breuiora pollicitis: sed delectat interdum doctum seu doctrinæ deditum, frugique hominem, stultorum infans audire, quæ illi, quasi pro contrario signo sint, unde sibi, ut aiunt, remis, uelocique fugiendum sciat. Hæc autem eò spectant, ut recogites quid est, quod thesaurum impeniæ speras, ut enim frugalitati, & modestiæ haud sanè magnis thesauris est opus, sic prodigalitate & luxuriæ, neque thesauri, neque imperia ipsa sufficiunt. E' hæc causa, non tantum mediocris fortunæ homines, sed principes quoque pænè omnes, eos dico, qui ne potino uictui operam dedere, necessario rapinas, & prædam misit, quæ multis festinata, miseræque mortis occasio fuit. G. Nunquid unius hominis impensæ, tot urbes non sufficient? R. Hi tibi respondeant, de quibus multa diximus, innumerabilesque alij, quos par pestis pari, dedit exitio. Ad summam uerò profundissimè hoc sumptuum, ut sic dicam, specus, quasi illud olim Curtij, non opibus expleri ullis, sed uirtutibus antè alias modestia cohiberi, constringique potest. In quod maximè proderit meminisse, alienum esse quod prodigis, & hic quoque unum aliud Hadriani uerbum, sæpè ad memoriam reuocasse, quod sæpè ille, & in concione, & in Senatu legitur dixisse. Ita se Rempubl. gesturum, ut sciret populi rem esse, non propriam optimo principe dignum uerbum. G. Regno & ultio mea est. R. Tua quidem minimè, neque enim mentitur is, qui ait: Mea est ultio. Profectò autem si uerus es rex, nihil tuum minus est quam ultio, nihil maius quam clementia. Natura utinam, ut apum, sic hominum reges aculeo exarmasset, nunc libero animali exemplum dedit, non eripuit libertatem. Meum est, quod illa non cogit hortari. Respice paruum illud, sed diuinum animal, pone & tu non in uulnere, sed ante uulnus aculeum: plebeium enim illud, hoc regium: alioquin ut sine iustitia, sic sine clementia rex non eris, ac ne homo quidem, sed quod infabulis dici solet, coronatus leo. G. Imperator sum Romanus. R. Habes & Neronem, & Vitellium quem sequaris, ad hos tres tota non modò omnium principum, sed hominum turba restringitur. Hinc ergo tibi ducem elige, si recentioribus delectaris habes eiusdem ordinis Troianum, Decium, Galienum. G. Sum Romanus Imperator, mundi dominus. R. Fuit quando id dici propè ueraciter poterat, quorsum uerò redierint res uides, ut intelligi detur, quam sit tutum stultis & ignauis magna committere, quanta prouidentia, quantum in furem, quantus labor, quantaque diligentia, quantum in torporem incidit. Non est ampliùs gaudij materia Romanorum Imperium, sed humanæ fragilitatis & fortunæ uariantis indicium. G. Imperio clarus sum. R. Clara nomina res obscuræ: mundi fraudes, humana credulitas, hi sunt unci, quibus huc illuc faciles animi trahuntur. Pulchrum imperij, pulchrum regni nomen, sed imperium, & regnum difficilima omnium officia, si ritè gerantur. Alioquin & periculosa prorsus, & mortifera, neque de nihilo dictum illud regium laudatur. Diadema nobilem potius, quam foelicem pannum, plenum curis, periculisque, & miserij multis, quem cognoscens, nemo non ambiat modo, aut parto gaudeat, sed nec oblatum ultrò recipiat, obiectum humo leuet. Proinde expergiscimini aliquando mortales, aperite oculos, neue semper falsis caligat fulgoribus, uestra metimini atque æstimate corpuscula, circumspicite quibus septi estis angustiis, nolite Geometras ac philosophos contemnere, terra omnis punctus est, uos caduci, ac fragilis, & incerti exitus, & cum iuuenes, & cum sani estis, cum morteluctamini cum ascendere creditis descenditis, & cum stare uidemini, tum maximè iutis, nec nullum animal magis suarum uirium obliuiscitur, ac sapius uermes semimortui, regna & imperia somnias. Memetote uos punctum perexiguum, seu uerius, ut sic dixerim puncti breuis, imò ne millesimam quidem puncti partem possidere. Hanc superbi incolæ præmitis, mox præmendi, neque ampliùs ex uniuerso possessuri, quam quod frigentibus membris, ac pallidis occupatis. Ite nunc cæci, & insani, elatoque uultu tumidi, quod natura angustat, laxate animis, & uincti immensa, & moribundi immortalia cogitate, inque hoc nihilo, uindictas, hic spes anxias, hic honores uarios, hic cupiditates inexpletas, hic furores demum uestros, hic regna, principatus & imperia, hic classes, hic acies, hic bella molimini: cum multum infanieritis, siue imperatores fueritis, siue aratores, seu diuites, seu mendici, corpus uestrum putris terra, uita uestra fumus leuis, magnò flatu pulsus fuerit, & uix tandè ferò quidem cognoscetis, uitam hanc fuisse non patriam, totumque hoc regni, & imperij falsum nomen. G. Imperator factus sum. R. Stulti cum Imperatores fiunt, homines se esse non recolunt, aut fuisse: quale est illud Tyberij Cæsaris, qui amicum uolentem eum commemoratione quorundam

rundam actuum, in memoriam pristinæ familiaritatis adducere, cum uix aperto ore, hoc uerbum emisisset: Meministi: preueniens interrupt, nec passus est explere quod coeperat, sed repente ait: Quid fuerim non memini: uocem improbam ac superbam, nec amicitiarum modò, sed totius humanitatis immemorem. G. Ad Romanum imperium ascendi. R. Quid hinc gaudes, & in aculeum ascenditur, & in crucem. Contrà uerò & in lectulum, & in sedile descenditur, & sepius in imò quies habitat: nonnullis opprobrium, multis supplicium, omnibus labor est scandere.

DE EXERCITU ARMATO. DIAL. XCVII. GAV.

Exercitum armatum habeo. R. Mirabar nisi regnum atq; imperium exercitus, hoc est, miseria miseriam sequeretur: atqui Seneca Scipionem Africanum cælo tenus attollit, non quia magnos ducit exercitus, quos & furiosi, nocentesq; duxerunt, sed ob egregiam moderationem, quam nunquam certè dat exercitus, sæpe eripit, ac pèminuit. Quæ enim tam solida uirtus est, quam tot sceleratorum, totq; catæsticorum conuersatio, exemplumq; non deterreat? G. Magnum habeo exercitum. R. Habes unde in campis uitam agas, neq; enim aut urbes exercituum sunt capaces, aut bene ciues togati, militesq; cohabitant armati. G. Fortissimum habeo exercitum. R. Habes belli materiam, pacis excidium, si hinc gaudes, ad cœlestem certè non pertines ciuitatem. G. Habeo exercitum ingentem. R. Habes utrunque ad latus hostes armatos, quos nec murus à te separat, nec uallum anceps profectò negotium, & graue. G. Mihi multe sunt, & ualidæ legiones. R. Harum tædია nemo facile atq; molestias, insolentiasq; dinumeret, sed tu omnia experiendo condisces. Et quanto sit satius solum uiuere, quàm cum multis legionibus profectò nullæ iniuriæ, nulla perfidia, nulla crudelitas castrensiu moribus comparandæ sunt. Intelliges per te ipsum, quàm sit uerus pueri quoque notissimus ille uersiculus:

Nulla fides, pietasq; uiris qui castra sequuntur.

G. Magni dominus, ac rector exercitus sum. R. Tutius pastor tygridum forsitan ac urforum esses, possunt mansueferi corda ferarum, at quorundam hominum non possunt, & minantur antequàm feriant feræ, odia hominum improviso erumpunt, hi quos tuos reris, qui te Dominum uocant, heu quàm paruo pretio uenale genus, & instabile: quàm leuibus ex causis mutabuntur, & ex militibus hostes fient? Blandi uultus in horrorem, dataq; tibi dextræ, tuam forsitan in perniciem conuertentur, neq; si fiat nouum erit, aut insolitum. Ad Placentiam fuit motus ille terribilis, quando aduersus Iulium Cæsarem suus exercitus insurrexit, de quo dictum est:

Quem non ille ducem potuit terrere tumultus?

Cæsar autem illa incredibili sua constantia ac uirtute, motum omnem compressit, & punis auctoribus quietauit, exercitum atq; obsequium reduxit. Fecit idem ad Antiochiam Alexander ille Romanus princeps, successitq; magnificè. Sed procece paululum, breui idem non ab alio, q; à suis militibus interfectus est. Eodè modo iam Pertinax ante perierat: si duo post modum Maximini pater & filius, sic Balbinus, & Maximus, sic Probus dux clarissimus, sic Gratianus, & Valentinianus iunior optimi fratres. Ille à suis legionibus, hic à suo comite proditus. Sic innumerabiles alij à suis hostibus inuicti, suis exercitibus perire, & quos milites appellabant, inuenire carnifices. Vide ergo quo gaudeas, tuus hic exercitus, trux inimitis, utq; ait ille bellua multorum est caput nihil non ausura, iram illam uel inopia, uel auaritia irritante. G. Mihi exercitus ingens est. R. Pompeio quidem Thessalico prælio, ut ait Florus, nihil maius exitio fuit, quàm ipsa exercitus magnitudo, & ferme in omnibus bellis maior semper exercitus succubuit, & minor uicit.

DE CLASSE INSTRUCTA. DIAL. XCVIII. GAV.

Classē habeo instructam. R. Et instructos aër uentos, instructos æquor fluctus, & instructos scopulos, terrestre animal, quid tibi cum pelago? G. Instructa est classis. R. Instructæ tempestates, instructa naufragia, periculis tuis gaudes, & laboribus, & impensis, quantum nullus est modus. Vestrarum omnium insaniarum sumptuosissima est classis. G. Classis instructa est. R. Hanc cœli, & maris discipiet, & quamlibet instructam sparget ac destruet inopina tempestas, de qua non cogitare, dum nauiges stulti est. G. Classē habeo in mari. R. Parum ne terra uobis discriminum attulerat, nisi maria etiam uexarentur: non satis est terras, unde nocet ferrum, quod Naso ait,

F 2 ferroq;

ferroq; nocentius aurum eruatur, effodere, ipsa, quoq; horrida, & quæ primi homines tantummodo mirabantur, maria penetrastis, ubiq; laborem, ubiq; periculum conquiritis, inq; hoc unum uigiles, atq; solliciti, segnes ad reliqua. R. Magna cum classe maria sum ingressus. R. De regressu, cogita, ingredi nempe perfacile est. Solet æquor intransitibus plenum esse, progressis sæpe monstruosum ac difficile, tamen inter homines natos, inter Delphines & Tritones uitam agere, mira uasti animi uoluptas. G. Magna mihi classis, & ualida est. R. At fortassis utilius, tutiusq;, uel breui in scalimo, uel sicco de littore, insidias piscibus tetendisses, quàm classe armata uim gentibus intulisses. Multis quidem classis eximia noxam dedit audaciam, eoq; impulit, ubi optarent domi esse. Hoc & Graij Troia reduces, Caphareum ad montem, nominatim uero Lacedæmones Arginulis, Syracusio Athenienses in littore, & Carthaginenses ad Aegeates insulas didicere. Multa sunt classibus pericula, non ab hostibus tantum, sed ab ipso mari, deniq; cum moriendi genera plura essent, hoc unum genus est additum. Ocæci, uitæq; quàm maximè diligitis prodigi, mortè undiq; quàm super omnia timetis, arcescitis.

DE MACHINIS ET BALISTIS. DIAL. XCIX. GAV.

OMnis generis machinas habeo. R. Et hic quoq; furor regius, habere unde multis noceas cum uelis, quos beneficentissimos hominum esse oportuit. Et ob hoc unum regnis impositi, & reges dicti sunt, ut regant homines, atq; ab eis ceu parentes colantur, amenturq;. Quidam etiam patres patriæ appellati, cuncta in contrarium agunt, ut ceu tortores, ac prædones publici, cunctis formidabiles atque inuisi sint. G. Abundo machinis ad euertendas urbes idoneis. R. Quanto melius extruendas, seruandasq;, tu fortasse gloriosius putas euertere, & uideri maus tui rēpōtis Poliorcheas: sed non semper urbes machinis euertuntur. Cæsar quidem bello Gallico, cum aduersus Atuaticos turres maximas erexisset, primùm contemptui hostibus fuit, quasi rem impossibilem humanis uiribus moliretur: ubi autem moueri & mœnibus applicari illas uidere, & contemptu in stuporem ac pauorem uersi, omiſsa defensione ad deditiōem confugere. Ac ciuili bello ipsius Cæsaris dux Brutus, ad Malsiliam eque erectis atq; admotis parem stuporem obſessis iniecerat, sed non parem metum, itaq; egressi turres & machinas incenderunt. G. Abundo machinis, & balistis. R. Omnia fere quibus gloriaris ad iniuriam alienam potius, quàm ad tuum decus spectant. Quanto erat honestius atq; homine dignius abundare misericordiæ instrumentis, quàm sæuitiæ? habere quibus hospitalis & amicis, & egen- tibus esse posses, quàm quibus urbes immeritas oppugnando, quietem publicam perturbares? G. Habeo machinas ingentia saxa torquentes. R. Saxa torquere furiosum est. G. Habeo machinas, & balistas innumeras. R. Mirum, nisi & glandes æneas, quæ flammis iniectis horrifono tonitru iaciuntur. Non erat satis, de cælo tonantis ira Dei immortalis, homuncio, nisi (ô crudelitas iuncta superbix) de terra etiam tonisset, non imitabile fulmen, ut Maro ait, humana rabies imitata est, & quod è nubibus mitti solet ligneo quidem, sed tartareo mittitur instrumento, quod ab Archimede inuentum quidam putant, eo tempore, quo Marcellus Syracusas obsidebat. Verum ille hoc ut suorum ciuium libertatem tueretur, excogitauit, patriæq; excidium, uel auerteret, uel differret, quo uos ut liberos populos, uel iugo, uel excidio præmatis utimini. Erat hæc pestis nuper rara, ut cum ingenti miraculo cerneretur, nunc ut rerum pessimarum dociles sunt animi, ita communis est ut unū quodlibet genus armorum. G. Balistis affluo. R. Melius belli odio, & studio pacis afflueres, cum cætera quidem arma inquieti animi, & degeneris signa sunt, nec pacificis quidem grata, & bellatoribus inuisa magnanimis. Deniq; sic habeto. Qui balistam primus inuenit, ille aut pauidus fuit, aut proditor nocendi auidus, & metuens hostes, itaq; cogitauit quod Lucanus ait:

Longè tendere neruos,

Et quò ferre uelint, committere uulnera uentis.

Idq; de omni genere missilium puta, fortis bellator congressum hostis exoptat, quem sagittarius uitat.

DE THESAURO REPOSITO. DIAL. G. GAV.

Thesaurum in bella repositui. R. Rem malam in usus pessimos. Quanto tibi alijs erat utilius, hunc amicorum patriæ utilibus acruasse, maximeq; necessitatibus indigentium, ille demum thesaurus uerus esset, & thesauri pretium cœlestis, nunc pretium est inferni. G. Thesaurus suppetit in usum belli. R. Thesaurus ani-

mi vires extenuat, bellum viros, utrumq; pestiferum. G. Magnò thesauro subnixus in bellum sum. R. Solet iste thesaurus possessori suo perdendi metum afferre, hostibus lucrispem, & bellandi simul audaciam. Quis non alacer in bellum eat, quo quærere multum possit, nihil amittere? pugnasse quidem feruide inopem ac uicisse, eundemq; mox diuitem refrixisse, apud Flaccum legis, & profecto si ad clarissima rerum exempla inflecteris, uidebis Romanos dum fuere pauperes, omnium gentium fuisse uictores, tum uinci cœpisse, dum diuites facti sunt, ita ad aduentum diuitiarum discelsere uictoriæ ac uirtutes, simulq; opum, comites delitiæ ac libidines subire, ut nō immerito scriptores quidem temporum illorum Romanæ paupertatis interitum quæsti sint. Virtutum nutritrix optima est paupertas, opulencia uitiorum. Victoriæ de thesauro tuo speras, hinc potius metuendum, multos pauidos, & imbelles, omnes tumidos ac superbos, nullum penitus uirum fortem fecere diuitiæ. G. Magnum mihi thesaurum aggregaui. R. Tibi curas, & inuidiam, hostibus stimulos, furibus sollicitudinem addidisti.

DE VINDECTA. DIAL. CIL. DAV.

Hostis in manus uenit, ultionis oblata est facultas. R. Imò, experimentum tui animi mancipium, an clementia sis amicus: quod nisi ad utraq; ferri posses, incertum esset: Multi enim esse credunt quod non sunt, experti autem quid sint, sciunt. G. Est mihi hostis in manibus, ulcisci possum. R. Alij potentia fines sunt, decoris alij, non quid possis, sed quid deceat aestimandum est, ne si quantum potes uelis, nil posse sit melius. G. Ulcisci possum, nil dulcius est uindicta. R. Ira nihil amariius, quam cur quidam dulcem dixerit, mirari soleo, sin dulce aliquid inesse consenseris, dulcedo effera, uito indigna, ac propria belluarum earumq; non omnium, sed præmordacium, atq; ferocium. Nil humanum minus quam saeuitia, & feritas, contraq; nil homini suum magis quam misericordia & lenitas, quibus nihil tam contrarium, quam uindicta est, & quicquid animi impetu, homo in hominem committit asperius. Quod si omnino uindicta nomen dulce est, ostendam tibi, quo multa cum gloria uti possis. Nobilissimum uindictæ genus est, parcere. G. Ulcisci licet. R. Multò est fatius, multoq; formosius obliuisci iniuriam quam ulcisci: generosior nulla est obliuio, quam offensæ: hanc summus Orator summo duci, summæ laudi tribuit, quod scilicet nil solum, nisi iniurias obliuisci. Nihil autem prohibet unius laudem illi non ereptam, ad plurimos peruenire. Hoc inter multa præcipuum præ cunctis opibus habent animi bona, non decrescunt sparsa, nec pereunt. Summè igitur, & tu tibi nobilissimam hanc opinionem Cæsaream, quæ te multò faciet clariorem quam cyneam tarmacæ memoria sua. Illa enim naturæ fuerit, hæc uirtutis. G. Ulcisci iuuat. R. Ultionis momentanea delectatio est, misericordie sempiterna. Duorum nempe delectabilium, illud præferendum quod diutius delectat. Fac tu hodie, quò perperuò delecteris: nullà uerò maior, nulla firmior delectatio est, quam quæ de puritate conscientie, & rerum bonæ gestarum recordatione oritur. G. Honestum est ulcisci. R. Honestius misereri: multos clementia honestauit, nullum ultio. Nihil tam necessarium inter mortales, nihil tam commune, quam uenia: nemo enim qui non peccet: nemo cui non misericordia opus sit, quam negata, quis tam multos criminum, & culparum extricabit nodos, aut dissutur, disruptumq; societas humanæ fœdus fartiet? Semper inter sese homines, semperq; in illos decertabit ira Dei. Nullus erit aut litium, aut poenarum finis, nec cessabunt arma, nec fulmina: Parce igitur, misere, & compesce animum, fac tu homini, quod tibi ab homine fieri uelles, quod a Deo uis impudenter a Domino ueniam petis, qui conseruo illam suo negat. Homo homini iram seruat, & a Deo querit medelam: In hominem sibi similem non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur. G. Non infero iniuriam, sed ulciscor. R. Quid refert, primus pecces, an ultimus? non est æquum ut quod in alio improbas, in te probes: Vis ne saeuitiam in hoste damnatâ sequi, fieriq; illi similis moribus, cui dissimilis animo sis, quidq; ille pessimum habet, tuum facere? G. Volo quidem & licitum est ulcisci. R. Nec debes uelle, nec ulla id licitum lege est, ut defensio licita sit, ultio petita. Scriptum est: qui uindictam uult a Deo intenciet uindictam. Et rursum, ut paulò ante dixi: Mea est ultio, & ego retribuâ eis in tēpore, dixit Dominus. Illud tempus expecta, sine ille te uindictet, qui & offendentis est dominus, & offensi. Solet inter seruos domini communis esse cognitio, siquid ingenui habes: si qua tibi perfectionis habitus cura est, opta potius atque ora, ne ille quidem uindictet. Sic hostis crimen in tuam uerteris salutem. G. Ulcisci est animus. R. Da iræ spatium, da consilio tempus, frena impetum, differ aut desinet, aut lentescet. Breuis hora sedat iratum æquor. G. Ulciscar. R. Vno actu multos offendes, una iniuria sæpè innum-

R 3 merabiles

merabiles hostes fecit. G. Vliscar. R. Plus teipsum laferis, quam hostem, illi corpus forsitan aut opes, tibi animam, famamq; corruperis. G. Vliscar. R. Quotiens ulciscendi studio iniuria geminata est, laeso saepe unicum dissimulasse remedium, saepe uel quaestum esse, uel nutu tacito sensum iniuriæ prædixisse periculum fuit. G. Perdere hostem possum. R. Melius est amicum querere, quam hostem tollere, sed utrumque simul optimum, quod nulla arte melius, quam parcendo fit cum ulcisci possis. Aptissimum tollendis hostibus instrumentum est lenitas, in quo si creditum esset, Herennio seni sapientissimo, nec Samnitum exercitus modo uictor, collo iugum Romanum, nec iugum primo cum reliquis, mox secutum solus Imperator Pontificus pertulisset. G. Vliscendi pungor aculeis. R. Resiste cogitationibus pijs, exemplisq; omnibus quæ leniorem in partem inclinare animum possunt, & in primis memoria uitæ brevis & ambigua. Hæc enim Senecæ cui assentior, efficacissima uidetur de iracundia lenienda: cui is ipse quem memoraui doctor accedit. Nam quid aliud sentiebat, ubi ait: Memento nouissimorum, & desine inimicari. Sic est enim nilq; inimicitias magis alit, quam conditionis obliuio. Siquidem iste cuius mortem sitis, ne dubita, moriturus haud dubie est, & id ipsum cito, fortasse hodie tuq; illum forsitan, quod non cogitas præcursurus, expecta paululum, subsiste, fiet quod fieri optas, & quod metuis fiet. Cæterum mors quam hosti paras, sine tuo illi scelere preparata est, quid iuuat sati cursum properantis impellere, & morituri sanguine, morituras manus inficere, non scelustum modo, sed superuacuum est impietate tua, proximum ac festinans tempus arcessere, quod si ual de uelis, nulla possis pietate repellere, aut differe, quanto tranquillius, atque honestius ille integer & illæsus, tu siccus, & innocens, quam uterque cruentus, & tu noxius hinc abibis. G. Vrgeor ulciscendi stimulis. R. Caue ne cesseris, sed oppone eis memoriam eorum, qui non tantum mites hostibus, sed fauentes ac benefici fuere. Contraq; illos tibi propone, qui membratim cæsis hostibus, ad hanc rabiem spirantes, nec quicquam in non sensura cadauera seuerunt. De hinc tecum elige, quorum similis esse malis, neq; actus solos, sed & uerba confer. Pars enim non parua crudelitatis in uerbis est, crudelis pes, crudelior manus, crudelissima lingua est. Sæpe animi seuitiam, quam manus non æquauerat, lingua transcendit. Illa uero optima, ut crudelitatis, sic dementia testis est. Sonet igitur ad auream tibi illa cuius non multo antè meminimus Hadriani uox, simulq; illa Tyberij, de quo scriptum est, quod cum audisset, unum e reis Carnulium nomine, anticipasse mortem, exclamauit: Carnulius me euasit. O uox ferox, & si dici potest, ipso uocis auctore ferocior, quid usitati supplicij cogitabat, quem se in uinculis manu sua perimens euasisset? Ecce duo igitur unus status, sed mentium diuersarum, uno & eodem uerbo quam uariè, usi sunt. Ille ad præsentem hostem euasisti, ait, hic de absente, euasisti inquit: ille suo hosti uitā donauit, hic inuidit mortem. Elige quid horum potius ac te dictum uelis dici, an tranquillum illud uerè principis, an illud alterum immanè carnificis. Nec ignoro quam sit pomptius iubere ista, quam facere, & quid obijci possit intelligo. Difficilius in suis, quam in alienis iniurijs mitem esse, difficile fateor, sed bonum, de bono autem ac difficili omnem esse uirtutem, nec tu neges uirtutis amatoribus sunt cuncta facilia. G. Fixum est ulcisci. R. Vincit pars deterior, obsta illi, dum adhuc potes, uictoriamq; illi priusquam ea uti cœperit, eripe, stratumq; mansuetudinē attolle. Memento te hominem, multos quidem vindicasse poenituit, neminem peperdisse. G. Virtus sum. R. Vinci ab hoste præstabat, hostis uictorem uicit ira.

DE SPE VINCENDI. DIAL. CII. GAV.

Bello uictoriam spero. R. Cum fallax ubi libet, tum in bello fallacissima est. Nichil ex præmeditato agitur, inopia erunt omnia, prudentissimus atq; exercitatissimus militarium rerum fuit, qui dixisse fertur, nusquam minus, quam in bello cuentus respondere. G. Victoriam spero. R. Pacem haberes utilius, eiusdem ducis uerbum memorabile traditur: Melior, tutiorq; est certa pax, quam sperata uictoria. G. Bello uictor ero. R. Quid si uictus? hæc spes multos in exitium egit, sine uictoriæ spe: nemo uolens in aciem descendit. G. Bello superior euadam. R. Futuri uerbum temporis. Omnis enim de futuro spes, & futura omnia semper ambigua. G. Bello uictor remeabo. R. O spes hominum inanes, nec uictor fortasse, nec uictus remeabis, sic tibi reditum spondes, apertumq; inter gladios iter, acri deuotum classico Marti caput. G. Esse uictor spero. R. Et qui contrariū speret, uel falli, uel utrumq; uel alterum sit necesse. Potest uel alter, uel uterq; dux partium, seu alter seu mutuis uulneribus simul occumbere, quod & sæpe credo alibi: & quod nunc meminerim, Thebis ultimo inter fratres impios congressu, & Romæ primo post exactos reges accidisse proditum ex bello: ut Superbi regis filium, Brutus Coll. ad inferos

feros persecutus est. Amisso autem spiritu iam uictoria nulla est, quo seruiato, sapē tamen acie pari Marte discessum tenes. Vtrobique igitur ambos docēs suæ uictoriæ fraudatos constat. Vnum nempe fraudari tam commune, tamque quotidianum est, quam in aciem proficisci. Quid scis autem, an unus ille tu sis, hac qua tibi blandiris uictorię spe fraudandus? G. Bello uincam. R. Ut anceps semper, sic sapē tristis & sanguinolenta uictoria est, non habetur gratis, quod uitæ discrimine quæritur, carē emittitur, cuius sanguis est pretium, charius cuius mors fieri potest, ut pax uictrix ducem perdat, ita tuis uincens uici potes. Quid de uictoriæ secleribus dicam? Non sunt tot uicti miserię, quot sunt peccata uictoris. Quod si peccato miserius nihil est, nec uictus eo quam uincitur uictore inferior, sed eo minus miser quo minorum rerum damnis afficitur. G. Vincam. R. Ut ad summam redigam, & an uincas, & an melius sit uicisse, si uicenis in dubio est.

DE VICTORIA. DIAL. CIII. GAV.

A Tuici. R. Caue ne te uincat ira, superbia, crudelitas, furor, rabies: hi sunt enim uictoriæ comites, & uictorum hostes inuisibiles, & horrendi à quibus sape clarissimi uictores turpissimè uicti sunt. Nondum te uocat ad calculum fortuna longa & perplexa rationum series, creditrix uiolenta & pertinax, cum qua tibi nūc quoque negotij multum restat, mutuūm reposcere solita est magno cum scēnore. G. Magno praelio uici. R. Victor praelio sapē uictus est bello. G. Vici autem. R. Quotiens uicere Carthaginenses? quotiens Galli? gentesque aliæ? quotiens autem uicti sunt Romani? sed spectandus est rerum finis, earum maxime, quæ uoluntur, & stare nesciunt. G. Vici certē. R. Et si certus belli exitus, adhuc euentus est dubius, & de læti tristitia, & læta de tristibus erumpunt. G. Magnam uictoriam quæsiui. R. Nil tam magnum, ut non nimio quæri possit, est ubi plus uulnerum, ac funerum uictoriosa pars computat, si non credis, Xerxem atque Thermopylas interroga. G. Magnæ uictoriæ iors fuit. R. Vix potest magna uictoria, paruo pretio constare, de bello omnium maximo, omnium maximus historicus dum ageret: Adeo (inquit) uaria fortuna, ancepsque Mars fuit, ut propius periculo fuerint, qui uicerunt. G. Plenè uici. R. Non est plena uictoria, ubi armatus hostis superest, quanquam & si hunc oppresseris, alij renascuntur, quasdam nempe uictorias, ceu sementem dicas esse bellorum, sic odia ferro trunca repullulant, densanturque, & rediuiui in aciem redeunt bellatores, non ut fortassis imaginatio uehemens olim Calsio à se cæsi hostis imaginem supremo illo suo die obuiam dedit, tam tremendo aspectu, ut audacissimum uiuentem illum non timuerat, defuncti species in fugam uerteret: sed ita, ut pro uno multi redditi ueris manibus, uerum ferrum moueant in illos, qui uicisse uidebantur. G. Vici, iam securus sine hoste sum. R. Stulte, dum erunt homines, non deerunt hostes. Tu Romanæ urbi post innumeros triumphos, edomitumque orbem non defuisse hostem legis, & tibi defuturum speras? quiescētī forsan hostis deerit, at pugnanti nunquam. G. Victor sum. R. Caue ne sis frustrā, uti scientibus uictoria fructuosa est, uti autem dico, nō eo modo, quo Maharbal Hannibali, sed quo Hanno Reipub. cōsulerat. Nam profectō usus, fructusque uictoriæ optimus pax est, neque ad alium quam ad pacis finem, ista bella suscipiuntur. G. Victoria mecum est. R. Vide ne euolet, alata est.

DE INIMICI MORTE. DIAL. CIIII. GAV.

De inimici morte lætus sum. R. Sperare de inimici morte aliquid, seu cuiuspiam hominis uel gaudere, illi forsitan sit permissum, si quis usquam esset immortalis: sperare autem alterius mortem, quæ tibi possit ante contingere, uel gaudere, id hosti euenisse, quod tibi necessario euenturum sit stulta spes, inane gaudium. G. Gaudeo de inimici morte. R. De tua alius mox gaudebit. G. De inimici morte gaudeo. R. Si quam uestræ conditionis memoriam haberetis, nunquam homo de morte hominis gauderet, quando enim quæso duorum, qui simul ad supplicium ducerentur, alter alterius de morte gaudium cœpit? sciens sibi idem supplicij genus insiare, & non potius in illius morte suam cogitans, ingemuit? G. De inimici morte gaudium fensi. R. Quotiens putas, optata mors hominum uoti compotes torserit, & optare uitam frustrā cœperint, qui non frustrā mortem prius optauerint, dum intelligere incipiunt in suam se pernitium opasse. Sed præcipites sunt effectus uiri, quicquid uultis, ualde uultis, quod de Marco Bruto dixisse Iulius Cæsar, fertur. Imò uerò nimium uultis, nec feruens desiderium

moras fert, itaq; quicquid uultis, hic non modò uota impia, sed uenena, sed cædes, & quicquid homo in hominem struit, nocentissimum animal in suam speciem. Multa uerò optatis, quæ si in consilium ratio esset admissa, timeretis, & uarietas uotorum malæ electionis argumentum est, nec prius ad rectum redit impetus, quàm inconsulti affectus infaustis castigentur effectibus. G. De morte hostis gaudeo. R. Si est hostis inglorius, de ipsius morte gaudere turpe est, & dolere superfluum: sin illustis, honestius, piusq; est dolor, & si non propter hominem, at propter uirtutem, quæ indies rariora habet hospitia. Sic Metellus Macedonicus Africani iunioris, sic Cæsar Pompeij, sic Alexander Darij mortem fleuit. G. Gaudeo de inimici morte. R. Quomodo de illius morte gaudeas, quem diligere iubearis, non ut hostem, sed ut proximū eiusdē opus opificis? G. De inimici morte gaudeo. R. Non audis forsitan, an contemnitis consilium notissimum Sapientis: Noli, inquit, de inimico tuo mortuo gaudere: sciens, quoniam omnes morimur, & in gaudium uolumus uenire: saluum prorsus seu consilium, seu præceptum.

DE SPE PACIS. DIAL. CV. SPES.

Spero pacem. R. Melius est pacem seruire, quàm sperare, stulti enim est fastidire res certas, ambiguas spes amplecti. S. Pacem spero. R. Tenuisses eam arctius, nec abire sineres, quàm sperares, quid enim si ad hanc spem impatientia te duxit tua, ut sperando angere eligeres, quo gaudendo uti poteras? S. Pacem spero. R. Spes pacis multos perdidit, speratq; paci succedens, insperata calamitas incautos obruit, fopitosq; quos expertos inueniens lassisset. S. Spero pacem. R. Quid tamdiū speras, quod mox assequi in tua situm manu est? rari sunt, qui pacem non inueniant, si bona fide uel ceperint, sed hi ipsi quibus dulce nomē pacis, pax amara est. Pacem itaque petentes, paci obstant. Quatuor uobiscum habitant pacis hostes, auaritia, inuidia, ira, superbia, has in externum exilium pellite, pax æterna erit. S. Spes pacis haud dubia est. R. Inter spem pacis, & pacem multa incidunt, lene uerbum, gestus facilis, compositam sæpè turbauit pacem, ipsi tractatus, pacificiq; sermones, ferro sæpè franguntur, animosq; acuit bellum, atque asperat pacis spes. Sic amicitia mentionem irritam, quali cotem dixeris odiorum. S. De pace agitur, pax erit. R. De pace crebrò nec quicquam agitur nonnunquam uerò periculosè de pace agebant, atque egerant, & Gallorum, & Pœnorum duces, quando illos Camillus oppressit, hos Scipio. S. Post belli finem pax firmabitur. R. Quanto firmata esset uilius ante belli principium: quot damnis ac mortibus tempestiua pace esset occursum? sed uos pueri contumaces ac discoli, sine uerberibus non sapitis, in pace bellum, in bello pacem queritis, neq; unquam nili bello afflictū pacem, uel noscere incipitis, uel amare, eamq; ut perditam fletis, sic mox redditam pari leuitate contemnitis, donec nos iterum atq; iterum amissa perdoceat, bona uestra non spernere, mala uestra non cupere, deniq; non ineprire, non furere, quod antequàm assequamini pudeat. Sæpissimè idem uobis audiendum, nec audisse sat est, sæpissimè uidendum & experiundum dicam propriè, ut discatis aliquid, sæpissimè uapulandum est. S. Bellum pax sequetur. R. Melius præcessisset bello iter obstruere, nihil infanius quàm spe remedij ultro uulneri sese offerre, auxilium non causam dant fomenta uulneribus, ægro salutem optare natura est, sano ægritudinem, spe salutis insaniam. S. Pax futura est. R. Solet pax urbibus mutationem rerum asferre pestiferam, optima quidem ipsa, sed pessimis circumuoluta comitibus, iniquis legibus, fluxis moribus, occultis odijs, aperta tyrannide. Recordare quid ciuili olim bello præfagus ille dixit, nec fefellit:

— Superos quid prodest poscere finem?

Cum domino Pa: ista uenit.

Melior est autem bellicosa libertas uiris fortibus, quàm pacifica seruitus. S. Pacem habeo. R. Interim bellum habes.

DE PACE ET INDUCIIS. DIAL. CVI. SAV.

Pacem habeo. R. Bonum ingens si syncerum esset atq; perpetuum, neitrum sanè est. Nam neq; nouum est, sed commune, nimisq; quotidianum est, ut sub umbra pacis bellum lateat, neq; pacem, quamuis puram, diurnam finit animorum indistinctitas, secum assidue nō minùs quàm cum hoste pugnantium. G. Pax quæ sita est. R. Sed

R. Sed amissa est cautio, & disciplina militaris, fida urbium tutela, quaesita aut lenta segnitudo, & semper periculosa securitas, cum in multis nepe sit melior bello pax, in hoc uno bellum melius, quod cautius atque experientius. Nunquam Romana uirtus abijisset, si bellum Carthaginense mansisset: pax Punica, Romanae urbis excidium fuit, urbibusq; alijs documentum sempiternum, non semper populis atq; impijs optimam pacem esse: idq; uir optimus Nasica, male non sibi creditum iurabit: & uera locutum docti omnes fatebuntur. G. Pacem habeo. R. Modeste utere, bello quolibet funestior pax superba, & negligens, saepe armati inter gladios tuti, mox togati in gladios inciderunt, & seris motis optauere bellum. Quid ruinam morum, atque ipsius humanitatis interitum loquar? quot iam bello uiri optimi, pace pessimi euasere, quasi cum armis omnem penitus exuti uirtutem, mox cum toga uitia omnia induissent, sic interior habitus cum exterior muratus est, cuius quidem rei, & si multa millia hominum in testimonium trahi possunt, tamen abunde suffecerint testes duo, Sylla & Marius, quorum primum, ut de illo scribitur, neque laudare, neque uituperare ququam satis digne potest: quia dum querit uictorias, Scipionem se P. R. dum exercet fauoriam, Hannibalem representauit. Secundus uero uir fuit, ut de illo itidem scriptum est, cuius si examinetur cum uirtutibus uirtus, haud facile sit dici, utrum bello melior, an pace perniciosior fuerit, adeo quam Rempub. armatus seruauit, eam primo togatus omni genere fraudis, postremo armis hostiliter euerit. G. Pacem patriæ parta lator. R. Quid si pax interdum, quod in homine optimum est, extinguit, nutritq; quod est pessimum? Notum est illud Satyrici, qui cum de causis priscæ illius Romanae uirtutis multa dixisset, inter quas est, & proximus urbi Hannibal, ad extremum intulit

Nunc patimur longe pati mala: sauior armis

Luxuria incubuit, iudumq; ulcitur urbem:

Est ne autem oro te, ulla pax tanti, ut non odiosa sit uiris egregijs comitante luxuria? Certe aliud cogitanti, depositis licet armis, pax uideri nequit, ubi bello domestico uitiorum insidiosissimo, & carente inducijs oppugnantur animi, boni mores in exilium pelluntur, uoluptates imperant, uirtus opprimitur. G. Pax firma est. R. Et pacis comites licentia ac libido, & ut discrimina, nec pauciora, nec minora quam belli. Illa enim corporibus, hæc animis pestem ferunt, saepe etiam corporibus, itaque multis lorica foeliciores quam toga, campusq; securior quam thalamus, tuba quam tibia, Sol quam umbra. Sunt quibus nil tutius bello sit, quod lulium Cæsarem prædicantem de se, suisq; militibus audisti, pacem uero si sine uitijs ueniret, & coeleste munus, & secundum nulli bonum fateor, raro autem sine uitijs uenit. G. Sed feci inducias. R. Dedisti hosti spacium ad colligendas uires, quibus fortius te ferret. G. Inducias habeo. R. Cognatae inducijs insidia sunt, multa per insidias hostiliter fieri uideas, plura etiam facta legis, ut nil aliud belli consilia licentius agitantur, liberiùs contrahuntur auxilia, quosdam bello inuictos, induciæ confecere. G. Sunt mihi cum hostibus induciæ. R. Ignauum tempus, nec pace lætum, nec bellis exercitum, sed dubijs inter utrumque pulsus fluctibus, ubi & tumor paci obstat, & timor bello, nescio an sit grauius pendere quam ruere, respirandi tempus optare fatigati est, m. feri autem & infanti est, nec pacem pati posse, nec bellum.

DE PONTIFICATU. DIAL. CVII. CAV.

AD pontificatum ueni. R. Et tempestate in portum fugi solet, tu in portu in tempestate sponte fugis, tu mirus nauta. G. Pontificium sum adeptus. R. Parum ne difficilis, parum grauis unius omne tibi cura uidebatur, nisi omnium curas in te unum, atque omnium sacras inas transfulisses, sortes humeri, an fortis ambitio, eod animos cogens, ubi male sibi futurum sciunt. G. Ad Pontificium ascendi. R. Quo tramite uideris: duplex est enim uia, utraq; ad laborem, altera uero etiam ad miseriam ducit, quacunque perrexeris, uel te miserum, uel ut optimè cesserit ex libero seruum fecito. Sic quid ascendisse diceris, descendisti, unus iam illorum, quibus canitur propheticum illud: Qui descendunt in mare nauibus, facientes operationem in aquis multis: qui ascendunt usque ad celos, & descendunt usque ad abyssos, quorum anima in eis tabescente, propter negotiorum multiplicium procellam. Turbari sunt, & moti sunt sicut ebrius, & omnis sapientia eorum deuorata est. G. Summi solum Pontificatus ascendi. R. Quò mare altius, & uenti plures, & periculosior tempestas. G. Romanus Pontifex factus sum. R. Quò maior urbibus Roma est, eò maior te laborum moles maiet: erunt qui te colant, qui

F 5, adorent,

adorent, qui obsideant, ac circumstant, qui tibi serico terram sternant; auro niveos frenent e. quos, qui uina, dapesq; instruant, ac prælambant, priscis pontificibus inauditum obsequij genus: ex diuerso erunt, qui omisis proprijs rebus in te figant oculos, te notent, de te iudicent, & quàm iuste Deus uiderit, qui denique mores tuos arguant, uerba distorqueant, famam lacerent, uitam carpant, quicquid usquam mali erit, quasi è fonte unico malorum, ex te prodijisse dicent, populi discordiarum, scelerumq; omnium unus tu causa uocaberis: quomodo (inquiunt) sanum erit Ecclesiæ corpus, cum ægrum ac languidum sit caput? Est ne, oro te, tanti uel aureum poculum, uel cubile purpureum, uel gemmatus uertex, ut quietis, & famæ pretio quæri uelis? **G.** In summum Pontificem sum electus. **R.** Verba ut libet hac in re tam expetita hodie, quod est totum, uel inane, uel durum est, ut non immerito quidam summi Pontifices tædio rerum uicti, non supplicium aliud, quàm foelicitatem illam hostibus suis optauerint: nam ut paucis expediam, summus Pontificatus si ritè genitur, summus est honor, summum onus, summa seruitus, summus labor. At si male, summum animæ periculum, summum malum, summa miseria, summus pudor, anceps ex omni parte negotium. **G.** Summi Pontificatus sedem teneo. **R.** Non tenebis diù, breuis est hominum uita, regum breuior, Pontificum breuissima, eò quod propter pondus uastatricum curarum, ætas ipsa Pontificis Romani tempus angustat, quæ ad hoc culmen, nisi admodum fessa uix peruenit. **G.** Summi Pontificatus in uertice sedeo. **R.** Quò sublimior sedet, eò grauior casus, uix ex alto sine periculo, aut labore descenditur: cura ut descendas sobrie, ne in illo grege reperiaris, de quo dictum est. Tolluntur in altum, ut lapsu grauiore ruant. Ex omni quidem mortali fastigio descendendum nemo dubitat, sed hoc interest, quod iustorum ac sapientum descensus, reliquorū uerò præcipitium ac ruina est, ideoq; Poenus ille dux moriens, qui dixisse fertur: Finis ad alta leuatis, est ruere: non improprie ait, ut iniustus. **G.** Summi Pontificatus arcem rego. **R.** Solebant primi ex hoc statu ad martyrium peti, nunc ad delitias uocari credunt, ideoq; certatim hic locus appetitur, & hūc omnium sermē mortalium uota suspirant. Quis autem uel Romanum, uel quemcunque Pontificatum aliam cupit ob causam, nisi quò potentior, ac ditior sit: cōtra iustitiæ præceptum præesse quaeritur non prodesse, quodq; sacrilegium, pudendumq; uel dictū est, magnis sæpe muneribus, quin & pactis, & sponsonibus spes emitur sacerdotij pinguioris. O uertigo morum pessima, ad quod olim consueuerant, & deberent cogi homines, inde nunc retrahi non possunt, & tam præceps feruet ambitio, ut non Christianus pudor, ac modestia uideatur, sed ardor, & peruitacia paganorum, quàm in huiusmodi petitionibus tantam fuisse didicimus, ut de lulio Cæsare lectum sit, quòd Pontificatum Maximum petijt, non sine profundissima largitione, in qua reputans magnitudinem aris alieni, cū manē ad comitia descenderet, prædixisse matri osculanti fertur: Domum se nisi pontificem non reuersurum: nec fessellit, Pontifex est reuersus. Liqueat autem quo impetu illud ambierit, quo non impetrato uel moriendum sibi certè, uel exulandum esse decreuisset. Hoc illi autem ut trunq; licuerit, qui à patria errare propositum sit, regnare: ita ut iniuriā suā putet, si qua est orbe potestas altera quàm Cæsar, si tellus ulla duorum est: at Christiano homini cui propositum sit seruire, dominicq; sui iugum ferre, Pontificatum quomodo liceat ambire non uideo, non modò largitione profundissima, sed quod non multò mitius est turpe blanditijs, atque mendacijs indignis uiro artibus, sed communibus adeo, ut hæc eferē iam unica sit in altum uia. **G.** Romanus Pontifex sum. **R.** Seruitorum seruus diceris, cauēne dominorum dominus fieri uelis, memento professionis, memento debiti, memento Domini, qui meritò nulli magis, quàm uicario læsus irascitur.

DE FOELICITATE. DIAL. CVIII. GAV.

Svm foelix. **R.** Pontificatu forsan, aut imperio, aut omninò potentia, atque opibus foelicem fieri credis: falleris, non foelicem faciunt ista uel miserum, sed detegunt atque ostendunt, & si quid facerent, miserum potius quàm foelicem facerent: sunt enim plena periculis, quibus humanarum est affixa miseriarum radix. **G.** Foelix sum. **R.** O miser, qui in tot malis te foelicem speres. **G.** Sum foelix. **R.** Opinione fortassis tua, quæ quoniam falsa est, foelicitati nihil addiderit, sed miserie multum, siquidem propriam nō nosse miseriam, miseria summa est. **G.** Foelix sum. **R.** Hoc inter carnificū gladios magnus ille Pompeius de se prædicat, quod tamē si profundius uerum fodis, nunquam fuerat, necum quidem, dum florentissimo in statu foelicissimus uideretur. **G.** Sum foelix. **R.**

Foelix es,

Fœlix es, & unus uiator insolitus, mirus cursor, qui in hoc scrupulo, & difficili calle sis fœlix, inter mille pericula raptatus iugiter, & ignoras, quo si quidem hic es fœlix, quod nemo unquam fuit, nemo erit, ut auguror. Nam quis quælo hominum fœlix in miseris? nemo igitur fœlix, priusquam ex hac miseriarum ualle migrauerit. Duos quidem è cunctis mortalibus colligunt fœlices, in quibus opinatissimus est, Quintus Metellus, & apud scriptores rerum, & uulgò etiam fœlix: sed huic tamen quamuis latè iactatum fœlicitatis nomen, in quibusdam monachioribus scriptis ereptum scio, iniurijs aliquando grauissimis, & quod dolorem ingeminat, uili ab auctore suspectis. Iam reliquorū falsa fœlicitas in aperto est, Sylla fœlix tantum dictus, infœlicem tamen uitæ illum ac mortis atrocitas probat. Alexandri Macedonis ac Iulij Cæsaris, cū fortuna prosperrima, uita tamen inquieta semper ac turbida, atque ideò nunquam fœlix, utriusque mors rapida: ille in medio bellorum cursu, hic post uictoriam repente: ille ueneno perijt, hic ferro Scipionum, bellicam fœlicitatem, alterius indignum exilium, indigna quoq; alterius, & inulta mors minuit. Longum est euoluere singulorum fortunas. Ad supremum uenio: unus omnium ferè omnibus fœlix uisus est Augustus Cæsar, monarchia omnium altissima, diuturna pace, uita spatio, ac fine sua uisimo, quodq; omnia superat, morum atque animi tranquillitate perpetua. Quis hunc fœlicissimum negauerit? sed infœlicem negant, quibus hæc scrutandi studium fuit. Obstat enim extrinsecis fulgoribus interioris, ac domesticæ uitæ status, & fortuna longè alia, naturalis ac uirilis sobolis defectus, adoptiuorum ac nepotum immaturæ mortes, & quorundam morte peior contumacia: ad hæc & uilissimorum quoque hominum insidiæ, & suorum in se crebræ conspirationes, & dilectissimæ atque unicæ filia, ac neptis adulteria crebriora: denique non suis hæres, successorq; non placitus, & necessitate magis, quàm iudicio electus, nec omnino se dignus nec imperio, si horum ergo nemo fœlix, uel fœlicem alium da mihi, cum quo fœlix sis, uel sine consorte fœlix esto, uel iam tandem ueriori sententiæ aures præbe, secundum quam dico iterum: Ante mortem nemo hominum fœlix. **G.** Ego animo fœlix sum. **R.** Sentio quam fœlicitatem dicis, aut fœlix igitur errore tuo es (ut ait ille) quæ fœlicitas (ut dixi) miseria est: aut uirtute animi fœlix, quæ nec ipsa fœlicitas plena est, quamuis sit ad fœlicitatem uia. Ad postremum cuncta discutens, me mirari non dissimulo, quam mihi fœlicitatem quidam somniant, promittuntq; alijs, acutissimi homines in multis ac parte cæcisimi: nam siue omnium cumulus honorum ad fœlicitatem, isq; indeficiens ac stabilis requiritur, & quàm multa desint homini, uitæ studium hoc agenti pro se quisque sentit, & hæc ipsa quæ ad sunt quàm incerta, quancq; labilia sint agnoscit, siue quòd alijs uidetur, sola uirtus hoc præstat, certè ipsi, qui secundum uirtutem ultimam agunt, quos diffiniunt fœlices, quosq; fœlicitati proximos, non nego uitam ipsam perpetuis tentationum prælijs patiuntur infestam, periculis semper multis, & grauibus expositi, nec unquam ante exitum securi, quod siue nesciunt, siue sciunt, æque miseri sunt habendi. Nulla enim cum errore, nulla sine securitate fœlicitas. **G.** Fœlix mihi ipse uideor. **R.** Iam responsum habes, si fœlicem error faceret, paucissimi non fœlices essent, falsa ergo fœlicitas tua est, & ea ipsa per breuis. Nulli errore diu contigit gaudere, sola quidè ueritas solida est. Error tenuè quiddam & inane, quod inter amplectentium manus, quasi fumus, aut umbra dissiliat. Veniet quæ umbras ambigat, falsa q; gaudia in aptū protrahat, quæ fœlicitati humanæ uerum pretium somnijs ponat. Quære interim ab ijs ipsis, quorum proximè mentio est habita, quære ab omnibus qui fœlices uel sibi, uel alijs uisi sunt, ubi nam gentium, quòue nunc in statu sint: de sua illa breui fœlicitate, quid sentiant, tacebunt ipsi, sed loquetur ueritas, testabiturq; habitos fœlices, fuisse miserrimos.

DE SPE BONA. DIAL. CIX. SPES.

Quicquid in re sit, spem mihi nullus eripiat. **R.** Hanc auferre potest nemo, ipsa sese sensum eripit, & inopinis euentibus sæpè lusa consumitur. **S.** Spero multa. **R.** Et multa metuas oportet, sine metu enim spes non habitat. **S.** Spero bona. **R.** Mala igitur times, ut enim opposita spes timori est, sic aduerso de fonte oritur, & necesse est, quod sperare cœperis, eius contrarium ut formides. **S.** Spero læta. **R.** Sed incerta, quorū studio, certa negligere dementia certa est, qui equidem quod non habet sperat, quod habet obliuiscitur. **S.** Sperare meliora nō prohibeor. **R.** Quid si difficilia, quid si impossibilia, uenturaq; nunquam? quid si peiora, si pessima sunt, quæ speras, & meliora tibi fingis? **S.** Luat in spe uiuere. **R.** Dic uerius in spe mori, nam & futura cogitantibus præsentia dilabuntur, & qui longinqua prospiciunt, quæ sub oculis sunt non uident, & qui cras uiuere destinant, hodie non uiuunt, nondum est cuius initium speratur.

ratur. Ita cū spes omnis boni absentis expectatio sit, consequens est, sperantem pro ea salutem parte qua sperat, mali aliquid pati. S. Dulce est sperare. R. Audio quidem multos hoc dicere, sed hanc ego dulcedinem non agnosco, nam si sperare, & optato carere etiam dulce est, quod qui dixerit haud dubie gestu caret. S. Sperare delectabile est. R. Ergo & pendere & affici, & torqueri spes est, & longi supplicij longa spes est, nil sic animum fatigat, nil sic senium præcipitat: itaque sæpè uir sapiens, spem perditam lucrum uocat, sæpè inanita cupidine liberatum ab expectationibus uanis, ad gaudendum bonis suis cogi, gaudet. S. De euentu fors uiderit, ego in spe gaudeo. R. Vide autem ne quando forsan in re doleas, & optasse, & sperasse, & sperata consecutum esse pœniteat: multos quos suspensa diu torserat, ad exitum spes ducta pessundedit, multi uotiuus, & ualde, licet non fat feris longè spei perire succelsibus. S. Nemo mihi tollat spem. R. Nemo tibi tollat tedium, ac laborem animi, audisti ueteri dici solitum proverbio. Magnus labor expectare. S. Rei bonæ expectatio blanda est. R. Sed & fallax, & anceps, & anxia, si hoc negas, nunquam aliquid expectasti, sed se fallentium inextimabilis turba est, quibus ad id quod agunt nihil prorsus inefficax sese offert, nihil respuit, nulli se negat, flecti facilis, & falli prona crudelitas. Argumentum uerò leuitatis ingens, atque amentia dixerim, passim obuias spes amplecti, & his illico certis ut bonis pasci, ad quas docti omnes, & experti rerum tardi sunt. S. Bonam interim spem habeo. R. Interim dicis: credo dum te illam fefellerit, hic est enim mos, inuiti spem deponitis, nunquam illam relicturi, nisi uos illa relinqueret, quin cum uos sæpè reliquerit, mirum dictu, iterum atque iterum redeuntem cupide semper excipitis, progressi obuiam, quasi obliti ueterum, nouis armatam dolis, inclusi totiens cordis arce reponitis. S. Spem bonam usq; ad ultimum non deferam. R. Quid si diu ante illa te deseruit, an ne illam retrahes, an sequaris, an expectabis ut redeat? age autem spera, quando nihil est dulcius quàm falli. Non ego tibi spem, quam mordicus tenes eripiam, tantum illud admo-neo, non esse spem bonam, quam tu reris, non est spes bona, quæ bonum sibi proposuit, sed quæ bene. Bonum quidem sperare scelestissimi quoq; homines possunt, imò & solent. Vere itaque bona spes est, quæ de uero bono ritè concepta est. Hanc qui habet stringat, teneat, neque abire eam, uel in ultimis sinat, sororesq; illi suas iungat charitatem, fidem. Hæc spes læta, dulcis, uerax, foelix est, quæq; nec sperantem fallit, nec confundit, sed ad optimum prouehit, animumq; interim sperati boni anticipatione laticat. At uos seu uerum bonum male meriti speratis, seu malis ueris falsum boni nomen imponitis, iure igitur uestra expectatio, antequam ueniat, mœsta est, mœstiorq; cum ueniret. S. Humanum sapio, & de his loquor quæ homines uocant bona. R. Huius nominis, doctos olim inter homines longa lis fuit, quæ adhuc pendet, pertinebitq; æuum in omne, his unum in rebus, contra autem illis bona multa ponentibus. S. Linquamus ista Philosophis, ego quæ uulgus dicit bona spero. R. Malum igitur tutum speras, quod uel dilatione te cruciet, uel falce opprimat exoptato. Fac succedat enim, quod ad corpus attinet, hosti arma paraueris, quod ad fortunam, uarix & immitis dominae iugum subieris: quod ad animum uerò ipsum, magna etiam pars in cladem ac perniciem uerti queat, quoniam quæ delectant animum, sæpè & lædunt. S. Ieci ego spei bonæ anchoram, nec mouebo. G. Atqui solent nautæ tempestate orta nauis anchoram præcidere si diuelli nequit, relictæq; illa fugam cape, non enim quod tranquillo mari apud Poëtami:

Dente tenaci anchora fundabat naues:

In magnis quoque pelagi motibus accidit, ubi non nauës fundat illa, sed alligat, & naufragio uinctas tradit. Nec, hercle, aliter inter procellas humanarum rerum, spes affixa & tenax, multos in exitium traxit, qui abscissa utique, & abiecta spè incolumes euasissent. Sæpè igitur subtrahenda spei anchora, uel si hæreat euellenda, si ne id quidem liceat, abscondenda, rerumq; sub fluctibus relinquenda est, ut liberam uitæ pronam gubernaculo prouidentia dirigas ad salutis portum. S. Bene spero. R. Bene sperando, & male habendo, transit uita mortalium.

DE HÆREDITATIS EXPECTATIONE. DIAL. CX. SPES.

Hæreditatem orbi senis expecto. R. Modò te tranquillum prædicabas, ipse tibi ne contrarius sis attende, nunquam expectatio, tranquillitasq; cohabitant, uix illum uita tedium expectatione molestius. S. Expecto senis hæreditatem. R. Nescis quid ille forsan expectet, est ea quidem inter homines uulgaris infania, ut ferè omnes non coeui tantum, sed iunioribus quoq; diutius se uictores sperent, inuiti sua de morte

de morte cogitat mortales, de aliena autem libenter, cum tamen contrarium agere esset utilius. S. Senis hæreditatem spero. R. Quid si ille interim tuam sperat? falli alterutrum est necesse, quot autem senes inuenias mortem iuuenum expectantes? Et sane nemo tam senex, qui non possit annum uiuere, nemo tam iuuenis, qui non possit hodie mori. S. Hæreditatem orbi senis spero. R. Iustis hanc sperabat filius, iuniorem iustior spes elulit. S. Hæreditas orbi senis ad me uenit. R. Quid scis, an ad illum tua? Gaio Claudius, Neroni Galba, Domitiano Nerua, Commodo Pertinax successit, & successiõnum talium plena hominum uita. S. Orbi senis hæreditas me manet. R. Quem nõ fallere possit uolens, qui quem noluit sefellit, cui superuiuere nequeat, qui filio superuixit. S. Orbi iam senis elogio scriptus hæres sum. R. An tabellas forsan adamantinis, unde non facile delearis? an ignoras quam leuibus causis testamenta mutant senes? multis in ipso uitæ exitu, quod per omnem uitam uoluere displicuit. S. Hæredem me uult orbus senex. R. At qui potest nolle, nihil est autem indignantiõ orbo senæ, ac diuite, ubi sua diligigi, seque sperni senserit, actum est. S. Hæreditas orbi senis promissa est. R. Ea utinam innocentia atque ea mortalibus fides esset, ut & nunquam, nisi honesta promitterent, & semper promissa seruari. Nunc nec promittendi modus, nec promissa frangendi pudor ullus, quod in hæreditate possunt licere sibi homines putant. Itaque uoluntatem testatoris ambulatoriam leges uocant. Non te exemplis preman, nota res est, legisti credo, quibus hoc accidit, nõ solum ut uiuentis promitteretur hæreditas, sed supremo etiam morientis amplexu, & osculo, anulisque aurei donarentur, quod apud illos indubiæ successiõnis indicium erat, cum interim & hæredes alij, & eorum mentio penitus nulla esset in tabulis testamenti, tantum media de morte perditæ ausa est. Te ne igitur uiuorum fraudibus immunem reris, cum dolis morientium circumuentos legas summos etiam & illustres uiros? nam ne singulis immorer, genus hoc ludibij passus est Lucius Lucullus uir amplissimus: quodque est altius Augustus Cæsar, horrendæ, longeque mirabilis libidõ fallendi, quæ nefarias animas, nec in morte destituit, sed sic est mos, & tu promissa in hæreditate spem defigis, quam frustrari possit, & uita longior testantis, & breuior fides, quâquam hic cessantibus, mutandi causa propositi possit esse iustissima, sius hæres, noua seni oriens progenies. Siquidem octogenario maior Cato filium genuit, qui utinam priscis illis, ut gignendi ui, sic uigore animi pares essent. Quæ cum ita sint, hæres certe legitimus, captatori obstat, atque improbam spem præcidit. S. Iam testamento senis hæres sum. R. Sed uiuentis forsitan, & uiçturi, testamenta autem in uita sunt in morte firman- tur, funus & cadauer cogitas, lupus quidem expectatione lassandus, & inedia. S. Hæreditas ad me recto calle uentura est. R. Quid quod ut testator, sic hæreditas casibus subiacet, ut nec semper quem uelis habeas hæredem, & sæpe nil aliud, quàm inane nomẽ sit hæreditas? Quid quod interim uasto pretio parua res emitur, dum credulum senem, & obsequium submissum, & indignæ uiro blanditiæ promerentur? nulla est tanta utilitas, quæ decoris impendio aestimanda sit. S. Nullo legum, aut fortunæ obice, hæreditas ad me uenit. R. Vnde id nosti, cum sit scitum illud Marci Catonis sapientissimi senis dictum: Sæpe (inquit) audiui inter os atque offam multa interuenire posse. Esto autem nihil interueniat, sed ad sperata perueniat hæreditas, non manebit tecum, sed à te rursus ad alios migrabit. Volubilia sunt bona mortalium: rotundam nummi præcipue formam dicunt, ut perpetuo roretur motu. Quæ si uisti hæreditatem successori tuo, mæstus forsitan gauisuro, sollicitus oçioso, & sperasti de alio, propter quod idem alij de te sperent.

DE ALCHIMIA. DIAL. CXI. SPES.

Spero Alchimia prospero exitus. R. Mirum unde id speres, quod nec tibi unquam uere accidit, nec cuiquam, & si accidisse nonnullis fama fuerit, ab his ficta, quibus id credi expediret. S. Spero Alchimia successum. R. Et quem quæso præter fumum, cinerem, sudorem, suspiria, uerba, dolos, ignominiam? hi sunt enim Alchimia successus, quibus inopem nunquam ad diuitias euectum, multos à diuitijs ad inopiam reductos sæpe uidimus. Non tamen illud attendis, tam blandum est sperare, & falli, huc agit uos auaritiæ stimulus, impulsa dementiã, ut uerum opiniononi quod optatis, falsumque quod cernitis. Notasti ne aliquos prudentes, in reliquis hac infania laborare, quosdam opulentissimos hac uanitate consumptos, dumque opulentiores fieri student, & foedo quæstui inhiant, bene parta prodigere, censuque omni in superuacuis effuso, tandem necessarijs etiam destitutos, alios ciuilitate deposita mæstos semper atque anxios, dum nec cogitare aliud quàm folles, & forcipes, & carbones, nec alijs quàm suæ hæresis conuiuere didicerunt, in syluestres penè homines

homines euasisse. Nōnullos deniq; amissis primum animi luminibus, in hoc exercitio corporeis insuper oculos amisisse. S. Promissum ab artifice aurum spero. R. Refert cuius artis artifex quid promittat, sunt quibus promittentibus nihil credi possit, eoq; minus si promissum iulurandi religione firmauerint. Sed o cæci, parum ne erat ueris in metallis, quæ terra fert furere, nisi uos mendacio defossa torquerent; parum ne à uirtutibus aberrasse, nisi errori damnum, damno labor, & labori pudor accresceret? Hic qui tibi aurum suum spondet, cum tuo auro improuisus aufugiet. Noui nihil narro, mos est publicus, & quamuis igne commissa fraus sæpè igne purgetur, nihilominus delusus deceptoris tui supplicio, non indemniior, sed notior remanebis, digitoq; monstraberis, auarus ac stolidus, stando exhaustus, flammis afflatus, aspersusq; fulgine. S. Magna mihi promittit Alchimista. R. Die ut ea sibi præstet, quæ promittit alijs, primumq; suam pellet inopiam: est enim ferè mendicij genus hominum, cumq; se pauperes fateantur, ditare alios uolunt, quasi aliena illis, quam propria molestior sit paupertas. Sicut miseri se alios miserari dicere soleant impudent, & ignotis etiam interdū magna promittere. O turpis promissio, & o stulta credulitas. S. Alchimistæ artem didici, diues fiam. R. Imò quidem si fuisti, esse defines, ars nempe quam memoras, nullam esse nisi mentiendi artem dicimus ac fallendi: Age autem, quādo ita fert animus & incumbere, prædico autem tibi, quod te lucrum ex hac arte maneat, domus tua miris hospitibus, ac miris erit impediementis plena. Erunt ibi efores & potores, idq; haud immerito, quos ignis exiccat & cupiditas. Erunt sufflatores, deceptores, derisores, omnis angulus habebit pelues, & leberes, & phialas olentium aquarum, herbas præterea peregrinas, & æternos sales, & sulphur, & distillatoria, & caminos. Deq; his omnibus tibi in finem curas inutilis, & stultitiam cordis, oris obscenitatem, & squalorem, & caliginem oculorum, ac sollicitam conflaueris paupertatem, quodq; his omnibus penè dixerim, circulatoris nomen, & nocturnis in tenebris, atq; infames inter latebras furum uitam. S. Spero effectum propositi uotium. R. Sperare hinc forsitan, & gestire dabitur, non gaudere. S. Ad propositum terminum propinquo. R. An Mercurium cōgelasti? an quid aliud uanitatis: Nunc maxime à proposito longè es, semper rebus aliquid defuerit, dolis nihil.

DE PROMISSIS ARVSPICVM. DIAL. CXII. SPES.

Aruspices mihi multa pollicentur. R. Inuenisti ecce aliud genus hominum, cui si credas semper pendeas, semper speres: nam neq; res unquā aderunt promissæ, neque enim unquam deerunt promissores, sic res hinc profugas captans; hinc promissis impulsus, lxxonio semper more rotaberis. S. Spem bonam mihi tribuunt Aruspices. R. Non maius spem credulo, quam metum pauido inferre, contantes animi neutram in partē facile inclinat. S. Multa undiq; mihi promittunt Mathematici. R. Nihil promptius quam promissis affluere, ijs qui careant pudore, quos mentiri autem pudet, ad promittendum tardi sunt. S. Lata spondent Mathematici. R. Spōsiores quære alios, seu pignus promissi, fragile genus est, nudo uerbo malè creditur. S. Multa promittūt Mathematici. R. Quære qui promissum impleat, satis est spem dedisse, non potest unus dare omnia. S. Promissis Aruspicum expectatus sum. R. Confopieris euentibus, nihil euenit promissorum. S. Magna iubeor sperare. R. Mirum ut animus hominis, qui uirtuti contumax est, inanitati uerò nimis obediens, unum aliquid, idq; optimū iubeat illa contemnitur, quicquid hæc iusserit diffi- cile licet ac pessimum paretur. S. Mathematici læta pronunciant. R. Miri homines, futura qui nouerint, præteritorum atque præsentij ignari, & quæ in cœlo fiunt ita nuncient, quasi consilio cœlestium interfuerint, recentiq; nunc inde ueniant memoria, cū tamen interim quid in terris, quid in patria, quid in domo, quid in thalamo suo fiat nesciant. Sic penitus uerum est quod apud Tullium legis: Quod est ante pedes nemo spectat, cœli scrutantur plagas. S. Magna nūciat Mathematicus insignis, & uerax. R. Quo diuinus insignior, & mentiendi libertas maior, & fides pronior mendacio est: sæpè quidem mirari soleo, nosterq; non immerito miratus est Cicero, quid hoc in genere nouum, insuetumq; accidit, ut cū in cunctis hominibus multa uera memorabilis uno mendacio obseurentur, & suspecta fides in posterum loquentis fiat, in his contrā grabus mille mendacijs, una leuis ac fortuita ueritas, uelut quoddam, & mendaci publico fidem quaerit, si quando uel semel (quoniam nemo tam mendax unquam fuit, quin quandoq; uerum diceret) nolens etiam aut ignarus, uni horum ueri fortè aliquid effluerit, ac tū est, si casura hodie de cœlo astra denunciet credetur. Deniq; sine ulla suspitione mendacij mentiri potest omnia, quisquis semel potuit non mentiri. Vnum enim illud memorat præceps in futurum prominens, & præteriti sic oblita credulitas, ac deceptoribus suis fauens.

S. Diui-

S. Diuinis læta nunciantibus credo. R. Furentibus credere furor est. Certè quamvis hic Cicero uideatur sensisse aliter, convenientius huic rei nomen à Græcis inditum, quàm à uiris iudico. Latini enim à diuis, seu à diuinitate diuinationem, illi autem quod est *μαντικὴν* à furore dixerint. Vos fortassis ornatiùs, at illi uerius. Hanc sacri doctores uno omnes ore cōdemnant, Ambrosius, Augustinus, ceteriq̃, qui si fortè quando inter multos hic quoque mos pestifer inualuit, ut inter hos in garrulos, in quæstione ueri, ob ipsum professionis suæ nomen suspecti habeantur, ueræ fidei professores auditū nō erunt, cum omnibus idem sentientibus, qui sunt innumerī. Et quāuis diuinationem improbent diuini uiri, quid tandem causæ est, quid uel suspicionis, ut non audiendus unus, & in multis primus, ac maximus illorum Cicero uideatur? certè is totum hoc illusionum, ac fallaciarum genus damnat, ridet ac despicit, & ad summam, omīsis quæ locus iste non capit, omnis non tantum pia religio, sed uera quoq̃ Philosophia, & quæ illam calle suo sequitur poësis, nec sancti modò, sed & docti omnes, hanc respuunt uanitatē, præter illos solos, qui uel hinc uiuunt, uel ab his seducti in eorum tendiculas lapsi sunt, quorum damnis atq̃ erroribus lucrum sibi atque artem faciunt, in qua illud summum ac præcipuum, obscuritate fraudem tegere, & sic biceps ambiguumq̃ responsum dare, ut prædictum uideri possit quicquid euenit, quod omnibus futuri noticiam professis in commune prouisum est, quæ in re non ars ipsa, quæ nulla est, non ingenium, quod sine literis, rerumq̃ noticiā nudum est, sed illorum calliditas, & audacia, & impudentia ipsa mirabilis. Vnde quod festiue admodū ait Cato ille rigidus: Mirari se, quod non rideret aruspex, aruspice cum uidisset. Id ad omnes æquè augures, antispices, sortilegos, coniectores, Chaldaeosq̃ & Mathematicos, ac totam, quam dixi *μαντικὴν* trahi potest, tam incertum est, an illorum fraus turpior, ac ridiculior uestra dementia. Illorum tamē argutijs atq̃ ratiunculis respondere facile, sed prolixum est, notumq̃ adeo tamē à notis ac illustribus agitatū, ut non superuacua tantum repetitio, sed temeraria uideatur. Vestrā autem ineptissimā uanitatē, quid aliud dici potest, nisi dignos uos, qui ab hominibus nō terrestribus modò, sed luteis, & nullis nisi qua stultos ludant noticiam artis habētibus, scientiæ insignis obtentur, & cælo insuper auctore fallamini. S. Persuasum est mihi prospera instare, quorum expectatio dulcis, læta & tranquilla est. R. Imò quidem amara, tristis, turbida, sed uos sensu perduto de obiecto sensu iudicatis. Persuasum sanè nullo negotio crediderim, promptum est persuadere uolentibus, quibusdam persuasor necessarius non est, ipsi sibi sunt uates, & occurus animantium, uolatusq̃ auium, & garritus lætū in augurijs ducunt. At si quotiens te ista fefellerint recogitas, si de hac re uicinos interrogas, nisi uel tu ultro te fallis, uel illi participes erroris quærunt, facile deprehendes, quorsum his præstigijs credendum sit, nisi tres illi summi hominum, rerumq̃ moderatores Pompeius, Crassus & Cæsar iurati fortè contrarium dictū sint, quibus quod constat, magno quidem, omniumq̃ familiarissimo teste Marco Tullio, Chaldaei omnes, aruspicesq̃ promiserant, quod præclaro fine omnes beati senes in patria morerentur? idq̃, quàm uerum fuerit non expectas audire, ferro omnes, duo miserabilis, quàm longissime ab Italico, Romanoq̃ orbe sectis, fœdoq̃ ludibrio reconditis, ueneratis illis, totoq̃ diu formidatis orbe capitibus, reliqua inhumati ferarumq̃, & piscium moribus, ac uolucrum rostris expositi, cæsi & laceri, miserandū fortunæ spectaculum iacuerē. I nunc, diuinosaq̃ nega, qui tam certā prænunciant. S. Gratū auguriū notauī. R. O' amentiam importunam, miser homo successum noticiam suorum, quæ sibi nulla est à uolucris sperat: quid hoc stultius fieri potest? quia si dijs placeat, & Deiotarū Regem uisa aquila impendenti præripuit runā, & Agrippæ Hebræo instare carceris exitum, finemq̃ miseræ, ac prosperitatis initium nunciauit, supra uerticem sedens bubo auis, alioquin infamis, cuiusq̃ Virgilij carmine carmē ferale describit. S. Lætum omen incidit. R. Omen ab homine dictū nomen, humanæ dementiae argumentum est, quo aliquid semper non externorum modò rerum, sed earum quoq̃ quæ in uobis sunt animos, in errorem trahat, ne deliramentis anilibus, ulla pars rerum uacet. Itaq̃ & sternutamenta seruorum, & natorum fortuito lapsas uoces eō trahitis, non quouis illarum, sed quò uestra cupiditas uocat, scilicet quia Cæturio ille dixit: Hic optime manebimus: ne mūdī caput transferetur, causa fuit. Aut quia Persam perisse flens intantula profecturo in bellum nunciauit patri, uincī Macedonum regem consequens iudicatum est. O' humana mēs ebria, & mirabunda, quàm facili impulsu erroris in foueam ruis? S. Læta aderant consopito. R. Mœsta aderunt experrecto. S. Læta dormiens uidebam. R. Mœsta uigilans uidebis. S. Foelix eram per quietem. R. Miser eris per laborem, sæpè nihil somnia denunciant, & sæpè contrarium. S. Sæpè uera uidentur in somnijs. R. Quantò sæpius falsa, par est autem huius, & reliquarum huiusmodi uanitati ratio, unum casu incidens

uerum innumeris falsis astipulatur, uenturoq; inhians præteritū mens non uidet. S. Multa nunciant diuini. R. Impostores ego hos non miror, qui de more suo pascuntur artificio, sed uos stupeo, qui illorum uentri animas, & ingenia uestra submittitis: proinde quid tu teneas uideris, si me sequi uoles, expectabis æquanimis & tranquillius, non quid astra de te, sed astra creator ac regnator sanxerit, agens aliquid indies ardentius, quo illius amore fias dignior. De euentu, non tibi ueniat in animum sollicitare istos, quibus ignotior est ueritas quàm tibi, denique sic habebis, futura nosse durum homini, nec licere si expediat, nec expedire si liceat.

DE LATO RUMORE. DIAL. CXII. SPES.

LAetus rumor insonuit. R. Noli famę credere, mendax est. S. Multi latos nunciant rumores. R. Sæpè tutius uni creditur, quàm multis. S. Quod tot nuncijs affertur falsum penitus esse non potest. R. Mos famę uulgaris notus est, ueris falsa miscere, paucis ueris multa mendacia coniunguntur: omnia mentienti nihil creditur. S. Rumoris auctor primus uerax est. R. At nemo quantum audierit, aut uiderit referre cōtentus est, nihil est actum, nisi pro se quisq; aliquid auditis adiecerit aut uisus, quod cum multi fecerint, actum breui mendaciorū uideas acerrum, sic per manus, ut aiunt, traditum, inter manus etiam crescit malum, quodq; ait eximius Poëta:

Mobilitate uiget, uiresq; acquirit eundo.

S. Haftenus latissima fama est. R. Quid si mulcet, ut feriat: sæpè latum rumorem moesta clades sequitur, creber hic fortunæ stylus, ut profundius uulneret, spem promittit, cuspidemq; uulnificam, læti cuiuspiā rumoris illitam, dulcedine iugulo gaudentis infligit. Quod uir doctus intelligens, lætis nuncijs non quatitur, hæretq; immobilis, secum uoluens, uel contrarium esse, uel idipsum quod tam faustum uideatur, in contrariū uerti posse. S. Lato rumore moueor. R. Expecta saltem, dum & certus sit, tunc quoque uirilem animum, rumusculis agi, turpe est, licet ueris, falsis uerò turpissimum. Multos gauissos esse puduit, uetumq; mororem auxit falsi gaudiij memoria.

DE EXPECTATIONE FILII, VEL AMICI, VEL VILLICI, VEL VXORIS. DIAL. CXIII. SPES.

SPero filij reditum. R. Speras gaudium sollicitum, & propinquū metum. S. Spero amicum reuidere. R. Rem prædulcem speras, sed fallacem, fragili res hominum statu tremunt, forsitan quem expectas iam nunc obiit, potes hoc probasse si uidisti. Impedimentorum mille sunt genera, unum commune omnibus mors. S. Amici conspectum exoptatum spero. R. Sunt hæc ferè coniuncta optare, & sperare, sed multis assidue casibus disiunguntur. Quàm multos credimus fuisse Romæ, quem cupidus animus Marci Marcelli huius ultimi reditum expectantes? contra autem uia medio, hostis illum crudelissimus expectabat, cuius potentior fuit immanitas, quàm uictoris clementia aduersarium ab exilio reuocantis. Potuit igitur Cæsar precibus senatus Marcello ueniam dare, non potuit Marcelli cliens graue maius pati, ut is Cæsaris beneficio uteretur. S. Spero amicum, & expecto hoste quolibet carentem. R. Quis est hic hominum hoste carens, ut sit aliquis priuatorum expers, an publicis inimicitijs quisquam uacat, sicariorum dico, & prædonum, qui avaritia duce, bellum humano generi indixere. Finge aliquod tam benignum sydus, ut hæc pestis tenis exulet, alius quis arcebit uehiculorum & equorum lapsus, fluuiorum ac torrentium insultus, & ruinas pontium ac tectorū, æquoreasq; & æreas tempestates: adde ferocium incursus animalium, quibus non singulos tantum homines, Dicearchus curiosissimus indagator rerum talium, sed quædam hominum genera docet occubuisse. Et ad summam, quot sunt casus humanarū rerum, quorum nullus est numerus, tot sunt hominum hostes, qui spem tuam, non dicam retardare possint, sed extinguere. Vt nihil interueniat, mox quam dixi, & euntibus, & stantibus ubiq; contigua est, nisi itinerantibus eo fortasse uicinior, & quo iter, & uectatio, & locorum commutatio pluribus casuum generibus uidetur exposita. S. Spero amicum prospero exacto negotio reuersurum. R. Quàm gloriosę, quàm prosperę res gesserat, Drusus Nero Diui Augusti priuignus, ut omnibus etiam hostibus domitis charus esset, ita ut eum paulo minùs adorarent, quorum mirificos affectus, erga illius memoriam usq; ad hæc tempora, si unquam Germanorum inter procures fuisti, te sentire arbitror potuisse. Certe illa gesserat, quibus uerè gloriaretur, quod Romanis in faxis primis aliquot syllabis casu aliquo deiectis, nunc etiam sculptum uiget his uersiculus:

Ad diuortia

*Ad diuortia Rheni**Persuasi, hostes depopulatus agros.**Dum tibi Romæ decus, et æternæq. ludo trophæa.**Hister pacatis leuior ibit aquis.*

Talem hunc iuuenem qualiter expectabat mundi Dominus Augustus, qui cum sibi filiū fecerat amando, qualiter Liuiā Augusta, cui natura illum charum fecerat chariorem uirtus, charissimum reor fratris ignauia. Qualiter deinde frater ipse, qualiscunq. erga alios tanti certē fratris amantissimus: ad postremum qualiter Roma ipsa, atq. uniuerſa Respub. quæ de nullo tunc hominum sic pendebat? quid ergo? quis tam multiplicis spei finis expectatum Drusum, inexpectata mors abstulit, morbo quod cōstat raptus, & quod magni sunt auctores ex fractura cruris, equo superlabente suscepta, qui uiuus uictor reuersurus sperabatur, in patriam exanimis est reuectus? Quid filium huius loquor Germanicum? nullius credo unquam hominis expectatio maior fuit, non hunc pater, non Augustus ambo iam defuncti, sed Roma omnis expectabat tanto desiderio, quasi totius urbis unus animus, isq. & uiua, & non nisi unicum habentis filium matris esset. Itaq. ad primum ægritudinis suæ nuncium attonita penitus ac deiecta ciuitas, uultusq. omnium atque habitus mutati, & moestum tota urbe silentium fuit. Vbi autem lætior fama incertis licet auctoribus superuenit, cōualuisse illum & uiuere, subitus clamor, atq. fœlicissimus undiq. sublatus, ipsum quoq. Tiberium excitauit, concursusq. in Capitolium ingens factus, & penē conuulsa temporum fores, ad persoluenda uota, agendasq. dijs gratias, uicta nocte luminibus, fractoq. uocibus silentio gratulando canentium:

Salua Roma, filua patria, saluus est Germanicus.

Quis uerò tandem rei exitus? is nempe qui humanis in rebus est creberrimus, uenit nunciū certior obisse Germanicum, hinc publicus dolor ac gemitus, non edictis aut diebus festis, aut ullis omnino consolationibus coercere quiuit. Nota est historia libro Cæsarū. l. i. l. S. Spero iuuenem filium reuersurum. R. An hi parum iuuenes, de quibus dixi, accipe iuniorem, Marcellinum eiusdem diui Augusti nepos ex sorore, quantum putas expectaretur ab auunculo, qui cum sic dilexit, ut Virgilianum illud carmen nobilissimum, quo summus uates adolescentis illius penē putri memoriam honestauit, sine lachrymis audire non posset, & auctori silentium imperaret: quo mater Octauia quæ illum sic amauit, ut usq. ad ultimum uitæ suæ finem, quasi tunc extinctum continuo deploraret, omnemq. consolatorem non tantum cōtemneret, sed odisset, quid hæc autem, & quid putas, nisi quod ceteri non reddij, sed relatus est, & Drusum quidem non qualem acceperat Germania Romæ, Antiochia Germanicum, Marcellinum Baſana restituit, uestrarum expectationum fors communis, tu tibi nunc aliam fingis, & fors ueniet, quem expectas, qui cum ueniret fortassis ut abear, & sperare incipiens, & optare. S. Amici absentis aduentum spero. R. Quis miretur expectari uiuos, cum mortui expectentur, ut perhibet? quod nisi inter fatuos ueri faciem nō habet. Arcurum Britannos expectare fama est, Nerōnem principem mundi sub fine redditurum quidam somniant, uita uestra ab initio ad extremum non modò uanis expectationib. plena, sed ipsa expectatio uana est. Id sic esse non uides, aut modicum uixisti, aut nimium, quid hic agitur neglexisti. S. Expecto uillicum rare uenturum. R. Aut domus arserit, aut mæsis euauent, aut pratum exaruerit, aut bos obierit, aut uites grādo perculserit, arbores turbo conuulserit, arua torrentibus inundarint, aut apes auolauerint, locustæ fatis insultauerint, colubos corui, & mures, pullos uulpecula, agnos lupus inuaserint: hi ferē rustici sunt rumores. S. Vxoris aduentum spero. R. Si hoc speras, quid iam metuas ignoro. Sic est tamen, sunt & qui expectent coniugem, & qui febrēm.

DE EXPECTATIONE MULTORVM TEMPORVM.

DIAL. CNV. SPES.

Spero tēpora meliora. R. Omnia ferē tempora equē bona sunt, quia creator temporum æquē bonus est semper, sed uos temporib. bonis male semper utimini, inq. hoc ut in alijs culpas uestras rebus ascribitis. Fac ut homines boni sint, & tempora bona erunt. S. Tempora hæc stare nequeunt, lætiora succedent. R. Nullum tempus stat cuncta prætereunt, cumq. transierint, non redeunt, uirtute & industria, bonarumq. artium studijs frenari possunt, non quin fugiant, sed ne pereant: nihil est autem dulcius benē impenſi temporis memoria. Sed uos nulla re uti scientes, ut oportet, ubi omniem uitam uel in somnum ac desidium, uel in sollicitudinem atq. usus pessimos effudistis, tempus innoxium accusatis. Nunquid mentior, infantiam ac pueritiam in uanis ludis: adolescentiā ac iuuen-

G tam

tam in libidinem atq; auaritiā, senectam & senium in querelas ac lamenta consumitis? quæ nam hæc temporum culpa est. Fluunt illa, fateor, hæc natura est: uos illa dum datur occupare negligitis, non est natura ista, sed culpa. Vos naturam culpatis, culpam excusatis, res non noua. S. Spero lætiora tempora. R. Læticia seu tristitia temporum, ut dixi non in temporibus, sed in uobis est, eo autem quo intelligis non modò lætiora tibi speranda esse, sed tristiora perpendes, si ad ætatem ipse tuam respicis, quæ indies tristior, ut à Poëta describitur, & plerisq; in senibus inuenitur, & sanè si oculos in terga reflexeris & numerare atque æstimare annos tuos cœperis, simul incipies desperare, quod speras. Non est cur mutari cur sum rerum speres, non meliora instant tēpora, uereor potius ne peiora. Cur quæso, nisi quia peiores erūt, homines quod & magni diuinant uiri, & apertis inditijs res declarat, nisi uos mortales bonæ semper spei magnum aliquid de ueltra nobili ac modesta iuuentute concipitis, à qua ego quidem opinione longè absum, nihil enim boni penitus mens præfagit, sic in uitium ac ruinam prona sunt omnia. S. Mala sunt tempora, meliora uenient. R. Omne ætatem de moribus suis quæstā inquit Seneca, addo ego omnem habuisse, quod quæreretur, habituramq; omnem cunctis seculis quod quæratur. S. Spero lætiora tempora. R. Vna est hoc uia, qui lætiora si habeas nō expectes, læta erunt omnia, triste nihil. S. Meliora tempora expecto. R. Ut ueniant, quid est dubium, certè illis uenientibus tu recedis. Quanto est tutius ritè uti præsentibus, quàm anxie expectare, quæ uel fortè non ueniant, uel minime sis uisurus.

DE SPERATO PRINCIPIS ADVENTU. DIAL. CXVI. SPES.

Pincipis aduentum spero. R. Ut multa timentur quæ optanda, sic multa sperantur, quæ timenda sunt. Vtranq; in partem penuria iudicij multa est. S. Spero principis aduentum. R. Quanto sperares honestius libertatem, nam profectò qui dominum sperat, seruitutem sperat. S. Spero principem uenturum. R. Et illius commune omnium malum speras. Fuit enim quando & principes imperium, & principem populi poterant sperare, nunc imperium principi labor est, princeps populi peritias. S. Principem uenturum ego & Respub. speramus. R. Tu uerò quid priuatim speres uideris, in quo ipso facillè falli potes, spes hæc Reipub. stulta est, quis enim nisi amens speret, aut cupiat, quod pestiferum totiens sit expertus. S. Spero principem uenturum. R. Et secum simul motus rerum uarios, mutationes urbium, noxias nouitates, famem, pestem, bella, discordias, hæc uel uniuersa, uel singula modernis cum principibus uenire sunt solita. Si hæc placent, principem spera, ut nihil horum formidabile sit, ipsum certè inane iam imperij nomen est, plenum famæ & rumorum. Boni autem omnis effectum, & solius umbræ uetustatis innixu. S. Spero uenturum principem. R. Ego te uerò monitum uelim, ut quotiens aduentantem audieris, credas te tonitruum aliquot præambulum fulminis audire, nec sperare incipias, sed timere potius, si etiam alterum labi oportet. Timere enim aduersa, & si contrarium sit uirtuti, consentaneum est naturæ. Sperare autem mala, & naturæ est oppositum & uirtuti. S. Spero mox principem affuturum. R. Cùm præsentem uideris, scito te infautum Reipub. Sydus aspicere, uel memoriā ipse tuam, uel parentes interroga, tuosq; auos, & proauos, ita esse reperies, ut, dico, idq; tu filijs, & nepotibus tuis annuncia, ne ipsi quoq; aduentum principis stulti sperent. Dic enim quæso, quando unquam uel minute leonibus aduentum fera, uel affuturam aquilam auiculæ sperauerint? Liceat uerum loqui stultis, hominibus, & mali sui semper audivissimum animal est homo, cæteris capiendis esca opus est, homo solis famæ sibilis capitur.

DE SPE FAMAE POST OBITVM. DIAL. CXVII. SPES.

Meritis post obitum famam spero. R. Multi famam se mereri sperant, cum infamiam mereantur, & ceu uiatores erronei, dum accedere æstimant retrocedunt. S. Famofus sum in uita, famosiorq; post mortem ero. R. Est hoc fateor in nonnullis uerū, unde & Annæus Seneca in epistola quadam, habiturū se gratiā apud posteros uaticinatur. Et Statius Papinius præsentem famam, benignum iter suo operi, ad futuros strauisse ait. Et Ouidius Naso sibi nomen indelebile futurum, seq; ore populi legendum, per quæ omnia secula fama uicturum præfagit. Neq; hercle ullus horum fallitur. Sed quàm multos putas idem sperantes suam sefellisse spem. Multi hoc idem de seipsis crediderunt forsitan & scripserunt, nec quod sibi promiserunt. S. Si famofus sum dum uiuō, cur non famosior sum post mortem? R. Quia hoc quotidianum, & uulgare est, ut multi in uita

uita famosi, & clari, post obitū sint incogniti & obscuri. Miraris causa rei huius in promptu est, affabilitas quædam, sermo comptus ac lepidus, blandum supercilium, clara frons, benigna saluatio, beneficentia in uicinos, protectio in clientes, hospitalitas in externos, in cunctos urbanitas. Hæc & his similia uiuentibus famam quærunt, ea uerò mox ut hinc abierint, non durant, nisi forsitan quamdiū qui illos nouerant supersint, quòd ipsum quàm breue sit conspicias. Quomodo autem durarent, non in solido radicata, naturale est ut fundata debiliter, leniterq; aucta breuiter dilabantur. Vt sit fama durabilis, aut uitæ sanctitas, aut gestorum claritas, aut insignis scriptorum præstabit elegantia. Rarum decus, loquaces isti & urbani, qui togati, ac gemmati populorum digitis ostenduntur, non nisi quantum loqui poterunt, aut paulò amplius cognoscuntur: diuim hos apparatus tam celeriter, & has pompas, hanc scientiæ nubem, hæc uerborum tonitrua, in tenuem fumum euanescere: durum fateor, sed sic est, nam nec ipsi de se testimonium præbuerunt, ambitioni aut lucro, aut somno dediti, nec qui præbeat meruerunt. S. Famam inueniam post mortem. R. Fama nil unquam mortuis præfuit, uiuis sapè etiam nocuit, quid enim perniciem, ac mortem Ciceroni, ac Demostheni, nisi in signis literarum fama conseruit? Idem de Socrate ac Zenone, & mille alijs dici potest, noti omnes: Quid uerò nisi fama scientiæ, & ingenij dedit causam filio Gnosij regis Androgæo, ut ab Atheniensibus mactaret? Quid Oetæ Colchorum regi Argonautas attulit delectos (ut aiunt) uiros, uerè autem prædones, nisi fama diuitiarum. Nam quid significasse aliud credimus famosum illud aureum, uelut arietis: nisi opes multas, lateq; utilgatas, quibus diuites bestiales, opumq; inopes uerarum, uelut arietis uelleribus uestiuntur. S. Famofus ero. R. Vt sit ita, quid hinc magnum concipis, esset aliquid fortè fama, si noxia comes esset, ut plerunq; accidit in uiuis. Nunquid laudari proderit ab his, qui te si uideant non agnoscant: dic enim quæso, si Homerum uideas & Achillem, si Virgilium & Augustum, nunquid non ignoti abibunt, cum tam nota, & tam clara sint nomina? crede mihi, spes uestra, magna ex parte dupliciter uanæ sunt, quod nec sperata proueniunt, nec ut proueniant afferunt, quod promittunt. Ferè enim plus in spe sunt humana omnia, quàm in re. Mitte igitur spes inanes, & uana desideria, contemptisq; terrestribus. Iam tandem & optare diſcite, & sperare cœlestia.

DE GLORIA EX AEDIFICIIS SPERATA. DIAL. CXVIII. SPES.

EX ædificijs gloriā spero. R. Nesciebam calce & arena, & lignis, & lapidibus gloriā quærere, credebamq; quod rebus gestis, & uirtutibus quæreretur. S. Aedificando mihi gloriā paro. R. Sed fragilem ac caducam, omnia quæ manu hominum facta sunt, uel manu hominum evertuntur, uel stando & durando deficiunt: habet enim manus longè præualidas, longa dies, & cunctis uestris operibus nullum senio resistit: euentibus ergo super quibus hæc tua gloria fundata est, ipsam quoq; corruiere est necesse, si fortè non credis, respice ad antiqua quæ ignota tibi quidem esse non possunt, ubi est nunc Troianum illud Ilion superbum? Vbi Byrsa Carthaginis? Vbi turris & mœnia Babylonis, belluarum nunc habitatio & serpentum. De Babylone loquor antiqua: altera nempe propinquior atq; recentior adhuc stat, citò itidem casura, si essetis uiri. Vbi sunt deniq; septem illa opera Græcis scriptoribus celebrata? atq; ut ad propinquiora ueniamus, ubi est, quæso, illa Neronis domus aurea? quæ quantum fatigauerit Architectos cogita lectores etiam nunc fatigat, quæ quidem domus unā cum alijs ædificandi furoribus, quibus omnes excessit, ad inopiam illum compulit & rapinas: Vbi sunt thermæ Diocletianæ, & balneum Antonianum, & cymbrium Marij, & septrizonium Seueri, & eiusdem thermæ Seuerianæ? Demum ut summam rerum attingam, ubi est Augusti forum, & ædes Martis ultoris, ubi ædes Tonantis Iouis in Capitolio, & Apollinis templum in Palatio, ubi eiusdem porticus ac bibliotheca Græca pariter & Latina, ubi porticus altera & basilica Gaij, Lucijq; nepotum sub nomine dedicata & extructa, & porticus tertia Litiæ coniugis & sororis Octauiae, theatrumq; Marcelli: Vbi tot opera per illustres uiros iussu eiusdem principis & hortatu, multis urbis in locis, tanto labore, tantis impensis ædificata? Martij Philippi ædes Hercules & musæarum, Lucij Cornificij ædes Dianæ, Asinij Pollionis artium libertatis, Munacij & Plancij ædes Saturnia. Theatrum Balbi Cornelij, Amphiteatrum Statilij Tauri: innumerabilia præter hæc opera Marci Agrippæ: neue eam per singulos, ubi sunt tot luxuriosa principum palatia? Quæ in libris inuenies nomina. Quærere urbem totam, aut nihil inuenies, aut perexigua tantorum operum uestigia. Tu detuis quid speres uideris? Certe Augustus omnium supremus, nisi aliud quàm ædificia reliquisset, iam pridem omnis eius gloria coruisset. Nec uerò solum templa Deorum, quæ parauerat, in ipsos ædificantes ruere, sed pia etiam loca

hac ipsa ætate in eadem urbe alia ceciderunt, alia tremuerunt, & nunc vix ponderibus suis stant, præter unum Pantheon Agrippæ, quod dijs erectum, sancti possident, & Maria, quæ antiquissimam illam domum sui nominis uirtute sustentat. Crede mihi alijs quàm lapideis fundamentis eget gloria ut mansura sit. S. Ex ædificijs gloriam quero. R. Quere illam igitur ubi est, nihil unquam inuenies ubi non est uera quidem gloria non est in mœnibus neq; in faxis: Sunt fateor rerum uulgò iudices, qui dicant tribus modis gloriam queri, gerendo magnum aliquid, quod de te scribant auctores idonei, uel scribendo aliquid quod mirentur & legant posteri, uel insigne aliquid opus extruendo, ut sit ita, ultimum tamen omnium & minimum, ac caducum. S. Relinquo opera ædificiorum, quibus moriens ipse mecum glorior, & à posteris gloriam spero. R. Gloriatu est Augustus ipse, de quo dixi, quod urbem marmoream relinqueret, quam lateritiam accepisset, quæ tamen gloria nisi alijs rebus adiuta esset, quoniam fuerit peruentura conspiciamus. Proinde cum melioribus curis morere, stabilesq; spes amplectere. Ista etenim quibus fides, & nullius pretij sunt, & te illico consequuntur, inq; ipsam, unde sumpta, terram reuertentur. S. Aedificavi domos unde laudem spero. R. Laudabunt forsitan illas qui inhabitabunt, brevis laus & angusta, qui post uenient, uel illas non inuenient, uel à paganis, ut uulgò dicitur, factas dicens, tuum nomen ignotum erit.

DE SPERATA GLORIA EX CONVICTU. DIAL. CXIX. SPES.

Spero gloriam ex conuictu. R. Refert multum quibus conuiuas, sunt quidam, utinamq; non plurimi, quorum conuersatio sit infamis. S. Scio, nisi bonis artibus, aut bonorum contubernio gloriam non queri, ego hoc ultimo subnixus spero, uel bonorum exemplo bonus fieri, uel si nihil aliud horum, uel familiaritatis solam gloriam mihi fore. R. Est id quidem in adolescente præcipue signū optimū, qui nisi bonum animum haberet, nequaquam iungi bonis optaret: est enim amicitiarum ac familiaritatum fere omnium causa, nexusq; similitudo quædam. Age ergo, si quos imitaris æquaueris bene erit, si minus, modò quod in te est nihil omiseris, ipsa uoluntas bona laudis, & gloriæ præmio non carebit. Prima enim, & maxima pars uirtutis, est bonum uelle, quod nisi præcesserit non sequetur uirtus. S. Familiaritate bonorum glorior. R. Laudo id quidem modò, nec te lucri cuiuspiam, nec alia spes inducate, eoq; tua tantum pergat intentio, ut similis illis fias: alioquin quod propter gloriam solam fit, ueram gloriam non meretur. S. Ex bonorum conuictu gloriam spero. R. Spes quidem magna, nec improba, quando & in scientia, & in eloquentia, & belli pacisq; artibus obseruando & imitando fit. Multi olim illustres ex conuictu illustrium euasere. Illud uide, ne aut tibi pro bonis ducibus malos elegeris errore aliquo, aut bonorum flebili raritate, & uirtutum huius ætatis inopia, prorsus assequi nequeas quod intendis.

DE MULTIPlici SPE. DIAL. CXX. SPES.

Multa spero. R. Multa in spe, multa est uanitas, multusq; fallendi aditus fortunæ. S. Spero multa. R. Spem multiplicem, multa destituunt. Qui modicum sperat, iter casibus arctauit atque nihil obstruxit. S. Valetudinem bonam spero. R. Mortalitatis obliuionem. S. Spero longam uitam. R. Diuturnum carcerem, ubi multa feras, multa uideas quæ nolis. S. Membra uiuacia. R. Vincula tenacia, grata tamen unde metuas absolui. S. Formam corporis elegantem. R. Voluptatum stimulos. S. Annorum prosperos exitus. R. Pudendi materiam, dolendiq; S. Amicæ communem mortem. R. Breue, sædumq; nescio quid. S. Peccandi licentiam. R. Infelix gaudium, poenitentiam longæuam. S. Vltionis occasionem. R. Aditum scuitiæ. S. Agile corpus ac ualidum. R. Mancipium contumax & rebelle. S. Diuitias multas. R. Grauem sarcinam ex lappis, & tribulis. S. E' diuersis equoribus uenturas naues. R. Latè dispersam sortem, intra monstra maris, ac scopulos agitaram fluctibus, tractam fumibus, pulsam uentis. S. Lucrum de conceptis mercibus. R. Escam quæ te perpetua sollicitudine capiat, lucroq; unico in multa credulum damna præcipiter, mercator nouus est facilis ad credendum, expertus multa circumspicit. S. Honestas filia, nuptas filiole. R. Nulla ferme res tam crebro fallit & tam grauiter. S. Magnam potentiam. R. Inuidiosam miseriam, opulentā inopiam, pauidā superbiam. S. Regnū & imperium. R. Præcipitium & procellas, & sub stellanti diademate fuscum supercilium, cor anxium, infelicem uitam. S. Honores fori. R. Puluerem ac strepitum. S. Congiugium & natos. R. Litigium & curas. S. Mihi militiam, & uxorem filio. R. Tibi laborem

borem ac dilecto pœnam. S. Vetulæ obitum uxoris, & coniugem iuniorem. R. Attrito laqueo dissoluti, ut nouo & ualido uinciaris. S. Ingenium, linguam, literasq. R. Incudem, malleum & massam, quibus tibi atq; alijs somnum frangas. S. Laudationem furni. R. Philomenam surdo. S. Auream pyramidem. R. Domum pictam cæco. S. Gloriam post mortem. R. Leues auras post naufragium. S. Nomen apud posteros. R. Testimonium ab ignotis. S. Hæredem meum. R. Patrimônio amicis tuo, & tibi ne redeas.

DE PACE ANIMI SPERATA. DIAL. CXXI. SPES.

A Nimi pacem spero. R. Quid sperare mauis quàm habere pacē? hanc mox ut bona fide uelle cœperis inuenies. S. Spero pacem animi. R. Pacem sperare bellatis est, quis animo tuo bellum infert, nisi unus tu? quod ipse tibi abstuleris, impudenter ab altero postules, aut speres. S. Spero animi pacem. R. Vnde precor? aut quando speres, quod ipse tibi nunc potes dare? sic ut illam tibi nemo alius, quàm tu possit eripere? pone arma cupidinum atque irarum, pienam animo quasieris pacem. S. Spero pacem, & quietem animi. R. Quid igitur quod agis aduersum paci est, contrāq; tuā spem tanto pœniteris? uix tantum deberent niti homines ut salui essent, quantum nituntur ut pereant. Pluris penè bellum iuge animi, laborq; emititur, quā emenda pax esset ac requies. Sic pugnant spes mortalium ac uora cum studijs, ut non unus hominis unum pectus, sed multorum, eorumq; de omnibus dissidentium uideatur. S. Quietem spero. R. Mirum, unde uobis hæc libido sperandi semper, ô mortale genus, siquidem quod speratis adepti estis, rursus spem in longinqua transmittitis, & inde rursus aliō, ita ne crastinus dies hodierno sit clarior, & meliora semper futura presentibus, sunt nempe quibus nihil sit gratius quàm sperare, qui spem ipsam speratarum rerum nullis euentibus permutatam uelint, quibus ego quid optauerim, nisi ut procrastinantes omnia, bonisq; se suis interim spoliantes, inter uirgas spes fenescant, quo uel sic intelligant, inaniter se sperasse, & in tergū uerli uideant frustra se alibi quæsiuisse quod secum erat. S. Spero pacem, requiemq; animi. R. Magna pars rerum humanarum umbra est, magna pars mortalitū uento pascitur, & in somnijs gaudet. O' quam multi cum hac spe ad æternos labores, & bella descendunt.

DE SPE VITAE AETERNÆ. DIAL. CXXII. SPES.

S Pero æternam uitam. R. Nulla maior, nulla pulchrior, nulla sanctior spes, modo nihil est stultius. S. Aeternam uitam spero. R. Ea est uirtutum consanguinitas atq; cōnexio, sicut à Philosophis disputatum est, ut necesse sit eum, qui unam habet, omnes habere uirtutes, cui illud est consequens, una uirtutum carentem, cunctis carere uirtutibus: quod si de mortalibus uerū est, quid de theologicis opinemur, itaq; si spem habes, charitatem simul habeas oportet ac fidem, si qua harum desit, non iam spes ulla, sed presumptio inconsculta est. S. Vitam spero æternam. R. Rem bonam, imò optimam speras, illud uide, ut quod bonum agis, agas benè. Sunt & qui bona malè agant, nec minus infallibilis æstimator, qui qualiter quam quid fiat aspicit, nec minùs aduerbia, quam uerba librat ac nomina. S. Spero uitam æternam. R. Num cœlestes tantum, sed terrestres domini de se separari amant, sed à quibus profecto ab his quibus se charos ac delectos sciunt, aut qui si quando forsitan odiosi fuerint ac rebelles, redire in gratiam optantes ad misericordiam confugerunt. S. Vitam æternam spero. R. Vitam temporalem corrige, hac ad illam pergitur. S. Spero uitam æternam. R. Vna omnium spes est, quæ si rite illam concipis, & felicem te faciet, & iam facit. S. Aeternam uitam spero. R. Primum est ut misericordiam, dehinc uitam speres, utraq; sobriè ac modeste. S. Spero æternam uitam. R. O' felix, nisi te spes ista fefellit.

FINIS LIBRI PRIMI.

G 3 IN LL

IN LIBRVM DE REMEDIO VTRIVSQ. FORTVNAE. SECVNDVM, FRANCISGI PETRARCHAE. V. C.

PRAEFATIO.



X omnibus, quæ mihi lecta placuerint uel audita, nihil penè, uel infedit altius, uel tenacius inhegit, uel crebrius ad memoriam redijt, quam illud Heracliti. Omnia secundum litem fieri: sic est enim, & sic esse propemodum uniuersa testantur. Rapido stellæ obuiant firmamento, contraria inuicem elementa confligunt, terræ tremunt, maria fluctuant, aër quaticur, crepant flammæ, bellù immortale gerunt uentri, temporibus concertant secumq. singula, nobiscum omnia: uer humidum, æstas arida, mollis autumnus, hyems hispida, & quæ uicissitudo dicitur, pugna est. Hæc ipsa igitur quibus insistimus, quibus circumsuemur, & uiuimus, quæ tot illecebris blandiuntur, quamq. si irasci ceperint sint horrenda, indicant terræmotus, & concitissimi turbines, indicant naufragia, atq. incendia seu cælo, seu terris sententia. Quis insultus grandinis, quæ nâ illi uis imbrum, qui fremitus tonitruum, qui fulminis impetus, quæ rabies procellarum, qui serior, qui mugitus pelagi, qui torrentium fragor, qui fluminum excursus, qui nubium cursus, & recursus, & concursus? Mare ipsum præter apertam ac rapidam uim uentorù, atq. abditos fluctuum tumores, incertis uicibus alternantes, certos, statutosq. fluxus ac refluxus habet, cum multis in locis, tum cõspectus in oceanu, quæ res dum manifesti motus latens causa queritur, nõ minorè Philosophorum in scholis, quàm fluctuum ipsò in pelago litem mouit. Quid quod nullũ animal bellis uacat? pisces, feræ, uolucres, serpentes, homines, una species aliam exagitat, nulli omnium quies data, leo lupum, lupus tanem, canis leporem insequitur. Est & canum stirps audentior, non lupis modo resistere. sed leones, pardos, apros, urfos, insectari solita atq. aggredi quorundam uerò tam generosa ferocia, & tam nobilis fertur elatio ut urfosq. fastidiant, inq. solos elephantantes, aut leones dignentur irruere, qualem unum Alexandro regi missum, contemptuq. tali mali cognito, cõtemptum, occiditq. iussu legimus, missumq. inde alterum, probatumq. qua decuit, dilectumq. regi unice atq. in delitijs habitum. Nam ipsius canis erga hominẽ cui fertur amicissimus quanta sit charitas, nisi quam conciliat spes cibi, præter morsus & latratus implacabiles, nõ tamen Acteonis fabula, sed discerptus uerè probat Euripides. Vulpina fallaria una quidẽ ex multis audita est: piscatores cum ad urbem pisces deferent, quod æstate libenter noctu faciunt, aliquando uulpeculam ceu exanimem calle medio transuersam habuisse, quam arreptam decoraturi ex commodo, cum supra sarcinam proieissent illam, ubi se piscibus affasim impleisset subito prosiluisse, mirantibusq. illis atq. indignantibus effugisse. Iam qui oro alij uulpium doli, qui luporù ululatus, quod murmur ad caulas, qua coruorù, miluorumq. circa columbarum domos, ac pullorù nidos uigilantia, quod inter se, ut perhibent naturale æternum atque odium? Alter alterius inuadit nidum, effractionsq. ouis spem prolis interimit: nam cucullo enim unus quidem, alterq. est hostis, omnes ferè auiculæ illi insulant, profugo semper & querulo. Quæ nam præterea, & quales muscellarum contra alpidẽ insidiæ? quod circa diuitum thalamos acumen furum? Quæ nam ex diuerso cuiusque pro se suo in genere excubiæ, quantaq. quamq. uigil repugnantia est: quis uenatorum, quisde aucupum artes ac laqueos, quis piscatorum hamos ac retia, horumq. omnium labores, uigiliasq. explicet? aut hæc contra, ferarum auium, piscium ingenia: quæ cuncta quid sint aliud, quàm litium instrumenta? Age qui nam asylorum aculei, uespærumq. hisq. cum pestibus? quæ bouum prælia, qui sudores? nec maior canum, equorumq., aut reliquorum quadrupedum pax, quiescit. Quæ mulcarum æstiuæ rædia, quæ niuium, quas mulcas albas ludo dicunt, hybernæ molestiæ? Quæ foricum perennis inquietudo, quæ pulicum perniox obfidio, quæ culicum lis diurna, quæ anguium, ranarumq. cum ciconijs, quæ pygmeorum bella cum gruibz: quas inter Arimaspos & Gryphes pugnas exacerbat auri sitis, ut quorum maior improbitas, haud facitè iudicem, nisi quod illi rapinam, hi custodiam moliantur, illos auaritia stimulat, hos natura? Idem & custodiæ studium, & prædæ distantissimo mundi tractu apud Indos inuenio, illic quoque suum aurum, contra parens gentis auaritiã formicis quibusdam incredibili mole, & mira feritate ruentibus, Basiliscus angues reliquos sibilo territat, aduentu fugat, uisu perimit. Elephantem draco spiritus implicat seu perosis, est enim incertum. Vnde nonnullis animantibus inter se naturale odium, seu æstate algidum sitiens cruorem, quod & quidam tradidit, & pugna exitus facit, ut credi possit: si uerum est, alterum exanguem, exiccatumq. emori, alterum uerò fusi hostis hausto sanguine, ceu bello uictorem, uictumq. delitijs, & nimio potu ruptum, commortuumq. procumbere. Multa præterea genus hoc, atque in primis acerrimus epotæ dolor hirundinis, & uisi, uel auditu muris, fastigia offendunt, mirum dictu, tantum animal, & tantarum uirium, tam pusilli hostis horrere conspectum. Sed sic sine lite atque offensione nil genuit natura parens. Leo ipse generosum ac securum animal, pro defensione sæuæ ferrum spernens, neu fore uisum terreat, nec aspiciens quidem rotarum strepitum uacuos cursus agentium, & gallinaceorum cristas, quis non stupeat, si uera fama est, magisq. etiam cantus, super omnia uerò flammæ metuere crepitantes traditur: ea ergo huic generi lis propria est, præter illam commune feris omnibus uenationem. Est & sua lis tygribus raptae prolis, & profugi hostis ludificantem instantem, atque ingenio retardantis. Lupo una semper cum fæpe perpetua, rusticisq. ac pauperibus lis manet.

manet. uenenosa loquor & ferocia. Quæ nam uerò mansuetis gregibus est quies? Quantis nîsibus, quantisque odijs configunt fuesque quantis armentorum duces: quæ nam inter illos cerramina quæ nam fugæ: quæ uictoris insolentia quis uicti dolor? quæ iniuriarum recordatio, qui reditus ad uindictam, quis non legendo perpendit ut poetarum ingenia, & bellaces exercent tauri, & inter se aduersis luctantes cornibus hœdi, quid de alijs omnibus una est. Nihilque non secundum litem fit, quando nouum ad præsepe hospes equus, quando pulsus aduenæ quietum cibum inter pares sumpsit & quis non illud aduertit gallinis lætantibus pro imbecilli familia, quantus ardor, impatientia quanta sit, quanquam est id quidem commune omnium? Nullum tam misce animal, quod non amor lobolis, ac metus exasperet. Galli se calcaribus impetunt & natura, & cruore futilis cristas inter uulnera detinent, totis corporibus obnixi, tantumque superbiæ paruo regnat in pectore, tanta uincendi cupiditas, tantus cedendi pudor est. Anatum atque anserum pertinaciam quis non uidit, ut pectoribus se perurgent, clangoribus increpant, alis fluuerbant, rostris hærent? Et quidem in ferocibus minus mihi, uilicatum enim & commune est, ut animalia maiora minorum peritias ac sepulchrum sint, fera feram, auis auem, piscis piscem, uermem uermis rodit. Qui & littores uolucres, aquaticæque quadrupedes, æquor, stagna, latus & flumina rimantur, exhauriunt, & infestant, ut mihi omnium inquietissima pars rerum aqua uideatur, & suis motibus, & incolarum perpetuis acta tumultibus, quippe quæ nouorum animantium ac monstrorum feracissima esse non ambigitur, usque adeo, ut uulgi opinionem, ne docti quidera respuant, omnes prope quas terra, uel aer animantium formas habet, esse in aquis. cum innumerabiles ibi sint, quas aer, & terra non habet, & in his quidem ferme omnibus, præda, uel odium litem parit. Quid quod his cessantibus his non cessat? Age enim in amore quantus zelus quanta in coniugio dissonantia, quot querelæ, quanta suspiciones amantium, quæ suspiria, qui dolores, quanta non dicam damnorum ac feruorum, qui non idem minus infestis, quia domestici hostes sunt, cum quibus nulla unquam pax speranda, nisi quam uel mors fecerit, uel paupertas. Non dicam fratrum, quorum gratiam raram ipsam ueritas ore Nasonis testata est, non filiorum in parentes, quid eiusdem poetæ carmine canit, sed parentum, quorum opinatissimus est amor, quanta indignatio in filios, quos dum bonos cupiunt, malos ludent. Atque ita quodammodo dum ualde dissigunt, oderunt, & fraternum quidem, paternumque uincti nominum arctissimi, sæpe sine amore, interdumque cum odio uidemus. Veniam ad amicitiam sanctum nomen, quod ab amando dictum, absque amore nec esse certe, nec intelligi potest: quanta uerò in amicis, quamuis finium concordia, uix tamen, actuumque discordia, quanta opinionum atque consiliorum conflictatio esse ut uix Ciceronianæ diffinitio stare queat. Sic enim licet inter amicos beneuolentia & charitas, deest tamen illa omnium diuinarum, humanarumque rerum consensio, ex qua ille diffinitionem conficit: quid in odio speres igitur? Est & in amore odium, & in pace bellum, & in consensione dissensio. Ostendam tibi sic esse, ex his ipsis, quæ assidue in oculis sunt, feras aspice, quas ferro indomitas, omnipotens amor domat, intende animum, lætæ tygres, ursæ, quantò cum murmure ueniunt, ad id quod cupidissime faciunt? non cupidas, sed coactas putes. Ferarum alia dum coeunt magnis fridoribus, alia rapidis uirgibus inquietæ sunt, iam si credimus quod de natura uiperea magni scribunt uiri, quanta rerum contrarietas, quantumque litigium. Maris caput sua quadam naturali, sed effrenata dulcedine, in os uiperæ inferunt, illa percipiti feruore libidinis amputat, inde iam prægnans uidua, cum pariendi tempus aduenit, foetu multiplici prægrauante, & uelut in ultionem patris uno quoque quamprimum erumpere festinant, discerpitur. Ita duo animantium prima uota, proles & coitus, huic generi inausa, penitusque mortifera deprehenduntur, dum matrem coitus, matrem patris interimit. Apum aluearia contemplant, quæ illa concursatio, qui strepitus, quæ nam non modò bella cum proximis, sed ciuiles (ut ita dixerim) discordiæ, ac bella domesticæ. Columbarum nidos intruere, simplicissimum animal, & ut hæmorrhoidæ felle carent, quæque, cum pressis, quantisque clamoribus uitam ducit. Indisciplinatis in castris ac barbaris esse uidere, adeo ne luce peccati aliquid, nec nocte quidem uideas: mitto autem insultum in alterutrum, ipsum in se uinculo mutæ uoluptatis astrictum par, eamque ob causam Veneri sacrum, quantis quærimonijs adoptatum fertur, ut sæpe columbam circumit, sæpe alijs rostrisque persequitur suis amans. Ad minutissima te remittam, quæ non ut minor, sic & minus spectabilis, minus uel, laboriosa materia est: quæ nam ergo araneæ in illud, & quam uigil intentio, quæ captandis infirmioribus telarum scena, qui retium obtentus fallacis ac rapinis? quid pânis tinea, quid caries tignis, nocturnique uermiculi non sine tædio, & obruso quodam sub strepitu, trabium uiscera fodientes, illarum maxime quibus cedendis lunæ ac mentium obseruatio diligens sit neglecta. Quæ latens pestis ut fumosis tectis agrestium, sic auratis regum laquearibus insultat, templis quoque sacris, & altaribus, sacrisque opibus philosophantium non parit, quin & librorum poltes, & membranas, & literas, addam quod nisi pice liquida, leuque incendio sit occursum, non nunquam periculi, uel naufragij etiam causa est, & maria ingredi, & carinas nauium terebrare ausa, sæpe bellum graue nescientibus intulit. Præterea quid bruchus olenbus, quid fegetibus locusta, quid melsibus seu anser aduenæ, seu passer indigena, seu grus domesticis translatrix, uolucresque alia importunum genus? Vnde illud Georgicum Virgilij, quod mirari soleo, iam non miror, ut aues sonitu terreantur. Rure enim nunc Italico habitanti, unum hoc ex multis æstiuis tædis esse ceperit, sic mihi ad uesperam & insultus uolucrum, & lapidum collisio, & uulci clamor durat. Ad hæc quid ericius uindemiæ, quid ærugo herbis, eruea frõdibus, talpa radicibus, quid postremo arcis, horreisque.

Curculio: atque inopi metuens formica senectæ.

Ut ait ille, quis feruor, & perexigui animantis inquietudo, ut dum brumæ suæ consulit, nostram turbat æstatem? Tardus essem ad credendum alijs, expertus scio, quantò non solum tædio, sed & damno sit puluerulentum illud, ac trepida semper expeditione festinum agmen, ut non tantum agros, sed ar-

cas, & thalamos, & promptuaria populentur. Iam credere incipiam, Pisanis in finibus, castrum quod haud longe à nauigantibus ostenditur, formicarum scatebris, ac diluuii desertum: tale aliquid Vicen-
 cinis quoque memorant in finibus, & ego uel utrobique, uel ubique fieri posse crediderim. Sic me nu-
 per non agresti quidem, sed urbana paulò minùs pepulerit domo, ut ignis, & calcis, ad extremum fu-
 gæ rerum remedio opus esset, Apuleioq; fidem habeam, consumptum ab his hominem, & si desit meli-
 mirariq; me non negem, quid est, quod quidam sollicitudinis exemplum proposuere formicam, aliq; de
 hac longos texuere sermones, parimoniam, atque industriam prædicantes? Benè hercle, si omnis solli-
 citudo laudabilis esset, exemplum fortasse igitur prædonibus idoneum, non his quibus de suo uiuere,
 siue cuiusquam iniuria mens est. At sollicitum animal, quis nescit, sed improbum, sed iniustum, rapto
 uiuens, nullius industriæ, nisi in malum; nullius ulus, ac incommodi, tædijq; multiplicis. Cur igitur
 hoc exemplum dederint, cur hoc animal laudauerint, dico iterum miror, præcipuè cum ad esset apis
 industrium, providentissimūq; animal, nulli noxium multis utile, sibiq; & alijs arte quadam natu-
 raliter insita, & suo illo nobili labore subueniens. Quid nunc ego damnosam eloquar ubertatem, &
 exerecentium luxuriam filiorum, contra quàm peruigil excubat, & præ duris unguibus armatus a-
 gricola, & ultrici succinctus falce frondator? quid lappas, & tribulos, atque annuam tempestatem, re-
 nascentium stirpium ac radicem, litium ac laborum materiam immortalem? quid imbrum bella fu-
 rentium, & moles niuium, & uredinem pruinarum, & asperitatem, & uiolentiam glaciei, & torrētium
 repentinis impetus, & uaga fluminum incrementa, totas sæpe regiones, & magnos populos, sed in
 primis rusticorum sepra quassantium, quorum in tot malis, uix terrestres, & in terra semper acclius a-
 gitur uitæ? Atque ut delicatiorum ac diuturnum de tædij aliquid dicam. Quis nocturna aurium bella
 non pertulit? bubones, strigescq; & oblatrantium limine canum superuacuas excubias, & catas in te-
 gulis nudantes, ac tranquilla silentia horrendis otentibus, & clamore tartareo infestantes, & mœstis
 foricū occentus, & quicquid inter tenebras importunum strepit? His accedunt & nocturna ranarum
 coaxatio, & macutini plantus hirundinum ac minæ, adesse Ictum putes ac Tereum: nam diurnam au-
 ram quietem, & cicadæ stridulæ, & procaces corui, & rudentes impediunt aselli, & balatus pecudum, &
 mugitus bouum, & magno pretio parua oua uendentium gallinarum cōcentus inconditus sine carens.
 Super omnia uerò uel suillus grunnitus, uel uulgaris clamor, & stultorū risus, quo incepto res ineptior
 nulla est, ut Catullus ait: & ebriorum cantus ac gaudia, quibus nihil est tristius, & litigantium querelæ,
 & anile conuiuium fæ garritus: & puerorum nunc prælia, nunc lamenta, & nuptiarum, uel conuiuii
 turbida, uel choreæ, & uxorū uiros arte lugentium Icti fletus, & parentum uerinatorum in moribus
 euolutus. Adde his fori turbas, ac strepitum, altercationesq; mercantium, & eementium, hinc contem-
 ptus, hinc uendentium iuramenta. Adde hinc artificum laborem uoce mulcentium mœstos cantus,
 hinc fidibus lanas ac uellera conglobata pullantium, iniucundam musicam, & telas pectinis pererran-
 tis, hinc solium fabrilium raucos flatūs, & acutos sonitus malleorum, quibus scissa æquis partibus hy-
 berna nox additur, ut nullum uel quieti datum tempus, litibus sit immunè. Ut uerò insensibilium re-
 rum genus attingam, quid uel cum ferro magnes habet, uel cum magnete adamas, quorū & si causā li-
 tis occultior, lis aperta est. Magnes siquidem ferrum trahit, adhibe adamantem, trahere desinet, remi-
 tetq; si traxerit, utrobique uis mirabilis, seu quod pigro, & infirmi lapidi natura, quasi manus atq; un-
 cos dederit, aduersus rigidum ac præualidum metallum, seu quod illos sibi de lapide altero asstante sur-
 ripuerit, quæ non primæ litis finis, scilicet noua lis est, & si hoc ultimum multū negent. Mihi enim ex-
 periendi hæcenus uel occasio defuit, uel uoluntas, itaq; nihil affirmo: primum uerò notum adeo, ut ne
 affirmari quidem sit necesse. Verum ego breui nimis in tempore & angusto in spatio, opus ingens, ma-
 gno impetu aggressus, iam hinc uideo, ad hanc rem plus mihi animi esse, quam uiriū: nec mihi, nec cui-
 quam sanè unum hoc agenti, ex cōmodo facile futurum, singula prosequi, ex quibus appareat, omnia
 secundum litem fieri, quæ seu magna, seu parua magno miraculo fiant, licet nondum tamen illud ma-
 ximum, stupendumq; inter summa & extrema naturæ prodigia numeratum attigi, sed attingam pau-
 cis. Echineis semipedalis pisciculus, nauim quamuis immensam uentis, undis, remis, uelis actam, reti-
 net, solus elementorum atque hominū uim retundens, nullo quidem actu alio, quam nauigij postibus
 adherendo, nullo demum conamine sed natura ipsa, quod & si scriptis illustribus inlitum, è numero ra-
 men incredibiliū habereretur, si de oceano Indico fortassis aut Scythico scriptū esset, & non potius in
 nostro mari monstrum hoc Romanis imperatoribus accidisset: Animaduersa enim more causa, quod
 tota classe, prodeūte, nauis una uelut in anchoris staret, neque prorsus loco moueretur, dimissis pelagi
 expertis, manu ut dicitur, comperta ueritas, & limacis instar piscis, clauo insidens inuētus atq; ostensus
 est principi indignanti, tantum in se potuisse tantillum animal, idq; unum precipuum admiranti, quod
 nauigium receptus, tantam illam exterius inherendi efficaciam amisisset. Nam illud alterum monstri
 genus, non siluisse equidè quàm affirmasse maluerim, cuius apud nos nescio, quàm uerax, sed noua utiq;
 quæ, & ob id ipsum suspecta mihi est fama. Esse circa mare Indicum inauditæ magnitudinis auem quā-
 dam, quam Kochum nostri uocant, quæ non modo singulos homines, sed tota insuper rostro præhen-
 sa nauigia secum tollat in nubila, & pendentes in aëre miseros nauigantes, aduolatu ipso terribilē mor-
 tem ferat: quanta uerò uis auaritiæ est, quæ neq; alijs multis, neque hoc uno tam immani periculo à na-
 uigatione deterretur, sequaces suos prædæ auidos prædam facit: Iam uerò ut de inuisibilibus aliquid
 ad inceptum traham, quanta commixtione contrariorum sit notitia temperies, inter quas contrarieta-
 tes aduersantium extremorum ad medium uirtutis, per quas differentias, quantamq; discordiam uo-
 cum ad musicam concordiam peruenitur? Denique quæcunque sunt excute, & percurre animo cœ-
 lum, terras, maria: quæ in summo æthere, & in fundo pelagi, inq; imis terræ certatur hiaribus, aquæ in
 syluis, & in agris, æquæ in desertis arenarum, & in plateis urbium lis æterna est. Ne enim uarietate re-

rum ab incepto deuiem; taceo quod iam inde ab ipso mundi primordio inter æthereos spiritus, in ipsa cœli arce pugnatum est, hodieq; in hoc tractu caliginosi aëris pugnari creditur. taceo, quod in illo cœlesti congressu, uicti angeli, uictoribusq; iam suis facti impares, dum in nos mortales terræ accolæ tūcisci, student immortale nobis bellum tentationum uariarum, durumque negotium, atque ambiguum peperere. Taceo quod ut omnia, & quæ sensu carent, & quæ sentiunt in unum cogam, à supremo cœli uertice, ut dixi, usque ad infinitum terræ centrum, & à principe angelo, usque ad minimum & extremum uermem, iugis, & implacabilis pugna est. Homo ipse terrestrium dux & rector animantium, qui rationis gubernaculo solus hoc iter uitæ, & hoc mare tumidum, turbidumq; tranquillè agere posse uideretur, quàm continua lite agitur, non modò cum alijs, sed secum de quo mox dicam. Nunc de primo agendum: siquidem nihil malè est, quod non homo in hominem machinetur, ut cætera hominum mala undecunq; uentientia seu à natura, seu à fortuna, huic una collata, leuia quædam incommoda uideantur, id enim uerò, si ad plenum aperire uoluero, id quod nolim, quod quæ à proposito longè est, & omnis humanorum actuum scena retagenda, & omnis aui historiarum retexenda erit, hoc unum dixisse satis sit, quia si nulla unquam alia quàm Romanorum bella toto fuissent orbe terrarum, abundè bellorum esset, & litium, adde sententiarum dissonantiam, & inenodabiles rerum modos, quis festarum uarietates, aut philosphorum bella dinumeret? Populorum & regum prælia quiescere, philosphi non quiescunt, & pugnant illi de eo, quod cum huius esse cœperit, esse deinit illius. Hi de uarietate litigant, quæ una simul omnium esse potest, neque hanc litem, aut qualitatē ueritatis splendor, aut Academicus unquam ualuit finire. Carneades, philosophicæ sequester pacis anxius, sed irritus, ut non inelegerat mihi quidem dixisse uideatur, Annæus Seneca, ubi horologia philosphis confert, quod scilicet par utriusque discordia est, idq; quàm uerum sit, quisquis & philosphi animus, & horologijs aurem dedit, intelligere potuit. Nec uerò aliorum doctrina tranquillior, quæ Græmaticorum adhuc sub iudice lis existens, qui conflictus rhetorum, quæ Dialecticorum altercationes, quæ denique artium omnium discordiæ, qui clamores inter Causidicos, quàm benè conueniat ipsarum causarum immortalitas probat. De concordia medicorum testimonium sit ægorum, uitam cerè quàm breuem dixere, sæpè suis litibus secèrè breuissimā. Quanta est præterea de sacris & de religione difformitas animorum, non tam literatorum uerbis hominum, quàm populorum armis, & campis sapius cōmissa quàm scholastica cum una sit ueritas, unumq; sit in rebus uerum, cui, ut ait Aristoteles, omnia consonant, de hoc tam dissone, pugnantestq; sententiæ, ipsos uerè agitant professores. Quid de communi uita, deq; actibus mortalium loquar? uix duos in magna urbe concordēs, cum multa, tum maxima ædificiorum, habituumq; uarietas arguit: nam quis unquam tam locupletis, delicatq; patris familiaris nactus est domum, ut non ibi multa mutauerit, ut quod uni studium fuit exruiere, alteri sit uoluptas euertere. Testantur mutata sapius fenestræ, obstrusa ostia, passimq; uetusis: in parietibus nouæ indicant cicatrices. Neque in alienis id tantum, sed in nostris patimur, sua dum cuiusque sententiā secum pugnans: quod ait Placcus:

Diruit, ædificat, mutat quadratarotundis:

Quo luce clarius fiat, quis nostrum quisque cum alijs, quisque secū sit. Iam qui uestigium modus, quisque habitus triduum totum nostris durat in urbibus, quæ municipiorum scita, non ut longæua essent cum suis laboribus deserunt. Adhuc quæ nam ducum in ordinanda acie, quæ nam magistratuum in ferendi dislegibus, quæ nam naturarum in capiendi consilio disparitas, quæ ue discordia est? Didici hoc ego ultimum magnis sæpè periculis meis, dum mari, cœloq; mortem minantibus, non de simul ac nubibus cuncta terrarum ac stellarum signa tegetibus, puppe iam fatiscente, & semioptata fluctibus, nauæ de summa rerum, media in morte, contrarijs studijs, atque opinionibus obstinatissimè litigarent, adde in quibus sine aduersario lis est. Quæ scriptorum prælia cum membranis, cum atramento, cum calamis, cum papyro, quæ fabrorum cum malleis, cum incude, quæ aratorum cum stiuā, cum uomere, ipsiq; cum glebis, & cum bobus? quæ militum, non dico cum hoste, sed cum equis atque armis proprijs, dum & illi rebellant, & prægrauant aut comprimunt? quid distantibus, scribentibusq; negotij est, dum hos in expletum loquū, multa cogit intētio, illos uel expleta percipere uetat, hinc incita, hinc uolatil, & inconstans animus, semperq; aliud cogitans quàm quid ait? sed quid singillatim ago? Nulla mechanicarum difficultatibus suis uacat, reliquæ uerò, ut quidam notæ dulcedinis, sic latentis amaritudinis multum habent, nilque eorum etiam, quæ delectare sine lite agitur. Iam quæ infantium bella cum lapsibus, quæ puerorum rixa cum literis amarissimè ferentium, quod prædulciter meditant? quæ nam insuper adolecentium lis, cum uoluptatibus dicam uerius, imò quanta secum lis, æfectuumq; collisio? cum uoluptatibus est nulla lis, penitus, sed consensus est omni lite funestior. Credo expertus, nulli hominum generi, nulli ætati plus litigij esse, plus inextricabilis, laboriosiq; negotij, nullos hominum tam lætos uideri, nullos esse tam miseros aut tam mœstos. Postremo quæ nam feminis puerperij difficultas, quantumq; disferimen? quæ nam uiris cum paupertate atque ambitione luctamina? quanta uitæ plura, quàm expedit fatigantis anxietas? quod deniq; illud sæuissimum cum ætate ac moribus propinquantem morte, quod omnium ipsa cum morte, quidq; ipsa quoq; est morte molestissimū, cum perpetuo mortis terrore certamen? Possē hunc sermonem mille rerum argumentis extendere, sed sit ut libro superiore uoluisti, sic epistolam quoq; hanc, prologi locum obtinere, & libri huius partem esse uoueris. Iam hinc uideo, quantum hæc ipsa præfatio libri modum excedat, itaq; frenanda curiositas, & cohibendus est stylus: Ad summam ergo omnia, sed in primis omnis hominum uitā lis quædam est. Verum hac externa lite interim omissa, de qua paulò antè diximus, & quæ minor utinam, & ob id minus omnibus nota esset, lis interior quanta est? neq; enim solū contra aliam, sed contra suam, ut dixi speciem, neq; contra aliud indiuiduum, sed cōtra semetipsum, idq; & in superficie cōtra corporea,

quæ nostri pars uilissima atq; ultima est, & in intimis animæ penetrabilis quisque secum se absidue bel-
lum habet, nam & corpus hoc, quàm cōtrarijs æstuet ac turbetur humoribus, ab his quos Physicos di-
cunt, quare animus quàm diuersis, quancq; aduersis secum pugnet affectibus, unusquisque non alium,
quàm sese interroget, sibiq; respondeat, quàm uario, quancq; reciproco mentis impulsu, modò huc ra-
pitur, modò illuc, nusquam totus, nusquam blandus, secum ipse dissensiens, se discerpens. Nam ut si-
leam reliquos motus, uelle, nolle, amare, odisse, blandiri, minari, irridere, fallere, fingere, iocari, flere,
misereri, parcere, irasci, placari, labi, deijci, attolli, titubare, subsistere, progredi, retroverti, inchoari, de-
sinere, dubitare, errare, falli, nescire, discere, obliuisci, meminisse, inuidere, contemnere, mirari, fastidire,
despicere, simulq; suspicere, & quæ sunt eiusmodi, quibus utiq; nihil incertius fingi potest, quibus ut
sine ulla requie ab ingressu usq; ad exitum fluctuat uita mortalis. Quæ nam tandem, illa passionum
quatuor tempestas ac rabies, Sperare seu Cupere & Gaudere, Metuere, & Dolere. quæ rerum inter sco-
pulos, prociū à portu miserum alternis flatibus animum exagitant, quas alij fortasse, imò certè, aliter
sub uno ne integro quidem uersiculo, & ut Augustino placet, notissima ueritate Virgilius strinxit, de
quibus ad utramq; partem, & plura quidem, & pauciora dici posse scio. Verum ego nec breuitati ad-
modum studui, nec copiar, sed quæ de communi uita hominum, quo se obtulerunt ordine scriptis in-
ferui, ne legentem, uel inopia, uel fastidio fatigarem. Neq; uerò te moueat fortunæ nomen, non tantum
in ipsis inscriptionibus, sed operæ repetitum saepe quidem ex me, quid de fortunâ sentiam audisti, sed
cum his maximè qui doctrina minus fulti essent, hæc necessaria præuiderem, noto illis, & communi uo-
cabulo usus sum, non inficius, quid de hac re latè alij, breuissimèq; Hieronymus ubi ait: Nec fatum, nec
fortuna, communis ergo acies suum hic loquendi morè recognoſcet. Dòcti autem, qui perrari sunt,
quid intendam scient, nec uulgari cognomine turbabuntur. Bipartiti sanè operis, passionum ac fortu-
næ, de parte altera, quæ uita sunt diximus, de altera quæ dehinc uita fuerint, dicemus.

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V. C. DE REMEDIIS

VTRIVSQVE FORTUNAE,

LIBER II.

AD SPLENDIDVM, NATALIBVSQ.

CLARVM VIRVM AZONEM CORRE-

GIVM, PRINCIPEM PARMEN-

SEM, amicum suum.

DE DEFORMITATE COR-

poris, Dialog. I.

Interlocutores,

DOLOR, RATIO ET METVS.



GISSE mecum nimis illiberaliter naturam queror, quæ deformē
genuit. **R.** O quot faces extinxit, quod occurrit incendijs. **D.**
Deformem genuit natura. **R.** Non dedit quod delectet, si quod
prosit dedit, satis est, mitte querelas. **D.** Non dedit formæ gra-
tiam natura. **R.** Dare noluit, quod ægritudo corrūperet, quod
senectus eriperet: dedit fortè quod nec mors ipsa contingere au-
deat. **D.** Formam corporis natura negauit. **R.** Si formam a-
nimi largita est, maximi debitor, exigui repulsam, alta mente de-
spicito, & offensam speculi conscientia solare. **D.** Inuidit natura
formam corporis. **R.** Non inuidit, sed erubuit dare, quod quo-
tidie minuatur & pereat, uera liberalitas mansuro munere noscitur, putria & caduca auari e-
tiam donant. Forma fugax & fragile naturæ donum, paucis ad utilitatem, multis ad perni-
tiam, nulli ad salutem, ueramq; gloriam data est. **D.** Forma mihi corporis negata est. **R.**
Raro admodum forma, insignis, honestasq; uno sub lare habitant. Bene tibi accidit, si peior
exclusa, hospes melior tecum est. **D.** Nullum formæ decus obtrigit. **R.** Quid hinc do-
les, aut

les, aut quid penitus sanctum, piumpq; animo uoluis? in quod tibi necessariam, aut omnino usui, & non potius impedimento esse corporis formam putes? multos forma facit adulescentes, castum nullum: multos per lubrica uoluptatum duxit ad infamem mortem, qui deformes sine dedecore, periculoq; uixissent, & quid multos dixit? Innumerabiles in discrimen, ferè omnes in crimen trahit. D. Cur me deformem genuit natura? R. Ut ipse te ornaret, ac formosum faceres, ea forma, quæ tecum elicit in lenio, in grabatulo, in feretro, in sepulchro, essetq; tua non naturæ laus, aut parentum. Pulchrius est pulchrum fieri quàm nasci: illud enim casus, hoc studij est. D. Corporis multa deformitas me premit. R. Deformitas quidem hæc, apud quosdam infœlicitatis quædam portio est, tu crede dicentibus, nō deformitate corporis fœdari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari. Non te hoc igitur inhonestat ut premit, sed honestandi animi materiam, assurgendiq; aditum per uirtutes aperit. D. Deformem natura parens genuit. R. Si deformem Helenam genuisset, uel ut uiros loquar, si deformem Paridem, fortassè Ilion adhuc staret. D. Deformis in lucem editus quæro. R. Pauci boni, formam corporis amant, nullus optauit, quidam etiam proiecerunt, quod fecisse laudatur ille Tuscus adolescens, qui preclari uultus eximiam spem, quàm suspectam multis, aduersamq; famæ suæ senserat, & pudicitie alienæ illatis sibi sponte uulneribus deformauit, quàm tibi dissimilis qui id opres, quod ille tibi obstitit, & quo rari nunquam innocuè usi sunt. D. Forma careo. R. Tutius est caruisse, quo in experimentum tui anceps, ac laboriosum sæpè uenturus sis. Multis forma nocuit, cunctos exercuit, quosdam post insultus uarios molliuit, & uinci faciles dedit, atque ab honestate transuersos in culpam truxit. D. Deformis, & brevis nimium statura est. R. Non est, ut reris prosequendum quærelis, incommodum, longè conspectior est statura, breuis expeditior, agilitior. D. Statura perbreuis est. R. Quid uetat, ut in parua domo, magnum uirum, sic in paruo corpore magnum habitare? D. Corpus exiguum est. R. Id scilicet lamentaris, quod teipso nō es ornatus, sed leuis, & facilis, & ad cuncta uersatilis. D. Per exiguum est corpus. R. Quis unquam de exigua conquestus est sarcinæ iuxta hercle dolendi causa, quo nō pressus mole corporea, sed indutus, neq; ipse tibi tedio, sed usui sis. D. Contemptibili sum statura. R. Ut gloriosum nihil nisi uirtus, sic contemptibile nihil nisi uitium. Nullum uirtus respuit staturā. D. Exigua corporis statura est. R. Non staturam corporis uirtus exigit, sed animi, hunc, si longa, si recta, si ampla, si magnifica, si decora est, sit illa altera qualiscunq; nihil ad rem. Non solum domi, sed ne militiæ quidem, nisi magis obesse uideretur. Nosti ut Marius summus dux, non longos, sed torosos, & ualidos milites eligebat, id quàm foeliciter, quàm consultò faceret, crebræ & ingentes iudicant uictoriæ. Habet corporum proceritas maiestatis plusculū, non uigoris. D. Breuis est statura. R. Hæc non impedit, quin uir bonus, & magnus esse possis, insuper & rex, si fors tulerit, & imperator, etsi enim Africanus Scipio celsus corpore, Iulius Cæsar statura fuerit excelsa, breui tamen Alexander Macedo, & Augustus Cæsar, nec eorum magnitudini breuitas obfuit, nec detraxit famæ. D. Vellem esse altior & maior. R. Assurge animo, cresce uirtutibus, maior eris atq; altior: hoc utilius, hoc facilius incrementum. D. Cuperem esse formosus. R. Disce amare, atq; optare meliora. Stultum est amare periculum suum, stultum optare quod nullo studio quæri potest, nempe si contra naturam formosus fieri studeas, nil ultra proficies, quā ut deformior uideare. D. Formosus esse ne quicquam nitōr. R. Nitere autem bonus esse, id non frustra enim facies, hoc inter multa præcipuum uirtus habet, quæri potest, eripi non potest. Cū reliqua in arbitrio sint fortunæ, nec obstante illa quæri ualeant, nec seruari. Sola uirtus fortunæ legibus libera est, atq; illa oblectante clariùs nitet.

DE IMBECILLITATE. DIAL. II. DOL.

Natura me genuit imbecillem. R. Ut in putri uagina ensis ferrcus, sic in fragili corpore fortis sæpè animus latet. D. Imbecillis natus sum. R. Non eris idoneus uectandis oneribus, aut auro fodiendo, sed honestis studijs, sed iustis imperijs, sic in naui robustior quisq; remū agit, at prudentior clauū regit. Vita quasi nauis rerum fluctibus, & mundi pelago tactata, tuos remos habet, suumq; gubernaculū, à uilioribus repulsus officijs ad nobiliora cōuertere. D. Imbecillis genuit natura. R. Quid si robustissimū genuisset? an perpetuum robur erat, an non robustior ægritudo? Ut si leam casus innumeros, qui repente totum hominem debilitant, atq; eneruant, animi robur optabile est, quod nec dies minuit, nec fortuna. D. Corpore imbecillis sum. R. Animum foue, atque exercere suis artibus, quas meliores esse, diuturnioresq; non ambigis, laborem

corporis linque rutilolis, nautis, fabris. D. Nullæ mihi ab origine fuere vires. R. Ad idipsum non habuisse, quàm perdidisse tollerabilius est, nempe si fuissent non mansissent, nam & Milonis senuerunt vires, & Hercules senuissent, non sic Socratis, non Solonis, non Nestoris, non Catonis. Melioribus utere: nil potest delectare magnum animum, quod non duret. D. Corpusculum imbecille est. R. Si organum inhabitanti animo sufficiens fuerit, satis est uirium, corpus namque propter animi seruitium fecisse naturam, nemo tam corporis seruius est, qui nesciat, id si proprio munere fungitur, quid accusas, seu quid amplius requiris? Nam qui ingenio fragiles, corpore prævalent, hi belluis proximè accedunt, & sæpe quod miserum est, alijs seruiunt, sæpe uero quod miserrimum, atque ubi humanæ miseræ summa est, animum ipsi suum seruire corpori suo cogunt, seruitute foedissima. D. Corpus in ualidum est mihi. R. Vera & generosa uis hominis in animo est, Corpus est, quasi quædam domus animi, quàm robusta, quàm fragilis, nihil ad hospitem, paucorum præcipue dierum, modò ne corruat, tunc migrandi necessitas in illud, idque perpetuum domicilium, hinc exclusos transfert. Plus dicerem, si plus capere posses, nec uulgari strepitu prorsus obscurduisses: corpus ipsum non animi domum esse, sed carcerem, nec amicum certe, sed domesticum hostem, cuius tibi fragilitas sit optanda, quo tu liber maturius sis ac uictor. D. Nullæ sunt mihi vires. R. Nullæ penitus dum ualeas, non sunt, quod si non uales, alia est quærela. Non ergo nullas uis dicere, sed paruas vires. Non es robustus, ut ille coætaneus tuus, neque is, ut ille alius, neque ille ut bos, utque elephas, suus cuique uirium modus est, cuique quod sat esset, indulgentior natura distribuit parens optima, & suorum foetuum amantior quàm quisque sui. Non potestis de defectu quæri, de imparitate quærimini, turbidum genus & quæculum, quæ sublata mundi decor intereat necesse est, sic quod optimum est in rebus, id fertis egerimè.

DE ADVERSA VALETUDINE. DIAL. III. DOL.

AT aduersa ualetudo est. R. Quod expectabam audio, cognata etenim sunt quærelæ, at si caro spiritui hostis est, uicissimque contrà se militant, quod in se expertus ille magnus ueri amicus, in omnibus uerum dixit, consequens est, ut quod alteri obest, proit alteri, quod si spiritus carne nobilior, meliorque est, cui maximè sit fauendum uides, ac fortassis intelligis ualetudinem, quàm aduersam dicis esse prosperrimam. D. Inualida ualetudo est. R. At est ualida hortatrix parsimonix, dehortatrixque libidinis, & magistra modestiæ. D. Mala est ualetudo corporis. R. Si ualetudo animi bona est, pone sollicitudinem, quicquid corpori euenierit, saluus es. D. Corpus ægrum, infirmumque est. R. Multi ad salutem animæ profuit corporis ægritudo, ille uir altus ex humili, ex aquis uectus ad sydera, coeliq; clauiger effectus, cuius umbra sola morbos corporis, molestiasque pellebat: interrogatus aliquando, cur filiam suam graui morbo præssam sineret, respondit. Sic expedit ei: tu quid scis, an & tibi sic expediat? D. Diu corpore sic affectus sum. R. Ille idem de quo loquor, filiam mox ut tuto sanam fieri posse cognouit, & sanauit, & sanandis alijs habilem fecit: & tu facito, ut secura tibi sanitas tua sit, fortasse sanabere. Denique quod tuum est, animum cura, celestiq; medico curandum offer. De reliquo tunc hoc intrepide dixerim, & si non quod iuuat, at profecto quod expedit spera. D. Valetudo anxiosa est. R. Est quæ obliuionem, somnumque discutiat, & torporem abigat. D. Valetudo infirma est. R. In infirmitatibus gloriare, & uirtutè perficere, duo hæc unius magistris ore didicisti. D. Valetudo misera est. R. Comes iniucunda, sed fidelis, quæ te crebro uellicet, iter signet, & conditionis admoneat, optimū in periculis monitor fidus. D. Valetudo corporis extrema sine remedio est. R. Sile & gaude, ruinoso carcere uinctum te, egredièrè facilius ac citius.

DE IGNOBILI PATRIA. DIAL. IIII. DOL.

IGnobilis patriæ ciuis sum. R. Esto tu nobilis, nam nil uetat, nihil cum patriæ nobilitate tua nobilitas mixtum habet. D. Paruæ urbis incolæ sum. R. Et magnæ urbes paruos ciues habent, imò ferè ex his constant, & paruæ magnos quosdam habuere. Quin in syluis abiectus, ac nutritus Romulus, omnium urbium reginam urbem Romam condidit, quam euertere uoluit, in maxima urbe genitus Catilina. D. In exigua patria natus sum. R. Magnificare illam stude: nihil æquè ciuitates amplificat, ut ciuium uirtus ac gloria: qui hoc ædificijs, aut fertilitate melius, atque opibus fieri putat, fallitur, ut singulos uiros, sic & urbes, & regna, & imperia, non uetustas, non turres ac mœnia, non plateæ, non palatia, ac templa marmorea, non statuas, non picturas, non aurum, non gemmas, non campum legionum,

legionum, & classium pleni portus, non peregrinis referta mercibus emporia, & luctu amote equor omne sulcatum: non postremo ciuium forma, uel numerus, non rerum copia, exundansq; cibis forum, non purpureæ chlamydes uirorū, onustaq; miris cultibus, non fastus, non delicta, non uoluptates, sed uirtus sola nobilitat, gestarumq; rerum fama, quam uiri pariunt, non muri. D. Parui municipij ciuis sum. R. Nescis Biantem Prienæum fuisse, Pythagoram Samium, Anacharsim Scytham, Democritum Abderitem, Aristotelem Stagyritem, Theophrastum Lesbium, Tullium Arpinatē. Chous Aegei maris breuis insula, & poëtam non ignobilem Philitem tulit, & medicorum patrem, & sculptorum ac pictorum principes, Hippocratem scilicet & Phidiam, & Apellem, ut intelligi possit ingeniorum magnitudini locorum angustias non obstare. D. Ignobilis est patria. R. Nobilitare tu illam pro uirili parte si uelis, potes, cum te illa facere non possit ignobilem. Nec Numæ quidem Pompilio ad Romanum regnum, nec Septimio Seuero ad imperium obstitit soli natalis humilitas, summo hominum Augusto, etiam recens Romana, quia ipse scilicet in palatio natus sit origo, tamen gentis antiquior Veliterna est, Caio Antias, Vespasiano autem uici incogniti Reatinique contra uerō Larissæ famam uulgauit Aeacides, & Pelleum à seculis fuscum nomē, atq; humile, quod Philippus erexerat, Alexander ad cœlum tulit. Non satis est ciuibz obscuritatem patriæ non nocere, nisi ciuium claritas patriæ profit. Asylum ignobile atq; opus pastorem Roma fuit, quæ non antè claresceret, quàm res illam gesta, & suorum uirtus excellens ciuium illustrasset. D. Obscuræ patriæ sum addictus. R. Lumen uirtutis accende, quo inter tenebras nitescas, in quibus hoc saltem boni erit, ut uel parua luce clarissimus uideare, sic uel illa te clarum faciet, uel tu illa. D. Humilis patriæ habitator sum. R. Esto & tu humilis, habitatorq; tui animus humilis sit, habes publicæ matris exemplum, ne te nido latius extendas, nisi tibi tantum, quas tibi uirtus alas fecerit: his enim uti licet ciuium usosq; foeliciter complures modò diximus. Proinde mortalis hoc saltem insolentiæ frenum tenē, quidam de sola patriæ nobilitate superbiunt, stultum genus.

DE ORIGINIS OBSCURITATE DIAL. V. DOL.

Obscuris parentibus natus sum. R. Non est forsitan ut tu reris odiosa conditio, nescio an & optabilis, ignobilem nasci, utramuis uitæ uiam spesces. Nam seu uoluptatibus obsequi, uulgisq; uestigijs tritum iter sequi statuis, excusabilior fiet, ueri dulcibus domesticis carens error, cessabitq; improprium illud accerrimum, degenerantium à parentibus claris, eo quod nulla tibi domi sit claritas quàm obfcares. Sin uirtutis semitam raro pede signatam eligis, eò clarior fies, quò maioribus tenebris præfusus, ac circumuentus emeris, tota claritas tua erit, rerū particeps tuarum ullus occurrer. Nullam partem gloriæ decerpitura erit imitatio, nihil tibi parentes eripient, nihil aui, proauisq; nihil consiliarij ac magistri quicquid benè gesseris, solus inde famam metes, solus inde laudaberis, solus auctor generis, fundatorq; uocaberis, quod non fieret si nobilis natus es. Vides ne igitur quanta tibi nouæ laudis occasio data est, nobilem per te fieri, & nobilitatem dare non accipere, dabis hoc posteris tuis, ut nobiles nascantur, quod parentes tibi non dederunt tui: Plus est multò nobilitatem fundare, quàm fundatam ab alijs inuenisse. D. Noua & rudis origo est. R. Atqui clarior est habitus ille pastorijs urbis Romæ conditor, quod in syluis arcem posuit, & facili culmo exiguum, ac squallentem regiam textit, quàm tot postea principes, qui ingētia mœnia, testudinesq; marmoreas, atq; aureas erexere, tanta semper nouitatis egregiæ ac magni principij laus est. D. Ignobili primordio genitus sum. R. Stude ut sine his nobili, de principijs enim labor, de fine fructus, qui si immaturus carpitur, longæius esse non potest. D. Radicem gloriæ præcidit ignobilitas. R. Non præcidit quidem, sed infedit altius, ut ualidior licet serior surgat, cæterum non ignobiles modò, sed ignotos ex omni genere hominum dabo, qui uirtute atque industria euasere notissimi. Et sanè si uerum nobilem uirtus facit, non intelligo, quid quencq; uolentem fieri nobilem impediatur, aut quid ita facilius sit nobilitate alios quàm seipsum. D. Ex ignobilib. parentib. descendo. R. Quid Socrates, Euripides, Demosthenes, quorum primus marmorarium patrem habuit, obstertricem matrem; secundus matre, patreq; ultimus non solum humilibus, sed incertis. Vester ille Virgilius rusticis parentibus fuit, nec se libertino ac præcone patre natum Flaccus erubuit, ambo tamen ad insignem gloriam, & summi principis gratiam peruenere, usq; adeo, ut cui reges omnes colla submiserant, cuius ē manibus magna poscebantur, atq; unde omnium ferme mortalium, præcipuèq; nobilium spes pendebant, cuius demum familiaritatem promeruisse notitiam summis licet hominibus summum erat, ipse horum duorum ignobilium, quos Romam scilicet, Mantuanum, Venusinumq; rus miserat,

miserat, amicitiam & conuictum ceteris grande aliquid, blandis ac dulcibus epistolis flagitaret, & quam multos tunc in palatio nobiles, ut sæpe sunt inuites, atque indoctos credimus fuisse, quibus horum nobilis ignobilitas atque inuidiosa, nec immerito uideretur. D. Parentibus sum obscuris. R. Non mouent animum hæc exempla: altioribus agam, Marcus Cicero, ut de illo scriptum est, ex ordine natus equestri, de radice humili, per egregias artes, perque honestos gradus, ad Consulatum uenit, quo nescio, an alter unquam salubrior Reipublice Consulatus fuerit. D. Rustica & ignota patrum series est mihi. R. Sordent hæc ut uideo: altius etiam nunc aspiras. Certè & Marius rusticanus uir, sed uerè uir, ut conciuis suus ait Cicero, diu arator apud Maios fuerat, Romæ septies Coss. tanta gloria, ut bis Italiam obsidione, & metu seruitutis liberasse eum, cōpatriota licet idem suus, uerè dixerit: & Marcus Cato plebeia uir originis, paruicū oppidi diu quidem obscurus incolæ, post in maxima urbe clarissimus aduena, mox ciuis eximius & Coss. & Censor fuit. Si ne id quidem satis est, & fortasse regnum cogitas, profectò neque illud sperare suffragio meritorum, humilitas uetat originis. Tertium & quintum, & sextum Romanorum regum ad memoriam refert Tullius Hostilius, ut probati perhibent auctores, & si apud alios de illo tale scriptum sit, infans in agresti tugurio educatus, in adolescentia pastor fuit. Tarquinius Priscus, patre negotiatore aduena, nec Italice super originis. Seruius Tullus, serua, quamuis ut alij uolunt, captiua quidem, alioquin uerò nobili matre natus, uirtute regnum Romæ meruit: nec miraberis si Platonem illud tenes. Neminem regem non ex seruis, neminem seruum non ex regibus descendere: sic res hominum, longa ætas, ac fortuna permiscuit, sileo ceterarū reges gentium epæcudum gregibus uilisimarumque artium tabernis, ad inopinum subito diadema subiectos. Alexander Macedo hortulanum in Asia regem fecit, & fuit ex illis actibus laudatis iste uon ultimus. Contraque alios sileo è regni fastigio ad seruitium usque prolapsos, sic suas res fortuna moderatur, tamen plurimum potest uirtus, per illam tuto conscenditur ad supremos gradus, cuius calle deserto, sciant reges se in tremulo stare, neque descensum modò instare, sed ruinam. Quæ nam igitur ut ad te redeam ista calamitas nascens, cui nec spes regnandi eripitur, nec successus? D. Obscura de radice prodeo. R. Omnis radix obscura, & squalida est, unde tamen & floridi, & frondentes rami prodeunt, non unde quicquam prodiderit, sed quale sit queritur. D. Parentibus infimis natus sum. R. Sentio summum ad imperium styllum uocas. Septimius Seuerus, de quo supra diximus, equestris, & ipse ordinis Aelius Pertinax, & ipse libertini filius, & lignorum uilis utique negotiator mercis, uterque Romano præfuit Imperio, cui & Philippus pater, ac filius, Arabes, humillimi generis, & Maximinus præfuerunt. Obscurissimis ille parentibus ac barbaris, quorumque cum arrepto imperio, puderet, hic ferrario, an lignario patre genitus incertum. Certè Vespasianus inter bonos principes numeratus, è non clara stupe clarissimus, & rempublice sit eximie, & duos ex ordine filios successores imperij uirtutis unum habuit. Quid minoram prosequimur cum super ipsius Augusti Cesaris origine ambiguitas multa sit: summa est, humanæ cursum sortis origine non preuerti, undecumque licet assurgere, seu fortuna manum porrigat, seu uirtus. D. Humile nimis atque infimum genus est. R. Quod ad humanæ potentie gradum spectat, exempla posuimus, quibus iam iri altius non possit, unum restat, non imperio, aut regno, sed suapte alia quadam maiestate memorabile. Ventidius Bassus Asculanus, matre humili, patre ignoto, capta patria iam pubes in triumpho Gnei Pompeij Strabonis, qui Pompeij Magni genitor fuit, inter captiuos alios ducti, idem postea variante fortuna, dux P. R. contra Parthorum regem, & antiqua potentia & recenti uictoria insolentem, foelicissimo pugnauit euentu, & filio regis interfecto, casisque hostium legionibus, quod ad eum Romanorum ducum fata permiserant, insignem illam Romanorum stragem, & Crassorum mortem magnificè uictus ultus, ipsum in quo uictus alienos curus ornauerat, ac carcerem uinctus intrauerat, uictor ac triumphis Capitolium, proprijs curribus honestauit, & Romanorum carcerem acie captiuorum hostium impleuit, & quò gratius spectaculum esset mirabiliorque uictoria, eodem ipso die parata erat reuolutis annis, quo clades illa terribilis apud Carras accepta fuerat. Quis ambitiosus adeo, tamque auidus regni est non hæc gloriam sine regno, quam inglorium regnum mali? & quid oro, nocuit Ventidio ad foelicitatem, & ad summum decus, quod humiliter natus esset, & prima ætate fortuna humililulus ac misera certè uirum Asculi despectum, Roma suscepit, et claris suorum ciuium nominibus, illud peregrini fuscum nomen inseruit. Hæc sunt ad ascensum scalæ, hi uirtutum gradus, quibus non ad gloriam modò, altioremq; fortunam nitendo, sperando, uigilando, sed ad cœlum usque peruenias, proinde & tu natus humiliter, ut conscendas enitere, primum & ultimum uirtutis in uestigio pedem figens, nec declinans alicubi, nec sublisstens. D. Hu-

Vtriusq. Fortunæ, Lib. II.

III

ille principium fuit. R. Illud præteristi, quæ sequuntur cogita, nec me latet ut primus, & ultimus uitæ dies, quibusdam uisi sunt humanæ conditionis statum maxime moderari, siue ut ipsi dicunt continere: de ultimo nempe consenserim, de primo autem non ita. Et si enim, ut ipsi uolunt, plurimum inter sit, quibus auspicijs inchoetur, etsi cum his sentiens Satyricus, ubi de ipso loquitur Ventidius ita scripserit:

distat enim, quæ

Sydera te excipiant, modò primos incipientem

Edere uagitus: & adhuc à matre rubent: m.

Nos tamen ista respuimus, & hæc auspicia, & hanc tantam syderum uim negamus, conditori almo syderum omnia relinquentes, à quo creatum nullum penitus ab hoc uirtutis, & scælicitatis, & gloriæ calle secludimus. D. Humilitas generis multa est. R. Quid tu autem? multam ne superbiam esse malle? aut quid hinc tibi nunc deesse sentis, nisi ne fumosis imaginibus atrium, truncisq; statuis, bustumq; familiæ semel plenum titulis, spectaculo prætereuntibus, tibi infans sit, quam in truijs de his quos nō noueris elato supercilio fabuleris? D. Ignobilis natus sum. R. Ignobile non nasci tantum, sed & uiuere quibusdam scælicitas uisa est. An in Tusciano saltem à Cicerone positum, non legisti illud potentissimi regis anapæstum, qui laudat senem, & fortunatum esse, dicit quod inglorius sit, atq; ignobilis ad supremum diem peruenturus.

D'E OBSCOENA ORIGINE. DIAL. VI. DOL.

ORigo non tantum humilis, sed obscœna est. R. Vera & summa obscœnitas uita est animi, illam si dempseris pulchra sunt omnia: D. Male natus sum. R. Qui bene uiuit, bene nascitur, bene moritur, at qui male uiixerit, bene natus esse non potest: nam quid refert quam fulgido tramite cæcus incesserit, aut quid refert, unde uenias, si in miseriam & inculpam uenis? D. In peccato genitus sum. R. Desinet hoc quidem ille uir maximus, & profecto nemo non in peccato nascitur, cauete autem grauiora superaddere, quamquam ne his quoq; purgatio sua desit, sed prima illa deformitas, in ipso sæpe uitæ limine sacris undis abluitur, niueusq; animam candor subit. D. Male me parentes genuere. R. Quid ad te quisquis male genuerit, tu bene genitus fuisti, nisi alieno flagitio tuum iungis. D. Fœdæ pudet originis. R. Iam quod alieno tumescitis non miror, & alieno simul erubescitis, & omnino ubiq; potius, quam in uobis bona, & mala uestra reponitis, quæ alibi tamen, quam in uobis esse non possunt. Quod nisi pudendum ipse aliquid, pœnitendum uero egeris, quod tuum crimen, aut quis pudor impudicus pater? tu modo ne patrem dedecoris hæreditatem adeas caue, atque illi dissimillimis hac in parte fieri stude, quæ te ignarum genuit, inuito tibi suas maculas impressisse non potuit, in te sit, & ex te prodeat necesse est, unde obscurus, aut clarus fias. D. Inhonestis parentibus in lucem ueni. R. Omnis parens inhonestus filio uideri debet, sed non ut uerendus, sic sequendus omnis filio parens. Est ubi deseruisse consilium sit: eia igitur, in diuersum abi, si uerus est parens, deserui uolet, seq; non suum uitium amari optabit. Vnus hic inuentus est modus, quo parentum nomen premere, & calcare gloriosum filijs ac decorum sit, uiuendo aliter, castius scilicet ac sanctius. De parentibus inhonestis lingua filij taceat, dissimilitudo uitæ, morum, atq; tuum non taceat. Pulchra laus filij, cui à tergo dicitur. O quantum sene suo modestior adolescens, contraq; nulla grauior senilis nota lasciuie, quam admota illi pudencia iuuenilis. Equidem si parentum gloria, filijs male uiuentibus onerosa est, quanto fasce uerecundiæ filiorum laus patrum male uiuentium premit infamiam? D. Damnata de Venere procreatus sum. R. Atqui malle debes impudici patris honestus filius esse, & dici, quam honesti impudicus, in omni enim seu laude, seu uituperatione, illa præcipue æstimanda sunt, quæ cuiusq; sunt ppria. De alieno nemo iuste reprehenditur, seu laudat, etsi (ut dixi) uerum, quicquid id est, conspectus fiat, suo contrario admotum. Cæterum ut cuiusque propria laus, aut infamia est, sic laudis, aut infamiæ propria causa sit oportet, neque uero ut unus gladio alter perit, utq; unius flammis res alterius uritur, sic unius culpa etiam fama perit alterius, eo quod animi bona solidiora sunt, quam corporis, aut fortunæ, ut inuito nequeant possessore uiolari. D. Contra fas, contraq; leges genitus sum. R. Nil tu contra leges, sed parentes tui egerunt, tu secundum leges age omnia, in hoc quidem nullum penitus tuum crimen fuit, de ortu tuo alij, tu de moribus tuis rationem reddes, & quamuis odio uagæ libidinis in immerentes filios ultio legum ciuiliū extendatur, Deus tamen quenquam suis finibus meritor, nec filij iniquitatem patri imputat, nec filio patris. Ipsam quoq; Philosophiam iudicare aliter solitam, quam leges ab ipsis Philosophis accepisti. Legibus ergo oppressus

pressus, diuino simul, ac philosophico iudicio releuatus, habes animum unde soteris, neque enim tibi ut priuati patrimonij, sic publicæ uirtutis hæreditas interdicta est: illa enim inuitis hominum, hæc meritis datur, & antequam nascereris, ut nil gloriæ, sic profecto nihil infamie meruisti. D. Origo illicita & incesta est. R. Quid de incestu? quid uero de adulterio nasci queat, indicio sunt Romulus, & Alcides, Perfes Macedoniæ, Iugurtha Numidiæ Rex fuit, uterq; legitimis fratribus regno exclusis, malo quidem more, peiisimisque artibus, sed exclusis tamen. Alexander Macedo Philippi dictus, cuius uerè sit creditus audisti, denique Philippum extremo uitæ, Alexandrum non suum filium prædicare solitum, idq; sibi ultro confessam Olympiadem, hancq; ob causam repudio dimissam scriptores rerum prodidit. Constantinus ipse, ex concubina genitus, licet insigni, præ legitimis fratribus ad imperium uenit. Adderem his Arcetum regem, nisi quod historijs miscere fabulas, nihil est aliud, quam mendacio ueri fidem imminuere. Ad summam uerò, non est quod te deiciat origo, undecumq; ortos uirtus extulerit, satis est gloriæ. D. Male natus sum. R. Bene uide, bene morere, qualiter natus sis, nec tuum est, nec meminisse quidem potes, nec magnopere inquiras, quod ad te non pertinet, nisi forte, ut humilior, mitiorq;, non ut mollior sis. D. Turpiter natus sum. R. Morum candor, & claritas uitæ, non maculas modò, sed memoriam omnem fœdæ originis delebunt: hoc remedium dum licet arripe, aliud mihi crede nullum est. D. Pudet infamiam parentum. R. Pone hunc pudorem, unus omnium pater Deus, una omnium mater terra.

DE SERVITUTE. DIAL. VII. DOL.

Seruus in hanc uitam intraui. R. Ne doleas, liber egredere uelis modò, sicut multi, qui ex aduerso intrant liberi, serui exiunt. D. Seruile natus sum. R. Liberaliter uiue, meliore tui parte liberum esse nil prohibet, una est peccati seruitus grauissima, sed quæ premere nescit inuitos, illam excute liber eris. D. Seruum fieri uoluit fortuna. R. Potest uelle contrarium, etsi moribus suis utitur, scis quid speres, nosti monstrum illud, nosti ludos & præstigia, non liber modò, sed domini tui dominus fieri potes, quanquam quid uelit, aut quid nolit, nihil ad rem, ut sit inexorabilis, quod interdum est, nullum ita tamen in animum ius habet. In omni autem aduersus illam certamine, ab illius hoste poscendum auxilium: Sæpe quem fortuna seruum, liberum uirtus fecit. D. Seruio premor graui. R. Iugum qui fert uolens, leue efficit, ostendam tibi leuimen unicuique, ac peculium immortale, dominiq; tui quamuis potentis arbitrio exemptum, quod te libertum atq; ipso domino ditiores faciet. Sapientiæ studio incumbere illa te in libertatem asseret, dictum Catonis est, à Cicerone firmatum. Solus sapiens liber est, ea scilicet libertate, qua certior nulla est. D. Sub durissimis dominis uitā traho. R. Nulla re melius quam fide, & obsequio molliuntur, & fortassis adeo, ut quod multis accidit, inde tibi uentura sit libertas, unde te seruum luges, forsan & aliunde. Hunc siquidem temporalis dominus liberat, hunc æternus. Scis quanto periculo Malchus minas heri persequentis euaserit, sed euasit tamen: interim de domino sic cogita, hic te nutrit, tuiq; curam omnem in se transtulit cum libertate sollicitudinem amisisse, quid nisi utile damnum uoces? Multis serua libertas, multis est libera seruitus, non tam graue iugum hominum, quam curarum est, qui excusserit, illud ferat æquaminis. Huic tu seruus, huic unum es deditus, imò hic tibi, hic tuus est dominus, imò procurator est tuus. Non habebis honores equidem, nec labores publicos, non simultatum studijs, non forensibus procellis, & consiliorum uolubilitate rotaberis, non nauigij tarditas, non agri sterilitas, aut annonæ caritas te torquebit: has molestias domino tuo linquens, sæpe illo dormies uigilante. D. Difficilis & imperiosus est dominus. R. Nō sine causa illi in sortem obuuisse in animo tuo pone, quicquid igitur iustum iubet, Deum ipsum inbere credito: sin iniustum aliquid, maioris domini meminisse cōueniet, qui ut te ad honestam quamuis difficultia seruum patitur, sic ad inhonestam uult liberum. Sin intelligo quod gloriosum terræ, ueræq; fidei principum, alter seruos dominis carnalibus obedire per omnia, alter uerò subditos esse in omni timore dominis præcipit, illud adiiciens: Vt hoc non tantum bonis, & modestis exhibeant, sed etiam discolis: neq; enim de domino iudicare seruum decet, sed mores eius qualescunq; perferre. Quò enim imitior dominus, eò clarior patientia serui est, & hæc est gratia, cuius apud horū alterū sit mentio. Nec tamē ut mores pati, sic & imperia, & exequi semper oportet, sunt enim quæ iustissimè recusent, nisi imperio domini superioris aduersa sint, cui si cōferat hic tuus dominus, nō dominus, sed cōseruus habebit, sic ergo per omnia dominis obediant serui, si iusta præcipiūt, non difficultas retrahat, non labor, nō obsequia, uel negata præmia, uel quod est tui rebus amarissimum, irrogata supplicia, in omni-

In omnibus obediant modò iniustitia atq; inhonestas abfuerit: alioquin contumacia & libertas, atque ipsum pectus, & iugulus iniquis præceptis ac turpibus opponendus est, seruandumq; memoriter, quod præmissorum alter ait: qui seruos obedire per omnia dominis præcipisset, addidit: non ad oculum seruientes, quasi hominibus placētes, sed in simplicitate cordis timentes Dominū. Ex his uides status tui conditio quæ nam sit, non totus est seruus, qui ad indigna imperia cogi nequit. D. Superbo domino seruo. R. Quid scis an ille superiori domino seruiat? Forſan uxori, forſan meretriculæ, forſan his ipsis quibus imperat, quorū suorum seruorum seruos undique cernimus: postremò quæ durissima omnium est seruitus, forſan & ipse sibi, hoc est, uitijs & passionibus, ac uiolentis affectibus suis seruit. Quid uis dicam? Pauci in ueritate sunt liberi, & si qui sunt, eò illis laboriosior uita est, quò altiori: Multò enim citius, multoq; facilius fidelis serui, quàm iusti regis implentur officia. Diocletiani iam priuati, & de præterito iudicantis, & experientia edocti, dictum memorabile est: nihil difficilius quàm benè imperare, propter quod uideri potest, ipsum quidem imperium dimiſſiſſe. Tu igitur sortem tuam lætus amplectere, fuscam fateor atq; humilem, sed facilem ac tranquillam, nisi fortè feliciorem reris in spectaculo anhelantem, quàm in cubiculo quiescentem. D. In seruitium mea memors impulsit. R. Libens facito quod oportet. Est & illud quoq; notissimum, ac necessitatibus humanis aptissimum consilium, cupias quodcunque necesse est, sic uim ipsam necessitatis eluſeris. Fer fortunæ sarcinam patienter, quam quidam etiam sponte subiēre, utq; alios seruitio liberarent, sibi seruitium delegēre: in quibus est clarissimum Paulini nomen Nolani præſulis, cuius spontaneæ seruitutis exitus felix, ut debuit, fuit. Quidam paruo pretio uendidēre, ut serui effecti, suos dominos peccati uinculis absoluerent, atq; ad ueram reducerent libertatem, in quibus Serapion quidam Aegyptius, hæremicola nobilitatus est. Hæc tibi magis exempla profuerint, quàm lamenta. Experire & tu tale aliquid, quo uel utilis alteri, uel facilis tibi saltem seruitus tua sit: non id quidem quod non habeas optare, sed eo quod habeas benè uti sapientis est. Illud omnibus contingit, hoc paucis. D. Mortali domino mortalis seruo. R. Immortali seruire incipe, ille tibi, & libertatem spondet & regnum, quamuis & in hoc statu, nec honestis artibus operam dare, nec sperare meliora sit uetitum. Et Terentius seruus fuit, & didicit, haud seruili quidem ingenio, & Comœdias scripsit haud seruili stylo, quo & libertatem, & inter poetarū duces meruit locum. Quomodo ergo uirtutem solidum animæ bonum seruitus impedit, quæ nec aduentitia studia, nec externā gloriam impedire potest? Plato ipse in seruitium delatus, tamen ut scriptum est, quia Philosophus maior emente se fuit. Generosa professio, quæ maiorem domino seruum facit. Et est haud dubiè seruus eruditus eò maior indocto domino, quò fortuna qualibet maior est animus, & in libero corpore serua mens habitat, & in seruo libera. Obstare seruitus potest fori actibus, non animi, curia seruum respicit: at non uirtus, non industria, non fides. Tyro Cicero nis seruus fuit, sed his artibus libertatem adeptus, elegantem de patroni iocis librum postis liquit. Non potest seruus imperator exercitus, aut senator esse, at Philosophus, at Orator, at uir bonus potest, aliquando etiam discusso seruitio imperator, & rex quoq;. Neque ad regnum modo, & imperium ab hoc gradu peruenisse aliquos nouimus, sed ad cœlum ipsum. Non potest seruus militare homini, Deo potest, eiusq; militiæ stipēdium est regnare, Dei seruus rex est omnium, socius angelorum, horror dæmonum, Dei autem seruus, & seruus hominis esse potest, atque ita cœlesti felicitati, terrena seruitus nihil nocet. D. Seruus sum. R. Si semper fuisti, consuetudo luctum leniat, si minus, spera posse te iterum non esse, quod quandoq; non fueris. D. Seruus sum. R. Si speras mali finem, minuat spes dolorē, si desperas, patientia: neq; malum malo cumules, neq; te angas superuacua sciens, uolensq;, quæ totius humanæ dementiæ summa est. Sed certè nihil est desperandum, si cuncta defuerint, mors aderit, quæ te iniusto domino dissoluat ac liberet.

DE PAUPERATĒ. DIAL. VIII. DOL.

Paupertate pressus sum, assurgere nequeo. R. Sæpè quidem paupertas modestiam persuasit reluctanti animo, quò nequaquam Philosophia tentauerat, hæc impleuit. D. Paupertas meum limen obsidet. R. Non obsidet, sed custodit, neq; hoc illi nouum, aut insolitum, ut quæ urbem Romam multis olim seculis custodiuit, inter tentoria equidem paupertatis sobriæ atque sollicitæ, luxus iners, sopor marcidus, ac uitia languida & eneruata, non subeunt. D. Domum meam paupertas inuasit.

H

R. Vitro

R. Vltro illi ut occurras consulo, ueniente lato animo bipotentibus ualuis excipiens atque amplectens, prima enim fronte rigida ac subtristis, nec immerito uisitori ac uiro armato exaquare, eo quod celer, minaxque sit aduentus eius: at cum in familiaritate admissa fuerit, & minime sumptuosa, & secunda, ac facilis hospes erit. D. Foribus meis paupertas insultat. R. Aperi ocys antequam uerces subita ut confingat, atque ostij uulsis à cardine uictrix introeat, ut enim resistentibus permolesta, sic cedentibus pericunda est. D. Domum meam paupertas irripit. R. Aduersus fures, & peiores furibus uoluptates, per uigil excubitiis, aduersus uulgi morsus, & insulsa iudicia, atque auaritia seu prodigalitate infamiam, quæ raro alibi, quam locupletum sedet in limine. Ab his malis nullo melius ingenio custodiri potuit domus tua, quam illam custodiret paupertas. Ut diues, & si largus sit, si quid tamen sibi referuat, auarus uulgo dici solet, sic pauper cupidus quoque largus habebitur, inuidet opibus uicinia, pauperiem miseratur, illas cupit, ac uituperat, hanc horret, & laudat. D. Domum meam occupat paupertas. R. Iam nullus tibi superbie locus erit, nec inuidia, nec damnis insignibus, nec damnorum metui, nec suspicionibus mille, nec insidijs, nec nauisæ, nec podagæ diuitum hospitibus: quibus exclusis habitatura latius, tecum quies, & tranquillitas, & uirtus, cui eo plus loci erit, quo fortunæ minis. D. Larem meos dura subiit paupertas. R. Quid quararis scio: mollius diuitiæ subissent, sed paupertas rurius. Nullæ autem opes sunt, quibus non sit anteposenda securitas. Cum ad felicitatem enim omnia quæcunque agunt, cupiunt uel homines, disponantur, esse illa sine opibus quidem potest siue securitate non potest. D. Paupertate importuna diu premor. R. Ut nihil importabile diu fertur, sic n hil breue difficile. Sed hoc dicis grauius, excute autem illam cum diuitijs, an plus auro tribuis, quam uirtuti? an & hoc in Paradoxo Stoicis non legisti, quod solus sapiens diues est. An legisti forsitan, sed spreuisti, quod plerique faciunt legentes, ut fabulentur ornatiùs, non ut melius uiuant, nihil ad honestatem, omnia ad scientiam atque eloquentiam referentes, quo nihil est uanius.

DE DAMNO PASSO.

DIAL. IX.

DOL.

Opes cunctas trux fortuna præripuit. R. Non tibi fecit iniuriã, suum tulit, sed uetus, & nota hæc ingratitudo est, dari immemores, meministi ablatis, itaque raræ ac repentes gratiæ, crebræ ac feruidæ sunt querelæ. D. Fortuna ferox, uitæ quoque necessaria subtrahit. R. Necessaria subtrahere potest nemo, quandoquidem uerè necessariū est, nihil sine quo bene uiuitur: dico autem bene, non uoluptuosè, non insolenter, aut splendide, sed prudenter, sed sobriè, sed honestè, in quibus nulli sibi ius esse, quamuis insolens fortuna fatebitur. Et certè cum nectore quod est usquam auro, neque omni gemmarum pompa atque omnigenum rerum copia, cupiditas expleatur, paucis admodum, & si desint, leui lingua, uel manus artificio comparandis tollitur, aut lenitur necessitas naturalis, sic uirtuti modicum, uitio nil sufficit. D. Victum, uestitumque necessarium auara fors negat. R. Aliunde petendum. Virtus liberalior quam fortuna est, nihil negat, nisi quod & permissum noceat & negatum prosit, nihil eripit nisi quod habuisse damnosum, amississe utile sit. Non differt, non imperat, non retrahit manum, non rugat frontem, non attollit supercilium, nullum despicit, nullum destituit, nullum fallit, non sæuit, non irascitur, non mutatur, una semper & ubique est, nisi quod magis, magisque degustata dulcior indies, & propius conspecta sit pulchrior. Vis igitur uerus diues, ab hac peste non te fastidiet, nec repelliet quamuis exerceat, difficilis habet aditus primos, cætera prona, iucunda, facilia. Semel uero ubi ad illam perueneris, non senties paupertatem. D. Spoliavit me bonis meis omnibus fortuna. R. Fallit te opinio, malum comune mortalium: nam profecto non bonis, & ut bona permiserim, non tuis, sed quæ tua forsitan uulgi more credideras: mirorque si nondum intelligis aliena. D. Fortuna me nudum liquit, atque inopem. R. Virtus te uestiet nisi respicis ac dubitas, nisi forte pluris aurum, & purpuram, quam decorum generosæ mentis habitū facis: quod si faceres, tunc uerè inopem, nudumque te dicerem. D. Contra fortunæ impetū, & inopiæ molestias, nullo satis artificio tutus sum. R. Quid miraris? artificio tuum omne, & arma, quibus te tueri cogitas, in manibus hostis sunt, illa capulum tenet, in te cuspis obuersa est, si consilium quæris, his omisis, age aliud, artibusque illis ingenium applica, in quibus fortuna ius non habet: non diuitijs uirtus, sed uirtute diuitiæ quæruntur. Virtus una contra fortunam omnem, contra pauperiem ars optima. Legisti ut ad litus Rhodiū naufragio eiectus Aristippus, & ipse nudus, inopsque rerū omnium, quas

quæ dare potest fortuna, uel auferre, dum locorū nouitate captus, ut sit, oculosq. circumferens, forte illos in quâdam descriptiones Geometricas defixisset, exclamans consolatus est comites, & bono animo iussit esse, neq. enim desertis locis applicuisse, cernere se hominum uestigia. Inde oppidum introgressus, ad gymnasium literarum recto calle contendit, atque ibi Philosophicis disputationibus admirationem primò, dehinc amicitias optinatum, & munera meruit, quibus non tantum sibi, sed etiam socijs uictum ac uestitum, & profectiōni necessaria ministraret: cumq. digressuri quærent, quid ille nunciari domi uellet, hoc unum iussit, nunciarent eas opes filijs parandas, quæ naufragio non perirent, quas nec maritima, nec urbana, nec bellica tempestas eriperet præclarè. D. Rerum atq. animi inops sum. R. Primum te expeditum, secundum planè inopem facit, & miserum. Sed ut Aristippi consilium, sic & Theophrasti dictum te legisse arbitror: quid uerò lectio sola profuerit, & meminisse oportet, & in usus tuos lecta conuertere. D. Domo, familia, necessarijs atque ornamentis omnibus spoliatus, quid agam, quo me uertam? R. Ad eas opes quibus spoliari nequeas, quæ te undique comitatum diuitem, & ornatum præstent, & quoniam ut uideo, excitâda memoria est Theophrasti quod memorabam dictum, ad hunc se habet modum. Doctum ex omnibus solum, neq. in alienis peregrinum, neque amissis familiaribus, & necessarijs inopem amicorum, sed in omni ciuitate esse ciuem, difficileq. fortunæ, sine timore posse despiciere casus: at qui non doctrinarum, sed felicitatis prælijs putaret se esse uallatum, labidis itineribus uadentem, non stabili, sed infirma consiliari uita. D. Patrimonium paternum habui, perdidit, quid consilij capiam. R. Patrimonium paternum duplex: alterum ex rebus pereuntibus, quod fortuna moderatur, ex uirtutibus, & doctrinis alterum, quod extra fortunæ regnum procul in tuto positum, lædi nequit: hoc est illud, quod in primis amantissimi patres filijs tradunt, quod nisi repudietur, eos in finem, & post finem, uiuacq. exitum, exornat possessoribus suis, & non æquæ uis modo, sed uiuacius, multoq. perennius, idq. attendens illa nobilis morum, & eloquentiæ, & legum parens Athenarum ciuitas, cum Græcarum omnium leges uisum, indistinctè, filios ad præstanda parentibus alimenta compellerent, eos solos statuit ali oportere, qui liberos ad præstanda parentibus alimenta compellerent, eos solos statuit ali oportere, qui liberos erudissent, quod hi soli patrimonium certum suis stabile relicturi essent. D. Multa mihi ad uitam desunt. R. Cui pauca sufficiunt, quomodo desint multa non uideo: sed deesse uitæ dicitis, quod auaritiæ deest, ita fit, ut non multa tantum, sed omnia uobis desint, & quæ habetis, & quæ cupitis, quod & illa tangere non audetis, & hæc assequi non ualeatis, utrobique par uel miseria, uel egestas. D. Nimum pauper dego. R. Solare animum comitibus magnis, & illustribus, Valerius Publicola unus, & Romanæ libertatis auctoribus Menenius Agrippa Romanæ sequester pacis, unde sepe ierentur, quia de proprio non erat, de publico habuere. Paulus Aemilius Macedonũ regum uictor, finitorq. regni famosissimi & antiqui, tam diues gloriæ, tam pecuniæ inops fuit, ut nisi agello tanti uiri uendito, restitui coniugi dos nõ posset. Attilius Regulus, Gneus Scipio, Quintius Cincinnatus, Romani imperij defensores, tanta rei familiaris inopia fuere, ut primus in Africa maximas res gerens, secundus in Hispania, ille propter uillici mortem, hic propter filix dotem, missionem à Senatu petere cogerentur, & obtinuissent, nisi Senatus reipub. consulens, optimorum ciuium succurrisset inopia. Quintio autem quartana agri iugera aranti, Senatus & Populi consensu, rebus in extremis summum imperium deferretur. His accedant Curius hortulo diues, & Fabricius paruo potens, qui oblatas contempsere diuitias, & nihil præter ferrum, dextrasque & animum habentes ditissimum, Græciæ regem ac potentissimum Italiæ populum domuere, auro ipsi æquæ, ac ferro inexpugnabiles, & inuicti. Et quid loquimur diues, cum & ipse P. R. omnis eximix fons atque exemplar historiæ, tam diu bonus fuerit, ut dicere cœperam, quam diu pauper fuit: at libidinibus, probrijsq. Nero obrutus, opes suas metiri ac dinumerare non poterat: at Varius Heliogabalus effœminatissimus, turpissimisque hominum, at uestri pudor imperij, uentris onus, dictu fœdum, & auditu, se pro fœda cupiditate mortaliū forsitan non silendum, non nisi auro excipi dignabatur, cum non superiorum modò talium uiroꝝ cœnas, sed Deorum sacra fictilibus agi solere meminisset. O urbs miseria, ad tam turpes manus satis lapsa uoluentibus, sed aurum auaritiæ uotum ingens. O spes ultima, & laborũ terminus humanorum, in quos usus oculorum stupor, ac mentium uertebaris: laudare factum, aut certè non arguerem, quod errori hominum tam obsceno nulla aptior esset irrisio, si ab homine sanæ mentis id fieret, nunc præclaras, oprâdasq. diuitias, quis negare audeat, quæ si ferro, ac scelere peti uelint, dum sic

spretis optimis, sic pessimis affluunt. D. Pauperem in laboribus uitam duco. R. Cientes hauriendæ aquæ, & rigandis oleribus, Plautus farcinas molæ manuarie locare operas, urgente inopia coactus est: quantus ille philosophus? hic poëta? simulq; quàm pauper ille hortulanus, hic pistor reliquias temporū necessariæ debitas quieti, tanta animi uis erat, philosophicis ille uigilijs dedicans, hic scribendis quas uenderet Comœdijs. Lactantius Firmianus uir doctrinæ multiplicis, rariq; inter suos eloqui, filij quoq; summi principis magister, idem summa rerum omnium, etiā cōmunium egestate uitam egit. Pauper natus est Flaccus, inops uixit Pacuuius, inops Statius, uterq; uictus causa, fabulas uenditauit, inops demum aliquando Virgilius, donec præter suum morem, opes ingenio accessere. Multa sunt talia quolibet hominum in statu. Et omitto illos, quoniam nimis multi sunt, qui celestium opum desiderio, non inopiam modò, sed famem, sitim, nuditatem, & extrema omnia in terris non æquis tantum, sed lætis atque exultantibus animis elegerunt. Si his, quasi exemplis humilibus atq; terrestribus non moueris, ipse cœli dominus: Hic pauper fuit, ut exemplo doceret hanc inopiæ uitam esse, qua tamen ad ueras diuitias pergeretur. Ipse, inquam, per quem reges regnant, pauper natus, pauper uixit, nudus obiit, cui cuncta interim obsequabantur elementa: tu homuncio domini tui sortem fers molestè, nec ineptè pudet insolentiæ. Certè quisquis illum cogitans, se uirtute uallauerit, in ipsa paupertate ditissimus, nulliusq; egens rei, opes regias non requireret. D. Nulla mihi opum copia est. R. Ut animo inopia ac deiecto nullæ sufficiunt opes, sic diuiti atq; erecto nulla non sufficit paupertas, nēpè ille alieno nititur, hic proprio fidit. Aedificare in alieno iactura est, quæstus in proprio. D. Pauperrimus sum. R. Si necessitatibus obsequeris, pauper nunquam esse potes, si cupiditatibus, nunquam diues. D. Hactenus pauper, imò mendicus sum. R. Fortuna hominum non stat, & ut summis ex opibus ad inopiam extremam, sic à paupertate ultima ad diuitias magnas creber est transitus. Legisti reor apud Quintum Curtium historicum, ut Abdolominus quidam Alexandri iussu seu permisso, ex hortulano inopi Sidonis rex, & contemptu regni maior est habitus quàm regno. Certè quod non legisse non potes, & Romulus ē pastoralis tugurio, tantæ urbis conditor Romanum primum diadema suscepit, & Regum Sextus ex humillima, utq; aliqui credere ē seruili fortuna ad ipsum regni culmen ascendit, nec Alexandri Priamidæ, nec Cyri, illius inter Persarū reges famosissimi inter opulentiora primordia, aut alia ferè sunt rudimenta, quàm Romuli. Gaius Marius qui fuisse, & futurus sæpè esset Romæ Cons. honorum gradus ullos attingeret, mercenarius arator, primos in aruis uitæ annos egerat, & deinde post tot uictorias ac triumphos, interq; illos suos septem Consulatus, præter latebras palustres, ac carcerem exiguum quoq; mendicauit panem. Iulius Cæsar, futurus mundi dominus, & testamento dominos mundi relicturus, adolescens pauper fuit: tu hac talium comitiua non potes, aut sperare opes, aut contemnere. D. Solito pauperior sum. R. Benè habet, & solito eris humilior, expeditior, liberior: uacui amant incedere, qui arduum iter agunt: carebis solitis opibus, simulq; solitis muribus, ac furibus, & proteruis seruis, hisq; quibus solent abundare diuitiæ, fictis amicis, sequacibus atque tenacibus parasitis, totoq; illo grege domestico arridentium, tibi, teq; ridentium atq; rodentium. Denique si amissas opes, cum amissis tædijs cōferas, lucrum, uoces, certè ut securitatē sileam, humilitatem, sobrietatem, requiem, modestiā paupertatis comites, si nihil boni aliud illa secum afferret, quàm quod & fallaciū gregibus adulantium, & seruorum tyrannide superbiorum liberat, abundè erat causæ, ut nō ferenda modo esset, sed optima, imò etiā arcessenda paupertas. Sed iam satis sit. Maior enim quā pro re quærela est, quàm in te mirarer, nisi olim fermè in omnibus notassem nullum grauius, nullum crebrius lamentum, adeo nihil inter homines paupertate melius, nihil odiosius. D. Pauperior sum in uita. R. Eris latior in morte, nemo tam pauper uixit, ut moriens nollet uixisse pauperior.

DE TENVI VICTV.

DIAL. X.

DOL.

TEnuis uictus est mihi. R. Et tenuis uoluptas, & munda sobrietas: an tu gula studio contrarium malle? D. Asper est uictus. R. Acquanimis fer gula illecebris caruisse, cum ad manum sint aliq; dulciores, & quærit faciliores, & seruari, habet & suas uirtus illecebras, Ciceronis uero uerbo, has gustare & ruminare cū coæperis, illas magnopere non requires. D. Durus est uictus. R. Durities amica uirtutibus, mollities uoluptatibus: quot autem magni uiri ultro se uoluptatibus abdicantes, hunc quem

quem tu refugis uictum eligere, quorum aliqui cum possent laute uesci, panem & aquam in delitijs habuere. An uero uoluptati quenquam sic obnoxium opinemur, ut non illam ualde oderit, si adiunctum illi dedecus intueri oculis possit, sed funesta suauitas, uirtutum hostis acerrima & uitillatio bestialis, quam qui sequitur, homo quidem uideri potest, uerè autem animal brutum est. Ad hæc & familiaritas contracta cum uitijs, & consuetudo rerum pessima, mortalem præstringit obtutum, ut discerni nequeant, quàm decori sit, quod torqueat, scdumq; quod mulceat. D. Nimis angustus est uictus. R. Imò nimis ampla, nimiumq; capax gula est, unum uisui angustum, re autem, unum omnibus in animam irruentibus uitijs patens iter. Hæc flamma libidinum, hæc torpor ingenij, hæc irarum, & iurgiorum feruor ingreditur, hæc imperiosa cupiditas, omnia pati iubens, atq; facere, dum necessaria creditis, quæ damnosa sunt, & munimen uitæ dicitis, quod ruina est. Hæc inuidiæ faces, & æmulatio implacata indignantibus animis, tam gulæ alium obsequentem, quàm uos esse gloriâmini, idem laudem sperantes, unde pudor metuendus erat. Hæc postremo superbia dum inflatur, ne se capiens uenter, animo suum affricat tumorem, & persuadet illi esse se homine aliquid maius, quod ambrosia, & nectare pastus sit. Vides ut utrum unum est omnibus aditus, neque hunc si aliter nequit, inopiæ uestibus clausum cupis. O' paupertas amabilis, quæ continentia tibi sumis officium, utile est cogi ad id, quod facere tua sponte debueris. D. Tenuis me uictus extenuat. R. Malles ne igitur tumescere, hæc tenuitas podagram tuis pelleret finibus, dolorem capitis auferet, cerebriq; uertiginem, uomitumq; & ructum, & nausea, & sudorem, tædiumq; & fastidium, tuissius pallorem alternum ac ruborem: odorem quoque & oris, & corporis, tibi atque alijs importunum sistet. Præterea pedes instabiles, manus tremulas, nutans caput, quodq; est optimum, animum ipsum moderabitur, frenabitq;. Et quid igitur tam multa corporis atq; animi bona, paruo cibi desiderio, ac momentaneo gustus incommodo, tibi parca cõquereris, dignus his perditis gustui deseruire. D. Tenuis uictus me fatigat. R. Contrarius fatigaret, nisi forte onus requiem uocas, num legisti lautioris uitæ tædia magna esse: ita ut quinque diebus continuis, non possit sine fastidio tolerari ab hominibus temperatis, & altiora spectantibus, quàm pallatum & uentrem. D. Supra modum uictus est tenuis. R. Fuit atas, quâdo hic fuisset, & est adhuc gens aliqua, ubi esset uictus amplissimus. Verum mundo in deterius lapsa, uos deterrimi omnium esse nitimini, publicæ semper principes ruina, ut qui optimi omnium fuistis, uersis usquequaque uestigijs sitis omnium pessimi, & in temporum uitijs ac locorum præcipuum teneatis gradum. D. Uictus tenuis mihi non placet. R. Uictum tenuem & uirtutis, & uoluptatis amatores, ac patroni laudant, tu quâ heresim sis amplexus nescio, Plato Syracusias damnat, nec ullo modo sibi placere ait, bis in die saturum fieri. Epicurus in oleribus suis uoluptatem ac delicias ponit, & hunc quem tu fugis uictum, rebus ac uerbis probat. Deniq; ut ait Cicero, nemo de tenui uictu plura dixit: tu diuinarum notissimos si uiarum duces spernis, quod est reliquum, nisi ut impetu tui erroris, & uirtutis hostem, ne amicam uoluptatis onerosam sequeris ingluuiem, scdum finem nec tam hominis, qui tumentis, quodq; indignanter ac dolenter dixerim, iumenta multum quidem, sed pro capitu suo uentri ingerunt, soli uos animantium domini, mensurâ uestram & nescitis, & frangitis. Neque de nihilo est quod multi mirantur, quia patrum, & a uorum memoria, uinea multo pauciores essent, homines autem totidem aut plures, uina tamē uiliora erant: sic indies creuit ebrriorum sitis. D. De lauto uictu ad tenuem sum redactus. R. Bene habet, quod modestia neglexit, implet inopia. Optimum est sponte agere quod debeat, proximum uel coactè.

DE ORIGINALI INOPIA. DIAL. XI. DOL.

IN paupertate etiam natus sum. R. Quis non nudus utero matris egreditur? nil hic præcipuum habent reges. D. Antequam nascerer pauper fui. R. Bonæ memoriæ es, si meministi, delicatissimus si sensisti. D. In paupertate sum genitus. R. An tuæ tibi quærimoniæ parum sunt. Hæc non tua quidem, sed parentum fuerit. D. In paupertate natus sum. R. In paupertate moriturus, similis principio finis manet, nisi forte morientis languoribus mederi aurum censēs, quod in arculæ fundo est. D. In paupertate uita mihi principium fuit. R. Medium falsæ sæpè diuitiæ, at principium, & finem uera paupertas tenet, nudum nasci, nudum mori, humana uerè cõditio est. Nam quid quæso purpurei cubile, quid funeralis lectus aureus, & quæcunq; sub ipsum uitæ finem mortal

H ; talis

talis ambitio meditata est, quid ad febrem, quid ad mortem, ipsamq; de qua loquimur morientium nuditate? An ut equum phaleræ, sic parietem aula delectant? mulcere ista oculos possunt intuentium, sensu carētib; delectabile, aliquid inesse potest, delectatio autem nulla est. D. Nudus inops natus sum. R. Humanas res penē omnes alterna fors uariat, eadem quāsdam æquat, quo reliquarum soletur imparitate, harum prima & maxima est ipsa hæc originis ac mortis æqualitas. Multi & uarij uiuentium sunt amictus, nuditas una nascentium atq; morientium, nisi quod illi multa reperiunt ignari: hi omnia deserunt scientes, ut exigui damni sensum debeat ipsa rerum pereuntium lenire cognitio. D. Nudus in hanc miseram uitam ueni. R. Id recolens, animo æquiore abibis nudus.

DE NUMEROSA PROLE GRAVIS SARCINA. DIAL. XII. DOL.

Numerosa prole prægrauatus sum. R. Auro etiam atq; opibus imbecilles humeris præmi possunt, nemo tamen id quæritur, sed sic præmi gaudet, at qui prima inter uestre felicitatis dona numerantur filij, his ne te igitur prægrauatū, & non potius subleuatū dicis? D. Multos inter filios inops sum. R. Imò uerò filij diuitiæ tuæ sunt: quomodo inter diuitias sis pauper uideris, id enim nō nisi & auaris, & bonorum suorum ingratis accidit. D. Filiorū in turba egestate sordida laboro. R. Filij non labor, sed requies sunt parentū, lenimen laborum, atq; omnis solatium fortunæ si boni sunt, alioquin non de numero, sed de moribus est quærela. D. Filiorum acie coarctatus sum. R. Cur non potius comitatus, & uallatus, & ornatus? certē non tantū patres, sed & matres ornamenta sua filios uocant: non audisti, ut Cornelia Aphricanī magni filia, dum prædiues mulier Cāpana, quæ fortē in domū eius hospitij rure diuerterat, muliebritur gloriabunda, sua illa longē pretiosissima ostentasset ornata, generosam uelut ad æmulationem prouocata, colloquiū de industria produxit, donec à scholis filij eius remearent, parui tūc pueri, qui magni post fuere uiri: quibus illa cōspectis uersa in hospitā: Ornamenta mea (inquit) hæc sunt, præclare quidem, & ut tantī patris filiam decebat. Tu autem ornamenta hæc tua uocas impedimenta. D. Quis tot pascet filios? R. Is qui te à iuuentute tua pascit in seniū, qui non solum homines, sed pisces, & quadrupedes pascit, & uolucres. D. Quis tot natorum corpora uestiet? R. Is qui non tantū animantia, sed agros herbis, ac floribus, & frondibus syluas uestit, & quid scimus adhuc forsan hi filij te nō modo pascunt, ac uestient, sed etiam tuebuntur, ac honestabunt. Humanarū rerum ut à uoluptate aliæ incipiunt, in laborem ac dolorem desinunt, sic econtrā aliæ amaro principio incœptæ, dulci fine clauduntur. Qualis est fors uirtuosarū omnium ferē actionum, quæ ingressos cruciant, ac progressos mulceant. D. Pauper cum filiis multis sum. R. Miraris quasi secundā uirorum non legeris paupertatem, diuersa sunt operū genera, & uaria dona fortunæ: nulli omnia contingunt, alijs uagæ merces, alijs rigens tellus exanguie, alijs metallū, uix tibi diuitiæ obtingere filij, an uerò boues, & pecudes, & asini, cameli, & profūge apes, & columbe, & pulli, & pauones, serui deniq; & ancillæ in diuitijs habebūtur, soli filij excluduntur? D. O' quā multi mihi sunt filij. R. O' quā plures alijs, quinquaginta fuere Priamo, triginta Orodi Parthorum regi, centū quindecim regi Persarum Artaxerxi: septingenti autem Erothynio regi Arabum, quorū fiducia fines hostiū alternis aggressus, incursum Aegyptum, Syriamq; uastauit. Et est sanæ potentiæ genus quoddā multos filios habere: scio autem quid dicturus sis, hi quos memoras, magni omnes reges fuerant, longē alia fors est. Nunquid uerò rex fuit Appius Claudius profectū ne diues quidem prisco illo sæculo, uidelicet quo propriū diuitiæ habebantur, & paupertati cæci accesserat, ac senectus, & tamē de eo scribens Cicero: Quatuor, inquit, robustos filios, & quinque filias, tātā domum, tantas clientelas Appius regebat, & cæcus, & senex. Neq; id mirari est, quod priuata benē regere, cum tot obfessus incommodis, ipsam quoq; reipub. gubernaret. Humanorum defectuum magna pars in moribus, non in rebus est: non erat Appio fors regia, sed nec optabat sua sorte contentus, exiguos nō lautitijs, sed uirtutibus adornabat lares, & uictu tenui amplam familiam nutrebat. Quodq; multi reges mœsti faciunt, & queruli, lætus ille, & æquanimis faciebat. Non enim fortunam appetiuit, sed fortunæ æquauerat appetitum. Non erat Appio fors Croesi regis, nec conciuis quidem sui Cræsi, sed felicior quædam alia, quamuis angustior sua fors, nec ad alienam fortem, sed sicut boni omnes faciunt, ad suam propriā se formabat, ac suos. Certē nec ego exigo, ut tu forte alia, quā tua in tuis uitaris, & in te neque ut cibo, aut amictu regio tuos pascas, aut uestias. Vescuntur lautius regij iuuenes, & uestiuntur

vestiuntur insigniis, sed non uiuunt melius, nec diutius, nec satius, & quod constat, nec securius, nec honestius certe, nec sanctius. Pro his omnibus unū habent quo excellent, pomposius, hoc est stultius uiuunt. Suus cuiq; uiuēdi modus, sua est mensura: nec idcirco melior, quō maior, unde sit ut in tugurio sæpē lætos uideas, mœstos in regia. Non est omnium una capacitas, sed unus est fons gratiæ, unus ille cui dicitur: Aperis tu manum tuam, & imple omne animal benedictione. Quid ad rem uasorum, seu magnitudo, seu paruitas, ubi par est omnium plenitudo: sed multa defunt pauperibus, quantō plura defunt regibus, cum sit illud Flacci uerissimum, expertumq;

Multa petentibus Defunt multa.

D. Laboriosum negotium multos filios genuisse. R. Quid sub cœlo mihi nō laboriosum dabis præter unam (ut creditur) uoluptatem, qua tamen nihil est in fine laboriosius, nihil quod tot in animis linquat aculeos, an non legis apud Flaccum:

Nil sine magno Vita labore dedit, mortalibus.

At non audis, quid Poëta alius non ineleganter, hac in parte luserit: cum enim bona omnia gratis nobis donata esse diuinitus, p̄i omnes uno ore fateantur, non donata dicit ille, sed uendita, & pretium statuit labores, sic enim ait:

Laboribus uendunt Dei nobis omnia bona.

D. Molesta est tantorū sollicitudo filiorū. D. Non inter ueras sentētias illa est. Nō posse inueniri uitā hominis carentē molestia: Nec minūs illam. Omnē uitā esse tormentū: quid filij merere qui si desint, curæ illæ subibūt: crede mihi, quocūq; te uertas, quēlibet fortune gradū arripas, & labores, & molestiæ difficultates uitæ adierūt: quid lamentis inanib. opus est? D. Filijs multis præmor. R. Sic dicis, quasi fœlicitate deprimaris tua, & uota prima mortalib. tibi cumulatius obuenisse fers grauius, mirū genus impatientiæ. D. Quid uerō tot faciā filiabus? quis tot dotes expediet? R. Vnus est, & fœminarū Deus, & marium, is & filios tibi pascet, & filias: utq; illis ingeniū, & uiuendi artes, sic is suas dotes dabit. Itaq; sic scriptū est: Spera in eo, & ipse faciet. Quod in te est, optimum dotis genus fuerit, sic filias formare, ut uel absq; dote recto iudicio placere ualeant, atq; amari. Dorem habuit Romanum imperium Faustina, & quot reris indotatæ castiores, eaq; fœliciores fuerint? Non facit faustum coniugium dos, sed uirtus: fac si potes, ut tuarum non pecunia optabilis sit, sed pudor, sed integritas, sed modestia, patientia, fides, humilitas. His ornata gemmis filiæ tuæ, hoc onusta auro, his ancillis comitata, limen adeant coniugum non diuitum, sed proborum, ubi tutor sapius pudicitia, uitæq; dulcior, quā in thalamis, atq; atrijs regum fuit.

DE AMISSA PECVNIA. DIAL. XIII. DOL.

Pecuniam amisi. R. Et cum illa curas multas, periculumq; perpetuum. D. Perdidisti pecuniā. R. Et laborē custodiæ, & perdendi metū. Sic perdendo pecuniam, duo bona, unūquodq; & præstantius amisso, securitatē, & requiem inuenisti. D. Pecuniā perdidisti. R. Benē si te illa non perdidit, quōd iam multis possessoribus suis fecit: noxia enim pecuniæ forma est, uenenosus fulgor, ac pestifer: itaq; uelut serpens squamis aureis placēs, mulcēdo oculos, animā ferit. Proinde si hinc sanus es, gaude tibi ablatū, unde infici posses, teq; illasum inter pericula trāsiuisse, letus, stupensq; recogita: sin infectus extirpatā mali causam scito, quō facilius ad salutem reditus sit. D. Amisi aurum atq; argentū. R. Quid cœlesti animo cū terrestribus purgamentis? qui uirilius philosophantur, argentū atq; aurum inter bona non numerāt, qui molliūs, bona dicunt, sed nō animithorū quicquid eligeris, siue nō bonū, siue non tuū fuit, æquē nulla tibi materia est querelarū. Nam ut omnino bonū dici uelis, quod multi, magniq; negāt uiri, nō tuum certē, sed fortunæ bonū, uel inuitus dices, ita nec tu de tuo aliquid, nec de suo illa quidē perdidit, sed trāstulit. D. Amisi pecuniam. R. Ut nō amissēs si tua esset, sic si tua nō erat amittere nequiuisti, uerē autē non tua, sed illius erat, quem secuta est, imo ne illius quidē, sed fortunæ, ut dixi, quæ eam cui uisum fuerit, breuē ad usum magno sub fœnore mutuat. Disce iam tandem à proprijs aliena secernere. D. Pecuniā amisi. R. Si te adeo nō tuæ, quocq; cruciantia cūra, tibiq; uel alienum aliquid demi doleas, disce illa cōquirere, quæ tua sint propria atq; perpetua, quorū & acquisitio facilius, & possessio nobilior, certiorq;. Virtutem si qualiteris non amittes. Vos autē sapientiæ contemptores, cultoresq;, & amatores pecuniæ facti estis: obfordisse ut demini salubribus consilijs ac monitis, quæcūq; per sanctos atq; eruditos uiros, cōtra hanc præsertim humanæ partem insanix dicta sunt. Audistis Satyricū

H 4 uestrum

uestrum protestantem. Nam diues qui fieri uult, & citò uult fieri, atq; his dictis addentem:

—Sed quæ reuerentia legum?

Quis metus, aut pudor est unquam, propterantis avari?

Hanc sententiam Hebræorum sapiens, quàm paucis absoluerat: Qui festinat ditari (inquit) non erit innocens. Audistis alium ex uestris, seu Satyricus sit ille, seu Lyricus dicentem:

Non domus, non fundus, non eris aceruus, & auri,

Aegrotò domini deduxit corpore febres:

Non animo curas.

Dixerat hoc externus sapiens ille breuissimè. Non proderunt diuitiæ in die ultionis: & addiderat quod prodesset. Iustitia enim (inquit) liberabit à morte. Cùm ergo pecunia quam amissam luges, in necessitatibus summis, nec corpori possit opem ferre, nec animo, mirum, cur tantopere, uel optari absens ualeat, uel amari præsens? His atq; alijs motus Orator uester, nihil est, inquit, tam angusti animi, tamq; parui, quàm amare diuitias. At Orator Ecclesiasticus: Auaro, inquit, nihil est scelestius, nihil est iniquius quàm amare pecuniã. Et quàm multorũ in hoc unũ consentit, imò quàm nullius dissentit auctoritas. Frustrà quidem præualuit sapientũ sententijs uulgi furor, itaq; ut nullum iniquius, sic nullum ardentius uotũ, quàm pecuniã est, ut ex qua pendere omnia, quæ optantur persuasum sit. Clamant ab aduerso doctissimorũ uoces hominum, clamat experientia, & ueritas, clamat uetus, & recens exemplorum turba, magnam pecuniã nulli utilem, multis fuisse pestiferam, cum peccato ac labore quærendã, cū sollicitudine ac pauore seruandã, cum quærelis ac mœnore perdendam. Dicant pecuniæ amatores, quid uel in his uerbis falsi, uel in suis operibus boni sit. Et ut uera sit æstimatio tã laudatã rei, quid de hoc quisq; uiderit, aut legerit integrũ ac syncretũ spretis uulgi clamoribus, sepositisq; fulgoribus metallorũ, ad memoriã reuertat: quia uerò nõ esse omnib. uidendi, experiendiq; fors eadẽ fuit, illa animũ subeat, quæ famosis ab auctoribus scripta, nulli unquã docto legẽdi, audiendiq; defuit facultas. Nõne ergo pecuniã peregrinos mores intulisse, & molles diuitias turpi luxu, sæcula prius integerrima fregisse? nõne ipsas quoq; diuitias, auaritiã, & abundantes uoluptates, desiderium per luxũ atq; libidinẽ pereundi, perpendiq; omnia inuexisse, & scriptum, & re ipsa sæpè compertum est? Nonne auarum semper egerit? Nonne uoces ferrum, ferroq; nocetius aurũ, sacramq; aurũ famem, nil nõ mortalia pectora cogere, pecuniæq; aspectu debilitatos spiritus? Nonne aurũ per medios ire satellites, & perumpere saxa potētius ictu fulmineo, atq; pudicitia simul ac uitæ insidias prouenire? Imbre aureo Danaës expugnata uirginitas, ac uatis Amphiarei, Argolici casus probat, auarãq; simul coniugis una siquidem ruinæ duplicis causa fuit aurum fatale, quod benè spretum, Argiæ Eriphilæ malè optatum, malè partum illius penates irripuit, scelerumq; ingentia semina nouit, nonne opes falsas & caducas, neq; præstare posse quod spondeant, neq; lenire animi situm, sed accendere, neq; curas fugere, sed arcessere, neq; necessitates tollere, sed augere, uerissimeq; & propriè dictum?

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Et illud: Neminem pecunia diuitem facit, imò contrã, nulli non maiorem sui cupidinem incussit. Neq; illud minus.

Crescentem sequitur cura pecuniam,

Maiorumq; fames.

atq; illud:

Multa petentibus

Multa desunt.

Et permultis eos indigere, qui permulta possideant. Deniq; quicquid sint, non esse perpetuum, nec longæuus quidem, ut quod positum sit in manibus fortunæ, sine intermissione uolubilibus subiectũ casibus, & saltē morte perdendũ. Diues enim cum dormient nihil secum auferet: aperiet oculos suos, & nihil inueniet, neq; idipsum suum nihil in quem uolet transferre, quia in imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatur, thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea. His, ac mille similibus circumquaq; sonantibus doctorum uocibus hominum, obstruxit aures infinita cupiditas, ut iam frustrã diuitibus huius sæculi præcipiatur. Non sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo uiuo, qui præstat nobis omnia abundè ad fruendum, benè agere, diuites fieri in operibus bonis. Nam qui uolunt diuites fieri, harum scilicet quæ uulgo optantur diuitiarum, incidunt in tentationem & laqueum diaboli, & desideria multa, & inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Non magis hunc

hunc audiunt consultorem, quàm qui ait. Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere, diuitiæ si affluant, nolite cor apponere: neq; hunc magis, quàm ipsius filium dicentem: Qui confidit in diuitijs suis corruet, neq; rursus his omnibus magis illum, qui super omnes est, cuius doctrina cœlestis, nisi ab insanis planeq; furentibus, contemni nequit, qui profecto diuitias, & diuitiarum comites, uoluptates atq; sollicitudines spinas dixit, semen uerborum salubrium suffocantes. Dixit hoc, cuius in ore non est inuentum mendacium, uiua, inquam, hoc dixit ueritas: ueruntamen putas inuenerit fidem in terra? nullam prorsus, aut raram. Quas igitur ille spinas, suauitatem unicam, atq; dulcedinem mundus uocat, & quod ait quidam, gemmas & lapides, aurum & inutilem summi materiam mali, summi omnis materiam boni putant, certatimq; omnes ut summum bonum præ omnibus appetunt. Iamq; in urbium plateis haud ironice proclamatur:

O ciues ciues querenda pecunia primum est,

Virtus post nummos.

atq; illud alterius:

Vende animam lucro, mercare, atq; exerce solers.

Omne latus mundi.

Sic nondum intellectum Dei munus, sed magnum Dei pauperies opprobriū lubet, quid uis & facere, & pati. Verumq; quotidie cernitur, quod ab alio dictum est:

Pars uilissima rerum. Certamen mouistis opes.

Quis enim quæso non hodie sceleris insigni præmio, & occasione propolita,

Eas omne abruptit Polydorum obruncat, & auro

Vi potitur?

Pone fidos fratres, pone unanimes amicos in consilio, in cōuiuio, in chorea, dehinc modicum inter illos non dicam porum aureum, sed pomi frustum faciat discordia: his olim armis uti solita, gladijs seria, iocisq; franguntur. Sicut autem auro nihil scelestius quæritur, sic, (ut ad rem redeam) nil mœstius perditur. Peccatum nempe ingens animæ iactura contemnitur, proximumq; illi fame damnum spernitur, & amissum tempus inter leuia numeratur. Lentè sientur fratres perdit, lentius parentes, lentissimæ cōiuges, sæpe uerò latissimè: solæ opes sientur acriter, uerissimumq; est illud:

Ploratur lachrymis amissa pecunia ueris.

Sed multa iam diximus, de quo nunquam satis, nunquam parum, semper minus dicitur, quia pecuniæ ad amorem obstinatis animis, nil dicendo aliud quæritur, nisi odium, aut contemptus, quicquid uulgaris obstat erroribus, uel simulatū creditur, uel insanum. D. Perdidisti pecuniā. R. Experrectus es, te diuitem somniabas. D. Pecuniā quā amabam perijit. R. Pecuniā necq; amorem, neq; odium, sed frugalitatis studiū, auaritiæq; fugam, lauro. Ut amare enim pusilli animi, sic pati non posse aurum, infirmi est, parumq; sibi fidentis, atq; auro succumbere metuentis. Magnus ille est (inquit Anneus) qui fictilibus sic utitur, quemadmodum argento, nec ille minor est, qui sic argento utitur, quemadmodum fictilibus: ut intelligas, seu uitium, seu uirtutem, non in rebus esse, sed in animis. Nec amatorem pecuniæ, nec osorem, sed absentis cōtemptorem, præsentisq; dispensatorem egregium, magnum putes. Hanc sententiā me dictante scripsit Cicero. Cum amorem enim diuitiarū angust, paruicq; animi dixisset, adiunxit: Et nihil (inquit) honestius, magnificentiusq; quàm pecuniā contemnere, si non habeas, & si habeas ad beneficentiā, liberalitatemq; conferre. Vtor in re certa claris testibus, & O' utinā mihi simulq; illis omnibus fides esset, nusquā enim humanum genus tam incredulum, seu tam surdum esset. Inexhaustus labor hominū, querendiq; ardor, terrasq; & maria uersans, probat auaritia, atq; amore, cultuq; diuitiarum non modò uirtutibus, sed uitæ odium indictum. D. Pecuniā magnā amisi. R. Magnū pondus, & durum, & graue simul custodis officium, ut incipiens dixi: nempe de dominis uos custodes imperiola cupiditas fecit, omnia facere, atq; omnia pati iubens, sola ut pecuniā cumuletur ac seruetur: itaque in opportunitates, ususq; hominum inuenta erat, in metum ac sollicitudinem uersa est, timere & angere, & circumspicere domorum incendia, furum insidias, & seruorum fugam, neq; alijs prodesse, neq; sibi, sed exanime tārū, & inutile aurum incubare, hæc diuitiæ uestræ sunt. D. Pecuniā domi dimissā abstulit nescio quis. R. Vile & caducū est, & certè nō proprium quod furto, uel ui eripi potest. D. Pecuniā in loculis consignatam, non inuenio. R. Dicam tibi non antiquam rem: Fuit nuper apud Italos nobilis, & egregius quidam uir, possessionum antiquarum diues satis, di-

ris, ditior uirtutis, sed pecuniæ non ita, ut cuius non custos, sed dispensator, ac dominus esse didicisset. Erat illi filius primogenitus, fori negotijs apprime industrius, qui uigili cura, & parsimonia ingenti, magnas opes, multumq; auri quaesierat, & erat miri uisus, in patre senes iuuenilis largitas, & in iuvene filio senilis tenacitas: saepe illum pater hortabatur, ne suū ingeniū fraudaret, ne pietatis obliuisceretur, ac fama, ne uel in cōparationem auari, & decus, & debitum, & naturalia sibi iura uilescerent: deniq; ut sibi met, & anno sse matri, & fratribus paruis, & consanguineis, & amicis, & egentibus prodesse aliquando diuitias suas uellet. In hos enim usus, non custodiam tantum ac suppliciū partas esse dicebat: hoc pater, sed frustra uel surdo canitur, uel auaro. Contingit tandem pro repub. filium abesse, & cum electis uiris ad Romanū Pontificem proficisci, quo digresso, statim pater occasione arrepta, nouis thalami, arculaeq; clauibus introgressus, thesaurū nulli utile, & latebris eruit, seq; coniugem, & filios, familiamq; omnē exquiritissimē induit, emit equos ornatisimos, uasa argentea, suppellectilem speciosam, ultimo domū amplam, sed minimē cultam, nouis auxit ædificijs, & picturis insignibus adornauit, munuitq; rebus omnibus, quas liberalis & lauta, & abundans uita exigit, multa præterea pauperibus dedit. Sacculos uerò in quibus aurum illud filij fuerat, arena, lapillisq; flumineis plenos, obstructosq; & obserata, omniaq; quo prius in statu fuerant dimisit. Quæ cuncta breuissimo tempore gesta sunt, quod & uolūtas egregij senis, & pecunia prompta esset. Redeunti dehinc filio fratres obuij fuere, quorum ille occursum hæsit, indumenta atq; habitum miratus, qualem antea non uidisset, quasi uisus: cuius essent equi, unde illæ uestes, læti atque omnium ignari simplicitate puerili domini patris esse, multosq; alios domi in stabulo substituisse dixerunt, utrunq; etiam parentem multiplici ac regio esse uestitu: magis ille, magisq; singula coepit mirari, inde ubi paternæ domus limen attigit, uix parentes, uix ipsos parietes recognoscens, nec admiratione iam simplici, sed stupore plenus atq; extasi thalamum atque arculam festiuus adijt, ubi cum exterius nil mutatum cerneret, parumper animo conqueuit. Et quoniam collegarum præsentia, ac festinatio amplius non sinebant, raptim arculam aperuit, sacculosq; conspectis solito more turgentibus atque obstructis, iam securus abiit, mox negotio publico expedito, domum rediens, in thalamo se includit, arculam aperuit, sacculos introspexit, aurumq; in arenam uersum reperiens, exclamauit: Accurrit pater, & quid inquit rei est fili? quid quaeris, aut quid fles? Amisi (inquit ille) pecuniam, quam multis quaesitam uigilijs, multisq; laboribus in his sacculis dimiseram, spoliatus tua sum in domo patris. Ad hæc genitor, quomodo (ait spoliatus es: non ne sacculos omnes plenos uideo? ille autem gemens. Arena (inquit) pater non pecunia est, simul hæc dicens, apertos patri sacculos ostentabat: tum senex fronte nihil mota, quid (inquit) refert fili apud te, arena ne, an pecunia plena pleni sint? Memorabile dictum, præclaræq; sententiæ: siquidem apud multos ociosa pecunia est, nilq; ait aliud, nisi quod locum occupat, atq; animum, apud plures malè, atq; improbè operosa, apud paucos demum fructuosa est. D. Amisi pecuniam quam amabam. R. Turpiamorem relaxatus es, nam amor pecuniæ auaritia est, minus hanc amabis, minus hanc optabis: nam & illud Satyricum experimēto cognitum, quod minus hanc optat, qui non habet, optanda autem amissio est. Magni etiā boni, cui inseparabiliter malum malus adiunctum sit. D. Amisi dulce uitæ prælidium. R. Quid scis an amarū potius excidium, plures multò propter opes, quam propter inopiam periēre.

DE VADIMONIO.

DIAL. XIII.

DOL.

VAdimonio exagitor. R. Amissam pecuniā querebare, iam porrectā quaereris, Non ne te ultro obligans pecuniā proiecisti, uulgaris insania plurimorum, quæ per facile, & pecuniam perdidideris, & amicum? D. Pro altero fidem obstrinxi meam. R. Pro teipso eam solues, & nil debere, ac sine cōpedibus agere, quam iucundum sit tuo discēs incōmodo. D. Vadem pro amico dedi me. D. Da posthac amicis egentibus, aurum, argentum, uinum, oleum, frumentū, uestes, domos, prædia, consiliū, solatium, cum amicis demum omnia partire, unam tibi habere, nulliq; unquam tuam dederis libertatem. D. Promisi pro altero, en soluendi dies adest. R. An tu adfuturam ignorabas, an te uicturū non sperabas, an non heredē saltem tuum cogitas, quē spontaneis uinculis inuolueres? Benè autē habere, quod in caput errantis poena redundat erroris, sentio aut, dilatio te fefellit: Media promissionis inter, ac solutionis diē spatia, uana mēte metimini. Quæ ut reliqua tēpora longa uidētur, dū spectes, dum præterire breuissima. Volant enim

enim horæ, dies, noctes, hebdomadæ, menses, anni, lustra, secula, & quæ distantissima iudicantur, in foribus sunt. Itaq; quod in paucorum interstitio mensium tunc stupetis, si aperti essent oculi, clarè quidem multis in seculis uideretis. Sed uos quasi tempus desiderio uestro pareat, non naturæ suæ, non euenturum uobis terminum, nec ituros dies fingitis, atq; hac spe uelut oculis clausis, præcipitum præteruecti. Verbo placidi uobis esse uidemini urbani, pro alio promittentes, quasi non uerba hæc, & promissa clandestina mox in publicum eruptura, tumultusq; rerum maximos allatura sint. D. Despondi pro meo amico. R. Amicorum indigentis sis præsentis, si quod adest remedio succurrendum: non te illaqueas, utq; in crastinum nihil promittas, quod non dicerem, si succurri aliter, quàm promittendo non posset, nunc quid attinet promittere, quod si implere nō possis, stultè facias: at si possis superuacue? Sed uos rerum auarissimi estis, & prodigi promissorum, quasi uerò res ipsas promissa illa nō exigant. Quod si dicas defuisse in tempore ferendæ opis facultatem: fuisse autem de futuro spem, quæ postmodum destitutus sis, nōdum ergo didiceras, ut fallacissima rerum omnium spes est: nihil inuenias quod tam crebrò uos fallat, nihil est tamen cui tam cupide credatis, tam subdola, & tam blanda est, ita se dulciter, ac latenter insinuat, sic inuita diuellitur. D. Vadimonio me addixi. R. Credo oblitus illud Thaletis Milesij celebre documentum: Vadimonio adesse noxam, & quid de hoc ille uir sapiens dixerit, quod memorasse non inutile crediderim, quodq; in Latinum uersum ab Ausonio, ad hunc modum sonat.

Sponte (inquit) noxa præsto tibi est.

Per mille possem currere exempla, ut probem prædes, uadesq; poenitudinis reos, sed nolo nominatim quenquam dicere, sibi quisq; uerum dicat, & secum putet, spondere quantis damno fuerit, & malo. D. Memetipsum spontè obligans erraui. R. Error hic purgatorio igne post obitum non egebit, ubi admissus est purgabitur, de illorum enim genere est, quæ suum supplicium secum ferunt. D. Promissione me obstrinxi. R. Solutione te libera, & quem lingua uinculis innexuit, manus soluat, proderit uinctum fuisse cū euaseris, laqueos semper horrebis.

DE AMISSIONE TEMPORIS. DIAL. XV. DOL.

Temporis amissionē fleo. R. Esset hæc eò iustior, quàm superior querela, quò leuior est pecuniæ iactura quàm tēporis, quod nec necessaria ad bene uiuēdum est pecunia, & amissa restaurari potest, tēpus & necessariū, & prorsus irreparabile est, nisi quia nolenti pecunia, uolenti autē tempus eripitur: quāuis illud fatear, grauiora damna esse, quæ culpā patientis exaggerant, iustam tamē querelæ causā nego, ubi qui patitur, uolens patitur. D. Nolens ego tēpus amitto. R. Quis uolentem cogit, nisi cupiditas occupationū mater? Solum hoc unum uitii, ait Comicus, affert senectus hominibus: attentiores sumus ad rem omnes quàm sat est. Senex hic quidem notat: omnes uerò iam senes, in hac attentiores facti sunt, omnem ætatē, omnem statum, omnem sexum inuasit auaritia, hæc tēpus miseris, & aspectum uitæ breuis hominibus eripit, in hanc unam rem solliciti, æuum omne consumitis uestri, & uestrarū penē iam immemores uoluptatum, quæ pestis si nolētes inuaderet, posset & nolenti tēpus eripi, & iusta esset super pretiosissimæ rei amissione querimonia. D. Non mihi cupiditas tempus extorquet, sed necessitas. R. Quæ nam quæso necessitas ista est, quæ tibi præripiat, quod unum ex omnibus tuū est? ita dico diuitias, honores, potentiā, clientelas, imperia, & quæ sunt huiusmodi suo iure dat, atq; eripit fortuna, tēpus inuito nō eripitur, sed ipsum per se sensim defluit, nō utenti, paulatimq; cōsumitur, nec ante perpēditis quàm consumptū est, tūm querelæ sonēt seræ & inutiles, fletur tēporis amissio, sed siletur culpa. D. Me necessitas sola cogit tempus amittere. R. Quæro iterū quæ nam hæc tam uolēta necessitas? nisi fortè dominorū negotijs implicitus, tua negligis: quasi uerò non adhæc te sola cupiditas, & inexplibilis luctus spes impellat? Pone cupiditates proprias, dominorū cupiditatibus non parebis, sed hoc uirus immedicabile uenis infusum, & pererrās uiscera, sensum hebetat, & nō solum tēpus, sed libertatē, uitamq; ipsam nō sentiētibus eripit. Quod si fortè nec tuis, nec alienis cupiditatibus, sed curis honestioribus, tuæ reipub. tēpus impenditur, non hæc tēporis amissio, sed laudabilis est impēla, rē charā rei omniū charissimæ, quæ in terris sunt largitus, & uitri boni, & ciuis egregij functus officio es, quāuis nō ignorē homines, quicquid præter auaritiæ studium agitur, uulgo tempus perditū uocare, cū id demum maxime, uereq; sit perditum, quod

quod illi studio tribuitur. Et quid scimus, an tu quoque populariter perditum tempus uocēs? quod si credere, omīssa incurabilis morbi cura, non iam tempus, sed teipsum male perditum faceret; nam si tempus quod maluerim, Deo tuo, non dicā donas, sed restituis, quod sine uera non geritur pietate, ingens atq; inextimabile lucrum scito: pro paruo enim temporis impendio, aeternitatem quaris, quis unquam mercator permutatione tam prospera usus est? D. Prorsus alia mihi perpendi temporis causa est. R. Non intelligo quā tu mihi causam dicas, nam si propter mœstitiā, propter amorem, seu aliam animi passionē cogi credis, falleris, omnium eadem est ratio: quam auaritiā diximus, omnes uoluntariā, nulla est uiolenta: quod & sano patet intellectu, & à Cicerone multis in locis disputatum, & eruberrimè repetitū est. Si nil horum in causa, quod aliud est quā torpor, & ignauia? sic ad id reuertimur, quod ait Seneca: Turpissima est iactura, quæ per negligentiam uenit. D. Ut amittam tempus, mœsta necessitas me cogit. R. Nondum capio quid rei sit, nam si te hostis in uinculis habeat, si mors instet, possunt fateor actūs bonos impedire, sed nō pios, sanctosq; cogitatus, qui maximè in eo statu eminent, atq; affulgēt, quibus enim curis tempus certe non perditur, scio an alibi usquam minūs. Quæ profectō & in dolium Reguli, & in taurum Phalaridis introire possunt, & in crucē Theodori Cyrenensis ascendere: sic quocūq; uerteris, in te unum omīsi temporis culpa reflectitur. At uos ex more naturam acceufantes, quæ uolubile tempus fecit, cū hic non esset æternitas, in omnibus uosmetipsos absoluitis, cū rei omniū soli sitis. Omne enim ferè tempus perditis, imò proijcitis, & quasi rem uilem, abiectāmq; contemnitis, quod uinam in uirtute saltem, aut gloriam poneretis, non in summa semper infamia, in expiabiliq; dedecore, quanquam uerè, quicquid non in eos usus quaritur in quos datum est, perditum dici possit. Ad hoc fanè nasci hominem, ad hoc tempus dari constar, ut creatorē suum colat, amet, cogitet, quicquid hinc excidit, perditur haud dubie. Videte igitur, quantum perditū temporis, quantumq; non perditū.

DE ADVERSO LVDO TAXILLORVM. DIAL. XVI. DOL.

T Axillorum in ludo perdidī. R. Nonne tibi dixeram, dum uinceret scēnus id esse nō lucrum? D. Ludo exhaustus sum. R. Hic est ludo illi mos, qui medicis per exiguo ingesto plurimum exhaurire: Crede autē mihi, nunc potius gaudendū, quā dum falso gaudio exultabas. Melior est acris castigatio, quā blandā fallacia. Illud te lucellum ad ludī uoragine m uocabat, hoc te damnum inde retrahet, satius est turpi freno rectū iter agere, quā habenis aureis præceptis in deuiū agi. D. Amisi in ludo taxillorum. R. Vicisti in ludo morū, si quid egeris profundius attēdisti, alioquin morbo insanabili frustrā remedia cogerētur, si ab hoc baratro, nec te damnum reuocat, nec pudor, ubi rebus nil proficitur, nec quicquam uerbis aggrediare.

DE SPONSA ALTERI ADIVDICATA. DIAL. XVII. DOL.

S Ponsam mihi, sententiā iudicialis eripuit. R. Ast alijs fraus, alijs uis aperta. D. Iudiciali sententiā sponsam amisi. R. Quidam dolis, ferro aliq, quidam, quod fœdissimum genus auro ipsas coniuges amittere: nihil proprium est homini, hinc furta & insidiae, hinc rapinae, hinc preces, hinc pretia, hinc ultima rerum mors. Per hanc rotam temporalium bonorum, dominia uoluūtur, quodq; est unius, fit alterius, mox ad alios transiunt, quod si in rebus utilibus ferendum, in damnosis ac grauib; plaudēdum est: quid miri autem uolui humana? Homo ipse uoluitur, & non stat, sed ut scriptum est, quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit uelut umbra, & nunquam in eodem statu permanet. Tu sponsam quæreris amisisse, qui fugiendo, & in horas decrescēdo, assidue te amittis. D. Sponsam in iudicio amisi. R. In campo aliq, tutius est iure congregi quā bello, legibus decertare, quā gladijs. Legisti apud Virgilium inter illos Latinix competitorum quantalib; & quis belli finis, uictorem sponsa sequitur, uictum mors, tibi sponsa perditā, salua est uita. D. Iudex me priuauit sponsa. R. Adulter aut raptor forsitan te priuasset, leuius est sponsam amisisse, quā cōiugem, in illa enim spes perditur, in hac res. Minor est autem sperare, quā possesse rei, siue ut aliter idē, lenior spei iactura quā rei. D. Amisi sponsam in iudicio. R. Non amisissti, sed tuā non esse didicisti. D. Amisi sponsam. R. Qui amittit coniugem, multiplici aegritudine liberatur, at qui spōsam, praeseruat, utrunq; bonū, sed secundū melius. Quid nī autem sit melius, nullū paui uulnus, quā inflicto uulnere remediū inuenisse; sed uos animorū impulsu, ut Saryricus ait, & magna, cæcāq; cupidine ducti,

ducti, coniugium optatis, quod adepti perpetuis tædijs, & immortalibus agrestis querimonijs, & tum facti poeniteat, cum non factum esse nō potest, cumq; inefficax poenitentiā, & inanis est. D. Sponsam & spem prolis amisi. R. Noli lamenta miscere, illa enim pars est altera præcipitis mortalium uoti: sic enim ait, cōiugium optatis, partumq; uxoris, at nō semper placitura, sed profutura dant superi. Tenes apud Apuleium Madaurensē, ut latronū lapsa in manus misella illa uirguncula, unam triuij in partem, ubi periculi plurimū loto fleat eum, cui infederat asellum, ille in aduersum nititur, qua securum iter erat, & incautam puellā in sua damna tendentē tacitus arguit: quibus ita luctantibus, latrones quos euasisse uidebantur interueniunt, à quibus in captiuitatis miserias uirgo, in suam perniciē studiosa retrahitur: haud ab similibus inter diuinam prouidentia, & humanam stultitiam, de itinere uitæ huius est quæstio, illa futuri præscia, eò uos agit, ubi dulcia, & securo sunt omnia, hæc obnititur cæca quidem, & miserijs suis fauens, inter moras sæpe quæ uitari poterāt, obsequendo & credendo, inopina uos mala corripiunt. D. Succubui in iuditio & amisi sponsam. R. Dignus es uicisse: nam duobus de una muliere certantibus, qui mulierem habet is perdidit, qui uicit is est uictus, qui uincitur is est uictor ac liber.

DE VXORIS AMISSIONE.

DIAL. XVIII.

DOL.

VXorem heu perdidisti. R. O' præposterum ingenium, stupendumq; hominem, qui uxor in funere lugeat, salter in nuptijs. D. Vxorē perdidisti. R. O' demens. Himenē cum cane nunc tempus coronatū, uinctum: uidimus dignioribus iam fertis accingere, magno prælio uicisti, & longa obsidione liberatus es. D. Vxorē perdidisti. R. Sic dicis perdidisti, quasi qui febrem perdit, aut scabiē, interdū lucis species est perdere. D. Vxorē perdidisti. R. Nunquam tibi fortassis opimiorē quæstum una lux attulit, quantis cōpedibus elapsus es, quāto naufragio enatasti? D. Sed uxorem bonam perdidisti. R. Solent id quidem omnes dicere, & qui contrarij sciunt, ego autem & si bona uxor, uel omnino mulier bona, rarum, miserumq; animal sit in terris, uitam datamen altercationis causa, permiserim uxorem tibi, qualem dicis amissam. Neque ideo respondebo, quod olim dum hæc eadem quæstio ageretur apud Senecam, respondi: posse te aliam bonam, uel si feceras facere, uel si inueneras inuenire. Muto sententiā: nolo te sapius rem periculosissimam retentare, quod & si semel benè cesserit stultè repetitur, citius centum sui similes mulier mala, quā unam bonam reperiet, quamobrem qui malam habuit, similem timeat. At qui bonam, similem ne speret, sed uterq; panter, ille aduersitatem cumulare, hic prosperitatem suam deformare caueat, sic in omnem casum secundo coniugio abstinendum. Tu nunc ergo, si ut ais bonam coniugem amisisti, præterito potius gratulare, quā futuri spem conspicias, neque quod puppe integra littus attigeris, crebrò nauiculam uentis credas. D. Coniugij uinculum, quō tenebar, mors dissoluit. R. Nolite rursus innectere, cogita quā optabilis, quāq; incomparabilis sit libertas, & cōsiliū Ciceronis amplectere, qui uxorem uiuacissimam, & aduersus quam frustra mortis auxilium expectandum esset, dum repudiū dimisisset, hortantibus amicis ut aliam duceret, non posse simul se uxori, & sapientiæ studio dare operam respondit. D. Vxorē bonam perdidisti. R. Quid si hoc etiā non iactura, sed lucrum, & magni fuga periculi est, ut enim sit bonam aperire, constantem ubi quæreremus. Notum illud summi uatis:

Varium & mutabile semper femina.

D. Vxorē bonam, ac iuuenili auro floridam amisi. R. Parum ne igitur notū fœminæ mores sunt, quā multas pudicissimas adulescētulas, impudicas, ac lasciuas anus uidimus, ardor nempe libidinis, quotiens uetula ossibus incubuit, quasi ignis in ligno arido uino lentius aestuat, uel instantem ergo uitæ mutationem, uel ut inde periculū non esset, uentura utique senectutis pondus ac fastidium, declinasti: graue iuuenibus coniugij iugum senibus grauisimum, durum, importabile. D. Amisi iuuenem uxorem. R. Seu proles ex coniugio quæritur, seu uoluptas, quorum alterum mariti est, alterum adulteri, ad utrumlibet aptior iuuentus, siue his autem ab uxore præceptis, siue horum altero, eò illam peruenire optabas, ubi inhabilis ad utrumque esset, siue ad hæc natura inhabilem senio fieri posse habilem sperabas. Quid nisi uotum superuacuum, spes insulsa est? D. Amissā dulci coniuge solus sum. R. Inuidiosa uerò solitudo est, magis caruisse comitibus, uacuo nihil mollius est cubili, nihil durius occupato, animis dulces somnos, & uigilias honestas, amatibus, honestumq; aliquid, altumq; uersantibus. Nil egregijs coëptis infestius muliebri consortio,

& gratiam illi haberes, & pretium dares, quid nunc facies continuam auferentis? D. Rapta est uxor. R. Nescis quid raptori debeas, cura ingens, indecisumq. litigium, una cum coniuge, forsitan & graue periculum, tuæ domus limen exceßerit, multi perierunt, qui ulxissent, si uel rapto, uel aliter coniugibus caruissent, inter uitæ mala nihil peius, quam intestina discrimina. D. Rapta uxor abiit. R. Si coacta iuit ignoscito: at si uolēs, uno actu duplex tibi queritur uindicta: nam & adultera suum ad raptorem abiit, & ille tuum uirus, suam transtulit in domū, qualem enim mœcho speret, quæ talis fuerit marito? D. Vxor cum raptore libens abiit. R. Sine paululum, alteri quidem alterius fastidium non longa dies attulerit, si ante flagitium cogitarent homines, non eò usque præcipientes ad peccatum essent, nunc feruidos appetitus, fera damnat poenitentia, nil nisi post factum cernitis, à tergo oculos habetis, cæca frons est. D. Rapta est uxor mihi. R. Hoc genus iniuriæ nec reges euadere potuere, & Syphaci Masanissa, Philippo Herodes suam abstulit. D. Rapta est mihi coniunx. R. Quod semel tibi, bis accidit Menelao.

DE IMPUDICA VXORE.

DIAL. XXI.

DOL.

Impudica uxor domi est mihi. R. Mallem rapta esset, aut etiā importuna, moribusq. asperis, potius quam lasciuia ac turpibus: ferenda tamen omnia ingenti nisu, ingentiq. animo, & rerum mortalium contemptores, innumerabiles sunt hominū miseria, quibus omnibus una uirtus obicitur. D. Impudica est mihi uxor. R. Pudicitia insignis, imperiosas efficit matronas, nihil metuit, quæ sibi nihil est conscia: huic malo igitur, hoc salte boni inest, esse iam molesta minus incipiet, minusq. insolens: Lascia enim conscientia, foemineum præmit animi tumorem, & sæpè obsequentior in reliquis uiro est, quæ se meminit impudicam. D. Lasciua est uxor. R. Non mirandum si formosa, non curandum si deformis. D. Vxor impudica est. R. Pulchra dum limen uxor subit, subire debet animum illud Satyrici:

Rara est adeo concordia formæ,

Atq. pudicitie.

Nam si turpis insanat, propè gaudendum est, causam adesse diuortij. D. Adultera uxor est. R. Adulterium sæpè quidem æquè ardentius expetiti coniugij, sæpè unum alterius adulterij poena est, eoq. iustior si mul. orum: cogita tu, unquam aliq. feceris, unde hoc tibi fieri, ab alio, nunc dignū sit. Iniusta enim, atq. impudēs est quærela, pati quod fecerit indignantis, & ab alio expectare, alteri quod feceris, lex moralis iubet. &, facere alijs, quod tibi ab alijs fieri uelis, sanè adeo digna est, ut illud prophani etiam cogente sententiæ grauitate, atque æquitate laudauerint. Sed mortalis petulantia licentia, legum salubrium abrogatrix, omne fas, nefasq. confundit, itaque passim adulteri occurrant, qui cum thalamos uicinorum, coniugiaq. foedauerint, suas interim cōiuges, uel in publico cerni nolint, & si quis in illas oculum deflexit insanat, sic seuerus alijs, sic indulgens sibi, sic iniquus rerum arbiter quisq. est. D. Coniugalit mihi fides frangitur. R. Vide ne tu hanc alijs, non maritis tantum, sed uxori tuæ frigeris, nam sunt qui ab uxore exigunt, quod non præstant, qui lasciuia suam titulo urbanitatis excusent, alienam ut grauissimum scelus seuerissime punientes, qui cuncta sibi permiserint, cuncta negēt iniquissimi iudices, qui de pudicitia iudicent impudici, impune passim agunt omnia, & ceu soluti legibus, uaga libidine rapiuntur. Vxor si oculum parumper inflexerit adulterij rea sit, quasi uerò domini, non mariti ipsi quidem, illæ autem non uxores, diuinæ atq. humanæ domus sociæ, sed captæ ex hostibus, aut emptæ pretio sint ancillæ, cum & si obleuij plusculum, fidei nihil, plus tua tibi coniunx debeat, quam tu sibi: par debitum, æquus amor, mutua coniugij fides est, non excuso uxores, uiros arguo, primamq. illius culpæ partem tribuo. Persapè enim uxori dux atque exemplum lasciuia uir fuit, & inde mali processit initium, unde remedium debebatur, quamuis autem pudor foeminae proprius, uiro certè prudentia, atq. constantia sua esse debet. Itaq. omnis in uiro, quàm in muliere dementia animi leuitas, eò est foedior, quò uiro debita magis est grauitas. D. Coniugis adulterio mœstus sum. R. Vstratus dolor, uetus iniuria, nec minus crebra, uix crebrior cōiugij, quam adulterij usus est. Deniq. hoc est, quod (ut ait quidam) nec permitti, nec prohiberi potest, quia scilicet alterum honestas, libido alterum fieri uetat. Tu ne tibi ergo foeminam unam, tuam totam, atq. integram uoluisses, quod nec ferocissimus tyrannorū, nec regum maximis potuit tua ætate contingere, nec priore potuerat. Mito recencia, ne quos fortè præsentium offendam: tutius est Herculem ferire

ferire quàm uillicum. Nec uerò cuncta ueterum attingam, formidatissimorum, summo-
rumq; hominum famæ parcâ, nosti autem hisq; uel in silentio gemitum tuum frena, alio-
quin urbem lustra, scrutare uiciniam, dextera leuâq; aderunt, qui uel neglectum geniû, cal-
catamq; thorificem lugeant, uel ignari soli uulgo noti decoris rideantur. Crebriora illa qui-
dem nunquam quæ non auribus modò, sed oculis quocunq; terrarum perrexeris defutu-
ra, at maioribus maior inest consolatio. Reges cogita quos uidisti ac terrarû dominos, de
hinc scriptis, fama q; cognitos recordare, respice & Arcturi fabulam, & historias reliquorû,
in mentem redeat Olympias Philippi, Cleopatra Ptolæmei, Agamemnonis Clytemnestra,
Menelai Helena, Pasiphaæ Minois, Phædra Thesei, ne uel ipsam urbem Româ, olim quoq;
dum quoddam quasi pudicitia templum esset, mali huius expertem credas: redeat ad me-
moriâ Metella uxor Syllæ, illius qui si eius noscet adulteria, non tantum Romæ, perq; o-
mnem Italiam uulgata, sed quæ Athenis etiam per Græciam cantabantur, minime ut arbi-
tror foelicis nomē sibi prorsus indebitum usurpasset. Post hanc Iulia Agrippæ, quam hinc
à flagitio uiri uirtus, hinc maiestas patris absterruisse debuerat, simulq; huius filia, & nomi-
ne, & lasciuia matri par, harumq; seu uitæ, seu fortunæ uestigijs hærens Iulia Seueri, non sat
pudicitia Fauſtû nomen. Quid Domitiani coniugem Domitiam? quid Herculanillâ Clau-
diâ, seu quâdo hic adulterarum fortunatus coniugum princeps fuit, eiusdem Messallinam
summun imperij probrum loquar, quæ secordem uirum ac cæsareum deserēs cubile, no-
ctulupanaria circuibat, illa faciēs, quæ referri etiam pudor prohibet: quid has ego, quid uel
alias stringam, seu quis tam fornix angustis meretricibus non angustus sit, quarum cōme-
moratio fateor, nec honesta est, nec ulla ex parte adulterij crimē leuat, quin potius grauât?
Habet tamen haud spernendam consolationis efficaciam, similitudo conspecta miseræ ac
paritas ærumnarum, nō quod alieno quisquam, nisi maleuolus delectetur malo, sed quod
humilioris fortunæ homine, indignanter pati, quæ toriens mundi dominos passos nouit,
uel non ferenda mollities, uel superbia uideatur. Toleranda cuique sua fors, illa æquius,
quam communem paruis constat ac maximis inuidiosissimisq; mortalium. Proinde non
hominibus tantum nuptas, sed Deo etiam desponsatas, in hæc flagitia labi solitas uidēs: ac
pròh pudor, nec tanti sponsi reuerētia, infœlicem, præcipitemq; animam frenat, cui autem
parcet effrenis, ac rabida libido, quæ nec cœlo parcit, nec cœlestem metuit uindictam, seu
quibus abstineat, quæ nec Deo sacris corporibus abstinentum censet? Nec uerò tantum
hæc ætate, monstra hæc tam fœda libidinum ceinuntur, quamuis nulla unquam recto iudi-
tio fœdiora esse potuerint, læsiq; maioris iram merita, sed æuo illo, quo ita prodigium sce-
lus erat, ut nunc uirtus uisa, equidem ac punita noscitur. Virgines ipsæ Vestales, quarum
exatissimæ castitati, Tribunitiam ac Censoriam potestatem celsissimè nō puduit, quas suo-
rum triumphantium curribus infedis, ne quoquam fortè triumphus impediretur, quas
postremo noxios casus obuios à supplicio retraxisse, legumq; & capitalis sententiæ uim fre-
gisse sola uirginitatis maiestate comperimus, quarum præterea ex diuerso non facinus tan-
tum turpe, sed habitus, aut sermo liberior, poena graui atque infamia non carebat, & hono-
ris tamen, & decoris immemores, & terroris incelsi uel, damnataq; & defossæ sub terrâ, uix
per historias occurrabūt. I nūc, tot exēplis, & tam clari, & sacris obrutus, in tanta pudicitie
rutina, tot probris illustriū, concussam paululū humilioribus cubiculi fidem desse. D. V-
xor adultera est. R. In nonnullis mutandæ in melius uitæ causa fuit, qui maritali com-
pede liberati, reiectoq; graui fasce ire altius cœperunt, quid te uetat coniugis fœditatē pri-
mum, quoq; tibi gradum facere ad uitæ liberioris ascensum? sæpè & pondus, sæpè & comes
pedes expeditissimos retardauerit, ibis ocius quocunq; decreueris solus ac uacuus. D.
Turpitudine uxoris infamor. R. Ex alieno peccato damnum, dolorq; nasci potest, non
infamia, sicut ex aliena uirtute gaudium, non gloria, tua te uirtus, aut uitium gloriosum ef-
ficiet aut infamem. D. Coniugis uxor infamia. R. Vel sile, uel fuge, uel ulciscere. Me-
dium fecit ille uir sanctus nactus de simplicitate cognomē, & profectio primum molle ni-
mis, tertium prædurum, medium honesti, humaniq; consilij uideatur, his præsertim quorū
media itidem est fortuna. Nam superbis potētibus frustra lex ponitur, uoluntas, libido, ira,
impetus, hæc potentis insolentia leges sunt. Omne uulnus ferro rescindendum putant, mul-
ta sunt autem quæ non ferro egeant, sed fomentis. D. Impudica est uxor. R. Si pa-
ri eligis, ætas fortassis illam franget, & labor, & filij, & moibi, & rei familiaris angustia, qui-
busdam frenum utile pudor fuit. D. Vxor infamis abiit. R. Opta ne redeat, ne abie-
rit serum uotum. D. Vxor adulterum est secuta. R. Malles ne tuum in cubiculum
adulterum

adulterum induxisset: hic saltem pudor impudicæ fuit, turpem uitam procul agere, pepercit oculis, erubuitq; præsentiam tuam, impudicitiam potes accusare, non fugam. D. Fœda uxor abiit. R. Si de hoc doles, dignus es ut manferit, dignus ut redeat.

DE UXORE STERILI. DIAL. XXII. DOL.

Sterilis uxor est mihi. R. Vnum coniugalis incommodi remedium, sterilitas obsequio las facit atq; humiles: quæ plurimos parit, iam non uxorem se credit esse, sed dominam sterilis aut flet, & tacet. Annam Helcanæ meministi. D. Vxor mihi sterilis obtrigit. R. Modò de coniugis impudicitia quærebatis, nunc de sterilitate conqueris, atqui, si ea querimonia iusta fuit, hæc iniusta est. Expedit impudico uiro: ut sterilis uxor sit, non pascet filios alienos, quod est in omni uxoris iniuria, ac fœditate durissimum, si miserum uxor adultera, miserimum & fœcunda. D. Vxor est sterilis? R. Quid ergo tu puerperam eiulantem audire, & nutrices litigantes, & uagientes infantulos maluisse? sterilitas omnia tædia hæc submouit. D. Sterilis uxor est. R. Vide ne, quod multifaciunt, uitium tuum alteri obijcias. Multæ uni uiro nuper uisæ steriles, nuptæ post alijs peperere. D. Sterilis est uxor. R. Quid scis qualem tibi filium pareret, si fœcunda esset? Quarundam partus fœcunditatem odiosam, & sterilitatem fecit optabilem. Non tulisset imperium Romanum portenta illa feralia. C. Caligulam, Neronem, Commodum, Balsianum, si Germanicus, si Domitius, si Marcus Antoninus, si Septimius Seuerus, aut nullus uxores, aut steriles habuissent.

DE FILIA IMPUDICA. DIAL. XXIII. DOL.

Delicata nimis est filia. R. Duas se habere filias delicatas, sed ferendas tamē, Repub. scilicet, & Iuliam dicere solitus fertur Augustus Cæsar, Iuliæq; animum lætum quidem usq; ad speciem procacitatis, sed reatu liberum. In utraq; tamen ita sentiens princeps sapientissimus fallebatur. Nam Respub. iam pridem ab illa sua publica uirtute fornicari cœperat, & non tam delicata, quàm probris solum patrem latentibus deformata erat, qua tandem serò licet erumpere: Secundum tamen hanc sententiam, delicata potest esse filia sed pudica, quod ut permiserim, negari illud certè non potest, pronum & breue iter ad impudentiam esse delicias. D. Filia lasciuire incipit. R. Occurre principijs dura ferro, tenera digitis conuellantur. Qui sibi uel alteri habitum quarit, à teneris annis incipit, facile & tractantur mollia, & flectuntur. D. Lasciuire incipiat filia. R. Lautas dapes, & uestes illi molles, ac fulgidas, annulosq; & armillas detrahe, & quicquid est aliud, quo & ipsa sibi placeat, & placere alijs studeat. Obijce illi domesticas curas, pēsa, acus & colos, & siquid est operis, quod suaues ac molles manus in callum duret, seduc eam à spectaculis, à concursu populi. Festis etiam diebus illam domi contine, nullum uagis, ac discolis cogitantibus tēpus linque, occupato & labor, & incultior habitus, & uictus asperior, & secessus, inq; unum aliquid iugis intentio. Ad hæc testis charus, ac uerendus frequens admonitio, dulces minæ, & si quando res exigat asperæ: hæ sunt castitatis aduersus impudicitiam seræ ac uetætes, qui & insultantes ocioso animo passionibus arceant, & ingressas efficiant. D. Filia impudica est. R. Ecclesiasticum consilium: Super filiam luxuriosam confirma custodiam, ne quando faciat te in opprobrium uenire. Et si autem nihil penè tristius pati possis, modo tamen paterni officij nihil omiseris: est unde mœstum te soleris, tuus enim potest esse dolor, sed non pudor quidem nec crimen. Nam præcipitem in libidines, animum frenare difficile est ualde, & nisi Deus ipse manum adhibeat, impossibile homini. Tantus est enim impetus, tanq; effrenis, ut contra eum frustra sæpenuerò parentes, frustra & fratres, frustra etiam ipse uir laboret. Neq; id mirum cum sit scriptum: Aliter non possum esse continēs, nisi Deus det. Neue hinc pudicitia excusatio ulla sit, dat hoc Deus pia fide poscentibus, quodq; in se est annitentibus, ac scientibus, cuius sit donum, riteq; & ipsum estimantibus, & auctorem. D. Filia adultera est. R. Si nupta, habes participem generum doloris: habes & ipsum Cæsarem Augustum, & iniuriæ comitem, & ultionis exemplum.

DE ADVENTITIO DEDECORE. DIAL. XXIII. DOL.

Alieno crimine infamor. R. Dicebam modò, & sic est, alieni te criminis dolor attingere potest, non infamia. Verum loquor: Falsa enim ut sit dura, durabilis non erit, & infamiam, & gloriam ut longæua sit, tuo tu quidem ex agello animi propria uitam falce mellueris. D. Alieno crimine mœstus sum. R. Credo hercle, esto

I autem

autem tua latus innocentia, nisi magis alieno rangeris quam tuo, non patrimonij hereditas sic, & fama est, & si esset repudiarı posset: onerosam & infamem hereditatem adire nemo cogitur. Nunc ut dixi, nominum successio nulla est, nulli agnationum, aut cognationum gradus, hac in re, seu tu clarum tibi, seu tu fuscum nomen optaueris, à te illud non, ab alio pendendum erit, tuis opus est meritis. Est quando quidem alienis nec sociari potes, nec ornari: quid tabellionem aspicias, quid restantem, quid amantissimo, clarissimoq; seni tuo fidis, seu quid horres obscurum, nec uerum decus inde, nec dedecus: non legatur fama, sed quæratur. D. Meorum grauior infamia. R. Imò quidem tua te præmit opinio, humanæ miseriæ radix ingens, pone illam, falso fasce leuaberis. D. Meorum criminibus infamor. R. Nemo id quidem fieri posse, sed ut fatear, præstat tamen alienis te flagitijs infamem esse, quam alios tuis: multò est enim grauius peccati pondus quam infamia, ubi peccatum, illic miseria uera est: contrà autem falsa infamia, ueræ miseriæ nihil habet falsa gloria, plebeios licet auriis, illa pungat, hæc mulceat. D. Meorum infamia non tangi nequeo. R. Tangi pinimus, stenti miserum, proinde dum reliquæ spei sunt, summo studio tuorum famæ, atq; inde susceptæ perturbationi tuæ consule, si spes omnis abierit, illis omisis, sollicitudinem atque angores deponendis censeo, nam & incassum niti, & tristitiæ materiam aucupari par dementia est. D. Seruilibus probis notor. R. Meritam patientiæ poenam luis, cum diluere notari possis scelerum pulsus auctoribus. D. At meorum, qui tam facile pelli nequeunt uror probis. R. Quorum quasor? lam parentum castigatio, filijs nullo iure permilla est, inde tibi igitur nihil infamiæ, quin potius recto iudicio, quasi quidam fulgor ex tenebris nasceri potest. Nam cum uirtutis proprium difficultas sit, multò difficilius est obscuris, quam claris ducibus rectum iter tenuisse. Sin uxoris, quid hic uerò te agere oporteat, & quorum pro remedio meminisse, paulò supra monui. Si natorum respice qui uiri, quos filios habuere Fabius Maximus ac Scipio Aphricanus, & Pompeius Magnus (non enim imperij atq; opum, sed ætatis, & gloriæ sequor ordinem) quem aut Vespasianus ultimum, aut Aurelius Antoninus unicum, aut Scuerus primum. Quos in genere alio Hortensius ac Cicero, quā postremo filium Augustus Cæsar, aut quem filium Germanicus: magna de luce magnas tenebras uidebis, & intelliges hoc prolis infortunium, nescio quidem unde, sed in maximam quamq; familiam suo iure familiaris scādere, & cuiq; suas Comicas domi esse, uel ignotas uicinias, uel neglectas. Nec fratrum, nepotumq; deerant exempla, illa posui quorū prior, & grauior uideri pudor solet, omnium una est regula, alterius quisquis ille sit maculas inuito alteri nec affigi posse, nec hæere.

DE INFAMIA. DIAL. XXV. DOL.

Mea præmor infamia. R. Timui tua ne conscientia præmereris. D. Infamia præmor graui. R. Si iustam, non infamiam, sed infamiæ causam desse: sin iniusta, errores hominū alto animo proculeans, tua te conscientia solare. D. Graui infamiam laboro. R. Ventoso fasce suspiras, sic suapte natura leuem sarcinam ferentis imbecillitas grauem facit. D. Grauis in meum nomen surgit infamia. R. Refert quibus orta radicibus, si ueri uiuet, augebitur, alioquin mox arefcet ac defluet. D. Magna mihi infamia conflata est. R. Benè ais, Flatus est enim fama, sepe etiam impurius, qui uos adeò quatit ac territat, atqui magna infamia, magnæ famæ principium multis fuit. Puduic uulgus, & ut iure suo errori adhæret, errorem, rebusq; modum cunctum excluderet, modicam infamiam immodicis laudibus tandem uicit. D. Multa undique pulsor infamia. R. Circumstantibus uentis in portum redi, & ab aurium procellis, in cubiculum cordis ingredere, cui si tranquillitas sua est, habens ubi iurgiorum fessus requiescas, et ut dici solet, in linu gaudeas. D. Fusca fama, conscientia clara sum. R. Tu ne igitur fama esse clarissima, conscientia turpi cuperes atq; obscura, ita ne penitus uerum est illud Flacci:

Falsus honor tuuat, & mendax infamia terret.

O rem uanam, uera quidem & iuuare possunt, & terrere, umbras metuere non est uiri. D. Infamiæ sarcina ingens est. R. Si Flagitio collecta, grauis fateor, si casu facilis, si honesto studio gloriosa: si quidē bonis artibus quesita infamia laus est, insulcent fatui, tu exulta lucro nobili, uirtutem nempe rarissimam mercem, magno licet, & quo nullum maius famæ pretio comparasti. Is uirtutis cultor uerus est, qui in illa nihil penitus præter illam cogitat. Sed cum reliquorum clarus, tum clarissimus est contemptus famæ, uirtutis studio susceptus, cum profectò fama uiris fortibus, non auro tantum, sed uita etiam fit charior, qui amore uirtutis hanc spreuerit, is spreitur omnia credi debet, quod præclarum, sed perrarum scito, quando quidem magna pars eorum, qui uideri uolunt uirtuti operam dare, fama eis apprehensa,

hensa, sic confestim in actione læscant, ut intelligi detur, unum hoc illos, quod apprehenderint intendisse. D. Multi grauius me infamāt. R. Plures olim Fabiū, & grauius, plures etiam Aphricanum, quæ res illis eximiam in gloriam uersa est: communem cum talibus sortem quæri desine, paucissimis accidit omni semper infamia caruisse. Delicatisima res est fama hominis, & quæ sæpe rubiginem leuibus contrahit ex causis, & ad summam. Vt nil clarius fama est, sic nil obscurari prouius, nilq; peregrinarum, ut sic dixerim, capacius impressionum. D. Graui uxor infamia. R. Pests hæc uerendis maxime infesta nominibus, uiris quoq; sanctissimis non pepercit, quorum princeps omnis expers culpæ, & ipse tamen ab impijs infamatus, ostendit mali huius immunitatem, quæ nec Deo obtigisset, hominibus non sperandam. D. Dura atteror infamia. R. Virtutem inuidia non temptari uix possibile dixerim, sufficiat non conuelli, siue gloriam cum obrectatione collidi, si pura, si solida est, splendet attritu. D. Acti uxor infamia. R. Vulgaris aura cæcis ignorantia pulsa turbinibus, summa rerum cacumina uerberat, sed non quatit, uel si quatit non euerit, excellentiæ tibi cuiuspiam signum sit, in uulgi linguas, quasi scopulos incidisse, humilia enim, & circa terram depressa nomina, nec præclaræ laudis lumen excipiunt, nec magnæ infamiæ tempestatem. Sæpe quod spernitur & quiescit. D. Malè de me uulgus loquitur. R. Bene quod in linguas, non in calamos incurristi, uehemens sermo uulgi est, at minime diuturnus, leuibus aut fallis orta causis, breuia sint oportet, tacebunt cum multa lauerint, fatigari citius solent qui cœpere feruentius. D. Vulgi linguis exagitor. R. Quid si oratoris, aut poetæ in signis in stylo impegisses? ut multi olim, quos infames posteritati traditos inimici eloquentia uidemus, ut sicut nobile mihi suspirium Alexandri regis Homerum Aeacidem inuidentis, sic metus nobilis Alexandri principis uideatur, literatos, disertosq; uiros, ne quid de se asperum scriberent formidantis, quanquam nec literatis obrectationibus succumbendum, sed uel pari stylo refellenda calūnia, quod Tullius Crispo, quod Demosthenes Aeschini, quod innumerabilib. fecit Cato, uel insigni fiducia, & omni theatrum superante animi testimonio resistendum esset, dicendumq; quod Caltio Vatini perorante. Non quia ipse disertus, ideo ego damnandus sum, at nunc periculi nihil est, si quidem uulgus ut multum strepat, quamdiu tamen id faciet, citò, uel uolens, uel coactum desinet, ueniet dies quæ strepidulis his cicadis, loquacibusq; silentium paucis ponat. D. Malam famam apud uulgus habeo. R. Vt apud teipsum, utq; apud bonos, bonam ac perpetuam, ueramq; habeas enitere, nempe ista quam quæreris euanesceat. Inane genus ac trepidum mortalis, quid ad uos, uel adulantium, uel detrahentium breue istud, & obscurum murmur? Veniet qui libentius iudicent atq; æquius, & qui sunt, inquires, hi iudices. Nolle illos non potestis, sed ab illis nosci, illos dico, qui post uos nascentur, quos nec uestri odium, nec liuor, sed nec amor, nec spes torserit, aut metus, si uestrarum æstimationem rerum, ac sententiam incorruptam uultis, hos iudices expectat breuis est mora. Properant ecce, moxq; aderunt. D. Infamiam factus egregijs, & uirtute contraxi. R. Est ubi amor damnis alitur, crescitq; laboribus, inq; amaro, dictu mirum, & maligno solo radices agit altius, unde fit ut factionum amantissimos, sæpe illos uideas, qui multa, & graui pro factionibus passi sunt. Nota quidem & nimium trita res, uestris in urbibus. Proinde nemo uel iustitiæ, uel ueritatis amanti, quam qui pro hac flagellis sese obtulit ac morti, & tu igitur uirtutem ama, magisq; ac magis illam cole, pro qua famam, rem pulcherrimam, atque charissimam amisisti, pro qua, non leue supplicium fers infamiam, perditisq; & spretis omnibus eam ipsam, quam tibi nemo unquam eripiet uirtutem solam solus amplectere, atque illi dicito. Hæc quidem o regina, pro te uolens patior, ut me in integrum restitues, aut certe una mihi pro omnibus satis es: tu me sola sinu pio refoues, sic non famæ tantum, sed uitæ quoq; damna non sentiam. D. Vulgò passim in triuijs laceror. R. Boni consule, notum te uulgus faciet, clarum uirtus, conscientia securum.

DE QVAESITO EX INDIGNIS LAUDIBVS PVDORÈ.

DIAL. XXVI. DOL.

LAudasse arguor indignum. R. Malum quidem è bona sæpe oritur radice, boni enim, & innocui quales ipsi sunt, tales alios opinantur, hinc ad laudandum æquo etiam promiores sunt, & quantum indignum laudare, malum fateat, uituperare tamen immeritum, mala est peius. D. Laudau indignum. R. Si id sciens, reprehensibilis, at si ignorans excusabilis, minus est malum falli, quam fallere: falli enim alienum, fallere autem proprium fallentis est crimen. D. Aliena laus in meam uergit infamiam. R. Imò quidem tua, uel culpa, uel ignorantia, ex alieno enim ut laus, sic infamia

I a nulla

nulla est. D. Laudasse indignum ualde doleo. R. Vide ergo ne id ipsum sepe doleas: caue ne temere ad laudandum, uituperandumque prosilias, esse enim utriusque rei libido, & ut dicam proprie, morbus ac pruritus quidam linguae mobilis, & quietis intellae: cuius frenum ac custodia, inter opera perfectionis eximiae numerantur, dicente scriptura: Si quis in uerbo non offendit, hic perfectus est uir. Qua in re nimis saepe fallimini, & heu nimis illud eiusdem Apostoli uerum sit: quod linguam nullus hominum domare potest in quietum malum. Ad mentiendum ergo quotidie uos illa praecipitat, quos hinc suus urget impetus, inde falsa rerum species trahitur: sunt enim qui aspectu, uel eloquio uitia morum tegunt. Quod de Alcibiade accepimus, de multis uidimus. Sunt qui uirtutes uelo occultant contrario, seu id natura uultus scilicet, aut sermonis austeritate insita, seu etiam arte quadam, studioque aduersus id, quod uulgo concupiscitur adhibito. Nam ut multi qui se bonos, sic aliqui, qui se malos fingere sunt reperti, quo uel humani fauoris pestilentem auram, uel inuisam honorum temporalium sarcinam declinarent, quod de Ambrosio lectum est. Accedit amor atque odium, accedit ira & inuidia, spes & metus, affectusque animi uarij & occulti, hisque ipsis interdum, quorum sunt incogniti, semper autem iudicij ueri hostes. Accedit quod uiuentis laus, diuino eloquio propter uitae mortalis inconstantiam prohibetur, quanto igitur magis uituperatio: Deinceps itaque ad laudandum tardus, ad uituperandum tardior ueni, cum uterque enim (ut dixi) malus error sit, peior est ultimus. D. Laudando immeritum erraui. R. Errando dicitur, & saepe error unus multis obstat erroribus, dumque errasse semel pudet, ne similis iterum error obrepas, occurritur. Laudasti incaute, linguam frena, hoc boni saltem illi insit, malo. D. Indignum laudasse putet, aut poenitet. R. Pudor & poenitentia, & dolor sceleris sunt, & gradus quidam, ad respicientiam, & salutem: Pauci sunt, qui ad rectum iter, nisi per deum multa cespitando perueniant, multosque ideo uoluptatis seruos, in iuuentute uidimus, qui uirtutis amici in senio euaserunt.

DE AMICIS INFIDELIBVS. DIAL. XXVII. DOL.

De amicis quaeror. R. Quid hic hostibus faciat, qui de amicis quaerimoniam insti-
tuit. D. Amicos experior infideles. R. Impossibilem rem narras, ne forte autem
amicos credideris, qui non erant, nempe id non modo possibile, sed commune
est. D. Infideles sunt amici. R. His quaerelis plenus est orbis terrarum, uerum
amicitia, infidelitasque non coeunt, qui infidelis esse incipit, desinit esse amicus, seu quod potius
ut crediderim, nunquam fuit, cumque omnis uirtus immortalis sit, omnis fictio aut bre-
uis, non fides est sublata, sed fictio. D. Infidos experior amicos. R. Amici falso habitus, si
nunc primum infidelis animi latebras pandunt, erroris tui finem laetus aspice, & caueto inter-
im, ne morbi contagia in te serpent. Sed quicumque illi fuerint, ut amicitiae fidem serua, & si
non propter immeritos: at propter te meritum aliena peste non infici, quod libentius facies,
calcar ad uirtutem fuit. D. Immeritus amicorum odia traxi. R. Odiosi ciues, odiosi fo-
cij, odiosi cognati, odiosi coniuges, odiosi fratres, odiosus demum patri filius, & filio pater,
& ad summam, nulla necessitudo est, quae non odijs esse possit infecta, sola quidam amicitia
sincera mali huius ignara est, interque hanc, & reliquas hoc interesse diffiniunt, quod illae om-
nes adiuncto odio durant, nomenque suum retinent, huic uni non modo si odium accesserit,
sed amor accesserit: amicitia iam non est, neque uero magis odiosus amicus esse potest, quam
amor etiam odiosus. D. Perfidus patior amicos. R. Si quid spei reliquum perfer, dum
in fidem redeant, & ardentem ama, multi enim tepido amore amicitias extinxerunt, aut pa-
rum fidendo perfidiam docuere: si nec ita proficis, spesque omnis interijt, utere consilio Ca-
toris, qui amicitias quae non placent, sensim dissuendas censuit, non subito discinden-
das, ne geminum graue damnum, simulque & amici perditu uideantur, & quaesiti hostes,
nisi forte acrior casus, ac more impatiens maturo consilio uti uetet, qui si incidat, inter
arumnas amicitiarum ultimas numerandus erit: ferendus tamen alto animo, ut reliqua,
cedendumque necessitati, & parendum tempori. Sed hic casus uerae uix amicitiae nunc no-
tus est.

DE INGRATIS. DIAL. XXVIII. DOL.

Multos experior ingratos graue uitium. R. Ingratitudinem uituperare super-
uacuum, omnium nempe mortalium hanc sermo condemnat, non est laboran-
dum ut suadeas, quod omnibus persuasum est, & inextirpabiliter insitum, est qui
solum in uirtute bonum locet, est qui neutrum, sed in uoluptate uirtutis hoste po-
nat

nat omnia, sunt qui castitatem pulcherrimum ornamentum uitæ dicant, sunt qui hanc ipsam in se spernāt, in alijs uero uel ridiculam, uel difficilem certè, lōgeq; laboriosam putent: quod Augustinus tantus uir futurus, in se sensit, ubi Ambrosij calibatam laboriosum sibi uisum ait, qui alijs nō laboriosus modò, sed damnabilis uite status uisus erat. Vnde illud Platonis, qui cum calibem, castamq; uitam diu tenuisset, ad extremum sacrificasse legitur naturæ, ut sibi illam placaret, quàm sic uiuendo uiolasse, & in quam grauiter peccasse uideretur. Mirum id tam docto homini uideri potuisse, sed uisum esse non est dubium, erunt quoq; qui fortitudinem eminentissimam, clarissimamq; uirtutem ducant, uulnera aduersis excepisse pectoribus, campum rutilo sanguine cruentasse, intrepidisq; demum animis mortem oppetere, erunt qui hæc omnia summæ tribuant infantiæ, & nil melius securo, atq; imbelli ducant ocio. Venient deniq; qui iustitiam gubernatricem rerum humanarum, & uirtutum matrem censeant, qui religionem iter ad æternam uitam credant, & ad cælum scalam, uenient contra, qui iustitiam ignauia, religionem auaritia, ac superstitioni ascribant. Hi sunt de quibus scriptum est, quod uis habent in uiribus, qui omnia uirorum fortium esse confidunt. Neque solum ex hoc genere uiolentorum hominum, raptorumq; sed ex ipsa doctorum acie, quantos oppugnatores habeat iustitia, facile est in libris Reipub. Ciceronis aduertere. Sunt qui fidem, & promissorum obseruantiam magnis, & meritis laudibus esserant, sunt qui fidem frangere, non fallere dicant esse, sed plus scire, & esse ingenij, quæ licet uulgo multorum hodie sit opinio, & multorum uox, apud Lactantium nominatim Mercurio tribuitur dicenti, sicut ille ait: Non fraudis esse decipere, sed astutia. Pulcher enim ingenij Deus & eloqui, & ad summam, nulla uirtus tam laudata est, quin uituperatores inueniat. Gratiitudinem nulla barbaries gentium, nulla morum immanitas nō laudabit, nemo usquam non uituperabit ingratiitudinem, sit fur, sit sicarius, sit proditor, sit ingratus uitium suum excusare non audebit, sed negare, quæ quamuis ita sint, nihilominus tamen innumerabiles sunt ingrati. Nec est fere uitium aliud, quod tam multis uerbo damnatum, tam multi rebus ipsi amplectantur ac teneant. Quid concludam? Damnandum utiq; non solum uerbo, sed animo maxime, atq; iudicio, & in se, utiq; bono fugiendum, ac titandum, in altero tolerandum sicut cætera quibus humanum scatur genus, quibus mali abundant, boni exercentur. Perferigitur, & gaude potius ingratum ferre, quàm ingratus fieri. D. Ingratos multos inuenio. R. Vide ne quid in te culpe sit, multi enim dum benefici dici uolunt, iactatores sunt, atq; exprobratores: onerosum genus, quorum beneficia plus offensa præferunt quàm gratia, idq; nihil est aliud, quàm pretio odium parere. Mercimoniū insanum. D. Bene meritis, multos male memores, & ingratos patior. R. Tu ne hoc illis inuides; tuamq; cum illorum sorte commutatam cupis? noli obsecro cuiuscunq; si uitium, uirtus tuam ueniat in partem. D. Multos habeo ingratos. R. Quid expectas audire, benefacere ut finas, deq; alterius culpa tuum ipse damnum facias? quin tu potius contrarium fac, & qui multos habes, cura nunc etiam ut habeas plures, habebis autem si multis benefeceris. Multi enim semper ingrati, sed plures hodie, uereorq; ne confestim gratum esse portentum sit, ita indies retrò eunt omnia. Ea petentium improbitas, & ea debentium obliuio, atq; superbia est, neque ideo desistendum, neq; cæcorum amulatione eruendi oculi, quos potius facere debet aliena cæcitas chariores. D. Mihi multi sunt ingrati. R. An tu multis idem fueris recordare, una enim ingratitudo aliam punit, sicut in reliquis unum, sæpe peccatum alterius poena est. D. Multis ingratissimus profui. R. Multis indignis profuisse satius, quàm uni digno defuisse: proinde perge, ne maiorū odio bonos mores exuas, nec prodesse alijs cesses, quod ab alijs male sit cognitum. Cognoscent hi fortasse melius, si ne id quidē, nosse Deum, nosse te facis est. Non est uera uirtus cui conscientia præmium non sufficit. D. Profuisse multis infeliciter cessit. R. Caue, ne unius crimē obliu alteri, quodq; est grauius tibi experire alios cedere fortè foelicius. Quidam præterea diu ingrati, urgente animum pudore, tandem fuere gratissimi, magnocq; cum scœnore spes amissa redijt. Ad hæc sæpe quod requisitus debitor negauit, uerò non debitor obtulit: nullum bonum opus nunquam perijt, qui bene agit, ante alios se cogitet, una quidem uirtus multis prodest, sed prima, et maxima pars uirtutis in agentem redijt, itaq; ut mali omnes, & ingrati sint, non idcirco uir bonus beneficio cessabit. Namque in multos spargit, in se cumulat, sibi ipse beneficus uni saltem non ingrato. D. Profecti beneficia in ingratos. R. Atqui gratis dare nec avarus metuat, eò autem liberalitas maior, quò spes præmij minor est.

MAlis seruis obsideor. R. Nunc recte ais obsideor, olim tibi circumfultus uidebare, sed obsessus eras, non familiari solum exercitur, sed hostili. D. Indomitis seruis preamor. R. Tuæ acies contra te militant, insuaue negotium. D. Superbis seruis obsessus sum. R. Eosque qui te obsident pascere cogere, inamœna necessitas. D. Seruis obsideor pessimis, uoracibus, furibus, mendacibus, impudicis. R. Quid seruorum epithetis affluere est opus? seruos dic, omnia dixeris. D. Seruis obsidior quid consulis. R. Quid consulam, seu quid dicam, nisi Terentianum illud:

*Here, quæ res in se neque consilium, neque modum
Habet ullum, eam consilio regere non potes.*

Nota sunt tamen hac in re Senecæ consilia: Viuendum cum seruis familiariter, comiter, clementer, familiarem esse iubet. At quibus? nempe his quorum familiaritas contemptus est genitrix, additi: Non uerberum, sed uerborum castigatione utendum, erga surdos, scilicet, torpentes, domitiamque mansuetudinem duro pede calcantes: admittendos, præterea in seramonem, in consilium, in conuictum. Et quos quæso? utique procaces, stultos, ebrios, perfidos, insolentes, non neque sermonem teneant, neque consilium habeant, & conuictum fœdent, salutis uitæque domini, & patrimonii, & famæ iegnes, gulæ autem propriæ, atque libidinis uigilantissimi curatores. Verum ille ideo fortassis hoc consuluit, quia in seruo uerum opinatur, quod iam ante de amico dixerat. Fidelem si credideris facies, credo, non cogitas ex optimo genere hominum amicos esse solitos, seruos ex pessimo, equidem non si malè agnis lupum agnum credideris, agnus fiet. D. Obsideor à seruis, quid consilij affers? R. Nunquam aliunde quesieris quod in te est, non obsideberis, nisi dum uelis, neque uerò nunc obsiderent, nisi quod in urbibus malè pacatis accidit, una pars animi, quasi factio seditiosorum ciuium obsidentibus faueret. Vis hoc malo liberari, purga animi tui statum, seruos enim castigare, neque his Senecæ consilijs, neque alijs potes, te si uelis componere, nemo uetuit, pompas abige, pelle superbiam: ita enim, uel fugabis seruorum inimicam aciem, uel imminues. D. Multis seruis obsideor. R. Bene, si strepitus uel inanis querit iactantia, sin obsideor, aut iucunditas nil peius. Serui etsi boni sint, quod inter prodigia numerè, nunquàm tamen multi bene seruiunt: inter se enim dissident, murmurant, altercantur, alter ad alterius respiciens manus, ipse interim ociosus, complolisque suis sedens manibus, domini habitum induisse, suum decus existimat, & nil censet honestius quam nihil agere, cuncta pollicitus. De his namque nunc loquimur, qui falsa professione, uentris ignaui negotiū agentes, seruitio humili, non tantum uoluntariè, sed importunè sese offerunt in numerabilis turba, sed uilis, qui cum tot pateant artes abiectissima elegerunt, alieno uiuere, & id ipsum nulla alia re mereri, quam titulo famulatus: nempe illorum, quos non uoluntas propria, sed aliena uis, & sua fors, ad seruitium traxit, ut numerus rarior, ita crebrior uirtus, & notior fides. Nimirum aliud est seruire uelle, aliud cogi. Hi ergo fortunæ memores, ut eosdem se in omni statu præbeant, ne uirtutem cum libertate perdidierint, quod inuiti faciunt, aliquando foeliciter faciunt, cum id nequeant, quos uolentes somnus, uenter, gula, cui cupiditas mali duces in seruitium deduxere, in quo mirum non est, si ducibus suis student, atque id agunt quod secuti falsum simul, atque humilem titulum seruitutis assumpserunt: contra, hi qui tale nihil quod sequerentur habuere, naturam secuti ac fortunam, sapè quod liberi fuerant, serui ostendunt. Etsi fortasse de talibus intellexit, possum in offensis auribus Senecam audire. D. Multi domum serui occupant. R. Multæ igitur lites, multa bella, de re qualibet pugna erit, noua quotidie crimina proferantur, ac purgentur, & tu medius inter partes sed eas oportet, iudex factus ex domino, non potes litigium domo expellere, litigantes potes. D. Obsideor famulis, sine quibus uiuere nequeo, quid agam? R. Si eousque peruentum est, ut sine hostibus tuis esse non audeas, paucitate illorum, ac utilitate tibi consule, pelle formosos, pelle comptos, ac calidos, pelle uel facie sibi placentes, uel ingenio, uel genere, inter paucos, eosque hebetes, atque incultos tutius ages, non quia meliores, sed quia minus aursi, quos uelut hyeme serpentes coacta uis ueneni, atque uilis meritis torpor obstrinxerint, denique hæc summa est, ut in seruo sola quidem, aut certe prima fides æstimanda sit. Si quid hac in parte prætuleris, crede mihi, magno cum fœnore uitiorum, qualiscunque illa breuis tibi ueniet, uoluptas: quia sanè per-

*rara est fides, proximum remedij genus, ipsa, quam dixi paucitas, utilitasque, non plus habens boni, sed minus
audaciæ.*

DE SERVIS FUGITIVIS. DIAL. XXX. DOL.

Diceſſerunt ſerui. R. Quorum moleſta præſentia erat, gratus debet eſſe diſceſſus, nihil ferme diſplicet, cuius contrarium non delectet. D. Abierunt ſerui. R. O ſi redeant, uideās q̃ oculis, quod animo iam uidiffi, quot illos uitia circumſtet, quot nequitia, quot doli, quot mendaciorum artes, quot ſclerum ſpecies, quot furto- rum, quid ni horreas comitatum, limenq̃ redeuntibus obſtruas, meritoq̃ gaudeas, tuam do- mum malis exhaustam, leuatamq̃ ponderibus. D. Serui ſimul omnes abiēre. R. Si- mulq̃ cum illis curæ graues, moleſtaq̃ ſollicitudines, metusq̃ perpetui. Cogita quot im- plendi uentres, quot tegendi humeri, quot armandi, ſtringendiq̃ pedes uagi, quot acuti un- gues obſeruandi, duro te negotio liberatum dices. D. Fugerunt ſerui. R. Et cum his odia in dominum, & contemptus, & murmura, & querelæ, quin & execrationes, tacitaq̃ deuotiones immeriti capitis, quibus immerito ſeruitio caruiſſe, quis tam ambitioſus ut neſciat aſcribendum lucro. D. Diffugerunt ſerui. R. Quis unquam de fuga hoſtium quaëſtus eſt? Iulio Cæſari tribuitur ſuperbia, quod hoſtem quem intercipere cogitabat, fu- gentem mæſtus aſpexerit, at modeſtius uictoribus terga hoſtium uiditſe ſatis eſt, quin & i- dem ipſe alibi fugientibus parci iubet, ſolâ hoſtium contentus fuga, idem facito. Eſti tui ho- ſtes grauiore ſupplicio digni eſſent, fugiſſe ſufficiat, atq̃ illorum fugâ, tam metire uictoriam ablatamq̃ tibi neceſſitatem uindictæ ſetereſſoris intellige. D. Serui fugiēre. R. Spon- te igitur fecere quod cogendi erant, gratiam habeto, depellendi immanes belluas tibi dem- ptus eſt labor, hinc quaeris, fugiērent qui niſi fugiſſent, tu fugere debuiffes, fugierunt qui aut fugendi erant, aut fugandi. Nunc tu liber, nunc ſecurus, nunc domus tuæ dominus re- manſiſti. D. Fugerunt ſerui. R. Fugitiuos iudicandi ius eſt domino, tū te dominum diſſimula, ne uoc hoc iure utere, ſi boni eſſent non fugiſſent, malos amiſſiſſe non iactura, ſed quaëſtus eſt, uenenosa animalia tutius eſt uitare, quàm capere. D. Serui me ſolum relique- runt. R. Verè ſolum, uereq̃ inopem, ſi ne ſolus ſis ſeruili ægeas comitatu, ita nec amicos habes, nec teipſum, quid autem, ſerui ne igitur tui ſine te eſſe cupiunt; tu ſine illis eſſe non potes: Vide, ne hoc ipſo ſeruus tuis ipſe miſerior ſis, quod ſi forte nō ſeruos, cogitas, ſed præ- tium, non deſiderium inane, ſed turpis auaritia caſtiganda eſt, de quo ſatiùs eſt dictum, dum de amiſſa pecunia loqueremur.

DE VICINIS IMPORTVNIS. DIAL. XXXI. DOL.

Vicini importuni ſunt mihi. R. Vide ne tu illis importunior. R. Graues uici- nos perfero. R. Multum cunctis in rebus ualeat opinio, leues ſinge animo, le- ues erunt. D. Vicinos malos habeo. R. Multi ſuam culpam proximis impu- tant, acutiùs aliena cernuntur, diſcutiuntur exactiùs, ſeueriùs iudicantur, ſuarum rerum nemo non & mitis arbiter, & pius eſt iudex. D. Acres, amaroſq̃ patior uicinos. R. Ne fortassis in guſtu ſit uitium, non in re, ſaſtidioſis etiam dulcia amareſcunt. D. Vi- cinos duos ac ſuperbos quaeror. R. Multum ſibi quiſq̃ permittit nihil alteri, hinc in iudi- tio rerum multiplex obliquitas, & iuges offenſionum cauſe, & ſepe unde culpa eſt, inde pri- mum oritur querela, quid nunc ſcimus, an tu illis, qui tam duri tibi uidentur, durus & intra- ctabilis uideare? D. Aſperos patior uicinos. R. Duplex remedium. Patientia & fuga, primum probor, ferendi artificio omnis miteſcit aſperitas. D. Vicinos peſſimos terre non ualeo. R. Si nec ita proficis, quis te tenet, migra illic, non ut procaces, ita & ſequaces e- runt, quod ſerre non potes pondus excute, & quē pugnando hoſtem pati nequis, fugiendo euade, quid refert, quo te tramite in tutum eripias? Nullum iter ad triaquietatem animi di- ficile iudicandum eſt, quod ſi ſæpè idem feceris nec profeceris, ſcito culpam tuam eſſe, nec minùs forſitan alienam. Magna pars litium uulgarium duos fontes, & ſi fortè nocentiorē alterum, nullum habet innoxium, quam uis niempè politicum, ſociale animal dicatur homo, ſi uerum tamen inſpicitur nullum minus, uerumq̃ eſt illud Satyricum: Maiorem eſſe ſerpen- tum, ſerarumq̃ concordiam quàm hominum. Siquidem uerſi, apri, tygres ac leones, deniq̃ uipera, aſpides, crocodili & ad ſummam omne animal præter hominem, utcunq̃ in ſua ſpe- cie quieſcit, interdum autem nunquam, homo hominem premit, ſemper atque arterit, perpe- tuis bellis ac litibus inquietam uitam ſibi præſtat, ac proximo. Sic enim ſe res habet, ut ubi maior eſt locorum uicinitas, ibi uideas maiorem diſtantiã animorum. Rara ſine iurgiis, ac rancore uicina eſt, nemo ueſtrum, ſi fallor Arabum, aut Indorum regibus inuidet: lippus eſt liuor, longinqua non aſpicit. D. Vicinis obſideor inſeſtis. R. Si penitus ab hac peſte uis abſolui, in ſolitudine te reconde.

Inimicitias habeo. R. Fac ut iustitiæ sis amicus, nullum certius presidium, uera uirtus fortunæ minus calcat, ac despiciat. D. Inimicitia mihi sunt. R. Et cautiior eris, & notior, multos inimicitie illustrarunt, qui obscuri mansissent si hostibus caruissent. D. Hostes undique mihi sunt. R. Obstabunt ne inuisibiles animorum hostes, subeant uoluptates, non tam hostes tibi fors obtulit, quam custodes, malo malum maius arcebitur. D. Hinc illinc hostibus premor. R. Illi quoque suis premuntur affectibus, estque apud illos ultor tuus, isque non unus, pro te partes faciunt ira, metus, odium, inquietudo, nec dum peracti poenam criminis exigunt, sic interdum ultio præit offensam, & fortasse non secuturam, armabuntur, laborabunt, sudabunt, aestuabunt, anhelabunt, trepidabunt, & fortassis horum nihil ad te: multi sæpe grauibz odijs sibi non alijs nocuere. D. Est mihi pugna cum hostibus. R. Et illis secum, & tutius aliquando cum hostibus, quam cum uitis pugnatur, quisquis alium odit, primum animæ suæ uulnus infligit, proximum nonnunquam suo corpori, nimia nempe cupiditas ferendi, nocendi, multos incautos, nudatosque dedit hostibus: sic semper prima pars malorum in suum auctorem uertitur, interdumque nouissima, cum sæpe interitum sit illæsus, in quem perniciēs parabatur. D. Undique mihi bella consurgunt. R. Nunquam clarior, sanctiorque fuit P. R. quam dum multis, ac grauibz bellis occupabatur, pax initium mali fuit, secum namque subijt libido, blanda hostis ac pestilens. D. Graues inimicitia mihi sunt. R. Magnæ inimicitia plerumque magnarum amicitiarum fuere principium. D. Habeo inimicos. R. Habe & fidem simul & clementiam, de reliquo quicquid euenierit, cura saltem ut humanitate sis ac uirtute superior. Sunt & sua iura cum hostibus, cum quibus ita rem gere, ut amicos fieri posse non dubites. Atque hoc sanius consilium scito, quam Biantis, qui sic amicos diligi iubet, ut inimicos fieri posse memineris. Quod dictum, quamuis ab alijs laudatum, nec mihi certè, nec Tullio probatur, est enim uerum amicitia uenenum, in odio ergo cogitandus amor, non odium in amore, longeq; Aristoteli cum illud in rhetoricis Bianteo consilio præferendum: Non oportet, ut aiunt, amare tantum oditurum, sed magis odire tantum amaturum. Quod profecto scribens Aristoteles Biantem ipsum, callidamque eius, & maliuolam sententiam notabat. D. Inimicitias habeo. R. Sed inuitus habeo, & armato semper in pectore cor amicum pacis habitet, atque ita bellum exerceas ut coactus uideare, non forte odio succumbat humanitas, neu tam uindictæ studeas quam gloriæ aut salutis. Scis ut Romanis inuisior est Hannibal quam Pyrrhus, cum uterque hostis, & prior Pyrrhus Italiam inuaserit, at non dolendi. Omnibus euitandum modis, aut in actu quolibet uera uirtus emineat, sic ut nihil bello quæri aliud, quam pax honesta uideatur.

Optata facultas eripitur ultionis. R. Cui peccatum eripitur, nihil eripitur, multumque tribuitur, quædam habentibus eripi lucrum est, ea ne habeatur obstat lucrum maius. D. Facultatem ultionis perdidit. R. Felix iactura, quod noceat amisisse. D. At optata & sperata ultione prohibeor. R. Primum erat nolle male agere, proximum prohiberi. D. Necessè est occasionem ultionis omittere. R. Si pulcherrimū uindictæ genus est nolle ulcisci, pulcherrima est necessitas non fini, ultio uirtutē amplecti optimum, proximum est compelli. D. Ereptam mihi uindictam doleo. R. Veniet tempus citò forte, quo gaudeas, neque alter accidisse ullo uelis modo, quidam ad te coacti ueniunt, uelle incipiunt, & amare, & de necessitate consensus oritur, dumque uoluntas fieri incipit, desinit esse necessitas. D. Videbar ulcisci posse, nec potui. R. Non possum malum agere, potentia magna est, nempe quæ omnipotentis est propria. D. Vindicta mihi præsens excidit. R. Colubrū tibi ē manibz excidisse credito, uide ne iterū surrepat. Nil homini tam contrariū quam inhumanitas, per hanc enim homo esse definit, idque sic esse, ipsum nomē indicio est: nullus morbus tam contrarius, nec mors quidē, illa secundū naturā accidit, hæc autē contrā. Scire in hominē inhumanū est, quauis meritū, nō oportet exulcerati animi motū sequi, & priuati memoriam doloris naturæ cōmunis obliuisci. D. Me ulcisci ueritū in perpetuū dolebo. R. Foran in perpetuū gaudebis, quotiens putas post inimicitias depositas, & in gratiā reditum corruisse, aliquos amicorū in amplexibus cogitantes, hūc ego perditum uolui, & interdum à successu impio parum absuit: o fors optima, in quam piam partē consilium crudele uertisti. D. Iustam iram exequi non sinor. R. Iustam iram uix inuenias, cum sit scriptum: Ira uiri, iustitiam Dei non operatur, & rursus ab altero:

Ira furor brevis est.

Optimum igitur non irasci, proximum non ulcisci, sed frenare iram ne animum rapiat, quod non decet, tertium est ulcisci non posse, etiam si uelis. D. Pulchra mihi præcipitur uindicta. R. Pulchrior uenia relinquitur, & pulcherrima omnium oblitio: hæc inter omnes principes Iulium Cæsarem illustrauit, innumera & ingentes uiri huius uictoriæ, gloriosissimi sunt triumphi, incomparabilis rei militaris excellentia, altissimum ingenium, præclara eloquentia, nobilitas generis, forma corporis, & inuicti animi magnitudo, cum cuncta collegere, nil in eo clarius clementia, & offensarum obliuione reperies, quæ quanquam sibi materiam mortis attulerit, ut iure Pacuianum illud in funere caneret:

Mens seruasse, ut essent, qui me perderent

Ex quo tamen necessarium moriendum erat, potest quodammodo tali ex causa optabilis mors uideri.

DE ODIO POPULARI. DIAL. XXXIII. DOL.

Populus me odit. R. Habes quem prædixeram popularis finem gratiæ, pro dilectione odium. D. Populus gratis odit me. R. Miraris quod sine causa odit, quod sine discretionem dilexerat, consequens hoc illius, unde modestia exulat, ibi regnare impetum est necesse. D. Odit me populus. R. Hæc bellua iniuriæ prompta est, segnis officio, uulgi amor leuis, odium graue. D. Populus mihi succensit. R. Ab amante plausus, ab irato populo pernitens, impar periculum, ac spes. D. Populo odiosus sum. R. Nihil impetuosius stultorum turbis, ubi insaniam singulorum publicus furor, & furorem publicum singulorum rabies impellit, alterque alterum trudit, nihilque periculosius, quam incidere in illorum manus, quibus pro iustitia sit uoluntas, pro maturitate præcipitatio. D. Odit me populus. R. Non amasset utinam, ne nouisset quidem. Amor malorum odio finitur, utrunque anceps, sola ignorantia pura est. D. Populo sum inuisus. R. Populus odiosus leniendus, aut linquendus.

DE INUIDIA PASSIUE. DIAL. XXXV. DOL.

Inuidetur mihi à multis. R. Præstat inuidiosum esse quam miserabilem. D. Inuidia exerceor æmulatorum. R. Et quis unquam uirtutis amicus exercitio hoc caruit? percurrere animo omnes terras, omnia secula, cunctas historias euoluere, uix insignem uirum hac immunem peste reperies, nolo nunc narrationem ingredi, quæ nos longè nimis à proposito distrahat, sed si aliquid meministi omnium, quæ legisti, non possunt ignota tibi esse, quam plurimè quorum comitatu non tantum consoletis, sed etiam glorieris. D. Inuidetur mihi. R. Linque honores, & officia publica, desine incessu elato, & superbo comitatu per ora ciuium uolitare, sequestra te ipsum, quantum potes; ab oculis malorum inuidorum, nec uultu, nec uerbo, nec habitu, digito te notandum præbeas: Vulgus & liuor in plateis habitant, sicut & mala temè omnia, quidam hostes nullo melius modo, quam fugauincuntur ac latebris. D. Et profugum, & latentem liuor insequitur. R. Tolle mali materiam, malum omne sustineris, nimis opibus modum pone, quicquid eximia specie inflammare animos potest, uel abijce, uel absconde. Si quid est quo carere nolis, aut nequeas, modeste utere, inuidiam quam insolentia exasperat, humilitas lenit. Sunt qui illam extinguant efficaciam quidem, sed morbo ipso peiora remedia, miseria, scilicet, & infamis uita. De quorum altero dictum est, miseriam solam inuidia carere: de altero Socraticum illud, interroganti enim Alcibiadi, quibus modis inuidiam declinaret? respondit Socrates. Et uide, inquit, ut Therxites, cuius uitam si nescires, in Homericæ leges Iliade, Ironicum, planeque Socraticum responsum: non est enim consilium, ut inuidiam uites, uitare uirtutem, satiusque est Achillem esse, cum inuidia, quam Therxitem sine: quamuis illud constet, magnos interdum uiros, ut securi uiuerent, & uirtutem ad tempus, & ingenium occultasse. D. Inuidetur mihi multi. R. Inuidiam nisi uel ignauia, uel miseria uix euades, quam si sic euaseris, in contemptum incidēs, utroque caruisse difficillimum. D. Inuidia multorum præmor. R. Est ut perhibent candide aliud iter inuidiæ, per excellentem gloriam, sed perraro uestigio signatum, ita ut plures hoc calle gradiuntur, in id quod fugiunt relabuntur.

Sed contemnor. R. Multum quidem est, non inficior quod doleas, feras tamen, alioquin est, quod rideatur. Nil enim ridiculosius, sed nil crebrius, quam contemni sapientem ab infamibus. R. Spenor. R. Circa hoc uerbum unum, quatuor bona esse dixere aliqui: Spemere mundum, spernere nullum, spernere sese, se sperni, hoc tibi ultimum opus est. D. Spenor à multis. R. Si à maioribus fer, si à paribus patere, illi suo iure utuntur, ferè namq; contemptui sunt minora maioribus. Hi se contemptui offerunt, & maiores fieri, quando aliter non possunt, hac tentant uia. Sine minoribus, sine illos insanire, neq; magnificas contemptum, qui illis infamiae sit, tibi gloriæ. Spreuit Achillem Therlites, de quibus modo diximus, Homerum Zoilus, Augustum Antonius, Virgilium Euāgelus, Ciceronem Caluus, & quod ex Euangelio didicimus, quodq; est maximum, Herodes pessimus, miserrimusq; hominum CHRISTVM spreuit. Quid uel contemptis hoc nocuit, uel contemptoribus profuit? D. Spenor & irrideor. R. Irisium nescio quid, & histronicum etiam esse animis solet, eoq; magis quò minoribus, quod minus est opus alter alteri ridet. D. Spenor ab alijs. R. Recordare, an tu alios aut spernas, aut spreueris: hic est mos humanus, spernere & sperni, mutuò uos uicissim odio, mutuòq; præmitis contemptu, & uultis alijs esse uenerabiles, neminem uenerantes. Placere uultis Deo, cuius operum nullum uobis placet, eo, quo placere debet modo, in quo præclare quidē noster Cicero, si præclarum aliquid sub Deorum nomine dici posset. Minime, inquit, conuenit cum ipsi inter nos uiles, neglectiq; simus, postulare ut dijs immortalibus charissimi, & ab his diligamur. Illud ergo præclarius Malachiae prophetae: Nunquid non pater unus omnium nostrum? nunquid non unus Deus creauit nos? quare ergo despiciat unusquisque uestrum fratrem suum? D. Spem grauius fero. R. Etsi nemo sperni uelit, multi cupiant timeri, multò tamen est sperni securius quam metui. Itaq; quod ait Arneus in epistola quadam: non minus contemni, quàm suspici nocet. Non admitto, illud ab eodem alibi dici rectius aestimo: Periculosius timeri esse quàm despici. Proinde cum ueteri sapientum edicto, tria hæc uitanda didiceris: de quibus totidem continuis tractatibus egimus. & sint mala omnia, haud dubie tamen malum minus, hoc ultimum quamuis ignobilis, nec deest suum, cuique remedium. Odium obsequio lenitur, liuor modestia, contemptus amicitijs illustrium, & honestis artibus ac uirtute. Nemo primum Bruto contemptior Romæ fuit, nemo minus postea. Age & tu bonum, magnūmq; aliquid, quo contemni nequeas.

SEro promissa complentur. R. Quid singulariter de hoc quereris, quod omnibus est commune? Nulla quidem res magis munus inquinat, quam dura frons & lenta dilatio: sed hic est mos, citò uultis accipere, tardè autem dare, ad illud alacres, ad hoc moesti, ad illud præcipientes, ad hoc segnes. Ingratitudinis duplex radix, duplex materia querelarū, dum & illos mora, & celeritas hos cōstringat. D. Multa mihi promissa sunt, nihil impletur. R. Magnis promissoribus minimum fidei esse debet, nota uanitas, notæ blanditiæ, nota hominū mendacia: multa tibi unus aliquis promissit, sufficit promississe, quare alium qui promissum impleat, non potest unus omnia facere, fecit hoc promissor, ut eum interim diligeres. D. Quod mihi promittitur non fit. R. Duarum cupiditatum, potentior est, quæ tenet, quàm quæ poscit. D. O' quot ille pollicitis abundabat? R. Aut irridebat, aut ad tempus diligi uolebat, ut dictū est, & forte dum tibi multa promitteret, unum aliquid à te poscebat, quod uel magni pretio mendacien bene partum aestimaret. Sape autem qui diuites sunt uerborū, esse inopes rerum nosse debueras. D. O' quàm multa mihi promissa sunt? R. Si mihi credideris, multa promittentibus nihil credas.

Repulsam passus indignor. R. Vis ne igitur quæcumq; poposceris adipisci: ita ut negari tibi nihil possit, uide ne intollerandæ superbiae sit hoc uelle. Meminisse Magni Pompeij decuerat, quo nescio an quis maior unquam fuit, de quo tamen scriptum est:

Quæq; dari uoluit, sibi posse negari.

Quàm multa Cæsaribus supra humanam magnitudinem summo etiam imperio gloriosis, negata cognouimus, & tu grauius unam, aut alteram fers repulsam? Denique quàm multa quotidie Deus poscit ab homine nullius rei indigens, nec impetrat. D. Non possum æquo

æquo animo repulsam pati. R. Cur petendi arrogas licentiam, & negandi alijs carpis libertatem? quid quod sæpe indigna petitio, dignam repulsæ præbuit materiâ: quid quod sepetiam petenti repulsâ utilis fuit, cui q̃ petierat impetrare damnosum erat. D. In iustam patior repulsam. R. Si iniusta est repulsâ, iusta ergo peccato gaude cuiuscunq; potius culpam esse, quam tuam. D. Vnde nō merui repulsam tuli. R. Multi se magna meritis putant, unde penitus nil merentur, hinc repulsæ dolor, hinc querelæ istæ, quibus orbis terræ & omnis uita hominum plena est. D. Pudendâ patior repulsam. R. Pudendū nihil præter culpam, quem pudorem tibi inferre potuit, quod tui non erat arbitrij. D. Repulsam patior unde non credidi. R. Credulitas incerta est, certa autem res: non posse quod petitur negare, non est liberi, sed serui: nō posse repulsam pati, non est ciuis, sed tyranni. D. Optatæ speratæq; rei passus sum repulsam. R. Si quicquid sperant, cupiuntq; homines assequerentur, dij essent omnes, tu uerō ut in indignationes multas, ac dolorem fugias repulsarū, disce optare possibilia & honesta, nō assequi uelle quicquid incōsultus, & inexplēbilis appetitus optauerit, quicquid spes uana suggererit. D. Non tātū repulsus ego, sed indigne mihi antepositus fuit. R. Et quotiens indigni dignissimis præferuntur, & quotiens indignos indignissimi iudicant, alienarum feuerior, suarum quisque fauorabilis rerum iudex. Multū se indignos dicunt, pauci credunt. D. Paruæ rei patior repulsam. R. Multis parua negata magna ultro oblata uidimus, si repulsis compenserentur munera, fortunæ lances æquabuntur, sed uos illas indignatione augetis, hæc obliuione, atque dissimulatione minuitis. D. Dignus eram, ut arbitror, non repelli. R. Ut sit ita, an tu omnia pro dignitate hominum dari existimas ac negari? utinam ita esset, ut & plures bonos spes præmij, & pauciores malos faceret metus poenæ: sed non ita est. Amor, odium, spes, cupiditas, affectus inconditioni, cuncta permiscuere. In te uno fortunæ stylum publicum uis mutari, & non te potius ad cōmunem cursum humani moris inflecti. D. Quanto indignior mihi antepōnitur competitor. R. Et Lucius Flaminius mox ob indignum facinus iudicandus, & ordine Senatorio amouendus, Scipioni Nasica prælatus fuit, uiro omnium optimo, Senatus & populi sententijs iudicato. Et Vatinius Catoni, illaudatus laudatissimo, non solum populi anctorum, simulq; hostium iudicio, sed toto etiam Ciceroniano uolumine, quid hic dicis? ut sint grauiora, non sunt noua quæ pateris. D. Multum sperabam, modicum nō mereor. R. Ut multum quoque merearis, dixi iam, non omnia pro meritis dari. Quid quod semel negatū, eidem idipsum mox concessum uidimus? quod in ipso, de quo loquor Scipione accidit, repulsarum duritiem sæpe pertinax uirtus infregit: testes sunt Aemilius Paulus, Metellus Macedonicus, Lucius Mumius, qui Consulatus repulsam passi omnes, iidem speciosissimis consulatibus, ac triumphis postmodum honestati, suis ciuibus quibus contempti fuerant, spectaculo fuisse, nunquam ad id peruenturi, si repulsas populi lamentis potius acerbare, quam uirtutibus superare uoluissent. Lucius Sylla, quamuis in finem ciuilibus discordijs irritatus, famam suam nota crudelitatis infecerit, nobilitate tamen & gloria insignis ciuis, nō Consulatus, sed Præturæ, tanto minoris rei repulsam cum tulisset, summam Reipub. post adeptus, & præturas, & Consulatus, & imperia, non tantum consequi potuit, sed donare. Non debet repulsâ spem auferre, sed asserre sollicitudinem ac uirtutem acutere, quæ nil tam asperum quod non leniat, idq; etiam si quando non fecerit, non tamen ideo deferenda est, ne propter se ipsam, suumq; proprium finem culta uideatur. Deniq; hi repulsas suas forti animo tulere. At Publius Rutilius repulsâ fratris audita, quam erat passus in petitione Consulatus, statim morte obiit repentina. Elige utrum sequi malis.

DE INIVSTO DOMINO. DIAL. XXXIX. DOL.

In iustum dominum patitur Respub. R. Sed fortassis id merita, & id sceleri scelus est debitum, non solum apud inferos, sed ubique fieri iudices, ubique iustitia suum opus exercet, & si sæpius cunctetur interdum properat: uerumq; re ipsa fit quod scribitur, utiq; est Deus iudicans eos in terra. Dæmones ex hominibus fieri, quidam opinati sunt, perpetua criminum licentia, peccandiq; libidine, quod ut forte tollerabiliter dictum sit, malorum uoluntatum similitudo effecit, qua homo malus, atq; in malis obstinatus penè dæmonem æquat. Cui sententiæ, si recipitur, illud fortasse non dissonum fuerit, ut permisso diuinæ iustitiæ dæmonem dæmon premat: qua in re illud duntaxat, ut uideretur, est miserum, quod nonnunquam sceleratorum supplicijs miscantur innoxij, & nimis uerum, crebrumq; comprehenditur illud Flacci:

Sæpe dies pariter neglectus incesto,
Addidit integrum:

Quod

Quod ipsum non sine certa (licet uobis occulta) iustitia Dei fieri, indubitata fide creditur. D. Crudelem dominum perpetimur. R. Crudelitas mala quidem, & naturæ hominum aduersa, sed utile uitij, & lasciuianti populo, frenum, paupor, undecunque oriens. Amare in scijs expedit timere, quicquid id quidem sit: nemo tam trux dominus, ut non truculentior sit uoluptas, prosperitatis comes ac filia: male agentibus nihil peius, quam securitas ac libertas: qui nihil metuit, proximus est ruina. D. Iniquum dominum infausta plebs patitur. R. Nullus, mihi crede, misera in plebe miserior quam Tyrannus: quod si dubitas Dionysium contemplare, ille uir improbus, nec indoctus, de seipso, suaq; Tyrannide quid sentiret, aptissime pendens supra amici uerticem gladij cuspidem, declarauit. Nota est historia. Timet plebs Tyrannum, & Tyranni latet. Non minus tamen affligit purpureo uelamine tectum uulnus, neque minus aureæ grauant compedes, quam ferreæ, est & sua, ut in sordibus, utq; in fumo, sic laetitij ac splendore miseria. Aurea quidem tyranni uestis extirpata, obuertit illam, ardentibus intus aculeis plena est, ita ut uides non penitus, aut impune scuiunt tyranni, aut inulta plebs præmitur. D. Inclementissimus nobis est dominus. R. Non tot pascim essent domini, nec tam late furerent, nisi populi insanirent, & cuique ciuium, pro se charior foret res priuata quam publica, uoluptas quam gloria, pecunia quam libertas, uita quam uirtus. D. Vnum dominum serua fert patria. R. At non unum, sed triginta simul, illa legum nobilis mater, Græciæq; lumen alterum Athenæ. D. Patria dominum unum fert. R. Multos autem Roma, quis Caligulas nesciat, ac Neronem, & Domitianos, ac Commodos, & Heliogabalos, & Bassianos, & Gallienos, ac ne singula imperij probra exequar, Maximinos & pietatis hostes Iulianos ac Decios? Sardanapalum Assyria pertulit, Cyrum Persis, Alexandrum Græcia, atque Asia. Reges dictos: uerè autem tyrannos acerrimos, & immites tulit, & Dionysios Sicilia, Phalaridem, Agathoclem: Licedæmon Cleomenem, Nabidemq; quem Argi quoque perpersi, femineamq; uxoris auaritiâ, quæ uiro ipso rapacior in sexu suo tyrannidem miris modis exercuit: sed quo feror? quis aut ueteres, aut nouos numeret tyrannos? qui tam multi hodie, tamq; altè, hinc suis opibus ac potentia populorum, illinc moribus atque dementia radicati sunt, ut nec numerari iam ualeant, nec conuelli, neq; minus apud uos quam apud Aegyptios, aut Medos libertate pessundata ac sepulta, uersa seruitus in naturam sit, sic ut pars maior populorum Tyrannum si non habeat, quesitura precario, seu pretio emptura uideatur, usque adeo patres uestros esse quod nati erant puduit: uos enim penè omnes in seruitio nati atque educati, ut doloris antiquum, sic nouam querelæ materiam non habetis. D. Potentis domini graui premimur iugo. R. Aristophanis Poætæ utilis fabella, quæ monet non nutriendum in urbibus leonem, tamen si nutritus fuerit, obsequendum illi esse. Nec Tyrannidis naturale malum impatientia cumulandum, quanq; ipse feceris potentiam detractandum, raro equidem tyrannis absque culpa ciuium surrexit in populo. Vetus est autem uerbum. Ede quod in tristi. D. Dominum importunum patimur. R. Si omnis potestas à Deo est, seu ad bonorum exercitium, seu ad malorum poenam, par est, ut diuino imperio te subiectum sentias, non humano. Cuius si minister immitior uidetur, patientia fortassis efficiet ut mitescat. Vix est enim ullum iam ferox ingenium, ut non obedientia, & obsequio leniatur, uel ferendum deniq; uel ponendum est omne quod premit, nempe nihil est tertium præter impatientiam, quæ ut dixi, molesta non minuit, sed aceruat. D. Malus nobis est dominus. R. Omnes uos unum habetis notum hostem, unus ille multos habet incognitos, periculosior status. D. Dominus nobis est pessimus. R. Sed non erit diu si bene Philosophis uisum est, uolentum nihil esse diuturnum: & sanè si uel unum patria ciuem bonum habeat, malum dominum diutius non habebit.

DE INDOCTO PRÆCEPTORE. DIAL. XL. DOL.

Est mihi præceptor indoctus. R. Etsi doctum facere nō possit indoctus, uenimq; sit commune illud signum, scientis est posse docere, sub indocto tamen præceptore, doctus aliquis fieri potest, uel per seipsum, uel quod est uerius, influentia coelesti atq; inspiratione: & ut Ciceronis utar uerbo, aliquo afflatu diuino, line quo nec doctum certe, nec bonū uirum fieri posse credendum est. Hoc enim nō solum uera religio sentit, sed gentilis quoq; Philosophiæ consentit auctoritas. D. Indoctum præceptorē nolens audio. R. At coe'stem præceptorē audi libens, qui fecit aures tibi, non has tantum, quas uidemus, sed inuisibiles alias intus in anima, illum audi, qui docet hominem scientiam: sicut scriptum est, quo insuper tacente, frustra præceptor, quicumq; mortalis, quāuis doctissimus labo-

laboraret. D. Præceptorem indoctum agere fero. R. Vel ab illo fugiens alii quare, uel ad te ipsum redi, & memento Epicurum sæpè à Cicerone licet irrisum, uisum tamen Senecæ magnum uirum, non indoctum modò præceptorem habuisse, sed nullum, ut gloriabundus idem ipse commemorat. Augustinum uerò quod de seipso testatur, cui non omnia credere nescis est, & Aristotelicas categorias, quæ inter difficillima numerantur, & artes liberales, quas singulas à præceptoribus didicisse magnè ducitur: Nullo hominum tradente, ut idem ait, omnes intellexisse: nouissimumq; Bernardum, uirum doctrina & sanctitate clarissimum omnes suas literas, quarum inter cunctos sui temporis abundantissimus fuit, in syluis & in agris didicisse, non hominum magisterio, sed meditando, & orando, nec ullos unquã alios, ut de se etiam ipse ait, præceptores habuisse, quã quercus & fagos. Hæc si facta sunt, cur non iterum fieri possunt, quod nisi sic esset, quid fecissent primi hominū, quibus nec præceptor ullus erat, nec reperti aliqui? mirando igitur, cogitando, assurgendo, & ingenium acuendo, ea ipsa, quæ uos cum omnibus præceptoribus uestris uix intelligitis inuenire. Aude & tu aliquid, teq; magnis inferere ne diffidas, si mortalis defuerit, æternus aderit præceptor, à quo sunt omnes, & omnia ille fecit, & ingenia, & scientias, & magistros.

DE DISCIPULO INDOCTILI AC SUPERBO. DIAL. XLII. DOL.

Discipulum habeo indoctile. R. Perdis operam, littus aras, semina proijcis, natura non uincitur. D. Discipulum indocilem fors dedit. R. Terræ aridæ colonus, solue boues, quid te torques? illi parce, & tibi, cum tot sint labores necessarii, & inuitabiles, superuacuos quæres stultitia est. D. Discipulum habeo literarum indoctilem. R. Si docilis est uirtutum, illic insta, melioribus illum artibus ornaueris: quod si neutrum capit, uacuum sine, neue quid in pertusum uas effuderis, quod neque ibi subsistat, teq; iugi tædio exauriat. Sic habeto enim: omnes qui sunt, quiq; erunt, aut fuerint uirtutibus, aut doctrinis clari, non posse unum ingenium accendere, nisi aliqua intus in animo scintilla sint, quæ præceptoris spiritu excitatæ & adiutæ, generosum disciplinæ fomitem arripiant, alioquin algidum in cinerem, ne quicquam flabis. D. Intractabilem discipulum ac superbum habeo. R. Superbia hostis ingenij est, dumq; subesse designatur, & discere negligit discipulus insolens, agere manum ferulæ subijciet, doctrinæ animum reprehensionibus aurem, collum iugo. D. Habeo prosperitate tumidum discipulum. R. Sicut tumor oculorum uisus, ita tumor animi ingenio nocet, ut disciplinis aditus fiat, comprimenda est omnis elatio. Scis ut Alexander Macedo, cum aliquando Mathematicis animū applicasset, & Geometrica sibi quædam obscuriuscula traderentur, difficultatibus offensus præceptori imperat, ut id ipsum clariùs tradat, & quid ille respondeat. Hæc, inquit, æque omnibus difficilia sunt, ut scilicet omnem illi spem regij fastus excuteret: sic est enim herclè, nullæ sunt fortunæ partes in ingenij rebus, quisquis doctus, ac sapiens fieri uult, obliuiscatur interim se potentem. D. Discipulum rudem elatumq; habeo. R. Contra uentum aduerso flumine nauigas, contrahe carbasa, terram pete. D. Contumacem habeo discipulum, proteruumq;. R. Non arenam tantum fodis, sed serpentem nutris, aconitum excolis, hostem doces. D. Duræ discipulum ceruicis instruo. R. Surdo canis, sed sic est, hos clamor, hos silentium delectat: potentissima semper in rebus omnibus consuetudo est, uide ut piscator tacitus, clamorosus uenator, at clamosior aliquanto scholæ arbiter quàm syluæ. D. Duricordem discipulum nactus sum. R. Sæpè facilius ursi caput mollias quàm hominis, quid uis autem? Est in fabulis lupū, ac uulpeculam literas didicisse, nam elephantis studiosi non anilis fabula est, sed naturalis historia: Et hic tuus forsitan studio naturam leniet, apud me autem, una ferè pastoris, ac præceptoris uita est, mirum nisi uterq; tandem à conuictu mores traxerit. Ille beluas regit, hic pueros.

DE NOUERCA. DIAL. XLII. DOL.

Nouercam habeo. R. Ergo & patrem, sic sunt fermè res humanæ, ut tristitia lætis, & amara dulcibus temperentur, atq; utinam ex æquo impermixtum hic dulce nō habitat. D. Iniusta mihi est nouerca. R. Nō ineptè Virgiliano epitheto uteris, quantò aut illa iniustior tibi, tantò in illa, ut sis iustior enitere. D. Nouerca mihi superbissima est. R. Et fœminæ propriū superbia, & nouercæ est, si gemine cau se unū pariunt effectū, non est quod stupeas, est quod feras, teq; & priuignum simul, & filiū bonū probes. D. Superbissima est nouerca. R. Nulla re melius quàm humilitate uincitur superbia. D. Nouercam ferre nequeo. R. At fer patrem, si hunc ualde diligis, facile illam fers. D. Nouerca impia atque importuna est mihi. R. Esto illi pius ac patiens, pietatem

pietatem patri debes, patientiam foeminae, reuerentiam nouercae. D. Insolens est nouerca. R. Noli pati ut potentior sit illius insolentia, quam pietas tua: nihil durum, nihil arduum est pietati, haec ad Deum homines erigit, Deumque ad homines inclinat, quotiens nouerca saeuierit, non tu illam, sed patrem cogita. D. Inuitiosa est nouerca. R. Muliebres inuitiae contemptu melius, quam ultione plectuntur. D. Grauem patior nouercam. R. Bene ais patior, succumbere enim, & mulierculam pati non posse, non est uiri. D. Odit me nouerca. R. Ipsam ama, nam & inimicos diligere, Diuinum est praeceptum, & amare ut ameris, Philosophicum est consilium. D. Nouerca me odit. R. Si patrem tuum amat, satis est tibi, odisse patris amatricem filio non licet, sin & illum odit, quem non oderit, nam & si alterum plus quam uirum amat, tu ille ne fueris. D. Nimis odit nouerca. R. Minus malum forsitan nouercae odium, quam nimius amor, Phaedriam nosti, & Hippolytum, certe odium quod ulcisci nefas leniendum, aut fugiendum, aut ferendum est, nihil est quarum querelae saepe odium exaggerant.

DE DVRTIE PATERNA. DIAL. XLIII. DOL.

DVrum patior parentem. R. Durities patris saepe filio salubris, semper damnofo mollicies, non linguae tantum, sed nec uirgae parcendum docti consulunt. His duobus animorum iuuenilium constat in primis cura, quae si frustra sint, grauioribus morbis, grauiora remedia adhibentur, abdicatio & carcer, quin & more ueteri Romano, ad extremum supplicia & mors, quod non Consules modo & duces, quibus imperium in omnes publici consilij praestaret auctoritas, sed priuatos illos praefatos patres, quibus sola patria potestas ius in filios daret, saepe acerrime obseruasse legimus, in quibus maxima Caisij ac Fuluij nobilitata seueritas. Itum, nimis blandum patrem, dic durum. D. Patrem patior durum. R. Quale putas ille te passus uel puerum, qualemue deinceps adulesce nre? difficile est id quidem persuadere his sibi ualde placentibus, sed crede mihi, nihil durius, quam aetatis illius inconditos mores pati. D. Patior durum patrem. R. Quid si durus es filius? dura duris efficacius leniuntur, & saepe medici mollioris deformior est ciatrix. D. Patrem durum habeo. R. Si pater uerus est diligit, & saepe medici mollioris deformior est ciatrix. D. Durissimus pater est mihi. R. Quae tibi durissima, illi forsan utilia uidentur, cui & certius iudicium, & incorruptior est effectus. Adolescentia non nisi quae sub oculis sunt metitur, aetas maturior, multa circumspicit. D. Pater est mihi durissimus. R. Vide ne tu illi durior, ut dum ille dedecori tuo obstat, tu illius uitam perditis moribus inquietes. D. Perdurus pater est mihi. R. Qui salutem filij negligit, ille demum durus est pater, & si fronte mitissimus, at qui filium ad rectum iter trahit ope, consilioque adiuuans, & saepe uerborum, saepe rerum stimulis impellens, saepe uel tardum increpitan, uel inuitum cogens, quamuis seuerior sit aspectu, durus & si minimè. Fructuosior filio seueritas, patris solet esse, quam comitas. D. Durus est pater. R. Supercilium paternum, zelus, dolor, metus, aetas excusant. D. Durum patrem aegre fero. R. Quid si quod multis sic affectis iure accidit, ferre duritiam cogaris alterius, quid si ipse contumacis filij pater esse incipias? tunc intelliges quam suaue patris iugum, & quam iustum sit imperium, nunc non nisi unum intelligis, quod delectat, inque hoc uno, iudicium tuum habes, non delectatione animi, sed titillatione sensuum circumuentum. D. Durus mihi pater est. R. Ut sit durus, illum tibi, non te sibi iudicem dat natura, quam secuta lex ciuilis, castigatores parentum filios erubescit: Pudeat te audere, quod ulli filio licere legem pudit, sine de te iudicet, qui te genuit, aluitque, tu de illo iudicium linque alijs, patremque si uerae laudis non est capax, decore saltem silentio. D. Duris pater est moribus. R. Non arguendi mores patrum, sed ferendi sunt, nihil turpius in Alexandro sonat, quam quod non dicam patrem conuictis attentasse, sed paternis laudibus inuidisse uisus est. De patre uel gloriose loquendum, uel tacendum. D. Habeo durum patrem. R. Habes ubi amorem, ubi pudorem, ubi patientiam, ubi obedientiam tuam probes, nullum in terris imperium iustius quam patris, nulla honestior seruitus quam filij: nil tam suum cuique est, quam filius patri, nil cuique indignius eripitur. Sed uos praecipiti ac intempestiuo desiderio subesse nati contemnitis, praesse concupiscitis, sic & patribus uos aufertis, & patrum ante uobis imperiū usurpatis. Duplex indignitas, ita fit ut insolentia iuuenilis undique rerum turbet officia. Hinc forte prohibiti de patrum asperitate quaerimini, uestro digni iudicio, quibus omnia liceat, ob id unum, quod nati estis, & placere uobis ad speculum didicistis, tum demum cum praesse coeperit sensuri, quam id uobis turpiter ante tempus optatum esset. D. Rigidus pater est mihi. R. Quid si pius est rigor, pater filio rigidam pietatem, patri filius obsequium reuerens, obedientiamque

dientiamq; humilem debet: de Manlio Torquato in historijs, & apud Marcum Tullium legitur, ut perindulgens in patrem, idem acerbè seuerus in filium fuit, vulgi fortè iudicio reprehensus, in altero ab incorruptis æstimatoribus in utroq; laudatissimus: tanta diuersitas rerum est. D. Pater durus est mihi. R. Serò bona uestra cognoscitis, ô mortales, ac cum nosse cœpistis, nimis agnoscitis, hinc & præsentia fastiditis, & amilla lugetis, alterum superbe nimis, alterum nimis humiliter, & ubi agenda grates, & ubi habenda patientia, utrobique querimonia, nusquam æquanimitas, sic in Deum atque homines grati estis? D. Durus est pater mihi. R. Veniet tempus quando hunc ipsum patrem suspires, nec responsurum uoces, & qui nunc uidetur saxis durior, plumis mollior uideatur. D. Durum patrem habeo. R. Patrem dum habueris non agnosces.

DE CONTUMACI FILIO. DIAL. XLIII. DOL.

Habeo filium contumacem. R. Aequum est, ut qui patrem ferre non poteras, filium seras, utiq; sarcinam grauiorem, magis animū premit, pungitq; acrius superbi filij uerbum unum irreuerentius prolatum, quàm seueri patris quæcunq; durities. Ille enim iniuriā facit, hic iure suo utitur. D. Filium habeo rebellantē. R. Impudenter de minorum rebellionē conqueritur, qui maiorum iusta contempsit imperia. D. Filius contumax est mihi. R. Tandem fortassis intelligis, quid tuus ille tam durus pater uisus est tibi. D. Filium patior insolentem. R. Si ætatis est uitium, cum ætate transibit, multorum ferox adolescentia, progressu temporis, ad uirtutem mirificis prouectibus illa est. D. Rebellem filium habeo. R. Non solus, & Dauid, & Mithridates Põti rex, & uerus Imperator Romanus rebellantes filios habuere, & multis pōt seculis Britannici patre regni ut fama loquitur, turbauit regij adolescentis in patrem concitata rebellio, sed quisquis sua deslet incommoda, nullus aliena uel publica. D. Impius ac rebellis est filius. R. Magna tibi portio paternæ molestiæ dempta est, mortem filij timere. D. Habeo ignauum, & inertem filium. R. Nescis ut Africanus ille uir magnus, dissimilimum filium sibi, longeq; degenerem amauit unicē: & profectò maior non dicam amor, sed miseratio debetur ei, qui minus adiuvat natura. Nullius rei eget qui uirtutum diues est, quarum indigentia uerè miseris, ac proinde misericordiæ egenissimos facit: tu in filio etsi non uirtutem, ama quod filius, si ne id quidem, at quod homo est, postremò si nihil est, quod ames, miserere. Proprium patris, ut seueritas, sic misericordia est. D. Perditæ filius est uite. R. Põdus infaustum, eoq; grauius, quod dum ferri potest, nequit abijci, perfer, & qua datur corrigere: sic enim aut filium curaueris, aut certè patris officium egeris, hoc tibi debitum, illud optabile. D. Impius, inhumanus, intracabilis est filius. R. Siquidem mollities, ac uoluptas in perfidiam ac scelus eruperint, uenenosum animal exigendum domo est, neq; ubi, sed quid natum æstimandum, & in syluis ortas auiculas pascitis, & domi natos scorpiones occiditis. D. Impius filius est mihi. R. Periculosa seponere, antequàm noceant sapientis est, non te pietatis umbra decipiat, nulla impio debetur impietas, est ubi sit crudelitatis species pium esse, sed dum aliquid uel minimum spei est, semper ad misericordiam inclina, mementoq; te patrem esse, non iudicem, neque hic tibi Terentianum illud excidat:

Pro peccato magno paululum supplicij satis patri.

DE DISCORDI FRATRES. DIAL. XLV. DOL.

Habeo discordem fratrem. R. Quid autem ille? ne igitur te concordē habet, una nimitas fraterna, quæ unum ex duobus facere debuit, in duo non iam diuersa, sed contraria, penitusq; pugnantia scissa est. Graue, sed antiquum malum, quod & mundus, & mudi caput ab initio habuere, siquidem uetus urbis Romæ, sed uetustior orbis infamia est, fraterno sanguine maduisse. Tu quod in singulis paribus fratrum uides, & altero, qui netiam adhuc solo, in uno tot milliū, quid stupeas nō habes. D. Est mihi discors domi frater. R. An & hoc miraris esse magna in domo, quod in ipsius materni uteri fuit angustijs, ubi olim, & si maioris mysterij uelamentum esset, certè non discordes tantum fratres legimus, sed bellantes? Est ne igitur nouum, si armati faciunt, quod non nati solent? D. Nulla mihi apud fratrem gratia est. R. Multò prius hoc in scholis edoctus, quàm domi expertus esse debueras, prouisa uerò nec querimur, nec miramur. D. Odiosum fratrem habeo, ac discordem. R. Ut fermè nullus amor æquior fraterno, sic nullū ubi inceperit iniquius odium, nulla acrior inuidia. Sic paritas incitat animos atq; incendit, cum cedendi pudor, & amor excellentiæ, eò ardentior quò incunabulorum recordatio, & quæcunq; beneuolentiam paritura uiderentur, ubi semel à recto calle deflexum est, odium & contem-

contemptum pariunt: hic natura rebellantis ardor animi, optime quidem pro obsequio, atque humanitate placabitur. Vix est enim tam immite nullum, tamque asperum ingenium, quod non tandem molliat uera, ac iugis humilitas uerborum, & rerum omnium lenis, & non ficta retractatio. Sin id seruum, atque inualidum deprehendas, seu forte huc tu cogere tuum ipse animum non potes, quo honeste quidem atque utiliter cogetur, tunc antequam in perniciem res erumpat, ultimo remedio utendum erit, extirpanda mali radix, & discordiarum mater propellenda communio, in quo ita te facilem praeberis, ut quantum iuri tuo demptum, tantum uirtuti, famaeque additum inuenias. Impiae ac superbae cupiditatis aculei, nulla re melius, quam pia, & miti liberalitate franguntur. Bonum aurum quo pax domus, & charitas fraterna redimitur, uetus ualde, nec uerum minus est uerbum, magnam discordiarum, bellorumque materiam, duo haec esse pro nomina, Meum & Tuum, quae si de uita hominum tollerentur, haud dubie tranquillius uiueretur.

DE AMISSO PATRE. DIAL. XLVI. DOL.

Patrem amisi. R. Iustum est, ut quem praesentem quaerebaris, absentem quaeras, nec inuenias, nihil aequius, quam fastidita imperia frustra optari. D. Pium patrem amisi. R. Pium ille filium dimiserit, gratulare autem seni tuo, illud tandem illi accidit, quod semper optauerat, te in columi rebus humanis abiit. D. Pium patrem perdidit. R. Pius filius, nullam magis ob causam fortuitos casus timet, quam ne qua sibi incidens calamitas patris animi in moerore conficiat, tuo iam tantum periculo securior uiues, non erit quem rumores de te impugnent, quem tua frangat aduersitas, quem tua debilitat aegritudo, quem tua mors perimat. D. Patrem amantissimum amisi. R. Incipias de alijs curare, qui de te curet amplius non erit: pietatem ab altero tibi exhibitam repende alteri, raro illi rependitur, cui debetur. D. Pium patrem miser perdidit. R. Si pietatis ratio tibi constat, solare fortunam tuam recordatione praeteriti temporis, coluisti parentem, & dum licuit pia semper in illum officia congesisti, pater obiit, pietas uiuit, alioquin est fateor, unde perpetuo moeror sis. D. Pater me moriens destituit. R. Fer naturae ordinem prior, exiit qui prior intrauerat, nec te ille destituit, sed praecessit. D. Amisi patrem. R. Nescis quid sit patrem amittere, nisi filium habuisti.

DE AMISSA MATRE. DIAL. XLVII. DOL.

Matrem perdidit. R. Altera tibi superest mater quam non perdes, & si uelis ex illa ueniens, in hanc pergis, illa tibi paucorum mensium domum dedit, haec multorum dabit annorum, illa dedit corpus, haec aufert. D. Mater obiit mitissima. R. Mater subsistit durissima, quae te, & matrem, quam requiris, in uno gremio seruabit, cuius in utero tecum erit, te & illam ut credimus, die ultimo paritura. D. Pia me deseruit mater. R. Deseri metuens festinauit, gratamque illi suam mortem fuisse credibile est, tuam non uisura amplius, atque unde maxime metuebant securitate parata. D. Defuncta est mater optima. R. Foeliciter haec excessit, te superstiti, quo praemisso, ut foeminae sunt affectus, flebiliter abiisse. D. Obiit mater. R. Obeundum erat, idque ambobus, nec de morte quaeri potes, nec ordine.

DE AMISSO FILIO. DIAL. XLVIII. DOL.

Sed amisi filium. R. Melius dic, praemissi, secururus citò quidem, & fortassis hodie, & qui scimus an hac ipsa hora? nulla fides uitae est, cum tanta sit fides morti. Securus dixi, sequeris dicere debui: continue sequeris, nusquam in uita pedem figere permisum homini, uno semper gradu itur ad mortem, mirum dictu, seu ille uinctus, seu solutus, seu stans, seu ambulans, seu sedens, seu sanus, seu aeger, seu uigilans, seu sopitus ad metum fertur, atque illorum more qui uehuntur nauibus, uel quiescens properat. D. Amisi filij desiderio excrucior. R. Compesce animum, quoniam quem cupis inuenies, nulla est mora, non posse pati desiderium parui temporis, puerile seu foemineum est, uiro enim nihil breue, difficile. Nosti credo, quibus uerbis desideria huiusmodi apud Platonem Socrates, apud Ciceronem Cato, & Laelius consolentur, uirtute quamuis, & gloria supremi uiri, hac spe tamen longe impares. Nosti praeterea quid animi Aemilius Paulus, quid Cato ipse, quid Pericles, quid Xenophon ille Socraticus condiscipulus Platonis, atque aemulus, quid innumerabiles alij natorum in moribus habuerint. Nec te praeterit, ut Propheta idem, & rex, filium quem languentem fleuerat, non fleuit extinctum, cogitans quod irrecuperabilia lugere, superuacuae dementiae uerius, quam pietatis est. Quibus se uirilibus exemplis interferis,

interferit, Spartana illa mulier, apud scriptores quidem innominata, sed non pariter illaudata: quæ cum audiret, quod filius in prelio excidisset: Ideo (ait) illum genui, ut esset, qui morti pro patria non timeret. Par Liviæ virtus, maiorisq. Corneliæ, sed clariora sunt nomina, quarum prior ingentis natû, & ad summam spectantis imperium, ut terræ traditus fuit, lucem mox deposuit, nûquam uerò memoriam intermisit: altera filijs multis, imò omnibus amissis, quorum aliquos à populo interfectos, inhumatosq. conspexerat, cômiserantibus, & illius sortem fœmineo more deplorantibus, miseramq. uocantibus: Non se miseram, sed fœlicem esse, respondit, quæ tales filios genuisset. Insignis mulier, nec præsens misera, & præterito etiam fœlix. q. ræ contra publicam opinionem, & consuetudinem miserorum, se fœlicitate præterita, & læti temporis memoria solaretur, grata quodd habuisset, quodd amississet æquanimis, ob hoc unum digna uti prosperiore successu: & illa quidem mulier, tota grauib. fortunæ uulneribus in concessa permanfit, tu uic unico deiectus luges? D. Amisi filium. R. Amisisti simul, & metus multos, infinitamq. materiam sollicitudinum, & curarum, quibus, ut caeres, uel tibi, uel filio moriendum fuit, securum patrem sola mors facit. D. Filium amisi. R. Si pium, nil est, quod illi metuas, in tuto est, at si impium, tuorum numeratorem annorum, tuæ stimulum senectutis extulisti. D. Filium perdidisti. R. Si uirtute præditum, gaude quod habueris: at si uitio præditum, graue saltem quod amiseris, utrobique naturæ beneficium agnosce, seu quod talem dedit, seu quod talem abstulit. D. Ante tempus mihi filium mors rapuit. R. Non sit ante tempus, quod in omni tempore fieri potest, in omnem ætatem multi sunt aditus mortis, in adolescentia infiniti. D. Sine filio remansi. R. Et sine angoribus, & sine pavoribus, iam non erit cui noctes insomnes, cui sollicitos dies agas, cui spes iogas, atq. inextricabiles ordiæ, qui canos tuos, rugasq. consideret, hæreditatem æstimet, sumptus arguat, moram mortis iaculet: undique tibi securitas, & quies, geminum bonum ingens, titulo licet mortis asperius. D. Acerba filij morte deiectus sum. R. An non Anaxagoram audieras: an oblitus eras, te gentile mortalem: an id potiùs forsân luges, q. uod qui sequi debuerat antecessit? equidem cùm in multis inordinata uita hominum sit, nullum penitus mors habet, & senes decrepiti cunctantur, & festinant iuuenes, & præcitant pueri, & infantes primò uitæ de limine irerabuntur. Hic tardius licet, ille ocyus, hic maturus, ille acerbus, nemo non moritur. Hæc summa est, ubique uerò hoc qualibet ætatis parte, quis obierit, & si acerbus fuerat, morte maturuit. D. Extinctum fleo filium. R. Si securus eras morientem, & nascentem flectes, tunc mori cœperat, tunc desijt: noli autem tuam, & illius sortem optimam lugere: ille iter ambiguum à tergo habet, tu securum ante oculos, non iam amplius, aut caro oneri timens (ut Maro ait) aut alteri. Cum filio uita dulcedo omnis extincta est. R. Magnum fautor, ac dulce solatiū patri filius bonus, sed sollicitum ac graue, & sæpe dulcissima offendunt, & charissima impediunt, & pretiosissima erum premunt, Et forsatis hic filius obstabat altiora animo uoluenti, iam mœstior licet, ac liberior factus, assurge bona de malis elicere sapientis est. D. Mors me filij mœstum fecit. R. At quod restat alacer exige, illi uixeras, uiue iam tibi.

DE INFANTIS FILII CASU MISERO:
DIAL. XLIX. DOL.

Infantis filij miserabilem casum fleo. R. Humanum nihil flendum, homini præmenda omnia esse debent, si non sunt. Non casum filij, sed infecitiam tuam desle, & conditionis obliuionem. D. Filij infantis miseram mortem quæror. R. Nulla mors misera, quàm mors animæ non sequetur, à quo periculo infans tuus immunis est. D. Infans meus præcipitio periijt. R. Qualiter quis pereat, quid refert, modò ne turpiter pereat: & perire turpiter non potest, qui sine peccatis periijt. D. Præcipitio periijt infans meus. R. At Archemorus serpente, alij grauidæ lacte nutritis, alij morbis, qui penè plures illam in ætatem, quam in senectutem incidunt. D. Periijt infans meus præcipitio. R. Repentina mors in nocentibus opranda, nocentibus metuenda est. D. Infans meus ex alto præceps periijt. R. Languide pereuntibus, mors durior, sæpe & angustie longiores, dolor omnis eò tolerabilior, quò breuior. D. Periijt præcipitio infans meus. R. Præcipitari, & ruere illius ætatis est proprium, fecit infans tuus quod faciunt omnes, etsi non omnes casu pereant. At tu sine illum periijisse, pereundum erat, & fœliciter secum agitur, prius pereundo, quàm uitæ malis implicaretur, quæ quàm multa sint, sciunt experti, & in-

tenti nemo enim non expertus est, non intenti aut, multi qui quasi somnium uitam agunt, cuius reminisci nequeant expectati. Perijt innocens infans tuus, qui forsasse si uideret, nocentissimus perijisset. Noli illum in tuto positum deffere, fortunæ minas omnes euasit, & præoccupauit. D. Lupus meum deuorauit infantem. R. Ista jam uermium est querela. D. Infantis miseri corpusculum, lupus rapuit in cauernam suam. R. Fœlicis animam infantis, in cœlum angeli rapuere.

DE FILIO, QUI ALIENVS INVENTVS EST.
DIAL. L. DOL.

ET (quod morte grauius) qui meus credebatur alienus est filius. R. Si ad communem spectaretis patrem, Comici consilio, humani nihil à uobis alienum putaretis. D. Diu alienum filium, ut meum paui. R. Suum filium pauisse natura fuerit, alienum charitas, modò post factum non poeniteat, sed delectet. D. Filius ille meus dictus alienus apparuit. R. Aperta tibi ad magnum, & singulare meritum uia est, si hunc ipsum, ut hæcenus, sic deinceps quasi tuum paueris: id illi quidem longè gratius atq; acceptius Deo erit, solent enim ingrati filij, ceu sibi naturali quodam iure debita patrum alimenta contemnere, & præterea scelus est amare filium, qui ex te genitus sit, & à Deo creatum hominè non amare, ita undiq; apud Deum atq; homines pietatem, eximiam tibi quaesieris ex alieno flagitio. D. Paui pro filio, qui non erat filius. R. Pauisti ut filium, pascere iam, si non ut filium, at ut fratrem omnium qui sunt, quicq; erunt, fuerūt, unus est parens, unus rector. Noli te per insolentiam dissimulare, aut per inuidiam atque odium sacrum naturæ uinculum rescindere, omnes Inuicem fratres estis. D. Filium quem putabam meum non esse audio. R. Vide à quo audias, & cui credas, multi enim malis stimulis impulsī, falsos rumores studio confingunt, alij linguæ fluxu quodam, effræctis impetu, & quæ sciunt, & quæ nesciunt pari loquuntur audacia, difficilis est autem de filiariæ sententia. D. Filium, qui meus dicebatur alienum esse audio. R. Cur hoc alijs potiùs, quàm uxori credis, qua hoc unum saltem nemo certius nouit? Illa tibi certè filium dedit, quem nunc alij nituntur eripere, audisti credo ut patrum memoria, uir illustris fuit, cui forma, & genere par uxor obuenerat, sed fama pudicitia ambigua. Ex hac unicus infans pulcherrimus natus erat, quem cum die quodam in gremio habens mater, grauem curis & suspirantem uirum animaduertisset, quæsiuit quæ tanti causa suspirij, rursus ille suspirans: Vellem (inquit) dimidia domini mei parte pacisci, ut ita mihi constaret hunc puerum meum, sicut tibi constat esse tuum: ad hæc illa nihil fronte mota uel animo: Enimuerò (inquit) nequaquam tanto pretio est opus. Da mihi centum prati iugra ubi greges meos pascam, de hoc ipso certum ego te faciam. Cum ille impossibile prorsus id diceret, conuocatis qui propè aderant proceribus, & sponcione interposita, natum illa uulnīs extulit. Et est ne (inquit) hic uerè meus? cunque uir annuisset: illa brachijs protentis, ei puerum porrexit: Et accipe ait, dono eum tibi, iam haud dubiè tuus est. Risu altantium oborto, pro uxore diffinitum, & uir omnium sententijs condemnatus est. Crebræ nimis inter homines huius generis lites, ac lamenta sunt, proni in nuptias, imò lubrici ac ruentes, uix uidere diem creditis quo mariti, hoc est, uiri sitis, quasi aliter non possitis, dehinc præfusi in gaudia, seu uerius in furores, coniugij dies primos, in strepitu inter epulas, & choreas agitis, inter epithalamia, & iocos, & cantus, & tympana, reliquam uitam omnè in suspitione oborto, utrobique reprehensibiles. Nam neq; rem adeò ancipitem sic amare, neq; tam inseparabilem sic horrere, neq; tam amabilem sic odisse decuerat, coniecturisq; fallacibus apud homines, sanctissima diuinæ atq; humanæ domus iura confundere, atque arctissima uitæ huius uincula dissoluere. D. Quid quod meum uxor non esse ipsa confessæ est. R. Singulare uelut aliquid narras, quotidiana sunt hæc. Aliæ uiuentes hoc fatentur, aliæ morientes, quarum aliquæ nunciandum uiris post obitum reliquerunt. D. Non esse meum filium, ipsa mihi falsa est coniunx. R. Falsa est idem Olympias Philippo, magno uiro, magni filij iacturam, nec fletum, nec suspirium, nec querelam legimus. Nunc fabellam accipe ridiculam, sed materiam non ineptam. Circa littus Oceani, quod Britanniam ab aduerso conspicit, ante non multos annos, fama est, fuisse mulierculam inopem, sed forma appetibili, & insigni la-scitua, hæc duodecim paruos filios, totidem ex uiris genitos habebat, annuis ætatum interstitijs inter se distantes. Instante autè mortis hora, uocari, propè uirum iubet. Et non est (inquit) amplius ludi tempus, nullus horum puerorum ad te spectat, præter maiorem solum.

primo enim anno nostri connubij casta fuit: sedebant tunc fortè pueri omnes humi circa ignem, more gentis aliquid manducantes, stupente igitur uiro, atq; illis rei nouitate suspensis, illa singulorum patres ordine nominat: quod audiens omnium minimum minus, qui triennis erat, panem quem dextera, & rapam quam habebat in manu altera, in terram posuit, at tremens desiderio, & ambabus manibus in altum erectis adorantis in morem. Da (inquit) quæso, mihi genitrix aliquem patrem bonum, cumq; illa in fine uerborum patrem paruuli nominasset, & famosum quendam, diuitemq; hominem, reassumpto in manibus cibo, benè (inquit) bonus est pater.

DE AMISSE FRATRE. DIAL. LI. DOL.

Fratrem perdidisti. R. Nondum audio propter quod ualde lugeas, nimis enim uere ait Naso: Raram esse fratrum gratiam. D. Fratrem amisisti. R. Fieri potest enim ut & fratrem, & domesticum simul hostem amiseris: en iacturâ, rem malam, boni nominis perdidisti. D. Fratrem perdidisti. R. Perdidisti forsitan, qui te perditum optabat, quicq; in rebus obstabat tuis, multis quidem magnæ laudis aditum fraternus obstruxit liuor. D. Amisisti fratrem. R. Filiorum fortassis ætatulæ, quod sæpe uidimus graue iugum, uitæ tux æmulum, gloriæ obicem, id quod constat patrimonij participem amisisti. Fratre impio nullus hostis infestior. D. At amili pium & beneuolum. R. Sed mortalem: non tutela corporis est uirtus, uerum animi ornamentum, illi gloriâ immortalem præstat, corpusculum mortis imperio non eximit, imo quidem sæpe illud ante tempus in mortem trudit, quod si naturæ suæ linquitur, æquè boni pereunt maliq; quin & vulgò imbecilles bonos, & uiuaces malos cernimus, immortalem nullum. D. Bonum & gloriosum fratrem perdidisti. R. Si frater perisset, superstes est gloria, uirtus anima, præter quas humana omnia, pari mors turbine propellit, ac dissipat: Has tu igitur ceu totidem filios fratris amplectere, atq; his bonis immortalibus mortalia damna compensa, quod si filij super sunt, alij uera illos pietas tuos facit. D. Amisisti germanum optimum. R. Auide illo uci debueras, id si lentius egisti, non mortis iniuria, sed segnities tua est, illa ius suum exerceuit, tuum tu neglexisti. D. Mors me lussit, non putabam tam citò moriturum. R. Omnia quæ nolentibus accidunt, citò fieri uidentur, quæ optantibus autem serò. D. Vix illum mori posse credideram. R. Cuncta sibi uehementissimus amor indulget, nilq; sibi non spondet, amaroq; cogitatus, & quicquid est gustui aduersum uitat, ac refugit. Vnde & qui amant penè sibi æternas delicias suas fingunt, tu si fratrem natum noueras, & mortalem nosse debueras, & idcirco si prouisam mortem inopinam uelut aliquid doles, longè erras, si improuisa autem fuit, errasti. D. Sciebam mortalem, sed de morte non cogitabam. R. Inconsultè, sed hæc dissimulatio uestra est, uix unquam mori creditis mortales, cum & contingens mori semper, & aliquando etiam sit necesse: imò uerò cum non mori nunquam, mori autem semper uestre lex immobilis sit naturæ, sed uos assidue morientes, sensum à præsentibus, animum à fine diueritis, uulgare malum, quod quid est aliud, quàm ultrò oculos claudere, ne radios solis aspiciant, tanquam luci ut oculis damnum sit, illam non uidere, nec minus clarum, quod non uideas, nec minus uerum esse, quod nescias. Quis tam cæcus ut non uideat, quis tam hebes ut nesciat, ueritati rerum nihil detrahit, sensuum aut intellectus infirmitas, uos equidem neque infirmi, neq; obtusi, sed quod excusatione careat, dissimulatores eximij, & ad fallendum, uosmetipsos ingeniosissimi, qui tanto studio inutilia discitis, necessaria nescire nitimini, nequicquam tamèn, clausis namq; sese oculis ingerunt, & nesciendi audium ingenium irumpunt, & obliuiscendi cupidam memoriam interpellant, & multa indies fert uita hominum, quæ uos cogitare adigant, quod nolletis, quæ tæ dissimulationes uestras aut proprijs, aut externis excitent argumentis. Sed ad plenum fateor: signenta mortalium, sola mors discutit. D. Et mortalem, & moriturum fratrem scitui, mortuum tamen fleo. R. Magna pars humanorum actuum superfluit, quid fles mortuum, aut quid illi, quid tibi, quid uè alij tuus hic fletus prodest, ut sit malum mors, quod docti negant, quod nemo negauerit, mali irreparabilis est fletus inutilis. Et certè si quid præter animi uitij miserum decet, si quid penitus in rebus est flebile, flendum potius dum impendet, quam dum transiit. Quod Regem profecto illum non latebat, cuius paulò antè meminimus. D. Optimi fratris morte afficior. R. Nullus affectus intensior, quàm paternus, quam obrem, ut quæ in morte filij dicta sunt, fratris ad interitum transfer, & quæ utrobique dici solet, amicorum etiam in morte profuerint, quæ iactura par summis

est, ferenda tamen ut reliqua. Vno enim animi robore toleranda sunt omnia, quæ uidentur graua, etsi creditur oppressura sunt. D. Amantissimum fratrem amisi. R. Inuisum amisisse petus fuerat, illius enim amor, huius aut ipsa quoque memoria dulcis est. D. Gratissimum ipsis ab incunabulis uitæ comitem perdidisti, solus sum. R. Non est solus, cum quo uirtus, & honestas habitant, inter quas affixam præcordijs fratris imaginem esse, nec mors ipsa uenerit, sic nec frater tuus perditus, nec tu solus.

DE MORTE AMICI. DIAL. LII. DOL.

A Misi amicum. R. Si ut debes, in amico uirtutem amasti, illa certè non perditur, nec moritur, ideo ueras amicitias immortales dicunt, quod nullo unquam dissidio amicorum, nec ipsa demum morte soluuntur, sic discordiam, uitiumque omne uincit uirtus, ipsa uerò nulla re uincitur. D. Amicum amisi. R. Cætera cum amiseris non habes, amicos, charosque omnes, tum maxime habeas, dum uideantur amissi, præsentia enim delicata, ne dicam fastidiosa itidem ac superba, minimis rebus offenditur amicorum, recordatio iucunda, & suavis est, nil amarum retinens, nil dulce non retinens. D. Amicum optimum morte amisi. R. Si commoditates perditas quaereris, utilitatis mihi tu calculus, non amicitia quidem ponis, si conuictum, cogita, quam parua pars temporis uiuentium, quoque præsentiam exhibet amicorum, quantum curæ, quantum morbi occupant, quantum sopor ac uoluptas, quantum quoque peregrinantium discursus, sollicitudinumque diuersoria, & secessus, quantum denique studia, quantum ocia, quantumque negotia, nunc aliena, nunc propria, & illa rerum multiformium iugis, atque inuicta necessitas, cui nulla prosperitas eximitur, conuictui detrahunt exoptato, quod congressus rari, quam breues, sollicitudinemque morte, quam duri digressus, quam reditus seri, qui obices, quænam impedimenta, qui laquei. His ac similibus uitæ difficultatibus amicitiaque compedibus ad memoriam reducti, intelliges quantumque est quod tibi mors abstulerit, nam si id in amicitia solum libras, quod unum illi perpetuum ac stabile fundamentum est, prorsus nihil tibi mors potuit auferre. Audisti apud Tullium, se solantem Lælium, ut illi Scipionem tuum tibi nunc uiuere prohibet. Sed uos quoniam Scipiones & Lælij non potestis esse, nec uiri quidem esse uultis, & quia summa non præhenditis, media desperatis aut spernitis, quasi ut possim, sic uirtutem mediocre, nec Di, nec homines sint latui. D. Amicum mihi mors eripuit. R. Amici corpus eripere mors potest, non amicitiam, nec animum, sunt enim ex illorum genere, quæ nec morti, nec fortunæ subiacent, sed uirtuti, quæ humanis in rebus libera, & quæcumque illi subsunt, libertate donare potens est: non esset tanti pretij amicus, si tam facile perdi posset. D. Sine amico remansi. R. Si rite colas amicitias, nec tibi ueteres defunt, nec noui unquam defuerint amici, quin ex hostibus tibi amicos ea quidem reddit opinio: nihil magis Augustum Cæsarem conciliauit Herodi, quam quod is hosti suo amicissimum, seque illum inimicissimum se fuisse professus est, sua dignum amicitia iudicauit eum, qui tanta fide, sui licet hostis amicitiam consulisset. Tanta est uirtutis, & amicitia pulchritudo, ut etiam in hoste delectet, cogatque illum quoque amare, qui se oderit. D. Amicus mihi fidissimus obiit. R. In memoria tibi splendidus est tuus, ubi clam sæpè tecum sit, & nunquam totus obierit. Qui si tibi fortè aliter, quam morte perierit, non tu amicum, sed opinionem falsam amicitia perdidisti.

DE ABSENTIA AMICORVM. DIAL. LIII. DOL.

A Micorum torqueor absentia. R. Solet id quidem euenire: sed qui amici mortem ferre didicerit, aliquantò facilius ferret absentiam, nec franget abitus, quem non fregerit obitus. D. Abeat mihi optatissimus amicus, dextra manus, dexterque oculus meus abeat. R. Et si irreditori abessent, nihil tamen non ferendum uiro dicerem, nunc redibunt, & tua tibi restituetur integritas. D. Abeat amicus dimidia mei pars. R. Dimidium animæ suæ Virgilium uocat Horatius, quod à multis postea usurpatum, iam pridem in prouerbum uenit. Sed si amicus non naturaliter tantum, sed ciuilitate possidetur, quid amicitia nocet absentia, quò minus tecum ubicunque sit amicus, sedeat, ambulet, colloquatur uel iocosa, uel seria: & quid præsens fortè non faceret, absens faciat. Nam si nil aliud uideritis, nisi quæ sunt ante oculos, & sola uos præsentia delectarent, breuis

brevis admodum uisio, & angusta delectatio uestra foret. D. Amici absentis dulci desiderio laboro. R. Atqui amaris soliti estis laborare non dulcibus, accipere uero nunc, quod uulgi aures uix capiant, dici nequit, quam tenera, quam fastidians presentia sit interdum etiam amicorum, sæpe paruis offenditur, ut quos ualde dilexeris, quorum uice presentiam uehementer optaueris, non amicis modo, sed fratres, aut filios, quod forte sollicitudinis studio, uel occupationibus tuis obstant, abesse nonnunquam malis. In absentia nil amarum, nil quod pungat præter desiderium, quod dulce tamen, ne tu ipse quidem negas. D. Dilecti absentia me affligit. R. Est id, fateor, commune mulierum, atque omnium muliebriter amantium, quorum delectatio omnis in sensibus est: nihilominus de ijs ipsis Poëta loquebatur ubi ait:

— illum absens absentem audiens, uidetq.

Id, si ita est, cur non amicus absentem quoque amicum audiet, & uidebit, nisi forte purgatiores ad huiusmodi uisionem lasciuiæ sunt oculi, quam uirtuti aut plus aliquid dignitatis insano, quam casto tribuitur amoris, cui præter honestos ac uolucres cogitatus, quos pro libito uagari, & esse ubi uelint, nulla distantia, nulla uis prohibet: Epistolari quoque remedio consultum est quo nescio an presentia ulla sit gratior. Romæ quidem erat Marcus Cicero dum ad Quintum Ciceronem fratrem suum, proconsulatum Asiæ administrantem, scribens: Cum tua (inquit) lego te audire, cum ad te scribo tecum loqui uideo, & mox eum ad gloriæ excellentiam exhortans: efficacissimum id dicit, in dictis, factisque suis omnibus frater nam sibi animo definxisse presentiam. Nescio an Athenis, an ubi esset Epicurus dum amico scribens: Sic fac (inquit) omnia tanquam spectet Epicurus. Certè in Campania erat Anæus, dum Lucilium suum in Sicilia degentem literis alloquens, ut secum studeat, secum coenat, secum ambulet, hortatur, quæ facere ille non posset, nisi animo fierent, & non oculorum, neque aurium, non manuum, neque pedum ministerio indigerent. D. Oculi mei absentem amicum anxie requirunt. R. Non possum negare quin oculis aliquid per absentiam detrahat, animo autem nihil, imò, nec oculis quodammodo, ut prædixi, si tamen amicitia uera est. Vnde & illud apud eundem Poëtam & legimus, & laudamus: ubi de Euandro ac Pallante eius filio agit: quem senex Aeneæ comitem belli contra Turnum adiunxerat, atque abeuntem dimittens, Poëta infit:

Sciant pauide in muris matrem oculisq. sequuntur,
Pulcream nubem.

quasi in ipsis omnia sunt oculis. Et Cicero ipse in epistola quadam, Balbum amicum suum in Galliis sub Cæsare militantem, non solum in animo habere, sed in oculis ferre, se dicit. D. Amicus abest meus. R. Interdum non cognoscitur amicus, nisi abesse coeperit, si cur cunctis in rebus, sic in amicitia, copia ingens gustum hebetat, penuria acuit. Quod si magister amorum intermissionem amantibus utilem dici, quibus omnibus in presentia est uoluptas, cur non eadem utilis sit amicis, quorum in uirtute iucunditas tota est, quæ absentia nullum sentit incommodum, cum ubilibet præsens sit? Noli ergo desiderio succumbere, sed amicum mente complectere, quæ tibi nec discessus eripiat, nec mors ipsa. D. Amici dulcis absentiam amare fero. R. Perfer modo, & molliores partes animi presentis uirtute consolida, amariuscula enim hæc, quam desles absentia, forsân in tempore, chariorem tibi amicum, & amici presentiam effecerit dulciorem.

DE GRAVI NAUFRAGIO. DIAL. LIIII. DOL.

Graui naufragio iactatus sum. R. Maris tui mihi memoras naufragium, animi autem siles, quasi uero uel grauius, uel crebrius ullum sit: ibi est tempestas, illa cupidinum & affectuum, ceu uentorum repugnantia, quæ uos tenetis concupiscentiæ, speique uelis, gubernaculo mentis excusso, constantiaque anchoris in alto perditis, per omnes littorum fluxus, perque omnia maria circumuolauit. Illud naufragium in hoc traxit, tolle cupiditatem, navigationem ipsam aut certe periculū nauigandi, magna ex parte sustuleris. Illa non in naues solum, sed in scopulos, & in mortem cogit miseros, itaque ferè omnes, qui in suis auspicijs in mari perierunt, prius in animo perire, priusque illos auaritiæ demerit unda quam pelagi. Rara est quidem sine præcipitatione cupiditas, quicquid enim uult, confestim uult, moras omnes, & illarum comites summè odit, ea breuis in exitum uult, & crebri prima naufragij causa est. D. Magno naufragio uexatus sum. R. Didicisti Deum orare, uotaque facere, & pacisci multa, quorum & si metus causa fuit, tu tamen

K ; agnosce

agnosce fidem terræ redditus, non impunè Deus luditur, odit ille fidefragos. D. Fœdum naufragium passus sum. R. De naufragio non quaeritur, nisi quid euasit, gaude igitur saluus, & doctior, transacti periculi grata solet esse memoria, sicut ex diuerso finitæ prosperitas amara recordatio. Quanti uerò olim faceres uidisse tritones æquoreos, & montes ipse meos aquarum, atq; assurgentes fluctus pelagi monstrantantia? Habes unde brumali nocte ante focum fabellas horrificas narres, attonitis, trepidulamq; familiam admiratione suspendas, iam quid sit Poëtica tempestas intelligis, & qui malè credulus stupor fuit, iam notitia certa est, quàm benè uel metu mortis, uel iactu mercium sis adeptus. D. Duro naufragio laboraui. R. Sine labore nihil discitur, hoc si sapias, perpetuum documentum tibi erit, ne quando amplius credere uitam uentis in animum inducas. D. Passus sum triste naufragium. R. Si primum, caue ne secundum adeas, si secundum file. Scitum est illud Publij mimographi:

Improbe Neptunum accusat iterum naufragium facti.

D. Terribili naufragio uix euasi. R. Nescio quid terribilius adeo sit in aquis mori, quàm in terris, quandoquidem in alterutro moriendum est, seu quid optabilius uermium cibus esse quàm piscium, postquam tamen enatasti, cura ne iterum fracto uitam remo, aut laceæ credas tabellæ, disce terrenum animal terram pati, & cœlum potius ambire, quàm pelagus.

DE INCENDIO. DIAL. LV. DOL.

EX incendio uix abi. R. An ne igitur euasisse fortunæ trahis ad iniuriam? sine quæri Alcibiadem, qui hostili ex incendio non euasit, quanquam & terrestri præuideris, cœlestibus quis iam obstat ex incendijs? Romanus mihi rex Tullus Hostilius, & Romanus respondeat Imperator Carus, quorum primus Romæ in regia, alter in castris Tygrim amnem, si communibus historijs est fides, igne arsit æthereo. D. Bonis meis omnibus amisissis nudus, ex incendio euasi. R. Quando precor hoc diceret seu Bias ut omnes uolunt, seu Stilbon, ut uult Seneca, qui incenia patria, admonitus seu increpitus, quod nihil suorum bonorū ex incendio efferret, ut cæteri: Bona (inquit) mea omnia mecum porto. Præclare siue horum alter id dixerit, siue uterq; quamuis hæ uoces ex ore primi semper auctoris claritis sonent, sed omisso auctore, dicti ueritas utiq; nota est. Hærent nempe præcordijs uera bona, uiuorūq; nihil eripitur possessori, sed ne mortuo quidem, in anima enim sunt, quo nec fortunæ, nec mortis dextra se porrigit, tu saluus, & incolumis perisille tibi aliquid eorum doles, quæ si tua fuissent, proculdubio tecum hodie salua essent. Mihi etenim crede, uera bona non pereunt, non est aurum uirtute nobilior, ne par quidem, quod non igne consumitur, sed purgatur. D. Magnum me afflauit incendium. R. Cæculus nescio quis famam diuinitatis igne quæsiuit: apud Virgilium Iulij comas flamma cortipiens, prima dubiæ spem salutis attulit, Seruio caput arsisse, non politicum, sed historicum regni omen fuit, constat ex flammis Iliacis prodixisse Romani Imperij fundatores. Denique & Heliam incendio obissee, Deumq; ipsum in flamma ignis apparuisse, sacra loquuntur historiæ, ut non immerito uestris in urbibus index hic soleat esse lætitiæ, qui tibi materia est doloris. D. Domus igne subito conflagrauit mea. R. Et templum Dianæ olim arsit Ephesix, quo nil secula illa formosius uiderunt: arsit & templum cœli Deo sacrum Hierosolymis, ipsis etiam qui illud incenderant miserandum hostibus, & ætate hac Lateranensis arx illa religionis, ac decus eximium orbis terræ, bis flammis exusta est, euident & apertum, ut mihi uidetur, iræ cœlestis indicium, non mirabile fateor, sed tremendum. Ad extremum ut minores taceam, Saguntum, Numantiam, & Corynthus, innumerasq; alias, & læpè tentauit Romam, & nonnunquam penè ad ultimum, & Carthaginem, semel & bis Troiam flamma combussit. Arsere urbes, arsurumq; mundum ipsum credimus, tu in tuam domum arsum ignem, qui in cœlum, ac terras arsurus est, quæreris. D. Ex incendio uix euasi. R. Euasisti igitur, an id doles? nisi euasisses siluisses, nunc autem uiuus cinis, cinerem fles extinctum.

DE GRAUI NEGOTIO, AC LABORE. DIAL. LVI. DOL.

Graui negotio defatigor. R. Nulla sine difficultatibus gloria, nulla non uirtus in excello habitat, haud facile adeunda, confragosum huc, durumq; & scrupulum est iter. D. Nimio labore fatigor. R. Labor area est uirtutum, requies uoluptatū: nil sine labore laudabile, nil excelsum. Proinde laudis Herculeæ fundamentum,

mentum, labor: nulla re magis Vlysses quàm labore cognoscitur, quantalibet prudentia fingetur, si ociosa fuisset, ignota esset. Labor Romuleos duces, Scipiadas & Camillum, labor Fabios, labor Curios, labor Fabritium, & Metellos, labor Magnum quoque Pompeium, labor Hannibalem, labor Iulium Cæsarem illustrauit. Labor Caronibus, labor Mario famam dedit, Papyrium Cursores ac Fescenninum Nigrum laboriosa militia claros fecit. Vt Philosophos, ut Poëtas sileam, quorum uita omnis, quid nisi clarus, ac delectabilis labor est? quid de artificibus dicam, quibus ipsa qualiscunq; est gloria, quo studio querenda sit nostri, à quibus industria & antelucana uigilia præueniri, deq; hoc quæri solitum Demosthenem accepimus, qui profectò non paruus stimulus esse potest magna tractantibus, quando minima quoque sic animos acuiunt atque exercent. Proinde omne genus hominum percurrere, ubi famæ multum, & plurimum est laboris, & omnino uirtutum amantibus amandus est labor, sine quo ad eam, quam amant, & quam cupiunt gloriam peruenire fas non est. D. Labore exerceor continuo. R. Parum profecerit magnus labor, nisi sit iugis: nam & ipsa quæ labore quaritur gloria, nisi sit perpetua, nec magna uidebitur. D. Nimis crebris exagitor laboribus. R. Nimium & parum pro uarietate patientium accipitur, ignauo labor omnis est nimius, nullus industrio. D. Multi me cruciant labores. R. Non te cruciant si uires, sed acuiunt, & exercent, uis autem nocte quid inter laborem, & delicias intersit, Sardanapolum confer cum Alcide, Sergium Oratam cum Attilio Regulo, Apitium cum Caio Mario. D. Labor me iugis extenuat. R. Multis pro remedio labor fuit, & quos quies infecerat, defecauit, deterisitq;: nam curare illum animos constat, & orientibus uitij obstat, & radicata conuellere. Denique inter priscæ uirtutis, ac seculi exemplaris causas, hinc labor à scriptoribus ponitur, hinc paupertas, optabiles corporum molestiæ, quæ medentur molestijs animorum. D. Durus est labor. R. Dura uirtus, durus labor, mollis uoluptas, mollis inertia, similia bene cohabitant. Inter diuersa diuorium est. D. Nimium laboriosa fors est mea. R. Oneratum te ingratis accipis, nescis ut nocte media dum dicata Deo uirgines stratis surgunt, algent, uigilant, diuinis obsequijs exercentur, adulteræ suis interim perfruuntur illecebris, dum pro defendenda patria miles in castris, pro augenda dux in tabernaculo, pro ornanda studiosus inter libros excubat, leno infamis inter suas acies, inq; suis tentorijs conquiescit, quibus uero sit melius distinguere, nemo cui uel modicum ingenui sit pudoris, tæxisset. D. Labore urgeor acerrimo. R. Bene spera, causa tantum laboris honesta sit, honestus est labor, quo re uno claris ascribere nominibus, omnes quidem, qui ad gloriam nituntur, laboriosus atque arduus trames agit ad ignauiam deuexa, & facilis uia est: denique qui quis nascitur, ad laborem nascitur, nec regum filios excipio. Labor & uirtus stræ artes sunt, non ocium, & uoluptas quibus qui se applicant, hi demum à natura hominum degenerant, atque in pecudem se transformant. D. Graui atteror labore. R. Idem cedentibus grauis labor, qui nitentibus leuis est, perfer modò forti animo, & assurge, præsentisq; molestiæ finem conser. Multos quidem labor extulit, multos industria, sopor nullum.

DE DVRO ITINERE. DIAL. LVII. DOL.

DVrum iter pedibus meis ago. R. Quid tu igitur alienis malles? atque nequæ alienis manibus operari, neque alienis oculis uidere, neque alienis auribus audire, neque alieno palato degustare, neque alienis naribus uultis olfacere, quid hoc unum singulare habes, ut tantum pedibus ambulare delecter alienis? D. Pedes eo. R. An uerò in hunc mundum intrasti eques, an exibis, quid per mundum ire, nisi eques doles? O' principium humile, & o' finis humilior, quam superba iter utrunque sunt media, & in breui cursu, quanta prorsus obliuio terminorum, nec unde certè, nec quo pergitis meministi. D. Longum cogor pedes agere. R. Cogi quidem durum farcor, cogi autem uolens nequit, ind gnatio, & dolor necessitatis pondus exaggerant, patientia & consensu animi fortunæ cuspis obtunditur. Vis non cogis? fac spontè quod cogaris. Vis ut iter longum breue fiat? uolens l. D. Equitare uellem, pedes ambulo. R. An infante parum est, unum ob quadrupedem, cuius usum nescis, quamdiù tibi fortunæ concesserit naturæ numerum obliuisci? quod multi faciunt, qui uilis atque intractabilis, & caducæ equi fiducia dediscunt pedibus suis ire, quibus quæso, quid aliud quàm diuitem cupias?

podagram, hoc est, pedes inutiles, equos multos. D. Longum iter pedes ibo. R. Ibi pro libito, nemo te transuehet, nemo morabitur, nemo concutiet, nemo deiciet, nemo ager in præceps, unus tibi labor uia, unum opus ire, nil tibi tuo cum uestro negotio. Non cogeris enim equum frenare, non pungere, non adquare, non substernere, non circunducere, non fricare, non pascere, non aut tergum ungere, aut arentem pedis ungulam, & tractare digitis ancipites clauos, aut nocturnos sudibus arcere concursus, & somno exciri, trepidus, semperq; sollicitus, quid belua per uigil cum uicinis agat, saltem noctibus quiesces, nam qui equitant noctu etiam laborant. D. Pedibus longum iter ago. R. Calceatus forsitan, sancti autem patres nudis pedibus deserta lustrabant, nuncij Dei omnipotentis Apostoli, mundi climata circuibant, hic ad Orientem, ille ad Occidentem, hic Arcton, ille ad Meridiem, nauigantes interdum raro id quidem, neq; aliter quam cogen te locorum situ, sed quem precor equidem legis, præter unum ex omnibus Ioannem, neq; id amplius, quam semel, idq; per exiguo uia spatio, dum quod Clemens scripsit, & ecclesiastica habet historia, ad recuperandam perdidit adolescentis animam, pia illum festinatio perurgeret. Quomodo autem equitarent, quorum dominus pedes ibat? Vix asellum semel quidem, ille mox in crucem ascensurus ascendit. Quod si sanctitæ inaccessibili hæc exempla te prægrauant, at Romanæ legiones, quæ orbem terrarum subegere, magna ex parte pedestres fuisse noscuntur, in quibus non se solum atq; arma suis pedibus quisq; portabat, sed multorum panem ac uaticum dierum, uallum quoque, quo in finibus hostium castra indies circumsepta nocturnis ab insultibus tegerentur. Vnde eleganter Ciceronoster, quodam loco de militibus Romanis agens, cum fortibus uiris cæterarum gentium, arma, non impedimenta, sed quasi uestimentum esse dixisset, hoc præcipuum illis dedit ut diceret: Romanis solis arma non uestem esse, sed ut humeros, ac lacertos: at cum eas, quas dicebam militares sarcinas subiissent, tum demum uideri sibi esse uestitos, neu quis modernis sermonis consuetudine labi possit, militum appellatione pedites accipi, eosq; ab equitibus, quamuis uterque militet, hoc secerit nomine solitos, multis Romanæ historiæ locis aduertere est. Proinde magnum tibi lenimen ac solatium laboris horum recordatio præstare potest, non inermi tantum ac uacuo, & duro, licet tuto tamen calle pergenti, sed amaro etiam atque onusto, & periculoso tramite pedicanti. Siquidem nihil ad tolerantiam asperarum rerum efficacius, quam cogitare eadem multos fortibus animis fuisse perpeffos, pudet enim generosum spiritum, non posse unum, quod innumerabiles potuere, quæ cogitatio non in laboribus modo qui difficiles, sed in his quoque qui miserrimi uidentur cruciatibus, in doloribus corporeis, maxime in ipsa demum morte profuerint. D. Longum ego, durumq; iter pedibus moestus ago. R. Nihil æquè durum iter lenit, moestum animum serenat, ut nobiles, ac suauis curæ, quæ nisi boni, & docti uiri pectus incolere, uiasq; omnes comitari nesciunt. His si grata societas, amici lati, & eloquentis accesserit, non tantum leue iter, sed & breue uidebitur. Multos iucunda confabulatio, sic affectit, ut & uia duritiem non sentirent, & de breuitate longi licet itineris quærentur, neque iuisse, sed uictos esse se crederent. Est & illud enim inter Mimos Publij notissimum:

Comes sacundus in uia pro uehiculo est.

DE STERILITATE ANNUA. DIAL. LVIII. DOL.

Sterilitate præmor annua: R. Iam tibi fertilitas grata erit, optimè res omnis contrarii collatione cognoscitur. D. Fefellit ager meam spem. R. Non te ager fallit, sed improbitas, cupiditasq; animi. Cuncta uobis ad nutum successura promittitis insolentes, uestro digni iudicio, quibus ipsa rerum pareat natura, quæ si suum seruare ausa, profundam semel auaritiæ uestræ, perruptamq; uoraginem, cui nihil est satis in expletam liquerit, insolens uobis, & auara, atque iniuriosa uidebitur. Non sunt hæc autem iustæ nec modestæ spes, sed immodici fragmenta desiderij, ea quidem fingitis euentura, quæ cupitis, si quid deest damnum dicitur. Tuus ager suum morem tenuit, & tu ruum tenes, terræ etenim ubertas, & sterilitas alterna, sed cupiditas uestra perpetua est. Vos iniquissimi omnium interpretes, cum illam gratè & sobriæ, hanc patienter ac fortiter ferre debueritis, illam contemnitis, hanc desertis, illa tumidos facit, hæc querulos. D. Ager meliora pollicitus me fefellit. R. Terram bobus ac rastris, coelum uotis ac precibus fatigatis, uentorum spiritus, opportunitas imbrum, germinum decor, agri species, puluis hybernus,

bernus, lutum uernum, æstiuus soles, maturitas autumnalis, omnia cupidos in spem trahunt. Ut arentem stupam flamma omnis incendit, ut inanem puluerem flatus omnis impellit, sic auarum animum lucrum omne suspendit atque erigit, omnisq. non rei modo, sed uel tenuis spei iactura confundit, ac deiecit. Sed frenate miseri motus inconditos, infinitam concupiscentiam coercete, & spem credulam mille tandem delusam successibus castigate, quid nunc cælum, terramq. respicitis? Non aliunde fertilitas, quam à Deo est. Illum mortales agere sinite, & uidete quid agitur, & laudate, sinite opificem operari, & unius artificij perito homini exhibendam reuerentiam non negetis, Deo pudeat terrea uascula, cælestem figulum arguere, sed in omnibus illi uoce, atque animo gratias agite, qui necessitatum conscius uestrarum, neque cupiditatum nescius, illis succurrit, his occurrit. Vt oblique misericors, utrobique terribilis, in consilijs super filios hominum: ut de illo scriptum est. Sperate iam tandem non in agris uestris, sed in domino, & facite bonitatem, & inhabitate terram, & pascimini in diuitijs eius. Delectamini in Domino & dabit uobis petitiones cordis uestri, quæ ubi coeperitis in Domino delectari, auaræ esse non poterunt, neque iniuste. Reuelat Domino uiam uestram, & spectate in eo, & ipse faciet. Iactate super Domino curam uestram, & ipse uos nutriet. Quid cælesti manu aditi, non nisi terram cogitatis? Terramq. diligitis? nolite has sacras uoces ut soletis spernere. Nolite auras, pluuiasq. & tempestates idoneas aucupari, aut precari: nolite in terram spem habere, sed in illo, qui respicit terram, & facit eam tremere, qui de saxo durissimo fontes liquidos elicit, qui te denique ab agello tuo falli passus est, ut in illo spem poneret, qui non fallit. D. Multum solita de copia demptum est. R. Id modò subducitur, quod plus æquo uel dederunt anni præcedentes, uel sequentes dabunt: modestiæ quantulumcunque sat est. Auaritia lucro crecit, eoq. fit pauperior, quò plus habet, magna uitiorum genitrix, magna nutritrix, atque hortatrix est copia, patere malis tuis demi aliquid quo minus copia, minus erit insolentia, minusq. libidinis. Adde quod hæc tui ruris iniuria, apud multos beneficium ac largitas haberetur, tuq. ipse si assueuisses inopia, ubertatem hanc & copiam iudicares, tantum in iudicio rerum semper consuetudo præiudicat, tantamq. uim habet, nunc quid mirum si temperata fastidiat, qui superuacuis assueuere, quia nulla maior procella modestiæ est. D. Sterilitas urget insolita. R. Sæpe quidem fortiores uiros plaga fert sterilis, fertilior molliores, neque fert modò, sed facit, atque alibi naros, durat aut molli, sic molliuit Gallos primum, post Romanos Asia, Alexandrum Babylon, Hannibalem Capua. Contrà uero Romanam indolem durauit, & cotis in morem acuit illa arena & scopulosa pars Ligurum, te quem copia mollebat, daret. Sobrietatem te doceat ager tuus, & quod libri uberes nequiuere, gleba faciant aridula. Nemo despiciendus est magister disciplinæ utilis, discere bene uiuere, discere uel senex, discere uel nolens, discere uel indignans.

DE VILlico MALO, ET SUPERBO:
DIAL. LIX. DOL.

Villicum insolentem patior. R. Insolentem tantum, & non furem, bene tecum agitur. D. Villicus malus est mihi. R. Malum fer æquanimis, uillicus nisi pessimus, bonus est. D. Villicum durum agrè fero. R. Mollem, delicatumq. ferres agris, durities rusticorum epitheton est, duris cum bobus, cum stiva, & uomere, cum ligonibus & rastris, dura deniq. cum tellure lucrantur, quid nisi ipsi etiam duri sint, si nil aliud est quam durus, bonus est uillicus. D. Rusticum importunum ferre nequeo. R. Atqui uel feras uillicum, uel ipse uillicus sis oportet, uel incultum rus eliges: dura sunt omnia. D. Rusticus intractabilis, indigestus est mihi. R. Nil horum impræmeditatum tibi esse debuerat, mox ut terram habuisti, labores uarios præstare, sterilitatem & uillici fastidia debuisti. Dixi dum rure gloriareris, excultos rusticos, ultimos hominum terris abeuntem iustitiam reliquisse, si unquam genus humanum reuiuifere, eosdem illos puto ultimos reperturam, ita quos sequebantur præcesserunt, maiorumq. omnium pessimi facti sunt. D. Asperimus uillicus est mihi. R. Vbi ueritas dixit, quod terra homini spinas & tribulos germinaret, subintelligendum fuit, & rusticos tribulis cunctis asperiores. D. Villicus est mihi nequissimus. R. Aut uillici nequitiam tolerare condiscere, aut famem perpeti, mutare enim uillicum non proderit, ad unum modum ferme omnes facti sunt, nisi quod semper peior est ultimus. D. Villicus fur est mihi. R. Di-

K 5 xiii

xisti tandem quod dicturum preestolabar, ita enim furtis addicti sunt, ut eis aliquantò sit dulcius, id modicum quod furantur, quam quicquid ex omni iusto labore percipiunt, & hoc ipsum tandem est ferendum, nec quæri unus debet, quod omnibus est commune. Profectò autem & si Poëta rusticos ultimos à iustitia derelictos faciat, ut bis dixi, apud uos tamen hominem primum humano semine genitum, & agricolam fuisse constat & parricidam, ut fuisse semper pessimi uideantur, dumquæ id recolis non mireris fures. D. Villice culpa rus perditum, ac desertum est. R. Hoc quotidie multis clarioribus Anaxagoræ accidit, & Architæ, uterque credo doluit, neuter excanduit.

DE FURTIS. DIAL. LX. DOL.

ID modicum quod superest à furibus uix defendo. R. Rure te uillicus tuus patientiam mali huius edocuit, quamquæ in urbibus exhiberes. D. Me fures infestant. R. Contra hoc malum nil querelis agitur, supplicij opus est, interim custodia proficit uigilanti sunt qui nihil custodiant, & accusant fures, cum uetus sit proverbiū: Oc casio furem facit. D. Limen meum fures obsident. R. Claude ostium, obde seram, aperi oculos atque intende, si neglexeris temetipsum culpa, raro fur intentis obsuit. Illi iustius quærentur, quibus non sunt domus, quales sunt quidam populi sub meridiem, & sub Arcton, & ided apud Scythas, ut scriptum uides, nullum scelus furto grauius, & sequitur ratio, quid enim inter syluas superesset si furari liceret? D. Fures mihi subtrahunt res meas. R. Suas fieri uolunt, nec tu uetas, puta ergo negligentiam tuam plecti, rerumque te tuarum custodiam hoc pretio doceri. Vtilia non discuntur gratis. D. Mihi molestissimi fures sunt. R. Importunum planè genus hominum, iure optimo bonis omnibus odiosum, non modò ut pestilens, sed ut uile, sic enim habe, non enim aliter quam summa animi uilitate aliquem ad hoc trahi. Haud immeritò igitur Aurelius Alexander princeps iuuenis, sed bonus, tãto furum odio flagrauit, ut de illo scribat Aelius Lampridius, si quem talium uidisset, paratum digitum habuisse, ut illi oculum erueret: tantiquæ eum stomachi fuisse in futurorum infamia laborantes, ut si eos casu aliquo uideret, commotione animi choeram euomeret, toto uultu inardescente, ita ut nihil loqui posset. Nobilis proorsus indignatio generosi animi, uerè ingens furum foeditas, quæ uitro forti, & sublimi sic subito nauisam extorqueret. Quinimò cum quidam ex honoratis aliquando furti reus, ambitiosè tandem fauore quorundam amicorum regum ad militiam aspirasset, & statim in furto deprehensus esset, (uix enim illi uitio assueti desistere, unquam sciunt) quæsiuit Alexander à regibus, qui illum promouerant, quid apud eos paterentur fures? cumquæ illi respondissent: Crucem: illico eum de illorum sententia crucifixit. D. Furtis infestor. R. Contra furta bona est uigilantiæ atque custodia, sed optima est paupertas: quamdiu aliquid erit quod furibus dulcere sit, eorum uel manus certè, uel oculos non euades, uis fures non metuere: pauper esto.

DE RAPINIS. DIAL. LXI. DOL.

APrædonibus spoliatus sum. R. Quamuis ciuili lege, nisi fallor, scriptum sit: Quod nullus fur improbius, quàm qui ut rapit: sunt tamen clandestini fures me iudice uiliores, illi enim fraude agunt, hi autem ui. Et ideo iuxta sententiam Ciceronis, illi uulpeculis, hi leonibus assimilantur: adde quod fures rebus spoliant, ingeruntque suspensiones, at prædonibus spoliassè ferè sat est, suspensionibus non relinquunt locum. D. In prædones incidi, qui me nudum reliquerunt. R. Incidit in prædones Cæsar, à quibus non spoliatus modò, sed captus, magno se tandem pretio redemit, futurus rex dominus, quamuis huic damno solatium ultio mox secuta præbuerit, non exiguum lenimen iniuriarum. Incidit in manus hostium Regulus toriens iam uictor, qui magno cum imperij uestri damno atque discrimine, eundem immani supplicio peremerunt. Incidit in hostes quoque Valerianus Imperator, qui eum multo cum imperij dedecore, foedo senili seruitio contecerant. Tu si nihil ultra quàm spoliatus es, & fortunæ tuæ, & prædonibus gratiâ habe, qui tibi libertatem uitamque reliquere. Non est enim aliud beneficiû latronum, quàm quod Cicero ait in Philippicis, ut commemorare possint, his se uitam dedisse, quibus non ademerunt. Fer tu igitur sortem tuam communem, tibi cum magnis his atque alijs claris, & si comparetur, facilem etiam atque optandam, neque foelicior esse uelis his, qui dicuntur foeliciissimi.

A Circumscriptoribus sum deceptus. R. Miraris: Mirarer ergo, si inter homines conferuando illæsus euaderes, quis homo enim hominem non decipit? Fides exultat, regnat fraus, hoc ne nunc nouiter perpendis? non tanto studio, neque tot laqueis uenatores atque aucupes feras, ac uolucres captant, quot uersuti homines alios quosque simpliciores, quod si unquam uerum fuit, uestra ætate uerissimum est. Monstrantur digito fraudum magistri, & ille pudentior iudicatur, qui peritior est fallendi, uis ne igitur non decipit? Aut morere, aut fuge hominum consortia. D. Dolo malo unde non timui circumuentus sum. R. Si timuisses deceptus forte tam facile non fuisses, & nunc cogita, an tu quenquam aliquando fefelleris: Eritis enim fere omnes ad fallendum prouisi, feres autem facilius ab altero tibi fieri, alteri quod feceris, sed uos, & quæ facitis alijs non sentitis, & quæ ab alijs fiunt uobis, pati non potestis, rerum omnium iniquissimi iudices. D. Dolo amici damnum tuli. R. Erras ut in multis: nullus in amicitia dolus est, sed in hac etiam uulgo erratis, amicos creditis, qui non sunt, amicitiamque rem inextimabilem, atque sanctissimam facili probatis experimento, usque adeo rerum utilium curiosi, leui commellatione, aut breui confabulatione quaritis amicum: nec citius quaritis, quam perditis, si tamen quod non habetur perdi potest. Postea ab amicis uos deceptos dicitis, & hanc infamiam amicitia inurit in innocentem. D. Dolo damnificatus sum. R. Multis profuit falli, eris cautior in reliquis: quidam paruæ rei damno, maximarum rerum pericula declinarent. D. Circumscriptor iniquissimus me fefellit. R. Imò tuum exereuit atque excitaui ingenium, docuitque non fidere nisi expertis, & probatæ fidei. Enumerarem exemplum, quibus casum tuum solareris, nisi essent innumerabilia: quis enim uiuens non decipitur? Quicquid mali mortalibus accidit, minus est, quam quod homo patitur ab homine, & quoniam sequi omnia nec possibile, nec necesse est, memento Canini, qualiter Syracusis fuit dolo malo quondam à Phitio circumscriptus. Habet tamen Caninius, quo solari queat, eques Romanus ab extraneo, & uiuente deceptus, cum Augustus Cæsar Imperator Romanus, à Romano ciue moriente delusus sit. Nota res est, ut Marius quidam, qui ipsius Augusti beneficio ab infimo militiæ gradu ad summos honores, atque opes ascenderat, semper publice prædicare solitus fuit illum unum heredem habiturum, eique bona sua omnia relicturum, à quo omnia percepisset, id ipsum cum pridie, quam obiret eidem affirmasset Augustus, fraudulentum spiritum emisit, tandem nulla Cæsarei nominis, uel tenui mentione in testamento habita. Dignus uerè cuius cadauer unco in Tyberim traheretur, qui dominum ac benefactorem suum fallere, nec morte dedisceret.

A Ngustè habito. R. Angusta domus ad multa est habilis, inter alia contra fures utilis, de quibus paulò antè quærebaris, qui in ea latebras non habent, sicut ex aduerso de magna domo rectè dicitur, quod dominum fallit, & prodest furibus. Arctam sanè uel amplam domum pro numero inhabitantium accipio, tu nunc ut tibi uideris angustè habitas, at quantò habitat angustius anima tua, quantoque foedius inter famem, & cruorem, nec migrare illam inde si fieri possit unquam uelis. D. Arcta domus est mihi. R. Domus lutea cœlestem animum non angustat, sæpè parua domus magnæ gloriæ capax fuit, cum magna interim multæ infamiæ plena esset. Non format domus animum, sed ab illo formam accipit: ut læta igitur atque honesta pauperum tuguria esse possunt, sic infames, mœstæque regum arces, diuitumque palatia. Nulla tam parua domus est, quam non amplificet magnanimus habitator, magnoque hospiti se præstet idoneam. D. Parua domus mea est. R. Parua Euandri regia, magnum cœpit Alcidem, modicis ædibus futurus mundi dominus natus est Cæsar, pastorali casa, Romulus ac Remus, tam magnæ urbes auctores educati. Non amplis atrijs habitauit Cato, uolubili domo Diogenes, angusto tugurio Ilarion, imis terræ specubus sancti uiri, in exiguis hortulis magni Philosophi, sub diuio, modicisue sub tentorijs summi duces, in stupendis palatijs Caius & Nero: tu cum quibus habitare malles elige. D. Angusta est mihi domus & humilis, & inculta. R. Muri fures, uentosque submoueant, & utriusque peiora uulgatæ dia, tecta, frigus, æstum, soles, imbres arceant, turres ærææ uolucibus, domus am-

pla superbiz, ornata luxuriz, referta cupidini, nullum uirtus spernit habitaculum, nisi uisio occupatum. D. Perangustè habito. R. Vis'netibi domus omnis amplissima uideatur, sepulchrum cogita.

DE CARCERE. DIAL. LXIII. DOL.

C Arcere claudor indigno. R. Melior est indignus carcer, quam indigna libertas, multoq; satius immeritum pro iustitia mala pati, quam per scelus bonis affluere, quamuis nec mala illa dici debeant, neq; hæc bona, sed loquor ut uulgus, quod dolorem malum ingens, uoluptatem summum bonum iudicat. D. Carcere clausus sum. R. Quis non carcere clauditur, aut quis inde digreditur, nisi dum moritur? Verus hæc tua, omniumq; fors est, unde propria, unde noua igitur querela? ita enim scito, ex quo die natus es, & antequam nascereris in carcerem atq; in uincula missum te, illius imperio, cui omnis cæli ambitus exigua domus est, & si quid summo creditur Poeta, tenebrosium utiq; carcerem & cæcum. Illius carceris exitum, si scelerem cupis, huius angustias non horrebis, sicut nec supplicia, nec mortem, nec humani aliquid, ad quorum patientiam, & contemptum nisi præparatus, armatusq; erit animus, in quacunq; fortuna calle graditur ancipiti. D. Turpiter carere claudor atq; angusto. R. Nullus carcer turpior, & angustior nullus, quam iste corporeus, quo usque adeo delectaris, atq; unde tantopere solui times. D. Carcere detineo importuno. R. Multos periculo instanti, atque hostium manibus carcer eripuit: multis limen carceris pro clypeo fuit, & quod intrasse profuerat, exisse nocuit, ut exitu admoniti, quod horruerant utile, quod optauerant miserum, facerentur. D. Carceri mancipatus sum. R. Quid scis an fortasse non carcer, sed (ut dicitur) custodia sit: quotiens uinculis explicitis hostilis mucro, siue hostie sæuior paupertas, inuasit? quotiens euasisse pœnituit? & carcerem quæ diuturnam queri cœperant, non fuisse perpetuum quæsti sunt? Vidimus in carcere quosdam laute uiuentes, mox inde digressos tenuem ac difficilem uitam, moesto sine clausula. D. Miseram in carcere uitam dego. R. Quidam libros in carcere texuerunt, tu querelas textis inuiles, quidam literas in carcere didicere, tu patientiam dediscis. D. Carcerali custodia uinctus teneor. R. Plurique cauernis ac speiuncis, alij se murorum angustijs inclusere, carcerem spontaneum, uel Dei amore, uel mundi odio, uulgiq; fastidio eligentes. Tu si hoc animo non es, tuiq; carceris finem cupis, expecta, aut te hinc homo eruet, aut mors, quæ clauem carceris alteram habet, unus quidem introitus, exitus multi sunt: alium misericordia, alium ius eruit, alium innocentia sua, alius custodum negligentia euasit, alius pretio, alius ingenio, & uel subterraneis cuniculis, uel tenebras amice noctis elapsus est, quibusdam patrum memoria terræ motus, & ruina carceris uiam fecit, ad postremum quos nihil emisit, mors absoluit. Nec minus uarij euasendi uentus, Marium consulatui carcer dedit, Iulium Cæsarem Pyratatum custodia summum misit ad imperium, hac ætate quidam de lumine carceris ad dominium transiungere, & catenam sibi excussam iniecere alijs, denique Regulum & Socratem, multosq; alios, non tam carcer extinxit, ut uisus est, quam carceri clarus finis eripuit: & ad summam, quosdam carcer ad insignem gloriam, alios ad eximiam fortunam, ad regnum alios, multos ad cælum misit, ad sepulchrum omnes, nullum cœpit, quem non redderet.

DE TORMENTIS. DIAL. LXV. DOL.

I Niuste torqueor. R. Quid nunc diceres si iuste? nullum nempè tormentum conscientia maius est, illa incolumi, hæc extrema despicio, intra te est consolator tuus. D. Torqueor prorsus indignè. R. Tortoris miserere tui, ille te grauius torqueatur, quamuis enim mundus obstrepat, minus mali est pati iniuriam, quam inferre. D. Torqueor. R. Nouum mali uereris lamentum, nunquid enim non antea torquebaris, inter tormenta moriturus, quid nunc noui accidit? Mutantur tormentorum species, tormenta non desinunt, excute totum tempus ataris, quem sine tormentis diem egeris recordare, aliqua falsis forsan gaudijs adumbrata reperies, ueris autem plena tormentis, quibus si acriter æstimes, nullam uitæ partem uacare fateberis. Unde non immerito quibusdam omnis uita supplicium uisa est, sed uos nihilominus quam hæc philosophicæ uoces tangunt, hærent quidem aurium uestibulo, mentis claustra non subeunt, hic ad omnem corporis offensiunculam ingemiscitis, animi iuge, mortiterumq;

iferumq; supplicium non sentitis, illis impatientes, hinc hebetes. D. In aculeum leuor. R. Quid refert in aculeum, an in lectulū torquendus ascenderis? te carnificis nodus premerat, hunc febris, hunc podagra, hunc uxor, hunc filius, hunc amica, hunc diuitia, hunc paupertas, hunc medici manus, hunc magistri ferula, hunc nequam seruus, hunc dominus insolens, hunc infinita cupiditas, spesq; anghela, hunc tortore quolibet peior metus. Perquirere mortaliū status, uix ullum inuenies non in aculeo pendentem, sed cū mille sint aculei, nili ligneum non timetis? D. Torqueor. R. Aut innocentia in tormentis, aut iustitia teipsum consolare, nam si iniuste torqueris, gaudendum est, experimentum tibi atq; alijs, & fulgor quidam tuæ uirtutis accesserit, attractati ac sublati fragrantior, ac notior fama erit: ut bene oleant, teruntur aromata, & pulcherrima rerum ne lateant attolluntur: sin id iuste pereris, acquiesce remedio, & concretæ sordes flammis, aut asperitatibus eluuntur, & magni mali medicina tristior sit oportet. Quem morborum tædet, amara nō respuat, quem scelorum pœnitet, supplicia non recuset. D. In aculeum tollor. R. Si immeritus, habes unde ex alto seuitiam alienam despicias: at si meritis, unde à terra diuulsus, ipse tuum clarius aspicias crimen, quodq; commissum, doles non doleas plecti. D. Torqueor. R. Aut tentatur uirtus, aut punitur uitium: alterum sæpè utile, alterum semper expeditens. Bona exercitatio iusti est, pessima nocentis impunitas. D. Torqueor. R. Disce iter ad patientiam, & ad mortem.

DE INIUSTO IUDITIO. DIAL. LXVI. SOL.

Iniusto iudicio damnatus sum. R. Vnus iudicis, aut paucorum uoce testium damnatus, populi uocibus, aut tacito iudicio, quodq; est melius conscientia ipsa, quodq; est optimum diuina sententia absoluendus, siquidem ad tribunal æternum iudicis iusti prouocatio salua est: solet is perperam iudicata rescindere. D. Iniuste iudicor. R. Vt iudicia iniustos, sic iniustitia iustos premit, ubi igitur iniusta damnatio, ibi iustus est reus. Nemo autem tam demens, nisi insaniat, ut hæc peruerti, seq; iniusto iudicio premi uelit, nemo tam pauidus, nisi sit pessimus, ut non potius damnari eligat iniusto iudicio, quam absolui. Tantò enim id fatius, quantò est melior oppressa iustitia, quam imperiosa nequitia, quantoq; est optabilior mens bona, quam propria fortuna, quamuis illa laboribus, hæc delictijs assiluat. Plus dicam, tantò est melius iuste etiam dampnari, quam iniuste absolui, quantò est peius, impunitum quam punitum crimen. In hoc enim scelere iuncta iustitia est, malo quidem magno, bonum ingens. In illo autem scelus, & impunitas, quæ nescio an scelorum ipso peior sit, una certè & iustitiæ hostis, & multorum radix est scelorum. D. Iudicio grauior iniquissimo. R. Mens in solido fundata, & bene sibi conscia, humeros habet inexpugnabiles, superimponere quantumlibet dampni, infamiæ, supplicij, nullo fasce curabitur, & uiribus suis, & multò maxime cœlesti ope consistit. Erunt præterea quorum sese paribus soletur euentibus, haud spernendi comites, Romæ Furius Camillus ac Liulus Salinator, Athenis Aristides, atque Melciades, multique alij, inter quos quidem quod mireris Cicero & Socrates, an te horum alicui, an Publio Clodio similem fieri malis, atque horum quisque cuius optimus, & in sua urbe clarissimus, sed iudicio damnatus, & uel in exilium, uel in carcerem, uel in mortem actus. Ille uerò scelestissimus, & inter multa flagitia notissimi quoque conuictus adulterij, uolentiarumq; religionum concordibus omnium iudicum sententijs absolutus est. Quisquam ne adeò falsè metuens infamiæ est, qui non illius absolutioni, Ciceronis hostis sui, damnationem atque exilium anteponat? Sed huic hanc atque communia, sin altius aspicias, uidebis pressum falso iudicio cœli Regem, familiamq; eius electissimam, tanti uestigij hærentem duens, & qui hunc postea secuti sunt, tanta innocentia, tantisq; uirtutibus in hos ipsos iudicarij turbinis in cursu, ac scopulos incidisse. D. Falso iudicio offendor. R. Est qui te iudicat, is qui facit iudicium iniuriarum patientibus, quiq; ait: Mea est ultio, & ego retribuam eis in tempore. Est & ubi non cogitas, ipso iudicis, aut tectis in pectore, magni ibi habitant ultores, nullus beluæ morsus est acrior, quam conscientia. D. Iniusto iudicio læsus sum. R. Illatis iniurijs bene uti, ars non ultima est, qua instructo sæpè profuit iniquitas aliena, cum sua cuique semper noceat, prosit nunquam. D. Innocens damnatus sum. R. Quid igitur nocens malles? Sic enim Xantippe coniugi, Socrates moriens responderet muliebriter lamentanti, quod is innocens moreretur. Atqui & si aliqui contrarium opinati sint, longè tamen est innocentem condemnari tollerabilius, quam nocentem. Hic

Hic enim solum supplicium graue est, illic & causa supplicij. D. Iniusto populi iudicio damnatus sum. R. Expectas ut populus in te rectum uideat, quod nec in se, nec in alio unquam uidit? Magnum tuæ innocentiae argumentum fuerit, à nocentibus condemnari. D. Populus immeritum me condemnat. R. Idem, hercle, non immeritum, sed multa, & magna pro meritum Camillum, de quo nunc loquebar, & Liuium ipsum, denique Scipionem Africani, aliosq; Cornelios tales uiros, iniustis iudicijs agitados ad uoluntarium coegit exilium. D. A Rege innocens condemnor. R. Et Regum plerumq; sententiae non iustitiae, sed uindictae sunt, quisquis liberius uerbum contra licentias regias emisit, cuicumque in intuitu libertatis frons obductio fuerit, is laesae reus erit Maiestatis. D. Sed condemnor à iudicibus. R. Iniquo iudice nullum uenenosius est animal, à serpente laesos se dolent quidem homines, non queruntur, fecit enim serpens quod suum erat, quamuis non quod placitum patienti. Certè iudices erant, qui eos etiam, de quibus dixi Socratem condemnarunt, Clodium absoluerunt, quorum utrum esset iniurius, dubitari potest: proinde in populis, aut sub regibus, atque iudicibus degenti, propositum animo esse debet, aspera quaelibet, & iniusta patienda si ueniant, non desistenda cum uenerint.

DE EXILIO. DIAL. LXVII. DOL.

EXilio pellor iniusto. R. Quid tu igitur? iusto pelli malles exilio? nempe quod ad iniuriæ cumulum, animum in diuersum trahit? habes enim iniusti exilij solatium, comitem iustitiam, quæ iniustos ciues destituens, te secuta tecum exulat. D. Iniusto exilio pulsus sum. R. An te rex expulit, an tyrannus, an populus, an hostis, an tu ipse? Nam si rex, aut iniustum exilium non erit, aut ipse non iustus, atq; ita nec rex quidem. Si tyrannus, ab illo te pulsus gaude, sub quo boni exulant, fures imperant: Si populus, moribus ille suis utitur, bonos odit, & his quoque multiceps tyrannus nunquam sui similem pepulisset. Non te igitur patria, sed malorum coetibus arceri, neque in exilium, sed in partem bonorum ciuium cogi putes. At si hostis, agnosce iniuriæ leuitatem, non hostiliter seuit, qui omnia cum posset, patriam abstulit, spem reliquit: sin tu ipse, mores populi perosus, aut Tyranni habitum elegisti, non modo ne doleas, sed etiam gloriari uirtutem patriæ prætulisse, non tu flebilem, sed honestam, & prorsus inuidiosam bonis atq; optabilem, non iam exilij, sed absentiae causam habes. Spontè Pythagoras Samon reliquit, Athenas Solon, Lycurgus Lacedæmona, Romam Scipio. D. Exilio damnatus sum. R. Multos exilium honestauit, multos acrior aliqua fortunæ uis, atque iniuria notos reddidit & illustres, quid te uerat illis inferi, qui quasi ignem de silice claram famam collisionibus quæsiere? D. In exilium agor. R. Habes in historijs magnos relictos socios, quorum speciosi simus comitatus, non sensum modò doloris imminuat, sed obliuionem afferat. Non minor in exilio Camillus fuit, quam fuisset domi, quantus ciuis, quantus exul, qui uictorias ac triumphos, non iustitia minus, quam prosperitate conspicuos, in Capitolum duxit: mox hinc pulsus, pro accepta iniuria, ingrata salutem patriæ rependit. Non facile aliud tam clari exulis exemplum fateor: sed Rutilius & Metellus tam nihil exilio fracti sunt, ut Rutilius reuocatus ab illo, cuius nutui non parere capitale erat, exilium amplexus, reditum contempserit; seu ne ulla in parte Senatui, iniustisq; licet legibus patriæ obstatet, seu ne fortè exul iterum fieri posset: at Metellus eodem, quo in exilio profectus erat, uultu atque animo remearet. His Marcellus accedat, hic ultimus, qui in belli ciuilis tempus incidit, pulsus nempe, non solitam modò constantiam, honestarumq; artium studium non omisit, sed strinxit arcibus, & publicis liber curis, uni excolendo animo tam ardentem incubuit, ut ad scholas missus honestissimas, non ad exilium uideretur. Quod quidem in Cicerone, conspectus operum splendor, & literarum copia maior facit, non exilij modò, sed carceris dulce solatium. D. Exilium patior. R. Exilium breue citò te patriæ tuæ reddet, longum uerò aliam tibi patriam dabit, unde exulent, qui te exulem uoluerè, dedissetque nunc, si ad naturam rerum, non ad opiniones hominum aspiceres: ualde enim angustus est animus, qui sic ad unum terræ angulum se applicat, ut quicquid extra, sit exilium putet. Multum abest exilij deplorator ab illa animi magnitudine, cui totus orbis carcer exiguus uidetur. Interrogatus Socrates: Cuias esset? Mundanus (inquit) sum. Verè Socraticum responsum, Atheniensem se alius respondisset: Socrati autem patria omnium Mundus erat, non hic solum,

quem

quem vulgò mundum dicitis, cum pars ultima mundi sit, sed cœlum ipsum, quod hac re-
citus appellatione comprehenditur. Illi patriæ destinati estis, ad quam si suspirat animus,
qualibet in parte terrarum peregrinum atque exulem se nouerit: nam quis patriam uoce-
ubi non habiter, nisi ad breue tempus? Illa uerè cuiusq. patria dicenda est, ubi quisq. perpe-
quò securus ac tranquillus leget. Quære hanc in terris, puto irrita erit inquisitio. Vt nature
autem lex est data mortalibus, ac præscripti fines, dum hîc uiuitur, terra omnis patria uestra
est, intra quam, qui se exulem facit, non tam rei, quàm animi uitio laborat. Non habemus
hic manentem ciuitatem, dixit Paulus: Inquit Naso:

Omne solum forti patria est.

Ait Statius:

Omne homini natale solum.

His te uocibus armatum uelim, quibus ubique unus, & uel nunquam, uel semper in patria
tua sis. D. Ire in exilium iubeor. R. I spontè, peregrinatio erit, non exilium, & me-
mento quibusdam exitum, quibusdam uerò reditum pro exilio fore. D. In exilium co-
gor. R. Cupiendo quod cogaris, efficies ne cogaris, omne uiolentum patientia uinci-
tur, & desinet esse uiolentum quod uolenti sit. D. Ire in exilium necesse. R. Tu fac
uolens, quod uel nolens faceres, factus omnia, nequid mœstus patiaris: ita omnem uim
necessitatis, omnes clauos quos adamantinos illi tribuunt, catenasq., omne rædium, mole-
stiamq. discusseris. Sed uos impossibilia cupitis, necessaria fugitis, utrunque nequit: quam-
D. In exilium eo. R. Imò forsan in requiem, sub obtentu falsæ miseriæ uera felicitas,
iam saltem ab inuidia tutus eris, propera, mixtamq. cum gloria securitatem arripe, tutus &
honestis latebris nihil est dulcius, nullæ his conferri possunt urbium plateæ. D. Pellor
è patria. R. Pulsum te pessimis, optimis inferre, neque te patria, sed patriam te indignam
rebus proba. Sentiat illa quid perdidit, tu nihil perdidisse te sentias, mali ciues tui rædio si-
mulq. præsentis odio ac suspicionem careant, boni autem amore absentis ac desiderio tenean-
tur, sequanturq. oculis atq. animis abeuntem. Illi se solos linqui doleant, tu te comitatum
gaudeas proficisci, neq. te in tergum respicias, neq. reditum cogites, neq. cum illis esse cu-
pias, qui te cupiunt abesse: neque demum quod à te fieri debuit, ab alio factum agere fecas.
Deuisti cedere ciuium inuidiæ, utq. illam fugeres ultrò in exilium ire. Huius ego. on-
lij dux eram: nec exempli duces deerant clarissimi: nam in primis tres magnos Scipiadæ
fecisse noueras, tamq. perseveranter, ut patriam sua præsentia, quam nil clarius habebat, spo-
liatam indignam quoque cineribus defunctorum, quidam insuper, famoso dignam epi-
grammate iudicaret. Nomina sunt immortalis memoria, quæ tibi per famam, perq. omnis
historiæ fidem ignota esse non poterant. Aphricanus, Nalica, Lentulus. D. Mittor in
exilium. R. Imò in experimentum tui, uideris quem tu in exilio præbeas, si succum-
bis exul uerus, si consistis exilio clarus, ut multi olim, qui inuicti, & fulgidi per aspecta-
tes inceserunt, ut sequentibus rectum iter ostenderent. Sine tyrannos si uide, sine popu-
lum furere, sine hostes, ac fortunam fremere, pelli potes, capi, cedi, perimi: uinci autem nisi
manum extuleris non potes, neq. ornamentis tuis spoliari, cum quibus quocunque ieris,
& ciuis, & patriæ principum unus eris. D. Exulatum pergo. R. Perge alacer: i secu-
rus, nescis quàm longa sint brachia tui regis, Nihil illi longè est, ubiq. te proteget, qui pro-
texit in patria.

DE OBSESSA PATRIÂ: DIAL. LXVIII. DOL.

Obsessa est patria. R. Obsessa fuit Troia, obsessa Tyrus, obsessa Carthago. ob-
fessa Hierosolyma, obsessa Numantia, & Corinthus, euerſæq. omnes, quem
iam pudeat obsideri? Ipsa urbium caput Roma, obsidione tentata est, sed cum
iam Roma esse desisset: quid Capua, quid Tarentum, quid Syracusæ, quid A-
thenas, quid Veios, minoresne alias loquar? sunt & sua urbibus fata, & pauca fatum obsi-
dionis euasere, sed longitudo temporum, nōritiæ rerum obstat, ut ipsis etiam ciuib. sua-
rum fata urbium sint ignota. Tu præsentem sentis obsidionem, nec futuras præuides, nec
præteritas meministi, sic est usus, quod te premit desles. Valdè sensibus dediti estis bellua-
rum more. D. In patria sum obsessus. R. Dicebam te incommodum tuum flere, iam
optabile uideri possit exilium, eo quod minus officiat libertati, neutrum tamen officit,
si libertas animi uera est: uile & inclusus egredi, & exclusus regredi, & ubi uoluerit esse po-
test. D. Obsessus in patria mea sum. R. Obsessus & Priamus, non ciuis, sed Rex in
patria

patria sua fuit, cum tota illa famosa magis quam fortunata familia. Obsessus Argis Antigonus Macedonum rex, & Eumenes Pergami, obsessus hac ætate, intra urbem Ianuæ rex Sicilia Robertus, nullo ueterum regum minor, si quæ ueros reges facit, uera uirtus attenditur: tu homuncio fortem regiam lamentaris, obsessus Ambrosius, obsessus Augustinus, ambo simul intra Mediolani ambitum. Obsessus ad ultimum Augustinus idem, intra episcopii sui muros, quo tempore, miseratus lachrymas suas, Deus à terrena illum obsidione, ad cælestem regnum transtulit. D. Obsideor. R. Et quis oro non obsidetur: hos peccata obsident, illos mores, hos inimicitie, illos cura, hos negotia, illos ocia, illos diuitie, hos paupertas, illos infamia, hos laboriosa celebritas, omnes corpus quod tantoperè colitis, & amatis, ille uos carcer arctissimus circumcingit atque obsidet obsidione perpetua. Ipsa orbis terra, ubi fremitis, & bellis assiduus insanitis, ubi imperiorum terminos, ac regnorum tanto studio prolaratis, quæ à uobis incolitur, quid est aliud, quam quod ait Cicero, quasi quædam parua insula, circumfuso illo mari quod magnum, quod Oceanum, quod Atlanticum appellatur in terris, quod tamen tanto nomine, quam sit paruum uides? Vndique obsessi estis omnes, tu te obsessum ut rem nouam narras, uide potius, si quid in te opis, aut consilij est, quod possit ad tutelam patriæ conferre. Hoc fac potius ac memento Syracusij Archimedis operosi senis, quare se enim nec tibi, nec patriæ profuerint. D. Obsideor intra patriam meam. R. Quid tu igitur an alibi malles obsideri? posses id fateor malle, & quidem pie, quo scilicet te obsesso illa non esset. Cæterum quod ad te attinet, an solamen exiguum uideretur, quicquid sit in patria tua pati, ut quantum lædit aduersitas, tantum leniat locus ipse. D. Intra muros patrios coarctatus sum. R. Ita hoc dicis, quasi nullæ maiores uobis sint angustia quam murorum, quam multi ex his, qui in urbibus habitant, sic assidui in curia atque in foro sunt, ut uix toto, quam longus est anno semel portas urbis aspiciant. Adde nomen obsidionis erumpere gestient, & uincti sibi compedibus uidebuntur arctissimis, non hoc facit obsidio, sed opinio, quæ nihil est in uestre mortalis uitæ fluctuatione potentiùs. Fabulam locus poscit. Decrepitum quendam senem fuisse nuper Aretij fama est, qui nunquam patrium limen excesserat, id cum ad aures præsentium peruenerat, ludendi studio hominem ad se uocant, & sibi compertum dicunt, illum clàm urbem egredi solitum, occulta cum hostibus habere colloquia: ille autem per sanctos iuuare, se non solum tunc presentis belli tempore, sed nec unquam ulla pace, per omnem quamuis longam uitam muros urbis egressum, contra illi incredulitatem fingere, & suspectum eum Reipub. dicere. quid multa? Graui ni pareat poena imposita, ne egrediatur imperat. Illi ferunt impatientia, prohibitionis irritatum, die postero, quod nunquam antea uisum erat, extra muros patriæ deprehensum: inuictum semper per uicinia animos urgente nitimini, & tu nunc te arctatum dicis, & tibi urbs tota non sufficit, cui nisi obsideris, fortè pars minima, domus forsitan una sufficeret, quod maxime studiosis euenire solet. Quid quod ferè omnis obsidio breuis est? Adest loci solamen ac temporis æquanimitas, sola deest ut lugeatis, & quæramini non natura rerum, sed mollities uestra est.

DE PATRIA EVERSA. DIAL. LXIX. DOL.

Quid quod eversa funditus est patria. R. An non fortunas quarundam ex his, quas paulò antè nominabam, & similes aliarum innumerabilium audisti? Tyrum & Thebas, & Persopolim Persici regni caput euerit Alexander Macedo, quod mireris, ad suggestionem scorti unius. Magnæ urbis tenuis fortuna est, Troiam euerit Agamemnon, Saguntum Hannibal, Carthaginem, atque Numantiam Africanus minor, Hierosolymam Titus, aliasque alij, Romam nullus in totum diruit: sed senectus attriuit, ciuilibus adiuta discordijs. & quid refert, quis euerterit, quam constet euersam? Ruina Mediolanensis recentior fama est, sub Federico imperatore barbaro & immani: quid tu ergo tuam patriam rebaris exemptam impio fortunæ? cui urbes maximæ, atque imperia subissent, an usque adeò te fefellit amor, ut urbem unam, quod tu ibi natus esses, fingeres immortalem, cum sit mundus ipse mortalis? Cælum ruet ac terra, montes & maria mouebuntur, & creata de nihilo in nihilum redigentur, tu uisisti tuam patriam aut miraris, aut quæreris? sunt quod paulò antè dicebam, ut hominibus, sic urbibus mortes suæ, non tam crebræ illæ quidem, quod & pauciores urbes, & diuturnioris æui sunt, morti tamen obnoxia, non sunt enim soli homines, sed præter animos, humana cuncta mortalia. D. Patria ruit. R. Resurget forsitan, nam & aliquæ surrexerunt, & quibusdam cecidisse

disse materia fuit foeliciùs refurgendi: nempe hodie Saguntum, & Mediolanum sedibus suis stant: at Mediolano proximam laudem Pompeij ultima, ut aiunt, mutauit locum ipsidem barbaricis manibus, & sub idem tempus euerfa. Similiter & Hierosolyma, & Carthago. Spera ergo si spes cecidit, & de patria actum reris, caue tu succubuisse fortunæ. Prior est enim animorum deiectio, quàm murorum. Virilis non foeminea, uirum decet pietas, quamuis doleas patriam cecidisse, noli tamen simul occumbere, quando tua nil iam ruina Reipub. collatura est. Quin te ipsum & si quæ sint ciuium reliquæ, ad foelicia tempora referuare satage, factis prius non lamentis opus est, ubi sit etiam ipsa fuga laudabilis (audisti ut Terentio Varroni, cuius culpa, ac temeritate penè ruerat imperium Romanum, publicæ ab omnibus gratiæ actæ sunt, quod de Repub. non desperasset, quod fecisse collega eius uir clarissimus, & culpe omnis illius expers uidebatur) si aliud nihil est reliquum. At tu saltem cum Biante bona tua tecum portans, quamuis nudus muros patriæ tuæ cadentis egredere, & illam patriam aspira, cuius regni non erit finis: quo cum tandem Deo te uocante conscenderis, non obsidione metuas, nec ruinam, nec eorum aliquid, quæ uestris in urbibus metuuntur.

DE METV PERDENDI IN BELLO.
DIAL. LXX. MET.

Bello uinci metuo. R. Pacem quare. M. Valde uinci metuo. R. Timor modestus cautionem, uehemens uerò desperationem parit, quarum altera nil in bello melius, altera peius nihil in rebus omnibus. M. Magni prælij quatuor terrore. R. Quid bellantium timor mali ferat, atq; ex timore oriens molestia, Flaminius ad Thrasumenum, Crassus apud Charras, Pompeius in Thessalia expertus est, quibus in locis, & sæpe alibi uerum Poëticum illud apparuerit:

Pessimus in dubijs augur, timor.

M. Euentum pugnae nimis horreo. R. Differ interim dum spes redit, male pergitur, unde abstinendum mens, terrore denunciant. So' et inesse animis præsaga quædam uis, cuius obfata fortassis non sit usque consilium, non est exemplorum numerus, seu ueterum, seu nouorum, clarissimis tribus uti satis habui. M. Instantis pugnae casum metuo. R. Excute res tuas, quas te melius nemo est, qui nouerit. Vide ne non rei natura, uel uirium defectus, sed prælagium sibi fingat ignauia: cui nihil usquam non formidolosum, ac difficile est. Hæc si libertati igitur, si gloriæ, si salutis tue officit, uirutis auxilio comprimenda est, excitandusq; animus, & monstrandum illi, sæpe pauciora esse, & leuiora pericula, quàm pauores obuersari, sæpe oculis falsas imagines rerum terribilium, quibus consternati quidam, sine ferro paratam sibi uictoriam tradidere hosti. Non est enim fallus atq; inanis, metus uerò lentior, sed eò sæpe uehementior, quo pauentem, maiora omnia sibi fingens error quoq; præcipitat. Atq; itaq; poëta idem ait:

Malè cuncta monstrat impetus.

Si nechis attollere iacentem animum potes, sed uirtutem patior exuperat, campo abstine, uix benè geritur, quod pauidè geritur, sic affectus in aciem si descendas tecum erit, qui contra te dimicet, tui enim ipsius aduersus te melior pars rebellat. Malus semper hospes, animi pessimus in bellum comes, metus.

DE STVLTO, ET TEMERARIO COLLEGA.
DIAL. LXXI. DOL.

Stultum habeo ac temerarium collegam. R. Est aliquid causæ fateor ut timeas, sed ex aduerso aliquid est ut speres, hoc enim ut quibuldam calamitatis, sic alij gloriæ præbuit materiam. Temeritas Terentij Varronis, Aemilio Paulo mortem peperit, at L. Furij, & Minutij temeritas, M. Furio Camillo, & Q. Fabio Maximo, singularem gloriam quaesiuit, notæ sunt historici. D. Est mihi collega præceps, & inconstans. R. Esto tu constans & modestus, nusquam uirtus clarior eminet, quàm suo admota contrariio: cur non tu potius illum regas, quàm te ille præcipitet. D. Est insolentissimus collega. R. An tibi excidit, ut ipsi de quo nunc diximus Camillo tribuni militum consulari potestate, quinque simul collega, imperio pares ultro se submisere. Habet hoc uirtus excellens, possessoribus suis auctoritatem, miratoribus reuerentiam ac pudorem onfert, nullo melius modo collega insolentè a represseris, quàm industria ac uirtute. Sic efficies, ut illum

L. tibi

tibi parem dici pudeat, sicut pudit Minutium, & aut se sponte subiiciat honestiore suffragio, quam si eum tibi populus subiecisset, aut omnes intelligant, illum tibi parem nomine, rebus imparem, & quicquid bene gesseritis tuum esse, quicquid secus illius. D. Collega mihi stultus obtrigit, ac peruersus. R. Quadam per contrarium discuntur, solent magistri tardiusculis discipulis ineptum aliquid proponere, quod cum respuerit discipulis ingenium, ad uera facilius retrahatur: redit ad memoriam obscuri hominis clarum uerbum. Ante non magnum tempus, cum Florentia ciuitas statum mutasset, quod crebro nimis ac libenter facit, atque ad imam plebem frena Reipub. peruenissent, unus ex insolenti grege, qui diu tenuerat illa, & moestus amiserat, uicini inopis mechanici humilitatem spernens, & tu (inquit) qui neque litteras noueris, neque unquam patrios fines excefferis, uili semper artificio uitam trahens, cum paribus tuis, qualiter hanc tantam, & tam mobilem urbem reges? ille autem nihil motus. Et quid negotij (inquit) est? Quid uos egeritis nullus ignorat, si per omnia contrarium agimus, aberrare non possumus. Que uobis dignum docti hominis ex ingenio prodijisse. Tu nunc igitur in collega tuo contrarium tibi statuas exemplar, cui dissimilimus fieri uelis.

DE INCONSULTO ET PRÆCIPITI MAGISTRO MILITIÆ.
DIAL. LXXII. DOL.

Est mihi magister militiæ inconsultus ac præceps. R. Hoc aliquantò periculosius non negem. Legiones uestras interroga facientes ad Trebiam, ad Thrasumenum, & ad Cannas, multisque alijs in locis. Si remedium uis, dubiam linque militiam, si fortè non datur, at tu fortiter, atque industriè ministerium tuum age, ut inter tui ducis errores, tua uirtus emineat, nec te ruina opprimat aliena, sed tu potiùs, si qua est uia, publicæ humeros subiicias ruinæ. Rem difficilem, sed neque impossibilem, neque insueram habeo. Ut enim sæpè multis militibus obsuit, unius ducis ignauia, sic interdum unius uiri uirtus, & exercitum seruauit & ducem. Ne si longior quam oportet, tu res suis in locis quares, mihi nominum & temporum commemoratio sola sufficiet. Publicus Decius bello Samnitico, Calpurnius Flaminia bello Punico primo, Africanus minor bello Punico tertio, tribuni omnes militum, ducumque, & exercituum seruatores, tanta esse tua uirtus ac felicitas potest, ut aliena infamia eximiam in gloriam tuam: anceps sanè negotium, sed extrema in necessitate unicum. Proinde utrunque alios rotauerit, tu uirtutis gubernaculum si mihi obsequi uolueris, nec in pace, nec in bello, nec in uita destitues, nec in morte.

DE INFAVSTO PRÆLIO. DIAL. LXXIII. DOL.

At prælio uictus sum. R. Iam timor euauit, sperare incipies, hæc est horum feris affectuum. Nam cum spes, & metus de futuro sint, iam ut futurum potest esse, quod speres, si futurum esse desijt, quod timebas. D. Magno prælio uictus sum. R. Tanto ne animo uictus sis, nempe ille si cecidit actum est, meministi, ut Marcellus prælio uictus, die proximo in aciem redijt, uictoremque suum maiorem quam ab illo pridie uictus erat. Prælio uicit, & Iulius Cæsar ad Dyrrachium inferior, ad Pharsalam mox ingenti prælio uictor fuit. Multi prælio uicti, bello fuere uictores. Non cadunt animi uiroium fortium unius lucis euentu, non magnanimi tantum, sed longanimes sunt. Victus hodie, cras pugnabis cautius, ducis artem infausta prælia, quasi tristes, fidiq; edocent magistri, atque ubi sit erratum plagis admonent, sic agricolam sterilitas, architectum lapsus ædium, equitem casus crebri, nautam graues acciunt procellæ errando discitur. D. Victus sum. R. Non est uictus, nisi qui se uictum credit, cuius spes obruta, & extincta est, cuius animus amara deposuit. Aspice Romanos animos, cum superiori, tum præsertim bello Punico secundo, non tam defectione sociorum, non conspiratione regum ac gentium, non tot infelicibus prælijs ac ruinis potius ultimis uicti sunt, nulla unquam apud illos mentio pacis, nullum diffidentiae uestigium, nulla denique, nisi alta prorsus, & inuicta consilia. Hoc sanè quid est aliud, quam uirtute animi fortunæ duritiem mollire, atque illam in pudorem sui, & amorem tui cogere, tandem igitur ut dignum erat emersere, & milles strati surrexere altius, ut non honestos tantum suos, modo tam formidabiles, sed totum mox ex ordine terrarum orbem, uirtus illis ac fortuna subijceret. D. Victus sum fateor. R. Nunc demum incipis nosse fortunam, & hoc saltem boni fugiens inuenisti, nemo ferme

res magnas gratis discit, multos docet experientia, quos schola non docuit, & præceptoribus surdum caput hausit oculis, quod auribus non ualebat. Nulla rerum humanarum certior magistra, quàm aduersitas, nulla discutiendis erroribus aptior. D. Magno fortunæ uulnere corruui. R. Surge ne faceas, nusquam clariùs, quàm inter fortunæ uulnera, prominet animi magnitudo. Nunc nosce te ipsum, quantarumq; sis uirium ualde ictus intellige. D. Speratam uictoriam amisi. R. Si insperatam prudentiam quæsiisti, non speranda rerum permutatio uideri debet. D. Victus sum bello. R. Bello uictus libertatem retinet ac uitam, uitio autem uictus utranq; amittit, quisquis igitur illi succumbit uere uincitur. D. Victus sum. R. Quid scis an illud Magno Pompeio Theſſalico dictum, dicere & tibi conueniat?

Vincere petius erat.

Vt damni plus, sic peccati minus solet habere, qui uincitur, lucrum ingens, quod optantes quidam non uinci modò, sed mori etiam elegerunt, & profectò mercantur egregiè, qui morte corporis, quærant animæ salutem, sed pleriq; malis suis gaudent bonis aguntur, tanta hominum mentes habet cæcitas. D. Victus sum. R. Potest id quidem tibi non scientie militaris inopia, sed fortuito contigisse. Nusquam enim fortunatior, ut ita dixerim fortuna, quàm in prælio cum multa alibi, illic omnia posse illam perhibent. D. Prælio uictus excelsi. R. At non continuò nudus: possunt arma uictus auferri, uera autem bona, quæ sunt arma animi, etiam qui uidentur, uicti retinent. Ea enim ex incendio, ac naufragio, sic aduerso ex prælio efferuntur. Nec illa tantùm, quæ in animis abdita ferro tangi, nequeunt, sed illa quoq; quæ maxime periclitari in prælijs, ac ferro expolita uidentur: itaq; non quisquis bello uincitur, bellicis simul spoliatur laudibus, licet etiam armis amissis ex acie fugientem: quodq; est maius, in acie pereuntem, secum ducis eximij nomen ferre. Nam & ad Thermopylas Leonidam non tam uictum, quàm uincendo fatigatum, inter ingentes stratorum hostium cumulos occidisse, cum iuis Græcæ memorant historiæ, quàm Deiphocbo famam Maro approbat, & in campis Aemachij (si Lucano creditur) stetit ordine certo infelix acies. Et nouissimo prælio, quod in Africa cum Hannibale gestum est, nec melius institutum aciem, nec acriùs potuisse pugnari, ut de uictore uictus, sic & de uictò itidem uictor ipse, confessus est, uterq; ingens rerum talium æstimator. Quid amisit autem, qui ueram artis suæ gloriam, & bene gestum rei conscientiam, non amisit?

DE BELLO CIVILI. DIAL. LXXIII. DOL.

Bello quatur civili. R. Nomen hoc à ciuibus tractum, & tu unus es ciuium, uide ergo ne & tu unus sis huic malo fomenta præbentium, & uirili parte culpæ non careas: hic enim est mos, alter alterum inflamat, donec singuli furorè publicum exciuerint, tùm demùm furor publicus singulos urget, ac præcipitat, nec unquam publicum malum à se incipit, quamuis accessione auctum, totà infecerit, siue etiam euerterit ciuitatem, si primam tamen quæris originem, singulorum in erroribus radicatum est. Hoc est autem quod cauendum moneo, ne tu quoq; unus fueris ex his, qui uel materia, uel statu civile incendium aluerint, multi enim faciunt unde mox quaratur, & quasi ab altero inflictum uulnus suis manibus factum lugent, multi iam sui incendio perire, quod si tibi nihil es conficius, pius est dolor boni ciuis, in calamitate publica, sed quem soletur inno-centia. Humanis enim malis, nullum fiebilis culpa est, imò quidem, ut quibusdam maximis uiris placet, nullum aliud est malum. D. Ciuii uexamur bello. R. In furore ciuium te sequestrum pacis exhibe, si id frustra est, at tu saltem pro libertate, uel solus pro iustitia partes fac, quod etsi patriæ fortassis inutile, at tibi certè laudabile: utriusque rei exemplum, una tibi urbs dabit Menenium Agrippam, & Portium Catonem hunc nouissimum. D. Implacabile ciuibus bellum est. R. Simil opus in te est, ambi alios, inciepa, deprecare, obſta, castiga, obſecra,ingere, quibus potes publicam ruinam, quæ priuatas in se continet, & cum nullius propria uideatur, est omnium deniq; hinc pietate, hinc terroribus animos placati: si nil apud homines proficis, Deum ora, opta ciuium respicientiam, & salutem patriæ, modisq; omnibus boni ciuis officium imple. D. Bello ciuili Respub. in exuio est. R. Nequid uel ciuilibus, uel externis bellis inopinum accidat, ne quis imparatum casus opprimat, semper hoc unum uolue animo, non homines modò, sed præter animos, humana omnia esse mortalia, & ut hominibus, sic urbibus, & magnis imperijs, suos morbos, nunc extrinsecus obrepentes, nunc ipsum intra corpus exortos, in quibus sunt secessiones,

L 2 & simul

& similitudines, & discordias, & bella ciuilia. Esse omnibus constitutum terminum, qui prætere-
riri non poterit, suum finem cunctis, quæ uidentur instare, & si paululum differatur, affutu-
rum tamen, ubi sunt urbes clarissimæ fuisse syluas asperrimas & futuras esse. Stultè de se
sperare urbem aliquam, quod assequi regina urbium Roma nequiverit. Hoc inter fata ho-
minum, atq; urbium interesse, quod illa propter innumerabilem, infinitamq; frequentiam,
& uitæ breuitatem quotidie in oculis sunt, hæc propter raritatem atq; æuum longius, uix
semel multis in seculis & cum stupore cernuntur. Hæc te cogitatio firmiorē contra omnes
casus tam publicos, quam priuatos faciet: hæc tibi demum, & si non amcenam atq; utcuq;
tollerabilem uiam sternet, ad inopiam, ad exilium, & ad mortem, docebitq; hoc proprium
patriæ tuæ malum, quod omnibus est commune.

DE DISCORDIA ANIMI FLUCTVANTIS.
DIAL. LXXV. DOL.

A Nimi discordia laboro. R. Nullum hoc bellum peius, nec ciuile quidem, illud
enim ciuibus inter se, hoc homini secum est: illud inter partes populi, in plateis ur-
biū, hoc intus in anima, interq; ipsas partes animæ geritur. Itaq; cum sit belli quæ-
dam species, quæ plus quam ciuile bellū dicitur, ubi non solum ciues, sed cognati
etiam inter se pugnant, quale inter Cæsarem, ac Pompeium fuit, de quo dictum est, ille lo-
cus fratres habuit, locus ille parentes, quanto hoc bellū iustius nomen id uendicat, ubi non
pater contra filium, nec frater aduersus fratrem, sed homo ipse contra se litigat, quo duran-
te litigo, nulla quies animo, nulla potest esse securitas. D. Discordat animus, & diuersis
secum pugnat affectibus. R. Diuersitatem illam abijce, unum uelle incipe tunc com-
posita erit, & immota pax animi, cum discordes affectus, quasi feditiosi ciues in unam con-
uenerint uoluntatem: alioquin ut contrarij, & corrupti humores febrem corporum, sic con-
trarij affectus febrem pariunt animorum, quæ tanto est periculosior, quan- dō & animus cor-
pore est nobilior, & æterna mors terribilior temporalis: utrobique tamen adhibuit tempera-
mentum, & æqualitas quædam, ad salutem est uia. D. Pugnat animus, nec quid uelit eli-
git. R. Malum simul, malique causam stringis, quia nempe non eligit, ideo pugnat, eligat,
& confestim pugna cessabit: eligat dico bonum uelle, nam si malum, magis magisque certa-
bit, uitia enim inter se pugnant: semper uirtutum concordia summa est. D. Animus in
partes scissus disidet. R. Animum in tres partes distinxere Philosophi, quarū primam
in arce, hoc est, in capite locauere, moderatricem uitæ humanæ, cœlestem, serenā, semper
Deo proximam, ubi tranquillæ, honestæq; uoluntates habitant, duarum reliquarum alter-
ram in pectore, ubi iræ æstuant utq; impetus, alteram subter præcordia ubi concupiscentiæ
atq; libidines, duplex huius pelagi tempestas, quid agendum igitur tibi sit uides. Fac quod
Menenius ille, cuius paulo ante memini, persuasi plebi ut subesse patricijs in animum in-
duceret, quo impetrato, urbem scissam in duas, ad unitatem salubri consilio reduxit, & tu
coge uel consilio, uel ut partes ignobiles parere nobilibus, tum demum, & non aliter animi
pacem spera, qua sublata, quid aliud, quam uaga semper & propositi incerta, & fluctuans, &
inconstans uita hominum est, & cæca prorsus & misera? multi prius ex hac uita abeunt,
quam quid uelint sciant. D. Fluctuo in consilijs, nec quid uelim scio. R. Iam dixi mul-
tis hoc accidere, non uno aliquo tantum in tempore, sed & in omni uita, & usque post uitæ
finem: & profecto ex omnibus, quæ dixisti, dicturus ues es uix hoc malo peius aliquid inue-
nies. D. Fluctuo & in diuersum agor. R. Maximum argumentum malè se habentis
animi, fluctuatio est, ut enim corpus ægrum sæpè thoro uoluitur, sic ager animus consilijs
agitatur, de quo uix ulla mihi spes salutis, parumper abest, quin melius sperem de homine
uitijs pertinaciter inhaerente, qui si cōuersus fuerit ad uirtutes in his forsitan constans erit,
quam de homine uario, nullis se consilijs applicante, qui & si boni aliquid incœperit nō con-
sistet, neq; perseverabit docilis instare. Et fieri potest, ut de hoc intelligere liceat Seneca il-
lud obscurum: Quod tota uita elabitur aliud agentibus, modo enim hoc, modo illud agen-
tes, nunquam idem semper aliud agere sunt dicendi, quamuis & alios sensus locus ille reci-
piat. D. Inter uarias curas iactor. R. Quasi inter tumidos fluctus uitæ tuæ puppis,
consilij inops, & magistro destituta cōcitur naufragio proxima, ni tu illā, dum nondū ma-
nu clauus excidit tuto aliquo, & salubri sistas in portu, iactisq; anchoris conquiescas, prius
quam te animi tempestas oppresserit. D. Fluctuo, propositi incertus. R. Hinc præ-
ter animæ pericula, quæ innumerabilia & immensa sunt, ipse quoq; artis habitus prodit uar-
ius,

rius, & inconstans, similisq; animo à quo uultus fingitur, ut ait Cicero, dumq; hoc in statu fueris, nunc lætus, nunc trititis, nunc pavidus, nunc securus, nunc celer, nunc tardus incedes, insigni uarietate conspicuus, quale aliquid traditur de Lucio Catilina. At ubi te primū composueris, atq; ad unum aliquid direxeris, unum uelle cœperis, quod bonum utique sit oportet, quoniam natura malorum semper uaria est, ubi hoc (inquam) feceris, præter animi quierem, rerum optimam, uniformitas quoq; uultus, ac tranquillitas consequetur, nec iple ulla, nec metu, nec mœrore mutanda, nec gaudio, res quidem uenerabilis, & paucorum hominum, quæ apud ueteres Græcos in Socrate apud uestros in Lælio laudata est: postremo uerò in principibus uestris, Marco Antonio, & Aurelio Alexandro.

DE AMBIGVO STATV. DIAL. LXXVI. DOL.

Ambiguo in statu sum. R. Quid est quæso, de quo ambigis? Moriendum nē mortalibus, an spernanda quæ fugiunt, & nullam in prosperis spem habendam, an inueitabiles casus rerum esse, sed tollerabiles, nec flecti quidē, sed frangi posse fortunam? At hæc omnia certa sunt. D. Ambiguo in statu positus, quid de me futurum nescio. R. Vbi, quando, qualiter moriaris ambigere quidem potes: mori autem oportere, nec male mori posse, qui usq; in finē benē uixerit, nec citò mori, quibusuis in spatijs uitæ uiri boni munus impleuit: uel si id non licuit, at speciem dedit, nec alibi quàm in patriâ, qui mundum omnem sibi patriam fecit, nec alibi quàm in exilio, qui ueram suspirat ad patriam dubitare, nī desuperis nullo potes modo. Vnde igitur istæ ambages? de fortuna forsitan, an tibi fidem, quod uix ulli unquam fecit? an suos potius mores seruât tanquam pelagus procellosum, nunc ficta tranquillitate fallax, nunc fluctibus altis minax, nunc horrida naufragijs? Ne de hoc quidem ipso, si qua tibi experientia rerum est, dubitatio ulla supererit, quamuis enim euentus ambigui, ipsa tamen ambiguitas, ipsa & uirtus, quæ te inrer incerta certum facient certa est, cui cum te totum dederis, prouisa omnia nihil erit ambigui. D. Ambiguus status est mihi. R. At non ambiguus Deo, id fat est, illi te ipsum fidens crede, & dic ei, in manibus tuis sortes meæ, id cum pie feceris, pone metum, pone ambiguitatem, pone sollicitudinem: ille scit quid de te acturus sit, nullius rei dubius; parua quidem, sed firma in nauicula magnum sulcas mare. Fidus, tuæq; salutis amantissimus gubernator est. Quid refert, an uiam uector ignoret, si magistro nauigij nota est.

DE VVNERIBVS ACCEPTIS DIAL. LXXVII. DOL.

Vulneribus crutior grautissimis. R. O' si animæ tuæ uulnus aspicias, quàm tibi hæc leuia uideantur, sed uos delicatissima corpora, insensibiles pœnē animas habetis, altera uestri parte nihil, altera pati omnia parati, quodq; est funestius non sentire. D. Vulneribus inflictis afficior. R. Hostilis mucro loricam penetrat, non animum, ille nisi ultrò suis sese armis spoliât, inuiolabilis ferro est. Disputatum habes à magno quodam uiro, paruo quidem, sed arguto uolumine, neminem lædi posse, nisi lædatur a seipso. Cui sententiæ, quamuis ab opinione hominū uehementer abhorreat, pro ueritate subscripserim. D. Grautissimis, multisq; uulneribus laniatus sum. R. Nul- lum uulnus grauius esse potest, quàm ad mortem, talia uerò uno corpore multa esse non possunt, si unum ergo grautissimum, reliqua omnia leuia sint oportet. Tribus & uiginti uulneribus confixus Cæsar, unum non amplius lethale habuit, ut sanè fuerint cuncta lethalia, plus ne quàm semel mori potuit: multa licet ac profunda sint uulnera, unus est uulnerum effectus, quorum sæpè etiam in corpus extinctum, inhumana répétitio non uulnerari pœnam, sed fructiā uulnerantis exaggerat. D. Vulneribus debilitatus sum. R. Sic utinam simul debilitata superbia, cum fororibus suis accesserit uulnerū comes humilitas, ne de nihilo scriptum sit: Humiliasti sicut uulneratum superbum: bonū uulnus & utile, quod plurimum ac maiorum uulnerum medicina est. D. Vulneribus deformatus sum. R. An adolefcentis illius obliuisceris, cuius mentio bis in hoc sermone incidit, serò quidem spontè faceres, quod ab alio factū gemis. D. Transuerso uulnere facies exarata est. R. Non uulnus, sed causam uulneris attendo, iusto cicatrix bello parta, miris modis honestat faciē, uiri fortis speciosum pro iustitia susceptum uulnus, multoq; speciosior est mors. D. Vulnere accepto claudus sum. Dicitum tenes Horatiū Coclitis, qui cum die illo, quo mirabili magis, quàm credibili fortitudine atq; constantia, solus Tusci regis exercitum sublicio in ponte sustinuit, testudine suorum manibus à tergo fracta, & collapsa, hostibus clausum iter sen-
L 4 tiens;

tiens, utq̃ erat armatus, & mille hinc atq̃ illinc missilibus circumuentus, ex alto se in Tyberim proiecit, unoq̃ cum uulnere undè claudus mansit, inter ruendum accepto, nando ad suos, corpore reliquo incolumis peruenisset, idq̃ uitium sibi post tempus in petitione honoris objiceretur, sic elusit aduersarium. Minime enim (inquit) claudico, sed ira dñi immortales uoluerè, ut per singulos passus meminerim triumphi mei. Præclarum planè, factisq̃ par dictum. D. Manum uulnere perdidisti. R. Si leuam, damnum leuius, ac si dextram, Marci Sergij uiri fortissimi remedio uti licet, qui hac manu, bello Punico amissa, sibi ferream fabrefecit, cum qua multis, ac turribus pralijs, non ociosus bellator interfuit: id si parum successerit, dextræ officium in sinistram transfer. Nosti ut Cæsareus miles Atilius, bello Malsiliensi, cum iniectam puppi hostili dextram amississet, læua præhensam tenuit, donec pelago mergeretur. D. Vnaq̃ manus ferro abscissa est. R. Vbi plus licentiæ fortuna, tibi plus negotij uirtus habet, fortunæ tamen omnis aculeus, uirtute contunditur, hac armatus, etiam sine manibus fortis erit. Memento Cinigeri Athenienſis, qui post Marathoniam pugnam, opus immortale, Miltiadis hostibus ad naues profugis imminens, obtinuerat manu dextra, qua una nauium fugæ plenam strinxerat, sinistram mox adhibuit, quæ rursus abscissa, ferè in morem morsu positæ affixo sic tenuit, quos aliter non ualebat. Nec tibi miles ille Cannensis exciderit, qui uulnerebus usi manuum priuatus, cõtrâ suis intentum spolijs uictores, quod unum sibi supererat dentibus quidem, pro manibus usus est, cui uicemq̃ eius arreptam ulnis implicuit, nec laxauit prius quàm auribus truncis ac naribus, os hostis lacerum tuens, seq̃ uetus moriens, iam lætor expiraret. Perocia hæc, illa sua uictoria, mitibusq̃ animis aptiora remedia, ut semper ceu rem fragilem, caducamq̃, teq̃ uelociter deserturam corpus aspicias, ut cum id eueniret, nec concidas, nec mireis quidè, sed exteriore membrorum ministerio amisso, in ipso animi sinu intimos te conuertas, ubi inuenies aliquid magnificè loquendum, agendumq̃, nec lingua opus esse, nec maribus. D. Uulnerebus deformatus sum. R. Dixi iam, imò si causa uulnerum pulchra est, honestas ac insignitis, uiri quidem fortis, pro uultu magnum aliquid aggressi, durumq̃ aliquid prepeti, non foedis scons sulcata uulnerebus uideri debet, sed notis stellata fulgentibus, neque uerò cicatrices, aut uulnera, sed ut tuus tunc dicenda uestigia, & præclaris affixa sicutibus signa meritorum. Proinde si Cæsarem illum quoq̃ centurionè Cesium Scæuam miræ uirtutis, sed uultu nullius, mille lacerum, perfoſsumq̃ uulnerebus hostes quoq̃ uenerati, & propter unius uirtutis admirationem uulnera ipsa deosculantes, a morum fragmina & sagittas, & repenti cadauere eductas, Deorum templis ceu sacrum aliquid affigebant, quid de fortis, iustiq̃ uiri pietosis uulnerebus sentiendum sic intelligis. D. Uulnerebus multis infirmus, ac deformis sum. R. Cura te miseri uulnera, nisi nunc sanentur hæc iura perpetuò, de his enim terra uidet, quæ illa conteget, consumeretq̃, cicatrice scq̃ corpora excipiens, plana restituit. D. Inflicto uulnere hæc, aut illa parte corporis truncus sum. R. De partibus litigas, totum illico reliſurus.

DE REGE SINE FILIO. DIAL. LXXVIII. DOL.

Regnum est mihi, non filius. R. Parum ne tibi igitur sollicitudinū, & curarum regni onus imposuit, nisi filij insuper pondus accesserit? Sarcinis uestris delectamini, & dulce est uobis sub fasce succumbere, nullum publicum regno grauius, nulla priuata sarcina grauior, quàm filius, etsi nulla charior. D. Cui regnum dimittam, nullus est filius? R. Dimitte ciuibus libertatem, nil illis gratius, nil te dignius potes: fuerunt qui uiuentes, nec successore carentes, hoc ipsum facere meditati sunt. Hiero Syracusius & Augustus Cæsar, quanto uirò satius fuerit, multis benefacere cū possis, quàm optare, ut uni malefacias? Quid est autem melius, quid dulcius, quàm in libertate uiuere? Quid petus, quid periculosius, quàm regnare? D. Non est filius quem heredem regni faciam. R. Non est tibi materia perpetrandæ tyrannidis, nam quid sunt aliud regna, quàm uetusta tyrannides? nō sit bonum tempore, quod natura est malum, adde quod perſepè, qui in regna succedunt, à maiorum suorum calle discedunt. Exemplo sunt Hieronymus Siculus tyrannus, & Iugurtha Numidicus, qui Romanorum amicitiam tanta fide, ab auiis, tamq̃ fideliter diu cultam, cum sua uterque perniciē, alter insolentia, alter perfidia uiolarunt. Non habes igitur successorem regni, non habebis tuorum actuum euerſorem, sed habebis populum, tui nominis amatorem, & cultorem, tui memorem, libertatis tibi per secula debitorem. Benè tecum egisse fortunam credito, & melius multo, quod filium tibi uel

vel abstulit, uel negauit, quam quod regnum dedit. D. Sine filio rex sum. R. Nunc honestius atq. liberius regna, sæpe amor filiorum ab amore uirtutis animum deflexit. Legisti ut apud Taprobanem insulam ingentem, quæ longè trans Indiam in orientali sedet Oceano, per transuersum diametrum obiecta Britannia, ex arbitrio populi consentientis eligitur, uir ex omnibus optimus, nihil sanguis, nihil opes profunt, omne suffragium de uirtute oritur: ita ut nunquam iudicio fauor officiat. Sancta & felix electio, quæ ad nostros reges utinam peruenisset, neq. malis peiores, & peioribus pessimi succedentes, orbem terrarum, tradita per manus nequitia ac superbia corripuissent: illic tamen quantumlibet optimus ac perfectus uir, unanimi sententia omnium comprobatus, ad regnum tamen non perueniat, nisi & senex, & filijs cærens, ne aut atatis feruor, aut filij amor, transuersum quod non expedit animum agat: ita qui & filium habet ad regnum non assumitur, & si post regnum illi fortè filius natus sit, statim regno cecidit. Neq. enim prudentissimi uiri possibile opinati sunt, ut idem animus, simul & populum curet, & filium.

DE REGNO AMISSO. DIAL. LXXIX. DOL.

Regno excidi. R. Iam solatiū genus est filium non habere. D. Regno excidisti. R. Vtilis casus, in præcipiti sedebas, saluus in plano depositus, & periculofam altitudinem post terga respiciens, uidebis te regni solio descendente, ad priuatæ uitæ requiem ascendisse. Et si nulla est sine securitate iucunditas, nulla felicitas, aliquantò iucundius te, aliquantòq. felicius, atq. ita altius esse, quam fueras cognosces. D. Regno depulsus sum. R. Habeto gratiam depellenti, durum auribus animo, liquidum quod iubeo, depulsus enim es, unde erat abeundum, quod spontè debueras, coactus facis. Optanda uis equidem non defenda, nam quis pudor hominem natum, aut regnum super homines optare, aut se parem factum hominibus indignari, se excellere pulchrum atq. optabile, quid nī omnium pulcherrimæ rei excellentiæ exoptanda sit. Non superbix igitur, neq. licentiæ, sed uirtutis, ex qua uera diademata regum, non ex gemmis, auroq. fieri: nemo tam auri cupidus, aut gemmarum est qui neget: quis autem quæso hominum non uidet, inter homines principatum humanitati debitum, non opibus quæ opulentum hominem faciunt, non humanum magis, atq. ita nec meliorem certè, nec hominibus altiores? Sed hic unus ex multis erroribus uestris, est in excellentiæ appetitu, quam in sua sede contentam, ubi non est quæritis, non uidentes consequentiā rerum ueram & causarū, sicut enim inter diuites diuitijs, inter robustos uiribus, inter formosos forma, inter differentes eloquentia, sic profecto inter homines humanitate præcellitur. D. Regia de sede cecidi. R. Si incolumis, perarum, solent enim qui decidunt perire, regnoq. simul atq. animaspoliari, quibus illa relinquitur, tranquillior, gratioresq. si sapiunt uita est. Quod illos minime latuit, qui non collapsi, aut depulsi, sed & stantes, & uolentes, aut Imperio cessere, aut Pontificatum, iam sublimiorem regnis, & imperijs reliquere. In quibus Diocletianus clarum nomen habet, qui dimissum ultro, ad Imperium reuocatus, spreuit opes turbidas, ancepsq. fastigium & quæsitum ab alijs, quærendumq. tantis cædibus, rursus oblatum expectus exhorruit: & Philosophicè, grauiterq. cum amicis iocans: Oleribus quæ in hortulo suo priuatus sibi ipse plantauerat, post habendum censuit. D. Regia arce detrusus sum. R. Latentius illa discriminum plena erat, inter quæ dudum cæcus animi, quibusdam uelut aureis nec minus argentibus, quia fulgidis manicis atque compedibus, tenebaris, quibus nunc solutus, lumine reddito, quod fortuna suis auferre sequacibus solita est, illius circulatoris instabiles ludas uidet. Et quis auarus adeo, ut non auro uisum redimat, eligatq. inopem magis integritatem nobilissimi sensus, quam diuitem cæcitatem? At qui non minus nobilis, sed sine comparatione nobilior animi uisus est, quam corporis. Illum gaudere regni nutantis impendio redemisse, rem magnam paruo pretio, neq. rem unam tantum, non modo enim cæcitas cum regno abiit, sed libertas rediit, publico seruitio liberatus es. D. Regia exuor manifestare. R. Chlamys regia, sceptrumq., & diadema, crede expertis, ponderosissima rerum sunt, multiplici leuatus fasce quæri delinere. D. Regnum amisi. R. Imò quidem euasisti, & nudus ex ingenti fastigio enatasti, solent terræ redditus querelas premere, uotaq. soluere. D. Regni felicitatem perdidisti. R. Seu felicitatem miseram, seu felitem miseriam dici uaris, hanc fateor perdidisti, seu utranq. simul falsam felicitatem, utramq. miseriam. D. Regnum simul ac potentiam, regiasq. opes perdidisti. R. Gaudendum perditis, quæ te perdere potuissent. D. Regni potestate careo. R. Et regni

curis, & casibus, quorum tadio atque odio quidam solio excedere uoluerunt, quod ut uellet Augustum modestia, Neronem metus impulit. Nonnulli etiam excesserunt, ut paulo ante memorauimus, id qui uelle non potest (sunt enim peruicaces & indomita uoluntates) necessitati saltem, uictoribus suis gratias agat, ad eum statum ui redactus, quem optasse debuerit. Primum boni animi uotum esse debet, honesta consilia libenter amplecti, proximum uel coactè, quod magnum illum Syriae regem non praterit Antiochum, qui omni quæ cis Taurum est Asia priuatus, S. P. Q. R. gratias agebat, quod eum magna nimis sollicitudine liberatum, ad mediocritatem redigissent. Facetè quidem illa si ficta, sapienter, grauiterque si uera. D. Regni è solio descendit. R. Dicebam superbia impudentis, addam & amentia negligentis esse, conditionis oblitum, fastidire, quod scis esse, uelle quod nequeas. Non possunt omnes homines reges esse, ut satis esse homines, quid non sui regni audis sua sordet humanitas, quiescite miseri, bene secum agi putant hi, qui reges esse desierint, cum enim dura omnium mortalium, tum durissima regum fors, quorum & uita innocens labori, & scelerata infamia, atque utraq; periculis expolita quocumq; se uerterit difficultatum scopulos, rerumq; naufragia circa uidet. Hinc erupisse tu miserum ducis, nil unquam tibi felicitus accidit, quam quod miserrimum arbitrais. D. Regnum meum ad alium translatum doleo. R. Non tuum certe, sed fortunæ, quæ si donare illud tibi potuerat: cur auferre cum uelit, & transferre non possit. Vide autem ne prater transferentis uoluntatem, quæ sola sufficiens est, alia etiam causæ fuerint transferendi, ille scilicet, quas quidam sapiens uir expressit. Regnum (inquit) à gente in gentem transferitur, propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos. D. Rex esse desij. R. Homo esse incipis, ea est enim regum insolentia, ut quod esse dignatus est Rex regum, dici se homines dedignantur.

DE PRODITIONE. DIAL. LXXX. DOL.

Proditus sum ab amicis. R. Hostibus credo, si amici enim essent, non te prodarent. D. A familiaribus sum proditus. R. Ambiguum est nomen, & familiaris amicus, & familiaris hostis dicitur, quo periculum maius uita hominum non habet. D. Proditus sum ab eis, quibus ante alios fidebam. R. Vix fallitur, qui non fidit, enim uero quod maior quisq; eò minus potest tutè fidere, eoq; plus fidere ac pluribus est necesse, unde fit, ut cum commune, tum uel maxime regum sit prodi, neq; omnino ullum genus tam obnoxium huic malo. Proditus à suis, ut fama est, Priamus, proditus Minos, Nisus, Aethes, Agamemnon, Alexander, & ante ipsum Darius, proditi ex nostris Romulus, Tarquinius Priscus, Seruius, Tullus, Africanus minor, Magnusq; Pompeius, & Iulius Cæsar, & mille alij, uel reges, uel regibus altiores. Et quid proditos loquor, quasi quærendi sint? Quis autem non proditur, & in paruis quotidie, & in magnis, nisi cui nullus est penitus à quo prodi possit? Proditus ad extremum Christus, nec regum peste terrestrium, cælestis ille rex caruit. D. Proditus sum, magisq; meorum fraudibus, quam proprijs tangor incommodis. R. Præ id quidem, ac magnificè, nam & Africanus ille, cuius proxime memini, sese territum, non tam mortis metu, quam insidiarum à suis, apud Ciceronem dicit, uerum tamen neutro nimium tangi debes, quando enim ita iacta fors est, ut lucrum, ac perfidia proditoris, bona fides, damnumq; sit proditi, elige utrum mauis. D. Proditor me fefellit. R. Plus ille sibi nocuit quam tibi, te prodidit, se perdidit, te pupugit, se confodit, te dum spoliatur, se perimit. Tibi enim regnum forte uel opes, sibi animam, famam, conscientie quietem, conuictumq; hominum eripuit: nil scelestius proditore, nil turpius sol uidet, cuius obscenitas tanta est, ut artificio eius, qui egent, exercentur artificem, & qui ceterum scelerum famam quærent, huius infamiam reformident. D. Proditus sum. R. Proderit forsan ne tam facile iterum prodi possis, multi sæpè paruis damnis admoniti, magnis occurrere didicerunt.

DE AMISSA TYRANNIDE. DIAL. LXXXI. DOL.

Tyrannidem amissi. R. Si utile damnum est amisisse regnum, quanto est utilius tyrannidem amisisse? etsi enim (ut dixi) cum de rege sine filio loqueremur, penè omnia regna tyrannides fuerunt, tempore tamen quaesierunt robur, ac obliuione hominum uelum sibi iustitiae texuere, tyrannidis iniustitia simul ac nouitas odio sa est.

ta est. D. Tyrannidem deposui. R. Sarcinam Reipub. grauem, tibi periculofam, nulli bono utilem, damnosam multis, omnibus odiosam. D. Tyrannidem exui. R. Ne sis nudus, indue iustitiam, modestiam, parsimoniam, honestatem, pietatem, clementiam, charitatem, uestes optimas, quibus comparandis, nullo opus est auro, sed sola animi uoluntate: uestes paratas hominis omnibus, tyrannis uel incognitas, uel inuisas, qui margaritis, ac purpura obuoluti, humanitate interim, ac uirtutibus nudi sunt. D. Ciues mihi tyrannidem extorserunt. R. Libertatem sibi debitam receperunt, uitam tibi inde debitum reliquerunt, tu hanc ciuibus tuis debes, qui tibi præter odium nihil debent, ita pro gratiarum actione quærimoniam instituis, at iam pridem mos iste percrebruit, ut qui fecit iniuriam quæratur, qui passus est sileat. D. Longa tyrannide spoliatus sum. R. Seruierunt tibi, quibus forsitan te seruire dignius fuit, nunc iniuriam longi, & iusti seruitij finem uocas, cum iustitiæ principium iniustitiæ finis sit, ut si multorum calamitates populorum, unius hominis pauisse licentiam turpe fuit, pulchrum sit pascere desijisse, deq; hoc conqueri impudentiæ sit extremæ. D. Longa tyrannide sum deiectus. R. Spontè descendisses melius, optimè uerò non ascendisses. Nunc qualitercunq; descendisse, bonum ideo, quia iustum, meliorq; coacta iustitia, quàm uoluntaria iniustitia. Audite impium tyrannum apud inferos exclamantem:

Discite iustitiam moniti.

Audite & me apud superos exhortantem: Discite iustitiam uel coacti. Hæc enim tempestiua, hic utilisq; ni respicitur, illa ibi admonitio utiq; fera est, frustra enim dicitur, quod fieri amplius non potest. Ponite uerò iam tumentes animos, superbumq; & ferox dominandi uotum ponite, & si non prius, saltè post tyrannidem amissam, tyranni esse desinite, & oprandi, quod iam assequi non potestis, finem facite, si non iustitiæ, saltem uerecundiæ hoc præstate, ut mutatis moribus & nouo habitu mentis assumpto, amissione diuitiarum diuiores facti, quantum fortunæ detrahatur, tantum animis addidisse uideamini. Nunquam ne igitur aduertistis, ut non solus ille rex regum, & dominus dominantium omnipotens, à quo omnis potestas est in cœlo, & in terra, manum muneribus suis plenam & extendit, & retrahit, oculis sæpè, iusti semper ex causis, sed temporalis quoq; rex regem, tyrannus tyrannum, & gens gentem desiccat atq; pessundat. An uerò non prophetam illum querulum audiulistis: Et congregabit (inquit) quasi arenam captiuitatem, & ipse de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt? Coaptate animum fortunæ, seu diuinæ potius uoluntati, & caute ridiculum, scèdumq; illud exemplum Dionysij tyrannorum pessimi, qui patria pulsus, in exilio puerilium literarum scholas tenuisse dicitur, ut quam in ciues non poterat, in pueros tyrannidem exerceret: Trix ingentium, affixumq; proposito, honestiq; inscium, atque æquè iuris impatiens. D. Tyrannide amissa ualde doleo. R. Quantum doleres iustæ possessionis amissionem, qui tam doleas iniustè, quantum te propria spoliari, qui sic doleas aliena? D. Tyrannide me deiectum grauiter fero. R. Feres leuius, si causam libes, multi quidem tyrannorum, solo nominis odio ceciderunt, plures tamè certas cadendi causas habuisse, notissimum est, & quotidie fit notius. Apud Aristotelem quidem legis in Politicis, quòd propter uxorum iniurias multæ tyrannides perierunt, id quoquo modo, seu actiue, seu passiue acceptum fuerit, uerum erit, hoc est, seu propter iniurias à tyrannis illatas uxoribus alienis, seu alijs illatas ab uxoribus tyrannorum. Primi exemplum habes, nò modo tyrannidum, sed regnorum, Troiani scilicet & Romani, secundi uerò Agidem Lacedæmonum tyrannum, qui cum ipse sibi subditos spoliasset, ad spoliandas eorum uxores, amanuissimam suam coniugem destinabat, quæ sibi causa non ultima esse potuit, maturandæ calamitatis, quamuis hic Aristoteli notus esse nequiuert, qui ætate floruit Alexandri, neq; tam longæuus fuit, ut ad huius ætatem peruenire potuisse uideatur, cum tamè eisdem in libris non sine admiratione quadam Hieronis ac Gelonis nomen inueniam, qui qualiter sibi noti esse potuerint, attenta ratione temporum non satis expeditio. D. Nec ego alienis iniuriis uxoribus, nec mea uxor alicui, tyrannide tamen excidi. R. Sæpè se nocentissimi innocentes putant, sunt tamen & alie non minores causæ præcipitandæ tyrannidis: Insolentia scilicet, quæ Iulio Cæsari apud Historicos obijcitur. Illa præsertim, quòd senatus se honorificentissimè adeunt non assurrexit quæ hodie nec causa quidem ulla esset. Crudelitas quoq; quæ Mezentium apud Virgilium ad supplicium reposcebat, C. uerò Caligulam, & Neronem, & Domitianum ad supplicium traxit. Et:

*Inuidia Sculi non inuenere Tyranni
Maius tormentum.*

Flaccus ait, neque uestros hodie maius inuenire res loquitur. Postremò nulla tyrannorum aut maior pestis, aut crebrior auaritia est, itaque reliquæ singulorum, hæc est, omnium, reliquæ singulos ciues afficiunt, hæc populum uniuersum: superbia & inuidia ipsos inter tyrannos regant, crudelitas inter paucos sæuit, auaritia inter omnes: quiescit illa nonnunquam ac minuitur, hæc semper crescit ac uigilat. Qui præesse igitur in populis uolunt, uitare in primis hoc uitium decet, omnemq; uitij huius infamiam, omnemq; suspicionem, nihil est enim, quod odiosum æquè faciat tyrannum, æquè præsentia, ac dominio indignum, reliqua interdum magnanimitatis, aut iustitiæ sese uelo tegunt, hoc unum uilitatem animi, miseriamq; non exuit, & contra communem humani moris errorem, ut nil miserius, nil uilius auaritia est, sic nil quoq; miserius creditur, nil uilius. Ideoq; hoc uitio laborantes, indigni simi honore & imperio iudicantur. Indignantur homines illi subijci, qui auaritiæ sit subiectus, atque illum alienum in corpus ius habere, quod suum non habeat in metallum, uelle sibi licitum aliorum uitam, ne dicam pecuniam extorquere, suam tangere non audenti. Prima quidem igitur ad securitatem, & quietem uia est, non modò tyrannidis appetitum, sed omnem regnandi cupidinem abieciisse, nam quid stultius, quid laboriosius, quidne periculosius, quam uis totius in se unum populi sarcinas transferre, fragilem forsitan suis proprijs perferendis? Si uerò eligere meliora, consuetudo ueri hostis, & opinionum peruersitas non permittat, illud est proximum. Aristotelici dogmatis meminisse, ut scilicet non tyrannum quis se præbeat, sed Reipub. curatorem. Introitus (inquit) & oblationes oportet uideri, colligere dispositionis gratia, & si quando opportunum fuerit, uti ad bellicas opportunitates, uniuersaliter autem exhibere seipsum custodem & camerarium, tanquam communium, non tanquam propriorum. Et iterum: Preparare (inquit) oportet, & ornare ciuitatem, tanquam procuratorem existentem non tyrannum. Et rursus: Oportet non tyrannum, sed œconomum, & regalem uideri esse subditis, & non suimet curantem, sed procuratorem mediocris uitæ persequi non excellentias. His quidem, horumq; similibus, ut Aristoteli placet, & mihi, fit durabilior principatus, ita tamen talem uideri expedit, ut uerè etiam talis sit. Simulatio enim tot sub oculis hominum, quos res tangit, qualibet arte uel ingenio longa esse non potest: uide nunc igitur, an in parte horum aliqua erraueris, & quare desine, & mirari, neque enim tyrannidem his uitij obnoxiam desinere, sed durare mirabile est. Ad summam, & reges, & tyranni omnes, quicunque in potentatu aliquo sunt, debent si regnare diu uolunt, acriter excutere, memoriterq; dictū illud Catonis apud Liuium: Auaritia & luxuria omnia magna imperia euerterunt. D. Amisā tyrannide priuata redditus sum fortunæ. R. Hostis ciuium eras, factus es conciuis, æquam disce ciuilitatem, & beneficium fortunæ humilioris agnosce, cū honestius, tū tutius inter ciues bonos, quam super omnes ciues uiuatur. Iam tibi tranquillior rerum status, iam securior uita erit, sine metu, sine suspicionibus, sine excubijs, sine ferro quibus in malis, quæ nam uitæ suauitas speranda sit nescio. D. Tyrannide perdita priuatus dego. R. Elige an lamentis acerbare fortunam malis, an æquabilitate lenire. Profectò enim si non uulgi strepitum, sed animum ipse tuum, & in silentio, præteritiq; memoriam interroges, multis te explicitum atq; elapsum malis inuenies. Iam tutus uiuere, siccusq; iam mori poteris, nec sanguine madidus, nec ueneno.

DE PERDITIS ARCIBVS DIAL. LXXXII. DOL.

V Alidis arcibus spoliatus sum. R. Adhuc ergo tyrannidis supererant semina, quæ iam tandem amisissis arcibus abieciisti: non est satis uenenosum stipitem præcidisse, ni radicem uulseris, qui arcibus fidit, tyrannus esse non desijt. D. Montana arce priuatus sum. R. Vbiq; arces sunt compedes libertatis, at in montibus nymbi etiam quidam sunt quodammodo, unde uestra superbia in subiectos tonet ac fulminet, his priuari non modò non flebile, sed optandum est. Sunt enim aliqua ex his etiam, quæ bona uulgi appellat, quibus boni quoque, modestiq; animi tenerentur, atque ad illicitam urgeantur, quibus motibus si obstare uirtutis ope non ualeas, quid ni optanda sit amisio earum rerum, quæ hos pariunt motus? D. Arcem fortissimam amisisti. R. Tu fortissimam dicis, fragilem probat euentus, amisisti potiùs rem usu ineptam, difficilemq; custodia rem inutilem tibi, uicinis omnibus odiosam, iam dormire noctibus incipies, & dormire alios lines. D. Tutissima mihi arx diruta est. R. Quomodo esset tuta quæ periit, ipse tecum cogita, ego autem tibi ostendā, munitissimam, tutissimamq; arcē sine muris,

inuris, sine turribus, sine ullo prorsus operoso rerū apparatu: si uis tutò uiuere, bene uiue. Nil uirtute securius, bene autem uiuere, non hoc dico superbe, laute, pompaticè, sed iuste, sed sobriè, sed modeste. Nullis opus est arcibus, quæ non tutum te praestiterint, sed sollicitum, formidabilem ac molestum. Quæ est autem hæc uoluptas, metui nec amari? an illud Laberij notissimum non audisti:

Necesse est multos timeat, quem multi timeant?

Hoc ille dixit in lulum Casarem: quanto id in alios illo, & minores, formidabiliores, re-
ctius dici potest, nescio quidem, cur tam multi cupiant timeri. Nemo enim gratis metuitur,
unà & metuit, & periculosius uni est multos metuere, quam multis unum. Nonne satis
multò est, quòd nullas te metuat, & tu nullum, quàm quòd te multi metuant, & tu multos?
segregari enim ista nequeunt, semperq; metu metus quæritur. Poscis huius dicti causam,
illa profectio est, quam Ouidius Naso ait:

Quia quem metuit quisq; perire cupit?

dictum prius est ab Ennio:

Quem metunt (inquit) oderunt,

Quem quisq; odit perissequi expetit.

Eras in tua arce metuendus, sed & metuens: & quos inquires metuebam? Imò uerò quis
non omnes metuet, qui metui coeperit, sed illos in primis à quibus ipse metuitur? nam Cice-
ro Ennium secutus. Qui se (inquit) metui uolent à quibus metuentur, eosdem metuant ipsi
necesse est. Sæpe idem repeto, quia ita se res habet, nec aduentis in hoc caci, ut in reliquis
dum supra omnes esse utimini, infra omne estis: quid est timore depressius, sic conatus o-
mnis uester in aduersum desinit. D. Arcem mihi charissimam amisi. R. Fac tibi cha-
riorem aliam, quam non perdes, circumualla animum pijs intentionibus, honestis uitam
actibus prudentiam ac fortitudinem ante fores loca, iustitiam atque modestiam in propu-
gnaculis, humanitatem ac mansuetudinem undique in muris, spem, fidem, charitatem arcis
in medio, prouidentiam supremæ turri in uertice, bonam famam in circuitu, Dei atq; homi-
num absit metus, dignos cole, ceteros præteriti, neq; cultos, neque offensos, ita nec te alius,
nec tu alium contremisces, & in domo humili tutius uiues, quàm in arce uixisti. Hanc ubi
arcem nemo usquam inuadet, hanc tibi nemo poterit, aut uolet eripere, hac malos in stupo-
rem, bonos in amorem, imitandiq; studium excitabis. O quam facile erat, tranquillam, se-
renamq; uitam agere, ni uos eam inquietam, ac turbidâ fecissetis? omnia ferme & uestram,
& proximorum in perniciem conquirentes. At quid enim arces istæ, nisi ad uestram simul,
alienamq; molestiam, ut neque uos unquam scilicet quiescatis, & instar aranearum muscas
captantium prætereuntibus insuletis, atq; cunctis animantibus lustrantibus, lustra suffici-
unt ac nidi, solus hominatio arces quærit, quo nullum animal superbius, nullumq; timidius.

DE SENECTUTE. DIAL. LXXXIII. DOL.

SEnui. R. Viuere optabas, & uixisse te poenitet, an quid aliud rei est? D. Senui.
R. Ibas assidue & peruenisse te stupes, stupendum potius, nisi quo semper ires alis
quando peruenires. D. Senui. R. Quid ni uiuendo senueris, & eundo pro-
cesseris? an tu ætatem retrogradam expectabas? ut uelox, utq; instabile, sic & irre-
meabile tempus est. D. Velocissimè senui. R. Dicebam tibi tempus fugere, iam cie-
dere incipis, dici nequit, non modò inter opiniones hominum diuersorum, sed unus eni-
dem nominis quid inter sit. Iuuenis ante oculos ætatem habens, longissimam opinatur, hæc
ipsam senior à tergo respiciens, uidet esse breuissimam. Semper futura præteritis longiora
uidentur, cum uel æquè sint breuiora, quòd ad finem properantibus, naturalis motus solet
esse uehementior. D. Senui. R. Est unde gaudeas, si tamen non inter uitia senuisti,
aut si uel ad ultimum surrexisti, bona tibi, & utilis est senectus, nec exiguum diuini fauoris
inditium. Meministi ut Aegyptium illum senem Cæsar alloquitur, nec ingratum Deis ata-
tis asserit argumento. D. Senui. R. Hac in resaltem unus ex paucis, ex tot enim mil-
libus millium eorum qui nascuntur, quota pars illorum est, qui ad senium usq; perueniunt.
Ex his ipsis paucissimi sunt, quibus iustum senectutis spatium explei datum sit. D. Se-
nui ualde. R. Prodigium ac stupor ualde senis occurrit metienti animo, quot ille pericu-
losis passibus huc uenerit, insignis quidem senum raritas, ingens casu uitæ mortalis argu-
mentum est. D. Senui. R. Durum ac difficile stadium cucurristi, mirum nisi iam selus,
& quicquid appetens, late proximâ metâ spectes. D. Citò senui. R. Vitæ cursus nunc breuis,
nunc breuissimus, longus nūquā, durus semper, asperq; & ambiguus, huius ultima pars sene-
ctus,

ctus, finis autem est mors: quid hic habes querimonia singularis? senuisti, peregrisse iam debes uitæ munus, uenisti ad exitum, quiesce. Amens uiator est, qui labore uia exhaustus, uel ad initium remeare. Nihil fessis gratius hospitio. D. Senui. R. Multum tibi placuit uitæ si eum transisse fers grauius. D. Senui. R. Si uiuere delectabat en uixisti, si oportebat paruisti, & quis sanæ mentis, uel quod fieri optauerit factum doleat, nisi male se optasse sentiat, uel quod neque omitti, neque sine multo labore agi poterat, actum esse non gaudeat? undique igitur gaudendum tibi est, seu uoti compos delectabilis, seu necessario, & graui functus officio. D. Senui, & uoluptates corporis fugauit ætas. R. Vtere animi uoluptatibus, quæ nec minores, & profectio stabiliiores sunt, nec unquam fugiunt, nisi cum anima huic hærent, hanc sequuntur. At corporeæ uoluptates uenientes, culpam ferunt abeuntes, poenitentiam pudorisque, & doloris materiam relinquunt. His te explicuit, ac liberum gaudere debes, & liberatrici tuæ gratiam habere, quæ te manibus tuorum hostium eduxit, tibi que debitum munus, sed neglectum, dilatumque suscepit. D. Senui, solitisque uoluptatibus careo. R. Nouis assuesce, habet & senectus uoluptates suas, quas gustare ubi coeperis, quæ nunc doles amissa fastidias, & reuerti nolis. D. Senui & incanui. R. Boni senis uerenda canities plus habet, non modo auctoritatis, sed honestæ etiam uoluptatis, quam fœdæ omnes iuuenum illecebræ. Neque uerò mutati coloris te poeniteat: nam quis tam corruptosensu, tamque obliquo potest esse iudicio ut non candidorum calathos liliorum, quam nigrantium carbonum cistas aspicere, seque si transformandus sit, cygno similem malit esse quam coruor? D. Senui & squalentes arant uultum rugæ. R. Et tellus arata fructum fert uberior, & uite maturiores fructus bene culta in senectute proueniunt: rugæ te offendunt oris, uultum animi compone, non illum rugæ occupant, non variant anni, nisi ut formosior sit indies. Denique semper te, si non tu eum neglexeris, honestabit. D. Senui, rugisque, & informi situ oblitus, uix me ipsum agnosco. R. Hoc tibi iam ab initio euenturum dixi, minus quidem, auidè speculo immineris, minus tuis forsitan, minus haud dubie muliercularum oculis placebis, quibus placere uelle, maior ne uanitas, an libido sit nescio. At qui fidem, qui constantiam, qui grauitatem, qui prudentiam quæruunt, certius inter has rugas, quam in planis, ac mollibus maxillis, se quod cupiunt reperturos sperent. D. Senui, meliorque post tergum ætas remanet. R. Imò deterior, non semper quæ delectant magis, atque optantur meliora sunt, multi malum suum concupiscunt, quod non esset, nisi, quia illud Satyrici uerum est:

Pauci discernere possunt uera bona.

D. Senui, & lætiores absere dies. R. Omnium ferme dies temporum inter se simillimi animi hominum diuersi, quin unus, idemque animus, secum discors, hinc iuuentæ furor, hinc impatientia senectæ, talibus uitam impleuere iuditijs, ut melius putet esse quod peius est, optimumque quod pessimum. Caterum dies omnes in se boni, bonus enim Rex est & conditor sæculorum, itaque hic feruidus, hic gelidus, hic siccus, hic humidus, hic nubilus, hic serenus, hic turbidus, hic tranquillus, si ad uniuersi decorem, naturæque ordinem aspicias, boni omnes. Ad uos autem, uestrumque iudicium relati, ex æquo prope omnes mali, mœsti, dubij, solliciti, laboriosi, anxij, amari, queruli, flebiles, ærumnosi. In his tu mihi nescio quos nominas lætos dies, qui dum aderant tristes, lamentisque suis pleni erant, nunc ut læti uideantur, nihil est causæ, nisi quod abierunt, quidque illis pretium, desiderium tibi auget irredituri, multaque secum tibi olim signiūs, forsitan armata rapientes. Stultus enim nihil poenè amat, nisi quod perdidit. D. Senui. O si dilapsa redeat iuuentus. R. O non minus stultum, quam inane uotum, ut tu sentis: at si aliū aspires, non inefficax, redibit enim in tempore, & ut scriptum uides. Renouabitur ut aquilæ iuuentus tua. D. Senui & ætas bona retrò est. R. Omnis ætas ut bona bonis, sic male uiuentibus mala, utrisque autem breuis, prorsus & extrema proxima est, ubi uos manet, hinc honorum merces, hinc supplicium malorum. quæ nam hæc igitur ætas bona, ubique aspera, semperque fugax, nisi quantum ad æternitatem uia est? Alioquin & si dulce aliquid inesset, omnem fuga dulcedinem extinctura uideretur: quis enim fugiens degustat? fugienti Dario fœtidæ, atque obscenæ potus atque suauissimus fuit, sitis ut putat Cicero, ut ego sentio, gustum metus extinxerat. Urgebat in tergum Alexander uictor. Vos à tergo rapidum tempus præmit, anni celeres, præcipientesque dies, horæ uolátiles: ante oculos autem mors est, nec artis reditus, nec impulsis mora, nec præuentis est transitus. Vitæ huius, tot difficultatibus, tantisque terroribus obsessæ, quæ nam, quæso, pars bona est: sed intelligo, nempe ætatem probris, ac libidinibus aptior

rem bonam dicitis. Est hic quidem fandi mos, ut bonū dicatur, quod affectui intentis aptissimum est, quamuis effectus ipse sit pessimus. Sic catenam prædo captis infantibus, sic tyrannus arcem libertati plebis impositam, sic ueneficus præsentaneum aconitum, sic sicarius pugionem, promptum cædibus bonum uocat, sic uos igitur ætatem bonam, quæ ad id scilicet, quod maxime cupitis apta est, uocatis. Ita neminem istorum, qui annos irreducēs deplorant, pueritiam quidem, uel infantiam uideas optari, quæ profectō optimæ partes essent, si abesse quàm longissimæ à senio bonum esset, ut memorant, sed nec adultam, ac solidam iuuentutem, nec incipientem, nec adhuc uir, idem senectam pessimam omnes, & periculosissimam uitæ partem, adoleseentiam requirunt. O' quintum uigessimum annum dicunt, ubi te reliquimus, ne quem lateat, quam uos præteritarum pœniteat fœditatum, qui non nisi tempus apprimè illis idoneum exoptatis. D. Senui, cur non cum Virgilio no rege suspirem:

O mihi præteritos referat si Iuppiter annos.

R. At nil tale suspirantem legimus Socratem, nil Platonem, nil Fabium, nil Catonem, & fuisse senes: sed sunt fateor sapientes regibus rariores: itaque si rex Euander fuit sapiens, non aequè sanè illud Euandrium suspirium, iam commune nostris senibus, uulgatum quæ. Surdam stulti senes, & profugam adoleseentiam, reuocant ac suspirant, nec suspirijs tantum seu tacitis uotis, sed medicaminibus irritis, atq; inani artificio naturæ uis affertur indomitæ, qua in re facete admodum lusus Hadrianus princeps, canescenti cuidam, cui aliquid negauerat, eundem postea ad easdem preces medicato interim crine redeuntem, ita repulit. Vade (inquit) hoc iam patri tuo negaui. D. Senui, o si mea nunc redeat iuuentus. R. Reuersuram modò illam dixi, iam reuersam dico: si tam facillè uotorum omnium compositas, nihil incassum uotes, pauper certe diuitias optare potest, libertatē seruus, speciem deformis, sanitatem æger, fessus requiem, exul reditum, at iuuentam optare, uerus senex nequit, puerile potius uotum est. D. Senui, heu cur tam citò dulcis me iuuentia deseruit? R. Nunquam non citò deseruit, quod iuuabat, nunquam non perproperè affuit, quod angebat: uanum autem est optare, quod haberi nequit, nocuitq; habitum, & si redeat nociturum sit: sed iam parce suspirijs, dum hoc animo fueris, citò canus fieri potes, senex nunquam. Desiderium enim iuuentutis in senē, quid est aliud, quàm quædam pueritia senectutis? D. Senui, incuruatusq; sum. R. Iam iam terram aspice, unde uenis, & quo pergis cogita, hinc egredis, huc redis: natura te principij, simulq; finis admonet, poteras aberrare publicum tibi iter ostenditur. sanè id quidem est satis, ingredi uel curuatus intende. Soleant cæci in uia manu retrahi. D. Subitò senui. R. Imò sensim, pedetentim, paulatim, leniter, sed nihil cogitantibus omnia subitò eueniunt, sicut e contra cogitantibus omnia nihil est subitum, quod si flenda tibi fuerat senectus, singuli dies uitæ flendi erant: illis enim passibus ad hunc terminum ibas. D. Heu senui. R. O' uotorum instabilitas, hūc maxime anhelabas, hūc peruenire optabas, hūc non posse pertingere formidabas, quod cum peruentum esset ingemisceres, monstrum incredibile, nisi tam crebrum esset, senes fieri uolunt omnes, senex esse uult nemo, imò uerò senex esse ad miseriam, senes dici ad iniuriam trahunt, quasi sit pròbrum senuisse, quod profectō nullis uideri debet, nisi quibus dedecus sit uixisse, quæ ingens non inficior turba est, cui te tamen exemptum esse oportet, ut nostro colloquio frui possis, alioquin ut auribus illabantur, sana consilia in animum nō descendunt. D. Tandem senui. R. Et quos ager, & quos æquor, & quos bellum, & quos alea decipit, singula detrimenta dinumerant, tu unus in finē expergisceris, & tu quæri incipis, dum iusta est querelarum finis omnium. D. Senui. R. Stultum est senectutē non cogitare, nisi cum uenerit: nam profectō si uenturam, si assidue uenientem prospexisses, præ sentē imperturbatus aspiceres. D. Heu mihi iam senex sum. R. Hoc ne igitur desles, dum tū ac difficile munus implestē, damnosumq; iter, ac scrupulū transisse, atq; in amœnā hanc fabulæ peregrinatio: qui Comico more plaudendum erat. D. Senex sum. R. An obliuisceris, ut nuper tibi per familiariter notus unus, modernorū sententiam, rei huius ex tēpore potuit sit, nō modernā, sed antiquis parem: amico enim dicenti: Compatior tibi, nam ut uideo iam senescis, esses utinam qualis eras, quando te primū noui: subitò ille respondit: Parum ne tibi ergo amens uideor, nisi ampliorē mihi nunc etiam amentia impreceris? noli quæso mihi cōpau, quod sim senex, sed compatere quod iuuenis fur. O' quantum sensum tēgit breuis ista responsio, quod metiri nequit, nisi qui ætatis huius bona p̄bauerit, & illius mala meminerit. Bono tuo igitur gratulare, quanquā illud quoq; uerū sit, quod sep̄ bona inuitis eueniūt, et

mala

mala nolentibus: uiro autem bono, & uirtutum amico, & passionum hosti, pluris est haud dubiè dies unus huius quod accusas temporis integer, quàm illius alterius integer annus. D. Heu mihi, nam senui. R. Iam si præstas, tibi quoq; cum uulgo iure dicitur non senuisse miserum, sed uixisse: ita ut hæc sub uita finem tam ineptè diceret: parcite autem iam lamentis, quæculum genus, & uolentes ite sub imperium, naturæ nihil flendum, quod illius immota lex statuit. Quid naturale autem magis homini nato, quàm uiuentem senescere, senem mori? at uos conditionis immemores utrunque respicitis, cum uel alterum, uel utrunq; necessario obeundum sit? Quod si neutrum uolebatis, & tertio abstinentum erat, nascendum mihi credite non fuit. Patimini senescentibus statim membris animos aliquando senescere, neq; semper in uobis prouerbum uerum sit: Possè unum animum corpora multa consumere. Sinite sine murmure corpus, simul atque animum ad extremum ferri, simul intrare, simul exire, neq; altero ad metam properante, alter retrosum niti uelit, alterumq; retrahere, frustra tergiuersamini, ire oportet, nec redire licet, nec subsistere: idq; uobis facilius debet esse, immortalitatem animæ, & corporis instaurationem expectantibus, quàm cæteris quibuscunque, quibus uel horum alterum defuit, uel utrunque. Frustrâ (inquam) oblectamini, humanumq; iugum quod nascendo subiistis excutitis. D. Senui & uires corporis imminutæ sunt. R. Si auctæ uires animi, bene est, scilicet permutastis, maiora enim gesta esse semper, & geri posse, animi uiribus quàm corporis, nemo nisi animi inops est, qui nesciat, sin uires etiam animi, ut sæpè accidit, per ignauiam decreuere, fateor inutiliter uixisti, tuum crimen non ætatis. D. Senui & res meas agere nequeo. R. Si quid animo sit agendo, tantò id à sene melius fieri constat, quantò experientiæ illi plus est, rerumq; notitiæ, & passionum minus, ac malis uinculis expeditior animus. At res alias non agere senem decet, sed egisse, cui corporeus labor omnis à tergo est, cui si nunc etiam inhæret, nec auelli uult, ridiculum illud antiquum renouat Romani senis, qui iussus à principe fori laboribus abstinere, quorum ferias imbecillis hinc ætas, hinc fortuna opulens merebatur: sic indoluit, ut se quasi mortuum fletet, atq; ab omni familia fieri uellet. Mirus senex, qui quietem ceu speciem mortis horreret, cum nihil senis apertius quiete, nihilq; sit turpius sene laborioso ac sollicito, cuius uita omnis tranquillitatis exemplar esse debet. Didicisse & potes à Philosophis, quid est illud quanque optabile, senibus bonis uiuere, uita ut memorant peracta, qua maxima tamen pars mortalium inexplera moritur. D. Senui & repente fugit ætas mea. R. Forma, ualitudo, uelocitas, uires, uestra ferè omnia fugiunt, uirtus manet, nec cessura senio, nec morti. Illi uno bono stabili ab initio insistendum erat, si neglectum fuit, difficilius ad extremum fateor, sed uirtutis studium nulla ætas respuit, imò quò difficilius, eò clarior uirtus. Multi nosse se ipsos, ac sapere uix tandem in senio cœpere, quidem at interpestium minime, etsi enim non iam uitæ desinenti ac instanti, saltem morti utile, cui, hercle, uni horæ ut sine horrore, mœstitiaq; transigi possit, si non ultimum modo, sed totum uitæ tempus impenderetur, benè nisi fallor, impensum esset, nam nec frustra nascitur, qui benè moritur, nec inutiliter uixit, qui scilicet desijt. D. Senui, iam uicina mors est. R. Mors æquè omnibus uicina esse potest, & sæpè ibi quoque uicinior est, ubi uidetur abscentior: nemo tam iuuenis, qui non possit hodie mori, nemo tam senex, qui non possit annum uiuere, si nil aliud quam senectus incadat. D. Prorsus senui. R. Imò maturuisti an hoc desles, an poma cum maturuerint quarantur, si sensus illis, ac sermo datus sit, & non potius gratulentur se ad id peruenisse, ad quod nata erant. Est ut cæterarum rerum, sic ætatis maturitas quædam, quæ senectus dicitur, quod ita esse uideas, & ætas, & mors iuuenum acerba quidem, & dicitur, & acerba est, acerbitati autem obiecta maturitas, quæ cum in pomis ac frugibus bona sit, quid nisi in homine sit optima, non quod nesciam, antequàm maturescant multa marcescere: ea uerò non ætatis culpa, sed peruersitas est naturæ, non quidem omnium, sed multorum, qui ad bonum nati, magno nisu in aduersum tendunt. Maturuisse igitur debes, si quid in te succi nobilis fuit, iam mellioris tui manum securus expecta, non mors illa, quam metuis, sed laborum finis ac principium uitæ est. Non mors (inquam) sed difficilis uitæ terminus, ad quem pauci tranquilla nauigatione perueniunt, sed pœnæ omnes nudiflentes ac naufragi. Tu per mediam senectutem, leue iter in finem, prospero agens uento, è multis rerum fluctibus portum subis, subducenda iam fessa puppis in terram tibi, & quocunq; te flexeris, de fine cogitandum, idq; utilius fuerit, quàm ætatem bonam, quod multi solent, & naturam matrem optimam accusare.

T Vrpi torqueor podagra. R. Nesciebas senectutis morem? incomitata non uenit, magnam sæpè morborum aciem ducit. D. Podagra crucior molesta: R. Extrema & ignobili parte corporis laboras, quid si nobilissimis labores corde uel capite? D. Pigra coërceor podagra. R. Vaga mens hominis freno eget, hunc paupertas tenet, illum carcer, aut grauior morbus, ludens te pedibus alligat fortuna, non podagra, sed pedicæ sunt: iam discere consistere. D. Podagra inutilis factus sum. R. Ad cursum credo, uel ad saltum, ad choreas, ad palæstram, ante te autem ad hæc natum putas? Ad alia si nescis altiora quædam officia natus es, quæ si caput non agrotat exequi nil prohibet. Studere licet artibus ingenuis, dare operam pietati, seruare iustitiam & fidem, fragile corpus, & fugacem mundum spernere, odisse uitia, amare uirtutes, colere amicitias, consilio patriam iuuare. Hæc sunt uiri boni munimina, quid hic pedibus lociest? D. Debilitatus sum podagra. R. Pugnare cum hostibus forsitan morbus ueter, non cum uitiijs, quod neque facilius, & certè crebrius est bellum. Et quid scimus, an hic ipse dolor corporis, contra quem dimices, tibi ad exercitium animi datus sit? D. Pedibus consistere nequeo. R. Vide quam de reliquo ædificio spem habeas, cuius fundamentum tam inualidum sentis, uigila ne te incautum opprimat ruina, contrahe sarcinulas, teq; ad migrandum para. D. Podagra me ingens habet. R. Solet hic morbus, ut perhibet, diuitias comiter habere, en tibi remedium aliud, bene spera, aut languoris amaritudinem opum dulcedo solabitur, aut inopiæ pellet asperitas: ita uel solatium aderit, uel finis, si hæc fallunt, ueniet quæ non fallat, illa uitæ malis omnibus finem dabit. D. Pedum præmor ægritudine. R. Si salutem cupis, aut pauperis oportet, aut ut pauper uiuas, multos hac ægritudine liberaffe traditur paupertas, uera defæcatrix corporum, quosdam uerò frugalitas, quam uoluntariam seu fictam & imaginariam paupertatem dixerim, uidisti aliquos perpetua uini abstinentia curatos, ita sit, dolor dolore, clauus clauo pellitur, ut antiquo dicitur prouerbio. Vix molestum aliquid sine molestia curatur, ut præterea cum hoc morbo, cumq; alijs multis pacem habeas, non Baccho solum, sed & Veneri bellum indixisse profuerit. Sed quid agimus, animorum remedia promissimus, non corporum? Habes tamen quam puto unicam morbi huius curam, hanc si probas utere, si minus, non te fallant opifices fomeniorum. Potentia enim in aduersis efficacissimum atque optimum, & sæpè unicum remedijs genus. D. Podagræ uitio curuatus sum. R. Ad iter inhabilis, minus idoneus ad laborem, non ineptus ad reliqua gerere, non rei modò familiaris, sed Reipub. & summi, si ita fors tulerit, imperij curam potes. Itaque memorandum ualde Septimij Seueri Romani principis dictum unum, qui senex ac podagricus, dum coniurationem nobilitum, qui se uiuo filium eius Augustum dixerant, deprehendisset, comprehensis auctoribus seditionis, ac filio, omnibusq; ante solum eius assis, metuq; ultimi supplicij tremefactis, ac territis, ipse manu ad caput relata: Tandem (inquid) sentitis caput imperare non pedes. D. Podagra me miserum miris modis torquet. R. Noli solas asperitates rerum flere, sed memento, si quid dulce aut iucundum tibi obtigit, quo incommodum hoc solari possis. Vnus ex multis pessimis uulgi mos est, ut in aduersis querulum, atq; impatiens, obliuiosum in prosperis, & ingratum sit, quo nihil iniquius fieri potest. Nam quis æquis auribus audiat, exempli causa, uel Seuerum ipsum quem diximus de podagra, uel Domitianum de caluitio, quod ægerrimè dicitur tulisse, uel Augustum senem de sinistro debilitate oculi, uel Iulium Cæsarem de timore nocturno, & quiete uisis turbida, uel postremo alios fortunatissimos uiros, de una seu de altera naturæ si dici licitum sit, aut fortunæ iniuria, sic querentes, ut imperij atq; opum, uictoriarum, ac tantorum ingratatque immemores sint bonorum, dum se homines meminerint, quos plenam perfectamq; felicitatem hic sperare dementia sit, amara dulcibus temperare modestia: hoc podagræ proprium: hoc morborum omnium commune remedium inuenies, sanumq; consilium, sanctumq; fateberis, senis illius læta multa adepti, dura multa perpessi, qui bonis de manu Dei late acceptis, mala quæq; patienter suscipienda censebat, quamuis mali aliquid dare uel facere, manus illa non nouerint, sed humanam respexit opinionem.

D. Podagra me in lectulo nodis insolubilibus præsum tenet.

R. Teiacente, stare animus potest, cœlumq;
& terras, ac maria permeare.

Scabie premor importuna. R. Iam non miror, si angores meros ægrèfers, quando id luges, cui dulce aliquid immixtum est. D. Graui uxor scabie. R. Sunt qui hanc salubrem dicant, ego autem ne tam mœstæ rei lætum nomen tribuam, aram potius salutis, siue ad salutem uiam dico. Mollis est, qui asperitatem uix breuem respuit, cuius exitus sit iucundus. D. Arida me scabies exercet. R. Iam horologio non egebis, erit tecum quæ te noctibus excitet, teq; honesto cuiuspiam fortassis officio uigilem reddat, nemo tam piger, quem non scabies sollicitum faciat. D. Scabie torqueor. R. Morbus ignobilis, sed nobilis cura est, labor, æstas, balnea, per uigiliam, diæta, si nec ista profuerint, ad patientiæ medicinam recurrendum erit, illa omnibus morbis utilissima est. D. Scabie truciore tædiosa, & fœda. R. Neutrum nego, ubi ergo Publius molestum otium podagrici pedes dixit, me sinente potes addere, mœstum negotium, scabioli manus: sed quid dices, si quod fœdior morbus: eò pulchrior patientia est? Quid si paruo ex malo bonum ingens elicit? hæc nimirum una est rerum quæ contemptum corporis maxime pariunt, quo nihil est melius mortali. D. Totum me scabies occupat. R. Totum te, uerum est, id quidem metuo, sed plus est forsitan, quam quod dicere uoluisti, totum enim corpus intelligis, sed est uobis inuisibilis animorum scabies, cupiditas ac libido, & pruritus quidam ulciscendi, quærendiq; qui quod magis scalpitur, acrius æstuat, hunc nec tolli, nec leniri poscitis, nec sentitis quidē, tantō minor uobis est semper uestri cura, quam corporis.

Dormire non possum. R. Vigila & gaude, uitæ tibi tempus auctum, inter obdormire enim, atq; emori quid interest, nisi quod alter temporalis perpetuus, alter est sopor. Itaq; nescio an non satis proprie, & somnus brevis mors, & mors somnus longus, siue æternus dici possit. D. Somnum perdidit. R. Non uel quidem, sed blanditijs repetendus est, si incumbas perdis operam, cogi nequit, age aliud, da te quiem temporibus tuis, animo curas leues, improuisus aderit, facile animis uagis & corporibus fessis obrepit. D. Sæpè mihi somnus interruptitur. R. Fac quod solitus fertur Augustus Cæsar, lectoribus, aut fabulatoribus accersitis, interruptum re integra, sin grauioribus curis hoc accidit, pone illas, hunc receperis, de huiusmodi enim loquebatur Maro ubi ait:

Salubres curas, somnos abruptere.

D. Somni requiem amisi. R. Et terrorem somniorum, nocturnosq; metus, quamuis enim sapientis meliora phantasmata Aristoteles opinetur, & uerum sit, tamen & uir ille ingenio æquè magnus, & imperio, ille autem alter sanctitate, & patientia æquè insignis, de quibus paulo ante simul diximus, somniorum graues sensere molestias. Nam quid alij sentiant quisq; nouit in se, & lectulum propositum suarum testem habet illusionum atq; ambagum, & formidinum. Certè horum alter tempore extremo per somnium exterreri solebat, sicut de illo scriptum est, alter ut dixisse dudum uideor, dum de ocio & quiete differebam, inter ceteras uitæ molestias quaritur, quod terreant eum somnia, & uisiones horrore concutiant. D. Solito minus dormio. Solito igitur magis uiuis: Nempè quod doctis placet, ut mors somnus, sic uita uigilia est. D. Somnum morbus expulit. R. Sanitas reducet. D. Somnum amor exclusit. R. Bis rem unam dicis. Morbus est enim amor, & morborum maximus. D. Somnum metus extinxit. R. Securitas suscitabit. D. Somnum senectus eripuit. R. Mors uicina restituet.

Somni inquietor. R. Si uerum est, quod sapiens quidam ait: Multas curas sequuntur somnia: quod uestri quoq; approbant auctores, radicem mali amputa, curas pelle, somnia quoq; pepuleris, quo enim quæso tot curas, & tam nihil profuturas, in tam breui uita, de qua tam ab initio promissum est: quid tot queri iuuat, & turbida n curis, uitam & infestam somnijs quietem, uestra uobis facit amentia? Diuinam providentiam uestro nulus superare consilio, neque sentitis, ut ex alto uestre ridetur infamia, quæstræq;

uestraq; deliberatione illo de tempore, quod non solum extra uestrum arbitrium, sed etiam extra notitiam uestram est. Neq; auditis Flaccum exclamantem:

Prudens uenturi temporis exitum

Caliginosa nocte premit Deus

Riditq; si mortalis ultra

Fas trepidat.

Omne tempus in uestram trahitis pernitem, de præterito mœsti, de præsentī anxii, de futuro pauidi, trepidi, deq; his curis superuacuis dignos metitis manipulos, laborem uigilantes, confopiti somnia. Sin illud fortē uerum est, quod uacantem quoq; curis animam, inquietam somnijs esse, uel natura hominis, uel peccatū cogit, non ne cum ex mille somnijs, nec unum uerum esse uerum sit, postquam alterutro falli oportet, satius est inquietari somnijs, quā mulceri, & amara somniare, quā dulcia, mœsti enim somnij fallacia læta est, leti autem mœsta. D. Somnijs fatigor. R. Sperne totam hanc ineptiam & quiesces, si id nequis, his te solare comitibus, qui similia palse sunt, his duobus nominatim, quos modō dicebam, dum de uigilia quæreris.

DE CELEBRITATE NOMINIS IMPORTUNA.
DIAL. LXXXVIII. .DOL.

CElebrior sum quā uellem, notiorq;. R. An tu hoc spernis quod maximi exoptarunt duces ac principes, philosophi & poëtæ? quid enim tot laboribus, quid tantis bellis, ac studijs agitur, nec aliud insignes artifices moliantur? Declarat hoc Phidias in Mineræ statua, quod opus omnium, quæ hominum manibus facta sunt, primum aut inter prima posuerim, nisi cum aliquid inscribere uetus fuisset, uultum suum clypeo statu sic inculpsit, ut & ab omnibus nosceretur, & cōuelli inde, nisi toto opere dissoluto nullo posset ingenio, nosci in præmiū sui laboris optabat. Si quis enim non famam, sed pecuniā cogitare dixerit artifices, in communibus fortassis assentiar, in illustribus negem. Multi sunt rei huius iudicia, sic cum iactura tēporis, damnoq;, etiam sæpē operi insistant, ac ne quid famæ excidat, lucrum spernunt. Comprobauit hoc maxime nobilis illa constantia eorum quatuor artificum, qui ad famosissimum illud opus, quod Artemisia Caræ regina dilectissimi coniugis memoriæ extruifecit, magno precio acciti, cū antē perfectum opus obisset regina, ipsa unde operis precium sperabatur, perstiterunt tamen unanimiter in finem, nil iam aliud, quā suum decus, & facti memoriam cogitantes, proinde omnes homines claritatem, famamq; desiderant: solus tu, ne paruo illas tædio empras uelis. D. Imō & ego apud posteros clarus esse cupiam, inter cōteraneos recusem. R. Quid ita cū hoc maius, eoq; difficilius ac rarius sit, obstante quæ præsentium famam interpellat inuidia? D. Quia inter absentes mera est gloria, nullus obstrepat, nullus obstat, inter præsentēs autem, & contradiçtio, & labor. Magnus enim labor est, magnæ custodia famæ, ut non ineleganter ait quidam. R. Nimis aut delicatus, aut segnis es, qui sine labore magnum aliquid speres, cū pro minimis tot se offerant labores. D. Ego uerō non labores respiciam, sed tēdia: nam quis ferat assidue uisitari, obsideri, posci, exagitari, & sui in enim negligentem totos dies ac magnam breuīs uitæ partem alijs dare, ut tua necessitate posthibita, aliens in seruius uoluptati, quod malum, si ab initio incidisset, nunquam ad hanc ipsam famam, quæ me cruciat uentum esset, sed & nunc præclaros animi conatus, & egregia, potens est impedire negotia, importunum. R. Id quidem ita esse non nego, durum certē, sed tollerabile, imō & inuidiosum, & oprabile: ceterum utcunque tuo iudicio acceptū erit, pene inuitabile, nam quæ ad euadendum uia, nisi uel superbia, uel ignauiā? Altera honestum desiderium te petentium arcebit: altera etiam extinguet, si quod est remedium, urbium fuga est, quanquam si claritas possessorem suum quocunque perrexerit, & ubicunque constitit secum erit, nec rure unquam, nec in syluis quidem desinet clarus esse, qui in urbibus clarus fuit, non potest famæ fulgor abscondi, inter tenebras eminet, & ad se oculos, atq; animos trahit. Nunquid non audisti Dyndimum Brachmanorum senem præclarissimum, ab Alexandro Macedone usq; ad ultimas Indorum solitudines, Cynicumq; Diogenem ab eodem usque ad illud suum dolium, quo pro uolubili utebatur hospitio, uisitato? Nunquid non usq; ad squalidam ac desertam Linterni uillulam, à placatis sola uirtutis ueneratione latronibus, Scipionem Africanum. eademq; ab ipsis hostium ducibus usque transmaria? Nunquid non Titum Liuium ab ultimis Galliarum, extremaq; procul Hispania

nia usque ad urbem Romam: Nunquid non denique sanctos patres, usque ad intimas, & horrendas æmulatebras à Romanis etiā Imperatoribus uisitato? Et Sileo Salomonem, imò uerò quis unquam uir clarus uisitationibus caruerit? Amici & noti mutuis alloquijs, & confabulationibus delectantur: ignoti autem solo recreantur aspectu: habet enim uirorum illustrium præsentia dulce aliquid quod non sentit, nisi ipse qui fruitur: hoc tu laboriosum, ne dixeris, operosum est fateor, sed & gloriosum. D. Celebritate nominis atteror. R. Si hanc uis abijcere, uirtus abijcienda est, cuius è radice oritur, id si merito refugis, ferre hanc sarcinam æquo animo est necesse, ad quam multi ne quicquam omni studio, uitæq; ipsius impendio aspirant, & tu forsitan aspirasti, patere te uideri ab his, qui hoc nisi te, tuq; nomen diligenter, non optarent. D. Multi me undique usque ad importunitatem, fastidiumq; concelebrant. R. Quid tu igitur an contemni malles atque abijci? D. Innumerabiles usque ad tedium me honorant. R. Tu uerò Dei munus agnosceito, ille te honorat, ut te illum, & honorare delectet, & inhonorasse pœniteat, omnis honor, & omne quodcunque homini ab homine bonum sit à Deo est. D. Per molestia res est honor imbritas, & crebra uisitatio. R. Ethæc fateor, at prædulces sunt huius molestie radices, amor & ueneratio, his si animi gustum applicueris, benè sapere incipient, quæ molestant, amara dulcibus tempera, non in hoc tantum, sed in omnibus, quæcunque fert præsens uita, in qua non faciliè reperiās mel, cui non sit admixtum fel, & sapius amara præponderant. D. Celebritate nimia fatigor. R. Sæpè id quidem accidit, de quo quæstum diuum Vespasianum nouimus triumphantem, dum solennitate pompæ, expectatione ac tædio esset affectus, increpantem seipsum, qui triumphum nec sibi, nec maioribus suis, aut dubium, aut speratum tam inaniter in senio appetisset. Quamuis autem non sit optanda celebritas per seipsa, ferenda est tamen, & amada, cause ipsius uirtus & industria, neq; unquam ut illa careas deferenda, multò gloriosus est labor occupatio, quàm ignaua requies. D. Saluatoribus obuijs offendor. R. Habes huius quoq; tædij participem Ctesippum philosophum, imò quem non habes, præter illos, qui popularibus auris, ut Maronis utar uerbo, gaudent: ille tamen insignis quaestus est. Credo ideo quod acutissimum uirum, talis enim traditur, & suis studijs acerrimè deditum, saluatio crebra & improuisa turbabat, utq; idem ipse ait, perducebat ad mortem. Nihil est autem quod quæraris, quod optabas, accidit, notus in populo ut esses, alioquin tot saluatorum incurisibus non patères, poteras latere, poteras quiescere, poteras (quod aiunt) in gremio gaudere, quod optimæ uitæ genus aliqui diffiniunt. At uos magnis in urbibus noti, & clari esse uultis, & otiosi simul, & liberi, & tranquilli: quod nihil est aliud, quàm in magnis pelagi tempestatibus, ut immobilis sit optare. Deniq; superbi fuerit, obsequentium amicorum uoces pati, non posse æquo animo, cum sint hostium patiendi conuitia.

DE DOLORE EX MALIS MORIBVS HOMINVM CONCEPTO.
DIAL. LXXXIX. DOL.

Malos mores hominum ægrè fero. R. Si charitate motus laudo, si ira uel indignatione non laudo, quod ad te enim, quibus moribus sint alij, modò tu sis bonus: an nunc primùm intelligis uulgi mores, an tibi negotij parum sentis uitam tuam componere, nisi inuigiles alienæ & illud aggrediare, quod nec ars unquam efficere ualuit, nec natura, unde nihil unquam speres nisi taedia, & labores: Fuerunt hæc tamen & Philosophis curæ, quorum alter in publicum egrediens semper flebat, alter contrà mores hominum ridebat, neuter sine causa, sed illud pietati, hoc superbie propinquabat. D. Quis enormes ac subdolos hos habitus ferat. R. Malo te per uim dehonestari, ferres si necesse, qui spòte sua alios deformatos pati nequeas, sine illos indui ut libet, tu ut licet, atq; ut decet induere, atque ita te ulciscere, non minus lasciuos oculos honesti habitus offendunt, quàm modestos inhonesti, illi igitur uoluptatem cõsilio adhibeant suarum rerum, tu adhibeas honestatem. Nusquam alibi quàm inter tenebras gratior lux, nusquā alibi quàm inter uitia uirtus est clarior. Quid quæreris? Aliena fœditas, tuo adijciat decori. D. Quis hos morbos animorum, atq; hos perferat inuidos. R. Linque inuidos sibi, neque illis alium cupias tortorem, satis ipsi se torquent, & suis malis, & alienis aguntur, ac tabescunt, bonis non est compatiendum spontè languentibus: non sunt autem contagiosi, ut corporum, sic animorum morbi non transeunt ad nolentes, imò uerò nobilissimus animus, uitiorum odio, ad amorem uirtutis accenditur. D. Quis tot ferat insolentias? R. Humilitas eo acceptior, quò pluribus est obfessa superbij. D. Quis tot fraudes, quis

tot artes auaritiæ, quis tot species libidinum? R. Quæ tibi meritò displicent declina, & quæ in alijs damnas, ne in te damnent alijs cauetò. D. Quis hoc gulæ regnum. R. Maxime inter ebrios speciosa sobrietas, ubi æquè boni omnes, nullus excellit. D. Quis tam multa mendacia? R. Si mendacio offenderis, veritati stude. D. Quis tot ubiq; tyrannides? R. Non te hinc arma, nec opes expediât, sola uirtus est libera. D. Totus orbis odio mihi est. R. Misereri miseros magis decet quàm odisse, nisi ut dixi spòtè sint miseri, quin tu mûdo suos mores linque, tuos reformare stude, & ab alijs auersos, in teipsum oculos reflecte, sic & tadium euaseris, & cum mundû nequeas, id quod potes, & debes, temetipsum corriges, non est quo te frustra natum credas, si hoc feceris.

DE MINVTIS TADIIS RERVM VARIARVM.
DIAL. XC. DOL.

T Vrbidos clamores rerum uariarû odi. R. Ruris silentiû, syluasq; ama, quæ fieri, fugariq; nequeunt fugienda sunt. D. Vulgi contentionibus fessus sum. R. Vulgo aures dñ præbueris non quiesces. D. Vulgi strepitu fatigor. R. Vulgi uerba despicio: panè enim quicquid uulgus loquitur aut nihil, aut falsum est, at strepitû illum omnem, & cõfusas uoces si uitare nequeas, ueritû tantum auribus excipe, idq; nò aliter, quàm mugitus boum, aut balatus pecudum, aut urforû murmur, quid enim nisi beluarum uoces sunt, uel inertiû, uel ferarum. D. Vulgi fragore perturbor. R. Finge animo te a quarû exundantiû, ac scopulis illisari sonitû audire, persuade tibi esse uel ad fontè Sorgiæ, ubi ingenti strepitu, exhorèdo specu, lucidissimus annis emanat, uel ubi Reatini gurgites, quos Nar in Tyberim cõuehit, alto de colle descendû, uel ab ea, quæ Cataduffa nominatur, ut ait Cicerò: Nilus se ex altissimis montibus præcipitat, uel ubi similiter ut ferunt, Hister in Euxinû ruit. Deniq; ubi uel Ligusticæ rupes æthneis fluctibus furenti austro, uel Charybdis oblatranti Scyllæ Sicanis uorticibus torta respondet, consue rudo præstabit, ut quod tadiofissimû sentis, quadâ cum uoluptate percipias. D. Latratus canû uexor. R. Qui uulgi latratus ferre didicit, nullos horrebit canes, nam neq; tam multialij, neq; tam rabidi, aut mordaces. D. Immitis equus ac fremens, infidus seruus ac contumax, non tantum tadio, sed periculo etiâ mihi sunt. R. De utroque animali quid sentirem, dixi olim, & nil nunc mutò. Addo aliquid, ut uitare quidem possis equi tadium, si nil aliud pedes tibi, serui, aut manus dare possunt, nec lamentis dignû quo carere ualeas, cum uelis. D. Muscarû tadio affectus sum. R. Vide ne muscarû tadio musca fias, & ab alio, quàm à Deo creatâ muscam credens, in illius qui muscarû princeps dicitur potestatem uenias. Quod affecto euidâ tadijs similibus accidisse, auctor est Augustinus, Principium illud Ioannis famosissimum exponens. Et musca & pulex, & bruchus, & culex, & cinifex, & locusta, ceteraq; huiusmodi creata, nò sine certa causâ sunt ab illo, qui uidit cuncta, quæ fecerat, & erant bona ualde, & si nulla etiâ alia, illa sola sufficeret, ut his armis humana superbia domaretur, potuit enim Deus Aegyptijs leones, tygres, uel dracones immittere, minuta & uilia immisit animantia, quò clarius, & coelestius potentia, & terrena fragilitas nota esset. D. Pulicibus inquietor. R. Sanis cogitatibus conquiesce, cogita nihil mali præter peccatum homini contingere posse, multis non hæc modò facilla, sed quæ uidetur grauissima proferunt. Quid scis an si pulices abirent, sopor nimius, aut malæ libidines subirent? crede benè in omnibus tecum agi, benè erit. D. Nocturno pulicum prælio uictus sum. R. Quid superbis igitur umbra & cinis, quid erigeris iners lutè à pulicibus uictus, contra Deum calcitras, iumentum indomitum, ac stolidum? D. Offendor pulicibus. R. Vis ne tu homines offendere, à pulicibus te defendere, uilissimo impar animali, nobilissimum aggredieris, & pulicum cibis homines uoras? D. Pulicibus agitor. R. Terrena omnia hominis ad obsequium facta sunt, pars ut pascat, pars ut uestiat, pars ut uehat, alia ut defendant, alia ut exerceant, doceantq; & conditionis admoneant: quædam deniq; ut delectent, fessumq; rebus animum leuent, quædam uerò ut delectationem noxiam frenent, ac salubribus tedijs, contemptuq; huius lucis, simulq; desiderium uitæ melioris incutiant. Quantum enim quæso, mors timeretur, quantum uel si tedijs uacua esset placitura mortalibus erat hæc uita, cum tedijs plena sic placeat, sic habitus timeatur, nec uita lucunditas uiuenti, nec amœnitas uitæ semper est utilis uiatori, expeditq; nonnunquam durum aliquid occurrere, quò optabilior finis sit. D. Nocturnæ aues flebilib. notis infesta sunt. R. Non ut arbitror philomena, quæ apud Vergilium:

*Flet noctem, ramoq; sedens miserabile Carmen
Integrat: et moestis latè loca quæstibus implet.*

Dulcis enim fletus, & suauē carmē, & delectabiles sunt querelæ, moestior te forsitan striz offendit, neq; tam proprio, quàm Poëtarum carminibus infamis bubo, qui quibuscumq; tam men quàm læti fuerit augurij, apud Iosephum legis, quauis utrunq; ridiculum, hinc spem, scilicet metumue concipere. Huius enim & multorum tristis aspectus, & lugubris cantus: at uterque naturalis, non sic canunt ut uobis aliquid nuncient, sed quia canere aliter non norunt. Da illis Philomenæ uocem flebunt dulcius, nunc naturæ parent suæ, uos naturam ipsam superstitionibus uestris, ut pareat, cogere delirando nitimini. D. Proxima in turre pernox noctua importuna mihi est. R. Noctuum inquietas noctes Augusto facere solitam audisti, & quæ quæso uerebitur, quæ mundi dominū inquietat? D. Mures thalamum infestant. R. Quid scis an hoc ipso in thalamo exorti, quem tu forsitan peregrinus inhabitas, de te iustius quæri possunt, qui natale illis aduena solū turbas. Sed omisit is iocis, horum omnium ratio una est, idcirco equidem his infestam uitam agitis, ut discatis alteram optare: ac illic animū habeatis, ubi nec mures, nec fures, nec araneæ, nec tinea, nec damna, nec tædia ulla sunt. D. Procaces ranæ, ac strepidulæ tædium pariunt cicadæ. R. Finge solatium parere, solatiū erit, opinio rem quocumq; uult trahit, nō ut uerū mutet, sed ut iudicium regat, & sensibus moderetur. Inuentus est nuper, qui rure habitans, ad fugandas nocte luscimas, saxis armatus, sudibusq; confurgeret, quo cum parū proficeret, circumfulas arbores tūberet abscondi, ut uel sic prærepto frondente domicilio abirent, quibus manentibus, abne illum oporteret, iamq; importunis cantibus pulsus sopor abiisset, is tamen proximæ paludis in ripa, nocturnos strepitus ranarū modulatissima, quasi fidium harmoniam incertissimus hauriebat, inhumanū, ferumq; hominē, uixq; inter homines numerandum, & moribus quidem qualem audis forsitan, & uidisti, uulgaribus tamē negotijs haud insanum, qui nunc ideo ad memoriam redijt, ut constaret, quantum in rebus omnibus posset opinio. D. Ranarum & cicadarum strepitu offendor. R. Non illæ quidem ut offendant strepunt, sed naturæ communis beneficio utuntur: at hoc ipsum superbam impatentiam uestram lædit, sicut reliqua quæcumq; aliter fiunt, dicuntur uē, quàm exigit oculorum uestrorum, atq; aurium uoluptas, sed ut fabulam uestri erroris, ad antiquas fabulas remittam, cogita nunc uel ranas suam ueterem querelam, & ultricem Latonam raucis uocibus, uel cicadas uersum in suam speciem Titonum, stridulis plausibus memorare, si necq; forsitan suum illas agere negotium, & tu tuum ages. Cur iniusti naturæ semper accusatores, innocuis animantibus succensetis, nec aduertitis, quantum maiora sunt tædia, quæ uicissim ipsi uobis insigitis? sileo, raptoreq; urbium, & mille iniuriandi, lædendiq; artes, mille uiolentias, mille dolos, quorū pleni sunt uici omnes & compita, taceo latrunculos toto orbe dispersos, & itinera interrupta prædonibus, quibus magna pars terrarum hodie inuia est, specacula mundi pulcherrima prærepta mortalibus, dissimulatū illud, & miserrima iam consuetudine roboratum, quis dignis quæstibus explicet, aut humanæ pondus ignauia uerbis æquet, quod pacatis quoq; regionibus, passim legitimus prædator occurrit, qui sollicitum uiato rem, exhaustumq; laboribus, & onustū curis, are suo spoliatur, iniustissimi nescio cuius iuris obtentu, quo effectum, ut quod amoenissimum fuisset, orbem terrarū permeare, id alicubi periculosissimum, ubique sumptuosum, ac tædiosum sit. Sic uestri Principes, & Patres Patriæ, imò uerò uestra patientia, uestri mores libertatem publicam paruo precio uendiderunt. Quid custodias loquar superuacuas, & obstruosos passus, ac suspicionibus uarijs plena omnia, absentiaq; solatium unicum literarum commercium interdictum? quod ipsum, quia mutari iam non potest, forti animo ferendum est, uerum ut naturæ opera ferre non renuat, qui tot insolentias, tot immanitates hominum, tot tædia, tot rapinas pati solitus didicisse debuit, quàm iniquè natura parens leuibus ex causis quod uie laceretur, cum tot acerba, & grauiora pati hominem, ab homine sit necesse. D. Magno torqueor calore. R. Expecta hyemis tædium hoc pulsura festinat. D. Frigore crucior importuno. R. Ecce tibi æstas accelerat, huius ipsius allatura desiderium. D. Frigoribus urgeo. R. Vix incommodum inuenies, cui non inuenerit natura remedium, & sapē unius, remedia multa sunt: Arcem frigus tectum, uestis, cibis, labor, exercitium: raro quisquam frigore uincitur, nisi uictus inertia, piget ignem inter remedia numerare. Magnum mortalis ignauia argumentum, non tam facile dolio immixta aqua, linteo madente detrahitur, quàm è turba hominum hyeme accenso igne, inertes à fortibus segregantur, omnes eò confugiant, quibus

quibus nihil sanguinis, nervorumq; animi est, uiderè licet, sed non libet, iuvenes nostros ut formosi uideantur, deformatos, abscissosq; puberè natus sese ignibus ingerentes, quātò erat honestiùs pudenda contegere, quàm semiuultis natibus, inamœnum naribus nidorè respirare. D. Nunc tremo, nunc æstuo. R. Credo id facillimè, mores noui, & te loquentè quod occurrit dicam. Recens at breuïs historia est: pater in Gallijs pro capitali causâ cum adolescente filio comprehensus, & secundùm ritum gentis in ahenum missus, ac decoquẽ iussus erant, cum fortè igitur in aquam hyeme gelidam nudi ac uincti pariter descēdissent, cepit adolescẽs tremere, & frigus magna dentium collisione testari, ubi subiectis ignibus cepit aqua feruescere. Ille lamentis, ac gemitu impatiẽtiam caloris exprimere, contrà timorẽ ad utrunq; & toruo illum uultu respiciens senex: Vilissimæ, inquit, meretricis fili, nec frigus igitur, nec calorem pati potes: uerbum mali forsan, sed constantis, solidiq; animi, dignumq; quo illasus è uale mortifero prosiliret, ceterùm uestris nunc adolescentibus cõuenientissimum, quibus nihil effeminiatius, nihil enervatius est, ætate solem execrantibus, ut Atlantes solent, hyeme ignem adorantibus ut Chaldaei. D. Nix me tædio afficit. R. Delicati etiã iucunda fastidiunt. Atqui niuem sine uentis descēdẽtem, quidam inter pulcherrima ponunt: porrò si quid est niue pulchrius, nil certè candidius. D. Nunc æstibus, nunc frigoribus nimijs, nunc siccitate, nunc imbribus angimur. R. Impatiẽtissimum caloris Alexandrum ferunt, nempè qui & diræ, & prosperæ fuit impatiẽs fortunæ: contrà uero caloris ac frigoris patientia parẽm dant. Hannibali, cur non tu aliquã tibi, uel dissimilis partem laudis arripas, æquẽ ille utrunq; potuit ferre, tu neutrum? Hoc uobis primum tribuit uoluptas, quæ emollit, enervatq; & ut uerè dicam, castrat animos, ut non hostiles tantùm gladios, aut mortem, sed impressiões aëreas formidetis. Clamo autem, & sæpè frustra quidem, quoniam suis clamo: linquite suum officium naturæ, nihil sine æternis agit illa consilijs, stulti & ignari, ne unã prorsus aquæ stillula, plus, minus uè quàm expedit in terram cadit, & si non singulorum libidini, at salutem omnium consulitur. D. Hic luto, hic puluere, hic nubibus, hic uentis ac tonitru turbor. R. Atqui terræ uarietas, coeli uarietatem sequitur, uodus aërlutum parit, siccus puluerem, sic de motu aëris uenti, de uaporibus nubes, de uentis ac nubibus tempestates, ac fulmina prodeunt, qui rerum causas nouit, & naturæ se præbuit, obsequentem consequentiã affectuum non desiebit. Et de uentis licet apud quosdam magna sit quæstio, non ne tamen tibi aë: omni cãrens uento, panẽ semianimis uideatur, ut non ineptè quidam, uentum animam dicant, siue spiritum? Puluerem certè apud multos uiris fortibus dulcem uides, idq; ut de luto etiã credi possit, diuersorũ operum una uirtus efficiet. Tonitrua uerò & concitiores coeli motus, quid nisi comminationes & monitus miserantis Dei sunt: qui certè non minaretur, nisi amaret hominem, sed feriret, cùm multæ, & graues nunquam desint ferendi causæ: ad terrorem uerò hæc, fortitudinemq; mortalium spectare, sed ante alios illorum, qui rebellant Deo, non solum naturæ gnarus meminit poëta, sed uates illa etiã diuini conscia cõsilijs, quæ aut Dominum formidabunt aduersarij eius, & super ipsos in coelis tonabit. Formidate uerum tonantem aduersarij, enitimini in gratiam redire, ut amici Dei effecti nihil omnino, nisi eius offensionem timeatis: hoc potiùs agite, & querelas mittite. D. Fusco & nubilo contristor aëre. R. Nulla tempestas durat, & sereno nubes succedunt, & serenũ nubibus frequẽs, imò iugis alternatio, & ferendum sine quæstibus quoddam breue est. D. Offendor nubibus. R. Offensio admonitio quedã est, ut iam hinc tibi prouideas, ne tenebras, quas momentaneas ægrefers, aliquando perpetuas patiaris. D. Igne coelesti turbor, & grandine, & procellis. R. Hæc & his similia ad timorem salutiferum, uel si spernitis ad uindictam sunt: audi unum: Ignis, sulphur & spiritus procellarũ pars calicis eorum, audi alterũ: Ignis, grando, fames & mors, hæc omnia ad uindictam. D. Tempestatibus turbor æquorẽis. R. Noli hic naturam, sed tuam uel stultitiam, uel auaritiã accusare, quis huc te coegit? D. Tenebrosus nubibus, & contrarijs uentis afficior. R. In tenebris natus, & in tenebris moriturus, inter rerum contrarios uentos uiuis. Disce quod semper pateris tandem pati. D. Tonitru ac fulmine quattor. R. Plus hic aliquid, quàm tædium est, in primo equidem metus ingens, nisi stultis quibusdam contemptoribus: in secundo autem mors. Itaque quibusdam uisum est de fulmine non nisi inexpertum quæriri: at quis oro, nisi amens hæc nõ metuat, cùm cautum apud fortissimos hominum Romanos uideat, ueteri statuto, ut comitia populi loue tonante non habeantur? Ceterùm metus hic, nisi ad emendationem uigilæ spectet inutiles est. Quid prodesse enim potest timor, ubi nullum est remedium formidatæ

rei, huc uertenda res igitur. Ut licet naturalibus causis tonet ac fulminet, nihilominus tamen cōmonitorium existimetur illius, qui nullis obstructis causis, ipse fons omnium causarum est. Ille quidem idē tonat in cœlis, ut tu in terris benē uiuas, & obliuione discussa, irascentem Dominum recognoscas, quodq; amore debueras, saltem metu facias. Nolite quærī, omnia æquē bona & mala, expedit uobis, mihi credite, ut sapius tonet, & quā sapē tonuisse memorię traditū est eo anno, quo uerus Dei aduersarius ac pietatis hostis Domitianus interiit, nō ut exclametis, sicut ille: Feriat iam quem uolet: sed ut iram Dei pijs laichymis ac humili prece uincatis. D. Ebriorum congressibus, lætitięq; contristor. R. Vinum lætificare cor hominis, & Bacchum lætitię datorem, & si Dauid, Virgiliusq; non dicerent, notum est: & quamuis illud quoque uerum sit, quod horum non facundior, sed sanctior Vates ait: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei: plus tamen feruidi gaudiij, seu lætitię gestientis, ut Philosophi uocant, pauca potentis uini dolia, quā multa nitentis aquę flumina continent. Fateorq; ebriorum lætitiā, nil tristius, nil opificibus, & tabernarijs, quos meriti ciuitatum faciem Cicero uocat, ineptius, uel ferendum tamen, uel urbibus abeundum, uel foro saltem ac plateis & tabernarum scænis, tanquam scopulis abstinentum. D. Turbis premor, frequentiaq; ciuium importuna. R. Trux & inhumanum uotum est, optare Patrię solitudinem, quo ipse sis latior, ob hoc enim illa, olim ut nosti soror Apij Claudij multata, & illa innocens ultimō apud scriptores celebrata est: ut uero istud iniquum & supplicio dignum, sic uitandi studio fastidij te turbis eripere, & si res posscat urbi cedere, modestum, ac sapientibus usitatum est. D. Longo & segni iudicio laboro. R. Ad quid inuenta transactio est, nisi ut litem finiat, & tarditatem iudicij antecedar. D. Mœsto & turbido atteror litigio. R. Pro te apertis epithetis usus es, ubi enim lis, si bi nec gaudium, nec tranquillitas esse potest, tu si litibus uis carere, litium contemne materiam, auaritiā lites parit, & partas alit.

DE TERRÆ MOTV.

DIAL. XCI.

MET.

Terræ motum timeo. R. Magnum fateor naturę parentis incommodum, nec immeritō à paritibus segregatum. Nempē cunctis grauius, sed rariū, idq; remedij loco sit. Sæpe quidem instans tonitru, cœli facies mœsta prænunciat, terrę motus præsagium nullum est, & si eum Pherecydes aqua putei hausta prædixisse feratur. Adde quod aduersus cœli minas aliquod fortassis refugium, subterraneę offerunt cauernę, quale illud legitur Augusti Cæsaris fulgura metuētis, quod adhuc Romę uia cernitur Flaminia, & nomen seruat auctoris. Contra terræ motum nullę sunt latebrę, nulla fuga, quo enim extra terram fugiat terrenus homuncio, aut quid fiet si & supra uerticem cœlum tonat, & sub pedibus terra tremat, nisi fortē quis in pelagus fugiendum dicat, quod & cœlestis, & terrestis uarietatis est particeps, & suis insuper motibus inquietus. M. Non tu mihi remediū das ut soles, sed periculum exaggeras. R. Sentiebam ita tibi uisum iri, & sic haud dubiē se res habet: sunt quę dissimulari quęunt, & uerbis extenuari, ut quę fama terribilia uisa erant, reipsa nunc tollerabilia, nunc & contemptibilia uideantur, id sanē de quo agitur tale est, ut sua quadam ui humani eloquij argumenta discutiat, unum est solamen ut dicebam raritas. Vidisti ætatem penē integram terræ motibus uacantem, quo in spatio innumerabiles obijisse non est dubium, qui in uita solum rei terribilis nomen audierit, nullum res uisa terruerit, alioquin quem non cōspecta promoueant, uel antiqua illa, uel hæc noua, quorum uel in libris, uel in animis hominum qui uiderunt, memoriā recens est. Quando & olim uno, eodemq; die, motu horrifico, & concussa Rhodus, & nouę insulę profundo maris emerferunt, & uetustę urbes Asię duodecim corruerunt: nōnullę etiā terrę hiatus hausta sunt. Dehinc eadem pestis in Achaia, Macedoniaq; desauit, demū in Campania illa pulcherrima, non Italia tantū, sed totius etiā mundi parte, circa Senecę ætatem, qui inter quæstiones naturales rei huius memorie minit, quando & Herculanium, & Pompeios uibes tractus illius nobilissimas, ipsam quoque Parthenopen ea peste uexatam legis. Ac ne cuncta sequar, quę infinita materia est, nuper alpes æreas, quę Italos à Germania separant, quarū motus insolitos Maro ait, & motas multis in locis disiectas cernere potuit: & confestim postea ipsam urbium reginam, grauiter agitaram uq; ad ruinam turriū ac templorum, aliquotq; alias humi stratas, moxq; uelut perpetuo malorum ordine, Germaniæ partem illam, quę nobilior habetur, totam scilicet Rheni uallem tremuisse, atque in ipsis Basileam urbem funditū, & octoginta, eoq; amplius castella, uno simul tēporis momento

mento corruisse notum est. Horrendum planè negotium, nisi arcem terribilium mors teneret: hanc qui timere desierit, nil timebit, utq; eleganter ait Flaccus:

*si fractus illabatur orbis,
impavidum ferient ruine.*

Nam quid refert, an in te lapis exiguus sic descendat ut perimat, an te ingens obruat Apeninus: seu potius fractus orbis, ut est dictum, si utrobique nil amplius est, quàm mori, nisi quia quibuldam fortasse mors clarior uideri potest, quia maiore infligitur instrumēto. Hæc tandem nostri consilij summa est, quando & aduersus fulmen aliquid diximus esse remediū, & utrunque uel obstando, uel cedendo reliquis malis occurritur, cōtrā hoc unum nec fuga ualet, nec ingenium, nec uis ulla, hunc qui unus horribilia cuncta facit, ponendum ante omnia metum mortis: aliquantō non inficior factum difficilius, quàm dictū, sed nequaquā impossibilē. Et quoniam ab hac peste, nec tempus ullum, nec locus immunis est, omnibus locis atque temporibus ad omnium quæ uel naturale, uel fortuito euenire possunt, tolerantiam preparandum, armandumq; animum, quod nisi uirtutis amor, uitijsq; odium accesserit, utiq; fieri nequit. Denique quando non cælum modò, quod in continuo motu est, & elementa undique comminantur, sed & terra cui insistitis, & quæ periculorum omnium firmissimum præsidium sperabatur, ipsa quoque concutitur, incolasq; suos fallit, ac territat, ad cælum animi uolatibus ascendendum: interq; hos rerum motus, atque hominum omnem, in illo spem habendam, qui respicit terram, & facit eam tremere, de quo scriptū est: Ego Dominus & nō mutor. Quisquis in illo uestigia deuotæ mētis affixerit, iam in solido, & in tuto erit, neq; ampliùs, aut ipse mouebitur, aut ullos metuet terræmotus. M. Non possum terræmotibus non moueri. R. Potes autem à terra omnem spem, atq; omne desiderium remouere: hoc fac, ut securus uiuas, eaq; uel tremente, uel ruente consistas, scilicet, tum est firmam in re tremula spem habere.

DE PESTE LATISSIMÆ SÆVIENTÆ. DIAL. XCII. MET.

Pestem latissimè sœuientem horreo. R. Ethic quoque nil ampliùs, quàm mortis est metus, quo deposito, plena securitas parta erit cum non his magnis animis, non depositis modò, sed ne admissus quidē esse debeat. Nam quid minus uiri est quàm horrere cōmunia? M. Pestem timeo. R. At quid aliud tibi, si morieris ad uitatum genus moriēdi, pestis addiderit, quam ut comitator moriari, sin euaseris, ut dulcior uita sit, tot circumfulsis erepta periculis, si mori periculum nō natura est, neq; enim omnes pestis perimit: alioquin ex hac peste nouissima, cui par à sæculis non fuit, nullus hominum euasisset. Euaserunt multi, qui meliùs obijissent, hinc ut uides ferè solita nunc etiam mēdus exuberat, quam nulla unquam pestis, nulla mortis manus exhauriet, tam cōcreta est. M. Pestem metuo. R. Dic quod est uerius mori times, de quo nobis, ut te uideo in querelas pronum, antequam res desinat disceptandum reor, præter hoc enim, quid est quod pestis nomen exhorreas, cum potius ut est dictum, solarij genus sit perire cum plurimis. M. Pestem horreo. R. Si ad hoc te humani generis charitas quædā trahit, est quod laudem, nihil est magis hominis, quàm humana incommoda miserari: sin tui tantum, est quod arguam. Nā quid pestis nocitura mortali, nisi ut facias quod facturus es, nisi illud interdammum connumerēs, non lugeri quod in talibus accidit, & foeliciores censes, qui multum sicut ad superos euasisse, apud Virgilium memoratur.

DE TRISTITIA ET MISERIA. DIAL. XCIII. MET.

Tristis sum. R. Refert qua ex causa tristis sis, aut lætus, ista enim ut alia multa, indifferentia dixerim, quæ leui momēto possint esse bona uel mala. Tristitia nempe de peccato utilis, modò ne desperationi surreptenti clanculum manum det: at gaudium de uirtute, deq; memoria bonorum operum honestum, modò ne ingerenti se superbiæ fores pandat: harum igitur passionum præmitterentur causæ, ut recuperatio illic locum laudis inuaserit, nunc tu ipse quid sis, tristis cogita. D. Huius uitæ miseria moestus sum. R. Foelicitas te lætificet alterius uitæ, neque enim tam hæc misera, & si profecto miserrima sit, quàm illa est foelix. D. Moestus sum. R. Mali huius tot radices, quot sunt, quæ uno nomine aduersa dicitis, de quibus & multa iam diximus, & ut te pronum in querelas uideo, multa nunc etiam sunt dicenda. Est autem quando nulla prorsus apparens causa, non morbi, non damni, non iniuriæ, non ignominia, non errorum mo-

M 4 res,

res, neq̃ ullus omninò rerũ talium, & inopinus rumor, sed dolendi uoluptas quædam, quæ
mœstam animã facit, pestis eò funestior, quò ignotior causa, atq̃ ita difficilior cura est: itaq̃
hanc ceu animæ scopulum, omni uelotũ, ut dici solet, ac remorum auxilio, fugiendam cen-
set Cicero, cui in hoc quidẽ ut in multis, assentior. D. Presentis me miseræ cogitatio mœ-
stam uitam, ac iucundam faciãt, uidebis, & si de hoc, nemo hactenus, nisi fallor, scripserit, ag-
gressi q̃ aliqui destiterint, quod difficilem, & contrariam scribenubus, steriliorem, longeq̃
imparem materiam se sortitos intelligenrent: eò quòd humana miseria, nimis multa prorsus
euidenter emineat, felicitas parua & latens stilo altiùs fodienda sit, ut ostendi possit incre-
dulis. An autem ut ex multis summam deliberem, parua uobis gaudij causa est, imago illa
similitudo Dei creatoris, humana intus in anima, ingeniũ, memoria, prouidentia, eloquiũ,
tot inuẽta, tot artes huic animo famulantes, huic corpori, quibus necessitates uestre omnes
diuino beneficio, compræhenas sunt, tantæ quoq̃ opportunitates, necessitates, & tam ua-
rieg rerum species, non necessitati tantũ ueltra, sed oblectationi seruentium miris, & in-
effabilibus modis tanta uis adiciũ, tot herbarum succi, tot florum tam iucũda uarietas, tot
odorum, & colorũ, & saporum, & sonorum, ex contrarijs orta concordia, tot animalia cœ-
lo terribus ac pelago, non nisi uestris uisibus debita, hominis q̃ solius ad obsequium creata: ni-
si enim peccati iugum sponte subiiseris, omnium, quæ sub cœlo sunt dominium haberetis.
Adde collũ prospectus, apricationes uallium, umbrosos saltus, argentesq̃ alpes, & repen-
tia littora. Adde tot salubres scatebras aquarũ, tot sulphureos, fumantesq̃, tot nitidos ac ge-
lidos fontes, tot infusa terris maria, tot ar- nes assidue mobiles, & immobili stabilitate cen-
simos regnorum fines. Adde lacus maris æmulus, & stagna lacentia, & riuos inter mœtium
conuexa, præcipientes, & floreas ripas, riparumq̃ thoros, & prata recentia riuus: ut Virgilius
ait: quid sonoris littoribus spumantes scopulos, antraq̃ roseida, & flauescẽtes agros, & ui-
neta gemmantia, & commoditates urbium, & ruris ocia, & solitudinum libertatem? Quid
spectaculorum omnium lucidissimum, & angustissimum stellantis cœli ambitum, incom-
prehensibili celeritate uolubilem? inq̃ illo fixas, & errantes, quas dicitis, seu uagantes stel-
las, solem inprimis, ac lunam clarissima mũdi lumina, ut Maro ait, seu lucidum cœli decus,
ut Flaccus ait. Hinc terræ fruges, hinc uigor animantium, hinc uarietas tempestatum, hinc
nos annum, hinc menses, & dies, & noctes, & momenta metimur, sine quibus uita fastidio
non careret. His accedit corpus licet caducum, & fragile, imperiosum tamen aspectu, fere-
numq̃ & erectum, aptumq̃ cœlestibus contemplandis, accedit immortalitas animæ, & ad
cœlum iter, ac pretio ex qua merces inextimabilis, & quæ in finem sciens distuli, quia tam
magna erant, ut per me illa non capere, nisi fidei magisterio didicissem, & resurgendi spes,
& hoc ipsum co- pus post interitum, agile quidem, lucidumq̃, & inuolabile, multa cũ glo-
ria reassumendi, & quod omnem non humanam modò, sed angelicam dignitatem super-
eminet, ipsa humanitas sic coniuncta diuinitati, ut Deus erat, homo fieret, idemq̃ unus nu-
mero, perfectè duas in se ueniens naturas, esse inciperet Deus & Homo, ut hominẽ Deum
faceret, factus homo. Ineffabilis Dei pietas, atq̃ humilitas, summa hominis felicitas ac glo-
ria, altum undique occultum mysterium, mirum & salutare commercium, quod nescio an
cœlestis, sed profectò mortalis lingua non æquat. Parum ne tibi autem uel hoc uno nobili-
tata conditio humana, parumq̃ expurgata miseria uideret, seu quid oro altiùs nõ dicam spe-
rare, sed optare, sed cogitare: Homo potuit quam ut esset Deus? ecce tam Deus est. Quid
tam restat oro, quò uora uestra suspirent, nedum reperire quidem, sed nec fingere maius ali-
quid relictum, certè cum ad salutem uestram se diuinitas inclinaret, non aliud cùm posset,
nisi humanum corpus, humanamq̃ animam assumpsit, nec angelicæ speciei ascribi uoluit,
sed humanæ, ut sic quantum te Dominus tuus amet agnoscas, & gaudeas. Ita enim ut præ-
clare ait Augustinus, demonstrauit carnalibus, & non ualentibus intueri mente ueritatem,
corporeisq̃ sensibus deditis, quàm excelsum locum inter creaturas habeat humana natu-
ra: quid quod idem ipse uos, qui hac sua dignatione tam mirifica Angelis quoque prætu-
lerat, ipsos uobis Angelos custodes adhibuit, ut modis omnibus uestrũ inter creaturas
excellentiã demonstraret? ait nempe Hieronymus, tantam dignitatem esse animarum,
ut unaquæque ab ortu suo habeat angelum, sibi ad custodiam deputatum. Paterna uerè,
& plusquã paterna de uobis Deo cura est: & ut dictum Satyrici parumper inflectam. Ve-
rè charior est illi homo quàm sibi. Quis hæc inter tristitiæ locus, aut querelæ? Non natura
igitur

igitur nostra, sed culpa mœstos uos, & quæculos facit. D. Mœstum me originis uilitas, & naturæ fragilitas, nuditasq; & inopia, & fortunæ asperitas, & uitæ breuitas, & finis incertus facit. R. Multa studio conquiris, ut mœstus sis, contrario instandum erat, ut honesto gaudio latus esses. Noui autem mores, cupidè malis uestræ incumbitis, proinde quod ad utilitatem originis attinet, aut corporis fœditatem, quicquid quorumlibet ingenijs aceruatum est, non solum admota resurrectione illa, quam uera mortalium fides sperat, & glorificandorum corporum nobilitate diluitur, sed præsentī etiam decore munitur, interq; omnia diuinæ manus opera singulari quadam hominis maiestate. Nam quid ortus obscœritas, humanæ detrahit dignitatē? non ne fœda è radice proceræ, frondentesq; arbores herbosum solum gratis umbris uestiunt? non ne fœdissimo fimo, segetes lætæ fiunt, nec fastiditur origo uilissima rei optime? Vos segetes Dei estis in area iudicij uentilanda, summeq; patrisfamilias in horreo reponendæ terrestris fuit origo: quanquam nobilis, ac cœlestis ex parte sit, sed fuerit qualiscunque ortus, quantumlibet difficile incrementum: sedes u. timæ cœlum sit. Quid illa nuditas, imbecillitasq; corporum, multarumq; rerum grauis indigentia, quæ humanæ conditionis infamiam ascribuntur? Variarum non ne artium, ac multiplici remedium suppletur auxilio? ut magis ad gloriam hominis, quam miseriam trahi possit, quod animantibus ceteris ratione carentibus, præualidam cutim, unguesq; & uillos mater natura prouiderit, hominī unum repertorem omnium contulerit, intellectum, ut illa scilicet alieno, hic suo quodam proprio, & interno præsidio tutus esset, cetera quantum nascentibus obtigisset, & non amplius unus hic tantum haberet, quantum uiuendo, meditandoq; sagaci assequi possit ingenio, sic seruis dominus ac bubulcis, si quid fortè cibi nobilis largiatur, suam cuique portiunculam assignat, uxori nihil, aut filio, ut illic hoc tantum, hi pro eorum captu plus, minus ue percipiant, sic illis frenum præponitur, his libertas. Animantibus igitur quæ uel senio, uel scabie depilata, aut caligantia oculis, aut pede clauda conspiciamus, remediū nihil est, nisi ab hominē conferatur: homo autē per se nudus, ingenio uestitur atq; ornatur, & si res poscat armatur, claudus atque debilitatus equo, aut naui fertur, aut uehiculo, aut auxiliantibus bacillis innititur. Deniq; modis sese omnibus adiuuat, attollitq; quin amissis artibus pedes ligneos, manus ferreas, nasos cæreos, fabricari didicit, & fortuitis casibus obstat, ualitudinem fatiscientem, medicaminibus erigit, gustumq; torpentem saporibus excitat, uisum languidum ocularibus refouet, qua in re maioribus uestris acutiùs cogitasti, qui uasculis uitreis aqua plenis, ut Seneca meminit, utebatur, propè delectabilis naturæ ludus, blanda parens ac benigna, quod hinc filio eripit inde restituit, & cū tristite fecerit consolatur. Quid quod equus, bos, elephas, camelus, leo, tigris, pardus & similia quantarumlibet uitium, cum senuerint contemnentur, cum obierint non sunt, cadūt senio, succumbunt morti, solum hominem uirtute præditum, quæ hominis solius est propria, & uenerabile senectus, & mors gloriosum, ac fœlicem facit, transferens non extinguit: & ad summam, animalia quædam robustiora sunt hominē, quædam uelociora, quædam sensibus uegetiora, nullum dignitate præstantius, nullum cuius par cura creatori fuerit. Dedit sphaericam capitis figuram, effigiemq; sideream:

*Pronaq; cū spectent animalia cætera terram,
Os hominī sublime dedit, cœlumq; uidere iussit,
Et erectos ad sidera tollere uultus.*

Vt præclare ait Naso, dictum licet prius à Tullio. Dedit oculos, dedit frontem, in quibus secreta animi relucere, dedit rationem, dedit orationem, dedit lachrymas, dedit risum, affectum, signa latentium, quæ quamuis ad argumentum miserię quidam trahant, quod fletus præcox risus serus sit (ortus enim statim flet, ante diem quadragesimum non ridet) id uel maximè prudens animal arguit, uenturūq; præscitum non equidem finis, quem uirtutis gubernaculo fœlicem dico, sed difficilem, quod ingressus est stadij, atque instantium laborum. Denique quodcunque robur est alijs, quæcunque uelocitas, quæcunque opportunitas, quæcunque commoditas, tota hominī deferuit, ille indomitos boues ad iugum, & feroces equos ad frenum cogit, urfos unguibus, apros dentibus, ceruos cornibus metuendos, decus fecit ille mensarum. Lince, uulpes & infinita id genus, quia esuri non erant usui, pelles ac coria reseruauit ad uestem, retibus maria, canibus syluas, uolucris cœlum omne lustrauit, & quibus cū nullum erat hominī commercium, humanas uoces intelligere, & humanis nutibus obsequi docuit, sic ex omni naturæ parte partium aliquid. Non est tibi bouis robur, at tibi bos arat. Nō est tibi equi celeritas, tibi tamē equus ambulat. Non est

tibi herodij uolatus, sed herodius tibi uolat. Non est tibi elephantis, aut cameli moles, sed tibi turrem uehit, hic sarcinam. Non est tibi cerui corium, non agni pellis, aut uulpecula, sed illi hac tuo nomine possident. An ne igitur ijs, qui uos inopes talium dicunt, haud ineligans responsum illud sit Romani ducis: Habere ista hominē nolle, sed hac habentibus imperare: Et hac quidem modō breuiter, præsertim philosophicē, partim catholicē dixerim. Ad ægritudinem uerō animi, ita enim hanc Philosophi appellant, & depellendam, & tranquillitatem reuehendā, proderit nosse, quid de primo Cicero, in Tusculano sub tertia luce disseruit, quid de secundo Seneca, in eo libro, quem de Animi tranquillitate composuit. Festinanti quidem ad alia spectanti metā non uacat uniuersa complecti: pro tempore igitur alligatum uulnus, omnisq; medici animorum, quibus si hac non sufficiunt uti quas, iam tria illa, quæ ultimo quæritus es, ne responso quidem digna credidi, quando & asperitas fortunę ipsa est, de qua magna pars huius secundi colloquij nostri fuit, & futura est, & asperitatem ipsam breuitas lenire debet, ac minuere, & incertum uitæ finem statuit natura, ut præsens semper aut proximus crederetur.

DE DENTIUM ÆGRITUDINE. DIAL. XCIII. DOL.

Dentium uxor ægritudine. R. Quantum fidas intestinis, uide, quando ipsa te ossa destituunt. D. Tremere dentes incipiunt. R. Quid mollibus spes est, duri & solidi nutant artus? D. Dentibus æger sum. R. Inualidum & caducum animal est homo, cui etiā quæ præualida uidebantur, infirma sunt. D. Magnus me dentium dolor habet. R. Et quæ ad decus præcipuum oris robur obtigerant, doloris in materiam uerti uidēs, ut intelligas quā mansura sit hæc, cui tam securus insides, mortalis compago domicilij. D. Iam mihi unus, alterq; dens cecidit. R. Iam ergo uel hinc existima, quātum Deo debeas, tot, tantisq; muneribus, quorum paucissimis, ac minimis caruisse, supplicium & flebile damnum ducas, digna ingratitude pœna est. Seruus ut domini largitatem, quam præsentem spernit, absentem lugeat, & quā lucris intelligere noluit, damnis intelligat. D. Iam dentibus exarmatus sum. R. Iam inermis cum uoluptate luctaberis, minus comedes, partius ridebis, lentius mordebis alienam famam. Loqui parantem fracta sepes dentium frenabit, & si non castitas, saltem pudor, ab illicitis osculis senilem petulantiam cohibebit. D. Iam mihi senectus dentes fregit. R. Iure suo illa usa est, tu naturæ gratias age, quæ tibi hoc suo dono uti permisit in senium, quod à multis in iuuentute repetijt. Qualis fuit apud uos ille modō regum maximus, qui adhuc uiuenti æuo, panē dentibus caruit: etsi iuuenilem hanc iacturam, senili postmodū eximio oculorū (ut ipse aiebat) quodq; ipse tacebat, ingenij atq; animi uigore solabatur, exemplum utile omnibus aliquo uel naturæ, uel ætatis incōmodo affectis, ne singula desceat, ne omnē solutiū teporē munificentia cœlestis iniuriā uocent, sed seruatis perdita mulceant, aspera lenibus, quilibet acris. D. Dentes mihi rapuit senectus. R. Hos si illa non raperet, raptura mors fuerat, plena ossium sepulchra inspicere, testarum dentes arentiū, primum quidē terrificæ albicantes, mox ruptis uulso radicebus, atq; effusos uideas, non hic numerus: nam hic robur, decorq; ualuerit. Filia Mithridatis Ponti regis, utroq; gemino ordine dentium fuisse legitur: Prusie uerō Bithyniæ regis filius, pro superiori ordine dentiū, unū inferioribus cunctis parem, hoc est, unum os ab una in alteram maxillam, nec inuenisse, nec incōmodē protentum habuisse. At Zenobia regina orientis, inter cæteras formæ laudes, tantō dentiū nitore describitur, ut inter loquendum, ridendumq;, non dentibus, sed candidis margaritis plenum os habere uideretur. Horum quoq; nunc busta perquire, singulare nihil inuenies, cuncta pridem æqua omnibus sparsit & attriuit mors, nimis corpus amatis, ac membra mortalia, nimis animum mortalem ac uirtutem spernitis. O cæci semper, & iniqui rerū æstimatores. D. Iam sine dentibus sum. R. Iam ergo dentium dolor nullus, sed nullum quoque præsidium, nullus usus sine dentibus cum labore præmolendus cibus, & nisi dissimulas, cogitandū eō tibi iter instare, ubi nil editur, atq; ubi solo gaudio, cibusq; animæ uiuitur.

DE ÆGRITUDINE TIBIARVM. DIAL. XCV. DOL.

Tibiæ uxor ægritudine. R. In omni ædificio periculosissimum est illud uitium quod fundamentis insidet, cætera enim utcunq; corrigas, hoc ruinā trahit, qua instante, quid est reliquū, nisi ut quā primum ē fatiscenti migretur hospitio. D. Tibiarum ægritudine sum affectus. R. Huius ægritudinis, ut mul-

tarum

tarum causa ferè omnis non aliunde, quàm ex uobis ipsis est: iure igitur in uos, ex uobis or-
ta reflectitur, obliti enim illud consilium sapientis: Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos: &
illud alterius. Primum argumentum compositæ mentis existimo posse consistere, & secum
morari, neque consistere potestis, neque gressus uestros attendere, sed ut cæci præcipites
hæc illi ac palpitando discuntis, quid miri igitur, si nunc ad lapidem, nunc ad lignum offen-
ditis, illud planè mirabile est, quod culpas uestras in fonti tribuitis naturæ, quin etiam uo-
luptas mira dementiæ, equorum uos fremētium turbis ingeritis, unde sæpe feratorum cal-
ciam uestigia reportatis: non ne tibi uidetur quid apud Ciceronem uni dicitur, panè o-
mnibus cōuenire? Hæc mala (inquit) stultissimè tota ipse tibi addidisti: sic est hercle nolite
uos fallere, mala uestra magna ex parte uobis ipsi facitis, quæ postea deploretis, ut si domi
perstitisses, hoc est, tecum, neque hanc fors an ægritudine, neque harum querelarum ma-
teriam inuenisses. Vaga uita, & instabilis, quod uariis afficiatur incommodis, non iniustum
est. D. Tibiæ doloribus agitor. R. Si tu causam doloribus præbueris, gaude culpam
plecti, si minus exortem culpæ animum solare: & si doles molestiam adesse, at abesse cul-
pam, gaude, utcunque ferres habeat, dolorum cuspidi, patientiæ clypeum oppone, perpe-
tuum in omne anxietate documentum, quo nulla unquam medicina salubrior reperitur.
D. Tibiæ doloribus prægrauatus sum. R. Consulunt medici ut iaceas, nec te de lecto
moueas, haud inepè illi quidem, ut post damnum facias, quod ante debueras. Ego autem
de illorum consilijs nil amplius dicam, sed tu ipse, quanti ea sint pretij, tuo discas impendio,
idem tamen consilium quod medici, sed respectu alio. Illi enim te iacentem fomentis adhi-
bitis instaurari posse facilius opinantur, dum ad locum dolentē, nec spiritus adeò confluit,
nec humores ut stanti confluerent, aut eunt: ego te in tuo lectulo compositum, quicquid
de salute corporea uenturum sit, sepositis interea curis omnibus tranquillo tantisper accu-
bitu, mitigatis angoribus, de sepulchro aliquid cogitare, qualiter uel ibi sis iaciturus, & præ-
sentis status tui conditionem metiri uelim, mortemque ipsam antequam ueniat tam fami-
liarem tibi efficere, ut non horreas uenientem. Mors enim sola est, quæ possit mortale cor-
pusculum, ab omni ægritudine liberare.

DE CÆCITATE. DIAL. XCVI. DOL.

Oculos perdidisti. R. O quot simul uitæ fastidia perdidisti, quot fœda spectacu-
lorum ludibria, non uidebis? D. Amisi oculos. R. Frontis fortasse nō pe-
ctoris, hi si superāt, bene habet, salua res est. D. Cæcus sum. R. Non uide-
bis solè ampliùs, sed uidisti, & qualis sit animo tenes, aut si non uidisti, ut in par-
te fors durior, sic desiderium lentius ignota rei. D. Oculis careo. R. Cælum, terramq;
non aspicias, sed cœli, terræq; dominum spectandi facultas non eripitur: multum illa clarior
est uisio. D. Cæcitate perpetua damnatus sum. R. Non uidebis ammodò frondosas
ualles, aëreos montes, floreo: cespites, umbrosos specus, lucidos fontes, uaga flumina, pra-
ta uirentia, quodq; pulcherrimum uisu dicunt, humani oris effigiem. Sed nec cœni cum uo-
los, nec undantes cloacas, nec laniata cadauera, & quicquid aspectu fœdo stomachū lædit.
D. Oculorū luce priuatus sum. R. Ut malo huic nihil aliud boni insit, quanquam hos
ludos enormium, penitusq; deformiū habituum non spectabis, optanda cæcitas, quam &
optabilè fuisse sæpè olim fatear, æquè unquam nego, quandoquidem spes fugæ nulla est,
quocunq; terrarū uerteris, par insanix regnū, par uirtutis exiliū, hoc est, in statu perdidisse
oculos, fugæ & solatiij genus est. D. Visum perdidisti. R. Et fœminei uultus aspectum,
gaude igitur, clausæ unde mors intrabat sunt fenestræ, multisq; uitij obstructum iter aua-
ritia, gula, luxuria, pestesq; alia, suos ministros, ac satellites amiserè, quantū animæ tuæ ho-
stibus demptum est, tantūm accreuisse tibi credito. D. Perdidisti oculos. R. Perdidisti
duces malos, qui in præcipitio te ducebant: mirum dictū. Sæpè quidem lucidissima pars
corporis totam animam in tenebras trahit, iam uocantē ad meliora spiritum, sequi incipe;
& ueritati præbe aurem clamanti. Nolite querere, quæ uidentur, sed quæ nō uidentur: quæ
enim uidentur temporalia sunt, quæ autē non uidentur æterna. D. Luminibus careo. R.
Culpis careres plurimè, si his perpetuò caruisses, nūc uenturis malis occurrat uirtus ac cæ-
citas, præterita deleant, dolor ac poenitentia, neu lugeas cæcitate mentis oculos aperturam,
lugendū forsitan, quod dilata est. D. Lumē oculorū perdidisti. R. Lumen animæ uerum
serua, solēt qui alterū oculū amiserūt, altero (ut aiunt) acutius uidere: id si ita est, quid rear,
nisi ut duobus perditis acutissimè uideas, & tuū facias illud Tiresiæ cæci uatis, sed famosi.

Obruit ora Deus, totamq; in pectore lucem,

Detulit.

Infœlicem te, uereq; cœcum, & prorsus exoculatum, si hæc etiam perdidisti, quod ut suspicet, tuæ, si pergis, facient querelæ, perditur nempe febilis quod unicum est habenti. D. Oculos mei capitis perdidisti. R. Purga igitur, & absterge quas nō perdas, & externis pereuntibus ad interna reflectere, illinc, mihi crede, non in oculis habitat, fœlicitas illa quam quæritis. D. Lumen oculis nō uideo. R. Disce uel in tenebris gaudere, an tibi Antipatri philosophi responsum excidit, lasciuiū fortasse, sed proprium, cuius cæcitatem cū amicæ mulierculæ deplorarent, iocans: Nulla ne (inquit) uobis uidetur uoluptas esse nocturna? faceret ille quidem, breuiterq; multa enim sunt, & in obscuro gaudia, sicut & in luce dolor multus, ego autem tibi honesti solius hortator sum. D. Amisos oculos quæror. R. Si usurus malè, gaudendum potius, præterea tibi nequitia instrumenta: sin benè, nec sic quidem est quod doleas, rem decoram uisus, sed pietati ac sancto proposito minimè necessaria, amisisti, non membra, sed animum quærit Deus. purum illi, totumq; ei offer, quem ubi acceperit, quicquid est reliqui acceptum feret, nil sibi retinuit, qui animum dedit. D. Corporeos amisi oculos. R. Si ad cœlum niteris consolare cum Didymo, quem cæcum ab infanzia, inq; hac cæcitare usq; ad exitum summo uirtutum exercitio insignem, sacer Antoninus senem uisens, nihil moueri debere ait, eò quod oculos amisisset, communes sibi cū muscis, & muribus, & lacertis: sed gaudere, quod oculi communes illi cum angelis saluissent. Antonianum uerè, cœlestisq; magistri discipulo dignum uerbum. Sin ad liberalium studiorum decus aspiras, Homerum & Democritum contemplare, quorum alter ut fama est, dum mira illa, ac diuina dictaret, oculis non uidebat, animo lynceus: alter sibi oculos ei uis, ne uideret multa, quæ ut ipse arbitrabatur ueri uisus aciem impediret, cuius factum, quæ uel laude, uel uituperio dignum fuerit, nō disputo, sed inuenit imitatores. Quod si picturæ fortè, sculpturam uel, Apellis aut Phydia artem tui mentis delegeras, amisisse te aliquid nō negem, nisi hoc ipsius lucrum est, ab incepto humili, retractū cogi altius. D. Cæcitate inops, & inutilis sum. R. Quid te ipsum cæce deseris, nam Tiresias, de quo supra diximus, cæcus uisus, uaticinio clarus fuit. Nō Diodorus Stoicus, sed familiaritate Ciceronis, quam secta notior sua, uisum perditum auditus solatio leniebat, cū ei (ut Cicero idem ait) libri nocentes, & dies legerentur, quibus in studijs oculis non agebat: Hic & philosophię simul, & fidibus, quodq; sine oculis fieri posse uix crederes, Geometricis quoq; descriptionibus operā dabat, & alienis manibus lineas protrahi iubens, suo de illis ingenio diserebat. Caius Drusus absq; oculis, sed iuris ciuilibus notitia tanta fuit, ut domus eius consultorū frequentia quotidie repleatur, & uidebant illi, quæ iretur ad forum rectius, quæ iretur ad causæ uictoriam non uidebant, atq; idè cæci ducis patrociniū implorabant. Sed clarissimus omnium, quos famosus cæcitas habuit Appius Claudius & re cæcus, & nomine, qui cæcitate pressus, ac senio, non priuatis modò consilijs à populo noscebatur, quisquis in iure uel in factis scrupulus incidisset, sed auctoritate ac sententia Senatū regebat, uniuersamq; rempub. gubernabat. Tu cōfessim uno destitutus sensu reliquos omnes, atq; insuper mentem ipsam abijcis, haud aliter, quam qui unius damni leuis impatientia & uitam, & uitæ instrumenta proijciunt, desperatione præcipiti. D. Cæcus sum, nec quo pergam uideo. R. At dux tuus uidet, siue is animus, siue unus aliquis ex more cæci gressum dirigēs, cuius ductu non modò rectū iter inuenias, sed ad cōtemptum uitæ nobilem, & præclarā uirtutis actus, ultimos ad fastigia summa peruenias, neq; nisi uis animi defuerit, generosum facinus, lux amissa præpediet. Meministi quid sacris Samsoni in literis, quid ciuili bello apud Lucanum Massylia Tyrrenus agat in æquore, de quo quidem si poëtica tubæ minus est fidei, illud certius, atq; recentius recordare, quid ætate gestum tua uidere oculis potuisti. Vt Ioannes rex Bohemus, duorum sine medio Romanorum principum, alterius filius, alterius pater, oculis semper infirmus: multos ad extremū annos cæcus, bello hoc quod inter Gallū cui ille fauit, ac Britannū regem, sex iam lustris agitur, dum pugna illa omnium asperrima, cui ambo reges intererant inclinare fortunā suæ partis intelligeret, ducēs suos clara uoce compellens Dirigite me (inquit) ocyus in eam partem, ubi rex hostiū est, atq; omne robur exercitus sui, quod cum mœsti ac trepidi fecissent, ille equo stimulis adactō, eò se præcipitem dedit, quo spectare alij, cæcumq; oculis prosequi uix audebāt, ubi cum fortissima hostium acie nō fortiter modò, sed horridè pugnās, ruit, ipsis mirātib; & laudantib; qui uincebāt. Rem narro notam omnibus, sed nisi mandata sit literis, obliuione peritura: & quid oro gloria uiri fortis obfuit uisus caruisse, nisi ut quæ uirtus, & natura mirabilem fecerant, stupendū cæcitas

cæcitas faceret. D. Cæcus sum. R. locari incipiam ni desistas quærî, nam quid aliud si uires attulisse tibi cæcitas quiuit, quã quod de seipso cæcus effectus Asclepiades ait, uno scilicet ut puero comitator gradiare.

DE AUDITU PERDITO. DIAL. XCVII. DOL.

P Erdidi auditum. R. Iter ecce aliud tædio preclusum est, multa oculis, multa auribus hauriuntur tædia, multa utroq; calle fastidia in animum penetrant, quibus euitandis ex æquo penè optabiles uideantur cæcitas, surditasq; habent tamen hæ suas incommoditates, ut reliqua ferè cuncta mortalium, amarumq; aliquid nō nego, sed patientia molliùs ac uirtuti impar. Vbi quænam sit has inter proportiones incōmodior haud faciliè dixerim, nisi quod illa periculosior, ista ridiculosior: nā quodāmodò amentes uideri solent, qui surdastris sunt, cæci uerò magis miseri iudicantur, itaq; surdos risu, cæcos miseratione prosequimur. Sapiens utrunq; contemnit, nec quid alijs uideatur æstimat, sed quid sit. D. Auditum perdiidi. R. Adulantium iam sulcos, atq; obtreçantium iurgia euasisti, diuersimodum, sed par malum, nisi quod aliquādo uiriliter est, iurgijs quàm blanditijs adhibere aures, illis namq; medicamentum aliquando, his uenenum inest semper. Illud ergo sæpè mordendo sanat, hoc mulcendo inquinat, atq; ita peior est falsus amor uero odio. D. Amisi auditum. R. Iam quod ars Vlysi præstitisse fertur, tibi uel natura præstitit, uel casus aliquis, ut si Syrenum cantus, surda tutus aure pertranseast: felicem testæstimas, quot inde pericula penetrare in animum potuissent, quotq; olim inde mendacia, quot errores, quot demum molestiæ subiret. D. Auditum amisi. R. Philomenam credo, uel cytharā, tibiasq; non audies, sed nec rudentes itidem asellos, nec grunientes sues, nec ululantes lupos, nec satrantes canes, nec sæuientes ursos, nec rugientes audias leones, nec gementes pueros, nec altercantes anículas, nec postremò his omnibus grauiores undiq; personantes stultorum risus ineptissimos, & inconditos fletus, & confusas uoces, quo nullus usquam sonus inamœnior. D. Auditum careo. R. Multiplicibus ereptus es fraudibus, nulla re crebrius falluntur homines quàm uerbis, nihil hinc periculi est surdo. D. Obtorpere aures mihi. R. Periculosa pars corporis, præcipueq; principibus, qui per illam adulatorum flatibus tumefacti, sæpè cum populorum risu, suaq; pernitie crepuere. D. Auditus hebet. R. Si cum alijs loqui potest, sermonem alterius non requirit: quamuis & colloqui surdo quoq; permissum, legendo scilicet, scribendoq; cum antiquis nēpè loquitur qui legit, & cum posteris qui scribit, ad hæc cœlestis Philosophiæ libros, & qui legit Deum audit, & qui orat alloquitur. In hoc quidẽ gemino colloqui nec lingua, nec auribus opus est, sed oculis, digitisq; ac deuoto animo. Erhinc igitur, ut in multis nostri consilium Ciceronis amplectimur, ut sicut cæcus aurium, sic se surdos oculorum subsidio consoletur. Tu proinde si audire homines non potes, scriptos ab hominibus libros lege, & legendos ab hominibus libros scribe, cælum præterea ac terras, & maria respice, horumq; omnium auctorem in silentio contemplare, nil ad hoc surditas ista nocuerit, multum fortasse profuerit. D. Auditus me destituit. R. Quibus tonis, aut numeris diapente constet, aut diapasen, quibus uè proportionibus aliarum, quæ tractantur à musicis nosce uel surdus potest, & quamuis humanæ uocis, fidiumq; uel organi modos auribus non audiat, si tamen causas animo tenet, delectationem intellectus, haud dubiè præfert aurium uoluptati. Finge autẽ & hosippos musicos numeros, surdo ignotos, modò uirtutis numeri noti sint, scq; in illis exerceat benè est, nil hic quoq; surditas nocet. Melius enim multo est bonum fieri, quàm doctum, & si abunde doctus ac sapiens sit, quisquis abunde bonus est: at qui malus idem, & insipiens, & indoctus omnium licet, quæ sub cœlo sunt eruditissimus literarum. D. Auditus elanguit. R. Benè quod hoc tibi priùs non accidit, quàm fidem quæ auditu maximè constat acciperes, illam habens. Quid quæreris, seu quid quærîs? si hominum cantus, aut uolucrum non percipis, cantibus cor intende cœlestibus, internamq; aurem Deo applica. D. Non audio. R. At cogita, & dic tibi, si non audio, quid seu ad me, seu de me homines loquātur. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, illi enim sæpè bellum, hic loquitur pacem semper. D. Nihil penitus audio. R. Multi silentium appetentes, longis peregrinationibus fatigati sunt, ut aliquibus abditis, & semotis in locis quod cuperent inuenirent, tur quod ab alijs operose quæritur, ubi libet tecum habes, discere iam bono tuo uti, & transacti memor strepitus, ueterumq; tumultuum, tandem incipe silentio delectari.

Vitæ me tadium ingens tenet. R. Ex præmissis ortu malum, quo nescio an uix aliud periculosius, quippe molestissimum per se desperationi quoque contigui, atque ad illam uia est, pro quo nominatim instituti est uestris in templis auxilium implorare felicitum animarum, quæ terrenis tadijs, uinculisque corporeis resolu-
ta, cælestibus perfruuntur gaudijs, ac serenitate mentis æterna. D. Multa me undique uitæ tadia circundant. R. Propellenda tadia cogitationibus laxis, ac spe bona, & amicorum bona solatio, & librorum, & delectationum honestarum alterna uarietate, atque exercitijs iucundis, & inertis fuga, sed imprimis patientia rerum, & longanimitate inuicta, neque uel præsentium odio, uel futuri desiderio, nec metu denique, nec spe ulla anticipandus uitæ finis, quod stulti quidam ac miseri fecerunt, qui dum paupertatem, uitæque tadia, ac labores temporales fugiunt, in æternos incidunt. Sine Ciceronem nostrum loqui, mortem Catonis humani ultimi, suis in libris officialibus excusantem. Sine loqui Senecam, & hanc ipsam miris laudibus celebrantem, & multis in locis disputantem, certis ex causis arcessendam manu mortem: uerius altera, multoque melior Ciceroniana sententia, qua & tibi, & prijs omnibus retinendus est, animus in custodia corporis, ne nisi iussu eius, a quo ille uobis est datus, ex hominum uita migrandum, ne scilicet assignatum munus diffugisse uideamini. Quin & illud, & cælo tibi dictum crede: Nisi te Deus is, cuius est templum hoc omne quod cõspicis, istis te corporis custodijs liberauerit, huic tibi aditus patere non potest. Et ad summam, caue ne aut ullo unquam uitæ tadio ita mortem cogites, ut occupare illam tibi licitum putes, aut ullo gaudio, ita non cogites, ut incautum illa animum improuisa deiciat.

Grauis sum corpore. R. Quæri posses, si ut uolueris ad uolatum, non ut uir ad uirtutem natus esses. D. Graue corpus, & inhabile est. R. Hanc querelam Roscio dimitte, atque Aesopo, tu si uel per arcum circum flesti, uel per funem æreum labi ne quis, quid ad rem, ito cum uiris bonis, gressu sobrio, gestus ac salustius trionum sunt. Sapientem ut in actibus, utque in uerbis, sic in incessu grauitas decet atque modestia. D. Graui corpore sum. R. Hæc grauedo una comitum senectutis esse solet, ne qui illam amiserit, hanc excludat, quamuis interdum non ætatis, sed naturæ comes inueniatur. Vnde fit, ut & iuuenes graues, & seniculos agiles uideamus. Ceterum & si graui sub corpore sæpe animus leuis, & sub leui grauis habitet, corporis tamen atque animi proportio, quadam paritasque si obtulerit, haud spernenda est. D. Moles corporis ingens est. R. Non minor, quamuis inuisibilis animi moles & constantia, hanc illi obijce, nihil graue erit. D. Mole corporea demergor. R. Agilitate mentis emergere, & illam extenuare, ac discutere laborando stude, circumuendo, res multas & difficiles agendo, exercitio mentis, & corporis, exilio uoluptatum, pelle ocia, arcesce negotia, sperne libidines, odi inertiam, curas ama, molliciem abijce, sectare duritiem, asperis delectare, cibo, potu, accubitu, sensione, intensione perpetua, somno breui ac sollicito. D. Mole corporea laboro. R. Alius contrario, alius alio laborat, nullius sine labore uita agitur, sed quisquis suum nouit, alienum uel despicit, uel ignorat. D. Multum corporeæ molis excreuit. R. Si hominis nomen, quod mortale est animal, ab humo ducitur, sic maxime homo eris, multa humo oblitus, non potest tamen sic cælestem naturam terrestribus obruere, quin & assurgat, nisi se surdam uirtuti, & male suadenti credulam præbeat uoluptati. D. Graue corpus animum premit. R. Ipsum collige, animum & enormem sarcinam magno nisu perfer, ac cogita sæpe cælestia ingenia ex hoc fasce corporeæ molis erumpere, & miram ad altitudinem peruenire. D. Corporis onere prægrauor. R. Et si uinci nequeat natura, omni tamen studio enitere, ut indies, & uiribus tuis accedat aliquid, & sarcinam detrahatur.

At graui, duroque sum ingenio. R. Grauedo molestior, sed hæc quoque minuitur, si diligenter intenderis. D. At pigro, obtusoque sum ingenio. R. Quid tu igitur, huic morbo indignatione, an lamentis succurrendum putas? longè alio remedio res eget, non est indulgendum somno, non libidini, non cibo, non uino, non inanibus fabulis, non captandæ excusationum causæ, & reflexa in naturam culpæ

culpæ inertie succumbendum, sed uigilandum, cogitandum, suspirandum, anhelandum, intendendum, assurgendum, incitanda uis animi, excutiendus torpor, propellenda segnities, abstinentum uoluptatibus, incubendum studiis. Nil tam graue quod non leuet, nil tam durum, quod non leniat, nil tam obtusum, quod non acuat, nil tam pigrum, quod non urgeat, nil denique tam desolatum, tamque obstruatum, quod non eruat, tam sopitum, quod non excitet intentio. D. Ingenio tardo sum. R. Qui uelocitatem ingenij laudem dicunt, tarditatem dicturos infamiam certe scio, malim tamen ingenium tardum, ac modestum, quam uelox & præruptum: Nam ut inde non insignis gloriæ nec spes operum magnorum: ita hinc errorum grauium, & turpis ignominie metus est: tolerabilis autem multo est fieri inglorium, quam infamem. D. Ingenio segni sum. R. Quod æquis seignibus fieri solet, stimulos adhibe, non hinc tibi corporis excusatio, sed laboris occasio data est. Sunt qui statim quod non ultra prouenerit deferendum putent, actum præmere, inita cõtende: generosum animum difficultas erigit, alit labor, illic maxime nititur, idque pluris æstimat, ubi resistentiæ plus inuenerit. Factum studio ingeniosum Socratem legis, disertumque Demosthenem, & quam multis idem accidit. Singulare quidem nomen pauci occupant, rarior est fama, quam meritum. D. Ingenio hebes sum. R. Non tibi profectus, ideo spes erepta, sed industriæ inuenta necessitas. Gloriosius autem tantum est studio prouehi, quam natura, quanto satius proposito boni aliquid agere, quam casu. D. Ingenio tardo porus & in uatido sum. R. Si literis non potes, uirtuti stude: nemo non ad illam satis ingeniosus, ubi non acumen quaeritur, sed uoluntas, ad quam literas nil prodesse, alij obesse etiam opinati sunt. Ideoque desertis studiis, in solitudines abiire, & eximiam illis scientiæ loco, fuit ignorantia literarum, de quorum iudicio pronuciare difficile est. Id, de quo constat extremum accipere. Nemo te fallat, nec te uulgi stupor, nec stultorum uoces moueant. Maius, tutiusque est uirtute, quam literis clarum fieri. Itaque semper illud optabile, sæpe istud formidabile res ostendit, quod si ad uirtutem animi, literarum lux accefferit, tum demum consummatum quiddam, atque perfectum est, ea quidem, si qua in rebus humanis potest esse profectio.

DE INOPI ET INFIRMA MEMORIA. DIAL. CII. DOL.

Sed memoria inopi, & infirma sum. R. Est hæc alia senectutis infamia, haud uerior quam reliquæ, sed ut uera sit, huic quoque studij ope subuenias. D. Memoria, bascit. R. Adesto ne corruat, & labente iugi exercitatione sustenta fac: quod muro ruinam minanti fieri solet, adhibe repagula opportunis locis, & fragilem crebris, ac ualidis adminiculis circumualla. D. Memoria fluxa est. R. Diligentia & artificio istam stringe, cunctis ingenij, memoriæque defectibus occurrit industria, nil patitur industria perire, nil minui: hæc est, quæ philosophos & poetas senes, uirentissimo ingenio, ac stylos hæc est, quæ decrepitos oratores uoce solida, ualidisque lateribus, ac tenaci memoria, seruare potest. Quod nisi sic esset, nunquam Solon, & quotidie discens aliquid senesceret, & superum agens spiritum, ad colloquium assidentium amicorum, ex ipsa iam quasi morte cõsurgeret. Non Chrylippus acutissimum illud, ac profundissimum uolumen conceptum, iuuenis in extrema periceret senectute: non Homerus illa ætate diuinum, & cœleste opus excuderet, non Simonides octuagesimo uitæ anno Pætrium in certamen, iuuenili seruiore animi, senili autem maturitate descenderet. Non quarto & nonagesimo Isocrates ardens illud opus ac mirabile, & propè centesimum Sophocles tragici summum styli decus, suam compleret Oedypoden. Non octogenario maior Caro nulla mutatione uocis aut laterum, nullo memorie lapsu, uel in graui seipsum accusatione defenderet, uel clarissimos oratores ultra ipse ad iudicium euocaret. D. Infida memoria est. R. Noli ergo illi fidere, sæpe calculum secum pone, quicquid credideris confestim exige, & quod cias facturus fueras, nunc facito. Non est tuta dilatio, si ex malis, si quid boni potes elice. Fides socij desidia parit, diligentiam perfidia. D. Memoria penè nulla sum. R. Ea est rerum conditio humanarum, ut qui pauciora meminerit, minor illi fletuum causa sit, ubi nec emendatio, nec poenitentia utilis locum habet, quid superest aliud quam obliuionis auxilium?

DE ELOQVENTIA DEFECTU. DIAL. CIII. DOL.

Eloquium deest. R. Altero quaerendi odij instrumento cares, naturæ beneficium agnosce, quæ ut magnum tibi in ancipites reos, sic in te non paruum fortunæ ius eripuit, multi propter eloquentiam perire, si hinc dubitas, utriusque eloquij principis interroga: nam minorum ob hanc causam passim pereunium, plena sunt omnia.

omnia, in quibus idem ipse periculo, qui excellentiæ est propior ac notior fama. Sunt quibus obscurum nomen propugnaculum est salutis, finge autem abesse periculum, disertis nunquam abest labor. Nil est in rebus tam inane, pro quo tanti labores, tantaque uigilia ultra suscipiantur, flatus uolatilis sic exercet animi, solida quasi uirtus in uerbis sit. D. Eloquentiæ nihil est mihi. R. Fortasse multum securitatis, quod non esset, si eloquentiæ multum esset, multorum quoque in quibus, & tata forsitan ut uita, sic & tutior fama erit. D. Nihil est eloquentiæ. R. Cura ut sapientiæ sit aliquid, ut innocentia, ut uirtutis, illa enim paucorum, hæc sunt omnium. Non te insignis poetarum, non te maior oratorum raritas trahit: imò uerò uide, ut subito dictum mutem, si te raritas allicit, hoc age, hac ad illam itur uia. Indignum quidem, ut nihil melius, sic nil iam rarius, uirtute, eloquentia ipsa quam paucorum dixi, multo est crebrior quam uirtus, adeo, quod omnes possunt, omnes negligunt, quos pauci possunt omnes appetunt, omnes experiuntur. D. Verborum inops sum. R. Rebus intende animum, in uerbis enim flatus, & labor, & eloquium, in rebus quies, uirtus ac felicitas. D. Loqui nescio. R. Multi quæ minus sciunt magis agere gestiunt, equitandi insecum equo impone, uix illum inde diuulseris, te loquendi ignari, saltem pudor ad tacendum cogat, & si loqui nescis, quod alij audiant, discere loquentes alios audire, non est minus artificij tacere, quam loqui cum sit tutius atque facilius. D. Non possum exprimere, quod in corde est. R. Si intellectus polles, magnis & altis, qui in animo sunt sensibus, iucunda uox, & uolubilis lingua non suppetit, quiesce, noli quod infœliciter succedit, retentare. Quid ergo? Bono tuo non tantum æquanimiter, sed læte utere, alienum linque, alijs neu linguam, stilumque superuacuo atteras. Sine, inquam, loqui alios, tu intellige, cum secretior, cum maior ex ingenio uoluptas, quam ex eloquio percipitur, magisque continua, & plus quietis, & inuidie minus habens. D. Coram multis loqui pudor impedit. R. Magnis hoc uiris accidisse notum est, frontis imbecillitate, non uitio linguæ, uel ingenij. Quod si cum multis refugis, at cum paucis, & cum uno loquere, ut clariore fatear concione, dulciora eloquia non negabis. Si ne id ipsum potes, ad te redi, tecum loquere, quod iam supra monui, tuumque domesticum collocutorem excita, semper ille quidem præstus est, non infidiatur, non irridet, non inuidet, non fastidit, non exactam atque laboriosam quærit eloquentiam, confabulationibus gaudet, familiaribus, ininterruptis sermonibus, quin & multa sæpe loquenti silentio acquiescit. Discere tu illo teste contentus esse, qui non qualiter, sed quid dicas, seu potius quid dicere uelis attendit. Discere tibi theatrum honestissimum, medio pectoris extruere. Discere non hominum, sed ueritatis applausum optare, & aliquando sine strepitu gaudere, contentaque modestia, quam perfecta nonnunquam extinguit, eloquentiam: discere denique non ad pompam uiuere, non ad pompam loqui, quo uix maius malum uita hominum habet. D. Blessi oris sum. R. Fies ne aliquid tibi commune cum Moyse tali uiro, & tam Dei amico? atqui seu antiqua reperis, seu moderna circumspicis, ut multi occurrent blessi uiri optimi, multi & disertissimi scelerati, sic petrarum quibus utrunque contigerit, singularis eloquentia, & excellens uirtus.

DE AMISSIONE LINGVÆ, ET LOQVELÆ. DIAL. CIII. DOL.

Quid quod linguam, ac loquelam perdidisti? R. Quid si securitatem, & requiem inuenisti? quā multos manu innoxios, lingua pessundedit? Est uoluptas stulta quidem, sed communis uolentium uideri fecisse, quæ hæc faciunt, nec possunt. Mentitus est, qui Israeliticum regem, filiumque eius occidisse se dixit, & facti innocens, mendacij poenā luit. Ut periculum cesseret, quantus est labor loqui, respondere, fabulari, fingere, comere uerba, sententias librare, cogitare quid, & qualiter dicas, quamque suauiter aërem uerberas: ita enim uocem ipsam diffiniunt, qualiter quoque non linguam modò, sed reliquum corpus moueas. Nam & huic se porrigit pars una rhetorices, qualiter meditabundus humi frontem defigas, quæ, quorsum uel manum porrigas, quo terræ ferias pedem: an non satis hæc operosa concinnitas, & præcepta penè musicis opera, ut dulciter sones angustan non uerè loqui labor & silentium quies? D. Nullatenus loqui possum. R. Quæ deficiente eloquentia dicebam, multa dignius perditæ repetuntur lingua, quando igitur loqui nequis tace, & quod necessitas iubet, uolens facito. Quod ipsi qui loqui possunt, sæpe utilius facerent, sæpe dolent non fecisse. Tace (inquam) neu te damnum pati putes, tacens cogita, & quiescens tecum loquere, quæ meliora esse, quam perorare, ne disertis quidem negent. D. Mutus factus sum. R. Si muti fuissent Cicero, & Demosthenes, diutius uixissent, &

& leuius obijissent. D. Lingua uelut omnem perdidit. R. Et mentiendi consuetudinē, & fallendi artes, & inimicitiarum, quærendæq; infamiae instrumentum. Plures enim linguae sunt, quam factis infames, nulla pars corporis ad nocendum promptior, ad frenandum difficilior. Merito ergo, quasi magnum aliquid ac rarum protulit ille, qui dixit: Custodiam uias meas, ne delinquam in lingua mea. Quod cum sanctus quidam uir, qui ad discendum sacras literas accesserat, audiuiſſet, abiisse dicitur, nec amplius audire uoluisse, cumq; post longum tempus præceptor suus, illum admirans, sciscitaretur. Quid tam diu absens ceptum opus omiſſiſſet: respondiſſe dicitur. Quod primum illud ei uerbum, sat superq; negotij attuliſſet, nec dum illud unum, omni studio posset implere. Hanc tibi custodiam, & hoc frenum, seu a natura quidem, seu a fortuna oblatum, ne contempseris, libensq; te regendum præbe, neue contra tuam sortem calcitres. D. Linguam amiſi. R. Nunc maxime quod sapiens iuberet, omnia custodia serua cor tuum, & duabus custodijs ad unam redactus, & dimidia laboris parte liberatus, facilius pauca custodies, & preciosa uigilantius. D. Linguam perdidit. R. In quibusdam paucis, nobile & argutum membrum, in magna autem parte hominum, nocens atq; pestiferum, & quo multis caruisse sis melius: sic non solum in seruo uerum cernitur, quod Satyricus ait:

Lingua mali pars pessima serui.

Sed in plerisq; etiam liberis, quibus nihil peius dedit natura, quam linguam. Bella, dolia, adulteria, corruptelaq; omnes penè cessarent, nisi lingua malum semen, & spargeret, & foueret. D. Linguam perdidit. R. Si malam, lucratus es plurimum, magne enim diuitie sunt, esse inopem malorum, hæc qui non habet diues nascitur: at qui perdit, diues fit, & nouo auctus censu, perdendo inuenit, quod inueniendo perdidit. Quod in bonam perdidisti dico iterum, cor conserua, amiſisti quidem, quo placeres hominibus, serua quo placeas Deo, cui si lingua non potes, corde loquere. Si enim de malis scriptum est, labia dolosa, in corde, & corde locuti sunt: cur non piorum in corde, pia labia esse, & ipsi corde etiam loqui possunt, ubi sunt aures Dei? Verumq; sit, quod alibi scribit idem. Non est occultatum os meum a te, quod fecisti in occulto, nulla enim secretissimarum quoque cogitationum abscondita est Deo, nec tacitos minus quam clamantes audit: imò, non est apud illum clamor altior, uehementiorq; ue, quam cordis clamor, ille silentio delectatur. Hunc clamorem compressis labijs promebat ille gregis primum, postmodum populi pastor famosissimus, qui audire meruit uocem Dei, dicentis sibi: Quid clamas ad me: non loquebatur, & clamabat, imò quidē loquebatur, sed corde. Sicut autem qui Deum audit, surdus non est, sic quem Deus audit, non est mutus.

DE VIRTUTIS INOPIA. DIAL. CIIII. DOL.

A T uirtutis inops sum. R. Verum damnum iustus dolor, nisi quod alia omnes in opia naturales, aut fortuita, ac uiolenta esse possunt, hæc una proculdubio uoluntaria est. Catere namq; uel in corpore, uel ingenio, memoriaq; uel eloquio, seu externis, in rebus sunt. quæ quidē omnia, nō qualia exoptantur obueniunt, sed qualia cuiusq; fors tulerit, hæc una autem in uoluntate consistit, quam pro arbitrio sibi quisq; moderatur atq; efficit. Necq; uerò alia potest esse homini bona uoluntas, nisi quam uultis, cuius illa est, qua & hoc ipsum uult, & quæcunq; uult alia: alioquin si ut uirum, utq; ingenij siue opum defectus inuito accidit. Sic accideret uoluntatis, nec præmio digna uirtus, nec supplicio digna esset iniquitas. Nunc autem non uoluntas uobis hæc aut illa, sed huius, atq; illius electio, ac libertas nascentibus data est, quæ in bonum flexa, bonos fecit, in aduersum malos, uti licet, hac ut liber: & si ut liber bene uti liceat, haud dubie Dei donum, ut male autem peruersitas sit uolentis, illud penitus non licet, ut non & uoluntas bona uirtutis, & mala uitij radix sit, atq; ita uirtutis, inopiam non patitur, nisi qui uult, quoniam prima & maxima pars uirtutis est uelle. D. Quid quod uirtutem uolo, nec assequor. R. Multi se id putant uelle, quod nolunt, id nolle, quod uolunt, sic quisq; se fallit, seq; boni audium non modò alijs, sed sibi etiam persuadere nititur, nec cuiquam facilius persuadet, quam delectabilis uera uirtus, falsa uirtutis opinio sic delectat, ut & populum, & amicos fallere, & falli insuper dulce sit. D. Scio me uelle, nec posse, ideo bonum fieri. R. Ut sit ita, uelle non sufficit, desiderio opus est, eoq; non modico, sed uehementi: uos autem mala uestra ferentissimè cupitis, bona uultis tepidissimè: unde fit, ut diuites multi sint, boni autem paucissimi. Nam quid miri est, si citius adoptatum ardes intentio, quam uoluntas lena prouehitur. D. Vellem bonus esse si possem. R. Stude, nam poteris, & si bona fide uis esse iam incipe, sed segniciem uita. Si enim minima rerum non habentur gratis, quid de uirtute speres, qua nil in

N rebus

rebus hominum maius est, nil altius? Non tu illam quasi diuericulum curarum, sed ut rectum atque unicum iter ad felicitatem cogita. Vaca illi, & insiste, summo nisu, totoque animi pondere, neque uero temporis particulam, ut iucundo quidam exercitio, sed ut ordinario uitae officio, quod te beatum, & nullius egentem rei faciet. Vniuersum tempus, omne studium impende, quod rebus saepe utilissimis impendisti, & ad memoriam refer illud sanum, magisque efficax, quam comptum uerbum Marci Varronis, ex Satyrarum eius libro. Si quantum opere sumplisti, inquit, ut tuus pistor bonum faceret panem, eius duodecimam philosophiae dedisses, ipse bonus iam pridem esses factus: quod sic accipias uelim, non ut terrenae philosophiae, quae ex frequentatis actibus habitum spondet, cuius quanta sit promissi fides experti sciunt, sed coelesti sapientiae sospitatri optimae, suisque consilijs atque auxilijs te uirtutis, quae uel per hanc queritur salutis, debitorem status, sentiasque pia confessio, ne, grato animo, quodque est scriptum: Nemo potest esse continens, nisi Deus det (& hoc ipsum erat sapientiae, scire cuius esset hoc donum) tibi nominatim dictum credas, atque ad omnem uirtutem intelligas referendum. D. Valde quidem esse cupio, nec sum bonus. R. An ualde cupias res docebit, intense uoluntatis indicium, perseverantia est, siue autem grauitum Dei donum uirtus (& profecto eam largitor ille sydereus, nisi constanter optantibus, instantibusque precantibus uix tribuit) siue in tanta re ullae sunt partes ingenij humani, & cum intentione feruida res egeat, tum & continua eger, & diuturna: nam quod studio quaeritur, repente non prouenit, sic quocumque te uerteris, perseveranti opus est animo. Omis sis ergo, neglectisque omnibus hic incumbere, idque fac alacrius, si memineras, semperque descriptum ante oculos habueris, ad hoc unum, atque ad nihil aliud, te uenisse ad hanc terrenam habitationem, & hoc a te unum exigi, ut uirtutum gradibus coelum petas: ita ut quicquid agis aliud, uel superuacuum, uel damnosum sit.

DE AVARITIA. DIAL. CV. DOL.

Avaritiae stimulis urgeor. R. Bene ais stimulis, nam & quaerendarum opum cupiditates stimuli quidam, & quaesitae opes spinae sunt: ita enim illas uocat qui mentiri nescit. Praeclara uero diuitiae, quae & querulae torqueant, & quaesitae: at si corpusculum, si naturam, si uitae respicias breuitatem, uidebis te frustra superuacuis curis angere, & paucorum egentem multa desiderare, insuperque dum quaerendis inhias, parta non cernere, atque ita quodammodo quaerenda perdere, quo nihil est stultius. D. Multa quaerendi urgeor appetitu. R. Nec aduertis, quod inter quaerendum, tempus, & uita cui illa quaerebantur elabitur, sic mira perplexitas incidit, dum uita abundare uidemini, diuitijs indigetis, dumque indigentia illa praeterijt, superuenit altera, & diuitijs abundantes indigetis uita. Non hoc ignorabat ille sapiens, ubi loquitur de eo parimonizante, qui dicit: Inueniam requiem mihi, & manducabo nunc de bonis meis solus, & nescit quod tempus pretereat, & relinquet omnia alijs & morietur. Et idem alibi: qui aceruat iniuste, alijs congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur. O terribile dictum, sed commune, quotidieque se oculis ingerens, nec ideo proficiens in animis auarorum. Idem rursus. Auaro (inquit) nihil est scelestius, & nihil est iniquius, quam amare pecunias, & ut scias, quoniam uero omnia consonant, ut ait Aristoteles ecce ut Ecclesiastico sapienti consonat saecularis. Pecuniae (inquit Cicero) fugienda cupiditas, nihil est enim tam angusti animi, tamque parui, quam amare diuitias.

DE INUIDIA ACTIVE. DIAL. CVI. DOL.

Inuido. R. Superior affectus, ut bene tibi esset optabat, hic ut male sit alijs, tanto hic illo auaritia peior liuor: bene ergo sapiens idem, de quo modo dicebam: Nequam (inquit) est oculus liuidi, infatiabilis oculus cupidi. D. Inuidia torqueor. R.

*Inuidia Siculi non inuenire tyranni**Maius tormentum*

Flaccus ait, idque ad uestros tyrannos pestilenti austro impellente, translatus est. D. Inuidia crucior. R. Simul & peccas, & plecteris expedita iustitia. D. Felicitas uicini mihi parit inuidiam. R. Credo hercle, nemo uestrum regi Parthorum, aut Persarum inuidet, nec illi quidem uobis, fuit quando uicissim inuidebatis, quia uiciniam faciebat imperij magnitudo: sed an non satis est, proprijs malis angere, quae tam multa sunt, nisi & aliena bona uos crucient undique miseri, & infanti? D. Vicinis inuido. R. Tritus mos, inuidia lippa est, longinqua non uidet, uicinitas atque prosperitas inuidiae sunt parentes. D. Inuido alienis bonis. R. Si es inuidus, & pusillanimis sis oportet, omnibus ex uitijs nullum pigrius inuidia, altos in animos non ascendit, nullum quoque miserioris: itaque reliqua omnia bonum ali-

quod

quod, licet falsum presupponit, hæc solis malis pascitur, & torquet bonis, & qd alijs optat, iam sibi habet malum. Alexandri ergo Macedonis dictum placet: Inuidos homines, nil esse aliud, quam tormenta, seu tortores suos proprios, levis adolescentis uerbum graue.

DE IRA. DIAL. CVII. DOL.

Sed irascor. R. Ego aduersis opem polliceor non uitijs, non fortuita enim illa, sed uoluntaria sunt, & in uestra potestate, quis te igitur cogit irasci? D. Irascor offensus: R. Is fortasse, qui offendit te arguitur, se offensum abiq; te queritur: non tantum est offensus, quantum insolentia. D. Ira æstuo. R. Furis ergo:

Ira furor beuis est,

Inquit Flaccus. Fit autem à plerisq; mala consuetudine, & impatientia longus furor. Ennius autem iram initium dixit insanie, cum plerisq; nimis illam sequentibus finis, & insanie sit, & uitæ. Siquidem hæc etiam pestis, ut superior, & si sæpe alios, semper tamen ante alios possessorum suum torquet & cruciat, ut mirer unde quibusdā uideti potuerit, huic nescio quid melle dulcius inesse: habet fortasse ultio dulce aliquid, efferum, inhumanum, ira nihil nisi amarum habet. D. Irascor ob iniurias. R. Vix iracundus unquam adeo quisquam fuit, ut nullare laceſitus irascetur nisi fortè Cœlius Senator iracundissimus ille mortalium, qui clienti suo in omnibus sibi cōsentienti, atq; omnia cōſtienti, irascens exclamauit: Dic aliquid contra ut simus duo. Durum caput, qualiter tulisset iniurias, qui obsequium non ferebat. D. Irascor, quia offendor. R. Hac in parte uulgò plurimum erratur, queruntur cause, finguntur offensa, inq; ipsiſis quæ ueræ sunt cause, iræ modus exciditur, in omnibus peccatis uelut aliquod excusationis obtenditur, & est excusatio ipsa peccatum. Tu quia non tibi, ut Deo paretur irascis, & tamen Deus ipse quotidie uerbis, ac rebus offenditur, nec semper irascitur: uos omne uerbulum casu elapsum, ad iniuriam capitalem trahitis, impatiens genus. D. Irascor sic meritis. R. Si de te quidem malè, si de Repub. modò non ita, sed iustitia illa sit, optimè: & ad summam, mordicus, ut dici solet, Ciceronianum illud est tenendum. Ira procul ut abſit, cum qua nihil rectè fieri, nihil considerare potest. Iure ergo laudatur Archita Tarentini dictum, & Platonis amici sui factum, quorum primus, dum se studijs dedito, possessiones suas culpa uillici destructas aspiceret, in eum uersus. Sumererem (inquit) ex te debitas pœnas, nisi tibi iratus essem: alter iratus seruo, non impunem dimisit ut Architas, sed amico cōmisiſit, ut supplicium exigeret, ueritus ne se iræ impetus, quo non deceret impelleret. Hoc horumq; similia frenare iram debent, ne sequaces suos, ut solita est in infamiam, clademq; præcipitet.

DE GULA. DIAL. CVIII. DOL.

Gula uellicor. R. Dixi iam, his medemur, quæ inuitis accidunt, nam quis sponte ægotantibus medeat? D. Gula sollicitor. R. Proprie id quidem, nulla res tam uilis tam sollicitos uos habet: Stupor & pudor est cogitare, quo se humanum inclinatur ingenium, ad maiora creatum, nisi respiceret terrarum tractus, cœliq; & mans abdita penetratis. Meditati estis retia & hamos, & uiscum, & laqueos, & rapaces uolucres imperio parere, & prædari uobis docuistis, ad nil aliud, nisi ut gulæ satisfiat, quam non modò explendo, sed onerando fatigatis, & angustum uentrem, uaria arte laxatis, ac premitis obsequendo, cui aliquanto utilior fames esset, utilissima uerò sobrietas, & fœdo illi, ac misero sacculo, simulq; & syluis, & nubibus, & fluctibus pacem linquens. Ita tamen eunt res, hæc est mors nobilium ante alios, hæc sunt artes, quæ liberales fuerant, mechanice euasere; ipsiq; qui bellorum duces, ac philosophi, ac rectores urbium, ac Patres Patriæ esse solent, uenatores atq; aucupes facti sunt, utq; intelligas nullam esse reliquam spem salutis, nobilitati tribuitur, quod est gulæ, aut proculdubio uanitatis. Hoc malum nullo melius modo, quam generosa quadam indignatione, & rei ipsius extimatione contunditur, uel sensim, ut Ciceroni placuit, uel repente, ut Aristoteli uisum est. Multum confert cogitatio exitus, quod cum omnibus uitijs sit commune, tamen huic proprium, atq; luxuriæ:

DE TORPORE ANIMI. DIAL. CIX. DOL.

Torpeo in agendis. R. Quis miretur, si post gulæ studium prægrauatum corpusculum animi torpor obrepit? D. Animi aggrauor torpore. D. Torpor hic ex imperfecta uoluntate oritur, mox ut bonum uelle cœperis, ardor erit, atq; impetus, qui cum ad multa sit pessimus, est optimus ad uirtutem: D. Torpeo, &

N 2 ad

ad bona opera lentus assurgo. R. Est torpor quidem animis oblitus, nec minus ardor quidam generosa pars animæ, sed & hic ardor accendetur, & ille torpor excutitur, fuga temporis intellecta, quæ tanta est, ut uix metiri eam, quamuis celer animus possit, & specie uirtutis adamata, quæ talis est, ut si corporeis oculis cerni posset, quod uult Plato, mirum sui amoris paritura esset. Huic te amor igitur, illinc metus excitet, utraq; res in somnis, neq; qui amat enim, neq; qui metuit torpere solet, & tamen hoc ipsum, nec torpor, soporq; uox noxius præmat, ad diuinas laudes surgentes nocte precamini, non est somno locus, aut inertia, ubi uos hinc mors territat, hinc honestas allicit. Quis enim inter magna pericula, magnaq; præmia consopitur? Vbi ad ista respexeris, redibit uigor ad animum, fugiet somnus ab oculis cogitantis, quantum nunc etiam superet imperfecti, quantum transierit ociosi, quod quia non fit, longas ætates inutiles effluxisse conspiciamus, & senes attonitos, ac stupentes dicere, quid hic in tot annis egimus? Comedimus, bibimus, dormiuimus, serò tandem experrecti sumus. Cuius mali præcipua causa est torpor iste, quem quæreris, abigendus in tempore, stimulis industriæ, freno prouidentia, ne cunctando ad inglorium finem, cum multitudine rapiaris.

DE LUXURIA. DIAL. CX. DOL.

AEstu quatuor libidinum. R. Atqui libidinem torpor gignit, gula autem illam parit. Quid miri igitur, filiam post parentes sequi? Gulam certe & luxuriam communes uobis esse cum beluis, maximeq; bestialem uitam uestram facere, sapientibus uisum est: ita que cum sint alia grauiora mala, nullum uilius. D. Libidine rapior. R. Quoniam uerò nisi ad mortem animæ & corporis, & infamem notam, seramq; poenitentiam & fortasse inutilem? I nunc igitur, & raptantem sequere, quæ te tales rapiet ad exitus. Cogita autem innumerabilem calus miserabiles ac famosos, nō modò singularium hominum, sed urbium, & regnorum, qui tibi partim uisu, partim auditu, & maxime lectione debent esse notissimi, raptanti nequaquam ut arbitror, manum dabis. Audi enim quid hinc doctissimi uiri senserint ac scripserint Voluptatis (ait Cicero) blandissime doming, maiores partes animi à uirtute detorquent. In hoc (inquit Seneca) nos complectuntur ut strangulent, non aliter ergo quam latrunculi uiatoribus insidiantes, eosq; seducentes, ac perimentes declinandæ sunt: In quod ualde proderit, si illud præclarissime apud Luuium à Scipione Aphricano dictum, & quod Masanißæ dictum, sibi quisquis hac peste laborabit, accipiat. Vince (inquit) animum, caue deformes multa bona, uno uitio, & tot meritorum gratiam, maiore culpa, quam causa culpæ est corrumpas. Idq; facilius fiet, si quis acriter rei utilitatem, obsecritatem, breuitatem, finem cogitet: at longum dedecus horæq; fugacis forsitan, aut momentunius illecebras, multorum annorum poenitentia, ætæ eterno fortasse supplicio puniendas.

DE SUPERBIA. DIAL. CXI. DOL.

Superbia extollor. R. Quid superbis autem terra & cinis? Tu ne tantorum malorum fasce obrutus, atq; oppressus extolleris, qui si te omnibus malis explicitis, uirtutum omnium alis euectus attollereris, hoc uno bona omnia corrupisses. Nihil est enim odiosius Deo, quam superbia. Per hanc enim ille pulcherrimus creatus raptim corruit, per quam tu peccator uis ascendere, si sic illi ob id unum accidit, quid per hoc alijs culpis adiectum tibi uenturum arbitraris, malum sarcinis tuis cumulum superimposuisti. D. Superbia uelhor. R. Cur queso? An non te mortalem? an non assidue fathiscetem? an non peccatorem? an non mille casibus expositum? an non morti obnoxium incertum? an non deniq; te miserum meministi? & non famosissimum illud Homericum audiuisti. Nihil miserius terra nutrit homine? Scire uelim, quid te horum potissimè ad superbiam cohortatur, an fragilitas membrorum, exercitusq; morborum? an uita breuitas? an cæcitas animi, inter spes uanissimas, metusq; perpetuus fluctuantis? an præteritorum oblitio? an ignorantia futurorum ac præsentium? an hostium inlidia? an mortes amicorum? an aduersitas perseuerans? an fugitiua prosperitas. Hæ non aliæ uobis sunt ad superbiam scalæ, his ascenditis ad ruinam: at qui cætera hominum pericula, est iniustam aliquam, tamen excusationem superbia, & inuidia nullam habent. D. Doleo me superbum. R. De peccato dolere primus ad salutem gradus est, & sicut superbia est extollere, sic humilitas est dolere, seq; submittere, ita quidem facile factu erit, mox ut oculos in te ipsum tota intentione reflexeris, quod cum ita sit, nolo tibi, nec oportet librorum partes scriptas aduersus peccata congerere, hoc satis est, cuncta arbitrij tui esse, desitura illico ut bona fide uolueris, utq; aiunt recepturi cineris,

inieris, tunc ad tua signa conuerteris, quod ad præsens malum attinet, unum illud adiecerim, superbiam esse ægritudinem miserorum, ac stultorum. Tales nempe sunt haud dubie qui superbiunt, neque enim aliter superbiunt. Neque uero sine causa in libro Sapientiæ scriptum est: Omnes insipientes, & infelices, supra modum animæ suæ superbi sunt. Certe animæ suæ si saperent modulos, essent humilioris conditionis imbecillitate cognita. Sic enim eodem libro scriptum legis: Rex hodie est, & cras moritur. Cum enim moritur homo, hæredidabit serpentes, & bestias, & uermes. Initium superbiæ hominis apostatare à Deo: quoniam ab eo, qui fecit illum recessit, quoniam initium omnis peccati superbia est. Nota sunt reliqua, quibus acriter circumspicis, monstrum est superbus homuncio.

DE FEBRIBVS. DIAL. CXII. DOL.

Febribus æstuo. R. Aestus hic aut tempore finiendus, aut frigore, utrumuis fecerit, bene erit. D. Febribus urgeor. R. Omnis hic contra naturā motus, plus habet impetus, quam diuturnitatis, & sæpe duriorum facit alacrum, aut corpus expurgat, aut animam absoluit. D. Febrib. teneor. R. Non longum teneberis, expecta cito te uel sanum oportet esse, uel liberum, utrumq. optimum. D. Febribus laboro. R. Illico requiesces, natura cum morte configit, operire exitum duelli, prope est hora, uel huic te morbo, uel omnibus exemptura. D. Febribus ardeo. R. Minus mali est corpus ardere, quam animum, de quo præcedentes tuæ septem proximæ sunt querelæ: quid si ardor alterius, salubris est alteri? Quid si hic ardor quamuis asper optabilis est? Quantum deniq. boni est, præsentis uitæ mala, breui gustu, perennis admonere supplicij, ut infinitas amaritudines declinare studeant, qui tam grauiter paucis horis amariuscule tolerant, atq. his angustijs discant illas euadere, quibus nec Physicus, nec herba medebitur, nec dies criticus, nec mors quidem. D. Febribus uror. R. Vermium cibus excoquitur, ter te alijs uri, cui totiens alia uita sunt, & de supplicio consilium cape, ex quibusdam malis remedia consilantur. Sæpe paruus dolor, ac præsens, ut uenturis ac grauib. occurreretur admonuit, sitq. utilis qui molestus erat: felix incendium breue, quod æterni refrigerij causa est. D. Febribus exerceor. R. Eris iam bonæ ualitudinis æstimator idoneus, uos enim homines Dei dona nisi amissa, uel intermissa, non noscitis, ingratum genus. D. Febre uxor importuna. R. Diu simul esse non potestis, nemo diu ardet, aut illa te deferet, aut tu illam.

DE DOLORE ILIACO, ATQVE EXTASI. DIAL. CXIII. DOL.

Iliacum patior dolorem. R. Sperare incipe, quando quidē quod iam tristius metuas nil est. Sicut autem ad extrema gaudij peruenisse, principium gaudij sit oportet, contrarium hæc lex est, alterum ex alterius fine oritur. D. Dolore torqueor iliaco. R. Spes est fateor acerba solatijs, nil acerbi, pati posse. D. Iliaco crucior dolore. R. Qui dolet ac metuit ille miser est, undiq. tibi pars altera miseræ, metus eripitur, nam quid, oro, metuat, qui ipsam, quæ ab omnibus, præq. omnibus metuitur mortem sperat. D. Iliaco dolore discrutior. R. Disce uiuens mori, quod dñ. non nisi semel fit, sæpius experire, facies securius tandem semel, quod tam sæpe tentaueris: nihil enim noui facies, simillimus dolor iliacus morti est, nisi quod mors facilior, breuiorq. ut qui hunc fortiter tulit, nisi metus alter interueniant, multo illam fortius sit laturus. D. Dolore rumpor iliaco. R. Magnitudo ipsa doloris finem spondet: nemo enim diu moritur. D. Quid quod dolor extasim parit? R. Longos febrium dolores, breui transigi suspitio. D. Aduentare extasim intelligo. R. Vix id quidem intelligere est, nam & repente aduenit, & præsens intellectum uiribus suis priuat. D. Linqui animo incipio. R. O felix, qui rem necessariam, utq. aiunt durissimam, sine sensu sis subiturus. D. Sæpe extasim incurro. R. Sæpe mortuus reuiuiscis. D. Sæpe extasim mortiferam experior. R. Hanc plusquam semel experiri nequis: nemo enim plusquam semel moritur: quod autem mortis genus esset, inter doctos ac præclaros uiros aliquando quæsitum est: ubi Iulius Cæsar interfuit, summus uir & imperio, & doctrina, qui & ipse tempore extremo, ut de illo scriptum est, repente linqui animo solebat, quam quæstionem ille sic absoluit, ut repentinum atq. inopinum interitum cōmodissimè diffiniret. Quæ sententia est pietati, ueræq. religioni fortassis asperior uideatur: sic tamen & cuilibet sapienti, & præsertim pio, ueræq. religioso uiuendum est, ut sibi nil repentinum, aut subitum esse possit, & quid tale incidat animo, celeritas ipsa non noceat, & profit corpori.

DE TOTIVS CORPORIS DOLORE, AC LANGVORE VARIO.
DIAL. CXIII. DOL.

TOto corpore languio. R. Si non languet hospes corporis animus bene est, quicquid tuguriolo suo saluus eruperit. D. Toto corpore crucior ingens malum. R. Stoici unum in rebus omnibus humanis bonum dicunt uirtutem, & quamuis alij aliter, hæc uerior tamen, uiriliorq; sententia uisa est, cui consequens est, unumquodque quod huic bono obijcitur malum, esse uitium, quo fit, ut dolor corporis molestissimus sit, malum tamen utiq; non sit. D. Hei mihi misero, ego torqueor, tu disputas Philosophicæ fabellæ. R. Iure te miserum dicis, uel hoc ipso, qd' humanæ uitæ regulas fabellas uocas. D. Sonora hæc in scholis, famosa per libros, sed nec aculeos, nec ægrotantisscensura grabatulos dicuntur, scribunturq; facilius, quam probantur. R. Imò uerò & ad dolorem, & ad ægritudinem, & ad mortem profunt, sed non omnibus, quippe quæ non omnium insedere pectoribus, & profectò quibus credita non sunt, salubria esse non possunt. D. Heu ego crucior, tu disputas. R. Ille tuus dolor necessarius, aut lentus erit, aut intensus atq; ita uel facilem, uel breuem patientiam requirit. D. Hei mihi summo crucior dolore. R. Si summus, nempe breuis est dolor, parce gemitibus, aut fugiet, aut fugiat est necessè, sic utrinq; libertas in foribus, intetum forti animo ferre mortalia speciosum, ac uirile est. D. Speciosum dictu fateor, factu ne possibile quidem reor. R. Non impossibilitas rerum est, mollicies hominum, quæ uirtutis innumeros desertores fecit, & faciet, dum omne difficile respuitur, uirtus perijt: cuius materia difficultas quidem, sed honesta est. D. Sumus homines non dii, & moribunda corpuscula uiri doloris ferre non ualent. R. Fragilia corpora humana non negem, usq; adeò, qui usq; ad tolerantiam omnis aduersi, sat uirum habitura sint, nisi maior multo esset infirmitas animorum, illa est, quæ uiro indignos eiulatus, & muliebres atq; humiles uoces elicit. Quid est enim, oro te, cur impossibile homini censeas, quod sæpe olim, & potuisse uides hominem, & fecisse. D. Heu mihi, rursus ad historias uocor, & in medio dolorum estu, uix presentium, uix mei ipsius memor, ad memoriam protrahor antiquorum. R. An non ergo clarorum recordatio uiuorum; qui similia fortiter passi sunt, magnum affert in omni rerum asperitate solatium, & lenimen? D. Sentio ad imitandum rarissimos hortaris, gloriosa consilia, sed alta nimium, supraq; hominem. R. Quid supra hominem dicis, non deorum tibi, sed hominum rationes, hominumq; exempla proponimus. D. Hominum fateor, sed paucorum, estq; ultima, & exacta raritas, nullitati proximam non multum inter Phœnicem & Chymæram interesse dixerim, illos sequor, qui Chymeram nihil esse uolunt, apud alios namq; Siciliæ mons est. R. Quasi uerò imitandus tibi proponatur Phœnix, & non acies uiuorum, quæ quò rarior, eò dignior, cui similis fieri uelis, quisquis raros sequi negliget, rarus esse uir non poterit. D. Video unum ex paucis fieri iubes, unus ex multis sum. R. Propè nullum te maluerim, quàm ex multis unum: nescio enim an non esse, an stultum esse sit melius, atqui plurimorum idem, & stultorum è numero sit oportet. D. Ego uerò nil peius esse, quàm nil esse scio. R. Nescis quid mali sit esse aliquid, nec esse quod debeas. D. Ita hoc dicis, quasi quod uni forte accidit, debitum sit omnibus, idq; ad omnes trahi uelis. R. Male ais fortè, uirtus enim non fortuita, sed deliberatiua prorsus, & electiua est, non casu equidem quærenda, sed studio, ne que ego quod uni casus dedit, ad cunctos, sed quod uirtus multis tribuit, ad unum traho, ad omnes tractura libentius, sed in uno etiam defatigor. D. At non omnia possumus omnes. R. Non poëticum modò sed pastoriū est uerbum. Scio, sed te posse aliquid, quod non omnes possint, imò iam potes, uelle cupio. D. Quid, heu miserum inquietas, non ne satis igitur torquet dolor? R. Quierem potiùs asserre, & hunc tibi tortorem asserre meditor, quod nisi tu, qui potes, manū dederis, sola non possum. D. Papè, quid hoc est, quod me posse ais: an possum dolorem non sentire, quem sentio, aut malum negare, quod pessimum experior? R. Primum non requiro, obstat enim natura; alterum ne impetrem, non natura, non ueritas, error solus obstitit. D. Pròh superi, quorsum hæc inanità, quæ philosophica dicitis, scio planè dolorem non esse animi uitium, sed corporis, scio dolorem aliud esse quàm perfidiam, dolere aliud, quàm furari, hæc me ut noua ne doceas satis magnum, & si nil aliud addideris, per se dolor malum, cuius ego non noscendi consilio, sed ferendi, seu quod malim depellendi egeo, noui enim, nossemq; utinam minùs, quid est dolor. R. Et ego dolorem rem acerbam scio, immitem, horridam, amarā, tristem, naturæ aduersam sensibus odiosam, sed quæ uirtutis ope nō dico dulcescere, quod Epicurus dixit, secum ipse dissentiens, sed leniri, frangi, fors, etiam, si uera animum uirtus armauerit,

rit, aut sentiri partiùs, aut quodammodò nec sentiri quidem possit. D. Armatus an infernis, ego dolorem ualde sentio, & malum grande profiteor. R. Professionem aliam ex te optabam. D. Si cursus ad speciosa retrahimur, delectant aures uerba magnifica, sed uera animum, quid si dolor enim corporis animi patientia maior sit? R. Quid si nullæ corporis uel illecebræ, uel molestiæ, nulli angores stantis, atq; obstantis animi uiribus pares sunt? quid si in omni luctamine modò non uolens terga dederit sed toto nisu, ac bona fide resistit, semper animus superior fuit, semper abiit uictor? D. Quid uerò si doloris intolerantiam, morbi foeditas grauat, & fastigiũ & pudor? quid si lepra putre corpus, ac miserũ inualuit? Quid hic mihi sermo tuus iste contulerit? R. Multum sanè ni respicis, ostender tibi, te qui cuncta respiciens, te non uides, iubebit meminisse terreum, & mortale corpusculum tibi esse, non aëreũ, neq; æternum, nec mirari quidem oportere, nec indignari, si putredo in terram suam, si in sedem fluxerit: esse hominis mentem, & suprema eius, ni rebellet ad fecunditatem, perpetuitatemq; dispositam, eiusdem partes infimas, & morti obnoxias, & omnibus miserie capaces. Seu lepra igitur, seu epilepsia, seu quid his turpius, aut tristius inciderit, cogitandum tibi acriter, in miseriarum uasculum descendisse, quod suum erat, destinatumq; illi sigulo ab æterno, contra quem lutea uasa ne murmurent admonentur, quod illud in honorem, hoc in contumeliam, uerum cuncta fragilia fixerit, atq; mortalia. D. Ergo ego te consule sine murmure, & gemitu lepram teram? R. Planè me Consule atq; auctore, cui si ostenderis, murmur aut gemitum utilem tibi, leuamenq; aliquod mali esse, uersis ultro consilijs, utriq; permiserim seu iusserim. Quod si indignatio, & querelæ nil aliud, quam accessio mali sunt, quid morbo corporis addere animi morbum iuuat, teq; miseriozem stendo facere, & illum tibi forsitan infestiorẽ, qui labores hominum ex alto uidet, patientiamq; considerat, quàm aut remedio compenset, aut præmio? an uerò aduersus omnes corporeas pestes (sed quoniam nominatim unam desles) parum solatiij contra hanc ipsam est, nosse lepram superficiiei uitium, uel coloris esse, non ualitudinis, aut integritatis lentsum, atq; membrorum ut Augustino uisum, scimus, nec Phisici contradicunt: sed ut cutẽ penetret, artusq; dilacerans in præcordia ima descendat. Quod fecisse legitur Plotino ingenti Platonico, in animam certè descendere, nisi ipsa consenserit, non potest, qua incolumi, non pluri extrinsecus corporis sui habitus apud illam erit, quàm benè ualentem apud hospitem, quàm hospitij fortè paries extimùs uentis, ac imbribus scaber sit. Quid quòd lepra possessorẽ suum uulgo eripit, consortioq; hominum sæpè eorum, quos ut fugeres recusandum nihil, nulliusq; non auxilium impiorandum erat: ut ad calciculum res redeat, multis illa corpus tadijs implicans, multis animum explicuit. D. Heũ quid credam rerum pessima laudanti. R. Rerum pessima non corporis, sed animi uitia, morbiq; sunt, nec idcirco ego lepram, sed æquanimitem, & patientiam laudo, nec indignanter, nimiumq; flebiliter ferre suadeo humanarum tuam propriam rerum sortem, cum summo tibi præsertim Imperatore ac philosopho Constantino scilicet ac Plotino, de quo modò diximus, communem. Postremo ante oculos habere celi dominum, non lepram odisse, sed uitium, eumq; ipsum angelorum iudicem atq; hominum, de quo scriptum est: Neq; habitabit iuxta te malignus, neq; perma- nebunt iniusti ante oculos tuos: non tamen leprosos horruisse, seu fugisse, sed illorũ domos adisse, atq; conuiuijs interfuisse. D. Tu me uerbis superas, dolor rebus, ego autem non philosophorum nugis, hac in re, sed sensibus meis credo, illi mihi quid renuncient scio. R. Primum quidem philosophorum aliquot, ut uerè ais, nugis, quas nec excusare possum, nec negare, philosophiæ totius grauitas non perit, quæ in eo, quod nunc agitur, ut in multis laboranti animæ, una in terris tuta procul dubio arx est. Deinde nihil absurdius inter mihi amicos, quàm sensuum fallaci iudicio uerũ quærì, ingenio ac studio ueritas est quætenda, nõ sensibus. D. Heũ, quid me crucias, & dolori meo addis tediũ pferas, remediũ iam nunq; tu, nunquã philosophia tecum faciet, ut non sentiam, quod sentio. R. Mos gerendus delicato ac fastidienti agro, permittendumq; aliquid interdum, quod per se nocium, sed utentis desiderio sit utile. Itaq; facile patiar, ut si languor, si supplicium, si offensio, afflictioq; corporis mala sunt, quæ incommoda Stoicis dici uidentur honestiùs, ipse quoque dolor hinc oriens, dici, uideriq; malum, & si ita uis ingens possit, sed uirtute superabile. Vtq; iam litigio uerbi cedam, amicus noster Cicero nos reducet in gratiam: non enim dolorem (inquit) dolorem esse nego, cur enim fortitudo desideraretur? sed eum opprimi dico patientia, si modò est aliquid patientia, si nihil est, quid exornamur philosophia, aut quid eius nomine gloriosum? hac Cicero. Multa ibi præterea diuinè contra hoc seu incommodum, seu malum in Thufculano suo, scilicet secunda luce disseruit, quinq; dierum disputationes, pari librorum numero complexus, quem signasse tibi locũ uolui, ualet enim miris modis, ad id quo nunc

eges, maxime patientiam, roburque animi, quo enervato atque amisso, falsa vulgi subeunt sententia, & indigni viro gemitus erumpunt. D. Nunc languori meo propius adhibes manum, docens ubi illa reperiam, quae in hoc statu Stoicorum opinionibus inhumanis, ac faex potiora, & mihi opportuniore confido, quamvis & confidendo diffidam, quia dum remedium avidus saepe locum illum repeto, ad tolerantiam doloris, nunquam mihi per me, nunquam vel Ciceronis ipsius, vel cuiusquam ope, virium satis inveni. R. Ego hanc diffidentiam non reprehendo, sed laudo, nemo sibi multum fidat, inque omni difficultate non ab homine, sed a Deo speret auxilium: at non ita, ut armatos venturos sibi de coelo Deos credat, malis forsitan interdum, nunquam certe divinitas inertibus fauit, ut subsidio dignus sis, quod in te est facito, excitandus, attollendus, & armandus est animus, contraque suos hostes in aciem educendus. D. Reliqua, nisi fallor, intelligo, unum quaero, quae nam sunt haec arma animi, quae memoras? R. Bene habet: iam concipio spem salutis tuae, inter asperitates enim rerum flere muliebre est, consultare autem, niti, obistere, implorare consilium, atque auxilium, id virile est ad vincendum efficax. Arma quidem animi, & bellandi artes, pro diversitate hostium multae & variae sunt. Nec ulli philosophiae munus utilius aut sanctius, quam de his agere, quae ut reor aliquantulum magis ad vos pertinent, quam nosse, quid agant astra, quid naturae Iupiter intuens promittat, quid Saturno iunctus Mars minetur, quos Mercurius interpres vagus a patre, fratremque mores capiat, quos ab obus quibusque, unde imber, & aestus, unde tremor terris, quae ut maria alta tumescant, & non nosse, unde aestus ac tumor, tremorque ac debilitas animorum, quibusque remedijs temperetur aestus, compescatur tumor, tremorque ac debilitas roborentur ac firmentur. Quo in studio, etsi Socratem ludat Aristoteles, idem tamen mutato fortasse animo, rei non mediocre operam dedisti: sed haec paucim in Philosophorum voluminibus sparsa sunt, quae ignaris ingerere operosum nimis, neque compendij huius est, scienti vero superuacuum, cui non doceri expediat, sed moneri. D. Scio ita esse, neque de omnibus quaerebam, sed hoc unum, quae tu mihi contra hunc hostem, cui nunc congredior dolorem, arma monstrares. R. Ad id tibi nec melius possum, nec brevius respondere, quam Cicero: quaerit enim ut tu: Et quae sunt (inquit) ista arma? respondetque illico, contentio, confirmatio, sermoque intimus. D. Edissere, oro, singula: legi quidem hoc saepe olim, tamen vereor ne mihi accidat quod multis solet, qui apud se legentes intelligere sibi omnia videntur, apud alios locuturi, tum demum nihil intellexisse se intelligunt: dic si libet, quae nam ista contentio est? R. Satis id quidem, si parum ultra progrediare, in ipsius Ciceronis verbis apparet, sed ne quid me frustra poposceris, dicam idem aliter. Multa sunt animis, corporibusque similia, & ut nullum tantum corporis robur, sic nullus animi tantus est vigor, qui non improviso, & graui fasce curuescat. Fac provideant, erigentur, ne utrumque sua moles opprimat, sed deprehendat intentum, saepe ad subita magni hostis fursum, ut fortissimus licet expauit, da spatium colligendi sese, inque instans discrimen animum intedendi, uenientem hostem securus excipiet, uis castibus pugnaturi athleta, brachia, ulso onere, subituri illuc ceruix intenditur, & illa pugnam firmius obeunt, & hoc pondus intenta fert leuius, cui negligens ac remissa succumberet. Ad hunc igitur modum insigni difficultate conspecta, animus contra illam intendendus est, quod si ad plenum fiat terribili omnium visctor evadet, alioquin incredibile dictum est, lentus atque imparatus animus, quam paruis saepe deijcitur. Haec est illa animi, Ciceroniana contentio, seu sic dici maius intentio, quae (ad hoc enim duobus his uocabulis sensus idem) & origo, quae ut uides, apud illum in promiscuo usu sunt, deque unius uerbi fonte descendunt. D. Video, teque libens audio, sed quid est confirmatio? R. Dicam, est in ipsis quoque fortissimis animis nescio quid admixtum diffidentiae, & ueris imbutos, falsa circumsonant, tantumque coit errorum popularium ad arcem mentis expugnandam caterua, ut iudicium tenere difficile sit: subit interdum torpor quidam, subit dubitatio, an uera sint, quae a doctissimis atque sanctissimis uiris de uirtute patientiae, de honesti specie, de splendore gloriae dici solent, an id uerius, quod ab alijs disputatum uulgius probat, uacuitatem doloris optimam, pessimum dolorem, uoluptatem boni finem, & illae quidem paucorum, haec ferme omnium uoces sunt: quarum saepe tantus est sonitus ut paucae illae uoces adhortantium audiri nequeant, & custodes arcis exterriti, omnia defensionis fugam cogitent. In hoc statu dubium, nutantemque praesidijs firmare animum oportet, ne de sententia excidat, ut olim Dionysius Heracleonies, qui cum Zenonis praceptoris sui, de dolore sententiam, dolore uictus, abijceret, a Cleante condiscipulo irrideri meruerit: non (inquam) excidat, sed resistat, inque arrepto uestigio pedem figat, intelligens quid in rebus uerum, quid umbratile, neque laruas horreat, neque clamoribus moueatur certus dolore nihil nisi ignauiam, uirtute autem & ignauiam, & dolorem, & mortem, & dura omnia vincit.

vinci posse: inq. hac sententia fixus, & immobilis perseveret, promptus pro uirtute pati fortiter, quod multis cogitare terribile est, quod dē nunquam ab homine fieri posset, qui non super auri atq. gemmarum speciem, super muliebrem formam, & super omne concupiscibile uirtutis puichritudinem adamasset. Hac confirmatione animi, & falsæ opiniones, & uani metus infirmantur, & acies doloris obtunditur. Fitq. quod Cicero idem uult, ut sicut in prælio pauidus miles, abiectisq. armis uiso hoste diffugiens, sæpē ipse sibi periculum fecit, ubi impauido periculum non fuisset, sic ignauum animum, & sensibus obsequentem sola cogitatio doloris exanimat, qui uirtute firmatus, atq. armatus incolumis, ac doloris uictor, & propē nil molesti sentiens, euasisset. Patientia enim non modò animi uim augeri, sed asperitatem ipsam doloris imminui, & penē ad nihilum redigi, atque hinc esse, ut acerrimo in dolore, recti quidam & immoti, aliq. etiam læti sint, quod fieri non posset, nisi animus à sensu doloris auersus, ipsam de qua loquimur firmitatem, atque constantiam induisset. M. Intelligere uideor, sed perge quid est sermo intus. R. Et hoc dicam: Generosa mens eque uoluptatum, dolorumq. contemptrix, & utrisq. pariter cedere nescia, ubi adesse periculum, sæp. circumuentam hostibus suis uidet, arma capit, obuiamq. progrediens, sæp. in prælium cohortans, multa secum, multa cum Deo suo loquitur, quamuis hoc ultimum, Cicero uel nesciuit, uel non ritē sciuit, non defectu ingenij, sed gratiæ. Tali sanē colloquio ad decoris obseruantiam, atque ad illa, quæ diximus, ad incendendas uires, ad consumanda consilia nullum efficacius, alijs tamen uerbis contra uoluptatum blanditias, atq. alijs contra dolorum minas esse utendum, & quibus utrobique prouum est, aduertere scienti, quæ nam uel illa blanditiæ, uel hæ minæ, quantq. impares sint uirtuti. Sed quoniam horum de altero sermo erat, exemplo agam unico, sed insigni, quo in reliquis omnibus instructior fias. Quis est hic in dolore sermo intus? Meministi quibus uerbis Lucanus magnum Pompeium inter carnificum gladios usum facit? sed quia hoc pro qualitate personæ à Poëta fictum, & secundum ueri similitudinem, animo uiri illius in eo statu conuenientibus uerbis expressum est, exemplum uerum, recensq. alterum adijciam. Hæ ipsa ætate superant, qui uiderunt adhuc multi, Samnitum illum imperterritum, & inuictum senem, qui dum iussu illius, cuius nomen suppressisse silentio melius fuerit, curru per ciuitatem duceretur nudus, inter duos carnifices candentibus forcipibus, hinc illinc membra carpentes, populo ad tam miserum, tamq. indignum spectaculum lachrymante, siccis ipse oculis, graui & inconstanti uoce sese alloquens, dicebat. Quid facis anime? noli, oro, succumbere, nihil aut irascaris, aut metuas, grauiæ sunt ista, sed breuiæ, pro nostra æterna ne dubites salute, grauiusq. supplicium hoc iubenti fuerit, quam ferenti: erige te anime, & depelle formidinem, spera in Deo, statim erit finis. Quibus uerbis, quantum sibi consolationis, certè pectoribus audientium, incredibile dictu est, quantam cum misericordia firmitatem, constantiam, securitatem, patientiam infuderit: etli arctius æstuant, non ille intus, de quo agimus, sed extimus sermo esset, nempe qui ut dixi, à multis exterius audiretur: si hæc & his similia, & ab alijs in silentio dici possunt, & ab hoc ipso forsitan dicebantur, uicissim enim nunc tacebat, nunc in uoces, quas diximus erumpebat. Potest & aliter ille idem sermo intus uideri, unde non quo prodeat cogitanti, & huius quidem secum, at cum Deo loquentis in doloribus, inq. periculis nullum clarius exemplum, quam Iob primo, Theodosius secundo. Ille manu Dei tactus, atque ulceribus oblitus, quanta Deum libertate, iurganti similis, compelleret, sæp. ardenti, & querula deuotione in Deum erigebat: hic cum paucis, innumerabili ac barbarico circumuentus exercitu, quo feruore, quibus ue suspitijs, ceu præsentem Deum inuocet audiuisti. M. Audiui planē, & memini, & exemplis doceor quid uelis, gratiamq. non mediocrem Ciceroni habeo, de cuius tribus exiguis granis, tres, ingentesq. aristas messui, ex quibus cultu adhibito, messis uberior nasci queat. R. Ita seres habet, doctorum hominum uerba prægnantia sunt, plus continent sensuum quam prætendunt, ut nihil aliud, me loquente, uisus es mihi dolorum, & querelarum tantisper oblitus, unde elicis uehementem quoque cogitationem rei cuiuspiam honestæ, atque in illam à rebus alijs quibuscunq. animi totius abstractionem, multum & dolori, & molestijs omnibus posse remedium afferre. M. Potest esse ut dicis, sed mihi nunc etiam multum deest ad salutem illam, quam intendis, animi: magnoq. sum in dubio, an his omnibus leniatur, seu tollatur dolor, an uerba sint animos occupantia, auresq. mulcentia, ad dolorem nihil. R. Verba corporibus nō medentur fateor, nisi forsitan incantationes, & anilia carmina, fidei aliquid merentur: at medentur morbis animorum, quorum profectò sanitas corporeum dolorem, aut extinguit, aut mitigat. Nunquam si patientia nulla esset, tam multa de illa uiri doctissimi differuissent, nunquam tot huiusce rei argumēta, animo, oculisq., & auribus hæssissent: quor

memoria imagines rerum tenes, quam multa uidisti, aut legisti, quot historias audisti, quibus non probatum tibi, sed demonstratum esse debeat, ita esse, ut dico, & si non doloris omnem sensum patientia eripi, quod ipsum tamen & fieri posse, & factum esse contendimus, at doloris certe uictoriam, ferendique uiriliter uires dari. Quid uero te plus habuit C. Marius uir literarum inops, sed uirtutum diues militarium? An non ipse carneus, atque osseus fuit? Quid plus Mutius, Pompeiusque? Quid plus habuit Zeno? Quid Theodorus? Quid uero Theodatus, Possidonius, Anaxarchus: Innumerique alij, quorum quidam seruili conditione, sed animorum ingenuitate mirabili omne supplicium pertulerunt, non modò fortiter, sed iucundè? Quid si ad uestros animum, memoriamque reflexeris, inuenies in hoc numero pueros etiam ac puellas, tulisse cum gaudio, quod uos uiri sine fletu & quæstibus non feretis. Sed iam dere ut aiunt, omnium asperrima, plura quam pro consuetudine diximus, desinendum est, dolorem enim si non lenit uirtus, uerba non lenient. M. Hæc hinc tu me urges, hinc dolor, & cui credam nescio. R. Crede nobiliori, in quod illud quoque plurimum adiuerit. Meminisse summum illud & eximium mundi decus, eum scilicet, qui diuinam atque humanam in se unijt naturam, tot, tantosque pro te passum cruciatus, ut quæ patetis, illorum collatione facilia, imò uero dulcia, longèque suauia iudicari possint: ualidissimum hoc remediij genus, scrutantes cuncta, Philosophi nesciuerunt.

DE FVRORE.

DIAL. CXV. MET.

Nilius dolor, ne furem pareat, metuo. R. Obstas illi cogitationibus bonis & placidis, quidam furori uiam passionibus faciunt, ex multis affectibus non sanis, uera tandem prodit infania: sic ut ex contrarijs uera uirtus frequentatis actibus quæri habitum, philosophicum dogma est. M. Furere metuo. R. Si animi uitio, ille tibi armandus, armatura animi uirtus est: at si corporis, consulendum, succurrendumque illi est, si qua rei huius ars est, ipsos apud corporum magistros, qui Physici nuncupantur, quæ si in hoc ut multis alijs, aut nulla est, aut professoribus suis incognita, ego autem hanc unam tibi præscripserim, abstinentiam, & omnis excessus fugam. Notum illud atque antiquum: Viri sancti uirtutibus corpus ædificant, multum conferunt, animo simul & corpori frena libidinum, ac gula. Multos strauit luxuria, multos oppressit crapula, multos formidus, multos ebrietas sepeliuit, multorum uitæ feruor atque impetus, & furibunda licentia uerum abiit in furem. M. Timeo naturaliter in furem agi. R. Quod natura infert durum potest esse, non miserum. Culpa enim caret, quæ miseræ est radix. Quando autem prouidendi obtrigit facultas, unum facito, ut te furor, si uitari nequit, in securo saltem statu animæ reperiatur, innocens si furere cœperis, aut innocens respices, aut innocens morieris. Nulla ætas, nulla sanctitas, nulla custodia, sic innocentia conseruat ut furor, qualem inuenit, talem reddit. M. Furere metuo. R. Heroas, comites, ac reginas metuis, an fastidis Herculem & Aiace, Hecubam & Castandram, an ex alio genere Lucretiam spernis & Empedoclem? M. Furere pertimesco. R. Multa uaticinari solitos furentes accepimus, sic quo nullum acumen sani capitis peruenisset, uagus & rapidus furor uenit, atqui hinc Graij, quæ uos diuinationem dicitis à furore *uarrinlu* dici uolunt. M. Horreo uim furoris. R. Et sanos mœstos, & furentes lætos uidimus, falsa quamuis opinione habet, & error uoluptatem suam. M. Furendi pavor animum exagitat. R. Laborum ferias, quidam simulato furore quæsiere, uerus furor ferias ueras dabit.

DE VENENO.

DIAL. CXVI.

MET.

Venenum timeo. R. Potu abstine, ciboque permisceo, expertorum fides amicorum excubet, suspectos limē arceat, uina turbida fusca exulent, pulmenta, dapnūque permixtio, cautio adsit, & sobrietas, & tarditas. Præcipitatio autem absit, quæ & alijs, & præsertim genere hoc mortis multos perdidit, sit ad mensam læta manus, oculus celer, animus uigil, memorque discriminis, nec tuis tantum, sed tuorum oculis, atque animis obnixus inuigila, magnis obstat periculis, magna obstat intentio, nihil non turbat incautus. M. Venenari metuo. R. Operosum remedium audisti, uis audire facillimum. Paupere esto, ueneni metum, periculumque discusseris, hoc si quidem mali genus, humilior fortuna non recipit, una securitatis parens, & terrorum omnium extirpatrix, medicina alia quidem optima atque promptissima, nullique hominū negata, multis etiam ingesta nolentibus, neque uero efficacius minus, quam parabilis: tuta, hercle, quāuis amariuscule atque horridula. Cōprimit animi tumores, liuores diluit, bilem purgat, curat hydropisim, causaque periculorum omnium à radice

à radice conuellit. Vestræ opes plenæ insidiarum, plenæq; formidinum, non minùs cyathos metuunt quàm gladios, nec minùs paropsides quàm sagittas, non mensa, non domus, non cubiculum periculis suis uacat. Dubia quælibet, atq; suspecta:

Presentemq; uiris intentant omnia mortem.

Quod in tempestate ait Maro, in tranquillo uobis accidit, & hoc uestræ illæ tam dilectæ uobis afferit diuitiæ: paupertas uerò præter immeritò apud uulgus infamati nominis notam, tuta habet omnia. Et si quando turbæ insciæ puluis ac strepitus conquiescat; optabilia ac suauia penitus & tranquilla. Tandem ergo fœdilibus, & vitreis uasculis terreni homines bibite, atque edite, si securi bibere uultis ac edere, aureis uasis, ac gemmatis uenena miscentur. Quorum pergis auaritia? Ipsum quoque iam uenenum gemmas amat, atque aurum. Contra hanc pestem neque Pontici regis, neque alterius efficacius antidotum, quàm paupertas. M. Venenum hausi, mors præcordijs innatat. R. Vbi semel moriendum esse decreueris, quod decretum esse debet omnibus, qui se meminerint mortales, quid refert an id sitiendo facias, an bibendo? & rursus, an tuo sanguine madidus, an uirò? Magnos compotiores, factiq; huius habes comites Alexandrum, Hannibalem, Philipponem, Mithridatem, ipsi Claudium, Tharamenem, Socratem.

DE METU MORTIS. DIAL. CXVII. MET.

Mori timeo. R. Hic non timor, sed cogitatus esse debet, qui si nouius incipit, nec à prima ætate tecum creuit, si per interualla rediens, non assiduus fuit, improvidè uiuisti. In hæc sisse medullitis ultimum illud Flacci cæmen debuit:

Inter spem, curamq; timores, inter & iras

Omniem crede diem tibi diluxisse supremum.

Vt is esses, de quo idem alibi:

Ille potens sui

Latiusq; deget, cui licet in diem

Dixisse uiui. Cras uel atra

Nube polum pater occupatò;

Vel sole puro.

Hoc est nempè illud à Philosophis laudatum, sed perpauca datum uiuere uita peracta. M. Mori timeo. R. Et nasci timuisses, & uiuere. Vitæ limen initium mortis est, uita ipsa cursus ad mortem, seu uerius mors quædam, uiuendo uel ad moriendum ibas, uel quod sapientibus uisum est, in horas certè moriebaris. Quid nunc igitur times, si mors uitam uel comitabatur assidue, uel necessariò sequebatur? illud quidem docti tantum, hoc etiam uulgue intelligit, quicquid est natum moritur, quicquid moritur natum erat. M. Timeo mori. R. Mori times animal rationale, mortale: at qui si primum uerè esses, secundum ut arbitror non timeres, humanam quippè naturam duo hæc in unum iuncta perficiunt, ratio scilicet, & mors: illam animam concernit, hæc corpus, sed inopia rationis metum mortis induxit. M. Mortem metuo. R. Nihil est metuendum quod affert necessitas nature, qui naturalia enim odit, aut metuit, naturam ipsam oderit oportet, aut metuat, nisi forte partem eius alteram amplecti licitum & laudare, respuere alteram ac damnare, quo nihil est insolentius, non solum homini cum Deo, sed hominibus inter se. Itaque uel totum recipis, uel totum reijcis amicum, ne si tantum grata decerpseris, non æquus amicitie cultor, atque arbiter uideare. M. Mortem horreo. R. Si quid in morte mali est, id ipsum metus mortis exasperat: at si nihil, magnum ipse metus malum est. Stultitia est malum suum uel augere, uel facere. M. Nomen ipsum mortis exhorreo. R. Nomen mortis infame mortalium fecit in firmatas, si quid animi uirium inesset, nihilò plus terroris esset in morte, quàm in cæteris, quæ per naturam sunt. Quid enim magis mori timeas, quàm nasci, aolescere, senescere, elurire, sitire, uigilare, consopiri? Quod ultimum planè simillimum morti est, atque ideo somnum, alij consanguineum, alij uerò mortis imaginem, dixere. Neue seu poëticus lepos æstimetur, seu Philosophicum acumen, ipsa ueritas amici mortem somnū dixit, & semel facere metus, quo quotidie delectaris. Inconstantiam quidem hanc docti mirantur, atq; arguunt. M. Tria hæc apud Philosophos ac uulgata sunt, delectantq; dum resonant, interpone silentiū, timor redit. R. Imò equidè manet, nam si abiisset nō rediret, & est non inficior uulgi præcordijs timor mortis innatus, sed eruditū uirū uulgaria sapere deforme est, quæ deceat ut modo dicebam, non turbæ uestigia, sed paucorum sequi. Nam quod de Philosophis dicis, miror quid ita, cum à nautis nauigandi, ab agricolis ferendi, à ducibus bellandi consilium capias, uiuendi consilia à Philosophis sumpta, contemnitis, & pro corporis cura Medicos euocatis,

euocatis, pro cura animi Philosophos non aditis, qui si Philosophi ueri sunt, utique & animorum Medici, & artifices sunt uiuendi: Nam si falsi, & solo philosophiæ nomine tumidi, non modo non consulendi, sed uitandi sunt, quibus nihil est importunius, nihil insulsius, quorum abundantior est, quam uellem ætas hæc, cum egentissima sit uiuorum. Et quoniam à præsentibus præter meras nugas nihil est quod speres, si ad prisceos reditum, inuentumque aliquid apud illos fuerit, quod ægritudinem tuam leuet, noli spernere & dicere, quod indocti dicunt, à Philosophis ista sumis. Respondebo enim tibi cum Cicerone: Metuebamur ne à leonibus diceres, & reuera. Vbi nam piscari, uenarique, nisi ubi pisces, feraeque habitant in aquis atque nemoribus? ubi fodi aurum, ubi gemmas legi, nisi ubi hoc nascitur? illæ scætant in terræ uenis, marisque littoribus. Vnde nisi à mercatoribus merces, unde statuas, ac tabulas pictas, nisi à statuarijs, atque pictoribus. Vnde demum Philosophica, nisi à Philosophis peti iubes, quæ & si apud illos pro thesauris abdita, atque ab illis inuenta sint, eadem tamen ab alijs in apertum erui, & uel acruatius, uel clariùs atque expressius, uel breuius: postremo uel aliter dici possunt, audiendi similia omnibus spem datura, succellum paucis, ea est uis ordinis ac iuncturæ, quod & in poetis elegantissimè Flaccus docet, & sæpe aliter, atque aliter, & aliquando potentiùs affectura animos: tanta est gratia, uel notissima re narrantis: tanta uetustis nouitas: tanta lux fulgidis, tantus formolis decor additur, quod non hic ideo dixerim, quia alibi non possem, sed quia tu hic materiam obtulisti: nolo enim quia ignare superbiæ mors est, semel audita, nec fortè intellecta, dum repetitur, quasi trita, & uulgata fastidias. M. Acquiesco rectè quidem, in his monitis te uersatū uideo, & si ab incepto procul, adhuc enim mortem nihilominus horreo. R. Sunt quædam nomina, & opinione hominum maiora, quam re, multa horrore eminens fuerant, quæ uicina sunt risui, temerè creditur inexpertis. Nemo ex his mortis infamatoribus, cõpti aliquid loqui potest, nihil ipse expertus, nihil ab experto didicit. Mortuum quemuis interroga, silebit, is cui iam rei ueritas nota est, garrient, quibus incognita, & uanis augurijs astruet, quod ignorant, hinc apertissima, hinc occultissima. Rerum mors arcanum, & coniecturale negotium, suspicionibus agitur, in dubio bonis opinionibus inharendum, tenendumque potius quod iucundum faciat, quam quod mœstum animum. M. Animus mortem timet. R. Si sibi superuacuuus timor, immortalis enim ipse, si corpori sui hostis curam gerere pietas indebita: sin dissolui metuit, nimis carcerem, & compedes suas amat stultus amor. M. Timore mortis exagitor. R. Stulti omnes mori metuunt, neque id miror, quibus felicitas omnis in corpore est, quod extingui morte non est dubium. Iure igitur boni sui finem pauidi cogitent, mœsti uident: natura enim hominis hæc est, ut infelix esse nolle nequeat, uirum doctum, cui non alia corporis, quam uilis mancipij cura est, cui in cultu animi omne studiū semper fuit, omnis amor, omne desiderium, omnis spes mortem corporis non aliter, quam digressum matutinum è nocturno quodam inamœno, & incommodo prorsus hospitio spectare decet. M. Mortem non timere non possum. R. Posses uitæ huius exitum non timere, si alterius ingressum sperare posses, aut optare: tuus hic timor inde oritur. Quamuis enim formidati uulgo exitus multæ tradantur causæ, omnes tamen uitæ illius spe propostæ euanescent. M. Mortem metuo. R. Metum hunc parit impræmeditatio, maxime & inopina necessitas moriendi, in uiro docto, ac sapiente turpissima; & præsertim senex, cuius si ritè doctus, uereque est sapiens, uita omnis meditatio mortis est. Quod si Philosophiæ usum fuit antiquæ, quid nunc nouæ pietati, quæ summa Philosophia, & uera est sapiëntia uideatur? Aspice, ut qui alieno imperio parent subito longum iter iussu agere, solliciti & tristes, raptim complicandis sarcinulis inhiant, ut queruli quod prædictum eis ante non fuerit, indignantesque abeunt, ut sæpe in tergum uersi, & nunc quoque hoc, nunc illud oblitum murmurent. At qui nulla tria est longior, quam mori, nulla durior ut perhibent, infestiorque latrunculis, nulla denique obscurior, suspectior & incertior, quæ ut cuncta cessarent certè irremediabilis uita est: quod attentius prouidendum, ne quid obliuiscamini: quoniã, hic digressus non licebit, quod uiuantibus cæteris, atque aliud quodcunque iter agentibus, literis scilicet, aut amicis oblita committere, quæ ad suos perferant, nec remandare aliquid, nec obfistere quidem, nec diuertere licitum, nec reuerti: iter necessarium, impossibilis reditus. Ire illò necesse est milites, unde redire non est necesse. Hoc militibus suis dux Romanus apud Senecam, hoc dux uobis uestre edicit. Itaque cum oporteat ire, nec liceat redire, cumque itineris sit certa necessitas, hora autem mortis incerta, unum est remediū, ut parati animo sitis semper, & uocati respondere, & iussu obtemperare, cõpositisque omnibus ad primū ducis imperiū, iter illud alacriter agere, quod utique uobis, aut latis, aut tristibus peragendum est. Ea res maxime, & metum mortis immuet, & dolorem: nec securos modo, sed cupidos hinc abire uos faciet, alioquin improuisa, & in-

& incautus eueniet, quod Bruto suo in epistolis uerè olim uaticinatus est Cicero. Opprimini, mihi crede Brute (inquit) nisi prouideritis: sic est inquam, sic illi accidit: sic omnibus qui uentura non prouidet. Sed cum cunctis in rebus prouidentia necessaria sit, tum in his maxime, quæ amplius quàm semel fieri nequeunt, in quibus error unus sufficit, ubicunque pes lapsus fuerit, actum est. M. Valdè nunc etiam mortem horreo. R. Altè radicata non facile diuelluntur, scio ut dixi, metum mortis sensibus insitum, præcipueq; uulgarium: Philosophi uerò mortem, neque malum, neque bonum, eò quòd per se ipsam nec timendam definiunt, nec optandam: inter indifferentia numerantes, quæ pro qualitate, fruendum, nunc mala, nunc bona fieri uolunt. Quod illi etiam ex uestris uideo probari, qui peccatorum pessimam, pretiosam uerò sanctorum mortem ait. M. Mortem metuo, mortem odi. R. Equidem unde hic mortalibus metus mortis, unde hoc odium miror: nisi mollities animorum nota sit, qua hunc scilicet, aliosq; degeneres augetis, atq; alitis pauores; an nò uides, ut magna pars mortalium, ipsum nomen mortis exhorreat? Quod quid est aliud, quàm naturam propriam horrere, atq; id odisse, quod natus sis: quò nihil inter homines stultius, nihil ingratius in Deum. Quàm multi autem nomen illud ægrè audiunt, quod semper internam aurem pulsare debuerat, nempe sine quo non est, qui seipsum cogitare possit: quid namq; se cogitet, nisi quod est animal mortale? quotiens in se quisq; reflectitur, nonne sibi illico nomen mortis occurrit, sed refugitis, quasi per aurem mors irrumpat, & auertitis animũ, atq; id cogitis obliuisci, quod mox sui memoriam, uel inuitis ingeret. Recusatis ecce mortem cogitare, quam confestim, & cogitare oportebit, & pati, cuius falsio facilius sequeretur, si cogitatio præcessisset: nunc simul in angustiis altera alteram exasperat, omne enim inopinũ ac subitum animam quatit. Aequè stultum est, uel appetere aliquid frustra, uel uitare uelle, quod nequeas, eòq; stultius utrunq; quo damnosius futurum impleſſe, quod cupias, atqui nil dānosius in humanis malis, quàm Dei, suiq; ipsius, & mortis obliuio, quæ tria numero sic connexa sunt, ut uix ualeant dissolui: at uos uestri memores uideri uultis, & principij, & finis, immemores? Obseruasti hos, qui domui suæ disponunt, uix est, qui dicere audiat, cum moriar, sed si moriar, quasi in dubio ponitur, quo nihil est certius. Neq; id ipsum si moriar clare sonat, sed si quid de me esset aliud: quid nam esset hoc aliud quæſo, & non potius idẽ ipsum, quod de omnibus fuit, erit? Vel qui nati, uel qui nascituri sunt, quibus ut uitæ, sic & mortis, & multa sunt genera, necessitas una moriendi? Hanc tu cupis excutere, quam nec patres tui, nec ulli unquam reges gentium excussere, nec excutient quidem? tergiverſamini ut libet, ita uobis eueniet, ut his, qui contra hostilis ferri aciem oculos claudſit, quasi periculum quod non uident, nec sensuri sint, feriemini, moriemini, sentietis. An cæci autem, an uidentes, id in uestra manu est? optate igitur benè mori, quod ipsum, nisi benè uiixeritis frustra est. Optate (inquam) & enitimini, & quod in uobis est facite, reliquum illi committite, qui quos in hanc uitam ultro non uocatus intulit, egressuris non nisi uocatus, & rogatus manum dabit, non mori autem nolite optare, non modò enim impudens, arrogansq; sed inefficax etiam, & inane uotum est. Assueſcite ò mortales naturæ legibus, & ineluctabili iugo colla submitte, & si uos ipsos amatis, quod nati estis amate, nam quod nati non esse uelletis, neq; enim natura uobis, sed uos illi obsequi fas est. M. Pauorem mortis abijcere diu quidem frustra nitor. R. Miror quod tam diu niteris, quo te debuit cogitatio prona pducere? turpis est enim tam breuis periculi, si periculum non natura, & periculorum finis est mori: turpis est (inquã) uiro tam momentanei discriminis, tam longæuius pauor, & tot anni anxij atq; suspensij, ad horæ, seu suspitij unius euentum. Vis ne autem mali huius ultimum remedium, uis mortis metu perpetuo liber esse? Benè uiue, uita laudabilis mortem spernit, sæpe etiã cupit, deniq; hæc terribilium omnium summa est, si quidem labor, dolor, aduersitas, infamia, carcer, exilium, damnum, bellum, seruitus, orbis, paupertas, senium, ægrotudo & mors, fortibus uiris nihil sunt aliud, nisi experientia schola, campus patientia, gloria palestra.

DE VOLUNTARIA IN SEIPSVM MANVM INIECTIONE:
DIAL. CXVIII. MET.

Mortem mihi conscire propositum est. R. Rem unam nunc metuere, nunc optare, hæc tamen constantia uestra est: nunc tu mortem muliebriter formidabas, nunc eandem inhumanè appetis? Rogo, quæ nam subita mutandi animi causa est. M. Cogor ipse mihi manus iniicere. R. Si coneris iam non uoluntaria manuum inieccio est, quam uis dicatur, quod coacta uoluntas, uoluntas est: sed profecto non libera, nec uoluntas proprie, quæ uolendo fit, à quo autem cogeris nosse uelim. Iniici autem manus uel inuito possunt, tu tibi illas iniicere, nisi uolens nequis? M. Magnæ sunt causæ, quæ

quæ me mori uelle cōgunt. R. Magnæ fateor si cōgunt, sed nō cogerent, si uir esses, nūne in uestram animi molliem nihil est inualidum: uide autem an quæ sint hæ causæ ritē præfati: Ira, indignatio, impatientia, furor quidam in se uersus, obliuio deniq; tuipsius. Nam si te hominem meminisses, humana omnia æquo animo toleranda cognosceres, neq; parui mali, imò ne mali quidem odio, maximum malum uelles incidere. M. Injicere mihi malum cogor extremis malis. R. Nō sunt extrema, quæ te premunt mala, summum illud, & extremū malum quod te urget, desperatio. Cæteris enim malis aliquid, huic uni nihil potest esse remediij. Quæ sunt autem hæ extrema quæ dicis mala, nisi labor, forsitan & paupertas, hæc sunt enim quæ Poëta commemorat, de his agens:

— Qui sibi lethum

Infantes perperere manu, lucemq; perosi,

Proleccere animas. —

De quorum sera poenitentia mox adiecit:

— Quam uellent æthere in alto,

Nunc & pauperiem, & duos proferre labores?

Sunt ne autem tam grauiā mala hæc, quorum primū boni omnes, forti atque æquo animo rulere, de quo suo loco diximus, quidam sponte insuper elegerunt, atque hinc gloriosi, ac in æternum diuites facti sunt. Sæculum uiris conuenire, apud Crispum, atque ad id nasci hominem, apud sanctum illum, & afflictum senem legimus: At uos iniquitissima animalia, quicquid non ad nutum auaritiæ uestræ fluit, uestreq; libidinis, iustam uoluntariæ causam mortis opinamini, tam delicatā, tam præceps luxuria uestra est, ut leuibus ex causis non fortunæ tantum, sed uobis ipsis irascamini: inq; ipsum Deum calcitrantes, impia ora laxetis, quasi quicquid, id est, in quo non uobis dominus uester obsequitur, iniuria gratis sit. D. Magnis malis uictus mori eligo. R. Tædio uitæ credo, familiari uitio stultorum omnium, sapientibus enim omnis uita iucunda est, lætam libenter, tristem ferunt patienter, & si in rebus ipsis nequeunt, patientia delectantur. Nil in rebus lætius, nil dulcius est uiuere. Illa est, quæ molesta lenit, obliqua dirigit, dura mollit ac mitigat, ardua atq; aspera quæq; cōplanat. Cessant querimoniæ, cessant præcipitia, & ad summā: Sapientis uita nil serenius, neq; tranquillius. Hi autem animorum fletus atq; angores, hæ nubes ac procellæ, quæ in scopulos fragilem uitæ cymbam trahunt, & solida stultitia oriuntur. D. Morbi impatientia mori eligi. R. Stulte eligis, ac superbe, sine dominum de corpore tuo, quod ipse fecit arbitrio suo, statuere: an quod tibi tuo in ædificio uis licere, in quo non lingua, non lapides tu fecisti, in quo deniq; præter structuram nihil est tuum, id in suo licitum domino omnium non uis, qui non in illo tantum carnem, & ossa, & sanguinem, & spiritum, sed cœlum, & terras, & maria, & omnia quæ in eis sunt, creauit ex nihilo? Ne dicas apud temetipsum: Corpus meum graui dolore angitur, nec tu dominum, sed usum corporis accepisti, breue ad tempus, an tuglæteæ domus te dominum credis? Inquilinus es, qui fecit omnia, is est omnium dominus. D. Dolore nimio cogor, ut mori uelim. R. Hic fortassis ad experientiam dolor datur, quasi molestus est, esse poterit utilis, si intolerabilis, longus certe non erit. Expecta domini reuocantis edictum, cumq; uocatus fueris, responde & non prius. Fixa est dies tua, quam nec anticipare fas est, nec differre possibile, præoccupauerunt tamen hoc multi, & dum parua fugiunt, breuemq; molestiam, in æternas se, atq; irremeabiles demerserunt: habuitq; hæc opinio, magnos auctores, Anneum Senecam in primis, qui ad eam tam cōstanter, & tam sapē reuoluit, ut mihi quidem ueritus uideatur, ne non propria sua sit, mirariq; cogat interdū, undē tam tristis sententia, tanti uiri pectus inuasit. Utq; alia sileam, quæ prosequi longum est, quadam ad Lucilium epistola. Si inutile (inquit) ministerijs est corpus, quid ni oporteat educere animam laborantem? Dehinc paucis interiectis. Profiliam (inquit) ex ædificio putrido, ac ruenti. Malē ais o Seneca, & multa benē dicta uno polluis maledicto, non migrandum nempe, sed expectandum est, sine ædificium tuum ruat, ut antequam fugias opprimaris. D. Non possum pati, quæ imminet, mori malo. R. Ab hoste forsitan inferendam mortem, quæ fortiter lata sit, turpis esse non potest, cum hæc uoluntaria non possit esse, non turpis, quia contra Domini superioris imperium est, contra quod nihil benē fieri potest. D. Morī malim, quā quæ instantia sunt uidere. R. Non est uiri, non posse erectis oculis utranque fortunæ faciem spectare, muliebre est trepidos oculos auertere. Quid est autem quod te turbat usq; adeo, ut solius opem mortis implores? Tua ne forsitan, an tuorū, an patriæ laborantis aduersitas? Lenta illa duo quidem: nil enim potest fortuna, cui nō possit uirtus ob stare: certū hoc pium, sed pietate languida, & inerti, siquidem patriæ seruitus, & tyrānis facies, morte potiùs repellenda, quā declināda sunt, id est, enim uiri opus, hoc fœminæ: Qua

Qua tamen in re, Catonis mortem miris laudibus Seneca idem effert, sua illa peculiari opinione, de qua diximus, non sic Cicero, excusasse contentus, laudibus abstinet. Ait enim Catoni. Incredibili grauitate naturæ, perpetuæq; constantia moriendum potius, quam tyranni uultum aspiciendum fuisse, quem namq; Brutus aspexit, & illius potius mortem tollendum, quam sua morte fugiendum censuit: quod quam bene, seu quam male fecerit, non laboro, fecit tamen. Cicero autem dum Catonem excusat, suæ illius sententiæ melioris obliuiscitur, quam ante annos plurimos, lib. 6. Reipub. posuerat: ea uerò est huiusmodi, dum Publicum Africanum minorem, in cælo cum patre, atq; auo colloqui, somniantem, & audita immortalitate animi, ac felicitate uitæ alterius moriendi, auidum induxisset, patrem mox inutile desiderium castigantem, fecit his uerbis: Non est ita (inquit ille) nisi enim cum Deus is, cuius hoc templum est omne quod conspicis, istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium uidēs, qui terra dicitur: quare & tibi Publi (inquit) & prijs omnibus retinendus est animus in custodia corporis, nec intussu eius, à quo ille uobis est datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus assignatum à Deo diffugisse uideamini. An non satis Ciceronianæ hæc, excusatum arguunt Catonem? & planè si ab Imperatore terreno, ad custodiam loci cuiuspiam deputatus, non auderes iniussus te remouere, ferretq; ille hoc grauitè, si contrarium fecisses, quid cœlestis putas imperator, cui tantò plus obediendi debetur, quanto maior Deus est hominè? Fuit nuper priscæ uirtutis Stephanus Columnenis, non hac solum, sed omni ætate uir clarissimus futurus, hic ab ingenti illo suo hoste, cui potentia impar erat obsessus, turrim ubi plurimum periculi uidebatur, uni suorum conseruandam, certus de illius fide commiserat, quæ dum cuniculis suffossa latentibus tremeret, ac ruinam minaretur, fugientibus socijs, atque hortantibus, ut salutem suam descendendo consideretur, cum iam nihil utilis mora esset, sibi uerò periculosa & funesta: Non descendam (inquit) nisi ille me reuocet, à quo hic positus fui. Id dum Stephano nunciatum esset, & ipse illi metuens, atq; eum reuocaturus accurreret, turris fundamentis fatiscentibus magno corruit fragore, sic fidelis custos oppressus est, quem uix erutum ruinis, dominus suus mœstus, ac lachrymans sepeliuit, cumq; dum uiuixit, & piè desiderauit, & fidem eius sæpè meritis laudibus in familiari colloquio persecutus est. Quid his uerbis uelim uidēs: talis enim tibi commissi corporis custos esse debes Deo, qualis hic creditæ sibi turris domino suo fuit. Fuisse tamen nihilominus non latet, mortem Catonis illa ætate laudatam, à multis, opinio hominum gloriosam: notumq; est illud Iulij Cæsaris, qui dum uictor Vticam properaret, ubi ille se peremerat: audita eius morte Cato mæx gloriæ (inquit) inuidit, & ego suæ inuideo, præclarum aliquid haud dubiè uidebatur, cui uir maximus & gloriosissimus inuide-ret. D. Quid igitur obstat mihi, aut quid prohibet sapientis uiri mortem inuidiosam, summo hominum & excusatam sapientibus, ac laudatam sequi, uitæq; difficultates innumeras auxilio spontaneæ mortis euadere? Mori uolo. R. Vide ne te inanis spes rerum fallat: sunt nempe alij, quam pares eloquio, nihil ad rem: at certè sententiæ potiores, qui Catonis hanc mortem neque laudent, neque excusent, sed grauissimè reprehendant: in quibus Augustinus scrutator ueritatis acerrimus, non hanc fuisse illi arcessendæ mortis causam, disputat, ne sub Cæsaris imperio uiueret, cum filio suo ipse auctor fuerit, ad Cælarem confugiendi, deq; illius clementia sperandi omnia, nec fefellit. Quod si turpè credidisset, non filium secum uel ueneno, uel ferro, uel morte qualibet ab eiusmodi turpitudine auocasset. Manlius Torquatus sit laudatus, quod filium ipse suum, qui contra patris imperium pugnasset ac uicisset, occiderat (neque enim turpius dici potest, procacis hostis esse uictorem, quam superbo parere uictori.) Quum ergo Cælarem dignum iudicauit, qui filio uitam daret, ea sese uel indignum censuit, uel inuidit? & ad summam, mortis illius solam fuisse deprehenditur, inuidiam, quod nec Cæsar ipse dissimulauit, ut modò diximus. Aliud enim timere quid poterat, aut quid principem non tulisset, à quo pridem Cos. curia eiectus fuerat, & coniectus in carcerem, & qui se tanta, tamq; præsentini iniuria non occidit, quo inani metu, qua se falsa opinione superbia, aut crudelitatis occiderit, quid tam horrificum uultum Cæsaris habuit, ut esset morte etiam fugiendus, uiri omnium non tyrannorum modò, sed principum clementissimi autem mississimi: & si potentorem nullum, multos certè ferociores sua ille uiderat ætate. Imò uerò nullum uiderat mitiorem: iure igitur alter quidam scriptor egregius, & fide clarus, & eloquio. Mihi (inquit) Cato uidetur causam quaerisse moriendi, non tam ut Cælarem fugeret, quam ut Stoicorum decretis obtemperaret, quos sectabatur, suumq; nomen grandi aliquo facinore clarificaret. Cui quid mali potuerit accidere, si uiueret non inuenio. C. enim Cæsar, ut erat clemens, nihil aliud efficere uolebat etiam in ipso belli ciuilis ardore, quam

quàm ut benè mereri de Repub. uideretur, duobus optimis ciuibz Cicerone, ac Catone seruatis. En tibi alia præter inuidiam causa moriendi uanitas stulta, utraque nec Catone digna, nec illa prorsus anticipandæ mortis sufficiens causa est. D. Mori malim, quàm sic uiuere. R. Quid scis an hæc tibi tam tristis uita, multis optabilis, multis inuidiosa sit? sed impatientia res cunctas exasperat. D. Mori opto. R. Vt timidus metum mortis sic desperatis uitæ odium extorquere difficile est: uitam tamen æquanimitè perferendam, mortem fortiter expectandam, hæc nostri remedij summa sit.

DE MORTE. DIAL. CXIX. DOL.

Morior. R. Ad extrema peruentum est: iam nec mortem metues, nec optabis, de quibus duobus, totidem me proximis tractatibus fatigasti. Iam præterea nec dolebis, nec corporis, animiq; defectibus subiacebis: nec rerum tædijs, aut moribus, aut senio, aut hominum dolis, aut fortunæ uarietate lassabere, quasi mala sunt, mali finis utiq; bonus est. Tu paulò antè de his omnibus quærebaris, nunc eorundem de fine conquereris, uide ne sis iniquus, unam rem, qui simul doleas esse & finire. D. Morior. R. Iter patrum, imò omnium latum, tritumq; iter gradieris, solus ne tibi nescio, quid aliud demum maluisses. Perge autem non est aberrandi metus, tot sunt uitæ duces, comitesq;. D. Morior. R. Si quis est, quem flentem mori deceat, ridere dedecuit uiuentem, cum instare, semperq; supra uerticem uideret, unde mox flendum sciret, risum illud haud dubiè: fletus hic non longo seiunctus spatio, sequebatur. D. Morior. R. Non est ferendum, qui sui generis sortem lugeat, non moreris utiq;, nisi mortalis esses: sin id desles, quod mortalis sis, non est flendi locus ubi esse definis, quod inuitus es, flendum erat ab initio, dum inciperes esse, quod nolebas, nunc gaudendum, esse enim incipies immortalis. D. Morior. R. Omnes hi qui lectulum tuum modò ambiunt, omnes præterea, quos uidisti unquam, omnes de quibus audisti aliquid, aut legisti, & quantula ea pars hominum, uel quàm nosse potueris, omnes omnino, qui uel olim nati sunt, uel omnibus terris, aut seculis nascuntur, inter hoc egerunt, acturiq; sunt. Cerne animo longam præcedentium, longamq; sequentium cateruam, comitum quoq;, & hac ipsa hora tecum simul obeuntium, nò parulè numerum, pudebit credo sortem publicam, priuatis urgere quarimonijs, dum ex omnibus uel unum cui inuideas non uidebis. D. Morior. R. Hoc est impasibile fieri, & iugum fortunæ pariter, ac mortis excutere. Geminum ingens bonum, quod uiuendi nullam unquam prosperitas, largiretur, cogita autem quæso, quot tibi, & quàm graues curæ qui superant labores. Si non dicam infinitam, sed annorum mille, qui unius iam præterita diei spatio comparantur, certam uitam accepisses. Quod optimè æstimabis, si huius breuis, ac fugacis, & incertæ uitæ tædia, proq; hac totiens susceptos labores, molestiasq; memineris. D. Morior. R. Ita mortem fletis, o mortales, quasi magnum aliquid uita esset, quod si esset magnum aliquid, muscæ haberent, & araneæ, & formicæ: si semper beneficium uita esset, semper maleficium esset mors, quæ magnum beneficium est interdum, dum uel intollerabilis malis, uel ab his quæ summa sunt mala, peccatis instantibus animam eripit, præseruatq;. Atqui ut magnū aliquid inter uos sola est uirtus, is ferias respuit malorum, & quietem odit, quàm qui appetit laboriosæ finem uitæ, cupiat necesse est. Quando nullus alius uel laborum, uel malorum finis, quid flet igitur? Dies adest, qui si traheretur uotis erat optandus, & fortassis, ut res hominum sunt, & fortunæ uis immensa, & insultus uarij, sæpè etiam uotis optatus est tibi. D. Morior. R. Imò è terrea, & è cadauca domo ad æthereum, atque æternum migras habitaculum, & in limine pedem habens, mœstus auelleris, atque inuitus, & nescio quid retrò anxie respectans, an sordium quas dimittis oblitus, an bonorum, ad quæ pergis incredulus. Profecto si quod paulò antè dicebam, & quod magni dixerunt uiri, uestra quæ dicitur uita mors est, illud est consequens, ut eius finis, quæ mors dicitur uita sit. D. Morior. R. Rex te tuus carcere liberat, iam uincula franguntur, quæ fecisse mortalia pium patrem libuit, idq; uel maxime ad illius misericordiam pertinere, & Plotino uisum, & uestris approbatum sciens, quid quæraris nescio. D. Morior. R. Vocat te rex tuus foelix nuncius, sæpè est enim, nec uidetur faustum quod inuitis acciderit, consentim adhibe, tunc sentire incipies, quàm benè tecum agitur, hic quem metuis carceris exitum, & malæ uitæ reputans, & mortis bona præfagiens, quasi olor ille Socraticus diuinationis particeps, & ob id facer Apollini, moriendo cantabis, si non uoce saltem animo: & nisi, quod absit, graue nimis in expiatorum te criminum pondus præmit, quod fecisse Vespasianus corpore legitur, tu facies mente, ut assurgas moriens, nec te dignum censeas iacentem mori,

mori, neque minus hac in parte tibi tribuas, quàm ille sibi, quod non ut ille sis princeps. Mors enim nescit imperium, principes non agnoscit, adequatrix optima. Multa forsàn in uita, certè in morte nihil illi licuit, quod nō liceat tibi, quin & plusculum diuinę opis tibi, ni respicis affuturum spero, non quia tu melior, sed, quod tu gratuito Dei amore foelicior, qui negata magnis, & sapientibus abscondita, concessit paruulis, & reuelauit indoctis, adde quod tum utilius, tum facilius tuum erit assurgere, illius enim conatus corporis uiribus agebat, quas morbo extenuat, mors extinguit, tibi ad assurgendum, non nisi animi uiribus est opus, quæ uicinia sepe mortis augentur. D. Morior. R. Quid in tuto trepidas? quid in plano cespitas? quid in prono hælitas? non tibi ingeram, quæ hoc loco disputant Philosophi, utilita sunt enim quæ morientis occupatio, & angustia temporis non admittunt, debuit ibi profundè admodum hæsisse, quicquid ubiq; de hac re antiquis Philosophis disputatum est. Ut enim ipsi idem uolunt, asperarum rerum omnium remedia superuacua facere potest, rara quidem, sed in finem rara prosperitas, quæ aduersus mortem disseruntur, ea semper utilia, semperq; necessaria, ut sint moriendi non fortuita, sed naturalis & inuicta necessitas facit. Inter ceteros sanè multa & ualida, in Tusculano ipso, cuius suprà memini prima luce recoligit Cicero, quæ nisi olim dediceris, nunc docendi spatium non est. Quibus efficit, siue in malis sit, qui moritur, siue in bonis esse uideatur, quia tamen ex quo fortunæ iaculis patet omnis hominum status, à malis eum non à bonis morte discedere, quod acer quisq; humanarum obseruator rerum, haud dubiè uerum sentit. Morte igitur non offensum se, sed sibi consultum iri existimat, iam latè illam cogitans, & cum uenerit uisuturus, liberatoris sui nunciam seu ministram, & cum transierit respecturus, ceu fenestram, unde mundi laqueos, & carcerem carnis euaserit. Illud Cicero idem disputando consequitur, seu perit animus, seu transfertur, ut uel malim nihil, uel boni plurimum sit in morte, argutè fortassis, apud suos, apud nos nempe non Philosophis modo, sed nec uulgo dubium: credo herclè, ne apud eum ipsum, de quo sæpe loquimur Ciceronem, quod magnificentissimè multis testatus est locus, sed uel sui collocutoris, uel illius aui diffidentia seruiebat. Ad summam igitur sic teneo, ut scias immortalem esse animam, quod non solum concors uestræ gentis opinio, sed Philosophorum omnium excellentissimi tenuerunt. Nulla tibi spes in occasu animæ quæ, naturalis est ut mori nequeat, neq; hinc fidas nil mali superesse post obitum, quod nulla sit futura anima, quæ pati possit. Sed quia creator animæ ipse est mitis: ipse pius ac misericors, opus suum non despiciet, seq; ueraciter inuocantibus propè erit. In illum preces, in illum spes ultimæ ferantur, in illius nomen extrema definant suspiria: securus, nil timeas, natura parens benignissima, nihil fecit horrificum, mortem formidabilem error facit, hominum non natura rei prouidæ. Si quid magnum uoluis animo, siquid altum struis, humiles & ineptas, uulgi uoces, actaq; despice, uerum illos suspice, quorum imitatio ad ueram gloriam uia est. Apud nostros quidem latè, foeliciterq; morientium innumerabilia sunt exempla: sin antiquiora perquirimus, multi occurrent qui mortem non modò ferant fortiter, sed accessant quod in Marco Catone, sicut modò diximus, Marcus Cicero excusat, Seneca autem & laudat, nobis uerò neutrum fat probatur, sed secundum minus, quia tollerabilius est errorem excusare, quàm laudare: nos utrunq; rejicimus, quoniam ut uocatum respondere, & reuenter parere laudabile, sic imperatoris iniussu commissa de custodia, & corporis statione discedere capitalis est habenda defectio, & uel exilio graui, summo plectenda supplicio. Scien repeto, ut altius imprimam: abundè enim, nisi fallor, hæc omnia superior tractatus explicuit. D. Morior. R. Imò carnis tributum, naturæ debitum, persoluis, perfoluis, mox futurus liber, faciliens quod uel nolens faceres, & ut benè ait quidam mortis hortator, cupias quodcunque necesse est. Non est utilius, imò quidem non est aliud in necessitate consilium, quicquid sit à uolente, sit leuius, & definit esse necessitas, si uoluntas accesserit. D. En morior. En te dominus præstolatur, accelera ne titubes, neu cuncteris, pone suspiciones non tu tibi charior es quàm illi, quis uocatus ab amante diffidit? Adhuc fortè miraberis timuisse quod optandum esset, multa iam solutus scies, quæ uinctus nullo unquam studio didicisses, usque adeò ut arcana rerum nosse uolentibus, ad quæ mortali uelo oblita acies uestra non penetrat, quæ profectò cupiditas naturalis est homini, sed uehementior studio, nil morte melius putem, nilq; quod breuius adoptatum ferat. D. Morior. R. Imò obdormis, uitæq; felix ut arbitror requiescis. D. Morior. R. Vade in æternam requiem, nunc primum uiuere incipis: Bona mors, initium est uitæ.

Vid quod ante diem morior? R. Ante diem nemo moritur, sed non omnibus dies idem, imò ut Vates ait eximius:

Stat sua cuiq; dies

Q Ad quam quisque cum uenerit metam attingit, & quoniam nec redire datum, nec subsistere, transeundum est. D. Ante diem morior. R. Posset id uerum esse, si in diem debitor fuisses, purus debitor semper debet, semper itaq; nutum sui creditoris obseruet, & semper in numerato habeat quod debet. Habet autem semper, dum mortale corpus habet, nullo mutuo, nullo opus est fœnore, domi habet. Imò quocunq; ierit secum habet, ut dicitur, in manu habet, unde se liberet, quo soluto nil naturæ amplius, & nil iam cœlestius ulli debet, ut Virgilius ait, pone igitur hanc querelam. Ante diem non reposcitur, quod omni debetur die, quin pro eo quod dicebam gratias age, quia scilicet ad id debitum nec præda, nec possessione, nec pignore, nec usura indiges, quod ultimū dixisse fertur Spartanus ille uir fortis incognitus, sed dignus agnosci, cum ad mortem ductus, ob hoc ipsum imperterritus iret atq; alacer, quod capite suo, satisfacere Lycurgi legib. posset. D. Morior ante diem. R. Non intelligo quid sit ante diem mori, nisi quod uulgo dicitur: Anteluceum, seu cum primum elucescit, quæ exercitijs eius, quam nunc agis animæ aptissima hora est. Alioquin quis omnino hominum ante suum diem moritur, cum ille sit suus dies, in quo non moritur alius? D. Ante tempus morior. R. Neque ante tempus, neque post tempus, sed in tempore morieris, nisi sic fortè tempus accipis, quod tu tibi, non natura, seu fortuna præfixerat, ante illud enim sic non mori potes, sicut nec post illud uiuere. D. Morior ante tempus. R. Quis nisi amens quæritur ante tempus absolui uinculis, & carcere relaxari? Latandum mediūfidijs, si ante tempus accidisset, sed nec accidit, nec accidere potuit, suum tempus habet omnia hic te terminus manebit, hic metam fixerat, qui te in hoc uitæ studiū induxit. Si de hoc fine, quæreris, & de alio quolibet queri posses. D. Citò moritur. R. Citò natus eras, non moritur citò, qui iam senuit, quod si non senueras, cesset altera pars querelæ, quamuis si portio uitæ, ultima est senectus, non senuisse non potest, quis, quis moritur. Sed intelligo senectutem ut uulgos, annorum congeriem multorum, cui non ut reliquis finis est, alius quam mors, de initio discrepant uarijs sententijs, sed pro uiribus senescendum, proq; ualitudine corporum atq; animorum habitu, ad concordiam redigendis. Tota deniq; res huc redit, ut uel mortis incusare celeritatem desinas, uel molestias uitæ, prolixioris, quæ de mortis ipsius tarditate proueniunt. Sed uos uobiscum disidentes, nec mori uultis, nec senescere, cum utrunq; certe uel alterum sit necesse. D. Amplius uiuere poteram. R. Imò certè non poteras, nam si posses, puto uiueres. Sed hoc dicere uis, uolebam seu sperabam. Et ut est animus mortalium uitæ audius, spei credulus, utrobicq; perfacile tibi assentiam: at si dicere uis, debeam, quia pauculos adhuc dies uiuere ætati non indubitum uideretur, non æquè consenserim. Quidam enim seriùs obeunt, multi ocys, nunquam nullus hæc inter nihil in commune prouisum, nisi ut omnes mortales una lex teneat, unum mortis imperium, alio tamen atq; alio moriendi genere, diuersisq; uitæ spatijs, sic rei unius modus multiplex, tempusq; peruarium est. Aequo animo igitur quisq; suum mortis genus, suū diē mortis expectet, ne auditate uitæ, nec fastidio quod indocti, ingratiq; omnes faciunt, de naturæ legibus quæratur, aut litiget. D. Modicum uixi. R. Nullus tantum uixit, ut non sibi modicum uixisse, uideretur, et est planè modicū, quicquid hic uiuitur: itaq; si diu uiuere delectat, uitā illā quærite, ubi semper uiuif, quæ & si hic non sit, tamen hic quæratur. D. Vixi modicū. R. Quid si plus uixisses nūquid ideo nō uixisses modicū? spatia, uitæ huius imparia, & incerta sunt, unū omnibus est cōmune, cuncta sunt breuia. Vixit aliquis octoginta annos, quid hic quæso plus habet, quam qui octo. Verte acriter te in te, nec te fallat uulgi furor, quid plus (inquā) habet q diutius uixit, nisi forte curas, laboresq; & dolores, & tædia, ac peccata in lucro ponitis? aut quid plus haberet si uixisset octingētis? Est in expectatione fateor plusculū aliquid: at cum spatiū utrunq; transferit, mihi crede, nil inuenies, quò plus uixisse fœlicius sit. D. Morior dum benè agere cogitabam. R. Quid agere cogitabas, nec agebas? Sic forsitan in perpetuum cogitasses, sunt qui benè agere semper cogitent: nunquam tamen incipiant, quod si benè agere cœperas, ne dubites, quamuis boni operis finem mors præuertat, apud cæca hominum iudicia fortasse aliquid, sed sperandum, apud infallibilem rerum æstimatorum nil tibi subtrahitur, integra merces tua est, non actuum modò, sed uotorum. D. In medio rerum apparatu morior. R. Hoc non mortis, sed morientium culpa est, qui breuissimam uitę telam, tum maxime ordiuntur, dum præci-

præcédenda erat, quòd nisi sic esset, non tam sæpe in expletis uitæ muneribus morte præuenirentur, sed expletis ac transactis uiuere, quæ profectò nulla dulcior uita est. Hanc tamen dulcedinem, non tam uitæ breuitas, quam uiuentium torpor hominibus eripit, quibus nulla ideo longa est uita, quia quantumcunq; sit temporis nunquam uiuunt, semper uiuere meditantur, & iam senes inter noua uitæ consilia fluitantes, celeri sine serum principium antecedunt. D. Morior, dum magna pararem. R. Hoc multis magnis uiris, fereq; omnibus accidit, falluntur homines cum in multis, tum in morte præcipue, quam uenturam nemo est qui nesciat, dilaturam sperant, & abesse procùl fingunt sibi, quam uicinam semper hinc uitæ breuitas, & fuga temporis facit, hinc fortunæ uis, & casuum humanorum circumfusa uarietas. Et o cæcitas mira quod quid uobis sit sperandum, in alijs saltem, aliquando non discitis. Sed sic est, agrè ad amaras cogitationes animus redit: itaq; dum sibi quisquis longissimum uitæ spatium spondet, dumq; uel ætrem Nestoris, uel (ut ait Cicero) Metelli fortunam sperat, deniq; dum se quisq; prædilectum naturæ filium credit, de primordijs agitantes finis occupat, & multa deliberantes improuisa repente mors aggreditur, mediosq; intercipit apparatus. D. Viridi morior ætate. R. Ut nil in hoc aliud boni sit, prouisum tibi est saltem, senio ne marcescas: senectus enim, quam uis non sit grauius (ut apud Cicero nem ait Lælius, utq; à nobis supra disputatum est) aufert tamen eam uiriditatem, in qua quidem, ut Scipionem ille, sic tu nunc etiam, & te fuisse comitem moras, multis tu fortasse deliderio, nulli iam fastidio futurus sis, quod in longa ætate uitare, quantalibet uirtute difficile est. D. Iuuenis morior. R. Nosti quid in uita passus fueris, quid passurus ignoras, & mihi crede, in hoc tam uario, tamq; immitti, fortunæ regno, qui præmōritur comite fallit. D. Morte præpeditior ne cœpta perficiam. R. Iustè id quidem, agitis enim semper quæ peregrisse pridem decuit, pactiq; nihil est, hoc maxime uobis grauem mortem facit, ac miseram, & si quidem absq; tua culpa, cœpta peragere nequisti, sufficit noluisse. Sin per ignauiam distulisti, displicet negligisse, quod si forsan hæc lamentis causa prætenditur: uerè autem nihil aliud, quam uitæ prolixitas, & dilatio mortis optatur inanis, licet publici uoti tandem uel serò pudeat. Audite tamen me mortales usq; adeo uitæ cupidi, quæro ex uobis, sequestrato uirtutum exercitio, quid omnino aliud uita hæc quam segnis, & inutilis mora est: quæ quantulacunq; fuerit, nequit non esse breuissima. Dictum ergo placet, illius cuius Augustinus meminit, quem in extremis agentem, cum amici solarentur ac dicerent, ex eo morbo, quam minime perituum esse respondit: Si unquam bene, at si aliquando cur non modò? D. Interruptis rebus morior. R. Si ad mentem redeunt, aut rebus gestis, aut ingenio clariores, magna pars in expletis operibus obire, paucis in hac breui uita contingit, ut concepta seu iam incepta perficerent. Tu uerò, quoniam communi hominum more, has te in angustias impigisti, nec præterita retrahari possunt, unam hanc emergendi uiam arripit, non ut ad multa interrupta flebiliter, inutiliterq; respicias, sed ut uiriliter quod unum restat expedias, bene mori.

DE MORTE VIOLENTA. DIAL. CXXI. DOL.

Sed uiolenta morte perco. R. Si nolis moreris, uiolenta mors omnis est, at si uolens nulla. D. Per uisum morior. R. Siquidẽ uitæ uis aufertur, quid interest febris an gladius, dum libere egrediare? quid retert, an ergastuli tui fores sponte pateant, an frangantur? D. Vi morior. R. Multæ sunt species mortis, sed mors una, quæ uiolenta sit, an non, morientis arbitrium est, uim uis maior superat, consensus extinguit. Sapiens sic instructus est, ut quibus non potest ob stare consentiat: quid tu inquires, percussori meo ut consentiam iubes? Quidam non consenserunt modò, sed gratias egerunt. Inuentus est qui percussorum suorum ignorantiam excusaret, & supremo illis anhelitu ueniam precaretur. Neq; ego te cruento consentire carnifici iubeo, sed inuicti sorti, cui qui non sponte paruerit, uis parebit. D. Morior hostili manu. R. Quid tu igitur amici manu mori posse credideras, quando id tibi, nisi ab ignorante cõtigeret? D. Hostili dextra perco. R. Hostiles curadis manus, ille dum iræ suæ obsequitur libertati tuæ consulit, potestati suæ detrahit, nilq; amplius in te potest. D. Hostili manu occumbo. R. Satiùs est sub iniusto hoste procumbere, quam sub iusto rege, illic enim occisoris est crimen, hic occisi. D. Hostili ferior manu. R. Quid tua magis interest, quam dextera, quam quo gladio feriare? Non de manu, sed de uiulnere quaritur, quam uis & Pompeius manu Cæsaris ferit pro mortis solatio, uideatur apud Lucanum optare, & apud Statium, Capaneus Ipseum, apud Virgilium, Aeneas Laulum, Camilla Ornithum, quòd illorum manu occidantur consolentur. D. Ferro morior. R. Communis tibi cum maximis fortuna, cumq; optimis uiris, bona pars eorum,

O 2 rum,

to, nec restim, nec liuentes calices, nec stillantes carnifices horrebis. Vanum est enim cum ipsum hostem contempseris, eius phaleras aut signa metuere. D. Ignominiosa morte damnatus sum. R. Sape actor, seu delator infamis, & obicœni testes, & obscurus iudex, reus autem ipse clarissimus. Sape ignobilis uulgò mors, nobilis uerò, gloriosusq; qui moritur: iam ut fideam reliquos, quod & nimis multi, & multò impares sunt, quæ usquam ignominiosior mors quam crucis? In qua pependit eximium illud, & prænitidum cœli decus ac terræ, ne tale aliquid ignominiosum sibi censeat, illa fors hominis: Et quoniam summo nihil est altius in hoc desino. . . Omne genus mortis honestare potest uirtus, uirtutem nulla, mors inquinat.

DE MORTE REPENTINA. DIAL. CXXIII. DOL.

A Trepende nimis morior. R. Paulò antè si recolo senuisse te dicebas miror quomodo repentina mors seni est, qui nisi non dicam, delirat, sed insanit, semper ante oculos mortem habet, namq; cum omni ætati salubriter sit consultum, ut omnem diem sibi ultimum credat, hoc amplius ritè consulitur senectuti, ut omnem horam sibi putet extremam: Neq; illud modò non audiat, quod est apud Tullium: Nemo tam senex, qui se annum non putet uiuere, sed id quidem quod Seneca ait, diem. D. Subitò morior. R. Quid hic dicam, nisi ut repetam, quo ille olim summus hominum, nec minor ingenio quam fortuna, uno ne integro quidem ante suum obitum die, quasi iam uerum expectantia uicinitatem prælagiens, dum de hoc ageret repentinam atq; improuisam mortem commodissimam iudicauit, quod iudicium, ab ea uidebitur religione dissentiens, quæ ab hac morte liberari flexis genibus Deum orat. Neq; ego hanc sententiam ubi sit libertas amplector, aliud tibi nempè cogitandum est. Neq; uerò hanc optabilem sed ubi sit tollerabilem mortem dico. Si quidem sapienti quicq; eminus, cuncta præuiderit, inopinum nihil accidere posse, non ambiguitur. Vnde sit, ut improuisa mors, non sit cuius prouida uita suauitatem quo pacto rerum maxima negligat, qui parua, qui minima etiam librare sit solitus: Humanis autem in rebus, quid mihi maius morte monstraeris, quid par mortis? D. Velocissime morior. R. Impræmeditata modò non sit mors, quò uelocior, eò facilior. Supplicium enim si quod est, uti breue est, sensumq; ipsum celeritati præueniens, & mori detrahât, quod est in morte durissimum, metus mortis.

DE AEGROTANTE EXTRA PATRIAM. DIAL. CXXIIII. DOL.

A Liena in patria ægroto. R. Quid refert cuius sit patria, ægritudo utiq; tua est. D. Ludis me, ego extra patriam ægroto. R. Quid extra unam patriam est, intra aliam sit oportet, extra omnem patriam neq; ægrotare, nec sanus esse quisquam potest. D. Diuerticula uerborum quæris, extra meam patriam ægroto. R. Vnum hoc bonum huic inest malo, nemo grabatulum tuum præmet, non importuna uxor aut filius, sui uterq; sollicitus, negligens tui. Quotiens putas uiro uxor, patri filius, fratri frater, in ultimis laboranti puluinar iniecerint, & mori adiuerint, quem alienigenæ uetuiscent? Sape ibi maior est charitas, ubi minor creditur. Certè nullus astantium morbo tuo gaudebit, nullus tibi mortem optabit. Quæris causam? nullus hæreditatem tuam expectabit. Omne in facinus spes & cupiditas impellunt, hæc tranquillitas non facile tibi in patria contigisset, multi stratum circumstiterent sub officij specie funeri inhiantes, quæ cogitatio ægrotanti ægritudo, nisi fillor. Altera est obseisum hinc lupis, hic uulturibus se cernenti, ià cadauer mente captantibus. D. Extra patriam ægroto. R. Quid scis, forsitan nunc in patriam redis, rectum & breue iter in patriam est mori. D. Extra patriam æger sum. R. O! superuacua semper, & inanes hominum querelæ, quasi uerò ardentior extra patriam febris, aut durior sit podagra, malum hoc omne quod uidetur uoluntarium, atq; in uestra positum potestate, ut pestes aliæ, quascunq; falsa animis inuexit opinio.

DE MORIENTE EXTRA PATRIAM. DIAL. CXXV. DOL.

Morior extra patrios fines. R. An peregrino id accidit, an exuli: iam seu te in his terris usendi, discendiq; studium, seu religiosa deuotio detinebat, & gaudendū quod honeste te mors reperit in actu, seu iusta sententia, & ferendum non modò fortiter, sed libenter, nullo enim melius modo iniusti scelus hominis, quam & iusti supplicij spontanea ac tranquilla perpersione diluitur, sin potentioris iniuria, neq; tamen ideo dolendum, sed satis, ut arbitror, de exilio disputatum est. D. Extra patriam morior. R. Dicebam modò hoc est in patriam redire, nullus rectior trames erat, nullus bre-

O 3 uior.

uior: an tibi Eudemus ille Cyprius familiaris Aristotelis ē memoria lapsus est? de quo & Aristoteles idem scribit & Cicero: qui cū grauit̃ in Thessalia aegrotaret, uidit in somnis se, quāprimum aegritudine liberandum, post quinquennium in patriam reuersurum, tyrannum uerō urbis illius ubi tunc erat Alexandrum Phereum illico periturum. Cūq; ipse paucis post diebus inſperatē redditus ſaluti, & tyrannus à cognatis eſſet occiſus, atq; ita ueram per omnia uisionem ratus, promiſſo tempore reditum in patriam expectaret, quinti anni ad finem pugnans Syracuſis occubuit, eoq; illum modo in patriam ſuam rediſſe ſomniorum interpretes dixere, ne qua penitus pars ſomnij fallā eſſet (Ego quid de ſomnis ſentirem dixi alibi) de hoc in patriam reditu, quid occurrerit modò dixerim. D. Extra patriam mori cogor. R. Dixi dum de exilio loqueremur, & repeto, aut nemo extra patriam moritur, aut omnes: doctis quidem uiris placuit omne mundi plagam patriam eſſe, & praſertim fortissimo, quem non huius, aut illius partis, amor aſtrinxerit, alijs eam tantum ubi bene eſſet, Contra nullam hic eſſe homini patriam quibuſdam uisum eſt, illa communis, hæc altior philoſophia eſt. D. Morior procul à patria, in qua natus ſum. R. Vbi moreris, illa demum uerior patria tua eſt, illa te diutiùs poſſidebit, nec uagari ſinet, & proprium, perpetuumq; incolam ſinu amplexa conſtringet, diſce hanc terram pati, quæ te ortum alibi, transformabit in ſe. D. Procul à patria mors me manet, & ſepulchrum. R. Et cœleſtes illi, diuiniq; homines, quos una ætas & eadem, media mundi parte genuerat, toto orbe diſperſi ſunt mortibus, ac ſepulchris. Illum Ephēſus, illum Syria, illum Perſis, illum habet Armenia, illum Aethiopes, illum Indi, illum Achaia, illos Roma, illum ultima ſeruāt Hispania, quodam tamen ex his loco mortuos ablatoſ eſſe, nunc in Italiae urbibus fama eſt, qua terreni erant pars quidem, ætherea pridem haud dubiè cœli tenet. D. Extra patriam mori oportet. R. Quid ſecundi ordinis uiros loquar? illum Stridoni Bethleem priùs, & poſt Romæ illum Gallia Pannoniæ, atque illum Athenis abſtulit Pariſius, hunc Græciæ atque hunc Hispaniæ rapuit Roma, hunc Mediolanum Romæ uiuum, hunc deſunctum Africae Sardinia, mox Sardinia, Ticinum occidentis duo lucida ſydera, æqua meritis iuncta animis, uicina corporibus, qui ſunt de quibus loquor intelligis, atq; ideo multa feſtinans tranſeo: ſed ne tertij ordinis exemplum deſit: illum Paleſtinae Cyprus tulit, illum Nurfia Campania, hos Hispania Italia, illum quidem Bononia, hunc Patauium. D. Intelligo planè ſingula, ſed hic inuitus procul à patria morior. R. Erego planè cauſam rei huius intelligo, quod ſcilicet ſanctiſſimis ſpiritibus, cœloq; ſemper hærentibus nulla iam terrena patriæ cura eſſet, quæ nondum tibi de poſita: ſed mihi crede, ſi cœlo inhias deponēda eſt. Attingam tamen dehinc alios uirtutis amicos, cœli memores, nondum tamen cœli ſtudio, terræ obliſos. Samij oſſa Pythagoræ Metapontus textit, Ciceronem Arpini ortum, Romæ altum, Caietæ ſinus exanimem uidit: Plinium quem infantem lauit Atheſis, grandæuum Veſauii cinis extinxit: Virgilium mundo dedit Mantua, Brundisium (ſiue ut alij, perhibent) Tarentum rapuit, nunc Neapolis tenet. Ouidium Sulmo compegit, Ponticum ſoluit exilium. Terentium Comicum (ut fama eſt) Carthago genuit, Roma docuit, Arcadia ſepeliuit. Flaccum Horatium Apulia, Ennium Callabria, Statium provincia Narbonenſis, Aufonium Vaſconia, tres Anneos, ſiue ut alij uolunt quatuor, duos Senecas, uidelicet, Galionem & Lucanum miſit Corduba, & hos omnes, & Plautum Arpinatem, & Lucilium Aruncum, & Pacuuium Brundisium, & Iuuenalem Aquinatam, & Propertium Vmbrum, & Valerium Anciatem, & Catullum Veronēſem, & Varum Cremonenſem, & Gallum Forliuienſem, & Actium Piſaurenſem, & Caſſium Parmenſem, & Claudianum Florētinum, & Perſium Volateranum, & mille alios Roma retinuit, ac magna ex parte humo condidit. Tito Liuiο Patauino uix ſerum uelut ad ſepulturam patriæ reſtituto: Sic ex diuerſo multos Roma eadem genuit alibi morituros, Orbis terræ, quali domus anguſta eſt, & ipſe quadrangularis, cuius ab extremo ad extremum tranſitus, & hic uiuere, illic mori, non pluriſ eſt fortibus animis, quā pro uario uſu balneum triclinio, ſeu brumali æſtium thalamum mutare. Trita eſt omnibus, maximeq; illuſtribus, alternatio hæc originis, & ſepulchri. D. Scio ſic eſſe extra patriam, tamen moeſtus morior. R. Nihilò lætior in ea ipſa quā tuam dicis patriā moreris, ſed indulgetis fletibus, dolendiq; cauſas aucupamini, tanquam ſua illis inſit delectatio, quod ſi animum uulgi erroribus circumuentum ſanctæ, doctæq; ſimul ac diſcretæ paupertatis exempla non adiuant, fortunatioribus agam, ſi quod doles regibus ac Cæſaribus accidiffe monſtra uero, ducumq; clariſſimis maximorum, ne hominum fortunam ſis reſuſaturus uidero. D. Quid dictūra, quos uē in medium prolatura ſis ſentio, ſed quid opus eſt uerbis, doleo extra patriam mori, mortisq; moleſtiam locus grauāt. R. Medicam manum horres, uideo peccatam tamen, quā ſolliciter tu uidero, mihi uerum dixiſſe, ac fideliter monuiſſe, ſat ſunt. A-

Alexandrum Pella genuit, Babylon peremit, Alexandria conditoris sui nomen, ac cinere custodiuit, alterum Alexandrum Epitri regia paucrat, Lucanus amnis obruit. Cyrum Perlis regem tulerat. Scythia truncum tulit: Marcum Crassum, magnumq; Pompeium Roma, & Romanum imperium omne suspexerat, quæ uirorum magnitudinem tollerasset, utiq; mortuorum si fors lineret, suffectura cineribus: sed alterum trans Euphraten tellus pressit Aslyria, alterum Aegyptiaci gurgitis unda contorsit. Catoni huic ultimo Roma principium ac nomen, finem, cognomentumq; dedit Vtica, Cornelios Scipiones Roma progeniuit nobilissima & Reipub. saluberrima germina, quibus seruanda sape esset & ornanda, hos sic sua fors distribuit, ut duo hi, qui dicuntur Magni, Hispania tellure obruti, superior Africanus Linterni, Nasica Pergami, Lentulus intra Siciliam, seiunctis habitent sepulchris, soli ex hoc numero Asiaticus atq; Africanus minor Romæ iaceant, melius quolibet in exilio iacturi, ille carcere multatus, hic morte. Sic persape ubiq; melius uiuas, melius moriari, quam in patria, nusquam durius iaceas, quam domi. Tres Decij (et si duos tantum fama celebret) extra patriam animosissimè ceciderunt cum Latinis pugnans pater, cum Hetruscis filius, addidit Cicerone, & cum Pyrrho nepos. Quid nunc ex ordine occurrentes extimos duces sequar, omnes Romæ genitus, sed extrinsecus alibi: Attilium Regulum pro seruanda patria simul, atq; hosti fide, quod crudelius, eo gloriosius morientem uidit Africa, & sequenti bellum Caium Flaminium Cortona, Aemilium Paulum Cumæ, Claudium Marcellum Venusia, Tiberium Gracchum Lucania procumbentem uidit: nulli horum Romæ mori contigit. Dux spes ingentes imperij Romani in ipso ætatis flore successit: Drusus & Marcellinus, et si ambo in patriam reuerfi, ambo tamen procul à patria, ille in Germania obiit, hic Baionæ. Quid nunc, tunc Tarquino superbior, tu ne potentior Sylla es? atqui ille Cumis exul, hic domitius Puteolis expiavit. Quid minores loquor? Augustus Cæsar PATER PATRIÆ, extra patriam obiit apud Campaniæ Nola, Syberius dispar moribus imperio par, apud Campaniæ Misenum, Vespasianus ac Titus optimi principes, ut patrem & filium decebat una, & eadem uilla, quamuis propè, extra urbem tamen obire. At Traianus in occidente natus, in oriente defunctus est. Septimus Seuerus in Africa humilem habuit originem, Romæ superbum imperium, Eboraci autem in Britannia sepulturam. Theodosium in Hispanijs ortum, defunctumq; Mediolani, Constantinopolis accepit. Quæ iam prius aliunde aditum sui nominis possidebat auctorem. Quid de alijs dicam? Lycurgum Sparta profugum, Creta suscepit, eadem Creta Saturnum regem pulsam à filio abeuntem uidit, Italici sinibus, abditum, humatumq; adiuuit. Africæ lumen Hannibalem tegit urna Bithynica, Thefeum, Themistoclem ac Solonem, tres Atheniensium coronas, sic fortuna disperfit, ut primū Syria, secundū Persis, tertium Cyprus sepeliret, imparia tatis cadaueribus sepulchra. Dies me deficiet singulis immorantem, neque te historijs obruere proposui, sed monere. D. Teneo, sed hos omnes, & quoscumq; enumerare alios potes, extra patriam defunctos fateor, sed uolentes nego, dolentesq; arbitror. R. Vnde hoc tibi, nisi quod stulti omnes, secundum se alios aestimant, neq; quod sibi difficile est, cuiquam possibile suspicari possunt: & fortasse illi ueteri potius prouerbio præbuisi aures: Bonum est peregrè uiuere, mori malum: cum utrunq; potius bonum sit, modò benè fiat, longanimiter atq; honestè. Malum utrunq; si malè, si flebiliter atq; ignauè. Dicam quod mireris, quodq; prouerbio penitus sit aduersum, si qua locorum quarimonia iusta est, hanc ego facilius uiuenti promiserim, cuius utcunque forsitan interlit, quam morienti, cui omnis loci cura superuacua est, iam locis omnibus abituro. D. Tangis animum, adhuc tamen, in patria mori mallet. R. Voluntas humana, nisi uirtus, ac sapientia illam frenet, per se ipsam indomita & effrænis est, quod si altius attendas, totum hoc ad te nihil pertinere fatebere, quando neq; hic amplius esse potes, neq; oisibus tuis superesse sensus aliquis, quod discernant ubi durius, aut mollius cubent, neq; quod tendis aliunde facilius peruenisses, aut breuius. Eleganter Anaxagoras peregrè moriens, an in patriam referri uellet amicis interrogantibus, nihil necesse est (inquit) & adiecit causam. Vndiq; enim ad inferos tantundè uiæ est: quod responsum non minus conuenit ad cælum ascensuris, quam casuris ad inferos. D. Vtinam domi morerer. R. Si illic esses, forsitan alibi esse optares, sic enim habes, & qd uiuēs debueras: disce uel moriens: perdifficile est uobis o mortales mortem gerere, delicati & queruli, quibus quod habetis omne uilissimum est semper, & solum id optimum, quo caretis. D. O si domi morerer. R. Multa ibi forsitan uideres, quæ mortem tibi efficerent grauiorem, unde ideo te semotum crede ut reiectis curis omnibus, Deum solum atq; animam cogitares.

Morior in peccatis. R. Hæc iam nec naturæ, nec fortunæ, sed tua propria culpa est. D. In peccatis morior. R. Primū peccare, quis te compulit: deinde quis uetuit commissa diluere: postremò quis nunc etiam seram licet poenitentiam impedit: Vtq; ad extremum spiritum liber est animus. D. Peccata mea moriens mecum fero. R. Caue ne id facias, uenofum, mortiferumq; uaticum depone dum uacat, dumq; est, quid illud tollat ac deleat, ut scriptum est: Proijciatq; post tergum suum in profundum maris: & quantum distat ortus ab occidente, longè faciat abs te. Hanc tu horam ne neglexeris, quæ semel elapsa non redibit: quod licet horis omnibus sit commune, ut eant semper nunquam redeant, in una tamen omisum hora, in altera forsitan restaurari datum sit: at extremæ horæ negligentia prorsus irreparabilis est: itaq; quod in arcanis animæ disputationibus inuentum ferunt, uitæ huius errores, quasi leues quidam lapsus in plano sunt, unde facile possis assurgere: at peccatum mortis, graui & ex alto, præruptoq; simillimum est uinæ, unde facultas nulla est resurgendi. Huic tanto discrimini, cui posthac nunc succurrere ualeas, nunc occurre dum uales, & memento non modò quid uestri dicant, sed quid Cicero, qui de morientibus in Diuinatione sua disputans. Tu uel maxime (inquit) laudi stude, eos namq; qui secus, quam decuit uixerunt, peccatorum suorum maxime poenitet. Quid à quo quam quaeso religiosius, quid utilius dici potest: Fiat modò, quod dicitur, poeniteatq; uel sero: Anceps fateor, ac periculosa dilatio, & quæ plurimos fallit, qui purgationem animæ, quæ festina nimis esse non potest, scientes, uolentesq; procrastinant, & in finem trahunt, quo tempore circumuenti & arctati, uiciniaq; mortis attoniti, nihil conceptis expediunt. De quo, quoniam multa dicuntur à uestris, haud impertinens est audire, quid hic quoque Vergilius, & ipsæ externus dicat, quibus uerbis hanc desidiā, neglectamq; confessionem notet, ex illius ore mirabile, ubi apud inferos iudicem illum facit iustitia, & æquitate notissimum, qui ut ipse ait:

*Castigatq; auditq; dolos, subigiq; fateri,
Quæ quis, apud superos furto lætatus inani,
Distulit in seram commissæ piacula mortem.*

Sed quamuis periculosum adeò sit, nihil tamen desperatione periculosius, nihil peius ueltra salutis hostis inuenit: cætera enim suis cuncta remedijs leniuntur, hoc malorum maximum atq; ultimum, abeuntem ubi animam oppresserit, nullus iam remedio locus est. Huic ergo cum semper, tum in fine uehementius obliſtendum est, quod & tunc urgere acrius solet, & nihil iam est reliqui, quò salutis consilia cunctando reſcias. Neq; uerò te hinc metus arceat, nec te pudor dolorq; dilationis impedian, peius est nunquam, quam ad uesperam expergisse, & omninò quicquid malè differtur, peius omittitur. D. Morior absq; ulla spe. R. Malè ais, imò uerò spem proiectam recipe, & ad motam pectori, totis animæ uinis amplectere, stringe, conserua. D. Magnum est peccatum meum ualde. R. Nullum tam magnum peccatum hominis esse potest, quin multò maior misericordia Dei sit. D. Quis poterit tot peccata dimittere? R. Et quis putas nisi ille, de quo sui hostes admirantes litigabant, & quærebant. Quis est hic, qui etiam peccata dimittit? D. Quis tantorum ueniam merebitur peccatorum? R. Nullus fortasse merebitur, aut meritis fuit, multis tamen data est gratias & dabitur: sic modò qui illam fideliter, ac reuerenter imploret. Nullam quidem esse remissionem criminum ingentium, persuadere aliqui (ut perhibet) Cōstantino principi uoluerūt: at id falsum esse, nō modò apud uestros cōstat, apud quos remissio peccatorum per baptismum, & per poenitentiam nota est, sed apud Paganos etiam fama fuit, falsa licet, quorum morbis ideo inefficax erat medicina, quò eis nondum medicus cœlestis aduenerat, proinde nisi mundari à peccato animus, & deleri posset iniquitas, frustra id totiens peccator ille primum maximus, post modum uir sanctissimus precaretur. D. Peccati conscientia spem præcidet. R. Peccati memoria poenitentiam, ac dolorem animo afferre debet, non utiq; spem auferre, sed uos omni ex parte fallimini, in peccato feruidi, post peccatum gelidi, peccando quidem exultatis, memorando autem desperatis, multi passim peccant spe uenia: contra uerò multi cum peccauerint, ueniam desperant, & utriq; errant. Nam & illis, & ab initio spem damnosam pellere, & his in finem salutiferam spem tenere, consilium erat. D. Grauem culpis mors præcipitat, quid agam? R. Quid, nisi quod egisse iam pridem decuit, ut infaustam sarcinam festinanter abijcias, qua leuatus ibis planè non præbitabere, ibisq; non curuus, non titubans, sed erectus certo ac stabili uestigio, & spe bona, age ergo, ne differas, neu diffidas: est qui exoratus ab humeris illam tuis transferat, qui grauiora

grauiora iam transtulit, cui nil graue, nil difficile est. Et quamuis pigra dilatio excusatione careat, laude non caret emendatio, fera licet. Satiùs est enim serò, quam nunquam relipescere: confortare, respira, multos à limine tartari, pauce pie lachrymule reuocarunt. Stat dexter ad lectulì tui caput, qui non solum infecto illi se mundare uelle respondit, sed quatriduanò iam fortenti ut surgeret, imperauit, teq; etiam nunc expectat, ut mundari uelis, ac surgere, non minus ipse hodie, quam tunc pius, nec solito minus potens, adhuc quo in statu mori uelis in te est, adhuc sine peccatis mori potes, non quod peccata non fuerint, sed non erunt. Et si enim in preteritis, nullum ius, nisi obliuionis habere Deum, Plinius secùdus existimat: habet tamen quod ille uir curiosissimus non uidit, ius etiam abolitionis: itaq; facta licet infecta esse non possint, ex facto tamen oriens peccatum sic deleri potest, ut iam ampliùs non sit, ita ut sicut scriptum est. Quæratu'r peccatum & non inueniatur. Non quod peccati uinculis absoluerè potentia sit humanæ, sed quod pia hominù uoluntati, contritoq; cordi, diuinum nunquam desit auxilium.

DE MORIENTE SOLLICITO, QUID DE PATRIMONIO, AC LIBERIS FUTURVM SIT. DIAL. CXXVII. MET.

Quid de patrimonio sperem, quid de liberis? R. Et patrimonium dominos inueniet, & liberis sua fors erit. M. Quid de tantis diuitijs fiet? R. Ne dubita, ne hæredi nimia uideant, nunquã tantæ erunt, quin aliquid de sit, de his tamen illa uiderit, quæ res uestras, hasq; tam dilectas opes hûc illuc iaculatura contorquet. M. Quid facient filij. R. A' terreno patre desertos, in suam cœlestis pater accipiet non relicturus ut tu, neque orphanos facturus, ille eos nutriet, & docebit à iuuentute eorum, modò dociles se præbeant, & usque in senectam & senium, usque ad mortem, & sepulchrum non destituet. Spes nascentis hominis Deus est, non genitor quamuis diues, quamuis rex ille sit. Non est ædificandum in arena, sed in petra, omnis spes de homine breuis, & caduca est, filij igitur tua spe delusi, ponent in Deo spem suam, & cantabunt cum Dauid, Pater meus, & mater mea dereliquerunt me, dominus autem assumpsit me. Multorum indolem filiorum, & uirtutum semen mentibus insitum, parentum blanditiæ extinxerunt, sicut ex diuerso molliciem sæpè discussit orbitas, ac paupertas. M. Quo deuenient opes. R. Vnde uenerunt reuertentur, hoc est, ad fortunæ manus, inde, rursus ad alios atq; alios abitura, apud neminem diu mansuræ. Vagæ sunt enim, stare nesciunt, neque sine mysterio. Rotundam nummi formam opinati sunt, sed uolubilitatis indicium esse dixerunt quidam faceret, non inficior, sed non minùs triangularis, aut quadra uolubilis haberetur, quod attinet ad diuitiarum fluxum, quarum natura est labi assidue ac uolui, odisse unius seras arcula, crebris acuarijs possessoribus delectari, siue ut rubiginem motu uitent, siue ut fallant circuitione quàm plurimos, siue ut cum dominis suis de instabilitate contendant. Hanc tu igitur moriens, uel uiuenti superuacua cûram pone, quin si locuples moreris, agnosce fortunæ fidem raram, & usq; ad exitum euita, diuitiasq; iam tibi non necessarias alijs linque. At si pauper expeditus proficiscere, seu ingentes, seu exiguæ, seu nullæ opes tibi fuerint, modicum ad te olim, post hac uerò nihil ad te pertinent, nisi quod inopem uixisse securius, quando laboriosa hæc uitæ uel præsidia, uel tormenta morte quoque sollicitant. M. Quid erit de filijs. R. Erit ubi uiuat tuum nomen, si sint boni, si qua ea consolatio mortis est, non totus interijisse uideberis, in illorum uultibus, inq; actibus te sibi redditum amici credent, & gaudebunt: si mali, est cur cupidè deseras, quos corrigere nequiisti, et corrigēdos, ac domandos mundo tradas ac fortunæ, ne uel illos moriens suspīres, qui te mori segniùs suspirant, & fors ocys mortuum suspirabunt. M. Quid de opibus. R. Times ne à te dimissæ non sint dominos reperturæ? expectantur, exoptantur, æstimantur, neque tam de contemptu, quàm de certamine metuendum: proinde iam nunc hæc diuitiæ tuæ esse desinent, cuius autem sint futuræ, quid filios aspicias? Sciri autem non potest quidem nec oportet, sat est scire tuas fuisse si fuerint tuæ, & non potius illius rerum domina transseuntium, atque mortalium quæ fortuna dicitur, sed sic tuas dico, hoc est, tibi ad breue tempus obsecutas, iam uerò tempus est abeundi, cedendiq; alijs, sine illis parumper obsequantur, & uicissitudinem suam seruent, nisi ambitiosè mori (& quod stulti quidam fecere) tua tecum tumulto uis inferri, quandoq; sepulchrorum effossoribus profutura. Denique iam terræ metallicq; curam projice, cœlum tandem, teq; ipsum cogita. M. Opes meæ fugiunt à me. R. Putabas ne mansuras cum fugeret uita, cum tu ipse continuè rapereris. M. Quid de opibus meis erit, postquã me esse desierint? R. Quid de eis erat, antequàm tuæ esse inciperent? M. Opes tantas linque nudus abiens. R. Nudus intrasti, nudus egredere, non est

quod quaeraris, sed est unde gratias agas. Alieni usus medio tempore tuus fuit, nil tuum tibi præripitur, sed expleto usu repositur alienum: è uicinia migrantes aduenæ ultro, si quis est pudor, commodata uasa restitunt. M. Heu nihil tantis ex opibus mecum fero. R. Aufer quantum attulisti, uel si maius, quantum reges auferunt. M. Quid impuberes nati agent? R. Adolefcent si uixerint, ac senescunt, & ipsi suas agent uias, fortunamque suam, & labores uitæ obibunt, interim sub tutela Dei erunt, & tu forsan sine patre impubes uiuisti.

DE MORIENTE ANXIO, QUID UXOR EO MORTUO SIT ACTURA.
DIAL. CXXVIII. MET.

Quid dilecta uxor post me faciet? R. Nubet forsitan, quid ad te? M. Quid faciet chara uxor? R. Tuo iugo absoluta, uel subibit aliud, uel libera ceruice uagabitur, uel iam fessa subsistet, & quietem sola meditabitur. M. Quid aget uxor amantissima? R. Quid cum te euaserit actura sit cogitas, cum tibi subiecta quid egerit nescias? magna pars mortalium, quid domi suæ fiat nescia, quid in coelo agatur, quid in terris sit agendum querit, sanè quid deinceps agat uxor, ipsa eadem uel maritus alter uiderit, ad te amplius cura ista non pertinet. M. Vereor ne post meum obitum nubat coniunx. R. Quædam uiuentibus uiris nubunt, fecit hoc, apud Hebræos Herodias, apud Aphros Sophonisba, apud Romanos Martia & Liuiæ, quamuis has duas uirorum consensus, ac iussus excuset, tu uni uiro licet mortuo nubere non licebit: at qui paucae uiuis coniugibus fidem præstant, tu gelido etiam cineri fidem poscis? Si fida tibi usque ad diem uitæ ultimum uxor fuit, quid nunc totum coniugalis fidei munus impleuerit? M. Ne secundo uxor nubat metuo. R. Ne primo nuberet, magis forsitan metuendum erat, id ad te pertinuit, hoc ad alterum pertinebit: sic est autem, metuenda contemnitis, spernenda metuitis, nil in rebus iusto pretio æstimatis. Martialis thori duellum securus intrasti, non cogitans quid periculi adires, id intrare alium times? M. Nollem fateor uxorem alteri nubere. R. Perfectè quidem pudicitia, secundæ nuptiæ quantum licet fateor uitandæ sunt, sed uitanda magis periculosa uiduitas est, ubi nubere non tantum permittitur, sed oportet. Difficile est formosam solam castè uiuere. M. Dulcis alteri coniunx nubet. R. Raræ sunt earum etiam quas honestas dicunt, quibus non super præsentem coniugem, alter iam animo desponsatus sit: Mortalis mihi inquit uir est, quid si hic obeat, num ille mihi, aut ille erit apertissimus, quem nobilitas, quem gratia, quem facundia, quem forma conciliet. M. Uxor mea nubet alteri. R. Tua quidem uxor minimè, ne tua enim sit amplius mors faciet, nec mirabere si coniuges separat, quæ corpus atque animæ uincula dissoluit. M. Nubet iterum uxor mea? R. Et Romanorum ducum nupsere iterum uxores, fer communem cum maioribus fortunam. M. Nubet uxor alteri. R. Et Romani duces, & principes uiduas duxere, & sanctissimus rex David uiduas duas in coniugium duxit, quæ minorum fuerant uxores, & fortasse te maior aliquis tuam ducet, hanc tu illi, tum linque sollicitudinem, qui eò pergis, ubi non nubitur. M. Nubet alteri dulcis uxor. R. Si meliori nupsit, gratulare prosperitati eius, quam amasti, sin peiori, gaude saltem quod tu illi notior, chariorque futurus sis. Multæ primos uiros nosse, ac diligere secundo demum matrimonio didicerunt.

DE MORIENTE SOLLICITO, QUID POST SE PATRIAE EVENTURUM SIT. DIAL. CXXIX. MET.

Quid post me de patria mea erit. R. Bonorum omnium patria una est, & malorum altera, harum cui te ascribi in ciuem feceris uideto, tertia enim patria nulla est, sed diuersorium, aut transitus. M. Quid de patria mea erit. R. Patria illa quam petis, uno semper in statu est, ista quam deseris (quod sæpè iam diximus) non patria, sed exilium tuum fuit. M. Quid patria post me aget. R. Regia cogitatio esse solet, quid post se regnis, atque urbibus euenturum sit, qualem fuisse legis, aut magno illi regi Assyriæ, aut Romano illi principum maximo, priuatam fortunam hæc cura supereminet. Quando uerò ad ultimum sic affectus es, ut illam miseræ officinam, atque illud hospitium doloris ubi rapidum uitæ, tempus multis in laboribus, ne dicam gemitibus excogisti, patriam nunc etiam tuam uoces, & uis scire, quid actura sit, dicam, faciet nempe quod fecit, & quod faciunt alia. At quid inquires? Tumultuabitur, dissidebit, nouarum rerum sectabitur, & partium simultates, mutabit dominos, innouabit leges, utrumque sæpè in peius, in melius raro. Calcabit præterea egregios ciues, attollet indignos, pellet immeritos, prædones aram

ærarij colet, blandos diligit: ueridicos oderit, bonos spernet, uenerabitur potentes, libertatis hostes adorabit, defensores Reipub. persequetur, flebit ac ridebit inaniter, aurum, gemmasq. mirabitur, uirtutes abijciat, amplexabitur uoluptates, hi sunt mores urbium. Nemo tibi certus non horum uates fuerit, nisi qui semper rure uixerit, uel obtulis auribus, ac oculis urbes intrauerit. M. Quid post me patriæ accidet. R. Quid sollicitus, quid ue anxius es, quicquid patriæ acciderit, tua iam domus ab incendijs, à furibus, à ruinis tuta erit. Nihil te pestilens annus, nihil annus exuberans, nihil æstus, nihil siccitas, nihil imbres, ac grandines, niuesq., & glacies, & nimium gelu, nihil feræ, uel uolucres, nihil brutus, aut locusta, nihil denique terræ motus, ac fremitus procellarum, nihil annonæ charitas, nihil hostium incursus, aut bella ciuilia. M. O' quis patriæ status erit, seu quis demum finis? R. Quis putas, nisi qui maximarum urbium fuit, qui omnium erit puluis, cinis, sparsi lapides, nudum nomen, possem id innumeris argumentis ostendere, sed rem tenes. Ad summam, nihil ab homine fit æternum, nil humanum præter animam immortale. Cepta desinent, fata deficient, structa ruent, quid plus æquo angelis, quid æstuas, si in cœlo eris, & hoc ipsum, & mortalia cuncta despicias. Nam qui ad inferos descendunt, charitate amissa Deum atque homines, Deiq. opera simul atque hominum odisse credibile est.

DE STUDIO FAMÆ ANXIO IN MORTE. DIAL. CXXX. DOL.

Quid de me post fata dicent homines. R. Intempestiua sollicitudo hoc à iuuētute prouisum esse debuit, qualis ferè uita hominum, talis est fama. D. Quid de me loquentur. R. Quid respondeam, nisi illud doctissimi, atq. omniū eloquentissimi Ciceronis. Quid de te alij loquantur ipsi uiderint, sed loquentur tamen. Sermo autē omnis ille angustijs cingitur his regionū quas uidēs, nec unquam de ullo perēnis fuit, sed obruitur hominū interitui, & obliuione posteritatis extinguitur. D. Quid de me dicent homines, qui post me nascuntur. R. Dicerem aliter ista quàm Cicero, si melius dici posse crederem: Quid autem (inquit) interest ab his, qui postea nascuntur sermonē fore de te, cum ab his nullus fuerit, qui ante te sunt nati. Vnū addidit, quod nunc forsan dubitabile, forsan falsum, nunc certissimum, & absq. ulla prorsus hæsitazione uerissimum est, qui nec pauciores (inquit) & certē meliores fuerunt uiri. Nam quis est, oro iam qui dubitet, nunquam quales fuerint futuros homines: ita in peius inclinata sunt omnia, ruinæq. proxima, cura ergo mirabilis, ignotorum atq. imparium dicta metuere, cum excellentium ac uotorum opiniones, ac uerba contempleris. D. Quæ mihi fama erit extincto. R. Facile melior, quàm uiuenti cum siluerit liuor, rarō enim uitæ hominum superstes inuidia est, ut autem uirtus radix est gloriæ, sic deceptrix inuidia, utq. liuidus pollex præfens impedit, sic amotus ueræ laudis relinquit incrementum, itaq. multis busti limen inuidiæ in accessum, magnæ gloriæ uestibulum fuit. D. Quantum me longa manet fama. R. Longa forsitan, ut uos longum dicitis: uerē autem apud uos nihil est longum, ut uerō non modō longa sint omnia, sed æterna, sola uirtus efficere potens est, præcipueq. iustitia de qua scriptum est: In memoria æterna erit iustus. Quod ut potuit poëta uester expressit, ubi ait:

Sed famam extendere facis:

Hoc uirtutis opus est.

D. Quali post obitum fama ero. R. Quid refert quale sit, quod mox uel nescies, uel contemnes, quid ad te hominum status, dum tu flatu cariturus sis. Spirantem uesci, delectariq. auris nō miror: at defunctum stupeo. D. Quid de me post obitum dicetur. R. Et quid putas, nisi quod mereberis bonum, malum, multū, parum, nihil in quibusdam mendax, sed in pluribus uerax fama est: alioquin longa, utiq. non est, diuturnitatis fundamentum ueritatis ruinosum, atq. imbecille mendaciū. D. Qualis mihi post exitū fama erit. R. Qualis ante exitum fuit uita, nec minus in exitu, de hoc ergo tempus omne præteritum, sed in primis præfens hora uiderit: sic enim habeto, quali quisq. dignus sit fama, post mortem nulla remeliūs, quàm morte censerit. Quippē cum multos per omnem uitam inglorios, & obscuros sola (dictū mirabile) mors illustrat.

DE MORIENTE SINE FILIIS. DIAL. CXXXI. DOL.

Sine filijs morior. R. Eo alacrior mori debes, atque expeditior proficisci, nil post tergum linquens, quod te uellicet. Ille ingens morientium dolor cessat, ex commiseratione oriens, deferendæ prolis immaturæ præsertim, & paterno præsidio indigentis, perq. ætatem, inopiamq. consilij, & iniurijs, & casibus multis expositæ. D. Nati quos optabam, sperabamq. supersites præcesserunt. R. Flabes ad quos ire cupias, non à qui-

â quibus doleas abire, non exiguum solamen. D. Mors acerba, filiorum orbus, ut moriar cogit. R. Hoc si miserum censes, quid est, quod uel orbum mori cogat, uel uixisse coëgerit, cum unde tibi filios eligas ingenuorum iuuenum tanta sit copia, eo fortassis obsequentiores, & tui amantiores habiturus, quam quos tuo de sanguine genuisses, quam illos casu quodam, hos certo iudicio, quasi uisti filij illi antequam noti: hi autem noti, & dilecti, & electi antequam filij. Itaque totum illi hoc naturæ, hi beneficio tuo impudent, quod filij tui sint, unde fit, ut sæpè hæc fuerit fausta successio, cui tutò non mediocre tantum patrimonium, sed summum imperium crederetur. Nosti ut Iulius Cæsar prole carens, sibi Augustum, ille Tyberium penè inuitus quidem, ut post Nerua Vlpium Traianum, ille Elium Hadrianum, ut is rursus Antonium Pium, ille Marcum Aurelium sibi filium fecit, fecissetq; ille alium quemcunq; felicis, quam Commodum genuisset, nulli Commodum, cunctis incommodum unicum tanti patris infortunium, unumq; ex paucis Romani Imperij probum, ingens atq; apertissimum argumentum: quanto adoptio sit felicitior genitura, quod cum primi ex ordine diu ac feliciter imperassent, hinc tantorum uestigijs ducum spretis, iter deuium ingressus, breui & turpi non imperio, sed tyrannide, cum Rempub. cœdasset misero quidem, sed se digno fine procubuit, publicumq; ludibrium in se uertit. Iam inde præterea, ante hos longè secundum illud fulmen belli Punici, malleumq; Carthaginis Aphricani illius magni filius, in decus gentis assumptus: hoc scilicet fato, ut quam urbem auus concusserat, hanc nepos eius euerteret (ut Florus ait historicus) ex Aemilia in Cornetiam familiam translatus, utriusque decus ultimum fateor non minimum. Ex his uidet, quod nec tibi, nec principi deesse filius potest, quodq; est optimum, bonis bona non desit electio, quæ si adsit, talem sibi fortasse filium dabit, qualem non dedisset uxor, & uotium matrimonij effectum, coniugalibus expeditis uinculis inuenies, sic naturæ defectui lex prouidit. D. Quomodo nunc domui meæ disponam, orbus morior? R. Magnam uerò pietatis, magnam laudis oblatam, tibi ne respuas materiam, & quod filijs forsan ingratiss, ac uel malè cumulaturis, uel quoniam uterque mos est, in usus pessimos uersuris, breuiq; omnia profusuris conferre decreueras, confer honestius, confer utiliùs, confer stabiliùs. Pergami quidem rex Attalus, P. R. nec egentem certè, & Asiaticis profectò diuitijs corruptendum testamento sibi hæredem fecit: ego tibi alium populum, quem instituas ostendam. Hinc te amicorum, hinc egentium turba circumstant, ex utraque tibi filios adoptare permittis, quorum alij te digressum dulci secum commemoratione detineant, alij te quò pergis pia precum festinatione præueniantur, ut quæ hîc erogaueris, illîc centuplicata reperias, fœnus uberrimum, certissimumq; uaticum iter istud acturis. D. Morienti mihi nullus est filius. R. Quid si multi essent, an ex his tibi, seu custodem domus ac pecuniæ, quæ tua certè ampliùs non erit eligeres, seu in prælio mortis athletam ipsum quoque mortalem, seu denique comitem ad sepulchrum, ultra enim nec te tui quidem comitentur, nec Metellum sui. Breuis à lectulo mortis ad sepulchrum uia est, quid refert an hic solus iaceas, an ibi? Friuolæ prorsus, & ineptæ causæ filios optandi: nam si in illis ut uulgò dicitur seruari ac perpetuari tuum nomen optabas, ipse quoque uulgariter fallebaris. Siquidem filiorum obscuritas, profectò creberrima, nec illustrare ipsa, utique nec seruare paternum potest nomen. At perrara filiorum claritas, ut ipsos semper filios claros facit, sic parentes interdum uicinitate sua contegit, obscuratq; quasi minora sol sydera, quod nusquam euidentiùs quam in Iulij Cæsaris patre cognoscitur, quem penè ignotum filij splendor fecit. Et ad summam, quisquis in filio sui nominis spem reponit, rem perennem, labilemq; in uase fictili locat, ac ruinoso, quodq; est inconsultius non suo, rem maioris apud uulgus, quam apud doctos pretij, neutris tamen contemnendam, sed cum honestiùs, tum certius locandum in suis incorruptibilibus uasis, ac solidis in uirtute propria, in rebus gestis in literis. D. Si hæc natis morior. R. Non sunt in quos tuæ sese spargant curæ, in te uersæ omnes, quo instructior, liberiorq; digredere, te unum respiciens, te metiens. Sis quam miser, & quam felix moriari, nec incertus morieris, an uel miseriam sit addendum, uel felicitati detrahendum tuæ, aliena seu turpitudine seu fortuna. Et si enim alijs aliter uideatur, in quorum ego sententiam sum pronior, ut magnis tamen scimus uisum esse Philosophis, filiorum euentibus imminuitur paterna felicitas. Imbecille bonum, quod in crastinum prominet, & pendet ex altero, quod si opinionem hanc admittimus, quid hinc sit intelligis, dubitare enim nequit, quin multi feliciùs obituri fuerint, si sine filijs obiissent.

DE MORIENTE, QVI METVIT INSEPVLTVS ABIICI.
DIAL. CXXXII. MET.

Insepultus abijciat. R. Alitibus inuides, an feris, an piscibus, nam si metuis tibi baculum, seu custodem iuxta te poni iube, quo à cadauere depellantur. M. Ludis in malis meis, nam profecto nihil sentiam. R. Quid igitur times, quod nō sentias? nam si sentias probes, sentientem enim sepelire necare est. M. Inhumatus iacebo. R. Tu nisi te tellus præsterit illam præmes, te nisi terra contexerit, cœlum teget. Notum est illud:

Cœlo tegitur qui non habet urnam.

Illud quoque notissimum:

Facilis iactura sepulchri.

Facilis inquam, sic, ut nulla facilior. M. Inhumatus ero, graue dictu. R. Dictu nescio: re autem profecto leuissimum, multoque tolerabilius sepulchro exui, quam domo, quam lodice, quam sagulo. M. Inhumatus ero, scœdum uisui. R. Scœdum fortasse alijs, tibi autem nihil minus, omnem quidem sepulturam non nisi uiuorum causa instantiam esse doctorum, omnium auctoritas, & res ipsa consentiunt, idque sic esse sepulchrorum species indicio est, quæ introrsus inculta & horrida, rude incolis suis saxum obijcit, exterius multa impensa, & artificum ingenio elaborata, marmoreas spectantibus atque aureas præterdit imagines. M. Insepultus ero, turpe aspectu. R. Parum ne oro negocij tui habes, ni fuscipias alienum, prouideant quos res tangit, hanc tu enim turpitudinem non uidebis. M. Insepultus linquar, miserum. R. Et Magnus Pompeius tantus uir insepultus iacuit, imò nec iacuit, sed iactatus est fluctibus, obrutusque. Neque adeo te delirum reor, ut opinione tua factus ille scœlicior sit sepulchro, sicut nec collega eius Marcus Crassus infœlicior, quod qui eum sepeliri iuberet nemo affuit. In reliquis enim penè pares exitu fuere, nisi quod Crassus caput, ut ditissimum, avarissimumque omnium decebat, auro grauius fuit seruatum, tamen utrumque ludibrio, nisi forte tertius horum collega scœlicior, quod altissimi atque pulcherrimi Colossi situs in uertice ostenditur, celsa etiam templa despectans, bello quidem fortunatiorem fateor, busto negem. Sic hoc saxum illo pulchrius, fateri oportet non scœlicius. Quæ enim ista scœlicitas non sentientis seu saxi, seu saxo abditi. Alioquin si sepulchro scœlix, sit nemo scœlicior Mausolo. M. Inhumatus ero. R. Inhumati essent Paulus Aemilius, & Claudius Marcellus tales uiri, nisi hostis illos infestissimus sepelisset, admiratione uirtutis, nisi fallor, & uerecundia uictus non pietate ulla, quæ in illius uiri præcordijs nulla fuerat. Vt sepulturam ego illam penè inuisam futuram ipsis arbitrer sepultis, & si eis optio data esset, inhumatos se iacere maluisse. Insepultus quoque Cyrus iacuit Persarum rex, neque id sibi, neque uter Scythicus infamiae fuit, sed cruenti more, quibus acerrimam illam exprobrationem iniuriamque promeruit. Quid uero nunc singula nada cadauera colligo, & uel Romanos principes, uel externos reges, non solum sepulchri ultimo & optato quidē, sed inani honore spoliatos, uel quinetiam laceratos, disceptosque, & membratim sparsos, ut inuidiosum diceret integro cadauere iacuisse, cum obseruentur animis inhumatarum strages gentium, atque ut ita dixerim, insepultus orbis. Nempe cum ipso, quem dicebam Cyro, ducenta Persarum millia, & cum Crasso sexdecim florentissimæ legiones, & ad Cannas Romanorum ciuium ac sociorum octoginta quinque, & eo amplius millia, quinquaginta sex millia Pœnorum, Hispanorum, Ligurum, & Gallorum ad Metaurum amnem, ipso cum duce hostium, & ad aquas Sextias, id est, loco nomē, ducenta Theutonum haud procul ab alpihus, utrobique duce Mario, centum quinquaginta, ut quidem sunt auctores, & qui minus dicunt sexaginta non amplius Cimbrorum millia insepulta iacuerunt. Apud Philippos uero regum, gentiumque omnium auxilia, & Italici sanguinis flos, uigorque sic placitum superis, hoc sepulchro carentes, campos Hæmonios, ferasque, & uultures impinguarunt. Quid ad Aegæates insulas deleta Carthaginensium classis? quid Mafsiliensium ante portus sui hostia, inque ipso fidelis patriæ profectu? quid (ne semper Italos labores loquar) classis Atheniensium, ante urbem Syracusiam demersa, quale habuit sepulchrum? Silco Salaminam, & Marathonem, trecentaque millia illic fusa Persarum, & si alij duplo amplius dicant. Transco Hebræorum conflictationes, Scytharumque, & Amazonidum, Arabumque, & Parthorum prælia, & Medorum. Prætereo Alexandri Macedonis in oriente uictorias, firagesque illas inermium populorum, pestes taceo, tales sæpè, ut cadauer charum licet abstraxisse, parumper pietas fuerit: incurfus quoque serpentum, atque immanium beluarum, quarum imperu Diczarchus docet, ut ait Cicero, quædam hominum genera esse consumpta. Tempestates prætere

præterea & quotidiana naufragia, nam qui flammis pereunt, non egentes busti dixeris. O. minio furores domesticos, intellinamq; misericordiam, de qua dictum est, Bellum ciuile sepulturam uix ducibus præstare potest, quod de externo uerius etiam est bello. Nec ruinas urbium sequor, Troiæ, Hierosolymæ, Carthaginis, Corinthi, Numantiæ ac Sagunti, aliarumq; multarum, ubi magna pars ciuium muris oppressa, labentibus, & sic patriæ consulpata est. Mitto denique terræ motus, quibus multi sæpè mortales, obruti, pro sepulchro totum terræ matris uterum habuerunt, quod cum olim, nuperq; crebrum malum fuerit, diuersis in locis, nusquam tamen quàm in Asia insignius, ubi duodecim urbes uno die horrificis terræ hiatis haustæ memorantur, hac tam multa dixerim, ut ridiculum tibi metum eripiam, qui morte magis, damnum metuis sepulchri, atque illud huic uni corpusculo deesse fers grauius, quod tam multis hominum, & bellatorum, & quod fuit indignius, sanctorum insuper millibus defuisse compertum est. M. Defuncto mihi terra negabitur prædum. R. Non id durum, sed tu mollis, qui nec sentiens lædi queas. M. Mortuo mihi terra negabitur indignum. R. Quid ita, illane tibi igitur, an tu illis debitus? atqui terra tibi fortasse negabitur, non tu terræ, poterit bustum tibi casus aliquis, uel iniuria hostilis eripere. Tu e terra ueniens, in terram redeas oportet, id tibi domini tui ore prædictum, falsum esse non potest. M. Non me gremio tellus teget. R. At tu illa teges nudo corpore, quid ad te, plus hoc post mortem pertinebit, quàm nunc pertinet: ubi olim unguium, aut crinium excrementa, ubi febris erutum sanguinem, ubi denique puerilis tunicæ, seu fasciæ infantilis fragmenta dimiseris? An oblitus es Theodori Cyrenæi, apud Tullium elegans responsum, cui cum Lysimachus rex mortem crucis, ut auguror minaretur? Istis, quæso, inquit, ista horribilia minitare, purpuratis tuis, Theodori quidem nihil interest, humi ne an sublime putrescat. Te nisi tellus sinu excipiat, ac superficie sustinebit, hinc te gramina uestient, hinc ornabunt flores læti hospite, hinc te imbres madefacient, hinc sol uret, hinc glacies stringet, hinc mouebunt auræ, & fortasse naturalius fuerit, ut compactum ex quatuor elementis corpus in totidem resoluatur. M. Inhumatus linquor horridum auditu. R. In opinione horror, non in re, quando quidem apud alios horridum terra tegi, pulchrum igne consumi, quod maioribus uestris usum scimus, apud alios pulchrum à feris, aut canibus laniari: innumeris de hac re sunt gentium ritus, quos curiosius à Crispo collectos strinxit Cicero. Tu nuda iacebis humo, aut illum præmit lapis horridus, illum putres glebæ obruet, illum mersum uoluent undæ, illi uenti pendulum agitant, grando fietet, lacerabunt corui, demùm præciosissime cõditos, ac uelatos purpura, uermes rodent: quid nam uerò habet amplius qui matrem tegitur, atq; auro, quàm qui flens apud Poëtam ait:

Nunc me fluctus habet, uersantq; in litore uenti

Esti ille erroris publici morem sequens, iniici sibi terram oret, nisi forte nunc etiam fabulis ac quiescis anilibus, centum annos errare animas in sepulcorum hominum circa tartarei amnis ripam, quas sana utique, ac religiosa mens respuit. M. Bustum mihi patrium eripitur. R. Patrius cespes si relinquatur bene est, habens quod tibi Phocion uir magnus inuideat, quem ciuem de se aliter meritum, ingrata Athenarum urbs, defunctum quoque suis sinibus expulit, inaudita crudelitas. M. Insepultus abiiciar. R. Age res tuas, curam hanc relinque uiuentibus.

FRANCISCVS PETRAR-

CHA PHILIPPO HIERSOLY-

MARVM PATRIARCHÆ.



151 tandem tibi Pater expetitum sæpè, promissumq; sed uides, dilatum multis annis opusculum, cum nempe olim solitarius, & tu ruri in silentio ociosus, & tranquillius agerem prope felicem uitam si diuturnior fuisset, nēue autem incomitata solitudo esset, aut iners ocium, quotidie noui aliquid meditarer, aut scriberem: contigit ut duō mihi libelli, totidem continuos per annos, in diebus quadragesimæ, & sacro tempore, & loco illo tuo, & statui meo ex parte conuenientes occurrerent. De Solitaria alter uita, alter de Ocio religioso. Primum tibi inscripsi, illorum tūc locorum Præsuli, quod eisdem ortus in finibus, unde origo tibi esset ac dignitas, nulli alteri tam debitus uideretur, neq; ex illo unquam fuit hora, qua, non dicam me iudicij peniteret, sed uel tenuis hæsitatio, ut sit, nouæ cuiuspiam deliberationis ambiguitate suspenderet. Cur igitur antè non miserim quod & tuum erat, & alterius esse nec poterat, nec debebat, si me rogas, dicam. Non una quidem differendi, sed plures fuerunt causæ, occupatio mea ingens ac perperua, item tarditas quædam expeditarum rerum animo insita, utraq; tibi causa notissima, qua nisi uicisset interdum amicorum feruor, quibus animo aliquid negandi, nec mens fateor, nec frons mihi, nec lingua est, & ardentibus pretium instantijs argenti animi glaciè resoluisset, multa hodie à scholasticis, quæ leguntur mea, sparsim atq; discerptim, melius latuissent. Quamuis ego illa ut sunt, non mea quidem, etsi domi meæ nata profitear, ut qui ea postmodum partim aliam in faciem relecta simul, & collecta redegerim, partim uerò prorsus abdicaui, & pro exercitio pruriens ingenij, dudum mihi iuueniliter elapsa proiecerim, de quibus Lector uiderit. Sensi enim illa nonnullis gratiora, quam quæ maturius digelsissem, mulierum more prægnantium, quæ acerbioribus delectantur, quorum gustui non obliuor, de me autem testor. Nihil quidem, cui non ex proposito subscripserim, seu præscripserim meum uoco, neque enim quod quisque loquitur ætate qualibet aut causâ, quando assidue res rem, sermo sermonem, affectus affectum trudit, mox in fidem promiscuè trahi debet. Alioquin nemo fermè mortalium erit, qui non millies dixerit quid retractatum, quid uè non dictum uelit.

Accessit ad causas, mora scriptorum, perfida semper inertia, inersq; perfidia, qua quantum delusus sim tuo metieris augurio: Ego enim memoria non amplector, sed omisis veteribus quærelis, hoc ipsum decies, uel eò amplius cœprum opus, breue licet, fidus tandem uix explicuit sacerdos quidam, litera non tam anxie exculta, quam nostræ atq; omni ætati nisi fallor idonea. Adolescentia enim cunctis suis in actibus improvida, & insulsa miratrix inanium, contemptrix utilium, perexiguus atque compressis, uisumq; frustrantibus literulis gloriari solita est, acervans omnia, & coarctans, atque hinc in patio, hinc literarum super literas, uelut equitantium aggestione confundens, quæ scriptor ipse breui post tempore rediens, uix legat: emptor uerò non tam librum, quam libro cæcitatem emat. Hoc tu igitur quaecumq; est, non modò patienter ut te noui, sed cupidè etiam accipies ac lærè, dilationemq; ipsam iam decenem, boni consules, quæ tibi uoluptatem eximiam, quam ex literis primam sumis, in hunc diem tanto lapsu temporis, indecerptam atq; integram præseruauit. Vilescunt properata, sed dilata dulcescunt, spes, amor, expectatio, difficultas, condimenta sunt uoluptatum. Nil facillè prætiosum, & quæ in prætio habentur, si quæ sita facilia esse incipiant, præcium amiserunt. Locor tecum Pater Optime, quodq; inuitus, & coactus feci, atque unde petenda est uenia, uertere nitor in gratiam, & tibi imputo, quo te offendi forsitan, uel certe alium offendissem orandum potius ut ignoscas, neq; rem minimam tam diù expectatam ægrè feras. Impedimentorum memor, quæ palsim consilij atque conatibus hominum intercurrunt. Vnum hoc sub fine dixerim quo excuser, nō tam tibi, qui facti causam planè uides, quam mirantibus, si qui erunt, in primordio tibi destinati operis, non præsens Patriarchæ nomen, sed Episcopij neq; hanc tamen nouam, sed antiquam illam appositam dignitatem. Etsi enim hæc illustrior atq; altior sis, illa tamen rebus accommodatior, atq; aptior uisa est, quarum libro illo memoriam feci, quem in rure tunc tuo me dictasse, prima eius in parte præfatus sum, in parte ultima, ut uicini ruris ad solitudinem ac silentium te inuitans, ubi multa sunt propria illius tantum status ac temporis, usque adeo, ut si ad hunc tuum statum ac titulum transferantur, aut mutanda styli portio, aut delenda, aut certe si maneat in ijs saltem illorum mentio sit habenda, & uel demenda operi, quæ de te, tuisq; de locis scripserim, uel addendum, quid tunc fueris dum ea scriberem, quæ postea uariassent, ne qua rebus insit obscuritas, quò minus intelligar. Hierosolymitano etenim Patriarchæ quamuis solitario, quid cum uera in sede, quanti tenebas me scribente, quid uè cum illo, quid tunc incolebam rure negocij esse potest: quid Clausa cum ualle, & nō cū ualle Iosaphat? Quid demum commune

commune cum Sorgia, & non potius cum Iordane? Possent hæc nomina ignarum rei lectorem in stuporem agere, cui cum in uestibulo operis Cauallicensis Episcopus Phœnicæis literis inscriptus occurrerit. Cuncta conuenient, nilq; erant ambigui, aut perplexi, quem si post id tempus ascendisse cognouerit, tarditatem mirabitur, non ascensum. Denique pristinum illud nomen abradere parui Episcopi, sed ingentis uiri non sustinuit manus, quod insigni toriens honestauit Epigrammate. Quid adhuc mihi prædulciter sonat, sub quo, & multa diuersis à me scripta temporibus, nominatum liberille, & ego tibi familiaris effectus, multos tecum in tua illa parua quidem, sed honesta ciuitate, inq; illo tuo rure inopi, sed quieto, lætos ac placidos dies egi, sub quo nomine multa ad te familiariter scripsi, quæ mutari iam non poterant. Stertigitur nomen Episcopi, ne si mutatum fuerit, citò etiam sit mutandum Patriarchæ nomen. Ascendisses enim pridem altius, nisi ætati nostræ dissimiles, tui tibi mores obstitissent: ac deinceps sub hoc optimo extimatore meritum, nisi spes animum fallit eueniet, ut nec liuor alienus, nec tua tibi obstat humilitas, & necesse erit, ut ascendas, non pro tui quidem desiderij seruire, quo præter Deum, ac uirtutem nihil apperis, sed pro ecclesiæ decore, proq; tuo honorifico labore, ac multorum requie. Viue felix & uale. Venerijs v. i. i. Idus Iunias.

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V. C. IN LIBROS DE

VITA SOLITARIA,

P R A E F A T I O.



PAVCOS homines noui, quibus opusculorum meorum tanta dignatio, tantusq; sit amor, quantus tibi identissime, nō uidetur esse, sed est, dixerim: nam neque de sincero & niueo candore tui peccatoris, fictum, fucatum uel aliquid suspicor, neq; fictionem si qua esset, tamdiu regi potuisse arbitror. Vt enim immortalis est ueritas, sic fictio & mendacium non durat: simulata illico patescunt, & magno studio compra cæsaries, uento turbatur exiguus, & operosè licet impressus fucus, leui sudore diluitur, & argutum quoque mendacium uero cedit, coramq; præsius intuentem diaphonum est, opertum omne detegitur, abeant umbræ, natiuusq; rebus color manet, & latere diutius magnus est labor. Nemo sub aquis diu uiuit, erūpat oportet, & frontem quam cælabar aperiat. His argumentis inducor, ut credam, quod ualdè cupio (sumus autem faciles ad credendum, quod delectat) posse tibi res meas Pater optime placere, quæ ut paucis placeant elaboro, quando ut uides, sæpè res nouas tracto, durasq; & rigidas, peregrinasq; sententias, & ab omnia moderantibus uulgi sensibus, atq; auribus abhorrentes: si indoctis ergo nō placeo, nihil est quod querar, habeo quod optaui, bonam de ingenio meo spem. Sin uerò doctis quoque non probor, est fateor quod doleam, non quod mirer. Nam quis ego, aut quid est, unde mihi in tanta præferim uarietate iudiciorum interblandiar, aut arrogem, quid nec Marco Tulio præclara illa cœlestiq; facundia contigisse scior: cuius liber de Optimo genere dicendi Deus bone, quale quamq; ex alto sumptū opus, quid idem in epistolis indignanter attigit, Marcò Bruto, ad quem, & cuius precibus scriptus erat, erudito uiro licet, & amico scribente non probatur, ut grauiora præteream, quæ ab illustribus quidem longè tamen imparibus oratoribus, cunctus ille uir patitur, Asinio utroque & Caluo, qui eloquentiæ principi, libertate nimis insulant, & quæ cæteri mortalium mirantur, ueneranturq; condemnant. Quis recuset igitur styli crimen, sibi commune cum Tullio? Quanquam mihi quidem apud te nullus talis est metus, ut sanè prober ego, seu placea tibi, non meriti mei est, sed uel ingeniorū similitudo fortè aliqua, uel quod potius credo, & propius uero est, facit hoc singularis quidam & eximius amor tuus, non paruus hostis, recti iudicij: quis enim ualdè amans ritè iudicari si cernere rectum & discernere posset amor, cæcum cur finxisset antiquitas? At non ut cæcus, sic & mutus, sed persuatorum optimus, ostendit alijs quod non uidet, sæpè quod non est. Magna patris indulgentia nil sibi nō permittit, parcit filij defectibus, sæpè etiam delectatur utrunque est. Si quidem in hoc erras gaudeo, neq; hunc errorem excidere tibi unquam posse uelim gloriosum mihi, tibi delectabile, damnosum nulli: sin fortasse non erras, quod opto, quidem potius quàm spero, quid nī magis magisq; gaudeam ac gratuler, & ipse mihi tali sum charior, probatorq; iudicio? In dubijs non ne iniquus ocij mei distributor fuerim, nisi rationem habeam illius, quem primum styli atque ingenij miratorem habeo? Profectò autem magnus testis Caro ille senior Non minus ocij, quàm negotij rationem, claris atque magnis ingenijs habendam esse: in primordio suarum scripsit Originum. Quod dictum cum multis placuisse uideam, tamen præcipuè Cicero noster amplectitur, magnificumq; sibi semper ac præclarum uisum esse, in ea qua Plantium defendit oratione testatur. Id mihi quoque, si uel pro ingenij mediocritate, uel pro non mediocri gloriæ cupiditate, si tamen hanc nondum freno animi ac ratione perdomui, providendum est, quod primum præstare nitar, nisi ut

nisi ut sicut ego à negotijs, sic ab ocio, modò procul abstinuerim: & si quid fortè mansurum scripsero, his potissimum inscribam, quorum gloriæ quadam uisitatione, clarescere, tenebrisq; resistere ualeam, quas mihi temporum sulca profunditas, & non tam consumptrix illustrium obliuiosa posteritas intentant. Quod uersanti animo, sæpè equidem tuum nomen occurrit, & usque adeò fulgidum in se, atque ita de me meritum, ut seu præclara, seu mihi chara complectar, præteriri sine graui quadam non possit iniuria; accedit quod ex more, institutoq; meo ueteri, nunc in rure tuo positus, ut frugum cæteri, sic ego tibi decimas ocij debere uideor, primitiasq; uigilarum itaq; quor annis plus, minus uel pro ingenij ubertate, uel sterilitate annua persoluere aliquid est animus, quo uelut unus è colonis tuis, his saltem fructibus, quos agellus meus fert, agnoscere intelligar bonam fidem. Et si probè norim, nil silentio tutius, his quibus obtreçantium linguas euadere cura est, quod ipse mecum reputans. Sæpè animum fateor, sæpè calamum freno, sæpè multa pauens moneo, neu me prodant obicero, nèue ultro non styli tantum, sed quod pergrauè est, morum quoque nostrorum chyrographum contra nos promant, fortè, etiam ad absentes ac posteros peruenit. Qualis enim sermo fuerit, talis uita censetur, quando rerum sublatis iudicijs, sola uerborum supererunt argumenta. Quid multa? persuasissimè forsitan, ut & sibi, & mihi, & famæ nostræ parcerent, nisi quia ut aiunt, iam neque res in egra, neq; silentio liberum est latère. Iam noscitur, legimur, iudicamur, iamq; hominum uoces euadendi, celandiq; ingenium nulla spes, & seu prodeuntibus in publicum, seu domi sedentibus, apparendum est. Quid uerò nunc prius ex me speres, quam quod & in ore, & in corde semper habui, & ipse qui modo sub oculis est locus hortatur? Solitaria scilicet, ocioq; uitæ præconium, quam cum sæpè olim solus, tum præcipuè nuper mecum breui quidem, nec nisi dierum quindecim spatio degustasti? Mecum (inquam) quamuis enim ego alsidue tecum essem, tu tamen huc, non nisi mei causa te uenisse, neq; nisi propter me manere, sæpè tam rebus ipsis, quam sermone professus. Ostendisti qui mecum tuus est mos, quanta sit in exequandis imparibus uis amoris. Quam obrem persuadere tibi perfacile fuerit, quod ratio me, noscis expertus. Idem si probare uulgo uelim, frustra nitir, nec uulgo tantum incipio, sed multis quoque, qui sibi literatissimi uidentur, fortasse etiam nec falluntur. Sed copia literarum non semper modestum pectus inhabitat, & sæpè interlinguam & animum, inter doctrinam & uitam concertatio magna est: de his autem loquor, qui literis impediti, & onerati potius quam ornati, rem pulcherrimam scire, turpissimè moribus miscuerunt, tanta animi uanitate, ut scholas nunquam uidisse multo melius fuerit: qui hoc unum ibi didicerunt. Superbiæ & literarum fiducia uaniores esse cunctis hominibus, qui quieturum libenter Aristotelem, uentilantes per compita, cuneatim uulgo mirante prætereunt. quiq; uicis atque porticibus effusi, numerant turres, equosq; & quadrigas, qui plateas, & moenia metuntur, foemineoq; inhanis ornati, quo nihil est fugacius, nihil inanius, obstupescunt. Neque solum in uicijs, sed & marmoreis hærent imaginibus, & ceu collocuturi subsistunt attoniti oculisbus itacuorum, quæq; nouissima pars insanæ est, turbis & strepitu delectantur. Hi sunt, qui quasi eritam, uenalemq; supellestem tota urbe circumferunt, stulticiam literatam. Hi sunt solitudinis inimici, sed & propriæ domus hostes, quos primo mane digressos, ad inuisum limen uespera uix tandem reuehit. Hi sunt quibus in proverbum uenit: Bella res est gentes uidere, cum hominibus conuersari. Melius equidem uidere rupes ac nemora, uersari cum uris ac tygribus, neque enim uile tantum nodò fœdumq; sed quod inuitus dicto, quodq; utinam non tam late notum experientia fecisset, alsidueq; facere perniciosum quoque. Varium & inidum, & anceps, & ferox, & cruentum animal est homo, nisi quod rarum Dei munus est, humanitatem induere, feritatemq; deponere. Deniq; nisi de homine uir esse didicerit, quod si hospites interroges, cur tam cupide cum alijs semper sint, si uerum loqui uolent, nil aliud respondebunt, nisi quia secum esse non possunt: de quo suo loco plura fortasse dicturus sim, hoc unum modò dixerim. Alte radicatos errores non facile uerbis extirpari, & ne quicquā suaderi aliquid, quibus persuaderi nunquam possit, neque enim perdere uerba leue esse, silentij auidis. Itaq; delinant opinionibus ueris obstrepere, nam neque me talibus loqui, neque magnificare, quoniam ista superciliosæ sunt, quæ utique non sibi, sed longè alijs ingenijs scripta sunt, & hæc quidem illis. Tibi uerò Pater amabilis (ut dixi) persuasore sollicito non est opus, cui persuadere contrarium posset nemo, cuique iam pridem conuulsis erroribus, sententiæ ueriores, medullis ac præcordijs inheferunt, & tamen ut rem certam loquendo, non certiore tibi, sed clariorem faciam, amatorem CHRISTVM inuocans, ac paucorum dum id explicem dierum inducias petens, ab alijs maioribus, & antiquioribus curis meis, quæ me obsident atque circumsonant, conceptum opus aggrediar. Tu cum tuis Pater, ut fœdus in eas, quælo, & maximis interim rebus abstractum, mihi animum accommodes: Non semper exquisitissima delectant, sed interdum ut diuitibus ciborum, sic sapientibus studiorum uicissitudo grauisima est.

Adest igitur, audies quid mihi de toto hoc solitario uitæ genere cogitanti uideri soleat, pauca quidem ex multis, sed in quibus, paruo uelut in speculo, totum animi mei habitum, totam frontem serenæ, tranquillæq; mentis aspicias.

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V> C> DE VITA SOLI-

TARIA,

LIBER I.

AD VIRVM SVMMAM REVERENTIA DIGNVM PHILIPPVM PATHAM EOTEM.

FORO CAVALLICENSEM EPISCOPVM, MOX PATRIARCHAM Hierosolymitanum, deinde S. R. E. TIT. S. Sabinæ Cardinalem atq; Legatum, literis ornatum, ac literatorum patronum.

SECTIO I.

QVIBUS NECESSARIUM SIT ILLIS, QVI QUIETEM HABERE cupiunt. Cap. I.



REDO ego generosum animum, præter Deum ubi finis est nostræ, præter seipsum, & arcanas curas suas, aut præter aliquem multa similitudine sibi coniunctum animum, nusquam acquiescere: etsi enim uoluptas tenacissimo uisco illita, & blandis ac duleibus plena sit laqueis, fortes tamen circa terram alas detinere diutius non potest: atqui siue Deus, siue nos ipsos, & honesta studia, quibus utrunq; consequimur, siue cõformem nobis quærimus animum, à turbis hominum, urbiumq; turbinibus quàm longissimè recedendum est, id sic esse ut dico, illi ipsi etiam fortè non negent, qui concursu populi mulcentur, ac murmure, si modò ita obruti, depressiq; falsis opinionibus non sunt, quin interdum ad seipsos redeant, sæpè ad excelsam ueritatem, uel reptando conuertant. Quod utinam non tam multis accideret, & ut agri, multarumq; rerum uisum, sic saltem excolendi animi mortalibus cura foret: ut enim pinguis ager sentibus, sic humanus animus abundat erroribus, quibus nisi diligenter euulsi erunt, nisi uterq; iugi studio ac labore purgabitur, utriusque similiter in ipso flore fructus extinguitur. Sed nos canimus surdis. De his ergo alij ut libet, quanquam facili, consensuros uerò eruditorum animos, atq; ora confidam, quod si omnes negent, tu mihi saltem non negabis (nempe qui negantem primus argueres) sic eueniet, ut & tu in uerbis meis sententiam agnoscas, & ego supremam metam cuiuslibet eloquentis attigisse uidear, auditoris animum mouisse quo uolui, idq; nullo negotio. Tunc enim suadenti magnus est labor, quando in suam sententiam trahere nititur animum reluctantem: contra quid difficile habet oratio in illius aures uentura, qui quod audit secum conferens, non exempli imaginem, non auctoritatis pondus, non rationis aculeum, ut credat, nihil denique nisi suipsius testimonium quærat, & tacitus dicit ita est.

DE QUIBUSDAM, QVI DE VITAE SOLITARIAE LAUDIBUS SCRIPSERUNT, & quem auctor in hoc opere uelit imitari. Cap. II.

SCIO quidem sanctos quosdam uiros, multa hinc scripsisse, nominatim uerò magnus ille Basilii, librum paruum de Solitariae uitæ laudibus inscripsit, de quo præter titulum nihil teneo, & quod illum in quibusdam uetustissimis codicibus, sic interdum Petri Damiani opusculis insertum uidi, ut dubium me fecerit, an Basilij esset, an Petri. In hoc autem tractatu, magna ex parte solius experientiae ducatum habui, nec alium ducem quærens, nec oblatum admissurus, libertiore quidem gressu, quàmquam fortassis in cautius, sequor animum meum quàm aliena uestigia. Plura ergo audies ab his, qui uel plura sunt experti, uel ab expertis acceperunt. A me nunc audies, quod occurrit ex tempore, neq; enim magno studio incubui, neq; id necesse ratus sum, aut alias haud defuturam ueritus materiam, de re uberrima scribenti: quod ad superficiem saltem eius attinet, sæpè mihi hætenus

agitata,

Vita solitaria, Lib. I.

227

agitata, multumodè, familiariterq; notissima. Non excussi libros igitur, neq; magnopere, sty lum compsi, sciens me illum alloqui, cui uel implexus placeo, sed sententijs ueris atq; communibus, & sermone domestico còtentus, partim è medio uitæ huius, partim ex alterius recentis memoria, quæ legis elicui: quorū te ante alios testem uoco, non dissimulans inter multa, quibus ualde me uolentem cogis, ut te diligam, illud esse non ultimum, quòd amore solitudinis, & huic coniuncto libertatis studio, uicinam tibi nunc, & propè contiguam Romanam quam uocant curiam fugis, ubi non mediocrem fortè hodie fortiteris gradum, si quantum solitudo tibi semper angelica, tantum tumultus ille tartareus placuisset.

DE MODO TRACTANDI MATERIAM HVIVS OPERIS, AC DISTANTIA INTER
uitam solitariam, & uitam in frequentia hominum occupatam. Cap. III.

Vltus autem sum mihi facillimè fœlicitatem sollicitudinis ostensurus, si simul frequentia dolores, miseriasq; monsttrauero, percurrans actus hominum, quos uel hæc uita pacificos, atque tranquillos, uel illa turbidos, atq; sollicitos, & anhelantes habet: unum enim est his omnibus fundamentum, hanc uitam læto ocio, illam tristi negotio incumbere: quod si quando fortè conuulsus casus aliquis, aut naturæ, fortunæq; uis ostenderit, quamuis id perrarū, & uelut inter portenta numerandū sit, tamē si accidat mutare sententiā, non pudebit, & iucūdā, ociosamq; frequentiam, solitudini mœstæ, ac sollicitæ præferre non metuam. Neq; enim solitudinis solum nomen, sed quæ in solitudine bona sunt laudo. Nec me tam uacui recessus, & silentiū delectant, quàm quæ in his habitant ocium & libertas, neq; adeò inhumanus sum, ut homines oderim, quos edicto celesti diligere iubeor ut me ipsum, sed peccata hominum, & inprimis mea, atq; in populis habitantes curas, & sollicitudines mœstas odi. De quibus omnibus (ni fallor) significantius agetur, si non quicquid ad hanc, aut ad illam partem dici posse uidebitur seorsum explicuero, sed utrumq; miscuero, nunc hoc, nūc illud attingens, ut uicissim huc illuc fluctatur animus, & alterno uelut oculorū flexu, ad læuam, dextramq; respiciens, facile iudicet quid inter res diuersissimas iuxta se positas interfit. Consulto autem amariora præmissi, quo dulciora subnecterem, & suauior gustus extremus ubinam definendum esset, ipsum animum admoneret.

SECTIO II.

DE MISERIA OCCVPATI, AC FOELICITATE SOLITARIJ, IN SOMNO
& surrectione eorum. Cap. I.

Sed quid opus est multis? Agamus ipsam rē, & quòd pmittimus persoluamus duos homines contrarijs moribus, quos tibi describam, ante tuæ mentis oculos pone, & quid in illis uides: in cunctis existima. OCCVPATIVVS. Surgit occupatus infœlix, habitator urbium nocte media, somno uel suis curis, uel clientium uocibus interrupto sæpè etiam lucis metu, sæpè nocturnis uisitis exterritus, mox infœlici scamno corpus applicat, animum mendacijs, in illis est totus, seu ille mercibus prætium facere, seu socium, seu pupillum fallere, seu uicini coniugē pudicitia armatam expugnare blanditijs, seu litigio iustitiæ uelum fando prætereundere, seu deniq; publici, priuatiq; aliquid corrumpere meditatur: nunc ira præceps, nunc ardens desiderio, nunc desperatione gelatus: ita pessimus artifex, ante lucem diurni telæ negotij orditur, qua sese atq; alios inuoluat. SOLITARIVS. Surgit solitarius atq; ociosus, fœlix, modica quiete recreatus, somnoq; breui, non fracto, sed expleto, et interdum pernoctantis Philomenæ cantibus experrectus, thorosq; uix dum leniter excussus, pulsusq; corporibus quietis horis psallere incipiens, ianitorem labiorum suorum, ut egressuris inde matutinis laudibus aperiat deuotus exposcit, & cordis sui dominum in adiutorium suum uocat, nihilq; iam nitibus suis fidens, & imminentium conscius, metuensq; discriminum, ut festinet obsecrat, nullis texendis fraudibus intentus, sed Dei gloriā & sanctorum laudes non indies tantum, sed in horas, & indefessò linguæ famulatur, & pio mentis obsequio repetens, nequando forsitan in grato animo diuinorum munerum memoria euanescat, & sæpè interea (mirum dictu) securi timoris, ac trepidæ spei plenus, memorq; præteriti, ac futuri prouidēs, læto dolore, & fœlicibus lachrymis abundat. Quem statum nulla uoluptas occupatorum, nulla unquam urbana delitiæ, nulli regnorum fastus æquaauerint. Inde suspiciens cœlum ac stellas, & illic habitantem Dominum Deum suum tota mente suspirans, & patriam cogitans, de exilijsui loco, protinus ad honestæ cuiuspiam, iucundæq; lectionis studium conuertitur, atq; ita cibus pastus amœnissimis, multa cum pace animi uenturæ lucis initium præstolatur.

DE MISERO OCCUPATO, ET FOELICE SOLITARIO CVM DIETAM
lux aduenit. Cap. II.

OCC. Diuersis uotis expectata lux adest, ille uel hostibus, uel amicis limen ob-
fessum habet, salutatur, poscitur, attrahit, truditur, arguitur, laceratur. SOLIT.
Huic uacuum limen, & libertas in limine manendi scilicet, eundem quocunque
fert animus. O. Vadit ille mœstus in forum, plenus querelarum, plenusq; ne-
gotiorum, & immitis diei primordium alitibus auspicatur. S. Vadit iste alacer in uicinam
syluam, plenus ocij, plenusq; silentij, & cum gaudio faustum limen serenæ lucis ingreditur.
O. Ille ut ad potentum superba palatia, siue ad formidata iudicum subsellia uentum est, ue-
ris falsa permiscens, aut iustitiam præmit infontis, aut nocentis rei pascit audaciam, aut pror-
us conscientia, sæpe metu etiam uerba rumpente, & sæpe uera pro mendacijs, uerba pro uerbis
referens, plenusq; ruboris ac palloris, seq; uicissim increpitans, quod non potius deserti fa-
mem, quam deserti famam concupierit, & arator, quam orator esse maluerit. Raptim infe-
cto negotio domum redit, & turpibus latebris, non magis hostium, quam clientum suorum
se furatur aspectibus. S. Iste ubi primum florum sedile, salubremq; nactus collem con-
stitit, iubare, iamq; solis exorto, in diurnas Dei laudes, pio lætus ore prorumpens, eoq; sua-
uius si deuotis forte suspirijs lenè murmur, proni gurgitis, aut dulces auium cōcinnant quæ-
relæ, inno centiam inprimis, lingue frenum litis nescium, uisus tegmen uanitatibus obie-
ctum, puritatem cordis, uæcordiæ absentiam, & demitricem carnis abstinentiam deprecatur.
Nec multo post, tertijs in laudibus, tertiam in trinitate personam ueneratur, & sancti spi-
ritus poscit aduentum, linguam quoq; & mentem confessione personantem saluifera, &
charitatem cœlico igne flammantem, ac proximos accensuram. Quæ si deuote postulat, iam
habet multum hoc mentis ardore, quam quolibet auri seu gemmarum splendore foelicio-
r: inde autem perentim sua relegans uestigia, scandente iam in altum, & qui mane nouum il-
lustrauerat, meridem accedente solis radio, nil potius quam extingui flammam litium, quas
certatim statu & fomentis alter suscitatur, & quo ille cupidè peruritur. Hic omnem malarum
cupidinum calorem noxium auferri flatigat. Denique quod unum Poëta Satyricus sine pe-
riculo posci docet, in corpore sano mentem sanam orat. Quis horum oro, hæcenus horas suas ex-
pendit honestius.

DE MISERIA OCCUPATI, AC FOELICITATE SOLITARIÆ CVM PRAN-
dij tempus instat. Cap. III.

OCC. Venit prandij tempus, ille sub ingenti, & ruinam minitatem aula compo-
nitur, puluinarib; obrutus, sepultusq; reboant uarijs tecta clamoribus, circun-
stant canes aulici, muresq; domestici, certatim adulatorum circumfusa acies ob-
sequitur, & corosorum turba familiarium, confuso strepitu mensam instruit: uer-
ritur putre solum, & foedo puluere cuncta completur, uolat atrijs argentum auro infectum,
& pocula cauis gemmis expressa, scamnum serico uestitur, ostro paries, terra tapetibus, dum
feruorum nuda interim colhors tremitt: instructa acie datur tandem lituo signū pugnae. Co-
quinæ duces aulae ducibus concurrunt, ingens fragor exoritur, conuehantur terra, mariq;
conquisitæ epulæ, & uiua prisca calcata Coss. Ardent rutilo in auro nostræ Graiæq; uinde-
mixtæ, uno in scypho Gnosfos, & Meroë Vesuius, Phalernusq; miscentur, Surrentiniq; col-
les, & Calabri: nec satis est, nisi Bacchus Ausonius, uel Hybleo melle, uel Eoæ succo medica-
tus arundinis, bacchisq; nigrantibus odoratus, naturam arte mutauerit. Parte alia par diuer-
si generis pompa conspicitur, ferae horribiles, pisces incogniti, uolucres inauditæ, puluere
precioso oblitæ, & oblitæ ueteris patriæ quædam, uoce testantes originem, nomenq; iam so-
lum de phalide retinentes. Fumant ipsis edentibus stupenda fercula, & omne coquorum
passa ludibrium, quæ si quis ualdè licet esuriens cernat, quam foedè, quantoq; sint coagula-
ta lenocinio, solo spectaculo satur abscedat. Ita mixta uidebit, inuicemq; certantia nostra ex-
teris, marina terrestribus, nigra cædidis, acria dulcibus, hirsuta pennatis, mansueta ferocibus
& quasi Ouidianum Chaos illud antiquum renouatum, atq; in angustias sit coactum, non
solum corpore in uno, sed in una paropside:

Frigida pugnabunt calidis humentia siccis,

Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

Sub hac tanta colluie diuersarum simul & aduersarum rerum, sub tot croceis atq; atris,
liuentibusq; pulmentis, suspectum non immerito uenenum sedulus prægustator explorat,
quin

quin & aduersus cæcas insidias, aliud remedij genus inuentum est. Inter uina, dapesq; liuida serpentum cornua prominent, aureis insita solerter arbutulis. & quasi uoluptuaria exarte contra mortem miseri mira res ipsa mors excubat, ille autem sedet ebducta fronte grauius oculis, supercilio umbroso, rugosa nare, genisque pallentibus. uegre uiscosa labra diglutiens, uix caput attollens, fulgoribusq; & odoribus attonitus abiit enclit, uespertina tumens crapula, & matutini negotij confusus euentu, futurisque in fallaci intentus, quo se uertat, aut quid agat, fudet, olet, ructat, oscitat, singula moritans, uniuers. fastidians. SOLIT. Iste uero uel paucis, uel uno, uel nullo famulo contentus, hefterno sobrius, uegetusq; ieiunio, modesto sub late mundam mensam, nulla re magis, quam sua præsentia exornat, pro tumultu requiem, pro strepitu silentium habet, pro multitudine seipsum, ipse sibi comes, ipse sibi fabulator, ac conuiuia est: nec meruli solus esse, dum secum est pro auleis nudus paries, exagresti cemento, pro folio eburneo, quercus est sibi, uel sagus pura, uel abies: cælum spectare non aurum, terram amat calcare non purpuram, fidicen gratus, & assidenti confurgentiq; dulcissimus cantus est, benedictio & gratiarum actio. Villicus si res poscat, pincerina, coquus & uerna est, quicquid is apposuit, hic æquanimitate, & modestia preciosum facit. Cibum omnem peregrinis syluis aut litoribus aduectum omnem potum, Ligurum atq; Picentū collibus expressum dicas. Ea frons est, isq; animus utentis, sic in Deum, inq; homines gratus, sic communibus, inemptisq; lætus dapibus, non tantum, ut Maroneus hic seniculus regum opes æquatur animo sed transcendit. Nulli penitus inuidet, nullum odit, forte contentus sua, & fortunæ iniurijs inaccessus, nihil metuū, nihil cupit: scit non spargi uenena fœdilibus, scit uitæ hominum pauca sufficere, & summas, uerasq; diuitias nil optare, summum imperium nil timere, lætum agit atq; tranquillum æuū, placidas noctes, ociosos dies, & secura conuiuia: iit liber, sedit intrepidus, nullas fruit, aut cauet insidias, scit se amari, & non sua. Scit mortem suam nulli utilem, nulli damnosam uitam, neque multum interellic arbitratu quamdiu, sed quam bene uiuat, nec ubi, aut quando moriatur magni existimat, sed qualiter. In id unum summo studio intentus, ut bene actam uitæ fabulam, pulchro fine concludat.

DE MISERIA OCCUPATI, AC FOELICITATE SOLITARIÆ CVM FINITVM
est prandium. Cap. IIII.

CC. Labitur sensim dies, & fugiunt horæ, ac iam prandio finis est: turbant illum familiaris exercitus, hostesq; collaterales, & ruina mensarum, & hominum, uasorumq; collisio, & ebriorum iocis tecta mugiunt, & quærimonijs famescendum: habet enim nō ultimū hoc malū mēsa diutū, iniquissima est, itaq; hic fames, hic nausea, temperies nusquam: aulæ quidem insuauis odor, inamoenus color, iter incertum solum omne fœdamentis effusis late olidum, cruentumq; idem & uino lubricum, & fumo nubilum, & spumis horridum, & aspergine tepidum, & adipe tabidum, & ofsibus albicans, & sanguine rutilum: deniq; ut uerbo utar Ambrosij, non coquinam, sed carnificinam dicas. Et licet ut maioribus placet, a parando prandium, quasi parandū dictum sit, quod bellatores ad prælium parat, non parari tamen aliquid, sed fieri, uereq; prælium ibi gestum putes esse, non prandium. Ita dux fatuus ac tremens, ita mero percussus omnes, nutantesq; abeunt, mensa pro acie fuerit, pro blando, & fallaci hoste uoluptas, cubilia pro sepulchris, conscientia pro inferno. SOLIT. At huic nostro diuersa omnia, angelorum aula conuiujs, quam hominum aptior, odor, colorq; optimus, index morum, testisq; modestiæ, mensa pacifica, luxur ac tumultus nescia, gulæ domitrix, expers immunditiæ, ubi gaudia habitent, unde uoluptas fœda exulet, ubi sit regina sobrietas, cubile castum & quietum, conscientia paradisi. Surgit ille igitur uel ebrius, uel indignus: iste trāquillus & sobrius. Ille de morbo dubius ac pauens, iste frugalitatis sibi conscius, omniumq; quibus humanum corpus subiacet securus. Ille uel irascitur, uel ludit, hic utrūq; declinans Deo gratias agit. Tota dehinc illi dies inter luxuriam, somnumq; & curas anxias, & dura negotia dilabitur, huic inter laudes Dei, & liberalia studia, & nouarum inuentionem rerum, ac ueterum memoriam, & necessariā quietem & honesta solatia nihil aut modicum perit.

DE EXERCITIIS MISERIE OCCUPATI, ET FOELICIS SOLITARIÆ CVM
meridies adest. Cap. V.

CC. Iam cœli medium sol tenet, quando ille æstuat, angitur, accelerat, omnia fallaciarum machinamenta congeminat: ne quid ei per seignitiem illa luce depereat, ne uel ullus torpor mali consilij, fœcundam animam optatis frustretur effectibus, ut latentes doli ante crepusculū erumpant. Est enim hoc ferè malis conatibus

adiunctum, ut præcipites etiam sint, iniqua mens impatiens est moræ. Quicquid optauerit differri, uel momento temporis ægre fert. Neq[ue] soli auaritiæ conuenit illud Satyricum: Diues qui fieri uult, & citò uult fieri, habet hoc comune cupiditas, inuidiosumq[ue] cū idorib[us] suis, ira & libidine, quæ patre, conceptuq[ue] tartareo edita, cōfusione & præcipitiū, & horrorem, & materiam propriæ originis non dediscunt. Hæ sunt enim furia, quas nō immeritò Acherontis ac noctis filias Poetæ dixerunt, quòd ignorantia tenebras, poenitentiaq[ue] materiam secum ferant. Et hæ quidem inferni, unde ortas prohibent, nec non & ciuitatum incolæ, occupatorumq[ue] pedisse quæ stimulis semper ardentibus, cæcum atq[ue] transuersum animū exagitant, ut quòd pessimum instituit, primum expleat, ne quid forte cunctando relapscentia sanæ, si mentis obrepat: nulli equidem uitio frenum placet, & ut honestati grauitas atq[ue] maturitas, sic consilij inhoneſtis, inconſulta semper amica celeritas. SOLIT. Contra autem hic noster nil præpropere, sed fugientis tēporis cursum uidens, & cupiens illic esse, ubi sine fluxu temporum, ac sine metui mortis degitur, iterum uersus in preces, non unius tantū lucis, sed totius æui claram uesperam, & nunquam occidentis uitæ gloriam, eamq[ue] non suo merito, sed sacrae CHRISTI mortis poscit in præmium, sciens plus esse, quàm quòd homini debeatur, nisi temporalis illa mors peccatum habentis, cæcum esset efficacit, ut de natura mortalibus, peccatoq[ue] iam mortuis facere posset æternos. Nec ita multò post labentē cœlo diem seq[ue] simul collabentem humi cogitans, terramq[ue] calliginem illabentem, terris præuidens, superni luminis poscit auxilium. Et seu ne mens suorum criminum pressa ponderibus, cœlo exulet, cum lachrymis precatur, seu fidei puram lucem, seu mētis adustæ refrigerium, abstersionem sordidæ, elisæ sustentaculum, litigiosæ pacem flagitat, matutinoq[ue] laudum carmini uespertinas preces & laudes, de inexhausto pietatis fonte continuat.

DE MISERIA OCCUPATI, AC FOELICITATE SOLITARIJ CVM ABEUNTE
sole uesper accedit. Cap. VII.

OCC. Cogitur ille iterum abeunte iam sole tecto egredi, urbem lustrare, cœnā tere, re, concurrare obuijs, sudare, laborare, anhelare, & statuare, cumq[ue] in omnes sese formas fraudum uerterit, omnes laqueos, ingenijq[ue] nodos explicuerit, sero tandem fessus rediens, & multum de artificio suo quæstus, bonæ famæ, pura q[ue] conscientia, nihil omnino auri fortè aliquid, plurimum sceleris atq[ue] odij domum refert. SOLIT. Iste uel aprium fontem, uel herbosam ripam, uel equoreum litus adiit, gaudens diem illum sine dedecore transiisse, & lucis ante terminum, aduersus secururæ noctis pericula, dolosq[ue] & insidias, ac rabiem leonino more rugientis, aduersarij uigilem sobrietatem, atq[ue] orationis, & fidei clypeum, aduersus somnia, pollutionemq[ue], & nocturna phantasmata, excubare sibi solitam clementiam sui creatoris implorat, atq[ue] in manus eius commendato spiritu, & angelis suis ad habitaculi proprii custodiam inuocatis: sese in domū suam recipit, ut nihil iniussit quæstus, sic nil malæ cupidinis, multum uerò decore laudis referens, multumq[ue] quotidie in melius mutati animi. Ad summam, totis ille diebus uiuòs spoliât, hic pro defunctis orat, ille matrum ac uirginum pudicitiam attentat, hic uirginem Matrem officiosissime ueneratur. Deniq[ue] ille martyres facit, hic celebrat, ille sanctos persequitur, hic honorat.

DE MISERO OCCUPATO, ET FOELICE SOLITARIO CVM REDEVNTE
nocte cœnandum est. Cap. VII.

OCC. Ecce redit nox, ille redit ad crapulam, pompa ingens, ante, retroq[ue] longum agmen: uiui hominis funus putes, præcedunt funeralia & tibia: ne quid desit exequijs, & sumptuosissimum cadauer, perfusum caris odoribus, rursus inter puluina sepelitur ad huc tepidum, adhuc spirans, inde grauem cœnam indigesto superaddens prandio, uenturæ luci nauseam parat, & alteri prandio præcludit iter. S. Iste uel se cœnasse persuadet sibi, uel ita cœnat, ut Platonium illud ipsa re probet: nullo modo misil placet (inquit) bis in die saturum fieri.

DE MISERIA OCCUPATI, AC FOELICITATE SOLITARIJ CVM
eundem est cubitum. Cap. VIII.

OCC. Post hæc multum dissimili habitu corporis, & animi cubitum uadunt, ille plenus curis, plenus epulis, plenus mero, plenus metu, plenus inuidia, deiectus, repulsus, superbia elatus, mœrore contractus, ira tumidus, impar sibi, impos animi, obfessus satellitibus, obseruatus emulis, pulsatus clamoribus, sollicitatus literis, interpellatus nuncijs, suspensus fama, rumoribus teritus, stupefactus augurijs, elusus menda-

cij,

cijis, fessus quærimonijs, & ne noctu quidem litibus immunis, par uita dæmonibus, odiosus præterea uicinis gratis, ciuibus uel formidatus, uel irrisus suis, suspectus omnibus, fidus nulli, diu in somnis, purpureo inuoluitur grabato, omnesq; libidinum species expertus, & ad fruendum præsentibus, sollicitato infelici corpufculo, ad absentes uago animo transmissus, uix tandem uictus, somnum oculis admittit, sed uigilant curæ, uigilat mens anxia, quam urit ignis, & immortalis conscientia uermis rodit. Tum diurna negotia, deceptos clientes, oppressos pauperes, pulsos finibus agricolas, stupratos uirgines, circūscriptos pupillos, spoliatas uiduas, afflictos, necatosq; innoxios, cunq; his omnibus ultrices scelera furias uidet, sæpè itaque dormiens exclamat, sæpè conquæritur, & sæpè metu subito somnus abrumptur. SOLIT. Iste autem plenus honesto gaudio, plenus sancta spe, plenus amore pio, non furiali, ut Nisus, sed ut Petrus CHRISTI, plenus conscientia, integritate, securitate hominum, Dei metu, nocituri cibi, & inutilium uacuis curarum, solus, tacitus, tranquillus, angelo similis. Deo charus, formidabilis nemini, cunctis amabilis. Cubiculum somno impudicijs idoneum ingressus, dulcem & imperturbatam excipit quietem, & siquid confortis uidet, plaruncq; similia uigilantis operibus sunt somnia dormientis, & hac etiam uite parte foelicio, meliores aspicit uisiones, neq; solum lætiore animo, sed saniore etiam corpore, membrorumq; ministerio, promptiore uititur. Constat enim animi uirtutes, præcipueq; modestiam, sanitati multum conferre corporeæ, & frequenter qui plus corpori seruiunt, plus obesse.

SECTIO III.

DE TRACTATORVM EPILOGO, AC TRANSITV AD MISERIAM ILLORVM, QUI alienis negotijs occupantur. Cap. I.

ENpater unius occupati, & unius ociosi hominis, unum diem ante oculos tuos posui, omnium hominum, dierumq; omnium una ratio est, nisi quod quotidie illius labor, tanto amarior, tantoq; huius quies est dulciore, quanto ualidior sit tractu temporis habitus animorum, quantoq; per temporales motus acceditur, ad æternitatis statum, & uiuendo proximior efficitur. Illi quidem sine fine labor, huic requies: nisi forte foelicio est illorum conditio, qui alienis negotijs occupantur: Alieni nutus arbitrio reguntur, & quid agere illos oporteat, in aliena fronte condiscunt: omnia illis aliena sunt: alienū limen, alienū rectū, alienus somnus, alienus cibus, & quod est maximū, aliena mēs, aliena frons, nō suo iudicio fient & rident, sed abiectis proprijs, alienos induunt affectus, deniq; alienum trāctant, alienum cogitant, alieno uiuunt. De his Poëta nobilissimus loquebatur ubi ait:

Penetrant aulæ, & limina regum.

Hos alter mordacis atq; liberiùs notabat in Satyra illa, qua curialem uitam arguit, & amicum notans inquit:

Si te propositi nondum pudet atq; eadem mens est,

Ut bona summa putes, aliena uiuere quadra.

Equidem inter hos, & perpetuis dominorum, ac regum carceribus addictos quid intersit, nescio nisi quod illi ferreis, isti aureis compedibus uincti sunt. Speciosior catena, par seruitus, maior culpa, sponte etenim sua faciunt, ad quod alijs uicoguntur: ego uero istos ut sententiam meam breuibus absoluam, occupatorum omnium extremos ac uerè miserimos miserorum uoco, quibus nec breuissimo, saltem præmio malarum artium uti licuit: uiuere alieno imperio, suo periculo morituri, & alijs laborando peccauerunt, sibi foelices si sine culpa, & sine præmio laborassent: nunc crimen duntaxat est proprium, quæ ex crimine uenit, fallax licet & fugitiua delectatio aliena est. Atqui duræ dicimus conditionis agricolam, qui cum labore serit arborem, cuius fructum nunquam sit uisurus. Quis enim (ait Apostolus) plantat uineā, & de fructu eius nō edit? Qui tamen sorte suā consolari potest, eo quod alteri saltem seculo profuturus sit, itaq; non modò dubitans quod agit ad se non pertinere, sed sciens etiam non omitter, interrogantiq; cui serat, quod est apud Ciceronem, dijs sit immortalibus responsum, seu rectius immortalis Deo: quāto miseriore qui serunt, unde ipsi poenas solas, alijs uerò poenales uoluptates legant? Qui quod inutiliter agunt, sibi, alijs imputare non possunt: non ætati suæ, cui sæpenumero laborando præceptam sibi libertatem eripiunt: non posteritati cui seruitium parant: non Deo quem offendunt ut hominibus placeat. Deniq; non his ipsis, quibus placendo nocuerunt, quibusq; perpetua morte sua breuem peccandi, hoc est, in æternum quoq; moriendi licentiam pepererunt, cæci nimium, dementesq; aduersusq; syderibus in lucem: imò in tenebras proiecti, qui cum alit alios extulerint,

ipsi continuo iacere, ab eisdem illis, quod sæpè iam uidimus, forsitan opprimendi. Interim cum multa alijs quælerint, multa cupidinum instrumenta conflauerint, tantorum semper commodis carere facinorum, hanc unam ferialis industriad gloriam consecuti, principum auaritias, dominorumq; libidines, consiliorum suorum pauille successibus. Quid uis amplius dicam? non equidem minus mordax nostrorum mihi, quam Cretensium uidere solet imprecatio. Cum enim sono uerborum neutra terribilis sit, subest uirus utriq; mortiferum: illi hostibus suis optant, ut mala consuetudine delecentur, nostri autem ut occupati atque solliciti nunquam esse desinant. Quo si profundius, non uerba, sed ipsam rem inspicias, quid tristius dici possit uix inuenio. De his occupatis loquor, quos uidemus, & quoru plena est uita uulgaris, alij enim nulli uel tam rari sunt, ut nusquam appareant, ubi sanè ueritas quæritur, ficta phantasmata loqui piget.

QVOD QVANTVM PERE OMNIS OCCVPATVS SIT MISER: SINT TAMEN
aliqui licet paucissimi, qui laudabiliter occupentur. Cap. II.

ITaq; ut iam tandem semel expediam, parum abest, quin meo certè iuditio, omnis occupatus miser, occupatusq; sub alio his miser, quod & miseriam suam habet, & ipso miseria fructu caret, non quod ignorem fuisse, & fortassis esse occupatissimos quosdam, simulq; sanctissimos uiros, qui seiplos, & secum CHRIS TO deuias animas adducerent, quod ubi accidit, ingens fateor, & inextimabile bonum est, ac geminata scelicitas, duplici de qua multa diximus obiecta miseria, quid enim scelicitus, quid aut homine dignius, aut similius Deo est, quam seruire & adiuuare quam plurimos: quod qui potest, & non facit, praeclarum mihi quidem humanitatis officium obiecis, & ob eam rem hominis nomen, ac naturam amisisse uidebitur. Itaque ut hoc posse datum sit, desiderium proprium, utilitati publica sponte subiiciam, desertaq; solitudine, unde mihi soli obsequabatur, ultro repetam, unde utilis mundo sim, Ciceronis nostri iudicium sequens: Magis est enim (inquit) secundum naturam pro omnibus gentibus, si fieri possit, conseruandis aut iuuandis, maximos labores, molestiasq; suscipere (imitantes Herculem illum, quem hominum fama, beneficiorum memor, in consilio coelestium collocauit) quam uiuere in solitudine, non modò sine ullis molestijs, sed etiam in maximis uoluptatibus, abundantem omnibus copijs, ut excellas etiam pulchritudine & uiribus, quo circa optimo quisq; splendidissimoq; ingenio, longè illam uitam huic anteponit. Hæc Cicero. Cui sic se rebus habentibus, haud coactus assentior, sed de his omnibus iuditium meum habet, paucissimis quidem instantijs, uniuersale uerum dogma non quatitur, multi sunt qui occupationes in comune utiles, & sanctiones solitudinis qualibet profitentur. Scio, sed quot, quæso te uidimus, qui quod profitebantur impleuerint? Sunt fortasse aliqui, sunt plurimi, ostende mihi unum & silebo. Non inficior doctos quosdam, & facundos uiros, & qui multa subtiliter aduersus hæc disputent. Cæterum non de ingenio, sed de moribus est quæstio, ambiunt ciuitates, declamant in populis multa de uitjs, multa de uirtutibus loquuntur, uix temperare mihi potui, quò minùs unum Satyrici dentis morsum huic loco ualde, nisi fallor, congruentem interponerem: sed cogitans ad quem mihi sermo est, stylo potius aliquid, quam uerecundia subtrahendum credidi. Multa quidem (inquies) loquuntur utiliter audi, & sæpè alijs prosunt: credo, sed non statim sanus est medicus, qui consilio ægrum iuuat, quin eodem sæpè morbo, quo multos liberauerat interijt. Verba studio elaborata, atque arte composita, pro multorum salute non respro, & quicumque sit opifex, utile opus amplector, uerum hæc nobis non Rhetoricæ schola, sed uita est, nec inanem linguæ gloriam, sed solidam quietem mentis intendimus. Neque mihi excidit Seneca, cum dixisset: Omnia impedimenta dimitte, & uaca bonæ menti, confestim addidisse. Nemo ad illam peruenit occupatus. Quam ego non præstare quidem solitudinem, sed conseruare, & plurimum adiuuare contendo. nam nec illud eiusdem auctoris oblitus sum: Non multum (inquit) ad tranquillitatem locus confert, ut sit ita, sine dubio tamen confert aliquid. Quod nisi sic esset, cur idem dixisset, alibi: Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Et idem alibi: Conspectum quoq; & uicinam fori procul fugiam. Nam ut loca graui, etiam firmissimam ualitudinem tentant, ita bonæ quoque menti, necdum adhuc perfectæ, & conualescenti, sunt aliqua parum salubria. Vnde ergo hæc morum, mentisq; salubritas ac discrimen, si nihil esset in locis? Est in locis aliquid pace, Seneca dixerim, est multum, sed non totum fateor illud quidem, ut sibi uidetur in animo est, nam sic ait: Animus est, qui sibi commendat omnia. Id enim uerò suo more rectè dicitur. Vnde autem animo lumen ueri, æquitasq; iudicij?

aliunde proculdubio.

DE LAVDE TRANQVILLAE SERENITATIS ANIMI, QVAE LARGITVR IN SOLITUDINE CONSTITVTIS, & quomodo animus non possit in diuersas res esse intentus. Cap. III.

ITaque quod de locis dixi, de animo repetam, esse in illo aliquid, multum esse totum minime, sed in eo tantum, qui opportunitatem locis tribuit, animo rationem. Magna enim & diuina quaedam res est, animi tranquilla serenitas, & quae non alterius donū sit, quam solius Dei, sed quam sapientius ille largiri soleat, in solitudine constitutis: quod utrunq; pro breuitate temporis, uel ratione, uel contrariorum collatione monstratum est, & mox exemplis illustribus astruetur. Quod si forte datum sit, ut aliquis ueri capax, non ad linguā, sed ad cor horum cuiuspiam, quos credulum uulgus stupet, penitus aurem cordis admoueat, putato sine contentione fatebitur, quod conscientiam nudam ingenuē confitentem, audierit, foelicitatem non uerbis sonantibus, sed rebus tacitis & ueritate intima, non externis plausibus, aut fallacissima hominum opinione constare, multa quidem illic audiet, multum his contraria, quae in pulpitis cum populo mirabatur, & intelliget, quod inter cutim, & praecordia interit, & nimirum hae animi natura est, ut in unam rem uehementer intentus, multas negligat. Hinc est ut eloquentiae studiosi, saepe sint ad actū tardiores, & qui res magnas agunt, sunt incultiores eloquio. Sic & modestiae cultores, uoluptatem fugiunt, & quibus uoluptas in praetio est, modestiam aspernantur: sic & quos augendae rei familiaris studium tenet, saepe Rempub. atque amicitias contemnunt, & illiberalius uitam ducunt. Atque liberalitati animum applicant, quicquid Reipub. curā habent, saepe uideas rei domesticae negligentes. Non potest uentus idem ex aequo placere, his quorum nauigatio contrarios fines spectat. Quae ideo dixerim ne mireris, si in eo quocq; quod nunc agimus idem cernas, & si sollicita uita strepitum amat, multiloquio delectatur. Contemplatio autē omnis amica silentio est, quaeq; senibus suis tenet, & uiceneris, illa silentium odit, haec strepuit.

QUOMODO EX PERICULO PASTORVM DISCI POSSIT, VITAM SOLLICITAM
minis esse uitam, & quod ea ratione auctor ipse uitam elegerit solitariam. Cap. II. II.

QUae nam uerō tutior uia est, hoc est pater, quod hodierno colloquio uestigamus: dic igitur mihi ex his ipsis, quorum mentio nobis oborta est, quotiens putas pastorem officio perisse, quotiens ouem, & dum uagam alligat in laqueum incidisse, & dum profugam sequitur corruisse? Quotiens credis aut medicum bene ualentem, dum aegros circumit aegritudinem contraxisse, aut bustuarium, dum mortuos sepelit, causam mortis contagio reperisse? nemo uerō fallatur, quasi minora sint animorum contagia, quam corporum, maiora sunt, grauius laedunt, altius descendunt, serpuntq; latentius. Multis (inquiunt) prodesse meritorium, multis subuenisse laudabile, quis negat? sed ordinatae charitatis initium scimus. Crede autem mihi, non est paruae fiducia, polliceri opem decertantibus, consilium dubijs, lumen caecis, laetitiam mœstis, securitatem metuentibus, spem deiectis, salutem aegris, requiem fessis, refrigerium afflictis, monstrare iter errantibus, subiectare humeros cadentibus, dare dextram prostratis. Magna quidem sunt haec si fiant, parua si promittantur: neque enim magnae quam paruae rei promissio, sed exhibitio est maior. Verum ego non tam alijs legem pono, quam legem tibi meae mentis expono, quam qui probat, teneat, cui non placet, abijciat, & relicta nobis solitudine, sollicitudines suas sibi habeat, contemptorq; ruris nostri, uiuat contentus in urbibus. Optarem fateor talis esse qui prodesse possem quamplurimis, uel ut ait Naso:

Totiq; salutaris orbi,

Sed primum paucorum hominum, proximum CHRISTI solius est proprium, & profectō quisquis in tuto est, ut uel tantisper diuersum sentientibus condescendam, peccat in legem naturae, nisi quibus potest laborantibus opem fert. Mihi qui adhuc magno naufragio laboro, sufficit illius opem implorare, qui solus potens est, praestare quod poscitur. Cuperem magna, sed modicis contentabor, uellem cum omnibus saluus esse: si minus, cum multis.

Ultimo quid expectas, ut dicam, mihi non pereō satis est, multum est abunde foeliciter.

Et heu quam uereor, ne qui forsan ex his, qui se custodes infirmarum
oium dici uolunt, lupi sunt, sanasq; dilanient.

S E C T I O . I I I I .

QVOD VITA SOLITARIA, PRÆCIPVE LITERARVM IGNARIS GRAVIOR
morte, & mortem allatura uideatur. Cap. 1.

AT ne diutius me consideratione non mea implicem, de se illi, nos de nobis libretur, nusquisque quid præferat, impossibile est enim, & si unum omnes finem ultimum intendamus, ut unam omnibus uitæ uiam expediat sequi. Qua in re, cuiq; acriter cogitandum erit, qualem eum natura, qualem ipse se fecerit. Sunt enim, quibus solitaria uita morte grauior sit, & mortem allatura uideatur, quod præcipue literarum ignaris euenire solet. Quibus si confabulator desit, quid secum, quidue cum libris loqui ualeant nō habent, itaq; multi sunt, equidem solitudo sine literis exilium est, carcer, aculeus. Adhibe literas, patria est, libertas, delectatio. Nam de ocio quidem illud Ciceronis notum. Quid dulcius ocio literator? contraq; non minus illud Senecæ uulgatum: Ocium sine literis mors est, & uiui hominis sepultura. Etsi planē norim duo ista tam dulcia Philosophorū diuerticula, solitudinem atq; ociū (ut incipiens dixi) interdum literatis etiam hominibus permolesta, in promptu tamen est ratio. His enim hoc accidit, qui uel uoluptate aliqua compediti, carcerem suum amant, uel uulgi commertia, & uulgari negotio uictum quærunt, uel ad lubricos honorum gradus populorum uentosis suffragijs aspirant, & quibus (quæ ingens his temporibus turba est) literæ non animi lux, atq; oblectatio uitæ sunt, sed instrumenta diuitiarū. Ad quas hodie descendas, magno rei familiaris impendio, sed multo maxima lucri spe pueri a parentibus, non quasi ad gymnasium, sed uelut ad seruile mercimoniū destinantur, ut mirari nemo habeat, eos uenaliter, & auarè literis uti, quas ut uenderent quæsierunt. E' quibus improba spe, non sibi centesimū fœnus, sed millesimum statuerunt: quæ omnia diligenter, & in uitæ electione tractanda essent, neq; enim tales in solitudinē uoco, neq; si ueniant admitto libens. Quam multos igitur excludam, hinc uides: nam quid piscis longè ab aquis, quid hi procul ab urbib. acturi? quod illi olim molli, & effœminato cauidico sæpè dixi, qui hæc loca non quietis amore, quā nō nouerat, non appetitu ocij quod aderat, sed nescio quonam imitandi studio frequentare cœperat, incertū an sibi ipsi molestior, an mihi: uerum ille confestim tædio locorum, & urbanorum desiderio uoluptatum uictus abiit. Quod nisi sic euenturū animo præuidissem, ultro ipse celsissem locis, tam nulla rerum, opinionum uē proportio erat, quā uis amicum ille se diceret, & essemus eisdem studijs a pueritia uersati, sed ut res docuit, studiorum finibus longè disparibus. Redeo autem ad incœptum.

QVOD QVANTVM OPTIMVM ESSET, VT IN IUVENVTIS QVISQVE SIBI ALI-
quid recte uitæ genus apprehenderet, tamen si quis iuuenis neglexerit, consultum est, ut sal-
tem senex hoc faciat. Cap. 11.

Optimum quidē esset, nisi consilij inopia iugis adolescentiæ comes obfaret, ut ab ineunte ætate, circa unū aliquod uitæ genus apprehendendū, unusquisq; nostrū accuratissimè cogitaret, nec ab illo calle, quē semel elegisset, nisi magnis ex causis aut graui necessitate diuerteret. Quod initio pubertatis fecisse Hercule auctor Xenophon ille Socraticus testis est & Cicero. Sed quia id nō facimus, neq; enim nostro iudicio pleriq; uiuimus, sed uulgi, atq; adeo per deuia raptamur, & quasi per tenebras alienis uestigijs insistentes, sæpè periculosas, & inexplicabiles ingredimur uias, & eo usq; prouehimur, ut ante simus nescio quid, quam quid esse uelimus, circumspicere atq; examinare præmissum sit. Idcirco quam sibi personam uel natura, uel fortuna, uel error aliquis imposuit, si iuuenis non potuit, quisq; secum senex cogitet, & quod solet errans uiator, ante uesperam quantum licet salutis suæ consulat: unum sciens, naturam totam haud facillè posse conuelli. Cui autem in ingressu uitæ huius, quando (ut dixi) scintilla nostrij consilij nulla erat, cœleste aliquod lumen affulsit, ut uel securum, uel periculi minoris, & facillè remediabile iter arriperet: habet unde semper Deo gratias agat. At cui sinisterior sors tuit, plus negotij est, postquā tamen aperire oculos cœpit, & quā dubium iter agat intelligere, omni studio incumbat adolescentiæ deuium, & errores uel in senectute corrigere, meminertq; Terentiani senis in Adelphis, qui mutandæ sub extremum uitæ consultor idoneus, simul & delectabit, & proderit. Difficile negotium imprimis, sed & imprimis utile, & nequaquam impossibile. Neq; uero serum putet, quod salubre cognoscit. Ad sunt huius sententiæ nō spernendi auctores, sapientissimus principum, Augustus Cæsar, ait: Sat celeriter fieri quicquid fiat satis benè, Princeps autem Philosophorum Plato, ait: beatum cui etiam in senectute contigerit, ut sapientiam, uerasq; opiniones assequi possit.

Vita solitaria, Lib. I.

235

CVAE IN ORDINE, MUTANDAE QVE VITAE CONSILIO TENENDAE
da sit uita. Cap. III.

INomni quidem ordine, mutandaeque uitae consilio, illud imprimis ante oculos habendum, ut non concupiscentia inani, sed natura duce frati, uiam teneamus, non quae speciosissima uidebitur, sed quae aptissima nobis erit. Vbi maxime rectum, ac seuerum fuit ipsius aestimatorem, ac censorem exigo, ne oculorum, aut aurium uoluptate deceptus aberrer. Quod quibusdam accidisse scio, qui dum mirantur alios, immemores sui, atque aliena tentantes, ridendi materiam populo praeberunt. Hoc unum sumptum à Philosophis consilium est mihi, secundum quod uel solitaria, uel urbanam uitam, siue aliam quamlibet naturae, moribusque suis comparans, norit quisque quid suum sit. Quod si ingredientibus utile, quanto progressis utilius, quibus super eligendi laborem, extirpandae etiam ueteris, radicataeque sententiae labor est. Apud me sane cui nihil quod quidem nouerim comune cum populo, & cui litterarum tantum obuenit, quantum non inestet animum, sed delectet, & solitudinis amicum faciat, ubi illas sine loquaci doctore, sed & sine tenaci torpore, atque utinam sine sequaci liuore didici, quem non amica, non coniunx, non uadimonium, non usura, non depositum, non lucellum, non rostra, non balneum, non taberna, non coena, non porticus in urbe deuinciunt. Apud me (inquam) cui ut uerum fatear, non tam proprio studio, aliudue monitu, ut ita sentirem, quam naturae ipsius persuasione consultum est, uita proculdubio singularis ac solitaria, non modo tranquillior, sed altior est atque securior. Et ut extirpare alios iubeo suas res, & ut ipsa res meas noui, ualde solitudinem atque otium, de quibus multo hodie tecum, ueluti quasdam scalas, ad id, quo mens nostra suspirat, amplector ac tenes, turbas atque solitudines ceu repagula, uercesque permetuo. Sed ita; ut si qua me necessitas in urbem cogat, solitudinem in populo, atque in medio tempestatis portum mihi conflare didicerim, artificio non omnibus noto, sensibus imperitandi, ut quod sentiunt non sentiant. Quod cum per me ipsum experientiae creditum, in consuetudinem deduxissem, multo post tempore, acutissimi cuiusdam, doctissimique uiri consilium esse cognoui, memoriaeque mandauit, eo quidem attentius, quo gaudebam factum meum uetustatis auctoritate fulciri. Nempe Quintilianus in eo libro ubi Oratorem à Cicerone armatum bullis ac phaleris, curiosissime perpoliuit, de hoc loquens. Est (inquit) lucubratio, quotiens ad eam integri ac resecti uenimus, optimum secreti genus, sed silentium & secessus, & undique liber animus, ut sunt maxime optanda, ita non semper possunt contingere. Ideoque non statim si quid obstreperet abijciendi codices erunt, & deplorandus dies, uerum incommodis repugnandum, & hic faciendus usus, ut omnia quae impediunt uincat intentio, quam si tota mente in opus ipsum direxeris, nihil eorum quae oculis, uel auribus incurrant, ad animum prouenient. An uero frequenter etiam fortuita haec cogitatio praestet, ut obuios non uideamus, & ita ne deiremus, non consequemur idem, si & uoluerimus, non est indulgendum causis desideratae, nam si non nisi resecti, non nisi hilares, non nisi omnibus curis uacantes studendum aestimauerimus, semper erit propter quod nobis ignoscamus, quare in turba, itinere, conuiujs, etiam sibi faciat cogitatio secretum, haec Quintilianus. Quae libentius inserui, quia secretior locus erat, nam Senecae de hoc ipso uulgatior epistola est, ideoque nihil apposuit praeter finem solum: cum enim multa tractasset, qualiter aduersi uulgi strepitum durandus est animus studiosi, tandem ad se uersus. Quid igitur (inquit) non aliquando commodius est carere conuiuio: & respondens sibi Fateor (ait) itaque ego ex hoc loco migrando, quasi quaecumque dixerat, necessariae morae solitaria, hoc ultimum uoluntariae perfectionis consilium daret. Et profecto sic est. Nam & ego unum hoc in necessitate remedium inueni, ut in ipsis urbium tumultibus imaginariam mihi solitudinem, secessu aliquo, quantum sinor, & cogitatione conficiam, uincens ingenio fortunam. Quo remedij genere, saepe quidem haecenus usus sum, & quoniam futuri semper incerta conditio est, an adhuc usurus sim nescio. Certè libera si contingat electio solitudinem ueram proprijs in sedibus quaesiturus.

DE COMMENDATIONE SOLITVDINIS.

Cap. IIII.

QUod & dum licuit semper feci, & quam cupide nunc faciam uides, solitudo aequidem sancta, simplex, incorrupta, uereque purissima rerum est omnium humanarum: cui etenim sese ostentet in syluis, cui si comat inter uepres? quem praeter pisces habeo, quem praeter feras ac uolucres uisco fallat aut laqueo? quem cantu, quem gestu mulceat, quem coloribus delectet? cui purpuram explicet, cui oleum uindi-
cet, cui uerborum florida ferta contexat? cui demum sese approbet, cui placere studeat, praeter ill-

ter illum, cui in intimas solitudines penetranti, solitarium nihil est: neminem illa uult fallere, nihil simulat, aut dissimulat, nihil ornat, nihil palliat, nihil fingit. Nuda prorsus aut incompta est, spectaculis enim caret & plausoribus, ueneficis animarum uitæ, rerumq; omnium. Dum unicum testem habet, nec uulgo caeco & mendaci, sed conscientie propriæ de se credit: ne quibusdam quoq; parum illi fidens dubitat, recolens scriptum esse. Delicta quis inteligeret: Et illud etiam: Si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Nec tamen illud oblita, quod Suauis Dominus uniuerfis, & miserationes eius super omnia opera eius: Quod alleuat dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos. Quod propè est omnibus inuocantibus eum: quod non secundum peccata nostra fecit nobis, neq; secundum iniquitates nostras retribuit nobis, quoniam secundum altitudinem cœli à terra corroborauit misericordiam suam super timentes se. Quod quantum distat ortus ab occidente, longè fecit iniquitates nostras. Deniq; non iudicialiter, sed paternè aspiciens, quomodo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se: quoniam ipse cognouit figmentum nostrum, & recordatur, quoniam puluis sumus, & homo sicut fœnum, & hos agri egreditur & conterit & fugit uelut umbra. Misericordia autem domini ab æterno, & usq; in æternum, quoniam ipse fecit nos, & nihil odit omnium quæ fecit. Atq; ita hinc minantibus scripturis, hinc sperantibus, de se incerta, & nesciens, an amore, an odio digna sit, trepidat, sed & sperat, ac seipsam de certa & nota regis sui misericordia consolatur. Sic se, sic dæmonum uigil insidias, inq; id solum occupata circumspicit & diuino præsidio fulta contemnit. Sic undiq; foelix ac tranquilla, & ut propriè dicam, arx munita, tempestatumq; omnium portus est. Quem qui fugit, quid sibi aliud præter, portu careat, uoluatur rerum pelago, uiuat in scopulis, moriatur in fluctibus. Nec tamen usq; adeò propositi improbus, sententiæq; tenax sim, ut desipere alios putem, uel in uerba iurare cogam mea, ad fatendum multi, ad credendum nemo cogit. Nulla maior quàm iudicij libertas, hanc itaq; mihi uendico, ut alijs non negem. Sit sane, potest enim esse, sit honesta, sit sancta omnium intentio, esse autem occultissimè profundissimèq; rei humanæ conscientie iudex nolim. Et possunt omnes Deo largiente bene uiuere, nullum respuit infinita clementia, sed à multis ipsa respuitur, ipsa etiam humanæ Philosophiæ institutio gradaria est, non possunt enim summum locum præhendere, alioquin ima omnia uacarent, tantum ut uitetur obscœnitas, & quæ in imis esse solent sordes, id enim omnibus necesse, qui quolibet in genere uitam agere procul ab infamia decreuerunt. Sic obscœna uitare debitum, in altum niti uirtus est, peruenire foelicitas.

DE QUADRVPLICE DISTINCTIONE VIRTVTVM, A PLOTINO INDVCTA,
 & à Macrobio comprobata. Cap. V.

Non sum oblitus distinctionem illam quadruplicem uirtutum, à Plotino ingenti Platonico inductam, à Macrobio comprobatam, sed in ea ipsa politicæ uirtutes infimum gradum tenent, quæ occupatorum esse possunt, eorumq; non omnium, sed illorum quibus occupationum finis uirtus, propria & multò maxima reipublicæ salus est. Cernis ad quam paucos uno uerbo tota occupatorum innumerabilis acies sit redacta: Proximum ascendendo gradum possident purgatoriæ uirtutes, haud dubiè linquentium urbes, atque otiosorum, & uerè philosophantium ornamenta, & passionum quidem animi, quas primæ temperant, hæc conuellunt: Tertius gradus, altior illarum est, quas purgati animi uirtutes uocant, quarum munus est proprium, passionum, quas politicæ molierint, purgatoriæ conuulserint, obliuisci. Hæc perfectorum sunt, qui ubi sint, nescio, sed & qui fuerint, solitudinem amarunt: & si quis usquam superest, quamuis hoc uirtutum gubernaculo tutus in alto nauiget, puto tamen solitudinis portum amet. Quartus ac supremus exemplarium est locus, quæ supra hominem sunt, & (ut aiunt) in mente solius Dei habitant. Vnde quod ipsum nomen indicat, tanquam ab exemplari aliquo æterno. Siue ut Plato uocat, ab idæis, quas in eadem Dei mente, ut cæterarum rerum, sic uirtutum posuit, tres alias humanarum uirtutum species ortas uolunt. In his autem aduersus passionum, non modò non eosdem effectus esse, quos in cæteris, sed ipsum passionis nomen audiri nefarium prorsus atque sacrilegum. De istis sanè nil dicturus fueram; nihil enim ad id, quod nunc agitur, nisi enim cum de politicis, purgatorijsq; uirtutibus loqui aliquid tempus admo-
 nuisset, Plotini quadridam catenam, multa arte confertam, stylo soluere ac dissociare non libuit.

Vita solitaria, Lib. I.

237

DE DELECTATIONE AC DULCEDINE VITAE SOLITARIAE ET SPIRITUALI pugna solitiorum. Cap. VI.

Vides ne quanto uerborum ambitu, utcumq; cum occupatis in gratiam redire uoluerim, tempus est, ut his iam digressionibus modus sit: d me igitur, & ad solitudinem reuertor. Cuius ego ueram, intimamq; dulcedinem, uinam profundius hausissem, ut fidentiùs in hoc te, cum sermone uersarer. Nunc de re sanctissima, profanū ingeniu fari putet. Quis enim fando aequet, quod uix percipit cogitando? celestis & prorsus angelica uita est, de qua terrenus est, ne dicam terreus homuncio loqui uult, splendore nōminis captus, fama q; rei optima, & ut uerē dicam, odore magis, quā sapore delectatus, haud aliter quā si natus in syluis pastor, & in syluis educatus sirim fluuio, herbis, famem sedare syluestribus, humi cibum fumere solitus, dumoso q; requiem sub antro, casu aliquo ad amplissimā cuiuspiam adiū, aut opulentissimā urbis muros accesserit, & dum in uestibulo fessus sedet, oculos q; auidē circumflectit, inq; urbem ipsam intjcit custodū domos, aut coharens portis angiportum uiderit. Exinde reuersus in syluas, socijs narret, quid in ea urbe conspexerit, quid in atrijs, quid in uicis, quid in curia, quid in foro, quid in officijs artificū, quid in thalamis procerum, quid in publicis, priuatis q; consilijs agatur. Aut si quia primum forē religiosissimi templi limen attingit, idcirco quicquid amictum, seu uasorum imis penetralibus abditum seruator, cunctas librorum formas, singula sacerdotum officia, omnes sacerdotum caerimonias nosse putat. Re enim uera quantum ego ab huiuscemodi pastore differo, nisi quod is urbem semel adiit, aut templum, ego saepe solitudinem, is exterius substituit. Ego intus, ille mox abiit, ego permansi. Quid tamen ego certius noui, qualis solitariae uitae status interior sit, antra, colles & nemora, a quē omnibus patent. Nemo arcet intrantes, nemo pellit ingressos, deserti nullus est ianitor, nullus custos. Sed quid locorum solus introitus, quid ambitu uehunt amnes, quid lustrat iuuant syluae, quid infessi profunt montes, si quocunque iero, animus me meus insequitur, talis in syluis, qualis erat in urbibus? ille ante omnia deponendus, ille (inquam) ille domi relinquendus erat, suppliciter q; poscendum a Domino, ut cor in me crearet mundum, & spiritum rectum his in uisceribus innotaret. Tum demum uitae solitariae abdita penetrassem, haec enim, quid alieno gloriar? Haec sollicitudo utique, non solitaria uita est, ea scilicet quam suspiro, quamuis exterius simillima uideatur, a quē hominum turbis educta, sed non a quē passionibus expedita. O si uidissem, quae nam dulcedo illa ineffabilis sanctarum animarum, quam de praeteritorum commemoratōne discriminum, & uenturi gaudij expectatōne percipiunt, sine quibus triumphatus hostis, sine quibus saepe quidem uictus, sed uincendus adhuc, & in acie nunc etiam standum est, non sine spe certa uictoriae, militandum q; non solis, sed suffultis Angelico comitatu. Et quibus indutis armaturam Dei, lorica q; iustitiae (ut uerbo utar Apolloli) munitus scuto fidei, gladio spiritus, & salutis galea, aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, iterum atque iterum nullo quidem spectante mortalium, sed coelicolarum maximo consensu, & eximio omnium favore CHRISTO Q. IESU spectaculis praesidente pugnandum est. Quae nam illa suspiriorum quies, de profundis ad excessa tendentium, fatigato animo gratissima? quae nam suauitas lachrymarum, de purissimo cordis fonte cadentium? quae nam militum CHRISTI uigiliae, excubiae q; Psalmorum in turribus Hierusalem, & in propugnaculis Sion aduersus exercitum Babylonis, tota nocte canentiu, uallum q; & castra seruantium, loco arduo & munito, ubi nec pabulum desit, nec aquatio: ubi fidant hostibus insidijs, tentari se posse non obrui, eo q; se gratiae subuectos, ut ferocissimi hostis incursum ipsi obsequium, supplicium illi sit, ut qui saluti iam amplius non obest, saepe proficit ad gloriam, exercendo q; fiat cautior, militia fortior uictoria, clarior triumphus, CHRISTI pugilum in uitae huius agone certantium.

QUANTVM SIT SOLATIVM, QUANTA'VE IVCVNDITAS PRO BREVI SOLITUDINE hominum, perpetuam sperare frequentiam Angelorum. Cap. VII.

Quod illud solatium, quanta iucunditas, gaudere praesentibus, sperare meliora, pro breui solitudine hominum perpetuam frequentiam Angelorum, & diuini uultus aspectum? Vbi totius saeculi concupiscentiae, & desideriorum omnium est finis: pro paucis lachrymis interminabilem risum: pro temporalib. ieiunijs aeterna conuiuia: pro uoluntaria paupertate inestimabiles, uerissimas q; diuitias: pro incolatu sylvaru ius ciuitatis aetherae: pro fumoso tugurio stellantia CHRISTI palatia: pro agresti silentio

silentio cantus angelicos, & cœlestis dulcedinem harmoniæ, quæq; omne melos exceſſerit, illam Dei uocem, tot tranſactis laboribus, ſuos æternam in requiem euocâtiſ, pro his omnibus ſponſorem ueraciſſimum, ac locupletiſſimum habere. Cogitare quotidie quid eſt quod reliqui, quid eſt, quod ſecutus ſum, quale eſt quod patior, quale quod expecſto, quantum eſt quod ſæui, quantum eſt quod metam, extimare quam breui temporis factura: imò uerò nō iactura, ſed lucro, & innumerabiliū tædiorum fuga, ſœlicitatem negotientur æternam, & dimiſſis hominum ſaltidijs, urbiūq; periculis, ubi uerè eſt infernus ille uiuentium, curius meminit Pſalmiſta, ad ſupernam patriam properantes, iam hinc cœperint eſſe ſœlices. Si quidem miſeriæ finis ſœlicitatiſ initium eſt, natura contrariorū exigente, ut ubi hoc deſinit, illud incipiat, poſtremò & cogitatus altiſſimos, & collocoſores ſpiritus, & uiſiones beatiſſicas habere, & ſæpè præſente CHRIS TV M familiariùſ compellere. Semper enim præſens eſt, qui ubiq; ſemper eſt. Quis eſt autem hic, niſi de quo ſcriptum eſt: Si aſcendero in cœlum tu illic eſ, & ſi deſcendero ad infernum ades. Si ſumpſero pennas meas diluculo et habitauero in extremis maris. Cui ſi facile fuit oculos nobis atq; aures, intellectūq; largiri, multò eſt proſectò faciliùſ nos uidere, audire & intelligere. Videt ille igitur nos, auditq; prius etiam, quam loquamur, ipſe eſt enim igitur, qui tacito Moyſi ait: Quid clamas ad me? Præuenit uota noſtra, & affectus anticipat. Cogitatiōes noſtras intelligit de lōginquo, hoc eſt, multò antequam ſiant. Preces noſtras exaudit antequam ſonent: neceſſitates noſtras aſpicit antequam ueniant: exitus noſtros ſpeculatur, antequam nati ſumus. Sed ita nos aſpicit, ut indignos licet inueniat, miſereatur tamen, niſi fortè quod procū abſit à nobis, cōtūmacia perſtinaci miſericordiā repellamus.

QVOD HABENTES VERVM TESTEM CHRISTVM, TESTE IMAGINARIO
non egeamus. Cap. V I I I.

HAbentes ergo teſtem Patrem iudicem, teſte illo imaginario non egemus, de quo alibi ſcripſi, quem Philoſophorum quidam quærendum nobis eſſe dixerunt. Epicurus quidem, quibuſdam licet opinio nibus infamatus, magnorum tamē iudicio magnus uir, amico ſcribens. Sic fac (inquit) omnia, tãquã ſpectet Epicurus. Marcus Cicero in episto lis, quas ad Q. Cic. F. ſuum ſcribit, poſt adhortationes magnificas ad uirtutem, concludens: id (inquit) facillimè facies, ſi me, cui ſemper uni magis, quam uni uerſis placere uoluſti, tecum ſemper eſſe putabis, et omnibus his rebus quas dices, et facies, intereſſe. Multum haud dubiè confidebat ueram præſentiam, profuturam eſſe germano, qui memoriam ſibi ſolam, efficaciẽ adeò uirtutis ad ſtudiū, extimaret. Secutus hos Seneca, ſed non auſus ſibi tribuere, Luciliū ſuum monet, ut alicuius clariorū uiſi præſentiam ſibi ſingat: Ait enim, prodeſt ſine dubio, cuſtodem ſibi impoſuiſſe, & habere quem reſpicias, quem intereſſe tuiſ cogitationibus iudices. Nec multò poſt: Sic facies (inquit) quæcūq; facies tanquam ſpectet aliquis. Et poſt pauca: aliquorum te (inquã) auctoritate cuſtodi, aut Cato ille ſit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu proditi, quoq; homines, uitia ſupprimeret. Et ut intelligas hanc etiam eſſe Epicuream doctrinam, Seneca idē alibi. Aliquis (inquit) uir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, ut ſic tanquam illo ſpectante uiuamus, & omnia tanquam illo uidente faciamus: hoc mi Lucili, Epicurus præcepit, cuſtodem nobis & pædagogum dedit. Deinde quibuſdam interpoſitiſ quibus hoc conſiliū annumerat, adiecit: Et elige itaq; Catonem (ait) ſi hic tibi nimis uidetur rigidus, elige remiſſioris animi uirum Lælium, elige eum, cuius tibi placuit, & uita, & oratio, & ipſe animū ante ſe ferens uultus. Vides ut aliquot enumeratiſ, utrobq; nobis liberum linquit eligere, quem uelimus, modò aliquem eligamus, cuius nobis non genus, non potentia, non opes, ſed uirtus, & conuerſatio, & teſtis animi frons, & motura animum uerba placuerint. Et hoc quidē de imaginario teſte uitæ philoſophicū conſiliū inter ſuos non inutile nobis, non neceſſarium, hunc in his literulis obtineat locum, ut quod diximus appareat tali teſte, Chriſtianum hominem non egere, cui non Epicurus, aut Cicero, non Cato, non Scipio, non Lælius imaginatione fingēdus, ſed angelus bonus uitæ cuſtos, comesq; datus homini, quo ſpectāte, ſiquis eſt pudor, audere non debet, quod coram homine nō auderet. Et quod ſummum & terribile dixerim, CHRIS TV S ipſe locis omnibus, atq; temporibus eſt præſens, non actiū, ſed & cogitatiū omnium uerū teſtis, quos & ſi uerè afforet teſtis Epicureus, nō uideret. Figere hic animum libet, & cogitare, quis tam impendenti rabie unquam fuit, tantaq; ſcelerum licentiā qui non dicam CHRIS TV M, ſed amicorum CHRIS TI aliquem coram cernens, non raptanti ſe, præcipitantiq; libidini frena ſubſtringeret. Atqui CHRIS TV M ipſum in abditiſ etiam animæ penetralibus ſemper aſſiſtere, & quid illis geratur introſpicere,

introspectare, aperta omnia uidere, nemo usquam Christianus est, qui dubitet, nec ab omni dedecore. Tanti testis metu saltem, & ueneratione desistitur. Quod hic praestigiū est, nisi quia quem praesentem corde credimus, oculis non uidemus, eoq̃ relabimur, in quo ueteres Cicero, qui CHRISTVM certe non nouerat arguebat, ubi ait. Nihil animo uidere poterat, ad oculos omnia referebant. Quod & si nobis accidit, & consilium optamus, idem nobis audiendus est Cicero, non quod alij precipue ex nostris definit, cum Augustinus ex hoc maxime librum uerae religionis mihi texuisse uideatur, sed iuuat in re nostra peregrinum (ut ita dixerim) hominem audire, praesertim cum unus idemq̃ locus sit, ubi & uulnus aperuit, & medicamenta composuit. Ait enim: Magni autem est ingenij, reuocare mentem à sensibus, & cogitationem à consuetudine abducere. In hoc ergo summis, & nos uiribus enitatur, ut sensibus domitis, & uicta consuetudine aliquid animo uideamus, aperiāmus iam tandem, atque purgemus oculos illos intrinsecos, quibus inuisibilia currentur, CHRISTVM adesse uidebimus. Et si de Marco Catone scriptum est, quod puduit gementē, illo teste mori: quanto magis pudebit CHRISTO spectante male uiuere, male mori, aut omnino facinorosum, aut turpe aliquid tanto sub teste committere. Sanē noster hic testis infallibilis atq̃ perpetuus, ut ad propositum sermo redeat, & si ubique praesens sit, nusquam tamen esse praesentior, nusquam familiarius nos audire, & nobiscum colloqui quā in solitudine dignatur: nimirum nam & nullus interstrepit, & quod ab intentione mentem distrahat non est, sic humanus animus assuescit coelestibus, frequentiq̃ colloquio fiduciam salutarem concipit, & ex hospite atq̃ aduena fit domesticus Dei. Magno enim ex amore, continuoq̃, & fidei cultu inter Deū, & hominē familiaritas tanta est, quāta inter hominē & hominē non est. Quā obrem ut laboriosos homines, & mortalibus semper rebus implicitos, ac terrenis occupationibus tota intentione demersos, iam nunc occupationum immortalium, & inferni laboris habere primitias crediderim, sic simillimum ueri putem, solitarios Dei amicos, pijs assuetos curis, iam hīc aeternae uitae praesentire delicias. Nec incredibile dixerim, posse aliquem ex hoc numero, cui secularis coeni uestigium nullum extet, ad eum gradum misericordia subleuante consurgere, ut adhuc terris inclusus, concinentes in caelis Angelorum choros audiat, & uideat in excessu mentis, quod ad terrediens non possit exprimere. Sed quid horum omnium scire, quid uē de his loqui possū peccator, infelix, & peccati mei pondus, ac uincula circumferens, qui uel amore literarum amicum ocio, & literis locum amo, uel fortasse odio quodam ex dissimilitudine morum orto, populum fugio, & fortasse conscientia uitae meae, multiloquum testem uiuo.

DE LIBERTATE SOLITARIJ, ET STUDIO MENTALI. CAP. IX.

His igitur praetermissis, quanquam bone uisus, ad hunc finē creati abs te, ut in te requiescamus, ad hoc nati, & sine hoc inutiliter, atq̃ infelicitate nati sumus. Quanti tandem Pater aestimes illa cōmunia, uiuere ut uelis, ire quō uelis, stare ubi uelis, uerē inter purpureos florum thoros, autumni caducarū inter frondiu aceruos acquiescere, apricatione hyemem, umbris aetatem fallere, neutram sentire, nisi quam uelis. In utraq̃ tuum esse, & ubicunque fueris esse tecum, procul à malis, procul ab exemplis scelerum, non impelli, non collidi, non affici, non urgeri, nondum esurire malis, in conuiuium trahi, dum tacere cupias ad loquendum cogi, non importunē saluari, attrahariq̃, ac detineri in compositis, & urbanitate incondita, & insulsa totos dies in aculeo pendere, obseruare praetereuntes. Quis te ut monstrorum aliquod intueatur admirans, quis pedem figat occursum? quis flexus in tergum hareat, & aut nescio quid raucum in aurē comitis insulurret, aut de te obuiū, interroget? quis in turba uel molestē urgeat, uel aliquantō molestius loco cedat? quis manum porrigat? quis ad caput illam referat? quis multa in angustiis loqui parat? quis tacitus oculo signum det, & stricto transeat labello. Demum non inter tædere, senescere, interq̃ saltantium greges praemere semper, & praemi, arctari spiritum, moestisq̃ uaporibus afflatum, hyeme licet media sudare, non humanitatem inter homines dediscere, affectumq̃ fastidijs, odisse res, odisse homines, odisse negotia, odisse quos diligas, odisse teipsum, non obliuisci tuarum rerum, ut multis ingratas uoces. Sine prauiditio tandem Apostolicae sententiae, ad Romanos quae est: Quod nemo nostrum sibi uiuit, & nemo sibi moritur, siue enim uiuimus Domino uiuimus, & siue morimur, Domino morimur: ita tibi uiuere & mori, ut non alijs quā Domino uiuas & moriaris. Stare interim uelut in specula, res, curasq̃ hominum sub pedibus intuentem, uidere omnia, teq̃ imprimis, cum uniuersitate transire, nec senectutem tacite subrepentem, prius molestam pati, quā proximam suspicari, quod omnibus propemodum occupatis accidit. Sed eam multo ante prospicere, & praeparare illi integrum corpus,

corpus, æquum animum nosse, uitæ umbram hanc non uitam, diuerforium non domum, uitam esse non patriam, non cubiculum sed palæstram, non amare quæ fugiunt, optare quæ permanent, hæc ipsa dum adsunt, ferre pacificè: semper te meminisse mortalem, sed cui sit immortalitas repromissa, mittere retrò memoriam, perq̃ omnia sæcula, & per omnes terras animo uagari, uersari passim, & colloqui cum omnibus, qui fuerunt gloriosi uiri, atque ita præsentis malorum omnium opifices obliuisci, nonnunquam & teipsum, & supra se eleuatum animum inferre rebus æthereis, meditari quid illic agitur, & meditatione desiderium inflammare, teq̃ uicissim cohortari, & ardentium quasi uerborum facultas calidius admonere præcordijs, qui quod in experti non intelligunt, non ultimus solitariae uitæ fructus est. Inter hæc ut notiora non sileam, & lectioni dare operam & scripturæ, & alternum labore alterno solatio lenire, legere quod scripserunt primi, scribere quod legant ultimi, & beneficij literarum à maioribus accepti, qua in illos nō possumus, in posteros saltem gratum, ac memorem animum habere, in eos quoque qua possumus, non ingratum, sed nomina illorum uel ignota uulgare, uel obsolefacta renouare, uel senio obruta eruere, & ad nepotum populos ueneranda transmittere, illos sub pectore, illos ut dulce aliquid in ore gestare, denique modis omnibus amando, memorando, celebrando, si non parem, certè debitam meritis referre gratiam.

QUOMODO QUARVNDAM ARTIVM INVENTORIBVS DIVINI HONORES attributi sint. Cap. X.

Inuentores artium quarūdam, post mortem diuinitatis honore cultos audiuius, grātē quidem potius quā pietē, nulla est enim pietas hominis, qua Deus offenditur, sed erga memoriam, de humano genere benemeritorum, inconsulta gratitudo mortalium, humanis honoribus non contenta, usque ad sacrilegas processit ineptias. Hinc Apollinem cythara, hinc eundem ipsum atque Aesculapium medicina, Saturnum, Liberumq̃ & Cererem agricultura, Vulcanum fabrica Deos fecit: hinc Aegyptus Osirim, Athenæ docta urbs Minervam coluere, quod ille lini, hæc olei usum, artemq̃ lanificij reperisse fertur. Longum est singula prosequi, quod apud ueteres huiuscemodi uanitatum nullus est modus, quas palam damnare, non ausus ille poëtarum maximus atque cautissimus, ut qui uerò paratum fortē supplicium uerebatur, latenter utique, nec min⁹ eleganter irridere non metuit, quandoquidem animas eorum inuentas, qui uitam excoluere per artes, quorum nomina uulgi mendax, & omnium fons errorum, in cœlum cœli domino indignante, locauerat, apud inferos ponit. Nominatim insuper ipsum medicinæ repertorem, omnipotentis Dei fulmine detractum, ad stygias undas canit. Verum hæc quæstio inter eos maneat, apud nos enim nulla de dijs est quæstio, nec uerò mirari unquam satis possum, uiros in cæteris omnibus tam perfectos, in solis superstitionibus tam deliros, & quasi uelocissimos cursores euntes in diuersum, & ante oculos metam positam non uidentes, ut quorum pernecitatem miror, miserear cecitatem. Sanè si talium rerum primis auctoribus honor aliquis debetur, quem deberi magnum, modò humanum, modestumq̃ non inficior, quid non literarum, artiumq̃ nobilium repertoribus debeatur, qui non uomere sulcis, non telam lateri, non fidium tinnitum auribus, non oleum, aut uinum gutturi, quamuis & auribus, & gutturi suos sonos, suasq̃ delitias, sed foelicia quædam instrumenta ad cibum & ornatum, cultumq̃ & medelam animi peperere. Enim uerò id debiti, ubi quæso potissimum persoluas, aut quis est qui dubitet, hoc ipsum literarū negotium, quo uel nostrum, uel alienū consecremus nomen, quo multo perēnius quā ære, uel marmore uiroꝝ illustrium imagines excidamus? Nusquam omninò melius, nusquam liberius, quā in solitudine posse tractari expertus hoc saltem loquor, sentio quos animo stimulos, quas alas ingenio, quod illa operi uacuum tempus accommodat, quæ omnia præter illam, ubi quæram nescio. Vacuitatem uerò, seu uacationem dici mauis literarum atque artium fontem esse, si mihi fortè non credis, Aristoteli crede, qui primo Metaphysicæ suæ libro, circa Aegyptum constitutas mathematicas artes ait, rationem asserēs, quod ibi gens sacerdotum uacare dimissa est. Quod nec Plato ipse tacuerat, de eisdem loquens in Timæo, quod sacerdotijs præditi, separatim à cætero populo manent, ne contagione aliqua prophana castitas polluat. De quorum uita, ut unus è sacerdotibus nostris ait, Cheremon Stoicus, uir eloquentissimus narrat, quod omnibus mundi negotijs, curisq̃ postpositis, semper in templo fuerint, & rerum naturas, causasq̃, ac rationes syderum contemplati sint, nunquam mulieribus se commiscuerint, nunquam agnatos, nec propinquos, nec liberos quidem uiderint, ex eo tempore, quo cœpissent diuino cultui deseruire, carnibus & uino se semper abstinerint. Addit ad hæc, quod

biduana

biduana ac triduana inedia, humores corporis ex ocio atq; immobilitate nascentes, acerrime comprimere, & castigare sint soliti. Multa quoq; de cibo, de potu, de accubitu, quibus moribus, diuinam ingenij ubertatem facile crediderim contigisse.

SECTIO V.

DE RATIONIBVS, QVIBVS ALIQVI VITAM SOLITARIAM reprehendunt. Cap. I.

NEc sum nescius, ut hoc loco mihi uolenter occurritur, ab his quibus solitudo & literis inimica uidetur & uirtutibus, dicunt enim in primis carere solitudinē magistris quibusdam, quasi literarum dispensatoribus, atq; (ut ita dixerim) tenerorum altioribus animorum, sine quorum ope continua, profectio rara nunquā ingenia surrexere. Ita uerò hoc dicunt, quasi ego pueris loquar, & non his qui domi ferulam pædagogum dimiserint, instant tamen acriter, & eruditus etiam uiris distrahi ingenium, huc illuc prospectu uago & coelo liberiore, confirmant. Quod quidem ubi grande aliquid molitur, rapidi more cornipedis, magno quem saltui præpares frenandum, colligendumq; doctus nemo negauerit. Huius sententiæ patronum Quintilianum habent, qui libro Oratoriarum institutionum, nisi fallor nona, cum secretum & liberum arbitris locum, & quā altissimum silentium scribentibus maximè conuenire, deq; hoc neminem dubitare dixisset, procul dubio hac in parte mecum sentiens, mox adiecit, unde dissentiens uideretur. Et non tamen (inquit) protinus audiendi, qui credunt aptissima in hoc nemora, syluasq; quod illa cœli libertas, locorumq; amœnitas, sublimem animum, & beatiorē spiritum parent, mihi certè iucundus hic magis, quā studiorum hortator uidetur esse secessus. Namque illa ipsa, quæ delectant, necesse est auocent ab intentione operis destinati, neq; enim se bona fide, in multa simul incendere animus totum potest, & quocūq; ipse respexit, definit intueri quod propositum erat. Satis utiq; dixerat, & tamē ut penitus ita sibi persuasum scias, inlittit ac repetit: Quare (inquit) sylvarum amœnitas & præterlabentia flumina, & inspirantes ramis arborum auræ, uolucrumq; cantus, & ipsa latè circumspectiendi libertas ad se trahunt, ut mihi remittere potius uoluptas ista uideatur cogitationem, quā intenderē. Ecce igitur ut aduersum me non spernendus testis in iudicium uenit, qui uelut auctoritati propriæ parum fides, Demosthenis haud uulgaris equidē notæ uiri, sed absq; æmulo Græciæ facundiæ principis, factum profert, optioni suę consentaneum. Et Demosthenes quidem (inquit) melius qui se in locum, ex quo nulla audiri uox, & ex quo nihil prospici possit recōdebāt, ne aliud agere mentem cogerent oculi. Habes ò studiosē sylvarum sectator, miratorq; dicat aliquis, qui syluas & colles, & secessus auios, non tantū inuiles studijs opinetur, sed damnosos. Quid hic dicam? negem aut locutum uera Quintilianum, aut rectē fecisse Demosthenem, imò uerò uel in sententiam horum ibo, uel hos in sententiam meam traham? Conuenire securius, quā lucari. Poteram nempe perfacile hos incurfus auertere, quod Oratores ambo, hic quidem clarus, ille clarissimus. Nec dubium, nulli studiosorū generi minus syluas, & ea de quibus hic loquitur, atq; omnino solitudinem conuenire (quod expressis dicam cum ad exempla peruenero) sed non hic euadere est animus, nec fuga, nec bellū placet, concordiam quæro. Itaq; quamuis ego nusquā felicior, quā in syluis, ac montibus ingenium experiar, nusquam mihi paratius & magnifici sensus occurrant, sicubi tamen magnificum aliquid occurrit, & æqua conceptibus uerba respondeant, nolim tamen, quod mihi forsā singulare est, ad uniuersos trahens dictum, factum uē tantorum hominum damnare, quā utrunq; potius amplector, & probo neutrum nostro proposito aduersum. Neq; enim studiosis impero, ut in syluis aut in montibus libros scribāt, sed permitto ut tali spectaculo recreatum animum, in angustias cogant tacitas, atq; reconditas, quas tamē nullo loco aptius, quā in solitudine posse contingere. Quis est, qui non, quālibet urbium amicus, intelligat? Fuscum igitur ac silentem locum, qui ad scribendum uenit eligat, hoc enim iubentibus nō oblitto, quod diurno scriptori dictum, nocturnus non respuat lucubrador. Quia in re, ipsius Quintiliani consilium non inefficax expertus, tecum studiosissime Pater, & cum lectorē communico, ille enim laudans Demosthenis hunc morem, ad extrēmū, ait: Ideo lucubrantēs silentium noctis, & clausum cubiculum, & lumen unū uelut rectos teneat, nihil horum ut arbitror solitudini obstat, sed sauerem cuncta fateberis, itaq; si inter tātas uoces audior, consiliumq; nouum non despiciatur, & hos sequor, & longius euectus, si loci optio integra est, scripturum noui aliquid admoneo, quotiens se exemplo Demosthenes includet.

QVOD SYLVÆ, LOCA VIRENTIÆ, ET AMNES PLVRIMVM
conferunt solitarijs. Cap. II.

Illud ante prouisum sit, ut post secundos ingenij successus, egressu facili in syluas & loca uirentia, quoq; nihil est Musis amicius, queruli amnis in ripam grauedinem possit, fatigationemq; deponere, nec ideo minus in aruum ingenij rerum semina iacere, & inter ipsum quietis, reparandiq; animi tempus uenturo labori materiam prapare, utile simul, & iucundum opus, & actiuosa requies, & quietus labor, ut cum ad angustam illam Demosthenis, ac secretam aream reditum fuerit, sententiarum sementem, inutilibus excusis, uotiuua uerborum melsis & qui pararet, atq; ita nullum studio, tempus incers, aut inane praterfluat, quod his precipue dictum sit, qui orationes texunt aut historias, nam qui philosophia, ac maxime qui poetica meditantur, quibus acuta potius & arguta, quam multa conquerere mens est, eos libertati propriae relinquendos censeo, impetum ingenij sequantur, condisant ubicunq; est animus, ubi locus, tempusq; suaserint, aut ubi se stimulis maioribus adiggi senserint, seu coelo aperto, seu clausa tecto domus, seu solidae rupis obtentu, seu patulae pinus umbraculo. Non multorum euolutione uoluminum est opus: Illis iam ante perleptis in animo legunt, saepe etiam in animo scribunt, lectione praterita, sed presenti ingenio sese attollunt, nempe supra humanum modum rapiantur oportet, si supra hominem loqui uolunt, id sane locis apertissimis expeditius geri interdum, & alacrius animaduerti. Vnde saepe montanum carmen, quasi hoc dum è toto grege latissimum atq; lectissimum uidi, & nitore insito admonitus originis, dixi mecum:

Gramen Alpinum sapis, ex alto uenis.

Equidem ut huic tandem articulo finem faciam, & Marcus Tullius, & Virgilius Maro, quos eloquentiae principes Latinae nemo eloquens negabit, huic consilio haerebant, dum alter cum saepe alias, tamen praesertim ad tractatum legum Ciuilium accessurus, frondosas quercus, & delectabiles secessus, quodq; ibi scriptum memini, ripam & umbram, & procerissimas populos, & concentum auium, & strepitum fluuiorum, atq; aequas in partes scissi amnis in medio insulam paruam, & huic nostrae simillimam quaereret: alter autem suum Alexim, quisquis is est, pastorio carmine laudaturus:

Inter densas umbrosa cacumina fagos.

Apsiduè ueniens, solus in montibus & syluis id faceret, Platonem securi ambo, qui inter ociosa cupresseta, & spatia syluestria, de institutis Rerum pub. deq; optimis legibus disputaret. Nota nimirum & uulgata commemoro, multum tempore posterior Cyprianus, fide autem prior, & martyrio clarus, nec obscurus eloquio, tale quiddam & sensisse uidetur & scripsisse, quod unum ex multis ingens mirator eius Augustinus in libris suis, quasi illius ingenij experimentum, & eloquentiae gustum ponit, quæ in eo quanta esse potuerit, nisi grauitatè rerum dedit, uerborum neglexisset ornatum, loci illius commemoratione notum nobis esse uoluit. Vbi ingenium exercens non ait, hunc thalamum loco abditum, cinctum muris, communitum seris, marmorea opacum, celatumq; testudine, aut tale aliquid: sed, Quid petamus (inquit) hanc sedem dant secessum uicina secreta, ubi dum erratici palmitum lapsus pendulis nexibus, per arundines baiulas repunt, uitream porticum frondea tecta fecerunt. Ecce quam porticum, & quam sedem uir sanctus, & eloquens appetebat, uites, palmites, frondes, arundines, & inter hæc studiosis semper amabile secretum, quod utiq; non optaret, sic prater muros, ac tectum nullis bene successibus ingenium crederetur. Possem nunc apud alios hoc ipsum quaerere, & plurius testimonio rem summare, ni uererer, ne aut fidei minus habuisse tantis testibus, aut curæ amplius suscepisse dicerer, quam oportet. Hactenus ea lege disserui, quid sentiem, ut nullam ingenij legem imposuisse me sentiant, quæ hæc legent, si quis adeo abundans ocio erit, ut otium nostrum legat, singula igitur examinent de ueritate rerum, non tam mihi uel alijs, quam experientiae credituri.

DE INTERPRETATIONE. VERBORVM SENECÆ, QVIBVS
solitudinem impugnare uidetur. Cap. III.

IAm uerò qui solitudinem uirtutibus inimicam uolunt, stipulatorè uidentur inter cæteros Annaeum Senecam habere, qui epistolarum suarum quodam loco: Omnia nobis mala solitudinem persuadere. Et rursus alio loco: Mala ibi consilia agitari, cupiditates improbas ordinari, audaciam acui, libidine irritari, iracundiam instigari, ait. Quæ si indefinite aut uniuersaliter dicerentur, haud dubiè uel Senecæ resistendum, uel solitudinis patrocinium

trocinium deferendum erat. Sed non ita est, ea enim non nisi de stultis, & qui passionibus uincuntur dicta esse, luce clarius, in ipsis Senecæ uerbis apparet. Lugentem (inquit) timentemq; custodire solemus, ne solitudine male utatur, audis aliquem solitudine prohiberi, sed aduerte causam: Luctum scilicet & timorem, acerrimas animi passionem, quod ipsum laetius extendens. Nemo est (inquit) ex imprudentibus qui relinqui sibi debeat. Id utiq; uerum esse quis nō uidet? qui enim sui impos est, mox ut sibi relinquitur oportet ut ruat. Tamen quidem ego non inimicam modò solitudinem, sed nec amicam urbem iudico, eò tamen amicior, quòd illa ut criminum ministros, sic & scrutatores habet, & uindices, hæc impunitatis & latebrarum spe, rejicit legum metum, & reuerentiam honestatis: cæterum altera libertatem, impudentiãq; peccandi, altera fautores scelerũ, atq; instrumenta suppeditat, utrunq; pestiferum, uerum ea natura peruersitas, nō solitudinis culpa est. Quod ut prius ita esse, nec aliud Senecam uoluisse peruideas, eadem epistola illam ipsam solitudinem mœstis & pauidis, & imprudentibus interdictam, Lucillo suo non modò permittit sed suadet ac præcipit. Sic est (inquit) non muto sententiã: fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam unum, non habeo cum quo te communicatum uelim, & uide quòd iudicium habeo, audeo te tibi credere. Durum nisi fallor ac præcisum dogma. Fuge (inquit) multitudinem, libenter id quidem: fuge paucitatem, patior non molestè. Fuge etiam unum, nil est quo me ulterius trudas, ad extremam solitudinem coarctasti. Quid iam restat nisi ut meipsum fugiam? Si & tunc tamè unum fugero, non habeo cum quo te communicatum uelim. Mirum: ego uerò habeo cum quo te, & fortasse plures, sed profectò unum habeo. O si nunc tale aliquid amico consulam, exclamabunt undiq; solitudinis ac uirtutis aduersarii, meq; saxum, & inhumanum dicent, atqui Seneca tãtus uir, charissimo omnium amico præcipit, etiam unum fugere, ac perfectò, consummatòq; uiro loquitur. Hoc si quis dixerit cum bona uenia, negabo, proficientium potiùs quàm perfectorum ex numero fuisse Lucillũ iuratus testis. Seneca ipse fatebitur, quem & si frequenter laudet, qui amantium mos est, si perfectum tamen nosset, nec totiens hortaretur, nec aliquando reprehenderet. At si studijs iactem, uirtutis, si dedito dicat aliquis, hic fatebor, sed eò planè reuertimur, quo uolebam: nec enim ego alijs quàm literarum, & uirtutum studiosis loquor, reliquis salubre cõsiliũ nullum habeo, nisi ut ante omnia uitam mutent, tum de loci opportunitate uidebimus.

QVOD IIS QUIBUS OPPORTVNA EST SOLITVDO, NON SIT
suadendum, ut amicitia iura contemnant, & quot turbas non amicos
fugiant. Cap. IIIL.

Cæterum his ipsis, quibus solitudinem opportunam dixi, nunquam suasi, ut studio solitudinis amicitia iura contemnerent, turbas non amicos fugiendos dico. Quod si quis esse sibi amicorum turbas extimat, primum uideat ne fallatur, id uerò maxime detegit repentina necessitas, mutatioq; fortunæ, quæ sicut opranda non est, experiendi cupidine, sic si accadat experientiæ & discutiendis erroribus multũ confert. Deinde si ut reliquarum rerum, sic amicitiarum, alter altero ditior fuerit, nō mouebor nec tam amicos fugere solita ium monebo, quàm optare, ut ad se uisendum singulatim potius, quàm cateruatim ueniant: non ocio tædium, sed solamen, & auxilium laturi. Sit ocium modestum & suauis, non insolens: sit solitudo tranquilla, non ferox: sit deniq; solitudo non immanitas, in quam qui uenerit, miretur humanitatem, quæ ab urbibus exulat syluas incolere, scq; urfos in populis ac leones, in solitudine angelicum hominem inuenisse, ita planè sentio, atq; hunc medium inter extrema callem teneo. Alter non nisi inter turbas gaudet, huic misericordia magis quàm redargutio debetur: alter autem (inquit) fuge, etiam unum huic nescio quid dicam. Tangis fateor Seneca, & auctoritate præmis tua inclinaturus forsitan, nisi alter obfisteret nō te minor, & si maiorem dixero, credo non indignabere. Marcus Cicero amicitia legem tractans, non hos tantum, quibus amicitia post uirtutem iucundissima rerum est. Sed asperos etiam & immanes humanamq; societatem atq; congressum fugientes, quorum uix unicum exemplum toto orbe reperit, pati non posse ait, nisi acquirant aliquem non dixit amicum: natura enim obstabat, sed apud quem euomāt uirus suæ acerbitatis, sumptaq; hinc occasione, Tarentini Archita dictũ refert, cuius ea sententia est. Neminem non modò in terris, quantalibet rerum affluentia, sed ne in cœlo quidem præsentisyderum conspectu, mundi q; notitia fœlicem esse posse, nisi habeat, cū quo illa participet. sic naturam nihil omnino solitariũ amare. Idem famosiore alio quodam loco, si omnia nobis

Q 2 (inquit)

(inquit) quæ ad uictum, cultumq; pertinet, quasi uirgula diuina, ut suppeditarentur, tamen optimo quicq; ingenio, negotijs omnibus omisis, totum se in cognitione, & in scientia collocaret. Deinde ut ironice locutum scires, aperte ait. Non est ita, nam & solitudinem fugeret. Ecce quam paucis uerbis, quæcunq; de solitudine loquimur damnassee uidetur, & fecerit nisi ulterius processisset, ut non tam Ciceronis dictum exponendum nobis, quam oratoris testimonium, licet in philosophiæ libris scriptum, seu suspectum ab hoc iudicio repellendum esset. Sed ut liqueat de extrema, & inhumana tantum solitudine illum loqui, quam qui fugit profectò unum etiam non fugit, atq; ita non nostrâ, sed diuersam potius damnare sententiam, nec fuga solitudinis in turbam iri uelle, sed id solum ne amore solitudinis humanitas fugiatur. Vide quid addidit: Cum enim dixisset, & solitudinem fugeret, non dixit & locios, sed & loci ait studij, quæreret, tum docere uellet, tum audire, tum discere. Cum igitur tantis bonis ornata solitudo, si particeps careat intolerabilis, etiam ferocibus animis, humanumq; perolis commercium uideatur, quid mitibus, & humanitate præditis uideri debet? Quod si amicitia ignaris collocutor unus, tantum solatijs afferre creditur, quid ueris amicitia cultoribus fidelis amici conuersatio allatura sit, in quo sese uideant, ex quo uerum audiant, cum quo ut Cicero idem ait, sic omnia loqui audeant, ut secum de quo nulla suspicio, sub quo nulla fraus, pro quo nullus labor non suauis, sine quo nulla sit dulcis quies, à quo demum & aduersa præsidia, & prosperioris fortunæ proueniant ornamenta? Hunc ego si à solitudine secludendum arbitrer, durus sim? Nec uerò unquam mihi amici præsentia interrumpi solitudo uidebitur, sed ornari. Ad postremum si alterutro carendum sit, solitudine ipsa priuari maluerim quam amico. Sic itaq; solitudinem amplector, ut amicitiam non repellam, neq; fugiam etiam unum, nisi forsan is ipse sit, cuius mores etiã in urbibus fugiendos uitæ tranquillitas non negligenda suadeat. Tota res igitur ad hoc redit, ut sicut cætera omnia, sic ipsam solitudinem cum amicis partiar, nullius boni, sine socio iucundam possessionem, humanius ab eodem Seneca dictum credens, solitudinem uerò magnum et dulce bonum esse non dubitans, ab eo autem non scelestos modo sed inertes, & ignauos arceam. Ut enim Tyberij solitudo odiosa est, qua Capreas insulam immeritam, perpetua comaculauit infamia, ubi sæuitia ac libidinis officinam instituit, ferus & fœdus senex: sic Seruilijs Vatiæ solitudo ridicula est, qui non procul inde Neapolitano in littore, prope Campaniæ Cumas latens senat, ocio fœdus inuoluit, & intra uillulæ suæ septum, non tam habitans, quam sepulchrum. Et quam multos esse credimus, ubiq; Seruilijs: sed hic ante alios occurrit, quem irrisor nobilis notum fecit, & præstitit, ne inferre cõtaneis nostris ueritatis iniuriã, exempliq; molestiam cogeremur, iam intelligis ad quos, quæcunq; de solitudine dicta, seu dicenda sunt referam. Verum quia non omnibus est datum, uel sanctitate, uel literis excellere, præclaroq; ocio posteritatis amorem, ac notitiam promereri, ut nec presens gloria, nec sequentis cui fama solliciter, pro qua multi uitã uoluntarie profuderunt, & ob id ipsum clari sunt habitũ. Quanti facies ut iam tandem ad propositum reuertar, hoc quantulumcunq; uitæ tempus, cuius cum semel effluerit recolligendi, reparandiq; spes, nulla relinquatur tuum esse? Quoq; nulli mediocriter erudito uetitum est, cogitãdo saltem, legendoq; placidis forum curis, & rerum uinculis explicitum animũ habere, Deo, & rationi subditum, cetera liberum, corpus quoq; graui iugo eductum, animoq; soli seruienti. Et si quando insolentiam rebellaret, mox impetrata facturum, ereptum mille laboribus, mille periculis, mille ludibrijs, posse ire pro libito, sedere, consistere, loqui, conticescere, meditari non interpellantibus negotiosis atq; sollicitis, quibus miseris esse non sufficit, nisi ad miseræ cumulum, alienisq; miserijs abutantur.

DE SINGVLARI GAUDIO SOLITARIORVM IN
dimissione temporalium. Cap. V.

Quid de præterito, gaudium dicam, quod uelut à tergo uenit? & quidem illud Virgilij notissimum forsan,

— & hæc olim meminisse iuuabit:

Nec illud ignotum:

— iuuat euasisse tot urbes

Argolicas, mediorq; fugam tenuisse per hostes.

Apud eundem Poëtam, duo hæc diuersa uerborũ sono, sed eodem spectantia unus, idemq; loquitur Aeneas. Audis ut proprie inter labores futuri temporis, uerbo usus, illis exactis præsentitur, & ubi dixerat, iuuabit meminisse, iuuat (inquit) euasisse. Sic est enim, dulce nonnumquam

Vita solitaria, Lib. I.

245

quam est amara recordari, demulcentq; animum transmissa pericula, quamlibet in partem, habet enim & prosperitas pericula sua, nec pauciora certe, nec leuiora, & profecto fallaciora quam aduersitas:

Quam metui nequid Libye tibi regna nocerent?

Apud ipsum Virgilium anxius pater ait. Quanta ergo delectatio, quanta securitas solitudinis, metuenda qualibet emensa, & à tergo procul sua mala numerantis. Quam delectat illa sum transisse pestifera, & in biuio ubi ad laetam mors erat, dextrorsum tenuisse, eoque magis quo in partem alteram deliberatio pronior fuit. Habet enim hoc natura, ut tibi maius, praesentiusq; discrimen fuisse recolitur, ibi de praeterito plus gaudij sit. Quod ita esse nunquam clarius, quam post ancipites aegritudines, post horrenda naufragia, post hostilem carcerem, formidatq; bella perpenditur, itaq; sanitati redditos, portumq; tenentes, & ex insperato uinculis elapso, aut uictores crebro audias, periculorum historias suorum cum gaudio renarrantis. Quod uero suauiter in animum redeunt, uel spreta mundi blanditia, uel contempti honores, uel bene sparsa diuitia, uel despecta uoluptates, neglectaq; minae uel alto animo calcata calamitas, uel quicquid omnino fallere potuit nec sefellit. Sed tamen potissimum haec delectant, cum prorsus euaseris, ut nullus iam periculi metus sit.

SECTIO VI.

DE TADIO AC STULTITIA OCCUPATORYM, ET
urbium habitatorum. Cap. I.

ET ut minima etiam quae uidentur attingam, parumne tibi uidetur, quotidiano isto tadio caruisse, quo uix habitator urbium unquam caret: quod scilicet non tantum homini homo, sed sibi etiam agra mens parit, secum ipsa discordans? occurrent tibi passim in plateis urbium stultorum greges, quibus nihil sit in ore frequentius, quam uerba illa Grammaticorum, piget, tædet ac poenitet. Et illud Terentij: Nec quid agam scio, credo singula, praecipueq; nouissimum: nam si quid agerent scirent, confestim querelae omnes conquiescerent. Cuius enim rei tædet, oro te, nisi ignorantia, stultitiaq; proprie? Seneca uerbum est: Omnis stultitia laborat fastidio sui. Non placet eis uita, nec immerito: nihil enim habent stabiliti consilij, nihil firmi, nihil ad extremum placiti, quoniam ut ibidem ait. Idem nisi sapientia sua non placere nesciunt quid agant, sed id nesciunt, ne nesciunt, neq; dissimulant. Consequens est, ut ad quid uiuant nesciant. Quomodo igitur ament, quod cui uisus sit ignorare? plerique ita uiuunt, quasi ad nihil aliud, quam ad seruendum gulae ac uentris sese natos putent, prorsus inausulta mancipia, tam turpibus dominis addicta. Quod ita se habere, ne qua dubitatio sit, quæri inter eos solet, si qua naturæ parentis indulgentia, homini uitam daret, non somni, neq; concubitus, non cibi, neq; potus indigentem, sed cui absq; his adesset & quies, & soboles, & sobria, iugisq; satietas, an optabilior ea uita esset, an hæc nostra, quæ necessitatibus tam multis obiecta semper, atque subiecta est? & quotiens casu aliquo his disceptationibus interfui, & in finem tacitus intendens, raro aliquem ex his audiri, qui non hanc nostram miseriam, illi beatitudini præferendam intrepide distineret. Qui illud infans exultans dicere soliti sunt, nam quid si somnum, si concubitum, si cibum, potumq; subtraxeris acturi sumus? Aut quæ nam uita futura est, uitæ muneribus, & officiis spoliata? ut penitus pigrescant, & impudentissime fateantur, ad nil se aliud uiuere, quam ad ea, quæ communia brutis animantibus sunt nobiscum. Quasi uero non perditum illud tempus, quo breuissimam hanc uitam, cum somno & uoluptate partimur, in melioribus curis, & uel in contemplatione Dei, uel in cognitione rerum, uel in exercitio uirtutum possit expendi. Quoque grauius stomacheris, omni fere sanioris consilij spe sublata, Deum, memoriamq; meam tessor, hæc me sapius ex ore senum audisse quam iuuenum.

DE ERRORE QUORVNDAM SENVM OCCUPATORYM,
& urbium habitatorum. Cap. II.

EA nostrorum senum grauitas, atq; maturitas est, ut à uoluptate diuelli miserum ducant, mortem ante oculos habentes, mox è putri, ruinosoq; membrorum habitaculo, miseros auulsuram, adeo uoluptatis nomen ab adolescentia dilectum usq; in senium dulce est, ut si uoluptas desit, uoluptatis effectum spernant, nec nisi foedo, & cœnofo tramite uelint, quo cupiunt peruenisse, prorsus infelices, & erronei uiatores, qui terminum oderint, uiam ament iam termino propinquant. Quorum si quis ad fatendum talia tardior appareat ita tamē dubitantem, ita disputantem audias, ut intelligi detur, pudore

Q 1 cum

eum à falso magis retrahi, quam animi iudicio uerum sequi. De his in libro ueræ religionis Augustinus. Quibus (inquit) uilis est corporis salus, malunt uesci quam satiari, & malunt frui genitalibus membris, quam nullam talem commotionem pati, inueniuntur etiam qui malint dormire, quam non dormire, cum omnis illius uoluptatis finis sit, non esurire, ac sitire, & non desiderare concubitus, & non esse fatigato corpore. Nec longè post. Qui sitire (inquit) & esurire uolunt & in libidinem ardescere, & defatigari, ut libenter edant, & bibant, & concumbant, & dormiant: non dixit amant miseriam, & dolorem, nemo est enim tam auersus à salute, ut doloris & miseriæ nomen amet, sed amant (inquit) indigentiam, quæ est initium summorum dolorum. Constat autem, sicut effectus in causis, sic in amore causarum amorem effectuum contineri, itaque concludens terribiliter. Perficietur ergo (inquit) in eis quod amant, ut eis ibi sit ploratus, & stridor dentium. Vides ut ex causa effectuum elicit, quia amarunt indigentiam, miseriam consequentur. Multa ibi præterea diuine in hæc sententiam differuit. Res est autem uulgi ipsius confessione notissima, itaque (quod ait) inueniri qui hoc malint dicere possumus, inueniri iam paueros, qui aliud uelint, quod & si uolens paulò altius attollere nituntur, uulgaris fumo ac puluere exæcati nequeunt, neque ad meliora uocantibus aurem præstent, strepitus ac popularium errorum fragor impedit. Ita pars magna mortalium, se uolens seu coacta beluarum moribus procurua, in terram & corpori obsequens, animi negligens, sine uirtutis illecebra, sine ulla notitia sui met spiritum trahit ingloriorum. atque anxium, quantum enim natura melior interdum purgat ac uellicet, & admonet sui, obstant tamen impedimenta quæ dixi. Hinc uita odium, hinc tædij radix, hinc illa inquietudo animi, quæ nil peius patitur mortalis homo dum uiuit, quid igitur miri est, si horum actus, & consilia fluctuant? Si quicquid incæperint non delectant? non est enim quod uolebant, cum nil penitus certi uelint. Certum & semper unum uelle, sapientis est signum: uotorum inconstantia summum stultitiæ argumentum est, non desinam tibi Senecam inculcare, id oranti, quem portum petat, nullus suus uentus est, itaque simul eunt, redeunt, & utrunque cum tædio. Vidisti aliquando ut se raptim loco moueant, ut gregatim prodeant, ut repente dissentiant. Cum unus hac ire cupiat, alius illac, quomodo enim inter multos conueniant, cum secum quisque dissideat usque adeo. Libet enim immorari, ut quem paulò ante uideris, non agnoscas, & quem nunc nosse uideare, post paululum percontari oporteat cuius sit. Ita nunc læti, nunc tristes sunt, nunc humiles, nunc elati, nunc senio graues sunt, & immobiles, nunc puerili leuitate uolubiles, ut illam iam parium collusio, & temeraria iræ collectio, positioque, & mutatio in horas, quæ infantibus, Flaccus attribuit, propria & peculiaria senum sint. Quorum instabilitas eo damnosior, quod liberior, & monitores aspernatur, & auctoritate se cõtegit, & exemplo nocet. Etsi enim cuiusque natura suis uitijs abundet, magna tamen pars malorum, ex æmulatione quadam, imitandique libidine nata est. Nam quis unquam imitator sui, ducis errore contentus fuit? Transcendere delectamur & cõspici & quos sequebamur post terga relinquere. Dedit hoc præceptum (fateor) eloquentiæ studiosis Quintilianus, ut imitator quisque contendere, quam sequi malit, ea scilicet ratione, quia forsitan quem transire nitimur, & si non transierit æquabit. Eum uero (inquit) nemo potest equare, cuius uestigijs sibi utique insistendum putat, necesse est enim semper sit posterior, qui sequitur. Ad hoc quod plerumque facilius est (inquit) plus facere, quam idem. Alias quoque causas affert dicti huius, quæ ut illic cognitu pulcherrimæ, ita hic relatu superuacua sint. Ceterum quod utiliter in oratoria, hoc est, bene ornateque loquendi arte precipitur, ad artem malè, turpiterque uiuendi damnabiliter est translatum, & quod ille iussit impleuimus, contendimus, æquauimus, uicimus, iam de sequacibus duces, sumus, uenient, qui nos sequantur, & superent, ut una, eademque res uariè sit proposita, erat imitatio, dicta cõtentio in utraque tibi Quintiliane paruimus: Verum alio sine proposito, tu uerborum claritatem imitandam dicis, nos actuum tenebras imitatur, inque hoc unum studium, & seruens ille conatus non ster impeditur. Itaque utinam tam citò boni imitatores (si qui sunt) duces suos æquent, quam citò mali uincunt suos, quod ad nos attinet, datum de orationis uirtute consilium pelsimo artis additamento, morum uitijs applicantes, relicta nobis à patribus magno cum seruire ad posteros errorum exempla, transmittimus. Et miramur auctum insanie cumulum, cui omnes adiungunt, detrahit nemo. Potius mirer siquid iam ad amentia summam desit, tot in unum undique cõuentibus ingenijs, tantoque studio magistrorum: & quamuis actuum, uitæque periculosior sit imitatio, ubi maxima scilicet res agitur, tamen etiam in minimis furor ille uersatur.

DE VOLVPTUOSA IMITATIONE VULGARIVM, ET VARIETATE
habituum eorum, qui urbes inhabitant. Cap. III.

Vnde enim hæc habituum, atq; incessum indies mira simul ac ridenda uarietas, & nunc pedes contegens, nunc pudenda nudans uestis, nunc terram tergentes, nunc cubitum arctantes manicæ, nunc mamillas conterens, nunc sub unguina fluens zona? Vnde illa musci modulaminis, non sine graui discrimine Rerum pub. ut Platonî uidetur? Postremo unde ista uel styli, uel quotidiani etiâ sermonis tam crebra mutatio? nimirum has odiosas & inamœnas nugas, nihil magis quàm præceps & importuna, nec suis unquam contenta finibus inuexit imitatio, inuectasq; aluit, auxitq;. Quomodo enim fieri potest, ut uiuendi tenor idem maneat his, qui non se uirtuti, non suo iudicio, non amicorum consilijs regendos, sed æmulatione, sed alienæ dementiæ, stultorumq; furoribus, se uoluendos tradunt. Deniq; qui naturam propriâ sic exuunt, patrios mores abiiciunt, nihil nisi peregrinum atq; aduentitium uenerantur, totiens mutantur oportet, quoties aliquid occurrerit quod mirentur. Nullus itaq; mutandi, quia nullus imitandi modus, cuncta illis aliena placent, sua omnia displicent, quidlibet esse malint, quàm quod sunt, idq; unum hercle non immerito, si non animi leuitate, sed graui aliqua suarum rerum æstimatione contingeret, unus apud Senecam imitator Salustij, Aruncius ridetur, sed mihi crede, uicis omnis Aruntium suum, imò uerò Aruncios multos habet, non uerborum modò, sed rerum simias. Quo habitu, quo sermone, quo animo deniq; quem se esse uelit nemo determinat, & ob eam causam quisq; dissimilis sui est, uestigijs senum delirantium ingressa, nimirum docilis iuuentus, magno spiritu ad supremum stultitiæ acumen euasit, primos secundis, ac secundos tertijs, atq; ita deinceps facile uincitibus, sic per manus traditus, & inter manus autus furor, quantus ad nouissimos peruenturus sit, metiri animo difficile est. Quamuis & illud forsitan est uerum, iam ad extremam peruentum esse, & in nobis esse completum, quod antea tot secula dictum erat.

Omne in præcepti uitium stetit.

Ut sine ruina nullius ulterior sit progressus, & fortè licentiùs instituisse uideatur, huic locò quàm sat est. Quod si cui nota sit molestiarum mearum prima, & maxima ex humani generis, atq; imprimis Italiæ commiseratione proueniens, unde olim uirtutum exemplaria patebantur, qua, heu nunc uideo peregrinorum rituum imitatione corruptam, & domitarum à legentium, ut quondam spolijs, sic nunc erroribus exundantem, fortasse mirabitur tantum me dolorè, tam breuibus absorbuissè gemitibus. Nam quis tacitum ferat hoc nescio, unde oriens rerum nostrarum indignum, & turpe fastidiù, unde turpior admiratio, & cultus indignior nascitur externarum? an non sic maiores nostri, quorum dici utinam posteri mereamur, sua illis placere poterant, & placebant. Non Rheni uallem, non Danubij fluentia lustrabant, ad conquirendas has insanias, quibus Italicum decus inobscœnam barbariem, degenerare compellerent, sed imperij dilatarandi studio, quarendæq; gloriæ peregrinabantur, signis erectis, & armatis exercitibus, non deformitatè patrij habitus, sed triumphos, & clara cognomina relaturi, nec tamè usq; adeò suis delectabantur, ut cuncta passim aliena contemnerent: amabant quicquid usquam uera dignum erat, æquè apud hostes, atq; amicos, æquè apud alienigenas ac uicinos. Sicubi uirtus, sicubi morum splendor, sicubi belli, sicubi pacis artes, sicubi linguæ, uel ingenij suppellex ornatio, aut opulentior doctrina, cupide suam in domo conuehebant, nulla omnium spolia opimiora censentes. Nec uerò fallebat æstimatio, nullæ enim profectò diuitiæ certiores, quàm quæ animo possidentur. Sicubi autè turpe aliquid, uel castigare, uel spernere studium erat, nostra uerò gloriosa posteritas, magnum se aliquid affecutâ credit, si quis adolescens, & quod magis stomachor, si quis senex, uel ignoti aduenæ turpe sagum, uel stipendiarij militis ridicula togam sumpsit, aut eò profectus est, unde pubetenus abscessa ueste, domum redeat, seu insigni aliquo ludibrio deformatus, & tale aliquid passus liber, quale Dauid in suis seruis ultus est, tam grauius, & quale nunc esset, si resurgeret insani auius imitatoris, & misereatur, & stupeat in nepote. Quæ quidem omnia non aliter, quam si ad me dedecoris, aut gloriæ summa pertineat, iam pridem nescio, cur moestus intueor, & postquam obseruare primum cœpi, mirum in modum fateor, animo suspensus, expecto quis nam uarietatum modus, aut ubi res definat, hac sum, & mallem etate alia qualibet natus esse. Et si enim nulli uo quærelarum causa defuerit, & si tempus talium inuentor, & cooperitor, non bonus (ut ait Aristoteles) sed malus, iam dudum hæc portera decoxerit, nondum tamen ea cõsumator pessimus tempus excuderat, certè primi illi, quod omnes au-

diuimus, maiores nostri uirtutem, & gloriam mercabantur, quæ reposita est illis in memoria hominum sempiterna: nos quod omnes uidemus, opprobrium immortale, & meras ineptias nundinamur, quod sæpe, nam nemini, & uerbo, & literis quaestus sum nequiquam, tamen incubuit nobis ira Dei, & iusta nos ultio persequitur, sic se Dominus orbis ulciscitur, ille de ingratis seruis, iste de superbis dominis supplicium sumit. Exclamare liber: Quò pergitis, ah miseri, quò uos ultima rapit infania, cohibete gradum, subsistite & uidete quò ruitis, deseruistis patrum uestigia, ut ambuletis uias hostium, & quos armis uicistis, eorum erroribus uicisti estis. Repetite mores patrum, alienos sinite, non ut honestius tantum, sed ut lætius uiuatis, & aliquando discatis unum uelle, de quo non quorumcunque libidini, sed rationi insitæ iudicium tribuatis. Hæc dicerem, & quicquid in rem præsentem, & indignatio, dolorque dictarent, nisi obtorpuisse animos, actumque de rebus nostris crederem.

DE QUIBUSDAM CAUSIS ERRORVM, ET TEMPORIS
amissione habitatorum urbium. Cap. IIII.

NEmpè quia alijs iter rectum ostendere solebamur, nunc quod exitio proximum est, cæci cæcis ducibus, per abrupta rapimur, alienoque circumuolui mur exemplo, quid uelimus nescire, nam ut coeptum exequar, totum hoc malum seu nostrum proprium, seu potius omnium gentium commune, ignoratio finis facit. Nesciunt inconsulti homines quid agant, ideo quicquid agunt, mox ut coeperint, uergit in nauis eam, non agenda enim agunt, sed quid agant quaerunt, & in densissimis fruticibus, difficultatum causas ac negotia aucupantur. Hinc ille discursus, sine termino, hinc medio calle discordiæ, & ante exitum damnata principia, & expleti nihil. Quaerunt quomodo diem fallant, & quasi parum Sol ad occasum properet, ingenio cursum iuuant. Et quam communis illa uox talium: Pellamus hanc diem, agamus aliquid, ut interim dies hæc transeat. Atqui frenanda dies erat non urgenda, sed longa nimium illis dies, multumque nox longior, postremo longa ad fastidium uita est, nec tantum hyeme æstatem, æstate hyemem, sed mane uesperam, sero autem auroram exposcunt uotis, utraque cum uenerit contempturi, impletur in eis ad literam quod scriptum est: Sicut ceruus desiderat umbram, & sicut mercenarius præstolatur fidem operis sui, sic & ego habui menses uacuos, & noctes laboriosas enumeravi mihi: si dormiero dicam quando consurgam. Et rursus expectabo uesperam, & replebor doloribus usque ad tenebras: quod inops, afflictiisque lob dicebat, hoc ualitudine prospera, diuites nostri dicunt, quaeruntur, replenturque doloribus, expectando, & cum rerum natura perpetuo litigantes, segnes horas increpant, pigra momenta præcipitant, cum (ut dixi) freno non calcaribus res egeat, si modo frenum uia arte rapidissimum tempus exciperet. Isti autem puto mortem, quam præ omnibus timent iam adesse, uitamque, quam præ omnibus optant abesse iam uellent. Tanto nisu fugam temporis impellunt, quam exitij multas causam fuisse certissimum est, qui futurorum anxij, & præsentia semper exosi, uiuendi tædio manu mortem arcessere sunt coacti.

QUOMODO INCVNDITAS VITÆ SOLITARIÆ, PRÆSERVET
ab istis malis et tædijs. Cap. V.

Quid autem hæc tam multa ad id unum, de quo agimus forsan interroges. Nempe ab his malis, & ab huiusce modi tædio præseruat solitaria uitæ iucunditas. Lætè præsentibus utitur, futura æquanimiter expectat, non pendet in crastinum, nihil in posterum diem differt, quod hodie fieri possit aut debeat, nec immerito. Quid enim stultius, quam futuro desiderio, aut spe, quod alienum est, & mille casibus subiaceret, expetere præsens, quod unum tuum est, certumque negligere? Nunquam pendere desinet, qui in crastinum pendebit. Nullus enim dies præter ultimum crastino carebit, nullus præter primum, non alicuius diei crastinus fuit. Quæ res uitæ nostræ malum, quo uix illum maius intulit, uiuendi spe nunquam uiuere, & more canis ocyorem se leporem insequentis, semper inanes auras moribus captare, nunquam apprehendere, quod intendas? siquidem dies crastinus ubi aduenerit, iam crastinus esse desierit, ecce crastinus alter apparet, uel idem ille clam progressus, & si enim dies alter est, uterque tamen est crastinus. illum sequimur, ille semper iuxta, semper tamen ante est, & uicinitate nos fallit, &

fit, & cum ad eum uenerimus, improuisus elabitur: sic interim atque interim effaucibus nostris ereptus, & semper ante nos fugiens, nunquam consecuturos ad sequendum incitat. Ita interim nihil sit eorum quæ hodie fieri possent. Solitario cui non modo de partibus, sed de tota ætate semel est constitutum, non dies, aut nox longior, sæpè uerò breuior est quam uellet, dum honestis in rebus occupatum deserit, & ante suscepti finem operis luctatur. Non tamen & diei noctem, & nostri diem addere, & ubi res exegerit utranque irascere: alioquin utriusque partibus officia, & id omnibus modis agens, ne datum tempus, cui neque stimulos addere uult, neque frenum potest, inutiliter effluat. In hoc omne consilium, omne studium ponit, & hic se totis animi uiribus excitat, demum hæc illic curam omnium summa est, omnem malitiam, omnem molestiam, omnem tædij sensum demens, hodiernum diem hodie uiuit, crastinum si dabitur cras uicturus. Illius interea spe suam rem agere non omittit, sciens illum multos fallere solitum, & multa mentiri, huic potius fidem habet, quod enim ille pollicetur, hic præstat. Et tanta est cæcitas mortalium, ut spem quam rem ipsam, cupidius amplectantur, nouit præterea quis habitus, quis sermo, qui mores inuentam, qui senectam deceant. His animum coaptat, nulla mutatio est, nisi quam ætas ipsa suaserit, quippè non assunt quos imitari uelit, quibus uel ducibus insanit, ad naturam respicit, hanc ut ducem, ut parentem sequitur. A qua non uerisimile est (ut ait Cicero) eam cæteræ partes ætatis bene descriptæ sint, extremum actum, tanquam ab inerti Poëta esse neglectum. Scio hominem, non dicam (ut Paulus) sed hominem in corpore uerum, & in solitudine constitutum, agresti uictu, & studijs contentum suis, cui, etsi multa de sint ad felicitatem uitam, hoc non exiguum solitudinis munus adest, quod sine concursu hominum, & sine tædio, sine ullis angoribus, totus illi annus latet, ac tranquillè quasi unus dies agitur. Cum isti interim delicati urbani, inter uina, & epulas, inter rosa & unguenta, inter cantus & spectacula, Baccho madidi, somno maridi, rerum fessi, undiq; tædio simul, & uoluptatibus defluentes, diem unum anno iudicent, esse longiorem, & uix paucas horas possit sine murmure, fastidioq; traducere.

QVOD SOLITARIVS DEBEAT REGERE ANIMVM,
sicuti boni reges regna. Cap. VI.

HActenus, hæc quæ pro tempore, cuius mihi ingens penuria est, partim uisa, uel audita commemini, partim ex uis, auditisq; conficio, & de altioribus quidem, ut peccator trepidè, de communibus ut expertus audaciùs, quod mihi conuersatio hæc, & libertatis studium notusq; literarum ac solitudinis amor præstant. Quibus iam tandem finis esto, si unum addidero, solere prouinciarum præsides, rectoresq; urbium, ubi primum fines suæ ditionis ingressi sunt, edicto denunciare, maleficis ut abstant, qui mos adolescente me per Italiam frequens erat, an sit adhuc nescio. Nam & inde nunc abssum, & ubique terrarum cuncta paulatim in deterius cedunt, omnes boni mores breuis æui sunt, mali autem immortales. Videbamus passim sub præsidibus nouis, manifestam ex urbibus circumscriptorum furum, & lenonum fugam. Quanquam si ad antiqua respicimus, aliquantò uetustior illa consuetudo est, quàm opportunè admodum usus fecit clarissimus ille dux in exercitu Numantino, quem superiorum ducum secordia, licentiaq; militum corruptum, acerrimo correxit imperio, quando castris coquos & lenones, & insitorum magnam aciem, cæteraq; id genus fomenta libidinum, cum duobus scortorum militibus, quæ luxuriari, & fugere solitum exercitum sequebantur, eodem illo die, quo primum castra contigerant, una præconis denunciatione submouit. Quæ res multum præclaræ illi, & quasi iam desperatæ uictoriæ, contulisse creditur, secuti sunt alij clari duces, sed clarissimum nominasse suffecerit. Nobis ut ad rem ueniam, qui non urbes, non regna, non exercitus, sed nostri peccatoris statum regendum, corrigendumq; suscepimus, parua quædam uideatur obuenisse prouincia: uerum ubi ad comprimendos motus rebellantes animi, rationis imperium acceperint, tum primum intelligitur, quàm graue bellum, difficilisq; prouincia est. Seipsum regere: quid igitur hic agendum? Nempe si me roges, quod præsides, ducesq; solitos dixi, maius illis fortè negotium, numero quidem fatear, illis enim magnorum populorum, aut exercituum, nobis unius animæ cura commissæ est: Periculo autè negem, quid est periculosius, quàm perire, quamuis solus pereas, cum quibusdam potius mali fortunati uideri soleat, perisse cum multis: itaq; nobis quoq; pellenda flagitia, nostris è finibus

Q s gaudet

gandæ libidines, comprimenda licentia, castiganda mollities, erigendus ad meliora animus, & quod eleganter ait Flaccus:

Scelerum si benè poenitet

Eradenda cupidinis

Praui sunt elementa, & teneræ nimis

Mentes asperioribus

Formandæ studijs.

Alij regant urbem populi, alijs militum exercitum, & nobis urbs animi uestri est, nostrarum exercitus curarum, bellis ciuilibus & externis quatimur. An putamus ullam inquietiorem esse Rempub. quàm humani status animi est? an credimus leuiiores nobis hic hostes esse, quàm apud Numantiam Scipioni? Ille unam urbem, & unum populum oppugnabat, nos a duersus mundum, carnem ac dæmonia certamus. Quales hi tibi uidentur hostes, quàm concordēs, quàm solliciti, quàm feroces? Venit ille dux (ut dictum est) ad exercitum corruptum, uictis, fugatisq; ducibus successit, quid nos, numquid non satis in languidam, corruptamq; urbem uenimus, & exemplis ignauitæ refertam, non alienæ tantum, sed & nostræ? Quot cadentes audiuius? Quot prostratos uidimus? Quotiens ipsi cecidimus? Quot cadendi periculis subiaceamus? Omnia circumplena terroribus, nostri molles, & eneruati affectus, hostes multi, & indomiti, ingens parumq; discrimen, nullus somno locus, aut inertiæ, si salutem, si uictoriam optamus, utamur exemplo uictoriosi ducis, quando & nos rerum nostrarum duces sumus, & periculi paritas, parem exigit cautionem. Quid loquor, imò quidem & periculum nobis maius & præmium: illi enim aliena tantum uitia, nobis propositum est, & nostra corrigere: ille, mortalis aliquandoq; peritura patriæ statum, sibi uerò temporalem gloriam procurabat, nos immortalis animæ salutem & æternam uitam. Quamobrè si maiora minoribus, & si alienis nostram præponimus, summa diligentia quacunq; officiant, huic proposito propellamus. Et quomodo (inquiēs) hoc fiet? Tu ne uitra in exilium pelles, quod nec leges unquam potuere, nec reges? Tu ne nouis artibus res inenodabiles, ut absoluas, desperatus ad hoc tempus iter aggredièrè, luxum diuitibus, furtis seruis, lamenta pauperibus, inuidiam plebi, nobilitati superbiam, fraudem curiæ, uoluptatem foro, discordiam multitudini, auaritiam ferè omnibus extorquere? Vellem posse, sed non spero, & facilius fateor omne sulphur ex Aethnæ uisceribus, omne cœnum è cunctis paludibus egeri posse, quàm mala hæc, hos scelerum ardores, has morum sordes ex urbium sentina, ubi talium pessima mercium sedes est, inter quas infelicitèr fœlix, licet ingentium coalescat, & unde fœlicius sit, abesse: Quid ergo? Ad meum illud familiare consilium re-

curro, ut pestes, quas fugare non possumus, fugiamus. In quam rem, unicum

solitariæ uitæ portum ac profugium scio, de quo tam multa disse-

cui, ut iam uerear, ne fastidio tibi sim, neue ipsis

urbibus solitudo tibi loqua-

tior uideatur.

FRANCI.

FRANCISCI PETRAR.

CHÆ V. C. DE VITA SOLITARIA

LIBER II.

AD VIRVM SVMMA REVERENTIA DI
GNVM PHILIPPVM PATHAM, EO TEMPORE CAVALLI

CENSEM EPISCOPVM; MOX PATRIARCHAM HIEROSO-

lymitanum, deinde S. R. E. TIT. S. Sabinae Cardinalem,

atq; Legatum, literis ornatum, ac litera-
torum patronum.

SECTIO I.

QVI PATRES SOLITVDINEM ILLVSTRARINT. Cap. I.



Entio tamen adhuc aliquid deesse, & uideo nunc etiam quid expectes, rem suapte naturæ ualidâ, exemplis armari, longa est historia, qui Philosophi, aut Poetæ, quo sese altius attollerent, primum pedem in solitudine posuerunt. Nam de sanctis & tui-
gator, & notior, & longior, qui urbes spontaneo, damnan-
tibus exilio, sacra sui præsentia solitudinem illustrarunt, de quibus, si
ex actius loqui uelim, non possum non inculcare notissima, ete-
nim hac in parte, quid incognitum est tibi, illud ne expectaue-
ris, ut transcribam tibi, quas uocant patrum uitas. Quem libri ti-
tulum, sumplisse nostros à Marco Varrone arbitror, qui & ipse

de uitis patrum scripserat, sed alio quodammodo, non tam inflammandis deuotione ani-
mis, quam notitiæ rerum studens. Non dicam qua in spelunca sexaginta annos latuit Do-
rotheus, ut pater Amon coniuge dimissa, quæ secum continentia uirginali diu uixerat, so-
lus reliquum uitæ tempus in deserto Nitriæ montis habitans, nouissimè foelicem Deo ani-
mam reddidit quam comitantibus & gaudentibus Angelis, ad cœlum euntem tredecim
inde spatio dierum semotus Antonius uidit. Non referam qualem eodem in monte uitam
duxerit, aut Pambo ille, qui cautis responsionibus à nonnullis scriptoribus, ipsi quoq; non
tantum Antonio comparatur, sed præfertur, aut discipulus unus ex multis, Antonius, quem
dum studium ac notitia literarum sacrarum clarum faceret, proptereaq; per uim in episco-
pum peteretur, fugere aliter non ualens, captumq; se cernens, ne solitudine priuaretur, au-
rem sibi præsecuit, sic saltem pontificio futurus inhabilis, cum nec ea quidem arte profice-
ret, minatus urgentibus, si perstarent lingua se propter quam ea sibi importunitas fieret ab-
scissurum. Non loquar foelices solitudines utriusq; Macharij, in quibus mirabiliū patrato-
res operum, alter ad nonagesimum, alter ad centesimum uitæ annum uenit. Non attingam
qualiter Moyses quidam Aethyops, de latrone factus est præbiter solitarius CHRISTI ser-
uus. Qualiter Arsenius è senatore glorioso, maximus & CHRISTI amator, & suimet con-
temptor euaserit. Ad quem est illa uox cœlestis: Fuge homines & saluaberis. Et illa: Ar-
seni fuge, tace, & quiesce. Qualiter Paulus simplex, cognomen nactus ex moribus, dū con-
uictum fugiens uxoris adulteræ, solitudinem petiisset, in tantam familiaritatem CHRISTI q; gratiam uenit, ut spirituum principem impurorum, quem à se pelli non posse Antonius fa-
teretur, ille de obsessio pectore, purissima & quidem efficacissima prece depelleret. Non ex-
ponam quas tentationes corporis, atque animi solitarij senes uicerint Pachomius ac Ste-
phanus. Non inquiram quo consilio Paphnucius tres Dei amicos ex urbibus ad desertum
perduxit, quasi ad tutiorem, & Deo propinquiorem locum. Qua uirtutis admiratione mo-
nachorum turmas, in solitudinem traxit Helpidius, qua chantate Serapion his se homi-
num seruum fecit, ut dominos suos peccati seruitio liberaret. Non narrabo pietatem Dra-
coni Effren, Prioris cōstantiam, sudores Adolij, misericordem Innocentij seueritatem, Eua-
grij industriam ac labores: Non scrutabor, qua in solitudine Malchus immitis, domini gre-
gem pauit, quo in specu simulata cum cōiuge latuit, & leæna pro trepidis decertante, furo-
rem heri persequentis euasit. Non ostendā qua Ioannes Aegyptius uirtute claruit, quātaq;
præsentia

praesentia futurorum, à quo tam longè posito Theodosius Imperator, anceps animi, respon-
 sa deposcere, & cōsilio solitarij pauperis armatus, pia, sed maxima, & incredibilia bella con-
 ficeret: à quo alter quoq; licet inferior dux Romanus, graui Aethiopum incursu, infinitaq;
 multitudine, atq; aliquot insauis congressibus exterritus, cū praelium decertaret, & in
 eo statu non per internuncios, sed praesens ipse uirum Dei pro consilio adijisset, ad ipem cer-
 tae uictoriae, erectus, praefixa etiam & pugnae die, quodq; & uictor hostiles praedas ageret, &
 suorum res praereptas ab hoste, reuerheret, & Imperatoris sui gratiam mereretur: uitiam se-
 curus, pugnaui, strauit hostem, spolia retulit, gratia est adeptus, cui uiro tam sancto, tamq;
 futuri praescio, si quid de praesentibus, & expertis creditur. Accipe quid hic idem de solitu-
 dine senserit: nequid enim me proposito fauentē immutasse quisquam credat, ipsa eius uer-
 ba scripsi, ab his relata qui ex ore loquentis acceperant. Multum (inquit) prodest secretior
 habitatio, & solitaria conuersatio. Et iterum: Ad effugienda pericula (inquit) uel lapsum, &
 conquiendam Dei gratiam, atq; ipsius diuinitatis euidentiorē notitiā capiendam, plu-
 rimum prodest secretior conuersatio, & aemī interioris habitatio, utq; quod uerbo doce-
 bar, facto probasse eum scias. Ipse Hieronymus horum, quae in serui uerborum scriptor,
 hunc Ioannem (inquit) uidimus in Thebaidis partibus in aremo, quae adiacet ciuitati Ligo,
 in rupe quadam montis ardui commanentem: ascensus ad eum difficilis, aditus monasterij
 eius obstructus, & clausus: ita ut à quadragesimo aetatis anno usq; ad nonagesimum, quem
 tunc gerebat, cum eum uidimus, monasterium eius nullus intrauerit, aduentibus uerò
 per fenestram se uidendum praebat. Non describam habitaculum Helix monachi propè
 cunctis mirabilius, ut desertum horrendum, ut solitudo uastissima, & nulli equanda leimo-
 nibus, ut spelunca serupea, ut asper ad illam, & angustus trames, quiq; uel suspensos pedes
 lederet, uel intentos aduentium oculos frustraretur, ut illic corpore tremulus, sed animo
 constans, senex ad centum ac decem annis quos habebat aetatis, totus septuaginta transege-
 rat. Cogitabis autem per reipsum, quantus, & hic solitariae uitae magister esse potuerit, qui
 tantum in eo studio, tanq; continuum tempus exigisset, cum nostri homines ambitionem
 & auaritiaē studium, ne dicā popinas urbium, ac tabernas, & lupanaria, reliquissē uel triduo,
 grande supplicium opinentur. Non in medium traham, Eutychianum illum, circa Olymp-
 pum Bithyniae degentem, & coelesti gratia, & terreni principis amicitiae insignem. Non
 Theonem mitem ac modestum hominem & iuramenti expertem, & mendacij inscium, &
 triginta annorum, iugi silentio in summa omnium ferè literarum eruditione mirabilem.
 Non Thebaidis incolam Apollinem, qui quadraginta annis in intima solitudine abditus,
 nec sic latuit miraculorum fulgore, tandem proditus. Non Beniamin senem, hydropicū
 morbo clarum, & cū interim agrotantes sibi adductos eximie curaret, de sua enormi licet
 egritudine non curantem, solantemq; alios atq; orantem, ut pro anima orarent sua, non pro
 corpore, addito uerbo illo memorabili. Corpus enim hoc, aiebat, & dum sanum esset, nihil
 mihi profuit. Non Epiphantum quem famosum prius aemī nicolam, solitudo episcopum
 Cyprio dedit. Non seu Aphratem inopem ac pannosum feniculum, quem pietas, fideiq;
 zelus e speluncis in urbes medias eduxit, imperatori imperio responsurum praemordaciter
 atq; acriter: seu Isaac monachum, illius impietatem diuini comminatione, iudicij retunden-
 tem: seu Macedonium iugi syluestris habitatorem, uirum infinitae simplicitatis, atq; constan-
 tiaē, frenandum p̄i quidem, sed irati principis impetum, montis è uertice descendentem.
 Non Acepsenam sexaginta annis in cella reconditum, semper tacitum, nulli uisum. Non
 Ceumatium aut Didymum ambos caecos illustres, & uidentium ac piorum omne munus
 implentes: alterum uerò in super & in literis clarum. Non deniq; innumerabiles alios, quo-
 rum uel nomina, nō capiunt libri. Postremo ut summa etiam, quia peruulgata erant, omisissē
 me noueris, non insistam eloqui, ut adhuc inhospitā ac penè solis feris, orientaliū
 atq; orientiū monachorum princeps Antonius penetrauit, ut crebrescente fama nomi-
 nis, & ad gratiaē sanitarum turbis aegrorū confluentib; tadio affectus, & metuēs ne tanta illa
 celebritas, aut sibi inanis gloriae, aut alicui erroris, & falsae cuiuspiā de se opinionis materia
 esse posset, dū paucis panibus pro uaticio assumptis, ad ripā fluminisederet, fugam cogi-
 tans, uox ad eum de caelo facta est Quae nam uerò uox? illa forsitan. Fuge solitudinē, urbes
 cole, locus hic tui, ille gaudiij locus & quietis: Alexandriae pete, in patriā tuam redi, & non
 potius illa uox fuit. Si quiescere cupis Antonij, uade nunc ad interioris desertum? Cui mox
 obtemperans, oblato diuinitus, uiarum duce profectus est, ut in deserto manens, & semper
 in corpore armatus, omnes daemonū uicis insultus, ut Philosophia, mūdiciq; sapientia tumidum
 nomen

nomen, ab humili & illiterato seniculo, ualidisimis atq; clarissimis rationibus cōfutata atq; conculcata est. Vt eum Romani Imperatores, miraculo fame eius electi, familiaribus ad illū epistolis, quasi patrē uenerati, & quod responso dignati essent uehementissimē sunt gauisi, ut tot iam spiritalibus bellis uictor, tot inuisibilium hostium exercitibus triumphatis, cum ad nonagesimum uitę annum peruenisset, nullo uspiam apparente hominum, se iam solum gremicolam cogitaret, multo uetustiorē atq; remotiorē solitudinis incolā alterius, Paulum Thebæum quærere admonitus, reuelatione nocturna clauit, quæsiuit, inuenit horridis in itinere primū monstis inuentis, ut congressis tandem, & post longum silentium colloctis, ad ripam fontis exigui, & ueteris umbrā palmæ, secretissima in spelunca, missus ē cœlo panis unus, duobus CHRISTI fortissimis ueteranis, multo ieiunio exhaustis, abundē suffecerit. Deniq; ut paucis post diebus, mœstus animi, multisq; cū fletibus hospes, Paulum sepeliuit, in effodienda humo, leonum unguibus in furo pietatis officio adultus. Ad summam, qualiter in desertis latitans, & in tantū omnis gloriæ fugitans, ut sepulturam quoq; suam uellet absconditam, ne qua uel gelidum cinerem mundani fauoris aura contringeret, ad eō nobilitatus & gloriōsus effectus est, ut CHRISTVS humunculum suum Aegyptiacę solitudinis latebris abditum, ut ipsius Athanasij hæredis atq; historici sui uerbis utar, alio penē orbe cælatum, Africę, Hispaniæ, Galliæ, Italiæ, Illyrico, ipsi etiā qui urbium caput est Romę, ut in exordio promiserat, demonstrarit. Non exequar ut in solitudine quoq; fugit Hilariō, Antoniū uirtutum nobilis æmulus, fama uiri primū, mox bimestri obseruatione uitę eius, ac monitis præsentisq; concitus exemplo, ubi ab adolescentia in seniu perseuerans, brumę primū & æstatis intemperiem angusto tuguriolo, post autem cœli nihil angustiore, neque tam domus, quā sepulchri speciem habente submouit, ut inde dum ad uiri nomen turbis cōeuntibus, & solitudine una multarum inquietarum negotijs fugam meditaretur, recognita decem & eō amplius hominum millia iter eius impedire. Quo dolore, cum inedia consumptus penē esset, populo patiente, sed dolente, & prosequente, tandem abiit in profundissimas solitudines, & ad Antoniū locum, qui paulo antè tanto uacrus habitatore remanserat, perueniens, atq; ibi discipulis eius inuentis, auditu flebile, pium dictū audissimē cuncta perquiriens, hortulanum eius, & lectulum unde ad cœlum fœlix ille conscenderat inuisit, atq; in eo dulci quadam tanti uiri memoria procubuit, ipsum retenti uelut Antoniū accubitu calentem, sepe complectens, atq; deosculans, quidq; non tam lectione, quā opinione fretus addiderim, alienum stratum suis lachrymis rigans, ut inde alias, atq; alias solitudines petens quod exoptatam sibi inuidens quietem, semper eum sua fama præcurreret. Interdum etiā ad barbaras nationes clam decreuerit proficisci, ubi nec intellectus, nec cognitus respiraret. At eadem fama nominis eum persequente, primo quidem in Siciliam nauigauit, inde in Dalmatiam, postremò autem in Cyprum insulam suis moribus longē dissimilem, cuius tamē una rupe, duro uiri proposito conueniret, ubi locum nactus terribilem ualde (ut scriptoris, preconisq; sui Hieronymi uerbum ponam) ac semotum substitit, & ut cunctis eum, ne furtim dilaberetur obseruantibus, quod uno in loco diu illū non posse subsistere, publicē persuasum erat, ibidem laborum uitę finem habuit, in terris inuitatus fuerat, ad cœlos secutus Antonium.

DE TRANSITV PRÆTERITORVM EXEMPLORVM AD
exempla minus trita. Cap. II.

BIs igitur breui admodum, & succincta commemoratione præteritis, ut sic dicam, atque suppositis, & reliquis silentio obrutis, quotquot sunt id genus, quibus sola æremus cœlum fuit in terris, quę copiosa, & amœna, & uaria, & penetrabilis atque ignea lectio est, & quę pretiosa materiæ filum habens magnis texta ingenijs, natura pariter, atque arte delectet, aliquot exempla minus trita, per secretiores scripturarum recessus sparsa recolligam.

SECTIO II.

DE SOLITVDINE PARENTIS HVMANI GENERIS ADAM. Cap. I.

ET ut à primis ordiar, Adam publicus ille parens generis humani, quamdiū solus fuit, nemo fœlicior, mox ut comitatus, nemo miserior, solus stetit, comitatus ruit: solus beatę ciuiū patrię, comitatus infœlicis exiliij peregrinus: solus in requie, & gaudio, comitatus in laboribus & doloribus multis. Denique solus immortalis iunge

iunge sociam, mortalis efficitur. Iam tunc clarum, & insigne præfagium, quid de societate
fœminea sperare posteritas deberet.

DE CVLTV SOLITVDINIS ABRAHÆ. Cap. II.

Sed ne in limine heream, magnus ille, multarumq; gentium pater Abraham, non in palatijs, interq; delicias urbanas, sed in tabernaculis, inq; conuallibus collocatorem Deum meruit, promissa illa, quæ iugiter in nobis extremis: utinamq; non peïssimis hominum implentur. Idem non in aula cortinis obsita, & uillis instrata crispantibus, sed in solo herbido & agresti, utq; Geneseos textus habet, in conualle, ut Iosephus, ad Illicem Mambre sedebat, quando dignus est habitus Dei angelos habere conuiuias: Neue quid forte aliud, quàm quod uerba sonant suspicemur, non equidem sub auratis laquearibus tectorum, sed sub quercus umbra glandiferæ rurale conuiuium celebratum est. Et ille certè sanctissimus, atq; omni diuino fauore dignissimus uir, fuit tantæ obedientiæ, ut dum Dei iussis obsequitur, unigenito filio nō parceret. Vt reliqua laudum eius fileam, de quibus dicendi tempus forte aliud, alterq; locus opportunior dabitur. Ex quibus omnibus, minimè mirum sit, si talem uirum arcus est amplexa diuinitas, illud magnum quod suo merito ancilla eius Aegyptia fugiens, ab angelo reuocata, & iterum in extremis posita, atq; desperans, rursus ab angelo recreata est. Et ut ad propositum spectet, alterum iuxta fontem aque, alterum subter unam arborem, utrunque certè in solitudine gestum est. Vt ne id mirum sit infantem suum, quem fugæ comitem gestabat, in solitudine seruati, cœlestisq; beneficii memorem, & ipsum post solitarium euasisse.

DE SOLITVDINE ISAAC. Cap. III.

Quid hoc patre satus Isaac? Quando sibi de terra longinqua fœcunda uxor aduēcta est, quid putas agebat? Erat forsan in foro, perorabat causas, exercebat iudicia, emebat aliquid, aut uendebat, dabat mutuum, uel poscebat, uel datum exigebat, acceptumq; soluebat: nihil horum omnino: Quid igitur? Deambulabat (inquit) eo tempore, per uiam quæ ducit ad puteum, cuius nomen est Viuentis, & Videntis. Verè autem Viuens & Videns, hoc est, in æternum uiuēs & uidens omnia, non Sol (ut Ouidius & Apuleius dixerunt) sed creator solis, & syderum, rerumq; omnium omnipotens Deus, apud quem puteus, siue ut Psalmista loquitur. Fons uitæ est, quo non dormiendo, nec per inuia gradiendo, sed per uiam deambulando peruenitur & sequitur. Habitabat enim in terra australi, & egressus fuerat ad meditandum in agro inclinata iam die. Vbi similiter nihil est, quod mysterio uacare putem, habitabat enim in terra australi, terra humili & deuexa, & clara, & ætherei solis uicinitate præferuida. Et egressus erat, unde reris, nisi extra corporis sui domum? Egressus (inquam) extra seipsum, & miseræ mortalis ergastulum, non ad infame ocium, sed ad meditandum. Nam quæ oro alia hominis uita est, aut quid aliud agens ab animalibus brutis differt? Præclare Cicero: Docto uiro (inquit) uirum idoneum. Insuper & inclinata diei commodissimum tempus elegerat. Nullus enim locus, nulla pars ætatis aptior meditati, quàm & agrestis solitudo, & iuuenili feruore præterito, relictisq; (ut ita dixerim) meridianis horis, à tergo placationis uitæ tranquillitas iam uergentis ad uesperam.

DE SOLITVDINE IACOB. Cap. II.

Quid huius etiam natus, magniq; nepos Abrahæ Patriarcharum maximus Iacob, quando scalam illam cœlotenus erectam, ascendentes, descendentesq; angelos, & innixum scalæ dominum uidit? ubi fuisse illum opinamur, quàm magna in urbe, quàm pulchra in domo, quàm locuplete cubiculo? Erat ille nō modo procū ab urbibus, sed etiam procū domo, ut enim ipsius Iosephi uerba non mutem, propter odium prouincialium, apud nullum quidem succedere uoluit, sed sub diuina iacebat, caput suum lapidibus subditis supponens. Eidem gemina coniuge & natorum turba, seruisq; & ancillis, omnigenumq; gregū possessione aucto, in patriam remeanti, occursum adfuit angelorum, sed ubi nam quæso? Nunquid in urbibus quiescentis? Non uerum cœpro itinere abeunti, quo nondum peracto, eidem luctatori ille nocturnus, nomen unde nouum sibi inditum clarum mansit in posteris, non in urbis amphiteatro, neq; inter turbas hominum, sed cū remansisset, solus in transitu torrentis apparuit.

Vbi erat ille familiarissimus Deo uir Moyses, quando legem, colloquiumq; Dei, quando salutem populi, memorabilemque uictoriā, absens solus & solis precum armis obtinuit? Nempe nō in aliqua ciuitatum Syriæ, uel Aegypti, sed in syluis, & altissimi montis in uertice. In solitudine erat, dum aquas amarissimas coëgit ligni unius immisione dulcescere, dum prodigia illa fecit, quæ uix perlegere ne dicam recensere sufficimus. Idem certē immenso exercitui, in quo tam multi iniusti atq; in Deum & in homines ingrati erant, nō de solio aureo, sed de solitudine horrida prouidit, & in summa inopia, miram necessariorum rerum abundantiam procurauit: quando in castris coturnices ortygias affatim cœlo lapsas, populus legit esuriens, & de rupe percussa, dulcis aqua copiam sitiens bibit, quando diuinum illum atq; incredibile, & neq; cupiditati, neq; parsimonie subiacentem cibum, non quidem in urbibus, nec è foro cupedinario petitum, sed cœlitis destinatum, quadraginta annis habuit in deserto. Vides ut solitudo diuinis beneficijs, atq; colloquijs, & angelicis sit amica congressibus? quo min⁹ miror, ut præclaræ uitæ uiri illius, sic & gloriosa morti solitudinē deputatam, dum ex hominibus migraturo, quod fratri eius iam antea acciderat, loquens Deus: Non in hanc aut illam urbem, sed ascende in montem (inquit) & morere. Quod nobis in omni uitæ, mortisq; consilio, nisi fallor summo-pere trutinandum est.

Quid singula replicem? Plena exemplorum sunt omnia, ubi erat Helias quando clarioribus portentis emicuit? Quando populis intra urbes fame pereuntibus, illum iussu Dei in solitudine latitantem corui pauere solliciti? Quando ex summo Carmeli montis pronus humi, triennem siccitatem, terras ac populos affligentem, in sperato imbre leniuit? Quando octingentos, & quinquaginta falsos prophetas, in eodem monte Carmeli, Deo iudice, sacrificio teste, superatos in torrente Cylon populo fauente macrauit. Quam ob causam iratæ Reginæ minis ac furori cedens, cum deserti latebram petiisset, sub umbra iuniperi consopitū excitauit Angelus, & ut manducaret admonuit, non magni pretij cibum, sed tantæ uirtutis, ut in fortitudine illius, quadraginta dierum iter, ac totidem noctium ieiunando perficeret. Quo peracto, inde ut in spelunca manens, dominico usitatus alloquio, reges inungere mittitur ac prophetas, ut in cacumine montis sedēs, imperat inopinabili fiducia, ut ignis è cœlo descendat, super quinquagenarios regios, & paretur statim, ut scisso amne, tactu pallij Iordanem sicco pede pertransit, solitarium sanctum uirum uenerantibus elementis. Vbi (inquam) erat Helias dum hæc ageret? Profecto in solitudine: unde tandem ad cœlum flammante uehiculo raptus est? Vbi erat Heliseus quando geminum rapti ducis consecutus est spiritum? Quando ferrum contra naturam, & consuetudinem suam natans, flenti restituit amico? Quando tribus regibus, rotidemq; regijs exercitibus, ne periret siti, repleto sine ullis imbribus torrente subuenit? Priora quidem ad Iordanis ripam, tertium in deserto Idumææ contigit. Illud quæsisse superuacuum, ubi erat dum pallio magistri diuisis aquis, per arentem Iordanis alueum solus transijt, qui transierat comitatus? Vbi erant deniq; tot propheta, quando tam certis, & tam præfagis uisionibus illustrati sunt? De quibus singillatim nūc agere longum est. Neq; soli propheta, sed filij etiam prophetarum, quos monachos ut Hieronymus ait, in ueteri legimus testamento, ædificabat sibi casulas propè fluentia Iordanis, & turbis, & urbibus derelictis, polenta & herbis agrestibus uiscitabant.

Ipsæ quidem Hieremias, silentio supprimendus nō uidetur, qui uerum etiam huic uitæ testimonium manifestum præbuit, ubi ait: Bonum est cum silentio præsolari salutare domini. Bonum est uiro cum portauerit iugum ab adolescentia sua: & quasi hæc nisi in solitudine fieri non posse diffiniens, cum hæc dixisset, adiecit: Sedebit solitarius & tacebit, quia leuauit se super se. En audio foelicem patientiam expectantis: audio libertate quolibet meliorem, dominici iugi tollerantiam: audio quietē sersionis, & non semel, sed in principio positum, & in fine silentium, cuncta tamen audio, intra unam solitudinem contineri.

O Verè uita pacifica, cœlestiq; simillima. O uita melior super uitas, uita laborum uacua, bonorumq; tantorum capax, ubi expectatur salus, suaue iugum dominum portatur, tacetur & sedetur, & sedendo confurgitur. Vita salutaris hominibus, formidabilis, & inuisa dæmonibus, quod nisi ita esset, haudquaquam id uitæ genus ingressos, tam multis, & tam uarijs tentationū generibus infestarent. Vita reformatrix animæ, reparatrix morum, innouatrix affectuum, lotrix lordium, purgatrix scelerum, conciliatrix Dei, & hominum, ruinarum innumerabilium instauratrix corporum, cultrix ingeniorum, moderatrix præcipitum, torpentium excitatrix appetituum, genitrix nobilium, alma uirtutum nutritrix, uitiorum domitrix, peremptrixq; palæstra luctantium, arena currentium, campus pugnantium, arcus triumphantium, bibliotheca legentium, cella meditantium, penetrale orantium, mons contemplantium: Et quid dicam, nisi simul omnia, uita scilicet, ad omne bonum opus aptissima, uita philosophica, poëtica, sancta, prophetica, uita non immerito singularis dicta, & si dicere audeā, quod sentio, uita tam singularis, ut ea sola uera uita sit, reliquis omnibus conueniat, quod ait Cicero, & Ciceronem secutus Augustinus, quod hæc nostra quæ dicitur uita, mors est. Vita demum nisi expertis incognita, & ut habenti peramabilis, sic superoptabilis non habenti. Quod non ignorabat Hieremias idem, quo duce, adhæc eiusdem uitæ præconia præmissis accumulanda peruenimus, dum in illa calamitate publica, piæ simul lachrymas, & lachrymis opportunam solitudinē exoptabat. Quis dabit (inquit) capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum? Sciensq; fontem hunc non in uribus, aut in turbis nitidum scaturire, subsecutus adiunxit: Quis dabit mihi in solitudine diuersorium uiatorum? Cogitatu perfacile est, quibus nobis expediat, quando uir ubilibet Deo proximus, Deo plenus, ad honestum illud, scq; dignum officium, hoc est, ad lugendum interfectos populi sui, quasi unā sine altera nō speraret: simul utranq; poscebat solitudinem & pietatem. Vbi illud minime negligendum rebar, quod cum in solitudine diuersorium optasset, addidit: Et derelinquam (inquit) populum meum, & recedam ab eis, quia omnes adulteri sunt, cœtus præuicatorum, & reliqua deinceps: Quæ cogitare ne dicam loqui horret animus, tam propriè nostris hodie conueniunt populis, tam parum, imò uerò tam nihil est fidei, nihil ueri uspiam, nihil tuti, nihil deniq; uel humani, hi cum dicantur homines, & effigie sunt humana, ut ea mihi uel sola certè, uel maxima atque iustissima percolendæ solitudinis, & declinandarum urbium causa sit.

S E C T I O III.

DE SOLITVDINE SANCTI SYLVESTRI PAPÆ. Cap. I.

NE fortè autem uetustatis reuerentiā, uel immemor recentium, uel contemptor appaream, latuic in Soractis monte, Syluester diuitum primus ille Pontificum, & locum moribus, & loco consonum nomen habens. Atqui nisi audire uerum puderet, solitudine humili, & inculta opes istæ, bonæ utinam, quas modò uix urbes capiunt fluxere. Hinc calceus auratus: hinc eburneus scipio, pastoralis in morem baculi recuruus, suburbano cultu rusticæ memor originis: hinc chlamys coloribus inardescens: hinc stellatum diadema carbunculis: hinc niueus sonipes, thronus aureus, purpureumq; uerendi capitis umbraculum: hinc deniq; totus habitus triumphalis, totus hic ut dicitur militantis: sed & latè iam regnantis ecclesiæ status, quem è syluis egressum stupent reges, & quem, qui diligenter inspexerit, nescio an solitudinem tantæ uenerationis initium uenerabilem negaturus sit: sed progredior.

DE SOLITVDINE SANCTI AMBROSII. Cap. II.

AMbrosius, apud Mediolanum, magni populi curam, Deo uolente, ac cogente sortitus, & si tam necessarij debiti, tantiq; sibi conscius officij, continuè solitariam uitam degere non auderet, quotiens tamen, & quibus potuit modis, quid optaret ostendit. Habitauit ut nunc est ambitus murorum, in extremo ciuitatis angulo, ubi adhuc sacrum corpus habitat, & ab eodem fundata sacra domus stat, summa deuotione percelebris, & magnis populi frequentata concursibus, tunc quantum certis inditijs intelligi datur longè semotus, penitusq; solitarius locus erat. Ad hæc quotiens episcopalis curis

curris liber ac laborib. relaxatus (quos impellendis Arrianis ab ecclesia graues, diuturnosq. pertulit) aliquantisper se negotiis subtrahere, furariq. poterat, in secretiorem solitudinem se conferre sanctissimus uir solebat. Sylua erat, quamuis proxima, contemplationi tamen idonea, in medio parua domus, ingentis certe, sed humilis uiri capax, quæ multo dignius, quam domus olim Metapontina Pythagoræ, in templi licet exigui speciem uersa est. Nunc sylua conuulsa est, mutatoq. loci habitu, manet nomen, Ambrosij nemus uulgo dicitur, sinisterus ad Ortoum latus, quod amnis hic undique magnis motibus, & multa rerum collisione memorabilis intra urbē ipsam, & extrema rapti molimine aucti ambitus septa conclusit. Illic (ut audio) & ut auguror, librorum mellifluos flores sparsit, quorum hodie per omnes tractus ecclesiæ gustus suauissimus, & fragrantissimus est odor. Ut uero non actuum modò sed uerborum, unum quidem ex omnibus, testimonium uiri huius proferam, in epistola quadam ad Sabinum. Pergam (inquit) frequentius te in meis scriptis, & cum sim solus alloqui. Deinde suum faciens Scipionis uerbum, de quo post dicam. Nunquam enim (inquit) minùs solus sum, quam cum solus esse uideor, ne minùs ociosus, quam cum ociosus. Certè pro arbitrio arcesso quos uolo, atq. adiungo mihi quos magis diligo, & quos aptiores arbitror, nemo interpellat, nemo interpolat, tunc ergo te magis teneo, & de scripturis consero, & prolixiorē simul sermonem cadimus. Sola erat Maria & loquebatur cū angelis: sola erat, quādo superuenit in eam Spiritus sanctus, & uirtus altissimi obumbravit eam. Sola erat & operata est mundi salutem, & cōcepit redemptorem uniuersorum. Solus erat Petrus, & totum per orbem consecrandarū gentium cognouit mysteria. Solus erat Adam & non est præuicatus, quia mens eius adhærebat Deo: postquam uero ei mulier adiuncta est, non potuit adhære mandatis cœlestibus.

QVOD NVLLVM VIRVS ADEO PESTIFERVM ET VITÆ SOLITARIÆ
contrarium sit, sicut muliebri consortio, incidens capitulum. Cap. III.

Vbi ut me Ambrosij dicto parumper immisceam, illud nō sileuim, quod omnibus notum multi dissimulant. Nullum uirus adeo pestiferum uitam hanc sectantibus, ut muliebri consortiū. Fœminæ enim decor, eò formidolosior, funestiorq., quò bladior, ut sileam mores, quibus omninò nihil instabilius, nihil studio quiescit infestius. Quisquis requiem quæris, fœminam caue, perpetuam officinā litium ac laborum, raro sub eodem tecto habitant quies & mulier, Satyrici uerbum est:

Semper habet lites, alternatq. iurgia lectus.

In quo nupta tacet, minimum dormitur in illo,

Nisi fortè tranquillior est concubinæ accubitus, cuius & fides minor, & maior infamia, litigium par. Scitum est & illud clari Oratoris dictum: Qui non litigat cælebs est. Quid uerò melius quam non litigare? Aut quid per IESVM CHRISTVM oro te, quid (inquam) solitudine præfertim nocturna ac silentio, & quiete, & sæculi libertate felicius? nihil ergo fœlicius cœlibatu, nil uero cœlibatu aptius, quam solitudo. Quisquis ergo litem fugis, & fœminam fuge, uix alteram sine altera effugies. Fœminæ & si quod rarum est, mitissimi mores sint, ipsa præsentia, atq. (ut ita dixerim) umbra nocens est. Cuius si quam fidē mereor, uultus ac uerba, cunctis qui solitariam pacem quærunt, non aliter uitandi sunt, nō dico, quam coluber, sed quàm basilisci conspectus ac sibila. Nam nec aliter oculis, quàm basiliscus interficit, & ante contractum insicit. De quibus aut potius quàm de nobis dici astitimes, quod in longinqua materia uerè ne magis, an propriè ait Maro:

Carpit enim uires paulatim, uritq. uidendo

Fœmina, nec nemorum patitur, meminisse nec herbæ.

Sanè quòd uisu solo corporis, atq. animi uires carpentur, uranturq., tangere poterat uniuersos, quos ea pestis extenuat & accendit: at quod nemorum, herbæq. memoriā eadem pestis eripiat, sicut de equis, ac bobus dixit, sic de hominibus dixisset, quos alios, quam nos intellexisse uideretur, quibus præcipua nemorum, & herbarū oblectatio est. Proinde muliebres illecebras, tum omnibus, quibus suum uas sanctè & honorificè custodire propositum est, tum nobis maxime fugiendas, uitandasq. denuntio: Quod qui neglexerit, norit se non aliam ob causam è paradyso solitudinis pellendū, quàm è paradyso uoluptatis priuus hominum pulsus fuit. Hæc interfatus ad Ambrosium reuertor, qui illam ad Sabinum epistolam concludens: Liqueat (inquit) ex his, quia soli cum sumus, tunc nos offerimus Deo, tunc mentem ei nostram aperimus, tunc amicum fraudis exaimus, quibus dictis, primo

R iterum

iterum parente ad memoriā reuerso. Solus (inquit) erat Adam, quando in paradyso est constitutus, sed nō erat solus, quādo de paradyso eiectus est. Solus erat Dominus IESVS, quando mundum redemit: non enim legatus, neque nunciū, sed ipse Dominus saluum fecit populum suum, etsi nunquam solus est, in quo pater est semper. Ad postremum cum consilio clausurus epistolam. Vnde & nos (inquit) soli sumus ut Dominus nobiscum sit: quod consiliū ne soli Sabino datum sit, ut ad nos trahamus, nostrumq; faciamus, obsecro.

DE SOLITVDINE SANCTI MARTINI. Cap. IIII.

HVnc solitariæ uitæ statum, & ab infantia quodammodo concupisse Martinum, & cum primū per ætatem, perq; necessariæ militiæ occupationem licuit, apprehendisse nouimus, tanto ardore animi, ut in uita priuata, captum morem nec Præsul factus omitteret: auctor est Seuerus, qui res eius quibus interfuit, uitæq; seriem scripsit. Quo tempore quæri solitum accepimus, ante episcopalem curam, se maioris fuisse uirtutis. Mirum, quamuis enim nihil illi uiro, nisi summū semper atq; perfectum fuisse credendum sit, tamen pontificali fasce curuatus, nescio quid in se dum esset expeditior altius atq; perfectius recolebat, temporis illius memor quo liberius solus erat, ne quis forte miretur eundem antea liberum frequentasse solitudines, quæ & duri seruius officij, dum licuit frequentauit. Ne enim cuncta uestigem quod longum atque difficile est, in ipsa prius urbe Mediolano, ubi quod cōstat primum ex multis, quæ diuersis in locis ab eo fundata sunt, monasterium extruxit, aliquantum tempus exegisse fertur, uicino quondam Ambrosiano domui, ac mœnibus uicinis habitaculo. Loco etiā nunc solitario ac reposito, ad quē iam præsul Ambrosius tanto lætus hospite, clam solus exire consueuerat, secumq; dum posset audius immorari: bone IESVS, quale hominū par, quæ suspiria, qui sermones? Quicquid principes imperant, quicquid Cōs. deliberant, quicquid prætores edicunt, quicquid statuunt legiferi, quicquid fabulatur populi, quicquid philosophi d'putant, quicquid rhetores declamant, quicquid sophistæ cauillantur, sacro illi, tranquilloq; colloquio admotum, meras nugas dixisse nō uereat: Sin uesset quidem erat Horatius poëta, dum sibi Plotius & Varus, & Virgilius occurrerunt, pulchra nempe societas doctissimorum hominum, inuicemque familiarium amicorum, itaq; ait:

O qui complexus & gaudia quanta fuerunt,

Credo Aedepol, & multa ibi pro tempore facetissimè inter tales uiros, ac disertissimè dicta non dubitem, sed dulciores amplexus, & sanctius gaudiū fuisse crediderim Mediolani, inter Ambrosium & Martinum, locus ostenditur, ubi congređi, & colloqui solitos fama est. Quibus ego cōgressibus atq; colloquijs, si datum esset, interfuisse maluerim, quā regum omnium consilijs, quæcunq; uino, uel avaritia, uel feritate ebrj cum purpuratis suis agitāt. Fœlix ergo, & quanquā minus adulta, minus horrida non minus fortè gloriosa, quā Thebaidis solitudo, quæ tales duos accolas uno tempore meruissit.

DE SOLITVDINE SANCTI AVGVSTINI. Cap. V.

Nondum nos Mediolano egredi, magnus alter eiisdē urbis habitator finit Augustinus, quem Ambrosio malis erioribus infectum, quasi filium docto medico pius Pater dedit, ut is eum undis salubribus ablutum, curatumq; Deo redderet. Ille ergo cū ignarus omnī, quæ erga se clam diuina pietas ageret, Mediolanum ueniens, ubi tunc sacer florebat Ambrosius, uitam tandem mutare decreuisset, ciuitate relicta, solitudinem ruris appetiit, ut qui cum multis insanierat, solus resipisceret, Caseatum, uocat ipse, & id manet hæcenus ruri nomen. Quinetiam ipso die, quo primum hoc sancto desiderio exarsit, in ciuitate positus, in illas fluctuantis animi procellas, per quas consilij nauigium regente Deo ad terram uiuentium & ad portum salutis applicuit: quid egerit, qualiter se gesserit, eodem ipso narrante cognouimus. Certè non processit in publicum, neque populi concionem classico aduocās, quid acturus esset exposuit, sed dimisso fidissimo, confurgens, eō (quod ut ipse ait) solitudo sibi ad negotium flendi aptior suggereretur, & secedēs remotius, quā ut posset ei onerosa esse etiam talis amici præsentia, quod unū loci qualitas ac tēporis permittebat, secretum horti angulum pro solitudine habuit. Vbi amarissimè secum loquens, inter singultus & lachrymas, inter uulsum capillum, perculsamq; frontem, & cōsertis digitis amplexum genu, & quæcunq; magnus ac sanctus dolor elicit, tandem semel de se statuit, unde in perpetuum exultaret. Deniq; per omnem

uitam

uitam solitarijs, & quietis locis, atq; inter cætera Pisanî montis ocio delectatus, & illic ære-
mitico habitu traxisse moras creditur, & ad loci illius æremitas, liber suo quidem præscrip-
tus est nomine. Cæterum de hac re, quia non uacat infinita nunc hominî illius scripta re-
uoluere, unico eius quod occurrit, breuî utiq; sed aperto testimonio cõtentus ero. Is ergo
Euangelîi Ioannis exponens: Difficile est (inquit) in turba uidere **LESVM**, solitudo quædam
necessaria est mēti nostræ, quadâ solitudine intentionis uidetur Deus, turba strepitû habet,
uisio ista secretû desiderat. Audis ut cautè uidendo Deo necessariâ, non quâlibet, sed solitu-
dinem dixit intentionis, intelligi uolēs, dum suas intus turbas, tumultusq; suos humana
mens habeat, acuendis ad tantû lumen, purgâdisq; oculis solitudinē corporeâ nil prodesse.
Iam uerò maximis tribus explicitis, non Mediolano tâtum, sed Italia digredi stylum sinam.

DE SANCTO HIERONYMO, MIRIFICO SOLITVDINIS
ueneratore. Cap. VI.

Sileo nunc præconem uitæ huius Basilium, sileo Magnum uirum Gregorium Na-
zianzenum, præclarum huius uirî discipulum non silebo. Hieronymus urbe Ro-
mana dimissa, Romanisq; opibus cõtemptis, æternæ patriæ spe ac desiderio illectus,
& ut ipse fatetur, ob gehennæ metum, in illam primò uastam solitudinē, horridum
monachis habitaculum præstantem, quam de uirginitate ad Eustochium scribens: Salu-
stiano uerbo usus ab ardoribus exultam dicit, sese abdidit. Vbi aliquot annis aduersus in-
domitæ carnis insultus, & conspirantis animæ consensum, laboriosa militiâ exactis, quam-
uis uictor nō ex acie Romam, quasi iam securus ad triumphum redijt, sed in Bethleemitas
latebras festinandus aufugit.

DE SANCTA PAULA, QVIBUSDAM QVÆ ALIIS MATRONIS
deuotissimis, solitariæ uitæ cultricibus. Cap. VII.

LAtuit ibidem Paula sancta, & pia, & illustris, & ut multa breuiter dicam, uerè Ro-
mana mulier, summumq; suis tēporibus fœminæ specimen uirtutis, & ut ad præ-
sepe Dominicum mori posset, ubi & qualiter orta esset, oblita est. Cuius etiam præ-
claram uitam, & fœlicem exitum Hieronymus ipse, tam fulgido pinxit epigram-
mate, ut post eum mihi modestius sit tacere. Quid enim dignum sim dicturus in transitu,
inq; angusta opusculi mei parte clausurus, ubi ille tanto uir ingenio hasit, & amore, ac do-
lore dictantibus modum iusti uoluminis impleuit. Et quamuis non defuisse sciam, quod
Hieronymus ipse nec ignorat, nec dissimulat, qui utriusq; ocium liuido dente momode-
rint, nec morsum scriptis mandare timuerint, ita uix ulla uirtus uel alta, uel abdita est, ut in-
uidiæ iaculis non tangatur, sed solidam ueritatem uulgaris aura non concutit. Sanè quic-
quid de sua alijs uisum sit, solitudinem sapientis, idem ipse Hieronymus cõtra Iovinianum
scribens, commendat his uerbis: Sapiens nunquam solus esse potest, habet enim secum om-
nes qui sunt, & qui fuerunt boni, & animum liberum, quocunq; uult profert & transfert,
& quod corpore non potest, cogitatione complectitur. Etsi hominum inopia sterneret, loqui-
tur cum Deo, nunquam minus solus: quo nam uerò nunc uertar, confundor multitudine,
& acie occurrentium in diuersum uocor, sed Paulæ nomē admonuit, ut ante omnia, eidem
& genti, & sexui solitariæ gloriæ partem darem, pauca igitur ex multis excerptam, nec ue-
rebor ne Romanarum in laudibus matronarum nimîus dicar, quibus par esse non spero.
Prætereo Eustochiam Paulæ filiam, præcone Hieronymo insignem, & Marcellam, & Ase-
lam, & Fabiolam, & Bleissilam, aliasq; clari nominis uirgines, aut uiduas: quid autem
de redicam fœminarum optima & gloriosa Melania: Non ego tantas conciuēs ac uicinas,
quas ætas, patria, **CHRISTI** fides, animi pietas, utriusque coniungunt stylo segregem, iuxta
Paulam sedebis. Tu quidem Romani filia Cos. Romani Prætoris mater, genus, opes, & pa-
ternum decus uirtutibus supergressa, uiduitatis statum tanto pudicitie studio, tantisq; mi-
sericordiæ operibus honestati, ut uirginitatis laudem propè transcenderes, oblita potentie,
soliusq; memor, **CHRISTI** utq; illum indueres, exuta solinatalis affectum, exuta nara-
lium respectum, & amorem tuorum, & corporis tui curam exosa. Denique **CHRISTI** con-
silio animam tuam in hoc mundo, ut in uitam æternâ custodires eam, mira sollicitudine san-
ctos patres in desertis solitudinibus quæsiuisti, eosq; etiam ad exilium profecuta, de labore
tuo sanctum illis obsequium, de facultatibus piam alimoniam præbuiisti. Honoratrix sancto-
rum, reuocatrix errantium, peregrinorum mater, tudrum in **CHRISTO** tutrix atq; consul-

trix. Cū ingentes enī opes, immensūq; patrimonium, in egentium alimenta foelicitati
ma libertate dispergeres, & quasi quidam inexhaustus fons bonorum, nulla largitionum
exundatione deficeret, inq; aliud nihil intenta, septem & triginta annos, indeficiente rerum
facultate, & indefessa charitate animi peregisses, iam sexagenariam, tuorū reuifendorum,
non carnale, sed diuinum & spiritale desiderium cōpit. Itaque Romam rediens, natum, nu-
rum, neptem, ut nominis hæredem, sic animi, propositūq; tui, ac ne longum faciam, tuos o-
mnes, tua per uestigia distractis patrimonijs, in uiam Christi, & amorem uitæ solitariae di-
rexisti. Stupor est meminisse, quod aurum, quod lue argentum, quas sericas uestes, quantas
pecuniarum summas, tua illa quoq; nepis egregia & sedula tuarum uiarum obseruatix,
ecclesijs ac religiosis egētib; toto orbe distuderit, quod pro CHRISTI seruitio, suorum
millia seruorum libertate donauerit: quas possessiones non modò Romæ, sed in Aquita-
nia etiā, & Gallijs, Hispanijsq; uendiderit, pretio in misericordiam uerso, & his tantū agris,
quos intra Campaniam, Siciliam, atq; Africam possidebat (tam latè se fortuna muliebria
extenderat) non ad aliud, quā ad usum pauperum, & iuge pietatis exercitium reueruat.
Qua præterea ætate hæc ageret, cū uigesimo scilicet ætatis anno, tuis accensa monitis, &
exemplo, seculoq; renunciāns, ipsum (ut ita dicam) purpureum uitæ florem, & præclarum
coniugium, & tantas diuitias ac delicias neglexisset: quarum sanctas intentiones, adiuturæ
cœlitus, uel hinc patet, quæ illa iunior Melania ita illud ingens pretium ē tantis possessioni-
bus redactum, thesaurumq; suum omnem opportuno tempore dispersit, deditq; pauperi-
bus, ut si paulum distulisset, ad Alarici manus illicò Romam, Italiamq; uastantis uenturum
omnē fuerit, quod illa iam tunc in meliores usus magnis opum ponderibus expedita con-
uerterat, quasi te ipsam, suasq; res præreptas lupi faucibus, CHRISTO libens sub multipli-
ci scœnore largiretur. Tu autem foelix anus, omnibus tandem, quæ iter ad cœlum pandunt,
non foemineæ leuitate transactis, & quasi iam temporis tui cursu ac laborum agone plausi-
biliter consummato nil in terris agendum superesset, ante duos menses, ex quo Hierosoly-
mam redieras, relicto ibi monasterio, finem rerum transeuntium, & beatum uitæ laudabi-
lis exitum inuenisti, eumq; tibi honorem CHRISTVS exhibuit, ut propter foeminā unam,
tot uiroꝝ ac foeminarum millibus pepercisset, & decretum seu promissum supplēū di-
stulisse uideretur. Si quidem mox ut patria, & rebus humanis excesseras, urbem Romam
irruptio illa barbarica, & horrenda uastatio consecuta est. O ingens & pio mulier insignis
exilio, & nescio quidem, an tali uitæ, an morte foelicior, multo certè clarior iacens solitatio in
puluere, quā si Romæ carens his meritis, inanibus titulis, in sculpo sepulchro marmoreo
iacuisses, multoq; ibi gloriosius ades CHRISTI tuis manibus fundata conspicitur, paupe-
ribus seruatura, quā Romæ palatium auitum, aut barbaricis flammis arsurū, aut senio rui-
turum. Sed diū, fateor me tuæ uirtutis admiratio in hoc sermone detinuit, & iam satis multa
de foeminis, deq; transmarinis rebus, ad uiros & ad patriam redeat stylus.

DE SANCTO GREGORIO PAPA MAGNO SOLITVDINIS
amatore. Cap. VIII.

Quid ergo Gregorius hic noster Romanæ sedis magnus antistes? Nonne ma-
gnificas ac frequentes domos in solitaria, templa conuerit, antiquasq; posses-
siones sibi præcipiens CHRISTO dedit? Ita sibi quantum licuit, in maxima, ple-
nissimāq; omnium urbe, solitudinē fecit, ut ubi auos, at auosq; suos creber ob-
sequentijs populi concursus ornauerat, illic ipse suo Domino solus obsequere-
tur, etsi famæ illum splendor eductum latebris, magno curarum in pelago, supremāq; tan-
dem dignitatis arce locauerit. Quem suum ascensum cū sæpe alibi, tum super Ezechie-
lem scribens, mœsta commemoratione conqueritur. Et quidem (inquit) in monasterio po-
situs ualebam, & ab ociosis linguam restringere, & in intentione orationis penē continuæ
mentem tenere. At postquam cordis humerum sarcinæ pontificali suppositui, colligere se ad
semetipsum assidue, non potest animus, qui ad multa spargitur. Alia ibi deinceps contra
se, præsentemq; tunc statum suum loquitur, sed multo plura in proœmio Dialogi, quem
librum incepturus, secretum locum amicū mœrori se petiisse testatur, ubi uel modicum
à rerum seculariū tempestate quiesceret. Illic ergo dilectissimo filio, & familiarissimo ami-
co respondens: Infœlix (inquit) animus meus, occupationis suæ pulsatus uulnere: memi-
nit qualis aliquando in monasterio fuit, quomodo ei labentia cuncta subtererant, quātum
rebus omnibus, quæ uoluntur eminebat, quod nulla nisi cœlestia cogitare consueuerat,
quod

quod etiam retentus corpore, ipsa iam carnis claustra contemplatione transibat, quod mortem quoque, quæ penè cunctis poena est, uidelicet ut ingressum uitæ, & laboris sui præmium amabat. Quibus commemoratis, ad contraria tristior se cōuertens. At nunc (inquit) ex occasione curæ pastoralis, secularium hominum negotia patitur, & post tam pulchram quietis suæ speciem, terreni actus puluere sædatur. Quæ sequitur, attexere longum est, & minime necessarium. Finis est, ut & se recordatione uitæ præteritæ torqueri acrius, & in comparatione quiete uiuentium miserum fateatur, quorum plurimos, in hac de qua loquimur uita secretiore placuisse desinit. Nec minùs & illa superuacuum sequi, quæ in eo libro scripta, ubi lob afflictum afflictus exposuit. Propterea quod & uterque peruulgatus est liber, & hæc in utriusque uestibulo scripta sunt. Mitto alia propè flebiliora, ubi ob hunc ipsum suum ascensum, & incessanter se ait flere, & amicos orat, ut si eum diligant, secum fleant, ac pro se Deum rogent. Ut intelligas suum illum intellexisse periculum, qui quasi genus mortis exiti stimans, solitarie uiuere desisse, amicorū auxilium in eo statu, tam suppliciter imploraret. In epistolam autem ad Narsetem Patritium, de hoc ipso loquens, tanto se morore perculsum dicit: ut uix loqui sufficiat. Ex quibus apparet, & Pontificatus permolestam illi sarcinam, sicut est omnibus profectò, qui illam, immaculatamque custodiunt, & solitariæ uitæ ducem fuisse memoriam, nisi collatione disparium, mutari itatus amaritudine acerbasset.

DE SANCTO BENEDICTO SINGVLARI AC DEVOTISSIMO
solitudinis habitatore. Cap. IX.

Sed ubi iam dux Occidentalium monachorū Benedictus remaneret? at quis est CHRISTI fidelium non nouit, quis sancti iuvenile consiliū non audiuit? qui quāuis à prima ætate uirtutum hospes, uoluptatum hostis, arduam cœli uiam esset ingressus, ut compendiosius tamē ac tutius pergeret, Romam Nursiamque dimisit, quarum in altera educatus, ortus ex altera: utriusque amorem, usu ac natura contraxerat, uicē tamen carnales affectus animæ cura, petijtque foelix puer, nō modò solitudinem, sed desertum & illud immane, sed deuotum specus, quod qui uiderūt, uidisse quodammodo paradisi limen credūt. Vbi qualiter uixerit sciens sileo, cum & cuncta nobiliū scriptorum fides lateque loquax fama uulgauerit, & iacta illic ingētia præclarissimè religionis fundamenta testentur, id nūc mihi suffecerit, & solitudines nostras honestasse commemoratione tanti incolæ, & propositum meum præsens tali teste firmasse. Longum est enumerare, qui deinceps uiri & quales huius uestigia secuti, & uel claritate ducis & exempli stimulis, uel inclinatione naturæ, uel diuinis oraculis admoniti, religionum uenerabilium fundatores, uarias solitudines petiere. Inditio nunc etiam sunt cœnobiaz, & inter speluncus syluestres deuotissimæ domus CHRISTI. Cisterciū, Maiella, Cartusia, Vallis umbrosa, Camaldulū, innumerabilesque aliae: quarū religionū riuus, & si cœlesti deuotionis augmēto, postmodū longè, lateque diffusi sint, & plana compleuerint, si tamen ut magnorum fluminum fontes, si harum quaris origines, ex asperissimis montibus emanasse comperies. Clarum quidē ex omnibus & famosum Benedicti nomen cuius historiam, uitæque modum quisquis nosse cupit, nō scrutari abdita iubeo, Gregoriani Dialogi cuius suprà mentio est habita, secundum librum perlegat, qui ex illis actibus est totus, & ubi rerum claritas stylo etiam illustratur.

DE SOLITVDINE SANCTI FLORENTII Cap. X.

SIn oculus serie rerum ductus, intra libri tertij metas excesserit, uidebit illa solitudinis Italiz congesta miracula, occurret enim Florētius, qui in monasterio solus agēs, dum à Deo, cui cum iugis oratio, & multa simplicitas familiarissimum fecerant, aliud quod solitariæ uitæ solatium postulasset, protinus eidē rursus astitit, quo deinde feritate deposita, ceu pastore aliquo paucarum ad custodiā pecudum usus est. Deque eiusdem uisione, quem quorundam fratrum liuor occiderat, imprecatio irati, dicto citius ad cœlum uenit, ut illis mox horrendo supplicio affectis, obstupuerit, seque perpetuò fontem uocans, & tam celeriter exauditu gemens, omnia reliqua uita sine lamenti, & dolore non fuerit. Rogo quæ legiones, aut qui reges ad hanc potentiam laborando perueniunt, ad quam solitaria humilitas quiescendo? occurret inde Martinus ille Marsici montis accola, cui de rupe solida fluens perennis aque tenuis stilla, duræ rupis stillantis olim in deserto prodigiū renouauit, quicquid cum serpente terrifico, sub cuius specie uetus serpens terribilior latebat, uno, eodemque specu, continuè sine offensa toto triennio uersatus, illo demum mira patientia pro-

R 3 tia pro-

tia procul pulso, ipse uictor solus substitit. Occurreret alter sine nominē, sed cuius nomē in cœlo est, Argentarij montis inhabitator, qui cum defuncti faciē puluere fricuiſſet, incredibile ac stupendū, niſi quia credenti nihil impoſſibile eſt, exangue cadauer, & mox futurum puluere ſuſcitauit. Occurreret ſolitarius Manas, tantæ uir inno-centiæ, tantæq; ſiduciæ, ut nō ſolum barbaros, tunc uicinia urexantes reuerentia ſui nominis, ſamaq; compeſceret, ſed maximos atq; immanes uroſ, ē ſylua proxima, ſancti uiri alueribus inſultantes, ſerula quam de more geſtabat, quaſi domeſticos catulos caſtigaret, trepidantesq; depelleret.

DE SOLITVDINE SANCTI FRANCISCI. Cap. XI.

O Peruſum fateor cuncta complecti, nec ea mihi nunc cura eſt, neq; enim ſcripturus hitoriā, ad calamū ueni, ſed undiq; decerpturus illuſtria, nec ea quidem omnia, ſed que cœpti operis ſeruato calle præteriens poſſem, an uerō uel horū aliquid in patria ſua, ut Benedic-tū Nuriæ unquā ad id gloriæ uenturū, uel Franciſcum ſeu uolucrū audientiam, ſeu ſeraphicū raptæ mentis ardorem, ſtupendumq; illud inſigne ſacrorum CHRISTI ſtigmatū, & uulnus animi membra teſtantiā, rātūq; & tam breui de paupertatis coniugio genitæ ſobolis incrementum, habiturum credimus, ſi manſiſſet Aſiſij, qui licet (ut aiunt) diuinitate cōſulta, & reuelatione cœlitūs accepta, pro ſalute multorum, inter uitæ hominū bella, periculofas non tam ſibi, quā militibus ſuis excubias ele-giſſet, ipſe tamen magnus amator ſolitudinis, æ emiq; ſectator fuit.

DE TRIPLICI SOLITVDINE. CAPITVLVM INCIDENS. ET de ſolitudine Baſilij, & aliorum. Cap. XII.

TRiplex nempē ſi ritē complector ſolitudo eſt: loci, ſcilicet, de qua maximē mihi nunc ſermo ſuſceptus eſt: temporis, qualis eſt noctium: quando etiam in roſtris ſolitudo, ſilentiumq; eſt animi, qualis eſt eorum, qui in profundiffimæ contemplationis abſtracti, luce media & frequenti foro, quid illi geratur neſciunt, qui quotiens, & ubicunq; uoluerint ſoli ſunt. Haſ quidem ſimul omnes ſolitudinū ſpecies, nulli quā Franciſco magis frequentatas uideo, luſtrabat æremos, in templis ſæpe ſemirutis pernoctabat, ſæpe per diem inter turbas à præſentium rerum ſenſu rapiēbatur, & pulſo hūc illūc corpulento, collifione hominū cœleſtibus mens affixa erat. Hinc illa ſecuritas in quam talibet hominum frequentia, quam ſibi ſeruentiſſimus CHRISTI amor, & caro mirum in modum ſpiritui ſubiecta præſtabat. Vnde arbitror effectum, ut ſibi, & ſuis ſtationem in populis acceptaret, ratus facile futurum, omnibus quod poſſibile ſibi eſſet, quia enim animū illa ſeſe deſcendendo ſublimis & illimis, ac defæcata ab omni colluſione terreſtrium, nullis tumultibus à CHRISTO ſeparari poterat, quod in ſe experiebat, id uel multo facilius in alijs præſumebat, ſic illum in iudicio cæterorum, propria fallebat humilitas. Quod ut ſic opiner, opinio illa me cogit, quam de ſe uir ſanctus habuit, peccatorem ſe maximum ex omnibus, quod cuidam ē fratribus percontanti, quid de ſe ille ſentiret, reſpōdiſſe legitur. Et patris ſcita permitterent, ſolitariā uitam eximijs præcordijs ſuſpirantes, ipſe etiam ut dixi, quantum ſolitūdinem ſemper amauerit, teſtis eſt uita eius literis ædita, teſtis uita regula, quam ſibi primū, & poſteris in monte dictauit, mox perditam, non niſi in ſolitudine reformauit. Teſtis demum ſua peculiaris habitatio, nam ut Benedic-ti, ſic huius quoque locus oſtenditur, unus ex multis, quo nō altiūs ſerē uſpam remotior, Aluerna loco nomen. Vtriq; igitur ſolitudo calcar incuſſit acutiſſimum, & ad alta diſpoſitos ſollicitauit animos. Itaque dum latitant, mundiꝝ gloriā ſpernunt, toto illos orbe notiſſimos atque clariſſimos fecit. Inter eos ſanē, quos nobilitauit æremus nec ſilendus eſt Blaſius martyr, quē ſpeluncis abditum, & uiſitatum à ſeris, & ab auibus paſtum ferunt. Nec Leonardus & Liſſardus fratres, ambo monachi, ambo ſolitarij. Nec Veridimius æremiis clariſſimus. Nec comes eius prætereundus Aegidius, qui Athenis regio genere ortus (ut perhibent) & genus, & patriam, & opes, & literas Græcas, quibus abundē pollebat, Gallicane poſthabuit paupertati, ſtudio ſolitudinis uniuerſa contemnens, ubi & miraculis emicuit, & inter cætera blandientis ceruæ lacte nutritus, & alurnam ſuam uenatorum canibus inuiolabilem præſtitit. Ita ut miraculo rei tactus, Galliarū Rex ad ſpeluncam uiri ſentibus obſitam penetraret, non ſine multo militum labore, ferro aditum pandentium. Veneranda deniq; uifi ſenis eſſigie, & iuxta ſenem accubantis ſpectaculo permotus altricis, ſubmotis omnibus ad eum ſolo

solo quodam cum præsule Rex accessit, & talem uirū reperit, ut magnis ei muneribus oblati, magnificeq; contemptis, inq; usus alios uerti iussit, tandem & cœnobii consilio eius extrueret, illis in locis usque nunc celebre, & deinceps ad eum uisitandum, sæpè submisso fastu regio ueniret, quem sibi hominem non originis splendor ac patrias, sed solitariæ uitæ decor ac sanctitas peperere.

DE SOLITVDINE SANCTI REMIGII. Cap. XIII.

Quid Remigiū loquar? Qui ad illā famæ claritatē, quæ immaturo æui pontificale pondus imposuit, quod ampliùs quàm septuaginta annos summa uirtute & industria gessisse traditur. Quam Francorū & regem, & gentem ad CHRISTI fidem primus iste cōuertit, & cœlitūs (ut aiunt) misso chrismate, regem unxit, unde in ungēdorū illic Regum nata solennitas, in seculum nostrū durat. Ad hæc (inquam) & ad hanc altitudinē, unde oro, nisi ab ipsis humilibus uitæ solitariæ rudimentis ascenderat? Quid Narcissum Hierosolymorum episcopum, uirum clarum atq; mirabilem, quem & persecutionis indignitas, & secretæ uitæ desiderium in solitudinē egere, ubi multos annos, desertis in locis degens, non modo persecutorum calumnias declinauit, sed uerū Philosophi summū munus impleuit? Quid Guilielmum deniq; uirum fortem, & uetustæ prospiciæ, qui ætatis florē ipsum, cū terrenæ militiæ dedicasset, in deserto senescere maluit, & mori ultimis uitæ fructibus cœlesti militiæ consecratis? Quid alium eiusdē & propositi, & status, & nominis Guilielmum, seculari primum fastu, post autem monastica humilitate conspicuū, qui derelicto, spretoq; opulento oppido, solitudinem, paupertatem, & silentium exoptauit? Montis enim Pissulani dominus cum esset, grandis syluæ monachus factus est, inq; illo cœnobio, tanquam portu fecit ancorā, uitæ tempestatibus ereptus, uir magnificus in seculo, ut uerè de illo quidam scribit, sed magnificentior in seculi fuga.

DE SOLITVDINE BEATI BERNARDI. Cap. XIII.

Quid Bernardum, cuius & recentiora, & notiora sunt omnia, qui & forma corporis clarus, & genere, in ipso adolescentiæ flore fructum animæ suæ cogitans, solitudinem adiit, sed non solus, siquidem quinque germanos in eiusdem proposito uiam traxit, ubi illa relatu digna narrantur. Nam & cū Gerardus unus fratrū, sed armatæ itudine militiæ, à fraternali consilijs abhorrens, melioribus cœptis & illuderet, & obstarer, ille cœlesti zelo concitus prædixit fore, ut post non longum tempus, prædurum illud, & diuinis monitis imperuium latus, hostilis hasta perfringeret, admo:io insuper ad locum digito ubi uulnus instaret, sic (inquiens) ferieris, & cum dolore saltem corporis, subintrabit salus animæ. Quod ut uaticinatus est accidit, & intellectu malis exercito, militaris asperitas in monachalem mansuetudinem flexa est, ut mox ultrò, quod antea irridebat, appeteret, & fratrum alternatu minimus, cū fratres omnes in solitudinem pergentes cerneret, fortè tunc puerilibus intentus ludis, eiq; primogenitus ualefaciens, inter blanditias diceret. Ad te Lunarde frater, id enim erat puero nomen, totius terræ, quæ omnium fuerat peruētura possessio est: ille supra ætatem. Minimè (inquit) æqua diuisio, uos cœlum habebitis omnes, ego terram? Quod responsum breui rebus ipsis impleuit, & ipse nouissimus fratrum iter gradiens, & tellure dimissa, per solitudinem cœlum petens. Ita nullus omnium penitus terris hæsit. Quorum profectuum pia mater, haud dubiè particeps uideri debet, quæ ab infantia sic natos instituit, ut uictu tenuissimo contentos, & solitariæ, religiō:æq; uitæ, quàm urbanis uoluptatibus aptiores uirilis ætas exciperet. His moribus, his domesticis institutis creuit simillima matri proles, uerè nobilis ac sancta familia, & fecundæ uitis generosi palmites, etiam si alibi quàm inter Allobioges germinassent. Sanè cū omnes feruidi, promptiq; omnes ad patriæ cœlestis ascensum, unus tamen omnium dux Bernardus, qui nascendi ordine tertius, in renascēdi proposito primus fuit, ad postremum, & annosum patrem, & forem unicam post se trahens, huius ego facundia, abstinentiæq; omis:sis laudibus, quoniam omnibus notæ sunt, illud egregium ac præclarum dictum, & his quæ inter manus habeo, ualde consentaneum non silebo. Solebat enim dicere, omnes se quas sciret literas, quarū nescio an alius sua ætate copiosior fuerit, in syluis, & in agris didicisse, non hominum disciplinis, sed meditando, & orando, nec se ullos unquā magistros habuisse, præter quercus & fagos. Quod ideo libenter refero, quia si quid & mihi nosse datū esset, idem de me uerè dicere uellem, & nisi fallor possem. Iure ut arbitror hunc locū occupauerit Arnul-

phus, territorij Metēsis æremicola, nobilis atq; eiusdē in his episcopus, nec minus Eucherius, qui primū claritate sanguinis, & senatorij ordinis dignitate conspicuus, multū postea religione, ac solitudine clarior, speluncæ horridæ per seueratissimus incolā fuit, in territorio Lugdunēsi, ad cuius urbis episcopatū, & hic demum non suo ambitu, neq; humano suffragio, sed cogentibus meritis, & angelica gloriosē admodum reuelatione conscendit, utque ueracem sanctarū solitudinū terram scias, iisdē in finibus & Romanus, & Domitianus primum solitarij æremicæ, post Abbates celeberrimi claruere, atq; ut transmarinas solitudines transalpinis misceā. Vir facius seculari primū cognitis militiā, illa post reiecta, notior CHRIS-
TIANI miles apud Niceam Bithyniæ solitariam uitam, non sanctitate tantū, sed miraculis claram egit. Sed iam satis exteras solitudines circumuiimus, ad Italicas redeundum est.

DE SOLITVDINE CARLOMANI. Cap. XV.

Q Vis non eius, quem magnū uocant Caroli patrū, Carlomanū memoretur? Quis cum Pipino fratre regni particeps, & regno simul, & regijs curis cedens, Romam adijt ocandi proposito, atq; ibi monastico habitu assumpto, Syluestri latibulum Socratis montē petijt, ubi cum uotiua reliquiæ biennij exegisset, tandē quia crebro, & nimis honorifico peregrinorū suæ patriæ cōkursu, locis is, ut qui Romā petētib; secus iter, longeq; notus atq; conspectus est, minus indies solitarius, uotoq; suo conueniens uisus erat, ad secretiorem atq; semotiorem Benedicti domum Calsinense cœnobium commigravit, ibiq; quod optabat, & quærebat, fratre interim ac nepote pro caduca sede laborantibus, & quietas latebras, & tranquillū uitæ finem habuit.

DE SOLITVDINE ROMUALDI. Cap. XVI.

SEquitur hunc alius ætate posterior, meritō autem prior Romualdus Rauennatium urbis nobilissimus incola, & illustri ducum stirpe progenitus. Hic ab adolescentiā quamuis opum, & ætatis, & generis insolētia tumidus, & deuinctus illecebris, animo tamen assurgens, inter illius temporis uoluptates & iuuenilia studia, sanctū semper solitudinem suspirabat, itaq; dum uenanti sæpē taciti nemorū recessus occurrerent, cœlesti mox desiderio percussus heerebat, atq; ad se uersus aiebat: O quā delectabilis, quā tranquillū, & quā Deo seruire uolentibus opportunus locus, quando melius hic amici Dei, quā in urbibus habitarent. Itaq; generosa indolis adolescens, ad captandas feras profectus in syluam, captandarum CHRISTO negotium animarum, iam florenti, nec dum maturā pietate cogitabat, neq; uerō diū inefficax cogitatus esse potuit, ne quē spiritus sanctus aleret, assiduē & augetet. In ipso igitur ætatis flore gloriam, uoluptates, opes, patrem, patriam, mundum deniq; & seipsum talem fugiens, ut se aliū inueniret, totū ad æremiticā, solitariæq; uitæ studiū se conuertit. Et primū illi quidem ē saculo exeunti, haud procul à patriæ uocibus, ad Classensē cœnobium saltus fuit. Inde autem exacto fermē triennio, fratrum uitij; offensus abscessit, & ad Marinum quēdam, solitariū degentem in regione Venetorum, sanctū utiq; simplicemq; hominem, quem per famam nouerat, deuotissima rapitū humilitate perrexit, eumq; præceptorem ac magistrum fidelem potius quā discretū patientissimē pertulit, eiusq; non solum uerba, sed uerbera, tam æquanimis ac submissis excepit, & eum ipsum meritum in stuporem cogeret, qui deinde secum magnis, & honestis ex causis, pro salute animæ, scilicet Petri Vrseoli Venetorum ducis, & ducatū, & secum his comitibus relinquentis, transgressus in Gallias, breuicq; post tempore in Romualdo, spiritualium uirtutum incrementa conspiciens, discipuli tandem sui discipulus fieri non erubuit, & cui paulō antē præceperat obedire. Inde autem multo cum dolore gentium illarū, inter quas aliquantum tempus exegerat, usque adeo ut de eius etiam cede cogitarent, quatenus quem uiuentē tenere non poterant, mortui saltem corpus thesauri instar, ingens ad præsidium suæ patriæ retinerent, simulata dementia elapsus, & sic in Italiam non minūs iustis reuersus ex causis, quā abierat, sed aliquanto etiam iustioribus, ut uidelicet patrem suū Sergium imminenti animæ periculo, tempestiuus eriperet. Ipsum quidem, qui in monasterio sancti Seueri prope Rauennā susceptus in monachū fuerat, religioso iugo colla subducere meditantem, ut nunciatum illi erat, & ad seculum redire properantem reperit, eumq; nil uerbis, ac precibus ageretur, non patrem cui subesset, sed monachū cui spiritali præfesset auctoritate considerans, salubribus uinculis pestiferū coercuit appetitum, piē seuerus in parentem, ut eum patris æterni seueritate liberaret, successitq; foeliciter. Nam Ser-
gus

gius malis admonitis, ad cor rediit, & castigationem non ut filij, sed ut patris amplexus, mira compunctione propositum immutauit, atque ita in uirum alterum uersus est, ut mox & Iachrymis peccata dilueret, & beatifica uisione recreatus, amatum simul pondus corporis, & optatus mundi laqueos uotiuam morte defereret. Longum est deinceps laboriosam uiri militiam sub seruitio IESU CHRISTI, deuotosque discursus, non Italicos modo, uel Transalpinos, sed etiam transmarinos uerbis amplecti, qui tam crebri, ac difficiles fuerunt, ut ab illo, qui uitam eius descripsit, meruerint excusari, quia scilicet ad hunc uirum, ne quicquam latitare cupientem, ubicunque terrarum esset, innumerabiles Deo seruire cupientium turba conflueret, non humilium modo, sed illustrium, ut quotiens locum unum suis monitis CHRISTO quaesita familia impleisset, rectore illis imposito, necesse haberet, omnis experientia, & quietis infans, in locum alterum commigrare, sanctissimus animarum pastor nouum domino suo grege, nouis in pascuis quaesiturus. Longum praeterea nominatum exequi, quot quam claros CHRISTO seruos, sibi discipulos ambiendo quaesierit, in quibus & duces, & comites, & filij comitum fuerunt, quin & ipse Romanus imperator Otho, licet is differens atque procrastinans, uotum in sancti manibus uiri factum, implere praeventus morte nequiterit. Longum denique quibus locis habitauerit, quas aëreas discipulis sanctis impleuerit, quae deserta frequentauerit, quae templa construxerit, in quibus praclarissimum nomen habet aëreus Camaldulensis, Aretinis in finibus, cuius ille & loci, & ordinis institutor ac princeps fuit. Tanta deuotione singula faciens, tantis ieiunijs, tantaque cibi lautioris abstinentia, ipsae gulae suae illudens, tantis suspirijs, tantisque cum lachrymis eoque impetu, & ardore animi, quem nullus unquam stylus aquauerit. Ea demum sollicitudine tam iusti, tamque anxii, & usque ad ultimum indefessa, ut more Caesaris, sed intentione alia, nil actum credens, dum quid super esset agendum, his sacris aedificijs ad exitum uix perductis, semper incipiens ac festinans noua iaceret fundamenta, prorsus quasi totum urbem unam aërem, omnes homines monachos facere decreuisset: & haec inter quas persecutionum molestias, non demonum modo sed hominum, & praesertim suorum quam patienter tulit ac fortiter. Quanta illi in aduersis alacritas atque laetitia, magnam solidae mentis indicium, & in statu quolibet frons una perpetua serenitate notabilis, quod in primis Socrati, Lelioque tribuntur, quibus hic sanctus de quo loquimur, uniformitate par fuit, pietate autem ac religione superior. Quanta uero huic oris hilaritate iuncta esset auctoritas, & nescio quid diuinum in illis uultu uenerabile, pariter ac tremendum, quo & boni illum colerent, & timerent mali, magni licet, atque potentes, & tanquam coram Deo positi contremiscent, usque adeo, ut & imperator Romanus Otho iunior, eum familiariter ac reuerenter inuideret, inque illius lectulo per noctem conuiesceret: & imperator alter Henricus, cum uir sanctus ad eum, & illius, & discipulorum suorum precibus expugnatus, uix uenisset, sibi laetus ac uenerabundus assurgens, pio suspirio in haec uerba prorumperet: O utinam esset anima mea in corpore tuo, & imperialium Comitum uiro Dei circumfusa acies, atque humiliter accliuus, pellicie, qua tunc ille erat indutus, uillos pro charis ac sanctis reliquijs in patriam relatura, non sine ipsius graui moerore, deuota undique certatim importunitate decerperet, opinatissima sanctitate barbaricos etiam spiritus molliente. Adhuc & Raynerius Tusciae Marchio, neque Imperatoris, neque cuiusquam mortalium, quantum Romualdi solius aspectum, se metuere fatebatur. Neque illo praesente sibi omnino linguam, aut ingenium constare. Postremo, quae per illum seu uidentem, seu defunctum diuinitus sunt gesta miracula, quae praesentis Dei potentia ac uirtute geri multis & clavis innotuit argumentis, illis duobus inter plurima, quod & Gregorius eiusdem fratris intolerabilem capitis dolorem solo sanauit anhelitu, & alterius non dolorem, sed insaniam uno pepulit oculo, qui curatus se mox quidam, & sacra uiri labia contigisset, uehementioris aëris spiritum sensisse illius ex ore prodeuntem assererat, quo afflatus subito, salutem pristinam receperat. Id sane quid aliud fuisse crediderim, quam spiritum illum, qui ubi uult spirat, quo profecto uir Deo acceptissimus plenus erat. Longa (inquam) haec relatu & minime necessaria, cum ab illo ipso, quem praediximus eius historico contemporaneo, & concitue suo, sanctitate ac scientia uiro insigni, & ipso quoque solitario, de quo sine medio, post hunc dicam, de his aditus liber extet. Summa igitur re comprehendat, siquidem centum uiginti annis, quos habuit uitae, uiginti primi in seculo acti sunt, tres in monasterio, cuius regimen coactus accepit, uolensque deposuit, reliquis omnibus septem, & nonaginta, aëremicam uitam duxit, semper uigilantissimus, nunquam cessans, ubique fructificans, & ut de illo scribitur, sterilitatis impatiens, ac propterea omnibus locis, & temporibus, toto corpore, totaque

anima ad nihil aliud, quàm ad lucrum sollicitus animarū. Ad extremū uerò morbo uictus ac senio, ad Italiæ notam partem, uel Picenī, uel Vmbriæ regionem, & ad monasteriū Valis, quæ de Castro dicitur, quod ipse cōstruxerat, & ubi ante uiginti annos moriturū se prædixerat, seu ad hospitiiū felix uiator, ad uesperam properauit. Atq; ibi tandem post longissimos labores exactos, sceleriter requieuit, & quid nescio, an de alio quàm de Paulo primo æremita legerim, solitariam uitam, solitario fine conclusit. Vltima enim & diei illius, & uite suæ horā sentiens adesse, fratribus quā aderāt egredi iussis, & mane proximo reuertī, piallos fraude decipiens, ut qui solitariē CHRISTO seruierat, solitarius ad CHRISTVM & mercedem sui seruitij reposcendam iret, sese, & beatum spiritum, languidumq; corpusculum recollectit, atq; ita incomitatus hominibus, comitatus Angelis hinc abiit, ad æternam uitam.

DE SOLITVDINE PETRI DAMIANI.

Cap. XVII.

PEtrus nunc occurrit ille, qui Damiani cognomen habet, quamuis & de hoc ipso, & de uita, rebusq; uitæ huius agentium discordia multa sit, quod eum alij è solitudinis ocio ad ecclesiastici negotij curas, contrā alij ex ipsa curarum area, strepitusq; negotiorum, ad ocio si silentij pacem trahunt. Vtraq; uitæ huius cōmendatio, seu tanto illum officio dignum fecit, seu ipsa digna uisa est, quæ tanto fastigio præferreretur, alij rem permiscerent, nam cum exactius uerum quærens, usq; ad cœnobium ubi is floruit misissem, qui mihi comperta omnia reporterēt, religionis loci illius assertione didici, fuisse eum primo quidem solitariū, inde altius euectum, demum ultrò ad solitudinē rediisse. Quod si ita est, & indicium eius extremum patet, & in unum exemplum solitudinis geminū decus coit, quæ tales uiros seculo commodat, eosdemq; sic recipit. Ita uerò esse ut credam, epistolæ quædam eius hortantur, quas nunc maximè his auditis, ad memoriā reuoco, diuersis ille quidem temporibus, & alio atq; alio uitæ statu aditæ, quarū in alijs, ut mihi uidetur occupatus, amissi ocij requiem suspirat, in alijs ociosus transacti negotij inquietudinē recordatur, quæ huius mihi nunc certior memoria est, ceteris igitur extra propositū sunt omisissis. Vtrq; inquam Petrus hic, quātum ex nouissimis eius scriptis elicio, Romanum cardinem, non sine laude possederat, uir haud dignitate clarior, quàm lingua, quid tamen & hic consilij cœperit iam audies. Siquidē statum illum, pompasq; seculi contribulibus suis linquēs, ipse Italiæ medio, ad sinistram Apennini latus, quietissimā solitudinem, de qua multa conscripsit, & quæ uetus adhuc fontis Auellanæ nomen seruat, perituris honoribus præferendam duxit, ubi non minus gloriōsè postmodum lauit, quàm innotuerat primum Romæ, nec de decori illi fuit alti uerticis rutilum decus, squalenti cilicio permutasse.

DE SOLITVDINE CÆLESTINI PAPÆ QVI PETRVS ANTE
papatum dictus fuit. Cap. XVIII.

HVIUS Petri clarissimū faceret raritas ipsa cōtemptum, nisi eum Petri alterius Romani pontificis, quem Cælestinū dixerunt, recentior cōtemptus, & clarior obscurasset, qui Pontificatu Maximo uelut mortifero, fasce deposito, in antiquā solitudinē tam cupidè repedauit, ut hostili compede liberatū crederes. Quod factū solitarij, sanctiq; patris, utilitati animi quisquis uolet attribuat, licet enim in eadem re, pro uarietate ingeniorū nō diuersa tantum, sed aduersa sentire. Ego inprimis, & sibi utile arbitror, & mundo, utriq; enim propter inexperientiā rerum humanarū, quas multa diuinarū contemplatione neglexerat, longumq; solitudinis amorem, periculosa esse, anceps & turbida poterat altitudo. Nam quid CHRISTO uisum sit miraculum, quod per eum Deus ostendit die, qui post renunciationem primus illuxit indicio est, quod profectò non fieret, si quod gestum erat diuinitas non probaret. Ego prorsus altissimi cuiusdam & liberrimi, & iugum nescientis, uereque cœlestis animi factum reor, atque ita sentio, non potuisse id ab homine fieri, nisi qui res humanas iusto præcio æstimasset, quiq; tumidum fortunæ caput pedibus subiecisset. Ambrosij patrocini locus eget, ex eo præsertim libro, quo ad ueræ humilitatis obseruatiam sacram uirginem Demetriadem cohortatur. Non ut dilectores (inquit) huius seculi putāt, parui cordis aut segnis est animi, terrenas opes spernere, honores occiduos fastidire, nec ibi gloriā quærere, ubi laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & qui iniqua gerit, benedicitur, unde si uerè intelligatur cōtemptus iste rerū præsentium, ad quæ tendat, & qualia cōcupiscat, nihil huiusmodi mentib. rectius, nihil inuenietur erectius, quæ sacratissimis desiderijs uniuersa transcendunt, neq; ad ullā creaturā quāuis potentē, atq; mirabilem, sed

sed ad ipsum omnium uisibilem atq; inuisibilem ambiunt creatorem, cui appropinquare clarescere est, quem timere gaudere est, cui seruire regnare est. Huius præconio laudis, quis usquam quæso, seu quis unquam dignior Cælestino? Reliquerunt alij nauiculas suas ac retia, alij posselsiunculas, alij teloneum, alij etiam regna, uel regnorum spem, secuti quæ CHRIS TVM Dominum, facti sunt Apostoli, facti sunt sancti, & amici Dei, papatum uerò quo nihil est altius, rem tam exoptatam, tamquæ mirabilem, ut ab admiratione ac stupore dictum ferant) quis ulla ætate, præsertim ex quo tanto in prætio esse cæpit, tam mirabili, & excelso animo contempsit, quam Cælestinus iste, pristinum & nomen, & locum, & amicam bonis moribus egestatem appetens, atque dum cælum suspicit, terræ immemor? Quem in statu quolibetæquæ Deo placitum, quis non uidet, qui mira eius opera, sed alio digna stylo, trifariam distincta perlegerit, quæ gessit, aut antequam ascenderet, aut postquam descendit, aut dum sedit? Quid miri autem, si uirtus operum non defuit, cuius & animi tenor unus, & qua licuit uitæ mutatio nulla fuit? Siquidem in summo rerum culmine, & intra angustissimum ac papalem thalamum, angustam sibi, æremiticamquæ cauernulam meditatus, in alto humilis, inter turbas solitarius, inter diuitias pauper uixit: adde quod & statim ab initio tentauit fugam, cum discipulo quodam suo Roberto Salentino, tunc iuvene, sed inopinata, & subita populi multitudine circumuentus, cum euadendi nulla spes esset, in discipulum uersus, quasiuit. An se ad excelsa tractum, & coactum sequi uellet? Ille autē, qui à magistro didicisset mundum spernere, CHRIS TVM uerò, & quibus ad CHRIS TVM itur uirtutem, pacem, silentium, & solitudinem amare. Quæso (ait) ut & labori, & periculo meo parcas, mequæ potius cellæ inopis, & tuti oclj successorem, quam diuitis ac sollicitæ gloriæ participem uelis. Quod & factum est. Substitit enim patre Romam abeunte, cuius non multo post animam è carcere gentino, ad sydereas scandentem sedes conspexisse dicitur, ignarus rerum, & miraculo stupens, atque interrogans: An se tunc etiam sequi, an quid aliud agere iuberet? quem ille, ut in solitudine perstaret, admonuit, & sic cælum petens, inter uerba disparuit. Discipulus autem ille consilij memor, usque ad tempora nostra perueniens, & dierum plenus ante hos paucos annos, post magistrum abiit, magna quidem apud suos sanctitatis opinione, & mirabilium fama operum relicta. Sed ad Cælestinum redeo, cuius ascensus quam mœstus, quanquam contra animum suum esset, descensus lætus & spontaneus declarauit. Audiui narrantes, qui uiderunt, tanto illum fugisse cum gaudio, eaquæ signa lætitiæ spiritalis oculis ac fronte gestantem, dum à conspectu Concilij, iam tandem sibi reditus ac liber abscederet, quasi non humerum blando oneri, sed collum diris securibus subduxisset, utquæ eius in uultu nescio, quid angelicum reluceret. Nec immeritò, norat enim quid repeteret, nec quid dimitteret, ignorabat. Certe à laboribus ad requiem, ab insanis dissecrationibus ad diuina colloquia remeabat, linquebat urbem, ibat animo, & nisi successoris fastus obstaret, pedibus ibat in montem hispidum fateor ac præruptum, sed unde sibi planum iter esset ad superos: cum quo utinam uixissemus, quod idcirco præcipuè de hoc uno, inter tot solitarios optauerim, quia nusquam rei optatæ propinquius uotum erat. Neque enim magno disiungimur intervallo, modicumquæ uel cunctandum illis, uel nobis accelerandum fuit, ut iter hoc uitæ pariter ageremus, quod ille cum patribus nostris egit. Et quam breui spatio temporis per omnem Italiæ tractum, usque ad alpes quot ab eodem instituti ordinis conuentus sacri: iamquæ ut audio, alpes ipsas, deuotio propagata transcendit, durat religiosa successio, durabitquæ, & quos in solitudine genuit, uiuunt nati, cum in palatio geniti, quosquæ uel ad Ecclesiæ cardinem, uel ad alios gradus extulit, iam pridem omnes obierunt, tantò stabiliora sunt sacre solitudinis fundamenta, quam sæculi. Irrideant, licet igitur, qui uiderunt, quibus præ fulgore auri, & purpuræ squalidus opum spretor, & paupertas sancta sordebat, nos hominem hunc miremur, interquæ rarissimos numeremus, damnumquæ uoceus non uidisse, cuius uisio lucrum ingens, exemplumquæ clarissimum præstare poterat, altioris uitæ confragosa tentantibus. Cæterum præsens fama, consecratumquæ uiri nomen, & laudatoribus suis fauent, & arguunt insultantes. Gratias autem Deo, tam magnanimes facti sumus, ut hos duos Petros æmulis carituros, & pusillanimitatem huiuscemodi, sine exemplo nostri temporis futuram speremus.

SECTIO IIII.

DE PETRO EREMITA, PRÆCIPVO SOLITVDINIS CVLTORI OCCASIONE cuius commemorata querela introducuntur. Cap. I.

Sed ecce quod nō putabā, rursū uocor in Gallias, dumq̃ inter solitarios claros uiros transeo, tertium quendam Petrum se præteriri non debere, uelut à tergo uociferantem eminus audire mihi uideor, cogorq̃ subsistere, is est Petrus A Eremita, qui olim in territorio Ambianensi solitariam uitam duxit, qualem sanè non latuit, dum enim indignari, & irasci iam CHRISTVS inciperet, hereditatē propriā tamdiū suis, & nostris ab hostibus conculcari, nō ulli regum Christianorū pingues, somno in plumis, purpurarū captantiū, non Romano Pontifici Urbano, graui licet, ornatōq̃ uiro, occupato tamē, sed Petro inopi, ocioso, solitario, & humilliore grabatulo quiescētī, quid fieri uellet aperuit. Primo quidem inspirans, ut Transmarinē peregrinationi se festinus accingeret, præsentī miseriarū spectaculo, pio prōptior negotio futurus, deinde dum quo iussus fuerat peruenisset, & Symeonis, qui tunc patriarcha Hierosolymitanus erat, ceterorumq̃ fidelium miserando seruitio, ac sacrorū tristi ludibrio locorum, concussus ac gemens, & orationes, uigiliarūq̃ nocturnas agens, tandem supra nudum ecclesiæ paup̃mētum, somno succubuisse, consopito iterū CHRISTVS apparuit, iubens ut ad uindictā sui nominis, pastores ac principes Catholicos excitaret, tantā uerō legationē, tanq̃ sup̃iā uires suas, quā deuotē suscepit, quā impiger, quamq̃ fideliter executus sit, CHRISTO Q̃VE pijs cōatibus aspirāte, quā uoti uē successerit, nō est huius temporis exponere, præsertim cum & stylo tolerabili, & sermone uulgari, duobus non paruis uoluminibus, ea res in populis etiā nota sit. Etsi de hoc quoq̃ scribenti uariē affectos animos uideam, sed sequor in dubijs, quibus potius credendum censeo, & quos rerū non hominū studio agereor: atq̃ utinam qualis exitus, talis euentus, & ut foelix CHRISTI ultio, sic perpetua fuisset, neq̃ peccatis hominū ē tanto uictorie successu, ad antiquas miseras reditum esset, eō scēdius, quō iterū amisisse quod nostrum erat, quā nō recuperasse deformius nobis, hostibusq̃ formosius, & nobis spei minoris, illisq̃ maioris aduersum nos, uel custodiæ in posterū, uel crudelitatis occasio est. Nunc uero quid deesse, aut quid querar, præsepe, caluariā, busti saxum, oliueti mōtem, uallemq̃ iuditiij, & reliqua dilecta singulariter CHRISTI loca ubi homo factus est, & in lucem editus, ubi natus uagū, ubi infans reptauit, ubi puer lusit, ubi uir docuit, ubi uiuificū nobis spiritum exhalauit, ubi exanimis iacuit, surrexitq̃, unde ad inferos descendit, unde descendit ad superos, ubi postremo uiuos ac mortuos irretractabili sententia iudicabit. Terram maioribus nostris promissā, nobis ereptā, nobis debitā si uiri essemus, spei nostræ sedem, arham patriæ æternæ, nunc Aegyptiacus canis tenet: heu, quid præter gemitum, & querelas relictum est misero, quando & nostri Reges nil nisi delitias, & nostri Pontifices nil nisi diuitias amant: populi uerō, uel serui flent, uel infaniunt liberi, & omnes quæ sua sunt querunt, quæ CHRISTI autem nullus, cuius peculiare patrimoniu nobis spectantibus, ocioseq̃ sedentibus lacera- tur: Quid loquor, aut quid omniū occupatissimos ociosos uoco, imō uerō dum fremimus, & meditamur inania, dum cœno uoluimur, ac libidinibus exercemur, & nitimur profugas retinere, dum nummos pauperum numeramus atq̃ abdimus, dum superuacuas & ineptas turres in nouissima Babylone construimus, ut cœlotenus scādat ruitura superbia, humilimam CHRISTI sedem, non est qui tueatur, aut uindictet: deniq̃ dum fratribus nostris insidiamur, impijs hostibus incustoditū, & inerne latus obtulimus, aditumq̃ prabuimus in thalamum regis nostri, crimen ingens, & nostrarum frontium pudor æternus, quibus CHRISTI uexillum impudēter affigimus, ut tam magnificē CHRISTI iniurias ulciscamur, quas ipse nūq̃ quidem posset uel ulcisci, & fortassis ulciscitur secretiore iustitia, ex alto tamen interea prospiciens fidem nostram.

DE REPREHENSIONE REGVM, ET PRINCIPVM NOSTRORVM, QUI somno, uoluptatibus, turpibus lucris, subdiorum spoliationibus, ac ceteris uitijs incumbunt, & nullus eorum Terræ Sanctæ dispendio mouetur. Cap. II.

Nos autem uel torpemus, uel ardemus animorum æstibus, ecce nunc, ut inexplēta cupidine, & flammante odio, de prophana seu barbaricā telluris angustijs altercantur reges, & principes terræ, & esto conueniant in unum, quid inde publicum bonum speres: nunquam Herodes & Pilatus, nisi aduersus Dominum &

& aduersus CHRISTVM eius atq; illius iussu cōuenient. Quiescente fortē, somnoq; & uoluptatibus incēbent, turpia lucra captabunt, & subiectos quos armati spoliant, rogati spoliabunt, dumq; necessitas belli est, licentia pacis erit. Coniugem ac sobolem omnes diligēt, Deum nullus ac proximum, par corporum cura erit, & incuriositas animarū. Aurum, gemmas, pretiosamq; suppellectilem aggregabunt, uirtutum ornamenta despicient, amabunt proprios agellos, pro his pugnare, & digladiari, & perire non metuent, nemo erit, qui terræ sanctæ uniuersali dispendio moueatur: cur quæso, nisi quia uerissimum est quod dixi, hæc singulorū uidentur esse, illa autem CHRISTI. Ita creatoris ac liberatoris nostri gloriā spernentes, nostram quærimus, nec redit in mentē, his olim moribus cœlo cecidisse Luciferum, quibus nos cœlū hodie speramus ascendere. Quod si ad credendum uerbis es tardior, utiq; rebus credes, quæ mentiri, ut dicitur, non solent. Circūspice, oro, & percurrere provincias, & quære quid agatur apud nos, Gallus & Britannus litigāt: quinq; iam lustra uoluuntur, ex quo non CHRISTVS & Maria, sed Mars & Bellona inter illos Reges regnant, cumq; iam ferrum, utrinq; lentescat, nihil ferrei animi molliuntur, necdum imber sanguineus tantos itarum lenit ardores. Itaq; tamen si quod inopinabile apud nos, apud auos, ac proauos inauditum erat, hunc modo longē nostrorum regum maximum, multo impar hostis in uincula traxerit, nec fortuna amplius tanti regni pondus ferri potuerit: nullus tamen idē rerum finis, primogenito capti regis arma retinente. Vnde, ut uides nunc maximē bellum tonar, nuā ex integro regi cōeunt exercitus, & Christo refundendus sanguis inuidiæ consecratur. Hispanus ille maior hæreticus per ignauitā si sit intra suos fines Fratres, pro pudor, angusto in scopulo maiestatem CHRISTI nefariē blasphemari: hic uerō qui littora nostri maris incolit, nil præter aurum Venetorum, ac sanguinem lanuensium sitit & cogitat, auaritiæ imperio filiorum satellites, horum hostis. Ab illis auro uinctus, ab his ferro uinctus. Ille autem extremus regum sonoris, ac refluus Oceani fluctibus obsorduit, ut de tam longinquo suspiria nostra non audiat, & in occidente ultimo sepultus, quid agat oriens non curat.

DE ROMANORVM CÆSARIS ET PONTIFICIS ACCVSATIONE,
Germanos & Græcos adiiciendo. Cap. III.

Cæsar hic noster, raptō diademate, in Germaniā abiit, patrijs latebris, & nomine contentus imperij, cuius extrema membra cōplectitur, caput spernens, quem recuperaturum perdit sperabamus, suū seruare non audet, nulloq; fugiēs persequente, sponsæ sacros amplexus, & pulchræ faciem horret Italiæ, tanquam sub cœlo aliquid pulchrius. Arguit eum, fateor illa callens, & temeraria fides in ea, quæ summa etiam perficere nō metuit, excusat se, & ecclesiæ iurasse se iurat, ne amplius quā unum diem Romæ ageret: O' infamem diem, O' pudendum fœdus, O' superi, en iurandum, en religio, en pietas, Romanus Pontifex ita Romam suam deseruit, ut eam nolit ab alio frequentari, & de hoc cum Romano Imperatore pascitur. Quid hic loquar, nescio, & si scirem, tace-re cōsiliū est. Vnum est quod me tacito res loquatur. Quoniā qui habitatorē urbi eripit, aratorē si posset induceret, quod quā iuste uelit uiderit. Germania nil aliud studet, quā stipendiarios latrones in Reipub. exitium armare, & ē suis nubibus, in nostras terras iugem ferreum imbrem pluit, dignum non inficior, quia uolentibus accidit, Italia suis ipsa se iuribus conficit, & si quando respirat, auri amor CHRISTI amore potentior, animos occupat, & per omnes terras ac maria distrahit. Græcia uel suis erroribus, uel nostris aucta superbijs, ouile pristinum & pascua nostra contemnit.

QUALITER FIDES CATHOLICA FVERIT OLIM, QVASI PER VNI-
uersum mundum dilatata, sed nunc negligentia superiorum, multum
minorata. Cap. IIII.

Iam de Regibus alijs, ac terrarū Dominis, deq; Pōtificibus nostris loqui, superuacuum labor, uulgata sunt omnia, & hic quidē Europæ status, piget hinc lōgius proficisci, sed attingenda sunt uulnera, quæ quanquā haud procul à capite, & uitalibus membris, sitū tamē, & longa segnitie putruerunt. Augustinus quidē oriundus ex Aphrica, in cōfessionibus suis, Homeri librum sibi difficilem dicit, quod externis Virgilij facili, quod suis, hoc est, Latinis literis scriptus est, atq; nunc Aphricā metire, & à Illi alueo ad Atlanticū oceanū, uolucris meditatione perambula, puto nullū ibi reperies, qui literas nostras norit, aut diligat, nisi peregrinus fortē, uel mercator, uel captiuus sit. Hieronymus ad Euādriū scribēs, post

post Gallias atque Britannias, prouincijs nostri orbis, Africam & Persidem, & Orientem, & Indiam, omnemque barbariem unum CHRISTVM adorare confirmat, unam seruare regulam ueritatis, id quam uerum hodie sit, nedici quidem expedit, sed ut recentius testimonium nostri dedecoris attingam, non ne Gregorius quodam loco gratulatur & exultat, quod sua ætate Asia tota iam crederet? Nunc, heu, ut à læua Tanais usque ad dexteram Nili ripam, per Eoi littoris amplissimos flexus ambiendo peruenias, & quicquid illos longè distantes mundi terminos, nostrique maris æquor interiacet, siue terrarum, siue hominum excutias, quamuis adhuc fortè ibi aliquis sit, qui CHRISTI nomen in ore habeat, qui tamen ueram CHRISTI fidem habeat in corde, nisi ex eodem genere, qui peregrinatione, mercede uel carcere teneantur, nullus ut arbitror est ibi, sed ut notissime ueritati, quarrus nunc etiam testis accedat, certè in hanc ueram CHRISTI religionem, suis temporibus concordasse omnes Ecclesias, non solum in Hispania & Britannia ut incipiamus ab ultimis, nec non Gallijs, Italia, Sardinia, Cipro, Creta & Dalmatijs constitutas, sed in Cappadocia etiam, & Mysia, & Macedonia, & uniuersa simul Helladia, insuper & uniuersa Africa, Pamphilia, Lycia, Isauria, & in omni Aegypto, & Libya, & Ponto totoque oriente præter paucos Arijs sectatores, ad Iouinianum Augustum missa, fidelis Athanasij tertatur epistola, non famam sequentis, sed comperta referentis, & ut ipse ait, experimento sententiam omnium cognoscentis, & literarum pignus, hominumque notitiam habentis. Si finè pluribus testibus res eget, Ambrosius secundo Vocationis omnium gentium libro, & post eum Augustinus ipse in Psalmo cxv. Christianæ fidei latiores, & quam Romanij imperij fines ponunt, nec peruenire potuisse iugum populi ferro regnantis, quo regnatis à ligno perueniret fides CHRISTI. Id si de uero imperio loqui eos cõstat, non de isto quod iam non imperium, sed imago quædam, & imperij umbra est, utinam nostris quoque temporibus uerum esset: profecto non tota insaniret Africa, non Persis, non Syria, non Aegyptus, non Asia fere omnis, non denique, quod est grauius, maxima pars Europe. Romano enim imperio illi antiquo, ut præclari testantur auctores, nihil omnino defuit, nisi modicum Orientis. Nobis, heu, propè omnia defunt, nisi modicum Occidentis, quibus cum per se singulis, tum simul omnibus in hac ipsa quarimonia, quanta insit auctoritas, ac fides, neminem tam infidelem, tamque heberem puto esse, qui non sentiat. Quicquid tamen homines dicunt, & plus aliquid paucissimis uerbis amplectitur Augustinus libro Veræ Religionis haud procul à principio: Per omnes (inquit) terrarum partes, quas homines incoant, sacra CHRISTIANA traduntur. Dictum breue, sed flebile nobis, & quo facile damni totius cumulum metiære. Quanquam quid testimonijs singulorum nitor, Ecclesiastica relegantur historia, quot ibi ante annos mille catholicorum nomina præsulum, à septentrione ultimo, uel oriente, uel austro, ad roborandum, uulgandumque sacrum Christi dogma coeuntium occurrent, ubi hodie non dicam nullus Episcopus, sed ne Christianus quidem uir inhabitabat. Et ut leuiores præteream, sileamque alias, quibus idem principij, par exitus, ipsa uenerabilis urbs Nicea, ubi Apostolorum fidei fundamentum, ab illis uirificibus tot tam sacris senibus, tanta rationum calce compactum atque uallatum est, simul & tota Bithynia, cuius illa pars est, ab hostibus fidei possidentur, ira regimur, ea nostris principibus Reipub. cura est, sic aliena concupiscimus, ut nostra perdamus. Sed in alijs quidem facile meipsum silentio, aut obliuione consolet, tibi quid dicam prodita ac deserta Hierusalem, hoc uulnus assidue recens in oculis, & fronte gestamus, hoc tegi, dissimularique nullatenus potest, aliquantoque facilius damni sarcinam ferimus, quam pudoris. Cæterum hæc salutis spes, hoc studium gloriæ, sic calcantur sacra, membrisque languentibus nostrum caput impunè nunc ab Aegyptiaco cane discerpitur, & insultant pedes impij sanctuario IESU CHRISTO, eodem ipso propter nostrum dedecus, uel suas iniurias patiente, uel ut dictum est, forsan occultius uindicante. Et est in tot tam publicis malis quisquam, qui ueterum Romanorum gloriæ detrahere, talibusque mendatijs suum os inquinare audeat? O nos prorsus indignos, quibus tanto cœli fauore, tam nullis omnino meritis sit consultum. O uerè gratuita Dei dona, hic enim quando & astu do-
loris, & seruire animi raptor, & audax dolor, & indignatio
loquax est, & opima materia quarularum incidit.

DE EXCELLENTI VIRTUTE ANTIQVORVM ROMANORVM, IN
comparatione Regum modernorum. Cap. V.

Dic pater, libet equidem percunctari, si hodie Iulius Cæsar ab inferis, remearet, animum illum, potentiamq. suam referens, & Romæ, hoc est, in patria sua uiuens, ut haud dubiè faceret, CHRISTI nomen agnosceret, diutius ne passurum credimus, quòd Aegyptius latro:

Pelusiaci tunc mollis turba Canopi,

(Vt ait ille) non dicam Hierosolymam, & Iudæam, & Syriam, sed ipsam Aegyptum atque Alexandriam possideret: dum meminisset olim se, non tyranno impio, sed legitimo quidem regi, regnum simul & coniugem, & uitam abstulisse, terrasq. illas ut Cleopatraz dono daret, suo periculo domuisse (non quæro quàm id iuste egerit, sed animi uim, & acrimoniam illam miror, ac necessariam temporibus nostris dico) quàm facile enim fidelis effectus CHRISTO, suum restitueret, à quo se spiritum accepisse, & æternam gloriam accepturum crederet, qui illud adulterij pretium donauerat concubinae. An si Cæsar Augustus, si uterque Scipio Afrfricanus, si magnus Pompeius, ut mille alios taceam, eiusdem Christianæ fidei sacris initiati, & in eadē urbe reuiuiscerent, pati possent, aut primus in Hispania, quàm multis ante sæculis fluctuantem nominis sui maiestate composuit, aut secundus in Aphrica, quam tributariam alter fecit, alter euerit, aut tertius sub Arcto, & per Orientem, ubi tot colla regum uinculis innexuit, CHRISTI sui nomen esse conceptui? si enim pro terrena patria, ueræ fidei luce carentes tanta sunt ausi, quid non ausuros CHRISTO duce foeliciter crediderim pro æterna?

QUALITER NOSTRI PRINCIPES COMPARANTVR
Mahometo. Cap. VI.

Nostri autem principes, ac duces elatissimi hominum, in thalamo leonibus fortiores, in campo ceruis timidiores, ora uirilia mulieribus animis dehonestant, ad nocturna bella promptissimi, imbelles ad reliqua, & ad nil aliud animosi, quam ad luxuriæ studium, uirtutisq. odium, quos imitari nequeunt, quosq. uel uenerari, uel mirari saltem taciti debuerant insectantur ac spernunt, nihil autem insoliti est, si uirtutis exempla, uirtutis hostibus sunt molesta, aut si Mahomethi fautores, ut in multis, in hoc quoque secum sentiunt. Ille quidem ut scriptum teneo. Mechem ex urbibus ac Hierosolymam benedicens, Romam & Antiochiam maledixit, & quoniam iuuatur impietatum suarum cogitando causas quærere, in Mecha equidē, & Roma nihil est quo mouear. Quid enim noui est, si Mechem urbem, mæchus & impurus homo dilexit prophanū, omnis impietatis habitaculum, dignumq. commaculati & incesti sui corporis hospitium? Ibi enim sceleratus & infamis prædo sepultus est, lupoꝝ, coruorumq. uisceribus dignior: & iacet ille carnifex in medio gentis suæ summo cultu, ac reuerentia prorsus indigna, cum tamen heu dolor CHRISTI tumulus irreuerenter ab hoste possessus, non sine graui periculo, & infami pensitatione tributū rarò furtim à fidelibus adeatur. Rursum uerò quid miri est, si nefandę superstitionis artifex, suis artibus infestā almam Urbem aspersam sacro sanguine martyꝝ, eminentissimamq. arcē religionis ac fidei, oderit, præcipuè metuens, unde potissimum uenenato dogmati suo posse uerisimiliter excidiū prouenire, simul id recolens, tot inderuinās, & graues casus, diuersis iam temporibus Persis, Medis, Aegyptijs & Chaldeis, ac maioribus suis Arabibus prouenisse, iustū penē odium sibi cōflauerant metus & dolor? Miror magis, si nō & Nilias solitudines odio habuit, in quibus audierat Antonios, atque Macharios tot miracula, tot uirtutes, solo CHRISTI nomine peregisse, nec dubito, & illas odisse eum, magistrū uoluptatū, & totius obscenæ libidinis incensorē: illud animū tangit, unde uel amor Hierosolymæ, uel Antiochiæ odiū: Sed inducor ut suspicer, ciuitatē ubi aduersariū eius CHRISTVM aduersarium planē, quamuis fortē de ipso propter maiestatem, & gloriam nominis eius palam obloqui non auderet, tot contumelias, tot flagella, tam crudelem mortē pertulisse meminerat, & gaudebat amasse illū, quasi locū odij sui in CHRISTVM, inuidiaq. participē, & si amorē quem ferino in corde pepererat CHRISTI mors, eiufdē resurrectionis extinctio debuerit, sed illam homo insensatus & impius, & cecus regnandi cupidine non uidebat. Antiochiam uerò odisse, quod illic primo cognomen Christianitatis exortum esset, quod Apostolorum actus indicant, & Petrus Apostolus CHRISTI amicus, & Christianæ dux, ac signifer cohortis, illic primam pontificij cathedram conscendisset, quæ

hærum

harum altera quantum in ea fuit & CHRISTVM, & CHRISTI nomē oppressit, altera Christi & nomen, & uicarium celebri ueneratione sustulerit. Nullum sanē locum odiosiorē illi, quam Bethleem fuisse coniecto: tacuisse autem nomē illud, hominem licet indoctum, nauis tamē ingenij calliditate uersutū, ne nimis apertas odiorum causas exprimere uideretur. Hactenus gratum mihi, & lectori non ingratum puto diuerticulum praeberim.

DE DETESTATIONE CATHOLICORVM PRINCIPVM, EO QVOD PRAECIPUAM curam patriae negligant. Cap. VII.

TEmpus est ut unde discessimus reuertamur: ego itaq; moestitiæ stimulis impulsus, quid solum potui candenti, & ignita literarum acie indebilem hanc infamiam notā populis atq; principibus nostris incusserim, qui tot inutilibus, imō damno-
sis & impijs curis impliciti, honestam hanc & debitam, præcipuamq; curam patriæ, negligunt. Patriæ, inquam, æternæ, nostræq; Hierusalem, non huius quæ in terris, sed quæ sursum est in cœlis matris nostræ, unde nunc exulamus, cuius imaginem hæc importat, quæ si per se ipsam extimeretur, nec patria est nostra, & meritum casum passa, & grauiore odio digna est. Quippè quæ Deum suum, qui sub ueste humili eam saluare descenderat, multis licet, & magnis de nube carnis miraculorum fulgoribus coruscante, ausu sacrilego, & consensu nefario crucifixit, ea quamuis impietas sibi pestilens, mundo utilis foret, dum in crucem actum, quasi de loco altiori, adorandum gentibus demonstrauit.

QVOD NON PRO OMNI, SED PRO QVA PATRIA SIT MERITO pugnandum. Cap. VIII.

Non pro patria qualibet audenda sunt omnia, quanquam qui ausi sunt, multis ad cœlum laudibus efferantur. Laudatur ex nostris Brutus, laudatur Mutius, laudatur Curtius, laudantur Decij, Fabij, Cornelij, quod sanguinem suum pro patria effuderint. Laudatur & exteri. Similis enim uirtus, non dissimilem laudem meretur: Codrum ac Themistoclen Athenæ laudant Lacedæmon Leonidem; Epaminondam Thebæ, Carthago Philenos fratres, aliæq; urbes ciues alios, de quibus omnibus si quid sentiam quærīs. Cœlestis amanda respub. est, quam non tumultus tribunitij, non celsiones plebis, non senatus insolentia, non inuidia simulatam, non bella ciuilia, nō externa perturbant, pro qua quisquis sanguinem suum dedit, bonus ciuis, & præmij certus est: non quod ideo temporalem hanc, terrenamq; patriam deserendam rear, pro qua si res exigat pugnare etiam iubemur. sed ita demum, si iustitia regitur, & legibus æquis uiuit, qualem aliquo tempore fuisse rempub. Romanorum Salustius ac Liuius, multiq; alij scripsere. De quo in primis acriter, copioseq; disputat Cicero, in his libris, quos de repub. scripsit, quibus facillè consentirem, ut tunc etiam, dum toti orbi uim faceret, & uolentissima uideretur iusta esse, quo hisiis qui cogebantur expediret cogi, & unum idq; nō nisi optimū, & excellens rerum caput esse mundo, licet gustu asperum, certè necessarium foret, nisi quod dicam huic sententiæ uehementer obstaret, quod si licet, & si inter homines iustitiam seruarent: Cuiq; ius suum tribuendo, & illis Romanis artibus à Poëta descriptis, paci morem imponendo, parcendo subiectis, & superbos debellando, quamuis ut præclare, ait Cicero, idem alibi. Imperium P. R. beneficijs teneretur, non iniurijs, bella aut pro socijs, aut de imperio gererentur, exitus bellorum essent aut mites, aut necessarij, Regum, populorum, nationum portus esset & refugium Senatus. Nostri autem magistratus, Imperatoresq; ex hac una re maximā laudem capere studerent, si prouincias, si socios æquitate, & fide defendisset, esseq; uerissimum, quod illud patrocinium Orbis terræ uerius, quā imperiū poterat nominari: quamuis hæc (inquam) sic erga homines summa iustitia, & innocentia Romanorum illius temporis acta consenserim, iniustos tamen in Deum fuisse non ambigitur, cui nō leue aliquid, sed seipsos abstulerant fugitiuorum more seruatorum, sui furtum damno facientes, quodq; grauisimum furti genus, cultum illi debitum eius hostibus exhibentes, quæ nimirum iniustitia multo est maior, quā si uicino fundus auitus, aut mancipium raperetur. Quilocus ab Augustino in suæ cœlestis reipub. libro excussus, curioseq; tractatus est. Quid uerò si quis nascendo patriam nactus, iniustā malis moribus, quales se nunc omnes uides, num pro tali sanguinem fuisse laudabitur? Nihil minùs quippe qui malis uiris, improbis ciuibus impunitatem publicam facinorum, propria morte quæserit. Hunc tu mihi laude dignum, ac memoriam, quam multis ob hanc causam contigisse quidē legimus, hunc tu mihi per

per gloriam uiuere dixeris. Ego & uitæ prodigum, & bis mortuum dicam, qui simul corpus atq; animam simul hanc uitam proiecerit, & æternam. Contrā autem ne longius uager, pro coelesti Hierusalem, pro patria illa perpetua, quæ beatum nobis spondet habitaculum, sine fine, sine labore, sine sollicitudine, sine metu, sine ulla deniq; molestia, in qua nil turpe, nil impium, nil iniustum habitat, quid non uel audere, uel aggredi iustum esset, si quid pietatis, aut iustitiæ esset in nobis. Iam uerè ut Petrus à patria, sic ego longius ab incepto peregrinatus sum, hosq; mihi animos unius solitarij senis occursum dedit, ut orientale nostrum obprobriū Occidentis principibus, ac populis exprobrarem. Qua in re tam efficax, utinam dextera mea sit, quam illius lingua fuit, quod frustra me optare certè nescio, uereor magis ne importune nimium, & audacter hæc locutus uidear, inter illos, quibus libertas animi temeritas, & ueritas furor, & admonitio omnis iniuria est, utcunque res accepta erit, ego his uerbis, & digressionem hac, laboris graui, & molesto sæcæ quærelarum, ad susceptæ narrationis iter alacrior redeo.

SECTION V.

DE SOLITVDINE SANCTISSIMI IOANNIS BAPTISTAE, ATQVE BEATAE MARIE MAGDALENÆ, quæ ex hoc sorori præferuntur. Cap. I.

Quid uerò nunc minoribus immorer. Ille internatos mulierum maximus Ioannes sanctus ab utero, quem è coeli fastigio uenturus ad terram CHRISTVS, ut rex nuncium, ut præconem iudex, aurorem dies, & luciferum sol præmisit, non se tutum credidit, nisi deserti antra tenera ætate subijset. Fecit idem Maria post peccatum, non populus longum conspici, aut habitare in palatijs elegit, sed patriam fugiens, in has terras, uelut in orbem alterum delata, perseueranter latuit hic in finem, & pro domo habuit nudam, & concauam illam rupem, quam uidisse te arbitror, neq; enim procul hinc abest, & locus est sacer, quodam horrore uenerabilis, ac uisitari de longinquo etiam non indignus, ubi & sæpe me fuisse, & tres olim noctes, totidemq; dies, non sine uoluptate alia, quam quæ in urbibus capi solet, exegisse memini. Illic dulcis ac foelix CHRISTI hospita, non ornat cum seruitio puellarum, sed obsequentium ministerio angelorum uiuens ac moriens usa est: ac nil tale fecit Martha soror, dicat aliquis, & tamen sancta est. Non inficior id quidè, sed certè multo sanctior Maria quæ id fecit. Iure igitur, ab illo summo, & infallibili rerum extimatore, de optimæ partis electione laudata est, ut si uerum est, quod doctorum hominum habet assertio, sub duarum sororum integumento, præter historię ueritatem duplicis etiam uitæ mysterium contineri, nullis dubio relinquatur locus, quin contemplatiua ætateq; uitæ, & CHRISTI iudicio prælata sit, & electione præferatim CHRISTI fidei præferenda.

DE SOLITVDINE IESV CHRISTI DOMINI, ET SALVATORIS nostri. Cap. II.

Quis ergo miretur, si peccator tot circumfessus ab hostibus, tutas cupidè fugit in latebras, & imbecillitatis sug memor, & tot exemplis admonitus, non humanis tantum, sed diuinis? Cùm enim ualida omnia, tum illud inexpugnabile, quod ipse saluator, fons omnium salutarium exemplorum, quanquam nec egens solitudinis, nec frequentię metuens, ut doctrinam tamen suam factis astrueret, in montem oraturus ascendit, solus orauit. In solitudine ieiunauit, in solitudine tentantem ulcit aduersariū, post in multitudine licet uolens ab aduersarijs perimendus, in solitudine bis paruo conuiuio, & pauculis panibus, paucioribusq; pisciculis, inextimabilem, ac famelicam turbam pauit, cum saturitate mirabili, tum ingenti miraculo fragmentorum. In solitudinem tanquā locum consolationis & pacis, audita ioannis morte se contulit, deniq; in loco campestri turbas docuit, in excelsō monte transfiguratus est, ubi supra eum, uox æterni patris intonuit, in monte etiam pernoctauit orans, & rursus in montem oraturus ac moriturus ascendit, non contentus, nisi parum per auulsus à suis, orationi propè nouissimæ magis, magisq; solitarium locum quæreretur, factō docens, ut & nos artis in rebus solitudinem quæreremus. Idem & offerendum regni pondus respuens, solus in montem fugit, etiam nondum tempestuæ mortis periculum in solitudinem declinauit, ut nos & fortunæ blanditias, & minas in solitudinem fugere, & ex alto contemnere doceremur. Quæ si uera omnia, si testimonijs Euangelicis nota sint, dubitamus adhuc Christiani homines, quid nobis de solitudine sentiendum sit, de qua ita sensibile magistrum, & ducem, & Dominum nostrum scimus? Cuius ut dictum est præcursor ab ipso primordio in solitudine uitam egit, cuius tot amici idem

S uita

uita genus, & prius elegerant, & postmodum elegerunt, cuius postremo mater uirgo, Deo grauida confestim in montana perrexit, in solitudinem antequam nasceretur sacri uteri beatissimum pondus ferens, cui profectio spiritum sanctum, ducem fuisse fidelium nulus hæsitauerit.

EX DICTIS VITA SOLITARIA COMMENDATUR.

Cap. III.

His autem, et si qua sunt eiusmodi, nam neque cuncta concludere, uel necessarium fuit, uel tam parua licuit papyro, ingens & solitudinis laus est, & ad imitandum stimulus, exemplumque. Profecto enim quisque hæc audiet, si eadem aspirat, idem faciet, nec ad unum terminum diuersa feretur uia, præsertim cum neque compendiosior ulla sit. Et nimirum à populis proposito atque opinione distantes, haud absolum uideri debet, si ut studiorum, sic locorum quoque distantia uel dissimilitudine separemur, diuersos animos, diuersi habitus decent, distinctaque mansiones, plerumque contraria infeliciter miscens, amanda nobis, & in familiaritatem admittenda solitudo est. Idque non honestatis tantum, sed securitatis causa. Ut enim rarus luxur in syluis, sic in urbibus perrara modestia est. Quisnam uero rationi, aut uirtuti locus esse potest, ubi & exemplis, & consilijs malis est imperium, ubi opinionibus fallis occupata omnia, & consuetudini datum regnum, ac præscriptus error, quali quicquid delectat & deceat? Vbi non queris quid in re sit, sed quid agi soleat, aut quid plurimis uideatur, quo fallacius testimonium nullum est. Crede igitur mihi quisquis aut uirtutem sequeris, aut uitium fugis, ut hanc teneas, neue ab illo tenearis, anceps tibi in populis est mora. Quid enim ibi uideas nisi contentiones, adulteria, fraudes, iniurias, furta, rapinas, homicidia? He te artes excipient, primo urbis in limine, he rerum imagines circumuolabunt, hæc exempla circumstrepent, difficilimum erit, quin & si alius fueris quales cunctos inuenieris, talis fias.

DE DAVID REGE, QUIBUSDAMQUE PATRIARCHIS SOLITARIÆ VITÆ cultoribus. Cap. IIII.

N tibi nunc fortè spes melior blandiatur, quasi aliud auditurus, uisurusue, uel inter lubrica constantiore uestigio mansurus sis innocentioris æui, & altioris uiri exemplum discere, quid speres, David certe rex erat, & sanctus, & sapiens, & propheta, & tamè contristatus & contristatus, & formidine mortis, & timore, ac tremore obrutus, tenebrisque contactus, quid aliud uidit, nisi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate, ut suis uita uerbis, & super muros eius iniquitatem, & laborem in medio eius, & iniustitiam, & non deficientes de plateis eius usuram & dolum? Propter quod ipse quoque tantorum rector, ac debitor populorum, pro salute propria elongauit, fugiens et mansit in solitudine, expectans Dominum, qui eum à tempestate animi saluum fecit. Nempe meminerat sibi in solitudine diuinitus oblatum regnum, seque non fratribus tantum suis, qui in ciuitate erant maioribus natu, sed regi etiam Israël, qui erat, in regia diuino iudicio prelatum, eumque ipsum regem sibi implicabiliter aduersantem, in solitudine, ac speluncis, bis in manus suas traditum ac dimissum, tam manifestis in dijs innocentie sue, ut ora chlamydis, hastaque regia procul ostensis, immitem licet animum, beneficio uictum flere compelleret. Reputabat tamen inde secum, ut bis in solitudine magni hostis, & qua nulla clarior uictoria bis animi sui uictor, in Hierusalem uero uictus libidine, indignum maiestate regis scelus, turpi adulterio degenerem fraudem, & homicidium crudele coniunxerat. Conferebat cum Isaac solitudine, sortem suam urbanam cogitans, ut illi post diei medium, meditanda gratia in agrum egresso, per usam deambulanti, felix, castumque coniugium, sibi post meridianum somnum uoluptuose deambulanti, in solario regie domus, aliena coniugia fœdandi uoluptatem impiam ac superbam, & occasionem poenitentiam, ac miseram contigisse. Iure ergo periculosam & infaustam urbem fugiens, tutam ac felicem in solitudinem properabat. Quod si de **CHRISTO** dictum accipimus, ut quidam uolunt, eò maius ad id, de quo agitur argumentum est, quò non modò David, sed omnium maior est **CHRISTVS**, non sine causa equidem ut sermonis illius extrema cum primis iungam, de ipso Abraham scriptum opinari licet, quod eduxit eum dominus foras, & ait illi: Suscipe cœlum. Meo namque iudicio, qui cœlum uult suspicere, quiq; cœlestia contemplari, educendus est foras, eò quod in urbibus obiectu multarum, & malarum rerum mortalis obturbitur, ac præpeditur obtutus, ita dico educendus foras, sed educendus à domino, alioquin nusquam tutus, piaculis nostris in media nos deserta sequentibus, et maria alta tranantibus: Vnde est quòd non ducem Deum sed concupiscentias suas secuti quidam, in solitudine corruerunt. Nec ignotum habeo, ut Loth iustus in

Vita solitaria, Lib. II.

275

in Sodomis, in monte peccauit, quanquam enim quid fecerit ignorauit, ut ait Hieronymus, & quanquam uoluntas non sit in crimine, tamen error in culpa est. Hoc est ergo, in quo excusari uir in ceteris iustus & integer non possit, quod ita se uino obrui passus est, ut uel ignorans probum illud admittere, quod cogitare sciens, ac sobrius horruisset. Læuo pede igitur ascendit in montem, melius forte mansurus in Segor, quam imbecillitati suæ sedem sponte delegerat. Sanè clarior, testatiorq; res est, quam ut tot opem exemplorū flagitet, eos qui cœlō inhiant, non sonoros urbium conuentus, sed tacitas ac tranquillas solitudines optare, ubi Deus illis assidue supra uerticem est, mundus atq; humana sub pedibus.

SECTIO VI.

DE VITA, MORIBVS, AC RITV BRACHMANORVM, ET SOLITVDINE FAMOSI
uiri Calani. Cap. I.

TEmpus erat ut finem facerem, & destinatus operi modus exceditur, & me alia uocant cura, tu uerò iam nimium sermone hoc, ab officij maioris intentione distraheris, sed temperare mihi nequeo, quò minus aliquot exempla, ex alio genere hominum attingam, eorum qui aliquam rarioris famæ materiā ingenio moliantur. Sileo autem Gymnosophistas, quos per ultimas, & umbrosas Indiæ solitudines nudos, quod ipsum nomen indicat, ac uagos philosophari solitos ferunt. Prætereo Brahmanos, de quibus Ambrosij nomine prænotatus liber à nonnullis ostenditur, qui trans Gangem in Orientis extremo, saluberrimis auris, & solitaria regione habitant, quæ quantum opinione assequor, haud longè remota ab illis est locis, ubi terrestris paradisi esse creditur, & ipsi per sylvas uagi, & nudi, quos dicerem à Gymnosophistis nec secta, nec moribus differentes, nec re ulla, nisi loco forsan aut homine, nisi Bardasanes uir Babylonius; & ob id saltem uicinitate plagarum fidem meritis, Gymnosophistas apud Indos, in duo dogmata diuisisset, quorū unum appellat Brachmanos, alterum Samaricos, cuius contra Iouinianum meminit Hieronymus, ut appareat generis nomen esse Gymnosophistas, Brachmanas speciei, quamuis non me lateat, ex his quæ in proœmio diuinarum scripturarum Hieronymus idem narrat, longè aliam sententiam nasci posse. Sed ne hic scrupulus cœptum opus impediat, prætereuehar, & id potius sequar quòd institui. Est itaq; Brachmanorum gens, ut aiunt, & continentia, & puritate mentis eximia, & contemptu diuitiarum, & graui multum ueneranda silentio, in quo illis non in fabellis anilibus, et multis, summa aurium uoluptas, id non hominum clamor, aut symphoniacum carmen obrumpit, sed uel cantus aurium, uel hymnorum sonus, quòd unum linguæ exercitium habent, omne illi desiderium, omnis spes non nisi in futuri sæculi uita est. Cibis ex herbis, aut arborum baccis, uestis ex frondibus li qua tamen est uestis. Postremò rectum ex ramis, lectus ex floribus, potus ex fontibus: horum unus Calanus ille fuit, cuius ad Alexandrum Macedonem fertur epistola, cui etiam instantem uitæ exitū, iocando prædixit, cum ipse succensa lignorum strue, more gentis ad uoluntariam mortem iret, cuius & Græci, & nostri scriptores meminerunt. Vir apud nos famosus, infamis inter suos, quod quasi disciplina seuerioris, & moris patrij desertor, ad uerbosam Græciæ Philosophiam, & deliciosam molliciem transfugisset, in quem acriter quidem omnes, sed acrius cunctis inuehitur illi uenerabilior nudus senex Dyndimus cœtaneus suus, sed nec externis moribus, nec dogmatibus peregrinis infectus: cuius quoque epistolam, nescio animosam magis, an uerbosam ad eundem Regem in aliorum scriptis inuenio. Nam Calani epistolam, quam dixi, ne quis dubitet, ipse Ambrosius epistolis suis immiscuit, huius uerò non epistola, sed cum ipso rege colloquium extat. Longum quidem, & ab omni parte liberrimū, in eo libro, quem de Brachmanorum uita suo nomine scriptum, supra retuli, qui licet non plenè mihi redoleat Ambrosij stilum, inter Ambrosij tamen libros medius est, ingenti quodam & uenerabili, & uetusto uolumine librorum eius, quod in Archiuiuo Ambrosianæ Mediolanensis ecclesiæ custoditur, quantum sanè haud fortuitis suspicionibus auguror, non Ambrosij, sed Palladij liber est: Quisquis autem sit auctor, narrat certè, quòd auditu forsitan non fuerit iniucundum, detulisse illi regem munera, aurum, argentum, uestes, panes, oleum, illum omnia præter ultimum contempsisse, quòd aurum & argentum diceret, usq; adeo nullius esse momenti, ut nedum uiri animum capere, sed nec ullam qualibet circumuolitantium auicularum ad canendum dulciùs possent inducere. Vestes non ut superuacuas modo respueret, sed ut impedimentum libertatis ac uinculum abhorreret. Panem ignis quasdam quasi reliquias irideret. Sed ne ad unum regaliū munerum contemptor existeret, sumpsisse oleum refert, & mox magna lignorum congerie succensa, superfudisse, flam-

maque clarissima erumpente, perbreuiter quidem, ut in omnibus omnipotenti Deo gratias egisse, quasi hoc illi sacrificij gens esset. Et de hoc quidem solitario sene haecenus: de quo rursum, de quo omni ritu gentis illius pronunciem ignoro. Nuditas namque illa non placet, quantalibet elementorum clementia, neque enim tantum frigoribus, sed pudori modesti amictus honestate consultitur: quamuis ut scriptum est, Genitalia uelare soleant, cetera nudi. Non placet in curiolitas beluina, somni, cibi, ne dum extremum curiosae uitae fugimus, in contrarium relabamur, placet hac in re, ut multis Ciceroniana temperies: Adhibenda (inquit) est mundicia non odiosa, neque exquisita nimis, tantumque fugiat agrestem & inhumanam negligentiam. Eadem ratio est habenda uestitus, in quo sicut in plerisque rebus mediocritas est optima, hic (inquam) mihi uitae modus placet. Sit somnus brevis, cibus leuis, potus facilis, humilis toga, modo aliquid inter habitum ac thorum, mensamque hominis, & pecudis intersit. Non quero tectorum diuites casus, atque aureas ruinas, non quero celato argento, & aestuantibus epulis graues mensas, non immemor adeo mei sum, sed in omnibus modum quero, non prohibeo interdum humi discumbere aut sopiri, ne familiarem meum improbasse uidear, qui ait in Epistolis:

Cena breuis inuat, & propere riuum somnus in herba.

Totum uero sub duo tempus agere, non tam hominum, quam uirorum iudico, quamuis ille se coelum pro tecto, terram totam pro lecto, habere gloriatur. Verum haec in comparatione grauiorum leuissima dixeris. Ille peruersus mos mortis anticipande, ut quasi uita eorum, non ab alio quam ab eis sit, & statione corporis in iussu Dei abire liceat, cum uelint: quod non solum fides CHRISTI detestatur, sed Philosophorum quoque clarissimi, ut uero dementia hoc, sic illud importunae superbiae est, quod se peccatum non habere confirmant, seducantes se, & mendacem facientes Spiritum Sanctum, qui per os Ioannis Apostoli, insolentiam hanc retundit ad confessionem, & poenitentiam nos inuitans. Haec sunt quae me offendunt in hac secta. Etsi nescius non sim, senem ipsum, qui Alexandro in frontem multa cum libertate refterit, & mihi, si adlit pro sua haeresi magnifice responsurum. Ex diuerso autem placet ille contemptus mundi, qui iusto maior esse non potest, placet solitudo, placet libertas, quae nulli gentium tanta est, placet silentium, placet otium, placet quies, placet intenta cogitatio, placet integritas atque securitas, modo temeritas absit: placet animorum aequabilitas, unaque semper frons, & nullius rei timor, aut cupiditas: placet syluestris habitatio, fontisque uicinitas, quem ut in eo libro scriptum est, quasi uber terrae matris incorruptum, atque integrum in os suum mulgere consueuerat. Mouetque me, fateor, collocutio illa grauissima cum Brachmanorum omnium, tum praecipue Dyndimi, de qua paulo ante dicebam, cum Alexandro habita. In qua non illi uni, sed uniuerso propemodum generi humano, exprobrantur scelera innumerabilium acerui, nominatim inexplabilis auri sitis, inhumana feritas, odium omnium, contemptusque Dei, puerilis diuitiarum admiratio, foemineusque marium ornatus, tumor animi, tremor mortis, inconsultus appetitus gloriae, ad haec linguae lapsus, multiloquium inane, & loquenti saepe noxium, Philosophia omnis in uerbis, sensus in labijs, uitae sermo contrarius, inconsideratio actionum, poenitentiae proxima, infinita rerum indigentia per auaritia inuecta, affectuum intestina discordia, & exterior membrorum multa rebellio, multa morum peruersitas, atque ante alia cadis amor, ac bellorum studium, domestici quoque uictus enormitas, praecipue ebrietas, & gula sui hostis ac pernicietis alumni, ridicula ciborum conquisitio, & in primis efus carniui, ubi praemordaciter nos, non bobus, equisque, uel ceruis, sed lupis ac leonibus pares dicit, atque ardentiore conuitio mortuorum etiam corporum sepulchra uiuentia. In hoc quoque te sermonis diuersorium charo animo meo Pater, non inuitus adduxerim, quoniam licet ut audisti non omnes Brachmanicos mores probem, solitudinem tamen ac solitariam uitam probo, de qua scribens, praetereundos non credidi, quos ac uita singulariter, praecipue omnibus gloriari solitos accepissem. Transeo tamen hinc uelut e regione suspecta, ne diutius insistens, tam longinquis in rebus, ueris forte falsa permisceam.

DE QUODAM SOLITARIO APUD INDOSES. Cap. II.

Quamuis nunc etiam dum haec scribo, non desint aliqui ex nostris, quibus nulla ratio orbem lustrare curiosior, qui asserant apud Indos esse hominem, his moribus in credibili innocentia ac doctrina, ad quem uisendum populi ac reges Indorum plus quam dici possit, humiliter atque suppliciter accedant. Intercessionem eius apud Deum, & responsa in dubijs, ac uitae consilia poscentes, & quem per omnia prope diuinis uenerentur honoribus, cum ille grandaeuus, nudus humi recubans, nec ipsis assurgens regibus, uix motis labijs pauca respondeat, cuius uoces pro oraculis excepta, magnum

gnum omnis casus sint solamen, & longissimarum refrigerium uiarum, Reges ipsos perhibent (quod cum his quæ fecisse Alexandrum legimus satis conuenit) cum ad eam, quam in habitat syluam uenerit, solitos ex equis desilire, purpuream chlamydem exuere, diadematam & annulos, & armillas, & sceptrum deponere, dimissisque satellitibus, solos aut cum paucissimis electis uiris ad eum, non sine stupore quodam ingredi, atque ad pedes eius, procubuisse, uel semel colloquioque dignatum esse, æternæ gloriæ haberi. Quod penitus fabulosum suspicari possem, nisi Bardasanes ille, cuius paulo supra memini, Hierosolymusque post eum dicerent, quod ab his, nisi quia dicitur breuius, non abhorret, esse ibi hosce homines, ad quos cum rex uenerit adorare illos solitus sit, pacemque provinciae in illorum precibus arbitratum sitam. Qui si olim plures fuerant, quid uetat unum esse hodie? multa præterea de his dici poterant, quæ persequi longum est.

DE SOLITARIIS, TRANS AQUILONEM MONTESQUE RIPHÆOS, AC GENTEM Hyperboream, & ceteras insulas existentibus. Cap. III.

Sed quoniam iurat, inter singulares solitudinis amicos, solitarias etiam, ut ita dicam, gentes attingere, longè alio mundi tactu, trans aquilonem, montesque Riphæos, ubi exigente cœli ratione, non nisi unam toto anno diem, atque unam noctem ferunt, & utranque semestrem. Hyperboream gentem esse, iisdem propè moribus fama est, nisi quod de nuditate nihil credo propter immitius cœlum, eadem tamē uoluntariæ mortis consuetudine pessima, sed alio genere moriendi: sicut enim Indi in flamas eunt, sic hi, ubi (ut aiunt) non tædium, sed fatietas uitæ, & desiderium mortis incesserit, fertis ornati, lætum uelut ad festum ac solenne pergentes, se in proximos fluctus maris ab altissima rupe præcipitant. Hic percelebris uitæ finis, hoc sepulchri genus eximium. Gentem sanè in reliquis certè innocentissimam esse, iustissimamque mortalium, & longioris, & beatoris uitæ, bellorum expertem, ac nesciam iurgiorum, ocioque semper pacifico fruientem, & inter lucos, ac solitudines habitantem. Cuius gentis & Pomponius Melas in Cosmographiæ libris, & multi alij meminere. Addunt Plinius Secundus, & Solinus curiosissimi talium scrutatores, gentis alterius sed uicinæ, & huic persimilis mentionem, Arimphæos uocant, quibus sedes nemora, alimenta sint bacca, eam gentem seriam, & clementem dicunt: habitare autem ubi Ryphæorum montium iuga definiunt, gentem sacram haberi, cuius auctoritas tanta sit, ut inter tot ferocissimas nationes non ipsi solum, sed quicumque ad eos confugerint, quasi ad templum aliquod, salui, in uiolatisque sint. Apud hos coma probum, sexus uterque tondetur. Hinc ad Occasum uersus transiit Philosophos Gallorum, quorum inter scriptores crebra mentio Druidas dixere, solitos in specubus ac remotis in saltibus docere nobilissimos, gentis sapientiam, atque faciundiam, & naturas rerum, & siderum motus, & deorum arcana, & immortalitatem animarum, & alterius uitæ statum. Transiit Thylen & Hyberniam, quarum altera scribentium uarietate famosissima, sed ignota est, altera uero notissima, cuius gentem, opum, rerumque ciuiliū contemptricem, insuper & agriculturæ negligentem, pascua & syluas incolere compertum habeo, cui pro delicijs ocium, pro summis opibus sit libertas. Fœlicem gentem dicerem, nisi alia, si modò uera est infamia, & morum malignitate retraheret. Prætereo Fortunatas insulas, quæ extremo sub occidente, ut nobis & uiciniore, & notiores, sic quàm longissimè uel ab Indis absunt, uel ab Arcto, terra multorum, sed in primis Flacci Lyrico carmine nobilis, cuius peruetusta fama est recens: Eò siquidem & patrum memoria, Ianuensium armata Classis penetrauit, & nuper Clemens v. i. illi patriæ principem dedit, quem uidimus Hispanorum & Gallorum regum mixto sanguine, generosum quendam uirum. Qui meministi enim, dum eo die corona ac scepro per urbem spectandus incederet, repente tantus cœlo imber effluxit, atque ita domum madidus rediit, ut omen esset incubuisse illi uerè pluuiæ & aquosæ patriæ principatui: cui quidem in dominio extra orbem sito, qualiter successerit non noui: scio tamen, quod multa scribuntur & feruntur, propter quæ non plene Fortunatarum cognomini terrarum, fortuna conueniat. Ceterum gentem illam, præ cunctis ferè mortalibus solitudine gaudere, moribus tamen incultam, adeoque non absimilem belluis, ut naturæ magis instinctu, quàm electione sic agentem, non tam solitarie uiuere, quàm in solitudinibus errare, seu cum feris, seu cum gregibus suis dicas. Sed iam satis curiositate hac, longè, lateque diffunctos mundi angulos peruagatus sum, quorum omnium non apud me, qui lecta, uel audita refero, sed apud auctores rerum primarios fides erit, ego autem his decursis, ad clariora & nobis notiora progrediar.

Quid ergo philosophi, quid poëtae? Philosophos autē dico, nō istos, quos qui cathedrarios primū dixit, illi mihi propriū rei nomen imposuisse uisus est. In cathedris enim philosophantur, in actionibus insaniunt, præcipiunt alijs, præceptisq; suis primi obstant, primi legibus à se latis derogant, & signiferos se professi, primi ordines deserunt, primi uirtutis imperio rebellant. Non hos igitur dico, sed illos ueros, qui semper pauci, nunc nescio an penitus nulli sint, qui quod profitentur exhibeant amorem, studiumq; sapientiæ. Rursum & poëtas intelligo, non hos quibus contexere uersus sit satis, & ut ait Flaccus,

Versus inopes rerum, nugæq; canoras:

Quibus usq; fastidium abundamus, sed eos, qui, si quid Ciceroni credimus, fuerunt semper ipsis quoq; philosophis rariores. Poëtas (inquam) ueros quibus ingenium sit Flaccus idem ait, & mens diuinior atq; os magna sonaturum, & quibus ex merito huius honor nominis debeatur. Hi tales uel philosophi, uel poëtae, qualem nec unum digito monstrare, & si multos possim cogitatione mihi fingere, si quos tamen uel nostra habet ætas, uel posteritas habitura est, non ne & urbes fugient, & solitudines sectabuntur? De his enim qui fuerunt, constat, Platonem interroga, credo Academiam suam multum laudatis præferet Athenis, interroga Plotinum inter Philosophiæ professores, cum Platone principem, ut Macrobius ait, respondebit Campanum sibi ocium, de toto orbe sufficere: cuius, etsi miserabilis finis, tamen electio gloriosa. Percunctare Pythagoram, dicet se non modò solitudines amoenas, sed uastas etiam & horredas, & sepe laboriosissimas peregrinationes, desertis regionibus, uestigandæ ueritatis studio quæsiuisse. Nam doctrinæ eius, ac nominis successores Pythagoreos, uoluptatum procellis expositam frequentiam declinantes, in solitudine, desertisq; locis habitare solitos, teste quoque Hieronymo certum est. Quare à Democrito, fatebitur se sibi oculos eruisse, ut uideret uerum, & ueri hostem populum non uideret. Sciscitare Parmenidem & Athlanta, inuenies eos nomina propria, his in quibus habitatur montibus reliquisse, ipse Prometheus si ueritas requiritur, non negabit: hinc fuisse locum fabulæ, qua in Caucaſo religatus, edacissimo uulturi rodendus exponitur, quod magna cum intentione animi incumbens, totius indagini rerum arcanarum, quæ haud dubiè studiosum extenuat, montis illius solitudinem usurpasset. Sæpe locus ingenio stimulis admouet, idè aptus & liber optandus est his, qui animum rebus altis applicuere, quem in populis innumeræ uanitarum formæ deprimunt atq; disceperunt, & mille uias per fenestras ingressura mors inuenit. Quibus rationibus inuitatos multos philosophorum, non modò frequentias urbium reliquisse, apud Hieronymum ipsū lego, quasi primas inquietudinis ac laborum sedes, se hortulos etiam suburbanos, quos suspectos, scilicet, uel eorum nimis culta mollities, uel tumultuosarum urbium uicinitas faciebat. Quamobrem idem quoq; de Socrate, deq; Aristotele atq; alijs, ut opiner, multa me inducunt, nisi quantum fortè uel discipulorum maiestas & imperium, uel Rerum pub. iussus aut necessitas, uel casus aliquis solitarijs, ut cunq; uotis obstitit. Iungā tot ueteribus recentiore unū, nec ualde semotum ab ætate nostra, quam rectè nescio, sed apud quosdam ut audio suspectæ fidei: at profectò non humilis ingenij, Petrum illum, cui Abaelardi cognomen est, qui ut in historia suarum calamitatum, longa narratione idem ipse meminit, in uidiæ cedens, solitudinis Trecensis abdita penetravit, & si non sine magno undiq; studioforum conuētū, quos è multis urbibus illi solitario discipulos doctrinæ celebris fama contraxerat, sine requie tamen optata, quàm sibi radicatus tenax liuor, odiumq; conuulserant. Hinc antiquiora rerum, studiorumq; genus aliud redeundum, quibus id ipsum quoq; quod tendimus roboretur.

DE POETIS SOLITVDINEM ELIGENTIBVS.

Cap. II.

Quid loquar Homerum Poëtarum patrem, quando superiorum Orphei scilicet & Lini, & Musei, siue hos poëtas, siue musicos, siue propter artium cognationem, quod quibusdam placet, & musicos credimus, & poëtas, ad nos uix nomina uada perueniunt. Hic uerò non tantum Græcas solitudines, sed Italicas sic descripsit, ut quæ ipse non uiderit, sicut ait Cicero (cæcus enim traditur fuisse) nos ut uideremus effecerit, ut illius ingenij non poësim, sed picturam quodammodo uideamus, an pu-

tamus

tamus id eum facere potuisse, nisi eadem loca sollicitæ ante cæcitatē, ac memoriter obseruasset: Quid Virgilium nostrum loquar, qui fugiens urbem Romam, ubi & ingenij laude, & toto orbe regnantis principis amicitia florebat, ac solitariam libertatem petens, mortem quidam immaturam obuiam habuit, quæ omnibus eum talibus curis absolueret. Ille tamen sic censebat, ope solitudinis opus esse, ut diuinum illud suum opus posset absolui, Latinis ingenijs mors inuidit, nocitura amplius, nisi pietas mitissimæ, & literarum amantissimæ principis obstitisset. Horatius Flaccus, non iam sibi regiam Romam placere palam prædicat, sed uacuum Tybur, aut imbelles Tarentum, quibus in uerbis quid intelligi uult aliud, quam solitudinem, & quietem utriusque contrarium expertus Roma, cuius urbis tædia ex populi concursatione nascentia, sic diligenter enumerat, ut facile uideas affectum loqui. Epistolarum eius ultima est ad Florum scripta, quem non semel interrogat, de re certa ut expressior fiat: ait enim:

Romæ me ne poemata censes
Scribere posse, inter tot curas, totq; labores?

Deinde autem eleganti tædiorum narratione interposita, ironice concludens ait:

I nunc, & uersus tecum meditare canoros.

Neq; his contentus, iterum querit:

Tu me inter strepitus nocturnos atq; diurnos,
Vis canere, & contacta sequi uestigia natum.

Nec dum satis est, nisi rursus interroget:

—hic ego rerum.

Fluctibus in medijs & tempestatibus urbis
Verba lyre motura sonum connectere digner?

Ne uero iratis perconcentrationibus, ironiciq; sententijs, contentum credas, clarè de populo nihil loqui, breuem quidem, sed uniuersalem tibi dat regulam, quæ est quod:

Scriptorum chorus omnis, amat nemus, & fugit urbes.

Quem secutus ego in epistola quadam, eademq; restringens apud poetæ dixi:

Sylua placet musis, urbs est inimica poetis.

Idem Flaccus & Baiani sinus tempore captus, & syluas suas atq; agellum quinque focis habitatum, multis laudibus accumulans, amatiq; ruris aspectum, inter grauiæ & inuita negotia spirans, urbanam profectò damnat, ac despicit stationem, de hoc cum amico, ut ex omnibus his nulli sit dubium, quid sentiret. In quodam uero sermone sui domestici mentione facta.

—Hæc est (inquit)

Vita solutorum misera ambitione, grauiq;

Quam quanti faceret, in epistolis expressit:

Nec, enim (inquit)

Ocia, diuitijs Arabum liberinam muto.

Laudat igitur solitudinem, ocium præfert magnis opibus, atq; & omni eius opera extant, & solitudinis memoriam locus seruat, Campus Horatii dicitur, & tot possessoribus mutatis, adhuc famosioris domini nomen tenet. Cui quidem hoc in genere uix quempiam aduersantem inuenire posse arbitror: quippe cum ferè nullis hominibus, tam uel necessaria, uel amica solitudo sit, præter unum Ouidium Nasonem, seu qui fortè illum sequuntur, uel quos ille sequitur. Ille mihi quidem magni uir ingenij uidetur, sed lasciuus, & lubricus, & prorsus mulierosi animi fuisse, quem conuentus sceminei delectarent, usq; adeo, ut in illis foelicitatis fugapicem, summamq; reponeret: itaq; amatoriam artem scribens, insanum opus & meritam, nisi fallor, exilij sui causam, non modò urbem Romam ceu matronarum, puellarumq; præfertilem quæredam docet, ab his, qui ad illam insaniam præter naturalem stimulum, artis quoque cuiusdam calcar adijciunt. Sed loca etiam urbis & festa distinguit, quibus uberior materia sit furori, ut sileam uotum illud infame, & relatu etiam scædum ex ore licet desperati cuiuslibet, perdiditq; hominis, quod stylo quoq; non puduit, ad omnis æui notitiam præferre, quo scilicet in actu Venereo resolutus, foelicem distinire, & in eo statu mortè laudare ausus, in quo maxime turpis & inutilis uita est, hanc eandem sibi à dijs optat lætæ causam, & hoc utique (ut idem ait) libi, suæq; uitæ conueniens, in se uero miserissimū genus mortis, & ipsa proculdubio peius morte. Qui nisi his moribus, & hoc animo fuisset, & clarius nomen haberet apud graues uiros, & Ponticum illud exilium, atque litri solitudines, uel non adijset, uel æquanimius tollerasset. Sed ad rigidioris ingenij exemplum transco.

Seneca ex ciue Cordubensi, Romanus iam ciuis ac senator, & Romę clarior quā salutis ratio, latendiq; securitas postulabat, in quadam tragœdia, cum animi non parua dulcedine solitudinem Corsicam recordatur, & illam ociosi exilij ignominiam, præfenti occupatę glorię, haud immeritò antepōnit. Lege locū illum, intelliges ex contrariorum collatione, quid tu quoque præferendum censeas. De hoc præterea quid eidem uideretur, sat consilium illud Lucillo datum indicat, cuius supra memini, in hanc omnino sententiam tam præceps, ut mihi etiam cui solitudo semper placuit, solitudinis consilium non placet, & quanquam uiri huius exitus, in re dubium esse non sinat, habet tamen is, quem dixi locus tragicus, etiam stuporem, quod ille, cui deserta in solitudine libertas integra, & imperturbatum philosophię studium: in urbe autem regia, ne uita quidem ab inclementia hominum salua fuit, casum ipse suum & ruinau grauem, tantò ante præuiderit, literisq; mandauerit.

VNum hoc in genere Ciceronem uideo, non sat æquo animo ferre solitudinem, quod contigisse arbitror, non tam ideo, quia rem ipsam, quam quia rei causam odisset, legum ac iustitię interitum, quod ipse quærelarum suarum tenor indicat, accedit quod præter philosophiam Oratorum maximus, quidq; nec ipse disimulat, de hac studiorum parte præcipue gloriā quærens, nusquam profectò illam, nisi in turbis, & magno in populo uidebat. Itaque coram Iulio Cæsare, Deiotarum regem defensus, quaeritur quod intra domesticos parietes, & non coram P. R. causam illam agat. Et illud Oratoribus singulare & proprium, ut pro magnitudine ingenij magnis urbibus, ac populorum frequentia delectentur, solitudines execrentur, iudiciorumq; silentium auerlentur atq; oderint, ut ergo minores alij, suam quisq; sic Cicero urbem Romam, non solum ut suam patriam, eò sibi chariorem, quo in eam conseruandam atq; ornandam curę plus ac laboris impenderat, sed ut patriam ingenio suo parem exoptabat, in quo quidem teste Seneca uterer, qui solam Ciceronis uocem uerę uitam dicere, quanquam id errore sermonis publici multis attribuitur, solum Ciceronis ingenium P. R. imperio par affirmare non timuit, nisi quolibet teste ueracior, euidentissima rerum fides ostenderet, fuisse ut P. R. imperij & glorię, sic Ciceroni ingenij & eloquentię monarchiam. Cæterum quid eidem licet inuito Ciceroni, solitudo illa contulerit notum est, fecit enim magnum de summo Oratore philosophum, ex quo quantum studijs Latinis accreuerit, nemo studiosus est qui nesciat. Certè idem de se loquens cum dixisset. Nam & à Repub. forensibusq; negotijs armis impijs, uicq; prohibiti, ocium persequimur, & ob eam causam urbe relicta, rura peragrans, sæpe solus sum: quærelam suā tali fine solatus est. Plura enim (inquit) breui tempore euerfa, quā multis annis stante Republica scripsimus. Equidem nec fefellit, nam quis præclara ocia uiri huius, & solitudines gloriosas explicet, atq; æstimet? Arpinatem, Cumanam, Pompeianam, Formianam, Tusculanam, ibi fundauit leges, ibi uallauit Academiam, ibi armauit oratorē, ibi descripsit officia, ibi Deorum formas, ac naturas pinxit, ibi diuinationem radicem errorum multiplicum conuulsit, ibi bonorum ac malorum fines statuit, ibi ad philosophiā magnificētissime cohortatus est. Quem librum ad uitæ imitationem & ad studium ueri ducem fuisse, sibi tantus fidei nostrę pugil Augustinus, ingenuè proficetur. Postremò ne de multis agens, post unum amore captus aberrasse uidear. Ibidem mortem spernere, dolorem corporis patientia uincere, ægritudinem, molestiamq; animi ratione depellere, extirpare morbos, & morborum causas, & quod maxime philosophiam totam, ut uerbo eius utar, illustrat, uirtutem ad benē, beatēq; uiuendum nullis adminiculis egere, ut uerbo eius utar, illustrat, uirtutem ad benē, beatēq; uiuendum nullis adminiculis egere, sed sese esse contentam docuit, contra sententiam maximorum hominum. Et quod alij aride, iciuēq; garriunt, id ille copiosissime, florentissimeq; differuit, & ut utilitati delectatio, & maiestati rerum, uerborum splendor, ac dignitas non deessent. Accendit ergo uiri illius ingenij solitudo, & quod miraberis odiosa, quid putas factura esset optata, aut quantum putas optanda est, quæ uel nolentibus tantum prodest: quod libet tamen ipse sibi uitæ genus optaret, certè quid Philosophis sit optandum, in eo libro quo omnis generis hominum officia explicat, exequitur. Ait enim, multos tranquillitatem appetentes, dimisis publicis negociis, ad ocium profuisse, & in his fuisse nobilissimos philosophorum, longeque principes: necnon & quosdam homines saeueros & graues, ferre populi mores ac principum non ualentes, quorum aliquos in agris uiuissē

vixisse ait sua re familiari delectatus, atq; unum, idemq; propositum habuisse, quod reges, licet non iisdem artibus, ne cuius rei egentes, ne cui hominum subiecti in libertate uiueret. Deinde collatione facta, & si actuosam uitam Reipub. fructuosiorē dicat, quod nos in parte etiam non negamus, ociosam tamen & faciliorem, & tutiorem, & minus alijs grauem, aut molestam confitetur, unde & eam cum omnibus, quibus aliqua iusta causa est tum his præcipue permittit, qui excellunt ingenio, & doctrina, quamuis Cicero idem, primo uitæ huius impatiens ut dixi, eandem multis tandem doloribus, & in primis amantissimæ filix morte deiectus optauerit, & sibi Attico suo scribens: Nunc (inquit) omnia respuo, nec quicquā habeo tolerabilius, quā solitudinem. Et iterum: Mihi (inquit) solitudo, & recessus prouincia est, ualde urbem fugio, multas ob causas. Item: Nec enim esse in turba possum. Et rursum: Nil hac solitudine iucundius, in qua (inquit) careo omnium colloquio, cumq; mane in syluam me obstrusi, densam & asperam, nō exeo inde ante uespertium. Quod uerbum quotiens lego, sic assentior, ut à meipso non ab alio dictum putem, ita mihi sæpē idem accidit. Demum ut iam Ciceroni ualedicam. Idem ipse mox dulci blandiens amico: Secundum te (ait) nihil est mihi amicus solitudine. Et adiecit. In ea mihi omnis sermo est cum literis, non colligo singula, ex his enim uidēs, ut amator ille urbis, & fori, & amata oderit, & literatam solitudinem rebus omnibus anteponat.

DE SOLITUDINE DEMOSTHENIS.

Cap. III.

Qua in re unanimes cum Cicerone Demosthenem fuisse auguror, & nisi forte aliqua mutandi quoque consilij ratio incesse, quod non legi, idem sensisse illum, semper quod hic noster aliquando senserit. Nam & professio eadem amborum, & est ille leuiculus, quod Cicero idem ait, qui delectaretur illo muliercularum susurro, ut sit à tergo insibilantium. Hic est ille Demosthenes: & si constet eum Oratoriam illam uitam, quā in urbibus tam potenter exercuit, maximē in solitudine didicisse. De quo Quintilianus inde (inquit) ille tantus amator secreti Demosthenes, in littore, in quo se maximo cum sono fluctus illideret meditans consuecebat. Concionū fremitus non expauescere, nec te moueat quod suprà dictum est, hunc ipsum Demosthenem locum tacitum, atq; undiq; abditum eligere solitum, hic undisonum, patentemq; ibi enim ingenium acuebat, hic uocem exercebat, utrunq; tamen in solitudine faciebat. Discebant soli quod in populis uenderent, meditabantur in syluis, quod in urbibus ostentarent, excusabatq; professio, quibus intentio unā esset, uel loquendo, uel tacendo rem augere, quod de Cicerone non memini, Demosthenem constat, quod in noctibus Atticis scriptum est, pretium quoq; silentij pepigisse, nobis quibus uenale nihil penitus, nihil ostentui esse debet, sed omnia ad salutem, uitæq; legem temporalis, & æternæ spem, in solitudine discendū est, quod restat in solitudine exercendum, in solitudine uiuendum, in solitudine moriendum. Quod cupio quidem ualde, & si Deus pie nos aspiciat spero etiam.

DE ANAXAGORA, ALIISQVE CLARISSIMIS VIRIS VITAM SOLITARIAM AMANTIBUS.

Cap. IIII.

VTamen ab oratoribus diuersum semper sensisse philosophos credam, & diuersitas morum facit, & omnino alius intentionum finis. Illis enim plausum populi captare animus, horum labor, ni falsa professio est, circa notitiam sui reflectendum ad se animum, & circa contemptum inanis gloriæ uersatur. Nam qualem fuisse arbitramur Anaxagoram, uel qualem constantia illa, abstinentiaq; sua Xenocratem seuerissimum philosophorum (ut ait Cicero) uel Zenonem Stoicorum patrem, uel laboriosissimum ex omnibus Carneadem? Cuius exactissimam illam studiosæ mentis intentionē, quæ ut legimus discumbentem sæpē sibi fecit immemorem: an putamus usque post nonagesimum uitæ annum, tam fixam, tamq; continuam inter tumultus, & tædia hominum peruenturam fuisse, & non potiùs in solitudine, ubi animum à proposito nullus auerteret? Mihi quidem haud facile persuaderetur, & si præter coniecturas nihil habeam, aut horum cuiuspiam, aut Chrysippi domum, aut dolium Diogenis in plateis urbium fuisse, cum & illum salutatio hominum, & hūc umbra etiam summi regis offenderet, nisi Hieronymus illorum propinquo ætati, habitasse Diogenem diceret in portarum uestibulis, & porticibus ciuitatum. Quod nō cuiuslibet crediturus, ut credam sibi, & sua cogit auctoritas, ac uaria & multiplex lectio. Tale enim aliquid profectō non scriberet, nisi apud idoneum legisset auctore, & de his quidem satis est dictum. Ipse autem Solon, cuius inter illos septem Græciæ sapientes præclarissimum est nomen, & si primum legifer, suæq; Reipub. dux, moderatorq; ætate

S s tamen

tamen ultima, ut Timæus indicat Platonis, & alijs studijs dedit, & inter solitarios deputatus est, quando & patriam liquit legibus ornatam suis, & cupiditate discendi ignotas terras adiit, peregrinatione delectatus Aegyptiaca.

S E C T I O IX.

DE IULIO ATQVE AVGVSTO CAESARIBVS, QVI SOLITVDINEM OPTABANT, & amabant. Cap. I.

QVis nam uerò mirabitur studiosis hominibus solitudines placuisse, quæ quod admiratione non uacat, Imperatoribus ac bellorum ducibus placuerunt. Transeo Iulium Cæsarem, qui licet admodum iuuenis, dum è procellis forensibus in ocium Rhodium secedere decreuisset, atque ibi literis operâ dare, prohibitus tamen tunc incurfibus pyratum, & postea hinc ciuiliu, hinc externorum æstibus bellorum, implere non potuit quod optabat. Augustum Cæsarem, penes quem potentia mortalis, & humani fastigij summa est, & si interdum habitantem rure, atque in syluis spatari solitum inueniam, quia raram tamen, ut auguror, priuati ocij licentiam publici negocij mole dabat, ut solitarijs inseruisse non ausim, sic solitaria uitæ miratoribus, annumerare non uerear. Huius enim uitæ requiem semper optauit, quicquid cogitabat, quicquid loquebatur, in ocium desinebat, hoc solamen præsentium laborum, hæc præteritorum merces, hæc uenturi temporis spes erat. Omnis huic statui collatus diuitiarum honos, omne onus imperij, seu graue sibi aliquid, ac uile forebat. Denique in summa omnium quæ fortunatissimo homini contingere possunt, bonorum copia defessus, in solo huius uitæ nomine respirabat. Cuius rei & scriptores aliqui meminere, & quæ in manus meas uenit, quædam eius ad Senatum epistola est testis. Quanta cum uoluptate igitur eo peruenturum fuisse æstimamus, quo tam dulciter oculos mentis interderat? Nec uerò senatum modò per literas orauit, ut sibi iam tandem uiuere, patiente Republica, priuatumq; senectutem agere, liceret. Sed aliquando etiam præfens Senatu & magistratibus domum accitis, rationarium imperij tradidit, ut Tranquillus ait. Siue autem reputans, & se priuatum non sine periculo fore, & Rempublicam plurimum arbitrio temerè committi, in retinenda perseverauit, ut eidem placet historico, atque ita propria simul, & publicæ salutis, modestissima uota habuit. Siue ut opinari licet, Senatus ac Populi precibus id tribuit, quorum quod cõstat nemo principum fuit amantiore, siue nullis omnino precibus motum, nullo publico, priuatoq; metu, ipsa eum rerum natura turbabat: ab altissimo enim fortunæ culmine, cui mundi Dominus ac rector infederat, ad illud humile, submissumq; desiderium præreptus, fortè cogitanti animo descendit, itaque & deliberans, & circumspectens hærebat, nec unquam nisi morte descendit. Quo circa licet ut dictum est, inter solitarios, atque ocio fruentes, nullus huic occupato, magnoq; Principi locus esset, quia tamen boni huius quanta dulcedo est, non alio clarius teste cognoscitur, non fuit ista tractantibus prætermittendus Cæsar. Qui cum omnia dare posset, hoc sibi unum dari optabat, cunctis omnibus præesset, solum hoc solio suo altius uidebat.

DE DIOCLETIANO ATQVE ANTONINO PIO VITAM SOLITARIAM COLENTIBVS. Cap. II.

AT quod Augustus optauerat, Diocletianus impleuit, ille qui primus ex nostris imperatoribus adorari se ut Deum iusserat. Quicq; calciamentis ac uestibus inferens margaritas, & onustus gemmis incedens, habitum Cæsareum ex Romano atq; humano, Persicum seu diuinum defecisse uidebatur, qui captiuus insignibus ante curam actis, prælataq; Parthorum præda, paulò antè triumpharat, post quam frementis aula, pretiosæq; sarcinæ, ac satellitum aciei, & seruitutis publicæ pertæsum est, mutauit repente animum, ut solus & pauper, & liber esse concupisceret, interq; fluctus imperialium curarum, in portum uitæ humilioris, quasi gubernator nudus è magno naufragio enataret. Et miramur Cælestinum, cum tamen, quod propter uitam æternam sanctus ille uir fecit, tantus ille peccator propter breuissimas, & incertas senectutis reliquias, iam fecisset. Qui quietis extremæ desiderio priuata fortunæ redditus, non sibi mutata sedem uitæ Romam statuit, ne quis nouam requiem dimissi funus aut odor imperij turbaret, sed antequam patriâ Salonas Dalmatiæ repetijt, illic quoq; non intra, sed prope muros patrios, in uilla propria moriens, quam idipsum præcogitans fortè construxerat, ut multum tranquillitatis senio additum, sic supremis honoribus nil detractum, per solitariam atq; humilem uitam sensit, solum omnium priuatus,

priatus, Eutropio atque Eusebio testibus, relatus in numerum Deorum. Sanè quod post imperium Diocletianus fecit, id ante imperium Antoninus Pius fecerat, quem Iulius Capitolinus historicus, omni priuata uitam in agris frequentissime uixisse, clarumq; locis omnibus fuisse commemorat.

DE SOLITVDINE NUMAE POMPILII SECVNDI REGIS
Romani. Cap. III.

Sed nimum propero, retrocedendum est, omitto autem Quintios, Curios, Fabricios, Serranos, aliosq; quorum magna pars uite in agris acta est, hanc ego uitam iam inde ab initio, & ante initium Romanæ Reip. prudentissimo ac optime regum placuisse monstrabo. Numa Pompilius illius ordinis, si attendas numerum secundus, si iustitiam primus, peregrinus, insperatum ad imperium accitus, cum ad ciuiliū ac sacrarum curam legum totum intendisset animum, ut ardentem, & ferocia primi regis imbutum populum ingenio regeret, leniretq; pro re sapè solitariū, & opacū locum, quem his oculis ipse conspexi, quindecim aut non multo amplius millibus passuum, ab urbe distantem, fertur petere solitus. Est illi Aricino sub colle cauius, & umbrosus lapis, unde perpetuus fons emanat, circum migrantibus illicibus, densum nemus, altumq; silentium. Ibi ergo leges hominum, ac caerimonias deorum, rex ea tempestate doctissimus inuenire, seu alibi forsitan inuentis auctoritatem dare, artem fecerat. Ibi diu tacitus solus sedens, atq; inde post longum tempus, solus ac meditabundus egrediens, scriptas leges efferebat, quibus adhuc rudis & insolens, sed mox futurus dominator gentium populus teneretur, quamuis ut nouos, & indomitos animos religionis laqueo quodam, & freno metus obstringeret, imitatus (ut aiunt) Minois Cretensium regis exemplum, & calidissimo cōmento, nocturnis se Deorum congressibus, alloquioq; frui, simulans, consilio fidem quæreretur. Quam fictionem, unā cum sacris à se repetitis, in morte damnauit, libris Græcis, Latinisq; editis, per quos utriusq; linguæ doctoribus, ut poterat indicaret, se pro tempore ad auxilium ueri, uel patrocinio fallitatis usum esse. Cum uero iam fundamentis suis, legum à se latarum auctoritas staret, non placere, ut populus superuacuis implicaretur erroribus, licet nescio, an quia libros uere religionis aduersus crederet, quam facto causam prætendisse dicitur, an in quod pronior sum, quærit colore. Hoc uerè autem, ne populus metu liber, iugum nobilitatis excuteret, multis post seculis iuxta sepulchrum regis inuentos libros exurendos prætor Romanus Senatu consentiente decreuerit. Quanta uel uanitate, uel impietate prætereo, illud enim nunc innotuisse senectutis suffecerit, multarum optimarum rerum solitudinem fontem esse, ex qua Romanarum quoque legum fluxere primordia.

DE ROMULO, ACHILLE ATQVE HERCVLE, QUI SOLITVDINEM
diligebant. Cap. IIII.

Ardentior atq; acrior successore suo Romulus, & ipse tamen in syluis, inq; pastoralis casa tantis assuefecit animum rebus, ut summi imperij fundamento, non nisi solitarius Architektor idoneus haberetur. Cogitatu arduum, solitudo omnium asperitima, Reginæ urbium & materiā & nomen, & aream præbuit, & auctorem. Achillem in solitudine didicisse legimus, quod eum mox & urbib. Asiæ terribilē, & Græciæ clarum fecit. Ipse Hercules in solitudine sanum illud consilium uitæ cœpit, cuius libro priore mentionem feci, quando uelut in biuiu diu multumq; hæsitans, ad postremum spreta uoluptatis uia, semitam uirtutis arripuit, quam indefessè gradiens, non ad humanæ modò gloriæ uerticem, sed ad opinionem diuinitatis euectus est, quamlibet altè, lateq; ramos portrigat uiri fama, si radicem quæras, ad solitudinem erit animo recurrendum.

DE SCIPIONIBVS SINGVLARIJBVS SOLITVDINIS AMATORIBVS. Cap. V.

DVos autem illos longè ducum maximos ubi dimittimus Africanos: uerè duo fulmina belli (ut Maro ait) quod à quibusdam de alijs intellectum miror: quorum primus, ex quo uirilem togam sumpsit, ut est apud Liuium, nullo die prius ullam publicam, priuatamq; rem egit, quam in Capitolium iret, ingressusq; ad eam cōsederet, & periq; tempus in secretis tibi terreret. Hic mos per omnē uitā seruabatur, ita uir ille unicus, neq; Græcorū fabulis ac superstitionibus, sed Romanis iudijs celebratus, & ipse quoq; uirtutis admiratione diuinæ stirpis opinionē cōsecutus, principia gerendarū rerū à religione poscebat, religioni sedem optimam solitudinē deputabat. Inde quicquid id esset aggredi cōsueuerat, plusquā humana fiducia, & prosperissimos sibi ac suis cœptorū exitus polliceri, ita ut nun-

ut nunquam falleret. Cæterum ne tam iunctos, & tam pares separare, hos eosdem duos, suis quicque temporibus, ut uirtutis sic solitudinis amatores fuisse nota res est: & post sudores bellicos, post uictorias, post triumphos uel Liternum, uel Formias, uel Caietam solitos commigrare, ibique cum singulis amicis solos conquiescere. O præclarum spectaculum, quod omnium regum pompas, & sceptrâ transcenderet, cernere tales uiros, seruatores Reipub. liberatores ciuium, defensores Italiæ, domitores gentium, sceleriter rebus gestis, dimisso in libertate, & lætitiâ populo uictore, relictis Romæ stipatoribus laterum suorum, deposito habitu triumphali, ac præcipudè restitutis insignibus dignitatum, solos, ociosos & humilium nescios curare, percolles, & littora uagari, & sæpe conchulas, littoreosque lapillos interlegere uarios, candidulos ac nigellos. Denique quod uerecundè admodum, reuerenterque scriptum apud Ciceronem uideo, incredibiliter repuerascere solitos, cum rus ab urbe, tanquam è uinculis euolassent. Sed illam profectò solitudinem, cogitationes pulcherrimæ sequebantur, & in illo ocio semper grande aliquid gerebatur. Itaque Cicero ipse, ubi suam lugebat, ibidem Africani superioris solitudinem admiratur, uocemque illius, ut ipse ait, magnificam, & magno ac sapiente uiro dignam ponit. Catone coetaneo illius atque æmulo teste fretus. Nunquam se minus ociosum, quam cum ociosus, nec minus solum, quam cum solus esset. Cuius rei gloriam Ambrosius, mirum dictu, concitius suo tentat eripere, nec ubi unquam Romanum genus ciuilibus bellicis uacat, ipsis in libris pugnant. Ecce enim Cicero officiorum tertio, hanc Africano laudem tribuit, Ambrosius in officijs suis, ubi cum in multis, tum in nomine, ac numero librorum Ciceronem sequitur, ut aperte obuiet eodem libro, eademque libri parte, hoc est, in ipso principio libri tertij, eam laudem Scipioni Africano ereptam, ad prophetas domini Moysen, & Heliam, atque Heliseum, operosa nititur disputatione transferre, quos fuisse uelut ante Africanum diu, & in ocio negotiosos, & in solitudine comitatos. Non obliuiscor Ambrosio, nam & uera loqui illum scio, & si nescirem, multo ille potentius, quam Ciceronem, Plato ipsa auctoritate me frangeret. Magna est enim apud me, nec immerito eius auctoritas, cuius ore loqui spiritum sanctum credo. Quomodo ego Moysen unquam fuisse solum suspicari ausim, qui non ipse secum tantum, quod ipsum sapientis, doctique uiri est, sed cum quo Deus facie ad faciem loquebatur, quasi amicus cum amico? Quomodo ociosum, qui tacitus & inermis sedens, & clamabat ad Dominum, & usque in cælum audiebatur, alteriusque uix auxilio fessas manus attollens, unus tot prauilidas manus hostium uincebat, quod sine eo armatæ non poterant legiones? Quomodo solum putem Heliam, cum quo Deus itidem, & angeli loquebantur? aut quomodo ociosum, qui pluuiæ imperat, & mulieri hospitæ famis interitum metuenti, indeficientem farinæ hydriam, & inexhaustum olei uasculum uerbo facit, ingentique nisu fidei defunctum illi filium uiuum reddit? Quomodo solum dicam discipulum eius Helisæum, qui pauenti hostem puero ministro inuisibiles, alijs auxiliare currus, & equos, atque acies ostendis angelicas? Quomodo ociosum, qui filium hospitæ Sunamitis ex marito sene pollicitus & dedit, & reddidit, natum scilicet, & primis annis extinctum suscitans, ut puer unus prophetæ, uel fidei, uel potentiæ argumentum esset? Quid magni autem si uiuens suscitatur, qui solo contactu sacri corporis mortuus, mortuos suscitasse noscitur? Quis præterea hunc æstimer ociosum, qui in ipso sedens ocio, conatus omnes absentium, & cogitatus, atque consilia hostium, quasi præsens nouerat, suis cuncta denunciâns? Quo cognito, iussu regis Syriæ toto circumuallatus exercitu, legiones obsidentium, se linguæ solius imperio, in cæcitatem, captiuitatemque perductas, uerbo etiam liberauit. Imperioque ocij sunt hæc, & solitudinis præpotentis. Sed sit sanè penes prophetas antiquior rerum gloria, quos uel ætate, uel merito primos constat, an ideo minor Africani laus est, quod eum aliquis eodem in genere laudis antecesserit, præsertim cum ut mihi certus uideor, nulla prorsus interueniente notitia, omnis cesset imitatio, quam de rebus humanis laudum, famæque particulam deliberare atque decerpere solitam, non nego: profectò autem quisquis in partem rerum uenerit, dictum illud unde post tantum interualum, ad hoc prophetarum nomen reddi, quod ipse mihi non neget Ambrosius, unius est primum, ac proprium Africani.

EX SENTENTIA AFRICANI DECLARAT DE QUALI SOLITUDINE, QUOQUE
ocio uelit intelligi. Cap. VI.

Cuius dicti sententia, quid tot uelim uerbis admonet, uolo solitudinem non solum, ocium, non iners, nec inutile, sed quod è solitudine proffit multis: qui enim ociosi prorsus, languidi & segnes, & soli sunt, eos mæstos semper, miserosque consentio, quibus nec honesti actus exercitium, nec nobilium studiorum, illustriumque nomi-

num possit esse commercium. Hæc igitur summa est, admitto ad ocium, non hæc uento mobiliora, sed mansura negotia, quorum finis est non labor, non quæstus, & dedecus, sed delectatio & uirtus, & gloria. Corpori non animo ferias indico, ueto in ocio ingenium quiescere, nisi ut adiungat, & intermissione fecundius fiat. Solet enim ut aruis, sic ingenij intermissio prodesse, rursus & generosas curas in solitudinem non tantum recipio, sed arcesso, quæ cum comitatu nullus omnino facilior, nullus amoenior fingi potest, & sine quo misera uita est, æque uel in urbibus, uel in syluis. Libros præterea diuersi generis, & simul per quos, aut de quibus scripti sunt comites gratos & assiduos, & promptos, uel in publicum prodire, uel ad arculam redire, cum iusseris, paratosq; semper, uel tacere, uel loqui, & esse domi, & communicari in nemora, & peregrinari, & rusticari, & confabulari, & iocari, & hortari, & solari, & monere, & arguere, & consilire, & docere secreta rerum, monimenta gestorum, uitæ regulam, mortisq; contemptum, modestiam in prosperis, fortitudinem in aduersis, æqualitatem in actionibus, atque constantiam. Comites lætos, doctos humiles ac facundos, sine tædio, sine impendio, sine quærela, sine murmure, sine inuidia, sine dolo. Inter quæ tot commoda, nullo cibo interim, nullo potu, & ueste inopi, & angusta domus parte contentos, cum ipsi potius hostibus suis inæstimabiles animi diuitias, amplas domus, fulgidas uestes, genus, de quo & iocunda conuiuia, ac suauissimos cibos parent. Admitto & in solitudinem amicos, dulce genus, de quo multa præmisimus, sine quibus truncam ac debilitatam uitam, & quasi luminibus captam puto. Quotiensq; sub noctem, ut assolet, fores nostras amica manus impulit:

Ac mihi seu longum post tempus uenerit hospes.

Sive operum uacuo gratus conuiuia per imbrem

(Quos mihi uersiculos est profunda grati conuictus experientia, & ex ipso nature gremio uidetur Flaccus eliciisse) quotiens ergo tali aliquid & mihi acciuit hospes, sed post longum tempus gratus conuiuia, sed uacuo operum, ne me forte uel frequentibus conuiujs, uel impedimentis operum delectari credas, tunc ego non alium inuenisse, sed meipsum, quodammodo geminatum censeo. Non penitus duo sunt quorum unus est animus, nouit amor & duobus unum facere, alioquin impossibilem rem iuberet Pythagoras, ut in amicitia scilicet unus fiat ex pluribus. Quod cum ita sit, sequitur ut quisquis unius. Idem & duorum capax amicorum locus sit. Nulla igitur solitudo tam profunda, nulla tam parua domus, nullum tam obstrusum limen, ut non pateat amico.

SECTION. X.

TAM OB VIRTUTES EIVS AD QVEM SCRIBIT, QVAM OB COMITES,
quos illi ad solitaria uitæ solatium fors dedit, ad solitudinem suadens. Cap. I.

Tibi Pater si te ipsum, si tua bona noueris, nihil deest quod gratam solitudinem, & dulce ocium possit efficere. Adest animus bonus, & adeo bene institutus ætate, non negligenter excultus, multarumq; artium, ac rerum notitia instructus, animis humanorum actuum dux ac rector, totiusq; uitæ nostræ gubernaculum tenens, ut tam tali gubernatione, nauigatio nisi foelix esse non debeat: uiros claros, & insignes, qui fuerunt nostri (uellem dicere posse qui sunt, sed ut res eunt uides, si qui tamen uspiam supersunt, haud ignoti nunc etiam sunt tibi) cum quibus non potes aliter animo uersare, quod genus, tibi non maria, nec montes eripiant, cum quibus potes, & corpore. Abundas pluribus fortasse, quanquam huiuscemodi rei nunquam magna copia fuit, nunc inopia summa est: sed unum nomen honoris causa, huic loco inferendum credidi: eorum quos tibi ad solitaria uitæ solatium fors dedit, Pontius Samionis est, quod a te secundum ornamentum habet ecclesia tua, de hoc enim, ut quem a prima ætate familiarissimè cognitum, nunc quoque certius nosse mihi uidear, fidentius loquar. Huic ego non temere, sed è re natum Samionis cognomen obtigisse crediderim, quod quantus Hebræus ille corporeis, tantus iste sit animi uiribus, humanitate, prudentia. Ad hæc, & literarum non mediocri notitia, eaq; morum suauitate, quæ facili si quid habet solitudo asperum lenire queat, illum ut facis, tota mente complectere, illum in ocij solitarij partem uoca. Nisi enim fallor augurio, sequetur uolens, & festus urbanarum rerum, fugam urbium non horrebit. Sed o ubi Socratem nostrum linquo? fallor ne? Hunc linquo equidem, nam cum reliqui comites, ille pars nostri est: itaque cum ceteri euocandi sint, hunc nobis inseparabilem amor præstat. Nosti hominem, quem & stabili amicitia fides, charum & Musarum multa familiaritas clarum facit: cum quo ita gaudium, uitæq; iucun-

iucunditas aderit, ut consilium non absit, ita ut uis ingenij, vigorq; animi, ut qui his nunquam iungi solet, mollitiae nulla nubes interueniat, sed ea semper laetae frontis uniformitas, quam in Socrate illo sene, & mirari solemus, & laudare, in hoc & conspiciamus, & amamus. Proinde nec nostrum sileo Guidonem, cuius animo nihil est purius, nihilq; candidius, nihil ingenio acrius, nihil iudicio grauius, nihil conuersatione suauius. Qui non septimus ut cognomen eius spondet, sed quintus accesserit: non intelligo quid hoc dulcius comitatu, quamquam nec alij quidem delint, & uoto pares, & studio, nili illos nobis aut statutus imparitas, aut omnino difficultas quaedam, & inenodabilis humanarum rerum perplexitas inuideret. Sed & hi satis multi sunt, & illis animo frui, nec ipsa uetuerit fortuna. Hi igitur tales uiri aderunt, ut neque ualutudo aspera, neque ugens occupatio, neque commigrandi incidens necessitas, ita nos distrahat, quin unus nostrum assidue tecum sit. Et quid singula enumerem? Nihil deerit omnium uoluntas, una non desit. Ad sunt quidem minime graues, sed agiles, expeditaq; diuitiae, siue ut aliter idem dicam, adest paupertas non moesta, nec sordida, sed honesta & laeta, & si uerum fateri uolumus, multis inuidiosa. Adest librorum bona copia, legendi dulcis ardor, intelligendi, memorandiq; facultas data coelitus, & studio aucta perungi. Quod sequitur siluisse (sic enim pudor hortabatur, ne scirem pro utentis affectu pretium rebus accedere) & ipse igitur adero, & mea quam diligis, nunquam aberit papirus, noui aliquid afferens indies, cuius astimationem, tu mihi fateor ante alios inexplibili illo tuo legendi desiderio geminasses, nisi quod a principio dixeram, & uetus est uerbum. Iudicio fauor officeret. Repeto enim quotiens illam, ne dicam alijs, sed certe Platonici ac Ciceronianis codicibus praetulisti, dum tibi Bibliothecae meae limen ingresso (quod saepe non ut Episcopus, sed ut amicus facis) legendiq; auido, quae nunquam in testis extinguitur. Ego diuina illa opera coelestium ingeniorum obtulisse, tu autem manu obiecta, frontem auertens, tantum nostra deposceres. In quod, ne quid tuum ratione careat, inclinasse te potuit, uel ueterum perfecta cognitio, repetita lectionis iam non egens, uel hinc nostrorum amor, hinc nouitas. Etsi enim inscriptis uetustatis auctoritas maior, & illud Flacci uerum sit, quod meliora dies ut uiua poemata reddit: habet tamen & nouitas gratiam suam, & forte iuuat experiri quantum uiuendo profecerim. Nil enim impigrius, nil experientius est amante, quicquid autem causae est, tuum fateor, hunc ardorem ipse coram saepe miratus sum, saepe absens uillici mei uerbis agnouit, qui assidue redeuntem his me lamentis aggreditur. Cur nescio quam papirum, quam tu hanc inuiseris domum solam petere soleas, abstulerim. Rideo & miror uel Patris affectionem, uel custodis fidem, uel uillici puritatem. Itaque aliquando abiens, & cum sene meo ludens, papirum illi uacuum dedi, quasi illa esset quam quaesisses: quo facto se illiusum, reuertenti iterum grauiter quaesitus, totaq; demum res in iocos, & in risum delijt.

DE HIS QUAE SOLITARIUS DEBEAT SEMPER DESIDERARE, ET DE
loco habitationis eiusdem. Cap. II.

Sed redeo ad ordinem. Adest ergo tibi praeterea sine quo uita, ne dicam foelix, sed ne uita quidem est, malarum rerum naturale odium & bonarum amor, uirtutum cultus, bonae famae pulchra cupiditas, honesti studium, contemptus superuacui. Quod si unum est solitariae uitae fundamentis dixerem, uerum dixisse me dicam. Adest corpus laboribus obeundis idoneum, nondum fragile, iam maturum. Adest aetas adhuc uirens, sed iam adolescentiae malis explicita, quae optima uitae pars, nec expers actuum, nec consilij inops est, & ad magnas res audendas, aggrediendasq; sufficiens. Adest denique patria, ubi ciuis ac praeful hinc amoris in populo, hinc reuerentiae arcem tenes. Illud tibi natura praestat, hoc dignitas, utrumque uirtus ac meritum. Eam quoque sortitus es patriam, quam licet Episcopatus tuus, ciuitatis appellatione nobilitet, ea tamen praeter uetustatem & nomen, de ciuitate nihil habet, non luxum, non frequentiam, non tumultum, singula ad eam uitam, de qua loquor aptissima: cuius ego si rite computo, annis circiter quinquaginta ante Domini aduentum, Iulio Caesare Britanniam oppugnante, in Autenticis scriptis, inter antiquas iam tunc urbes, memoriam inuenio. Aspectus loci talis est, ut non ineleganter idem ipse Socrates nosset, quotiens illic ad te uisendum conuenimus, dicere soleat. En ciuitas illa parua quidē, sed honesta, quā similem Abagarus rex IESU Saluatori obtulisse legitur in Ecclesiasticis historijs. Illius in medio tibi solitudinem facere si uelis, potes, non eges ad hanc rem peregrinatione longinqua, ad quam multi eorum confugerunt, quos supra commemorauimus, calicorum conditio est, ut in patria tua, inq; tuorum gremio solitarius esse possis, haud spernenda quidem opportunitas, domi habes, quod multi trans maria quaesiere.

Sia

Sin autem tibi nidus tuus sordet, aut quid fortè liberius petis, euolare licet in propinquum, & supra vicinum fontē amœnissima & quietissima statione consistere adest tibi tuus Sorgia rex fontium, ad cuius tibi murmur hæc scribo, adest liberrimum, gratissimumq; per-
fugium Clausę uallis (sic enim uocant incolæ) lic uocari uoluit natura, quando illam circums-
ductis collibus abdidit extra omne iter, omnemq; concursum, uideriq; nisi ab incolis non
permisit. Hic tu quoq; quod rarum, & liber, & dominus, & præsul, & solitarius esse potes.
Poteris ne tuum locum spernere, qui aduenis & reuerentiam inijcit, & stuporem? Si quis
specus (inquit Seneca) saxi penitus exilis montem suspenderit, non manufactis, sed natu-
ralibus causis in tantam laxitatem excavatus, animum tuum quadam religionis suspitione
percutiet. Si hoc uerum est, ubi quæso religiosior usquam specus? Et si quod sequitur est ue-
rum. Magnorum enim (inquit) fluminum capita ueneramus. Vbi maior ueneratio? flumina
quidem maiora, longæ uigē spatio, & congestu aquarum multarum nouimus, fonte nullum.
Rursus si tertium est uerum: Subita (inquit) ex abdito uasti amnis eruptio aras habet: ubi, o-
ro, dignius aræ fuerint: Quas ego iam pridem **C H R I S T V M** testor, si qua uoto facultas af-
fuerit, illic in hortulo meo, qui fontibus imminet, ac rupibus subiaceret erigere meditor, non
Nymphis, ut Seneca sentiebat, neque ullis fontium, fluminumq; numinibus, sed Mariæ, cu-
ius partus ineffabilis, & fecunda uirginitas, omnesq; Deorum aras ac templa subuertit.
Aderit ipsa fortassis, ut quod diu iam, & nisi fallor pie cupio, aliquando perficiam. Nunc
cœptum sequor. Poteris ne igitur tuum locum spernere, quem alienigenæ uenerantur: Lo-
cum liberati & quieti, & ocio, & scientiæ, & uirtuti, ac ne in singulis immorer, ad summam,
omnibus quibus studeas amicissimum locum, ut cætera sileam, tanto olim & tibi tam culto
habitatore dignatum. Scis quod Veranus tuus **C H R I S T I** confessor eximius, qui sedem
tuam nunc solito duriores nescio quotus ante te tenuit, quærens locum pacis, hic demum
subsistit, pulsoq; hinc dracone terribili, sanctam ac solitariam uitam his duxit in locis: cuius
nomen, inter famosæ solitudinis amicos, non præteritum, sed dilatum est, ut in extremo pos-
situm, tenacius hæreret memoriæ, non tam tuæ (unde illud auelli commemoratio quotidiana
non finit, & præsens semper phanum sub oculis, fidei tuę testis, in quo pretiosis sancti ui-
ti reliquijs exornandis omne tum studium, omnes opes, ut dici solet, uentre fraudato, omne
denique quod tibi usquam erat argentum atq; aurum, uirum optimè contulisti) quàm cæte-
rorum, qui fortassis hæc legent. Hic equidem habitauit ille dum uixit, priusquam ad statum
curiæ Pontificalis, inuitum spectata uirtus attolleret. Hic uelut in terra hostili, sed à se perdo-
mita ac pacata, & cultui hominum acquisita, **C H R I S T O** cuius auspicijs, signoq; uicerat,
trophæum erexit, titulo Virginis Genitricis insigne, templum exiguum, sed decorum & ua-
lidum hunc ipse montem peruium fecit, & hanc montanam, præduramq; silicem perfora-
uit, suis (ut aiunt) manibus, opus feruoris atq; ocij ingētis. Hæc in ripa cellam habuit, **C H R I S T O**
diues, atque hortulo contentus & flumine. Postremò procul hinc moriens, huc re-
ferri, atque hic sepeliri uoluit, ut nosti, tam claro, stupendoq; miraculo, ut quod olim in tran-
situ maris rubri, uiuentis Moyfi uirga potuerat, hoc si qua fides, in transitu fluminum, Ve-
rani pallium posset extincti. Hæc hæc tenus: nam de reliquis ruris tui laudibus multa dici
possunt, sed & multa sæpè diximus, & hodierno colloquio dandus est finis.

QVOD QUI DEO SERVIRE VELIT, SIVE ARTIBVS BONIS INGENIVM EXCO-
lere, siue aliquid aliud boni facere, fugiat ne dum opem ferre alijs uideatur, ipse
obruatur: & quod in alto reprehendat, ipse ne com-
mittat. Cap: III.

S lucitæq; Deo seruire uolumus, quæ una libertas est, atq; una foelicitas, siue artibus
bonis ingenium excolere, qui proximus egregius labor est, siue aliquid meditando,
& scribendo nostri memoriam posteris relinquere, atq; ita dierum fugam sistere, &
hoc breuissimum quidem uitę tempus extendere, siue simul hæc omnia prestare pro-
positum est nobis fugiamus oro, iam tandem, & id quantulumcunq; quod superest in soli-
tudine tranfigamus, omni studio cauentes, ne dum opem ferre naufragis uidemur, ipsi re-
rum humanarum fluctibus obruamur, rerum humanarum scopulis allidamur. Denique
quod probamus, id agamus, ne qui morbus est publicus, quodq; in alijs sæpè re-
prehendimus, committamus, & iudicia, sermonesq;
nostri ab actionibus discre-
pent.

QVOD

QVOD NON DEBEAMVS AMPLAS OPES EXPETERE, NON ENIM AD-
iuuant sed impediunt. Cap. IIII.

Nemo uerò nos fallat, nemo nobis persuadeat in hoc amplas opes expetendas, nō adiuuant, sed impediunt, prēmuntq; non subleuant. Ad hanc uitam ascensus est, nemo in altum ascensurus, superuacuis spontē pōderibus, aut laqueis implicatur. Nihil auro grauius, nihilq; tenacius, id nisi quoad necessitati subuenit, nec optan dū, nec amandū quidē. Vbi enim auaritiē obsequitur, nihil est q; ferentem magis incuruet ac dericiat, & in terrā cogat, neq; id mirum, si à terra oriū ad eandem suo pondere, fertur. Non conuenit animam cōlestis originis, terrestrium cauernularum sarcinis obrui, fecibus inqui nari. Præfert quidem splendorem, & lenitatem sensibus illudentem animo, aut affert tene bras & spinas, & tribulos curarum tristium ac pungentium, & quo purgatius uidetur, eò ab ditis malis infectius est. Nunquam solæ ueniunt diuitie, multa & uaria mala secum uehunt, & innumeros labores, causasq; discriminum. Si mihi non satis est fidei, quare ab his, quos foelices uocant, & adiura ut ueri nihil occultent: inuenies eorum uitam supplicijs plenam suis, ut quam mirabar, exhorreas aut contemnas, & intelligas huic uitę ad quam te horror, magnas diuitias nil prodesse, sæpē autem obesse quāplurimum, ut nedum non tanto stu dio conquirendæ sint, sed abiiciendæ potiùs, si ultro adessent, donec ad eum, quem natura & uirtus statuunt modum, more naturarum graui tempestate laborantium, iactu, damnoq; rerum salua puppe, peruentum esse. Mira res nunc animum subit, ut te Pater, meq; tecum rogem, & obtester, ut unius pueri consilium, uni datum seni, duobus esse utile patiamur. Is puer Alcibiades fuit, postea uir, & forma notus, & ingenio, alternantisq; fortunę clarissimū exemplum: huic auunculus Pericles fuit, uir & ipse raris annumerandus, in primis eloquio potens, & cui ad magnum imperium fuerat lingua pro gladio. Ad hunc ergo cum puer Al cibiades ex more ueniens, senem solito tristiores offendisset, motus quod non solitis fortē blanditijs exceptus esset, perconctatus fertur, quæ causa tristitiæ, seu quid incidisset noui, & cum senex statim reor ingenio delectatus, ueram rei causam non calasset, dixissetq;: Se im mensem pecuniam expendisse, in usus Reip. cuius impensę rationem qualiter redderet nō posset, apud se cogitando reperire. Tum puer supra ætatem. Tu uerò (inquit) cogita potiùs, qualiter non reddas. Callidum nempe consilium, uel si à senē datum esset, magnumq; & uidentem plenum præfagium ætatis, quo fretus auunculus, concitatoq; externo bello, ciuilem difficultatem reddendæ rationis euasit. Sed ad consilium reuertor, in quo laudare soleo non facti iniustitiam, sed acumen ingenij, & celeritatem, hoc est illud pueri senile cōsilium, quod in usus nostros uertere moneo, sed in alios terminos ante uersum. Ecce enim uenient, qui uiam nobis ad magnas diuitias ostendant, quod nihil est aliud quā auaritiā docere, pesti lens sanē schola, & operosa admodum, difficilisq; doctrina, multo uigiliarum ac laborum impendio discenda, & uel effectū caritura, uel nocitura successibus. In his cogitationibus occupato animo dicamus, cogita potiùs, qualiter ista non cupias. Ea enim utilior, & certē facilior ars est, ad quam si adhuc lentus, & indocilis est animus, additis urgendus est stimu lis. Ostendamus ei præter mala diuitiarum, de quibus & à nobis modò aliquid, & multa quotidie dicuntur à multis, esse artem hanc in manibus nostris, illam alteram in arbitrio for tunæ. Spernere opes potest quisque, consequi non ita, scitumq; est illud amici: Quare (in quit) potiùs à fortuna impetrem ut det, quā à me ne petam? Itaq; rem difficilem & euen tus ambigui, puto præstat intentatam linquere, quæ & si certē utilis foret, esset tamē intem pestiua & leua. Ecce enim sudabimus, anhelabimus, torquebimur, ne desint uitæ breuis ac fragilis alimenta, quæ ut dixi, tampridem cumulātē & usq; ad inuidiam, ac delitias adfunt. Verū esto, desit aliquid. Quis est enim Regum, cui non aliquid desit? Hic magno nisu as surgendum dicet aliquis, ut omnem prorsus indigentiam futuri dijs similes propellamus, quæ nunc penitus pelli potest, & ad tempus pulsa redit acrior.

QVOD ANXIA VITA, QVÆ IN CRASTINVM PROMINENS NON EST VITA,
sed uitæ meditatio: & quod auaritiā sit uincenda, & iter ad ueras diuitias
condiscenda. Cap. V.

Cicero quidem ad germanum scribens, Quod me (inquit) sicut sæpē antea cohorta ris, ad ambitionem & laborem, faciam equidem, sed quando uiuemus. O breuis quæstio, sed efficax. Hinc uerò quisquis erit hortatori nostro, apte ne satis, & gra uius responderi potest. Placet amicē quod suggeris, si modò possibile est: sed quā do uiuere incipiemus. Oro te quos scilicet non modò uiuere, sed uiuillē iam deceat. Nam hæc

hæc semper anxîa, atq; in crastinum prominens non est uita, sed uitæ meditatio nunquam fortè uentura, & quod constat ambigua. Inter multa quidem hoc à plebeio Poëta non ignorabiliter dictum tenes :

*Crede mihi, non est sapientis dicere uitam,
Sera nimis uita est crastina, uiue hodie.*

Est uerò consilium illud Alcibiadis latè patens, & ad multa uersabile. Vltio stimulat, gula sollicitat, suspendit ambitio, incendit amor difficillima exequendo, contemnendoq; facillima, hæc animum doceamus, ut anceps, & periculosa ad nocendum uia : itaq; sæpè dum ulcisci uolens iniuriam acerbabis, ut uilis gulæ seruitus, & solliciti apparatus turpissimus exitus, ut uentosa semper ambitio, supplicandum populo, quo nihil est durius, ut improbus, superbusq; amor, seruiendum mulierculis, quo nihil indignius uitio forti, ridendum inaniter, lugendumq;. Et sæpè non minus latis quàm mortis euentibus, tanta uanitas rei est, horum omnium una est regula: siquidem his implendis cogitatio impeditur, nunquàm deerunt molestiæ mortales, & malorum causæ, ut euadas hinc, & ut latus ac liber sis contemptus ipse præstabit. Hoc potius cogitandum est igitur, qualiter difficultates has effugas, quàm qualiter explices. Vide in quam uirilem sententiam puerile dictum trahi potest. Sed omis- sis alijs, quod nunc unum agitur, avaritiam hoc artificio uincamus, necessarias nobis ad hoc ociam magnas opes ostentantem, & spernendo mortalia frenandoq; cupidines, & naturæ modestiam æstimando, compendiarium iter ad ueras diuitias condicamus. Re enim uera, cum omnibus ad uirtutem nitentibus, tum uel maximè proposito nostro inimica cupiditas est, nam nec finem habet ullum, & cumulando superuacua impedimentum querit huic uti- tati, cui præsidium pollicetur, quam non onustam, sed expeditam atque agilem esse oportet. Nempe cum constat multis qui omnia posse uidebantur, ne hoc unum possent opum, po- tentiæq; magnitudinem obstulisse, tibi nil obstat, nisi quod minimè suspicor, ipse tibi obstes, potes equidem, potes modo non singulos nodos soluere, quam simul omne amputare ma- lueris. Aduersus hydram res est nobis, nullus erit finis, nisi repullulantia capita ingenio præ- cidamus Hercules. Ego solus esse non tantum possum, sed iam cœpi facile perseueraturus, si tantus mihi uia solitaria dux, & comes accesserit. Non modò enim mea quietis adiutor, sed ut quòd in animo est, quomodo libet enunciem, ipse quies mea, nec tantum solitudi- nes, solamen, sed ipse quodammodo solitudo mea eris, tunc uerè plarumq; solitarius uide- bor, dum tecum ero. Præcessi ego te, tentauiq; uadum, sequere saltem qui præcedere de- buisti. En quasi dubio torrente transmissio, ripa clamans ab aduersa, ut intrepidè transeas edico. Nihil omnino periculi est, & ubi primo pedes tenui stupea omnia, atq; suspecta, hic amœna omnia, & secura denuncio. Si dubitas, si cunctaris ire, pertranseo, & uestigia retro obseruata sequor: ut Virgilius ait, ut scilicet manu prehensum, ad hæc te loca perducam, quibus cum affueris, regum thalamos, pontificumq; aulas, carceres & molestos la- queos ducas.

DE REMEDIIS CONTRA PIGRVM PROGRESSVM AD
solitudinem. Cap. VI.

QUOD si fortè omnia, quæ animos tenent abdicare nondum possumus, id enim unum est, ex eorum genere, quæ prius incipiunt homines docere, quàm discere: at saltem amicam nobis solitudinē faciamus, quod nullo uerante permittimus, inq; illam cum omnibus fortunarum nostrarum sarcinulis commigremus, qui- bus cum fortiter carere posse cœperimus, tamen demum plena libertas erit, & securum gaadium. Interea ut res sunt, nusquam certè quietiùs uicturi sumus. Neque enim uel quia distidam tam obnixè ago, uel tanto uerborum nisu, quicquam tibi durum aut gra- ue suadeo, cum & altitudinem animi tui norim, & siue huius, siue arctioris uia clarissimi, ti- biq; notissimi duces sint. Nam & Martinus cui multum fidis, & cui quod peregrinationes, sermonesq; tui indicant, inter CHRISTI amicos amicissimum te notauit, hunc uita modum, ut ex superioribus liquet impleuit, simul & solitarij requiem amplexus, & episcopi digni- tatem retinens, ut iure suo Gennadius & monachum, & episcopum illum uocet. Nempe qui prius ante baptismum quod difficilium est impleset, in adolescentia, inq; ipsa militia utraq; rel- giosis aduersa consilijs sic uiuens, ut iam tunc sicut in uita eius scriptum est, non miles, sed monachus putaretur. Et alter Menas, cui natalis idem, qui Martino est, terrenam celestis militia, non in uibe, sed in aremo permutauit, & huc quoq; de industria dilatus Gre- gorius

gorius Nazianzenus, ut Hieronymus testatur, imò se episcopum in suo loco ordinans, rursum uicam monachi exercuit: cuius uitæ quantus illi semper amor fuerit, hinc elicit, quod iam ante sub recentem ex Atheniensi auditorio digressum, Basilium Casariensem famosum compatriotam, & collegam, atque ut iamam securus, Augustinus ait, etiam carne germanum suum è cathedra magisterij detractum, ubi ille Rhetoricam florentissimè docebat, inlecta manu, ad solitudinem, & ad meliora studia insigni quadam amoris fiducia, & auctoritate deduxerat.

DE REPULSIONE ARGUMENTORVM ILLORVM QVI VITA
solitaria aduersantur. Cap. VII.

AUDIO autem è transuerso, quid aduersus hæc rursum obstrepi soleat. Nam primo de scripturis sacris, nobis facere nituntur inuidiam. Vt soli, qui non ceciderit, non habet subleuantem se. Et: Melius est duos simul esse, quam unum, habent enim emolumentum societatis suæ, & quæ sunt id genus plurima. Quod omnino non dicerent, si quid ego sentiam, & quid loquar attenderent. Deinde Aristotelicum illud obijciunt, ubi ait: Vel quod naturaliter sociale animal est homo, uel quod qui alijs non communit, aut bestia est, aut Deus. Quasi ego uel odium indicam uel societatem omnium hominum interdiciam, uel anceps sit electio, quid esse malim, an bestia, an Deus: hoc est, bestialis homo, an diuinus uir. Ciceronianum præterea illud nobis immurmurant, ubi non necessitas est, quod quibusdam uisum esset, sed à natura profectam hominum societatem, non semel deseruisse contentus, rei huius argumentum attulit optimum, quemque licet omnibus copiosè suffultum, & omnis necessitatis expertem, tamen & solitudinem fugiturum, & socium studij questurum. Quibus satis ut arbitror libro superiore responsum est. Nam nec ego, nisi in hoc mihi plenè cum Tullio conueniret, solitudinis ac studij socium, imò uel socios, & querendos dicerem & colendos. Et hæc igitur, & quæ ad obuiandum nobis similia trahisoleo, teneo, & deserta solitudine Aphraten, cuius supra meminimus, & Iulianum illum famosissimum æremitam Antiochiam, & famosiores Antonium Alexandriam, urbesq; alias petisse non sum nescius. Verum id non motu proprio, seu leui, qualibet ex causa, sed pro graui necessitate, summoq; fidei discrimine gestum noui. Sic enim scriptum est: sciebant illi sacratissimi uiri, quid temporis unicuiq; congueret, & quando esset opus sibi quiete, & quando necessarium solitudini præponere ciuitates. Iam id propè ridiculum, quod præmissis accumulans, quodq; præsentem mihi sapius obieci scio. Quid enim fiet (inquiunt) si passim omnibus persuadere potueris quod intendis? Aut quis tandem in urbibus relinquitur? Vide ergo, ne contra Rempublicam loquaris. Quibus planè res ipsa respondeat: siquidem omnes inde migrauerint, certam esse mutandæ sententiæ rationem solitudines deferendas, quæ iam solitudines non erunt, eoq; protinus redeundum, unde omnis tardij pater iniquis popellus abfesserit. Sed benè habet, non hi sunt hominum mores, neq; tam patulas uulgas, aut tam faciles honestis consilijs aures præbet paucis utinam persuaserim. Nec uerò par est omnibus unam uitam, & præsertim, solitariam suadere, nec ego loquor omnibus, sed tibi, sed mihi, & his paucis quibus hæc rara conueniunt. Nobis certè si non uulgæ uoces, sed naturam nostram sequimur, nihil est aptius.

DE HORTATIONE AD SOLITVDINEM, ET QVOD VRBES
relinquendæ sint occupatis in sæculo. Cap. VIII.

LINQUAMUS urbem non redeundi animo, ne posita ad aratrum manu respiciamus retrò, sed precemur potius, ne unquam ad ingrati, deq; omnibus bonis malè meritum populū reuertamur. Quod fecisse Lentulus traditur, is qui sub obrentu perfectionis honestæ, æternum exilium elegit, quem ut imitare uelimus, & si non quietis amor, ac saltem turba odium persuasisse debuerat. Quamquam non desit exemplum minus notum, sed deuotum magis Chronij Phœnicis Monachi, qui solitudinē ingressus orauit, ne unquam inde discederet, multaq; perseverantia sibi præstitit, ne irritæ preces essent. Extirpandæ solitudinum causæ sunt, frangendiq; qui nos tenent unci, rumpendusq; pons à tergo, ne qua fugæ uel reditus spes superlit. Dicam enim tibi, non quod Palladius exemplorum talium historicus, dixisse sibi Ioannem scribit Aegyptium æremitam illum, cuius supra est mentio habita. Episcopus enim (inquit) es futurus, plurimumq; tribulationum habi-

biturus es ac laborum. Si igitur ista uis fugere, noli relinquere solitudines nostras. Nullus enim te in desertis degentem locis, episcopum faciet, hæc Palladio Ioannes. Ego autem tibi de episcopatu nihil, iam enim es, qui ille cauendum præmonebat, nec iam tibi possibile est Episcopatum non fuisse, ad quem statum ante annos matura te uirtus erexit. Sed quid huic proximum est dicam. Episcopatus enim tuus talis est, in quo & honore summis, in libertate mediocribus, atque infimis par sis. Quod si maioris episcopij pondus times, solitudines nostras ama, & si laborum immortalium nexibus uis absolui, hanc requiem quære. Ut enim à militiæ labore rediens, ait Romanus ille Centurio: Hic optimè manebimus. Quod si fortuitu prolatum, ad omen tanti imperij tractum est, ex proposito dictum non spernatur. Surge, ueni, propera, linquamus urbem mercatoribus, aduocatis, proxenetis, fœneratoribus, publicanis, tabellionibus, medicis, unguentarijs, lanionibus, cocis, pistonibus, atque factoribus, alchimistis, fullonibus, fabris, textoribus, architectis, statuarijs, pictoribus, inimis, sal. aroribus, citharædis, circulatoribus, lenonibus, furibus, maleficis, adulteris, par. sitis, hospitibus, circumscripторibus ac scurris, edacibus odorè fori uigili nare captantibus: quibus ea fœlicitas una est, illi inhiant. Nullus autè nidus in montibus, & solitis, ac placitis caruisse iupplacium. Sine illos, non sunt nostri generis. Permite diuitibus nummos suos numerare, & in hoc Arithmeticæ præsidio uti, nos diuitias nostras, sine studio, sine arte numerabimus: nihil est quod illis inuideamus, nisi nunc etiã, quod absit pueri simus, quos ficta adumbrata suspendant. Demiphalaras, equis uenalibus uetus est cautela, nemo sanus puellam deformem, quod bene uestita esset, in coniugium optauit, nos si phalaras, imò laruas his purpuratis fœlicibus detrahimus, clarè uidebimus esse miserimos, suas sibi diuitias habere, suos mores, suas uoluptates: nempe quas æternas uellent, diuitiæ abibunt, & quas manu retrahunt uoluptates fugient: at quibus caruisse cupient mores stabunt, & comitabuntur inuitos. Cuncta hæc, quæ illos uulgo mirabiles ostendunt, momento temporis euanescent, sub imperio fortunæ uiuunt, si illa pepercit, mors non parcat. Qui pretiosissima rerum habent, si tamen dicendi sunt habere, quibus seruiunt, ipsi mox à uilissimis habebuntur, & à quibus iniquas habebit diuitias ingratus hæres, & forsitan hostis inuisus.

—Corpora uermes ex uile.

Tartarus animas, nomen obliuio sempiterna. Contra quamuis pauper hic fuerit, in memoria æterna erit iustus: non nos igitur, ad æmulationem prouocet falsa prosperitas, falsa miseria, sequestrentur à nobis molles & enervati diuites, illis thermæ, fornices, atria, popinæ, nobis syluæ, montes, prata, fontes placeant, illi carnis desideria, & lucrum undecumque ueniens, nos studia liberalia, & honesta sectemur, & si quid mechanicum miscere iuuat, sit agricultura, uenatioque, cui quamuis inesse clamorū aliquid, & nostro proposito dissonum uideatur, de uenatione uetusque sit uerbum. In uenando multam uerborum esse iacturam, uenationem tamen & meditationi, & studijs opportunitatem, magnis quibusdam ingentijs uitam scio, propter solitudinem scilicet, & nemorum latebras, silentiumque retia ipsa seruatiorem. Quod tum maxime uerum fiet, dum præter numerum, hoc est, non uenator, sed spectator in syluam eas, habitaturus ex commodo, sine ullo uenantium comœatu, ea forte uel clerici præcipue inter syluas agentibus permissa licentia est: nec huius generis interdicta uenatio, rara quidem & modesta, & exercitio corporis indulta non luxur, quæque illi cognata sunt piscatio, aucupiumque, hæc sunt ruris artes. Denique illi semper pendeant ac uoluantur, nos ad petram præsis uestigijs insistamus: illi semper hæreant, nos aliquando progrediamur, illi semper dubij consultant, nos iam tandem salutare consilium exequamur. Postremo illi mundum fugientem amplexentur, teneantque si possint, nos Dominum, & quæramus dum inueniri potest, & inuocemus dum propè est: quin & dum corpora nostra peregrinantur ab urbibus, peregrinentur à corporibus animi, præmittamus illos ad cælum, cum tempus aduenit (quod Philosophi non sperant) & corporibus secuturi.

DE PRÆCLARA SOLITVDINIS COMMENDATIONE. Cap. IX.

EN quo impetus calamum tulit, quàm multa diximus de re parua, ut, ut ego sentio per maxima, & mihi equidem tam iucunda, ut cum in hoc corporeo carcere diu uinctum me fuisse meminerim, uixisse non amplius mihi uidear, nisi quàm diu solus ac ociosus uixi, quanquam ô si usurpa: e audeam præclarum illud singularis, & egregij ducis dictum, ne importunè detur insolentiæ, gloriandi par, in tanta imparitate licentia:

T 2 Ego

Ego quoque non modo nunquam minus ociosus, quam cum ociosus, minus te solus, quam cum solus, sed semper ociosus, nisi dum ociosus, semper solus, nisi dum solus fui. Etsi non sim dubius, quod sæpe iam dixi, magno strepitu, populum his omnibus occurrurum, sed ueritas intrepida & inuicta est, nec uanos horret strepitus, ut descriptor generosi cornipedis Maro ait:

—illi ardua ceruix

Argutumque caput.—

Cuius quidem non assertor adhuc magnus audax, quam sollicitus inquisitor sim. Ad quam licet enim studio semper aspirem, uereor ramen ne quando mihi, uel illius latebræ, uel meæ curæ, uel tarditas quædam obstet ingenij, ut sæpe res quærens opinionibus implicer. Hæc ergo non diffinitor, sed scrutator, uestigatorque tractauerim. Nam & diffinire sapientis est proprium, & ego nec sapiens, nec proximus sapienti, sed ut Ciceronis uerbo utar, magnus sum opinator. Contra autem paucos quibus loquor, affuturus scio, præter numerum, superiores rebus omnibus atque uictores. Ego iam hinc iudicij tui arrhâ teneo, satis est, qui alij iudicent, pro se quisque uiderit, dum uagas, fluctuantesque sententias nulla necessitas ad uerum cogit. Certè cum euenerit ineuitabilis dices, & urgere animam hinc coeperit, ineluctabilis mortis hora, quando non in porticibus, aut compitis populi, digito monstratum esse, non Regem, aut Pontificem fuisse, non pecunia, non gratia, non delitijs affluxisse, sed castè, sed piè, sed innocenter uixisse profuerit. Tunc ut spero fatebitur, qui nunc negat tranquillum hoc, saltem fuisse consilium. Itaque tantus ardor, tantus materiæ amor est, ut cum multa dixerim, plura se offerant, sed studio consulendum est: putabam enim Epistolam scribere, librum scripsi, quem diuisurus non fueram, quo scilicet solitariæ uitæ solitarius liber esset, nisi quia in mentem redijt, eam me solitudinem laudasse, non quæ unum etiam, sed quæ turbas fugit. Simul illa me cogitatio proposito emouit, ut onustum, festumque uia medio lectorem partitio releuaret, unum igitur in duos secui. Dulce autem mihi fuit, præter morem ueterum, quos in multis sequi soleo, his qualibuscunque literulis meis, sæpe sacrum, & gloriosum CHRISTI nomen inferere, quod si fecissent præci illi nostrorum ingeniorum duces, & eloquio humano uim scintillarum cœlestium miscuissent, delectant fæceor, sed multo amplius delectarent. Nunc mulcet eloquentiæ prima frons clara uerborum luce, sed sententiarum ueris orba luminibus, cum diu aures delinierit, neque quietat animum, nec perducit ad illam supremam, stabilemque dulcedinem ac pacem intellectus, ad quam, quod insensati & superbi homines contemnunt, nisi per ipsam CHRISTI humilitatem,

non est aditus. Hæc tibi autem sic affecto animo dictaui, ut omnis

impulsarum uento frondium fragor, & omnis circa na-

scentium sonitus aquarum, hoc unum dicere

uiderentur. Bene suades, re-

cte consulis, uerum

dicis.

FRANCISCVS PE- TRARCHA SODALITATI

Magnæ Carthusiæ, S.



Dignum Erato Fœlix CHRISTI familia, & eo temporis spatîo, quo uobiscum fui, ut aliquid eorum ipse loquarer, quod uestræ fidei mea deuotio commendaret, & cōmunis amor Domini. Sed ut uidistis, breue tempus ad explicandū grauidum curis animū fecit, & ut omnis dulcedo uitæ huius uento fugatior esse solet, uenit in simul atq; abij, utq; in longinqua ualdè materia uerbo Cæsareo uti possim: Veni, uidi, uici. Siquidem nil aliud est uincere, quàm uoti compotem fieri, uictor est enim uoti compos, uici ergo quod uotis optabam consecutus. Veni ego in paradisum, uidi angelos Dei in terra, & in terrenis corporibus habitantes, suo tempore habitaturos in cœlis, & ad CHRISTVM cui militant, exacto præsentis exilij labore uenturos. Qui nisi uos, priusquam formaret in utero, nouisset & sanctificasset, & prædestinasset, in numerum electorum nequaquam hoc uobis rectum, & compendiosum iter, & à mundi deuio semotissimum ostendisset. Sed ne quid hic plenum sperem, sancto illi gaudio, quod ex uestra conuersatione percepi, sola breuitas aduersata est, uix uerendos uultus aspicere contigit. Nunquam mihi breuior lux, nunquam uelocior nox fuit. Dum religiosissimam illam æremum, templumq; contempior, dum deuorum silentium, & angelicam palmodiam stupeo, dum uos hinc omnes, hinc singulos mirè, & humani more animi, depositum opus, uos prædulce meum pignus amplector, inq; multum ex optatis germani optimi, atq; uinci colloquijs acquiesco, non sentienti mihi totum illud exiguum tempus effluxit, uerba nectendi, collegandiq; animum facultas defuit. Vnum quoq; continuum obsequium & charitas, non illa cōmunis quam in CHRISTO cunctis hospitibus exhibetis, sed singularis quidam atq; præferenda me sollicitum habebat, ne mea longior mora diuinis laudibus, uestroq; proposito forsan officeret, & festinare abitum monebant. Insuper & confabulationes cum singulis iucundæ & breues, quibus huc illuc, sed semper in idipsum, sacra & sobria uoluptate rapiebar, cursum continuæ orationis arcebant, obliuione omnium iniecta, nisi eorum quæ uicissim, ex ore nunc huius nunc illius, uelut è totidem cœlestibus oraculis erumpebant. Quid multa? ita mihi accidit, ut intentus, inhiansq; omnibus, cunctaq; circumspiciens, multa sparsim audiens ac loquens, continuum nihil, penè tacitus abierim, cōmitantibus quidem uobis, quantum arctissimè religionis frena laxare licuit. Nouissimè abeuntem, oculis & quod de uestrà dilectione mihi spondeo, ais, ac multa ad cœlum prece prosequentibus, ut qui unum illuc germanum quærerem, multos inuenerim. Nunc tandem in solitudinem propriam regressus, & totius sacre dulcedinis memor, quam ceu apes dominica flosculis insidens, hausi, eam nunc ipse mecum in abscondito ruminans, multa reperio, quæ illæ mihi per breues dies, in longum profuturum tribuerint. Proinde, quod à me tunc ibi tumultuariè prætermisissimum memini, hic modò supple-re propositum, & scribendo agere, quod uia uoce non potui, si modò mea uox uiua est, peccatoris hominis fœsi, insciji, occupati. Vt cuncq; ante linguæ debitum digitus persoluet, nescio an gratus, sed certe durabilis. Quamuis enim grauius uerba præteruolant, leuia etiam scripta manent. Scribam ergo, etsi uestra non interfit, id ex me seu nouum aliquid audire, unde iam putem radicatam uobis habitum comparastis, mea interest semper, si fieri possit, talia loqui, si forte loquentem ipse me audiam, exaudiamq;. Neq; qui communis prædicantium est morbus, loquax simul, & surdus sim, ita uerò moderabor stylum, ut qui ad præsentem sermo mihi sit, ad absentes epistola, quamuis, ut quod est fatear, maiore & meliore mei parte sim præsens.

T ; FRAN-

FRANCISCI PETRAR.

CHÆ V. C. DE OCIO REBELL

GIOSORVM, LIB. I.



Nde uerò nunc ordiar, seu quid primum semiahsens dicam, nisi quod totus præfens dicere uolui, illud nempe Dauidicum: Vacate & uidete. Quod ut nostis, in Psalmo quarto & quadagesimo regius propheta, & propheticus ille rex posuit, in quibus quidem, non nisi duobus, sed imperatiuis uerbis, spiritu Dei licet, hominis ore prolatis, totius nisi fallor uitæ nostræ series, tota spes, tota denique continetur intentio, finisq; ultimus, quicquid agendum, quicquid optandum, sperandumq; nobis est, in uita nō solum transitoria, sed æterna. Vacate igitur & uidete. O felices animæ, o excubitores assidui, intendiq;. O sollicita, & deuota CHRISTI mancipia, proq; breui seruitio non libertatem modò perpetuam, sed ingenuitatem, filiationemq; promerita, o mercimonium optabile, faustaq; rerum alternatio, seruire modicum nō ut diu regnes, sed ut semper. Nam quot annos seruiuit homini Iacob, ut mortalis ei sponsa contingeret, & uidebantur ei pauci dies, præ amoris magnitudine. Ita enim scriptū est: neq; uel sic promeruit quod optabat, nisi tempus seruitij duplicaretur, uobis Deo seruientibus, nuptiarum immortalium sclicitas æterna proponitur, seruite alacres. Magnum ille & alienum gregem, inter hominum dumeta pascebat, uos singulas oues uestras, hoc est animam quisq; suam pascitis, lætis ac dulcibus in pascuis IESU CHRISTI seruite securi. Non habetis calumniosum Dominum, qui commodis, & augmentis uestris inuideat, qualem passus est Iacob socrum Laban. Sed qui uestris lucris atq; profectibus delectetur, necessitatibus succurrat, imbecillitatibus opem ferat. Vacate igitur & gaudete, qui talem Dominum metulistis, non uacamus, ut uacemus inquit Aristoteles, nos uerò uacare ut uacetis, uacate ad tempus, ut uacetis in æternum, & sortem uestra plaudentes, agnoscite, quæ alienarum collatione sortium clarior fiet. Lustrant nauæ maria, omne mundi latus ambiūt, peregrinis errant sine fine littoribus, inter uentos, & fluctus, & scopulos, inter freti, cœliq; minas, omnes cum glaciali imbre stillantibus comis, membrisq; rigentibus, propè tartareas noctes agunt, dum cuncta in circuitu miseros terrent:

Præsentemq; uiris intentant omnia mortem: ut Virgilius ait.

Quid non miseriarum ac periculi subeunt bellatores uiri, quibus & pluias, & uentos, & grandinem ferrè iugis ludus? Pernoctant sub armis, humi recubant, gladijs ultrò se offerūt, præcipientes terram cruenta casside feriunt, ne si quid horum lentius egerint, pauidi atq; degeneres habeantur. Deniq; uulnera nō sentientes excipiunt & mortem, quæq; iacturam minima, sed æterna est, nudi & insepulti abijciuntur, præda feris, ludibriumq; uolucris, tantorumq; discriminum merces est gloria, deq; mortali hoste uictoria, & sæpe minor his sensus exiguus, quibus nullus usquā mercenarius desperatior, nullus est uilior. Quid agricolarum labor? Quæ mercatorū sollicitudo? Quæ literarum uigilia? Qui sudor artificum? Quæ luxuriosorum anxietas? Qui conatus? Quæ ambitiosorum sedulitas, atq; circuitus? Quorum omnium rogo, quis exitus, uel ubi terrestre lucrum, uel fama uolatiilis, uel fugitiua, & insatiabilis uoluptas, uel uento quolibet immitior, atq; fugatior popularis ineptilissimus ac leuissimus auri fauor, tot tam duris anfractibus huc aspirant, quo nisi peruenierint, tunc quiescent. Interim secundum Aristotelicam disciplinam, non uacant ut uacent, hoc est laborant, ut quiescant, & laborant multum, ut quiescant parum. Imò uerò ut nihil, imò uerius ut laborent magis, longè itaq; fallentur, & tota, ut dicitur, errant uia. Fallit eos dux eorum, siue is Philosophus, siue consultor quispiā, siue quia cuiusq; spes, opinioq; insita. Profecto enim cum diu, multumq; laborauerint, seu perueniant, seu non perueniant quo tendebant, crescit labor, ingeminant curæ, quas acerrare non minus solet uotiuu gaudium successus, quàm repulsæ dolor. Quocirca rectius dicuntur, nō uacare ad tempus, ut nunquam uacent. Quanto melius, securiusq; consilium uobis affero, imò quidem nō ego, sed propheta Dei, imò equidem Deus ipse. Nam sic ait: Vacate & uidete, quoniam ego sum Deus. Quis tam humano imperio rebellis, atq; edulus, ut non & tremens uocem Dei audiat, & præ-

& præceptum submissus excipiat clamantis: Ego sum Deus, uacate. Hoc est enim quod uobis ingeritur consilium, seu uerius præceptum. Vacate (inquam) ille iubet, cui ob stare fas non est, quem fugere, aut declinare nemo potest, nisi ut pacatum fugiens, in iratum incidat. Et uacate nunc, ut uacatis semper, quiescite in præsens, ut quiescatis in finem, uacate: quies præsens. Videte requies æterna. Vacate in terra, in coelo uidebitis, & in terra etiam, quantum purus & deterius, sed adhuc carneus uidere oculus potest. Mira res, & prorsus insolita, multoq; foeliciores, quam ceteræ res humane. Labore labor, apud ceteros, apud uos autem quiete quies quaeritur, nulla tam pretiosa unquam merces, tam facile pretio empta est. Parate animos, date dextras, cauete omni studio, ne tam foelix prætermittatur occasio, quietem queritis animæ, nihil exigitur à uobis, nisi ut animo quiescatis. Requies requiem dabit, ad quam querendam promptis per omnem uitam, & in defessis animis laborandum erat, nec uideri magnus labor ullus poterit, cuius tam amabilis finis esset requies: nunc nihil certe iubemini, nisi ne laboretis, utq; in perpetuum quieturi iam quiescere condiscatis, neq; uerò licet, si illam requiem amatis, hanc spernere, quæ etiam per seipsam dulcis est, & ad illam dulcissimum iter pandit, planum, rectum, tutum, delectabile. Vacate fratres mei, præceptum breue, nec difficile, non præcipitur ut pugnetis, ut nauigetis, ut aretis, ut ambiatis, ut congregetis aurum, famam, literas inanes, instrumenta libidinum inutilia, nocitura: pestifera sunt hæc, multo constant, querendo fatigant, quæ sita non satiant, amissa cruciant, seruata sollicitant: nullæ prorsus inter hæc quietis partes, undiq; labor, paupor undiq; unum tutissimum, utilissimum, facilissimum præcipitur ut uacatis. Quid omnino tam fragilis, qui hoc præstare nequeat, ut quiescat? Certè si quis eorū, quæ mortale genus exagitant, iuberetur pro se quiescere posset aut corporis, aut animi imbecillitatem, occupationem, impedimenta, inexperientiam, ignorantiam excusare. Nunc quænam excusatio relicta est, quando nihil nisi hoc unum præcipitur, Vacate. Est fortasse aliquis, qui hoc aut illud facere nequeat: etsi enim illud late uulgatum sit, nil uolenti difficile. Sed quidem,

Nil mortalibus arduum.

Flaccus, multa tamen non difficilia modo, uel ardua, sed impossibilia, & penitus negata sunt homini, uacare enim quis non potest. Hic maria, ille gladios, studium alter, aut laborem fugit, sed quis oro, requiem timet, nisi qui seipsum odit? Vacate ergo: nunc uacando utique quiescitis, quiescendoq; uidebitis, uidendoq; gaudebitis, gaudento autem de ueritate foelices eritis, quam nulla certior foelicitas, nulla sublimior. Quiescendo equidem fieri animam prudentem, quæ maximè uirtus in uidendo consistit, illi etiam affirmant, quibus, & uera quies, & perfecta uisio, & utriusq; uerus actor incognitus. Et tamen, heu, miseris, cæcisq; mortalibus, est qui laborem amet, & timeat atq; oderit quietem. Legimus senem illum, quem quia neq; necessitas ad laborem urgebat, & uita longior fatigasset, quietis indiguum fecisse debuerat, ætati consulens, imperator iussit uacare, uetuit laborare, publicis arguit negotijs, & laborem fortem, Curiam interdixit. Ille uerò quem gratias agere par esset, indoluit, quæstusq; est, seq; tam diu, uelut mortuum fleuit, donec qui quiescere iusserat, scultum senem laboribus, curiaq; restituit. Sanè qui hunc unum legimus, quam multos tales uidimus senes, quos à rerum nexibus, laboriosisq; negotijs, nec ratio unquam, nec ætas extrema diuelleret, nisi inuitos, & in summo beneficio naturæ iniuriam accusantes. Satis hec igitur uerum est, quod in Libro uerè religionis ait Augustinus: Mundi amici huius, tam timore ab eius amplexu separari, ut nihil eis laboriosius, quam non laborare. Quisquis igitur raris est, cathic, & post concupiscentias suas currat, ibi quod quaerit affatim reperitur, sibi dictum audiat, laborabit in æternum, & uiuet adhuc in finem. Hoc est, nec mortem quidem à laboribus requiescet, quæ una finis omnium uisibilis est laborum. Sed uiuet in perpetuum, non ut uiuat, modo ut laboret. Sic enim ait quidam, loci illius expositor: Vellent impij mori, sed non possunt, uiuunt igitur ut moriantur: ut enim uita sanctorum, ita & mors impiorum perpetuo est. Hæc ille. Iura itaq; laborum quisque auarus laborabit in æternum, & licet corpore moriatur, animo tamē interim uiuet, quod iure Philosophi quidem gentium negant, aut quod prorsus ignorant, & corpore reuiuiscet, ad supplicium, non ad uitam, & rursum totus atq; integer, & idem ipse, & non alius, uiuet adhuc in finem, ut sine fine crucietur ac laboret in æternum, uoti compos nil habeat quod quaeratur. Dicitur enim sibi: quid mœstus es? Quid dentibus fremes, aut quid desles? Quod quaerebas inuenisti, quod optabas adeptus es, uacare metuebas & quiescere: iam labora. Non est hic tibi unquam, aut quaerendus labor, aut requies timenda. Vade modo, discurre, litiga, altercare, contende, clā-

ma, pugna, modisq; omnibus labora, nemo dissuadet, nemo prohibet, habes eos comites, qui talibus delectentur, quicq; tibi olim, ut ijs, delectare præstabant, & quid putas, si te quiescere, & si uelle cœperis non sinent. Vt enim eodem Libro, sed alio quodā loco Augustinus idem ait: Miseri homines, quibus cognita uilescunt, & nouitatibus gaudent, libentius discunt, quam norunt, cum cognitio sit finis discendi. Et quibus uilis est facilitas actionis, libentius certant quam uincunt, cum uictoria sit finis certandi. Sileo quæ sequuntur, nam & ea me scripsisse recole in eo Libro, quæ huic, & materia, & stylo, ualde cognatū de solitaria uita nuper edidi, qui hūc ut in tempore, sic serie rerum præit: & omnia ad unum tendunt, ad notam scilicet mortalis insanix, magis labore gaudentis, quam laboris fructu. Ceterum patet factus insilites, quid inter horum erroneas ac perueras, & iustorum sanctas ac sobrias intentiones intersit, nō multo post addidit. Quare qui fines ipsos desiderant, prius curiositate carent, cognoscentes eam esse certam cognitionem, quæ intus est, & ea perfruentes, quam in hac uita quærunt. Deinde accipiunt actionis facilitatem, peruicacia posita, scientes maiorem esse, facilioremq; uictoriam. Non resistere animositati cuiusquam, & hoc, quam in hac uita quærunt sentiunt, deinde paucis interpositis. Post hanc autem (inquit) uitā, & cognitio perficietur, quia ex parte nunc scimus, cum autem uenerit, quod perfectum est, non erit ex parte, sed pars omnis aderit, & tota sanitas, & nulla indigentia, & nulla fatigatio aderit corpori. Quia corruptibile hoc tempore, atq; ordine suo, quo resurrectio carnis futura est, induetur in corruptionem. Nimirū autem amant in actione solam pacem, & in corpore solam sanitatem, hoc in eis enim perficietur post hanc, quod in hac uita plus diligunt. His dictis ex quibus summam spei uestre potestis apprehendere, uos qui quam possibile est homini, carnem spiritui subiecitis, ad eos quibus inceperam carnales, iugum stili imperiū detorquens. Qui ergo male (inquit) utuntur, tanto mentis bono, ut extra eam uisibilia magis appetunt, quibus ad conspicienda & diligenda commorari debuerunt, dabuntur eis exteriores tenebræ, & qui certaminibus delectantur, alienabuntur à pace, & summis difficultatibus implicabuntur. Initium enim summæ difficultatis est bellum atq; contentio, & hoc significare arbitror, quod ligantur eis manus, & pedes, id est, facilitas omnis aufertur operandi. Neq; his contentus, cœptumq; de industria protrahēs sermonem. Plures enim (inquit) sunt qui hæc omnia uitia simul diligunt, & quorum est spectare, manducare, bibere, cōcumbere, dormire, in cogitatione sua, nihil aliud quam phantasmata, quæ de tali uita colligūt amplexari, ex eorum fallacia superstitionis, uel impietatis regulas fingere, quibus decipiuntur, & quibus inhaerent, etiam si ab illecebris carnis se abstinere conentur, qui non bene utuntur talento sibi commissio, id est, mentis actio, qua uidentur omnes, qui docti, aut urbani, aut faceti nominantur, excellere rebus habent eam in sudario ligatam, aut in terra obrutam, id est, delicatis & superfluis rebus, aut terrenis cupiditatibus inuolutā & oppressam. Ligabūtur ergo ijs manus, & pedes, & mittentur in tenebras exteriores, ibi erit ploratus, & stridor dentium: non quia ea dilexerunt, quis enim diligit, sed quia dilexerunt, ea initia sunt istorum, & necessarii dilectores suos ad ista perducunt. Qui enim magis amant ire quam redire, aut peruenire, in longinqua mittendi sunt. Quoniam caro sunt & spiritus, ambulans, & non reuertens, hæc ab Augustino carptim mutuatus, multis abstineo, ne propè maior pars suscepti, operis aliena sit. Quamuis & longo studio, multoq; pretio temporis quæ sita, aliena non debeant uideri. Et hæc salutare, ac magnificæ non singulorū, sed ut Senecæ placet, publicæ uoces sint, ea sanè, quæ ad rem pertinere uisa erant, curiosius atque prolixius inserui, quibus ostenderē eos, qui in hac uita præcupide, & superuacuo laborarent, in ea quoq; uita, quam expectamus laboraturos in æternum, inq; finem uicturos ut dicebam, ne qua finiendi labores, spes in morte sit, & omnino quibus quisque dum uiuit delectatur, eorum sibi post obitum, uel gaudium, uel supplicium reseruari. Idq; uno solum, ueris quibus in Libro sapientix scriptum est, ut sciat, quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. Sed potestis quoq; dicere, gentilibus persuasum erat, quando præstantissimus eorum, apud inferos amantium animas, secretis callibus celat:

Quos curæ non ipsa in morte relinquunt.

Et idem animas bellatorum suis locis ascribens, cū in gramineis palastris exercentes membra, luctantesq; faceret, ad postremum ait:

Stant terræ defixæ hastæ, passimq; soluti

Per campum pascuntur equi, quæ gratia currum,

Armorumq; fuit uiuus, quæ cura nuentes:

Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

Quæ licet pro scribentis arbitrio ficti sint, nō tamen talia tantus ille uir fingeret, nisi opinio-
ne insita, pro uarietate studiorum huius uitæ, alium atq; alium animarum statum superesse
post mortem, sed is maximè similem, quandoq; quisque uiuens gesserit. Quam sententiam
Augustino, utantur alijs licet uerbis, qualia pium, & catholicum uirum decent, astipulante
firmatam cernitis, ubi certaminibus delectatos alienandos à pace, & summis difficultatibus
implicados, incunctanter asseruit. Quod attendens, quid amplius dicam Fratres, nisi quod
& sæpe dictum est, & repetendum sæpe. Vacate. Et fortè nunc uestrum aliquis bonæ uo-
luntatis, sed non pariter doctus, interroget à quibus rebus, amice, uocabimur? neq; enim ab
omnibus uacare fas est CHRISTI militiam professos, neque ego uos torporem doceo, sed
ocium, idq; religiosum. Vacate autem à superuacuis laboribus, qui corpus, & spiritum fa-
tigant, à concupiscentia carnis ac libidine, quæ totum foedant, eneruantq; hominem, à con-
cupiscentia oculorum, quæ obtentu scientiæ seducit, ab ambitione seculi, quæ uncis atque
compedibus alligat, ab inutilibus curis, quæ corrunt abditis facibus: denique a peccatis
omnibus, quæ infelicem animam torquent, opprimuntq; & interimunt. Inter cuncta feri-
ramini & uacate, non solum à noxia recordatione præteriti temporis, quæ & absens reue-
hit, & extinctas suscitât pàsiones, sed ab omni quoque memoria præcedentium merito-
rum, unde benè confocijs mentibus, fiduciæ mixtus torpor obrepit, quin potius cum Apo-
stolo quæ retrò sunt obliuiscetes, ad ea uerò quæ sunt priora extendentes uosmetipsos
ad destinatum persequimini, ad præitum supernæ uocationis Dei in CHRISTO IESU.
Quodq; in Antonio laudatis, in uobis explete, de quo scribitur, quod nec temporum lon-
gitudine laborum merita penabat, sed amore & famulatu spontaneo, semper tanquam in
principis constitutus aspectu, ad profectum diuini metus concitabat, nouisq; cupiens au-
gere præteritum, semper & memorarum supra uerbum istud Apostolicum ante oculos ha-
bebat. Et illud propheticum Helix: Viuit Dominus cui asto hodie. Vbi idcirco hodie esset
appositum, quia non computabat Helias præteritum tempus, sed tanquam quotidie in cer-
tamine constitutus, talem se præbere cupiebat, qualem sciebat dignum Dei esse conspecti-
bus. Tales & uos igitur spectatores nostris oculis exhibete, futuri periculi providentes,
præteritorum & negotiorum obliti, & immemores meritorum, & si qua etiam nunc à ter-
go uelitis, mundi cura, si quæ uel tenuis sibilans aura seculi blandimentis. Et sequitur: In-
diuimini remedia scripturarum, in quibus conquerendis non laboro, quoniam prior no-
bis in illorum conquisitione laborauit Augustinus. Dicitur enim (inquit) & auaris: No-
lite uobis condere thesauros ubi tinea & rubigo exterminat, & ubi fures effodiunt, & fu-
rantur, sed thesaurizate uobis thesauros in cælo, ubi nec ærugo, nec tinea &c. Dicitur lu-
xuriosis: qui seminant in carne, de carne metet corruptionem, & qui seminant in spiritu, de
spiritu metet uitam æternam. Dicitur curiosis: Nolite quærere quæ uidentur, sed quæ non
uidentur, quæ enim uidentur temporalia sunt, quæ autem non uidentur æterna. Postemò
dicitur omnibus: Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt, concupiscentia
carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio seculi, horum ergo commemorat, nosq;
commouit Augustinus, sed infinita sunt alia id genus ad consolationem animarum, & con-
siliū dicta. Dicitur immitibus, discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, longas uitæ
spes habentibus. Stultè, hac nocte animam tuam repetunt, à te, quæ autem parasti cuius
erunt? Dicitur regni cupidis & magna uolentibus: Quid prodest homini si mundum uni-
uersum lucretur, animæ uerò suæ detrimentum patiat? dicitur elatis ac rapacibus diui-
tibus. Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere, diuitiæ si affluant, nolite
cor apponere. Et diuitibus id huius seculi illud præcipe, non sublime sapere, neque sapere
in incerto diuitiarum, sed in Deo uiuo, qui præstat omnia nobis abundanter ad fruendum,
benè agere, diuites fieri in operibus bonis, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi
fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant ueram uitam. Dicitur opes suas nimis
amantibus, & de illis sperantibus, neque ponentibus Deum adiutorium suum. Dormie-
runt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes uiri diuitiarum in manibus suis, ab incre-
patione tua Deus iacob dormitauerunt, qui ascenderunt equos, tu terribilis es, & quis resi-
stet tibi? Etiam illud æquè terrificum alterius prophetæ. Si exaltatus fueris ut aquila, & si
inter sydera posueris nidum tuum, inde te detraham dicit Dominus. Dicitur mediocritate
non contentis. Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, tribue tantum uictui meo neces-
saria, ne fortè faciatus illiciat ad negandum, & dicam quid est Dominus? & ægestate cōpul-
sus fuerim, & periurem nomē Dei mei. Et illud: Magnus quæstus est pietas cū sufficientia.

Nihil enim intulimus in hunc mundū, haud dubiumq; nec auferre quid possimus, habentes alimenta, & quibus tegamur ijs contenti sumus. Nam qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nocua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorū est cupiditas, quam quidem appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Dicitur persecutionem patientibus: Ne mirentur omnes, qui piè uolunt uiuere in CHRISTO IESU persecutionem patientur: & iterum ne frangantur. Beati qui persecutionem patiuntur &c. Dicitur hanc solam uitam cogitantibus. Dulce lumen & delectabile est oculis uidere solem, si annis multis uixerit homo, & ijs omnibus lætus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis, & dies multorum, qui cum uenerint, & uanitatis arguentur præterita. Latere iuuenis ergo in adolescentia tua, & in bono sit cor tuum in diebus iuuentutis tue, & ambula in uijs tui cordis, et in intuitu oculorum tuorum, & scito, quod pro omnibus ijs adducet te Deus ad iudicium. Dicitur pigris ad bona opera. Vade ad formicam o piger, & considera uias eius, & discite sapientiam, quæ cum nō habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat æstare cibum sibi, & congregat in messe quid comedat. Vsq; quo piger dormies? quando cōsurgēs ē somno tuo, paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conferes manus tuas, ut dormies, & ueniet tibi quasi uisitor egestas, & quasi uir armatus. Si uerō impiger fueris, ueniet ut fons melsis tua, & egestas longè fugiet à te. Dicitur acidiosis ac etiā tristibus. Tristitiam non des animæ tuæ, & nō affligas temetipsum in consilio tuo: iucunditas cordis hæc est uita hominis, & thesaurus sine defectione sanctitatis, & exultatio uiri est longæuitas. Miserere animæ tuæ placens Deo, & contine, & congrega cor tuum in sanctitate eius, & tristitia longè expelle à te. Multos enim occidit tristitia: & non est utilitas in illa, zelus & iracundiā minuit dies, & ante tempus senectam adducet cogitatus. Dicitur uiolentis ac gulosis, quā sufficiens est homini erudito uinum exiguum, & in dormiendo nō laborabis ab illo, & non senties dolorem, uigilia, & cholera, & tortura uiro infimo, somnus sanitatis in homine parco, dormiet usque mane, & anima illius cum ipso delectabitur. Quæ est uita quæ minuitur uino? uinum in iucunditate creatum est non in ebrietate ab initio, exultatio animæ, & cordis uinum moderatè potatum. Sanitas est animæ & corporis sobrius potus, uinum multum potatum, irritationem & iram, & ruinas multas facit. Dicitur culpas suas excusantibus, & in Deum reflectentibus. Non declines cor in uerba malitiæ, ad excusandas exultationes in peccatis: & illud solummodò hoc iuueni, quia fecit hominem rectum, & ipse se infinitis instituerit quæstionibus. Dicitur desperantibus de peccato. Si confiteamur peccata nostra, fidelis & iustus est ut remittat nobis. Et illud. Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuet nobis, quoniam secundum altitudinem cœli à terra, corroborauit misericordiam suam super timentes se, quantum distat ortus ab occidente, longè fecit à nobis iniquitates nostras. Dicitur diffidenti. Modicæ fidei quare dubitasti? Dicitur poenitenti. Gaudium erit in cœlo super uno peccatore poenitentiam agente, quam super nonaginta nouem iustis, qui non indigent poenitentia, & rursus. Epulari oportebat, quia frater mortuus erat, & reuixit, perierat & inuentus est. Sed quid ago, aut quid usquam est scripturarum angulus, qui non utilibus minis ac monitis, qui non consolationibus ac remedijs animæ plenus sit? Vacate itaque Fratres ab occultis pestibus, & ut semel expediam, ab omnibus abstinete, in quibus uertitur animæ periculum. Nolite periculum amare, cum sit scriptum: Qui amat periculum, in illo peribit: nolite frequens & ambiguum experimentum uestri quærere, aduersarij artes sunt, & caute ne propriarum uirium spe, uos in præcipitem locum trahat, plurimum fiduciæ suggerere, credulamq; animam supra seipsam attollere solitus fertur, ut cum se delusam, cœptoq; lapsam senserit, erubescat etiam facilia derelinquens, sic audaciæ metus ac torpor quidam, & pessima rerum uice odium ac desperatio succedant. Vacate, hoc discrimen & hos dolos, subdite animas uestras CHRISTO, iugumq; eius ferte deuotis ceruicibus, & nihil est dulcius, illi seruite in timore, & exultate ei cum tremore. Quod si regibus & superbis terræ iudicibus præcipitur, quanto magis humilibus CHRISTI seruis præceptum intelligitur: memento te mandatorum eius, & secum percussis fœderis, quo die deserto sæculo ad illius imperium transfugistis. Habetote ante oculos professionem uestram, uotum seruare, implete regulam, id si lætè facitis, satis est, de reliquo sæpe anceps uirtuti iuncta tentatio. Nā qui in qualibet, seu corporis, seu animæ, opus sit extremum potentiæ suæ facit, citò desinet, nō posse enim immodicum conatū à lassitudine procul abesse compertū est. Omni custodia seruare cor uestrū, &

cauete

caute iugi studio, quædam nos cognoscitis, quod facile erit expertis in sæculo. Quid insidiosum, quid uolentius, quid præcipue moribus uestris formidabile fuerit, quæ nocentiora sensistis, cautius declinate, hunc ira torquebat hunc libido, hunc superbia extollebat, hunc deprimebat accidia, hunc auaritia, & hunc gula, hunc tristis coquebat inuidia, quisq; familiarẽ suum hostem in prælio recognoscat, & de eo maxime caueat, unde sibi amplius nocere solitũ recordetur, neq; uera uos tutos arbitremini, quia in castris CHRISTI agitis, quamuis sub optimo duce militetis, & castra munitissima sint ac fortissima, nullus tamẽ locus ad plenum tutus æstimandus est, quem insomnes, & sen hostes obsidẽt, atq; circumsonant, nisi pro uallo excubent armati uigiles, cõtra insultus, insidiasq; hostium, animis atq; corporibus intenti. Hos autem ubi quærã si inter nos non inuenero, aut de quibus potius, quàm de uobis dictum rear illud Esaiã: Super muros tuos Hierusalem posui custodes & c. uigilias & excubias uestras noui, quæ mihi tanto peccatori & nuper, & olim lachrymas exciuerunt, præcipue cogitanti, nequaquam uos esse de numero istorum, de quibus est dictum: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorũ longe est à me. Sed CHRISTVM multo etiam magis corde quàm labijs uenerari, habet hoc autem uera uirtus, excitat animos, pungit affectus, & sic ut ble si linguam spectata uirtus animi commendat, sic si etiam uirtutis opinio defuerit, loquens de uirtute Demosthenes nõ placebit. Vestra uerò me diuine laudes mulcent fateor, non minùs quàm si peccator quispiam, multa arte, uel ipse mihi ad aurem Aristoxenus personaret, musicam nempe suauitatem, deuotio mentis æquiparat. Minus dixisse uideor, & transcendit quæ ipse me sepius cogitatione reuerberans, interdũ uereor ne hæc qualiacunq; ex me, minus auctoritatis, & minus habitura sint fidei, ne ueræ actionis lenitas rerum pondus imminuat, & audire merear, quod ille cæcus natus illuminatus à Domino, in peccatis natus es totus, & doces nos, & sic efficiar foras. Sed hanc mihi sollicitudinem imminuit uestra charitas, & ipso CHRISTO simplicitas mētem iudicans, & potius auditura quid loquar, quàm inspectura quid uiuã. Sed ad uos reuertor, quos etsi sacra æremus, uigilq; custodia præstare tutos ab omni discrimine uideatur, intentissimos & paratissimos tamen ad omnia esse oportet. Tunc enim plena securitas, certa q; demum pax speranda uobis est, quando fortiter atq; foeliciter exacta militia, uitæ huius ab exilio, in patriam & e castris in regnum, atq; in regno regis eritis translati, & facti de laboriosis militib; ueterani, emeriti, suadete præmio. In ea nolite multum confidere, neq; enim ante periculorũ aderit, quàm uitæ finis: circumspicite semper, & uelut in acie galeati, loricatiq; strictis gladijs stare, nec bellatores egregios frangat labor, qui quantumcũq; sit, præmio par non erit. Non magis non dicam quàm una olympias mille annis, sed quam, & æternitatis dies unus, isq; breuissimus, facite ergo pro cœlesti rege, & pro uestra salute, facite quid pleriq; mortalium pro terrenis dominis, & pro parua pecunia facere solent, hostes uestros nostis optime, quod multis iam causa uictoria fuit: in omni quidem bello quid aiant hostes, & quid possint, scire optimum: subita enim terrent & impræmeditata perturbant, aduersus cognitos conatus, facilius est cautela, & leuius accedit quicquid à longe præuideris. Hostes itaq; uestros scitis, neq; quid agant, aut quid cogitent ignoratis, occurrere partibus impijs, & uitare tria: in primis hostium atque armorum genera. Mundi laqueos, carnis illecebras, demonũ dolos: ille uanissima spondet, hic quod familiariter blanditur, illi autem pessima consilia mortalibus insusurrant, totum in eo uertitur ut uacetis, in hoc unum intenti ut animos uestros ab omni horum consortio distrabatur, ne alijs fortẽ negotijs implicitos improuisi opprimant, mundus fallit, mulcet caro, demones impellunt, nulla uobis inde spes, nulla hinc uoluptas, nullum uitæ consilium, omnes pariter nostras in perniciem, mortemq; conspirant, & quamuis ut ab ultimo incipiam, inuisibiliter hostium ullum esse consilium, qui non uitam nostram atq; habitum, & habitaculum exhorreat, ubi tamen non timendum rear, quando parady si limen ille non timuit, sed ingressus, & hominem ad imaginem Dei, & ipsius manu factum dolis aggressus uicit, strauit, expulit, & in exilium, ac mortem trussit. Et quid loquor, aut quantulum fuit Adam fallere, qui CHRISTVM Dominum tentauit, omnia quidem audet superbia, & inuidia stimulat, sed in nullo plura quàm in CHRISTI famulos molitur, ubi enim foelicitas amplior, & plus inuidia loci est. Vacate ergo atq; omnibus demonum, & eorum principis consilijs abstinete: mendax est enim, & mendacij pater, sic enim uiua ueritas, talem quisquis eum in societatem admiserit, inueniet. Multa iste quotidie ad aurem cordis suggerit, claudite illam & aduertite, & spuite os impurum & male suadum. Nolite tremiscere CHRISTVS suis militibus in acie laborantibus opem fert, alioquin haud dubie tot bellatorum fatigatione

gatione deficerent, infelix quisque eum non inde repulerit, meritoque passurus quod ait Psalmus: ut scilicet diabolus staret a dextris eius. Fugite hanc funestam commutationem, induistis Dominum IESUM CHRISTUM, & armaturam eius vexillum crucis sue vestris frontibus affixistis. Sub CHRISTO iurastis, indixistis bellum Sathanæ, quod iam inde ab exordio generis humani ille uobis indixerat. Habetis ducem, cuius uel signi solius aspectum, uel nominis sacrissonum hostes ferre non ualeant, uinci hoc prælio non potestis, nisi consenseritis. Nemo consentiat, nemo transfugiat de uictore ad uictum, à potente ad ualidum, ab optimo ad pessimum. In sæcularibus historijs irrisum legimus Labienum, qui relicto Cæsare uictore, ad Pompeium transiuit, & cum tamen inter partes illas, ut fortunæ iudicium apertum, sic clarum, sic occulta discretio: quanto iustius irridendus, qui CHRISTO uictoriosissimo rege deserto, ad illum confugit, cuius non proprium tentare, uinci, fugere modò fuerit, qui resistat, primumque eius impetum ferat. Sicut enim scriptum est: Relistite diabolo, & fugiet à uobis. Sanè cum istud cunctis, tamen uel maxime uobis est debitum. Cum enim ceteri homines, qui CHRISTI nomine gloriantur, semel tantum in regeneratione facri fontis, uos & tunc, & rursus in uoto sanctæ religionis abrenunciastis aduersario, desertisque castris illius, quorum stipendium est mors, feliciter CHRISTO signa tulistis, conuersi perseuerate fideliter, nil hosti molestius fieri potest: doler iste equidem, fremit, irascitur, sed quid agat, nihil amplius potest, quàm quod sibi ab aduerso duce permittitur. Sperate ergo, & æquanimis estote, nihil omninò contra suos in quorum acie uos estis CHRISTVS illi permisi: nunquam autem permittet, nisi pro ipsorum exercitio ac salute, ualde autem imbecillus est, qui nil potest, nisi quod eius hostis uult: discamusque nil nobis fidere, sed leuare oculos in montes, unde ueniet auxilium nobis, non tamen à montibus auxilium nostrum, sed à Domino qui fecit coelum, & terram. Solent bellorum duces suos milites in pericula mittere, ut eorum uirtutem, atque animos agnoscant, at non ita noster dux, quippe qui nos ante omne sæculum nouit, sed idèò nos exercet, ut nobis noti simus, ne ut cæci & ingrati nobis tribuamus, quæ illius sunt. Præclare Marcus Tullius quodam loco. O dñs (inquit) immortales, uobis enim tribuam quæ uestra sunt (quid religiosius, quid gratius, aut quid omninò modestius, modò non deos iste, sed domini consiliorum suorum, & rerumque gestarum fateretur auctorem, quod fortasse faceret, si inuenisset à se scriptum, non conuenire philosopho dicere deos esse, sed unum fabricatorem mundi Deum. Sed ea mihi de illius ingenio spes est, ut etli uel metu aliquo, uel abusu, lingua se calamum se calamus de illius raperetur & errorum, animus tamen insolito permaneret, præsertim qui præter naturale autem acumen & insitam rationem, quam inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt conspiciuntur sempiterna quoque uirtus eius ac diuinitas, & unum fabricatorem mundi Deum à Platone, & à discipulo eius Aristotele, unum principem inuentibus didicisset) quod si ille diuini numeris recognoscit & prædicat, coniurationem Catilinæ deprehensam, in dicatam & oppressam, coniurationem facior grauem atque pestiferam, & à domestico quidem, sed mortali & uisibili hoste conflata, quid Christianus dicet homo, cuius in mortem hinc domesticus & mortalis, & uisibilis, hinc inuisibilis, & immortalis hostis accingitur. Quàdo ut ait Ambrosius, iter uitæ occulta dæmonum infestatio, uelut latronum obsidet multitudo, quibus per omnes uias supplantatores inuasi, animarum laqueos tendunt: innumerabilium mortibus expauescendos. Et Apostolus Paulus: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus mundi rectores tenebrarum harum &c. Et Augustinus in eo libro, quem sæpe hodie in testimonium accersor, loquenti enim de ocio religioso, quid opportunius, quam ueræ religionis liber astipuletur? Omnis (inquit) hominum dominatus, in homines, aut dominantium, aut seruientium morte finitur. Seruitus autem sub angelorum malorum superbia, per ipsum tempus quod est, post mortem magis metuenda est, illud etiam cuius cognoscere facile est, quod sub homine dominante liberas cogitationes habere concessum est. Illos autem dominos in ipsis mentibus formidamus, hos igitur nō dominos, sed tyrannos superbissimos, in ipsam mentis arcem scandentes, à propugnaculis arcere, atque horum nostræque carnis coniurationem, sub nubæ transitoria uoluptatis abdicandæ, uoluptatis abditam deprehendere, uitare, comprimere: nōne magnificū diuinæ gratiæ donum sit, ut cui contigerit, o Ciceronianam illam uocem suam merito faciat. O Deus immortalis, tibi enim tribuam quæ tua sunt, & quod sequitur dicat: Nec uerò possum meo tamen ingenio dare, ut tot res, tantas, tam uarias, tam repentinas in ista turbulentissima tempestate mea sponte despexerim, tamen profectò animum meum conseruandæ animæ cupiditate intendisti,

disti, tu me ab omnibus ceteris cogitationibus, ad unam eius solam contulisti, tu denique in tantis tenebris erroris, & in scientiæ clarissimum lumen pertulisti menti meæ. Hæc Ciceroniana, pro re paucissimis & immutatis in usus nostros sic uertere libuit, ut animæ salutē, & de inuisibili hoste, & doctore cognoscere, tali etiam teste discamus. In hac sententia, in hac spe igitur Fratres stete, sicut enim multa commisimus, quibus mors haud dubiè debatur, nisi diuina clementia succurrisset, sic nihil est, quod non peccare potueramus, nisi nos à tantis malis diuina prouidentia perseuerasset, utrunque pariter Dei munus. Et non agrotasse, & ægritudine liberatum esse, & miserum non fuisse, & misericordiam non meruisse. Quorum nempe utrum sit maius dubitare potest, mihi quidem primum uidetur integrius, secundum uerò ipsa contrariorum collatione conspectius, periculique memoria gratus. In hac reuerentia & sobria diuini operis recogitatione consistite, bona omnia illuc referte. Vnde sunt omnia, talibus enim opinionibus circumseptos, certum habeo inuadi posse, sed non opprimi, in hac autem uita tam ardua, tam angusta, tam uepricosa, tam lubrica, tot obicibus interrupta, tot obfessa latrunculis, tuta cautio est, suspecta securitas, & quæ non spiritales tantum profectus impediat, sed etiam temporales. Quæ enim, quæso, ista securitas est, cui dum tranquillior, stabiliorque uidebitur, subito metus interuenit, improvisa calamitas, mors inopina: cum enim dixerint, pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Igitur non dormiamus (inquit) sicut ceteri dormierunt, sed uigilemus, & sobrii simus, utique nouerat quid periculorum securitas secum uehat, nam quis dinumeret, quod non dicam homines, sed potentissimos populos illa pessumdedit. Vnico argumento, eodemque clarissimo contentus ero, sinite reuocem uos parumper, ad exempla gentilium. Romanos gentium certè dominos, & terrenæ ciuitatis absque amulo principes, Carthaginensium metus, uirtutibus semper claros, perpetuoque deterio exercitio seruabat, armorum, periculorumque frequentia, eosdem rubigine uitiorum obscurauit, parta inde cum securitate segnitias, quod prauidisse, ac prænunciassè dicitur, iste uir, qui igitur tunc & in ciuitate habebatur optimus, & hac in re ipsa, qua sapientiæ famam habet, Catone sapientior est inuentus, cuius sententiæ aliorum quoque illustrium concuium dicta conueniunt, Apij Claudij & Q. Marcelli. Nec fessellit horum quisque, siquidem rei bellicæ disciplina, & imperij gloria, quas metus & negotium, & labor in suo uigore tenuerunt, euerterunt securitas otium & quies, ne illud prægrauiter à poëta Satyrico dictum sit:

Nunc patimur longe pacis mala, seuior armis

Luxuria: incubuit: uictumque, ulciscitur orbem.

Vobis quoque, uestroque coetui fortasse non expedit omnimodò pace frui, ne unâ cum pace, pacis comites securitas inconsulta, & delicati ac molles affectus, denique luxur & uitia reuertantur. Nec est uobis optandum, quod diu hæc fragilis uitæ militiæ protenditur, aduersario caruisse, ne simul & uirtutum exercitio careatis & præmio. Vnde dictum fuit Apostolo. Sufficit tibi gratia mea. Dum rogaret, ut ab eo discederet stimulus carnis. Et addita ratio. Nam uirtus in infirmitate perficitur. Hanc & uos gratiam petite, & cum eodem Apostolo, in infirmitate uestra uirtutis perfectrice gloriamini, ut in uobis CHRISTI uirtus inhabitet: optate bellum, non quidem propter se, sed propter CHRISTI gloriam, & æternam pacem. In hoc sanè temporali bello, sempiternæ pacis, præuio patientiæ longanimitatis & fidei clypeo, uos armate, nihil erit aduersario formidandum, nunquam tamen desinet, tanquam leo rugiens, lupusque famelicus circum ouilia uestra uersari, obijciat ille uobis in fide scrupulos, quibus pedes ad salutem properantes uulneret, taret, impediat. Audite regem nostrum proclamantem: Si mihi non creditis, operibus credite. Proinde si CHRISTO non creditur, cui credetur? An saxis? An eboris? An ligno muto exanimi os habenti, nec loquenti? Manus nec palpani? Pedes nec ambulanti? Aures nec audienti? Nares nec odoranti? Oculos nec uidenti? Cui ergo similem fecistis Deum dicit Esaias? Aut quam imaginem ponetis ei? Nunquid sculpsit conflabit faber? Aut artifex auro formabit? Vel illud aut forte præsecurius, pretiosiori materiæ argento, aut auro credere, quia scilicet simulacra gentium argentum & aurum opera manuum hominum, quibus similes fiant, qui faciunt ea & omnes qui confidunt in eis. Nostra tamen ætate tam multos eis credere cernimus, constitit tamen argentum & aurum tanto cultu, quanto nec CHRISTVS ipse colitur, & sæpe uiuus Deus, inanimati metalli desiderio atque admiratione cõtēmnitur, non tamen adhuc aurum & argentum Deus esse creditur. Sed an forsitan pagano ritu religiosius insanitur, an melius Herculi creditur furioso, an Marti homicide, an Ioui adultero & incesto, an Mercurio proditori.

Eufi

Est enim uerum sit, quod propheta ille maximus ait: Omnes dii gentium demonia: tamen illud subintelligi oportere arbitror, uel homines demoniis seruientes atque simillimi, quod apud eorum quoque cultores, suarumque scriptores rerum facile uigilans lector inueniet, apud nostros uero non dubium est quidem, atque in primis Lactantium Firmianum, qui omnem deorum scenam, turpesque latebras scelerum aperiens, totam rei seriem, qui fuerint, quid egerint, qui mores, quae uita, qui exitus, quae sepulchra operosissima disputatione complectitur, in eo libro, quo Institutiones uerae fidei tractare adortus, utinam tam nostra affirmare potuisse (ut Hieronymi uerbo utar) quam facile aliena destruxit. Quid uero si CHRISTVS constanti fide nondum creditur, expectabitur ne Messias? seu uerius utique uenturus expectabitur Antichristus, qui hostis resistendi animo, non ut Dominus obsequendi proposito expectandus est. Messias enim uerus Dominus iam uenit, ipse est CHRISTVS ille, qui exiit a patre ubi in principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Per quem scilicet omnia facta sunt, dissimulata tantisper diuinitatis maiestate, descendens sub seruli habitu. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quid igitur seminant ludaei, aut quis tantus, & tam latens sopor, miserorum oculos oppressit, ut sperare & expectare malint, quam habere per quem salui fiant. Nam (ut ait Augustinus) quid adhuc expectant alium CHRISTVM, cum hoc prophetarum legunt, & impletum uident, quod impleri non potuerit, nisi per CHRISTVM. Nos ergo Fratres hunc tenentes, creatorem, redemptorem, saluatorem, optimum agitur, cuius initium CHRISTI ponimus ab aduentu. Quid igitur praetolantur infani, nescio quem suae gentis esse uenturum, qui iam pridem suis sedibus auulsi, & toto terrarum orbe dispersi, nec ad aliud reseruati, nisi ad sui ludibrium, & ad testimonium eius quem crucifixerant, IESU CHRISTI inuidum ualent, aut uolunt intelligere impletum in eis, omne quod in Psalmo legitur, ex ipsius persona Dauidico ore prophetarum. Resuscita me & retribue mihi. Post eiusdem resurrectionis strati diuino iudicio, totiens attriti testantur historiae uulgatae, testatur euersa Hierusalem. Cuius quanta fuerit ruina, ut omittam foedam famem, & obtentu famis incredibilia, & horrenda facinora, quae locus iste non capit, ipse caecorum numerus iudicio est, qui quoniam omnem similitudinem excedit ueri, apud illius temporis historicos, & praecipue Iosephum uirum non mediocris auctoritatis, qui ei bello interfuit, quatur. Quorum malorum omnium, quod cuiquam pio dubium esse non debet, quid aliud cause fuit, quam ista gentis impietas, & ingratitude in CHRISTVM principium omnis cladis, ab hac stulta & indigna expectatione profectum est. Quod Christus ipse similem, perituramque urbem miseratus praedixisse legitur, adiecta causa, eo quod non cognouisset tempus uocationis suae, quod profecto cognitionis necessariae defectus, expectationis superuacuae causa fuit, res non omnibus forsitan nota, nec tamen ideo minus uera. Cuius certe Tranquillus curiosissimus rerum scriptor meminit. Percrebuerant enim (inquit) Oriente toto, lata & constans opinio, esse in satis, ut eo tempore ludaea praefecti rerum potirentur. Licet iste autem ut paganus homo, & suspicionis apud nostros. Suo iure facti nomen usurpet, & uaticinium in Vespasiani principatu dicere uelit impletum, qui in ludaea bellum gerens, ad imperium est assumptus: uerum tamen ea nobis expectatio Messiae credenda est, quae iam ante per ipsum CHRISTUM tempus impleta erat, id caeci coram positum non uidentes, quod iam transierat expectabant, sicut & nunc hodieque expectant, & usque in finem ut credimus expectabunt: sed tunc ea fiducia elati eludet eos Dei sapientia, quam ipsi crudeliter & irreuerenter eluserant, & ligno crucis affixerant, quasi iam futuri rerum Domini, Romanum excutere uoluerunt iugum, caeso Praeposito & Legato Syriae fugato. Quae rebellio materiam praebuit Romanis transiendi in Asiam, & Hierosolymam obsidendi, duce belli Vespasiano, qui secum in arma primogenitum suum duxit, cuius tandem consilio ac uirtute urbs euersa funditus ac deleta gens est. Et de ludaeis quidem haecenus. Quid deinceps, an dolosas Mahometi fabulas, an philosophorum dissonas, & inextricabiles ambages, ac temerarij uirtus Auerrois, ac uenenata conuicia, & sputa ad coelum putrido ore transmissa an forte potius de *** ne sacrilegia Fotini, uel Manichei nugas, uel Arrii blasphemias audiamus? Quae si omnia procul absunt a pectoribus sanis, si neque miserabilis paganorum error & obstinata ludaeorum caecitas, neque odibilis Sarracenorum furor tangunt animos, aut delectant, aut

ullam penitus spem ostendunt, quid circumpicimus, quid agimus, aut quem inter huius uitæ naufragia portum petimus, præter CHRISTVM, in quo quisquis spei suæ anchoram iecit. Varijs quanquam persecutionum procellis, & expositum fluctuare, & laborare quidem potest, mergi nequit, aut perire orante isto simul ac iubente. Ne deficiat fides uestra. Nihil impossibile Deo est. In me est omnis impossibilitas assurgendi tanta peccatorum mole obruto, saluare ille potens est, ego saluari nequeo, quantalibet enim clementia Dei sit: certè iustitiam ratio excludit. Et quamuis immensa misericordia, ad mensuram meæ miseræ redigenda est, nam nec actus agentium, circa patiens in dispositum operantur, ut Phisicis placet, & cum aridam stipulam tenuis fauilla succendat, aquæ uis ualidum extinguit incendium. Hæc & quæcunq; similia obuerfantur animis, siquidem salutarem metum discusso torpore afferunt, quædam tacita uelut angelorum nos amantium consilia æstimanda sunt, sui spem omnem, fiduciamq; afferunt, commenta uidentur hostilia, & ancipites ad ruinam uitæ: quo enim sequacem animam ducit, nisi ad desperationem malorum omnium extremum. Nihil uerò uos terreat, nam nec diuina potentia ullis naturæ terminis circumscribitur, neq; solum in ijs quæ disposita sunt, uim propriæ actionis exercet. Sed quæ indispota sunt disponit, & misericordia Dei, miseriam longè transcendit humanā, iustitiamq; elisi non extinguit, tamen temperat ac frenat. Male de Deo sentit, malè de potentia, & misericordia Dei opinatur, quisquis & misereri illum uelle poenitentium, & tantum misereri posse iudicat, quantum se peccare, cum peccatum hominis quantumcunq; sit, finitum certè sit, infinita Dei bonitas, infinita potentia. Itaque salua spe salubri, salua sunt omnia, ubi illam abieceris actum est. Gubernaculum carnis, animæ nauigium in huius uitæ pelago, rerum fluctibus & tentationum flatibus agitur, nusquā portus, quod spes dirigebat, nusquam cœlum, quod spes ostendebat, sed undiq; pontus, ut ait Maro, undiq; naufragium, & procellæ. Hæc igitur summa sit. Spem tenete, nemo illam uobis extorquebit, & si magna sint ualde quæ speramus, magna sunt nobis, Deo nihil est magnum, ante quemq; tanquā nihilum substantia nostra, & cuius ante oculos mille anni, tanquam dies helterna quæ præterijt, magna sunt fateor: imò quidem immensa, si humanis meritis æquantur, ad largitorem attollite mentes, pusilla omnia, nec possibilia modò, sed facilia uidebuntur. Nam quid est, oro, quod mutare spem & titubare animos cogit? Digni nobis supplicio uidebimur, misericordia indigni, & utrobicunq; non fallimur: nostrum enim erat affligi, illius est misereri, & dignum est, ut indignitatem nostram dignitas eius absorbeat, quod profectò non fieret, si peccatum hominis posset Dei misericordiam impedire. Esto igitur, nos odio dignissimi, ille mansuetudine, & misericordia dignus est, dignus est parcere, dignus nihil odisse omnium: quæ fecit, dignus nullum perdere omnium, quos tradidit sibi Pater, ista uolentibus, erga genus humanum Dei opera ineffabilis, cum cuncta mirabilia & plena gratiæ uideantur, nihil impossibile uidebitur, nihil incredibile: in tante hoc scilicet fundamento, omnipotentissimum atq; optimum Deum esse, ut nil tam magnificum cogitari quæat, quod uite non possit: nil tam beneficium, quod non uelit. Supra hoc fundamentum, quicquid fides extruxerit, solidum stabit, & hostilibus omnino cuniculis atq; arietibus inconcussum. Quicquid iste suggesserit, omnis illius impetus ac uis, promptis ac facilibus rerū datur obiectis: ijs in fidem receptis, omnia plana sunt, uenisse Deum inter homines, partu uirgineo editū, & habitasse in nobis, docuisse uitam uitæ, crucifixum, passum, mortuum, descēdisse ad inferos, tartarum spoliasse, surrexisse à mortuis, ascendisse ad cœlos, ad iudicium expectari, magna sunt fateor, sed quid horum omnium impossibile Deo est? Quod si omnia potuit, quid est quod noluerit, omniumq; quæ ad creaturæ suæ salutem, pertinere cognosceret. Aut quid non potuit CHRISTVS Dei filius, Deus uerus implere, quod præscire, & prænūciare potuit Esaias Dei famulus purus homo: nec istas modò, nec propheta alij, sed Sibylla ut aduētum Dei omnis conditio testaretur. Iste enim ait: Ecce uirgo concipiet & pariet filium. Quid Iudæi cogitent, quid expectent, miror. Hæc legentes, pudet puto mutare sententiam: at qui miseris libera uoce denuncio, imperum Esaiæ oraculū in Maria, nec iam aut amplius parituram, mitto alia huius, & cæterorum sacra præconia de CHRISTO, quæ & attexere longum erat, & minime necessarium, quod & nimis multa, & nimis omnibus nota sunt. Sibylla autem Erythrea quid de CHRISTO prædixerit, audiamus. Siquidem de Cæsare Augulito loquēs, sub cuius imperio nasciturus de uirgine CHRISTVS erat: inde (inquit) taurus pacificus, leui mugitu, mundi climata sub tributo concludet. Ecce iam, ut Euangelicæ concordant historiæ, ubi traditur, exiisse edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur uniuersus orbis.

De aduentu autem Domini, breuiter primo uates eadē attingit hīs uerbis. *Culus* (inquit) diebus agnus cœlestis ueniet. Nec multo post, id ipsum latius exequitur. In ultima (inquit) ætate humiliabitur Deus, & humiliabitur proles diuina, iungeretur humanitati Deitas: iacebit in scœno tanquam agnus, in puellari officio educabitur Deus & homo. Non intelligo quibus uerbis illud clarius Euangelista, qui uidisset, exprimere potuisset, quàm instincta diuino spiritu mulier, instinctu sacre mētis expressit. Quin & Ioannis præcurforis originem præhabuit: Signa (inquit) præcedent apud apellas, mulier uetustissima præcurforem capiet. Deinde ipsius Domini progressum atq; exitum sic complexa est. Elegit sibi (inquit) ex plæscatoribus, & delectis numerum duodenarium, unumq; diabolum. Non in gladio, bello uel Aeneadum urbem, regesq; subijciet, sed in hamo piscantis, in deiectione, & pauperie superabit diuitias, superbiamq; conculcabit, morte propria mortuos suscitabit, & cum mactabitur, uiuet, & regnabit, & consumabuntur hęc omnia, fietq; regeneratio. Vltimo bonos iudicabit & malos multa deinceps exequitur, quantū datur intelligi, de Euangelistis, de Paulo Apostolo, ad postremū de quibusdam quoq; religionibus claris, quæ in ecclesia his diebus nouissimis sunt exortæ, mihi ad præsens, quæ ad ipsius CHRISTI personam attinent, attingisse suffecerit. Quæ omnia eo ordine quo prædicta erant impleta conspiciamus, præter ultimum scilicet iudicium, quo eum de re certū, de tempore dubij expectamus: & hæc quidem uaticinia, quia non adeo uulgata uidebantur, curiosius inserui. Quæ Erythræa proculdubio Sibylla sunt, ut quæ ex illius libro ad contextum elicui, quæ sequuntur, ut Sibylla fuisse conuenit, sic cuius incertum est, cum Sibyllas multas Varro numeret, studiosissimus atq; doctissimus Latinorum, quæ à Lactantio sparsim posita, Institutionum eius libro primo, ab Augustino autē recollecta, in Ciuitatis Dei libris disponuntur hoc ordine. In manus (inquit) infidelium postea ueniet, dabunt autem Deo alas manibus incestis, & impurato ore expuent uenenatos sputos: dabit uerò ad uerba simplex, sanctumq; dorsum, & colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat, quod uerbum uel unde uenit, ut inferis locatur, & corona spinea coronetur. Ad cibum autem fel, & ad sitim acetum dederūt, in hospitalitatis hunc monstrabunt mensam, ipsam enim incipiens, tuum Deum non intellexisti, ludentes mortalium mentibus, sed spinis coronasti & torridum miscuisti. Templi uerò uelum scindetur, & medio die nox erit, tenebrosa tribus horis nimis, & morte morietur tribus diebus somno suscepto, & tūc ab inferis egressus, ad lucem ueniet, primus resurrectionis principio reuocatus ostenso. Hæc uaticinia Sibyllina, cuiusuis Sibylla sint, antiqua esse compertum est, siue fuerint Erythræa, longè antiquissima esse quis dubitet? Quippe cum eā, qui seriū locant, Romulo regnante circa urbis conditæ ætatem, alij autem multo ante Troiam belli uaticinatam fuisse temporibus, tradant. Quæ ætate ipsam Cumeam Sibyllam floruisse nulla uidetur esse dubitatio. Hæc si quis acriter animum intendat, non minus Euangelica, quàm Prophetica, hoc est, non uaticinia magis, quàm historia uideantur, quod eorum euidentissima claritas facit, ut quasi de præterito dici putes, qui mos quoque Propheticus. Quod ut de pluribus probem, satis à Gregorio probatum, unum uerbum Sibyllinum Dauidico consonum annotabo. Vbi enim ille ait: Et dederunt in escam meam fel & in siti &c. ita quid audiuitis, nempetam simile, ut uno ore locuti uideantur, qui haud dubiè uno spiritu loquebantur: & hæc quidem ac mille alia de CHRISTO, ante carnalem eius originem dicta erant, & circa ipsum tempus originis repetita sunt: quibus uerò & æterno Dei filio temporalis fides hominum quæreretur, quod non modò per Prophetas, & electos suos, sed per alienigenas, siue sanctos, qualis est Iob, siue etiam infideles actum est, quid diceret ignorantes. Huc etenim & ista trahi possunt, quæ Virgilius in Bucolicis de alio loquens ait:

Iam redit & uirgo redeunt Saturnia regna,

Iam noua progenies cœlo dimittitur alto.

Et in Aeneide de Augusti imperio agens, sub quo CHRISTVM natum suprā diximus ait:

Huius in aduentu iam nunc & Cassia regna,

Responis horrent diuum, & Mœtida tellus,

Et septem gemini turbant trepida ostia Nilī.

Quæ quidem religiosus, & pius lector, quamuis de Casare dicta, ad cœlestem potius trahet imperatorem, cuius aduentū toto orbe signa præcesserant. Quæ audiens Poëta, neq; alius aspirans, ad imperatoris Romani, quo nil maius nouerat, reflexit aduentum, cuius si uera lux oculis affuisset, haud dubiè ad alium reflexisset. Nobis uerò iam, gratias illi qui usque adeo immeritos nos dilexit, hæc omnia sine ullis externis testibus clara sunt, & ita se oculis

fideliū

fidelium diuinæ lucis radij infundunt, ut nemo cæcus sit, qui non iustitiæ solem **CHRISTVM** mente prospiciat, & quamuis ab ipsa ueritate uerissimè dictum sit: Beati oculi, qui uident quæ uos uidetis. Ego tamen hanc ipsam in terra luminis claritatem, qua post **CHRISTVM** redditum ad cælos, & nunc usq; ad finem seculi deuotæ animæ, non carneis oculis, sed spiritus acie **CHRISTVM** uident, illi corporeæ uisioni, quadam ex parte non imparem demonstrabo. Valdè quidem fateor, nam quis neget, fœlices oculos, quibus in carne **CHRISTVS** apparuit, quam prædulce enim spectaculum uidere nostra carne, nostraq; anima uestitum Deum, audire uerba, incessum aspicere, notare actus, inter homines conuersantis, quem stupent angeli, quem adorant, cuius pascuntur intuitu, cuius imperio gloriantur, grande prorsus, & mirificum spectaculum posse dicere. Ecce hic homo est quem audio, quem tango, quem uideo: homo (inquam) mortalis, uerus inquam homo, & cui præter peccatum, ortusq; munditiam, de nostra humanitate nihil desit. Et rursus, ecce hic idem Deus, nunc terras inhabitans, & terrenas patiens ærumnas, paupertatem, famem, frigus, æstum, dolores animi & corporis, tandem passurus & crucem, sed in illa mortem moriendo uiçurus. Ecce ut carneis pedibus, terram præmit, qui cælum creauit ac terram. Et homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Videre ad supplicium duci, qui solem, lunamq; & stellas, suis in terram uis ageret, spectare in patibulo pendentem, & languidum uix ferentem caput, qui tamen maximè cælum ac terras, & maria, suo regeret ac sustentaret imperio, usque adeo, ut terras tremor quateret, & cælum tenebrosus pallor inuolueret, ad nutum sui creatoris, orbe turbato, eaq; omnia pro nostra salute credere, magna hæc, & deuotis inuidiosa animis. Sed est aliquid, quod nobis licet extremis mortalium contigisse fœlicius uideatur, quis igitur non miretur, se familiaritate contemni, aut quis in quo ferat animo, idem sibi accidere, quod **CHRISTO**, ille equidem à multis, stupendum dictu familiaritate sacratissima contemptus fuit, quia inter eos natus, atq; uersatus erat, quos saluare poterat & uolebat, ab eisdem fabri filius, & comestor carniū, & dæmonium habens, blasphemus, & seductor dici meruit. Quod aduertens ipse ait. Nemo propheta sine honore, nisi in patria sua. Verum hæc ab infidelibus est passus, dicat aliquis fatebor, sed & fidelium fidem titubasse, & ipsa etiam Apostolorum corda saluatoris morte turbata comperimus, & Thomæ duritiam profuturam posteris legitimus. Quæ si adhuc uiuo, uel rediuiuo iam **CHRISTO** fidelibus contingere potuerunt, quis miretur **CHRISTO** ad cælum unde uenerat iam ingressio: & ab oculis hominum amoto illatas tam multas blasphemias, quibus à nostris, præcipue ab Augustino studiosè, grauiterq; responsum est, ita ut acuti uir ingenij Porphyrius præstringente oculis, pura ueritatis luce conuictus sit. Quod de eo dicas, quod non hominis, sed Dei cuiuspiam, ut aiunt, uerè autem dæmonis ore confictum fertur, cum uideret enim **CHRISTVM** inomen dolorem atq; tormentum suum, in orbe terrarum ante expectatum cælari, & ueram fidem martyrum supplicijs assidue roborari, non ausus, quæ in oculis omnium erant præsentia negare, de futuro uaticinari, miris cepit ambagibus. Sed neque tunc equidem in **CHRISTVM** loqui ausus, Petrum apostolum maleficijs atq; artibus magicis Christianæ fidei fundamentum statuisse, ait. Non tamen nisi trecentis, & sexaginta duraturum annis, atq; illis exactis è uestigio ruiturum. Quo mendacio quid sibi uoluerit, non uideo, nisi uel mentiendi morem non deferere, uel in quod magnis inclinor, miseras animas in dubium adducere, & ab exortu lucis radijs aduersas in præteritarum tenebrarum reuocare caliginem. Ita uerò nugator, & falsus ille spiritus, & quicumq; esset, **CHRISTVM** non amore spontaneo, sed coacta reuerentia excusans, Petrum uirum innocentissimum, ac simplicem piscatorem magis reum facit. Et infert, quod nullo coarguente falsum pateat, dictis cum magicis artibus, laboribus, ac periculis multis, atq; ad ultimum ignominiosa, & truci etiam morte sua quæsiuisse famam, altercatoq; studio effecisse, quod iam supra diximus, non ut ipse, sed ut **CHRISTVS**, & non nisi breui tempore haberetur Deus. Vbi efficacissima uidetur Augustini percunctatio. Si enim inquit, Petrus maleficus fecit, ut **CHRISTVM** sic diligeret mundus, quid fecit innocens **CHRISTVS** ut eum sic diligeret Petrus, nec minus efficax annexa responsio est. Respondeant (inquit) igitur sibi, & si possunt intelligant, in illa superna gratia factum esse, ut propter æternam uitam **CHRISTVM** diligeret mundus, quæ gratia factum est, & propter æternam uitam, ab illo accipiendam, & usq; ad tempora nostra, mortem pro illo patiendam **CHRISTVM** diligeret Petrus. Me uerò non tam reliqua tacitum sequi iuuat, quam super ijs ipsis exclamare. O rationabilis anima, O diuina uis ingenij, cui neque lux ad detegendas hostium fraudes, neque robur ad firmandas amicorum mentes desit, cuius & interrogatio et responsio talis est, qualis & fidei pugilem, & ueritatis athletam decet, itaque satis reor illum signiferum ciuitatis Dei, in cuius li-

bris hæc ait, sæpè consilijs suis exercitum hostium terruisse, eorumq; cogitatus impios, à moribus repulisse, Ecclesiæ pace uel reddita, uel seruata. Quod tum sæpè alibi, tamen in hoc præcipuè in hoc hostili calumniâ notum fecit, ubi dæmoniacum commentum, quo interminabilis CHRIS TI fides, ad tam exigui temporis metam redigi uidebatur, integrit, supputatione temporum falsum docens, quod ille prædixerat, & sira ætate, qua librum ieu maxime locum illum scriberet, præterisse, iam præfixum Christianæ durationi terminum. Et si ritè recolo, octo præterea & triginta annorum spatium effluxisse, eoq; potissimum tempore, quo casurum penitus CHRIS TI nomen credebatur, ideo propter ipsum CRISTI nomen apud caput Africæ Carthaginem fuisse subuersam, atq; ita dùm maxime ruina speraretur, tùm & solidatum fidei fundamentum, & culmen Ecclesiæ spolijs hostilibus exornatum. Et iste quidem præ, argutè, fideliter, more sed suo, sacrilegium deprehendit, mendaciumq; detexit. Caterum forsân nimis exiliter probatum uideri poterit animis ad credendum tardioribus, suggerente nunc etiam dæmone, non ideo falsum omninò uaticinium uideri, quod parumper erratum esset in tempore, hoc est, igitur, quod dicebam, in quo scilicet nobis uisum agitur. De quo mihi uideor asserturus CHRIS TVM in carne, non uidimus eo modo, quo Apostolis est uisus, quamuis eum in operibus mirabilium suorum, si non oculos claudimus, alsidue uideamus, sed uideamus utique indicantem, atque firmatam fidem, quam illi sæpè tremulam uiderunt. Vidimus longè, lateq; uulgatum CHRIS TICULTUM, & quamquam segnitie, secordiaq; nostra, CHRIS TO nihil, nobis multa decreuerint, multo tamen adhuc latius, quàm tunc resonat CHRIS TI laus. Miramur imperia, regesq; persecutores olim Christianæ religionis, nûc in CHRIS TI nomine, & in crucis opprobrio gloriantes. Rusticos cernimus iam de fide certiores, quàm nunc esset Apostolus Thomas. Nec locum clauorum, nec uulnera requirentes. Multos sciunt pro CHRIS TO intrepidè mortuos, & paratos mori, & non solùm unius hostiariæ uocibus, sed omnium tyrannorum minis atq; tormentis immobili patientia, uictam impiorum rabiem, carnificum duritiem fatigatam, iniectum pudorem iudicibus, & repente de tortoribus martyres euasisse. Non quod nos peccatores, Apostolis, ut Apostolicis uiris, aut omninò ætatem nostram illi conferam, sed quod (nisi fallor) ad nos quoq; diuinæ munus gratiæ peruenisse uideo, eodem ipso largiente, qui dat omnibus affluenter, nec improperat, quicq; operarios horæ undecimæ non prioribus tantum æquat, sed in exhibitione diem mercedis, ab eis incipiens, de nouissimis, primos facit. Quamuis enim Dei filius, ut iudex puniat, miseretur ut pater. Plus multo paternæ clementiæ retinens, quàm iudicarij rigoris, quod si non ita esset iam dudum nihil reliqui superesset, in quo puniremur, tantò enim est maior uis, quàm agrotantis, & faucis humanæ naturæ uigor, nisi eam, qui condidit adiuuaret, cuius uel gratiæ magnitudinem, uel consilij altitudinem super filios hominum, tantà arbitraret, & supervacuum explicet, sed humana mente concipiat, nempe ad diuinum munus metiendum, diuinò auxilio est opus, & Dei gratiam agnoscere, gratia Dei est, non est hominis percipere cœlestem mysterium scrutari, tamen & cæci, & claudi, licet in tenebras fessi, rectà semitam palpitantes quærent. Loquar pauca, de ijs, quorum scientiam quæro magis, quàm profiteor: en fragilitas nostra ante oculos nostros semper, nihil agimus quod non humanæ nos conditionis ad-moneat atq; miseræ, de qua tamen integros ediderunt libros, tractatus alij eximios, de qua Plinius secundus, vlt. naturalis Historiæ breuiter attigit, sed stilo excellenti ac florida ubertate sententiarum. De qua & Augustinus latius agit in libro de Ciuitate Dei. Vnde Cicero ante omnes librum suæ consolationis impleuerat. De qua mihi quoque nonnunquam fuit imperius loqui aliquid, & uagantem calamum in hos fines immittere, nisi quia & nimis magnam dicerem incertum, nunquam satis explicare posse tantà arbitraret, & supervacuum uideretur, quicquid ea de re dictum esset, & de qua non dici nihil posset ab homine. Hoc unum itaq; commemorasse satis esse, nil miserius homine, nil debilius, nil pauperius, & aduentitiæ opis egentius, quamuis indigentiam, imbecillitatem, & miseriam hanc, unde sumus, & quid simus, & ne futuri simus, quibusue transmittimur. Vnde, quò pergimus, nisi nos fallimus, & sine libris, & sine cuiusquam admonitione scimus experti, neque dum non meminimus, horum possumus obliuisci. Contrà uerò diuinæ naturæ omnipotentissimam maiestatem, non tam scimus, quàm opinamur inuisibilia Dei, per ea, quæ facta sunt intellecta conspicientes attoniti, & ueluti luce solis mortales uincere oculos. Hoc unum scimus, non quòd nihil scimus, ut parum intellectui suo fidens sit Socrates: sed hoc certè, rem esse ineffabilem, & incòprehensibilem, ac nostris ingenijs inaccessam, horror, stuporq; ferat animum nostrum, simul humilitatem, & illius altitudinem contemplantis: illud quod

ne contemplari quidem, ad plenum possumus, ex quo factum est, quis antequam fieret cogitasset, quo scilicet quam potenti, & quam misericordi remedio huic tantæ miseriæ sit consultum, lippi & inualidi, adhuc tantæ lucis aciem ferre non possumus, & in ipsum lumen, quod amamus figere oculos non audemus: tali tamen foelices impotētia, quibus plus gratiæ collatum est, non dico quam mereamur, aut mereri ualeamus: quorum omne meritum in primo parente, quasi uigor arboris in radice aruit. Non dico, quam pro quo dignas grates saltem uerbo persolvere, sed plus intelligere, uel tenuiter suspicari. Gaude igitur humana natura de extremis miseris, facta foelicio, quam toto capere possis ingenio. Intendite quæso, huc ingenia literata, audite Plato, Aristoteles, Pythagoras, non hic ridiculus ille circuitus animarum, & uana *μυρηλόγους*: Sed maius quoddam ueræ salutis arcanum latet. Audi Varro studiosissime hominum, abditarumq; rerum quæsitō ardentissime. Non hic tuorum turba, & fallaciæ Deorum, sed unius Dei ueritas, pietasq; describitur. Adeste Cicero atque Demosthenes, non forensis, sed cœlestis causa agitur, quid hic ingenium, quid facundia, uera possit experiri. Et uos Homere ac Virgili adestote animis. Non hic Græci reges, aut Romani imperatores & duces, neque falsus iste superi regnator Olympi Iupiter, sed regnator cœli, uerus dicitur *CHRISTVS*. Cogitate inter cœlum & terras quantā distantia est. Et ubi diu frustra, iam tandem utiliter laborare animis ut terta salua sit, necessario illam iungi quibus id artibus fiet. Hic uestrum acumen, hic uestram intelligentiam requiro, nunquam reor talia cogitastis: cogitate modò, & intendite, excitate animos, ingenia subleuate. Puto autem cū ualde surrexerint, mox ad destinatam peruenire nequeuntia, & labore indaginis fessa subsident. Multa de nubibus, de imbribus, de fluminibus, de uentis, de glaciē, de niue, de tempestate, de grandine, multa de animalium naturis, de potentis herbarum, de qualitatibus rerum: multa denique de tumore pelagi, de tremore terrarum, de motu cœli, ac stellarum, disputata acriter, ac tractata subtiliter reliquistis. At quibus modis cœlum terræ iungeretur atque uniretur, unum hic ex omnibus non uidistis, magnum & forsan, & prorsus impossibile, contraq; naturæ leges uideatur, tam magna, tamq; distantia iungere, aut qui maius quiddam multò distantius est, quid moueri oportet, & inclinari, ut terra solueretur. Inter cœlum nempe, & terram distantia, ingens fateor, sed finita est inter Deum, & hominem infinita. Homo quidem terra est, unde nomen accepit, de terra ortus, in terra uiuens, in terram reuerfus. Deus autem non cœlum, sed cœli conditor, tantum cœlo, quantum terra altior, utrobique tantundem præfens, & tantundem distans, & si enim cœlum terra nobilius non negetur. Idem tamen utriusque creator ac rector Deus, qui fecit cœlum & terram, maria & omnia quæ in eis sunt, & localis spatij non capax, ex æquo omnem suam regit, ac supereminet creaturam. Quid igitur fiet, uos interrogo doctissimi homines, quæ multa curiosius quoque, quam oportuit libris ac memoriæ mandantes, unum quod & maximum erat, & summæ salutiferum, atque apprimè necessarium siluistis. In quibusdam sanè codicibus uestris prædicari Deum, & eius uerbum, & multa quæ circa summum fidei uerticem, & coeternam patris filij personam Euangelicis apicibus conueniant, Augustino testante, notum est, quod scilicet: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Quodq; omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: quod autem qualiter uerbum illud caro factum sit, qualiter terræ notum habitauit in nobis, hoc doctus Plato nesciuit, ut ait Hieronymus, hoc Demosthenes eloquens ignorauit, quorum primus dixisse fertur, nullus Deus miscetur hominibus. Atqui uel falsum hoc populo dixisti, uel falso tibi sententiæ huius inuidia data est. Quanto melius hæc in parte Seneca. Ait enim, Deus ad homines uenit, nulla sine Deo mens bona est, certè Deus noster ad nos uenit, ut ad eum nos iremus, idemq; Deus noster hominibus mixtus est, quando habitu inuentus ut homo, habitauit in nobis. Profectò enim, quod non tantum Plato negans, sed & Seneca confidens ignorabat, quodq; prorsus ignotum erat homini, nisi cui forte diuinitas reuelasset: immota lege, diuina consilij ab æterno tollenda erat humanitas, inclinanda diuinitas, utrunque pariter factum, & salubris celebrata coniunctio est, sine qua ægra semper, & languens humanitas iacuisset. Neutrum absque altero potuit fieri, aut per alium fieri, quam per eum, qui inclinat cœlos suos, & descendit, qui respicit terram, & facit eam tremere: per illum itaque nec per alium factum est. O inenarrabile sacramentum. Nam quò altius humanitas attolli poterat, quam ut homo ex anima rationali, & humana carne subsistens, homo mortalis casibus, pro talibus necessitatibus nostris obnoxij, & ut paucis absoluiam, uerus ac perfectus homo, & à uerbo filio Dei, Patriq; consubstantiali, & coeterno in Deum atque in unitatem personæ ineffabiliter assumptus, duas in se naturas, mira rerum prorsus imparium aggregatione coniungeret. Quo inquam, homo

poterat altius ascendere, quàm ut homo Deus erat: ex diuerso, quo non magis deprimi, inclinariq; diuinitas poterat, quàm ut psecutiones, iniurias, terrores, & mala nostra preter peccatum, omnia passurum, mortale, corpusq; indueret, cum quo usque ad ultimas contumelias, ad uerbera, ad passionē, ac mortē, aut crucis, pro salute assumpta hominis humiliata descenderet: quęq; tam magna, tamq; supra intellectum erant, ut ea capere ingenia dura, & superbia non possent. Quippe qui non ingenio, sed & fide capiuntur, fecerunt sibi hæreses innumeras. Et in primis duas, quarum altera CHRIS TV M Deum tantum, & non hominem, altera hominem, & non Deum decepti contendunt, cæterum utriusque duricies ut reliquarum omnium, ueræ fidei malleis concussa, fidelibus Cautionem, suis actoribus interitum sempiternum peperit. Iamq; adeo prouulgata est ueritas, ut aliquando fortē uirus mortiferi dogmatis, latere aut fallere catholicum gustum quæat. Omnia passim in oculis, atque in manibus sunt, frustrā iam pijs foribus obuersatur circulator hæreticus, frustrā inuisibilis hostis accingitur: patescunt doli omnes, artesq; omnes translucent, pastor hunc horridus, hunc feriat miles, durus fossor, insomnis mercator, nauta uagus. Denique hunc fidelis spernet anicula, etsi enim explicitæ fidei articulos defensionemq; non nouerit, assuetæ tamen aures piæ ueris dogmatibus, & oppletæ diuinorum atque celestium fragore tonitruorum, contra omne sacrilegium, & simplicitate confessionis, & fidei firmitate uallantur, sed deinde uictus, temporis malitia, ambiguq; successu dicit: Esto sit Deus CHRIS TV S, quis illi obediens, quis implebit imperata tam dura: si saluari homines uellet, aut plus uirum daret, aut leuiora præciperet. Rursum: Et quis consilium Dei nouit, cum sæpe homines lateant humana consilia? Quis scit an idcirco præcipiat ut excitet, ideò minetur ut terreat, ut impleti memor in iudicio sit, præcepti futurus immemor neglecti. Contra hanc impiam atque falso loquam suggestionem, fratres mei clamemus singuli, clamemus omnes ad dominum, & exaudiet nos, & introibit in aures eius iustus clamor. Dicat quisque maximo animæ nîsi potest, & uocem lachrymis, si datur, aspergat, frangatq; suspirijs, nulla melodia Deo suauior est, uult iste amari, uult de se sperari, uult cum gemitibus orari. Dicat autem quisque: Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa, spiritus quidem carnem, & ossa non habet, linguam, uocemq; non habet, quibus igitur instrumentis loquitur? O utinam deforent, & instrumenta, periculisq; nostris illius ex armatione succursum esset, quod fortasse ideò non fit, ut aduersus hunc hostem, nostra militia quò laboriosior, eò clarior sit, acceptiorq; duci nostro. Loquitur ille multa intus in anima, quæ quisque uestrum tacitus, non sine graui exercitio suo fert. Valde autem prouident, cauendiq; sunt hostes, quò intra muros ut ita dixerim, ita familiaribus insidijs, inq; intimis animę penetralibus experitura habet, tum interdum & linguas, & uocem, & quas ore, dicat aliquis? Nempelinguas impiorum hominum, uocem uulgi siquidem è tot linguis una totius populi uox est, laudat uoluptatem, uirtutem despicit, CHRISTI uiam, uel ambiguā, uel inaccessibilem salutem dicit. Raros ueritas testis habet, inter hæc uiuimus, & hanc temporum particulam cum lecti sumus, his moribus nō utendum dico, sed resistendum, quod nobis miseris, quibus adhuc intus seculi fluctus anceps, nauigatio agitur, laboriosum, lōgeq; difficile dixerim. Nam & æstu rapimur rerum temporalium, nec plus ocij obtigit, quàm quod nobis peccatorum, & occupationumstrarum intermissione permittitur: uobis uerò iam portus tuta tenetibus, circumspectio, prouisioq; facilius multo est, abscidistis equidem mūdī nodos, negotiorum laqueos, uincula rerum, nudī & liberi multis è tempestatibus enatastis, ubi quiescere liceat & uacare. Itaq; ad illud eximium salutis studiū, cui uni neglectis, omnibus alijs intenditis, necessario ocio abundantes, hoc tamen magno, licet paucis cognito Dei dono utimini parē, sobriē, sollicitē, ne qua uobis ex ocio, ut fit tumultuosior occupatio renascatur. Ocio etenim est opus, non resolutio, inerti atq; eneruante animos, sed strenuo, & quid maxime uestriū est, religioso & pio. Hoc ergo fratres agite, hoc ad salutē tramite pergite, nullus rector, nullus tutor atq; ideò toriens hoc à uobis hodie postulo, ut uacetis, ubi enim Hieronymiana translatio habet, Vacate, uetustior habebat, ocium agite. Cui in hærens Augustinus ait: Vnum certè querimus quo nihil est simplicius, ergo simplicitate cordis queramus illum: agite (inquit) & agnoscetis, quia ego sum Dominus, nō ocij desideria, sed ocium cogitationis, uia locis ac temporibus uacet. O profundū, & salubre cōsiliū fratres, quod ut ad liquidū intelligeretur, adiecit. Hæc enim phantasmata tumoris & uolubilitatis, cōstantē unitatē uidere non sinunt, loca offerunt, quod amemus, tēpora surripunt quod amamus, & relinquūt in animo turbas phantasmātū, quibus in aliud atq; aliud cupiditas incitatur, ita fit inquietus & criminofus animus, & frustra tenere in quib. tenetur exoptans, uocā ergo ad ocij, id est, uisā nō diligit, quæ diligi sine labore nō possunt. Hæc iste uir, & pietate magnus, & literis:

ego autem fratres ad hoc ocium uoco, hoc postulo, hoc hortor, hoc obsecro: agite ocium, & uacate, ambo enim paria, imò equidem unum sunt, sicut & quæ sequuntur agnoscetis, quia ego sum Dominus, & uidebitis quia ego sum Deus. Dulcis uia, felix terminus: Vacate & uidere, ocium agere & agnoscere. Et non modò per breuissimum laborem ad longæuam requiem, quod ipsum peroptabile erat, sed quod immensum gratiæ est, & temporale gaudium ad æterna conscendere, in hoc culmen scandite, unde ascendendi altius est uia, & in huius ocij arte consistite: hinc nullo strepitu auribus, nullo puluere rerum transuentium obstante oculis, omnes hostis dolos, tendiculasq; prospicite. Quamuis (ut dixi) enim illi gratias, qui nos omnem ueritatem docuit, iam eousq; profectum, uel suapte natura, uel consuetudine in naturam uersa, unde instituta mentes, atque aures ultrò respicere didicerint, quicquid aptè dissonum uerò est, illud tamen occultius diabolicum murmur, ex ore impij cauendum, qui apparenter melior, sed deterior existant, CHRISTVM laudando impedire cogitet, uestrum iter, quo ad CHRISTVM peruenitur: iste quidem ager hoc modo, sanctum fateor quicquid CHRISTVS iubet, sed implere præcepta Dei supra hominem est. Itaque si in rerum humanarum executione laboramus, usque adeò, ut sæpè nos cepto impares agnoscamus, atque ideo meliore consilio desistamus. Quid de diuinis est sperandum, linquamus ergo ille angelis, quorum excellentissimi etiam sub pondere cœlestia sanè cœlicolæ, nos humanum tractemus, & fortasse consultius fuerit, non ingredi iter hoc arduum, præruptumq; quàm medio calle desistere, & hac saltem uita, dum adest frui, quàm spem incerti certum proderet. Veniet alter eo periculosior quò proximior, uera qui & rectas CHRISTI semitas, & sancta iussa fatebitur, & has peruias, & hæc possibilia non negabit, sed difficultatem rerum, nostrarumq; molliciem, multoq; maxime nostræ ætatis decus, desperatis ac perditis moribus, nihil à quoquam satis, ne dicam nimium, dici potest uerbis exaggerans, feruenti proposito, quoddam diffidentiae frigus asperferit, aut fortè facilia prædicans, differenda concludet, posse enim cum libuerit impleri: dandam quoque partem temporis huic uitæ, cuius muneribus haud dubie sit aptior urens ætas, cætera senibus committenda, quod maturioribus opportunum consilij sit, attamen maxime de altera uita cogitandum, dum huius finis in proximo est, eo præsertim, quod in omnibus rebus sit ordo pulcherrimus, & cum semel abscesseris, turpis ad ista sit reditus, non minis Deo placuisse, qui poenitentiam egerunt, quàm qui sic uixerunt, ut eo remedio non egerent. Horum hac similium suasores non deerunt, uel sermones hominum, uel taciti cogitatus. Quod sibi contingere posse, quis non miretur, cum contigerit Augustino, quod ex confessionibus suis conitat, & iam contigisset Antonio tam duri propositi, & tam solidæ uirtutis, ac fidei uiro, quod Anastasij testimonio notum est, unde dicit: Vos autem fratres eodem quo Antonius orationis clypeo, hæc hostis tela repellite, siquidem diaboli telum est, quicquid loquitur impiorum os. Multa igitur tela iaculantur, multas etenim linguas habet, seu totidem armenta, quibus hostilia uenenata contorqueat, nec linguas modo, & oculos, & aures, & manus habet, & brachia, & pedes. Denique sicut iusti anima sedes CHRISTI, sic impij anima sedes est diaboli, & sicut animæ, sic & in anima præsidenti totum corpus obtemperat, inde igitur suadente illo talia, quid detur, aut quid opponatur uobis ad linguam dolosam, si hoc queritis respondetur uobis per Prophetas. Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs. O' ingentis mali remedium opportunum atque efficax, quo genere sermonis alibi utitur Propheta idem. Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum. Vnde non immeritò hic queri solet, quis hic potens, quæ sint hæc sagittæ, qui sint hi carbones, & certè nemo potens, nisi cum dictum est: Scio quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio. Et ab alio quodam. Multum ualere tibi soli superat semper, & uirtuti brachij tui quis resistet? Quoniam tanquàm momentum stateræ, sic ante te est orbis terrarum, & tanquàm gutta rosis antelucani, quæ descendit in terram, sed miseris omnium, quoniam omnia potes. Hic est, Fratres solus uerus potens, nam quis quæso alius potens? Aut quantula nostra potentia est? seu uera nostra fragilitas, in hoc præangusto terræ habitabili angulo, siue ut proprie dicam puncto, qui sit terra, ad uniuersum puncti rationem obtinet, puncti punctus esse deprehenditur, in quo quidem omninò digni mortales, genus laboriosum, anxium, sollicitum, tanto mori mori, totq; paludibus obruto, tot desertis inhospito, & inculto amnibus, montibusq; distincto, tot regnis ac imperijs scisso, tot bellis, ac discordijs inquieto, quo tam iugibus curis, tam longo labore, breuiq; tempore possidendo, non secus ac perpetuò superbimus, cuius fugitiua felicitas, quamuis in sancto fulgore præstringente oculos, aliquid esse uideatur, quid tamè uerè sit multis experimentis, sed nullo clariùs quàm morte cognoscitur. Sagittas uerò, quas alias opinemur, nisi Apostolos, & nuncios, quos

potens iste, de quo loquimur in medio suorum hostium iaculatus est, seu uerba uite, & testimonia Euangelij late sparsa, siue per illos, siue per ipsum regum, ac populorum infixa peccatoribus. Non doloribus asperi, sed præ dulcis amoris cauterio uulnere. De quibus ipse non semel, sed iterum, & iterum gloriabundus, & exultans dicit. In nomine Domini, quia ultus sum in eos. Verè igitur potens, & paucis sagittis orbem domuit, scq; de tot aduersarijs ulciscens, tot animas duci hostium eripuit. Verè acutæ sagittæ, quæ facili iactu durissimis adhærere præcordijs. Carbones uerò desolatorios seu ualtatores. Vtrunque enim in antiquis codicibus lectum est, quid aliud putem, nisi ardentes, & ignitas animas eorum, qui uos in hoc sancto proposito præcesserunt, sæpè cui uerba non proderant, exempla profuere, puditq; non sequi, cui non credere non pudebat, tanto uehementior aculeus est actuum, quam uerborum. Aduersus igitur linguam dolosam, ne ancipiti cuspidè tenerum cor transfigat, duo hæc strata remedia sunt. Sagittæ potentis acutæ, si iste forte non sufficiat, carbones desolatorij. Dicam aliquid ne res careat exemplo, in primis meditare tu quisquis in hoc statu es, quàm dolosa lingua circumstrepit, quàm potens est, qui tibi hunc animum dedit, quam facili illi sit quod inspirauit fouere, perficere quod incepit, audis illam ueris falsa miscentem, ne si falsa sint omnia, pariter respuantur. Dicit, Caue ne quam timeas, ne cui te submittas, nil libertate melius, liber esto. Quid uano terrore, quid humili seruitute desjeris. Respondebis, primum ore Mosæico. Deinde per seipsam uiua ueritas, ut dominum Deum tuum adores, & illi soli seruias. Nec tantummodò uiri, sed & mulier uidua Deum alloquens. Tibi seruiat (inquit) omnis creatura tua. Propheta autem, Rex & reges, & omnia seruite Domino, cui seruiendum esse, nunc in timore, nunc in lætitiâ, denunciat. Illi igitur & ego seruam lætus ac metuens, cui sic seruans liber ero, imò uerò qui seruans regnabo. Dicit iste: Seruitus aspera, iugum graue. Respondebis autem. Dominus meus tam uerax, quàm tu mendax, contrarium clamat, iugum suum suauè, & onus suum leue. Dicit iste. Tu peccator fragilis & mortalis. Respondero. At dominus meus fortis, sanctus & immortalis, si fatigat, illi herebo, illius in gremio cõquiescam, habet & fatigatio uoluptatem suam, & gratiorem efficit quietem. Sunt qui fatigationem exercitio quarant, si quid sanè me impulerit in illum ibo, ille immobilis, fixus, infatigabilis, & mei amans, non se auertet, nec corruam. Si in illo confidam, non erubescam, neque me iridebunt inimici mei. Ad diuina deinde consilia te conuerter, teq; ipsius CHRIS TI uerbis amabis, audiens enim ab isto prænunciatas huius uitæ molestias, & labores, & pericula, & scandala, & quicquid in hoc cursu temporum patiendum tibi est. Audies ab aduerso melioris uitæ præmia, atque solatiâ in finem promissâ laborantibus, hoc tibi datur, & opponitur ad linguam dolosam, sine hoc quidem satis est, sed penetrabilior aduersarij cuspidis, urgere non desinit, & peccatorum cumulos, & fragilitatem conditionis ingerere, ut iter durum, tempus asperum, ingens sarcina. Tu delicatus, mollis, infirmus, æger, adolecens, senex. Hi enim omnes sibi sunt, linguæ dolosæ, quid laboras, seu quò pergis, quid uel tam materiæ præoccupas, uel tam sero aggredieris, gaude potius dum licet. De futuro uidet fortuna, quotiens istis urgemini fratres, neque ad defensionem uerba, neque acutæ sufficiunt sagittæ, tamen dæmonum carbones desolatorij in medium præferant. Ego ñe sceminis ac puellis infirmior, quæ sæpè non exiguum laborem ut ego, sed tam multa terribilia, & terribilium extremum, alacres pro CHRIS TI nomine sunt perpessæ, ego imbecillior Gregorio, delicatior Arsenio, uoluptuosior, superbiorq; sum regibus, & filijs regum, qui totiens propter CHRIS TVM regna, & regnorum delicias, sæpè etiam spiritum contempserunt. Non hoc iter primi, non ultimi agitis, habetis & uos propositi uestri duces: habet enim ut Hieronymus, unusquisque propositi sui principes. Romani duces imitentur Camillos, Fabricios, Regulos, Scipiones: Philosophi proponant sibi Pythagoram, Socratem, & Platonem, Aristotelem: Poëtæ æmulentur Homerum, Vergilium, Menandrum, Terentium: Historici, Thucydidem, Salustium, Herodotum, Liuium: Oratores, Lyriam, Gracchos, Demosthenem, Tullium. Et nunc ad nostra ueniamus, Episcopi & Presbyteri habeant in exemplum Apostolos, & Apostolicos uiros, quorum honorem possidentes, habere nitantur & meritum. Nos autem habemus propositi nostri principes Paulum, Antonium, Iulianum, Hilarionem, Macharium, & ut ad scripturarum ueritatem redeamus, noster princeps Helias, noster Heliseus, nostri duces filij Prophetarum. Equidem Fratres, hii sunt nostri duces, qui Hieronymi duces erant, insuper ipse Hieronymus, & Augustinus, & Gregorius, & omninò quisquis aliquando hæc tenus proximi amore, solitariam atque æremiticam agens uitam, religioso ocio clauisse noscitur. Dux & comes, hortatorq; & adiutor noster est, & exemplum sui, seu paxillum quendam offert, uobis falsæ pæsis, aut fæsis itinere. Quamobrem si quis est iunior Paulus primus Aerecita, Antoniusq;, & Hila-

tion ad memoriam reuocandi erunt. Quorum primus sextumdecimum, secundus uigesimalum, tertius uero quintumdecimum ætatis annum agens, in solitudinem perrexit, mundumq; deseruit. Si quis senior, idem illi ante oculos habendi, sed perseverantia in primis æstimanda, & iungendus principio uitæ finis, è quibus Paulus ad tertumdecimum atq; centesimum, Hilarion ad octogesimum annum, in isto sancti ac religiosi ocij seruire peruenit. Non est animus reliquos hic nominatim attingere, quorum nomina in secundam solitariae uitæ partem congesisse uideor, inde ergo uel aliunde, quam quisque laboribus suis aptissimum senserit, ducem legat, cuius uitæ atque exemplis insistens, post regis nostri uestigia secum pergat. Et si quis forte diffidit idem posse, & CHRISTI bellis indomitum sanctis imitatio, difficilis uidetur, an non succurrit, & hos prius fuisse pueros quam senes? An præterea quod puella, & infirmi, & educati in purpura potuerunt, non poteritis? Quasi uero uel ij molles, uel durati uiri, illi quicquid in se potuerint, & non in illo potius, qui eos confortabat, in quo se posse omnia gloriabatur Apostolus. An uero senectus ab honesto retrahet, ad quod uel sola possit impellere, dum cogitare coeperit uiator dici ultimū, breue iter ac deuium hospitium propè esse: paratamq; laborum fine mercedem. An Victorinum tenuit senectus, quò minus spretis omnibus, atque in primis illa tanta literarum gloria, qui tam longa ætate floruerat, dimisso magistris honore, propter CHRISTVM, quem aut ante non nouerat, aut forte contempserat, mori non timeret. Paganus iuuenis, & paganus senex, sed decrepitu Christianus, scilicet qui totius uitæ deuium, & longè lucis errorem facili compendio correxerat uesperam. An uero conscientia pondus in desperationem auget, aut opprimit memorantem: quot beneficiorum Dei immemor David, quantaq; scelerum mole obrutus, non desperando misericordiam consecutus est? Quantus persecutor CHRISTI Paulus, quantas persecutiones propter CHRISTVM pertulit? Quantus uerè fidei oppugnator Angustinus, quantus eiusdem fidei propugnator euaferit? Quod Maria mulier in ciuitate peccatrix, in ciuitate (inquamus) non Dei, quam peccatores non inhabitant, sed mundi, non ne de ciue Babylonica celestis Hierusalem ciuis effecta est? Adeoq; per misericordiam reformata, ut deletis impudicitia maculis, post genitricem CHRISTI solam primum, apud nos inter uirgines obtinuisse uideatur locum. Argumentum euident, quanquam irreparabilis sit ipsa uirginitas, poenitentia tamen, & lachrymis uirginitatis gloriam reparari: & uetissime dictum esse, cui plus dimittitur, plus amari. Humanus animus quasi ager, ubi herbae inutiles neglecta soli ubertate luxuriant, recipiendis, alendisq; seminibus uerborum Dei purgatur, opportuno atq; utili reparatur incendio. Ne hæc tantum cauenda nobis opine mini, innumerabilia sunt, aduersus quæ semper armatum, & intentum esse animum oportet. Ad summam enim, quicquid contrarium rationi uel auditus ab alio, uel in silentio cogitatis, lingua dolosa est. Virate dolos, insidias declinate, eoq; uigilantiū, quo coloratio rerationis pallio tegitur sermo, uel cogitatio uenit in animum cuiuspiam. Quod ipsum magnis sæpè uiris accidit, non ut ab hoste, sed ut à domino signum petant, ne nimium insidiae patentes sint, si propterea metienda natura, parum sibi fidei esse, sed à domino, quod ipsum diffidentia consilium, & odio dignum est. Nihil est enim aliud quam Deum tentare, absit hoc à uobis fratres. Non simus ex his quibus dictum est: Generatio mala, & adultera signū querit, & signum non dabitur ei, &c.

Optat aduersarius noster, non ut discamus (cui ignorantia nostra gratissima, scire nostrum permolestum est) sed ut secum confundamur, qui audiuit à Domino: Vade retrò Sathana: scriptum est enim, non tentabis Dominum Deum tuum. Vult ut Domino nostro à quo, & per quem, & in quo sumus, sine pignore non credamus, imò equidem ut mille pignoribus acceptis, noua superuacua, & nocitura poscamus. Quo illum scilicet uanis suspicionibus iritemus, obdurantes corda uestra, sicut in exacerbatone, secundum diem tentationis in deserto, ubi tentauerunt eum patres uestri, probauerunt & uiderunt opera sua. Hoc in uobis uelut oblitis hostis fuggerit: quod in patribus nostris acerrimè uindicatū esse meminimus. Hortatur ut præscientiam futurorum anxij quæramus, quæ nec possibilis est homini, nec necessaria profectò, nec utilis, & si possibilis foret, quæ non exequar, ne nimis sim, tum in eo præsertim libro, quem de diuinatione composuit, eleganter à Cicerone tractata sunt, & post eum à Fauorino Philosopho, multæ facundia atq; doctrina. Sed iste uos augurū, atq; aruspicum, aut qualibet arte diuinantium, hoc seruientium seruos cupit: horum tamen omnium facillimus est contemptus, recolentibus scriptum esse, quod multa hominis afflictio, qui ignorat, præterita & futura nullo scire potest nuncio. Et eodem libro. Omnia in futurū seruantur incerta. Et eodem. Ignorat homo, quid ante se fuerit, & quid post se futurum est, quis illi poterit indicare? quem secutus Statius:

Quid crastina uoluet etas, scire nephas hominum ait.

De quibus Actianum illud probo:

*Nihil (inquit) auguribus credo, qui aures uerbis ducant alienas
Suas, ut auro locupletent domos.*

Nec minus Pacuiana placet irrisio:

Nam si quæ uentura sunt (inquit) prouident, æquiparerentur loui.

Non est hoc Fratres, fideles ac deuotæ animæ, poscere seu etiam cogitare, sufficiat nobis Apostolos, atque sanctos uidisse quæ credimus, nos in illis uitis, cōtra calumnias imperitorum, & contra terrenæ argumenta sapientiæ, ducebamur: nos illorum instruxit aspectus: nos erudiuit auditus: nos confirmauit tactus. Gratias igitur agamus diuinæ dispensationi, sanctorum patrum necessaria tarditati, dubitatum est ab illis, ne dubitaretur à nobis. Hæc Leo papa. Sufficiant nobis quoq; uulnera martyrum, & inde perfluens sacer sanguis, unde descripta p̄p̄s in mentibus fides nostra est, cuius nili pignus idoneum accepissent, nunquam tam intrepidi, & tam læti ad supplicia, & interitum festinarent. Nouerimus (inquit) quia non sine magno discrimine de religionis ueritate disputamus, quam tantorum sanguine confirmatam esse uidemus. Magni periculi res est, si post prophetarum oracula, post Apostolorum testimonia, post martyrum uulnera, & ueterem fidem, quasi nouellam discutere præsumas, & post tam manifestos duces in errore permaneas, & post morientium sudores ociosa disputatione contendas. Veneremur in sanctorum martyrum gloria fidem nostram, hæc Maximus. Hos autem qui miracula postulant, quorum ridiculis uotis, ac uocibus usque ad nauseam plexi sumus, non tam præsentis, aut futuri auidos, quam præteriti incredulos, & fidem quam negando non audent, optando & dubitando minus aptè quidem, sed minus impiè damnare, nos autem siue nostris temporibus miracula fuerint, agnoscamus summum & solum mirabilium auctorem, siue non fuerint, & eò amplius eidem gratias agamus, qui ita fidem stabiliiuit, ut iam sine miraculis crederemus Augustinus ait. Vnde ergo tanta fide **C H R I S T V S** usquequaque canitur in cœlum cum carne sublatu. Deinde Ciceronianis, ut sæpè solet uerbis, ad præsidium nostræ sententiæ usus. Vt unde (inquit) temporibus eruditis, & omne quod fieri non potest respuentibus, sine ullis miraculis, nimium mirabiliter incredibilia credit mundus, an fortè credibilia fuisse, & ideo credita esse dicturi sunt. Cur ergo ipsi non credunt? Ad postremum concludens ualidissimè suo more. Breuis est (inquit) igitur nostra complexio, aut incredibilis rei, quæ non uidebatur, alia incredibilia, quæ tamen fiebant, & uidebantur fecerunt fidem, aut certè res ipsa credibilis, ut nullius quibus persuaderetur miraculis indiget. Ita istorum nimiam redarguit infidelitatem. Quæ cum ita se habeant, prorsus à consortio dæmonum abstinendum dico, nota quidem mendacis hominis poena est, ut ei ueritas non credatur. Quid igitur huic fiat, in quo ueritas nulla est, una securitas auerti, qui nil mendaci crediderit, mendacio non fallitur. Vacate ergo nil est melius.

FRANCISCI PETRAR

CHAE V. C. DE OCIO RELIGIO-

S O R V M,

LIBER II.



A M satis ut arbitror, quantum inter has angustias datum, aduersus maioris nostri hostis insultus, CHRISTO duce, certatum est, superest ut ipsidem auspicijs, & contra reliquos conflagamus, quorum primus Mundus hic errat, cuius ut blanda frons, & superficies decora, sic dura ultima, & foeda intima, & nulla fides aspectui est, nihil omnium quæ pollicetur implenti, & ab huius quoque fallacijs, pompisq; terrestribus uacandum censeo, quæ cum sint innumerabiles, unus omnium est finis, fugiendo decipere. Fuistis in seculo, mundiq; blanditijs uel experti omnes, uel uestrum aliqui, nostis ut reor, quam nihil in his solidum, aut stabile, sed has lingua dolosa, uerbis inanibus attollit, magnamq; esse a-

liquid contendit, quod uel oblitus circumuentura animas, uel memoriam abiatur: itaq; uanitates, quibus adolescentia uel iuuentus olim renunciauerit, sepe senio occurrant, & recurant, & incurant, & blando murmure querula, ubi nos, inquit, dimittitis. his ardoribus, atque ijs animi motibus respondet illud, quo nihil est uerius. Vanitas uanitatum, & omnia uanitas, & afflictio spiritus. Hæc ille regno, & ingenti fama sapientiæ clarus uir aiebat, quæ uobis Fratres, multa licet rerum imparitate conuenerat. Dicit ergo pro se quisque uestrum, ego quoque similia & cogitauī, neque enim monachus sum, de seculo ueni, Babylone uersatus sum, non potes in e Munde decipere, expertus noui te. Et præterea magni ducis exemplum habeo. Non fui rex ut Salomon, neque ut ipse supergressus sum operibus, omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem, sed fui unus hominum occupatorum, & uitæ agentium, & de te sperantium, quod ergo credo iam tandem experientiæ, non tibi, nam & ego cum experrectus essem, cumq; post Salomonem conuertissem me ad uniuersa quæ fecerant manus meæ, & ad laborem in quo frustra sudaueram. Vidi in omnibus uanitatem, & afflictionem spiritus, & nihil permanere sub sole. Vnanimis in CHRISTO Fratres mei, mundo fallaciter blandienti, acutas huiusmodi sagittas obijcite: non hic multis est opus, præsentem statum uestrum scitis, & præteriti meministis: & nisi, quo nihil est ab ingenio nobilium uiuacitate semotius, fucum aut phaleras, potius quam medullam rerum eximatis. Admonendi à me uel ab alio non estis, nulla palatia uestris cellis, nullas pompas uestre humilitati, nulla impetria, nullam peccandi licentiam uestre innocentie, nullos rerum temporalium, quamuis operosissimos apparatus, uestro ocio, nullas epulas uestro ieiunio, nullas denique purpuras uestro cilitio comparari. Sinite igitur gloriari alios in purpureis amictibus, in marmoreis palatijs, & peritura potentia, in uentosis honoribus, in uoluptatibus blandis, inq; alijs, quibus Babylonici tument ciues, uobis si ad æternam pertinetis Hierusalem, absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri IESU CHRISTI, per quem mundus crucifixus est, & ipse mundo. Quem nunc etiam si blanditur spernere, nolite credere, mendax & ipse est, sui principis exemplo. Quod si quando aliquid mundus idem, cuius species exterior pulchra est ratione sopita, sensibus persuadere tentauerit, cum quibus illi familiaritas ingens est, excitare rationem, sensusq; compescite, & clamate de terris, cœleste præsidium inuocantes. Clamate omnes, clamate singuli: Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ usq; ad animam meam. Nam quid, oro, aquæ fluenti similis, quam res hominum sine fine uolubiles: ubi sunt quæ sollicitudine breues, & inanes illorum omnium, qui se ab ipsa mundi origine ad hoc tempus uoluptatibus foedis, & curis inutilibus dederunt. Nempe ut istæ delapsæ sunt, & in nihilum uersæ, sic præsentis dicto ciuius, cum suis amatoribus collabuntur. Et ut ait Psalmographus ad nihilum deuenient, tanquam aqua decurrens, & sicut cæra quæ fluit afferentur. Hæc sunt flumina Babylonis, quorum meminit scriptura: uidelicet lapsus, instabilitas, & fuga rerum temporalium, ad Babylonis ius spectantium, non ciuitatis regie, cuius incolarum pedes stantes erant, in atrijs tuis Hierusalem. Nam quid est aliud Babylon, nisi confusio? Aut quid mundo confusus & amicis suis, quibus ad literam illas inferni fabulas applicari posse: si di-

xerim, nouam fortè rem dixero, sed ni fallor ueram. Is animorum status, ea fluctuatio ultæ est, ut tartareis uadis omnibus. Immersi, & de uno quoq; nacti aliquid. De Læthe obliuio- nem naturæ melioris, de Phlegetonte, irarum æstus atq; cupidinum, de Acheronte infru- ctuosam poenitentiam & dolorem, de Cocyto, luctus ac lachrymas. De Stygio, inimicitias atq; odia largiter hausisse uideantur. Nec præsens supplicium moribus delicti, quippe quos Tantalus sitis excruciet, Lapytharum silex exterreat, saxum Sisyphi fatiget, Ticij uultu ro- dat, Ixionis rota præcipitans circumuolat: ita nihil in eis, nisi consiliorum circuitus, & flam- mæ libidinum, & tenebræ iuditiorum, & instabilitas actionum, inquietam & turbidam ef- ficiunt uitam, quid magis prodest homini, quod eo labente mundus stat? Quanquam ne is quidem, si uerum fateti uolumus, manet, sed licet occultius, suum & ipse pergit ad finem, quotq; urbes in quibus nascimur, & nutrimur æuo prolixiore perdurant, quas tamen & senescere cernimus & perire. Nec ulla urbs immortalitatem speret, cum caput urbium ui- deamus esse mortale. Equidem ut pueris, nouitijsq; uestris placeat ista lecturis, non inele- ganter illud ait Prosper:

Nam mihi qui prodest quod longo flumina cursu,

Semper inexhaustis prona feruntur aquis.

Enumeratisq; alijs, ad hunc modum intulit:

Ista manent, uestri sed non mansere parentes,

Exigui uitam temporis hospes ago.

Cogitate nunc & ante oculos ponite ciuitates, quas inhabitastis, sed sic illas cogitate ne de- sideretis. Amens est enim, qui in portu positus desiderat tempestates, gaudete potius salua puppe, uos nudos è tanto naufragio euasisse, præteriti nempè discriminis memoria suauis, deliderium insanum. Cogitate quales eratis dum inter accolæ (omnes enim magna ex par- te referuntur) per illarum plateas ac porticus errabitis, in templis non orandi animo, in foro non mercandi studio, sed spectaculis occupati, ut si uideretis & uideremini, & placeretis o- culis insanorum, despectatoris, æternos oculos cuncta cernentes non curantes. Fugite ue- rò nunc uobis reditum ad easdem urbes, rogo quid suspicamini, reuidebitis forsitan notas turres, recognoscetis antiqua mœnia, quamuis & illa iugiter ruant, durabit utrunq; species locorum, intus labetur flumina stabunt montes, quærite notos habitatores, nescio quomo- do propè omnes abierunt. Magnus uos habebit stupor, eandem simulq; aliam ciuitatem in- gressos, ut dicatis cum Heraclito. In eandem ciuitatem bis intramus & non intramus. Certe ego qui peccatorum uinculis, in mundo uelut in carcere adhuc sum, ciuitates ueteres pro- spiciens, agnoscere uideor, & easdem ingrediens non agnosco. Transite autem Regum, Pontificumq; palatia, ante limina ciuium superborum, quos familiariter nostis, mun for- san adhuc senio resistunt, ipsi autem quid, pulsa, uoca, roga, si absunt, expecta paululum dū redeant: quàm terribiliter inter afflictiones suas simplex & rectus ille uir dixit: Lignum ha- bet speciem, si præcisum fuerit rursum uirescit, & rami eius pullulant, si senuerit in terra eius radix, & in puluerem emortuus fuerit, truncus illius ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quasi cum primum temptatum est, speramus fortè, ut eadem conditio nostra. Neu quàm dissimilis est. Sequitur enim homo, uerum cum mortuus fuerit, nudatus atq; consum- ptus, ubi quæso est: respondeant amatores seculi. Vbi sunt patres eorum, si tacuerint, lob ipse respondeat. Quomodo si recedant (inquit) aquæ de mari, & fluuius uacue factus are- scat: sic homo cum dormierit non resurget. Caterum ne his uerbis spem nouissimè abscin- deret, addidit: Donec atteratur cœlum, non euigilabit, nec consurget de somno suo. In terra Fratres irredituri abeunt huius terre domus habitatores, itaq; dilecta hostia præterita, quos ibi reliquistis inquirete, ignoti hospitis supercilium occurret, in limine horror comas eriget, hærebitq; uox faucibus, cum audieritis more suo, de opibus fortunam, de suis mortem ius- sisse mortalibus, & ut in aqua metaphora perseuerem, pulsabit animum illud eiusdem lob. Fratres mei præterierunt me, sicut torrens, qui raptim transit in cōuallibus. Credite mihi ex- perto. Dilectæ olim ciuitates, hodie sui odium & horrorem incuterent, adeo mutata omnia, & nihil eorum, quæ ualde placuerant tale est, aut omnino superest. Quærerem de maiori- bus, de Iulio Cæsare, de Tyberio, de Gaio, de Nerone, de Vespasiano & Tito atq; Domitia- no, de Seuero, de Diocletiano, de Cōstantino, sed efficacius animos tangunt exempla quæ uidimus, ideo respicite ubi nunc est Bonifacius. VII. R. P. uerus populorum & regum atq; ut dicitur orbis stupor. Quem nisi fallor uestrum aliqui uiderunt: ubi successores, quos, procul dubio uidimus, Ioannes, Benedictus, & Clementis uo, ubi Rom. Imp. Henricus? Vbi Philippus Rex Francorum Pulchri cognomen ex re nactus. Quem cum formosissimis filijs, patriq; simillimis, qui eidem ex ordine successerunt, tam immatura mors rapuit, ut o-

omnium non tam uita uideatur fuisse quam somnium. Vbi Philippus alter regis huius pater, alio filio fortunator, quod illum tumulus habet, hunc carcer. Vbi Hispania rex, Sarracenorum modo terror & fidei clypeus, occiduis obiectus insultibus. Vbi denique Galliarum decus, & Italiae ornamentum Siculus rex Robertus, sub cuius temporali regimine aeterno regi seruientes, quam suauiter quiescitis, insecuta laborum indicant procella. Et silico non tantum regio fastigio minores, sed plurimos quoque regum, ne sim longior. Quærite uos de illis ubi habitant, ostenduntur uobis exigua sepulchra, exornata ingenijs artificum, forte etiam gemmis, auroque micantia, ut est ambitiosa non modo uita hominum, sed mors. Viuent in Pario lapide imagines defunctorum, secundum istud principis Poëta:

Vt uos ducent de marmore uultus.

Sed ipsi, quæso, ubi sunt epigrammata quoque magnifica & tituli altisoni, sed inanēs, quos qui legis obstupeas. Sed subsiste obsecro, dum limen extremæ domus panditur, noua subeunt spectacula, nouus stupor, heu quam uel cinis exiguus, uel ingens copia, seu uermium, seu serpentum. O inopia mutatio. O multum discolor rerum frons: ubi nunc satellites armati? Vbi puellarum greges? Vbi Ganymedes regius ad poculum deputatus? Vbi coquinæ artifices, & callidi lectores altitium? Vbi purpurea uestis, & ostrum substratum pedibus, & sectum ebur trabibus, & compedes aurea frena mandentes? Vbi suppellex curiosior, & uasa, & Damascenorum labor artificum, & alia in uasis aureis extantia? Vbi thalamium atque abaci, & cupresso atque ebano crustata domus? Vbi spectacula, & cantus, & epistola terre, pelagique uisceribus eruta, & uina aliò procul à sole uenientia? Vbi tot lenocinia uoluptatum, luteique corpuseuli tanti ornatus, & uertex diademate inhians, & baltheo rutilante succinctus uentriculus, & stellantes digituli, spolijs Indici lectoris, & sculptorum ingenijs: ad postremum ubi coniunx imperiosa? Vbi filij, sicut nouellæ plantationes, & filia circumornata ut similitudo templi, quæ blando nuper attractu, & dulcibus osculis, non duraturi poenis colla mulcebant. O flebilis & infelix transformatio, omnia in uermes, inque serpentes, omnia tandem in nihilum abiēre. Hæc equidem, nisi fallor fructuosior animæ uitio, contemplatioque funeris, quam illa cuius ut de Legibus Cicero meminit, ubi ait: Sibi delectabiles non tam Athenas operibus magnificis, exquisitisque antiquorum, quam recordatione summorum uirorum, ubi quisque habitare, ubi sedere. Vbi disputare esse solitus adesset eorum sepulchra, istud dios contemplari. Valet hoc fateor ad ingenium excitandum, hæc enim æmulatio calor ingens, iuuatque magnanimum, & præcedentibus, & sequentibus se conferre, maximum quendam & paulominus incomparabilem uirum, id dixisse legimus, maximo cui istud accidere animo, assertum se habere, ut se non cum præsentibus modo, sed cum omnis æui claris uiris comparet. Illud aliud spectaculum horrendum, sed efficacissimum ad salutem, apertio scilicet sepulchrorum, præcipueque recentium, eoque magis si sint hominum notorum, dum ueniunt scaturigines, dum instar sparsæ cernuntur, dumque ossa suis mota sedibus, consumptæ nares, commulsi dentes, oculorum specus limo oblitum, coeno concreta cæsaries: & o bone iesu quanto periculosus est quod latet: Quid enim nouit, talis corporis, qualis est anima, & quali, ubi misericordiam inuenerit, habitaculo sit recepta. Equidem Adrianus imperator curiosissimus literarum, quid de animæ recedentis itinere formidaret, paucis expressit, quæ placet inferere, ut & sententiam tanti principis, & affectum iudicent, qui sub extremam uitæ spiritum, dum alij plorant dicter, & quando nullus est fingendi locus, haud dubie sic loquitur, ut in animo est: animam enim ipse suam, in morte alloquens, sic ait:

*Animula, uagula, blandula,
Hospes, comesque corporis quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula,
Nec ut soles dabis locos.*

Parum ne quæso perspicere quid sentiret, & quid timeret aperuit, quod si principibus talis est, mundus non durat, & si talis est exitus, qualem putemus esse alij, quibus uel uita quidem ipsa, suo quotidiano labore promittitur. Sed in uita homines hæc audiunt, quibus natura insitum est, animos quantum possunt ab amara, & moesta cogitatione deflectere, & ea sibi fingere, quæ delectent, non quæ crucient. Itaque cum medijs in ærumnis senuerint, adhuc sibi tam à tergo, relictæ uitæ felicitatem spondere non desinunt, tanta uotorum pertinacia est, ut expectare malint, quod fieri non posse sciunt, quam quod est ferre fortiter, & prudenter aduertere. Quia in re innumerabiles falluntur, siue ut uerius dicam, scientes & uolentes delectabilem in errorem incidunt. Et sese fallendi studio ultrò inhærent, nec nisi flentes, & coacti, à placitis, licet falsis opinionibus euelluntur, quæ sunt multæ, sed omnium summa est,

illa

illa à Cicerone posita in Thufculano, quòd Metelli sperat sibi quiscq; fortunā. Illa maior, pe-
 riculiosiorq; dementia, quod nec conditionem naturā, nec tot alsiquē exemplis in ducimur,
 ut de morte cogitemus, non credo, quia prorsus mortalitatis, & imbecillitatis obliuimus,
 sed iuuat oculos auertere, non ne in eodem uidemus, quasi non sit tutius aduenientem ho-
 stem prospicere, quā conuiuentibus oculis expectare dum feriat. Fragilitas quēdam adest
 omnibus nota, nisi dissimuletur. Mors autem instat ac properat, sed nobis dilatione blandi-
 mur, cū illa sit in foribus, ne dum senī, sed anniculo. Quippē quā uita breuitas uicinam,
 incertitudo autem semper ceruicibus impendentem faciat: ceterū ergo clara uoce testa-
 tor, quod qui nunc uolentes utiliter de morte non cogitant, citō uolentes, quod ualde uere-
 or, inutiliter cogitabunt. Huic tandem articulo finem pono. Frustrā nitimini, ne quicquam
 Fratres per uos ipsos assurgitis, non est opus uirium nostrarum, pondus carnis sordidum &
 graue, animam miseram imbecilem mole sua prae mit, & suffocat, ea uobis iugis & perdiffi-
 cilis lucta est. Reliquistis enim diabolū ac mundum, & utrunq; sacrē domus obleratis fo-
 ribus, excludistis. Benē Cicero ergo in libris de Rep. disputat de animo ad cœli ascensum a-
 gili. Id enim (inquit) ocyus faciet, si iam tum, cū erit inclusus in corpore, eminebat forās, &
 ea quæ extra erunt contemplans, quā maximē se à corpore abstrahet, tale est, quòd & disi-
 ungi à corporibus, & ea tanquā peregrini incolere iubemur, tale dum est utile Platoni-
 cum istud, in Phædrone. Nil aliud esse philosophiā, nisi meditationem moriendi, ubi duæ
 designantur mortes, altera naturæ, uirtutis altera, quarum primā nullatenus, nec accersen-
 dam, nec timendam, sed æquo animo expectandam. Quo genere moriendi nostri, præcipuē
 usi sunt, uoluptatum & cupidinum omnium obliu, et ita uiuentes in corpore, quali iam mē-
 brorum erga tulo euasissent. Huc ergo doctrina philosophorum exhortatio referenda: uerē
 enim carnem propriam linquere, ubi naturæ imperio, hoc est, morte non licet. Et dum uiui-
 mus, quocunq; fugierimus illa nos sequit, ubicunq; latuerimus illa nos inueniet. Itaq; nulla
 inde hominī requies, nulla usq; ad ultimū securitas cōsumata. Siquidē uanitates, quib. ado-
 lescentia, uel iuuentus olim renunciauerit, sæpē senio occurrant & recursant. Et blando mur-
 mure querulæ: Vbi nos (inquiunt) dimittitis? Ad quas de cætero nullus est reditus, ubi uos
 speratis, an ubi nō somnus, non esca, non nuptiæ. Quin fruimini dum licet, ne uē tempus in-
 dultum perditē, quod perbreuē tum uelocissimē labitur. Ad illum, qui solus potens est suc-
 currere, in hoc intestino, & domestico prælio clamandum est, ille suppliciter exorandus, ut
 nos liberet de corpore mortis huius. Vnde meritum hominis non liberat, sed gratia Dei so-
 lius, cui nihil ne dicam impossibile, sed ne difficile quidem est ita ergo cum apostolo recur-
 ramus ad fontem gratiæ, ne in nostra ariditate pereamus. Quin & cum eodem illo sapiētiæ
 tractatore, quem Philonem Hebræi opinantur, per quem continentiam Domini Dei esse
 didicimus, per sapientiam Dei Fratres in præsentī certamine carnis uestræ roborabimur, &
 uictōres erimus, & ab omni corruptione purgabimur, corrigemur, sanabimur. Hæc est uia
 qua gradiendum est uobis, ut carnem quam relinquere nequiuistis, subiugare possitis. Mul-
 ta quidem Fratres Babylonis flumina nouimus, magno trans uadenda periculo, in quorum
 transitu nostri ducis dexteram poscētes, Christiano ore Poëticum illud exclamemus, ad in-
 uictum uerē, quod ad suum uerē uictum & profugum ille naufragus apud Virgilium
 exclamabat:

Eripe me his inuicte malis:

Da dextram misero, & tecum me tolle per undas,

Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.

Fluit (inquit Cicero) uoluptas corporis, & prona quæq; auolat, sapiusq; reliquit causam
 poenitendi, quā recordandi. Quidam inter hæc hæsitēt Fratres mei? An erubescere malit,
 an sanctificari, an stipendium peccati mortem eligat, an æternam uitam. Quòd si optione
 horum nemo dubitat, nec in eo dubitare conueniet, an carnī, an spiritui sit parendum, cū
 inde corruptio & mors, hinc sanctitas & æterna uita proueniat. Caro, cogitate cum animis
 uestris (inquit) siquid uos per laborem rectē fecistis, labor iste citō à uobis dum uiuitis non
 abscedet. Si qua per uoluptatē nequiter fecistis, uoluptas citō abibit, nequiter factum illud,
 apud uos manebit. Melius quidē (ait) semper, quā quòd antē dixerat, dum uiuitis, & præ-
 fertim apud uos, quibus persuasum est opera uiuētium mortuos sequi, nec poenas, aut præ-
 mia morum. Itaq; fratres mei, hic maximē uel apostolici præcepti, uel philosophici consilij
 memores insistant: Cogitet secum quiscq; siquid uirtuosē gessit in uita, quā illum gloria,
 & quanta secuta delectatio est. Siquid libidinosē uel turpiter, quantus pudor, uel poeniten-
 tia, quantus dolor, & ex præteritorum memoria eligat. Quid agendum, uitandum uē sit cor-
 poris turpitudinis magnitudinem fructui exiguo seu uerius nulli, simul & famæ damnum
 extimet,

extimet, & corporis, animæque iacturam, intendatque acriter, quid est quod tanto pretio uenale proponitur nundinantibus mundo, carne, dæmonijs, & mortales oculos fūco mulcentē fallentibus, tendat intima rerum introspicere, superficiemque contemnere, neque concupiscentiæ inferuiat, sed salutē. In omnibus lapsum rerum præsentium consideret, principij memoret, finemque prospiciens, & meminerit pudoris, astris se, quamuis in latebris, luce clarius cerni, sciens & blandientes illecebras; masculo supercilio reſciciens, omnes cogitatus ad honesti studium deflectat. Cogitet iuuenis pudicitiam, in iuuentute pulcherrimam: cogitet senex fœdisimā in senectute libidinē: cogitet formosus, nisi pulchritudinē cum castitate: cogitet deformis, animum ipsum uitij deformari: iste deformitatem caueat, hic formam concupiscat interni hominis, sciat se puer nunc cepisse, nouerit senior, nondum consumasse, longæ uitæ curam suscipiat, hic susceptam sollicitudinem non deponat. Quærat diues continentie laudem, pauper lasciuie uitet infamiam, pudeat monachum nō actui modō, sed cogitui fœdo aliquem in cilicio locum esse. Exulent à rigido limine molles curæ, & desideria delicata à duris cubilibus arceantur. Quid autem tam diuersum, quàm rigor ære mi & mollities carnis? Delicatisima res est amor ille carnalis, somno, quiete, cibis alitur, leui amictu, & exquisito cultu, clandestino murmure, lætitiā, iocis & cātibus delectatur, asperitates odit ac reſugit: nullū ergo illi, intra dūritiem atque asperissimas domos uestras, diuersorium, nullū cum in omni & laboriosa ieiunia, & inculta familia, mœstis suspirijs & duris semper accentibus Deum laudante, cōmercium: speremus & precemur, ut temporalis domini nostri mors, ab æterna morte nos liberet. Vt illa (inquam) mors carnis huius, peccatorumque nostrorū mortificatio, resurrectio eiusdem animarum nostrarum, & in fine etiam corporum uita sit. Misereatur afflictis, opem ferat egentibus, manum præbeat fatigatis; graui enim sarcina præmimur dum uiuimus, modō dum uiuere dicimur, dum hic sumus, & mutati que decor animi, sæpe ueteribus maculis clam repente respergitur. Et adolescentiæ probra sensim longæ conſuetudinis obducto uelamine, rursus ita se ingerūt, & iam fessam atque emeritam senectutem inſequuntur, & ni cœlestis excubitor, signo dato, insidias retegat, in antiquam legem, atque olim à tergo proiecta dedecora, relabendum sit. Cicero nullam capitaliorem pestem, quàm uoluptatem corporis hominibus dicebat, à natura datam, cuius uoluptatis libidines temerē & estranate ad potiendum incitarentur: hinc patriæ proditiones: hinc rerum publicarum euerſiones: hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci, nullū denique scelus, nullū facinus esse, ad quod suscipiendum, non libido uoluptatis impelleret. Stupra uerō & adulteria, & omne tale flagitium, nullis excitari alijs illecebris, nisi uoluptatis, cumque homini siue natura, siue quis Deus, nihil mente præfabilius dedisset, huic diuino muneri ac dono, nihil tam inimicum, quàm uoluptatem, nec enim libidine dominante temperantiæ locum esse, neque animo in uoluptatis regno uirtutem posse consistere. Hæc Archite sententia est, Ciceronianis uerbis à me exposita. Vigilate igitur, & orate Fratres amantissimi, laudantes inuocate Dominum, & ab inimicis salui eritis, ocium agite, & sciatis. Vacate & uidebitis quod optatis, & quicquid obſistit, amolimini. Plurima quidem & maxima sunt detrimenta libidinum, siue animam, siue corpus attendimus, siue famam, siue quod inter leuia numerem, patrimonium ipsum, siue quod irreparabile dicitur, & est tēpus. Inter damna tam grauiā, fructus exiguus, seu potius nullus omnino est, quæ utilitas in sanguine meo, dum descendō, nulla enim tam prompta rupes, nullū baratrū tam præceps, ulla crepido montis tam aëria usquam est: unde tantus; tamque terribilis sit descensus, quàm ex innocentie uertice in abyſsum peccati (nō si quis ex summo faxi huius, quod hæc scribenti imminet, quo neque altius uisus frustra, extimatio, neque promptius ullū uidī, ceruus in uiuum Sorgiæ fontē cadat) ut ruinæ, nulla utilitas, nullus fructus appareat, quāuis ea quoque certior, apertiorque res sit, quàm ut probari, aut mōstrari egeat. Scipio ait libidinosus. Vince animū, caue deformes multa bona, uno uitio, & tot meritōrum gratiam, maiore culpa, quàm causa culpæ est corrumpas. O digna uox. Maiore (inquit) culpa quàm causa culpæ. O utinā hoc dictū, examusim intentent atque expendant, quicunque inſtinctu libidinis, præſertim ad peccandū ueniūt, ut ubi carnē acies stimuli perurgent, hoc saltē freno sese mens incitata cohibeat. Non equidē inſicior, corpus ab adolescentia inodmitū, postquam in licentia, & libertate coaleuerit, haud facile frænari: cum sit scriptū, quod qui delicatē, & à pueritia nutrit seruū suū, postea illum sentiet cōtumacē. Seruus quidem, imō uerō aſellus hic noster, nutritus in pascuis uoluptatū lætis ac mollibus, inter flumina illa, de quibus diximus, assuetas per planas, & latas sæculi uias: quid impiger euaserit, ad ascendendum montem in Syon, cuius in uerticem arduus & angustus, & scrupens trames fert: Quid hic uerō remediū est, nisi ut quō serius, eō acrius summa ui, & omni studio incōtābamus, ut solita dediscens, inſueta condiscat, durū opus & laboriosum fateor, sed salubre.

Nam

Nam profecto si salui esse uelimus, frenum excipere, & pati uerbera, cogendus est asellus iste cui inistimus, ne suo more lasciuiens, atq; recalcitrans, nos in præcipitum secum trahat. Fecisse id quosdam uidimus, sed plures audiuius aut legimus, sed in primis etiam illos eximios contemptores mundanarum rerum Hilarionem monachum, ac Franciscum, quorum primus aduersus flammam uoluptatis, generosa indignatione, uix dum pubes, uiriliter inar descendens (& ut Hieronymus de isto scribit) iratus sibi & pectus pugnis uerberans, quasi cogitationes cordis cæde manus posset excludere. Ego te (inquit) aselle faciam ut non calcitres. Nec te hordeo alam, sed paleis, & fame conficiam, & siti, graui onerabo pondere, per aestus indagabo, & frigora, ut cibum potius, quam lasciuiam cogites. Secundus uero similia & dixisse, & fecisse legitur. Suum nempe alinum (sic enim & ipse corpus suum appellebat) nudum noctu, niuis in cumulum demergens fœdæ uoluptatis incendium, mentis ardore, & carnis algore superauit. Hæc nobis exempla sequenda sunt Fratres, hoc tenendum iter, & nobis noster asellus loris agitandus, cibo arcendus, grauioribus sarcinis præmendus, & urendus deniq; modis omnibus, castigandus & redigendus, in seruitutem. Fratres mei in hoc tam periculoso & continuo certamine, quod uestra cum carne geritur, hoste domestico intendite, laborate, uigilate, circumspecte ad omnem strepitum, galeati in aciem proflite, nullæ sunt induciæ ut in cæteris bellis, assidue de salute, & de summa rerum nostrarum periclitari cum fallacissimo hoste res est nobis: nunc ui, nunc dolis agimur tam uaria, ut nunc ueri hostis, nunc simulati amici Fratres appareant. Quid enim inconstans uoluptate, quid blandius, quid insidiosius? Sciunt qui experti sunt, quis autem non expertus est, si homo est, plena ætate, corpore integro? Cæterum quò pertinacior hostis, eò clarior uictoria. Blandissimæ uoluptates, magnas partes animi à uirtute detorquent, ait Cicero. Et Seneca, Voluptates (inquit) præcipue ex turba, & inuisissimas habet, latronum more, quos Cælicas Aegyptij uocant. In hoc nos amplectuntur ut transglutiant. Sic est, cætera, nos uelut ab aduerso feriunt mala, luxuria animum deiectione complectitur, uenienti igitur resistendum, occurrendumq; principijs, & illud ante oculos habendum, beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram. Siquidem paruulos nouos, & modò natos cogitatus intelligimus, quos antequam crescant, & nos superent, & usu armati nos de rationis arce deiciant, allidere monemur ad petram. Petra autem erat **CHRISTVS**. Nam quis obsecro, tam præruptæ, tamq; inflammatæ libidinis usquam erit, qui acriter ad memoriam reductis **CHRISTI** uulneribus, non frigescat, & sanguine eius ab hoc fuso, ut inde potissimum concretæ nostrorum sordes uulnerum lauarentur. Nullus imber, aut ros, herbis arentibus opportunus adeo est, si in deuotam animam ex alta nubæ calidæ contemplationis effluerit: multò sit opportunior humanis ardonibus extinguendis, aut sedandis. Quis uero tam inhumanus, & ingratus, ut atrocem uel patris, uel amici, uel Domini mortem recolens, suæ salutis causâ præferat, siquæ amore susceptam, suarum libidinum non incipiat obliuisci, & ab inepta, turpiq; legeria pulchras subito uertatur ad lachrymas, atqui omnia hæc in **CHRISTO** sunt. Quid enim sibi uult aliud Esatæ uisio, cuius principium est. Audite celi, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est. Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Ecce (inquam) paucis uerbis, & patrem audiuius & dominum, amicū certe ipse idem se fecit. Vos enim (inquit) amici mei estis, iam non dicam uos seruos. Amicos nos uocat ille. Nos Dominum agnoscamus: quibusdam dominis mos est, ut cum seruis suis familiariter uiuant, suauiter colloquantur, multa ferant, multa ignorent, multa deferant, multa dissimulent, qui nō id eo timendi sunt minùs, sed amandi magis. Quis autem **CHRISTO** mitior, qui ait: Discite à me quia mitis sum, & humilis corde. Quāto id rectius nobis pater iste cœlestis, quā apud Virgilium Aeneas filio:

Disce puer uirtutem ex me,

Ecce **CHRISTVS** pater & Dominus, & Magister, & Deus noster, ore suo precepit, ut ab eo non uirtutes illas diuinas, & nequaquam mutabiles discamus, sed quòd est hominis proprium, maxime esse mites, & corde humiles, qui ad hoc descendunt. Aliò equidem nos misisset, si omnino ullum exemplar mansuetudinis intenuisset, aut fors ineffectibilis, & infinita clementia, non satis omnibus in se sperantibus nota est. Quotidie nos expectat, uocat, excitat, monet, hortatur, inuitat, per nuncios, per literas, per seipsum. Venite ad me qui laboratis, &c. Offert requiem laborum, refrigeriū dolorum, ueniam peccatorum, spem bonorum, uitam deniq; sempiternā pollicetur. Derelinquat (inquit) impius uiam, &c. Quid hac in uoce suauius: sed expecta peccatum, siue ceperit irasci. Si autem (inquit) derelinquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint, &c. Quid nunc etiam hæc faueritate tranquillius, uirgam minatur, & uerbera, nō gladium, non scutum. Paterna com-

minatio

minatio non iudiciaria est, castigat & castigando non perimit, sed miseretur & corrigit, quia ipse nouit signum nostrum, recordatus quoniam pulvis sumus. Adhuc mitis & patiens, adhuc miserator, & misericors Dominus. Sed caue, noli nimium confidere, noli expectare dum ueniat. Quod ait alibi: Si acutero ut fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddam retributionem hostibus meis, & his qui oderunt me retribuam. Ecce iam nil mite, nil paternum, sed iudicium, sed hostile, non enim iam filios non amicos, non saltem seruos uocat, imò hostes, nulla iam mentio uerberum aut uirgarum. Sed quid? Inebriabo (inquit) sanguine meas, & gladius meus deuorabit carnes: de cruore occisorum, &c. Non hæc paterna (inquam) castigatio, sed hostilis est ultio. Ecce quam subito, quam terribilis in consilijs super filios hominum. Multum differt: Subito irascitur, arripienda dilationis occasio est subita, ne nos ira corripiat. Cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo. Vera quidem confidentia, nisi de uirtute non noscitur. Hanc colamus, ut illam adipiscamur, quæ inter repentina pericula reddat intrepidos ac beatos. Quid enim aliud remedij est Fratres, aut quæ non instrumenta uictoriæ quibus fidamus in hoc bello, ubi spes nostra se colloget, an in multitudine diuitiarum, an in regnis & caduca potentia, an in uirtute membrorum, & in corporeo robore? Inquires, equis & curribus, & bellico apparatu. Absit hoc ab anima nostra. Non sunt hæc ad salutem uiæ. Non sit in nobis super quam isti rideant & dicant. Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem nostrum, &c. Scimus quod non saluatur rex per multam uirtutem, &c. Scimus quia fallax equus ad salutem, scimus quia non in fortitudine equi uoluntatem habebit. Quid ergo est beneplacium regis nostri, quo saluari nostra possit infirmitas? Certè illud etiam scimus. Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis qui sperant. &c. Hic est ergo rectissimus trames ad salutem, hic in arcu nostro non sperabamus, & gladius noster non saluabit nos, sed dextera Dei, & brachium eius, & illuminatio uultus eius: hic figenda est spes, huc uertendus animus, hinc auxilium poscendum: hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri inuocabimus. Et scientes quia uana salus hominis, in Deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilum deducet inimicos: hæc nostra uirtus, hæc nostra securitas, hoc remedium unicum contra iram Dei uacare, sperare, timere & orare, ne in furore suo arguat nos, neq; in ira sua corripiat nos. Amanda nempe misericordia, tremenda iustitia, hanc bonis actibus mitigemus. Illam pijs precibus imploremus. Lactantius, Firmianus & ipse magnus uir, ac in eo libro quo Gentilium erroribus exarmatis, fidem nostram quantum quiuit armauit, omnemq; hanc deorum scaram mira, & laudabili curiositate detexit: Inq; hoc idem opus, Augustino atq; alij sequacibus uiam fecit, cum multa de prima deorum inuentione disseruisset, sic adiecit: D. inde ipsi reges, cum caruissent ijs, quorum uitam composuerat, magnum sui desiderium mortui reliquerunt. Itaq; homines simulachra eorū finxerunt, ut haberent aliquid ex imaginum contemplatione solatium, progressiq; longius per amorem, memoriam defunctorum colere cœperunt, ut & gratiam referre benemeritis uiderentur, & successores eorum allicerent ad bene imperandi cupidinem. His dictis testimonio rem confirmans: aitq; Cicero de Natura Deorum, docet, dicens: Suscepit autem uita hominum, consuetudoq; communis, ut beneficijs excellentes uiros, in cœlū fama ac uolūtate tollerent, hinc Hercules, hinc Castor & Pollux, hinc Aesculapius, hinc Liber. Et alio loco, atq; in plarisp; ciuitatib; intelligi potest, ac uendæ uirtutis gratia, aut quò libetius Reip. causa periculū adiret optimus quisq; uiroꝝ fortū memoriam, honore deorum immortalium consecratam, hac scilicet ratione Romani Cæsares suos consecrauerunt, & Mauri suos reges. Sic paulatim religiones esse cœperunt, dum illi primi, qui eos nouerant, eo ritu suos liberos ac nepotes, deinde omnes posteros imbuerunt & habitum, reges summi ob celebritatem nominis, in prouincijs colebantur: priuatim uerò singuli populi, gentis aut urbis suæ cōditores, seu uiri fortitudine insignes erant, seu fœmine castitate mirabiles, summa ueneratione coluerunt. Vt Aegyptus Isidem, Mauri Iubam, Macedones Cabyrum, Poeni Bramā, Latini Faunum, Sabini sanctum, Romani Quirinū. Eodem utiq; modo Athenę Mineruam, Samos Iunonem, Paphos Venerē, Vulcanū Lemnos, Liberum Naxos, Apollinem Deos. Sic per populos atq; regiones uaria sacra suscepta sunt, dum homines grati esse in suos principes cupiūt, & quos alios honores uita carentibus deferrent, inuenire non possunt. Præterea pietas eorum qui successerant, plurimum contulit ad errorem, qui ut diuina stirpe nati uiderentur, diuinos honores parētib; detulerunt, deferriq; iusserunt. An potest aliquid dubitare, quomodo religiones Deorum sint institutæ, cum apud Maionem legat Aeneæ uerba socijs imperantis,

Nunc pateras libate Ioui, precibusq; uocate
Anchisen genitorem:

Cui

Cui non tantum immortalitatem, uerum etiam uentorum tribuit potestatem:

Poscamus uentos atq; hæc mea sacra quotannis:

Vrbe uelit posita templis sibi ferre dicatis.

Idem scilicet de Ioue Liber, & Pan, & Mercurius & Apollo fecerunt, ac postea de his ipsis successores eorum. Accesserunt etiam Poëtae, & compositis ad uoluptatem carminibus in cælum eos sustulerunt, si tamen faciunt, qui apud reges etiam malos panegyricis mendacibus adulantur. Quod malum à Græcis ortum est, quorum leuitas instructa dicendi facultate, & copia, incredibile est, quantas mendaciorum nebulas excitauerit, itaq; admirati eos & susceperunt primi sacra illorum, & uniuersis gentibus tradiderunt. Ob hanc uanitatem Sibylla sic eos Græcè increpat:

Græcia quid confidis in uiros, Principes?

Ad quid dona mania mortuis dedicas

Imolis idolis, quis tibi in mentem errorem imposuit

Vt hæc perficias, magni Dei ore,

Reliquos

Ad hæc, ut in libro Sapientiæ legitur, protexit ad eorum culturam, & eos qui ignorabant artificis eximia diligentia, ille enim uolens placere, ille qui se assumpsit elaborauit arte sua, ut similitudinem in melleis signaret. Multitudo autem hominum adducta per speciem operis, eum qui ante tempus tanquam homo honoratus fuerat, nunc ut Deum adorauerunt. Et hæc fuit uitæ humanæ deceptio. Quoniam aut affectui, aut regibus deseruientes homines, incommunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt. Sanè quod ait affectui, aut regibus eo pertinet, ubi Cicero excellentium uiro- rum: Lactantius uero regum defunctorum reuerentia, erroris posuerit fundamentum, hic & pietatē, et affectum patrum addidit utrūq; possibile enim utrūque similitudinem ueri habet. Superæ edificasse etiam uel poëtas, ut ille uel illustres artifices, ut hic ait pictores, scilicet, aut quod idolo conuenientius est sculptores, tam propriè dictum est, ut ad errorum cumulū nihil fingi possit efficacius, cum in altero sint oculorum, in altero sint aurium blandimenta, quibus præcipuè sensibus & uarietas, & fallitas in animum subit. Ceterum Lactantius his quæ proximè audistis explicitis, iterum uersus ad Ciceronem. Marcus Tullius (inquit) qui non tantum perfectus orator, sed etiam philosophus fuit: siquidem solus extitit Platonis imitator, in eo libro quo seipsum de morte filiae consolatus est, non dubitauit dicere, Deos qui publicè colerentur homines fuisse. Quod ipsius testimonium eo debet, grauissimum iudicare, quod & augurale habuit sacerdotium, & eosdem se colere, uenerariq; testatur: itaq; intra paucos uersiculos duas res nobis dedit. Nam dum imaginem filiae eodem se modo consecraturum proficitur, quod illi à ueteribus sunt consecrati, & illos mortuos esse docuit, & originem uanæ superstitionis ostendit. Cum uerò (inquit) & mares, & foeminas complures ex hominib. in deorum numerum esse uideamus, & eorū in urbibus, atq; agris augustissima delubra ueneremur, assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingenijs etiam inuentis, omnem uitam legibus institutis excultam, institutamq; habemus. Quod si ullum unquam animal consecrandum fuit, illud profectò fuit. Si Cadmi progenies aut Amphionis, aut Tindaris in cælum tollenda fama fuit, huic idem honos cerè dicandus est, quod quidem faciam, atq; omnium optimam atq; doctissimam approbantibus dijs immortalibus ipsis, in eorum cætu locatam ad opinionem omnium mortalium consecrabo. Hæc quidem Ciceronis ad litteram uerba sunt, in quibus & suum tenuit morem, & ita dolori suo paru- uit, ut ueritati subintelligentium iudicio repugnaret, dum & homines ad cælum non ueritate, sed fama tolli solitos commemorant, seq; priori exemplo defunctam filiam, quam summo amore dilexerat consecraturum, quoq; fama & literis, ac deorum in consilio locaturum, non quidem uerè, sed ad opinionem omnium mortalium pollicetur. Ipsi insuper dijs approbantibus, illis (inquam) dijs, qui nulla re magis quàm erroribus mortalium & superstitione delectantur, ut facile credi possit illos, seu homines mali, fuerunt, seu demones, ultrò Ciceroni in consecratione filiae consensuros, quo uel errantis faciundia, uel scientis causa saltem esset errorum his, quorum imbecillius ingenium uerborum splendor hebetaret. Rectè id quidem de Cicerone Lactantius. Quale uerò est quod sequitur. Et cum uerò ait, de Hercule, Libero, Aesculapio, Castore, Polluce incunctanter fate- retur, de Apolline ac Ioue patribus eorū, item de Neptuno, Vulcano, Marte, Mercurio, quos maiores gentiū deos apellauit, timuit apertè confiteri. Et idcirco ait, latè hoc patere ut idem de Ioue, ceterisq; antiquioribus dijs intelligamus, quorum memoriam, si eadem ratione ue- teres consecrauerunt, qua se imaginem, nomēq; filiae consecraturum esse dicit, ignosci me- rentibus potest, credentibus non potest. Quis enim tam demens, qui consensu & pla- cito

alto innumerabilium stultorum, aperiri cœlum mortuis arbitretur, aut aliquem quod ipse non habeat, dare alteri possit. Ego sane ut hæc diuinè dici fateor, sic in his Ciceronem timuisse non intelligo, etsi enim amici conscientiam testarentur ex mysterijs intelligi posse, quantæ pateret, id quod dixerant, uolens & quæ de minoribus dicuntur, ad maiores etiam trahi, tamen ad ipsum de maioribus expresse dixerat. Maiores scilicet deos, etiam hinc à nobis profectos in cœlum reperi, cuius dicti argumentum attulit mysteriorum traditionem, ad quam amici animum, memoriamq; mittebant. Equidem si nec nostri ut faciūt urgerent, neque illi ultro crederent, ac singula, quæ ad religionem pertinent uana eis esse, atq; irrita faterentur, tamen intelligentibus ullis, illa confessio satis erat, quod terram deorum omnium matrem esse dixerunt, quæ omnium quoq; hominum mater est, ut nihil dubij relinquere-
tur, omnes illorū deos quantalibet superstitione, quāviscunq; temporum spatijs adiuta, cultos aut colendos terrenos homines ac mortales esse, non deos, quorum error suis in terminis si mansisset, grande periculum erat, præstare homini quod Deo debitum est. Verum occasione hac, dæmones freti calliditate insita, defunctorum hominum statuam, subire credulitate atq; inscientia hominum abutentes, unde geminata periculi materia est, dū nō modò homini, sed dæmoni Dei hosti, diuinum offertur obsequiū. Ipsa statua, hoc est, idoli, materia uicem corporis demoueat, inclusæ animæ locum obtinente, ut sit ex corpore, & anima factus, ab homine illusor hominum Deus, conser uis facienti officium Trimegistus hominibus datum dicit, quod scilicet aduentum ueri Dei uel ablatum esse, uel afferri debere conquiretur. Mihi quidem, fateor nunquam in animum uenisse, ut Deos ex hominibus facere concedere satagens, tam multa ad contextum de Lactantio, & Cicerone transcribere, nisi quia eorum libros unde ista sumebam, & alibi quidem raros, aquid uos uerò nullos esse memineram. Sed iam diū nescio an & uiriliter à proposito deerrasse uideor. Redundum est. Ex omnibus igitur uis, quibus ad cœlum conscendisse sunt crediti, qui ad inferna descendat, nulla uobis eligenda est, non enim uiæ, sed deuiæ quædam sunt, non eò ducunt, quò intendimus. Quod rectum igitur nobis iter non ostendat, uel fugiendū totis animæ gressibus, secedendum quàm longissimè ab arenosis atq; palustribus, alto & confragoso calle gradiendū est. Linquenda uitia, apprehendendæ uirtutes, stultitia deserenda, sectanda sapientia, illarum enim finis, harum principium esse solet. Hic est ordo qui ex Flacci uerbis elicitur:

Virtus est uitium fugere, & sapientia prima.

Stultitia caruisse.

Præclare quidem Satyricus ait.

Semita certè tranquilla per uirtutem patet.

Vnica uita.

Vnica tranquilla uitæ semita est, nec nos aliam, sed istam solam uitæ semitam quærimus per uirtutem, hæc certè non alia, quò cupimus ducit. Nam Psalmographus sentiebat: ibunt (inquit) de uirtute in uirtute. Hæc uia est terminus ille, qui sequitur. Videbitur Deus Deorum in Syon. per uirtutes igitur ad uidendum itur. O præclarum iter, O foelix terminus, rogo quid cupis hic in terris? Interdū p opacas ualles, & prata roscida, per frondosos & faciles colles, secus amœnas & floreas fluminum ripas iter egimus, ut serò ad aliquam placitam mansionem uenientes, exoptatam amici faciem uideremus. Et interea laborem uiæ oblit, oculis rerum occurrentium uarietate leniuimus, quantò hæc gratior uia est, terminusq; beatior. Ire totum hunc breuem, & uelut hybernū uitæ diem, & iter iugi ascensu, de uirtute in uirtutem, iter altum & iucundum. Et cum semel assuēris, facile, ut ad uesperam uideatur Deus deorum in Syon altissimus, & beatissimus: & nisi desipimus propius noster finis. Nam ut in extremo Ciuitatis Dei angulo scriptum linquit Augustinus. Quid aliud noster est finis, nisi peruenire ad regnum, cuius nullus est finis. Quæ nam, uerò natura amicitie uel uirtutis, quæ hic proculdubio dulcissima rerum sunt, uel cuiusquam omnino rei alterius delectatio tanta, uel esse, uel fingi potest? quanta est ad ipsum, ultra quem nihil est, omnis ueræ delectationis, & gaudij fontem limpidissimum peruenisse, ad quem qui peruenierit, inebriabitur ab ubertate domus Dei. Et apud quem fons uite, & in lumine suo uidebimus lumen. Et idcirco minor hanc hominum cæcitatem, qui cum uoluptatis auarissimi sint, eamq; omni studio appetant, à summa eos uoluptate minor abstraxerit, quæ impellere magis atq; animare debuerat, ut multis & minimis usque adeo delectati, tandem unum id quòd summè delectaret inquirerent. Si enim fello uiatore tam suauis est cespes herbosus, & sub umbra arboris exiguus fons, quale est inter mortales uitæ molestias, inuenisse fontem aquæ salientis in uitam æternam? Et umbram illam, sub qua non ad breuis horæ spatium, neq; ab æstu solis tantum, sed in æternum ab omni aduersitate protegamur, & ab omni metu. Si magistra manu tersum & exculptum.

exculptum aurum, si lapillos perlucidos Indico littore aduectos, si quod ihs omnibus maius est, si niti iam solis iubar, & apricas terras, & florentes ramos, & prata uirentia, denique dilecti faciem cernere, & colloqui dulce est, quale illud spectaculum erit, unde cæteris contigit ut placerent? Quicquid oculos, aut aures, quicquid omnino sensus atque animum delectat, à quo precor, id ipsum ut delectaret, habuit, nisi ab ipso, qui delectabilia cuncta, non tantum supereminet, sed creauit, eisque non tantum ut delectarent tribuit, sed ut essent. Atque ideo nullus mihi par furor in rebus hominum uidetur, nulla tam communis infamia, quam propter exiguam & incertam, breuiamque dulcedinem, ab illa quæ immensa certa, & æterna est, & sine qua hæc ipsa dulcedo nulla esset, cauerti. Neque satis apud me huius mali causam intelligo, uel inuenio, nisi quia dissidentia humanæ mors est, amare presentia, futura contemnere. Cum tamen & diuini amoris dulcedo, ut maior & melior est, sic esse possit & certior, & presentior. Quoniam humanis & mutis in rebus, his præcipue, in quas carnalis tendit affectus, aliquatenus spes quam res ipsa sit dulcior. Sed ea mentium humanarum inconstantia, ut quid uelint diffinire difficile sit, cum ceteris in rebus, tam in hoc maxime, quam delectatione, in qua summam statuunt, nec incepti modo, uerum à falsa fugiunt. Et hæc quidem hæc uos. Vos autem fratres, quas Deo meritis grates adiri estis, quibus in humilitate uestra paruulis reuelatum est, quod superbis sapientibus occultatum fuit, quæ scilicet animæ uia, quis uia terminus, & quis dux, disputatur apud eos, multis quidem uerbis de bonorum & malorum finibus, de quo Romani principes eloquij, ut Augustinus ait, unus e numero doctissimorum hominum, idemque eloquentissimus omnium, Marcus Tullius Cicero integrè edidit uolumen quinque distinctum libris. Neque uero his obstat, quod & huius ipsi se uiam distribidem enim se dicit, & uia. Verumque illud deum in se ex se mita, terminus idem. O philosophi magni, & laboriosi homines, à quibus ingenio uicti sumus, en gratia uicinus, gratuitisque muneribus. Laborastis, en quiescimus: seuitis, en inuenimus, quæ sitis, en inuenimus. Neque culpa uestra, neque meritum uestrum, sed domini fauor solus, qui agente Deo fecit, cuius quam sperabam. Ab illo igitur primū raptus, & à semitis meis parumper adductus sum, accessit sacer nominandus Ambrosius, accessere Hieronymus, Gregoriusque, non istius oris aurei loquaces, & exundans latetio torrente Lactantius. Ita hoc pulcherrimo comitatu, scilicet turarum sacrarum fines, quos ante despexeram, uenerabundus ingredior, & inuenio ceteris se habere, quæ & edideram. Accessit opportuna necessitas, diuinas laudes atque officium quotidianum, quod male distuleram celebrandum, quam ob causam psalterium ipsum Dauidicum saepe percurrere sum coactus, & quibus fontibus haurire studui, non unde desertior fierem, sed melior uideri possem, neque unde euaderem disputator maior, sed peccator minor. Has igitur scripturas, quas ego aduena, needum notas, odore quodam illectus adamauit sero, licet uos uelut indigena, & in his à principio enutriti amate, colite ueneramini, frequentate. Nuaquam de manibus uestris si possibile sit, cerere de mentibus uestris excidant nunquam. Quam siue auctoritas queritur, à spiritu sancto prolata sunt, & uia st. ore firmata. Siue antiquitas, & omnes omnino seculares literas antecedunt, antequam Cadmus Græcarum repertor, antequam illis Aegyptiarum, antequam Carmentis Latinarum inuentrix nasceretur, hæc literæ celebres erant in orbe terrarum, si etiam uirtus attenditur. Et sagitta sua acuta, & ardentes, quæ quibus infixæ fuerint corda uiuificat. Siue fructus operatur, & ceteris cum ceterorum merces sit, aut breue lucrum, aut aura uolatilium, falsus fauor, harum finis æterna uita est. & uera felicitas, si non forsitan ornatus exigitur. Et quauis multa de hoc dici possint, hæc tamen omnium summa est, quædam superficie tenus compositiores, pulchriorem nullam. Itaque singi huiusmodi matronam formosam, sobriam, pudicam cultu exiguo contentam, illinc exquiritur, siue compositam meretricem, fucus ora uendentem, quis nam adeo hebes, ut dubitet quam potius in coniugem sibi aliscatur. Magni doctissimi, quam desertum, imò non tam in promptu est, quod doctrina sine eloquentia esse potest, eloquentia uero sine doctrina, eaque multiplici & uaria esse non potest, nisi forte loquentem pro eloquente posuerimus, quo nihil est falsius. Et hæc est radix uel poetice uel oratoria rantis, de qua multa diuinitus in eo libro qui Orator inscribitur disputauit Cicero. Quamuis sane doctorum, & eloquentium omnis cohors, quotquot ab origine rerum, usque ad hanc diem quacunque parte mundi floruerunt, quos enumerare longum est, philosophentur, disputant, potent, res decoras stylo quolibet exornant, & tenuissimum artificem ac poetis uerbis regant, non ne omnes indocti & muti, & elingues uidebuntur, ubi ab æduo sola CHASTITAS uox intonuit, & erissimumque illud regij propheta. Absorpti sunt, ut in cōparatione petre, per quæ CHASTITAS intelligi solere nouimus, nil prorsus appareat, & pro se maxime uidebantur. Hæc sunt Fratres, quæ ocio religioso ut scriberem occurrebant, quamuis haud ignarus sum,

ēousq; sermonem protendi posse, quousq; occupatorum miseriæ protenduntur, quarum nullus est terminus. Sed satis nunc dixisse uisus sum, reliqua ex uobis audire habeo, quos horum fecisse debuit experientia magistros, hoc ergo de quo loquor ocium, & hæc uacatio præstabit ut uideatis, quoniam Deus ipse est dominus, & acriter intueamini, quæ ad salutem aptissima sunt, & si à sensibus uehementer abhorreant, atq; in primis nostram, & prætereun-
tium rerum fugam, neq; mundi ac carnis, aut dæmonum superaddite, nec capiamini, nèue quis uestrum hostibus suis aut consiliarijs malis credat. Postremò nunquam fletus aut lu-
ctus diuellatur, unde utiq; necessarium est diuelli, ad hæc uidenda lucidum, & quietum de-
legistis locum, arripuistis iter rectum & securum, bono collyrio lauistis oculos, sic agite, per-
gite quo cepistis, nemo se in tergum flectat. Statua salis, in quam mulier retrò respiciēs uer-
sa est, animas uestras salutifero sale condiderit, nullus hominum sine peccato est. Sed pecca-
tori dicitur, peccasti, quiesce. Quiescite ergo, uacate, ocium agite, uidete, gaudete, pro me fle-
te, & mei memores ualete. O' felices, si uosipsos, & bona uestra cognoscitis.

FRANCIS CI PETRAR

CHAE V C DE VERA SAPIENTIA,

DIALOGVS I.

Collocutores.

ORATOR, IDIOTA.



ONVENIT pauper quidam Idiota ditissimum Oratorem in forō Romano, quem facete subridens sic allocutus est. I D. Miroi de fastu tuo, quòd tui licet continua lectione defatigeris, innume-
rabiles libros lectitando, nondum tamen ad humilitatem ductus sis. Hoc certè ex eo, quia scientia huius mundi, in qua te cæteris præcellere putas, stultitia quædam est apud Deum, & hæc inflat. Ex qua inflatione tumida oritur superbia, quæ natione cœlestis, semper in altum nititur, ut grauius cadat: Vera autem scientia humi-
liat, quæ nulla inflatione grauifaceta, in altum non casura uo-
lat. Optatè igitur ut ad illam te conferres, quoniam ibi est thesaur-

us letitiæ. O R. Quæ est hæc præsumptio tua pauper, idiota & penitus ignoras, ut sic par-
uifacias studium literarum, sine quo nemo proficit. I D. Non est magne Orator præsum-
ptio, quæ me silere non sinit, sed charitas. Nam uideo te deditum ad quærendum sapien-
tiam, multo casto labore, à quo te reuocare si possem desidero: ita & tu errorem perpende-
res, puto contrito laqueo te euasisse gauderes. Traxit te opinio auctoritatis, ut sis quasi e-
quus naturaliter liber, sed arte capistro alligatus præsepi, non aliud comedit, nisi quod sibi ministratur. O R. Si non in libris sapientum est sapientiæ pabulum, ubi nunc est? I D. Non dico ibi non esse, sed dico naturale ibi non reperiri. Qui enim primò se ad scribendum de sapientia contulerunt, non de librorum pabulo, qui nondum erant incrementa recepe-
runt, sed naturali alimento, in uiros perfectos euadebāt: & hi cæteros qui ex libris se putant profecisse, longè sapientia antecedunt. O R. Quamuis fortè sine literarum studio aliqua sciri possint, tamen res difficiles, & grandes nequaquam, cùm scientiæ creuerint per addi-
tamenta. I D. Hoc est, quod aiebam, scilicet te duci auctoritate, & decipi, scripsit aliquis uerbum illud, cui credis, ego autem tibi dico, quod sapientia foris clamat in plateis, & est clamor eius, quoniam ipsa habitat in altissimis. O R. Sapientiam attamè studio ac libro-
rum lectione consecutus sum. I D. Rem magnam si uera esset, & inseparabilem à uir-
tute. Crede autem mihi nunquam si uerè sapiens esses, hoc diceres: Sapiens enim quantum est, quòd sibi desit intelligit, non gloriatur itaq; sed suspirat. O R. Sapientè me profiteor. I D. Benè irent res si tot essent sapientes, quot sapientiæ professores. Hoc illud perdifficile est, hoc uerò facillimum. O R. Studio ad sapientiam perueni. I D. Vtiq; sic ad illam peruenitur, sed an tu peruenieris recogita. Non est enim res studiij breuis, egens aliquot an-
norū ut reliquæ artes, tota uel longissima opus est uita, si quis, ut aiunt, tota die curens per-
ueniē

uenit ad uesperam, satis est. Notum est illud Platonis, ut alia multa, præclarissimum, quod tuo Ciceroni placet, & mihi. Beatum cui etiam in senectute contigerit, ut sapientiâ, uerasq; opiniones assequi possit. Has tu an calle medio obuias habueris miror, an nescio quo penarum equo uectus, an tempus attigeris, incertum, qui tam citò sapiens euasisti. OR. Sapientia perfectionem cœlitus accepi. Est enim sapientia donum, omne autem donum deorsum est à patre luminum. ID. Est fateor cœlestis donum sapientia, sed magnus certè uir erat, & Dei amicus Paulus, qui nō ut tu de sapientiâ, sed potiùs hoc modo aiebat. Non quod iam acceperim, aut perfectus sim. OR. Sapientiam cupida mente compræhendi. ID. Ut pecunie, rerumq; multarum mala, sic sapientiæ cupiditas bona est. Sed an tu tantæ res capax sis uideto. Certè ille idem, de quo modo meminit Paulus apostolus. Ego me (inquit) nō arbitror cōpræhendisse: & ille quoq; permagnus erat, qui cum Deo de seipso loquens aiebat. Imperfectum meum uiderunt oculi tui. Hoc est, proprium sapientis, imperfectum suū nosse ac fateri. OR. Sapiens dicor. ID. Non turæ, neq; alienæ uoces, unquam sapientem fecerunt, sed res ipsa. OR. Sapiens uulgò dicor. ID. Vulgus infanos sapientes, & sapientes infanos, iure suo dicere solet, quod est ut falsa pro ueris, & uera pro falsis habeat. Nihil est à ueritate remotius, quàm uulgaris opinio. OR. Omnes me prædicant sapientem. ID. Ad famam fortasse aliquid, ad sapientiam nihil omnino. Sentio autem supercriptionibus inniteris literarum, quibus nihil est liberalius, non satis est facere sapientes, qui non sunt, sed egregios & insignes faciunt, & reuerendos. Serenissimos insuper & illustres ut iam simplex sapientiæ titulus sit pudori: qui quàm paucis tamè conueniat, stupor est. Vis autem nosse quàm sis sapiens, uerte oculos retro, recordare quotiens in hoc uitæ cursu cespitaueris: quotiens offenso pede cecideris, quot pudenda, quot dolenda, quot poenitenda commiseris, tunc si audes dicito sapientem, credo autem non audebis. OR. Scio me sapientem. ID. Literarum fortè uis dicere. Sunt enim planè literati aliqui, licet pauci, sapientes autem penè nulli. Aliud est sapienter loqui, aliud sapienter uiuere, aliud dici, aliud esse sapientem. Fuere qui dicerent sapientem nullum, id quàm uerum, falsumue sit, non disputo. Certè nimis prærupta est sententia, & ad desperationem prona, & studio aduersa sapientiæ. Hebræi sapientem Salomonem suum prædicant, qui quam sapiens esset, turba, coniugum, pellicumq; testatur, multoq; magis dijs alienis cultus exhibitus. OR. At Romani sapientem Lælium & Catonem habuere: Græcia ipsa dum floruit, septem habuisse dicitur sapientes. ID. Hæc de antiquis sapientibus. Fœlicior ætas nostra, quæ non unum, duosue aut septem, sed in singulis urbibus ceu pecudum greges numerat sapientes. Nec mirum, sanè multos esse, qui tam facile fiant. Venit iuuenis stultus ad templum doctoris insignia recepturus, præceptores illum sui celebrant, seu amore, seu errore, tumet ille, uulgus stupet, applaudunt affines, & amici, ipse iustus cathedram scandit, cuncta iam ex alto despiciens, & nescio quid confusum murmurans. Tunc maiores certatim ceu diuina locutū, laudibus ad cœlum tollunt, tinnunt interim campanæ, strepunt tubæ, uolant annuli, finguntur oscula, uertici rotundus, ac magistralis biretus apponitur. His peractis, descendit sapiens, qui stultus ascenderat. Mira prorsus transformatio, nec Quidio cognita, sic fiunt hodie sapientes, Verus sapiens fit aliter. OR. Sapiens attamen sum. ID. Solent qui de se magnifice sentiunt, confidenter maiora uiribus aggredi, inq; nisu medio prolapsi, suo magno uel periculo, uel pudore, ad discere quam iusti rerum æstimatores fuerint suarū. Præstat igitur (mihi crede) falsas opiniones abicere, insolentiam deponere, insipientiam circumspicere, & optate ne qua experiendæ sapientiæ necessitas incidat, quæ de laret te de nihilo gloriatum. Hæc rector, tutorq; querendæ sapientiæ uia est. OR. Credo & ego ad sapientiam peruenisse. ID. At si mihi obsequeris, ad illam potiùs assurgendo, nitendoq; peruenies, quàm credendo, nihil enim ascendit altius, quàm humilitas operosa. OR. Magna mihi sapientia est. ID. Putassem forsitan si tacuisses, tam me præmonuisti, quoniā ubi maior iactantia, sapientiā minor esse solet, ut tuus ait Cicero. Qui se (inquit) iactat, statim inuenit derisor, imò & tot irrisores, quot habet auditores. OR. Inter sapientes deputatus sum. ID. Vnus forsitan es de illo grege, quorum numerus multus est, magnusq; quibus pretiosum magis est uideri sapientes, & non esse quàm esse quidem, nec uideri. Sicut & multi sunt, qui iusti potiùs uideri malunt & non esse, quàm esse iusti, nec apparere. Primos igitur Sophistas uocat Aristoteles, secundos hypocritas: amborum autem effectus fallere est, & in primis seipso, isti uerbis, isti gestibus: alij nutibus, gestibus ac uerbis iustos, & sapientes se ostendunt, stultos autem prauosq; moribus atq; uita. Præterea si tu sapiens esses, utiq; non diceres, quippe non præsumit, non inflatur, uerū gemit in seipso sapiens, non gloriatur, sed semperq; sibi desit ponderat, neq; acquisita, sed acquirenda semper cogitat. Omnia namq; illi desunt, qui

qui sibi nil ad sapientiam deesse putat. Igitur si uelis fieri sapiens, noli ut iam dixi teipsum opinari sapientem. OR. Verus tamen sapiens, consensu omnium iudicor. ID. Ad sapientiam ueram nemo peruenire potest, qui falsa sapientia deceptus est. Stultus igitur fias oportet, ut esse possis sapiens. Perge ergo quousque tibi stultus uidearis: & attigisti sapientiam, stultus uero tunc demum tibi esse uidebere, cum ad tuipsum cogitationem, peruenies. Porro cum a sapere sapientia dicitur, ille profecto sapiens esse iudicatur, cui res sapiunt, prout sunt, qui sic rebus transitorijs nouit uti, ne æternis obliuiscantur: ita quoque moderate presenti uti mundo, ut quantum potest fruatur ipso Deo. Denique hæc uera sapientia est, qua sapit Deus sapienti, uiuenti de spiritu eius, qua uitam ordinat componit mores, actus dirigit, ac omnia opera, suo quodam diuino sopore condidit atque format, qua eos etiam, cum quibus hic uersatur homines, oleo lætificantis gratiæ adlinat, ut uidentes opera eius bona, patrem, qui in cœlis est glorificent, gratiam habens ad amicos, ad inimicos patientiam, beneficentiam ad quos potest, & ad omnes beneuolentiam, ad quos debet: neminem cõtemnens, neminem iudicans, omnes diligens, & saluos fieri optans in uisceribus charitatis. Postremo ut breuiter cõuerbis Bernardi concludam, inuenisti (inquit) sapientiam: si mala tua præterita desleas, si præsentia hæc bona paruipendas, si futura bona toto cordis desiderio concupiscas. OR. Stultum me dixisti fieri oportere, ut sapiens sim. Quod quidem tunc assequi potero, ut tu dicis, cum meipsum nosse incepere. Quo igitur pacto, ediscere, mei ipsius notitiam adipiscar? ID. Reminiscere in primis Orator, & sæpenumerò tua in mente reuolue quid sis, magna siquidem mortalium turba ignara sui, quid in terris sit agendum, quidque in cœlis agat, quærit. Philosopho cuidam per similes, qui syderum cursus noctu cum Astrolabio metiretur, in limosum lapsus est specum, quod ancilla sua cachinno magno ridens: Herus (inquit) meus ignorat quod ante pedes est, uile lutum, & rimari tentat arcana cœlorum. Debet ergo homo id primum inquirere quid sit Homo (inquit) Porphyrius, est animal rationale mortale. Mortale, ait Bernardus, temperet rationale, ne forte in superbiam tollatur, & rationale confortet mortale, ne in desperationem labatur. Hinc Bernardus ad Eugenium quem modò allegauit: a te (inquit) tua consideratio inchoet, ne frustra extendaris ad alia te neglecto. Quid tibi prodest uniuersum lucrari mundum, teipsum perdens? Noueris licet omnia mysteria, noueris lata terræ profundo maris, altè cœli, si te nescieris, similis eris uiro ædificanti absque fundamentis, ruinam non structuram faciens. Non est sapiens, qui sibi non est sapiens: in acquisitione enim salutis tuæ, nemo tibi germanior, neque propinquior. Hæc Bernardus. Sunt præterea nonnulli adeo seu fatui, seu elati, qui seipsum ignoratis, scientiam diuinorum assequi putant, sed quo pacto uult ille Deum cognoscere, qui seipsum conuincitur ignorare? Nescienti seipsum impossibile est scire Deum. Ex sui nempe cognitione oritur humilitas, & timor Dei, quid sit homo nasciturus, quid sit natus, quid mortuus erit: Ex sui uero ignorantia oritur superbia, natione (ut dixi) cœlesti, alta semper appetens, ut grauiori casu ad infima ruat, quæ fecit angelos, dæmones, & dæmonibus homines coræquauit. Ex superbia autem oritur Dei ignorantia, ex qua infelix desperatio, sæpenumerò consurgit: ut uero sine timore Dei & humilitate, quis potest de salute præsumere? Ille solus est uerè sapiens, ac seipsum intelligens, qui uilem se, ac paruum reputat: qui uero se magnum aliquid esse existimat, cum non sit, fallitur ille, & uera sapientia in eo non est. OR. Perge uero obsecro: perge (inquā) talia mihi inaudita hæcenus uerba salutaria enarrare. Sunt enim (ut uideo) ad salutem magis accedentia, quàm ut Ciceronis, aut Quintiliani, reliquorumque in meis Oratorijs libris contentorum. ID. Pergam profecto, idque etiam libens. Verè sapiens, & rectus apud Deum ille animus est, qui cogitat qualis uita, non quanta sit. Nempe ut pulchrè ait, & splendide Laërtius. Si ut uiuendi, & sic, & bene uiuendi cura nobis esset, infinitos penè labores, quibus stultitia æstuat humana, tanquam superfluos, & insanos fugiendos longè uitaremus. Sed heu nemo iam uel admodum rarus, quam bene uiuat, sed quamdiu curat, cum tamen omnibus in potestate est ut bene uiuant, ut diu uerò nemini. Quid est autem aliud uiuere, quàm diu torqueri? & quantò diutius quis in uita fuerit, tantò maiori hac grauatur, oneraturque sarcina peccatorum. Et non uides o Orator, imò o quilibet homo, quod sic es in uita ista, quasi hospes in domo aliena, qua die nescit hospes, uel qua hora dicatur ei: Exi foras, quia quam inhabitas domus tua non est. Homo quippe uitæ commodatus est, non donatus. Sapiens in hac uita sic dies studet agere, transitorius, ut in futura dies æternitatis inueniat. Stude igitur o homo sapiens esse, desideras saltem lethaliter non peccare. A uenialibus enim cum septies in die cadat iustus, quis potest omnino continere? quod si peccaueris, orationibus, holocaustis, lachrymis, atque elemosynis tu, quoad potes iustitiā redime. Ait enim in Ecclesiastico Salomon: Fili peccalti, non ad iusticias iterum, sed de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur. Sed

hoc unum est, quod te uiribus totis fugere admono, procrastinatio scilicet emendationis & poenitentiae. Dico enim tibi, quod Deus, qui peccanti ueniam spondit, peccati diem crastinum non promittit. Testis est tuus in Tragœdijs Seneca, ita dicens:

Nemo tam diuos habuit sauentes

Crastinum ut posset sibi polliceri.

Deus enim licet ueniam, ut dixi, poenitenti promiserit, non tamen promittit ei dare uoluntatem poenitendi, sicut nec uoluntatem peccandi dedit. Immittit namque Diabolus longioris uitae securitatem, ut inferat perditionem, nec dinumerare est possibile, quantos hac inanis spei fallax umbra deceperit. Audi quàm pulchrè, ait Gregorius: Deus quod diu ut conuertatur expectat, non econuersos durius damnat. Audi etiam, si uis Augustinū supra Ioannē angelicā potiū quàm humana uerba resonantē. Intendant inquit qui amant in Domino mansuetudinem, & timeant ueritatem. Etenim dulcis & rectus dominus, amas quod dulcis est, time quod rectus est, tanquā mansuetus dixi tacui, sed tanquā iustus, nunquid semper tacebo? Misericors, & miserator Dominus. Ita planè, adhuc adde longanimitas: adde adhuc & multum misericors, sed time quod est in nouissimo, & uerax. Mansuetus Dominus, longanimitas Dominus, misericors Dominus, sed & iustus Dominus, & uerax dominus. Largitur tibi spatium correctionis, sed tu plus amas dilationem quàm emendationem. Malus fuisti heri, hodie bonus esto, & hodiernum diem malitia peregisti, uel cras mutare. Semper expectas, & de misericordia Dei tibi plurimum polliceris, quasi ille, qui tibi per patientiā promittit, indulgentiam promittat, tibi etiam prolixiorē uitam spondeat. Vnde scis, quid pariat crastinus dies? Rectè dicis in corde tuo, Quando me correxero, Deus mihi omnia peccata dimittet. Negare non possumus, correctis atque conuersis indulgentiam Deus promittit. Nam in quo propheta mihi legis: quia promittit correcto indulgentiam, non mihi legis, quia promittit tibi Deus longam uitam. Ex utroque igitur homines periclitantur, & sperando, & desperando: contrarijs rebus contrarijs affectionibus: sperando decipitur is qui dicit. Bonus est Deus, misericors est Deus, faciam quod mihi placet, quo liber laxem habenas cupiditatibus meis, ut impleam desiderium animae meae. Quare hoc? quia misericors est Deus, bonus est Deus, mansuetus est Deus. Spe isti periclitantur, desperatione autem, qui cum inciderint in grauiā peccata putantes, sibi non posse iam ignosci poenitentibus, & statuentes se ad damnationem sine dubio destinatos, dicunt apud seipsos: iam damnandi sumus, quare nō quod uolumus facimus? Ideo molesti sunt desperati, iam enim quod timeant nō habent, & uehementer timendi sunt, istos desperatio necat, illos spes. Inter spem, & desperationem fluctuat animus, metuendum est ne te occidat spes, & cum speras multum de misericordia, ne incidas in iudicium. Metuendum est rursum, ne te occidat desperatio, & cum putas iam tibi nō ignosci, quā grauiā commisisti, non agas poenitentiam, & incurras in iudicem, sapientiam, quā dicit: Et ego uestrae perditioni superridebo. Quid ergo agit Deus cum periclitantibus utroque morbo? Illis qui spe periclitantur hoc dicit. Ne tardes conuerti ad Dominū, neque differas de die in diem. Subito enim uenit ira eius, & in tempore uindictae disperdet te. Illis qui desperatione periclitantur quid dicit? In quacunque die iniquus conuersus fuerit, omnes iniquitates eius obliuiscar. Propter illud ergo qui desperatione periclitantur, proposuit indulgentiae portum, propter illos uero qui spe periclitantur, & dilationibus includuntur, fecit diem mortis incertum. Quando ueniat ultimus dies nescis, ingratus es, quia hodiernum habes in quo corrigaris. Hinc dixit ad peccatricem mulierem Dominus: Nec ego te condemnabo: Vade, deinceps iam noli peccare, sed facta secura, de praeterito caue futura. Nec ego (inquā) te condemnabo, deleui quod commisisti, obserua quod praecēpi, ut inuenias quod promisi. Hæc Augustinus, audisti iam Augustinum o Orator: audito etiam & Chrysostomum super Ioannem sic dicentē. Quid est latrone & homicida deterius? Nonne ultima hæc species malitiæ est, & tamen ad summum uirtutis confestim peruenit, & ipsum migravit paradysum non diebus indigens, non una die, sed breui momento. Quare licet repente transponi, & fieri aureum ex luteo? Quia enim non natura uirtus, aut malitia est, facilis est transpositio ab omni necessitate. Eruta, si uolueritis, & audieritis me (ait) dominus, bona terræ comedetis. Vides quoniam uoluntate indiget sola, uoluntate quidem non communi, & nuda quæ est multorum, sed studiosa quæ paucorum est, quia omnes noui in cœlum uelle euolare nunc, sed per opera oportet uoluntatem ostendere. Etenim negotiator, qui uult ditari, non solum usque ad mentem uoluntatem sistit, sed nauem construit, & congregat nautas, & rogat gubernatorem, & in omnibus alijs præparat nauim, & pecuniam fenerator, & transit pelagus, & ad extremam uadit terrā, & pericula sustinet multa, & alia omnia, quæ sciunt qui mare nauigant: ita & nos oportet uoluntatem ostendere, nauigauimus

gatiūmus enim & nos nauigationem, non eam, quæ à terra in terram, sed eam, quæ à terra in cœlum. Construamus igitur mentem nostram ad aptam gubernationem quæ sursum fert, & nautas ei obediētes, & nauim solidam, ut neq; circumstantia, neq; tristitia submergatur mundiāli, neq; elationis eleuetur spiritu, sed bene præcincta sit & leuis: si sic quidem nauitū, si sic uerò gubernatorem, & nautas præparabimus, cum aptitudine uentorum nauigabimus, & filium Dei qui uerus est gubernator attrahemus ad nos ipsos, qui non dimittet submergi nauim nobis, sed & si infiniti flauerint uenti, & uentos increpabit, & mare, & pro fluctuatione multam tribuet tranquillitatem. Hæc Chrysostomus. Veruntamē quæ suprà dicta sunt, ferè omnia de sola creata, & quæ homini inesse potest, sapientia dixerim. Et quidem & alia, sed increata sapientia, longè illa præstantior, longèq; differentior, & tantò quidem, quantò finitum ab infimo, æternum à temporali differt: Media tamen ista ad illam, & non aliundè peruenitur. O R. Ut audio cum te Idiotam reputes, sapere tamen non modicum uideris. I D. Hæc est fortasse inter te, & me differentia, ut te sapientem putas, cum non sis, hinc superbis. Ego uerò idiotā me esse cognosco, hinc humilior, & in hoc fortè doctior existo. O R. Quomodo doctus esse potes ad scientiam ignorantiæ tuæ, cum sis idiotā? I D. Non ex tuis, sed ex Dei libris. O R. Qui sunt illi? I D. Quos suo digito scripsit. O R. Vbi reperiuntur? I D. Vbiq;. O R. Igitur & in hoc foro? I D. Imò iam, & in capite libri dixi: quod sapientia clamet in plateis. O R. Optarem audire quomodo. I D. Si te absq; curiosa inquisitione affectum cōspicerē, magna tibi panderem. O R. Potes ne breui tempore efficere, ut quid uelis degustem? I D. Possum. O R. Contrahamus igit nōs in hanc tonforis proximā quæso apothecam, ut sedentes quietiūs loquamur. Placuit idiotæ, & intrantes locum aspectum in forum uertentes sic exorditus est Idiotæ sermonem.

FRANCISCI PETRARÆ

CHAE V. C. DE VERA SAPIENTIA

DIALOGVS II.

Collocutores.

IDIOTA, ORATOR.



VONIAM tibi in præcedentibus dixi, Sapientia clamare in plateis, & quod clamor eius est, ipsam in altissimis habitare, hoc tibi ostendere sic conabor. Et primum uelim dicas, quid hic aspicias in foro? O R. Video ibi numerari pecunias, in alio angulo ponderari merces, ex opposito mensurari oleum & alia. I D. Hæc sunt opera rationis illius, per quā homines bestiis antecellūt, nam numerare, ponderare & mensurare bruta nequeunt, attende nunc Orator per quē, in quo, & ex quo hæc fiunt, & dicito mihi. O R. Per discretionem. I D. Rectè dicis, per quid autem discretio? Non ne per unū numeratur? O R. Quomodo, I D. Non ne unum est unum semel, & duo est unum bis, & tria est unum ter, & sic deinceps. O R. Ita est. I D. Per unum igitur fit omnis numerus. O R. Ita uidetur. I D. Sicut igitur unū est principium numeri, sic pondus minimum est principium ponderandi, & mensura minima principium mensurandi. Vocetur igitur illud pondus uncia & mensura Petītū. Non ne sicut per unum numeratur, ita per unciam ponderatur, & ex Petito mēsuratur? non ne hæc sice habent. O R. Imò. I D. Per quid autem attingitur unitas, per quid uncia, per quid petitum? O R. Nescio. Scio tamen quod unitas non attingitur numero, quia numerus est post unum. Sic nec uncia pondere, nec petitum mēsurā. I D. Optimè ais Orator, sicut enim simplex prius est natura composito, ita compositum natura posterius, unde compositum non potest mensurare simplex, sed conuerso. Ex quo habes quomodo illud per quod, ex quo, & in quo omne numerabile numeratur, non est numero attingibile, similiter illud per quod, ex quo, & in quo, omne ponderabile ponderatur, non est pondere attingibile, similiter & id, per quod, ex quo, & in quo omne mensurabile mēsuratur, non est mensura attingibile. O R. Hoc clare conspicio. I D. Hunc clamorem sapientiæ in plateis transfer in altissimis, ubi sapientia habitat, & multò delectabiliora reperies, quā in omnibus orna-

nisi in voluminibus tuis. OR. Nisi quid per hoc uelis exponas, non intelligo. ID. Nisi ex affectu oraueris prohibitus sum ne faciam, nam secreta aeternae atque increatae sapientiae non sunt omnibus passim aperienda. OR. Multum desidero te audire, & ex paucis inflammar. Ea enim quae iam praemisisti, aliquid magni futurum enunciant, rogo igitur ut incepta prosequaris. ID. Nescio si liceat tanta secreta detegere, & tam altam profunditatem facilem ostendere, tamen nequeo me continere, quin tibi complacem. Ecce frater, summa sapientia est haec, ut scias quomodo in similitudine iam dicta attingitur inattingibile, inattingibiliter. OR. Mira dicis & absfona. ID. Haec est causa cur occulta non debent communicari omnibus, quia eis absfona uidentur. Admiraris me dixisse sibi contradicentia. Dico autem, quod sicut iam ante de unitate unciam & petito dixi, ita de omnibus, quo ad omnium principium dicendum. Nam omnium principium est, per quod, ex quo, & in quo omne principabile principatur, & tamen per nullum principatum attingibile. Ipsum est per quod, ex quo, & in quo omne intelligibile intelligitur, & tamen est intellectu intelligibile. Et similiter per quod, ex quo, & in quo, omne fabile fatur, & tamen est fatu ineffabile. Sic est per quod, ex quo, & in quo, omne terminabile terminatur, & tamen est termino interminabile, & sine finibile, tales facere potes innumerabiles uerissimas propositiones, & omnia tua oratoria volumina illis implere, & alia sine numero illis addere, ut uideas quomodo sapientia in altissimis habitat. Altissimum enim est, quod altius esse non potest. Sola infinitas est illa altitudo. Unde sapientia, quam cum omnes homines natura scire desiderant, cum tanto mentis affectu quaerunt, non aliter feitur, quam quod ipsa est omni scientia altior, & inscibilis, & omni loquela ineffabilis, & omni intellectu intelligibilis, & omni mensura immensurabilis, & omni proportionem inproportionabilis, & omni imaginatione inimaginabilis, & omni sensatione insensibilis, & omni tractatione intractabilis, & omni gustu ingustabilis, & omni auditu inaudibilis, & omni uisu inuisibilis, & omni apprehensione inapprehensibilis, & omni affirmatione inaffirmabilis, & omni negatione innegabilis, & omni dubitatione indubitabilis, & omni opinione inopinabilis. Et quia omni eloquio est inexpressibilis, harum locutionum non potest finis cogitari, cum omni cogitatione sit incogitabilis, ipsa gloriosa, atque aeterna sapientia, per quam, ex qua, & in qua omnia. OR. Haec indubie maiora sunt, quam a te audire putabam. Non cesses, quae so, me illud docere, ubi aliquid talium altissimarum theoricarum, tecum quam suauiter degustem. Nam uideo te non satiari semper de illa sapientia loqui. Maxima autem ut puto dulcedo hoc agit, quam nisi interno gustu sapere, te non tantum alliceret. ID. Sapientia est quae sapit, quae nihil dulcius intellectu. Neque censendi sunt quo uis modo sapientes, qui uerbo tantum & non gustu loquuntur, illi autem cum gustu de sapientia loquuntur, qui per eam ita sciunt omnia, quod nihil omni. Per sapientiam enim & ex ipsa, & in ipsa est, omne internum sapere. Ipsa autem, quia in altissimis habitat, nullo sapore est gustabilis, ingustabiliter ergo gustatur, cum sit altior omni gustabili, sensibili, rationali, & intellectuali. Hoc est autem ingustabiliter, & a remotis gustare: quasi si odor quidem dici potest praegustatio ingustabilis. Sicut enim odor ab odorabili multiplicatus, in alio receptus nos allicit ad cursum, ut in odore unguentorum ad unguentum curratur: ita aeterna, & infinita sapientia cum in omnibus reluceat, nos allicit, ex quadam praegustatione affectuum, ut mirabili desiderio ad ipsam feramur. Cum enim ipsa sit uita spiritalis intellectus, qui in se habet quandam conaturatam praegustationem, per quam tanto studio inquirat fontem uitae suae, quem sine praegustatione non quaereret. Hinc ad eam ut ad propriam suam uitam mouetur, & dulce est omni spiritui ad uitae principium, quamuis inaccessibile continue ascendere, & quando eo ducitur uitam suam quaerens, tanto plus gaudet, quanto sua uitam infinitam, atque immortalem conspiciat. Et sic euenit, ut inaccessibilitas, siue incomprehensibilitas infinitis uitae suae, sit sua desideratissima comprehensio: quasi si quis haberet thesaurum pecuniae, & ad hoc pertingeret, quod illum sciret innumerabilem, imponderabilem, & immensurabilem. Haec scientia incomprehensibilitatis est gaudiosa, & optatissima comprehensio, non quidem ut ad comprehendentem refertur, sed ad ipsum quoque amorosissimum thesaurum. Quasi si quis amet aliquid, hic gaudet in amabili, infinitas & inexpressibiles amores causas reperiri, & haec est gaudiosissima comprehensio amantis, quando incomprehensibilem esse amati amabilitatem comprehendit: nequaquam enim tantum gauderet se amare, secundum aliquid incomprehensibile amatum, sicut quando sibi constat amati amabilitatem esse penitus immensurabilem, infinitabilem, interminabilem, ac incomprehensibilem, haec est, gaudiosissima, incomprehensibilitatis comprehensibilitas. OR. Intelligo forte, iudicabis, nam haec uidetur tua intentio, quod principium nostrum, per quod, ex quo, & in quo sumus, & mouemur, tunc gustatur a nobis, ut principium, medium & finis, quando

etnis uitalis suauitas, ingustabiliter gustatur per affectum, & incomprehensibiliter comprehenditur per intellectum. At uero qui ipsum gustabiliter gustare, & comprehendibiliter comprehendere nititur: ille penitus est sine gustu & intellectu. I D. Optime cœpisti Orator, ob hoc, qui non aliud sapientiam putant, quam id quod est intellectu comprehensibile, & non aliud felicitatem putant, quam eam quæ est attingibilis per eos: hi longe sunt à uera sapientia, æterna & infinita, sed conuersi sunt ad finibilem quandam quietem, ubi putant lætitiā uitæ esse, sed non est. Hinc se deceptos comperientes in cruciātū sunt. Nam ubi felicitatem esse putabant, ad quam se omni conatu conuertebant, ibi ærumnā reperiunt, & mortem. Sapientia enim infinita, est indeficiens uitæ pabulum, de quo æternaliter uiuit spiritus noster, qui si rectus est, non nisi sapientiam, & ueritatem amare potest. Omnis enim intellectus appetit esse, suum esse est uiuere, suum intelligere est pati sapientia & ueritate. Vnde intellectus qui non est degustans, claram sapientiam, hic est ut oculus in tenebris. Est enim oculus, sed non uidet, quia non est in luce, & quia caret uita delectabili, quæ consistit in uideri, tunc est in ærumna, & cruciātū, & hoc est mors potius, quam uita. Sic intellectus ad omne aliquid, quàm ad æternæ sapientiæ pabulum conuersus, se extra uitam, quasi in tenebris ignorantia inuolutum potius mortuum, quàm uiuum reperiēt. Et hic est cruciātus mirabilis, intellectuāle esse habere, & nunquam intelligere. Solā enim æterna sapientia est, in qua omnis intellectus intelligere potest. O R. Pulchra certè atq; rara, & mihi gratissima narras, nunc age quæso, quomodo eleuari quæam, ad aliqualem gustum æternæ sapientiæ. I D. Aeterna sapientia in omni gustabili gustatur, ipsa est delectatio, in omni delectabili, ipsa est pulchritudo in omni pulchro, ipsa est appetitio in omni appetibili, & sic in cunctis delectabilibus, uel desiderabilibus dicito. Quomodo ergo tunc potest non gustari? Non ne uita est gaudiosa, quando est secundum desiderium tuum? O R. Imò nihil plus. I D. Cum ergo hoc desiderium tuum nō sit, nisi per æternam sapientiam, ex qua, & in qua est, & hæc uita felix, quam desideras, similiter non sit, nisi ab eadem æterna sapientia in qua est, & extra quam nequit esse. Hinc non aliud in omni desiderio intellectualis uitæ desideras, quam æternam sapientiam, quæ est desiderij tui complementum, principium, medium & finis. Si igitur est tibi stulte hoc desiderium immortalis uitæ, ut æternaliter felicitet uiuas, quandam in te prægustationem experiris æternæ sapientiæ, nihil enim penitus incongruum appetitur. Sunt enim poma apud Indos quorum prægustationem cum non habemus, ea non appetimus, sed cum sine nutrimento uiuere nō possumus, appetimus nutrimentum. Habemus autem nutrimenti quandam prægustationem, ut uiuamus sensibiliter. Et hinc puer quandam habet lactis prægustationem, in sua natura, quare dum esurit ad lac mouetur: ex quibus enim sumus ex illis nutrimur: sic intellectus noster habet uitam suam ab æterna sapientia, & huius habet aliqualem prægustationem. Vnde in omni pascencia, quæ sibi uiuat necessaria est, nō mouetur, nisi ut inde pascatur, à quo habet hoc intellectuāle esse. Si igitur in omni desiderio uitæ intellectualis attenderes, à quo est intellectus, per quod mouetur, & ad quod in te comperires, dulcedinem æternæ sapientiæ, illam esse, quæ tibi facit desiderium tuum: ita dulce ac delectabile, ut inenarrabili affectu feraris ad eius comprehensionem, tanquam ad immortalitatem uitæ tuæ, quasi ad ferrum, & Magnetem attendas. Habet enim ferrum in Magnete quoddam sui fluxus principium, & dum Magnes per sui præsentiam excitat ferrum graue & ponderosum, tunc mirabili desiderio fertur, etiam supra motum naturæ, quo secundum grauitatem deorsum tendere debet, & sursum mouetur, se suo principio uniendo: nisi enim in ferro esset quædam prægustatio naturalis ipsius Magnetis, non moueretur plus ad magnetem, quàm ad alium lapidem: & nisi in Magnete esset maior inclinatio ad ferrum, quàm ad cuprum, non esset illa attractio. Habet igitur spiritus noster intellectuālis, ac æterna sapientia principium, sic intellectuāliter essendi, quod esse est conformius ipsi sapientiæ, quàm esse non intellectuāle. Hinc irradiatio seu immisio in sanctam animam est, motus desideriosus, in excitatione. Qui enim quatit motu intellectuāli sapientiam, hic internè tactus ad prægustandam dulcedinem, sui oblitus rapitur in corpore, quasi extra corpus omnium sensibilium pondus eum tenere nequit, quousq; se uniat trahēti sapientiæ. Et tunc ex stupida admiratione sensum linquens, insanire facit animam, ut cuncta præter ipsam nihili faciat, & talibus dulce hunc mundum linquere, ut expeditius ferri possint, in ipsam immortalitatis sapientiam. Hæc prægustatio facit sanctis omne apparens delectabile, abominabile, & omnia corporalia tormenta, propter ipsam citius adipiscendam, æquissimo animo ferre. Hæc nos instruit hunc nostrum spiritum ad ipsam, conuersum nunquam deficere posse: si enim hoc corpus nostrum spiritum omni sensibili ligamento tenere nequit, quin audivissimè ad ipsam corpore dimisso officio feratur, nequaquam deficere corpore, deficere potest. Hæc enim est eius assimilatio, quæ spiritui nostro naturaliter inest,

per quam non quietatur imago, nisi in eo cuius est imago, à quo habet principium, medium & finem. Viua autem imago, per uitam motum ex se exierit, ad exemplar in quo solum quiescit: nam uita imaginis non potest in se quiescere, cum sit uita uita ueritatis, & non sua hinc mouetur, ad exemplar, ut ad ueritatem sui esse. Si igitur exemplar est æternum, & imago habet uitam, in qua prægustat suum exemplar, idcirco desideriose ad ipsum mouetur. Et cum motus rei uitalis non possit quiescere, nisi in infinita, quæ est æterna sapientia, ideo non potest cessare spiritualis ille motus, qui nunquam infinita uitam infinitè attingit. Semper enim tam gaudiolissimo desiderio mouetur, ut attingat, quod nunquam de delectabilitate attactus fastiditur. Est enim sapientia æterna, cibus saporissimus, qui satiando desiderium fumentum non minuit, ut in æterna cibatione nunquam cesset delectari. O R. Indubie te optime dixisse teneo: Sed ualde referre uideo inter gustum sapientia, & ea quæ de gustu proferri posse. I D. Bene dicis, & placet à te hoc uerbum audisse, sicut enim omnis scientia de gustu rei nunquam gustata, uacua & sterilis est, quousque sensus gustus attingat: ita de hac sapientia, quam nemo gustat per auditum, sed solum ille, qui eam accipit in interno gustu, ille perhibet testimonium non de his quæ audiuit, sed in seipso experimentaliter gustauit, scire multas amoris descriptiones, quas sancti nobis reliquerunt sine amoris gustu, uanitas quædam est. Quapropter ad quærendam æternam sapientiam, non sufficit scire, quæ de ipsa leguntur, sed necesse est postquam intellectus reperit, ubi est, quod eam affectu suam faciat, quasi qui inuenit agrum, in quo est thesaurus, non potest gaudere de thesauro in agro, non suo existente, quare uendit omnia, & emit agrum illum, ut in suo agro habeat thesaurum. Vnde oportet omnia uendere & dare. Non uult enim æterna sapientia haberi, nisi ibi, ubi habens nihil de suo tenuit ut eam haberet. Id autem quod de nostro habemus uitia sunt, de æterna uero sapientia non nisi bona. Quapropter spiritus sapientia non habitat in corpore subdito peccatis, neque in maliuola anima, sed in agro suo puro, & sapietiali munda imagine, quasi in templo sancto suo. Vbi enim æterna habitat sapientia, ibi est ager Dominicus, ferens fructum immortalem. Est enim ager uirtutum, quem sapientia colit, ex quo nascuntur fructus spirituales, qui sunt iustitia, pax, fortitudo, temperantia, castitas, patientia, & ceteri tales. Et licet æterna sapientia se omnibus communicet liberalissime, cum sit infinitè bona, tamen à nullo capi potest, uti est: identitas enim infinita, non potest in alio recipi, cum in alio aliter recipiatur, & cum non possit in alio, nisi aliter recipi, tunc recipitur meliori modo quo potest. Sed immultiplicabilis infinitas, in uaria receptione melius explicatur: magna enim diuersitas, immultiplicabilitatem melius exprimit. Ex quo euenit, ut sapientia in uarijs formis, uariè recepta hoc efficiat, ut quælibet ad identitatem uocata, modo quo potest sapientiam participet. Ut quædam eandem participant, in quodam ualde distanti à prima forma, quibus uix esse elementale tribuit. Alia adhuc in nobiliori gradu, quibus uitam præbet uegetabilem: adhuc alia in altiori, quibus uitam sensibilem, post hoc quibus animalem, deinde quibus rationalem, demum quibus intellectualem: & hic gradus est altissimus proximior scilicet sapientia imago. Et hic solus est gradus, habens promptam, & innatam aptitudinem, se ad sapientia gustum eleuandi, quia in illis intellectuabilibus naturis, imago sapientia uiuit, uita intellectuali. Cuius uitæ uis est, ex se uitalem motum exerere, qui motus est per intelligere ad suum proprium obiectum, quod est ueritas absoluta, quæ est æterna sapientia pergere. Nunc itaque pro hoc breui tempore, hæc sic dicta sufficiant, ut scias sapientiam esse, non in arte oratoria, aut in magnis uoluminibus, sed in separatione ab istis sensibilibus, ac in conuersione ad simplicissimam & infinitam formam, & illam recipere in templo purgato ab omni uitio, & feruido amore ei inherere, quousque degustare eam queas, & uidere quæ suauis sit illa, in qua est omnis suauitas. Qua degustata uilescunt tibi omnia, quæ nunc tibi magna uidentur, & humiliaberis, ut nihil arrogantia in te remaneat, neque aliud quodcunque uitium, quin castissimo & purissimo corde semel degustata sapientia, indissolubiliter adhærebis, etiam hunc mundum, & cuncta quæ non sunt, ipsa magis quam ipsam deferendos, & cum indicibilibus laetitia uiues ac morieris, & post mortem in ipsa amorosissimo amplexu æternaliter requiesces. Quod tibi, & mihi concedat ipsa Dei sapientia semper benedicta.

FRANCISCI PETRAR

CHAE V. C. IN DIALOGOS DE

CONTEMPTV MVNDI,

PRAEFATIO.



Tonito mihi quidem, & sapissimè cogitant, qualiter in hanc uitā intrassem, qualiter fore egressurus, contigit nuper, ut non sicut ægros animos solet somnus opprimere, sed anxium atq; peruisilem, mulier quædam inenarrabilis claritatis & luminis, formaq; non satis ab hominibus intellecta (incertū quibus uis adijisse uideatur, uirginem tamen, & habitus nunciabat, & facies) me stupentem insuetæ lucis aspectu, & aduersus radios, quos oculorum suorum sol fundebat, non audentem oculos attollere, sic loquitur: Noli trepidare, neu te species noua perturbet, errores tuos misera, de longinquo tempestiuū tibi auxilium laturo descendi, satis superq; satis, hæc tunc terram caligantibus oculis aspeixisti, quos si usq; adeo mortalia ista permulcent, quid futurum speras si eos ad æterna sustuleris? His ergo auditis, nec dum pauore deposito, Maroneum illud tremulo uix ore respondi:

O quam te memorem uirgo, namq; haud tibi uultus

Mortalis, nec uox hominem sonat.

Ille ego sum, inquit, quā tu in Africā nostra, curiosa quadā elegātia descripsisti, cui non segnius, quā Amphion ille Dyrceus, in extremo quidem occidentis, summoq; Athlantis uertice, habitationē clarissimā atq; pulcherrimā, mirabili artificio ac poetici ut propriè dicam, manib. erexisti. Age itaq; iam securus ausculta, ne uel illius præsentē faciem perhorrescas, quā pridem tibi satis familiariter cognitā, arguta circūuolutione testatus es. Vix dum uerba finierat, cū mihi cūcta uersanti, nihil aliud occurrebat, quā Veritatē ipsam fore quæ loqueretur: illius enim me palatiū Atlanticis iugis descripsisse meminerā, at quæ nā ex regione uenisset ignorabā, nisi cœlitus tamē uenire, nequiuisset certus eram. Itaq; uidentē auidus respici, & ecce lumē gherei, facies humana nō pertulit, rursus igitur in terrā oculos deijcio, quid illa cognoscens, breuis spatij interueniente silentio, iterū & iterū in uerba prorūpens, minutis interrogatiunculis, meq; ut secū multa colloquerer coëgit. Duplex hinc mihi bonū prouenisse cognoui, nam & aliquantulū doctior factus sum, aliquantolq; ex ipsa cōuersatione securior, spectare corā posse cœpi uultū illum, qui nimio primū me splendore perterrituerat, quem postquā sine trepidatione sustinui, dum mira dulcedine captus inhæreo, circūspiciensq; an quisquā secū afforet, an prorsus incommitata meq; solitudinis abdita penetrasset, uirū iuxta grandæuū, ac multa maiestate uenerandū uideo. Non fuit necesse nomē percūctari, religiosus aspectus, frōs modestia, graues oculi, sobrius incessus, habitus sacer, sed Romana facūdia, gloriosissimi patris Augustini quoddā s. is apertū indicij præferebat. Accedebat dulcor quidā, maiorq; quā nescio quis hominis affectus, qui me sciscitari aliquid nō sinebat. Nec tamē ideò tacitus mansisse, iam interrogationis uerba dictauerā, iamq; in extremū oris limē uox egressura, percellerat, cū subito ex ore Veritatis, dulcisonū illud mihi nomē auditū est: ad eū siquidē cōuersa, ac meditationē ipsius profundissimā interūpens, sic ait: Chære mihi ex millibus Augustine, hunc tibi deuotū notū, nec te latet, quā periculosa, & lōga ægritudine tentus sit, qui eō propinquior mortī est, quomodo æger ipse ā proprij morbi cognitione remotior, itaq; nūc uitā huius semianimis cōsistēdū est, quod pietatis opus, melius quā tu nullus hominū præstare potest. Nam & iste semp tui nominis amatissim⁹ fuit, habet autē hoc omnis doctrina, ut multo facilius in auditoris animū, ab amato præceptore transfundatur, & nisi te præsens fortē felicitas, miseriam tuā faciat immemorē, multū tu dū corporeo carcere clauderis, huic similia pertulisti. Quod cū ita sit, passionū expectarū curator optime, tacitū rerū omnīū iucundissima sit raciturna meditatio, silentiū tamē istud, ut sacra, & mihi singulariter accepta uoce discutias, oro, tēpies, si qua opelāguores tam graues emollire queas. Ad hæc ille. Tu mihi dux, tu cōsultrix, tu mihi cōsolatrix, tu domina, tu magistra, quid igitur me loqui iubes te præsentē illa ait. Aurē mortalis hominis, humana uox feriat, hæc iste feret æquanimis. Aut tamē quicquid ex te audier, ex me didicū putet, præsens adero. Parere, inquit, ille & lāguē is amor cogit, & iubētis auctoritas simul me benignē intus, paternolq; refouens cōplexu, in secretiorē loci partē, ueritate præuia parūper abduxit, ibi tres pariter cōsedimus. Tū demū illa, de singulis in silentio iudicante, submotis, pculabitns, ultro citroq; sermo lōgior obortus, atq; in diē tertij materia, pertrahente productus est, ubi multa licet aduersus faculi nostri mores, deq; cōmunib. mortaliū piaculis dicta sint, ut nō tam mihi, quā toto humano generi fieri cōuictū uideretur, ea tamē, quibus ipse uocatus sum, memorie alijs inpressi. Hoc igitur tam familiare colloquiū, ne fortē dilaberetur, dū scriptis mādare instituo, mēsurā libelli huius impleui. Nō quæ annumerari alijs operib. meis uelim, aut unde gloriā petā, maiora quædā mens agitat, sed ut dulcedinē, quā semel ex colloctione percepi, quotiens libuerit exlectiōne percipiā. Tuq; ideò libelle conditus uentus hominū fugiens, mecū mansisse cōtentus eris, nominis proprij nō inmemor. Secretū enim meū es & diceris, mihiq; in altiorib. occupato, ut unū quodq; in abdito dictū mēmiseris, in abdito memorabis: Ego enim, ne, ut ait Tullius, in quā, & inquit sapius, interponerentur, atq; ut corā res agi uelut ā præsentib. uiderent, collocturus egregijs measq; sentēcias nō alio uerborū ambitu, sed sola propiciū nominū præscriptione disceui. Hunc nempe scribendū morem ā meo Cicerone didici, hunc ipse prius ā Platone didicerat, ac ne longius uager, his ille me primum uerbis aggressus est.

FRAN-

FRANCISCI PETRAR- CHAE V. C. DE CONTEMPTV MVN- DI, COLLOQVIORVM LIBER, QVEM

SECRETVM SVVM INSCRIPSIT.

Interlocutores.

D. AVGVSTINVS, FRANCISCVS PETRARCHA.

Dialogus. I. AVG.



V I D ais homuncio? quid somnias? quid expectas? an non te mortalem esse meministi? FR. Memini equidem, nec unquā sine horrore quodam cogitatio illa subit animum. AVG. Vtinam meminisses, ut dicis, & tibi consulisses, etenim & multum mihi negotij remisisses, cum sit profecto uerissimum, ad contemnendas uitæ huius illecebras, cōponendiq; inter tot mundi procellas animum, nihil efficacius reperiri, quā memoriam propriæ miseriæ, & meditationem mortis assiduam, modò nō leuiter, aut superficie tenus serpat, sed in ossibus ipsis ac medullis insideat. At multum uereor, ne hac in re (quod in multis animaduerti) reipsum decipias. FR. Qualiter quæso? Nō enim clarè intelligo, quæ narras. AVG. At qui omnibus ex conditionibus uestris ò mortales, nullam magis admiror, nullam magis exhorreo, quā quod miserijs uestris ex industria fauetis, & impendens periculum dissimulatis agnoscere: considerationemq; illam si ingeratur excludatis. FR. Quo pacto? AVG. Putas ne quempiam adeò delirare, ut morbo ancipiti correptus, non summè cupiat sanitatem? FR. Neminem tam dementem arbitror. AVG. Quid ergo? Putas ne quempiam fortè tam pigri, remisissiq; animi, ut non quod tota mente desiderat, omni studio consecetur? FR. Ne istud quidem. AVG. Sed hæc duo inter me, teq; cōueniunt, tertiu quoq; cōueniat necesse est. FR. Quod est tertiu hoc? AVG. Ut si qui se miserum alta, & fixa meditatione cognouerit, cupiat esse non miser, & qui id optare cōperit, sectetur sic, ut quod sectatus fuerit, possit etiam adipisci. Enim uero tertium huiusmodi, sicut non nisi ex secundi, sic secundum, non nisi ex primi defectu impediri posse, compertum est. Itaq; primum illud, ceu radix humanæ salutis subsistat oportet, uos autem insensati, tuq; adeò ingeniosus in perniciem propriam è pectoribus uestris, salutiferam hanc radicem (omnibus terrenarum blanditiarum laqueis, quod mirare me, atque horrere dicebam) extirpare nitimini, iure igitur illius auulsione, & reliquorū euerisione plectimini. FR. Hæc quidem ut auguror, longior est querela, egensq; uerborum plurium: Ea ergo si liber in tempus aliud dilata, dum certior ad sequentia proficiscor, aliquantisper in præcedentibus immoremur. AVG. Tarditati tuæ mos gerendus est, ubicūq; igitur uisum fuerit, pedem fige. FR. Consequentia istam non uideo. AVG. Quid caliginis interuenit? quid ue nunc dubietatis oboritur? FR. Quoniam innumerabilia sunt, quæ ardentè optamus, studioseq; petimus, ad quæ tamen nullus labor, nulla nos diligentia aut prouexit, aut, prouehet. AVG. In rebus cæteris id uerum esse non inficio, at in eo quod nunc agitur contrà est. FR. Quam ob causam? AVG. Quia qui miseriam suam cupit exuere, modò id uerè, pleneq; cupiat, nequit à tali desiderio frustrari. FR. Papè, quid ego audio, pauci admodum sunt, qui non multa sibi deesse præuideant, quod quam uerum sit, quisquis ad seipsum conuersus fuerit intelligit, atqui in eo sese miseros fateatur, consequens siquidem est, ut bonorum cumulatissimus aceruus foelices facit, & quicquid inde decesserit, pro ea parte necesse efficiat infelices. Hanc miseriæ farcinam omnes quidem deponere uoluisse, rarissimi autem potuisse, notissimum est. AVG. Quàm multi enim sunt, quos uel corporis aduersa ualerudo, uel charorum mors, uel carcer, uel exilium, uel paupertas perpetuis præmit angoribus? Aliq; huiusmodi generis, qui sicut enumerare longum est, sic tolerare difficile atq; miserrimum, quæ quamuis sint patientibus permolesta, tamen ut uides abiicisse non liceat. FR. Dubitari igitur meo iudicio non potest, quin multi quidem inuiti, nolentesq; sint miseri. AVG. Longius retrò reuocandus es, & quod usus euenit, uagis, tardioribusq; inuen-

inuenticulis, sæpiùs à primis elemētis dicendorū series retexenda est; prouectioris te quidem ingenij arbitrabar, nec putabam adhuc, tam puerilibus admonitionibus indigere, & profecto si illas philosophorum ueras, saluberrimasq; sententias, quas mecum sæpe relegisti, memoriæ commendasses, si & cum bona uenia loqui sinas, tibi non alijs laborales, &lectionem tot uoluminum, ad uitæ tuæ regulam, non ad uentosum uulgi plausum, & inanem iactantiam traduxisses, tam insulsa, & tam rudia ista non diceres. FR. Quid pares ignoror: iam nunc tamen frontem meam rubor inuasit, experiorq; quod pædagogis obiurgantibus pueri solent, ut enim illi antequam admisi criminis nomen audiant, multa se deliquisse memorantes, prima castigatori uoce confunduntur, sic ego ignorantia, & errorum mihi conscius multorum, etsi nondum intelligo, quorsum tua pergit oratio, quia tamen nihil mihi non obijci posse præsentio, ante finem sermonis erubui: fare autem apertiùs quæso, quid hoc est, quod in me satis mordaciter arguisti? AVG. Multum, post hoc nunc unū illud, illorum indignor, quod fieri quoenquam uel esse miserum, suspicaris inuitum. FR. Euerescere desij, quid enim hoc uero uerius excogitari potest: aut quis tam ignarus rerum humanarum, tamq; ab omni mortalium commercio segregatus est, qui non intelligat egestatem, dolores, ignominiam: Deniq; morbos ac mortem, aliaq; huius generis, quæ putantur esse miserrima, inuitis accidere plerumq; uolentibus autem nunquam? Ex quo uerum sit miseriam propriam, & nouisse, & odisse facillimum, depulisse non ita, quod prima nostri duobus arbitrij, tertium hoc sit in potestate fortunæ. AVG. Erroris ueniam uerecundia merchatur: Impudentiæ autem irascor grauius quàm errori. Quomodo enim omnes illæ tibi philosophicæ, sanctissimæq; uoces exciderunt, neminem his, quæ paulo antè nominabas, miseriam fieri posse? Nam si sola uirtus animum foelicitat (quod & a Marco Tullio, & à multis sæpe ualidissimis rationibus demonstratum est) consequentissimum est, ut nihil quoq; nisi uirtutis oppositum, à foelicitate dimoueat, quod quale sit, nisi prorsus obtorpuiſti, me licet tacente recordaris. FR. Recordor equidem, ad Stoicorum præcepta me reuocas, populorum opinionibus aduersa, & ueritati propinquiora, quàm uisus. AVG. Q' te omnium infelicem, si ad ueritatis inquisitionem, per uulgi deliramenta contendis, aut cæcis ducibus ad lucem te peruenturum esse confidis: calcatū publicè callem fugias oportet, & altiora suspirans, paucissimorum signatū uestigijs iter arripias, ut Poëticum illud audire increaris:

Macte noua uirtute puer, sic utur ad astra.

FR. Utinam id mihi contingere posset antequam moriar, sed perge quæso, neque enim prorsus depudiui, & Stoicorum sententias, publicis erroribus preferendas esse non dubito, quid autem hic persuadere uelis expecto? AVG. Et hoc inter nos cōuenit: nisi uitio miserum non esse, nec fieri: iam quid uerbis opus est? FR. Quia multos mihi uidisse uideo, inter quos & me ipsum, nihil molestius ferentes, quam quod uitiorum iugum nō liceret excutere, quam tuis ad id per omnem uitam, summis uiribus niterentur, quamobrem stante licet Stoicorum sententia, tollerari potest, multos inuitos, ac dolentes, optantesq; cōtrarium esse miserrimos. AVG. Aliquantulum euagati sumus, sed iam sensim ad primordia nostra reuertimur, nisi fortè unde decesseramus oblitus es. FR. Obluisci cœperam, sed incipio recordari. AVG. Id agere tecum institueram, ut ostenderem ad euadendum huius uitæ mortalitatis angustias, attollendoq; se altiùs. Primum ueluti gradum obtinere, meditationem mortis, humanæq; miserix: secundum uerò desiderium uehemens, studiumq; surgendi, quibus exactis, ad id quo nostra suspirat intentio, ascensum facilem pollicebar. Nisi tibi fortè nunc etiā contrarium uideretur. FR. Contrarium equidem uideri, dicere nō ausim, ea namq; de te ab adolescentia mea mecum creuit opinio, ut si quid aliter uisum fuerit quam tibi, aberrasse me nouerim. AVG. Cessent oro blanditiæ, at quoniam, non tam iudicio, quàm reuerentia assensum dictis meis præbuisse te uideo, loquēdi tibi, quicquid ex arbitrio tuo fuerit, libertas datur. FR. Trepidus quidem adhuc, sed licentia tua uti uelim, atq; ut de reliquis hominibus sileam, testis est mihi, hic qui cunctis actibus meis semper interfuit testis, tu quoq; quotiens ad conditionis meæ miseriam, morteq; repserim, quantisq; cum lachrymis lodes meas diluere uisus sum: uerum id quod sine lachrymis narrare non possum, ut uides haftenus frustra fuit. Hoc igitur unū est, quod me super ambigenda propositionis tuæ ueritate sollicito, qua conaris astruere. Neminem nisi sponte suam in miseriam corruisse: Neminem miserum esse, nisi qui uelit, cuius rei contrarium in me tristis experior. AVG. Vetus est hæc, & nunquam finem habitura quærimonia, atq; licet idem ne quicquam sæpe tentauerim, adhuc inculcare non desinam. Nec fieri miserum, nec esse qui nolit. Sed est, ut dicere cœperam, inanis hominum peruersa quædam & pestilens libido, seipsos fallendi, quo nihil potest esse funestius in uita, si enim familiarium dolos iure pertimescitis,

pro-

propterea quod & fallentium auctoritas remedium praepruerit cautela, & aures uestras a fide uox eorum blanda circumsonat, quorum utrumq; in alijs cessare uideatur, quando magis proprias fraudes formidare deberetis, ubi & amor, & auctoritas, & familiaritas ingens est, quod se quisquis plus aestimet, quam ualet, plus diligat, quam oportet, nunquam propterea deceptus a deceptore separetur? FR. Saepe his uerbis hodie usus es, at ego me ipsum nunquam, quod meminerim, fefelli, utinam non me alij fefellissent. AVG. Nunc te maxime fallis, cum nunquam te ipsum fefellisse gloriaris, nec tam tenuis tuae indolis spes est mihi, quia si animum acriter attenderis, per te ipsum uideas, neminem in miseriam, nisi sponte corrui. Super hoc enim altercatio nostra fundata est. Dic enim oro te (sed cogita prius, quam respondeas, atq; ad id animum indue, non contentionis, sed ueritatis audium) dic mihi quem hominum putas peccasse coactum? cum uelint sapientes peccatum esse uoluntariam actionem, usq; adeo ut si uoluntas desit, desinat esse peccatum. Sine peccato autem nemo fit miser, quod mihi iam superius concessisti. FR. Video me nuper paulatim de proposito excidere, & fateri cogor, quod initium miseriae meae ex proprio processit arbitrio, hae in me sentio, in alijsq; conspicio, modò tu mihi quoq; uerum fatearis. AVG. Quid me fateri postulas. FR. Ut sicut uerum est, neminem nisi sponte corrui: sic illud etiam uerum sit: Innumerabiles sponte prolapsos, non sua tamen sponte iacere: quod de me ipso fidenter affirmem, idq; datum mihi arbitror in poenam, ut quia stare nolentis unum sunt. FR. Sentio quibus me nexibus inuoluisti, nec tamen fortior luctator est, qui arte sibi uictoriam quaesuit, sed profecto uersutior. AVG. Coram ueritate loquimur, cui simplicitas omnis amica est, caliditas inimica, quod ut clare uideas, cum quantalibet deinceps simplicitate procedamus. FR. Nihil possem audire iucundius, dic ergo, quomodo de me ipso mentio fuerat, quam ratione mihi monstraueris, hoc quod miser sum, id enim me esse inficior, nunc etiam meae uoluntatis existere ut fugiam, cum ego contra sentiam, nil me perpeti molestius, nil magis aduersum propriae uoluntati, sed ultra non ualeo. AVG. Modò conuenta seruentur, ostendam alijs tibi uerbis utendum fore. FR. Quae nam conuenta memoras, quibusue admones utendum uerbis? AVG. Conuenta sunt, ut fallaciarum laqueis reiectis, circa ueritatis studium, pura cum simplicitate uersemur: uerba uero, quibus te uti uelim haec sunt: VT VBI TE NON POSSE DIXISTI, ULTRA TE NOLLE FATEARIS. FR. Nunquam erit finis, nunquam enim hoc fatebor, scio quidem, & tu testis es mihi, quotiens uolui non potui, quot lachrymas fudi, nec profuerunt? AVG. Lachrymarum tibi testis sum multarum, uoluntatis uero minimae. FR. Per superum fidem (hominem scire neminem puto) quid ego passus sim, quantumq; uoluerim, si licuisset assurgere. AVG. Sile, prius coelum, tellusq; miscebitur, prius astra concident a neruo, & amica nunc inuicem elementa pugnabunt, quam haec quae inter nos diiudicat ueritas falli queat. FR. Quid ais igitur? AVG. Lachrymas tibi saepe conscientiam extorxisse, sed propositum non mutasse. FR. Quotiens dixi me ulterius nequiuisse. AVG. Quotiensq; respondi, imò uerius uoluisset, nec tamen admiror te, in his nunc ambagibus obuolutum, in quibus olim ego ipse iactatus, dum nouam uitae uiam carpere meditarer. Capillum uulsi, si orem perculsi, digitosq; contorxi, deniq; complois genua manibus amplexus, amarissimis suspirijs coelum, aurasq; compleui, largisq; gemitibus solum omne maledeci, & tamen haec inter idem ille, qui fueram, mansi, donec alta tandem meditatio, omnem miseriam meam ante oculos congestit. Itaq; postquam plenè uolui, ilicò & potui, mira & foelicissima celeritate transformatus sum in alterum Augustinum, cuius historiae seriem, ni fallor ex confessionibus meis nosti. FR. Noui equidem, illiusq; ficus salutaris, cuius hoc sub umbra contigit miraculum, immemor esse non possum. AVG. Rectè quidem, nec enim myrtus ulla, nec hederæ, denique nec dilecta (ut aiunt) phœbeo laurea, quamuis ad hanc Poëtarum chorum omnis afficitur, tuq; ante alios, qui solus ætatis tuae contextam eius frondibus coronam gestare meruisti, gratior debet esse animo tuo, tandem aliquando in portum ex tam multis tempestatibus reuertenti, quam ficus illius recordatio, per quam tibi correctio & uenia, & spes certa prætenditur. FR. Nil aduersor, sed inceptum perage. AVG. Hoc inceptum, ad hoc prosequor, contigisse tibi hactenus quod multis, quibus dici potest uersus Vergilij:

Mens immota manet, lachrymae uoluntur inanes.

Verum

Verum ego, & si multa congerere poteram, unica tamen, eoq; domestico exemplo contentus fui. FR. Consule, neq; enim aut pluribus res egebat, aut aliud quodlibet in pectus hoc profundius descendisset, eo praefertim, quia (sicut pro maximis intervallis) quanta inter naufragium, & portus tuta tenente, tanta interq; foelicem, & miserum esse solent discrimina, aliquale tamen inter procellas meas, fluctuationis tuae uestigium cognosco. Ex quo fit, ut quotiens Confessionum tuarum libros lego, inter duos contrarios affectus, spem uidelicet, & metum (sicut non sine lachrymis interdum) lege me arbitror, non alienam, sed propriae meae peregrinationis historiam. Deinceps autem, quoniam omne studium cōtentionis abieci, ut libuerit perge, sequi enim, non obistere disposui. AV G. Haud hoc postulo: sicut enim ut doctissimus quidam ait: Numquam altercando ueritas amittitur, sic ad uerum multo saepe perducit modesta contentio. Ne pigritur (quomodo pigri, & torpentis ingenij mos est) passim omnibus acquieuisse contenti, nec rursus aperte ueritati studiosius oblectari, quod clarum litigiose mentis indicium est. FR. Intelligo & laudo, & consilio utar, perge modo. AV G. Recognosceis ne igitur ueram illam fuisse sententiam, graduumq; progressum, ut miseriarum suarum perfecta cognitio, perfectum desiderium pariter assurgens, si desiderium potentie obsequatur. FR. Iam animum induxi, nihil tibi non credere. AV G. Sentio aliquid etiam nunc restare quod uelis, sicut, fare age, quicquid id est. FR. Nihil aliud, nisi quod ipse mecum obstupeo uoluisse hactenus, quod unum semper noluisse credideram. AV G. Adhuc haesitas, atque ut his iam tandem sermonibus finis sit, fateor, & ipse te uoluisse non nunquam. FR. Quid ergo dixisti? AV G. An non succurrit illud Ouidij:

Vellet parum incipias, ut ro petiaris oportet.

FR. Intelligo, sed & desiderasse putabam. AV G. Fallebaris. FR. Credo. AV G. Ut certus credas conscientiam ipse tuam consule: illa optima uirtutis interpres: illa infallibilis & uerax est operum, cogitationumq; pensatrix: illa ubi dicet, nunquam te ad salutē, quae decuit aspirasse, sed tepidius, remissiusq; quam periculorum tantorum consideratio requirerebat. FR. Accipi quāquam iubes conscientiam excutere. AV G. Quid illic inuenis? FR. Vera esse quae dicis. AV G. Profecimus aliquantulum si incipis expergisci, iam melius tibi erit, si quāquam male olim erat agnoueris. FR. Si hoc uel nosse satis est, non tantum bene, sed optimē mihi propediē esse posse confido: nihil enim unquam clarius intellexi, quāquam nunquam me satis ardentem optasse libertatem, & miseriarum finem, nunquam autem post hoc optasse sufficiat. AV G. Quid enim? FR. Ut nihil amplius agam. AV G. Impossibilem proponis conditionem, ut qui quod cupit ardentem cupiat, & obdormiat. FR. Quid igitur ipsum optare profuit? AV G. Nempe per medias difficultates iter pandet, ad hoc ipsum perse uirtutis desiderium, pars est magna uirtutis. FR. Magnae mihi spei materiam praebuit. AV G. Ideo te alloquor, ut sperare doceam & timeo. FR. Timere quoniam modo? AV G. Imo uerō qualiter sperares? FR. Quia cū hactenus nō mediocre studium gesserim, ne pessimus forem, ut mihi uiam aperis, qua optimus fiam. AV G. At quam id fieri laboriosum sit, fortasse non cogitas. FR. Quid noui terroris ingeminas? AV G. Quia hoc ipsum optare, uerbum unum est, secundum quod innumcrabilibus consistit ex rebus. FR. Tentare. AV G. Atqui ut ea sileam, ex quibus desiderium illud constat, quā multa sunt ex quorum extersione conficitur. FR. Quid dicere uelis non intelligo. AV G. Num potest desiderium hoc absolute contingere, nisi qui alijs omnibus desiderijs finem fecit, iam intelligis quā multa, & uaria sunt quae optantur in uita, quae prius tibi uilipendenda sunt, ut sic concupiscentiam summae foelicitatis ascendas, quāquam profecto minū amat, qui secum aliquid amat, quod non propter ipsum amat. FR. Agnosco sententiam. AV G. Quotus ergo fuerit, qui omnes cupiditates extinxerit, quas ne dicam extinguere, sed uel enumerare longum sit, qui animo suo frenum rationis admo-uerit, qui dicere audeat, nihil mihi iam commune cum corpore, quae uidentur itunda cuncta fordescunt, ad foeliciora suspiro? FR. Rarissimum genus hominum, & nunc difficultatem quam comminaberis intelligo. AV G. His nempe cessantibus, desiderium illud plenum, expeditumq; erit, necesse est enim, ut quantum animus ad caelum propria nobilitate subuehit, tantum mole corporea & terrenis prae grauetur illecebris, ita dum ascendere, & imis permanere cupitis, neutrum impletis in alterna distracti. FR. Quid igitur censes esse faciendum, ut integer animus discussis terrae compedibus tollatur ad superna? AV G. Ad hunc terminum profecti meditatio illa producit, quā primo loco nominaueram, cum mortalitatis nostrae recordatione continua. FR. Nisi & huc fallor, nullus hominum crebrius in has reuoluitur curas. AV G. Noualis, laborq; alius. FR. Quid ego

ne etiam hic mentior? AV G. Vrbanius loqui uelim. FR. Hanc tamen sententiam AV G. Certè non aliam. FR. Ergo ego de morte non cogito? AV G. Perrarò quidè, idq; tam segniter, ut in calamitatis tuæ fundum, cogitatio ipse non penetret. FR. Contra credideram. AV G. Non quæ credideras, sed quid credere debueras attende. FR. Nunquam post hoc me crediturum scito, si & hoc falso credidisse monstaueris. AV G. Monstrabo perfacile, modo bona fide uerum confiteri in animum inducas, ut in hac te ste etiam non longinquo. FR. Quo nam quæso? AV G. Conscientia tua. FR. Illa contrarium dicit. AV G. Vbi confusa preit interrogatio, certum respondentis testimonium esse uix potest. FR. Quid ad rem. AV G. Multum sanè, quod ut clarè peruideas aduerte: nemo tam demens est (nisi sit idem prorsus insanus) qui non interdū conditio propriæ fragilitatis occurrat. Qui non si interrogetur, respondeat se esse mortalem, & caducum habitare corpusculum, id enim, & membrorum dolor, & febrium tentamenta testantur à quibus prorsus immunem uitam degere, quæ nam Dei unquam indulgentia præstabit? Adde quod & ex funeribus amicorum, quæ assidue præter oculos uestros eunt, spectantium animis terror incutitur, quia dum æquæuum quisq; comitatur ad sepulchrum, necesse est, ipse etiam alieni casus præcipitium contremiscat, & de se incipiat esse sollicitus. Sicut ubi flagrantia uicinorum tecta conspexeris, de tuis securus esse non potes, quoniam ut ait Placcus:

Ad te post paulum uentura pericula cernis.

Eò autem uehementius mouebitur qui iuniorem, qui ualidiorem, formosiorēq; uideat, repentina morte subtractum, sese ante circumspiciet, & dicet. Securius hic habitare uidebat, & tamen eiectus est, nec ætas profuit, nec forma, nec robor, mihi securitatem quis spondit? Deus ne, magus ue, mortalis sum profecto? Quod si hoc idè Imperatoribus, regibusq; terrarum, si egregis, formidatisq; personis euenerit, multò etiam acrius concutientur astantes, quoniam qui alios sternere solitum norant, subito inde, aut paucarum fortassis horarum anxietate, prostrantur. Vnde enim, nisi ex hoc fonte procedunt. Illa quæ in mortibus summorum hominum stupentes faciunt populi, qualia multa (ut te tantisper ad historias reuocem) in funere Iulij Cæsaris meministi? hoc est illud commune spectaculum, quod mortaliū oculos & corda perstringit, fatiq; sui memoriam ingerit aliena cernentibus. Accedit beluarum furor atque hominum, rabiesq; bellorum accedunt, & magnarum ædium ruina, quas benè quidam ait, tutelam hominum fuisse, nunc esse periculum. Accedunt sinistro sydere motus aerei: & coeli pestilentis afflatus, & tot terrarū, marisq; discrimina, quib. undiq; circumscripti, non potestis oculos auertere, ubi non eis occurrat propriæ mortalitatis effigies. FR. Indulge quæso, ampliùs expectare non possum, nihil enim ad consummandum rationem meam dici reor efficacius, quàm tu multa dixisti: ego ipse, inter audientium mirabar, quid tua uellet oratio, aut ibi desineret? AV G. Nondum quippè desiderat, tu eam præcledisti, hæc enim concusio restabat, quanquam multa uoluntantia circumstent: nil tamen ad interiora penetrare durius, longa consuetudine pectoribus miserorū, uetustoq; uelut calle salutiferis admonitionibus resisteret, paucos inuenies satis profundè cogitantes, sibi esse necessariò moriendū. FR. Paucis ergo diffinitio nota est, quæ tamen omnibus in scholis tam crebrò reperitur, ut nedum auditorum aures fatigasse, sed ipsas ædificiorum columnas iam pridem minuisse debuerit. Ita quidem Dialecticorum garrulitas, nullum finem habitura, & diffinitionum huiusmodi compedijs scatet, & immortalium litigiorum materia. Plerumque autem, quid ipsum uerum sit, quod loquuntur ignorant. Itaq; si quem ex eo grege de diffinitione non tantum hominis, sed rei alterius interroges, parata responsio est. Si ultra progrediare, silentium fiet, aut si assiduitas disserendi uerborum copiam, audaciamq; peperit: mores tamen loquentis ostendet, ueram sibi rei diffinitæ notitiam non adesse, contra hoc tam fastidiosè negligens, tamq; superuacuo curiosum genus hominum iuuat inuehi. Quid semper frustra laboratis: ha mileri, & inanibus tendiculis exercetis ingenium? Quid oblit rerum, inter uerba senescitis, atq; inter pueriles ineptias albicantibus comis, & rugosa fronte uersamini? uobis utinam solis uestra noceret infania, & non nobilissima sæpè adolescentium ingenia corripisset. AV G. Contra id fateor studiorum monstrum, nihil satis mordaciter dici potest, ut tamen interea dicendi studio euectus, quod de Diffinitione hominis incoepas omisisti. FR. Abundè dictum rebar, sed agam expressius, hominem quidem esse animal, imò uerò animalium principem cunctorum, nemo tam durus pastor inuenitur, ut nesciat, nemo rursum puer si interrogetur, aut rationale animal, aut mortale negauerit. Itaque omnibus diffinitio nota est. AV G. Imò uerò perpaucis. FR. Quid ergo? si quem uideris adeò ratione pollentem, ut secundum eam uitam suam instituerit, ut sibi soli subie-

erit appetitus, ut illius fræno motus animi coërceat, ut intelligat sese per illam tantum à brutorum animantium færitate distinguere: nec nisi quatenus ratione degit, nomen hoc ipsum hominis mereri. A V G. Adeò primum mortalitatis suæ conscium, ut eam quotidie ante oculos habeat, per eam seipsum temperet, & hæc peritura despiciens ad illam uitam suspiraret, ubi ratione superauctus desinet esse mortalis. Hanc tandem ueram de diffinitione hominis, atq; utilem sententiam habere dicito. Huius ultimi, quoniam de eo nobis sermo erat, dicebam paucos cognitionem, aut meditationem idoneam sortitos. FR. Ego me hæcenus ex paucis rebar. A V G. Et ego quidem non ambigo, tibi tam multa per omnem uitam experiëntia magistra, tam multa ex librorum lectione repetenti, crebras cogitationes mortis occurrere, sed quæ nec satis altè descendant, nec satis tenaciter hæreant. FR. Quid uocas altè descendere? & si ipsemet intelligere mihi uidear, cupio ex te clariùs audire. A V G. Dicam, quamuis iam uulgo persuasum sit, atq; etiam è medio grege Philosophorum clarissimi testes accesserunt, mortem inter tremenda principium possidere, usq; adeò, ut iam pridem nomen ipsum mortis, auditu, tetrum atq; asperum uideatur. Ne tamen uel similia hæc summis auribus excepta, uel rei ipsius recordatio cõpendiosa sufficiat, imò rarò diutius oportet atq; acerrima meditatione singula morientium membra percurrere, & extremis quidem iam algentibus media terri, & in summo opportuno sudore defluere, ilia pulsari, uitalem spiritum mortis uicinitate lentescere, ad hæc defollos, natantesq; oculos, obtutum lachrymosum, contractam frontem, liuentemq; labentes genas, lucidos dentes, rugentesq; atq; acutos nares, spumantia labia, torpentem, squamosamq; linguam, aridum palatum, fatigatum caput, anhelum pectus, raucum murmur, & mœsta suspiria, odorem totius corporis molestum, præcipueq; alienati, uultus horrorem: quæ omnia faciliùs ac uelut in promptu, & ad manum collocata succurrent. Si cui familiariter obseruari coeperit memorandum aliquod conspectæ mortis exemplum: tenacior enim esse solet uisorum, quàm auditorum recordatio, quam ob causam, non sine alto consilio, in quibusdam religionibus, atq; sanctissimis, usq; etiam ad hanc ætatem, quæ bonis moribus inimica est, illa consuetudo perdurat. Quod ad cernenda corpora defunctorum, dum lauantur, præparanturq; sepultura eiusdè rigidi propositi professores inter sint, ut scilicet triste, miserandumq; spectaculū oculis subieciunt, & memoriā semper adimoneat, & animos superstitum ab omni spe mundi fugatis exterreat, hoc est igitur, quod satis altè descendere dicebam, nondum fortè consuetudinis causa mortem nominatis, dum nil morte certius, nil hora mortis incertius, cæteraq; huius generis usu quotidiani sermonis iteratis: præteruolant enim illa, non insident. FR. Assentior eò facilius, quia multa quæcumq; tacitus agere soleo, nunc te loquente recognosco. Signum tamen aliquod memoriæ meæ si uidetur imprimere, quo admonitus post hoc, de me ipse mihi non mentiar, nec erroribus meis interblandiar. Id enim est ut uideo, quod mentes hominum calle uirtutis auertit, dum metam apprehendisse rate, ulterius non aspirant. A V G. Libens hæc audio ex te, neq; enim ociosi, & à casu pendentis, sed multa circumspectantis animi uerba sunt. Signum igitur, quo nunquam fallaris accipe, si quotiens de morte cogitabis, loco non moueberis: scito te uelut de rebus cæteris inutiliter cogitasse: at si in ipso cogitatu obrigueris, contremueris, expallueris, tibiq; iam huic laborare uisus fueris, medias inter mortis angustias, si cum hoc, & illud occurrat, animam illiciet, ut ex his membris exierint, sistendam in aeterno iudicio, totius uitæ præteritæ, actuumq; & uerborum rationem exactissimam summam esse reddendam. Nullam deniq; in formā corporis, aut in mūdi gloriā: nullam ingenio eloquentiam, nullam in opibus, aut potentia spem habendam, nec corrumpi posse, nec falli iudicem, nec placari mortem ipsam, laborum nō finem esse, sed transitum. Hæc inter mille suppliciorū, mille tortorum genera, & stridor, & gemitus auerni, & sulphurei amnes, & tenebræ, & ultrices furæ. Postremò aduersa simul orci pallentis immanitas, quæ uis his omnibus præponderant malis, infœlix sine fine perpetuitas terminandæq; calamitatis desperatio, & in aeternū mansura, non iam amplius miserantis ira Dei. Si hæc omnia simul ante oculos uenerint, non ut ficta, sed ut uera, non ut possibilia, sed ut necessaria, inenutabiliusq; uentura, & penè iam præsentia, inq; his curis non præteriens, nec desperans, sed spei plenus, quod Dei dextera potens, promptaq; sit ex tantis malis eruere. Tu modò te curabilem præbeas, surgendiq; audis, & propositi tenax, assiduus uerfaberis, non frustra te meditatū esse confide. FR. Grauius me fateor tantis ante oculis coaceruatis miseris terruisti, sed si, mihi Deus uenitæ largitus sit, ut ego per dies singulos in has cogitationes immergar, præcipueq; noctibus, cum diurnis curis relaxatus animus, se in ipsum recolligit, cum corpus hoc in morem morientium compono, ipsam quoq; mortis horam, & quicquid circa eam mens horrendum reperit, intentissimè mihi ipse confingo: usq; adeò, ut in agone moriendi

moriendi positus mihi uidear, interdum tartara, & quæ narras omnia mala conspicer, eaq̃ tam grauius uisione conturber, ut exterritus, tremensq̃ confurgam, & sæpe usq̃ horrorem astantium, hæc in uerba prorumpam. Heu quid ago? Quid patior? cui me exitio fortuna reseruauit miseræ? 16 SV feropem:

—Eripe me inuicte his malis,

Da dextram misero, & tecum me tolle per undas:
Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.

Multa præter hæc alia, Phrænetici in morem, quocunq̃ uagum animum, pauentemq̃ tulit impetus, mecum loquor: multum quoque cum amicis, quibus illachrymans, ipse nonnunquam cæteros in lachrymas cogam, licet utiq̃ post lachrymas, reuertar ad solita. Quæ cum sita erunt, quid me retinet? Quid latentis obstaculi est, ut nunc usq̃ nil ista mihi cogitatio præter molestias, terroresq̃ pariat? Ego autem idem sim, adhuc qui fueram prius, quodq̃ hi sunt, quibus forte nunquam tale aliquod contigit in uita, eoq̃ miserior, quo illi (quisquis sit futurus exitus) præsentibus saltem uoluptatibus delectantur: mihi uero & finis incertus sit, & nulla uoluptas, nisi talibus amaritudinibus respersa proueniat. A V G. Noli precor, ubi gaudendum est dolere: peccator enim quò maiorem uoluptatem, & titillationem percipit ex sceleribus suis, eò miserior, calamitosiorq̃ iudicandus est. F R. Forte ideò, quia nūquā ad uirtutis senectam reflecti, quem nusquam interrupta uoluptas sui raptat immemorem. Qui uero inter carnis illecebras, & blandimenta fortunæ durum aliquid experitur, totiens conditionis suæ meminit, quotiens illum delectatio preceps & inconsulta destituit. Quod si unus esset amborum finis non intelligo, cur non foeliciores dici possit, qui nunc gaudet, doliturus in posterum, quam qui nec sentit presens gaudiū, nec expectat, nisi te forte moueat, quod in fine risus sit luctus acerbior. A V G. Illud magis, quoniam frano rationis abiecto (quod quidem prorsus in illa suprema uoluptate deserit) grauior casus est, quam eodem, uel tenuiter retento, ex pari præcipitio corruentis, ante omnia tamen illud, ad te prius dictū atiendo, quod de alterius sperandum, de alterius conuersatione desperandum est. F R. Istud quidē sic esse confidero, sed ut interim. Nunquid nū primæ quæstionis oblitus? A V G. Culus? F R. Quid est quod me retinet? Hic enim quæsiueram, cur mihi uni cogitatio mortis intensa non profuit, quam miris modis fructuosam dicis? A V G. Primū quippe, quia de longinquo forsitan illa consideras, quæ tamen propter breuissimā uitæ cursū, tum propter incertos, & uarios casus, longinqua esse non possunt. Omnes enim fermē in hoc fallimur (ut ait Cicero) quod mortem prospicimus. Quem textum correctores quidem, at ueniū corruptores, immutare uoluerunt: negationem uerbo præponentes, & mortem non prospicimus, dicendum esse firmantes. Cæterū qui mortem omninō non aspiciat, sani capitis nullus inuenitur: re autem uera prospicere procul aspicere est, quod unum super cogitanda morte, multos illudit, dum illam uiuendi metam sibi quisq̃ proposuit, ad quam si peruenire possit, per naturam tamen paucissimi perueniunt. Ferē enim nullus moritur, cui non conueniat Poëticum illud:

Caniciūq̃, sibi, & longos promiserat annos.

Hoc nocere tibi potuit. Nam & ætas, & complexionis uigor, & uitæ modestioris obseruantia, hanc tibi spem fortasse præbuerunt. F R. Noli quæso de me talia suspicari, auertat Deus hanc insaniam.

—me ne huic confidere monstro:

Quod apud Virgiliū famosissimus ille magister maris ait. Et ego in mari magno, sauoq̃ ac turbido iactatus, tremulam cymbam, fauscemq̃ & rimosam, uētis obluçantibus, per tu midos flatus ago: hanc diu durare non posse, certe scio, nullam spem salutis superesse mihi uideo, nisi miserator omnipotens præbeat, ut gubernaculum summa ui flectens antequam peream, littus apprehendam, qui in pelago uixerim moriturus in portu. Huic opinioni debeo quod opum, magnæq̃ potentiaæ desiderio, quò multos non modò coætaneos meos, sed longæuos homines, & communem uiuendi modum supergressos, exæstare uidimus, nunquam arsisse me recolo. Quis enim furor est, omnem ætatem in laboribus, & in paupertate traducere, ut inter tot curas coaceruādis diuitijs statim moriar? Sic itaq̃ de his formidolosis rebus cogito, non ut longē distantiis, sed mox affuturis, iam iamq̃ præsentibus. Nec dum de memoria mea excessit uersiculus quidam, quem adhuc admodum iuuenis, inter multa, quæ ad amicum scripsi, hæc in fine subiungens:

Loquimur dum talia, forsan,

Innumeris properata uijs, in limine mors est.

Quid si tunc dicere potui, quid modò dicam, & experimento rerum, & ætate prouectior?

Quicquid

Quicquid uideo, quicquid audio, quicquid sentio, quicquid cogito, ad hoc unum refero, quod si in hac cogitatione non fallor, adhuc quæstio illa superest, quid ergo me retinet? AVG. Humiles Deo gratias age, qui te tam salubribus habenis frænare, stimulisq; tam pungentibus sollicitare dignatur: uix enim possibile fuit, ut quem cogitatio mortis habet tam quotidiana, tam præsens, hunc mors æterna contingat, sed quoniam deesse aliquid tibi sentis, nec immerito, quid illud sit aperire tæabo, ut eo (si Deus fauerit) amoto, in cogitationes tuas totus assurgens, quo adhuc præmeris uetustum, seruitutis iugum possis excutere. FR. Utinam id tibi contingat efficere, & ego tanti muneris capax inueniar. AVG. Inuenire si uoles, neq; enim res impossibilis est, sed in actibus humanis duo uersantur: quorum si deest alterum, præpedire constat effectum. Voluntas igitur præsto sit, eaq; tam uehemens, ut merito desiderij uocabulum sortiatur. FR. Ita fiet. AVG. Scis quid cogitationi tue officiat? FR. Hoc est quod peto, hoc est, quod tanto tempore desidero. AVG. Audi ergo, animam quidem tuam sic cœlitus benè institutam esse, non negauerim, sic ex contagione corporis huius, ibi circumsepta est multum à primæua nobilitate sua degenerasse non dubites: nec degenerasse duntaxat, sed longo iam tractu temporis obtorpuisse: factam uelut propriæ originis, ac superni conditoris immemorem. Nempè passiones & ex corporea commixtione subortas, obliuionemq; naturæ nobilioris diuinitus uidetur attigisse Virgilius, ubi ait:

*Ingens est illis uigor, & cœlestis origo,
Sentinibus: quantum non noxia corpora tardant.
Terrentiq; hebetant artus, moribundaq; membra,
Hinc metuunt, cupiuntq; dolent, gaudentq; nec auras,
Respiciunt clausæ tenebris, & carcere cæco.*

Discernis ne in uerbis Poëticis quadriceps illud monstrum naturæ hominum tam aduersum? FR. Discerno clarissimè, quadripartitam animi passionem, quæ primum quidem ex præsentis, futurique temporis respectu, in duas scinditur partes, rursus qualibet in duas alias, ex boni, malique opinione subsistit: ita quatuor uelut statibus aduersis humanarum mentium tranquillitas perit. AVG. Ritè discernis atque uerificatum est in nobis illud Apostolicum. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimat terrena inhabitatio sensum, multa cogitantem. Conglobantur liquidem species innumeræ, & imagines rerum uisibilium, quæ corporeis introgressæ sensibus, postquam singulariter admixtæ sunt, cœteruati in animam penetrabilibus densantur, eamq; nec ad ingenitam, nec tam multorum difformium capacem prægrauant, atq; confundunt, hinc pestis illa phantasmatum uestros discerpens, laceransq; cogitatus, meditationibus clarificis, quibus ad unū solū, summumq; limen ascenditur, iter obstruens uarietate mortifera. FR. Huius quidem pestis sæpè aliàs, cum in Libro de Vera religione (cui nihil constat esse repugnantius) præclarissimè meministi, in quem librum nuper incidi, à Philosophorum, & Poëtarum lectione digrediens. Itaq; cupidissimè perlegi, haud aliter, quàm qui uidendi studio peregrinatur à patria, ubi ignotū famosæ ciuitatis urbis limen ingreditur, noua captus dulcedine locorum, passimq; subsistens obuia quæq; circumspicit. AVG. At qui (licet aliter sonantibus uerbis, sicut Catholicæ ueritatis præceptorem decuit) reperies libri illius magna ex parte Philosophicam, præcipueq; Platoniam, ac Socraticam fuisse doctrinam, & ne quid tibi subtraham, scito, me ut opus illud inciperem, unum maximè, Ciceronis tui uerbum induxisse, adfuit Deus incepto, ut ex paucis seminibus messis optima confurgeret, sed ad propositū reuertamur. FR. Ut libet pater optime. Antè tamen unum oro, ne mihi abscondas uerbum id, quod tam præclaro operi, ut ais, præbuit materiam. AVG. Cicero siquidem in quodam loco, iam tunc errores temporum perosus, sic ait: Nihil animo uidere poterant, ad oculos omnia referebāt: magni autem est ingenij reuocare mentem à sensibus, & cogitationem à consuetudine. Hec ille. Ego autem hoc uelut fundamentum nactus, desuper illud quod tibi placuisse dicis, opus extruxi. FR. Teneo locum, in Tusculano est, te autem hic Ciceronis dicto, & illic, & alibi in operibus tuis delectari solitum animaduerti, nec immerito, est enim ex eorum genere, quibus cum ueritate permixtus lepos, ac maiestas inest. Tu uerò tandem iam, ut uidetur, ad propositum redi. AVG. Hæc tibi pestis nocuit, hæc te nisi prouideris, perditum ire festinat, siquidem phantasmatibus suis obrutus, multisq; & uarijs, ac secum sine pace pugnantibus curis, animus fragilis oppressus, cui primum occurrat, quàm nutriet, quàm perimat, quàm repellat exanimare non potest, uigorq; eius omnis ac tempus, parca quod tribuit manus, ad tam multa nō sufficit, quod igitur euenire solet in angusto multa ferentibus, ut impediunt fæta cōcursu, idem tibi cōtingit, ut in animo nimis occupato, nihil utile radi-

ces agant, nihilq; fructiferum coalescat. Tuq; inops consilij, modò huc, modò illuc mira fluctuatione uoluaris, nusquam integer, nusquā totus: hinc est, q; quotiens ad hanc cogitationem mortis, aliasq; per quas iri posset ad uitam, generosus, si linatur, animus accessit, inq; altum naturali descendit acumine, stare ibi non ualens, turba curarum uariarum pellente releat. Ex quo fit, ut tam salutare propolitū nimia mobilitate fatiscat, oriturq; illa intestina discordia, de qua multa iam diximus, illaq; animā sibi irascentis anxietas, dum horret sordes suas ipsa nec diluit, uias tortuosas agnoscit, nec deserit, impendensq; periculum metuit: nec declinat. FR. Heu mihi misero, nunc profundè manū in uulnus adegisti, illic dolor meus habitat, istic mortem metuo. AVG. Benè habes, torpor abscescit, sed quoniam iam satis hodiernum colloquium absq; intermissione protulimus, reliquis si placet in diem proximiū dilatis, nunc aliquantisper in silentio respiremus. FR. Per opportuna quidem languori meo quies & silentium.

DIALOGVS II. AVG.

Satis ne feriatī sumus. FR. Ut libet quidem. AVG. Quid tibi nunc animi est, quantum uē fiduciā. Præbuit enim non leue salutis indicium, spes languentis. FR. Quid de me sperem non habeo, spes in ea Deus est. AVG. Sapienter, nunc ad rem redeo, mula te obsident, multa circumstrepunt, tuq; ipse, quod adhuc, aut quā ualidis hostibus circumsideris ignoras. Quod igitur euenire solet, condensam procul aciem cernenti, ut contemptus paucitatis hostium fallat, quò uerò propius accesserit, quoq; distictiūs subiecta oculis cohortes affluerint, præstringente oculos fulgore, metus crescat, & minus debito timuisse poeniteat, idem tibi euenturū reor, ubi ante oculos tuos hinc atque illinc præmentia, teq; circumfallantia mala contē, ero, pudebit te minus doluisse, minus uē metuisse, quā decuit, par fusq; miraberis animum tam multis obfessum, per mediōs hostium cuneos erumpere nequiuisse. Videbis profectò, cogitatio illa salubris, ad quam te nitor attollere, quot aduersantibus cogitationibus uicta sit. FR. Perhorresco grauiter, quoniam si periculum meum magnum semper agnouit, tuq; illud tantum semper assumationem meam esse ais, ut respectu eius quod timere debui, nil penè timuerim, quid iam spei reliquum est? AVG. Vltimorum malorum omnium desperatio est, ad quā nemo unquam, nisi ante tempus accessit, ideoq; hoc in primis scias uelim, nihil esse desperandum. FR. Sciebam sed memoriam terror abstulerat. AVG. Nunc ad me oculos, animumq; conuerte, & ut familiarissimi tibi uatis uerbo utar:

Aspice qui cœuant populi quæ mœnia clausis,

Ferrum acuant portis, in te excidiumq; tuorum.

Vide quos tibi mundus laqueos tendit, quot inanes species circūmolant, quot super uacuae præmunt cure. Primum quidem ut inde initium taciā, unde ab initio creaturarū omnium illi nobilissimi spiritus corruerunt, tibiq; ne post illos conuas, summopere prouidendum est. Quā multa sunt quæ animum tuum funestis alis extollant, & sub insita nobilitatis obtentu, totiens ex parte fragilitatis immemorem fatigant, occupant, circumuoluunt, aliud cogitare non sinunt, superbientemq; suis uiribus, & uicē ad creatoris odium placentem sibi, quamquam grandia, aequalia tibi fingis esse. Non in superbiam tamen, sed in humilitatē inducere debuissent memorantem, nullis tuis meritis, illa ubi singularia contigisse. Quid enim ne dicam æterno, sed temporali domino obsequentiore fecerit subiectorum animos, quam in illo spectata liberalitas, nullis suorum meritis excitata? Student enim benefactis sublequi, quā præuenire debuerant. Nunc uerò facillimè licebit quam pusilla sunt, quibus superbis intelligere, fidis ingenio, & librorum lectione multorum gloriaris eloquio, & forma morituri corporis delectaris: enim uerò sentis ingenium in quam multis te sæpe destituat, quod sunt artium species, in quibus uilissimorum acumen hominum, aquare non poteris: minus dixi, animalia ignobilia, & pusilla reperies, quorū opera nullo studio quæas imitari. In nunc, & ingenio gloriare, lectio autem, ista quid profuit? Ex multis enim quæ legisti, quantum est, quod inhaerit animo, quod radices egerit, quod fructum proferat tempestiuum? Excute pectus tuum acriter, inuenies cuncta quæ nosci, si ad ignorata referantur, eam proportionem obtinere, quā collatus oceano, riuiulus æstiuis siccandis ardoribus, quanquam uel multa nosse quid reuelat? Si cum cœli, terræq; ambitum, si cum maris spatium, & aëtorum cursus, herbarumq; uirtutes ac lapidum, & naturæ secreta didiceris, uobis estis incogniti, si cum rectam uirtutis arduæ semitam scripturis ducibus agnoueris, obliquo calle transuersos agit furor: si cum omnis æui clarorum hominum gesta memineris, quid

quid uos quotidie agitis, nō curatis? De eloquio quid dicam, nisi quod tu ipse fateberis: sēpe te quidem eius fiducia fuisse delusum? quid autem attinet audientes forsan approbasse, quā diceres, si te iudice damnabantur? Quamuis enim audientium plausus non sperendus eloquentiæ fructus esse uidebatur, si tamen ipsius Oratoris plausus interior desit, quantum uoluptatis præstare potest strepitus ille uulgaris? Quomodo autem alios longuentiæ gloria frustratus es, ut facili cognosceres argumento, quam uentosa ineptia superbires. Quid enim quæso puerilius, imò uerò quid insanius, quam in tanta rerum omnium incuria, tantæ segnitie uerborum studio tempus impendere, & lippis oculis nunquam sua proba cernentem, tantam uoluptatem, ex sermone percipere, quarundam auicularum, philomenarum in morem, quas aiunt usque in perniciem proprii cantus dulcedine delectari? Et hoc quidem tibi sēpe contingit, in rebus quotidianis & uulgaribus, quo magis erubesceres, quas tuo inferioris arbitrabaris eloquio, eas te uerbis æquare nequiuisse. Quam multa sunt autem in rerum natura, quibus nominandis propriæ uoces desunt? Quam multa præterea, quæ quanquam suis uocabulis discernantur, tamen ad eorum dignitatem uerbis amplectendam, ante ullam experientiam: sentis eloquentiam non peruenire mortaliū? Quotiens ergo te quarentem audiui, quotiens tacitum, indignantemq; conspexi, quod quæ clarissima, cognituq; facillima essent, animo cogitanti, ea nec lingua, nec calamus sufficienter exprimeret? Quæ est igitur ista eloquentia tam angusta, tam fragilis, quæ nec cuncta complectitur, & quæ si fuerit complexa non stringit? Græci uobis, uos uicissim Græcis uerborum penultimam soletis obijcere, Seneca quidem illos uerbis ditiores æstimat, at Marcus Tullius in primordio operis, quod de Bonorum & Malorum finibus edidit: Ego (inquit) mirari non quæo, unde hoc si tam insolens domesticarum rerum fastidium, non est omnino hic dicendi locus: sed ita sentio & sēpe disserui, Latinam linguam non modò inopem, ut uulgò putarent, sed locupletiore etiam esse, quàm Græcam. Et idem cū sæpe aliis, tum in Thufculano suo, disputans exclamauit: O uerborum inops, quibus abundare te, semper putas Græcia. Dixit hæc uir ille fidentissimè, ut qui se Latine eloquentiæ principem sciret, audiretq; de huius rei gloria, iam tunc bellum Græciæ mouere, iuxta id quod ab eodem Seneca, Græci sermonis minatoriè in declamationibus scriptum est. Quicquid (inquit) habet Romana facundia, quod insolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit, magna laus, sed sine ulla dubitatione uerissima. Est ergo ut uides de eloquentiæ principatu, non tantum inter uos & Græcos, sed inter nostrorum etiā doctissimos magna contentio, inq; his castris est qui illis faueat, sicut in illis forsitan qui nobis, quod de Plutarcho illustri Philosopho quidam referūt. Deniq; Seneca noster, & si Ciceroni deferat, ut dixi coactus maiestate tam prædulcis eloqui, in reliquis tamen Græciæ palmam deserit. Ciceroni contrarium uidetur. Si uerò meum his de rebus iudicium expectas, utrunq; ueridicum pronuncio, & qui Græciam, & qui Italiam uerborum dixit inopem. Quod si de his duabus tam famosis regionibus rectè dicitur, quid possunt sperare alia? Quantum tibi præterea, in hac re, fidendum uiribus tuis sit, ubi toti prouinciæ, cuius perexigua portiuncula es, hanc sermonis uides esse penuriam, tecum ipse considera, pudebit tantum temporis consumpsisse, in eam rem, quam & assequi impossibile, & assecutum esse uanissimum sit. Ut uerò iam hinc ad alia pertractanda transgrediar. Corporis huius bonis extolleris? nec quæ te circumstant, deinde pericula cernis? quid autem tuo tibi placet in corpore? Robur ne an ualetudo prosperior? At nihil imbecillius, fatigatio ex leuibus causis obrepēs, & insultus morborum uarij, & uermiculorum morsus, seu leuissimus afflatus, atq; huius generis multa confirmant. An formæ forsan uulgo deciperis, & proprii uultus colorem, seu linamenta conspiciens, habes cui inhies quod mireris, quod mulceat, quod delectet? Neq; te Narcissi teruit fabula, nec quid esses introrsus uilis cōsideratio corporeæ fœditatis admonuit, exterioris cutis contentus aspectu, oculosq; mentis ultra non porrigis. Atqui huius quoq; caducū fore, præcipitemq; flosculum, & si alia quæ innumerabilia sunt argumenta cessarent, ipse tibi ætatis in quietis cursus, per singulos aliquis decerpens dies, luce clariùs ostēdere debuisset. Et si forte, quod dicere non audebis, aduersus ætatem, & morbos, cæteraq; formæ corporis alterantia, tibi ipse uideris indomitus: ait illius saltem cuncta subruentis extremi non decuit obliuisci, fixumq; alta sub mente geri debuit illud Satyricum:

mors sola fatetur,

Quantula sint hominum corpuscula.

Hæc ni fallor sunt, quæ te superbis flatibus elatum, humilitatem conditionis tuæ considerare prohibēt, mortisq; reminisci. Sunt & alia quæ iam hinc exequi fert animus. FR. Sub-

Y 3 liste

siste paululum quæso, ne tanta mole rerum obrutus, nequeam respōsurus surgere. **AVG.** Dic age, subsistam libens. **FR.** In admirationem me non modicam cōgēsti, multa mihi obijciens, quæ nunquam in animum meum descendisse sum conscius. Me ne confisum ais ingenio? at profecto, nullum ingenio mei signum est, nisi hoc unum, nullam me in eo posuisse fiduciam. Ego ne librorum ex electione superior fiam, quæ mihi sicut scientiæ modicum inuexit, sic curarum materiam multarum. An linguæ gloriam sectatus dicor, qui, ut tu ipse memorasti, nihil magis indigner, quàm conceptibus illam meis non posse sufficere, nisi tentandi propositum tibi sit, scis me paruitatis meæ mihi consciū semper fuisse, & siquid fortē mihi usus sum, potuit hoc interdum alienæ ruditis consideratione contingere. Eo enim (quod sæpē dicere soleo) peruentum est, ut iuxta vulgatum Ciceronis dictum potius aliorum imbecillitate, quàm nostra uirtute ualeamus. Quid autem, & si abundē contigissent ista, quæ narras, quid mihi tam magnificū contulissent, ut hinc superbendum foret? non sum tam me ipsius immemor, neq; tam leuis, ut his meam aurem agitandā præbeam. Quantulum enim uel ingenium, uel scientia, uel eloquentia profuerit: nullum laborantibus animum morbis afferens remedium? Quam rem in epistola quadam me diligentius quæstum fuisse commemini. Iam quod de corporeis bonis, quasi serio dixisti, penē in risum excitauit. Me ne in hoc mortali & caduco corpūculo, spem posuisse, quotidianas eius ruinas sentientem? Deus meliora fuit hæc puero fateor cura peccandi capitis, nultus ornandi: Verum hoc cum primis annis simul euanuit, req; ipsa nūc expior, illud Domitiani principis, qui in epistola ad amicam de seipso scribens, quærensq; corporeæ pulchritudinis prærapidam fugam. Scias (inquit) nil gratius decore, nil breuius. **AVG.** Copiosē possem aduersus ista disserere, malo tamen tibi conscientia tua, quàm sermo meus incutiat pudorē, nō agam pertinaciter neq; tormentis uerbum extorquebo, quod generosi solent ultores, simplicis negotiatione contentus precabor, ut pro posse, ac omni studio declines, quod hæcenus te non admisisse contendis. Si quando autem uultus tui species tentare animum fortē cœperit, occurrat: qualia mox eadem futura sint membra, quæ nunc placent, quàm foeda, quàm tristia, quàm tibi ipsi, si re uidere posses horrenda, tecumq; hoc inter philosophicum illud frequenter ingemina. Ad maiora sum genitus, quàm ut sim mancipium corporis mei. Profecto enim summa infania est hominum, sese negligentium: corpori autem in quibus habitant, membra gementium. Si quis in carcerem tenebrosū atque humentem, olentemq; pestiferē, ad breue tempus intrusus sit, non ne si non desipiat, intactum se, quantum possibile fuerit ab omni parietum, & solt contagione seruabit, & iam egressurus, intentis auribus liberatoris sui expectabit aduentum? Quod si his curis abiectis, cœnoq; & horrore carceris delibutus exire metuat, ac pingendis, ornandisque circa se moenibus, omnem curam studiosus impendat, loci stillantis naturam frustra superare meditans, nunquid non meritō infanus uideatur & miser? Nempe uos carcerem uestrum & nostis, & amatis: Ah miseri, & mox uel educendi, certē uel extrahendi hæretis: in eo exornando solliciti, quem odisse decuerat. Sicut tu ipse in Africa tua Scipionis illius magni patrem loquentem induxisti:

Odinus laqueos, & uincula nota timemus:

Libertatis onus, quod nunc sumus, illud amamus.

Præclare quidem, modō quod alios dicere facis, ipse tibi diceres. Vnum uerbum quod ex omni sermone tuo tibi fortassis humilimum: mihi autem arrogantissimū uidetur, dissimulare non ualeo. **FR.** Doleo si superbē aliquid dixi, at si factorum, dictorum uē moderator est animus, nihil me arroganter dixisse, ipse mihi testis est. **AVG.** Multō quidem importunius superbæ genus est, alios deprimere, quàm seipsum debito magis attollere, longēq; maluisse, ceteros magnificares, te quoq; ceteris anteferres, quàm calcatis omnibus, ex alieno contemptu, superbissimē tibi clypeum humilitatis assumere. **FR.** Ut uoles accipe, ego nec mihi, nec alijs multum tribuo, piget referre, quid de maiore parte hominum sentiam expertus. **AVG.** Seipsum spernere tutissimum est, alios uerō periculosissimum atque uanissimum, sed progrediamur ad reliqua. Scis quid te aliud auertit? **FR.** Quicquid libuerit dicito, modō ne accuses inuidiæ. **AVG.** Utinam non tibi magis superbia quàm inuidia nocuisset, hoc enim crimine me iudice, liber es, sed alia quadam dicturus sum. **FR.** Nulla me deinceps accusatione turbaueris, dic ingenue, quid est quod me transuerfum agit? **AVG.** Rerum temporalium appetitus. **FR.** Apagē obsecro, nihil unquam absurdius audiui. **AVG.** Repentē turbatus, & propriæ promissionis oblitus es: iam inuidiæ mentio nulla est. **FR.** Ast auaritiæ, à quo crimine nescio an remotior quisquam sit. **AVG.** Multum te iustificas, sed mihi crede, non es ab hac peste, ut tibi uideris alienus.

FR. E.

FR. Ego ne ab auaritiæ labe immunis sum? A V G. Ne ab ambitione quidem. FR. Age iam urge, ingemina, accusatoris officium imple, quid iam noui uulneris infligere uelis expector? A V G. Propriæ quidem ueritatis testimonium, accusationem, & uulnus appellasti: Verum est enim illud Satyricum:

Accusator erit qui uerum dixerit.

Nec minus & Comicum id:

Obsequium amicor, ueritas odium parit.

Sed dic oro, quorsum hæ sollicitudines, & edentes animum curæ? quid necesse erat in tam breuibz uitæ spatijs, tam longas spes ordiri? uitæ summa breuis, spem nos uetat inchoare longam: legis semper ista, sed negligis. Respondebis, ut arbitror, amicorum te charitate compelli, & pulchrum erroris nomen inuenies. Atqui dementia quanta est, ut alteri sis amicus, tibij bellum & inimicitias indicere? FR. Non sum tam illiberalis & inhumanus, ut non me cōtingat amicorum cura, eorum præsertim, quos uirtus mihi uel meritum conciliat: sunt enim quos suspiciam, quos ueneror, quos amem, quos uel miserear amicos. Ex aduerso autē, nec adeo liberalis sum, ut propter amicos me perditū eam: at quoad uixerim, pro uictu quotidianō preparare aliquid mens optat: atq; hoc in studio (ut quoniam Horatij iaculis me petis, Horatianus clypeus me tegat)

Sit bona librorum, & prouisa frugis in annum

Copia, neu fluitem dubiæ spe pendulus horæ.

Et quia propōsitum est mihi (ut ait idem) nec turpem senectam degere, nec cythara carere. Et quia multum uereor uitæ prolixioris insidias, longē in utrumq; mihi ipse prouideo, & musarum studijs, rei familiaris curas interfero. Verum id ago tam segniter, ut euidenter appareat, me coactum ad ista descendere. A V G. Intellego quā alē in cor tuum ista penetrarint, quibus excusatio quæreretur amentię. Cur autē non aequē Satyricum illud precor, dijs inhæsit:

Sed quō diuitias hic per tormenta coactas.

Cum furor huius dubius, cum sit manifesta phrenesis.

Vt locuples moriar, egenti uiuere fato?

Credo quia præclariū æstimas purpureis stratis oblitum mori, sepulchro iacere marmorē, linquere successoribus de opulenta hæreditate certamen, illasq; ideo, quibus ista parantur diuitias concupiscitis. Superuacuis labor & si mihi credis insanus. Iam si ad communē hominum respicis naturam, nosti eam paucis esse contentam, sin ad propriam cogitando reflectis, uix natus est, cui pauciora sufficerēt, nisi publicus error obstreperet. At populares mores, uel ad ipsius fortē, qui loquebatur animum respexit, Poëta dum diceret:

Victum infœlicem tellus, lapidosaq; corna

Dant rami, & uulsis piscunt radicibus herbe.

Tibi contra fatearis oportet, nihil tali uictu dulcius, nilq; suauius, si tuis, & non insanientis uulgi legibus uiuas. Quid ergo te crucias, si ad naturam tuam te metieris? iam pridem diues eras, sed ad populi plausum diues esse, nunquam poteris, semper aliquid restabit, quod sequens per cupiditatum abrupta raptaris. Meministi quanta cum uoluptate repostō quondā rure uagabaris, & nunc herbolis pratorum choris accubans, murmur aquæ luctantis hautiebas. Nunc apertis collibus residens, subiectam planitiem libero metiebaris intuitu, nunc in apricæ uallis umbraculo, dulci sopore correptus, optato silentio fruebaris, nunquam otiosus mente, aliquid altum semper agitans, & solis Musis comitantibus, nusquam solus deus: Virgiliani senis exemplo:

Qui regum æquabat opes, animo seraq; reuertens,

No te domum dapibus mensis onerabat in emptis.

Sub occasum solis, angustam domum repetens, & tuis cōtentus bonis, nunquid non tibi dōmum mortaliū longē ditissimus, & planē foelicissimus uidebaris? FR. Heu mihi, nunc credo atq; illius temporis cōmémorationē suspiro. A V G. Quid suspiras, aut quis tibi demens temporum præbuit materiam? Nempe animus ipse tuus, quem puduit tam diu naturæ suæ legibus parere, quiq; frēnum non fregisse credit seruitutis, is modō te raptat uolentus, & nili habenas, contrahas, præcipitatus ad mortem, ex quo primum cepisti, ramorum tuorum baccas fastidire, amictusq; simplicior: & aggressū hominū sorduit cōiunctus. In medios urbū tumultus, urgente cupiditate relapsus es, ubi quā late, quāq; tranquille degas: frontis tue habitus & uerba restantur. Quid enim miseriatū nō uidisti, pertinacissimus aduersus infœliciter experta, & adhuc hæsitans: peccatorum forsan illigatus nequibus, ac patiente Deo, ut ubi sub aliena ferula pueritiam exegisti, ibidem tui iuris effectus

miserabilem conteras senectutem? Certè ego præsens aderam, cum adhuc adolescentulum te, nulla cupiditas, nulla prorsus tægebat ambitio, cum cuiusdam magni futuri viri specimē præferebas. Nunc mutatis moribus, infœlix, quò magis ad terminum appropinquas, eò uitatici reliquum conquiris & attentius. Quid superest igitur, nisi ut in die mortis (quæ fortè iuxta est: & profectò procul esse nō potest) aurum sitiens, calendario semiuuius incumbās: siquidē q̄ per dies singulos crescit, suprema die necesse est ad summū & augeri, & ad uenitū prouenire incrementum. FR. Senectutis pauperiem antè prospiciens, si fatigatæ ætati adiumenta conquiro. Quid hic tam reprehensibile est? AVG. O' ridiculas curas, insanamq; negligentiam, id anxie cogitare, quo uel nunquam fortè peruenturus certè, uel ubi breuissimo tempore permanurus sis, illius autem obliuisci quò & peruenire necessarium sit, & irreueabile peruenisse. Sed ille mos uester execrandus, transitoria curatis, æterna negligitis, in eo quidem, quod de senili paupertate clypeum quæris: error in hæsit, credo tibi Virgilianum illud:

Atq; inopis metuens formica senectæ.

Itaq; illam tibi uitæ magistrā delegisti, excusabilior, dicente Satyrico:

—fr. g. 4. q. 3. famemq;

Formica tandem quidam expauere magistra.

Ac si non tutus in formicæ magisterium abiisti, reperies nihil miserius, nihil amentius, quam semper pauperiem pati, ne quando patiaris. FR. Quid ergo? pauperiem ne suades? optarem quidem minime, tolerare summopere, si sic res humanas miscens fortuna cōegerit. AVG. Mediocritatem sanè in omni statu expetendam censeo, non igitur ad illorum statuta te reuoco, qui aiunt: Satis est uitæ hominum panis & aqua, nemo adhuc pauper est, intra quæ quisq; desiderium suum clausit: cum ipso loue de felicitate contendet, nec medium uitæ hominum, fluuium, Cereremq; constituo. Sunt enim ut magnificæ, sic auribus hominum importunæ pridem odiosæ sententiæ, itaq; infirmitati tuæ morem geram, exinanire naturam non doceo, sed frænare. Sufficiebant tua quidem usibus necessarijs si tu ipse tibi sufficisses: nunc autem ipse quam pateris indigentiam peperisti. Cumulationem enim opum, necessitatem ac sollicitudinem cumulare, iam totiens disputatum est, ut amplioribus iam non egeat argumentis, mirus error, & miseranda cæcitas, præclarissimæ naturæ celestis originis humanum animū, coelestibus neglectis, metallis inhiare terrestribus. Cogita quæso, acriter atq; oculos mentis intende, ne eos circumradiantis auri fulgor impediat, quotiens uncis auaritiæ tractus, ab altissimis curis ad hæc inferiora diuerteris, non ne de cœlo in terras præcipitem corruisse, remotisq; syderibus in profundissimam uoraginem demersum te esse cognoscis? FR. Cognosco equidem, & dici non posset, quam grauius præcipitatus allidor. AVG. Quid ergo totiens expertus non metuis, & cum lucris erectus, ad superna non tenaciùs pedem figis? FR. Nitior quippè, sed quoniam humanæ conditionis concurritur necessitas, inuitus auellor, nec enim sine causa ueteres poëtæ, geminum Parnasi collem, duobus dijs dedicasse suspicor, sed ut ab Apolline (quem Deum ingenij uocant) interdum animi præsidium, à Baccho autem rerum externarum sufficientiam implorarent. In quam sententiam me non modò rerum experientia magistra, sed crebra etiam doctissimorum hominum inclinauit auctoritas, quos tibi quidem inculcare non attinet: ita quamuis turba deorum ridiculosa sit, hæc tamen uatum opinio, haud prorsus insensata est, quam ego si ad unum retulerim Deum, à quo omnis opportuna subuentio, num me delirare quidem arbitror, nisi tibi aliter uideatur. AVG. Ego ita esse non nego, sed quia tempus tam iniquè patiaris indignor: uniuersam enim ætatem tam honestis olim curis destinaueras, si quid in alijs coactus expenderes, id tempus perditum indicabas. Nunc uerò tantum honestati tribuis, quantum tibi reliquum fecit auaritiæ studium. Quis non ad ætatem prouectiorem peruenisse cupiat, quæ sic cōsilia hominum alternat? Sed quis erit finis, aut quis modus? Præfige tibi metam, ad quam dum peruenieris subsistas, & aliquando respices. Scis illud humano ore prolatum oraculi uim habere:

Semper avarus eget, certum uoto pete finem,

Quis autem cupiditatibus tuis erit finis? FR. Nec egere, nec abundare, nec præesse, nec subesse alijs, finis est meus. AVG. Humanitatem exuas oportet & Deus fias, ut tibi non egere contingat. An ignoras, ex cunctis animalibus, egentissimum esse hominem? FR. Audieram sæpissimè, sed integrare memoriam uelim. AVG. Apice nudum & informem, inter uagitus & lachrymas nascentem, exiguo lacte solandum, tremulum atq; reptan-

tem opis indigum alienæ, quem muta pascunt animantia & uestiunt. Caduci animi, inquieti, morbis obsessum uarijs, subiectum passionibus innumeris, consilij inopem, alterna lætitia, & tristitia fluctuantem, impotentemq; arbitrij, appetitus cohibere nescium: quid quantum uel sibi expediat, quis cibo, potuiq; modus ignorantem. Cui alimenta corporis cæteris animantibus in aperto posita, multo labore conquirenda sunt: quem formus inflat, cibus distendit, potus præcipitat, uigilia extenuant, fames contrahit, sitis arefacit, auidum, timidumq; fastidientem possessa, perditâ deplorantem, & præsentibus simul, & præteritis, & futuris anxium, superbientem inter miseras suas, & fragilitatis sibi conscium uilissimis uermibus imparem, uitæ breuis, ætatis ambigua, fati ineuitabilis, ac mille generibus mortis expositum. FR. Coacervasti miseras infinitas, & egestates, ut penè iam hominem natum poeniteat. AVG. In hac tanta hominum imbecillitate, tantaq; penuria, tu tibi copiam auspicias ac potentiam, quæ nullis Cæsaribus, nullisq; unquâ regibus perfecta contigerit. FR. Quis nam his uocabulis usus est? quis seu copiam, seu potentiam nominauit? AVG. At quæ maior copia, quàm non egere? quæ maior potentia, quàm non subesse? profectò enim reges, dominiq; terrarum, quos opulèntissimos reor, innumerabilibus rebus egentipis quoq; duces exercituum, quibus præesse uidentur, sub sunt, & ab armatis legionibus obsessi, per quas metuuntur, uicissim metuant oportet. Desine iam impossibilia sperare, & humana sorte contentus, abundare & egere, præesse & subesse condiscas, non his moribus degens, fortunæ iugum, quo colla regum præmuntur excutias, quod tamen demum excidisse tibi noueris, cum calcatis passionibus humanis, totus sub uirtutis imperium accesseris, liber illic futurus, nulla egens re, nulli subiectus hominum: denique rex & uerè potens, absoluteq; foelix. FR. Iam piget incepti, cupioq; nihil cupere, sed consuetudine rapior peruerfa, sentioq; inexpletum quoddam in præcordijs meis semper. AVG. Hoc est, ut ad propositum spectet oratio, hoc est, quod te à cognitione mortis auertit, dum terrenis sollicitudinibus implicitor oculos ad altiora non erigis: quas quidem uelut pestiferas animorum sarcinas, si quid mihi credis abijcies, nec abiectione labor magnus fuerit, dum modò te ad naturam tuam composueris, eiq; potiùs quàm uulgi furij, te uelendum, regendumq; commiseris. FR. Fiet id quidem me uolente, sed quod de ambitione loqui cœperas, iam pridem audire desidero. AVG. Quid à me expetis, quod tibi ipse præstare potes, peccus tuum examina, reperiens inter pestes cæteras non minimum ambitionum locum. FR. Nihil ergo mihi profuit urbes fugisse, dum licuit populosq; & actus publicos desepxisse, sylvarum recessus, & silentia rura secutum, odium uentosis honoribus indixisse, adhuc ambitionis insimulor. AVG. Multa linquitis mortales, non quia contemnitis, sed quia desperatis posse consequi: excitant enim se alternis stimulis spes & desiderium, usque adeò, ut altero frigefcente, tepescat alterum, & recalente referueat. FR. Quid oro me sperare prohibeat, adeò ne cunctæ bonæ artes deerant? AVG. De bonis artibus sileo, at illæ deerant profectò, quibus hodie, præsertim ad altos gradus ascenditur: ambiendi scilicet magnorum limina, blandiendi, fallendi, promittendi, mentiendi, simulandi, dissimulandiq; grauiâ & indigna quælibet patiendi, harum & similium egenus artium. Nec naturam uinci posse ratus, ad alia studia transiisti, cautè quidem & prudenter. Quid est enim aliud, ut ait Cicero, Gigantium more pugnare cum dijs, nisi naturæ repugnare? FR. Valeant magni honores, si his artibus acquiruntur. AVG. Bene ais, non tamen prorsus in auribus meis tuam innocentiam comprobasti, neque enim honores te non optasse concludis, tamen si quærendi molestiam perhorrescas. Sicut nec Romam uidisse contempsit, quisquis uiarum labore perterritus, pedem retulit ab incepto: adde quòd nec pedem retulisti, ut tibi ipse persuades, mihiq; persuadere niteris, neu te (ut aiunt) digito contexeris, quicquid cogitas, quicquid agis ante oculos meos est, & quod fuga urbium, sylvarumq; cupidine gloriaris, nò excusationem, sed culpæ imitationem arguit. Multis namq; uijs, ad unum terminum peruenitur, & tu mihi crede, licet calcatam uulgo deserueris uiam: tamen ad eandem, quam spreuisse te dicis ambitionem, obliquo calle contendis, ad quam ocium, solitudo, incuriositas tantarum rerum humanarum, atque ista tua te produciunt studia, quorum usque nunc finis est gloria. FR. Ad angulum urbes rie, unde possem licet subterfugere, quia tamen tempus breue est: & in multa dispartendum, si libet progrediamur ad reliqua. AVG. Sequere igitur ad præcedentem, gula nulla sic mentio, cuius studio nullatenus teneris, nisi uoluptati fauens, nonnunquam amicorum blandior conuictus obreperet. Veruntamen nihil hinc metuo, quotiens enim urbibus erepturus sum recuperauit incolam, omnes repente diffugiunt insidiæ talium uoluptatum, quibus amoris ita te uiuentem, fatear, animaduerti, ut & proprios, & communes amicos super-

gressa sobrietate ac modestia delectarer. Iram quoque præteruehor, quæ & si sæpè iusto magis exardeas, confestim tamen naturæ bonitate mitigabilis compescere motus animi soles, memor Horatiani consilij:

*Ira furor brevis est, animum rege, qui nisi paret,
Imperat, hunc uinculis, hunc tu compesce catenis.*

FR. Aliquantulum mihi fateor & Poëticum hoc, & plurima huius generis Philosophorum consilia profuerunt, atque in primis æui brevis recordatio: quæ enim rabies est, pauculos dies, quos inter homines agimus, in hominum odium, pernitentemque consumere. Aderit ecce dies ultima, quæ has flammæ in pectoribus humanis extinguat, & finem positura odijs, & si inimico nil morte grauius, optamus iniquissimi uoti compotes factura. Itaque quid se, quid alios præcipitare iuuat? Quid opportunas partes breuissimi temporis amittere? & uel præsentibus honestis gaudijs, uel futuræ uitæ consilij deputatos dies uix suffer-turos ad singula, summa licet cum parsimonia dispensatis, auferre necessarijs, ac proprijs u-sibus, inque alienam pariter, & nostram tristitiam, mortemque conuertere. Verum hæc mihi meditatio, eò usque profuit, ut impulsus non totus ruerem, & si corruissem, mox exurgerem. Ne ullis autem iracundiæ flatibus agitarer, nullum mihi hæcenus studium præstare quirit. AVG. At quia nullum ex huius te flatibus, aut tibi, aut alteri uereor naufragij, facile patiar, ut si Stoicorum promissa non attingis, qui morbos animorum radicibus se uul-suros spondent, sis in hac re Peripateticorum migratione contentus. His igitur in præsens omis-sis, ad periculosiora, & tibi multo diligentius providenda festino. FR. Deus bone, quid adhuc periculosius restat. AVG. Quantis luxuriæ flammis incenderis. FR. Tantis equidem interdum, ut grauiter doleam, quod non insensibilis natus sum immobile saxum aliquod esse maluerim, quam tam multis corporis mei moribus turbari. AVG. Habes igitur, quod te uel maxime ab omni diuinorum cogitatione dimoueat. Quid enim aliud coelestis doctrina Platonis admonet, nisi animum a libidinibus corporis arcendum, & eradenda phantasmata, ut ad providenda diuinitatis arcana, cui propriæ mortalitatis an-nexa cogitatio est, purus, expeditusque confurgat. Scis quid loquar, & hæc ex Platonis libris tibi familiariter nota sunt, quibus audivisime nuper incubuisse diceris. FR. Incubueram fateor alacri spe, magnoque desiderio, sed peregrinæ linguae nouitas, & festinata præceptoris absentia, præciderunt propositum meum. Cæterum ista quam memoras disciplina, & ex scriptis tuis, & ex aliorum Platoniorum relatione notissima est. AVG. Haud refert, quo uerum monstrante didiceris, quamuis multum sæpè possit auctoritas. FR. Apud me præsertim, hominis illius, de quo altè mihi quidem insedit illud Ciceronis in Tusculano, Plato (inquit) & si rationem nullam afferret (uide quid homini tribuo) ipsa auctorita-te me frangeret: mihi autem sæpè diuinum illud ingenium cogitanti, iniuriosum uideretur, si cum ducem suum Anolagistam facit Pythagoreum, uulgus reddendæ rationi foret obno-xius Plato. Sed ne à proposito longius eam, Platonis hanc sententiam mihi pridem adeo & auctoritas, & ratio, & experientia cõmendauit, ut nil uerius, nilque sanctius dici posse non du-bitem. Ita enim interdum Deo manum porrigente surrexi, ut incredibili quadam, & immen-sa cum dulcedine, quid mihi tunc prodesset, quidue antea nocuisset agnoscerem, & nunc meo pondere in antiquas miserias relapsus, quid me iterum perdidisset, cum amarissimo gustu mentis experior. Quod idcirco retuli, ne forte miraris, huius me Platonici dogmatis ex-perientiam profiteri. AVG. Nō miror equidè, laboribus enim tuis interfui, & cadentem, & resurgentem uidi, & nunc prostratū misertus opem ferre disposui. FR. Gratias ago tam misericordis affectus, quid aut operis superest humane? AVG. Nihil, at diuine plurimū, continens equidè, nisi cui Deus dedit esse non potest. Ab eo igitur munus hoc, & in primis humiliter, & sæpè cū lachrymis postulandū est, solet ille, quæ ritè poscuntur, nō negare. FR. Feci tam sæpè, ut penè iā sibi molestus esse uereor. AVG. At nō satis humiliter, nō satis sobriè, semp aliquid loci uenturis cupiditatib. seruasti, semp in longū preces extendisti. Ex-pertus loquor hîc, & mihi cōtigit, dicebā: Da mihi castitatem, sed noli modò, differ paulu-lum, statim ueniet tempus uiuentior adhuc ætas, suis eat semitis, suis utatur legibus, cupiūs ad iuuenilia ista rediretur: tunc igitur abeundum erit, cū & minus ad hoc habilis decur-su temporis factus fuero, & satietas uoluptatū metum regressionis abstulerit. Hæc dicens, aliud te uelle precari, aliud non intelligis. FR. Quo'nam modò. AVG. Quia qui in diem poscit, in præsens negligit. FR. Ego in præsens sæpè cum lachrymis poposci, spe-rans simul & illud euenturum, ut effractis cupiditatum laqueis, & calcatis uitæ miserijs saluus euaderem, & uelut aliquem salutarem portum, ex tam multis curarum inutilium tempe-

tempestatibus enatarem: at quotiens postea inter eosdem scopulos naufragium passus sum, quotiensq; si destituor passurus intelligis. AVG. Crede mihi, aliquid semper desuit oranti, alioquin uel annuisset, largitor ille supremus, uel quod Paulo fecit Apostolo, ad perfectionem uirtutis, & infirmitatis, experientia denegasset. FR. Credo ita esse, precabor tamen assidue, nec fatigabor, nec erubescam, nec desperabo, si forte miseratus omni potens labores meos, aurem precibus quotidianis accommodet, & quibus si iustæ fuissent gratiam non negasset, idem ipse iustificet. AVG. Consulte tamen tu enitere, & (quod prostrati salent) in cubitum crectus, ingruentia mala circumspice, ne ad repentinum cuiuslibet molis incursum, iacentia membra disiliant, nec segnius interim opem attollere ualentis implora: aderit ille tunc forsitan cum abesse credideris, unum semper ante oculos habeto, Platonis superiorem illam, haud spernendam sententiam. Ab agnitione Deitatis, nil magis, quam appetitus carnalis, & inflammata obstare libidinem. Hanc igitur doctrinam assidue tecum uersa, hæc nostri consilij summa est. FR. Ut intelligas me hanc adamasse sententiam, non modò in atrijs suis sedentem, sed peregrinis etiam nemoribus latitantem, audivissimè complexus sum: at locū animo mutavi, ubi illa oculis meis occurrat. AVG. Quid dicere uelis expecto. FR. Scis Virgilium, uirum fortem, per quot pericula, in illa suprema & horrenda Troiani excidij nocte circumduxit. AVG. Scio enim quid scholis omnibus uulgatus, ipsum quoq; casus, suos enarrantem facit:

*Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicit: aut possit lacrymis æquare labores.
Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos:
Plurima perq; uias sternuntur inertia passim
Corpora, perq; domos, & religiosa domorum
Limina, nec soli poenas dant sanguine Teucri.
Quondam etiam uictis, redit in præcordia uirtus:
Victoresq; cadunt Danaï, crudelis ubiq;
Luctus, ubiq; paup, & plurima mortis imago.*

F. Atqui quamdiū Venere comitātē, inter hostes, & incendium errauit, apertis licet oculis, offensorum iram numinum uidere non potuit, eaq; illum eloquentem, nil nisi terrenum intellexit: at postquam illa discessit, quid euenerit nosti, siquidem mox iratos deorum facies eum uidisse subsequitur, & omne circumstans periculum agnouisse:

*Apparent diræ facies inimicq; Troiæ
Numina magna Deum.*

Ex quibus hoc excerpti, usum Veneris, conspectum diuinitatis eriperē. AVG. Præclare lucem sub nubibus inuenisti, sic nempe Poëticis interest, ueritas figmentis, tenuissimis riuiulis adeunda, sed quoniam rursus ad ista redeundum est, quæ restant ad ultimum referemus. FR. Ne ignotis me tramitibus agas, quæ nam te redditurum polliceris. AVG. Maxima tuæ mentis uulnera nondum attingi, & consulto dilata res est, ut nouissimè posita hæreant memoriæ: in illorum alterum appetituum carnalium, de quibus aliqua diximus cumulator aderit materia. FR. Progredere iam ut libet. AVG. Nisi impudenti perti-
nacia sis, nulla superest contentio. FR. Nihil gratius uidere possem, quam omnium contentionum causam oblatam ex orbe terrarum. Nihil deniq; tam clarè mihi cognitum fuit unquam, ut de eo non inuitus altercarer, quòd inter amicos licet orta contentio, asperum quidem & hostile, & amicitiarū moribus aduersum habet, sed perge ad hæc, quibus me statim assensurum putas. AVG. Habet te funesta quedā pestis animi, quā acidia modens, ueteres ægritudinem dixerunt. FR. Ipsum morbi nomē horreo. AVG. Nimirū, quia diū per hūc grauiter uexatus es. FR. Fateor & illud accidit, quod omnibus fermè quibus angor, aliquid falli licet dulcoris immixtum est: in hac autem tristitia & aspera, & misera, & horrenda omnia, aperta q; semper ad desperationem uia, & quicquid infœlices animas urget in interitum ad hoc, & reliquarum passionum ut crebras, sic breues, & momentaneos experior insultus. Hæc autem pestis tam tenaciter me arripit interdum, ut integros dies, noctesq; illigatum, torqueat, quod mihi tempus non lucis, aut uitæ, sed tartaræ noctis, & acerbissimæ mortis instat, & (qui supremus miseriarum cumulus dici potest) sic laboribus, & doloribus pascor, arcta quadam cum uoluptate, ut inuitus auellar. AVG. Morbum tuum nosti optimè, modò causam nosces. Dic ergo, Quid est, quod te adeo contristat? temporalium ne discursus, aut corporis dolor, an aliqua fortunæ durioris iniuria? FR. Non unum horum aliquod, si singulari certamine tentarer, starem utique. Nunc autem totè

subruor

subruor exercitu. A V G. Distinctius, quid te urgeat eloquere. F R. Quotiens unum aliquod fortunę uulnus infligitur, persisto interritus, memorans sapē me ab ea grauitē percullum, abisse uictorem, si mox illa uulnus ingeminet, titubare parumper incipio, quod si duobus tertium, quartum uē successerit, tum coactus, non quidem fuga præcipiti, sed pede sensim relato, in arcem rationis euado. Illic si toto rerum agmine incubuerit fortuna, meq; ad expugnandum conditionis humanę miseriā, & laborum prætorum memoriā, futurorumq; formidinem congesserit, tū demū pulsatus undiq;, & tantam malorum congeriem perhorrescens, ingemisco. Hinc dolor ille grauis oritur, ueluti si quis ab innumeris hostibus circumclusus, cui nullus pateat egressus, nulla sit misericordię spes, nullumq; solatium, sed infesta omnia, erectę machinę, defossi super terram cuniculi, tremuntq; iam turres, stant scalę propugnaculis admotę, hærent mœnibus unci, & ignis tabulata percurrit, undique fulgentes gladios, minantesq; uultus hostium cernensq;, uicinum cogitans excidium: quid nī pauēat & lugeat, quando his licet cessantibus, ipsa liberatis amissio, uiris fortibus mœstissima est? A V G. Quanquam confusius ista percurreris, intelligo tamen opinionem tibi peruersam, causam esse malorum omnium, quę innumerabiles olim strauit, sterneretq;, malę tibi arbitraris. F R. Imō uerō pessimē. A V G. Quam ob causam? F R. Non unam quidem, sed innumeras. A V G. Idem tibi accidit, quod ijs, qui ob leuissimam quamlibet offensam in memoriā redeunt ueterum simulatam. F R. Nullum in me adeo uetustum uulnus, ut obliuione deletum sit, recentia sunt cuncta quę cruciant, & si quod tempore potuisset aboleri, tam crebrō locum reperit fortuna, ut hians uulnus, nulla unquam cicatrix astrinxerit. Accedit & humanę conditionis odium, atque contemptus, quibus omnibus oppressus, non mœstissimus esse non ualeo. Hanc sibi agitudine, siue acidiam, siue quid aliud esse diffinis, haud magnifacio, ipsa de re conuenit. A V G. Quoniam ut uideo altis radicibus morbus innititur, superficie tenus hunc sustulisse non sufficit: repullulabit etenim celeriter radicibus, euellendus est. Vnde autem incipiam incertus sum, tam multa me terrent. Sed ut facilius sit distincti operis effectus, discurram per singula. Dic ergo, Quid in primis tibi molestum puas? F R. Quicquid primū uideo, quicquid audio, quicquid sentio. A V G. Penē nī ne placet tibi ex omnibus. F R. Aut nihil, aut per pauca quidem. A V G. Vtinam saltem salubriora delectent, sed quid apprimē displicet, responde mihi quæso? F R. Iam respondi. A V G. Torum est hoc eius, quam dixi acidia, tua omnia tibi displicent. F R. Aliena nō minus. A V G. Et hoc ex eodem fonte procedit, ut uerō aliquis dicendorum ordo sit, adeōne tibi tua displicent, ut ais? F R. Desine quæstiunculis, quater, plus etiam quā dici posset. A V G. Ergo illa tibi sordescunt, quę multis alijs inuidiosum faciunt. F R. Qui misero inuider, necesse est, ut sit ipse miserrimus. A V G. Quid autem magis displicet ex omnibus. F R. Nescio. A V G. Quid si ego dinumerem, fateberis ne. F R. Fatebor ingenuē. A V G. Fortunę tuę iratus es. F R. Quid nī oderim, superbam, uiolentam, cæcam, & mortalia hæc sine discretionē uoluentem. A V G. De communibus publica est querela, nunc proprias prosequamur iniurias. Quid si iniuste conquereris, uelles ne in gratiam reuerti. F R. Difficillima quidem persuasio, si tamen id mihi monstraueris conquiescam. A V G. Parcius tecum agere æstimas fortunam. F R. Imō amarissimē, imō iniquissimē, imō superbissimē, imō crudelissimē. A V G. Non unus est apud Comicum Poëtam querulus, innumerales sunt: tu quoque adhuc unus ex multis es, mallem ex paucis. Cæterum quia adeo trita materia est, ut uix noui quicquam possit afferri: poteris ne morbo ueteri, uetus remedium adhiberi. F R. Vtlibet. A V G. Age ergo, famem ne an sitim, frigus uē perpeti compulsi paupertas? F R. Nondum eō usque fortuna sæuit mea. A V G. At quā multis ista quotidiana sunt. F R. Aliud adhibe remedium si potes, me quoniam ista nī adiuuant, non enim ex illis sum, quos in malis suis calamitosorum & circumlagentium delectat exercitus, nec minus interdum alienis, quā proprijs miserijs ingemisco. A V G. Nec ego, ut delectet: sed ut soletur expecto, doceatq; alienas cernentem fortunas, suis esse contentum. Neque enim omnes primum tenere locum possunt. Alioquin, quomodo primus erit, nisi quem secundus sequitur? Benē uobiscum agitur mortales, si non in extrema reiecti, de tam multis fortunę ludibrijs, tantū mediocri pertulistis, quamquam & extrema perpeisis suis quibusdam acrioribus remedijs succurrendum est, quibus tu potens æger es minimē mediocri lassus asperitate fortunę. Sed hoc est, quod uos in has præcipitatarum nas, proprię quilibet fortis oblitus, supremum mente locum agitat, quem, quoniam (ut dixi) nequeunt omnes apprehendere, elusis conatibus subit indignatio. Quod si summi status miseriā agnoscerent homines, quem exoptant, perhorrescerent, idq; illorum proba-

tur testimonio, quod ad summa rerum fastigia multis laboribus euectos uidimus, & uoto-
rum mox suorum nimis facilem exitum execrantes. Quod & si omnibus notum esse de-
beat, tibi tamen præcipue, longa cui experientia persuasum est, omnem, status altissimi, la-
boriosam atque sollicitam, & prorsus miserabilem esse fortunam. Ita fit, ut nullus quærimo-
niæ gradus uacet, dum & optata consecuti, & repulsi iustam lamentandi causam præ se fe-
runt: Illi se deceptos, hi se neglectos aestimant. Sequere igitur Senecæ consiliū, cum aspe-
xerit, quot te antecedunt cogita, quot te sequantur. Si uis gratus esse aduersus Deum, & ad-
uersus uitam tuam, cogita quā multos antecesseris, & ut eodem loco ait, idem & finem
constitue, quem transire ne possis quidem si uelis. FR. Constitui pridem desiderijs
meis finem certum, & nisi fallor modestissimum: at inter procaces, impudentesq; seculi mei
mores, qui modestiæ locus est, sæcordiam, atque segnitiam uocant. AVG. Potest ne igitur
res suis nominibus uocat, aut illam si ritè recolo spernere solebas. FR. Nunquam, mihi
crede, magis spreui, non pluris facio. Quid de me uulgus aestimet, quā qui brutorum gre-
ges animantium. AVG. Quid ergo? FR. Molestè fero, quod cum nullus ex coetaneis
meis, ac leneritatem animi, quā rebus omnibus præferendam arbitror, in supremo fortunæ
culmine positam agnouisse. Ideoq; & curarum, & sollicitudinum refertam uitam, exhor-
rentem mediocritatem, sobriè se semper iudicio prætulisse, nec uerbo solum, sed mente etiam Ho-
ratianum illud approbasse:

Auream quisquis mediocritatem

Diligit, tutus caret obso' ei,

Sordibus tecti caret inundaq;

Sobrius aula:

Nec minus mihi ratio placuit, quā dictum:

Sapius uentis agitur ingens

Pinus, & celsæ grauiore casu

Decidunt turres, feriuntq; summos,

Fulgura montes:

Hanc profectò mediocritatem, nunquam mihi contigisse doleo. AVG. Quid si quæ pu-
tas mediocritas supra te sunt? Quid si uera mediocritas iam pridem contigit? Quid si abundè
contigit? Quid si illam longe post tergum reliquisti, & multo pluribus inuidiæ, quā con-
temptus materiam præbes? FR. Et si ita esset, mihi tamen contrarium uidetur. AVG.
Peruersam opinionem malorum omnium, sed huius præcipue causam esse non ambigitur,
ab hac igitur charybdi, omnium, ut ait Tullius, remorum ac uelorum auxilio fugiendum est.
FR. Vnde me fugere, quò ue proram tendere, quid deniq; opinari iubes, nisi quòd uideo?
AVG. Vides ubi oculos intendisti, ac si retrò respicias, uidebis innumerabilem turbā se-
qui, teq; primo agmine, aliquanto proximiorē esse, quā ultimo, sed timor animi, rigorq;
propositi non permittunt oculos in tergū flectere. FR. Deflexi, cum interdum multosq;
post me uenire perpendi, neq; fortis meæ pudet:

Sed curarum piget ac pœnitet tentarum:

Quod ut eiusdem Horatii uerbo utar:

Fluitem dubiæ spe pendulus horæ.

Si hæc anxietas tollatur, quantum habeo abundè sufficiat, dicamq; æquanimiter, quod eo-
dem loco ait:

Idem quid credis amice precari.

Sit mihi,

Quod nunc est etiam minus ut mihi uiuam:

Quid super est aui?

Si quid superesse uolunt dii.

Ego semper dubius futuri, semper animo suspensus, nullam ex fortunæ muneribus dulce-
dinem capio, adhuc ut uides hactenus alijs uiuo, quod miserrimum ex omnibus est: atque
utinam uel senectutis mihi reliquiæ cōtingant, ut qui procellosos inter fluctus uixerim, mo-
riar in portu. AVG. Tu ne igitur in tanto rerum humanarū turbine, tanta uarietate suc-
cessuum,

cessuum, tantaq; caligine futurorum (& ut breuiter dicam) sub imperio positus fortunæ, solus ex cunctis hominum millibus, curarum uacuum ætatem ages? uide quid cupias mortalis, uide quid postules? quod uerò non tibi te uixisse conuerteris, non inopiæ, sed seruitutis est, quam licet (ut tu idem asseris) miseriam esse confitear, tamen si circumspicias, paucissimos homines sibi uixisse reperies. Nam & hi qui putantur foelicissimi, & quibus innumerabiles uiuunt, seipsos simul alijs uiuere, uigiliarum & laborum assiduitate testantur. Quid enim (ut supremo te commoueri faciam exemplo) Iulius Cæsar, cuius illud uerum, licet arrogans dictum est: Humanum paucis genus uiuit, nunquid postquam eò genus redegerat humanum, ut sibi uni uiueret, ipse interim alijs uiuebat? Interrogabis fortasse quibus? his nimirum à quibus occisus est. De Bruto, uel Cimbro, cæterisq; perfidæ coniurationis auctoribus, quorum cupiditates explere non ualuit, tanti munificentia largitoris. F R. Mouisti animum fateor, ut iam nec seruum me, nec inopem indignor. A V G. Indignare potius te non esse sapientem, quod unum & libertatem, & ueras diuitias præstare potuisses. Cæterum quisquis causarum absentia æquo ferens animo, effectus non adesse conquiritur, nec causarum certam tenet ille rationem, nec effectuum. Exequere autem nunc, quid te præmit, præter hæc, quæ dicta sunt, corporis ne fragilitas, an latens molestia? F R. Nempè corpus hoc onerosum semper fuit, quotiens me ipsum cōtemplatus fui: at cum alienorum grauedinem corporum respexi, satis obediens me mancipium habere fateor, possem idem utinam, & de animo gloriari, sed ille imperat. A V G. Utinam rationis ipse subditus imperio, sed ad corpus redeo, quod in eo molestum experiris. F R. Nihil equidem, nisi communia quædam, quod mortale est, quod suis doloribus implicat, mole prægrauat, somnū suadet spiritu uigilante, alijsq; necessitatibus subigit humanis, quas enumerare, & longum, & inane cœnum est. A V G. Compose animum precor, teq; hominē esse recordare, licet anxietas ista cessauerit, si quid præter hoc angerit exquiri. F R. Illane tibi inauditum est fortunæ nouercantis immanitas, cum uno die me, spesq;, & opes meas omnes, & genus, & domū impulsu strauit impio. A V G. Video oculorum tuorum scatebras, ideoq; prætereo, neq; enim nunc docendus, sed admonendus es: unum igitur hūc admonuisse sufficiet. Si enim non priuatarum modo familiarum, sed notissimas tibi regnorum ex omnibus seculis recoles ruinas, non nihil tibi Tragædiarum lectio profuerit, ut non pudeat tuguriolum tuum cum tot regis aedibus flagrasse. Procede modo, hæc enim partiū dicta, speciosius tibi ruminanda seruabis. F R. Quis uitæ meæ tædia, & quotidianum fastigium sufficienter exprimat, molestissimum, turbulentissimumq; orbem terrarum omnium, angustissimam atque ultimam sentinam, & totius orbis sordibus exundantem? quis uerbis æquet, quæ passim naufragio concitent grauem, olentes semitas permixta rabidis canibus, obscenas fues, & rotarum muros quatientium stridorem, aut transuersas obliquis itineribus quadrigas, tam diuersas hominū species, tot horrenda mendicantium spectacula, tot diuitū furores, illos mœstitia deuictos, hos gaudio, lasciuiaq; fluitantes, tam denique discordantes animos, artesq; tam uarias, tantum confusis uocibus clamorem, & populi inter se anxietatis incursum. Quæ omnia & sensus melioribus assuetos conficiunt, & generosis animis cripiunt quietem, & studia bonarum artium interpellant? Itaque me Deus ex hoc naufragio, puppe liberat illæsa, ut ego sæpè circumspiciens, in infernum uiuens descendisse mihi uideor, in nunc, & honestis cogitationibus incumbere:

In nunc, & uersus tecum compone canoros.

A V G. Hic me Flacci uersiculus, quid potissimum lameris admonuit, doles quod inportunum studijs tuis locum nactus es, quoniam, ut ait idem:

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugi urbes.

Tuq; ipse in epistola quadam, eandem sententiam uerbis alijs expressisti:

Sylua placet Musis, urbs est inimica poetis.

Quod si unquam intestinus tumultus tuæ mentis conquiesceret, fragor iste circumtonans (mihi crede) sensus quidem pulset, sed animum non moueret. At ne nota pridem auribus tuis ingeram, habes Senecæ de hac re non inutilem epistolam, habes & librum eiusdem de tranquillitate animi, habes & de tota hac mentis ægritudine tollenda, librum M. Ciceronis egregium, quem hesternæ diei disputationibus, in Tusculano suo habitis ad Brutum scripsit. F R. Singula hic haud negligenter legisse me noueris. A V G. Quid ergo, nihil ne profuerunt? F R. Imò uerò inter legendum plurimum, libro autem è manibus elapso, assensio simul omnis intercidit. A V G. Communis legentium mos est, ex quo monitū illud execrabile literatorum passim flagitiosissimos errare greges, & de arte uiuendi multa, licet in scholis disputentur, in acta paucum conueriti. Tu uerò si suis locis notas certas im-

prelseris,

preferis, & fructum ex lectione percipies. FR. Quas notas. AVG. Quotiens legenti salutare sese offerunt sententiæ, quibus uel excitati sentis animum uel frenari, noli uiribus ingenij fidere, sed illas in memoriæ penetrabilibus absconde, multoq; studio tibi familiares effice, ut quod experti solent medici, quocunque loco uel tempore, dilationis impatiens morbus inuasit, habeas uelut in animo conscripta remedia. Sunt enim quædam, sicut in corporibus humanis, sic in animis passionēs, in quibus tam mortifera mora est, ut qui distulerit medelam, spem salutis abstulerit, quis enim ignorat (exempli gratia) esse quosdam motus tam præcipientes, ut nisi eos in ipsis exordiis ratio frenauerit, animum, corpusq; & totum hominem perdant, & serum sit, quicquid post tempus apponitur. In quibus primum obtinere locum reor iram. Cui non frustra rationis sedem superpositam esse diffiniunt, hi qui in tres partes animam diuiserunt. Rationem in capite uelut in arce, iram in pectore, concupiscentiam subter præcordia collocantes, ut scilicet præstò sit, quæ subiectarum pestium uiolentos impetus repente coercere, & ex alto, uelut receptui canat, quod frenum, quia ire magis necessarium erat, illi uicinior sita est. FR. Consulte equidem, quod ut me non tantum ex Phisicis, sed ex Poëticis etiam scripturis eliciuisse prouideas. Per illorum uentorum rabiem, quam Maro describit, speluncis abditis latitantem, superiectosq; montes, & regem in arce sedentem, atque illos cui imperio mitigantem, iram atque impetus animi posse denotari, necum sæpè cogitavi, in profundo scilicet pectoris deferuentes, qui nisi coercerentur rationis freno (ut ibidem legitur)

Maria ac terras, cælumq; profundum:

Quippè ferant rapidi secum, uerrantq; per auras.

Per terras enim, quid nisi terream corporis materiam, per maria quid nisi humorem, quo uiuitur: per cælum uerò profundum, quid nisi interiore loco habitantem animam intelligit? cuius (ut alio loco ait idem) *igneus est uigor, & cælestis origo*, quasi diceret, corpus atque animam, & breuiter totum hominem cui dominabuntur, in præcipitium agent. Ex aduerso autem, montes, regemq; præidentem, quid nisi capitis arcem, & rationem esse, quæ illic inhabitat: sic enim ait:

Hinc uasto rex Aeolus antro,

Lucentes uentos, tempestatesq; sonoras

Imperio præmit, & uinculis ac carcere frenat.

Illi indignantes magno cum murmure montis.

Circum claustra fremunt summa sedet Aeolus arce,

Sceptra tenens.

Hæc ille. Ego autem singula uerba discutienti, audiui indignationem, audiui luctamen, audiui tempestates sonoras, audiui murmur, ac fremitu, hæc ad iram referri possunt. Audiui rursum regem in arce sedentem, audiui scepra tenentem, audiui imperio tremantem, & uinculis ac carcere frenantem, quæ ad rationem quoq; referri posse quis dubitet? attamen ut de animo atq; ira animum turbante, dici omnia constaret, uide quid addidit:

Mollitq; animos, & temperat iras.

AVG. Laudo hæc, quibus abundare te uideo, poëtica narrationis arcana, siue enim id Virgilius ipse sensit dum scriberet, siue ab omni tali cōsideratione remotissimus, maritimanis his uersibus, & nil aliud describere uoluit tempestatem, hoc tamen de irarum impetu, & rationis imperio dixisti facere satis, & proprie dictum puto. Sed unde discessem reuētar, & aduersus iram, & aduersus reliquos motus, præcipueq; aduersus hanc, de qua loquimur pestem, aliquid semper excogita, quod cum intenta tibi ex lectione contigerit. Imprime sententijs utilibus (ut incipiens dixeram) certas notas, quibus uelut uncis memoria uiolentes abire contineas. Hoc equidem præsidio cōsistis immobilis, tum aduersus cætera, tum contra animi tristitiam, quæ umbra uelut pestilentissima uirtutum. Semina & omnes ingeniorum fructus enecat. In qua postremo, (ut eleganter ait Tullius) fons est, & caput miseriarum omnium. Profectò autem si alios, req; diligenter simul excusseris (omissoq; quod nullus hominum est, cui non multæ sint lugendæ causæ, omisso præterea quod delictorum tuorum recordatio, iure moestum, & sollicitum facit, quod unum moestitiæ genus salutare est, modò desperatio non surrepat) multa tibi diuinitus cōcessa fateberis, quæ inter turbas querulorum, atque gementium, consolandi, gaudendiq; materiam præstare quærant. Nam in eo quod tibi nondum uixisse quæreris. Quod uē tumultus urbium, stomachorum, & maximorum hominum similis quærela, & illa cogitatio, quo tua sponte in hoc incideris anfractus, tuq; sponte si omnino uelle coeperis, possis emergere non parum tibi conferent solamen, ubi & consuetudo longior profuerit, si strepitum populorum uelut cadentis aquæ sonitum,

nitum, atres tuas edomueris, cum delectatione percipere. Id autem, ut dixi, facillime consequeris, si tuæ primum mentis compescueris tumultus, pectus enim serenum, & tranquilum, frustra uel peregrinæ circumeunt nubes, uel circumtonat extremus fragor: itaq; uelut insistentis sicco litore tutus, aliorum naufragium spectabis, & miserabiles fluctantium uoces, tacitus excipies, quantum uel tibi turbidum spectaculum compulsionem attulerit, tantum gaudij afferet propriæ fortis alienis periculis collata securitas. Ex quibus omnem animi tristitiam, te iam iam depositurum esse confido. FR. Quanquam multa me uellicent, atque illud in primis, quod urbes relinquere, quasi rem facilem mei censes arbitrij, tamen quia in multis meratione superasti, uolo & hic prius, quam deiciar, arma deponere. AVG. Potes ergo iam tristitia relegata, cum fortuna tua in gratiam redire. FR. Possum utique, si modo aliqui est fortuna: nam ut uides, inter Graium & nostrum Poëtas, hac de re tanta dissensio est, ut cum ille fortunam in operibus suis nusquam nominare dignatus sit, quasi nil eam esse crederet, hic noster & sæpe eam nominet, & quodam in loco omnipotentem eam etiam uocet. Cui sententiæ & historicus ille nobilis fauet, & orator egregius. Nam & Crispus Salustius, dominari profecto, ait, in re qualibet fortunam, & Marcus Tullius, humanarum rerum dominam asseuerare, non timuit. Ego autem quid sentiam, aliud forte tempus ac locus aliter fuit dicendi. Quod uero ad inceptum attinet, eo usque mihi profuit admonitio tua, ut meisum cum maiore parte hominum conferenti, non tam miser (ut solebat) status meus appareat. AVG. Gaudeo, si quid tibi profuit, cupioq; prodesse cumulatius, sed quoniam satis hodiernum colloquium processit, poteris ne, quæ restant in diem tertium differri, atque ibi finem statui. FR. Ego uero numerum ipsum ternarium tota mente complector, non tam, quia tres eo Gratia continentur, quam quia diuinitati amicissimum esse constat, quod non tibi solum, alijsq; ueræ religionis professoribus persuasum, quibus est omnis in trinitate fiducia, sed ipsis etiam gentium philosophis, à quibus traditur uti nos, hoc numero in consecrationibus deorum, quod nec Virgilius meus ignorasse uidetur, ubi ait:

Numero Deus impare gaudet.

De ternario enim loqui, eum præcedentia manifestant, tertiam igitur deinceps manibus tuis partem huius tripartiti muneris expecto.

DIALOGVS III. AVG.

Siquid hætenus sermo tibi meus contulit, oro, obtestorq; ut te facile hauriendis quæ supersunt præbeas, contentiosumq; ac reluctantem animum deponas. FR. Factum puta. Sentio enim me tuis monitis, magna sollicitudinum mearum parte liberatum, eoq; paratior ad reliqua audienda transgredior. AVG. Nondum intractabilia & infixæ uisceribus uulnera tua contigi, & contingere metuo, recolens quantum alterationis expresseit querelarum leuior contactus. Spero autem ex aduerso, collectis uiribus, animum fortiorem, asperiora deinceps æquanimis laturum. FR. Nil metuas, iam assueui, & morborum meorum nomen audire, & Medici manus auxilium pati. AVG. Duabus adhuc Adamantinis dextra, lauaq; præmeris catenis, quæ neq; de morte, neque de uita sinunt cogitare, has semper extinui, ne te in interitum, agerent, necdum quidem securus sum, nec prius ero, quam te solutum ac liberum illis effractis, abiectisq; uidero. Neq; enim reor impossibile, sed profecto difficile, alioquin frustra circa impossibilia uersarer. Est autem ut in Adamante frangendo, hircinum dicunt (sic in huiusmodi duritie curarum mollienda) sanguis ille mirum in modum efficax, qui cum cor asperum contigerit, frangit ac penetrat. Tamen id metuo, quoniam in hac re, tuo simul opus est ascensu, quem ne præstare possis, siue ut dicam uerius, ne uelis multum uereor, ne ipsa catenarum circumradans atq; oculos mulcens fulgor impediatur, ne forte contingat, quod euenturum suspicor, si avarus quispiam aures catenis uinctus, in carcere teneretur, solui etiam uellet, sed catenas nollet amittere: tibi autem ea carceris indicta lex est, ut nisi catenas abieceris, solutus esse non possis. FR. Heu mihi miserior eram, quam putabam, duæ ne nunc etiam illaqueant animi catenæ, quas ego non agnosco. AVG. Imò uero clarissime, sed earum pulchritudine delectatus, non catenas, sed diuitias arbitraris, euenitq; tibi (ut similitudine uersar in eadem) non aliter, quam si quis aureis manicis, atq; compedibus tentus, aurum lætus aspiceret, sed laqueos non uideret. Tu quoque nunc captis oculis, quæ te uinctum uides, sed o caritas, ipsis ad mortem trahentibus uinculis delectaris, quodq; est omnium miserrimum gloriaris. FR. Quæ nam sunt quas memoras catenæ? AVG. Amor & gloria. FR. Proh spero, quid audio? has tu ne catenas uocas, has quoque si patiar excuties. AVG. Hoc molior,

inoliior, sed incertus de euentu, reliquæ enim omnes, quibus tenebaris, & fragiliores erant, & inamœniores. Ideoq; dum confringerem fauisti, hæ autem nocendo placent, ac fallunt quadam spe decoris: ideoq; plus negotij subest, reluctaberis enim ceu summis te bonis spoliare te uelim, aggrediar tamen. FR. Quando ego de te talia merui ut speciosissimas mihi curas uelles eripere, & tenebris damnare perpetuis senerissimam animi mei partem? AV G. Ha miser, an tibi Physica illa uox excidit, tum consumatum fore miseriarum cumulum, cum opinionibus falsis persuasio funesta succrescit, ita fieri oportere. FR. Haud quam excidit, sed proposito remota sententia est. Cur enim non ita fieri oportere arbitrer? Atq; nihil unquam rectius arbitratus sum. Quam esse hōs nobilissimos, quos mihi obijcis affectus. AV G. Segregemus hic tantisper, dum remedijs conquirendis inhio, ne dum hūc illūc distrahor, fragiliore impetu ferar ad singula. Dic ergo, quoniam prius amoris mentio facta est: Non ne hanc omnium extremam ducis insaniam? FR. Nequid ueritati subtraham, pro diuersitate subiecti, amorem uel deterrimam animi passionem, uel nobilissimā actionem dici posse censeo. AV G. Ne res egeat exemplo, aliud in medium profer. FR. Si in famem, turpemq; mulierem ardeo, insanissimus ardor est, si rerum aliquod specimen uirtutis allicit, inq; illud amandum, uenerādumq; molitus sum, quid putas, nullum ne tam diuersis in rebus itatuis discrimen, adeo ne pudor omnis euanuit. Ego uero, ut ex me aliquid loquar, sicut primum graue, & infaustum animi pondus æstimo, sic secundo uix quie quam reor esse foelicius. Quod si tibi contrarium forsitan uidetur, suam quisquam sententiam sequatur: est enim (ut nosti) opinionum ingens ueritas, libertasq; iudicandi. AV G. In rebus contrarijs, opinio diuersa, ueritas una, atq; eadem semper est. FR. Istud quidem ita esse fateor: sed hoc est q; transuersos agit, opinionib. antiquis inhaeremus pertinaciter, nec facile diuellimur. AV G. Vtinam tam recte de tota amoris questione sentires, ut de hoc sentis articulo. FR. Quid multa: tam recte sentire mihi uideor, ut contra sentientes insanire non dubitem. AV G. Inueteratum mendacium pro ueritate ducere, nouiterq; contemptam ueritatem æstimare mendacium, ut omnis rerum auctoritas in tempore sita sit, de mentia summa est. FR. Perdis operam, nulli crediturus sum, succurratq; illud Tullianum. Si hoc erro, libenter erro: neq; hunc errorem auferri mihi, uolo dum uiuō. AV G. Ille quidem de animæ immortalitate loquens, opinionem pulcherrimam omnium, ac uolens, quam nihil in ea dubitaret, quanquam contrarium audire noller, huiusmodi uerbis usus est. Tu in opinione foedisima, atq; falsissima, iisdē uerbis abuteris. Profecto enim, etsi mortalis esset anima, immortalem tamē æstimare melius foret, errorq; ille salutaris uideri posset, uirtutis incutiens amorem, quæ quamuis etiam spe præmij sublata, per seipsam expectanda si desiderium tamen eius, proculdubio propolita animæ mortalitate, lentesceret. Contraq; licet mendax futura uita promissio, ad excitandum animos mortaliū, non inefficax uidetur. Tibi uerō quid allaturus error iste tuus sit uides, nempe in omnes animum præcipitatus insanias, ubi pudor & metus: & quæ frenare solet impetus rationis, ac cognitio ueritatis exciderint. FR. Dixi iam, quod operam perderes. Ego enim nihil unquam turpe, imō uerō nisi pulcherrimum amasse me recolo. AV G. Etiam pulchra turpiter amari posse certum est. FR. Nec in nominibus certe, nec in aduerbijs peccaui, desine iam amplius insectari. AV G. Quid ergo, uis ne ut Phrænetici quidem solent, inter iocos & risus expirare: animo miserabiliter ægotanti, adhuc aliquid remedij adhibere mauis. FR. Non respuo remedium quidem, accedat si me ægrum monstraueris: bene ualentibus autem remediorum inculcatio sæpē funesta est. AV G. Conualescendo tu quidem, quod multis accidit, te grauius ægotasse fateberis. FR. Ad postremum spreuisse nequeo, cuius & sæpē aliās, & his præsertim proximis diebus, sana consilia sum expertus: Perge igitur. AV G. Primum ergo unam hanc mihi ueniam tribui uelim, si cogente materia, aduersus delitias tuas, aliquid fortassis inuectus fuero: iam enim hoc præuideo, quam grauius in aurib. tuis sonitura sit ueritas. FR. Ante quam incipias, audi paululū, scis ne de quo loquendum tibi sit? AV G. Diligenter mihi præuisa sunt omnia, de muliere morali sermo nobis instituitur, in qua admiranda, colendaq; te magnam ætatis partem consumpsisse doleo, & in tali ingenio, tantam, & tam longauam insaniam uehementer admiror. FR. Parec conuiuijs precor, mulier mortalis erat & Thais, & Liuiā. Caterum scis ne de ea muliere mentionem tibi exorta, cuius mens terrenarum nescia curarum cœlestibus desiderijs ardet: in cuius aspectu, si quid usquam ueri est, diuini speciem decoris effulget, cuius mores consumata honestatis exemplar sunt: cuius nec uox, nec oculorum uigor mortale aliquid, nec in eis hōminem repræsentat: hic quæso iterum atq; iterum cogita, credo, quibus uerbis utendum sit, intelliges. AV G. Ha demens, ita ne flammæ animi, in sextum decimum annum falsis

blanditijs aluisti? Profectò non diutius Italiæ famosissimus Hannibal incubuit, nec crebriores illa nunc armatorum impetus passa est, nec ualidioribus arsit incendijs, quàm tu his temporibus uiolentiſſimæ paſſionis flammæ, atq; impetus pertulisti: inuentus tamen est, qui illum tandem abire compelleret Hannibalem. Tuum quis ab his unquam ceruicibus auerter? Si tu eum, & exire uetas, & ut tecum maneat spontè iam seriùs inuitas, malo proprio delectaris infelix, atq; oculos illos, usque tibi in pernitentem placentes, suprema clauſerit dies, cum effigiem mortis uariatam, & pallentia membra conspexeris, pudebit animum immortalem, caduco applicuisse corpusculo, & quo nunc tam pertinaciter astruis, cum rubore recordaberis. FR. Auertat Deus omen, ego ista non uidebo. AVG. Equidem necessariò euentura sunt. FR. Scio, sed non tam inimica mihi sunt sydera, ut naturæ ordinem in hac morte perturbât, prius intraui, prius ingrediar. AVG. Meministi credo tēporis illius quo contrarium timuisti, & quasi iam mortuæ amicæ funereum carnē dictante, tristitia cecinisti. FR. Memini certè, sed dolui, & adhuc recolens contremisco, indignabarq; me nobiliori, uelut animæ meæ parte truncatum, illi esse superſtitem, quæ dulcem mihi uitam, sola sui præſentia faciebat. Hoc enim carmen illud deſſet, quod tunc multo lachrymarum imbre resperſum excidit mihi, ſententiam memini, ſi uerba tenerem. AVG. Non hoc quaeritur, quantum tibi lachrymarum mors illius formidata, quantum uie doloris inuexerit, sed hoc agitur, ut intelligas, quæ ſemel conculſit, poſſe formidinem reuerti, eoq; faciliùs, quod & omnis dies ad mortem propiùs accedit, & corpus illud egregium, morbis ac crebris perturbationibus exhaustum multum priſtini uigoris amiſit. FR. Ego quoq; & curis grauior, & ætate proſectior factus ſum. Itaq; illa ad mortē appropinquante præcucurri. AVG. O furor, ex naſcendi ordine ordinem mortis arguere. Quid enim aliud orba ſenectus quaerit parentum, niſi adoleſcentium filiorum ſelſtinatas mortes? quid anno ſe lugent aliud nutrices, niſi infantium ſuorum anticipatum tempus,

Quos dulcis uitæ exortet, & ab ubere raptos,

Abſtulit atra dies, & funere meſſi acerbo.

Si uerò paucorum numerus annorum, quo illam præcedis, ſpem tribuit uaniſſimam, prius te quàm furoris tui fomitem eſſe moriturum, & hunc naturæ ordinem tibi fingis immobilem. FR. Non uſq; adeò immobilem, ut contrarium fieri poſſe ſim neſcius, ſed aſſidue uēdem adueniat precor, ſemperq; de eius morte cogitanti ſuccurrit iſte uerſus Ouidij:

Tarda ſit illa dies, & noſtro ſerior æuo.

AVG. Has ineptias amplius audire non ualeo, quid enim quando præ mori illam poſſe nō ignorat, quid illa moriente dicturus eſ? FR. Quid dicturus aliud, niſi me præſente calamitate miſerrimum? Solam uerò ex recordatione tranſacti temporis habiturum, rapiant uenti tamen iſta quæ loquimur, & ſpargant augurium procelſæ. AVG. O cæce necdum intelligis quanta dementia eſt, ſic animum rebus ſubiiciſſe mortalibus, quæ eum & deſiderij flammis accendant, nec quietare nouerint, nec permanere ualeant in finem, & crebris motibus, quæ demulcere pollicentur, excruciant. FR. Si quid habes efficacius proſer, nunquam hoc me ſermone terrueris: neq; enim ut putas, mortali rei animum addixi, ne me tam corpus noueris amaſſe, quàm animam moribus humana tranſcēdentibus delectatum, quorum exemplo, qualiter inter coelicolas uiuatur admonéo. Itaq; ſi (quod ſolo torquet auditu) me prior moriens illa deſereret, quid agerem interrogas, cum Lælio Romanorum ſapientiffimo proprias miſerias conſolarer, uirtutem illius amaui, quæ extincta non eſt, hæc dicerem atq; alia, quæ illum dixiſſe audio, poſt eius interitum, quem miro quodam amore dilexerat. AVG. Inexpugnabili erroris arce conſiſtiſti, unde te deſicere non ocioſus labor eſt, & quoniam ita te affectum uideo, ut multò patientius ſis, quicquid de te, quàm quod de ipſa liberius dicetur, mulierculam tuam quam talibus cumules licebit. Nihil enim aduerſabor, ſit regina, ſit ſancta, ſit Dea certè,

An Phæbi ſoror, an Nympharum ſanguinis una?

Ingens tamen eius uirtus, minimum tibi ad excuſationem erroris cōferret. FR. Quid noui litigij ordinaris expior. AVG. Dubitari non poteſt, quin pulcherrima ſapē turpiter amentur. FR. Iam ad hæc ſuprà reſponſum eſt, ſi enim amoris in me regnantis facies cerni poſſet eius uultus (quem licet multum tamen debito partiùs laudau) non abſimilis uidetur, hæc mihi coràm quo loquimur teſtis eſt, quod in amore meo nil unquam turpe, nil obſcœnum fuerit, nil deniq; præter magnitudinem culpabile. Adde modum, nihil pulchrius excogitari queat. AVG. Poſſum tibi Tulliano uerbo reſpondere: Modum tu quaeris uitio. FR. Non uitio, ſed amor. AVG. Et ille cū id diceret, de amore loquebatur, locum tenes. FR. Quid ni in Tuſculano hæc legi, uerum ille de communī amore hominū ſentiebat,

sentiebat, in me autem singularia quædam sunt. A V G. Enimuero idem de se alijs fortasse uideatur, uerumq; est, tum in alijs, tum in hac præcipue passione, quod unusquisque suarum rerum est benignus interpres. Nec inepte illud, à plebeio licet quodam Poëta dictum laudatur:

*suam cuiq; sponsam, mihi meam,
Suum cuiq; amorem, mihi meum.*

FR. Vis'ne si tempus suppetit pauca de multis exponam, quæ te in admirationem, stuporemq; compellant? A V G. Me'ne putes ignorare,

Quod qui amant ipsi sibi somnia fingunt

Omnibus scolis notissimum carmen est. Cæterum ex ore eius piget has insanias audire, quem decet altius & sapere, & loqui. FR. Vnum hoc (seu gratitudini seu ineptiæ ascribendum) non sileo, me quantulumcūq; conspicias, per illam esse, nec unquam ad hoc, si quid est nominis aut gloriæ fuisse uenturum, nisi uirtutum tenuissimam sementem, quam pectore in hoc natura locauerat, nobilissimis his affectibus coluisset. Illa iuuenilem animum ab omni turpitudine reuocauit, uncoq; ut aiunt, retraxit, atq; alta compulit spectare. Quid nunc, certum enim est amorem in amatos mores transformare, atqui nemo unquam tam mordax conuitiator inuentus est, qui huius famam canino dente contingeret, qui dicere auderet (ne dicam in actibus eius, sed in gestu uerborū) reprehensibile aliquid se uidisse. Ita qui nihil intactum liquerant, hanc mirantes, uenerantesq; reliquerunt: minime igitur mirum est, si hæc tam celebris fama, mihi quoq; desiderium famæ clarioris attulit, laboresq; durissimos, quibus optata consequeretur molliuit. Quid enim adolefcent aliud optabam, quam ut illi uel soli placere, quæ mihi uel sola placuerat. Quod ut mihi contingeret spretis mihi le uoluptatum illecebris, quod me ante tempus curis, laboribusq; subiecerim noli, & iubes illam obliuisci uel partius amare, quæ me à uulgi consortio segregauit, quæ dux uiarum omnium, torpentis ingenio calcar admonuit, ac semisopitum animum excitauit. A V G. Infelix, quantum satius fuerat tacere, quam loqui, quamuis enim uel in silentio talem te introitus aspicerem asseueratio tamen ipsa tam pertinax, bilem, stomachumq; percussit. FR. Cur quæso. A V G. Quia falsum opinari ignorantis est, falsum impudenter asserere, ignorantis pariter & superbi. FR. Quid me tam falsum, uel sensisse confirmas. A V G. Nempe uniuersa quæ memoras, primum omnium ubi ais, te quod es per illam esse, si sic intelligis, ut hæc esse illa dederit, mentires haud dubie, si uero sicut non amplius esse permiserit, uerum dicis. O' quantum iurgium euadere poteras, nisi illa te formæ blanditijs retraxisset. Quod es igitur, naturæ bonitas dedit, quod esse poteras illa præripuit, imò tu tibi potius abstulisti. Illa enim innocens est, forma quidem tibi uisa est tam blanda, tam dulcis, ut in te omnem nauis uirtutum feminibus prouenturam segetem, ardentissimi desiderij aestibus & alsiduo laichrymarum imbri uastauerit. Quod autem te ab omni turpitudine illa retraxerit, falsò gloriatus es, retraxerit forsan à multis, sed in maiores impulit ærumnas. Enimuero neq; uarijs fordibus obscenam tuam declinare monuit, si in præcipitium perduxit, nec quæ minutiora sanas ulcera, lethale interim iugulo uulnus inflixit. Liberasse potius quam occidisse dicendum est, ita quoq; quam tuam prædicas ducem, à multis te obscœnis abstrahens in splendidi impulit barathrum. Quod uero alta spectare docuit, quod segregauit à populo, quid aliud fuit, quam præidentem sibi, & unius captu dulcedine contemptorem rerum omnium, studiosq; negligentem reddidisse. Quo nihil in cōuictu hominum scias esse molestius. Iam quod innumeris illam te laboribus implicuisse commemoras, hoc unum uere prædicas. Quid autem hic tam magni muneris inuenias cogita, cum multiformes enim sint labores, quos declinare non licet, quanta dementia est nouos sponte sectari? At quod famæ clarioris audum, per illam te factum gloriariis, cōpatior errori tuo, siquidem ex animi tui sarcinis, nullam tibi funestiorum esse monstrabo, sed nondū eò peruenit oratio. FR. Promptissimus dimicator comminatur & uulnerat, ego autem & uulnere, & comminatione promoueor, & titubare iam grauitur incipio. A V G. Quanto grauius titubabis, cum grauissimum uulnus inflixero: ista nempe quam prædicas, cui omnia te debere asseris, ista te peremit. FR. Deus bone, quibus mihi persuadebitur modis. A V G. Ab amore celestium elongauit animum, & à creatore ad creaturam desiderium inclinauit, quæ una quidē ad mortem prior fuit uia. FR. Noli quæso præcipitare sententiam, Deum profectò ut amarem, illius amor præstitit. A V G. At peruertit ordinem. FR. Quo'nam modo? A V G. Quia cum creatum omne, creatoris amore diligendum sit, tu contra creaturæ caput illecebris, creatorem non quomodo decuit amasti, sed miratus artificem fuisti, quasi nihil ex omnibus formosius creasset, cum tamen ultima pulchritudinum sit forma corporea.

FR. Hanc præsentem in testimonium euoco, conscientiamq; meam facio contestem, me (quod superius dixeram) illius non tam corpus amasse, quam animam, quod hinc percipies, licebit, quoniam quò illa magis in ætate progressa est (quid eò corporeæ pulchritudinis ineluctabile fulmen est) eò firmior in opinione permansi, & si enim uisibiliter, in uere flos tractu temporis languesceret, animi decus amplius augebatur, quin sicut amandi principium, sic incepti perseverantiam ministravit: alioquin si post corpus abisset iam pridem mutandi propositi tempus erat. AVG. Me neludis: an si idē animus in squalido, & nodoso corpore habitaret, similiter placuisset? FR. Nō audeo quidem id dicere, neque enim animus cerni potest, nec imago corporis talem spopondisset, ac li oculis appareret, amarem profectò pulchritudinem animi, deforme licet habentis habitaculum. AVG. Verborū quæris adminicula: si enim, nō nisi quod oculis apparet amare potes, corpus igitur amasti, nec tamen negauerim animum quoq; illius & mores, flammis tuis alimenta præbuisse: nimirum cum (ut paulò post dicam) nomen ipsum non nihil, imò uel plurimum furoribus istis addiderit. Cum enim in omnib. animi passionibus, in hac præsertim euenit, ut ex minimis fauillis, sæpè incendia magna confurgant. FR. Video quo me cogas, ut scilicet cum Ouidio fatear:

Animam cum corpore amavi.

AVG. Hoc quoq; quod sequitur fatearis oportet, neutrum te satis sobrie, neutrum amasse quomodo decuit. FR. Torquendus tibi sum antequam fatear. AVG. Aliud quoq; te propter hunc amorem, in magnas concidisse miseras. FR. Hoc quamuis aculeum sustuleris, non fatebor. AVG. Imò uerò sponte tua mox utrunque fateberis, nisi rationes meas, interrogationesq; neglexeris. Dic ergo: Meministi ne puerilium annorū, an uerò præsentium turba sollicitudinū memoria, omnis illius ætatis euanuit? FR. Nempè infantia, pueritiaq; non aliter ante oculos meos sunt, quam dies hesternæ. AVG. Meministi quantus in illa ætate timor Dei? quanta mortis cogitatio? quantus religionis affectus? quantus amor honestatis? FR. Memini profectò, doleoq; crescentibus annis decreuisse uirtutes. AVG. Ego quidem semper extimui, ne illum tam intempestiuum florem uernalis aura discuteret, qui si integer, illæsusq; mansisset, mirabilem fructum suis temporibus protulisset. FR. Ne à proposito diuertas, quid enim hoc ad ea, de quibus sermo nobis inceptus erat. AVG. Dicam, percurrere tecum tacitus, quando integram tibi sentis, recentemq; memoriam, percurrere uniuersæ uitæ tuæ tempus, & ubi tanta morum uarietas incessenter, recordare. FR. En in istu oculi, trepidantis annorum meorum numerum, seriemq; recensui. AVG. Quid reperis igitur? FR. Literæ uelut Pythagoræ quā audiuius, legi non inanem esse doctrinam. Cum enim recto tramite ascendens, ad biuium peruenissem, modestus & sobrius, & dexteram iuberer arripere, ad læuam incautus dicam, aut contumax deflexi, neq; enim mihi profuit quod sæpè puer legeram:

Hic locus est, partes ubi se uia findit in ambas.

Dextera quæ ditis magni sub moenia ducit.

Hæc iter Elysium nobis at læua malorum,

Exercet poenas, & ad impia tartara militis.

Hæc nimirum quanquam antelegissem, non tamen prius intellexi, quam expertus sum. Ex tunc autem obliquo, sordidoq; calle distractus, & sæpè retrò lachrymans conuersus, dextera iter tenere non potui, quod, cum deserui, tunc profectò fuerat illa morum meorum facta confusio. AVG. At quānam hoc ætatis tuæ parte contigerat. FR. Medio sub adolescentiæ seruire, & si aliquantisper expectas, quotus mihi tunc ætatis annus ageretur facile recordabor. AVG. Non tam exactum calculum requiro, quin potiùs illud edisserere. Quando illius tibi primum mulieris species uisa est? FR. Id utique nunquam obliuiscar. AVG. lunge igitur tempora. FR. Profectò & illius occursum, & exprobratio mea unum in tempus inciderunt. AVG. Habeo quod uolebam, obstupuisi credo, perstrinxitq; oculos fulgor insolitus. Dicunt enim stuporem amoris esse principium, hinc est a, pud naturæ conscium Poëtam:

Obstupuit primo aspectu Sidonia Dydo.

Post quod sequitur:

Ardescet amans Dydo.

Quæ quamuis, ut nosti optime, fabulosa narratio tota sit, ad naturæ tamen ordinem respexit, ille, dum fingeret. Sed cum obstupuissem ad illius occursum. Cur ad læuam potissimum deflexisti, puto quia declinior uidebatur, & latior, dextera enim & ardua, & angusta est, laborem igitur timuisti. At mulier ista celebris, quam tibi cæcisimam ducem fingis, ad superiores cur non hæsitantem, trepidumq; direxerit, & quod cæcis fieri solet, manu apprehensum

non tenuit, quò & gradiendum foret admonuit. FR. Fecit hoc illa quantū potuit. Quid enim aliud egit, cum nullis mota precibus, nullis uicta blandicijs muliebrem tenuit decorē, & aduersus suam simul, & meam ætatem, aduersus multa, & uaria quæ flectere adamantū licet spiritum debuissent, inexpugnabilis & firmā permansit. Profectò animus iste foemineus, quid uirum decuit admonere, præstabatq; ne insectando pudicitiae studio (ut uerbis utar Seneca) uel exemplum deesset, uel conuiuium, postremo cum lorifragum; ac præcipit uidere, deferere maluit, quàm sequi. AVG. Turpe igitur aliquid interdū uoluisti, quod supra negaueras. At iste uulgatus amantium, uel ut dicam uerius, amentium furor est, ut omnibus merito dici possit:

Volo nolo, nolo uolo.

Vobis ipsis quid uelit, aut nolitis ignotum est. FR. Incautus in laqueū offendi, si quid tamen olim aliter fortē uoluissim, amor, ætasq; coëgerunt, nunc quid uelim, & cupiam scio, firmatūq; iam tandem animum labentem: contrā autem illa propositi tenax, & semper una permanuit, quam constantiam foemineam, quò magis intelligo, magis admior. Idq; tibi conuilium fuisse, si unquam dolui, gaudio nunc & gratias ago. AVG. Semel fallenti, non facile rursus fides habenda est: tu prius mores atq; habitum, uitamq; mutaueris, quàm animum mutasse persuadeas, mitigatus fortē, si tuus, leniterq; ignis extinctus non est. Tu uerò qui tantum dilectioni tribuis, non aduertis illam absoluendo, quantum te ipse condemnes illam fateri libet, fuisse sanctissimam, dum te insanum, scelestumq; fateare: illam quoq; foelissimam, dum te eius amore miserimum, hoc enim si recordaris, incaperam. FR. Recorde quidem atq; id ita esse negare non ualeo, & quo me sensim deduxeris cerno. AVG. Vt cernas, apertius animum intende: nihil est quod æquē obliuionem Dei, contemptum uē pariat, quàm amor rerum temporalium, iste præcipue, quem proprio quodam nomine amorem, & (quod sacrilegium omne transcendit) Deum etiam uocant, ut scilicet humanis furoribus excusatio coelestis accedat, fiatq; diuino instinctu scelus immane licentius. Nec mirari conueniat tantum posse, hunc effectum in pectoribus humanis, ad reliqua enim uisa, rei species ac sperata fruendi delectatio, & propriè uos mentis impetus rapit. In amore autem, & huius simul, & mutui præterea succedit affectus, qua spe prorsus amota, amorem ipsum lentescere oportet. Sicut cum alibi ametis duntaxat, hic etiam redamantium, alternisq; uelut stimulis mortale pectus impellitur, ut non frustra Cicero noster dixisse uideatur, quod omnibus ex animi passionibus. Profectò nulla est amore uehementior, ualde equidem certus erat, ubi addidit profectò is qui iam libris quatuor Academiam uidit, de omnibus dubitantem. FR. Notauit sapius illum locum, & miratus sum, quod ita uehementissimam, hanc ex omnibus passionibus dixerit. AVG. Minimè mirareris, nisi quia animum inuasit obliuio. Cæterum breui admonitione, in multorum malorum memoriam reuocandus es. Cogita nunc ex quo mentem tuam pestis illa corripuit, quam repente totus in gemitum uersus es miseriarum, & peruenisti, ut funesta cum uoluptate, lachrymis & suspirijs pasceris, cum tibi noctes insomnes, & pernox in ore dilectæ nomen, cum rerum omnium contemptus, uitæq; odium, & desiderium mortis tristis, & amor solitudinis atq; hominum fuga, ut de te non minùs propriè, quàm de Bellerophonte illud Homericum dici possit:

Qui miser in campis errabat Aleis.

Ipse suum cor edens, nomen uestigia uitans.

Huic pallor, & macies, & languescens ante tempus flos ætatis, tum graues, æternumq; mardentes oculi, tū confusa mens, & turbata quies in somnis, & dormientis flebiles quærdæ, ac uox fragilis, luctu rauca, fractusq;, & interruptus uerborū sonus. Et quicquid tumultuosius aut miserius fingi potest: Hæc ne tibi uidentur signa sanitatis? quid, quod illa tibi festos, lumbresq; dies inchoauit, & clausit? Illa adueniente sol illuxit, illaq; abeunte nox rediit, illius mutata frons, tibi animum mutauit, & mæstus pro illius uarietate factus es. Denique totus ab illius arbitrio pendisti. Scis me uera & uulgò etiam nota memorare. Quid autem insanius, quàm non contentum præsentī illius uultus effigie. Vnde hæc tibi cuncta prouenerant, aliam fictam, illustri artificis ingenio quæsiuisse, quam tecum ubiq; circumferens habere, materiam semper immortalium lachrymarum, ueritus ne fortasse arefcerent irritamenta earum? Omnia uigilantissimè cogitasti, negligenter incuriosius in reliquis. At ut omnium delirationū tuarum supremum culmen attingam, quod & paulò antè cominatus sum, pergamus. Quis dignè satis exercetur, aut stupeat hanc alienatæ mentis insaniam, cum non minus nominis, quàm ipsius corporis splendore captus, quicquid illi consonum fuit, incredibili uanitate coluit? Quam ob causam tantopere, siue Casaream, siue Poëticam lauream, quod illa hoc nomine uocaretur adamasti, ex eoq; tempore sine Lauri mentione, uix ullum

tibi carmen effluxit. Non aliter, quàm si uel Penei gurgitis accola, uel Gyrrei uerticis sacerdos existeres. Denique, quia Casarem sperare fas non erat, lauream Poëticam quam studiorum tuorum tibi meritum promittebat, nihilo modestius, quam dominam Laurum ipsam adamaueras & cupisti. Ad quam adipiscendam, quanquam alijs ingenijs subuectus, quanto tamen cum labore perueneris, tecum ipse recogitas, perhorresces. Nec me latet, quin responsioni paratum, & adhuc hiscere meditantem, uideo, quid tibi nunc in animo uersetur. Cogitas nempe te his studijs aliquatò prius etià q̃ arderes deditū fuisse, Poëticūq; illud tibi decus, ab annis puerilibus animū excitasse, quod ego quidē nec inficior, nec ignoro, uerū enim uerò & multis retrò seculis obsolefactus mos, atq; hæc ætas studijs talibus aduersa, & longarum discrimina uiarum, quibus usq; ad limen nō carceris modò, sed mortis accessisse, aliq; nō minus uiolenta fortunę obstaculo propositum retardassent, seu forsitan irritassent, nisi predulcis nominis memoria, iugiter animū interpellans, ceteris curarum sarcinis excussis, per terras et maria, inter tot difficultatum scopulos, Romam te, Neapolimq; traxissent, ubi tandem, quod tanto ardore cupiebas adeptus es. Quæ omnia, si tui mediocris furoris argumenta uideantur, ipse ego non mediocriter furere certus ero, iam uerò sciens illa prætereo, quæ ex Eunuchō Terentij imitari non puduit Ciceronem, ubi ait:

In amore hæc omnia insunt uitæ iniuriæ.

Suspitiones, inimicitie, indutiæ,

Bellum, pax rursus.

Recognoscis in illius uerbis insanias tuas, præcipueq; zelum, quem sicut inter passionibus amoris, sic in hac parte pestis primas partes obtinere non ambigitur, sed occurrere forsitan & dicis. Hoc ita esse non inficior, sed aderit ratio, cuius hæc uitia temperetur arbitrio. Iam ita te responsurum ille prouideat, ubi addidit:

incerta hæc si in postules

Ratione certa facere, nullo pius agas

Quam si des operam, ut cum ratione insanias.

Hoc equidem dicto, quod absq; dubitatione uerissimum sentis, omnibus (nisi fallor) euasione tuis obuiatum est. Hæc atq; huiuscemodi sunt in amore miseræ, quarum accurata dinumeratio, nec experto necessaria, nec credibilis in experto. Illa tamen est omnium præcipua (ut ad propositum reuertar) quod Dei, suiq; pariter obliuionem parit. Quomodo enim tot malorum molibus incuruatus animus, ad illum unum, purissimumq; ueri boni fontem reptando perueniet: quæ cum ita sint, mirari iam desine, nullam uehementiorem animi passionem Tullio uisam esse. FR. Victus sum fateor, quoniam cuncta quæ memoras, de medio experientia libro, mihi uideris excerptisse. Itaq; libet quoniam Terentiani Eunuchi mentionem fecisti, ex eodem loco sumptam inferuisse quærimoniam:

o in dignum facinus

me miserum sentio

Et taedet, & amore ardeo, & prudens, sciens

Viuis, uiuensq; pereor, nec quid agam scio.

Libet & eiusdem Poëtæ uerbis, à te consilium flagitare;

Prom' dum tempus est, etiam atq; etiam cogita

Ego quoq; Terentianis tibi responsum uerbis dabo.

Quæ enim res in se neq; consilium, neq; modum,

Habet ullum, eam consilio regere non potes.

FR. Quid igitur faciam desperabimus ne? AVG. Omnia prius tentanda sunt, quod autem nunc probati consilij mihi sit breuiter accipe. Nosti de hac re non tantum ab egregijs philosophis singulares tractatus, sed ab illustrib. etiam poëtis, integros libros esse compositos, qui ubi nam quærendi, qualiterue sint intelligendi, tibi præsertim, qui harum rerum magisterium proficiteris, ingerere iniuriosum fuerit. Qualiter autem lecta, intellectaq; in salutem tuam uertenda sint, admonuisse, forsitan non erit alienum. Primum igitur, quod ait Cicero, nonnulli ueterem amore nouo amore, tanquam clauum clauo excutiendum putant, cui consilio, & magister amoris Naso consentit, regulam afferens generalem:

Quod, successore nouo uincitur omnis amor:

Et proculdubio sic est: disgregatus enim & in multa distractus animus, segnior fertur ad singula. Sic Ganges (ut aiunt) à rege Persarum innumerabilibus alucis distinctus, atq; ex uno, metuendoq; flumine, in multos, spernendosq; riuulos secutus est. Sic sparta acies penetra bilis hosti redditur: sic diffusum lentescit incendium. Denique omnis uis ut unita crescit, sic dispersa minuitur. Valde siquidem metuendum est, ne dum ex una, eaq; (si dici fas est) nobili-

liori

liori passione subtraheris, dilaberis in plurima, & ex amante mulierosus, uagus & instabilis fias. Meo nempe iudicio, si inuitabiliter pereundum sit, nobiliori morbo periisse solatium est. Quid igitur consulam quaris? Colligere animum & effugere, si possis, ac de carcere in carcerem migrare, non improbo. Spes enim forsitan in transitu libertatis fuerit, aut leuioris imperij, ereptum uero uni iugo, collum per infinita sordidorum seruitiorum genera circumferre, non laudo. F. R. Pateris ne medico perorante, agrum morbi sui conscium aliquid interloqui? A. V. G. Quid ni patiar? multi enim egrotantis uocibus, quasi quibusdam indicij, ad inquisitionem opportuni remedij penetrarunt. F. R. Hoc igitur unum scito, me aliud amare non posse, assuevit animus illam adamare, assueuerunt oculi illam intueri, & quicquid, non illa est, inamœnum & tenebrosum dicunt. Itaque si aliam amare iubes, ut sic ab amore liberet, impossibilem mihi conditionem obijcis, actum est perij. A. V. G. Sensus habet & appetitus obtorpuit, nihil ergo cum admittere ualeas introsum. Exteriora tibi remedia adhibenda sunt. Potes ne igitur in animum inducere fugam, exilium uel, & notorum locorum caruisse conspectu? F. R. Licet tenacissimus uincis trahar, possum tamen. A. V. G. Si hoc potes facis. Quid ergo aliud dicam, nisi Virgilianum uersiculum paucis immutatis:

Heu fuge dilectas terras, fuge littus amatum

Quomodo enim unquam his in locis tutus esse poteris, ubi tam multa uulnerum tutorum extant uestigia, ubi & praesentium conspectu, & praeteritorum recordatione fatigaris? Ut igitur idem ait Cicero, loci mutatione, tanquam aegroti iam conualescentis curandus eris. F. R. Vide oro, quid praecipis, quotiens enim conualescendi audis, atque huius consilij non ignarus, fugam retentaui, & licet uarias simulauerim causas, unus tamen hic semper peregrinationum, rusticationumque mearum omnium finis erat libertas. Quam sequens per Occidentem, & per Septentrionem, & usque ad Oceani terminos, longe, lateque circumactus sum, quod quantum mihi profuerit uides. Itaque saepe animum tetigit Virgiliana comparatio:

Qualis coniecta cernua sagitta:

Quam procul incautam nemora inter Cressea fixit.

Pastor agens telis, inquit uolatile ferrum.

Nescius, illa fuga syluas, saltusque peragrat

Dyctaeas, haeret lateri lethalis arundo.

Huc enim ceruo, non ab similibus factus sum: fugi enim, sed malum meum ubique circumferens. A. V. G. Quod a me nunc postulas ipse tibi respondisti. F. R. Quo pacto? A. V. G. Quia malum suum circumferenti, locorum mutatio laborem cumulat, non tribuit sanitatem. Postest ergo tibi non improprie dici, quod adolescenti, qui peregrinationem nil sibi profuisse querebatur. Respondit Socrates: Tecum enim (inquit) peregrinaberis. Tibi quidem in primis sequestranda uetus haec curarum sarcina, & praeparandus est animus, tum denique fugiendum. Hoc enim non corporibus modo, sed in animis quoque compertum est, quod nil in patiente sit disposito, uirtus est agentis inefficax. Alioquin ad extremos Indorum fines penetrare quidem poteris, semper Flaccum uera locutum fateberis ubi ait:

Caelum non animum mutant, qui trans mare currunt.

F. R. Miro modo perplexus sum, tu enim cum mihi curandi, sanandique animi documenta praebes, curandum prius, sanandumque praedicas, ac deinde fugiendum: atqui de hoc ipso animus dubitat, qualiter sit curandus. Si enim curatus est, quid ultra quaeritur? Si autem incuratus, ubi locorum mutatio? Quod tu ipse astruisti, non adiuuat, dic expressius, quibus remedijs utendum est? A. V. G. Non curandum, sanandumque, sed praeparandum dixi animum. Ceterum siue curatus erit, & poterit locorum mutatio perennem sanitatem conseruare, siue nondum curatus, sed praeparatus tamen, & ipsam eandem afferre potest: at si neutrum, quid nisi doloris irritamenta praestabit ista mutatio, & de loco in loca crebra factatio. Non desinam Flacco teste uti:

Ratione (inquit) & prudentia, curas

Non locus effusi late maris arbitrer aufert.

Et uere sic est. Ibis enim spe plenus, & desiderio reuertendi, omnes animi laqueos tecum trahens ubicunque fueris, quo cunque te uerteris relinque, uultu, & uerba contempleris. Et quod est amantium infame priuilegium, illam absentem absens audies, & uidebis, & putas amorem his subterfugijs extinguere? Mihi (crede) inardescit utrumque potius, hinc ab amoris auditoribus, inter multa praecipitur interponendas amantibus, nonnunquam breuis abstinentiae morulas, ne uicissim fastidio forte praesentiae, & assiduitate uilescant. Hoc igitur monco hoc suadeo, hoc iubeo edocendo animum deponere, quae praemunt: atque ita sine spe reditus abeundum, tunc intelligis, quid in sanandis animis possit absentia. Quod si locum corpori

tuo grauem, pestilentemq; sortitus, perpetuis illic morbis inquietam uitam ageres, nō ne iter-
 rediturus effugeres? Nūi forte (quod ualde permetuo) quōd maior est hominibus corporis
 cura quam animi. F.R. De hoc quidem uiderit humanum genus, de eo autem profecto
 nihil est dubij, qui si loci uitio in morbos incidissem, salubrioris eos loci mutatione depelle-
 rem. Idemq; uel multo magis de animi morbis optarem, sed hæc ut uideo, difficilior cura est.
 A.V.G. Hoc utiq; falsum esse, magnorum Philosophorum, consentit auctoritas. Idq; hinc
 liquet, quōd morbi animi omnes curari possunt, nisi æger obliuiscitur: corporei autem nulla
 arte curabiles multi sunt. Cæterum (ne nimis abstrahar incepto) in sententia peristo, prepa-
 rando ut dixi animum, instruendumq; dilecta relinquere, nec in tergum uerti, nec assueta
 respicere, ea demum amanti peregrinatio tuta est. Idq; tibi (si saluam cupis animam tuam)
 noris esse faciendum. F.R. Vt quæcunque dixisti percepisse me sentias, imparato animo
 peregrinationes nil conferunt, paratum sanant, sanumq; custodiunt. Hæc ne triplicis tui do-
 gmatiss summa est: A.V.G. Profecto non alia, & bene diffusius dicta perstringis. F.R.
 Atqui prima, duo sic esse, si nullus ostenderet ex meipso perpenderem, tertium uerò, quid sa-
 nato iam, & in tutum producto animo absens, opus si non intelligo, nisi fortè recidiue me-
 tus hæc suaserit, ut diceret. A.V.G. Id ne tibi modicum uidetur, quod si in corporibus,
 quantò magis in animis formidandum est, multoq; leuius, periculosiusq; reuertitur: adeo
 ut uix quidem secundum naturā, salubrius à Seneca dictum sit, quàm quod in epistola qua-
 dam ait: Siquis amorem exuere conatur, uitanda est omnis admonitio dilecti corporis.
 Et subiicit rationem. Nil enim facilius recrudescit, quàm amor. O uerissimum, & ex intimis
 experientia penetrabilibus erutum uerbum: in qua re nullum ante te testem citauerim.
 F.R. Verum id esse fateor, at si aduertis, non de eo qui iam exiit, sed de eo qui exuere co-
 natur, ista dicuntur. A.V.G. De eo dixit, ubi propius periculum est, in quocunque enim
 uulnere ante cicatricem, atque in morbo quolibet ante sanitatem, formidabilior est omnis
 offensio, nec tamen, & si ante periculosior sit, postea in tuto contemnitur. Et quoniam altius
 in animos penetrant exempla domestica, quotiens tuipse, qui loqueris, in hac ipsa ciuitate
 quæ malorum tuorum omnium, non dicam causa, sed officina est, postquam tibi conualu-
 ise uidebaris, & magna ex parte conualueras si fugisses per uicos notos incedens, ac sola lo-
 corum facie admonitus ueterum uanitatum, ad nullius occursum stupuisti, suspirasti, susti-
 tisti. Deniq; uix lachrymas tenuisti, & mox semi sautius fugiens dixisti tecum: Agnosco in
 his locis adhuc latere, nescio quas antiqui hostis insidias, reliquæ mortis hic habitabāt. Itaq;
 si me audis, quanquam sanus esses, à quo longissimè quidem abes, in his locis habitare diu-
 tius, non foret consilium, neq; enim conuenit uinculis obfessum, circa carceris fores aberra-
 re, cuius dominus in somni studio circuit, laqueos disponens illorū pedibus, præsertim quos
 effugisse conqueritur:

Facilis descensus Auerii,

Noctes atq; dies patet atri ianua Ditis.

Quæ si sanis etiam ut dixi, quantò accuratiùs prouidenda sunt his, quos adhuc morbus nō
 deseruit. Hos Seneca, dum hoc diceret, respexit, maioreq; periculo præbuit consiliū, illos e-
 nim commemorare superuacuum erat, qui in medijs torrentur ardoribus, qui de salute non
 cogitant. Proximum gradum attigit eorum, qui ardent adhuc, sed flammæ exire meditan-
 tur, nocuit multis ad sanitatem redeuntibus, parcissimus haustus aquæ, qui ante agritudi-
 nem profuisset, sæpe fatigatum leuis motus impulit, qui uiribus integrū non mouisset. Quā
 minima sunt interdum quæ animum emergentem in summas misérias re impellunt. Con-
 specta in alterius tergo purpura ambitionem renouat, uisus nummorum accertius, auaritia
 integrat, spectata corporis species, luxuriā incendit, leuis oculorum flexus, amorem dor-
 mitantem excitat. Hæc nimirum pestes, facili in animos propter nostram dementia, ac post
 quàm semel iter didicerunt, multo facilius reuertuntur. Quæ cū ita sint, non tantum locus
 pestiferus relinquendus, sed quicquid in præteritas curas animum retorquent, summa tibi
 diligentia fugiendum est: ne fortè cum Orpheo ab inferis rediens, retroq; respiciens, recupe-
 ratā perdas sanitatē. Hoc nostri consiliū summa est. F.R. Amplector, & gratias ago, sentio
 enim languori meo consentaneū esse remediū, fugamq; iam meditor, sed quò potissimū
 cursum dirigā incertus sum. A.V.G. Multa tibi undiq; patent uitæ, multi portus in circui-
 tu, scio tibi in primis Italiam placere, & natalis soli inlitam esse dulcedinem, nec immeritò.

Nam neq; medorum syluæ diuisa terra.

Nec pulcher Ganges, atq; auro turbidus Hermus.

Laudibus Italia certent, non Bactra, neq; Indi.

Totaq; thuricremis Panchaia pinguis arenis.

Quod

Quod quidem ab egregio Poëta, non minùs uerè dictum quam disertè, nuper tir ad amicū scripto poemate latius extendisti. Italiam igitur suadeo, quod moribus incolarum, cœloq; & circumfusi maris ambitu, & intersecantis oras Apennini collibus, & omnium locorum situ, nulla usquam statio curis tuis opportunior futura sit, ad unum uerò eius angulum te arcitare noluerim. I modo fœlix, quocunq; te refert animus, i securus & propera, nec in tergum deflexeris, prætoriorum obliuiscens, in anteriora contende, nimis diu iam & à patria, & à teipso exulasti: tempus est reuertendi, aduersperascit enim & nox est amica prædonibus, uerbis tuis te commoneo. Restat unum quod penè iam oblitus eram, tam diu cauenda tibi solitudinem scitu, donec sentias morbi tui nullas superesse reliquias: ubi enim rusticationes nihil tibi profuisse memorasti, minimè mirari decuit. Quid remedij quæso in rure solitario ac reposito reperire crederes? fateor sæpe dum solus esses fugeres, suspirans, urbemq; respectas, irrisi ex alto & dixi mecum: En, ut huic misero letheam amor intulit caliginem, & pueris omnibus notissimorum uersuum abstulit memoria. Morbū fugiens currit ad mortem. FR. Rectè tu quidem: sed quorum uersuū mentuonē facis? A V G. Nasonis sunt.

Quisquis amat loca nocent, loca sola caueto.

Quo fugis in populo tutior esse potes.

FR. Recordor optimè ab infantia penè familiariter mihi noti erant. A V G. Quid multa nosse profuit, sed ea necessitatibus tuis accommodare nesciuitis? Ego quidem eò magis insectanda solitudine errorem tuum admiratus sum, quod & auctoritates ueterum aduersus id noueras, & nouas addideras: nihil enim tibi prodesse solitudinem sæpe conquestus es, quod cum multis in locis, tùm in eo præsertim poemate, quod de statu tuo luculentissimè cecinisti, cuius ego dulcedine interim, dum caneres delectabar, stupebamq; quid ita medias inter animi procellas, ex ore insani, tam dulcisonum carmen erumperet, aut quis amor musas cohiberet, ne à consueto domicilio tantis turbinibus offensa, tantaq; hospitis alienatione diffugerent. Nam quod ait Plato: Frustrà poëticas fores compos sui pepulit. Quodq; eius successor Aristoteles, nullum magnum ingenium sine mixtura dementiæ. Aliò spectationes ad istas insanias referendum est. Sed de hoc aliàs. FR. Ego ita esse fateor, sed me dulces, aut tibi iure placitum aliquid cecinisse non putabam: nunc amare carmen illud incipio. Si quid autem alterius remedij habes, oro ne subtrahas egentis? A V G. Omnia, quæ noris explicare, ostentantis se potius, quàm amico consulentis est: neq; anim tam multa remediorum genera, interius, & exterius morbis inuenta sunt, ut in quolibet cuncta temperentur. Quoniam ait Seneca ad Luciliū. Nihil æquè sanitatem impedit, quàm remediorū crebra mutatio, nec uenit uulnus, ad cicatricem, in quo diuersa medicamenta tentantur, sed ut altero infœliciter succedente, ad aliud recurratur. Itaq; quamuis multa & uaria morbi huius medicamenta sint, pauca tamen inseruisse contentus ero, eaq; potissimum quæ tibi magis ex omnibus profutura confido, non ut aliquid noui te doceam, sed ut ex notis, & uulgatis omnibus quid mihi efficacius uideatur intelligas. Tria sunt (ut ait Cicero) quæ ab amore animum exterrent, satietas, pudor, cogitatio. Possent, & pauciora numerari, sed ne à tanto auctore digrediar, tria esse fateamur. De primo supercuium est loqui, quoniam impossibile iudicabis tibi, ut res se habet, satietatē amoris ullam posse contingere. At si appetitus rationi crederet, & ex præteritis futura pensaret, facilè fatereris, quantumlibet dilectæ rei non satietatem modò, sed fastidium, & nauseam posse surripere. Verum quia compertum habeo, me hoc tramite frustrà niti, quod & si satietatē fore possibilem, & ubi assit amorē necare concedas, ab ardentissimo tamen delirio tuo, quam longissimè hanc abesse contendes, egoq; ipse conscientia, superest ut de duobus reliquis attingam. Hoc mihi sicut arbitror non negabis, ingeniū quod dā, & pōderosum animū tibi tribuisse naturā. FR. Nisi in propria causa fallor, usq; adeo id uerū est, ut sæpe grauiter tulerim, quod nec sexui satis cōuenirē, nec sæculo, in quo sunt, ut uides, impudentiū omnia honores, spes, opesq; quib. & uirtutes cedūt, & fortuna. A V G. Non uides igitur quantū inter se ista discordant, amor & pudor? Dum ille animum urget, hic cohibet, ille calcar incutit, hic frenum stringit, ille nihil attendit, hic uersa circumspicit. FR. Video nimirum multo cum dolore, distrahi tam diuersis affectibus. Ita enim alternis horis insultant, ut modò huc, modo illuc turbini mentis agiter, quē toto sequar impetu nondum certus. A V G. Dic precor bona cum uenia, uidisti ne te nuper in speculo? FR. Quid hæc quæso sibi uult quæstio? Et soleo quidem. A V G. Utinam neq; crebrius, neq; curiosius quàm satis est. Quæro autem ex te: Non ne uultum tuum uariari indies uides singulos, & inter micantes temporibus canos animaduertisti? FR. putabam te singulare aliquid uelle dicere, ista uerò communia sunt omnib. qui nascuntur, adolefcere, senescere, interire. Animaduerti in me quod in cōetaneis meis ferè omnibus, ne-

scio enim quomodo senescunt homines hodie citius quam solebant. AV G. Neq̃ aliorum senectus iuuentutem tibi, neq̃ aliorum mors immortalitatem tribueret. Cæteris igitur omisis ad te redeo. Quid ergo, Mutauit ne animum tulla ex parte corporis conspecta mutatio. FR. Concussit utiq̃, sed non mutauit. AV G. Quid autem tunc tibi animi fuit, aut quid dixisti? FR. Quid aliud putas, quàm illud Domitiani principis. Forti animo fero comam in adolescentia senescentem. Tanto igitur exemplo pauculos canos meos ipse solatus sum, Cæsariq̃ regem adiunxi. Numa quidem Pompilius, qui secundum inter Romanos reges diadema sortitus est, ab adolescentia canus dicitur fuisse. Nec Poëticum defuit exemplum. Siquidem Virgilius noster in Buccolicis, quæ xxxii ætatis anno scripsisse eum constat, sub persona pastoris, de se ipso loquens, ait:

Candidior postquam, tondenu barba cadebat.

AV G. Ingens tibi exemplorum copia est, tanta utinam eorum, quæ cogitationem mortis ingererēt, hæc enim quæ canos appropinquantis testes, senectutis, mortisq̃ prænuncios dissimulare docent exempla, non approbo. Quid enim aliud fuadet, quàm lapsum ætatis negligere, & supremi temporis obliuisci: cuius ut semper memineris, totus nostri colloquii finis est. Tu uerò cum ad caniciem iubeo respicere, canorum illustrium uiuorum turbam profers, quid ad rem, utiq̃ si immortales illos fuisse diceres, haberes quorum exemplo caniciem non timeres, quod si tibi caluitiem obiecissem, puto lulium Cæsarem protulisses in medium. FR. Non alium profectò, quid enim illustrius potuisses? Est autem (nisi fallor) grande solatium, tam claris septum esse comitibus, itaq̃ fateor talium exemplorum, uelut quotidianę suppellectilis usum non rejicio. Iuat enim non modò in his cõmodis, quæ mihi uel natura tribuit, uel casus, sed in his etiam, quæ tribuere possent habere aliquid in promptu, quo me soler, quod sequi non possum, nisi uel ratione usuaci, uel exemplo clarissimo. Si mihi igitur exprobrasses, quod aduersus fulminis fragorem timidior sim. Quia negare non possem (est enim hæc mihi non ultima causa lauri diligendæ, quod arborem hanc non fulminari traditur) respondi Augustum Cæsarem, eodem morbo laborasse. Sic cæcum dixilles, & id uerum foret Appij cæci, & Homerij poëtarum principis: si monoculum, Hannibalis Pœnorum ducis, aut Philippi Macedonum regis clypeo usus essem. Si furdastrum Marci Craisi, si caloris impatientem, Alexandri Macedonis. Longum est per cuncta discurrere, sed ex his cætera colligis. AV G. Apertè quidem, neq̃ suppellex hic exemplorum displicet modò non segnitiem, afferat, sed metum, memorèq̃ diu discutiatur, laudo quicquid id est. Propter quod nec aduentantem metuas senectutem, nec præsentem oderis. Quicquid uerò non esse senectutem huius lucis exitum suggerit, nec de morte cogitandum summo opere detestor, atq̃ execror. Rursus præcipitatem a quo animo tollerare caniciem, bonæ indolis indicium est, legitimæ autem senectuti morulas necere, annos ætatis subducere, canos nimis celeritatis arguere, eosq̃ uel occultare, uel uellere, dementia, quamuis communis, tamen ingens est. Non uidetis o cæci quanta uelocitate uoluuntur sydera, quorum fuga breuissimæ uitę tempus deuorat atq̃ consumit, & miraremini senectutem ad uos uenire, quam dierum omnium rapidissimus cursus uehit. Duo sunt, quæ uos in has ineptias cogunt. Primum quod angustissimam ætatem alij in quatuor, alij in sex particulas, alij in plures etiam distribunt. Ita rem minimam, quia quantitate non licet, numero tentatis extendere. Quid autem sectio ista confert? finge quaslibet partiunculas, omnes in ictu oculi propè simul euanescent:

Nuper eras genitus, modò formosissimus infans,

Iam iuuenis, iam uir. Vide quanto uerborum impetu, subtilissimus Poëta lapsum uitæ fugientis expresit. Nec quicquam igitur laxare nitimini, quod lex naturæ omnium parentis angustat. Secundum est, quod inter iocos & falsa gaudia senescitis. Itaq̃ sicut Troianos, quæ supremam noctem inter talia traduxerunt, latuit:

Dum fatalis equus saltu super ardua uenit

Pergamæ, & armatum peditem grauis attulit aluo.

Sic uos senectutem, quæ secum armatam & indomitam mortem affert, incustoditi corporis mœnia transcendentem, non sentitis, nisi tum demum, quando

— dimissi funem hostes,

inuadunt urbem, somno, uinoq̃ sepultam.

Non minùs enim uos

Et mole corporum, & dulcedine rerum

Temporalium sepulti estis, quam illos somno, uinoq̃ sepeliuit Maro. Hinc Satyricus non ineleganter:

Pestinat

*Festinat (ait) decurrere uelox
Flosculus angustæ, miseræq; breuissima uitæ
Portio dum bibimus, dum fert a unguenta, puellas
Poscimus, obrepit, non intellecta senectus.*

Hanc tu igitur (ut ad propositum redeam) obrepentem, & iam foribus insultantem tentas excludere: Causarū non seruatis naturæ gradib. ante diem festinaſſe, gratusq; tibi eſſe quiſquis nō ſenex occurrit, qui te infantulū uidiſſe teſtetur, præſertim ſi more cōmunis ſermonis, id heri, haud nudius tertius ſeſe uidiſſe cōtendat. Nec aduerſis idem, & decrepito cuiſlibet dici poſſe: Quis enim non heri, imō uerō, quis non hodie puer eſt? Nonagenarios pueros uidemus paſſim de rebus utiliſſimis altercantes, pueriliæq; nunc etiam ſectantes ſtudia. Dies nempe fugiunt, corpus deſluit, animus nō mutatur, putreſcant licet omnia, ad maturitatem ſuam ille non peruenit. Verum eſt quod uulgò ferunt, animum unum corpora multa conſumere, pueritiam quidem fugit, ſed ut ait Seneca puerilitas remanet, & tu mihi crede, non adeo ut tibi uideris forſitan puer eſſe, cū maior pars hominū, hanc quam tu nunc degis ætatem non attingit. Pudeat ergo ſenem amatorē dici, pudeat eſſe tam diu uulgi fabulā, & ſi te nec uerū gloriæ decus allicit, nec deterret ignominia, alieno tamē pudori uitæ tuæ mutatio ſuccurrit, etenim famæ conſulendum proprie nī fallor, & ſi ob aliud nil, ſaltem ut amici liberentur ab infamia mentiendi. Quod cum omnibus prouidendum ſit, tibi aliquantō diligentius, cui tantus de te loquentium populus abſoluendus eſt.

Magnus enim labor eſt magne cuſtodia famæ.

Hoc ſi Scipioni tuo truculentiffimum hoſtem conſulentem facis, ut Africæ turæ libris, patēre nunc ex ore pī patris, idem tibi conſilium prodeſſe, ineptias pueriles abiice, adoleſcentiæ flammas extingue. Noli ſemper cogitare quid fueris, quid ſis aliquando circumſpice, neu tibi fruſtra propositum ſpeculum arbitreris, memento, quid in queſtionibus naturalibus ſcriptum eſt. Ad hoc enim iuuenta ſunt ſpecula, ut homō ipſe ſe noſceret. Multi ex hoc conſecuti ſunt, primo quidem ſui notitiam, deinde etiam conſilium aliquod, formoſus ut uitaret infamiam, deſormis ut ſciret uirtutibus eſſe redimendum, quid corpori deeſſet, iuuenis ut ſciret tempus illud eſſe diſcendi, & uirilia aggrediendi ſenex ut carnis indecora deponeret, & de morte aliquid cogitaret. FR. Memini ſemper ex quo primum legi, memoratu enim digna res eſt, ſanūq; conſilium. AVG. Quid uel legiſſe, uel meminiſſe profuit? excuſabilis erat ignorantia clypeum poſſe prætereſſe, non ne enim pudet hæc ſcienti, canos nī mutationis attuliſſe? FR. Pudet, piget & poenitet, ſed ultra non ualeo. Scis autem, quid hic mihi ſolatiū eſt, quod illa mecum ſeneſcit? AVG. In hæſit credo tibi uox Iuliae, Cæſaris Auguſti filiæ, quam cū genitor argueret, quod non grauis ſibi conuerſatio eſſet ut Liuiæ, illa patris monitis illuſit facetiſſimo reſponſo: Et hi mecum (inquit) ſeneſcent. Sed queſto nunquid honeſtius iudicas, ſi iam ſenior anum illam ardeas, quam ſi adoleſcentulam amares? Imō uerō eō ſœdius, quō amandi minor eſt materia. Pudeat ergo anima nunquam mutari cum corpus mutetur aſidue, & hoc eſt, quod de pudore dicendum, tempus obtulerat. Caterū, quia (ut Cicero nī placet) ualde eſt abſonum, cū in locum rationis pudor ſuecedit ab ipſo fonte remediorum, id eſt, ab ipſa ratione auxiliū imploremus. Itaq; intentacogitatio præſtabit, quam ex tribus animū ab amore deterrentibus ultima collocaui, nūc autem ad illam arcem te uocari noueris, in qua ſola tutus eſſe poteſ, ab incurſibus paſſionū, & per quam homo diceris. Cogita igitur in primis animi nobilitatem, quæ tanta eſt, ut ſi de ea uelim diſſerere, mihi liber integer retexendus ſit. Cogita fragilitatē ſimul ac ſœditatē corporum, de qua non minūſ copioſa materia eſt. Cogita breuitatem uitæ, de qua magnorum hominum libri extant. Cogita fugam temporis, quam nemo eſt, qui uerbis æquare poſſit. Cogita mortem certiſſimam, atq; horam mortis ambiguam, omni tempore, omnibus locis impendentem. Cogita in hoc uno falli homines, quod diſſerri non poteſt. Nemo tam ſui tīpius immemor eſt, quin interrogatū, ſe quandoq; moriturum eſſe reſpondeat. Itaq; ne te ſpes uitæ longioris ludat, obſecro quæ innumerabiles circūcuiſit, quin potiūſ uelut ex cœleſti quodam oraculo prolatum carmen amplectere:

Omnen crede diem tibi deluxiſſe ſupremum.

Quid enim aut ſupremū eſt, aut proſectō ſupremo proximū, omnis qui mortalibus illuxit dies? ad hæc & illud cogita, quam turpē ſit digito monſtrari, & in uulgi fabulam eſſe conuerſum. Cogita quantum profeſſio tua diſcordet à moribus. Cogita quantum illa tibi nocuerit animo, corpori, fortunæ. Cogita quam multa propter illam nulla utilitate perpeſſus es. Cogita quotiens illuſus, quotiens contemptus, quotiens neglectus ſis. Cogita quot blāditiis inuentū effuderis, quot lamētā, quot lachrymas. Cogita illud, inter hæc alitū ſepe

sæpe ingratumq; supercilium. Etsi quid humanius quam id breue, auræq; mobilis æstima. Cogita quantum tu famæ illius addideris, quantum uitæ tuæ illa subtraxerit, quantum uie tu de illius nomine sollicitus, quantum illa de statu tuo semper negligens fuerit. Cogita quantum per illam ab amore Dei elongatus, in quantas miseras corruisti, quas sciens ileo, ne arguar à quoquam, si quis fortè aurem in hos sermones nostros intulerit. Cogita quam multæ occupationes te undiq; circumstent, quibus utilius & honestius incuberes, cogita quam multa inter manus tuas inexplata sunt opera, quibus ius suum reddere multo æquius foret: nec tam iniquis portionibus, hoc breui punctum temporis parti. Postremo quid est quod tam ardentè expetis, uerum hoc acriter, utiliterq; cogitandum est, ne fugiendo forsitan arctius illigeris, quod multis sæpe contingit, dum exterioris formæ dulcedo per angustas, nescio quas rimulas subit, & malis remedijs alitur. Pauci enim sunt, ex quo semel uirus illud illecebrose uoluptatis imbibierint, foeminei corporis sceditatē, de qua loquor, sat uiriliter (ne dicam satis constanter) examinent, facile relabuntur animi, & si urgente natura in eam potissimè partē recidunt, in qua diutissimè pependerunt, id ne accidat, supremo studio providendum est. Pelle omnem præteritarum memoriam curarum, omnem cogitatum, qui statum seu cursum transacti temporis admonet, excute, & (ut aiunt) ad petram paruulos tuos allide, ne si creuerint ipsi, te ceno subruant. Inter hæc cœlum deuotis orationibus pulsandum, aures regis ætherei pijs precibus fatigandæ, nulla dies, nulla nox sine lachrymosis obsecrationibus transigenda est, si fortè miseratus omnipotēs finem laboribus tantis imponeret. Hæc agenda tibi, cauendæq; sunt, quæ diligentius obseruanti, aderit diuinum auxilium, ut spero, & inuicti liberatoris dextra succurret. Sed quoniam iam (& si pro necessitate tua pauca quidem, pro breuitate autē temporis satis) multa de uno morbo dicta sunt: ad alia trāseamus. Restat ultimum malum, quod in te curare nunc aggrediar. FR. Age pater mitissime, nam reliquis, & si non plene liberatū, magna tamen ex parte me leuatum sentio. AVG. Gloriam hominum, & immortalitatē nominis, plus debito cupis. FR. Fateor plane, neq; hunc appetitum ullis remedijs frenare queo. AVG. At ualde metuendū est, ne optata nimis hic inanis mortalitas, ueræ immortalitatis iter obstruxit. FR. Timeo quidem hoc unū inter cætera, sed quibus artibus tutus sum, à te potissimū expeto, à quo maiorum mihi morborum remedia suppeditata sunt. AVG. Nullū profectō maiore tibi morbū inesse noueris, & si quidem fortè foediores sunt, uerū quid esse gloriā reris, quā tāto opere expetis edifere? FR. Nescio an diffinitionē exigas, at ea cui notior est quàm tibi? AVG. Tibi uerò nomē gloriæ notum, res ipsa, ut ex actibus colligitur, esse uidetur incognita, nunquā enim tam ardentè si nosces, optares, certè siue illustre, & peruagatā, uel in suos ciues, uel in patriam, uel in omne genus omnium meritorum famam, quod uno in loco Marco Tullio uisum est, siue frequentem de aliquo famam cum laude, quod alio loco ait idem, utrobique gloriā famam esse reperies. Scis autem quid sit fama? AVG. Non occurrit quidem ad præsens, & ignota in medium proferre metuo. Ideoq; quod esse uerius opinor, siluisse maluerim. AVG. Prudenter hoc unum, & modestè, nam in omni sermone graui, præsertim & ambiguo, non tam quid dicatur, quàm quid nō dicatur attendendū est. Neq; enim par ex bene dictis laus, & ex maledictis reprehensio est. Scito igitur famam nil esse aliud, quàm sermonē de aliquo uulgatum, ac sparsum per ora multorum. FR. Laudo, seu diffinitionem, seu descriptionē dici mauis. AVG. Est igitur status quidam atq; auro uolubilis, & quod ægrius feras, flatus est hominum plurimorum, scio cui loquor, nulli usq; odiosiores esse uulgi mores, ac gesta perpendi. Vide nunc quanta iudiciorū peruersitas, quorum enim facta cōdemnas, eorū sermociniunculis delectaris, atq; utinam delectareris duntaxat, nec in eis tuæ foelicitatis apicem collocaless. Quo enim spectat labor iste perpetuus, continuæq; uigiliæ, ac uehemēs impetus studiorū? Respondebis forsitan. Ut uitæ tuæ profutura condiscas. At uerò iam pridem uitæ simul & mortis necessaria didicisti. Erat igitur potius quemadmodū in actū illa produceres, experiendo tentandū, q̄ in laboriosa cognitione procedendū, ubi noui semper recessus & inaccessæ latebræ, & inquisitionū nullus est terminus. Adde quod in his quæ populo placerent, studiosius elaborasti, ijs ipsis placere satagens, quæ tibi præ omnibus displicebāt, hinc potmatum, illinc historiatarum, deniq; omnes eloquentiæ flosculos carpens, quibus aures audientium demulceres. FR. Parce quæso, hæc tacitus audire non possum. Nunquam ex quo pueritiam excessi, scientiarum flosculis delectatus sum, multa enim aduersus literarum laceratores eleganter à Cicerone dicta notauī. Et à Seneca illud in primis, Viro captare flosculos turpē est, & notissimis se fulcire uocibus ac memoria stare. AVG. Nec ego dum hæc dico, uel ignauitiam tibi, uel memoriæ angustias obieci, sed quod ex his quæ legeras floridiora, in sodalium delicias seruasti, & uelut ex ingenti aceruo, in usus amicorū elegantio-

elegantiora consignasti, quod totum inanis gloriæ lenocinium est, & tandem quotidiana occupatione non contentus (quæ magna licet temporis impensa, non nisi præsentis æui famam promittebat) cogitationes tuas in longinqua transmittens, famam inter posteros concepisti, ideoq; manum ad maiora iam porrigens, librum historiarum à rege Romulo in Titum Cæsarem, opus immensum, temporisq; & laboris capacissimum aggressus es, eoq; nōdum ad exitum producto, tantis gloriæ stimulis urgebaris, ad Africam Poëtico quodam nauigio transmisisisti, & nunc in præfatos Africæ libros sic diligenter incumbis, ut alios non relinquas: ita totam uitam his duabus curis, ut intercurrentes alias innumeras sileam, prodigus pretiosissimæ, irreparabilisq; rei tribuis, deq; alijs scribēs, tui ipsius obliuisceris, & quid scis, an utroque opere inexplēto mors calamum fatigatum ē manibus rapiat, atque ita dum immodicē gloriā petens, gemino calle festinas, neutro peruenias ad optatum. FR. Timui hoc fateor, interdum graui enim morbo correptus, uicinam mortem expaui. Nihil in eo statu sentiens molestius, quā quod Africam ipsam semī explicitam linquebam: itaque alienam dedignatus liniam, ignibus eam proprijs manibus mandare decreueram, nulli amicorum satis fidens, qui post omīssum spiritum id mihi præstaret. Propterea quod Virgilium nostrum, ab imperatore Cæsare Augusto hac in re sola non exauditum esse memineram. Quid te moror, parum abfuit, quin Africa præter uicini solis ardores, quibus æternum subiacet, ac præter Romanorum faces, quibus ter olim longē, lateq; perusta est, meis etiam flammis arderet: sed de hoc aliās. Est enim amara recordatio. AVG. Adiuuas lentitiam meam narratione hac, dilata parumper solutionis dies, sed non cassa ratio est. Quid autem stultius, quā in rem exitus incerti, tantos labores effundere? Scio tamen quid tibi (ne cœptum delituitas) blanditur, spes una peragendi, quam quoniam facile (nisi fallor) extenuare non possem, uerbis eam amplificare tentabo, ut eam uel sic longē imparem tantis laboribus tuis ostendam. Finge igitur, esse tibi & temporis, & ocij, & tranquillitatis abunde, euanescat omnis torpor ingenij, omnis corporis languor, cessent fortunæ impedimenta omnia, quæ interrupto scribendi impetu, sæpē properantem calamum auerterunt, felicius tibi, & supra uotum cuncta perueniant. Quid tamen grande facturum esse te iudicas? FR. Præclarum nempe, rarumq; opus, & egregium. AVG. Nolo nimis oblectari, præclarum opus concedatur. At quanto præclarioris impedimentum si cognosceres, quod cupis horereres, hoc enim dicere ausim, uel in primis animum tuum ab omnibus melioribus curis abstrahit, adde quod hoc ipsum præclarum, nec latē patet, nec in longum porrigitur, locorumq; ac temporum angustijs coarctatur. FR. Intellego istam ueterem & tritam iam inter Philosophos fabellam, terram omnem puncti unius exigui instar esse, animum unum infinitis annorum millibus constare: famam uerō hominum, nec punctum implere, nec animum: ceteraq; huius generis, quibus ab amore gloriæ animos coarctantur. Sed quæso, si quid habeas ualidius, profer, hæc omnia relatu magis speciosa, quam efficaciam expertus. Neq; enim Deus fieri cogito, quod uel æternitatem habeam, uel cœlum, terrasq; completat, humana mihi satis est gloria, ad illam suspiro, & mortalis non nisi mortalia concupisco. AVG. O te si uera memoras infœlicem, si non cupis immortalia, si æterna non respicis, totus es terrenus, actum est de rebus tuis, spei nihil est reliquum. FR. Auertat Deus hanc insaniam, semper æternitatis me amore conflagrasse, testis est mihi curarum mearum mens conscia. Sed hæc dixi, uel forsitan lapsus sum, hoc dicere uolebam, mortalibus utar pro mortalibus, nec immodico, uastoq; desiderio naturæ rerum uim asferre molior. Itaq; gloriā humanam sic expeto, ut sciam, & me, & illam esse mortales. AVG. Ut hoc prudēter, sic illud insullissimē, quod propter auram inanem, iamq; ut ipse asseris, perituram semper mansura destituis. FR. Haud equidem destituo, sed fortassis differo. AVG. At quæ periculosa dilatio est, in tanta dubij celeritate temporis, tantaq; uitæ fuga? Ach hoc uelim mihi respondeas, si ab eo fortē, qui solus uitæ, mortisq; metā statuit, unus duntaxat præfixus hodie foret annus, integer uiuendi, idq; tibi sine ulla dubitatione constaret, qualis esse inciperes, huius anni tēporis dispensator. FR. Equidē parcissimus ac diligētissimus, summoq; studio prouiderem, nequid nisi serijs impenderetur, uixq; aliquē tam uesānum, insolentemq; reor, qui non idem respōsurus sit. AVG. Responsum probo, sed stuporē, quē mihi furor hominū parit in hac re, non modō meus, sed nec omniū, qui unquā eloquētiā studuerūt stylus explicet, omnium licet in hoc unum ingenia, laboresq; conueniant, citra uerō facundia fessa subsistet. FR. Quæ tantæ admirationis ratio est? AVG. Quia rerum certarū auarissimī castris, incertarum prodigi, cuius contrariū ni prorsus insaniretis, esse debuerāt. Profecto enim anni spatium, & breuissimum sit, ab eo tamen, qui nec fallit, nec fallit promissum, & in partes distributū licētius spargi poterat, extremis periculis ad salutis cōsilia referuatis, illa omnium inexe-

inexcecrabilis, & horrenda demētia, quod nescitis utrumq; supremis necessitatibus suffectūrum sit, in ridiculas uanitates, ceu superabundet, effundere qui annum habet ad uidendum, certum quoddam habet ille, sed modicū: qui uerò sub ambiguo mortis imperio est (sub quo quidem omnes degitis mortales) nec anni, nec lucis, deniq; nec horę integrę certus est. Annum uicturo sex licet mensibus emensis, adhuc semestres superest spatiū, tibi uerò si hic perditur dies, quis sponsor est crastini? Verba sunt Ciceronis: Moriendum esse certū est, & hoc ipsum incertum an hæc eadem die. Nec est aliquis adeo iuuenis, cui compertum sit, se usq; ad uesperam esse uicturum. Quæro igitur ex te, quæro itidem ex cunctis mortalibus, qui uenturis inhiantes, præsentia non curatis, quis scit,

An adijciant hodiernę crastina uita

Tempora Dijs superi. F R. Nullus profecto, ut pro me ipso, & pro cunctis respondeam, sed speramus annum saltem, quem nemo tam senex est, ut non superesse sibi speret, quod Ciceroni placet. A V G. At ut eidem uideatur, nō modō senum, sed adolescentū quoq; spes stulta est, sibi pro certis, & incerta promittendum. Sed detur quod omnino impossibile est, & amplum simul, & certum uitæ spatiū contigisse, quanta tibi uideatur amentia, meliores annos, atq; optimas æui partes, uel in placendo oculis alienis, uel in auribus hominum demulcendis expendere. Deterrimas autem, atq; ultimas penē, ad nil utiles, uiuēdiq; simul & finem, & fastidium allaturas, Deo, tibiq; reseruare, ut animæ tuę libertas extrema, omniū cura sit, certo quamuis in tempore, non ne tibi ordo transuersus uideatur meliora postponere? F R. Est autem aliqua propositi mei ratio. Eam enim, quam hic sperare licet gloriam, hic quoq; manenti querendam esse, persuadeo ipse mihi, illa maiore in cælo fruendum erit, quo qui peruenierit, hanc terrenam ne cogitare quidem uelit. Itaq; istum esse ordinem, ut mortaliū rerum inter mortales prima sit cura, transitorijs æterna succedant, quod ex his ad illa sit ordinatissimus progressus, inde autē regressus ad ista non pateat. A V G. Stultissime homuncio, sic igitur quicquid uoluptatum cælum habet, aut tellus, & utrobique ad nutū fluentis, ac foelicissimos tibi fingis euentus. At mille hominum, mille & totidem spes ista fefellit, innumerabiles animas orco demersit, dum enim alterum pedem in terra tenere putāt, alterum in cælo, neq; hic consistere, neque illuc ascendere potuerunt. Itaq; miserabiliter lapsi sunt, subitōq; illos, uel in ipso ætatis flore, uel in medio rerum apparatu, uegetabilis aura destituit. Et hoc tibi, quod tam multis contigit, contingere posse, non cogitas. Heu si forte interim (quam Deus prohibeat) ruinā multa molliens patereris, quantus dolor quantusq; pudor, & quam fera poenitentia, quod in diuersa distractus, euanuisses in singulis. F R. Misereatur altissimus, ne ista contingant. A V G. Misericordia diuina liberet, quāuis humanam tamen non excusat insaniam. Nolo autem de misericordia nimis speres, sicut enim desperantes odit Deus, sic inconsultē sperantes irridet. Illud equidem ex ore tuo auditum esse doleo, Philosophorum in hac re ueterem (ut ais) fabellam posse contemnī. Ea ne quāso fabula est, quæ Geometricis demonstrationibus terræ totius designat angustias, ac Cretam quam longiusculam licet insulam esse confirmat. An ea quæ asserit, ex omni terra quandoq; distincta, ita uocent zonis, maximam illam, mediamq; solis ardoribus, duas autem dextera, læuaq; importunis frigoribus, perpetuaq; glacie oppressas, habitaculum hominibus non præstare, duas reliquas inter mediam, & extremam incolī: an ea quæ bipertitæ huius habitabilis, alterā partem obijce magni maris inaccessibilē uobis sub pedibus uestris locat (quā utrum homines teneant scis quanta dissensio inter doctissimos homines, olim sit. Ego autem quid sentirem, absolui in libro de Ciuitate Dei, quos te legisse non dubito) alteram uerò uel totam uobis linquit habitabilem, uel ut quibusdam placet in duas partes subdiuidens: unam uisibus uestris attribuit, aliam septētrionalis oceani reflexibus circumcludit, atq; aditum intercidit. An ea quæ hanc ipsam uobis habitabilem quantulacūq; sit, freto, paludibusq; & desertis locis imminuit, penēq; ad nihilum redigit, hoc telluris exiguū in quo tantopere superbitis? An ea fortē, in hoc ad extremum, arctatoq; habitaculi uestri situ diuersos uiuendi mores, aduersusq; religionum ritus, dissonas linguas, dissimilesq; habitus edocet, atq; hoc modo propagandi latē nominis præripit facultatem. Sed hæc tibi fabulosa sunt, fabulosa quoq; sunt omnia, quæ de te mihi promiseram, nulli enim fermē notiora hæc rebar esse, quā tu. Nempe ut omitteram & Ciceronis, & Maronis disciplinam, cæteraq; physica uel poëtica, quibus hac de re instructissimus uidebaris. Sciebā tenuper in Aphrica tua, hæc ipsam sententiam præclaris uersibus descripsisse, ubi dixisti:

— Angustus arctatus finibus Orbis

Insula parua situ est: curuis quā flexibus amb i
Oceani:

Aliaq;

Aliāq; deinceps addidisti, quæ si falsa putabas, miror ut ea per te tam cōstanter asserta sunt. Quid nunc de famæ mortalium breuitate, deq; temporalib; angustijs loquar, cum scis, quorum uetustissima memoria est æternitati collata, quam breuis, quamq; recens sit. Non ego te ad opiniones illas ueterum reuoco, qui crebra terris incendia, diluuiāq; denunciant, quibus & Platonius Timæus, & Ciceronianus, Reipub. sextus Liber refertus est: ea enim quāquam multis probabilia uideantur, ueræ tamen religioni, cui initiatus es, aliena sunt profectō, ac præter hæc quā multa sunt, quæ diuturnitatem (ne dicam eternitatem) nominis impediunt. Mors in primis hominum illorum, quibus cum uita transacta est, obliuioq; naturale senectutis malum. Semper quoq; succrescens nouarum laus hominum, qui florē suo non nihil interdu ueteribus titulis derogat, quantumq; maiores deprimit, tantum ipsa sibi uidetur assurgere. Huc accedit inuidia, quæ gloriosa morientes absq; intermissione persequitur, accedit odium ueritatis, & inuisa plebibus ingeniosorum uita: adde iudiciorum uulgarium inconstantiam: adde ruinas sepulchrorum, ad quæ discutienda,

Valet sterilis mala, robora, fides.

ut Iuuenalis ait: quam non ineleganter in Aphrica tua secundam mortem uocas, atq; ut in eisdem te hic uerbis alloquar, quibus tu illic alium loqui facis.

Mox ruet, & bustum, titulusq; in marmore scissus

Occidet: hinc mortem patieris nate secundam.

An præclara & immortalis gloria quæ saxi unius mutatur impulsur: adde librorum interitum quibus uel proprijs, uel alienis manibus uestrum nomen insertum est, qui licet eō serior uideatur, quō uiuatiō est librorum, quā sepulchrorum memoria, tamen inēuitabilis casus est, propter innumerabiles pestes, natura, fortunæq; pariter, quibus ut cætera, sic & libri subiacent, quæ si cuncta cessarent, senium suum, suāq; illis mortalitas annexa est. Mortalia namque esse decet, quæcunq; labor mortalis inani edidit ingenio, ut tuis potissimum uerbis, tuus tam puerilis error conuincatur. Quid ergo adhuc ingerere tibi non delinam uersiculos, tuos:

—liberis autem morientibus, ipse

Occumbens etiam, sic mors, tibi tercia restat.

Habes de Gloria iudicium meum, pluribus certē quā me, uel te decuit uerbis explicitum, paucioribus uerō, quā re qualitas exigebat, nisi fortē nunc etiam fabulosa tibi, hæc omnia uidentur. FR. Minime quidem, neq; mihi more fabularum affecerunt animum, quin timō ueteris abiiciendi nouum desiderium iniecerunt, quamuis enim fermē omnia iam pridem nota mihi forent, auditaq; sæpius: quoniam ut Terentius noster ait:

Nullum est iam dictum, quod non sit dictum prius:

Tamen & uerborum dignitas, & narrationis series, & loquentis auctoritas multum ualeat. Cæterum de hac re sententiam tuam ultimam audire uelim, iubeas ne omisiss studijs meis omnibus, inglorius degam, an uerō medium aliquod tibi sit consilium. AVG. Ut inglorius degas nunquam consulam, at ne gloriæ studium uirtuti præferas, identidem admonebo: Nolli enim gloriam, uelut umbram quandam esse uirtutis, itaq; sicut apud uos impossibile est corpus umbram sole feruente non reddere, sic fieri non potest, uirtutem ubilibet radiante Deo gloriam non parere. Quisquis igitur ueram gloriam tollit, uirtutem ipsam sustulerit necesse est, qua sublata relinquitur uita hominum nuda, & multis animalibus similitima. Vocantemq; sequi præceps appetitum, qui unus belluis amor est. Hæc igitur tibi seruanda lex erit, uirtutem cole, gloriam negligē, illam tamen interea quod de M. Catone legitur, quō minus appeteres, magis assequeris. Nondum possim mihi temperare, quō minus tecum tujs agam testimonijs.

Ille uel inuiuium, fugias licet, illa sequetur.

Agnoscis ne uersiculum, tuus est, insanus profectō uideatur, qui die medio per solis ardorem, ut umbram cerneret, ostenderetq; alijs, cum labore discurret, atq; nihilō sanior est, qui inter æstus uitæ, multo cum labore circumfertur, ut gloriam suam latē diffundat, quid ergo, eat ille ut terminum teneat, euntem cum umbra prosequitur? Atq; iste, ut uirtutem apprehendat, agentem gloria nō deserit. Et hæc de ea, quæ ueræ uirtutis comes est. Illa uerō, quæ capitur ex alijs, siue corporis, siue ingenij artibus, quas humana curiositas innumerabiles facit, nec gloriæ cognomine digna est. Itaq; tu, qui conscribendis libris ætate ista præsertim tantis te laboribus maceras (pace tua dixerim) procūl erras, oblitus enim tuarum, alienis rebus totum incumbis, ita sub inani spe gloriæ, breuissimū hoc uitæ tempus, te non sentiente dilabitur. FR. Quid faciam igitur, labores ne meos interruptos deserā? An accelerare cōsultius est, atq; illis (si Deus annuat) summam manum imponere, quibus curis exutus, expeditior

expeditior ad maiora proficiscar, tantum enim actum, sumptuosum opus, nix possum equanimiter medio calle deferere. AVG. Quo pede claudices agnosco, te ipsum derelinquere mauis, quam libellos tuos. Ego tamen officium meum peragam, quam foeliciter tu uideris, ac certe fideliter. Abijce ingentes historiæ sarcinas, satis Romanæ res gestæ, & supæ fama, & aliorum ingenijs lustratæ sunt: Dimitte Aphricam, eamq; possessoribus suis linque, nec Scipioni tuo, nec tibi gloriam cumulabis, ille altiùs nequit extolli, tu post eum obliquo calle niteris. His igitur posthabitis, te eadem tibi restitue, atq; ut unde uenimus reuertamur. Incipe tecum de morte cogitare, cui sensim & nescius appropinquas, rescisis uelis, tenebrisq; discussis, in illam occurrat, quicquid uel oculis, uel animo cogitantis occurrit, ad hoc unum refer, cælum, terra maria mutantur, quid homo fragilissimum animal sperare potest? Vicissitudo temporum, suos cursus, recursusq; peragit, nunquam permanens, si tu posse permanere putas, falleris. At ut elegenter ait Flaccus:

Damnata tamen celeres reparant cœlestia

Luna, nos ubi decidimus.

Quotiens igitur floribus uernis æstiuam segetem: quotiens æstiuis salubris autumnus temperiem: quotiens autumnus uindemijs hybernâ successisse niuem uides? Dic tecum ita, prætereunt, sed sæpiùs reuersura, ego autem irrediturus ab eo. Quotiens uergere ad occasum sole umbras montium crescere conspicis. Dic, nunc uita fugiente, umbra mortis extèditur, iste tamen sol cras idem aderit: hic autem mihi dies irreparabiliter effluxit, quis pulcherrima spectacula ferentis noctis enumeret (quæ sicut malè agentibus per opportuna, licet benè agentibus deuotissima pars temporis est) quam obrè non securiùs, quam magister Phrygiæ clafsis, neq; enim tutius fretum nauigas,

Media nocte consurgens.

Sydera cuncta nota tacito labentia cœlo.

Quæ dum, ad occidentem festinare circumspicis, scito te cum illis impelli, nullamq; nisi in eo, quam non mouet, quicq; occasum nescit, superesse fiduciam subsistendi. Ad hæc dum occurrunt, quos modò pueros uidisti, ascendentes etatù gradibus, recordare te interim alio calle descendere, eoq; celerius, quò secundum naturam, licet omnium grauium casus, uersuta cernenti mœnia succurrat. In primis ubi sunt, quorum illa congesserunt manus recentia tuenti, ubi mox futuri sunt idem de arboribus, ex quarum ramis sæpe fructum non legat ipse, qui coluit ac plantauit. In multis enim obseruatum est illud Georgicum:

Tarda uenit seris, futura neponibus umbra,

Flumina uelocissima miranti semper, ne te ad alienos euocem, uersiculus quidem tuus in promptu sit.

Flumina nulla quidem cursu liuiore fluunt, quam

Tempus abijt uite.

Nec te uallat dierum pluralitas, & ætatis operosa distinctio, tota hominum uita, quantumlibet intèdatur. Diei unius instar habet, eiusq; uix integri. Crebro ante oculos reuoca Aristotelicam quãdam similitudinà, quam animaduerti admodum tibi placere, uixq; unquam sine graui mentis impulsu legi solere, uel audiri, quam clariori eloquio, & ad persuadendum aptiori (in Tusculano quidem à Cicerone relatam inuenies) ait his uerbis, aut perfectò similibus. Neq; enim libri nunc illius copia est. Apud Hypanim (inquit) fluuiù, qui ab Europæ parte in Pontum influit, bestiolas quasdam nasci scribit Aristoteles, quæ unum diem uiuant, quæ oriente sole moritur, iuuenis moritur, quæ uerò sub meridie iam ætate perfectior, atq; sole occidente senex abit, eoq; magis si solstitiali die. Confert uniuersam ætatem nostram, sin eadem propemodum breuitate reperiantur. Hæc ille, quæ quidem assertio, meo iudicio tam uera est, ut ex ore Philosophorù iam pridè in uulgus effusa sit: nūquid enim Brutus etià, & ignaros homines, in quotidiani sermonis usum deduxisse uides, ut pueri aspicientes, dicant huic sol oritur, uirum autem, hic meridiem attingit, hic nonam, senem uerò decrepitum, ad uesperam atq; ad solis occasum, iste peruenit. Hæc igitur filij charissime tecum uolue, & si qua huius generis occurrunt alia, quæ multa esse non dubito, sed hæc erant, quæ ex tempore se obtulerunt. Vnum præterea obsecro, sepulchro ueteris, sed eorum qui tecum uixerunt diligentius contemplare, certus eandem tibi sedem, ac perennem aulam tore præparatam. Tendimus huc omnes, hæc est domus ultima, tu quoq; qui nunc ætate ultima, florida superbis, alios calcas, mox ipse calcaberis. Hæc cogita, hæc diebus ac noctibus meditare, non solum ut hominem sobrium, ac naturæ suæ memorem, sed ut Philosophum decet, atq; ita teneas intelligi debere, quod scribitur: Tota Philosophorum commendatio mortis est. Ista (inquā) cogitatio docebit te mortalia facta contemnere, aliamq; uiuendi uiam, quam

quam accipias monstrabit. Interrogabis autem, quæ nam hæc uia est, seu quibus adeunda
tramitibus? Respondebo tibi, Longis monitionibus te non egere, audi modò uocantem,
iugiter hortantemq; spiritum & dicentem. Hoc iter est in patriam. Scis quæ ille tibi sugges-
sit, quas uias, & quæ deuia, quid adsequendum, uitandumue pronunciet. Illi parere si saluū
te, uel liberum esse cupis, non longis de liberationibus opus est, factum exigit natura, peri-
culi hostis instat à tergo, & in faciem insultat, parietes tremunt, in quibus oblectus es, non est
ulterius hæsitandum. Quid tibi prodest dulciter alijs canere, si te ipse non audis? Finem fac-
iam, effuge scopulos, eripe te in tutum, sequere impetum animi, qui cum sit turpis ad reli-
qua, adhonestas pulcherrimus est. FR. Utinam hæc mihi ab initio dixisses, priusquàm his
animum studijs addixissem. AVG. Dixi equidem sapè, & in ipsis primordijs ubi te ca-
lamum arripuisse uidi, præfatus sum, quod uita breuis, & incerta, quod longus, & certus la-
bor, quod opus grande, quod fructus exiguus foret. Sed aures tuas obstruxerant populo-
rum uoces, quas odisse simul, & secutum esse te stupeo. Ceterùm quia fatis multa contuli-
mus, quæso, si quid ex me gratum accepisti, ne patiaris situ, desidiaq; marcescere, si quid au-
tem asperius ne molestè feras. FR. Ego uerò tibi cum pro alijs multis, cū pro hoc tridua-
no colloquio magnas gratias ago, quoniam & caligantia lumina deterxisti, & densam cir-
confusi erroris nebulam disculsisti. Huic autem quas refero grates, quas multiloquio non
grauata, uel quæ nos ad exitum expectauit: quæ si usquàm faciem auertisset, operiti tenebris,
per deuia uagaremur, solidumq; nihil uel tua cōtineret oratio, uel intellectus meus excipe-
ret. Nunc uerò, quoniam sedes uestra cœlum esse, mihi autem terrena nondum finitur habita-
tio, quæ quorsum duratura sit nescio, & in hoc pendeo anxius, ut uides, obsecro, ne me (si-
cet magnis tractibus distantem) deferatis, sine te enim, Pater optime, uita mea in amœna est,
sine hac autem nulla foret. AVG. Impetratum puta, modò te ipsum nō deferas, alioquin
iure optimo defereris ab omnibus. FR. Adero mihi ipse quantum potero, & sparsa ani-
mæ fragmenta recolligam, moraborq; tecum sedulo, sanè nunc licet dum loquimur, multa
me, magnaq; quamuis adhuc mortalia negocia expectant. AVG. Maius fortasse uulgò
aliquid uidetur, ac certè utilius nihil est, nihilq; quod possit fructuosius cogitari. Reliquæ
enim cogitationes possunt esse superuacuas, has autem semper necessarias, inuitabilis pro-
bat exitus. FR. Fateor neq; aliam ob causam propèro nūc tam studiosus ad reliqua; nisi
ut illis explicitis, ad hæc redeam, nō ignarus (ut paulò antè dicebas) multò mihi futurum es-
se securus studium hoc unum sectari, & de uijs prætermisiss; rectum callem salutis appre-
hendere, sed desiderium frenare, non ualeo. AVG. In antiquam litem relabimur, uolun-
tatem impotentiam uocas, sed sic eat, quando aliter esse non potest. Supplexq; Deum oro,
ut euntem comitemur, gressusq; (licet uagos) in tutum iubeat peruenire. FR. O' utinam
id mihi cōtingat, quod precaris, & ut duce Deo integer, ex tot anfractibus euadam, & dum
uocantem sequor, non excitem ipse puluerem in oculos meos, subsidiantq; fluctus animi,
sileat mundus, & fortuna non obstrepat.

FRANCIS CI PETRAR=

CHAE V. C. PSALMI POENITENT.

T I A L E S V I I .

PSALMV S I.



E v mihi misero, quia iratum aduersum me constitui redemptorẽ meum, & legem suam contumaciter neglexi. Iter rectum sponte deserui. Et per iniqua longe lateq; circumactus sum. Aspera quæ libet & inaccessa penetraui, & ubiq; labor, & angustia. Vnus aut alter ex gregibus brutorũ, & inter lustra ferarum habitatio mea. In anxietatibus cum uoluptate uersatus sum, & in sentibus cubile meum stravi. Et obdormiui in interitu, & speraui requiem in tormentis. Nunc igitur quid agam? quò me in tantis periculis uertam? species adolescentia meæ corruerunt omnes. Et factus sum naufragus similis; qui mercib. amissis nudus enatat, iactatus ego sum à portu, & usam salutis non apprehendo, sed rapior. Iter quidem, sed hinc mihi grauius duellum, quia irascor mihi, iter. Irascor peccatis meis, sed ingenti miseriaũ mole depressus sum, A. angustia nec est

Aa argenti. nec est

nec est respirandi locus. Sæpè fugam retētaui, & uetustum iugum excutere meditatus sum, sed inhæret ossibus. O' si tandem excidat à collo meo, excidet confectum si tu iusseris altissime. O' si mihi sic irascat in peccatis meis, ut te diligam, uel serò. Sed multum timeo, quia libertas mea manib. meis labefactata est. Iusse crucior, cōfensi, labore torqueor dignissimo. Quid mihi procuraui demēs, catenam meam ipse contexi, & incidi uolens in insidias mortis. Retia mihi disposuit hostis, quacunq; ibam, & pedibus meis laqueos tetendit. Ego autem despexi, & incesi securus inter lubrica, & peccatis mihi blanditus sum. Credidi iuuentutis decus non aberrare, & secutus sum quo me tulit impetus. Ex dixi mecum, quid ante medium de extremis cogitas, habet ætas qualibet fines suos. Videri ista Deus, sed irridet, facillimus erit ad ueniam, conuerti poteris cum uoles. Tunc consuetudo pessima suum uendicat mancipium, & iniicit manus frustra reluctanti. Quo fugiam non habeo, nam & ego uinctus sum, et refugium meum longè est. Moriar in peccatis meis, nisi mihi auxilium ueniat ex alto. Non merui fateor, sed tu Domine miserere & extende manum tuam pereunti. Et memor promissionum tuarum, eripe me de faucibus inferni. Gloria patri, &c.

PSALMVS. I I.

Inuocabo quem offendi, nec timebo, reuocabo quem abieci, nec erubescam. Spem perditam restitui, audebo rursum ex his tenebris in cœlum oculos attollere. Illic habitat redemptor meus, qui potens est ab inferis euellere. Ego in me peri, sed in illo uita mihi permanet & salus in æternū. Ille imperat morti, ille uitam præstat, & restaurat, prohibet sperare meliora. Auolent qui me terrificant, peccatum grande meum nimis, sed miseria domini immensa est. Peccaui infelix malis peiora accumulans: & mihi met hostis acerrimus. Verius enim uero, omnes sordes meas, una gutta, uel tenuis sacri sanguinis absterget. Attamen unde mihi genitus, frange saxum hoc domine, & fontes, prorumpant ex Adamante durissimo. Fontes lympidi scaturiant, & descendant in uolutabrum, ubi assidue trux aper immergitur. Et deleantur maculæ uetustæ, ut placere tibi possit habitaculum in me, dum displicet. Fiat mihi per noctem miseriarum mearum recordatio, & per diem spes salutis appareat. Temperem læta cum tristibus, sed miserationum tuarum nunquam obliuiscar. Ex quantis me malis erueris, & ut animam meam non deserueris in periculis multis. Lugeā poenitens de commissis, ad fœliciora suspire de meipso, metuam semper, de te nunquam desperem. Fiat mihi thalamus meus purgatorium meū, & lectulus meus lachrymarū mearū conscius. Et in corpore meo doleā prius, quā præceps corruā in tartara. Miserere mei Domine, miserere, & opus tuum ne destituas, liberator meus & spes ultima. Gloria patri, &c.

PSALMVS. I I I.

Miserere Domine dolorum meorum, satisq; superq; uolutatus sum, & in cœno peccatorum meorum marui miser. Et quid restat amplius afflicto. Tempus inutiliter abiit, uitam in consilijs expendi. Mors ante oculos meos adest, & domus nouissima sepulchrum, & stridor ac gemitus gehennæ. Quamdiū me deludit hodiernus dies sub expectatione crastini, quando incipiam ad te reueriri? Siste iam fluctus, ac procellas animi, illumina consilium cordis mei, & metam laboribus impone. Qui intellectum dederas, ut bene agere, tribuere uoluntatem, & in actum dirige, ne exprobratione tui muneris confundar. Eripe me à seruitio hostis tui, & ne insultet in opus manuum tuarum prohibe, quoniam aliter, qui prohibeat non est. Libera me de supplicijs æternis, sit mihi pars purgationis labor meus, quo hic per singulos dies exerceor. Reliquum mihi hac uita, & in his membris exige, priusquam ueniat tempus egestatis. Reduc me in uias tuas, ante solis occasum, aduersperascit enim, & nox est amica prædonibus. Coge ire si uocare parum est, deniq; ut libet, modo ne peream. Respice Domine miserere, succurre, quoniā tu solus omnes misérias nosti. Gloria.

PSALMVS. I I I I.

Recordari libet munerum tuorum Deus, ut sit mihi confusio ante oculos, & rubor in genis meis. Sic enim fortè misereberis, ubi non prorsum uideris omnium quæ mihi tribuisti largitor optime. Tu mihi cœlum & stellas, quid enim horum indigebas, tu mihi uicissitudines temporum creasti. Tu solem & lunā, tu dies, noctesq; tu lucem ac tenebras discreuisti. Terram aquis inuoluisti, fecisti fontes & maria, ualles ac planitiē, montes, lacus & flumina. Hæc intus uarijs seminibus fœcundasti, circumquaq; multiplici specie decorasti. Herbis uiuentibus uesti uisti campos, distinxisti colles floribus & syluas ramorum folijs. Fatigato requiem præparasti, æstuantem umbras arborum, & ad ocium recessus amoenissimos. Sinenti fontes lucidos, esuriēti baccas omnis generis, & refectionis quā multiplicis alimenta. Quā multiformib. amantib. terras, & pelagos implesti, et circuitus tractus

Psalm. poeniten. VII.

371

tractus aëris, quis cuncta dinumeret? Hæc omnia pedib. hominis subiecisti, usq; ad oblectationes varias amasti hominē. Nec me minus ideo, q̃a cū multis, quā & singularia q̃dā præbuisisti mihi. Tu corpus hominis præ cunctis creaturis adornasti, tu mēbra miris ordinib. collocasti. Os illi imperiosum ac serenū, spiritūq; tui capacē, & contēplatorē cœlestiū statuisti. Addidisti artes innumeras, quibus uita hæc foret ornatior, æternæq; uitæ sp̃s dedisti. Ostēdisti uiam, qua gradiendum foret, aperuisti aditū in tabernacula tua, monuisti quid cauēdū, atq; unde declinādū sit. Deputasti comitē perpetuū ac ducē, gressus omnes ē specula contemplatus es, & errores meos obseruasti. Cadētē sustentasti, labentē firmasti, errantē direxisti, prostratum sustulisti, suscitasti mortuum. Miseratus es labores meos totiens, ubi non misericordia, sed odio dignus eram. Et quibus meis meritis tam digna, tam grandia gratis, & indignus hæc accepi? Pro his omnibus quid tibi retribuerim uides, ueruntamen misere iterum, & succurre, quia sine te morior, ingrati tudinum mearum ne reminiscaris ampliū, sed saluam fac animam, nil iam de proprijs uiribus sperantem. Gloria.

PSALMVS V.

NOctes meæ in mœrore transeunt, & terrores agitant innumeris, conscientia cōcutit insonnē, & malē mihi est. Somnus meus illusionib. uarijs turbatur, non mihi quietē afferens, sed laborem, signū pestiferi euentus, prohibe Domine & occurre, quoniā aduentantis mortis est iudiciū. Dies meos in amaritudinib. exegi, contempserunt me curæ immortales, & animæ meæ litigio exasperatus sum. Corporis mei sarcina defessus, ac curuatus ingredior, & terrā inuitus aspicio. Intus & extra mihi ipsi sum molestus, utrobicq; hostes domesticos inueni, qui me pessunderūt. Persecutorib. alienigenis patuit ingressus, & murorū custodia deuicta est. Et ego somno grauis, atq; incautus, inter tenebras noctis oppressus sum. Nulla mihi spes salutis, nullum præsidium aliunde, sed in misericordia tua sperabo. Succurre, accelera, fer opem & misere mei. Gloria.

PSALMVS VI.

Circūfallarūt me inimici mei, perurgētes me cuspidē multiplici. Obtorpi in foelix & cōtremui, uehemēter horror mortis superastitit mihi. Nō respexi ad orientē, nec unde debuerā auxiliū expectaui, nec sicut dignū fuerat speraui. Propterea firmamentum cui innixus erā me destituit repētē, & ego p̃nus in terrā sum p̃stratus. Agnouit cadēs q̃ debilitē steterissem, p̃dones insultauerūt corruētī. Spoliātū me delitijs multis quæstis mihi de lōgino, rabe, & cruore deformauerūt me. Vulnerib. grauissimis cōfecerūt, semianimē atq; nudū reliquerūt in deserto. Caput & pectus meū trāsfixerunt, sed subter præcordia mea debacchati sunt acerbis. Illic uulnus sitū putruit, illic uita meæ metuo, illic domine manus tuas adhibe uelociter. Viuis enim saluator mi, & hæc aspiciens ex alto, tacuisti & passus es quia ego promerui. Misereberis fortasē, nec patieris in finem, quoniam tu solus potens es præscribere leges morti. Ipse arcebis carnifices ab interitu meo, quoniā in te spes mea magna est, ipse saluum me facies de manib. impiorum. Gloria.

PSALMVS VII.

COgitabā stare dū corruī, Ve mihi quia duriter nimis allisus sum. Quo & unde redactus horresco, dū memini & grauer cōtremisco. Sperabā de uiribus meis, & mihi q̃dā magna p̃miseris. Somnia mihi finge bā & gaude bā, nūc delusus expergiscor cū lachrymis. Securus in periculis fui, latus in arūnis medijs, portū in tēpestatib. putauī. Circūspexi p̃ nebulas, secutus sum trāsuerlas, & tortuosas uiuēdi uias, & infeliciter mulcētes. Nosti quoniā tu semp mihi fueras finis, sed ad te p̃ meipsum uenire credens retroceisi, p̃ inextricabiles anfractus. Sentio nūc insidias ubilibet, piget erroris tam longauī, nec p̃pterea subsisto ubi sit requies. Odio mihi sum, & ago cū fastidio, uim patior, & aliud nō licet. Noui, p̃positū mos uetus opprimit, & cū placuerint relabor ad solita. Quotiens iam oscitās ad uomitū redij, & subinde stomachans dixi, quousq; hoc & quis erit finis? Iustū supplicii animi insolentis scio, quid me perdidit nihil eram, & supercilii crexi. Agnosco nullam fiduciā homini, nisi in Deo, & si parū uideo illucescat clariūs. Aufer ā me domine præsumptionis spiritū, & humilitatē tribue placētē tibi. Ne quando extollar incōsultē, & mihi de me mentiar, sed perseuerē in tremore tuo. Limus & umbra tenuis sum, & fumus ante impetum uentorū, ita mihi uideor uideri. Ita mihi uidearis semper, & in hac opinione permanentē sobriē ac salubriter sub umbra tra. Quotiens hinc pedem mouero concidam, & ludibrium persecutoribus meis ero. Scio & expertus metuo, operuit me iam similis ruina. Et adhuc exurgere non ualui, sed inenarrabilibus urgeor miserijs. Tamdiū fœdus uerfor in sanguinibus, & in luto concupiscentiarum mearum faceo. Erue me **CHRISTE** IESU & misericorditer sustenta, ne corruam sub extremis. Gloria patri.

Aa 2 FRAN.

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V. C. DE REP. OPT. AD-

MINISTRANDA LIBER.

AD IMAGINIBVS, VIRTVTIBVS Q.

ORNATISS. VIRVM FRAN. CARRA-

RIENSEM, PRINCIPEM PA-
tavinum.



DVVM tibi uir clarissime scribere aliquid meditor, & tu me inter-
dū more tuo, leniter admones, & indignū esse uideo, inter tot me-
diocriū & magnorū nomina, pteriri tuū nomē, & paternis, & tuis
beneficijs ita de me meritū, ut nūquā mihi ē memoria dilabi, sine
ingēti possit ingratitudine, nec unquā certē hactenus lapsū sit.
Scribere igitur est animus, sed unde incipiā quæro, nec inuenio,
nam neq; unus est aditus ad intentum, & pluralitas herere animū
cogit, ut ambiguum in biuiū uiatorem. Hinc crebra nimis in me
liberalitas tua, ad agendas gratias stylum uocat, & est sanē mos
percelebris, susceptis amicorum, & maximē principum mueris

bus grates agere, quem aliquandū ipse tecū tenui, donec perpetuis & indies auctis benefi-
cijs, atq; honoribus tuis pressus, & pro rebus uerba remittere, ingenuo pudore prohibitus,
munerum magnitudinem, quam sermone non assequor, mente complecti, memoriq; silen-
tio metiri potius, quā uerbis inanibus consilium cœpi. Hinc exclusis uertor ad amplissi-
mam, pronamq; materiam tuarum laudum: nam & hic quoq; nonnullorum mos est, prin-
cipes laudare, quod & ipse nonnunquam feci, non tam laudatū gratia, quā ueritati obse-
quens, & uirtutem laudum stimulis excitans, quibus nihil generosum animum urg. re po-
tentiū, quā in re, hinc laudantis adulatio, hinc uel maxime inconstantia me offendit. Sunt e-
nim & qui indignos laudent, & qui laudatos mira mox animi leuitate utuperent, quo nihil
inhonestius, nihil est turpius. In quo quidem maximē Ciceronem noto usque adeo, ut
quem inter omnes scriptores gentium miror ac diligo, in hoc uno penē oderim, ita ille ali-
quos, sed in primis lul. Cæsarem laudum fasce, dicam an preconio onerat, an honorat, eun-
demq; post probis ac maledictis insequitur. Lege illius epistolas ad Q. Fr. omnia ibi de Cæ-
sare honorifice dicuntur atq; amicē, eiusdem ad Atticum epistolas percurrere, prima ibi ambi-
guita, ultima quæq; odiosa uidebis, & infamia. Lege ipsius Orationes, quas uel ad ipsum Cæ-
sarem, uel eo præsentē ad Senatum habuit, tantæ ibi Cæsareq; laudes sunt, ut nec mortali de-
bitæ, nec à mortali profectæ ingenio uideantur. Sed progredere, lege libros Officiorum, o-
rationesq; Philippicas, inuenies nec affectibus odia, nec laudibus inferiora conuitia, utq;
sic indignor hæc tanta uarietas, & uiuenti laus, & defuncto utuperatio omnis attribuitur.
Pati possem æquanimiūs, si uiuum uituperasset, extinctumq; laudasset) solet enim mors in-
uidiam atq; odium uel extinguere, uel lenire) habet tamen sortem suam, quo soletur Cæsar,
unum ex omnibus magnum comitem, nepotem, filiumq; suum adoptiuum Cæsar. Augu-
stum, qui licet uirtute minor bellica, certē imperio maior fuit, cui immo dicē laudato Cicero,
idem in hoc animosior, Viuo etiam & ad ipsum scribens immodicē maledexit. Inuitus de di-
lecto mihi uiro maximo hæc loquor, sed dilectione maior est ueritas: equidem sic esse doleo,
sed sic est. Nec sum dubius, ad hæc illum, si ad sit suo illo omnipotenti eloquio, facile respon-
surum, sed uerbis ueritas non mutatur, id mihi nequaquam euenturum reor, ut morbo a-
nimi laudata uituperem. Verū ut unde digressus eram, redeam, hæc ad tuum colloquium,
ingressuro illud occurrit in limine, & si uera uirtus, dignam gloriam non recuset, eamq; uel
inuitam, ut corpus umbra sequi soleat. Hic uir tamen, quod iuditijs multis percipere potui-
sti, præsens argui maluerit, quā laudari, multoq; facilius, fuerit, iussu hunc reprehensionū
bus, quā ueris etiam laudibus promereri. Quid igitur faciam? quod me uertam? quem lau-
dare sum uertus, reprehendere nō uererer, si tam lata esset reprehendēdi materia, quā lau-
dandi. Est fateor, conditio ista mortalium, ut nullus omnino sit reprehensibilis: ille perfectus
atq; optimus dici potest, qui paucis ac paruīs obnoxius est. Age gratias Deo, qui te talem se-
cit, ut si equis ingenijs reprehensor tuus, laudatorq; conuenerint, multo disertior sis laudator.

Sicut

Sicut ē duobus agricolis, & arte equus, & robore ille apparebit insignior, cui aruum fors dedit uberius, sicut e duobus nautis, omni ex parte partibus felicior erit illius nauigatio, cui prosperiores auræ fuerint, & mare tranquillius. Vt te autem reprehendere, & hanc colloquij literalis materiam eligere decreuissē, nil in te reprehensione dignum noueram, nisi unum illud, de quo aliquando multa te, cum nullo teste disserui. Qua in re si humiles ac fideles monitus meos exaudire dignabere, rem haud dubiē, & corpori, & amicæ, & famæ tuæ præsentī, & uenturæ gloriæ saluberrimam feceris. Vnde ut ita ego te nunc alloquor, sicut in campo Tessalico Cæsarem Crastinus alloquitur. Aut mihi uiuo, aut mortuo gratias agas, hic nō agam pluribus, intelligenti enim & scienti omnia, quid opus est uerbis? Scis quid uelim, & nil nisi bonum tuum uelle debeo aut possum, teq; hoc ipsum scire non sum dubius, sed & hæc transeo sciens, nec mihi honestas, nec tibi placitas esse blanditias. Quæ cum ita sint, labor ut uideo mihi nunc historiæ longioris eripitur, quod & tibi, ut dixi, minimē placitura & publicē omnibus nota est, ut sub ipsum, scilicet adolescentiæ tuæ florē, glorioso & magnanimo patre spoliatus, sub quo præclara omnia atq; magnifica discere, & doctrina poteras & exemplo, eo ipso tempore, quo rectoris adhuc, uel maximē indignus uidebaris, ad regimen omnium conscendisti, commissamq; tibi Remp. immaturo superante annos indultia, tanta maturitate, tamq; senili consilio rexisti, ut in primis nullus tumultus in patria, tanta mutatione rerum, nulli motus exarserint: ex multa de hinc inopia, quā aris insuper alieni pondus urgebat, breui ad magnas diuitias peruenires, ut deinde paulatim & ætate, & experientia rem crescens, non ciuibus tantū turis egregium te rectorem, sed exemplar aliarū ubiq; rectoribus exhiberes: ita, ut sæpē ego finitimos populos, tibi subesse uotis optantes audierim, & tibi subditis inuidentes. Vt tu interim, nec tumidæ insolentiæ, nec inertī deditus uoluptati, in hoc unum uigilantissimo studio incubueris, ut te omnes agnoscerent, sine desidia tranquillum, sine superbia gloriosum, utq; in te modestia cum magnanimitate cōtenderet. Inter multa igitur decora, cum te penē ex æquo, etiam minimis adeundum, incredibili humanitate præstares, filias tamen tuas, conquisitis ab extremo terræ, præclarissimis nuptijs collocasti, perq; idem tempus, quamuis ante alios quietis publicæ studiosus, quod nunquā tamen aut populo, dum ciuitas communi consilio regebatur aut cuiquam tuorum, dum tam diu frena Reip. tenuerunt in animum uenit, solus tū patrijs in finibus, opportunis locis arces multas, ac ualidas erexisti: atq; ad summam, sic te in omnibus habuisti, ut & ciues te Duce liberi fuerint, ac securi, nec ullius sanguis innoxius fuderetur, uicinosq; omnes uel metu, uel amore, tuæq; uirtutis admiratione pacaueris, totq; inde per annos florentem patriā, serena tranquillitate, & constanti pace tenueris, donec tandem aduersarius humani generis hostis pacis, unde tale nil timebas, bellum tibi repenti grauissimū excitauit, quod tantus amator pacis intrepidus excepisti, diuq; ingenti animo gessisti, speratis, licet destitutis auxilijs. Cumq; tibi id utilius uisum esset: pacem pristinam alto consilio reformasti, uno ex actu, laudem geminam, & fortitudinis, & prudentiæ consecutus. Hæc (inquam) & similia multa prætereo, quibus te omnibus tui Reip. aliarumq; multarum rectoribus, magno spatio rebus ipsis, nec tam tuo quidem, quā omnium iudicio prætulisti. Quod si te igitur curiosius laudare blandum, cum res ipsa te laudet, & reprehendere superuacuum reor, & tibi loqui cœpi, in expleto sermone silentium indecorum, quid in animum uenit, dicam, ut describam, scilicet, quod tibi sine ulla descriptione notissimum credo. Sed scienti etiam interdū confert admonitio, dum mens ipsa benè sibi conscia, in eorum, quæ probè nouit, & frequenter exercuit memoriam, aliquo memorante reducitur, & quo passibus suis ibat, alienæ lingue stimulis urgetur. Describam ergo, quod sciunt penē omnes, sed dissimulant: Qualis esse debeat, cui suæ patriæ cura commissa est. Quo impleri libros posse non sum nescius, ego epistolam impleſſe contentus ero, plus enim quibusdam una uox, quā alijs uerba longissima profuerunt, maiorq; est uis in animo audientis, quā in eloquio exhortantis quisquis ille sit. Nempē ut repetam, quod dicere soleo: Fauilla interior sit oportet, quem flando excites, & in flammam erigas, alioquin extinctum in cinerem, ne quicquam flaueris. Spero ego, inò quidem scio, in te non modò fauillas consopitas, sed lucidas & ardentes, flammamq; insuper uirtutis eximiam, & capacem omnis boni animū. Cui omnium quæ audierit, aut uiderit, nihil excidere solet. Senti quantum epistola una, clara illa quidem, & quæ claro texta esset ingenio, M. scilicet Bruti ad M. T. Ciceronem tibi animum accenderit uirtutem, ut diū uix aliud loqui posses, & sæpē tacitus mecum dixi: Hic nisi uirtutis esset amicus, nunquam tam uehementer, hoc tam breui uirtuoso licet elogio moueretur. Sæpē etiam ipse mihi gratiam habui, qui tibi illam epistolam procuraſſem, & obliuione, senioq; obrutā renouaſſem. Ante tamen quā aggrediar, quod institui, uerbum unum Ciceronis ipsis, tibi ut arbitror

non ignotum inferam, quod auidius audias, Qualis esse debeat Reip. gubernator, cum pridus audieris, quam & ipse Deo charus, quamq; Deo chara sit Respub. Ille ergo Reip. Lib. VI. Quo sis Africane (inquit) alacrior ad tutandam Remp. sic habeto. Omnibus qui Patria conseruauerint, adiuerint, auxerint, certum esse in caelo diffinitum locum, ubi beati a uo sempiterno fruuntur. Nihil est enim illi principi Deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, quam concilia, coetusq; hominum iure sociati, quae ciuitates appellantur. Harum rectores & conseruatores hinc profecti huc reuertuntur. Erat autem fictum illud in caeli arce colloquium, quis igitur, nisi ualde duri cordis, & uirtutis osor, foelicitatisq; contemptor, non hos appetat labores & haec praemia? Quamuis enim paganus sit qui loquitur, non abhorrens tamen est a Christiana ueritate ac religione sententia, & si in creatione hominum, siue animarum diuersus sit eorum loquendi modus & noster. Nunc peragam quod promisi, & qualis esse debeat Patriae rector expediam, ut hoc uelut in speculo te te intueas, ubi te talem uideris, qualem dico, quod persape facies, gaudeas, & uirtutum, bonorumq; omnium largitori deuotior fias, atque indies obsequentior, & ingenti nisu per difficultatum obices assurgas, usque ad illum gradum, quo ire altius iam non possis. Si quando autem deesse tibi aliquid senseris, faciem ipse tuam, ut sic dicam perfrices, & manu operum fama frontem tergas, teq; ipso formosior, uel certe nitidior fieri cures. Sit ergo hic Rector in primis amabilis, nec bonis formidabilis, malis enim formidabilis necessario sit oportet, iustitiae est amicus, non enim sine causa gladiu portat: Dei enim minister est, ut ait Apostolus. Nihil est autem stultius, nihil a principatus stabilitate remotius, quam uelle ab omnibus formidari, quamuis quidam, & ueterum principum, & nouorum, nil magis optauerint, quam timeri, & nulla realia posse imperium teneri, quam metu & crudelitate crediderint (quod nominatim de Maximiano imperatore barbarico lectum est) quorum opinionibus nihil est a ueritate remotius, amari expedit, non timeri, nisi eo modo forsitan, quo prius filius bonum patrem timet, omnis metus alius, eorum proposito est aduersus. Regnare enim diu uolunt, securiq; uitam agere, utriq; contrarium est metui, utriq; consentaneum est diligere, & diuturnitatem & securitatem aufert metus, confert utraq; beneuolentia. Et quod plus fidei dicto sit, audiendus Cicero, imo quidem Ciceronis ore loquens, ueritas audienda est. Omnium (inquit) rerum nec aptius est quicquam ad opes tuendas, ac tenendas quam diligere, nec alienius quam timeri. Nec multo post. Malus enim (inquit) custos diuturnitatis est metus, contraq; beneuolentia fidelis uel ad perpetuitatem, utq; esse tibi rem cordi scias. Idem alibi Charum esse ciuem bene de Rep. mereri, laudari, coli, diligere, gloriosum est: metui uero & odio esse, inuidiosum, detestabile, imbecillum, caducum. Ideo loqui de securitate non attinet, quam metu tolli atq; extinguere, nemo tam rudis, ignarusq; rerum est qui nesciat. Hic occurrunt a quibusdam, metu hunc in subditis esse, non in regnante firmantibus, quo non ipsius, sed illorum securitas quatiatur. Quibus ego pro responso notissimum illud obijciam Labeij Eq. Rom. docti uiri ac prudentis in lulium Caesarem:

Neceſſe eſt multis timeat, quem multi timeant.

Quod dictum, quo plus habeat uirum, dicto alio simili, & ipsius quem saepe nomino Ciceronis auctoritate firmandum est. Etenim (inquit) qui se metui uolent, a quibus metuuntur, eosdem metuunt ipsi necesse est. Huius sententiae rationem, ne uos imitari pudeat ab Ennio mutuatur. Praclare enim inquit Ennius:

Quem metuunt oderunt, quem quisq; odit perisse expedit.

Addo ego, Quod quisq; expedit fieri studet. At quod multi aut ualidis urgentur affectibus, uix differri potest. Quae quamuis ita sint, fuerunt tamen, & sunt usq; hodie qui dicant: Oderint dum metuunt. Fuit hoc Atrei uerbum crudelissimi tyrani ab Euripide relatum, id quotidianum usu C. Caligula nihil Atreo mitior suum fecit, nec inuentori faustum, nec sequacibus. Quo etiam uti solitum lul. Caesar opinati aliqui, & dicere uoluerunt, miru certe, si ueru. Nam ipse quidē praeter gloriae, & imperij appetitu (in quo multus, ne dicam nimis fuit) omnia fecit, quibus esset amabilis potius, quam timendus, quadam hinc mansuetudine atq; clementia, hinc munificētia & liberalitate mirabili, cum a toto imperio, omnibusq; uictoribus, nihil sibi retinuerit, quod magni testantur auctores praeter dispensandi potestatem. Ad ueniā uero tam facile fuit, ut de eo Cicero idē scribat. Quod nihil solum, nisi iniurias obliuisci. Nobile quidem uindictae genus est parcere, nobilissimum obliuisci, ut id sibi pro supremo naturae bono, suus ille nunc amicus, nunc hostis attribuat. Quid multa, usque adeo his uirtutibus, ut si leam reliquas abundans fuit, ut nemo magis, & si ex his praemia non sat digna perceperit. Si quidem ab ipso ipsis, quos opibus atque honoribus summis expleuerat, quibus uictor omne

ius uictoriae, omnes inimicitias, iniuriasque remiserat, interfectus est. Nec eum liberalitas iuu-
uit, nec clementia, ut non immerito sibi Pacuianum illud in funere caneretur:

Mentem seruasse, ut essent qui me perderent,

Quibus ita se habentibus queri potest. Quare nam sibi odiū causa conflauerit? nempe odio
cōiuratio illa nō caruit. Ego nullam inuenio, nisi uiolentā quandā, elationemque animi, quā
pra patrium morem sese attolleret, quod nimis gauderet honoribus, & dignitates indebi-
tas usurpet. Nondum assueuerat Roma Caesareos fastus pati, quos postea longē disparium
tales tulit, ut facta collatione, mira illa uideri posset humilitas. Si illum igitur talem uirum
nulla potentia, nullae opes aduersus multorum odia protexerunt, restat inquirere, quibus a-
mor artibus sit querendus, quando ut odium ruinā, sic amor contrarij causa est, illud prae-
cipitat, hic sustentat. Quid hic dicam? nisi unam, eademque rationem esse amoris publici, quae
priuati est. Ego inquit Anneus Seneca, tibi monstrabo amatorij, sine medicamento, sine her-
ba, sine ullius ueneficae carmine. Si uis amari, ama. Sic est hercle. Et quamuis hic multa & ua-
ria dici possint, tamen haec omnium summa est. Quid magicis opus est artibus? Quid pre-
tio aliquo, aut labore, gratuito res est amor, solo queritur amore. Quis tam ferrei pectoris
inueniri potest, quem honeste amanti uicem reddere pigeat? Inhonestus enim amor, non est
amor, sed honesto nomine uelatum odium, non amore, sed odio compensandum. Nam tur-
piter amantem redamare, quid est aliud, quam scelere scelus confouere, & alieni flagitij fie-
ri uelle participē. Igitur hoc omisso, ad honestum illum amorem alterum redeamus, ex quo,
utique magnum tibi, & honestum gaudium nasci debet, qui te tuis ita charum sentias, quasi
non ciuium Dominus, sed Patriae Pater sis, quod cognomen antiquorum principum ferē
omniū fuit, sed quorundam iuste admodum, quorundam iniuste adeo, ut nihil iniustius. Pa-
ter patrie dictus est Cael. Augustus, Pater patriae dictus est Nero, ille uerus pater, iste uerus
hostis & patriae, & pietatis. Tibi uerum hoc cognomen obtigerit, nullus est ciuium, eorum
dico, quibus pax ac requies patriae grata est, qui te aliter aspiciat, aliter cogitet, quam paren-
tem. Id ut facis meritum, quoque perpetuum sit, eniti debes, & facies spero, facies admonitus,
oratusque, quod iam pridem per te ipsum facis. Scito autem hoc tibi praestare solam posse ius-
titiam, & ciuium charitatem, uis esse uerus ciuium pater, quod filio tuo uis, & ciuibus tuis
uelis. Non iubeo ut tantundem, unumquemque ciuium ames, quantum filium, sed ut filium.
Nam & Deus ipse summus legifer non dixit: Diliges proximum tuum, quantum te ipsum,
sed sicut te ipsum: hoc est, pure, sine fictione, sine utilitatis, aut praemij respectu, nuda ac gra-
tuita charitate. Audebo tamen dicere, sine prauiuditio uerijoris sententiae, & si non quemque
ciuium, omnes tamen simul ciues, uniuersamque Rempublicam non quantum filium modo, uel pa-
rentes, sed quantum temetipsum amare debes. In singulis enim charis capitibus singuli sunt
affectus, in Republica autem omnes, amandi tibi sunt igitur ciues tui, ut filij: imo ut sic dixerim,
tanquam corporis tui membra, siue animae tuae partes. Vnum enim corpus est Respublica. cuius
tu caput es. Amor autem hic & lenibus uerbis, & multo maxime pijs panditur actibus, atque
in primis ut dicebam iustitiae & pietate, qui non amet eum, quem pium, quem iustum, quem
innoxium, quem sui amantem opinetur? Quod si amoris beneficia accesserint, qualia sunt
bonorum Principum in subiectis, tunc exardescit incredibilis quaedam uiolentiae magni-
tudo, quo nexu ad perpetuum dominatum nullus pulchrior, nullus firmior texi potest. Se-
cedant arma, satellites, stipendiarij, tubae, buccinae, in hostes ista uertantur, tibi cum ciuibus,
non nisi beneuolentia opus est. Charitate enim (inquit Cicero) & beneuolentia ciuium se-
ptum oportet esse, non armis. Eos autem ciues intelligo, qui ciuitatis amant statum, non
eos, qui quotidianas mutationes rerum querunt: illi enim non ciues, sed rebelles atque hostes
publici existimandi sunt. Sapē Augustum ipsa in medium res adducit, huius est notissimū
illud: Quisquis praesentem statum ciuitatis commutari non uult, & ciuis, & uir bonus est. I-
taque qui contrarium uult, proculdubio malus, nec ciuium, nec uirorum bonorum nomine
dignus, aut consortio. His te autem artibus natura tua instruit abunde, quibus amor, & be-
neuolentia queri possint. Haec sunt autem non ad gloriam modo, sed ad coelum scalae, unde
ille bonus pater optimum filium alloquens: Cole (inquit) iustitiam & pietatem. Quae cum
sit magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima est, & ea uita uia est in coelum.
Quis amator coeli uiam, qua ad coelum pergitur non amaret? Quam male autem malos &
inuitos principes, ab oppressis ciuibus, arma defenderint, innumerable sunt exempla: sed po-
tissimos ac pessimos attigisse suffecerit. Nam quid Caio custodes corporis Germani, qua-
uis accurrerent, profuerunt? A Nerone enim in extremis casibus, stationē militū, & custodes
diffugisse compertum est: At Augusto, at Vespasiano & Tito, nulla fuerunt necessariae mi-
litum cohortes. Lege Augusti obitum, non armatos excubitores inuenies, sed amicos ciues

circumstantes, eumq; inter sermones amicorum, tandem in osculis multum amata cōiungis, non quasi expirantem siue extinctum, sed quodammodo consopitum, cum defuncti corpus omnibus plusquam humanis honoribus tumulatum, consecratamq; memoriam. Vespasianus dum imperatorem stantem mori oportere diceret, inter manus subleuantium expirauit. Titus eius filius senatus concursu, & infinita gratiarum actiōe, post obitum celebratus est, acerba quidem, sed pacifica morte prauentus, ut de illo scribitur, maiore hominū damno quam suo. Quod dictum, nisi fallor librare habent, memoriæq; mundare omnes, qui in aliquo imperio uitam agunt, ut mors scilicet eorum secura illis & foelix: subditis uero formidabilis et damnoſa sit: quorum multi contrario laborant. Sanè qua in urbe hi, quos memoro, multiq; alij inermes, tranquillè ac foeliciter obiēre, & honestissima monumenta, celeberrimamq; memoriam suorum nominum reliquēre. In eadem, & Domitianus Titi frater interfectus, ab eodem Senatu contumeliosissimis, ut scriptum uideo, atq; acerbissimis acclamationibus laceratus, imaginesq; eius detractæ, & solo abiectæ, nouissimè cradendos titulos, abolendamq; memoriam decretum. Et Galbæ caput hosti oblatum, suffixumq; hastæ, à laxis & calionibus totis castris hostilibus circumlatum, spectaculo, ludibrioq; fuit omnibus. Et Vitellius apud Gæmonias minutissimis ictibus excarnificatus ac confectus, unicoq; inde in Tiberim tractus est. Similesq; casus permulti alij passi sunt. Vnde uerò ueritas hæc mortis, aliunde quam de uitæ uarietate prouenerat: itaq; non ineptè principum ille doctissimus M. Aur. Antoninus, qui in summo imperio Philosophi etiam cognomē obtinuit, & doctrinam enumeratis aliquot principum caibus, qui se illo in ordine præcessissent, sic conclusit ut diceret: Singulorum ferè mortem, uitæ consentaneam fuisse, seq; perinde pacificè morientium, ex numero fore præſagij, nec fessellit. Quòd si ille uir magnus & sapiens dixit, & sic esse quilibet sapiens uir cognoscit, quis omnino dubitet, quin benè, atq; innocuè sit uiuendum, tum propter alia multa uitæ decora, tum uel ob hoc unum maxime, ut benè etiam moriamur. Digna, herclè, hora illa suprema est, quæ omnium præcedentium annorum impendio comparetur: Quamquam rectis extimatoribus, sit momentum illud ad æternitatem transitus. Neq; uerò est mirari, quando & per lumen exiguum ingredimur in immensam urbem, & angusta cymba, maria ampla penetramus, sic per ostium mortis arctissimum, ad infirmitatē temporum introimus. Qualem enim mors hinc animū eduxerit, talem reddet omnibus sæculis illud iustitiæ, de qua loquor munus, eximium, lateq; latissimū, ius suū cuiq; tribuere, nulla sine ingenti causa nocere, & causa quæuis assuerit, ad misericordiā inclinare, imitantē celestis iudicis, æterniq; regis morē. Cum misericordia enim omnib. necessaria, eo quòd à peccato nemo prorsus immunis sit, & propter fragilitatē nostræ cōditionis, omnibus ferè sit debita: cōsequens est ut qui uerè iustus esse uoluerit et misericors sit. Quāuis ergo misericordia & iustitia, prima fronte cōtrariæ uideātur, recto iudicio inseparabiliter sunt coniunctæ, imò quidem liquet, iustitiam esse misericordiā, & misericordiam esse iustitiā. Quod præclare in libro de obitu Theodosij imperatoris sacer ait Ambrosius, ut iam nō coniunctæ tantūmodo, sed unū sunt. Nec idcō tamē illud exiguit, ut ficijs, p̄ditoribus, atq; ueneficis, cæterisq; id genus impunitas tribuatur, ne dū in paucos misericors uis uideri. Sis crudelis in plurimos, sed ut leuitate lapsis atq; errore, si sine exempli periculo fieri potest, misericordia non negetur: aliqñ fieri potest, ut nimia misericordia, & indiscreta leuitas, sit magna crudelitas. Illud præterea ad amorem ciuiū promerendum efficax, si Rector populi, non iustus modò, sed beneficus sit in suos, quòd si non possit in singulos, at saltē in uniuersos. Vix est enim qui diligat, à quo boni nihil uel publicè, uel priuatim speret. De amore isto loquor, quo amantur principes. Amicorū enim alius quidā amor est, sese contentus, nilq; uel postulans, nec expectans. Hoc in genere est tēplorū reſectio, & publicorū ædificiorū. In quo quidem ante omnes laudatus Augustus Cæsar, ut eum meritò Titus Liuius, templorū omnium conditorem, aut reſtitutorem dicat. Et ipse quod Tranquillus ait, lure sit gloriatus, urbem se marmoream relinquere, quam lateritiā accepisset. His accedit & murorum urbis ædificatio, quæ res in primis clarum nomen Aureliano peperit, truculento alioquin & sanguinario principi: qui cū non amplius, quam sex annos, eosq; non integros imperauerit, in tam paruo tempore, muros urbis Romæ, quos usq; nunc cernimus, sic ampliuit, ut sicut Fl. Vopiscus historicus, illorum credo temporum mensuram secutus, ait, quinquaginta propè millia passuum, murorum eius ambitus teneant. Qua in re maiorum industriæ gratiam habet, qui hanc tibi partem sollicitudinis abstulerunt, ut nesciam, an ulla usquam uel exterarum urbium, uel nostrarum muris melioribus cincta sit, quam patria tua est. Nec minorem ego illos curam uitarum, quam murorum habuisse arbitror, etsi enim muri tutum præsidium bello sint, uitæ sunt pacis gratissimum ornamentum. Hoc interest, quòd muri in longum æuum

in mole sua stant, uix autem assiduo usu hominum, & praesertim equis, atque ante omnia, nostris his tartareis curribus deteruntur. Quos ego fateor, pro uirili parte optarem nondum Erichonius inuenisset, ita non uias tantum, sed domorum fundamenta, atque in eis habitantium, & boni aliquid mente uoluentium corda concutiunt. His tu nunc igitur opem, fer longa aetate conuulsis, tuumq; auxilium, tacita deformitate poscentibus. Non te his difficilem praebere debes, huius enim non tantum patriae, ciuibusq; tuis es debitor, cui & patriae decor, & ciuium honesta solatia curae esse debent. Suntq; non dubito, sed id ipsum tibi etiam debes, ex omnibus namq; non modo principibus, sed cuiuscunq; status hominibus, alium non uideor uidisse, praeter unum clarae memoriae genitorem tuum, qui tam diu, & tam saepe equo patriam permearet. Neque in uobis morem improbo, quibus unum studium, unaq; Reip. cura est: ciuibus nempe fidelibus, conspectus boni Principis periuicundus est. Curare igitur debes, ut quod libentissimè facis, securissimè facias, ut periculo ac difficultate cessantibus, ex equestri uocatione, facilem atque honestam percipias uoluptatem: committe igitur rem istam alicui uiro bono, tuiq; & Reip. studioso, neu metuas, ne famoso, ornatoq; homini, officij uilioris iniuria inferre uidearis. Animo benè enim instituto, & egregio ciui, nihil uile uidebitur, quod ad obsequium patriae iubeatur, historiam locus hic exigit. Fuit Thebis uir fortissimus, simulq; doctissimus Epaminondas (quem si seposita fortuna, quae indignos saepe concelebrat, sola uirtus attenditur, aut Græcia principem, aut unum ex paucissimis dixisse non uerear, huic tali uiro, cum quo manifestum est, patriae gloriam & natam, & extinctam fuisse, sic enim de illo uerissimè scriptum est) infensi ciues, quod crebrum liberis in urbibus est malum, sternendarum uiarum, quod apud eos uilissimum habebatur, officium commiserit, ut uel sic spectatam uiri gloriam obscurarent: ille nec ferro, nec saltem uerbo ultus iniuriam, prompto animo commissum munus excipiens. Curabo (ait) ne tam mihi delati ministerij obstitit indignitas, quam ut mea illi dignitas proffit, ut ex obiecto atque ignobili meas inter manus nobilissimum fiat: id enim uerò splendida mox adimpleratio sic praestitit, ut despectum plebeis quoque negotium, illustribus etiam exoptandum linqueret. Idem ego nunc cuique industrio, ac fideli uiro, opus hoc mandaueris; euenturum spero. Ut certatim multi postea idem petant, atq; ita paulatim, charitate ciuium uetus patria iuuenescat. Vnum nihil nunc penè ridiculum occurrit, ut scribam, de quo scilicet praesens nuper tecum egi, nostros inter libellos, cum ad me uisendum tunc uenisses (quæ honorem mihi indigno, se dignatio tua praestat) ante oculos autem res erat, unde oblata materia est sermoni. Est autem talis patria quidem tua, & nobilitate ciuium, & fertilitate locorum, & uetustate uenerabilis, & ipsa etiam urbe Roma seculis multis antiquior, denique & studio ornata, & clero, ac religionibus, & sacris insignis locis, & ad ultimum Prof. domitioq; pontifice, & Antonio Minore, & Iustina uirgine, quodq; nec ego reor contemnendum, nec tu reri debes, & te domino ac rectore, & Virgiliano tandem carmine nobilis hæc urbs, nunquam talis, tot praeclara fulgoribus, & spectante, nec obstante cum possis, ceu rus horridum, ineptumq; porcorum gregibus deformatur, passim quocunq; te uerteris, grunientes audias, solumq; suffodientes aspicias, foedum spectaculum, tristis sonus. Quæ nos utrunq; iam longa consuetudine toleramus, aduenæ sunt qui arguunt, & mirantur. Quod cum merito omnibus odiosum sit, nulli tamen odiosius, quam equitantibus esse debet, quibus cum semper importunū, saepe quoq; periculosum est, dum occurfu foedi, & intractabilis animantis, equi in stuporem, & nonnunquam in praecipitium impelluntur. De hoc ergo cum tecum agerem, dixisti: Statutum populi uetus esse, ne id fieret, poenamq; additam, ut porcos in publico repertos, auferre uolentibus licet. Sed an nescis, ut homines, sic humana cuncta senescere. Senescunt penè iam Romanæ leges, & nisi in scholis assidue legerentur, iam proculdubio senuissent, quid statutis municipalibus euenturum putas? ut statutum illud igitur antiquum ualeat, renouandum & uoce præconia publicandum est, poenis uel eisdem, uel grauioribus apposis, submittendi aliqui præterea, qui uagantes porcos eripiant, ut uel damno admoniti, urbani isti pastores, intelligant, non licere eis, quod publicæ leges uetant omnibus, qui porcos habent, rure eos alant, qui rus non habent domi eos includant. Quibus autem non est domus, nec ciuium domos, nec honorabilis aspectum patriæ dehoneſtent, nec famosa urbem Patavium haram fecisse porcorum, quia libitum & licitum arbitrentur. Friuola ista fortasse dicat aliquis, ego nec friuola, nec spernenda contendo, restituenda Maiestas sua est urbi nobili, & antiquæ, non in magnis tantummodo, sed in paruis. Nec in his solum, quæ ad intimum Reipub. statum, sed quæ ad exteriorem quoq; pertinent ornati, ut oculi etiam partem suâ, de cōmuni foelicitate percipiant, & ciues mutata ciuitatis facie glorientur, & gaudeant, nec se uillam, sed urbem ingressus sentiant peregrini. Hoc patrie

debitum, hoc te dignum, maximeq; tuum censeo. Et de hoc quidem pro re satis est dictum. Vnum subinde nunc aliud, ex ijs oritur, ut uijs publicis intra & circa urbem reformatis, paludum in circuitu proximè siccandarum studium, sollicita pietate suscipias. Nullo enim modo alio pulcherrimæ regionis faciem sic ornare potes, & paludibus ijs obsessos colles Eurganeos, latè notos, ac Mineræ ramis, & Bacchi insignis uberrimo palmitè nobiles, sic in ueram telluris optimæ speciem reformare. Quin & Cereri exclusæ pingua arua restituere, quæ nunc fœdus & superuacuis humor premit. Ita undique utilitas cum decore certabit, tuq; multiplicem tibi laudem unico labore conflaueris. Arripe quæso, & hanc gloriæ partem, quam maiores tui omnes, seu non uiderunt, seu spreuerunt, seu aggredi timuerunt. Tibi tam pio in opere Deus aderit. Nam natura adest, utique quod paludes penè altioribus locis sunt, ut ad infima deriuari, uel in flumina proxima, uel uicinum in mare perfacile ualeant. & præsentibus terræ uber, & locorum forma, & cœli serenitas, salubritasq; proveniat. Quo & præsentibus terræ uber, & locorum forma, & cœli serenitas, salubritasq; proveniat. Et si autem, quod indignans sæpe audio, ijs ocij inertis amatoribus, res impossibilis uidebatur, est tamen, quod sensus ipse iudicat, quodq; incolæ testantur non possibilibus modò sed facilis. Aggredere tantum uir magnanime, pium conatum prosper euentus excipiet. Ne te indignam uerò curam extimes, quàm se dignam Iulius Cæsar extimauit, de quo scriptum est, quod ad ultimum inter multa parabat, siccare Pontinas paludes, Isthmumq; fodere montem, in quo Corynthus sita est, ut ad orientem, arctonq; nauigantibus iter compendiosius redderetur. Cuperem tantum esse, ut ea cura te tangeret, nunc paludes tantum patrias, non distantes, ut Pontinæ erant, sed contiguas, positusq; sub oculis, dum & uita, & sospitas, & ætas integra est, tuo iussu, ac studio expurgandas, siccandasq; denuncio. Utq; te in ritum cogam, ne nil aliud quàm uerba ponere dicar, in hanc rem, arculam ipse meam, alienigena, in particulam impensæ huius offero, quid ciuibus debitum, quid domino? At si forsitan nominatim auxiliariis quantitas collationis exigitur, scies in tempore. Nunc illud respondebo, quod Augusto quondam Cæsari libertus suus. Confero tibi domine, ad noui operis impensam, quod uidebitur. Sanè quod ad uiarum curam, de qua prius agebatur attinet, eò inter cætera promptior esse debes, quò & honestior, simulq; faciliior cura est. Nam ut audio publici olim ad hoc redditus deputati sunt, ut sine onere ciuium, sine tua uel ærarij iactura fieri ualeat, quod res possit. Neque enim inficior, neque ignoro, ei cui Reipub. cura commissæ est, summo opere providendum, ut inutilibus ac superfluis impensis abstineat. Ne exhaustum uanis ærarium necessarijs non sufficiat. Nihil igitur effundat, nihil omnino faciat, nisi quòd ad decus, aut commodum pertineat ciuitatis, cui præsidet aut Regni. Sic ad summam, agat omnia ut administrator, non ut dominus. Philosophicum nempe consilium est in Politicis latius expositum, & usu utile depræhensum, & consonum æquitati. Cæteri enim non rectores atq; conseruatores urbium, sed prædones sunt, semper illud ergo meminerit, quod ab Hadriano principe iuste nescio magis an ciuiliber dictum est, de quo Elius Spartianus ita scripsit. Et in concione, & in senatu sæpe dixit. Ita se Rempub. gesturum, ut sciret populi rem esse, non propriam. Ita (inquam) agat omnia, ut rationem de omnibus reddaturus, utq; enim ratione reddere habet, & si non hominibus, at Deo. Et certè rationarium imperij, Augustum Cæsarem ægrotantem senatui reddidisse notissimum est, & quisquis bonam, honestamq; uitam agere instituit, quocunq; in statu sit, ita se gerit, ita cuncta circumspicit, ut & si nulli teneatur, possit tamen omnibus reddere rationem, causamq; probabilem. Hæc est enim ferè ut uult Cicero, descriptio Officij, quòd qui negligit, & uirtutem ipsam negligat oportet. Quid autem refert alteri non teneri, cum sibijpsi, suæq; conscientiæ animus teneatur, cui nisi satisfaciat tristis & anxia uita sit. Iure ergo laudatur illud, non optimi licet principis, optimum tamen & generosè fiducia plenum uerbum, in Senatu habitum. Dabo (inquit) Tiberius operam, ut rationem factorum meorum, dictorumq; reddam. En plus aliquid quam quòd querabamus, non factorum modò, sed dictorum ratio. Circa publicorum sanè sumptuum parcitatem, illud Vespasiani Principis cōsiderare profuerit, qui licet multa publice decora liberaliter fecisset, tamen artificij columnas ingentes, paruo sumptu, se in Capitolium peruecturum promittenti, dignum quidem ingenij pretium dedit, ad operam nō admisit, & sine (inquit) me plebeculam meam pane pascere. Pia prorsus Principis, & laudabilis cura, omni studio famem plebis arcere, sobriamq; simul copiam, comitemq; illius honestam lætitiā procurare. Siquidem illud Aureliani principis dictum. Neq; enim P.R. saturo quicquam potest esse lætius. Aequè ad omnes populos trahi potest, quos non tam uirtutū, quam uictualium contristat inopia. Sic populorū omnium sollicitas, in corpore potiùs, quàm in animo sita est. Ex hac nempe sollicitudine, non modò gaudium popularium procedit, sed etiam securitas

curis præsentium. Nihil est enim terribilius plebe famelica, de qua dictum est:

Nescit plebs ieiuna timere.

Idq; non tantum ueteribus scriptis, sed exemplis sæpè recentibus, & præsertim Romæ nuper innotuit. Hoc in genere maxime Iulij Cæsaris laudatur industria, quod & bellis Gallicis, atque Germanicis, huic curæ semper intentissimus fuerit, & reuersus Romam, nihilo segnior, ad conquirendum frumentum, necessitatibus populi succursurum nauigia, per frugiferas insulas, sedula intentione disperferit. Neque minus Augusti Cæsaris, de quo scribitur, quod frumentum in annonæ difficultatibus, sæpè leuissimo interdum, nullo pretio uiritim populo distribuit. Et hæc quidem ita demum, uera principis laus est, si non adulandi animo, ut multi solent, populos mulcere, quo patientiores habent, liberiusq; coërceant, sed uera & patria sit pietate, quod in ipso Augusto clarè patuit, qui cum populū fame laborantem, nunc (ut dixi) leui pretio, nunc gratuita liberalitate releuasset, de uini inopia lamentantes, acri & sobria oratione redarguit, ut constaret nō blandum principem, sed salubrem esse, & amantem populi. Dixit enim urbem Romam, aquæ ductib. abundare, quibus siti hominum esset concursus. Idq; à M. Agrippa genere suo factum ait, & siluit Tyberim mœnibus illabentem. Et reuera non est pars frumenti ratio & uini, cum illud uitæ necessarium sit semper, hoc sæpè damnosum: Neq; tamē hoc minus populo placuisse, uoluptaria propè, quàm necessaria plus amanti. Verum optimus ac prouidentissimus princeps, nō quid delectaret, sed quid prodesset attendit. Hæc nimis cura frumentaria, tam principum propria est, ut eam malis quoque & inertibus fuisse comperiam, ex quo, quanta bonis esse debeat, pronum sit aduertere. Qua te tamen magna ex parte Deus liberat, ac natura earum regionum, quibus præsidet, ubertate, quæ præstat, ut sapius alijs subuenire soleat, quàm ab alijs mendicare. Consilium est tamen, ut in prosperis quoque paratus sit animus ad aduersa, & uelut è specula, non quid est tantum, sed quid esse possit uigili cogitatione prospiciat, ne qua eum inopina mutatio rerum turbet. Hactenus necessaria, nescio an pluribus, an pauciorib. quàm necesse erat attigerim. Nam illa in uiscerationibus ac ludis Circeñibus, & ferarū peregrinarum exhibitione luxuria, ad nihil utilis, delectationem solam ac libidinem oculorum habens, breuem nec honestam quidem, nec honestis dignam oculis, quāuis infano, pefsimoq; rerū iudici uulgò grata, repudianda tamen est penitus, ubi non satis possum Romanorū ueterum sapientiam admirari, qui cognoscentes rei uanitatem, ut per ambitionem populo cari essent, non uerentur, in hanc rabiem uertendum, in alios ulus ærarium exhaurire. De qua re si loqui uelim, & qui duces in hoc lubrico suis tēporibus lapsi sunt, & furores singulorum exequi, longa nimis & à proposito semota erit historia. Itaq; ad inceptum redeo. Si quando igitur Rector populum suum grauare, aliqua in parte decreuerit, quod nunquam debet uelle, nisi statu publico urgente, ita id faciant, ut eum omnes intelligant, cum necessitate luctari, & inuitum facere, ac nisi res cogeret, libentiùs cessaturum. Erit & sibi gloriæ ingenti, si in exactione publica, aliquid ipse de proprio contulerit, & populi moderator esse, se unum è populo pia moderatione probauerit, quod Senatum Romanum bello Punico secundo, consilio ac firasua Valerij Leuini Cos. multa cum laude hominum fecisse, proditū memoriæ est. Quicquid deniq; fuerit, leniorem semper, & leniorem in partem uergat exactor. Et illud, & si (ut dixi) non boni admodū Principis, optimū tamē uerbū, è memoria nō discedat, qui Præsidibus, onerandis tributū Prouincias suadentibus, rescripsisse legitur: Boni patris esse tondere pecus, non deglubere. Quod si dictum de Prouincijs iure laudatur, quid de patria sentiendum? Proinde, quoniam te non nisi bonis, & illustribus comparatum uelim, hos imitare obsecro, atq; horum exempla complectere, qui rebus ac uerbis, clarā laudem iustitiæ meruerunt. Oblata igitur exactionibus magni cuiuspiam lucri spe, Antoninū Pium tibi animo præpone, de quo scriptum est, quod nunquam lætatus est lucro, quo prouincialis opprimeretur, quanto igitur minùs ciuis. Similiterq; Constantium, cuius dictum est laudabile, meliùs publicas opes à priuatis haberi, quàm intra unum claustrum refertari: cuiusq; dicti duplex est ratio. Nam plurium & intentior est custodia quàm unius, & simul utilior: Quod priuati de pecunijs, per industriam lucrium captant, quæ apud unum (quid nisi iners pondus & inutile) per auaritiam aceruantur. Diutius autem populorum Principum esse diuitias, quis non uidet, sicut uiuere uell: ut ait ille:

Non sibi, sed grauis est domino, quæ seruit egestas.

Sunt & alia leuiora ad captandum amorem, tamen efficacit, superbis fateor dura Principibus, sed ubi se ad humanitatem animus inclinauit, & facilia & iucunda. Ea uerò sunt huiusmodi, compati, consolari, uisitare, alloqui. Habes Adrianum rei huius auctorem, de quo ita scriptum est: ægros bis aut ter in die, & nonnullos equites Romanos, ac libertinos uisitauit,

sola-

solatijs refouit, consilijs subleuauit, cōiuijs suis semper adhibuit. Hæc ille. Et quis ordo tam immitis est animus, quin non hac tanta domini sui, præsertim leuitate mitescere? Et harum quoque artium nullus abundantior est, quam tu, illis utere, naturamque tuam sequere, sic optato prouenient uniuersa, oppressis & uel morbo, uel alia clade laborantibus, pia mente compa-
tere, & si potes etiam opem ferre, & debes, haud dubie tui sunt. Quis nisi impius, atque immanis, ut suos amet atque adiuuet exorandus est? Sicut autem nulla re facilius, quam clementia, & li-
beralitate amor quaeritur plurimorum, sic e contra nil potentius ad odium concitandum, quam crudelitas atque cupiditas, quæ si inuicem cōferantur, crudelitas acrior, auaritia communior, crudelitas durius, sed in paucos sæuit, auaritia leuius est in cunctos. Hæc duo uitia innume-
rabiles tyrannorum ac principum perdiderunt, odiososque & infames omnibus sæculis red-
diderunt, & tecum diutius quidem loqui de crudelitate non attinet, cuius tam non expers modò, sed hostis es, ut nulli difficilius sit, contra naturam niti quam tibi, crudele aliquid, ne dicam facere, sed etiam cogitare. Ignobilis est enim ac pusilli, sibi que diffidentis animi, crude-
litas, & potestate ultionis oblata, nil inultum linquere, uitium à natura hominis, & præsertim Principis alienum, cui ulciscendi potestas, magna satis est ultio. Vnde illud Adriani breue dictum, longum laudabitur in æuam, qui cuidam quem capitale hostem priuatus habue-
rat, adeptus imperium trepidanti meritò, & extrema omnia metuenti placata fronte dixit, Euasisti: de hoc uerò nil amplius, nisi quod summum naturæ bonum est, quantum mihi uide-
tur humanitas, sine qua non modò non bonus quisquam, sed ne homo quidem dici pos-
sit. At cupiditatem ex animis extirpare difficilius, quis est namque hominum, qui non ali-
quid concupiscat. Illud hortor atque obsecro, ut quando honestæ ac magnificæ uitæ, modò Deo largiente consulum est, appetitum concupiscibilem sequi nolis: est enim sitiens, sem-
per inexplibilis, infinitus, cui quisquis obsequitur, dum alienum appetit, suum perdit. Mi-
raris forlitan? Sic est hercle, qui aliquid ualde cupit, & id nondum habet, & quod habet obli-
uiscitur. Sic crudeles uoluntates aguntur in deuiam, quod dum lucra cogitant, damna non ui-
dent. Quo nescio, an laboriosius malum aliud, habeat uita mortalis, nec tu tecum, nec cum alijs dicas, id quod multi solent. Nunc fateor: bene est, sed quid post multos agam annos. Hæc quidem superuacua cura est, non de annis modò, sed de uitæ horæ unius incertis: abij-
ce prorsus hanc sollicitudinem. Scriptum est: lacta super dominum curam tuam, & ipse enu-
triet, nec dabit in æternum fluctuationem iusto. Quid fluctuas? Quid angeris? Quid sollici-
tus es, nescis quia Dominus sollicitus est tui, bonum curatorem habes, non te faller, non de-
stituet. Scriptum est rursus: Reuela Domino uiam tuam, & spera in eo, & ipse faciet. Mona-
chorum dicat aliquis, non principum sunt ista consilia, qui hoc dicit non intelligit, eò plus principes teneri, & Deum diligere, & de Deo sperare, quo ab ipso maiora & plura recepe-
runt. Non sperare enim minora à quo maiora perceperis, species est ingrati. Ipse igitur, qui te pauit, ab infantia, te pascet ad ultimum, nec in se sperantē deferet, qui dum sperare in eum nondum scires, imò adhuc matris in utero latitantem non destituit. Quod si cupiditas uelli-
cat, quam radicitus auulsiſſe difficile est, monstrabo tibi cupiditatem irreprehensibilem, ge-
nerosam, uirtutum thesauros, & præclaram famæ suppellectilem concupisce, quibus nec ti-
nea, nec fures officiant, nec rubigo. Nisi autem uel belli, ut nuper tibi, uel aliqua ineluctabi-
lis difficultas inciderit, quicunque dominis lucra de suorum damnis ostendant, qui est aulico-
rum ferè omnium mos uulgaris: ita illos ut animæ, famæque sui hostis aspiciant, incitat domi-
nos, ut cum illorum inuidia furentur & rapiant, genus hominum nequissimū, populos tor-
quentium, dominosque fallentium, simulque alios, seque perdentium, de quibus uera, & memo-
rabilis est illa sententia Marij Maximi, cuius Aelius Lampridius meminit in historia Alexan-
dri Principis: ipsa enim uerba posui, Meliorem esse Rempub. & propè tutiorem, in qua prin-
ceps malus est, ea, in qua sunt amici principis mali. Siquidem unus malus potest à plurimis bonis corrigi. Multi autem mali, non possunt ab uno quamuis bono, ulla ratione superari. Idcirco idem Alexander bonus princeps fuit, quod præter insitam animo uirtutē, amicos ut ibidem scribitur sanctos, & uenerabiles habuit, non malitiosos, non furaces, non fictiosos, non callidos, non ad malum consentientes, non bonorum inimicos, non libidinosos, non crudeles, non circūuentores sui, non irrisores, non qui illum, quasi fatuū circūdūcerent, sed sanctos, ue-
nerabiles, cōtinentes, religiosos, amantes Principis sui, & qui de illo nec ipsi riderēt, nec eum risui esse uellent, qui nihil uenderent, nihil mentirentur, nihil fingerent, nunquā deciperent, existimationē principis sui, ut se amarent. Et hæc quidē ille. Tales ergo amici optadi prin-
cipibus, quaerendique, alij aut ut & principum pestis, e Rep. quasi hostes excludendi, uitandique sunt malarū artium doctores, qui bona & nesciunt, et oderunt, in primis eam, qua ipsi estuant auaritia dominos suos docet, ut si persuaserint, discipulos se peiores faciant. Est enim auaritia priuato;

priuatorum mala, principum uero longe pessima, quo & plus licentię habet ad nocendum, & quod pulchrior est rerum uilium contemptus in Principe, eo admiratio atque auidentia est turpior, neque sine causa doctissimus ille Princeps, cuius supra mentio est habita, M. Antoninus dicere solebat: In imperatore auaritiā acerbissimum malum esse: Ob quam Pertinacem & Galbam tales interitus meruisse, quales alij crudelitate meruerant. Hoc igitur malum fugiant, oderintque qui uirtutem amant, famam bonam cupiunt, sed in primis principes, quod & primi hominum sunt, & illis ipsa Respublica lucrum ingens ac merces ampla proposita est, quam si rite gesseris, ditissimi omnium mortalium sint futuri, & opes immarcescibiles habituri, conscientiam letam ac securam, amorem Dei & hominum, qui appetitum autem se qui uolent, omnia illis in contrarium cedent. Nam neque insatiabilem animum satiabunt, & odio Dei atque hominum laborabunt: ita enim sapientibus uisum est, sic experientia docuit, magistra certissima, non extinguere cupiditatem opibus, sed accendi: optimumque esse consilium Epicuri, ut diues aliquis fiat, non diuitijs addendum, sed cupiditatibus detrahendum, quauis si diuitiæ ueræ essent, quæ dicuntur, utique diuites facerent, sed non sunt. Omnes itaque thesauri, qui sub cælo sunt, unum diuitem non tacerent, faciet eum cogitatio una, breuis ac modesta ab auaritia se abstrahens, & respiciens ad naturam. Et plurimos quidem modos querendæ pecuniæ in æconomia ponit Aristoteles, quibus aulici principum nostræ ætatis innumerabiles addiderunt, ut rãtus ille philosophus, hac in parte fuisse uideatur iniquior; omnes tamen bono principi dediscendi sunt, & contemnendæ artes, quæcunque contra iustitiam pro utilitate uidentur institutæ, cum a doctissimis uiris, atque sapientissimis diffinitum sit, nihil esse posse utile, quod non idem iustum, honestumque sit, & de aulicis quidem, quibus bonis nihil est melius, sed si id raturum, quibus malis nihil est peius, & id crebrum. De ijs, inquam, ultimis sententiam meam habes, imò non meam, sed Diocletiani, qui nisi tam impius fuisset in religionem nostram, ascribi non immerito claris principibus potuisset. Eius ergo de ijs uerba sunt hæc memorabilia, nisi fallor, sic ad literam descripta, in libro de uita Aureliani. Colligunt se (inquit) quatuor, uel quinque, atque unum consilium ad decipiendum imperatorem capiunt, dicunt quid probandum sit. Imperator, qui domi clausus est, uerã non nouit, cogitur hoc tantum scire, quod illi loquuntur, facit iudices, quos non fieri oportet, amouet à Rep. quos debeat obtinere. Quid multa? ut Diocletianus ipse dicebat bonus, cautus, optimus uenditur. Imperator ijs atque alijs inductus, cum iam deposuisset imperium, concludere debet, nihil esse difficilius, quam bene imperare. Et uerè sic est, non putent Principes felicitatem sibi, simulque facilitatem obtigisse, felicitatem qualem cunque certè difficillimam consecuti sunt, qui mihi non credit, Principi saltem experto credat. Hac in parte unum hoc monere satis atque hortari uix sufficere, ne quem talium, sic commissæ tibi patriæ præficias, ut alius dominus sit, quam tu. Fuerunt enim multi in imperio, qui dum suos attollere cupiunt, sese deprefferunt, & contemptibiles atque inuisos populis effecerunt, per eos ipsos, quos ad alta promoueant, uenditi & irrisi, in quo maxime Claudius, qui Neronem præcessit, in imperio uilis est habitus, qui liberos suos nullius pretij, homines possideri, & Felicem, Narcissum & Pallantem usque adeo euexit, ut prouincias regerent, eumque ipsum atque imperium spolia rent, & ille infelix seruis suis affluentibus, indigeret. Iis & uxoribus addictus, ut Tranquillus ait, non se principem, sed ministrum egit, horumque consilio, & impulsu, multa stulte gessit, multa crudeliter. Eadem in re notatus est Helio-gabalus, quod haberet, qui apud eum plurimum possent: Omnium cum dolore, quique omnia uenderent, & familiares, improbos qui eum (ut Lampridius ait) ex stulto stultiore faciebant. Idem reprehensum in Didio Iuliano, quia quos regere auctoritate imperij debuisset, eos regendo imperio præfecisset. Veruntamen hæc sub stultis aut mediocribus principibus, utrunque tollerabilia. Ego autem ex te nihil mediocre, nihil non egregium, & singulare suscipio: non meæ quidem & multorum spei satis feceris, nisi bonos quoslibet & claros uiros, aut attigeris, aut præteruectus post terga reliqueris, si quid forte defuerit non naturæ imputem, sed tibi. Quod uero minoribus, immoderetur, cum sub M. Antonino, tali uiro & principe, liberos quoque multum potuisse compertum sit. Quo tibi & omnibus, quibus præesse, & prodesse propositum, diligentius prouidendum est, ne humanitatis obtentur, qua plurimum polles, in hoc te uitium labi sinas, in quod clari etiam principes lapsi sunt. Et si enim uiri omnes illustres inuitandi, non tamen omnia uiro tum illustrium amplectenda sunt, nemo est, qui aliquā in parte non erret, sitque sibi ipsi dissimilis. Dices autem, & fortasse iam dicis, ista homo ingrati tudinem me docet, quomodo enim bene mei uis meæ prosperitatis exortes sinas, tu ne id iubes? Absit. Nihil est minus Principis, minus uiri, qui ingrati uideatur, omnis uirtus habet aliquos detractores, omne uirtutis habet aliquos defensores, sola ingrati tudo nulli unquam placuit, nulli displicuit gratitudo.

Sed sunt alia multa & magna, quib. sic meritis prosequaris, equi uestes, arma, uasa pecunie, domus, agri, & quæ sunt eiusmodi. Illud uide, ne (ut scriptum est) alienis des honorem tuum, & si non propter te, qui ut ego te noui, paratus esses, non potentiam tuam modò, sed uitã tuam cum tuis æquo animo partiri, at propter patriam ipsam tuam, quã regendam tibi Deus dedicit: ita enim habere, nil populo tristius, nilq. molestius, quàm multos præcipuè indignos, supra se uidere. Vnum te igitur Dominum sciant omnes, unũ colãt, unum diligant, unum de niq. uereantur, reliquos non ut potentes, sed ut à te missos aspiciant, qui ubi iustos tuos executi fuerint, priuati sunt, nulla præditi dignitate, aut potestate, non loquor sine causa, uidi & obseruaui magnis in populis, miram erga dominos patientiam, quamuis asperos & immites, nec minus miram, indignationem atq. impatiẽtiam, in eo, quod plures suspicere ac metuere cogentur. De quo ipso tecum quodq. uideor egisse, dum me ultimo, nisi fallor, animo altero, rure solitariũ dignatus est inuisere. De amicis alijs, qui non opes tuas, sed te tuumq. diligunt honorem superuacuum uideri potest, quicquid tibi quisquam dixerit, amicitiarum cultori integerrimo atq. fidissimo, præsertim cum de hac re à M. Tullio eleganti uolumine disputatum, hæc ferè omnium summa est. Nihil humanis in rebus amicitia dulcius, nihil sanctius post uirtutem, eosq. qui maximè potentia ac uirtute præpollent, maximè etiam amicis indigere, cum quibus & prospera, & aduersa participant. Ab amico turpe nihil expetendum, pro amico nihil turpe faciendum, amico honestum nihil denegandũ. Iis pro fundamẽto positis, debere amicorum omnia esse communia, unum animum, unam uoluntatem, nec spe ulla, nec metu, nec periculo distrahendam: amandum amicum, ut se alterum, & omnem conditionis imparitatẽ exequãdam. Peniq. omnibus modis id agendum, quod Pythagoras iubet, ut unus fiat ex pluribus. Quæ ipsa nunquid non satis literis sacris expressa sunt, ubi inter actus Apostolicos scriptum est: Multitudinis credentium erat cor unum, & anima una, nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Et si quis dicat illam amicitiam fuisse credentium, & in CHRISTO se amantium: nec ego de alia loquor, nec amicitiam stabilem, nec omnino aliquid firmum reor, cum non CHRISTVS fuerit fundamentum. Neq. uero ipsi gentium philosophi opinati sunt, posse ueram amicitiam, sine uera sapientia ac uirtute consistere. Hanc uero non sic accipi debere, ut dixerunt aliqui curiositate ridicula, nullum esse uel fuisse sapientem. Non enim illum quærimus, qui non est, eo contenti sumus, quem fert humana conditio, & inter tales esse illam, de qua loquor: amicitiam diffinimus, cuius consummate quidem ac perfectæ, Africanus minor & Lælius, tamen est & hæc ipsa communis bonorum hominũ amicitia dulcis ac placida, in qua nulla locum habet adulatio, nulla contumelia, aut contemptus, nulla discordia, nulla disceptatio, nisi de amici cõmodis aut honore, sed pax, & consolatio, & conuictus, nihil deniq. in hac fictum, nihil duplex, nihil occultum, sed pura omnia atq. simplicitas, & aperta cum tali amico communicanda omnia dixerim, & consilia, & actus, & honores, & diuitias, & postremo spiritum sanguinem, uitam ipsam, quod præclarosq. & fecisse liberaliter, & hinc laudatos meritò fuisse cognouimus. De quibus nunc agere longũ est, de istis enim, uerisq. amicitijs satis multa pro tempore dicta sunt. Procedo itaq. nec ordinẽ sequor, nisi quem casus obtulerit, ut cogitatus in mentem ueniunt, ita eos ad calamus deduco. Quoniam ergo de pietate, ac liberalitate in amicos dixi aliquid, unũ hoc iam dictis adiiciam. Quamuis hodie maximè uerum sit, quod ait ille, *dantur opes nulli nunc nisi diuitibus*, multiq. id faciant, callidi illi quidem, & uersuti, & ut uerbo utar Tulliano, beneficium foenerantes, in eos maximè liberales, qui maximè potentes ad gratiam referendam. Tu tamen qui de tuis beneficijs, nihil aliud petis nisi benefacere, & procedenti inde lætitiã, animi benè sibi conscij, contrarium morem seruat, erga magis, egentes non tantum de proprio liberalior, sed sine iniuria à diuitibus accipiens. Quod pauperibus largiaris, habes rei huius auctorem Alexandrum ipsum, de quo dixi, adolescentem egregium, ac principem, sic enim ipse faciebat. Nec sum nescius aduersum me ipsum esse posse, quod loquor, qui & si non ad inuidiã diues sim, tuo tamen & paterno munere: nullius regi egens, quæ summæ diuitiẽ iudicio meo sunt: at non me, necq. alios, sed te unum in hoc sermone respicio. Vnum aliud mihi nunc animum premit, quod tibi gaudio esse debuerit. Scio quidem non humilitatem in Principe, sed magnanimitatem solere laudari. Verum quisque secundum sensum, ego utranq. laudabilem iudico, nec sibi inuicem aduersas, ar stulti putant, in hoc enim, ut in multis & ferè omnibus uulgo erratur. Sunt qui superbum magnanimum, tumidumq. humilem dicant, uti unque æque falsum, uolo ego Principem inter suos, & in prosperitate humile, contra hostes, & in aduersitate magnanimum, nusquam tumidum aut superbum. Est quidem quatum mihi uidetur

videtur, ad omnem uirtutē primus gradus humilitatis, quidam tamen pusillanimes, cæcique, non se dominos credunt, nisi superbiant, tumentque supra humanum modum, hinc illa stultorum principum ludibria. C. Caligula uilissimus principū humanis sibi prorsus indebitis, non contentus honoribus, diuinos uoluit, seque statuis in templo positus, ut Deum adorari, & uolū indigenis, etiam salutari, quin & numini suo templum proprium, & hostias, & sacerdotes instituit, & aureum simulachrum. Multa præterea quæ prosequi est tædiofum, credens scilicet hoc, magnitudinem augere, quo stultitiam detegebat. Quid commodo incommodius? Quid turpius? & hinc tamē pessimo filio, patris optimi, immolatum est ut Deo, & in habitu Herculis oblata sunt statua, qui non modò nō Deus, sed ne homo quidem erat, imò foeda prorsus & immitis bellua. Quin & Heliogabalus ipse, non principū modò, sed hominum spurcissimus adorari coepit, qui omnes ilico trucidandi, & in Tyberim, & in cloacas abijciendi erant intutus. Fateor, de ijs loquor, & peccatis ut reor exigentibus, tales nobis imitatores fuisse uerecundor & doleo: at non quod ego cuperem, sed quod res habet, est dicendum, ut mihi parcius irasci debeant, barbari nostri Transalpini, si de eis quoque quid sentio interdum loquar, ueritate suadente non odio, non enim homines odi, sed uitia, eaque nō minus, imò equidē multo magis in pestis, quam in alijs, sicut proprio in agro, quam in alieno lappas ac tribulos, & urticas, sed instantiam uanissimam gentis inutilis, & ad prædicandum de se, mentientumque promptissima, nullo modo, fateor, pati possum. At ne nouam litem cum absentibus ordiar, reuertor ad ordinem. Post hos ergo Diocletianus adorari uoluit, & non uestibus tantum, sed calciamentis inseritis gemmis, Romanū, Cæsareumque habitum immutauit, ingenti nouitate, in uiro alioquin graui, nec incōdito, & qui imperium tandem quietis amore dimiserit. Ad summam uerò, sic existimo superbiam, & pompas, non à magnanimitate, sed ab animi imbecillitate procedere, uidetur enim uilib. animis mox, ut aliquid excellentiæ nacti sunt, ad cælum ascendisse, ut subito libimet obliti, in cogitationibus euanescent: at uerè magnanimis, nil est magnum, nil quod omnes loco moueat. Itaque Cæsar Augustus principū maximus atque optimus, non modò diuinos honores non optauit, seque adorari noluit, sed ne dominum quidem dici uoluit, ne à liberis ipsis aut nepotibus, imò uerò quod Tranquillus ait, Domini appellationem, ut maledictum & opprobriū semper exhorruit, edictoque illam uetuit, & contra facientes corripuit grauiter, manu, uultu, uoce. Fecit idem Alexander (non ille rex Macedonum, qui superbia omnes excessit, & uanitate quiue Persarum uictor, Persarum moribus uictus, & more Persico adoratus, importuna demencia Deus, & Dei filius uideri uoluit, magna religiosarum aurium iniuria) sed hic alter Alexander Princeps Romanus, qui hodie nobis sæpe se obtulit, quique non solum se uetuit adorari, sed nō aliter quam proprio nomine salutari uoluit: Hoc modò Aue Alexander. Si quis autem sermonē, aut flexu capitis eum blandius salutasset, aut expellebatur, aut graui cachinno mordaciter ridebatur. Ego si te, tuosque mores noui, quos tot annis, & nosse potui, & nosse mihi uideo, non dubito te Domini titulum patienter ferre potius, quam iurande, aut diu amplius quam semel, dum tu diceres, & iureiurando interposito affirmares, non te dominio delectari, paratumque illud sponte dimittere, ni timeres, ne Rempub. alter inuaderet, & grauiore illa iugo forsitan premeretur, & tu esse quod nollas, sub domino cogereris, alioquin multo malle te liberum esse, quam dominum, cum & abunde de proprio diues sis, & potens, siue tot curis expeditam, & tranquillam agere iuuentam, honoratamque cum ueneris senectutem. Ex quibus clarè conijcio, mihi que persuadeo, quia quod minime delectaris consequens est, ut nec eius nomine glorieris, sed quoniam populum castigare, præscriptamque consuetudinem abolere difficile est, illos ut libet loqui sinis, tu ut licet, & ut decet loqueris. Nam neque te dominum, aut dicis unquam aut scribis, & morem quo nostri temporis principes, ac terrarum domini utuntur, alto animo despiciens tuum line ullis externis subscriptionibus, nudum nomen, epistolis adhibes, neque plurali unquam, sed singulari semper uteris sermone, non cum maioribus modò, sed cum paribus, cumque minoribus. Mecum denique quo nihil humiliss, non nos inquis, ut ceteri, sed ego hoc uolo, hoc precor, hoc iubeo. Quod ego perlegens exulto, & tacitus mecum dico: Vir hic si tumeret animo, & uerbis etiam tumeret, ut isti qui uideri uolunt multi, nec sunt singuli, nec sunt quicquam. Bene quidem hoc facis, & magnifice, & maximos imitaris, & si non ut imitator, sed proprio id agas instinctu. Quare autem Iulij & Augusti Cæs. epistolas, quarum multas apud Iosephū, quasdam apud Suetonium inuenies, nusquam ibi nos scriptum legitur, nusquam uelutus, uel præcipimus, sed uolo & præcipio, & quæ sunt similia. Et sanè ut iocari soles, in quæ de se pluraliter loquuntur, seque & uxores, & filios, & nominare uidentur, tu non alium, quam te unum nominas, tu unus quicquid id est iubes, ac statuis, placet hic animus, placet modestus, placet

placet stili, quo non duo illi tantum quos praemisi, sed plurimi etiam principum antiquorum omnium testes extant epistolae diuersis in libris, quod idcirco esse commemoro, ut & tu stilo tuo gaudeas, & alios sui pudeat, quem magni animi signum putant, cum exigui, tum idcirco sit iudicium manifestum. Ceterum haec tua in sermone modestia, alterius admonet, eius scilicet, quae exterior eminet in habitu, teque sic spectantium oculis approbat, ut auribus altera, quo undique uir perfectus et rationis, & sensu iudicio modestissimus habere. Cum enim ceteri terrarum domini, auro, purpuraque per ora ciuium uolent, onusti & compri, haud aliter, quam in diebus festis altaria, seque eo maiores extiment, quo linteo cariore obuolui fuerint: Tu mediocri cultu contentus incedis, ut te dominum non uestis, non elatio, sed sola morum grauitas, & frontis probet auctoritas. Bonum duplex ut in contrario duplex malum, & iactantia per se ipsam odiosa, & imitationis periculosa contagio: populi enim omnes, & actus principum, & habitus imitari student, ita fit uerissimum, nullos magis Reip. nocere, quam qui exemplo nocent. Quia uerum est, quod ait ille,

Componitur orbis regis ad exemplum.

Sic est Hercle, mali mores principum, non eis tantum, sed omnibus sunt damnosi. Est ijs quidem consentaneus atque conueniens locus apud M. T. Ciceronem tertio de Legibus. Necessum inquit tantum mali est peccare Principes, quanquam est malum per se ipsum malum quantum illud, quod permulti imitatores principum existunt. Nam licet uidere, si uelis replicare memoriam temporum, qualescunque summi ciuitatis fuerint, talem ciuitatem fuisse, quaecunque mutatio in principibus extiterit, eandem in populo secutam. Idcirco haud paulo est uerius, quam quod Platoni nostro placet, qui musicorum cantibus, ait, mutatis, mutari ciuitatum status. Ego autem nobilium uita, uictuque mutato, mores mutari ciuitatum puto, quo perniciosius de Reip. merentur uitiosi principes, quod non solum uitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem, neque solum obsunt, quod ipsi corrumpuntur. Sed etiam quod corrumpunt, plusque exemplo quam peccato nocent. Haec Cicero. Ego uero quotiens te uideo, mecum, & cum alijs dicere soleo, hoc duce discet nemo superbiam, nemo populos habitus induet, & sepe mihi illud occurrit, quod apud Liuium de Hannibale scriptum est. Vestitus mihi inter aequales excellens, arma atque equi conspiciebantur. Quanquam id in tempore belli non tantum laudis habet, & in homine bellicoso, unde delitiae omnes excluduntur. Tu modestiam pacis & prosperitatis, in tempore exhibes, quae immoderantiae atque insolentiae matres sunt. Itaque tuus hic habitus, omnia cogitanti, non tam illum, quem dixi Hannibalem, quam Augustum Caesarem ad memoriam reducit. De quo regum omnium, & populorum domino, summa in pace scriptum est, quod ueste non temere alia, quam domestica usus est, ab uxore, & forore, & filia, neptibusque confecta. Multa nunc etiam occurrant, nisi uererer, nequi te fortasse, fastidio ijs affecti cuncta prosequendo, conficiam, unum hoc nullo modo praetereundum reor, quod praclaros maxime ac uerendos principes facit, in quo tu quidem hortatore non indiges, uiros egregios ut honores, tibi quoque familiarissimos efficias: in hoc enim per te ipsum adeo pronus es, ut contrarium faceres si uelis natura ipsa prohibear. Nihil autem sit melius, quam quod duce sit natura. Efficax consuetudo, efficax doctrina, efficacior est natura, omnes si iungantur efficacissime. Egregios autem uiros dico, quos e grege hominum uulgari, aliqua abstraxit excellētia, & uel iustitia insignis ac sanctitas (quod heu, nostra aetate perrarum est) uel rei militaris experientia, ac literarum copia, rerumque notitia singulares fecit. Quamuis autem plerique arbitrentur, res bellicas maiores esse, quam urbanas, minuenda est tamen haec opinio ut officiorum primo ait Cicero, ponit exempla Graeca & Latina, Themistoclem & Solonem, Lisandrum & Lycurgum: ex nostris C. Martium, & M. Scaurum, Cneum Pompeium, & Qu. Catulum, Africanum minorem, & P. Nasicam. Denique seipsum, homo gloriae appetentissimus, ijs exemplis interferit, nec iniuste tamē id quidem. Sine dubio enim non plus egit Antonius, dum armis & acie Catilinam fregit, quam Cicero ipse dum coniurationem impiam alto consilio patefecit, & coniuratos oppressi in carcere. Et in hoc quidem urbanarum rerum studio literati homines excellunt, in hoc autem numero, literatorum hominum magnum locum iurisconsulti tenent, utilissimi semper Reipub. si iuris notitiae, iustitiae quoque amor & cultus accesserit, & sint ut Ciceronis utar uerbo, non magis iurisconsulti quam iustitiae. Sunt enim qui ius atque iustitiam, quam profuturum oppugnant professionis suae nomine prorsus indigni. Non enim satis est scire, nisi & uelis, & uoluntas bona rectam scientiam comitetur. Talibus sane multi principum suum imperium exornarunt, Hadrianus lul. Celso, Saluio Iuliano, Veranio Prisco, Antonius Scauola, Seuerus Papiniano, Alexander Domitio Vlpiano, Fabio Fabino, Iulio Paulo, aliisque copulribus, ijs tu semper quantum aetas haec patitur, patriae tuae studium honestasti. Sunt & litera-

torum

torum species alia, ex quibus & opportuna consilia sperari possunt, & docta colloquia, & ut dicere solebat Alexander, fabulæ literatæ. Itaq; & medicos, & liberalium artium magistros ciuitate donasse Cæsar legitur, quibus omnibus haud dubiè præferendi sunt, qui eam quam Theologiam uocant, sacram scientiam profitentur, modò inanibus sophismatibus incorruptam seruent. Faciebat hoc autem princeps prudentissimus, ut & literati homines libentius Romæ essent. Et cæteros ad studendum tanti spe præmij inuitarent. Erat enim caræres admodum, ciuem esse Romanum tunc, unde & Paulo Apostolo, se Romanum ciuem asserenti, tribunus in cuius illa potestate tunc erat. Ego ait, multa summa ciuilitatem hanc consecutus sum. Tu uir inclyte, qui rem tantam dare non potes, hoc saltem præstabis, ut doctos, honestissq; studijs claros uiros, loco ciuium tuorum habeas, & ciuili urbanitate prosequaris. Sic, ut urbem tuam uiroꝝ illustrium incolatu, studiumq; iam uetustum renoues & exornes, nihil enim æquè eruditos homines allicit, ac principium familiaritatis atq; dignatio, familiam illam nempe clarissimam, non tam Augustus Cæsar imperio, quàm conuictu, & morum comitate contraxerat. Habuit ergo in sodalicio M. T. Ciceronem primò, consequenter Asinium Pollionem, Valerium Messalam, Parim Geminum florentissimos oratores. Publium quoq; Virgilium, Horatium Flaccum, Poetas egregios, ad quos sunt ipsius principis familiares epistolæ, quibus ille summus hominum mundi dominus, duobus illis rusticis, Mantuanæ ac Venusinae originis, non se æquat tantummodo, sed submittit quodammodo, ne quem plebeia familiaritatis unquam pudeat, quam ingentium ac doctrina nobilitent. Quem pueret enim quæso, cuius Augustinum non puduerit? Tuccam præterea, & Varium Cremonensem habuit, & Ouidium Sulmonensem, quamuis hunc ultimum suo indignum contubernio iudicis, relegarit. Habuit & M. Varronem doctissimum, ut perhibent Romanorum, historiæq; patrem Titum Liuium Patavinum, qui tuus nunc, si uiueret ciuis esset, habuit & alios multos, uno tempore, non minis quàm omnibus Romanis Legionibus illustratus, hoc doctorem hominum comitatu. Nam quid tantum sibi conferre potuerant, uel triginta quinq; tribus P. R. uel quadraginta quatuor legiones bellatorum (tot enim habuisse illum inuenio) quantum Virgilius solus contulit ad æternam famam ut uis illa utiq; cætera perire: Neq; uerò tantum ex Italia, sed ex Græcia quosdam quoq; Cæsareæ famæ leuitare allexerat, nam quid oro, bene meritis & insignibus uiris, potest esse iurcundius, quàm sub iusto, & miti principe, ac fauorabili extimatore meritorum uitam agere, unde illud, opinor, multos horum interdum tua è patria digressuros, ni tu illos tuæ notissimæ benignitatis uinculis astringeres, laudo quidem, & probo, armati enim tibi ad horam utiles esse possunt, & temporale obsequium præstare, literati autem & temporale consilium, & mansurum nomen, insuper ascendendi ad superos rectum iter ostendere, atq; ascendentem linguæ uulnis attollere, aberrantemq; retrahere. Sed iam satis est, uereorq; ne nimium. Cogitaueram incipiens, te in finem ad corrigendos populi mores adhortari, nunc recogitans impossibile prorsus esse quod molior, nec unquam legum præsidio fieri potuisse, nec Regum, propositum intermisi, impossibile nempè deliberatio uana est, uerum tamen populi mos est unus, quem dissimulare nō possum, quò minus te non modò exhorter, sed obtester, ut morbo publico, dexteram tuæ correctionis admoneas, nec dicas, hoc quod corrigi postulas, non est patriæ meæ proprium, sed commune urbium multarum, pertinet enim ad decorem tuum, ut sicut tu aded multa singularia recepisti, quibus inter coætaneos tuos excelleres, si patria tua singulare aliquid à te recipiat, unde excellat inter proximas ciuitates. Noliti quidem uirum optime, in ueteribus sacris literis ita scriptum: Omnes morimur: in recentioribus autem ita statutum est, hominibus semel mori: in secularibus demum ita moriendum esse certum est, & id incertum an hoc ipso die, quod & si nusquam esset scriptum, nō minus ideo certum esset, natura nos identidem admonente. Nunc uerò an natura ipsa, an consuetudine in naturam uersa nobis accadat, & nostrorum mortes sine dolore, & gemitu uix feramus, & eorum exequias sæpè tristi uociferatione prosequemur, quem morem, uix tam usquam alibi radicatum, quàm in patria tua uidi. Moritur aliquis seu plebeius, ille seu nobilis, quod ad hoc enim attinet (nihil refert, quia minis, non sæpè etiam magis plebeioꝝ, quàm nobilium animi quatiuntur affectibus, & quid deceat minis uident) mox ut is spiritum emisit, dolor immo dicus atq; ingens fletus exoritur, hunc ut inhibeas non peto (esset enim longe difficile, & fortassis impossibile homini, etsi Hieremias propheta dicat: Nolite flere mortuum, nec lugeatis super eum fletu. Et Poëta magnus Euripides, in Tetsiphôte scribat: Decere consideratis præsentis uitæ malis, ut in ortu nostrorum lugeamus, in obitu gaudeamus. Sed hæc sententia nimis Philosophica, paucissimis nota est, uulgò autem prorsus inopinabilis, & inaudita) quid peto, igitur, dicam: effertur funus matronæ ceruatim prodest

in publicum, uicosq; & plateas altis complent, inconditisq; clamoribus, ut si quis rei ne-
scius interueniat, facile possit, aut illas in furorem uersas, aut urbem captam ab hostibus su-
spicari. Inde ubi ad templi fores est peruentum, geminatur fragor hominonius, & ubi CHRIS-
T O laudes canit, siue pro defuncti anima deuotæ preces, uel submissa uoce, uel in silentio
fundi debent, illic mœstæ reboant querelæ, & fœmineis ululatibus altaria sacra pulsantur,
quia scilicet mortuus sit mortalis. Hunc morem, quia graui, & nobili contrarium Politia,
tuosq; regimine indignum censeo, ut emendes non tantum consulo, sed si licet obsecro, iu-
be, ne qua prorsus hanc ob causam pedem domo efferat, si flere miseris dulce est, quantum-
libet domificat, faciem publicam non contristet. Dixi ecce plura fortasse quam debui, sed
pauciora quam uolui, si in alterutro sit erratum, da ueniam uir illustri, & boni cōsule, diuq;
fœliciter Rempub. rege & uale. Arquada. IIII. Kalen. Decembris.

FRANCISCI PETRAR- CHAE V. C. DE OFFICIO ET VIRTUTIBVS IMPERATORIS,

LIBER,

AD MAGNANIMVM, BELLICÆQVE REI PERITISS. VIRVM LVCHINVM VER- NVM VERONENSEM, EXERCITVS Veneti Imperatorem.



ON uereor (ut me irrideas) ut Hannibal Phormionem, non enim
loquor, ut uel te doceam, uel me ostentem, sed cum te magnæ
præpotentis populi cōsensu, duri ac difficilis belli ducem cene-
rem, quauis omnibus & præsertim bellicis uirtutibus instructis-
simum scirem, temperare mihi non potui: quod minus ad te nunc
aliquid scriberem. Quod etsi tibi forsitan, pro tua multiplici ta-
lium notitia superuacuum, mihi certe pro meæ fidei testimonio
non indebitum uideretur, si usq; sum, quod mihi lectū aliquan-
do placuerat, & tibi hoc saltem tempore placitum, quo maxi-
me talibus tangi posses. Ab adolescentia quidē tua, usq; ad hanc

ætatem, nulla propē tibi uitæ pars, nisi sub armis acta est, quotiens interim dux & miles, &
quantis sæpē nobilitatus euentibus? Nescio autem, an unquam aliàs tanta tibi rerum moles
incubuerit, potentissima atq; amplissima urbium nostri orbis, ad rem maximam, unū te ex
omnibus ducē legit. Magna tui opinio, magna spes præoccupauit animos, ex quo die, pri-
mum oblato oneri humeros subieccisti, debellatum omnes credidē. Magnum te hic urget
calcar, iusta illic uocat indignatio, iusta ira, uix ullum nostro æuo iustius bellum fuit. Rebel-
larunt serui in dominos, filij in parentes, utrunq; enim esse debuerant, & serui, & filij, quos
hic metus, hinc amor à scelere cohiberet, neutrum ualuit, & stupor est, meminisse, quot, quā-
tisq; beneficijs obstrictos, omnis diuini & humani iuris obliuio animos coepit: Hæc te igitur
illinc illic iungit, hinc impellunt. Si euidens autem iustitia, certam tibi uitæ spem præ-
stat, ad spernendum minime, sed anceps, & graue bellum proficisceris, is in Cretam insulam,
longe distantem, & ut silcam pelagi fastidia, quæ pedestris sermo non æquat, & quæ nemo,
nisi expertus intelligit, ipsa itineris longitudo pars est una difficultatum, quanquā terris, tan-
tum iter peregrinus ageres non bellator, insulam magnam, imò post Trinacriam insularum,
maximam, nostri maris, insulam famosam, potentemq; centum quondam urbibus habita-
tam, ubi regia Iouis ac sepulchrum fuit, & Minotauris horribilis, & inextricabilis Labyrin-
thus. Nulla nisi fallor, ex nostris, insula tanto spatio à continenti se iungitur, undiq; ualium
mare, atq; importuosa sunt littora, introfusus accolas uersipelles, callidi, fallaces, neque apud
Poetas tantum ueteres Latinorum & Græcorum, sed apud ipsum Apostolum Paulum sem-
per mendaces habitū, malæ bestie, pigri uentris. Ad omnia, inquam, nisi ad tollendum mer-
ces, ad id unum solliciti atq; infomes. Cum is igitur tibi futura res est, quibus non fœus ex-
tranea, non scelus insolitum, nullum nequitia nouum genus, sed omnia iura, & frequen-
tibus, & longa consuetudine, in habitum pridem ueris, quod non ulumū posuerim, con-
scientia

scientia scelerum, & desperatione ultima supra solitum irritata. Quid quod magna pars insulae montuosa, nemorosa, inaquosa est? Rura squalida, rigida, hispida, passus inui, dubij, perplexi, & insidijs opportuni. Sicquod quod abominor, sed nihil à bellorum successibus alienum cogito. Siquid (inquam) incidere aduersi, & receptus nulli, & aditus impediti, & scopulosa repagula, & aquatica compedes, & carcer æquoreus. Quæ cum ita sint, sic gloriæ tuæ gratulor, ut compatiar labori, sic uictoriæ meditor, ne discriminum obliuiscar, nec sum nescius, tamen ab initio rerum nihil clarum, nihil altum, nihil memorabile sine labore, aut periculo gestum esse. Magnam mihi præterea spem tribuit spectata in dubijs uirtus tua, multoque maximam, ipsa cuius profiteris patrociniū iustitia, quicquid illam non deserit cœlestis fauor. Pugnare enim contra inertiam industria, contra superstitionem religio, contra mendacium ueritas, contra perfidiam fides, contra scelus innocentia, contra seruitutem clementia, contra metum spes, contra cæcitatem prouidentia, contra dementia sana mens, contra læsam conscientiam, bene sibi conscia peccata, contra iniquissimos fures æquissimi iudices, contra fugitivos seruos, sequaces domini atque ultores. In tam igitur inæquali certamine, uix armis opus esse crediderim, flagra sufficient, ijs enim olim in Scythia contra rebellantes seruos, domuius, primoque impetu uictoriam consecutos constat. In hoc tamen bellum profecturos tibi forsitan alij equos & phaleras, alij enses et galeas, alij arcus & pharetras obtulerint, uel isti non sunt. Vnde cum Apostolorum principe, quod habeo hoc tibi do: In nomine IESU surge, & ambula. Surge (inquam) magno animo, ambula maturo consilio, cumque te Ducem sibi omnes elegerint, tu tibi Deum ducem, cœlestesque angelos uexilliferos elige, neque ab aduerso inferni stabunt angeli, prodigionis huius ac rebellionis artifices, sed congressus hostium eorum à quibus cœlo pulsi sunt, & ulticis arma iustitiæ non latui. Cæterum ne intentum rebus animum uerbis non necessarijs, & exhortantibus occupem, unum hoc admonuisse suffecerit, fac ut solus, exemplis proprijs utere, quid in similibus egeris, recordare, te ipsum imitantem tibi offero. Vtere & exemplis illustrium antiquorum, quibus abundantem, uel te lectio fecerit, uel auditus, & memeto hanc ipsam, ad quam tu oppugnandam pergis insulam, dum ditor olim esset, multoque potentior à Metello, qui ob id Creticus dictus est, facili domitam incursum, tibi utinam referuatum, euentu simili, simile sit cognomen, & hæc hæc tenus. Ad id uenio, quod ex me, qui magna nequeo, quasi amicus inopis, fidele subsidium, siue aliquod bellicum munus accipies, imò equidem non ex me, sed ex M. Tullio, qui primus hoc dixit. Quod si nouum audis, puto delectabere, sin & tu idem olim senseras, gaudebis ingenium tuum, sponte sua, maximi hominis sententiam incidisse. Fieri autem potest, imò fieri aliter uix potest, ut quod dicam tibi, per te notum sit. Quomodo enim tantus dux, quæ ad ducem pertineant ignoraret, uerum id neque à Tullio, neque ab alio dictum scias, præcipue cum hoc ipsum Rullianæ faciundæ loco quodam, secretiore reconditum sit. Quod si ita est, quid tuæ huic notitiæ accessum sit, si quaeritur, multum sanè. Nam dum nobis aliqui ratione uel experientia duce persuasimus, sed non plenè, sed ex insperato uiri cuiuspiam illustis auctoritas accedat, efficit, ut quod erat opinio, iam scientia certa sit, & circum præcordia serpere solitum, medullis insideat, quod si forsitan & hoc ita se habere, & à Tullio dictum esse cognoueris, æquis me tamen auribus audies, ab illo dictum latiusculè differentem. De te enim dictum est, deque alijs summis, & excellentibus bellorum ducibus, quos communis usu sermonis Imperatores appellabant. Ego (inquit) sic existimo, in summo Imperatore, quatuor has res inesse oportere. Scientiam rei militaris, Virtutem, Auctoritatem, Fœlicitatem. Ex ijs uides inclute uis, et si nihil addidero, quæ tibi ad implendum professionis tuæ debitum necessaria sint, quorum alia intentione animi, & diligentia queruntur, alia uerò nisi cœlitus data sint. Nullo unquam studio quaeri possunt. Hæc ex ordine prosequar, ut quodammodo, sicut ait Anneus Seneca, Speculi uice fungar, & te tibi ostendam, utque hæc tibi plenè omnia gaudeas obtigisse, uel si quid fortasse, quod non suspicor, nunc etiam deesse tibi senseris, quod per hominem possibile sit impleri, generoso nisu assurgas, & in eam rem, nisi respicis, hoc uti ualeas exemplari. Neque enim clarius, si quis est latens, in re qualibet defectus, quam exactè partium enumeratione, atque examinatione cognoscitur. Neque uerò tardè aliquid fieri putes, quod utiliter, quodque honestè sit, illud potius tene, quoniam quicquid male differtur, peius omittitur. Itaque morum emendatio, semper optabilis, & uirtutis studium usque ad extremos anhelus laudabile est. Sed sequor ordinem, & ut possum quod pollicitus sum persoluo. Prima dos igitur summi ducis est, Scientia rei militaris. Hæc ut relique, artium & doctrina, & exercitatio ne percipitur, utraque multiplex. Nam & armorum, atque equitandi peritia quædam est, quæ in pace etiam exerceri potest, imò in pace maxime discitur. Huius ut reliquarum fere omnium, singularis Iulio Cæsari laus est, de ijs loquor, in quibus militaria tantum, & bellica uersantur

officia, quibus neminem illo unquam magis enituisse, plurimi ac certissimi sunt auctores. Est & altior militaris disciplina, quæ ubicumque discatur, non nisi in acie exercetur, & hæc quidem, ex ijs primum libris constat, qui Rei Militaris apud nos, apud Græcos uero stratagematicôn inscribuntur, quorum aliquos me hortante descriptos habere uoluisti, idemque ex omnis historiæ notitia, ante alias Romanæ (nulla enim clarorum, tam fertilis exemplorum) sæpe uero animum tangunt non minus exempla, quam ratio insuper ex consilijs ac præceptis, insignium ueteranorû, qui multa uel legerint, uel experti sint. Nô est enim facilis adeo, ut quidam putant, aut fortuita rei militaris ars, sed multis ex regulis, magno ingenio, longoque studio collecta, quarum si qua negligitur, nusquam negligentia præsentior poena est. Hæc est disciplina, siue ars illa, quæ acriter retenta, ut Valerius ait, principatum Italiae P. R. peperit multarum urbium, magnorum regum, ualidissimarum gentium regimen largita est. Fauces Pontici sinus patefecit, Alpium, Tauricæ montis conuulsa claustra tradiderit, & quali non dictis, sed dicendis fessus. Vide quid addidit: Ortumque (inquit) è parua Romuli casa, totius terrarum orbis fecit columen, hæc eadem quæ neglecta, quo imperium eiusdem populi redegerit non uidet Valerius, nos uidemus. Et hæc quidem ars tripartita est: nempe quæ ante prælum, quæ in prælîo, quæ uero post prælum sint gerenda cõsiderat, seu quis uictor, seu uictus euaserit. Quibus sub partibus, quàm multa contineantur intelligis, & hæc omnia uel uel legendo, uel experiendo, noscuntur, sed experientia certior, lectio autem ulterior uidetur. Promptius est enim plurima legere, quàm paucissima experiri, unde fit ut cum ad experiendum, uita hominum breuis sit, ad legendum tempus breue sufficiat, modò intellectus ac memoria suffragentur, sine quibus lectio uel inutilis, uel caduca est. Boni autem duces, uicissim & experiuntur, & legunt, & lectionem experientia comprobant, & experientiam lectione confirmant. Nullum diè intermisisse Cæsar traditur, quin quotidie legeret aliquid, aut scriberet, itaque quod mirabile potius, quàm mutabile fateor, & in magnis itinerum difficultatibus, quod in medijs bellorum æstibus, libros fecit. Sanè autem excellentissimi quique dicunt, ijdem & literatissimi fuere, nec ferme aliquis, præcipue Romanorum, qui cæteris omnibus pro exemplo sunt præter unum Marium fortassis, sine literis fuisse reperitur. Nam quibusdam tanta fuit literarum copia, ut incertum diceret, armis ne essent, an literis clariiores. Quod perfacile tibi nunc nisi longum esset ostenderetur, obstrepant ut libet, & irideant nostri duces, nostrique reges, ac principes, qui uirtuti bellû, ac literis indixere, simulatoque contemptu, uel ingenij tarditatem, uel seignitiem suam teguntur, suppellex regia, atque augusta, & ornamenta ducum erant literæ, essentque hodie, nisi Cæsarum, & Regum, ducumque animi degenerassent: quorum inertia atque superbia, mundus ipse degenerauit, abijctusque poluillos. Et hæc quantulumcunque reliquæ literarum, ad plebeios ac rusticos deuolutæ, non pro ipsarum maiestate, sed pro necessitate temporum, indecenter angustæque habitant, breui ut auguror, uoluptatum atque deliciarum nouarum hospitem super uetu, ab ijs ipsis receptaculis excludendæ. Ii nostri ergo, qui dicuntur duces, quam ueris illis ducibus absimiles sint, si illorum gloriam, & res gestas, horum somnos, & comessationibus conseras, promptum erit aduertere, non incorruptis modò iudiciis, sed ijs ipsis literarum contemptoribus, libidinumque cultoribus, nisi prorsus obtorpuere, penitusque depuduit. Sed de ijs & sæpe alias, & plura nodie diximus, quàm necesse erat. Res enim, sermo, habitus, mores, uita, principia, exitusque bellorum, cuncta simul & singula, hæc loquuntur, raptissimeque pronunciant, inter hos, & illos rei militaris artifices, quid intersit. Tu mihi semper ob hoc unum uel maxime placuisti, quod inter tot decora parua armis, nunquam literas contempsisti, & si plus ocij habuisses, fieri non dubitem, in hoc quoque par maioribus, studuisses. Neque tamen sic intelligar, ut Philosophiam, aut Poësim ducibus necessariam dicam, sed eas saltem literas, quibus & præcepta militiæ, & historiæ gesta præcipiant. Quæ profecto uel non ueniunt in animum, uel non stabunt, nisi ea iugis lectio & tribuat, & conseruet. Nam quod tinea uestibus quod rubigo armis, hoc literis, notitiæque rerum obliuio est, omnia inscit, consumitque omnia nisi sæpe discutiuntur, frequentique studio detergantur. Et est ut reliquarum rerum, sic animi situs quidam interminabilis, egens curæ. In hac quidem militari scientia, quàm lectione, & experientia constare diximus: quod ad primam attinet, apud Græcos Atticus Themistocles eminet, uel Thebanus Epaminondas: quod ad secundam uero, Philopomenes Achæus: in utraque autem Romani duces, & numero, & effectum omnium gentium ducibus longe ante stant. Sed ne diu Phormio Hannibalem, siue ut dicitur, sus Mineruam doceam, ijs omisis, ad uirtutem uenio, cui secundum Tullius locum præbet. Ea uero quo ad præsens dicitur propositum duplex est, una corporis, sub qua robur membrorum, ac dexteritatis & integritas sensuum colligitur. Neque enim dux inualidus, quauis idem doctus, obeundis bellicis muneribus aptus habebitur,

habebitur, bonus ille consilio, sed non pugnae, in thalamo utilior, quam in campo, quæ res Africanus Magni, filium uirtute animi patri æqualem, doctrina uerò etiam altiore in habitalem bello fecit. Contra neque prauulidus, si nimia corporis mole grauabitur, repente poterit, hic illic, ubi res existeret, exhortandis militibus, propulsandisque periculis adesse, neque rursus surdus, aut cecus, uel hostium, uel suorum statu circumspicere, seu ex dissonis uocibus, & clamore bellantium, quid atque ubi consulto, factioe opus sit aduertere. In hac parte prepollentis, & ardentis, atque impigræ uirtutis clarum nomen habent, ex nostris ipse Iul. Cæsar, & Papyrius Curio, nactus ex pernecitate cognomen. Nec non & Tullius Hostilius Romanus rex, & uterque Africanus, & Marius. Ex externis Pyrrhus, Hannibal, Masinissa. Altera uerò uirtus est animi, cuius quidem nota omnibus quadripartita distinctio: nam & callere oportet quid agendum, non solum in prælio contra hostem, quod superior disciplina militaris impleuerit, sed ubi, cum omnibus, neque enim semper duces pugnant, sed sæpe per inducias, aut casu aliquo positis armis, cum amicis aut hostibus loquuntur. Vbi falli, seu agreste, uel ineptum loqui aliquid, turpe est enim uero id seu natiua comitas, affabilitasque præstabit. In qua primus omnium Africanus maior fuerit, inde Augustus, Vespasianus, multique alij, seu altior prudentia, ubi ex nostris Numa Pompilius Rex Romanus, & Fabius Maximus, & Catones duo clari sunt. Adde ipsi M. Aur. Antoninum, longè sapientissimum, cum dico, qui Philosophicum maluit, quàm Cæsareum cognomen. Ex alienigenis Cyriambo, Pœnus Hannibal, Ponticus Mithridates. Et hæc quoque uirtus trifida est. Siquidem & meminit, & discernit, & prouidet, tresque oculos in totidem tempora mira rerum distantium connexionem defigit. Sequitur Fortitudo, docens mortem spernere, terribilia non timere, de hac pauca dicturus sum. Nulli enim ignota est, & hanc unam, multi ducum, propriam, militaremque uirtutem opinantur, cura sit omnium sed in bello clarior, inter mortes ac uulnere. Huius uirtutis ante alias, inuictum habitaculum Roma fuit, proximum Lacedæmon, & Carthago: Hic ex nostris occurrunt Iul. Cæsar sæpe dictus, dicendusque, Scipiones duo, ij qui per insidias in Hispania cecidere, Africanus totidem, Pauli duo, Macedonicus & Cannensis, Cl. Marcellus, Cl. Nero, Tyberius Gracchus, Ga. Marius, Drusus & Germanicus. Cæsar. Titus ac Traianus principes, ex uetustissimis uerò primus, ac tertius Romani reges. Nec non ex equestri ordine. Horatius Cocles, L. Dentatus, M. Sergius, Mut. Scæuola, innumerabilesque alij. Facilius enim cæli stellas, & arenas maris, quàm Romanæ urbis uiros fortes enumeres: externi uerò Lacedæmonius Leonidas, Atheniensis Milciades, supraque nominatum pars uirosum fortium Themistocles atque Epaminondas, & ex antiquioribus Liber, Hercules, Theseus, Achilles, Hector, Tydeus, Diomedes, Ajax, & ut Maroni placeam Aeneas, omnesque quas multum debentes uariis umbras, Cordubensis uates ait, Hannibal quoque, genitorque Hamilcar, & germanus Hasdrubal. Alexander Macedo, & huius quoque genitor Philippus, & auunculus Alexander Epirensis, & Pyrrhus, ipse etiam Epirotarum rex, de quo supra diximus. Hebræorum insuper aliquot, & in primis Dauid, Iosue, & Iudas, quorum bellicæ uirtuti ita diuinitas aderat, ut decerpere nescio, quid humana gloriæ uideretur. Nec me fallit, quamuis eam Aristoteles ipsæ prætulerit, quibusdam tamen uideri posse Philosophicum me uirtutum deferuisse ordinem, fortitudinem iustitiæ præferendo, militarem tenui secundum, quem longè præfulgida uirtus fortitudo censetur. Verè autem, non minùs ducum propria iustitia est, quæ seruire non amicis modò, sed hostibus fidem docet. Sunt etenim, qui licere sibi existiment, per fas & nefas hostem fallere, Virgilio freti, ubi ait:

Dolus an uirtus? quis in hoste requirat?

Quod ipsum ibi non poetæ grauiissimi, sed passionati adolescentis ore dicitur. Alij in hostem prouidentissimi duces, atque acerrimi, siue in socios foederatos, siue in subditos iniurijs, ac rapinis hostiliter debacchantur. Quod malum & antiquum, & modernum est, seu illa ignauia est ducum, seu insolentia militum, auaritiæque rabies, utraque sententia militantiùm, ducumque animis extirpanda est, ut hostibus seruetur fides, amicis humanitas, utrique iustitia. Ut & illis nisi seruato decore non noceas, & ijs nullo penitus noceas modo. Nam quid turpius, aut quid usquæ sceleratius, quàm nocere ijs, quorum tutelæ ac præsidio euocatus sis, & de custode raptorem, & de cane quodammodo lupum fieri. Huius gloriæ prima in parte clarissimi habentur Fabritius & Camillus, & Regulus, quorum primi duo cum possent dolo uincere, noluerunt, tertius ne damnosus esset patriæ, aut infidus hosti crudelissimè mori elegit, interque hosti præstitæ fidei seruatos, haud prætereundus est Cæsius. In altera autem hi sunt, quibus modicum fuit, suorum ab iniurijs abstinere, nili ultro pro eis etiam morientur. Ex ijs Romæ Curtius, & duo Decij, addit & tertium Cicero, sed ille historicis uidetur ignotior. Athenis autem Codrus, Carthagine Phileni fratres sese ante alios offerunt. Quorum primus ut

terrorem publicum sedaret, secundi ut uictoriam quærerent, labentemq; aciem firmarent; tertius ut patriam instanti excidio eriperet, quarti fines patrios prorogarent, ad mortem uoluntariam sunt profecti, & ut ciuibz suis bene esset, ipsi non esse uoluerunt. In utraq; uero Magnus Pompeius, & si ad hunc unum Cicero omnes bellicas laudes, & quæcunq; de ijs quibz egent duces, ut summi sint, aut diximus, aut dicturi sumus cumulatissimè conferat iure id quidem, meritoq;. Sed si cuiq; maximè suum attribuitur, uerè propria Pompeij Magni laus est, bellica iustitia simul, & cognita inter uictorias, ac triumphos continentia. Quæ ad eam, de qua hîc dicere aggrediar uirtutem referenda est: si unum quod nunc etiam ad iustitiam spectat adiecero, esse beneficentiam, ac liberalitatē pulcherrimas ducum uestes, quibus indecora plurima tegi possint. Hæc lul. Cæsar præit cunctos in gloria, neq; enim quisquam si Senecæ uerba memoriter seruo, liberaliùs uictoria usus est, ex qua nihil sibi uindicauit, præter uolendi potestatem. Apud exteros Alexander primum locum tenet, ut Græci uolunt, neq; nostri obstant. Quarta nunc mihi superest Modestia, quam Temperantiam uocant, cui adiacet ipsa, de qua modò dicebam continentia, sine qua non dicam dux, sed nec uir quidem bonus unquam fuit. Quia uerò nunc mihi de ducibus sermo est, quid oro peritiam, quid magnanimitas, quidue aliæ imperatoriæ omnes artes profuerint, si avaritiæ, si libidinis, aut gulæ imperio, dux uictus abiecto freno, quo exercitum regebat, seq; suisq; legiones præcipitet, & in pestem trahat. Quo sæpe multi cum omnibus copijs perire. Hæc igitur singularis & propria uirtus est Pompeij, in qua si imitari illū collega eius Crassus uoluisset, nunquam ipse cum filio, & cum tanta ruina imperij cecidisset. Probant hanc Romani ducis continentiam, atq; modestiam templum Hierosolymæ opulentissimum, sed ab hoc intactum duce, ab altero spoliatum. Probant & alia multa, quarum pars in uerbis Ciceronis apparet, quæ mox inseram. Est quoq; uirtus hæc eadem multorum propria, sed ante alios Africani superioris, cuius florētissima ætate, prosperissimaq; fortuna (quæ duo in primis, & hîc de qua loquimur, & cunctis uirtutibus aduersantur) magna sunt continentia, & pudicitia argumenta. Accedit ijs mansuetudo quædam, & suauitas, tacilitasq; animi, in qua Africanus idem, & lul. Cæsar excellunt, ad conciliandos hominum animos nihil efficacius. Est huic confinis æqualitas quædam, familiaritasq; cum exercitu. Quæ res maximè milites amantissimos ducum facit, in qua notus Val. Coruinus, & Marcus ex nostris. Ex externis Hannibal. Et hæc quidem artes beneuolentia & amore, sicut ijs abiectæ, seueritas atq; imperiositas exercitum ac subiectos metu frenant, quibus artibus M. Curius, & Quintus Concinatus, & Papyrius Cursor, & Fabius Maximus notissimi, sed nullus ea in re lun. Bruto, Manlioq; par Torquato, quorum primum publicæ libertatis amor impulit, ut proprios filios à se depulsa tyrannidi fauentes, seruili ter uirgis casos, securiq; percussos ad mortē ageret. Secundum uerò castrensis disciplinæ studium coëgit, ut præclaræ indolis adolescentem filium, quod iniussu eius in hostem pugnasset, illico iubet occidî, quamuis & unicū, & uiactorem. Additur huic seuerissimi facti comes Posthumius Tyburtus. Cuius ego ne pretermisisse potiùs, quam ut asseruisse rem tanta, uidear, mentionem fecerim. Apud quosdam enim scriptorum certa res, apud alios facti eius in ambiguo fama est. His tam multis & patientia iungitur, eaq; multiplex, hæc dolores corporis æquanimiter perfer, illa quasi quoddam uulnus aurium, atq; animi contumelias fert uerborum, utraq; ducibus & militariibus uiris accommoda. Prima quidem fortitudinem, secunda uerò ciuilitatem respicit, atq; modestiam ipsam, de qua sermo est. In prima Mutius, & Marius, & ipse Pompeius clari habentur, & Atilius quidam Cæsaris miles Malsilia spectatus, & Marcus Sergius cum iisdem, quibus supra comitibus. Externis uerò Cinigerus Atheniensis Græcis hultorjs celebratus est, in altera uerò Romani imperatores Iulius, & Augustus ex nostris. Ex externis Philippus & Antigonus Macedonum reges, & Pisistratus Atheniensium tyrannus. Denique nostros atque exteros Magnus ipse Pompeius omnes superat. Quo admoneor, ut ex libro qui de eius laudibus scriptus est, ac de imperatorum, seu ducum continentia, deq; ijs quatuor, quæ in duce requirimus, Ciceronis uerba paulò antè promissa subscribam, quæ tibi uel usui, uel delectationi fore confido. Neq; enim inquit illæ sunt solæ uirtutes imperatoriæ, quæ uulgò existimantur. labor in negotijs, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo. Et post hæc. Non enim (inquit) bellandi uirtus, solum in summo ac perfecto imperatore quaerenda est, sed multæ sunt artes eximie huius administrg, comitesq; uirtutis: ac primū quāta innocētia debent esse imperatores, quāta deinde omnib. in rebus sēperantia, quanta fide, quanta facilitate, quanto ingenio, quanta humanitate. Nec longè poss. Propter hanc auariā (inquit) imperatorū, quantas calamitates, quo cunq; uentū sit nostri exercitus ferant, quis ignorat? Itinera quæ per hosce annos in Italia per agros, atq;

oppida ciuium Romanorum nostri imperatores fecerunt, recordamini, tamen facilius statuetis, quid apud extras nationes fieri existimetis, utrum plures arbitramini, per hosce annos militum nostrorum armis hostium urbes, an hybernis sociorum ciuitates esse deletas. Neque enim potest exercitum is continere imperator, qui seipsum non continet, neque seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros esse iudices non uult. Quibus dictis ad Pompeij laudes uersus. Et miramur (inquit) hunc hominem tantum excellere ceteris, cuius legiones sic in Asiam peruenerunt, ut non modò manus tanti exercitus, sed ne uestigium quidem, cuiquam peccato nocuisse dicatur. Iam uerò quemadmodum milites hybernent, quotidie sermones, ac literæ proferuntur, non modò ut sumptum faciat in militem, nemini uis affertur, sed ne cupienti quidem cuiquam permittitur: hyemis enim non auaritæ per fugium, maiores nostri in sociorum, atque amicorum tectis esse uoluerunt. Age uerò ceteris in rebus qualis sit temperantia considerate, unde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum inuentum putat. Non enim illum eximia uis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut uenti aliqui, noui tam celeriter in ultimas terras pertulerunt. Sed hæc res, quæ ceteros remorari solent, non retardarunt, non auaritiâ ab instituto cursu, ad prædam aliquam deuocant, non libido ad uoluntatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem: postremo signa, & tabulas, ceteraque ornamenta Græcorum oppidorum, quæ ceteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille ne uisenda quidem existimauit. Itaque omnes quidem, nunc in his locis Cneum Põpeium, sicut aliquem, non ex hac urbe missum, sed de cœlo dilapsum intuentur. Nunc denique incipiunt credere fuisse homines Romanos, hac quondam abstinentia, quod iam nationibus exteris incredibile, ac falso memoriæ proditum uidebatur, nunc imperij nostri splendor illis gentibus lucet, nunc intelligunt non sine causa maiores suos, tamen cum hac temperantia magistratus habebamus, seruire Pop. Rom. quàm imperare alijs maluisse. Iam uerò ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita liberæ quærimoniæ de aliorum iniurijs esse dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate infimis par esse uideatur. Iam quantum consilio, quantum dicendi grauitate, & copîa ualeat, in quo ipso inest quædam dignitas imperatoria, uos Quirites, hoc ipso sæpè cognoscitis. Fidem uerò eius inter socios, quantam extimari putatis, quam hostes omnium gentium sanctissimam iudicant, humanitate iam tanta est, ut difficile dictu sit, utrum hostes magis uirtutem eius pugnantem timuerint, an mansuetudinem uicti dilexerint. Hactenus Cicero, cuius hanc tantam uerborum congeriem, epistolæ per seipsam fessæ, iam licet atque onustæ sciens superimposui, quia nescio, an usquam alibi de bonis ducum moribus continentia, humanitate, facilitate clarius scriptum sit, quibus, etsi nunc fortasse non egeas, eo quòd nò per agros sociorum, sed per aperta maria iter acturus es, atque exercitum clasibus traieciurus, cumq; ad insulam perueneris sociare nihil, sed hostilia omnia reperiturus, ut his tamen loco, ac tempore alio licebit, quando sydere quolibet, ad bellum, ut uideo, natus es. Tertium restat autoritas, quæ ex prædictis maximè nascitur. Augetur autem fama nominis, & opinione hominum de ducum uirtutibus ac prosperitate concepta. Non nihil & forma corporis confert, non munditijs eulia, ut ait Liuius, sed uirilîs & uerè militaris. Insuper & nobilitas sanguinis, & castrensis eloquentia, quo in genere Iulius Cæsar, Africanus Maior, & Pompeius Magnus opinatissimi habentur. Quorum tanta fuit auctoritas, eaq; sub illis militum fiducia, ut non se ad prælium ac discrimen, sed ad uictoriam, & ad prædam duci crederent. Quo nihil utilius ad uotuos, ac prosperos belli euentus, quos in contrarium uerti solere, diffidia bellatorum, ex leuitate, aut inertia ducum orta, sæpè compertum est. Horum certè trium is, quem primum posui, tam diuersus fuit, ut non modò militari sacundia cunctos duces uiceret, sed forensi etiam summos æquauerit Oratores. Secundus auctoritati, quam seu uirtus illi, seu natura pepererat infinitum quiddam addidit, arte mirabili, neq; negatæ unquam diuinæ stirpis, neque assertæ, ne opinionem peccatoribus ciuium de se haberentem, uel mendacio concuteret, uel ueritate contelleret, sed silentio confirmaret. Moribus quoque, quibusdam singularibus, præter supraq; hominum modum secreta, ac solitaria in templis mora, & certissima in dubijs futurarum ut præsentium rerum spe, quasi deorum quotidianis alloquijs, promissisq; cœlestibus secutus in hoc Numam Romanum regem, & Minorem Gnosium, nisi quia, quod illi in pace meditati fuerant, hic ad bellum conuertit. Quantum atque ultimum, Felicitas, non solum in militia, sed in uita est, nempe huc omnia referuntur, hanc uerò nec dare sibi quisquam potest, nec augere diuinum planè munus, sed ita duci necessarium, ut quanquam reliquis affluat, si hoc unum desit, nemo infelicem ducem, doctum licet ac strenuum eligendum censcat. Nam ut felicitatem fiducia,

sic infelicitatem ducum sequitur militum pavor, quo nil propius exitio est. In hac quidem longè eminent proximi tres ex nostris. Ita dico, nisi ultimus uitæ quàm felicitatis plusculum habuisset. Item Africanus Minor, & Camillus, & Titus, & Traianus, & Theodolius, Sylla etiam, & Marius, & Ventidius Bassus, uir fortis, humillimæ, sed fortunæ mirabilis, cui uictoriam de Parthis incredibilem, Crassorumq; uindictam fata concesserint. Omnes tamen ut fama fert Metellus ille foelix dictus, supergreditur. Etsi iuxta sententiam uera, profundè fodiendum, nullus hic foelix sit, sed de foelicitate bellica loquimur, & foelicem ducem dicimus, uincere solitum, insuetum uinci, propria in campis exigitur, domi licet asperior sit fortuna. Atque ita idem foelix dux, uirq; infelix dici poterit, in hoc numero ex externis Alexander est Macedo, & Cyrus rex Persarum, nisi in Scythiam perrexisset, & Carthagenensium dux Hannibal, si aut Maharbali credidisset, aut paulò maturius obijisset. Neque hic Carolus Magnus excluditur, qui ultimus tempore haud indignans ultimum epistolæ locum seruet. Tibi nil horum defuisse hæcenus & fama loquitur, & res probat, neue summis in calibus desit precor cupio, & spero, unum habes, quod præter duos tantum his omnibus defuit **C H R I S T V M** regem. Iam foelix, uictorq; regredere, & Dei amorem, & gloriam immortalem, & illius magnæ Reip. fauorem perpetuum tibi, ac tuis, fide eximia, atque industria promerere.

FRANCIS CI PETRAR

CHAE V C RERVM MEMO

RANDARVM, LIBER I.

DE OCIO, Cap. I.



ED mihi cuncta uersanti, cum id solum temporis uixisse uidear, quod ociosus aut solus uixi, uisum est non aliunde quàm ab ocio, & solitudine potissimum ordini, non modò, quod hic plurima & maxima uitæ meæ solatia processisse nouerim, sed quod multis etiam claris uiris, iactatis inter curarum fluctus, huius portus questum remedium recordabar. Cæterum cum solitarij ocij duo sint genera, illud somno & inertiae amicum, quod quidam lucifugæ sectantur, qui uillis suis utuntur pro sepulchris, & in illis sese infodiunt uiuèntes, nulla re alia, quàm ocij cognomine gloriosi, non literato tantum, sed uiro etiam obscenorum, atque indignum commemoratione prætereo. Alterum illud attingam, non tam urbis odio quàm literarum & uirtutis amore constitutum: unde animo uel studiorum cupido, uel ad ea intento, de quibus proxime dicturus sum, gratissima proueniunt alimenta, ut hinc merito, uelut à primo dicendorum fonte, totius narrationis descendat exordium. Quem uerò nunc historicus, illustriusimæ cohortis statuam signiferum, nisi quem Poëticæ laboris, primum ducem in Africæ meæ libris statuisse non poenitet.

SCIP. AFRICANVS, 2.

SCipio ille qui primus agnomen Africani rebus gestis uirtute meruit, amator solitudinis atque ocij fuit. Itaque spiritum domitorem gentium, & militare illud corpus, bellis exercitum, auresq; castrorum, & tubarum fragoribus oppletas, huc referre consueuerat, non ut uirtus ocio langueret, sed ut sese mens uarietate negotiorum distracta colligeret, quam ob rem, neque sibi unquam ociosus, perpetua mentis occupatione, grande aliquid moliens, neque sibi solus unquam uidebatur altissimis, atque pulcherrimis comitatus curis, neque theatrum, aut uulgi plausum quærebat, rerum suarum plaudente memoria, ac conscientiae testimonio contentus. Iure ergo dicere solitum accepimus. Nunquam se minus ociosum esse, quàm cum ociosus, nec minus solum, quàm cum solus esset. Idq; ipsius Africani non mediocrem æmulum Marcum Portium Catonem scriptum testis, quille, auctor est Cicero.

SCIP. AFRICANVS. II.

Huius nepos & ipse Africanus Scipio, sicut laboris supra fidem patiens, sic ociosae cupidus quietis, solus saepe cum Laelio rusticari, peregrinariq; solitus creditur, interdumq; littoribus Italicis uagabundus, expugnatricem illam Carthaginis, Numantiaeq; dexteram, ad marinas conchulas, lapillosq; candidulos interlegendos inclinasse. Sic enim ad id quod supererat negotium, ocio breuissimi temporis animu recuperabat, uerecunde haec apud Ciceronem, reuerenterq; narrantur, eos incredibiliter, ne uera deferam, repuerascere esse solitos, cum rus ex urbe tanquam e uinculis euolassent.

M. T. CICERO.

Dices bellorum memoro, Marcus Tullius Cicero post innumerabiles labores, quos in Rep. pertulit, post tam multa discrimina, quae sibi ille turbulentissimus Consulatus, & cum improbis certamen immortale pepererat, fracta tandem libertate ciuium, uelut puppe submersa, nudus ornamenti suis omnibus enatauit, inq; ocium fecisset, in quo quidem rura peragrando, sicut ipse de se loquitur, saepe solus erat. Sed quod negotium, quae cum illius ocio, quae frequentia cum illius solitudine conferenda est? Quam licet ipse casum patriae miseratus grauiter defleat, inde tamen ad omnes populos peruenta diu ingenij monumenta fluxerunt. Plura enim ibidem (ut ait) idem breui tempore merse, quam multis annis stante Rep. scripsit. At qui fatum suum declinare non ualuit, in tempestate tutus, in portu naufragium passus est.

MVTIVS. SCAEVOLA.

MVtius Scaeuola diuini pariter, & humani iuris illa aetate consultissimus, a procella fori fugiens, in ocium & pilae, & aleae calculorum ludo fertur operam dedisse, ea uicissitudine rerum mole praegratuatum ingenium releuasse. Et his quidem o. cia uitae diuertacula contigerunt.

DE EXTERNIS.

EPAMINONDAS.

Sed ne ab hac illustrium commemoratione rerum alienigenae sese fortassis exclusos putent, Epaminondas Thebanus, quem apud praestantissimos auctores, uel primum, uel inter primos Graeciae duces semper inuenio, cuiq; literarum studium ac Philosophiae doctrina, tantaq; inerat, ut mirabile uideretur, sicut Iustinus historicus ait, unde tam insignis militiae scientia, homini inter literas nato, is inquam cum quo Thebanorum omnis gloria (ut aiunt) & orta simul, & extincta est, & suauitate musica gemino labori debitum ocium exornans. Praclare quidem ut est apud Ciceronem, Graecis fidibus cecinisse dicitur.

ACHILLES.

Simile apud Homerum de Achille, quod ducem suum imitati nostri quoque uates asserunt, id quidem prone suscipimus, & habemus propositi nostri testem, clarissimum adolescentem, siue fictum suspicamur ab Homero, & eiusdem sententiae auctor est excellentissimus Poeta. Profecto nunquam id in eo, quem nobilitandum proposuerat sibi ficturus, ni laboriosae militiae alternam ocij remissionem necessariam iudicasset.

SOCRATES.

Sed aliò spectare arbitror, quod de Socrate scriptum est, cum iam senior foret uacare fidibus coepisse, non enim apud me similitudinem ueri habet, tantum uirum, illa aetate praesertim discendi potius gratia, tam paruae rei tempus impendisse, quam discendo, docedoq; fatigatus talis ocij solatium quaesuisse. Quod partius miror, dum eundem arundine cruribus inserta colludentem infantulis suis intueor, quod cernens familiarissimus sibi risisse fertur Alcibiades.

Bb RECEN.

A T ne semper uetustissimis immoremur, sitq; aliquis & atati nostrae locus. Robertus Hierosolymitanus, & Siculus, Rex regum, & Philosophorum huius aui meo princeps iudicio, per singulos dies statutis horis, e medijs regiae uitae turbinibus, in otium, uelut in aliquam quietissimam stationem sese conferre consueuerat, illic multiplex ei quondam exercitium, dum tulit aetas uni tandem cum cetera cesserunt. Fuit illi in urbe Neapolitana palatio confine pomerium, praetatis circumseptum moenibus, & pelago non modica ex parte circumfluxum, huc modo cum paucis, modo cum ingenti procerum caterua quotidie ueniens, balista lustrabat, itaq; tam sedulo, ut confestim (tantum erat & tam ad omnia uersatile coelestis acumen ingenij) eos artificij magistros post tergum liqueret. Quae res primum non hostibus modo, sed suis quoque minus uenerabilem fecisse creditur, ignorantibus quantum negotiorum sub illo ocio tegeretur. Quod ubi tandem rebus ipsis innotuit, contemptus omnis in admirationem & gloriam uersus est. Interfui ego saepe numero, dum de dimittendis ictibus acclius, singulorum sagittas interno sceret, interea tamen dum eundo, & redeundo tempus teritur, & senile corpus recrearet, & acres subiectorum controuersias, uixq; extricabiles populorum nexus absolueret, quid notissima replicem? Constat huic inermem, ludentemq;, quod omnes uidimus, armatos exercitus fuisse, & grauissima saepe discrimina, non tantum a suorum perculisse ceruicibus, sed etiam ne appropinquarent prouidisse. Deniq; non aliter, quam si balista illa cum ceterorum transfodisset oculos, suorum semper peruertisse consilia. Et ille quidem nuper indignum praesentia tanti regis orbem deserens, migrauit ad superos. Ego autem quamuis erga illius memoriam uaria hominum studia, praecipue Italicorum meorum dissonantes opinioniones noterim, quia tamen non illius, aut huius aurium uoluptati, sed nudae rerum ueritati studeo. Roberti nomen in operis mei primordijs fulgere uolui, & cum praefatione uenie, si forte cui molestus sum, quotiens illum rerum qualitas obtulerit, liberior iam sine adulationis suspitione, nisi fallor de moribus eius loquar, nullum mihi gratificandi propositum, nulla spes, quae nonnunquam a uero scriptorum animos auertunt, me quidem uera memorare conscientia mea, si illi parum fidei est, testis est mors. Breui quidem fore confido, ut unica pestis, tot tandem confutata uirtutibus conticescat, & gelido saltem abeat sepulchro, nunc quoniam properantem calamum, longa rerum series expectat, de ocijs satis dictum est.

DE STUDIO ET DOCTRINA.

Cap. II.

S Vpereff de studio tractare, quamnam enim praecedentium erat, & sequentium opportunitior iactura. Nempè praecedentibus tam cognata materia est, ut si ocium demas, studium turbidum, & inquietum relinquatur. At si studium detrahis, inglorius torpor, & pigro situ marcidus carcer est ocium, ita fit, ut hoc in illius requie fundatum, illud huiusmodi laboribus semper ornatum sit. Rursus & illud constat, memoriae, ingenioq; eloquentiae, de quibus secuturis tractatibus agendum est, nullum omnino post naturam ipsam maius, certiusq; patrocinium fore, quam uehementem animi applicationem, ad easdem summa cum uoluptate, quam studium uocant, ex quibus solidum conflat doctrinae nomen. Quo circa dilatis medijs, principium, finemq; conectens, hunc studio simul & doctrinae locum dedicaui. Verum quamuis, & quod omnium gentium pace dixerim, & reginae urbis ueneratio, & excellens rerum gloria mereantur, ut posthabita ratione temporis, in exemplorum relatione primum, semper Romana locum teneant, uix hic tamen mihi uideor narrationis initium reperturus, propter id uidelicet, quod Theodosius Macrobius, haud quidem ignobilis scriptor, ait: Soli sapientiae studio deditos, ut abunde Graecia tulit, ita Romae nesciuisse. Sed quid agam scio. Rimabor exercitus Romanos, forumq; lustrabo, & uel ex armatis legionibus, uel ex forensi strepitu, studiosas, & contemplationi deditas animas eliciam.

C. I. V. L. CAESAR.

D iuus Iulius Caesar, quem armorum laus, & uictoriarum gloria caelo exequarunt, a studio literarum medio quamuis in bellorum furore non abhorruit, nunquam secessisse, & ipse gloriatur, & magni consentiunt auctores. Accedit operum fides praeter adolescentiae suae libros, quos publicari dum bibliothecas ordinat Augustus uertit. Multa iam prouectis scripsit famosissima, siquidem & anni totius ordinem, & bisexti ratio-

rationem, quicquid de mensura æui uetustioribus ad eum diem, uel ignotum, uel confusum fuerat, summo studio digessit, literisq; & memoria tradidit posterorum. Atq; ut in Saturnaliis scriptum est, omnem constantiam temporis uagam adhuc & incertam, in ordine statæ diffinitionis coëgit, & edicto palam posito publicauit, scripsit Anticatones duos. Scripsit & de Analogia auspicio. Verum præter hæc à se gestarum tam Gallici, quam ciuilis belli, libros edidit, non à suis magis, quam ab hoste laudatos. M. enim Tullius, alioquin multum in Cæsarem grauiter inuictus, hos tamen libros erubuit illaudatos præterire. Cōmentarios (inquit) scripsit ualde quidem probandos, nudi sunt, recti & uenusti, omni ornatu orationis tanquam ueste detracta. Sed dum uoluit alios paratam habere, unde sumerent qui scribere uellent historiam, ineptis gradum fortasse fecit, quia illa uellent calamistris inurere, fanos quidem homines à scribendo deterruit. Eosdem Cæsaris libros, scriptor rerum suarum (ut fama fert) Iulius Celsus, ut Suetonio uidetur Hirtius, ita commendat. Difficillimam rem suscepi Cæsaris nostri Commentarios rerum gestarum Galliarum. Nec multo post, quos utinam qui legerint (inquit) scire possint, quam inuitus cœperim scribendos, quo facilius caream stultitiæ atq; arrogantia crimine, qui me medijs interposuerim Cæsaris scriptis. Constat enim inter omnes nihil tam operose ab alijs esse profectum, quod non horum elegantia commentariorum superetur, qui sunt æditi, ne scientia tantarum rerum scriptoribus desit, adeoq; probantur omnium iudicio, ut præcepta non prebita facultas scriptoribus uideatur. Cuius tamen nostra maior, quam reliquorum est admiratio. Ceteri enim, quam bene, quamq; emendatè, nos etiam quam facili, atq; celeriter eos perfecere scimus. Et hæc quidem ille. Sanè de celeritate apud Suetonium habetur expressiùs, ubi ait. Et hos libros, & alios plurimos, in quibus etiam poemata quodam lter scribuntur, tanta cum uelocitate peregerit, ut quosdam ex eis in Alpium transitu scripserit, ex citeriore in Transalpinam Galliam reuertens, belli Gallici temporibus quosdam, ipsorum bellorum Ciuilium sub Mutinensi discrimen, quosdam ab urbe Romani in Vltiorem Hispaniam proficiscens, quam uiam simul cum studio diebus quatuor & uiginti perfecit. Incertum his similibus operibus linquens, utrum animi foret, aut corporis, an robore, uel celeritate mirabilior.

C. CÆSAR AVG.

Diuus Cæsar Augustus, Diui Iulij filius, tam studiose paternis uestigijs inhaerisse traditur, ut grauisimis bellorum studijs, & imperij curis oppressus, & tot coniuratorum obsequijs insidijs, horas & momenta colligeret: nec ullum tempus inutiliter labi sineret. Constanter inter comedendum, radendumq; uel lectioni operam dare soluit, uel scripturæ, inter crebra quoq; somni, cuius parcissimus fuit, inter bellaq; licitorum, sibi uel confabulatorum solatium adhibere. Studia liberalia (ut Suetonius ait) ab ætate prima cupidè & laboriosissimè exercuit, Mutinensi bello in tanta mole rerum & legisse, & scripsisse, & declamasse quotidie fertur. Itaq; uarij generis (ut ait idem) prosaica oratione composuit. Item Orationes ad populum, & aliqua de Vita sua tredecim libris Cantabrico bello nec ultra exposuit. Scripsit & epigrammatum librum, & epistolarum ad amicos, cōditum facitissima grauitate, & luculentissima breuitate, quod opus inexplcatum, & carie semesum, adulescenti mihi admodum in manus uenit, multum, frustra q; postmodum quaesitum: Ceterum epistolæ aliquæ sparsim à scriptoribus referuntur, quarum indaginem studiose committimus lectori. Nec Latinis modò, sed Græcis, nec Rhetoricis tantum, sed & Philosophicis delectatus est; eò pertinent quod Apollodori Pergameni Philosophi, filiorum eius Dionysij, & Canoris amicitiam quaesuit, patremq; grandæuum, iuuenis ipse secum, nec uilis locis, aut temporibus uacaret, ab urbe Romana Apolloniam usque perduxit. Ex utriusq; autem linguæ auctoribus, quos studiosius lectionabat, illa cupidiùs hauriebat, quæ uel præcepto, uel exemplo ad eruditionem uitæ, morumq; elegantiam pertinent, priuatè uel publicæ disciplinæ. Hæc & diligenter annotata seruabat, & cum res exigeret, uel amicos, uel totius exercitus, uel provinciales, aut urbanos magistratus, illorum interiectione commonefacere solebat. In audiendis recitatoribus poematum, siue historiarum, siue alterius generis inuentorum, mitis & patiens fuit. Omnino singulare hoc habuit, quia cum omnium præcipue principum mos sit, præsentia contemnere, uetusta mirari, iste unus ætatis suæ fauit ingenijs. Digna quidem sapientissimi extimatoris ueneratio. Quæ nam enim ætas illustrium apud nos ingeniorum fertilior fuit? Marcum Varronem, Marcum Ciceronem, Crispum Sallustium, Titum Liuium, Anneum Senecam, Asinium Pollionem, Virgilium Maronem, Horatium Flaccum, Ouidium Nasonem, innumerabilesq; alios, uno tempore suis licet uiuendi gradibus, distantes, habuit, qui se inuicè uiderint, uel uidere potuerint. Libros integros Senatui

Senatui recitare, uel populo per edictum notos facere suetus erat, inuentum paternum, de temporis ratione, unico errore comperto, superiniectis paucis diebus emendauit. Et ut est scriptum in Saturnalibus, omnem hunc ordinem æreæ tabulæ, ad æternam custodiam incisione mandauit. Nec Poëticæ expers fuit. Extat eius in Virgilium carmen breue quidem, sed nec humile, nec insulsum. Aggressus & Tragicum opus, studio seruenti, calle medio destituit, deleuitq;. Librum uero uersibus hexametris consumauit, cui nomen Sicilia, quo ego nonnunquam, uelut clypeo aduersus obtretractores meos uti soleo, inter multa quæ impatatis mihi latratibus obiectant, peregrinum & inauditum poematis mei titulum frementes, cui nomen est Africa, quod quidem uarijs hæcenus fortunæ repagulis dilatum, hæret inter manus diutius, quàm putabam. Sed ad inceptum redeo.

M. VARRO.

Non indignaberis Marce Varro, præponi tibi duos tam grandes uiros, quos sibi præpositos, nec uniuersus olim orbis erubuit, neq; nescius eram, inter studia Latinorum, primum tibi locum, eximiamq; laudem deberi, memineram id tibi ab extremis tributum, & à nostris tantum præconiorum certatim à multis in unum hominem congestum, ut ipse si aurem applicueris erubescas, tamen si uera, & meritis etiam nunc inferiora prædicentur. Sunt qui de te scribant, uir doctissimus Varro, qui tam multa legere potuisse credamus. Sunt qui te Romanorum omnium longè præcellentissimū putent. Sunt qui in hoc ne Græcis quidem deferant, ut uir fide pius, eloquioq; sacer Lactantius Firmianus, qui institutionum suarum libris neminem, te doctiorem, nec apud Græcos uixisse confirmat. Atq; ut clarissimum ex omnibus tibi reddam testimonium, Marcus Tullius, & quod gratius audias, in ipsis Academicorum libris, ubi nihil omnino firmandum, sed de omnibus dubitandum disputat, omnium te facilem acutissimum dicit, deinde uelut memor propositi subsequitur, & sine ulla dubitatione doctissimum. Sanè quod ad studiorum tuorum attinet uigilias, quamuis multa, & uaria dici possent, nihil tamen amplius dicam, quàm quod in eisdem Academicis, de te, uel potius tecum loquens Cicero. Sunt (inquit) uera ista Varro. Nam nos in tanto urbe peregrinantes, errantesq;, tanquam hospites ueraces, tui libri quasi domum deduxerūt, ut possemus aliquando, qui & ubi essemus agnoscere. Tu ætatem patrig, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam disciplinam, tu bellicam, tu sedem regionum, & locorum, tu omnium diuinarū, humanarumq; rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti. Plurimum quidem Poëtis nostris, omninoq; Latinis, & literis, & uerbis luminis attulisti, atq; ipsum uarium & elegans omni ferè numero poemata fecisti, Philosophiamq; multis lectionis inchoasti. Hæc de M. Varro, M. Cicero, quibus ego nihil addiderim, nisi unum, quo eorum, quæ dicta sunt omnium crescat admiratio. Hunc illum non scribendo modò, sed legendo, breuis hominum uita uideatur, nihilominus tamen interea, sub Pompeio magno militauit, & ab eodem bello Pyratice naualem promeruit coronam, celeberrimi particeps triumphī.

M. T. CICERO.

Quem uero Varroni comitem dederim, nisi quem modo testem dedi, M. Tullium, hos enim & ætas iunxit, & Plinius Secundus in libro Naturalis historię septimo, iuxta collocauit. Hic itaq; cum multū temporis Philosophiæ, sicut sæpè memini, ab adoleſcētia tribuisset, repētē in curas Reip. atq; in ambitionis laqueos delapsus, Philosophiæ studiū coactus est deserere, ad cōsulatū mox prouectus, in quem nefandissimorum ciuium omnis impietas, & ut uerbo eius utar, nescio quo pacto omnium scelerum ac ueteris furoris, & audaciæ maturitas erupit. At post Consulatus exitū, simultatum perennibus reliquijs uexatus, tot, tantisq; difficultatibus obsessam traduxit ætatem, ut in Philosophia parum aut nihil scriberet, contentus eloquentiæ principatu. Postremò autē, ubi à facili bellorum ciuiliū, in ocij solitudinem abiit, de quo paulò antè dictum est, ad intermissam diutissimè Philosophiam, iam senior reuertens, omnem in ea curam ac studium posuit, ut ciuibz suis ocio prodesset, quibus antea negotio profuisset. Itaq; libros innumerales, uarijs de rebus ædidi pulcherrimos, quos qui se uel legisse iactat, uel uidisse. quàm id uerè profiteatur, ipse uiderit. Mihi quidem uix unquam peregrinatio longior suscepta est ubi non incognitos Ciceronis, ne dicam libros, sed inaudita librorum nomina compererim. Philosophiam ad id tempus non nisi Græco cognitam sermone, primus omnium Latinis libris illustrauit, Poëtica non spreuit, sed parum foeliciter tentauit. Testis est Seneca, eloquen-

eloquentia illum sua in carminibus destitutum, quod ipsum aliqua, nunc etiam ex opusculis eius indicant. Tanta autem bonarum artium segnitie incescit, ut magna pars librorum eius ætati nostræ perierit, in librorum quidem M. Varronis interitu, quanquā nec illud tunc nostri temporis infamia contigerit, tamen styli forsan incultoris asperitas, utcumque huiusmodi negligentiam excuset, sed in operibus Ciceronis unde excusamur non intelligo. Ante omnes quidem defletus est studioforum choris Reipub. liber, cuius magnificentiam & ipsius Ciceronis, & aliorum testimonio, excerptaq; inde particula coniecturari licet, tantillum nobis uel ad acuendum forte desiderium, uel ad præsentius cōuitium reſeruatū est. Reliquū nescio an unquam sit recuperatura posteritas. Vnus autem huic uiro & studiorum, & uitæ terminus fuit, immergentem sese penitus literarum fontibus, indigna, & in publicum damnosa mors rapuit. De qua locus alter ueniet dicendi.

TIRO CICERO.

Obtentantem audire mihi uideor Tironem, ne eum à tanto segrege patrōno, hic M. Tullij libertus, homo diligētissimus, ut A. Gellius meminit in libro Noctium Atticarum, librorum patrōni studiosissimus fuit, eos uigilāter & disponere, & emendare solitus. Bonum opus, nisi quod libertini homines cura cūmularuerat, ingeniorum torpor effudisset. Constat hunc de patrōni sui iocis libros ædidisse, & quicquid sibi p̄ssim memoratu dignum acciderat, accuratissime colligentem, in unam cōgeriem rede-
degisse, ne qua pars illius eloquij periret.

CRISP. SALLUSTIUS.

Crispus Sallustius, nobilis ueritatis historicus: sic enim de illo apud auctores uerissimos scriptum uideo, quò fidelius res Africæ complecteretur, libros Punicos perquisiuit, peregrinamq; linguā, per interpretem, flagranti studio scrutatus est, quin & maria transgressus dicitur, ut oculis suis crederet de cōditionibus locorum. Bellum lugurthinum, coniurationemq; Catilinæ compendioso, & ad unguem, ut dici solet castigatio complexus est stylo, sed nullo famosior, quā historiarum libro, qui ætati quoq; nostræ, ne certum eius fileam dedecus, amissus est. Veterum quidem testimonio illustis, apud nos solo iam nomine superstes.

T. DIVIVS.

Atque ut mœnia urbis egressi, non statim ex Italia fugiamus, quo studio putandus est aruisse T. Liuius Patauinus, quo omnem Romanam historiam ab urbe condita ad Cæsarem Augustum, cuius ipse claruit temporibus, centum quadraginta duobus uoluminibus scripsit, opus ipsa mole mirabile, stupendumq; præsertim, quia in eo nihil raptim & tumultuario (ut aiunt) stylo, quod quidam solent, qui omne uerbum labijs oblarum scriptis mandant, sed tanta maiestate sententiarū, tantaq; uerborum inodestia compleuit omnia, ut ab arte eloquentiæ non multum abesse uideantur. Sed, heu, quantam ætatis nostræ maculam, huius tam ingentis, tamq; egregij operis, uix portio subest exigua, quidem cum in decades, uel ab ipso conditore, uel quod magis reor à fastidiosis postmodū lectoribus lectum foret, ex quatuordecim non nisi tres decades supersunt: prima scilicet tertia, & quarta. Secundam quidem ipse ego hortante quondam sacre memoriæ Roberto Siciliæ rege, summa, sed hæcenus inefficaci diligentia quæsiui, atq; utinam falsus uaticinator inueniatur, citò enim nisi mores hominum mutentur, de hoc euenturū uereor, quod olim proposuerat Caius Caligula nequissimus tyrannorum, de quo est apud Suetonium Tranquillum, quod T. Liuij historiam, & Virgilij Poëtæ libros & imagines, parum abfuit, quin ab omnibus bibliothecis amoueret, utq; ingenio uiri huius clarissimo, nubem obliuionis, quam non attulit, imperiosa crudelitas auferat sensim incuriosa segnitie.

PLIN. SECUNDVS.

Necte Plini Secunde Veronensis, à T. Liuiō disjungam, à quo nec ætate, nec patria longinquus es, tu quidem quamuis equestribus militijs industrię functus, procurationes quoq; splendidissimas atq; cōtinuas, summa integritate administrasse p̄hiberis: ueruntamen tantam liberalibus studijs dedisti operam, ut non nisi temere plura, quis in ocio, quā tu inter tam multas occupationes scripsisse memores. Vt enim minora fileam, triginta septem Romanæ, totidemq; Naturalis historiæ libros ad Vespasianum principem, uberrima, florentissimaq; sermonis elegantia descripsisti. Sed quod præclaros uetustatis

uetustatis auctores, tot posteritatis pudores ac delicta commemoro, quæ quasi non contenta propriæ celeritatis infamia, alieni fructus ingenij ac maiorum fastidijs, uigilijsq; elaboratos codices, intolerabili negligentia perire passa est. Cumq; nihil ex proprio uenturis daret, autam hereditatem abstulit: primum nempe Plinij opus, in quo ut est apud Tranquillum, omnia bella tractauerat, quæ cum Romanis unquam gesta sunt, ex oculis nostris euanuit, nec usquam super est, tot ego quidem talium satis ardens explorare audierim. Hoc autem, & quicquid in hanc sententiam quæstus sum, non ad minuendum post nascituri populi studij retuli, quin dolorem meum potiùs effundens, & ætati curiosissimæ, in quibus non oportet rerum tam honestarum prorsus incuriosè soporem, ac torporem exprobrans. Equidem apud maiores nostros, nihil quærimoniæ similis inuenio, nimiumq; nihil iacturæ, cuius ad nepotes nostros sit, ut auguror, res eût, fortè nec sensus ullus, nec notitia puenisset. Ita apud alios integra, apud alios ignorata omnia, apud uenturos lamentandi materia, ego itaq; cui nec dolendi ratio, sed nec ignorantia solamen adest. Velut in confinio duorum populorum constitutus, ac simul antè, retroq; prospiciens, hanc non acceptam à patribus quærelam, ad posteros deferre uolui.

M. CATO.

NVnc calle medio, Româ rursus, quasi maiestas, ac sacrilegij reus retrahor, eo quòd M. Catonem illum senem, qui apud alios scriptores, primum in hac acie locum tenet, silentio suppressens abierim, cuius tam uehemens studium fuisse compertum est, ut ex quo primum literarum dulcedinem gustauit, nulla unquam alia dulcedine distrahi potuerit. Non bellorum curis, non uictoriarum lætitiis, non gloria triumphorum, quibus ornatisimam ætatem egit. Itaq; quod de paucis scriptum, utraq; rem cõsummate præstitit, si arma sumplisset, natum in armis crederes, si se ad studium uertisset, inter literas educatum, & quod magis mireris, non hoc sibi propositum fuit, ab infantia, quando alitius impressa, difficilius auelluntur. Sed Latinas literas ætate modò prouectus, Græcas uerò senio grauis attigit, cum maximè fugere solet animus mortalium, tunc acriùs inardescens cupiditate discendi. Scripsit Libros rerum uariarum ac multarum eloquentia uetusta: quorum omnium clarissimum est liber Originum. Fuit autem, ut Plinius ait, & triumpho, & celsura super cætera insignis, magis tamen etiam nunc: nam claritatem literarum, præceptisq; omnium rerum expetendarum datis, generi Romano. Inter prima uerò agrum colendi, omnium confelsione optimus, & line æmulo agricola. Vitam quidem iniurijs ac simulatu procellis inquietam duxit. Hinc sibi uelut gubernatori egregio, ex tempestate maritima non minùs gloriæ partum, quàm laboris. Quater eût & quadagesies causam dixisse testis est Plinius, cum nemo sæpius accusat, semper tamen absolutus fuit. Quòd nisi fallor, & sum mæ innocentia, & importuni rigoris indicium uideri potest. Deniq; sexto & octogesimo ætatis anno, cum à cæteris uitæ officia deferuntur, accusatus ad capitalem causam, non adhibuit aduocatos, sed progressus in rostra, causam ipse suâ cõstantissimè defendit, adeò ut nec linguæ tarditas, nec cerebri seu laterum fragilitas, nec ulla prorsus mutatio in tam longæuo Oratore posset intelligi. Vnde autem in ætate quassa ac ruenti, tanta rerum omnium integritas: nimirum hoc illi studium iuge præstabat, & ut ipsis Valerij uerbis utar, omnia in suo statu æqualis ac perpetua industria continebat, nec ad suipsius tantum, quin ad aliorum quoque defendendam causam, hic sibi animus, eademq; affuit facultas. Sub ipsum enim longissimè finem uitæ, aduersus accusationem singularis, & tamen maximè florentis oratoris Galbæ se opposuit, Hispaniamq; prouinciā, quam iuuentis armatus manu uicerat, inermis senex lingua defensauit.

Q. ROSCIUS COMOEDVS.

INgens & penè ridiculus à M. Catone ad Roscium histriōnem descensus, ipse tamen ne hinc ubi eum alij scriptores admiserunt excludatur, obsecrat, ne uide de illo inter bibliothecæ penitralia loqui pudeat, pro quo non puduit M. Ciceronem in foro loqui, & (q; mirari cogit) P. R. obiurgare. Quia is, agente gestu Roscio, tumultuosus, nec satis attentus uisus fuisse uidebat, deniq; p quo habitæ oratione scriptis mādare nō piguit. Profecto enim ad quamlibet artium applicetur animus, intentione uehementi, ad præsentem materiā spectare potest. Nam quid refert, artes uariæ, studium unum est. Roscius itaq; ludicræ artis famosissimus magister, tanto illam studio exercuit, ut nullū populo, nisi domi prius examinatum actum exprimeret, qua diligentia eò profectus est, ut apud ipsum Ciceronem scriptum est, miranda eorum impudentia, qui agerent in scēna, gestum inspectante Roscio, & sequitur huius dicti ratio: quis enim sese commouere potest, cuius illa uitia non uideat, hic sibi

sibi contigit, & ut nomen ingens, & largas opes quæreretur, nec uulgò solum, sed clarissimis uiris ac principibus ciuitatis acceptus foret, precipueq; Ciceroni, cui tam familiariter notus fuit, ut eum Cicero accusatum publico iudicio defenderet. Constat præterea, ut in Saturnaliis scriptum est, contendere Ciceronem solitum cum Roscio, utrum ille sepe eandem sententiam uariis gestibus efficeret, an ipse eloquentiæ copiam diuerso sermone pronuntiaret. Quæ res ad hanc fiduciam Roscium attraxit, ut librum conscriberet, quo eloquentiam cum huiusmodi compararet: hinc scilicet motus, quod altera uocis sono, altera corporis motu lautes affectu animi, diuersa quidẽ uia, sed pari representare uideatur industria. Hic est Roscius ille, qui inter ceteros magni nominis L. Sullæ charissimus, & ab eodem Dictatore aureo donatur. Tanta deniq; (ut Macrobius ait) fuit gratia, & gloria, ut mercedem diurnam, de publico mille denarios, sine gregalibus solum acciperet.

AESOPVS TRAGŒDVΣ.

ET ne artifices factis, & professione simillimos stylo separem, Aesopus & ætate, & arte, & opibus, & gloria, & amicitia Ciceronis, postremo rebus omnibus Roscio penè par fuit, nisi quod arte scænica librum, quem me legisse meminim non scripsit, studio certe nõ inferior, ambos deniq; ad audiendum, uidendumq; Hortensium, & eloquio clarum, & multo maxime motu corporis cõspicuum, imitandi studio similem curiam frequentasse notum est. Sed iam satis multa de nostris, hinc mihi procul ab his littoribus nauigandum, & in amplissimum studiorum pelagus prora flectenda est.

E X T E R N I.

ARCHIMEDES.

QUæ nam uerò ab Italiæ finibus digressio prior tellus occurrit Trinacria, quæ ipsa olim (ut aiunt) Italiæ pars erat, nunc Italiæ insula est. Libet ergo orationis meæ cymbam, in portu Syracusio pariter alligare, dum salutato Archimede, proficiscor in Græciam. Hic Syraculis ortus, illic uixit, illic obiit, quæ res licet patriæ terminis arctatum indicet, animus tamẽ eius nullis circumclusus finibus, sed maria, & terras, & cœlum omne percurrens, meditatione liberrima, quo penetrare acies humana nõ poterat, oculis mentis intendit, eoq; claritati euasit: ut aut summum, aut summis parem locum teneat, unicuique, ut Liuius ait, spectator cœli, syderumq;. In altissimis quidem questionibus, quas cœlestium indago disseminauit in terris, magna pars dissidentium hoc utitur patrono, studium enim summum fuit nature opus, quatenus homini licet representare. Primus omnium sphaeram acri artificio meditata est, in qua cœli speciem, solisq; lunæ, atq; errantium reliquarum diuersitates & motus, non tantum animis, sed oculis etiam nostris expressit, fugacissimum cursum tẽporis ingenio dimensus. Effecit idem ut Ciceronis uerbis utar, quod ille qui in Timæo, adificauit mundum Platonis Deus, ut tarditate, & celeritate dissimillanos motus, una regeret conuersio, quod in hoc mundo fieri, sine Deo non potest, ne in sphaera quidem eosdẽ motus Archimedes, sine diuino ingenio potuisset imitari, stupendũ & incredibili leporus inuentum, nisi mundus ad hoc omnis uteretur. Nec cœlestium, sed & terrenorum mirus artifex, Geometriæ peritissimus, repertor machinarum, quibus obsidionem patriæ aduersus Romanum exercitum & Marcellum ducem, unus seniculus haud dubie tardior fecit. Cuius ingenij ueneratio hostis etiam meruit fauorẽ, sed eum immodica mentis intentio, inefficacem reddidit. Capta siquidem ad extremum urbem, cum eam diripiendã dux permitteret iusto militum furori, unum de tot millibus excepit Archimedẽ. Ille nihil aut extremis calibus mortis, aut publici sentiens tumultus, figuris Geometricis, quas in puluere designauerat totus impendebat. Introgressus interea unus ex militibus Romanis, inter rapinam suam, & imperatoris præcepti memoriam hæsitabundus, elato mucrone supra uerticem, rogantis ut nomen suum ederet, subebat. At is (oculos atq; aures ingens animi cura concluderat, sero ceter peruenienti certum aliquid ostendere non ualens, opposita tantum manu, ne puluerem sibi suum confunderet obsecrabat. Miles contemptorem ratus interfecit. Cuius mortem miseratus dux Romanus: immunitatem frustra sibi destinatam in affines eius transtulit, sibi uerò quod unum supererat honorem tribuit sepulturæ. Quam quidem multo post tempore desectam, & suis etiam ciuib; incognitam, M. T. Cicero inter densissimos uepres se repperisse, & reuerentibus indicasse cõmemorat, ut in Tusculano suo scribens. Quantum homuncio, cuius semirutum bustum, sparsosq; cineres, inuenisse gloriatur Romani princeps eloqui. Perasẽ prolixius, quàm propositi necessitas exigebat, in illius memoriam dicta sint, cuius huiusmodi nusquam deinceps in hoc opere occurraturam reor.

P Y T H A -

IN Græciam transfretanti, primus Pythagoras occurrit philosophus, & philosophici nominis inuentor. Hic Sami Demerato patre genitus, locuplete negotiatore, lōge locupletior ipse negotiator, mox futurus. Deinde ab ætatis sue primordijs, sapientiæ pariter atq; honestatis arduū ac laboriosissimū callē ingressus, natalis soli dereliquit angustias, toto orbe peregrinus, siquidem ut in historia Poëticis uerbis utar:

*Vir fuit hic ortu Samius sed fugerat una
Samon, & dominos, o diosq; tyrannidis exul
Spontē erat.* —

Ecce iam actus primus, spiritus egregij, seruienti patriæ liberū exiliū prætulisse. Sed quōd sequitur uerum est:

*—isq; licet cæli regione remotus.
Mente deos adiit, & quæ natura negarat
visibus humanis, oculis ea pectoris hausit:*

Sic est profectō, de nullo ferē Philosophorum tot ferūt arcana, quāuis in multis, uelut uisitor nouus, raris signatum uestigijs iter agens, à recto deuiasse: Et si dici fas est delirasse uideatur. Non alienum est referre, quod de hoc uiro in Tusculanis libris scribit Cicero, testem afferens uirum Pontium Heracidem, ut ipse asserit dictum. Narrat enim usq; ad illam ætatem, omnes qui in rerum occultarum inuestigatione uersabantur, habitos & uocatos fuisse sapientes, ipsum ea tempestate Pythagoram Phliuntem peruenisse, & cum Leonte eius loci principē, de nonnullis rebus doctum, atq; elegans habuisse colloquium, quod princeps admirans, quæ nam sibi ars esset perconctatus est. Pythagoras uerō gloriosum illud uetustatis nomen erubescens, artis nullius titulum usurpare, se quidem Philosophum esse respondit. Inauditus ille rursus nomen admirans, ut uim eius exponeret, orauit. Cui Pythagoras: per similes mihi uita hæc mercato cuiusdam celeberrimo uidetur, ut enim quidam uiribus, aut celeritate contendunt, nihil præter palmam uictoriæ petentes, quidam distrahendis, comparandisq; mercibus lucrum spectant, alij neutrum omnino cogitantes, solo uisendi, noscendiq; studio trahuntur, quod genus hominum præ cæteris liberale, & ingenuū uidetur, sicin istam, quam degimus uitam, uelut in mercatum maximum conuenisse omne genus hominum uidemus, quorum alij gloriā, alij lucrum aucupantur. Quia uerō perpauca spretis omnibus quid agatur studiōse circumspeciant, cognitionem rerum, & nihil aliud quærentes, hos enim nondum certē sapientes, sed sapientiæ amatores, id est, Philosophos uoco. Ethæc quidem de inuentione huius nominis, quod in tantum post enituit. Nostis uerbis, alieno diximus testimonio, quā nec indigna memoratu res, ut præsertim de Pythagora nobis institutus erat, nec alter opportunior dicendi locus uidebatur. Nunc ad propositum reuertamur. Iste est Pythagoras, qui ardenti rapiendæ uirtutis studio, & in Aegyptum profectus, transacti temporis notitiam, & à sacerdotibus Aegyptijs in Persidem, inq; ipsam (ut Iustinus ait) Babyloniam, syderum cursus, omnemq; cæli rationem, ac mundi originem à Persarum Magis. Cretam deinde, Spartamq; rediens, ab eorū sapientibus. Mores egregios, Minoisq; & Lycurgi instituta perdidit. Fuit & Pherecydis Syri discipulus illius antiqui, qui primus, omniū dixisse reperitur: Animā immortalem, opinionemq; sanctissimam ab illo susceptam, Pythagoras confirmauit, cuius rei Cicero testis in Tusculanis est. Deniq; in eam partem Italia, quæ tunc Magna Græcia dicebatur transgressus est, multisq; suis memorabilibus monumentis æditis, Metaponti diem obiit. Vir magnus in primis, & qui non nominis solum inuentor (ut Cicero idem ait) sed rerū etiam amplificator fuit, priuatisq; publicè & præstantissimis institutis, & legibus Italiam exornauit: huius autem tam uehementis studiij, & tam copiosæ doctrinæ fructum, uenerationem quandam singularem uiuens, moriensq; percepit. Sed de hoc alibi.

DE Platone (quod Salustius, ait de Cartagine) melius erat tacere, quā parum loqui ne tamen aut ipse, unde laudem meretur silentio regatur, aut mihi torpor ex admiratione surreperit, carptim memorabitur. Hinc antiquissimo, uerumq; nobilissimo genere, multum ipse nobilior, Athenis ortus, eruditus à Socrate, patriæ & præceptore clarissimis, breui tamen sic utrunq; superauit, ut nihil aut Socrati illo discipulo felicitus contigerit, aut Athenis illo ciue gloriosius. Habuit & præceptores alios, Dionysium in primis scripturarum rudimentis, Aristonem Argium in palæstra, in qua luctator exercita-

exercitatisissimus euasit. Picturæ quoque artem non liquit intentatam, adhuc Tragedias scripsit, tantaque illi poetandi fiducia incelerat, ut ad eius professionem aspiraret, nisi magister Socrates hoc eius propositum mitigasset, ad altioris gloriæ desiderium attollens. Heraclidis primum sectator fuerat, deditus tandem Socrati cœque uis suis post se relictis, ipsam Socratis doctrinam, & ornavit eloquētiā, & rationibus armavit. Vbi uero Socratem sibi mors eripuit, ne quid omnino temporis amitteret, quāuis iam eloquio, & sapientia cœlo par esset, omniū iudicio, tamē Aegyptios sacerdotes adiit, & ad quem mundus certatim discendi studio confluebat, ipsum ab alijs discere non puduit: inde autem Astrologiæ peritissimus discedens, ad Theodosium Cyrenaicum præclarum, illius temporis Geometricum profectus est, quibus omnibus uelut undique conquisitis mercibus instructus, per Pythagoræ tandem uestigia in Italiam uenit. Inuenisse ibi eum, tum multos, tum Archytam Tarentinum, Timæumque eos cognouisse, & ab eis didicisse Pythagorea omnia, auctor est Cicero. In primisque immortalitatem animæ, à Pherecyde (ut aiunt) repertam, à Pythagora susceptam, inexpugnabilibus uallauit argumentis. Inter Pythagoræ successores arctiori amicitia complexus est Timæum, ex Locris oriundum, sub cuius nomine præclarissimum librum scripsit. In omni sanè Pythagorea doctrina, non minus castigatis imitator, quam ingenij fuit. Præter hæc etiam ad Indos, & ad Magos penetrare decreuerat, fecissetque, nisi eum uelut in portu, libellorum tempestas in patria tenuisset. Vbi nihilo segnius interea Parmenidis, ac Zenonis inuentoribus se dedit, ex multorū scilicet ingenij libans, quod mox refusus erat in plurimos. Scripsit equidem diuina potius, quā humana facundia libros aliquos, & ut de eo, quæ scripta sunt, ad contextum referam, primus omniū tripartitam Philosophiam copulauit, & sibi inuicem necessarias partes, nec pugnare inter se tantummodo, sed etiam mutuis se adiuuare auxilijs ostendunt. Nam quamuis de diuersis officinis hæc essent ei Philosophiæ membra suscepta, naturalis à Pythagoreis Dialectica, rationalis atque moralis ex ipso Socratis fonte, unum tamen ex omnibus, & quasi proprii partus corpus effecit. Et cū princeps harum familiarum impollutas sententias, & inchoatas auditoribus tradidisset, hic eas tum ratione limando, tum orationis augustæ honestissima specie induendo, perfectas atque etiam admirabiles fecit. Hac tenus alienis uerbis usus sum, tempus est ex me aliquid loquendi. Hinc igitur ualidissima Philosophiæ radix exoritur, in plurimos postea sectarum ramos dissidentibus ingenij diuisa. Itaque iure optimo, non Græci tantum, sed M. Cicero, & omnes doctiores Latinorum, uno ore, uel Platonem sibi gloriæ Philosophorum principem appellant, uel qui minus, hunc uel illum gloriæ sibi tribuunt collegam: alij Plotinum ut Macrobius, alij Xenophontem, ut A. Gellius. Ita de collega fortassis aliqua, de Platone nulla questio est. Nec sum nescius, ab hac tanta Platonis laude, quosdam (ut Tulliano eos nomine deligam) plebeios & minutos, uel si Senecæ uocabulo uti malim, cathedrarios Philosophos discordare, qui non aliter, quā in magno exercitu, seditiosum uulgus, & ignauum magnis clamoribus permiscunt, nouosque sibi duces faciunt, iusti imperij desertores. Quibus igitur militibus licent obstrepant innumeris, paucos uel Græcorum, uel Latinorum obijciam, quorum congressu nec anceps bellum sit, nec necessaria sententia, constetque alios fortassis à pluribus Platonem certè à melioribus laudatum. Sed de hoc multa loqui locus dehortatur, ne scilicet à rerum narratione, in contentionis studium transisse uideamur. Præstat igitur cœptum sequi, & ne uulgatum ingeram, lectorem si fortè nescis admoneo, extare librum elegantem L. Apulei Madaurensis illustris Platonici, qui liber inscribitur de Platone. Illic quidem & ipsius profapiam, & tempus originis, & parentum, fratrumque, ac præceptorum nomina, & studia, & peregrinationes, & patrimonij modum, denique tanti uiri opiniones celebres ac famosas, de Deo, de Ideis, de mundo, de anima, de natura, de tempore, de stellis erraticis, de animalibus, de prouidentia, de fato, de daemonibus, de fortuna, de partibus animæ, & corporeo singulari domicilio, de sensibus, de figura corporis humani, ac dispositione membrorum, de diuisione bonorum, de uirtutibus, de triplici uirtute ingeniorum, de tribus causis appetendorum bonorum, de uoluptate, de labore, de amicitia, inimiciisque, de turpi amore, de tribus amoribus, de speciebus culpabilium hominum, de statu & moribus, atque exitu sapientis, de ciuitatibus, de Rep. deque eius institutione, legibusque optimis. De his (inquam) omnibus succincta breuitate conspicuum, nec inamœnum cognitu repperit tractatum. De initio quidem mundi idem sibi quod nostris, cuius contrarium successori eius Aristoteli uisum est, mundum non coepisse, ut testatur Cicero in primo Tusculanarum quaestionum libro: Licet Apuleius in hac eum opinione uariantem dicat. Cæterum tamen si ab initio huius operis decreuisssem, ne quid aliunde quā ex secularibus literis, sumptum interfererem, siue ignorantie aliarum mihi conscius, siue ideo, ne res distantissimas

importuna permixtione confunderem, tamen cū ad hunc tantum Philosophiæ antistitē, tamq̃ religioni nostræ consentaneum uentum foret, temperare mihi non potui, quō minus præfixam tūlo metam parumper excederem, idq̃ ab ipso recognoscerem, quod non modò noster, sed sequaces etiam sui memoriæ prodiderunt. Igitur aduentu suo in Aegyptum, quē suprà retuli, præter Astrologiam, Prophetarum quoq̃ ritus ad doctrinā didicisse Platonem fama est, quod & ipse Apuleius uitæ, actuumq̃ singulorum eius diligētissimus scrutator asserit, & gloriosus pater Augustinus, in libris quos de Christiana doctrina edidit, curiosius exequitur. Narrat enim fuisse suis temporibus hæreticos, qui dixerant saluatorem nostrum, nō propriam, sed Platoniam habuisse doctrinam, ex ratione temporis blasphemiam colorantes, quod prius Platonis Philosophiam quā CHRIS T I Euangelium esse constaret. Quæ calumnia per sanctissimæ memoriæ Ambrosium Mediolanensem Episcopum ita conuicta est, ut ostenderetur Platonem potius, quæ uera sensisset, non quidem ex ore Saluatoris, quem uidere non potuit, sed ab ipsius præconibus longē ante promissis accepisse. Siquidem quo tempore in Aegyptum uenit, seu fortē, seu diuinitus illic inuenisse Hieremiam, à quo Propheticum suscepisset arcanum, quod (ut dixi) successore eius Apuleius, quamuis multo breuius, nec exprellō Hieremiæ nomine consensit. Idem tamen Augustinus in alijs postmodum Libris, in quibus Ciuitatem Dei ædificat, & aduersariam subuertit, in hanc ipsam historiam reuersus, excussa diligentius annorum serie, comperit, quod de Hieremia scripserat, non fuisse possibile, quia Hieremias scilicet centum annis ante Platonis originem prophetaisset. Addit & aliam impossibilitatem: negat enim translationem septuaginta interpretum ex Hebræa in Græcam linguam potuisse ad Platonis notitiam peruenire, quæ celebrata fuit regnante apud Aegyptios Ptolemæo, & ut fieret insistente, annos circiter sexaginta post Platonis mortem. In hac igitur difficultate perplexus Augustinus, per coniecturas egreditur, opinaturq̃ Platonem, ut in sua doctrina tantam seruet cum Catholica ueritate concordiam, seu ueterum fortē quibusdam libris edoctum, seu potius iuxta illud apostolicum: Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim manifestauit illis, & quæ sequuntur. Seu (in quod magis inclināt & multis indicijs impellitur) ut quodammodo pro ueritate consentiat, quia scilicet ille uir acutissimi, & ad discendum infatigabilis ingenij, sicut in Aegyptias, sic et in Hebræas literas alicuius interpretis colloquio penetrarit. Vnde cumq̃ sanè hæc tam uirtutis amica Philosophia manauerit, quā Dei donum fuisse nemo dubitat, quanta sit inter illius opinionis, & Christianorum fidem paritas, qui scire uolet, legat ipsius Augustini Confessionum librum septimum, ubi reperiet, in omnibus serè quæ de uerbo Dei dicuntur, à nostris Platonem consentire, præterquam in susceptione humanæ carnis, ubi non contradixit ille, sed siluit. Hinc est, quod in eisdem Confessionum libris scriptum est, Cæterum Philosophorum scripta plena fallaciarum, & deceptionum, secundum elementa huius mundi, quod ait Apostolus, in Platonicijs autem modis omnibus prædicari Deum, & eius uerbum. Sed ego uideo quā cupidē in idem quod mihi contingere meditabar incubuerim, deinceps igitur in perpetuum cohibebo: Finis quidem uitæ, quia studiōrum Platonis fidelissimus testis erit, non est prætermittendus, sub capite morientis Stephanionis, numeros constat inuentos, ut non minus uerè de hoc, quā de Carneade dici possit, quod unus fuerit & Philosophandi finis, & uiuendi. Obijt annis ætatis uno & octoginta, exactis (mira res dictu) ipso suo natali die. Quamobrem ut in epistola quadam meminit Anneus Seneca: Magi qui tunc fortē Athenis erant, immolauerunt defuncto amplioris fuisse sortis, quā humanæ rati, quia consumassent perfectissimum numerum, quem nouem nonies multiplicata componunt.

ARISTOTELES.

VTapud Aristotelem minùs temporis exigam, causa est mora longa, quā apud præceptorem traxi. Accedit, quod quæcunq̃ fermè de ipsius laudibus dici possunt, iam uulgò & scholasticis omnibus nota sunt, sed quoniam illustria nomina recensentem tantum uiri doctrinam siluisse nefas est, quid aliud de ipso dicam, quā quod Macrobius. Hic uir tantus nihil mihi uidetur ignorare potuisse, accepimus à Græcis hodie etiam apud eos Platonem propter ingenij singularē quandam altitudinem diuinum, Aristotelem uerò propter scientiæ ubertatem, dæmonium dici. Innumerabilia de hoc extant magnorum uirorum testimonia, sed res tam clara, ut teste non egeat. Itaq̃ non sum multus in conquirendo, quid à singulis in huius gloriam conferatur. M. T. Cicero, cum summo ingenio, scientiæq̃ copia prædictum dixisset, de eodem loquens. Aristoteles (inquit) longè omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio, & diligentia. Tandem sententiam

tentiam ferre uidetur Augustinus, ubi in ipsis libris de Ciuitate Dei, post memoratum proximè supra sermonem habitum de Platone, sic adiecit: Aristoteles Platonis discipulus, uir excellentis ingenij, & eloquij, Platoni quidem impar, sed multos faciliè superans. At si commentatorem eius Auerrois audire uelimus, iuratus testis, ubi res exigat firmabit, naturam in hoc uiro fecisse potentia extremum, comparatèq; sibi quèmpiam ridebit: Ego utroq; audiens silebo, & si loqui cogar, dicam illud pastorum carmen:

Non nostrum inter uos tantas componere lites.

SOCRATES.

Peruertit ordinem temporum, maiestas rerum, primus omnium Socrates humanam doctrinam, singulari studio complexus, Philosophiam usq; ad eum diem circa stellarum cursus, & coeli dimensiones uarijs ambagibus hæsitantem, in terras attraxit, & in urbibus, atq; intimis mortalium præcordijs propagauit. Incipiens de annorum morbis, ac motibus, remedijsq; & uirtutib; tractare: moralis primus artifex (ut ait Valerius) uitæ magister optimus.

DEMOSTHENES.

Sed ubi Demosthenem relinquo, quo nemo unquam laboriosius, nemo per plures obliuantis naturæ difficultates in altum reputauit? Perplexitatem linguæ, exilitatem uocis, fragilitatem laterum, & impotentes arterias adiecerat ei fors, nascendi uina ex aduerso studij assiduitas, fregit hæc omnia oris torporem, sæpè quod exprimere nequibat: iterando disculsit operosa exercitatione uocis, ac laterum remedium adinuenit, ut in quibus maxime sibi displicuerat, in eisdem postea aures auditorum singulariùs demulceret. Plurimos uersus uno spiritu per nomen oppositum, impigreq; gradiens reddebat: at nec in concionibus fori murmur, ac dissonum uulgus horresceret, iuxta procellosum pelagus, undis obstrepentibus, plenèq; interdum lapillis ore perorabat, ut inde digressio, & talibus impedimentis libero nil difficile uideretur. Eleganter itaq; Valerius habuisse hunc cum rerum natura certamen dicit, sed uictoriam retulisse. Quorū uerò tantis laboribus? Si me interrogas, ad summum eloquentiæ fastigium, quod non segnius apud suos, quàm apud nos M. T. Cicero apprehendit, ac possidet. Et iste quidem tenax propositi, atq; amatissimus literarum, sequens uerò etiam amantissimus uidetur.

DEMOCRITVS.

Democritus immoderato studiorum impetu euectus, existimansq; in primis magna molientibus onerosam diuitiarum sarcinam, reservata sibi ad necessarios usus modica parte patrimonij, residuum patriæ suæ dono dedit. Quod ne quis exiguum putet, tantas fuisse opes, ut patri eius laus impensâ fuerit, Persarum regem cum illo immenso exercitu mille millium armatorum habuisse conuiuium. Sic iam leuior, expeditioneq; profectus, Athenas ad studiorum fontem, assiduo disciplinarum haustru discendi sitim compescuit, minus hoc mirum facit, chærior abiecta sarcina. Siquidem ratus idem uarias imagines, quæ per oculos corporeos in animam irrumpunt, cogitationis acumen obtundere, ut huiusmodi phantasmatibus aditum obstrueret, oculos sibi passus est erui: hæc in historijs Græcorum contineri auctor est A. Gellius. Apud Ciceronem quidem ita scriptum est: Democritus luminibus amissis, alba scilicet, & atra discernere non poterat: at uerò bona, mala, æquâ, iniqua, honesta, turpia, utilia, inutilia, parua, magna poterat sine uarietate colorum: licebat uiuere beate, siue notione rerum non licebat, atque hic uix impediri aciem conspectu oculorum arbitrabatur: & cum alij sæpè quod ante pedes esset non uiderent, ille infirmitatem omnem peragrabat, ut nullâ extremitate consisteret. Hæc ille. Mihi uerò cui minus est animi in inuestigatione quidam ueritatis, cuius desiderio Democritus ardebat, ad excitandum animum non leue calcar habere uidentur oculi, quoniam si Philosophandi principium fuit admirari, unde oro crebriùs atq; profundius quàm per oculos admiratio in animum descendit? Quamobrem flagrans huius propolitus miror, sed inane consilium obstupesco.

CARNEADES.

Carneades non segnius, sed aliquanto modestius, neq; enim sensus sibi corporeos abscidit, sed eorum usum rationis imperio subiecit. Tanta quidem intentione ferebatur ad id, quod mente conceperat, ut quocunq; se uoluerit totus illic esset, denique ad mensam sedens, non cibum, potumq; sumere, nò sumptum ad os ferre meminisset;

minisset, nisi Melissa quædam, quæ sibi pro coniuge seruiebat, apprehensam leuiter dextera, ad obsequium neglecti corporis retulisset. In hoc profectò uerificatum est, quòd Philosophis placet, Docto uiro cogitare esse uiuere. Sic enim uitxit quasi cogitationibus aleretur, idem disputaturus cum Chrylippo, hellebori hauitu sese ante purgabat, & aduersus acutissimum hominem, suum acuebat ingenium. Inter has curas octogintanouem ætatis annos, nusquam interrupto studio transegit. Hic est ille Carneades quem graues, & indicifas Peripateticorum, & Stoicorum lites, honorarij more arbitri diffinire solitum, auctor est Cicero.

CHRYSIPPVS.

Non differā Chrysippū, qui disputator, an illaqueator eximius, octoginta uitæ suæ annos ita partitus est, ut plus dimidio in unius ingentis uoluminis studium impederet, nec residui temporis momentum perire passus. Itaq; tam multa scripta edit, ut ad eorum cognitionem communis hominū uita non sufficiat, studium laudo, subtilitatem hominis laudarem, nisi occurreret quod apud Senecā inueni: Chrylippi acumen, inquit, in seipso frangitur, quod de uno dictum innumerabiles tangit.

CLEANTES.

Huius, ut Ciceroni placet magister, ut uult Valerius discipulus Cleantes, & studiosior, & uiuacior fuit, ut ad nonum, & nonagesimum docendo, discendoq; peruenit & diebus quidem agitatione mentis aduersus ignorantiam, noctibus uerò aduersus paupertatem corporis labor pugnauerit, duas res difficillimas, uigilantissimo subterfugerit ingenio.

ISOCRATES.

PArctas Isocratis, qui assiduitate studij præseruatis ad extremū ingenij uiribus, quæto & nonagesimo ætatis anno librum scripsit, iuuenilis roboris, atq; animi testem. Lipse post quinquennio superuixit. Hic est ille Græcus Orator, de quo in Saturnalibus, quòd primū omnia uerba soluta, & uaga sub numeros arctauit. Quod sic accepimus, ut carminis inuentorem æstimemus, ratio temporum obstat. Constat enim & Tullius in Rhetoricis, testatur hunc & Aristotelem fuisse coetangos: Aristotelē uerò, iam Roma florente floruisse non ambigitur. Rursus Homerum & Hesiodum Græcorum Poëtarum præclarissimos, ante conditam Romam fuisse, idem Tullius testis est. Inuentor ergo non carminum, sed numerorum fuit eorum, quibus utitur Oratores, quòd ipse M. Tullius de Oratore diligenter exequitur, docens, & hoc serius inuentum, & ad id æmulatione Poëtarum fuisse peruentum, quòd eos latius, quàm Oratores audiri, sola numerorum suauitate perpenderant, atq; illud adiungit, non fuisse Isocratē huius inuenti principem, quippè eum Trasymachus, & Gorgias præcesserunt, uterq; numerosior. Sed id circò huius rei titulum ad Isocratem peruenisse, quod in eius exercitio moderatius se gesserit, quādo Gorgiam senem adolescens ipse castigauerit, repertum in Thessalia, & huiusmodi numeris, quos festiuitates appellabat, intempertiuus abeuntem.

SOPHOCLES.

Quintum his adijciam studiosum senem Sophoclem, qui iuxta centesimum ætatis annum, in extremo uitæ exitu Tragediam scripsit Oedipodem. Qua sola (ut Valerius ait) omnium eiusdem studij Poëtarum præripere gloriam potuerit, sicut sepulchro eius insculptum gloriosum, sed ueridicum epigramma testatur.

DIODORVS.

Diodorum quendam Stoicum refert Cicero, domi suæ cæcum multos annos uixisse, sed post cæcitatem multò, quàm prius diligentius philosophiæ operam dedisse, fidibus quoque usum more Pythagoreo, & lectioni librorum, quo uno modo poterat alieni luminis auxilio, dies, noctesq; tribuisse, adhuc quòd uix absque oculis possibile uidetur, & Geometrica tractasse, iubentem discipulis, unde, & quo quanque lineam duci uellet.

SOLO.

CUr Solonem, quē primū poni par fuerat, in extremū reijcimus, sed in multis collegis obseruatur, ut ætate, & gloria priores ultimū teneant locum. Studium igitur Solonis ac doctrina, multis magnis & testibus cõstat, siue enim operis effectus confusus, & ille nimirum toto orbe illustres Atheniensium leges, hunc autorem recognoscunt,

ignoscunt, siue ipsi sūmet testimoniū expectas, & ipse quidem de se loquens ait: Se quoti-
die discētem aliquid senescere. Siue famam publicam perconctaris, & hæc tibi inter illos
primos sapientiæ professores, præfert haud dubiè Solonem. Siue summi Philosophi aucto-
ritatem mauiis, & in Platonis Timæo Solonem è numero Septem Sapientum primarium
inuenies. Siue uitæ finem interrogas, qui de actibus humanis incorruptissimus testis est, il-
le te docebit, quantus in eo pectore uiguisse studiorum ardor, quem nec senescētis sermo fortè
grauior esset obortus, ille sollicitus senex, moribundum caput extulit, & opinantibus ami-
cis ipsum (quod tali statu multis accidit) & inusitatū corporis motum aculeo mortis urge-
ri, atq; ideo quid nam sensisset interrogantibus. Volo (inquit) hunc uestrum sermonem intel-
ligere & mori. O' dignam uocem, cuius auctori nulla mors noceat, neq; solum prudentem,
ceterisq; laude dignis (ut est apud Platonem) præstitisse uidetur Solon, sed etiam carmini-
bus, qui si non perfunctoriè, sed dedita opera poëtica exercitatus fuisset, nec impedimento
bellorum Ciuiliū, quæ conceperat omisisset, fortè nec minor Homero fuisset, nec Hesio-
do, & hæc studioso, doctoq; uetustatis exempla sint.

RECENTIÖRES.

ROBERTVS REX SICILIAE.

Sed quid posteritas dicet? Quibus placulis inter pronepotū populos ignauia nostra
purgabitur? Libidinis, auitiæq; studium incēsit, omnis penè mortalium labor huc
respicit. Si quis est qui ad studia honestarum artium applicuisse uideatur animum, is
tamen quo primum scholas ingreditur die, de pecuniaria mercede iam cogitat. Hos
ergo non tam studiosos quam mercenarios uoco, nihilq; plus eis quàm pelagi, aut telluris
aratoribus tribuo, nisi quod illi manus & corpora, hi linguas & ingenium uenales habent,
eo fœdiores quò pulchriore parte hominis seruiunt. Sed cur inuiliis & nihil profuturis im-
moror querelis? Cur non potius ueteribus refertā, recentibusq; inaniem, & uacuam memo-
riā excutio? Siquis unquam esset ad redimendū ætatis nostræ pudorē, satis efficax, & puto
nec maiorum umbris, nec successorum linguis, ne insultēt fortiorem clypeum opponi pos-
se, Roberti Siciliae regis nomen. Is enim, non post labores studiorum (quod de multis uidi-
mus) in altiorē peruenierat statum, sed in regia natus, imò quidem, si dici phas est, Rex an-
tequam nasceretur, non patre tantum, sed tam paternis, quàm maternis auis & proauis or-
tus regibus, educatus in amplissima fortuna, tot prorupit obstantia Rex puer, & ut simul
cuncta complectar, nostro seculo genitus, processu autem ætatis uariante fortuna, maximis
periculis circumuentus, aliquam diū passus est carcerem, nec minis, nec insultibus, nec blan-
ditijs fortunæ, nec inertia temporum à studijs abstrahi quisiuit, unquam seu pacis, seu belli
negotium tractaret, seu curam corporis ageret, per diem, & p noctem ambulans, sedensq; li-
bros prope se uoluit. Omnis eius de rebus altissimis sermo erat, & quod de Cæsare Augu-
sto diximus, hic multo minore, & quasi nulla prorsus subsistente materia, diligentissimè semp
custo diuit, ut ingenia seculi sui cōplecteretur benignitate regia, & inuentiones novas reci-
tantibus, nō tantum patientissimus auditor, sed plausor, & humanissimus fautor assisteret.
Hæc uita eius usq; sub extremum fuit, nihil unquam puduit addiscere senem philosophum
& regem, nil doctis quoq; communicare piguit. Hoc intimum in ore habuit, discendo, do-
cendosq; sapientem fieri. Quanto deniq; literarum amore flagrauerit, uel una uox eius indi-
cat, quam ego meis auribus audiui. Dum enim die quodam multa colloquens ex me quæ-
sisset: Cur tam serò eum uisitaſsem? Et ego (id quod erat) terræ, marisq; pericula, nec non &
impedimenta fortunæ uaria, traxisse uotum meum dicerem. Incidit nescio quomodo Fran-
corum Regis mentio, interrogante eo: Vnquam ne in illius aula fuisset? Respondi: nec un-
quam quidem me cogitasse de hac te. Subridente eo, & ratione flagitante: Quia illiterato,
(inquam) Regi inutilis, & insuper onerosus esse non placuit, dulcius mihi satis est cum pau-
perate mea fœdus ratum seruare, quàm tentare regum limina, in quibus nec quenquam in-
telligerem, nec intelligerem à quoquam. Tunc adiecit: Audisse se, quod primogenitus regis
literarum studium non negligeret: cui ego idem me audisse respondi, uerum id patri mole-
stum, & ferunt eum filij præceptores, pro suis hostibus ducere, quod an uerum sit, neq; nunc
asserito, neq; tunc asserui: sed ita famam loqui, atq; id mihi omnem adeundi cogitationē uel
tenuè pēdisse narraui. Quo audito ille generosus spiritus infremuit, & toto corpore cohor-

ruit, & post aliquantulum silentij, fixis in terram oculis, & ut frons testabatur, non sine magna indignatione transacta (singula enim ac si prae oculis haberem teneo) caput extulit, & ait mihi. Sic est uita hominum, sic sunt iudicia & studia, & uoluntates uariae. At ego (inquit) iuro dulciores, & multo chariores mihi literas esse, quam regnum, & si alterutro carendum sit, æquanimius me diademate quam literis cariturum. O uox uerè philosophica, & omnium studiosorum hominum ueneratione dignissima, quantum mihi placuisti, quantum studijs calcar addidisti, & quam profundè, & quam tenaciter meis præcordijs inhæcisti. Et de studio quidem Regis hæcenus, quid loquar de doctrina? Certè qui uel odio, uel obtrectandi consuetudine multa uirtutibus detrahunt, scientiæ sibi titulum nõ inuident. Sacrarum scripturarum periculosissimus, philosophiæ charissimus alumnus, orator egregius, incredibili physiciæ notitia, poetriam non nili summam attigit, cuius ut sæpè dicentem audiui, in senectute pernituit. Non inuenio suscepti sermonis exitum, nisi aliquid de me ipse glorièr. Venera Neapoli clarissimis famę uocibus experrectus, & illud unicum seculi nostri miraculum uisus, us, lætus fuit aduentu meo, ut qui de me grande magis quàm uerum aliquid audiuisset, in longum eam si singula prosequar. Visum est mihi tandem lauream Poeticam, quam à teneris annis optaueram sibi potissimum debere, neq; enim ante clariorè, tam insueti muneris auctorem uidebar habiturus, quàm cum sibi narralessem, regius ille animus, ut qui nullam nisi in altis, & gloriosis actibus uoluptatem caperet, gaudium suum cum uerbis humanissimis, cum sydereæ frontis serenitate testatus est. Ceterum ut ipse exeam, ubi paruitati meæ altissimum illud ingenium condescendit, cum quædam de arte Poetica, ac de proposito, & differentijs Poetarum, deq; ipsius laureæ proprietatibus dixissem, aures eius, animamq; tangētia, multis audientibus hæc mihi tribuere dignatus, ut assereret non parua temporis sui partem poeticis studijs impensurū se fuisse, si quæ ex me audierat ab ineunte ætate cognouisset. Ego autem primum uidere incipio contigisse mihi quod semper, cogitauī, ut sensim longius ferar, quotiens prædulcis commemoratio incidit illius animæ, quæ cum cælum quoq; decoraret, sibi quidē ætate optima, mihi autem regnisq; suis immaturè nimis hinc abiit, multos fortè præterea me plaudente rerum scriptores, alij memoratu dignos scriptis suis inferent. Ego quidem, & si incommittatum non debere Regem esse sciam, tamen quod dolens, indignansq; profiteor, grate hac idoneū, sibi comitem non inueni, nunc quoniam inter uirtutū præludia satis hæc fuisse mihi uideo, desiderium lectoris diutius non traham, sed huic primo libro, uelut quodam totius operis uestibulo metam statuens, inter ipsas uirtutes sacrum, & neglectū hominibus habitantes domicilium ingrediar, non equidem ut incolā, sed ut peregrinus obstupens paucorum gloriæ, quos rerum gestarum meritis limen illud transiisse uideo.

FRANCIS CI PETRAR

CHAE V. C. RERVM MEMO

RANDARVM, LIBER II.

DE MEMORIA. Cap. I.



cipe initium, repetendum est.

NGREDIENTI mihi quidem reuerenter, uelut religiosi cuiuspiam templi fores, primogenita sororum occurrit in limine, ea est prudentia, quæ nihil est aliud (ut à M. Tullio diffinitur) nisi rerum bonarum, & malarum scientia. Sine qua (ut Philosophis placet) ne dicam haberi, sed ne intelligi penitus ulla uirtus potest, hæc posset minutius, sed trifariam breuissima partitione deducitur in præteritorum memoriam, præsentium intelligentiam, & prouidentiam futurorum. Et quoniam per partes commodissimè omnis tractatus absoluitur à memoria quidem, simulq; cum uirtutum prima ab homine quodam ingenti principio

IVLIVS CAESAR.

Diuo Iulio Caesari, hoc in primis etiam ab hostibus datum scio, ut memoria polleret eximia, de qua M. Tullius ait: Quod nihil soletet præter iniurias obliuisci, & legere simul, & scribere, & audire, & dictare solitus traditur. Epistolas de rebus maximis, quaternas dictabat alijs, ipse manu propria quintam scribens, ac si calamū eximeres, se-

Rerum memorand. Lib. II.

407

res, septenas pariter dictabat, quæ quidem uelocitas, an uolubilitas promptissimi ingenij, an amplissimæ firmitas memoriæ dici mereretur, incertus sum. Siquidem celeritas ingenij, tenacitas memoriæ laus est. Quodlibet ei nomen imposueris, magna res in primis & mirifica, tam facile singulis adesse, tam fideliter omnium meminisse.

Q. F. MAXIMVS.

NEc sum nescius huius quoque rei singularem Q. F. Maximo laudem contigisse, inter multa nimirum, quæ ipsius uiri gloriam extollunt, hoc non in ultimis posuerim, quod ingenti quadam fuit notia uetustatis ac memoriæ, de qua est apud Cicero nem, quod omnia non domestica solum, sed etiam externa bella memoriæ tenebat itaque minimè miror, quod bello Punico secundo, cui procellæ iam grandæuus interfuit, dicta eius, consiliaque, tum in populo, tum inter primores patrum, pro oraculis habebantur. Verè enim mihi uideor dicturus, qui multa transacti temporis meminerunt, nisi obtuso nimis, crassoque sint ingenio, fore quodammodo futurorum uates.

L. LVCVLLI ET HORTENSII.

SEd cum duplex memoriæ sit, una rerum, uerborum altera: primam qualem in Fabio modo retuli, talem in L. Lucullo amplissimo, & imperatore simul, & philosopho admirabiliter comperio uiguisse, secundam habuisse uidetur Hortensius, utriusque testis est Cicero còtaneus amborum.

L. SCIPIO.

EX omnibus autem gentibus ac sæculis, nullum in hac re facile prætulerim L. Scipioni, si modo uerum est quod tradunt, ipsum P. etiam R. nomina reddidisse. Mira & speciosa capacitas, ubi tam multa, & tam uaria nomina locum inuenissent, res quidem penè incredibilis, nisi eam multi, inter quos Plinius secundus, proprio testimonio confirmassent.

EXTERNI.

A. ANNEVS SENECA.

VAutè Romanos, externosque conueniens, & extrema participans iunctura conglutinet L. Anneus Seneca, Cordubensis originis, sed Romanæ uirtutis, hanc diuinæ sibi memoriæ ubertatē, usque ad miraculū contigisse testatur, nec credibile est tantū uirum falsō quicquā gloriari. Ait enim se duo millia nominū recitata, eodē ordine reddidisse, & ducentorum atque amplius discipulorū totidem uersiculos, cum singuli singulos dixissent, ordinem retrogrado recitasse, nec inferior laus illa, quæ sequitur. Addit enim eam sibi memoriā fuisse, non ad cōplectendum ea, quæ audierat, sed ad continendum quoque, quorum alterum ex agilitate consequendi, facultatem dimittendi, alterū ex retinendi diuturnæ, capiendi segnitiei annexam habere consuevit.

L. LATRO PORTIVS.

LAttronis Portij memoriā, mori uetat Seneca. Pericrat nisi ille scriptis eam suis cōmendasset, tantum unius clari, mansurique nominis fidelis ualet amicitia, quæ amicum morti eripit, secumque perpetuat. Inter multa nimirum, quæ de Latrone suo dulciter, familiariterque commemorat, memoriā illi, & natura ualidam, & artificio munitam tribuit, & capacem simul, & tenacem, itaque nec quæ scripserat leſtitabat, satis erat scripsisse, id ipsum celerrimè faceret, in transcurso didicerat, nec quæ semel hæserant, auelli poterant. Memoriter quæcunque dixerat seruabat, qua memoriæ fœlicitate frætus, librorum auxilio non egebat scribere, sed animo gloriabatur, & quæ illic scripserat, sic in expedito habebat, ut nec in uerbi quidem ullius unquam recordatione laboretur, quasi librum sub oculis habens loquebatur. Proponebatur cuiuspiam ducis nomen, tanta inerat historiarum memoriæ gesta illius celeriter, & ex tempore narrabat, non ceu pridem cognita depromeret, sed uelut modo scripta perlegerat. Et huic quidam Latroni iuxta Senecam suum locum ut debuit, & utrique profectō gratum, reddidi.

INNOMINATVS.

IBidem alterius memoriæ miraculum retulit, nomen eius tacens, scilicet qui poemata recens, ab ipso qui illud ediderat auditum, tam celeriter arripuit, ut mox suum esse contenderet: argumentum satis uiolentum asserens, quod ipse memoriter id redderet, quod recitator primus, & ueris auctor earminis nequiret. Præceps quidem famæ cupiditas, sed inter raras naturæ dotes miranda uis memoriæ.

THEMISTOCLES.

ABocassit ad orientem uerso, primus omnium Græciæ gentis Themistocles occurrit, qui inter grauiissimas occupationes publicas, priuatasq; cunctorum cōciuium suorum nomina (& erat Athenis natus) in memoria tenebat, stupidum negotium, nisi L. Scipionis mentio præcessisset, idem indigno exilio coactus, cum ad Xerxem Persarum Regem se conferre decreuisset, breui temporis spatio, Persicum primus idioma perdidit, ne quid in primo colloquio peregrinum, aures Regis offenderet. Itaq; minus miror tantis naturæ præditum muneribus, artificiosam memoriā contempsisse, quæ cum in Græcia reperta, apud nos hodie uulgata est, quam cuidam eius artificij perito sibi promittenti, respondit: malle se obliuiscēdi artem discere. Visa quidem, auditaq; omnia memoriæ adhærebant, & ideo non tam nouis sarcinis urgere, quàm turba rerum innumera- bilium pragrauatus pectus exonerare cupiebat.

CYNBAS.

CYneas quoq; clarissimam huius excellentiæ gloriam consecutus est, qui legatus à Pyrrho Romam missus, postero qui urbem ingressus erat die, homo aduentitius & alienigena, uniuersum Senatum proprijs nominibus salutauit. Sunt qui Equestre ordinem, sunt qui urbanam Senatui circumfusa adijciant, o perosus saluator, ac diligens, & si ob aliud non uenisset.

CYRVS PERSARVM REX.

CYrus Persarum Rex, & si maximis exercitibus præflet, omnium tamē militum nomina meminerat, Mithridates uerò duarum & uiginti (ut notiores qui de illustribus historici loquuntur, ut A. Gellius, quinq; & uiginti, ut autem Plinius quinquaginta) gentium quæ sub imperio eius erant, diuersas linguas nouerat, & ut iura quilibet patrio sermone redderet, & in concionibus singularum nationum interpretem nō requireret. Quæ res & illum militibus, & hunc populis suis acceptissimum fecit.

CARNEADES.

EXtremum mihi nunc, sed nullum præcedentium inferius memoriæ monstrum differendum est, Carneades quidem (ut ajunt) in Græcia, quæ quis ē bibliothecis uolumina educeret, in morem legentis memoriter reddebat. Huic uero dici potest, superuacuos codices fuisse. Hic profecto non scribebat in animo tantum, sed sculpebat: tempus est, & præsentia memorandi.

RECENTIORES.

INNOMINATVS.

AMicus quidam meus, ab adolescentia ad hanc ætatem, tam multis & domus, & patriæ laboribus, periculisq; iactatus est, ut ocio sum ferre nullum tempus intenerit, quo nihil huic de qua loquimur facultati potest esse sinectius. Vaga enim mens multa complectitur, pauca stringit. Cæterum huic inter uarias, & innumera- biles ac diserpentes animum curas; inexhaustam quandam memoriā militarem insitam animaduerti, quæ crebro in horrorem compulit cogitantem (quanto uberior fuisset, si eam sibi, quod studiosi homines solent) circumuallare, et fulcire quotidiana lectione licuisset. Vidisse semel, uel audiuisse satis est, nunquam obliuiscitur, nec res modò meminit, sed uerba, tempus & locum, ubi quid primum acceperit. Sæpe totos dies, aut longas noctes colloquēdo transigimus, audiendi namq; cupidior nemo est, post annos uerò suborta earundem rerum mentione, si quid fortè plus, minus uē aut aliter dixissem, submissa uoce confestim ad- monebat, hoc me, aut illud uerbum mutare. Admirantiq; & unde nosceret percontanti, nō solum tempus, quo id ex me audiuisse, sed sub cuius illicis umbraculo, ad cuius undam fluminis, in cuius maris littore, cuius montis in uertice (longinquas enim secū oras circumiit) me singula recognoscente memorabat. Iterum & iterum expertus fateor, ad loquen- dum illo præsentē, quod uel cautior certè, uel tardior tactus sum. Et hæc quidem memoria sub armis, at sequens sub amictu reli- gionis inter libros habitat.

CLEMENS PONT. ROM.

Clemens VI. egregius nunc Romulei gregis pastor, tam potentis & inuictæ memorie traditur, ut quicquid uel semel legerit, obliuisci etiam si cupiat non possit, hoc sibi & studiorum nutritrix alma Parisius, & orbis uniuersus tribuit. Ego enim & si sæpe ante pedes eius fuerim, tamen de hac re nihil præter famam habeo, cui facilius accedo recolens, id sibi non nouiter tributum, sed ante diu quam hoc fortune culmen ascenderet, in quod euectim, circumstrepentibus adulantium turbis, ueræ laudis iudicium amiserunt. Illud additur miraculo hanc tantam sibi memoriam, magno quondam capitis ictus (cuius adhuc testis ætas extat, ingens supremo uertice cicatrix) peruenisse. Memorabilis casus si modo uerus, hoc enim habet inter multa clarorum admiratio, uiam fabulis aperire solet, sed si ita est cõpensentur hoc tam foelici uulnere, illorum casus duriores, de quibus est apud Plinium. Quorum alter ictu lapidis literarum omnis, alter præcipiti casu matris & affinitum, & propinquorum, tertius autem morbo seruorum suorum, quartus etiam proprii nominis oblitus est. Hæc sunt exempla memorie, de qua profundius loqui difficile, & alterius tẽporis opus. Sicut enim nulla copiosior aut diutior est animi suppellex, sic nulla fragilior, nulla fugacior, hinc est quod prima omnium senescit. Cuius rei nõ solum Seneca, sed experientia est testis, & plusculum indiget reparatione, opis indiget, & casibus ac morbis pluribus exposita est, quin & ipso ualetudinis uiuente flore, uel curis acerbis, uel somno graui, uel perturbatione ridicula. Denique leuissimis, & innumerabilibus ex causis ita repente nonnunquam animus desinit, ut attonitus rerum omnium, ignarus & loci, & temporis, & non absentium modò, sed assantium. Postremo sui met obliuione cæcissima confundatur, nisi confestim reuolentia, quæ fugerat. Deinceps ad secundam primæ uirtutis partem transeamus.

DE INGENIO. Cap. II.

Intelligentia rerum potentium cognitione sita est, hanc uisum est nobis subdistingueret: est quoddam genus hominum percipiendis literis potissimum, quos uisitato nomine ingeniosos appellamus, quamuis in actibus humanis hebetiore sint, interdum mentis acie. Alij ex diuerso ad res gerendas acutissimi, perceptioni literarum inhabiles habentur, quos quisque uel sagaces, uel cautos, uel solertes dixerim, puto nec à uero, nec à communi hominum sermone deuiauerit. Quibus magna pars conuenit eorum, quæ Græco uocabulo Stratagemata appellant, ubi scilicet in Rep. pro qualitate negotij, præsentis subito capitur consilium. Est autem cum in longinquum tempus consilij esse citius extenditur, ubi locum sibi uendicat prouidentia, quæ tertia prudentiæ pars est, per quam non tam præsentia, quam ex præsentium siue præteritorum collatione, futura noscuntur. In his enim, nisi fallor, omnis prudentia uersatur. Has igitur partes exequar hoc ordine, ut agam primo de ingenio, cui eloquentiam adiungam, quæ est magna pars eius, ubi facietas quoque, & illustres uerborum locos dictos, ex tempore in unum colligam, quod ille maximæ dulcis eloquentiæ fructus uideatur, auresque fatigatas mulcens, & inextum animum exhilarans: & qui si loci, & tempus obseruauerit, conciliat audientium fauorem, opinione quadam agilis, & iucunda prudentiæ. Hinc de solertia quæ operationes, aut uerba hominum concernit expeditam, & licet non ignorem sapientiam quiddam maius, ac sublimius importare, quam quod uel prudentiæ, uel cuiusquam uirtutis contineatur angustijs, quia tamen rerum floridiora carpenti, præteruadenda huius mentio non fuerat, nec alibi opportunitus poteram, hoc loco sapientiæ exempla, quæ clariora uidebuntur interferam. Post hæc prouidentiam ipsam, in proprijs finibus locabo, hoc est non ut ex rebus bellicis, sed ex ipsa hominum uita, & ex communi rerum agibilium acervo proferantur exempla, ubi permixtim, & de cõiecturis agam, mox de oraculis, de somnijs, de ominibus, de portentis, quod hæc quoque in anteriora prospiciant, quam breuissimè perstringam. Nouissimè Stratagematicum tractatum partim secundam, partim tertiam prudentiæ uim in armis necessariam representantem adiciam, quæ copiosa, & ampla est materia, & necessariò in plures particulas secanda. Quippè cum de uinaquaue non tantum apud Græcos, sed etiam apud nostros, integri sint cunctorum libri, & quia secundum promissionis ordinem, de ingenio prius est agendum præfari libet, quæcunque ferè studioforum nomina collegi, eadem & ingeniosorum esse hominum. Sed repetitionem minime necessariam est ingiens, quorundam hic nomina conquiram, quorum non tam studium, quam ingenium nobilitatum est. Ad hæc non nudi, & incompti, sed eloquentia uestiti ingenij, exempla præfens habebit locus.

Inter ingenia Latinorum si mihi iudicij locus, & libertas non eripitur, nescio quem Virgilio prætulerim, in quo si sic intelligatur, ut animus meus fert, puto quisq; operum eius elegantiam, & in singulis uerbis lumen aliquod, sub nube poetica, ad hæc sententiarum grauidam ueritatem, ac diuini styli artificium diligenter introspexit, fatebitur doctrina posse aliquos excellere, ingenio fortasse neminem. Nam de eloquentia quid aliud dicam, nisi quod Macrobius, qui quatuor eloquentiæ generibus collectis, de quibus mox agam ego: unum quodq; genus suo sapienti tribuit auctori, uni Virgilio simul omnia dare non timuit. Cæterum tam illustris hæc eloquentia, atq; hæc (ut ait Seneca) diuina facultas ingenij oratione soluta Virgilium destituit. Quid enim potest in carminibus, nullum nescire arbitror, qui uel semel Castalio de fonte gustauerit.

M. T. CICERO.

Sed quod ad summam spectat eloquentiam, consensus Latinorum omnium M. Tullio, Græcorum uero Demostheni palmam detet. Ego autem dilato parumper Demosthenem, donec gratius inter suos collocetur, de Cicerone prius dicā, quem Latini eloquij principem, sine dubitatione philosophis, oratoribus, historicis, & poetis concorditer uisum est quod ipsum, & catholici uel auctores asserunt, & uulgo tam ita esse persuasum est uerum. Ne tamen (ut idem ipse Tullius ait in quodam loco) utar in re certa, testibus non necessarijs, singulorum testimonijs prætermis, ad ipsius eloquentiæ uim, paucorum, sed illustrium & notissimorum effectuum commemoratione demonstrandam propero. Hæc est quidem, quæ fortissimis septum armis, nihilq; non ausurum Catilinam, in armis excurrui, & de incendio urbis, ac ciuium sanguine cogitantem, trusit in exilium. Quæ mœnia Romana, quæ theatra, quæ templa, quæ arcem Capitolij, quæ bonorum lares, quæ totum deniq; corpus imperij, miserumq; impendentiq; iam præripuit ruinæ, quo merito primus omnium (ut testatur Plinius) Parens patriæ appellatus primus in toga triumphum, lingueq; lauream meruit, facundia, literarumq; Latinorum parens, omnium triumphorum lauream adeptus, maiorem (ut idem ait) quanto plus est ingenij Romani terminos, in tantum promouisse quàm imperij. Addidit etiam Cæsarem Dictatorem ipsius quondam Ciceronis hostem, de eo talia scripsisse, ex testis inimicitia testimonio fidem quærens. Hæc (inquit) est illa facundia, quæ Verrem audacem hominem, scelerumq; criminibus suis oppressit, quæ ad ultimum Archiam prætorem quondam suum in ciuitate retinuit, & de tenui semente, uberissimam messem egeni reddidit colono. Quæ contentiones agrarias, frumentariasq; discussit, quæ Roscio scenici tumultus reo, impunitatem quæsiuit, quæ mirabilem sapem periclitantibus salutem capitis ueniam impetrauit. Hæc eadem Deiotharo Galatiæ Regi, Ligario capitaliter accusato, sub hoste potentissimo iudicium agente, uitā seruauit, gratiamq; restituit. Heu quàm pauca, de quàm multis enumero. Breuiter loquar corda hominū in manibus habuit, Regnum inter audentes exercuit, quicquid usquàm eloquij, per Latinorum fuit alueos, ex hoc fonte processit. Ut tamen Virgilius protulca, sic iste (ut est apud eundem Senecam) in carminibus defecit. Duoq; Romanæ eloquentiæ parentes, hanc gloriam ita partiti sunt, ut uterq; suis finibus contentus, aliena non inuaderet. Hic lingua gloriosus, hic calamo, si tamen quiuisset Poëticis abstinere, sed o pietas, eloquium illud tam multis salutiferum auctori pestilens ac funestum fuit, nempe cum aduersus effrenatam libidinem M. Antonij triumphum plurima liberius dixisset, scriptisq; mandasset, iussu eius occisus, truncata qua scripserat, manu, capite quo illa dictauerat amputato, quod cum in rostra reportatum esset, ad illud intue dum non minorem cursum populi lachrymantis fuisse legimus, quam ad audiendū esse consueuerat. Hæc oratoris mors: at Philippica ipsa non moritur, id enim est libri nomen, sed æternum uictura, grauissimisq; uulneribus, percussiens Antonium, & famam eius interemit, & mortem Ciceronis ulciscitur. Cum hoc Cicerone Caluus orator pro eloquentiæ principatu longæuum, sed ut Seneca testatur, nequissimum habuit certamen. Locus admonet, ut ipsa Macrobij uerba subiungam, ne quid de hoc peregrinarum opinionum lectorum lateat. Quatuor enim quidem sunt eloquentiæ genera. Copiosum & torrens, in quo Cicero dominatur, breue & circumspectum in quo Salustius regnat, siccum & aridum, quod Frontoni ascribimus, pingue & floridum, in quo Plinius Secundus quondam, & nunc iterum inferior noster Symachus luxuriatur, hæc omnia apud unum Virgilium inuenies. Hæc ille. Ad quod firmandum probationes ex ipsis Virgilij uerbis elicit, quas quoniam longum est, in Saturnalibus quisquis inquisitionis laborem non excusabit, inueniet. Sanè quod de eloquentia Salustij dicitur, ita temperandum est, ut ad historias referatur tantum, in quibus, suo quodam corrupto

corrupto, acriq; & planè masculino stilo utitur, in cæteris enim, quod de Virgilio iam & Cicerone diximus, sua sibi non responderet eloquentia. Vt enim est apud eundem Senecam, orationes Salustij in honorem historiarum leguntur. Et hæc quidem hæcenus, quibus si assentiri libet, in unaquaq; arte, quadripartitæ eloquætiæ designatos præfides habemus, & quod uix cæteri in singulis, Virgilium simul omnibus gloriantem. Hanc uero distinctionem, & si colore non careat, apud alium non inueni, qui in unū Ciceronem publicus fauor inclinat.

IVLIVS CAESAR.

SCire autem uelim, qui sex simul eloquætiæ principes constituerunt, quem Iulio Cæsari locum dabunt? Cuius eloquentia militaris, ut est apud Suetonium, aut æquauit præstantissimorum gloriam, aut excessit. Accusator Dolobellæ, plusquam militaris, summæ Oratoris officium impleuit, in qua quidem accusatione, extorqueri sibi causam optimam. L. Cottæ patrociniò quaestus est, quæ uerbò uim facundia propriè expressit, ut Valerius uidetur. Et nimis uerbum extorquere hanc uim habet, ut reus ille, non facili ad utrum libet se habente, sed ex arctissimo quidē, indissolubiliq; laqueo, ubi Cæsareo eloquio uinctus erat, præreptus uideretur. Postquam accusationem, ut Suetonius idem ait, haud dubiè principibus patronis annumeratus est, hinc M. Tullius, & quod magis miraberis ad Brutum scribens, clarissimum eloquætiæ testimonium perhibuit, negans se uidere cui Cæsar cedere debeat, adiungensq; eum elegantem, splendidamq; atq; magnificam, & generosam quodammodo orationem dicendi tenere. Et ad Cor. Nepotem, de eodem scribens. Quem (inquit) oratorem huic antepones, eorum qui nihil aliud egerunt? Quis sententijs, aut auctor, aut crebrior? Quis uerbis, aut elegantior, aut grauior? Pronūciasse dicitur, ut Suetonius refert, uoce acuta, ardenti motu, gestuq; non sine uetustate. Huius est illud præceptū omnibus, qui eloquætiæ student memorabile, in primo libro eius de Analogia positum, ut scilicet infrequens, atq; insolens uerbum, tanquam scopulū fugiamus. Enumerare possem, quibus prælijs oratio eius, ita militum animos inflammauit, ut periculi omnis immemores, læti etiam, & exultantes in ferrum ruerunt, quas ingentes exercitus seditiones uoce compresserit, quot amatorum millia solus, & inermis oratione terruerit, usq; adeo ut periculi omnimis immemores ad nutum perorantis inuenti sint, & qui colla porrigerent, & qui ferirent, qui gemeret nemo, nisi & narratio longior, & alijs locis opportunior foret.

T. LIVIVS.

QVa sede præterea Titum Liuium locabunt, cuius eloquentiæ fama de ultimis mundi regionibus, admirantes claros uiros Roma usq; perduxit, quod & Plinius scribit, & post Hieronymus principio Geneseos ne quis ignorare ualeat, testatus est. Quanta fuit operis excellentia, ut per tantum maris & terrarum spatium, ad orbis dominam, & domitis nationibus imperantem, non urgente negotio, non ob ipsius uidendæ desiderium in ætate præsertim Cæsaris Augusti, sed ob unum duntaxat eius incolam audiendum, concursus illustrium fieret?

C. OCTAVIANVS AVG.

Cæsaris Augusti ingenium, tam promptum inuenio, ut uersus ex tempore factos, cum inter amicos referret, interrogaretq; cuius poëtæ uersus existimarent, nihil aliud responderetur, quam cuiuscunq; forent esse optimos. Sed quod ad hunc actum pertinet, putò nullum æquare posse Nasoni poëtæ, qui (ut est apud Senecam) hoc seculum amatorijs non artibus tantum, sed sententijs impleuit. De exundanti quidem facultate carminum Ouidius ipse gloriatur, nec mendaciter, sed ad Augusti eloquentiam reuertor. Non laboro inter eloquætiæ principes ipsum collocare, nisi quantum ad iocos, & facetias, in quibus primum tenebat locum, sed surripere famæ eius nolo, quod clari sibi tribuerunt scriptores. Pronunciavit dulci & proprio quodam oris sono eleganti, ac sobria uersus eloquentia sententias ineptas fugiens, præcipuèq; uerborū inulatorū (ut uerbo ipsius utar) fœtorē horruit. Vñ in loquendo studium intelligi, & quam clarissimè contemptum mentis exprimeret. Hinc & præpositionibus, & coniunctionibus abstrahere, quibus incōptior, sed planè luminosior resultat oratio, & intellectus rerum expeditior, ignota sectantes spreuit, irrisitq; & castigauit. In suis hunc morem insaniam uocans, ea loqui uel scribere, quæ admirationis plusquam intelligentiæ allatura sint animis audientium. In hæserat siquidem, ut arbitror paterno præcepto, quod proximè cum de lul. Cæsare loqueret inferui.

ASINIVS

ASINIVS POLLIO.

ASinivs Pollio prætermittendus non uidetur, quem ut apparet cuiusq; iudicio, fore medium inter duos eloquentissimos Latinorum M. Tullium & T. Liuium, Seneca constituit. Ita non spernendus auctor, neminem de præmissis sex, præter Tullium enumerans, tres uult eloquentiæ principes, quos in epistola quadam uidetur omnibus præferre, secundum faciens Pollionem, cuius orationem Ciceronianæ dissimilem, & ut uerbis eius utar salebrosam, & exilientem dicit, & ubi minime expectes, autem relicturam. Huius & si nulla eloquentiæ momenta in manus meas adhuc uenerint, qui tamē ipsum per se nomen celebre ac peruulgatū erat: non fuit mihi de eloquentia scribenti, silentio obruendum, præsertim ubi inferiores nominauerā. Igitur iuxta Casarem Augustum cuius floruit temporibus, placuit eum collocare, hoc adiecto, q̄ nomen eius præter multos laudatores, Mantuanis etiam musis honestatum est, sed aliquantisper redeundum est.

L. CRASSVS.

EXcellentem & egregiam L. Crassi facundiam, si aliunde nesciremus, hinc liceret intelligere, quod in libris de oratore Marcus Cicerō mortem eius magnificentissimē deplorans, omnes illum semper eloquentia, paucis uerō ante obitum diebus, sese etiam uicisse commemorat, certatim quoque lē cum eloquenti studio, ad eum locum quem nouissimē pedibus ille calcauerat, post ipsius mortem rediisse, capitis dulcedine ac recordatione sermonis, quem ex eo nuper audierant, & uelut iterum audituris. Adde etiam id uni Crasso singulariter contigisse, ut quotiens peroraret, totiens solito altius, ac sine exemplo locutus uideretur. Enim uerō quia fama huius aliquatō apud uulgos ignotior est, non alienum extrinsecus duo testimonia asserre illius, cui de hac re præ cunctis habenda fides est, apud Ciceronem ita scriptum uideo, Crasso dicente: Nemo tam arrogans, qui similiter se unquam dicturum esse consideret. Et iterum: Omnibus auditis orationibus, sine ulla dubitatione licet statuo & iudico, neminem omnium tot & tanta, quanta sint in Crasso habuisse ornamenta dicendi.

M. ANTONIVS.

Idem M. Antonio testis adest. Siquidem cum in quodam loco, de hoc, deq; superiore simul loquens dixerit, fuisse utrunq; tamen studio & ingenio, & doctrina præstantem omnibus tum in suo genere perfectum, ut neq; in Antonio deesset ornatus orationis, neque in Crasso redundaret, alio tamē loco, omnium quos ipse audisset eloquentissimum ait Antonium, quasi de industria dubium relinquens, quo tantarum laudum stateram potissimum inclinaret. Sed fama huius uulgatior uidetur, cui multum addidit nouissimus dies uitæ, in illa enim tempestate Mariana, ubi nullus tunc portus erat, iussi sceleris ministri Antonium occidere, cum ad cōspectum hominis uenissent, oratione eius attoniti corruſcantes iam mucrones recōdebant, diuina uis eloquij, impijs iusionibus addicti, & sanguine optimorum ciuium stillantes carnifices, nihilq; præter sanguinem sitientes, infecta cade rediissent, nisi scutariorum qui seriū uenerat, uerborum non degustata dulcedine, irruens in Antonium, mandatum nefarium adimpleſſet. Huius est ille ad persuadendum efficax actus oratorius, cuius in Oratore meminit suo Cicero. Cū enim M. Aquiliū, qui Cos. fuerat dux, apud Senatum & populum clarus, omni tandem honore spoliatus, & ad extrema fortunæ præcipitatum senem, in capitali causā defenderet, & in medio orationis ardore & deformē, squalentemq; reum sustulit, putremq; eius discindens tunicam, ac generosi quondam tunc miserandi pectoris cicatrices iudicibus ostentans, simulq; ad C. Marium, qui inter astantes erat uersus, & ut collegæ dudum sui miseretur, multum cum lachrymis obſteſtans.

C. GRACCHVS.

AD admirandum lectori potius, quā imitandum subijcitur exemplum C. Gracchi, qui ex familia eloquenti & seditiosa genitus, in utroq; maiorum suorum uestigijs inhaesit, sed quoniam unus tantū fidem locus exigit, is eloquentiæ operam acriter dedit, adeo tamen homo uehemens, permouebatur, tantoq; impetu rapiebatur, in dicendo, ut uarietatem uocis (quæ de rebus oratori summe necessarijs una est) examinare non posset. Quod in se uitium animaduertens, seruum musicæ modulationis expertum, in loco cōcionibus propinquo clām habere solitus erat, qui eburneam clām fistulam celeriter inflaret, qua cum aut lentius agentē accenderet, aut nimis ascensum receptui canens, ac im-

moderato

moderato contentionis ardore mitigaret. Non mediocris sanè diligentia iuuenis hominis, in auitum succrescentis eloquium, tamen quia de Cicerone locus hic sumitur, oratoribus in quorum manus ista uenerint (si modò quisquam tangere dignabitur) quod apud eundem auctorem, non longè post hoc exemplum scriptum est, pro consilio dabo, ut fistulatore domi relinquentes, sensum doctæ consuetudinis ad loquendum secum deferant. Nunc ad uetustissimum Romanæ facundiæ monimentum uenio.

E X T E R N I

H O M E R U S.

Homerus apud Græcos solum possidet ingenij, cuius sententiæ nō ego, sed Plinius auctor est, ubiorem sibi hanc, latiorēq; gloriā nō limitatis finibus assignans, constat ingenij ipsius ope Philosophiæ magnas partes, multo melius, multoq; grauius, quā ab ipsis Philosophiæ professoribus absolui. Certè Macrobius hunc omnis diuinitus inuentionis fontem, originēq; pronūciat. Et meritò, quamuis enim corpore cæcus fuisse memoretur, fuit tamen animo perspicaci, tamq; luminoso, ut Tullius in Tusculano suo de illo scribens diceret: Picturam eius non potissim uidimus. Quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ species fortunæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus, hominūq; ferarum, nō ita expictus est, ut quæ ille non uiderit, nos ut uidemus effecerit. Quid de eloquentia disputem, cum in sæpe memoratis Saturnalium libris, ingens & intricata lis sit inter nostrum Poetam ac Graium, dum millibus argumentorum modò hic, modò ille superior ostenditur, modò tam pares ut lectorem iudicij dubiū relinquant, quā dubietatem expressit eleganter Satyricus his uersibus:

*Conditor ille uides cantabitur atq; Maronis
Alifoni dubiam facientia carmina palma.*

D E M O S T H E N E S E T A E S C H I N E S.

ATque ut unus locus, duos olim impacatos iungat aduersarios, supremā eloqui artem inter Oratores Graios (quod nullus ambigit) possidet Demosthenes, proximam tenere uidetur Aeschines. Horum est cōtentio illā famosissima, quæ uniuersam ferè Græciā audiendi quondam desiderio suspendit, quod autem speciosius spectaculum incidisse poterat, quā in eloquentissima natione, duos omnium ætatum excellentissimos Oratores, super rebus altissimis notorio, & capitali odio dissidentes, de salute & gloria certaturos, in unum ante conditum tempus, & locum conuenisse. Potius mirer, si non remotiores etiam populos rumor exciuerit. In eā quidem actione Demosthenes rei partes gessit, itaq; uictus tandem accusator Aeschines, & ob eam rem patria profugus, cum quodam tempore Rhodiorum precibus, apud quos exulabat suam primo, mox orationem Demosthenis audiente populo accuratissimè perlegisset, illis utriusq; uim stupētibus, sed plusculum Demosthenis. O' (inquit Aeschines) si illum perorantem audissetis. Ingens (ut ait Plinius) testis inimici, meo quidem iudicio, uel ob hoc uerus mirator eloquentiæ, qui professionis suæ potiùs, quā alieni memor odij, quid laudandum erat, etiam in hoste prædicaret, præsertim cū dissimulare, tacereq; posset. Cōstat enim quosdam in scribendo graties, parum uehementes in loquendo, quosdam ex diuerso, qui omne scribendi studium auctoritate frontis, motuq; corporis eleganti, claraq; & pro qualitate rerum uolubili pronuntiatione transcendant. Quo nihil in oratione potentiùs norunt, qui artis oratoriæ præcepta didicerunt, illorum gloriā minuit præsentia, horum auget, illos legi præstat, hos audiri. Horum igitur in numero posuit Demosthenem ille.

P L A T O.

Eloquentia Platonis antequā etiā loqui posset emicuit, dum infāntulum in cūnabulis conspītum, innoxio contactu circumlabentes apes mellificauerunt in labellis eius, clarum melliflui lepōris omen, nec fefellit: non putō de hac re fide digniorē Tullio testē expectari. Qui multis locis ita mirat Platonis eloquentiā, ut sese imparē quodāmodo fateatur. Verum intra modestū Philosophi sermonis morē, se continuit Plato, terminos suos nihilo foelicius excessit, quod de Virgilio, Sallustioq; & in ipso etiā Cicerone dictū est. Quis inquit huius est testis? Idem qui cæterorum, Seneca in Declamationibus sic ait. Eloquentissimi uiri Platonis oratio, quæ pro Socrate scripta est, nec patrono, nec reo digna est. Demosthenes uerò cuius proximè mentionem habuit, Orator eximius philosophus minor, ut si fortè quid inter hos duos inter sit, nunc roges, rectè mihi uidear respondurus,

surus, in altero plus facultatis Oratoriæ, in altero plus Philosophicæ gravitatis. Nec aliud sensisse mihi uidetur Cicero ubi ait. Id quidem nemini Græcorum uideo contigisse, ut idem utroq; in genere laboraret, sequereturq; & illud Forense dicendi, & hoc quietum disputandi genus. Et mox dictum exemplis muniens, subsecutus est, equidem & Platonē existimo, si genus Forense dicendi tractare uoluisset, ornate, splendideq; ac grauissimè, & copiosissimè potuisse dicere. Et Demosthenem, si illa quæ à Platone didicerat tenuisset, & pronunciare uoluisset, ornate, splendideq; facere potuisse. Animaduertis Lector, sententiam Ciceronianam urbanitate conditam, pronunciaturus de duobus summis uiris quid sentiret, ita quemlibet suis finibus angustat, ut in eis proferendis. Neutri ingenium, sed alteri uoluntatem solam censeat, alteri diligentiam defuisse. Asperius Seneca ut Hispanus homo, sed nisi fallor & uerius, qui eodem loco quo Platonis, & eorum trium, quos paulò antè nominaui, nec non & quorundam aliorum eloquentiam imperfectam ostendit, rationem imperfectionis asserens. Magna (inquit) & uaria res est eloquentia, nec adhuc ulli se sic indulsit ut tota contingeret. Satis foelix est, qui in aliqua parte eius receptus est, sic est haud dubiè. Itaque ego consulto etiam statuisse naturam arbitror, ne quis uidelicet sibi mortalium arroget, uelut in omnibus excellens. Nam sic sæpè iustissimè totius humani generis ignorantiā accusamus, quod de singulis hominibus extimandum est.

HEGESIAS CYRENAICVS.

Multi tradunt auctores, sed eorum, quos ego quidem legi, M. Tullius antiquior Hegesiam quendam Cyrenaicū fuisse tam penetrabilis, ac præpotentis eloqui, ut illo uitæ huius exponente simul, & deplorante miseras, plurimi audientium uitam spontè relinqueret. Mirum prorsus & inauditum, & natura ipsa ualentius orationis genus, quod & uita, odium & desiderium mortis ingereret. Itaq; tanquam publici status expugnatricem Ptolemæus Rex uitæ suorum consulens, indicto silentio coercuit, ac scholas clausit, calamum non excusit. Librum ergo reliquit, in quo enumeratis hominū calamitatibus ita diffinit, nulli omnino mortalium, ut uiuat expedire. Ibidem refert, inuentum qui lecto Hegesiae libro, nulla uel animi corporis interueniente molestia, sola styli efficacia, se in undas maris ex muro præcipitem daret, libensq; moreretur. Et testem affert Callimachum Poëtam, qui sic perempti tumultu titulum inscripsit, & genus, & causam mortis continentem, & quidem nimis uulgata sunt.

CARNEADES, DIOGENES, ET CRITOLAUS.

Atrium simul qui sequuntur eloquentia apud Græcos & nostros celebrata est, quæ uis & secta, & orationis quantitate distantium Carneades Academicus, Diogenes Stoicus, Critolaus Peripatheticus, ab Athenis legati Romam missi sunt. Hi & legationem in Senatum, & uetusto more per interpretem peregerunt, petens multatæ remissionem, quam propter Horopi uastationem S. P. Q. R. populo Atheniensi indixerat. Quæ quidem multa, ut est in Saturnalibus fuerat talentum D. & præterea celeberrimo urbis loco, maximo populi concursu, ostentandæ eloquentiæ gratia separatim quisq; disseruit. Traditumq; est memoriæ, Carneadis impetuofam & torrentem, Diogenis prudentem & iucundam, Critolai circumspectam, & suauem eloquentiam fuisse.

ARISTOTELES.

Iamdudum de Aristotele dubius sum, errori ne publico taciturnus obsequar, furentiq; cedam uulgo, an uera potius è latebris in aptū eruam. De huius quidem ingenio, nulla lis mouetur, de eloquentia apud multos ambigitur. Constat autem hunc uirum iam doctrinæ nomine clarissimum, animaduersa Socratis oratoris gloria permotū, ad eloquentiæ studium uertisse animum. Quod cum in multis locis, tum in Oratore Ciceronis habetur expressius, his uerbis: Aristoteles cum florere Socratem nobilitate discipulorum uideret, quod ipse suas disputationes à causis Forensibus, & ciuilibus ad inanē sermonis elegantiā transtulisset, immutauit repente totam formā propriæ disciplinæ. Et post pauca. Itaq; ornauit & illustrauit doctrinā illam, omnē rerū cogitationē cum orationis exercitatione coniunxit. Nec uerò hoc fugit, sapientissimum regem Philippū, qui hūc Alexandro filio doctorem addiderit, hunc scilicet à quo & sciendi præcepta perciperet & loquendi. Hinc est, ut inter tripartitæ philosophiæ, multiplices tractatus Rhetoricorum, quoque libros scriberet, quales hinc collige, quod Cicero ipse in Rhetoricæ suæ libris, non dissimulat illum huic arti plurimā adiumenta, atq; ornamenta subministrasse. In eiusdē libris de eodem loquens. Veteres inquit,

inquit, scriptores artis à principe illo, atq; inuentore Lyfia, unum in locū conduxit Aristoteles, & nominatim cuiuscunq; præcepta, magna cōquilita cura perspicuè conscripsit, atq; denudata diligenter exposuit, hinc tantum inuentorib; ipsis suauitate & breuitate dicendi præstitit, ut nemo illorum præcepta, ex ipsorum libris cognoscat, sed omnes, qui quod illi præcipiant, uelint intelligere, ad hunc quasi ad multò commodiorem explicatorem reuertantur. Hæc Cicero. Ego autem curiosior sum, quam necesse est, memor tamen, quia cum præscriptis, alijsq; claris, & crebris testimonijs, Aristotelem non minùs eloquentia, quàm scientia copiosum, in libris tamen eius, qui ad nos uenerunt, sanè certa fides eloquentiæ uestigium nullum est. Vnde grandis mihi stupor oboritur, illos mentiri constat, elingues simul & procaces, qui quoniam Aristoteli suo, quem semper in ore habent, similes esse nullo modo possunt, illum sibi similem nituntur efficere, dicentes eum, ut qui altissimis rebus intendere, omnis eloquentiæ contemptorem, quasi in altis nulla uerborum claritas habitare possit. Sic quod à Cicerone dictum est. Cum (inquit) de rebus grandibus dicas, ipsæ res uerba rapiunt, ita fit tum grauior, tum etiam splendidior oratio: sed ibi quidem dum inertiae propriæ excusationes quarunt, duci suo par crimem obijciunt. Quantum uerò ex præmissis apparuit, dicerem huic monstro subesse causam posse, & ex Græca in Latinam seruatīs ornamentis eloquentiæ transiri non possit, nisi aliquid Platonis libelli ex illa in hanc linguam translati, suspicari tale aliquid non sinerent. Sæpè igitur de hac re cogitanti nil aliud occurrit, quàm Aristotelicos libros transferentium uel pigritiam certè, uel inuidiam, uel inscitiam, denique quocunq; uoces nomine uitium fuisse, cuius tam latè contagia fluxerunt, ut iam spes remedij nulla sit.

ISOCRATES.

AT si nihil ampliùs dixerò, licet ex præmissis Isocratis eloquentiam contēplari, quantum enim fuit tantum philosophum, & proposito tam tenaciter inhaerentem, ab incepto diuertere, & ad peregrini studiij amorem, desideriumq; traducere? Præsertim cum Aristotelis consuetudinē exprimens Chalcidius, dicat hunc uirum, suo quodā more, pleni, perfectiq; dogmatis electū, quod uisum est cæterorum fastidiosa incuria negligentem, quamuis enim quem primum fuerat studiose imitatus, idem postmodū enixè aduersatus sit, tamen profectò non sine quadam magna ui monendus fuit Aristoteles.

THUCYDIDES.

THucydides scriptor historiarum populo Atheniensī præfuit, tandem ab eisdem patria pulsus, fortè ad exiliij solumen, Tragicæ operam dedit. Quæ cum ad suorum aures uenisset, publico consensu reuocauerunt eum ab exilio, cuius imperiū neglexerunt eius (ut ait Plinius) eloquentiam mirari.

PISISTRATVS.

Hoc uelut medio, ad externæ militaris eloquentiæ mentionem uentū est, cuius primas partes Pisistratus obtinet, quem nullare alia ciuib; suis opportunum, sed rara quadam eloquentia florentem, ob hoc solum Atheniensibus imperitasse patientibus, atq; ultro deferentibus imperium constat. Gens sapientissima usq; adeo uirum hominis eloquentiam suspexit, ut se, suaq; omnia præcipueq; libertatem (quæ nihil clariùs habebant) ieiuni postponerent. Quod ne magis obliuione, quàm iuditio factum extimeretur, non defuit instantissimus atque grauissimus Orator, siquidem pro libertate contra Pisistratum Solon stetit, sed nec armis, sed uerbis certabatur, tamen Pisistrati eloquentiæ, suæ uerbis libertas, cum Solone ipso, qui sub iugum trahebatur populo plaudente. Fuit autem Pisistratus & doctrina, & ingenio clarus, ut qui primus Homeri libros confusos (sicut Cicero testatur) sic disposuisse dicitur, ut nunc habemus.

PERICLES.

HVius & tyrannidis, & eloquentiæ successor Pericles, dicendo tam similis fuit, ut qui hunc audiret, illum audire se crederet, si non unquam audiuisset. Hoc tamē iste ualentior, quod alter eloquentiam armis iuuerat, huic sola lingua sufficit ad imperiū. Quod & diuturnū gelsit, & magnificum quadraginta annis Rempub. tenuit, eodemq; tempore, & urbanis rebus præfuit, & bellicis, inermis ipse, sed tam armata fultus eloquentia, ut cū aduersus omniū salutē diceret, cum delectatione tamen ab omnibus audiretur. Aduersa enim rebus erat species uerborum, & populo nocens populariter loqui uidebatur: neq; solum uulgus dulcedine captum deludebat, sed prouectos, & ingeniosos uiros obtruncantes

stantes in reliquis, ad confessionem eloquentiæ coëgit. Si quidem & ueteres Comici (ut ait Cicero) cum illi maledicerent (quod tunc Athenis fieri licebat) leporem tamē melle, dulciorem, in labris eius habuisse dixerunt, tantumq; in eo uim fuisse, ut in eorum mentibus quillum audissent, quasi aculeos quosdam relinqueret.

ANTIPATER SIDONIUS.

Antipater Sidonius quidam, tam exercitati ingenij fuisse creditur, ut uersus hexametros, aliosq; diuersorum generū, ex improviso copiose diceret. Quocumq; animum, linguamq; uertisset, nil operosius illi quam sermo uulgaris alijs solet, huic numeri aderant: & carmina resonabant. Fecisse feruntur idem ex modernis quidam, sed tam pueriliter, tamq; ridiculē, ut iudice me, nec nomen, nec locum inter illustria mereantur. Deinceps parum per frena stilo laxentur, ut non tam præterito defessus, quam ueturo se præparans labori, in aliquod uicinum, gratumq; diuersorum delectat oratio.

DE DICACITATE SIVE FACETIIS.

Cap. III.

Pars Eloquentiæ leuior in manibus est, ut enim in cogitationibus, inq; actibus humanis, sic in uerbis quoq; serijs contracta fatigatio iocorum uicissitudine mitigatur. Quod genus, uel facetias appellare possumus uel sales, quod sermonibus nostris sapidissimum condimentum præbeant, uel ut est apud Ciceronem apophthegmata, sed latentia, & tacita, cui apud Græcos, scommata, apud nos proprium uocabulum nō est, nisi forte dicamus cum Macrobio, morsum figuratum, fraude uel urbanitate testum. Cui quoniam lepos admixtus est, ungit (ut aiunt) ac pungit, mulcet enim exterius, introrsum uulnerat. Hinc uidemus interdum ridentibus qui adsumt, ipsum ad quem iactati scommatis sensus penetrauerit, irasci. Potest quidem nuda sine figuris exprobratio, tam proprijs, tamq; sonantibus, ac breuib; uerbis proferri, ut & si nihil præter uulnus agat, ipsi tamen promptē uibrari sermonis acies, sicut ei in quem contorta fuerit dolorem, sic cæteris nescio quid acerbæ uoluptatis afferat, nihil præter uerba curantibus. De singulis quanquam diuertat attingam. Sed de his primum quibus austeritas minor inest. Et licet eloquentiæ (cuius mentio præcessit) ars pulcherrima sit, unaq; de septem liberalibus, tamen partis aut ars omnino nulla est, aut si qua est, à Cicerone traditur in libro qui inscribitur Orator: illic enim ut ipsum libri nomen indicat Oratorem instruit, & ad concionandum acuit, nos autem hoc loco, de uita communi, & quotidianis hominum sermunculis, exempla decerpimus. Illud quidem per omnes, ut ita dicam artus æquē, conspersum est, hoc per se stat limitatum suis finibus angustis. Sanē, atq; ut ipse uocat, peracutum & breue, illa à ueteribus cauilatio, hæc dicacitas nominata est. Sed uocabula permiscemus atq; confundimus. Sanē de his rebus apud Græcos libri scripti sunt, qui ridiculorum artem tunc rationem pollicentur, titulus librorum spem discendi faciet, per legem inuenies, ut est apud ipsum, quem sæpe nomen Ciceronem, ridicula & falsa multa Græcorum, ut nihil in eis, nisi ipsa insulitas rideatur. Quanto melius Cato ille Censorius: qui non artem, quæ non erat pollicetur, sed ipsos iocos, & facetias tam Socraticorum, qui in hac re nomē habent apud Græcos (sicut apud nostros Plautus) quam cæterorum studiosē recolligit. Cuius hoc loco studium imitari disposui, non artem daturus, sed hæc legentibus, si modō quisquam tam ociosus unquam erit, qui hæc in manus accipiet, non paruam indaginis molestiam prærepturus. Quæ enim quæso ars dicendi est rei repentinæ, inopinatæ, improuisæ, & ex tempore iaculandæ? Est enim rerum huiusmodi præcipua in respondente laus, cui non longæ insultationis spatium datur, ad manus habeat oportet, quæ in læscenē sine cunctatione retorqueat, qualia sunt multa eorum quæ sequuntur. Quale est, ne exemplum præsentis dicto desit, illud P. Sulpitij, qui cum aduersus C. Philippum turbulentum hominem, & publicæ dignitatis causam animosius defenderet. Interrogatus ab illo quid latraret: subdito respondit. Quia furem uideo. Quid breuius, quid uel liberalius, meditatio longior obtulisset? Solet enim canis latrare conspecto fure. Aut quale est illud, quod nostri temporis adolescens decrepito cuidam respondit. Cum enim ludens insultaret: Quod adhuc eō promptius in equum ascenderet: Nimirum (inquit) septuaginta annis antequam ego nascerer artem hanc exercuisti. Innumerabilia sunt generis huius, in quibus artem ponere, cum ne cogitationi quidem locus sit, artificiosis fuerit fortassis ingenij, mei quidem præsentis propositi (ut dixi) non est, artem ne dicam suffodere, sed tradere, etiam ubi in promptu est. Feror enim aliō. Et quoniam pro euidentiā dicendorum non alienum fuerit hæcenus profari, cœptum deinceps prosequar.

AVGVSTVS

Caesar Augustus (ut est in Saturnalibus) in huiusmodi dicacitate non est quoquam minor, & fortasse nec Tullio. Affectauit enim iocos, saluo tamē maiestatis pudoris respectu, de quibus aliqua delegi similiter, & de ceteris arbitrio meo, nō ut de iocis librum texere Ciceronis exemplo dici possim, sed inter tot seria & graua, respirandi locum fatigatus lector inueniat, in his quae apud maiores noua, apud nos magna ex parte in quotidiani sermonis consuetudinem abierunt. Igitur Augustus ab adolescentia iocatus est. Vatinius podagrae morbum (qui ferē omnium mos est) dissimulare nitebatur, dicens: Se iam mille passus per diem ambulare. Dixerat hoc ille, forsan post hyemale solstitiū. Hinc irridendi materiam Caesar arripuit. Et minus (inquit) miri est longiusculi dies incipiūt. Quidam libellum sibi timidius offerenti, & ob multam praesentiae suae reuerentiam, nunc porrigenti dexteram, nunc itentidem retrahenti. Puta ne (ait) assem elephantī dare? Vibani Principis iocus & tam humanae conditionis memor, quam quod maior principum pars uellet obliuisci, alium (nolentis Nomenclator ille fuit) quem obliuiosum & officio suo imparem, grauius ferebat, egressus igitur, & Augustum: Nunquid in foro agi uellet percontanti? Commendatorias, ait, literas tecum profer, notum enim ibi nullum habes. Orator quidam clarus, sed gibbo prominenti deformatus, Galba, de quo Lolij uulgatissimus iocus erat. Ingenium Galbae malē habitare, is, inquam, coram Caesare causam agens, & uelut eloquio gloriabundus. Sape iterans: Corrige in me, si quod corrigēdum uideris Auguste: hoc ab eo tandem responsum habuit: Ego te Galba monere possum, corrigere autem nullo modo. Purpuram mihi praeceperat, non respondebat animo suo color, uenditor uitium excusabat, & attolle, dicebat, purpuram Caesar, ac sursum oculos intende, cui Caesar. Ego ne, ut populo Romano bene uestitus uidear, in solario ambulem oportet. Solebat ad coenam inuitatus non negare, quo se ciuibus suis, conuictu non superbo, quam familiarissimum faceret. A pauperissima ac tenuissima cuiusdam coena rediens, hospiti illum uerbis prosequenti, hoc unum ad aurem iocoso murmure respondit. Tam familiarem me tibi non putabam. Cum extrui Forum praecepisset, & consumationis auidus, architecti nimiam tarditatem inuisam haberet, eo demq; tempore, & a Calsio Seuero accusati plurimum absoluerentur, ac uelut iniqui, & calumniiosi hominis laqueis, aequitate iudicum expedirētur. Vtinam (inquit) Augustus: Forum meum accusaret Calsius. Petebat à Caesare congiarium Pacuuius Taurinus, quo melius persuaderet, uulgatum iam apud omnes affirmabat: Magnam pecuniam sibi ab illo datā. Respondit: Sed tu noli credere. Alteri cuidā cum ab officio remotus esset, si milia flagitanti, atq; addenti. Non se cupiditate ad id petendum induci, sed pudoris proprii respectu, & ut sine noxa praefecturam equitū sponte dimisisset, insuper & liberalitate Caesarē dignus putaretur, sic elusit. Tu te accepisse palam dicito. Ego me dedisse non negabo. Quidam Romanus aequus, diem functus erat, post cuius mortem as alienum ingens, quod usq; ad extremum uel extra terminum occultauerat, emerit. Re comperta miratus Caesar. Ite (ait) & cubicularem mihi culcitram eius comparate. Obstupentibus mandatum, rationē adiecit. Somnos (inquit) alluciet culcitra, in qua ille tantis debitorum molibus oppressus, somnum capere poterat. Mos antiquis erat in agris suis sepeliri: Vectius quidam agrum excolens, illic inuento sepulchro patris non pepercit, sed aratrum superinduxit, qua in re ita lusus sit Augustus. Hoc est (inquit) uere sepulchrū patris colere. Filia eius Iulia festinatos canos ægre ferens, clam uellere cōsueuerat, superinuenit ornatricib. operi inhiatib. improuissus Caesar, & uulso capillos in illarū gremio notauit, sic tamē oculos auertit, ut nec uidisse uidere, & tunc equidem, nihil hac de re, post tempus, sciens in sermonē senectutis incidit, filiam sciscitatus est: Vtrum suo tempore canos, an nullas habere comas mallet. Atque illi sine hæsitatione respondenti, & caniciem caluitio praferenti, sic insultauit. Cur igitur hae ante tempus te decaluant? Audita fama Herodis Iudaeorum Regis, quod infantes circa bimatum omnes in Syria natos, inter quos mandasset & proprium filium occidi. Melius est (inquit) Herodis porcum esse, quam filium. Alludens mori Hebraico, sic enim carnibus suillis, sicut humanis abstineret. Tragediam scribere adortus erat, cuius mentionem inter studia eius feci, tragediæ nomen erat Ajax, eam enim siue iam quod displicuisset, ut Macrobius refert, siue ineptum stylo non succedente, ut Suetonio uidetur, aboleuerat. Et interrogatibus amicis: quid Ajax suus ageret? In spongia (inquit) incubuit. Non consultē (nisi fallor) agere inus, bona pars scriptorum, si in iudicando de opusculis nostris, huius ioci memoriam haberemus. Sed ne fortē iudicator Augustus quam principem decet, cæteris silentium indixisse uideatur, attingam alios.

M. T. CICERO.

M. T. Cicero, Quintum Fratrem, ac Lentulum habebat generum, homuntiones patris admodum staturę, in utroque cauillatus est. Venerat, in prouinciam cui Frater pręfuerat, illic imaginem eius clypeatam, quā amplissima forma, & ad petrus depicta (ut mos erat) cernens. Frater (inquit) meus maior est dimidiis quā totus. Rursus generum ingenti gladio accinctum uidens: Quis generum meum ad gladium alligauit? Quo ioco nunc erga insignis paruıtatis homines uulgo utimur. Alter illi generum erat Pıso, qui cum incessu cunctatior foret, quā conueniret uiro, filia ex diuerso cōcitatior, quā deceret fęminam, uno uerbo ludit in utroque. Ait enim filia: Ambula ut uir. Anceps iocos duos simul pugit. Apud Damasippum cęnans, cum ille mediocre uinum mensę adhibıtum, grandiloquis uerbis attollens diceret: Bibite Phalerum hoc quadraginta annorum est. Respondit. Bene fert ætatem. Faceret, unde gloriam ille uino petebat, hic ueniam dedit. Illudit & in lul. Cæsarem, ad quem cum post ciuilis belli uictoriam uenisset interrogatus: Cur homo doctus in electione partium tam pueriliter aberasset? hoc unum quod responderet habuit. Pręcinctura me decepit, cautę simul & iocose. Cum enim meritorum comparationi locus amplius non esset, habitus ducum contulit, & quasi rerum omnium pręcellenti Cæsari tribuens, solo quo uideretur inferior deceptum affirmauit. Constabat enim Cæsarem propter habitus negligentiam ab ineunte ætate male pręcinctum puerum uocari solitum. Illudit & Vatinio, qui paucis diebus Cōs. fuerat. Grāde (inquit) prodigium anno Vatinij, quod illo Cōs. nec pruina, nec uer, nec æstas, nec autumnus fuit. Eidę quærenti, quod ad se uenire neglexisset. Volebam (inquit) in Consulatu tuo uenire, sed nox me comprehendit. Mihi tantum & si uno loco sic scriptum inueni, uerisimilius uidetur, quod alibi legitur, hic iocus Caninio potius dictus, quā Vatinio, quod Vatinius paucis, Caninius non nisi uno tantum die Consulatum tenuit. De quo est alter Ciceronis iocus. Vigilātem Cōs. habemus, qui in Consulatu suo somnum non admisit. Illud uulgatum: Solere flamines Diales esse Cōs. & interrogatio ludica, quibus Cōs. Cōs. fuisset. Longior sum si Ciceronis iocos ad unum colligam, ceterum ex paucis acerui totius libamen obtulisse sufficet, hoc quidem inter prętereunda non fuerit, quod magnis auctoribus constat, eum sæpe fontes in iudicio defendentem, deficiente iustitia, confugisse ad iocos, & eo pręsidio uictoriam quesisse. Nec illud ignotum quod in his creberrimus foret, consularem scurrā ab hostibus uocitatum, quin ab ipso, de quo suprà diximus Vatinio, qui hanc eius notā scriptis edidit. Sed iam satis iocatus est Cicero, maior quidem iocator interuenit, cedendum est.

VESPASIANVS.

Vespasiani principis facetissima quędam sunt, illud in primis. Mulier amorem falsa, scęp amando perituram, nisi opem ferret, rigorem Maiestatis precibus, ac blanditijs euicit, & in amplexus tandem Cæsareos admissa est: cū certam pecunię summam uel concubitus: uel amoris pretium princeps amanti daret, dispensator ignarus, qualiter eam pecuniam rationibus inscriberet percunctabatur. Respondit: Vespasiano Adamato. Quid in tali pręsertim sene iocosus? Vnus ex domesticis, cuidam externo, sub obtentu Germanitatis dispensationem impetrare nitebatur: agnouit fraudem, & dilata re, illum pro quo petebatur accersit, certiorq; ab eo factus, quid pro se supplicaturo sponddisset, id sibi numerari iussit, & uoti compotem dimisit, reuersus intercessor instare. Cui Vespasianus: Alium tibi fratrem quære, quę tuum putas meus est. Cū iter ageret, mulio auriga descendit ad calciandas mulas, substititq; uehiculum: rapta interim occasione, litigator anxius accessit ad principem, quę uellet narrandi tempus habuit. Animaduertit tantum commentum Cæsar, interrogatoq; mulone, quanti calciasset, pepigit lucri partem. Festinē utrumlibet nisi auaritię suspitio, iocis insita uideretur. Sed de hoc aliā. Plura sāt eius talia, quin & supremo uitę tempore iocare non destitit, ad primum ægritudinis insultum statim, quod erat mortiferum arbitratu, ut puto (inquit) Deus fio. Illudens prędecessoribus suis, in deorum numerum relatis.

TIBERIVS CÆSAR.

Exiderunt a sãuissimis ingenijs facetissimi sermunculi, quos uel ob hoc ipsum cōmemorare libuit. Quis enim immittit Tiberio Cæsare, pręsertim postquā Capreas attigit, cruentissimo eius ocio famosam, & infelicem insulam? Illic moras trahentem, llicensium adiit legatio, consolationis obsequium principi ferens, super mortem unici filij. Cuius mortis dolorem, ille, memoriamq; omnē, nō tam forti quā in huma-

no ani.

no animo confestim aboleuerat. Itaq; uelut intēpestiuis consolatoribus sic allusit. Ego quod-
que fortunæ uestra compator, quia magnificum ciuem Hectorem perdidistis. Ultra mille-
simum annum iocandi materiam quæsiuit, animo ferox, actisq; metuendus.

DOMITI ANVS.

Quis præterea Domitiano senior? quis ab honestarum studio remotior? & tamen
agente natura, nonnihil paterni lepōris inerat. Eius illa referuntur de Metio, qui
in cultū corporis multus erat. Vellem (inquit) tam formosus esse quā Metius
sibi uideretur. Alterius comam permixta canicie flauescentem, perfusam: Mulsō
niuem appellauit.

L. CECILIVS.

Cecilius iuriconsultus, ab hoc ordinē nequaquam repellendus est, lapidatus erat à
populo Vatinius, dum gladiatorium munus æderet, ea iniuria permotus, ædilitio
edictō cauēri procurauerat, ne quis sibi pomum in arenam mitteret. Per eos dies
contigit ut Cecilium quidam consuleret. Eset pomum nux pinea? Si in Vatiniū
(inquit) missurus es, pomum est haud dubiē. Idem mercatori consulenti, quōnam modo na-
uem cū socio diuideret? Respondit. Si nauem diuisentis neuter habebit. Cum C. Cæsare pi-
la ludebat, nec deerant collutores alij. Iussit Cæsar cæteris centeria sextertia per singulos nut-
merari quinquaginta Cecilio. At ille una hē tantum manu (inquit) ludo.

VIRGILIVS.

Nec illepidē Virgilius, cū sibi exprobratum esset, quod uersus Homericōs abstū-
lisset, & in operis sui congeriem redegisset, respondisse traditur, magnarū esse li-
rium, auferre clauam de manu Herculis non dissimulans se illis uersibus non
preatio, sed pro suis uti, quod esse permaximum. Ex Herculeā Homeri magni-
tudinē latenter affirmans, faciet admodum & breuiter, quod ad ignominia dicebatur, in
gloriam suam uertit.

VALERIVS.

Valerius P. Clodio in senso sibi. Quid (ait) durius minaris, quā ut eam Dyrhā-
chium & reuertar: sumpta iocandi materia, de exilio Ciceronis: qui eo in exiliū
perrexerat, agente Clodio, confestimq; redierat.

INNOMINATVS.

Quintius prætor: de optimē atq; innocentissimē administrata Prouincia, & quod
mireris, Domitiani temporib; reuersus, in morbum inciderat: is dum Gelidas ma-
nus se habere, amico conquereretur assidentī: Certē (ait) ille nuper calidas de Pro-
uincia retulisti: de furorum scilicet, & rapinarum frequentia iocūm textens.
Qui uiro integerrimo & benē sibi conscio risum mouit, fastidiumq; discussit:
suffususque noxiō ruborem.

I. MALLIVS.

Lucius Mallius pictor egregius, deformes filios habebat, quibus uisis amicus apud
eum cœnās. Non similiter (ait) pingis & fingis Malli: Ille autē, Nimirum fingo e-
nim in tenebris, in luce pingō.

SATELLIVS QVADRATVS.

Sabinus quidam nomine, diues ineptissimus à Seneca refertur, qui ætatē suā fuit he-
bes quāquā & obliuiosus, gloriæ tamen atidissimus; quā ex literarū notitia pro-
curabat. Itaq; magnis pretijs seruos cōparauit, quorū alter hūc, alter illum poetam fa-
miliariter memoriter nosset, hoc scilicet expeditum iter, ad eam quam appetebat glo-
riam ratus, si serui ut peculium, sic & literas domino quærerent. Hac talī familia instructus,
conuiuas suos quæstionculis exagitabat, serui ad pedes aderant, & de quacūq; re sermo
esset obortus, accommodatos materiæ uersus insusurrabant, quos ille gloriabundus dū pro-
nunciare uellet, in medio hærebat. In hunc igitur Satellius Quadratus, ut ipsius hoc narran-
tis uerbis utar, stultorum diuitum trisfor, & arrisor, & derisor, ita iocatus est, cum illē ia-
ctaret centenis militibus seruos sibi singulos constitisse. Minori pretio (inquit) Quadratus to-
tidem scriinia emissēs. Idem Sabinum ut luctaretur orabat: cūq; ille admirans diceret: Quo-
modo luctabor homo æger ac fragilis, & uix uiuere ualens? Noli quæso (inquit) Quadratus
hoc dicere. Aspice quot seruos habes robustissimos. Merito has nugas audiebat, demēs qui
ex alienis gloriam speraret. Sed & aliquantisper locum iocis muliebribus præbeamus.

D d 2

Iulia Augusti filia (quæ profectò non ultima inter illustres fœminas fuisset, si prudentiæ curam, quam primam esse par fuerat, non in ultimis habuisset) inter multas, & uarias naturæ dotes, humanitatem morum, comitatemq; sermonis habuit, cauillatrix in primis iucundissima, contra crebros patris monitus, culta lasciuius, oculos eius turbasse cognouerat, modestiore habitu reuerfa, mitigare paternam indignationem cogitauit & obtinuit. Itaque uerba quæ dolor oppresserat, gaudium expressit. Et sentis ne ait, quanto magis hic, quam externus habitus deceat Augusti filiam? Non obstupuit illa tanti Censoris maiestatem? Sed heri me (inquit) uiri, hodie patris oculis ornaui. Eandem in spectaculo ludorum circumuallauerant adolescentum impudicorū agmina, cum ex aduerso Livia Augusta uenerando modesta comitu staret, hæc Cæsareæ coniugis, ac natæ uarietas populum erexerat, sed ipsum principaliter Augustum, comonefecit ergo Iuliam breui scripto, circumspiceret, quanta morum imparitas, inter duas dignitate pares fœminas foret. Illa castigatorum suorum repulit his uerbis: Et hi mecum senescunt. Amico sobrio & prudenti, Vt se paternæ frugalitatis imitatricem faceret, modestosq; illius mores in animum induceret: respondit. Ille se Cæsarem obliuiscitur, ego Cæsaris me filiā recordor. Sed iam satis multa de nostris.

E X T E R N I

D I O G E N E S P H I L O S O P H U S .

Diogenes Cynicus ille famosissimus, contemptor omnium quæ optantur ab alijs, de Antisthene præceptore suo sic iocari solitus traditur. Ille me ex magnis diuitijs ad inopiam deduxit, effecit ut latas ædes cum angusto, & uolubili dolo permutarem, quantum ultro, citroq; laudum ac gloriæ sub hac irrisione clauderetur. Item aduersus Dialecticum sophistam lepidissimè cauillatus est. Proposuerat ille per contumeliam hoc modo. Quod ego sum, id tu nō es, annuit Diogenes. Ille procedens in sophismate? Homo autem (inquit) ego sum. Et id quoq; confessus est. Tunc ex concessis conclusit. Igitur homo tu non es. Indignatus has ineptias. Hoc (inquit) ultimum falsum est proculdubio: & si uerum fieri uis à me incipe.

Q U I D A M I U V E N I S .

Iuuenis alienigena Romam uenit, forma corporis tam similis Augusto, ut omnem populum spectaculi admiratione suspenderet: Augustus re audita, ad se iuuenem euocatum cernens, effigiemq; suam in illius facie recognoscens, in hanc sententiam interrogauit: Fuit ne unquam o adolescens mater tua Romæ? Sensit ille quò pergeret. Et minime (inquit) mater, at pater meus sæpè. Facetè & illatam suspensionem repulit, & nouam peperit: & hæc quidem historia sic in Saturnalibus tradita est. Valerius autem Maximus: non Augusti, sed innominati prætoris, neq; matris, sed duorum patrum mentionem facit, præterea non Romæ, sed in Sicilia interrogatum, responsu uicè cōmemorat. Percunctante enim magistratu Romano quendam eius prouinciæ, sibi forma corporis simillimum, & mirari se dicente, unde hæc tanta similitudo cum pater suus nūquam in Sicilia fuisset. At ille respondit: Pater meus sæpè Romam uenit, quæ nam sanè uerior, fideliorq; narratio est, fides (ut aiunt) apud auctores maneat.

M I T H R I D A T E S R E X .

Mithridates Ponti rex Cappadocæ, sororis suæ filio sub simulatione colloquij insidias tendens, gladium abdiderat, crudelis licet adolescens, & ad id interitum destinatus, regio tamen illorum more temporum, scrutatorè præmisit. Qui dum Mithridati manum in secretiores partes corporis mittit locatus ille: Caue, ait, ne aliud telū, quàm quod quæris inuenias. Eoq; modo suspitione detracta, iocis textit insidias. Mirum quod in eo statu iocari posset, sanguine mox nepotis respergendus.

P U B L I U S S Y R I U S .

Non est huius loco subtrahendus Publius quidam è Syria, qui à primis annis huius rei deditus, libertatem ob id unum consecutus, Romæ tandem, & per Italiam uictis omnibus simillimum studiosis, præter fauorem populorum lul. Cæsaris ingentem quoq; gratiam promeruit. Is & Mimos scriptitauit, & multa eius extant, non magis iocosa quàm grauiā, propter quæ tum primum charus, & libertate dignus haberi cœpit, duo referuntur. Domini sui patronus, seruum suum hydropicum in arena resupinum

num ad solem cernens, quid illic ageret quæsierat, antequam æger responsum exprimeret, processit Publius puer ex inopinato, & Aquam (inquit) calefecit. Idem inter conuiuas disceptantes. Quid esset ocium molestum? acceptam omnibus sententiam dedit, podagrici pedes, dicens. Hæc atq; huiuscemodi latentis ingenij indicium, & manumisso erudiendi materiam præbuerunt.

RECENTIORES.

AZONIS COMITIS AESTENSIS CONIUNX.

Tot naturæ, fortunæq; muneribus, quibus Azo Marchio Aestensis ætate patrum claruit, ne absq; molestia frueretur, minus spectatam habuisse creditur uxoris fidem. Ita cum fortissimum ex illa susceptum puerum, in ulnis habens, suspirasset: Causam quæsiuit illa suspirij: cui maritus, uellem (inquit) hunc puerum meum esse, omni dubietate submota, ut tuus est: & hanc certitudinem, libens, magna fortunarum mearum parte redimerem. Atqui ait illa, nihil hic impensa est, negotij parum. Arreptoq; filio: Hic (inquit) quod nemo dubitat meus est. Annuente uiro. Ut nihil igitur dubij super sit, de manibus meis suscipe eum, ait, tuus sit.

AGAPITI DE COLUMNA CONIUNX.

Bonifacius v. i. Rom. Pont. duobus ferè lustris, domum de Columna uagam egit, at toto orbe dispersam. Fulminabat ille de terris, & ad exemplum tonantis ætherei cuius gerebat uices, edictis minacibus intonabat, capitale fuerat aliquem de generosis exulibus, hospitio suscepisse, nunciatum est interea Agapiti uxorem, quæ sanguine illum contingebat esse prægnantem. Sensit hostem suum Romæ fuisse, & accensus ira atq; odio, perducere ante pedes suos mulierem iussit: uenit illa, uerecunde & uentrem studio regens, at ille, ut erat in sermone mordacissimus. Demitte (inquit) pallium meretrix. Quis te grauidam fecit? Loqui coacta. Pater, ait, sanctissime, tu mihi uirum meum abstuleras, quid facerem? Quod & ætas, & forma suaferunt, consilium coepi. Inter innumerabiles peregrinos, quos hic annus, in urbe hac congregauit, circumpiciens unum uiro meo simillimum, notauit, placuit oculis meis ille, & in exultantis uiri memoriam susceptus est per noctem, mane abiens qualem cernis me dimisit. Hæc autem, alludens ad uiri abitum dicebat, qui sub ueste peregrini ignotissimus, ad uxorem penetrauerat. Risit Bonifacius, & muliebri facundia mitigatus est.

INNOMINATVS.

In collibus apud quos natus sum, uidit ætas nostra nobilem quendam uirum, cuius primum studium fuit, excipere transeuntes apparatu magnifico. Die quodam à Iulius & uenatu, cuius quoque perfidiosus erat, incultam & dumis laceratam tunicam inductus, rediens, plenam hospitibus domum reperit; quibus honorandis intentus, dum huc illuc cuncta prouidens discurret, in quendam illorū superbū, & stabula miscentem famulum incidit, coepitq; eum blandè corrigere, impatiens iræ fuscifer, extenta manu faciem eius percussit. Secessit ille tacitus. Mox cernens famulus quæ pulsauerat, inter discumbētes medium trepidare coeperat, tandem explorato quis nam esset, affusus erroris ueniam poposcit, cui ædium dominus: Tibi (inquit) libens parco, huic autem (& tunicam suā digito signauit) non parco, quæ ut ita tractarer præstitit.

SANTIUS REX CASTELLAE.

Quodam tempore, dum Christianorum procures, fines Sarracenorum inuadere, & terram CHRISTI sanguine consecratam indigno seruitio decreuissent liberare, (quod heu sæpè facinus nunquam perficimus) agitatū est in consilijs. Quis nam tantis coeptis dux aptissimus foret, uisusq; est & optimus Santius Hispaniæ regis frater, quem & experientia armorum commendat, & genus, & probitas, nec luspectum luxus faciebat (frequens principatus malum) nullis enim inquinatus opibus aut delitijs, sed Hispano more asper & agrestis, & sub diuo inter labores educatus erat. Accersitus igitur omnium consensu Romam uenit, & Latinæ linguæ nescius, unum ex fidis interpretis loco habuit. Publicum quod in tali solet celebratur consistorium, illuc inter multa recitatum erat Rom. Pont. decretum ubi Aegypti regem fecerat. Quo audito sublatus est ingens plausus est omnium admirās Santius, sedentem ad pedes interpretem, quid sibi uellet strepitus, percunctatus est: ubi audiuit se Aegypti regem pronūciatum. Surge, ait, & diuū Papam pronuncia Calyphum de Baldacho. Festina & uerè regia libertas, pro inefficacis regni nomine inanis Pontificatus titulum pensauit.

COMES QUIDAM FUCHSI.

Comes olim Fuchsi, in Cataloniam profectus, erat homo liberalis, & qui nil agere didicisset. Illic (ut aiunt) turba peretium obsessus, nihil sibi relinquerat præter mulam, quam ponderosus senex equitabat. Reditum paranti, non defuit qui calcaria infu- per precibus extorquere niteretur. At ille protento pede subridēs: Accipe (inquit) modò mihi aliquem expeditas, qui mulam meam Fuchsiū usq; sollicitet.

DINVS FLORENTINVS.

Dinus quidam conciuvis meus, qui ætate nostra gratissimæ dicacitatis adolescens fuit, casu præteriens, per loca frequentissima sepulchris, aliquos sibi notos senes il- lic confabulantes comperit, qui ut iocandi peritum irritarent, iocari simul omnes (ut est ætas illa laquacior) & manibus etiam plaudere cœperunt, ille se proripiens, hoc unum omnibus respondit. Iniquum hoc loco certamē, uos ante domos uestras animo- siores estis. Senio scilicet eorum, & uicing morti alludens. Nec prius intellectus, quam eo ab oculis ablato, cœmiterium circumspecientes, quas ille domos loqueretur perpenderunt. In- numerabilia dixit ad hunc modū, quæ apud nos uulgò etiam nota sunt. Hoc enim loco nō iocos eius prosequi, sed nomen attingere propolitus fuit.

DONATVS PATAVINVS.

Donatus Patauinus, fuit nuper Poëtarum omnium quos nostra uel patrū nostro- rum uidit ætas facillimè princeps, nisi iuris ciuilis studium amplexus, & nouē Mu- is, duodecim tabulas immiscuisset, & animum ab Heliconiis curis, ad Forensem strepitum deflexisset. Is amici subita causa, & moras respuente necessitate, ipso quotidiano ac domestico, quo sorte inuentus est habitu, rogatus in iudicium uenit. Nouus iudex, qui tribunal impleuerat, egregio uiro nec assurrexit, nec aliquo cum honore digna- tus est. Cœperat Donatus amici causam planis uerbis ac uulgaribus agere, & illum in singu- lis dictis obliuantem urbanè admodum ac suauiter conuincere. Indignatus iudex, tanquā maus aliquid dicturus, sic interrogauit. Scis literas? at ille: Scio paucas, inquit. Risit insul- sus iudex idiotam ratus. Ad inceptum redijt sermonem: nec ante se delusum sensit, quam di- fertissimi uiui & ratione simul, & oratione superatus. Nomen abeuntis quærens, ab astanti- bus didicit Donatum esse, cuius ea tempestate non Paduæ tantum celebris, sed per omnem Italiam fama erat. Deinceps ad ea transeamus, in quibus per magnum ingenium, nec minor festiuitas, sed morsus est acrior, quibus abundare, & si prudentis non est, qui tamen præcen- dentibus similia erant, ad eloquentiam similiter spectare uidebantur, qualiacuncq; forent segreganda non censui. De mordacibus iocis.

DE TRONIA. Cap. IIII.

PUBLIVS.

Mutius quidam fuit inuidi, & iniqui animi, qui æquè alienis bonis, & suis malis torqueretur, ingemisceretq; hunc molestiorem solito cernens Publius, ita ioca- tus est: Aut Mutio nescio quid mali accidit, aut cuipiam nescio quid boni.

SERVVS QUIDAM.

Post obsidionem Mutinensem, fugiens Antonius, seu naturali honore seu corporis exhaustis, Creberrimè bibebat, subsistebatq; per singulos passus, ubi bibendi facul- tas afforet, mox fugam præcipiti consternatione resumebat, interrogatus unus ex familiaribus eius, quid nam Antonius ageret? Respondit: Quod canis in Aegypto, bibit & fugit. Certū est enim canes Aegyptiacos Cocodilorum contactu anxios, atq; lym- phaticos fugere, & bibere.

SVDOR QUIDAM.

Plancus Mæuiam Gallam uxorem habuit, non satis probati nominis foeminam, cum autem amici causam agenti, testis ex aduerso Sutor processisset quidam, pu- tans Plancum uilitate officij testem suspectum reddere, quasi incognitum, sciscita- tus erat qua arte se regeret: Gallam (inquit) calco. Galla autem sutoris instrumen- tum erat, qua æquiocatione nominis, inter uanam artis suæ professionem, & interrogan- tis ignominiam, mordaciter ludit.

FAVSTVS

FAVSTVS L. SVLLAE, F. ET CATO CENS.

S Vllæ filia duos simul adulteros habebat, Pompeium quendam cognom ento Maculam, & Fulvium Fullonis filium, lufit in dedecore domestico Faultus sic. Miror(inquit) sororem meam, cum fullonem habeat, maculam habere. Nec Catonis censoria asperitas, iocorum talium expers fuit. Sacrificio utebatur antiquitas, cui proteruia nomen erat, ex quo quicquid ibi sacrificantibus restabat, ignibus tradebatur. Albidius quidam nebulo, patrimonium omne deuorauerat, domum solam, quæ gula supererat ignis absumpserat, fecisse Albidium Proteruiam iocabatur Cato, cuius nomen Catonis Vticens memoriam reuocat, & rei quam illo inspectante potuisse contingere, uehementer indignor ac stupeo.

CATVLVS SENATOR.

P Vblio Clodio uolatarum religionum ac manifesti adulteri reo dati iudices, quia de criminibus constabat, sententiam pronunciaturi praesidium à senatu petierunt, tum demum peti solitum, cum aliquis reus potens condemnandus esset. Interim P. Clodius ad artes suas, in extremis calibus sese uertens, aliquos ex iudicibus illustriū foeminarum, apud quas consuetudine, & muneribus, & suarum interuentu precum potens erat, promisso cōcubitu, & praescito adulteriorū, stuprorumq; particeps, & ob hoc sibi propitios fecit, alios magnis pecunijs oneratos corrupit, quid multa? Vbi condemnatio sperabatur, summa cum P. R. & illius seculi infamia absolutus, nocentior absolutione, quàm crimine. Quoniam ut eleganter (ait Seneca) Plus est distribuere adulteria, quàm facere, itaque prius adulter, post leno, propter primum accusatus, propter secundum liberatus: mira res & uix credibilis, nisi eam clarissimi auctores literis mandassent. Hos iudices absoluto Clodio mordaciter ludens Catulus, senatum his perconatus est uerbis. Quid à nobis praesidium poscebatis? An fortè, ne pecunia perfidia uestra pretium, uobis eriperetur? Erubuisse poterant sceleresti homines, sed apud animos libidinis avaritiæq; deditos pudoris iactura leuissima est. Facile igitur praesentem pudorem, perceptis uoluptatibus, ac pecunia solabantur. Istud potius miror, unde illis reponibus tati, & tam cōperti facinoris impunitas, ut enim cum eodè Seneca concludā, pudet dicere nunquam apertius, quàm coram peccatum est.

M. T. CICERO.

S Ed quis omnium iocator aut promptior, aut mordacior Cicerone? Cui enim quaso pepercisset, aut cuius magnitudinem timuisset, qui & Pompeio suo non pepercit, & fortunam Caesaris non expauit, sanè cum æqualiter ambos lacefferet, grauius offendeatur amicior. Venerat ad castra Pompeij in primordio ciuilibus bellis, reprehendentibus amicis, quod nimis distulisset. Minimè (inquit) serò ueni, nam nihil hic paratum uideo. Pompeij tarditatem in apparatibus bellorum ludens. Cum uerò ad ipsius Pompeij conspectum peruenisset, & ille interrogatus dixisset. Vbi nam Dolabella gener tuus? Respondit: Cum iocero tuo. Vnico uerbo discussa calumnia: & generi & sua, qui in dissentiendo de Re-pub. principum uestigia sequerentur. Gallus quidam de Caesaris exercitu ad Pompeium transiit, illi ciuitatem Romanam dederat Pompeius, exclamauit Cicero: O bellum hominem, Gallo ciuitatem promittit alienam, nostram reddere nō potest. Solebat de Pompeio nimium mordaciter iocari his uerbis: Ego quem fugiam habeo, quem sequar non habeo. His, horumq; similibus hoc unum Pompeius reludebat: Cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat. Quasi tantam illam loquendi fiduciam, Ciceroni non aliunde, quàm ex familiaritate nimia provenire confirmans. Iam quotiens & quàm grauius lufit in Cæsarem? Andron quidam Laodiceus Romam uenerat, & aduentus sui causam interrogauit Cicero. Atq; illo respondente, Pro patriæ suæ libertate legatum ad Cæsarem uenisse: Seruitutem Romanam dissimulare non ualens, Græco sermone in hanc sententiam respondit: Si obtineris, & pro nobis intercede. Abutebatur Cæsar uno tempore matre & filia, nomen matri Seruilia, quæ M. Bruti genitrix fuit, quam (ut ait Suetonius) ante alias dilexit, & cui super alias donationes margaritam ingenti pretio mercatus est. Filiae nomen Tertia, quæ ipsius soror Bruti & C. Cæsari coniunx erat. Cum itaq; bona ciuium sub hasta uenderetur iussu Cæsaris, & Seruilia magni ualoris praesidium exigua pecuniæ comparasset, lufit Cicero. Equidem quo melius emptum sciatis, comparauit hunc fundum Seruilia, Tertia deducta. Rogatus pro amico, ut ei Decurionatum procuraret, multis audientibus respondit: Romæ ius habente Pompeio difficile est quot postulas, tacitè facilitatem Cæsaris nimiam inculans, super senatus dignitatibus passim profundendis. Eodem pertinet quod Laberio ait, cum e-

D d 4 nim

nam senatu supra modum aucto, parum abforet, quin loca senatoribus nouis deessent, una & eundem Senatuum, & Laberium non inuenientem ubi nam afsideret, & ipsum qui angustiarum materiam praeberat Caesarem illulit. Recepissim (inquit) te nisi anguste federem. Hinc tamen iocum non inultum tulicita enim ille percussit. Mirum si angustie fedes, qui duabus sellis federe soles. Duplicitatem animi, & fidei constantiam obiectans, quam multi tunc obieiebant uiro egregio, sed immerenter, & indigne haec optimus, & innocuus ciuis audiebat, ne excusationem eius suicant, quae est in Saturnalibus, unde ociosa huius magna ex parte decerpta sunt. Equidem quod sequitur excusare nescio, parumque abest ut sententiam reuocem. Egreditur enim omnem ludi modum, & apertum continet odium. Quod dicam eodem magis, quod non uolatilium leuitate loquendi excidit, sed mansura grauitate a scribente dictatum. Sic enim in epistola quadam ait, quam ad C. Cassium interfectorem Caesaris misit. Velelem Idibus Martijs me ad cenam inuitasses, profecto reliquarum nihil fuisset. Nunc me reliqua uestrae exterrunt. Augustinum Caesarem, ac M. Antonium reliquarum nomine significans. O hostile, & uiuientium iocum, & qui Laberij dictum, Antonijque factum propitius efficit. Multa si offerunt similia, sed nimis amicum meum urgeo. Substulit igitur: Nec a Cicerone tantum, sed etiam uulgo laceratus est Caesar, siquidem peregrinus, ac nouus hominibus admissis in Senatum, praecipue Gallis, inuentus est libellus hoc continens: Bonum factum, ne quis Senatori nouo curiam monstrare uelit. Item illa publice canebantur: Gallus Caesar in Triumphum duxit, idem in curiam. Et rursus. Galli brachias depoluerunt, latus cianum sumpserunt. Et haec quidem ideo primum, quia illud idem respiciunt, quod in Laberium iocans Cicero mordebat. Nunc paulo superius redeundum est. Ad litatē agens Caesar cum M. Bibulo, Capitolium ac forum, comitumque & basilicas ac porticus adornauerat, ludosque insuper fecerat communi impensa, sed quia collega obsecruius, clarissimum Caesaris nomen erat, cum apud animos hominum omnium gratia reflecteretur in Caesarem iocatus est Bibulus idem, sibi quod Poiluci contigisse. Etenim cum fratre ille communem domum habens sileretur in populo, & Castoris tantum domus diceretur, sic communem ipsius ac Caesaris largitatem unius, & non alterius iactari, cum eodem postmodum M. Bibulo Consulatum gerens, quod absque ullo eius respectu Remp. uerfaret, iocandi occasione uulgo dedit. Fuere qui quotiens ex more tale aliquid agerent, quod consignatione diei & Cois. egeret non Caesare & Bibulo, sed Iulio & Caesare Cols. gestum, scriptis mandarent, hinc uulgati mox sine auctore uersuuli:

Non Bibulo quicquam nuper, sed Caesare gestum est.
Nam Bibulo fieri Consule nil memini.

Et haec inuidiosa magis quam obscena, contra illa turpissima. Adolescens admodum adhuc Sylla superstitie, cum fortunae suae nauigium patriae tempestatibus nuper agnosceret, secessit Asiam petens, atque apud Nicomedem Bithyniae regem paulo familiarius subsistens, ex leuissima causa, grauissimam & inexpurgabilem contexit infamiam, tanquam adolescentiae flore prostrato Regiae libidini. Hinc suspitio pro ueritate suscepta, & omnibus sine fine non tam iucundum, quam obrectandum materia data est. Cols. ingenti patrum repugnantia Galliam prouinciam obtinuerat, hinc immodice latus, magna Senatus frequentia, linguam frenare non ualuit, coestis, & nolentibus inimicis, se quod optasset consecutum dicatans, cunctisque uices odij redditurum. Vbi cum quidam eas minas aggreferens, id nulli foeminae facile fore dixisset: satis habuit mordacem iocum urbana responsione discutere. Et regnauit (inquit) in Syria Semiramis, magnamque quondam Asiae partem Amazones tenuerunt. Iam ista non inter iocos numero, in quibus nihil colorate fingitur, sed palam ingeruntur opprobria. Dolabella Reginae pellicem, sponsum interiorem regiae lecticae uocauit. Bibulus ipse non Caesarem, sed Bithynicam dicit, & foeditati miscet inuidiam, dicens ante sibi regem cordi fuisse, nunc regnum Octauius quidam ager omnino, eoque linguae mordacior in publicum progressus, Pompeium Regis nomine salutauit, mox uersus in Caesarem. Aue (inquit) Regina. Cicero ipse quem ad mordaces iocos cogor reuocare, cum aperte nimis multa de hac rescriptus etiam mandasset, defendentem quondam Caesarem Nicomedis filia causam in Senatu, ac magna regis erga se merita recensentem interpellauit. Et remoue (inquit) ista oro te, quoniam notum est, & quid ille tibi, & quid illi tu dederis. Curio cum stabulum Nicomedis, & Bithynicum fornicem appellasset, simplici non contentus macula, utriusque sexus ignominiam adiecit, in oratione quadam omnium mulierum uirum, & omnium uirorum mulierem uocitans. Sed quid historica miramur, cum a suis etiam militibus, a quibus nullum imperatorem, aut ducem aequē dilectum constat irrisu sit, quo die de Gallis triumphabat currum de more prosequentes, hoc inter multa cecinerunt:

Gallias Caesar subegit, Nicomedes Casarem.

Item illud:

*Ecce Caesar nunc triumphat, qui subegit Gallias,
Nicomedes non triumphabat qui subegit Casarem.*

Illud præterea urbani:

*Seruate uxores, mœchum caluum adducimus.
Aurum in Gallia effudisti, hic sumpisti mutuum.*

Hæc tamen triumphalis utriusque pompæ libertas excusauerat, sed quis nam in illis patientiam habuisset? Circa supremum uitæ tempus L. Brutus, qui Tarquinium expulerat, statuæ subscriptus fuit. Utinam uiueres. Statuæ Caesaris hoc modo. Brutus, quia Reges eiecit Coss. primum factus est, hic quia Coss. eiecit, Rex postremo factus est. Mirum quod homo infuit spiritus, & nullus metuens, tam pertulerit multa, quod non minus propter admirationem eius attrigit, quam propter rerum se uerborum gratiam, ut scilicet appareret, quanta maiestas animi, uelut ex alto despicientis terripas mortalium nugas, neque enim facile uideham unde melius exempla conquirerem, quibus moneremur, non confestim excædescere, & ad omne uerbum acris in iram, rabiemque prorumpere, præsertim memorantes illum, & ab hostibus, & à suis grauissima tollerasse, cui quidem in utroque prompta facultas ultionis si libuisset affuit. Sed hæc hæc hactenus.

ASINIVS POLLIO.

Avgustus quoque, cum multa luderet, aliquod interdum mordaciora pertulit, in illa Triumvirali proserptione Fesceninos in Asiniū Pollionē scripserat, ille pro responso hoc tantum reddidit. At ego taceo, non est enim facile in eum scribere, qui potest proscribere.

CURTIVS.

Curtius equiti Romano, molli ac stomachoso ad mensam Caesaris fortè macer turdus obuenerat: Nihil autem importunius diuite delicato, mediocria cuncta fastidit, Dante animos gula, quasiuit Curtius nūquid mittere liceret? Quid ni (inquit) Caesar non expectauit ille amplius, protinusque per fenestram misit, prope dignus qui pari præteruia iocandi post turdum mitteretur.

LICINIUS LIBERTVS AVG.

Licinius Libertus Augusti, operibus patroni pecuniam largiter in subsidium præstare consueuerat, cepto opere, scripsit ei certam pecuniam promittere, sed id non explicite, imò literis numeros representantibus. Animaduertit Caesar, aliquantulum spatii uacantis, illud propria manu, totidem quàm similibus additis literis impleuit, duplicauit summam, tam solerter ut nulla suspitio inesset. Agnouit libertus, & promissi duplicum soluit, tacuitque de hinc opus aliud aggresso, sic alludit Misso chirographo in quo scriptum erat: Confero tibi Domine ad noui operis impensam quod uidebitur, iocofam fraudem retentari, urbana dicacitare prohibuit.

ALII IN AVG.

Iam illa mordaciora sunt, cenam clandestinam, magno sumptu, studioque fecerat, quam ipse quidem Apollinis habitus, ceteri conuiuæ singulorum Deorum, Dearumque gestus discubuerant. Eius cenæ inuidiam, infamiamque cumulauit publica fames, atque inopia, quæ illis diebus urbem inuaserat. Itaque præter apertas inimicorum exprobrationes, & effusos in populum uersus, sine auctore famosissimos, conclamatum est omne frumentum Deos comedis. Item uerè Casarem esse Apollinem, sed tortorem, quo quidem cognomine Apollo quadam urbis parte colebatur. Nec defuerunt, qui famam principis ab omni parte morderent, cultæ suppellectilis uasorum Corinthiorum audior putabatur, quin & aliorum nomina, ob hoc unum ut uasis eorum potiretur, in proscriptorum numerum reuoluisse. Laborabat & altera infamia, quod in aleæ ludo, multum temporis expenderet, ex quibus primum notam secuti temporis egregia continentia discussit, ac diluit, secundam non expauit, ideoque ob omni parte integerrimus, atque (ut Tranquillus ait) sine suspitione ullius uitæ, aleæ famam usque ad senectutem sine dissimulatione sustinuit. De primo quidem ita lufum est, ut triumuiratus tempore subscriberetur ad statuam ipsius. Pater erat Argentarius, ego Corintharius, bis Cynicus. locus & mores simul punit & originem, quam quidam

Dd 5 ab ar.

ab argentarijs deriuatam dicunt, licet alij antiquissimam, honoratissimamq; diffiniant, de secundo autem bello Siculo, mordax epigramma iactatū est huiusmodi: Postquam bis classe uictus naues perdidit, aliquando ut uincat, ludit assidue alea.

NONNVLLI IN VESPASIANVM AVO.

EXtant & in Vespasianum mordaces ioci, præcipue cupiditatem in Principe lacerantes. Fama erat eum avarissimos quosq; ad amplas procuraciones promouere, ut publicis damnis ditatos, plurimis condemnaret, & ad inopiam reduceret. Hinc uulgarè prouerbium. Talibus eum pro spongijs uti solitum, sitientes scilicet implendo, plenosq; uacuando. Eidem uetus auaritia ad hunc modum exprobrata est. Senex bubulcus in primordio principatus eum adiit, libertatem gratuitam suppliciter petens. Negante Cæsare, exclamans: Vulpes, ait, pilum mutant, sed nō mores. Sanè licet intempestiuum hoc loco uideatur, ne tamen ex his suspitio falsa fortassis animum lectoris occupet, differre nolui, quod hanc auaritiæ notam, & Suetonius Tranquillus scriptor fidelissimus, nec non & ipsius facta, dictaq; principis excusant. Siquidem & initio imperij, testatus est immensa pecunia opus esse, ut possit inopia corruentes respublicas subsistere, præterea qualitercunque quaesitis optime, ut ait idem Suetonius, usus est in omne genus hominū liberalissimus. Sed nihil est iniquius iudicio populari, pro libito crassatur, inexorabiliterq; diffinit, nec uerba, nec facta profuerunt, quo min⁹ etiam defunctum sequeretur infamia. Viuis ex more ueteri, sumens mortui personam, factorumq; ac dictorum uiuentis repraesentator, per conctatus publicè dispensatores, quanti funeralia constarent? Vt audiuit centum sextertia constare, mordaciter exclamans, ex persona principis: Date mihi centum sextertia, meq; uel in Tiberim projcite. Et hoc quidem in mores iocatum est, & in oris sui habitum, quidam urbanus natura dicatior hortante Vespasiano, ut contra se aliquid diceret. Faciam (inquit) cum uentrem exonerare desieris, nitenti enim atque impellenti, simillimam faciem habuisse eum, & scriptores rerum tradunt, & imago uultus sui, quæ uulgò adhuc aureis, uel argenteis, æreisq; numisfinatibus insculpta reperitur indicat.

AMBIVS CRISPI.

Domitiani quoq; principis mores, tragico dente digniores iocantium licentia mordit, certam diei partem deputare solitudini in consuetudinem adduxerat. Illi nihil quàm muscas aucupari solitus, graphioq; acutissimo transfigere, quærebat, ut ad sanuā, ullus ne in thalamo staret cum Imperatore? Respondit, Ambius Ottuspus Nullus, imò ne musca quidem.

IN CLAVDIVM AVGVST.

Claudius Augustus princeps, inter multa turpis, & nefariæ dementiae, libertis ac spædonibus se, suaq; omnia credidit, eisq; miser paruic, cui Romanum late imperiū parebat, omnibus tamen Narcissum & Pallantem prætulit. Quibus & honores, & lucra sine fine contulit, rapinasq; quas uellent permisit exercere, eò usq; donec illis solis locupletibus uenditis omnibus, ærarium insuper imposset, de cuius interdum paupertate conquerenti Claudio sic Libani mordacitate responsum est. Abundare incipies, si a duobus libertis tuis, admissus in societatem fueris.

IN NERONEM.

IAm uerò quàm mordacibus uerbis potitus est Nero, tamen si nulla mordacitas infandi, pudendiq; principis meritum possit adæquare, puerum quendam Sporum nomine, cuius infami amore deperibat, dempta uiriliter in sexum scemineum transformare nisus, obluetante natura, eoq; dementiae raptus erat, ut non sine dote, & ornatu, & exquisitissimo, qualis coniugibus Cæsaris esse consueuerat, magnifico apparatu nuptiarum in domum publicè euocatum haberet, legitima uxoris loco. In quo coniugio ita iocatus est quidam, benè agi poterat cum rebus humanis, si Domitius pater, talem habuisset uxore. Quam propriè damnosam mundo Neronis originem denotauit.

L. CRASSVS.

Huius Imperatoris attauus Gaius Domitius Aenobarbus, homo durus, seditiosusq; & arrogas fuit, in cuius mores ita luisse traditur L. Crassius Orator. Quid mirum si aneam barbam Domitius habet, cum & os ferreum, & plumbeum cor habeat? Sed iam satis domi huius est.

EXTERNI

QVIDAM PHILOSOPHI.

Libertus Regius repentinis opibus inflatus, Philosophos aliquos ad cenā inuitauerat, qui cum de rebus uarijs ex more differerent, & quæstiones eorū non intelligenti, perridicula uiderentur, alludens libertus. Imò agite (inquit) o conuiuæ, dicite mihi quid causæ est, quod ex albis, nigrisq; fabis, non nisi unius coloris efficitur pulmentum? Tangit & modestos animos indignitas, igitur arridens unus ex Philosophis, non passus has ineptias: Quin tu nobis edillere, cur de albis, & de nigris flagris, uniformes maculæ resultant: satis mordaciter, præteritæ seruitutis elatum, præsentibus admonuit.

PHILIPPVS MACEDONVM REX.

Philippus rex Macedonum, is cum quo Romani primum bellum Macedonicum gessere, iociosior etiam inter seria fuisse traditur, quam deceret regem. Is cum ad T. Q. Flaminij, multorumq; Græciæ principum colloquium uenisset, & disceptatio de altissimis rebus esset, ubi suus, regniq; sui status uertebatur, dicente Aetholorum prætor Phanea. Quid multis uerbis opus est, inter nos bellum iudicabit. Istud quidem (inquit rex) etiam cæcus uidet. Cauillatus in loquentis lippitudinem.

THEOCRITVS CHIVS.

Nec minùs mordacior, at alioquin stultior Theocritus non Syracusius, sed Chius, qui cum ad infensum sibi regem Antigoni altero oculo captum traheretur, spem præbentibus suis fore, ut cum ad oculos regis peruenisset, misericordiam inueniret. Respondit: Impossibilis igitur est ista conditio, actum est, perij. Caterum hæc intemptiua mordacitas, & Theocrito mortis, & Antigono homicidij simul, & periurij causa fuit. Iurauerat sibi enim parcere, sed asperitate motus non pepercit.

HANNIBAL.

Vlgiatissimus est Hannibalis iocus, qui cum uix tandem bello uictus à Romanis, ad Antiochum Syriæ regem cōfugisset, & ille bellum moturus Pop. Rom. innumerales equites, elephantorūq; turritorum, & falcatorū curruum copias campis explicaret, noscendarum uirium gratia, exercitūq; auro, & purpura, atq; exquisitis cultibus onustum intuens, Hannibalem quem lateri habebat interrogasset. Satis ne putaret illa omnia Romanis esse? Respondit mordaciter, irridens, ut qui exercitū illum, ducemq; nec minùs Romanis nosset. Optimè & satis (inquit) esse puto Romanis hæc, quamuis auarissimi sint. Acris urbanitas si diligenter attenditur, quantum, inter quærentis & respondentis animum interfit, sed aliquantisper ab exemplis ueteribus abeundum est.

RECENTIORES.

DINVS.

Dinus idem, cuius supra memini, cum quadam muliere nobili ab adolescētia stupri consuetudinem habuerat, cuius uir, uel coniectura rei, uel notitia, infestus illi erat, sed nil nisi uerbosenis audebat. Itaq; sub specie iocandi, multa interdū aspera iactare, die quodam in comitatus Dinus, in magna populi frequentia humili uehebatur equo, alter ut pudorem incuteret rivali arrepta equi coma, & illius paruitatem, & infedentis proceritatem irridere putans: hunc ambulare (inquit) doces, sed ubi quæso primum hanc artem didicisti? At ille equo calcaribus adacto, domi tuæ, inquit. Sic destinatum sibi ruborem, in interrogantis faciem refudit.

DANTES ALIGHERIVS.

Dantes Aligherius, & ipse cōciuis nuper meus, uir uulgari eloquio clarissimus fuit, sed moribus parum, per contumaciā, & oratione liberior, quā delicatis ac studiosis ætatis nostræ principum auribus, atq; oculis acceptum foret. Is igitur exul patria, cum apud Canem Magnum, commune tunc afflictorum solamen, ac profugium uersaretur, primo quidem in honore habitus, deinde pederentim retrocedere cœperat, minusq; in dies domino placere. Erant in eodem conuictu histriones, ac nebulones omnis generis, ut mos est, quorum unus procacissimus obscœnis uerbis ac gestibus, multum apud omnes loci ac gratiæ tenebat. Quod moleste ferre Dantem suspicatus Canis, producto illo in medium, & magnis laudibus cōcelebrato uersus in Dantem. Miror (inquit) quid causæ

causæ sublit, cur hic cū sit demens, nobis tamē omnibus placere nouit, & ab omnibus diligitur, quod tu qui sapiens diceris non potes? Ille autem minime (inquit) mirareris, si nos ses quod morum paritas, & similitudo animorum amicitia causa est. Idem cū inter conuiuas nobiles discumberet, & conuiuij Dominus, iam uino hilarior, & cibo grauis ubertina sudaret, uicissimq; loqueretur friuola, multa & falsa, & inania, nec finem faceret aliquandiu indignans tacitus audiuit, cūctis tandem silentio attonitis, gloriabundus ipse qui loquebatur, & quasi facundia laudem omnium testimonio consecutus, humentibus palmis Dantem arripit, & quid inquit, Sentis ne, quod qui uerum dicit non laborat? & ille, mirabar (ait) unde hic sudor tantus tibi.

PETRI NAWI.

HVgutio Fagiolanus ætate nostra multis actus fortunæ tempestatibus, ad aulā tandem memorati Canis Magni Veronēsis, uelut in portum aliquem festus senex apulit, ubi magnificē exceptus, quod in illa domo præcipuum erat, non hospitis, sed parentis locum tenuit. Orta autē (ut fit) super mensas semel edendi mentione, cum multi magni comestores referretur, ab alijs expectatus Hvgutio, ipse qui inter maximos habebatur, ut de se aliquid loqueretur, cœpissetq; uir immensi corporis de esu suo in ætate iuuenili, quædā incredibilia narrare, Petrus Nauus, qui in eadem Canis aula sapiētia celebris, sed mordax habebatur, respondisse traditur. Minime quidem miror hæc quæ dicis, cū maiora scileas, quæ tamen scimus, Pisas & Lucā uno prandio deuorasti. Pungentis ioci cuspidem transfixisse senis animum reor, constans est enim opinio, potuisse die illo, quo de dictarum ciuitatum dominio pulsus erat, uulgi tumultus comprimī, si ē conuiuiū surrexisset.

DE INFERIORVM IOCIS, Cap. V.

HAbet & paupertas ingenium suum, habet & cogitationes alias, nec nūc ulla commemoro, quæ uniuerſis urbibus, campisq; & litorib. nota sunt, quot curas, quantosq; labores pro mortali fœlicitate solliciti, domi, militiæq; terra, pelagoq; suscipimus, quam cupide, quamq; periculorum omnium oblitus.

*Impiger extremos currit mercator ad Indos,**Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.*

Sed illa duntaxat quæ in remedium sui ipsius ociosa paupertas excogitat, qualia sunt hæc in Saturnalium lib. præcedentibus intermixta, quæ quoniam facetiarum non expertia sunt, relatu non indigna iudicaui.

INNOMINATVS.

PEndente inter Augustū Cæsare, & M. Antoniū fortuna, cuius belli, neq; mediocres casus erant, neq; uulgaria præmia uictoria, ingensq; apud omnes gentes finis expectatio. Pauper quidā Romæ in cūctos sibi prouidens euentus, ingeniu tale cōmentus est, omni diligētia duos coruos enutrit, effecitq; (tātū in omni re studiū ualet) ut dicacibus uerbis alter Augustū, alter Antoniū salutaret. Idem Augusto tamen uictor in patriā reuertenti, salutatorem suum manu præferens occurrit, qui inter crocitandū hæc uerba fundebat. Aue Cæsar, uictor, imperator. Delectatus Augustus uiginti millia nummorū loquacem uolucrem comparauit: arguta quidem, sed diū præconcepta subtilitas.

ALIVS.

AThuius socius ex tempore consilium cœpit, socio enim ditato inuidens (neq; latius apud ullum genus hominum regnat inuidia) Cæsarem adiit, obtinuitq; ut coruum alterum afferri iuberet, iussus, illum attulit, qui hostem salutare didicerat his uerbis: Aue, imperator Antoni non amplius motus est Cæsar, quam ut prioris auis pretium, præciperet cum delatore partiri.

ALIVS.

PEr idem tempus inuentus est, qui picam ad salutationem similem, inuētus, & qui plitacum erudiret. Et hunc & illam emi placuit.

SVTOR QUIDAM.

TOt uicinorum successibus admonitus inops sutor, & ipse corui ingenium agere instituit, quod cum frustra diutius tentasset, tedio affectus, crebroq; mutam auem increpitans, aiebat. Opera & impensa periit, uix tandem coruus, & hoc, & salutationem, quæ iubebatur expressit, & in publico positus prætereuntem Cæsarem saluta-

salutauit, quod ille audiens. Satis (inquit) saluatorum talium domi habeo, procedens in uociferatione solita, coruus ait: Opera & impensa periit: effusus in risum Cæsar, maiori, quàm cæteras pretio redemit.

EXTERNI.

GRÆCVLVSVQVIDAM.

AD Augusti famam, nō ex Italia tantum, sed ex Græcia atq; orbe toto concursus fiebat litteratorum hominū, uenit inter multos Græculus Poëta pauper, qui nihil præter musas & calamum haberet, is in consuetudinem adduxerat, principem à palatio descendentem, præoccupare oblato carmine aliquo, ipsius gratiā continente, quòd cum non intelligente, uel dissimulante eo, ne quicquam sapius experius foret, nec adhuc cessaturus uideretur, scripsit Augustus manu propria breue carmen Græcum, quod illi ad se de more properanti præmisit, carmine carmen pensaturus. Ille cum ueneratione susceptum, cum admiratione perlegit. Postquam satis & gestu, & uerbis dictatis ingenium collaudasse uisus est, accedens propius ex macri crumena paucos excussit nūmulos, porrexitq; principi munusculum Græco sermone profecutus: cuius hæc fuit sententia: Non secundum factum tuū Auguste, si plus haberem, darem plus: cūctis qui aderant in lætitiā uersis, ex illius actu quid agendum sibi foret admonitus Cæsar, accersito dispensatore, discreti hominuli consuluit paupertati.

RECENTIORES.

MONACHI.

P Rincipum moribus intendere, & quæ illis saluo decore placeant excogitare, non inutile cōsilium egenti, quod si unquā clarissimè diebus nostris apparuit, sub Ioanne XXII. Rom. Pont. Homo perstudiosus, & uehementioris animi, hinc lectio- ni librorum inhæbat, illinc similitates acerbæ, & inextricabiles agens cum Imperio Romano, alteram uitæ partem huic studio deuouerat. Cæterum cum à legendo & senium, & curarum uarietas retardaret, gratissimus erat illi, quisquis defloratos ut propriè dicam libros, sub breuiloquio perstringeret, redigeretq; in eas quas tabulas uocant, in quibus omne quod ex libris quæreretur facillimum esset inuentu, rursus affectu alio impulsus, nihil cupidius audiebat, quàm rumores ex Italia, Germaniâq; has enim ante alias supra stomachū gerebat, quibus audiendis, siue ueri, siue nihil ad rem modò laxi essent, atque magnifici, mirum in modum creduli senis incensum pectus mulcebatur. His duabus igitur uis, multos eo tempore uidimus, ab extrema inopia, raptim ad magnas diuitias peruenisse, ex illorum grege præcipuè qui religionis titulo gloriantes, quam professi uidentur pauperatē, præ cunctis mortalibus exolam habent, hic mihi quoniam lectoris fastidio parcere propolium est, secundū uoluminis finis esto.

FRANCISCI PETRAR- CHAE V. C. RERVM MEMO- RANDARVM, LIBER III.

DE SOLERTIA. Cap. I.



SUPEREST acumen animi, solertiâq; rerum gerēdaturū, quam solam prudentiam uulgus appellat. Qua in re, primo Romæ libertatis auctori, primus quoq; locus dabitur. Lucius Iulius Brutus, Tarquinij Superbi auunculi sui naturam, & mores ab adolescentia contemplatus, cū omnem illi uirtutis habitum odiosum ac formidabilem uideret, ob eamq; suspitionem iuuentutis præcipuum florem, & in primis fratrem suum crudelitate extinctum, quòd unum sibi de spe Reip. cōsiliū erat, à solertia mutuatus est, uerbis atq; actibus delirantis speciem induit, unoq; item altero ridiculosus admissio, affe- tarz uecordiæ breui fidem fecit. Superuacuum uisum est ferri adigere iugulo dementis, ita cunctis pereuntibus sub hac nube latuit, donec erupendi tempus affuit. Idem adolescentibus regijs iussu patris munera Delphico Apollini ferentibus, ridiculi gratia, ut Plinii uerbis utar, comes additus est, metuensq; ne manifesta reuerētia dis-
simulatae

simulata prudentiæ daret signum, cerebrata uirgæ sambucæ aurum infusum aris obtulit. Deniq; regis filijs post iusionem patris adimpletam, de regni successione percontantibus cum responsum esset ab Apolline, De regno quidem nihil, sed summam obuenturam illis qui matri primum osculum tulisset: cæteris de regina dictum æstimantibus, Brutus parentem publicam humani generis terram intellexit, subitoq; uelut ab aliquo sociorum impeditur pronus, corruens furtiuum terræ osculum ingessit: nec multo post assumpta libertate prius Cos. mentiri Apollinem non est passus.

ROMVLVS.

ATque ut ad infantiam, & incunabula Romani imperij reuertar, quàm uersutum, & quàm solers Romuli consiliū, qui ad fundandam, incolendamq; nouam urbem, latissimā iuuentute contracta, cogitans unius, nec amplius ætatis populū ope foeminea destitutum, finitimorum matrimonia, quia preces spreta fuerant calliditate quesituit. Simulata namque ludorum Equestrium pompa, cum ad rei famam ingens ex uicinis circum urbibus utriusque sexus turba concurreret, nuptis intactis, ut scilicet raptus adulterio uacaret, uirgines frequenti rapuit spectaculo, plurimorum licet bellorum causam: at profectò necessariam stirpis Martiæ propaginem & unicum perpetuandæ ciuitatis adminiculum.

NUMA POMPILIVS.

ET ut ordinem diadematum teneant exempla solertiæ. Numa Pompilius Romanorum rex secundus, animaduersa populi ferocia, quàm ardentissima prædecessoris institutione conceperat, mitigandosq; mores tatus, occasione nouitatis temporum usus est. Sentiebat adhuc Alpinum quiddam, ac pastorum inesse animis, itaq; sæpe solus Aricini nemoris opaciore & gelido fonte, roscidam speluncam ingredi, longasq; ibi noctu moras agere. Submotis procul arbitris solebat, simulato coniugis egregiæ familiari uti colloquio. Sic iniecto Deorum metu, facile credulum & inexpertum populū, quibus libuit legibus, ac superstitionibus inuoluit. Quod mirantes quidam, usum Pythagoræ Philosophi consilio putauerunt, quorum opinioni & temporum, & locorum ratio aduersa est. Constat enim Pythagoram in Italiam uenisse, Superbo regnante, quod tempus ab interitu pompilij, super humanæ uitæ longissimum modum distare notum est. Illud quoq; comperit, non urbem Romam, sed extremum Italiæ angulum tenuisse Pythagoram, ut appareat inter eum & illum, de quo agimus Romanum regem, nullum prorsus uel loci, uel temporis fuisse commercium. Quo rex iste maior uir habendus est, ut M. Tullij uerbis utar, quia sapientiam constituendæ ciuitatis, duobus propè seculis antè cognouit, quàm eam Græci notam esse senserint.

MINOS AC LICVRGVS.

Non tamen te negauerim in constitutione cerimoniarum, ac legum Minois ac Lycurgi solertiā secutum, quorum primus ex antro Iouis, leges uelut ipsius Iouis de manibus acceptas afferebat, ut earum iugo Cretenses mixta eum imperio religione premerentur. Alter eadem arte, sed diuerso numine, in condendis Lacedæmonum legibus usus est.

SACERDOS QUIDAM.

EAdem prima ætate Romanorum, uacca portætuosæ pulchritudinis ac staturæ in finibus Sabinorum edita, consulti auspices responderunt, fore ut quisquis Dianæ, cuius in Auentino templum erat eam uictimam mactasset, uniuersi orbis monarchiam patriæ suæ quæreretur. Bouis dominus gaudjo exultans, ne quid per moras de ingentis rei occasione prætermitteret, in Auentinū propè perductam ante aram statuit, & iam cultus ac uasculis ex more conquisitis accingebatur, erat totus in sacrificium intentus Sabinus, uelut omnium terrarum imperium quæsiturus. Inter hæc anxium, re cōperta, summus templi sacerdos, sub obtentu religionis abstrahit ab incepto, perquam sanctè admonens. Ne antè sacrificet, quàm sese uiuis undis præterlabentis fluminis abluerit. Hæsit ille, & dū uenerabundus ad sinistram ripam Tyberis ex colle descenderet, callidus peruasor raptim sacrificium peregit, non infulsa sacerdotis astutia, ut tunc res erant, sed quod Valerius addit, hac arte quæsitum Romanis imperium terrarum orbis perniculum profectò, nunquam eò magnitudinis peruentum foret, si non magis ardens, excellensq; clarorum uirtus ciuiū, & armorum experientia, quàm furtiuum peregrinæ bouis sacrificium contulisset.

SCIPIO

Scipio Africanus Maior proximum tenebit locum, hic exercitum in Africā traiecit: rus, Lilybæum peruenerat, erant circa latus eius trecenti iuvenes Romani, quibus ad bellum strenuè gerendum nec animi deerant, nec corpora, sed arma, & equi, quorum conquisitio fatigato ærario haud facilis uidebatur. Itaq; cum longi apparatus facultas, tēporis angustia negarent, nisi in castris esse, ut inermes cum armatis mixti tenerentur, & ipsi consiliorum ducis ignari mirabantur, & mirari reliquos cogeant: Scipio igitur solertia succurrendum ratus egestati, totidem Siculis equitibus, qui ex omnibus genere ac diuitijs floreant, ut armati egregie atque equis excellentibus instructi statuta die adessent percepit. Quod cum non sine quærelis tacitis exequerentur, & affines singulorum metus urgeret, præfixa dies affuit, moesti atque solliciti ob hoc unum, quia prouocandi ius non erat, paruere. Legens in frontibus secreta pectorum Scipio, in tempore reuerfos alloquitur mitius, & uideo uos (inquit) tædio ac labore longinquæ militiæ contritos, & quonam pacto uos hoc onere leuare queam iam dudum cogito: Proinde dicite intrepidi, prius quàm in discrimen uentum sit, quid cuiusq; fert animus. Hic, cum unus ex eo numero, seu loquendi promptior, seu timidior pugnandi, malle se detrectare militiam, si suæ potestatis fieret, apertè responddisset. Tum Scipio: Quando palam mihi loqueris uicarium (inquit) tibi dabo, quod cum ille libens amplecteretur, unus ex Romanis inermibus, in medijs prolata arma, & equum tradidit adolescens Siculus. Id exemplum secuti omnes quibus quies esset charior, quàm gloria, cum bona gratia Romani ducis, exemptum imparato labori militem uidentes, eandem conditionem acceperunt, sic militandi necessitas querulis remissa, & ingenio effectum, ut quod alioquin inimici fecissent, lati & gratias agentes arma, & equos tradiderunt Romanis, eximiamq; illam equitum aliam, eoque atq; alijs bellis probatissimam euasisse, auctor est Titus Lilius. Idem ab adolescentia supra quàm credi posset, mira quadam arte in ostentationem uirtutis, ac gloriæ instructus erat, percubuerat autem fama, seu ex rebus gestis, seu ex moribus, seu ex forma corporis oriens, non humana, sed diuina eum stirpe progenitum, cui quod in tali re usu euenit, & fabularum ambages aderant, uisum serpentem insuetæ magnitudinis in lecto matris, sibi infantulo draconē circumfufum, nihil nocuisse: & multa huius generis uulgus credulum motura, hanc de se opinionem tali ingenio nutriuit, ut de origine quidem sua nihil spontè loqueretur: & cum interrogaretur, an uera essent quæ passim ferebantur, nec affirmaret, ne quam exinde maculam uanitatis incurreret, nec negaret, quod credi ab omnibus gaudebat: hac taciturnitate plus assecutus est, quàm si se palam louis filium prædicasset. Addidit aliud solertiæ genus, per singulos dies antequàm quicquam publici, priuatique negotij ageret, in capitolium ascendens: Cellam louis solus intrabat, ubi aliquandiu ueluti diuino colloquio frueretur, uulgò persuaserat, inde spei plenus digrediebatur ad agendas res. Idq; in multis bellis repletis spe militibus, quasi ex cælo promissis, prosperis euentibus ad uictoriam contulisse notum est. Imitatum opinari trium quos paulò antè retulimus exempla, non alienum est.

DE ASTVTIA. Cap. II.

Q. F. MAXIMVS.

VTapud Ciceronē scriptū est, calidū Hannibalem ex Pœnorri, ex nostris ducibus. Q. Fabiū maximū accepimus, facilè celare, tacere, dissimulare, insidiari, præripere hostiū cōsilia, addit & aliorū nomina, quos apud Graios huiuscemodi artibus nobilitas refert, in quib. Themistoclē & Solonē, possem multos superaddere, nisi curiosi, & ociosi pariter esset ingenij, uniuersa cōquirere, præcipue quorū explicatio sub bellicis cautelis erit opportunior: nunc pauca de tranquilliore quorundā ex his ducibus solertia expediam. Atq; ut à nostris more solito incipiam. Q. Fab. Maximus Lucanū equitem ac Romanū peditem, duos eo tempore fortissimos bellatores, ceterū suo quemlibet uitio laborantem in castris nouerat. Equitē turpi meretricis amore pereuntē, peditem parum spectatē in Romanos fidei, utriusq; potiùs morbo consulere, q̃ alteriùs, uel amborū opera carere statuit. Equitem igitur occulto permittens comparare scortulum quod ardebat, peditem uerò non modò non suspicionibus aggrauans, sed eximijs insuper laudibus atq; honoribus pro concione concelebrans, in utroque quod optabat consecutus est. In primo quidem, ut uoti compos expeditissimus ac promptissimus, in omne discrimen esset, nec immerito dicti possit, is demū militaris disciplinæ rigor utilissimus, tantisper de rigore amisisse. In secundo autem Philosophici consilij effectum, foelicissimè nactus est, seruum enim bonum & fidelem, non solum quia credidisset, sed quia uel credere simulasset effecit.

SItamen in omni re, supremum uicisse summa est gloria, quis Publio Villio præferendus, qui ingenio fefellit Hannibalem: ad Antiochum Syriæ regem bello uictus Hannibal cōfugerat, eratq; apud eum honorificentissimè particeps consiliorum omnium, quoniam Romana bella meditantem, nullus magis idoneus consultor occurrebat. Eo igitur pendente belli apparatu, Romana legatio protecta est, in qua Publium Villium fuisse traditur. Is periculosissimum ratus, si potentia Regis consilio Hannibalis diutius fulta foret, pensata credulitate ac uanitate regia, & existimans id quod erat, Hannibalem ut externum hominem, inter aulicos inuidiosum ac suspectum fore, ex eo gradu, quem apud regem obtinebat, improuifum dicere adortus est, effectiq; ex astu facili. Siquidem assidue apud Hannibalem uersatus, omne quamuis leuissimum uerbum auribus eius insufurrans, frequentem, nimiumq; domestico colloquio, & amulis criminandi, & regi suspicandi præbuit materiam. Ita factum est, ut inaduertens Hannibal est consilio reiectus. Et si postea in gratiam redierit, quia tamen id nimis serò accidit, & regi grauiorem casum, & Romanis facilitatem peperit uictoriam. Nec sum nescius apud quosdam ex historicis nomen Villij aliud, & actum hunc aliter apud alios, & ita referri, ut omnia cursu fortuito, nihil penitus eiusdem solertia gestum sit. Sed illos in hac parte sequi malui, qui ad propositum meum pertinentem historiam tradebant.

PATER QUIDAM.

PRæcipitis quondam, & periculosi exitus amore filij deprehensio pater anxius, cum aperta uia reuocare eum posse diffideret, nouo genere solertia mansueti patris cautiq; consultoris officium impleuit, & quæso, inquit, fili pro salute tua, ut quotiens amicam aditurus es, cōmunem prius & concessam Venerem experire. Quod cum ille nō abnueret, atq; ideo semel exarmatus, obtusaq; uelut acie libidinis, ad eam quam afflictum diligebat sæpius accessisset, sensim laxato pectore saniora cōsilia recepit. Et quod alienis monitis nunquam fecisset, per seipsum amoris flammam, rabiemq; compefcuit.

M. VOLVSIUS ET SATVRNINVS.

DVo in simili, imò in eodem genere periculi longè diuersa, seu uerius aduersa calliditatis exempla proferantur. Alter enim M. Volusius, cum ædilitatem plebis ageret, à triumuiris se proscriptum audiens. Abiectis insignibus magistratus, sub inopi mendicantis tegmine, per exploratores medios nulli cognitus ad M. Bruti exercitum euasit: alter Saturninus Vetulo, de triumuiralibus procellis ubi se proscriptum comuerit, confestim præturæ habitum arripuit cum priuatus esset, præmissaq; longo ordine serporum, qui licetorum speciem præferrent, apprehensisq; uehiculis, & iure uelut proprio, per omnes terras occupatis hospitij, obtinuit, tam constanti animo ut non proscriptus, sed magistratus P. R. & ab hostibus, & à quolibet prætereunte crederetur, non aliter quam si omnium oculos splendore habitus præstrinxisset, utroq; figmento, mox ut Puteolos attigit, naues in statione repertas, seu publicæ necessitatis gratia, nemine aduersari auso cœpit, cōscenditq; quibus in Siciliam tutissimum ea tempestate proscriptorū portum, fortunatus simulator enatauit. Et hi quidem singulorum actus.

TVSCVLANI.

ILla dissimulatio mirabilior, quæ uniuerso quondam Tusculanorum populo, in extremis casibus opem tulit. Ingens Romanorum odium fracta sæpè fide meiti, cum in excidium patriæ suæ accensum, ultionis desiderio Furium Camillum aduentare, Romanasq; legiones audissent, nec aduersus tantum ducem, & exercitum spei quicquā in armis foret, spem omnem in solertia posuerunt, igitur tranquillo, pacificoq; habitu, omnis sexus, atq; ætas moenia urbis egrēdiens, hostes suos, uelut ignari, ob quam causam uenissent, humane atq; alacriter exceperunt, armatosq; nullo uestigio timoris ædito, in urbem introduxerunt, cōmmeatibus, & cunctis quæ in rem essent affatim ministratis, quo tamen insperato obsequiorum cumulo, pudor hostibus iniectus est, quin pro odio amicitia, pro impendenti patriæ ruina, Romanæ urbis nomen, & iura mēuerunt.

AVGVSTVS CÆSAR.

IN Augusto quidem Cæsare adulteriorum consuetudinem legimus, hoc enim & inimici eius exprobrant, nec amici factum negant, sed excusant, multis periculis iactatū Principem, insidijsq; tam domesticis, quàm externis, ad id nō uoluptate turpi, sed solerti consilio ductum, asserentes quò facilius scilicet familiaritate scœminarum, quid eorum uiri aduers

aduersarii sui, uel sibi suspecti agerent, molirenturq; deprehenderet, constat siue hinc, siue aliunde, coniurationes contra eum omnes ferè surgentes oppressisse.

OTTHO AVG.

Otho qui septimus ab Augusto Romani imperij frena corripuit, etsi apud quosdam historicos, an propter morum foeditatem, an propter temporis breuitatem, incertum hinc cum Vitellio è numero principum excludatur, non absimili consilio usus, dum libertinæ anus, & sortis, & ætatis ultimæ, ob hoc unum, quia inter aulicos gratiosam ac fauorabilem uidebat, non obsequium modò, sed quod anilem credulitatem mulcere solet, amorem planè ridiculum simulauit. Non inefficaci quidem solertia, quando per illam Neroni conciliatus, tunc temporis imperanti, primum inter amicos sortitus locum, ipse post uersante res hominum fortuna, ad principatum quoque subuectus est, tantum ualuit obsequiosa calliditas.

GALBA AVG.

Galba principis haud stolidum iudicium, qui cum de iumenti dominio nò satis idoneis, uel testibus, uel iudicijs ageretur, tum quibus ad obuiolutam ambagibus ueritatem penetrare laboriosum esset, sic statuit, ut iumentum tecto capite produceretur, ubi adaquari consueuerat, eoq; confestim ad aperto, illi ex litigatoribus cederet, ad quem spontè sua sese potu digrediens contulisset.

TIBERIUS CAES. AVG.

Apostquam ad Cæsaris mentionem uentum est, ne omittam Tiberij consiliū, qui summa tunc imperatoris Augusti gratia, maximaq; honorum affluentia, in ipsius ad nutum procurantis fortunæ fauoribus, quasi satietate ductus, rerum felicitium, & quietis studio, ab urbe Romana, ubi secundum à principe locum obtinebat, nullis Cæsaris precibus aut suorum lachrymis uictus secessit, Rhodum insulam petens, ubi mansit, habitu, uictuq; mediocri, multumq; intra fortunæ suæ fastigium dimisso. Et de facto quidem constat, de causis ambigitur. Alij impudice & procacis uxoris tædio, cuius mores nec ferre posset, nec corrigere. Alij ut imperatoris filijs iam adultis cederet, & omni se inuidia ac suspitione liberaret. Alij autem ut raritate uenerationem sui ipsius aleret, & Reipublicæ desiderium per absentiam auget, semperq; familiaritatis nimix comitem contemptum remoueret. Quæq; sanè fuerit causa, de præmissis uerior, effectus consilij haud spernendus uideretur, nisi, quia discedendi pertinacia offendit Augustū usque adeò, ut ad reuiscendas charorum necessitudines redeundi licentiā, post multum temporis suppliciter flagitanti, responsū tale retulerit. Dimitteret omnē suorū curā, quos tamè reliquisset: & uix tādē post octauum annum, optatum uotis reditum interuentu magnorum impetrauerit.

M. ANTONIUS ORATOR.

Ad externa conuertar, si unum domesticum addidero, M. Antonius idcirco de tam multis orationib. suis, nullam inscriptis se redigisse iactabat, ne forsan ex scripturis, aduersus se sumi posset argumentum, si quando prius dictis aliquid contrarium dixisset. Callidum magis, & clientibus suis utile consilium, quàm sibi gloriosum atq; magnificum. Atq; hic extrema inter nos figimus uestigia.

EXTERNI

ARTIFEX QUIDAM.

Hic simillimum calliditatis genus, licet in longinqua materia secutus, mihi uidetur artifex, qui operibus suis usq; miraculum excultis, nunquam se supremam manum imposuisse dicebat, ut scilicet, & sibi addēdi semper, mutandiq; libertatem referuaret, & suspensio iudicio spectantium, animis quiddam tam de artifice, quàm de opere magnificentius ac perfectius semper occurreret.

SERVVS QUIDAM.

Quo tempore foedam Magorum tyrannidem apud Persas præfortium uirorum uirtus obtriuera, cum inter tyrannicidas, uel nobilitate, uel meritis penè pares de regno lis esset, & aliud ex alio periculum timeretur, unius serui calliditas, & publicā sollicitudinem omnibus eripuit, & optatissimo domino uotorum tribuit finem. Magnæ quidem rei exitus, religiosæ tandem creditus fortunæ eē rem deduxerat, ut

rat, ut quoniam pro Deo Sol in Perside coleretur, eiſq; (quod agilem Deum ſegnīs uidi-
ma non deceret) equus ſacer haberetur, die certa circa ſolis ortum, ante regiam ad orientem
uerſi omnes in equis eſſent, & cuius equus, aduentum ſolis hinnitu prius nūciaſſet, ille Rex
foret. Interea cum nihil præter condictum diem expectarent, unū ex eo numero Darium, de
euentu anxium conſpicatus ſeruus, equi cuſtos, ubi cauſam rei comperit. Noli (inquit) mi
domine ſuperuacuis curis angī, ſi nil aliud agitur, ego te Regem faciam. Duplex hinc ſama
eſt. Alij demerſiſſe clam ſeruū digito inter æque genitalia, & cum ad locū ueniſſent æ qui
naribus ingeſiſſe manum, quo odore concitum mox, hinnitum ſuſtulſiſſe. Alij per noctem
quam lux conuenta ſequēbatur, ſeruū ille duxiſſe domini ſui equum in conſtitutum lo-
cum, & illic equam habuiſſe, cuius illecebris delinitum equum, & manē memorem noctur-
næ uoluptatis, ut ibidem conſtitit hinniſſe. Quicquid horum uerius, illud conſtat, hinnitu
audito, religione tactos, ex equis deſcendiſſe, & Perſico more proſeſtos, terræ ſalutaſſe re-
gem Darium, populūq; omnem primatum ſententiā ſecutum, illum regem habuiſſe.
Ita ingens regnum ſeptem præcellentium uiſorum periculo quaſitum, unius arte ſeruili ad
unum redijt regem.

IN QVORVNDAM ASTVTIAM MALAM.

F Veruntin Græcia ſapientes habiti, qui dicerent: Nimiſ amicitijs fugiendas. Ratio
nem afferentes, quod innumeris & inuitabilibus noſtris laboribus ac curis onera-
tos, ſtultum ſit alienis inuolui, & unius humeris multorum falſe prægrauari, ſatis
ſub proprio fatigatos. Fundamentum beatæ uitæ, ac ſecuritatem hoc uelut ariete
conuelli, ſi externa pro amicis ſollicitudo animum impellat, & (ut ait Cicero) tanquam par-
turiat unus pro pluribus. Itaque commodiſſimum cenſent, quam latiſſimas habenas habe-
re amicitiæ, quas uel adducas cum uelis, uel remittas. Hoc eorum conſilium eſt. Quod non
ideò quia uel ſolers, uel ſapiens eſſet inferui, ſed quia calliditatis ſpeciem præfert, & illuſtres
habet auctores. Et ſcio quod à multis atq; à me ipſo propter nimiſ curas rerum uariarum
ſæpè laudatum eſt, apud Ciceronem tamen reprobat. Nec immeritò. Tollit enim omnē
benè inſtitutæ mentis affectum, quo ſublato, ut ait idem, quid intereſt. Non dico inter homi-
nem & pecudem, ſed inter hominem & truncum, aut ſaxum, aut quiduis generis eiſdem.
Auſert igitur humanitatem, cuius eſt proprium, & gaudere bonis rebus, & dolere contra-
rijs. Tollit enim ē uita amicitiā, quaſi ē mundo ſolem. Quod ſi propter ſollicitudinem fu-
giendam, amicitiā negligenda eſt, ſimiliter & uirtus quæ ſollicitudinibus, & curis mul-
tiplicibus ſcatet, quo nihil poteſt eſſe miſerius, nihil amentius. Quod ſequitur quoq; ut exclu-
dendum intelligantur inſertum eſt.

DE IISDEM.

B Iantis de eadem re conſilium uotum eſt. Ita utendum amicitijs, ut meminimus ex
amicis inimicos acerrimos fieri poſſe. Siue ut in dialogo Lælij ſcriptum eſt. Ita ama-
re oportere, ut aliquando ſis oſuſus. Quod ſi diligentius conſideretur, perquam uti-
le reperiri Valerius aſtruit. Ego doſoſum eſſi urgear, callidum fortè non negabo, ſed
idem ſentio, quod Ciceronianus Scipio, nullam uocem amicitiæ inimicitiore potuiſſe re-
periri. Nec induci poſſum, ut à Biantē dictum putem, quod is ſapientiæ cōgnomine clarus
ſit, ſed ab impuro potiùs aliquo, uel ambitioſo, ad ſuam potentiam reuocante. Sanè cuiuſ-
cunque dictum ad extinguendas amicitijs, & magnam humanam uitæ, ſobriamq; dulcedi-
nem efficaciſſimum obijciendum cenſeo, illud ſolertijs, utiliſq; conſilium quod eſt apud
eundem Ciceronem. Eam nos in comparandis amicitijs diligentiam adhibere, ne quando
amare incipiamus, quem aliquando odiſſe poſſimus.

SOLON.

A D Biantis nomen identitate profeſſionum, & Solonis admoneor, huius illud calli-
dum factum, & memorabile refertur. Cū inter Athenienſes & Megarenſes de do-
minio Salaminiaꝝ grauiliſimis prælijs ſæpè certatum eſſet, attentis ultrò, citroq; uiri-
bus capitale crimen Athenis eſſe cœperat, bellum ampliù ob eam cauſam ſuadere:
contigit ut adipiſcendæ inſulæ conſilium, Solon unus ex tot miſſibus uidebar, agebatur a-
nimo uir, & ſux Reip. & uirtutis amiſiſſimus, metuens ne aut ueritus ſermo ſibi, aut impe-
ratum ſilentium patriæ noceret, repentinum tandem ſimulat furorem, dictiſq; factiſq; om-
nibus ad id quod animo conceperat mira arte compoſitis, habitu quinetiam corporis ſi-
miſſimus amenti, ſeſe in publicum proripuit impunè quodlibet auſurus. Illic conuentus in-
gens populi factus eſt, quibuſdam attonitiſ nouitate rei, omnibus ſinem expectantibus: at
ille

ille conclamatis in morem, aliquantò altius ascendens, non usitato quidem orationis genere, ne quid de simulatione detegeret, sed præmeditatis carminibus suadere quod per leges non licebat aggressus, adeò cunctorum mouit animos, ut indicto raptim bello ex sententia Solonis Atheniensis populus, & exoptata insula, & gloriosa uictoria potiretur.

VLYSSES.

VT quidam memorant Vlyssis simile figmentum, sed intentio longè alia, quin Solon ut sine capitis sui periculo Reip. consuleret: Vlysses uerò ut militiam subterfugeret & regnaret, atq; Itachâ usueret ociosè, cum parentibus, cum uxore, cum filio simulauit amētiam, licet (ut ait Cicero) apud Homerum optimum auctorem, talis de Vlysse suspitio nulla sit.

THEMISTOCLES.

TEmpus est, duos solertissimos duces, quos supra pollicitus sum, in medium proferre. Themistocles afflictis Atheniensium fortunis, non armis modò, sed argutis sæpè cōsilijs opem tulit, parantibus prostratos impetu Persarum muros, urbis atollere, & plusculum insuper telluris amplecti, legatio à Lacedæmone missa denunciat, ab incepto ut desisterent. Sensit Themistocles uicinæ urbis inuidiam, & quod in earum statu rerum tutius uisum est respondit, uenturos ab Athenis, qui in consilio Spartanorum, ad hoc præsentis agerent. Ita remissis domum legatis, Athenienses obsecrat, ut opus in cœptum summis cum studijs accelerent, paretur. Ipse post tempus sub legationis titulo digreditur, sed modò morbum, modò sociorum cunctationem simulans, ac uelut sine his agi nihil possit expectans, tempus de industria trahebat. Crebrescente interim operis fama, legati Lacedæmoniorum Athenas redeunt. At Themistocles magistratibus Atticis per epistolam suadet, legatos capere, & loco pignoris seruare, quo ipse tutius apud Spartanos foret. Ad quos præcisus morulis perueniens, aduocata concione, patriam suam moenibus circumdatam, iamq; & armis, & propugnaculis communitam docet, si quas eius consilij pœnas daret, legatos eorum eisdem passuros. Post hoc acriter increpuit illorum ignauiam, & insolentiam, qui de uicinorum imbecillitate potiùs, quam de propria uirtute cōsiderent, ita castigatis, & penè triumphatis æmulis Athenas redijt.

HANNIBAL.

HAnnibal cum si fortè rebus omnibus superiorem crederet, ducibus nostris congressus, ac nauali prælio fusus erat, metuensq; ideò suorum de se cium iuditia, quorum æmulationem usq; uel in cladem pertulit, ex ipsa nuncium pro re instructum, antequàm casum fama percurreret in patriam milit, qui frequenti Carthaginensium Senatu, quo in statu, & eorum atq; hostium res ante pugnam fuerant exposuit, & adiecit. Hæc cum ita sint, dubitat tamen Hannibal, iniussu uestro fortunam prælij tentare, & partium conditio proponebatur, ut uerissimiliter ad Pœnas esset inclinata uictoria. Itaq; cōclamatum est ab omni parte consilij, nemini dubium, quin pugnandum foret, sequeretur igitur fortunam ac pugnaret. Ad hæc nuncius: Ita fecit (inquit) sed illa cum sefellit, & uictus est. Præcluserat prima percontatio obrectatoribus improbandi, quòd modò probauerant facultatem. Fortunam culpæ poterant, factum Hannibalis laudare cogebantur.

DEMOSTHENES.

DVo simul hospites, pecuniæ certam summam apud ancillulam deposuerant, ea lege, ut ambobus simul restitueretur. Alter deniq; hospitem squalidus, defunctum socium defens, pecuniâ repetit, mulier credula bonam fidem agnouit, & depositum reddidit petenti. Nec multò post, qui defunctus ferebatur affuit, & fractam depositi legem quæstus, pecuniâ poscebat. Infœlix, & pecuniæ inops, & consilij nullum, nisi uoluntaria mortis remedium habitura uidebatur, iam circumspicere cœperat, quem suum collo circumdaret, quâ nam se trabe suspenderet, miseratus Demosthenes innocētis, & per simplicitatem circumuentæ, patrociniū suscepit, & in iudicium progressus ita causam egit: Mulier (ait) præsto est, depositum reddere, sed ut ipse fateris secundum contractus conditionem, alteri sine altero restitui non potest, socium igitur adducito, nulla mora est, quò minus pecuniâ communem ambo sumatis.

ARISTOTELES.

Libet hic Aristotelis factum interfere, ab alijs quamuis alio loco positum. Theodecti discipulo, quosdam artis libros Oratoriae dono dederat, ut ille titulo librorum in se translato publicaret eos, ex alieno studio, sibi nomen, & gloriam quaesiturus. Post hoc seu discipulo iratus, seu dolens alteri laborasse, seu gloriæ cupidior effectus, mutare consilium coeperat, & ad se reuocare uelle quod dederat. In alio igitur quodam libro, de re quapiam sermonem habens, addidit plenius sibi de eo disputatum in libris, qui Theodectis dicerentur. Ita paucissimis uerbis, & amici gloriam, & liberalitatē propriam, qua nulla maior esse poterat subuertit, quam id recte ipse uiderit, sed profecto callide.

ATHENIENSIS QUIDAM.

Ferunt Athenis quendam accusatum apud populum, de capitali crimine, cum se publice odiosum intelligere, metuentem sibi quod res grauis ac periculosa sub infestis iudicibus uerteretur, huiusmodi consilium coepisse. Siquidē repente in petitionem honoris descendisse, & ubi misericordiam petiturus putabatur, supremum in ciuitate dignitatis gradum postulasse, non spe aliqua obtinendi quod poscebat, quippe qui extrema quoque formidaret, sed ut esset, ubi se aduersus eum conceptus popularis, furor absumeret: nec aliter euenit. Sibilum enim & ignominiosis omnium exprobrationibus ē comitio fugatus, cum repulsam grauissimam retulisset, nec post multo, dicendae causae dies afforet, populus idem priore infectatione satiatus, in secunda misericorditer secum egit. Sic alioquin mortis periculum aditurus, in solatium negati honoris remansit in uita.

AGASO QUIDAM.

Alexander Macedo responsis iussus, primum extra muros urbis inuentum, morti tradere obuium fortē agasōnem occidi praeceperat. Ille quanquam subito consternatus malo, non usque adeo tamen obtoruit, quin in uerba prorumperet. Et oro (inquit) Rex ne me saltem causae in seipsum ad tartara mittas, dic mihi priusquam moriar, quid dignum morte comiserim. Tum Rex: Nihil equidē, sed fors tua his casibus te obtulit, nempe superum consilij agor, ut qui primum mihi hodie occurrisset interfici iuberem. Confirmatus hoc sermone rusticulus: Minimē rusticanam euadendi uiam arripuit. Si haec uera sunt (inquit) hanc ob causam ego non morior, imo hic qui me praebat, & asellum suum digito monstrabat. Tali & tam prompta solertia sibi uitam, Regi autem innocentioris uictoriae facultatem tribuit. Caeterum rusticus hic, ut rusticus sibi soli profuit, qui sequitur ut Philosophus, multis is consilio uilis fuit.

ANAXIMENES.

Adeuertendam Lampfacum, magnis odijs impulsus properabat Alexander, erat intra ciuitatis moenia Anaximenes ipsius Alexandri familiaris ac praeceptor, qui ad leniendum discipuli furorem portas egressus obuiam pergebat. Vidit hunc uenientem Alexander, & uaticinatus aduentus sui causam. Iuro (inquit) me non facturum, quicquid id erit, quod tu me rogaueris. At ille. Oro, ait Lampfacum euertias. Subiit Alexander, & iuramenti religione coeptum differre coactus est.

RECENTIORES.

INNOMINATVS.

Illud quoque satis callidum, si modò uerum, quod non multis retrò seculis contigisse quidam memorant. Erat in Sicilia (ut aiunt) ingens statua, quae in loco notissimo, ab extrema hominum memoria, intacta permanserat, in qua literis uetustissimis insculptum erat, Cal. Maijs habeo caput aureum. Enim uero id ludicrum cōmentum quidam credidē, alij nudum uerborum sonum secuti, eod uanitatis excelsierant, ut in die Cal. statuae caput terebrarent, ubi cum nihil praeter solum marmor inuenissent, fabularum ac risus materiam uirgō dederant. Vnus tandem antiquitatem statuae simul, atque artificium contemplatus, cogitansque in re tam seria aliquid praeter fabulam latere, scripturam ab omnibus conspectam, sed à nemine intellectam acutiori penetrauit ingenio. Siquidem die Cal. redeunte, animo, atque oculis intentus, ortum operiens, locum ubi caput statuae primis radijs umbra iaceret, diligenter annorum consignauit: Illic post ea clam, & ex commodo suffodiens, magnum aurum pondus reperit.

CASTRUTIUS.

Castrutius dux Lucanus, uir ætatis nostræ clarissimus, cum dispensatorem suum Lippum nomine, de suo locupletatum nosceret, cogitans non paruam pecuniam ab eo per ludum exigere, submisit qui ad eum tunc absentem pergeret, & domini uerbis pecuniam flagitaret, steterit in dubio dispensator, literas Castrutij nō uidens, quamuis id uarietate negotiorum, quod in illo uiro uerissimillimū erat ommissum diceretur, statuit tandem inconsulto domino nihil agere. Cuius uoluntatem cum per literas exquireret, ille scripsit tam ambigui, tamq̃ supplicibus uerbis, ut licet superficie affirmationē claram continere uiderentur, introrsus tamen ad utrum libet flecti possent. In fine uerborum addidit: Ut petitam a te pecuniam numeres omnino uolumus, hoc autem tantæ primæ literæ confusione scriptum erat, ut non magis nolumus, quā uolumus legi posset. Lippus literas domini iubentis, cum uerbis nunciij petentis conferens, pecuniam numerauit interiecto tempore cum rationem redderet, negabat Castrutius iussu suo traditam pecuniam, Lippus literam manu eius scriptam proferebat: Castrutius illam relegens, suam quidem non negare, sed omnia aduersus illius sententiam interpretari. Et cum ad finem peruenisset, sine ulla hæsitacione nolumus legi, & non uolumus. Intellexit locum Lippus, & subridens siluit.

DE SAPIENTER DICTIS VEL FACTIS.

Cap. III.

Siquis erit forsitan, qui magnam spem materiæ felicioris, ex tituli præsentis inspectio ne conceperit, sciat me hoc loco nec me ipsius, neq̃ propositi oblitum, de communi hominum sapienter tractare, quam obrem si quid altius expectabat, errorem suscepit in limine linquens, in uestibulo rebus integris abeat, quod apud me quærebatur, apud alios reperitur. At cui exemplorum illustrium præfertilem uetustatem scrutari propositū est, multis hæc diffusa uoluminibus coaceruantem calamum sequatur.

SCIP. AFRICANVS.

Scipionem Africanum, hac similitudine uti solitum accepimus. Ut equi bellis, & uictorij feroces domitoribus traduntur, sic homines prosperis successibus elatos atq̃ intractabiles, rationis ac doctrinæ frenis subigendos, ducendosq̃, uelut in gyrum, in experientiam humanorum casuum ac fortunæ uolubilis, ut agnoscant quibus superbiunt, quam fragilia, quamq̃ caduca sint.

C. IUL. CAESAR.

Quod si sapienter fit & dicitur, quantus extimandus est uir, qui sine ullo domitore externo, circa omnem aduersitatis experientiam, perpetuis uictorij insolentem animum frenauit atq̃ compescuit: Qui in eam, quam diximus considerationem, per seipsum uenit, ut fortunæ blādentis insidias antequam pateretur agnosceret. Et quod plus ab ea receperet, eo minus moribus fidendum suis, partiusq̃ retinendos casus intelligeret. Quod de Iulio Casare lectum est, qui licet bellandi semper cupidissimus fuisset usq̃ adeo, ut nō ex destinato tantum, sed ex occasione, & sæpè horridis tempestatibus, quibus nedū castra moturus, sed nec iter ingressurus quisq̃ uideretur pugnam capessere consuescet, in extremo autem ætatis, ad certamen ob hoc unum paululum morosior ac deliberantior esse cepit, nec uoluptate, sed aut necessitate aut euidenti, & magna utilitate suscipere. Ex eodem crebro auditum memoratur uerbum, omnibus, sed in magno præsertim constitutis imperio, memorandum. Difficilius principem communitatis à primo secundum ordinem, quā à secundo in nouissimum detrudi. Quod dictum eo pertinet, ut in omni nifu principiis obstitamus, non ignari, maioris ibi rei, quā quæ cernitur fortunam uerti. Id à sapientissimis uiris consultum, & ab ipso non secus factum, quā dictum nouimus. Idem iuuenili ætate, ante ullum maius imperium, Pompeiæ uxori L. Sullæ Dictatoris nepti, repudium miserat, propter suspicionem adulterij cum P. Clodio admitti, qui ad eam inter publicas ceremonias, habitu foemina surrexisse ferebatur, cuius rei supra meminimus. Erat tam uiolenta suspitio, ut Senatus ob id quæstionem de pollutis sacris aduersus adulterum decerneret, in qua uocatus ad iudicium Casar, matre ac sorore sine hæsitacione testantibus, certi nihil se scire ait. Interrogatus cur ergo coniugem repudiasset, respondit his uerbis: Quoniam meos tam suspitione, quā crimine iudicio carere oportere.

Illum Augusti Caesaris morem probo, quod glorificandis ducibus antiquis, qui Romanum imperium auxissent, exactissimam diligentiam impendit, opera cuiusque retingens ac titulos, dedicatis omnium statuis, triumphali habitu in porticibus fori suis factum. Factum placet nec minus ratio. Siquidem edicto praefatus est, eo se proposito id agere, ut esset quorum ad exemplar, & ipsius, & successorum formarentur mores, atque ad quorum ueluti praesentem regulam institutos principes suos exigeret P. R. Sapienter undique nam haud dubie uirorum illustrium memoria, quae his praecipue modis alitur, & populos desiderio illorum, aut similitum accendit, generosis pectoribus ualidissimum calcar adigit. Ipsi quidem uirtuti constat, nullum ab homine mortali uel charius, uel diuturnius praemium praestari posse quam gloria, ita uiuentibus quoque ducibus, praclaris multis honores largitus est, uario consilio, ut benemeritis suum redderet, & animos expectantium, spe aut cupiditate simillimum praemiorum, ad imitationem uirtutis induceret. His actibus unam eandem uocem addendam puto. Casu quodam in domo Catonis illius, qui utique interierat ingressus, Strabonem audiuit, in adulationem sui, Catonis inflexibilem duritiae accusantem. Respondit Caesar: Quisquis praesentem ciuitatis statum commutari non uult. Et cuius, & uir bonus est, ita paucis, & grauibz uerbis alienam famam, & fortunam propriam respexit, dum simul & egregium uirum excusauit, & uelut aliud agens, ne quis nouandarum rerum studio teneretur, admonuit.

DOMITIANVS.

Excidunt & insanis interdum uerba, quae si cuius sint nescias, sapienter putes. Qualia sunt illa Domitiani principis (cuius ut meminim facit genitor, fraterque) Miseriam esse conditionem principum dicebat, quibus de coniuratione aperta non creditur, nisi occisis. Id quam uere diceret, non tamen certius experti, qui in eminenti fortuna gradu positi, quotiens insidiatores suos, quauis iuste puniunt, totiens ex libidine fauendi finxisse causas, & quia nocere potuerunt, etiam uoluisse censentur. Eiusdem est illud. Nil gratius decore, nil breuius. Huius quoque dictis ueritatem quisquis adolescentiae suae florem, corporeaque formae dulcedinem, uelut in uictu trepidantis oculi, dum praeteruolat mulcentem, simul & fallentem repetit, quisquis & fugacissima uitae lapsus metitur intelligit, quam & illud sapienter Princeps qui delatores non castigat irritat, dignum uerbum quod semper in animo hæreat regnantium, dum & in actum transferant, nec a Domitiano prodixisse meminerint, ne forte dictis illecti, rerum imitatores esse condiscant.

VESPASIANVS AVG.

Exhausto aetario, multum inopi Rep. sub imperatore Vespasiano, mechanicus quidam ingentes in capitolio columnas modico aere, deducturum se promissit, & ostendit modum, placuit inuentum principi. Optimum igitur pretium tribuens artificis, opera eius uti non uoluit. Et habet (inquit) hoc tibi. Caterum sine me. Pascere plebiculam esurientem. Quam sapienter, & quam lepide prouidit, ne aut ingentium praemio careret, aut cederet necessitas uoluptati, quo nihil potest esse dementius.

TITVS VESP. AVGVSTVS.

Civis filius, tanto patre dignissimus Titus Hierosolymam uictor ingrediens, & murorum compaginem, turresque, & propugnacula urbis admirans. Verè (inquit) Deo iuuante pugnauius, Deus ipse ab his moribus hostes nostros depulit. Quid enim aduersus hæc manus mortalium ualuisse? Sapientis animi, & fragilitatis humanae sibi conscius est, sicut nihil sibi fidere, sed omnem rerum suarum spem in Deo ponere, sic secundis successibus, nihil attolli, sed uniuersae felicitatis gloriam auctori Deo reddere. Ad quem enim spes honestè diriguntur, ab eodem læti redeunt euentus.

SENATVS ROMANVS.

ACaesaribus ad Senatum transeo, quis enim proximior gradus est? Cuius sapientiam si quot locis appareat, enumerare uelim multum mihi arrogem. Ceterum quod numerum excedit, tacita existimatione colligitur considerantibus. Imperium Romanum a quam humili principio, ad quantum claritatis & gloriae, non minus Centumuirali consilio, quam bellicis artibus euaserit. De qua re praesens cogitantem, stupor opprimit, & quam multa, sapienter apud ordinem prouisa sunt, ut me nescire fateor, sic memorabilia

bilia ex ipsis rerum effectibus arbitrari profiteor. Pauca sanè quæ nominatim à scriptoribus referuntur annotabimus, ne fastidiosè uideantur notissima prætermitti. In primis erga Masaniassâ hoc cõsiliū cœpit. Erat is rex amicissimus P. R. & à quo sibi p. meritis omnia magnifica deberentur, hic amplificandi regni cupiditate flagrabat, iniussu tamen Senatus nil penitus ausurus. Erant in circuitu tam sibi, quàm imperio infestæ nationes Mauri, Numidæq;, & nunquã spõrè quietura Barbaries. Et amici uotis succursum, & inimicorum odijs occursum est, lege lata, quæ Masaniassæ plena, & ab omni iugo Romanorũ excepta libertas data est. Ita & sibi aggrediendi quod optabat honorificentissimè patefactus aditus, & illis sine iusta materia querelarũ finitimo bello implicitis in Italiã respiciendũ, aut turpidis effundendi præclusa uia est, si ad amicum respicimus beneuolè, si hostem cautè, si ad utrũq; sapienter.

I D E M.

Idem erga illud nobile par ducum præstitit C. Neronem, & L. Salinatorem Coss. claritate rerum penè pares, sed uoluntatibus longè discordes. In bellum atrocissimum missurus, ante omnia prouidit Salinator pertinacius obluſtante, ut ab odio ac Reip. similitate discederent: itaq; factum est, ut alioquin inter se diurnis, quàm cum hostibus congressuri, animis ac uiribus unitis, fortissimam, foelicitissimamq; uictoriam fuso Carthaginensium exercitu, obruncato formidabili duce retulerit. Per idem tempus in eisdem ducibus illud sapienter statuit, ut ab impetitione acri, & importuna Bebij Tribuni plebis, eos ob exactæ censuræ superuacuum rigorem intempestiuè ad iudicium uocantis, liberi & immunes essent, iniquam rem arbitratus, turbatis ordinibus, maiores magistratus à minoribus molestari. Ad hæc commodiùs est uisum duces, domesticis sollicitudinibus relaxatos, proficisci omnes in bellum, curas, studiumq; uersuros. Illud eiusdem ordinis memorabile consiliũ T. Gracchus Tribunus plebis, homo seditiosissimus, legè Agrariam multorũ malorũ causam, & latori suo simillimã protulerat, tanto Populi assensu, ut tolli lex sine urbis, & imperij concussionem non posset. Prouidit in extremis casibus Senatus, & ipsum quidem tribunum sic meritum, capitali supplicio affecit, agrum secundum legem pro uirilibus portionibus inter ciues distribui passus est. Sic auctore extincto, lege seruata, causam tumultus extinxit, diuersisq; modis ciuili discordiæ, in præsens, & in posterum occurrit.

M. PORTIUS CATO.

Amplissimi ordinis commemoratione, quo potiùs diuertam, quàm ad M. Portiũ Catonem? Is enim apud Romanos præcipuum nomen obtinuit sapiens, de quo est illud ingens Lælij præconium apud Ciceronem. Aut enim nemo, inquit, sapientis fuit (quod quidem magis credo) aut si quisquam sapiens, ille fuit sapiens. Nec minus Lælio aut Ciceroni, imò magis incomparabiliter, credendum quàm Apollini, qui Soeratem unum ex cunctis mortalibus sapientissimum iudicauit. Itaq; apud eundem Ciceronem statim sequitur: Cauendum ne ipsum ab Apolline laudatum Catoni anteponomamus. Et additur ratio ualidissima, quoniam Catonis facta, illius dicta, & inuenta laudantur. Nos tamen hoc loco, non facta, sed dicta Catonis, eaq; nò omnia, sed unum ex mille referemus, seruatis non sententijs modò, sed uerbis etiam, quod uel eorum breuitas, uel loquentis auctoritas meretur in oratione de præda militibus diuidenda, ubi aduersus prædones Reip. grauius inuehitur: Verba sunt hæc Fures priuatorum furtorum in neruo, atq; in compedibus agunt ætatem, fures publici in auro atq; in purpura. Deus bone, quàm id uerè, sancteq; mihi dictũ uidetur, quàm id cupidè nunc apertius latiusq; differerem, nisi fures publicos formidarem. Neq; ludus est insultare sceleribus illorum quibus uoluntas pelsima, sic & potestas maxima, & flagitiorum impunitas, & in pœnam humani generis data est. Eiusdem ex oratione de Aedilibus uitio creatis, hæc uerba placuerunt. Nunc (inquit) ita agunt in segetibus, in herbis, bona frumenta esse, nolite ibi nimiam spem habere, sæpè audiui inter os, atq; offam multa interuenire posse. Quid igitur inter offam, & herbam, ubi longũ interuallum est? Hæc quidem quàm sapienter dixerit, cogitent qui spes suas, tum cum maximè propinqua, atq; infallibiles uidebantur, sæpè repentinis casibus caducas, & inermes experti sunt. Tertium his adiciam Catonis dictum, ex oratione, quam in exercitu apud equites habitam scriptis addidit scriptam. Cogite (inquit) cum animis uestris, siquid uos per laborem rectè feceritis, labor ille citò à uobis recedet, benefactum à uobis dum uiuitis non abscedet. Si qua per uoluptatem nequiter feceritis uoluptas citò abibit, nequiter factum illud, apud uos semper manebit. Hæc ille. Ego autem hoc dictum mecum sæpè cogitans, ita semper habui uelut Dei potiùs, quàm hominis ore prolatum sit. Nec ad laboriosè uirtutis studium, & me-

ritum odium uoluptatis, quicquam uel sapientius arbitror, uel efficacius dici posse. Nec quantum prætermittam apud Ciceronem à Lælio relatum. Multo melius de quibusdam merentur (inquit) Cato, quàm acerbi, quàm qui amici dulces aestimantur: illi enim sæpè uerum dicunt, hi nunquam. Sine dubio quidem hostilis mordacitas multis sæpè correctionis occasio fuit: at contra amicorum blandities multis lapsus turpissimi materiam præbuerunt. Et huius quidem dicta, sequentis uerò silentium laudatur.

L. FIMBRIA.

LVtatius quidam Romanus Eques sese bonum uirum ferens, negante altero, spon-
sionem cum illo fecerat, quod uir bonus esset. Huius rei iudicium Licinio Fimbriæ
claro ac sapienti uiro creditum erat. Ad quem cùm partes uenissent, sententiamq;
flagitarent, diffinire recusauit, utrumq; prospiciens, ne scilicet aut uirum bonum ne-
gando pronuntiatione sua famam illi, qua pollebat eriperet, aut affirmando peioraret. Non
ignarus, meritum uiri boni nomen, multis & magnis uirtutibus constare, quarum aliquan-
to facilius fama, quàm affectus quæritur.

M. AGRIPPA. M. T. CICERO.

MArcum Agrippam, qui sapiētia & uirtute animi dignus est habitus, quem diuus
Augustus optimus rerum existimator, plebeium hominem, uultus maiorum sta-
tuis, aut titulis clarum, tot generosis principum patriciorum familijs, præferret, &
ex cunctis mortalibus unicæ, charissimæq; filiæ uirum diligeret, dicere solitum
accepimus, plurimum se teneri illi Salustianæ sententiæ, quæ apud eum, in oratione Masa-
nissæ, morientis insentitur, his uerbis: Concedat, patiar res crescant, discordia maximæ dila-
buntur. Per hanc enim se didicisse & fratrem, & amicum bonū, ac fidelem agere. Quod id-
circo inter memoranda retulimus, quia bene instituti, & ad felicitatē peruenturi animi mos
est, saluare huiusmodi uoces in usum uitæ traducere. Alioquin multa legisse uel scripsis-
se, ingenij aut diligentia, aut fortassis eloquij signum erit, illud uerò sapientiæ. Hic si philo-
sophorum, quorum & oratio, & uita sapientiæ exemplar esse debet, ita conquirā. Quid obe-
rit, quò minus integros nostrorum, præcipue Ciceronis, ac Senecæ libros sapiētissimis sen-
tentijs refertos huic operi inferam? Sed non hoc mihi propositum, nec necesse est, eorum
potius, quorum apud nos libri non extant, singulas & ratas, sparsasq; sententias colligere.
Nostrorum quoq; aliunde potius, quàm ex eorum disciplinis attingere fert animus. Et ut à
principe nostrorum incipiam M. T. Cicero fratrem habebat, Q. Ciceronem, non satis spe-
ctati nominis in administratione proconsulatus Asiæ, eodem tēpore Octauius ille, qui Cæ-
sarem Augustum genuit, provinciam Macedoniam summa, sparsa socios fide, uel aduer-
sus hostes fortitudine Prætor obtinebat. Itaq; Tullius fratrem per epistolam hortatus est, ut
in gubernanda prouincia, uicinum suum Octauium studeret imitari. Quæ quidem exhorta-
tio fronte simplex ac facilis, si excutias sapientiæ plena est. In omni enim operatione nostra,
siue is uirtutis ac modestiæ, siue pacis, siue armorum, siue literarum, aut eloquentiæ actus sit,
expeditissimè plerumq; nos imitatio perducit, quo uel nūquam, uel serius gentium perdu-
xisset. Quia sicut uultus ad speculum, sic mores hominum ad exemplar facillimè corrigun-
tur. Sicut præterea certius illum callem ambulamus, qui aliorum uestigijs signatus est, sic in
uita alienis exemplis promptius inhaeremus, quam nouā ipsi uiam, nullo duce suscipimus.
Et hoc totum est imitationis illius, quam fratri suadebat sapiens frater.

Q. CICERO.

Verum ut appareat, quemq; facilius alijs consulere, quam sibi, idem ille Q. Cicero,
M. Ciceroni fratri consilium dedit, quod si seruasset, potuisset forsan in lectulo suo
mori, potuisset integro caduere sepeliri. Consilium fuit, ut libratīs æ qualium suo-
rum uirorum illustriū miserandis casibus, periculisq; suis circumspectis, sese à con-
tentionibus, & nihil profuturis Reip. sibi autem nouissimè nequituris dimicationibus absti-
neret. Prouidentissimè quidem. Quid enim stultius quàm desperantem, præsertim de esse-
ctulitibus perpetuis implicari? Itaque Tullius ipse, huius fraterni consilij quodam loco me-
minit, uerum & sapiens fatetur. At quam id sapienter seruauerit notum est. Sed fatalis
eum fortè necessitas urgebat, cui obistere nescio an impossibile, sed profectio dif-
ficillimum. Et hic mihi qui sequitur in memo-
riam redit.

S. NECA.

S E N E C A .

A Nneus Seneca, de exilio, quod in insula Corsica dulci ocio, summaq; cum tranquillitate ac studiorum libertate transegerat, reuersus, quem reditum in quadam Tragœdia grauiter ac magnifice deplorat, Neronis impietatem crescentem in dies singulos, & circumfusam aulicorum inuidiam perhorrescens, sæpè comeatum petijt. Ac ueritus diuitiarum suarum, uelut undis quibusdam teneretur, bonis suis omnibus celsit. Sapienti nempe consilio, nam & prudentis nauis est, thesauros in tempestate ut uel nudus enatet, & ab hoste mortem metuentis, æquanimiter membrum quo uincitur amittere, ut uel truncus effugiat. Nemo itaq; Senecam arguat, quasi nolens illi officinæ scelerum adhaerit, omnia tentauit, ut præuisum discrimen euaderet, sed inuicta necessitas, huic quoque præstitit, in limine, nec abscedere passa est, nec inhumanus & periurus Princeps, qui ei crebro iurauerat moriturum se potius, quam illi nociturum, extremam præceptoris sui senectutem, non quidem immatura, sed impta, & indigna morte prauerteret.

V A R R O .

S Ed ubi Varronem linquimus? Is quidem ait: Si quantum opere sumpstisti, ut tuus pistor bonum faceret panem, eis duodecimam philosophiæ dedisses: ipse bonus iam pridem esses factus. De pane loquitur, quod is cibus quotidianus est homini, idem ferè de rebus omnibus dici potest, si eius curæ, quā in diuitijs posuisti, partē duodecimam in bonis artibus posuisses, iam pridem ueris diuitijs abundares. Si eius temporis quod amico obsequens perdidisti, duodecimam partem obsequijs Dei dedicasses, iam pridem amicissimus illi fores. Si eius opere, quam circa bonam ualitudinem ac formam corporis consumpsisti, duodecimam partem, circa cultum animi consumpsisses, iam pridem tibi & pulchritudo, & sanitas contigisset, quas nec morbus, nec ferrum eriperet. Nunc igitur quantus furor mortalium, qui pretiosissima negligentes, in rebus uilissimis ac fugacissimis occupantur?

P H A U O R I N I E T A L I I .

P Hauorini philosophi, ingenio agili, & eloquentia iucunda, dictum unum quod in uita hominum frequens & quotidianum est. Solebat Phauorinus dicere. Peius de fama nostra mereri lentos ac steriles laudatores, quam acerrimos detractores, huius fore rationem, quod detractores quanto id ardentius agerent, tanto maiori odio accensos apparerent, tantoq; minus fidei apud animos reperirent audientium. At exiliter laudantes, amicitia speciem præferrent, quod nisi diligerent, non laudarent, cæterum nihil aut modicum in nobis laude dignum inuenire crederentur. Idem diuinos & futurorum notitiam promittentes copiosissime refellebat, nullam eis habendam omnino fidem docens. Et si enim aliqua interdum oscitantes, uera iactarent, casu id, non ratione contingere. Vti eos lubricis & fallacibus coniecturis, ac uelut per tenebras suspensio gradu, prætentatq; manu palpitantes, nonnunquam in ipsam ueritatem ignoranter incurrere, nec quicquam per eadem uestigia si iubeas reuersuros, ut quibus nihil comperti foret, & nulla arte ducerentur. Sæpè præteritarum auditu rerum abuti, in consulentium uanitate, & credulitate dementium, multaq; de circumstantibus percunctando, ad ipsa quæ silentur quadam uersuta ratione penetrare. Ideoq; sapius uideri præteritorum, quam futurorum uates. Sed ob hoc ipsum apud animos noscendi desiderio flagrantem secuturi temporis fidem promereri. Ita tamen uel fortuitè, uel callidè uaticinantes consequi non posse, ut cum omnia mentiantur, responsum pars millesima uera sit. Stultum ergo dicebat Phauorinus, inter tot mendacia tam uaria, tamq; ancipitem ueritatem aucupari. Addebat his, esse optimum nihil de futuris inquirere, & Chaldeos, totumq; id genus hominum contemnere, nihil enim ab his audire posse, nisi graue & molestum. Quoniam aut uera respondebunt, aiebat quod rarissime solent: & quidem mala, aut falsa, si uera, miseriam ante tempus afferent, & superuacuum sollicitudinem posita illic ueritate, adest necessitas, ista præscisse, nihil nisi dolorem afferet. Liber hoc loco subsistere, & quod communis rerum natura non patitur tentare, an minori maior, sine offensione possit interferi: hoc est Phauorino M. Tullius, cuius hæc sunt, ut omittamus superiores. M. Crasso putas utile fuisse, tū cum maximis opibus, fortunisq; florebat, seire sibi interfecto filio Publio, exercituq; delicto trans Euphratem, cum ignominia, & dedecore esse pereundum? An tu Pompeium censes tribus suis consulatibus, triumphis maximarum rerum gloria lætaturum fuisse, si sciret se in solitudine Aegyptio-

rum trucidandum iri, amisso exercitu, post mortem uerò ea consecutura, quæ sine lachrymis non possumus dicere? Quid uerò Cæsarem putamus, si diuinasset ut in eo Senatu, quem ex maiori parte ipse cooptasset, in curia Pompeiana, ante ipsius Pompeij simulacrum tot centurionibus spectantibus, & nobilissimis ciuibus partim etiam à se omnibus rebus ordinatis, trucidatus ita iaceret, ut ad eius corpus, non modò amicorum, sed ne seruorum quidem quisquam accederet? Quo cruciatur eum uitam acturum fuisse, certè ignorantia futurorum malorum utilior est, quàm scientia. Et idcirco possem ego, & antiquos, & fortunatissimos ætatis nostræ uiros, in huius sententiæ testimonium uocare, sed nec necesse est, nec locus hic longiorem digressionem recipit, & attigisse uidetur ille clarissima: sin autem bona pronunciant, duplex incommoditas, expectationis tædium, & præcogniti gaudij extenuatio, quod repentini cumulatiùs ac gratiùs obuenerit. Aut falsa dicent, quod quotidianum apud eos est. Et si erunt infœlicia, angoribus, falsoq; metu, si fœlicia inani spe & gaudio, tristitiaq; te ubi delusum senties, torqueberis. In omnem igitur euentum hos nugatos, sycophantas, contemnendos fore. Ad hanc ferè sententiam, ut præteream Dicearchum, qui expedire nobis omninò futura nescire, magno uolumine conclusit, breue & ut ita dixerim, manuale Phauorini consilium extat. Meo quidem iuditio salutiferum, ac summopere seruandum, & cuius ipse mihi consilium sim conscius à me semper obseruatum ante etiam, quàm uel Phauorini, uel Dicearchi nomen audiuissem. Memineram quippè poetici illius:

*Quid cras si na uoluerit hora,
Scire nefas homini.*

Sed multò maximè natura ipsa, me in hanc sententiam ducebat, his ipsis rationum uinculis, quæ post philosophica esse didici. Accedunt & antiquorum testimonia multa & quibus duo in Noctibus Atticis scripta sunt, poetarum in illa prima ætate prælustrium. Pacuuius enim ait:

*Nam si quæ euentura sunt præuideant
Aequiparentur ioui.*

Rursum quod in illis Noctibus non habeatur, Pacuuius idem ait:

*Nam isti qui linguam aurum intelligunt,
Plusq; ex alieno iccore sapiunt, quàm ex suo
Magis audiendum quàm auscultandum censeo.*

Actius uerò,

*Nil credo (inquit) auribus qui aures uerbis ditant
Alienas. Suas ut auro locupletent domos.*

Tertium his Ennium addiderim, qui uetusta illa, & uenerabili facundia, hos ipsos eleganter irridet, ut uerbis etiam eius utar.

*Qui sui questus causa fictas suscitant sententias.
Non enim sunt ij aut scientia, aut arte diuini:
Sed supersticiosi uates, impudentesq; harioli,
Aut inertes, aut insani, aut quibus egestas imperatur.
Qui semitam sibi non sapiunt, alijs monstrant uiam
Quibus diuitias pollicentur ab his drachmam ipsi petunt:
De his diuitijs sibi deducant drachmam, reddant cetera.*

Hæc Ennius. His & quantum aggregauerim Physicum Democritum hominem spectatæ autoritatis: is ergo aduersus diuinationem iocans, quod est (inquit) ante pedes nemo spectat, coeli scrutantur plagas. Quintus ecce superuenit præmissis omnibus fide dignior Cato, qui mirari se ait, quod non ridet haruspex haruspice cum uider. Quod eò spectat, quia tot ineptijs credulos homunculos illudunt, ut occursum cum uider. Quod eò spectat, quia scientia mouere debeat. Infinita sunt doctorum hominum in hanc sententiam. Hæc raptim ad retrahendum ab his ineptijs adolescentes dixerim, quanquam deliros, similiter senes ineptos uideam, qui cum mirari potiùs deberent, quomodo tam diù membris trementibus uixerunt, consulunt qualiter uicturi sint. De morte autem nihil interrogant, quasi illa quia tantum eos distulit oblita sit. Cæterum de tota hac re, ad utranq; partem conquisitis argumentis & persuasionibus uarijs, libri duo extant M. Tullij accuratissimè compositi, qui inscribuntur de Diuinatione. Illi quidem, cui hæc breuiora non sufficient adeundi sunt.

DOMITIUS GRAMMATICVS.

Sed mihi mentio Phauorini, Domitium urbis Romæ clarissimum Grammaticum in animum adducit, cuius responsio licet paulò, quàm uirum modestum deceat, concitator facta sit, sapientiæ tamen plenam continet sententiam. Interrogatus enim ab illorum aliquo de peregrinorum quorundam proprietate. Animo simul & fronte permotus. Nulla (inquit) prorsus bonæ salutis spes reliqua est, cum uos philosophorum illustrissimi, nihil iam aliud, quàm uerba auctoritatisq; uerborum còrdi habetis. Pauca præterea turbata uoce, in hanc sententiam quæstus ita conclusit. Vtinam muti omnes homines essemus, minus improbitas instrumenti haberet. Quid nunc diceret Domiti? Quando philosophia posthabita & neglecta, garrulitatē pro uirtute sectantes, omnes se certatim ad Diædædicam transtulerunt, nec pudet in puerilibus senescere sapientiæ studium professos.

AFFRANIUS.

Detur & poetis locus. Afranij circa hanc ipsam, de qua iam diù loquimur sapientiæ celebris ac uulgata sententia est usus, eam ac memoriæ filiam opinatus. Quo intelligi uult, sapientiæ non in libris tantum, de disciplinis mortalibus consistere, sed in experientia rerum omnium magistra, accedente fidei eorum, quæ quis uiderit memoria. Hinc sibi enim, & alijs certius quenq; consulere argumento, rerum in quibus sapere periclitatus sit, quàm uerborum, in quibus alienis ingenijs lusum est. Alius quidem in animos descendere semel uisa, quam septies audita compertum est. Ipsius Afranij uerba in togata cui Cæciliæ est nomen, in Atticarum Noctium libris posita, huc transferre propter eorum uetustam elegantiam uidetur. Sunt autem huiusmodi:

*Ufus me genuit, mater peperit memoria,
Sophia me uocant Graij, uos Sapientiam.*

PACUVIUS.

Nec Pacuuium excludam, cuius dictum scribi debere pro foribus templorum omnium, in eisdem libris scriptum est. Ego (inquit) odi homines quorū ignaua opera, & philosophica sententia: Nihil indignius, neque intolerabilius fieri potest, quàm quòd homines ignaui ac desidēs operi barba & pallio, mores & emolumenta philosophiæ, in linguæ uerborumq; artes cōuertant, & uitia facundissimè accusent, ipsi uitij madentes.

VIRGILIUS.

Inter exempla sapientiæ, cernens Afranium temperare mihi nequeo, quò minus unum quoq; de tam multis nostri Poetæ figmentis & uisulibus dictis annumerem. In illa etenim horrenda nocte Troiani excidij, per quam non ineptè quidem intelligitur humanæ uitæ status, falsus quidem ac breuib; gaudijs illusit, & uelut somno foelix, mox ut expergisci cæperis tenebris, atq; horrore obstitit, inter innumerabiles miseras, ac labores & pericula urgere, cum lachrymis ad ineluctabilem interitum. In illa (inquam) nocte Aneam ipsum suum, per hostes ac flammæ errantem fecit, sed donec lateri genitrix Venus affixa est, caligantibus oculis securum: at ubi primum illa digreditur, purgatis luminibus uiri fortis, iratas facies deorum apparuisse, subiungit. Qua in re more poetico magnæ sapientiæ recondit arcanum, quin & experimento compertum, & magnorum hominum auctoritate testatum est ab aspectu diuinitatis nihil magis abstrahere quàm usus Veneris, quo amoto, & simul usus discussa caligine, incipit quidem Deus apparere, sed iratus. Ita tamen ut euadendi non abripiat facultatem.

C. FABRITIUS.

VT autem retrogrado ferar stylo, Fabritius ad Pyrrhum legatus à senatu, dum moram trahit apud regem, audiuit à Cyneæ, qui uersa uicē rege legatus ad senatum uenit, Athenis esse quendam, qui sapiens haberetur, disputare solitum ac diffinire: Omnia quæ agimus in uita, ad uoluptatem referri, illam finem esse ac præmiū actionum, laborumq; omnium. Eo autem audito, uir temperatissimus obstupuit. Quod cum domi narraret Titum Coruincanum, & M. Curium sic optasse ferūt. Dent dñ talem sapientiam, hostibus. P. R. Sapiens tui, ludo dicta, illis imprecati. Profectò enim qui uoluptati rerum suarum terminum constituit, nihil glorioli, aut magnifici operis, illa semper animum retorquente suscipiet.

ATque ut parumper in Italia subsistamus, non absimiles C. Pontij Samnitum imperatoris preces. Utinam (inquit) ad id tempus me fata reseruassent, quo Romani dona accipere cœpissent, non essem passus eos diutius regnare. Sapienter id quidem hostis optabat. Videbat enim imperium donis corruptibile, diuturnum esse non posse.

Dionysius maior, qui Syracusas Siciliæ nobilissimam quondam ac florentissimam ciuitatem graui seruitio calcauit, tam delitijs, quàm feritate notissimus, cunctis uariæ blandientibus, solus de se uerum testimonium dedit. Cum enim Damon quidam, fortunarum eius præcipuus mirator, statum illius cœlo tenus, etiam omnium mortalium longè fœlicissimum prædicaret. Vis'ne (inquit) igitur fœlicitatis meæ partiumculam degustare? Imò uerò, inquit ille, Nihil magis opto. Tum Dionysius imperauit Damonem in cōuiuium produci, & in loco ornatisimo discumbere, ostro & syndone circumamictum, parietes serico, floribus solum omne substratum. Electissimarum dapium ingens copia, & suauis Bacchi discolor uarietas, in gemmis translucetibus, & in uasis aureis artificio uincente materiam. Alternatim apponebantur conuiuæ attonito & gaudenti. Aderant omnis generis odores, & gulæ irritamenta, extremo procul oriēte transmissa. Ministrabant tenerrimæ ætatis & formæ uarioris adolescentuli, nutum edentis obseruatus attentius & alacrius obsequētes. Coronatus Damon, purpureum lectum molli premebat accubitu, iam fœlix, iam sibi sapiens uidebatur, & tyrannicæ fœlicitatis uerum sibi iuditium arrogabat. Hæc inter ex laqueari inaurata trabe suprà caput discumbentis, coruscus mucro demittitur, equinæ caudæ ferula tremēte suspensus, iam casurus, & similis iam cadenti. Ille autem subito horrore percussus, expalluit. Hærecere cibis faucibus, non apparatus, non ministros, non epulas circumspectare, denique nusquam oculos ab acie ferri minantis auertere: orauit tandem ut abire permitteretur, nolle se diutius esse fœlicem. Atqui (inquit) Dionysius, talis die, noctuq; uita mea est, qualem tu momento temporis pertulisti. Hæc est illa fœlicitas, quam inexpertus tantoperè mirabar, sic castigatum hominem dimisit. Hactenus hæc à multis rerum scriptoribus tradita sententijs, alienis nostro sermone retulimus, hoc addentes historiarum, nequaquam potuisse tale aliquid, nisi ab homine acuto, & proprium atque omnium tyrannorum statum altius intelligente confingi, & actum quidem magnæ sapientiæ nullus negauerit. Quod ideo minus miror, quia hunc ipsum Dionysium, fuisse acrem & inuicti temperantem, atque in gerendis rebus industrium, testis est Cicero, tam celestis, tamq; peruersi propositi, tantisq; ciuium suorum circumuentum odijs, propter exacti temporis flagitia, ut si uitam tyrannicam dediscere uellet (ô misera peccantium conditio) sine capitis sui periculo non liceret. Hinc iam seruato regionum situ, sicut ex Italia in Siciliam, sic e Sicilia in Africam nauigemus.

E X T E R N I

AT quoniam sensim ab extrema delapsi sumus, quod uelut à longinquo positū, Samnius cernebat, non multo post tempore genitus Apher hostis ante oculos habebat, tam cito, Romani mores euersi sunt, simul cum uictorijs regum ac gentium irrumpeute urbem auaritia. De Iugurtha loquor Numidarum rege, qui corrupta muneribus Senatus parte, atq; auro uinctis belli ducibus, sæpe uotorum iniquissimorum compos. Cum tandem pecuniæ, & artibus suis fidens, Romā sub fide publica uenisset, atq; inde præter spem, uecundia uincente cupidinem, iussus secederet, portas urbis egressus, crebroq; tacitus subsistens, & in tergum uersus: in finem traditur dixisse: O urbem uenalem, & mature perituram, si emptorem inuenerit. Quod uerbum quāuis ab hoste prolatum, dictu mirū est, quā late uulgatum sit, ad infamiam Romanorum. Cæterum ex eodem sapientiæ fonte prodierunt, & superioris uotum, & huiusmodi exprobratio.

IAm uerò qui cum Iugurtha inter templa Regum uenimus, Philippus occurrit Macedoniæ Rex, cuius ad Alexandrum F. subiectorum beneuolentiā muneribus aucupantem, extat epistola huius sententiæ. Quis tibi error suggerit fili, eos te fideles habiturum, quos pecunia paraueris amicos? Sapienter ac regiè, pecuniæ siquidem mercenariorum atq; seruorum opera, amore atq; humanitate ingenuorum amor, & fides quaeritur.

OLYMPIAS.

Huius lateri coniunx hæreat Olympias, quæ ab Alexandro F. literis receptis, in quibus se Iouis Ammonis, & Olympiadis reginæ filium inscribebat. Rescripsit, uentotam nati castigans insolentiam his uerbis: Amabo (inquit) fili mi quiescas, ne deferas me, neque crimineris aduersus Iunonem, malum mihi profus ille dabit magnum, cum me literis tuis pellicem esse illi confiteris. Laudata mulieris sapientia, adulatorum flatibus, & falsis opinionibus imbutum filium, non asperè ne notam ferociam irritaret, sed lepidè ac salubriter admonentis.

ALEXANDER MAGNVS.

Sic & ipse filius respiciens, aliquando sapientiùs loquitur. Dum enim Iudiam bello premit, muros ciuitatis, quæ obsidione cinxerat incautiùs obequitat, sagitta crus traiectus, non dimisit inceptum, sed intempestiuo dolorem labore auxit. Verum postquam refrigerens sanguis, & subarescens uulnus patientiam uicerunt, exclamauit: Omnes me filium Iouis dicunt, sed dolor hic hominem me esse testatur. Considentiam propriam excutere, & illi potiùs quàm blandientium fermunculis fidem dare, ac stultitiam de discere, uel serò, proximus ad sapientiam gradus est.

CYRVS PERSARVM REX.

Nec extorquebit aut breuitatis studium, aut uulgatæ rei uisandum repetitione fastidium, ut sermonem Cyri maioris, morientis à Tullio ex Xenophonte translatum prætermittam, sic enim Filios alloquitur: Nolite arbitrari ô mi filij charissimi, me cum à uobis discessero, nusquam aut nullum fore. Neque enim dum eram mortuum animam meum uidebatis, sed eum esse in hoc corpore, ex his rebus quas gerebam, intelligebatis. Eundem igitur esse creditote, & si nullum uidebitis. Nec uero clarorum uirorum post mortem honores permanerent. Si nihil eorum ipsorum animi efficerent, quò diutius memoriam sui teneremus, mihi quidem nunquam persuaderi potuit, animos dum in mortalibus essent corporibus uiuere, cum exissent ex his emori. Nec uero tunc animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore euassisset, sed cum omni admixtione corporis liberatus purus & integer esse coepisset, tunc esse sapientem. Hæc ad contextum de regijs uerbis elieui. Opinio quidem immortalitatis animæ, non solum ut uera, sed ut studio quoque uirtutis amissima, pie ac tenaciter amplectenda est, hac enim sublata, omnis profectò mortaliū ardor refrigeret, quo ad honesta succendamus. Quis enim dempta spe præmij mortis, tot humanæ uitæ pericula, tantosq; labores perferet? Quis se à uoluptatibus arcebit, aut impetus animi frenare uolet? Quia ira aut libido uocauerit, sequetur quisque, ita totus hic pulcherrimus atque optimus rationis ordo turbabitur, interq; marcidum oculum, & effrenatam rabiem, sine salutis respectu fluctuabit humanum genus. Duo igitur in Rege miror. Et quòd dogma tam uerum, tamq; salutiferum, cæterum in illa ætate, uix dum principibus cognitum philosophis, tam constanter affirmat, & quod in ipsa morte faciat. Neutrum enim sine magna quadam sapientia, & singulare contigisse arbitror.

THEMISTOCLES.

Pæscriptis regibus Themistocles Atheniensis accedat, non ipse quidem rex, sed nec Persidis, aut Græciæ regum inferior. Hic interroganti amico inhonesto, inopi, an diuiti sed fami, unicam filiam in matrimonium daret. Virum sine pecunia, quam pecuniam sine uiro se malle respondit. Virtutem in homine spectandam potiùs quàm fortunam.

DAMOCLES.

Atheniensibus quoddam diuinos honores negantibus Alexandro: Videte, ait, Damocles, ne dum cælum custoditis, terram amittatis. Non minùs sapienter dictum, quàm festiuè. Qui enim potenti minora negat, maiora permittitur. Et immodicus libertatis usus, seruitutis occasio est & his quidam dicto, ac uicinis eorum factò sapiens inuentus est.

AGESILAVS.

Agesilaus Lacedæmonius, deprehensa cõiuratione scelestorum ciuium, aduersus salutem publicam, cum eos nec raptim, aut citra iuris ordinem cõdemnare posset, nec de indemnatis secundum Lycurgi leges sumi supplicium liceret, & periculosam animaduersionis moram esse cõstaret, inter has difficultates dubius, hoc tandè consiliij

filij cœpit. Legibus abrogatis coniuratos more mulctauit, confestim restituit leges. Ita nec contra eas, nec contra Rempub. factum est, & huiusmodi abrogatio, confirmatio iuris fuit. Sed iam satis inter duces hâsimus, deinceps sapientiæ ac philosophorum, qui in Græcia floruerunt, ex innumeris pauca memoriæ prodita renouare tentabimus, lectores orantes, dent ueniam, si in rebus magnificis, paulo cunctatior stylus est, nec tacita nostri admiratione contentus, alienis parumper dictis interstrepit.

SOLON.

Atticum Solonem prædicare solitum ferunt, expectandum fore nouissimum uitæ diem ut quis beatus iure uocaretur. Omnes nempe dum uiuimus, quocumque gradu positi, subiaceamus imperio & ludibrijs fortunæ, à quibus perraro quidem immunes, à periculo autem ac minis nunquam tuti sumus. In quantalibet igitur rerum affluentia, de futuro semper incerti, dici non possumus felices. Quod uerbū altius intelligitur, ab his qui ex altissimo dignitatis ac potestatis folio, ubi firmiter stare uidebantur, repente corruerunt. Id cum in multis læpè, tum clarissime in Cræso Lydorū rege, ubi hoc dictum à Solone tradit Herodotus, apparuit. Hunc enim potentissimum suæ ætatis, Solon ut à longo uitæ finem respiceret, monuit, nec prius intellexit, quam à Cyro Persarum rege breui positus uictus, flammisq; traditus, in mediâ iam morte Solonē uerum uatem exclamauit. Quod admirans Cyrus, auferrî tantisper supplicii imperauit, donec quid ille uociferaretur, agnosceret, & adiunxit repentinus imber, qui impetum, flammâq; compescuit. Re autem intellecta, fortunę uim reputans, & statim hostis miseratus, uitam tibi, sed sine regno, & ut quidam adijciunt, sine libertate restituit. Rectè igitur dici potest, quod de mortali felicitate sola mors iudicat. Quam obrem breuibus quidem inclusum, sed latè patens salutare consiliū Solonis uni datum, ab omnibus obseruandum, qui uel sunt, uel fieri cupiunt sapientes. Non solum si propter felicitatis, de qua diximus iudicium, quod ita Solonē sentisse Cræsi finis indicat, sed etiam si propter uitæ ad unum aliquod signum disponendę certitudinem, quod uerba ipsa non respuunt, intelligere uellemus, ad finem uitę respicere. Profecto si hoc temporis momentū degere cupimus, tranquillè proponendus animo est aliquis certus uitæ curis ac terminus, ad quē omnia nostra referantur, in quo quā cōmuniter peccetur ab omnibus, nō audeo dicere. Progredere in uulgus quisquis hoc icire cupis, passim tibi senes ridiculi occurrunt, noua in te consilia post ultimum mortis tempus agitantes, nec aliter anxij, quā si per eadem uitæ uestigia reuersuri sint, curā quæ prima esse debuerat, ad extrema transiit mortalitatis incuria. Atq; utinam senectutis cōsilia constarent miseris, quibus saltem in morte tuerentur. Ad hæc quoq; titubant assidue, eoq; magis, quia multa uidendo multiuoli facti sumus. Omne genus hominū percurrere rarissimos inuenies, qui liquido quid sibi uelint explicare queant. Bene quidem ac feliciter sibi esse cupere affirmabunt omnes, sed id quonā modo, aut quibus expectant. Hæc est illa consiliorum inconstantia, uotorum confusio, nec mirum, sciunt enim in alto nauis quē portum petat ignara, sic uita hominū, ad quē finē dirigatur nescia, uaga semper & incerta fluctuabitur, ut diuersis illa flatibus, sic aduersis hac agitata sententijs. Ad millesimum licet annum uiuatur, pluribus certè cōsilijs, sed pari uanitate peccabitur. Ego autem uereor, ne sapientissimi uiri uerbum puerilibus magis quam rationijs implicuisse uidear, quā declarasse. Hinc igitur ad alud eiusdem dictum transeo. Fortunam propriam miserabiliter flenti, amico huiusmodi solamen adhibuit in locum eminentem, unde omnis ciuitas uideri possit adducto. Circumspice (inquit) hanc terram incolumis: quot cum is sedulo fecisset. Nunc (ait) apud animum tuum uersa, quot quantiq; hætenus in domibus mœrores fuerint, quot modò sint, quot in posterum futuri, cōmunemq; magnificę, quantus est enim error? Nemo se hominē natum esse facere desinito. Sapienter atq; cuncti patimur cū gemitu, tantaq; peruersitas incessit, homines esse cupimus & dolemus. Hinc consequens est eiusdem dictum. Si omnium calamitates & miseria in unum conuehantur, uiritim in singulos refundendæ, & ad hunc immensum atq; inextimabilem malorū cumulum cuncti conueniant mortales, fore, ut attonitus quisq; cum proprijs, & usitatis abire malit, quam nouam ex uniuerso sibi obuenientem portionem sumere. Quod dictum eò spectat, ut non qui mediocribus agimur in commodis, sortem nostram equanimiter toleremus, non tam ad aliquod pondus præeuntium, quā ad sequentiū turba oculos habentes. Nec ignari, si quibuldā inuidemus innumerabiles esse, quibus inuidiosi sumus, ut permisceri singulorum mala, & æquis partibus distribui, nobis qui nunc de statu nostro sine fine conquerimur, nequaquam expedit.

CHILON

CHILON LACEDAEMONIVS.

Progredito in medium Solone quid sex alij, qui in eodem sapientiae nomine gloriantur facient? Falso gloriari dixerit quispiam, nisi & ipsi de sapientiae suae fontibus singulos saltem haustus sitienti praebeant lectori. Quod igitur in ducibus obseruatum est, obseruetur in hoc ordine. Ad latus Atheniensis Lacedaemonius sedeat Chilo, ipse est, qui illius auctor sententiae traditur, quae in templo Delphici Apollinis scripta fuit. **NOSCE TE IPSVM**, cuius precepti autoritas tanta est, ut non hominum cuiquam, sicut ait Cicero, tribueretur, sed Deo. Quo quidem, ut ait, idem non credo id praecipitur, ut membra nostra aut staturam, figuramue noscamus, neque nos corpora sumus. Nec ego haec dicens corpori tuo dico. Cum igitur nosce te ipsum dicit, hoc dicit, nosce animum. Nam corpus quidem quasi uas est, aut aliquid animi receptaculum. Ab animo tuo quicquid agitur id agitur a te. Haec Cicero. Quod & mihi plane probatissimum, & eo spectare uidetur, ut & cognitos animi defectus reformemus, & in actionibus nostris nosmetipsos metiamur, atque existimemus acriter, quid quisque animi robore, quid lingua, quid ingenio ualeat, quid uiribus corporeis, ne aut ignarus sui nobilitatem inlicitam delicia corrumpi sinat, aut uaria opinione tumefactus ridicula corruat audacia.

CLEOBOLVS LYNDIVS.

Cleobolus Lyndius dixisse fertur *μὴ γὰρ ἄριστον*, quod latine sonat modus. Quid hoc breuius, quid sapientius dici potest? cuius in singulis uitae nostrae particulis meminisse conueniet, seu uigilandum, seu dormiendum, seu laborandum, seu quiescendum erit, seu loquendum, uel tacendum. Et ut breuiter cuncta complectar, quicquid agemus, quicquid cogitabimus, nisi hoc ante oculos semper habuerimus, facillime crebro nimis oberrabimus. Hinc traxisse uidetur: Comicus Terentius quod ait in Andria:

*Nam hoc arbitror apprimè in uita esse utile:***NE QUID NIMIS.**

Explicuerat alijs uerbis Cleoboli sententiam, si addidisset, & **NE QUID PARVM**, nisi forte hoc ipsum nimis ad utrumque porrigetur. Itaque plenius locutus mihi uidetur Flaccus, ubi ait:

*Est modus in rebus sunt certi denique fines**Quos ultra, citraque nequit consistere rectum.*

THALES MILESIVS.

Noxam praesto esse spondenti, uel adesse uadimonio Thaletis Milesij sententia est. Quam compertè sapientiae lachrymosae serò poenitentium quærela, & miserrabiles patrimoniorum casus indicant, eorum qui pro alijs sponponderunt. Idem cum ab eo quereretur: Nunquid operationes hominum laterent Deos? ne cogitationes quidem ait. Quo tacite monemur, non minus abdita mentium, quam exteriora corporum, actuumque introspectantis Dei oculis approbare nullam, in latebris spiritus habentes.

BIAS PRIENNEVS.

Biantis Priennei dictum est, Piores mali. De cuius scilicet dicti ueritate nemo ambigit, qui modò inter homines educatus sit, quorum ex millibus quot reperire liceat bonos, utinam minùs euident foret. Parum abest, quin melius fuisse uideatur. Omnes mali. Eò enim peruentum est, ut bonus habeatur, quisquis distat à pessimo. Eiusdem est uox illa famosissima. Cum enim patria eius expugnata & incensa, omnes ciues quos cladis publicae fortuna subduxerat, chariorum rerum sarcinulas efferent, atque ipsum uacuum abeuntem, ut idem faceret moneretur. Ita (inquit) Bias facio, omnia mea mecum porto. Quaecumque extra animum sunt nec bona, nec sua iudicans, sed fortunae. Nec sum nescius, dictum hoc non Bianti, sed Stilboni tribuere Senecam, quem in epistola quadam refert, capta patria, amissis liberis, & uxore, solum, sed beatum ex incendio publico exeuntem, interrogatum à Demetrio rege illo formidato urbium cuerfore: Vtrum omnia perdidisset, respondisse. Omnia sua secum esse: Vt uolet quisque accipiat. Siue Bias, siue Stilbon dixerit, de auctore potest dubitari, de dicti ipsius maiestate ac sapientia nequaquam, qui Bianti hoc ascribere maluerunt, testem locupletissimum ac fide dignissimum Ciceronem, & sequaces eius, qui Stilboni Senecam citabunt, & ipsum quoque magnum testem. Potest autem fieri, ut & Bias hoc dixerit, & Stilbon. Siue quia alter alterius dictum legendo, uel audiendo didicisset, siue quia, ut in Oratore ait Cicero, similitudine ingenij, in eadem uestigia incurrissent. Quod si res omnino in discrepationem ueniat, scio cui ex testibus plus apud me fidei sit, nisi quia

quia Cicero quodam loco, hoc narrans, sic ait: Sæpè illum laudabo sapientem Biantem, dubitationem omnem absciderat, sed addidit, ut opinor, hoc uerbum ne Stillo bonè Seneca rectiam facit.

PITTACVS MYTHILENAEVS.

Pittacus Mythilenæus, Tempus agnoscere præcepit. Quod siue opportunitatem atque occasionem, ne quid intempestiue agamus, aut loquamur, cum omnia tempus suum habeant, siue temporis præcipitem fugam, cui nullo modo præter quàm bonis, & gloriosis actibus resistitur, concernit, ut secundum primum sensum rebus aptum tempus discernamus, secundum alterum, tempore partius utentes, rem angustam & irreparabilem, quo uno possumus remedio laxemus: qualitercunq; (inquam) sapienterq; consilium.

PERIANDER CORYNTHIUS.

Perianther Corynthus, ait: Meditatio totum. Sic est haud dubie, quicquid acturus es, antequam incipias meditare ut ratio adaptatum prouehat finem: alioquin periculosè quodlibet aggredieris non Rationi, sed casibus obsequens fortuitis. Illud quoque uerissimum: Totam docti hominis uitam in meditatione consistere. Rectè itaque dictum est, Meditatio totum.

LYCURGVS LACEDAEMONIUS.

Fuit animus mihi, Lycurgum inter Solonem & Chilonem collocare, ut & conciuem suum præcederet, & legiferum Atheniensem legifer Lacedæmonius sequeretur. retrahendi manum ab inceptis causa fuit, ut in his septem uetustè Graiorum persuasioni morem gererem, nec stylo confunderem, aut alijs permiscerem, quos segregatos absq; partecipe famosi cognominis esse uoluerunt, quamuis eos ipsos, ut est apud Ciceronem, qui ista subtilius quærent, in numero sapientium non habent. Sed ut cunq; res se habeat, cur inter hos non fuerit Lycurgus sæpe miratus sum. Sanè admirationem tempus abstulit, quoniam ut in epistola quadam ait Seneca, Lycurgus si eadem ætas fuisset, sacro illi numero accessisset octauus. Quia ergo tantum Plebiscitum abrogare non poteram, hactenus tantum differe sum compulsus. Itaque Lycurgus è duobus Græciæ luminibus illustrauit alterum, cum alterum Solon illustrasset. Ex legibus autem, quas ciuibz suis sanxit, hæc memoratu digna narrantur. Auri & argenti usum uelut cunctorum criminum radicem extirpauit, in pecuniæ locum, rerum compensationem statuens. Populos principibus principes iustitiæ subegit, utrosq; parsimoniam, quam domi, militiæq; utilissimam arbitratu est. Regibus bella, magistratibus iudicia, senatui leges, populo senatus, ac magistratuum creatorum iussus permisit conuiuia omnibus æqualia, eaq; non nisi in publico fieri. Iuuenes singulis in annos, uestibus contentos esse, hisq; unius cultus ac pretij uoluit, ne aut latebræ luxum, aut imparitas æmulationem pareret. Primam ætatem foro arcuit, & rure agi uoluit, procul ab urbana luxuria, duriter ac seuerè, sine pulmento, sine molli accubitu, uiros in urbem reuerti. Senes Primum honoris gradum, non diuites tenere. Vnde Venerabile (& Lyfandrum dicere solitum refert Cicero) Honestissimum senectutis domicilium Lacedæmon Virgines indotatas nubere, ne dotis respectus, aut eis in solentiam adderet, aut uiris, & in uxorum electione, uerum iudicium, & in matronis regendis uirilem præciperet libertatem. Agros deniq; cūctorū ita diuidi, ut ad singulos ciues, æque portiones prouenirent, ne patrimoniorū inæqualitas. Quosdā in ciuitate præponētes, quosdam egenos, & imbecilles faceret, sed omnes sicut in iure ciuiū, sic in bonorū abundantia plures essent. Quod in illa fortasse república expedire uir sapiēs intelligebat, apud Romanos autē, quot, quātārūq; seditionum causam inuexerit, id ipsum cōtinebat, notū est omnibus qui Romanos legerint labores. Itaque legem illam & docti, & boni omnes execrantur. Vnde Cicero primum officium esse dicit Rempub. gubernantis, ut suum quisq; teneat. Et post pauca: Capitalis (inquit) oro est ad æquationem bonorum pertinens, qua peste, quæ potest esse maior: Hanc enim ob causam maximè ut sua tenerentur Respub. ciuitatesq; constitutæ sunt. Quam quidem ciuitatū cōmoditatem, eo articulo, quem in extremo posui, fuisse uidetur lex Lycurgi.

PYTHAGORAS.

De quo ut dixi, cur in numerum sapientium Græciæ non sit admissus mirabar, de Pythagora non admiror. Is enim ut in superioribus expositum est, gloriosum illud atrogans cognomen Sapientiæ erubuit, primusq; Philosophum se dici maluit. Nec pauca tamen eiusdem sapientiæ extant argumenta, primum omnium urbs Croton

tion, in extremo Italiæ littore sita est, nunc licet ad minimum redacta, quondam tamen ut Cicerone testuatur, omnibus copiis florentissima, & inter urbes Italicas beatissima. Eius ciuitatis populus, graui praelio attritus, armorum desperationem, atque omnis uirtutis odium simul, & ocio inhæreræ ceperrat. Qua tempestate, peropportune transuectus, ad Italiam Pythagoras Crotonem adiit, labentesque & iam in luxuriam prolapsos, ciuitatis mores, sapientiæ suæ præsidio firmavit, erexitque. Tantumque apud eos ualuit, ut populum non minus uitæ quam ferro domitum, assiduus monitis ad antiquæ uirtutis habitum reformaret. Sapientissimus orator pro affectuum uarietate uario remediorum genere utendum ratus, sexum, & ætatem in concionibus distinxit, sua oratione separatim apud quemlibet usus. Viris fortitudinem, & ignauia fugam, mulieribus pudicitiam & coniugalem fidem, pueris uerecundiam, & literarum amorem, omnibus pariter frugalitatis studium suadebat. Extorsit perorando, ut non tantum uiri, sed foeminae etiam, ab omni morum peruersitate, uelut ab ancipiti fouea, pedem retraherent, eumque ad alta uocitantem sequerentur, usque adeo, ut sponte sua uestes quoque purpureas, aureasque, & cetera corporum ornamenta reijcerent, doctum ornatum muliebrem in pudicitia, non in atro, gemmisque consistere, ipsæque potissimum armis, atque his facibus satiare luxuriam. Quid igitur miri est, si cuius singuli tam salubre consilium exoptati fuerant, eundem omnes consultorem publicum elegerunt. Huius est illud dictum. Alium animum fieri, templa ingredientibus, & Deorum simulachra de propinquo spectantibus, quod mortalis infirmitas, diuinitatis quandam ueluti uiciniam contremiscat. Eiusdem & illud institutum: Ut discipuli prius quam quæstionibus atque altercationibus implicarentur, quinqueennio tacerent, audire & meminisse contenti, nec à temeraria procacitate, ut nostri iuuenes, sed à sobrio, attentoque silentio sapientiam auspicantes.

SOCRATES.

Sapientiæ titulum consecutum hominum consensu, Dei, ut aiunt responso sapientissimum iudicatum Socratem subiiciam, inde alios non sapientissimos, sed amoris ac studium sapientiæ professos. Sed à Socrate incipiam. Cuius in primis sanctum ac uenerabile consilium habemus: adeo nisi ut nobis beneficiat, nihil postulare, ille enim quid nobis expediat solus nouit. Nos autem ceci, futurorum nesci, aduersus propriam salutem, inepti & inopportunis precibus sapientissime laboramus. In quo quidem, quia Socraticus multum grauiusque uersatus est, libet & nobis aliquantulum immorari. Itaque nihil hoc præcepto sapientius, nihil tutius, nihil utilius, nihil cõtraria obseruatione demeritius. Inhibet quisque secum reputare, quotiens optauerit nocitura, quotiens optatum uotorum exitum breui postmodum execratus sit, intelliget illi uni, nos nostraque desideria melius committi, qui nec preteritis, nec futuris fallitur, denique cui omne æuum præsens est. Quid enim miseri optamus? Primæ mortalium preces, pro opibus, potentiaque funduntur, quibus coniuncta semper inuidia, quam multos obruerit enumerare non attinet: quid de uxoribus ac liberis dicam? Inter optabilia quam precipuum locum tenent, apud animos mortalium, ignorantibus miseris quantum laborum, ac sollicitudinum secum ferant. Quod non adeo occultum est, quin uiros inuenias, quos non ter & amplius in die teneat nuptiarum ac poeniteat, sic maritalis lectulus, quotidianis iurgijs ac querimonijs plenus est, sic somni uacuus & quietus. Ut illa grauiora præteream. Rarum coniugi fidem, suspitionesque perpetuas, peruiigiles adulterorum insidias, & domesticum opprobrium, uulgo prius notum quam marito. Adde turpissimum errorem, & ridiculam crudelitatem, cui audax uox, & spes innititur, educationemque sanguinis non sui, atque hæreditates melius ad amicos sic meritos peruenturas, ut constat, matrismonij religio, sobolis tamen irrequæta conditio est. Aut enim uitia contrahant, aut spes, metusque sollicitant. Igitur ad hæc parius optandum, Deoque ut reliqua committendum erat, quid de uanitate hominum loquar, qui formam corporis optant nascituris filiis? Sibi enim impossibilia optare desistant est, atque inter corporis & animi decorem antiqua lex uertitur: scimus quia formosis pudicitiam seruare, & si libeat, uix licet, tantus ardor libidinum, tanta corruptelarum circumstat ambitio. Omittit foemineam pulchritudinem, propter quam precipites Rerum publicarum mutationes contigisse compertum est. Propter quam potentissima olim regna & ualidissima urbes corruerunt. Ista utilis forma, quæ nullius periculi uidetur, quot ne dicam uolentes, quorum est innumerabilis multitudo, sed nolentes interdum, & negantes, ad potentiorum thalamos, magni capitis ac famæ discrimine protulit, & mox uel offensum sauitie maritorum, uel publicis iudicijs deprehensos obiecit. Iam nunc & lactea neque aurea filij ceruicæ gloriare, quam ultori gladio præbiturus est, qui deformis in lectulo uel forsitan moriturus naturalis uitæ cursum in pace peregisset. Iam quibus illos uerbis irrideat, qui nihil nisi dierum longitudinem, & uitæ spatium precantur: cum sit primum summa dementia,

Ff

in tant

in tantis angustiis spaciosum aliquid sperare, deinde uiuacitas hæc, quam contingere pet-
 missum est homini multis sæpe pestilens fuit, & quos iuuenes uidentissimo, florentissimoq;
 rerum statu foelix exitus abstulit, senes factos, uel fortuna destituit, uel afflixit, & ignomi-
 niosa mors rapuit. Longior uita, credite periculis ac calamitatib. innumeris exposita est. Est
 formidatam mortis horam tantisper distulit, pro usura breuissimi temporis, quot propria
 incommoda proferre, quot suorum funera comitari, quod infausta uidere coegit spectacula,
 ut non ineleganter dixerit Callimachus: Multo sapius lachrymassè, Priamum quam Troi-
 lum. Finge autem quod in nullo uidimus, in paucis legimus, ut ad nutu cuncta proueniant,
 senectus ipsa quot scateret angoribus? Ego quidem nondum expertus sum, an experturus i-
 gnoro, uerumtamen hi senes quod à tanto tempore cupiebant consecuti, quid aduersus æ-
 tatem illam uociferent nō intelligo, uirilior illorum, honestiorq; ratio uidetur, qui honores,
 qui gloriam, aut domesticam, aut bellicam, qui doctrinam, qui eloquentiam concupiscunt,
 eadem tamen est infania hæc, quoniam adeptos, & antiquis temporibus, & nostris sese,
 suasq; Respub. propter nescio quem ruiturum, titulum sepulchri, funditus euerisse cōper-
 tum est. Quorum aliqua exempla ad terrorem legentium, si fieri breuiter modò non posset, igitur finem facimus
 cum Socrate consulentes humano generi. Nolite mortales perniciem uestram exoptare, de-
 sinite inani precum murmure templa complere, atq; aures Dei fatigare ne forte importuni-
 tate uictus, damnosa largiatur. Quid uotis incerta paciscimini? quid sanctorum calles uisce-
 ratis? in illo spes uestra sunt, cui longè quam uobis ipsis charioris estis. Illi intrepidè rerum
 uestrarum consilium, arbitriumq; permittite, qui profectò meliora & si non semper iucun-
 diora præstabit: quod si omnino nominatim aliquid orare libet, illa poscite quorum nūquā
 poeniteat, uirtutum cultum, criminum cautelam, sanam mentem. Nec satyricam adiectio-
 nem, sani corporis respicio, & quod culmen humane felicitatis est, petite suppliciter. Quo-
 niam de uno sapientissimi uiri uerbo, pro ipsius quidē qualitate perpauca, pro instantis aut
 nostri modò satis multa diximus: reliqua uelocius percurramus. Idem Socrates ad gloriam
 aspirantibus, quæ ingens turba est, rectum ac cōpendiosum callem, nō omnibus sanè notū
 designabat. Vt scilicet, Talis quisq; fieret, qualis uideri cuperet: simplex uirtutis studium se-
 ctandum dicens, simulationis atq; hypocrisis uiam relinquendam, quæ producere quo pol-
 licentur nequeunt. Idem ab adolescente dubio consultus. Nupias ne contraheret, an in cœ-
 libatu permaneret: Ratus fore, ut quicquid dixisset, ab illo magna fiducia susciperetur. Hæc
 errorem responsione discussit: Falleris (inquit) si uelut è duobus bonis, quod sit melius expe-
 ctas, utrinq; difficultates ac molestias, hic angor, tediumq; solitudinis, stirpis defectio, ex-
 terniq; dolor hæredis. Inde iugis querelarum ac curarum sarcina, dotata coniugis audacia,
 focus repuerascentis procacitas, fastidium propinquorum adulterorum metus, anceps exi-
 tus natorum. Deinceps ipse tibi consule, & quæ tolerabilia uideantur, elige. Alterum ado-
 lescetem cum uidisset insignem uultu atq; habitu, sed tacitū: Loquere (inquit) ut te uideam.
 Propriè quidem, quoniam ut suprà diximus, non uultus aut corpus, sed animus cuiusq; is
 est, cuius quodammodo facies sermone releuatur, ut uideri possit, qui inuisibilis est natura.
 Nec minus sapièter interrogatus à quodam, cui sibi ad tranquillitatem animi nil peregrina-
 tio profuisset. Noli (inquit) admirari, quoniam te ipse circūfers. Profectò enim excutere ui-
 tia, moresq; malos conuenit, & habitum cui assueuimus exuere. Cum se quisq; quod fuerat
 domi reliquerit, & in uirum alterum uersus, nouum uiuendi genus induerit, tum demū tutò
 peregrinari potuit. Alioquin, quid prodest patriā fugisse, si seipsum non effugiat? Siue mon-
 tes transcendet, siue conscendet nauim, comitabuntur cor urentes negotiorum cura, & cō-
 sciæ mentis arcana supplicia, & tenaces consuetudinum pessimarum laquei. Hoc est enim
 seipsum circumferre. Peregrinatio igitur non sufficit, dicente Satyrico:

Cælum non animum mutant, qui trans mare currunt.

Huius eiusdem uiri est illa sibi conueniens semper uniformitas, quam ex nostris in C. Lælio
 fuisse legimus, ex Græcis in Socrate, quod in ipso Xanthippen uxorem prædicare solitam,
 refert Cicero eodem scilicet semper uultu uidisse exeuntem illum domo, & reuertentem. A-
 nimaduertis quidem tantis fluctuationibus hominum, ceterorum ac tam crebris motibus,
 ut iure dictum sit à Seneca, de aliquo quem heri uideris merito dici posse: his quis est, liquet
 illam mortis constantiam, nisi sapienti unquam potuisse contingere, præsertim hoc addito,
 quod apud eundem Ciceronem sequitur. Non fuisse eam Socratis fontem: quæ M. Crassi
 illius ueteris, quem semel, ait, in omni uita risisse Lucilius, cuius unici risus causa, nec ab ipso,
 nec ab alio quod sciam prodita est, & erat cogniti non indigna res: sed tranquillam & sere-
 nam affert rationem. Iure enim (inquit) erat semper idem uultus, eam mentis à qua is fingi-
 tur,

cur, nulla sit mutatio. Quæ nisi fallor consumatæ sapientiæ laus est. Ad nomen Xanthippes, unum Socratis responsum in memoriam redit, siquidem litigiosam illam, & procacem coniugem, & fœmineis importunitatibus abundantem, cum patientissimè, supraq; fidem æquanimiter perferret: admirans Alcibiades, quæsiuit, quam ob causam fœminam tam intrastabilem, intra domus suæ limen diutius pateretur: cui in hac sententiam respondit: Domi qualiter uiuendum sit addisco, & uxoris iurgijs aduersus exteriorum arrogantiam armatus egredior. Ita quod sapientis est proprium, alienis uirij sese meliorem faciebat. Hęc tanta Socraticæ sapientiæ fœlicitas, possessorum suum nec in fine destituit: etenim sumibundo patriæ consensu morti destinatus, cum oblatam ueneni potionem, nec animo, nec fronte commotus accepisset, & iam bibere inciperet, querelam ac gemitum memoratæ coniugis audiuit flebiliter iterantis. Innocentè uirum mori qua uociferatione conuersus, ac labijs a poculo tantisper amotis Nunquid igitur ait, ô mulier, nocentem mori fœlicius iudicabis? Sic castigata uxore, ad id quod inceperat reuersus, mortem hausit intrepidus. Hacenus multa quidem de uno homine, sed pauca de Socrate.

P L A T O.

Civis discipulus Plato, Malorum escam uoluptatem uocat. Præclare, atq; ut ait Cicerone diuinè. Sicut enim hamus credulum piscem implicat, sed non aliter, quàm si escam præferat, sic malorum uitia, sub obtentu uoluptatis sequaces animas trahunt. Quis enim nisi spe aliqua, uelut esca illectus, ad peccandum gratis accederet? Sed, heu, quàm facilis, & quàm brevis. Quatarumq; miseriarum causa. Idem, Tum demum beatum futurarum terrarum orbem ait, cum aut regnum sapientibus, aut sapientiâ regnantibus obuenisset. Idem, ait, similes esse ciues, qui de Reipub. & nautas qui de gubernaculis administratione contēderent. Aptâ quidem comparatio. Vtrôbiq; enim labor appetitur. Quod cum in nautis nunquam aut raro uisum sit admirari mens non sufficit, unde hæc in urbibus digladiantur inter sese ciuium quotidiana dissensio, ob hoc unum, quia unus quisq; periculolum & difficile Rerumpub. regimē festinat inuadere, & ab eodem reliquos arcere. Quod eò indignius uideri debet, quia sententiarum, opinionumq; diuersitas ac libertas animorum in consilijs, non satis sufficiens inimicitiarum causa est. Eodem Philosopho dicente: eos pro hostibus habendos, qui arma contra nos ferant, non qui suo iudicio tueri Rempub. uelint. Eidem nihil grande. Præsertim sine uocatione diuinitatis aggrediendum uidetur. Inconsultè quidem. Quantulumcunq; enim est hominis ingenium, nunquam tamen uiribus humanis magnæ res fiēt, nisi auxilium superueniat ab alto, quot tum uberius sperari potest, cum dignæ preces obuiam missæ sunt.

X E N O P H O N.

Antequàm eam longius, & æmulum huic, & condiscipulum adiciam Socraticum Xenophontem cuius illud in primis apud Ciceronē Africanus laudat, quod eosdem labores Imperatori faciliores diceret, quàm militi. Præclare, quippè præsentem molestiam uenturæ spes gloriæ, solatur, aut minuit, quod non tantum in remilitari, sed in reliquis omnibus locum habet, latissimeq; patet. Neq; enim si ustrâ princeps Oratorum ait: Honos alit artes, omnesq; incendimur ad studia, gloria laudis, & nostrorum non secundus Poëtarum.

Immensum gloria calcar habet.

Cœpto nunc ordine descendam.

A R I S T O T E L E S.

Philosophicæ nos hæreditatis series ad Aristotelē perduxit. Cuius illa laudatur, Alexandro Callisthenem sub eodem Aristotele suum condiscipulum ac familiarem postulantem, per quem rerum, quas gessisset memoria scriptis mandaretur, misisset quidem, sed tali consilio instructum, ut coram illo aut assidue taceret, aut placita loqueretur, securus si seruasset alterutrum. Verum is dum corripiendis insolentissimi regis moribus, non consilium præceptoris, sed Philosophiæ suæ libertatem sequitur, in tyrannici seuitiam mori iussus, incidit. Eiusdem Aristotelis documentum est, à paucissimis obseruatum: Ne scilicet, de nobis ipsis aut uituperando loquamur, aut laudando. Alioquin illinc dementiæ, hic inaniter iactantiæ aduersus nos ore proprio testimonium proferemus, nec minus salubriter illud monet, ut uoluptates abeuntes contemnemur. Quod si acriter fecerimus, earundem breuitas simul ac fœditas, fructu carens, empta dolore, corpori nocens, atq; animo, gloriæq; & uirtuti capitaliter inimica suadebit, ut de præteritis poenitentiam agamus.

F f 2 tes,

tes, reduces fortiter, ac magnificè cōtemnamus. De uoluptatibus autem ita iudicat, omnes quocunq; sensu corporeo immodicè susceptas, esse fœdas, fugiendasq; sapiētī: eas uerò precipuè quæ gustu, tactuq; consistere esse turpissimas. Quod cū ceteræ sint hominū tantūmodo, hæc quidē sunt hominī cōmunes cū beluis. Quare quisquis non modò stultitiā, sed bestialitatem etiam ac feritatē declinare studet, ab his animū summopere cōerceat. Illud ab eodem sapienter excogitatum refert Cicero. Fingantur (inquit) aliqui sub terra nati, sub terra educati, & magnifico quodam palatio, prædecoris picturis atq; imaginibus adornato, supeditante affatim omnium rerum copia, quibus abundare solent, qui fœlices appellantur affluentibus: Præterea omnis generis delitijs, quarum ille locus capax sit. Lumine etiam penetranti tenebras arcente, & subtili hominum artificio, aduersus naturale domicilij torpentis incommodum excubante, ita tamen ab infantia edocti esse, diuinam quandam potestatem, ac naturam creatricem rerum mirabilium, ipsi se deniq; sic institutis, alioquin humana rerum rerum prorsus ignaris, post multum temporis, subito in hæc loca, quæ incolimus contingat emergere, dubium non erit, quin cernentes cœlum terras & maria, nubes quoq; cœlo uagas, & uentos, & pluuias, adhuc & solem diuinæ lucis auctorem, dum redijt auroram terris inuehere, & tempus laborantibus aptum mortalibus, rursus abeuntem quietæ nocti, silentioq; cedere: illam uerò sydereo ornatu, aut crescentis semper, aut decrescantis lunæ uarietate distinctam, atq; hunc mirabilem totius orbis ordinem, & hæc omnia nō fortuito, sed certis, & immotis legibus agi, summa cū ratione, statim sine ulla dubitatione fateatur Deum esse, ut audierint. Seq; hæcenus in ædificijs hominum habuisse, huius autem pulcherrimi, & immensi operis creatorē, & ut ita dixerim, architectū Deū fore. Hæc propemodū Aristotelica sententiā est, non suis uerbis expressa, sed quidem aliter. Licet aliter Apostolus noster ait. Inuisibilia Dei à constitutione mundi, per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoq; uirtus eius ac diuinitas. Sed ad Aristotelem reuertor, cuius quoq; sapientiā, ut de Socrate diximus, in finem enituit. Iacebat suprema laborans egritudine, ad quem cum discipulorum cœtus conuenisset instantium, ut iudicio suo probatum eis magistrum, ac doctrinæ suæ heredem, uelut testamentaria dispositione relinqueret, quod post uitæ suæ exitum instruerentur, sensit Aristoteles, nec comparationes odio carere, nec modum famæ, pondus suam secum tracturam esse sententiā, sed tam pias discipulorum preces spernere non poterat. Respondit itaque. Se cum primum ex commodo liceret facturum quod peterent. Ex multis quidem clavis uiris eius auditorium frequentantibus, duo longè ante ceteros stabant Theophrastus ex Lesbo insula, & Menedemus ex Rhodo oriundus, ut nulli dubium foret, de his tantum consuli. Nam multò post eisdem illis, qui primum deprecati fuerant, circumfusis obsequij causa. Vinum (inquit Aristoteles) quo utor asperum & inamœnum est, quarite mihi uel Rhodium, uel Lesbium: quin potius utrunq; degustandum asserit, utar eo quod delectauerit. Vtrunq; cū attulissent, Rhodium poscit. Quo gustato, firmum hercle uinum, ait, & iucundum: gustato dehinc Lesbio (inquit) Vtrumq; bonum, sed hoc gustu meo suauius. Quo dicto, discussa est omnis ambiguitas. Constabat enim sapienter, sed & moleste, ac ut ait A. Gellius, lepidè simul ac uerecundè prælatum esse Theophrastum linguæ, & ingenij suauitate conspicuum. Quamobrem breui post subtracto rebus humanis Aristotele, tanti præceptoris consilium secuti, certatim se ad Theophrastum contulerunt omnes.

THEOPHRASTVS.

Eius, ut adhuc per Philosophorum successionem qua cœpimus, stylus eat, dictum haud prætereundū reor. Pro magno, inquit, & insigni amici cōmodo, tenuis infamia subeunda est. Minima quidem honestatis, & famæ iactura, maiore honestate, quam erga amicum bene merentem exhibemus, compensari potest, ne quod ait, ab hac sententiā nominibus terreamur, quod utilitas honestati, quod aliena nostris postponenda uideantur: quoniam hæc non uocabulorum splendor, sed rerum ponderibus existimanda sunt, si enim in rebus paribus aut non longè disparibus, de nostra honestate, atq; amici utilitate quæreretur, prona & facilis diffinitio est, præponderante multum honestate rebus omnibus: in proposito autem perinde est, & si parua aut lamina, magno æris ponderi comparatur. Genere enim & qualitate superat quantitate, consequenter & pretio uincitur. Hæc Theophrasti pro usu uitæ communis (nisi fallor) satis probabilis, & colorata sententiā est, alijs contra fortasse uideatur, ut libet quisq; pronunciet. Mihi autem quod ad hunc locum attinet, sapientum atq; illustrium quatuor Philosophorum sententiās, seruato inter im magisterij atq; successionis ordine, explicuisse sufficit. Deinceps per paucorum qui restant nomina, qua fors impuleris uagabor.

ISOCRATES.

ISocrates in conuiuio, ab his qui aderant rogatus, ut eis de eloquentia sua communicare uellet, ueniam poposcit. Quæ enim præfens locus, & tempus exigit (inquit) ego non calleo, quæ ego calleo, nec loca sunt aperta, nec tempori. Sapienter. Stultum est enim, non intellecturis, aut quo dixeris specturis uerba iactare. Inter ebrietatem igitur & iocos ferij hominis, ac sobrij, consilium est, ut fileat. Vnum non absimilem alterius dictum, ut meminerim huius narratio causa est.

EPICURVS.

EPicurus igitur in medio suorum stabit. Hunc omnes lacerant, omnes huic obstreperunt, omnes insultant, omnis in hunc Philosophorum secta conspirat, nec immerito. Hic est enim ille (de quo Cyneas refutit Fabricio) qui sicut in cœno aurum, sic summum bonum in uoluptatibus posuit, hic uirtutem ipsam uelut sordidæ ancillæ domum subiecit. Ad hanc denique diffiniunt referri omnia, quæ aguntur ab omnibus effœminatum dogma, & quidem infame, inter hominem, & pecudem nullum statuens discrimen. At si quædam uoces & imperatorum, & regum insolentium placuerunt, quid prohibet placere, aliqua ab infami licet prolata Philosopho: cuius præsertim tam multa sunt, & consulta sapienter, & dicta suauiter ut eis Seneca tantus uir, epistolæ suas & fulciat, & exornet. Ex quibus reliqua potius, quam ex ipsis primi auctoris libris uulgata relinquenti, pauca quæ mihi altius insedere, uisum est ab alijs sementa colligere. Quæ ideo magis innotantur, ut Seneca idem ait, quia mirum est, fortiter aliquid dici ab homine, mollitiem professo, & rursus quod fieri in Senatu solet, faciendum ego in Philosophia quoque existimo. Cum censuit, aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illam diuidere sententiam. Et sequitur. Pro eo libentius Epicuri dicta egregia commemoro, ut isti qui ad illa confugient, spe mala inducti, qui uelamenta ipsa uitiorum suorum habituros se existimant, probeant quocumque ierint, honeste uiuendum. Hactenus de Epicuro eleganter apud Senecam, nunc ad ipsum, de quo nobis sermo institutus est uenio. Nunquam uolui populo placere, inquit Epicurus. Quid uirtutis, quid magnificentius, quid sapientiæ uiro dignius, a quocumque uel peripatetico dici potest? Nec minus librata ratio. Nam quæ (inquit) scio non probat populus, quæ probat ego nescio. Præclara si modo non uoluptatis, sed uirtutis amicus id diceret. Quid enim nescire te dicis Epicure? Cum unus ex omnium grege Philosophorum, uulgaris insanæ defensor existas, & quod ab indoctis ebrijs in conuiuio eructatur, à te sobrijs probetur in scholis. Sed o-mittamus hominem, quicquid dixerit ab alio dictum existimemus, idem ait, Si ad naturam uiues, nunquam diues eris. Et has diuitias, & hanc paupertatem in meipso sum expertus, ideoque dictum fidentius laudo, eo quod me tueor aduersus amicorum iurgias, desideria mihi an modestiam exprobrantium, quod facili nifu potuissim altius ascendere, quod ultrò uocantem despexisse uideo fortunam: Patientia quidem mihi opus est æterna, quando illis obiurgandi uoluptas æterna est, aures durauit, illis linguas non frenantibus & callum superinduxi, ut ad nullum uerberorum uulnus doleam, aut eis indigner pura fide. Sed nisi fallor confusa, ac peruersa opinione monentibus unum testor, frustra eos torqueri, quoniam quò longius in tempore procedo, eo firmitus in proposito persisto. Ne me piget, aut poenitet incepti, quin potius amicorum dementia rædet & miseret, quos nec tempus, nec ratio, nec uerior administratio, nec exemplum, nec pudor, nec fastidium, nec metus, nec uicina mors, ab erroribus reuocare potest. Et hæc quidem de meipso loqui cum amicis dulce fuit. Cum enim singulis satis fieri, sine labore non possit, simul omnibus edico conquiescant, & sibi consulant, curamque quam pro me sumptulerunt, pro me deponat. Ego enim pro Epicuro statui, spectis opinionibus, naturam sequi, diuitias mihi quietissimas, ac securissimas promittentem. Quomodo autem mutarer, qui ne in hoc quidem peccare me nouerim, imò si error est, errore delecter & glorier, quo nihil poenitentia magis contrarium esse potest, siue qua spes salutis delinquentibus uana est. Sapientissimè ergo, & hoc ab Epicuro dicitur, quod initium salutis est, notitia peccati. Nec quod sequitur ab eodem dictum obliuisci ualeo, quippe cum affigi animo Seneca iubeat. Aliquis (inquit) uir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tanquam illo spectate uiuamus, & omnia tanquam illo uidente faciamus. Alibi imaginariū testē exprimens, se ipsum nominauit. Sic enim (inquit) Fac omnia tanquam spectet Epicurus. Vtrunque locum tractans Seneca, Scipionem eligi, suadet, aut Catonem, aut Lælium si Cato uideatur asperior. Denique aliquem cuius oratione ac moribus & honestate delecteris. Saluberrimè quidem istud ab altero confirmatum est, neque enim

Ff 1 dubitari

dubitari potest intuitum clarorum hominum, si is desit memoriam ipsam, frenum esse animo, ne in præceps peccatis urgentibus rapiatur. Qui hanc sibi meditationem familiarem fecerit, quotiens ad peccandum labi cœpit, subibit ex recordatione uerectudia, & manu uelut à præfente retrahetur, nec actus soli, sed cogitationes quoque ruborem expriment, ita repositis animi motibus testem, quem natura negauit, imaginatio formabit, & in imas peccatorum latebras introducet. Mihi quidem & Cato placet & Lælius, & super omnes Scipio, sed quoniam nostris nunc hominibus consulendum. Eligite uobis Ioannem, uel Antonium, si horum durior sanctitas uideretur, eligite ex eorum numero, qui & peccatim, & ueniam experti, orate pro peccantibus didicerunt Paulum, Augustinum, quorum nec ambigua uirtus, nec censura suspecta est, quanquam nobis, qui nec muta simulachra, nec lapides manu factos, uana phantasmata, nec sceleratas futuri & adulterorum umbras, sed unum uerum immortalem, ac uiuentē in secula Deum colimus, quid fictionibus opus est? Meminisse sufficiet illum cunctis actibus, & cogitationibus nostris assistere, nō testem modò, sed iudicem, in quo iustitia, & misericordia summa est. Multæ sunt præterea magnificæ uoces Epicuri, quas prosequi, & longum est, & minime necessarium, sed una omnium regula est, sententia placet, auctor displicet. Quamuis enim illum, ut ait Cicero, & bonum uirum, & communem, & humanum fuisse nemo neget, bonum tamen Philosophum nullus affirmat, nisi in eadem nutritus uoluptatis officina. Quoniam sententijs clarissimis abundans, eas (ut dixi) ad turpissimum finem refert. Et hinc quidem ad unius actus memoriam uocor, ubi spiritum similiter auctorem legimus, manente sententia.

INDIDES LACEDAEMON.

IN consilio Lacedæmonensi, de graui ac magna re disceptatio oborta, hæsitantes animos tenebat, cunctantibus cæteris, uitæ quidam & obscenæ, sed luculentæ faciundia, Reip. consiliū salutiferū fortè dederat, tam proprijs, tamque sonantibus uerbis, ut ab omnibus pbaretur, quodque ille suaserat, iam iam in lege populi firmandū uidere. Dum in illius sententiam patroni omnes certatim irent. Indides unus ē senum numero, quibus auctoritate præcipua, apud Lacedæmones ciuili disciplina, quasi magisteriū obtigerat, indignabundus exurgit. Et quis (inquit) uos error præcipitat o ciues? Aut quæ nam reliqua spes salutis huic urbi est, si talibus consiliarijs aditum aperimus, quod si consilium placet, oro ne id foedari consultoris infamia patiamur. Simul his dictis, uirum quandam fortissimum, atque conspicuæ famæ, sed pigri, & inamœni sermonis protraxit in medium, consensuque atque hortatu uniuersæ concionis, idem illud consilium enunciatione quidem rudi, & incomptis uerbis adegit exprimere, quo facto, & primi auctoris suppresso nomine, plebiscitum ex indiferti sententia factum est: atque hoc nobile & illustre consilium, & huiuscemodi rei suam forem prudentissimum senem uocat A. Gellius, qui hanc historiam Aeschinis eloquentissimi uiri orationibus scriptum refert.

XENOCRATES.

QUAM uoluptatis patronus Epicurus, tam hostis Xenocrates, nec minus loquendi, quam agendi abstinens. Hic ergo, cum casu inter maledicos quosdam foret, atque illis ex more obtreçantibus absentium famæ, solus contisteret, interrogatus. Cur id faceret? Quia locutum, inquit, me aliquando poenituit, tacuisse nunquam. Laudatum hoc à sapientibus responsum, mihi plenius probaretur, si sermonum sapientis, taciturnas raro poenituisse dixisset.

HERACLIDES.

HEracles ait. In idem flumen bis descendimus, & non descendimus. Sapienter id quidem, sed tam breuiter, quam obscure. Nempe cui hoc esset propositum, & qui cognomen ab obscuritate meruerit. Caterum incomprehensibilem temporis fugam, hoc eloquio significare uoluit, quæ quoniam in flumine sensibus apertior est: idcirco de flumine loqui maluit, ex quo digressus, & si confestim unde emerit redeat, nomen quidem fluminis idem, aquam mutatam reperit. Recte igitur in flumen & descendisse, & non in idem, sed in aliud dici potest descendisse. Hominis autem, & si parumper occultior, nihil tamen moderatior fuga est. Fugit enim nō fluminis tantum more, sed limus & umbra tenuis fuimus, & sumus Euro uoluente rarissimus, nullum tam breue temporis momentum est, quod non aliquid uitæ detrahat, hæ ipsæ nos horre quas inter tæcas uoluptates agimus, ad mortem rapiunt ridentes, ad lachrymabilem exitum festinamus, præcipientes agimus.

Aur, nec sentimus, ideoq; improvisi corripimus, & repentinū casum ducimus, quem ab ipso lucis lumine, quæ cernimus uniuersa prænunciant. Irrequietus enim cœli motus, nihil in hoc ambitu linquit immotum. Nihil manet eorū etiā, quæ solidissima iudicantur, nec operæ tantū hominū, sed naturæ alternantur, & intereunt. Corruūt rupes, tumescunt ualles, alta iugum montū campis equabunt, auertentur flumina, & nouos alueos quærent, alia arefcēt, alia ex terræ uisceribus erūpent: hic se arctabit, hic laxabit pelagus, nec diu littorū species eadem erit. Piscator ueniet in aratoris fines, & quæ nūc puppibus ac remis quatitur, aratro sulcanda regio est. Hæc sūt semel, & facta sunt, omnia secū tēpus trahit, omnia absorbet, omnia circūuolauit ac miscet, nihil stare pmitit. Et magna mutant & minima. Calamus hic, dū ista percurreret, ter mutatus, ter mihi ferro castigandus fuit. Hanc tantū temporis, & cum tempore rerum omnium celeritatem cernebat Heraclides, sed affectator breuitatis ambigua, paucissimis hæc uerbis impleuit: Quæ mihi quidem omnia à primis annis & lecta, & audita, & asseruata memoriter, sed diu tenaciter credita, nunc tandem tam comperta sunt, ut penè manibus palpentur, nec aliter annos numerare cœperim, quam solebam dies. Sic me rapit uideo, sed remanere nihil post tergum stupeo, ut rudis uector secundis flatibus, puppe conuulsa littora nota circūspiciens, ex oculis eripi, & arenam quam pedibus antè calcauerat se sedente euanesce. Cui, ut Virgilius ait:

Terræq; urbesq; recedunt.

Certe maiorū hominū parti sedenti, & ocioso, & quod admiror, non sentienti tempus, & mortalia cuncta præterfluit, hinc est, ut extremō longæ uicæ positi, se senuisse nō intelligant, quod sollicitudines, & uigiliæ testantur, quas profectō non tam cupide susciperent, si superuacuas scirent. Scirent autem si fortè expergiscerentur, & ubi sunt aliquando respicerent. Idem enim talibus euenit (ut in eadem similitudine uerfer adhuc) quod in his qui immensum maris spatium dormiendo conficiunt, prius enim in portum delatos nauticus fragor excitat, quā soluisse se nouerint.

ANAXAGORAS.

A Naxagoras interrogatus, quis nam eius iudicio beatus esset, nullus (inquit) eorum, quos tu beatos putas. Inter illos potius habitat, quos miserrimos reris. Non diuitijs suis oppressus, non honoribus tumens, non uoluptatibus eneruatus, sed uelut auitiuris non audis colonus, uel propriæ disciplinæ modestus possessor ac sobrius, sua quam uulgi æstimatione felicior.

HECÆTON.

H Ecæton quoq; ab hoc contubernio repellendus non uidetur, cuius ex multis hoc placuit. Ego (inquit) monstrabo tibi amatorum sine medicamento, sine herba, sine ullius uenefici carmine. Si uis amari, ama. Eleganter artibus Magicis serā indicit. Non est necesse Thessalicā Tempe fixis in terram oculis lustrare, & per Herculeos calles, Medæ stupentis exteras herbas internoscere, non ferino ritu corporibus humanis particulas rapere, & informia deformare cadauera, nō carminibus, tartarū & elementa concutere, licet feræ succos, ab amatis labijs auertere, licet spiritibus, & sepulchris parcere: ad id enim quod cupimus compendiosior & honestior uia fert. Si uis amari, ama. In ceteris quidem rebus diuersi generis compensatio admittitur, Amor amore compensandus est.

CRETENSES.

C Retes in turba exemplorum sunt, cum enim cæteri mortalium inimicis suis aspera quæ libet ac tristitia, mortem, exilium, pauperiem, ignominiam imprecetur, hi solum delectationem orant, sed eam, quæ ex mala consuetudine percipitur. Et hi quidem quod de Tito Corūcano, & M. Curio supra diximus, uerbo mitissimè, re atrociter. Profecto enim pertinax malorum actuum iucunditas, præceps ad interitum uia est.

PANETIUS.

P Anetij Philosophi illustri sententia hæc est: Decere animum sapientis uiri, inter tu multus, & pericula rerum humanarum positi, circūspicere omnia, & undiq; ingruentia mala præcauere: itaq; semper promptū, expeditūq; ad omnes insulsi uitandos, tolerandosq; consistere, sicut athletæ solent ad certamē, brachij elatis, & toto corpore præparari, nec minùs animo, ne quid omnino repentinū, aut improuissum accidat. Magnificū prorsus & salutare consiliū. Quis enim labores ac humanæ uitæ discrimina, quis calūs uarios enumeret? Hinc fortuna sæuit, hinc blanditur, hinc iuuētus effundit, hinc

seneſtus trahit. hinc morbi obſident, hinc minatur mors, hinc alienis & externis motib. quat-
mur, hinc inſinſecis & noſtris. Superbia attollit, metus deſcit, ſpes ſuſpēdit, cupiditas in-
flammat, gaudium dilatat, dolor anguſtat, liuor inſicit, gula ſollicitat, accendit ira præ-
ceps, & quotidianum ac blandum malum, adamantinos animos fleſcit luxuries. Quis au-
tem inter hæc tutus, quis intrepidus niſi ſit demens? Quis unquam athleta tam periculoſo
ſe credit duellor? illi quidem ſingulis hoſtibus occurrunt, nos cum mille congregimur. Itaq;
non tantum athletarum more, ut uult Panetius, exerti, ſed Romanorum ducum, qui exerci-
tibus præſunt, donec in patriam contigerit peruenire, ueluti iam dimicandum ſit, inſtructa
uirtutum acie, ſemper ad pugnam parati ſumus: ſi in terra hoſtili, inter tot inſidias ſalui eſſe
cupimus. Sed Panetio ſuus quoq; diſcipulus iungendus eſt.

POSSIDONIUS.

VNum eruditorum diem, plus placere, quam imperitorum longiſſimam ætatem
(inquit) Poſſidonius. Præclare, neq; enim tempus metiendum eſt, quod fœnerari
ſolent, ſed uirtus, & geſtarum rerum gloria, quibus nihil eſt cõmune tempore.
Non illius ſinibus arctantur, ſed proprijs quos nihil laxat, nihil anguſtat, in quan-
talibet breuitate multum parent. Hinc præclaros iuuenes uidemus, & obſcuros ſenes, quo-
rum nomina ſi ad alienigenas perferantur, ſubit audientium animos opinio diuerſa. Fama
enim crebrior, & rerum multitudo apud uulguſ ſeneſtutis argumenta ſunt. Vidi ego quo-
rundam tam glorioſam adoleſcentiam, ut ad eos uiſendos de longinquo ueniretur, dum in-
terim ſenes ac decrepiti uicinis etiam incogniti laterent. Audiui aſſirmantes, nunquam, ſe
niſi oculis ſuis proprijs fuiſſent fidem etatis habituros: quodam enim ſibi deſunctum, alios
ſenem ſinxiſſe, eum de quo tanta fama, itaq; congreſſu primo ſtupuiſſe, quod euenit igno-
rantibus quanto lætior ſit ſapientis iuuentus. Mihi (ut ait) Poſſidonius unus etiam perito-
rum eſt placidior dies, quam ſtultorum ætas. Hoc in urbibus euidentiffimũ eſt. Quæ enim a-
liam ob cauſam Roma atq; Carthago circa CCCC. annos formidabiles, & toto orbe
notiſſimæ fuerant, cum tot urbes aliæ, & per Europam, & per Africam permutandis merci-
bus, aut agris fodiendis gloria, bina, aut terna, uel eò amplius egerint annorum millia ſin-
tibus inaudita: Perſuaſum uulgo ſcio, Romam omnium urbium eſſe uetuiſſimam, cum
ne ſit longius abeundum, in circuiſu eius multas uetuiſtiores eſſe certum eſt. Sed hanc eius
opinionem, ut dixi ingens, & ſingularis gloria conſlauit.

ANACHARSIS.

ANachariſis Philoſophus, propriè admodum, ac prudenter urbium leges araneorum
telis ſimillimas dicebat. Sic enim illæ imbecilla animantium inuoluunt, frangun-
tur à fortibus, ſic hæ pauperum delicta puniunt, à potentibus contemnuntur.
Quod Catonis dicto cõuenit ſuperius relato, de furibus publicis, ac priuatis. Dies
autem deficiet, ſi pergimus Philoſophorum uniuerſa complecti. Iam igitur & poëtis Graijs
aditum pandamus.

HOMERUS.

Homerus Vlyſſem ſuum, ſub cuius nomine uirum ſapientem ac fortem uult intelli-
gi. Terra, mariq; iactatum fecit, & carminibus ſuis toto penè orbe circũtulit. Quod
imitatus uates noſter, Aeneam quoq; ſuum, per diuerſa terrarum circumducit, u-
terq; conſulto, uix enim fieri poteſt, ut aut ſapientia contingat inexperto, aut expe-
rientia ei, qui multa non uiderit. Viſiſſe autem multa hærenti in uno terrarum angulo, uix
poteſt euenire.

SIMONIDES.

Simonides Poëta, ſtrauiſ & uir doctus, ac ſapiens (ut ait Cicerò) ab Hierone Siculoro
gatus edicere, quid nam, aut qualis eſſet Deus? Ad deliberandum unius diei ſpatium
popoſcit. Id cum fluxiſſet, reuocatus, & quod pridie quaſitum erat, iuſſus abſolueret
biduum poſtulauit. Eo ruſus elapſo, petijt quatruiduum, & cum ſic ſæpè ſpatium
duplicaſſet, admirans tyrannus quid ſibi procaſtinatio hæc uellet, percunctatus eſt. Quia
quò diutiùs (inquit) cogito, eò mihi ſpecies uidetur obſcurior. Prudenter non temerariè &
impudenter, ut quidam ſolent, haud aliter uerbis Deum circunſcribentes, quam ſi uel ſi hu-
manis intellectibus caperetur, uel ipſi nunc de cœlo uenientes, interſuiſſe diuinis conſi-
lijs meruiſſent.

ARISTOPHANES.

Aristophanes Comicus, Periclem quem uirum cautissimum fuisse constabat, finxit ab inferis reuertentem, & ciues suos monentem non oportere in ciuitate leonem educari, si educatus fuerit obsequi oportere. Persuadere uolens hoc figmento, adolescentibus generosis, ac præferocibus, habenas substringi debere, postquam laxatae sint, serò contrahi, immodica frenum recusante licentia. Posse igitur inimicum libertati nimium fauorem potentibus negari, consecutis eripi non posse.

PYLADES.

A* Comœdia in scenâ brevis est transitus. Quis & illâ crederet exēpla sapientiæ misuram: Pylades histrio, qui primū uerustum & inconditū saltandi morem, prædecora nouitate permutasse traditur, in illa arte clarissimus discipulū habuit Hylā nomine, quē cum impense admodū usq; ad paritatis, atq; ad æmulationis studiū eruditisset, & iam pro discipulo aduersarium haberet, cœpit eum obseruare tam sedulo, ut sæpē, iusteq; redarguens, spectante P. R. se adhuc superiorum approbare. Vno audito coniecturari reliqua licebit. Saltabat Hylas canticum, cuius Græca clausula τοῦ μίγαν ἡ γαῖα νοῦα. Latine sublimen sonabat & ingentem. Hanc uerò magnitudinem atq; altitudinem Hylas sese attollens, dilatansq; ueluti corpore metuendo repræsentabat: non abstinuit Pylades, sed ex ipso confessu, spectantium exclamans Græcis uerbis οὐ μανερὶς μίγαν νοῦα, increpuit. Tum coactus à populo idem canticum saltauit: cumq; ad id quod in altero reprehenderat peruenisset, non sese extulit, non effudit, sed contraxit, finxitq; meditantem, doctē quidem & prudenter. Quoniam nihil magis magno duci conuenire censuit, quàm pro subditis cogitare, nec aliter commodius magnitudinem eius exprimī.

PUBLIUS SYRVS.

Publium, quem in Philosophis inseruit Seneca, ab histrionibus non excludam, ubi propositum, ex omni hominum genere memoranda conquirere. Huius equidem inter Mimos, multa tam grauit, tamq; magnificè dicta sunt. Ut medijs Philosophiæ fontibus eruta uideantur, & sicut est in epistolis ad Lucilium, non ex calceatibus, sed ex coturnatis discenda sunt: unum eius dictum, ille locus habet.

Alienum (inquit) est omne quod optando euenit.

Quid aliud hic dicit totorum artifex, quàm Bias patria capta, nudus fugiens (siue ille sit Still bon) nihil eorum quæ fortuna tributum suum putans, quædam eius præcepta sensibus uberiora, quàm uerbis in Saturnalibus annumerata sunt. Hæc quoniam, ut ibi scriptum est, lepidâ & ad communem usum accommodatissima, & singulis uersibus circumscripta sunt, & breuitate, & gratia nec excludantur impetrant. Quæ tamen nescio qualiter omnia ferè Senecæ pro uerbis inserta reperiam, siue ipse, siue alter, siue quispiam de alieno liberalis fuerit, proprio tamen auctori surripienda non arbitror. Sunt tamen huiusmodi

Multum consilium est, quod mutari non potest.

Beneficium dando accepit quod digno dedit.

Peras, non culpes, quod mutari non potest.

Cui plus licet quàm par est, plus uult quàm licet.

Comes facundus in uia pro uehiculo est.

Hæresis fletus, sub persona risus est.

Furor si, lesa sæpius patientia.

Improbè & inopportunè a cūctis, qui iterum naufragium faciunt.

Nimum altercando ueritas amittitur.

Pars beneficij est, quo petitur si ciuō neget.

Veterem ferendo iniuriam inuitas nouam.

Nunquam periculum sine periculo uincitur.

Frugalitas miseria est rumoris boni.

Ita amicū habere, ut hunc posse fieri inimicū putes.

Hæc Publij sunt sententiæ, in quarum singulis aliquantisper, insistere non grauarer, nisi quia tractatus sapientiæ, inter insipientis manus, nescio quo pacto suprâ quàm putaueram exercuit, & ad finem propero. Hæc dixisse satis est, has mihi sententiæ, non tam histrionis quam Philosophi uideri, facileq; omnes omninò meo iudicio probari, præter penultimam, quam non sine causa Seneca, uelut sibi aduersam liquit, atq; ultimam, de qua quid cum Cicerone sentirem, dixi iam.

LABERIUS:

CAeterum pro tot Asia regibus aut populis, in Capitolium secutis, currus triumphantium Romanorum sufficiat, ad uindictam, quod nunc Romanus eques à concubibus longè distractus, Asiaticum uictorem suum, in hoc opere subsequitur. Laberius inter eos, qui Mimos scriptitarunt, diu clarissimus uictus tandem est à Publio. Quippe à quo nunc talium studiosus nemo non uictus est: quod & Iulius Caesar diffiniuit his uerbis: Fauente tibi me, uictus es Laberi à Syro. Et Laberius ipse, tam æquanimiter tulit, ut uictum se sine altercatione fateretur, his sapientiae plenis, & memoratu dignis uersibus:

Non possunt primi esse omnes omni tempore.

Summum ad gradum cum claritatis ueneris.

Consistes ægre, & citius quam descendas decides.

Cecidi ego, cadet qui sequitur, Laus est publica.

PROVERBIA SINE AUCTORE.

Nunc quædam & sine auctore famosissima, longo usu in proverbia uersa, & uelut omnium hominum approbata consensu. Qualia sunt innumerabilia, in sermone uulgari, quæ uel horrens uillicus, uel tremens anus, si enunciet interdum, ut mirari nos cogat & subistere, & repetiti uerbi laudare sententiam, acumen, ornatum, uim, sonum, magnificentiā, breuitatem. Denique uel in silentio fateri, nihil de tali re melius, nihil uerius, nihil sapientius, nihil elegantius etiam, ab cruditisimis, & disertissimis dici posse. Nimirum à talibus, nec ab alijs, à primordio dicta sunt, licet ea post modum, & spectata ueritas, & memoriæ amica breuitas, in uulgus effuderunt, multa quoque huius generis, passim per auctorum libros offendimus, ex quibus exempli causa pauca subiicimus.

Portes fortuna adiuncto.

Obsequium amicos, ueritas odium parit.

Sine Libero, & Ceres e friget Venus.

Licet hæc apud Terentium sint. Item quod inter Senecæ uerba connumerant.

Auarus nihil rectè facit, nisi cum moritur.

Sic est profectò, ut uens enim nulli bonus, nec sibi, nec alteri, moriens heredem uoti compositionem facit, & se curis liberat nulli malus. Item illud:

Summum ius, summa iniuria.

Quod sane, ut Cicero uult in Officiorum libris intelligitur, & sanam habet sententiam, si non ad localem unionem contrariorum trahitur, & non minus sapienter dictum apparebit, ubi in animum uenerit, quanto plura flagitia in magnis urbibus, quam in solitudine perpetrantur. Superuacuum per singula discurrere. Hic raptum filiae, ille uxoris adulterum, alter fratris, alter nati uolentem mortem deslet, hic immeritum carcerem, hic aculeum passus est, hic furtum pertulit, hic rapinam, hic praesidis, hic potentioris uicini superbia quatitur, hic de uerborum, hic de uerberum indignitate conqueritur, hic auito lare pellitur, hic obsceno premittitur seruitio, tot iniuriarum modis leges non sufficiunt. Atqui hæc in medijs uerbis sunt, præcipueque illustribus, mirum cum hæc constet summo iure subistere. Alioquin uicinas quis neget? Sed ut uetus pro uerbiu trahatur, hæc prorsus aduersa simul stant. Summum ius, summa iniuria. Nec illud sapientiae uacat Græcum proverbium, quo iubemur, ut:

Quam quisque nouit artem in hac se exerceat.

Id quam male seruetur nostris præsertim temporibus, quis non uidet, qui uel tenuiter ad manus actus oculum desleatur? Hic legum peritus in bellum ruit: ille armis exercitus forum terit: iste dominio gentis mercibus ac scenori studet: ille aratri natus, à ligonibus ad tyrannidem aspirat: hic disputator argutus concionantibus obstrepat: hic concionator egregius Dialecticis syllogismis inhiat, uterque manum calamo applicat, & quia sibi aliquid uidetur intelligere, ardet libros componere, sequi notum facere posteritati. Qua in re me quoque cum cæteris arguo, & ardens famæ desiderium, totque diurnos, ac nocturnos labores meos, forsitan effectui carituros, atque interim ad alia, etsi non speciosius, certe fructuosius conuertendos. Non est cuiusuis ingenij libros scribere, magna quidem res est, & singularis, & difficilis, & paucorum hominum. Sed multa inquis intelligo, multaque longo studio quaesui, cur me à scribendo dehortaris? Quia fieri potest, ut recte quis sentiat, & id quod sentit polite eloqui non possit. Quis hoc profectò M. Tullius, & si nullus diceret, unusquisque tamen ita esse fatebitur, cui non sit insitum, pro uoluptate potius quam ueritate contendere. Quid igitur faciam dices? Si consilium possis, accipe, quod ego impetu animi ratus, mihi ipsi nequequam sæpius inculco. Studium tuum ambitione careat ac pompa, saluti inuigilet, non gloriæ

Rerum memorand. Lib. III. 459

gloriæ, profecisse te depulsis tenebris ignorantia, uel ad intellectus lumen duntaxat, uel etiã linguæ claritatem agnoscis, Deo gratias agens, utero bono tuo æquanimiter, humiliter, & ubi facilius, ac felicius potes ingenium exerce: scribere autem eius rei peritis linque, memor Grati prouerbij, quod nunc in manibus est, ita forte membranis parceretur, faciendiq; libros aliquis erit modus. Sed instabis. Ego laborem non metuo, nec aliter, quàm tu scribendi propositum frenare possum, quid hîc præter temporis ac studij iacturam reprehensibile est? Respondit idem Cicero: Mandare quenquam (inquit) cogitationes suas literis, qui eas nec dissonere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis & ocio, & literis. Vides igitur non sapientiæ tantum, sed modestiæ causa temperandum? At rursus urgebis, & inculcabis mihi Satyricum illud:

Tenet insanabile multos scriben li cacoetes,

Quid fiet, abstinere non possum, ab hoc mundo delectabili, da ueniam, hâc negare nequeo morbo simili laborans, id tibi tamen, mihiq; denuncio euenturum, quod ibidem Cicero subiungit: Suos (inquit) libros ipsi legant cum suis, nec quisquam attingit præter eos, qui eandem licentiam scribendi sibi permitti uolunt. Hactenus mecum cum lectore rixatus sum, deinde ad propositum reuertor:

Quam quisque nouit artem in hac se exerceat,

Metiatur seipsum quisque, nec pulcherrimum, sed quod aptissimum sit cogitet, sibi atque illud arripiat. Nunc autem aliena miramur, nostra contemnimus, & inconsulta gloriæ cupidine, non nostris actibus exercemur, ipsi denique uim naturæ nititur inferre. Minime igitur mirum est, si studiorum nostrorum tales sunt exitus, & de his quidem, atque horum similibus nihil ampliùs.

REX INNOMINATVS.

Inter auctore carentia, apud Valerium innominati Regis dictum ponam, qui oblatum diadema, non confestim superimponens capiti, cum animo & manibus diutius uersasset, his ad postremum uerbis usus est: O charum, & illustrem potiùs, quàm felicem patrum, cuius quisquis discrimina, curasq; & molestias preuideat, de terra subleuare negligat. Sapiens dictum fateor, sed tum quoque regem dicerem, quando historiæ aditum uiderem: diadema eum cum uerbis abiecit. Crebri enim sunt regnorum, ac rerum temporalium dominatores, rarissimi contemptores. Nec sine causa dictum reor à Poëta:

Aude hostes contemnere opes.

Quis arduus, & paucorum mentium est ille contemptus.

RECENTIORES.

HADRIANVS ROM. PONT.

Regio similissimum Pontificale uerbum, tempus est enim, iam ad ætatem nostram descendendi. Hadrianum Rom. Pont. sæpè dicentem audiuisse, Polycrates refert, qui sibi præ familiaris fuit, nullum se ab hoste suo quolibet maius supplicium optare, quàm ut Papa fieret. Et profectò nisi fallor, summi Pontificatus, sarcinam quæ uulgò felix, & inuidiosa uidetur, humeris subijisse difficillimum, & gloriosum miseriæ genus est. His dico, qui eam, seq; ab omni contagio, præcipitiq; præseruare decreuerunt. Reliquis enim quantò leuior uidetur, tantò funestior status est, uidetur itaque apud utrosque formidabilis, quod si ille fatebatur, qui id onus paucis diebus pertulit, quid illis uideri debeat, qui sub fæce senuerunt.

ROBERTVS REX SICILIAE.

Sed nomine truncus erit, & informis Sapientiæ tractatus, absq; Roberti nomine: nec ego nunc uitæ eius, quæ tota moris ac sapientiæ norma est, nec longè ætatis acta commemoro, de quibus solis uel poëtico, uel historico sermone, quantumq; præsens impetui animo suaserit, integer retexendus nobis liber est, si largiente Deo studiis nostris ociosum tempus affulserit. Vt si quid apud posteros fidei, aut gratiæ noster labor inueniet, Nepotum populus intelligat, hunc ætati Regem contigisse, quem nulla non sapientissimum ætas dictura sit. Quamuis enim inclytum nomen eius, ope nostra non egeat, contraq; potius nostrum eius auxilio, & claritatem, & diurnitatem sperare queat, tamen tam digno, tamq; honesto officio fungi: dulce erit, permixtisq; nominibus amborum, regiam famam nullius indigam, debito obsequio prosequi, propriam uerò & illius radijs illustrare, & in ætatum pariter fortassis extendere. Quis enim librum, qui de Roberto rege inscriptus erit abiciat? Quis non cupide quocumq; stylo scriptum relegat? Hoc nempè proposito, precibus quas,

lieu,

heu, supremo, mitissimus digressu, fundere dignatus est, illicet acquieuius, ut Africā sibi Scipioni deniq; nostro dicaremus. Quanta autē nobis uoluptas erit, de illo scribere, cui tam libenti animo de illo scripta sacrauius. Quam deniq; iucundum cum uenerit, quo nihil in terris dulcius, iam nunc cogitatione præsūimus. Verum & si uitam differre cogimur, mortem saltem liceat attingere: imò uerò uitæ melioris exordium, quis enim mortem dixerit? Decubuerat corpore quidē languidus, sed animo alacri, & infractō, nullus dolor, nulla consternatio, nullus egrediendi metus, nullum manendi desiderium, in illo præsertim habitaculo, ubi tanto cum honore permanerat corporis ergastulum, artusq; satis fatiscentes, uelut totidem libertatis suæ uincula cernebat, arebat cutis, & uitalis calor infra senile pectus, iam redactus, alsidue decresebat, ingeminabant morbi, raresebant spiritus, transibat dies ultimus, extremæ horæ tempus instabat: nullæ interim querulæ, nullæ ipsius lachrymæ fluebāt, cum alienas abstergeret. Sentio quid mihi argutus nūc lector obiciat. Fortitudinis hoc potius, quā sapientiæ uideri. Non inficior, non contendo, sciens & uirtutibus inesse cognitionem quandam, & hunc ipsum de quo loquimur omnibus usq; in miraculum abundasse. Hoc sanē quod sequetur, ad hoc quod per tot præambula tendebat stylus, sapientis & uerisæ circumspicientis, atq; in extremis solito iuditio fruētis animi signum est. Quid enim prohibet quod in singulis uel regibus, uel Philosophis miratur antiquitas? In hoc (dicendū est enim sepius) & Rege simul, & Philosopho posteritate admiraris. Nouerat se suis esse charissimum, seq; id meritum gaudebat, quibus grauissimum se memorem relinquere certus erat. Videbat adolescentulos regni successores, & ætatem periculo superciliis uerebatur. Nouerat sacrum religiosæ coniugis arcanum, fugam ē seculo illo adhuc peripscite, medi tantis. Tuto quidem poterat illustri foemina regni pondus cōmittere, poterat illi animo superædificare quantumlibet fundamēta non deerant, nisi ipsa, quod euentus docuit, quamuis miserata casum publicum, saluti propriæ succurrere maluisset, seq; post sepulchrum tantū coniugis, mox intra sacros parietes monasterij sepelisset, ad altiora suspirans. Hoc muliebri propositum iam pridem cognitum, multa uoluentis animum angebāt, quis habenas rerum post se flecteret, quis Regnum status acciperet, circumspiciebat scēpulos, meminerat procellarum, & ab aquilone, & ab austro, uenturasq; præfagiens tempestates, gubernator egregius, clauum commissurus in expertis, quid mirum, si sollicitudinem uariarum fluctibus æstuabat? Tot difficultatibus rerum, quæ uegetū licet ac ualidum fatigare debuissent, moriens indefesso animi uigore consuluit. Primum omnium flentes, ac eius conditionem miserantes, magnificē castigatos docuit, nil sibi triste, nil asperum, nil miserabile, nil molestū, deniq; nil nisi suauē prorsus, & iucundum morte contingere. Satis se iuxta Cæsaream sententiam, uel naturæ uixisse, uel gloriæ, optare se iam ex corporis statione discedere, sperare ab hoc mortali folio digressum, ad stabiliora regna proficisci. Minimē itaq; lugendum, sed omni gaudio prosequendum iter suum. Quid multa? Sic omnium gemitus oratione compescuit, sic omnem miseriarum mortis opinionem ex audientiū pectoribus extirpauit, ut nunc usq; sese foelices arbitrentur, quibus illum ex ipsa morte concionantem contigit audire, nec moriens cubiculo ulla Philosophorum scholas præferant. Demum aduersus singula, quæ terribilia prouidebat, accommodata remedia, ueluti præstitura uenenis antidota dictauit, regni gubernacula successoribus, quos matrimonio iunxerat tradidit, identidem admonēs, hoc istud consilio, hoc illud periculum declinate. Sic cum subiectis, sic cum amicis, sic cum hostibus uiuite. Hæc & alia limilia, cum solita & acuta magis maiestate dixisset, tota mente in Deum uersus expirauit, & ē corporis uinculis latus excessit. O foelicem, perfectamq; sapientiam, inter mortis angustias, cum cæteris hominibus, nedum rerum externarum, sed sui etiam ipsius uix ulla superest memoria: ita secū omni ex parte consistere, ita superstitēs consolari, tanquam nō ipse, sed hi morituri sint, ita res suas disponere, cū rus peteret non sepulchrum. Et regno quidem in longum cōsuluit, modō uoces abeuntis animis inhæserint (nec quod multum uereor) externis uitæ consilijs euanescaht. Ego autem hætenus domini mei finem referens, inter contrarios affectus distrahor, & amara quadam pascor dulcedine, nec unquam nisi lachrymis coactus ab hoc sermōte diuellerer.

MAPHEVS MEDIOLANENSIS.

MApheus Vicecomes, uir hac ætate prudentissimus est habitus, is Mediolanēsi patria, præpotentis inimici uiribus pulsus, dum ad Canem magnum Veronensem, exilium atq; inopum, ut iam diximus, hospitale notissimum confugisset, turbas hominum atq; conspectum uitans, quod curis grauioribus pressi solent, procul à ciuitate solitarium (ut aiunt) sibi elegit habitaculum. Vbi cū breui tempore deserti senis exilium

exilium ludibrium esse inciperet, quo fama loqueretur, solum ac uagantem, dies integros, supra ripam Benaci lacus agere: superbus hostis unum ex suis ad eum illudendi gratia misisse traditur: qui soliuagum ut audierat prospiciens, aliquandiu cōtemplatus accessit, & domini sui uerbis quæfuit primū, Quid illic solus ageret: respondit senior: Recta tendo, solus ideo, ne quis obstrepet. Subsecutus nūcius. Qui me (inquit) dirigit, scire cupit ex te, quibus uijs, & quando speres in patriam reuerti. Et illē: Eisdem (inquit) quibus egressus sum, sed non antequam flagitia sua sceleribus meis præponderare cœperint, tunc me purgatum, leuioremq; remeare, illum ponderibus suis descendere, ac præcipitem agi necesse est. Quod cum Mediolani Domino renunciatum foret, exclamasse unum ex astantibus ferunt. Seniculus ille, ex omnibus quæ habuerat, nihil præter spem, sensumq; retinuit: nec dum tamen tuto contemnitur. Et profecto sapienter ad utrumq; responderat. Primū quod secretum eius procul ab omnium turbis ageret, in secundo enim non sapiens modo, sed uates fuit. Siquidem non multo post, hostis exuperante nequitia, cui insolens dabat alimenta foelicitas, illa deiecta, ipse uictor rediit, in qua usq; in præsentē diem, ut uidemus ipsius & nepotes dominantur & filij.

RELIGIOSVS QUIDAM.

Dictum unum audire placuit, & referre delectat, Religiosus quidam uir spectatæ sanctitatis, ac iam senio grauis, ad insequentis diei conuiuium inuitatus. Si quid (ait) nunc ex me uultis præstō sum, quid uerò cras agendum sit, uos quibus uacat, cogitate. Ego enim à multis annis, crastinum non habui. O' felix si uera memorasti, quid enim miserū formidare potest, qui crastini curis refectis, hūc diem ut extremū ordinat, ut extremū aspiciat? Omnium rerū suarū in expedito rationē habēs, nec de præteritis, nec de futuris anxius. Summa, hunc & sacra cum delectatione uiuere necesse est, impletis uitæ officijs, & sarcinulis ritē compositis, adhuc inter homines cunctantem, & nihil iam præter Dei reuocantis imperium expectantem. O' iterum & iterum felix, nec scio an foelicior, si dicere posses, quod est apud Senecam: iam paratus nihil cogito: de die toto cogitare, arbitror alioquin stulte se arctasse ad uesperam.

ERVDITVS QUIDAM.

Quam hoc rectē præmissis addiderim, uiderint doctiores, mihi prætermittere quidem non libuit. Brixienſis uir, & morum, & sanguinis nobilitate conspicuus dictatur, ego enim hominem non noui, sed quod sæpē mihi relatum est teneo. Inter multa nimirum quæ sapienter & cum amicis, & cum uicinis agit, hunc cum filijs morem seruat, usq; ad quartum decimum ætatis annum ferulis, & uerbis lasciuientes domat, tenerum ac tractabile ingenium omnibus modis ad arbitrium suum fingens. Postquam uerò pubertatem attingunt, flagris abiectis, precibus ac monitis ad uirtutem cohortatur, & rectam uiuendi uiam sedulo illis obtestans, & pericula dinumerans, quæ obliquis tramitibus gradientes mutant. Hoc patris officium dicūans, filios enim esse, non seruos, cum quibus iteris & cætenis agendum. Adijcit & illam facti rationem. Quid (inquit) se simul & filium torquere iuuat, sapientem nemo nisi Deus facit. Itaq; dum nihil intelligūt officium tuum imple, post admonuisse satis est de reliquis, si quid carcere, uel supplicio dignum interuenerit, & tibi parce, & filio, curamq; hanc omnem supremo artifice committe. Sensi ego quidem in multis, sed in meipso clarius frustra naturæ repugnari, quanto enim studio parentes mei egerant, ut patrimonium aucturus, lus ciuile perdiscerem, in quo uiuentibus ijs aliquatulum processit, ut autem mihi relictus sum, eò redij, unde nunquā animi intentione discisseram. Valde parentibus cupiebam obsequi, sed natura cogebat, nec dici necesse est, quod omnes norunt, quam procul hæc me ab illorum opinione raptauerit.

Nunc quoniam duo maximi tractatus, unum ingentem librum occupant,
pars primæ uirtutis tertia, quarto mandabitur
uolumini.

FRANCIS CI PETRAR-

CHAE V. C. RERVM MEMO-

RANDARVM, LIBER IIII.

DE PRVDENTIA, Cap. I.

APPIVS CLAVDIVS.



B Altioribus incipiam, quid enim P.R. in terris altius fuit? huius eventus ab illustribus uiris, multo ante prouisus est, Appius Claudius in omni sermone, negotium Romanorum ocio praeferre solitus fertur: At quae memoria tam demens est, quae ocli dulcedinem negotiorum curis, si facultas, securitasque cum ocio contingat, non preferendam censeat? Sed in anteriora prospiciens uir cautissimus, uidebat id quod exitus approbabat, Romanam uirtutem negotijs alii segnitie marcescere.

Q. METELLVS.

E Quidem quod id generali quadam admonitione atque indefinitè cēsuerat, Q. Metellus, rebus ipsis applicuit, bello enim secundo Punico, pulso tandem ex Italia Hannibale, ac subacta Carthagine, cunctis gaudio exultantibus, solus in Senatu graui ac circumspēcta sententia usus est. Ignorare se asserens, an ea uictoria laetabilior, an formidabilior esset Reip. Sicut enim Hannibal alpes ingenti strepitu transgressus, cōcussa Italia, dormitantem P.R. excitasset, ita uerendum, ne illo digresso, silentio & pacis reditu, rursus obdormiscerent, & quos labor ac metus exercuerant, securus torpor opprimeret.

SCIPIO NASICA.

N Am quid aliud ante oculos habebat ille uir, optimus à Senatu iudicatus Nasica, tertio bello Punico, dum à sentētia Catonis Censorij, qui uir omnium sapiētissimus habebat, acerrimè, constanterque dissentiret? Et illo cēse, inexorabiliter delendā esse Carthaginem, aduersatus est. Non quod urbem infestissimam partiū odisset, sed quod patriam diligeret, cuius mores, praeuidere se dicebat, in luxuriam abituros, amoto aemulae urbis stimulo. Atque utinam eius tunc consiliū ualuisse, longioris aui forsitan Romanae foelicitas fuisset, nec hostili urbe ferro, flammisque consumpta, ipsa tam breui post tempore, non armis, sed uitij propellentibus corruisset, pace bellorum gloriam inquinante, atque orbem domitum uendicante luxuria. Et hoc quidem de moderatore terrarum ac principe nationū populo, nūc de illustribus populi eius uiris, ab alijs itidem, quae praclaris coniectoris praeuisa sint referam. A Caesaribus incipiens, quibus nihil occurrit hac in urbe sublimius, in hac quoque tanta rerum altitudine, quia de longinquo cernenti, supremus omnium primum mihi uertex ostenditur, ille mihi stylo etiam praefendus est.

L. SULLA.

I Vilius Caesar futurus rerum dominus, ad illud principatus fastigium, imò uerò ad cœlum, opinione hominum peruenturus, quippe

Imperium oceano famam qui terminet astris, ut Virgilius ait,

Ipsae inquam, ut mundus agnosceret, nihil non licere fortunae, inopem, atque sollicitam & inquietam egit adolescentiam, persequente eum L. Sulla, qui tunc euerſae Reip. imperitabat, è medio atque hominum ex oculis fugiens, nec in latebris tutus erat, nisi eas crebro, & (ut ait Suetonius) prope per noctes singulas commutaret, seq̃ ab inquisitoribus pecunia redimeret. Importuno morbo quatana praeter cetera uexatus, sic cum amico suo ludebat eo tempore fortuna, dum inter X VI. & X X. aetatis animum ageret, interuentu tandem uirginum Vestalium, & clarissimorum uirorum, qui eum affinitate, & persecutorem amicitia contingebant, uix ueniam consecutus est. Cum enim Sulla preces eorum non admitteret, atque illi ex aduerso obstinata importunitate precarentur, nec faciuri finem uiderentur, fessus exclamauit. Et uobis, hunc Caesarem habetote, dum noueritis, hunc ipsum cuius salutem tanto studio procuratis, futurum quidem optimatum, quorū uos mecum propugnatores fuistis, & publicae salutis euerforem: nam Caesari multi insunt Marij. Idem Sulla optimates

mates crebro, sicut Suetonius refert, & nominatim Pompeium Magnum, ut est in Saturnalibus, amicū & familiare suum, tum cum nihil omnino formidabile uideretur, admonuit: ut caueret illum puerum male præcinctum. Cæsarem habitu significans. Quid hac providentia diuinius? Quid his coniecturis certius? Puerum studiis liberalibus eruditum, ne diutius, nec potestate terribilem, sic introspicere, ut senectutis etiam euenta præuideas. Quid enim? non ne quod de optimatibus prædixerat, tum sæpe, tum in campis Thessalicis impletum est, ubi totus ferè Romanæ nobilitatis sanguis effusus, turbidos amnes transmisit ad maria? Quod autem Pompeium præmonuit, haud quaquam superuacuum fuisse, & quidem Thessalicus dies experimento fuit, & ille præcipue, quo ad littus Aegyptiū, urgēte fortuna compulsum est, & modo triumphator gentium, infandi regis imperio miserabiliter discerptus, inopem regi truncum uoluendum fluctibus, medicatum caput spectandum præbuit uictori. At quia Cæsarem nomen attigimus, euagandi materiam stylus habet. Tām uehementes enim aliquot coniecturas sub hoc nomine reperio, ut prope suspicari cōgar, nesciō quid non providentiæ tantum, sed diuinationis sub illis pectoribus habuisse.

THEODORVS.

Itaque de Tiberio in primis libera coniectura Theodori, eoq; mirabilior, & ante concepta apertius expressa est. Hic enim, tunc Rhetoricæ magister, Tiberium puerum perspicaciter intuitus, quotiens obiurgare eum uellet, non nisi lutum à sanguine maceratum, uocitabat: satis proprie, etiam post morum suorum experimenta, & imperij facinora dicerentur. Quibus enim uerbis, uel accommodatius, uel breuius, post annum septuagesimum illud loquens, segnem ac foedam, & cruentam hominis naturam, ac præsentis actus effigie potuisset, quàm senis mores ex puerilibus indicijs designauit.

TIBERIVS IMP.

Age quàm euidens ipsius Tiberij de C. Caligula successore providētia, habebat eum supra fidem, non tantum sibi obsequentem, sed suis omnibus nihil indignantem, omnia etiam aspera & grauiā, & æquanimiter tolerantem, usque adeo, ut principatus actibus primauo obsequio collatis, res in proverbium uersa sit. Nullus seruus Caiō melior, nullus peior dominus. Et tamen interdum dicere solebat. Illum suo, & omnium extitio uiuere, & uenenosum, & mortiferū mundo animal Romæ ali. Mirum quod eum uiuere diutius passus est. Sed puto sic recens, quod CHRISTI mors, & sanguis innocuus exigebat, sic humanum merebatur genus, ut scelestum imperium ferus & inhumanus princeps exciperet, ipse quidem Tiberius dignus erat talem & providere, & habere suę mortis auctorem. Nam de eo minus miror, quod Galbam quem præuiderat rerum potiturum, sub annis puerilibus non sustulit. Neque enim dissimulauit causam, quod ille tunc puer in extrema demum ætate peruenturus esset ad imperium. Itaque uiuat sanè (inquit) quando id ad nos nihil pertinet. Et Caij quidem fructus ex ipsis floribus potuit conijcere: at Galbæ principatus quibus coniecturis, uel ipse, uel Augustus (simile enim, & de ipso scribi uidetur) tam longè præuiderat? Non uacat res miraculo, nisi quia ut id Cæsaribus insitum quodammodo credatur, Vespasianus effecit, quem mox attingam, si ordinis non deferendi gratia, unum prius adiecero.

DOMITIVS NERO.

Domitius, Neronis mundo pestilens & damnosus pater, natum sibi filium audiēs, cōgratulantibus amicis, nullo tactus gaudio. Scitote (inquit) ex me & Agrippinā nihil nisi abhorrendū & insaultū, ac publicè nōciturū potuisse procreari. O infelix, sed uerax uates. Vnde hæc tibi tanta præsciētia futurorū? Notus eras tibi tur, nota cōiunx execrabilis, quis te impetus implicuit tam mœstis amplexibus? sed debebatur hic partus morib. humanis, & princeps imperio Romano, qui Caligulę nomē ac titulos obsecraret, ac tu genituræ mirabilis pater, sciens mundo nocuisti, clara prædictō hinc, illincq; cōiecturarum aderant inditia, quibus tam proprie ad cōmunis filij nōritiā penetrarēs.

VESPASIANVS AVG.

Vespasianus quidem (ne differam quod pollicitus sum) duos filios habens, quamquam nec hæreditas iam Cæsares faceret, sed fortuna, nec ipse cuiquam suorū successisset, tam constanter tamen filium suum, quod mirabile est, utrumq; sibi successurum præuidit, ut multas cōiurationes & insidias perpeffus, tandem in Senatu nō dubitaret asserere. Frustrā se dolis appeti, & inani successu: se enim sublato, aut filios suos imperium habituros, aut neminem. Nec fefellit oraculo similior uox, quàm mortalis hominis conie-

coniectura. Idem: Domitianum filium super coenam fungis abstinentem cunctis audientibus irrisit, fati sui negotium dicens: Nec enim fungos sibi metuentes esse, sed gladios. Tanto ante illi genus suae mortis denunciatis. Quaecumque ferè de Caesaribus dicta sunt, uacua consilij dixerim, sed plena miraculi, quid enim profuit de longinquo uenturos casus praevidisse, nec obuiam ille, cum iri posset si modo poterat? Nec erat, ut est apud Poëtam:

Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum?

Vtque se res habebat, propter admirationem tantum memoriam meruerunt: in his autem qui sequuntur, & providentiam miror, & consilium laudo, futuris periculis abiectum, quamvis & ut plerumque solet, ab imperita multitudine spreum atque calcatum sit. Nihil enim bene suadentium laudibus officit, obstrepentium furor, multis profuit ad gloriam quae cicerent, quae uel consulerent contemni dum clarior providentiae fides, magnis post laudibus quaesita est. Hinc iam ab urbe simul, & Caesaribus abeundum est.

EXTERNI.

IOSEPHVS.

Occurrit autem post Vespasianum Iosephus, uir apud suos clarus, nec obscurus apud nostros, qui ab eodem captus, tempore quo Neronis imperio bellum gerebat in Iudaea. Cum sibi uincula circumdari uidisset, quasi nihil motus breui captiuitate, & omnino futuri certus. Tu idem (inquit) Vespasiane, quem nunc alterius iussu uinciri facis, citò Imperator factus, iubebis absolui. Id sane quibus coniecturis praeviderit incertum, nisi quia & nota Neronis impietas, uelocem casum, & spectatum Vespasiani meritum, ascensum polliceri poterat, quo rerum potentie, nihil inhumanum formidandum erat, his forte uir prouidus ad salutis ac libertatis spem, ratiocinando peruenerat: propter quod tam intrepidè loquebatur.

HERENNIVS SAMNIVS.

Pontius Samnitum Imperator, apud Caudum ambos Coss. atque omnem exercitum Romanum fortè praeceptis & angustis locis incluserat, miserabile spectaculum, tot fortissimos uiros ademptae pugnae copia & armatos simul, & captiuos cernere. Cum interuentus noctis, animos ab operibus in cursu traduxisset, nec minus latitia uictoribus, quam inclusis dolor consilium ademisset, uisum est Herennium uictoris Patrem, uirum & aetate, & sapientia prouectum consulere, neque enim procul aberat. Senex audito rerum statu, consilium dedit: Ut abire permitterentur, insuper & honorificis uerbis, & omni obsequiorum genere prosequerentur. Quod ubi in consilio castrorum, apud feroces animos iuuenum agitari coepit, nimis molle ac prorsus senile consilium, de tam infestis hostibus, & indigna res omnibus uideri, proinde iussus nuncius reuerti, & uiriliter responsum poscere. At ille: Omnes ad unum occidendos censuit Romanos. Enim uero tum cuncti, praecipue imperator delirantem iam senio patrem affirmare, qui de eadem re tam repugnantia suaderet. Quia tamen fama hominis ingens erat, placuit rursum exquirere, si quod forte medium consilium haberet. Tum uero senior stratu sese iussit attolli, & uehiculo impositum ad castra filij praeferi, cuius ad aduentum circumfusus omnibus. Nihil (inquit) noui consilij daturus uenio, sed eorum quae dedi dicturus rationem. Primum quidem est. Romanos bello clarissimos & optimos mortalium uiros, grati & insperato beneficio astrictos, ex inimicis ad amicitias attrahere, & uobis ac posteris uestris, tam ualidae gentis praesidium promereri. Quo nam enim modo, unquam odisse poterunt, aut eos, aut sobolem, per quos se meminerint uitae ac libertati redditos? Hoc de uobis displicet. Secundum reor, uti praesenti fortuna, & gentem inimicam extirpare radicibus, sic enim in longum, non tantum uobis consulitis, sed his qui ex uobis etiam nascuntur. Tertium sane quod ex me petitis, consilium nullum est. Nam quos (inquit) in manibus habetis dimittere contumelios affectos, ea demum sententia est, quae nec hostem tollit, nec amicos parat. O sapientem senem, & singula providentem, ueruntamen caecus & insolens uictoris animus, utroque consilio despecto, tertium quod ille damnauerat amplexus, exercitum ac consules exarmatos, & sub iugum actos relaxauit. Quod cum annuntiata esset Herennio, ut audiuit, eos molestissimos deiecit frontibus abire, nec amicum, nec hostem posse à quoquam Romano uerbum extorquere. Heu (inquit) miseri, quam graues minae, sub hoc silentio premuntur. Id quoque quam uere praeviderit, subsecuta Samnitum strages: duce Papyrio Cursore, re, impositumque iugum Pontio legionibus testantur.

H A N N O.

AT ut duos providos senes, ne diuersis climatibus coniungam, Hanno Carthaginiensis, uir apud uos spectatae prouidentiae, praefuridum Hannibalis ingenium, ab infansio contemplatus, semper suauis continendum domi sub legibus, docendumq; ex aequo cum ciuibus suis uiuere, abstrahendum ab exercitiis, ne intempestiuo asu factus imperio, postquam ciuem dedicisset, tyrannum ageret. Id an salubriter praemoneret, declarauit exitus. Quanta enim cum Africæ, Hispaniæque, & Italiae ruina, quantoq; populorum cum gemitu ac sanguine, imperitandi dulcedinem semel degustatam, perpetrare puer ille nifus sit, tam notum est, ut commemoratione non egeat. Nouerat utiq; senex hic, alteram eius exilij partem, quod Perich. adscribit Aristophanes, de quo dictum est supra. Ideo ut Hannibali, ad summam licet potentiam euecto, obrectare non desierit, & in Italia iam tonantis uictorias, ausus sit uerbis extenuare, quauis obstrepenste populo, & tristis exitus uaticinari, seu pacis eum amor cogeret, seu patriæ (nam inuidiam in tanto uiro, & si aduersarij criminentur, ego non suspicor) deniq; post Cannensem cladem, & illud penè nouissimum uulnus imperij Romani, cum Mago tam magnæ felicitatis nuncius in Carthaginensi Senatu rem omnem, ut gesta erat exposuisset, & litragis infinitæ modum, quasi numero non posset, coram affulsu annulorum aureorum modijs, qui Romanis ciuibus occisis, dempti fuerant metiretur, cunctis lætitiæ attonitis, Hanno solus in eodem habitu persistens, interrogauit. Nequid ob tam grauem casum, quisquā sociorum P. R. ad Hannibalem transfugisset? Vbi nullum ideo fidem mutasse cognouit, censuit legatos e uestigio mittendos, qui pacem à Romanis peterent, in eorum statu facilius imperandā. Quæ sententiā parui, remissi q; animi, multis tum fortassis uisa est: post autem, serò licet, geminis Carthaginensium ruinis, summæ prouidentiae apparuit.

A C H I T V S.

NEc illa prætereunda est Achiti senis exclamatio, qui cum primò concionantem adolescentem Periclem audiret, repente Philistrati, quem senio grauem, iuuenis audierat recordatus. Cauete, ait, hunc iuuenem ciues, est enim in loquendo persimilis Pisistrato. Vulgò quidem plausibiliter nihil nisi præsentia cernenti, seni autem, & præterita memoranti, & futura prouidenti, formidabiliter loqui uisus est. Quid igitur, falsum ne prælagij, aut non rectè præuidit, qui ex sermonū similitudine, coniecturam traxit ad similitudinem animorum? Profecto Pericles alter erat Pisistratus, nisi quod ad euertendam libertatem ille linguam pariter, & dextram armauerat, huic lingua sufficit. Et nunc hi tres senes remaneant inuicem fabulantes, modò diuersitas linguarum non impediatur, ostentantesq; alter alteri, incredulam patriam, iuuenum consilij in cineres resolutam, nos iter inceptum sequamur. Postquam uero per præsentia à præteritis in anteriora transgressi sumus, non alienum fortè fuerit, aliquot species attingere, earum rerū per quas ad præsentiam securi temporis, curiositas humana suspirat, quamuis non ignoremus, prouidentiam utrorum, diuinationem anicularum esse propriam. Verū quia utriusq; studium de futuro est, eatenus similes uideatur, ut illa rectis tramitibus procedente, hæc perplexis erret anfractibus. Itaque quò illa peruenit, hæc nititur frustrā, quidem nisi dirigentem per tenebras fortuna mortalem ignorantiam: idq; perrarò, sicut sapientissimis uiris, uisu & experimento compertum est. Quamobrem iuxta posita sunt, ut uno uelut obruitur, uideas quam fugias, quam uel sequaris. Id enim est, eius de qua iam diu loquimur prudentia, placet autem ex oraculis exordiri.

D E O R A C V L I S Cap. II.

ORaculum est, ut à Seneca diffinitur, uoluntas diuina, hominis ore enunciata, q; si sic intelligitur, iam piget incepti, præstat titulū abradere, nam quis ego sum, qui sacros Dei nuncios prophetas ueteres attingam stylo? Non ea uis animo, neq; id mex facultatis est opus, uerum quia & si migraturo similis, sæpè impedi-
menta collegerim, migrare tamen hæcenus non contingit, eo q; uisco teneor, ut à secularibus studijs nequeam auelli. Sic intelligi postulo, non tanquam de infallibilis & omnipotentis Dei, sed quasi de demoniorum, quos illi deos uocant, responsis, scripturus sim: si enim illi dij forent, cur non hæc oracula dicerentur? diffinitio quidem non abhorret. Vtiq; enim mortalis homo consueuerat illis spiritibus impleri, & sic uentura prædicere, sed tam multis ambagibus obsita, ut facile intemoscas, fallax instigator anhelantis uatis pectus impelleret.

G g Ex

Ex hoc genere responsum illud est Delphici Apollinis datum Tarquinio Superbo: quod si apertum & evidens fuisset, nequaquam tantam laudem acumen, interpretis meruisset. Sed de hoc suo loco dictum est. Hic autem similia quædam, ex uaria librorum lectione collegi, quibus lector admonitus gaudeat, & Deo gratias agat, quod ex tenebris eductus, & ad serenæ lucis speculum referuatus est. Nec uereatur aut louem, aut quævis alium ex illorum dijs, & quem in hoc præ cunctis attollunt, Apollinem irridere, præsertim cum M. Tullius uir eius sectæ, atque illorum temporū longè doctissimus, in libris suis, libera eum irrisione despiciat, quem ille suspiceret, publicæq; crederet insaniam: nobis tamē insitum est, & execrari peregrinum mendacis Dei nomen & odisse. Ad hoc autē proderit aliquas eius fallacias agnoscere, quibus humani generis illusor, potius quàm consultor, famam sibi diuinitatis, multa miserrum cæcitate quæsiuerit.

APOLLO DELPHICVS.

Appius Claudius, is qui ciuili bello Pompeianas partes secutus est, de euentu rerum dubius, uicinum castris, qui iam tum neglectus obmutuerat, retentaui Apollinē. Itaque Phæmenoës quædam templi uates, in antrum compulsa, solitoq; exæstus furore, fertur in hanc sententiam respondisse. Magnas huius belli minas Romane ne timeas: nihil enim ad te, quoniam in pace litus Euboicū, uelut quidam Eubœæ cellā possidebis. Quo ille responso, uelut in somnis accepto, perplexior discessit, inde quàm uenerat. Sed non multo post, apud locum qui Eubœæ cella dicitur, quo secutus responso, quem putabat sensum se contulerat, ante supremum prælium morbo interijt. Ita subtraclus bellis, & sepulchro conditus Euboico, fidem fecit oraculo.

I. D. E. M.

Nero Cæsar portendi sibi mutationem status, à Mathematicis acceperat, quin hoc concordēs, in eo discordabant, quæ nam fortuna imperio deiectione exciperet. His æger Delphicum oraculum experiri statuit, sic enim sibi uisum est, abominum, hæsitacionem suam ad diuinum consilium traducere. Inde sibi responsum est, annum LXXIII. caueret. Quod cum audisset, homini inconsiderato, & uix tricesimum ætatis supergresso, tanta securitas inceserat, ut iam nil metuens, & prosperitatem, & ætatem sibi integram sponderet, quasi ante prænunciatum tempus ab Apolline, mori non posset: Eodemq; uanitatis & insolentia raptus est, ut pretiosissimis quibusdam rebus, maritima tēpestare deperditis, affirmaret eas ad se uel piscium oblequio reuersuras. Talibus intumuerat erroribus cum subito, ab omnibus destitutus, & ad turpissimam cōpulsus est mortem: utiq; consiliario dignus Apolline, quamuis mendacij parēs, ne quid mentitus uideretur, consuetis ambagibus atq; arte prouiderit, quod ipse Nero suprema illa nocte, audito clamore militari, suum execrante, & Galbæ nomen celebrante, sero licet quieuerit intelligere, & ad infelicitatis suæ cumulum auctorem oraculi ueridicū opinari: Galba enim successor, tertium & septuagesimum annum tunc agebat.

APOLLO HELIOPOLITANVS.

Apud Heliopolim Aegyptiorum templum, fuit perplexis (ut aiunt) numinibus incertum, quod & Soli ibi coleretur, & Iupiter, & Apollo. De hoc quidem incertior fama est, sed hunc quoq; templi eius accolam ex furore ministrorum, & ex diuinatione confirmant. Hunc igitur Traianus, hortantibus amicis, bello Parthico consulendum ratus, Romano more, fidem oraculi prætentare uoluit, nequid fortē mortalis fallacia fingeretur, sigillatasq; literas transmisit, ad quas sibi petijt responderi. Erat enim mos, & de longinquo per epistolam consulendi. Spiritus ille uaserrimus, qui in consignatione imperialium literarum forsan interfuerat, tentatum se intelligens, ut humanam iurata clausum erat respondere, chartam poposcit, quā cum sacerdotes attulissent, sicut erat, claudi iussit & remitti illis quidem attonitis, & quid sibi uellent præstigia Dei sui, cum admiratione reputantibus, nec minùs admirans Imperator, oblatam uidit & aperuit, ut qui solus facti conscius foret, & chartam illi signatam, quoq; sed uacuum misisset. Itaq; iam satis expertum credens, & de templi religione certissimus, secundis literis consuluit. Efferre post belli finem Romam reuersurus. Ille autem scripto nihil, uitem in partes sectam, ac sudario inuolutam remisit principi Traiani, mors proximis uindemijs consecuta, reliquiasq; Romam reportatæ, responsi nubilum discusserunt.

FORTVNANTIA.

Sed ne Apollo solus imperatoribus nostris irriserit, C. Caligula, uarijs undiq; prodigijs pulsatus, templum Fortunæ Antij consultuit, quem locum ueluti natalem, sibi omnibus locis atq; secessibus (ut Tranquillus ait) semper prætulerat. Responsum: Caueret à Calsio. Ea re permotus, Calsio longinquo, qui Proconsulari imperio tunc Asiam obtinebat, destinauit morrem, & fortè consultor id agebat, sed Caius interim à Chærea, qui & ipse licet minus uulgaro nomine Calsius erat, interfectus est.

CARMELIDEVS.

Vespasiano autem sub Nerone rem Hierosolymis gerente, uicinū Carmeli montis oraculum, experiendi desiderium incescit. Vnde in immensum actus est, accepto responso, quicquid mente concepisset, quicquid tentasset successurum sceleriter, quamuis arduum, aut laboriosum uideretur. Parumper iste fidelius, & paulo minus ueraciter: sed ad Apollinem reuertor.

EXTERNA.

APOLLO DELPHICVS.

At ne clarius inter uicinos locutum putēs, sub aduentu Xerxis, territis Græcijs urbibus, ab Atheniensibus consultus, quo nam modo saluti proprij ac filijs prouiderent: Respondit, Muris ligneis, id ambiguum more suo, confusumq; consiliū Themistocles interpretans, pro muris ligneis, Naues intellexit, idq; hortante eo, deserta urbs, turba ad bellandum inhables, & pretiosissima rerū repositis locis abdita, ipsi autem armati classe conscensa, experiri fortunam pelagi decreuere, casus præstitit, & Salaminæ uictoriæ successus, ut consultor uerax haberetur. Quia in te, si non plus illinc Xerxis ignauia, hinc Themistoclis consilium ac uirtus, quam Apollinis oraculum effecisset, ægrè profecto muris ligneis, hostis tam numerosus excipi ualuisset.

IDEM.

Paulo Lacedæmonijs apertior, quibus eadem tempestate cōsulentius, aut urbi, aut regi eorundem pereundum esse respondit: atq; ita contigit. Rex enim Leonides gloriosissime moriens, patriam reliquit incolumen, quanquam recte iudicijsq; oraculo regis mors, uirtuti regiæ, salus urbis ascribenda sit.

IDEM.

Quid quod in consilio anceps & obscurus, in adulando clarius & simplex reperitur, quid causæ putem interuenisse, nisi ut illic remedium occultaret, hic superbiam, & inanem iactantiam, mortalium pectoribus ingereret: Vtrobique fallendi propositum utilia tegere, damnoſa reuelare, Socratem omnium qui uiuerent esse sapientissimum respondit. Nullum hic inuolucrum, apertè locutus est, nec puto falsum dixit, sed quorsum his laudandi blanditijs pergeret, non uideo, nisi ut hominem doctissimum, & cuius molestè sapientiam ferebat, æstimatione sui ipsius tumidum, & uelut diuino iudicio prælatum insanire compelleret: Hanc fortè blanditiarum fidem sibi reddebat, Socrates, cum Xenophonti discipulo (secundum Platonem) præclarissimo interroganti. Nunquid suaderet Epicurum sequi? postquam sententiam suam explicuit, hoc in fine responsum dedit. Et nostrum quidem, inquit, humanum est consiliū, sed rebus in obscuris & incertis, ad Apollinem censeo referendum, ad quem etiā maioribus rebus Athenienses publicè semper retulerunt. At quārō tu Socrates melior, quantoq; consilij sanioris, quam is, ad quem discipulanti remittebas, nisi in hoc uno, quod ille tibi optimus, & cōsultissimus uideretur, sed redeo ad Apollinem.

IDEM.

Lycurgo Delphicum cōsulentē, ignorare se ait: Eum ne dijs, an hominibus aggregaret, inō uerò non ignorabas perfide, cui loquebaris, hominem esse non Deum, tibi tamen & omnibus tui similibus dijs longè præferendum? Sed quid aliud hac simulata ignorantia uoluisti, nisi ut egregium uirum, & inter homines præcellentem, ridiculum semideum opinione sua faceres, & immēsis laudibus inflatum, ex eo quod fuerat, magno ut sibi uidebaris teste conuelleres, eumq; qui ad te, homo certus ac modestus uenerat, remittens immodestum, atq; inter diuinitatis, ac humanitatis uestigia titubantem? Vnum mihi ueterator hic uidetur respondisse fideliter, nisi talium moris esset aliquid interdum ueri dicere, quo liberius in reliquis mentiantur. Siquidē cum Gyges ille Platonius,

peſiſimum neſas, de paſtore rex Lydorum, & inſuetis fortunæ fauoribus ſeſe efferens, oracula Delphis exquiret, num quiſquam inter homines ſe beator foret: Vox ab antris reddita, Agladium Sophidium inopem quendam ac ruſticum ſeniculum in finibus Arcadiæ latitantem, cæterum cupidinibus ac terroribus liberum, & exiguo rure, regum diuinitas exaquantem, ſœlicitiorem diffiniuit, nec immerito. Non enim exterius, ſed inſtrorſus, & in ipſo animo uera ſœlicitas ſita eſt. Huic apertè uerum reſpondit (ut dixi) quo liberius illuderet multis. Illuſit autem, ne longiùs eam in eodem regno alteri, quem multo minus circumueniri par fuerat.

I D E M.

Croſus opulentiffimus Lydorum Rex, bellum moturus in Perſas, talè reſponſo fertur illuſus. Croſus Halym penetrans, magnam peruerſet opum uim. Amphibolice proſus ac fallaciter. Nam ut ait Cicero, hoſtium uim ſe peruerſum putauit, peruerſit autem ſuam uim: utrum eorum accidiſſet uerum oraculum fuiſſet,

I D E M.

Nihilo purius actum eſſe traditum eſt, cum Pyrrho, qui bellum Romanis illaturus, dum Delphos conſulit, hoc reſponſum (ut ait) Ennius accepit. Aio te Aeacida, Romanos uincere poſſe. Demens Pyrrhus, ſi non intelligeret utra partium uincifſet, uerificatum oraculum uideri, ſic uerſutus artifex texuerat, ſic in omnes caſus profugium ueritatis occupauerat. Hoc (inquam) adeò manifèſtam fallaciam præfert, ut quanquam (ſicut Ennius idem ait) ſemper fuerit ſtolidum genus Aeacidarum, tamen ut dixi perpendi abſque difficultate poterat. Illud obſcurius, quòd Craſſum decepit, quòd uel Chriſtyppum potuiſſet fallere. Sic enim apud Ciceronem ſcriptum eſt, cui tamen ad poſtremum, tota res commentitia uidetur, & hoc à Poëta fictum ſuſpicatur, illud ab hiſtorico, rationes aſſert. Primum enim Latine Apollinem nunquam locutum fuiſſe, denique Pyrrhi temporibus, iam uerificari deſiſſe. Et hoc ultimum (ut eo libro per multa) irriſiue dictum arbitrator. Tamen utcumq; nò multum his rationibus moueor, quoniam & in Latinam linguam transferri, & in carmine inferri potuit ambiguitas oraculi, Græcis & ſolutis primum uerbis ædita. Nam ſi ad linguam reſpicio, quæcumq; oraculis dicta ſunt, Latine quidem apud noſtros, de Græco fonte deſcendunt, Græcè uel ab Apolline prolata, uel ab illis memoriæ mandata, nec linguarum uarietas obſcure ueritati. Tertia igitur me Ciceronis ratio, uiolentiùs impellit: ait enim, hoc Pyrrho reſponſum inauditum Græcis. Itaque ſatis credo, poteſt hoc ab Ennio, ſuo quodam iure factum eſſe. De Herodoto autem quem Cicero ipſe patrem hiſtoriæ uocat, quod ſuperioris oraculi fictor extiterit, non tam facile crediderim, in dubio igitur uiſum eſt, & utrumq; attigere, & Ciceronianam de hac re non prætereire ſententiam.

I D E M.

Quam uerò illud anceps & inopinabile, quod Philippus Macedo, ex eodem adito accepit, ut imminens ſibi, ſcilicet à quadriga periculum præuideret. Quo audito rex anxius, diſſolui curruſ per omnem Macedoniam imperauit, quin & oppidum Boëtiæ cui Quadriga nomen erat, ut fatalem ſibi perpetuo declinauit: uel ut quidam ferunt, iuſſit euerſi, fruſtra tamen, aliò namq; minax oraculum ſpectabat, Capulus gladij, quò eum Pauſanias tranſfodit, quadrigæ cœlaturam dicitur habuiſſe. Hoc quidem eſt, curas atq; animi tormentum credulis mortalibus ingerere, cautelam, remediumq; præripere. Itaque Tullius eleganter illudit. Nec enim obſcura tantum, ſed mendax admonitio quaſi rex capulo, & nò cuſpide morturus ſit. Hic ſanè nullum reſponſi colorem, nullum ueritatis ueſtigium, aut uiuens, aut moriens intellexit.

HAMMON IVPITER.

Huius autem gæter, & uxoris Olympiadis germanus Alexander, cui Iupiter ille nihilo fidelior aut certior Apolline reſpondit, urbem Pandosiam, amnemq; Acheruſiam uitaret, eò cupidius ex Epeiro deſcendens, ubi urbem ac amnem prænunciatum eſſe nouerat, in Italiam uenit, ibi pugnans cum Brutijs ac Lucanis, iuxta urbem, & flumen Acherunta, bello uictus, & interfectus eſt. Itaque ſerò fatalibus nominibus auditis corruens, agnouit fruſtra ſe patriam reliquiſſe. Potuit hic uir placator mori, Ioui ſuo, quam Philippus Apollini.

APOLLO

APOLLO DELPHICVS.

His autem furis agebatur infensata mortalitas, fidens consultoribus infestis, senatum sibi ē media inimicorum urbe delegerat, nondum tempus erat ex tam profundis tenebris emergendi, persequenda: ut humanum genus diutina ultio, & sic meritiū premēbat, ut si dici fas est, superstitionib. humanis cōlestis patientia faueret, quid enim fuisse aliud reor (si modò est uerū, quod clarissimi auctores tradidere) Cleopphantem ut ipsi nominant sophistā, ineptū ac mordacē, ut ego arbitror philosophū & prudentē, sed ut fere accidit, parū laxi successus hominem irridendi animo consuluisse Apollinem Delphicū, an esset hactenus equum reperturus: cū uerò nec equū quæreretur, nec hactenus habuisset, responsūq. reperturum quidem equum, sed ex eodem casurum, & præcipitio moriturum, Cleopphantem uerò iure optimo deridētem. Quæ audierat, dum rediit, casu quodā habuisse obitum Attalum regem, sibi infensum, atq. eo mandante deiectū de prærupto saxi cuiusdam uertice (cui equi nomen agricolæ forsan, & pastores indiderāt) expirasse, & laeso (ut aiunt) Deo iusta supplicia pepēdisse (ut mihi magis uidetur) iniquæ Fortitubutū in expiabile persoluisse? Quis autē miretur uulgus indoctū obstupescitū huius euentū, cōpisse Apollinē non modò ut ueridicū, sed uelut acrem quosq. suauē offensarū uindicem, plus etiam solito uenerari ac metuere? Sed quæso te Valeri Maxime, uosq. qui secum, & cum Apolline sentitis, si tam grauiter, & tam citò ultus est Apollo tentationis huius iniuriam, quid fecit M. Tullio non tentanti, sed apertissimè contemnenti, neq. id uerbo uolanti, sed æternum permansuris libris? Neq. id semel modò, sed milies, & quotiens in hæc uerba reuoluitur, usq. adeò, ut non ætate sua tantum, sed & diu ante cessasse Delphis oracula, & nihil illo specu, mutòq. terre hiatu dicat inueniri posse contemptius, opinerūq. nec primis seculis illic fuisse, nisi fortuita, raræq. ueritatis habitaculum. Quādo & eos, qui euasivunculas quarunt, dicentes uim loci eius euauisse, tractu temporis sic inidit, ut dicat eos non aduertere, quod de ui diuina agitur, quæ si est utiq. æterna est, sed perinde loqui, quasi de uino aut salsamento, quæ uim suam sumunt temporanea potestate & paulatim euanescent. Itaque hæc dicentes, philosophos supersticiosos, & penè phanaticos appellat, qui excusationis friuolas, ineptijs suis malunt exquirere, euauisse fingentes, quā ueritatem ingenuè confiteri, & errorem suum uel serò recognoscere, quod diutissimè circumuerti sunt super huiusmodi oraculis, partim falsis (ut ipsis Tullij uerbis utar) partim casu ueris, ut sit in omni oratione sapissimè partim flexiloquis, & obscuris ut interpret egeat interprete, & fors ipsa, ad sortem referenda sit. Hæc de Apolline M. Tullius: legeras tu quidem Valeri ista, & proculdubio noueras, ut qui ex Tullianis libris magnam cōllassi operis tui partem, quo te ac seculum tuum magis admior, quoniam modo uanitas hæc, tantum fidei apud doctissimos uestros inuenerit præsertim postquam innotuerat eam tam liberè, ac tam grauiter ab illo Latinorum literarum parente contemni? Nec adduci possum, ut credam non id te atq. alios doctos homines sensitse. Illud potius rear, sicut stellas quas cœlo appositas, & cœlestis fugæ moderatrices ferunt, quamuis ad orientē moueantur, firmamenti tamen impetus in diuersum rapit, sic uos licet motu proprio ad ueritatem pronos, populorum tamē erroribus uolenter, in non contrarium deuolutos, nisi forte nunc etiā opinari libet, Apollinem nostrum, non segniùs in Cicerone iniurias ultum suas, uosq. in opinione confirmat indignum, & crudele supplicium tanti uiri, cui utinam non magis uel Romanum odium, quā Delphicum, uel Philippicarum, quā diuinationis liber, uel in Cæsarem, & Antonium, quā Apollinem dicta nouissent, & de oraculo satis dixisse mihi uideor.

DE DIVINATIONE Cap. III.

SIBYLLÆ.

Proximum a dijs (ut ipsi uocant) immortalibus tenere locum putabantur mortales homines, aut diuinitus, aut humanitus, idq. seu naturaliter, seu artificio quodā, futurorum præscij. Quippè quibus in hac hominum cæcitate discutiens umbram corpoream, & obiectam uenturi nubem penetrans, inest diuinitas magna quædā res & salutis, si modò est ulla, sicut de hac tota re locuturus Cicero præfatur. In hoc autem genere, Sibyllis non indignè primus gradus dabitur, quod quadam diuinitatis familiaritate, ad intimū ueri fontē propius uideatur accedere. Has quidem plurimas fuisse nouimus, quarū nonnulli scriptores, & numerum, & ætatē, & patriā, & actus, & nomina collegerunt. Quod nobis hoc loco prosequi longū nimis, & curiosum magis quā necessariū uiderur.

Gg 3 Sed

Sed quoniam de naturali diuinatione institutus nobis erat sermo, quæ & furore, hoc est, oraculis à furente redditus, & somnijs constare credatur, dicto de Apollinis aliquid, de Sibyllinis oraculis dicendū occurubat prius, quàm ad somnia ueniremus. Ac nescio an hæc quorū adhuc fides, & auctoritas uigent, illis quorum iam pridem error explosus est, meruerūt anteponi. Sed uetustatis ordinem secutus sum. Ex cunctis quidem Sibyllis, & hoc attigisse satis sit, quatuor celebrantur Delphica, Erythrea, Cumana, Tiburtina. Primam ante tempus heroicū, in ipso Apollinis templo uaticinantem memorant, multos ex eius uersibus Homerum Poëtam operibus suis interfuisse. Secundā, nomine Eriphylem & Lacenos maris imperium amissuros, diū antè cecinisse, & perituram Troiam, & Mæonium uatem, qui multis post seculis natus est mendacia scripturum. Extat libellus quem sibi attribuerunt, in quo (si modò suus est) Troianorum & Græcorum exitus, & Romanæ urbis imperij originem & labores, & successus uarios: Inter hæc aduentum Dei terrarum, indignata suum cunctis mortalibus delegisse traditur, quibus uentura prædiceret, indignata suum cunctis seruire furem, ut eleganter ait quidam, quin & libros edidisse, in quibus Romanorum fata, remediaq; conscripserit, qui Sibyllini dicuntur, & quorum omnis Romana historia plena est, nota res est antiquis annalibus, & nouis testatissima, anum peregrinam, & nulli cognitam adijisse Tarquinium Superbum, ac nouem libros attulisse: dicentē eos diuina esse oracula, & uenales fore. Regem uerò percontatum de pretio, cum grande quiddam audiisset. Anum tribus libris accenso coram igniculo, perustis quæsiuisse, uellet ne sex alios eo pretio comparare, quod primū omnibus statuerat: enim uerò tum Tarquinium delirantem senio fœminam proculdubio credidisse, ac derisisse profusiū, iam tribus alijs in eandem flammam coniectis, tres qui soli super erant porrexisse regi, mitiusq; iam & in modum consulentis, ut hos eodem pretio emeret hortata est: Regem muliebri fiducia attonitum, libros quo suadebatur pretio comparasse, uenditricem illico euanuisse, nec usquam uisam, aut repetitam, libros in sacrarium repositos, consulti, & pro oraculis haberi multis consuetum seculis, donec incesso tandem Capitolio perierūt. Quartam uero nomine Albunam omnium nouissimam Sibyllarum, temporibus Augusti Cæsaris fuisse, atq; illum successibus licet, & eximio favore hominum elatum, diuinos tamen honores, quos ei populus Romanus obtulerat reuidentem, in proposito lobbrio, ac modesto confirmasse, adductoq; per noctem in Tarpeium collem, & ostensa in cœlo uirgine sydereum infantem ulnis amplexum, unum Deū docuisse fama est. Extare huius uisionis argumentum in terris, aram cœli, & in eodem, & ipso loco, quem dum cœlum suspicit uestigijs præserit admirans, templum Puerperæ dedicatum uirgini. Caterū de alijs sex Sibyllis præcipitare sententiam non est meum. Scio enim, quia Deo nec impossibile, quicquam nec difficile, licuisse secretum suum credere cullibus. Video harum Vatum responsis & oraculis, ab orbe toto, sed ab urbe singulariter, & ab illo sapienter S. P. Q. R. tantum fidei tributum, ut per decem, siue etiam quindecim uiros, celebri apud eos sanctitate, ac fide conspicuos, in dubijs casibus Reip. ex Sibyllinis libris, uelut è cœlo suæ salutis consilia quæreretur. Possē & hîc ut in oraculis Apollinis, aliquam iniquissimorum spirituum fallaciam suspicari, ni uiderem doctores nostros, diuino spiritu afilatos, Sibyllis credere, & præsertim Erythrea, multa quæ de CHRISTO prædixisse creditur, suspicientes alacriter, & ad diuinitatis testimonium proferentes. Deniq; usq; adeo hæc sitantes, ut ex eis quidam præscientiæ huiusmodi rationem afferant, quod scilicet Sibyllarum insigne uirginitas est (ut eorum uerbis utar) & uirginitatis pretium diuination, Aeolico enim sermone Sibylla, *οὐκ ἄνδρ' ἀνδρὶ δίδωμι* dicitur: id est, Dei consilium, quod sola scribitur nosse uirginitas. Audio tamen Ciceronem ex diuerso, diuinitatis hoc genus paulo reuerentiū, quam cæteri resellentem, cum quatenus quidem ex uerbis eius colligo, Iulio Cæsare rerum potēte contigerat, ut Sibyllinis libris ex morte aditis, responderetur in hanc sententiam. Quem uerè regem haberent, regem quoque eum appellandum, si salui esse uellent. Regium autem nomen, apud alias gentes uenerabile, apud Romanos odiosum, & importabile, semper fuisse nouimus. Itaque Cicero consilium illud abominatur ac respuit, humanamq; fraudem modis omnibus subesse non dubitat, ambages enim huiusmodi, quæ indefinitæ prolatae, possent ad quemlibet hominem ac rem, & ad omne tempus applicari, non ab illa, quæ librorum auctrix dicitur furere, sed ab aliquo auersuto compositas uideri. Alia deinceps ex eisdem libris elicit iudicia, diligenter & artificiosè mentientis scriptoris potius quàm insani. Ad postremum tamē si Sibyllam damnare non audeat, libros tamen eius

Rerum memorand. Lib. IIII.

471

non facile legendos, nec iniussu Senatus adeundos censet, & de his quidem hæcenus.

DE SOMNIIS. Cap. IIII.

Somniorū casus scrutentur alijs, nos hoc libro (quod sæpè iam diximus) rerū examēpla conquirimus. Sed præfari libet M. Tullium aduersus hanc quoque uanitatem, & eorum amentiam, qui somnijs fidem habent acriter disputasse. Quæ disputatio (nisi fallor) sine dicam mihi, sed cuius homini retexenda sit, aut illius uestigijs insitendū, idemque narrationis ordo seruandus erit, aut profectò aliquid, uel de sententiarum grauitate, uel de uerborum elegantia remittendum. Quis enim quæso, nisi impudentissimus sperare audeat, illum diuinū, atque aureum orationis fontem, non se si diuerterit turbaturum, aut parērem, uel claritatem, uel suauitatem, procul à scatebratū suarum primordijs reperturum? Verècundius quidem foret ac tutius, ipsam Tullianam disputationem, aut omittere, aut non aliter quàm Tullianis uerbis exprimere. Sed nec prætermittere uisum est, rem & si non lectori, mihi certè necessariam, probatamque, nec rursus totam disputationis seriem ad contextum resolvere. Ne sim longior quàm oportet, medium elegi, summam rei colligēs, quæ talis est. Non dicere philosophum, aut prudētem hominem ineptis atque anilibus superstitionibus aurem inclinare, sed ridiculum opinari, qui uigilantes, nec præsentia intelligere, nec præteritorum meminisse quæant, eos cum obdormierint etiam uentura prænoscere. Quasi amicitior, familiariorque sopitis, atque stertentibus, quàm uigili animo, apertisque oculis meditantibus sit Deus. Qui si auctor somniorū esset, futurumque aliquid denunciare hominibus uellet, uel apertè, uel aliqua quæ intelligi posset inspiratione consuleret, cū omniū quæ sub cœlo sunt mortalium. Deum (memò enim nō somniat) ne dum lectulos, sed ægrotañtiū quoque grabatulos circumire, & insusurrare innumerabiles ambagū species, neque cum expectati fuerint memoriā habituris, credere, quàm de uera eius præstantia minus sana opinio. Deinde si dormientibus tantum consuli uellet, clariora saltem statuisset somnia, non atra & confusa, quæ dormientes expauescunt, & uigilantes ad interpretem diluculo, & referre soleāt. Hic accidit, quod cū Deus nullius falsi auctor sit, uera esse omnia, quæ in somnijs cernimus necesse esse, quæ cū ita sint, illud potiùs philosopho dignum arbitratur Cicero, astimare uisā hæc, quibus sopor hominum abundat, naturaliter euenire, sine ulla significatione rerū futurarum. Animum enim agitante, propria natura, à motu nunquam posse requiescere. Enimuerò cum languida, & somnolenta mole corporis, nec membrorum, nec sensuum uiri possit officio dum per seipsum ad aliquid agendum, uidendumque cæcus rapitur, incidere in imagines ambiguas rerum uariarum, idque ex reliquijs inhærentibus, earum rerum, quas uigilans egerit, aut cogitauerit prouenire, cuius rei testem facit Aristotelem, earumque perturbatione miras inenodabiles occurrere somniorum formas, è quibus si quædā falsa, quædam ueræ sunt, scire cupit ille uir doctissimus, quænam internoscantur nota, siue ea nulla est, cur incassum interpretes fatigemus? Quin & si ulla est, ad hunc terminum uiam illam his nugatoribus censet incognitam, præsertim cum explorare res abditas, & ea quæ in somnijs hominibus diuinitus portenduntur (quod hi homunculi profiteri non dubitant) profundissimi ingenij, perfectæque doctrinæ sit. Hos autem uideamus, primum ex leuissimò (ut ipse ait) & indoctissimo genere constare, deinde non ex ulla somniorum uia, sed ex proprio acumine iudicare, ideoque inter se uarios atque discordes, ad quod probandum quædam affert, de quibus inferiùs dicemus: ita quamuis diuinationem concederet, quam negant, diuinum tamen nullum contenderet. Scio quidem de hac re alios aliter sentire, nec sum nescius, quantum gloriæ puer Hebræus ex somniorum interpretatione percepit, sed illic non ars humana, sed cœlestis reuelatio. Hæc tandem de somnijs utcunque meis uerbis explicata, non tam mea, quàm Ciceronis intentio est, etsi enim Academico more disputās, nihil pertinaciter affirmet, quò minùs liberum relinquat, & integrū auditorem, quia cum ut ipse alio quodam loco de Socrate, & Platone loquens ait, uixisse secum mihi uideor, ex loquendi usu, de opinione eius non aliter certus sum, quàm si quæ legi, ex ore narrantis accepiissem. Quò magis miror, ita quosdam de somnijs scripsisse, uelut indubitam traducerent historiā, cū ipsum de cuius fontibus hauriebant, cernerent hæc eadem dum recitat contemnentem. Velle mihi uidentur superstitiones hominum augere. Sic enim somnia renarrant, quæ casus aliqui uera fecit, quasi nihil frustra somniari persuadere cupiant, rudibus ingenijs, quæ in illas primum literas fors impegit, ita apud credulum uulgus auctoritas interpretum ingens erit, neglectisque rebus omnibus, fatis negotij cuique suus somnus

Gg 4

afferet,

afferet, aliquanto plus tibi tribuet sollicitudinis, quàm quietis. Quanto satius fuerat docere, ut de mille unum non accidit, cui uel tenuis sit cum ueritate cognatio. Totis autē noctibus dormientes, ac sæpē meridiātes, quid mirum si nonnunquam uerò quædam proxima uideamus. Horum aliqua iam hinc scribere aggrediar. Falsa enim quis caperet liber? & hæc quoq; sic legi uolo, ut agnoscat potius fortunæ uis, quàm quod fides somnijs habeatur.

SEX. TARQ. SUPERBUS.

AT ut à uetustissimis incipiam, scribit Aëtius in Bruto Tarquinio Superbum, huiusmodi somnium uidisse Pastorem ad se uenire, arietes geminos agentem, seque cum ex his alterum immolabat, aspexisse superstitem, irruentē obnixis cornibus: se autem repentino impetu grauer prostratum, atq; humi resupinum dum coelū suspicit animaduertisse, solis orbem nouum, & insuetum iter agere. Quod cum ad interpretes retulisset, monitum regem aiunt, cauendum ne quem ipse rudem, ut pecus, & monstrū putaret, ille eum latentī prudentia armatus regno pelleret. Solis autem ostentum, commutationem status populo significare. Atqui non aliter euenit, Brutus cuius germanum rex oppresserat, & cuius ingenium ludibrio erat, ille regem, nomenq; regium expulit, Romana res mutata, unius in locum perpetui regis, duos annuos magistratus habere cepit.

P. DECIVS.

CUm Romani quondam iniquis locis à Samnitibus circumclusi grauer urgerentur, P. Decius, tunc tribunus militum, uisus sibi est in somnijs inter densissimos cuneos occumbere multa moriens gloria. Quo somnio uir fortissimus, gloriæ scientissimus, non tam territus, quàm ad promissi exitus cupiditatem animatus. Nullum periculi genus declinare cœperat, & ab amicis ut cautiùs pugnaret admonitus, somnium ac propositum suum illis exposuit. Tunc tamen præter opinionem illatus, saluum exercitum, è faucibus hostium eduxit, uerū post triennio interiecto, sera fides somnio quaesita est. Bello siquidem Latino Cos. ipse se pro Rep. deuouit, & in medias inimicorū acies inuictus, tanta gloria oppetiit, ut natum ad simile mortis hereditariæ desiderium excitaret. Hæc ad hunc propriè modum, & in annalibus Romæ scripta, & apud Tullium relata sunt, alij aliter, sed illustrioribus deferendum est.

RURICOLA ROMANVS.

Idem & in eo quod sequitur dicendum, quod apud alios uariè, apud Ciceronē in hanc sententiā refertur. Dum ludos loui bello Latino facerent, primum quidem subito ad arma concursum, & urbs omnis cōmota est, deinde dum interruptos ludos redintegrarent, in ipso apparatu, Seruus quidam inter ora populi, uirgis cæsus, furcamq; circumfrensus ad supplicium actus. Post autem Ruricolæ Romano, per quietē adesse quidam uisus, qui ludorū præsidem, sibi displicuisse narraret, eamq; rem Senatu notam facere præciperet. Timuit inexpertus agrestis, Capitolium pulsare, dormienti rursum imago eadem obuersata, consulere uisa est, ne se in suam perniciem segnitia impelleret, nec ideo ille securior factus est. Cunctanti filius morte subtrahitur, & imagine iterū minatiùs imperante, ipse insuper membris debilitatur, ac contrahitur. Sed enim cū coactus rem omnē ut acciderat amicis exposuit, ex eorum arbitrio lectica incuria tandem rei seriè patribus explicasset, domum incolumis suis pedibus redijt, somnioq; Senatu approbato, ludi ex integro instituti sunt. Ego autem non plenè uideo, qualiter semel & sæpius per quietem occurrere queat uel lovis, uel alterius cuiuslibet imago, aut quo nā ille modo corporeas uires auferre possit, aut reddere, non satis intelligo. Ausum tamen uel somnio non credere, quanquam hoc Fabius, hoc A. Gellius, hoc Cælius, denique hoc omnes Historici (ut apud Ciceronem) asserunt, cum uideam nec ipsum ad credendum facilem, uel illud meminisse, nequaquam impossibile, & amissionem, & recuperationem uirium, & filij mortem, & quæcunque talia in somnijs seu uisi, seu dilati, seu postea in Senatu expositi tempus incidisse. Quid enim prohibet quocunque tempore fieri, quod omni tempore fieri potest? Noua tamen res fateor, euentuq; mirabilis, & ad fallendum efficax.

C. GRACCHVS.

Neq; enim est prætereundum, quid in eadem historia scriptum est, C. Gracchus quaesturæ candidatus, uidere per somnium Tiberium Gracchum germanum suum, qui pridem gladio perierat uisus est, & audire dicentem: Quantumlibet differet ac traheret, idem illi tandem, quod sibi præparatum mortis genus. Hoc

ex

Rerum memorand. Lib. IIII.

473

ex ipso C. Graccho, prius quam tribunatum plebis, in quo periit consequenter se audiuisse, & multis renarrasse, ipse scriptor historiæ Cælius testatur.

I V L I C A S A R.

NVnc in augustos ingrediamur thalamos, & quid in stratis aureis somnietur exploramus. Diuus Iulius Cæsar, adhuc Romanus eques, uisus erat per quietem, cum matre misceri nihil est equidem, quod non & possit, & solet somniantibus occurrere, & quæ nunquam cogitarunt, & quæ cogitatu horrida, & quæ secundum rerum naturam impossibilia, inauditaque sunt uident. Ipse tam fædo somnio grauiterturbatus, rem ad interpretes retulit, illi eum spe non modica repleuerunt, promissum orbis imperium asserentes, quoniam mater cui incubuisset terra esset communis eius, & cunctorum genitrix. Non dubito multos iam idem somniasse, non eodem successu. Cæterum ut ea uera interpretata uiderentur, singularis uiri uirtus & fortuna præstitit.

I D E M

NEc segnior mortis, quam imperij prænūcius sibi somnus accidit, nocte quidem, quam dies uitæ nouissimus insecutus est, uidet se à terris ablatum supra nubes uolitare, & interdum dexteram cum loue coniungere. Quod quamuis ad coniectorem relatum non legamus, tamen ut res docuit, & instans à rebus humanis digressus, & relatio eius inter Deos significari potuit.

C A L P H U R N I A.

ALiquantò tamen clariùs Calphurniæ uxoris somnium, quæ eadem illa nocte cædis præuia tectum palatij collapsum, uirumque in gremio transixum suo uidit in somnijs. Quod cum Cæsari narrasset, multis cum precibus ac lachrymis obreptans, ne luce proxima in Capitolium ascenderet. Ipse collatis somnijs, simul & aduersa tentus ualitudine, parumper hesitauit, utrum pergeret, an se domi contineret, his quæ nunc agere destinauerat in tempus aliud dilatis, atque ita substitit, donec ille trux & inhumanus proditor, qui sub eo tam gloriosam militiam, & tot amplissimos honores gesserat, frequentem Senatum adesse, & expectare ait, & ut moras rumperet egit. Tum siue insita urbanitate uictus, ne tot illustrium uirorum expectationem frustraretur, siue ut Valerio placet ne foeminea uisione territus uideretur, siue ut ego arbitror, quia fatalis eum reposcebat dies, uentumque erat ad terminum, quem præterire non licebat, paruit, & circiter quintâ diei horam, eo profectus, unde non rediit.

A C T O R I V S.

Hoc forsitan ex ipso mōitus Diuus Augustus, huius cædis magnificus uindex, neque quā contemptor somniorum fuit, eaque sibi quodā tempore salutis obseruatio fuisse legitur. Dum enim interfectores patris iusto stimulante odio prosequitur, fortuna quæ Thessalicā aream, uentilandis ciuilibus bellis egerat, in campis Philippijs, adhuc penè Romano sanguine fumanibus, Romanos iterū contraxit exercitus. Instabat autē pugnae dies, cui Augustus graui tardatus morbo, nullatenus interfuturus uidebatur. Noctē igitur cui prælium successit, Actorio medico dormienti, Minæque effigies obseruata est, iubens ne agrotum suum ob infirmitatem pateretur prælio abesse. Quod ut agnouit Cæsar, animi uiribus fragile corpus adiuuans, lecticæ sese impositum educi aduersus hostem imperauit, initoque certamine, dum mirabili constantia, & morbi simul, & armorum perferit imperum, tertium utroque maius periculum euasit. Eodem enim tempore quo acies confligebant, Brutus in castris remansisse illum ratus, in tentorium eius irrupit, cubiculumque in quo iacere putabatur innumeris gladijs cupidè laniatum, atque discerptum est. Sapiens igitur uel in somnio Minerua dixerit quispiam, quæ agri curam non sibi, sed Medico commisit, & apparenti morbo intentum abditiæ pestis admonuit. Quo consilio succursum est, ne ad supremum fortunæ fastigium uenturus adolescens, primis gradibus excideret, quem inter homines descensura diuinitas, terrarum tunc futurum prælidem præuiderat ab æterno, & lege sanxerat iniquolabili.

O C T A U I V S.

IVre igitur magnus, & incōparabilis uir clarus Augustus, sub quo Deum nec nasci prouidit, nec describi, cuius futurā magnitudinem genitrix, claritatem genitor, si quæ somnijs fides est, per quietē uidit antequam nasceretur. Acta quidem mater prægnans, uidit uiscera sua ad cælum tolli, & inde per omnem terrarum: atque ætheris circuitum diffundi. Pater autē Octauius, iubar solis alio uxor is emergere. Quid his uisus illustris?

Gg 5 Quid

Quid certius? Octavius idem post partum coniugis, cum per deserta Thraciæ ducens exercitum Romanum, & in templo Liberi patris more barbarico sacrificans, interrogansq; de filio, respōsum à sacerdotibus accepisset. Eum de quo quæreret futurum mundi Dominū, nocte proxima filium uidere ipsū existimauit, angustiorē effigie humana, fulmine ac sceptro, & louis exuijs uerendum, nec non & radiata corona laureatis curribus insidentem, duobus equiniue candidioribus agi. Et hæc ostensa parentibus, quibus minor inest admiratio, propter illa quæ de eodem somniauerunt alijs.

Q. CATVLVS.

Quintus Catulus, dedicato Capitolio, prima nocte uidit louem ex multis adolescentulis, circa aram colludentibus, uni seorsum abducto, in sinum recondisse Reip. signū quod in manibus habebat. Nocte altera eundem illū puerum in gremio louis ipsius cernēs, ac religione tactus, amouere cupiens, uocē louis audire uisus est uetantis ac dicentis: Puerum illum ad Reip. præsidium nutrire. Die autem postero puerum Augustum incognitum sibi casus obtulit, in quem uehementi admiratione defigens oculos, persimilem asseruit, ei quem bis dormiens audiuisset.

M. T. CICERO.

Marcus autem Tullius, Iul. Cæsarem mane in Capitolium secutus est, somnium nocturnum inter domesticos recēlebat. Visum sibi puerum uultu ingenuo, & modesto de cœlo in terras cathena aurea, demissum, eiq; cum ante limen Capitolij uestigia præsisset, flagellum à loue traditum, inter hos sermones Augustū superuenit, quē paucis adhuc notū, auunculus, & mox pater, ut sacris afforet adduci iussit. Hunc ex inopinato contemplatus Cicero, esse quem per somnium uidisset asseruit. Et quoniam Tullium Cæsaribus inseruit casus, aliud eiusdem, & ab ipso scriptis editum, somnium referendum est. Exul patria (quod exilium gloriosum sibi, calamitosum patriæ dixit, nec mentitur) & in uilla quadam moram trahens, cum post multum noctis obdormisset, somniauit in comitato sibi ac mœsto, & desertis locis erranti, occurrisse C. Mariū laurea, & insignibus consularibus ornatum, ac sollicitē percontatum, quid in ea solitudine tam tristis ageret? Audita causa, cognitaq; ciuium iniuria, qui cum immeritū expulissent, familiariter consolantem, arripuisse eius dextram, & lictori proximo tradidisse perducendum in monumentum suum, illic spem fortunæ melioris illi sitam. Ea q; se uisione per quietem delectatum scribit, & in euentu comprobatum somnium fateatur, quod in Marij monumento, hoc est, in uide louis Mariana, de suo reditu magnificētissimum S. C. factum sit, & quia uiri doctissimi, de imperatore mitissimo somniū attingi, quid aliter uir peritus de imperio, ac feroci principe somniauerit attingam.

L. AN. SENECA.

Agneus Seneca iam tunc Senator Rom. à Claudio principe, ad magisterium Neronis adhuc pueri, & qui bonæ indolis spem dabat assumptus, nocte statim proxima somniasse dicitur C. Caligulam, cuius pridem famosissima crudelitas dignum exitum inuenerat, se discipulum habere, potuit experrectus admirari. At non multo post, mutati seu uerius detecti Neronis mores, & omnis humanitatis expertus animus, admirationem substulerunt, quin tam Caligulæ similis euasit Nero, non alter, sed ille idem, quodāmodo reuersus ab inferis uideretur. Hinc ad imperatorum somnia reuertor.

VESPASIANVS.

Vespasianum somniasse ferunt, stateram in medio uestibulo palatij pari libramine appensam, & in lance altera Claudium & Neronem, in altera sese ac Titum, & Domitianum filios suos stantes animaduertisse. Quod non prius intelligi potuit, quā omnibus diem functis, annotatum est eodem numero annorum, illos duos, & hos tres imperitasse. Idem multo ante nullā principatus spem in peregrinationem Achaicam Neronem prosecutus, per noctem audire uisus erat, tum sibi, ac suis fecundioris fortunæ primordium fore, cum primum Neroni dens erutus fuisset. Quod cum secum recogitans in atrium exiret, obuium habuit medicum, dentem in manibus habentem, quem tunc eruerat Neroni, atque ultrò ostendantem sibi somnium fortuna tantum fecit. Per eisdem enim dies ad compescendam iudææ rebellantis insolentiam, Vespasianus quo nullius aptior tantæ rei uidebatur, cum exercitu missus est, isq; sibi, & suis haud dubie primus ad imperium gradus fuit.

GALBA IMP.

Galba quidem Tusculanae Fortunae templum superstitione colore consuetus, ad ornatum eius monile margaritis ac gemmis pretiosissimis intertexum, ex omnibus thesauris suis extruxerat: mox mutato consilio, Capitolinae Veneris celeberrimis aris imposuit, dedicauitque. Securae noctis quies imaginem sibi Fortunae turbarioris obtulit statuto, se frustratam munere lamentantis, minasque testatus, se quoque cum suis muneribus abiturum. Quo ille tremefactus somnio, & si placare minas sacris frustra nixus, paucis diebus interiectis, uita & imperio spoliatus, abeuntem tenere non potuit Fortunam.

OTTO CAESAR.

Hunc successor eius Ottho grauius irgentem, & insequentem, hostiliter per noctem uidere uisus traditur, eaque specie tam territus, ut flens largiter, & e cubiculo in terram lapsus, adhuc dormiens a cubicularijs inuentus sit. At ne etiam huius terror uanus uideretur, hic quoque sacris nec ne, quicquam placare conatus, offensus praedecessoris animam, paucis post diebus, & uita, & solio princeps, dignum illi supplicium rependit.

GASSIVS PARMENSIS.

Aequè tristis ac terrificus, nec letioris exitus Caisij Parmensis quies, post bellum Asiaticum, uictio cui anxie seruierat Antonio, Anconae, quo desperatis rebus se contulerat, per noctem dormiens, quendam immensi corporis & Aethiopici nigrioris, insuetaque prorsus deformitatis hominem, in cubiculum suum ingredientem cernere uisus est, & stupefactus, aspectu ex eodem. Quis nam foret inquirere? Ille autem nescio quid horrifonum Graeco murmure respondisse, quo metu somnum frangente trepidantem, seruos suos exciuit, quis ea, specie thalamum irrupisset interrogas? Quibus aperte negantibus quempiam intrasse, curis aeger rursum somno succubuit. Et eadem uisione iterum experrectus & territus, illato lumine seruos lectum circumstare praecipit. Nocturno pauidi diurnus successit dolor, per eosdem enim dies ab Aug. Caesare, quem communi infectione non contentus, nominatim grauibz maledictis irritauerat, capite mulctatus est.

ARTERIUS RVFVS.

Hic subnectam Arterij Rufi equitis Romani somnium, quo nullum certius, hie dum forte ludus gladiatorius fieret, Syraculis habitans, a quodam se somniauit interficere. Id somnium dum amicis luce proxima in consessu spectaculi recitaret: unum par in septa ludorum immisum est. Quod ut conspexit Arterius dirigit, & alterum ex his esse, de quo somniauerat testatus, abire se uelle ait: amici credulitatem, pauoremque iridentes, ut maneret coegerunt. Ecce autem consertis illi manibus, in extremam circi partem urgendo ac nitendo peruenerat, ubi tunc is ipse qui timebatur, summa uel correptum aduersariū strauit humi, ac superincumbens dum in omnes partes se uersanti, & dictum declinanti, mucronem nititur adigere, Arterium iuxta sedentem, & inter globos hominum assurgere non ualentem, ferum regente fortuna fatali uulnere confecit.

INNOMINATVS.

Simile quiddam uel legi, uel audiui somniasse quendam morderi se a leonte in armoreo, ex his qui in templorum uestibulis cerni solent, & morsum peruenire moriferum, die autem postero, cum templi fores casu praeteriret, leone conspecto, non sine risu, somnium suum inter comites renarratam, & manu in apertum os illius protinus iniecta, dicentem: En nocturnus hostis meus: scorpionem qui in imis faucibus leonis delitescerebat, lethaliter pupugisse. Sed domi iam satis somnium est.

EXTERNVS.

CROSVS.

Croesus Rex, adolescentem filium generosae indolis, quem regni successorem animo praelegerat, ferro peremptum somniauit, nunquam postea securus, summum studiū adhibuit, quo infausta uisionis minas effugeret. Non suffecit filiū ab omni bellorum consuetudine reuocasse, ferri & armorum usum interdixit, neque id satis comitibus, custodiisque praecceptum, ut qui gladijs uterentur, semper longius abessent. Aper ferocissimus interea uicinas Olympi regiones inuaserat, quam plurimisque mortalium fulmineo dente consumptis, coegerat ut ruricolarum plebs malis exterrita, suppellex ad opem regiam

regiam confugeret. Hic amore laudis inardescens, anxium patrem multis precibus aggressus, euicit tandem ut permittente eo ad mactandam feram ipse proficisceretur, præsertim quia nullum inde ferri periculum timeretur: eo cum peruentum esset, omnes immanē uastatorem, uelut hostem conglobati circumstant in eo turbine, ab altero à suis socijs, cui potissimum nati custodiam intolix genitor commiserat, elapsum spiculum dum aptum petit in adolescentem incidit, præuisum in somnijs & ineluctabile (ut aiunt) ferens fatum.

ASTYAGES.

Non discedam à regibus, quorū euentibus iuxta sepositis, cuius latius appareat, quantus sit labor fortunæ iugum, & adamantinas cathenas, quibus humanum illa genus alligat excutere. Astyages Medorum rex, urinā filiae Mandanes, cunctos Asiae populos inundantem cum dormiens uidisset, id ad nascituri nepotis magnitudinem pertinere arbitratus, eamque iam causam suspectam habens, quæ nulla erat, natam licet unicam sibi, nec ex Medis oriundo, nec suæ fortis uiro (ne partus foret uel patria, uel sanguine superbioret) sed procul in Persis, gente tunc humili & ignota, Cambyli fortunæ mediocri homini uxorem dedit. Visus est item cernere uitam ex eiusdem genitalibus exortam, tam mirabilis incrementi, ut omnes regni sui angulos adumbraret. Sed enim metu supra metum addito, natum nepotum iussit exponi, ut ait Valerius, ut Iustinus, interfici. Verumlibet frustra fuit: Hic enim puer ille Cyrus est, qui Asiā omnem & inundare coëgit sanguine, & imperio presit, deiecitque armis auo, Medorum regnum transtulit in Perlas, regum primus & maximus.

ALEXANDER MAGNVS.

Alexandro Macedoni, iuuenis incognitus per somnium uisus erat, uiolentus manus usque in interitum inferre: is postea cum ad uigilantem ex Macedonia uenisset, recordatus Rex somni. Qui nam esset, interrogauit: auditoque quod Cassander foret, filius Antipatris: somniorum ueritatem Græco carmine delusit, quasi nefas ratus de tali amico suspicari, atque illius dextera oblatum uenenum nihil minus metuens accepit. Aliud eiusdem regis mirificum somnum referitur. Familiaris illi Ptolemæus uenenata aspide saucius, uehementissimo cruciatu moriens afflictabatur, miseratus Alexander forte dum per noctem assidet, in grabati spondam somno suo repete procubuit, confestum draco quem genitrix Olympias in delitijs habebat obseruari uisus est, radicem ore getens, & humano more formauit uerbis, locum castris proximum signare, quo illa nasceretur, & asserere futurum ut eius ope languens amicus curaretur. Rex inter hæc euigilans, uisione palam recitata, misit qui offensam quæreret radicem. Qua inuenta, & Ptolemæum, Veruntamen nihil non facile somnianti. A Regijs ad ducum somnia transeamus, mox uisuri quid Philosophi somnient, quid Poëtæ. Non in Parnasso illa enim altior cura est sed in lectulis suis sobrie ac duriter somnum capiētes. Inde ad plebeiorem uisā uertemus stylium, ne quod forte genus hominum relinquamus. At ne quis forsitan miretur, quod in re, quam uariam & fallacem diximus, & dictum sumus tam diligenter insitimus; sciat quod apud egregios auctores sparsim omnia, sed apud somniorū irrisorem Tullium, præterquam, quæ de somnijs Cæsareis diximus, magna pars & præcedentium, & sequentium scripta est. Non inutilem præterea, nec superuacuum arbitramur, illustribus exemplis rem cognoscere, unde prius effectum est, ut etiam doctos homines interdum somnia conturbent. Neque enim ulla tam demens, aut superstitiosa anicula usquam terrarum uisit, quæ hæc uanitate moueretur, si semper falsa & nunquam fortuito casu uera somnia deprehendisset, obseruatio humana. Nunc paucis uerbis persuasum est, ut omnibus crederetur, cum potius ex multis falsis perstraderi debuerit ne cui fides esset. Mira res dictū, cum in reliquis actibus mortaliū unicū mendacium multis ueris suspicionem falsitatis afferat, somnus solus est, cuius mirabilior, quia ad hoc ipsum rarum, uerum inter crebra mendacia inter noscendum, nulla fert uia, nulla nota est, nisi post euentum. Sed de hoc satis ab initio dictum est. Ad ordinem reuertor, quod superest uerorum somniorum de coniecturis.

AMILCAR.

DVx Carthaginis Amilcar, Syracusas obsidēs, in fomnis audire trisus erat, se post tri-
die intra oblesse urbis mœnia cœnaturum. Ea re ad uictoriæ spem reflexa, mane
alacris ad oppugnandâ urbem instruebat aciem. Talia uoluenti ac molienti, quod
sape fit, grauis tumultus in castris exortus est, Carthaginensibus, ac Siculis inter se
dissidentibus: oppidani occasione freti, repente portas egrediuntur, & fuis hostibus, uictori-
es, ducem turbatis suorū ordinibus succurrere cupientē, atq; ideo negligentem sui, interci-
piunt, & sic in urbem ductus, & in cōpedibus cœnans intellexit, quàm falsus interpret uerū
fomniū fuisset, huius quidem Agathocles historicus auctor est: at sequentis Cælius.

HANNIBAL.

HAnnibal & ipse dux Carthaginensium, in templo lunonis Lucinæ repertam co-
lumnâ auream asportare decreuerat, incertus autem an solida ex auro, an super-
ficie tenus inaurata esset, terebrando tentauit. Et certior factus esse auream totâ, in
proposito rapiendi firmatus erat: cui inter somnum lunonis species adesse uisa, ut
auaris, & sacrilegis cœptis abstergeret monuit, minata si pergeret, rebus eum suis spoliare, se
quoq; illum uno quo solum uideret lumine priuaturū. Quo somnio dux alioquin ferox, &
cui nullus Dei metus, nulla religio (ut de eo scriptum est) motus tamen traditur. Nec miror.
Quid enim monoculo terribilius, quàm oculi superstantis amissio? Itaq; minas timuit, & e-
uentū experiri uoluit, nihil loco mouere ausus, ex eo ipso auro, quod ex foramine dum ten-
taretur exciderat, bucculam fieri, & suprema columnæ parte reposuit. Quod sequitur eius-
dem ducis somniū, apud Silenum est Græcum historicum, & res ipsius exactissimè pertra-
ctantem, quem Cælius & multi ex nostris scriptoribus sequuntur, præsertim quotiens de
Hannibale sermo incidit. Est enim huiusmodi: Hannibal uictō Sagūto, Romana bella iam
meditans, inter quietem uisus est, imperio Iouis in Deorum consilium admissus, de inferen-
do, Italiæ bello mandatum accepisse ab ipso Ioue, quin & unum ex eo numero sibi ducem
deputatum, quem sequi iuberetur cum exercitu, neq; retrospicere. Cum ips digrediens com-
missis nequiuisset locum (quem de non respiciendo iussus erat) obseruare. Itaq; uidendi ai-
dus, in tergū deflexis oculis uidisse terribilem, & immanē belluam, acris serpentibus obuol-
utam, homines, animalia, urbes, pomos, atque arbuta, & obuia qualibet prostermentem,
atq; calcantem. Qui spectantē ducem suum interrogasse. Quid illud monstri esset? Ducem
uerò dixisse. Hæc est Italiæ uastitas, tu uerò præceptorum memor & uoluntati deorum per-
ge obsequens, & quid retrò fiat ne labores. Huiusmodi quidem uisio, seu uera, seu uicta est,
Italiæ miserabilis strages, quam tot per annos illo sub hoste pertulit, ut uera fuisse uideatur
& inter ueras referatur impetrat.

DIONYSII TYRANNI MATER.

TNSiciliam uenio, Dionysij mater, hunc ipsum gerēs utero, secundum quietem Satyris-
cum parere uisa rem ad coniectores detulit, qui Galeotæ à Siculis uocabantur. Hi sic in-
terpretrati sunt, ut ex ea nasciturū præclarum ac diuinâ gratia omnium fortunatissimum
prædicerent. Cuius rei Philistus (homo ut ait Cicerō doctus & diligens) testis est.

MULIER QVAEDAM.

HVius autem matri claritas atq; fortuna, sed crudelitas Hymere cuidā haud ignobi-
li (ut aiunt) fœminæ præmonstrata est. Quæ quondam dormiens, uisa sibi quodam
iter ostendente, in cœlum scandere, & cuncta contēplans, subter scabellū, & sub i-
psius Iouis uestigijs, iacentē ac uinculis innexū ualidus cernere robustū, fuluumq;
& lentiginosum hominē. Quo conspecto sciscitari ducem suum: Quis ille hominū, quidue
illuc uinctus ageret? Respondum est. Sicilia, Italiæq; pestē fore, confestim ut ex ea custo dia
erupisset, desæuituram latē per populos. Eam uisionem tunc inter pares notam fecit, uulga-
ritq; interiecto tempore, dum Dionysius, qui ad eam diem obscuri nominis ac fortunę fue-
rat, laxatus tandem cœlestis prouidentię compedibus, tyrannidem inuasisset: mulier eadem
illico ut oculis suis oblatus est, illum esse quem sub Iouis pedibus uidisset, asseruit. Quæ asse-
ueratio, ut effectum uerax, sic sibi properatæ mortis causa fuit.

PHALARIS.

AT Phalaridis mater, Mercurium (cuius simulachrum pateram manu tenens, inter
Deorum effigies domi suæ colebat) in somnijs uidit, ex ea patera sanguinem humi
spargere, pauimentoq; illisum rebullire, donec sensum domum omnē fastigio tenus
inundaret. Quod in una uisum, in multis domibus uerum fecit cruenta nati scintilla.
Huius

huius quidem uisionis auctor est Ponticus Heraclides, doctus uir, ut ait Tullius, & discipulus Platonis. At sequentis eodem ipso Tullio uetustiore testem non inuenio.

ALCIBIADES.

Alcibiades paulò priùs quam è rebus humanis repelleretur, se amicæ suæ ueste coniectum somniauerat, alias fortassis sperare licuit, illecebras amanti. Sed enim breui post occisus, & nullo miserante insepultus iacens, amicæ obuolutus amiculo est. Non differam philosophos.

SOCRATES.

Socrates dum carcerè clauderetur, Erichthoni familiari suo narrauit, excellentis formæ mulierem ad se in somnijs accessisse, & nomine appellantem uersum Homericum ex quo tertia sibi luce moriendum illa conijceret recitauit. Atq; ita accidit. Satis locupletes testes rerum etiã grauiorum, huius enim somnij Platonem auctorem affert Cicero, sequentis Aristotelem.

EUDEMIUS CYPRIUS.

Civis familiaris Eudemius Cyprius, in Macedoniam proficiscens, Pheras Thessaliæ urbem opulentam & egregiam, sed Alexandri cuiusdam inhumana tyrannide pessundatam uenit, illic morbo corruptus est, tam graui, ut de uita eius desperarent medici. Sic afflicto iuuenis eleganti spem per noctem adesse uisus, tria denuntiavit euentura. Vt ager mox sanitati restitueretur. Vt eius urbis tyrannus intra paucos dies mortem obiret. Vt ipse post quinquenium remearet in patriam. Et prima quidem duo clarè ut annunciata erant euenire, nam ipse præter spem conualuit, & tyrannus ab uxoris suæ fratribus trucidatus est, tertium uerè parumper obscurius. Quinti enim sub anni finem, dum Eudemius è Sicilia, ubi tunc degebat, in Cyprum reditum expectaret, ad Syracusas bello interemptus est. Coniectores uerò sic somnium excusasse legimus, ut dicerent hominem tuum demum, cum è corporeis uinculis euaserit in patriam reuerti.

SIMONIDES.

Sequitur somnos illustrare uatum, Simonides proiectum ac desertum in littore cadauer sepeliuit, & cum mox nauigaturus obdormisset, uidit illius humani speciem, monentem ne nauim si naufragio perire nollet, ascenderet. Paruit & cæteris profectis, subsistit solus incolomis. Reliquos enim sub oculis suis rabies uentorū, & uis tempestatis absorbit. Fefellit hic uulgare prouerbiū, perdi beneficia, quæ defunctis sunt. Itaq; hunc tam gratum & tam uilis busti, tam benè memorem, nobiliore monumento poetæ egregius, immortalis cum poemate amplexus honestauit.

SOPHOCLES.

Sophocles autem Tragœdiarū scriptor, cum ex Herculis templo, patera aurea magni ponderis furto sublata esset, ab ipso Hercule per quietē: Quis nam id fecisse edoctus traditur. Quod cū homo perstudiosus, & uel illi periculū afferre metuens, uel somnio parum credens, sapius neglexisset, reuertēte per singulas noctes imagine, coactus tandem ad Areopagitas uisionem derulit: captus ex indicio ac tortus, furtum falsus, pateram restituit, ex eoque tempore Herculis indicis cognomen templo additum.

ARCADES DVO.

Superuacuum uideri potest somnium attingere quod ætate Ciceronis creberrimū (ut ipse ait) apud Stoicos, hodie etiã in uulgo effusum est, de duobus Arcadibus, qui simul itinerantes cum Megaram uenissent, ita disiuncti sunt, ut eorū alter apud cauponem in taberna, alter apud hospitem maneret. Nocturno autem tempore, is qui ad hospitium diuerterat, socium uidit in somnijs orantem, ut sibi cui à perfido caupone mors præparabatur opem ferat, posse enim si celeraret in tempore subueniri, eo somno motus surrexit, auxilium laturus supplici amico. Mox excussa somnij imagine, irrisit propositum suum, & in cubiculum regresso, eadē affuit imago, miserabilius obsecrans, ut ex quo salutis suæ propugnator esse neglexerat, ultor saltem mortis existeret, & cadauer suū ab extrema ignominia uendicaret. Se enim à caupone iugulatū, & plaustro superimpositū, operum fimo auferri, quo circa ad oppidi portā occurreret, plaustrumq; corripere. Enim uerò secūda uisione permotus, neq; iam nihil pendēdā ratus, è cubili prosiliit, repertoq; ubi monebat plaustro, bubulcū, quid nam ueheret scrupulosius sciscitari cœperat. Illo trepide fugiente,

glente, corpus eductum, & reuelata scena nocturni flagitij, caupo ad supplicium adactus est.

Q V I D A M.

PAuca & breuia quæ restant, ascripsi libris qui de somnijs accuratissimè tractant, excerpta partim rursus excitandi gratia, partim detegendæ interpretum fallaciæ, nequaquam præteritunda iudicauit. Somniauerat quidam ouum ex lectulo pendere, narravit interpreti, respondit thesaurum esse sub lectulo, fodit ille, & aurum argento circumuolutum repperit, argentiq; particulam indici suo misit. At ille facetissimus nugator: Nihil ne (inquit) de uittello: ex priori euentu secundum eliciens, ut non tantum ouo thesaurus, sed ouo similis thesaurus uideretur ostensus. En fabellas, in quibus & Philosophorum conteruntur ingenia, quam multi ouum sine thesauro somniauerunt.

C V R S O R Q V I D A M.

Cursor iturus ad Olympia, per noctem æstimauit curru quadrijugo uehi. Primo mane adiit interpretem, & ille: Vincēs ait, id enim agilitas equorum & robur indicat. Item somnium ad Antiphonem retulit, quem ex Graijs somniorum coniectoris in primis celebratum uideo. At ille: Vinceris (inquit) haud dubie. Non animaduertisti te a quatuor præuentum esse, dum curreres.

A L I V S C V R S O R.

Alter cursor transformatum se in Aquilam somniauit: consuluit coniectorem. Ille uictor eris, inquit. Hæc enim uolucris uolatu cunctas supergreditur. Antiphonis acumen experiri statuit. Ille respondit: Quæso amice, nonne te uicendum iam sentis: auis enim hæc, alias omnes dum fugat ac sequitur, semper est ultima. Inuē lector, & somnijs quætere, & interpretibus credere.

M V L I E R Q V I D A M.

Matrona pariendi auida, sed an grata esset incerta, uisa est in somnijs sigillata genitalia habere. Alter ex coniectoris, minimè pregnantē, aut pariturā asseruit, fore enim præclusum partus iter: alter contra. Ea enim duntaxat claudi & consanguinari solere, quæ plena sint. His & horū similibus quid de hac interpretū arte (si qui tamen adhuc iliam profitentur) sentiendum, sperandumq; sit, eruditi homines intelligant, uulgus quod tenuit non relinquat. Et de naturali quidē diuinatione satis dictum est.

D E V A T I C I N I I S. Cap. V.

Qui Furentum uaticinijs fidem præbent, ipsi paulò minùs furere uidentur, quis enim sanus existimet eos, qui & præsentium notitiam, & præteritorum memoriam perdididerint, futuri præscientiam inuenisse? Non tollatur tamen à uobis iudicij liberitas, nec opinionum uarietas extirpetur. Liceat opinari furere, solitos quosdam & liberos animis ferre motus, quibus à corporibus abstracti, & diuino (ut ipsi uolunt) spiritu concitati, uentura præuideant: Liceat hoc ipsum irridere, ut quæ sapiens non uidet, insanus (quod eleganter ait Cicero) & is qui humanos sensus amiserat, diuinos sit assecutus. Nobis autem eatenus modestus Academiæ mos placeat, ueris similia sequi, ubi ultra non attingimus, nihil temerè damnare, nihil impudenter asserere. Veritas ergo suis locis maneat, nos ad exempla pergamus.

R E M E X R H O D I V S.

Affertur in primis uaticinium remigis cuiusdam classis Rhodię, quem non tam respectu habitò uilis & obscuri hominis, quam rei ipsius inter domestica exempla commemoro. Hic igitur repente alienatus, testari clara uoce cœpit, ante diem tricesimum, futuras in Græciâ strages maximas, rapinasq; apud Dyrrachium & incedendum, & fugam: classē uerò ipsam, domum esse redituram, id cum. Cn. Pompeius, qui prætor classi præerat audisset, narrassetq; tribus, Ciceroni, Varronēq; & Catoni (Deus bone quantis, & quam illustribus uiris qui bello ciuili tunc fortè aberant) omnes moti, quidam uerò etiam ualdè perterriti dicuntur. Paucorum autem dierum interiecto spatio, Labienus fugiens ex acie Thessalica, stragem legionum, & ingenti prælio fusas Pompeij copias nuntiavit: enim uerò confestim raptum ex horreis publicum frumentū, tota q; ciuitate conspersum, qui illic erāt fuga præcipiti digressi, & à Rhodijs destituti, nolētesq; sequi naues incēse sunt. Sic omnia quæ furēs ille uociferatus fuerat, euenerūt. Hoc sanè uaticiniū coloratissimè Tullius extenuat. Ait enim illo tēpore fuisse in Thessalia castra castris admotā, omnes qui Dyrrachij

Dyrachij erant timuisse grauitur, imminētis praelij fortunā, quod in partibus Cæsarei exercitus, & dux animosior uideretur. Veruntamen eum metum, qui cōstantes & Romanos uiros urgebat, Græculum hominem prostrasse, facilius & à sensu proprio deieciſſe. Minime mirandum igitur, si quod omnes taciti uerebantur, quodq; idem ille ualde pertimuerat, furens deposito pudore prædicaret, alioquin quid agerent Dij insano potius remigi, quàm memoratis suprà tam clariis uiris, ut pratori etiam prudenti uiro, & egregio instans Reipub. periculum reuelarent.

CORNELIUS.

Sed quid de Cornelio dicam, qui & sanguine nobilis, & sacerdotio uenerādus, & (ut aiunt) castitate uitæ sanctus, Patauij in Transpadana Italia degens, hanc ipsam pugnam, non triginta dierum spatio circumscripsit, sed eo ipso die, & dum in Thessalia gerebatur expressit? Subito enim furore correptus, murmurare orsus est. Videre se de longinquo praelium grauissimum, & modò hos fugere, modò illos insequi, modò praelium instaurari, & uulnera, & mortes, & gemitus cadentium, & clangorem tubarum, & eorum strepitum, & fragorem arborum, & sagittas, & spicula, cœlum tegētia, & stragem immensam, cœu præsens omnibus, quæ gerebantur interforet. Ad postremum exclamans, ait: Vicit Cæsar. Et his dictis conticuit. Ea res primùm risui atq; cōtemptui: post autem miraculo est habita, quando uenientibus nuncijs ex Thessalia, nō modò pugnae tempus, euentumq; nouissimum, sed singulas quoq; uariantis fortunæ uicissitudine, cum illius dictis, & gestibus cōuenisse compertum est. Digna rerum paritas, ut bellum, quod (ut uera dicam) à furentibus gerebatur, non nisi à furentibus spectaretur. Sed hæc hæcenus. Hic uerò mirari posse aliquos præclare uideo, ubi nam Martios dimittam fratres apud uetustissimos Romanorum hoc in genere celebratos? Sed de his fateor nihil præter nomen habeo. Vbi præterea Cassandram uirginem Priami regis filiam, cuius illustris admodum, & magnæ rei nuncius furor? ubi Polybum Corinthum, de quo est apud Homerum, quod multis Achiuorum Troiam petētibz, & inprimis filio suo (an furore, an aliter incertum) mortem prænuntiavit. Ego autem omne quod uel fabula est, uel fabulam sapit, sciens, uolensq; prætereo. Tolerabilior utcunq; dici potest illorum opinio, qui futura prænoscerē morientes putant, si enim dum hic sumus obruti, mole corporea transmittere oculos in longinqua non possumus, ex his autem uinculis egressi, sicut Philosophis placet, liberiores fruimur obuium: non à uero quidem uidetur abhorre, ut tanquam e domo tenebrosa discedens, ubi ad lumen appropinquat uidere, aliquid longius incipit: sic morituro, & iam exituro prælagiū aliquod posteritatis occurrat. Ad hoc perluadendū asserunt mortu propinquantes animas multò diuiniore effici, & intensius studium ueræ laudis assumere, eosq; qui bene uixerūt alacriter pergere: uelut iam hinc latiora præuideant, qui autem contrā, tum maxime dolere & præteritorum actuum pœnitere. Quod uerbum ex ore gentiliū lætus & admirans audio. Adhuc & mortem ipsam prælagire, & occurrentes, atq; obuias (ut ita dixerim) imagines mortuorum cernere, ex his concludunt, inesse quidem animis nostris quandam uim perspectam, & capacem rerum, quod nemo dubitat, sed caligine mortalitatis oblitam, post mortem demum plenam atque perfectam, sed iam quiddā insueti luminis habentē, ideoq; nonnunquam futura præudentem. Hinc prouenire, ut quidam in eo statu multa prædicarent, quæ & alios laterent, & eos ipsos hæcenus latuissent, quin hoc ipsum, & ad furorē trahere nituntur, & ad somnia. Vnde enim furentes uaticinari solitos aiunt, nisi, quia in eis animus solutus ac liber, stimulis suis impulsus, nullo cohibente, & habenas corporeas spernit, & membrorum uincula transgreditur? unde quoq; multa consopitis apparere, quæ uigilantes lateant, nisi quia tū maxime uideatur animus à corpore relaxari, scq; uelut incustodito carcere licentiū educere, ad præuidendas res? ut non immeritò inter somnū & mortem quædā uideatur esse cognatio. Hinc & à Philosophis, & à Poëtis somnus imago mortis dicitur, & à Virgilio consanguineus lati sopor. Nos autem & de furore modo diximus, & de somnijs mox dicemus. De hac autem diuinatione morientium, quàm uera, quàm uere credibilis sit, diuinus Poëta uiderit Homerus: apud quem Hector moriens, instātem obitū uaticinatur interfectori suo. Viderit & Porsidonius Philosophus, sua ætate clarissimus. Apud quem Rhodius quidam moriens, breui post se morituros sex ex coque uis suis nominat, & ordinem adijcit moriendi. Nos in hac re, inq; alijs ad hunc modum abditis, opinari possumus, certi aliquid scire qui possumus in expertis: ubi quidem poëticae laudis libertate, nostra

nostra nequaquam uti prohibemur. Hoc autem loco (quod sine temeritate, arrogantiaq; liceat) aliquot exempla proferemus, ex illustribus historicis.

CAES. AVGVSTVS.

Primum omnium memoriae proditum est, etsi Trāquillus opinari aliquid aliud maluit, Augustum Caesarem, dum spiritus reliquias agit digrediente Tiberio, cum quo longum, & arcanum sermonem habuerat: Miserum P. R. qui sub tam lentis maxillis erit. Id uerbum à cubicularijs auditum, & per manus (ut aiūt) in uulgus effusum est. Atqui nequaquam, usq; ad id tempus Tiberius ignaui principis spem dabat, sed siue semper prouidentissimus Imperator, siue tunc, mortis etiam uicinitate prouidentior, non superficiei tenus ut ceteri, sed introrsus inspiciens, miseriam P. R. urbane quidem, ut reliqua uaticinatus est. Verius enim dixisset: Miserrimum terrarum orbem, qui sub tam fero & immani pecore seruiturus est. Et de hoc quidem aliàs, uirtutes enim sceleribus miscere fas non est.

CLAVDIVS AVGVSTVS.

Claudius princeps, paulò ante mortem, cum Cofs. designaret, mens sem illis quo morturum se praelagiebat metam statuit. Consilioq; nouissimo, filios suos ut unanimiter, fraterneq; uiuerent multis monitis obtestatus, tandem pie admodum Senatui commendauit, deniq; pro tribunali sedens, licet abhorrentibus, qui aderant, & latiora precantibus, sese ad mortalitatis terminum peruenisse, iterum, iterumq; professus est. Et hic quidem sibi tantum, nec ultra uicinæ mortis tempus. Qui sequuntur uerò longius, atq; alij fuerunt uates.

E X T E R N I

THERAMENES ATHENIENSIS.

Theramenes Athenis in carcere triginta tyrannorum imperio, uenenum non trepidè, sed quasi sitibundus hauriens, exiguum quod in imo patere substiterat sic effudit, ut in terram cadendo sonitum redderet. At quem exhilaratus, arridensq; propino (inquit) Pulchro Critias. Is erat unus è grege tyrannorum, qui ex cunctis, factis, inexorabilisq; se in eum gesserat. Græcis autem conuiuiorum mos erat: nominatim designare, cui poculum dare uellent. Mortem igitur habens in uisceribus, uir fortissimus, iocatur simul & uaticinatur, siquidem Critias, & ipse non multò post, prænunciata morte ueneni subtrahitur.

CALANVS INDVS.

Sed quid Romanos principes, Graiosq; philosophos commemoro, cum in eadem re, horridos & agrestes barbaros liceat admirari? Calanus Indus indoctus, in radicibus Caucaſi natus (ut ait Cicero) cū ex animi sui sententia, nullo cogente ad interitū pergeret, Alexander Macedo, qui spectacula nouitate aderat, & in corpore ualidus, & uictor, & iuuenis, illū iam sese cupide flammis ingerētem, orauit: Vt si quid post se fieri uellet, ediceret. Ille autem spermens. Nihil (inquit) opus est: celeriter te uidebo. Nempe per eosdem dies, apud Babylonem Alexander obiit.

R E C E N T I O R E S.

ADELHEIDIS DE ROMANO.

Exemplum quod a uorum tulit ætas commemorare libet, sed an hic, an inter Mathematicos parumper hæsitauit, utroq; enim licet. Fama est, & quidam scriptores asserunt Ezzelinum de Romano, & Albricum fratres, cruentos & immanes homines, matrem habuisse Adelheidam ex nobili Tuscorum sanguine foeminam, alti ingenij, consilijq;, & tam astrorum, cæliq; studio, quam magicis artibus supra fidem uenturæ præsciam. Hæc cum sæpè multa tam uiro, quam natis, tum præcipue euidentem unum, circa diem suæ mortis, oraculi mortis, oraculi more tribus uersiculis pronunciaſſe dicitur. In quibus quidem & filiorum potentiam, & exitum, & utriq; suæ mortis locum ita cecinit, ut ipsius euentibus nihil ex uaticinio demeretur, quinetiam ut Alhricum sileam, cum Ezzelinus ipse monitus Cassanum cauere, ignobilis uici nescius, Cassanum castrum in Paduanorum, ac Heruscorum situm sinibus fatale ratus, ut de Alexandro Epirensi diximus, omni semper studio uitasset, tandem post septuagesimum ætatis annum, dum summa ui Mediolanum petebat, ab omnibus ferme Longobardis, quibus trux, & insolens spiritus, odiosum illum fecerat, circumuentus est. Iam pontem adhuc fluminis transuerat, illic in extremis sese casibus ui-

H h

dens,

dens, loci nomen sciscitatus, ubi Cassanū audiuit, confusionē nominū recognoscēs, adactis calcaribus equo in oppositū sese flumen iniecit: Heu fatum ineuitabile, heu materna praestigia, heu arcanū Cassanū horrendo murmure uociferās, ac uix terrę redditus aduersa, ab innumerabili hostium exercitu, qui iam pontem, & utranq; ripam occupauerat opprimitur.

DE ARVSPICINA, Cap. VI.

O Peræ pretium arbitror agnoscere, unde geminus hic error in Italiā sit inuectus, unde enim desierit, me tacente notum est. Necesse quidem fuit, & hanc, & cæteras errorum umbras terris euanescere, ubi ueritatis sol affulserat. Et de origine quidem aruspicij talis narratur fabula: Hetrusco cuidam aranti in agro (ut aiunt) Tarquinienli, cum profundius adactus foret uomere, erupisse Tage quendam nomine, puerili effugie, sapiētia senili, & aratorem alloqui cepisse. Illum uerò perterritum exclamasse. Ad cuius uocem finitimorum primo concursus factum esse, inde gradatim progressū rei fama, intra dies paucos in eum agrum uniuersam Hetruriā confluxisse. Puerum illum audientibus cunctis, multa dixisse, dicta eius obseruata & scriptis ædita. Ex quibus accedente longa rerum experientia, omnis aruspicina processerit, ita tamen ut si ad alias serperet nationes apud Tuscos præcipuum eius magisterium uigeret. Sed o prorsus erroneum, & infame magisterium. Me quidem ista renarrantem, ingens subit admiratio, & ineptiarum tatarum patriæ piget, pudet ac miseret. In solo, in quo natus sum, hunc natum, uel exaratum potius errorem. Vbi quæso, tibi nunc prudentissima, lumen animi & oculorum aberat? Vnde cæcitas hæc tam manifesta, tam publica, Deum ne Tagem, an hominem extimasti? Si enim Deus esset, non ne illud occurrit, à cælo potius, quàm à terræ cauernulis aduenturum, neq; expectaturum bubulci aratum, quod adiutus doctrinam populis prædicaret? Si autem homo terra obrutum uiuere secundum naturam non posse, noueras, ideoq; fallaci quapiam uisione delusam te nosse poteras, ac digno Dei iudicio factum reor, ut errores tibi terra pareret, nihil tunc cœlestis sapienti. Neq; hæc quæ tibi obijcio, in re incerta, sunt Philosophis & Poëtis, & Historicis testata, quin & error hic tuus, proximas nationes contagio afficit, præcipueq; Pop. Rom. apud quem decretum legimus, ut de principum filijs, sex singulis Hetruriæ populis, in disciplinam traderentur. Et addidit rationem Cicero, Ne ars (inquit) tanta propter tenuitatem hominum, à religionis auctoritate abduceretur ad mercedem, & questum. Ars (inquit) tanta, o delirationem ridiculam, o aniles nugas, o doctorum hominum superstitionem inauditam: hinc præterea sumplisse nomen diceris Tuscia à thure, & sacrificijs appellata, inuentrix errorum & portentorum, ac fulgurum interpret. Quæ cum ita sint, non est tergiuersationi locus, fatendum crimē est, idq; dūtaxat respondendum. Sic uero Deo placitū, ut & tu, & quæ erroribus tuis imbuta fuit Roma, cuius quid religiosissimum est, in te nunc usq; fundatum est, foelici uarietate, & mirabiles futuræ ueri disciplinæ mendacijs magisterium haberetis, uel sic intellecturæ, quid inter lucem ac tenebras intersit.

DE AVGVRIIS, Cap. VII.

A Ruspiciæ primum fontem attigi, ad Augurem uenio, piget augures reges meminisse, præcipueq; Romulum, qui pastorium adhuc quiddam redolens, augur optimus fuisse traditur. Mira rerum dissonantia, imò uerò consonantia rerum maxima: quis enim nisi pastor, incultus atq; horridus, ad has ineptias applicasset animū? Pudor est cogitare urbem Romam omnium urbium, ac terrarum indubitatum caput, auspicio conditam, & florentem præpotentis populi fortunam, auius debere maluisse quàm Deo, quin & sub regibus, & sub imperio consulari, multis quidem sæculis, nihil absq; auspicijs, domiq; militiæq; fieri solitum. Stupet animus recolens illos uiros tam claros, tam magnificos, qui res humanas ex altissimo despicerēt, qui fortunam ipsam pedibus subtriuissent, qui terrarum orbem inenarrabili uirtute domuissent, auicularum uolatu, garrituq; & puerilibus succubuisse fallacijs. Vno quidem nos cōsolari possumus, quod qui superiorem genuimus, ad alienas transmisimus, hunc nouum ab alijs genitum, adoptauimus, imitandoq; nostrum fecimus. Apud Græcos namq; multo ante urbem conditam augures flourerant, tantoq; fuerunt in honore, ut Calchas petentibus Ilion Graijs, numerosissimæ classis præfectus me moretur, ob unam auspicij disciplinam, in ea enim excellebat, in rebus alijs multis inferior. Amphiaræus uerò, & Tyresias tam illustres eodem artificio feruntur, ut primum pro Deo colerent, & tellus, quæ illum absorbuerat pro oraculis adiretur. Secundus non modo uiuis hominibus præferretur, sed defunctis etiam (Homero dicente) solum apud inferos Tyresiam sapere, uagari reliquos umbrarum more. Nec primi præterea nostri reges augurio do-

cti fuer

Si fuerunt, regnabant prius in Græcia Mopsus, & Amphilotas famosi augures. Denique ut est apud Ciceronem, omnino apud ueteres, qui rerum potiebantur idem auguria tenebāt, assertor rationem. Vt enim (inquit) sapere, sic diuinare regale dicebant. Et ut in regibus dixi, sic nec in populis nostris, hic primum furor admissus est. Nam & Athenienses, gens aliquin prudentissima, nunquam consilium publicum habuerunt. Cui non sacerdotes diuinos adhibuerint, quos (ut ait Cicero) *uidentes* puto, quia diuinitio apud eos *μυτική* dicitur. Et Lacedæmones, gens inuictissima, augurem in consilio interesse, augurem regi suo adfessorem semper addere uoluerunt. Quis ergo miretur, tanto habitam in honore uanitatem, breui in immensum excreuisse? Idem ferme in singulis particulis huiusmodi rei, quam diuinationem, uocant licet intelligere. Quis enim nisi diuino uir consilio, non oraculis fidem daret, cum uideret non modo clarissimos reges, & magnorum populorum nuncios, sed summos etiam Philosophos, & humanæ magistrorum uitæ, certatim apud Delphos & Dodonā, & Hæmonem concurrentes? Quis sperneret Sibyllas, quas S. P. Q. R. in extremis periculis consulerent? Quis negligeret somnia, cum sciret (ut reliquos sileam) Lacedæmones ipsos, quos nescio an proxime à Romanis fortissimos omnium, & prudentissimos uiros iudicare uelim, usque adeo somniorum curiosos, ut scribat Cicero, quod qui eis præerant, non contenti uigilantibus curis in Paliphæa phano, quod est in agro prope urbem, somnandi causa excubabāt, quia uera (inquit) quietis oracula ducebāt? quis denique Magos, non suspiceret, sine quorum doctrina, neminem quantumlibet alijs rebus ornatum, ad Persarum regnum prouehi posse cognosceret? sed ad augurium reuertor. Initium quidem huius rei ex Arabia primum, Phrygiaque Cilicia, ac Pamphylia. Ad postremum & ex hac nostra Umbria, quæ Italiæ pars est, manasse legimus. Rationem huius afferunt (ut reliquorum diuinandi generum) uerissimilem quidem, quod hæc scilicet prouinciæ arbutis, & pastu pecorum abundant, & idcirco qui eas incolunt, per syluas, & umbriferos montes assidue uagi circunuolantes ac circumstrepentes uolucres solliciti obseruant.

ACTIUS NAUIVS.

HActenus de extrema augurij origine: quo autem tempore, & quam ob causam hæc infania Romæ uehementius inolere cœpit, hinc dicam. Actius Nauius puer, & quod magis rideas pastor, Prisco Tarquinio regnante, litui usum sibi usurpans, repetere quidem è subulco augur, uulgataque rei fama ad regem euocatus est. Quem rex intuens, & ætatem, & habitum fortassis irridens, tentauit hoc modo. Vtrum (inquit) quod nunc in animo mihi est fieri possit, an non possit interrogo? Nauius cum augurium peregisset, fieri posse respondit. Hic uero rex eluisse putans. Atqui (inquit) quod cotem hæc nouacula scinderem meditabar. Ille mirabili constantia. Potes ergo (ait) arreptaque nouacula, in conspectu stupetis regis, ac populi cotem secuit. Inde sacrum Romanis augurium. Quæ res, quanquam & annalibus, & historijs omnibus peruulgata sit, Tullius tamen, & hanc commentitiam fabulam uocat. Hæc igitur geminæ uanitatis est origo, hic quibus utraq; successibus, uel apud nos, uel apud exterarum gentes aucta sit, paucis expediam exemplis.

SPURINA.

VNde autem, nisi à supremis ordinar: Iulium Cæsarem immolantem, Spurina notissimus aruspex non reperto corde inextis, optimi bouis, admonuit uerendū esse in consilium ac uita satiscerent, quæ ambo à corde prouenirent. Itaque circūspici oportere, discrimen quod sibi pararet, nec ultra Idus Martias trahi posset. Mirarè humanarū nubes, mira fortune uolentia, unde hæc uel illi nosse, uel huic negligere. Præfixo enim die, cum Cæsaris multis frustra, retentatis hostijs, curiam ingrederetur, in Spurinam ceu mendacem ita iocatus est, ut diceret Idus aduenisse. Is autem nondum præterisse respondit, sic ex integro comminatus, nec fefellit. Eodem enim die ac loco cæsus est.

ALIVD.

Cæsari autem Augusto, prius quam ex aluo matris exiret, prodigio pronunciatam magnitudinem affumant, ad id quasi prodigium simul, quo quidem responsum est. Regem populi Romani naturam parturire. Eius rei auctor est Tranquillus, restem afferens Iulium Marathum, illud additur miraculo. Senatū responso territū, decreuisse, ne quis illo anno natus educaretur, sed quibus prægnantes domi coniuges, S. C. ne in publicum ueniret obstitisse. Eidem Augusto in obsidione Perusina litare non ualent, cum instaurari hostias iussisset, oppidani repentino erumpentes impetu, totius sacrificij pompam, apparatusque sustulere. Quo animaduerso ab aruspibus responsum fuit, ut omnes

deorum minæ, quæ in extis apparuerant, ad eos transirent, quæ illa raptuissent, atq; ita contigit. Mors huic quoq; principi prænunciata. Sub extremum tempus, tabula in quo nomen eius inscripta fuerat de cælo tacta, & prima nominis litera deiecta est. Hinc responsum, centum eum dies non ampliùs uicturum, qui per cõuulsam significarentur literam: se uerò inter Deos referendum, quod reliquum percussu nominis indicaret, quoniam **AESAR DEVS** diceretur Tuscorum lingua. Ex quo simul atque alijs multis similibus elicio, linguarum mutationem, apud gentes plurimas, de quo à me sæpè quæsitum memini, sed non illud præsentis negotij est.

A L I V D.

Tiberius autem cum draconem, quem serum mansuetum, & altore suo mitiorem, propria manu pascere cõsueuerat, formicæ deuorassent, respõsum habuit: Impe-
tũ multitudinis prouideret. Sed utinã nihil unquã uerius aruspices prædixissent. Tiberius enim non concursu populi, uerũ tacita, & penè ambigua morte perijt.

A L I V D.

At Galbæ in Tarraconensi Hispania sacrificanti, ostentum accidit mirabile. Puere-
nim qui atrium obseruabat, illie ante oculos cunctorum uisibiliter toto uertice inca-
nuit, quod interpretatum est, mutationem imminere, successurumq; senem iuueni.
Postq; ita contigit, in Neronis enim locum Galba successit: Eidem postquam erat
imperium adeptus, Romæ sacrificanti corona ceciderat, pulli euolauerant, demum die la-
pso, quo cæsus matutinum sacrificium petenti, ab aruspice consultum est, ut quàm primum
euaderet, quia hora mortis instaret, & interfectores eius aduentarent. Quod ille uoluit qui-
dem, sed præuentus est.

A L I V D.

Vespasiani principatus ab ipso uitæ limine prænunciatus est, in agro quidem gen-
tis Flauia, unde sibi origo est, Quercus fuisse traditur, ingens ac uetusta, & Marti
dedicata. Ea per tres Vespasie genitricis partus, totidem nouos ramos edidit, pue-
rorum fortunæ (ut aiũt) certissimus uates. Primus gracilis mox aruit, neq; partus
quoq; ægit in rebus humanis, secundus fortis ac procerus fuit, filiusq; tunc in lucem editus
ad senium peruenit. Tertius uerò nato Vespasiano, non tam rami, quàm ingentis arboris
speciem habuit. Quo ostento Sabinus genitor, aruspicebus consultis, responsum habuit. Il-
lum puerum futurum Cæsarem ac terrarum dominum. Quod cùm lætior solito matri suæ
adhuc superstiti narraret, nepotem illi Cæsarem natum dicens: nihil illa respondisse, sed su-
stulisse risum dicitur, quod se nondum delirantes, is filius tam iunior inciperet.

G E R M A N V S A V G V R.

Svb Domitiano principe, aruspex in Germania, Reip. mutationem imminere nun-
ciauerat, atq; ideo ad discendam causam Romam missus est. Fortè accidit: ut princeps
mane illum audiens, ob eam ipsam causam cõdemnaret. Ipse statim postea hora diei
quinta interficeretur. Recordari potuit minus iuste se ueridicum condemnasse, sed
iam à Cæsaribus diuertamus.

A L I V D.

In illa obsidione longissima, qua populus Romanus Veios cinxerat, cùm alterius par-
tis discrimen, alterius cædium animos inficeret, ex inopinato uincendi uiam Romanis
ostensam fuerunt: cùm enim nulli apparenti causa, repentè Albanus lacus, supra fidem
excreuisset, quidam, seu oppidanus nobilis transfuga (ut apud Ciceronem) seu Veien-
tium aruspex (ut est apud Valerium) Romano milite raptus, per castra perlatus: dixit urbem
illã capi non posse lacu exundante. Qui si ex collibus inter quos iacet, aliqua arte deductus
esset, siquidem sic ut ad mare descenderet, calamitosum: sin ita ut per agros aspergeretur,
faustum Pop. Rom. quamobrem multo studio, impensaq; lacus ut ipse monebat, deductus
est. Hoc ampliùs addidit Valerius consultum Delphis Apollinem, idem respondisse. Quod
cùm factum esset, licet uictoria Romanorum fuit. At ego iam dudum hæc audiens stoma-
cho, & paulò minus rauesco, aduersus hoc sapius exclamando. Non fuit fatis hominem
Veientem stultum fortè naturaliter, & tunc ab accidenti metu abalienatum esse, demen-
temq; uana loqui, uel fortassis ex industria fallentẽ, immẽsi laboris opus hostib. abijcere, ita
nouo quodã ultionis genere, ut Deus etiã Delphicus aut insaniret, aut falleret. Quid enim
ita con-

ita consuluit, ignorasse mihi uidebatur locorū situm: nam quid uel cum Veijs, uel cum urbe Romana commune habet Albanus lacus, ut uel prodesse ad summam publici status, uel obesse ualeat? Sed nimis audeo, qui aduersus sapientiæ Deum, tam multa protulerim, imò uero aduersus fallaciarum dæmonem. Sic enim ipsemet olim, ut scriptum uideo, quis nam esset interrogatus, ueritatem fortè coactus expresit, seque dæmonem clara uoce confessus est: at Romani paruere, quid miri, error erat temporum, oraculis, & aruspibus obsequi, licet & aliud opinari, aquam lacus eductam esse, ad uilitatem agri suburbani, ut bene ait Cicero, non ad arcem, urbemque retinendam. At uictoria consecuta est. En mirum Apollinis aris dignum. En noua res, Romanos post bilustrē obsidionē uincere: illud potius mirabile, quod tam longo tempore distulerunt, soliti raptim ingentia bella conficere, & transcurrere uictores terrarum orbis esse. Nisi quia dispensante fortuna, prouenisse suspicor, ne Iliaci laboris effigies deesset Italiæ. Nunc ablutum in aquis Albani calamum, uicinæ urbis moenibus inferam, aliquot ducum eius exempla recolligens.

A L I V D.

Sylla in campo Nolano aduersum habēs Samnitum exercitum, cum sacrificare cœpisset, repente ab imo aræ serpens exiit. Quo uiso Posthumius aruspex: Eia (inquit) quæso dux Romane, tolle omnem cunctationem, & duc in hostem legiones, cui cum Sylla paruisset, castra hostium opulentissima expugnauit. Sed enim ipse Cicero huic sacrificio interfuit, & erumpentem anguem se uidisse testatur, illius prelij euentum prosperum affirmat: at non aruspis, sed imperatoris consilio. Eleganter id quidem ac magnificè.

A L I V D.

Inota autem hac re nullus notior Flaminio, illum dico, qui ad Crotonā infœliciter aduersus Hannibalem pugnauit, omnis hunc habet historia, & concentibus ac successibus unius uiri pleni sunt annales. Sed historiā pace mihi liceat, & in hoc, & in reliquis, narrationes rerum ab eis, irrisiones superstitionum uel à Philosophis, uel à ratione mutari. Itaque C. Flaminio, lustrato (ut aiunt) exercitu, castra uersus Aretium moturus, hoc primum desistendi signum habuit, quod nulla causa interueniente, ante signum Iouis, & quod ad terroris augmentum adijciunt Statoris Iouis, cum equo cui insiderat, in unum tumulum corruens prouolutus est. Quid hic quæso miraculi est, si equus armis, & fessore pressus intercidat? Quid peccauit igitur, qui ad hoc subsistere monitus cōtempnit? Sed enim cum ad hostem accessisset, & ex more maiorum auspicij operam daret, uisus est proferre diem pugne, quod pulli nequāquam pascere, quod pestilens apud augures signum erat. Id Flaminio spernens, sciscitatus est, si nec die postero pascere, quid agendum? Responsum, & quiescendum: Enim uero (inquit illudens) magnifica auspicij disciplina, si pullis esurientibus, ardua quælibet aggredi permittitur, eisdem Saturis cogimur ferari. Meo quidem iudicio, uel ob hoc unum dignus, qui fœlicius pugnas, sed apud eos capitale est, magisque ob hoc, quā ob infautum exitum infamis dux habetur, illud eiusdem, imò suis erroribus accumulans, cum neglectis aruspicijs moueri castra iussisset, seque confestim sequi signifer diu obluaturus, multis etiam auxiliantibus uexillum educere non poterat. Quid hic rursus ostenti est? Trepidè fortassis eruebatur, quod audacter insertum humi fuerat, debuit ne ideo ducis animus terreretur? Contempsit hoc auspicij, & aruspicij, & religionum omnium contemptor, quid egit nunc? Aduersantibus dijs pugnauit, cecidit ipse cum exercitu, & insignis tūc Reipublicæ clades temeritate ducis illata, hoc præsertim exēplo fidit, ac nituntur auspicij assertores: Ego autem sicut temeritatem in Romano duce non excuso, sic contemptum huiusmodi nugarum non accuso, Flaminioque compatio, iniquissimis uero tam iudicibus, quā fortuna. Calliditas quidem Hannibalis nota est, qua cum sepe aliās, tum illo præsertim die uictoriam quæsiuit. Ea uobis mihi credite Romani potius, quā auspicij contemptus, aut stomachus pullorum obfuit. Quid enim oro, Cornelius Scipio apud Ticinum? Quid Sempronius apud Trebiam paulo antè meruerant, ab eodem hoste superati? Quid autem anno post Paulus Aemilius, is qui cognomen sumpsit, ab interitu, qui auspicijs deligentissimè seruatis, ipse quoque cum toto exercitu Romano, aliquantisper maiore strage Reip. pari fraude circumuentus, apud Cānas periit? Quod non immerito penè ultimum imperij uulnus ab historicis dictum est.

A L I V D.

Longus hic Romanorum ductu ordo subrexitur, eodem bello punico C. illic Gracchorum omnium clarissimo, in Lucania exercitum habenti, inter sacrificandū contigit, ut ē proxima cavernula geminis serpentibus elapsis, exta corrumperentur. Idq; nō semel tantū, sed bis, terq; redintegratis sacris accidit, nec prohiberi potuit. Quo ostento moti aruspices, ut uitæ periculum dux caueret monuere. Vtile consilium, fateor, hominī præsertim tam grauiā bella tractanti: uerū non tam propter famelicos angues intestina bouis inuadentes, quā propter uicinū hostem Romani sanguinis sitientem. Sileat autem aruspicij nomen, consilia sana laudentur. Tamen ipse non cauit, sed ab hospite prodit, insidijs Carthaginiensium incautus operijt.

A L I V D.

Marcus Cl. Marcellus uir fortissimus, eodē bello simili casu periit in Bratijs, nempe ei post sacrificium mœstior aruspex retulit exta minantia, & ut caute ageret exhortatus est. Hic quoq; sapiens consultor & dux æquē incautus, qui rem gerens cum hoste tam insidioso, non omnia circumspiceret, sed elatus memoria uictoriarum suarum, & exagitatus cupiditate, sæpius uincendi penē solus pergeret, ubi ab exercitu Pœnorum circumclusus, & oppressus, non minorem lugendi causam patriæ daret, tam puerili errore, tam probati ducis, & iam sexagesimum tertium annum supergressi, quā interitur.

A L I V D.

Bello autem Numantino Hostilius Mancinus his territus prodigijs, fertur sacrificium instituenti, pulli educti in syluam proximā fugerunt. Monstrū horrendū ingēs, pullos in syluā fugerit: Moyses forte animū aruspex, si uel inuidas, uel in ignes euolassent, nunc uerō naturam secuti sunt, quid miraris? At sedulo quæsitū, nec reperiunt sunt. Alas credo caueat odium, & libertatis amor addiderat. Sed audite quod sequitur. Cum terrestri itinere ad portum Herculis peruenisset, nauem ascensuro, sine auctore: uox audita est: Mancine mane. Vox quidem sine auctore nulla est, sed auctorem illic præsertim p̄facile latitare. Cavernosus enim ac syluestris locus ille est, mihiq; notus optimē, nusquā in me magis ausis tempestatib. semel, & iterum illic in terram eiectus, multos in littore dies egit. Non minūs iuste (nisi fallor) territus, cum procellis obrueret, & mortem ante oculos haberem, quā audita uoce Mancinus. Qui usq; adeo pauesactus scribitur, ut alio ceptum iter flecteret. Sed quod oro prodigium tertium narratis? Cū iam (inquiunt) uenisset, & scapham esset ingressus, anguis eximæ magnitudinis uisus mox euanuit. O' ridiculam historiam, ergo prodigiorum numerum calamitatibus æquaturus? Mancinus malē pugnavit, sedum rœdus inuit, turpiter se dedit: quid dicturi fueratis si uiuisset? Vulgare enim est, ut insausis rerum euentibus, reprehensorum copia non desit.

A L I V D.

Sed ut ab occasu ad orientem despiciam, M. Crassus bello Parthico, ne manū cum hoste cōfereret, quantis, & quā claris prodigijs reuocatus est. Moturus aciem, cum paludamentum posceret, quo bellorum duces candido, aut purpureo uti consueverunt, pullum ei allatum est. Non puto suspicemini, per annum illum sensum erroris habuisse, nondum eō uestrarum religionum procelis infania, neq; enim nigrescere diceretis, sed pallefcere. Verum quod in tali re usu euenit, trepidatio ministri paludamenta permiscuit. An hoc ipsum prodigium nuncupatis? Detur sanē (quando error hominum sic habet) etiam illustrium nomen hoc uocari: sed nunquam tantam habet uim, ut alioquin iuste susceptum bellum, uel deserere cogeret, uel differre. Quid quod aquilam altera uix à primipilo conuelli potuit, altera egerimē conuulsa, in contrariam partem seipsam conuertit: nihil hic mirabile (ne dicam stupendum) præter stuporem hominum doctorum, tam manifeste delirantium. Enim uerō mœstum inter milites silentium fuit, quos antiquo more lætos, exultantesq; conuenire, ducemq; & signa circumsistere dicebat. Mouistis animum, fateor, hoc uno, uerum nullo hic aruspice, sed arte, & prouidentia imperatoria opus erat. Itaq; nolite mihi hoc prodigium narrare, uocate res proprijs nominibus, pauorem, tristitiamq; dicite. Sed quis exitus? Dux oppressus, egregio, adolefcēte filio, ante oculos patris interfecto, legiones uestre ad satietatem cruentissimi hostis casæ, signa Romana Babylonis pōstibus affixa, disposita in moenibus truncata capita, & informi limo obruta, & fluminibus facta cadauera, latius honos & omnis flos militiæ superbo pede calcatus. Denique clades, quantā raro

ta raro unquam aliàs ab externo hoste P. R. inuecta, quis hæc nescit? Quis autem inter hæc aruspiciæ iocus? Turbatus hoc loco Valerius. Vellem quidem (inquit) placidiùs, sed quod relatu uerum est, sic deorum præmonitus excandescunt, sic humana consilia castigantur, ubi cœlestibus se præferunt. Optimè (inquam) si non commutati paludamenti, uel auersæ aquilæ prodigium spretum, sed auaritiæ consilium castigari putas, dolesq; in qua urbe non multis ante seculis, oblati ultrò muneribus, nullum usquam patuit receptaculum, in ea tam multum auaritiæ licuisse, ut tanto cum ludibrio casorum, tantoq; cum discrimine superstium Romanum imperium nutaret. Quid enim (si uerum fateri uolumus) nisi insatiabilis Parthici auri sitis, Crassum trans Euphratem impulit, & in id bellum compulit, fractis fœderibus, unde harum tot, & tantarum miseriarum processit occasio. Ab externis ad ciuilia bella conuertat. C. enim Octauius Coss. cum aduersus L. Cinnam collegam suum arma sumplisset, & morte dignissimum in exilium pepulisset, de fine rerum tali ostento monitus narratur. Ab Apollinis enim simulachro spòre delapsum caput est, & in terram tam altè descendit, ut effodi non posset, donec Cinna uictore, Octauius in multo ciuium sanguine uita priuatus est: mirum quod Apollini commune cum Octauio, potiùs quàm cum eius aduersario? Aut quo diffugerant fossores omnes, ut tâto tempore tantillum saxum erui non posset? Credo ciuili tumultu excesserant. Altero autem ciuili bello, omnium fœuissimum, & maximum, quo totius cum strage urbis, & imperij, & cum uniuersi orbis magnis motibus. Cn. Pompeius Magnus, aduersus rerum dominum Iulium Cæsarem conflixit, euentum prælii euidentissimis prodigijs prænotatum fuerit: primum omnium Dyrrachio Thessaliam uersus iter arripiens, infelix dux, multo tonitru, crebrisq; fulminibus exceptus est. En prodigia æstius præsertim mensibus? Poterat quidem subsistere dilato profectionis, die Hannibalis cautissimi ducis exemplo, quem mœnia Romanæ urbis aggressurum, bis, terq; repulsum tempestate nouimus. Et profectò arbitror, si dux illi exercitui fuisset Augustus, qui alteri non multis annis postea dux, in eisdem campis fuit, retrocessisset, utique quem semper & ubiq; (ut Tranquillus ait) pellem uituli marini, circumferre, pro remedio atque omnem maioris tempestatis suspensionem, in abditi & cauernarum locum se recipere solium accepimus. At Pompeius, quia fulmina minutiore non timuit, aduersus maximum, & uiolentissimum fulmen Cæsaris pugnaturus, religiones & deorum portenta neglexisse reprehenditur. Nam quod apum examina circum ligna uolitarunt, quid nisi mellis, & ceræ copiam, quod sonus tympanorum Pergami in penetralibus templorum auditus est, quid nisi lætitiæ portendebat? De fuga quidem hostiarum ab altaribus, idem sentio, quod de pullorum fuga sub Mantino, eoq; magis quia pulli pastum illic, hic hostiæ mortem fugiebant, quod inlitum est, cunctis animantibus. Pîget singula prosequi, & intrinsecis cognomen uereor incurrere, id sanè quod inter prodigia numerant, repentino mœore, ac nocturno pauore obtorpuisse acies: signum fateor pestiferum, sed ut sub Crasso dixi, Imperatori prouidendum non aruspici, qui si in partem consilij uocandus erat, poterat & Crassus primò, & mox Pompeius, & Cæsar nouissimè bono animo esse, nihil lætum, & magnificum sperare, omnibus enim ut qui rebus ipsis interfuit, meminit Cicero. Promissum à Chaldeis eos non nisi in senectute, nisi domi, nisi cum claritate, & summa gloria moriturus. O' promissorum fides, & nimirum in alterutro delirandū fuit, honestior (ut ita dixerim) insania est ex stellantis cœli motu, quàm ex cruentis extorum sanguine, fortunam suam explorasse. Quanquam Pompeius ipse, qui ut scriptum est, sese credidit rerum talium præberet. Sæpè etiam ab aruspici-bus lusus erat, multaq; sibi in Græciam transuecto ab urbe Romana nunciata fuerant, quæ uel nullos, uel aduersos exitus habuerunt. Itaq; quid ampliùs crederet non habebat: Cæsarem uerò collegis suis iungerem, nisi eum primo loco in domo Cæsarea collocassem.

A L I V D.

Hæc & horum similia confirmandis auspiciis, & id genus erroribus afferuntur, tam inepta, tam friuola, ut mihi quidem Marcelli illius quinquies Consulis consilium probetur, qui cum esset imperator & augur optimus, totum hoc omisit (ut ait Cic.) sed quod sequitur, sine risu non possum meminisse: Si quando (inquit) rem agere uellet, ne impediretur auspicijs, lætica opera se iter facere solebat. O' radicator errores. Vir fortis & sapiens desperabat posse inhaerentem osibus opinionem, aperta fronte discutere, ideoq; uultum obtegebat.

A L I V D.

Inter duces & reges, histriionum Rex locabitur Roscius, quem Cicero amorem ac delicias suas appellare non erubuit, cum in campo Selonio nutritur, essetq; infans, in cunabulis assurgens per noctem nutrix uidit eum consopitum, circumflexum angue nodis horrificis implicitum, quo aspectu, exanimis exclamauit. Pater autem pueri de hac re aruspices consuluit, atq; si in histronica claritas hominis sit, uel consistit, nihil mentiti sunt: sed o perucax ineptia, diuinitus ergo futuram histriionum claritatem praestensam uultis, cum Africanus tantus & uir, & dux, nullum tale meruerit ostentum, nam quod in cumis anguis inuentus est, nec mihi quidem mirum uidetur: nec Ciceroni praesertim, in Selonio ubi ad forum nundinari angues solent, ut eleganter ait idem.

E X T E R N A.

A L I V D.

Addunt domesticis externa, risu non minore prosequenda. Deiotarum regem in primis, nihil unquam nisi auspicio gerere consuevit, quem Valerius non solum inter externos primum, sed uelut immemor moris sui ante omnes etiam Romanos, in hoc ordine locauit: Hic ergo ut memorant uolatu aquilae pergere, quo ceperat prohibitus, cum multorum iam dierum iter exegisset, rediit atque ita mortem euasit, concludi scilicet, in quo per noctem faciturus fuerat, sub idem tempus corruente. Sed cur, quae, Val. Maxime, quod sequitur siluisti: an quia dum breuis esse laboras, obscurus fieri, ne dicam imperfectus & mendax elegisti? An quia Ciceronis libros unde ista sumebas, in manus posterorum nequaquam peruenturos credidisti? Neque non lecturos, quibus uerbis hic Diotari auspiciam a Cicerone refellitur: At id neque si fatum fuerat effugisset (inquit) nec si non fuerat, in eum incidisset. Auctoris tui, & mei uerba recognosce, nihil immuto, sed sicut in tractatu somniorum dixi, nescio quomodo uoluisset mihi uisus es, superstitionibus pregrauiare animos, quos potius exonerare debueras, eoq; magis miror, ubi nam aliud eiusdem regis auspiciam reliquisti, bello autem ciuili uir sapiens, sine auium consilio nihil agens, prosperis hortantibus auspicijs perrexit ad Pompeium. Vbi quam multis & periculis, & incommodis affectus est, bello Pharsalico uictus ac fugatus, tanto distractus ab amico, & quo fideliter amantibus nihil est amarius, plenus abijt graui moerore rerum praesentium, & uenturi spe deterrima. Itaque mox & illius miserabilem audiuit mortem, & superbum hostem suscepit hospitio: a quo digrediente nouum hospitalitatis pretium, & Armenia, & Gallograecia spoliatus, & Thracia, nec longe post in discrimen capitis adductus, ab hospite meliori, hoc est, ab ipso Cicerone defensus est. Hac fides auspiciorum, lata cuncta promiserant, eius artis peritissimo, mactata omnia prouenerunt: nam quod eum postea dicere solitum accepimus. Aues quibus ducibus in bellum isset, bene sibi consuluisse, quia officium, ac fidem adimpletset, & Romanam libertatem armis defendisset. Quisquis eum casus exciperet, omnibus regnis, & diuitijs anteferreret, uel auspicijs pertinaciam. Id quidem, uel magnanimitatem regis indicat, potius quam auspicij ueritatem, nisi forte Philosophantes etiam uolucres somniant, non in fortuna, sed in uirtute foelicitatem hominis collocantes. Cur autem uereantur omnia magna uolucris dare, quarum uti consilij non pudet, uel cur apud eos inopinabile uideatur, sapientiam quidem ab eorum animis longe exulantem, in alijs animantibus habitare, sed hac haecenus.

A L I V D.

Platonis apes adijciunt, & formicas Midas, sed de Platone cum de eloquentia loquebamur diximus: Midas uero Phryx infans dormiens inuentus est, foemicis in os eius tritici grana congerentibus. Ditissimum futurum aruspices responderunt, ego potius edacissimum respondissem. Sed responsum illud fortunae comprobauit exitus, ut scriptoribus rerum placet.

A L I V D.

Quis illa non rideat, quae bello inter Lacedaemones, & Thebanos orto, ultro, citroq; nunciata, referuntur. Esti enim successibus asserita sunt, nihil tamen ridiculosius dici potest. Cum enim apud Theb. per Boetios uates sacrificium fieret, Gallos Galinacios in eo loco sic canere coepisse, aiunt, ut nulla esset intermissio: Augures autem pronunciasse Thebanos haud dubie uictores: ratione addita, quam consul-

tua

Rerum memorand. Lib. II. 489

tus filuissent. Quod ea scilicet uolucris, per naturam uicta sileat, uictrix canat. Quis iam dubitet, in horum uaticinijs spem habere? & citatur huiusmodi uanitatis, testis Callisthenes, haud ignobilis Philosophus & auditor.

A L I V D.

EX aduerso multa Lacedæmonijs ostenta grauiā, atque terrifica, sed omīssis alijs unum referam, quod historici Graiorum maximum, ac mœstissimum affirmant, cū enim de uictoria consultores legatos ad Dodonensem Iouem destinassent, & hi oraculum operientes, uasculum cum sortibus certò posuissent, Molossorum regis simia, sortes ipsas hūc illūc sparsit, confuditq; insuetum, rarumq; prodigium: prodigiosum potius, si fœdum illud, & inquietum, & importunum animal, non quicquid usquam reperi- ret effunderet. At illi aliter uisum, itaq; responsum est, Lacedæmonijs non de uictoria, sed de salute cogitandum, & hunc tantū terrorem, has deorū immortalū, an simiæ regiæ tantas minas, sequens mox fortuna declarauit, famosa illa pugna Leuctrica Lacedæmonijs ad interemptionem deletis, oppressisq;. Sed de hac re fatis multa diximus, & si quid dicendum superest, proximo tractatu reliquias prosequamur.

D E O M I N I B V S, Cap. VIII.

IAm nisi fallor bona pars horum expedita est, quid enim agūt alij aruspices: nisi circa interpretationem mirabiliter, contraq; naturam, ut ipsi uolunt contingentium, ex quibus uenturi præsciam pollicentur. Quod enim (ut eleganter ait Cicero) ostendunt, portentunt, monstrant, prædicunt, ostenta, portenta, monstra, prodigia, à maioribus dicta sunt, multisq; uerbis una res appellata, cui nōs unicum portenti nomen ascripsimus, pauca deinceps, siue aruspicijs interpretationibus complexuri, quæ restant ex historijs. De quibus in primis hic tenendum, nihil contra naturam fieri, licet aliqua uideantur ignorantibus causas rerum, & nouitate percussis, itaq; uerè, & si quod est, hic esse per maximum, quod in animis hominum, tam benè institutis à natura, tam uarij errores pullularunt, & in regno rationis, tot aniles ineptiæ, & tot inanes superstitiones regnant, ultimumq; illic ipsa locum tenet, per quam distingui à cæteris animalibus poteramus. Verū hic longior est querela, egensq; uerborum plurimum. Igitur ad inceprum rediens, quicquid factum est fieri potuisse, non dubito, si fieri potuit, non esse mirabile, nisi quia raritas admirationis mater est, neque enim ignorantia sola causarum uideri portentum cogit, eadem namq; in quotidianis actibus interuenit, testante admiratione, exemplo utar, quo & Cicero utitur, & omnis plena est historia. Portentum putant mulam peperisse, itaque in animalibus relatum est, cur quæso? An quia uulgò ratio eius partus ignota est: Nihil equini partus notior, uerum iste frequentior. Raritas igitur, frequentiaq; uarietatem pariunt. Quod si ita est. Dicam quod à doctis uiris dictum uideo, quoniam quod rarò accidit portentū, dicitur, sapiens sicubi reperiatur grande portentū est, & mulæ partu (nisi fallor) rarius, quanquam quod de hoc partu dicunt propèridiculum uidetur. In conceptione enim, esto, si quid est miraculi, partus enim ipse non modò non portentuosus, sed innaturalis, & quodammodò uiolentus est, iam miraculorum eadem ratio. Nihil namq; miraculosum, nisi quia rarum, illa autem dico miracula, quæ nil portendere iudicantur, sed admiratione simplici suspendunt animos mortalium. Ideoq; de his alibi. Nunc quod instat, quoniam quidem longè dispar uis est, in his enim neque portendens, neque mirabile quicquam inest, nisi quatenus humana iustitia, quibusdam mora successibus, & sine rerum ad principium relato, præostensum aliquid cœpit opinari, non prius ab initio intellectum, quàm exitus comprobasset, & se tractu temporum, eò peruentum, & ipsis etiā primordijs, uel rerum, uel uerborum mortalis curiositas inhiaret: error hinc omnium ortus est, qui magnos homines inuoluit.

O M E N.

EX hoc genere est, ut iam ad exempla ueniam, post captam à Senonibus Gallis, exustamq; urbem Romanam, hælitantibus an relicto natali solo, sedes imperij transferrent, an uerò patriæ ruinas erigerent. Dum hæc res fortè in Senatu alternantibus consilijs agitur, contigit, ut Centurio cohortis è presidio redeuntis, alta uoce signiferum compellans diceret: Statue signū, hic optimè manebimus. Non dubitant huic uoci stabilitatem imperij acceptam referre. Qua quidem ad Senatus aures perlata, accipere se omen ait, ita tot dissidentium patrum sententiæ, uno militaris uiri, uero nescienter iacto, confectum quieuerunt, nullo non manendi consilium amplectente.

H h 5 A L I V D.

A L I V D.

QVo minùs miror apud Ciceronem, omen notum legēs, unius clarum, sed & constantem animum. L. Aemilius Paulus, aduersus Perſen Macedoniæ regem bellum acturus, eodem die, quo prouinciã fortitus erat, serò sese domum referens, filiolarum suarum cui Tertia nomen erat, exosculans, tristiores solito perpendit. Et quid (inquit) causa est mea Tertia, ut mœsta sis? Respondit illa uoce querula. Mi pater Perſa periit. Deceſſerat autem huius nominis catella. Pater puellam uulnibus circumplectens: Accipio (inquit) omen filia. Nec piguit talem uirum, tali omine lætiores ad tantum bellum proficiſci, unde mox & Macedonico cognomine, & triumpho celeberrimo re-dijt ornatus, uictos in capitolium Reges agens.

A L I V D.

Multo etiam minùs miror, hæc à ſceminis obſeruari: Cæcilia Metelli, cùm de neptis cōiugio rogaret, quæ ſibi ex ſore ſupererat, omnis capiendi gratia, quod illis temporibus quotidianum erat, ſolam ſecum uirginem eduxerat. Vbi cum puella ſtante, matrona ſedens tacita, & aliquid operiens, quod ad omen traheret diutiùs manſiſſet, deſeſſa rupit tandem uirgo ſilentium: Orans materteram, ut ſibi paululum quieſcendi copiam faceret. Et illa conſurgens. Imò uerò (inquit) filia, libens tibi concedo meas ſedes. Id reſponſum deſuncta mox Cæcilia uirgine, uiro eius nupta, confirmatum commemorant.

A L I V D.

His illa conueniunt, Petilius cum Liguribus Lætum montem, qui hoſtium præſidio tenebatur adortus, pertinaciùs obniti-tur, ſuosq; in prælium accendit. Hodie (ait) ego utique Lætum capiam. Id conſeſſim Læto eius conſecuto, æquiuocum omen apparuit.

A L I V D.

Craſſus dum Rhodijs Deorum ſimulachra cupidè ſubtraheret, & illi humiliter precarentur, ne omnia ſurriperet: Solem ſe relinquere (ait) iocatus in eorum religiones, apud quos Sol per ſtudioſe colebatur. Nec multò poſt prælio uictus, & uitam, & Solem linquere compulſus eſt. Infinita ſunt eiufmodi, quæ appellant omina, puta ex eo moti, quia cum reliqua diuinandi genera, uel per ipſos Deos, uel per extorum reſpectionem, uel per uisiones nocturnas, uel per ſtellarum ſigna perciperent, hoc genus, per ipſos, quibus cùm uidebant homines percipi arbitrantur, quorum fortuitas etiam, imò uerò non niſi fortuitas uoces ad conſequentiam trahebant: & ſicut omnis error ſuis non contentus finibus, facilis eſt ſerpere, latiusq; ſe fundere, à uocibus ad actus, ac geſtus quoslibet hominum primo: deinde etiam reliquorum animantium ac rerum cæterarum decurſum eſt, quo ex genere illa ſunt.

A L I V D.

Furius Camillus expugnatis Veijs uictor, dum amantiffimus immeritè patriæ uir, Deos precatur, ut ſi Romana proſperitas inuidioſa eſſet, quælibet in Remp. caſura calamitas, in caput ipſius uerteret: atq; ita cœleſtia placaretur inuidia, repente cœcidit, id ad caſum exilij, quo poſt damnatus urbe, quàm ornauerat caruit, relatū eſt.

A L I V D.

Caius autem Marius, in Minturnorum cuſtodia deliteſcens, hoſtis iam patriæ pronunciatus, aſellum fortè conſiderauit, oblatum pabulum ſpernentē, ad aquam pro-perare. Id ad ſe uir talium doctiſſimus reſlexit, & oſtenſam ſibi cœlitus ſalutis uiam arbitratuſ eſt. Turba quæ ad auxiliandum conuenerat, orauit hoc unum auxilij genus exhiberet, ut ad mare comitaretur. Quo facto, parua ſuperimpoſitus carinæ, minas Syllæ uictoris euasit. Et huius omnis obſeruationem, ſibi proculdubio ſaluti fuiſſe Valerius ait. Prudentem igitur aſellum, quo conſultore ac duce, ille dux tantus uſus eſt, quem ueformidatus olim Auſtri, & Aquilonis domitor, auctorēq; fugæ, & ſalutis habuit. At hæc quidem uanitas, ut ſcriptum uideo, à Pythagoreis ortum habet, qui omnia ſuperaddentes oculis, à diuinis ad humanas uoces obſeruandas animum conuerterūt. Cæterum more morbi contagioſi, breui & in populum Romanum, & in omnes effuſa radices egit. Hæc ergo cùm cæteris extirpanda eſt (crede mihi leſtor) ſi erroribus ſemel aditum dederis, fruſtra deinceps

inceps, obluclaberis. Actum est, irrupent undiq; quicquid uel audies, uel uidebis, huc referres. Vicinorum te aliud agentium sermunculi, latum ac molitum, ociosum ac sollicitum tenebunt, & mustelarum occurfus, & leporum timebis, & dextera cornix, & sinister coruus annotabitur, & nocturnæ Strygis gemitum, & mane sternutantis secundum numerum obseruabis, & transuersam togam, & commutatum calceum. Neq; enim tu maior, aut sapientior Augustus, de quo legimus, quod lauum pro dextro calceo indui, durum omen, rorem uero sub ingressum longioris uisæ felicitis, & celeris, uotiuq; reditus putabat. Vnde hoc tibi princeps prudentissime? Quid uiatori ros nocturnus asferre potest, nisi iter lubricum & inadens, nempe opinio inueterata præualuerat.

A L I V D.

Triumuiri tempestate, cum Augustus idem atq; ambo collegæ, cum omnibus copijs Bononiæ conuenissent, omen clarissimū uisum, & ab uniuerso exercitu annuntiatū est. Aquila tentorio eius insiderat, eam gemini corui dextra, leuāq; perstringere ceperunt, illa resistens utruq; prostrauit, confecitq;. Mira res dictū, tot hominū millia, in id spectaculum conuersa, unum & idem sensisse perhibentur, inter tres scilicet Duces, qui tunc unanimes uiderentur, dissensionem emersum, & collegarum finem, qui post fuit. Victum enim Lepidum, relegauit Augustus, mori cōegit Antonium.

A L I V D.

Livia nondum Augusta, Tiberium aluo gerens, ac muliebri ingenio, quem sexum paritura esset anxia, ouem superincubanti gallinæ subtractum, tam per se, quam per ancillas tam diu manu, sinuq; uicissim tepescit, donec erumpente pullo, insigniter cussato ad spem maris erecta est.

A L I V D.

Sane si denunciata rei magnitudine, magnum omen dicitur, quod ex omnibus unquam seculis usquam terrarum malus, quam quo Cæsare domus occisus ac finis ostensus est. Eidem Liuiæ, Augusto primum matrimonio dignante, ferunt contigisse, ut dum rus peteret, candida gallina uirentis lauri ramusculum rostro gerens, in gremium mirantis, ab alto caderet, aquila prædā ut sustulerat ultro relaxante. Nouitate rei motam Liuiam, iussisse, & alii uolucrum, & ramusculum inferi. Cum id factum foret, utriusq; breuitatem magnificum incrementum consecutum, ut & pullorum copia ad gallinas duceretur, & ex frequenti laureto, quod tam tenuis planta pepererat, laureæ triumphaturis Cæsaris uellerentur. Obseruato, ut quisq; Cæsarem eo loco nouam laurum fereret. Longo denique usu agitatam, unamquamq; arborum illarum, circa satoris sui mortem solitam arefcere. Ultimo autem Neronis tempore, subito simul omnes radicibus aruisse. Gallinas quoq; omnes ad unam perisse. Accessit & illud haud obscurius, quod sub idem tempus, in æde Cæsareæ, capita simul omnibus Cæsarem statuis, uno ictu fulminis corruerunt, quibus omnibus cōfessum Neronis mors, & in eo deficientis familiæ successit interitus.

A L I V D.

Cum aduersus hunc ipsum Neronis, obsecenitatis & inhumanitatis merito, non P. R. tantum, sed uno propè tempore omnes, qui usquam erant exercitus, quibuscunq; ducibus cōspirassent, caput rerum Galba denotaretur, qui tunc Hispanijs præerat, is tamen uel cupidine imperij ardens, uel gelidus mortis metu, ut qui occidi sese iussu à Nerone nouerat, & uite, & dignitati audendo consulturus uideretur, nec uoluntas deforet, tamen & senio pigrescens animus, & desperatione successuum exterritus, hærebatur usque adeo, ut consalutatus Imperator, S. P. Q. R. se legatum testaretur. Sic cunctanti gemitum omen accidit. Nam dum castellum ualidum, & nouis motibus opportunum armat, ab effossoribus inuentus est annulus peruetusti artificij, insculptam cum tropheo Victoriæ habens: accessitq; Alexandrina nauis, plena armis, hominibus uacua, nec ullò cursum dirigente, ad id litus ubi Galba tunc erat appulit, cunctis interpretantibus alterum suscipiendū bellio men, alterum sperandæ uictoriæ.

A L I V D.

Vespasiano autem aliquot principatus signa contigisse ferunt. Cæsar Caligula infensus, ad militatem tunc agenti, occasionem nactus, quod uias purgari neglexisset, cœno illum præcepit impleri. Cui cum milites obsequentes, in sinum lutum, terramq; congererent, in omen tractum à quibusdam interpretantibus, futurum ut

ICIT

terra patriæ, omnisq; respub. moribus ciuilibus scœdata ac permixta, tandem se in Vespasiani custodiam reconderet, quod quanquam dilatum fuerit, accidit tamen. Eidem prandenti, canis externus ex publico in cœnaculum introgressus, manum hominis, quam mordicus gestabat ad pedes deiecit, sed quid amputata manus ad Imperium? Caput saltem hominis attulisset. Aliquantò igitur propius bouis omen, qui iugi, ac soliti domitoris impatiens, cum se in libertatem eripuisset, in locum ubi fortè Vespasianus tunc cœnabat, magno cum fragore irruens, ministrantibus metu sparsis, fugatisq;, ubi ad ipsum uenit compresso impetu, ante pedes eius adorantis in morem procubuit, & uelut dominum fassus, caput humi posuit.

DE PORTENTIS, Cap. IX.

Hinc iam pauca de portentis. Nam si historias percurram (quod laboriosum magis, quam gloriosum fuerit) facile profectò ex hac re una, librum compleisse contigent. Quæ enim historia sine portentis est? Quæ à Cicerone recollecta, neque illa tamen uniuersa complectar. Duos soles simul uisos, ac tres lunas. Solem quoque per noctem, & ardentem cœlo faces, & auditum ex alto fremitum ingentem, uocesq; minitantes, & fluuium sanguine fluxisse, imbrem uerò modò saxeum, modò sanguineum, modò terreum, modò lacteum descendisse. Sudasse sapius & interdum cruento sudore effigies deorum. Postremò quod sine risu narrare non possum, bello Marfco Lauinij inter multa, monstrum horribile & inauditum, clypeos à muribus esse corrosos, idq; doctis interpretibus uisum esse tristissimum. Hæc & horum simillima per facile refelluntur. Nam & plures seu Soles, seu lunas uideri, non aliter euenire potest, quam duas lucernas apparere, ubi nò amplius quam una est. Similiter & auditus sæpè fallitur, nec ullus (ut Physici placet) pigrior in nobis sensus est. Flamma autem, uel conglobata, uel sparsa, cœlo interdum uolitare, possunt naturaliter. Solem uerò per noctem apparere, prorsus impossibile, cum præsentia Solis ubique est, diem secum uehat. Fluuios fluxisse sanguineos, æs sudasse, uel ebur, & quicquid euius modi est, uideri quidem potest, uerum esse non potest. Quod sanguis, & sudor, non nisi ex ueris corporibus emanare queat, solet tamen udus paries, præsertim marmoreus, notho flante sudori simillimum humore fundere, quod uulgò sudare creditur. Potest & ex aduentitia causa rubere. Humor ille, & sanguinis speciem præbere. In omni autem sermone, tali meminisse oportebit, eius quod est apud Ciceronē, qui hæc omnia ficta, & falsa putat. Hæc, (inquit) in bello plura uidentur, & finguntur liberius, & creduntur facilius. Iam uerò, quod de muribus affertur, quantumlibet triste mirandum certè nullatenus. Crates enim rodere frequens murium cibus est, nisi quia clypeis affixæ erant, parci forsan putastis à muribus, præclare dignoscentibus instrumentum bellicum, & formidatum gentibus signum P. R. quod fortè in illis cratibus pictum erat, contingere non ausuris. Mibi credite, nullum hic monstrum, nisi stupor uester & admiratio tam communis rei. Quod si mures à clypeis roderentur, illud planè mirum dicerem, sicut in re simili, respondisse portentorum interpretes scribitur. Qui cum consuleretur, quid sibi uellet ostentum, quod quidam domi suæ repperat, anguem uestri ferro circumuolutum. Enimuerò (inquit) si uestis angui circumuolutus esset, tunc mirari poteras: festiuè, grauitèq;. Quo responso (ut ait idem Cicero) satis apertè declarauit, nihil habendum esse, quod fieri posset ostentum.

A L I V B.

Eiusdem generis illa referuntur. Bis bouem humanis uocibus locutū. Semel C. Volumnio, & Seruio Sulpitio Coss. usque ad horrorem astantium. Sed quid eo sermone dixerit, non produnt, nescio, an ut secretum esset orauerit. Iterum bello Punico secundo admonuit. Caue tibi Roma. Fortè, quia mutus aruspex, mutis aruspiciibus, spirantia uiuorum animantium exta loquebatur. Illa quoque terrificæ. Pluisse laceratas carnes. Puerum in foro Boario editum elephantini capitis mole mirabilem. Apud Antium messorum cruentas spicas colligisse. Et quod penè murium portentum exaquaauerit, in Gallia lupum uigili cuidam, è uagina gladium extrulisse. Certè si hoc monstrum est, fuerant aruspices consulendi, dum canis olim meus me spectante, ensẽ aggressori suo non è uagina, sed è manibus eripuit. Idq; quo similitus monstrum fiat, in Galliis accidit, & quoniam canis meus quod non putaueram, ad ætatem nostram stylum deduxit, aliquot huius temporis adiiciam.

RECENTIORA.

A L I V D.

Obsidente Brixia Heinrico septimo, in Gallijs solis, ac lunæ simul eclipsem, & minacem insueti syderis faciem uisam, lunæ quoque tergeminæ speciem, species varias, & arculos etiam cœlo sparfos, crucis imaginē continentes, & in Italia deflagrantes poli partes, ac sine ullis fulguribus aut nubibus, & (ut dici solet) ignaro loci horrendum cecinisse aiunt. Nos enim, & si iam in lucem editi, nullā tamen eius temporis certam memoriā habemus. Super hæc, in finibus Patauorum equam nouem pedibus editam, per rura Galliæ Cisalpinæ insuetas uolucrum formas apparuisse, pluma (ut ferunt) cineritia, sanguineis maculis, cristato uertice, nec alias ea specie in his regionibus memoria hominum unquam uisas, nisi temporibus Federici principis, maiores natu affirmabant.

A L I V D.

Per idem tempus, Mediolani intra Maphei Vicecomitis uestibulum, conspectū memorant, non mediocre prodigium, uirum scilicet ingentis speciei, & humana angustioris, infedentem equo, naturalem quoque modū supergresso, eundemque cum circumprimæ lucis tempus persistens, horæ unius spacio multis uiuentibus stuporē attulisset, raptim ex oculis ablatum, triduo autē interiecto, eodem loco ac tempore duos uisōs, ac ipso habitu, & pari mole corporum cōsertis manibus horribilem pugnam miscuisse, atque hora una, ex his motibus exacta, stupentibus qui aderant, itidem euanuisse, & horū quidem Musæus Patavinus historicus, nouarum rerum satis anxius conquisitor testis est.

A L I V D.

Nam affert, circa idem tempus, quò ad montem Attinum, collatis Florentinorum & Pisānorum signis decretatum est, monstrum in agrò Veronensi æditum, ex e qua quadrupedem, foetum, humano capite, ad cuius murmur & uagitum, & confusum humanæ uocis sonum, occurrens ruris illius atcola, & nouo attonitus spectaculo, executum ingenti gladio monstri caput, præter callem acuto baculo suffixit, quam ob causam ad iudicium tractus, & de monstrosi partus origine, & de occidendi causis interrogatus, horrore atque abominatione rei tantum se fecisse respondit. De cæteris nihil omnino, & rusticitas hominis, & publicatio facinoris, quod occultari potuerat, suspicionem omnem ademerunt.

A L I V D.

VNum eiusdem temporis adijciam. In agro Florentino, puerum bicorpori effigie, geminis capitibus, quaternis manibus, circa genitales partes cōnexum, sic, quod non amplius, quam in geminos pedes desineret, uiderunt illic omnes. Ad nos autem, qui tunc in Gallijs degebamus, per amicos ciuēs imago picta transmissa est, ingensque solius ad spectaculum picturæ concursus hominum fuit, septimum ætatis annum agens, genitorem meum uidi tabellam eiusmodi in manibus habentem. Sciscitatus quid esset: rem omnem eo monstrante didici, & aure conuulsa, meminisse iussus, enarraturus filijs, ut ipse dicebat meis: ego autem & nepotibus renarro. Et hic quidem partus diebus (ut perhibent) paucis uixit. Eiusdem tamen monstri effigies Florentiæ in hospitali ad scalas exculpta, Epigramma sequens inscriptum habet:

Hæc Petrus, Paulusq; uno sub corpore bini,
Fabrica naturæ mira, iacemus humo,
Cuiq; suum fuit & manuum, fuit oris, opusq;
Vescæ, ast unum uentris, opusq; fuit.
Iunxere, extremæ partes nos corporis, ambos
Quas neuter simul, & dicat uterq; suas.
Neutra ex parte pedes. Capita ex utraq; fuerunt
Bina, sed è medio corpore planta fuit.
Bina fuit medio, quæ corpore planta deorsum
Pendeat, sursum quinta erat una manus:
Non uerò nobis unus, somnusq; cibiq;
Nec risus nobis, fletus & unus erat:
Somno membra dabat unus, ridebat & alter,
Suggebatq; unus fletus quoq; & alter erat.

In Florentia

In Florentina natos, nos fluminis Arni
 Valle, dedit patria, nos pia cura patris.
 Inde alti, & sacro pariter de fonte leuati,
 Viximus ambo decem bis, totidemq; dies.
 Quid nunc Neptunum? quid nunc tanumq; bisfrontem
 Miraris? stygij terna quid ora canis?
 Et quid Geryonis tria corpora? scilicet unum
 Nos corpus, binas nos, animaq; lege.

A L I V D.

A Pud Venetias autem qui quadraginta dies, absq; ullo cibo uiuat, idq; anniuersarium celebret ieiunium, adhuc superesse perhibetur: plurimos noui, qui eum se iudicasse, atq; rem ita esse testantur. Nam quod in inferiore Germania audiui, mulierem apud eos esse, quæ tricesimum ætatis annū, nihil unquam cibi sumens transgisset, mirum magis, quàm credibile est. Sed horum, & similium una est doctrina, Tullio dicente: In re noua atque admirabili, inuestigato si potes, si nullam reperiens causam, illud tamen exploratum habeto, nihil potuisse fieri sine causa, eumq; errorem, quem tibi rei nouitas attulerit, naturæ ratione depellito. Hoc illæ.

A L I V D.

A T quoniam prima pars tractatus huius, erat de omnibus, attingam, quod cū Bononiæ adolescens in studijs uersarer audiebam. Azzo Vicecomes, qui post Mediolani dominium obtinuit, iuuenis nempe uictoriosus, antequam podagris uinceretur, iussu patris profectus cum exercitu Apenninum transiit. Et uictis omnibus apud Altipassum, ducē quidem hostium Castrutio, sed egregia opera eius adiuto, ad uincendum Bononienses, pari impetu, fortunaq; se cōuertit. In ea expeditione, cum fortē equo descendens requiescit, ingens uipera, nullo comite aduertente, in galeam iuxta positā irrepsit. Quam cū mox capiti reponeret, fumoso quidem & horribili, sed prorsus innocuo lapsu, per decoras interriti ductis genas illa descendit, eam a nemine lædi passus, animosus adolescens, ad omen geminæ uictoriæ traxit, hinc præcipue quod ipse pro signo bellico uipera ueretur. Ego autem huic sermoni, in hac cladum domesticarum memoria, finem statuo, labores nostros miseratus, finiat ipse qui potest.

DE MODESTIA, Cap. X.

A Dmiraberis Lector, nec immerito, ego enim ipse, dum huc peruenisse, admirās subisti, quoniam calamum castus impelleret, ut de Modestia locuturus, ab homine petulantissimo sumerem exordium: sed apud te primum quæso, deinde per te, apud alios excuser, neq; enim uiros hic illustres prosequor, quod alio uolumine feci, quin potius (quod ipse titulus operis testatur) memorandarum rerum congeriem amplector, fieri autem potest, ut ex animo fœdo, decorum quippiam factum, dictum ue prodeat, casu aliquo rationis uices occupante, quod ipsum memoratu dignum sit, ubi de huiusmodi rebus agitur, quamuis eum a quo prodijt, non idcirco dignum statim cognomine claritatis efficiat. Quia ut eleganter ait, Cicero, non ex singulis uocibus Philosophi expectandi sunt, sed ex perpetuitate atque constantia. Profecto cū aliquandiu fluctuassem, an aliunde potius ordiret, quod & temporum series, & uiuorum splendor suggerebat, ipso miraculo, ne ab incepto diuerterem retentus sum. Siquidem memoranda recensenti, quid memorabilius uideri debet, quàm obscenorum, & infamium uoces, aut actus egregij, & hæc tanta uite, morumq; repugnantia, qua monemur, non splendore aliquo confestim capti, de quoquam quod bonus, & sapiens uir sit præcipitare sententiam. Sed de hoc aliàs, nunc ad rem uenio, quam te miraturum lector admonui.

CL. TIBERIVS NERO CAES.

I Nter multa Tiberij Caesaris flagitia, pauca melioris animi signa circa primordia principatus, uelut rara luminaria inter densissimas tenebras effulgent, ex immensis ac innumeris honoribus ultrò oblati, plurimos ac maiores respuit. Natalem suum profusius celebrari non sustinuit, templa & quicquid diuini cultus Caesaribus exhiberi consueuerat, spreuit. Statuarum & imaginum insolentiam compescuit, inter Deorum simulachra collocari ueluit, sed in ornatu domestico haberi permisit, idq; non aliter quàm se consulto. Iuramenta

menta in ipsius acta, mensis appellationem de nomine suo, prænomen imperatoris, & patris patriæ cognomen, & ciuicam coronam, & cætera uana, & leuia, quibus ad illū diem fortuna Cæsarum, uelut oblita hominem, cum cælo de sublimitate contenderat, à se quàm longissimè reiecit, adulatoribus acriter infestus (quo nescio an quicquam præsertim in principe laudabilius esse queat) actus aut uerba, quibus ullum adulationis uestigium inesset, execrabatur, atq; oderat. Consularem uirum ad gentiā procumbentem, indignatus effugit, tanto impetu ut illum in assurgēdo resupinum sterneret. Colloquia uel familiaria, uel publica interruptere, & uestigio emendare solitus, si quid gloriolius de se continerent. Dominum quidam uocauerat, edixit: Ne deinceps eum per contumeliam appellaret. Alter occupationes eius sacras, alter eo auctore Senatū se adiūsse memorabat, utrunq; redarguit, & pro auctore suaforem, pro sacris laboriosum dicere uoluit. De me Tiberij nomē, non ne modestissimū, & nihil secundis rebus elati principis acta censebis? Idem præsidibus prægrauādas tributorum mole provinciās suggerētib; rescripsit. Boni pastoris esse tondere pecus, nō deglutire. Finge parem in reliquis, quid sanctius, aut melius respondisset Augustus?

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V. C. VITARVM VIRORVM

ILLVSTRIVM, EPITOME.

AD IMAGINIBVS, VIRTVTIBVSQ;

ORNATISS. VIRVM FRAN. CARRARI.

ENSEM, PRINCIPEM

Patauinum.

ROMVLVS.



I c adolescens materno auo in regnum Albanum restitutus, ipse sibi Palatino in monte urbem cōdidit, suoq; de nomine Romana dixit, primusq; ibi regnauit, assumptoq; habitu regio, Maiestatem sibi, centum partibus electis in consilium Reip. apertoq; asylo, paruæ urbi, ciuium multitudinem procurauit. Rebus bene coeptis, perpetuitas deesse uidebatur, quod uirilis tantum sexus, non nisi unius populi ætatem sponderet, petita igitur à finitimis nuptiæ, quibus admodum negatis, occultato interim dolore, simitilati tandem ludī equestres, inuitati ad spectaculum proximi, his & ludorum, & uidendæ nouæ urbis desiderio, ad statutum diem concurrentibus, signo inter ludos dato, raptæ uirgines, in matrimonium abductæ. Hic bella undiq; hic bellorum ordo, uicti primum Ceninenses, rexq; illorū cæsus à Romulo, regis spolia templo Iouis illata ad idipsum instituto, quod primò templorum omnium Romæ fuit. Victi dehinc Antemnates, captumq; oppidum, uicti Crustumini, uicti demum, & Sabini bello graui & ancipiti, sed raptarum interuentu, & lachrymis conciliati generi, sociari, inq; urbem recepti, Tarpeij sedem montis acceperunt, & communicato regno ac nomine duplicata urbs. Victi ad ultimum Fidenates & Veientes. His peractis, Romulus cum annis septē & triginta regnasset, & in fine semper bellicis curis intentus, ad Capræ paludem, in campis exercitum recenseret, subdita solis eclipsis, horribilisq; tempestas auribus atq; oculis stupefactis, exercitui conspectum sui regis abstulerunt.

NUMA POMPELIVS.

Hic secundus Romæ regnauit, in Sabinis ortus, & fama iustitiæ atq; eximie sapientiæ, peregrinus ad regnum uenit, magno Patrum ac Populi consensu. Hic quasi aspectus corporis, habitum animi sequeretur, à prima ætate canus fuit, uir consultissimus, tranquillitate ingenua paci studens, bellis abstinens, sacris deditus, templum Iani erexit pacis ac belli signum. Quod pace clausum, bello esset apertum, id cum primum ipse clausisset, raro deinceps à posteris claudendum. Totum animum ad religionem, qualis illorum temporum esse poterat, & ad iustitiam, & ad quietem publicam conuertens, primas Romæ leges sanxit. Annum in menses duodecim, primis duobus additis diuisit. Pontifices, sacer-

sacerdotes, uirginesq; Vestales, aras ac sacra constituit, quæcunq; ageret, se diuino monitu, alloquioq; edoctum dicens, & commento fides habita. Sic inuiolata pace, summo ciuium amore, summa reuerentia uicinarum gentium, annis tribus, & quadraginta in regno actis, tranquillum & quietem uitæ finem habuit.

TVLLVS HOSTILIVS.

Tertius iste regum fuit, secundo dissimillimus, fortior primo, uerum bella quoque primus impetu quodam, & feruore animi gesserat. Hic bellicis artibus, & ratione uirtuti addita plura feliciter gessit, dictus hinc artifex militiæ. Primum ei cum Albanis bellū fuit, cognata gente, ac ab eisdem orta primordijs, quod miror quidem ac penè incruento Marte transactū est. Trigeminis hinc illinc utriusq; Reip. fratribus pacta subeuntibus, quorū euentu, uictoria & imperiū Romanis celsit. Proximū cum Fidenatibus & Veientibus bellum gessit, in quo etiam uictor, proditorem Metium Dictatorē Albanū, qui auxiliator euocatus, ex fœdere, spectator euaserat, quadrigis in diuersum actis, acri potius, quàm iusto iudicio discepi iusserit, Albā dirui, populūq; Romā transuehi, & in Cælio monte confidere, ubi & ipse sibi regiam sedem elegit. Deinde aut cum Sabinis pugnans, his qui in patrijs finibus sublisterent, atroci prælio uictor fuit, ad extremum cum in regno duos ac triginta annos exegisset, uniuersa cum domo sua fulmine ictus interiit.

ANCVS MARTIVS.

Quartum hic Romanis in regibus locum tenet, Numæ nepos ex filia, moderato ex priorum moribus animo, nec bellī metuens, nec pacis inpatiens, quem cum finitimi auo persimilem, hoc est, nō bellatorē, sed sacrificum rati, spernerent, ipse re animaduersa, commissaq; alijs sacrorum cura, toto animo in bellum uersus, plurima cum Latinis prælia prosperis gessit euentibus, quorum tandem potentia uario Marte perdomita, multisq; oppidis expugnatis, multis hostium milibus captis, & in urbe traductis, Auentino illos in monte constituit. Quem (cū turbæ nouorum ciuium esset angustus) necesse habuit laxare, adeo spatio omni quod Auentinum & Palatinum colles interiacet. Ianiculum quoque trans Tyberim urbi additum muro cinxit, fossaq; per maxima, qua Ianiculum ipsum amplexus urbi iungeret, & primum omnium pontem sublitum fuit. Salinæ insuper ab hoc ipso rege factæ, utque ad nostram ætatem urbi utiles, factumq; Fere trij louis templum, prolatati fines, sylua Mælia prærepta Veientibus, extructusq; carcer primus reis, ipsa cum Vrbe crescentibus. Inq; ipso maris, fluminisq; confinio, Hostia urbs fundata, quodam quasi præfagio magnitudinis, ut (quod ait Florus) totius mundi opes & commeatus, illō, ueluti maritimo urbis reciperentur hospitio. Obijt quatuor, & uiginti annis actis in regno.

IVN. BRVTVS.

Hic fundator libertatis, uindex pudicitæ, ob illatū Lucretiæ insigni fœmine, per uim stuprum, à Sext. Tarquinio Romanorum regis filio, cum ipsa quidem intemperantia, ac dolore facinoris, corā suis quæsta sese propria peremisset manu, cæteris inlachrymas & querelas uersis, indignitate rei regum per odia accensus, quanquam regia sorore progenitus, ingenioq; & animo (quem metu tyrānidis propter interfectum à rege fratrem suum celauerat) patefacto, principē se publicæ ultionis exhibuit, magnumq; opus, sed fauente iustitia ac populo aggressus, Tarquinium Superbum, suosq; omnes Roma expulit. Quo merito primus Consul, nobilissimos adolescentulos filios, quod cōsiliū reducendorum in urbe regum participes fuissent, seruiliter uirgis cæsos, securi percuti, occidēq; iussit, ac maiore patriæ, quàm sanguinis pietate tristi spectaculo seuerus Pater interfuit. Cūq; rex exul, obstructum sibi fraudis iter ad reditum intelligens, ad apertam uim atq; Hetruscorum confugisset auxilia, & his fretus, magno exercitu in Romanos gens irrumperet, profectumq; obuiam Brutum armis. filius regis, consularibus fulgentem insignibus cōspexisset, acerrimo dolore præcepti regni memoria excitus atq; impulsus, equo calcaribus adacto, ruit in Consulem. Quod ille aduertens, non minori animo in hostem fertur, tantoq; impetu, & tam nulla sui ipsius protegendī, sed sola hostis ferendi cogitatione concursum est, ut alternis confixi, hostes ambo pariter consternerentur, superq; occisum sua manu Aruntem, Brutus ipse mutuo uulnere expiraret, ut Flori utar uerbo, quasi Cōsul adulterum (ut ille ait) seu uerius adulteri fratrem, regno pulsū uita pelleret, & ad inferos sequeretur. Funus Cōsuli præclarum rebus omnibus factum, sed nulla re magis, quod eum matronæ communes ut parentem anno integro luxerunt.

HORATIVS COCLES.

DE hoc uiro nil aliud occurrit nunc, nisi illa mirabilis, & uix credibilis pugna, defensusq; pons sublitius, per hunc uirum contra omnem exercitum Hetruscorum, donec à tergo fractus pons, præclususq; hostibus aditus, indignante rege ac stupente exercitu, quod uir unus, isq; monoculus, ut qui iam alio in prælio alterum oculum amisisset, tantum contra tot armata hominum millia ausus fuisset, fracto ponte ipso, ut erat armatus, ex alto in Tyberim se proiecit, ad suos, sospesq; enauit, nisi quod in casu ipse (ut quidam tradidere) sagitta femur traectus claudus euasit. Quod cum sibi post tempus, ut (perhibent) in petitione honoris obiectum esset ut uitium. Magnifica prorsus & facto par responsio. Per singulos (inquit) gradus adoneor triumphi mei, huic tantæ uirtuti non ingrata ciuitas fuit, statua illi in Comitio posita, & de publico donatus ager terræ, quantum uno die circumducto aratro posset amplecti, sic honore simul, & commodo auctus in præsens, at in posterum, rei fama miratores reperitur, quàm credulos.

L. QVINT. CINCINNATVS.

Hic origine nobilis Patricia de gente, & filiorum fortium uirorum turba ornatus, integerrimus ac fortissimus uir fuit, sed cum unus ex filiis accusatus, graui summa pecunia condemnatus est. Quintius ut soluendo filium liberaret, rebus suis ferè diſtractis ad inopiam reductus, relicta urbe trans Tyberim habitauit, ruralem ac modicam uitam agēs. Quo tempore equorum incurſu peruasit agris, & legatis Romanorum ad querendum de iniurijs, insolenter à duce hostium contemptis, cum ad ultionem alter cōsulū missus, ad Algidum obsideretur cum exercitu, nec in altero sat uirum esset, ad collegam liberandum, attonita ac turbata urbe, ad extrema remedia recursus est, summi omnium magistratus, cōsensuq; omnium ciuium. Q. Cincinnatus dictator factus, atq; in agro solus, in certum cui, sed profecto rustico insilians operi, inuentus, audito patriæ statu, & honorem & laborem pium, prono atq; offensus immemori animo, profectusq; confestim transmissio amne, exceptus à filiis ac senatu, & ingenti populi concursu, quanquam populo morum austeritate suspectior, dicto magistro equitum L. Tarquinio itidem nobilissimo ac fortissimo uirto, pariterq; inopi, & collecto exercitu, omnibus ultra nomina dantibus, spe certa sub tali duce uincendi. Disposito rerum statu, die proximo sub noctem Roma egressus, alacritate mirabili, mediaq; ad hostem nocte pertinēs, & Cōs. & exercitum obsidione liberauit, & duces, & legiones hostium magno prælio uictos, ut agri ritus in castra transueheret, primus omnium sub iugum, quasi totidem hostium misit, direptis castris, & præda inter eos milites diuisa, receptisq; oppidis, quæ ab hostibus tenebantur, hisq; omnibus inextimabili celeritate cōfectis, Romam rediens, militari. insignibus, & ducib. hostib. ante currū actis, prosequente exercitu uictore, præda onusta, solēniter triumphauit, & mox Dictaturam, quā semestrem acceperat, quia nō iam amplius Reip. necessariam uidebat, die sexto decimo deposuit, & ad agrum suum redijt, dux præclarus ac insignis agricola. Idem post octogesimum uitæ annum, cum Spurius Melius profusis largitionibus, ad regnum respiraret, neq; Cōs. quamuis clari uiri, & fortēs, auderent se pro libertate publica tantis moribus opponere, multum licet excusata ætate, tandem consensu ciuium coactus, assentientium plus in illo sene, quàm in omnibus alijs, uel iuuenibus, uel senibus esse opis atq; cōsilijs, Dictatorq; iterum factus, & Melium oppressit, & ruinā prōximā sustinuit libertatem.

M. FVRIVS CAMELLVS.

Hic feruenti Romanorum ac Veiorum bello ter tribunus militum, cōsulari potestate, propter discordiam, quæ tunc domi, militiæq; ingens fuit, prohibitus, qui uir esset ostendere, ad extremum crescentibus indies, & domesticis, & externis malis, terrore publico Dictator dictus, ad inimicę urbis obsidionem tanta omnium profectus fiducia, ut cum imperatore immutata fortuna Reip. uideretur. Capenates in primis ac Phaliscos, qui cum hostibus coniurauerat, Nepetinis in finibus uicit, obuio prælio. Hinc ad illam, quam dico longam obsidionem ac difficilem perueniens, mira constantia ac uirtute, anno tandem decimo Veios cepit, qui dies multa hostium cæde transactus est, donec à Dictatore esset edictum, ut inermibus parceretur. Quibus capti in prædam uersi omnes, cui nullius ad eam diem hostis præda par fuerat. Hinc uictorię Romę gaudium ingens, & quadridui supplicatione, quantæ nunquam antea, Dictator insolito honore triumphauit, & supra humanarū habitum Capitolium ascendit, currum aureum equis quatuor unico cando-

I i tetra-

re trahētibus, ipse quidem persolutis uotis, deposuit Dictaturam, uir armis, & animi moderatione clarissimus. Sed nulla claritas uacat inuidia, alienati à Camillo plebis animi querebantibus passim ciuibus, hostilem prædam in uoto disperfam, & Tribunis plebem, de more turbantibus, pendente tamen inuidia, quarto Tribunus militum factus est, commissumq; illi bellum Phaliseum, hinc exorum, quod cum Veientibus Phalisci coniurassent, quos cum prælio uicisset, & directis castris hostibus, prædam omnem ad Quæstores publicos reiecit, set, magisq; alienauit sibi animos militum per uirtutem uiri rigidum simul oderant & stupebant, inde cum obsidio prauauidæ, ac minutæ urbis, nihilo breuior futura uideretur, quam Veientium fuisset ducis uirtus, ac fortuna incruentæ, honestissimæq; uictoriæ uiam fecit. Magistro nobilium puerorum quorum patres primi erant in populo, qui per spem solatii illos in castra Romana, & ad tentorium ducis adduxerat, uincto, nudoq; illis tradito, & uirgis adhibitis, quibus agerent. Cuius admiratione uirtutis, fracti animi urbs dedita, ipsa summa cum gloria, sine triumpho tamen (quia res sine armis acta erat) Romam redijt. Nec tunc quidem uiri gloria, & res gestæ inuidiam oppræssere. Accusatus à Tribuno plebis Apuleio, Intercurrente per eos dies adulescentis morte filij, hinc publico, hinc priuato affectu incommodo, in exilium abiit. Sed parabatur egregio uiro laus, non ex prosperis modò, sed aduersis patriæ rebus. Cum itaq; per id tempus Gallorum primo, postea Germanorum populi, nouissimi omnium Senones Galli, frugum omnes, uiniq; dulcedinem (quæ adhuc eos hic detinet in Italia) irruentes, infinito cum exercitu fudissent bello Hetruscos, ea tempestate magnam partem Italiæ possidentes, deinde Apenninum transgressi, Clusiumq; aggressi, dehinc Romam exercitum Romanū apud Asiam fluium prælio fudissent, unoq; impetu inde insensam urbem coepissent, atq; incendissent, Senatu impie trucidato, & flammis hostilibus intactum solum faxum Capitolij remansisset, necessitate ultima, Camillus absens iterum dictus Dictator, recollegit laceras Romani exercitus reliquias, & turpi redemptione turbata, in ipsa primū urbe, mox extra urbem, cum hostibus fortiter, foeliciterq; pugnavit, quo in prælio nec fugientum captiuitas, sed sola hostium strages fuit, nec nuncio tantæ cadis superstitæ. Victor Camillus, & secundus Romanæ urbis dictus aditor, seruata insigni redijt triumpho, multa præterea bella gessit, & multas uictorias, multos honores, multos habuit triumphos, quos breuitas ipsa non capit.

M. VAL. CORVINVS.

Hic adolescens bello Gallico, quod in agro Póntino gestum est, duce L. Fur. Camillo, Magni Camilli filio, Gallo quodam insueta mole corporis, & armorum specie metuendo, Romanorum aliquem prouocante, cum permissu sui ducis singulare certamen inisset, in medio duorum exercituum, subitò ei coruus in galea stetit ita ut quotiens Valerius gladio atq; umbone, totiens coruus in faciem hostis impetum rostro, & unguibus faceret, donec undiq; tremefactum, Romanus Gallum humi sternebat, mactaretq; hinc exortum corui nomen, mox eidem tres, & uiginti annos nato, Consulatus primus ante tempus, uirtute uiri, & populi gratia, dispensante obtigit. Dehinc anno uno nec ampliùs interiecto, Coss. iterum Volcos ad Satricum prælio uicit, oppidum euerit, prædam omnem inter milites partitur. Inde quatuor millibus deditorum, ante curram actis triumphauit. Quarto post anno Coss. III. sub initium belli Samnitici, positus ad Gauri montem castris, primus Romanorum ducum, nouis hostibus bello conflixit asperimo, sic ut Romani faterentur, nunquam se cum duriorē hoste certasse. Et Samnites à suis interrogati: Quid ita cum tam diu fortiter pugnaissent, subitò in fugam uersi essent? Responderunt. Visos ubi ardere oculos Romanorum, hinc se terrore terga uertisse. Alia cum eiusdem Samnitibus ad Satriculam pugna Valerij, & uictoria ingēs uiri, capta hostium castra ac direpta, & præda omnis data militibus, & in castris, & in acie cædes magna, deniq; tanta hostium trepidatio fuit, ut quamuis non tantus esset numerus cæsorū, ad quadraginta tamen millia scutorum, ad Coss. referentur, & centum septuaginta signa militaria. Cuius fama uictoriæ, non uicinos modò populos terruit, sed maria quoq; transiuit. Igitur & ab ipsa Carthagine, unde mox tanti motus instabant legati Romam gratulatum missi coronam auream attulere. Valerius uictor bis, semel de Samnitibus triumphauit. Nec multò post grauissima illa militum seditione, qui aduersus patriam arma conuerterent, dictator Valerius, motum omnem sapientia sua, & notissima militum erga se pietate, ac familiaritate compescuit, qua nulli ducum celsisse eum constat. Post hoc Aufonibus bella mouentibus, Valerius III. Coss. hostes fregit, de illis triumphauit. Coss. V. suffectus, Manlio Torquato, & in Hetruriam profectus, hostes morte Coss. elatos, & deos ipsos pro se bellum gessisse iactantes, solo

sui aduentus sic terrore compescuit, ut quamuis omnia circum ferro atq; igne uastaret, illi-
tamen ut obfessi, obstinata damnorum patiētia, mœnibus tenuerunt. Vixit integris corpo-
ris, ac animi uiribus, & Reipub. & rei familiaris muneribus implendis idoneus, usq; post
centesimum ætatis annum.

T. MANLIUS TORQUATUS.

Hic à patre Lucio Manlio imperioso, uiro asperioris ingenij, propter linguæ tardita-
tem ex urbe quodammodo relegatus, & rure iussus habitare, cum audisset patrem
à Tribuno plebis Pomponio accusatum, eiq; inter cætera crimini datam, malam fl-
lij tractionem, memor non iniuriæ, sed pietatis, diluculo ad Tribunal uenit, o-
pinantem illum aliquid consilij noui asferre, ad criminationem, male de se meriti
patris, hac spe submotis astantibus, solus admissus, stricto raptum supra tribuni caput gla-
dio, tremebundum in re subita, & ferri acie micantis, impetuosi adolescentis uiribus, fero-
ciq; perterritum, iurare compulit, se ab accusatione desitutum, ita durum patrem, pius fi-
lius liberauit. Idem mox cum Gallorum exercitus, super ripas Anienis castra deposuisset,
Romaniq; obuiam exissent, & Gallus magnitudine insolita, pōte occupato prouocaret ad
prælium, siquis esset uir fortis Romanorum, hæsitantibus alijs, Dictatorem suum adiit, &
obtentâ pugnandi extra ordinem licentia, hostem, exultantem more gentis, & armis aurejs
gloriantem, fortis ipse magis quam ornatus miles, & utilibus magis, quam fulgentibus ar-
mis instructus, repetito uulnere, confixum strauit, cui exanimi nil ampliùs intulit ludibrijs,
sed torquem unum aureum duntaxat illi creptum, collo suo, ut erat cruentus aptauit. Hinc
militari suorum gaudiò ac fauore, ortum Torquati nomen, coronam præter hoc auream,
Dictator illi dono dedit, ob insigne uirtutis, tantum deniq; momenti, in hoc duello fuit, ut
nocte proxima, clam Gallorum exercitus abscederet, uir hic magnus in primis, ut ait Cice-
ro) & qui perindulgens in patrem, idem acerbè seuerus in filium, quem quod contra Cofs.
edictum prouocatus cum hoste pugnasse, quamuis uictorem iussit interfici, bello Latino,
quod eius consulatu III. ad Velerim gestum est, quo fusi, cæsiq; adeò Latini fuerunt, ut uix
pars quarta superfuerit, ubi ea Cofs. uirtus fuit, ut constet, quacumq; in parte dux fuisset, eo
inclinatura fuisset uictoria, his peractis, cum post dies paucos Latini stultis consilij instiga-
ti, in aciem rediissent, idem Cofs. ad Triphanum illis obuius, tãta hostes strage deleuit, ut La-
tini omnes, & Campani extẽplo secuti sese dedere, ipse gemina clarus uictoria domum re-
diit, patribus charus: iuuētuti autem & tũc, & semper inuulsus. Et siue hæc, siue alia est causa,
has uictorias uiri lego, triumphum nō inuenio. Demum III. Cofs. cum Hetruscum simul,
& Gallicum bellum iniisset, & fortè cum alijs equestri exercitio experiretur, cursu præcipiti
prolapsus, post triduum expirauit. Ita sæpe uirorum illustrium casus finit.

P. V. DECIVS.

Hic bello Samnitico Tribunus militum, exercitum Romanum in angustias coa-
ctum, & ab hostibus circumseptum, sua uirtute liberauit. Petito enim à Cofs. mo-
dico præsidio electorum militum, in uicinum collem castris hostium impen-
dentem, tacitus & improuifus ascendit, percussis hostibus nouitate rei, occasio-
nem Cofs. dedit, ex iniquis locis euadendi. Quo facto, ipse præsentissimo trepidis in rebus
animo, nocte mediâ, suos pro tempore magnificè adhortatus, & quasi inter aliud non ef-
set, per mediâ hostium castra penetrauit, ac multis uigilum, quos armorum fragor excita-
uerat trucidatis, ad castra Cofs. peruenit incolumis. Nec ingressus, cum iam in tuto essent,
subsistit, donec illucesceret, ne tantam nox atra uirtutem. Luce prima ingressus, et inextima-
bili suorum gaudiò exceptus, Cofs. uiri meritas laudes inchoanti auctor fuit, aliud potius
agendi, & nocturno pauore territas legiones, Samnitum inuadendi. Quo consilio fretus,
Cofs. ad hostes secutus, Decium euolauit, fuisq; illis inopino impetu, castris insuper captis,
atq; direptis, ac triginta millia hostium, qui in castra confugerant occisis, in sua castra reuer-
sus, corona aurea Decium donat, omniq; genere laudum, ac honore benemeritũ, tam Cofs.
quam exercitus omnis accumulans. Hic Decio non urbanus, sed castrensis (ut sic dixerim)
triumphus. Itaq; Val. Coruinum, & Corn. Cossium simul de Samnitibus triumphantes pro-
secutus, non minore usus est hominum fauore, quam Cofs. Quarto post anno Cofs. De-
cius, cum Manlio Torquato, acerrimo Latinorum bello interfuit, cum ad Velerim castra fir-
massent, fertur utriq; Cofs. aduersa imago in somnis augustior humana, admonēs altera ex
parte ducem, exercitum ex altera terræ, & dñs manibus deberi. Proinde cuius partis
imperator, & seipsum simul, & legiones hostium deuoueret, ipsum quidem petiturũ. Cate-
rum

rūm partis exercitum uictorem; haud dubiè euasurum. His uisus inter se collatis, & responso confirmatis aruspicum, Cofs. Legatis, & Tribunis militum ad consilium uocatis, ne reum inscijs, inopinis turbarentur euentibus, deorum monitis exponunt, atq; ita decernunt, ut cuius acies uinci cœpisset, eius dux ad uoluntariam mortem, sic enim unius mortem, uitæ & saluti omnium fore. Hoc quod dico omnes asserunt historici. Apud Ciceronem uerò, non hoc deorum imperio, sed ducum consilio gestum legimus (& quorum ducum, plus profectò Remp. quàm seipsos amantium, atque uictò animas suas pro patriæ suæ gloria, ac defensione donantium) cogitarunt enim si iniecta suis spe uictoriæ, dux de uotus mortis, in aciem hostium irruisset, exercitum secuturum. Atq; ita accidit, siquidem cum prælium uentum esset, diuq; acriter utrinque certatum, læuo tandem cornu, quod Decius agebat, ferre impetum non ualente. Decius per pontificem solennibus uerbis dictis, missosq; ad Collegam, qui se, quod inter eos conuenerat peregrisse nunciaret, sese dijs manibus, ac Telluri, secumq; & legiones hostium deuouit, & succinctus habitu Gabino, equosq; insidens, armatos in confertissimos hostes ruit, & quasi à suis in illos omnem pauorem, atq; omne secum periculum transfulisset, sic ardens, secutiq; sui pleni spei, territiq; hostes horrore mirabili, cum aliquandiu tunc etiam restitissent, sic ad ultimū cæsi sunt: ut uix quarta pars prælio superesset. Ipse Decius super hostes in medios cursu inuectus, & confixus telis innumeris, nouo & insolito genere mortis occubuit. Sic non equis, ac curribus, sed tribunus uirtute impigra, Cofs. non more mirifica triumphauit. Quæ quidem mors (quod Cicero idem ait alibi) ita gloriosum fuit, ut eandem concupisceret, & filius, ipseq; Publius Decius, & morte, & nomine patri par, superior & factis, & gloria:

L. PAPHYRIUS CURSOR.

Hic ducum seuerissimus, uehementisq; uir imperij, atq; in primis malleus Samnitum fuit, quorum iste duriciem, & post eum filius eiusdem nominis, magnis fregit insultibus. Aduersus hos igitur Dictator primum dictus, Q. F. Max. Rutilianum, nobilissimum & præclaræ indolis adolescentem, magistrumq; equitum dixit, quod se in urbe reuerso, ad auspicia repetenda, aduersus edictum suum, occasione benè gerendæ rei usus. Et prudenter licet, & fortiter, ac fœliciter cum hoste pugnasset, securi uictorem uoluit ferire, & fecisset, nisi legatorum consilio, ac instantis metu seditionis, magnopere dissuadentium, nec tumultuantium nimis legionum, nec auctoritati Senatus, nec precibus patris, alachrymis, nec tribunitio celsisset auxilio, celsit precibus Populi. Iuuenem Rutilianum non superbia, sed errore lapsū, sibi donari flagitantis: quæ seueritas totius exercitus animos à Dictatore auertit, ut proximo cum Samnitibus prælio, hostis debellari potuerit, nisi milites duci suo gloria inuidentes, uincere nolissent. Quod ubi dux prudentissimus intellexit, per seipsum uulneratos uisitando, consolando, curamq; legatis singulorum, Tribunisq; ac præfectis committendo, reconciliandis, placandisq; militum animis, tam efficaciter instituit, ut sequenti prælio sic Samnites funderet, & in acie cæsis hostibus, & uastatis latè finibus, ut non amplius contra ipsum Dictatorem ausi arma retentare, & pacem cum Romanis, & ad hoc Dictatoris interuentionem ac misericordiam implorarent, ipse legatis hostium prosequentibus, Romam rediens, de Samnitibus triumphauit: cumq; Dictaturam deposuisset, illi, quasi non potentiam P. R. sed illius uiri uirtutem solam metuentes, illico rebellauerunt, ita ut non multo post, memorabilem, ac famosam illam ignominiam ad Caudā. Romanis infligerent: utroq; Cofs. legionibus exarmatis, cum singulis uestimentis sub iugum missis. Cuius ad iniuriæ ultionē Papyrius idem Cursor, & Publius Philo simul Cofs. ad Luceriam coniunctis exercitibus, Samnites usq; ad satietatem, nullo discrimine, conditionis aut gratiæ, urgente ira, & recenti acceptæ cladis memoria, protriuerunt. Ipse Papyrius digresso collega, Luceriam fame uicit, & septem millia militum, Pontiumq; imperatorem Samnitum, qui Caudinæ in Romanos infamiæ fuerat auctor exarmatos, itidem, uestimentis sub iugum missis: recepta quoq; ibi arma & signa, quæ ad Caudum amissa erant, recepti & sexcenti equites Romani, qui tunc obsides Samnitibus dati erat, atq; in illa urbe repositi, quod maxime uictoriæ gaudium auxit. His atque alijs in consulatu actis, de Samnitibus iterum triumphauit. Post Dictator iterum, incultis ac fortibus factus ipse militibus, cum eisdem, qui armis aureis, & argenteis fulgentibus, ac uestibus sericis, & omni exquisito ornatu compari in bella redierant, magno prælio conflixit, fregitq; eos, & castra eorum cœpit, atque incendit, & de his tertio triumphauit.

M. CURIVS DENTATVS.

Hic fortissimū, & continentissimū ducem, & paupertatis amator, & uirtutis, cuius ab obseruantia, recto uitæ calle, nec metu, nec cupiditate aliqua flecti posset, Samnites quiescere non ualentes, magna Coss. strage deleuit, & Sabinos rebellantes uicit, uictosq; in deditiōem accepit, eiusq; uictoriæ tantus impetus fuit, ut non modò Sabinam, sed usq; ad mare Hadriaticum ferro omnia, flammisq; uastaret, tanta rerum atq; hominum præda, ut eam animo uictor ipse uix caperet, quibus rebus, bis intra unius anni spatium, de duabus potentissimis gentibus triumphauit. Hinc ad focum sedenti, & frugalissimè cœnanti, Samnites fortè, ut eum à quo ferro uicti erant, auro uinceret, magnum auri pondus attulerunt: orantes ne id publicum gentis suæ munus recusaret, eoque quod libenter offerebatur, æquanimiter uti uellet. Risit ille, & ite ait, charum uobis, mihi superuacuum metallum, in patriam reportare, neq; enim aurum habere magni extimo, sed aurum habentibus imperare. Lucanos quoq; perdomuit, & de illis in urbem ouans rediit. Idem contra Tarentinos ac Pyrrhum, qui auxilio illis aduenerat, magnificè, feliciterq; pugnauit, & nobilissimū Græciæ regem, bis Italia uictum expulit, ac de illo etiam triumphauit. Interceptæ publicæ pecuniæ reus factus, uasculum ligneum, quo sacris utebatur (non dū enim usq; ad aras Deorum auaritia hominum peruenerat) cum in medium perduxisset, iurauit ex omni præda hostium, quæ ex Sabinis (ut diximus) & præsertim ex regia uictoria ingens fuit, suam in domum, nil se aliud intulisse.

LVCIVS FABRICIVS.

Hic cum uirtute, & frugalitate par Curio, rebus gestis inferior, utulgari autem fama, nescio quomodo non par modò, sed superior inuenitur, sic omnibus ditissima uiri paupertas accepta est, propter quam, paruoq; potentem Fabricium, Maro ait. Hic & Curij cœtaneus, & laudum eius atq; operum censor fuit; & ipse contra Samnites, contraq; Pyrrhum bella gessit, contra opulentissimū populum, ac regem, cuius ipse pauperrimus. Hic Censor cor Rufinum, qui dictator, & bis Coss. fuerat, & utrobique, laudabiliterq; se gesserat, Senatu amouit, hanc unicam ob causam, quod decem pondo laborati argenti habere esset inuentus, quanta temporum talis uiri mutatio, iuditio intolerandum, superbix ac luxuriæ datum esse, quod mox omnes in eadem urbe importunæ tribuerent ægestati. Hunc eundem Coss. cum Pyrrho cominus bellantem, quidam regius minister noctu clam adijt, pollicitus se ueneno Regem interempturum, ut quæ nam sibi peragenda rei facultas esset ostendens, & præmium exposcens tanti muneris: eum Fabricium captum, cum indicio, quamuis alij aliter renarrent, ad Pyrrhum remisit, idq; eius factum (ut ait Cicero) laudatum à Senatu est: ad quem Regem Fabricius legatus, aliquando missus à patribus, atq; ab eo de patria deferenda promissis ingentibus oblata, etiam regni parte tentatus, preces & suggestus regio alto animo despexit. Quibus namq; pollicitis moueretur, qui non modò pretium impieratis, qua non uacant patriæ desertores, sed contractæ munus amicitix, æs, argentum, seruos ultro à Samnitibus transmissos, libera uoce, & immota fronte respiceret. Neq; enim aut pecunia ut ditior esset, aut seruis ut comitator indigebat, qui uirtutum incomparabili thesauro ac pulcherrimo comitatu semper afflueret, sic ut nulli regum suas opes, suamq; familiam inuideret, quo certè si quis contigerit, ille demum uniformis & constans sibi, unoq; semper uultu & animo tranquillo, placidam uitam degit, quum turbidam, & nutantem incertamq; propositi: quid aliud, quam cupiditas inexpléta, & in-
quieta facit æmulatio? His atque alijs motus dixisse fertur Pyrrhus.

Facilius Solem à suo cursu, quam Fabricium intentione diuertere.

LOBARDVS SIRICHIVS

PATAVIEN. FRAN. CARRARIEN.

SI PRINCIPI, S.



ENTI O, quàm grande opus ex præcepto nobilissimæ Clementiæ tuæ gloriosissimæ urbis Pataviæ Princeps, sollicitus aggrediariussisti enim multa, & maxima quorundam uirorum illustrium facta, prius quodam Epitomate, neq; prolixo, neque arctato, sed mediocri stylo declarari, nunc quodammodo (ut ita dixerim) eadem stipare compendiosius imperas, ut cognitioni tradantur, quæ sic abscisso calamo re-præssa mandare literis, impar uiribus pondus meis esse profiteor, hoc enim idem & celeberrimo Petrarchæ commiseras, inuicibilis eloquentiæ uiro, qui cum deliderio tuis satisfacere lucubraret, terris elatus euauit, rediturus ad astra. Mihi æternum & lachrymabile funus, cuius gloriosissimi præceptoris imitari uestigia quod iubes, supra me arduum equidem aggrauat onus. Cum huic rei, ingenio, literatura, & rerum notitia opus esse intelligam, quibus cum ex toto priuatus uidear, inexpertus, suspensus existo, quod præstantiæ tuæ insinuatuum uelim, cum de ingenio incititæ meæ, forte confidens, alius iudices, quàm effectus deposcatur. At demum, cum nil aliud, quàm tibi obnixè parere perquiram, correctioni eruditissimorum me commissurus, progrediar, quæ memores sciant magnitudine rerum cognita, ardua quædam, quàm plurima, & uaria dependere, quæ in conspicuo ponenda, compendij, uel propositi necessitas prætermittere cogit, cum ad impossibile protendat, amplissima angusto in amplexu strictum coarctare, & obscura clarescere. Quod caliginosa breuitas facit. Itaque rei designabo imaginem, non pingam, ut liniamentorum qualitas, siue idolis specie cōsiderare possis. Quare qui ad hæc intelligēda uenerint, plura existimare, quàm legere discat.

LOBARDI SIRICHII

VIRI DOCTISS. EPITOMATIS

VITARVM ILLVSTRIVM VIRO

rum Supplementum.

ALEXANDER MACEDONVM REX.



AMPLISSIMA Regis Alexādi Macedonis gesta, ut cognosci possint, in arcto locare difficile est. Is uigesimo ætatis anno Macedonum Rex declaratus, interempti parentis eius Philippi, ad tumultum patricidas tanti facinoris pœnas primò dare cœgit, subinde uir ad bella paratus, ubi Græciam, Macedoniamq; ordine cōposuisset, ultra Hælespontum in Asiā transgressus, in campis Adrastris, primò Dariū Persarum maximum regem expugnat, mox Phrygia, & Paphlagonia in ditionem redactis, per angusta rupium, dubiosq; aditus Ciliciam intrat, quæ ex improviso exterrita, uictori paruit. Darius interea quingentorum millium armatorum instaurato exercitu, inter arctatas rupium fauces Ciliciæ commissio certamine uictus ac fugatus, terga celeri studio uertit, septuaginta millibus Persarum cæsis, quadraginta millibus captis, direptis castris, cum regia matre, uxore, ac sobole tota, uictor insignis, ad deditiōem Damasci profectus. E' proximis nationibus legati uenire se, suaq; & urbes dedentes. Syria, Phœnices, & Sidon cum maritimis insulis uictori obtemperarunt, Tyrum fortiter expugnatam, & uirtus, & fortuna obrinendam dedit, aliquandiu obsessam. Tenedos regi paruit, centum sexaginta nauium classe deuicta, Gaza decem millibus hostiū cæsis expugnata est, uictoricibus armis celsit Aegyptus, & Cyrene ceruicem flexere, ad louis Hammonis, quem sibi patrem finxerat, genitum domitor, per arida, & solis adusta tendit iter: unde remeans diuina stirpe se natum uoluit credi, haud mortali patre contentus. Reuersus urbem condidit, quam ex se Alexandriā appellat, hic aduersus Dariū, qui Albelam ingenti armatorum copia uenerat, de integro arma conuertit, & hic quoque uictor, Orientis sibi limen aperuit: ita ut proximæ gentes Persides, & Babylonij patere tur imperia, per difficiles aditus, æthereaq; iuga ad septentrionem conuersus, Parthos, Hyrcanosq; fregit, Caucasum montē ad mortis extrema cum suis labore deductus, mareq; Caspium cuncta sternendo subegit, ad flumen Tanais, & Scythas circumtulit signa, & in finibus Asiæ partem tenuit Europæ, ad flumen Iadum cuncta pacando, mox produxerat agmē, & ad Hy-

ad Hydaspem amnem, Porum Indorum maximum regem, quia armis contradicere ausus, terribili praelio uicit, quem honoribus auctum regnare permisit. Multa præterea, cum aliquot regibus, uictrisq; gentibus, per Indorum longissimos tractatus praelia gesta, maximis illustrata uictorijs, quæ obliterare succincta breuitas cogit. Mox per fluentes Gangis fluminis aquas, aduerso sole Oceanum pergit adire, & in extremis solitudinum orbis, ubi ulterius ire prohibet ipsa natura, imperij sui fines conterminat, urbes condidit Barcen, & Nearchum suorum monumenta laborum, unde siquid restabat uincendum conculcans, limen Orientis emensus, Babyloniam rediit. Adhæsit fato foelix, sed demum fallax eius fortuna: & in ipso iuuentæ, ac uictoriarum prospero flore, Antipatris opera tertio & trigesimo ætatis anno ueneno moritur, clarissimus Regum. Qui (ut ait Iustinus) cum nullo hostium nunquam congressus est, quem non uicerit, nullam urbem obsedit, quam non expugnauerit, nullam gentem adiit, quam non calcauerit.

PYRRHVS EPIROTARVM REX.

Pyrhus illustri progenie ortus, ab Achille Aeacidarum originem trahens, rex inclitus Epiri, magnitudine potens, & animo grandis, militaris industrig, omnium potissimus fuit, qui & natura, & uetustæ generis gloria insignis ac bellicosissimus. Tarentinorum precibus, qui cum Romanis tunc temporis armis dissidebant, uiribus suis in Italiam transfretat, inuadendi Romanos occasionem adeptus, quod pridem maioris imperij cupidine flagrarat, ad Heracleam igitur urbem, Lyrimq; Campaniæ flumen, Val. Leuino Cols. atrox certamen committitur, & mutua cæde pugnatum: ita ut diu in ambiguo res esset, donec elephantes, quos Rex ipse secum primus in Italiam traduxerat, à fronte interrupti agminis Epirotarum otius constituti, regi uictoriam dedissent. Rex suorum maxima strage uictoria potitus, Romanos terra prostratos, omnia in pectoribus, nulla in tergo uulnera conspicatus, & in fronte animositatem cum ipsa morte uigere. O quam facile (inquit) erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis. Hic non modo animosior, sed effertior, miserabili præda, igne & ferro cuncta prosternens, totam populatus Campaniam, ad usq; Prenesten signa longè, lateq; circumlata deduxit, ita ut à uigesimo lapide, fumo & puluere in Vrbe oculi trepidantiu caligarent. Proinde animi magnitudine usus, ac libertate sua, captiuos quosdam egregios penes se comiter habitos, sine ulla redemptione Romam ire permisit, Fabricioq; qui ad hoc legatus uenerat, quartam regni partem pollicitus, secum manere rogauit, sed id frustra. Nam ille uir utiq; magnus, sua sorte contentus, ut qui uirtuti satis facere longè, didicerat, Romam rediit. Post hæc ex integro pugnatum, & ipse iterum uictor Rex. Fuit quoq; tertio sub Curio, Fabricioq; Cols. penes Apulicam redemptum, sed neutram in partem uictoria declinaret, cum nox diuturnum diremisset bellum. Nouissimè in Lucania, sub eisdem ducibus, quarto cõcurritur Marte, & elephantorum ordine interrupto, Rex ipse humero sautius, uiginti trum, & ut alij uolunt, quadraginta millium suorum strage uictus abire maturauit. Postremò reintegratis copijs, per Siculorum legatos euocatus, aduersus Carthaginenses, quia armorum feruore insulam fatigarent, bellum in Sicilia transtulit, ibiq; rex insule declaratus, aliquot horrida praelia, non modò animosè, sed prosperè gessit, ita ut Pœnum hostem fuga discedere compulisset, mox ad Italiam conuersus, uictus à Curio Dentato iterum & fugatus, patrium regnum repetit, uerum ut qui stare non poterat, ad arma natus, Antigoni tunc Macedonum regem aggreditur bello, quem praelio uictum, & regno pulsum, Argos petere compulit. Hic Lacedæmones adortus uincitur, postremò clade suorum atrocior factus, Argos inuadit, & oppugnaturus urbem, dum animosè ad moenia contendit, ictu saxi percussus, Rex bellicis artibus insignis, occubuit, magnitudine equidem laudandus.

HANNIBAL POENVS.

Isnouem annorum puer, coram Amilcare patre, ad aras iureiurando affirmauerat, perennem se Romanis futurum hostem. Quod uotum non aliorum, quàm ad destinatum propositum, pertinacissimo & implacabili teredit odio. Namq; ubi primùm facultas affuit, in Hispania Saguntum aggressus, urbem Romanis amicissimam, obsidione delevit, mox per Pyrenæos saltus, & Galliam tractus, uelut fulmen quæq; obstantia prosternens, aduerrendam Italiam, deualtandamq; festinauit, & alpibus Gallorum prohibentibus transitum duro Marte depulsis, igne & ferro diruptis rupibus, per inuia pandit, ac sternit, iter, cui ad Ticinum P. Cor. Scipio Cols. obuiam fuit, qui ingenti Romanorum clade uictus ac uulneratus, uirtute filij tunc adolefcentis euasit. Victor Hannibal ultra procedens,

cum Sempronio altero Cofs. ad flumen Trebiam haud procul à Placentia conflixit, & hic Romanorum strages altera fuit. His prosperis uictorijs elatus Hannibal, sui fiducia plenus, ad spem propositu armauit animum, & ad transitum in Hetruriam, per inuia, & aspera Appennini iuga, extrema temporum, alterum ex oculis ipsa, difficultate itineris amiserat. C. Flaminius Cofs. ardentioris spiritus uir, quam res postulare, apud Trasumenum Hetruriae lacum, uiginti quinque millibus Romanorum caelis, traiectis hasta latali uulnere occubuit: & hæc tertia Reipub. pestis. Hic ad Cannas Apuliae uicum Varro aliter Cofs. committendi prælium temerarius auctor, infauste conflixit. Qua memoranda clade, ad quadraginta duo millia Romanorum, cum altero Cofs. Paulo Aemilio uiro innocentissimo, ad satieta-tem trucidauit: Hannibal equidem plus insidijs quam uirtute, astu quam fortitudine aduersus sua, qui desiderij finem attingere poterat, si recto calle, cruore Cannarum aspersus ut erat, illico urbem Romam adire maturasset: sed uictoria contentus Capuam tenuit, & in delitijs luxu, ac malitia languescere cepit, austeritas illa, ardorq; pugnandi, ita ut illud propriè dictum sit Capuam Hannibali Cannas fuisse. Interea (ut ita loquar) uelut ab inferorum manibus reuiuiscere potuere Romani, & ad arma respirare, ac defendere patriam, cum ille serò tandem, ad tertium lapidem, Anienemq; flumen posuisset castra, & dum ad urbem dimicaturus accessisset, Gn. Fuluius, & Sulpitius Cofs. in armis pugnaturi, extra portam Capuanam affuere, & in aciem utrinque deductis copijs, illico grandio coeli fragore dimissa, è summa Capitolij rupe, maximo turbine uentorum in aduersa hostium ora se inuexerat. Cumq; uiolentia imbrum Hannibalem in castra se recipere cogeret, extemplo serenitas fluxit, quod postquam accidisset, eum attonitum dixisse aiunt. Nunc animum, nunc fortunam obtinendi urbem sibi deesse. His, illaq; ad Castitatem Italiae sedecim annorum, tempus sic gestis, Scipio ille Africanus superior, dum clades patriæ, cladibus in Africa uindicaret ex Italia reuocare potuit Hannibalem, & acerrimum uincere hostem, quia patria profugus, ad Antiochum primò, inde Prusiam Bithyniæ regem perrexerat, & per Quintum Flaminium S. P. Q. R. petitus à rege tradendus erat, cum ille hausto ueneno, ultro morte præoccuparet Libysam sepultus.

Q. FAB. MAXIMVS CUNCTATOR.

Prinçipio belli Punici secundi Q. Fab. Maximus Romanorum legatus, cum in Carthaginensium curia eleganter exposceret, utrum eorum consensu, aduersus fœdera in Hispaniam per Iberum flumen arma milite traiectus Hannibal, Saguntum urbem, arcuissimo beniuolentiæ nexu Romanis unita hostiliter deleuisset: Illi tergiversantibus & uasre respondentibus, uir ardentissimi spiritus, extemplo subfarcinata uelleret. Hoc in gremio inquit, pacem, bellumq; ferro, utrum placet eligite. Ad hoc ubi insolenter retulissent. Vtrum mallet, relinqueret & eligeret. Ille accensus animo ferox, & perhorrendus explicito sinu, & in diuersum excusso. Bellum (inquit) haberote: obstupescere tunc potuere, quibus hoc contigerat audire grauiissimi uiri auctoritate, qui tam ingenti sui, suorumq; fiducia, è sinu suo, in illorum gremia bellum cruentis cladibus utrobique perniciosissimum, non modo effuderit, sed & disseminauerit. Proinde graui Romanorum iactura, ad Transumeni uictore Hannibale, ipsis afflictis in rebus, is Dictator creatus, per ardua montium, iugatissimosq; saltus, quotidie se Hannibali opponendo, ac detrectando certamen, cunctatur, potuit modo deludere, sed ante id tempus inauditum expugnatum reddere hostem. Hic spes prima respirantis imperij, ac superandi Pœnorum uictorias emicuit, unde illi Cunctatoris cognomen fuit, ut illud Comicum Ennii carmen:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

Post hoc ad Cannas multorum mortalium cæde absumptis, Romanis exercitibus Fabius I I I. Cofs. (nam pridem ante Dictaturam duos consulatus gesserat, ac de Liguribus triumpharat) aduersus Hannibalem iterum missus, aliquot Campaniæ urbes, quæ ad Pœnos defecerant, ut & armis contusas obtinuit I I I. Cofs. cum Cl. Marcello, celeri studio in Campaniam profectus, Cassilinum obsidione circumtentum, Romano restituit imperio: nec moratus igne, & ferro uastato Samnio, nonnullis urbibus capitis uiginti quinque millibus hostium delectis, uictor insignis redijt. Idem V. Cofs. circumuenit Tarentum; & irritatis Hannibalis conatibus, qui ad succursum gentis obsessæ citato agmine festinauit, industria suæ præsidio urbe potius est. Quod cum Hannibal intellexisset, cum doloris stimulo agitatum proclamasse ferunt: Et suum Hannibalem Romanos habere. Triginta millia hominum, præter auri, & argenti pondera recuperatæ urbis præda fuit, & cum de redimendis quibudam captiuis Romanorum, ea auctoritate, qua uti poterat cum Hannibale pepigisset. Fabius à Senatu

Senatu re improbatâ, ubi statutum pretium nequaquam mitti intellexisset, patrimonij sui prædium uendidit, & obligatæ fidei debitum, si non publica, saltem priuata pecunia adimpleret, se patrimonij (ut ait Valerius) quàm patriam fidei inopem esse maluit.

M. CL. MARCELLVS.

M. Cl. Marcelli sui temporis omnium bellacissimi uiri gloria, notissimis uictoriarum exemplis maxime claruit. Qui aduersus Viridomatum Insubrum Gallorum Regem, ad Padum ripam Coss. ceteri occursum profectus, ampliori multitudine quàm extimari poterat, hostem subito aduentu obuiam habuit, quo discrimine inopinate rei interceptus, cum neq. alter, neq. alio periculum diuertere posset, solertissimi sui ingenij studio adiutus, fluminis instar, in Viridomarum ocyus impetu facto, obtruncatum regem illico strauit terra, quo tam repentino, ac terribili casu obstupefacti Gallorum exercitus, non fuit resistendi locus, quin profunda suorum clade uicti recessissent. Inde aliquot op pidis Insubrum captis, transpadum tunc primum exercitu Romano deducto, Mediolanum eius regionis eminentissimum caput expugnat, Romam triumphator insignis reuerfus, quæ regi subtraxerat hosti, tertius à Romulo opima spolia loui Feretrio in Capitolio suspendit. Idem ad Nolam cum Hannibale congressus, duobus millibus Pœnorum cæsis, fusum, fugatumq. hostem coëgit abire, & uastatis Hirpinorum, & Samnitum agris, à populatione prius non destitit, quàm circumstantes populi miserè Hannibalis subsidium implorarent. Quocirca iterum manibus confertis certatum est, & in primo statim impetu decem millia Atrosum terribili strage deleuit, uictus Hannibal, cruento gradu tergo celsus retrocessit. Sequenti anno III. Coss. Marcellus, de integro ad Nolam duobus millib. Pœnorum trucidatis, Hannibali animum ita fregit, ut postera die ille non ausus esset certare, interea ad cōpescētes turbulentissimos Siciliæ motus, quæ ferme uel ad se, uel ad Pœnos tota defecerat, eo ipso duce Marcello opus fuit, qui in Insula traductus, qua militari disciplina, quoue consilio, & administrandarum rerum uigilantia urbes expugnauerit, Syracusas triennio obsessam deleuerit, totamq. insulam pacauerit, scribere longum, ac laboriosum esset, cum mirabile ferme rebus gestis sit tot unius suffecisse industriam. Qui Romam regressus auctoritate sua (quod antea inuitatum fuerat) in monte Albano, triumphare uoluit, mox sequenti luce ingenti præda onustus, ouans introiuit urbem. Inter cetera octo Elephantes ante se præferens, in documentum ut non tantum de Sicilia, sed & de Punica uictoria ouaret. Post IIII. Coss. in Lucania inuasit Hannibalem, quem iterum prælio uictum, silentio in castris se tenere coëruit. At dum in conspectu explicitis in prælia signis continuo in campum profiluisset, Hannibalem conquestum ferūt, nullum respirandi sibi tempus dari, solem in cælo quotidie, & Marcellum in armis esse. Quocirca ille indignationis stimulis agitur, in Apulia tanta ferocitate in prælia prorupit, ut Romanorum clade in castra uictor ipse rediret: at Marcellus nec ob hoc deteritus, ubi primum illuxit animatis ad pugnam militibus in agmine apparuit, quod cum Hannibal sensisset admiratus, inquit: En uir, nullius fortis impatiens, uictor in uictos, uictus in uictores audacius resultat: Confestimq. utrinque in aciem deductis copijs, ita dimicatum tradunt, ut uictor Romanus & octomillium Pœnorum sanguine cruentus fugientium terga repressisset in castra. Itaq. Marcellus tot uictoriarum gloria, Cannarum clarissimus ultor effecit, ut ille turbo, qui tot tonitruum motibus Italiam fulminarat, euanescere uideretur.

NERO ET LIVIUS SALINATOR.

Horum duorum Cl. Neronis, & L. iuij Salinatoris facta, separatim diuidere, præcipue rei gestæ conditio non sinit, cum iam eadem laude non modo uniti, sed & coniunctissimi ita uideri possint, ut eorum gloria unico exemplo, in conspicuo se offerat contemplanda. L. iuius à se Procōsule bello pacata Macedonia, postquam magnifice triumpharat, infestissimos inuidiæ fluctus euitare non potuit, quin inundatione popularium motum concussus, tam ignominiose, quàm iniuste damnatus esset, quem in opis ruris incolæ & robur, & dolor fecere. Tunc temporis res Romana maximo in discrimine erat, cum hinc Hannibal in Lucania, inde frater eius Hasdrubal in ipsa Gallia Cisalpina diuerso tractu hinc hinc permovent Italiam. L. iuius Salinatore collegam dare consultissimum uidebatur, sed duo rei impedimento erant. Primum quod Salinator ciues exosus, fieri Coss. recusabat, proximum quod cum Nerone implacabili & inueterato odio uehementer dissidebat, ueruntamen uniuersi Senatus labore, & precib. fatigatus, patriæ uerecundiæ cedens, ad utrumque grauissimum curis tandem flexit animum. Itaq. insignes uiri sincera fide pacati, cōcordes

li 3 tenēre

tenuere provincias, Claudius in Lucanos aduersus Hannibalem, in Transpadanam regionem Hastrubali occurrurus Salinator concesserat. Nero apud Grumentum oppidum alsi-
duis occursionibus iudies Hannibalem infestarat, quem districto tandem praelio adortus
octomillibus Afrorum caesis, in fugam uertit. Et cum a quibusdam captiuis intellexisset,
ducum Pœnorum sententia esse, ut in Umbria ipsi se coniungerent, illico ut huic periculo
obstaretur, cum parte copiarum collegam festinandum esse concepit, nec differendum, i-
deoq; Legato probissimo uiro cōmendatis castris, occulto tramite noctu clam abiens, ce-
lerius quam cogitari possit, maximam Italiae partem emensus, in castra Salinatoris, qui ad
Metaurum flumen apud Senam Hadriatici maris litus hosti se obiecerat peruenit: ita ut
ne ab Hannibale unde discesserat, neque ab Hastrubale ubi uenerat, sentiretur, proxima lu-
ce utrobique ad pugnam collatis signis Hastrubal certo indicio, & alterum Cofs. adesse in-
tellexit, qua re admiratus retrocedens, substitit ad noctem, & ipsis in tenebris festinauit di-
scedere, quem infecuti Cofs. quinquaginta sex millia Pœnorū cum ipso duce cruento Mar-
te truncauere. Captiuorum quinquaginta millium numerus fuit. Nero uictoria parta, an-
tequam sisteret caedes, festino recursum, uelox ad suos properauit, ita ut nec prius quam tanta
celeritate profectum erat, ab Hannibale cognitum sit, quem abscessum Hastrubalis caput,
quod secum detulerat, Cofs. intra eius uallum proiectum, ipse conspexisset. Quo tam cala-
mitoso spectaculo obstupefcenti similis: En (inquit) agnosco infelicitatem Carthaginis.
Cofs. Romam ingressi, ob tam clarissimam uictoriam, insignemq; hostium caedem, Salina-
tor (quia in eius prouincia res gesta erat) curru triumphauit, quem Nero eques, more ouan-
tis non minori gloria comitatus est, cuius rei ipse praeceptus auctor fuerat.

PVB. SCIP. COR. AFRICANVS MAIOR.

S Cipionis Africani maioris, quem uirtutum suarum gloria immortalem ferme uoluit,
strictim subtexere gesta, equidem labor est is adolecens, uix dum puerilem aetatem
egressus, P. Scipionem eius parentem prope Ticinum, aduersus Hannibalem quo-
dam conflictu profundo uulnere sautum, mira quadam, & animositate uirili, ab im-
minente periculo mortis liberauit. Apud Cannas ipsis rebus profligatis, qui eo praelio eua-
ferant, cum de relinquenda Italia duce Cæcilio Metello consilia uersarentur, re cognita, Sci-
pio, tunc Tribunus, in sequentibus paucis in eorum castra ut fulgor irrupit, & in caput cu-
iusque eorum, qui aderant uibrato ense, iurare coegit, se nunquam Italiam deserturos. Haud
multo post adulationem patris, patruisq; uigelimum & quartum attingens annum, ad Hi-
spaniam ductus, primo & statim impetu Hispanicam Carthaginē, ui & armis expugna-
tam obtinuit, maioris Carthaginis omen insaultū. Hinc ad Betulam cum Hastrubale, Han-
nibalis fratre insigne praelium fuit. Victor Scipio, octo millibus Pœnorum caesis, decem
millibus captis, ad extrema Oceani insecutus fugientem, Gadibus se condere compulit.
Quo successu uincendi, Magonem tertium ab Hannibale fratrem expugnat, hinc Hispania
armis, uirisq; ferox, depulsis Pœnorum praesidijs, Scipionis armorum demum glorie celsit,
& legatis recommitta prouincia, uictor ad Italiam redijt. Non multo post Cofs. creatus, Sici-
liam prouinciam tenuit, simul & transitum in Africā si uideretur expediens, & dum in Bru-
tijs Locros adiret, recuperandi urbis gratia, insigni strage Hannibale deletio uotū obtinuit.
Ideoq; in Sicilia rebus inde pacatis, ad transitum Africæ uela direxit: at ubi ad Pulchrū pro-
montorium terram legisset, trucidato Hannone gentium duce, quem obuium habuerat,
cuncta populatus, nil non uastatū reliquit. Venerat tunc in armis ex aduerso alter sibi Han-
non frater Hannibalis (nam affluebat hoc nomen in Africa) quē cum tribus millibus equi-
tum obruncatum ferro comminuit, inde secute ad deditiōem urbes, & oppida: ac non uul-
la praelia prospera gesta, Syphax Numidarum, & Maurorū Rex multitudine gentium me-
tuendus, qui Carthaginē libus adiunctus Scipionis amicitia excluderat, incredibili Mauro-
rum, & Numidarū strage Rex praelio uictus, miser demum capitur: Romam missus, Albe in
uinculis moriturus. Hoc interuerso, Carthaginē reuolutis signis moenia Scipio terrore pul-
sarat, ita ut tremefacta Byrsa praecepta Carthaginis arce, trepido nūcio ex Italia reuocaretur
Hannibal, ut qui sedecim annorū tempus, Romanorū uexarat imperiū, ruiturā defenderet
patriā. Instabat tunc omnium maximū, & ante id tempus incōparabile praelium, quo terrarū
orbis imperium decernendum erat, igitur duces omnium maximi ac gloriosissimi Scipio,
& Hannibal, inter se mutua admiratione colloquio habito, post quā de pace minime cōue-
nerant, ad ultimū discrimen ex templo contendere opus fuit: ideoq; pugnatum est, summa
utriusq; ducis militari industria, & cruento atq; ancipiti Martis congressu. Postremo uictore
Romano, quadraginta hostiū millia caesa, & capta referuntur. His itaq; gestis uictoriosissimē,
Cartha-

Carthagenensibus miseranda erroris confessione suppliciter implorantibus, pacem, Scipio dedit, humanitatis suæ digniorem, quam illorum perfidia. Hinc terra, mariq; pace parta, uictor insignis ad Italiam ex Africa traiectus, intra urbis moenia eo gloriosissimo triumpho inuectus est, quem omnis memoria clarissimum uoluit, cui ex nomine à se gentis deuictæ, æternum Africanum cognomen fuit.

M. POR. CATO. CENS.

Marci Por. Catonis Censorij, quem humanæ sapientie, & uirtutum intrinsecissimum specimē, nō solum uulgaris fama promulgat, sed & maximi ingenij auctores descripsere, facta aut dicta referre, grande aliquid esset, si amplioris marginis spatiū daretur. Quis enim, quanta in eo fuerit prudentia, temperantia, rectitudo animi, perseverantia, sic arcato calamo comprehenderit, in quo quidem omne genus uirtutis, sic intum esse constat, ut si quis per omne honestatis gradum exempla requiuerit, optimarū rerum fertilissimum monumentum Catonem intelliget, nec minor dux militie qui prudentia fuit, & Reip. unicus administrator. Quapropter ab ipsis ingenia præstantia uiris optimis, Imperator optimus, orator optimus, optimus Senator iudicatus est. Cuius maximæ profunditatis ingenium, ad hoc usq; processerit, ut cum iam senex Latinas literas didicisset, auditor Ennii, & Græcis instrui uoluit literis. Deniq; iuriconsultus potissimus apparuit, quater enim & quadragies ab æmulis accusatus, sine alieno patrocinio, causam ipse suā magnifice defendit, & unaquaq; uice ingenti gloria, uir non modò cōstantis, & ferrei pectoris absolutus euasit. Qui ad decrepitam progressus ætatem, nonagesimū ferme annum attingens, capitalis discriminē, sui ipse defensor propriam causam fecundissimo impetu, & oratione fecunda protexit: ita, ut nullo momento, uel uoce deficere, aut tarditate mentis hæsitare uisus est, tanta prosperitas animi ipso in senili corpore uigere potuit. Vir indomita uirtutis atque naturæ, sed ad eius militiæ gesta progrediar, sub maiore Africano, secundum belli Punici tempore Quæstor, in armis egregius Tarentū missus, mox Sardiniam ut rigidissimus Prætor, non modò uicisti, sed & administrasti. Proinde Cofs. Hispaniam tenuit, & rebellantium uires adortus, quædam strenuissima prælia longè, lateq; sic prosperè gessit, ut summò labore, uir solertissimus confluentes deficientium motus ipse compesceret, & ad deditionem populos magnopere cōcitaret. Quare demum liberè, & expedite pacata prouincia, Romæ uictoriæ conferendum, gloriosum duxit triumphum. Post hoc Acilio Glabrione Cofs. dum ad Thermopylarum saltus, intra confragosa rupium Antiochus Rex maximus Asiæ, aduersus impetū Romanorū tutaretur, ita ut locorum difficultati haud facile uinci possit, hic uir p̄ inuia, æthereaq; iuga perplexo itinere, laboriosè traductus, à tergo hostium ex prouiso descendit, & regem nihil tale metuentem, qui aduersus Cofs. insultum intentus obstabat, quadraginta millia Asianorū strage captare fugam cōegit. Bello quoq; secundo Macedonico, quod cum Perseo rege Paul. Aemilius Cofs. gessit, dum utriq; in prælia descendunt, Cato intra confertissimos aggressus, illic uulnerato equo, pedester à multitudīne circumuētus, nudo ense, ubi in quendam procerum sibi infestissimū resullasset, uibrato ictu, gladius procul è manu decedit, quem inter tot equitum, peditumq; globos iaculis obrutus, quadam animositate miranda sibi restituit, & præ se caesorū aggere congesto, hostili, suoq; cruore perfusus, non sine admiratione spectantium in tutum se redegit. Postremò Censor factus, ita aduersus improbos ciuium mores unicè ac rigidissimè se gessit, ut inter multos Censores, qui antea & post fuere, ipse æternum Censorij cognomen assequeretur.

COR. SCIP. NASICA.

Cum in Asia Romanorum legati ad matrem Ideam, quoddam sacrum, & Phrygia Romam deueniendum, nauigarent, ex itinere Delphos declinant, quid nam acturi essent oraculo percepturi: quibus responsum: cum Romā redirent, deam in manus eius, qui uir optimus iudicatus esset, in ædem Victoriæ deferendam, tradere cū tarent. Quo pacto P. Cor. Scip. Nasica, totius Senatus iudicio uir optimus dictus, ad sacri ministerij officium, inter tot centena millia Romanorū delectus est. Is Prætor per idem tempus, ulteriorem Hispaniam aggressus, prosperrimo successu, quæq; occurrentia prosternēs, ultra quinquaginta hostium oppida, & castella breui subiugauit. Cum Lusitanis apud Litabrum urbem acerrimo prælio confluxit, quo congressu, duodecim millia hostiū oppressa signa militaria centū, quinquaginta referuntur arrepta. Cofs. exinde creatus, aduersus Boios Italiam prouinciam sortitus, in hostiū agros impetu facto, districto prælio, manus cum hoste cōseruit, & insigni obstantiū clade uictoria parta. Nam uox in ipso feruore pugnandi incerta emissā

emissa hostes fugam captare, quam minimè attentassent, effecit, ut abiectis armis aufugerent. Quapropter ad unum caeli, uiginti quinque millia fuere. Victor ubi Romam rediret, quibusdam ei triumphum negantibus, elegantissimam orationem habuit, quæ inter cætera protulit, haud se triumphum tantopere flagitare, qui modeste acquiesceret, nisi exercitus suorum laborum, & uirtutis merita exposceret: nam quantum ad se, nil ultra postulare, quam quod ea die sibi datum constet, quo ipse uir optimus iudicatus sit, cum nil maius, nil admirabilius splendori gloriæ suæ dari possit. Cui talia disserenti, demum triumphare permisum, quo sacratissimo trophæo, inter cætera ornamenta, & hostium spolia mille quadringentos aureos torques, & ceruicibus nobilium peremptorum hostium ereptos, gloriosissimum tantæ uictoriæ spectaculum, ante currum detulit. Iterumq; Cofs. in Illyria, Dalmatas à se deuictos ad internitionem calcauit, ac ferocissimæ genti ita iugum imposuit, ut deinceps submissius paterentur imperia, obq; magnificè gesta Triumphum ei oblatum, sua uirtute contentus insigniter recusauit. Ea quidem tempestate Semp. Gracchus Tribunitia potestate plebi fauendo, seditionem facere perperam acceperat, palam dicere ausus, interempto Senatu, plebem imperio dominari debere: At Nasica, cum huic periculo, quod ad Reip. excidium tendebat, neminem Romanorum procerum oblat: neque Mutium Scaeuolam Cofs. quicquam contra audere perpendisset, merito ardore flammatus. Qui Rempublicam saluam esse uoluit (inquit) me secuturi, arma compescant: quo duce concursu nobilium & rostris, plebe tunc concionante atrociter depulsa, Gracchus tanti facinoris mortis supplicio pœnas dare coactus est. Tertij belli Punici inter hunc uirum, & Catonem orta contentio erat, Cato hostilem, & diutius inimicissimam funditus diruendam esse Carthaginem asserabat, contra Nasica, eam integram, reseruandam, ne Respub. assiduo infestissimoq; terrore soluta, in desidia, & odio putresceret, luxu referta, sua felicitate peritura.

T. Q. FLAMINIUS.

Bello primo Macedonico, T. Q. Flaminius Cofs. traiectus in Græciam, ex templo in ipsis præruptis montium faucibus Epiri, Philippum Macedonum Regem adortus, uictor tandem, hostem attritum pœcere Thessaliam fuga coëruit. Hinc in Epirum explicitis signis, eius regionis populi arma Romana uertentes, proni ad imperia fuere. Post in Thessaliam cursum tenuit, quæ uiribus annorum concussa, ducis impetum egerimè tulit, Phaleria urbs bellico fragore oppressa, incendio traditur, quo circa proximiores gentes exterriti, mandata peragunt, à Metropoli & Piera legati uenere, se, suaq; dedentes: Adrangem, Phocidem, & Erethryam, Anticyram, Ambraciam, & Carystum, & Elatiam, cæterasq; urbes, & oppida uel in deditionem partim acceperunt, & armis, partim expugnat. Philippus interea undique exercitus congesto, ad locum quem Cynocephalas uocant, sedem belli statuerat, cui instaurato robore Cofs. obuiam factus, ubi difficili, & ancipiti pugna, ingentiq; hominum strage, & uulnere copia decertatum esset, superato rege ergo, cæcos Macedones in fugam uertit, hostium tredecim millia perempta, & capta quidam uolunt, alij uiginti duo millia trucidata describunt. Regi sic infelicitè absumpto, & arbitrio pax data est, qui domino totius Græciæ priuatus, in solis Macedoniae finibus depressus est: cūq; omnis Græcia liberè, & expeditè obtenta esset, multitudine gētium, modico terra compressa spatio, Cofs. per præconem declarari iussit, omnes Græciæ urbes, quæ sub Philippo rege fuerant liberas, & immunes esse. Quibus auditis (ut Valerius ait) tanta coelum clamoris alacritate complerunt homines, ut certò constet, aues, quæ superuolabant attonitas, pauētesq; decidisse, igitur libertati reddita uideri poterat Græcia. Nisi Nabis Lacedæmoniorum tyrannus uideretur obstare: quare Flaminius terra, mariq; circumquaq; reuolutis signis, quibusdam oppidis captis, post aliquot cruentissima prælia, Lacedæmanum moenia statuit aggredi: quod ubi strenuè fecisset, tyrannus omnia in pugna, prospiciens, nil respiramenti inesse, attonitus, se, suasq; arbitrio Romani ducis committit. His itaq; gestis apud Achæos, totius Græciæ in dicto consilio, inter cætera eos Romanos postulauit Cofs. quos ipsi gerendæ seruitutis gratia ab Hannibale emptos haberent. Adijciens nequaquam licere, eosdem seruitio tenere, à quibus liberati essent. Cui illico obtemperatum est. Quorum ciuium Romanorum numerus duorum millium fuit. Sic uniuersa Græcia beneficio tanti uiri libertatis munere donata, Flaminius inde discedens, urbem Romanam tenuit, qui eo gloriosissimo curru ad Capitolium usque deuectus est, quo inter confertissima hostium spolia, triduo plausu & admiratione circumspectus, præstantia sui omnium oculos in se conuerterat.

Cons. Romæ creati L. Scip. Africani frater, & C. Lælius, intuentibus cunctis ad finiendum bellum cum Antiocho Asiæ rege potētissimo. Vterq; eam sibi prouinciā flagitabat, ubi plus negotij, ac gloriæ inesse uidebatur. Lælius multum in Senatu poterat, a quo Cons. sortiri, aut comparare prouincias iussi, sed res iudicio patrum, quam forti comiti elegantius uisum. Cum igitur expectatio certaminis Senatū erexisset obrulit Africanus, si Græcia prouincia Lucio fratri daretur, se cum eo legatum iturum, quare L. Scip. Græcia, Lælio Italia mandata est. Cons. Africano comite in Græciam traiectus, hostilibusq; armis extemplo conernerat: ita ut Atheniensium legati uenirēt obuiam, pro Ætholis intercessuri, quorum instinctu hoc formidabile bellum inchoatum erat, quibus inducijs datis, ne ad maiora protraheretur mora, ad Hellepontū transitum, dux Romanus, confestim se contulerat, in Asiatico littore, Romanorum primis castra metatus est. inde ultra progressus, Dardanum & Droceum oppida, mox reliquias Troiæ, Pergamæ & Ilion tenebris placuit. Tunc temporis Africanus infirma ualitudine correptus, Eleam deuotus erat, quod expediens Romani ducis gloriæ fuit, imminenti namq; prælio nisi fuisset Africani tanti uiri præstantia, Cons. splendor poterat obscurari. Rex cum septuaginta armatorum copia, ultra Phrygium amnem, penes Magnesiæ urbem sese castris tenebat non ausus certe, Cons. ultra progressus, cum de se pugnandi apertè copiam fecisset, intra munimina Rex se continuerat, & in procinctu pro uallo steterat. Quod animaduertens dux Romanus, Regem in certamen haud concitari posse, intra uallum eundem statuit aggredi. Quo circa undiq; collatis signis, tanto impetu, feruoreq; pugnandi Romani instinctu cõiulis animati, in campum certatim prosiliere, ut non cum armatis uiris, sed cum tot incinctis mulieribus dimicaturi uiderentur. Antiochus uerò hoc rãto dedecore mōtus, certaturus extulit signa, et falcatis curribus antè positis, sui, suorumq; maxima clade concursum est. Quippè Romanorum industria, attoniti equi, falcatos currus, in suos reflexerunt, & consternatione multorum mortalium, interruptis agminum ordinibus, præparatum iter introgressi, Romanis fortiter dimicando obtinere uictoriā. Asianorum ultra quinquaginta millia eo prælio occidisse describunt. Quo bello, inter ceteros gentium duces, Hannibalem atrociter decertasse constat, & cum ceteris in fugam uersum, quod gloriæ Cons. traditur accommodatum. Inde oppugnatis ac direptis castris, captiuorum turba maxima fuit, cum opulentissima præda, qua nulla maior prior fuit. Idcirco supplicii regi, his conditionibus pax data est, ut Europa, omniq; Asia eis Taurum montem (quem Turciam uulgò nuncupamus) excederet, tanta quindecim millia exolueret: filium obsidem daret: aliosq; uiginti, quos eligere placuisset. His itaq; gestis, L. Scipio domitor Asiæ, Romam profectus, ingenti gloria, Orientis spolijs onustus triumphauit, Asiatici cognomen assecutus.

Paulus Aemilius uir continentissimæ uitæ, in Hispania Prætor, cum Lusitanis cruenta pugna primò conflixit, quos ita prostrauit, ut ipso pro horrendo armorum feruore, omnis Hispania terribiliter concussa, submissa redderet arma, ipse Romam uictor rediens, ouans introiuit urbem. Cons. proinde legatus in Liguria, postquam aliquot bella gessisset prospera, fraude hostium ex improviso à multitudine obsecus, cum inferior numero maximè esset, non fuerat ausus extra uallum signa contere, tandem uiribus animi firmatus, statuit pugnare, quippè hostes iam Romanæ uirtutis contemptores, uagos indies undique palantes annotauerat. Igitur subita eruptione, hostem nil tale metuentem aggressus, quindecim millibus Ligurum trucidatis & duobus millibus, & quingentis captis. Ita gentem ad extrema deleuit, ut supplices se uictos faterentur, & ipse insigni curru triumpharet. Mox secundo bello Macedonico iterum Cons. aduersus Tersem Macedonum regem, in Græciam traiecerat, rex tunc in sinibus Macædoniæ intra de uia rupium, prærupta laxa, se, suosq; turabatur. Sed Paulus aliò per alpiū iuga, incognitosq; saltus à tergo hostium cuncta prosternens, in Macædoniam descendit, quo inopinato turbine, rex attonitus, nec ausus expectare aduenientem discedens, suis arma committit, pugnatum est utroq; maximo cum discrimine. Postremò uictore Romano, Macedones uiginti quinq; millibus eorum trucidatis, fugæ pectora uoluntarunt. Rex ipse, cum duobus filiis, & ex Samothracia, Aegæi maris insula (ubi præoccupata fuga cõcellerat) captus ducitur ad Cons. Paulus obuiam progressus, regiæ maiestati compatiens, uir humanissimi ingenij fleuit, & ad genua inclinantem sustinuit, uel iam procliuium comiter erexit, in ditionem populi Ro-

mani tum primum Macedonia uenerat, & à Paulo legibus acceptis, in formam Prouinciæ reducta est. Victor Cofs. remeans, per Epirum traductus, septuaginta inter urbes & oppida, quæ his montibus uel ad Regem, uel ad se defecerint, simul & omnem Illyriam in pristinum statum redegit, Romæ plaudentibus S.P.Q.R. triumphauit, Macedonici cognomen adeptus. Si quidem eo tam publico gaudio miserabilem dolendi causam, uictoriosissimo Cofs. dedit fortuna, duorum clarissimorum filiorum morte, igitur quantum constantiæ & animi roboris, & in ipso suo inuictissimæ uirtutis pectore, uir clarissimus foueret, his uerbis (ut Valerius refert) ad populum grauisima oratione declarauit. Cum maximo in prouectu sollicitatis uestræ Quirites timerem, ne quid mali fortuna moliretur, Iouem Opt. Max. lunonemq; reginam, & Mineruam precatus sum, ut si quid aduersi P.R. immineret, totum in meam domum conuerteretur: Quo propter bene habet. Annuendo enim uotis meis id egerunt, ut uos potius meum casum doleatis, quam ego uestrum agnoscerem. Huius uiri frugalitas, & continentia tanta fuit, ut cum ex ipsis prouincijs à se deuictis, auro & argento publicum ærarium cumulasset, eo defuncto omnibus eius bonis uenundatis, dos uxoris uix recuperari potuit.

CECILIVS METELLVS MACEDONICVS.

Macedonia uix prelio deuicta, cum libertatem à Paulo Aemilio concessam, infelix, pati nequirit, Andriscum Persei regis filium, expellere ortum, quem Pseudo Philippum nuncupari uoluit, eius peridia, uano errore concitata, primo regnare, inde in Romanos arma hostiliter captare permiserat. Ideoq; Cecilio Metello Cofs. hoc bellum quod tertium Macedonicum fuit, traditur exequendum, qui ferocissimo Macedoniæ confidens, aduersus ignauum hostem prælium committit, & uiginti millibus Macedonum cæsis, ingenti suorum strage, ipsum regem expugnat. Quo memorando prelio, Macedonia ita diuiter attrita uidetur potuit, ut ab infestissimo seruitutis iugo resilire deinceps minimè ausa sit, & ipse uictor Macedonicus, cognominari meruisset. Triumphantis Metelli curram Andriscus summo spectantium plausu subsecutus, grauisimis sui erroris pœnas, æterno mœrore in uinculis perpeti, coactus est. Per idē ferme tempus, Achiiu potentissima gens, armorū terrore in Græciā, aduersus fœdera, iusq; gentiū, socias Romanorū urbes, absidiis motibus hostiliter infestārant, legatosq; qui à Senatu missi fuerant uiolare præsumperāt. Idcirco arma ad ultionē ferendā Metello traduntur Achiiu, duce Critolao, ante uictoriā de præda cogitantes, uelut cū Romanis sibi nihil rei esset, temerè gestientes, uelut huc ad hostiū spolia deferenda, in campū secū detulerunt. Sed id breue gaudium, nam & ipsi acie deuicti, duo & uiginti millia cecidere. Hæc uictoria digna triumpho erat cū sub alterius Cofs. aduentu ferme res peracta esset, alienam ille, gloriāq; Metelli occupauit. Nam dum ad oppugnandum Corynthus Achiorū ualidissimā urbem, obstrepētibus machinis, ipse Metellus fortiter instaret, proximā uictoriæ munus accesserat, sub cuius auspicio, sed prioris ducis industria, urbs omnium Græcorum florētissima capta, flammis correpta in cinerem euanuit. Ad Hispaniā proinde Celtiberos oppressurus, uir infatigabilis missus, Cantabricam urbē humanitate, quā armis, clementia, quā terrore insigniter expugnata obtinuit. Contrebiā gentis unicum præsidium, quā cum obsidione debellare nequirit, uir solertissimus miro captauit ingenio, & ad cæteras regionis urbes conuersus, ita inuictū se hoc bello gessit, ut Florus ait, qui Macedonicus dici meruerat, & Celtibericus cognominari potuit. Cumq; is audisset Scipionem Aemilianum peremptum, cum quo ipse dum ille uiueret grauitè dissideo, ad iniuriā motus crebro concesserat, mœrore lachrymis aspersus publice conclamauit: Mœnia urbis corruisse. Inde Scipionis cadaueri efferēdo, filios subdere ceruices hortatus est, asseuerās: Nulli tāto uiro simile ministerium deinceps exhibituros. Quo tam digno, tamq; honestissimo officio, qualis concius esset ingenuē declarauit.

COR. SCIP. AEMILIANVS AFRICANVS

Posterior.

COr. Scip. Aemilianus Paulo Aemilio Macedonico progenitus, à P. Scip. superioris Africani filio, ab Aemilia in Corneliā familiam iure adoptionis translatus, utriusq; gentis unicum lumen fuit. Is admodum adolescens aduersus Celtiberorum hostilia, qui per aliquot annos Rempub. sic profligārant, nemo Romanorum dum cum contrā auderet capescere arma, in Hispaniā se obtulit militaturum, & Tribunus militum in prouinciā traductus, primo statim impetu, gentis ferociam duro Marte calcauit, neq; eius militiæ contentus, Vaceos uicit, & Cantabros, cum aliquot uicinis populis, qui obliuere

obfistere præfumpferant, & à quodam strenuè magnitudinis barbaro, corporis uiribus perhorrendo, in fingulare certamen accitus, acerrimo impetu ocyus sternit, ac trucidat hostem. Mox ad ingressum Intercatiæ urbis obfessæ, ui & armis muri culmen obtinuit, & propugnatoribus depullis, urbs cruore ciuium aspersa uirtute unius se uinci fateri potuit. Hoc inter tertio Bello Punico incepto, & explicitis in Hispania rebus, quartæ Legionis tribunus, ad excidium Carthagini in Africam traiecit, hoc scilicet fato, ut (quod ait Florus) quàm urbem concusserat auus, nepos eius euerteret, qui in rebus agendis, ita unice ac uiriliter se gessit, ut uirtute animi, & factis cæteros superaret, quæ ab eo magnificè gesta, adeo mouere animos, ut Pop. Rom. quanquam per ætatem fieri non liceret, eum Cols. iuberet. Sub cuius imperio non modò cum ipsis uiris armatis, sed & cum ipsis mœnibus diu, & anticipi Marte terra, mariq; pugnatum est. Postremò uirtute, & industria fortissimè ducis, urbs quondam florētissima, unicum Africæ decus, flammis correpta euanuit, Carthago, anno septingentesimo postquam condita fuerat: de Africa iterum Pop. Rom. pulcherrimum spectauit triumphum, clarissimæ uictoriæ haud dubiè conferendum. Per idem tempus supererat Numantiam ad interitum deleri, quæ rem Romanam, in Hispania per continuos quatuordecim annos sic profigarât, ut Romani solo conspectu hostium attoniti, & formidine torpescerent, quod superiorum ducum uitio magis constat accidisse. Igitur ad Scipionem Respub. conuersa, ad hoc bellum Cols. creat, qui eodem profectus, prius cum exercitu Romano, quàm cum hoste decertandum fuit, quem luxu, & ocio enervatum adeo corruptum repperat, ut aliquantisper ad eum reformandum superfedere opus esset. Itaque in pristinum statum redactis militibus, structa acie dimicatus extulit signa, cuius militaris industria tantum potuit, ut obfessi in urbe oppugnati. Item & altero prælio circumcluderet hostem, Numantini intra mœnia inclusi, ad extrema redacti, desperata rabie decreuerunt mori, & apposito undique igne, postquam flammæ ad æthera conspexerunt, ferro & ueneno sese peremerunt, quorum honoratissimi funeris rogos, tota urbs incensa, & flammis consumpta fuit: ita ut præter cineres, ex ea nil reperiri posset, quod ad gloriæ spectaculum, in triumpho Cols. ostentaretur.

C. MARIUS.

CAius Marius fortunæ suæ fauorem demum affecutus, Cols. aduersus Iugurtham Numidarum regem Africæ provinciam obtinuerat, quare Iugurtha cum Boccho Getulorum, & Maurorum rege, ac focero suo, unâ coniunctis copiis in campum extulerat signa. Conferta pugna, Marius uincere conatus, illicò reges ingenti eorum strage fuga disperlit, qua uictoria uisus, ferme populatus Numidiam, aliquot urbes, & oppida, uel ui, uel pactione in potestatem redegit. Interea reges reparato exercitu, in aciem progressos, præliator insignis Marius, ad internationem uno, & altero prælio uigilanti cura deiecit, & cæde nongentorum millium Numidarum & Maurorum hostium, uires ita funditus oppressit, præsertim Bocchus afflictus in rebus, absterritus, impetrandæ pacis gratia, Iugurtham uictum, proditor, uel fraude interemptum Romano se traditurum, ut ultro polliceretur. Quare ex toto subacta Numidia, Romam regressus Marius, Iugurtham catenis obstrictum, ante currum præferens, exultantibus cunctis admirabilem triumphum egit. Tunc temporis Theutonum, & Cymbrorum furor terrore omnia compleuerant, qui Galliæ populi atq; Germaniæ, armis diffusæ palantes, urbes & oppida in itinere occurrentia, tumultuoso agmine, uastare præfumpferant, quod excidium e Galliæ, & Hispania pulsus, ad Italiam procedi uidebatur, cum ad obstandum mitteretur Marius, qui iterum Cols. & in hostem profectus, quodam in colle ad Aquas Sextias supra Rhodani flumen castra metatus, cum Theutonibus pugnare statuit. Nam Cymbri ad transitum Italiæ aliò declinârunt. Romanæ aquæ penuriam habebant, cum hostes fluminis ripas tenerent, quod inaduertentiæ ducis imputârunt, cōquesti, quibus Marius: Quid enim rei est (inquit) en sub oculis flumē habetis, si uiri estis, armis sedanda litis, quæ uox animosi ducis adeo mouit animos, ut milites in prælia, ocyus adolarent, quo circa biduo ad summū truculentissimæ hostium cladis, & inundatione cruoris pugnatū est. Ita ut (quod ait Florus) uictor Romanus de cruento flumine, non plus aquæ biberit, quàm sanguinis. Theutonum namq; ducenta millia captare feruntur. Interea Cymbri longo itinere circumducti, per Tridentinorum iuga in Italiam transcederant, ac in ipsa Venetiæ planitie, non sine ingenti uastatione agrorū, sese diffuderant: igitur Marius iam quinto Cols. in excidiū tantorū hostium progressus, illicò cum Barbaris manus conseruit, & ubi ad extrema pugnatum uariè esset, Cymbri ingenti suorū consternatione, Romanæ uirtuti tandem cessare, quorū centum quadraginta millia capta. Itaq; Marius fortunæ

fortunæ ac uirtutis suæ fulgore admirabilis, Romam profectus, è duobus triumphis ultrò oblati, uno contentus, intra urbem splendidissimo curru inuectus, ad Capitolium profusa omnium alacritate, uiridanti laurea coronatus usque deuenit.

G. N. MAGNVS POMPEIVS.

Gnei Pompeij omnium clarissimi ducis, uictoricum armorum admirabile culmen, dignoscere arduum sublimis uitæ gloria facit. Is admodum adolescens, aduersus Marianorum partes in armis Syllæ obtemperaturus, Gn. Carbonem Cofs. infectus, cum uniuerso exercitu in Siciliam pessundedit. In Africa Gn. Domitium Aenobarbum cum octo millibus armatorum, apud Vticam obruncatum prostrauit. Hiabam Numidiæ regem, quia auxilia Domitio tulerant, expugnatum peremit. Africa quæ bis ciuilium bellorum motibus rebellârat, in pristinum statum redacta, Romam profectus, adhuc eques uigesimalum & quartum agens annum (quod primum nulli contigerat) de Africa triumphum egit. Aduersus Sertorium eiusdem Mariani tumultus præcipuum robur, cum Lucio Pio Metello proconsul in Hispaniam missus, post aliquot truculentissima prælia, utrinque uario euentu peracta, à suis obruncato Sertorio, Perpennam huius belli successorem, cum reliquo exercitu, ad internecionem deleuit, quare Hispania pacata, uictorem de se triumphare permisit. Cum Cilicis post hoc memorabile bellum fuit, hi namque in festinatione pyratice omnia populando, æquora intricârunt: ita ut nulla nauigatio tuta esset, quos lacerata classe, toto mari dispersos, Pompeius simpliciter abiectis armis in deditionem recepit. Quid primum mireris in hac uictoria ait Florus, uelocitatem, quod quadagesima die parata est, an uerò perpetuitatem, quod amplius Piratæ non fuêrent. Inde illud quoque ad orientem contra Mithridatem Asiæ ferocissimum regem formidabile bellum, ipse adeptus, in minori Armenia, noctu hostem adortus quadraginta millibus Asianorum cæsis atque captis, cum paucis regem attonitum fuga abire coëgit, eumque per exteras gentes infecutus, ita eneruatum affecit, ut ultro uenenum compelleret, & ad reliqua potentis Asiæ conuersus, Tigranem maioris Armeniæ regem, quia supplex obuiam uenerat regnare permisit. Inde ad septentrionem reuolutis signis, Orodem Chalcorum sub ipso Caucaso uicit, Artaboces Iberiæ, & ipse uulnera sensit, ac mandata peregit, munera Albani misere, sine cruore pacati, ad Propontidem Bosphorum, & quicquid Pontum spectat litus, ipse in potestate redegit: fœdera quam arma maluerit Parthi, inde reflexo itinere per Lybani iuga transgressus in Syriam, Damascum & quicquid Euphrates, & Tygris inundant, obseruare præcepta edicta iussit. Ad Arabes, mareque Rubrum, cuncta uincendo usque peruenit. Hierosolymam frustra defendere tentauere Iudæi, quorum XII. millibus cæsis lugum ipsis imposuit. Sed quid per singula, à Propontide in mare rubrum, quo tertæ spatium duos, & uiginti Reges sceptrâ gestasse describunt, sub alijs Pompeiana tenuere signa. Et his omnibus tot & maximis uictoriarum tropheis, unicum P. R. spectauit triumphum, simul & clarissimum ducem ornatissimo resedentem curru: cui eius inclyta gesta, summo omnium fauore Magni cognomen insigni dedere.

G. IVL. CÆSAR.

Caius Iul. Cæsaris clarissima, hoc loco, præcipua cura, strictim commemoranda traduntur. Cuius primum & mirabile negotium fuit, pyratas crucibus affigere, quibus quidem cum Rhodum peteret, ipse maritima præda fuit, quinquaginta talentis redemptus. Mox prætor in Hispania ita magnificè rem gessit, ut quanquam non triumpharet, dignus triumpho tamen uideretur. Proinde in Gallia Cofs. Helueticorum gentem, ad flumen Arar duobus cruentissimis præliis ita funditus deleuit, ut ad centum triginta millia depositis armis, deditionem facerent. Hic Ariouistum Germanorum insolentissimum ducem, uno prælio uicit, ac expulit Gallia. Belgarum populus, unâ cum Germanorum auxilijs, ad ducenta, octoginta millia, summa quidem arte obstando, ita dispersit, ut ad sua remeare quosque compulisset. Cum Neruijs & Atrebatibus subsequenter cruentior pugna fuit, ita ut quinquaginta millibus Gallorum cæsis, reliquos terga uertere coëgisset. Hinc deditiones urbium, ad extremos usque Oceani terminos consecutæ. Auarici eodem impetu fortunæ fugati, ad quatuor millia cæsa, quinquaginta tria millia uenundata. Cum Venetis, qui ad Oceanum terras incolebant, nauale prælium, & memorabile fuit, & hi quoque uicti, & armis superatæ Sequanorum ad decem millia obruncata, qui castra Romana circumföderat Aduaticorum, qui ad defectionem cum finitimis coniurârunt, ad triginta sex millia ferro prostrata. Germanorum gens, quadringentorum millium agmine traiecerat in Gallias,

Gallias, quos prælio uictos Cæsar ad ripas, pontem coniunxit, Rheni & crutore, & flumine incesit. Inde confluentis Rheni, bis disiunctissimas ripas, ponte coniunxit, & primus Romanorum armis Germaniam inuasit: uerum barbari syluas petere procurarunt ac paludes, non ausi certare, quod pro uictoria fuit. Post hoc, terminis Oceani non contentus, in Britanniam bellum transulit, quæ tandem expugnata, cum regibus suis flexit uictoris iugo ceruicem. Vercingetorigem, qui rebellantium Gallorum instinctu Rex declaratus, uniuerso agmine in medio Galliarum confederat, post aliquod horrida certamina, hinc inde, & præsertim ad Gorgouiam uario discrimine, & magnifice gesta, in Alexia oppido, uallo undecim millibus passuum circumdato, mirabile, sed Cæsaris opus, circumcluserat, donec ducentorum quadraginta octo millium armatorum exercitu congesto, auxilio regis ferme tota Gallia surrexisset, & hi quoque cæsi, fusi, qui potuere ad sua remearunt, Rex ipse deposito fastu, supplex ante Cæsaris genua abiecit armis. Et habere (inquit) fortem uirum fortissime uicisti. Et hæc nouem annorum in Gallia, Britanniaque Cæsaris gesta. Deuicta Gallia non fuit resistendi locus, quin ad iniurias Pompeij, cæterorumque æmulantium transito Rubicone, Ariminum Cæsar aduolaret, quare obterritus Pompeius, omnem Senatum trahens in Campaniam primo, mox Brundisium uenit, ubi à Cæsare obsessus, ruptis obfculis, per Adriaticum mare in Græciam Dyrrachium tenuit fuga, Cæsar ut reuiceret Romanam retrocesserat, & exhausto ærario, in Hispaniam traductus, apud Ilerdam Petreium & Afranium Pompeianos duces, ferro & fame consumptos, supplices ad se uenire coëgit, & ex tota pacata Hispania urbem reposebat, insecuturus Pompeium, quem apud Dyrrachium sedecim millibus passuum conducto uallo circumcluserat, inde digressio Pompeio, ambo tenuere Thessaliam, ibique uictus atque fugatus Pompeius, in Aegyptum nauigat, ubi dolo regis Ptolemæi decollatus occubuit. Cæsar eodem properarat, & hic quoque cum Alexandrinis terra, marique ingens bellorum negotium fuit, demum assumpto fluctibus rege, uictor Cæsar, Cleopatram gentis reginam relinquens, per Syriam profectus, restituto in regnum minoris Armenie Deiotaro, Pharnacem bello uictum, Ponti regno priuat, inde tenuit Africam, & post aliquot clarissima prælia, tres duces aduersæ partis prostrauit. Scipionem, Iubam regem, & Labienum, Cato Vticæ ultro repetitum, gladio pectus transfixit, uictor ad Italiam redijt, mox ad Hispanias conuersus, apud Mundam ancipiti euentu Cn. & Sextum Magni filios expugnat, triginta millibus Pompeianorum cæsis, in fuga obtruncato Cn. Hinc domitor gentium Romanæ regressus, quinque triumphauit. De Gallia atque Britannia primus triumphus, de Aegypto secundus, de Pharnace, & Ponto tertius, quartus de Iuba, & Africa, de Hispania quintus fuit.

D I V V S A V G V S T V S.

Diuus Augustus Cæsar Octauianus, certissimū Romani Imperij columen, XVII. ætatis anno, cum Hirtio & Pansa Coss. aduersus M. Antonium, D. Brutum, tunc Mutinensium obidentem, pro prætore missus, primo conflictu parum prosperè pugnatum est, interempto Pansa. Secundo prælio exanimato Hirtio, ferox iuuenis superstes, deuictum fugauit Roma Antonium. Reuersus se inuisum Senatui sensit, quare aduersus ingratisimos ciues, cum Lepido, & Antonio fœdere se iunxerat, & Coss. creatus, in urbe relicto Lepido cum M. Antonio, interfectores Cæsaris Calsium, & Brutum insecutus, in Græcia tenuit Aemathiam. Postremo uirib. & armis superatis, parricida Calsius ceruicem, Brutus latera ultro proximiori ferro obtulerunt. His itaque gestis inter triumuiros tripartito imperio, Asiam tenuit Antonius, Lepidus Africam, Octauianus Europam. Hæc inter L. Antonius Coss. M. Antonij frater, urbem hostiliter inuaserat, imperio suum iuuenem oppressurus, quem prælio uictum ac fugatum, & Perusij obsessum, impellente fame, uiribus suis Octauianus succumbere coëgit. Inde Sext. Pompeium, Magni F. qui infestatione pyratice undique maria terrore impulerat, tercentarum nauium classe, toto mari dispersa expugnatum reddidit, in fugam uersum, eodemque successu cum Lepido, qui ex Africa multitudinem armorum uenerat, occasione data, in Siciliam confugere properauit. Et hic quoque uictor, miserè uitam imploranti remisit. Ad Adriaticum litus profectus, Illyricos, Liburnos, Dalmatas, uincere maturauit, ad Aëgium proinde Græciæ promontorium, ubi cum regina Cleopatra ducentarum nauium classe, M. uenerat Antonius, armis petiturus Italiam, ad summum cladis terrestri, naualique prælio certatum est. Denique uictore Octauiano, Antonius, cum regina in Aegyptum infausta uela dedere, Octauianus hostem insecutus, penes ipsum Pharum prælio deleuit Antonium, qui in Alexandrina urbe obsidione reclusus, in se gladio usus, interijt, quem regina imitari conata, ultro ad motus seipentibus

uenis paulatim decessit. Victor ad Italiam prouectus, de Illyriaq̃, de Aethiaca uictoria, de Aegypto triplici triumpho intravit urbem, & clauso iano, pacis indicio, quia rem Romanā auxerat, ab augendo Augustus cognominatus est. Sed diutius quiescere non potuit, rebellionem gentium concitus: igitur recluso, ad Hispanias extrema Oceani littora traductus, Cantabros & Astures, & totam peruagatus prouinciā, terrore armatorum docuit seruire mandata. Scythæ, Sarmatæ simul, & Parthi, qui intra Septentrionem, & ortum solis terras incolunt, ad Augustum se ad obsequia paratos miserunt. Tigranem in Syria à Caio Augusti legato uictum, pœnituit defecisse. Bosphorum & Propontidem submissiūs se gerere docuit Agrippa: itaque ad orientem per legatos, omnibus peractis, ex occiduo littore Romanam reuectus Augustus, lanum de integro clausit, quem paulò post referare opportunum fuit, in arcticum polum ire coactus, ubi ferocissimæ gentes ausæ erant contrafacere. Idcoq̃ Vlipetes, Morinos, Brennos, Vindelicos, Salassos, Germanos, Marcomannos, Cheruscos, Sueuos, Sycambros, Dacos, Melios, & quicquid citra, ultraq̃ue Rhenum & Danubium barbaries effera spectat, sic perdomuit, ut obnixè paterentur imperia. Ad meridiem Cossus missus, Getulos uicit, Garamantas & Marmaridas, & quicquid ad Austrum pacandum restabat composuit. Itaque Asia, Africa demum & Europa subactis, nil uincere supererat. Quare Augustus Romam regressus, tertio integra pace lanum firmavit, & ingenia sic florescere uisa sunt, ut ipsius sæculi ætas, qua CHRIS TV S noster, ac Deus ex uirgine natus est, nulliq̃ antè, uel postea fuerit, morum celebritate, literis ac militia sit conferenda.

FL. VESPASIANVS.

Vespasiani gloriosissimi, atque omnium clarissimi principis arma uictoria, hoc loco arcta relatione, laudum suarum notitiā persequuntur. Is sub Claudio Tyberio, ab Augusto quarto imperatore, in Germaniam prius, mox in Britanniam missus, plerunque fuis ac fugatis, ac caesis hostibus, aliquot ualidissimas urbes, & oppida uiginti numero in imperij potestatem redegit. Post imperante Nerone, ad uisionem cæli exercitus Romanorum, Coss. in Iudæam cum Tito filio eius legato missus, primo statim aduentu, in Gallilæa cuncta flāmis, ferroq̃ populatus, urbes & oppida tumultuoso armorū terrore concussit: Iosephumq̃ uirum utique literis, & militia clarum, qui multitudinem gentium obuiam procefferat, sola nominis fama in fugam uertit, & Iotapatam, & munitissimas urbes, duro more prostrauit, quibus incendio datis, peremptorum numerus, & captorum ad quadraginta millia fuit. Africa XII. millibus oppidanorum caesis, scalis superata ac dirupta circa radices montis Garizij, Samaritanorum duodecim millia & sexcenti obruncata. Iopen tutissimum Palestinæ oppidum, ad quatuor millia ciuium trucidata, ruina eius permisit. Tyberiadæ, quia pacificè tenuit arma, integra stetit. Tarichea urbs, summa quidem Titi Vespasiani uirtute obtenta est, Iudæorum sex millibus, & quin gentis caesis, triginta millibus iure belli uenundatis, electissimis iuuenibus mille Neroni transmissis. Gamela uario discrimine oppugnata, & miserabili obstantium clade sic deleta, & quinque millibus Iudæorum, ac coniugibus, & filijs è mœnibus sese præcipitantibus, ex toto desolaretur. Giscala armis obtenta, duobus millibus, qui aufugerant in itinere trucidatis, matronæ cum infantibus ad tria millia captæ. Iamnia & Azotum uictoribus illicò cessere armis. Gadara subito impetu capta & direpta, fugientium supra Iordanem, ad tredecim millia ferro necata, ultro duo millia capta. Gallilæa regio, quia rebellarat, & iterum arma in se acrius conuerterat, quare miserabili populatione undique uagatus Coss. omnia uastatum ire permiserat, subactis Lydda & Iamnia. Inde ultrò progressus Metropolim obsidione circumdat. Toparchiam & Bethlepton, aliq̃ oppida cepit. In Iudæarum prouincia Bethabrim & Caphartophan gentis munimina, quia obstiterant, Iudæorum decem millibus trucidatis, mille captis pessundati sunt. Gerasim oppidum expugnatum, & flammis recommitsum, mille qui restiterant obruncatis. Hinc per diuersa Iudææ reuolutis signis cæde, ferro & igne in urbes, & oppida uictoria strepuere arma Tarichea, & Arphacum ipsis ciuibz oppressis, euerse. Hierosolymam proinde cecinere signa, ut fumo, & puluere uerbis obfusarentur mœnia. Dum ad Orientem hæc geruntur, Nero, mox Galbæ postremo Otho occiderant imperatores, & Vitellius omnium sceleratissimus, iam imperare ceperat, quare exercitus, qui sub clarissimo duce in Iudæa armis elaborabant, indignatū tam ineptissimum principem, rem Romanam inuasisse Vespasianum summæ rei Imperatorem creant, hæc inter, Romæ Vitellius, gladio illicò perfosus, in Tyberim distractus. Quare Vespasianus quicquid belli Iudaici supererat agendum, Tito filio committens, ad Italiam rediit,

redijt, & urbem summa omnium alacritate ingressus, primò ueneratus sacra, pro rebus prosperè gestis dijs humanissimè gratias egit.

T. FL. VESP. CÆSAR.

Titus Fl. Cæsar, clarissimæ indolis iuuenis, ac rarissimum uirtutis ornamentum, se inter serenissimos principum dignè numerandum tradit. Is admodum adolescens, sub genitore militans, in ludæa, inter cætera per eum strenuissimè gesta, quodam acerrimo conflictu, duodecim ex hostibus, qui aduersùs se irrupiant, duodecim sagittarum ictibus, lætali uulnere prostrauit. Postremò Hierosolymam, æternum iuuenis decus, uincere superat, quæ à patre concussa, à filio diruenda poscebatur: ideoq; post aliquot prælia, ante urbis conspectum uario utriq; discrimine magnificè gesta, bellicis instrumentis pulsatis mœnibus, per hiatus ruina, urbis angulum Romanus obtulit, & dum ad secundum muri fragmenta præstanter, & ocyus Titus contendit, cum ludæis admirabile negotium fuit, ita ut uota Romana pari clade assequerentur. Tertia mœnia uincenda restabant, quæ summo tandem labore, & machinis concussa, ac dilapsa, noctu clam interfectis custodibus, ingrediendi aditum dedere, subinde acrius fuit cum ipso phano, quàm cum urbe pugnare, & maiora intestina quàm exteriora certamina. Namque circa Templum eminentissimum, Salomonis opus, cum ludæis ingens, & cruenta indies eruptio pugnae fuit, & plerumque strage multorum retrocedere coacti sunt Romani. Sed deliderio uincendi, magis ac magis flammatus animosissimus iuuenis, suos in agmen restaurauerat, & hic quoque infauste depulsi Romani, uincuntur, nec ob hoc remisit animum uir fortissimus, qui uirtute cuncta relegerat, ideoq; de integro in hostem atrocius inuectus ardua Phariæ scalis, & ui armorum adortus, telis, saxisq; potitus, cum resistere non posset, strage suorum retrocedere coactus est. At ille indefessus, & laboris patiens, uirtute suæ obtemperaturus, ad certamen animatis suis, in prælia reuersus aduolat, & multò acrius inter militem, & imperatorem uincere dimicauit: ita ut hostes cæsi cruenti secessissent. At ubi post triduum in agmen ipse rediret, à quodam Romanorum intra fenestram ad penetralia templi tendentem iniecta face, ex templo ad ardua crepuit flamma: quare illud grande perfidiæ gentis sanctuarium fama percelebre, anno millesimo, trecentesimo, trigésimo, postquam à Salomone conditum fuerat, incendio consumptum iacuit solo. Hæc inter tanta ludæorum strages fuit, ut miserranda Hierosolyma, suorum cruore undiq; affluenter manaret. At ubi flammis demum omnia commissa essent, urbs obliuissimæ cineri illico cecidit. Ludæorum igne, ferro & fame, peremptorum, per omne bellorum tempus, sub Patre ac Filio undecies centena millia fuisse Iosephus affirmat clarissimus historicus, ac ludæos reliquos uenundatos, ac toto orbe terrarum dispersos, septem & nonaginta millia declarat. Ita quod omnibus explicitis summa, omnium alacritate inuictissimus iuuenis, ab uniuerso exercitu Cæsar cognominatus est, & ad Italiam prouectus S. P. Q. R. occurrentibus, summo & à patre ingenti apparatu susceptus, introijt urbem. Proinde pater, & filius uno residentes curru, de ludæa speciosissimum duxerunt triumphum, quem inter trecentos, & uiginti triumphos ab urbe condita, clarissimum fuisse describunt.

VLP. TRAIANVS.

Labor, ingenium, uirtutis gloriosissimum, iustitiæ & pietatis exemplum, Vlpus Traianus, breui representatione hoc loco referendus erit. Cuius arma, & si amplior loquendi stylo prosequenda erant, necessitati credere patiantur. Is primò ubi imperare cepisset, reintegrandi Imperij, quod priorum principum ignauia iam penè absumptum, & uiribus exhaustum uidebatur, alto animo constat agitalle consilia, nec mora fuit ad Arcton primò conuersus, in Germanorum ferociam, qui defectione assidue rebellant, ualidissimo impetu signa commouit, quos post multa, & horrida prælia, ita conflictos subegit, ut ipsi attriti & ferme funditus oppressi, Romanæ uirtuti submissiùs succumberent. Nec prius inde discessit, quàm cæteras nationes inuaderet armis, & superatis, qui contrafacere ausi, non modò clarissimus, sed & cruentissimus ultor ad orientem transire æquorè festinauit: ibiq; Armenia, Parthis erepta, Syros quoq; assiduo Marte calcauit, ad Propontidem signa reflectens, Bosporum adortus, omne Ponti regnum superat. Inde perdomuit Albanos, uicit & feroces Sauromatas, quibus seruitutis frenum imposuit, ad Colchos & Scythas, Hircanosq; cuncta uincendo usque progressus: ita, ut Tanais limen, quo primum ab Europa dirimitur Asia, sub ipso gelido situ, abstineret armis. Mox indagine quo-

dā circundato exercitu, horisono armorum terrore pristinum relegens iter, Seleuciam, Ctesiphontem, urbes ac Babylonem inuasit, contremuere, & Arabes parere coacti, nec Perſes euadere potuit, quin uictoris præcepta seruarent. Hinc ultra montis Tauri iuga, cuncta pacando, oblique transuersus mare rubrum inſpexit, quo onusta classe depresso, remigauit ad Indos, ut illis pridem ignotis Romana ostenderet arma. Vnde uictor remeans, Tygridem & Euphratem postremo superare conatus, toto oriente auro uiibrantia circumtulit signa, ut gloriosior suam reuiferet Italiam. Qui urbi Romæ restitutus, inclyto curru triumphans, uti quoddam numen cœleste receptus, magnitudine rerum equidem, unice contemplanus fuit, cum nemo alter scilicet Augusto, melior Traiano, assidue sit conclamatum. Et quia Rempub. non modò uiribus agendo, uerum etiam ruinis depressam urbem, restaurando, in pristinum decus reformauerat, uelut alter Romanae urbis conditor, cum Romulo æquari uoluerunt, cuius strenuissima gesta, ærea imagine celata, unicum posteris exemplar, foro posita sunt, uir generosi spiritus, cumulatissimis laudibus, ad lydera sublimandus.

BENEVENVTI DE RAM
BALDIS IN LIBRVM AVGV-
STALEM SVVM,
PRAEFATIO.

AD ORIGINIBVS, PIETATEQ. IN-
SIGNEM VIRVM NICOLAVM
ATESTENSEM, PRIN-
cipem.



PTAS Clarissime Marchio, Heroicarum cultor uirtutum, posse facilliter, & citò internoscere bona, & mala principum Romanorum, ut utrorumque fine notato, cautior fias, eminenti in speculo exemplorum. Parebo libens, & calculantis more, rem magnam breui ratione summabo. Quia non modicum confert commoditatis, ad cognitionem rerum gestarum, praesertim postquam uenit tempus gratiae, quo uniuersi & urbem, & orbem totum ad unam uoluit redigi Monarchiam, nosse annos, quibus quisque principum imperauit, non per modum narrantis, sed potius numerantis, singulorum tempora breuiter, imò transcurrer perstringam, ludico cum sermone. Est autem utiliter praesciendum, quod omnes historiarum descriptores, catholici, siue in obsequium fidei, siue ob aliam causam, sicut Orosius in Ormesta mundi, & alij plures, incipiunt descriptiones à Cæsare Augusto, quia sub eo **CHRISTVS** nasci dignatus est, à quo incepit primitiua Ecclesia, uel quia diutius imperauit, & salubrius Rempub. gubernauit. Vnde uidentur uelle, quod C. Iul. Cæsar fuerit potius quidam praecursor imperij, sicut Baptista fuit praecursor Domini. Omnes uerò gentiles historici, incipiunt à Iul. Cæsare, sicut Suetonius & alij multi, quos magis sequi intendo, quia non aliud, quam ueritatem tradere posteris curauerunt.

BENE

BENEVENVTI DE RAM

BALDIS. ORATORIS. POETAE,

ET HISTORIOGRAPHI. C.

Liber Augustalis.

G. I V L. C A E S A R.



RIMVS igitur qui Romanorum arripuit imperium, fuit Iulius Cæsar, Lucij F. ualentissimus omnium principum, qui in uigore animi, non habuit parem, nec ante se, nec post se. Hic uixit annis L. VI. Imperauit autem post finem bellorum suorum annis tribus, & septem mensibus. Interfectus est in medio Senatus, uiginti tribus uulneribus.

C A E S. O C T. A U G V S T V S.

Cæsar Augustus, dictus Octavianus, à natiuitate pronepos Cæs. & filius adoptatiuus, successit illi in Imperio. Hic fuit foelicissimus omnium principum priorum, & posteriorum, nam alta prouidentia sua, imperauit prudenter, & laudabiliter, tot annis quot Cæsar uiixerat, scilicet L. VI. De quibus regnauit X. II. cum Antonio & Lepido III. uir, reliquum solus, cum magna pace, & tranquillitate orbis, clauso templo Iani, & uixit annis LXXV. minus XXV. diebus. Mortuus est foeliciter apud Nolam ciuitatem Campaniæ.

T Y B E R I V S N E R O.

TYBERIUS præignus Augusti, ex Liuiæ, adoptatus ab eo, hæres fuit imperij: hic (ut ait Plinius) fuit tristissimus hominum, senex foedissimus, omni turpitudine luxuriarum & ebrietatum: fuit tamen strenuus uictor in iuuentute, de quo dicit Orosius, quod ex mansuetissimo principe, conuersus est in foerissimam bestiam, cum non impetrasset in Senatu, quod ipse pro Deo haberetur. Mortuus est graui morbo, uel ueneno. Vixit annis LXXVIII. imperauitq; XXIII.

G. C A E S. C A L I G V L A.

CAIUS Caligula, pronepos Tyberij, natus ex Germanico, filio Drusi, qui fuerat frater ipsius Tyberij. Hic fuit iuuenis pessimus omnium, excepto Nerone, omni scelere contaminatus, qui uixit annis uiginti & octo, imperauitq; annis tribus, mensibus decem, diebus octo. Interfectus coniuratione suorum, triginta uulneribus, & turpiter tractatus.

C L A U D I V S C A E S A R.

CLAUDIUS nepos Tyberij, natus ex Druso, patruus C. Caligulae, indifferens fuit, & uariis multum, qui à prima ætate fuit semper infirmus, uilis, & tristis. Vnde cum debuit succedere Tyberio in imperio, Caius fuit sibi prælatus, fuit tamen satis utilis, sed infortunatus in uxoribus, de quarum una Messalina, scribit Cornel. Tacitus, & Iuuenalis dicentes:

Et lassata uiris nondum satiata recebit.

Altera uerò Agrippina mater Neronis, quæ ipsum Claudium uenerauit in fungis. Claudius uixit annis sexaginta quatuor, imperauitq; quatuordecim.

D O M I T I V S N E R O.

NERO de gente Domitia priuignus Claudij, & gener etus, adoptatus fraude Agrippinae, hic fuit nequissimus omnium hostis humani generis, & ideo iudicatus est hostis à Senatu. Interfecit se pugione, quarto miliario longe ab urbe, cum imperasset annis paulò minus quatuordecim: Vixitq; annis triginta duo, & familia Cæsarem in Nerone defecit.

SERGIUS GALBA.

Galba senex, de nobili stirpe Sulpitorum, septimus post Neronem, uir uitiolosus, commisit se totum regendum uitiolissimis seruis; unde omnibus odiosus, occisus est in foro à militibus Otthonis, cum imperasset mensibus septem, uixitq; annis septuaginta tribus.

M. SALVIVS OTTHO.

Ottho octauus Imperator, fuit nobilis homo, natus ex equite Romano, non poterat esse bonus, quia fuerat familiarissimus Neroni: fuit tamen militibus dilectissimus, qui uictus à Vitellio, se occidit pugione, cum imperasset nonaginta diebus, anno ætatis suæ LVII.

VITELLIVS.

Vitellius nobilis, de gente Vitelliorum, uir profundæ gulæ & crudelis, qui à pueritia fuit educatus inter meretrices Tyberij, uituperatissime occisus in furore populi, inter omnia ludibria & tormenta. Regnavit mensibus octo, uixitq; annis LVI. & nota quod Orosius Otthonem, & Vitellium abijcit de numero principum Romanorum.

VESPASIANVS.

Vespasianus nobilis, de gente Flauia, successit decimus in imperio Vitellio, cum esset dux belli Iudaici pro Nerone. Hic fuit sapiens, senex & utilis Reip. qui uixit annis sexaginta nouem, mensibus tribus, & diebus septem. Imperauit annis decem, & mortuus ex fluxu uentris.

TITVS VESPASIANVS.

Titus Vespasiani filius, clarissimus omni uirtute, gloriosissimum triumphum duxit de Iudæis simul cum patre, quia simul ambo imperauerunt, ut dicit Plinius optimus testis, qui ascribit Vespasiano. Et hic amore omnium tenuit imperium solus annis duobus, mensibus duobus, & diebus XX. uixitq; annis XLI. & mortuus est febre, cum magno planctu omnium.

DOMITIANVS.

Domitianus filius Vespasiani, frater Titi, hostis uirtutum, patris & fratris, crudelis, sanguinarius, persecutor muscarum, & Christianorum, & Iudeorum, qui uixit annis XLV. imperauit annis quindecim, occisus à suis in camera.

COCCEIVS NERVA.

Nerua senex satis nobilis, honestus & modestus, contrarius Domitiano, factus est Imperator, opera occisorum eius, qui adoptauit Traianum in filium, propter egregiam eius uirtutem. Vixit annis septuaginta duobus, imperauit anno uno, & mortuus est morte naturali.

VLPIVS TRAIANVS.

Traianus ortus Romæ, cuius antiqui fuerunt Hispani, optimus fuit omnium augustorum, summæ iustitiæ, clementiæ & ciuilitatis, qui uir diuinus, mirabili uirtute, & foelicitate Romanum imperium satis infirmatum magnificè ampliauit. Hic uixit annis sexaginta octo, mensibus octo, & quatuor diebus, imperauitq; annis octodecim, mensibus sex, & mortuus est ex fluxu uentris.

AELIVS ADRIANVS.

Adrianus, ut scribit Spartianus, natus ex consobrinio Traiani filius adoptiuus eius, cuius fuerunt maiores in Italia, temporibus Scipionum, uir magnæ scientiæ, maximæ eloquentiæ, nunc crudelis, nunc clemens, qui plus percurrit provincias Romani imperij, quam aliquis alius Imperator. Adrianus uitæ tædio afflictus petebat occidi, & mortuus est anno ætatis LXXII. mense V. cum imperasset annis XXI. mensibus XI.

ANTONINVS PIVS.

Antoninus Pius, gener Adriani, & filius adoptiuus, uir forma pulcher, insignis ingenio, & eloquio, magnæ literaturæ, moderatissimus & benignissimus, qui Romanū imperiū plus studuit conseruare, quàm ampliare, habens illud in ore Scipionis: Ma-
lo unū ciuem seruare, quàm mille hostes occidere. Antoninus perijt anno septuage-
simo, imperauit annis uiginti tribus, mortuus est ex febre, quasi dormiens.

ANTONINVS VERVS.

Antonius Verus gener Pij, successit ei in imperio, cum Lucio fratre suo, isti duo fra-
tres primi simul uocati sunt Augusti. Iste Verus sapientissimè cælauit, & supporta-
uit uitia fratris, qui regnauit secū annis undecim. Fuit enim magnus Philosophus,
sanctitate uitæ omnibus præponendus, nunquam mutas uultum, qui uir tantæ uir-
tutis poterat dici fœlix, si uxorem Faustinam & filium Commodum non habuisset. Impera-
uit annis XVIII. uixit LXI. & mortuus est ex morbo.

ANTONINVS COMMODVS.

Antoninus Commodus, filius Veri, paternarū uirtutum hostis, crudelis, luxuriosus,
qui à pueritia fuit toto corpore, omni turpitudine fœdatus, trecentas meretrices, &
totidem pulchros pueros habens in palatio, infamator omniū, ac omnibus incōmo-
dus cū imperasset tredecim annis strangulatus fuit, cū magno commodo omniū.

HELVIVS PERTINAX.

Pertinax factus imperator, mādato Senatus, fuit genere ignobilis, ex patre libertinō,
sed moribus nobilis, senex uenerabilis, temperatus contrarius Cōmodo. Reputatus
est auarus, dilectus populo, & militibus odiosus. A' quibus occisus est in domo suā,
opera Iuliani, uixitq; annis sexaginta & mensibus sex, & uiginti quinq; diebus.

IULIANVS DIDIVS.

Iulianus Didius post Pertinacem assumpsit imperium, qui fuit nepos Iuliani Magni iu-
risconsulti, quod magis nobilitauit eum. Cuius antiqui fuerūt de Mediolano. Iulianus
fuit parcissimus hominū, miserrimè uiuēs, unde odiosus populo; desertus ab omnibus,
priuatus est imperio, auctoritate Senatus, & in palatio occisus: uixitq; annis quadragin-
ta sex, & mensibus quatuor. Imperauit duobus mensibus, & diebus quinq;.

SEPTIMIVS SEVERVS.

Seuerus solus in numero principum fuit ex Africa, qui uir fortis, magna bella gessit,
terribilis S.P.Q.R. sed militibus amabilis, qui maius stipendium dedit, quàm aliquis
Imperator. Hic tantum annonæ reliquit in morte, quod sufficere poterat urbi VII.
annis, dando LXXV. millia modiorum in die. De quo dixit Senatus: Quod nun-
quam debuisset nasci, uel nunquam mori. Vixit annis LXXIX. Mortuus est in Britan-
niā cū imperasset annis XVIII.

ANTONINVS CARACALLA, BASSIANVS.

Bassianus filius Seueri, dictus Antoninus Caracalla, successit patri in imperio, aspe-
rior eo, luxuriosus multum, qui Papinianum magnum Iurisconsultum trucidari fe-
cit, quia reprehendebat eum, quod duxerat Iuliam nouercam suam in uxorem. Hic
imperauit annis quasi sex, & occisus est apud Charras, insidijs Macrini præfecti, an-
no ætatis suæ XLIII.

OPILIVS MACRINVS.

Macrinus occiso Bassiano, arripuit imperium, homo omnium uitiorum, uilissimè
natus, & uilissimus seruus sub Commodō: fuit crudelis, sanguinarius, inuentor
nouarum mortium, sed post annum sui imperij fuit occisus, apud Antiochiam ab
Heliogabalo.

VARIVS HELIOGABALVS.

Varius Heliogabalus, reputatus filius suprà scripti Bassiani, ex Semirama uulga-
tissima meretrice, ad cuius uoluntatem fecit omnia turpia, impurior omni bestia,
occisus est coniuratione militum, & deiectus in cloacam stercoreariam, & mater
cum eo dignissima tali filio luxurioso, prodigo, cœnoso, qui nō est nominandus
homo, sed upupa fœdissima. Imperauit annis tribus.

ALEXANDER SEVERVS.

Alexander filius Varij Helio gabali, natus ex Mãma Christianissima muliere, accepit imperium ad remedium generis humani, qui iuuenis uirtuosissimus, purgalis sordibus Helio gabali, Remp. salubriter gubernauit consilio Vlpiani, qui fuit legalis scientiæ princeps. Habuit iste Alexander omnes dotes naturæ, fortunæ, & uitæ bonorum principum metricè scripsit. Vixit annis triginta nouem, mensibus tribus, diebus duodecim. Imperauit annis tredecim. Occisus est in Gallia, à militibus opera Maximini, quod indignissimum uisum est. Nam omnes boni principes, ut plurimum bene mortui sunt, & mali male.

MAXIMINVS.

Maximinus natus de origine Thraciæ, ex patre, & matre Barbaris, sine auctoritate Senatus, à militibus appellatus est Augustus, qui fuit magnus ut gigas, fortissimus, ferus, asper & superbus, nullum animal eo crudelius fuit in terris: unde milites in Africa fecerunt imperatorem Gordianum senem grauissimum, sed Maximinus occiso Gordiano, & filio eius iuuenem, ueniebat contra Romam fulminans. Senatus uerò territus, fecit tres imperatores contra eum, scilicet Pupienum, Albinum & Gordianum paruulum, nepotem Gordiani senis interfecti. Maximinus uerò apud Aquileiam occisus est à militibus, cum filio suo, cum imperasset annis tribus.

GORDIANVS.

Gordianus tertius, qui appellatus fuerat Augustus à senatu, cum Pupieno & Albinus. Illis occisis fraude militum, qui iam imperauerant duobus annis, solus tenuit imperiū ualde puer. Cui nihil deficiebat nisi etas, amabilis & graciosus, hic cū bella feliciter gereret in oriente, consilio Mithridatis socii sui uiri prudentissimi, occisus fuit à militibus fraude Philippi Arabis, dicentis: Quod puer nesciebat regere imperium, Imperauit annis sex.

PHILIPPVS.

Philippus de Arabia, post Gordianum factus imperator, Philippum filium fecit participem regni, qui de uili genere natus, superbe imperauit annis septem, nihil laudabile fecit, nisi quod fuerit primus imperator Christianus, & ambo in tumultu militum interfecti sunt, fraude Decij, pater Veronæ, filius Romæ. Et hic nota quod omnis Augustus est Cæsar, sed non e conuerso: Nam Cæsar est electus à principe, uel exercitu, Augustus uerò confirmatus à Senatu.

DECIVS.

Decius de Pannonia natus, uir industria militari strenuus, occisis Philippis, inuasit imperium, quod tenuit annis tribus, & ipse cum filio, quem Cæsarem fecerat occisus est, in medio Barbarorum, cum bellum pararet contra Aemilianum, qui in Moesia rebellauerat. Crudelis fuit contra Christianos.

GALLVS HOSTILIANVS.

Gallus Hostilianus, post mortem Decij successit in imperio, cum filio suo Volusiano, quod tenuit annis uix duobus, quo tempore persecutionem fecerunt in Christianos, & pestis generaliter fuit ubiq.

LICINIVS VALERIANVS.

Valerianus ab exercitu appellatus Augustus, uolente populo & gaudente Senatu, quia fuit uir nobilis sanguine, scientia clarus, gloriosus eloquentia. Et hic uerificatur dictum Aristotelis, ubi plurimum de uirtute, ibi minimum de fortuna, & e conuerso. Sed infelicitissimus fuit omnium, nam captus à rege persarum, in misera seruitute conseruit, sustinens semper in tergo regem cum ascenderet equum. Hic uixit annis LXX. imperauitq. annis sex.

GALLIENVS.

Gallienus filius Valeriani, qui iam erat Cæsar, factus est Augustus à Senatu loco patris, qui luxuriosus maricens ocio, se totum dedit uoluptatibus, neglecto patre, & imperio. Vnde & XXX. tyranni inuasunt imperium, fuit tamen Poëta clarus, unde cum semel celebraret nuptias, tenens sponsum, & sponsam per manus, dixit istos mirabiles uersus:

Ne o pueri pariter sudate medullis

Omnibus inter uos, non murmura uestra columbae

Brachia non hedere, non uincant oscula conchae.

Imperauitq; annis XL.

CLAUDIUS.

Claudius secundus, imperator factus, de uoluntate Senatus, dicitur habuisse in se bona omnium principum, sicut uirtutem Traiani pietatem Antonini, prouidentiam Augusti. Hic uictis sceleriter Gothis, mortuus est ex infirmitate familiari, uirtutibus suis cœlum petijt, cum imperasset quasi duobus annis. Quo mortuo Quintilianus frater eius, uir optimus imperium tenuit solum XVII. diebus, & occisus est.

AVRELIANVS.

Avrelianus natus ex paruis parentibus Barbaris, fuit uir fortissimus, & in omni genere armorum exercitatus à pueritia, qui magna bella gessit in oriente, & muros urbibus plus ampliuit, quam aliquis alius ante, uel post. Sed clementiam non habuit, quæ est prima uirtus principum. Triumphus eius fuit gloriosissimus. Nam Zenobiam magnanimam mulierem, quæ magnificè uendicauerat sibi Syriam, duxit ante curram triumphalem, ligatam multis catenis aureis. Imperauit annis quinque, mensibus VI. occisus fraude notarij sui apud Byzantium.

TACITVS.

Tacitus V. Conf. senex & grauis, factus est imperator cum summa concordia & longa deliberatione militum, Senatus, & populi, spatio sex mensium, temperatus, sobrius, lectione librorum delectatus, non fecit magnifica propter temporis breuitatem, quia tantam sex mensibus imperauit, morbo petijt.

FLORIANVS.

Florianus frater eius sibi similis. Imperium tenuit duobus mensibus, & occisus est in idijs militum.

PROBUS DE PANNONIA.

Probus de Pannonia oriundus, de ciuitate Syrmensi, nobiliore matre, qui uerè probus iudicio omnium bonorum, factus imperator, Remp. quietissimam, & securissimam reddidit, nobilissimis uirtutibus clarus, sub magnis ducibus Valeriano, Aureliano & Claudio, multa bella gessit. Foeliciter & probiter, terror Barbarorum: Ideò finaliter occisus est apud Syrmium, quia nimis eos grauabat prælijs & laboribus, annis imperij sui V.

CARVS.

Carus Romanus, uel Mediolanensis, uisus est militibus dignus imperio, post mortem Probi, & tamen medius fuit inter principes bonos & malos. Hic capta ciuitate Carrarum in Persia, longius procedendo cum exercitu, fulminatus est, cum imperasset annis duobus. Carus habuit duos filios Cæsares, quorum minor Numerianus, magnus Orator & Poëta, sine pari tempore suo, occisus est proditiōe Apri foceris sui, qui uolebat occupare imperium. Maior autem nomine Carius contaminatissimus omnium, uictus & occisus est à Diocletiano.

DIOCLETIANVS.

Diocletianus, cum bonus princeps quæreretur, occiso Numeriano, consensu omnium appellatus est Augustus, uir magnanimus, prudens, alti consilij, qui dicebatur bonus, cautus, optimus uenditur imperator. Cum autem solus liberè imperaret subito ortis magnis bellis, Diocletianus fecit Augustum Maximianum, quem à principio fecerat Cæsarem, & elegit Cæsares Constantium patrem Magni Constantini & Galerij. Post multas uictorias bellorū, Diocletianus senex reduxit se primum ad uitam priuatam, apud Salonas ciuitatem Dalmatiæ patriam suam. Maximianus coactus ab eo, & idem fecit apud Mediolanum, & Diocletianus in oriente, & Maximianus in occidente crudelius persecuti sunt Christianos, quam Valerianus & Decius, Aurelianus & ceteri. Diocletianus uenenum bibit anno ætatis L. XVIII. cum imperasset annis decem.

CONSTANTIUS.

Constantius & Galerius Cæsares, facti Augusti, diuiserunt imperium inter se. Nam Constantius cōtentus Gallia & Hispania, ceteras provincias collegæ celsit. Constantius ex patre Eutropio nobili Romano, fuit uir optimæ constantiæ & ciuilitatis, omnibus amabilis, & uenerabilis, qui mortuus est in Britannia, anno imperij sui XII. relicto Constantino filio ex Helena.

GALERIUS.

Galerius cū imperasset Illyrico, milites prætoriani Romæ fecerunt imperatorem Maxentium, filium Maximiani, contra quem Galerius misit quendam Seuerum, qui cum incredibili multitudine obsedit Romam, & tamen prodicione suorum à Maxentio fugiens occisus est, & Maxentius confirmatus in imperio: factus est seuiſſimus tyrannus. Galerius uerò post multa mala quæ fecerat in Christianos, dum putaret uenire in Italiam, morbo fastidiendo putrefactus, cū uermes incessabiliter emitteret de corpore, cruciatus impatiens, manu sua se interfecit anno imperij sui X. Imperauit solus annis duobus.

M. FLAVIUS CONSTANTINVS MAGNVS.

Constantinus Magnus Constantij filius, omni uirtute refulgens, optimis principibus comparandus, rogatus à S. P. Q. R. ut ciues suos liberaret à seruitute crudelissimæ bestię Maxentij, conuocatq; Licinio, qui imperabat in Hispania, cum magno apparatu belli uenit contra Maxentium, quem magno prælio uicit, & Maxentius fugiens suffocatus est in Tyberi. Constantinus cum magna gloria intrauit urbem. Postea Licinium sibi rebellē, sæpè uictum, tandem occidi fecit. Constantinus itaq; pontium uictor, Ecclesiam Romanam reformauit, fidem Christianam confirmauit, sedem imperij tranſtulit in Græciam, ubi fecit secundam Romam. Constantinus cum magna uirtute & fortuna prosperrima imperauit XXX. annis, mensibus X. diebus XI. uixitq; annis LXVI. & mortuus est foeliciter.

CONSTANS.

Constans & Constantinus filij Cōstantini occiso fratre eorum Constantio, tenuerunt ambo imperium. Constans prauus Arrianus persecutus est Catholicos, sed post multa prælia gesta contra Persas, factus omnibus intollerabilis: occisus est anno imperij eius XI. ætatis uero anno XXX.

CONSTANTIUS.

Constantius post fratrem solus tenuit imperium annis sex, temperans & placidus, quamuis Arrianus. Hic Iulianum consanguineum suum fecit Cæsarem, & fororū suum, & misit in Gallias, qui elatus uictoria inuasit imperium in Italia, Constantio occupato bellis Parthorum. Constantius uerò rediens, contra eum mortuus est in uia, anno ætatis suæ XLV.

IULIANVS.

Iulianus successit solus in imperio, uir liberalis, literatus, eloquens, memoriosus, cupidus gloriæ. Fuit tamen ingratus, contra Constantium & perfidus contra fidem, unde uocatus est Apostata, quia solus post Constantinum recessit à fide Christiana, & Christianos odio habuit, quibus interdixit officia & studia scientiarum. Iulianus uixit annis XXXII. Imperauit anno uno, mensibus VII. transfixus telo in deserto Parthiæ, ab uno milite ignoto.

IOVINIANVS.

Iouinianus de Pannonia oriundus, electus est imperator ab exercitu Iuliani qui corpore pulcher, latus animo, exercitum quem Iulianus fecerat paganum, fecit Christianum, & reduxit saluum ex periculo magno. Mortuus octauo mense imperij ætatis eius XXXIII.

VALENTINIANVS.

Valentinianus de Pannonia, qui recesserat à Iuliano, quia uerus Christianus erat, factus est imperator à militibus nolens, uir pulcher, prudens, probus, similis Hadriano, & Aureliano, quia fratrem suum Valentem, & Gratianum filium fecit Augustos. Hic uir perfectus, post multa bella mortuus est, subita sanguinis effusione, anno imperij XI. ætatis uerò LV. quo mortuo Valens tenuit imperium in oriente, Gratianus in occidente.

VALENS.

VALENS.

Valens imperator in oriente, tanquam Arrianus, persecutus est catholicos Christianos, unde præcepit ut monachi militarent, sed infelicissime bellum gerens cum Gothis, perduto exercitu, ipse uulneratus sagitta, fugiens in uilem casam; uiuus crematus est igne, cum imperasset quasi annis IIII.

GRATIANVS.

Gratianus post mortem patris imperauit annis VI. qui iuuenis gratus, catholicus & fidelis, contra Alemanos feliciter pugnauit, sub quo Italia tota recessit à perfidia Arrianorum. Gratianus uidens multas gentes infestas Romano imperio, elegit in imperatorem orientis Theodosium nobilissimum Hispanum. Qui uir XXXIII. annorum, Tartaros terribiles debellauit, & cæteris hostibus conciliatis, gloriosus fuit apud Constantinopolim.

VALENTINIANVS SECVNDVS.

Valentinianus secundus, frater Gratiani imperauit in occidente, Theodosio imperante in oriente. Ille uir bonus, expulsus de Gallia à Maximo tyrano, Theodosius tyrannum potentem, cum paruo apparatu feliciter uicit apud Aquileiam, & captum decapitauit. Valentinianus ergo restitutus in regno occidentis, cum in pace regnaret, strangulatus est apud Viennam, fraude Arbogasti comitis sui, cum imperasset annis VII.

THEODOSIVS MAGNVS.

Theodosius magnus, cum iam imperasset XIII. annis cum Gratiano & Valentiniano fratribus, solus remansit in imperio annis tribus, in oriente & occidente. Ille fuit optimus imperator Christianorum, similis Traiano, à quo originem traxit, de quo mirabiles laudes fecit Ambrosius. Cuius auxilio expulit Arrianos de Mediolano, Theodosius contra Eugenium, qui usurpabat imperium in Gallijs, confidens uirtute CHRISTI, illius auxilio suppliciter inuocato, in alpijs ruit in prælium, & subito orta uentorum, cum crudeli tempestate contra hostes Theodosius uictor, cum parua cæde suorum, Eugenium captum interfecit. De qua rememoriam facit Claudianus Florentinus poeta paganus, ut refert Augustinus de ciuitate Dei. Theodosius anno ætatis L. feliciter mortuus est apud Mediolanum, relictis duobus Augustis filiis suis, Arcadio & Honorio.

ARCADIVS.

Arcadius successit patri Theodosio in imperio Orientis, & Honorius in imperio Occidentis, ambo uiri boni, non degenerantes à patre. Anno uero imperij Rhadagastus rex Gothorum, cum infinita multitudine Barbarorum miserabiliter uictus à Romanis, fame & frigore occisus est, Romæ, suis more pecudum uenditis. Arcadius uero anno imperij eius XIII. mortuus est, apud Constantinopolim, relicto filio suo Theodosio in imperio Orientis.

HONORIVS.

Honorius qui iam XIII. annis imperauerat cum fratre suo, postea imperauit cum Theodosio minore annis XV. sub quorum imperio, Alaricus rex Gothorum cepit Romam cum furore, & spoliari: parcens tamen fugientibus ad templum sanctorum. Sub isto Honorio multa bella ciuilia, & externa terminata sunt in occidentem, cum immo dico sanguine, ipse uero occisus est Romæ sine filijs.

THEODOSIVS MINOR.

Theodosius minor filius Arcadij, mortuo Honorio regnauit in Oriente, annis XXVII. cum iam post mortem patris regnasset annis XIII. & cum patre uiuente annis octo. Hic Valentinianum consobrinum suum fecit Augustum, & generum suum, qui in occidente regnauit XXV. tempore huius Theodosij, Carthago crudeliter capta est à Genserico rege Vuandalorum, quam Roma ab Alarico, quia Genserici non pepercit ecclesijs. Theodosius mortuus est apud Constantinopolim, & sepultus cum patre suo Arcadio.

VALENTINIANVS III.

Valentinianus tertius in Occidente tenuit imperium quinque annis, post mortem Theodosij, cum quo imperauerat annis XXV. & Martianus successit Theodosio, tempore isto, quo Attila uile potens, & terribilis, cum multis regibus & gentibus barbaris, de Pannonia ueniens Italiam, crudeliter afflixit, Veneramque prouinciam,

ciam, & Lombardiam Aquileiā primo euerſa. Tunc autem facta eſt ciuitas Venetiarum à fugientibus ſcūthiam Attilæ. Valentinianus autē timore, uel inuidia occidit Elium, ducem bellicoſiſſimum Romani exercitus in Gallia, qui ſolus erat uictor Attilæ, cuius morte ruit imperium & ſalus Occidentis. Ipſe quoq; Valentinianus anno ſequenti occiſus eſt Romæ, ab uno milite Elij, cū iam annis uiginti quinq; rex iſſet imperium.

PL. VALERIVS MARTIANVS.

MArtianus qui iam quinq; annis imperauerat, cum Valentiniano, poſt mortem eius imperauit annis duobus, quo tempore Genſericus rex Vandalorum ueniens ex Africa cum Mauris, cœpit Romam, & eam rapaciter ſpoliauit, ſimiliter Capuam, & Campaniam. Martianus uerò anno ſeptimo ſui imperij, occiſus eſt conſultatione ſuorum apud Conſtantiнопoli.

LEO.

Leo in Conſtantiнопoli inuaſit imperium, qui Leonem filium ſuum regni Orientis fecit conſortem. Quo tempore imperium Occidentis à multis laceratum eſt: nam quidam Maſoranus inuaſit imperium apud Rauennam, & ita alij multi. Rauēna enim eo tempore Gothorum potentiſſima erat, Leo uerò anno imperij ſui X VII. mortuus eſt in oriente.

ZENO.

Zeno imperator Leonis gener, ſucceſſit illi in imperio, quo tēpore Odoacer ueniens cum forti exercitu, de ultimis finibus Pannoniæ, obtinuit regnum Romæ cum tota Italia. Quod cū tenuiſſet quatuordecim annis, Theodoricus rex Gothorum ueniens de Græcia, cum auctoritate Zenonis, uir ſtrenuiſſimus, uicto Odoacro, obtinuit Romam, cum tota Italia. Zeno uerò in Græcia cū imperaſſet annis X VI. mortuus eſt. Similis Papyrio Curſori in uelocitate pedum.

PL. VALERIVS ANASTASIVS, DICOROS.

Anasſius poſt Zenonem adeptus eſt imperium, qui factus hereticus pertinax, cū nō poſſit reuocari ad fidem ſanctam, iuſto iuditio Dei fulmine percuſſus, periit, anno imperij ſui X VII. quo tempore Theodoricus glorioſe regnauit in Italia circa annos X L.

IUSTINVS MAIOR.

Iuſtinus maior ſucceſſit Anaſtaſio, qui uir catholicus & pius, in partibus Orientis, omni ſtudio nomē Arrianorum quærebat extingueri, ſed Theodoricus minatus eſt ei, quod niſi reſtitueret Arrianos, ipſe in Italia omnes populos gladio necaret. Iuſtinus uerò ex cōpaſſione Arrianos dimiſit in pace. Ipſe uerò Iuſtinus cū imperaſſet annis undecim, in pace quieuit Conſtantiнопoli.

IUSTINIANVS.

Iuſtinianus Iuſtini ſororis filius ſucceſſit illi in imperio, qui iuſtiſſimus princeps, Romanum imperiū armis, & legibus reparauit. Nam per Belliſariū uirū bellicoſiſſimū debellauit Perſas, qui inuaſerant fines Romanos, Africā liberauit de manib. Vandalorū atq; Italiā de manibus Gothorū, ubi Neapolim receptantē Gothos crudeliſſimē exterminauit, nulli parcens. Poſtea Narſes Eunuchus iterum Romam liberauit de manibus Toſilæ regis Gothorum, quem interfecit. Iuſtinianus uerò leges Romanas mirabili breuitate reſormauiſt, qui mortuus eſt ſœliciter, cū imperaſſet annis XXXVIII.

IUSTINVS MINOR.

Iuſtinus minor, nepos Iuſtiniani, ſucceſſit in imperio, q̄ fuit homo auarus, rapax, impius, & hereticus, propter quod Narſes, qui per inuidiam fuerat illi falſo accuſatus, odio & timore Auguſtæ, quæ minabatur reducere eum inter mulieres, fecit uenire Lōgobardos de Pannonia in Italiā, qui cœperūt Mediolanū, Papiam, & quaſi totā Lombardiā. Iuſtinus cū imperaſſet annis undecim, alienatus mente mortuus eſt, relicto Tyberio Cæſare.

TYBERIVS II.

Tyberius ſecundus ſucceſſit in imperio Iuſtino, qui fuit rectē contrarius illi, uir largus in pauperes, Chriſtianus, perfectus, ſapiens, & iuſtus, qui theſauros Iuſtiniani ſe acquiſitos, pauperibus erogauit, & de Perſis magnam prædam habuit. Iſte Tyberius moriens, reliquit hæredem imperij Mauriciū, data ſibi filia in uxorem cū imperaſſet ſeptem annis.

MAURICIVS.

MAURICIUS.

Mauricius gener Tyberij, primus ex Gracis habuit imperium, uir utilis Reip. cuius tempore magnum diluuium fuit in Italia, apud Vibem, & Veronam. Mauricius uero anno septimo imperij sui occisus fuit, cum duobus filijs suis à Phoca.

PHOCAS.

Phocas occisor Mauricij & filiorum, obtinuit imperium, qui primus obtinuit, quod Romana Ecclesia esset caput omnium ecclesiarum, cum prius Constantinopolitana supremam se nominaret. Phocas uero, cum imperasset quinque annis, priuatus simul uita, & imperio ab Heraclio qui Africam regebat.

HERACLIVS.

Heraclius successit Phocæ in imperio cum filijs suis, Constante & Constantino secundo ex illa familia: quo tempore Mahometus pestilentissimus draco in Arabia fecit sectam suam, ab Oriente in Occidentem uenenum suum disseminans, cum pessima de solatiōe fidei Christianæ: iste Heraclius factus hydropicus, mortuus est anno imperij sui XXXI.

CONSTANTINVS II.

Constantinus secundus cum fratre Constante iura suscepit imperij, qui crudelis raptor, ueniens in Italiam, Romam spoliavit omnibus ornamentis suis, deinde in Siciliam fecit inauditas crudelitates, & rapinas. Ibi tandem occisus est à suis in balneo, cum regnasset annis uiginti octo.

CONSTANTINVS POGONATVS III.

Constantinus tertius superioris filius, successit illi in imperio, qui uir bonus & catholicus, multum confirmauit fidem Christianam contra hæreticos, & mortuus est in pace cum regnasset annis uiginti septem.

IUSTINIANVS II.

Iustinianus secundus, filius Constantini tertij, de familia Heracliorum, successit in imperio, qui liberauit Africam de manibus Sarracenorum. Fuit tamen schismaticus, & infestus P.R. Imperauit quoque annis decem. Et hæc nota, quod omnes principes post mortem Heraclij usque ad Carolum Magnum, fuerunt de stirpe eius.

LEONTIVS.

Leontius expulit Iustinianum prædictum de regno, quem relegauit in Pontum, imperauit annis tribus, deinde regnum perdidit, ut statim dicitur.

TIBERIVS III.

Tiberius tertius insurgens contra Leontium, ABSIMARVS TYBERIVS arripuit regnum, eumque tenuit in custodia toto tempore sui imperij, qui regnauit annis septem.

IUSTINIANVS II.

Iustinianus secundus prædictus, qui relegatus fuerat à Leontio secundo, recuperauit Imperium, & continuo iugulari fecit in publico Leontium, qui expulerat eum, & Tyberium qui inuaserat imperium Leontij. Iste quidem multa magnifice fecit, sed contra eum quidam Philippicus relegatus ab eo, creatus imperator ab exercitu, apud Constantinopolim uicit, & occidit ipsum Iustinianum. Cum imperasset annis sex cum filio suo Tyberio.

PHILIPPICVS BARDANES.

Philippicus dictus Bardanes, succedens Iustiniano à se occiso, priuatus est regno & oculis ab Anastasio, cum imperasset anno uno, & mensibus sex, qui fautor fuit hæreticorum.

ARTEMIVS, QUI ET ANASTASIVS.

Anastasius secundus dictus Artemius priuato uita Philippico, tenuit imperium, sed exercitus eius elegit Theodosium imperatorem, licet inuitum, anno tertio imperij eius cum esset fautor Catholicorum.

THEODOSIVS ATRAMITENVS.

Theodosius tertius factus imperator à militibus, Anastasium graui prælio uicit, quem captum fieri fecit sacerdotem, ipse uero Catholicorum amicus, anno imperauit uno.

LEO ISAVRVS SEV CONO.

Leo tertius successit Theodosio, in imperio qui Constantinum filium suum fecit regni consortem, quo tempore fuit Constantinopolis longa obsidione miserabiliter afflicta à Sarracenis. Hic Leo prauus fuit, qui imagines Mariæ, & sanctorum in publico fecit igne cremari, & tamen imperauit annis XXV.

CONSTANTINVS COPRONYMVS.

Constantinus quintus prædictus Leonis filius peior patre, dictus est persecutor Ecclesiæ, qui multos religiosos, & uerè Catholicos occidit, uacans impiè magicis artibus: attamen regnauit annis uiginti quinque. Quo tempore Pipinus pater Caroli Magni uicit in Italia Astulphum, regem Longobardorum.

L E O.

Leo quartus filius Constantini quinti, imperauit in oriente post eum annis quinque, dignus patre suo succedere in uitijs.

CONSTANTINVS. ET HIRENE MATER.

Constantinus sextus Leonis filius imperauit cum matre Hirene, qui postea matre priuata, regnauit solus annis quinque. Mater uerò cecauit filium, & sola regnauit quinque annis: & tunc imperium Romanum quod fuerat in oriente, à primo Constantino usque ad istum ultimum terminatum est. Nam facta est diuisio imperij ut imperium occidentale solum diceretur Romanorum, & Orientale diceretur Græcorum, & tunc imperium Romanorum transiuit ad Francos.

CAROLVS MAGNVS.

Carolus Magnus Pipini filius, uicto Desiderio rege Longobardorum in Italia apud Papiam, ueniens Romam, electus est Imperator à S. P. Q. R. & confirmatus à summo pontifice, quia adiutor erat Ecclesiæ. Hic fuit optimus princeps Christianorum, qui terram sanctam occupatam à Sarracenis, & imperium in Oriente recuperauit, ubi tunc femina parua Hyrena regnabat in Oriente, totam Hispaniam liberauit, maximus R. E. pugil, & protector fidei Christianæ. Carolus uixit annis LXXI. & mortuus est feliciter, cum regnasset annis XLVII. & imperasset annis XIII.

LVDOVICVS PIVS.

Ludouicus Pius Caroli Magni filius, successit patri in imperio, superatis duobus fratribus suis. Hic fuit uir inuictus, sed plus clemens, sobrius & temperatus, ultra omnes patiens, nullis uincibilis malis, qui & uiuente patre, cum regnaret, & post mortem cum imperaret, magnifica multa gessit. Deuotissimus Christianus, non dissimilis patri. Vixit annis sexaginta quatuor, & imperauit annis XXV.

LOTHARIVS.

Lotharius Ludouici Pij filius imperium arripuit, non faciens partem regni fratribus suis, secundum ordinatam diuisionem patris, unde contractis uiribus inaudita strage Francorum, pace fracta, Lotharius imperauit in Italia: hic anno quinto decimo imperij sui diuisio filijs regno factus est monachus, & mortuus est feliciter, qui fuerat uiolentus in uita.

LVDOVICVS II.

Ludouicus secundus Lotharij monachi filius, imperauit annis XXI. qui siue triste, siue infelix bellum habuit cum Carolo fratre suo, crudeliter regnante super Francos, turpiter uictus est, & nihil magnificum gerens, mortuus est in Italia, & in Mediolano uidetur sepultus. Dicitur quoque quod Italiam sapienter, & pacifice rexit.

CAROLVS II. CALVS.

Carolus secundus dictus Caluus, filius Ludouici Pij, & patruus Ludouici secundi, & frater Lotharij, successit Ludouico secundo in imperio, uir lepore timidior, fugere quam fugare parationi dictus est Grossus uel Simplex, qui multa monasteria fabricari fecit, ac etiam dotauit. Veneno uerò extinctus, cum imperasset anno uno, & mensibus nouem.

CAROLVS.

CAROLVS CRASSVS I II.

Carolus minor, nomine tertius, Ludouici Germanorum regis filius, & nepos eiusdem Caroli Calui, Imperium in Italia tenuit, Galliam & Germaniam possedit pacifice. Robertum ducem Normandiæ uictum, de sacro fonte leuauit, & filiam suam dedit illi in uxorem. Hic anno imperij duodecimo deficiens animo & corpore, repudiatus est à magnatibus regni, Arnulpho facto imperatore: anno uero sequenti, idem Carolus mortuus est.

ARNVLPHVS.

Arnulphus ex Carolorum progenie, hic Normandos mirabili cede deleuit, Romam cepit, tandem longa ægritudine dissolutus à pediculis rosus est: sic felix prælio, infelix morbo periit, anno imperij sui XI.

LVDVICVS III.

Ludouicus tertius Arnulphi filius, successit patri in imperio, quod tenuit annis X: non foelicior patre: nam sub eo defecit imperium de progenie Carolorum. Cum non iuuaret Ecclesiam more maiorum suorum, contra Longobardos infestantes Ecclesiam, & tunc diuisum est imperium, quia aliqui imperauerant in Italia, sicut quatuor Berengarij in Alemannia, sicut Conradus & Heinricus usque ad Otthonem I. qui utrobique imperauit. Ludouicus persecutus est Berengarium in Italia, captus apud Veronam, cæcatus dicitur, cum imperasset annis X.

BERENGARIVS.

Berengarius I. imperante Ludouico tertio, imperauit in Italia, tantum quatuor annis. Hic fuit uir prudens, & strenuus in armis, qui & bellum cum Romanis gessit.

CONRADVS.

Conradus Alemanus, successit Ludouico tertio in imperio, sed nec ipse peruenit ad benedictionem in Italia, ideo non ponitur inter principes: uir tamen sapiens, fortis & uictor fuit, hic imperauit annis septem, & moriens coram principibus regni, designauit regem Heinricum, filium Otthonis ducem Saxonum.

BERENGARIVS II.

Berengarius secundus, imperauit annis nouem in Italia, cui pauca memoranda ascribuntur.

HEINRICVS.

Heinricus post Conradum imperauit in Alemannia, annis XVII. uir bonus & simplex, qui genuit Otthonem primum. Et iste Heinricus non computatur inter imperatores, quia non regnauit in Italia, nec operam dedit ut Italiam de manibus tyrannorum liberaret.

BERENGARIVS III.

Berengarius III. tempore præfati Heinrici imperauit Italicis, annis VII. sub quo magnum schisma fuit in Italia: nam Vgo rex Burgundionum, inuitatus ab Italicis, pugnavit cum Berengario, & uictor regnum Italiæ tenuit tribus annis, & relicto Lothario filio rediit in Galliam.

LOTHARIVS VGONIS.

Lotharius Vgonis Burgundionis filius, imperauit in Italia annis duobus, de quo pauca scribuntur.

BERENGARIVS.

Berengarius III. post Lotharium regnauit annis, XII. cum Alberto filio suo apud Mediolanum, iste uir ferox, nimium tyrannice præmebat Italiam, sed finaliter uictus ab Otthone primo, mortuus est misere in exilio in Alemannia, & Albertus miserrime in Corsica: & nota quod omnes à Berengario primo, usque ad istum ultimum, non uidentur posse dici uere, nec proprie imperatores.

OTTHO

O T T H O . I .

Otho I. Heinrici filius, ex Germanorum gēte, primus ex Theutonicis solus obtinuit imperium occidentis, & post eum soli Theutonicī imperauerunt usq; ad præsens tempus. Hic uir probus, & potens, foeliciter reformauit Italiam, spiritaliter & temporaliter, liberando Ecclesiam à manibus Ioannis Papæ XII. qui turpiter tractabat eam, & Italiam traxit de manibus Berengarij III. qui impiè præmebat eam. Ottho uerò imperauit annis X X X V. secundum Sigisbertum, & secundum alios annis X II. & mortuus est senex ualde, relicto eiusdem nominis filio.

O T T H O . I I .

Otho secundus filius primi, successit patri in imperio & uirtute, qui uir acer in armis, sagax ingenio, imperium foeliciter confirmauit. Nam Romanos proceres, sæpe rebelles uocatos ad conuiuium cinxit armatis, & nocuos securi percussit, reliquas epulari conuiuio iussit, imperauit quoq; annis I X.

O T T H O . I I I .

Otho tertius filius secundi, successit patri in imperio. De quo dictum est: *Otho, post Ottho, regnauit tertius Ottho.* Hic fuit uir iustus & constans, qui Crescentium potentem Romanum in castello sancti angeli obfessum, diu tandem post multa tormenta fecit decollari, & Antipapam introductum per eum ludibriosè tractauit: ipse etiam uxorem suam uiuam facit igne cremari, quia falsò accusauerat militem innocentem, imperauitq; annis X I X. & mortuus est sine liberis. Et imperatores ex post per electionem, & non per successionē creati sunt.

H E I N R I C V S . I .

Heinricus primus accepit imperium post Otthonem tertium, Bauariæ dux, filius Heinrici ducis, qui fuit natus ex Heinrico fratre primi Otthonis, hic uir honestissimus, multa bella in Germania prospere gessit, & in Italia cōtra Adronium, qui electus erat rex à Longobardis, & Stephanum regem Hungariæ fecit Christianum cum gente sua, opera fororis suæ, quam dedit illi in uxorem, imperauitq; annis X X I I. licet aliqui dicant X I I. Aliqui etiam uocant istum Heinricum secundum, quia habent respectum ad Heinricum superiorem, sed quo ad Theutonicos denominatur primus. Hic siquidem finem suum sanctè, & foeliciter fecit.

C O N R A D V S . I .

Conradus I. nobilis ex gente Francorum uir, nepos superioris Heinrici, peruenit ad imperium auctoritate ipsius Heinrici, & electorum opera, qui uir strenuus, ueniens in Italiam, coronatus est apud Mediolanum, & Romam, & siluit terra in conspectu eius, sed tandem indignatus contra archiepiscopum, dum impugnaret Mediolanum. Mortuus est anno X V. imperij sui. Alij tamen dicunt quod imperauit annis X X.

H E I N R I C V S . I I .

Heinricus II. gener Conradi prædicti, & filius adoptiuus fuit, hæres patrimonij, & imperij, potius fato, quàm à proposito. Hic fuit uir aptus imperio, iucundus, lætus, bellator, qui Vuandalos subegit conterminos Sueuis, Hungaros uicit. Pandulphum principem Capuanum cœpit, multa dabat pauperibus, expulsis ioculatoribus à curia sua. Qui charus omnib. cum floreret imperio, migravit à seculo año X V I I. imperij, relicto filio paruulo sui nominis.

H E I N R I C V S . I I I .

Heinricus III. secundi filius successit patri in imperio, uir impius, qui imperauit annis quinquaginta, inuidens gloriæ proborum uirorum, Ecclesiæ hostis, & propter multa mala gesta eius, fuit electus Rodulphus dux Saxonum contra eum, quem tamen Heinricus atrocissimo bello uicit, sed infelicem finem habuit. Nam filius eius assumpta corona, imperij, insurgens contra eum inuasit ipsum bello, & pater Leodij lætens, & pauper mortuus est, & excommunicatus.

H E I N R I -

HEINRICVS IIII.

Heinricus IIII. tertij filius, arripuit patri imperium, sub colore succurrendi ecclesiæ, & imperio contra iura naturæ & hominum, & tamen ipse fuit hostis Ecclesiæ: licet reconciliatus, quo tempore claruit inclita Comitissa Matildis in Lombardia, & Robertus Guiscardus in Sicilia. Hic Heinricus mortuus est sine liberis, cum regnasset annis XV.

LOTHARIVS III.

Lotharius III. qui & Lutarius dictus est cum magno consensu, & consilio electus est imperator, hic dux Saxonum sapiens, & industrius. Fuit amicus & deuotus ecclesiæ, pollens diuitijs & uictorijs magnis, imperauit foeliciter annis XL.

CONRADVS II.

Conradus secundus, nepos Heinrici quarti ex sorore, qui imperium affectauerat ante Lotharium, successit illi in imperio. Hic uir optimus passagium fecit, collecta magna multitudine crucisignatorum, & postquam aliqua prosperè gesta, uirtute magna, tandem inconsultè pressus inopia uictualium, multa millia suorum amisit, & reuersus in regnum, obiit cum imperasset annis XV.

FREDERICVS I.

Fredericus I. nepos Conradi secundi, defuncto patre suo, Romanum suscepit imperium, qui de nobilissima domo Sueuiæ uocatus est Barbarossa. Hic uir strenuissimus Mediolanam ciuitatem florentissimam, cum auxilio Papiensium, & multorum Lombardorum euerit, sæpè fuit infestus ecclesiæ, & Alexandrum Papam persecutus est, apud Venetias uictus, pacem fecit, tamen cum iuisset in subsidium Terræ sanctæ, suffocatus est in quodam flumine. Imperauit magnificè annis XXXII.

HEINRICVS V.

Heinricus V. filius Barbarossæ imperauit post patrem, qui fuit maritus Constantiæ monachæ, filia Guilhelmi optimi regis Sicilia, sub cuius titulo insulam cepit. Fuit strenuus & asper more patris, & aliquando infestus Ecclesiæ. Mortuus est in Sicilia, & sepultus apud Panormum, relicto Frederico filio infantulo, & Philippo fratre suo, ad gubernationem regni, cum imperasset annis VII. & mensib. V.

OTTHO IIII.

Ottho quartus dux Saxonie, defuncto Heinrico electus, & coronatus est Imperator cum magno fauore Lombardorum, sed continuo contra iuramentum iura Ecclesiæ occupauit, contra quæ electus est Fredericus secundus iuuenis, cum auxilio Philippi tertij Regis Francorum, à quo tandem debellatus, mortuus est Ottho misere, cum imperasset annis duobus: ideo non ponitur inter principes.

FREDERICVS II.

Fredericus secundus, natus ex Heinrico quinto, & Constantia monacha uetula, fuit potentissimus imperator Italie, Sicilia, Sardinia, Hierusalem & Sueuiæ, quo nullus magnificentior tenuit Romanum imperium, à Carolo magno citra. Fuit armorum strenuus, linguarum peritus, rigorosus, luxuriosus, Epicurus, nihil curans, nec credens nisi temporale. Fuit maleus Romanæ Ecclesiæ, cum multis pontificibus bellum habuit, præcipue cum Gregorio nono, tandem uirtute Innocentij quarti lanuensis excommunicatus, uictus & fugatus est. De Lombardia, nec sibi proficere potuit potentia. Vixit annis LVII. imperauit annis XXX. Male mortuus est in regno Apulie in oppido Ferentino, præsentem solo Manfredum ex filijs suis. Post cuius mortem uacauit imperium circa annos XXXIII.

CONRADVS.

Conradus filius Frederici secundi, electus adhuc uiuente patre, post mortem eius regnauit annis quasi duobus, sed Manfredus frater eius naturalis uenenato Conrado, tenuit regnum Sicilia magnificè annis XIII. & Carolus senior uictor Manfredi & Conradi nepotis eius regnauit, annis XVI. Hic Conradus caruit imperia libenedictione, ideo non dicitur Imperator.

330 Beneuenuti de Rambal. Lib. August.

RODVLPHVS.

Rodulphus comes de Auensperg, genere Germanus, post longam uacationem imperij electus est rex Romanorum, & cōfirmatus est à Gregorio X. in fauorem terræ sanctæ. Hic fuit uir prudens in agendis, in armis strenuus, iustus, Deum timens, ciuilibus & parcus, & tamen licet regnauerat XX. annis, nunquam uisitauit Italiam ut minabatur: implicitus multis agendis in regno Alamanniæ. Nam regem Boemix diuitem & potentem, dedignantem obedire sibi durissimo prælio uicit, quo occiso, dedit filio pacem, & filiam suam in uxorem.

ADVLPHVS.

Adulphus comes de Nassau, genere Germanus, in Romanorum regem electus est, sed non benedictionem, nec coronationem recepit in Italia. Hic fuit uir magnanimus. contra quem Albertus, Rodulphi prædicti filius insurgens, ipsum bello uicit. Nam Adulphus magis uiribus, quàm consilio utens occisus est, cū regnasset annis IIII.

ALBERTVS.

Albertus dux Austria, Rodulphi filius, uicto & occiso Adulpho, electus est in Romanorum regem ab electoribus, & à Bonifacio Papa famoso, petijt uenire ad benedictionem & coronationem. Cui Bonifacius magnanimus tyrannus sacerdotum respondit: Ipsum indignum imperio, quia occiderat proditione dominum suum Adulphum in prælio, & tenens coronam in capite, & spatam ad latus dixit. Ego sum Cæsar. Tamen postea orta grauissima discordia inter Philippum regem Franciæ & se, confirmauit Albertum, & uocauerat eum. Hic Albertus eum regnasset annis X. interfectus est ab uno nepote filio fratris.

HEINRICVS VI.

Henricus, hoc nomine sextus, genere Germanus, paruus Comes de Lutzenburgo, factus est imperator, & ueniens in Italiam, coronatus est Romæ cum difficultate, obliuente sibi sapientissimo rege Roberto. Hic uir prudens, iustus, honestus, catholicus, dilectus omnibus, omnibus sedatis sollicitè discordias Alamanniæ, alto animo disponebat, reformare potentem Italiam, ut sic facilius redimeret Terram sanctam, si fata permisissent, & sperabatur dominus omnium in breui, cum magno fauore Lombardorum & Tuscorum: sed Bononia & Florentia, cum quibusdam alijs obuiauerūt sibi, unde opera Florentinorum ut in fama fuit, uenenatus apud Bonconuentum, castellum Senarum, optimus imperator, cū imperasset annis IIII. mensibus VIII. & diebus XVIII. Nunquam elatus prosperitate, nunquam deiectus aduersitate. Anno Domini M. D. XIII. mortuus est.

CAROLVS IIII.

Carolus quartus, de Lutzenburgo nepos, superscripti magni Heinrici, ex Ioanne Bohemiæ rege factus imperator, coronatus est Romæ sine resistentia. Hic fuit uir peritus literarum, & multarum linguarum, astutus & sagax, qui regnum Boemix optimè reformauit, sed in Italia uictrices Harpyias præ se ferens, loco aquilarum, & Baccho immolans, nihil memorale gessit. Nam cum maximo potentatu ueniens, opera & fauore Urbani quinti, terribilis omnibus primò apparuit, sed citò cum magna pecunia, sed maiore infamia reuersus est ad patriam. Humilis Imperator mortuus est senex, cū imperasset annis uiginti.

VENEZESLAVS CAROLI FILIVS.

Venezeslaus, superscripti Caroli filius, uiuente adhuc patre electus est imperator, hodie regnat. Hic tu uenis, robustus uenator, quid facturus sit ignoro, cū minatur se uenturum ad Italiam, sed non uenias precamur te, si non uincis laudem genitorem tuum: quanquam aliud in te speramus, cum præsentia primi Cæsaris uix sufficeret ad compescenda mala, quibus misera undiq; lacescitur Italia temporibus tuis, sed imperium orbis cælum uersat, & illud quondam potens, ueneratum gentibus, & regibus Romanum imperium præfiguratum in tibijs ferreis, cui nihil olim defuit, nisi modicum Orientis, nunc pro dolor, nihil possideat, nisi modicum Occidentis.

FRAN:

FRANCISCI PETRAR-

CHÆ V. C. DE PACIFICAN.

da Italia, Exhortatiō.

AD MAIESTATE SACROSAN-

CTVM PRINCIPEM CARO-

LVM IIII. ROM. IMP.



Recipitum horret epistola, Serenissime Cæsar, auctoris sibi cō-
scia, dum cogitat unde digrediens, quo uentura sit, in tenebris ē-
nim orta, quid mirum si in clarissimi tui nominis splendore con-
funditur? Sed quoniam omnem patorem amor excutit, in lu-
cem ueniet, & si nihil aliud, at saltem fidelis affectus mei nuncia
perlege, oro, decus nostrum perlege, neu quas odiosas tibi ac mō-
lestas adeo ex me blanditias uerearis, publicam Regum pestem,
ars ea procul a moribus meis abest, lamentis potius aurem para,
non tam blanda, quàm querula oratione pulsaberis. Quid enim
nostri, & si dici phas est, imò tu ipsius immemor factus es, quō-

nam abiit Italiae tuæ cura? Nos equidem sperabamur te, cœlitus nobis missum, libertatis no-
stræ promptissimum assertorem, tu refugis, & ubi factis opus est, longissimis consultatio-
nibus tempus trahis. Vide Cæsar, quàm fiducialiter tecum ago, homo pusillus & incogni-
tus. Tu quæso ne libertati meæ succenses, sed naturæ, moribusq; tuis gratulare, qui hanc
mihi fiduciam subministrant. Quid enim (ut cœptum sequar) quasi uenturi certus, tempus
in consilijs expendis? nescis in quam breui spatio, maximarum rerum momenta uersen-
tur? Quæ multis elaborata sunt sæculis, sæpe dies unus conficit. Crede mihi, si famam pro-
priam, si Reip. statum cernis, uidebis tuas itidem res, nec nostras dilatiōibus non egere.
Quid quod ambigua, & fugacissima uita est, & quamuis integerrima ætas tua sit, est ta-
men instabilis, assidueq; uolat ac rapitur. Itaq; non sentientem omnis te in senium dies tru-
dit, dum circumspicis, dum cunctaris, improuisa furtim aderit canities. An forte dubitas, ne
ante tempus incœperis, ad quod peragendum, uix humanæ uitæ longissimum tempus in-
telligis suffecturum? Neq; enim uulgaris, aut mediocris negocij tibi cura est. Romanum
Imperium, multis diu iactatum tempestatibus, sæpe delusam, & penè iam protectam spem
salutis, in tua tandem uirtute reponit, & per innumeros casus, sub umbraculo tui nominis
utrumq; respirat, sed sola iam spe diutius pasci nequit. Sentis quantam, & quàm piam cora-
rum sarcinam suscepisti, perfer ad exitum precamur, idq; quàm primum facito pretiosissi-
ma, imò uerò inextimabilis res est tempus, & cuius solius auaritiam, doctorū omnium com-
mendat auctoritas. Pelle moras igitur, & quod grande aliquid aggressis ultimum est, sin-
gulos dies, magni extima, ea te cogitatio parcum temporis efficiet, ea te cōget ut uenias, &
inter diuersitatem nubila desideratus, nobis angustissimæ tuæ frontis lumen ostendas.
Non te transalpinarum sollicitudo rerum, non te natalis soli dulcedo detineat, quotiens in
Germaniam inspexeris, Italiam cogita, illic natus, hic nutritus, illic regnum, hic & regnum
habes, & imperium, & quod nationum ac terrarum omnium pace dixerim, cum ubiq;ue
membra, hic ipsum caput inuenies Monarchiæ. Nullus igitur ignauix locus est, ut ad nu-
tum cuncta succedant, magnum fuerit tantarum rerum fragmenta colligere. Sentio quī-
dem nouitatem rerum omnium esse suspectam, sed ad noua non traheris, neque tibi aliter
Italia, quàm Germania nota est, ab infamia enim tua, nobis diuinitate propitia repromissus,
altum inclyti patris, iter mira indole prosecutus, sub eo, & Italicas urbes, & mores homi-
num, & terrarum situs, & gloriosa rudimenta didicisti. Quinetiam adhuc puer, quod plus-
quam humanæ uirtutis fuerit, præclaras hic sæpe uictorias meruisti, sub quibus, & si magnā
erant, quæ gerebas, maiora tamen puerilis expeditionis ministerio uelabantur, ne scilicet
eam patriam uir timeres, quæ tibi puero, tantarum uictōriarum misericordiam præbuisset,
& quid hic sperare debeas Imperator primæ uel tyrocinij auspicio prouideres, adde quod
nunquam ullius externi principis aduentum latius expectauit Italia, utq; nec aliunde re-
medium uulneribus suis sperat, nec tuum tanquam alienigenæ iugum timet, hoc singula-
re si nescis, habet apud nos maiestas tua (quid enim uerear loqui quod sentio, & quod te tū

dica probari confido: miro quidem Deifauore nunc primum, in te nobis post tot seculi mos patrius, & Augustus noster est redditus. Te enim ut libet sibi Germani uendicent, nos te Italicum arbitramur, propera igitur, quod sæpè iam dixi, & sæpius est dicendum, propera. Scio actus tibi placere Casareos, nec immerito Cæsar es, atqui primus opifex Imperij, tantæ celeritatis fuisse dicitur, ut ipse sæpè aduentus sui nuncios præueniret, idem fac, & quem titulis æquasti, rebus æquare satage. Noli amplius benè meritam Italiam, tui desiderio fatigari, noli ardorem nostrorum nuncijs, & expectatione restringere, te unum poscimus, tui syderei uulsi intutitum postulamus. Si uirtutis amicus es, si gloriæ studiosus, cuius (sic ego Carolum nostrum alloquar, sicut Iulium Cæsarem M. Tullius alloquitur) audissimum te, quamuis sis sapiens, non negabis, noli obsecro laborem fugere, nam qui laborem fugit, & gloriam, & uirtutem, ad quas nunquam nisi arduo, & laborioso calle pertingitur. Tu uero quem & honesti laboris, & ueræ laudis appetentissimum scimus, surge, age, & æquus magnorum ponderum distributor, grauiora quælibet ætati præualide, & fortioribus humeris impone, iuuuentus labori acta, ocio senectus, profectio autem ex omnibus optimis ac sanctissimis curis tuis, nulla grauior, quàm ut Italicum orbem, tranquilla pace componas, ea sarcina huius æui par est, cætera leuiora, qui ut tantum & generosum animum occupare: hoc igitur primum fac, reliqua suum tempus inuenient, quanquam placata, ad plenum & composita Italia, nihil aut modicum putem negotij supererit. Fingenus animo, aliam te Romanæ urbis effigiem uidere, cogita matronam æuo grauem, sparsa canicie, amictu lacero, pallore miserabili, sed infracto animo, & excelsæ pristinae immemorem maiestatis, ita tecum loqui: Ego Cæsar, ne despexeris iratus me, multa olim potui, multa gessi, ego leges condidi, ego annum partitus sum, ego docui militiæ disciplinam, ego quingentis annis in Italia consumptis, ducentibus ordine sequentibus (cuius rei fide dignissimi testes sunt) Asiam, Aphricam, Europam, totum denique orbem terrarum, bellis & uictorijs peragraui, multo sudore, multo sanguine, multoque consilio, surgentis imperij fundamenta communiens. Ego primum libertatis auctorem Brutum, dum mihi obsequitur, interfectis filijs superbo hosti, mutuis commorientem uulneribus aspexi. Ego natantes uiuum armatum, & inermem ptehellam stupui: ego pium Camilli exilium, & Cursoris laboriosam militiam, & incompertum Curtij caput, & electum ab aratro consulem, & turicolam Dictatorem, & regiam Fabiij paupertatem, & Publicolæ elatum funus, & insolitam uiuentis Curtij sepulturam, & gloriosum carcerem Attilij, & insigni deuotionis habitu præcumbentis, Decios, & Coruini spectabile duellum, & mitem patri durum filio Torquatum, & profusum una Fabiorum sanguine, & attonitum Porcennam, & fumantem generosam Mutij dextram uidi. Ego Senonum flammam, & Pyrrhi elephantes, & opes Antiochi, & pertinatiam Mithridatis, & Siphacis amentiam, & Ligurum difficultates, & bella Samnitica, & Cymbrorum motus, & Macedonum minas, & Punicas fraudes pertuli. Ego Carthas, Aegyptum, Persidem, Arabiam, Pontum, & utramque Armeniam, & Galatiam, Cappadociam, Thraciam, & Pharium littus, Aethiopicas arenas, ego Libyx campos, & Hispaniæ. Ego Aquas Sextias, Ticinum, Trebiam, Thrasumenū, Cannas, & Ochiclaras pretio Thermopylas. Ego Danubium & Rhenum, Indum & Hydaspem, Rhodanum & Iberum, Euphratem, Tygrim, Gangem, Halim, & Habrum, Tanaim & Harapsen. Ego Taurum & Olympum, ego Caucasum & Aetialenta, ego Ionium & Aegeum, Scythium atque Carpathium mare. Ego Helleponticum sinum, & Euboicas arenas. Ego Hadriaticum, & Tyrthenum, denique perdomitum nostris classibus Oceanum, hostium simul, & natum sanguine cruentaui, ut tantum scilicet bellorum semen pax æterna sequeretur, & per multorum manus ad te uenturum stabiliretur imperium. Nec mea me fessellit intentio, uoti compos, omnia sub pedibus meis uidi, inde sensim nescio, quoniam modo, nec quia mortaliū opera decet esse immortalia, in laborem meum irrepsit segnities, & ne lachryabilem ordiar historiam, quorsum res redegerit uides. Tu mihi propè iam desperanti diuinitus, destinatus, quid cessas? Quid cogitas? Quid expectas? sanè nunquam aut te egentior, aut tu ad opem ferendam aptior, aut Romanus Pontifex clementior, aut fauor Dei, & hominum propensior, aut illustrior res, agenda differs? Inimica semper magnis mora principijs. Moueant, moueant animum tuum exempla clarissima, quorum qui nihil in senium differentes, oblatam semel occasionem impigerimè rapuerunt. Alexander Macedo ea ætate, qua nunc es, Oriente pererrato, Indorum regna pulsabat, aliena rapturus, tu tuum repetens, deuotam tibi non intrabis Italiam? Eadem hac ætate tua, Scipio Aphricanus in Aphricam

Aphricam transgressus, senum quamuis retrahente sententia, nutanti iam, & ruinâ minanti imperio, pias adhibuit manus. Itaque incredibile uirtute impediens, mihi iugum Carthaginense discussit. Magna res in primis, & periculi nouitate memorabilis, nostris ardentibus, hostium fines inuadere, & Hannibalem Italiae tunc, Gallicarumq; & Hispaniae uictorem, ac iam totius orbis imperium timenda mente uersantem, hinc ut decretum: illic armis uincere, tibi nulla quidem transeunda sunt maria, nullus Hannibal uincendus, primum iter, plana & aperta sunt omnia, quæ enim obdurata quidam putant, præsentia tuæ cœnitui patefcent, ingens nisi respicis, nouæ tibi gloriæ campus ostenditur. Ingredere fortiter, intrepide, iustorum comes, & adiutor, principio Deus aderit, aderunt armatæ bonorum acies, duce te, libertatem perditam repocentes. Possem te nunc exemplis sollicitare contrarijs, eorum qui gloriosa primordia, seu mortis, seu insignis cuiuspiam impedimenti obice, nequaquam ad exitum perduxerunt. Sed ubi domestica suppetunt, extrema non quaerimus. Vnde tibi non prociul, non ex annalibus quaerendis, unus tibi pro omnibus satis erit Heinricus septimus, æternæ memoriæ Serenissimus auus tuus, cui si ad explenda, quæ sacra mente conceperat, uitæ spatium sufficisset, uersa rerum sorte, & afflictos hostes, & me regnantem, & liberrimos Italiae populos, ac felicissimos reliquisset. Expectat nunc ille cœlorum perpetes incola, & ab alto considerat gressus tuos, dies computat, horasq; dinumerat, teq; mecum increpitans alloquitur. Nepos amantissime, quo superest, nec bonorum spes, nec ego totus interij, Romam nostram, atque illius lachrymas, precesq; dignissimas amplectere, reformandaq; Reipub. propositum quod mea mors mundo, quam mihi damnosior, peruertit, & inefficacem animi mei zelum pari ardore prosequere, sed felicius, sed latius. Incipe ne moriaris, & nostri memor, scito te esse mortalem. I celer, & gaudentium alpium claustra transcede, Roma sponsum, sospitatore suum uocat, Italia etiam tuis pedibus tangi cupit. Expectant te latæ colles ac flumina, expectant urbes & oppida, expectant bonorum agmina, & si te nil aliud urgeret, nisi quod malis nunquam satis distulisse, bonis nunquam nimis festinasse uideberis, sat causæ est, ut his gaudium, illis poenam, uel si respicere maluerunt ueniam laturus, accelere. Solus es, qui Deus omnipotens, interrupti consilij mei dilatam gloriam referuauit.

FRANCISCI PETRAR-

CHÆ V. C. AD VETERES ROM.

Reipub. defensores, Oratio.



O quor quia cogor, urget enim pietas, ardentesq; stimulos, anxio figit in pectore, quæ me tacere nō sinunt, & scio me ne cuiquam loqui, neque Ouidiano releuor solatio, quod scilicet perdere uerba leue est, imò enim nihil grauius, homini silentium amanti, loquor tamen, sed coactus (ut dixi) & loquor uobis. Quibus? Heu nescio o libertatis, & impudicitiae ingens ultor Brute, qui Superbos, foedi seruitij autores solio deiecisti, & impudicitiae magistros, usque ad inferos gladio uindictae insecutus es: Vtinam uiueres. Tibi loquerer. O' gloriose Camille, qui nostro sanguine despumantem transalpinam rabiem, in ipsis adhuc fumantis patriæ cineribus extinxisti: Vtinam uiueres, tecum loquerer. O' summe uirorum Scipio, qui Hannibalem septimum decimum annum iam Italiae incumbentem, hinc ut detractum, in propria patria, uirtute ac fortuna concurrentibus, mirabiliter confregisti: Vtinam uiueres, tecum loquerer. O' Paule Aemyli, qui reges Macedonum uetusto imperio claros, & aduersus Italiam rebellantes, uinctos ante curram in Capitolium egisti, & Romanum iugum imperij ferre docuisti: Vtinam uiueres, tecum loquerer. O' Mari, ut compatriota (ait Cicero) rusticane uir, sed uerè uir, qui Barbaros in Italiam irumpentes, ipsis eorum in finibus, tanto impetu superasti, ut de cruentis fluminibus, ab exercitu sitienti, non plus aquæ quam sanguinis biberetur, quiq; mox ad aliam mundi plagam, mira celeritate conuersus ita furorem Cimbricū oppressisti: ut uix cadaueribus suis, utrobique uicta barbaries, uix agminibus captiuorum uictrix Roma sufficeret: Vtinam uiueres, tibi loquerer.

LI 3 O' magne

O magne Pompei, qui infamem prædonum cateruam, Romanis classibus, Italicisq; littoribus infestam, ac totam iam pelago sæuientem, breuissimo tempore domuisti, atque in uincula coniecisti: Vtinam uiueres, tibi loquerer, & precarer, ut sicut omnia maria infecta purgasti: ita nunc, non dico omnes terras, sed Italiam saltem tuam, noua prædonum manu miserabiliter inquinatam, solita uirtute purgares. O Iuli Cæsar, qui incursum hostium non expectans, raptim superatis alpihus Rheno, Rhodano, ac Garumna fluminibus impigrè transmissis, incertum an fortunatior, an fortior, uictrici acie, Germaniam, Galliam, Britanniam, atque Hispanias peragrasti: Vtinam uiueres, tibi loquerer. O Cæsar Auguste, qui reges terræ, & legationes populorum omnium, ad genua procumbentes, atque (ut propriè dicam) ipsum orbem terrarum, supplicem & astusum ex altissimo folio uidisti, & pace, terræ, mariq; composita, bellicum lani templum, foelicissimè conclusisti: Vtinam uiueres tibi loquerer. O insignis par hominum Vespasiane & Tite, digni alterutro, & patre filius, & filio pater, qui uno curru, quod nunquam antea uisum erat, & CHRISTI gloriosissimam ultionem, & triumphum clarissimum, de Hierosolymis retulisti: Vtinam uiueretis, uobis loquerer, & ut CHRISTI iniurias iterum uindicaretis hortarer. O fortissime uir Traiane, qui frigescens, & iam senis membra imperij, multo spiritus feruore resouisti, ac præter spem iuuenescere coëgisti, nunquam certè, uel tam gelatum, atque decrepitum imperium, uel tam necessarius feruor tuus: Vtinam uiueres, tibi loquerer, & rogarer, ut moribundæ patriæ opem ferres, nec idèd, quod in Hispania natus esses Italica obliuisceretur originis. O bone Theodosi, qui parua hominum manu, sed diuino fultus auxilio, tibi militantibus elementis, & coniurantibus tecum uentis, sagittas barbaricas, ex immanibus pharetris aduersum nos eductas, in ipsas frontes atque exterminum barbarorum, miraculosè & incredibiliter retorsisti: Vtinam uiueres, tibi loquerer, nunc quid agam? & loqui oportet, & cui loquar non inuenio: effundam uoces in nubila, si quis forsitan amicior spiritus, & bonus, fauens, è labijs meis abductus, ad aliquam generosam aurem illas perferat, ubi fructificent, ut cupio, potius quàm ut spero. Quid enim spei reliquum est? quid agitur summe IESV? ubi sunt oculi tui, quibus nos ab alto intuens, non modò claros, sed inuidiosos mundo feceras? Hanc tantam fortunæ uertiginem, hanc tam subitam faci uim, sine quibus alijs uerbis, quod mœstum animum præmit, expedit? Vidisti equidem certè, præsensq; aderat, quando patrum nostrorum manus exigua nunc sub Arcton, nunc sub Austrum, nunc sub Orientis, nunc sub Occidentis solis extrema, stupentibus & attonitis gentibus, ac regibus, uictricia latè signa circumtulit: hic auaritiæ frenum stringens, illic tumidam premens insolentiam. Hic iracundiæ mitigans truces motus, illic sæuæ libidini iugum ponens, postremò aliquid, ubilibet semper agens, quo magnifici transitus, gloriosa uestigia superessent, & orbis ipse perdomitus: caput tamen uel ueneraretur acceptum, uel delatum silentio suspiraret, quot maiorum nostrorum opera, omnibus terris effulgent, uelut cœlo sparsa sidera? Quot mirifici actus? Quot exempla uirtutum? Quantum nomen? Quanta memoria gestarum rerum? Quot per orbem urbes? Quantaq; coloniarum? Quot trophea minacia, horresco uictis terris extantia? Quis cuncta dinumeret, quæ mundus licet ipse inuitus sentit, indignansq; recordatur? Quid igitur nunc rei est? Quid queritur? Quid defleam? Quid accusam? En parua prædonum manus, ex mille collecta fornicibus, terrarum omnium demonstrandam, atque uictricem Italiam peruagatur, & prouinciarum omnium reginam, sibi ante alias prouinciam depoposcit, heu, quis nam consulat pudori nostro? Quando iam de salute cogitare serum est, quis uultibus nostris uelum dissimulationis, aut ignorantia prætender? Quando non est, qui malis nostris auxilium ferat. Liceat saltem uel nescire quæ patimur, uel foetidissimas cicatrices nostrorum uulnèrum non uidere. Volebam te orare suppliciter & uir ingens, quem nominare non audeo, ut nobis dexteram dares, quod & posse uidebaris, & quam maximè tuum erat, sed ut uideo prorsus obsurdisti. Itaque postquam nulli hominum loqui iuuat, ad te ultima & maxima Spes mortalium preces uero. Si tibi creator omnium, beneficijs tuis parum memoriter usi sumus, si supercilium altius forrè quàm decuit, tanto & tam præsentis diuinitatis fauore substulimus, & contrario uis ulcisci, rebus faciem mutata. Tua est enim fortuna, tuæ sunt sortes, tuæ successuum humanorum uices. Imperauimus insolenter, seruauimus humiliter, auerte latronum iugum, si unquam latronum more regauimus, si te offendimus, & tibi libertas nostra non placeat: saltem illorum cædes, sacrilegia, rapina, furta, adulteria, stupra displiceant. Obsta tot malis, & te dominum illis ostende,

qui dixerunt in corde suo: Non est Deus. Tuosq; pater adiua fortassis immeritos, sed de te sperantes, tumq; nomen cum lachrymis inuocantes, & ingenuè fatentes: Quia non est alius, qui pugnet pro nobis nisi Deus noster.

FRANCISCI PETRAR-

CHÆ V. C. AD NIC. LAVREN.

TII, TRIB. P. Q. R. DE CAPESEN.

da libertate, Hortatoria.



Rimum ne tibi Vir magnanime, pro tantarum rerum gloria, an libertatis partæ ciuibus, pro tuis erga illos meritis, & foelicissimò successu libertatis gratuler, incertus sum: utrisq; pariter gratulor, utroque simul alloquar, neque quos tam coniunctos rebus ipsis uideo, sermone disjungam, sed quibus interim uerbis utar, in tam repentino, tamq; inopinato gaudior. Quibus uotis exultans. Animi motus explicem: usitata sordescunt, inusitata non audeo, furabor me tantisper occupationibus meis, & Homericò stylo dignissimos cogitatus, quod penuria tēporis hortatur, tumultuaria complectar oratione. Libertas in medio uestrum est,

qua nihil dulcius, nihil optabilius, nunquam certius, quàm perdendo cognoscitur, hoc ramentum grandi bono, & experimento tot annorum cognito, lætè, sobriè, modeste, tranquilleq; frui mihi, gratias agentes, talium munerum largitori, Deo qui nondum sacro sanctissimæ suæ Urbis oblitus est, & eam seruam diutius spectare non potuit, apud quam terrarum orbis imperium collocat. Itaq; uiri fortes, & uirosum fortium successores, si cum libertate sana mens redijt, non prius hanc, quam uitam deferendam, sibi quisque pro se cogitet, sine qua uita ludibrium est. Præteritam seruitutem ante oculos assidue reuocate, sic etenim, nisi fallor, erit præsens aliquanto, etiam quàm uita charior, libertas, ut si alterutro carendum sit, reperiri ualeat nemo, cui modo super sit quicquam Romani sanguinis, qui non malit in libertate mori, quàm in seruitute uiuere. Elapsus hamo piscis, quicquid in undis internatat, metuit, excussa faucibus luporum ouis, glaucos eminus horret canes. Explicita uisco uolucris, tuta etiam arbuta formidat. Et Vos, mihi credite inescati hamo falsæ spei blanditijs: & Vos pestiferæ, consuetudinis uiscum: & Vos famelici luporum greges obdient. Circumspicite uigilantibus animis & uidete, ut quicquid omnino cogitatus, quicquid agitatis, libertatem sapiat, ad hanc unam curæ, uigiliæq; uestræ, ad hanc omnes omnium pertineant actiones, quicquid præter hanc agitur, uel irreparabile iactura temporis, uel insidias extimate. Amor immeritus, quem ad tyrannos uestros longo usu forsitan concepistis, & affectionis indignæ memoria omnis, ex peccatoribus uestris excidat, & seruus superbum dominum ad tempus colit, & clausa possessori suo auis alludit, & ille si liceat catenas excutiet, & hæc si detur exitus, cupido fugiet uolatur. Seruistis clarissimi Ciues, quibus omnes nationes seruire consueuerant, & quorum sub pedibus reges erant, sub pauco infimi tyrannide iaculistis, quodq; ad dolores cedit, & pudoris cumulum, aduentitios & alienigenas dominos habuistis, decoris uestri, fortunarumq; raptores, libertatis euerlores dinumerate, singulorum origines recensete, hunc uallis Spoletana, illum Rhenus, aut Rhodanus, aut aliquis ignobilis terrarum angulus misit. Ille uinctis post tergum manibus, ductus in triumpho, repente de captiuo factus est ciuis, imò uero non ciuis, sed tyrannus, ut minimè mirandum sit, si talibus urbs Roma, si gloria, si libertas. Denique si sanguis uester inuisus est, dum antiquam patriam, dum propriè seruitutis ignominiam, dum campis effusum sanguinem recordantur. Illud potius miror, unde uel nobis tam longa patientia uiris Romanis & armatis: uel illis tam intolleranda superbia: quid enim præcipuum, cur tantoperè sibi placeant, habent: quibus instantur & esseruntur flatibus, uirtutibusue. Quarum nullum genus hominum pauperius usquam est. An ex superabundantibus diuitijs, quæ sine furis, a rapinis foedare famem nequeunt: An ingenti potentia quæ mox, ut uos Viri esse coeperitis nulla erit: An claritate nominis, uel sanguinis, & furtiuo forsitan, aut precario domicilio gloriari possunt: Quid est autem, cur Romana prosapia glorientur: Impudentissimè ta-

men id faciunt, & quia diu se Romanos esse mentiti sunt, eum mendatio præscripserint, iam Romanos sibi uidentur, quidquid utrum risu, an lachrymis prosequendum sit: nescio, iam Romanorum ciuium uiluit nomen. Non Romani ciues, sed Romani principes appellatur. Sed minus indignor, dum eos etiam humanitatis oblitos uideo, non enim iam pridem eò uesana peruentum est, ut non homines, sed dominos dici uelint, proh nefas, in qua urbe diuus Cæsar Augustus, mundi rector ac regnorum omnium moderator, edictio uetuit, sed dominum dici, in ea nunc mendici, fures, graui se iniuria effectos putant, nisi domini uocentur. O miserabilem fortunæ uertiginem: O mutationem temporis inauditam, discuntur umbræ, pellantur errores, perueniatur ad uerum, utrum homines ipsi sint totius rationis expertes, uiderint qui diffinitionibus rerum student. Vtrum domini uos, quorum res agitur, uideritis, dum memineritis in eadem urbe, illos simul dominos & nos liberos esse non posse, quod unum diffinire meum est. Certe Romani homines non sunt, horum omnium, quos inani nobilitatis titulo, tam fastidiosos uidebatis, undecunque uenerint, quolibet infœlici uento delati sunt, quæcunque illos miserit barbaries, quamuis foro uestro obuerfarentur, quamuis stipati satellitum turbis, in capitolium ascenderent. Quamuis superbo gressu Romanorum illustrium cineribus insultarent, nemo non peregrinus erat, & ut ait Satyrus:

Nuper in hanc urbem pedibus qui uenerat albis.
Solatia tanti perdidit Roma mali,

uerificatumque est illud alterius Poëtæ:
Nullos admittere reges, sed ciui seruire suo.

Vobis uel illud utinam solamen miseriæ contigisset, ut uni saltem seu Ciui, seu Regi, & non pluribus simul externis prædonibus seruiretis. Sed uerum est, quid dixisse traditur ille famosissimus olim Romani generis hostis Hannibal, præterita magis reprehendi posse, quam corrigi, ideoque ne amplius urgeam, neu transacta uobis exprobem, quin potius, ut aliquid pudori uestro uelamentum præbeam, fuerunt & maiores uestri sub regibus, ipsique non semper Romanæ, sed nunc Sabinæ, nunc Corynthiæ, quibusdam etiam si credere libeat, seruilis originis. Verum ut prospera, sic aduersa fortuna suum finem habet, & illorum, & uestre libertati defensor insperatus affuit, & suum Brutum, utraq; tulit ætas. Tres iam hinc ex ordine celebrantur. Bruti primus, qui Superbum regem expulit. Secundus, qui Iulium Cæsarem interfecit. Tertius, qui nostri temporis tyrannos, & exilio, & morte persequitur. In hoc ambobus similis, quod geminæ laudis materiam, quam inter se alij duo unitam diuidunt, iste totam occupet, priori tamen quadam morum ac propositi occultatione similior, iurantis uterque, iocunde alius ingenio, quam cuius simulationem induerat, ut sub hoc obtentu, liberator ille populi Romani animi latens aperiretur tempore suo. Et illius quidem ueteris Iulius princeps historiæ, huius autem, uestri experientia testis est. Ille regibus, hic tyrannis contemptus. Primum postea formidabilis illum legitis, hunc uidistis despectum ab hominibus, quibus æquo iure uiuere cum ciuibus extrema seruitus, quibus nihil nisi iniustum, atque insolens uideatur esse posse magnificum. Illi humilitatem uiri huius contemnebant, atque calcabant, sub qua tamen magnus animus interim tegebatur. Testis ego sibi sum, semper eum, hoc quod tandem peperit, sub præcordijs habuisse, sed tempus idoneum expectabat, quod ubi affuit, nihilo segnius primo arripuit. Eductum corde Lucretiæ cultrum tenens, nihilo utilius ille concuiibus tunc suis, libertatem reddidit, quam iste nunc uobis, hoc interfuit, quod illorum patientia unius in dignitate sceleris, uestra innumerabilibus flagitijs, atque intollerabilibus iniurijs uicta est. Pro quibus sanguinem uestrum totiens fudistis, quos uestris patrimonijs aluistis, quos publica inopia ad priuatas copias extulistis, ipsi neque uos libertate dignos iudicarunt, & laceratas Reipublice reliquias, carptim in speluncis, & in fandis latrocinij sui penetralibus congesserunt: nec pudor apud gentes uulgandi facinoris, aut infœlicis patriæ miseratio, pietasque continuit, quo minus impie spoliata Dei templa, occupatas arces, opes publicas, regiones urbis, atque honores magistratuum inter se diuisos, quam una in re turbulenti ac seditiosi homines, & totius reliquæ uitæ consilij, ac ratione discordes, in humani foederis stupenda societate conuenerant in pontes & mœnia, atque immeritos lapides defœuirent. Denique post, uel senio collapsa palatia, quæ quondam ingentes tenuerunt uiri, post diruptos arcus triumphales, unde maiores horum forsitan conuerunt. De ipsius uetustatis, ac propriæ impietatis fragminibus uilem questum, turpi mercimonio captare non puduit. Itaque nunc, heu dolor, heu scelus, indignum te uestris marmoreis columnis, de liminibus templorum, ad quæ nuper ex toto orbe concursus deuotissimus fiebat, de imaginibus sepulchrorum, sub quibus patrum uestrorum uenerabilis

nerabilis cuius erat: ut reliquas fileam, desidioſa Neapolis adornatur. Sic paulatim ruinae ipſae deficient, ingens teſtimonium magnitudinis antiquorum, & uos tot millia uirorum fortium, coram paucis latunculis non aliter, quàm in capra urbe crallantibus, ceu toridem non tam ſerui, quàm pecora, cum publicè matris membra diſcerperent, ſiluiffis. Nimirum enim ſuper uos ſortes fecerant, quis huic, quis illi credere in prædam, & quid imbelli ciuitati Athenarum miramur, & indignamur obtigiffe, cum legimus eam ornamentiſ ſuis omnibus & liminibus orbatam, ad triginta tyrannorum arbitrium perueniſſe, hæc in Vrbe Roma, domitrice, urbium ac terrarum domina, ſublimes adhuc imperij, & ſummi Pontificij titulis illuſtrata, potuiſſe contingere. Vt non multò pluriùm fortè etiam paucorum tyrannorum libidinibus ſubiaceret, nemo quidem uſque ad hoc tempus, qui ſatis indignaretur inuentus eſt. Quis illorum præcor unquam à uobis ſeruili aliquo, niſi eodem ſordido contentus obſequio fuerit, ſeruus paulò altioribus, ipſiſq; ſumentis parcitur, & tamen eorum charitate, & ſaltem dāmini metu, uobis quis pepercit unquam? Quis nō inuinquenque hyeme, & nocte media, dum ubertim pluit, aut fulminat, charæ gremio conſugis auulſum, uel in periculum mortis miſit, uel niuoſis montibus, & limoſis paludibus, ceu uile mancipium circumduxit? Experrecti tandem, ex tam graui ſopore uidemini, ideoq; ſi præteritarum feritatum pudet, ac poenitet, aciem mentis acriter aduerſus omnes caſus exacuite: ne quis fortè luporum rapaciūm, quos à ueſtris ouilibus expuliſtis, & qui etiam nūc aſidue ſepta ueſtra circumſtrepūt, ululatu ſiſcō, aut ſpem aliqua blanditiora, unde uiolenter exierunt, fraudulenter irumpant. Niſi enim hoc prouideritis (quod omen uenti auferant, & quod ne dum cernere, ſed excogitare etiam abhorret antiaſ) nolite credere, eandem illos, quam pertulerunt famem recreaturos, ſed inulto rabidiorem, & magis magisque tractu temporis efferatam, æquæ gregis ſanguinem ſitiunt & paſtoris, & libertatē ueſtram, & liberatores ueſtri gloriam, miſeriam atq; ignominiam ſuam ducunt. Aduerſus hos hoſtes ſidenter inſurgite, pauci & contemptibiles erunt, ſi uos unum eritis. Sed multum timeo, quia multum diligo, eademq; ratione multum audeo (amor enim & pauidos facit eſſe ſecuros) ſcio quidem, in illa tempeſtate Reipub. cuius ſi memini, fuiſſe qui paucorum tyrannidi aduerſus libertatē omnium fauerent, quodq; non ab obſcuris, ſed à præclariffimis adoleſcentibus, atque ipſius liberatoris filijs admiſſum, quibus & mixti ſanguinis nexus, & conſuetudo longior, & familiarior conuiſtus obliuionem ſuiſpſius obuexerant, eos ille tamen orbitate forſan inſœlix, ſed uirtute animi foeliciffimus pater, morte mulſtauit, ſanctius extimans ſibi filios eripi, quàm patriæ libertatem, idemq; proriſ in hac tempeſtate permetuo, eoq; magis, quò fragilia nunc, & uolubilia ſunt pectora. Permultos arbitramur futuros, quibus uel mixto ſanguine, cum tyrannis, uel miſerrima conſuetudine ſeruendi perſuaſum ſit, dulciorem eſſe ſeruilem crapulam, quàm ſobriam libertatem. Qui ſe grande aliquid aſſecuturos putant, ſi ſalutentur in publico, accerſante, fatigentur obſcœnis imperijs, tandem infames & ſordidi paraſiti, iniquis menſis aſſideant tyrannorum, atque aliquid de reliquis gula tam capacis abſorbeant. Hæc enim profeſſo non alia miſerorum ſolatia, hæc tantorum diſcriminum, & laborum præmia. Tu uerò Vir fortiffime, qui tantam labentis Reipub. molem pijs humeris ſubiſti, nihilo ſegnius aduerſus tales ciues, quàm aduerſus crudeliſſimos hoſtes armatus inuigila. Iunſor Brute, ſenioris imaginem ante oculos ſemper habe. Ille Cos. erat. tu ſi conferimus dignitates, multa quidè à Coſſ. aduerſus plebem Romanam animoſè dicam: multa etiam atrocità facta ſunt, cuius TRIBB. conſtantiffimos deſenſores ſemper accepimtis. Quod ſi Coſ. ille ſtudio libertatis filios interemit, quid Trib. tibi agendum ſit, in cæteris uide. Si fidele conſilium non reſpſis, nil ſanguini tribues uel amorì, quem libertatis inimicum ſenſeris: ſcias hunc non amicum tibi eſſe poſſe, quàm ſibi, dum utriq; quod præſtantiffimum habet tendit eripere. De urbe Roma loquebatur Saluſtius, ubi ait: in tam magna ciuitate, multa & uaria ingenia ſunt. Quot autem in eadem modò ſunt, qui exiguo prætiò facile ſeipſos, & uniuerſam Rempub. atque omne diuinum, humanumq; ius proderent: Bene nobiſcum agitur diuinitus, ſi maiori populi pars unum ſentit, ſi torporem quo premebatur excuſſit, magnum & formidatum nomen eſt, quamuis aſſiſti. P. R. magna opes, magna præſidia, ſi conſilio gubernentur, abundè per ſeipſum poteſt, modò uelle unum incipiat. Incipit autem iam, uult, qui enim contra ſentiunt non de populi, ſed de hoſtium numero ſunt habendi, quibus uelut præuis humoribus exoneratum Reipub. corpus, quò tenuiſ, & expeditiſ, ualidiuſq; remanebit. Adſit prouidentia, nec animus deſit, robur quippe non deerit, non modò ad libertatem tuendam;

sed etiam ad imperium repetendum. Quantum uerò confert recordatio uetustatis, & munda dilecti nominis Maestas? Quis non Romæ ius suum prosequenti proprios optet euentus? tam iustæ causæ patrociniū Deus, hominesq; suspirant. Italia, quæ cum capite agrotante languebat, sese iam nunc erexit in cubitum. Si perstiteritis in cæpto, & latus rumor inualuerit, mox sic spes etiam iucunda consurget, boni omnes, qui poterunt auxilium ferrent. Quibus posse negabitur, uotis saltem, & precibus adiuuabunt. Contrà autem proditores patriæ, & hic gladio ultore ferientur, & apud inferos meritis pœnas luent, quas eis non noui tantum doctores, sed etiam ueteres comminantur. Si sunt enim, quos in acerrimo suppliciorum circulo Maro conclusit:

*Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem,
Imposuit, fixit leges pretio, atq; refixit.*

In hoc igitur genere hominum, seu potius beluarum, dicam quid sentio, omnis seueritas pia, misericordia omnis inhumana est. Tu quidem tibi uir egregie ad immortalitatem nominis aperuisti aditum, perseuerandum est, si cupis ad terminum peruenire, alioquin scito, quod quanto clarius principium, tanto obscurior finis erit. Hoc autem calle grad.enti, multa periculosa, multa perplexa, multa aspera se ostendunt, sed uirtus arduis, patientia difficultibus delectatur. Ad laborem gloriosum nascimur, quid ad quietem inertissimam suspiramus? Adde, quod multa difficultia primùm aggredientibus uisa sunt, quæ longius progressis, apparere facillima, quanquam ego de qualitate rerum disputo, cum multa quidē amicis, plura parentibus, omnia patriæ debeamus. Itaq; & si infestis cuspidibus cum sceleratis hostibus concurrendum fuerit, concurre tu prorsus imperterritus, Bruti ipsius exemplo, qui oblatum in acie Superbi regis filium occidit, mutuis ipse uulneribus occumbens: ita, quem Vrbe depulerat, in tartarum usq; persecutus est. Tu uerò uictor incolumis illis per-euntibus consistes, & si utique cadendum sit, reddendaq; patriæ uita, illis ad inferna prope-antibus, cœlum petes, quo tibi uirtus, & tuorum charitas uiam strauit, æternæ famæ uestigium hic relinquens. Quid aliud sperare licet? Romulus urbem condidit, hic quem sæpe nomino Brutus libertatem, Camillus utraq; restituit. Quid ergo, inter hos tecum clarissimè uir intererat, nisi quod Romulus urbem exigua, fragili uallo circumdedit. Tu omnium quæ sunt, & quæ fuerunt, per maximam ciuitatem ualidissimis muris cingis? Brutus ab uno, tu à multis tyrannis usurpatam libertatem uendicas? Camillus ex nouis, & adhuc fumantibus, tu ex iam pridem desperatis, ac ueteribus ruinis euersa restituis? Salue noster Camille, noster Brute, noster Romule, seu quolibet alio nomine dici mauis. Salue Romanæ libertatis, Romanæ pacis, Romanæ tranquillitatis auctor. Tibi debet præsens ætas, quod in libertate morietur, tibi posteritas, quod nascetur. Duo quidem citò dictu leuia, sed effectū saluberrima, nominatim petere, uir illustris, institueram. Tu me in altero spontè preueniens efficis, ut alterum petisse satis sit. Sic enim fama de te loquitur, solitum per singulos dies, ex quo ad Reipub. regimen ascendisti, luce prima antequam publici, priuatiq; negotij quicquam agas, uenerandum dominici corporis sacramentum, cum multa deuotione, & exactissima tuæ mentis discussione suscipere, hoc nimirum sapientis fragilitatē, corporum & uitæ breuitatem reputantis, & impendentes undiq; casus uarios circumspicientis uiri opus est. Seruasset, ut auguror, hunc morem, si adhuc tempora peruenisset, seruauit quoddam simile, quantum obducta tenebris, & ætheræ lucis egens permisit ætas, ille Romanorum ducum longè clarissimus. Reliquum est igitur, ut quotiens seu discumbere fortè, seu in somnis iacens, seu quid aliud corpori tribuens, aliquid ociosi temporis nactus eris, animo etiam sui generis alimenta ne subtrahes? Lege dum uacat, quando id ex commodo non potes, legentes ausculta. Habes in huiusmodi rei ducem imitatione dignissimum Augustum, de quo ita scriptum est, quod in lectulum transgressus non amplius quàm septem horas dormiebat, ac ne eas quidem continuas, sed ut in illo temporis spatio ter, aut quater expergisceretur, si interruptum somnum recuperare ut euenit non posset, lectoribus, uel fabulatoribus accersitis. De eodem legitur: quod tam parcus temporis dispensator fuerit, ut inter comedendum, bibendumq; legeret, aut scriberet. Tibi autem in hoc præcipue rerum statu quid legendum, audiendumue sit potius, quàm maiorum tuorum res gesta, & quorum nulla abundantior urbs est omnis uirtutis exempla domestica, & fanè in libro de illius Censorij Catonis senis, solitos canere ad tubicen, de clarorum hominum uirtutibus, id non exigo (quamuis & hoc interdum scintillare animos, & ad imitanda exardescere faciat) mihi autem satis erit, si coram te crebro Romani annales, & historiarum relegantur, & tecum quid hæcenus?

hactenus: Vos uerò nunc primum ueri Ciuēs, hunc uirum cœlitus uobis missum credite, hūc ut rarum Dei munus colite, pro salute eius animas uestras exponite, licuit & sibi cum reliquis in seruitio degere, & quod tam magnus populus sponte subierat, iugum pati. Licuit si id molestum uidetur, procul à cōspectu miserimæ urbis effugere, & quod quosdā summos uiros fecisse nouimus, (spontaneo exilio suum caput contumelijs eripere, retraxit cum solus amor patriæ, quam cum in eo statu deferere sacrilegium putaret, in hac sibi uiuendum esse, pro hac moriendum statuit. Fortunas uestras miseratus, in quam præcipitem locum uenerit: uidetis, opem ferte ne corruat. Cogitate quæso quotiens uos periculo mortis, pro tyrannis superbissimis, & ingratisissimis obtulistis, dum ferro decernitis, non ubi res uestræ, sed illorum sint, hoc est, quis potissimum regnet, quis licentiùs rapiat, spoliēt, laniet, spargat, occidat, ausus pro indignis dominis, & pro obscœna seruitute tam grandia, audere aliquid pro uobis, & pro libertate dignum est, pro qua inuentus est, & qui urbe Reges, & qui uita Cæsares spoliarent. Dicite mihi, si Romanorum regum, & imperatorum licentiam nō tulistis, alienigenarum prædonum tam diu cruentam rabiem, & inexplendam auaritiā perferretis? Non ita Deum a priorum consilijs aduersum reor, uiuere sub illis tristibus quam sine illis mori. Audendum præterea aliquid pro filijs uestris, pro coniugibus, pro parentum canitie, pro auorum tumulis. Postremo nihil non audendum, pro Repub. cuius charitas Decius cōggit, ut deuotis corporibus ad mortem irent. M. Curtium, ut se in horribilem illam terræ uoraginē eques armatus immergeret. Horatium Cocliem, ut armis onustum corpus, quod muri loco legionibus Hetruscis obiecerat, in Tyberini amnis uortices, effracto ponte dimitteret. C. Mutium Scauolā, ut erranti dextræ inferret, mirandum ipsis hostibus, formidandumq; supplicium. Attiliū Regulū, & cum manere domi posset, ad irati carnificis tormenta remearet. Duos Scipiones, ut in Hispania morientes, iter Carthaginensium, quando aliter non poterant, corporibus suis, & morte præcluderent, horumq; alterius natum, ut inops inglorius mori mallet, quam libertatem populi uilla ex parte concutere. Alterius ut priuatus T. Gracchi turbidos motus morte comprimeret, multos item alios, ut aduersus tumultuosos ciues, eodem remedio uiterentur. M. deniq; recentiorē Catonem, qui agnomen à more sortitus est, ut sibi ipse manus ingereret potius, quam tyranni eiusdem, licet singularis, & unici uiri, uultum & seruientem patriam uideret. Singulos enumerare curiosum est, apud illos præsertim, quorum de sanguine non uiri tantum, sed eiusdem unanimitis, & iuncti propositi illustres etiam fauillæ surrexerunt. Cuius rei testis est Cremera, sexq; & trecentorum Fabiorum clarus simul, & miserabilis casus, nec familiæ modò, sed legionis, sed exercitus, quibus ruere in mortem pro patria dulcè fuit. Ad hoc cū in eo ipso Capitolio, ut auguror, ista relegenda sint, de cuius olim uertice uir acerrimus Manlius, qui eius paulò antè custos fuerat (ob id solum, quia libertati cui fauerat insidiari, & egregio cepto dissimiles exitus spectare uidebatur) præceps impulsus est, idemq; saxum habuit, & eximia laudis, & supplicij monumentū, exemplarq; reliquit perpetuum, similia non audendi. Nec sibi uerò. Quisquam falsò persuadeat, eos qui pro libertate exebant, qui hactenus desertæ Reipub. partes suscipiunt, alienum agere negotium, suū agunt. In hoc enim una reposita sibi omnia norint omnes, securitatem mercator, gloriam miles, utilitatem agricola, postremo in eadem religiosi caeremonias, otium studiosi, requiem senes, rudimenta disciplinarum pueri, nuptias puellæ, pudicitiam matronæ, gaudium omnes inuenient. In hoc enim tam publice, tamq; priuati, salutare negotium, omnia publica & priuata ope Romani ciues intendite. Huic uni relique cedant curæ. Si hanc committitis, in quantalibet occupatione nihil agitis, si huic incumbitis, & si nihil agere uidemini, cumulatè tamē & ciuium, & uirorum impleuistis officia. Deleatur, oro, de medio uestrum ciuilis furoris omne uestigium, incendium quod in nobis tyrannorum flatibus exarserat, liberatoris uestri monius, & munita beniuolentia restinguatur, unum ex omnibus certamen assumite, non uter potentior, sed uter melior, uter patientior, uter patriæ amantior ciuis sit, uter uicinis humilior, uter tyrannis infestior. Certate uicissim cum Tribuno, an ille ad hostes imperia prudentior, an uos ad obedientiam promptiores, & fortassis amor, quo nihil solet esse ualidius, ad coniunctionem animorum, non satis uirium habet, habeat communis utilitas, & si uinculo nexi harere inuicem, tenaciter atq; pacificè, & tradita uobis à patribus uestris, non nisi in hostes publicos, arma conuertite. Horum ex illo, a gestate, supplicij, illorum cineri pulcherrimas inferias date. Qui hæc si dum aguntur exultabunt, si ante præuidissent, æquanimius expirassent. Sed iam uereor, ne plus æquo uos in uerbis detineam, hoc

præsertim tempore, quo factis potius opus est. Quæ quoniam neque professioni, neque fortunæ meæ suppetunt, quod unum auxilij genus habeo, uerba transmittito. Et primo quidem clarissimis rumoribus excitatus, inuidi fateor honori uestro, fortunamque meam multiplicibus querelis oneraui, quod me præsentis tanti gaudiij fecisset exortem. Sed ne exorte fecerit, uenit ad me per terras, & maria, mea uirilis portio lætitiæ. Itaque calamum festinabundus arripui, ut in tanto, tam celebri libertatis populi consensu, uox mea de longinquo saltem audiretur. Vel sic Romani ciuili officio fungerer. Cæterum quod soluta oratione nunc attingi, attingam fortasse propediem, alio dicendi genere, modo mihi quod spero quidem & cupio, gloriosi principij perseverantiam non negetis. Apollinea fronte redimitus, disertum atque altum heliconæ penetrabo, illic Castalium ad fontem, Musis ab exilio reuocatis, ad mansuram gloriæ nostræ memoriam sonantius, aliquid canam, quod longius audietur. Vale uir fortissime, ualete Viri optimi, uel gloriosissima Septicollis.

FRANCISCVS PETRARCHA,
IOAN. BOCCATIO S.



librum tuum, quæ nostro materno eloquio, ut opinor olim iuuenis edidisti, nescio quidem, unde, uel qualiter ad me delatum uidi. Nam si dicam legi, mentiar. Siquidem ipse magnus ualde, ut ad uulgus & soluta scriptus oratione, & occupatio mea maior, & cæpi angustium erat. Idque ipsum ut nostri, bellicis undique moribus inquirerem, à quibus & si animo procul absum, ut queo tamen fluctuante Rep. non moueri. Quid ergo? Excucurri cum, & festini uiatoris in morem, hinc atque hinc circumspiciens, nec subsistens, animaduerti alicubi librum ipsum canum dentibus lacescitum, tuo tamen baculo egregie, tuaque uoce defensum. Nec miratus sum. Nam & uires ingenij tui noui, & scio expertus, esse hominum genus, & insolens, & ignauum, qui quicquid ipsi uel nolunt, uel nesciunt, uel non possunt, in alijs reprehendunt, ad hoc unum docti & arguti, sed elingues ad reliqua. Delectatus sum in ipso transitu, & si quid lasciuie liberioris occurreret, excusabar ætas tunc tua, dum id scriberes, stilus, idioma, ipsa quoque rerum leuitas, & eorum qui lecturi talia uidebantur. Refert enim largiter, quibus scribas, morumque uarietate stili uarietas excusatur, inter multa sanè iocosa & leuia, quædam pia & grauiora deprehendi, de quibus tamen diffinituè, quid iudicem, non habeo, ut quis nusquam totus inhæserim: at quod uerè accidit, eo more currentibus, curiosius aliquantò quam cætera, libri principium, finemque perspexi, quorum in altero patriæ nostræ statum, illius scilicet pestilentissimi temporis, quod præ omnibus nostræ ætas lugubre, ac miserum mundo uidit, meo quidem iudicio, & narraſti propriè, & magnificè deplorasti. In altero autem historiam ultimam, & multis præcedentium longè dissimilem posuisti, quæ ita mihi placuit, meque detinuit, ut inter tot curas, quæ penè me ipsius immemorem fecerè, illam memoriæ mandare uoluerim, ut & ipse eam animo, quotiens uellem, non sine uoluptate repeterem, & amicis ut sit confabulantibus, renarrarem, si quando aliquid tale incidisset, quod cum breui postmodum fecissem, gratamque audientibus cognouissem, subito talis interloquendum cogitatio superuenit, fieri posse, ut nostri etiam sermonis ignaros, tam dulcis historia delectaret, cum & mihi semper ante multos annos, audita placuisset, & tibi usque adeo placuisse perpendere, ut uulgari eam stilo tuo censueris, non indignam & sine operis, ubi Rhetorum disciplina ualidiora, quælibet collocari iubet. Itaque die quodam, inter uarios cogitatus, animum more solito discerpentes, & illis, & mihi, ut sic dixerim iratus, uale omnibus ad tempus dicto, calamum arripens, historiam ipsam tuam scribere sum aggressus, te haud dubie gauisurum sperans, ultro rerum interpretem me tuarum fore, quod non facile alteri cuiusque præstiturim, egit me tui amor, & historiæ: ita tamen, ne Horatianum illud poetice artis obliuiscerer:

Nec uerbum uerbo curabis reddere fidus

Interpres:

Historiam tuam, meis uerbis explicui, imò alicubi aut paucis in ipsa narratione mutatis uerbis, aut additis, quod te non ferente modo, sed fauente fieri credidi, quæ licet à multis & laudata, & expetita fuerit, ego rem tuam, tibi non alteri dedicandam censui. Quam quidem, an mutata ueste deformauerim, an fortassis ornauerim tu iudica, illinc enim orat, illuc redit, notus iudex, nota domus, notum iter, ut unum & tu noris, & quisquis hæc leger, tibi non mihi tuarum rationem rerum esse reddendam.

Quisquis ex me quæret, an hæc uera sint, hoc est an historiam scripserim, an fabulam, respondebo illud Crispi: Fides penes auctorem, meum scilicet Ioannem sit.

Hæc præfatus incipio.

FRANCISCI PETRAR-

CHÆ V. C. DE OBEDIENTIA

ac fide uxoria Mythologia.



ST ad Italiæ latus occiduum Vesulus ex Appennini iugis, mons unus altissimus, qui uertice nubila superans, liquido sese ingent ætheri, mons suapte nobilis natura, sed Padi ortu nobilissimus, qui elus è latere fonte lapsus, exiguo orientem contra solem fertur, mirisq; mox tumidus incremetis, breui spacio decursu, non tantum maximorum unus animus, sed flauioru à Vergilio rex dictus. Liguriam gurgite uolētus interfecat, dehinc Aemiliam, atq; Flaminiam, Venetiamq; discriminās, multis ad ultimum & ingentibus ostijs, in Adriaticū mare descendit. Caterū pars illa terrarū, de qua primum dixi, quæ & grata planitie, & interiectis

collibus ac montibus circumflexis, aprica pariter, ac iucūda est, atq; ab eorū quibus subiaceret Pedemontiu nomen tenet, & ciuitates aliquot, & oppida habet egregia. Inter cætera ad radicem Vesuli, terra Salutarum, uicis & castellis satis frequens, Marchionum arbitrio nobilissimum, quorundam regitur uirorum, quorum unus, primusq; omnium, & maximus fuisse traditur Gualtherus quidam, ad quem familiæ ac terrarum omnium regimē pertineret, & hic quidem forma utres atq; ætate, nec minus moribus quam sanguine nobilis, & ad summam omnium ex parte uir insignis, nisi quod præsentis sua sorte contentus, incuriosissimus fuirorū erat. Itaq; uenatu, aucupioq; deditus, sic illis incubuerat, ut alia penè cuncta negligeret: quodq; in primis agrè populi ferebant, ab ipsis quoq; coniugij cōsilijs abhorrebat. Id aliquando taciti cū tulissent, tandem cateruatim illum adeunt, quorū unus, cui uel auctoritas maior erat, uel facundia, maiorq; cū suo duce familiaritas. Tua (inquit) humanitas optime Marchio, hanc nobis præstat audaciam, ut & tecū singuli, quotiens res exposcit deuota fiducia colloquamur, & nunc omnium tacitis uoluntates, mea uox tuis auribus inuehat, nō quod singulare aliquid habeam, ad hanc rem, nisi quod tu me inter alios charum tibi multis indicijs comprobasti. Cū meritō igitur tua nobis omnia placeant, semperq; placuerint, ut felices nos tali domino iudicemus: unū est, quod si à te impetrari sinis, teq; nobis exorabile præbes, planè felicissimi finitimorū omnium futuri sumus, ut coniugio, scilicet animum applices, collumq; non liberum modō, sed imperiosum legitimo subijcias iugo, idq; quamprimum facias: uolant, enim dies rapidi, & quanquam florida sis ætate, continue tamē hunc florem, tacita senectus insequitur, morsq; ipsa omni proxima est ætati. Nulli muneris huius immunitas datur, equè omnibus moriendum est, utq; id certum, sic illud ambiguum, quando eueniat. Suscipe igitur, oramus eorum preces, qui nullum tuū imperium reculerent, quærendæ autem coniugis studium nobis linque: talē enim tibi procurabimus, quæ te meritō digna sit, & tam claris orta parentibus, ut de ea spes optima sit habēda, libera tuos omnes molestia sollicitudine quæsumus, ne quid humanitus tibi forsan accideret. Tu sine tuo successe abeas, ipsi sine notio rectore remaneant. Mouerunt piæ preces animū Viri, & cogitis (inquit) me amici, ad id quod mihi in animum nunquā uenit, delectabar omnimoda libertate, quæ in coniugio rara est. Caterū subiectorū uoluntatibus me sponte subijcio, & prout uestras scitis, & fidei: illam uero quā offertis quærendæ curā coniugis, remitto, eamq; humeris meis ipse subeo, quid unius enim claritas cōfert alteri, sepe filij dissimili sunt parentum. Quicquid in homine boni est, non ab alio, quā à Deo est. Illi ergo & status, & matrimonij mei fortes sperans de sua solita pietate, commiserim, ipse mihi inueniet, quod quieti meæ sit expediens ac saluti. Itaq; quādo uobis ita placitum est, uxorem ducā, id uobis bona fide polliceor, uestrumq; desiderium nec frustrabor equidem, nec morabor: unū uos mihi uersa uice promittite, ac seruare, ut quamcunq; coniugē ipse delegero, eam uos summo honore ac ueneratione prosequamini, nec sit ullus inter uos, qui de meo unq; iudicio aut litiget, aut quærat. Vestrum fuit mei animus quos nouistis liberrimū, iugo subijcisse, coniugij mea sit utiq; ipsius electio, quæcunq; uxor mea erit, illa, ceu Romani principis filia domina uestra sit. Promittunt unanimiter ac letè nihil defuturū, ut quibus uix possibile uideretur, optatum diem cernere nuptiarū, de quibus in diem certū magnificentissimè reparandū, domini iubentis edictū alacres susciperent. Ita à colloquio discessum est, & ipse nihilominus

minus eam ipsam nuptiarum curam domesticis suis imposuit, edixitque diem. Fuit haud procul à palatio uillula paucorum atque inopum incolarum, quorum uni omnium pauperrimo, lanicolae nomen erat, sed ut pauperum quoque tuguria nonnunquam gratia celestis inuiscit, unica illi contigerat Brisfeldis nomine, forma corporis satis egregia, sed pulchritudine morum, atque animi adeo speciosa, ut nihil supra, haec parco uictu, in summa semper inopia educata, omnis infcitia uoluptatis, nil molle, nil tenerum cogitare didicerat, sed uirilis, senilisque animus uirgineo latebat in pectore, patris senium in extimabili refouens charitate, & pauculas eius oues pascebat, & colo interim digitos atterebat, uicissimque domum rediens, oluscula, & dapies fortunae congruas praepraebarat, durumque cubiculum sternebat, & ad summam angustio in spatio, totum filialis obedientiae, ac pietatis officium explicabat. In hanc uirgunculam Gualtherus saepe illac transiens, quandoque oculos non iuuenili lasciuia, sed senili grauitate defixerat, & uirtutem eximiam, supra sexum, supraque etatem, quam uulgi oculis conditionis obsecritas abscondebatur, acriter penetrarat intuitu. Unde effectum, ut & uxorem habere, quod unquam ante uoluerat, & simul hanc unam, nullamque aliam habere disponderet. Instabat nuptiarum dies, unde autem uentura sponsa esset, nemo nouerat, nemo non mirabatur, ipse interim & anulos aureos, & coronas, & balteos conquirebat, uestes autem pretiosas, & calceos, & eius generis necessaria omnia, ad mensuram puellae alterius, quae statura suae persimilis erat, praepraebari faciebat. Venerat expectatus dies, & cum nullus spose rumor audiretur, admiratio omnium uehementer excreuerat, hora iam prandij aderat, iamque apparatu ingenti domus tota feruebat. Tum Gualtherus aduentanti uelut sponsae obuiam profecturus domo egreditur, prosequente uiro, & matronarum nobilium caterua, Brisfeldis omnium, quae erga se praearentur ignara, peractis quae agenda domi erant, aquam ex longinquo fonte conuectans, patrum limen intrabat, ut expedita curis alijs, ad uisendam Domini sui sponsam, cum puellis comitibus properaret. Dum Gualtherus cogitabundus incedens, eamque compellans nomine: Vbi? am pater eius esset, interrogauit, quae cum illum domi esse reuerenter atque humiliter respondisset, Iube (inquit) ad me ueniat, uenientem seniculum, manu prehensum, parumper abstrahit, ac submissa uoce. Scio (ait) me lanicola charum tibi, teque hominem fidum noui, & quaecumque mihi placeant, uelle te arbitror, unum tamen nominatim nosse uelim. An me quem dominum habes, data mihi hac tua in uxorem filia generum uelis? Inopino negotio stupefactus senex obrigit, & uix tandem paucis hincens. Nil (inquit) aut uelle debeo, aut nolle, nisi quod placitum tibi sit, qui Dominus meus es. Ingrediamur soli ergo (inquit) ut ipsam de quibuscumque interrogem te praesente. Ingreditur igitur, expectante populo, ac mirante puellam cura patris obsequium satagentem, & insolito tanti hospitis aduentu stupidam inuenire, quam ipse uerbis Gualtherus aggreditur. Et patri tuo placet (inquit) & mihi, ut uxor mea sis. Credo id ipsum tibi placeat, sed habeo ex te querere, ubi hoc peractum fuerit, quod mox erit: An uolenti animo parata sis, ut de omnibus tecum mihi conueniat, ita ut in nulla unquam re à mea uoluntate dissentias, & quicquid tecum agere uoluerò, sine ulla frontis, aut uerbi repugnantia te ex animo uolente mihi liceat. Ad haec illa miraculo rei tremens. Ego mi domine (inquit) tanto honore me indigna scio: at si uoluntas tua, sique fors mea est, nil ego unquam sciens, ne dum faciam, sed etiam cogitabo, quod contra animum tuum sit, nec tu aliquid facies, & si me mori iusseris, quod moleste feram. Satis est (inquit ille) sic in publicum educata populo ostendens: Haec (ait) uxor mea, haec domina nostra est, hanc colite, hanc amate, & si me charum habetis, hanc charissimam habetote. Dehinc, nequid reliquiarum fortunae ueteris noua inferret in domum, nudari eam iussit, & à calce ad uerticem nouis uestibus indui, quod à matronis circumstantibus ac certatim sinu illam, gremioque fouentibus uerecundae ac celeriter adimpletum est. Sic horridulam uirginem, indutam, laceramque, comam recollectam manibus, comptamque pro tempore insignitam gemmis, & corona uelut subito transformata, uix populus recognouit, quam Gualtherus anulo pretioso, quae ad hunc usum detulerat, solenniter detronauit, niueoque equo impositam, ad palatium deduci fecit, comitante populo, & gaudente. Ad hunc modum nuptiae celebratae, diesque ille latissimus actus est. Breui dehinc inopi spose, tantum diuini fauoris affulserat, ut non in casa illa pastoris, sed in aula imperatoria educata, atque edocta uideretur, atque apud omnes supra fidem chara, & uenerabilis facta esset, uixque his ipsis, qui illam ab origine nouerant, persuaderi posset lanicolae naram esse, tantus erat utraque, tantus morum decor, ea uerborum grauitas, ac dulcedo, quibus omnium animos nexu sibi magni amoris astrinxerat. Iamque non solum intra patrios fines, sed per finitimas quasque prouincias, suum nomen celebri praekonio fama uulgebatur: ita ut multi ad illam uisendam uiri ac matronae

matronæ studio seruente concurrerent. Sic Gualtherus humili quidem, sed insigni, ac prospero matrimonio, honestatis summa domi in pace, extia uerò summa cū gratia hominum uiuebat, quodq; eximiam uirtutem, tanta sub inopia latitantē, tam perspicaciter deprehendisset, uulgo prudentissimus habebatur. Neq; uerò solets sponsa, muliebria tantum hac domesticā, sed ubi res posceret, publica etiā obibat officia uiro absente, lites patriæ, nobiliumq; discordias dirimens, atq; componens, tam grauib; responsis, tantaq; maturitate, & iudicij aequitate, ut omnes ad salutem publicam demissam, coelo foeminam prædicarent. Neq; multum tempus effluerat, dum grauida affecta, primum subditos anxia expectatione suspendit, dehinc filiam enixa pulcherrimam, quamuis filium maluissent, tamen uotiuā fecunditatem, non utrum modò, sed totā patriam latam fecit. Cœpit, ut sit, interim Gualtherum cum iam ablactata esset infantula, mirabilis quadam, quā laudibilib; doctiores iudicēt, cupiditas, lat expertam charæ fidem coniugis experiendi aliū, & iterum atq; iterum retentādi. Solam igitur in thalamum se uocatam, turbida fronte sic alloquitur. Nosti ò Brifeldis, neq; enim præfenti fortuna te præteriti tui status oblitā credo: nosti inquam, qualiter in hanc domum ueneris, mihi quidem chara satis ac dilecta es: at meis nobilibus non ita, præsertim ex quo parere incepisti, qui plebeia Domina subesse animis ferūt iniquissimis. Mihi ergo, qui cum eis pacē cupio necesse est, de filia tua non meo, sed alieno iudicio obsequi, & id facere, quoniam mihi posset esse molestius. Id enim uerò te ignara nunq; fecerim, uolo autē tuū mihi animum accommodes, patientiamq; illam præstes, quā ab initio nostri coniugij promissisti. Iis auditis nec uerbo mota, nec uultu. Tu (inquit) noster es Dominus, & ego, & hæc parua filia tuæ sumus, de reb. tuis igitur fac ut libet, nil placere enim tibi potest, q; mihi displiceat. Nil penitus, uel habere cupio, uel amittere metuo, nisi tē hoc ipso mihi in medio cordis affixi, nunq; inde, uel lapsu tēporis, uel morte uellendū, omnia prius fieri possunt, q; hic animus mutari. Latus ille responso, sed dissimulans uisus mortuus abscessit, & post paululum unum suorū satellitum fidissimum sibi, cuius opera grauiorib; in negocijs uti cōsueuerat, quid agi uellet edoctū, ad uxorē misit, qui ad eam noctu ueniens. Parce (inquit) ò domina, neq; mihi imputes, q; coactus facio. Scis sapiētissima, quid est esse sub dominis, neq; tali ingenio prædictā, quamuis in experta dura parendi necessitas est ignota: iussus sum hanc infantulā accipere, atq; eam hic sermone abrupto, quasi crudele ministerium silentio exprimēs subiticiuit, suspecta uiri fama, suspecta facies, suspecta hora, suspecta erat oratio, quibus & si clarè occisum iri dulcē filiam intell. geret, nec lachrymulā tamen ullā, nec suspiriū dedit, in nutrice quidem, ne dum in matre durissimum. Sed trāquilla fronte puellulā accipiens, aliquātulum respexit, & simul exosculans, benedixit, ac signū sanctæ crucis impressit, porrexitq; satelliti uade (ait) quodq; tibi Dominus noster infunxit exequere. Vnū quæso, cura ne corpusculū hoc ferē lacerent, aut uolucres, ita tamen, nisi tibi contrariū sit præceptum. Reuersus ad Dominum, cū quid dictū, quidue responsum esset exposuisset, & ei filiā obrulisset, uehementer paterna animū pietas mouit, susceptū tamen rigorem propositi, non inflexit, iussitq; satelliti obuolutā pannis, cistā iniectā, ac iumento impositam, quieret omni quanta posset diligētia Bononiā deferret, ad sororē suam, quæ illic Comiti de Panico nupta erat, eamq; sibi traderet alendā materno studio, & charis morib; instruendam, tanta præterea occultandā cura, ut cuius filia esset, à nemine posset agnosci. Iuit ille illicò, & sollicitē quod impositū ei erat impleuit. Gualtherus interea, sēpē uultū coniugis, ac uerba considerans, nullū unq; mutati animi perpendit indicij, par alacritas atq; sedulitas, solitum obsequiū, idē amor, nulla tristitia, nulla filia mentio, nunq; siue ex proposito, siue incidenter nomen eius ex ore matris auditum. Transiuerant hoc in statu anni quatuor, dū ecce grauida, iterū filium elegantissimū peperit, lætitiā patris ingentē, atq; omniū amicorū, quo nutrici ab urbe post bienniū subducto, ad curiositatem solitā reuersus pater, uxorē rursus affatur: & olim (ait) audisti populū meum egregē nostrum ferre connubiū, præsertim ex quo te fecundam cognouere. Nunquā tamen egregius, quam ex quo marem peperisti, dicunt enim & sēpē ad aures meas murmur hoc peruenit, obeunte igitur altero, laniulo nepos nostri dominabitur, & tam nobilis patria, tali domino subiacebit. Multa quotidie in hanc sententiā iactantur, in populis, quibus ego & quietis audis, & ut uerum fatear, mihi metuens permoueor, ut de hoc infante disponam, quod de sorore disposui, id tibi prænuncio, ne te inopinus, & subitus dolor turbet. Ad hæc illa: dixi (ait) & repero, nihil possum, seu uelle, seu nolle, nisi q; tu, neq; uerò in ijs filijs quicq; habeo præter laborem, tu mei, & ipsorum dominus, tuis in rebus iure tuo utere, nec consensum meum quæras, in ipso enim tuæ domus introitu ut pannos, sic & uoluntates, affectusq;

Ausq; meos exui, tuos indui, quacunq; ergo de re, quicquid tu uis ego etiam uolo: nempe
 quasi futura tua uoluntatis essem praeſcia, ante etiam quicquid id eſſet, & uelle, & cupere
 inciperem, quam tu uelles, nunc animum tuum, quem praeuenire non poſſum, libens ſe-
 quor: fac ſententiam, tibi placere quod moriar, uolens moriar, nec res ulla deniq; nec mors
 ipſa noſtro fuerit par amori. Admirans foeminae conſtantiam, turbato uultu abiit, confe-
 ſtimq; ſatellitem olim miſſum ad eam remiſit, qui multum excuſata neceſſitate patendi,
 multumq; petita uenia, ſiquid ei moleſtum, aut feciſſet, aut faceret, quaſi immane ſcelus
 acturus popoſcit infantem. Illa eodem quo ſemper uultu, qualicunq; animo filium forma
 corporis atq; indole, non matri tantum, ſed cunctis amabilem in manus coepit, ſignansq;
 eum ſigno crucis, & benedicens ut filiam fecerat, & diuticuluſ oculis inharens, atq; deoſcu-
 lans, nullo penitus ſigno doloris edito, petenti obtulit. Et tene (inquit) fac quid iuſſus es,
 unum nunc etiam precor, ut ſi fieri poteſt, hos artus teneros, infantis egregij, protegas à ue-
 xatione uolucrum ac ferarum. Cum ijs mandatis reuerſus ad Dominum, animum eius ma-
 gis in ſtuporem egit, ut niſi eam noſſet amantiſſimam filiorum, paulominus ſuſpicari poſ-
 ſet, hoc foemineum robur, quadam ab animi feritate procedere, ſed cum ſuorum omnium
 ualde, nullus erat amantiſſior quam uiri. Iuſſus inde Bononiam proficiſci, & illum tulit, quo
 ſororem tulerat. Porerant rigidifſimo coniugi, hac bene uolentia, & fidei coniugalis experi-
 mento ſufficere: ſed ſunt, qui ubi ſemel inceperint non deſinant, imò incumbant, hæreantq;
 propoſito, defixis ergo in uxorem oculis, an ulla eius mutatio erga ſe fieret contempla-
 tur aſiſſue, nec ullam penitus inuenire poterat, niſi quod fidelior illi indies, atq; obſequen-
 tior fiebat, ſic ut duorum non niſi unus animus uideretur, iſq; non communis amborum,
 ſed uiri duntaxat unius, uxor enim per ſe nihil, uel uelle, ut dictum eſt, nihil nolle firmaue-
 rat. Coeperat ſenſim de Gualtero decolor fama crebreſcere, quod uidelicet eſſera, & inhu-
 mana duritie, humilis poenitentia, ac pudore coniugi filios iuſſiſſet interfici, nam neq; pue-
 ri comparebant, neque ubi nam gentium eſſent ullus audierat, quo ſe ille uir alioquin cla-
 rus, & ſuis charus, multis infamem, odioſumq; reddiderat, neq; ideo trux animus fleſceba-
 tur, ſed in ſuſpecta ſeueritate experiendiq; ſua dura illa libidine procedebat. Itaq; cum iam
 ab ortu filiae duodecim annus elapſus eſſet, nuncios Romam miſit, qui ſimulatas indeli-
 teras apoſtolicas referent. Quibus in populo uulgaretur, datam ſibi licentiã à Rom. Pont.
 ut pro ſua & ſuarum gentium quiete, primo matrimonio reiecto, aliam ducere poſſet uxore:
 nec operoſum ſane fuit alpeſtribus, rudibusq; animis quidlibet perſuadere. Quae fama
 cum ad Grifeldis notitiam perueniſſet, triſtis utputo, ſed ut quae ſemel de ſe, ſuisq; de ſorti-
 bus ſtatuiſſet, inconcuſſa conſtitit, expectans quid de ſe ille decerneret, cui ſe & ſua cuncta
 ſubiecerat. Miſerat iam ille Bononiam, cognatumq; rogauerat, ut ad ſe filios ſuos adduce-
 ret, fama undiq; diſfuſa, uirginem illam ſibi in coniugium adduci. Quod ille fideliter execu-
 turus, puellam iam nubilem, excellentem forma, praeclaroq; conſpicuam ornatu, germa-
 numq; ſuum ſimul annum iam ſeptimum agentem, ducens cum eximia nobilium comiti-
 ua, ſtato die iter arripuit. Haec inter Gualterus ſolito, ut uxorem retentaret, ingenio, do-
 loris ac pudoris ad cumulum, in publicum adductae coram multis. Satis (inquit) tuo coniu-
 gio delectabar, mores tuos non origine reſpiciens: nunc quoniam, ut uideo, magna omnis
 fortuna, ſeruitus magna eſt, non mihi licet, quod cuiſlibetliceret agricolae. Cogunt mei &
 Papa conſentit, uxorem me alteram habere, iamq; uxor in uita eſt, ſtatimq; aderit. Eſto igitur
 forti animo, dansq; locum alteri, & dotem tuam referens, in antiquam domum aqua
 mente reuertere, nulla homini perpetua ſors eſt. Contra illa. Ego (inquit) mi domine, ſem-
 per ſciui, inter magnitudinem tuam & humilitatem meam nullam eſſe proportionem, meq;
 nunquam tuo, non dicam coniugio, ſed ſeruitio dignam duxi, inq; hac domo, in qua tu me
 dominam feciſti, Deum teſtor, animo ſemper ancilla permanſi, de hoc igitur tempore, quo
 tecum multo cum honore longè ſupra omne meritum meum fui, Deo, & tibi gratias ago,
 de reliquo, parata ſum bono, pacatoq; animo, paternam domum repetere, atq; ubi pueritiam
 egi, ſenectutem agere, & mori, foelix ſemper, atque honorabilis uida, quae uiri talis uxor
 fuerim. Nouae coniugi uolens cedo, quae tibi utinam foelix adueniat, atque hinc ubi iucun-
 diſſime degebam, quando ita tibi placitum eſt, non inuita diſcedam: at quid iubes dotem
 meam mecum ut auferam. qualis ſit uideo, neq; enim excidit, ut paternae olim domus in li-
 mine ſpoliata meis, tuis induta uestibus ad te ueni, neq; omnino aliam mihi dos fuit, quam ſi-
 des, & nuditas. Ecce igitur ut hanc uestem exuo, anulumq; reſtituo, quo me ſubaraſti, reli-
 quiſ anuli & uestes, & ornamenta quibus te donante ad inuidiam auſta eram, in thalamo

tuo sunt: nuda ē domo patris egressa, nuda itidem reuertar, nisi quod indignum reor, ut hic uterus, in quo filij fuerūt, quos tu genuisti populo nudus appareat. Quamobrem si tibi placeat, & non aliter, oro atque obsecro, ut in precium uirginitatis, quam huc attuli, quamq̃ nō refero, unicam mihi camisiam linqui iubeas, earum quibus tecum uti soleo, qua uentrem, tua quondam, uxoris operiam. Abundabant uiro lachrymæ, ut contineri amplius iam non posset, itaq̃ faciem auertens, & camisiam tibi unicam habeto, uerbis trementibus dixit exprobrans. Et sic abiit illachrymans, illa coram cunctis sese exuens, solam sibi retinuit camisiam, qua contexta, nudo capite, pedibusq̃ nudis coram cunctis egreditur, atq̃ ita prosequenti- bus multis ac flentibus, fortunamq̃ culpantibus siccis una oculis, & honesto ueneranda silentio, ad paternam domum remeauit. Senex qui has filia nuptias, semper suspectas habuerat, neq̃ unquam tantam spem mente ceperat, semperq̃ hoc euentum cogitauerat, ut satietate sponsa tam humilis exorta domo, illam quādoq̃ uir tantus, & more nobilium superbus abiceret, tunicam eius hispidam, & attritam senio, abditam parua domus in parte seruauerat. Audito ergo non tam filia tacitæ redeuntis, quā comitum strepitu occurrit in limine, & feminudam antiqua ueste cooperuit. Mansit illa cum patre paucos dies, & quam nimitate atq̃ humanitate mirabilis ita ut nullum in ea signum animi tristioris, nullum uestigia fortunæ prosperioris extaret, quippe cum in multis opibus inops, semper spiritum uixisset, atq̃ humilis. Iam Panicius Comes propinquabat, & de nouis nuptijs fama undique frequens erat, præmissisq̃ uno ex suis, diem quo beatitas peruenturus esset acceperat, pridie igitur Gualterus ad se Grifeldis aduocans, deuotissimè uenienti: Cupio (ait) ut puella cras huc ad prandium uentura magnificè excipiat, uirq̃, & matrona qui secum sunt, similes pro dignitate seruetur, domi tamen fecundas, ad hoc opus idoneas non habeo, singulū tu, quamuis ueste inopi, hanc tibi quæ mores meos nosti, optimè, suscipiendorū, locandorumq̃ hospitum curam sumes. Non libenter modò (inquit illa) sed cupide & hac, & cunctis tibi placita sensero faciam semper, neq̃ in hoc unquā fatigabor, aut lentescam dum spiritus huius reliquiae uelle supererunt, & cum dicto, seruilia mox instrumēta corripies, domū uerrere, mensas instruere, lectos sternere, hortariq̃ alias ceperat, ancilla in modum fidelissimæ Proxima lucis hora tertia, Comes superuenerat, certatimq̃ omnes, & puellæ, & germani infantis, mores ac pulchritudinem mirabantur. Erantq̃ qui dicerent prudenter Gualtherum ac foeliciter permixisse, quod & sponsa hac tenerior esset, & nobilior, & cognatus tam speciosus accideret. Sic feruente conuiuij apparatus, ubiq̃ præsens, omniumq̃ sollicita Grifeldis, nec tanto casu deiecta animo, nec obsoleta uestis pudore confusa, sed sereno uultu intranti obuia puellæ flexo poplite seruilem in modum, uultuq̃ demisso reuenter atque humiliter. Bene uenerit domina mea, inquit. De hinc ceteros dum conuiuas læta facie, & uerborum mira suauitate susceperet, & in mensam domum multa arte disponeret: ita ut omnes & præsertim aduēg unde ea maiestas mortui, atq̃ ea prudentia subtili habitu, uehementissimè mirarentur, atque ipsa in primis puellæ pariter, atq̃ infantis laudibus fatiari nullo modò posset, sed uicissim modò uirginē modò infantilem elegantiam prædicaret. Gualtherus eo ipso in tempore, quo assidentium mensis erat, in eam uersus: clara uoce corā omnibus, quasi illudens. Quid tibi uideatur (inquit) Grifeldis de hac mea sponsa? Satis pulchra atque honesta est? planè (ait illa) nec pulchrior ulla, nec honestior inueniri potest, aut cum nulla unquam, aut cum hac tranquillam agere poteris, ac foelicem uitam, utq̃ ita sit cupio, & spero: unum bona fide te precor ac moneo, ne hanc illis aculeis agites, quibus alteram agitasti. Nam quod & iunior, & delicatius enutrita est, pati quantū ego auguror non ualeret. Talia dicentis alacritatem intuens, atque constantiam totiens, tamq̃ acriter offensæ mulieris examinans, & indignam sortem non sic merita miseratus, ac ferre diutius non ualens. Satis (inquit) mea Grifeldis cogitata, & spectata mihi fides est tua, nec suo cœlo aliquem esse puto, qui tanta coniugalī amoris experimenta perceperit. Simul hæc dicens, cha: am coniugem læto stupore perfusam, & uelut è somno turbido experrectam, cupidinis uulnē amplectitur, & tu (ait) sola uxor mea es, aliam nec habui, nec habebo: istam autem quam tu sponsam meam reris, filia tua est, hic qui cognatus meus credebatur, tuus est filius, quæ diuissim perditā uidebantur, simul omnia receperisti. Sciant qui cōtrarium credidit me curiosum, atq̃ experientem esse, non impium, probasse coniugem, nō damna- nali, occultasse filios, non mactasse. Hæc illa audiens pene gaudio exanimis, & pietatē amens, iucundissimisq̃ cum lachrymis suorum pignorum in amplexus ruit, fatigatq̃ oscu- lantibus.

lis, pioq; gemitu madefacit, raptimq; matronæ alacres, ac fauentes circumfufę, uifibus exu-
tā fuis, folitis uestib. induunt, exornantq; plaufusq; lætissimus, & fausta omnium uerba cir-
cufonant, multoq; cū gaudio, & fletu, ille dies celeberrimus fuit, celebrior quoq; quā dies
fuerat nuptiarū. Multosq; post per annos ingenti pace, concordiaq; uiuere, & Gualtherus
inopem focerum, quem hactenus neglexisse uifus erat, ne quando conceptæ animo obsta-
ret experientia, suam in domū translatum in honore habuit, filiam suā magnificis atq; ho-
nestis nuptiis collocauit, filiumq; sui domini successorē liquit, & coniugio lætus, & sobole.

Hanc historiam stylo nunc alio retexere uisum fuit, nō tam ideō, ut matronas nostri tem-
poris ad imitandam huius uxoris patientiam, quæ mihi uix imitabilis, uideatur quam, ut le-
gentes ad imitandam saltem foeminæ constantiam excitarem, ut quod hæc uiro suo præsti-
nit, hoc præstare Deo nostro audeant, qui licet (ut Iacobus ait Apostolus) intentator sit ma-
lorum, & ipse neminem tentet. Probat tamen & sæpē nos, multis ac grauib; flagellis exer-
ceri finit, non ut animum nostrum sciat, quem sciuit antequam crearemur, sed ut nobis no-
stra fragilitas notis, ac domesticis indicij; innotescat, abunde ergo constantibus uiris ascri-
pserint, quisquis is fuerit, qui pro Deo suo sine murmure patiat, quod pro suo mortali
coniuge rusticana hæc muliercula passa est.

Uisit amor tui, ut scriberem senex, quod iuuenis uix scripsissem, nescio an res ueras, an fi-
ctas, quæ iam nō historie, sed fabellæ sunt, ob hoc unum, quod res tuæ, & à te scriptæ erant,
quāuis hoc præuidens, fidem rerū auctore, hoc est, penes te fore sim præfatus: & dicā
tibi, quid de hac historia, quā fabulam dixisse malim, mihi cōtigerit. Legit eam primū com-
munis amicus Patauinus uir altissimi ingenij, multiplicisq; notitia, & cū epistolæ mediū
uix transisset, subito fletu præuentus substitit: post modicū uerō cum in manus eam resum-
pisset, sumato animo perlecturus, ecce iterū, quasi ad conditum rediens, læturam gemit-
us interruptit. Falsus itaq; se non posse prodesse, eam uni suorum comitum docto satis ui-
ro legendam tradidit. Quod accidens, quorsum alij traherent incertum habeo, ego in opti-
mam partem traxi, miuissimumq; uiri animū intellexi, uerē enim homo humanior, quem
ego quidem nouerim nullus est. Redijt illo flente, ac legēte ad memoriam Satyricum illud:

—mollissima corda

Humano generi dare se natura fatetur.

Quæ lachrymas dedit, hæc nostri: pars optima sensus.

Post tempus amicus alter noster Veronenfis, sunt enim nobis ut reliqua, sic amici etiā com-
munes, audito quid alteri inter legendum accidisset, eandem legere optauit. Gelsi morem
ingenioso, & amico uiro, legit eam totā, nec alicubi substitit, nec frons obductior, nec uox
fractior, nec lachrymæ, nec singultus interuenere, & in finem. Ego etiam (inquit) flessem. Nā
& piæ res, & uerba rebus accommodata fletū suadebant, nec ego duri cordis sum, nisi quod
ficta omnia credidi, & credo. Nam si uera essent, quæ usquam mulier, uel Romana, uel cu-
iuslibet gentis hanc Grifeldim æquatura sit: ubi quæso tantus amor coniugalis? ubi par
fides? ubi tam insignis patientia atque constantia? Iis tunc ego nil respondi, ne rem à iocis
amicisq; colloquij festa dulcedine ad acrimoniam disceptationis adducerem: erat autē pro-
na responsio. Esse nonnullos, qui quæcunq; difficilia eis sint, impossibilia omnia arbitrentur,
sic mensura sua omnia metientes, ut se omnium primos locēt, cum tamen multa fuerint, for-
tē, & sint, quibus essent facilia quæ uulgō impossibilia uiderentur. Quis est enim exempli
gratia, qui non Curīū ex nostris, & Mutium, & Decios: Ex externis autem Codrū, & Phi-
lenes fratres, uel quoniam de foeminis sermo erat, quis uel Portiā, uel Hiplicrateā, uel Al-
cestim & harum similes non fabulas fictas putet? Atqui historiae ueræ sunt. Et sanē, qui pro
alio uitam spernit, quod non spernere, quid nō pati possit non intelligo. Ceterū & illam,
& alteram duas magnas epistolas ad te nō peruenisse nunc sentio: sed quid faciam? Pati o-
portet, indignari licet, non ulcisci. Apparuit ecce per Cisalpinam Galliam tēdiolissimū hoc
hominum genus, custodes passuum, imō pestis nunciorum, qui literas apertas introspi-
ciant, & morosissimē contemplantur, quod dominorum forsan iussus excusar, qui sibi o-
mnium conscij, trepida ac superba uita, de se, & contra se omnia dici putant, atq; omnia nos-
se uolunt. Illud nihil excusat, quod si quid in literis ipsis inueniunt, quod aures asininas mul-
ceat, solebant quidam in transcribendo tempus terere, & nuncios detinere, nunc crescente
licentia, ut digitis suis parcant, abire illos iubent sine literis, quodq; grauissimum tādij ge-
nus est, hic illi maximē faciunt, qui nihil intelligunt: Similes ijs, quorum ampla, & præcep-
tula est, & lenta digestio, qui malę uoletudini proximi sint oportet. Importunitatē talium
nemo

nemo me stomachantior, nullus impatientior, ita ut sæpè me à scribèdo diuerterit, sæpè quo scripserim dolore coëgerit, quando contra hos prædones, literarum nulla uindictæ alterius patet occasio, turbatis omnibus, & Reip. libertate pessundata. Sanè huic tedio accedit atas, & lassitudo rerum penè omnium, scribendiq; non satietas modò, sed fastidium, quibus iunctis inducor, ut tibi amice, & omnibus quibus scribere soleo, quod ad hunc epistolarem sty lum attinet ultimum. Vale dicam, tamè ne usq; in finem me, quod diutius iam fecerunt, à meliori studio scripturæ fragiliores impediãt, quàm ne ad horum nebulonũ manus ineptissimas, scripta nostra perueniant, quorum sic saltem ab iniurijs tutus ero, si quãdo uel tecum, uel cum alijs scripto opus sit, sic scribam, ut intelligar non delecter. Promiseram meminì, in quadam ordinis huius epistola, me deinceps in epistolis breuius scripturũ, declinũ iam tẽm poris urgente penuria, promissũ implere non ualui, multoq; facilius, ut intelligi datur, si lentium cum amicis est, quàm breui loquium, tantus est, ubi semel incepimus ardor colloquendi, ut facilius fuerit, nō coëpisse, quàm frenare impetum coëpti sermonis. Sed promissum, non ne sat promissũ implet, qui plus præstat? Eram credo, dum promitterem oblitus Catonis illud apud Ciceronem latè notum: Quod natura ipsa loquacior est senectus. Valere amici, ualete epistolæ, inter colles Euganeos 6. Idus Iunias M. CCC. LXXIII.

FRANCISCI PETRAR-

CHÆ, V. C. DE AVARITIA VITANDA,

EIVSQVE MAGISTRIS, ATQVE IN-

strumentis fugiendis, Oratio.

CIO tibi magistrum avaritiæ domi esse. Ex diuerso autem te eius artis indocilem spero, non mihi multis hortandus, sed monendus es paucis. Mox ut loqui coëpi, quo pergam, atque ubi desinere uelim noli, liberalis ac nobilis animus ad avaritiæ scholam mittitur, additur lateri pædagogus, populus peritissimus artium pessimarũ, cui linguæ centum sint, oraq; ferrea uox, Adamantina mens, obstinatumq; iuditium: & tamen uide, quam de te spem geram, uincet ueritas, succubet opinio, & discipulus unus, tot ludet ingenia magistrorum. Neque uerò me præterit, quæ nam esse solent auarorum

monita ad filios, ad amicos, ad contubernales suos, citò lucra desinere, sumptus nunquam. Quantum sit pecuniæ, tantum est nobilitatis & gloria: perdita pecunia, fidẽ perdi, nihil credi inopi. Et si iuret, suspectum esse periurium. Contrà autem, diuitum mendacia pro ueris accipi, sine opibus nudam esse uirtutem, ut corpus sine amictu, sine uagina gladiũ, sine phœtra sagittam, pauperis sensum stultitiam haberi, eloquentiam temeritatem dici, clarum genus esse dedecori, formam impedimento, amicitias oneri, sobolem dolori, coniugiũ supplicio, uitam ludibrio ac labori, donare pecuniam, uoluptates, honores, imperia, clientelas, familiaritates regum, suffragia populorum, uestem tyriam, sericamq; suppellectilem, aureas mensas, arborũ, ferarumq; uasa corynthia, augusta palatia, cœlestes thalamos, præclara conubia, figere illam leges, atq; refigere, tueri quos uelit, & opprimere, quodq; est longè maxime boni uiri nomen querere, pessimis. Nam non iocor, indignetur, ut libet Cicero, & sæpè Socraticam exaggeret ironiam: Viri boni in populo nuncupantur, qui sunt diuites, & si uitijs omnibus inquinati sunt, quod nomen nulla unquam pauper uirtute merebitur. Itaq; conuocato bonorum concilio, nunquam hodie nostris in urbibus, iuxta Crassum Curius, aut Fabricius sedebit, neq; in Graiis iuxta Samium Policratem Atticus confidet Aristides. Sic uirtutis lotum occupauere diuitiæ, uerumq; apparet illi Flaccis

Et genus est uirtus, nisi cum re uilior alga est.

Et eiusdem illud:

*Omnis enim res uirtus, fama: decus, diuina, humanaq; pulchris diuitijs parent**Quas qui construxerit, ille clarus erit, fortis, iustus, sapiensq; etiam, & rex quicquid uolet.*

Quæ si uera sunt, quis eundem Poëtam miretur, quo cunq; stomacho exclamantem:

*O ciues, ciues querenda pecunia primum:**Virtus post nummos.*

Nam quis quæso, non primum querere studeat, quid optimū opinetur? Atq̃ unde sibi, & bona alia prouentura confidat? Ne 'ue uni testi parū fidei sit, audi aliū: Pecuniæ obediūt omnia (inquit Salomon) & quoniā multos poterā citare, sed res nota est, nec eget testibus.

Aurum per medios ire satellites

Et perumpere amat saxa potentiū

Iū fulmineo.

Audis auri potentia quāta est? Eaq̃ utrunq̃ fulmen atq̃ aurum, nulla uis, nulla queant ar- cere propagula, ut illud callidi hominis apud Tullium non minus uerē, quā faceret dictū sit. Nullum inexpugnabilē locum esse, in quem a sellus auro onustus, possit ascendere, nul- lus autem fermē est, in quem hodie non possit ascendere: sic omnem foueam, omne uallū cōplanauit avaritia, eaq̃ uincendis mōnibus, ac turribus euertendis uis est auri. Quid mul- ta? omnipotentem dicunt esse pecuniam, quod paulō minus in regno avaritiæ uerum est, & quid restat, nisi ut pecunia Deus quispiam sit, & est haud dubiē multorum Deus.

— & si sancta pecunia templo

Nondum habitas, nullo nummorum ereximus aras.

Quod licet ijs uerbis à Satyrico dictum cōstet, tamen siue illum res fefellerat, & erant iam ta- men dum id scriberet, ignotæ sibi nummorum aræ, siue postmodum institutæ sunt. Certē & Augustinus inter deas gentium pecuniam ponit, & utinam non hodie, quæ non dicam sibi uis, sed eorum plane, qui fideles se uideri uolunt, etsi non professione expressa, ac cul- tate Dea esset. Hæc sunt avaritiæ præceptorum dogmata, hæc præclara consilia, pecu- niam terræ fecem super astra tollentiū. Quos nimirum notabat Apostolus, ubi avaritiā ser- uitutem dixit, esse simulachrorum. Quod uitium, cum in cunctis fœdum, tum in senibus, inq̃ diuitibus, regnantibusq̃ fœdissimum, sed tamen in ijs ipsis, nescio qua nam cæcitate creberrimum est, quod utiq̃, si quid ueræ lucis esset, à nullis mortalibus deberet esse remo- tius. Cæteri enim necessaria fortasse, ij certē superuacua concupiscunt, & per uitij callem, ad periculi metam tendunt: nemp̃ mortalis opulentia, & sæpē fraudibus, ac iniurijs crescit, & cū metam necessitatis excederit, mox uergere incipit in discrimen. Et de senili quidem avaritia nescio quid efficacius, ac breuius dici possit, quā quod ait Cicero. Avaritia senil- lis, inquit, quid sibi uelit, nō intelligo, potest enim quicquam esse absurdum, quam quo uic- minus restat, eò plus uiatrici quærere? Et profectō illud Senecæ: Nec multo opus, nec diū, cū in omni ætate uerum, in senectute uerissimum est. Attamen ut quæramus mali huius, non dico rationem, quæ uitio nulla est, sed causam, hanc fortassis nō ineptē dixerim, quā in Rhetoricis scribit Aristoteles. Qui cū de moribus agens iuuenem, ac senem, illos ma- gnanimo dixisset: ratione adiuta, quod à uita nondum humiliati sunt, sed necessariorū in- experti, hos pusillanimes esse ait. Ratione contraria, quia humiliati sunt, scilicet à uita, si- mulq̃, quia propter experientiam sciunt, quod difficile est posseditisse, & facile abijcere. Quæ ratio exactiorem in senē custodiā, utrunq̃ forsitan, propter necessitatis, difficultatisq̃ me- moriam culpa leuet, illam anxiam atq̃ ardentem, utique concupiscentiam, non excusat, ex desperatione nisi fallor, seniliq̃ ortam metu, quibus omnia sibi defutura permittunt, cum nil defectui propinquius sit, quā uita, cui illa seruantur, quæruntur ue. Contra diuitum uerō cupiditatem, quid acrius, quid grauius, quā illud Flacci, ait enim:

Deniq̃ sit finis querendū cumq̃ habeas plus

Pauperiem timeas minus, & finire laborem,

Incipias parto quod auebas.

Sed huius etiā mali causæ alijs fortassē, aliæ se obtulerint. Seneca illam, quæ sibi uerissima uisa est, huiusce rei causam scripsit. Ego aliā, quæ mihi probabilis uidebat, adieci, quæ quod alio loco erat, repetere superuacui duxi. Cæterum mali huius una radix est, q̃ qui plura ha- bent, pluribus indigent, si Philosophis, experientiaq̃ credimus, quodq̃ ait Flaccus idem:

Multa petentibus defunt multa.

Quod ipsum aliū, ubi intendas humani animi inexplebilem appetitum arguit, qui post tot experimenta, tanto studio, ad indigentiam, defectumq̃ suum nititur, certus nunquam, se egentiorē fore, quā cū multa possederit. Restat de avaritia regū loqui aliquid, quæ omnium indignissima est. Nam quid, oro, deformius homine, inter fontes siticulisoso atque arido: talis est autem Rex avarus, cui non quæsitæ diuitiæ, non quærendæ, sed domi natæ sunt, & quotiens distributæ fuerint renascentur. In ea fortuna igitur, sitientem ac trepidum, pecuniaq̃ sollicitum esse, ultimæ, desperatæq̃ miseriæ est. Huius autem regij ut propriè di-
cam

eam morbi, inter ea quę Aristotelis secreta nominantur, tripartita distractio lecta est. Nam regum alius, sibi & subditis avarus, hunc cur bonum regem Indici dixerint, ignoro, alius sibi avarus, subditis largus, hunc minime uitiosum regem Italici dixerunt. Ideo nisi fallor, quia avaritia in alios, non damnabilis esse non potest. In se autem potest etiam esse laudabilis, & quasi pars una modestię, licet eo casu avaritię nomen perdat, & iustius frugalitas nuncupetur. Quę quanquam magnificentię aduersa uideatur, temperantię est amica. Est enim ut Seneca placet, uoluntaria paupertas, gloriosus status, apud nos maxime, quorum Deus admauit illam, & laudauit, & probauit. Sed nec apud externos inglorius, dicente Flacco:

Quanto sibi quisque plura negauerit, à dijs plura feret.

Hoc, ut puto Italos mouit, ne Regem indulgentem alijs, & negantem sibi multa reprehenderent: licet per se utriusque contrarij regę, qui non & sibi sit largus, & subditis nihil ualere distant. Alius autem est avarus subditis, largus sibi. Hunc ex omnibus pessimum nemo negauerit, atqui ferme omnes hodie tales sunt, itaque quod ibidem sequitur. Nomen avaritię dederit, multum regem, & disconuenit multum regię maiestati, iam quasi uersum in naturam regię, & maiestatis regię pars quędam ac principum decus avaritię est. Quę eo sibi magis licitam putant, quo maiores sunt, & sub obtentu regalis prouidentię, pulchro uelo fœdum scelus tegitur. Hęc est, hercle, nostrorum Regum gloria, hęc maiestas. Sed sit nobis loquendi aliquis, qui nullus est illis acruandi, & querendi modus, habes ergo de multiplici hominum avaritię, quod occurrit: tu nec senex, nec diues nimium, nec rex quidem, ex diuerso autem, nec adulescens certe, nec pauper, nec seruus es, sed medio omnium in statu, unde liberius deformitatem aspicias extremorum, & rideas, quos uel ætas, uel diuitię in culpam, uel regna præcipitant, de quę illorum dedecore tuum decus intelligas. Noli obsecro pædagogum publicum, aut quem ille tibi domi substituit, audire, mihi potius si fidis, etsi mercor aurem præbe, neque tam mihi, quàm Ecclesiastico sapienti. Avaro (inquit) nihil est scelestius, quid superbis terra & cinis. Nihil est iniquius, quàm amare pecuniam, hic enim & animam suam uenalem habet. Quod ut non quidem uerius, sed latius patens scias. Cicero noster in libris Officialibus, uitam formans. Nihil est (inquit) tam angusti animi, tamque parui, quàm amare diuitias. Nihil honestius, magnificentiusque, quàm pecuniam contemnere, si non habeas, & si habeas ad beneficium, liberalitatemque conferre. Audis eni pecunię uel contemptum, uel usum, atque ut rursus ad scriptores sacros uertar, ut uideas quanta omnium concordia sit ad uerum. In Psalmo ita scriptum est: Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere. At ne forte diuitias ultro oblatas abijciendas, & non potius avaritię secludendam crederes. Sequitur. Diuitię si affluunt, nolite cor apponere. Quod hic omnibus stradet, tuus tibi iam pridem persuasit animus modus, non dissuadeat pædagogus. Et miramur si avaritię regnum late patet, si cunctis aurum rebus antepositur, cuius in laudem, non uulgi tantum cupiditas, sed scribentium quoque maximorum hominum conspirasse, uideantur ingenia, qui omne quod laudare instituunt aureum uocant. Nam quis, oro, non magnum aliquid putet, quod omnis diuini ac humani cultus præcipuum, ac penę unicū ornamentū. Quod omnium laudabile, optabile, mirabile rerum, unum ac perpetuum epitheton audiatur. Magnum quiddam quicquid id esset, & optabile, parque uel Heroum laboriosę perfectioni, uel rudinauigio tentandis æquoribus, rei ad eum diem inexpertę & ancipitis experimenti, uellus aureum uocauere, quasi nulla res alia digna esset. Quę tanto discrimine, tanto mari, tot littoribus Barbarorum, inter gelidos, ac turbidos Aquilones, inter tumidos, & ignotos fluctus, inter scopulos, non tantum prorę obuios, sed in puppim etiam ruituros, apud Colchos, & Phasidem, tunc horrida nomina, orbe uelut alio peteretur, contra insomnis excubias draconis, contra flammis uomos boues, hostesque terrigenas magicarum ope artium implorata. Nero Cæsar, domum illam suam, magnas urbis partes occupantem, adeo ut de ipsa non immerito dictum sit:

Roma domus fiet, Veios migrare Quirites

Si non & Veios occupat ista domus.

Si auream dici uoluit, non miror, quod id nomen, & impensę inextimabilis magnitudo, & parietes crustati auro, & stellati gemmis mereantur. Id mirabile, quod & Romę Georgij martyris, & Ticini Petri Apostoli domus est: illa ueli, hęc cœli aurei nacta cognomen, cum tamen aureum, uel omnino æneum cœlum, neque solibus, neque imbibus, aut roribus utile, & pro maledicto in libris sacris accipi, Ticinensium uicinus, sacer probet Ambrosius: nec auctoritate ualuerit, apud aurei nominis inuectores. Mons est Romę ad occiduam plagam,

secus Vaticanum, & Apollinis olim templum, nunc primam & maximam Petri sedem. Alter mons Veronæ est, ad Orientem uersus, haud procul à mœnibus, ut utrumq; nobilitaret, uterq; mons Aureus dictus est. Priscum sæculū, summis laudibus effert, haud certè quantum mihi uidetur immeritò, sequētib. namq; collatū sæculis, inuenietur & cupiditatis ignarum, & innocentiae amicum, quid uerò omnes eius laudes, ut una uoce comprehenderent, aureum sæculum dixere. Qui & illius ducem sæculi aureum, à Virgilio dictum scimus:

Aureus hanc uitam in terris Saturnus agebat.

Idem & comam insignem corporis habitum describens, auream casariam, atq; auream uestem dixit, & lactea colla, aureis seu uinclis, seu uerbis innexuit, neq; hominum modò, sed cornipedum idem habitus, quandoquidem

ostroq; insignis est auro

Stat sonipes. atq; alibi:

Aurea pectoribus demissa monilia pendunt

Tecti auro fuluum mandunt sub dentibus aurum.

Quo minus miri est si reginalem habitum aureum fecit: unde est ille Didonis celeberrimus progressus:

Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum

Aurea purpuream subnectit fibula uestem.

Aurea subnectens exerta cingula mammae.

Regius ostro Velet honos leues humeros.

Fibula crinem auro internectat.

quid? Panthesilea,

quid? Camilla, ut

ut,

Quid autem ille, cuius hæc eadem circumuenta cupidine perijt bellatoris habitus sacerdotis, ut aureus ex humeris sonat arcus, & aurea nati calsida, tamen croceam, chlamydemq; simusq; crepantes:

Carbaseos fuluo in nodum colligerat auro:

Aut ille ludi puerilis ornatus, & pectore summo flexilis obtorti, per collum circulus auri. Quanquam quid habitum loquor, qui reuera multis est aureus. Alio idem loco, Didonem ipsam, Circenq; alio, pulchram dicere dum uellet, utramq; auream dixit, sicut supra Saturnum, pro bono, iustoq; rege, aureum dictū memorauī, quasi omnis, & animi decor, & corporis, non nisi aureus possit intelligi. Iam non dicam:

Cellataq; in auro sortita facta patrum,

Et pallum signis, auroq; rigentem,

Colloq; monile bacatum.

Et duplicem gemmis auroq; coronam.

Et leues ocreas electo, auroq; recocto.

Pateram grauem gemmis auroq;.

Crateresq; auro solido, et pleno se auro proludentem.

non dicam,

Bicina & Iopam aurata cythara personantem, & uictor chlamydem auratam, ac leuibus hamis confertam, auro trilecem lorica, &

Tunicam molli mater, quæ uenerat auro.

Diues quæ munera Dido

Fecerat, et tenui telas discreuerat auro.

Aut immania pondera balthei, quæ colonus Euritides multo celauerat auro. Hæc (inquā) & multa similia prætereo, quæ passim apud Virgilium occurrant, nec sequor apud Statium, in Adrahti thalamis ostro tenues, auroq; sonantes thoros, & auratis uinacula lichenis, eiusdemq; ad mensas patera signis perfectam, auroq; nitentem, aureumq; in circuitu alitem armatum, inq; auro secta Gorgonis ora, Pallentia:

Nec pulvis exudans uestibus aurum.

Et quæ sunt eiusmodi, infinita apud alios, atq; alios, uulgatissima enim sunt omnibus, quæ iam ferè communis usus auri, in armis, in uestibus, in lectis, in cytharis, in uasis, in fibulis. At quid Carthaginensis regiae surgentis laquearibus aureis? Quid Troiae ruentis auratis trabibus, aut quid deniq; notius, quàm barbarico postes auro, spolijsq; superbi? Non satis est uestiri auro hominem, trabes, postesq; utq; mox dicam pauimenta, & lapides auro uestiuntur. Quid apud Homerum Alcynoi domus, Phæacum regis in limine æneo argentea hostia, ianuæq; aureæ, aureiq; quibus traherentur anuli, atq; ad custodiam regiae domus, à Vulcano mira arte fabricati aurei canes, & argentei, opulentum limen, hinc inde seruantes. Non sufficit domum esse auream, nisi aurei sint custodes, & aureæ intus iuuenum statuae, candela-

de Auaritia uitanda.

551

candelaborum uice fungentium. Quis non ferat tamen Homeri etiam ætate, qui ante urbem conditam fuit, aurum uisibile optabile, cum eodem auctore apud inferos, & Tyretias scepro aureo sit insignis, & sceptrum aureum tenens Minos, iura det mortuis, aurea quoque corrigia sit, uel arcus, uel ensis Herculei simulachri, quod in inferno posuit, mirum dictum, cum ipsum inter superos Deos locet. Quæ si de humanis leguntur aut cernuntur habitaculis, quem moueat, quod apud Nasonem:

*Regia Solis erat sublimibus alta columnis,
Claramicante auro.*

Quodq; Phœbi currus aureus, axis erat temo aureus auream summæ curuaturâ rotæ. Neque tantum currus, aut regia, sed Sol ipse apud Virgilium, utq; alios sileam, apud me ipsum aureus, ne me styli uitio eximam, Solisq; soror, Phœbe aurea, eundem apud Virgilium, atque alios nescio, an melius aurata esset, aureum illud lumen, aduentitium habens. Apud ipsum quoq; Virgilium, non semel aurea sydera, quin & uerius solis hospes taurus, auratis animum cornibus aperit, & Martis frena aurea, quo minus mirer, si Cupidinis telum, quo uulnus amoris infligitur, ut nobilitent auratum faciunt. Illa de cœlo in terram pendens Homerica catena, qua seu nexus elementorum, seu quid aliud grandæ quidem, occultumq; describitur, nō ætrea, nō ignea, sed aurea est, undiq; in cœlum graui auro scandente. Hinc & Venerem pulchram dicere uolens, ipse auream dixit Homerus, & Dianæ thronum aureū, atq; harum parenti aureum indumentum, scuticamq; auream, & comantes auro equos dedit. Ne ue ulla esset inuidia inter fratres, parem penitus habitum, & Neptuno tribuit. Hinc & apud Homerum ipsum, somno thronus aureus à Iunone promittitur, & collum aureum bis Dianæ describitur uenatricis cōforme. Ratio caput aureum, collum uerò potius lacteū requirat, nisi quod nihil prorsus, in rebus auro pulchrius persuasum est. Hinc & eidem Dianæ non thronum modò, ut diximus, & collum, sed colum auream dat Homerus. Auream quoq; colum Helenæ, atq; argenteum calathum, cum haud dubiè, & utimæus calathus, & colus arundinea esset habilior, aureumq; calicem Curæ, quo miseros transformaret, atq; aureos calceos dat Iunoni. Sed hoc minus mirum, propter æris splendorem, propter quem, & thronum aureum dat Auroræ. Sed una est omnium ratio, hinc & Ioui Olympio aureum amictum, & auream barbam Aesculapio, aureos crines patri, auratas lances fata tribuunt auro. Et Mercurio auream uirgam dant, talaria nectunt aurea, cum tamen uolanti plumis, non auro opus sit. Sed iuuat & deorum omnia, & ipsos insuper deos aureos habere, itaque quos colunt, & de quibus sperant, quasi ditiores futuros, atq; eā ob rem ad beneficia promptiores, non nisi aureos uolunt, & uetustos habitus mutant, dicentes illud Persij:

Præcipui sunt, sitq; illis aurea barba.

Verumq; est quod sequitur:

*Aurum uisa Namæ, Saturniaq; impulit æra
Vestalesq; urnas, & Tuscum fœtile mutat.*

Nec hæc inter idem Perdius auditur clamans:

Dicite Pontifices in sancto quid facit aurum.

Quem gentiliū morem, à nostris usurpatum doleo, contra præceptum Dei dicentis: Nec deos aureos facietis uobis. Neutris fanè sat fœliciter celsit, aurea ista diuinitas, ut sic dixerim: nam & illos deos, tu magis propitios fuisse, dum fœtiles fuerunt, auctor est Seneca. Et nobis CHRIS TV M Deum nostrum fuisse præsentiorē, antequam sibi aureas cuderemus imagines, ut qui fide pura ac pietate animi, nō auro delectetur. Nemo usquam pius est qui nesciat. Adde, quod non solum amicos apparatu aureo excipiūt, sed hostes quoq; quos hostisica seuitia persequuntur, compedibus aureis uinciunt, ut usq; ad ultimas hominum misérias, ambitio descendat uana. Quod in rege Persarum Darío, nephandus ille proditor Bosius fecit, & in eodem regno, fratri suo Cyro Artaxerxes rex antè iam fecerat, & in Zeno bialongè post, animosa quidè ac bellaci fœmina, fecit Aurelianus uictor, quæ auro ac gemmis onusta, in triumpho ducta est, catenarum patiens, sed caro sapè quæstæ de pondere. Et quid miri est, aurum in captiuitate, & in uinculis fulgere, in morte etiam fulget, in ferebris, in sepulchris, rerum cultus omnium unus, isq; perpetuus, nec æquæuus modò uitæ hominum, sed superstes. Adde quod urbes eximias, laudaturi pari præconij breuitate dicunt aureas, unde & apud Maronem, Capitolia urbis Romæ aurea. Et apud Ausonium. Aurea Roma est, quo ambitiosi sermonis torrentem, præter cæteros lapsus ipse ego, qui hoc in alijs noto, sed licet acculem cæteros, non me absoluo, quodam Africæ meæ loco, auream Romam dixi, cum tamen hoc nunquam, adeò improprie dictum est, ut nostra dicitur ætate,

Mm 4 quando

quando heu, non aurum, sed ruina est, uerum ad tempus, de quo tunc loquebar aspexi, quodq; tunc ignorabam, dum id dicerem, in sigillo aureo Caesaris huius nostri, pars altera Romam habet, cuius in portis literis aureis scriptum est. Aurea Roma, quasi non ferream potius Romam, auream Babylonem, & Nabuchodonosor regis somnium, & Romanæ iudicent uictoriæ, paupertasq; uirtutum diues. Sed sic aurum cordi est, ut laudari nihil ad plebem putent, nisi aurum sit cognomen. Credo si pauperiem laudare uellent, nō nisi auream nuncuparent, quodq; in alijs auguror in me scio, siquidem idem ipse, nam memini, auream egestatem in Epistola quadam scripsi. Enimuero & copiam laudare, & mediocritatem optimam dicere uolens Flaccus, utramq; auream dixit. Deniq; regulam, qua anni, festorumq; ratio dierum constat, utilissimam, ut ostendant, aureum numerum nostri uocant, uides tandem, ut in cælo, & in terra, cuncta penē sunt aurea, Midæ recidimus in fabellam. Sed fortasse dicat aliquis, prophana hæc, deq; gentilium libris eruta, ad scriptores sacros prodeat stylus, ne quem moueat apud gentium scriptores, auream Romam dici, cum apud hos, Hierusalem cures gemmis ædificentur, portæ margaritis niteant, plateæ, & muri eius sint ex auro purissimo, neq; tamen hic hæreat, neq; in eo, quod uel Hieronymus summam Ciceroniæ facundæ laudem exprimens, aureum illud flumen dixit eloquentiæ, quod de Aristotele ipse Cicero iam dixerat, uel Gregorū ille disertissimus, Christianorum aurei oris meminit cognomine, tanquam nihil inueniretur, quo esset eloquiū fulgor apertior, quā si auro esset expressus, ad maiora illa festinet. Nam quid faciant homines in terris, ubi aurum foditur, tergitur, excuditur, custoditur, quando Deus ipse de cælo alloquens, Moysen deaurari sibi archam iubet, nec ut satis erat, nisi adderet, auro mundissimo intus & foris. Longum sanè fuerit, cuncta sequi, quæ de hac re Exodi liber continet, ut ibi scilicet & coronam, & circulos aureos, & uestes auro opertos, & propitiatorium, & Cherubin aureos, & inauratā mensam, labiumq; in circuitu aureum, & phialas, & thuribula, ac cyathos, & candelabra, & uncinos, & cathenas, & anulos, & tintinabulum, omnia ex auro purissimo fieri, atque altare ipsum uestiri auro præcipit. Quid in libro Numeri, ut obmittam acerbula & phialas argenteas, non ne ibi legitur, altare aureum, inuolutum iacynthino uestimento, & in sanctificatione tabernaculi atq; altaris, oblationes principum Israël, quarum nulla sine mortariolo aureo, facta describitur, ut ad summam, tot sint mortariola, quot tribus. Quid tubæ ductiles argentæ, quas fieri ad conuocandam multitudinem dominus imperat Moysi, quasi non sonantiores æneæ essent, quā argenteæ. Quid in libris Regum, ac Paralipomenon ædicator templi Salomon: non ne oraculum illud toto orbi sanctissimum uestiuit, domum ante oraculum operuit, atq; altare ipsum textit auro, affixitq; laminas etiam clauis aureis. Deniq; pauperculum domus, intus ac extra, ex auro rectum legimus, ac ne longus sim. Nihil (inquit) erat in templo, quod non auro regeretur. Post hoc paululum procede, & inuenies nō auro rectum, sed altare aureum, & mensam aureā, & candelabra aurea, & lucernas aureas, & forcipes aureos, & fuscinulas, & phialas, & mortariola, & thuribula, & cardines aureos. Quid ducenta scuta, totidemq; hastas aureas, eburneumq; thronum regis loquar, auro uestitum fuluo. Deniq; scabellum ipsum aureum, & omnia uasa, uniuersamq; suppellectilem ex auro purissimo, usque adeo ut in diebus eius, argētum nullius pretij putaretur, tantaq; esset eius abundantia in Hierusalem, quanta lapidum ac lignorum. Quid autem sunt enim materialia hæc? Quid (inquam) quod in prouerbijis idem ait, posside sapientiam, quia auro melior est, & acquire prudentiam, quia preciosior est argento. Et eodem libro: Beatus qui inuenit sapientiam, & qui affluit prudentia, melior est acquisitio eius negotiatione argenti & auri. Et rursum sapientiam loquentem faciens. Melior est (inquit) fructus meus auro, & lapide pretioso, & gemma mea argento electo. Vides unam, eandemq; sententiam quam sapienter petijt. Quis nō aurum igitur, argentumq;, & lapidem pretiosum magni æstimet, cui ab homine sapientissimo, sapientia comparet. Nam etsi meliorem illam dicat, nihil tamen auro melius, atq; argento uidetur inuenisse, cui sapientiam anteferret. Quid quod idem sapiens, uerbum, & prolatum in tempore mala aurea dicit, in lectis argenteis, quæ si nil nouerit auro pretiosius & argento? Quid quod idem in canticis: Dilecti caput aureum, manusq; aureas facit, quasi è nulla re melius possit? Quid iam restat, nisi ut ipse Deus, nobis etiam totus aureus sit, quem ut dixi, aliquid non tam dicunt aureum, quā faciūt, idq; non tam religionis studio, quā avaritiæ, diuina quoq; tentatis & mortalibus triumphantis, in cælum si liceat ascensuræ. Neq; est, quod mirer, in filio, si patris utitur stylo, patrem audierat dicentem. Iudicia dñi uera iustificata in semetipsa, desiderabilia super aurū, & lapidē pretiosum. Et rursum: Legem

Legem oris Dei bonā super millia auri & argenti. Quis uerō aurū, gemmasq; cōtemneret, cum de martyribus sacris gloriosissimis hominum, atq; fortissimis legat. Super caput eorū posuit coronam auream de lapide pretioso? Quid quod in Ecclesiastico, Pedes firmi, super plantas stabilis mulieris, columnæ aureæ dicuntur, super bases argenteas? Quid quod aurū CHRISTO & offerendum Dauid, ipse atq; Esaias præuidēt, & Matthæus narrat oblatum? Quid Machabæorum libri, non ne, & illi suum altare aureum habent, & libatoria, & phialas, & mortariola aurea, & inter medias hostiū pressuras, faciem templi coronis aureis exornatam. Non ne in eisdem libris Antiochus Ionathæ scribens, cum ei sacerdotium & præsidatum, super quatuor ciuitates daret, uasa addidit aurea, & potestatem tribuit bibendi in auro, & fibulā auream habendi. Quis non magna reputaret, quibus uti sine licentia regia non liceret. Quis præterea non uigilans, uerum aurum, magno haberet in pretio, cui per uisiones, & somnia pretium cumuletur? Certè cum à rege Seleuco ad diripiendum templū missus Heliodorus, flente populo, & orante, dirum ministerium exequi properaret, subita & horrenda uisione repressus, abstinuit, equitis apparentis ad auxiliū templi. Et sequitur: Qui uidebantur arma habere aurea. Mirum, quæ si coelestis auxiliator, locum sanctum non posset, ab iniuria hominum, armis, nisi aureis uindicare. Dehinc cum post omnem mortem, & ciuilibus & externis malis circumuenta Hierusalem, de rerum fine sollicita atq; suspensa esset, diebus x l. apparuerunt in aëre equites uolitantes, & cohortes armatæ, sed quibus quæso armis? Nempè aureis, & hastilibus aureis indutæ. Deinde autē cum aduersus Timotheū pugnaturus ludas Machabæus, ipse cū suis cilitijs induti, & terra caput aspersi, atq; ante altare prouoluti, diuinum auxiliū implorassent, coepto prælio, apparuerunt auxiliares quinq; uiri, frenis aureis decori, quorum ope magnā uictoriā consecuti sunt. Postea uerō cum aduersus immensum exercitum Lysæ ludas idem, cum paucis properaret, flentesq; & lachrymantes, una uoce dominum exorârēt, ut eis bonum angelum mitteret ad salutem Israël, apparuit præcedens eos eques armatus: & quibus armis, nempè aureis. Quo uiso confortati omnes pugnaverunt, & uicerunt. Postremò ludas ipse cum Nicanore bellaturus, pari exercitum imparitate, quod ille cum innumeris esset, iste cum paucis, anxius de euentu, uidit in somnis Hieremiam prophetam, sibi gladium porrigentem: & quem gladium, profecto aureum ac dicentem: Accipe sanctum gladium, munus à Deo, in quo deicies aduersarios populi mei Israël, quo somnio cum id suis recitasset confirmati omnes uiriliter se gesserunt. Et sic accidit, ut promissum erat, pauci plurimos uicerunt, & ex eis xxxv. millia occiderunt. In nunc sperne aurum, quod uisus pulchri, & scripturis omnibus laudatum, & uisionibus, & somnis illustratum est. Audis Dei munus aureum fuisse, uirumq; fortissimū auro gladio delectatum, cum ferro uteretur. Quid Apocalypsis liber sacrorum plenus, atq; mysteriorum, non ne ibi angelo Philadelphię suadet, aurum emere, ignitum & probatum ut locuples fiat. Non ne ibi etiā candelabra, & phialas aureas, & angelum stantem ante altare aureum, quod est ante thronum Dei, & habentem thuribulū aureum in manu sua? Non ne deniq; nō modo meretricem illam magnam, cum regibus fornicantem, inauratam auro, & lapide pretioso, & margaritis, & habentem poculum aureum in manu sua, quā nō sit mirum talibus delectari. Sed uiginti quatuor seniores, sedentes in sedibus suis, in conspectu Dei, coronasq; aureas in capitis eorum, & septem angelos è templo tabernaculi testimonij exeuntes, circa pectora zonis aureis præcinctos, & quod altius iri nequit, filium hominis præcinctum ad mamillas zona aurea, & eiusdem in capite sedentis in nubibus auream coronam, & ciuitatem sanctam, ac plateas eius, ut dictum est. Ex auro mundo, portas ac fundamenta ex lapidibus pretiosis, legimus. Quinetiam non ex auro fabrefactam, sed ciuitatē, & plateas eius, aurum mundum dixit, dimensioniq; eius, quod miraberis dedit mensuram, aureæ arundinis, tanquam auro non metiri aurum nefas sit. Mille sunt talia, uixq; ullus scripturarum angulus auro uacat. Quædam uerò tam friuola, ut attingere pigeat. Quo enim uel in apparitione illa nocturna sanctæ uirginis Agnetis, ac uirginē illam comitantis exercitus, auro textæ cicladæ, tanquam sine auro, nec in cœlis posset esse felicitas, uel in inuentione corporis beatissimi prothomartyris Stephani, ille proceri, decoriq; senis, beatum presbyterū Lucianū excitatis, in pallio intextæ cruce aureæ, cum crux illa, in qua pendens CHRISTVS nos redemit, certè nō aurea fuerit, sed lignea, ligno perditū, è ligno recuperati sumus, neq; in nostra redēptione, q̄uis captiui, in manibus avarissimi hostis essemus, omnino auri aliquid, sed sanguis interuenit. Quid eiisdē senis in manu, uirga aurea, in qua sopitū rangeret: nūquid non uel nuda manu, uel uirga alia, seu acerua, seu saginea tangi posset, sed quod hic est

mos, siue auro enim, nec expergiscimur, nec dormimus, unde & passim nostrorum diuitiū in thalamis, lecti aurei cernuntur. Et Adrastus in thalamo apud Statium legitur, ut diximus, & apud Virgilium Dido:

Auleis iam se regina superbis,

Aurea composuit sponda, mediamq; locauit.

Quæ omnia, & quæ sunt his similia, & si in literis secularibus, non ex iudicio scribentium, sed ex errore legentium, dici atq; illorum infirmitatibus condescendi arbitrer, in sacris aut sensu mystico, altiore prolata non dubitem, tamē hic ubiq; aures loquendi modus, ex ore doctorum hominum auditus, potest forsitan, nonnunquam uelut auctoritate quadam, ad ampliorem auri sitim auaros uulgi animos irritare. Ceterum siue externis stimulis, siue internis angimur, hoc est, seu aliorum uerbis, exemplisq; seu cupiditate quisq; insita, in quæ discrimina, quæ uel ludibria raptetur humanum genus, auaritia pulsum uidet. Non est opus ut repetam in auro suo esurientem Midam, in undis sitientem Tantalum, nullis fabulis res eget, uerē affluunt historie, quanquam nec historiarum, aut scriptorum testimonio opus sit, omne forum, omnis uicus, omnis domus exemplis scatet, quis non millies auaritia iusiurandum sperit, fractam fidem, elusas amicitias, neglecta iura sanguinis, posthabita Dei metum, omne demum fasq; nefasq; permixtum, uidet, ut probra illa præteream auditu grauiora, uisu foeda, sed iam ubiq; communia, carnem suam uili pretio, & misera mercede uendentium, & uel propria pudicitia prostituentium, alienæ libidini, uel instar pecudum sorores, coniuges, filiasq; mercantium. Iamq; alia nisi cupiditas dissolutionum ferē omnium causa, est, quæ raræ, seu nullæ essent, si ut prouerbum uetus habet, duo hæc pronomina Meum & Tuum de medio tollerentur. Quod quia non fit, uidemus breuem hanc, & infelicem uitam, ob hanc causam maximē innumeris æstuarē discordiarum, & audimus Ouidium in magni operis primordio proclamantem.

Viuitur ex rapto.

En rapina & cupiditas malorum radix, uis autem ramos nosse audi reliqua:

— non hospes ab hospite tuus:

Non facer à genero, fratrum quoq; gratia rara est.

Imminet exitio uir coniugis, illa mariti.

Lurida terribiles miscent aconita nouerca.

Filius ante diem, patrios inquit in annos.

& ut uno uerbo cuncta colligeret addit:

Victa licet pietas.

Ideo uicta pietas, quia cupiditas uictrix. Totam uerò mali summam, fraudes rapinas, homicidium, falsum testimonium, impietatem, discordias, foeditates, adulteria, corruptelas, breuius strinxit Maro, ubi interrogans, & exclamans ait:

Quid non mortalia pectora cogis.

Auri sacra fames.

Profecto nihil mali est, quod non & suadeat, persuadeat, & ad extremum cogat, eius de quo multa hodie diximus auri fames, tantum oculos, quodq; miserius animum ipsum, ille palior creceus delectat. Quod nec Apostolum fugit, ubi radicem omnium malorum dixit esse cupiditatem, quam quidam appetentes (inquit) errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Nam ut uerba transportet. Qui uolunt diuites fieri, incidunt in temptationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa, & inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Idq; cum in omnibus, tum in his præcipue uerum uideas, qui cito diuites fieri uolunt. Quod ferè omnium est proprium dicente Satyrico:

— nam qui diues fieri uult

Et cito uult fieri.

quis uerò præcipitati auaritiæ frenum ponet, atq; ut Satyricus idem ait:

— quæ reuerentia legum?

Quis metus, aut pudor est unquam, properantis auari?

Mergi aut homines desiderijs multis, ac malis in interitum, si non credis Paulo, Crassum interroga, qui prædiuite Hierosolymorum templo, à quo continentissimus se ducum Magnus Pompeius abstinerat, nefarie spoliato, plenusq; auro, necdum satur, sed adhuc sitiens, adhuc ardēs, & auaritiæ furijs actus, in mortem, & in Parthiam festinabat, tandem illic miser satietate opatā, sed funerea reperturus, & obstabat illi foedus, cum collega sanctum, obstabat iustitia, obstabat pudor, ad ultimum obstabat ira Dei plena minis, plena fulminibus, horredum, sed quæ sola olim Hannibalem arcuerat à moenibus, hostium prodigiosa tempestas, ea tot accedentibus, obstaculis, Crassum ab ami-

de Auaritia uitanda.

335

ab amicorū seu fœderatorū certē finibus, nō retraxit, siquidē cōtra decorē ac pudorē, contraq̃ præsentsimū terrorē, sola miserū, flagrantēq̃ animū, urgebat auri fames, seu uerius sitis. Nō comesturus enim, sed bibeurus aurū ibat, euicitq̃ tot frena, calcar unicum tantū auaritia, odio & crudelitate potētiōr, inuēta est. Vnde aut̃ hęc rabies: nempe nō aliūde, quā reliqua ex opinionū scilicet peruersitate. Qui benē fons malorū omniū, uidet̃ mihi Cicero-
ni uisus esse, nā si qui rectē prorsus opinaretur, iisdem ut reor, & rectē agerēt, opinio infecta, actū inficiendorū radix, ac seminariū est. Quæ nā uerō ea esset opinio, si quærīt illa, nimirū, q̃ negabat ullā satis magnā pecuniā esse, ei qui in Rep. princeps uellet esse, cuius fructibus, exercitū alere nō posset. Cuius quidē in Officialib. libris est mētio. Ita rem P. R. tunc etiā dō mito licet orbe, difficilē, Romani ciuis auaritia usurpabat, unicus hic hominē, ditissimū omniū Romanorū, sed qui ditissimus omniū mortalīū fieri optaret, nunquamq̃ nisi egenus, & pauper, illo cū animo esse posset, si oēs quas usquā habet orbis terræ diuitias acruasset, eō trahebat, ut nō solum hæreditatē falsō delatā testamēto dissimulās adiret, & ut iocās ait Cicero, alieni facinoris munusculū nō repudiaret, q̃d alienū facinus, suo cū facinore mixtū erat. Sed apertissimis rapinis sacratissimū Dei templū, omni auro, seq̃ primū, fide ac iustitia spoliaret. Deinde aut̃ ad spoliandū opulentissimū Regē p̃ceps iret, qui eū uita spoliauit, & uitali sp̃ritu exhaustū, auro liquido, ac rutilāte cōpleuit, dignus fateor tantæ finis auaritiæ, cōtra aut̃ tanti exercitus ruina, tamq̃ infantis nati fors miserabilis, & indigna, sed sep̃e unius furor, hominis oppressis innumeros, uerū nimis multa de Crasso, de quo nunq̃ mihi, ut tot uerba facerē eūturū suspicabar: tulit impetus, tulit auaritię odiū, uenio ad alios, ne Crassus in his literis solus sit. Qui utinā in hominib. solus esset. Et q̃niam hac peste laborantiū, nullus est numerus, cateruatim agā, sanē quantū possit auaritia, nunq̃ clarius, q̃ bello paruit lugue thino. Nota est historia, ut usq̃ ad Metellū, nemo Cofs. nemo miles, non auaritiæ seruus, in exercitu Romano fuerit, q̃ res perfidū illū regē, & uirib. diffidentē suis, & parē, & sapē sup̃eriorē armis fecit, & si finis tandē sceleribus, moribusq̃ suis dignus accesserit. Quis nō in eō bello, Calphurnij nomē noui, & Scauri, de quo & primo præclare ait Crispus. Nā in Cof. nostro multæ bonę artes animi, & corporis erāt, quas oēs auaritia p̃pediebat. Quis & ducē, & totius exercitus impudentissimā auaritiā, nō audiuit? Sed partius forsan in excidio Hierusalē eadē pestis hæc fœuit, ubi nō sola iustitia auaritiæ pedib. subiecta, sed uerecundia, hūmanitasq̃ calcata, atq̃ ea flagitia sunt admissa, q̃ memoria horret, stylus refugit. Sed quōd ra-
pior? Totus mihi peragrandus est hic orbis, omnis retexēda ætas, omnis historia relegēda, si uelim auaritiæ exēpla cōplecti. Reuocāda in mediū Euripylæ, q̃ auri cupidine, fidei cōiugalib. oblita est, ducendū denuō Polydori funus, adulter imbre aureo transformandus, risu atq̃ odio prosequēdus auarus, & infamis ille muris uenditor, emptor mortis. Qui obsidiōne Casilini ad extrema miserrimā famis adductus, ut pretiū licet ingēs, infœlicis cibi, ac uilissimā animātis pecuniā tū exiguā p̃cupido sinu abderet, & neglexit uitā, & cōspiciuā p̃seuerantiā, ac fidē turpi dehonestauit auaritia. Ambiedæ p̃terea ostiatim urbes, & quærēdum, quid malorū, quid uē dedecorū in singulas domus auaritia tristis inuexerit. Infinitū opus, recēdendi ad ultimū illi tres, simul apud Valeriū locati, Calsius, Septimuleius, Ptolomæus, quorū primus percussores suos, cū gladijs ad se interficiendū missos, peractō pretio dimisit. Pulchra res, si clementiæ, non auaritię cōsilio acta esset, secundus Gracchi caput occisi, cui familiaris extiterat, amputauit, perq̃ urbem etiam p̃silo circumtulit, liquato etiā memorant in capitis cauernulis plumbo, quo ponderosus foret, quoniam scilicet auro pensandū, illud consul edixerat, digna ut libet Gracchi mors, Septimij tamen trux atq̃ indigna cupiditas. Tertiū cū esset Cypri rex, & propter opum magnitudinem, uitā sibi discrimē imminens uideret, cōsiliū cœpit, seq̃, diuitijsq̃ suis perditis, se ludibrio, prædamq̃ hostilibus eripere, atq̃ hoc animo progressus in pelagus, ut illuc pertusa nauis, cūcta undis obrueret, ubi ad executionem animosi cōsiliij uentum est, auara mens auro attonita, & operibus suis parcens, quod destinauerat, non impleuit, sed mutato proposito, ad terram redijt, & pretium mortis, & iugulum referens interfectoris suis. Execrabilis atq̃ odiosa superiorum auaritia, stulta huius atq̃ ridicula, & ut ipsa Valerij uerba, ponam:

Proculdubio hic non possedit diuitias, sed à diuitijs possessus est.

Quod Davidicæ sententiæ consonat, ubi ait: Dormierunt somnum suum, & nihil inueniunt omnes uiri diuitiarum in manibus suis: Audis ut non diuitias uirorum, sed uiros diuitiarum signatē dixit ac mordaciter. Sed sit modus: Tu uerō diuitiarū tuarū dominus es, nō seruus, dumq̃ adhuc inuenire aliquid in manibus tuis potes, ter uocatus, expergiscere.

Præfatio.
FRANCISCVS PETRARCHA AMI-
CO SVO, S.



Arò admodum spei nostræ rerum exitus respondent, sæpè præmeditata desituūt, insperata contingunt, neq; id mirum cuiquam esse debet, mirum potius si quid aliter accidat. Si quidem ratio principia rerum regit, euentum fortuna moderatur: nihil autem magis aduersum rationi quàm fortuna. Itaq; sæpè celam, quam ingenio. Sè illa ratio quidè ordita erat, hæc fortuna impetuose ante tempus abruptit, quod probatione utinam egeret. Neq; his querelis adeo uita hominū plena esset, ut iata ferè nil aliud ingemiscat. Sed ut ad rem nostram ueniam, decreueras quidem me uolentem, fateor, optantemq; me comitem habere, nam quæ usquam optabilior, aut sanctior uia est. Iustiorq; peregrinatio, quàm ad sepulchrū, ubi ille iacuit, cuius temporalis mors immortalitatem nobis & æternā uitam peperit? Sepulchrū, ubi, si dici fas est, & uicta mors scilicet, & uictrix in ea sepulta est. O beatum iter, & inuidiosum Christiano animo spectaculum, hinc ego nunc nescio, quibus peccatorum uestibus arceor, nutisq; detineor. Infans quidem, ut Flaccus ait:

Pudor loqui prohibet,

sed imperiosa ueritas fari iubet, ea ut paream cogit. Cū multa me detineant causæ, nulla potentior, quàm pelagi metus, non quod aut uitæ cupidior, aut timidior mortis sim, quàm cæteri mortales, aut terrestrem mortem maritimæ præferenda rear, neq; enim in loco, sed in animo est, quod foelices facit, & miseros, & cum ubiq; moriendum sciam, ubi sit melius mori ignoro. Frustrā bellum, & maria uitamus, frustrā labores fugimus, perituroq; parcimus corpusculo. In medias uoluptuos forū latebras, inq; ipsos regum thalamos inuisa mors penetrat, & sæpè quam fortè labor, & exercitium distulissent, iners luxur anticipat, semel utiq; moriendum est, & hanc mortem ut arcescere ueritum, sic euitare uelle dementia est, procrastinare molities, & æquanimiter expectare, tanquam ubiq; proximam, & horis omnibus futuram, ea uirtus eximia est, uerumq; uiri opus, secundam mortem omni nisu fugere, consilij est. Sed ita res se habet, ad impossibilla studiū omne conuersum est non mori, non ægrotare, non laborare, non dolere, non seruire, non egere uolunt omnes, non peccare uult nullus. Cū ea uera, & maxima mortis, & ægritudinis, & laboris, & doloris, & seruitutis, & penuriæ causa sit. Mihi uerò fortè nūc dicat aliquis, si mortem ergo non metuis, quid metuis? longam mortem, & priorem morte nauseam? Non de nihilo quidem, sed expertus metuo, quotiens putas illud monstrum retentaui, si fortem naturam consuetudo uel unceret, uel leniret, si quid perfecerim quæris, non metum minui, sed gemina potius cum nauigatione supplicium hoc forsā animo uago, & rerum nouarum uisione inexplēbili, oculo frenum posuit natura. Congressum itaq; noti hostis exhorreo, cuius prospectu tamen adeo delector, ut quem tangere abominor, quam cupidè uideam stupor ingens sit. Ille me non metus hic detinet, exoptatum incommutatū tuum inuidet fortuna, an unquam uerò posthac metum hunc uictura sit charitas, subdifficilis coniectura est. Ibis ergo sine me, & multa conspicias, quorum tibi dum uixeris memoria uoluptatem renouet. Ego interim dum tu redis. Quod ut celeriter, feliciterq; sit cupio, Europæ, Italiæq; sinibus cōtentus agam, nihilominus te animo comitabor, & quoniam ita uis, his etiam comitabor scriptis. Quæ tibi breuis itinerarij loco sunt. Morem enim secutus amantium. Cuius præsentia cariturus es, imaginē flagitasti, qua utcunq; tuam absentiam solareris, non hanc uultus imaginem, cuius indies mutatio multa sit, sed stabiliorem effigiem animi, ingenijq; mei, quæ quantulacunq; est, profecto pars mei optima est. Hic tibi ergo, nō amici domiciliū corpus hoc, quod uidentes quidam totum se hominem uidisse falso putant, sed amicum ipsum terrenis spectare luminibus licebit, quoniam ut ait Cicero: Mens cuiuscunq; is est quisq;, non ea figura, quæ digito monstrari potest. Sed iam nimium te moror, quem socij expectant, quem tranquilla ueris facies, fauentesq; uocant auræ, quem nos omnes, qui suspiramus ab euntē iam iam reducem exoptamus.

FRANCISCI PETRAR-

CHÆ, V. C. ITINERARIUM

SYRIACVM.

IN QVO, QVICQVID PER BVROPAM,

VEL ASIAM PEREGRINIS HIEROSOLYMI-

TANIS MEMORABILE OCCVRRIT,

diligentiſſimè deſcribitur.

Ofcis ergo uir optime, quoniam me non pōtes, comites has habere literulas, in quibus, quæ oculis ipse tuis mox uidebis, ex me; qui ea certè nec dum uidi omnia, nec unquam fortè uisurus sim, audire expetis, mirum dictū, nisi quia passim multa, quæ non uidimus ignoramus. Parebo equidem, eodē promptius, quo iustis cupis: primum scilicet, ut quæ ad salutem animæ, dehinc quæ ad notitiam rerum, & ingenij ornamentum, postremo quæ ad memoriam exemplorum, excitandumq; animum pertinere uidebunt explicem, iterq; longissimum breui stylo metiar. Prima, quæ nisi fallor religiosi prorsus ac fidelis, alia seruētis ac studiosi;

tertia militaris, ac magni animi cura est. Quod uerò non possit amor, certius te uisurum speras, quæ calamus meus hinc, quàm quæ oculus tibi tuus inde monstraueit. Ingrediamur uerò iam tandem iter hoc, & mœnia prætermittentes, quæ assidue subiecta oculis, inculcare auribus superuacuum est. Nondum tibi uisam, ut ais, lanuam ueniamus. Videbis ergo imperiosam urbem, lapidosi collis in latere, uirisq; & mœnibus superbam, quam dominantis illius aspectus ipse pronunciat, sua sibi potentia, quod multis iam fecit urbibus obstat, atq; officit. Iungis unde materia ciuium simultatum scatet, auctorem urbis, & nominis lanum ferunt, primum ut quibusdam placet, Italiæ regem. Quod an ita sit, an ipse situs urbi nomen dederit, quod nostri orbis, quasi ianua quædam esse uideatur, incertum habeo, & publicis insculpta monumentis. Vtriq; autem illud obstat, quod apud ueteres nō lanuæ, sed Genuæ nomen in usu est, huius sanè multa recentia, & memorabilia dici possunt, quæ prætereo, neq; enim scribo nunc historiā, sed lecta describo, antiqua autem pauciora, quod non semper hoc. Sed quantum intelligere est, caput gentis Albiganum fuerat, ipsa quidē de qua loquar lanua, temporibus Belli Punici secundi, à Carthaginēsis euerſa, à Romanis ducibus restituta est, in qua tu nunc & populi habitum, & locorum situm, & ædificiorū decus, atq; in primis classem, quod de Tyro scriptum uides, cunctis terribilē, tremendamq; listonibus, tu molem pelago obiectam, portumq; mirabere manufactū, inextimabilis sumptus, infinitæ opera, quem quotidianæ ne quicquam ferunt procelle. Quid multa, cum sedulo ciuitatem hanc, & dextera, lauaq; circumfusus littus, ac montes fluctibus impendentes, ad hæc corpora, inopes animos, & uictum gentis aspexeris, scio te uidisse cotem illam alterā, quæ Romanæ uirtutis aciem, longo exercitio multos olim annos exacuit, quod siquid Litiū creditur, nulla prouincia magis fecit, ut cum scilicet omnia essent, quæ uigilem atque sollicitum Romanum exercitum haberent, locorum montana durities, hostis prompta uelocitas, commeatum difficultas, insidiarum opportunitas, communitio castellorū, labor iugis, periculi plurimum, prædæ minimum, ocij nihil. Itaq; cum urbibus terrarū, cum singulis, hic cum multis difficultatibus, uno tempore pugnandum erat. Hinc tu tamen si focij properent, & nautæ de litore funem soluant, nō tamen ante discesseris, quàm pretiosum illud, & insigne uas solido ē Smaragdo, quo CHRISTVS, cuius te tam procul à patria amor trahit, pro paropside usus fertur, uideas deuotum. Si sic est, alioquin suapte specie clarum opus. Hinc digressus ad lauam totum illum diem, ne oculos à terra dimoueas caueto, multa enim illis occurrent, quæ multò facilius tibi sit mirari, quàm cuiquam hominum stylo amplecti. Valles amœnissimas, interlabentes riuulos, colles, asperitate gratissima & miræ fertilitate conspicuos, atque auratas domos, quocumque te uerteris uidebis sparsas in litore, & stupebis urbem talem decori suorum rurium, delitijs que succumbere: uiginti nisi fallor millia passuum emensus, extentum in undas promontorium, Caput montis ipsi

tis ipsi uocant, obuium habebis, & Delphinis, siue ut nauæ nuncupât, Alphini portum per exiguum, sed tranquillum, & apricis collibus abditum. Inde Rapallum ac Stelstrum, & nomine Veneris insignem portum, securum uentorum omnium, & omnium quæ sub cœlo sunt classium capacem, nostrum prope Erycem, habet enim alterum Sicilia imminens mare, opportunus fatigatis puppibus, & hoc quidem littus omne palmiferum atq; cedrifera, ut aduersum Cereri, sic Baccho gratissimum ac Mineruæ. Nulli usquam terrarum cedere certum est, quo magis id prisca rerum scriptoribus, & præsertim uatibus prætermisum miror, sed adducor ut extimem, non inuidiam, sed desidiæ causam dedisse silentio, uidelicet quod nondum tentata, ideoq; nondum nota fertilitas locorum erat. Hinc est, ut cum clavis sæpe carminibus Maroneum, Falernumq; concelebrent, terrasq; alias, hanc cunctis hac laude præstantem, omnes ignotam præterierant, id me mouit, omnium quæ scripserunt, & ingenio, & stylo, & ætate nouissimum, ut in Africa meæ quodam loco, idoneam nactus oculationem, loca ista describere charactere, dicēdiq; genere longè alio. Quilibet nisi uite breuitas, uel ingenij tarditas, uel aliorum librorum unum in tempus cura concidens, uel quorū nullus est modus, fortunæ impedimenta uetuerint, aliquando fortè sub oculos tuos ueniens, in horum te atq; aliorum, quæ multa nūc uiurus es locorum memoria reuocabit. Sed multum uitæ nobis restat, progrediamur ad reliqua. Non procul habebis cōtra extremos lanuenses fines, Coruum famosum scopulum, & nomen à colore fortitum: ac paululū prouectus Macræ amnis ostia, qui maritimos Ligures ab Hetruscis dirimit, supraq; littus maris sinistramq; ripam fluij ruinas Lung iacentis aspicias, si famę fides est. Aliud enim hac in parte nihil habeo, magnum exemplum fugiendæ libidinis, quæ sæpe non modò singulorū hominum, sed magnarum urbium, & locupletium populorum, ac regum fortunas pessumdedit, licet huiusce rei exemplum maius, & antiquius Troia sit. Hinc iam sensim cedentibus montibus aliquandū planum & absq; scopulis leue littus, portus rari, castella procul in collibus, plaga maris inhospita, Sarzanum paulò submotum à littore nouum frequēsq; oppidum, inde Lauentia uicinus ignobilis, fluius deinde re & nomine frigidus, aquis, arenisq; perlucidus, secus Massam amœnissimam terram, descēdit in pelagus: propè oppidum est, quod Petram sanctam dicunt. Cuius auctor & audio conciuis quidam tuus fuit, illius tunc prouinciæ præses, & uir domi clarus ac nobilis, itaque familiæ suæ nomen transtulit in suum opus: ultrā iam Pisānorum duas arces, nihil memorabile, quarum alteram Adultionem, alteram Viam regiā appellant. Nec multò post Fereli atq; Arisfauces sunt, quorum alter Lucam præterlabitur, alter patriæ meæ muros, primum tandem Pisas interfuit & de Luca quidem dubius sum. Florentiam prorsus extra conspectum latet. Pisas autem ex ipsa puppe gubernaculi tibi rector ostendet, ciuitatem peruetustam, sed decenti, & decora specie, & licet inter plana sitam, non tamen ut magna pars urbium paucis turribus, sed totam scilicet eminentissimis apparentem, quomodo quoq; maris potentissimam, donec patrum memoriam non modò uires æquoreas, sed animos nauigandiq; propositum magno uicti prælio lanuensium amiserit. Post hæc paucis passuum millibus portus, & ipse manufactus, Pisānum uocant, aderit & ferè contiguum Liburnum, ubi præualida turris est, cuius in uertice pernox flamma nauigantibus tuti littoris signum præbet. Hinc si ad dexteram te deflectas, Gorgon atq; Capraria parue quædam Pisānorum insulæ, præstò erunt, nec non turris exigua pelagi medio, quæ Mellora uulgò dicitur, Infausta illi populo, quod scilicet illic ipsa cuius paulò antè memini, pugna commissa est. Si pressius intenderis, uidebis & Corsicam incultam insulam, & armentis syluestribus abundantem: quinquaginta inde uel non multò amplius passuum millibus Plumbinum insigne oppidum. Ad læuam fertili sedet in colle, portus subest, nec multarum capax nauium, & securitatis ambigua, ad dexteram exiguò spatio illa est insula, inexhaustis chalybum generosa metallis, ut Maro ait: perhibent qui longiores ibi traxerunt moras, omnia illic ad uitam optimam peruenire: deniq; post Sardiniam amissam Pisānarum opum illam præcipuam sedem esse: haud procul inde Popolonia, Massa maritima, Grossetum, Thelamonis portus, an ab Aiæis patre, an unde dictus, profiteor me nescire, inde rursus ad dexteram Igillium insula, uino & marmore nobilis. Ad læuam sancti Stephani, quem dicunt, & mox portus Herculeus. Argentariæ mons medijs, post Cornetum, Turritum, & spectabile oppidum, gemino cinctum muro. Et ex alto colle maria longa despiciens. Huius in finibus Tarquinij olim fuerat ciuitas, nunc nihil præter nudum nomen ac ruinas, unde qui Romæ regnarunt Tarquini prodiderunt. Post hæc illa, quæ Ciuitas uetus dicitur, decem nisi fallor passuum millibus sita est, deinde,

deinde, quem Adriani portum uocant, opus inter cuncta mirabile, quod'ue inter septem illa famosissima numeretur, nil sibi nisi aras, & iactantia Graia defuerit. His exactis Tyberinae fauces ad laeuam sunt, ad dexteram remanente Sardinia. Supra Tyberis ripam Ostia est, Anci Marci colonia, quarti Romanorum regis, quam in ipso maris, fluminisq; continuo posuit, ut ait Florus, iam tamen praeflagiens uidelicet animo, futurum ut totius mundi opes, & commeatus illo ueluti maritimo urbis hospitio, reciperentur. Illic sanè cum fueris scito te à regina urbium, Roma, non nisi duodecim passuum millibus abesse, de qua si tam paruo spatio loqui uelim, intollerandæ nimis audaciæ sim, cuius gestis, atq; gloriæ, totus orbis terrarum angustus est, cuius nomini libri, linguæq; omnes non sufficiunt. Post Ostia Tyberina caput Ancii apparet, ita enim uocant nautæ, ciuitas ibi Ancium fuit, Volscorum caput, quæ cum multa olim bella cum Romanis gessisset, capta demum, & cum tota gente subacta est, proximè destructa est. Inde mons præaltus cui carminibus Circe nomen imposuisse creditur. Ibi enim (ut dicunt) habitauit, atq; ibi Vlysses socios uertit in belluas. Quæ transformatio quid mysteriori uellet nosse, locus est autem & fama celebris, & scriptorum ingenijs. Hic ad dexteram Pontia remanent, breuis insula, & olim carcer illustrium. Progredienti tibi Terracina nunc, olim Anxur primum adierit, mox Caieta nutricis Aeneæ nomen seruâs, ubi quo prosperior nauigatio sit, sacrum Erasmi tumulum adire ne pigeat, cuius opem multis iam in maritimo discrimine profuisse opinio constans est, hic flexus littorum, & pelagi sinus ingens, saltusq; lauriferi, cedrifერიq;, & odoratum, ac lapidum semper lætè uiuentium nemus arbutularum. In hoc tractu Formia, seu Formianum, & Linternum, dicam uerius, fuerunt: alterum Ciceronis infanda cæde, alterum Scipionis indigno exilio nobilitatum, & cineribus patriæ negantis, sed hæc duo loca, extimatione magis animi, quàm oculis assequeris. Alter enim iacet, alter & later, nisi quod apud Formias duæ adhuc seu tres magnæ supereminet arenæ. Ipsa sed in oculis erit maximè, quæ se obuiam dabit, insula poetarum nota præconio, Isclam moderni uocitant, sub qua à loue ob uinctum Typheum gigantem fama est, fecitq; locum fabulæ uapor, uelut hominis anhelantis, & Aethneo more astuare solitum incendium. Vicina hinc Prochyta est parua insula, sed unde nuper magnus quidam uir surrexit Ioannes, ille, qui formidatum Caroli diadema non ueritus, & grauis memor iniuriæ, & maiora si licuisset ausurus, ultionis loco huic regi Siciliam abstulisse. Simul & ad laeuam cuius colle humili Sibyllæ patriam uidebis, ubi Tarquinius Superbus regno pulsus, tandemq; Tuscorum, & Latinorum destitutus auxilijs exul obiit. Nam hoc Mediolano proximum Latio imminens, alpebus adiacens Comum est, non Cume. Quod ne cum uulgo falleris dixerim. Hinc iam Misenus collis, in mare porrigitur, illic humati tubicinis Phrygij nomen habens, cuius rei meminit Virgilius. Sunt qui putent Misenum ibi peremptum, ab Aenea dijs inferis sacra facturo, quæ ut asserunt, absq; humana cæde fieri nequeunt, atrocitatemq; facinoris Maroneo eloquio excusatam, illic sanè sacrificatum ab Aenea narrasse Virgilium: ubi sacrificasse Vlysses Homerus ante narrauerat, pari ritus immanitate. Ea autem huiusmodi sacra apta loca, quod ibi sint Auernus, atque Acheron tartarea nomina, ibi Diis hostia limen irremeabile, & ille facilis descensus Auerni, de quo loquitur poeta, quem parentem diebus dixit, ac noctibus, sed laboriosi atque operosi reditus, de qua re, quia quod scriptum est legisti, si quid ipse præterea uiderim, atque audierim sequar, extra propositi metas erit. Hic Sibyllæ Cumanæ domus maxima, super horrentem amnis ripam cernitur, iam senio semirupta, habitatore quidem nullo, sed uanarum uoluerum nidus frequens, in eodem flexu fontes calidi, tepentesq; insignius quàm in aliqua parte nostri orbis erumpunt, quidam uerò sulphureum ac feruentem cinerem eructantes, est ubi terra sine igne uisibili, sine aquis, ex seipsa salubrem uaporem, & medentem corporibus, fumum profert. Denique iisdem in locis, & humanæ uitæ remedium conuenisse dixeris, & mortis horrorem. Et sub Miseno quidem semper in anchoris Romanorum una clasium stabat, ad occurrendum repentinis incursibus, alia equidem Rauennæ erat, idq; alto consilio Augustus Cæsar instituit, ut mare superum, atque inferum, quibus insulae instar, Italiae magnæ pars cingitur, hoc gemino præsidio tuta essent. Intra Misenum Baia sunt, ab illic sepulto Baio quondam socio Vlyssis appellata, situ longè amoenissimo, ut non immerito hybernæ, Romanorum deliciae uideantur fuisse, quod & marmoreæ te-studines calidis fontibus superiectæ, & murorum reliquiæ indicatur. Amplissimæ uibi & satis multæ, & scriptorum astipulatur fides. Hic Veroniana piscinæ ingentia monstrantur exordia. Nam furoris alterius, quo fossam ab Aueino usque Ostiam tanto terra-

rum spatio, per tot montes non impensa Reipub. sed iactura, non labore populorum, sed exitio, fodiendos destinârat, ut humano uincta studio natura, tutò & liberè tantum iter nõ aperto quidem mari, sed marinis, ac nauibus ageretur, nulla nisi in literis uestigia remanserunt. Hic angulus & Lucrinum habet, & undam illam Iuliam, atque æquor indignas, quorum & Poëta recordatus est, dum Georgicum scriberet opus, à Iulio extructum, ab Augusto Cæsare immutatum, & aut memoria frustratur, aut mare mortuum appellant, sic maris ferociam atque impetum, compressere hominum manus. Contra Misenum & Baias, Puteolæ tribus, aut quatuor passuum millibus procul apparent, hoc maris interuallū, Cæius quartus Rom. Imper. pessimus uerò post Neronem, primus per inanem, sumptuosamq; iactantiam terrestre ponte connexuit, quem ipse idem equestri primū habitu, mox triumphantis in morem, magno procerum comitatu, faustuq; plusquam Cæsareo permeauit. Non longè à Puteolis Falernus collis attollitur, famoso palmite nobilis, inter Falernum, & mare mons est saxeus, hominum manibus confossus, quod uulgus insulsum à Virgilio magicis cantaminibus factum putat: ita clarorum fama hominum, non ueris contenta laudibus, sæpè etiam fabulis uiam facit. De quo cum me olim Robertus regno clarus, sed præclarus ingenio ac literis, quid sentirem multis astantibus percunctatus esset, humanitate freris regia, qua non reges modò, sed homines uicit, iocans nusquam me legisse magicarum fuisse Virgilium respondi: quod ille seuerissimè nutu frontis approbans, non illic magici, sed feri uestigia confessus est. Sunt autem fauces excauati montis angustæ, sed longissimæ, atque atrox tenebrosa inter horrida semper nox, publicum iter in medio, mirum & religioni proximum, belli quoque immolatum temporibus, sic uerò populi uox est, & nullis unquam latrocinij ac tentatum patet: Cripam Neapolitanā dicunt, cuius & in epistolis ad Lucilium Seneca mentionem fecit. Sub finem fuscæ tramitis, ubi primo uideri cælum incipit, in aggere ædito, ipsius Virgilij busta uisuntur, peruerusti operis, unde hæc forsitan ab illo perforati montis fluxit opinio, luxtā breue deuotissimum sacellum supra Cripæ exitum. Et mox ad radicem montis, in littore uirginis Matris templū, quo magnus populi assidue pernauigantium fit concursus. Proxima in ualle sedet ipsa Neapolis inter urbes littoreas una quidem ex paucis, portus hic etiam manufactus, supra portum regia, ubi si in terra exeas, Capellæ regis intrare nõ obmiseris, in qua cõterraneus olim meus pictor, nostri æui princeps, magna reliquit manus, & ingenij monumēta. Non audeo te hortari ut extantē in colle urbi proximo, Cartusie domū adeas, sicut ut nauigatio fatigationem, & studium fastidium parit, at claræ uirginis præclarum domicilium, quamuis à littore parumper abscesserit. Videto regi reginæ senioris amplissimum opus, illud nulla festinatio, nullus labor impediatur, quin duos illius urbis uicos, Nidum scilicet & Capuanam, uideas ædificijs supra priuatum modum. Antequam pestis terræ funditus exhaussisset, uix cuiquam credibile, militiæ numero ac decore memorabiles, militem ad militem, pelagi opus, professioni tuæ debitum, te mitto non studiosum ueritatis ad fabulas, & id credo, castrum omnititulo cognitum eminūs aspexisse satis fuerit. Hæc est ciuitas ubi Virgilius noster liberalibus studijs operam dedit, cum iam patria illum tua, Mediolanum, tenerioribus annis discipulum habuisset. Hic se carmen Georgicum scripsisse, hic se ignobili studio, floruisse iucundissimè memorat, hanc dulcem uocat ille Parthenopem, id enim est aliud de nomine conditricis ciuitati nomen, demum peregrè moriens inter extrema suspiria, suæ meminit Neapolis, & huc reuehi optauit, ut quas uiuus amauerat, uita fructus incoleret. Hinc tandem digressa biceps adierit Veseuius, uulgò Summa monti nomē, & ipse flammæ eructurare solitus, ad quod olim spectaculum uisendum cum experiendū, noscendūq; cupidine perrexisset Plinius Secundus, uir scientiæ multiplicis, & eloquentiæ florida, uento cinerē ac fauillam excitante oppressus est, miserabilis tanti uiri exitus, sic Neapolis, hinc Mantuani, inde autem Veronenlis ciuis ossa custodit. Mons autē est multarum rerum, sed in primis uini ubertate mirabilis, quod Græcū idē dicitur, quia illa pars Italiæ à Græcis possessa olim magna Græcia dicebatur. Hinc ad dextram Capræ insula linquitur, alperrimis rupibus circumseptæ, secessus infamis senilium Tyberij uoluptatū, & officina sequitiæ, pulcherrimus terrarū tractus ad læuam Pompeios atq; Herculanē habuit, celebres olim urbes, nūc inania nomina, quas terræ motib. euerfas Seneca inter ceteros teste didicimus. Superest adhuc Surritū, & ipsum mellifluo, palmite generosum. Tota regio Terra laboris hodie, pars olim Cāpaniæ fuerat, utraq; præcipue ubertatis appellatio, quo prætextu, Cereris hic, Liberijq; certamē incerta uictoria statuere. Post hoc gremiū maris, mōs alius ex ordine pandit, in quo Salernū uidebis

uidebis & Silerim. Fuisse hic medicine fontem fama est, sed nihil est, quod non senio exare-
 scat. Hinc utinam tu secundis uentibus, & cursu tam facili proueharis, ut ego ad Italiae sinē
 facili prouehor stylo. Leua itaq; perpetuo tractu Calabrum littus extenditur, dextra autem
 longē Trinacria & Vulcanus, ac Liparis, minoresq; insulae, & ipsae fumū, flammamq; fun-
 dētes, uentosq; adeo, ut Aeoli uentorum regis hinc regiam fuisse, uel fabulosum certē, uel
 historicum sit. Vtrunq; enim lectum est, hinc quod conuenit Aeolica dicta sunt, ubi angu-
 stissima Italia est, Scalam uocant, nescio quā uetus oppidum, sed nomen haud dubiē mo-
 dernum. Vnde cū ad extremum Italiae angulum perueneris, eum scilicet qui ad occasum
 uergit: hinc Rhegium Calabriae Metropolim, hinc Siciliae Messanam paruo admodū ocu-
 lorum flexu, & fere simul aspicias. In medio Farus est, qui Massaneum dicitur, in quo sunt
 infamia illa portenta multum formidata nauigantibus Scylla & Charybdis. Scyllam esse sa-
 xum constat, ad laeuam, uindisolum, procellosum. Charybdis contra, aquarum magnam
 quandam rapidamq; uertiginem, neq; te moueat, quod libro tertio poematis locata aliter
 à Virgilio uideantur: ille enim uenientis, ego autem euntis iter prosequor. Causa uerò tan-
 te uertiginis apud poetas, & historicos una est: ferunt enim hunc nostrum qui nos obit, sic
 dirimit Apenninum, in Trinacriam protendi solitum, donec multis seculis, duo maria, ue-
 lut ex conditō, geminum latus montis, hinc illinc sine intermissione tundentia undis suc-
 cumbere coegerunt, ideoq; illic amoto obice, maria suo impetu aucta concurrere. Apen-
 nini autem ultima, sic à toto corpore montis exsecta nomine etiam obmisso, concessisse in
 nomen montis Siculi Pelori, unius scilicet ex his tribus, unde Trinacriae appellatio sumpta
 est. Quin mons Messanae proximus est, cui quod nomen ante fuerit incertum habeo, hoc
 enim à Peloro gubernatore Hannibalis, quem ille, siue tota cum classe Italiam linquens,
 ut Valerio placet, siue ut alij uolūt, & uero quidem simillius, dum patriā suam peteret nauī
 unica, Romanos fugiens uictores, dum eminūs exitum nō uidet, sese delusum, ac studio in
 eas locorū angustias, ab illo eō delatum ratus (occiderat, ibiq; tandē errore recognito terrae
 mandauerat) accepisse notissimū est. Et Scala quidem digressis, usq; Rhegium fermē re-
 ctus in meridiem est cursus: inde cursus ad orientem, relicta procul à dextris Aethna flam-
 mantium principe montium: inde breui flexu in Septentrionem uersus, & Scyllaceis nau-
 fragijs infame transiens, Crotonem uenies, ciuitatem quondam inter Italiae populos, & ani-
 morum robore, & corporum, & forma, & opibus, ac gloria præcellentem, nunc (quid non
 poterit longa dies) uix ipsis Italicis benè notam, hic lunonis Lacinae templum fuit toto or-
 be percelebre, inde in intimo quodam pelagi recessu Tarentum tibi monstrabitur, Ennio
 natalis, Virgilio fatalis locus, quamuis alij Brundisium dicant, magni quæ quos Romanis
 belli causa, Pyrrho in Italiam accersit, aduectoq; armis ac mœnibus post longum tempus
 Hannibale, quos hostilium ducum primos Romanae historiae omnibus seculis nume-
 rabunt. Iam ad finem o: bis Italici peruentum est, in quo ultimum cum promontorium
 attingis Leucopetram Ionicum mare habes obuium, Adriaticum æquor emesus, primam
 insularum: ab aduerso litore Corcyram, ignobilesq; alias inuenies, donec ad Achaiae pri-
 mum angulum perueneris. Illic equidem optabis, Isthmum quod quidem uenit in mētem
 esse perfolsum, quo cū rector tibi, tamen breuior cursus sit: mons est duo maria dirimens,
 qui si in loco caderet, in insula esset Achaia, eius in uertice Corynthus est, situm inexpugna-
 bili, & sibi cum à Romanis capta esset, euerisionis præbuit materiam, securionis opportuni-
 tate loci, maximè (ut ait Cicero) ne posset aliunde ad bellum faciendum, locus ipse adhor-
 tati. cū uerò limes æquoreus ille præclusus sit, parendum naturæ, & prætermissa Coryn-
 tho, Maleæ flexus ille longior obeundus est. Videndum quod littus Achaiam, atq; urbes in
 litore Methonum, Corona, & quicquid terrarū mare illud ambit usq; ad extremū regio-
 nis angulum. Ut uerò alter Italiam, sic ille Cretam respicit, nunc possessio Venerorum ut
 humana omnia uoluntur, olim Iouis regimen, superstitionum fere omnium fontem atq;
 principium. Habet à dextris Euboeam, quam Nigropontum uocant, à sinistris habens in-
 ter Cyclades Aegei maris insulas, quæ syderum in morem, pelagus illud illustrent, crebris
 portibus iter ages. Hic Scyros Achillei amoris, atq; adoleſcentiæ prima sedes, unde Vlyſſes
 totū inde illud uenit ad Troiā. Hic Coos Hippocratis, Lesbos, Theophrasti, Samos Pytha-
 goræ patria, qua ille deserta, in has nostras terras uenit, & Italicus Philosophus dici meruit,
 cū Philosophie nomē, qd primus inuenerat, summo studio, atq; ingenio exornasset. Sed quid
 ago nō multo facilius Cyclades omnes, quæ coeli stellas enumerē, has ergo nauigās, & pro-
 cul atq; ergo linquens, illa duo ad dextram lumina, Lacedæmonē & Athenas, ad laeuam uerò

Helleſpontū

Helleſponti fauces, Sextonq; & Abydon infaſtis amoribus notas, & Byzantium atque Ilium illud, æmulationē Romani imperij. His præteritis famoſum malis Græcis tramite Rhodum petes, olim ſoli, nunc CHRISTO ſcilicet uerius ſoli ſacram, & militiæ domiciliū. In his iam hinc Aſia minor ad læuam iacet, olim prouinciarum mitiſſima, poſt Troiæ ruinā Græcis reſecta cultoribus, nunc Turcorum ueri hoſtium ferox regio. Huius partes ad Auſtrū uerſæ & itineri tuo proximæ ſunt Bithynia atq; Cilicia, & caput regionis Yſauria, arx olim omnium pyratarū, qui ſummis tunc uiribus maria cuncta peruenterant, ita ut iſtis quoque Romanis claſſibus aperta acie decertarent, ſumma tamē Pompeij uirtute, ac prudentia ſuperati, abductiq; maritimis latrocinijſ, & terræ cultibus reſtituti, ac ne qua unquam occaſio illos ad conſuetā retraheret, à conſpectu maris procul abſtracti ſunt: ex ijs inter cæteras laudem, Colonia patriæ tuæ proximā, conſtare de Pompeij laudibus ſumptū nomen, traditur. Quæ quidem non tantum à mari, ſed à fluminibus etiam longè erat, donec nuper euerſa, dum reſurgeret, ut ſibi caſus ad aliquid profuiſſe uideretur, trāſlate ſedis ripam pulcherrimū amnis obtinuit. Sed nondum tempus eſt, in patriā redeundi, ad ea quæ reſtāt procedere. Ante Cilicię frontē Cyprus eſt, terra nulla re aliqua, quā inertia ac delitijs nota, quā merito Veneri ſacrā dixere, & nunc quoq; Veneri magis, quā Marti ſeu Pallidi ſacrā eſt. Ratio ibi, ſeu nunquā uir aliquis clarus fuit, neq; enim in molli agro uoluptatis uirtutum ſemina rigida coaleſcunt, libidinem incolarum, cœli, terręq; fauor indicat, cū enim regiones tractu maximo, ſoli uiciniores, grata temperie perfruuntur, hæc propē contra naturam intollerandis ardoribus æſtuat, quali hominum complexio animi elementa tranſiit. Noſt ibi multū immorari, non eſt enim militaris certē, neq; uirilis habitatio fauſtus Gallicus, Syriæ molliſ, Græcæ blanditiæ ac fraudes, unam in Inſulam cōuenēre. Quod optimū ac pretioſiſimū habent illic, diſſimilimis moribus aliunde ueniens, iacet Ilium. Cōtra Cyprum in extremo maris angulo, minor latet Armena, cui tergum puppis obuertēs, in dextrū latus agenda eſt. Sed iam quaſi tecum periculi, ſaltidijq; particeps, ad terrā peruiſſe: Gaudeo, inquā, ubi deſcenſurus ſis, neſcio. Neq; enim unus tantū portus, latet acceſſus magniſ, ſentina, comitū conſenſus, uentus, mare, locus, opportunitas dicent. Nam ut antiquo prouerbio monemur. Conſilia capiuntur ex tempore. Sūt autem in littore illo, ut ab Aquilone in Auſtrum deſcendā, maritima oppida, Tortoſa, Tripoliſ, Baruth, Sur, Cæſarea, Iapha, Aſcalon, horumq; in medio nobilis olim, nūc euerſa, & in cinerē uerſa iacet Accon. Summū inexpectabile dedecus, ac turpiſſima cicatrix Chriſtianorū Regum, niſi aliquantō turpior eſſet ipſa Hieruſalem. Sanè ſi altiūs deſcēdas, & hærebis ampliūs, ut uideas caput Syriæ Damascum: ſic enim uocauit eam, non quicunq; Coſmographus, ſed clariſſimus prophetaū Eſaiās, quamuis non ignorem apud alios Antiochiā Syriæ, primā ac metropolim habere ſedem, cui ſententię accedit Egeſippus lib. 3. hitoriarū, Iosephum ſecutus, aliquāto tam notabilior ut puto, & certē multo uetustiſ eſt Damascus. Videbis ciuitatē, & forma ſpectabilem, & ætate, de qua quidē ab iſtis temporibus Regum Iſrael, multis ſeculis ante urbem conditam, crebra in utriſq; literis ſacris ac ſecularibus eſt mentio. Sin infra magis applicueris, quantum ſpectaculo deſuerit, tantum demittitur labori, minus terreſtri calle laxaberis, quod in terrā egreſſo uicina Hieroſolyma eſt, itineris, propoſitiq; tui terminus. Itaq; tamen ſi multa tibi in medio quærenda, & uiſenda monſtrauerim, quæ poteras improuius fortē, ſolumq; uix finem cogitans, præterire, hic quid te moneam non habeo: omnia enim iam hinc antequā pedem domo moueas, præconcepta animo, & diu agitata ſunt, tibi quoniā finis rerum, ut Philoſophis placet, ſicut in executione ultimus, ſic in intentione primus eſt. Neque uerū tu aliam ob cauſam, tantum laboris, negotij ue ſuſcepſiſti, niſi ut in illa ſacra urbe, morte domini, locisq; finitimis uideres oculis, quæ non iam uidebas. An uerō ſcilicet, quo loco eſt CHRISTVS ſepultus, templi ruinas, in quo docuit, locum ubi ſumma cum humilitate paſſus eſt corpore, ut nos animi paſſionibus liberaret. Sepulchri uerō ſacraſiſſimū illic corpus ſubſtitit, dum ille mortis uictor, & inferni ad regna hoſtis ſpoliandi deſcenderet: unde etiam reuerſus idem corpus quod iam immortale recipiēs, preſiſ graui corpore cuſtodibus reſurrexit Syon. Præterea & Oliueti montē, ad hæc & unde ad cœlum aſcendit, quod ad iudiciū reuerſurus creditur, ubi uētis, & fluctib. imperauit: ubi cibo exiguo maxima turbā pauit: ubi aquā uertit in uinum, quæ licet magna conuiuantibus uideretur, facilia erāt, illi qui cibū & uinū, & aquā, & ipſos de nihilo creauerat cōuiuant. Vbi deniq; elegit indoctos, atq; ineptos piſcatores, quorum hamis ac retibus piſcarentur, imperatores atque reges gentiū. Vbi ægros curauit, cæcos illuminauit, leproſos mūdauit, paralyticos erexit,

xit, mortuos suscitauit, quatrduanos iam fortes, uiuos uerbo eruit ē sepulchro. Quodq̃
his omnibus magis esset, nisi quia omnia æquē facilia sunt Deo, dæmonibus ac peccatis op
pressam, sepulcrumq̃ animam, restituit libertati. Multa etiā quæ persequi potiūs longū quā
necessarium tibi est, cui omnia ex Euangelio nota sunt, quæ sola mente cernētis per lingu
los passus, deuotam animam primus horror inuadit. Vnum quod elabi posset admoneo,
uidere te urbem illam, quam uicisse uictores gentium Romani, tam clarum opus esse duxe
runt, ut Titus & exercitus, post imperij gubernationem in ipso ingressu mœnia urbis admi
rans, tantam uictoriam non humana uirtutis, sed diuinæ gratiæ faterentur: & profectō sic
erat, CHRISTVS ipse, quem surrexisse de terra uiuentium existimabant, aduersus suos ho
stes, suis meritō fauebat ultoribus, licet adhuc illis incognitus, noscendus tamē eorum suc
cessoribus & colendus, itaq̃ tamē sæpē alterum in earum statione præcipuē impletum est,
quod ex persona eius in Psalmo: Resuscita me & retribuā eis. Ea hominum strages, ea fa
mes, miserorū tam mœsta necessitas, quæ ex ordine nosse cupis, Iosephū lege. Non audita,
sed uisa, & cōmunia sibi cum cæteris referentē. Quid uerō nunc cogitas, an nondum deside
riū nostrū cœpit, ut domū, ut patrā, ut amicos inuisere animus sit. credo id quidē, imō ne ali
teri fieri certus sum. Sed nullus est acrior stimulus, quā uirtutis, ille ire per omnes difficul
tates generosum animū impellit, nec consistere patitur, nec retrō respicere, cogitq̃ non uo
luptatū modō, sed honestorū pignorū atq̃ affectuū obliuisci: nec aliud quā uirtutis spe
ciem optare, nihil uelle, nihil uenīq̃ cogitare. Hic stimulus qui Vlyxem Laërtis, & Penelo
pis, & Thelemachi fecit immemorem, te nunc nobis uereor abstrahet diutius, quā ueli
mus, uideo tibi faciem esse longius euntis, nec immeritō, ubi enim dimitteres Bethleem ci
uitatem Dauid? quā cœlesti ortu clarā fore, diuinī fates præfago ore cecinerāt, illic prima
incunabula nostri regis aspiciens cogitabis, quā Deo grata fuit semper humilitas, quā in
filiū sui unigenitū primordiis euidētis imē consecrauit. Cogitabis ineffabilē saluatoris ori
ginem, qui ante principiū genitus, in fine temporū, si ad ætarum numerum attēditur natus
est. Virginem matrem, in præsepio iacentem, contemplare, & diuinū infāntem in cunis ua
gientem. Angelos ab æthere concinētes, pastores attonitos, stupētesq̃ reges alienigenas,
cum muneribus uenientes, indignum uerō regem gladio seuientem. Terram innocuo san
guine, beatorum infāntium, & miserarum genitricum lachrymis madentem, & mœstis reso
nans cœlum omne gemitibus, inter hæc monitu angelico, secundum altorem, cum inteme
rata matre, cœlestiq̃ alumno, clam ex ingrata patria, in Aegyptum ire, tanto pignori tutas
latebras quærentem. Iam tamen gentibus spe immota, primogenito ingenio, propter ingra
titudinem abdicato, summī patris hæreditatem, ad minorem filium, hoc est, ad populū gen
tium esse uenturam, sed tu quoq̃ nunc ut auguror Ioseph, imō Mariam, imō CHRISTVM
profugum sequi uis, sacrum profectō teq̃ dignum iter. Sequēdus in terris, quēdusq̃ no
bis CHRISTVS est, ut uel sic eum discamus, ad cœlum sequi, ut ubi aliquādo habitauit, diū
quæsitum, eundem ubi habitat inuenire. Iam uerō non longē huic mare, quod Sodomorū
dicitur, Iordanis influit, ubi consumptarum urbium, uindictæq̃ cœlestis aperta uestigia ap
parent: his deserti solitudo proxima, & durum iter fateor. Sed ad salutem tendēti, nulla dif
ficilis uia uideri debet, multas ubiq̃ difficultates, multa tibi tædia uel hominum, uel locorū
hostis noster obijciat, quib. te uel ab incepto, uel retrahat, uel retardet, uel si neutrū possit,
saltem in sacra peregrinatione te minus alacrem, efficiat, hic uerō circa naturam locorum,
ingeret asperitatem, penuriamq̃ rerum omnium. Sed meminisse cōuenit omne optimum
magno pretio consistare, & Virgilianum in tuos usus transferre, ubi ait:

Vicit iter durum pietas.

Et illud paululum imitare, durum iter ad leges, animæq̃ ruentis amorē. Nihil tam durum,
quod uirtus ardens, & pietas incensa, non molliat. Equidem si per Syrtes Libycas, & areno
sa loca serpentum. M. Cato, mirē Cæsaris imperium fuisse laudatur, tu per desertum non fu
gies immitē, feroxq̃ iugum Sathang, per quod tantus olim populus fugit furiam Pharao
nis: & quod senes, aut pueri, & mulierculæ potuerunt, tu uir fortis, ac iuuenis non poteris.
Deum cum illis erat, & tecum erit. His autē in locis legem datam Moysi, colloquium cum
Deo habitū, uisionem Rubi uidendī, quod propriē à Poëta non mare, sed luttus rubrū dictū
est: non enim ab aquis, sed à colore litoris nomen hoc trahitur. Quo cū peruenieris, nō odo
res Indicos, & Coas merces illic stantibus in Aegyptū, atq̃ inde in nostrū mare conuectas,
sed populū Deo adiutū, per medios fluctus sicco pede transectū, meditabere, illud etiam
humanæ

humana cupiditatis, & inopia, hoc diuinæ pietatis ac potentia est. Hic Catharina uirginis corpus cernes, ubi angelicis manibus collocatum fertur, nec indignum fuit, ut quæ pro lege Dei usq; ad mortem decertauerat, & in eo ipso mōte requiesceret, ubi lex diuinitus data erat. Per hac loca formidabiles esse solent Arabum incurfus, sitis, fames, labor, sed nihil in periculosis errore uia. Nullis inditijs ad rectū ferentibus, idē uigilanter caue, ne illa ne necessitas se iungat, à socijs. Iam tandem in Aegyptū laborioso ac ancipiti calle peruen- tum est, ibi ergo supra Nilum uidebis Babylonē nouam, Cambylis opus, & aras Aegyptia- rum, frequentissimā & immensam urbem, quæ Babylonem ueterem, Euphratem & Carras & Assyrias, representant. Spectabis insignē Asia atq; Africae limitem, aduersus Tanai flu- minis ingens, suspendumq; de quo & philosophi, & poëtæ, & cosmographi multa sunt opi- nati. Aristoteles uerō libro integro, asseruit flumen & æstui mirabilis incrementi & inun- dationis uberissimæ, & infiniti aluei, & fontis incogniti, cuius certitudinem & Aegyptiorū & Persarum, & Macedonum reges, ad postremū quoq; Romani imperatores, sed frustra omnes quaesire. Fons hæcenus ignoratus manet, opiniones atq; inquisitiones hominum, & historiae de hoc scriptæ multa legentibus notæ sunt. Clarum quiddam & relatu dignum, quod ab illustribus uiris accepimus, locus hic exigit, fontem esse perlucidū illic, ubi ab He- rodis rabie CHRISTVM occultabant, quem puer omnipotens ē tera arida, in refrigerium anxie matris eduxerat, ex illo Christianos iucundissimè bibere, Sarracenis absinthio ama- riores esse ita ut degustare illū, uel summis labijs pœna sit, nos quoq; tam cupidè haurien- res inde, ceu monstrum aliquod admirentur. Nec sanè magnum fuit illi, qui fontem fecit, eidem quoq; quos uoluit edere, & pro uarietate bibentium, fidei unum saporem quisquis immittere. Nil iam restat memorabile, quod quidem non meminerim præter Alexandriam Alexandri opus, Alexandri nomen, Alexandri bustum, ad quod Iulius Cæsar post Thessa- licum diem, mortemq; Pompeij, cum Alexandriā uenisset, ambiguo turbati uulgi murmure pernotus, per speciem religionis esse legitur: & Augustus Cæsar, post uictoriam Actiacā, Antoniumq; d. uictum, & coactum mori, eodem ueniens, Alexandri corpus reuerenter aspexit, cumq; ex eo quaeretur, an & Ptolemæum uellet aspicere, elegantissimè, regem, ait, se uidere uelle nō mortuos. Cui dicto illa proculdubio sententia inest, uirtutem animi & rerum gloria non regno, non scepro, non diademate regem fieri: hoc tu dictū eatenus in- flectes, ut sanctos cupias spectare, non mortuos. Quia tamen uetustas & fama clarorū ho- minum, non sic quibusdā faucibus animos hominū tangunt, poteris & hoc bustum, si non- dum senio cesserit spectare, nec minus urnam, quæ Pompeij cinerū ostenditur: illum enim Græci, hunc Romani scriptores Magnum uocant, Galli autē hoc cognomen ad suum Ca- rolum transfulere. Illos duos habet una urbs, quorū alterum arctos, alterum miserat occi- dens. Illum Alexander pelle, hunc Pompeium, hunc Roma, uidebis ubi iniquo Marte præ- uentus, & circumdatus: illa magnalia & uix credibilia gessit Cæsar. Videbis Pharum, unde hoc Phari nomē per alias terras usquequaq; diffusum est. Spectabis multitudo Nili fauces ubi fortuna P. R. truncum sui ducis, & lacerum cadauer, abscissumq; trunco caput flens uictor aspexit, sic cum genero partitus orbem, ut illum Nilus, Tybris hunc abluit: o fortunæ fides, o rerum finis humanarum.

TOMVS IL

FRANCISCI PE-
trarchæ Florentini, V. C. operum,
in quo continentur, quæ
uerſa pagella re-
citantur.

ELENCHVS TRACTATVVM, QVI
in hoc Tomo II. continentur.

Epistolarum de Rebus familiaribus,	Lib. VIII.
Epistolarum ad uiros quosdam ex ueteribus illustriores,	Lib. unus.
Epistolarum sine titulo,	Lib. unicus.
Epistolarum de Rebus Senilibus,	Lib. XVI.
Epistolarum uariarum,	Lib. unicus.
De sui ipsius, & multorum ignorantia,	Lib. unus.
Galli cuiusdam anonymi in authorem Inuectiua.	
Apologia authoris contra calumnias Galli.	
In medicum quendam Inuectiuarum.	Lib. III.

Nota quæ in alijs æditionibus falso au-
thori tribuuntur.

Stephani Columnensis, & Simonis electi Mediolanensis,	Epistolæ III.
Nicolai Tribuni Romani,	Oratio I.
Propositum factum coram Rege Vngariæ.	

FRANCISCI PETRAR-

CHÆ V. C. IN EPISTOLAS FA-

MILIARIVM RERV M AD

Socratem suum,

Præfatio.



VID uerò nunc agimus frater? ecce iam ferè omnia tentauimus, & nul-
quam requies, quando illam expectamus? Vbi eam quærimus? Tempo-
ra (ut aiunt) inter digitos effluxerunt, spes nostræ ueteres, cum amicis se-
pultæ sunt. M. C. C. XLVIII. annus est, qui nòs solos atq; inopes fecit.
Neq; enim ea nobis abstulit, quæ Indo, aut Caspio, Carpathiæ mari re-
staurari queant, irreparabiles sunt ultimæ iacturæ, & quodcunq; mors in-
tulit, immedicabile uulnus est. Vnum est solamen, sequemur & ipsi quos
præmissimus, quæ quidem expectatio, quam breuis futura sit, nescio, hoc
scio, quod longa esse non potest, quantulacunque sanè est, non potest esse
non molesta. Sed à querelis saltem in principio temperandum est. Tibi fra-
ter quæ nam tui cura sit, quid de teipso cogites ignoro, ego iam sarcinulas

compono, & quod migraturi solent, quid mecum deferam, quid inter amicos patiar, quid ignibus man-
dem circumspicio, nihil enim uenale mihi est, sum sanè ditior (seu uerius) impeditior, quam putabam,
multa mihi scriptorum diuersi generis suppellex domi est sparsa quidè & neglecta, perquisiti situ iam
squalentes arcules, & scripturas carie semefas puluerulentus explicui, importunus mihi mu-
nocuit, atq; edacissimum tinea uulguis, & Palladis res agentè, inimica Palladis turbauit aranea. Sed nihil est
quod non frangat durus & iugis labor. Confusis itaq; circumuentus literarum cumulis, & informi pa-
pyro oblitus, primum quidem coepi impetum cuncta flammis exurere, & laborem inglorium uitare.
Deinde (ut cogitationes è cogitationibus erumpit) & quid (inquam) prohibet uelut è specula fillum
longo itinere uiatorem, in terga respicere, & gradatim adolescentiæ tuæ curas metientè recognoscere?
Vicit hæc sententia. Sicut enim non magnificus, sic non inamœnus labor uisus est: Quid, quo tempo-
re cogitasset, recordari, sed temerè congesta, nullo ordine uersanti, mirum dictu, quam discolor, &
quam turbida rerum facies occurreret, u. quædam non tam specie illorum, quam intellectus mei acie
mutata uix ipse cognoscerem, alia uerò, sine uoluptate quadam retroacti temporis memoriæ excita-
rent, & erat pars soluto gressu libera, pars frenis Homericis astricta (quoniã Socratis habentis ratò uti-
mur) pars autem mulcendis uulgi auribus intenta, suis & ipsa legibus utebatur, quod genus apud Si-
culos (ut fama est) non multis ante sæculis renatum, breui per omnè Italiã ac longius manauit. Apud
Græcorum olim ac Latinorum uetustissimos celebratū, siquidem & Romanos uulgares rhythmo tan-
tum carmine uti solitos accepimus. Hæc itaq; uariarum rerum tanta colluies, aliquot me diebus occu-
patum habuit, & licet dulcedine non parua, atq; amore ad proprias inuentiones inuito retraheret: uicit
tamen charitas maiorum operum, quæ iam diutius interrupta, non sine expectatione multorū de ma-
nibus meis pendente, uicit recordatio uitæ breuis, timui (sateor) insidias. Quid enim, quæso, fugatus
uita est? Quid morte sequatius? Subiit animum quæ iecissem fundamenta, quid mihi laborum, uigilia-
rumq; restaret, temeritas (imò uerò insania) uisa est, in tam breui, & incerto tempore, tot lōgos, certosq;
labores amplecti, & uix ad singula suffecturū ingenium, in diuersa distrahere, præsertim cum (ut nostri)
labor alius me maneat, tantò præclarior, quanto plus solidæ laudis est in auctoribus, quam in uerbis.
Quid multa? Incredibilem forè rem audies, ueram tamen, mille uel eo amplius, seu omnis generis spar-
sa poemata, seu familiares epistolas, non quia nihil in eis placuisset, sed quia plus negotij, quam uolu-
ptatis inerat, Vulcano corrigendas tradidi, non sine suspirio quidem. Quid enim molliciem sateri pu-
deat, sed occupato animo, quamuis acri remedio succurrendum erat, & tanquã in alto prægrauata na-
uis releuanda preciosarum etiã iactu rerum. Ceterum illis ardentibus, pauca quidem animaduerti in
angulo latentia, quæ uel casu magis, quam consilio seruata, uel pridem à familiaribus transscripta, cun-
cta uincenti senio restiterant. Pauca dixi, uereor ne lectori multa, scriptori autem longè nimia uidean-
tur. His ego indulgentior fui, uiuere passus sum, non illorum dignitati, sed labori meo consulens, nihil
enim negotij præferebant. Ea uerò duorum amicorum libranti ingenia, hac lance partiri uisum est, ut
prola tibi, carmen barbaro nostro cederet, sic enim & uos olim optare solitos, & me pollicitum esse me-
mineram. Itaq; cuncta pãsim occurrantia, uno impetu uasanti, & ne his quidem ut tunc erat animus
passuro. Vestrum alter ad læuam, alter ad dexteram adesse uisus, & apprehensa manu, ne fidem meam
& spes uestras uno igne consumerem, familiariter admonere. Hæc illis euadendi præcipua causa fuit,
alioquin (crede mihi) cum reliquis arsisent. Hæc ergo, quæ nunc tibi de uirili reliquarum illarum parte
obueniunt, qualisacunq; sunt, non solum æquo, uerum etiã audio animo perleges. Non audeo illud
Apulei Madarenfis in commune iactare, Lector intende, lætaberis. Vnde enim mihi id fiduciæ? ut
lector delectationem, læticiamq; pollicear, leges tamen ista Mi Socrates, & ut es amantissimus tuo-
rum, fortasè lætabere, cuiusq; animum probas, delectaberis stylo. Quid enim refert quanta sit forma,

non nisi amantis subitura iudicium: Superuacuo comitetur, quæ iam placeat, si quid hic sanè meum placeat, non id meum fateor, sed tuum, hoc est, non ingenij mei, sed amicitiæ tuæ laus est. Nulla hic equidem magna uis dicendi, quippè quæ nec mihi adest, & quam si planè afforer, stylus iste non recipit, ut quam nec Cicero ipse, in ea facultate præstantissimus, Epistolis suis inseruit, certè nec libris, in quibus est æquabile quoddam (ut ipse ait) & temperatum, orationis genus. Eximiam illam uim, lucidumq; & rapidum, & exundans flumen eloquentiæ, in orationibus suis exercuit. Quo genere, pro amicis sæpè aduersus Rempub. suosq; hostes usus est Cicero, quo pro alijs sæpè, pro se quater, & quadragies Cato, quod quidem genus in expertum mihi est. Nam & à Reipub. muneribus abfui, & fama mea, tenuit mure forsan interdum, & sibilis laeclisra clandestinis, nullum hæcenus, quod ulciscerer, uel uitarem, iudiciarium uulnus excepit, & uerbalem ferre opem alienis uulneribus, non est nostræ professionis, Neq; enim, aut tribunal ambire, aut locare linguam didici, aduersante penitus & reluctantè natura, quæ me silentij, & solitudinis amatorem fecit, fori hostem, pecuniæ contemptorem. Sed bene habet, quando me eius rei non egentem fecit, cuius fortè in opem fecisse egerem. Omissa igitur illa oratoria dicendi uis, qua nec ego, nec abundo, & quam si exuberet, ubi exerceam non habeo. Hoc medio cre, domesticè & familiare dicendi genus, Amice leges ut reliqua & boni consules, his quibus in communi sermone utimur, raptum, accommodatumq; sententijs. Sed non omnes tales iudices habeo, neque enim aut idem omnes sentiunt, aut similiter amant omnes. Quomodo autem omnibus placerem, cui placere paucis semper studium fuit. Triplex est professio, ueri iudicij uenenissimè. Vt enim tibi amor, sic alijs fortè aliud officiet. Inter amoris autem & inuidiæ cæcitate, causa quidem plurimum, effectus nihil interest. Odium quod medio loco numeraueram, nec mereor certè, nec metuo, sed fieri potest, ut nugas meas tibi habeat, tibi legere, nilq; in eis aliud, quam nostros, ac nostrorum casus meminisse cogites, in quo rem mihi pergratam feceris. Sic enim & petitio tua non neglecta uidebitur, & fama mea tua erit, alioquin nihil superuacuo nosmetipsos fauore decipimus, quoniam modo amicum, licet nisi sit idem, alter ego, lecturum hæc sine fastidio arbitremur. Diuersa inuicem & aduersa, in quibus non idem stylus, non una scilicet intentio, quippè cum pro uarietate rerum uariè affectus animus illa dictauerit, raro quidem laetus, mæstus sæpè. Epicurus Philosophus uulgo infamis, sed maiorum iudicio magnus, epistolas suas duobus, aut tribus inscripsit, Idomeneo, Polyeno, & Metrodoro. Totidem penè suas Cicero, Bruto, Attico & Ciceronibus suis. Fratri scilicet achilio. Seneca per paucas, præterquam Lucilio suo scribit, Promptum opus, & felicitissimi successus, nosse collocutoris sui animum, unius assueuisse ingenio. Scire quid illum audire iuuet, quid te loqui deceat. Mihi autem fors longè alia, nempe cui usq; ad hoc tempus uita penè omnis in peregrinatione transacta est, Vlysses errores erroribus meis confert. Professio si nominis & rerum claritas una foret, nec diutius errauit ille, nec latius. Ille patrios fines iam senior excessit, cum nihil nulla ætate longum sit, omnia sunt in senectute breuissima. Ego in exilio genitus, in exilio natus sum, tanto matris labore, tantoq; discrimine, ut non obstetricum modò, sed medicorum iudicio diu exanimis haberetur, ita periclitari coepi, antequam nascerer, & ad ipsum uitæ limen auspicio mortis accessi. Meminit haud ignobilis Italiæ ciuitas Aretium, quo pulsus patria. Pater magna cum bonorum acie confugerat, inde mense septimo sublatu sum, totaq; Cuscia circumlatus, præualidi cuiusdam adolescentis dextera, qui quando iuuat laborum, discriminumq; meorum tecum primitias recordari, lintheo obuolutum, nec aliter, quam Methabus Camillam, nodoso de stirpe pendentem, ne contactu tenerum corpus offenderet gestabat. Is in transitu Arni fluminis lapsus equi effusus, dum onus sibi creditum seruare nititur, uiolento gurgite propriè ipse perijt. Finis Tuli erroris Pælex. Vnde rursus ætatis anno septimo diuulsus, ac maritimo itinere transuectus in Gallias, hybernis Aquilonibus, haud procul Malsilia naufragium passus, parum abfui, quin ab ipso rursus nouæ uitæ uestibulo reuocarer, sed quo rapior, oblitus propositi? Inde nimirum usq; ad hanc ætatem, aut nulla prosus, aut rarissima subsistendi, respirandiq; facultas fuit, & quot inter errandum periculorum uel speclè perculerim, præter me unum nemo te melius nouit, quæ idcirco memorare nunc libuit, ut memineris me inter pericula natum, inter pericula senuisse (si modo iam senui) & non grauiora mihi in senio referuantur. Hæc autem, & si communia sint omnibus intrantibus in hanc uitam (neq; enim militia solum, sed pugna est uita hominis super terram) sunt tamen alia alijs, & longè diuersum pugnae genus, & quamuis quemque sua prægrauent, tamen reuera, inter eas quibus præmimur sarcinas, multum refert. In his ergo uitæ tempestatibus (ut ad rem redeam) nullo portu ancoram longum in tempus iaciens, quot ueros amicos nescio (quorum & iudicium anceps, & penuria ingens est) notos autem innumerabiles quæsiui. Multis itaq; multumq; animo, & conditione distantibus, scribere contigit tam uariè, ut ea nunc relegens, interdum pugnantia locutus ipse mihi uidear: quod propemodum coactum me fecisse fatebitur, quisquis in se simile aliquid expertus est. Prima quidem scribentis cura est, cui scribat attendere, una enim, & quid, & qualiter, cæterasq; circumstantias intelliget. Aliter uirum fortem, aliter ignauum decet alloqui, aliter iuuenem inexpertum, aliter uitæ muneribus functum senem, aliter prosperitate tumidum, aliter aduersitate contractum, aliter deniq; studiosum, literisq; & ingenio clarum, aliter uerò non intellecturum si quid altius loquaris. Infinitæ sunt uarietates hominum, nec maior mentium similitudo, quam frontium, & sicut non diuersorum modò, sed unius stomachum, non idem cibum omni tempore delectat, sic idem animus non uno semper nutriendo stylo est, ut geminus sit labor. Cogitare quis nam ille sit, cui scribere propositum est, qualiter uel tunc affectus, cum ea quæ scribere instituit, lecturus est, quibus ego difficultatibus, multum à meipso differre compulsum. Quid ne mihi ab iniquis iudiciis uitio uerteretur, partim beneficio ignis obtinui, partim tu mihi præstiteris, si clanculum, superpreloq;

preſſoꝝq; nomine iſta poſſederis: quæ ſi inter paucos ſuperſtites amicos occultare non potes (quoniam lineos oculos habet amicum uſui imperium eſt) admone, ut ſiquid horum apud eos ſubſtiterit, quamprimùm abijciant, ne qua in eis rerum, aut uerborũ mutatione turbentur: ita enim accidit, ut qui hec in unam congeriem redigi, nunquã aut tibi, ut peteres, aut mihi ut aſſentier, uenturum in animum ſuſpicabar, labore fugiens, paſſim in una dictum epiſtola, in altera repeterem, meisq; (ut ait Teren- tius) pro meis uterer. Nouiſſimè cum multis annis edita, & ad diuerſas mundi plagas ire iuſſa, unum in tempus, locumq; conueniſſent, facile deformitas uniti corporis apparuit, quæ per membra tegebatur, & uerbum quod ſemel in una Epiſtola poſitum delectabat, in toto opere ſæpius repetitum, ſaſtidio eſſe cœpit. Vni itaq; relinquendum, de reliquis eradendũ fuit. Multa quoq; de familiaribus curis, tunc ſortè dum ſcriberentur, cognitu non indigna, nunc quamuis cupido lectori, graua detraxi, memor in hoc irriſum à Seneca Ciceronem, quanquam in hiſ Epiſtolis, magna ex parte Ciceronis, potiùs quam Senecæ morem ſequar. Seneca enim quicquid mortalitatis in omnibus ſerè libris ſuis erat, in epiſtolis congeſſit, Cicero autem philoſophica in libris agit, familiaria & res nouas, ac uarios illius ſæculi ru- mores, in Epiſtolis includit. De quibus quid Seneca ſentiat, ipſe uiderit. mihi (ſateor) per amœna lectio eſt, relaxat enim ab intentione illa rerũ diſſiliũ, quæ perpetua quidem, frangit animũ, intermiſſa delectat. Nam Sidonij temeritatẽ admirari uix ſufficio, niſi ſortè temerariũ ipſe ſim, qui temerariũ illũ dicam, dum ſales eius, ſeu tarditatis meæ, ſeu illius ſtyli obice, ſeu fortaiſis (nam unumquodque poſſibile eſt) ſcripturæ uicio non ſatis intelligo, unum utiq; non me fugit irriſum, & à Sidonio Cice- ronem. O liberitas, ne ſi dicam audacia, quos temeritatis nomen offendit, exaſperem. Inuentum eſſe ho- minem Latinum, qui non dico aliquid, ut & Senecam, & iam hinc meipſum excuſem, uſq; eſt enim hu- manum) omni reprehentione caruiffet, ſed eloquentiam, aut ſtyliũ, aut omnino dicendi genus Cice- ronis irrideat, atq; hoc Sidonius auſus eſt? Aluernus orator, non Latioſè fingere, fratrem ut ait ille quod ipſum ſatis erat audaciæ ſed æmulum, & (quod eſt grauius) irriſorem, atq; illi detrachere, cui omnes de- ferunt, præter paucos illius cœtanos eos, ac conuiuas, quos præſentiũ comes haud dubiè torſit, & in uo- ces compulſi inuidia, quam nec Sidonio cauſam locus, nec tempus indulſerat, quò magis, magisq; ani- mum uiri miror. Vt contra indubitatum eloquentiæ Principem, eloquentiæ ſtudioſus inſurgeret, alio ſæculo atq; alio natus orbe: & ſanè cuncta uerſanti, nihiſ occurrit, quò uel docti hominis ignorantiam excuſare poſſim, uel iniuriã excuſare, nihiſq; quod ſuſpicer, peruerſitatem fuiſſe indi- cij, non naturæ, falſi tamen in hoc poſſum (ut in multis) in eo certè non fallor, uel ſi fallor, cum multis, longeq; clariſſi- mis falſi iuuat, quod ſolutæ facundiæ principatus, contradictonib; late uſiſtis, unus Ciceronis eſt pro- prius, quo luce clarior fit, uel morum, uel intellectus obliquitas contrarium aſſerentis. Ille tamen addu- cit, nescio quem Luſium Titianum, & nescio quos Frontonianos, ſuæ irriſionis auctores, quibus ego, ſimulq; omnibus idem ſentientibus, una uoce reſpondeo hoc ſolum, ſicut quidem uerum eſt illud Se- necæ, quoniam quicquid habet Romana facundia, quod inſolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem eſſoruit. Verumq; illud Quintilianũ, ubi inter multa, & glorioſa præconia uiri hu- ius, dono quodam prouidentia gentium dicit: in quo totas uirtutes ſuas eloquentia experiretur. Et poſt multa quibus hoc probat. Quare (inquit) non immerito ab omnibus ætatis ſuæ regnare in iudi- cij dictus eſt, apud poſteros uerò id conſecutus, ut Cicero iam non hominis nomen, ſed eloquentiæ habebatur, hunc igitur ſpectemus, hoc propoſitum nobis exemplum ſit. Ille ſe profeciſſe ſciat, cui Cice- ro ualde placebit. Sicut hæc (inquam) uera ſunt, ſic illud quoq; ueriſſimum, quibus diſpliceat Cicero- nis oratio, uel non noſſe ueram, perfectamq; facundiam uel odiſſe. Hanc ergo calumniam indiſcuſſam tranſire non potui, quanquam ualde feſtinem, ad rem credo. Multa igitur hic familiariter ad amicos, in- ter quos & ad reiſum ſcripta comperies, nunc de publicis, priuatisq; negotijs, nunc de dotoribus no- ſtris, quæ nimis crebra materia eſt, aut alijs de rebus quas caſus obuias facit, nihiſ quaſi aliud egi, niſi ut animi mei ſtatus, uel ſi quid aliud noſſem, notum fieret amicis. Probatur enim mihi, quòd prima ad Fra- trem epiſtola Cicero idem ait, eſſe epiſtolæ proprium, ut ſis ad quem ſcribitur, de hiſ rebus, quas igno- rat certior fiat, atq; ea mihi tituli fuit occaſio, de quo aliquãdo cogitanti, quamuis epiſtolarum nomen conſentaneum rebus eſſet, quia tamen & multi ueterum eo uſi erant, & ipſe ego uarium carmẽ ad ami- cos, de quo paulò ſuprà mentio incidit, eodem prænotabam: hiſ eo uſi piguit, nouiſq; ideo placuit no- men, ut familiarium rerum liber diceretur. In quo pauca ſcilicet admodum exquisitè, multa familiari- ter, deq; rebus familiaribus ſcripta erant. Et ſi interdum exigente materia, & ſimplex, & inelaborata narratio, quibusdam interiectis moralibus, quod & ab ipſo Cicerone ſeruatum eſt. Et hæc tam multa quidem, de tam parua re loqui cenſorum præmordacium iuber metus, qui nihiſ ſcribentes, quod indi- cari queat, de aliorum iudicant ingenijs, impudentiſſima temeritas, quæ ſolo ſilentio tuta eſt. Cõplo- ſis in litore manibus ſedenti, facile eſt ferre, quam uelut de gubernatoris arte ſententiã, aduerſus hanc propter uiam latebris, ſaltem tuis horridula, hæc atq; improuidè nobis et a pſa defendito illam uerò nõ Phidiaz Mineruam (ut ait Cicero) ſed qualemcunq; animi mei effigiẽ, atq; ingenij ſimulacrum multo mihi ſtudio dedotatum, ſi unquam ſupremam illi manum impoſuero, cum ad re uenerit, ſecurè quali- bet in arce conſtituito. Hæc hæc tamen. Illud libentiùs ſi liceret ſilentio regerem, ſed ingens morbus, nõ facile occultatur, erumpit enim & iudicio ſuo proditur: pudet uitæ in mollietate dilapſæ. Ecce enim (quod epiſtolarũ ordo ipſe teſtabitur) primo mihi tẽpore ſermo fortis ac ſobrius, bene ualentis animi fuerat, adeo ut non ſolum me, ſed ſæpe alios conſolaret, frequẽtia indies fragiliora atq; humiliora ſunt, neq; ſat uiriliter reſerta querimonijs. Illa præcipuè, ut occultare ſtudeas precor. Quid enim aliq dice- rent, cum ipſe relegens erubefcam? Ergo ego in adoleſcentia uir fui, ut in ſenectute puer eſſem? Inſe- creta & execranda peruerſitas fui, animum, uel mutare ordinem, uel ſubtrahere tibi penitus iſta, quæ

damno neutro circumuenire posse uisus eras, qui & flebilium exempla, & omnium cū Consule diem tenes: ad excusationum igitur arma confugio, lassauit me longo & graui prælio, dum spiritus, dumq; animus fuit, ipse restiti & ad resistendum alios cohortatus sum, ubi hostis uiribus atq; impetu, labare mihi pes, atq; animus cepit: excidit confectum sermo ille magnificus, & ad hæc, quæ modò displicent, lamenta descendi, qua in re excuset me forsitan amicorum pietas, quibus saluis, ad nullum fortunæ uultus ingemui, eisdem mox unâ penè omnibus ruina obrutis, & mūdo insuper moriente, inhumani potius, quàm fortis uisum est non moueri. Ante hoc tempus quis me unquam de exilio, de morbo, de iura dictio, de comitijs, de ullis fori turbinibus, quis me de paterna domo, de fortunis perditis, de gloria imminuta, de pecunia dilata, de absentia amicorum flebiliter agentem audiuit? quibus quidem in molestijs, tam molliter agit Cicero, ut quantum stylo delector, tantum sæpè sententia offendar. Adde litigiosas epistolas, & aduersus clarissimos, atq; ab eodem paulò antè laudatissimos uiros iurgia, ac probra mira, cum animi leuitate, quibus legendis delinitus pariter & offensus, temperare mihi non potui, quò minus ira distante, sibi tanquam coætaneo amico, familiaritate, quæ mihi cum illius ingenio est, quasi temporum oblitus scriberem, & quibus in eo dictis offenderer, admonerem, quæ mihi cogitatio principium fuit, & ut Senecæ tragædiam, quæ inscribitur Octauia, post annos relegens, parili impetu eidem, & quoq; ac deinde uaria occurrente materia, Varroni, Virgilioq; atq; alijs scriberem, & quibus aliquas in extrema parte huius operis idserui. Quæ nisi præmonitum lectorem, subita possent admiratione perfundere, quædā in illo publico incendio periēre. Qualis ille uir tantus in doloribus suis fuit, talis ego in meis fueram, hodie (ut scias) præsentem animi mei habitum, neq; enim inuidiosum fuerit, id mihi tribuere, quod imperitis euenire (ait Seneca) factus sum ex ipsa desperatione securior, quid enim metuat, quæ totiens cum morte luctatus sit?

Vna salus uictis nullam sperare salutem.

Animosius indies agere uidebis, animosius loqui, & si quid fortè stylo dignum se obrulerit, erit stylus ipse neruosior, multa sanè se offerent. Scribendi enim mihi, uiuendiq; unus (ut auguror) finis erit. Sed cum cætera suos fines aut habeant, aut sperent, huius operis quod sparsum sub primum adolescentiæ tempus inceptum, iam grate prouectior recolligo, & in libri formam redigo, nullum finem amicorum charitas sponder, quibus assidue respondere compellor, neq; me unquam hoc tributo, multiplex occupationum excusatio liberat, cum demum & mihi immunitatem huius muneris quæsitam, & huic operi positum finem scito, cum me defunctum, & cunctis uitæ laboribus absolutum noueris, interim ster inceptum, sequar, non prius uitæ, quàm lucis exitum operiens, & quietis mihi loco fuerit dulcis labor. Cæterum (quod & rhetores, & bellorum duces solent) infirmioribus in medium coniectis, dabo operam, ut sicut prima libri frons, sic extrema acies, uirilibus sententijs firma sit. Vel eò amplius, quod uiuendo magis ac magis induxisse uideor, contra impetus atq; iniurias fortunæ. Deniq; quis inter experimēta rerū sum futurus, profiteri minime ausim, sed hoc animo sum, ut nulli amplius rei succubam.

Si fractus illabatur orbis

Impavidum serient ruinae.

Ita me Maronis, Flacciq; sententijs armatum scito, quas olim lætas, & sæpe laudatas, nunc tandem in extremis casibus, meas facere, ipsa ineuitabilis fati necessitate didici. Dulce mihi colloquium tecum fuit, cupideq; & quasi de industria protractum uultum enim tuum retulit, per tot terras, & maria, teq; mihi præsentem fecit, usq; ad uesperam, cum matutino tempore calamum cepissem, diei iam, & epistolæ finis adest. Hæc igitur tibi frater, diuersis coloribus (ut sic dicam) licijs texta dicauerim. Cæterum si stabili sedes, & frustra semper quæsitum ocium contigerit (quod iam hinc ostendere se incipit) nobiliorem, & cerè uniformem telam, tuo nomine meditor ordiri. Vellem ex his paucis esse;

qui samam promittere possunt & præstare, sed ipse ui propria in lucem uenies, alis ingenij subuectus, nihilq; auxilij mei egens, profectò

tamen, si inter tot difficultates assurgere potuero,

tu olim Idomeneus, tu Atticus, tu

Lucilius meus eris.

Vale.

FRANCISCI PETRAR-

CHÆ, V. C. EPISTOLARVM

DE REBUS FAMILI-

liaribus,

LIBER PRIMVS.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSIS, S. Epist. I.

Eamam ante mortem non esse appetendam.

Verelam publicam nemo sapiens suam facit, satis quisque privatarum quareretur domi habet, satis dixi, nimis dicere debueram, nulli ne hoc unquam accidisse reris; falleris. Nulli uero contrarium accidit, uix superstiti qui fecerat, cuiusquæ scripta, uel gesta placuerunt, laudes hominum mors inchoat. Scis quare? quia cum corpore moritur inuidia, uiuitque cum corpore. Multorum, inquis scripta laudantur, quæ si gloriari licet, non pergis ulterius, sed (qui indignantibus mos est) suspensum linquens auditoris animum, sermone præteruolans inexploto. Verum enim uero fugientem consequor mentis augurio, scio quid uelis. Multorum

scripta laudantur, quæ tuis adnota, carere non tantum laudatore, sed etiam lectore debuissent, cum tua interim nullus attingat, recognosce in uerbis meis indignationem tuam, quæ iusta esset, nisi illam de communi omnium acervo, in usus proprios traduxisses, omnium (inquam) quos hic scribendi seu amor, seu morbus tenuit, omniumque quos tenebit. Respice enim in primis, quorum sunt illa quæ laudantur, quære auctores, certe pridem in cinerem uersi sunt: uis & tua laudari morere. A morte hominis uiuere incipit humanus fautor, & uite finis principium est gloriæ, quæ si ante cœperit, singularis quædam, & intempestiua res est. Plus dicam, dum eorum qui tecum uiixerunt, quisquam superfuert, cumulatè quidem quod appetis non habebis, cum omnes pariter urna concluderit, uenient qui sine odio, & sine inuidia iudicent, ferant itaque de nobis qualibet sententiam præsens ætas, si æquam, feramus æquo animo: si iniquam, ad æquiores iudices, hoc est, apud posteros prouocemus, quando ad alios non licet. Delicatissima res est, iugis conuersatio, minimus offenditur, & fama semper inimica præsentia est, multaque admirationi hominum familiaritas detrahit, frequensque conuictus. Vides ne tu hos scholasticos, genus hominum uigilijs, ac ieiunio squallidum? Crede mihi, nihil ad lucubrandum durius, nihil mollius ad iudicandum, cum multa laboriosissime legerint nihil examinât, & quid in re sit dedignantur inquirere, cum hominem ipsum nosse uideantur. Itaque omnium una lex est. Cuncta enim ex æquo quorum auctores, uel semel aspexerint, scripta fastidiunt. Hæc (inquit) paruis accidit ingenijs, magna enim & ualida, per obstantia qualibet erumpunt. Redde mihi Pythagoram, reddam tibi illius ingenij contemptores. Redeat in Græciâ Plato, renascatur Homerus, reuiuifcat Aristoteles, reuertatur in Italiam Varro, resurgat Liuius, reflorescat Cicerō non modò segnes laudatores inuenient, sed mordaces etiam, & liuidos detractores, quod quisque suis temporibus expertus est. Quid Virgilio maius habuit lingua Latina? Reperit tamen ille, qui non Poëtam, sed raptorem alienarum inuentionum, & translatores dicerent: ipse autem & ingenij fiduciam, & iudice fretus Augusto, alto animo inuidorum uerba despexit. Tibi quidē magnam ingenij conscientiam esse scio, sed ubi Augustum iudicem inuenies, quem enixè admodum atque omnibus modis ingenijs sui temporis fauissè compertū est? Nostri reges de saporibus epularum, de uolatu auium iudicare possunt, de ingenijs hominum non possunt. Quod si fortè præsumperint, superbiæ tumor aperire oculos, aut flectere, & in uerum figere non sinit. Itaque ne quid suæ ætatis suspicere uideantur, mtrantur ueteres, quos nouere cōtemnunt, ut defunctorum laus, uiuentium contumelia non uacet. Inter hos iudices uiuendum, moriendumque nobis est, & (quod est durius) tacendum, ubi enim (ut dixit) Augustum iudicē queremus. Vnum habet Italia, imò uero terrarū orbis unum habet, Robertum Siculū regem, fortunata Neapolis, quæ unicum sæculi nostri decus incōparabili felicitate sortita es. Fortunata (inquam) & inuidiosa Neapolis, literarū domus augustissima, quæ si Maroni quon-

dam dulcis uisa es, quantò nunc dulcior uideris, ubi ingeniorum ac studiorum æquisimè extimator habitat, ad te confugiat quisquis ingenio fidit. Neq; uerò differendum putet, suspecta mora est, deuexa enim est ætas, & mundus iam pridem eo carere, & ipsa ad meliora regna transire meritis, uereorq; ne multa ipse mihi seræ pœnitentiæ materiã prolarando quæsierim, omnis quidem pulchræ rei dilatio turpis, & omnis de honesto deliberatio longior inhonesta est: rapienda est occasio, confestimq; faciendum, quod ante tempus fieri nò potest. Quod ad me attinet, currere, & properare propositum est (ut quod de lul. Cæsare, in epistola quadam ait Cicero: omnia mea studia in istum conferam. Ego uerò ardētī quidem studio, ac fortasse efficiam, quod sæpē uiatoribus cūm properant euenit: ut si seriùs, quàm uoluerint fortè surrexerint, properando etiam citiùs, quàm si de nocte uigilassent, perueniant quò uelint. Sic ego, quoniã in isto homine colendo, tam indormiui diu, cursu corrigam tarditatem. Tibi autem tuo foro uti necesse est, quando ad eum regem aspirare, non tam freti, quàm belli obice prohiberis, patria enim tua, cuius nemo amantior ciuis est, inimici regis imperio subiaceret, dicerem tyrannū, nisi quia timeo aures tuas offendere. Ad hæc & magna res est, neq; nostris calamis discernēda, sed illorum gladijs. Igitur ad inceptum redeo. Si hæc tibi exempla de illustriusimis electa non sufficiunt, alia ex alio grege hominum adijciam, & ætate recentiora, & sanctitate clarissima. Quantos olim æmulo Augustinus noster, quãtos Hieronymus, quantos habuit Gregorius, donec spectata uirtus, & literarum diuina, & admirabilis ubertas inuidiam uinceret: uix horum quisquam integrum famæ præconium, nisi ab ipso die mortis accepit. Vnum æmulo ac reprehensore carentem, unum plena & indecerpta laude decoratum Ambrosium, cuius ne inuentis quidem famam mordax liuor attigerit, apud quosdam inuenio, quod fortè ad puram eius ac simplicem doctrinam, omnis ambigui expertem referēdum est. Nam apud Paulinum, qui Ambrosij uitam & obiecta, torum eius nomina legimus, & uindictam diuino irrogatam. Perfer igitur iam sine lamentis, quòd summis ingenijs contigisse uides. Videris autem quadam in parte turarum literarum, hoc ipsum conqueri, quòd multos noueris, magnum in uita nomen assecutos, & hoc quoq; si me audire uolueris, magnificè cōtemnes. Scis enim quibus hoc euenit: His equidem solis, qui famam suam, quoniã calamo nequeunt, clamore defendunt. Aspice istos purpuratos, qui ingenti strepitu, populorum in se ora conuertunt, qui se sapientes dici uolunt, & quos sapientes uulgus appellat, singulis ciuitatibus ascribens sapientum greges, cūm tamen illa florens olim studiorum mater Græcia, non amplius quàm septe sapientum nominibus gloriatur, quod ipsum posteris importunæ nomen arrogatiæ uisum est, sed qui eos excusant, aiunt non id eis cognomen proprio iudicio, sed populorum suffragijs obtigisse. Vnus ex omnibus sæculis Epicurus sapientem se profiteri ausus, intolleranda superbia, seu potius ridiculosa dementia. Cuius secundo de Finibus bonorum, & malorum, meminit Cicero, hodie in nostrorum causidicorum grege, furor ille uulgaris est. Respice & hos, qui in altercationibus, & cauillationibus Dialecticis totū uitæ tempus expendunt, sepe inanibus semper quæstiunculis exagitant, & præsagium meum de omnib. habeto, omnium nempe cum ipsis fama corruet, unum sepulchrum, nomini, ossibusq; sufficiet. Cum enim mors frigidam linguam stare coëgerit, non modò ut sileant necesse est, sed ut de his etiam sileant, possem exemplis affluere, teq; ipsum ex multis testē facere, quot loquacissimas picas agnouimus, in oculis insanæ multitudinis perstreptentes, quorum repenti uox cecidit, nisi longa, & apud quosdã superstitum odiosa fortè narratio esset. Sed de his, & sæpē alias, & nūc quod res ipsa poscebat diximus. Neq; enim ut eos monerem sermo mihi institutus, sed ut tibi satisfacerē, cuius omninò diuersa conditio est, tunc enim maximè resonabis, cū iam loqui amplius nequiueris. Caterū ualdè impatientis animi est, breuissima expectatione torqueri, expecta paululū, eris uoti compos, cū obstat tibi ipse desieris, id ex parte, longæua forsan absentia, ad plenum mors sola præstabit. Reduc ad memoriam ex omnibus sæculi illustres uiros Romanos, Græcos, Barbaros, cuius non præsentia famæ nocuerit, tibi (si recentiore memoria est) plures fortè ex historijs occurrent. Ego id uni omnium Africano tributū memini, ut scilicet & fama mirabilis, & præsentia mirabilior haberetur. Idem sacris in literis tribuitur Salomoni, quare aliū, forte non inuenies. Et si Virgilius immodico studio, Aeneam suam exornandi, hoc ad eum gloriæ genus transferre contendat, sed immobile uerum est, excusant tamen quasi non Aeneam, sed sub Aeneæ nomine, uirū fortem, perfectūq; describat. Dedit idem Oratorū uni dūtaxat, is qui hoc sicut uerius usurpasset, præillustribus scilicet Oratorū princeps M. Tullius, uni quoq; Poetarum idem tribuit, Aulo

Licio Archia, sed uereor ne id amore iuditiū obliquante, præceptorī suo mediocri inge-
nii uiro tribuat, quod nec Homero tribuit, nec Virgilio tribuisset. Cæterum ut ad te reuer-
tar, nihil ex omnibus quæ dixi, quod tibi iustam indignandī materiā præstare possit inue-
nies, nemo enim se antea ab uno, uel à paucis ægrefert, nisi qui gloriæ principatū perti-
naci sibi mente constituit, pacere (ut cæterarum rerum) sic ingenij tui sortem, nominisq; for-
tunam, putabas eam in solis diuitijs ius habere? Humanarum rerum omnium, excepta uirtu-
te domina est, illam quoq; sæpè oppugnare, sed nunquam expugnare permittitur. Famam
certè, qua nihil est leuius, facillè rotat, ac uentosis suffragijs circumuoluit, à dignis eā tran-
sferens ad indignos, nihil quidē mobilius, nihil iniquius uulgari iudicio, super quo fama fun-
data est, itaq; mirum non est, si assidue quatitur, quæ tam tremulis innititur fundamētis. Hæc
sane non nili in uiuos regnum habet, mors hominem eximit ab imperio fortunæ. Cessant
exinde ludibria, hæc uelit ipsa, uel nolit uirtutē fama, seu solidū corpus umbra consequitur.
Habes ergo (ni fallor) gloriandī potiùs causam, quàm indignandī, si cum omnibus ferè præ-
stantibus, atq; clarissimis uiris cōmunis tibi tua fors est, quoq; etiam nunc æquiore animo
sis, Africanum ipsum, quem ex hac acie segregare uisus eram, in commune restitutam, cui
quamuis quod rarissimum est, ut dixi, præsentia non noceret: nocuit tamen (ut cæteris ho-
minum inuidia) quam tantis uirtutibus non potuit extinguere, incenditq; potiùs & inflam-
mauit, nocuit (quæ sine indignatione non possum meminisse) conuersatio longior, & na-
scens ex familiaritate contemptus. Vnde autem hæc eliciam percontabere, nolo me aliquid
immutasse suspiceris? Ipsa T. Liuij clarissimi scriptoris uerba ponam, qui orta contentione
dignitatis, honorumq; inter Scipionem Africanum, Titumq; Flaminium, in qua succubu-
isse Scipionem refert. Maior (inquit) gloria Scipionis, & quod maior, eò propior inuidia. Et
statim postea. Accedebat (inquit) & aliud, Scipio Africanus iam prope annum decimum,
assiduus in oculis hominum fuerat, quæ res minùs uerendos magnos homines ipsa laci-
etate facit: & hæc quidem ille. Tu uerò (ut iam finem faciam) fortunam tuam, tanto comite
solabere, expectabisq; tranquillius. Memor uetus apud Flaccum uerbum esse, quod ut ui-
na, sic poemata meliora dies reddit. Apud Plautum aliquanto uetustius, ille enim ait:

Qui utuntur uino uetere sapientes puto:

Et qui lubenter ueteres inspicant fabulas.

Quod non minus ipsi Flacco bilem commouisse suspicor, quàm tibi tantam esse uetustatis
reuerentiam, ac crimen longo sermone purgandum sibi fuerit, Lucilium reprehendisse. Po-
stremò tecū cogita, quid est hoc, pro quo tam sollicitè torqueamur. Ventus est fama quam
sequimur, fumus est, umbra est, nihil est, itaq; facillimè recto atq; acri iudicio contemni po-
test. Quod si forte (quoniam generosos animos familiaris hæc pestis insequi solet) appeti-
tum hunc extirpare radicis non potes, excrecentem rationis saltem falce compescere, pa-
rendum potiori, parendum rebus est. Deniq; (ut sententiæ meæ summam breuius expe-
diam) uirtutem cole, dum uiuis, famam inuenies in sepulchro. Vale.

FRAN. PETRAR. RAYMVND. SVPERANTIO, S. Epist. II.

Hominum uitam flosculo similem esse.

Vereri mihi (nec immeritò) uisus es, ne (quod ferè omnib. adolescentibus accidit)
ætatis flore decipiar, non pollicebor tibi Pater animū solidū ac stabilē, omnisq;
uauitatis exortem (quod in hac ætate difficillimū, & potiùs diuinæ gratiæ, quàm
humanæ uirtutis arbitror) sed mente haud quāquā suæ conditionis ignarā spon-
deo, sentio me (mihi crede) nunc dum maximè florere uideor, maximè ad arescēdum per-
gere. Quid in re celerrima segnis uerbis utor? Imò uerò properare, imò currere, imò (ut
loquar propriè) uolare. Volat enim ætas (ut ait Cicero) & omnino nihil est aliud tempus ui-
tæ huius, quam cursus ad mortem. In quo (ut ait Augustinus) nemo, uel paulo stare, uel ali-
quantò tardius ire permittitur, sed urgentur omnes pari motu, nec diuerso impelluntur ac-
cessu. Neq; enim cuius uita breuior fuit, celerius diem duxit, quam ille cui longior, sed cum
æqualiter æqualia momenta raperentur ambobus. Alter abiit propius, alter remotius, quo
non impari uelocitate ambo currebant. Aliud est enim amplius uitæ peregrisse, aliud tardius
ambulasse. Qui ergo usque ad mortem productiora spatia temporis agit, non lentius per-
git, sed plus itineris conficit. Ecce quanti duo uiri uelocitatem uitæ mortalis describentes,
uolare eam, & currere asserunt. Quotiens uerò Virgilius fugere tempus ait? Quid si omnes
tacerent? Quid etiam si negarent? Nunquid ideo segnius fugiens curreret, aut uolaret?

AA 5 Nec

Neq̃ uerò me talia summis labijs locutum putes (quiçq̃ cœtaneis meis est mos) per aucto-
rum uireta captare flosculos, quòd uiro turpè ait Seneca, nobis ita permissum putant, ut ni-
hil uideatur adolescentia formosius. Ego me non nego flosculos interdum legere, quibus
inter seniorum choros (si res tulerit) uti queam, sed ita adoptatam senectutem merita cū lau-
de perueniam, ut ego magis omnia ad uitam extimem, quàm ad eloquentiam referendam.
Et quamuis (ut est usus, ut est ingenium, ut est animus, ut est ætas) eloquentiæ studio dele-
cter, tamen & dum aliorum bene dicta recenseo, & si quando mihi aliquid fortè sonantius
excidit, utrobicq̃ magis meditor, ut quicquid id est, uirè proficit, adolescentiæq̃ me malis ex-
pediat, quàm ut uerbis ornatioribus iuuenilis lingua lasciuat. Summæ quidem dementiæ
uideretur, in id niti, ad quod fortè nūquàm sis uenturus, & quod paucis accidit, quodq̃ cū
adeptus fueris, modicum proficit fortassis, & multum noceat: illud uerò negligere, quod &
omnibus promptum, præ omnibus utile, damnosumq̃ nūquàm esse possit. Scimus autem
magnorum auctoritate hominum, experimentoq̃ rerum edocti, quoniam paucis bene lo-
qui, bene uiuere autem omnibus datum est, & tamen plures illud amplectuntur, hoc fu-
giunt, ita est natura hominum, difficultatibus incumbere, & ea cupidius appetere, quæ la-
boriosius parantur. Ego quidem (& si mihi fidem ætas deroger) teste tamē conscientia lego,
non ut eloquentior, aut argutior, sed ut melior fiam. Et quod de morali Philosophiæ parte
dixit Aristoteles, ad omnes traho, quanquam si uterq̃ fructus sequeretur, infortunatorem
me laborum non negarem. Tibi autem pater gratias ago, quòd me paternè mones, & oro
ut idem sapè facias. Sed hic habeto, me iam hinc cœpisse cognoscere cursum meum, & pe-
ricula numerare, & multos nosse decrepitos, me altius humi fixos, ac tenacius inhaerentes,
Multum me tangit illud Domitiani principis iam senescens. Nil (inquit) gratius decore,
nil breuius. Et illud Catonis senis apud Tullium: Quis est tam stultus, quamuis sit adole-
scens, cui sit exploratum ad uesperum esse uicturum? Et illud Virgilij, tunc iuuenis iuue-
niliter dictum, sed uerè, sed grauitè, sed maturè.

Collige uere rosas, dum flos nouus, & noua pubes.

Et memor esto, æuam sic properare tuum.

Ego uerò memor sum, & quamuis nondum plenè possim, nitor. Cogito tamen ut possim,
& indies, & profundius possim, nitor. Cogito non quid alijs uideor, sed quid sum, & ætatem
hanc, & qualem cūq̃ formā corporis, & reliqua (unde mihi forsan ab alijs inuidetur) sentio
data mihi ad periculum, ad exercitium, ad laborem. Deniq̃, ut breuiter concludam, scio me
ascendere ut descendam, uiuere ut arescā, ut senescam adolescere, uiuere ut moriar. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLVMNENSI, S. Epist. III.

Germaniam, Rheniq̃ ripas se peragrasse narrat.

Gallias ego nuper, nullo quidem negotio, ut nosti, sed uisendi tantum studio, & iu-
uenili quodam ardore peragraui, Germaniam tandem, Rheniq̃ ripas attingi, con-
templatus sollicitè mores hominum, & aspectu telluris incognitæ delectatus, ac
singula cum nostris conferens, & licet multa utrobicq̃ magnifica uiderim, me ta-
men Italiæ originis non pœnitet, imò, ut uerum fatear, quòd latius peregrinor, eò maior Ita-
liæ soli subit admiratio. Quòd si gratias agebat Plato dijs, ut uerbo eius utar, immortalibus,
inter multa, quòd Græcum eum & non alienigenam, edidissent, quid nos prohibet, pro eo-
dem quoq̃ gratias agere, ortusq̃ nostri Deum auctorem recognoscere? Nisi fortè nobilior
est Græcum nasci, quàm Italicum, quod si quis dixerit, dicat idem, & seruum esse nobilio-
rem quàm dominum. Atq̃ nullus hoc Græculus, quantumlibet procax, impudensq̃ di-
cere audebit, dum meminerit diu ante Urbem conditam, ante partum & auctum uirtuti-
bus imperium. Deniq̃ ante

Romanos rerum dominos, gentemq̃ togatam.

Non Italiam, sed quotam Italiæ partem, eo tempore desertam, & uacuum Græcis habitato-
ribus possessam, magnamq̃ Græciam nuncupatam. Quæ enim tunc magna uisa est, quam
maxima, quàm immensa uideri potuit, post euersam Corynthem, post uastatā Aetholiam,
post Argos, & Mycenæ, cæterasq̃ urbes triumpharas, post Macedoniæ reges captos, Pyr-
thumq̃ deuictum, & madentes iterum Asiatico cruore Thermopylas, credo neminem ne-
gaturum, aliquanto clarius Italicū esse quàm Græcum. Sed de hoc fortè alibi: Nunc in Gal-
lias reuertamur, Parisæorum ciuitatem regni caput, quæ auctorem lul. Cæsarem prætendit,
introij,

Introij, non aliter animo affectus, quàm olim Thessaliæ ciuitatē Hyapatam dum lustrat Apuleius, ita enim sollicito stupore suspensus, & cuncta circumspectans, uidendi cupidus, explorandiq; uera ne, an ficta essent, quæ de illa ciuitate audieram, non paruum in ea tempus absumpsi, & quoties operi lux defuit, noctem super addidi. Demum ambiendo, & inhiando, magna ex parte didicisse uideor, quis in eadē ueritati, quis fabulis locus sit. Quæ quoniam longa narratio est, neq; hoc loco satis explicabilis differenda est, donec ex me omnia coram audies. Gandauum quoq; (ut media sileam) eodem conditore superbū uidi, & ceteros Flandriæq; Brabantia populos, lanificos atq; textores. Vidi Leodium insignem clero locum: uidi Aquisensem Caroli sedem, & in templo marmoreo uerendum barbaris gentibus illius principis sepulchrum, ubi fabellā audiui, non inamœnam cognitu, à quibusdam templi sacerdotibus, quam scriptam mihi ostenderunt, & postea apud modernos scriptores accuratius etiam tractatam legi, quàm tibi quoq; ut referam incidit animus: ita tamen, ut rei fides non apud me quæratur, sed ut (si uult) penes auctores maneat. Carolum Regem quem Magni cognomine æquare Pompeio, & Alexandro audent, mulierculam quandam perdidit, & efflicti amasse memorant, eius blanditijs enervatum, neglecta fama (cui plurimum insensitæ consueuerat) & posthabitis regni curis, aliarum rerū omnium, & postremo sumptibus oblitum, diu nulla prorsus in re, nisi illius amplexibus acquieuisse, summa cum indignatione suorum ac dolore. Tandem cū iam spei nihil superesset (quoniam aures regias salutariis consilij insanus amor obstruxerat) fœminam ipsam malorum, insperatā mors abstulit, cuius rei ingens primum in regia, sed latens gaudium fuit. Deinde dolore tantū priorē grauiore, quantum fœdiori morbo, correptum regis animum uidebant, cuius nec morte lenitus furor, sed in ipsum obsecrum cadauer, & exangue translatus est, quod balsamo & aromatibus conditum, onustum gemmis, & uelatum purpura, diebus ac noctibus tam miserabili, quàm cupido fouebat amplexu. Dicinequit quàm discors, & quàm malè se compassura conditio est amantis, ac regis, nunquàm profectò contraria sine lite iungitur. Quid est autem regnum, nisi iusta, & gloriofa dominatio? Contrà quid est amor, nisi fœda seruitus & iniusta? Itaq; cū certatim ad amantem (seu rectius) ad amantem Regem, pro summis regni negotijs legationes gentium, præfectiq; & prouinciarum præsidēs conuenirent, is in lectulo suo, miser omnibus exclusis, & obferatis foribus amato corpusculo coharebat, amicum suam crebro, uelut spirantem, responsuramq; compellans, illi curas, laboresq; suos narrabat, illi blandum murmur, & nocturna suspiria, illi semper amoris comites lachrymas instillabat (horrendum miseræ solamen) sed quòd unum est ex omnibus. Rex alioquin (ut aiunt) sapientissimus elegisset. Addunt fabulæ, quòd ego nec fieri potuisse, nec narrari debere arbitror. Erat ea tempestate in aula Colonienfis Antistes, uir, ut memorat, sanctitate & sapientia clarus, nec non comitatus, & consilij Regij prima uox, qui domini sui statum miserratus, ubi animaduertit humanis remedijs nihil agi, ad Deum uersus, illum assidue precari, in illo spem reponere, ab eo finem mali poscere, multo cum gemitu: quod cum diu fecisset, nec desiturus uideretur, die quodam illustri miraculo recreatus est. Siquidem ex more sacrificanti, & post deuotissimas preces pectus, & aram lachrymis impleuit, de cælo uox infonuit, sub extincta mulieris lingua, furoris Regij causam latere. Quo latior mox peractio sacrificio, ad locum ubi corpus erat se proripuit, & iure notissimæ familiaritatis regis introgressus, os digito clam scrutatus, gemmā perexiguo annulo inclusam, sub gelida, rigentiq; lingua repertam, festinabundus auexit. Nec multo post rediens Carolus, & ex cōsuetudine adoptatum mortuæ congressum properans, repente aridi cadaueris spectaculo concussus, obliguit, exhorruitq; contactū, auferri eam quantotitius, ac sepeliri iubens. Inde totus in Antistitem cōuersus, illum amare, illum colere, illum indies arctius amplecti. Deniq; nihil nisi ex sententia illius agere, ab illo nec diebus, nec noctibus auelli. Quod ubi sensit uir iustus ac prudens, optabilem fortē multis, sed onerosam sibi sarcinam abijcere statuit, ueritusq; ne si uel ad manus alterius perueniret, uel flammis consumeretur, domino suo aliquid periculi afferret, annulum in uicinæ paludis præaltam uoraginem demersit. Aquis fortē tum rex, cum procerib. suis habitabat, ex eoq; tēpore cunctis ciuitatib. sedes illa prælata est, in ea nil sibi palude gratius, ibi assidere, & illis aquis mira cum uoluptate, illius odore, uelut suauissimo delectari. Postremo illuc regiam suā transtulit, & in medio palustris limi, immenso sumptu, sacris molibus, palatiū, templumq; cōstruxit, ut nihil diuinæ, uel humanæ rei eum inde abstraheret. Postremo ibi uitæ suæ reliquum egit, ibiq; sepultus est. Cauto prius, ut successores sui primam inde coronā, & primā imperij auspiciā caperent, quod hodie quoq; seruatur,

seruabiturq;

seruabiturq; quàm diù Romani frena imperij Theutonica manus aget. Longior fui in hac narratione, quàm debui. Sed quoniam peregrinatione longinqua, librorum solatio destituta est, & in perpetuo motu facilius est multa cogitare, quàm grandia, iustum epistolæ modum implere scrijs non ualens, eam (ut uides) obujs quibusq; confartio. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLVMNÆ, S.

Epist. IIII.

Coloniæ Agrippinæ urbis descriptio.

A Quis digressum, sed prius unde ortum oppidi nomen putant, Aquis Baiano more repentibus ablutum, excepit Agrippina Colonia, quæ ad sinistram Rheni latius sita est, locus & situ, & flumine clarus, & populo. Mirum in terra barbarica, quanta ciuitas, quæ urbis species, quæ uirorum grauitas, quæ munditiæ matronarum. Fortè Ioannis Baptistæ uigilia erat, dum illuc applicui, & iam ad occidentem sol uergebat, confestim amicorū monitu (nam & ibi amicos prius mihi fama pepererat, quàm meritum) ab hospitio traducor ad fluuium, insigne spectaculum uisurus est. Nec fallebar. Omnis enim ripa præclaro, & ingenti mulierum agmine tegebatur, obstupui, dii boni, quæ forma, quæ facies, quis habitus, amare potuisset, quisquis eò non præoccupatum animum attulisset. In loco paulum altiore constiteram, unde in ea, quæ gerebantur intenderem, incredibilis sine offensione concursus erat, uicissimq; alacres, pars herbis odoriferis incinctæ, reductisq; post cubitum manicis, candidas in gurgite manus, ac brachia lauabant, nescio quid blandum peregrino murmure colloquentes. Vix nunquam clariùs intellexi, quod Ciceroni placet, & ueteri prouerbio dici solet. Inter linguas incognitas, omnes propemodum surdos, ac mutos esse. Vnum mihi solatium grauisimorum interpretum non deerat. Nam & hoc inter cuncta mirabere, cælum illud spiritus Pierios alere. Itaque dum miratur luenalis, quod:

*Gallia caussilicos docuit facunda Britannos:
miretur itidem:*

doctos quod argutos aluit Germania uates.

At ne me auctore fallaris, scito ibi nullum Maronem esse, Nasones plurimos, ut dicas uerum fuisse præfagium, quod in fine libri Metamorphoseos, multum uel posteritatis gratiæ, uel ingenio suo fidens ponit. Siquidem qua Romana potentia (seu uerius) qua Romanum nomen domito orbe se porrigit, plausibiliter nunc fauentis populi ore perlegitur. His ego comitibus, ubi quid audiendum, seu respondendum incidit, pro lingua, & pro auribus usus sum. Vnum igitur ex eo numero admirans, & ignarus rerum percunctatus Vergiliano illo uersiculo:

Quid uult concursus ad amnem, quid uel petunt anime?

Responsum accepi: Peruectum gentis ritum esse, uulgo persuasum, præsertim foemineo, omnem totius anni calamitatem imminuentem, fluuii illius diei ablutione purgari, & deinceps lætiora succedere, itaque lustrationem esse annuam, inexhausto semper studio cultam, colendamq;. Ad hæc ego subridens. O' nimium foelices (inquam) Rheni accola, quorum ille miseras purgat, nostras quidem nec Padus unquam ualuit purgare, nec Tyberis. Vos uestra mala Britannis Rheno uectore transmittitis, nos nostra libenter Afris, atq; Illyrijs mitteremus, sed nobis (ut intelligi datur) pigriora sunt flumina. Commoto risu, serò tandem inde discessimus. Proximis aliquot diebus à mane ad uesperam, ciuitatem ipsam duobus circumuiui, haud iniucundum exercitium, nō tam ob id, quod ante oculos erat, quàm recordatione nostrorum maiorum, qui tam procul à patria monumenta Romanæ uirtutis, tam illustria reliquissent, in primis autem occurrebat Marcus Agrippa Coloniae illius auctor, qui licet multa domi, multa foris præclara construxerit, illam tam en ex omnib. dignam censuit, cui suum nomē imponeret, ædificator ac bellator egregius, dignusq; habitus, quæ Augustus in generū, ex toto orbe deligeret, qualiscunq; filiae uirum, sed dilectæ, sed unicæ, sed Augustæ. Vidi tot simul trunca millia, sacrarum uirginum, & terram generosis dicatam reliquis, ac degenerum, ut aiunt, cadauerū expultricem. Vidi Capitolium effigiem nostram, nisi quod pro Senatu illic pacis, ac belli cōsilia agitante, hic formosi iuuenes ac puellæ mixtim, nocturnas laudes Deo concinunt, æterna concordia. Ibi rotarum & armorum strepitus ac gemitus captiuorum, hic quies & gaudium, & iocantiū uoces, deniq; illuc bellicus, huc pacificus triumphator ingreditur. Vidi templum urbe media pulcherrimum, quamuis in-
pletum,

pletum, quod haud immerito summum uocant, Magorum ibi Regum corpora, ab ortu ad occasum tribus saltibus transuecta, quos æthereum quondam regem ad præsepia uagientem, cum muneribus ueneratos legimus, uenerabundus alpexi. Parumper hic Pater optime, & pudoris mei metas excessisse uideo, & plura collegisse quam necesse erat, utrum fa-teor, sed mihi nil tam necesse est, quam ut imperio tuo paream, inter multa sanè quæ abeun-ti iusseras, hoc fuit extremum, ut de terris, ad quas ibam, & de singulis quæ uidissem, audi-uissemq̃, perinde te certior scripro facere, ac uerbo solito, ne calamo parcerem, ne breui-tati, uel ornatui studerem, ne ius floridiora decerperem, sed cuncta complecterer. Denique Tulliano uerbo usus, Scribe (dixisti) quicquid in buccam uenerit. Promisi me facturum, promissum crebris ex itinere literulis implese uideo, si iussisses loqui de altioribus, tenta-tem. Nunc epistolæ officium reor, non ut scribentem nobilitet, sed ut certificet legentem, quod si omnino uideri uolumus, ostendemus nos in libris, in epistolis colloquamur. Proce-do, ad secundas Cal. Iulias Colonia discesi, tanto sole ac puluere, ut sæpe alpinas niues ac frigora Rheni à Virgilio requirerem. Inde Arduennam syluam scriptorum testimonio præ-dem mihi cognitam, sed uisu atram atq̃ horrificam transui solus (& quod magis admireris) belli tempore, sed incautos (ut aiunt) Deus adiuuat. At ne longum iter uix æquo peracto calamo remetiatur, multis ego regionibus ambitus, hodierno die Lugdunum perueni, nobi-lis & ipsa Romanorum Colonia est, paululumq̃ uetustior Agrippina, duo hic noti amnes, in nostrum mare currentes. Rhodanus Ararisq̃ conueniunt, Sonam incolæ appellant. Sed de his nihil amplius. Iuncti enim ad te properant, alter cogenti, alter coacto similis, & Aui-nionem ubi te nunc ac genus humanum Rom. Pont. detinet, permixtus uadis abluir. Huc ego cum manè peruenissem, & intranti fortè familiaris hic tuus occurrisset, mille eum que-siunculis (ut mos est peregrè redeuntium) aggredior, ille autem nihil ad reliqua, sed præ-clarißimum fratrem tuum, ad quem maxime properabam, sine me Romam petissem narra-uit. Quo audito querendi, ueniendiq̃ ardor repente deferbuit. Hic igitur expectare in ani-mo est, donec & æstas ipse deferueat, quam hucusq̃ nō senseram, & me uegetiorem quies faciat, qui me fessum esse, hoc ipso primum loquente perpendi. Nulla quidem fatigatio ma-ior quam animi est, quod si reliqui itineris tedium subierit, Rhodanus mihi pro uehiculo erit, interim ut noris ubi sum, hæc tibi festinante nuncio transcurrere non piguit. De fratre tuo, duce olim, nūc (da dolori ueniam) desertore meo, nusquā alibi, quam apud ipsum con-queri uisum est, quam querelam, ut sibi quamprimum mitti iubeas, oratus facito. Et Vale nostri memor.

FRAN. PETRARCHA IACOBO COLUMNÆ, S. Epist. V.

De fide & taciturnitate.

Reuertebar è Germania, & iam Lugdunum perueneram, precum tuarum, & desi-derij mei uncis retrahentibus, non tam Poëtico, aut Physico, quam cursorio mo-te festinans. Illic cursui meo molestissimum frenum adhibuit, insperatus rumor, aufugisse te, absentiae meæ uelut opportunitate captata, & sine me Romam pe-tisse, quod professio nunquam facturum esse promiseras. Quid dicam? Amante non ama-to, nil reor esse miserius. Quomodo autem, seu quibus primum uerbis aggrediar? suspitio-sum ne, an tuorum cōtemptiorem putem, nihil moribus minis tuis conuenit, obliuio-sum querar, mirator ipse memoriae tuæ? Fidefragum dicam, sed notissima fides est. Quid ergo? Tunculpe nomen inuenies, & te ipsum cōdemnabis, uel si libet absolues, apud tribunal tuū recti agitur, tu idem & reus, & testis, & iudex eris. Sede igitur & mecū aliquantisper æquo iure discepta. Aequat enim amor imparia. Quod si contrā me fortè lingua tua pronūciaue-rit, ad conscientiam prouocabo, responde dolori meo, quærenti. Cur tu Romæ, ego in Gal-lia sum? Quid tāto diuortio dignū feci? An ut inutilis, & inamœna sarcina intergū obijci-De utilitate quidem uideris, de reliquo (quoniam dolor ingēs libertatis assertor esse solet) sple pronuncio. Nulla igitur (si te noui) amœnior, nulla curis tuis opportunior, tecū est Læ-lij mei, & cæterorū pace dixerim, quibus (ut me æquare audeam) superbæ forsitan fortunæ illorū cogit & dolor mei. Ego enim te mundo prætuli, tu mihi quæso, quid non præferes? an timuisti ne secretum tuum ex me in uulgus erumpet? ita ne rimosum expertus es, ita in-firmi ac futilis animi. Cui tam facile commissa diffuerent? Egesti incautè, qui mihi totiens grauiora credideris. Sed (crede mihi) quoniam hodie (ut uideo) dolor uerecundiam supe-rat,

rat, crede inquam mihi, pater optime, nullius (quem quidem ego nouerim) fido silentio secundus sum. Nemo me ideo quod secreta non teneam, ne dicam fideli amicitia, sed uel Senatorio gradu, uel Sacerdotio Cereris inhabilem arguerit. Legimus apud Persas, nihil fide sanctius, nihil pulchrius silentio, nihil loquacitate deformius. Itaque illud uel morte custodiunt, hanc morte castigant, non est qui quocunque supplicio sui regis pandat arcanum, si quis forte contra fecerit nullo non supplicio dignus habebitur preclare. Quid enim omnino facilius quam tacere? ad quid ergo utilis, aut cui magnæ rei sit habendus idoneus, qui rem longè facillimam implere nequiuert? An uerò occupationes meas interrompere noluit? Conuersatio igitur longæua quid profuit? Nondum intelligis, non esse me de illorum grege, qui, ut ait Flaccus:

Brent fortes iaculantur æuo

Multa qui terras alio calentes sole permutant:

Qui penetrant aulas et limina regum.

Ut Virgilius ait, qui animum suum in frusta discerpunt, huic arident, illi seruiunt, neminem ex integro diligunt, nulli plenè confidunt, certè ego qui sim nescio. Valdè enim in iudicio rerum nostrarum fallimur. Sed ut sim de grege nihil optantiū, magnopere laboro, de multis nunquam speraui, sciebam enim, quod qui paucorum similis fieri studet, multis fieri uisus. Spes & occupationes meæ in te hæcenus sitæ erant, in quo si me diutius errare non es passus, perurbanè mecum agi non negauerim, quod alienationem animi tui, non contumelioso quidem actu, non uerbo aspero, non graui supercilio, sed fugæ silentis inditio perceperim, sin experiri, aut inflammare desiderium meum cogitasti, uide ne aduersus imbecillum animum, nimis aculeatum ludi genus elegeris. At forè indulgentior causa est, perperisti arbitror labori meo, ueritus ne fastidio pelagi impar essem, & quoniam id tibi quod restat, iter per siticulosam Apuliam, sub æstiuo sole deficerem. Sed quæso, nõne hoc tuo de me iudicio iniurius es famæ meæ? Vbi ego hanc opinionem merui? Quis me labor fregit, aut terruit. Sola uidendi dulcedo, per ignotam me Barbariem circunducit, per Italiam credo pulchra necessitas non dixisset, sub Pyreneis olim collibus, ut tibi comes essem nisi pudet, quantis me precibus ac blanditijs onerasti? Quamquam (ut uerum fatear) sequebar ego, propè cupidius, quàm detrahebar, qui ita nunc sub Apennini iugis, comes esse non merui? Nisi forè inertiam meam illa peregrinatio patefecit, tu uerò quotidie miraberis. Vnde ea laborum patientia, in literarum ocio mihi nato ac enutrito, præsertim cum & anni tempus esset aduersum, & uepricosum iter, & inculta regio (quodq; super omnia nos agebat) conuersatio dura, & multum nostris moribus aliena. Sed forè (quoniam sensim ratiocinatio ad uerum ducit) non quæcunque potuimus possumus, dies auget, dies imminuit ab ea peregrinatione, quarta nunc ætas agitur, triennio senior sanctus sum, quod tempus non tantum mutando corpuscula mortalis hominis, sed euertendis imperijs, atque urbibus latè patet. Ludo tecum (ut uides) magnus interdum dolor, ubi lamenta defuerint, in iocos uertitur, omnis quidem dies, fateor gradus est ad mortem, & uagientis in cunabulis infantes crescendo pariter senescunt. Neque tamen ea ætas est mihi, quæ naturale detrimentum sentiat, quippe quæ nondum plena est. Itaq; crescentibus adhuc annis prouehor, multoq; & membris, & animo ualidior indies fio, quamuis non ignorem quid sequatur: Viator enim quò altius ascendit, eò descensui proximior fit, & si dici fas esset, quodammodo ascendendo descendit. Idem mihi accidit. Interim tamen ascendo. Quæ cum ita sint, idoneam facti tui causam forè, tu noueris, ego eam palpitabundus inquirō, nec inuenio, & hoc uno uel maximè amare me intelligo (quod amantium mos est, primis quidem offensibus moueri, mox ubi flamma extinguere non datur, ad excusationum medicamenta confugere, & quod acrius factum dolent. Vel nequaquam factum si liceat, uel bono animo factum dicere) hoc igitur ago, si possum ut iure desertus uidear, quod utinam mihi persuadeam, & profectò fieri potest, ut tu nec profectionem meam impedire uolueris, nec potueris reditum expectare, & cum me ab amplexu tuo lachrymantem dimitteres, nouam mihi gemendi materiam inculcare uolueris. Vellem inclementior fuisses, pietas enim tua in contrarium uersa est, inexpectato nil hoste nocentius, & intempestiua quælibet grauiora sunt. Vnde si absq; fletibus esse non poteram, melius tunc fleuisssem, quoniam natura hoc habet, ut abeuntium potius quàm redeuntium comites lachrymas uideamus. Tu precor, quàm primùm cogita, qualiter te mihi exundanti illo defendas eloquio, quàm uerè nihil ad rem, modò uerisimiliter satis erit. Credere parato nulla inefficax persuasio est, interim facilius inducar, ut tuæ culpæ ignoscam, quàm fortunæ meæ. Vale nostri memor.

Familiarib. Epist. Lib. I.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSIS, S. Epist. VI.

Dialecticorum detestatur contentiones.

TEmerarium est cum eo hoste configere, qui non tam uictoriam appetit, quam certamen. Scribis quendam senem Dialecticū, literis meis uehementissime per-
motum, quasi artificium suum ego damnauerim. Ideo palam fremere, & minari, multa se quoque in studia nostra suis literis inuecturum: eas te literas multis, ne quicquam menibus expectasse. Noli eas expectare amplius. Crede mihi, nunquam uenient. Hoc modestiæ remansit, siue ipsi styli pudor, siue ignorantia confessio est, lingua implacabilis, calamo non contendunt. Nolunt apparere quam friuola sunt quibus armantur, ideoque more Parthico fugitiuum pugnae genus exercent, & uolatilia uerba iactantes, quasi uentis tela committunt. Cum his (ut dixi) suo more contendere temerarium est, quippe qui summam uoluptatem ex contentione percipiunt, quibus non uerum inuenire propositum est, sed altercari. Atqui Varronis prouerbum est: Nimium altercando ueritas amittitur, noli autem trepidare, ne in apertum scripturae, solidique colloquii campum descendant. Hi sunt enim, de quibus Quintilianus inter institutiones Oratorias loquebatur, quos reperi-
as in disputando mirè callidos, cum ab illa cauillatione discesserint, non magis sufficere in aliquo grauiore actu, quam parua quaedam animalia, quae in angustiis mobilia, campo de-
prehenduntur, merito itaque campum timent. Verum est enim illud eisdem diuerticula & anfractus suffragia esse infirmitatis, ut qui cursu parum ualent, flexu eludant. Tibi uero, amice, unum hoc dixisse uelim, si uirtutem, si ueritatem sequeris, id genus hominum uita. Sed quoniam fugiemus à facie infanorum, si ne insulae quidem tutae sunt? Ergo nec Scylla, nec Charybdis obstitit, quo minus haec pestis in Trinacriam transnarent: imò uero iam insularum peculiare malum est, si Dialecticorum agmini Britannico Aethnea nunc nouo-
rum Cyclopi acies accesserit. Hocci ne est, quod in Cosmographia Pomponij legeram, Siciliae maximè similem esse Britanniam. Ego quidem putabam similitudinem hanc, in ter-
rarum situ, ac propè triangulari utriusque specie, & fortasse etiam in circumfusi maris perpetua collisione consistere, nihil de Dialecticis cogitabam. Audieram Cyclopas primum, po-
stea tyrannos, utrosque feroces incolas, tertium monstri genus aduenisse non noueram, ar-
matum entymemate bis acuto, & ipso Taurominitani littoris feruore procacius. Vnum sane & ego pridem animaduerteam, & tu nunc admones eos sectam suam Aristotelici no-
minis splendore protegere. Dicunt enim Aristotelem ita solitum disputare. Est fateor qua-
lisqualis excusatio clarorum ducum inhaesisse uestigijs, nam & M. Tullius non inuitum se cum Platone, si oporteat erraturum dicit, sed falluntur, Aristoteles enim uti ardentis inge-
nijs, de rebus altissimis uicissim, & disputabat, & scribebat, alioquin unde huius tam multa uolumina summo studio, & tantis exhausta uigilijs, inter multorum, & praesertim illius for-
tunati discipuli graues occupationes, & in aetate non longa, siquidem circa illum apud scri-
ptores infamem. Tertium scilicet & sexagesimum uitae annum defunctum accepimus: isti autem cur à duce suo, tam diuersi abeunt? cur quæso Aristotelicos dici iuuat, & non potius
pudet? Nihil illi tanto Philosopho dissimilius, homine nihil scribente, parum intelligente, multumque & inuitiliter clamante. Quis illas conclusiunculas non rideat, quibus literati ho-
mines, se simul, & alios fatigant, in quibus omnem aetatem conerunt, quippe ad illa inuti-
les, ad hoc ipsum precipuè damnosae. Qualia sunt quæ à Cicerone, & à Seneca plurib. locis
irridentur, quale est illud Diogenis propositum, quem dum contumeliosus Dialecticus
uerbis esset aggressus, hoc modo. Quod ego sum, id tu non es. Annuissetque Diogenes. Ille
subiunxit: Homo autem ego sum. Cum id etiam non negasset, conclusionem subiunxit ca-
uillator. Homo igitur tu non es. Enim uero ultimum hoc (inquit) Diogenes falsum est, & si
uerum fieri uis, a me incipe. Multa sunt id genus perridicula, in quibus quid quærant, an sa-
mam, an oblectamentum, an benè, beateque uiuendi consilium, sicut ipsi forsitan, mihi nihil
ignotius. Nam lucrum, aut digna studiorum merces, nobilibus ingenijs uideri debet, me-
chanicorum est lucra captare, honestarum artium generosior finis est. Dum hac audiunt
irascuntur (est enim ferè multiloquium contentiosi hominis iracundia proximum) ergo
(inquiunt) Dialecticam tu condemnas? absit. Scio enim quantum illi Stoici tribuant, secta
Philosophorum fortis & mascula, cuius cum sæpè alias, tum in libro de Finibus Cicero no-
ster meminit. Scio quod una liberaliū est, & gradus ad alta nitentibus, interque Philosopho-
rum dumeta gradientibus, non inutilis armatura, excitat intellectum, signat uerū uiam, mon-
strat

strat uitæ fallacias: deniq; si nihil aliud, promptos & perargutulos facit. Hoc ita esse non inficior, sed non statim qua honestè tranſimus, laudabiliter immoramur, quinimò uiatoris infani est, amœnitate uiarum metam quam destinauerat obliuisci, multa citò tranſiſſe, & nusquam cetera terminum substituisse, uiatoris laus est: & quis non uiator ex nobis est? Breuè omnes aduersòq; tempore, tanquam hyberno, pluuiatq; die, longum ac difficile iter agimus, cuius Dialectica pars esse potest, utiq; terminus non est, & potest pars esse matutina, non serotina, plurima quidem honestè fecimus quæ turpissimè faceremus. Si enim Dialecticæ scholas, quod in eis pueri lusimus, senes relinquere nescimus, eodem iure, nec parimpar ludere, nec arundine tremula equitare pudeat, nec rursus cunis infantilibus agitari. Sunt miræ uarietates rerum ac uicissitudines temporum, quas occurrens natura fastidio uigilantissimo artificio meditata est, eas non putes in anni tantum circulo, sed multò magis in longa ætate reperiri. Ver floribus, & arborum comis, æstas frugibus diues est, autumnus pomis, hyems niuib; abundat. Hæc modo non tantum tollerabilia: sed grata, si peruertantur, sient concussis naturæ legibus importuna: & nemo erit, qui uel hyemis glaciem, æquo animo per æstatem perferat, uel solis ardorem alienis mensibus sæuientem. Sic nemo reperitur, qui uel senem infantibus colludentem non oderit, aut rideat, uel puerum canum, aut podagricum non miretur: quid autem quæso ad omnem disciplinam tam utile, imò tam necessarium est, quàm ipsarum literarum prima cognitio, in quibus omnium studiorum fundamenta consistunt? Sed ex diuerso, quid sene ridiculosus, in talibus occupator? tu ergo senis tui discipulos, meis uerbis excita, neq; deterreas, sed hortare non quidem ut ad Dialecticam, sed ut per eam ad meliora festinent. Senti autem dic, non me liberales artes damnare, sed senes pueros. Vt enim nihil elementario sene turpius, quod ait Seneca, sic nihil Dialectico sene deformius. Et si syllogismos eructare coeperit, fuge consulo, ac iube illum disputare cum Encelado. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSIS, S.

Epist. VII.

Inuentioni, & ingenio quomodo inferuendum.

Quid agendum tibi sit consulis in eo statu, in quo ferè omnis scribentium turba est, quando & sua cuiq; non sufficiunt, & uti pudet alienis, & interim à scribendo cessare non sinit, ipsa rerum dulcedo, insitacq; mortalium animis gloriæ cupiditas: sic itaq; perplexus, atq; hæsitans ad me redis, primum omnium consultius fuerat certiorē adijſſe, consultorem à quo uel multa, & uaria uel unū quodcunq; optimum, & electissimum esset, accepisses. Enimuerò nunc ad ostium pauperis pulsasti, unde tamen, me uolente, non omninò uacuis abibis, quod ab alio mendicaui, id tibi bene impartiar. Mihi quidem fateor, de hac re non amplius, quam unicum consilium est, quod si fortassis inefficax experimento deprehenderis, Senecam culpabis: at si efficax, sibi, non mihi gratiam referes. Deniq; in omnem euentum, illum non quidem solum, nam & hoc ante Flaccus dixerat, & (quod satis augur) ante Flaccum aliq, quod quærendi nunc ocium non est, sed expressiorem habeas uelim consilij huius auctorem. Cuius summa est. Apes in inuentionibus imitandas, quæ flores non quales acceperint, referunt, sed ceras ac mella, mirifica quadam permixtione conficiunt. Eius autem non sensum modò, sed uerba Macrobius in Saturnalibus posuit, ut mihi quidem uno, eodemq; tempore, quod legendo simul, ac scribendo probauerat, rebus ipsis improbare uideretur. Non enim flores apud Senecam lectos, in fauos uertere studuit, sed integros, & quales in alienis ramis inueniunt, protulit, quanquam quod alienum ego aliquid dixerim, licet ab alijs elaboratum, cum Epi curi sententia sit, ab eodem Seneca relata, quicquid ab ullo benè dictum est, non alienum esse, sed nostrum. Non est itaq; cur Macrobius culpandus sit, quòd magnam epistolæ unius partem, in proœmio operis illius, non tam tranſtulit, quàm tranſcripsit: id enim & mihi forsitan interdū, & multis maioribus accidit, sed illud affirmo elegantior esse solertia, ut apiti imitatores, nostris uerbis, quamuis aliorum hominum sententias proferamus. Rursus nec huius stylum aut illius, sed unum nostrum cõflatum ex pluribus habeamus. Fœlicius quidem non apium more, passim sparsa colligere, sed quorundam haud multò maiorum uermium exemplo, quorum ex uisceribus sericum prodit, ex seipso sapere potius, & loqui, dummodo & sensus grauis ac uerus, & sermo esset ornatus. Verùm quia hoc, aut nulli prorsus aut paucissimis datum est, feramus æquanimiter ingenij nostri sortem, nec altioribus inuidentes,

uidentes, nec despicientes, qui infra nos sunt nec paribus importuni. Scio autem quid tu nunc tacitus dicis, homo hic, me à studio retrahat, & ab industria dehortatur, dum patienter ignorantiam ferre docet. Ego uero nihil magis cōmendum arbitror, quàm ne ignauia confesceat ingenium. Licet enim Cicero scribat uide re sibi homines, cum multis rebus humiliores, & infirmiores sint. Hac re maxime bestiis præstare, quod loqui possunt, tamen id uel oratori, ad commendationem artis, quàm tradebat indulgendum fuit, uel sic accipiendum, ut ipsum loqui posse, sine præuio intellectu esse non uoluit. Alioquin multò mihi potius uidentur in eo præcellere, quod intelligere, quod mutare, scire, ac meminisse possunt, quod beluis natura non tribuit, tametsi aliquam intellectus discretionis, & memoriæ similitudinem habere uideantur. Quid ergo? Hortor atq; obsecro, ut omni uigilantia, & summis uiribus, animi tenebras, ignorantiam depellamus, enitamurq; in terris aliquid addiscere, quo uia nobis ad cælum fiat. Sed interdum meminerimus, si fortè (quia non omnes uno sydere nascimur) tarditati nostræ iter ad summa non panditur, decere nos ingenij terminis esse contentos, quos Deus nobis, & natura prædixerint. Quod nisi fecerimus, nunquam sine mentis anxietate futuri sumus, quamdiu enim in cognitionem rerum ibimus, quod iter nunquam intermittere, usq; ad extremum spiritum debemus. Noui quotidie recessus apparebunt, ad quos se ignorantia nostra porrigere, hic mœror & indignatio, & cōtemptus nostri, quas latebras (quoniam uulgus indoctum non uidebit) lætius deget, atq; tranquillius. Ita fiet, ut scientia, quæ ingens causa sacrae delectationis esse debuerat, molestissimam sollicitudinem inferat, & uitam, cuius se ducem pollicebatur interimat. Absit ergo cunctis in rebus modestia, illa nobis suadebit, ut non in illis solùm, quæ fortunæ, aut corporis dicuntur, sed in his etiam quæ animi bona sunt, quæcunq; nobis portiuncula obuenerit. De modicis quoque non modicas grates agere consuecamus, largitori æterno, qui optimè quid nobis expediat uidet, id largitus est, non quod delectabilius, sed quod opportuniùs nouit. Et nimirum sicut iure laudatur senex paucorum ille iugerum, qui regum æquabat opes animo, sic ille laudabitur deformis, hebes aut balbus, qui Alcibiadis formam animo, qui Platonis ingenium, aut eloquentiam Ciceronis æquauerit. Cui igitur ingenium deest, non desit æquanimitas, cui adest, absit & moderatrix rerum omnium discretio, ut incorrupto iudicio, uires suas extimet, ne fortè i sibi blandiens, & ipse fallens, importabili falce prægrauet, contrà illud quod in arte Poëtica scriptum est:

*Sumite materiam uestris qui scribitis æquam
Viribus, & uersate diu, quid ferre recusent,
Quid ualeant humeri.*

Nempe adiuuandum studio ingenium est, & meditationibus subleuandum, sed minime cogendum, quo non possit ascendere. Alioquin præterquàm quod conatus erit irritus, sæpe accidit, ut dum impossibilia cupimus, possibilia negligamus. Dictū breue, sed utile (nisi fallor) & memorabile inferam, quod apud Quintilianum acutissimum uirum legi, quod quoniam breuiter, ac dilucidè ab eodem scriptum erat, mutare uerba non libuit. Accidit enim (inquit) etiam ingentis adolescentibus, frequenter ut labore consumantur, & in silentium usq; descendant, nimia bene dicendi cupiditate. Qua de re memini, narrasse nihil Iulium secundum, illum æqualem meum, atq; à me (ut notum est) familiariter amatum, miræ facundia uirum, infinitæ tamen curæ, quid esset sibi à patruo suo dictum. Is fuit Iulius Florus, in eloquentia Galliarum (quoniam ibi demum exercuit eam) princeps, alioquin inter paucos disertus, & dignus illa propinquitate. Is cum secundum scholæ adhuc operatum, tristem fortè uidisset, interrogauit: Quæ causa frontis tam obductæ? Nec dissimulauit adolescens, tertium iam diem esse, quod omni labore materiæ scribendum destinatæ, non inueniret exordium, quo sibi non præsens tantum dolor, sed etiam desperatio in posterum fieret. Tum Florus aridens. Nunquid tu (inquit) melius dicere uis, quàm potes hoc nepoti tuo Florus, Quintilianus autem nobis, imò omnibus. Ita (inquit) seres habent. Curandum est, ut quàm optimè dicamus, dicendum tamen pro facultate. Ad profectum enim opus est studio, non indignatione. Quod consilium, ab eloquentia ad actus alios uitæ hominum, multipliciter trahi potest. Sed quoniam de ingenio, facundiaq; sermo erat, utriusq; rei, ut cætarum omnium, diuitiæ & paupertas æquo animo ferendæ. Si quem sanè, tam benigno lumine astra respexerint, ut ipse sibi sine externi operis adminiculo fatis sit, & per seipsum magnificos sensus possit exprimere multum habet, quod dono gratiæ cœlestis ascribat, caueat insolentiam, & cum multa humilitate fruatur muneribus Dei, suum apibus morè linquat. Nos autem quibus non tam magna contigerunt, apes imitari non pudeat, illæ quidem, ut Virgilius noster ait:

*Venturæq; hyemis memores, æstate laborem
Experiuntur, & in medium quæ sita reponunt.*

Experiamur, & nos dum tempus est, dum feruet ætas, & uiget ingenium. Non expectemus donec frigus senectutis obrepit, & æstiuæ claritati. Nubila hyberna succedant. De apibus apud eundem Poëtam legimus, quod eas æstate noua per florea rura: exercet sub sole labor. Et iterum alio loco, quod ille in pratis æstate serena floribus insidunt uarijs:

Et candida circum lilia funduntur, strepit omnis murmure campus.

Si uolumus itaq; cōsiliū ad utilitatem nostram latius extendere, quæcūq; de apibus scripta sunt, ad humanæ inuentionis industriam referemus. Aestas nostra quid est aliud, nisi ætas ista flagrantior? Rursus quid est argenti brumæ similis, quam senectus? Quem uerò tūc nobis huius temporis, aut oij fructum sperandum esse proponimus, quas ingenij menses, si nunc facie laboris exterriti cessamus? Quid ex horreis nostris posteritas feret, si delidia torpente consistimus:

Nudus ara, seræ nudus hyemis ignaua colono.

Sed ne ab apibus, ad colonos dilabitur oratio nunc potius, nunc in pratis, & per rura multorum floribus uarij insidamus, perscrutemur doctorum, & hominum libros, ex quibus sententias florentissimas, ac suauissimas eligentes, candida circum lilia fundamur. Idq; sicut indefesse, sic modeste, leniterq; faciendum est studiorum nostrorum non inanem uulgi gloriam uentosa contentio argutijs paratam, sed ueritatis effectum, ac uirtutis honestiorum terminum statuamus. Licet (mihi crede) sine clamoris altercationibus scire aliquid, non facit clamor, sed meditatio doctorem. Profecto itaq; nisi uideri magis, quam esse propositum nobis est, non tam plausus infanæ multitudinis, quam ueritas in silentio placebit, erimusq; tenui sono, protulisse nobis ipsis interdum autenticarum scripturarum uerba contenti. Atque ita non fragore resonabit,

sed strepet omnis murmure campus.

Et quoniam (ut uides) liberalius ago, quam dubitationis tuæ necessitas exigebat, aliud etiā præmissis addiderim, ut omnem locum fugias, ubi aut turpiter, aut cum pompa uiuitur, & ad solius famæ popularis arbitrium: nec minus tibi, quam apibus pestiferum scias habitaculum. Aut ubi odor cœni gauisa, ut ubi,

Concaua pulsu saxa, sonant uocisq; offensa

Resultat imago.

Neq; tibi soli hoc dictum putes, sed omnibus quicūq; in aliqua rerum laudabiliū inuentione uersantur. Duobus his præcipue nobilia multorum suffocantur ingenia, libidinum consuetudine, & opinio nem perueritate uulgarium. Dum enim illa sedet intrinsecus, exterius ista circumsidet, enervatur animus, & lōgius ab ipsa ueritas agnitione distrahitur. Hæc uisa sunt de apium imitatione, quæ dicerem, quarum exemplo ex cunctis quæ occurrunt, electiora in alueario cordis absconde, eaq; summa diligentia parce, tenaciterq; conserua, ne quid excidat si fieri potest. Ne uē diutius apud te, qualia decerpseris, maneāt caue. Nulla qdē esset apibus gloria, nisi in aliud, & in melius inuenta cōuerteret. Tibi quoq; si qua legendū, meditandiq; studio repereris, in sanum stylo redigenda suadeo. Hinc enim illa profluent, quæ tibi iure optimo, & præsens, & uentura ætas attribuet. Atq; ut nullos hodie flosculos, nisi ex Virgilianis carpamus arboribus, hinc anni tempore certo, dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum & liquida, & durum Bacchi domitura soporem. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSI. S. Epist. VIII.

Eloquentiam, animiq; æquitatem cæteris rebus anteponendam.

A Nimi cura Philosophum quaerit, eruditio linguæ oratoris est propria, neutra nobis negligenda, si uos (ut aiunt) humo tollere: & per ora uirum, uolitare nobis propositum est. Sed de priore alibi, magna enim res est, & labor ingens, sed melis uberrima. Hoc loco (ne in aliud exeam, quam quod me ad calamū traxit) exhortor ac moneo, ut non uitam tantū, & mores (quod primum uirtutis est opus) sed sermonis etiam nostri consuetudinem corrigamus, quod artificiosa nobis eloquentiæ cura præstabit: nec enim paruus: aut iudex animi sermo est, aut sermonis moderator est animus, alter pendet ex altero. Cæterum ille later in pectore, hic exit in publicum: ille comit egressurum, & qualem esse uult fingit, hic egrediens, qualis ille sit nunciat, illius paretur arbitrio, huius testimonio creditur. Vtriq; igitur consulendum est, ut & ille in hunc sobrie seuerus, & hic in illum ueraciter norit esse magnificus. Quanquam ubi animo consultum fuerit, neglectus est sermo, non possit, sicut ex diuerso adesse sermoni dignitas non potest, nisi animo sua maiestas as-

stas affuerit. Quid enim attinet, quod Ciceronianis te fontibus prorsus immerferis, quod nulla te, neq; nostrorum scripta prætereant, ornate quidem, lepidè, dulciter, altisonè loqui poteris, grauius, seuerè, sapienterq; (quod super omnia est) uniformiter certe non poteris. Quoniam nisi primum desideria inuicem nostra conueniant (quod præter sapientem, scito nemini posse cōtingere) illud necesse est, ut dissidentibus curis, & mores, & uerba dissideant. At bene disposita mens, instar in monte serenitatis, placida semper, ac tranquilla est: scit quid uelit & quod semel uoluit, uelle non desinit. Itaq; tametsi orationis artis ornamenta, non suppetant, ex seipsa magnificentissimas, & certè sicut consonas elicit. Negari autè nequit, quidam singularius emergere, quotiens compositis primum animi motibus, quibus æstuantibus, nihil foeliciter euenturum, sperare licet, eloquentiæ studio tempus impenditur, & te si nobis necessaria non foret, & mens suis uiribus nisa, bonaq; sua in silentio explicans, uel rerum suffragijs non egeret ad cæterorum saltem utilitatem, quibus cum uiuimus laborandū erat, quorum animos nostris colloctionibus, plurimum adiuuari posse non ambigitur. Instabis autem & dices: *Heu, quantum & nobis tutius, & illis efficacius fuerat suadere, ut eorum oculis, nostræ uirtutis exempla præberemus, quorum illi pulchritudine delectati, ad imitationis impetum raperentur.* Natura enim hoc habet, multo melius, multoq; facilius factorum, quàm uerborum stimulis excitemur, perq; hanc uiam expeditus, ad omnem uirtutis altitudinem conscigamus. Ego uerò non aduersor. Quid enim de hoc sentirem, iam tūc intelligere potuisti, cum in primis animum componendum esse præmonui: Non equidem sine causa teor dixisse Satyricum:

Prima mihi debes animi bona.

Non essent autem prima, si quod illa præcederet. Veruntamen, quantum quoq; ad informationem humanæ uitæ possit eloquentia, & apud multos auctores lectum, & quotidiana experientia monstrante compertum est, quàm multos, quibus nihil omnino loquentium exempla contulerant, ætate nostra, uelut experrectos agnouimus, & à sceleratissimæ uitæ cursu, ad summam repente modestiam, alienis tantum uocibus fuisse conuersos. Non rē tibi nunc, quæ de hac re M. Cicero in libris Inventionum copiosius disputat: etenim locus ille notissimus, nec fabulam Orphæi, uel Amphionis interferam, quorum ille belluas immanes, hic arbores, ac saxa cantu motuisse, & quocumq; uellet duxisse perhibetur, non nisi propter excellentem facundiam, qua fretus alter libidinosos ac truces, brutorumq; animantium moribus simillimos, alter agrestes, & duros in saxi modū atq; intractabiles animos, ad mansuetudinem, & omniū rerum patientiam creditur animasse. Adde quod hoc studio, multis in longinqua regione degentibus, prædesse permittitur, ad quos enim nostri copia, & conuictus, nunquam forte uenturus est sermo perueniet. Iam uerò quantum posterius collaturissimus, optimè metiemur, si quātum nobis contulerint, maiorum nostrorum inuenta memineris. Sed hic rursus occurrēs. Quid enim est opus, amplius elaborare, si omnia quæ ad utilitates hominum spectant, iam ante mille annos, tam multis uoluminibus stylo prorsus mirabili, & diuinis ingenijs scripta manent? Pone (quæso) hanc sollicitudinem, nunquā te res ista trahat ad inertiam. Hunc enim metū, & quidam ex ueteribus nobis abstulerunt, & ego post me uenturis aufero. Decem adhuc redeant annorum millia, secula sæculis aggregentur, nūquam satis laudabitur uirtus, nunquā ad amorem Dei, ad odium uoluptatum, præcepta sufficient, nunquā acutis ingenijs iter obstruetur, ad nouarum rerum indaginē. Bono igitur animo sumus, non laboramus in irritum, non frustra laborabunt, qui post multas ætates sub finem mundi senescentis orientur: potius illud metuum est, ne prius homines esse desinant, quàm ad intimum ueritatis arcanum, humanorum studiorum cura peruerit. Postremo si cæterorum hominum charitas nullā nos cogeret, optimum tamen & nobis ipsi fructuosissimum arbitrarer, eloquentiæ studium non in ultimis habere. De se alij uiderint, de me autem quid mereantur, in solitudine quædam uoces familiares, ac notæ non modò corde conceptæ, sed etiā ore prolata, quibus dormitante animum excitare soleo, quam præterea delectet, uel aliorum, uel mea nunquā scripta reuoluere, quantum uē ex ea lectione exonerari me sentiam, grauissimis, acerbissimisq; molestijs, nō facile dicturū me sperauerim. Eoq; magis proprijs adiuuor interdū, quo illa læguorib. meis, aptiora sunt, quæ conscia manus, medici languentis, & ubi dolor esset sentientis, apponit. Quod nunquā profectò consequerer, nisi uerba ipsa salutaria demulcerent aures, & me ad sapius relegendum, ut quadam in sitæ dulcedinis excitantia, sensim illa berentur, atq; abditis aculeis interiora transfigerent. Vale.

Quendam senem Dialecticum detestans.

Seniculum tuum optime ualentem noueris, mores non animo tantum, sed & corpori opitulatur, frugalitas bonæ ualutudinis soror est, hunc (nisi fame conficitur) immortalē scito. Ita siccum & defecatum corpusculum est: ita nihil loci febribus, aut podagræ, uictum hominis, aspectus ipse testatur, uultus, pallor, macies, & oculorum specus, triste supercilium, & inculta seueritas. Accedit in coturni morē, subductus calceus, & attritum senio palliolum, modò literas nosset, Philosophum aut Poëtam dicerēs. Physicū enim tergum, tragicos pedes habet, quicquid ad hæc additur, superuacuum erit. Vt tamen paucis expediā, haud absimilis est seni Plautino, cuius mores atq; animū, mordaci sale respergens, scripsit ille in Aulularia:

*Punex (inquit) non eque est aridus, atq; hic est senex.**Suam rem perijisse, seq; eradicari.**Quin diuū atq; hominū clamat continuo fidem.**De suo tigillo sumus si quā exit foras.**Quin cū it dormitū, follem obstringit ob gulam.**Ne quid animæ fortē amittat dormiens.**Aquam, hercle, plorat quū lauat profundere.**Fanem, hercle, utendā si roges nunquam dabit.**Quin ipsi pridem tonsor unguēs desperat**Collegit, omnia, abstulitq; præsegmina:**Pulmentum pridem ei eripuit miluius.**Homo ad prætorem plorabundus deuenit.**Infit, ibi postulare, plorans, ciulans.**Ut sibi liceret miluium uadaries.**Sexcenta sunt quæ memorem, si sit oclum.*

Hæc ille. Huius autem nostri sexies sexcenta talia curiosus fabulator inueniet, hostem Apuleij Milonem prodigalitatis arguet, quisquis hunc uiderit, uel semel audierit diuipinam rei familiaris, æconomicis nulli unquam philosopho cognitis regulis coarctantem, sed nimis alienis uitij immoramur. Redeamus ad propria omnes ferē mortales uno morbo laboramus, extremis contrarijs iactamur. Et est illud Flacci uerissimum:

Dum uitant stulti uitia in contraria currunt.

Quid autem interesse credimus, inter Rufilli pastillos, Gorgonij hircum, aut inter Aristippi iacturam, Stallerij epigramma? Non oportet errare per deuia, & longè quærere quid beatos faciat, uitia in extremis habitant, uirtus in medio sita est. Vale.

Parasitum faceta periphrafi famelico homini comparat.

Fœliciter puto successit, prima percontatio, secūdam facit experiri uis (ut arbitror) in demonstratiuo causę genere, quid possim. In laudibus potius, quàm in contrario me probasses uelim, sed quādo sic placitum tibi, & sine nomine res agitur, quamuis exacta periphraſis, uicem proprij nominis obtineat, & hic quoq; quæſtioni tuę momentum geram. Is de quo quærīs:

*Scurra uagus est.**Est qualem describit Horatius:**Qui non certum præsepe teneat**Impransus, non qui ciuem dignosceret hoste.*

In summa omnium importunissimus, qui unquam parasiticæ arti operam dederit, nihilo tamen fœlicior, quàm si omnium desidiosissimus foret, non tam uel natura scopulum, uel grandinem agricola, uel mercator furem, quàm eum omnes metuunt, omnes declinant, omnes cedunt semita, quasi oneratus spinis adueniat. Vbiq; uias uacuas, deserta atria, obsecratas forēs inuenit, perinde aduentu eius fugitur, ac si in gremio bellum ferat. Nunquam tamen incommodius ista cōtingunt, quàm hoc anni tempore, æstas utcunq; pauperum portus est. Vna arbor, & uestem, & cibum, & tectum, & cubile sufficit. Nunc quid agat, conspirat hyems, senectus, inopia, nullus opem fert, & (quæ omnium rerum durissima) sine miseratione miseria est. Vidi illū hodie ualido aquilone iactatum, ibat alē succinctus, dederatq; omnia

omnia diffundere uentis, Maroneæ Veneris in morem. Si fuluum lupi de pelle galerum tegmen capiti habuisset, in reliquis, hernico à Pelasgis accepto habitu, in bellum ibat, sinistri enim pedis uestigia nudus erat. Ea rabies urgebat ut conuenire sibi posset, quod apud Plautum de se præceps ille Parasitus prædicat:

Nam meus est balista, pugnus cubitus catapultæ mihi,

Homerus arces:

Talis erat. Ita tamen ut inter minas diuturnæ famis uestigia cernerentur, hominem deniq; (ut Plautus idem ait) neq; ieiuniosorem, neq; magis effractum fame uidi, ne cui minus procedat, quicquid facere ocepit. Postremo dum è conspectu in angiportu deflexisset, ut pyratium uelut Scalmum latebris euaderem, uidi illum in transitu, fumi globos, per nebulas exhalantem, ceu Caci speluncam, aut quamlibet Aeolicarum insularum præterueheret. Audui nescio, quem tremulum atq; confusum illi è faucibus erumpentem sonum, quid dicere uellet ignoro, tam concisim uerba frangebat, sed puto proprios pedes ac scapulas, illo Satyrico solaretur elogio:

Durate atq; expectate cicadas.

Habes quod optabas, maledicum me fecisti. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSI, S. Epist. XI.

In eundem senem Dialecticum inuehitur.

Ecce iterum tentamur, Dialecticus tuus ut scribit, quiescere non potest, miraris? Mirarer ego si quiesceret, cuius gloria in strepitu, & conuiuijs sita est. Sed bene habet, quod nec ille scribere aliquid nouit, nec eum hinc exaudio; ita & aures interiecto maris, ac terrarum spatio, & oculi mei illius ignorantia tuti sunt, totum importuni collocationes pondus in tuum caput refunditur: & merito, quoniam literas meas Dialecticis ostendisti. Ex omnibus sanè quæ de illius raucissimo latratu collegisse te dicis, hoc primum erat & maximum quod artificium nostrum, omnium minimè necessarium dicit. Ecce iam uirtus, quod in alijs ligeris minabatur euomuit, sed est ne hoc, quod in studia nostra se inuecturum prædixerat? Præclare quidem. Artificium (inquit) uestrum ex omnibus minimè necessarium. Primum de artificio uideremus, nescio enim, quid artificij nobis attribuat, sed puto de Poëtica eum intelligere. Hanc minimè necessariam dicit non inficior, idem enim uidetur & nostris.

Namq; animis natum, inuentumq; Poëma iuuandis.

Et Placcus ipse testatur, & res ipsa docuit Poëticam delectationi, atq; ornameto esse, non necessitati editam. Viuat ergo Dialecticus tuus, & cornutis semper affluat syllogismis, quando & nobiscum sentit, & non est ignarus omnium ut rebar. Sed nequaquam his terminis continetur, torrens & feruidum ingenium. Quid ergo? Rapidum enthymema contorquet, si minus necessaria (inquit) & minus nobilis. O quam male tegitur insania, iam se non Dialecticum modò, sed phreneticum ostendit, ergo sutrina, & pistrina uisissimarum mechanicarum artium, si necessitas nobilitare illas potest, nobilissime omnium fient: philosophia autem & reliquæ omnes quæcunq; beatam, atque excultam, & ornatam uitam faciunt, si necessitatibus, nil conferunt, ignobiles. O doctrinam nouam, & exoticam, ipsiq; (cuius nomen infamant) Aristoteli incognitam. Ille enim ait. Necessariores quidem omnes, dignior uero nulla. Legat primum Metaphysicæ librum, & inueniet. Sed ignota regione, uerum sequi, & scrupuloso tramite senem ire iubeo, non paruus labor. Vale.

FRANCISCI PETRARCHAE V. C. EPISTOLARVM

DE REBUS FAMILIARIBVS,

LIBER II.

FRAN. PETRARCHA PHILIPPO CAVALLICENSI EPISCOPO, S. Epist. I.

Propter obitum fratris moerentem consolatur.

INGENS scribendi negotiū mihi nunc adimit uirtus tua, ut enim corporis, sic animi grauius affecti, difficilior cura est, utriq; autē sano, aut nullis, aut planē leuioribus remedijs est opus, utq; illic Medico, ita hic consolatore minus (imō uerō nihil) est opus, tecum ergo uir optime, acuratiū agere, si te fregisset, aut strauisset aduersitas, nūc cum fortunæ impetum forti animo tuleris, consolatoris mihi partes eripiens, laudatoris, ac miratoris officiū reliquisti, qua in re ut dicebam operosioris styli mihi materiā praecidisti. Consolatio enim, ut moesti auditoris animū penetraret, eget multa uerborum maiestate, eget grauibus, animosisq; sententijs, uirtuti testimoniū simplex, & incultum sufficit, nec oportet ueritatem rerū fictis adumbrare coloribus: quoniam uirtus ipsa sibi plaudit, & proprio contenta praconio, alterius theatri strepitum non requirit, ueneram ad te nuper, acri rumore percutus, immaturæ mortis amantissimī fratris tui, & quā concussus esset animus tuus, ex mei pectoris mansuetudine metiebar, nec cogitabam quosdam ictus inualidis tyronib. fuisse mortiferos, quos spreuisset fortis, & expertus miles, quosdam alieni sanguinis effusione perterritos exclamasse, ingemuisse, expalluisse, saepe in extasim concidisse: cū tamen interim quorū ille pectorib. emanabat, taciti & intrepidi starent, siccisq; oculis uulnerū suorū fluentia conspicerēt. Veneram itaq; moestus & ad benē ualentē Medicus aeger accesseram, inueni faciē tuam, inter affectū debitæ pietatis, ac decorem propriæ honestatis, fraternæ cōpassionis, & uirilis animi signa praferentem, utriq; mihi placuit, alterū mansuetudinē, alterū sapientiā tuā decet. Humanū est in morte suorū pietatis testes lachrymas fundere, uirile est modū illis imponere, easq; cum aliquandū fluxerint coërcere, id te utriq; quā decuit implese, uultus tui habitus designabat. Accesserunt & uerba maximorū plena sensu, ex quibus ego, qui consolandi proposito adueneram, non tām tibi opem meā necessariam cognoui, quam ipsa solamen curis meis elici. Nihil ego consolantis in morē locuturus, laudo, probō, admiror, & stupeo magnitudinē animi tui. Fratrem optimū amisisti, imō uerō non amisisti, sed in patriam praemisisti, ad quam tibi quoq; ueniendū est. Sed loquamur ut uulgus, nō sentiamus ut uulgus, amisisti, non amisisses, nisi foret ille mortalis, quærela est igitur nō de unius hominis morte, sed de mortalitate naturæ, quæ nos ea lege introduxit in hanc uitam, ut egredieremur ad reuocātis imperiū. At reuocauit ante tempus, & praecipiti edicto fecisse uidetur iniuriā. Nullum hic praefinitum tempus est, sine termino debitores sumus, si essemus in diem obligati, possemus utiq; differre, tergiversari, & exactricis avaritiam culpāre. Nunc de celeritate conqueri non possumus, quasi ante diem repetatur, quod statim ut accepimus, debuimus. Sed poterat ulterius uiuere, poterat & citiū mori, poterat & aliter mori, & quanquā honesto uiro nulla mors possit inhonesta contingere, poterat tamen durius mori. Iste uerō sic uiuit, sic mortuus est, ut Deo gratias agere debeas, & quod talem dedit, & quod taliter abstulit, & si fata rerum humanarum, ac uarietatem casuum recognoscas, non solum non lugebis, sed fortassis etiam gaudebis extinctum. Sape enim mors labores uitæ praesentis intercipit, saepe praecupat, quis anxietates, sollicitudines mundi huius? Quis miseras? quis aerumnas, & tot contumelias fortune? Quis animi, corporisq; pericula? & in utriq; ius habentium morborū turbas enumeret? Quibus & si omnibus praemimur, semper tamē subiaceamus, donec nos ab eorū potestate suprema dies exemerit. Ab his omnibus itaq; frater tuus, beneficio tēpestiue mortis immunis est. In hoc autē Pater benignissimē fallimur, & nimis uulgariter erramus, quod morientes dicimus, uitæ cōmodis abduci, qui tamen, si quis altius consideret, ab innumerabilibus malis morte discedunt. Quod facillimē possem & auctoritatibus, & rationibus, & exemplis ostendere, nisi quia longum sermonem epistolæ breuitas non capit, iam ergo felix adole-

fixa adolescens, ista nō metuit. Euasit enim hinc, & modicū discessit à nobis, talē sui nominis odorē post se relinquens, ut non parua dulcedine memorantiū, sensus & corda permulceat. Ad hoc (inquit) quispiā dolemus, quod bonū nobis, & egregiū uirū mors præripuit. Laus enim defunctōrū quadam damni memoria, lachrymas uiuentibus excutit, & incōsolabilem gemitū parit, irreparabilis iactura. Non sum nescius hoc à plerisq; dici solere. Ego autē (ut uisua uoce tecū dixisse memini) lōgē aliter existimo, agebatur ad suppliciū Socrates, iniquissimis iudiciū sententijs, eoq; animo ibat ad mortem, quo steterat semper in uita. Magno quidē & recto, & qui fortunā iugum ferre nō posset, lætus erat, quod tyrannorū minas, quas uiuendo despexerat, moriendo relinqueret, hunc tali constantia porrectum sibi à carnifice ueneni uasculū, iam labijs applicantē, multū dispariter affecta uxor auertit, cuius inter cætera foemine iululatus cōmiseratio uiri erat. Quod is iustus atq; innocens morerē, quod ille audiens, & à potu tantisper in uxorē uersus. Quid ergo? An tu (inquit) fatiūs putabas, nocentem & iniustum mori? Hoc ille quidem eleganter ut reliqua. Ego itaq; ut unde discesserā reuerter, à plurimorū opinionibus auersus, sic cenfeo lugendam esse malorū mortē, quę animā simul, & corpus interemit: contraq; bonorū exitiū, gaudio prosequendū, quod eos Deus ex hac ualle miseriarū misericiāter eruat, ad lætiora traduxerit. Nisi fortē fratris tui mors idē acerbior uisa est, quod etiam procul à finibus patrijs inuasit, sed non sumus usq; adeo rerū ignari. Scimus à Poëtā uerissimē dictum esse, quod omne solū forti patria est. Et tamen hoc uero uerius est, quod ait Apostolus: Non habemus hic manentem ciuitatē, sed aliam inquirimus. Videntur hęc sibi inuicem aduersa, sed nō sunt, quicq; pro diuersitate loquentiū, satis breuiter quod sentiebat expressit, & quāuis aliter atq; aliter, uterq; tamen uerē. Si Poëtā sequeris, non potuit frater tuus extra patriam suam mori: si credis Apostolo, & omnes extra patriam morimur, ut sic tandem in patriam reuertamur, & sanē utramuis sententiam sequamur, nihil inuenies, cur de fatalis zonæ distantia conueraris. Detur fortasse uiuentibus, ut quibuscūdam seu honestis affectibus seu turpibus inducti, locum unum alteri preferendū esse contendant, morientiū certē nihil interest, ubi potissimū moriantur. Et si cui contrariū uideatur, adhuc se nutricis, & muliercularum erroribus imbutū norit. Interrogatus Philosophus. Vbi sepeliri mallet. Nihil sibi inueniē, respondit, undiq; enim (inquit) ad inferos tantundem uiā est. Nos quibus ascendēs **CHRISTVS** in cœlū, ascendendi spem reliquit, dicamus aliter. Quid refert utrum in Italia, an in Gallijs, an in Hispaniæ finibus, an in rubri maris litoribus iaceamus? Vndiq; ad cœlum tantundem uiā est. Illa nobis uia calcanda est, arcta quidem & difficilis, sed ducem habemus, quem sequētes aberrare non possumus, si ad illam uiam spectamus, quid ad nos pertinet, ubi hanc corporum sarcinam deponamus? nisi suspicari libeat difficiliorē fortunā esse, longē iacentiū corporum reassumptionē, in die nouissimo. Sed hoc religiosissima & uerē tali digna filio, mulier non timebat, quæ moriens, ordinansq; de sepulchro. Ponite, ait, hoc corpus ubicunq; nihil nos eius cura conturbet, interrogatq;: Nunquid non procul à patriā mortē formidaret? Vide quid respondit. Nihil est (inquit) longē Deo, neq; timendū est, ne ille nō agnoscat in fine sæculi, unde me resuscitet, hic mulier illa catholica, nos qui & catholici sumus, & uiros pollicemur, nūquid muliebrius sentiemus? Sed scio, quid acerrimē luceant superstitēs, in mortibus amicorū, quod uidelicet nunquam eos reuivuri sint, quos summo amore dilexerint. Paganorū sit ista crudelitas, eaq; non omnium, sed eorum tantū, qui animos putāt cum corporib; interire. Certē M. Tullius, quē paganiū fuisse, sicut notissimū, ita dolendum est, credens animā immortalem, & gloriofis spiritibus, post hanc uitam cœlestē habitaculū patere, non hæc opinabatur. Nunquam enim M. Catonem illum senem induceret, in eo libro, qui inscribitur Cato Maior, sperantē, & uerbis talibus utentem, o præclarum diem, cum in illud diuinorū consilium, cœtumq; proficiscatur, cumq; ex hac turba, & colluione discedam. Proficiscar enim, nō ad eos solum uiros, de quibus antē dixi, sed etiam ad Catonem meum, quo nemo uir melior natus est, nemo pietate præstantior. Et rursus eodem loco quidē inquit. Effero studio, Patres uestros, quos colui, & dilexi uidendi, neq; eos solum conuenire habeo, quos ipse cognoui, sed illos etiam, de quibus audiui, & legi, & ipse cōscripsi. Hæc & his similia, quæ apud Ciceronem Cato loquitur, satis quid uterq; crederet testantur. Illi tamen utcumq; crediderint, quorum magna ex parte spes inanes, ac fallaces fuerant, nobis ab illo, qui & falli non potest, & fallere non nouit, spes certa præstat, illuc tandem, quo fratrem tuum translatus confidimus, esse uenturos. Sed quid interim faciam, dixerit aliquis: Desiderio torqueor, amore langueo, auaritate crucior, fratrem reuivendi? Quid facias aliud, nisi quod facere solent, qui casu aliquo à personis charissimis auelluntur? Memoriam retinent, & absentium imaginē, pro fundamento custodiunt, illos amant, de illis loquuntur, illis prosperum optant iter. Idem fac (& certus sum

iam fecisti fratrem tuum in ea parte cordis absconde, unde nulla eum pellat obliuio. Illum dilige sepultum, ut uiuentem dilexisti, uel etiam multo uehementius. Illum coge sapius ad te reuerſi, commemoratione pia & frequenti. Precare iter ut faustum ſibi contingat, & calcatis perfidi hoſtis inſidijs, uelox in patriam reditus. Neq; enim hæc, aut patria noſtra eſt, aut fuerat ſua, ubi & nos peregrinamur. Adhuc & eum irritis uotiſ expectauimus, ad meliora properante: exilium eſt hoc, ipſe in patriam profectus eſt. Oremus ut ſoſpes, & ſine labore perueniat, id illi prodeſſe poterit: id agamus, pium obſequij genus eſt, pro deſunctis orare. Lachrymæ autem ſunt arma mulierum, uiros non decent, niſi moderatiſſimæ forſan atq; rariſſimæ. Alioquin & fundentibus eas officiunt, & illis non proficiunt, quorum amore funduntur. Si quibus etiam nunc deſiderij ſtimulis urgeris, cogita id diuturnum eſſe nō poſſe, breuis eſt enim hominum uita, ut ſi ad nos non ſit ille reuerſus, nos tamen ad illum oporteat ſatis celeriter proficiſci. Omnia autem breuiā (ut ait Cicero) tolerabilia eſſe debent, etiam ſi magna ſint. Frater tuus ereptus eſt, mille laboribus, & ueriſimiliter ſperatur ad æternam requiem perueniſſe, aut de proximo peruenturus, nos in ſæculi fluitantiſ agone remanſimus. Quamobrem ſi quis propter ſeipſum, quod relictus eſt deſlet, uideat me merito poſſit audire, Tullianum illud: Suis incommodis grauiter angī, non amicum, ſed ſeipſum amantiſ eſt. Si uero propter illum, uerendum eſt (ut idem ait) inuidi magis, quā amici ſit. Hæc non tam ad informationem, quā ad gloriam tuam retuli, quoniam ſicut incoeperam, gratias cōſolatori æterno, ut externa cōſolatione non iſt diges, quanquam quid etiam indigenti conferre potuiſſent, hæc literulæ raptim de aſcendenti ingenij ſcatebris expreſſæ. Superuacuum eſt deinceps illorum exempla ſubtexere, qui ſuorum mortem fortiter tuliſſe memorantur, & tamen ut intelligas, quorum ego te numeris aſcribo, tantoq; fretus comitatu hæreas, in incœpto, quantum memoria complecti potuero (pauci enim libelli me in hanc ſolitudinem ſunt ſecuti) aliquot nobiliora exempla, ex omni copia uetulaſtis interſeram. Aemilius Paulus, uir ampliſſimus, & ſuæ ætatiſ, ac patriæ ſummum decus, ex quatuor filijs præclariffimæ indolis, duos extra familiam in adoptionem alijs dando, ipſe ſibi abſtulit, duos reliquos intra ſeptem dierum ſpatium mors rapuit, ipſe tamen orbitatem ſuam, tam excelfo animo pertulit, ut prodiret in publicum. Vbi audiente P. R. caſum ſuum tam magnificè cōſolatus eſt, ut magis metueret, ne quem dolor ille fregiſſet, quā ipſe fractus eſſe uideretur, ex quo non minorem, iudice me, gloriam cepit, quā ex triumpho, quem illis diebus ſpecioſiſſimum egerat. Per illum enim Macedonia, per hoc mortis ac fortunæ uiſtor apparuit. Pericles Athenienſis dux, intra quatuor dies, duobus filijs orbatus, non ſolū non ingemuit, ſed nec priorem frontis habitum mutauit. Cato ſenior ille (cuius ſuprà mentionem habui) quantum laudetur ab omnibus, nullus ignorat, qui modo uel tenuiter nouit hiftorias. Quodq; maius eſt, ſine ulla hiftoriarū notitiā, ſic iam apud cunctos huius nominis fama percrebuit, ut eo audito, uix quicquam ad ſapientiæ ſummam adijci poſſe uideatur. Ita ſit, ut non magis ueterum iuditio, quā modernorum conſenſu Cato ſapientiſſimus habeatur. Atque inter multa, præclara hominiſ illius, niſi ſingulariſ admiramur, quā quod mortem filiij optimi uiri modeſtiſſimè datur tuliſſe. Xenophon filij morte nunciata, ſacrificium (cui nunc intererat) non omiſit, coronam tantū, quā capite geſtabat depoſuit, mox interrogans diligentius, atq; audiens, quod ſtrenuè pugnās cecidiſſet, coronam ipſam capiti repoſuit, ut oſtenderet de cuiquam morte non dolendum, niſi turpiter, & ignauè morientis, quo metu ueriſſimè eſt, uirum ſapientem, uereq; Socraticum, ad primum nunciij relatum depoſuiſſe coronam. Anaxagoras mortem filij nuncianti. Nihil (inquit) nouum, aut inexpectatum audio, ego enim cū ſim mortaliſ, ſciebam ex me genitum eſſe mortalem. O' uerè dignum homine reſponſum. Quā multi ſunt è medio etiam grege Philoſophorum, qui & ſi naturæ conditionem amplecti ſimularent, tamen peruerſum moriendi ordinem, taciti nō tuliſſent. Anaxagoræ uero nihil inopinatum poterat contingere. Cogitabat enim aſſiduè (quod eſt apud Senecam) omnia & mortalia eſſe, & incerta lege mortalia. Quodq; alio quodam loco ait idem, ſciebat ſibi omnia reſtare. Ideoq; quicquid factum eſſet, dicturus fuerat ſciebam. Multa nunc ultrò equidem conſtantiæ ſimiliſ exempla offerunt, ſed Epistolæ modus plura non recipit: ſinem igitur imponam. Etſi cui forſan patientia tua, ab hiſ laudatiſſimiſ actibus aliena uidebitur, propterea quod tu non filium perdideriſ, ſed fratrem, æquo animo patiar, unumquemq; ſentire, quod opinio ſua fert: ego quidem in meiſo alterum caſum duntaxat expertus ſum, filiij amiſſionem non noui, at fraternæ neciſ uulnuſ excepi, de hoc certius loqui poſſum. Nihil itaque contendo, neque luſtuſ inuicem conſero, ſed illud ſcio, ſapè faciliuſ amiſſum filium reſtaurari poſſe, quā fratrem. Vale.

A Micum bonum perisse tibi doleo, sed magis in te rectum perisse iuditiū indignor: neq̃ enim aut te ipse satis uiriliter, ne dicam Philosophice consolaris, aut illum qua fiendus est, desles, si modò quisquam uiri fortis exitus, non inuidiosus potiùs, quàm miserabilis uideri potest. Nam (ut epistolæ tuę sensum breuiter stringā) nō tam mihi uideris, aut damnū tuum, aut amici parumper festinatam mortē (ubi parcere possem, uulgaris forsitā errori) quàm genus mortis, atq̃ inhumati corporis iniuriā, tactatū mari Aegyp̃io, cadauer deplorare, hanc non uulgarem magis, quàm anilem quærimoniā ferre non ualeo. Non ne enim, quæso, de genere sepulturæ tam scrupulosā sollicito, illud occurrit. Sepulchri faciem esse iacturam? An Maronei uersiculi, nil aliud clamantis oblitus es, qui adeo pueris etiam notus est, ut iam in prouerbū abierit: quod si ad mortem respicis, fallens. Si per hanc foelicem, aut miserum fieri putas? Satis est notus uersus alterius Poëtæ.

Non sit morte miser.

Vita est, quæ miseros facit, & beatos, quam qui usq̃ ad extremi fugā spiritus benè egit, nullo eget amplius, foelix est, securus est, in portu est, quid ergo ad summam foelicitatis huius pertinere arbitraris, utrum tellus illum opprimat, an pelagus uoluat, an flamma cōsumat? Sed quoniam te de sepultura singulariter, præq̃ omnibus anxīū intelligo, quanto tu beatiorē æstimas, hunc tellure demersum, quàm illum alterum fluctibus obrutū? Propter unius credo Virgiliani carminis horrorem, quia scilicet.

vnda feret piscēs q̃; in pastū uulnere lambent?

Quid autem, si alterius uulnera, rabidi canes absumpserint, si famelicorū grex luporum effosis tumulis, membra discerperint? Respondebis (ut arbitror) & hos itidem infœlices. Ita iam ex omnibus felices erunt, quibus inconcessa contingit requies sepulchri? Nihil hac opinione puerilius, cum enim cūcta prouideris, negata belluis uiscera, infestis uermibus negare non poteris. Iam cernis qui contactum pulcherrimorum fortassis animalū formidabas, quid ā turpissimis necessario sis passurus. Verum ista non adeo metuūtur, quoniam usū iam quotidiana sunt. Vides itaq̃ (quod sæpè dicere soleo) nec mea solum est, sed illustrium Philosophorum sententia. Quicquid in hac uita patimur molesti, non tam ex ista rerum natura, quàm ex nostræ mentis imbecillitate, siue (ut eorum etiam uerbis utar) ex opinionū perueritate procedere. Noua timemus, uisitata contemnimus. Cur quæso? Nisi quia in altero mēs inermis improuisa rerum facie turbatur, in altero frequentī meditatione rationis clypeum fabricata est, quem asperitatibus cunctis opponeret. Respice naturarum morem, quam æquo animo patiuntur corpora suorum in fluctus effundi. Vnum de multis exemplum illustre non sileo. Lambas de Auria, uir acerrimus atque fortissimus, dux lanuensium fuisse narratur, eo maritimo prælio, quod primum cum Venetis habuerunt, omnium memorabile (quæ patrum nostrorum temporibus gesta sunt) qui hostili classe conspecta, ubi pugnandi horam aduenisse cognouit, numero licet inferior, tamen suos pro tempore magnificè ac breuiter adhortatus, magnum hoc hoste cōseruit. Cumq̃ in eo congressu, filius illi unicus florentissimus adolescens, qui paternæ nauis proram obtinebat, sagitta traiectus, primus omnium corruisset, ac circa iacentem luctus horrendus sublatus esset, accurrit Pater, & non gemendi (inquit) sed pugnandi tempus est. Deinde uersus ad filium, postquam in eo nullam uitæ spem uidit. Tu uerò (inquit) filiū nunquam tam pulchram habuisses sepulturā, si defunctus esses in patria. Hæc dicens, armatus armatum, tepentemq̃ complexus, proiecit in medios fluctus. Ipsa ut mihi quidem uidetur calamitate foelicissimus, cui talem casum contigit tollerare tam fortiter. Factum nempe eius ac uerba, accensis animis, egregiam illo die uictoriā peperit. Nec minus ideo pius est habitus, quàm si incūbens cadaueri, ac muliebriter ingemiscens, in eo præcipuè rerū statu, cum summo suæ Reip. discrimine torpuisset. Tu genas unguib. foderes, tale aliquid in tuis uidens, nō tam propter mortis dolorē, quā propter ignominia sepulturæ. Nauicæ ergo homines, qd̃ amicis carituri sint dolent, ut ceteri, quod mare illos habeat, æquabilis ferunt, idq̃ euenit, quia talia perpeti, longa cōsuetudine didicerūt. Quid nī igitur indignor cum Cicerone, plus usum posse quàm rationē? Poterit natura rudis, sine lachrymis cernere, quia consuetus, qd̃ tu Philosophus non poteris, ratione fretus, & tot bonis artib. instructus, tam tuorū exēplorū copia suffultus? Animaduertere licet ex historijs, multiplices hominū ritus in sepulturis, & ab usu nostro multipliciter abhorrentes. E quibus quosdam suorum corpora domi seruare, summo studio condita: quosdam ea bestijs obijcere solitos, ad id unū pro singulorū facultatib. multo antè cōparatis, ac nutritis,

& generosis canis alium optimum sepultura genus opinari: quosdam uerò per seiplos deuorasse legimus. Artemisia illa Cariæ regina, coniugalis amoris exemplum, inter cuncta celeberrimum, nihil habuit, quod uiro tam dilecto dulcius præstaret, quam ut defunctum uiuo conderet sepulchro. Redactum enim in cineres, summaq; parsimonia reservatum, paulatim potui superfundens, bibit, & amato corpori, tali sui corporis hospitium dedit. Nec illud modò quæritur, rectene id fecerit, illudq; potius agitur, ut intelligas omnium, quibus agimur, in opinionibus non in rebus esse: Inq; his gignendis, alendisue, consuetudinem posse quàm plurimum. Illa uirum quem amauerat cõsumpsit, tu si quam ex nostris mulieribus, idem facientem uideris, obstupesces, & abominatione spectaculi oculos auertes. Fiat idem, ubi fieri solitum est, nec humanitas, nec insignis amor, sed uulgare obsequium dicitur. Non oportet peregrina conquirere, maiorib. nostris in hac ipsa Italia mos fuerat, suorum corpora flammis exurere, quem morem & historiarum fides, & usq; ad nostram ætatem inuenta sub terram urnæ, cum cineribus testantur: neq; tamen ea peruetusta consuetudo est. Ante enim (ut nunc) toti humabantur, donec id remedij genus, inexplibili odio bellorum ciuiliū, in sepulchra etiam sæuiente commenti sunt, seq; ope flammaram, hostili ludibrio subduxere. Itaq; Scipiones, ut, qui meritò se Reip. charos scirent, omnes integri iacere. Nec omnino ullus in gente Cornelia uisus est, ante Lucium Syllam Dictatorem: is primus omnium, contra familiæ suæ morem, multorum sibi conscius odiorum, corpus cremari suum uoluit, nominatim ueritus (ut ferunt) ne in se Mariana factio, post obitum auderet, quo ipse, ausus fuisset in Marium. Valuit exemplum, secutiq; sunt facti, quibus facti ratio nulla erat. Sed postquam cremandi mos inualuit, usiq; sua esse cœpit auctoritas, tum demum quod remediū fuerat, decus fuit, & ex illo probum ingens uisum, supremis ignibus caruisse. Hinc laudata pietas, quæ pauculis lignis collectoris in littore Niliaco, truncatum impiè Magni Pompeij corpus cremare non tam potuit, quàm uoluit, inde sibi partum nomen. Quis enim Codrū hunc nosset, nisi Pompeij membris faculas inferentem? Ille autem Codrus Atheniensis, alia pietas genere, & propria morte cognoscitur. Nunc defunctos comburere, extremæ fuerit, uel iniuriæ, uel uindictæ, unde hæc in una, eadēq; gente uarietas? Nimirum decursu temporis, mutari mores, opiniones hominum alternant. Nec rursus id quaro, de quo magnos interdum uiros diferentes audiui: Vter esse sepulturæ modus honestior, ne quem maiorum nostrorum memoria, quemq; multis adhuc gentibus seruari fama est, lege addita, quæ sepeliri hominem in ciuitatibus uetat, quibusdam paucis admodum exceptis, quos singularis uirtus legibus solutos fecit, cuius tertio de legibus meminit Cicero? An hic noster, quem à uetustioribus resumptum, Christianæ religionis usus obtinuit? Non ea mihi nunc cura est. Id potius quod agebam perago, ideò multa nobis horribilia uideri, quia consuetudine longa uarios concepimus errores, quæ apud alios diuersi consuetudine non timentur. Si uerò tu mihi (quod professionis tuæ proprium est) cæteris spretis, ueritatem rerum, non uulgi rumoribus, sed insita ratione quæseris, inuenies uirum sapientem, opinionem ab erroribus auertere, & aut miserari delirantium greges, aut ridere. Vale.

FRAN. PETRARCHA SEVERO APENINICOLAE. S. Epist. III.

Exilium quid, & exul quis.

EXilium etsi ab exiliendo tractum rear, uel ut Seruio placet, ab eo quod quis extra solum erat, non tamen exilium esse, nisi inuito accidat annuerim. Alioquin sæpe à regnis suis reges exulant, eoq; maximè tempore, quod prorogandis, tuendisq; regni finibus, & propagandæ gloriæ impenditur, quādo nemo illos, exules dicere audeat, nisi à quo ratio omnis exulauerit: quippe cum nunquam uerius, & sint, & dicantur reges. Aliqua ergo uis, dolorq; aliquis interueniat oportet, ut exilium uerum sit. Id si recipis, tam cernis in tua manu situm, utrum exul an peregrinus sis, si lachrimans, si mœstus, si deiectus exiisti, exulem te procul dubio noueris. Si uerò nihil propriæ dignitatis oblitus, neq; coactus, sed libens, & eodem habitu frõtis atq; animi, quo domi fueras, iussus exire paruisti, peregrinarius profectò, non exulas, nam & in cæteris formidatarum rerum generibus, inuenies neminem esse miserum, nisi qui se miserū fecit. Sic pauperem, nō rerum paucitas, sed cupiditates facit, sic in morte (quæ exilio simillima est) non tam re ipsius asperitas, quàm trepidatio, & opinionis peruerlitas nocet, quibus amotis, multos aspicias, non modò equanimiter, sed lætè etiam ac feliciter morientes. Ex quo nimirum intelligitur, non esse necessariū, sed spontaneum mortis malum. Nec in re ipsa, sed totum in obliqua mortalium existimatione repositum, quod nisi ita esset, nunquam in periculo pari, tanta esset imparitas animorum, Eandemq; rationem uideo exilij, quàm cæterorum omnium, non in illo, sed in nobis esse

esse quo uincimur. Opinionem scilicet, quæ ubi paululum à ueritate deflexerit, mox innumerabilibus iactatur erroribus, ut ad uerum difficillimè redeat, scèp nisi multum adiuta non erigat, ad intuemdum propriæ originis maiestatem. Vt enim cœptum persequar, quid exilium quæso? Ipsa ne rei natura, aut intermissio dilectarum personarum? An indignatio potius & impatiens desiderium animi, languentis, exasperati? Quod si tu mihi quicumque à patria absint, exulare sine ulla distinctione firmaueris, rari ergo non exules. Quis enim hominum, nisi desidiosus, ac mollis, aliquotiens, aut uisendi audius, aut discendi studio, aut illustrandi, animi, aut curandi corporis, aut amplificandæ rei familiaris proposito, aut necessitate bellorum, aut suæ Reip. seu domini, seu parentis imperio, domum liquit & patriam? Cur autem ita peregrinantes non miseri omnes sunt, nisi quia restiterunt, nec impelli se ipsos, in miseriam passi sunt. Aequè etenim caruerunt, coniugio, liberis, cognatis, parentibus, amicorum conuictu, amatae urbis aspectu: horum tamen omnium desiderium leniit modestia, & solamen aliquod inuenit absentia, sed & multum profuit spes redditus. Nunquam iuissent tam constanti animo, nisi se redituros in patriam credidissent. Sit ita, tibi uerò, spem quis abstulit, præsertim cum hæc sit una, ex omnibus, quæ ab inuito non eripitur? Pelitur in exilium uir bonus ad tyranni nutum, spoliatur rebus omnibus, in carcerem mittitur, detruncatur, laniatur, occiditur, insepultus abijcitur, inter tot minas atq; impetus fortunæ, cum cogamur ad cætera, ad desperandum nemo compellitur. Vidimus in exilium missos, priusquam ad destinatū peruenissent, immenso patriæ desiderio reuocatos, alios uerò post tempus tanto cum honore, tantaq; ciuium pœnitentiâ reuersos, ut mihi scælices tali exilio uiderentur. Quosdam ab extrema inopia, ad summos repente diuitias, quosdam ex carcere ad imperium peruenisse. Nonnullos collum subduxisse securibus, morti præreptos, & prosperitati eximiam referuatos. Nemo unquam tam iniquo loco iacuit, ut non ei liceret oculos attollere. Nemo tam deploratū rerum suarum uidit exitū, ut prohiberetur sperare meliora. Ciceronem ab exilio Roma reuocauit, diebus paucis, egregij ciuis præsentia carere uix potuit. Reuocauit & Metellum, cui cum in spectaculo Tralibus sedenti, honorificentissimæ literæ S.P.Q.R. nomine redderentur, nihil in lætitiā uersus, eodem uultu fuit, quo mœnia urbis exierat. Vix nec digressu fractior, nec insolentior redditu. Illic patriæ furori cessit, hic desiderio paruit, illic modestus, hic pius, utrobique memorabilis. Tentauit pari facilitate Rutilium, sed ille durior mansit, & patriam redditu censuit indignam suo. Eadem fuerat fors Marcelli, euentus longè alius, qui dum reuocatus à Cæsare, summo desiderio bonorum omnium rediens, in hostem incidisset effectū est, ut in iocum prædulcis expectationis, publicus luctus incederet, cui mortem tamen illam, nunquam exilio difficiliorem fuisse crediderim. Vna est enim uirtus, quæ uarijs licet asperitatibus perferendis, animos aumat atq; instruit. Fuerat autem hic in exilio talis, ut magnum sui præberet indicium, qualis futurus esset in morte, de quo non tacebo, quid in libro de Virtute, ad Ciceronem Brutus refert: uidisse se eum uidelicet Mitylenis, exulem, tam infracto animo, tamq; auido bonorum studiorū, tam deniq; feliciter, beateq; disposito, ut non ille sibi, quamuis longè relegatus, sed ipse potius exul, cum ab illo discederet uideretur. Addit etiam C. Iul. Cæsarem, qui sibi & exulandi auctor fuerat, & post modum redeundi fuit, per ea loca transeuntem, uerecundia permotum, super exilio tanti uiri, urbemq; ideo ubi ille tunc erat, de industria præteruectum. O' gloriosum exulem, cuius exilium potentissimorum ciuium alter suspexit, alter erubuit. Sit Cæsar mundo terribilis, Brutus & Cæsari, utrunque tamen reuerentia cœpit exulis Marcelli. Quis exilium tale non cupiat, imò uerò quis exilium, quod ipsis patriæ dominis inuidiosum est? Illos commemoro, quos pœnitentia ciuium reduxit. Quàm multos autem fortuna restituit? Nunquam Camillum Roma uocasset, fors illi, & excidium urbis, quis crederet, ac fremens per Italiam transalpinarum gentium furor, uiam fecit ad reditum, ut esset unus (uix memorandum) cunctis exilibus, & bonæ spei simul, & spectatae erga ingratam patriam pietatis exemplar? Atque (ut aliquando ad nostrorum temporum acta transgrediar) Mattheus uicecomes, Mediolano patria, præpotentis inimici uiribus pulsus, quamdiu solus ac profugus, & in summa inopia rerum omnium fuit, comploratus à suis, illusus ab hostibus? Quem ferunt die quodam, curarum plenum, præter ripam Benaci lacus errantem, habuisse obuium superbi hostis nuncium, atque ab eo Domini sui uerbis interrogatum: Quid nam tibi tam incommittatus ageret? Nil aliud respondisse, nisi se retia tendere. Quod Responsum, tunc fortè cõtemptui habitum, breui quid mysterij importaret innotuit. Ita ociosus senex, unus aduersarios suos omnes, ceu totidem pisces esca spei inanis elusos, prouidentia suæ rebus circumuenit. Alio quoq; tēpore cum ad eundē nuncius rediisset, & perconctaretur irridens: Quibus itineribus, aut quādo esset in patriā reuersurus? tranquilla fronte respōdit: Tu

Tu uerò abi, Dominoq; tuo nuncia, iisdem me rediturum itineribus, quibus exui, sed non antequàm sua crimina præponderare meis incœperint. Nec fefellit augurium. Siquidem non multò post, in immensum auctis hostiũ sceleribus, quibus insolens dabat alimenta fœlicitas, Mediolanum, illis ciecitis, uictor ingressus est, in qua urbe (ut uides) usq; in hodiernũ diem, & nepotes dominantur, & filij. Nec in hanc narrationẽ incidisse ideo uideri uelim, ut uel tibi, uel cuiquam uiro bono auctor sim, aduersus quantumlibet malè meritam patriã, arma capiendi (satiũs reor pauperẽ in exilio mori, quàm libertate turbata uolentib; imperare) sed ut ueteribus & nouis constaret exemplis, non posse per uim exulibus spem auferri. Et si animos difficultatibus obseissos, ad patiendum erigit fortium uirorum recordatio, accipe nunc etiam in signe, recensq; aliud exemplum. Stephanus de Columna, summum militiæ decus, cum in omni fortuna gloriosus, tamẽ in exilio gloriosissimus & admirabilis fuit, (neque enim unã erat eius, & cæterorum exulum conditio: quibusdam extra patriam nobilib; tuto uiuere permittitur, hi cum patriam reliquerint, laxiorem retinent libertatem, alijs arctior dicta lex est, ut hoc, aut illo loco se contineãt, illic habitantibus, nil durius expectandum.) huic uerò & patria interdictum, & nullus in orbe terrarum tutus locus, nullus in tanta tempestate portus, aut refugium, hostem habuit, ut potentem, ita inexorabilem Bonifacium VIII. R. Pont. quem armis frangere difficillimum, humilitate, seu blanditijs flectere, nec possibile quidem esset. Deniq; quem nihil nisi sola mors uinceret, scuitum est inhumane, petiitumq; modis omnibus immerentis caput exulis, promissionibus, minis, potentia, dolis, auctoritate, pecunijs, ingentia persecutoribus præmia, fautoribus denunciata supplicia. Cum Stephanus nunc citra, nũc trans æquora, nunc distinctissimas utriusq; maris insulas, Siciliam, Britanniamq; nunc extrema Galliarum soliuagus circumiret, egentis interea cunctarum rerum, sed prædiues animi, itaq; cum Arelatem casu quodam in manus explorantium uenisset, interrogatus. Quis esset? Noniẽn sũtum, quod dissimulare poterat, multis audientibus dixit, seq; ciuem Romanum intrepido ore professus est. Quanta autẽ Deus bone, unius capitis maiestas, quem odiosas etiam, & armatas manus à furore deterruit? Edicto proposito sollicitabantur reges, ne quis eum foueret hospitio, cunctis obsecratis, cum Sicilia decedere iuberetur, eo animo paruit, ut exul in ea prouincia remansisset, rex abiisse crederetur. Sic illum, sic alios toto persecutionis suæ tempore reges uidit, tanquam ipse rex esset. Altissimo animo nec ullis aduersitatibus contracto, & supra fortunæ fluctus eminẽte, prorsus ut uni sibi dictum uideri posset Poëticum illud:

Aspicit securus uulnus non supplicet reges:

Quotiens Roma, & per Italiam nunciata mors eius erat, quotiens actum esse de rebus Columnensium fama fuit, & cum illo uiro egregiam contriisse familiã? Nulla usquã de illo spes, præter quàm in solo ipsius pectore restabat. Nunquam tamen inde discessit, quo minùs diebus, ac noctibus uersaret animosa consilia, & omnem laborem obiret imperterritus. Vltro enim in medio rerum suarum discrimine, amicorum belis interdum, utriq; partiũ ignotus interfuit, & omnium cõfessione, unius hominis præsentiam est secuta uictoria, haud ambigua, sed tibi ipsi, quã mihi notiora recensco. Quis ergo miserũ dicat hũc exulem, cum quo tantus uirtutum comitatus exulabat, quem post decennẽ sui experientiam, in priorem statum, uera animi magnitudo non fortuna reposuit? Sed quorum hæc tam multorum exemplorum conquisitio? Vt nemo præsentĩ malo attonitus, uenturum opinione præoccupet, & mediocriter graui exilio, grauissimum malorum omnium desperationem accumulet, præfertim, cum non solum uirtus operosa, ea quæ Stephanum ipsum in patriam reuexit, sed multatis sæpẽ populorum moribus, uel dissentio simultatum, uel quæ feros animos mitigat longa dies, incidens commiseratio, non digna patientium, uel ipsa tacitæ uirtutis admiratio, uel impensum ciuib; suis obsequium, uel publicæ necessitatis occasio, uel aliqua uis fortunæ sinem imponere possit exilio. Ne quis præterea, quod ipse depulsus sit, uirtutũ suarũ proiciat ornamenta, graue cogitans, pretiosissima rerum in exilium ferre, cum utiliora nõ liceat. Neq; enim nouum est, ut efferentes gemmas, atq; aurum, Urbana prædia, & omnẽ inutilem, aut onerosam sarcinam, in incendio relinquamus. Quod si aurum inter pretiosa numerandum esse persuasum est, hominib; quid tandem de uirtutibus iudicandum est?

Ubius argentum est auro, uirtutibus aurum.

Atqui cum non semper in exilium ferre argentum, & aurum sinamur, quocunq; ferimus, uirtutes & bona animi ferre permittimur. Quod fecisse uidemus eos, quorum tibi nunc exempla proposui, ut ad imitandum exardesceres, nec diffideres fieri posse, iterũ quod totiens factum est. Licet in exilium, & carcerem, & in mortem ipsam ferre uirtutes, licet dixi, imò uerò expedit, necessarium est, oportet, alioquin uerè exules sunt, qui relictis his abeunt, uerè

inopes,

inopes, uerè infelices & miseri. Nec satis est, quantum habueris afferre, plusculum exigitur. Vide quam accuratè uaticū parat, peregrè profecturus, copiosior cupit esse, quò longius pergit. Optimū tibi in hac peregrinatione uaticum, ex uirtutibus constabit, quibus affluentibus, etiā si alimenta corporis desint. Pauper esse non poteris. Has igitur congrega, his te undiq; fulcias, præclaram tibi fuisse olim scio multarum uirtutum suppellectilem, non importuna, nec difficile, sed agilis & amœna res est. Laboriosè (fateor) tanta res quæritur: ceterū postquā quæsitā fuerit, sine labore circumfertur. Quasiuisti eam ab adolescentia, seruasti eam domi, noli eam nunc senior, & peregrinus amittere, sed quantū habuisti uel eò ampliorem, quò maior se ostendit necelsitas, perfer, quanquā id tibi nolenti sciam euenturū sponte sua, uaticū quidem, hoc nunquā usu consumitur, sed augetur potius. Est enim ex uirtutib. quæ usu pullulant, & in medijs difficultatib. crescunt, donec possessorē suum, ad supremū felicitatis culmē euexerint. Taceo nunc exiliū tui nō spernenda solatia, si sub Arcton æternū illud Scythiæ gelu, aut sub ardenti sole inhospitale mundi latus, incolere iuberetis. Deniq; propius licet, sed extra Italiā proiectus, haberes fortasse aliquid, quod fortunæ tuæ posses obijcere. Nūc uide, quā digna querela tua sit, iussus es Florentiam ire, & illuc manere, donec te populus reuocet. Non ne animaduertis quantas grates agere debeas magistratib. tuis, qui te ocio longo consopitum excitarent, & ex diuturna consuetudine maternis uberibus hærentem abduxerunt, teq; ex patriā (ut pace tua dixim) multum impari, in ciuitatē florentissimā transire uoluerunt. Hoc (inquam) prætereo, quoniam sic sumus naturaliter affecti, ut incultum licet ac desertum scopulum, ubi natos nos, educatosq; meminimus, omnibus anteponendū terris arbitremur. Quod si aliquando error iste cessaret, ignosceres profectò fortunæ, imò uerò ueniam peteres, quod beneficium suum non antè cognoueris. Adde quod duos præclaræ indolis filios tecum eduxisti, alterum iuuenem, infantem uerò alterum, per opportunis atatum gradibus distantes, ut scilicet cum illo curarum sarcinam partiri posses, cum hoc etiam obliuisci. Hinc præsidium uides, illinc solamen profectōis tuæ, hi tibi dulcem patriam faciebant, hos habes, quid requiris aliud? Expectas ut uxor pudicissima, ut parentes optimi, ut blandissima filij reuiuiscant? Non illos tibi exiliū abstulit, sed mors, quā cum totiens insultante, & rerum tuarum dulcissima quæq; rapientē uiceris, non debes exilio uinci, quod te omnia uite prioris adminicula, & precipuè natos tantorum pignorum, reliquias auferre non prohibet. Verum ego (ut dixi) & hoc solatium omne, quod fortunæ ictibus subiectum est, scio quæ patriam abstulit, in filios ius habere, redeo ad uirtutum stabiliora præsidia, quas tibi nec ciuium tuorum decreta, nec imperia tyrannorum, nec prædonum uiolentia, nec nocturni fures eripiant. Hæc si tecū detulisti, mentietur quisquis te exullem dixerit, si autem reliquisti, omnes dies, nouum aliquid quod lugeas feret, omnis locus, non molestus tantum, sed hostilis, nec exiliū modò, tibi, sed carcer erit. Vale.

FRAN. PETRARCHA SEVERO APENNINICOLAE, 'S. Epist. IIII.

Exilium non agere ferendum.

EXcidisse tibi omnem spem uideo, quod quā rectè patiaris, epistola superiore testatus sum, doleoq; nil illam tibi remedij contulisse. Nec satis scio, utrum in Medico, an in agrotante sit uitium, qui si ad salutem peruenire cupis, credulū se consilij, & obsequentissimum medicorum legibus prestare debet. Ego quidem in illa id agebam, ut dimissa patriā, spem seruares, cuius tanta uis est, ut præsentis molestias, non sentiat, dum sibi latiora promittens, euenturum tempus cogitatione complectitur. Quid autem te sperare prohibebat, patriæ ne relegantis asperitas? Quæ nam uerò, seu quid prorsus est, tibi præter hoc unum exiliij nomen ablatum, illatumq; quo doleas? An ad hæc tibi clarorum uiro-
rum exempla defuerant? Sed multa ante oculos posui, & plurima ponerem, nisi illa periissent, ex quibus agnosceres, spem bonam euentus habere felicissimos, an uerò timuisti, patriā tuā, sine fine læuituram, quod tantillum ex solita dulcedine remisisset? Sed an ignorabas, nulli natorum patres esse mitiores, quā ei, quem semel malè tractauerint? nullius amorē magis ardescere, quā eius qui erga benè meritam se gessit asperius, ante magis exterruit edictum patriæ, quo poenis adhibitis, cauetur, ne reuocandis exulibus mentio ulla fiat ad populum. Scire autem debes, populorū uoluntates, sicut ingressu frementes, & uariæ sunt, sic progressu faciles & instabiles fore, sed est quædam in animis mortalium, quā & tenuiter uideo. Et uerbis consequi nequeo, miserabilis & funesta peruersitas, aures obstruentium, aduersus salutares consolatorum uoces, atq; omnibus modis id agentium, ut miseriore fiant, ne uel aliquid quod dolorem lenire possit, obrepat, quod nihil excogitari potest, ne dicam demētius esse. Nūc uerò quoniam sic te affectum inuenio, ut desperationem reditus tui, pro quadam
(ut ita

(ut ita dixerim) uoluptate suscipias, ab illa parte manum, retraham in qua multum intracta-
bilem, medicamenta nil releuant, quid autem prohibet, illorum more, qui uno, aut altero
membro perduto, ne per reliquum corpus infectæ partis contagia dilabantur, proxima cir-
cunliniunt, uulneris quoque tui oras ambire, & (ne in totum animum dolor serpat) conqui-
tis propè fomentis occurrere? Noli, quaeso, trepidare, non illuc digitos inferam, ubi tu for-
san expectas. Nil contra opinionem tuam hodie dicturus sum, illud potius, ne cum unius
rei desperatione, cæterarum omnium subeunte fastidio, totius uitæ tuæ tranquillitas pereat:
enitor, quando ita uis, ut reintegrandæ tibi spei, nulla mihi spes super sit. Finge itaque in exilio
uiuendum, tibi in exilio moriendum. Habes, credo, quod petis, ut me fauente, reditum in
patriam desperare tibi liceat. Verum ut cumulatiùs mos geratur, ægritudini tuæ, indulgebo
tibi amplius, nõ ut in tantum exilio, sed toto diuisus ut orbe à terra moriæ tua, hac tibi bar-
bara tellus incumbat, plus ego quàm tuiple dolori tuo permisit. Tu letius, nihil ego etiã tri-
stiora proposui, nec tamẽ uideo, quid in hac re tam miserum sit, ut uirum fortem cogere pos-
sit ad lachrymas. Certè si aut infanti amoris, aut ambitionis facibus ardere te crederem, quæ
procul à patria conflagraturæ uidentur intensiùs, uel si exilij comes inopia, sequeretur ab-
euntem, multa mihi simul contrahenda fuerant, quibus seu blandum illud, seu uentosum
malum mitigari posset, seu præstari solatium paupertati. Quæ quamquam mihi dictũ faci-
lia uideri, & tibi auditu credibilia debuissent, non tamen facile uariorum remedia morbo-
rum, his explicabantur angustijs, quam tristis enim res, quàm luctuosa sit, iste quem amo-
rem dicimus, quàm miserabiles exitus inueniat, quàm fucata, & mendaci fulgore celata sit,
quàm nihil eorum, quæ pollicetur præstare possit ambitio, quàm magno animo tolerabilis
sit paupertas, non potest à quoquam hominum breuiter dici. In præsentem uerò quando nec
amoris flammæ, morum tuorum grauitas nouit, & si quid olim tale sensisses, iam ætas ex-
tinxit. Ambitionis præterea suspicionem, honorum per omnem uitam fuga non recipit, &
paupertatem remisit, patriæ pietas, magnus mihi labor uberioris consolationis eximitur.
Patria tua nullo te alio affectu incõmodo, quam ut eius careres amplexibus, omnia tua, aut
tecum sunt, aut tibi seruiunt. Non illa solum dico, quæ nec eripi poterant, magnanimita-
tem, modestiam, aliasque uirtutes, quæ siue Bias ille sapiens (ut Cicero, ut Valerius, ut quæ-
omnes, siue ut Seneæ ait) Stilbon, incensa patria profugus, sua secum se ferre gloriatur. Sed uul-
gariter intelligo tua, etiam quæ de fortunæ manibus accepisti, ueteris enim patrimonij do-
minus, perinde locuples exul excedis, ac domi fueras ciuis, ac nescio, an eò fortè locuple-
tior, quod manentibus diuitijs sumptus est parior. Accedit quod maior pars hominum,
non prius se cadere posse, quàm tota ceciderit, suspicatur: tu uerò non cecidisti, sed impul-
sus es, integer igitur, ac rectus sentis. Iam (ut arbitror) nutare fortunam, & quam fragilibus
fundamentis inhæseris, cum tibi magnus uidebaris, intelligis, nec deinceps dubitas, eam
quæ impulit posse prosternere: ita (quod rarissimis contingit) exul diues, & cautiore uadis,
ut facile duobus grandibus bonis, malum unum, & illud exiguum, consoletis, siquid tum
in uita bonum, nisi uirtus, aut malum aliquid, nisi uirtutis oppositum dici debet. Vade ita-
que securus, non te repetet patria, non reuehet castus: at uerò, quod tantoperè defles, exiliũ,
& pertinax illustrabit iniuria, multos magnos uiros calamitas fecit, multos declarauit, nemi-
nem ex diuerso miserum fecit aduersitas, sed detexit, nec latitare diuitiùs passa est. Quid pal-
les, quasi magnum in te ius habeat fortuna? Non illa partes iudicis obtinet, sed testis. Qualis
sis, in tua potestate est, non est in illius, quale de te testimonium ferat, sed ut ferat, tantũ men-
tiri nõ potest, loqui potest. Quis aut, nisi culpe sibi conscius, testem metuit uerè locuturum?
Non est, quæ te ad ignauia cogat, est quæ digressus tuos dinumerat, patientiam exerceat, sus-
cipiat, aut despiciat pectoris tui robur, demũ populo referat, quicquid inuenerit, erige ani-
mum, discute tenebras errorum popularium, non pateant aures tuæ muliercularũ uocibus:
nunquam lætus eris, nõquam securus, si te populo regendum tradideris. Quicquid magna
pars hominum, aut miratur, aut metuit, ridiculum est, quicquid prædicat fallum, cõmitte po-
tius te paucorum consilij, non sunt ut uidentur ista terribilia, inter quæ uulgus exilium nu-
merat, & si lectio longa non profuit, experientia proderit fortasse. Noli semper terrã intueri,
interdum oculos attolle, confestim ueritas occurret, & exilium nihil esse fateberis, nec pelius
uiuere uirum bonum quantumlibet procul à patria, imò uerò, nõ posse extra patriam uiue-
re, cui totus hic orbis est patria. Quid enim refert, quàm diuersa parte consistat, ualles quidẽ
& lacus, & flumina, & colles, alios uidet, cõlũ unũ est, illi se infert, illuc animũ exigit, eò cogi-
tationes suas ex omni mundi parte trãsmittit, nec aliud, quàm sub tecti unius amplexu, ex a-
lio in aliũ thalamũ trãsiisse se cogitat. Tu quoque (nisi meã, & multorũ spem diuissimè fefel-
listi) absit ut ad unũ huius immensũ ædificij angulum, sis astrictus, quò minus ubicunque ter-
ram,

ram, sub pedibus calcaueris, ubi cœlum supra uerticem uideris, ubi te spirabilis aura perflauent, patriam tuam uoces. Erit igitur exilij tui, non solum facilis, sed iucunda conditio. Cum enim duo sint, quæ hominum affectum ad beneuolentiam excitent: Virtus scilicet, qua (ut ait Cicero) nihil est amabilius, & immeritis tuis inflicta calamitas, quorum primum facit, ut amemus, miremurq; claros uiros, secundum ut misereamur afflictis. Alterum in hac tempestate tibi aderit, alterum adesse uidebitur. Virum fortem sentient omnes, exulem dicent. Et sanè (si quid Tullio credimus) inter omnes uirtutes, fortitudinis splendidissimus uultus est, rursus inter hominis ærumnas, non in ultimis numeratur exilium. Aut ego fallor, aut optandum est, ne fortè recens hæc ciuium tuorum ira lentescat, ne uè tibi hoc exulis nomē, casus aliquis eripiat, in quo miseræ nihil, fauoris autem, & gloriæ uides esse quàm plurimum. Sed laborem (inquis) atq; ignominiam reformidat animus. Primum nego, tale hic aliquid inesse, ubi oblatam tibi magnæ laudis materiam, ac generosam fuisse linquenda patriæ causam, alto animo obiectam tyrannis contumaciam scio. Vbi præterea ocium, & quas semper optaueras laborum ferias inuenisti. Denique qui ignominiam timet, quam peperit uirtus, famæ non uirtus amicus est, qui uerò labores refugit, optare desinat gloriam, ad quam certè difficilis, sed clara (ni fallor) & delectabilis uia fert. Tibi quidem uni (ut dixi) singulari quadam prærogatiua, ingens gloria, nullis molestijs, nisi fortè, quas tu ipse tibi finxeris queritur. Illud enim uereor, ne alienis potiùs, quàm tuis oculis susceptum uulnus aspicias, & casum tuum, alieno metiaris arbitrio, quæ adeò quotidiana pestis est, ut ad clamorem alienum, pleriq; titubent, & multò prius concidant, quàm impulsu sint, quanquam satis impulsu uideri possit, quem tot hominum millia, pessimis opinionibus perurgere non desinunt. Sed ut ualde imbecillis uirium est, quem lenis aura prostrauerit, sic prorsus insanum animi scito, quem uideris res suas, aliorum & præsertim ignorantium ponderare fermunculis, qui quò frequentiores sunt, eò cautiùs contagiosus morbus euitandus est, passim tam multorum hominum corda corripens. Si alios audire uolueris, non deerunt qui fortunam tuam multiplicibus onerent querelis, qui te incolumen, atq; optimè ualentem lugeant, qui semineces, uel feretro uiuentis absideant. Audies uoces miserabiles, uidebis forsan & lachrymas, aut simulas, aut amentia proximas, miser esse incipies, quia miseris aurem præbere consueueris. Nihil enim ferè est, quod conuictus assiduus, in hominum ingenijs non possit, quod in te ipsum consulere, tecumq; quàm cum alijs loqui malueris, nunquam desinam de te grandia sperare, teq; foelicissimum iudice, te dicere, & inuidiosum magis extimare, quàm miserum. Et si ad credendum alijs pronus es, & cur, & mihi non credis ueriora simul, & gratiora referenti? Non tu (mihi crede) corruisti, nec corrues quidem nisi uelis, nullam ignominiam passus es, sed ad eundem gloriæ penitus in limine optionem habes, utrum gloriosus incedas, an retrocedas inglorius. Non labor est iste, sed requies: non exilium, sed libertas. Quam olim mira celeritate fugientem quærebaris, occurrentem ultrò complectere:

Et quæ tanta fuit Romæ tibi causa uidendi?

Libertas, quæ sera tamen respexit inuicem.

Ille in sermone pastorio, ut libertatem inueniret, patriam se reliquisse gloriatur, tu Philosophus desis. Vixisti alijs, diu incipe iam tandem tibi uiuere. Nemo properasse te arguet, qui nec prius incoeperis, quàm pastor ipse Maroneus, sed

Candidior postquam tondenti barba cadebat:

Omne tempus, ab ineunte ætate ciuibz tuis condonasti, retribuerunt inextimabilis ei: perpetuam largitatem, & ut longæ uitæ reliquias, saltem tibi habeas decreuerunt. Agnosce ciuitatis animum, & hic propriam erga illam munificentiam contemplare, quæ tanta fuit, ut egentissimas licet sui manus perseuerando laxauerit, utere latus immunitate tibi nunc concessa, sic patriæ tuæ mœnia tanquam inquietum libertatis propriæ carcerem recordare, euasisti, & (quod magnum est) contingit iubetibus abire custodibus insanis. Siquid fortè committis ut redeas. Ad illa potiùs te conuerte, quibus adolescentiam dedicaueras, quæ robustiores annos tuos fecissent utiq; tranquillos, nisi quam adhuc desideras, patria uetuisset. Facient autem profectò placidissimam, & uenerabilem senectutem, nec exilij modò, sed fortuitarum rerum omnium contemptricem. De studijs liberalibus loquor, & præsertim de illa partem Philosophiæ, quæ uitæ magistra est. Hæc tu nunquam animo prorsus intermiseras, & si parumper ab eis te ciuiliū negotiorum impetus arceret. Nunc uerò, his quoniam nihil obstat, totus incumbes, idq; melioribus auspicijs nouæ uitæ offer, & talibus animum exerce munericibus. Relege ueterum historias, quantas æmulationes Romanorum ducum, & quidam illustrium, hinc reperis exortas, quod aut se quisq; quàm primum extra patriam mitti uellet,

uellet, aut seriùs reuocari, cur quæso, nisi quia dulce natalis soli caruisse dulcedine, dum latiore alibi uirtutis exercendæ materiâ inuenirent? Celebratis Comitijis solebant Coss. prouincias fortiri, & illam generosior animus optabat, in quâ periculi plurimum uidebat, non quod per se quisquam hominum, nisi amens pericula seu difficultates eligat, sed quod uirtutis splendor, in illis facillimè uideatur apparere. Quapropter siue exilium hoc tuum leue est, & importuna querela est, inter blanda uociferatium, siue durum, & molestum, quod populus asserit. Ego autem aduersor, nec tamè ideo, si quid usquam uetustæ indolis remansit, erit uiro digna querimonia, oblatum sibi spôtè deplorantis, quod alijs ambitur locus hic quem tibi magistratus ordinaret, prouincia tua est, non possunt omnes cum ingenti exercitu in Africam transire, detractoq; ex Italia Hannibale, infestam oppugnare Carthaginem. Non possunt alias ex alijs propagando uictorias, nunc rebellantes Hispanias, nunc obfessa prædonibus maria, nunc Armeniam ac Iudeam, & totius Orientis regna penetrare. Non omnibus datû est, aut fractis Numidiæ uiribus, & continuatis imperijs à meridie, in Boream arma transferre, breuissimòq; tempore tinctum Libyco sanguine, Theutonicis, ac Cimbri- cis mersæ cruoribus, aut Gallicis latè perdomitis, & regibus ad uiolentam confessionem Romanæ uirtutis adductis, hinc Rheni, illinc Oceani claustra perrumpere, & Germaniam, atque Britanniam uno impetu calcare, nec omnibus contingit, ante currum reges captiuos agere, hæc enim Scipionibus, Pompeijs, Marijs, Cæsaribus, Aemilijsq; referuata sunt. His & similibus uiris absentibus, certamen fuit cum hoste longinquo, tibi cum exilio pugna est, cuius impetû non feres modò, sed repelles, & cõteres, si cupias quodcunq; necesse est, si animo tuo persuaseris, unicû aduersus aspera clypeum esse patietia, & illam saluberrimam Cleantis uocem Latinum ab Anneo Seneca translata, in tuum pectus altè dimiseris:

Ducunt uolentem fata, uolentem trahunt Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNÆ. S. Epist. V.

Animam in corpore multa pati.

EX itinere meo redeuntem, epistolam tuam audissimè suscepi, optabam enim, solito etiam ardentius, statum tuum prosperum audire, quod amoris comites zelus, & timor per absentiam crescunt. Angebar autem & turbatum erat cor meum, quoniam & turbatum te discelsisse noueram, & hos qui turbationi tuæ materiâ præbuerat, netarij uoti compotes, uidebam sub oculis meis, uelut triumphaliter obseruari, quod & te in exilium pepulissent, & me præsentia oris tui, cõuictuq; sobrio, ac delectabili, spoliassent. Terruerant me uisa quoq; mea, & somniorû imagines, quæ turbulentæ miris modis, & infestæ semel, & iterum animâ dormientis impleuerant, nò quod ignorare somnii temerè non habendam fidem, sed sic est, hoc iter ingressus sum, iter dico, uitæ huius labentis, ad mortem, in quo & astuare oportet, & algere, & famem, & sitim, & somniû, & somni minas atq; ambages, & quietem turbidam sentire. Deniq; multa pati, donec illa dies expectata pjs, for midata nocentibus, mortalem hunc nos exuat amictum, & animos nitentes, ad supera de compedibus tandem huius caliginosæ stationis eripiat. Interea, fateor, nec longa est uia passionum insultibus, quicquid de his aut sedandis, aut tollendis Philosophi disputent. Quicquid in se aliq; sentiant, adhuc ualde sum obnoxius, hæc mihi nascenti lex cum corpore data est, ut ex eius confortio, multa patiar, aliter non passurus. Secretorum naturæ conscius Poëta, ubi animabus humanis inesse quendam igneum uigorem, & cœlestem dixit originem excipiendo subiunxit:

Quantum non noxi corpora tardant.

Terreniq; hebetant artus, moribundaq; membra,

Hinc metuunt, cupiuntq;, dolent, gaudeniq; nec auras.

Respiciunt clausa tenebris, & carcere cæco.

Sic eram igitur admirans, quod de te post digressum tutum, aures meas, nullus rumor impulerat, dum ecce literæ tuæ mihi oblatae sunt, agnouit signum, & iam securior legi. Cæterum quia nuncius mirum in modum festinabat, & res pluribus uerbis egere uidebatur, respon- sionem distuli in diem alterum, quàm iam hinc tripartitam fortè prouideo, quod tua quoq; de rebus uarijs triplex est querela. Vnum quod breuiter dici poterat, nò fuit consilium dis- ferre, me scilicet peccatorum meorum, nodis implicum, nondum in portum potuisse con- fugere, sed in eadem tempestate, qua me discedens reliquisti, actatum fluctibus hædere, ne quicquam sæpè retentantem, uela facere, si quis meus uentus ac occidente confurgeret, hoc tamen solo, latum & Deo gratias agentem, quod te saltem, per multos labores euasisse ui- deo,

deo, quod nauicula tua, ex eisdem periculis ueniens, aut portum tenet, aut pleno subit ostia uelo. Deinceps expeditior casibus meis occurrā, quod & consequendi desiderium inces- sit, & geminæ sollicitudinis dimidia parte liberatus sum. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLVNMAR, S. Epist. VI.

Amicitiam inter absentes durare.

Sperabam ex te magnificum aliquid audire, sapientia enim tua iam pridem mihi uidebatur finem impositura querimonijs, quibus stolidum uulgus, & ingrati personat: Longè uerò fallebar (ut uideo) atq; utinam submissum liceret ab alio suspicari, & non proprijs tuis digitis, querulum illud chirographum constaret, in quo rem unam exiguum, multis uerbis pœne muliebriter deplorasti. Cuius lamentationis summa est, te acerrime atq; inconsolabiliter doluisse, quod huius exoptatissimi atq; optimi ducis nostri, me- amq; & amicorum faciem uidere delieris. Motum te de digressu subito, turbatumq; nō dubito, mansuetudinem namq; animi, & suauitatem morum tuorū noui, qui omnino cum ulla seueritate, aut habitu mentis asperiore, non conueniunt. Vnde tamen hic tam immodicus dolor non intelligo, innumerabiles causæ segregaunt amicos, amicitiam ueram nullā, qua præsente amicus absens esse non poterit: quantum enim locorum interuallis, ab amicorum conuersatione disjungimur, tantum absentia detrimentum, assidua commemoratione discutimus. Cuius si tanta uis est, ut morte superata, defunctos etiam amicos pro uiuentibus celebremus, quod post obitum iunioris Aphricani, sapientissimo & omnium Romanorum in amicitia gloriosissimo uiro Lælio, docente didicimus. Quid tam magnum est, si absentia similiter uicta, longè positos amicorum uultus, pro presentibus habeamus? Apud Poëtā scriptum est:

Hærent infixi pectore uultus, Verbaq;

Et iterum:

Absentem absens auditq; uidetq;

Ergo insanus, & obscœnus amor, hoc poterit: pius ac sobrius non poterit. Imò uerò multo amplius eodem Poëta dicente:

Ante leues ergo pascuntur in æthere cerui.

Et freta destituent nudos in litore pisces.

Ante (pererratis amborum finibus) exul.

Aut Aravius Parthus bibet, aut Germania Tygrin,

Quam nostro illius labatur pectore uultus.

Lælius ipse de amicissimo uiro loquens, uide quibus uerbis utatur. Virtutem (inquit) illius uiri amari, quæ extincta non est. Tu quare non dicis, uirtutem illius, aut illorum amo. Quæ absens aut longinqua non est, sed ante oculos, omni tempore uersatur, & in honore semper erit apud me. At iucundissimum est, amicos præsentes habere, intueri frontem atq; oculos, uiuis eos uocibus alloqui, & colloquentium admotis auribus uerba percipere, neq; enim (quin in hac Poëtici testimonij uti uacat) sine quadam animi dulcedine legimus **AR-** chileon filij occursum alacrem, tensis ad cœlum palmis, & profusis lachrymis dicere:

— Datur ora tueri

Nate tua, & notas audire ac reddere uoces.

Nec ego quidem aduersor dulcissimam esse præsentiam amicorum, quis enim hoc negauerit, nisi inhumanus idem ac ferus? Sed tu mihi negabis absentiam quoq; suas habere uoluptates, nisi totam fortassis amicitia pulchritudinem, quæ latissime patet ad oculos solos restringimus, & à sede eius, quæ est in animo seuocamus, quod si fieri cœperit, angustissima quidem area restabit, ubi se amicorum charitas oblectet. Vt enim mortem, ut carcerem, ut egritudines, ut peregrinationes, seu necessarias, seu uoluntarias fileam, quis quotidianas naturæ necessitates, somnum, famem, sitim, æstus, algores, lassitudinem, quis studiorum, aliarumq; rerum occupationes innumeras explicet, quibus etiam in eadem domo ne dicam urbe degentium, nec uultus aspicere, nec semper uoces audire permittimur? Ita æui breuissimi reperitur amicitia, quàm longissimæ uitæ, non æquæ uam modò, sed (ut dixi) superstitem esse decuerat. Quiuis autem locus in amicitia relinquetur Appio cæco, cæteros enim in eadem conditione positos taceo, ille mihi primus occurrit, quem omnino credibile non est, quod oculos non habuerit, nec amicos habuisse, qui uniuersæ Reip. talis fuerit amicus. Quid est ergo, quod tantopere lugeas absentiam, quasi hæc tibi possit amicitiam furripere, cum illa nihil, in hac neq; cæteris rebus tuis, nisi quantū tu sibi permiseris possit? Memento

CC

potius

potius quæso, non quâ longè sis corpore (quamuis quid lōginquū uideri potest, in hac pun-
cti unius breuitate, cuius nos homines, uix integram particulam incolimus) sed esse in tua
potestate, ut animo, & cogitationibus præsens sis. Hoc igitur uno quo potes modo, nos iu-
giter aspice, literarum identidem frequenti commertio, te ipsum nobis ostende. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNAE, S. Epist. VII.

Futurorum expectatio amputanda.

Molestissimam moram traxisse te Niciæ indignando describis, per mensem inte-
grum, expectantem aliquam nauem, quæ in Italiam perferret, atqui in Italia tunc
eras, dum ad Italiam suspirabas. Ita dico si (quod Poëtis, atq; Cosmographis pla-
cet) Italiæ terminus Varus est, intra quem à parte Italiæ ciuitas illa sedet, sed utiq;
de re constat, interiorem Italiam in animo habebas, & pro Italia Romam dicere uoluisti.
Sentio iam morbi huius originem, expectationibus enim talibus plena esset adolescentia,
quarum illi ætati, qualisqualis uenia debetur: senectuti autem, quæ omnes spes suas, iam post
tergum spectare debet, omnis longa uitæ huius, & anxia expectatio cæda est. Tu itaq; se-
nior de te uideris, ego iunior de me loquar, qui adolescentia iam exacta, ætatem tuam ad-
huc longè, si quid hic longum est, ante me uideo. Cæterum quò rarius passionis huiusmodi
molestias experior, eò frequentius ueteris mali reliquias incuso, eoq; certis intelligo, uirum
prouectum, nec præsentibus frangi, nec futuris angere, sed utrunq; tempus æquè fronte de-
spicere, & quicquid secum uel præmisit, paruipendere: Præsentia taceo, quoniam sermo-
nem de futuris institui, quæ mentes hominum uanis expectationibus suspēdunt, & in qui-
bus (nisi fallor) ridiculose erratur. Expectans alijs peregrinæ nauis aduentum, totis diebus
undas prospicit (ut est apud Lucanum)

—nutantia longè

Semper prima uidens uenientis uela carinæ.

Alius iamiam rhoturus à littore, serenam cœli tranquillitatem, uotis omnibus exposcit. Iste
nulli honesto negotio intentus, id agit semper, quod agebat olim classis Iliacæ magister. Sur-
git enim impiger (ut ait Virgilius) omnes explorat uentos, atq; aëra captat.

Sydera cuncta notans tacito labentia cœlo.

Alter beati senis hærens tabulis, segnem mortem increpitat, alter nuptias, aut partum con-
iugis, amicæ noctem alter expectans, dies, horas, momentaq; dinumerat. Quid multa? Me-
ministi credo in Philologia nostra quàm ob id solùm, ut curas tibi iocis excuterem, scripsi,
quid Tranquillus nos ter ait:

Maiores pars hominum expectando moritur.

Ita est, paucissimos inuenies, qui non toti ex incerto pendeant. Alexander Macedo, Iul. Cæ-
sar, multiq; alij, uel nostri, uel externi duces, quàm multa parantes ab hac luce subtrahunt, sunt,
& medijs eorum conatibus mors occurrit, tantò, ut mihi quidem uidetur, difficilior, quantò
insperatior. Hinc est, quod idem ille Iul. Cæsar fragili carina, in ancipiti tempestate depre-
hensus, cum mortem timeret cœpisset, hoc unum uidetur lamentari, quod

—ingentes abruperit actus

Festinata dies satis.

Nouerat Poëta, quid maxime tali uiro, aut molestum fuisset, in eo statu, aut esse debuisset,
idq; potissimum querelis inferuit. Vna est autem aduersus hunc morbum medicina, primo
gustui fortassis amarior: haustu autem & dulcis & placida. Animum à terrenis abducere, si
fieri potest, si minus, auellere atq; extirpare radicitus. Quamuis enim hoc plerumque cum
dolore & offensione sensuum fiat, raro tamen, ut uides, amissa corporis absq; molestia re-
stauratur, quantò minus animò salus, & in quam, & uehementiores morbi, & frequentiores
incidunt. Hoc igitur fac, & præsentis latus, nulla futuri temporis expectatione torqueberis.
In Italiam (inquis) transire uolo, nauim expecto, uel quietum mare: sic dices, si cor tuum re-
bus mundanis adhuc uisco consuetæ delectationis inhæret. At si rursus nititur dices: In I-
taliam transire uolo, quid enim magis expediat, nouit Deus, homines ignorant. Nauim ali-
quam, sed non minùs aliquem expecto, qui nauim non uenturam nunciet, & utrunque ru-
morem æquis auribus excipiam. Sed habeo inquis in Italia magnum aliquid agere. Iam
si quid tibi Philosophiæ studium contulit, uides (ut arbitror) quod extra Italiam geri nequit.
Magnum esse non posse, quotiens me ad unum locum coactaueris, definit esse magnus co-
natus, qui inter angustias cogitur. Sed uolo in Italia saltem mori, & patria tellure conregi cu-
pio. Qui hæc dicit adhuc Italicus est, uir magnanimus nondum est. Quid enim puerilius,
quam

quàm curam gerere: ubi capillorum, & unguium purgamenta, ubi sanguinis superuacui uasculum deponas: ubi ipse iaceas non curare? Certe si corpus consideras, tua nihil interest, ubi sit res à te olim possessa. Nunc autem derelicta si pateris, si reluctaris, ablata: si uerò animum respicis, nullus eum locus aut stringit, aut laxat, angustus, & siue ad cœlum ascendendum, siue ad inferos descendendum, undecumq; discedat unus est labor. Sed dulce est iuorum manibus sepeliri. Quædam dulcia facit, non inlitus sapor, sed corruptus manducantium gultus. Quid dulce dicitis, aut nihil sentienti, aut omne huiusmodi obsequium cōtemnenti. Vna omnium est (ut ad propositum redeam) expectantium conditio, dum uentura prospiciunt, quæ sunt ante oculos non uident, damnum certum sub ambigua spe. Hæc quidem utiq; transeunt, illa autem rarò plena fide succedunt. Adde quod uel superuacua ferunt, uel damnosa, & in caput nostrorum recasura quæ cupimus, ut sicut sæpe reiectas indignatio, sic libitum, prouectas uel fastidium, uel improuisa pernities sequatur. Adhuc igitur omnem spem, omne desiderium auerte, ab fallacibus bonis, incipe unum solum & uerum, & summum bonum optare, si tamen usq; ad hanc ætatem, rem apprimè necessariam distulisti. Tunc discurrendi libido cessabit, & odium longioris moræ: tum uerò non modò Niceæ, sed, si ita fors tulerit, inter Libycas Syrtes, sine molestia stabis, rebus tuis contentus, nihilq; aliud requirens. Dicit aliquis: Nunquid illud saltem unum, quod memoras bonum expectandum erit, ut præsens præsentis gaudio desiderantem animam impleat? Minimè, si enim plenè desideras, si sanctè, si sobriè (aliter quippe tanta res optari non potest) iam quod petebas cæcum est, intus in anima illum quem diligis quære, & inuenies, non est, ut eo potiùs exteriùs euagandum. Et si quid fortè restat adhuc, quod amplius uelis, aut cumulatius expectes, erit expectatio illa suauis & iucunda. Qui ad hanc regulam se formabit, lætetur cunctis mortalibus, quotiens exacta luce cubiculum intrabit, de præterito quidem dicere poterit. Secutus Virgilianum illud à Seneca relatum:

Vixi, & quem dederat cursum fortuna peregi.

Et de futuro illud Horatianum:

Cras uel atra nube cœlum patet occupato: uel sole puro

Necunquam uenturi studio, præsentis oblitus, aut sibi, aut alijs inutiliter uitā aget. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNAE, 9. Epist. VIII.

Aduersa & naturæ leges toleranda esse.

QVerelarum tuarum uocibus plenus sum, iam res ad fastidium inclinât, iam molli-
ciem tuam ferre non ualeo, neq; enim aliter, quàm si in hanc uitam nuper intras-
ses, ad occursum rei cuiuslibet expauescis? Pudeat inter lamenta senescere, imò
uerò pudeat, olim senem, pueriliter lamentari. Puerorum est ad omnia, quæ uide-
runt oblitescere, quippe quibus noua, & admiranda sunt omnia, senibus &
præsertim eruditis, nihil nouum, aut inopinatum euenire solet: nihil itaq; stupendum, nihil
deplorandum. Vnde igitur tot querelæ, de rebus assiduis, & secundum naturæ statuta fluen-
tibus? Purgentur mouent animas interdum, si bicipitem puerum, si quadrimanum uides.
Miraris imbrem lapideum, bouis uerba, mulæ partum, in Annalibus legimus, quotidiana
despiciamus. Tu quid uidisti propter quod nunc totus in admirationem, & lamenta
conuersus sis? Admirando quidem admirationem, cogis ut admirer, non tam grauiter in
alio ferrem immoderatum hunc stuporem, qui totiens mare transisti: totiens medijs peri-
culis enastisti: totiens è faucibus mortis ereptus es, admirando & fortunam tuam accu-
sando deseribis, passum te maris magnam (& ut Satyrici uerbo utar) poëticam tempestatem,
atque ad litus unde discesseras flatu contrario impellente relatum. Hanc tu maris iniuriam
existimas, natura est, digniorem querelæ causam præferres, si uel illud tibi contigisset, quod
quondam Cæsarea classis, inter Italiam, Græciamq; sustinuit, quando per Hadriaticum ma-
re, glaciali uelut torpore constrictum cursum expedire non ualuit. Vel illud, quod terra sub
pedibus tremente, Pompeianus exercitus tulit in Libya, ubi nullus potest consistere miles
instabilis, raptis etiam quas calcat arenis. Nunc uerò si per terram rigidos lapides, aut tumē-
tes colles, si per mare fluctus inconstantiam pertulisti: nihil est quod lamentaris, tanquam
iniuriosa tibi fuerint elementa, quod naturæ potiùs suæ paruerint, quàm uoluntati tuæ. Al-
tera literarum tuarum pars, non minùs delicatè ac flebiliter te cum iam Pisis applicuisses, in
morbum diutinum incidisse memorat, non aliter quàm si in ætate tam longa, quid morbus
esset ignorares. Quomodo autem se aduersus mortem præparabit animus, inter hæc quo-
tidiana tam querulus? Sed ne latius effundar, amplissima enim res est, & uerborum egen-
s.

CC 2 Accipe

Accipe breuiter, quæcūq; de his querelis à me ipse diffusius dici solent. Nimis faciles sumus ad accusandum naturam, nemo quod uiuit, at quod egestatem sentit, quod labores patitur, quod senescit, quod ægrotat, quod moritur, quisque conqueritur, quasi secundum naturam minus ista, quam illa sint. Et nasci, & uiuere, & comedere, & esurire, & dormire, & uigilare, & laborare, & senescere, & ægrotare, & mori, naturalia sunt, ut nemo his mortalium uacet, nisi cui fortè senescendi necessitatem mortis præcipitata remisit. Quid igitur inutiles querelas effundimus? an quia nobis solis ista contingunt, solis nobis lugere permittimus? An quia omnibus cunctorum simul in nos lamenta transfundimus, & ueluti humani generis procuratores, naturam accusamus immeritam? Odiosum sanè negotium, & importunum. Illa enim mitissima, nos beneficia eius per impatientiam exacerbauimus, in parentem optimam ingrati, in nosmetipsos impij. Oro itaq; Pater amantissime, & si ætatè hanc non dedecet, etià cōsulo, ut quicquid euenerit, inducamus in animū, ferre fortiter, ferre moderate, ferre sine ciulationibus, & sine ulla lamētatione muliebri. Habuimus enim deliberadi, & gratias CHRISTO. Habemus adhuc deliberata exequendi spacium, & licet uulgu infamiat, sunt tamen nobis aliquanto magis sobrii consultores, quorum potius monitis obsequendum est. Nec te moueat uita mea, quotiens epistolas meas legis, nec in frontem respexeris ista suadentis. Vidisti enim interdum pallentem medicum, qui suam non poterat, aliterius ægritudinem curare.

FRAN. PETRARCHA IACOBO COLUMNAR, S. Epist. IX.

Varia continet cum Romæ urbis laudibus.

S Emisopitum epistolæ tuæ clamor excitat, quàm iocosus refertam conuitijs, lætus, ridensq; perlegi. Et, ut primum uenienti iaculo prius occurram, uide quæso Pater optime, de multis, quæ contra me colligis, quantum ab intentione tua prima etiam scribentis uerba discordent. Mirari solitum te ais, quod mundum in ætate adhuc tenera, sic artificiosè decipiam, ut scilicet ars hæc sit, tam experientiæ quàm naturæ. Panegyricum plurimum certè uerborum, sed minime amplioris gloriæ cecinisse mihi poteras. Mundus deceptor generis humani, quot uitam laqueis implicitam, quàm amaræ dulcedinis aspersione cōmendet, nouit quisquis apertis oculis iter hoc agit. Cuius & nos fraudibus, de industria fauimus, studiosèq; ut ipsi ignoti, scimus aduersus Apollinis cōsiliū laboramus. Hunc superbia inflat, sub specie magni & excelsi animi, illum malitia & fraus, & quicquid prudentiæ proximum uidetur, sub amictu finitimæ uirtutis infatuat. Ille se fortem putat, inhumanus & ferox, hic se humilè uocat timidus & imbellis. Est & quæ titulo frugalitatis, auiditia sollicitet, & quæ prodigalitatis specie largitatis exhauriat, personata sunt uitia, & immania mōstra, formosis sub pellibus delitecūt. Accedit delectabiliū, sed transfiguratiū, imò uerò transeuntium ac fugientium rerum turba, ambitio honorem nobis, & plausum, aurasq; uulgares, luxuria blandas & uarias uoluptates, pecunia plurimarum rerum sufficientiam obtentat. Nullus hamus sine esca, nullus sine uisco ramus, nullus laqueus sine spe. Accedit humana cupiditas præceps, inopsq; consilij, & falli facilis, & insidijs opportuna. In hoc igitur ancipiti, & lubrico, & suspecto itinere, si quem fortè tam cautum, uel natura, uel studiū fecisset, ut mundi fraudibus elusis, mundum ipse deciperet, frontem scilicet ostendens populo similem, tota intus mente dissimilis. Quem tu hunc uirum diceres? hunc tamen ubi quærimus? & natura optima, & ætate solida, simul ac sobria opus est, & alienorum casuum obseruatione sollicita. Tu tamen hoc mihi nomen imponis: immensum quidem (modò non irrideas) quod si hodie uerum non est, Deum oro, qui potens est etiam ab inferis excitare, ut uerum fiat, antequàm moriar. Sed quo hinc iocando progredieris? Multos fictionibus meis opiniones, de me concepisse magnificas, fuit ars hæc fateor, quibusdam ex illustribus uiris, ut ingenio quodam ueras uirtutes mirantibus. Hinc & Numæ Pompilio diuini colloquij, & Publio Africano diuinæ etiam stirpis fama quæsitæ est. Mihi ars ea, non cōpetit, nihil habeo quod ostentem, & tamē nescio, quis me ab incunabilis superuacuius fati fauor insequat, notior sum q̃ uelim, & scio de me quātuluscūq; sim, in utramuis partē multa iactari, quibus ego nec deprimor, nec extollor. Scio populi totidem ferè mendacia esse, quot uerba. Et hæc quidem hæcenus, neq; enim ut turbæ displiceam, magnoperè laborandum est. Nec dum desinit urbanitas tua, dicis me, non modò uulgu insulsum, sed cælum ipsum fictionibus tentare. Itaq; Augustinum, & eius libros simulata quadam beneuolentia complexum: re autem uera à Poëtis, & Philosophis non auelli. Quid autem inde diuellere, ubi ipsum Augustinum in hærentem uides? quod nisi ita esset, nunquàm libros de Ciuitate Dei, ut reliqua sileam, tanta Philosophorum, & Poëtarum calce fundasset. Nunquàm tantis Oratorum ac

rum ac Historicorum coloribus exornasset, nimirum, nunquam enim in somnis ad tribunal aeterni iudicis tractatus accesserat Augustinus meus, sicut Hieronymus tuus. Nunquam exprobrari sibi Ciceronianum nomen audierat, quod cum audiuisset Hieronymus, fidemque dedisset, quod nunquam amplius libros gentilium attingeret, quam diligenter ab omnibus, sed à Cicerone praefertim abstineret. Nosti Augustinum uero, cui nullo somno interdictum erat, non solum familiariter illis uti non puduit, sed ingenuè etiam fateri, se in libris Platoniorum, magnam fidei nostrae partem inuenisse, & ex libro Ciceronis, qui uocatur Hortensius, mutatione mirabili, ab omni spe fallaci, & ab inutilibus discordantium sectarum, contentionibus auersum, ad solius ueritatis studium fuisse conuersum, & lectio- ne libri illius inflammatum, ut mutatis affectibus, & abiectis uoluptatibus uolare altius inciperet. O uirum ineffabilem, dignumque, quem Cicero ipse pro rostris laudet, cuique publice grates agat, quod inter tam multos ingratos, unus uelit esse gratissimus. O uirum magnificè humilem, & humiliter excessum, non qui alienis plumis ornatus, auctoribus hic insultet, sed qui iam Christianae religionis fluitantem puppim, inter haereticorum scopulos agens, praesentisque magnitudinis, sine arrogantia sibi conscius, ueritatem primordiorum suorum, & adolescentiae rudimenta commemoret, & doctor tantus Ecclesiae non erubescat, ducatur Arpinatis hominis licet aliò tendentis. Cur autem erubesceret? Nemo dux spernendus est, qui uiam salutis ostendit. Quid ergo studio ueritatis obesse potest, uel Plato, uel Cicero? Quorum alterius schola fidem ueracem, non modò non impugnât, sed docet, & praedicat alterius libri, recti ad illam itineris duces sunt. Eadem & de alijs dici possent: sed piger in re notissima, testes superuacuos conquerere. Nec tamen idè negauerim, multa apud illos esse, quae uitari oporteat, cum & apud hostros quaedam sint periculosa incautis. Et Augustinus ipse, in quodam opusculo uolumine. De uberrima messe suorum studiorum, inter nascentis erroris lolium, proprio pollice decerpit, quid ergo? rara lectio est, quae periculo non uacet, nisi legenti lux diuinae ueritatis affluerit, quid sequendum, declinandumue docens. Illa autem duce, secuta sunt omnia, & quae nocere poterant, iam Syrtibus, & Charybdi, aut famosis in alto scopulis notiora sunt. Ut uero iam tandem huic lasciuiae calumniae finis fiat, uerone, an falso Augustinum animo complectat, ipse nouit. Etenim ubi nec fallere uult quisquam, nec falli potest, unde deuia uitae meae, erroresque clementem, misereri arbitror: Praefertim si adolescentiae suae meminit, quam uagam, & aberrantem miseratus omnipotens, re- traxerit ad rectum iter, & nunc pro arenosis Aphricae litoribus, ubi aliquandiu noxiae delectatus. Vergebat ad mortem, aeternae frondentis Hierusalem sine fine municipem esse de- dit. Inde mihi fauet, inde me diligit, quid enim dubitem, cum audiam in eo libro, quem de Vera Religione conscripsit, eum ipse firmissima dicentem: Quisquis angelorum Deum di- ligit, certus sum, quod me diligit. Si enim ille contemplatione communis Dei, angelicum amorem sibi promittere non metuit, cum sit homo audebo, & ego, qui homo sum, amorem humanum, animae illius sacratissimae, quae nunc caelo fruitur sperare. Sed enim nouis hic sa- libus aspergor, ais enim, mihi Physica etiam nunc & Poëtica ruminanti, Augustini dicta, quasi quaedam somnia uideri. Melius dixisses. Illa relegendi, totam mihi uitam meam, nihil uideri aliud quam leue somnium, fugacissimumque phantasma. Itaque lectione illa exci- tor, interdum uelut è somno grauissimo, sed urgente mortalitatis sarcina, palpebrae rur- sus coeunt, & iterum expergilcor, & iterum obdormio. Voluntates meae fluctuant, & desi- deria discordant, & discordando me lacerant, sic aduersus interiorem hominem, exterior pugnat, nunc dextera ingeminans ictus, nunc ille sinistra, nec mora, nec requies, & si pater aeternus uoce praelia dirimens, fuscum Dareta, de manibus Entelli ardentis eripiat, uincet exterior. Quid multa? adhuc de fine sum incertus, uiuamque in spe, ad uictorem mortis exclamans:

Eripe me his inuicte malis:

Da dextram misero & tecum me tolle per undas.

Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.

Sed nihil iocis lentius, nihil flexibilius, quocumque traxeris sequuntur. Quid ergo as, finxif- seme mihi speciosum laurae nomen, ut esset, & de qua ego loquerer, & propter quam, de me multi loquerentur. Rem autem ueram in animo meo lauream, nisi illam poëticam, ad quam aspirare me longum & indefessum studium testatur, de hac autem spirante laurea, cur- tus forma captus uideor, manu facta esset, omnia ficta carmina, simulata suspiria: in hoc uno uerè ut iocareris, simulatio esset utinam, & non furor. Sed crede mihi, nemo sine magno la- bore diu simulat. Laborare autem, gratis ut insanus uidearis. Insania summa est. Adde quod

ægritudinem gestibus, imitari bene ualentes possumus, uerum pallorem simulare non possumus. Tibi pallor, tibi labor meus notus est, itaque magis uereor, ne tu illa festiuitate Socratica (quam Ironiam uocant) quo in genere, nec Socrati quidem cædis morbo meo infultes. Sed expecta, ulcus hoc cum tempore maturescet, uerumq; fiet in me Ciceronianum illud. Dies uulnerat, dies medetur atque aduersus hanc simulatam (ut tu uocas) lauream. Simulatus ille mihi etiam Augustinus forte profuerit: multa enim & grauius legendo, multumq; meditando, antequam senescam senex ero. Quis autem erit tacetiarum modus? Vbi desines? Quid ais? Tentatum te quoque fictionibus meis, ac propè delusum, imò uerò delusum, aliquandiu expectasse me Romæ, simulantem ingens ueniendi, teq; reuidentis desiderium, tandem, quod spectatores callidi in circulatorum præstigijs solent, aperiendi tibi oculos, & in artes meas profundius intendentem, omnem ingenij mei scænam patuisse. Deus bone, quid hoc est? Calumniando tu quidem facies, ut magnus sim. Iam Zoroastres uideri mihi incipio, repertor magiæ, siue unus suorum. Esto sim Dardanus, uel Domigeron, uel Apollo, uel alius, si quem ars ea notiores fecit, parum ne præstigijs est, præstigiatores uerbo facere? Sed iam satis, superq; iocum traximus, seriò uelim mihi respondeas. Cesset quamuis ardor, faciem tuam uidendi, quem laboriosissimè in quartum annum iam protraxi, dum cogito: ecce ille cras aderit, ecce tu postredie mouebis. Excidat quidam curarum non mediocris cumulus, quem cum nullo mortalium, nisi tecum æquo animo partiter, quiescat affectus cernendi, præclarissimum Patrem tuum, magnanimos Fratres, honestissimas sorores, exoptatos amicorum uultus. Quanti demum existimaturum reus, moenia urbis & colles, & (ut ait Virgilius) Tuscum Tyberim, & Romana palatia cernere? Credi non posset, quantum Urbem illam (desertam quamuis) & ueteris effigiem Romæ spectare cupiam, quam nunquam uidi, ubi segnitiam meam si tamè segnities, & non necessitas fuit, incuso. Exultare mihi uidetur Seneca ad Lucilium scribens, ex ipsa uilla Scipionis Africani, nec modicum ducit, uidisse locum, ubi ille uir tantus exulauerat: ubi negata patriæ ossa reliquerat. Quod si contigit Hispano homini, quid me hominem Italicum sentire putas? non de uilla Literni, aut de Scipionis sepulchro, sed de urbe Roma, ubi Scipio natus est, ubi educatus, ubi uictor idem, & reus pari gloria triumphauit: ubi non unus ille, sed innumerabiles uixerunt uiri, quos nunquam fama tacitura est. De ciuitate (inquam) illa, cui nulla similis fuit, nulla futura est, quæ ciuitas regum etiam ab hoste dicta est. De cuius populo scriptum legimus. Magna est fortuna populi Romani, magnum & terribile nomen, cuius line exemplo magnitudinem atq; incomparabilem monarchiam futuram, præsentemq; diuini cecinerunt uates. Neque ego nunc Romanas prosequor laudes, maiores est, quàm ut possit à transcurrente tractari, sed hæc cursim attingi, ut intelligeres, non parui pendere me Regiæ Urbis aspectum, de qua infinita perlegi, & ipse multa iam scripsi, plura fortè scripturus, nisi primordia mea præcipitata dies mortis abruptat. Finge me his nequaquam tangi, quam dulce tamen est Christiano animo, Urbem cernere, cœli instar in terris, sacrosanctis martyrum neruis atque ossibus confertam, & ueri testium pretiosa cæde respersam. Videre uerendam populis saluatoris imaginem, & in saxo durissimo, æteinum gentibus adoranda uestigia. Vbi ad literam luce clarius impletum cernitur illud Esaia: Et uenient ad te curui filij eorum, qui humiliauerunt te, & adorabunt uestigia pedum tuorum, omnes qui detrahebant tibi. Circumire sanctorum tumulos, uagari per apostolorum atria, melioribus iam curis comitantibus, & inquieta sollicitudine uitæ præsentis in litore Mafiliæ destituta. Quæ cum ita sint, quid me legnem uocas, cum scias, quod iter meum ex alieno pender arbitrio? Ego me ipsum tibi dederam, paruum quidem, sed perpetuum munus: tu me alteri parere uoluisti, si alter propriè dicitur talis: & tam unanimis germanus. Nihil hic mihi conscius sum, si culpa est, uel tibi parce, uel fratri. In extrema literarum parte ueritus forte, ne lepidissimis iocis tuis offenderer, solet enim leonis quantumlibet blanda contrectatio, animantia parua proterere, suaue olentis unguenti drachmam adhibes, ubi pupugisse uidebare, dum me ad te amandum, imò uerò ad tibi reddendas amoris uices, prèdulciter cohortaris. Quid dicam? Multa loqui, non magis dolore quàm gaudio præpedimur. Hoc unum me tacentem non ignoras, usque adeo saxeus non sum, ut ad tam debitum amorem, sit mihi necessarius hortator, atque utinam in amando non magis freno, quàm calcaribus egerem. Tranquillior iuuenta sequeretur, hoc saltem oro, ne finxisse me fingas.

Vale.

FRAN. PETRARCHA AGAPITO COLUMNAE, S. Epist. X.

Studia hominum in deteriora prolabi.

Non miror in te, quod in omnibus stupeo, & in me autem queror, & lugeo, publicum malum est, quæ negligi sine periculo poterant, certatim quærimus, quod apud primæ curandum erat, publicè negligitur. Quàm fertilis ager, quàm domus composita, quàm obsequiosus seruus, quàm sollicitus procurator, quàm splendida vestis, quàm nitidus equus, quàm pulchra uxor, quàm nostri corporis ornata superficies, omnes curamus: Quàm pulcher & ornatus animus, curat nemo: nec se curaturum spondet, aut sperat, sed quod primum esse debuerat, differimus ad extrema:

*O ciues, ciues, querenda pecunia primum,
Virtus post nummos.*

Sic est hodie, sic erat Flacci seculo, sic erit temporibus pronepotum, nisi fortè meliora de posteris auguramur, utinam id quidem sperare possemus. Sed, ut res eunt, indies peiora conicio, quamuis iam peiora uix possim, nedum timere, sed fingere, certè sic uiuitur, eoq; criminum ac furorum uentum est, ut procedi ulterius, sine publico præcipitio non possit. Nunc, nunc impletum est, quod ante tempus dixerat Satyricus:

Omne in præcipiti stetit.

Enitemur tamen pro uiribus, ut semper aliquid accedat insanix, nec nunquam à maioribus traditæ licentiæ, finibus contenti erimus, nunquam commitemus, ut mentitus uideatur Horatius, ubi ait:

*Actus parentum peior auis tulit
Nos nequiores: mox daturos,
Progeniem uitiosorem.*

Et, ut in tempus aliud grauiorem hanc querimoniam differamus, insistentes cœpto, semper uerissimum faciemus, quod Marco Varroni, uiro lōgè doctissimo uisum est. Quoniam si duodecimam curæ partem, quam impendimus, ut pistor bonum nobis panem faciat, impendissemus in nobis ipsis, iam pridem boni essemus (ut de annulis, de calceis, de calamistris fileam) sic est proculdubio, sic erit, semper curabuntur superuacua, semper necessaria negligentur. In literis tamen uis clarissime uir, unum de te bonæ spei pignus habeo: uideris mihi uim pati, & (qui proximus ad salutem gradus est) statum tuæ mentis agnoscere uideris, mihi indignatione magnifica, cum primum se facultas obtulerit, ex his compedibus euasurus. Vale.

FRAN. PETRARCHA AGAPITO COLUMNAE, S. Epist. XI.

Ad Coenam poetice amicum inuitat.

AD coenam expectatus uenies, memorq; non hic cupidinarium forum esse, poeticum tibi conuiuium præstò est, idq; non luuenalis, aut Flacci, sed quale à Virgilio pastorale describitur:

*—Milia pomæ,
Castaneæ molles: & præsi copia lactis.*

Cetera duriora, inelaboratum ac rigidum panem, fortuitum leporem, aut peregrinā gruem: idq; perarò, & callum fortassis apri rancidioris inuenies. Quid multa? Neq; locorū, nec uictus asperitas ignota est tibi. Itaq; non pedibus tantum, sed ut faceret Plautinus paralitus ait, Calceatis dentibus ut uenias, admoneo. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNAE, S. Epist. XII.

Hetruriæ loca quædam describit.

Proportunum curis meis locum, si non aliò properat animus, nactus sum, in Regione Romana Caprarum mons dictus est, olim credo, quod syluestribus uirgultis obfusus, capris quàm hominibus frequentior haberetur. Paulatim cognitus loci situs, & spectata fertilitas, habitatores aliquot spontè cōtraxit, à quibus arx eminenti fati tumulo fundata, & domorū quantū collis angustus patitur, adhuc uetus Caprarū uocabulū nō amisit. Locus ignobilis fama, nobilioribus cingitur locis. Est hinc Socrate mons, syluestro clarus incola, sed & ante syluestrum poetarum carminibus illustris. Hinc Cymini cum monte lacus, quorum meminit Virgilius. Hinc Sutrium, quod non nisi duobus passuum millibus abest, sedes Cereri gratissima, & uetus, ut perhibent, Saturni colonia. Campus ostenditur non longè à muris, ubi primum in Italia frumenti semen, ab aduena rege iactum

Et cum dicunt, primâ messem falce defectâ, quo beneficio, miraculoq; delinitis animis, in partem regni uiuens, in opinionem diuinitatis, uita functus fauore hominum acceptus senex rex, & falcifer Deus est. Aër hic, quantum breue tempus ostendit, saluberrimus: hinc illinc colles innumeri, altitudine, nec accessu difficili, & expedita prospectui, inter quos & umbrosa laterum conuexa, & opaca circum antra subsidunt, undiq; submouendis solibus, frondosum nemus erigitur, nisi quod ad Aquilonem collis humilior, apricum aperit sinum, mellificis apibus floream stationem, fontes aquarum dulcium, imis uallibus obstreperunt, cerui, damæ, capreoli, & feri nemorum greges apertis uagantur collibus. Omne uolucrum genus, uel undis, uel ramis immurmurat: nam boum, & omnis mansueti pecoris armenta, & humani laboris fructus, Bacchi dulcedinem, & Cereris ubertatem. Ad hæc & illa naturæ dona, uicinos lacus ac flumina, & non longinquum mare prætereo. Pax una, quo nam gentis crimine, quibus cœli legibus, quo fato, seu qua syderum ui, ab his terris exulet ignoro. Quid enim putas, pastor armatus syluis inuigilat, non tam lupos metuens, quam raptores, loricator arator, hastam ad usum rustici pugionis inuertens, recusantis bouis terga sollicitat. Auiceps retia clypeo tegit, & piscator hamis fallacibus, hæretem escam rigidone suspendit (quodq; ridiculum dixeris) aquam è puteo petiturus, rubiginosam galeam, sordido fune connectit. Deniq; nihil sine armis hic agitur, quis ille pernox ululatus uigilum in moenibus? Quæ uoces ad arma conclamantium? Quæ mihi in sonorum locum, quod blandis è fidibus exprimere consueueram, succēssere. Nihil incolis harum regionum inter se aut tutum uideas, aut pacatum audias, aut humanum sentias, sed bellum & odia, & operibus dæmonum cuncta simillima. His in locis pater inclyte, inter uolentem ac nolentem dubius iam sextumdecimum diem ago, & quantum potest in rebus omnibus consuetudo, fragore militum, & stridore lituum ceteris in aciem concurrentibus, me sæpè per hos colles uagum, uideas, atq; aliquid quod posteritatem mihi conciliet assidue meditantem. Omnes me cū admiratione respiciunt, oculosum, intrepidum & inermem, contra ego omnes admiror pauidos, sollicitos, & armatos. Hæc est humanarum uarietas actionum, quod si forsitan interroget, an hinc migrare malim, nō facile dixerim, & ire iuuat, & manere delectat. Ad primum prouior sum, non quod hic molesti quicquam patiar, sed Romam uisurus domo moueram. Est autem secundum naturam, ut usq; in finem uotorum, animus non quiescat, ex quo maxime colorem mihi uidetur habuisse, opinio illa, quæ beatifica uisione Dei, in qua consummata felicitas hominis cōsistit, defunctorum animas, tam diu carituras astruebat, donec corpora resumpsissent, quod naturaliter non optare non possunt, quamuis illa sententia multorum, saniori iudicio uicta, & cum auctore suo, da ueniam quæro, qui ualde eum, sed non errores eius dilexisti, sepulta iam pridem sit. Vale.

FRAN. PETRARCHA TOANNI COLUMNÆ, S. Epist. XIII

Causas moræ apud Caprarum montem recenset.

IN hoc ecce Caprarum, imò uerò leonum, ac tygridum monte, quolibet agno mitior, Vrsus iste tuus habitat, Anguillaræ comes, amator pacis, sine bellorum metu, inter bella securus, non sine pacis desiderio, hospitalitate secundus memini, consilio uigens, blandè seuerus, & rigide benignus in suos, pleridum familiarissimus, & excellentium ingeniorum mirator elegantissimus, ac laudator. Et secum non aduersum, ut ille, sed conueniens moribus suis, nomen sortita Agnes coniunx eius præclarissima soror tua, de qua ut de Carthagine Salustius ait, silere melius puto, quam parum dicere. Sunt enim quædam, quæ nullo melius modo, quam stupore, & silentio laudantur, horum ex genere soror tua est, hoc concors, & mite par coniugiū, ceu rosas, aut lilia totidem, notaui inter spineta attribulos odiorum, horum suauitate utcunq; reliquorum temperatur asperitas. Accessit diuinus & singularis uir, Iacobus de Columna, Lombarienfis Episcopus, germanus tuus, ad quem cum aduentus mei nuncium præmissem, per literas quid me agere uelles interrogans, quomodo obsidentibus omnes aditus domus tuæ hostibus, non tutò uidebar Romam petiturus. Rescripsit ille, congratulatus aduentui, & expectare iubet, paucisq; post diebus ad VII. Cal. Februarij affuit, cum Stephano fratre primogenito, cuius etiam uirtus eximia, magna quidem materia uatum, est, neq; amplius, quam centum armatis equitibus stipatus uterq; non sine spectantium horrore transiuerat, cum quingentos, & eò amplius sub hostium signis esse constaret. Sed ea, quæ sæpè bellum conficit, fama ducum, interstrauerat, cum his ego nunc generosis spiritibus habito, tanta dulcedine, ut sæpè alibi, quam in terris esse uidear, nec iam Romam magnopere requiram, ibimus tamen, quamuis denuò dicantur, aduersarij reditum, in urbem accuratius obstruxisse. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNAE, S. Epist. XIII.

Ruinæ Urbis admirans obstupescit.

A Burbe Roma quid expectet, qui tam multa de montibus acceperit? putabas me grande aliquid scripturum cum Romam peruenissem, ingēs mihi forsan in posterum scribendi materia oblata est, in presens nihil est, quod inchoare auisim, miraculo rerum tantarum, & stuporis mole obrutus. Vnum hoc tacitum noluerim, contra actu suspicabar accidit. Solebas enim, memini, me ueniendo dehortari hoc maxime prætextu, ne ruinosæ urbis aspectu famæ, nō respondente atq; opinioni meæ, ex libris conceptæ ardor meus ille lentesceret. Ego quoq;, quamuis desiderio flagrare, nō inuitus differebam, metuens ne quod ipse mihi animo finxeram, extenuarent oculi, & magnis semper nominibus inimica præsentia. Illa uerò, mirum dictu, nihil imminuit, sed auxit omnia, uere maior fuit Roma, maioresq; sunt reliquæ quàm rebar. Iam non orbem ab hac Vrbe domium, sed tam serò domitum miror. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNAE, S. Epist. XV.

Laudatoria.

Sunt qui Romanorum ueteres matronas singulas singulis laudibus attollant, & Lucrætiæ quidem pudicitiam asseribunt, Martiæ gravitatem, pium impetum Veturiæ, coniugalis amoris ardorem Portiæ, Claudiæ hilaritatem sobriam, Iuliæ facetias, & eloquentiam muliebrē, urbanitatem Cæciliæ, Liuiæ maiestatem, Corneliarum alteræ generosum robur animi, alteræ morum, uerborumq; dulcedinem. Sunt & qui peregrinas suis laudibus prosequantur, honestatem in Penelopē, in Artemisia amorem immortalem, in Iphicratea tolerantiam, in Thomyri fortitudinem, consilium in Thætide, modestiam in Argia, pietatem in Antigone, in Didone constantiam admirantes. Vellem ut duo laudatores, ueterum, sorores tuas Ioannam & Agnetem cernerēt, haberent profectò in una domo amplissimam laudandi materiam, neq; foemineis titulis conquirendis, per omnes terras & per tam multa secula uagarentur. Quicquid usquam sparsim quaeritur, apud has simul inuenitur. Tu uiue, non uirtute tantum propria, sed magni Genitoris gloria, fratrumq; concordia, & talium sororum pietate felicissimus. Vale.

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V C EPISTOLARVM

DE REBUS FAMILIARIBUS,

LIB. III.

LIBER III.

FRAN. PETRARCHA THOMAE MESSANENSI, S. Epist. I.

Tule siue Tyle insula.

PERAMBVLANTI ueterum confinia, accessu quidem aspera, sed amoena cum peruenieris, creber scrupulus ingenij pede calcandus est. Hoc sane, quem tu tibi nuper iniectum scribis, ego iam pridem premor, quæroq; itidem, quānam mundi parte Tyle sit insula, quæro? Sed, ut uerum fatear, nec certo iudice, nec ad rem ducentibus coniecturis, aut ipsam, aut nullā inueniendi spem inuenio, & hæc tibi quidem, ex ipsis Britannici Oceani littoribus propinquior, ut fama est, ipsi quam uestigamus insulæ scribo. Profectò unde uel antiquo literarum studio, uel noua ac sollicita locorum indagine, certius aliquid scribere posse debueram, ultimum quippè terrarum esse non ambigitur, hoc Virgilius canit: hoc Seneca, hoc secutus utrumq; Boetius: hoc omnis deniq; scriptorum cohors, illud quoq; satis inter multos conuenit, in occiduo tractu sitam, quam longissimè ab ortu solis, & à meridie recessisse. Cæterum nobis in occidente positus stimulos addidit, ipsa uicinitas, si ad orientem sita esset, fortè non

CC 5 magia

magis Tylem, quàm Taprobanem curaturis. Cùm uerò Britanniam & Hyberniam, cunctasq; Orchadas in occidentali Oceano, ad Aquilonem, inq; eodem Fortunatas insulas, ad Austrum, partim usu, partim assiduo cōmeantium testimonio, nō aliter pœnē, quàm ipsam Italiam, aut Gallias nosceremus circumspicere, mirariq; cepimus, aliquantōq; scrupulosius inquirere, si ubi undis emergeret celebrata hæc omnium literis insula, quam in nostro Oceano, & antiquorum locauit auctoritas, & nunc etiam orientalium populorum, ac totius orbis cōfirmat opinio. Quid multa? Euenit huic, quod sæpe claris uiris accidit, ut ubiq; sint, quàm in patria notiores, percontare occidētis accolas, indocti ipsū insulæ nomen ignorant, literis utiq; clarum nomen insulæ est. Insula uerò non minus ignota, quàm uulgo, mihi quidem de hac cum Richardo quondam Anglorum regis cancellario, sermo nō ociosus fuit, uiro ardentis ingenij, nec literarum inscio, & qui ut in Britannia genitus atque educatus, abditarumq; rerum ab adolescentia supra fidem curiosus, talibus præsertim quæstionibus enodandis aptissimus uideretur. Ille autē, seu quia sic speraret, seu quia puderet ignorantiam fateri (qui mos hodie multorum est, qui non intelligunt quanta molestiæ laus sit homini nato, nec nosse omnia uolenti, profiteri ingenuē se nescire, quod nesciat) seu forte, quod non suspicor, quia huius mihi arcani notitiam inuideret: Respondit, certē se dubietati meæ satisfacturum, sed non priusquàm ad libros suos, quorum nemo copiosior fuit, in patriam reuertisset. Erat enim dum in amicitiam eius incidi, tractandis domini sui negotijs, apud sedem Apostolicam peregrinus, ea scilicet tempestate, qua inter præfatum dominum suum, & Francorum regem prima diurni belli semina pullulabant, quæ cruenta melle postea protulere. Nec dum repositæ falces, aut clausa sunt horrea, sed dum promissorille meus abiisset, siue nihil inueniens, siue nouiter iniuncti pontificalis officij graui munere distractus, quamuis sæpe literis interpellatus, expectationi meę non aliter, quàm obstinato silentio satis fecit. Ita mihi Tyle amicitia Britannica nihil notior facta est. Post annos uerò uenit in manus meas libellus de mirabilibus Hybernię à Giraldo quodam aulico, Heinrici secundum regis Anglorum, licet tenui rerum stylo, non rudi tamen uerborum arte contextus, quem ne totū bibliothecæ nostræ foribus excluderem, breuis quędam ipsius particula promeruit, ubi de hac eadem insula nostræ similis, & operosa dubitatio inserta erat: itaq; similitudo una ingenij, mihi totius operis commendauit, auctorem. Aliquot ibi scriptorū sententias attingit, quod insularū Oceani, quæ circa Britanniam, quæue inter Arcton & Occasum sunt, extrema sit Tyle. Vbi æstiuo nulla nox, brumali contra solstitio nulla dies, ultra quàm pigrum atq; concretum faceat mare. Ad hæc Solinum, & Isidorum testes citat, ignotam nihilominus insulam occidenti, nullamq; huius uel naturæ, uel nominis illic esse confirmat: ideoq; coniecturam sequens, aut famolosam, sed fabulosam insulam existimat, aut infinito ab alijs spatio secretam, nusquā alibi, quàm in intimis Borealis Oceani secessibus requirendā. Cuius sententiæ astipulatorem facit Orosium. Poterat & Claudium, ubi Hyperboreo damnatam sydere Tylem ait. Hoc tamen omisso, rem agit, & ad hunc ferē modum ille disputat. Tu testes, quos inducit examina, quàm sibi constet, & quanta sit dictis fides intelliges. Ego enim nunc à libris omnibus, quàm longissimē absum, & id unū in hac peregrinatione molestissimum experior, domo egressus, nullum Latinæ linguæ murmur audio, domū regressus, comites libros, cum quibus loqui sum solitus, non habeo, omne mihi colloquium cum memoria mea est. Hæc igitur ex tempore & memoria scribo, ita ut de quibus illam hæsitantem uideo, silentio potius, quàm calamo committenda crediderim. Multa sanē non aliter, quàm si sub oculis libri essent, memini, quæ frequens horū cogitatio, mihi altiūs atq; tenatius impressit. Plinium ille Secundum, fortē non legerat, quo nemo certius rem expressit, quam uerē definire non ausim, cū illud semper occurrat, quid ita omnibus habeatur incognita insula tam uicina, tam celebris. Sed dicam quid ipse Plinius Secundus, secundo naturalis historiæ libro senserit. Tylem esse insulam, sex dierum nauigatione in Septentrionem à Britannia distantem, ubi semestrem æstiuū diem ac paris spatij brumalem noctē esse coniectat: & uiolento, quantū sibi uidetur, rationis argumēto. Et præterea nescio quo Phocensi Pythia Masiliensi teste utitur. Quæ si uera sunt, quantulū hinc abest Tyle ipsa quam quærimus, cuius apud Indos, ut augurer, fama ingens, apud nos notitia nulla est. Seruius quidem & si Grammaticus melior quàm nec Cosmographus uel Poëta, sequens tamen priorū uestigia, super illum Virgilij locum:

Tibi seruiat ultima Tyle:

Sic ait Tyle insula est Oceani inter septentrionalem, & occidentalem plagam ultra Britanniam, Hyberniam, Orchadas. Vides ut unum ferē signum omnes aspiat, ut inter Septentrionem & Occasum, ac non procul à Britannia uario sermone conueniant, ubi si corpore conue-

conuenissent, te cogente, mutassent fortè sententiam. Duo longiùs abscedunt, à cæterorum dictis, sed an ad uerum propiùs accedant, an propter distantiam, non ita manu, ut aiunt, mēdaciū prendi possit, incertum est. Horum alter Orofius est, cuius suprà est mentio habita, alter uerò Pomponius Mela, nobilis Cosmographus, quem Plinius in multis sequi solitus, hic neglexisse uisus est. Is enim toto anno, unum solis ortum, uerno, unumq; autumnali æquinoctio, occasum, atq; ita una die dūtaxat, unaq; nocte distinctum anni spatium, Hyperboreis populis assignat. Primis in littore Asiatico super Aquilonem, Riphæosq; montes habitantibus, omnino (siquid sibi credimus) mortalium innocētissimis, fœlicissimisq; Tysem autem inter Oceani insulas, Belgarum littoribus oppositam testantur, noctes ibi breues, hyeme quidem fuscas, æstate lucidas, solstitio nullas. Adest tanta discordia, ut mihi quidem nihilo uideatur occultior insula ipsa, quàm ueritas. Sed benè habet, quia quid laboriosè quærimus, impunè nescimus. Lateat ad Aquilonem Tyle: lateat ad Austrum Nili caput, modò non lateat in medio consistens uirtus, & huius uitæ breuis semita, per quam magna pars hominum palpitando, titubandoq; proficiscitur ad incertum finem ambiguo calle festinans. Ne ergo nimis magnam operam impēdamus, in inquisitione loci, quem forsan in uentum cupide relinquere. Claudenda iam epistola, & tempus curis melioribus impendendum est. Hæc sunt, quæ de hoc ambiguo tibi, nunc ex ipsa (ut ita dixerim) inquisitionis area, excutere potui. Reliqua à doctioribus exige. Mihi quidem, si hæc ne latibula rimari, & addita nosse negatum fuerit, me ipsum nosse sufficiet. Hic oculos aperiā, hic figam inuitum; orabo eum qui me fecit, ut se mihi neq; simul ostendat, & (quod uotum sapientis est) notum mihi faciat finem meum. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMAE. MESSANENSI, S. Epist. II.

Cursus hominum superuacuas esse.

Quid ad literas tuas dicam? Vereor ne humanorum torrens rapidissimus, eorum amicum nostrum, fundo aluē rotatum, cum uniuerso rapiat. Senescit, ut uides, inter ludos atq; præstigia fortunæ, multa sibi promittens, quæ, mihi crede, nunquā uenient. Vna tamē excusatio est: omnes idem ferè morbus habet, quem inuenies, qui nō sæpè castigē quietis hodie labore. Hæc fœlicitas, hæc mortaliū uita est, mirus furor, nec miror idē quia publicus, hiare inuētis, & certis bonis abiectis, incerta sectari ignorant homines, quantum lucri sit spes inanes, & fallaces perdere. Nulla grauior facina, nulla tamen tristius deponitur, usq; adeo malis etiam proprijs delectamur. Laborat ille quidem & suspirat, & anhelat superuacue, & contra Flacci sententiā, Terras aliò calentes sole permulans, breui fortis iaculatur æuo multa. Non accuso in alijs, quod in nobis excuso, tulit & nos multa uidendi ardor, per terras, ac maria, & nunc maximè ad extrema terrarum, ea me uoluptas traxit, pellente hinc tædio rerum, morumq; odio, quo rursus dura necessitas retraxit, nudius tertius applicuit, & cum multa inde sibi scripserim reuersus puluerulentū calamum, tuo primum nomine deteresi. Amicus autem noster, non ut doctior redeat, nullum mundi litus in accessum sinit, & omni uento caducæ frondis more circumuoluitur, suspiriorum eius nullus, ut auguror, finis erit, nisi qui uitæ. Hoc sibi uerbis meis dicito. Rarò quidem præmeditata succedunt: sed finge succedant, crescit cum fœlicitate miseria, id haud difficile persuaderi posset experto, nisi consuetudo pessima, aures salutaribus uocibus obstrueret. Sed ipse de se uiderit, tu uerò cœptum tene, & ne turba delirantium animum à proposito conuellat caue. Senecæ, imò uerò ipsius naturæ uerbum est. Nec multo opus est, nec diu. Vale.

FRAN. PETRARCHA STEPHANO COLUMNÆ IUNIORI, S. Epist. III.

Usum uictoriæ non amittendum esse.

Potuisti uir fortissime uincere: scito sapientissime uir uti uictoria, ne quis, unquam nostrum tibi possit obijcere, quod Cannensi quondam die Maharbal Hannibali, qui si consilio obsecutus, recto calle ab acie Romam, sanguine nostro torantia signa uertisset. Quæ nam sit historicorum opinio, non ignoras. Sed illius impijs ausibus, obstitit Italia fauens Deus. Idem pios adiuuans conatus, aciem tuam comitabitur, diriget, se duce uictoria signa non deseret. Ille tibi nunc perpetuam uictoriā, ultimumq; tuorum hostium exterminium pollicetur, qui de tot olim Barbaricis legionibus, piam paucitatem Theodosij principis salua fecit. Et tu profectò iustissimā causam foues, & qui illius tūc iustitiæ fuit, tuæ nunc testis est CHRISTVS, deuotissimè tibi diebus, ac noctibus inuocandus, ut peragat quod incœpit, non equidem procul ille, sed tecū est, & tecū erat (mihi crede) dū uinceres.

ceres. Alioquin quo'nam modo cum paucis tantum fudisses exercitum, atq; unus duos superbiſſimos hoſtes, incautusq; idem ac propè ſemiernis, præmeditados illos, & inſtructos inopino Marte tam celeriter oppreſſiſſes? Aderat proculdubio cœleſte præſidium, aderiſq; quotiens nō mutata iuſtitia, partis tuę pię, reuerenterq; poſtulatibitur. I tanto ſecurus duce, & de cœſorum ſanguine renaſcentem puerum, Eccleſiarum ſpolijs oneratum, prædam uerius ſcito eſſe, quàm prælium. Prior nempe uictoria, ut glorioſa, ſic inops fuit, hæc tam opulenta, quam facilis. Vade igitur, ad certam uictoriã, potiùs iam ad ambiguum certamen, & uade non tam proprijs uiribus, quàm diuino fiſus auxilio. Ipſa pro te etiam elementa pugnabunt, quæ pro Theodoſio pugnauerunt (quodq; ait Claudianus)

Tibi mittet ab antris

Aeolus armatas hyemes, tibi militat æther.

Et coniuſſi uenient ad claſſica uenti.

Nam & tu quoque cum crucis hoſtibus, licet CHRISTI nomen uſurpantibus, bellum geris, quod ſic eſſe nouus Eugenius ex agno lupus, tyrannus ex clerico, oppreſſæ ac nudatæ per Italiam teſtantur Eccleſiæ. Te non tuarum magis, quam ſuarum iudicem offeſſarum poſcit læſa diuinitas, noli geminæ deeſſe uindictæ, neque in his, quæ geſta ſunt, ſpem uſque adeo poſueus, ut quæ ſint gerendæ non uideas. Aliquid eſt actum, imò multum, imò plurimum, imò nihil cum principio finis deſit. Ne quæſo cum uictoria uti poſſis, frui malis, qua in re noſtro quidem optimo, ſed peſſimo facto ſuo, erraſſe tantus ille militiæ magiſter arguitur. Quamuis autem unum illud omnibus bellorum ducibus qui ſunt, quiq; erunt omnibus ſeculis, abunde cautionis, ac documenta præſtare debeat, ne tamen in tam magno negotio, unius exempli commemoratione mouearis, & noſtra, & peregrina ſubiſciam. Magnus Pompeius ad Dyrrhachium uictor, Iulium Cæſarem propè captum, dum retinere poſſet, abire permittit, ſiue ignorantia rei bellicæ in duce probatiſſimo, ſiue fortuna familiari ſuo, in extremis neceſſitatibus opem ferens. Siue (quæ uulgatior fama eſt) mira proſus atq; utinam ſœlix humanitas illa ſiuit, ex qua mox in Theſſalia calamitas publica, & in Aegypto ducis ipſius mors miſerabilis conſecuta eſt: & in Africa Catonis ſimul ac libertatis interitus, & in Hiſpania triſtis reliquiarum ſtrages, & Romæ ſpoliatum ararium, oppreſſæ leges, atque ibidem ſuccinctus ferro abſcifo Senatus, & uictor in Capitolio, quod quatuor triumphis ornauerat interfectus. Hinc Peruſij ac Mutinæ grauis obſidio, & crudeliſſima Parmenſium clades, cuius in Philippiis Cicero meminit, & i haſſalia noſtro ſanguine ruſus infecta, & ſub Leucadio atq; Actio uerticibus, illa ingentia bella naualia. Poſtremo inde uſq; in ſeculum noſtrum, tantorum ſeries malorum, ut impoſſibilis enumeratio ſit, & amara memoria, nec dum miſeriarum finis ullus appareat. Quid de Cyro rege Perſarū loquar, quid (ut propiè dicam) uictor in prælio, in uictoria uictus fuit? Quid de Alexandro Macedone, qui bello Incolumis, in conuiuio periit? Agamemnon non famoſum illud ac ſuperbum Ilion ſtrauit, Africanus minor noſter (ut ita dixerim) Poliorchetes Carthaginem atq; Numatiam funditus euertit, uterq; in bello, quàm poſt uictoriã tutior, militiq; ſœlicior quàm domi, quos non minus moribus, quàm locis, temporibusq; diſtantes, ſciens, in hac breuiſſimæ partiſſimæ epistolæ parte coniunxi, quod propè par ſatum, atq; idem amborum exitus uideretur, uictores hoſtium, quiſq; ſua perdomita, ac ſubacta barbarie, inter amplexus nefandiſſimarum coniugum perièrè. Nihil hæc, fateor, ad noſtrum propoſitum. Itaq; rem omnium ad unum ſinem deduco, ut oſtendam multa etiam uictoribus metuèda. Nuſquam igitur geſtarum rerum fiducia ſubſiſtendum, prodendumq; longius aſſidue, ac more Cæſareo urgendum impigre ſuſceſſum, inſtādumq; fauoris numinis, credendumq; nihil actum, dum agendum aliquid ſuperſit, alioquin multis bello ſuſpectiorem fuiſſe uictoriã, & uerendum ualde, ne melius fuerit non cœpiſſe, quàm cœptum medio procurrentis faciſſe calle deſerere. Vale.

FRAN. PETRARCHA STEPHANO COLUMNAE IUNIORI, S. Epist. IIIL

Litteras & carmen miſſiſſe indicat.

De uniuerſo rerum tuarum ſtatu, quid ſentirem, breue quiddam tibi, bellaciſſime Vir, materno pridem ſermone conſcripſeram, ut poſſet militibus etiam tuis innotſcere, tecum in partē laboris, & gloriæ proſecturis. Subinde autem pariente noui aliquid ſemper ingento, eidem tibi carmen, ex meo, alienoq; contexui: ea lege, ut primus meus, ſi cundus alicuius probati Poëtæ uerſus eſſet, atq; ita, ut legentem non ſententiarum modo artiſcioſa connexio, ſed uerborum quoq; conſonantia delectaret. Quam re, ceu noui poëmatis (tenui licet inuentione) gloriabar, donec miſſo iam carmine deprehendi,

hendi, alios ante me hoc genus attigisse, uerumq; quod Hebraeus sapiens dixit: Nihil noui sub sole. Quodq; ait Comicus Poeta:

Nihil dictum: quod non sit dictum prius.

Nouissimè per nuncium Stephani Senioris, magnanimi patris tui, quò plures uirtuti stimulos incurrerem, scripsi oratione solita & libera, quam si habes, nihil est quod mutem, nihil quod adiciam, quamuis enim multa se offerant, tamen sapientè monuisse satis est. Vale.

FRAN. PETRARCHA STEPHANO COLUMNAE IUNIORI, S. Epist. V.

Solitudinem experientia laudatam.

Postulas tibi statum uitæ solitariae, quem hac ætate secutus uideor (ut asseris) præter morem hominum nostrorum, breuibus uerbis exponi, utrum imitandi, an irritandi auidius, nescio, tu scis. Cæterum quam magnam rem, inter angustias cogi, ac breuiter dici uelis, forsan ignoras. Sunt de hoc ipso disertorum hominum libelli, nec tamen (quantum mihi uidetur) à quoquam sufficienter adhuc laudata res est, de qua sæpe mihi fateor, scribere aliquid impetus fuit, & fecissem, nisi quia nondum aut ingenio, aut stylo, aut rerum notitiæ satis fido. Quod ad te, precesq; tuas attinet, ego quidem, ut nunquam æquis auribus laudatorem uitæ huius audiam, nisi qui primo dulcedinem eius aliqua ex parte gustauerit, cum innumerabilibus bonis hæc affluat. Quæ nec audiendo, nec legendo. Denique nec aliter quàm experiendo discuntur, sic frustra quenquam doceri, uelle rear, nisi eadem experientia magistra. Quid enim refert, quanto eloquio res agatur, aut non intellegendis qui audient, aut minimè credituris? Tu itaq; si te solitudinis meæ admiratio, & mirandum studium trahit (ut prædicas) noli me curis alijs intentum fatigare: noli narrationem imparè rebus exposcere. Sed si modo tu (quod ego, quia ualde uereor, sæpe repeto) pura mente, discendiq; nō tentandi animo interrogas, ueni & uide, quodq; ipse tibi debere potes, alteri ne debeas. Desine tuarum aurium pruriturum, alieni sermonis unguentibus scalpere, leuioribus fabellis idem consequi non prohiberis, idq; fiet honestius, quàm si tractatum rei grandis extorqueas, ad nihil aliud aut annuenti profuturum, aut petenti, quam ut legentis intentio culpam possit, & sint scribentis uerba contemptui. Vale.

FRAN. PETRARCHA STEPHANO COLUMNAE IUNIORI, S. Epist. VI.

Summa felicitas quæ.

Ovid in quæstione proposita sentiendum putes, ipse uideris, nec ætas, nec librorum lectio, nec rerum experientia defuerit, apud me quidem rerum non honestarum, uel sola consultatio turpis est, si sententiam extorques, absit à me non modò summum, sed (quoniam & in hac opinione Stoicus, quam Peripateticus, & in omnibus Stoicus, multò quàm Epicureus esse malim) ne aliquid quidem bonum in diuitijs, aut in uoluptate reponere, commoda sunt hæc, & adminicula uitæ mortalis: itaq; illud fortunæ, hoc corporis bonum uocant. Bonum uerò quod quærimus in animo est, nec corpori seruienti, nec fortunæ: cætera uocari bona fateor, sed non esse contendo. Neue me forsan errore lapsum putes, inaduertenter hoc dicere, non sum nescius quid de hac re Aristoteles, quid Epicurus sentiat, sed philosophantium auctoritas non impedit iudicij libertatē. Mihi illa Philosophorum diuinorum, ueriorq; sententia uidetur. Beatos esse non posse, qui bona diuidant tripartitò. Vnum bonum est, unū quod felices faciat, uestra quidem nimis inops, & emendicata felicitas est, ad quam, non modò forma corporis, & prosperior ualetudo, sed diuitiæ etiam admittuntur, seu potius exiguntur, nimis furum insidijs exposita, nimis deniq; sollicita semper ac trepida, quo nihil est à felicitate remotius. Nam illa Epicuri in uoluptate consistens, nō solum nulla felicitas, sed extrema miseria est. Quid enim homini miserius, quàm bonum bono pecudis, hoc est, rationem sensibus subtrauisse? Sed non ne ego parum sani capitis uidebor, qui inter tantas partes, super lite tam dubia iudex nō electus accesserim. Credat igitur, quisq; quod credidit, durū est enim ab inueteratis opinionib. auelli. Extat de his Phontū tractatus uarij, quorū uix nomina epistolæ clauderent angustijs. Extat integer Ciceronis liber, qui de Fine bonorū, & malorū inscribitur, quē cū legeris, nescio an quicquā uel auribus, uel ingenio relictū sit, quid requirendū putent. Sed quoniā à me, non quid uerū (id enim fortè abditū est) sed quid mihi uideref postulasti. Breui rē omnē sine concludo: Noli iniquis cōsultorib. aurē præbere, neq; famā, neq; salutē tuā diligunt, id tantum cōsultāt, quòd uel sibi eligerent, uel tibi gratū putant, tu uerò nihil præter honestū cogitare, nihil in bonis numerare debes. At utile lucrū est, ita profus, si cum honestate coniunctū sit: alio-

fit: alioquin nil noueris esse posse damnosius. Vulgatum est, quid de hoc ipso in Officialibus libris Cicero idem disputet, sed magnam partem legentium rerum negligens, solis uerbis inhiat, & præcepta uitæ, iudicio aurum, quasi totidem fabellas amplectitur: tu memento illic, non linguæ, sed animi negotium agi, hoc est, non Rhetoricos, sed Philosophicos esse sermones. Stet ante oculos id, quod Athenis olim Atticis uotum fuit, & Themistodis consilium, & Aristidis interpretatio, & iudicium concionis: proinde quamuis uulgi irideat, ac demum lege, emolumentum non aspernor, si nihil probri mixtum affert, si secus, non aliter aurum quam scopulum uitabo. Aurum enim, ut ait Plautus,

Multa multis sæpe suasit perperam.

Denique (ut eodem cum auctore concludam)

Non ego omnino lucrum omne esse utile homini existimo. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSI, S.

Epist. VII.

Mediocritem amplectendam.

Quamuis non sim nescius, quanto plus sub multorum, quam sub unius imperio Romana res creuerit, multis tamen & magnis uiris uisum scio felicissimum Reipublicæ statum esse, sub uno, eodemque iusto principe. Ita pugnare simul auctoritas, & experientia uidentur, sed maior est quaestio, quam ut tam breui sit explicanda litemula. Certè ut nostrarum rerum præsens status est, in hac animorum tam implacata discordia, nulla prorsus apud nos dubitatio relinquitur, Monarchiam esse optimam relegendis, reparandisque uiribus Italici, quas longus bellorum ciuiliū sparsit. Hæc ut (ego noui, fateorque) regiam manum nostris morbis necessariam, sic te illud credere non dubito, nullum me regem malle, quam hunc nostrum: cuius sub ditione uiuimus, adeo suauiter, ac tranquille, ut nec Pyrrhi humanitatem, nec fortunam Alexandri, nec Zeleuci iustitiam, nec, ut Romanis potius exemplis utar, Romuli ardorem, nec Numæ religionem, nec Tullii militiam, nec Anci magnificentiam, nec Tarquini habitum, nec Seruii prouidentiam requiramus. Et profecto si regem à tyranno sola iustitia discernit, iste rex uerus est, quem libet tyrannum uocent. Verissimi omnium tyranni, qui se Patres Patriæ dici uolunt, cum quibus nullus Phalaris, nullus Agathocles, nullus Dionysius, nullus denique Caius, aut Nero, omniumque foedissimus Helioabalus, possit de impudicitia, & feritate contendere. Sane quoniam prudentis est, non tam quid delectet, quam quid expediat aduertere, inque hoc ipso non principia rerum, sed exitus contemplari, tibi cuius ille consilii agit, optimo consilio, cuius de prudentia, & fide dubitari nusquam sinis. Tibi (inquam) amice, cuius animus meus notus est, hoc rusticum forte, sed fidele consilium dedisse uelim, ut suadeas sibi, fines suos satis patere, siue opes, siue gloriam spectet. Cupiditati nihil est satis, illa cum, non fallat promissis ingentibus, aurea mediocritas est in omni fortuna humana quidem felicitas, nullo sibi sine proposito progrediendi auda, & in infinitum tendens, ut sollicitudinis plurimum, sic nihil solidi, nihil certi, nihil quieti habet. Ideoque semper mihi placuit Africani modestia iunioris, qui censor lustrale carmen, quo à dijs Romanæ felicitatis augmentum poscebatur, uelut nimiae cupiditatis plenum, & ipsis importunum deis mutari, & ex illo non aliud, quam status, qui tunc erat stabilitatem solam iussit exposci. Sobrie quidem, ac prudenter, si & mortalia consistere scirent, & ab omnipotenti Deo petitum esset, quod à dijs fallacibus petebatur. Multa hic dici posse uideo, sed quid opus est uerbis? Vides animum meum, qui cupiam, & quid metuam nosti, audio illum nouas res moliri, opto feliciter, si pergit, sed malo definat: tutior enim uia est. Oppone te oro principiis, ingeret sibi illud abstinentissimi ducis, Romanos non tam aurum habere, quam imperare aurum habentibus, uoluisset. Id si de auro rectè dicitur, quod addi potest, quid de terris atque urbibus? Itemque si de hostibus rectè dicitur, quid de amicis dices, quos non coacto, sed spontaneo modereris imperio? quorum non terris modo uel aurum, sed corpora, sed animos pleno iure possideas, cum honestus, cum tutius est, amicos habere, quam patrimonium amicorum. Et ubi uolentibus possis, stultum est uelle nolentibus imperare Philosophorum, quin potius naturæ uox est. Nihil uiolentum diuturnum. Modestos regni fines, facile tueare, immensum imperium difficile quaeritur, difficillimè custoditur. Vale.

FRAN. PETRARCHA. THOMAE MESSANENSI, S. Epist. VIII.

Præterita & futura anxie non curanda.

Afficiamus oro si possumus, & tristem præteritorum memoriâ, & anxiam sollicitudinem futurorum, torquent enim de nihilo, & geminis uelut aculeis, uitæ nostræ requiem hinc inde perturbant. Quid anhelamus? Quid affligimur? Nec transacta mutari possunt, nec uenientia præuideri. Quid Mathematicis opus, aduersus quos, non modo sanctorum, sed Philosophorum, & Poëtarum, & omnium uera sentientium, clamat auctoritas? Et ut plurimum philosophica præteream, peruulgato Maronis testimonio:

Ignaras uatum mentes quia ignoras?

Scitum est illud Aëti:

*Nihil (inquit) credo auguribus aures uerbis dilant**Alienas, suas ut auro locuplent domos.*

Nec minus illud Pacuuij uetustissimi Poëtæ:

Nam quæ si uentura sunt præuideant, equiparentur Ioui.

Nec tu Poëta à Philosophia putes hac in re diuersum. Sic enim ait Esaias: Annunciate, quæ futura sunt in futurum, & sciemus quia Dñi estis uos. Fauorini igitur Doctissimi uiri Ciceronianum, magna ex parte consilium, quo nos uterq; ab his omnibus præstigijs: at fallacis dehortatur, non admittendum modo, sed ampliandum censeo. Aut enim promissores hi, qui uenturi noticiam pollicentur. Aduersa falsò prænunciant, & frustra nos inani terrore compleuerint. Aut uerè & ante tempus miseros fecerint, rursus aut læta uerè, & duplex est incōmodum. Fatigatio expectationis, qua nescio an ulla sit maior, & deliberatio gaudij cum uenient, siue ut ipse uocat præfloratio. Quod quidem antequam ueniat sperando, & mente præoccupando iam dudum ferè consumptum sit, aut falso, & inanem profectò, ridiculamq; lætitiâ, certum est, spei perditæ dolore, mixtoq; simul pudore desinere. Audiendi ergo penitus non sunt, impossibilia quidem sibi, nobis etiam inutilia promittentes. Quid uero quisq; sibi dixisse **CHRISTVM** putet, quod Amphitryoni uerò Iuppiter apud Plautum:

*Bono animo es, idem Amphitruo auxilio tibi & iuis.**Nihil est quod timeas, hariosos, aruspices,**Mitte omnes, quæ futura, & quæ facta eloquar.**Multo adeò melius quam illi.*

Non quidem, quia sum Iuppiter (ut ait ille) sed quia sum Deus. Ille sanè multa nobis ad aurem cordis assidue loquitur, quem si audire uoluerimus, facile poterimus horum circulatorum promissa contemnere. Mors certa est, hora moris incerta, ut omnem horam uelut ultimam expectemus, hæc salutariter nosse satis est. Quæ igitur horum impudentia, quæ nostra demencia, ut multa caligine obliuiscimur, soli Deo cogniti, uenturi temporis denfificatione nos crucient? Est. Vnum fateor, in hac tota uanitate mirabile, quòd cum in reliquis ualde ueridicus quisq;, uno insigni mendacio subeat mendacis infamiam, hic quantumuis mendax, una fortuita ueritate, ueridici famam consequitur. Miratur hoc Cicero alijs licet uerbis, in eo libro, quo exiguo in spatio diuinationem ædificat, euertitq;. Augustinus autem & sæpè aliter, & in libro diuersarum quæstionum, maxime aduersus eos loquens, qui nunc (ut ipse ait) appellantur Mathematici, uolentes actus nostros corporibus cœlestibus subdere, & nos uendere stellis, ipsumq; pretium quo uendunt, à nobis accipere, rationem assert. Cum autem multa uera (inquit) eos prædixisse dicatur, idè fit, quia non tenent homines memoriâ, falsitates, erroresq; illorum, sed non intenti, nisi in ea, quæ illorū responsis prouenerunt: ea quæ non prouenerint obliuiscunt, & ea cōmemorantur, quæ non arte illa (quæ nulla est) sed quadam obscura rerum sorte contingunt. Quod si peritiæ illorum uolunt tribuere, dicant artificiose diuinare, etiam mortuas membranas scriptas quaslibet, de quibus plerumq; pro uoluntate fors erit. Quòd si non arte, de codicibus exit sæpè uersus futura prænunciâs. Quid mirum, si etiam animo loquentis, non arte, sed forte exit aliqua prædictio futurorum? Hæc ultima quidem Augustini sunt, quæ hinc auctoritas hominis commendat, hinc fides. Horum uerò fallacis omnibus, quid putas aliud uitam fecit, nisi uulgaris inscitia & infinita cupiditas, ne dicam rabies, sciendi ea tantum, quæ nec scribi possunt, & scire non expedit. Tu ergo genus hoc hominū temerariū & procax, ac tranquillæ uitæ contrarium fuge, ut quantum possibilib est breuissimum hoc tempus, sine superuacuis, & inanibus curis agas. Sic enim habeto, donec superstitionum pondus abieceris, beatam uitam poteris optare, non assequi, contraria se uicissim tradunt, nunquam metus & felicitas cohabitant. Vale.

FRAN.

Ebrietatis incommoda.

T Aceo, quæ aduersus ebrietatem copiosissimè dici possunt, quàm foeda, quàm periculosa, quàm tristis agritudo est, quantusq; furor scienter obruere, atq; enecare spumanti dolio rationem, quod singulare ac præcipuum habet hominis natura, neq; pedes, neq; linguam, neq; animum in potestate habere, tremulum caput, instabiles manus, stillantes oculos, grauem corporis odorem, & pridiani meri reliquias crastino insultantes. Taceo libidinis regnum, uirtutis exilium, uulgi fabulam ac risum, bonorum odium, atq; contemptum, mutationem repentinam, sileo & quamlibet doctorum instantiam, ac cuiuslibet ætatis infantiam, omnium iocis ac fraudibus, omniumq; ludibrio expositam, rimulas quoq; mentis oppressæ ac futilis, & graui pondere fatiscantis. Vnde secreta effluunt, sæpe cum propria, sæpe cum aliena pernitie, quæ multis, mortis, & extremæ miseræ causa fuit. Luctum præterea & inane gaudium, & contentiones, & iurgia, & præcipientium, & incautos congressus inermium cum armatis. Hæc ut nota, inquam, & uulgata prætereo. Est Apulei Madaurensis liber, qui inscribitur Floridorum: Ibi quid primus crater agat, quid secundus, ac deinceps facere narratione differitur, cuius sententiam non muto, sed extendo. Nescio enim, cur, aut quomodo plus hodie bibitur quàm olim. Utinamq; hic luxuriæ modus esset, quocunque te uertas fragiliores ad uirtutem, fortiores ad uitia facti sumus. Secundum me igitur, primus crater pertinet ad sitim, secundus ad læticiam, tertius ad uoluptatem, quartus ad ebrietatem, quintus ad iram, sextus ad litigium, septimus ad furorem, octauus ad somnium, nonus ad morbum. Hæc illi Marco Bibulo, collegæ non lul. Cæsaris, sed tuo; cuius assidue cum uitijs, lasciuiæq; litigas, si profutura credideris, meis uerbis dicito, si forte sibi irreprehensibilis uideatur, eo quod nondum ad ebrietatis extrema peruenerit, sciat plus esse e sobrietatis ac modestiæ fastigio, uel modicum descendisse, quàm ubi semel labi cœperis, in fundum excidere. Gradatim subeunt uirtus & nequitia; nemo uel optimus, uel pessimus fit repente. Vale.

Ad bellum hortatur amicum.

Fides silentium interrumpit, charitas loqui cogit, testor CHRISTVM; coactus ad scribendum uenio, quæ si eodem animo lecta fuerint, quo scribuntur, poterunt & mihi apud te beniuolentiam augere, & tibi gloriam apud gentes. Quoniam enim non dissimulare possum, si non falsum amicitiae nomen gero, quin te magnis periculis circumuentum, uel dormientem excitem, uel commonefaciam uigilantem? Vides quàm graue bellum inter Gallum, Britannumq; reges oritur, nulla proculdubio tanta res, ab auro nostrorum temporibus, certè nec ab atauis, prædauorum in Europæ finibus apparuit, aut tam latus gloriæ campus, fortibus uiris oblatus est. Cuncti reges ac populi suspensi, ad tantæ contentions euentum, præcipue qui ab alpihus Italiæ ad Oceanum incolunt, quos ingens uicini tumultus exciuit fragor, in armis sunt, tu solus tanto sub turbine dormis, te quidem Virgiliana premit increpatio, & tibi cælo missus nuncius exclamat:

*Potes hoc sub casu ducere somnos**Nec quæ circumstant te deinde pericula cernis?*

Profecto si nihil aliud, quàm pudor obstreperet, debebas celerius expergisci. Qua enim frõte, quo animo cæteris ad æstiuum solem, sub galea & umbone degentibus, tu procul ab agmine uirorum, scæmineaq; circumstipatus acie, conquisitis pastus epulis, & molli ueste contextus, umbra torpes & ocior? Homo olim (ut putabam) auidus honoris & gloriæ, homo potens & nobilis, homo iuuenis & robustus, quid oro te impedit. Munditias amas, refugis labores. Sed audi fortissimi uiri uerbum à Salustio relatum: Munditias mulieribus, laborem uiris conuenire. Sitim metuis, & calles areniosos, & serpentes sub leone terribiles? Sed alterius, & si minus bellicosi, non minus fortis uiri dictum accipe: Serpens, sitis, ardor arenæ, dulcia uirtuti, gaudet patientia duris. At mortem, gladiosq; formidas? Sed & hic uerbum illud occurat alterius uiri fortis:

*—Mors ultima pœna est**Nec metuenda uiris.*

Non plus inquam metuenda, quàm somnus, aut requies. Quid enim inter mortis & originis diem refert? Imò uero largiter, ille nos humanæ uitæ laboribus inuoluit, hic liberat. Hinc ille mos, ex intimis philosophiæ penetralibus educus, in suorum ortu lugentium, atque in morte

morte gaudentium. Sed ne ab opinionibus uulgarium recedamus, à quibus tamen, si ad salutem pergimus, quam longissimè recedendum est, detur timendam esse mortem, & illud uulgarissimum Aristotelis audiatur: Mortem esse ultimum terribilium, qui & ipse quoque consulto, non maximum dicere, uoluit, sed extremum. Sed esto, sit maximum, putas ne illam idè uitare, quia bello abstines, aut mari? Notum & illud alterius Poëta:

Frustrà cruento Marte carebimus.

Fractisq; rauis fluctibus Hadria. Frustrà per autumnos nocentem,

Corporibus metuenus Austrum.

Quamlibet exactam curam nostri corporis habentibus, moriendū est, sed prolatandæ mortis studium, solet esse mortalibus fateor, & excusationem publicæ imbecillitatis agno eo. Primum, oro te, quātula ista dilatio est: deinde quot, & quā duris casibus exposita quam multis uixisse nocuit, & uitæ gloriam imminuit mors dilata? Quotidianis exemplis abundamus, sed reuerentiū antiqua commemoro, nostra quoque libentiū quā externa si paulo minus Tullus Hostilius uixisset, ictus fulmine non fuisset, paucos annos detrahe Tarquinio, rex mortuus erat, ille non exul. Appio Claudio uita longior cecidit, Mario carcerem & degenerem fugam, latibulum limosæ paludis attulit. Quid Pompeio Magno clarius, nisi splendorem tanti nominis, uitæ diuturnitas, & quæ illam secuta est mortis indignitas obscurasset? Quid de duobus Africanis dicam, quāto melius putas, alter ante mœnia Carthaginis, alter ante portas Numantiæ periisset? non primus ingratam patriam exilio indigno & famoso epigrammate, secundus inuitæ mortis iniuria condemnasset? Ipse Cæs. Augustus, quem ex omnibus foelicissimum iudicares, quāto foelicior moreretur, priusquā finem senescitis adulteria, & quas execrari solitum accepimus, uomicas suas inciperet numerare? Omitto Regulum Catonem, & reliquos, quos nobilis mors illustrat, quamuis in Catone diuersum à nostris sentire cogar. De Cicerone loquor & Seneca: Nolo antè ciuit bel-lum obierit, ne constantiæ suæ, testes fide dignissimi detrahantur. Labor ac discrimen maior intrepidum: minor colluctantem anguibus: minor arenis Libycis obierantem: laudo animi robor, contumaciam, laudo libertatem, accersitam mortem, desperationemq; non laudo. Ne autem me forsan extrema putes exempla negligere. Clarior Pyrrhus, clarior Hannibal moriturus erat, si sepulchrum ambobus italicum contigisset, infaultus utiq; reditus in patriam fuit. Clarior Cyrillus si antè moreretur, quā Scythicos fines: clarior Brennus uel-let, si prius quā Delphicū limen attigeret. Quid uenenum Mithridatis? Quid uarietatem Alcibiadis? Quid Themistoclis exilium? Quid Aristidis carenas? Quid incendium Croesi loquar? Raro uita longior, coarctatam foelicitatem habet, quæ ubi occidit, non foelicitate in foelitem esse, nisi præsens calamitas transactæ foelicitatis memoria, recrudescat. Etsi nihil nobis accadat uiuendo, tamen multa spectare cogimur in nostris, quæ nos beatos esse non sinat. Foelix hinc abiisset Priamus, foelix Pileus, foelix Nestor, si filios præcessissent. Et ut alterius generis exempla non desint, non Socratem uenenatus calix, non Euripidem canes, non Demosthenem, ac Ciceronem gladij consumerent, non obliuio Messalam, nō Plotinum lepra peruaderet, si oportuna mors, instantes miseras præuertisset. Exemplorum uerò iam satis est, in re præsertim nō ambigua. Vides igitur ut longioris uitæ cupiditas cæca est, bona mors optanda est, in qua falli neminem posse cōstat, neminem pœnitere: sed quoniam usus obtinuit, nociura passim, & in caput nostrum recasura cōcupisce: e, liceat optare cum populo, an tamen ignauix semita speras ad optatum, prouehi? Large quidem falleris, quā multos sopor immodicus oppressit, quos labor & uigiliæ præseruassent, quā multos uel necauit crapula, uel suffocauit ebrietas, qui ieiunio salui forent. Vulgarum est, Plures cœnam occidere quā gladium. Quocunq; ciborum genere nutritos, quocunq; terrarum angulo latitantes, mors inueniet, & tributum suum exorabilis reperet, exiget, extorquebit, frustra tergierfamur, si ad mortem non ierimus, illa nos sequitur. Cogita ergo, quid honestius, quid uiro dignius, an delitescere, & fugere quod euitare nequeas? an occurrere uenienti, & offerre quod debeat, atq; ultrò fortunam sequi, ne si restiteris ut traharis? O miseranda breuissimæ suauis moræ, quisquam ne usq; ad eū uiuendi cupidus, ut ris? O miseranda breuissimæ suauis moræ, quisquam ne usq; ad eū uiuendi cupidus, ut non statim mori malit, quā unius anni spatio, uitam cum dedecore prorogare, præteritum omnium annorum decora corrumpens? quanto erit obscœnius, metu mortis indecorum aliquid agere, ubi ne dicam anni unius, sed nec diei totius certitudo promittitur, & quod ipse tecum cogitas. Item nisi mortis adire periculum timerem. Tunc utrumque dici posset, si sine periculo maneres: nunc autem nonne uel repentina febricula, uel pestis alia

(est enim multiformis humanorum casuum & mira uarietas) uitam tibi, quam regi tuo ne-
gas fortassis eripiet. Quæ cum ita sint, hortor atq; obsecro, ut iam tandem caput attollens,
circumspicias, uidebis immensam molem, tantis regum, & populorum apparatus nutan-
tem, ruituramq; quo eam fortunæ uis impulerit, non est dissimulationi locus. Hostes tui
uigilant, & regem iugi obsequio circumstant, cui si uictoria cesserit somnum tuum, in tan-
to nunc eius discrimine cōtemplanti, & præter hoc, ab olim tibi, si nescis infesto, quid illum
animi habiturum reris? Sin aliter successerit (omnia enim rotat ad libitum fortuna) an sōr-
san, ubi ex præsentī ocio securitatē, in illo ardore uictoriæ partem speras? Tu uerò non quia
uolueris, sed quia timueris, cessasse uideberis, teq; communis ruina, cum uniuersitate pari-
ter inuoluet. Crede mihi, pars utraq; spectatorem te certaminis uocabit, paratum ad fortu-
næ nutum, atq; ad uictoris arbitrium circumuolui: ita nusquam fauor, undiq; periculum.
Meminisse profuerit, Metij ducis Albanorum, qui quadrigis in diuersum actis, ab Hostilio
Romanorum rege disceptus est, quod inter armatas acies, se medium præbuisset. Exper-
giscere oro, uelociter, & dum adhuc tempus est, neglectum hætenus ad officiū redi, mun-
do enim tremente dormire, nescio quid morti similis, quàm sopiti est. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSI, S.

Epist. XL

Vim amoris ingentem esse.

Magna prorsus amoris, & mira potentia est, qui tam ualide, tamq; tenaciter, inuol-
sibili quidem, sed haud quaquam insensibili nexu, minima necit immensis, &
quorum nulla paritas, pari regit imperio. Quid ni, autē hoc iuris habeat, in ani-
mis hominum sensu & ratione uigentibus, qui certis fœderibus, fida & aduer-
sa inuicē elementa conglutinat. Non flammis aër, non terra fluctibus hæreret, non ripas flu-
uij, nō æquor littora, nō semitas suas astra cognoscerent, nisi omnipotens, & (ut eū uocant)

Sacer orbis amor

uniuersa connekeret. Qui cœlum igitur ac terras æquo iure moderatur, is inter humilita-
tem meam, & tuam altitudinem, non discernit, habet hoc ille præcipuum, æquare nouit in-
æqualia, amantemq; fideliter uix patitur non amari. Sensit olim claritas tua, nullis quidem
meorum actū argumentis, sed solo (ut dici solet) mentis augurio (habent enim & suos ocu-
los animi, quibus sese mutuò superatis corporeis uelaminibus intuentur) sensisti (inquam)
uir clarissime, quæ nam erga tuum nomen deuotio mea sit, ut amanti uicem referas. Amor
cogit, id cum sæpè multis indicijs, tum ex duabus nuper epistolis tuis, quas mihi Ioannes
Aretinus Cancellarius tuus ostendit, inuicē dissimè recognoui, in quibus, mirum dictū, cum
pro tot illum, tantisq; rebus, huc miseris, non de Romanæ curiæ statu. Quo nihil hac tempe-
state deformius, nihil incredibilius, non de maiorum fortunis amicorum, nō de ipsi rerum
tuarum successibus. Postremò, nihil omnino nisi de me, meisq; rebus interrogas, atq; illum
inreptas, quod curiosius in reliquis, id unum quod singulariter, præq; omnibus nosse de-
sideras tacuisset. Ac ne quis te fortuito locutū putet, bis idem per literas quæstus es. Mitto
alias ijs fortasse mirabilia, qui nescirent, quam familiariter olim cunctorum dominus Augu-
stus Cæsar, Virgilium ciuem tuum rusticanae originis, sed minimè rustici uirū ingenij dile-
xit, & Horatium Libertinum patre, sed ingenuum stylo, quicq; principis illius, ad eodē hu-
miles amicos, uelut ex æquo missas, & sæpe dulcib. blanditijs referas epistolas nō legissent.
Quorum recordatio, quantū miraculo adimit, tātum adjicit leticij, dum talibus exēplis, me
misceri sentio, tantæq; laudis mihi aditū aperiri. Quoniā ut alter ex his Cæsareis amicis, ait:

Principibus placuisse uiris, non ultima laus est.

Enimvero nouum hic miraculum emergit, ut enim multa illis, sic mihi, fateor, nihil est quo
placere debeam. Quomodo enim sperem alijs placiturum, qui mihi ipse non placeo? For-
tunatam sanè dicimus uxorem, non quæ formosa est, sed quæ uiro suo uidetur. Fortuna-
tum seruum, non cuius est opera nobilior, sed in quem amor domini propensior. Sic ego
quisquis uerè sim, si tibi aliquid uideor, opinione tua me fœlicem dixerim. Et si nihil habeo,
quo placere merear, tamen si placeo satis est. Agerem gratias tibi, nisi huma-
nitatem tuam, uerbis meis æquari posse diffiderem, in his qui-
dem, quæ loquentis ingenium excedunt, ta-
cere consultius. Vale.

FRAN.

*Status curiæ
Romanæ*

A Nimum tuum, quàm uisibilis fuit optime Vir, apertè satis in literis ostendisti, neque enim loqui taliter quisquam potest, nisi qui taliter est affectus, sentio aculeos styli, magnus tibi amor uerba dictauit, occurroq; auidè, & pulsanti amicitia mea fores latus aperio. Quid loquor, aperio quæ tibi suauissime postulanti iam ante quadriennium patuerunt? Agnosco Marcum meum, amplectorq; cum gaudio, in his literis tuis, ad me longo (ut ita dixerim) silentij postliminio redeuntem, & nunc illius florida indolis tuæ fructus uberrimos, grauisimosq; percipio. Semper equidem speraui, ut tantus de tali adolescente uir fieres. Sed id fateor, tam citò fieri posse non credidi, præuenit spem meam præcox, eoq; gratior uirtus tua. Ceterum & ardentissimi propositi tui memini, quod mihi non paucis olim uerbis, in ipso amicitia nostræ primordio, fidentissimè reuelasti, idq; nunc uel mutatum, uel (quod magis auguror) dilatum esse non doleo, modò mihi illud exhibeas, quod optimo principio pollicitus es, ut in omni fortuna Deum ames: illi inhareas, illum colas, atq; ad illum totius animi intentione suspires, non impossibilem tibi legem statuo, quam te ire iubeo. Trita est uia, quam multi uiri clarissimi, magna cū gloria, per Reip. tempestates, ad eremici portus silentium perueniunt. Quam multi etiam procul inde iactis anchoris, nauigationem uitæ præsentis foelicissimè compleuerunt. Nouit figmētum nostrum figulus ille sidereus: Scit quid nobis expediat, & animæ nostræ sæpe inenarrabilibus modis, quibus se tramitibus aditi uelut insinuat. Tu igitur ne desperes, quasi deuium, & (ut Pythagorici uocant) leuū iter ingressus sis, aut quali tuorum cura ciuium, quàm geris, diuinæ quàm petis gratiæ. Sit aduersa, perge, age, ne titubes, ne subsistas, ne salutis tuæ desis, aderit ille, qui tempus tuum, quod quale dispolueras, nondum uenit, præuidit infallibiliter ab æterno. Nec est, quo te interim inutiliter natum putes, si patriam tuam, his præsertim temporibus tui egentem, quæ (ut Plato uult) ortus tui patrè sibi iure suo uendicat, ope, cōsilioq; adiuuas. Notum est apud Ciceronem cœleste illud Africani mei dictum: Omnibus qui patriam conseruauerint, auxerint, adiuuerint, certum esse in cœlo definitū locum, ubi beati æuo sempiterno fruuntur. Et quod sequitur. Nihil enim est (inquit) principi illi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem fiat in terris acceptius, quàm consilia, coetusq; hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur. Sanè cum exoptatū tibi amice tempus aduenerit, ut te ipsum humo tolleie, nō tantum ut Marco uel Ennius, sed ut Ambrosius, uel Arsenius possis, alis ad uolatum ualidis. Facies tandè re ipsa, quod animo iam pridem facies, eodem adiutore, qui inspirator fuit, & facies ut spero, securius ætate integra, maturoq; consilio, quàm si id inconsulto, repentinoq; impetu iuueniliter attentasses. Sicut enim per terras latrunculis uacua, atq; purgata per planum, ac solidum callem, sub tranquilla cœli temperie, tutum uiatori iter est, sic sedatis passionibus, firmatoq; proposito, & primæ uæ insolentia timore compresso, per modestiores, atq; sereniores ætatis annos, tutissime pergitur ad salutem, quamuis nulla ætas repulsa, nullum (ut dixi) genus hominum, eorum, qui in aliqua honesta exercitatione uersantur, ab hoc tramite sit exclusum, cōstetq; iuxta Plotini sententiam, non purgatorijs modò, purgatiq; iam animi, sed politicis quoque uirtutibus beatum fieri. Vt enim aliquid more nostrorum loquar, act uosæ Marthæ sollicitudo, non spernitur, quamuis sublimior contemplatio sit Mariæ. Habes ergo charissime, quantum inter huius temporis angustias licuit. Vnum de postulatibus tuis, quod fuit, ut tibi pro informatione uitæ aliquid scriberem. Habes hoc inquam, pro utius antelucanæ uigiliæ spatio: breue quidem, sed in se (ut arbitror) absolutum. Si illud addidero, compendiosam semitam, ad uirtutem uisam esse Philosophis, ut tales effici studeamus, quales cupimus apparere & illud, quo nihil reor efficacius, quoniam ut eiusdem placet, tota doctorum hominum uita, non nisi commentatio mortis est. Hactenus hæc, quæ non ut te doceam, sed ut ad moneam, ac memoriam excitent dicta sunt. Reliquum erat, ut te memori animo commendatum haberem (iuuat enim uerbis etiam tuis uti) id uerò iam dudum factum esse confidito. Ex quo, te primum uidi, imaginem tuam ex adamante purissimo, imis præcordijs indelibiliter affixi, quam nulla reuellet dies, nullus locus excurtiet extremum est, ut & uirtuti, & fortunæ tuæ gratuler, quibus tantæ principis affinitatem ac beniuolentiam meruisti, & pro charitate huic impensa, seniculo gratias agamus. Vale.

A Nilem tibi fabellam, sed ex re (ut Flaccus ait) garrio, Aranea iter agens, forte obuiam habuit podagram. Et quo (inquit) tam incesita proficisceris? Rusticum ait illa, & hirsutum hospitem nacta eram, qui me fame ac labore perpetuo cruciabat, qui cum à mane ad uesperam, me inter glebas, & saxa tenuisset, uix serum puluerulentam atq; inopem domum repecebamus, miseri. Nunquam integris calceis, nunquam sine falce grauissimo, illic infœlicem diem, nox haud quaquam foeliciores sequebatur, tristit quidem ille me cœna, mucidi ac lapidosi panis, ueteribus fragmentis, allioq; & præduris oleribus solabatur, aceto turbidam superinfundens aquam. Saturnaliū dies erat, quotiens caseus sardus accefferat. Sic exceptam, agresti demum, & ipsius agelli duritiam: superante grabatulo componebat. Ad auroram inde consurgens, rursus in campum, & ad inuium cogebat opus: sic diem dies urgebat, nulla interim quies, nulla spes quietis. Festo enim die, aut domini lauabat oues, aut riuo uiam præparabat, aut sepem noualibus prætendebat, immortale malum, & domum meis moribus aduersam, perosa diffugio. His auditis Aranea. Heu (inquit) quam diuersa conditio mea est. Hospitem habui effœminatum & mollem, apud quem non summum modò, sed solum bonum uoluptas erat, raro pedem domo efferebat, cœnam ad auroram, prandium trahebat ad uesperam, reliquū somnus habebat, purpureis accersitus stratis, quod conuiujs, luxuriaq; superfuerat quieti datum. Conquisita intus epulæ peregrinæ, species odororum, Bacchus alienigena uasa aurea, gemmata pocula, serico uestitus, panes, ostro tellus instrata. Hæc inter sollicita, semper familiarium turba discurrrens, locis omnibus aderat, nulla domus pars neglecta, nullus angulus inaccessus, dum uerritur solū scopis, dum de laqueatis trabibus puluis excutitur, uix usquam artificij mei telas sinebat ordiri, & quo nihil est tristius, si cœpisssem, primo rerum apparatu, spem caducam, & labores meos irritos uidebam. Agebar infœlix, præceps eiciebar, quærebam latebras, nullæ erant, solidus niueo murus ex marmore, nulla mihi miseræ diuersoria relinquebat. Fugitigitur a facie persequentis, ubiuis quietum exilium, domesticis sine fine laboribus prælatura. Hæc cum illa dixisset, respondit altera: Heu quam multa sunt bona, quæ uel nesciendo, uel negligendo perduntur, ignorantia cæcitas mentis est, negligentia torpor est animi. Aperire oculos oportet, & quæ salutaria sese offerunt, non disferre. Ecce nunc ex his quæ dixi, quæq; audio, cum pessimè sit nobis, erit optimè, si permutemus hospitium, tuus mihi, tibi meus hospes aptissimus fuerit. Placuit cōsiliū, mutant domos, & ex illo obtinuit, ut podagra inter delicias, & in palatijs diuitum, aranea in squalore, & pauperum tugurijs habitaret. Domum tuam amice podagram subintrasse audio. Miror, nō putabam illi locum esse in domo tam sobria, uereorq; ne quid ibi sui iuris inuenerit, quod si uerum est, non malum magis, quàm mali causam horreo. Malo iam hospitem habeas arenam, principijs resistendum est, nulla melius resistitur ope, quam uigilijs, labore, ieiunio. Vidi ego puer iuuenem podagricum, eundem senem podagra liberum reuidi. Quæsiui causam, nullam mihi aliam reddidit, quam quod se uino penitus abdicasset. Refert Cicero, & post Ciceronē alij, quosdam diuites podagra inuiles, cum pauperes facti essent sanitati redditos. Non audeo iurare ut sis pauper, quamuis iurare non sit necesse si sapias. Inter carera professus es (ut audio) spontaneam paupertatem. An mentior? Certè intra religiosum limē, & præsertim intra cellulam mendicantis, nullus diuitijs locus est. Opulentia enim & mendicitas nō habitant simul. Si paupertas excluditur, uereor ne non tam aurum, quàm quod ait Apostolus: Thesaurizes iram in die iræ. De hoc tamen ipse uideris, qui scæderum quæ cum CHRISTO habes optimè meministi. Si oblitus es, relege pastorum Chirographum, inuenies quid tu illi promiseris, quid ille tibi. Ego (inquam) non iubeo ut pauper sis, non quia uel tibi non expedit, uel me non decet, & amplecti fidele consilium, & dare, sed quia piget uerba profundere & incassum loqui. Video enim ipsum paupertatis nomen horrendum, & infame: quòd licet amplexus sis, deponere sponte non potes. Illud saltem consulo, uiuas ut pauper. Hæc est illa quæ à Philosophis frugalitas dicitur, uoluntaria paupertas. Hanc tibi suadeo, hanc tibi unam uiam corporeæ salutis ostendo, alter tibi adsum Hippocrates, amarum fortè, sed salubre pharmacum offertur. Si uis sanus esse, uiue ut pauper. Latens aurum in arcu, animo tantum nocet, uictus delicatior & animo nocet, & corpori, proinde si pellere uis podagram, pelle delicias. Si malum omne uis pellere, pelle diuitias. Vale.

uenis podagra
brans senex
in die

bonos esse, sed optimos, & pro concordia harum discordantium sententiarum Flaccum, uel ut arbitrare pronunciantem audi:

Nam utiis nemo sine nascitur:

Optimus ille est, qui minimis argetur.

Sic est profectò, Stoici licet oblitrepant, qui omnem morbum ex animis seradicitùs auulsu, ros spondent, præclarissimi Medicorum, modò quod pollicentur implerent, sed in uitahominum, de qua nobis amicitia deligenda sunt, experimento compertum est, nullum animum quantalibet serenitate tranquillum, leuibus saltem interdum perturbationibus non moueri, quibusdam humanarum turbinibus agitari. Caterum sicut armata nauis, in alto fluctuabitur non succumbet, eaquæ ut nauis, sic animi præcipua laus erit: Ita fit (quod Stoicis non placeat) ut in hac uita, cui nihil scimus inesse perfectum, sanitatis locum teneat, leuis at medicabilis egritudo. Igitur ut ad rem oratio reuertatur, ex hoc genere hominum, non quorum nulla sint uitia, sed quorum uitia uirtutibus cedant (quod ipsum noueris esse rarissimum) amicos tibi, quibus potes artibus efficere: poteris autem nullis melius, quam imitatione morum, ac similitudine studiorum. Contra autem malis, quorum, innumerabilis multitudo est, nec amicus esto, nec hostis, cerè nec cognitus. Vulgum tuum aspiciant, animum ignorent, sequere illius consilium, qui monet, ut intus omnia dissimilia sint. Frons populo nostra conueniat, putent illi te agere, quod uulgo agitur: tu uerò tuum aliud negotium, & aliquid semper tecum maius agito. Sic enim maxime inter mundi discrimina securus euades, paucis charus, multis ignotus, odiosus nemini. Neue me hodie, de nihilo Philosophatum putes audio te aduersus improbos, ingens bellum, & inexorabilem similitatem suscepisse, quos an corrigere, an delere cogites, incertum est. Vtrobique enim par impossibilitas, nisi quod aliquantò facilius arbitror deleri posse, quam corrigi: Generosa indignationis aculeos laudo, erramen irritum, & studium inane non laudo, si enim laborem superuacuum declinare consilium est, quid de eo labore censeas, cuius unicus fructus est odium? Cane itaque receptui obsecro: alioquin scito multis tibi legionibus opus esse. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSIS, 3. Epist. XVI.

Aduersis non succumbendum.

O Quam multa nunc ad literas tuas dici possunt, sed nec mihi otium, nec tibi uerborum auxilio est opus, aliud cogito remedij genus, magna enim fortunæ uis, neque minor celeritas. Interim sanè omnium, quæ uel ex libris, uel e media uitahominum occurrunt, quæ sunt multa, & uaria hæc summa est. Dura sunt fateor, & graua, & inamœna, quæ pateris, unum est difficilem leuamen, patientia, si humana despicias, si te non ad delitias, sed ad laborem in hanc uitæ palestram descendisse memineris. Si magno nisu aduersa sustuleris, memor in prælio militem, in tempestate nautam, in tebus malis, bonum animum probari. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSIS, 3. Epist. XVII.

De temporis iniquitate.

E Go uerò absit, ut dissuadeam, petitioni haud iniuste morè gerere, sed illud moneo, ut in fronte oculos habeas, quos ego hætenus in tergo habui. Nil iucundius, nil dulcius, quam benemeritum, & egentem auxilij compotire, contra autem in experto, ingrati uitio nil tristius. Magnæ quidem est, non solum prudentiæ, sed fortunæ inter tot pectorum latibula, puros animos, furatosque discernere, & quanti quisque sit, prius quam experiaris agnoscere, cuius honestæ preces, ac miserales lachrymæ, cuius ficta necessitas, simulataque blanditiæ. Magnæ parti hominum illud inest, ut ad impetranda, quæ cupiunt memores, atque solliciti, ad referendam gratiam segnes, obliuioque sint. Tanta & tam repentina mutatio inuadit animos, ut quem precantem mane uideris, serò uoti compotem non agnoscas. De his in Ecclesiastico: Donec accipiant (inquit) osculantur manus dantis, & in promissionibus humiliant uocem suam, & in tempore redditionis postulat tempus, & loquitur uerba rædij, & murmurationum. Nosti cætera. At quoniam inter ingratos uiuitur, non ideo desinendum. Alioquin uirtus, uitio uicta uidebitur. Sed aliquantò cautius agendum reor. Tu Vale, & quicquid acturus es, dum mutandi tempus est cogita, post enim delibatio serò est.

Scripta veterum indaganda esse.

Quod sæpe olim uel obliuio, uel torpor abstulit attingam, frater, si gloriari liceat, apud te gloriabor, in illo, in quo solo gloriari tutum est. Iam ex omnibus humanarum cupiditatum ardoribus, & si non in totum, magna tamen ex parte, diuina me pietas eripuit. E' coelo enim est, seu id mihi naturæ bonitas, seu dies præstiterit, multa quidem uidendo, multumq; cogitando, intelligere tandem cœpi, quanti sint studia hæc, quibus mortale genus exæstuat. Ne tamen ab omnibus hominum piaculis immunem putes, una inexplēbilis cupiditas, me tenet, quam frenare hæcenus nec potui, certè nec uolui. Mihi enim interblandior, honestarum rerum, non inhonestam esse cupidinē. Expectas audire morbi genus, libris satiari nequeo, & habeo plures fortè, quàm oportet. Sed sicut in cæteris rebus, sic in libris accidit, quærendi succellus auaritię calcar est, quinimò singulare quiddam in libris est. Aurum, argentum, gemmæ, purpurea uestis, mar morea domus, cultus ager, pictæ tabulæ, phaleratus sonipes, cæteraq; id genus, mutam habet, & superficialiam uoluptatem, libris medullitūs delectant, colloquuntur, consulunt, & uita quadam nobis atq; arguta familiaritate iunguntur. Neq; solum sese lectoribus quisq; suis insinuat, sed & aliorum nomē ingerit, & alter alterius desiderium facit. At ne res egeat exemplo, Marcum mihi Varronem, charū & amabilem, Ciceronis Academicus fecit, Ennii nomen, in Officiorum libris audiui primum, Terentij amorem, ex Tusculanarum quæstionum lectione concepi, Catonis origines, & Xenophontis enconomicum, ex libro de Senectute cognoui. Eundemq; à Cicerone trāslatum, in iisdem Officialibus libris edidici. Sic & Platonis Timeus, Solonis mihi commendauit ingenium, & Platonicum Phedonem mors Catonis, & Ptolemæi regis interdictum, Cyrenaicum Hegesiam: & de Ciceronis epistolis. Senecæ prius quam oculis credidi mels, & Senecæ contra superstitiones librum, ut quærere inciperem, Augustinus admonuit, & Apollonij Argonautica Seruius ostendit, & Reip. libros cum multi, tum præcipuè Lactantius optabiles reddidit, & Romanam Plinij Tranquillus historiam, & Aulus Gellius eloquētiā Fauorini, itemq; Annei Flori florentissima breuitas, ad inquirendas Titi Liuij reliquias animauit, ut notissima, & uulgatissima illa præteream, quæ teste non egent, & tamē cum accesserit testis illustrior altius in animum descendunt, qualis est in declamationibus Senecæ, laudatus ille Ciceroniæ facundiæ principatus, ingenijq; singulare præconium. Et illud in Saturnalibus multiforme Maronis eloquium, ab Eusebio demonstratum, & illud Statij Pampinij Poëtæ reuerens, submissumq; testimonium de Virgiliana Aeneide, cuius longè sequenda, & adoranda uestigia Thebaidem suam, in publicum exituram, admonet. Et illud ab Horatio Flacco, imò uerò ab omnibus concorditer delatum Homero Poëtarum principi, pluribus ago, quā necesse est. Nam illa quidē longanimis recordatio Prisciani Grammatici, iuuenilis lectio, quot mihi librorum peregrina nomina congefferit, quot postmodum Plinius secundus, quot nouissimè Nonius Marcellus, quotiensq; saluā excitauerint. Nemo ergo mirabitur (ut redeam undē digressus sum) uehementer his animos inflammari, atq; configi, quorum singula suas scintillas, suosq; aculeos palam habent, aliosq; clanculum in sinu gestant, quos sibi inuicē subministrant. Itaq; pudet equidē, sed fatendum ingenuè, & cedendū uero est, excusabilior semper mihi cupiditas, uisa est Athenienlis Tyranni, Aegyptijq; regis, quam nostri ducis, aliquantōq; nobilius Pistrati primum, deinde Ptolemæi Philadelphi studium, quā Crassus aurum, & si multo plures imitatores Crassus habeat. Sed ne Romæ Alexandria, uel Athenæ, & Italæ Græcia, uel Aegyptus insulset, & nobis studiosi principes contigerunt, iq; tam multi, ut eos uel enumerare difficile sit, tamq; huic rei dediti, ut inuentus sit, cui Philosophiæ, quàm imperij charius nomen esset. Et studiosi inquam, nō tam librorum quàm libris commentarum rerum. Sunt enim qui libros (ut cætera) non utendi studio cumulent, sed habendi libidine, neq; tam ut ingenij præsidium, quàm ut thalami ornamentum. Atq; (ut reliquos sileam) fuit Romæ Bibliothecæ cura, diuis Imperatoribus lul. Cæsari, & Cæsari Augusto, tantq; rei præfectus, ab altero (pace Demetrii Phalerij dixerim) qui in hac re clarum apud Aegyptios nomen habet. Nihil inferior, ne dicā longè superior Marcus Varro, ab altero Pompeius Macer, uir & ipse doctissimus, summo quoq; Græcæ, Latinq; Bibliothecæ studio flagrauit Asinius Pollio orator clarissimus, qui primus hanc Romæ publicasse traditur. Illa enim priuata sunt, Catonis insatiabilis librorum fames, cuius Cicero testis est,

ipsiusq; Ciceronis ardor, ad inquirendos libros, quàm multæ testantur epistolæ, ad Atticum, cui eam curam non segnitius imponit, agens summa instans, multaq; precum ui, quàm ego nunc tibi. Quod si opulentissimo ingenio permittitur, librorum patrocina mendicare, quid putas licere inopi? Hæc pro excusatione uitij mei, proq; solatio tantorum comitum dicta sint: Tu uerò, si tibi charus sum, aliquibus fidis, & literatis uiris, hanc curam imposito, Hetruriam perquirant, religiosorum armaria euoluant, cæterorumq; studiosorum hominum, si quid usquam emergeret, leniendæ dicam, an irritandæ sitis meæ idoneum. Cæterum & si non ignores, quibus lacubus piscari, quibus ite fruticetis aucupari soleo, ne qua tamen falli queas, his seorsum literis, quid maximè uelim interserui, quoque uigilantior fias. Scito me easdem preces amicis alijs in Britanniam, Galliasq; & Hispanias destinasse. Ne cui ergo fide, uel industria celsisse uidearis enitere. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSIS, S.

Epist. XIX.

Infelicitatem omnes ultro petere.

ADed pertinax, & fixa mortalium spes est, aduersus infœliciter experta, ut neq; sterilitas agricolam, neq; tempestas nautam, neq; tectorum casus architectum, neq; patrem familias sobolis acerbus interitus, deierreat ab incepto. Hic illa cõmunia, ut famelicos ferere, & naufragos nauigare, & ruinis uix elapsos noua super etidẽ fundamentis adificia molliri, & orbos senes, inter sepulchra filiorũ, alijs procreandis intendere uideamus. Piscatores frigoribus, & fame confectos, hic ante oculos habeo, mirum & prorsus incredibile, totos dies ieiuni ac nudi, noctesq; ad aurorã insomnes agunt: cum interim uel retia tentantiũ una, eademq; fors est nihil agere, frustra torqueri tempus, aliquantò forsitan utilius consumendum perdere, neq; tamen obstinatis ad inceptum animis, a fatali gurgite diuelluntur. Vsq; adeo etiam amari exercitij, consuetudo, longior dulcis est. Infatigam arenam, imò uerrentes alueo, quam fugiunt egestatem, inter undas & scopulos inueniunt, nunquam fortè quod tantopere satagunt reperiri. Illa quidem dictu minora, nescio an maiori admiratione digna sint. Ferarum studiũ totiens uacuat cubilibus non lentescit. Nouis feris pariendis, alendisq; prioris, raptu nunquam segnior tygris redit, crebri partus solatio destitutæ, nihilo moderatior, in reliquum ardor est. Philomena postquam pastoralis furo perditos natos, longo gemitu, & præ dulcibus quærimonijs profecuta est, nidum ab eodem ramo, sequentis puerperij fortunam tentatura suspendit. Rem dicam nouã tibi, sed omnibus uallibus huius notissimam incolis. Aquila iam pridẽ in his montibus habitat, subulcus aduena, nedum quos pascit suis, sed hirsutis etiã apris asperior, clam nido infidatus est, neq; animam suam pluris extimans, quàm ualeat de altissima rupe, quæ fonti Sorgiæ nubibus par impendet, ancipiti fune demissus. Cuius rei uel meminisse horror est, ad aërẽ domum temerarius prædator accessit, & sollicitæ genitrici, spem generis, pullos implumes abstulit. Id semel, idq; iterum ausus, nil amplius aquilã mouit, quàm ut nuper tristi domicilio deserto, nidum, dumofamq; suppellectilem, in alteram rupis partẽ parumper auexerit. Illic modò sapiens amissæ sobolis spem refouet, nihil sollicito lætius ut reor. Siquidem saxeus iste suus hostis, exigui lucri cupidus, uitæ prodigus, iam restem, nodosq; præparat, quibus per inane suspensus, & de insolito specu solitas prædas agat. Iam sensim ad minimam rerum rationcinando descendimus, nec apibus quidem percepti mellis iniuria, mellificandi dulcedinem, nec formicis sub terra latentij horreorum, inundatio graniferi laboris experientiam, frequentisq; cursus, ac recursus imminuit uoluptatem. Non enim desperant, infœliciter tentata, retentari posse fœlicitas. Alioquin, si cum successibus rerum, animorum simul spes intereat, torpebunt estus, ij, quos undiq; cernimus actionum uariarum quotidie contingeret animantibus cunctis, & præsertim homini, dura, propositiq; tenacia pectora data sunt. Vibem Romam (ut retrò iam facili saltu, ab imis rerum ad altissima conscendamus) à Gallis Senonibus incensam restituere maiores, qua in re Camilli auctoritas, tribunis contra nitentibus omnis etiam adiuta præualuit. Idem illi maiores nostri, post Alliã, post Ticinum, post Trebiam, post Trasimenum in aciem redierunt, post Caudinæ pacis ignominia, gloriosissimas uictorias retulerunt, & post Cannas grauissimum, ac penè mortiferum Reip. uulnus, ne ab ignauis ciuibz delinqueretur Italia, contra sententia Cæcilij Metelli fulgens Africani gladius obtinuit. Qui nisi inuicta spes, unius, eiusdẽq; admodum adolcentis, multiorũ senum labantes firmasset animos, actum erat de imperio. Nulla hodie Romani nominis memoria, nulla

nulla Romanæ potentia uestigia superessent. Faciente enim (ut Flori historici uerbis utar) de Italia Africam Hannibale, profecto non Latini, sed Afri coloni, Italiam possiderent. Et si quis forte mansisset Italici sanguinis, tantis superstes cladibus non aliter, quam dulcis aquæ eluulus, pelago mixtus, in peregrinos mores, uicticemq; barbariem cõcessisset. Quod non sumus igitur, & quod sumus fateamur ingenuè, spei bonæ duntaxat unius hominis debemus, & de nobis quidem hæcenus. Quid Lacedæmonios, quidæ Carthaginenses memorem, qui sperare non prius, quam esse desierunt? Quid Saguntinos, qui dum fera nobis auxilia sperat, extremas à crudelissimo hoste miseras acceperunt: longū est per cuncta discurre. Itaq; ut unde est ortus, illic sermo desinat, ultima iactare naui anchora spes est, quam si quis in hoc procelloso mari, laborantibus absiderit, nulla est ad uitam uia, nullus ad requiem portus, nullus reditus ad salutem. Miraris nunc, quid tam longa sibi uelit oratio. Scilicet unum ago, ut amicum tuum subscribas exemplorum turba, raras & fortè uanas, sed firmas spes habentem. Et hæc mihi quidem curiosius explicanda erant, ut affectum scribentis agnosceres. Cætera in silentio intelligis. Vale.

FRAN. PETRARCHA LÆLIO SVO, EPIST. XXI.

Literas amici postulat.

Sæpè te literis ad colloquium elicere nisus sum, ineffaciter ad hanc diem, pergant silentium tuum interrumpere, pudebit amici tot clamores tacitū audire. Labeilum clausum, in indignationem fortè, uel in risus aperiā, uel in uerba. Non magnificatio quid rescribas, modò loqui incipias, uictor sum, si occupationes te ueteres tenent, nouas ingeram. Si segnitie calamum amisisti, sedulitate restituiam. At si fortè superbia extolleris, & quod suspicari ne tenuer quidem possum, amicis affatibus indignum censes humilitate, mihi ab illo animi fastigio detrahendus, & in æquum campum amicitia rerahendus es. Itaq; sic tibi persuade, inculcare querelas, & lamenta non desinam: donec mihi uel antiquum inter nos commercium literarum restituas, quamdiū saltem tam propinqui sumus, ut nunciorum penuriam pretende: e neuter possit, & quasi per manus ab altero ad alterum sit epistolarum transitus, uel probabilem causam tantæ mutationis expedias. Nunc us alter alterius uestigia urgebit, literarum mearum acerui ante oculos tuos erunt, amici digitum, & anulum nosti, intactas abijce amor, & uerecundia non sinent. Aperies (licet nolis) ipse tibi blandientur, ut perlegas: itaq; qui breuis scripturae laborem fugis, longè lectionis fastidium non euades. Si quid igitur mihi credis, oculos tuos digitorum auxilio libera, & ignobiliores corporis tui partes, nobilioribus seruire doce. Arripe calamum, non insueta suadeo, calamus ab infantia gladius tuus est, adulta ætas, & patriæ status, ad aliam te demceps arma rapuerunt. Demum ad Romanorum Pontificū quietiores aulas retrahente fato, & ad antiqua studia redisti. Quid igitur peto, fac quod quotidie facis, scribe aliquid: fac item quod nunquam facis, scribe mihi mox, nempe subsistam, & uel rariùs scribam ipse, uel breuius. Vicisse, & de ista silentij tui arce, te deiecisse sufficiet. Hic tamen (scio cui loquor) ueteri illo, & uulgari clypeo tectus occurre, quid quæreris frater? Nihil habeo quod scribam. Ego uerò & si tanta rerum copia, talibus ingenio, eloquio nunquam defutura scribendi materiam crediturus fuerim, facile persuaderi mihi patiar, quamlibet seu ueram, seu fictam causam potius, quam obliuionis nebulam, tibi silentium induxisse. Hoc igitur saltem, quod multi ab amicis petierunt, sed eorum, quos ego legerim primus omnium Cicero: scribe te nihil habuisse quod scriberes, hoc ipsum scribe, sed alijs tamen uerbis, alijs quin (quod intentionis meæ non fuit) breue nimis, & apertum euadendi tibi iter ostendit euades, si te noui, saltu unico, & te uno uerbo redimes auctore me. Sic ego (quod multis accidit) consilio meo ludar, sed iam satis, superque querelarum est, nisi quia ad ultionem tendo, & taciturnitatem tuam loquacitate punio. Ut uerò aliquid etiam familiarium curationum huic epistolæ includam, quæso, ne pigeat apud communem dominum, pro fecerit rerum mearum exitu intercedere. Voco autem quemlibet felicem, modò aliquis sit, multum est. Frater uana expectatione liberari, ignorant homines, quid lucri est, superuacua & infinita desideria proiecis, perdita sariant, possessa cruciant miserorum animos, pluribus inanibus, quam solidos occupatos: & tanta est insania, extricari ab erroribus, ut fiat uero locus metuunt, dum sibi prosperos rerum pragradium exitus pollicentur.

DD 5 Sibi

Sibi quippè placentes, ac superbi, & iniqui rerum suarum iudices, dignos se sinnerunt, quibus ad nutum uniuersa succederent. Ita quod in amatoriam materiam dixit Naso :

Dum sibi quisque placet, credula turba sumus.

Iam medium uitæ communis latè delirando perduximus: ut enim elegàter à Tullio dictum est. Metelli sperat quisque sibi fortunam. Quot autè in hac uanitate falluntur, imò uerò quàm pauci, quàm penè nulli non falluntur. Hinc licet aduertere, quod si uerum scriptorum testimonio stamus, ex omnibus sæculis foelix ille Metellus, non nisi unicum comitem, cumque ipsum non domi, sed procul & extra Italiæ terminos dicitur inuenisse, qui tamen ipsi, quàm ritè foelicitatis hoc inane nomē usurpauerint, locus iste non recipit, & fortassè aliud dicendi tempus adueniet. Nunc (ut ceptum pergam) si quod omnes sperant, nullus assequitur, quam multos uitæ somnijs elusos, expectantesque mors oppresserit, quotque in finem oppressura sit cogita. Quibus ergo territus, hanc ipse mihi legem statui, altiora me non querere. Paria uerò pauca, quidem & modestiæ, quibus scilicet, & obtentis sobriè gaudeā, & amissa feram fortiter, & repulsæ dolore non torquear. Ad hanc legem ita me formauit, ut uix rei cuiusquam uerear euentum, modò expectationis fastidia detrahantur, quamobrem, per omnes te coelicolas frater oro, ab hac quam primum perplexitate dissolui. Aufer mihi expectationem, quicquid erit æquanimiter feram. Finem facio, cum illo, cuius hoc mihi placet inter cætera, Pars beneficij est quod petitur, si bellò neges. Vale.

FRAN. PETRARCHA AD LÆLIVM SVVM, 5.

Epist. XXII.

De uiolata quadam Virgine.

Impletum est planè in nobis, quod de Pompeio tuo, Corneliæque sua scribitur, neuterque recedens sustinuit dixisse, Vale. Sed nec multis inter nos uerbis opus erat, quæ nil aliud quàm amicorum, & passionum, quæ in eis habitant notæ sunt, cum animi nostri (licet in silentio) uicissim pateant, unum est, quod te nunc agere, si possibilitas adest uelim. Iuuenis quidam, uirginem cuius amore languebat, ipsa non obliuiscens cognouit, matrimonij pactis interpolitis, idque quod magis in aures tuas intret, nescio an & in thoro, certe apud thorum accidit. Loci dominus nobilis dicam, an rusticus, iuuenem ipsum, quem graui, & antiquo odio persequitur, ad capitale supplicium uocat. Mulier factum excusat, nihil se cõtra quàm optauerit passam dicens, & promissas amantis nuptias efflagitat. Annuat ille, si liceat, sed carcere conclusus, sub iniquissimo iudice causam dicit. Cæterum ubi compedes amoueantur, soluti ambo, & ætate & animis, & fortuna pares, optatissimas nuptias celebrabunt. Hac ut ad me, indignantis primum populi uocibus, deinde etiam amicorum precibus, & lachrymis perlata sunt, ut primus omnium occurrissi, à quo morbi talis auxilium peteretur, & nos aliquando Frater arsimus, & opem ferre decet ardētibus. Dominum autem nostrum, & si talia sublimem eius animam non attingant, non tamen usque adeo ferreum, aut inhumanum reor, ut humanis non miseratur erroribus. Nec est quod partius ardere ruricolos suspicemur, in omne genus hominum par imperium habet arcipotens ille puer. Scio apud Virgilium scriptum esse, quod:

Subita in cautum dementia corpit amantem,

Et sequitur.

Ignoscenda quidem.

Sed terret quod in fine subiungit:

Scirent si ignoscere manes.

Vereor enim, ne durior ille Bellerephon nihil humanitatis habens, insuper ita ascensus, sit sanguinis sitientior, quàm oportet. Vt cunque succedat nos partes nostras implebimus, ego apud te? Tu apud Dominum, ut ipse à præfato thori domino gratuitum munus, captiuum illum per literas suas petat. Cuius nomen & rei gesta seriem, uillicus hic noster, ob hoc unum ad te missus exponet, nihilo narrator urbanior, quàm amatoris, cuius amientiæ modò ueniam postulamus. Vale.

FRAN. PETRARCHA AD LÆLIVM SVVM, 5.

Epist. XXIII.

Eloquentiæ uis quanta.

Quid tibi uis dicam? Sic est, ut audieram & legeram, nullum est tam asperum ingenium, quod non morum, uerborumque dulcedine mitigetur. Sic Africanus meus ille superior, Syphacem regē barbarum, atque (ut Liuij uerbis utar) Romanis moribus insuetum, & quod mirabilius fuit, Hadrubalē quoque Carthaginensium ducem, non barbarum modò, sed etiam immitem Romani nominis inimicum,

micum, inter cœnandū suau conuictu, & comi mansuefecit alloquio. Sic lul. Cæsar, Amy-
clam algis, & æquoreis spumis aspersum, nudumq̃, & inopem piscatorem, tam leniter fan-
do cepit, & illius Cæsareæ faciendæ rebus circumuoluit, ut inaudito uerborum sono, &
ignoti hospitis admiratione, suspensus, confestim iubente illo, fragilem atq̃ imparē pela-
giniis cymbam, de tui littoris statione dissolueret, parandiq̃ studio, sciens ac uolens, ad
interitum properaret. At ne semper Africanos, & Cæsares loquamur, ille Philosophorum
princeps Plato, Dionysium conciliare sibi potuit, Syracusium Tyrannum. Archelaum ue-
rò Macedoniæ regem, Euripides Poëta, nec aut illi tyrannici spiritus rigor, aut huic imma-
nitas obstitit barbarica, utramq̃ duritiem, ingenio & eloquentia molliuerunt. Et quod hu-
ius generis omnia monstra transgreditur, orator Aphthonius, fauos carnifices. ad se occi-
dendū missos, & iam strictis mucronibus irruentes, blanda oratione compescuit, uicissetq̃
crudelitatem eloquentia, nisi unum ex eo numero, qui eum loquentem non audierat, cate-
ris iam digressis superueniens, uelut aspis incantatoris uoce, non audita, uirus in illum sce-
lestis ministerij effudisset. Sed quid hominum exempla conquirimus? Vrsos uidemus, par-
dos ac leones, atque alias truces & præualidas belluas blanditijs delinitas, parui domitoris
imperium, patienter excipere, nexus insuper, carcerem, minas & uerbera. Volucres cœlo
uagas, contra primæuam naturæ suæ legem, humanam societatem antepone re libertati, ui-
tam in uinculis agere, operto capite, præreptoq̃ etiam patriæ natalis aspectu, famem suam
nutritoris arbitrio moderari, de illius manibus cibum sumere, uocem iubentis agnoscere,
clamoribus obedire, ire ad emittentis arbitrium, & reuerti, opimasq̃ prædas non sibi, sed do-
mino reportare. De piscibus mihi tale (quod meminero) legi, nisi quod Delphines nescio,
qua humano generi familiaritate coniunctos ferunt, unde & Arionem quendam, tergo hu-
ius piscis insidentem, per tumidos fluctus maris euasisse historica (seu potius) fabulosa nar-
ratio est. Vectorem ipsum ludibus canentem faciunt, quo nauigationi facilior fides sit, mul-
cente aures musica, & nauigium subleuante. Visum est enim, fabulam non admitti, nisi co-
lor mendacio quæreretur, gubernaculum, malus, uela, remi deerāt, pro his omnibus, unius
musica suauitas subrogata est. Sed quorsum hæc tam peregrina percunctaberis? ut intelli-
gas me ingenium tuū summis inferere, qui non homines, non feras, aut uolucres, sed aqua-
ticum hoc animal educatum, inter fontes & flumina, escam de scopulis eliciens, contactu
ac sermone. In amicitiam pellexisti, redijt equidem ad me sui immemor, tui memor, cum
multa de domino, multa de amicis quærerem, nil nisi de Lælio respondebat, illius formam,
illius mores, illius linguam, illius denique domicilium atq̃ habitum admirari. Illum mihi
quasi incognitum ruralibus, & terricrepis uerbis extollere, de illo mihi sepè licet interrump-
penti, longissimas narrationes texere. Cumq̃ sæpè Terentianum illud obijcerem. Hui mi-
hi illum laudas? Ille eo magis ab exordio cuncta retexere. Quid plura? Intellexi illic, te
tuis artibus, meū mihi uillicum abstulisse, nec indolui fateor, nec inuidi, sed obstupui pius
te una hora, quàm me toto decennio potuisse. Mirum est, nisi tu colloquijs tuis, aliquid et-
iam magicæ artis immisceas, nunc igitur captus amore tui, cum his litteris iterum ad te re-
dit, simul & per te dominicæ interuentionis auxilium sperans, per quod amicum suum, de
quo pridie tibi scripsi, iam extremis fortunæ laqueis arctatum expediat, nisi iudicis animo,
(quod iam ab initio uerebar) ad supplicium obstinatio, non sit precibus locus. Fama enim
est, eum dolore simul & inuidia delibati uirginis floris insanire, ad quem ipse sitienter (ut
me norant) aspiciat, indignatē grauiter plus in amoris regno pauperis blanditias, quàm
suas ineptas diuitias ualuisse. Quod si accidat, ut obstructis aures uerba fundantur, do-
mino tamen partus erit integer misericordiæ suæ, tibi beneuolentiæ tuæ fructus, iste quoq̃
agrestis, amicitij suę debitum, me opitulante persoluerit. Ille autem amator infelix, si aliter
esse non potest, amoris sui dulcedinem (quod multi fecerunt) morris acerbitate pensabit.
Hunc sanè quoniam humilium amicorum loco numeres, tuum erit. Ipse te dominorum
suorum inter primos numerat, aliquantoq̃ mihi de tua gratia iam, quàm de ueteris amici
uita uidetur sollicitior. Itaque ut se tibi prorsus, insinuet, & allegorico munusculo, animum
suum suauissime tibi deditum ostendat. Liquoris omnium mollissimi olei uasculum tibi
affert, quid quod sponte sua, & (ut aiunt) uirginitate seruata, nullo premente defluxit, è bac-
cis arborum nostrarum, quæ in collibus istis sunt, ubi posthabitis Athenis repertricem oleg-
Mineruam, habitare dicerem, nisi eam iam pridem lanuensi littore ad portum
Veneris atq̃ Erycem collocaſsem, in Africæ
mæx libris, Vale.

FRANCISCI PETRAR-

CHÆ V. C. EPISTOLARVM DE

REBVS FAMILIARIBVS,

LIBER III.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNÆ, S.

Epist. I.

Montem Gallie quendam describit.

Ltissimum Regionis huius montem, quem non immeritò Veneto-
sum uocant, hodierno die, sola uidendi insignem, loci altitudinem,
cupiditate ductus ascendi, multis iter hoc annis in animo fuerat, ab
infantia enim, his in locis, ut nosti fato res hominum uersante, uersa-
tus sum. Mons autem hic latè undiq; conspectus, ferè semper in ocu-
lis est, coepit impetus tandem aliquando facere, quòd quotidie facie-
bam, præcipuè post quā relegendi pridie res Romanas, apud Liuium
fortè ille mihi locus occurrerat, ubi Philippus Macedonum rex, is
qui cum P. R. bellum gessit, Hemum montem Thessalicum cōscen-
dit, è cuius uertice, duo maria uideri Hadriaticum & Euxinum, famā crediderat. Verò ne,
an falsò satis comperti nihil habeo, quod & mons à nostro orbe semotus, & scriptorum dis-
sensio dubiam rem facit. Ne cunctos euoluam, Pomponius Mela Cosmographus, sic esse
nihil hæsitans refert. Titus Liuius, falsam famam opinatur. Mihi si tam prompta montis il-
lius experientia esset, quam huius fuit, diu dubium esse non sinerem. Ceterum ut illo omis-
so, ad hunc montem ueniam, excusabile uisum est, in iuvene priuato, quòd in rege sene nò
carpitur. Sed de socio cogitanti (mirum dictū) uix amicorum quisquā omni ex parte ido-
neus uidebatur, adeò etiam inter charos, exactissima illa uoluntatum omnium, morumq; con-
cordia rara est. Hic segnior, ille uigilantior, hic tardior, ille celerior, hic moestior, ille lætior:
deniq; hic stultior, prudentior ille quā uellè, huius silentium, illius procacitas, huius pon-
dus ac pinguedo, illius macies atq; imbecillitas terrebat, huius frigida incuriositas, illius ar-
dens occupatio dehortabatur: quæ quāquam grauiā, toleranter domi, omnia enim suffert
charitas, & nullum pondus recusat amicitia. Verum hæc eadem sunt in itinere grauiora,
itaq; delicatus animus, honestaq; delectationis appetens, circumspiciensq; librabat singu-
la, sine ulla quidem amicitia latione tacitus, quicquid proposito itineri præuidebat, mole-
stum fieri posse damnabat. Quid putas tandè, ad domestica uertor auxilia, germanoq; meo
unico minori, natu quem probè nosti, rem aperio, nil poterat lætius audire, gratularus quod
apud me amici simul ac fratris teneat locum. Statuta die digressi domo, Malaufanam ueni-
mus ad uesperam, locus est in radicibus montis uersus in Boream, illic unum diem morari,
hodie tandem cum singulis famulis montem ascendimus, non sine multa difficultate. Est
enim prærupta, & penè inaccessibleis saxosæ telluris moles, sed penè à Poëta dictum est:

Labor omnia uincit improbus.

Dies longa, blandus aër, animorum uigor, corporum robur ac dexteritas, & (si qua sunt
eiusdem) euntibus aderant, sola nobis obstabat natura loci. Pastorem exactæ ætatis inter
conuexa montis inuenimus, qui nos ab ascensu retrahere, multis uerbis enixus est: dicens
se ante annos quinquaginta, eodem iuuenilis ardoris impetu supremum in uerticem ascen-
disse, nihilq; inde retulisse, præter poenitentiam, & laborem, corpusq;, & amictum lacerum
saxis, ac uepribus, nec unquam aut ante illud tempus, aut postea auditum, apud eos quen-
quam ausum esse similia. Hæc illo uociferante, nobis ut sunt animi iuuenum monitoribus
increduli, crescebat ex prohibitione cupiditas, itaque senex ubi animaduertit, se neque-
quā niti, aliquantulum, progressus inter rupes, arduum callem digito nobis ostendit, mul-
ta monens, multaq; iam digressis à tergo ingeminans. Dimisso penes illum, si quid ue-
stitum, aut rei cuiuspiam impedimento esset, soli duntaxat ascensui accingimur, alacresq;
conscendimus. Sed, ut ferè sit, ingentem conatum, uelox fatigatio subsequitur. Non pro-
cul inde igitur, quadam in rupe subistimus, inde iterum digressi, prouehimur, sed lentius,
& præsertim ego, montanum iter, gressu iam modestiore carpebam, & frater compendia-
ria qui-

ria quidem uia, per ipsius iugamontis, ad altiora tendebat, ego mollior ad ima uergebam, reuocantiq; & iter rectius designanti, Respondebam, sperare me alterius lateris faciliorem aditum, nec horrere longiorem uiam, per quam planius incederem, hanc excusationē ignauiā prætendebam, alijsq; iam excelsa tenentibus, per ualles errabam, cum nihilo miuior, aliunde pateret accessus, sed & uia cresceret, & inutilis labor ingrauesceret. Interea cum iam radio confectum perplexi pigeret erroris, penitus alta petere disposui, cumq; operientem fratrem, & longo refectum accubitu, fessus & anxius attigissem, aliquandiu æquis passibus incesimus. Vix dum collem illum reliqueramus, & ecce prioris anfractus oblitus, iterum ad inferiora deiicior, atq; iterum peragratis uallibus, dum uiarum facilem longitudinem sector, in longa difficultatem incido. Differebam nempe ascendendi molestiam, sed ingenio humano rerum natura non tollitur. Nec fieri potest, ut corporeum aliquid, ad alta descendendo perueniat. Quid multa? Non sine fratris risu, hoc indignanti mihi, ter aut amplius inter paucas horas contigit. Sic sæpè delusus, quadam in ualle confedi. Illic à corporeis ad incorporea uolucris cogitatione transiliens, his aut talibus, meipsum compellebam uerbis. Quod totiens hodie in ascensu montis huius expertus es, id scito, & tibi accidere, & multis accedentibus ad beatam uitam, sed idcirco tam facile ab hominibus non deprehendi, quod corporis motus in aperto sunt, animorum uerò inuisibiles & occulti. Equidem uita, quam beatam dicimus, cello loco sita est, arcta (ut aiunt) ad illam ducit uia, multi quoq; colles intereminent, & de uirtute in uirtutem præclaris gradibus, ambulandum est. In summo finis est omnium, & uitæ terminus, ad quem peregrinatio nostra disponitur. Eò peruenire uolunt omnes, sed, ut ait Naso:

Velle parum est, cupias ut re potatis oportet.

Tu cerè, nisi, ut in multis, in hoc quoq; te fallis, non solum uis, sed etiam cupis. Quid ergo te retinet? nimirum nihil aliud, nisi per terrenas, & infimas uoluptates planior, & ut prima fronte uidetur expeditior uia: ueruntamen ubi multum erraueris, aut sub pondere malè dicti laboris, ad ipsius te beatæ uia culmen oportet ascendere, aut in conuallibus peccatorum tuorū, segnem procumbere. Et si, quod ominari horreo, ibi, te tenebræ, & umbra mortis inuenerint, æternam noctem in perpetuis cruciatibus agere. Hæc mihi cogitatio, incredibile dictu est, quantum ad ea quæ restabant, & animum, & corpus erexit. Atque uitam uel sic animo peragam iter illud, cui diebus, & noctibus suspiro, licet superatis tandem difficultatibus, hodiernum iter corporeis pedibus peregi. Ac nescio, ad non longè facilius esse debeat, quod per ipsum animum agilem, & immortalem, sine ullo locali motu, in istius trepidantis oculi fieri potest, quam quod successu temporis permoribundi, & caduci corporis obsequium, ac sub graui membrorum fasce gerendum est. Collis est omnium supremus, quem syluestres filiorum uocant, cur ignoro, nisi quod per antiphrasim, ut quædam alia dici, suspicor. Videtur enim uerè pater omnium uicinorum montium, illius in uertice planities parua est, illic demum felsei conqueuimus. Et quoniam audisti, quæ nam ascendens impetus ascenderint cure. Audi Pater & reliqua, & unam precor horâ tuam, relegendis unius diei mei actibus tribue. Primum omnium, spiritu quodam aëris insolito, & spectaculo libiore permotus, stupenti similis steti. Respicio, nubes erant sub pedibus. Iamq; mihi minus incredibiles facti sunt Athos & Olympus, dum quod de illis audieram, & legeram, in minoris famæ monte conspicio. Dirigo dehinc oculorum radios, ad partes Italicas, quo magis inclinât animus, Alpes ipsæ rigentes ac niuosa, per quas ferus ille quondam hostis Romani nominis transiuit, aceto, si famæ credimus, saxa perrumpens, iuxta mihi uisa sunt, cum tamen magno distent interuallo. Suspirauit fateor ad Italicum aërem, animo potius, quam oculis apparentem, atque inextimabilis me ardor inuasit, & amicum, patriam reuidendi ita tamen, ut interim, in utroque nondum uiriliter affectus, molliciem increparem, quamuis excusatio utrobique non deforet, magnorum testium fulta præsidio. Occupauit inde animum, noua cogitatio, atque à locis traduxit ad tempora. Dicebam enim ad meipsum, hodie decimus annus compleretur, ex quo puerilibus studiis dimissis, Bononiam excessisti: & ô Deus immortalis, ô immutabilis sapientia, quot & quantas morum tuorum mutationes, hoc medium tempus uidit, infinita prætereo, nondum enim in portum sum, ut securus præteritarum meminerim procellarum. Tempus forsitan ueniet, quando eodem quæ gesta sunt ordine, uniuersa percurram, præfatus illud Augustini tui. Recordari uolo, transactas foeditates meas, & carnales corruptiones animæ meæ, nō quod eas amem, sed ut amem te Deus meus. Mihi quidē multū adhuc ambigui, molestiq; negotij superest, quod

quod amare solebam, iam non amo: mentior, amo, sed uerecundiùs, sed tristius, iam tandem uerum dixi. Sic est enim amo, sed quod non amare amem, quod odisse cupiam. Amo tamen, sed inuitus, sed coactus, sed mœstus & lugens. Et in meipso uersiculi illius famosisi-
mi sententiam miser experior:

Adero si potero, si non inuitus amabo.

Nondum mihi tertius annus effluxit, ex quo uoluntas illa peruersa & nequam, quæ me totum habebat, & in aula cordis mei sola sine contradicatore regnabat, coepit aliam habere rebellem, & reluctantē sibi, inter quas iam dudū, in campis cogitationū mearum, de utriusq; hominis imperio laboriosissima, & anceps etiam nunc pugna conferitur. Sic per exactum decennium, cogitatione uolebar. Hinc iam curas meas in anteriora mittebam, & quærebam ex me ipse. Si tibi fortē cōtingeret, per alia duo lustra uolatilem hanc uitam producere, tantumq; pro rata temporis ad uirtutem accedere, quantū hoc biennio per congressum, nouæ contra ueterem uoluntatis, ab obstinatione pristina recessisti, nōne tunc posses. Et si non certos, at saltem sperans, quadragesimo ætatis anno, mortē oppetere, & illud residuum uitæ, in senium abeuntis æqua mente negligere? Hæc atq; his similes cogitationes, in pectore meo recusabant Pater, de prouectu meo gaudebam, imperfectum meum flebam, & mutabilitatem communem humanorum actuum miserebar, & quem in locum, quam ob causam uenissem, quodammodo uidebar oblitus, donec ut omisis curis, quibus alter locus esset opportunior respicerem, & uiderem, quæ uisurus adueneram. Instare enim tempus abeundi, quod inclinaret iam sol, & umbra montis excrederet, admonitus & uelut expergefactus, uerto me in tergum, ad occidentem respiciens. Limes ille Galliarum, & Hispaniæ Pyreneus uertex, inde non cernitur, nullius quem sciam obicis interuentu, sed sola fragilitate mortalis uisus. Lugdunensis autem provinciæ montes, ad dexteram. Ad laeuā uero Malsitiæ fratrum, & quod Aquas Mortuas uerberat, aliquod dierum spatio distantia, præclarissimè uidebant, Rhodanus ipse sub oculis nostris erat: quæ dū mirarer singula, & nunc terrenum aliquid saperem, nunc exemplo corporis animum ad altiora subueherem, uisum est mihi Confessionum Augustini librum, charitatis tuæ munus inspicere, quem & conditoris, & donatoris in memoriam seruo, habeoq; semper in manibus, pugillare opusculum, perexigui uoluminis, sed infinitæ dulcedinis. Aperio lecturus, quicquid occurreret, quid enim nisi ipsum & deuotum posset occurrere? Fortē autem decimus illius operis liber oblatu est. Frater expectans, per os meum ab Augustino aliquid audire, intentis auribus stabat, Deum testor, ipsumq; qui aderat, quod ubi primū defixi oculos, scriptum erat. Et eunt homines admirari alta montium, & ingentes fluctus maris, & latissimos lapsus fluminum, & Oceani ambitum, & gyros syderum, & relinquunt seipos. Obstupui fateor, audiendiq; audidum fratrem rogans, ne mihi molestus esset, librum clausi iratus, mihi met quod nunc etiam terrestria mirarer, qui iam pridem ab ipsis gentium Philosophis discere debuissem, nihil præter animum esse mirabile, cui magno nihil est magnum. Tunc uerò montem satis uidisse contentus, in meipsum interiores oculos reflexi, & ex illa hora, non fuit, qui me loquētem audiret, donec ad ima peruenimus. Satis mihi negotij uerbum illud attulerat, nec opinari poteram, id fortuito contigisse, sed quicquid ibi legeram, mihi & non alteri dictum rebar: recolens quod idem de seiplo suspicatus, olim esset Augustinus, quando in lectione codicis Apostolici (ut ipse refert) primum sibi illud occurrit. Non in commensationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicijs, nō in cōtentione & æmulatione, sed induite Dominum IESVM CHRISTVM, & carnis prouidentiam ne feceritis in concupiscentijs uestris. Quod iam ante Antonio acciderat, quando audito Euangelio ubi scriptum est: Si uis perfectus esse, uade, & uende omnia tua quæcunq; habes, & da pauperibus, & ueni sequere me, & habebis thesaurum in cœlis. Veluti propter se, hæc esset scriptura recitata (ut scriptorum rerum eius Athanasius ait) ad se traxit Dominicum imperium. Et sicut Antonius his auditis, aliud non quæsiuit: & sicut Augustinus his lectis, ulterius non processit: sic & mihi in paucis uerbis, quæ præmissi totius lectionis terminus fuit in silentio, cogitanti quāta mortalibus consilij esset inopia, qua nobilissima sui parte neglecta, diffundantur in pluri-
ma, & inanibus spectaculis euanescant, quod intus inueniri poterat, quærentes extrinsecus, admirantiq; nobilitatem animi nostri, nisi sponte degenerans ab originis suæ primordijs aberrasset, & quæ sibi dederat in honorem Deus, ipse in opprobrium cōuertisset. Quotiens putas, illo die rediens, & in tergum uersus cacumen montis aspexi, & uix unius cubiti altitudo uisa est, præ altitudine contemplationis humanæ, si quis eam non in lutum terrenæ

terrenæ fœditatis immergeret. Illud quoq; per singulos passus occurrebat, si tantum sudor
ris ac laboris, ut corpus cœlo paululum proximus fieret, subire non piguit, quæ crux, quis
carcer, quis aculeus deberet terrere animum, appropinquante Deo, turgidumq; cacumen
insolentiae, & mortalia fata calcentem. Et hoc quoto cuiq; accideret, ut ab hac semita, uel du-
rarum metu rerum, uel mollium cupidine non diuertat? O nimum fœlix, si quis usquam
est, de illo sensisse arbitrer Poëtam:

Fœlix qui potuit rerum cognoscere causas,

Atq; metus ex inexorabile fatum

Subiecit pedibus, strepitumq; Acherontis auri.

O quanto studio laborandum esset, ut non altiore terram, sed ut elatos terrenis impulsis
bus, appetitus sub pedibus haberemus. Hos inter nudos pectoris motus, sine sensu scru-
pulosi tramitis, ad illud hospitium rusticum, unde ante lucem moueram, profunda nocte
remeauit, & luna pernox, gratum obsequium præstabat euntibus, interim ergo, dum famu-
los apparandæ cenæ studium exercet, solus ego in partem domus abditam perrexi. Hæc
tibi raptim, & ex tempore scripturus. Ne si distulisssem, pro uarietate locorum, mutatis for-
san affectibus, scribendi propositum deferueret. Vide itaq; Pater amantissimè, quàm nihil
in me oculis tuis occultum uelim, qui tibi nedum uniuersam uitam meam, sed cogitatus
singulos tam diligenter aperio, pro quibus ora quæso, ut tam diu uagi & instabiles, ali-
quando subsistant, & inutiliter per multa tactati, ad unum bonum uerum, certum, stabile se
conuertant. Vale.

FRAN. PETRARCHA DIONYSIO SVÔ, 3. Epist. II.

Diuitias esse contemnendas.

Nil dulcius audierant aures meæ, postquam uocem tuam audire desierunt, quàm
quod ad regem uocatus accesseris: rationem (inquit) expecto, nō possum breui-
ter, itaq; longius incipiam. Optauit aliquando tibi genitrix, longitudinē dierum
innumerabilibus periculis, & calamitatibus obiectā. Aliquando diuitias huma-
narum mentium, non mediocrem laqueum ac funestam sarcinam libertatis, aliquando for-
mam corporis, deformitatis animæ plerūq; materiam, quid de sodalibus, quid de nutricula
tua dicam? Muliercularum omnium una lex est, inepta cupiunt, ridenda formidant, de pa-
tre liber altiora credere. Optauerit ergo filio, quod ait Satyricus: eloquium & famam De-
mosthenis, aut Ciceronis, quæ quanti sæpè periculi plena, utriusq; exitus est testis, multis &
inanibus, uel tuis, uel aliorum pro te uotis fatigata sunt aures Dei. Horū tibi aliquid anxie
non opto. Quare? Quia stultū est, uehementer appetere, quod potest pessimo fine cōcludi.
Illud bonum tibi cupio quod mihi, beatam uitam, ad quā multi suspirant, pauci perueniūt.
Est enim salebrosus iter atq; angustū, & difficile, & amœna, ac prona circum deuita. Est aut
ut in sagittando, sic in alia qualibet operatione mortaliū, aberrare per facile, signum attinge-
re, is demum artificij finis est. Idcirco difficilior, quia ad illū unā rāummodō, ad errorem
innumerabiles sunt uia. Hanc sanè quam dico beatam, quamquam ingeniosissimis atq; do-
ctissimis uiris fortè aliter uisum sit, in hoc corporis ergastulo mereri, quidem utiq; potest
labor humanus & sperare, amplecti autem, ac tenere nō potest. Hoc ergo studio decurritur,
finis est, ubi quiescit intentio, neq; nobis hoc solis persuasum est. Quid enim aliud Cicē
ro sentiebat, ubi ait: Quod hæc uita uia est in cœlum? Habet tamen interdum, illi æternæ
quidam hæc mortalis uita simillimum, ut & si beata nondum sit (id enim beatum est, dun-
taxat, cui nil ualet accidere) itā tamen humanas miseras, longè infrā se uideat, & in imo stans,
adhuc supernæ fœlicitatis luce resplendeat. Hoc sanè non diuitiæ præstant, nō infanien-
tis uulgi plausus, non potentia, non uoluptas. Sed uirtutū cōmitatus atq; animi tranquillitas,
ad quam adipiscendam, diuersum fortasse alijs uidebitur. Sed quantum opinio mea fert, ni-
hil æquè adiuuat, ac nobilium ingeniorum familiaritas, & clarorum uirorum conuersatio.
Cernis (ut arbitror) quid intendam, dicam tamen expressitis. Quis in Græcia clarior The-
mistocles? Ut ait Tullius, ego fidentissime, quis in Italia, imò uerò quis in Europa clarior Rō-
bertor? In quo sæpè cogitans, soleo non tam diadema, quàm mores, neq; tam regnum, quàm
animum admirari. Illum ego uerè regem dixerim, qui non subditos modò, sed seipsum re-
git ac frenat, qui exercet in passionibus suas imperium, quæ sunt animo rebelles, illū si cesserit
oppressuræ, ut nulla est quidem clarior uictoria, quàm seipsum regere. Quomodo ille mihi

Rex

Rex erit, in quæ regnat ambitior? Quomodo inuictus, quem sternit aduersitas? Quomodo serenus, quem moeror obnubilat? Quomodo magnanimus, quæ minimarum etiam rerum pauor examinat? Et, ut fulgida uirtutum nomina taceamus, quis mihi liberum dicet eum, qui cupidinum uariarum iugo premitur multiplici? infra omnia ista descendam, qua trôre hominem dicimus, quem scimus ex homine nihil præter nudam effigiem retinere, belluarum moribus deformem, & fauorum animantium feritate terribilem? Mira ergo, licet publica, dementia: Regem eum dicere, qui nec rex, nec liber, & sæpè ne homo quidem sit. Magnum est regem esse, per exiguum regem dicti. Rariores sunt reges, quam uulgi existimat, non est titulus ille uulgaris, minus gemmarum atque eboris iciptra consumerent, si soli reges illa portarent. Veri reges intra se gerunt, quod eos uenerabiles facit, semoris licet satellitibus, & abiectis insignibus reges sunt. Ceteros cultus exterior, facit horribiles. Robertus uerè inclutus, & uere rex est, qui quàm sit imperiosus in seipsum, exempla inauduæ patientiæ, & moderationis indicant, de quibus alter fortè dicendi locus fuerit: Quàm uerò latè regnet in alios, dissonantes lingua, & moribus populi, & disunctissimi regionum fines ostendunt. Seneca tuus in quadam Tragœdia, quid regem faciat, & quid non faciat egre- giè recollegit, his uersibus:

Regem non faciunt opes,
Non frontis nota regiæ:
Rex est, qui posuit metus,
Mens regnum bona possidet,
Nil armis, ex inuitibus
Parthus, cum simulat fugat.
Vrbes sternere machinis
Rex est, qui metuit nihil:
Non uisus Tyriæ color,

Non auro nitida trabes.
Et diri mala pectoris.
Nec longè post:
Nil ullis opus est equis,
Telis, quæ procul ingerit
Admotis nihil est opus,
Longè saxa rotantibus.
hæc ille.

Ad hunc itaq; regem (ut principio conueniat finis) uocatus iuisti, quod ut ille iuberet, & ut tu pareres, quid aliud quàm studiorum summa conformitas fecit? Ille quidem quantum curis suis solamen asciterit dicerem, si apud alium loquerer, tibi certè ad interni hominis pacem, quàm uti sæpè querebaris, Tuscarum rerum fragor impulerat, qua cõpendiosius pergeres non erat. Congratulor ergo seu prudentiæ, seu fortunæ tuæ, & uocem, quæ tunc mihi fuit in ore, aliquantò nunc fidentius repeto. Vbi enim fama primum, deinde per literas tuas accepi, te Florentiæ digressum, esse Neapolim, & mecum, & cum amicis dixi: Dionysius no- ster, ad tranquillitatem animi, magnis pãsibus contendit, & ad beatam uitam rectum iter ingressus est. De me autem sic habet, breuiter te consequar. Nosti enim, quid de laurea cogito, quàm singula librans, præter ipsum, de quo loquimur regem, nulli omninò mortalium de- bere constitui, si tanti fuero ut uocer. Benè est: alioquin fingam nescio quid audisse, uel epi- stolæ suæ sensum, quam ipse mihi summa hominis incogniti, & familiarissima dignatione transmisit, quasi dubitans, in eam potissimum partem traham, ut uocatus uidear. Et regio quidem stylo, quiddam modò plebeium reddidi, fulgore attonitus, nec æquis ingenij ui- bus, & lyra (ut aiunt) longè impari. Vale.

FRAN. PETRAR. ROBERTO SICILIÆ REGI, 5.

Epist. III.

De Animæ immortalitate.

P Restrinxit oculos meos fulgor insolitus, scælix calamus uisus est, cui talia creden- tur. Quod primum mirer? Eximiam breuitatem, an maiestatem sententiarum, an diuinam eloquij uenustatem? Nunquam Rex inclyte (fateor) credidi, rem tantam dici posse, tam breuiter, tam grauiter, tam ornate, nec iam tale aliquid ex humanis ingenij expectabam. Equidem ut constaret, te corda hominum in manibus habere, quo tota illustrium Oratorum suspirat intentio, legentis animum, tam uarijs affectibus impulsi, ut sine luctamine, in omnem partem styli, tua uestigia sequeretur uolubilitate mirabili. Ecce enim in prima sobriæ fronte sermonis, dum summâ humanæ miseriæ, æcerimasq; mole- stias laborum, & necessitatem mortis acerbissimam, tractum ex radicis labè ramis, ac fron- dibus obrepentem, magnificentissimè deplorasses, mouebar usque adeo, ut crebrò interle- gendum susprensus, & ineluctabili sorte perterritus, totumq; hoc nomen hominis perosus, pene nec natus esse, nec unquam nasciturus optauerim. Actum erat, & mihi iam tranquilli- tas omnis exciderat, nisi quæ lætale uulnus infllexerat manus, eadem mox remedium attu- liſſet,

lisset, sensi unum & repentinè mœroris, & consolationis artificem, nec unquam certius quid eloquentia possit agnoveram, tam potenter enim paucorum ope uerborum, sub immortalis animæ, futuræq; reparationis obtentu, agrum atq; labantem animum erexisti, ut gaudium mihi fuerit, genitum esse mortalem. Nam quid beatius excogitari potest, quam exutum uesce corporea, & de compedibus istis explicitum, ad illam diem, exactis temporum curriculum peruenire, quæ nos absorpta morte, immortalitatem induat. Reparans indissolubiliter, ac reformans putrem, & semelam tineis, atque undiq; fluentem tunica carnis nostræ? Quam spem, & si Philosophorum gentiliū nullus attigerit, uetustissima tamen est immortalitatis opinio, nec nostris solum, sed illis etiam probata, quibus CHRISTI nomen inauditum est. Præter Epicurum enim, & nescio quot ex illo infami grege, immortalem esse animam, nemo est qui neget. De qua re (ut Pherecydem primum apud Syrios sententiæ huius auctorem, discipulumq; Pherecydis Pythagoram, totamq; Pythagoream familiam, Socratē, omnesq; Socraticos præteream) Plato ipse summus uir, clarissimum uolumen edidit, quo Vitiensis Cato moriturus, suprema illa nocte sua, pro consiliario usus perhibetur, ut ad contemptum uitæ huius animosior, & ad amorem decretæ mortis accederet. Quam sententiā, postea M. Cicero, & in Tusculano suo, & in septimo Reipublicæ diuino genere orationis asseruit, nec non & in Dialogo Lælij, qui de Amicitia uera est, & in eo libro, qui Cato Maior inscribitur. Defensionem continens senectutis, alijsq; præterea tam multis in locis attigit, ut ualde mihi quidem sollicitus uideatur, ne quem ueritas tam comperta prætereat, sed cui hæc insipiens loquor? Profecto non modò regum nostri temporis, sed Philosophorum regulosce autem quæso, sic hætenus me dicendi calor euexit, ut regium dogma, cui plurimum me debere fateor, non amplecterer solum, sed testibus adhibitis confirmarem, quod ita mihi animum affecit, ut securus iam ac spei plenus, formidatum gentibus diem mortis expectem. Hunc diem transuicta neptis tua, quā finis epistolæ canit ac prædicat, inuidiosa potius, ut mihi quidem uideretur, quam miserabili sorte defungitur. Quamuis enim ab ipso ætatis, & formæ flore subtracta sit, publica ferè totius orbis querimonia, multisq; præcipuè populorum utriusq; regni, & unde ortum, & in quod translatum, illud rarum & eximium decus erat, lachrymis ac lamentis. Ipsa tamen foelix est, non solum, quod ad æternæ uitæ delicias, per horrificum illud mortis limen ingressa est, sed etiam, quod tu eam nobilissimo eloquio omnibus seculis illustrasti. Quis enim mortuam, imò uero, quis nō gloriosissimè uiuentem dicere audebis, quam Deus in cælo, tu in terris uiuere uoluisti? O (inquam) foelix, mulier, o iterū foelix, quæ pro una temporali uitâ, eademq; breui & incerta, & mille semper casibus exposita, duas æternitates, ut ita dixerim, consecuta est, quorum alteram cœlesti alteram terreno regi, illam CHRISTO debeat, hanc Roberto, ingentia duo munera, munificentissimis largitoribus accipiens, eò foelicior uideri debet, quod in cælo, & in terra, gratiā dignissimis relatura est. Plurimū enim ex persona tribuentis muneribus ipsi accedit, multum interest, à quo beneficium acceperis, & cui proinde sis obnoxius. Sanè quæsitā illi cœlestis immortalitatis conditionem, beatissimamq; uitâ mutationem sileo, ne ineffabilia prosequenter destituant uires, quanta demum gloria est, quam tu sibi super remis laudibus peristi. Certe dum illud tuum siue epigramma, siue epitaphiū dici mauis, quod æternæ marisurum esse cōfido, nuper defunctæ neptis memoriam celebrabit, semper illa tecum, & cum clarissimis omnis æui nominibus uiuet. Erunt qui mortem immaturā, & iacturam modici temporis tali cupiant cōpensasse panegyrico, quicquid de Achille dixisse fertur, Alexander Macedo, suspirantes dicant, o fortunata, quæ talem præconem tuæ uirtutis inuenisti. Sed iam metuo, ne prolixitas in fastidium uergat, elegantissima quoq; breuitas tua, ne longius uager admonet. Subsistam igitur, Deum orans, cunctosq; cœlicolas, ut Serenitatem tuā, geminis tam bellorū, q̃ studiorū laureis ornatā, diu iubeāt in statu foelicitissimo florere. Vale.

FRAN. PETRARCHA PEREGRINO MESSANENSI, S. Epist. III.

Obitum amici deplorat.

Grauiissimam querelam, epistolæ finibus non contemnā, differre cōpulsus sum, non est ulciturum animi mei uulnus, aut uulgate medicamine reuelandum, altius in præcordia descendit, obseruauit enim nocendi locum, ac tempus, & toto pondere ferox incubuit fortuna. Thomamq; meum, nunquā mihi sine lachrymis nominandum, eximio flore, raræ indolis, fructus uberrimos, & magna rerum incrementa pollicitū. Primò, ut sic dixerim, ætatis uerè præripuit. Cuius immaturo obitu, ipse mihi fateor,

EE mortalia

mortalia cuncta, uiluerunt. Video quanta rerum nostrarum firmitas, quid mihi nunc sperandum sit, exemplo coniunctissimi fratris admoneor, una ætas erat, idem animus, summa studiorum paritas, incredibilis identitas uoluntatum. Vnum eramus, uno calle gradiebamur, unum terminum petebamus, unus labor, una spes, una erat intentio, unus utinam finis esset. Hanc acerbissimam fati uim, deslere mecum, & profundissimo simul uulnere meo, paria si possum adhibere remedia, meq; ipsum meis literis, & iusto uolumine consolari positum est mihi. Fecit hoc primus in morte dilectissimæ filiæ, M. Cicero, diuino ille quidem, & inaccessibili quodam stylo. Fecit idem multis post seculis, in morte fratris Ambrosius, tentare libet modò, per occupationes liceat, quid in amici morte possit stylus humilior. Interim epigramma, quod postulas, u dum fletu accipe, placet, ut super sepulchri lapidem, breue cårmen, & super amici corpus dolor meus emineat. Vale.

Indolis atq; animi, facilem cernite Thomam,

Quem rapuit, fati præcipitata dies.

Hunc dederat mundo, tellus uicina Peloro,

Abstulit hæc eadem, munus auara suum:

Florentemq; nãua iuuenem uirtute repente,

Succidit, misero, mors inimica, mihi.

An' ne igitur grates referam, pro munere tanto:

Carminibus Sculum latus, ad astra ferens?

An' ne gemam potiùs simul, indigneq; rapinam?

Elebo? Nihil, miseris, dulcius est gemitu.

FRAN. PETRARCHA IACOBO MESSANENSI, S. Epist. V.

Obitum amici conqueritur.

Post Thomam meum, fateor, mori uolui, nec potui, speraui, sed elusus sum, nec ignoro, quid si hoc audiat, responsurus sit Anneus Seneca. Frustrâ scilicet optari, quod in manu positum nostra sit. Ego uerò in multis hominis ingenium probans, ab eodem tamẽ, in multis & præsertim in hac præcipiti ac temeraria opinione, dissentio, quam non solum nostris, sed Philosophorum quoq; gentiliu testimonijs, & auctoritate conuincere, nõ operosa disputatio esset, sed modò non id agimus. Igitur ut ad rem ueniam, infortunatissimis rumoribus affecto, & optima mei parte amissa, uitam sine illo uerè solitariam, atq; anxiam peroro, peropportuna febris affuit: qua duce, lætus usq; ad ipsum limen mortis accessi, sed cum transire uellem, in foribus scriptum erat. Noli adhuc, nondum uenit hora tua: continui gradum, & repulsus inde mœstus ad uitam redij. Atq; ita sum, ut facili cernentibus appareat, me in uitam uiuere, uiuo tamen, quòd omnes metuunt, solus sperans, & dolore meum breuitate consolor. Scio enim quòd mihi cum morte fœdus, quòd cum carne commercium, utinam sic mihi, quantulumcunq; uita superest, cõtingat agere, ut omnibus horis, in promptu, & (ut dici solet) in numero habeam, quod debeo, sitq; quod ait Psalmista: Anima mea in manibus meis semper. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNÆ, S. Epist. VI.

Super morte fratris amicum consolatur.

Vrget dolor, hortatur charitas, ut scribã aliquid, sola desperatio profectus dehortatur. Credo enim, recentissimum adhuc animi tui uulnus, talibus auxilijs non egere, uincet dolor, uincet amor, ceder desperatio, insitæ deuotionis imperio damnatum, sapius & abiectum reuertor ad calamum. Sic enim, & si nihil amplius, tantisper euaporabit iste, qui me intus urit, & prægrauat calamitose mentis affectus, atque utinam mœrori tuo, non intemptius, & inopportunos consolator accesserim. Scio irrisos à Tyberio principe Illensium legatos, quibus, cum ad eum consolandum, in morte filij aliquanto serius uenissent, mandatis expositis, respondit: Etiam illorum uicem ipse dolere, quod egregium ciuem Hectorem amisissent. Sed non ea tibi mens est, neq; hi mores, notissima tua est pietas, peruulgata humanitas, non in tuos modò, sed in omnes. Itaq; non sum nescius, quot gemitus, iam fortassis uel animi uirtute compressos, uel tractu temporis parumper absterfos, hoc sim suscitaturus alloquio. Nunquam etenim casum tuum uerbis extenuare tentabo, illud potiùs fatebor, nullum ex omnibus, quos ego quidem uiderim, de quibus audierim, aut legerim, plus unius morte fratris amisisse. Vide quantũ lachrymis indulgeo, & quàm latum lussurij iter pando, dum extirpandis si dabitur, totius morbi radicibus

cibus sum intentus. Fluant interim quacunq; libet, dum meminerint, ipsi dem mox tramitibus. obitulis, non licere amplius niti, & qui luctuosarum mentium mos est, alias atq; alias do-
lori rimulas cōquirere. Magnam igitur in primis, quandam & insignem iacturam accidisse
tibi uideo, talis & tam dilecti fratris interitū. Verum tunc ego, infinita & inextimabilem iu-
dicarem, quādo mors illum extinxisset, & nō spatio modici temporis separasset, atqui dum
hic fuerat, quantulam uitæ suæ particulā sub oculis tuis egit? Computa oro tempora, quod
audissimè faciunt amantes, & ab ultima repetēs infantia, usq; ad hanc ætatem, memori ani-
mo percurrere. Iam ille procul à patria genitus, & sub illo gloriosissimo patris exilio produ-
ctus in lucem, primos uagitus edidit in terra longinqua, spectataq; indolis puer, tenerioris
uitæ annos, uel sine te, uel si tecum egit, ea tamen erat amborū ætas, quæ nec ueri iudicii ca-
pax est, & solidi amoris fundamenta non recipit. Ita uel semper eatenus absens fuit, uel ab-
senti simillimus. Mox ubi adolescentiæ finēs attingit, incredibili quodam amore literarum,
quarum aut temerè quisquam fuit appetentior, nunc per Italiam, nunc per Gallias, longè la-
teq; peregrinatus est: ita dum anhelans, ac per diuersa terrarū generosam sitim satagens ex-
tinguere: omnibus fermè studiorum fontibus immergitur, usq; ad uirilem ætatem, sponta-
neum ipse sibi indixit exilium. Post hæc sola uirtutis admiratione facillimè dispensante, ante
annos ad Episcopatum est prouectus, quem sic gessit, ut tantum uirum, non altiori solio se-
dentē cernere cunctos bonos puderet, præter eum ipsum, qui ab omni ambitionis, aut aua-
ritæ ardore liberissimus, & forte sua lætus, Episcopalem gradum insigniter honestabat, atq;
altiore non modò non optabat ascensum, quin potius detestabatur atq; oderat, & uelut
præcipitiū sedem, illud supremæ fortunæ fastigium perhorrebat. Cuius rei, cum totius uitæ
tenor, atq; unus semper secretioris textus eloquiū, in quo celsum illum, ac tranquillum ani-
mum uidebamus, tum præcipuè testis est, grauitatis ac modestiæ, contemptusq; terrenarū
rerū, plena epistola, quā manu propria nouissimis uitæ suæ temporib. ad te scripsit. Quamq;
dum relego, nunq; sine iucundis lachrymis facio. Est enim apud me, quē illius & custodia,
& responso dignū credidisti, nunc etiā, & præsentē spectare, & uiuas uoces audire mihi uideor,
nec magnoperè ullas requirere Philosophorū scholas, tam plenè ibi paucissimis uer-
bis absoluit, quæ ad sobrietatē pertinet, & ad beatā uitā, atq; inter cætera, mirū dictū, cum de
eo attollēdo altius assidue ageret, religiosissimo iurē iurādo interposito affirmat, se supra ū
credi posset, rebus suis esse contentū, nec ullo pacto altius ascensurū, & in quo tunc erat sta-
tū mori se, non sperare tantum, sed optare. Ascendisset autē uel inuitus, quo eum & langu-
nis claritas, & merita trahebant, nisi olim quæ mentes curialū possidet, obstitisset inuidia, &
nunc postq; ea, iam gloriæ ac uirtuti cesserat, uirentissimæ iuuentutis cursum, medio calle
mors obuia præuertisset. Sed ad ordinem reuertor. Factus Episcopus, cōmissi muneris ex-
actissimam curam habens, te quā primū relicto, ad sedem propriā maturauit, nec eum
tanta rerum, locorumq; mutatio exterruit. Inter Romanas opes ac delicias, enutritus, ad Py-
reneos saltus, serenissima fronte & æquissimo animo transiuit: ita ut aduentu eius non tam
sua, quā locorū facies mutata, nec tam ipse in Vasconiā, quā Vasconiā omnis in Italiam
transisse uideret. Quod iter ego secum egi, & me felicem recordatio sola facit, dum memi-
ni, & mansuetudinē, in ea fortuna, & humilitatē in illis tot naturę dotibus, & honestatem in
ea specie corporis admirandā. Deniq; dum in animū redit illa cærimoniarū omniū iugis in-
tegritas, atq; illa iuuenis pontificis optanda potius senibus, quā speranda grauitas, sicubi
errantem audieris, interrumpe. Toto quidem illo tempore germanū amantissimū nō uidi-
sti, at inde rediens, subsistit fortasse, usurus aliquando fratris exoptatissimo cōuiuiū, sperasse
quidem id illum reor. Nam optasse certus sum, sed ea quæ actus hominū dispensat, de mīna
prohibuit fortuna. Siquidē & domus, & patriæ laboribus, ac uocibus excitatus, Romā co-
actus est petere, quō & ego qui tunc longè aberā, ipsum (ut scis) dulciter euocantē, te uix
tantē permittente secutus sum. Credo id agente Deo, ut geminæ uirtutis mirator ac testis,
pace, belloq; illius prouidentissimi pectoris cōsilijs interessem. Septennio in patriā exacto,
ea pietate, eaq; animi cōstantia, ut reliquiarū suarum illum unicū seruatorē Roma recogno-
scat, & q; in cineres nō tota corruerit, illius etiā nunc cinerib. se debere fateatur, ad cōspectū
tuū nouissimè remeauit. Neq; amplius substitit, q; ut tibi supremū Ave simul & Vale dice-
ret. Illic em̄ & desertæ sedis uiduitatem miseratus, & solitudinis audius, q; diuturnis popu-
lorum concursibus cōpensare decreuerat, aliqui sibi ipsi uicturus, qui patriæ uixerat, & ami-
cis. Rursus ad Episcopatū suum sese cōtulit, ubi multa cum honestate degēs, & sicut antea
cæterorū, sic tunc sup̄spicius uictor, uitā suam Deo, & hominibus exemplariter cōmendauit.

Anno ibi tandem uix peracto, iuuenis admodū, ab huius uitę tempestatibus, ad quietis portum, & ad foeliciora regna translatus est. Recognosce mecum singula, Pater optime, nec de germano colloqui pŕgeat, cum illo, qui in fratre tuo decus suū sibi preceptū luget, & tamen (quod infantibus prolapsis nutrices solē) pōst tam grauē casum, animo suo mœrenti, hec uerborū adminicula qualiacunq; cōquirat. Recense mecū, igitur fraternę uitę tempus uniuersum, & tatis illū angustissimā portiunculā, tecum exegisse, teq; germanā eius dulcedinē, semper in transitu, & uix summis (ut aiunt) labijs degustasse, fateberis, & si hactenus nō luxisti iam tandē lugere desinito. Ego tamē hinc intelligo, & scio, fecit enim me talū expertū, crebra mortis iniuriā, scio quid mihi nunc, in silentio uulneratus, & ulcerosus animus respondet. Tu ne mihi mortis, & absentię parem conditionem argumentaris? Atqui absentē reuiderē cum desiderio sperabā, ubi nam degeret nouerā, alsiduisq; rumorib. onus solabar absentię? Nunc uerō, & solamen illud, & spes omnis intercidit. Mihi autē, fateor, nihil omnino morte similis, q̃ absentia uiderē. nisi in morte certiora quædā solatia reperirē. Vtraq; quidē corpore segregat, animo neutra disiungit. Verum suspēdit absentia, & semper anxias mentes habet, quibus mors omnē superuacua curā demit. Quis em̃ fratres absentes, præsertim uel amicos habere, & securus esse poterit, nisi qui casuū humanorū omnino nescius, fortunę uim atq; inconstantia, nō attendit? De se alij uiderint, ego quidē ex quo hic sum, nunquam meo: u literas, nisi tremens, & pallidus accepi: & postq; omnes benē ualere nuntiātū est, adhuc curis nō exoneror. Quis enim me certum facit, ne dum per alpes ac maria ad manus meas scripta peruenerit, aliquid forsan incidit aduersi, qđ in ictu oculi fieri solet, nec pudebit apud te familiariter gloriari, multū me in hoc tempore, ac studiū posuisse, ut aduersus repētinos casus armatū, ac præparatū animū haberē: utq; ad id, si quo modo possem peruenirē, quod ait Seneca: Sapiens scit sibi omnia restare: quicquid factū est dicit, sciebā. Ego uerō, cum in alijs innumerabilibus, tūm in hoc præcipuē sentio, me nec esse sapientē, quod usq; ad hoc tempus, hanc unā sarcinā proisus deponere nullo studio ualuerim, istā sollicitudinē tibi mors eripuisse debuit: & nisi magnitudine animi tui fallor, eripuit. Scis ubi frater tuus est, & qualiter sibi est, neq; iam litatus sui ueritatē solita pertima scis, si iustitia, si fides, si pietas, si charitas uia sternerit ad superos, si terrenis laqueis, expedita mens, liberiore suum tollitur uolatu. Si bonis & benē creatis spiritibus, sedes ultima, & æterna cœlū est, illic fratrem tuū ascendisse cōsidimus, & si qua eum mortalitatis nostrę cōtagia, quod profectō nō suspicor, retardassent, in uia est, & iam solitus, atq; alacer festinat ad patriā. Cęterum ubicunq; est, spē ad te oculos reflectit, o atq; ne foelicissimā profectionem eius, gemitibus tuis impedias. Nec te uidendi fratris desiderii torquere debet, uidebis eum suo tempore, multo angustiorē solito, multoq; latiorē. Quid nī, cum ego adhuc eum uidere nō desperē? Alioquin fateor incōsolabiliter angere. Quis enim mihi Catholico quāuis peccatori, spem negauerit, quā gentiles homines habuisse cōperior? intelligis quid uelim. De Catone loquor & Socrate, quorum in hac parte sententiās annotare nō attinet, quas multo tibi notiores arbitror esse, q̃ mihi. Nō igitur mors auferre, sed differre potuit fraterni uultus aspectū, quem licet in perpetuū abstulisset, nō tamē immoderati luctus, uiro digno esset occasio. Nā siue illum desles, uitę laborib. ac periculis liberatū, & uide, oro, ne inuidentię potius dici possint, q̃ cōpansionis lachrymę, siue te ipsum tāto præsidio spoliatū, & dulcissimo, iucundissimoq; comite in medio peregrinationis huius calle desertū dicis. Et uera quidē, sed nequaq; sufficiens causa est, ut egregios animos proprię calamitatis afflictione desiciat. Accedit, quod dampni tui memoria, quotiēs ante oculos mētis redit, totiēns diuinę liberalitatis admoneat æquis. imū est. Ingratus em̃ est, qui ablati memor, obliuiscitur accepti. Proinde ubi animū pupugit acerba illa cogitatio: Heu qualē fratrem amisi, leniat illa iucundior. O quantū fratrem habui, imō uerō quantū fratrem habeo, & in æternū habebo. Licet ille donec sibi simul, & mihi, & patrię, & mundo necessariū fuit, breuē hic morā traxerit, dum uerō sibi uni expediētius esse cœpit, ab his malis separari, eripuerit illū Deus ei scilicet cōsulens, & nō nobis. Imō forsan & nobis. Quis em̃ sufficit abditas, & imperscrutabiles dominę præsciētię causas, aut exitus cōtemplari? Dicēte, nisi fallor, Apostolo: Sensum dñi quis nouit? Aut quis consiliarius eius fuit? Quis nā hominū iudicare audeat, an cuiusq; mortē alterius deplorati, nō satis propriē dici possit, qđ in tabellis reddito respōso, patri olim in morte filij dictū est trib. his uersiculis:

Ignaris, homines in uita, mentibus errant.

Euthynous potitur futorum numine leto.

Sic fuit uilius extingui ipsiq; ubiq;.

Calcet aduersus stimulum humana temeritas, & implenti fato superbiae suae cornibus ob-
luctatur, ne quicquam, nisi ut grauius uicta succumbat. Quid enim ego, nunc deuotis in-
anibus, de gaudio, aut querelis hominum loquar? Latet altè ueritas abscondita, caliginosa
tribe circumcludimur, casu regimur, caeci caecis ducibus innitimur. Nec quid optandum,
metuendum uel nobis sit per umbram carnis agnoscimus, bonis nostris ingemiscimus, mi-
serijs exultamus, sine delectu flemus ac ridemus. Suam quisque sententiã sequatur. Mihi er-
rorum maximus uidetur, quod non liberè nos, & nostra Deo committimus, quod aliquam
in nostris consilij spem habemus, totiens decepti, quod tanto huius caduci corporis amo-
re detinemur, ut uix aut æquanimiter hinc exire ualeamus, aut nostros exeuntes aspicere:
quasi ad nihil aliud nati simus, quàm ut inter mundi fluctus, & ludibria, fortunæ perpetuo
turbine iactandæ carnis nostræ tenacissimo limo, ac sordibus hereamus. Quod profectò nō
accideret cogitantibus uotorum nostrorum multiforme periculum. Breuis est equidem in
primis uita, & fugacissimum uite tempus rerum humanarum inquietum aduersis flatibus,
& procellosum pelagus: rari & uix hominibus accessibiles portus, scopuli undiq; innume-
rabiles, inter quos difficilis, prorsus ambigua nauigatio est. Iam uix uni contingit ex milli-
b; ut integer enataret. Sic nos fortunæ imperium exercet, in omnes gradus hominum pã
ri iure crassantis, ita in quiduis obuium cymba fragilis nostræ mortalitatis alliditur, & possit
mus inter hæc, nobis, aut nostris longiuicula uitam. Imò, ut uerius dicam, longius pericu-
lum optare? Fingatur aliquis tam benigno sydere, tam propitia fortuna, tam deniq; fauen-
te Deo iter hoc ingressus, ut nihil ei possit asperum, molestumq; contingere. Rem impossi-
bilem, & inauditam seculis fingi iubeo, nec ideo tamẽ, quamuis periculum absit, aberit me-
tus, & idcirco fortasse, non infelicius, nec inconsultius foret, modò nostri esset arbitrij. Sicut
in æquore suspecto, nautæ solent circumpecti clauū flectere, diuq; ante solis occasum uela
submittere. Sic in uita portum petere, & adhuc florenti ætate atq; animo uiuenti, & ualent-
ibus membris, mori prius, quàm eò peruentum sit. Quò saltem uita longior perducit, ad ulti-
mas scilicet angustias senectutis, inter quas ætati quidam, & uixisse dolent, & mori metuunt,
& totiens uotis exoptatum tempus accusant. Deniq; quid uelint, & quid nolint, nesciunt,
tanta est discordia. Hæc & his similia, cogitantes abluere decet, nec decretum cœlestis seu
moris festinãtiã accusemus, alioquin pio nobis ipsis tantummodò, conqueri uidet. Imur
& affligi. Ego enim non dubito, sacræ memoriæ fratrem tuum, nec plus uixisse, quàm ne-
cesse sibi fuerit, nec minus & opportuno tempore reuocatum. Et si multis inter quos mihi
miserò, diu antequàm uellemus, aut suspicaremur, abscesserit. Piget opinari in te, ne dicam
cōsolari, illos mollissimos plebeiarum gentium affectus. Ut quid tam longè positum mors
abstulit, quare patrio caruit sepulchro, cui uidere non contingit expirantem? Qualia apud
Poëtam etiam ille uir fortis, sed nimis semper pronus ad lachrymas uidetur lamentari.

— te amice nequiti

Conspicere, et patria decedens ponere terra.

Vulgata non ingeram, nec quanta sit terræ totius exiguitas Geometricis demonstrationi-
bus utar ostendere, quod undecunq; digressò, una est ad cœlum uia, quod non solum om-
ne solum forti patria est, sed omne homini natale solum. Quis enim ista non nouit? Illud po-
tius dicam, utrumq; consulo diuinam statuissè providentiam. Primùm scilicet, ut duabus
longè licet imparibus urbibus, ab eo dum uixit singulariter exornatis, ambæ quidẽ defun-
ctum uiriliter partirentur. Et Roma sui ciuis perpetuam & immortalem famã, Lombarien-
sis ecclesia, ueneranda pontificis ossa seruaret, nullum, nisi fallor augurio, cœlestriorem titu-
lum omnibus seculis habitura: si tamẽ id illum proprium ac perpetuum permiseris. Audio
enim te de transferendis Romam reliquijs cogitare, quod suadere, nec dissuadere proposuĩ
est, ne illum aut Vibi, in qua ciuis, aut Ecclesiæ in qua canonicus sum, inuidisse uidear. Se-
cundum, ut uno ex nobis astantẽ, qui abeuntis amplexus, supremaq; uerba perciperet, cæ-
terorum luminibus parceretur, quoniam sicut experimento deprehensum est, mitiora sunt
aurium, quàm oculorum uulnera. Longior sum in hoc sermone, quàm oportet, teq; contra
omnes iniultus, armis longè ualidioribus instructũ, nihil in eo, quod laudes, præter fidem
reperiturum spero. Sit uerò iam finis, cōquiescant gemitus, arescant lachrymæ, sileant lamen-
ta. Noli fratrem tuum mortuum extimare, uiuente enim. At nos quotidie morimur, nec senti-
mus, & uel mortem, O cæcitas, ueræ uitæ principium formidamus? Ut uiuens itaq; non lu-
ctibus, sed cogitationibus tuis, & colloquijs intersit, prohibe in aula tua, illud pusillanime
silentium, quod plerq; in luctuosis domibus obseruant defunctorum nomen, ceu trisse ali-

quid abhorrentes, imò uerò nunc resonet gloriosum illud nomen, & latè ramos porrectum, apud te radicēs agat: præsertim, quia inuidiæ nebulam, quæ excelsos uiros libenter insequitur, sepulchra non metuunt, & si multos, quos domus, ac forum odiosos, & obscuros fecerat, claros & amabiles bustum fecit, quid de hoc sperem, cuius & suauissima semper & præclarissima fuit uita? Et si quid superlatiuo altius, mors quoq; præclarior. Ille etiam obsecro, uulgaris abusus, quem in multis, sed in Romanis meis præcipuè notauit, atq; interdum castigauit à limine tuo procul exulcet. Solent enim nullum defunctum nominare, sine præfatione miseriæ. Ille infelix, ille malè ominatus. Et subdunt tandem, ipsum in expletum nomen, uix primis syllabis intellectis. At uerò germanus tuus foeliciter hic uixit, foelicius hinc abiit: Nunc alibi uiuit foelicissimè, & idèò pleno ore proferendus est. Apud Lucanum morientis Pompeij uerbum est:

Non sic morte miser

Eleganter. Alioquin omnes qui nati sunt miseri, quicq; omnibus seculis nascetur, postremò unum hoc iterum, & iterum admoneo, quosdam uiros egregios, quorū nomina tibi inculcanda non credidi, nulla re amplius laudatos, quàm quod suorum mortes forti animo tulerunt. Quòd tibi eo studiosius aduertendum est, quoniam si circumspicis uidebis actus tuos in exemplum trahi, te in eminenti specula collocatum, atq; in te omnium oculos esse defixos. Hoc tibi laboriosum decus, & amplissimi generis maiestas, & retroactæ uitæ moderatio peperere. Vale.

FRAN. PETRARCHA LELIO SVO, s.

Epist. VII.

Obitum amici deplorat.

Nimis uiximus Lælij charissime, moriendum fuerat, antequàm præterperet nobis Deus benignissimum dominum, & indulgentissimum patrem nostrum, utilem mundo, nobis necessarium, patriæ gloriosum, longæui patris baculum. Solamen sororum, fratrum lætitiā, amicorum spem, hostiumq; terrorem, morum specimen, uirtutum templum, honestatis imaginem, literarum hospitem, studiorum amatorem, ingeniorum præconem, ac extimatorem rectissimum meritorum. Nulli inuidum, spectatū claris uiris omnibus, pium, mitem, modestum, sobrium, affabilem, cōstantem, fortem, iustum, largum, munificum, magnanimum, circumspexit. Heu mihi, laudans deficio, nec inuenio quid tantis uirtutibus dignum loquar, aut amore decipior, aut ætate hac præradiantem, & cōspiciam clari lucem, festinatæ nubes mortis obduxit: cuius nuncio accepto, quanta me miserum circumfuderit eclypsis, sensit cor meum, testes sunt oculi mei. Verum post parentis, & fratrum lachrymas, nullas uberiores arbitror esse quàm tuas: hoc mihi, & animi tui mansuetudo suggerit, & uetusta deuotio, in qua hæreditatio iure succedens, & paternis finibus non contentus, longè, lateq; processeras. Heu quotiens, quantaq; dulcedine cogitabā diem illum, quem proximū opinabar, quo scilicet mitissimus eius literis obsecutus, & ab Apennino in Pyreneum transgressus, exoptatissimo eius conspectui improvisus assisterem, eiq; & Romanam lauream, quam uertici meo (licet indignus) imprimo, quæq; iam ante uel auditu solo, quanta sibi iucunditatis è longinquo materiam præmisisset, elegantissimum munus & ingenij sui carmen indicat. Insuper & noua Africæ meæ fundamenta, duo parua quidem, sed deuota munuscula uenerabundus offerem, præuerit omnipotens desiderij meū, nec dignius fui, tam lætum, & tam foelicem diem cernere. Quid uerò nunc consilij capiam? Quid de meipso statuam? Quid agam? Sæpè mecum hæc cum lachrymis loquor. Quo ire paras infelix? Is quem petebas abiit, quē sequeris? Aulam ne fratris flebilē, & tanto splendore uiduatam? An bustum ubi sepultæ sunt spes tuæ? Vtrobique molestiæ. Parum ne tibi mœroris attulit casus, nisi gemitibus tuis obuiam pergas? Et uel hinc te mœrentem agmini mœstus immisceas, uel illinc superbi, Pontificis barbaricas deosculeris manus. Sic sum, donec tu literis, & affectui meo uela feceris, & consilij uagum firmaueris. Vale.

FRAN. PETRARCHA SENVTIO FLORENTINO, s.

Epist. VIII.

Famulorum uitia describit.

TRia mihi seruorum paria, siue, ut modestius loquar, humilium amicorum, siue, ut uerius, familiarium hostium domi sunt. Primum quidem sic affectum, ut alterius nimia simplicitas, alterius sit periculosa calliditas, secundum sic, ut hunc pueritia, hūc senectus reddat inutilem, tertium uerò, sic ut huius furor, illius torpor, odiosus sit. Et iuxta illud Socraticum à Cicerone relatum in epistolis. Alter frenis, alter calcicibus egeat. Ego autem has inter contrarietates, castigator olim, nunc spectator sedeo, nec

nec eorum propositum mutari satis possum, qui seruorū turbas, ceu gloriosum aliquid aspiciunt, & oblidere semper, ab his quos pascunt, hoc est, a domesticis suffosforibus delectantē. Indigentiam tibi meam innotuisse sufficit, puto non expectas, ut deprecer, sicubi forsā humiliori fortuna, se ostenderent animus, ætas, mores, ab extremis equo spatio distantes. Scio hominem, cui non dicam excellenter, sed tollerabiliter ista contigerint, non mihi seruū esse posse, sed socium, sed amicum, sed dominum. Vereor tamen, ne Phœnicis inquisitionem tibi committere uidear, quā non nisi quingentesimo anno, renasci solitā, ac toto orbe unīcam ferunt, & nobis in occidente positā incognitam. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSI, S. Epist. IX.

De ueterum scriptis quid sentiendum.

Dilectum difficile est, quantum aures meas uulgari fessas strepitu, epistola tua, bis, terq̃ relecta permulserit, quā quanq̃ tibi uerbosa uideretur, ut ex fine cognoui, ego tamen, in ea nihil præter breuiloquium accusaui. Itaq̃ cōminationem illam ultimā, quod deinceps compendiosior sis futurus, inuitus aspexi, malle prolixior esses, ut libet tamen tu Pater, non te mihi, sed me tibi morem gerere dignum est. Sed ita ne totum in tua manu positum erit, an ignoras, quod sæpē consilio dissimilis est euentus? Audies fortē, quod uel silentij audium loqui cogat? Vis quod minitari uideor, iam nūc rebus impleat? Teitor in primis eandem me de te opinionem gerere, quā de Aristotele Macrobius, seu illā amor, seu ueritas genuerit, uix te aliquid ignorare posse arbitror. Si quid autem uero aduersum tibi accidit, aut minus præuidisse, aut, q̃ de eodē ait idem, luisse te suspicor. Nempē q̃ d Hieronymo scribis, te illum sacrorū doctorū ex numero prætulisse, haud nouum est mihi, uetus est iam, & latē cognitū hoc iuditū tuum, equidē frustra de cōparatiuis litiges, ubi ad superlatiua peruentū est, falli nō potes. Optimū, ac maximū erit, quicquid elegeris, licet de hac inter amicū tuum claræ memoriæ Lamberiensis Episcopū Iacobū, & me crebrō discipatū esse meminērim, illo per uestigia tua semper uno ore Hieronymū, me uerō Augustinum inter scriptores Catholicos præferente. Et sanē si neq̃ ueritatē, neq̃ te uerear offendere, dicam Pater quod sentio. Cum multa uaria & luminosa sint sydera, ut sic hic Iuppiter, hic Arcturus, hic lucifer, sol Ecclesiæ Augustinus est, sed hæc, ut dixi, haud magni momenti fecerim, quoniā & electio tuta est, libera debēt esse iudicia. At quod sequitur te inter mortales Valeriū præferre, quis nō stupeat, si tamen serio, perseueranterq̃ dictū est, & nō iocandū, tentandūq̃ animo, sic em̃ Valerius primus est. Quotus quæso Plato est? Quotus Aristoteles? Quotus Cicero? Quotus Annæus Seneca, quem in hac re magni quidē extirpatores, omnibus prætulerunt, nisi illud fortē Platonē ac Tulliū excludit, quod in epistola tua parte perlectū noui, mihi stuporis causa fuit, ubi nescio, quid cogitās illos, poetas esse, & poētā choris annumerari. Oportere dixisti, quod si loquēdo cōsequi potes, plus egeris fortasse, q̃ putas, secundo Apolline, & plaudentibus Musis, magnos duos incolas, umbrosis Parnasi colibus addideris. At quid, oro, te mouit, ut id opinareris, aut dicerēs, cū Tullius in prioribus libris summus Orator, in ultimis Philosophus illustris appareat? Sicut autē ubiq̃ Virgilius Poëta, sic Tullius nusquā, quoniā ut in declamationibus legimus, Virgiliū illa sceleratas ingenij oratione soluta reliquit, Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit. De Platone quid dicā, qui maximorū hominū consensu philosophiæ meruit principatū? Cū Cicero & Augustinus, & alij qui plures, in omni sermone, ubi Aristotelem cæteris Philosophis præferūt, Platonē semper excipiāt, nō intelligo quid Platonē faciat poëta, nisi unū fortē Panetiū uerbū à Tullio relatū, qui Homerū philosophorū illū uocat, quod nihil est aliud, q̃ philosophorum principem, ac talem inter eos, qualis inter poëtas est Homerus. Alioquin quid ipsi Tullio dicemus, qui in epistolis ad Atticū quodā loco, Platonē surum Deū uocat, omnibus quidē modis id agunt, ut Platoni diuinitatē ingenij attribuāt, hinc & Homeri, & quod est expressius Dei nomē. Proinde sumpta hinc occasione, mira dulcedine loquēdi, de rebus incognitis, in tractatū poëtarū tuus immergerit, quis quæ ætate sit genitus, quem quisq̃ styli modū, q̃ poërandi genus, quem famæ gradū teneat, longū est singula persequi, tam multa nunq̃ alijs audita, nos oēs discendi auidos facundis tuis literis docuisti. Quod si interfari aliquid, nō mihi, sed professioni meæ permittitur. Miror quid ita tibi Naxij, Plautiq̃ nomē ignotum est, ut quasi barbaricū nescio quid locutū putes, q̃ eos literis ad te meis inserui, & ausum (ut ait Flaccus) personā formare nouam, tacita licet admiratio, ne castiges. Adeo scrupulosē em̃ in hac inquisitione uersaris, ut nihil restet, nisi temeritatē meā cōdemnare, in scanā noua, & peregrina nomina producentē. Frenasti tamē impetū, & tandē igno-

EE ⁴ tantiam

rantiam tuam culpâre maluisti, urbanè quidem ac modestè, cæterùm aliud uerba sonant. Aliud clamat, nisi fallor, intentio, prorsus mirabile, cū tam familiarè habere Terentiū uidearis, ille enim iam statim à principio in ipsius Andriæ procemio & Næuij, & Plauti, unâ cum Ennio, eodè meminit uersiculo. In Eunuchō & Næuij itidē & Plauti, in Adelphis. Plauti solius, mentionē fecit, eorundē quoq; simul meminit Cicero in senectute, & Aul. Gellius in noctibus Atticis, ubi amborū epigrammata describit sermone uetustissimo. Sed quid ago? Quis enim, quæso, unquā Poëtræ nomē, absq; illorū nominibus audiuit? Itaq; stuporē tuū stupeo, & cum bona uenia pater obsecro, ne in manus alienas ista perueniāt. Quò enim clarior est fama tua, eò sibi studiosius consulendū est. Mecum quidem nō aliter, q̃ tecum omnia loqui potes, & quod secum docti faciūt, mutare ac retrahere quæ dixeris: at postquā in uulgus dicta peruenierint, ea demum facultas eripitur, & multorū iudicia subeunda sunt. Ego epistolā tuam, ad te sub fida custodia remitto, & hanc illi alligatā mitto, cuius exemplū apud me manebit, nō ob aliā causam, nisi ut si quid adhuc respondendū duxeris, dum uerba uehis cōfero, memoriā nō fatigem, unum præterea noui, & exotici dogmatis inducis, utar enim plena libertate, quando semel non cepisse nō possum: asseris Ennium, & Statium Papinium cōetaneos fuisse. Quis te, oro, Pater in hanc Chronographiam impulit? Quis à te nunc ista poscebat? Atqui exactius hoc inquirere, inuenies Ennium sub Africano maiore, Statium aliquot seculis interiectis, sub Domitiano principe floruisse. Habes quibus, nisi fallor, & respondere uelis, & tam breuiter, ut putabas non possis, unum adderem, si bona fide ueniam dares, quod olim dum in Valconia partibus adolescens agerem, uerecundè quidē, ut illam ætatem decuit, tibi scripsisse recolo, cum uulgaribus scripis tuis offendere, quæ ad eum, cuius suprà memini, Iacobum de Columna, interdum ea tempestate mittebas, cuius me amor, sicut in eas terras traxerat, sic in Aethyopiam traxisse. Sed tunc penè pueriliter, ut qui uix dum ferulæ manum subduserā, tempus est, ut iam uirilis oratio mea sit. Ita tamen ut dixi, si tu ueniam dederis, quid ais? Rides puro, benè habet, ueniam tribuisti. Audi ergo Pater & uide, & inclina aurem tuam, ne qua externa auris interueniat. Tibi enim loquor, & te rerum tuarū iudicem statuo, quæ accusare uideor, alijs accusantibus defensurus, nec tamen ignarus nimis, acrimoniosam, & insolentem filij ad Patrem Epistolam, reprehensoriam uidere, sed amor audaciam excuset, ita enim mihi clarū nomen, non popularis auræ suffragio, sed uirtute contingat. Vt ab ineunte ætate singularis quædā mihi tui nominis cura fuit, hec me loqui cogit, ne si ego tacuerim, idem ab alijs audias. Vel, quod metuendum magis est, ta cito iudicio lacereris, & quidam iniqui rerum arbitri, amplissimum ingenium tuum, ex his quibus ludens te includis, peregrinæ facultatis angustijs metiantur. Animaduerti enim te in scriptis tuis, omni studio ut appareas niti. Hinc ille discursus, per ignota uolumina, ut ex singulis aliquid decerpens rebus tuis interferas. Plaudunt tibi discipuli, & omniscium uocant innumerabilium auctorum nominibus attoniti, quasi omnium, quorum titulos tenes, & notitiam sis adeptus: docti autem facile discernūt, quid cuiusq; proprium, quid alienum sit: & rursus quid mutuum, quid precarium, quid furtiuum, quid è medio haustum, quid à prætereunte delibatum. Memoriam ostentare puerilis est, gloria uitro, ut ait Seneca, captare flosculos turpe est, quippè quem fructu deceat gaudere, non floribus. Tu uerò in hac ætatis parte, uenerabilis, & in tua professione clarissimus, imò, ut nō semper pungam, sed interdum ungam, solus sine exemplo nostrī temporis, earum quibus es deditus literarum princeps. Nescio quo iuuenili animo, dimissis finibus tuis, in alienis pratis ociosus, & uagās inclinata iam diē, interlegendis flosculis tempus teris. Placet ignota tentare, ubi sæpè uiam nō inueniens, aut uageris, aut corruas. Placet illorum sequi, uestigia qui scientiam quasi mercimonium aliquod ante fores explicant, cū interim uacua domus sit. Certe tutum est, ad id potius niti, ut sis aliquid plusquā uideris, operosa semper & periculosa tactantia est, adde quòd cum magnus uideri uoles, innumerabilia incident, quæ te non modò ueram ad mensuram redigent, sed infrā etiam contrahent. Vni ingenio satis est, unius studiij gloriam mereri, qui multarū titulis artiū superbiunt, aut diuini homines sunt, aut impudentes, aut insani. Quis uspiam aut Græcorum, aut nostrorū, id præsumpsisse memoratur? Nouus mos, noua temeritas, gloriosas inscriptiones præ se ferunt, propter quas (ut ait Plinius) uadimonium deseri possit: at cum intraueris, dii, dæmōnes, q̃ nihil in medio inueniens. Tu igitur (si quid mihi credis) esto tuis finibus cōtentus, noli illos imitari, qui omnia pollicentur, nihil præstāt. Faciuntq; ut omnia cōrectando. Itaq; (ut ait Comicus) intelligendo, nihil intelligāt. Græcū uetus & salutare prouerbiū est: Quam quisq; nouit artem, in hac se exerceat. Vale.

De antiquorum authorum scriptis.

Sic est ut putabā, libertas itam peperit, ueritas odium, admonitio fastidium, sed quid agam: uerba non redeunt, blandior fuisset, si te blanditijs delectari crederem, imò uerò seuerior, & hunc ipsum affectum, in uiro forti foemineum, liberior arguissem, nunc quoniā (ut uideo) amicitia, inimica libertas est, fortè consultius agerem si tacere, sed id quoque permetuo, est ubi silentium bilem mouet, loquar ergo, ne rursus offendā, sed tam breuiter, ut coactum noueris. Primum ego te iudicem feci, omnium quæ dixi, aut dicam, tu sententiam breuem fers, errasse me in quibusdam, in multis, in omnibus. Gaudeo equidem me potius errasse, quàm te, eo quòd apparatior est omnis in luce deformitas, & error in sene desperatior. Sed tamen est aliquid, quod amplius requiram, ades ergo, ad tribunal tuum prouoco, nullis assessoribus opus est, solus, sed tu Hieronymum præsers Augustino: Hoc sciebam, sed eam, quam affers iudicij rationē, profiteor me non intelligere. Quid enim, quæso, sibi uult quòd ais, nō te illum propterea prætulisse, quia sit maior. Sed quia fructuosior Ecclesiæ, quod in quodam opere tuo probasse te dicis disputatione longissima, quæ uellem iteris inseruisses. Sed profectò uel nuncio pepercisti, uel epistolæ. Quòd tamen ad huiusce rei probationem præcipuū erat, addidisti, hoc scilicet Augustini ipsius auctoritate cōcludi: Sed an ignoras, quòd in generali sermone, persona loquētis excipitur. Quid uerò (inquis) si Augustini aperta cōfessio est, sibi Hieronymū præferentis? Quis nō uidet, quid adhuc dici debeat? hoc in quā, unum est in quo illius sacratissimæ animæ testimonio nō starem, cui insitum scio, ut de alijs gloriose, de se aut humiliter & loquatur, & sentiat. Ego quidem fructuosi laboris palmā, in Ecclesia Augustino dabam, haud pertinaciter tamen, uelut is, qui nec opīnioni, nec sectæ, nec hominī usque adeo sum addictus, ut abire nō possim ueritate comperta, hoc apud M. Tullium, hoc apud ipsum patrem Augustinū didici, quod ipse apud eundem Tullium se didicisse non negat. Nam apud Horatium Flaccum:

Nullius iurare in uerba magistri,

puer ualde didiceram. Quam autē ista sint, ipse non dissimulas, qui hac defensionis parte deserta, mox ad aliam euadis, dicens omnibus excusis, omnino nihil est. Quod te in hanc opīnionem traxerit, nisi indignā quandā & singularem erga Hieronymū ingratitudinē Italorū, hoc est, illud unicū patrociniū causæ tuæ. Hoc est, inquam, illud mihi nulla ex parte intellectum intelligibile argumentū. Quæ nam enim hæc ingratitudo est? sumus, fateor, non erga sanctos tantum, sed erga sanctorū dominum ingrati, quæ nam Hieronymo singulior, quā ceteris quarimonia causa est? aut quæ nam potius Italorū culpa, quàm hominū: cū nec ipse Italus origine, & sæpius in oriente uersatus sit. Versa te pater hæc illa, ratio, ut arbitror, nō erit sufficiens, probare quòd intendis, nisi fortè qui rationis uice fungitur, instinctus animi tacitus, & pia magis, quæ ex amulsim trucidata deuotio. Verum ista præteruehor, tam sacra enim nomina disputatiunculis peccatoris obsolescere, ac quodammodo prophanari, sacrilegio similitū reor: itaque iam tacere de his cōsultius fuerit. Nam pretiosarū rerum cōfricatio atque collisio, periculosa est. Ad Platonem ac Ciceronem transeo, quos tu ob duas fabulas, morum doctrina, & (ut de altera Macrobius testatur) tripartitæ philosophiæ integritate perfectas, ac procul ab omni metrorū lege, in medijs politicæ, ac rerum publicarū libris insertas, poetas facere niteris. Frustrā Macrobius idem ambos excusat, aduersus insultantes, non debere fabulam à philosopho confingi. Ego quidē gratulor, & hos Aristotelem, & Senecam, & Varronem (si fieri possit) in agmine poëtarū cernere, quod fortè non ineptius, de horum quolibet, quàm de Platone & Tullio dici posset. Nam & Aristoteles poëtriam de poëtis, & Varro Satyrarum libros edidit, Seneca autem Tragœdias, quæ apud poetas profectò, uel primū, uel primo proximum locum tenent. Sed cur, quæso, non & histriones fecisti, quoniam aliquid forsan in uita ludicrum dixerunt, aut fecerunt? Præsertim Tullius, cuius tam multa quæ risum moueant, scripta sunt, in Saturnalibus, cum Tyro libertus eius, de patroni iocis librum scripserit. Cur non piscatores aut remiges, aut tale aliquid, quia forsan, aut hamī iactu, aut remi tractu, in solitudine positi, animum relaxarunt? Vis ne tu mihi castrensem morem, scholis inferre, ut sicut unum duellum, Torquatos atque Coruinos fecit, sic una oratio poëtam faciat, perseverantia requiritur. Unus actus habitum non inducit. Hæc hæcenus. Nam de Ennio ac Statio, in ultima epistola nulla mentio erat, credo annorum numerum in digitos reduxisti, postremò ad illum longum atque continuum orationis tuæ textum, ubi omnibus modis efficere studes, ut iniuste monuisse uidear.

EE s quod

quod ingenio tuo nihil imperitum sit, nihil aliud dixerim, nisi quod bene tibi est, si hanc de rebus opinionem habes. O te tuo qualicumq; iudicio foelicem. O' urinam hanc me artem, & docere possis, & doceas, qua talia ipse mihi de me nouerim constare iudicia. Nescio enim an melius sit interdū, de errore gaudere, quā semper de ueritate dolere. Ad id uerō, quod me uelut iurata militiæ desertorem arguis, quoniam cū maximē florere inciperem, studium iuris Bononiamq; dimiserim, expedita responsio est, quis tibi, & ciuitatem illam, & studium singulariter illustranti, minime ut arbitror placitura. Quoniam itaq; satis exagitationis, id totum lilebo, quo factum meum tueri soleo. Fuit enim hæc mihi quasi sæpē cum multis, præcipuē cum Oldrado Laudenſi iuriscoſulto, noſtra ætate clariſſimo, hoc unum eſt, quod ſalua concordia dici poteſt. Nihil enim contra naturam bene fit. Solitudinis amorem illa me genuit, nō fori. Deniq; ſic habeto, me aut nihil unquam proinde feciſſe, quod magis puto, aut ſi quicquam hoc in primis, non audeo dicere ſapienter, ſed foeliciter factum eſt, & quod Bononiam uidi, & quod non inhaſi. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSIS, s. Epist. XI.

De ſumptuum temperamento et frugalitate.

DElectari te lautiſſis non miror, paucorum hæc domorum peſtis olim hoſpita, nūc omnium iugis incola eſt, niſi quarum paupertas limen obſtruit. Qua in re, non natura paucis longē iucundius uiſtura, quā nimis, ſed conſuetudo multum, multoq; magis peccat imitatio. Quis enim tam frenatæ moſtitiæ eſt, cuius non interdū oculos auertat, uicini ſumptus nitor ac gloria, ſed utile conſilium eſt Plautini ſenis in Aulularia, pro re nitorem, & gloriam pro copia, cuius ſi meminiſſet homines, & profuſis ſumptibus, & iniquis lucris clauderetur uia, & multo tranquillius uiueretur. Nunc cæcitatem cupiditas inuexit, & frenum rationis fregit impetus uoluntatis. Tu autem, oro quantum potes enitere, ut rationis propriē ſectator, potius quā alienæ libidinis æmulator, appareas, ſuæ exempla peſtifera, nimis malorum dociles animos habemus. Magiſter unus uoluptatis, magno in populo ſatis eſt, citō luxuriæ dat terga frugalitas, niſi cogitationū noſtra: ū aciem, ratio inuicta firmauerit, docens ſequi uera bona, fucata contemnere, quid nunc uicini tui, purpureum latus, atq; intermicantes crebra iaspide digitulos miraris? Phalærata foelicitas eſt, exue, hominem inſolentiſſimum non negabis. Latet ſub auro calamitas: & quod extremum mali genus arbitror, inuidioſus ſimul & miſer eſt. Concludam aliter, quā concludit Plautus Epidicum ſuum:

Hic (inquit) is eſt homo, qui libertatem malitia inuenit ſua.

Imō uerō hic, malitia opes, potentiam & regum amicitias inuenit, ſe ſuamq; libertatem perdidit. Habeat ſibi ſine inuidia multa illa, & uulgi iudicio permagna, tu tuis bonis, eoq; præcipuē, quod ille perdidit foelix ac contentus uiuito. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSIS, s. Epist. XII.

Obſcenum amorem improbat.

Tibi quidē amicus, nō moribus tuis ſum, quid autē de te, mihi deq; tota tua re familiarī uideatur, qm̄ rogas, ueriſſimē atq; breuiſſimē, pro me Plautus abſoluet, nō niſi ſingulis uerbis ad ſingula. Primū nō mihi placet amor tuus, aīæ pōdus infaſtum, obſceno igne petureris. Quæro autē ex te, ut Plautinus ſeruus in Aſinaria:

Nam ſumus eſt hæc mulier, quā amplexaret.

Si cur quaſierim interroges, quia oculi tui ſemper lachrymantes ſunt, hæc tibi. Mulierculis tuis, hoc unum quod in ea Comœdia cui Curgulio nomen eſt legiſſe potes:

Mulieres duas peiores eſſe quā unam.

Seruo autem illud eiſdem Poëtæ in Epidico:

Nimis doctus ille ad maleficiendum.

Hoc ex me addito. Nimis tu facilis ad credendum, nimis pronus ad obſequendum. Hæc amice ſi falſa ſunt, dictum meum argue, ſin uera, mores tuos corripue. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSIS, s. Epist. XIII.

Confessionem erroris emendationis ſpem habere.

Quod obiectum ab amico crimen non negas, facis ingenuē, magnam emendationis uitæ ſpem præfert erroris proprii uerecunda confeſſio, quod autem de ſeruo tuo taces, caute quidem, quippē quem accuſare non potes, at quōd mulierculas tuas excuſas, urbanitatis ineptiæ uel cæci iudicii dixerim, tu uideris, quid de illis ſentiendū putes, quārū alterā optimā, alterā tolerabilē dicis. Ego illud Plauti in Aulularia uerō, p̄pinquius reor. Optimā foeminā nullā eſſe. Alta licet, alia peior ſit. Vale.

FRAN.

FRANCISCI PETRAR- CHÆ, V. C. EPISTOLARVM DE REBUS FAMILIARIBVS, LIBER V.

FRAN. PETRARCHA BARBATO SYLMONENSIS, S. Epist. I.
De obitu Regis dolet.



Vod uerebar accidit, quod timebam patior, in dolore mentis, uo-
ta ingemū abiere, non multo antequam prælagirem, deseruit
nos inclitus ille Rex noster, cuius & si matura ætas esset, tamen
peracerba mors est, & heu, me miserum, Barbate optime, quam
uereor, ne illa quocumque prælagia confirmet euenus, quæ mihi sugge-
rit, anxius, & malorū suorum semper nimis certus uates animus
meus, ita me Regine iunioris, nouiſq; regis adoleſcētia, ita me Re-
gine alterius ætas ac propositum, ita me tandem territant aulicorū
ingenia, & mores, mendax hic utinam sim propheta, sed agnos-
duos, multorum custodia luporum creditos uideo, regnumq; si-
ne rege. Nam quid ego, eum qui ab alio regitur, regem dicam, multorumq; seuitiæ exposi-
tum: Itaq; si quo die Plato rebus humanis excelsit, iol cœlo cecidisse uisus est, quid illo mo-
riente uideatur, & qui Plato alter ingenio fuit, & regum nulli aut sapientia secundus, aut
gloria, cuius præterea mors, tam multis hinc inde periculis uiam fecit. Secundet hæc omni-
potens Deus, & sollicitudinem meam, piam magis quam necessariam rebus probet. At ut
alijs cuncta supra spem eueniant, & metus iste superuacuuus fuerit. Mihi tamen amice, quis
cōsulet, aut quis mædebitur dolori meo? cui de cætero uigilabo, cui quantulumcunq; hoc
ingenium aut studium consecrabo. Quis spes collapsas eriget? Quis torpentem animum
excitabit? Duos ingenij duces habui, utrumq; mihi annus hic abstulit, & de altero quidem
nuper dum adhuc esset in Italia, utrobique confortem fletus idoneum quærens, nostro cum
Lelio quæstus sum, de hoc, hodie tecum queror, quæratq; diu uiuero, & qui solari alios in-
terdum soleo, nunc quæ me ipsum ratione uel oratione cōsolet, nō inuenio. Hinc ergo con-
solandi desperatio, hinc flendi pudor, hinc ad utrumlibet styli diffidentia, sed super omnia, il-
lic te uidendi spes, silentium iubet, parebo, tecum propediem fleturus ex commodo. Hæc
interea tibi flens ad fontem Sorgie dictabam, notum procellarū animi mei portum, quo heri
ad uesperā solus fugi, cū mane Rhodani ad ripā, rumor mœstissimus me inuenisset. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNÆ, S. Epist. II.

Gratiarum actio pro beneficijs acceptis.

GRatias ago, cū pro alijs multis, tū pro eo, quod quotiens Romam peto, toties
uberimo tuarum literarum fauore præuenior. Agnosco insidias amoris tui, neq;
enim ut homo, sed ut angelus excipior: nihil impigrius est amāte, nunquam tam
iugi Aquilone sum uectus, ut imparatum aliquid offenderim. Mirarer magis, nisi
tuis de me iuditijs astu euissem, cōsuetudo enim longior, & rerum miracula extenuat, & do-
lores lenit, & minuit uoluptates. Quis autem enumerare sufficiat, quibus tu me, per omnē
uitā honorificentissimis decretis honestaueris? Quæ nam illa ex æquo propē, cum sis Do-
minus, cōuersationis comitas? Quæ nam libertas hominis, Sub maioris arbitrio degentis?
Quæ nam secretorum participatio? Quæ nam prærogatiua? Quis honor? Quanta digna-
tor. Recordari dulce est, enarrare longissimū. Vnum ex mille referā, quid imo radicātū pē-
tori, & medullis inhæsisse miraberis. Meministi dum grati olim, inter quosdā tuorū extor-
to odio, ad arma peruentū esset, & tu iusta indignatione flāmatu, ut pro tribunali sedens, sa-
miliā cōuocasses, ac dicendæ ueritatis iusiurandū omnib. detulisses, iurassetq; etiā Agapitus
Lunensis episcopus germanus tuus, atq; ego iam dexterā porrigerem, tu in medio irarū im-
petu, codicem Euangelicū retraxisti, reque cunctis audientibus, simpliciter uerbo meo cōtenuū
esse dixisti. Cuius me, aut pœnituisse te, aut impræmeditata facti benignitas uideretur, cum
sepē similes casus acciderint, iurātibus cunctis nunq; me iurare es passus. Quid hoc iudicio
tanti patris illustrius? Quanti uolūt aurū & gēmas extimēt auari, hoc extimare nō poterūt.
Renouasti

Renouasti in me Pater omnium optime, Xenocratis Philosophi antiquum decus, cuius in epistolis ad Atticum mentionem facit Cicero. Qui cum testimonium dicturus, iurare secundum leges teneretur, ea sibi ab Atheniensibus spectata fidei credentibus, remissa necessitas fuit. Hoc (inquā) in me renouasti, nisi quod illi maturo æui, id adolescenti mihi, quodq; illi semel accidit, tu mihi perpetuum fecisti. Et putas me posse talium obliuisci? Ingens erit historia, si similia complecti uelim, nec tempus patitur, nec locus, magnanimi Patris tui uocem audio, extra muros urbis me licet inuitum profecturus aduenit: hodierno die apud Prenæste suum hospitabor, ibi me clarissimus ex fidelio suus, ex fratre tuus nepos, expectat. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNÆ, S. Epist. III.

Scribit de sua Romam, Neapolimq; uersus prouocatione.

VT fidem frangerem, & tibi utile, & mihi propè necessarium fuit. Pollicitus me a ritimo itinere profecturum, non aliam ob causam, nisi quia uulgò iam persuasum est, expeditius ac citius iri pelago, quam terris. Nauium confunderam apud Nicaeam Vari, quæ prima Italicarum urbium ab occasu est, & ad Monæci portum cœlo iam stellante perueneram, ita citi tacitus cœpi. Nam illic die postero, inuiti mansimus, sepe ne quicquam retentato abitu, postridie ancipiti tempestate funem soluimus, & die toto iactati fluctibus, ad Mauriti portum, uix intempesta nocte peruenimus. Itaq; castrum ingredi non fuit, litoreum hospitium, nauticum cubile sortitus, coenam ut fames cōdideret, somnū ut lassitudini deberē, ibi indignati alius & ludos maris agnoscere. Quid multas? Varijs per noctem cōsilijs agitatis, a laurora statui presene terrestri duriciem, æquoreæ seruituti. Itaq; familia & impedimentis omnibus in nauim reimpertis, ipse uno solo comitatus, in litore substiti, & lauit fortuna consilio, inter Ligusticos & opulos, casu nescio quo, Theutont equi uenales aderant impigri, atq; præualidi, quibus ego raptim cōparatis, propositum iter egi. Neq; tū prorsus nauigationis fastidio immunis. Erit inter Pisanos ad præsens, & Mediolani domum bellum ingens, magis (ut uides) de animorū fascibus, q̃ de terrarū finibus se pigebente materia, latē enim cōfinia disereuerat Apenninus, ut cōterminatur antiquus Padilimes, sed superbia frenum nescit, & nullis terminis est cōtenta cupiditas. Dum recto tramite proficisci uellem haud procul Laurentia, exercitus ambo constiterant, Tyranno grauer urgente cōtrā Pisani Mutronem suū summa uī tuenibus, coactus sum apud Erycen mari iterum me credere, & Coruū scopulū ingentem, à colore nominatum, ac rupem candidam, & Macræ ostiam, ac Lunam olim famosam, potentemq; nunc nudum, & inane nomē præteruectus, nocte concubui apud ipsū Mutronem, in Pisatorum castris expositus, per terram absq; insigni impedimento, reliquum uia feci. Non prosequor ubi cœnauerim atq; cubuerim, quod qualibet in parte uiderim, audierim uē, ad extrema festino. Per Pisas relicta ad lauam Florentia, Senas, atq; inde Perusium ueni inde Tuderum ubi à Claravallensibus tuis, magno cum gaudio exceptus, per Narniam ipsis ducibus Romam ingredior IIII. Non. Octobr. Et iam bona pars noctis erat, ita me hoc tempore nocturnū uiatorum festinatio præceps fecit, uisum est tamen, magnanimum Patrem tuum prius quam me quieti traderē, inuisere. Deus bone, quæ maiestas hominis, quæ uox, quæ facies, quæ habitus, quæ in illa ætate uis animi, quod corporis robur! Iul. Cæsarem, aut Africanum spectare mihi uisus sum, nisi quia utroq; multū iste longauior, & tū idem prorsus aspectu, qui ante septennium erat, dum eum Romæ iterū dimisi, uel qui ante annos duodecim, dum eum apud Auinionem Rhodani primum uidi: mirum & penē incredibile, uir unus Roma senescente nō senescit. Pauca ibi, nam seminuū, & iam in cubiculū euntem illum repperam, de te, tuisq; rebus affectu patrio percōtatus est, cætera in diem posterū reieci. illum diem, à mane ad uesperā secum egi, cuius ne una quidem hora in silentio acta est. Sed de reliquis coram: Mirum in modum exhilaratus est aduentu meo, sperans (ut aiebat) amicos uestros, per industriā meam, finem carceris, ac miseræ reperturos, quā fenis spem, falsam esse doleo. Ne enim te longius traham, Roma digressus, Neapolim ueni, Reginas adij, & reginarū consilio interfui. Proh pudor, quale monstrum. Auferat ab Italico cœlo Deus genus hoc pestis. Putabam CHRISTVM apud Memphim & Babylonem, Mechamq; cōtemni, compariotibi mea nobilis Parthenope, uerē tu harum qualibet facta es. Nulla pietas, nulla ueritas, nulla fides, horrendum tristes animal, nudis pedibus aperto capite, paupertate superbum, marcidum delitijs uidi, homunculum uulsum ac rubicundum, obelis clunibus, inopi uix pallio cōtectum, & bona corporis partem industria retegentē, atq; in hoc habitu non solum tuos, sed

sed Romani quoque pontificis affatus, uelut ex alta sanctitatis suae specula, insolentissimè contemnente, nec miratus sum, radicatam in auro superbiam secum fert. Multum enim, ut omnium fama est, arca eius, & toga dissentiant, ac ne sacrum nomē ignores, Robertus dicitur, in illius Roberti Serenissimi nuper regis locum, quod unum decus ætatis nostrae fuerat, æternum dedecus Robertus iste surrexit. Iam minus incredibile putabo è sepulchro hominis medulla nasci posse serpentem, quoniam à sepulchro regio aspis hæc surda profiliuit. O sumperum pudor, quis nam solium tuum inuasit regum optime? Sed hæc fortunæ fides est, humanas res uerit pariter, & euerit. Non fuit satis mundo solem abstulisse, nisi atras insuper tenebras attulisset, & erepto rege unico, non alter qualibet uirtute inferior succederet, sed hæc atrox, & immitis belua. Sicci ne nos aspicias astrorum rector. Hic tanto regi successor idoneus? Hic post Dionysios, Agathoclem, & Phalaridem, cunctis obscenior, & iam licet immanior, fato debitus. Restabat aula Ficulæ (ut Macrobij uerbo utar) inclementissimus incubator, qui miro genere tyannidis, non diadema, non purpuram, non arma, sed squalidum palustrium induit, eoque non totus ut dixi, sed dimidius, obuolutus, nec tam senio curuus, quam hydropicis, nec tam eloquio freius, quam silentio, & graui supercilio, per reginarum aulas discurret, & hac illo innixus humilior, proterit, iustitiam calcet, quicquid diuini, aut humani iuris est, polluit, qui quasi nouus Tiphys, alterque Palinurus, fluitantis cymbæ clauum regit, citò (si quid mihi credis) ingenti naufragio periturae. Multi enim sunt tales, & ferè omnes, præter unum Causilicelsi ecclesiae præfulem Philippum, qui solus pro deserta iustitia partes facit. Sed quid faciat agnus unicus, in tanto luporum agmine? Quid faciat nisi quod primum fugiat, si possit, & ouile suum repetat, quod ipsum meditari arbitror. Sed miseratione regni labentis, & ultimæ obsecrationis regiae memoria, ceu geminis compedibus detinetur. Interim quantum in maleluada aulicorum acie, sanè uox unius audiri potest, Dei & hominum implorans fidem, obstreptit iniquissimis consilijs, & auctoritate sua retundit multorum impudentiam, prudens sapientia, fortunam & humeros proprios submittens, publicæ ruinæ, quam differre poterit, mutare non poterit, atque utinam non & cum pariter inuoluta (adeo enim inclinata res est) ut iam de humanis auxilijs nihil sperem, præsertim Roberto superstite, qui tum perfidie principatu, tum nouitate habitus, primum inter monstra curiæ promeruit & nomen & locum. Tu uero reprehensione non carebis, nisi de singulis quæ alijs secretioribus ad te literis, lauius scripti, Romanum pontificem certiores feceris, unum illi meis uerbis in fine dicito. Si quidem reuerentius ut opinor acceperit exhortationes Apostolicæ sedis, Sarracena Susis, aut Damascus, quam Chusiana Neapolis. Quod nisi sanctitatis ueneratio prohiberet, adderem Ciceronianum illud, sine quidem plectimur, nisi enim multorum impunita scelera tulissemus, nunquam ad unum tantalicentia perueniret. Verum ego dum uerborum spumis indignante stomachum releuare studeo, uereor ne ubi quoque bilem moueri, quæ si nulli rei profutura est, & præter indignari nil reliquum nobis: hinc illorum temeritas, hinc patientia uestra fecit. Quid iurati indignitatem rerum æquare uelle sermonibus, quod nec Cicero ipse possit, nec Demosthenes? Esi forte successerit auctori suo tantum damnosum sit ingenium, quod scribenti potius animi tranquillitas, quam scelerum impunitas fontibus auferatur. Itaque finem uerbis imponere consilium est. Ter nisi fallor, aut quater ipsum carceris limen ingressus. Capuanæ castrum dicitur, amicos tuos uidi, nil nisi de te sperantes, quoniam iustitiam sibi suam, in qua summum præsidium esse debuerat, damnosam hæcenus experti sunt, & profectò periculosissimum est, sub iniusto iudice, iustam causam fouere. Accedit, quod nullus misero captiuius hostis est, quam qui fortunæ, siue spolijs superbus incedit: siquidem de medio tolli cupit, cui quandoque repetenda rationis esse possit occasio. Ita semper auaritiæ uicina crudelitas, obseruatum est, unde insignis patrimonij iactura prouenerit, inde quoque uitæ periculum prouenire. Dura sors hominis, cui nec tuto pauperem esse, nec diuitem denuo fieri licet. Id si ulli unquam, amicis modò tuis accidit (de captiuorum enim præda nemo non partem rapuit) quando autem alienæ libertati, aut salutis fauebunt rapacissimi prædones, quæ cum propria paupertate coniuncta esse uideatur. Itaque nihil habuisse securius, sed ita se res habet, damnis grauib. acres inimicitias quæsiere. Vidi eos in compedibus, orem indignam, & instabilem, ac precipitem fortunæ rotam, ceterum ut nihil illa captiuitate deformius, sic captiuorum animis nihil excellentius, saluo te, spem optimam rerum suarum habent. Ego quod sperem nihil habeo, nisi aliqua uis maior interuenit, si enim consilij clementiam expectant, actum est, squalore carceris confumentur. Regina tenior coniunx olim regis, nunc miserrima uiduarum, miseretur, ut dicit, nihil amplius se posse confirmans. Cleopatra cum

cum Ptolemæo suo misereri possent, si Photinus, Achillesq; permitterent, ego hæc uideo, quo animo, ne dici quidem opus est. Sed quid agam patiendū est, & quamuis responseris, responsum tamen etiam nunc iussus expecto. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNÆ, S. Epist. IIIL.

Quæ admiratione digna Baijs, & Puteolis uiderit.

MOs mihi tuus olim notus, nil ignorare potes æquo animo, ita generosum spiritū inexplēbilis noscendī cupiditas exagitat. Gessi uoluntati tuæ morem, quotiens Arcton, aut Occasum circumire fortuna me uoluit mea, nunc mihi diuersum iter peragenti mens eadem est, idem parendi propositum, atq; aduentus quidē mei summam, uiarumq; casus, & quæ deinceps in captiuorum tuorum negocijs, apud Neapolim gesta sunt, quæ uē in reliquum spes supersit audi. ii, audi nunc reliqua, quibus irarū nihil, sic delectatio nis plusculum inerit. Siquidem expectationis inutilis, ac diuturnæ tadio affectus, Garganū montem, Brundisijq; portum, atq; illum omnem superi maris tractū lustrare decreueram, non magis illa uidendi, quam ista linquendi desiderio, quod tamen Regina seniore dissuadente cōpescui, & longioris peregrinationis impetū, ad proximiora certē, & mirabiliora cōuertī. Qui si fortē hinc digressi, & illa inuisere, anni tempus nō negauerit, laborē ipse meū solabor, quod quamuis eorū, pro quibus uenerā nihil fecerim, multa tamen, quæ nō putabā uiderim, sed de illius ingenti ferē totius Italiæ ambitu, ad te rediens, utra non deserente, coram loquar. Visā hactenus, quoniam hac citius uia in notitiā tuam uentura sunt, scriptis præferēda cōmisi. Baias ego, clarissimis uiris Ioanne Barisili, & Barbato meo comitantibus uidi, nulla mihi laxior dies, & amicorū comitatu, & uarietate rerum illustrū, & uicina multorū tristitum dierū, uidimus illū hybernīs mensibus peramcenū sinum, quem sol æstiuus (nisi fallor) infestat. Nihil enim præte opinionē habeo, nisi qd me hic æstas reperit, tertius annus est, ex quo hūc primū saeuiente Aquilone, hyeme mediā delatus sum, præsertim tempore, iter æquoreū seruitus magna est. Itaq; de multis, quæ optabā nihili cominus spectare licuit. Cæterum breuissimō rerū gustu, tunc in ce, sum animū, & iam aurea ab adolescentia calentem, hodie demum uoti cōpotem feci. Vidi loca à Vergilio, & (quod maxime mireris) ab Homero multū ante descripta. Vir Grauius antiquissimus, atq; doctissimus, & nulli secundus ingenio, insignem, & qualem res exigēbat locum, nusquam inueniens, ab Italia mutuatus est. Vidi Auerni, & Lucinī lacus, Acherontis quoq; stagnantes aquas, piscinam infœlicis nati seuitiæ Augustæ, Cæsar Caligulæ superbū olim, nunc obrutū undis iter, & lulij Cæsaris iniectum pelago stremum. Vidi Sibyllæ patriam ac domum, & horribilissimum lud specus, stultis irremeabile, doctioribus inaccessum. Vidi Phalerum montem, famoso palmitē cōspicuum, & hic aridam tellurem, morbis salutare, fumum perpetuo exhalantem, illic cinerum globos, & feruentes scatebras, ahenei instar undantis, confuso murmure eruantem. Vidi rupes undiq; liquorem saluberrimū stillantes, & cunctis olim morborum generibus, omniparentis naturæ munera adhibita, post Medicorum inuidia, ut memorant, cōfusa balnea, ad quæ tamen, nunc etiam ē finitimis uibibus, ingens omnis sexus, ætatisq; concursus est. Vidi non Cryptam modo, quæ Neapolitana dicitur, cuius ad Lucilium scribens meminit Anneus Seneca, sed passim perforatos montes, atq; suspensos, testudinibus marioris eximio candore fulgentibus, & insculptas imagines, quis latex, cui corporis partī sa ueat, manu apposita, designantes. In stuporem me nō magis facies locorum, quā labor artificum cōegit. Iam minus miror Romana moenia, Romanas arces, Romana palatia, quādo tam procul à patria (quamuis excellentibus uiris ubiq; sit patria) Romanorum ducum simul cura protenditur, quibus ultra centesimum lapidem esse, quasi suburbanæ fuerant hybernæ delitiæ. Aestiuas enim Tybur præstabat, & Succinus, & frondentes Apennini ualles, & Cymini cum monte Lacus, ut ait Maro, & aprici Umbriæ recessus, & umbrosi colles Tusculi, & ex re dictum Algidum, & uiui fontes, & lucida flumina hybernas Antium, Anxuri, Phormix, Caieta, Neapolis. Nulla tamen amoenior, nulla frequentior, quā Baiarum statio, quod & scriptorum illius æui fides, & ingentes murorum reliquiæ testatur. Et si nō sim nescius fuisse magis hoc humanæ uoluptati, qm Romanæ saueritati dignū domiciliū, ideoq; & Marius natura uir asperior, & Pompeius, & Cæsar, & humanis moribus altiores, in montibus ædificasse laudantur. Vnde qd decuit, nō immeriti, sed subditi effeminantib. animos munditijs, nauticum strepitum, & Baianas ex alto despicerent uoluptates. Scipio autem Africanus, uir incomparabilis, & cui in uirtute omnia, nullum cum uoluptate cōmercium, consilio

consilio reliquæ uitæ simillimo, non tam ex alto despicere, quàm prorsus nõ aspicere decreuit, hunc locum suis artibus aduersum, extra prospectum igitur secessit, & Linterni, quàm Bassi habitare maluit, quam uillulam, hinc nõ abesse scio, nilq̃ audius spectassem, si quo dice, in loca tanto habitatore nobilia penetrare posuissem. Cùm multa sanè mirabilia Deus ille fecerit, qui facit mirabilia magna solus, nihil tamè homine mirabilius in terris fecit. Super omnia ergo, quæ uel iste dies mihi ostendit, uel tibi hæc ostendet epistola, Puteolanæ mulieris animi, ac corporis insigne robur fuerit Mariam uocant, singulare illi seruata uirginitatis decus, iugis inter uiros, eosq̃ sapius armatos conuersatio. Nulli unquam tamè (ut constanterissima omnium opinio est) uel loco, uel serio rigida mulieris attentata uirginitas, metu magis, ut memorant, quam reuerentia prohibente. Corpus illi militare magis quàm uirginè, uires corporeæ, probatis militibus optandæ, rara & infueta dexteritas, uirens ætas, habitus ac studium uiri fortis: non telas illa, sed tela, non acus & specula, sed arcus & spicula meditatur: non illa oscula, & proterui dentis lasciuia uestigia, sed uulnera, cicatricesq̃ nobilitant, præcipua armorum cura est, animus ferri, mortisq̃ contemptor. Bellum cum finitimis hæreditarium gerit, quo multi iam ultrò, citroq̃ periire, interdum sola, sæpe paucis confitata, manum cum hoste conseruit, ubiq̃ ad hunc diem, uictis præceps in præliū ruere, lenra discedere, animosè hostem aggredi, cautè insidias texere, famem, sitim, frigus, æstum, somnū, lascitudinem, incredibili patientia perferre. Sub diuo pernox, & sub armis agere, humi requiescere, herbosum cespitem, uel substratum clypeum, in delitijs habere, inter tam cōtinuos labores, multum breui tempore mutata est. Quantulum est enim, quod me Romam ac Neapolim ad regem Siculum, iuuenilis studium gloriæ attraxit, profectò quàm tunc inermem uideram, hodie armata, & armatis septa, cum ad me salutandum accessisset, miratus sum, & uelut ignoto uirò salutem reddidi, donec risu eius, & comitū monitu præsijs intuitus, uix tandem sub caside eorum, & incultam uirginem recognoui. Multa de illa fabulis similia narrantur, ego quod uidi referam. Conuenerant è te diuersis mundi partibus uiri fortes, & armorū exercitio durati, quos aliò tendentes, illic fortuna deposuerat, auditaq̃ mulieris fama, experiendi uires cupiditas incellerat. Itaq̃ magno consensu omnium in arcem Puteolanam ascendimus, sola erat, & ante templi fores nescio, quid cogitās obambulabat, aduentu nostro nihil mota est. Instamus oraret, ut uirium suarum aliquod nobis experimentum præbeat. Illa diu excusata brachij ualetudine, tandem graue saxum, ac ferream trabem iussit afferri, quam cum in mediū proiecisset, ut tollerent atq̃ experirentur hortata est. Quid multa? Longa ibi (ut inter pares consentio) & magna res acta certamine, spectatrice quidem illa, & singulorum uires in silentio extimante. Postremo facili iactu, adeò se superiorem approbavit, ut reliquos stupor in gens, me etiā pudor inuaderet. Deniq̃ ita inde discessum est, ut uix oculis fidem dantes, subesse aliquid præstigiij putaremus. Fama est Robertum summum illum, & uirum, & Regem, his quondam litoribus magna classe prænauigantem, per motum talis fœminæ miraculo, uidendi gratia substituisse Puteolis, quod ideo apud me uerè faciem non habet, quia in tanta uicinitate terrarū euocaturus illam fuisse uideatur. Sed fortassis aliā ob causam, cùm illic applicuisset rem nouam spectare uoluit, ardens & noscendi cupidū illum ingeniū, uerum huiusce rei fides, ut cæterarum quas auditui credimus, penes narratores maneat. Mihi quidē fœminæ huius aspectus credibilia efficit, quæcunq̃ non modò de Amazonibus, & famoso illo quodā regno fœmineo. Sed etiā quæ de bellatricibus Italii uirginibus traduntur, duce Camilla, cuius inter cum cunctas celebre nomē est. Quid enim in multis opinari prohibet, qd in una, nisi uidissem, essem forsan ad credendū seignior? Et illa quidē uetus nõ procul hinc Priuerni, scilicet tēpore Iliacæ ruinae, hæc recētiior Camilla Puteolis nostris temporib. orta est, quā tibi interim literulis meis testatū esse uolui. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNÆ, S. Epist. V.

Tempestatem, quam apud Neapolim ingentiſſimam uiderat, describit.

In signem tempestatem describens Satyricus, ut multa paucis clauderet, poëticam tempestatem surrexisse ait. Quid enim breuius. Quid expressius? Nihil iratum cœlum, aut pelagus potest, quod non æquet uerbis ac superet poëtarum stylus. Et ne manifesta in re superuacuis utar, Homericam tempestatē, nosti, & allisum scopulo ducem. Atq̃ omnem Capharej montis insultum, quem imitati nostri Poëtæ. Aquarum montes, ad sydera sustulerunt. Nihil sanè uel pingi eloquio, uel animo fingi potest, quod non externa dies impleuerit, imò procul excesserit, singulare quoddam, & omnibus sæculis inauditum malum. Itaq̃

Itaq; Homerus Graiam, Aeoliam Maro, Lucanus Epirensem, alij alias tempestates canant: mihi si unquam uacuum tempus erit Neapolitana tempestas, carminis materiam abundè tribuet, quanquam non Neapolitana tantum, sed totius superi atq; inferi maris, & uniuersalis quodammodo tempestas (ut opinantur) fuerit, mihi Neapolitana est. Quia me Neapoli graues moras agentem, reperit. Sanè quanta inter præsentis temporis angustias, & festinationem nunciij loqui datum, hoc tibi persuade, nihil unquam horribilius, nihil concitatius uisum esse. Præuenerat quidem mirum dictum, instantis mali famem, religioso quodam Episcopo astrorumq; curioso, uicina quadam insula, aliquot ante diebus periculum nunciante, sed ut ferè nunquàm coniecturis ad uerum penetrant, non maritimum, sed terrestrem motum prædixerat, ruituramq; Neapoli ad VII. Cal. Decembris, M. CCC. XLIII. usq; adeo miris cuncta terroribus impleuerat, ut magna pars populi peccatorum poenitentia, & sub mortem mutando uitæ statui intenta, omne aliud negotij genus abijceret. Multis contra uanos metus iridentibus, eoq; magis, quod per eos dies, non paruis quibusdam tempestatibus in die erratum, & tota uaticinij fides absumpta uidebatur, ego nec spei plenius, nec timoris, ut ad neutrum prolapsus, sic ad utrumlibet pronus eram, sed priorior ad timorem. Nam & ferè hoc in rebus est, ut segnius sperata, quam formidata proueniat, & multas eo tēpore calamitas audieram, ac uideram, quem gelidis in regionibus habitare solito, monstri instar, hyemali frigore, in metum ac penè in religionem uerteram. Quid plura? Nox aderat, quam lux suspecta sequebat, trepidula foeminarum turba periculi potius, quam pudoris memor, per uicos, plateasq; discurrere, atq; ad uerba, pressis infantibus, supplex & lachrymosa, templorum liminibus obuersari, trepidatione igitur publica permotus, prima uespera domum redi. Solito quidem tranquillius cœlum erat, quæ fiducia, qui mecum sunt maturius in cubiculum concesserant, mihi expectare uisum est, contemplaturo qua luna fronte occuberet, erat autem (nisi fallor) septima. Institi igitur ad occasum spectantibus fenestris, donec eam obuolutam nymphis, & mœsta facie ante medium noctis, proximus mons abscondit. Tum demum & ego lectulum meum, dilatum soporem excepturus ingredior. Vix dum totus obdormieram, cum repenè horribili fragore, non tantum fenestraz, sed murus ipse, saxea testudine solidus, ab imis fundamentis impulsus tremuit, & nocturnum lumen, sopito mihi uigilare solitum exinguitur, excutimur stratis, & in locum somni, uicina metus mortis ingreditur. Ecce autem dum inter tenebras alter alterum quatit, & beneficio diræ lucis, offensos trepidis inuicem nos uocibus cohortamur, religiosi uiri, quorum ædibus habitamus, & sanctissimus eorum prior, quem honoris causa nomino, Dauid, qui ex more ad nocturnas CHRISTI laudes surgebant, repentino malo territi, crucibusq; ac sanctorum reliquijs armati, & alta uoce Dei misericordiam implorantes, thalamum ubi ego eram, prælati facibus irrumpunt. Reuixi tantisper, omnes inde ad Ecclesiam pergimus, ibiq; effusi multis cum gentibus, pernoctamus, cum iam iam affuturum finem, & ruitura circum omnia credemus. Longius eam, si omnem illius infernæ noctis horrorem uerbis amplecti uelim, & quâuis longè cætera uerum sistat, uiri tamen fidem transcendet oratio, quis imber, qui uenti, quæ fulmina, quis cœli fragor, quis terrarum tremor, quis mugitus pelagi, quis hominū ululatus, cum in hoc statui, quasi magicis carminibus, geminato noctis spatio, ad aurora uix tandem uenissemus, & diei uicinitas, magis coniectura animi, quam lucis indicio apparet, amicti sacerdotes sacra, altaribus instaurant, & nos cœlum nudum intueri ausi, in uida, & nuda circum tellure prosternimur. Cæterum, cum haud iam dubia licet nocte similissima dies, & omnis repenè clamor hominum superiore urbis parte situisset, sed de littorea regione, magis magisq; crebresceret, neq; percontando, quid rei esset apparet, desperatione (ut fit) in audaciam uersa, equos ascendimus, & ad portum uisuri, morituriq; descendimus. Dñj boni, quando unquam tale aliquid auditum est? Decrepiti nautæ, rem sine exemplo asserunt, in ipso portus medio, foedum ac triste naufragium, sparsos æquore miseros, & uicinam terram manibus prændere molientes, unda saxi impeggerat, & ceu totidem tenera oua desiecerat, totum elisis, & adhuc palpitantibus refertum cadaueribus litus erat. Huic cerebrum, illi præcordia fluebant, hæc inter tantus uirorum strepitus, tantaq; mulierum eulatio, ut maris, cœliq; fragorem uincerent, accedebat ædium ruina, quarum multa funditus, uiolentior fluctus euertit, cui nullus die illo limes, nulla uel humanæ manus reuerentia, uel naturæ statutos fines, & littora consueta transcendebat. Et tam moles illa ingens, studio hominum aggesta, quæ obiectu laterum (ut ait Maro) portum efficit, quam omnis uicina maris regio undis obruta, & ubi planum siccis pedibus interfuerat, periculosa nauigatio facta erat.

erat. Mille illic uel eò amplius Neapolitani equites. Velut ad exequias patriæ conuenerant, & ego rufæ immixtus, iam partius timere cœperam, tanta cum acie periturus, dum nouus repente clamor tollitur. Locus ipse in quo stabamus, fluctu subter penetrante domitus ruebatur. eripimus nos in editiorem locum, non erat oculos in altum mittere, iratam Iouis ac Neptuni faciem, mortalis acies non ferebat. Mille inter Capreas atq; Neapolim fluitabant undarum montes, non ceruleum. Aut (quod in magnis tempestatibus solet) nigrum, sed canum, horifico spumarum candore fretum cernebatur. Regina interim iunior, nuda pedes, & inculca comas, & cum ea scœmineum ingens agmen expugnata periculis, uerecundia regia egrediuntur, & ad Reginæ uirginis templa festinant, orantes ueniam rebus extremis. Sed iam tanti pauoris exitu pauide, nisi fallor, expectas. Aegre nos in terris euasimus, in alto nauis nulla par fluctibus inuenta, ne in portu quidem res Massiliensium longas naues (quas Galeas uocant) quæ Cypro reduces, & tot maria emensæ manè nauigaturæ in anchoris stabant, illachrymantibus uniuersis, nemine autem ferre auxilium ualente fluctibus mergi, nauarum atq; uectorum, ne uno quidem saluo uidimus. Aliæ quoq; maiores, & omnis generis naues, quæ in portum uelut in arcem tutissimam confugerant, pari fine consumptæ sunt. Vnde tam multis sola superfuit, onerata latronibus, quibus iustum supplicium remissum erat, ut in expeditionem Siculam mitterentur, & huic gladio erepti, in illos inciderent. Horum ingens quædam & fortissima, & taurinis corijs armata nauis, cū usq; sub occasum solis uim pelagi pertulisset, tandē & ipsa uinci cœperat. Illi uerò undiq; fatiscenti carinæ, supermis urgentibus periculis occurrunt. Erant enim (ut aiunt) quadringenti numero, turba classi, nedum nauigio sufficiens, & erāt uiribus pollentes, & qui à morte liberati, nil iam grauius formidarent, cœq; pertinacius, atq; animosius obsisterent. Itaq; dū differunt, sensimq; merguntur, usq; ad proximæ noctis partem naufragium traxere, tū uicti, desertis armis, in superiora nauis eruperant. Dum ecce præter spem, & cœli uultus ferenari, & fœsi maris ira lentescere cœpit, itaq; cunctis pereuntibus, pessimi omnium euasere, diue,

Quia seruat multos fortuna nocentes,

(ut Lucanus) siue quia dijs aliter uisum est, ut Virgilius ait, siue ut intelligi detur, illos inter mortis pericula tutiores, quibus uilior uita est. Hæc hesternæ historiæ summa est, quæ ne frustra digitos meos, auresq; tuas detinuerit, quamuis humanorū discriminum amplam præferat materiam. De quibus multa quidem scæpè, sed pro rei qualitate pauca, semper à sapientibus dici solent, hoc unum mihi certè præstiterit, ut te obsecrem, ne me unquam amplius uitam uentis ac fluctibus credere iubeas. Hoc enim est, in quo neq; tibi, neq; Romano Pontifici, neq; patri meo, ad lucem redeat parere uelim. Aërem uolucibus, mare piscibus relinquo, terrenum animal terrestre, iter agam, dum pes meus terram calcet, nec pharetratū Samatā, nec ludentem in hospitibus Maurū adire renuo, mitte me quo uis, ne Indos quidem excipio. Alioquin parce confesso, non Decembribus tantum Saturnalibus, sed toto anno libertate utar. Quid enim, oro, mihi amplius suadeas, aut quib. unquā me uerbis aggrediaris, ut nauigem? Firmā puppim, doctos nautas elige, at his utrūq; contingerat, cum sole portum pete, nocte anchorā demitte, hostis occursum caue, lege littoris orā: at si diurnis horis in portu, anchora arenis tenacibus affixa, & penè litus ipsum remigio tangentes, inter tot milia miserrantium amicorum periēre. Hæc ego non legi, non audiui, sed oculis meis uidi. Itaq; desine iam itādem, & in hoc saltem paupri meo, pudor tuus ignoscat, scio quid aduersus hoc à doctoribus disputetur, ubiq; par periculum, & si in mari clarius appareat. Sit ita, ut tamen ingenuè feceris, si in terris ortum, in terris mori permiseris, uix ullū inter nos mare est, cuius non scæpè naufragio fuerim, cum tamen inter laudatas Publij sententias illa sit:

Improbè Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLVMNÆ, S. Epist. VI.

Gladiatorios ludos detestatur.

Absoluti grauib. occupationum laqueis, sperabam, & successisset (ut arbitror) nisi constructos pietate animos, serpens ille tabificus resoluisset, non ore Psyllus promptius, quam ego aure uiris cognoui. Institi occurrere, sed iam uereor, ne letale malum sit, retemptabo tamen, donec ille spei reliquæ supererunt. Et forsitan heri ad uesperam, uel repulsa gratiam meruissim, nisi consilium diremisset festinata nox, & domum maturius coëgisset immedicabilis ægritudo, huius uerbis, quæ multis in rebus præclarissima, unum hoc obscurum habet, & obsecrum, & inueteratum malum. Nocturnum iter, hic non secus, atq; inter densissimas syluas, anceps ac periculis plenum est, obsidentibus uias nobilibus adolescentulis armatis, quorum licentiam nulla unquam, uel patrum disciplina,

FF uel

uel magistratum auctoritas, uel regum maiestas, atq; imperium frenare quiuit. Quid autem miri est, si quid per umbram noctis, nullo teste petulantius audeant, cum luce media, inspectantibus regibus, ac populo, infamis ille gladiatorius ludus in urbe Italæ, celebretur, plusquam barbarica feritate? Vbi more pecudum sanguis humanus funditur, & sæpè plaudentibus infanorum cuneis, sub oculis miserorum parentum, infortunati filij iugulantur, iuguloq; gladium cunctantius excepisse, infamia summa est, quasi pro Rep. aut pro æternæ uitæ præmijs certetur. Illuc ego pridem ignarus omnium, ductus sum ad locum Vrbi contiguū, quem Carbonariam uocant, non indigno uocabulo, ubi scilicet ad mortis incudem, cruentos fabros denigrat, tantorum scelera officina. Aderat Regina, & Andreas regulus, puer altissimi animi, si unquam dilatum diadema suscepit, aderat omnis Neapolitana militiæ, qua nulla compertior, nulla decentior, uulgus certatim omne confluerat. Ego itaque tanto concursu, tantaq; clarorum hominum intentione suspensus, ut grandæ aliquid uisurus oculos intenderam, dum repente quasi latum quiddam accidisset, plausus inenarrabilis ad cælum tollitur. Circumspicio, & ecce formosissimus adolescens, rigido mucrone transfossus, ante pedes meos corruit. Obstupui, & toto corpore cohorrescens, equo calcaribus adacto, tetra atq; tartareum spectaculum effugi, comitum fraudem, spectatorum fœuitiam, & lusorum infamiam identidem accusans. Hæc gemina pestis Pater Optime, quasi per manus tradita, à maioribus ad posteros, semper crescendo peruenit, eoq; progressa est, ut iam dignitatis, ac libertatis nomen habeat, licentia delinquendi. Sed de his hæcenus. Nam & tragicum opus est, & multa super his, inter obstinatos ciues iam perdidisti, minime uerò mirabere amicos tuos, tanto auaritiæ præmio proposito, in ea urbe uinctos esse, in qua hominem innoxium occidere, ludus est, quam licet, unam ex omnibus Virgilius dulcè uocat, non iniquè tamen, ut nunc ex Bistoniam notasset infamia.

Hæc fuge crudeles terras, fuge litus auarum.

Ego quidem & de hac patria dictum illud accipiam, & nisi aliud audieris, ante triduum uel infectis rebus effugisse me credito, in Cisalpinam primùm Galliam, inde in Transalpinam, & ad te, qui omne tempus, omne mihi præter æquorum delectabile iter facis. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI ANDREAE BONONIENSI, S. Epist. VII.

Somnijs quanta adhibenda sit fides.

N Octurno te somnio permotum scribis, usq; adeo, ut nisi, quia quod somnasti, ex illorum genere est, quæ amplius quam semel fieri nequeunt, & uigilantem te uidisse crediturus fueris, quod dormiens uideras, & secundo cernere, quod uigilans uidisti. Itaq; confestim subsequens euentus (ut memoras) minime iterabilis rei, docuit somnium fuisse, quod prius uideras, & an aliquid mihi tale contigerit in uita, quiddè de tota hac res sentiam, quid docti homines censeant quæris? Magnus sermonum campus, magna disputandi materia est, præsertim quia quæstio hæc, non intra literatos tantum (ut pleræq;) sed in uulgus excutitur, & cuiq; per se grabatuli sui argumenta suppeditant, ut in tanto disceptantium strepitu, uerum inuenire difficile sit. Neq; enim uulgus modò, sed docti quoq; dissentiant, quorum omnium sententias nosti. Nili quia de industria me ad scribendum elicits. Habes Macrobij commentum in Reip. librum sextum, ubi de somnijs clara, & breui distinctione disseruit. Habes de his, & horum adiacentijs Aristotelicum uolumen. Habes demum Ciceronianæ diuinationis libros, ibi quid alijs, quid sibi uideatur inuenies. Quid me iubes replicare notissimæ? Sanè post ueterum auctoritatem, opinionem meam audire uelle curiosum est, quippè curiosa est omnis amicitia. Siquid uerò momenti repositum apud te, in iudicio meo est, & quid mihi etiam placeat, ad rem pertinere arbitraris, cum in multis, tum in hoc Ciceroni meo assentior, minime quidem pertinaciter, sed paratus cum eodem mutare sententiam. Si quid certius affuisset affirmandi superbiæ, temeritatemq; declinans. Id ipse mihi de Academiæ suæ fontibus consilium præbet, hæc summa est. Siquid de hac re uerbosius agentem audire uolueris, est in manibus liber Memorandarum rerum, qui si unquam in publicum exierit, prima operis pars, de his latius tecum ager. Alienis autem exemplis, quæ ibi multa collegi, duo hic mihi ipsi (quoniam id postulas) per quietem uisa subiiciam, alterum lati, alterum moesti, sed utrunq; certissimi euentus, utriusq; testes uiuunt, qui ex me hæc inter somnum, & somnij exitum audire. Sic enim & tibi satis fiet, & dulce mihi fiet amborum recordari. Amicus mihi primus sub annis fuerat, quo nihil clarius ætas illa, uel à fortuna, uel à natura datum habuit, hic repente graui pessus ægritudine. Nec Medicis suæ, nec mihi meæ uitæ spem reliquerat, quod unum supererat, genus solatiij lugebam, & per diem ac noctem lugenti semper mihi supererant lachrymæ.

Nocte

Nocte quadam usq; sub auroram peruigil, somnum tristem fatigatis tandem oculis excepi. Imago mox illius affuit, cuius ad conspectum horrendos edens gemitus, socios exciui, qui (sicut post ex eis didici) ut dormientem me uiderunt, & si graui aliquo somnio implicitū cogitarent, longas tamen uigilias miserati, turbidam me, quam nullam quietem suscipere maluerunt. Aeger autem amicus ad me accedere, lachrymasq; meas leuiter abstergere uidebatur, & orare, ut dolori quē ex falsa causa suscepissem, finē facerē, cunctq; ego dictum refellere, & multa aduersus fortunam meā dicere pararem interruptentem querelas meas, audire illum uidebar, & dicentem. Tace quicquid diciturus es scio. Sed eni adest, qui colloquium hoc nostrum dimittat, illi, oro, te salutis meae spem restitue, & sic habeto, me ne quaquam ex hoc morbo perituro esse, nisi deferor haec, inter impulsū cubiculi hostium strepuit, quo sonitu, & imago pariter, & somnus euauit. Respicio, & iam albescente aurora, unus ex Medicis amicior amobus, qui de illo desperans omne studium ad me solandum, sanandumq; conuerterat, ante lectulum meum stabat, aggredior charissimum, & indulgentissimum mihi uirum, multis obsecrationibus ut ad amicum meum pergeret, neue aliquid desperaret in homine, praesertim tam iuuenē, dum ullae spiritus reliquiae superessent. Ille autem subtristis, inanem, & importunam sollicitudinem admirari, curandi non suscitandi scientiam se professum dicere, hoc est, Medicum esse non Deum. Ego cōtra nocturnis adhuc lachrymis madens, quid corpore sobrio, licet curis ebrius, uidissem exposui, affusus opem rebus afflictis petij. Quid multa? Luctatē impulsi, iui, & mox reuersus, nescio quid spei melioris attulit, inde certatim, qui deferuerant omnes rediēre, sic amicus meus ex ipsa mihi morte restituitur, & quamquam dulcedine captus, in rebus proprijs sim longior, tamen quod sequitur non silebo. Iacobus de Columna, hic lunior, non nostra tantum aetate uir clarissimus, sed ingenio praeditus fuit, facile quibusuis saeculis in altū euasurus. Huic ego, dū uixit satis familiariter charus fui (uerum hanc unam asperioris fortunae leuitatem experior, perrarō supremis me doloribus meis, interesse sustinuit de longinquo nocuit, & uulnerasse aures cōtenta pepercit oculis, multis de illo uiro dici possent, quae praetereo, quoniam & a proposito longē sunt, & de moribus quidem eius. Nil tu nouum audire potes, qui ē cunctis episcopis, hunc unū tibi colendum, uenerandumq; delegeras florenti aetate generosissimi adolescentis eximiam indolem, ingeniorum solertissimus agricola, de flore fructum cogitans fouisti, uirtutē mox uirilis animi, optimē cognitam amasti, tandem debitos honores, dignitati ac sacerdotio detulisti. Postremo de procursu tantarum rerum, & ē medijs uitae laboribus, quamuis ad meliora translatus, tamen humanitatis affectu pijs lachrymis prosecutus es dignitate patrem, aetate filium, familiaritate germanum. Sed aui rem redeo. Perosus ille igitur uitae mortalis strepitum, uerendum genitorem, fratres ac patriam fugerat, seque praeful egregius, sedem suā reperens, in Vasconia recessibus abdiderat, illic cum reliquis, ubiq; magnifice, tum partē uitae extremam, uelut instantis praefagus terminī, prorsus episcopaliter, ac deuotissime transiegit. Ego autem nō paruo terrarum spatio distractus, in Cisalpina Gallia, & hoc ipso in hortulo, unde tibi haec scribo, dulci tunc ocio fruebar, pertulerat ad me fama quosdam aegritudinis suae rumusculos, sed ita ut inter spem, & metum fluctuans, certiores assidue nuncios expectarem. Horresco nunc cūā memorans, locus ipse sub oculis est enim, ubi eum nocte, p quietem uidī, in comitatus erat, & hunc ipsū horti riuulū transibat, obuiā ferebar admirās, & de multis interrogās. Vnde? Quo pergeret? Quid tam pperet? Quid tam solus incederet? Illenihil ad reliqua, sed ut erat in sermone iucundissimus subridens: Meministi, aiebat, olim dū trans Garumnā me cū degeres, ut molestā tibi Pyrenae tempestates erant, illis ego nūc fatigatus, & incredulus abiens Romam peto. Haec dicens, iam loci extremum festinabundus attingerat, contra ego ut ducerem instabam. Ille me semel & iterum manu opposita suauiter repulso, tandem alio, & oris habitu, & uocis sono. Desine, ait, nolo te nunc comitem. Figo oculos, atq; ex angui pallore mortuum agnosco, & metu, moestitiaq; tactus, exclamo. Ita ut eo ipso momento temporis experrectus, accentus ultimi mei clamoris audierim. Diem signo, rem omnem, & praesentibus amicis narro, & absentibus scribo, post uicesimum quintum diem, nuncius ad me mortis allatus est, collatis temporibus eo ipse die, quo uita decesserat, similli illum apparuisse comperio. Reliquiae eius (quod nec sciebam, nec suspicabar quidem) Romam anno demum tertio reportatae sunt. Spiritus enim, ut spero & cupio, cōelo reditus triumphat. Sed iam satis somniatum est. Expergiscamur hoc addito, neq; quia mihi anxio, uel dominū, uel amicum somnus obtulit, neq; quia hic obiit, ille reuixit. Caterū in utroq; uel quod optabam, uel quod horrebam cernere uisus sum, & cum uisis meis fortuna coincidit. Idcirco somnijs fidem habeo, non magis quam Cicero ipse, propter unius sui somnij fortuitam ueritatem, multorum ambagibus implicatur. Vale.

Quid de adolescente amore noxio capio, sentiat.

DE adolescente tuo, quid mihi uideatur, & quid sperem? Amore noxio, & (quod peius est) turpi atq; omnino malis rebus captus est, subirasci interdum potest, uno uero sæpe cogitur. Hæc natura amoris, hæc amantium uita est, irascuntur, & litigant, & frequens bellum, crebra pace concludunt, & uix momento temporis, unus propositi tenor manet. Nulla quidem ex omnibus uitæ difficultatibus inconstantia, & fluctuatione uehementior est. Itaq; rarissime lætos, sæpe mœstos, semper uarios, uniformes nunquam uideas, illum tum modo delitijs acriter insensum scribis, credo, quin aliter esse non posse certè scio. Quis enim tam obstinatè miser est, ut non interdum oculos aperiat, miseriasq; suas dum uidet, oderit. Sed tecum in eo quod sequitur non sentio. Tu enim spem optimam hinc elicis, posse eum à uinculis resilire, ego ut est ætas hominis atq; animus, nisi præsentissimo Dei auxilio, intricatum iri magis, magisque illum reor. Illaqueatæ uolucris mors est, ut exagitando sese arctius implicet, melius sperarem, si non odio amorem, ac litigio, sed obliuione, ac silentio finiret. Illud sanè mentis, hoc læsi amoris indicium est. Timeo illud Tearentij in Andria:

Amantium ira, amoris integratio est.

Timeo illud Senecæ ad Lucilium: Nihil facilius crudescit, quàm amor. Timeo Vergilianum illud:

Improbe amor quid non mortalia pectora cogis.

Timeo quicquid quarto die Cicero, de hac re in Tusculano suo disputat. Ad postremum timeo cunctorum hac in parte concordiam Philosophorum, Poëtarumq; sententias. Verum super omnia lenonum, ac meretricum nefarias artes, & inenodabiles laqueos pauesco. Horreo Sirenum blanditias, & uiscum tenacissimæ uoluntatis, importuosam hanc ipsam horreo, quàm is nunc nauigat Charybdim, multorum naufragijs infamem. Denique nihil est, quod rebus sic euntibus non timeam. Nam quod ille, nunc uel atrociter minatur, uel iratus secum cogitat:

Ego ne illam, quæ illum, quæ me, quæ non?

Et quæ sequuntur in hanc sententiam similia. Hæc omnia, una me hercle falsa lachrymula, ut Terentius idem ait, quàm oculos terendo miseræ uix ui expresserit, restinguet, & se ultro accusabit, & dabit ei ultio supplicium, magno licet clamore defæuiat, seq; tumultuosè in libertatem asserat. Ego si iudex sim, secundum murmur aniculae in seruitutem asserentis, uindictas dabo. Cur quæso? Quia noui quàm sit illud murmur, hoc clamore potentius, quantumue artes artibus antecellant, nulla rerum paritas, nulla proportio est: inde ferrum, hinc lutum, inde ignis, hinc stipula: inde fingendi celeritas, hinc facilitas credendi: inde unci innumerabiles, hinc totidem ansæ sunt. Nosti omnia, & quanquam ab his te curis ætas abstraxerit, nil tibi tamè ignotum loquor. Parum ne his fidere Plautina tibi uidetur anus in Asinaria? quæ tumidum, & minacem adolescentem sic alloquitur:

Fixus est hic apud nos animus tuus clauo Cupidinis

Remigio, uelot; quantum poteris festina, & fuge,

Quàm magis te in altum cape sis, cum æstus te in portum referet.

Secura erat ualde mulier uenefica, quæ talibus adolescentium successibus, plenam uitam experiendo didicerat. Ad hæc ego tibi, nunc nihil adiecerim, nisi hoc unum ut cogites, lapsu temporis ruere quidem urbes, regna transferri, uariari habitus, innouari leges: quæ uero naturaliter sunt, non mutari. Et animos hominum, & animorum morbos prope omnes eosdem esse, qui fuerunt dum Plautus ista fingebat. Quod ab hoc sanè crebro iactari solitum ais, arsisse se quidem, sed amplius non ardere, si id falsim prædicat, signum in hoc morbo mortiferum est. Scitus est Nasonis uersiculus:

Qui nimium multis, non amo dicit, amar.

Non uerbis, sed operibus, credo, hisq; non statim sed si pertinaciter insisterit contraria uita, maculas uitæ superioris eluere. Verustam ægritudinem repens medicina non adiuuat, quod longo usu didicimus, longa desuetudine dediscendum est. Habes de adolescente tuo præfationem meam quod utinam falsum fuisse res doceat, & certè potens est excelsi dextra, mutatione illa Dauidica: dicto citius ab uno miseriarum fundo misericorditer attolles, sed id rarissimum, & paucissimum hominum scito esse. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI ANDRÆAE BONONIENSI, S. Epist. IX.

Quid de libidinoso senē sentiat.

Dissimilem primæ, sed iustiorē Satyræ materiā & Teres, luxuriosum ac lasciuum senem (ut enim declamator ille ait) adolescens luxuriosus peccat, senex luxuriosus insanit. Ac profecto sic est (ut ait Plautus) deliramus interdum senēs, imò uerò nō interdum, sed sæpiusimē, hoc illa iam tunc ætate ceptū erat, nunc autem reptamus infantes, ludimus pueri, adolescentes insanimus, conflictamur uiri, deliramus senes. Ita nullam uitæ partem perdimus, sed omne æuum, uarijs quidē errorum gradibus, imò stultitiæ tenore traducimus. Nescio quid dicam, nisi tantis in tenebris, aliquid ætheræ lucis affulserit, parum absum, ab antiquorum sententiā, ut non nasci optimū fuerit, proximum quāmpriimum mori: omnium tamen huiuscemodī senum, excusatio una est. Imbecillitas ætatis, solatio egentis, & iam usu publico permissa licentiā. Sic in Asinaria petulantissimum senem suum, idem Plautus excusat his uerbis:

*Hic senex, si quid clam uxore suo animo fecit uolup^s
neq; nouum, neq; mirum fecit, nec secus, quā alij solent:
Nec quisqua^s it tam ingenio duro, nec iam firmo pectore,
quā ubi quicquam occasio^s sit, sibi faciat benē.*

Hæc ille dixit. Hæc omnes dicimus, siue adolescentes, quibus luxuriari gloria est, siue uiri, quibus consuetudo est, siue senes, quibus iam ueniale peccatum est. Quem tu inuenies senem, qui si qua facultas affuerit, teste submoto, non statim oblitus uirum, iuueniliter ruat in Venerem? Ipse sibi blandiens, quasi quicquid delectat, aut mulcet, & profit, & decēat, & quasi senectutis unicum solamen sit luxuria, quæ potius senectutis opprobriū ac ruina est. Tu uerò senem nostrum ora, ut inducat in animum attendere, quid agat, quo progrediatur, quāq; aduerso tempore, quā indecora, quāq; ambigua, & intempestiua Venus sua sit. Pudor forsan ac metus efficiant, quod ratio iam pridem ac satietas debuissent. Sin pergit, unum hoc illi meis uerbis dicito, breui uel inuitus desinet. Siquidem iuuenilis luxuria, senectuti proxima, senilis autem sepulchro contigua est. Vale.

FRAN. PETRARCHA BARBATO SVLMONENSI, S. Epist. X.

Quod in hostium insidias deuenit.

Vt more nostro, fortunas, laboresq; meos tecum partiar est animus. Ad Parmani bellum constitit, ut nosti, circumlitimur, & magnis non Liguriæ tantum, sed prope totius Italiæ motibus, intra unius urbis ambitum, coarctamur, non quod animus nostris, ad pugnam desit, (quod sæpius animosa eruptione testati sunt) sed ea hostis astutia est, ut nec pacis, nec prælij uiam pandat, durando uincere, & debilitare animos, lentæ obsidionis tædio confidit. Itaque iam sæpē uariante fortuna, idem ipse qui obsidebat obsessus est, nec dum certus est exitus. Cæterum summis utriq; uiribus res agitur, & (nisi fallor augurio) summus fatorum dies accelerat. Nutat animus, ac neutram in partem totus inclinat, ex quo declinare studens, & inanem spem, & superuacuum pauperem. In hoc statu non iam paucorum nos dierum, sed multorum mensium premit obsidio, inter calamitates bellicas haud ultima, his ita se habentibus subiit, nuper desiderium libertatis, quam omnibus uotis exposcere, omni studio amplecti: postremum quam terra, mariq; fugientem sequi soleo. Subierat iam ante cupiditas transalpini Heliconis, quoniam Italus Helicon bellis ardebat, ita ergo hinc odio, hinc desiderio agebar, sed quid agerem? Quæ ea ducit ad occasum uia, prorsus inaccessibilis facta erat. Verto ad Orientem, & si enim omnia hostium plena essent, tutior tamen breuis transitus, quam ille ingens per Hetruriam circuitus uisus est. Quid multa? Inter hostium stationes, cum paucis egressus VII. Cal. Martias abeunte sole, carpo iter, cum prope Rhegium inimicam urbem, sub nocte media peruenissem, repente latronum manus ex insidijs erumpit, magno mortem clamore denunciāns, non erat consilij facultas, tēpus, locus & circumfusis hostis suspectissima omnia faciebat, pauci inermes, improvidi, quid aduersus plures armatos, ad scelus instructos facerent? Vnā in fuga atq; in tenebris spes erat.

Diffugiunt comites, & nocte teguntur opacā.

Ego, etiam fateor, me ipsum morti, & circumsonantibus telis eripui, dumq; iam omnē discrimen euasisse crederem, quid oro te, usquam tutum homini est? Seu fossæ, seu trunci fortē, seu saxi obice, nihil enim prorsus cernere sinebat, illius nubilosæ, cæcæq; noctis obscuritas,

FF 3 equus

equus ipse fidissimus uector meus cernuus ad terrâ ruit, tanto impetu, ut contractus, ac penè exanimatus sim: colligo tamen in extremis animum, & assurgo, quicquid multis iam diebus interiectis, ad os manum referre nondum ualeo, tunc subleuante metu in equum resiliui. E' socijs pars domum redijt, pars uago errore circumacta, inceptum nō deseruit, duo uiarum duces, cœli ac terrarum inditijs amicis, fessi ac trepidi inter aua subistere coegerunt. Vnde ne quid terrificum deesset, inimicorum uigilum uoces, uicinis nescio quibus, ex moenibus audiebantur. Ad hæc & sæua grandine mixtus imber accesserat, & inter crebra tonitrua, famosioris asiduus timor mortis. Longa erit historia, si eam per singula. Illic ergo uerè tartaream noctem sub diuo atq; humi iacentes egimus, cum interea magisq; læsi brachij tumor ac dolor ingrauesceret. Non herbosus cespes ad somnum, non frondosæ ramus arboris, aut caua rupis fornix, sed nuda tellus, aër turbidus, & iratus iupiter, hominum simul, ac ferarum metus, atq; inter tot aspera corpus inualidum, unum quod miraberis forsan, & miscreberis solarij genus, in tantis difficultatibus fuit, equis medio calle transuersis, pro tentorio usi sumus, & illorum terga procellis obiecimus, qui paulo antè frementes, ac rapidi mox taciti, & immobiles, non sine quodam quasi miserij sue sensu, geminum nocte illa nobis obsequium præbuerunt. Sic ad auroram laborando, ac trepidando peruenimus. Vbi primum semitam inter uepres uicinæ lucis, dubius fulgor ostendit, præpropere suspecta loca reliquimus, & amici oppidi, Scandianum uocant, moenibus excepti, didicimus nocte tota, magnam equitum, ac peditem cateruam, circa muros, ut nos exciperent in insidijs latuisse, pauloq; ante nostrum aduentum pulsam tempestatibus abiisse. Inunc & negare aude, magnum aliquid esse fortunam, quæ & consilia in perniciem, & errores in salutem uertere potens est. Ludo tecum Barbate charissime, de fortuna enim iudicium meum tenes, formidabile nomen est. Vt cumq; se res habeat, profuit error uiæ, profuit procella, peiora malis euasimus. Illic ergo, cum iam illuxisset cælaturum casum meum, non sine multis comitum lachrymis aperio, & quoniam, ne ibi quidem tuta uidebatur mora, alligatus p tempore montano calle, Mutinam inde. Luce proxima Bononiam ueni, hinc tibi præter solitum, alienis digitis ista præscribo, ne aut meo, aut rerum statui fides desit. Circa curam corporis sit, quantum humano ingenio fieri potest, spes est potius certa, quam uelox, æstatis opem medici, ego Dei omnipotentis auxilium expecto, interim torpens mihi dextra non obsequitur, animus sit promptior in aduersis. Vale.

FRAN. PETRARCHA ANDREAE MANTVANO, S. Epist. XI.

Obtrectatorum uerba contemnenda esse.

Vix unquam aliter iustior mihi querelarum causa, uix uberior defensionis materia, oblata est, in triuijs laceror, quid agam, auctor tangit iniuriæ. Fama mea ab infamibus carpitur contemnendus obtrectator. Cæterum eò molestor, quò uisior, dissimulare difficile, sed decorum silentium, iustæ quarimonie præferendum, linguas acuat uerba, non metuo, si scripto egerint, sentient, & me calamum habere. Viuis ego uitiorum subruam calumnias: at siquid fortè post bustum minitantur. Audio enim eos assidue parturire, nescio quidem, an ridiculum murem, an elephantem Indicum parituros, quod ipsum si consulto inquam, in id tempus trahunt, quo amplius hic non ero, timide agunt, minimeq; insidias astruunt. Quorum consilij, quid aliud dicam, nisi Planci illud, in Asinium Pollionem, cuius in principio naturalis historie Plinius secundus meminit. Cum mortuis laruas solere luctari. Proinde si quid habent, proferant in medium, dum adest qui respondeat. Videbis conuiuijs attritum nomen splendescere, clariorem facit Aeschines Demosthenem, Catonem Galba, Salustius Ciceronē, Aemilianus Apuleium, alioquin inglorium belli genus eligunt in absentem loqui, & mutis decertare cineribus, quamuis (ut est ætas) impudenter id ipsum sperent. Vale.

FRAN. PETRARCHA ANDREAE MANTVANO, S. Epist. XII.

De eadem materia, de qua in superiori epistola.

Theon ille, siue mauis Bion, iurgium querit, agnosco sibilum, aspis in proximo est, indignè an miter, si mihi non parcat, qui nec ipse pepercerit Homero? puto extimet, ut quæ sibi eadem mihi uoluptas sit, lōgè uerò fallitur, nihil mihi gratius silentio, post illud nil colloquio dulcius amici. Sin pergit effugiam, sine id dabitur, quid sim acturus interrogas? Silebo. Si ne id quidem, loquar. Quantum sanè, nihil breuius. Et quid dicam? Comminabor in primis id conuiuij genus, quod nunquam audierit cursabitur,

turbabitur, congelascet, & forsan (ut fit) multa sibi conscius tacebit, atq; hic iurgio finis erit. Siquidem nil magis maledici linguam frenat, quàm mordacioris alterius linguæ metus. Sic ne hic tamen desinet. Culicem hunc quibus armis excutiam? Viciscar aniliter, & quod anus anui dixisse traditur dicam sibi. O uir maxime, omniumq; modestissime, ô decus ac spes patrie. Certè nunquàm tale aliquid audiui. Quid nunc ais? An nò satis promissum impleisse uisus ero, aut ego fallor, aut & si callosas conuictis aures habet, hoc unum hæcenus non audiuit: non ex te amantis, non arrioris, non derisoris, non adulatoris, quantumlibet impudentis, sic ut: eor insuetum stylum, ille mirabitur, tu ridebis, ego interim euasero. Vale.

FRAN. PETRARCHA SOCRATI SVO, S. Epist. XIII.

Moram semper aliquid periculi habere.

Obsacro, obtestorq; te, meq; ipsum simul obsacro, si quis apud utrumq; nostrum precibus meis esset locus, ut si tu nòndum pectoris tui curas composuisti, ego enim in quietudinis meæ mihi sum conscius. Propellamus iam tandem cuncta, quibus angimur, & ad huc fluctuante animorum nostreum statu, aliquando compescamus, nec nos pigeat, quod multum distulimus, uel serò aggredi. Neq; enim uiatoris, quamquam uel somno grauis, uel uino obrutus, uel tædio fatigatus, tardè surrexerit, ut uiso sole in cubiculum reuertatur, somnum tractaturus ad uesperam. Multò satius esse monstrabis, accelerare gressum, ingeminare, & in id niti, ut quod sopor eripuit reddat industria. Et nos (si recolis uiatores) sumus, & immensum nobis superest iter, & hora iam tarda est, nostrum enim mane dormiuimus, quo uigilantius exurgendum est. Ne cunctantes fortè nos opprimat, plura res exigit, tempus autem pauciora, & certè intelligenti, uolentiq; satis est dictum. Vale.

FRAN. PETRARCHA SOCRATI SVO, S. Epist. XIII.

Seruorum malignitatem deestatur.

Nuper dum fugiendi fastidij, & relaxandi animi gratia, lepidissimas fabellas, apud Plautū legerē, curisq; mordacib. tantillū tēporis uetustissimi uatis auxilio cor furarar, mirū dictū quot ibi elegantes nugas inuenerim, quas seruiles fallacias, quas aniles ineptias, quas meretricū blanditias, quā lenonis auaritiā, parasiti uoras inē, quam senum sollicitudinem, quos adolescentium mores: iam minus Terentium nostrum miror, qui ad illam elegantiam tali usus est duce. Sed de cæteris suo tempore, nam & copiosa, & ocio affluentibus, si unquam id nobis fortè contigerit, peramœna rei est. Nunc unum quod hodierno die, tempestiue admodum se obtulit interseram. Est illius Comœdia, cui nomen est Calsina: ibi uir & uxor, de nuptijs ancillulæ discordant, bellum domesticum, & plusquàm ciuile dixeris, ita intra coniunctissimos, disiuncta sunt omnia, prorsus nihil conuenit paternitatis proprijs, mater filij, studet amoribus, serui duo competitores, pertinacissimi, certatim ad puellæ connubium aspirant: hic à patre subornatus, hic à matre. Hæc ille ergo concupiscentiæ minister, ut incepto absteret, precanti dominæ inexorabilem se præbens, à domino qui fortè suprema uerba contentionis acceperat, interrogatur.

— Quod cum litigas Olympio

Cum eadem qua tu semper. S. cum uxore ne, hem meas

Respondet senex, quasi circumlocutione rem intelligens. Enimuerò ad hæc seruus, neque seruiliter, neque illepidè respondet, quod dum hodie legerem, mihi quodammodo dictum credidi.

Quam tu mihi uxorem? quasi uenator tu quidem es,

Dies atq; noctes cum cane etatem exigis.

Hæc ille seruus. Mihi uerò quid conuenientiùs dici potest? Vxorem nempe uita nostra non recipit, multis licet obiecta tempestatibus, sed ab hac Charybdi libera & immunis. Verum aliud molestiæ genus est, cui & illius serui uerba conueniunt. Et rem quidem olim expectabar, uerba non aderant, sciebam me cum canibus uiuere, uenatorem esse, nisi admonitus nesciebam. Seruos uocant, canes sunt mordaces, gulosi, latratores, cuncta præter ultimum ferre possum, latratus enim tranquillitati, quam quærimus, nimis aduersus est, sed ex omni canum grege, duo mihi prorsus importabiles sunt, cæteros adhuc ferre propositum est. Hocum alter est, quem ad te multis cum literis amicorum hodie mittebam, unde hanc tibi scriptum addiderem epistolam, Plautus obtulit. Hunc tu ergo, uel tibi habeto, si uenator fieri cupis,

uel in nemus, uel in macellum mitto, modò ne unquam ad me redeat. Altera est rabidus senex ille, quem nosti optime, illum depellere pudor prohibet, neq̃ tàm eius, quam ætatis suæ ac longæuæ familiaritatis intuitus. Itaq̃ quando me mihi uenatorè Plautinus seruus ostendit, faciam quod ingenui uenatores solent, domi inueteratum canem, quamuis senio, & scabie inutilem, latratuq̃ molestissimum non expellam. Cæterum quem fugare non licet, fugiem, dimissaq̃ sibi domo uacta, in alias oras ibo: de quo, quia nondum fixa mihi sententia est, secretiore epistola propositum meū leges, summa est, ad fontem Sorgie, ut nunc est animus, piscator esse potero, certè uenator amplius non ero, neq̃ cum his saltem canibus ætatem agam. Vale.

FRAN. PETRARCHA SOCRATI SVO, S. Epist. XV.

Beatam uitam inquirendam esse.

IN campum Martium, omnes qui nascimur uocati sumus, quidam tamen non nisi ad strepitum, numerumq̃ complendum, quidam uerò, ut honores, & labori præmia percipiant, quorum ex agmine ut simus, optandum, erit dumq̃ nobis est. De euentu uiderit ille, cuius in manu nos, & nostra consistimus. Velle quidem nostri erit arbitrij, itaque summare propositum, & candidatos adesse, conueniet, ac supremi imperatoris, amicorum eius implorare suffragia. Non enim de consulatu aut Prætura, sed (ut Plautinus adolens ait) de capite nostro sunt comitia. Vale.

FRAN. PETRARCHA GVIDONI IANVENSIS, S. Epist. XVI.

Quod tardiusculè ad eum scripserit, se excusat.

EPistolam sub tuo nomine descriptam perdi, hoc mihi, & nuncij longior expectatio, & sociorum præceps fauor attulit, qui dum assiduo nouarum rerum desiderio, & (ut Solini uerbo utar) impatiētius potius, quàm studiosius per Bibliothecā meam more solito uagantes, in illam incidissent, legerunt & tulerunt, ignorante me uerit (ut asserunt) ne sicut amicis indignantibus, & incuriositatem meam damnantibus, mihi plerumq̃ contigerat, illius etiam periret exemplum. Ego re cognita, ut mihi redderetur instabam, illi autem festinabant. Quid te moror? Verum est quod ait quidam:

Malè cuncta ministrat impetus:

Dum enim omnes habere cupiunt, nullus habuit: dumq̃ omnium consensu, uni scribenda traditur, ille eam omnium cum dolore, uel amisit, uel amisisse simulauit, qualiter nescio, nisi quod ad oculos meos ultrà non redijt. Vnum fatebor, nec erubescam testimonium tuum, nunquam credidissem, quod res ulla tàm parua tàm magnæ mihi foret perturbationis causa, rarò unquam alias fragilitatem meam, sic euidenter agnouit. Torquebar enim, & per multos dies, noctesq̃ perditam quærebam: simul & querebar, & nunc temerariam sociorum fiduciam, nunc leuitatem meam increpabam. Illis exprobrans, quod plus æquo stylum hæc, mirantes, importunè agerent, mihi quod immaturam gloriam, è primitijs studiorum quærens, amicis fierem fortassis asperior. Quantalibet sanè plaga, animi tempore mitigatur. Iam dolere desij, doloremq̃ pudor expulit: pudet tàm grauiter doluisse. Nunc quoniam illius nullæ mihi reliquæ supersunt, præter amantem memoriam (ut ait Augustinus) perierit quidem illa, sed calamo superstitè, interim ergo, dum reuertor ad solitum scribendi morem, intermissionis causam tibi esse uolui, ne infueto silentio mouereris.

FRAN. PETRARCHA GVIDONI IANVENSIS, S. Epist. XVII.

Dolet de amissa Epistola.

Non sum nescius mirari te, quid ita debilitè fortunā unius epistolæ ferre uisus sim, neq̃ enim magnæ in dolis argumentum est, ex literis gloriam sperare, ex factis, non ex dictis oriri ueram gloriam, ueræ Philosophiæ non dubitant spectatores. Illam (inquam) gloriam, non quàm prædicat uulgus, à quo laudari magnis animis penè fastidiosum est, sed quæ ex sobria, ac iucunda recollectione bonorum operum, in pectore uiuorum excellentium uiget, atq̃ aliter, cuius sine theatro strepitu, sine fauore, uulgari fides, & conscientia testes sunt. Hæc est equidem illa uerax gloria, quæ in solo stabili, acis altè radicibus, casum nescit. Illa uerò in hominum fundata seimiculis. Primum diuturna non est, & perfacile proteritur, & quibus attollitur flatibus, eisdem semper agitur ut corruat. Deinde si esse posset æterna, uulgaribus tamen, ac minimè generosis artibus quæ-

ita, nunquam ingenuos animos delectaret. Seu uilis operæ uiles merces, idq̃ ego mecum cogitans, fateor, & mirabar, & mihi non mediocriter indignabar. Ex diuerso autem, dum reminiscerbar, quo mihi dulcis epistola illius sc̃cio fuerat flectebat, ut omni culpa desiderium eius absoluerem. Nec satis scio, uerone, an falso, sed persuadebam mihi, multis rationibus, nullius me uentosa laudis ambitu perditam deffere, sed quod eam mihi utilem senseram, tantamq̃ fiduciam dabat, non ars, non ingenium, sed uetus ille magister artis, ingenijq̃ largitor, ut auderem sperare, literas illas, tantu peccatoris digito contextas, legentibus nedum placituras, in quo nudum nomen uertitur, sed forte etiam profuturas. Multa ibi contra hominum, & præsertim meipsum molliciem, inuectus fueram, multisq̃ ad uirtutem exhortationibus, nec paucis indignationibus, in sæculum nostrum, & uitia, toto nunc orbe regnantia, uelut alternis stimulis, utrunque illi latus armaueram. Adeo ut ad eam rediens, uix ingenij mei opus crederem, & plus ei, quam scriptis meis soleo, uenerationis impenderem. De Phydia & Apelle nusquam lectum est, fuisse formosos, operum tamen illustrium alterius reliquæ stant, alterius ad nos fama peruenit. Itaque tot interlabentibus sæculis, utriusque artificis præclarissimum uisum ingenium, uariè licet pro uarietate materiæ. Viuacior enim sculptoris, quam pictoris est opera. Hinc est, ut in libris Apellem, Phydiam in marmore uideamus. Idem de Parrhasio, & Polycleto, & de Zeuxi, & Praxitele cõterim, cæterisq̃, quorum corporeæ formæ, nulla mentio est, operum decor eximius, & fama percelebris. Atque, ut à ueteribus, ad noua, ab externis ad nostra transgrediar: duos ego noui pictores egregios, nec formosos, Iottum Florentinum ciuem, cuius inter modernos fama ingens est, & Simonem Senensem, noui sculptores aliquot, sed minoris fame, eo enim in genere, impar prorsus est nostra ætas. Cæterum & hoc uidi, & de quibus fortasse, alius plura dicendi locus dabit, opera singulorum, ab auctoribus suis multum differentia, longæq̃ distat, si quis ab eis causam quæreret: responderent puto, non ut olim Mallius pictor, qui ab amicis interrogatus super cenam: Cur tam deformes filios genuisset, cum tam pulchras figuras pingeret. Quia in luce (inquit) pingo, in tenebris fingo. Faceta responsio illius, horum uerior, si dicerent, & formam corporis, & ingenium quæ forma est animæ, unde opera hæc, quæ laudamus ac miramur, uelut unâ e fonte procedunt, munera Dei omnipotentis esse, non hominum, & sumenda esse, nō tantum æquo, sed & grato animo, seu largius prouenerint, seu parcius, cum gratuita sint, & humanum meritum semper excedant. Nec ab homine queri rationem oportere, cur plus, minus uel aliquid ab illo fiat, cuius uoluntas ipsa est ratio, summa & inaccessibilis, & ad quam, frustra per seipsum nititur humanus labor, quia quanto accedet homo ad eorum altum, tanto exaltabitur Deus, & mortales inturus, consilij sui profunditate, frustrabitur. In hanc ego narrationem, cum præterire possem, spontè incidi, quæ eò spectat nemineris, si mihi quoq̃ contigerat, ut pulchram scribere, n epistolam. Turpis ego, & si in ea ut Gregorij uerbo utar) pulchrū depinxi hominem, pictor fœdus. Proinde species ea, quæ forores suas illa uincebat, & sibi pereundi, & mihi dolendi fuit occasio, ut intelligerem, non solum in corporibus, sed etiam in scripturis excellentem formam, interdum nocere, & mediocritatem in rebus omnibus expetendam. Sic epistola mea, quam ipse mihi non adoptaueram, sed genueram, percutit, & tunc exequiarum, quasi quoddam genus lamenta persolui, & tunc memoratis, anniuersarium diem ago, dolens de medio tam citò subtractam. Et, ut dixerim, in ipsiis cunabulis extinctam, eoq̃ minus huius rei cõsolabilior est querela, quo minor est spes, de illius ossibus, quasi de Phœnicis cineribus alteram suscitandi. Nullæ eius apud me reliquæ remanserunt, præter morem enim meum, totam chartæ credideram, memoriæ nihil. Idcirco nec eam in memoria requirens inuenio, nec ullum uestigium abeuntis agnosco. Tantum illud teneo, dulcem mihi fuisse dum scriberem, dulciorem dum legerem, amarissimam, dum recorder, nec aliter euenisse, quam si cui saporiferi fauus mellis, labijs adnotus, repente subtraheretur, amataq̃ dulcedine, sola quidem amara dulcedinis recordatio superellet. His ego percussus diu à scribendo cessauit, oderam enim uigilias meas, & unius euentu cæteras metiebar. Tandem per metipsum admonitus, esse solidum consilium, ut unius naufragij metu, naufragio relinqueretur, aut unius anni memor, aratrum damnet agricolæ, ad calamum redij. Sed quid iterum faciam? Epistola tua etiam mihi periit, & comitem secuta est, quantum superest memoria, duplex inde mihi gaudium fuit. Gaudeo equidem ut mos est hominum, tecum solito benignius agere fortunam, quam uis nō ignorem, friuolam esse lætitiā, quæ de fortunæ facilitate cõcipitur, quæ nunquam amiciofuit, nisi ut familiarius falleret. Neminem euexit nisi ut altior casus esset. Verum hic unus ex humanis errorib. est, qui sunt innumerabiles, quosq̃ ut Ciceroniano uerbo utar, cum nutricis

lacte suxisse uidemur, & quos utinam uel in senio deponamus. Certius gaudium ex epistola tua sine percipio, ubi & fortunam nosse, & ad omnes casus paratum, mihi uideris animum habere: hoc est quod optaui: hoc est quod speraui: hoc est, quod Deum rogavi, & ut mihi, & amicis fortem animum contemptorem rerum mutabilium præstaret. Nequid enim in uita sentiamus, aduersi ne quicquam poscitur. Ut quicquid euenerit feramus patienter, dignissimæ preces sunt. Equidem (nisi fallor) in uerbis tuis animum tuum uidi, & dixi mecum. Iam uir est, humo erigitur, cælum spectat: Vale.

FRAN. PETRARCHA GVIDONI IANVENSI, 6. Epist. XVIII

De conditione sui status certiores reddit amicum.

DE statu meo, quem nosse desideras, breuiter sic habe. Et si inter bene philosophantes, unum sit hominis bonum, & non tria, id scilicet, quod in animo est, bene cœlitus instituto, & possessione generosi habitus insignito, quoniam corporis, ac fortunæ non bona, sed commoda quædam, ac leuia adminicula dici debent: quia tamen credo uelle te, de omnibus audire, geram morem uoluntati tuæ, qualis sit animus meus, nec plenè scio, nec asserere meum est. Sunt enim (ut ait Augustinus) & istæ plangenda tenebræ, in quibus me latet facultas mea, quæ in me est, ut animus meus, de uiribus suis, ipse se interrogans, non facile sibi credendum existimet. Quatenus autem effari possum? Undique me habent angustiae, in luto carnis, & in uinculis mortalitatis meæ, adhuc aut sedentem, aut iacentem. Videor tamen, nisi forsan hoc ipsum uideri, idem ego mihi mendaciter fingo, libentissimè surrecturus. Sed ponderibus meis premor, & inualuit in me durum inueteratæ consuetudinis iugum, à cuius seruitute, quis liberabit me miserum, nisi Dominus ille, qui fouet compeditos, & illuminat cæcos? Fortuna contra me hætenus perpetuum bellum gerit, ego autem sciens, quod communio discordias parit, ut in pace uiuam, nequid commune secum habeam laborem. Imperia, regna, diuitias, honores, cæteraque eiusmodi sua sunt, & sibi habeat. Nihil est horum quod me moueat. Mihi linquat, si qua sunt animi mei bona, hæc sui muneris non fuerunt, & ne sui iuris sint flagito. Quid scuit? Quid minatur? nimis diu debitor suus sum, calculum ponamus, auferat quæ sua sunt: nimis diu depositum eius seruo, quid cogitat? Nulla mora est, nullum luctamen, tollat quicquid id est, & nunquam reuersura discedat, & certè iam partem non exiguam tulit, & id quātulumcunque quod restat, odiosum onus est humeris, ad altiora nitentibus, quod ad corpus attinet. Non sum quem reliquisti, hospes corporis mei, secum malè concordans, implacabilem litem agit. Hæc iugis sollicitudo, faciem meam mutauit, ante annos, ita ut iam uix primo me cognoscas occurrere. Huius tamen rei, me cura non tangit, adhuc enim integer Domitiano principi credideram. Nihil gratius decore, nihil breuius. Ad maiora uerò genitus sum, quàm ut sim mancipium corporis mei. Seneca, inquis, hoc dixit. Quis negat. Et ego dico, & multi dicent post me, & ante eum multi fortè dixerunt, & quisquis id dixerit, modo ne mentiatur, egregium, magnificumque uerbum dixerit. Ego & illud dixi, & quod sequitur dicam, & in utroque scio, quod non mentior, utinam nec fallar. Absit à me ut amore corporis, aut huius lucis desiderio, diem mortis horrescam, quoniam & hoc ab alio uerissimè dictum, in usus meos uerti, quod hæc nostra quæ dicitur uita, mors est. Vale.

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V C EPISTOLARVM

DE REBUS FAMILIA-

RIBVS,

LIBER VI.

FRAN. PETRARCHA HANNIBALI TVSCVLANENSI, S. Epist. I.

De inuidia, Auaritia, ceterisq; ecclesie procerum uitijs. opt. in Pontificijs.



NOELICE M inuidiam dixit Maro, nec immerito. Quid enim infolicius, quam suis malis, alienisq; simul bonis affligi, non in-eleganter quidem, in Mutium nescio quem apprimè inuidum, atq; maliuolū lulisse legitur Publius quidam: cum enim tristio-rem solito uidisset. Aut Mutio (inquit) nescio quid incōmodi ac-cessit, aut nescio cui aliquid boni. Prorus ita est, inuidus alterius bonum, suis ascribit incommodis, & ut ait Flaccus:

Inuidus alterius rebus marcescit opinis.

Magna miseria, non aliter saturitate alterius, quā fame propria torqueri, atq; alio pinguescente, nō secus, ac se esuriente marce-tere. Sed aut temerē diffinierim, an non inuidia tantum, sed uitijs omnibus infolicior aua-ritia sit. Inuidia enim mœsta est sæpè, sed ociosa est, auaritia tristis, & occupata superbia dum se aliquid magnum putat, falsa licet opinione delectatur auaritia semper se famelicam, & e- genam sentit, neq; fallitur. Verissimum enim est Poëticum illud:

Semper avarus eget.

Nam si avarus est, cupit, quod ipsum uitij nomē indicat. Sanè quod ait Seneca: Non qui pa- rum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Et hoc inde concluditur, quod non paucitas rerū inopē facit, cum paucis natura contenta sit, cui qui ritè satisfecerit diues est, & nihil ei deest, sed cupiditas expleta, quæ indicat sibi tantū deesse, quantū cupit: cupit aut omnia, & optan- do superuacua fecit necessaria. Ita egestatem minimam, cuiq; perfacile succurri poterat, ir-remediabilem atq; immensam fecit. Rursus enim & illud est uerum, quod Philosophis pla- cet, avaro tam quod habet deesse, quā quod non habet. Nisi quod mihi quidē magis uide- tur, avaro deesse quod habet, quam quod non habet. Ex illo enim nil præter sollicitudinem perpetuam, & ueros metus, ex hoc nonnunquam breue falsum gaudium capit, dum sibi ar-ndet, & optatum bonum, spe fallente præoccupat. Ita nunquam satiatur, fera quadam (ut auant) & inhumana dulcedine: auaritia uerò nunquam. Nam & successibus inardescit, & Satorycum illud uerum est:

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Et minus hunc optat, qui non habet, cuius rei causam unam, (nam plures excogitari queūt) in epistola quadam ponit Anneus Seneca. Neminem (inquit) pecunia diuitem facit, imō contrā, nulli non maiorem sui cupidinē incussit. Et sequitur: Quæris, quæ sit rei huius cau- sa? Plus incipit habere posse, qui plus habet. Venio ad reliquas pestes, & eius quidem, quam accidiam nostri uocant, eadem ratio est, quæ inuidiæ fuit. Gula autem ac libido, sæpè suis fruuntur delitijs, quibus exultant, & gaudio fugitiua percipiunt, auaritia nulla re fruitur, nisi ad enris avarissimis, dum enim quærendis inhiat, & illa non habet, & quæ sita non uidet, nisi ad supplicium hinc trepida, inde sollicita. Quæ cum ita sint, iure auaritia fororum omnium pe- stilentissima dici potest, quam radicem malorum omnium uocat Apostolus. Nec sum ne- scius, te mirari quid hodie tecum, hac (ut aiunt) importuna Philosophia, præter solitum ui- uel. Ego autem non te magis, quam mortales fere omnes, & præcipue tuum genus allo- quor, inter quos maxima, & solum posuisse, & vexillum fixisse, uictrix mihi uidetur, & im- periosa cupiditas. Quod eō indignantiùs miror, quod minor uobis cupidinum causa est. Cui enim hos auri cumulo aceruatis? Legitima quidem uobis negata polsteritas, uos parcus, & exiguus cultus decet, reliqua pauperum CHRISTI sunt, quos fraudare, prædariq; non ti- metis, domino illorum spectante desuper, & minitante uindictam, & nescitis cui uestrū cri- men utile sit futurum, quod uobis interim laboriosum, perferumq; & funestum est. Multi se propter filios excusant, & uitio animi, uelū pietatis obtrēditur (sic leæna, sic tygris sit enixa ferocior,

ferocior, & animalia mansueta, nouæ proles amor exasperat) uobis excusatio nulla, uelamentum nullum est, ante totius orbis oculos, nudi estis, digitoque monstramini, populorum omnium cum exprobratione mordagi. Ecce uirtutis (inquit) præcones, qui cum de uita aeterna, deque animi libertate, multa magnifice loquantur, sine causa tamen, & temporalibus addicti, & auaritiæ serui sunt. Re enim uera, & si de omnibus dicat: nonne de uobis tantum sensisse uidetur David, ubi ait: Vniuersa uanitas omnis homo uiuens, ueruntamen in imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatur. Et ut rabiem Pontificalis auaritiæ, et post sæculis futuram notaret expressius: Thesaurizat (inquit) & ignorat cui congregabit ea. Hæc utique uobis ante alios auari Pontifices dicta sunt, parentes quidem thesaurizantes filijs, & legimus, & uidemus, quamuis sæpe fortuna paternis uotis obstante, quod alijs partum erat, ad alios deuoluatur, parentum tamen intentio nota est. Vestra intentio quæ nam quæso? Quid agitis, cui thesaurizatis, nisi diabolo, & angelis eius, qui sollicitè uos obseruant, numerant dies, & hæreditatem uestram audivissimè præstolantur, gratissima trophæa uestris inscripta nominibus, in limine tartari, de manibus spoliatorum pauperum erecturi? Sed admirationis percontabere, cur hodie potius ista, quam alias, an uel hæcenus, uos non auaros, uel auaritiæ uitium non fuisse, uel te, nunc primum oculos aperuisse crediderim, qui prius ista non uideris? Respondebo admirationi tuæ. Et sciebam uos auaros, & auaritiæ uitium esse. Nemo usquam est qui nesciat, & in utrumque, non nunc primum oculos aperio, sed cum forte nudius tertius uenisset ad te, altaria tua, imò uerò altaria Domini uirtutum, argento atque auro, & gemmis onusta conspexi, atque infans fulgoribus, percussus obstupui, & dixi mecum. Ecce noua auaritiæ arma, nouum pereundi genus. Auaritia nobis nostra non sufficit, nisi avarum quoque CHRISTVM facimus, & diuos, ipsumque uocamus in partem, prædamque loquem (ut Virgilius ait) Vos quidē diuitias malè partas, iustificasse uideamini, si prædæ, rapinarumque uestrarum pauperem CHRISTVM cogitis esse participem, & auro oblidetis inuitum. Non hic placandi numinis modus. An non legistis apud Senecam, deos tunc propitios fuisse, cum fictiles fuerunt? Atqui deos nunquā propitios fuisse, nec esse potuisse certum est, quomodo enim propitius alijs esse potest, qui miserrimus est sibi? Placet igitur non hæc Senecæ sententia, sed uerba, quæ feliciori materia licet inferere. Profecto CHRISTVS RVVS semper propitius humano generi, sed tunc præsentior fuit, cum fictilis fuit. Hunc aureus atque gemmatus irascitur, & preces nostras iustissima indignatione non audit, non aurum odit ille, sed cupidos, quibus optandi, quærendique nullus est finis. Primi hominum, quod erat aperte profitebantur, quærebant diuitias, ut abundarent, uos queritis, ut ornetis CHRISTVM piū opus, si spolijs ille miserorum, & non potius uirtutibus, ac deuotione fidelium, uellet ornari, & si non fictioni iuncta cupiditas, odiosior Deo esset. Animaduerti olim tale aliquid in principibus, dominisque terrarum, qui omni studio libros quærent, petunt, rapiunt, mercantur, non literarum amore, quas ignorant, sed auaritia inducti, nec animi, sed thalami quærentes ornatum. Nec scientiam, sed nomen, neque librorum sententias, sed pretia cogitantes, uerum his colorata excusatio, licet falsa non deerit, dicent enim, sobolem se ac posteros cogitare, & uerbo quidem nondum natis, aut quod uitæ genus eligant prorsus incertis, ueræ autem auaritiæ propriæ atque ignorantie bibliotheca congeritur, uobis congerendarum opum, quis est color? Respondebitis, Ut CHRISTI templa farciatis auro, sed quid Persio dicitis, exclamanti?

O curuz in terris anime & celestium inanes,

Quid iuuat hoc templis uestros immittere mores?

Nunc hoc alijs dictum crederetis, audite, ut statim uestro nomine uos appellat:

Dicite Pontifices in sancto quid facit aurum?

Respondete Pontifices, uobis enim loquitur. Respondete tot senes, uni iuueni, tot Theologi, uni Poëtæ, tot Christiani, uni pagano. Quid dicitis? In sancto quid facit aurum? Si respondere negligitis Poëtæ, an non saltem respondebitis Prophetæ: Qui non aurum, sed alia quædam à uobis ornamenta templorum exigit? Apud Malachiam legitis: Filius honorat patrem, & seruus Dominum suum timebit. Si ergo pater ego sum, ubi est honor meus? Et si Dominus ego sum, ubi est timor meus? Dicit Dominus exercituum. Et ut noscatis quia uobis dicit. Sequitur: Ad uos o sacerdotes, qui despexit nomen meum, nisi forte quisquæ est, qui putat ulla unquam ætate, dignius hoc quæsitum, quam nunc quæritur. Video quidem ut dixi, uulgius auaritia ardere, & fateor, nihil excusat. Nulla est enim excusatio peccati, sed naturarum caritas, multiplexque necessitas, & uulgaris ignorantia crimen leuant. Vos uerò Pontifices, dicite, oro, Quid sibi uult hæc rabies habendi, inter diuitias tam certas? In tanta rerum diuinarum, humanarumque notitia, in uita solitaria & casti, & de castino cogitare prohibita?

Contra nuntiat
de avaritia et ficti-
lis diuitiis
et ostendit
non esse
necesse.

bita? Illud mihi forte uotissimum ingeretis. Aurum habet Ecclesia. Bene si habet, pessime si habetur. Placere possunt diuitiæ uirorum, uiri diuitiarum penitus non placent, qui cum somnum suum dormierint, in manibus suis nihil inuenient. Verior igitur illa responsio, quam percontationi propriè Persius ipse subiecit. Cum enim secundo quæssisset: In sancto quid facit aurum intulit:

Nempè hoc, quod Veneri donata à uirgine pupæ,

Facessat, oro, iam tandem aurum templis inutile, & in alia templa Dei, hoc est, in usus hominum egentium conferatur. Sit **CHRISTI** charitas, quæ seculi pompa est. Nec semper sub obtentu, deuotionis idololatriæ seruiatur. Nescitis quod auaritia est idolorū seruitus. Nulla tot indolis gens abundat, nulli conuenientius dicitur. Cauete à simulachris. Credite mihi Pontifices, aurum potuit **CHRISTVS** habere, sed noluit, diues esse potuit, dum inter homines agebat, paupertatem maluit. Corynthiis uasis uti potuit, fictilibus usus est. Nolite Pontifices excusationes friuolas aucupari, aut sub **CHRISTI** nomine pabulum auaritiæ, & uestris alimenta furoribus aggregare. **CHRISTVS** uestro auro non eget, nec uestris superstitionibus delectatur, puri ac nudi cordis est, appetens piorum actuum, honestarum cogitationum, & humilium uoluntatum. Quis inter hæc auro locus? Nolite miseri curare, quam supbè sacrificetis, quam ornate, quam splendide, sed quam piè, quam humiliter, quam caste, quam sobriè. Sacrificate quod disruptis uinculis liberatori suo Rex propheta sacrificat hostiam scilicet laudis. Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate non in auro, sed in Domino. Audite Psalmistam surdi, diebus ac noctibus clamantem: sacrificium Deo spiritus contribulatus. Quid hic opus est auro? Spiritu opus est, eoq; non nisi contribulato, opus est corde, sed contrito: & humiliato, hoc est, sacrificium Deo gratum, atque homini sine terrarum effusione parabile, submissio; & immaculato opus est animo. Contrà nec terro, nec rudi, auro opus est. Nescio quid amplius dicam, & uereor uerba iactare, sed si post Propheetam ipsum quoq; Persium, Poëtam audire non piget. Videte, quid ibidem paganus homo, Pontificibus suis dicat:

*Quin damus id superis, de magna quid dare lance,
Non possit magni Messale lippa propago.*

Etne dubium foret, quid est, hoc superis offerendum, quod genere atq; opibus superbis, cæci diuitum filij non possunt, subsecutus expressit:

*Compositum ius, fasq; animi, sanctosq; recessus,
Mentis, & incoctum generoso pectus honesto.*

Præclarum uerbum, dignumq; de **CHRISTO** dictum esset: Tu Vale: & quam fidelibus conuictis aurem præbe.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNÆ, S. Epist. II.

Veritas, non secta sequenda.

D Eambulamus Romæ soli, meum quidem obambulandi Peripateticū morem nostri. Placet naturæ, moribusq; meis aptissimus est, ex opinionib. quædam placent, altæ autem minime, non etenim sectas amo, sed uerum. Itaq; nunc Peripateticus, nunc Stoicus sum, interdum Academicus, sæpè autem nihil horū, quotiens quicquam occurrat, apud eos, quod ueræ ac beatificæ fidei aduersum, suspectum uel sit: ita enim Philosophorum sectas amare, & approbare permittimur, si à ueritate non abhorrent: si nos à nostro principali proposito non auertunt. Quod ubi fortè tentauerit, seu ille sit Plato, seu Aristoteles, seu Varro, seu Cicero, libera contumacia contemnuntur omnes, atq; calcantur. Nulla disputationum argutia, nulla uerborum lenitas, nulla nominum nos tangat auctoritas. Homines fuerunt, quantum humana inquisitione fieri potuit, & nostra rerum docti, & eloquio clari, & naturali ingenio foelices, sed supremi & ineffabilis obiecti priuatione miserabiles. Et ut, qui uinibus suis fiderent, ueramq; lucem nõ requirerent, cæcorū in meris sæpè lapsi, sæpè ad lapidem offendentes. Itaq; sic illorū miremur ingenia, ut ingenij ueneremur auctores: sic illorū cõpatiamur erroribus, ut nostræ gratulemur, & cognoscamus nos gratuito, sine ullis meritis honoratos, prælatosq; maioribus, ab illo, qui arcanum suum, quod sapientibus abscondit, paruulis reuelare dignatus est. Deniq; sic philosophemur, ut (quod philosophiæ nomen importat) sapientiam amemus. Vera quidem Dei sapientia **CHRISTVS** est. Vt uerè philosophemur, ille in primis amandus nobis, atq; colendus est. Sic simus omnes, quod ante omnia Christiani simus. Sic philosophica, sic poëtica, sic historias legamus, ut semper ad aurem cordis, Euangelium **CHRISTI** sonet, quo uno satis docti, ac foelices, sine

sine quo quanto plura didicerimus, tanto indoctiores, atq; miseriores futuri sumus, ad quod uelut ad summam ueri arcem referenda sunt omnia, cui tanquam uni literarum uerarum immobili fundamento, tuto superædificat humanus labor, & cui doctrinas alias, non aduersas studiosè cumulant, minimè reprehendendi erimus. Et si enim ad summam rei modicum, forsan ad oblectamentum, certè animi, & cultiorem uitæ modum plurimum adiecisse uidebimur. Hæc incideret, quantum locus iste capere uisus est, dixerim, procedo. Vagabamur pariter in illa urbe, tam magna, quæ cum propter spacium uacua uideatur, populum habet immensum. Hæc in urbe tantum, sed circa urbem uagabamur, aderatq; per singulos passus, quod linguam, atq; animum excitaret. Hic Euandri regia, hic Carmentis ædes, hic Caci spelunca, hic Lupa nutrix, & Ruminalis ficus, ueriori cognomine Romularis, hic Remi transitus, hic ludi Circenses, hic Sabinarum raptus, hic Caprea palus, & Romulus euanesceus, hic Numæ cum Aegeria colloquium, hic Tergeminorum acies, hic fulmine ictus uictor hostium, artifexq; militiæ Tullus Hostilius, hic Rex architector, Ancus Martius, hic discretor ordinum Priscus Tarquinius habitauit, hic Seruio caput arsit, hic carpento insidens atrox Tullia transiit, & scelere suo uicum fecit infamem. Hæc autem Sacra uia est, hæc sunt Exquilæ, hic Viminalis, hic Quirinalis collis, hic Cælii, hic Martius campus, & Superbi manibus decussa papauera, hic miserabilis Lucretia ferro incumbens, & in mortem fugiens adulter, & læsæ pudicitia uindex Brutus, hic minax Porfenna, & Hetruscus exercitus, & infestus erranti dextræ Mutius, & Tyranni filius, cum libertate cōcurrentes, & hostem urbe depulsum, ad inferos lequens Consul, & fractus à tergo uiri fortis pons Sublicius, & Horatius natans, & Tyberis reuehens Cæliam, hic erat Publicolæ, ne quicquam suspēcta domus, hic Quintus arabat, dum fieri meruit, de aratore Dictator, hinc abductus Serranus ad Consulatū uenit, hoc est, Ianiculum. Hic Auentinus ille sacer mons, in quo ter irata patribus plebs secessit, hic libidinosum tribunal Appij fuit, & ferro patris iniuriæ subducta Virginia, & decemuir luxuriæ dignus finis. Hinc Coriolanus armis fortè uicturus, suorum pietate uictus abscēdit, hoc saxum defendit Manlius, hic excēdit, hic Camillus inhiantes auro Gallos, subito repulit interuentu, & desperantes ciues, amissam patriam ferro docuit recuperare non auro, hic descendit Curtius armatus, hic inuentum sub terra caput hominis, & immotus terminus, præsagium summo, & stabili imperio fuere, hic fallax uirgo armis obruta, & suis circumuenta fallacijs. Hæc Tarpeia arx, & Romani populi census toto orbe collectus, hic anser argenteus, hic custos armorum Ianus, hoc Statoris, hoc Feretrii Iouis templum, hæc fuerat cella Iouis, hæc domus omnium triumphorum: hic compulsus est Perles, hinc repulsus est Hannibal, hinc impulsus est Iugurtha (ut quidam opinantur) alij uerò in carcere illum necant, hic triumphauit Cæsar, hic periit. Hoc Augustus in templo reges affusos, & tributarium orbem uidit, hic Pompeij arcus, hæc porticus, hoc Marij cymbrium fuit, hæc Traiani columna, ubi ille unus omnium imperatorum (ut ait Eusebius) intra urbem est sepultus, hic eiusdem pons, qui sancti Petri nomē inuenit, & Hadriani moles, cui ipse quoque subiectus est, quod sancti Angeli castrum uocant, hoc est saxum miræ magnitudinis, ancisq; leonibus innixum, diuis imperatoribus sacrum, cuius in uertice, lul. Cæsaris ossa quiescere fama est. Hæc Telluris ædes, hæc Fortunæ domus, hoc templum Pacis, aduentu uerè pacifici regis euersum. Hoc opus Agrippæ, quod falsorum deorum matri, ueri Dei mater eripuit. Hic uinctus Petrus Nonis Augusti, hinc riuus olei fluxit in Tyberim. Hic (ut fama est) monstrante Sibylla, senex Augustus CHRISTVM uidit infantem. Hæc Neronis insolentia, & in ædificijs feruens luxus, hæc Augusta domus uia Flaminea, ubi sepulchrum ipsius domini quidam tradunt, hæc Antonini columna, hoc eiusdem proximum Appiæ palatium, hoc Seueri Afri Septizonium, quam tu sedem Solis uocas, sed meum nomen, in historijs scriptum lego. Hoc Praxitelis, Phydiasq; extans in lapide, tot iam sæculis, de ingenio, & arte distamen. Hic CHRISTVS profugo uicario fuit obuius, hic Petrus in crucem actus, hic truncatus est Paulus, hic assatus Laurentius, hic sepultus ueniens Stephanus locum fecit, hic spreuit feruens oleum Ioannes, hic Agnes post obitum uiuens, suos flere prohibuit. Hic Syluester latuit, hic lepram deposuit Constantinus, hic gloriosam Calixtus exercuit libitinam. Sed quo pergo? Possum ne tibi in hac parua papyro Romam designare? Profecto si possim, non oportet. Nosti omnia, non quia Romanus ciuis, sed quia talium in primis rerum curiosissimus, ab adolescentia fuisti. Qui enim hodie magis ignari rerum Romanarum sunt, quam Romani ciues? Inuitus dico, nusquam minus Roma cognoscitur, quā Romæ, qua in re nō ignorantia solam fleo, quanquā quid ignorantia peius est, sed uirtutū fugā, exiliūq; multatū. Quis enim dubitare potest, quin illic surrectura sit, si coperis se Roma cognoscere? Sed hæc alterius temporis est quærela. Solebamus ergo post fatigationē, quam

quam nobis immensa urbs ambita pepererat, sæpius ad Thermas Diocletianas subsistere, nonnunquam uerò supra testudinē illius magnificentissimē olim domus ascendere, quod & aer salutaris, & prospectus liber, & silentiū, ac uotiuā solitudo, nusquā magis ibi de negotijs. Nihil omnino, nihil de re familiari, nihilq; de Rep. quā semel fleuisse satis est, & euntib. per uenia fractæ urbis, & illic sedentibus ruinarum fragmēta sub oculis erant. Quid ergo? Multus de historijs sermo erat, quas ita partiti uidebamur, ut in nouis tu, in antiquis ego uiderer expertior, & dicantur antiquæ quęcunq; ante celebratum Romæ, & ueteratū Romanis principibus CHRISTIANOMĒ nouæ autē ex illo usq; ad hanc atarē. Multus quoq; de ea parte Philosophiæ quæ mores instruit, hinc nacta cognomen. Interdū uerò de artibus, & de earum auctorib. & principijs. Itaq; die quodam, dum in eam mentionē incidissemus, flagitasti, ut dicerem, explicite, unde putarē liberales, & unde mechanicas initiū habuisse, q; carpiam ex me audieras. Feci quod iubebas, haud duriter, q; hora diei, & uacuitas inutiliū curarū, & ipse locus hortabatur, ut sermonē longiusculū ordiret, & attētio tua rem tibi admodum placere indicio erat. Testatus sum tamē me nihil nouū, nihil ferē meū dicere, imò uerò nihil alienū. Omnia enim undecunq; dicimus nostra sunt, nisi forsan abstulerit ea nobis obliuio. Quæris nūc, ut q; illo die dixi repetā, ac literis mandē. Multa, fateor, dixi, quæ si nō mutatis uerbis dicere cupiam, nō possum. Redde mihi illū locū, illud ociū, illā diem, illā attentionē tuā, illā ingenij mei uenam, potero q; unquā potui. Sed mutata sunt omnia, locus abest, dies abiit, ociū periit, pro facie tua mutas literas aspicio. Ingenio meo relictarū à tergo rerum fragor officit, qui adhuc in auib. meis tonat, quamuis ob hoc ipsum in primis, inde diffugerim, ut tibi liberius responderem. Parebo tamē ut potero, possem te ad antiquos, & ad modernos mittere, à quibus, quod poscis acciperes, sed ne ita me liberē, prouidisti, dum rogas, ut dicam meis uerbis, quicquid id est, quod, ut ais, tibi omnia ex ore meo cū gratiis, tūm clariū sonent. Gratiā habeo, siue ita se res habet, siue ita ut accendas animum dicis. Accipe igitur, quod tunc dixi, uerbis fortē alijs, sed eadē profectō sentētia. Verum quid agimus? Nam & non parua res est, & epistola hæc abundē creuit, & nondum cœpimus, & diei huius extremum est. Vis parumper digitis meis, atq; oculis tuis parcam? Differamus quæ restant in proximū diem, & laborem, & epistolam partiamur, nec eadem papyro res diuersissimas inuoluamus. Sed quid rursum cogito? Quid hęc polliceor tibi diem proximū, epistolamq; alterā? Nec diei unius opus est, nec epistolare negotiū, librū exigit, quē nō prius aggrediar, si tamen curis maioribus non retrahor, atq; disturbor, quā in solitudinem meā me fortuna reuexerit. Ibi enim, non alibi meus sum, ibi meus est calamus, qui nūc passim rebellet, & recusat imperiū, molestissimis occupationib. meis fretus. Ita ille, qui ex ocio meo iuge negotium habet, ex negotio sibi ociū querit, & quasi impius seruus, ac contumax domini laborem in requiem suam trahit. Vbi uerò primum fines meos attigero, suum iugum subeat cogam, & de eo, quod quæris seorsum singulari libro, quid aliorum scriptis, quid meis coniecturis assequor scribam. Sanē ut familiares epistolas, ludens, & in ipso maxime uitium discursu, tumultuq; rerum scribere soleo, sic ad scribendum libros, solitaria quiete, dulciq; ocio, & magno, nec interrupto silentio opus est. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNAR. S. Epist. III.

Humanam calamitatem, nullam beatæ uitæ obesse posse.

VNa mihi tecum lis est, cū cæterarum rerum omnium sit tanta concordia, nimis es quærulū, nimis indulges tibi; fortem propriam deslere, miserari res tuas, excusare te ipsum, accusare fortunam. Deniq; nimis molliter humana toleras, cū sis homo. Mouit mihi fateor lachrymas, epistolæ tuæ principium, quid enim occultare cogitem affectus meos, & ubi constantiā tuam requiro, illic propriam dissimulare molliciem? Certē ubi te lætum esse iubeo, mœstum me fuisse non inficior. Sed est, quod mihi interblandiar, honestiores lachrymę sunt in alienis calamitatibus quā in nostris, quamquam usq; adeo sint nostra communia, ut nil propriē alienū dici possit ab altero, quod alterius nostrum sit. Idq; non modò in tanta amicitia, sed ne in communi etiam societate hominum dici posse Satyrus ait: Vbi uiro bono, nullum alienum malum, & humano generi pietatis ad indicium datas, à natura lachrymas docet. Quod tanto antē Comicus dixerat: Homo sum, humani à me nihil alienum puto. Enim uerò licet id uerum esse, non negem, tamen haud dubie, in hoc publico diligēdi debito, gradus sunt, quibus ex amplissima, ut ita dixerim, humanitatis area, cognitionis, amicitiaq; redigimur in angustum, & uniuersalis amor, omnium singulari quadam charitate paucorum, ac beneuolentia coarctatur. Sed quid rursus occultem tibi, quod sequitur: Vt lachrymas epistolæ principium, sic risum mihi finis mouit, aduersa sunt

sa sunt iniquies, scio, licet interdū uno de fonte prodeant, risus & lachrymæ. Non minus forsitan mœstus erat Democritus, qui perpetuo risu pulmonē agitare solebat (ut ait ille) quam madens perpetuo lachrymarum rore Diogenes, nec lætior Hannibal in calamitate patriæ, solus ridens, quam populus qui lugebat. Sicut ex diuerso, si Lucano credimus, nō mœstior in morte generi fleus Cæsar, quam exercitus qui plaudebat. Sed ad te reuertor. Prima igitur epistolæ tuæ pars id egit, ut multarum ac propē omnium congeriem ærumnarū, uni tibi incubuisse diceret, sicut miserabili, sic magnifico quidem stylo, legens lachrymas non tenui, & tuarum lituris, ut dixerat, lachrymarū nouas addidi. Nescio enim quomodo casus suos, uiriliter quam muliebriter lamentantem, uirū profundius miseramur. Prosequebar intentus animo, atq; oculis, & ipsa styli dulcedo blandiebatur, ut legerem quamuis longiuscula epistola esset. Ecce autem dum cætera humentibus oculis perlegissem, expectans quid insolitæ, & tantis quærelis æquæ miseræ patereris, totam malorum summam tribus in finem, aut quatuor uerbis incluseras. Esse te Tybure, senem, pauperem, podagricum. Quibus in malis ferre te illud ægerrimē, quod tibi nostræ spes ablata præsentia uideretur. Neq; enim te morbo uinctum, loco moueri posse, neq; ausurum de tam longinquo ad te amicum euocare, occlusionum suarum non ignotis tibi ponderibus irretitū, hoc, flebile epistolam fine concludis. Hic fateor, risi. Et quid, dixerit quispiam: Pauca hæc tibi uidentur an leuiat. Neutrum quidem, sed sunt adeo uulgaria, omniumq; communia, ut penē inhumanū sit, penitusq; ridiculum, talibus incōmodis indignari hominem, uel mirari. Quis enim, ut à primis ordiar, quis hominum unquam uixit, qui non uiuendo senuerit? Priscos illos patres, multis sæculis protendisse uitæ spaciū legimus, nunquid tandem, & senuisse non legimus? Mitto illos, qui in mundi primordio memorantur, quos uelut in ipsius sæculi inuenta editos in lucem, uegetiores, atq; uiuaciores fuisse, ac propē ad millesimum uitæ annum peruenisse confirmant, sed eosdem licet serius, tamen senuisse non negant. Hos inquam omitto, de quorum ætate magna inter magnos solet esse contentio, quæ præsentis nostri propositi non est, ad illos uenio, quibus ut minus mira, sic sensibus nostris accommodatior est ætas. Senuit Abraham, senuit Isaac, senuit Iacob. De quorum primo scriptū est: Erat autem Abraham senex, diuersq; multorum. Et iterum: Deficiens mortuus est in senectute quocq; caliginem aratis, & plenus dierum. De secundo: Senuit autem Isaac, & caligauerunt oculi eius, & uidere non poterat. Et rursum: Consumptusq; ætate mortuus est, & appositus populo senex, & plenus dierum. De tertio: Oculi Israël caligabant præ nimia senectute, & clarē uidere non poterant. Audis ecce, nec senectutem, modo sed oculorum quocq; caliginem adfectū. Moyses fortasse robustior, de quo cum centum uiginti esset annorū, & moreretur ita legimus: Non caligauit oculus eius, nec dentes illius moti sunt. Nunquid ideo tamen non senuerat, quia solidior senex esset? Cuius successor Iosue bellator insignis, qui tot reges occidit, tot populos strauit, senio obflare non potuit, quando audiret Dominum dicentem sibi: Senuisti & longæuus es. Et ipse congregato populo diceret ad eos: Ego senui, & progressioris ætatis sum. Ille uir cuius uoci Deus paruī, qui inaudita fiducia soli ac lunæ præcepit, ut starent, & steterunt, nunquid illum fugacissimæ diem uitæ continere potuit, ne properaret, aut ebuiat senectutem retardaret? Quid Dauid rex? Non ne & ipse senuerat, habebatq; ætatis plurimos dies, cumq; opeiretur uestibus non calefiebat? Is cuius & inter homines, & erga Deum talis ardor fuerat, breui adeo refutierat senectute, ut accubantis puellæ patrociniū, uteretur. Qui de seipso loquens. Iunior fui, inquit, & confestim addidit: Et enim senui habes cui forte dierum numerum inuideas, at non perpetuam iuuentutem. Omne quod est ortum, necesse est, aut immaturum occidat, aut senescat, mox maturius occisurum. In secularibus historijs, non æquam humanæ uitæ mensuram inuenies, & si quid tibi tale reprehenderis, irrisiue nō nunquam potius quam historicē dictum scito. Quippē suprà Ninum Assyriorum regem, qui Abraham contemporaneus uideretur de excellenti rerum gestarū memoria, ut Macrobio placet, ne Græca quidem extat historia. Omnes historici, qui longissimē retrocedunt, à Nino initium scribendi faciunt, multisq; post illum temporibus nostrorum senum incipimus exēpla colligere. Itaq; minimē mirandū putant quidam. Nam alij litigant, ut dixi, si senescēte iam mūdo, & uita breuior, & fragiliora sunt corpora, & apud externos quidem, & pauca de multis, sed illustriora pstringā, diuissimē uixit Nestor, qui (ut scriptū est) tertiā iam ætatē hominū uiuebat, diū Hiero Syracusius, diū etiā Masanissa Numidarū rex, quorū alter nonagesimum annū attigit, alter excessit. Laudata Solonis, nec illaudata Sophoclis senectus, quorū primus nunquā intermisso studio, semperq; aliquid addicens senuit. Secūdus mortis proximus, nobilissimā Tragœdiā, ea quidē scripsit ætate, qua uix sui cōpotes esse solēt, qui ad uitam illā ueniūt. Iocrates orator, eadē propē ætate quarto scilicet, & nonagesimo uitæ anno,

cum volumen eximium edidisset quinque annos superuixit, seram uoluptatem sui operis percepturus. Homerum non tantum senectutem, sed & oculorum cecitatem lego, sed an senectus, an alia cecitatis causa sit, nescio an tu legeris, mihi enim non occurrit. Qualem autem, & quam iucundam credimus Homericam senectutem, omnibus suis accumulata, & instructam curis, quarum parua reliqua, post amicorum milia, tanta me dulcedine afficiunt. Atque perfundunt, puto idem alijs accedere, ut saepe mearum immemor curarum oblitusque praesentium malorum, totus in illius caeci senis memoriam conquiescam. Carneades ad nonagesimum, Cleantes ad undecentesimum, Gorgias Leotinus ad centesimum ac septimum uitae annum, tranquilla senectute peruenit. Chrysippus nono ac tricesimo anno, coeptum miri opus acuminis, octuagesimo moriens reliquit. Qua aetate Simonides, in carmine se certamen descendisse commemorat. Aetate prouectum Socratem legimus, & ibat ulterius, nisi uenenatus obstitisset calix, cuius praeclarissimus ille discipulus Plato, uno & octoginta annis expletis, eodem ipso natalis sui die obiit, & in eo ipso, cui diutissime animum intenderat, exercitio literarum. Cuius discipulus Aristoteles, nonnisi ad tertium & sexagesimum accessit, quem periculosum numerum annorum, & humano generi, uel morte, uel insigni calamitate terribilem ferunt. Et cur ita sit rationes quidam, alij obseruationem solam experientiae longioris afferunt, utrunque sane quid uirum habeat, ipsi qui attulere discutiant: hunc, si uera memorant, uitae scopulum humanam, ne transire posset noster Cicero, non senectute sua, sed Antonij crudeli ac nephario imperio effectum est, & quoniam ad nostros obuius Cicerone peruentum est, uenerabilis apud nos, Romani regis Numae Pompilij senectus, sed uenerabilior Catonis, Camilli, Fabij, Metelli ac Valerij Coruini, quorum fere omnium una est aetas, centum anni Appij quoque illius caeci, de cuius cecitate, omnium ciuium oculi, & uniuersa Respublica consilium expectabant. Gloriosissime tenuit Augustus, Pompeius infelicius, uerum non de fortuna, sed de aetate hic agitur. Cerre Augustus ipse, omnium maximus ac potentissimus monarcha, post incoeptum, ut quibusdam placet, & quod nemo negat, diutissime, summaque cum pace gubernatum imperium, inter multas Romanorum lachrymas, interque castissimae coniugis amplexus, sexto ac septuagesimo aetatis anno, placida morte subtraetus est. Eandem metam tenuit Augustinus, ut nouissime, sic uitae termino imitatus Augustum. Hieronymus uero uiuacior fuit, Origenes ac septuagesimum uitae annum uenit, tertium & sexagesimum Bernardus impleuit. De Ambrosio, Gregorioque non ita compertum teneo. Omnes tamen proculdubio senserunt providente illo, apud quem fons uitae est, ne hi parum uiuerent, quorum uita multum profutura erat Ecclesiae. Ad octogesimum annum uenit Asinius Pollio, Marcus Varronius uiuendo & scribendo seculi unius sortitus est spacium. Multa de sua senectute locutus est Seneca senex, aliquanto senior futurus, nisi ferox discipulus uetuisset. Permite mihi oro te, indulgentissime Pater, permitte mihi, ut narrationem quae ualde animum meum premit, huic loco inseram, te fauente & senectus adhuc unicum exemplum, humile quidem, ac recens, sed honestum, & cui mihi dulcis ac ueneranda recordatio est, tot glorioforum senum illustribus exemplis adiciam, nunquam id, si apud alium loquerer ausurus. Fuit mihi proauus paternus, uir sanctissimus, & ingenio quantum sine cultura literarum fieri potuit, clarissimo, usque adeo, ut eum non tantum de re familiari, de negotio, de contractu, de natorum nuptijs, uicini, aut de Rep. magistratus, quod de Appio Ceco traditum accepimus, sed de rebus etiam altissimis, & ad Philosophiam spectantibus literati homines, praesentes, absentesque consulerent, omnesque in illius responsis, & aequitatem iudicij & acumen ingenij mirarentur. Viro nomen fuit Garcus, his modis, eaque pietate praedito, ut ad consecrandam uiri memoriam, nihil ei praeer promotoris auxilium defuerit. Nuper me iam adolescentiam egresso, multi supererant de illo mirabilia narrantes, quae sponte praetereo, hoc ipsum non dicturus, nisi ne fastidires exemplum. Is ergo, post innocuam ac feliciter actam uitam, ut audiebam senes nostros dicere, quarto ac centesimo aetatis anno, ipso etiam, ut Plato natalis sui diei, sed trium & uiginti annorum spacio uiuacior, quam Plato, & praeterea eodem in thalamo, in quo natus fuerat, longe ante praedicta multis transitus sui hora, in gremio filiorum ac nepotum, nulla corporis aut animi molestia, nil nisi de Deo, & de uirtutibus loquens, inter loquendum quodammodo consopitus est, quod ex eius ore sonuit extremum illud Dauidicum fuisse ferunt: In pace, in idipsum dormiam & requiescam. Quibus uix uerbis explicitis, quiescens, obdormiuit in pace. Gratias tibi pater amantissime, quod me haecenus passus es, proauum meum memoriam repetere, & nomen eius, his ad te literulis oculare, quod nescio, an usquam dignus

gnius quàm inter egregios senes inter collocandum esset, sed quid agor? brevis consolatio, in longam historiam uersa est. Dabis autem ueniam, si scias quanta cum delectatione uersatus sum, cum his optimis atq; lectissimis senibus, quibus te iam nunc, neque non multo post ascriptos cupio, & si cæteris in rebus impares, at æquanimitate & patientia saltem pares. Ne enim me propositi prorsus oblitum putes, quis ægrè ferat, se senem fieri, dum tales uiros, senes factos esse meminerit, imò uerò, quis nō magno cum gaudio participet sortem beatissimorum hominum, & alacri animo, communem sibi cū talibus excipiat senectutem. Quis enim horum, seu quis omnino hominum diu uixit, & nō senuit, cuius longam uitam legimus, non in senium desinentem. At nos uoto contrario, secumq; pugnāte diu, imò semper uiuere cupimus, nunquam senescere, nunquam interire. Scio autem quid responsurus es, horum te omnium non ignarum, illud dolere, quod ante tempus senueris, communis omnium senescentium querela. Et Numa Pompilius, cuius supra mentionem feci, patria ætate canus fuit, & Virgilius poëta, tota ætas nostra, hic lamentis abundat. Ego ipse, nō tam queri soleo quam mirari, quod canos aliquot ante uigessimum quintum annum habui, cū illud non exciderit, quod genitor quondam meus, in reliquis neq; me sanior, neq; ualidior, quia post quinquagesimum ætatis suæ annum, consulto speculo, supra uerticem sibi unum fortè capillum ambigua canicie albescentē uiderat, plenus stuporis & querelarum. Totam non modò familiam, sed uicinam excitauit. Hoc est, quod æuum nostrum dolet, hoc quod iuuentus nostra cōqueritur, multum breui tempore uariasse, uiuendi senescēdiq; modum quibus forte secundum fatear, primum negem. Senescūt solito citius, nec id forsan, usquequaq; uerum est, sed quod incunctanter affirmem, solito citius senescunt, siue id latens causa, siue curarū multitudo efficit, profectò enim nostri maiores melioribus, nos pluribus curis inuoluimur. Nihil est autem, quod magis præcipitet iuuentæ florem, quam curarum anxietas, & labor animi. Cæterū uitæ modus, nisi eum casus, aut culpa præfecerit, idem prope modum permanet, qui Psalmographo præscriptus est carmine. Sed quoniam tua me religiosa modestia, certum facit, non te canos conqueri, quos potius amplecti, & si intempestiui essent, ac gaudere non dubito, si quod Stilliconi suo Claudianus attribuit. Vultus factura uerendos, canities festina uenit, uerū alia quædam senectutis incommoda lamentari, quæ plura apud alios, apud Tullium sunt quatuor. Imminutio uirium, auocatio à rebus gerendis, ademptio uoluptatum, mortisq; uicinitas. Multa quidem hoc loco in tuam consolationem dici possent, sed rem à Tullio ex intentione tractatam retractare temeritas. Habes eius de Senectute librum, qui inscribitur Caro maior, quo lecto nihil erit quod requiras amplius, ut reor, nihilq; quod non modò molestam, sed non planè gratissimam senectutem faciat tibi. Nam quantum ad celeritatem anticipatumq; tempus attinet, hoc unum dixerim. Sicut enim ubicunque mors occurrit, senectus est nostra (quod doctissimis uiris placet) sic ubiuis debilitas corporis affuerit, senectus nostra est. Nam ut uitæ terminus est mors, sic floridæ, ualidæq; iuuentæ terminus est, quando cūq; incidens, mansura debilitas, siue igitur torius, siue robustioris uitæ finis, dici senectus debet, qualibet ætatis parte se offerat, datū tempus impleuimus, & legitima est senectus. De Paupertate quid dicam? Quis nō est pauper, nisi qui nihil cupit? hi qui ditissimi uidentur, cō cæteris pauperiores sunt, quò plurib; egent, cum necessarijs egere, ea demum sit paupertas. At isti procul à uero falsis opinionibus acti, sibi necessaria fecerunt, quæ apud minus infanos, uoluptuosa quidem, apud sanos uerò superuacua. Postremò autem apud doctos damnoſa etiam, atque omni studio fugienda sunt. Verè itaq; sunt omnium pauperrimi, innumerabiliū egeni, & uel assentione rerum optatarum accendentes, indigentia, uel expectatione torquentes. Nec sum nescius, quid ad ista respondeant. Contemni paupertatē aliquantò difficilius re quàm uerbo, nō obliuor, dura res est fateor, sed dii boni quàm tuta, quàm secuta, quàm expedita, quàm libera, quàm denique, si amare illam, in animum duxerimus iucunda? Sed desinamus paupertatem laudare, & amare diuitias, & reuera, quotus hominum inuenitur, qui cū paupertatem ualdè laudauerit, laudatam tota intentione non fugiat? Victa erit, & in æternum ab animis hominū relegata, uel potius extincta cupiditas, si quot laudatores habet paupertas, totidē habeat amatores. Habebit autē multò plures, si nō notescere cōperit, quid boni habeat, quid quietis ac felicitatis adducat. Hactenus tamen, ut ætate Lucani erat munus Dei est, nondum mortilibus intellectum, nisi admodum raris. In quibus sunt exempla illa clarissima. Valerius, Cincinnatus, Curius, Fabricius, Regulus, non diutius quàm dū leguntur, audiunturq;, & tunc quoq; nō nisi superficialitatenus, animos cæcos auaritia & cupiditate tangentia. Sed multò fa-

cratissimi

eratissimi fenes nostri, qui circumierunt orbem terrarum, ueritatem in gerendo pectoribus hominum, in fame & nuditate latissimi, uictisq; & calcatis necessitatibus triumphantes, quorum nudis pedibus non erat tellus digna calcari. Aude te ipsum talibus exemplis inferre, aude hospes contemnere opes, nō fortuito, neq; in deliberatē, aude (inquam) plures ad contemptum uite, & ad effundendum proprium sanguinem, proiciendasq; animas, quā ad contemnendas diuitias fuere magnanimit. Aude igitur & tu hospes, qui non habes, hic mansuram stationem, deponere sarcinam libertatis amatoribus importunam, tanto tutior ad patriam peruenturus, quanto expeditior incesseris. Aude (inquam) contemnere opes, & quod sequitur te quoq; dignum finge Deo. Quis enim dubitet, opes, potentiamq; contemnere, dum meminerit, ut sileam ceteros, CHRISTI sacram atq; humilem paupertatem, præcipue si huic cogitatio illa succreuerit, quantum calamitatum, quantum mēe discriminum, iste omnibus uotis exoptata, expetitæq; diuitiæ secum ferant. Certē Salomonis, qui apud Hebræos sapiens habetur, ut Lycurgus apud Lacedæmonios, Solon apud Athenienses, Cato, uel Lælius apud nostros, non diuitias, neq; paupertatem optat à Deo, superbiendi scilicet, desperandiq; materiam, quid ergo tantū uictui meo tribue (inquit) necessaria. Quem secutus Apostolus: Habentes uictum (inquit) & quibus tegamur, his contenti simus. At nos non modò diuitias optamus, sed in his ipsis nihil magis appetimus quā quod nocet, luxum scilicet & excessum. Quid enim oro te, quid est in auaritia quod delectat, nempe nil aliud, quā querendi labor, quā seruandi pauor. Nil in quā aliud quā timere ruinas, incendia, rapinas, domesticos & extremos fures, ad extremum mures ac tineas. Estē semper occupato animo, ac mœsto, omnes curas, ipsumq; cor uiuentis in auro sepelire: cum sit scriptum: Vbi thesaurus tuus, ibi cor tuum. Verē ergo misera est,

— magni custodis sensus, sed hæc nobis accidunt nescientibus (ut ait Flaccus)

Quid ualeat nummus, quem præbeat usum.

Sic affectis, si honestis diuitiarū modus accesserit, paupertas dura uidebitur, sunt sine ulla difficultate fortunæ, illi duo diuitiarum gradus, à Seneca descripti, habere quod necesse est, habere quod sat est. Accedat & tertius, quod abundē est, & quartus, accreicat quod multū est: nihil actū putabitur, donec ad id anhelando, & astuando peruenerimus, quod nimium est. Ita nil nocere coeperit, nisi causas miseriarum, & laborum, & forsan festinata mortis attulerint, diuitiæ non erunt, sed quid rursus ago, qui tibi aduersus paupertatē arma conquiro? Quæcumq; de hac re non tantum dici, sed cogitari possunt, nota sunt tibi. Vnum erat: ut animo præter uulgata hæc, quod tibi non subtraham. Equidem, ut euacuatio prægrauato corpori, sic tibi necessaria est paupertas. Tergiuersentur licet, ut audio quidem ex uestris, & caulescent. paupertatem tamen uel expellē, uel tacitē nouisti. Benè habet, tu illam fugebas, illa te sequitur. Iam quæ attigit, arripuitq; uotis optanda necessitas, quæ te cogat implere quod debeas, CHRISTI seruus es, scis quid illi conueneris, sile, patientiam habet, non te possum æquis auribus audire. Perinde mihi paupertatem desles, quasi nescias, nudum te intrasse in hanc uitam, nudum egressurum, & quasi non paupertatem CHRISTI, sed Cræsi diuitias sis professus. Crede mihi pater, paupertas saepe multis utilis, ad salutē fuit, nulli unquam inuulis, nisi his, qui eam impatientia & lamentis exasperant, tibi quidem adeo nō tantū utilis, sed necessaria, & salutaris est, ut sine illa neq; saluus esse, neq; creatori tuo potueris pacta seruare. Hæc in præsens de honesta & sobria paupertate perstrinxerim. Illa enim importuna & sordida, quæ turpis egestas, apud Poëtam dicitur, Deo gratias, te non tangit, ad quam leniendam, maioris eloquentiæ uiribus opus esset. Iam hinc ad podagræ remedia ueniendum est, o si quis eo morbo tentus, in hanc epistolę partē fortē oculos contecerit, quā putas spem concipiet, fomenti cutuspiam, aut pulueris, aut lenitiuum cuiuscunq; consilij, delinat ex me talia sperare. Volo labori suo parcere, si ex his literis hoc sperat ulterius nō legat, huius enim generis remedia, Medicorum eruditiores, magna ex parte desperant. Reliquos si consulas, nihil homini diuiti desperandum, nihil inopi sperandum dicent, cū tamen sæpius diuitum domos hæc pestis inhabitet. Si hos igitur audire uolueris, præstabunt tibi, uel inter angustias præsentium dolorum, & futuræ sanitatis spem semper ligatus ulules, semper oleo trititiæ unctus, atq; unguentis madidus ingemiscas. Ego uerò te siccum, solutūq; ac liberum dolere maluerim, diæta, exercitio, laboribus, aduersus nouum hostem solidare corpusculum, hac in re nihil à Medicis sperare præter uerba, si quid aduersus podagram auxilij est, forum à paupertate, uel si id frustra sit, ab animi moderatione poscendum. Podagræ medicina optima paupertas est, seu illam necessitas, seu uoluntas attulerit. Vltimam hanc

frugalitatem uocant, quam definiunt uoluntariam paupertatem. De his autē alia ad te olim epistola satis dixisse uideor, quando nondum ad me, nisi podagræ solius fama peruenerat, si unum quod tunc me latebat, illis addidero. Credere me diuinitus permissum, ut podagræ paupertas accesserit, ut sicut ex quibusdam herbis amarioribus dulcissima mella cōficiunt, ita tu malis tuis non aliunde, quam ex tuis malis possis conflare remedia, & de paupertate quidem, remedioq̃, quod illa secum habet hactenus. De animi autem moderatione, patientiaq̃ longior sermo est, auctoritatibus, rationibus & exemplis instructus. Hic occurrit Marius, hic M. Attilius, hic integræ Romanæ Legionēs. Nulla enim gens in hac gloria par est. Hic ex alio genere hominum, Possidonius, Anaxarchus, & quod uilius, eō nisi fallor efficacius exemplum. Seruus Afer, ultor domini à Tito Liuiō relatus, qui tormentis laceratus, non modò non ingemuit, sed superante lœtitia dolores, speciem quoq̃ præbuit ridētis. Innumerabilia sunt id genus, ē quibus non modò epistolam impleas, sed librum. Veruntamen, ut dixi, post Ciceronem uerecundum, modestumq̃ silentium uidetur. Et secundus illius inter Tusculanas disputationes liber, quem sæpē salubrem in meis doloribus expertus, aliquot insignes uiros audiui de libri illius efficacia similia memorantes. Illum tibi familiarem facias uelim, illum in manibus habeas, quotiens notis indicijs, aduentare podagricum fenseris dolorem. Quamquam est alia multo dulcior, multoq̃ suauior, & docto ac religioso uiro dignior medicina, in omnibus laboribus ac doloribus nostris, quibus carere nequit uita mortalis, meminisse laborum ac dolorū, quos nobis CHRISTVS pertulit, meminisse uulnē, quibus uulnera nostra sanata, nosq̃ periculo sempiternæ mortis erepti sumus: meminisse clauorum ac lancearū pretiosissimiq̃ sanguinis, quo lauacro foridibus ablutis recreati, & clementer admoniti sumus, temporales alto animo calcare molestias, nihilq̃ nisi æternæ damnationis, & poenarū immortalium supplicia formidare. Illud insuper meminisse profuerit, non modò CHRISTVM, cui propter Deitatem suam propter incomparabilem gloriam, inaccessibilemq̃ potentiam omnia prona ciant atq̃ facilia, sed candidatum quoq̃ quē uocant martyrum exercitum, multosq̃ ut nos sumus mortales homines, & quod miraculi clarioris est, non modò uiros fortes, sed sæpē etiam mulierculas ac puellas, diuino spiritu, afflata illa pertulisse, in quorum comparisonem quicquid pareris, quies atque solatium dici possit: Tria hæc, tibi & in primis professionis tuæ debito notissima, ideoq̃ diutius non inuito, ad secretiora festinans. Est remediij genus, quod tu fortē non cogitas, quod cum legenti mihi literas tuas subito occurrisset, risum mouit, ut dixi, nolo autem indigneris, me quod in meis sæpē soleo, in tuis malis etiam iocari, non in doloribus tantum, sed in morte iocari solitos, uiros fortes, doctosq̃ comperimus, testes sunt Vespasianus princeps, & Socrates Philosophus. Patere me in pedum tuorum doloribus idem facere, quamquam non metus, sed ueritate conditus iocus meus est. Quid enim putas? recense Pater ab adolescentia cursus tuos, & in animum stare nesciunt, uidebis ut frenum equo indomito, sic tibi necessariam podagram. Esset necessaria forsā, & mihi ut iam tandem stare loco discerem ac mecum habitare, tibi tamen proculdubio ante omnes, quos ego nouerim, necessaria est. Iffes extra nostræ habitabilis zonæ terminos, transisses Oceanum, adiffes anupodas, nullum tibi discurrendi finem, qua polles in reliquis ratio fecisset. Quid multa? Non aliq̃ quam podagræ auxilio sisti, quibus illa tibi frenum stringit, iubetq̃ consistere. Quid ais? parebis, uelis, nolis. Noli autem iniuriā arbitrari, nihil cuiquam tempestiuitas accidit, nihil unquam opportuni, fluitantem carinam, magister puppis fune, uel anchoris regit, & tibi prope tenā, unde primum es in altum euectus, anchora iacta est. Permisit tibi tua fors, uagam ac laboriosam iuuuentutem, nec senectuti daturus ferias uidebaris, podagræ beneficio quiescet. Vagum & instabile iumentum, cautus pastor alligat, ubi discursu uerito quiescendi, pascendiq̃ sitacultras. Agnosce pastoris tui prouidentiam. Non te in Perside, non in Arabia, uel Aegypto, ubi uelut in suburbano uagabaris tuo, sed in patriam integro membrorum obsequio reuersum, post peregrinationes innumeras, & si te noui, nunquam tuo iudicio desituias, uberrimis & amœnissimis alligauit in pascuis. Ad cumulum enim gratiæ cœlestis accedit, quod non te Romæ clausit, ubi & proprijs, & familiæ tuæ titulis es clarior, quam quieti tuæ expedit. Sed nec procul. & extra prospectum dilectæ urbis amouit, quid ergo? Tybur tuo senili ocio deputatum est, prouisumq̃ ne fugias. Doles, & non potius Deo gratias agis, qui te tot terrestribus, maritimisq̃ periculis, totq̃ tam longis anfractibus ereptum, hac demum uoluit consistere terra (ut ait Maro) ubi scilicet animæ simul, & corporis alimenta non desint,

sint, libri tui, seruator tuus, ingenium tuum, & purissimi aëris, & nitidissimarū species aquarum, & pulcherrimæ tellus amœnitas, tetricum licet, & agrestem animum mulcere queant, ubi semper absit patriæ prædulcis aspectus, amicorum moderata propinquitas, submotis tædij, absente fastidio, quæ tibi uel immensæ urbis strepitus, uel iugis fortasse tot notorū conuersatio peperisset. Fûere bonis tuis gratanter, æquanimiter, pacifice, melius tibi accidit quàm putabas, commodiorem toto orbe locum nequiuisses eligere, quàm quæ tua tibi fors obtulit. Sed instabis. Et cur non inquires, sine hac corporis iniuria, iubes respondere quod sentio? Animus tuus uinculis egebat. Id non ad infamiam, sed in partem laudis accipias præcor, quod enim fertilior est ager, eò pluribus abundat compescendis, extirpandisq̃, ut seges utilior coalescat, & sæpè quod generosior atq̃ ualidior, eò ferocior est equus, & tenacioribus uinculis egens. Eßes nunc, ut auguror, in aliquo mundi angulo, iam Nilū, iam Indum, aut Tanaim transnatares, iam Rhipheos montes, aut Herciniæ saltus dumeta transcenderes, uagus semper, & profugus super terram. Occurrit pietas illius, qui solus morbos nostros, & morborum nostrorum medicamēta cognoscit. Non ideo id minus utilia, quoniam amariora sunt, illa magis ingenua uideri potest, & humanitate tua dignior querela, quod præsentiam atq̃ conuictum meum ualde suauiter requiris, & in quo unice tibi complacbas (ut dicis) dum cum maximè delectaret, ablatum luges. Enimuerò nihil negotij est hic, si es amicus, imò uerò si Pater, neq̃ enim alium te pietate eximia, & paternis semper affectibus comprobasti, nullus tibi me locus, nullum tempus eripiet, pone me in supremo Atlantis, Meduseis luminibus durato uertice, te in rupe Caucasea, ubi uinctus Prometheus de Ioue conqueritur, simul sedebimus, simul ambulabimus, simul cœnabimus, simul fabulabimur, simul seria tractabimus, nihil unquam interueniet, quod uicinos cernere, & audire prohibeat. Voluer est amor, non terras tantum, sed cœlum transit, & maria, nec podagram nouit ille, nec compedes, liberrimus est, & fortuna licet oblucente, ubi uolueris præsens. Miraris? Mortis quoq̃ nescit imperium, & quod illa uidetur abstulisse, complectitur. Itaq̃ uersos in cinerem, apud illum integros inuenies, & natum Octauia, uirum Artemisia, amicum. Lælius inuita morte, & effractis (ut ita dixerim, tumulis) uitos habent, ac præsentem. Hæc igitur me, nam & ego te habeo, nulla mihi sine te dies agitur, nulla nox, nullum iter, nulla confessio, ubiq̃ tecum sum. Qui si fortè, quoniam negare non possum, dulce quiddam, & iucundum in se habere præsentiam amicorum, modò illud mihi non negetur, sæpè dulciorem esse memoriam, & quod nollem, sæpè delicatam esse præsentiam. Si ergo ad solatium uitæ, tam tibi utilem præsentiam meam putas, duplex ad id uia est: nam & ego supra spem tuam ad te uenire, tuumq̃ & Horatij uatis æstium habitaculum uidere, quantumq̃ desiderio tuo sufficiat, manere non renuo. Et tu si ad me uidendum uenire malles, humanus enim animus his dulcis frui solet, quæ laboriosius quæsiuit, monstrabo tibi uiam, in qua nec pedum uitio tarderis, nec terram cogaris plantis attingere, inter seruorum manus, ad amnem Tyburtina mœnia prælabentem perges, ibi nauiculæ impositus, prono alteo descendes, donec ad dextram Tyberis occurrerit. Inde iam latiori amne per ipsius utris Romæ mœnia, ad mare peruenies, inde etiam dextrorsum, sed fortiori aluo creditus, Tyrheni sinus æquoris obibis, donec longè relicta Mæsilia, rursus ad dexteram, ratæ fluminea Rhodani ostio subuehare, qua uetus Arelas palustrib. uadis, & lapidosa planitie, mox in rupe horrida tristis sedet Auentio olim, nunc Pont. Max. Rom. proprijs sedibus desertis, obstante, ut arbitror, natura, caput orbis efficere nititur, & Laterani immemor & syluestri. Inde semper aduerso flumine, tribus passuum millibus, aut paulo amplius, ascendens, argenteum gurgitem obuuium habebis, ad dexteram flecte iter, Sorgia est placidissimus fluitiorum. Cuius aquis, quindecim aut circiter passuum millia conscendens, nulli secundum fontem lucidissimi amnis originem uidebis, & incumbente scatebris præaltam rupem, ut iam transiri ulterius, nec possit, nec oporteat. Vt enim dextera & secunda sint omnia, illic tandem in terram depositus, ad dexteram me uidebis: ubi enim procul ab Italia possim esse tranquillius? Videbis autem modicis, sed umbrosis hortulis, angustoq̃ contentum hospitio, sed quod tanti hospitis aduentu, factū putes augustius. Videbis quem desideras optime ualentem, nullius egentem rei, nil magnoperè de fortunæ manibus expectantem. VI. debis à mane ad uesperam soliuagum, herbiuagum, montiuagum, fontiuagū, syluicolum, hominum uestigia fugientem, auiæ lectantem, amantem umbras, gaudentē antris, rosicidis, pratisq̃ uiuentibus, execrantem curas curiæ, tumultus urbium uitantem, abstinentem liminibus superborum, uulgi studia ridentē, à lætitiā, mœstitiaq̃ pari spatio distan-

tem, totius diebus ac noctibus ociosum, gloriantem musarum consortio, cantibus uolucrum, & Nympharum murmure, paucis seruis, sed multis comitatum libris: & nunc domi esse, nec ire, nunc subsistere, nunc querula in ripa, nunc tenero in gramine lassatum caput, & fessa membra proijcere, & (quæ non ultima solatijs pars est) neminem accedere, nisi perraro, qui uel millesimam uaricinarî possit suarum particulam curarum. Ad hæc modò obnixum, defixumq; oculis tacere, modò multa secû loqui. Postremò seipsum, & mortalia cuncta contemnere. Ecce pater, dum te uoco, ueniendi laborem abstulisse uideor, si enim hæc perlegis, & fidem habes, abundè me uidesnam tandem, dum enim colloqui uideor, epistolam me scribere sum oblitus. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNÆ, S.

Epist. IIIL

Exempla ueterum, cur scribens toties recitat.

EXemplis abundo, sed illustribus, sed ueris, & quibus, nisi fallor, cum delectatione inest auctoritas. Possem aiunt paucioribus uti, fateor, possem & sine exemplis agere, nec istud inficio, quippè cum & tacere possem, & forrè consultius, sed in totum di malis, inter tam multa dedecora, tacere difficile est. Satis patientiæ præstitisse uideor, quod nòdum Satyræ calamum applicui, cum diù antehæc monstra scriptum uideam:

Difficile est Satyræ non scribere.

Multa passim loquor, multa etiam scribo, non tam ut seculo meo prosum, cuius iam desperata miseria est, quam ut meipsum conceptis exonerem, & animum scriptis soler. Verùm tamen si ratio quaeritur, cur exemplis interdum affluam, curiosèq; in his uidear immorari dicam, puto lectorem eo animo esse, quo sum ego, me quidem nihil est, quòd moueat, quantum exempla clarorum hominum lueat enim assurgere, iuuat animum experiri, an quicquam solidi habeat, an generosi aliquid, atq; aduersus fortunam indomiti & infiaci, an sibi de seipso mentitus sit. Id sanè præter experientiam, quæ certissima magistra rerum est, nullo melius modo fit, quàm si cum his quibus simillimus esse cupit, admoueam. Itaque sicut omnibus, quos lego gratiam habeo, si mihi sepè propositis exemplis hanc experiendi facultatem dederint. Sic mihi gratiam habituros spero, qui me legent. Fallor forsan in hac spe, ut tamèn in hac narratione non falleris. Hæc enim una uera rei causa est. Altera est quod & mihi scribo, & inter scribendum cupidè cum maioribus nostris uersor, uno quo possum modo, atq; hos, cum quibus iniquo sydere datum erat, ut uiuerem, libētissimè obliuiscor. Inq; hoc animi uires cunctas exerceo, ut hos fugiam illos sequar. Sicut enim horum grauius conspectus offendit, sic illorum recordatio, magnificentijs actus, & clara nomina, incredibili me afficiunt, atq; inextimabili iucunditate, quæ si omnibus nota esset, multos in stuporem cogeret: quid ita cum mortuis esse potius, quàm cum uiuentibus delectar. Quibus ueritas responderet illos uiuere, qui cum uirtute & gloria diem obierunt. Hos inter delicias, & falsa gaudia exultantes, luxu, somnoq; marcidos, uino graues, & si uiuere uideantur, esse tamen adhuc qui sem spirantia, sed obscena iam, & horrenda cadauera. Verum hæc inter doctos & indoctos æternalis maneat, ego sequar inceptum. Habes ergo, quòd interrogationi tuæ, quodq; quorundam, qui tecum sunt admirationi, modò responsum uelim, cur exemplis abundem, ueterum illustrium, quod & alijs profutura spero, & mihi scribenti, ac legenti profuisse admodum. Certè scio deinceps, quoniam nihil ab uno homine, quod omnibus hominibus placeat fieri potest, miterentur, improbantq; si libet, certè ego, ne propter alienum murmur intermisisse uidear morem meum, inserere huic etiam epistolæ, aliquod exempla non desinam, & quid exempla possint, exemplis ostendam. Omnes qui ante Marium à Medicis secabantur, uinciri mos fuerat, quia enim dolorem corporis, animi robore superari non posse persuasum erat, uinculorum auxilio utebantur. Primus Marius, solutus sectus est, sed post eum plurimi. Cur quæso nisi quia exemplum uiri constantissimi, ad imitandum animos erexit, & ut compatriotæ sui uerbo uar, ualuit auctoritas? Bello Latino Decius Cos. seipsum pro legionibus, & pro P. R. uictoria deuouit, res dictû, quam executione facilius, sponte tua mortem appetere, ut alteri uictoriam quæras. Tàm efficax tamen exemplum fuit, & tàm ualidum, ut bello Samnitico ac Gallico, filius Decius & ipse Cos. patris imitator existeret, & nomine patrem uocans, securus iret ad mortem, quàm pro salute suorum ciuium contemnere illo auctore didicerat, quos bello Tarentino aduersus Pyrrhum imitatos Nepos, tertio tandem uno de grege uictima,

ultima, & si non eodem insularum habitu, pari tamen animi uirtute, eademq; Reip. pietate procubuit. Nunquam talis uir Themistocles fieret, nisi Milciadis exemplis accensus, fieri illi par in animum induxisset, nunquam lul. Cesar, in illud gloriæ culmen ascendisset, nisi imitari Marium ab adolescentia didicisset. Quin & Alexandri profuit imago, in templo Hercules Gadibus conspecta, qua mox ad cupidinem magnas res agendi, non exarsit modò, sed (ut ait Tranquillus) ingemuit. Profectò autem, si statuæ illustrium possunt nobiles animos, ad imitandi studium accendere, quòd Q. Fab. Maximum, & Q. Cor. Scipio nem dicere solitos, Crispus refert, quantò magis ipsa uirtus hoc efficit, claro dum proponitur non marmore, sed exemplor. Corpori nempe linamenta statuis forsan expressius continentur, rerum uerò gestarum, morumq; notitia atq; habitus animorum, haud dubiè plenius atq; perfectius uerbis, quàm in eudibus exprimuntur, nec improprie mihi uideoi dicturus, statuas corporum imagines, exempla uirtutum. Quid de ingenijs loquar? Imitatio unum insigne parlyderum linguæ Latinæ Ciceronem ac Virgilium dedit, effecitq; ne iam amplius Græcis ulla in parte eloquentiæ cederemus. Dum hic Homerum sequitur, ille Demosthenem, alter ducem suum attingit, alter à tergo liquit. In omni hominum genere licet ostendere. Idem, sed in eo, quòd in me reprehenditur arctius, nolim hodie nimis uideri. Vnum etiam nunc exemplum, tibi notissimum, quo nitens interferam temperare nequeo. siquidem quem uitæ callem eriperet, diutissime fluctuante Augustino, & Antonij, & Victorini rhetoris ac martyris profuit exemplum: nec non & illorum duorum, in rebus agentium apud Treueros, repentina conuersio, quàm cum sibi Pontianus miles imperatoris enarrasset, ipse Augustini uerba tenes octauo, nisi memoria frustrat, confessionsum libro posita. Exarsti (inquit) an imitandum. Ad hoc enim, & ille narrauerat. Hec ergo consilij mei ratio est, propter obseruatores ac miratores meos, sæpius iteranda. Video enim quam multis exempla contulerint, ad uirtutem, & quid in me agant sentio, & de alijs idem spero, si fallor, res periculo abest, & quibus exempla non placent, non negant, neminem cogo, & si me rogas, à paucis legi malim. Vale.

FRAN. PETRARCHA BARBATO SVLMONENSI, S. Epist. V.

Regis Roberti mortem deplorat.

HEu quàm uolenti, quàmq; inuitabiles sunt fortunæ exitus uel præuisi, sæpè quidem, ut nostri, Barbate amantissime, de fortuna, deq; alijs quibusdā loqui soleo, ut uulgus, ne in sermone cōmuni singularis appaream, si seorsum interroger, responsurus fortassè longe aliter. Sed transeo ne si hæream, acturus aliud de hac re superuacuis disputatiunculis implicer, abstraharq;. Vt autem cœptum sequar, & fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum, non cum uulgo solum, sed cum maximis atq; doctissimis quibusdā uiris, & in primis cum Virgilio uideri possit, nisi & unus omnipotens, & fati nomen in ore catholico suspectum foret: at quæcunq; uis illa sit, seu Dei iudicio, seu permissu, res hominum uersans, haud dubiè magna uis, & prorsus ineluctabilis est. & aduersus quam frustra imbecillitas nostri conatus accingitur. Nam in cursu facili, consilium humanum opprimit, mali moles, & mortale remedium discutit, inuicta necessitas. Id si unquam aliàs, nunc maxime intellectum, conspectumq; clarissime est. Rogo quid noui, quid inopini accidit? Quis non ista præuiderat? & præuidisse, quid profuit? Tam profunde enim totis regni præcordijs, se nequitia dirum uirus infuderat, ut iam nisi mortiferum esse non posset, tantum audacia, tantumq; licentiæ reprobiorum, tanta piorum desperatio, tantus moror incescerat, erant crebra undiq;, uelut in stantium procellarum signa, graues frontes, turbida nubes, obduxerat, & turbida pectora pugnaces urgebant uenti, fulgurabant oculi ardentes, stabant ora minacia, tonabantq;. Propè erat ut manus impiæ fulminaent, æquor aulicū iam tumebat, iamq; æstus horridonius, & reciproci fluctus, & obscuræ aues, & peregrina prodigia, uelut laræ littoribus recurabant. Morre regis mutata regni facies, & cum uiuis uiri anima, omnium uigor & consilium euanuisse uidebant. Spectabamus hæc omnes, futurisq; non secus ac præsentibus angebamur malis: loqui autem quis auderet, ubi uix liberi cogitatus erant, & non tantum uocibus, sed nutibus parata supplicia? Quamobrè in triuijs muti omnes, in thalamis murmur ambiguum, mœsta præsagia, & impendentium nuntiū malorū, taciti augures, metus ac dolor. Deniq; sic apertis oculis torpuerant animi, quasi quos uicini fulminis lux horrenda præstingeret. Nemo, ni fallor, unus hominum me aper-

tius timuit, doluitq; liberius, nemo illa curiæ portenta & introspectit acutiùs, & contumacius, aut ligna percussit, aut calamo. Heu quanta, quamq; evidens prouerbiorum fides? Mala uaticinetur (inquiunt) qui uates ueridicus fieri uult. Et iterum: Rarò ulla calamitas sola uenit. Sic est, sic ab antiquis audiuius, sic uidemus. Magna semper grumnarum acies, incomitata non prodeunt miseriæ, in multas incidisse se nouerit, qui in unam incidit. Equidem ut in tanta malorum copia miseros multos esse necesse est, sic in tanto bonorum inopia felices paucos, & sanè miseris, miserorūq; gemitibus, atq; querelis referta sunt omnia. Contrà autem quam sit mortalibus rara felicitas, quis non uidet, cum & in hoc uitæ tramite, si acriter intueare, fortunæq; phaleras diligenter excutias, nemo usquàm uerè felix, aut uotorum plenè compos occurrat, & apud scriptores rerum, uix comitem unum procul in ultimis Arcadum latebris, felix ille habitus Metellus inuenerit? Quibus ita se habentibus, quis miretur ut in hominum turbam coniecta spicula, sic in congeriem malorum missa uaticinia non errare? Vtq; ad uiuum illa, sic ad uerum ista pertingere. Meministi amice, ut olim præsens uerbis, uiuo adhuc, mox extincto Rege, cui soli suum, hoc & proprium nomen fuit, absens literis, nec multo post, præsens iterum uiua uoce, non sine suspirijs quid sentirem, quidue in posterum prælagirem, quasi iam tunc uenturi certus explicui. Videbam enim, subtractum regni fastidio fundamentum, erantq; sub oculis corruentis regis graues casus. Caput adolescentis innocui primum omnium hac ruina oppressum iri, fateor, non uidebam, nescio quid obstabat, feralibus coniecturis, id unum quod in malis pessimum erat abscondens, quanquàm, ut meminisse uideor, iam inde, primis ad te literis agnum lupis obiectum, utinam non tam certo dixerim augurio, & profecto luporum morsus ac rabiem, & illa communia perditorum hominum, contemptum, odium, inuidiam, dolum, rapinā, carcerem, exilium cogitabam. Tales homines, talem mortem nec cogitare didicerā, nec uereri, quippè qui nullis ex tragædijs, tam nepharias, & tam truces insidias meminissē. Tulit ecce feracissima scelerum ætas nostra: quo gloriatur antiquitas, quo se posteritas consoletur, utq; omne æuum fiat excusabile, hoc in tempus sæuitiæ, ac totius inhospitalitatis erupit. O breui multum mutata Neapolis, O infelix Auerfa: uerè auerfa, nomen ex re sumptum. Auerfa (inquam) prorsus ab humanitate ac fide, quarum prima homini, secunda Regi, & iusto domino debebatur, in te utriusq; sprete reuerentia, utriusq; in te sacrū gentibus fractum fœdus. In te enim fraus impia perijt. Rex tuus, ferro utinam, aut uirili morte alia, ut hominum manibus interfectus, nō ferarum dentibus atq; unguibus laceratus uideretur. O iniquo condita sydere, inausulto signata uomere, cementis extructa sanguineis, & usperis habitata cultoribus, magistra uiribus crudelium exemplorum. Abundè impietatis & criminum erat, animantum principis sacro sanctam effigiem, ad imaginem Dei factam, uiolare tam atrociter, tam superbè, nunc id scelus non in homine, quolibet ausa es, sed mitissimum, innocentissimum hominum, & dominum tuum, & ante annos tui sollicitum, tui amantem, rare indolis puerum, magnæ spei regem, truculentissimè laniasti. Imò non tu, sed in te acres & immites, dicam homines an belluæ? an quod aduentitij genus monstri, qui orbem Italicum Barbarica feritate maculantes, tuum, suumq; regem, non gladio, non ueneno, dura licet ac solita regum morte, sed uelut incendiarium, aut latronem, infami laqueo peremerunt, & cuius uertici debitum ac speratum diadema, diu perfida tergiuersatione distulerant, eius collo restem, & nodos miserabiles iniecerunt. Ut exequiarum genere alio, & uita longiore dignissimi corporis ludibria indigna præteream, si nostro fortè silentio posterorum notitiæ subtrahantur, tu quidem misera ciuitas, hæc perpessa tuis in penetralibus, quæ omnes terras, & omnia sæcula tristi sint inquinatura memoria. Caterum & culpæ expers, nisi quod patientia criminum, sæpe consensui proxima est, & nec ob stare poteras, nec ulcisci, miseratione potius digna, quàm odio. At tu CHRIS TE sol iustitiæ, cuncta uidens, & æternis radijs uniuersa collustrans, ut quid hanc infamiam, nebulæ passus es, terris nostris incumbere, cum posses tam facillè, nisi delicta hominum obstarent, uapores noxios odiorum, caliginosæ noctis algore cōcretos, feruido tui amoris splendore percurrere? Tu autem summe Regum nostri temporis Roberte, quam ex aliqua cœli parte, res nostras & miserari crediderim, & spectare, quibus hoc nephas luminibus aspexisti, & hæc tantam tui sanguinis iniuriam, quo animo pertulisti? An non poteras pijs precibus, impium scelus? An poteras, sed nolebas? subdifficilis cōiectura. Etsi enim simillimum uerū sit, te cœlesti gaudio repletum, terrenis doloribus non moueri, nunquid tamen tuorum charitate, atq; ingenua pietate non tangeris? Vicinūq; est, felicem te, qui hunc diem in corpore habitans, non uidisti, quin te superstitē, nunquam

nunquam tam flebilis illuxisset dies, nunquā tantum inuidiæ licuisset. Fuit enim uerè frons regia, regni salus, conciliatrix animorum, iustitiæ arix, expultrixq; perfidiæ, ac uelut quædam salubris umbra, gregibus tuis, ut iucunda pastoribus, sic fune ita serpentibus. Quod si humana uirtus ob stare decretis æthæreis non uaiet, optanda utiq; & penitus opportuna mors fuit, quæ oculos tuos, quibus adhuc naturæ legibus horror, & lachrymæ inerant, tam mæsto spectaculo liberaret. Pròh dolor, tuum illud eximie charū, prium, dulce depositum, quibus seruandum, colendumq; commiseras perdiderunt, non somno, aut ignauia uicti, sed flammanti odio & inuidia stimulati. O' ultrix scelerum iustitia, neq; illi aut innocentia, aut sanguis, aut maiestas pio fuit? Non hominum quisquā aut Deorum, non quæ efficacissima sperabatur tui recordatio opem tulit, uoces illas, monitusq; nouissimos pī patris, & regis optimi. Quibus moriens, quantum mortali consilio datum erat, in longum & familiaritæ prospexeras, & regno præruptæ, desperatæq; nequitie uentus tulit, atq; omnis diuini, & humani iuris contextit obliuio. Sed iam fletum fatis est, modò ne ubi finem fingimus, initium sit. Cum enim ut dicebam, & crebra, & comitata ueniant mala, cum rara & solitaria bona sint, ex hoc malo nescio quid malorum sequi uideo, quod ne iterum certior, quā uelim mali nuntij uates sim, silentio premam. Meliora cuncta proueniant quā spero. Nec Reipub. noceat paucorum furor qui in illis, quorum est, inultus (ut auguror) non erit. Et si enim diuina iustitia, sæpe misericordiæ succumbat, in his tamen hoc accidit, quos pudet, ac poenitet, non his qui flagitio gloriantur. Hæc tibi quoq; Sorgiæ ad fontem, quorsus è tanto Italiæ naufragio, uelut in portum fugi, & præteriti dolens, & uenturi trepidus, dictabam Cal. Sextil. in tempesta nocte. Vale tui cautus, memor mei.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSI, S. Epist. VI.

Deploratis uitij corrigendis, inanem esse laborem.

Sine illum, linque eum sibi, ætatem habet, uia patent, ire licet quocunq; libet, demitte in collum habenas homini indomito, frustra niteris, repeto, linque sibi, eat quod fert animus, crede autem mihi, non ascendet. Vidisti equos ad iter & ascensum pigros, ad pugnam pauidos, tamen impatientes focij, frementesq; degeneris animi, signum est insultare minoribus, non posse comitem pati, nocere cum possit occasionem expectare, non causam. Muscæ macros stimulant boues, pauperem peregrinum canis infestare homunculum nostrum his exemplis ascribiro. Vbi uel miserabilis orbitas, uel extrema paupertas, deniq; ubi defensionis est minus, ibi plus sæuitia, nocendiq; feruentior libido, quā in nihil deliberat, nisi an facultas adsit, uoluntas nunquam abest, & semper una. Quid castigas igitur? Perdis operam, plus aliquid quā uerba requirit hoc malum, da illi parem aduersarium, confessim ardor iste tepuerit, semper erit lupo ore conspecta, ad moue lupum, ouis erit. Quid igitur (ut ait Flaccus) obseratis auribus fundis preces, quā tu, sine illum sceleribus obrutum, & oppressum suis superbia tumidum, audentem auaritia, iracundia rabidum, inuidia tabescentem, libidinibus efferatum, gulæ, uentrisq; mancipium, nimio semper sopore confectum, & (ut ait Maro)

Somno, uinoq; sepultura.

Quid enim huic facias? Quid loquaris? Dolio loqueris, & quidem pleno, & nil penitus responsuro, nil intellectu, nil etiam audituro. Perpròpiè in hunc dixisse Licius Crassus uideretur, modo barbam æneam haberet, cætera enim adsunt. Os ferreum, cor plumbeum, utiq; callosas aures, callosumq; animum habet. Callum mendacijs superductum, uera uerba non penetrant. Nescio an ex illis sis, quibus perdere uerba leue est, illud certè scio, quæ in homine uerba perduntur, tollerabilis fore iactura, nisi contemptus hinc simul, atq; odium quaerentur. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSI, S. Epist. VII.

Loquaces contemnendos.

Quod ad studium rei familiaris attinet, coaceruandasq; diuitias, prouidentissimum hominem, omniumq; quos ego quidem nouerim, circumspectissimum, non nego, quique non in uultu tantum, sed (ut Plautina anus) in occipitio quoque oculos habet. Cæterum in eo quod de eloquentia hominis addidisti, longè dissentio. Inter facundum enim ac loquacem largiter refert, alterum

G G 5 qualitatis

qualitatis est, quantitatis alterum: Hoc ingenium, & ars, & exercitatio modesta, illud præceps impetus, & impudentia præstabunt. Contraria sunt hæc, plariq; tamen in discernendo falluntur, tu illo loquente, si diligentius animû aduerteris, fateberis, ut nihil promptius, sic nihil illius sermone durius, nihil asperius, nihil intempestiuius, quod non ideo ut sibi, cuius nomen sciens silui, eloquentiæ falsam famam, sed ut tibi iudicij errorem eripiam, dictum scito. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSIS, S.

Epist. VIII.

Minerva ut recipienda.

Quam pauper, quam uie sis diues nescio, loquor de arcula, animus enim proculdubio diues est, Bianteo more, sua secum bona circumferens, nec incendio peritura, nec naufragio, & quibus nihil omnino non prædonum uini, non furum mortuit dolos, non rubiginem, tineasq; non morbos, non mortem, non senium, non ruinam. De arcula sanè idcirco lum dubius. Quia dum animi, moresq; tuos, fortunamq; simul extimo, simulq; non multis, sic nonnullis eger te suspicor. Sicut enim insanorum est, innumeralibus indigere, sic uerum est, quod ait Xenophon ille Socraticus. Nihil egere est Deorum, quam minimè autem proximû à dijs. Quamobrem quia de arcula ipsa, nuper à confcio quodam, nescio quid audiui, pro uirili parte succurrèdum statui. Ecce itaq; de fortunæ meæ si reliquis dicam superbius quàm uelim, si de muneribus aliter loquar ac sentio, dicam ergo, de muneribus, quibus ille me talia non curante, supra spem, su præq; uotum cumulare dignatus est, aliquantulum ad te misi, quod quantulumcunq; est, haud dubio dignanter accipies, & in exigua re, paruo uelut in speculo conspiciens, magnû mittentis affectum, munusculi paruitatem, animi uoluntate pensabis. Non quod ego sim nescius, quosdam fortes, quosdam doctos ac simillimos tui uiros, & utrosq; magnanimos, frustra olim muneribus fuisse tentatos, in quibus antè alios est Fabricij clarum nomen, & Curiij Romanorum ducum, quorum alter Pyrrhi regis, alter aurum contempsisse Samniticum laudatur. Clarius uterq; contemptus, sed nobilitatis alter etiam claritate responsi. Quamuis enim scholastici quidam, more suo confundant historias, responsum tamen illud nobile, & famosum, Romanos nolle aurum, sed aurum habentibus Imperare, non Fabricij, ut uulgus putat, ad regem, sed Curiij est, ad Samnitium legatos, Xenocrates legatos Alexandri Macedonis, cum quinquaginta talentis, ad eum ab ipso Rege transmissos, inuitatos ad cœnam, in uillam Academiæ ac mediocri, & minimè apparato cibo, Philosophicè habitos, cum dimisisset, postridie reuersos, quærentesq; cui numerari pecuniam regis uellet, sic increpuit. Quid uos (inquit) hesternæ cœna, non intellexistis, mæ pecunia non egere. Quo respo, cum mæstos factos cerneret, ne munus, ac legationem regiam spreuisse diceretur de magna pecunia, exiguam particulam accepit, reliquû referri iussit ad regem. Fertur erga eundem regem & Diogenis Cynici contemptus, ad quem uersatili dolio habitantem, cum Alexander uidendi cupidus uenisset, & miratus hominem quæsisset: An donari sibi à rege aliquid uellet. Cætera (inquit) aliàs, nunc ut à sole dimoueas peto. Erat enim hyems, & forè tunc fundo testæ illius ad Aquilonem obuerso, ore autem ad meridiem applicabatur seminudus, sed feruens animi seniculus. Facetum hoc, durius & propè superbum Demetrii responsum, qui missum sibi ab imperatore Romano aurum, ridendo ita contempsit, ut diceret: Si tentare me uoluit, toto illi fueram experiendus imperio. Calanus Indus, dum ingenti lignorum congerie extructa, & incensa more patrio, nudus ad uoluntariam mortem iret, Alexandro Macedoni obuiò, & quærenti similiter. Num se aliquid uellet: Nihil (inquit) est opus, breui te uidebo. Sed hic quidem miri nihil, quod enim non spernat, qui ipsam propter quam cætera concupiscimus, uitam spreuit? Contemptus sanè miraculum, suppleuit uaticinij certa fides, siquidè intra dies paucos, Alexander apud Babylona craterè illo, Persarum atq; Indorum ultore, consumptus est. Virbanus aliquantò Dindymus, ad quem nudum cum Alexander, idem omni fastu regio deposito uenisset, in extrema solitudinum, è cunctis muneribus ab opulentissimo rege sibi allatis, non nisi minima & uilissima rerum sumpsit, ne contemptus asperior insolentiæ notaretur. Sed hæc singulorum hominum, illa publica animorum, & incomparabilis altitudo, Pyrrhi regis, cuius supra memini, legatus Cyneas, uir ingenio & sapientia excellens, immensis cum muneribus Romam missus, Senatu primum, atq; ordinibus cunctis, ex ordine, ne quicquam tentatis: postremò plebem

iptam

ipsam frustra etiam aggressus, ac nemine prorsus inuento, cuius domus, aut mens muneribus regis pateret, cum eo ipso, quod adduxerat auro, ad stupentem Regem, stupens ipse reuersus est. Caterum hi omnes, aut ab hoste rege, uel populo, aut à superbo aliquo donatore tentati sunt. At non Romani Senatus dona Ptolemæus rex Aegyptus, non Africani sui munus, Masanißa contempsit, non Africanus alter, munera regis amici: non denique P. ipse R. munerum licet spretor hostium, Pergamæ regis, quem amabat hæreditatem, testamentumq; despexit. Multum refert, quo animo quid donetur, & à quo, & sicut quidam longe magnificus, sic alter inhumanus, atq; insolens est contemptus. Amicus ego non tentator uenio, nec (ut uerum fatear) dono aliquid tibi, sed tecum partior, quæ scis ipse iam pridem nobis esse communia, ac munus exiguum, magnis uerbis exaggerem, accipe quicquid id est, & boni consule, quod profectò, ne idem ipse qui fert, nec alius quidem quisquam, quid aut quale sit nouit, & ego iam, siquid mihi credis, oblitus sum. Vale.

FRAN. PETRARCHA PHILIPPO EPISCOPO
Cauallicensi, s. Epist. IX.

Se ad eum uenire, ad Socratem suum secum adducere scribit.

Veniam ad te, quando ita placere tibi sentio, & Socratem nostrum, deuotissimum tui nominis adducam, postridie ueniemus, nec horrebimus urbis aspectum, in, culta quamuis, & rusticana uesce coniecti. Huc enim pridie, raptim, ex urbe in, quæra & turbida, saltu uelut in litus, fracta pube confugimus, latitandi, ocian, diq; proposito, eoq; habitu, qui & ruri, & brumæ conuenientissimus uisus est. Ut sumus, in, titam urbem commigrare iubes, parebimus, eoq; libentius, quo ardentiore tuo desiderio trahimur. Neq; magnopere curabimus, quales extrinsecus uideamur, cui animos nostros apertos, ac nudos esse, & cupimus, & speramus. Illud tuorum uoto Pater amantissime non negabis, sæpe nos hospites habere uis, ut non apparatus, exquisitumq; conuiuium, sed mentis nos familiaris excipiat. Vale.

FRANCISCI PETRAR-

CHÆ, V. C. EPISTOLARVM DE

REBUS FAMILIARIBVS,

LIBER VII.

FRAN. PETRARCHA BARBATO SVLMONENSI, s. Epist. I.

Amorem suum erga illum significat.



Inter multitudine, quibus obliuiscor curas, illa nō ultima est, quam ex rerum tuarum expectatione concipio: quid enim mihi Barbato meo clarius? Quid dulcius? Anxia res amor, credula, timida, sollicitè omnia circumspectans, & uana etiam ac secunda formidans. Ecce quod semper timui, ecce quod semper scripsi, ecce quod quotidie dicebam, non poterat tam foedum facinus impunitum esse, & est ultio hæc aliquantò serior, quam putauī. Verte autem Deus, iram tuam, in auctores scelerum, & noxia capita digno supplicio feri, parce pijs, parce fidelibus. Quid insons meruit plebecula? Quid sacra tellus Ausonia? Ecce iam puluis

Italicus, gressu quatitur barbarico, & uictores olim gentium, nunc heu, uincientium præda sumus, siue id peccata nostra meruere, si iniquum, & triste sydus aliquod, aduerso lumine nos exercet, siue (in quod magis inclinor) integri nunc scelestis additi, criminibus pleamur alienis. Sed absit, ut Italiæ metum, a qua rebelles potius, quod metuant habebunt, dum nuper urbi reddita POT. TRIB. uigebit, & caput nostrum Roma non agrotabit. Pars Italiæ sollicitum habet, illa uidelicet, quæ olim magna Græcia dicebatur, Brutius, Calaber atque Apulus, nunc laboris Terra, atque olim præpotens Capua. Nunc regina urbium Parthenope. In has terras amœnissimas, ab asperimis Danubij ripis, præceps ruit exercitus, & coeli nostri serenitatem, foedis nubibus inuoluit, ab aquilone oriens procella,

procella, quam uereor, nedum responsum tuum operior, cum ingenti fragore detonuerit. Sic omnia iam in extremum adducta referuntur. Iam Sulmonem primo belli impetu calcatum, in ditionem hostium peruenisse fama est. Heu generosum oppidum, tuam & Nasonis patriam, quibus prosequar lamentis, ab his hodie possessam, inter quos ille morte grauius putauit exilium? Qui autem, adeo miserabiliter non tam de exilio, quam de loco exilij quæstus est, ut librum non exiguum texeret querelarum. Quid dicturus fuisset, si Istri populos, & id genus hominum, quam uagus Sarmata, & arcitenens Getes, niuosos oberrant collibus, ad occupandam armis patriam suam uenturos, ullo tempore prauidisset, ad quos se Cæsaris imperio proficisci, tam iniquo tulit animo, ut nihil aliud flere, nihil aliud deprecari, nihil aliud loqui posset. Te uero frater, quid nunc dicere arbitrer ista cernentem, quæ nec ego præsentia sine lachrymis audio, nec ille futura sine gemitu cogitasset? O' foeliciora iam saltem Nasonis ossa, externa tellure obruta, quam si patriæ Pyramidis honore condita, huius temporis ludibrio seruarentur. Iam tranquilliora dixerim sepulchra inter Istrum & Hypanem, quam inter Lirim & Vulturum: illinc Barbari magno agmine diffugiunt, huc irrumpunt. At ego dum dolorem animi sequor, propositum excessi, & euehebar longius, nisi me expectans, & crebro interpellans hic nuncius reuocasset. Igitur unde disceseram reuertor. Magno super te pauore torqueor, sed nihil in me, quod ipse nouerim, consilij est, nihil auxilij, quia tamen plus interdum aliqui possunt, quam se posse confidunt, si quid in me operis agnoueris, iuro tuo utere. Gratiam fateor, non mediocrem apud tribunal stirpe humili, sed excelsa uirum animo, propositoq;, & apud P. R. habeo, nullis profectò meis meritis, sed Deus mihi malorum odia, bonorum beneuolentia compensauit. Non quod uel illis nocuerim, his profuerim, uel malus esse desierim, uel sim bonus: sed quia malos odisse, bonos amare disposuit, & ab illorum turba, ad horum paucitatem sæpè transfugere uolui, si datum esset, & uolo si dabitur. Siquid igitur in præsentis discrimine, apud præfatos Tribunal, ac Populum prodesse tibi intercessio mea potest: Ecce animus & calamus præstò sunt. Est mihi præterea in longinquo, & ab his moribus secuto, Italiæ tractu domus, parua quidem, sed duobus unum animum habentibus, nulla domus angusta est, nulla illam damnosæ diuitiæ, sed nec paupertas, nec cupiditas: libelli autem innumerabiles, inhabitant, hæc modò nos expectat, me ab occidente reuersurum, quem iam biennio affuisse conqueritur, te ab oriente si fata cogerint, & si liberit uenturum. Quid tibi præter hæc offeram non habeo. Domus autem ad quam inuito te, ubi sit nosti, in loco salubri, & terroribus uacuo, & pleno gaudijs, & studijs opportuno. Tu quicquid consilij cœperis, & ad foelicem exitum Deus applicet. Ego interim utinam falsa timuerim, & absentia quod naturaliter solet, merum auxerit amantis, animus quidem meus non quiescet, donec uel te uidero, uel per literas accipero, te saluum ex his tempestatibus enataffe. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSIS, S. Epist. II.

Veram humilitatem non esse spernendam.

Noli obsecro amicum idèò spernere, quia humilis, ne contrarius fias dicto irre-fragabili, quo humilitas exaltanda promittitur. Vera quidem humilitate, nil minus contemptibile, nil minus uera superbia uenerandum. In discretionem tamen huius rei, & aliarum quoq; multarum fallimur. Viles enim, timidosq;, & abiectos humiles uocamus, magnanimos autem superbos. Contra autem ueros humiles, falso credita pusillanimitate contemnimus. Insolentes uerò ceu uerè magnanimos ueneramur: scitumq; est illud Catonis huius iunioris à Salustio relatum. Vera rerum uocabula iam pridem amissimus. Si igitur constet de re, amicumq; tibi (ut est) humilem fateris, uide quæso, ne humilitatem altissimam uirtutem CHRISTOq; grauissimam despexeris, ne quod nūquam fuisti importunè, & odiosè superbus uidearis. Quis enim uel mediocri ingenij, qui utrarumq;, sacrarum scilicet, ac secularium scripturarum seriem legerit, non aduertat, quantum magister humilitatis CHRISTVS humilia semper amauerit? Ut equidem à primo ordiar, ex quàm humili radice nasci uoluit ille, cuius faciè uidere summa, & sola foelicitas est. An non ex nobilissima qualibet nasci posset, uel nobilitate quam uellet? Sed nobilitate contempta humilitas quærebatur. Egressa est uirga de radice lesse, & flos de radice eius ascendit: cuius sub umbra reges sedent, populi requiescunt, cuius orbis totus odore reficitur. Quæ nam uerò radix ista lesse, quàm superba, quàm nobilis, cui Ruth materna auia, mulier aduena,

advena, inops, uidua, orba, socrum extra fines patrios secuta, & post pueros messorum, in agrum Booz ad legendum spicas, primū misericorditer admissa, deinde & nocturnis quoque blanditijs, in ipsius domi promota coniugium, unde lesse pater prodijt, per seipsum obscuri uir nominis? Ipsum quoque lesse quis nosset, nisi propter eius filium Dauid? Imo quis quenquam nosset eorum, nisi propter CHRISTVM ex illorum radice surgentem? Quorum originem, quantum spernere, quantoque cum stomacho, & filium Isai, & seruum suum dicere, solebat ipse Saul compatriota superbior, nouissima licet familia editus, minime tribus Isai, quisquis regum libros legerit inueniet. Ipse Dauid, quamuis eximie uirtutis atque excellentis ingenij, tamen adolefcentulus pastor erat, quando est electus à Domino, & sublatu de gregibus ouium (ut ipse fatetur) & de post foetantes, acceptus in Regem, pauit Israël innocentia cordis sui. An Moyses fortē nobilior, quando uisionem illam uidit rubi ardentis, & incombusti, quando tot prodigiorum signis illustratus, ad liberandum populum Israëliticum seruitute Aegyptiaca Deo iubente profectus est? Certē non rex, aut princeps, qui tantum operi eligeretur, sed humilis pastor fuit, & (quod magis stupeas) alieni gregis. Iam ipse pater Abraham, filiusque & nepos, quorum nominibus omnis sacrae paginae plenus est angulus, quorum tanta est gloria, ut omnipotens ab illis cognomē accipere, & Deus Abraham, Deus Isac, Deus Iacob dici uoluerit. Atque ipse de se loquens, eodem ipso cognomine usus sit, putas, reges aut tetrarchae essent? Imo uerō uel agricultores, uel pastores ouium fuerūt, a sellis uilibus insidentes, stipati gregibus suis, inter filios, & uxores sedes mutabant, sed in hac humilitate, Deum merebantur ducem, qui eo ipso tempore potentissimis ac superbissimis Assyriorum regibus, non modō familiaris esse, sed ne nasci quidem uelle dignatus est. Ipse Iacob à quo in scripturis sacris, crebrius illud insigne cognomē, ac familiarius Deo est, non superbia originis, sed humilitate sua clarus, qualiter ab illo foceri sui diuturno, & graui seruitio redeat attende. Certē non sceptrum reuehit, non diadema, non purpuram, non currus aureos, non armatos exercitus, sed ouium & caprarum, bouumque aciem instructa clam fugiens, filiorum turbam, ac seruorum, & simul duras ducit uxores, ac totidem concubinas, semen gentis innumerat, quarum ex utero, duodecim Tribus Israël, & tanta populorum multitudo, Deo fecundante mulierculas, & humilitatem honorante descendere, fiebant illis in figura, quae superficie tenus contemptibilia uiderentur, essent autem in ipsa rerum ueritate magnifica. Si enim non aliter accepta fuerint, quam narrentur, quis non audita despiciat? Quod si gloria temporalis clarior foret, quam humilitas, quis dubitet, quam in partem iste tantus Dei fauor, multatō propensior futurus esset? Confert enim cum his tribus senibus tam famosis, cumque omnibus illorum gregibus atque coniugibus tres immensis exercitibus subnixos Romanorum duces, Scipionem Africanū, Hannibalis cornua confringentem, & tributario iugo imperiofae Carthaginis colla subdentem, Magnum Pompeium in Septentrione, atque Asia tonantem, & non lacte, sed auro repleta patria, captisque non ouium, sed regum gregibus, à mari rubro ad Maotidas paludes, Riphæosque montes uniuersa calcantem, Iulium Caesarem in Gallijs ac Germania fulminantem, perdomitisque hostibus, ad postremum in uiscera patriae uiscerica pile uerentem, ipsamque tum gentibus imperantem Romam, & in eo terrarū orbem unico Thessalico praelio uincientem. Quanta quidem haec sit imparitas rerum, uides, poterat nasciturus ex homine Dei filius, uel ex his nasci, uel eos ipsos è quibus nasci decreuerat tales facere. Quippe qui utrosque creauerat, poterat non Dauid in angustijs Iudaeae finibus, sed Augustum in toto orbe regnantem habere stirpis auiorem, uel Dauid ipsum, tantū principem facere, quantum fecit Augustum. Poterat non in Bethleem uico exiguo, sed Romae cui Iudaea inter ceteras seruiebat, & in thalamo aureo nasci, non in stabulo. Poterat natus, cui coelum sedes est, cuius est terra, & plenitudo eius, non in summa pauperie, sed in summis delitijs enutrirī, nisi quia nobilitatem, & delicias nostras spernit, utinam & non oderit. Postremò poterat, qui ei succederent, suamque nomen gentibus praedicarent, discipulos sibi literatos, ac potentes, reges, oratoresque & Philosophos, non piscatores, rusticos, inopes, & indoctos eligere, nisi quia ipse Deus est, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, nec potentia nostra egens ad agendum, quoniam ipse dixit & facta sunt, neque ad persuadendum eloquentia mortali. Viuus est enim Dei sermo, & efficax, & penetrabilior omni gladio accipiti, & pertingens usque ad diuisionem animae ac spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretior cogitationum, & intentionū cordis. Hoc sermone discipulos suos armauerat, quando eos ad persuadendum generi humano, toto disperfit orbe terrarum, non consulari trabea, non imperiali diademate,

non laurea triumphali, non Philosophorum sententijs, non Oratorum floribus, non aculeis sophistarum: non denique Verbi sapientia (ut ait Apostolus) ne euacuaretur crux CHRISTI. Non inter eos Cæsar fuit, qui cogeret, non Plato qui doceret, non Aristoteles qui argueret, non Cicero qui suaderet, sed homunculi pauperes, imbecilles, & inculti, qui nunquam aut scholas intrassent, aut literas didicissent. Ii tamen inter persequentium gladios, & ferarum dentes, flammæque ac tortores, persuaferunt publice quod uolebant. CHRISTVM Deum & hominem natum, passum, descendisse ad inferos, surrexisse à mortuis, ascendisse in cælum, rediturum ad iudicium, & cætera omnia, quæ ille mandauerat, qui ut scriptum est, stulta mundi elegit, & infirma ut confunderet fortia, qui cum prodesset omnibus uenisset, elegit (ut ait Augustinus) prodesset imperatori de piscatore, non piscatori de imperatore. Quod similiter prorsus de Oratore ac Philosopho dici potest, idque non ætate rudi accidit, & ad credendum facili, sed longè magis inueteratis literis, atque doctrinis, omni quoque illo antiquo, ex inculta hominum uita, errore sublato, longèque magis iam doctis hominibus, ac temporibus ipsis eruditis, quam ætate Romuli fuerant. De cuius diuinitate credita Cicero loquens, ait: Hæc in sua Repub. & Augustinus retulit in sua, ut ad fingendum, si tum uix quicquam (ut idem ait) nunc omnino minus esset loci. Antiquitas enim (inquit) recepit fabulas, fictas etiam nonnunquam incondite, hæc ætas iam exculta præsertim eludens, omne quod fieri non potest respuit. Quæ si (ut dixi) ad colorandam falsam Romuli diuinitatem, quæ credi iam cultiore ætate potuerit, Cicero, uelut non parua argumenta conquirat, Roma uix dum condita, & unum est septem collibus uix integrum, eumque non tectis, muroque marmoreo, sed dumoso ambitu, & culmis agrestibus occupante, atque adhuc nescio quid pastoris redolente, quid ætate CHRISTI dici debet, Roma dante iam iura gentibus, imperantibus Augusto, Tyberioque, quorum sub altero natus, sub altero CHRISTVS est passus, inter quod tempus, & Romulæ ætatem, incredibilior, quam pro numero annorum, rerum mutatio facta erat: non quod medium tempus exiguum sit, siquidem ex quo, propter suam insolentiam à Senatu Romano, ad Capræ paludem discriptus est Romulus, usque dum propter peccata nostra, in ludæis, in monte Caluario crucifixus est CHRISTVS, paulo (nisi fallor) plus, minusve septingentorum annorum tempus effluxit, quamuis enim Cicero minus sexcentis dixerit, non ad suam ibi, sed ad Africani, & cæterorum respexit ætatem, quos in eo ipso libro Reipub. loqui facit. Et præterea inter Ciceronis cædem, sub Antonio, & CHRISTI passionem sub Pilato, quantum uerisimilibus coniecturis assequor, septuaginta uel circiter annorum spatium intercessit. Longius ferebar, sed nuncius tuus scribenti imminet, & singulos calami tractus notat, morulasque medias metitur, & crebro ostium, cœloque respiciens suspirat. Misereor, expertus, quid est, expectatio properanti animo, & ante destinatum, cogor ut dicam, humilitatem ama. Vale.

FRAN. PETRARCHA SOCRATI SVO; S. . . Epist. III.

Somnium, quod de inuento thesauro somniauerat narrat.

Diuitias et pauca sollicitudinem asserunt

HÆsternæ noctis somnium referam tibi, uidebar mihi incertum unde, nihil enim tale, uel cogitare sum solitus, uel loqui. Videbar (inquam) in agello meo, quem ad fontem Sorgiæ habeo thesaurum inuenisse, monetæ peruetustæ aureæ, non mediocrem cumulum, una spatiabamur soli (ut noster est mos) te itaque confestim euocans, digito rem designo; ambos, ut sit, gaudium, stuporque defixerat, mihi quidem ut eram: Nemini enim, occurrebat illud Annei. Vitæ quæcunque uulgo placent, quæ tribuit casus, ad omne fortuitum bonum suspitiosi, & pauidi subsistite, & fera, & piscis, spe aliqua oblectante decipitur, munera ista fortunæ, quæ putaris insidiæ sunt. De hoc ergo consultantes, parumper hæsitauimus, læti, trepidique. Quid multa? Vltimæ insanæ usum est, quod per terras ac maria, tantis laboribus, tantisque periculis quæri solet, id oblatum ultro contemnere. Mox certatim oneramur auro, domum clam taciti conuehimus, additis pro tempore, qui exportari uno fasce non poterant, hoc semel, hoc iterum, & iterum facimus, & semper auditis, semper enim, ut natura rerum habet, cum pecunia sollicitudo, cupiditasque crescebant. Ferit aures interim murmur, inuisum secretum nostrum, nulli licet creditum, sponte sua in uulgus eruperat, nec ita multo post, nescio quis maior dominus, locorum aderat, uendicæ sibi iure thesaurum, obnitimur. Hinc primū longa & inamœna colloquia, inde lis, minæque, & semper litibus iuncta conuitia, illo acriter urgente, nobis indignantibus, in nostro reperta, nobis

nobis eripi, propitiæ dona fortunæ. Mille subindererum motus, & mille consilia, nunc matuta & cauta, nunc temeraria & acerba, cum iam ad resistendum nos, non tam nostra cupiditas, quam in exorabilis aduersarii superba durities, inflammaret. Iam ab ocio ruris, ad urbana negotia, iam à studijs ad arma translati, nouis curarum turbinibus agebamus, iam pro intentione perigli, & inquisitione pulcherrima, nouarum rerum, perniox odium atq; ira succellerant. Postremo iam res litigio, ad bellum se uerterat, ita mutatus animorum status, & sapere perit auri poenitebat, philosophabamur in insomnia. Vbi uitam serenâ atq; tranquillam linquimus? Quis nobis has curarum superinduxit nubes? Quis in has procellas non impexit? An ignorabamus, in auro speciosam ærumnam, & splendidam esse miseriam. Necessestas, cum diuitijs crescit, & fugit cum mediocritate foelicitas. Occurrebant aceruatim exempla eorum, qui uel in diuitijs infœlices, uel in paupertate foelicitissimi fuissent. Spernebantur inutiles opes Croesi, & funestum Midæ aurum, & Dionysij, Crasisq; spolia, templis auulsa laudatur Cincinnati, Curij, Reguli, Fabrij foelix & gloriosa pauperies, accedebat acies hominum nostrorum, qui nudi in solitudine, solibusq; & frigoribus adusij, radicibus herbarum & syluestribus baccis pasti, pro tecto cœlum, terram habentes pro cubiculo, cum uoluptate torrentem turbidum hauserunt, asperoq; & angusto calle gradientes, spe patriæ melioris, omnia protus mortalia contempserunt. Cæterum quò plura huius generis ingerebantur exempla, eò grauius dolebamus, non uidisse, nos in tempore sed in tergo (ut aiunt) oculos habuisse. Deniq; sic eramus, ut iam ne cœpto uellemus abstinere, solus reddendi pudor obstitet, & iam supremi certaminis instabat alea, cum repente medio noctis, ira, meiq; anxius expergiscor, gelidus sudor corpus omne perfuderat. Ita me diuinitas saluum uelit, ui ego perinde fessus animi, fessusq; membrorum eram, ac si graue, durumq; negotium non somnians, sed uigilans agitassem. Nec facile dici potest, quàm lætus fui, ubi sensi me thesauro simul, & sollicitudine liberatum, & tantum habere, quantum, alit, non quantum angit, quantumq; uitæ sufficit, non quàm affluit: quanq; per somnum in ea sententia radicans sum, quam mihi uigilans persuadeo, esse uerissimam scilicet, plus mali, quàm boni cupidis mortalibus asferre diuitias. Surrexi demum hora solita (consuetudinem meam nosti) dumq; quotidianis laudibus. Deo dictis, ex more manum calamo applicuissem, hoc primum quod sopitum exercuerat, sese obtulit experrecto. Huius ergo sententiæ te participem facio, qui particeps somnij uidebaris. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI TRICASTRINO, s. Epist. IIII.

Promissis se uelle stare.

P Editionis tuæ memor, promissiq; mei non oblitus, Italiam, siue (ne Grammatica lite impicer, quam in epistolis Ciceroni suo mouet Atticus) in Italiam uado. Scio quidem, & memini, quid me de ipsius Ciceronis libris in ordinem redigendis, & quarundam (ut dicere soles) ueluti scintillarum lumine declarandis, sæpè rogaueras. Demum quo ineluctabiles præceps essent, ut Rom. Pon. qui seruatoris tui conscius, hanc generosam bibliothecæ suæ custodiam ita tibi credidit, ut olim nostri principes, lul. Cæsar Marco Varroni, Cæsar Augustus Pompeio Marco, & Rex Aegyptius Ptolemaus Philadelphus Demetrio Phalerio, commisisse noscuntur, curam prius ingenio tuo dignam, ut Romanus (inquam) Pontifex digredienti mihi, suū hac in re modestissimè indicaret animum, effecisti. Quid facerem, notum licet ignoti Poëtæ carmen:

*Est orare ducum, species uolenta iubendi,**Et quasi nudato, supplicat ense potens.*

Parcebo si potero. Nam & si parere necessarium, & tibi placere delectabile, contraq; preces tuas spernere durum, illius iussa negligere sacrilegum, totum in hoc uertitur, quàm mihi in illis, quos poscitis emendatis codicibus reperiendis, fortuna fuerit. Nosti enim, expertus sæculi nostri crimen, quanta sit rerum talium penuria, cum tamen inutiles & superuacua, imò uerò penitus damnosa, funestaq; diuitia, tantis curis ac laboribus aggregentur. Quod in me erit, studium indefessum, ac diligentiam adhibebo. Ac ne moram fortassis acules, scito me reparandis uiribus corporeis, quas morbus imminuit, in solitudine mea ad fontem Sorgiæ, usq; ad Autumni temperiem subdidisse, metuentem corpus, adhuc inuadum, longæ uitæ committere, tunc auctis uolente Deo uiribus, atq; æstibus imminutis iter accipia. Interea utinam scire posses, quanta cum uoluptate soliuagus, ac liber, inter montes & nemora,

nemora, inter fontes & flumina, inter libros, & maximorum hominum ingenia respiro, quamq̃ me in ea quæ antè sunt cum Apostolo extendens, & præterita obliuisci nitor, & præsentia non uidere. Vale.

FRAN. PETRARCHA LELIO SVO, S. Epist. V.

Quod non multa ad eum scribat, se excusat.

Multa scribere tempus dehortatur, somnus prohibet, noctem iam tertiam in somnem ago, neque ueteribus curis liber, & oppressus nouis, quas mihi profectio mea peperit, multa in faciem & in tergum curanda denuncians. Cum ex æquo despiciere omnia in animum induxero (quod magna ex parte iam feci) tùm primum tranquillos somnos carpere incipiam, non aliter, quàm Aeneas ille Virgilianus, qui

— iam certus cundi,

Carpebat somnos rebus iam ritè paratis.

Aut enim fallor, aut anceps & longa deliberatio, plena molestiæ ac laboris est. Dubitandi exitus initium est quietis, dici nequit anxia mens, & consultationibus uagis exercita, quantum electione consilij, in unum aliquod uersa propositum, conquiescat. Tunc igitur ut occurret, nunc semi sopitus, & uelut in somnis loquar, excusationem tuam, quamuis superuacuum amplector, scio enim locorum distantiam, ut amantibus odiosam, sic honestis amicis, non obesse ubicūq̃ ergo erimus, simul erimus. De negotio tuo faciam ut scribis, quod mihi scilicet fieri uellem, breuiter expedire: nil enim in me molestius experior, quàm uerbis trahi, hanc amicis sciens, molestiam nunquam feci, nec faciam quidem, placebo si potero, alioquin ne despiciam prouidebo. Versus tuos excitato apud Heliconam nostrum ingenio, texere meditabor, sed nescito, qualiter schedula tua, quæ decies in manibus habui, discedentem me fessellit, & sine me domi substitit, quare eam ibi, & post me mitte, licet, & sine illa scribere uidear, quid dicturus sum, modo frondosi nemoris uspiam diuerticulum occurrat. Tribunitiæ literæ, copiam quam mihi misisti, uidi, legi, stupui, quid respondeam occurrat. Tributum patriæ agnosco, & quocūq̃ me uerto, dolendi causas, materiâq̃ reperio. Roma enim lacerata, qualis Italiæ status? Italia deformata, qualis mea uita futura est? In hoc publico & priuato moerore, alij opes, uires alij corporeas, alij potentiam, alij consiliū conferent, esto quid conferre possim, præter lachrymas non uideo.

FRAN. PETRARCHA SOCRATI SVO, S. Epist. VI.

Mediocritem se amare scribit.

Summæ quidem rerum mearum, quas spectatæ fidelitæ credidi, nihil detraho, nil adijcio. Non tantum firmus, sed fixus etiam in proposito meo sum, cuius si meministi, superuacuum est, quicquid de hac re ulterius loquor. Ut tamen me, mei non immemorem scias, breuiter sic habe: Magnæ fortunæ appetens nunquam fui, siue id modesti, siue pusilli, siue (quod quibusdam magnis uiris placet) magni animi est, uera quidem, & uulgo etiam nota commemoro, & quorum te in primis testem habeo, & interdum laudatorem. Interdum uerò pro qualitate temporum amicissimum reprehensorem, quod scilicet (ut uerbis tuis utar) cæpto nimis insisterem, & uidendum esset, ne unde famam summæ constantiæ quærerem, inde pertinaciæ nomen, infamiamq̃ consequerem. Me tamen consilij mei hæcenus non pœnitet. Omnis enim mihi altitudo suspecta est, & præcipiti admonet omnis ascensus, multoq̃ facilius natura duce, in illorum consortium declinare, qui (ut ait Poëta:)

Habuerant uallibus imis:

quàm eorum qui (ut ait idem)

Posuerunt montibus urbem.

Quæ cum ita sint, si optata mihi mediocritas, quàm lute Flaccus auream uocat (ut pridem promittebatur) obuenerit, est quod grata intentione suscipiam, & perliberaliter mecum agi dicam, si inuisum illud, & graue maioris officij oris imponitur renuo, excutio, pauper esse malim quàm sollicitus, quamuis ut res eunt, & ut est animus, pauper esse non possim. Hæc & his similia, quæcūq̃ inter nos, in hanc sententiam dici solent, tu qui nosti optimè & amicis, & dominorum domino, nota fac obsecro, cum tempus uidebitur, quamuis à me ipso

ipso nec occultata, nec tacita. Sed sunt quidam, quibus ut in animum penetret, sæpè ueritas inculcanda est, quod eò nunc minus mirer, quo quicquid de me modò dicturus es, uideri scio, & ab ætatis nostræ moribus, & ab ipsa uulgi opinione remotius, cum quo mihi ut in multis, sic præcipuè in eo quod nunc agitur, discordia multa est. Sed incredibilitatem audientium, uigor animi, & facundia loquentis excutiet. Multa Socrati meo de re qualibet, sed multò plus auctoritatis, ac fidei fuerit, amico de secretis amici cõsilijs differenti, multa quoque de amici ore, quàm de proprio fauorabilius audiuntur, illud in finem ne dissimules, ne quis fortè de nostra simplicitate sibi placeat. Non est uera liberalitas dura, non lenta, non difficilis, nihil respicit, nisi quem complexa est. Illi morigera est, non iubet illa, sed obsequitur, & implet uota non limitat. Scimus ergo, quia petenti modicum immensa porrigere, species est negandi. Vale.

FRAN. PETRARCHA NICOLAO VRBIS ROMÆ TRIB. S. Epist. VII.

Famam amici imminutam indignatur.

Fecisti fateor, ut sæpè per hoc tempus, illud apud Ciceronem loquentis Africani dictum, multa cum uoluptate repeterem: Quis est hic, qui complet aures meas, tantus & tam dulcis sonus? Quid enim in tanta claritate tui nominis, ad tam lætos, & tam crebros rerum tuarum nuncios conuenientiùs diceretur, idq; quàm cupide fecerim, inscriptus tibi exhortationum mearum liber indicat, stimulis meis, ac laudibus tuis plenus. Noli, quaeso, committere ut dicam, quis est hic, qui uulnerat aures meas tantus: & tam tristis fragor? Caue obsecro, speciosissimam famæ tuæ frontem, proprijs manibus deformare. Nulli fas hominum est, nisi tibi uni, rerum tuarum fundamenta conuellere, tu potes euertere qui fundasti. Solet architectus esse optimus, priorum operum demolitor, nosti quibus tramitibus ad gloriam ascendisti, uersis retro uestigijs, inde descenditur, & natura facilius est descensus. Latissimè enim patet, neq; solum apud inferos locum habet (quod à Poëta dicitur)

Facilis descensus Auerni.

Tantum ab illorum desperata miseria, præsentis uitæ uarietate differimus, quod quamdiù hic sumus, cadimus quidem, & resurgimus, descendimus & ascendimus. Inde autem nullus est reditus. Quid uero dementius, quam cum stare possis, cadere fiducia reassurgendi? Semper ex alto periculosior casus est, & quid, oro, uirtute altius ac gloria, quarum in uertice conscenderas, nostris temporibus inaccessis, tamq; impigre, & tam insueto calle, ad summa perueneras, ut haud sciam usquam formidolosior, cui sit ruina. Pedem figere oportet, obnixus ut consistas, neq; spectaculum præbeas, ridendum hostibus, lugendum tuis, non quaeritur gratis clarum nomen, nec seruatur quidem.

Magnus enim labor est, magnæ custodia famæ:

Permitte mihi, meo uersiculo tecum uti, qui adeo mihi placuit, ut eum ex quotidianis Epistolis, non puduerit ad Africam transferre, & hanc mihi quoq; durissimam necessitatè extime, ne lyricus apparatus tuarum laudum, in quo teste quidem, hoc calamo multus eram, desinere cogatur in Satyræ, neu me casu in hanc narrationem incidisse, aut de nihilo locutum putes. E' curia digressum, amicorum literæ consecutæ sunt, in quibus ad me rerum tuarum discolor, & primæ multum dissimilis fama peruenit. Non te populum ut solebas, sed partem populi pessimam amare, illi obsequi, illam amare, illam admirari. Quid dicam, nisi quod Ciceroni scribens Brutus, pudet conditionis ac fortunæ? Mundus ergo te uidebit, de bonorum duce, satellitem reproborum. Sic nobis subito turbata sunt sydera: Sic infensa diuinitas: Vbi nunc ille tuus salutaris genius? Vbi (ut usitatiùs loquar) ille bonorum operum consultor spiritus, cum quo assidue colloqui putabaris? Neque enim aliter talia fieri posse, per hominem uidebantur. Quid autem torqueor? Ibi res, qua sempiterna lex statuit, mutare ista non possum, fugere possum: itaq; non parū mihi negocij remisisti, ad te animo properam, flecto iter. Certè te alterum non uidebo, tu quoq; longum uale Roma, si hæc uera sunt. Indos ego potius, ut Garamantas petam, sunt ne autem uera hæc? O multum principio dissimilem finem, & o nimium delicatas aures meas? Assueuerant magnificis rumoribus, pati ista non possunt, sed & possunt, falsa esse quæ loquor, & falsa sint utinam, nunquam libentius errauerim. Magna quidè apud me est scribentis auctoritas, sed cognita mihi multis inditijs, generosè dicam, an animosè cuiusdam inuidiæ, non parua suspitio. Igitur & si plura loqui dolor imperet, frenabo tamen impetum, quod profectò non possem, nisi quia sollicitudinem meam incredulitate consolor, secundet hæc Deus, & lætiora faciat, quàm narrantur, potiusq; me amicorū alter mendatio, quàm impietate alter, flagitioq; læserit. Siqui-

HH dem

dem consuetudine pessima effectum est, ut mendacium iam quotidianum, & uulgare peccatum sit, proditorem patriæ, nullius æui licentia, nulla consuetudo, nulla libertas criminum excusat. Potius ergo ille mentiendo, paucos mihi mœstos dies, quam tu patriam deferendo, mœstam omnem uitam feceris, ille siquid uerbo dereliquerit, uerbo purgabitur. Tuum sit (quod fictum cupio) uerum scelus est, quibus unquam piaculis abolendum spes? Immortale decus est, immortalis infamia. Quamobrem si (quod opinari nequeo) tuam fortasse negligis, at saltem famæ meæ consule. Scis quanta mihi impendeat procella, quanta si labi cœperis, in caput meum reprehensorum turba conspiret. Proinde dum tempus est (ut Terentianus loquitur adolescens) etiam atq; etiam cogita, circumspice oro, summo studio quid agas, excute acriter te ipsum, examina tecum nec te fallas, qui sis, qui fueris, unde, quo ueneris, quorsum inoffensa libertate progredi phas sit, quam personam indueris, quod nomen assumpseris, quam spem tui feceris, quid professus fueris, uidebis te non dominum Reip. sed ministrum. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI ARETINO, S. Epist. VIII.

Patriæ libertati congratulatur.

OMnia optato proueniunt amice, gratulor ego libertati patriæ principum nostrorum gloriæ, tranquillitati ciuium, religionis augmento, publicæ lætitiæ, singulater honori tuo, cuius manibus turbidæ hæctenus, & tenebrôsæ urbi blanda serenitatis, & pax prædulcis inuehitur, uotiuo quoq; successui familiarium rerum tuarum gratulor. Perrarum est, ut læta cumulatè accendant, quin fortunæ dulcia semper, immixtus aliquis amator inficiat. At si quando plenè propicia esse uult, ex amaritudine rerum ipsa dulcedinem insperatam, miris modis nouis elicere. Sæpè igitur dura molliens, & infestens quæ tristia uidebantur, uertit in gaudium. Vtendum fortunæ muneribus, non fidentium, certè hoc uno artificio usa est. Itaq; quiduis dicam? Nō tantum uotiuus euentibus, sed casibus ipsis nostris, atq; difficultatibus gratulari incipio, uni scilicet motiuculæ, illi tui corporis, quam ingens, atq; animi multiplex lætitia temperata est, & uiarum mearū impedimentis, multis ac uarijs quibus effectum spero, ut ambo simul in patriam reuertamur.

FRAN. PETRARCHA THOMAE MESSANENSI, S. Epist. IX.

De ficta amicitia.

AGrestè prouerbiū, Lectū cani sternere magnus labor. Dicti ratio si quæritur, quia scilicet accubiturus, huc atq; huc in gyrū uertitur, ut nescias tibi puluinar collocet. Ludrica quidem cognatio illius, cui primum hoc dicere in animum uenit, & tamē sic est. Idemq; de multis hominibus dici potest, quod de cane dictum rides. Multi enim sunt, quibus nihil ritè fiat, ita crebrò uoluuntur, ut quom in partem sint casuri, aut quid uelint ferri nequeat. Cum illis placuisse credas, nihil egeris, omnis labor, omne perijt obsequium, si urbanas illis offeras delicias, ruris frugalitatem laudent, si ex urbe deduxeris, frequentiam quærant, solitudinem execrentur, si colloquio cœperis, fastidiant, indignenturq; si taceas, absentes desiderent, præsentem despiciant amicos, sæpè etiam oderint. A talibus semper abesse cōsultius, intelligis quid uelim, & frustra erit, quicquid amplius dixerō. Dico tamen, ne qua dissimulationis occasio tuæ mansuetudini, meo silentio præbeatur. Vt quid operam perdis generose animæ? Longè tibi imparem, atq; dissimilem nactus, pedem retrahere, ab incepto laborioso & inefficaci rei, conciliare illum tibi, ne quicquam niteris, inuito amicus esse non potes, formidabilis inimicus potes esse, quem nunc ille contemnit, time-re incipiet, si apertè incipias irasci, sentietq; quisnam esset, quem gratis, ingrato animo lacessendum duxerit. Medicorum morem in hoc agro, & infecto homine sequere, oro te, experire contraria. Mansuetudine irrita, efficax fortè seueritas fuerit, odiumq; potentius amore, quem blandientem spernit, horrebit ex professō inimicitias exercentem. Moribus aduersum meis, sed consentaneum rebus consilium dedi. Quid enim illi facias, qui amorem uocet insidias, humanitatem, putet esse formidinem? Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI ANCHISEO, S. Epist. X.

Qua causa potius Cisalpinam Galliam, quam Florentiam petierit.

Literæ tuæ plenæ gratisimis atq; dulcissimis reprehensionibus, inuenerunt me circa Padi ripam. I X. Cal. Aprilis ad uesperam. Cōfer aduentus diem, cum illarum missione, & uide si eo temporis spatio uenire debuissent, ex Aegypto, uenerunt cum eis & amicorum literæ, & duorum facie mihi non notorum, sed utiq; illustrium (ut di-

(ut dicis) Iuuenum, ut scripta testantur senum, quales utinam multos haberet ciuitas uestra, si tamen non esset in exilium missura, imò etiam si missura, quorum dispersio, reliquas saltè ciuitates Italicas adornaret. Sed omitto hanc inexhaustam semper, & ueterem querelam, & reuertor ad literas. Omnium ferè una sententia est. Arguor post propositum ueniendi Florentiam iter in Cisalpinam Galliam deflexisse, quasi natalis patriæ contemptor, & spes ac uota inultorum me illic expectantium elusisse. Possem ad hæc multifariam respondere, & quid aliorum responsurus sim literis, nèdum scio, respondebo tamen aliquid, licet occupatissimus. Rogas enim, sequar impetum, dum calamus erit in manibus, ille mihi quo se duci uelit, ostendet. Certè cum illis ut stylo scribentium satisfiat, musarum mihi præsidio opus erit, tibi autem, cui sine ullo artificio aperta, & nuda omnia esse debet, unum hoc minime taceam, quod neq; uiarum labor, neq; pestis anni huius, uniuersum orbem, sed cuncta præsertim littora proterens, atq; consumens, neq; animi mei dolor, neq; mala (nisi fallor) & iniqua patriæ tractatio, me à suscepto itinere detorsisset, præsertim cum maiore laboris parte confecta, iam lanuam peruenissem. Hæc igitur uerior & potior causa fuit, quod secundum spem, quam mente conceperam, imò uerò (ut euentus docuit) somniaueram, fieri non posse uidebatur, quin aliquem tibi rerum nostrarum letiorem exitum afferre. Itaq; dulce erat expectare, donec in locum spei, res ipsa succederet, & iam non cursum modò, sed uolatum meditabar, uidebarq; mihi sine ullo laboris sensu, alpes Bononiæ transiturus, Apenninum uulgariter alpes dixi, inde enim improuissus licet, non inexpectatus tuis, & amicorum oculis adesse decerneram. Accedebat quod hinc potissimè coepti operis, adminicula sperabantur, quibus mora omnis inimica erat, quippe cum nec celeritas exacta suffecerit. Quid dicam? Scio res solidas esse, spes inanes, scio quod qui spè prodit, nihil perdit, minus dixi, multum uerò lucratur, & tamen expertus loquor, ut nulla minor iactura, quam spei, sic nulla molestior causa est, quia sæpè plus sunt sperata quam posset, & sæpè quantum nos spes rerum blanda fefellerit, adipiscendo cognoscimus. Hinc est, ut quotiens ante experimentum spes interijt, graui nos incommodo affectos extimemus. Preuerit ergo consilium meum Deus, & curas quas pias arbitrabar superuacuas declarauit, ut uel sic edoctus agnoscerem, cogitationes hominum uanas esse. Et de hoc quidem hæctenus. Super negotio litis nostræ nil aliud dico. Res in curia uertitur, spero fore ut illius prædonis insidiæ detegantur, in omnes tamen casus paratus est animus, uictor gaudebo, uictus uicta cū iustitia, me solabor, non nunc primum fortunæ ludis exerceor, didici quibus artibus caducæ spei uulnus eluditur. Eant igitur res utcumq; modò ego non moueor, neq; hercle quo moueri debeat intelligo. Nempe æquo animo possum uel assequi, quod meum est, uel dimittere quod nunquam assequi potui. Compendiaria ad diuitias Philosophorum uia est, quæ monstrat non addendum diuitijs, sed cupiditatibus detrahendum. Hanc sequi disposui, ne in illud durum ac laboriosum negociorum inextricabilem iter incidam, à quo me Deus & ipsa naturæ meæ conditio, manu (ut ita dixerim) retraxerunt. Delite igitur, sit quicquid esse potest, mihi paupertas mea non molesta, nec sordida, sed plus etiam quam uellem, inuidiosa sufficiet, cum qua sibi bene, mihi conuenit (ut uidetur Senecæ) diues sum. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI ANCHISEO, S. Epist. XI.

Aduentui amici gratulatur.

CRedi non posset, quantum mihi curarum decellerit, quantum uel lætitiæ accesserit, recenti quodam nuncio, quod tecum, quamuis multa loqui, lōgum, tempusq; prohibeat, partiri quantalibet breuitate disposui. Franciscū nostrum aduētare audio, & iam esse Malsilia, multis quidem iactatum casibus, & terrestribus, maritimisq; periculis saluum tamen, & ad me primum ille nunc recto, ut aiunt, calle festinat, & de uiarum, ut certus sum, prolixitate conqueritur, sæpè Virgilianum illud in ore habens:

Italiam sequimur fugientem, & uolumur undis.

Nec immeritò: putabat enim me in Gallia reperire. Sed illam curiæ sentinam tolerare nequiuera. Proximus illi saltus in patriam, tui eum desiderio ardere certè scio, sed mihi crede, quod non scriberem, si propositum meum præuerrere posset, ulla prouidentia, crede, inquam, mihi, de consilijs hominum fortuna iudicat. Inter cogitatus atq; actus magnus quidam (ut uulgò dicitur) mons est, quando hic erit, quem iam iam affuturum spero, inijciam manus. Imperiosa res est amor, nihil non licere sibi extimat, uidebor iure meo uti, si quasi reuoluentem thesaurum domi recondidero, curamq; sumpsero, ne tam facillè rursus eo careā. Id tibi prænunciatum uelim, quò patientius feras, cum acciderit. Neque enim ut aduentus sui famam, tecum modò partitus sum, sic ipsum quoq; partiar amicū, multo rarior, multoq; pretiosior

pretiosior res est amicitia, quàm aurum. In qua si quid auidius egero, excuset utcumque possessæ rei pretium, duritiem possessoris. Ego quidem te confortem, nō rejicio, ita tamen, presentem partiamur. Ut partem igitur tuam feras, imò uerò ut pro uno duos habeas, uenire te amor agat. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI ANCHISEO, S.

Epist. XII.

Amici sui mortem immaturam dolet.

Heu quid hoc est? Quid audio? O spes mortalium fallax, ô curæ superuacua, ô labilis status, nihil homini trāquillum, nihil stabile, nihil tutum. Hinc fortunæ uis, hinc mortis insidia, hinc fugacis mundi blanditiæ, undiq; circūuallamur miseri, & inter tot laqueos, spondere nobis iucundum aliquid audemus? Totiens frustrati, toties ludibrio habiti, sperandi consuetudinem, & millies elusam credulitatem nescimus exuere, tanta felicitatis (licet falsæ) dulcedo est. Heu demens, heu cæce, rerumq; oblite tuarum, quotiens mecum dixi. Vide hic, nota, attende, subsiste, recogita, imprime signum fixum, mansurum, indelebile. Memento fraudis huius & illius. Nihil unquam speraueris, nihil credideris fortunæ, mendax est uaria, leuis, infida, priora eius blanda & mitia, posteriora acerbissima. Nosti iam hoc ferale prodigium, expertus à nemine iam docendus, tuis igitur exemplis tibi consule, & ullum, cum hac inire commercium caueto, æquè promittentem, ac negantem despicere, & quæ rapientem, largientemq; contemne. Hoc decreueram, hoc mente firmaueram: at post tam uirile propositum, ecce rursus quàm muliebriter, quàm ineptè decidi, ridiculosè dixerim, an uerò flebiliter? Ridiculosè alijs fortasse, mihi quidē prorsus mirabiliter ac miserimè. Post tot rerum speratarum inopinos casus, induxi in animum, sperare iterū, atq; huic momentaneo, & uelut hyberinæ serenæ noctis credere, & ex euentu crastini pendere præceps, temerarius, inconsultus, interblandiri curis mordacibus ausus sum. Ecce iam dilectus meus aderit, Franciscus meus, non minus mihi iunctus uoluntate, quàm nomine: non minus amore, quàm sanguine. Ecce aderit, & fortè iam adest, tam uehementi enim meditatione in eum incubueram, ut sæpè uelut ante oculos aspicerem, tanto maris ac terrarum spatio distantem, & heu, nunquam ampliùs in huius, mihi peregrinationis exilio reuiuēdum. Sed ego iure quodam meo (quod amantium omne est commune) fictis congressibus, atq; colloquijs, inuisè moras solabar absentia, meq; ipsum (ut fit) quadam cum uoluptate fabellam. Quoties aliquis ex pueris meis, quibus ille se fecerat multa morum suauitate charissimum ad me aliquid nunciaturus intrauerat: ita eram, quasi ille iam afforet. Quotiens quis nam fores impulerat fluctuabam, & pastorium illud in primis occurrebat animo.

*Nescio quis certe est: Hylas in limine latrat
Credimus, an qui amant ipse sibi somnia fingunt?*

Hæc miser amans somnia fingebar, his angebar curis, his astuabam sollicitudinibus, pascabarq; tenui quadam spe, non aliter quàm opimis per quierem dapibus sopitus, esuriens, & latratus canum, & seruorum uoces, & moti stridor cardinis, & pauimentum proterens ungula cornipedis, & omnis omnino strepitus excitabat. Quotiens uel libellos, quibus inhia-
bam, uel cui inherebam calamum, festinabundus abiici? Quotiens surrexi? Quotiens pro-
filui, uidendi audius, tenendiq; dilectum meum, & curarum mearum prædulcissimum partici-
pem. Neq; fratrem solum (ut Tullij quibus hoc loco possum propriè uerbis utar) sed sua
uitate fratrem, propè æqualem, obsequio filium, consilio parentem, quem nescio an nimis
serò cognouerim, an uerius nimis citò: nisi enim amare hominem cœpisset, nequaquam
morte eius in has lachrymas incidissem. Biennio uix integro illius conuictu, & amicitia fre-
tus sum, tempus, heu, uix alloqui, ne dicam amicitia satis patens. Sed hoc uno solor orbi-
tatem meam, quod ambo certatim illius temporis breuitatem, ardentissima hinc illinc cha-
ritate laxauimus, & quicquid in amicitia dulce, uel sanctum est (quod in spatiofo æuo alijs
solent) nos explicuimus in angusto, ut iam delectatio nostra diuturnior, amicitia uerò fides
certè neq; syncerior, neq; familiaritas arctior esse posset. Inuidit gustatam mihi uitæ dulcedi-
nem fortuna, plurima & magna fidei sue pignora, sanus, egerq; suscepi, qua in animi mei pe-
netralibus, adamantina sede reconditi, spero itidem de me, ille sentiret, coq; propensius, quò
& humaniorem illum, & amantiorem, natura protulerat. Nunc aut illius temporis memo-
ria, & amara mihi simul & dulcis est, hinc mulcet, hinc cruciat, nec satis expedit, malim ne
fuisse illi homini notus, an incognitus. Amicū enim talē, felix & dulce quidē habuisse, sed a-
mississe miserimū atq; amarissimū, nunquam terè aliàs meipsum, ut nunc excusseram, quò
non sine pudore fateor, & affectuum in me plus, & uirum minus quàm opinabar inuenio.
Putabam enim, & dignum erat multa lectione, longaq; rerum experientia obduruisse, ad-
uersum

uersus omnes ictus, & iniurias fortunæ. Fallebar infelix, nihil me mollius, nihil eneruatius, putabam imò, equidem certus eram, me Franciscum meum amare tenerime, hoc enim illius erga me charitas, & obsequia merebantur. Quantum tamen amauerim, heu, serò nec aliter, quam perdendo cognoui, ideoq; nunc intractabilis ulcerosa mens dolet, plus se cernens amissile, quam crederet, qua in te nihil magis obfuit, quam impræmeditatio eius, quod euenire necesse erat, non cogitaueram moriturum, & profecto, si quis in hoc torrente rerum humanarum ordo esset, ante me mori non debuit, post me natus. Accessit feruens atq; anxia eius expectatio, de qua multa iam dixi. Sic enim ipse mihi supremo lachrymas digressu, sic deinde, per literas, pollicitus, sic Socrates meus, non futurum iam, sed præsentem eius nunciauerat aduentum, digressum ex Gallia, recto ad me tramite in Italiam properare, heu mihi, nunc recoło, uelut adhuc fœlix atq; integer, proximam abscessionem, & instantes miseras præflagrem, meq; confestim scire optimam mei ipsius parte cariturum. Breuissimam fœlicitatem meam nitebatur expendere, quid fata mecum agerent ignorans. Veniet dicebam, prius me, grandævum patrem, quam dulces fratres ac sorores uisere. Inijciam manus, ac tenebo, hæc magnis uiribus opus erit. Opiulatorum ex aduerso inueniam. Amor, qui cum illo habitat, partes mecum faciet, iam ille crebro mihi dicere consueuerat Horatianum illud:

Te cum uiuere amem, tecum obeam libens.

Sed ecce manus, quas ego sibi iniicere cogitabam, mors iniecit, & (quod ad te pridie breui quadam epistola dixeram, de consilijs hominum iudicare fortunam) longè aliter atq; ego senseram interpretata est. Nunc erepta spe, geminatoq; desiderio, quid agam? Lachrymis ne atq; suspirijs alat, & in amissi locum memorem meum indefinenter amplectar. An uerò sere nare animum nitam, & circumstrepentibus fortunæ minis, in arcem rationis euadere? Hoc præstat, illud placet, hinc uirtus erigit, hinc affectus incuruant: & quo me uertam, quid uè potissimè sequar incertus sum, & malè mihi est sapiissimè cadenti, sapiissimè resurgenti. Saona nocens, atque impia, quæ me his anxietatibus inuoluisti. Quid tibi pro meritis imprecet? Abstulisti animam meam dimidium, ac florentissima ætate, crescenteq; iuuenenem uirtute, dum adhuc ordiretur inexorabiliter succidisti, & nunc illi pectori, in quo Franciscus meus hospitabatur, uolenter incumbis. Ipse enim abiit, telicet inuita. Nihil in illum iuris habes, corpus tantum illius, & spem meam simul obruis, pro quo quid aliud optem tibi? curuati in arcum colles extendantur, ut in faciem directi, & importuosi littoris redacta. Iniqua præbeas classibus stationem. Corruant moenia, & manufacta præsidia, quæ uentis ac fluctibus obiecisti. Huc uis Syrtium, & Eurypj feruor, huc Scyllea rabies, huc Charybdeis impetus, & quæcunq; uasum maris pericula transferantur, laxet Aeolus inquietos fratres, Austrum & reliquos, qui tuis sinibus insultare sunt soliti, ut toto orbe tranquillo, te unam perpetuæ quantiant procellæ, quicquid uel mortium, uel morborum per omnes terras, ac maria pestifer hic annus effudit, in te solâ cõfluat, quæq; alijs annuatim, tibi pestis æterna sit, purget insula Sardinia. Et quicquid cœli crassioris ulquam est, purgetur stagna, & sulphurei lacus, limosaq; penitus paludes, tepefeat arctos, refrigeretur Aethyopia, uacuetur serpentibus suis Africa, tigribus Hyrcania, quicquid monstrorum, & immanium belluarum orbis habet, in te, ex omni terrarum parte conueniat. In te tristes nebulae, in te latentes funesti, & inclementes aurae, in te frigora, ætusq; defæuiat. Deniq; cum summa humani generis salute, tu sola depereas, tu locus mortis, tu formidinis ac terrorum, regio tu luctus ac miseriæ domus esto, te peregrinans, te mercator: postremum te ciues tui fugiant, te uiator pallidus à summis montium despicat iugis, te nauta trepidus ex alto prospectet, & infamem scopulum declinans, opem uelorum remis adijciat. Heu, quo me dolor perpulit, quid loquor, aut ubi sum? Mortalia mortalis tam grauius fleo, & infontem terram, quæ suum ius, recipit execror, incertus ubi nam ipse moriturus, atq; hunc puluerem, terræ redditurus sim. Itaq; iam lamentis, & gemitibus abstinendum est, & pro fratre præmissio, dum supersumus orandum, id potius uiros decet, tibi uerò ciuitas pulcherrima, quæ depositum meum seruas, ad meum seruas, ad me tandem reuersus gratiam habeo, quod in terra forsitan barbarica iaciturum ipsa complecteris. Vitæ quidem breuitas fatalis fuerat, tuum est, quod amico meo iuueni licet, fesso solamē, sed multis iam uiris illustrib. optatū. Te nimirū hæcenus, ut cupide uiderem, ipse terrarū situs, amœnitasq; præstabant deinceps charissimè mihi cineris seruatricem, amara quadam dulcedine multo libentius uidebo, si enim amantissimè olim coniungi Pompeij sui mors, & truncum impiè cadauer, arenas Nilias commendabat, usq; adeo, ut inde nollet auelli, cur nō ego dilecti mei, perpetuam sedem litus Italicum amabo? Salue tellus egregia, fraternarum reliquarum custos fidelissima, tu me largius flere, tu partius sperare docuisti. Tu autem, ante tempus erepte mihi frater, qui

hæc in me lamenta præcipitas, æternum uale. Ego quidem ex te gaudium ac solamen, quod in his quibus assidue morimur terris expectabam, ubi neque gaudij, neque solatii locus est, multo certius præstante Deo, multoque cumulatius, deinceps in terra uiuentium expecto. Sed ecce nunc experior, quod apud Statium legi:

Dulce loqui miseris.

Profecto sic est, quam multa enim non sentiens, impetu magis, quam animi iudicio dolenter effudi, nec loquendo satior, sed accendor, nec desinere quidem scio. Abrumpam igitur. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNÆ, S. Epist. XIII.

Forti animo fratrum, & nepotum obitum ferendum esse.

Fatebor ingenue, & si enim soluendo non sum, bonæ fidei debitor sum: fatebor tibi, me omnia debere, ingenium scilicet, & corpusculum hoc, quod peregrinus inhabitato, & si quid externorum obtigit bonorum. Neque enim minus aula tua, animo meo contulit, quam corpori, quam fortunis. Sub te nutritus à iuuentute mea, sub te auctus atque eruditus sum quantum uel intercurrētium casuum malignitas, uel ingenij mediocritas passa est. Ut ex merito teneat, & hunc calamus, & hanc dexteram, & hoc quantulumcunque est animi lumen, ad animi tui solamen, refrigeriumque conuertere. Id me in alijs malis, nostris pro uiribus, obseruasse memini, nec ut reor oblitus es. In hoc uero tam graui tamque intractabili & funesto uulnere, quod nobis nondum flentibus nostris satiata mors intulit, quid agerem, quid loquerer, uel omnino quid hiscerem non inueni: Corruī miser, ad primam rei famam, & uelut repentino fulminis fragore dirigui. Deinde ubi primum sparsa rationis arma colligere, & prostratum ac iacentem animum attollere posse coepi, literas infelicissimi rumoris, quem prius ab egregio uiro Paganino Mediolanensi, qui hanc urbem regit, dolenter narrante, moestus audieram, poposci, & ostensas, non sine lachrymis legi. Enim uero illic ambagibus perplexa omnia, & nil penitus certum legebatur, ab urbe ueteri fama surrexerat, mox perlata Florentiam, & per quorundam religiosorum literas, Apenninum transgressa, Bononiam primo, inde ad nos semper, ut fit, crescendo ac uariando peruenierat. In re igitur dubia (quia natura hoc habet, ut audita quæ displicent, uix totis præcordijs admittantur) malui mihi interim foeliciora promittere, sic ægra mens, ad melioris spei dulcedinem recurrebat, ea tamen euanida, & uelut somniantis miseri fugitiua foelicitas erat, quid multa? Quamuis assidue superuentu nouorum nunciorum, spes illa decreveret, nihil tamen prius plane comptum sciuī, quam ad me Socratis nostri lachrymabiles literæ peruenirent; ita mirum Tyberinas ærumnas, ex alio orbe mihi Rhodanus nunciauit. Ille uero mihi literæ ancipitis spei refugium præcluserunt, quo effectum est, ut id modicum intellectus, unde nonnunquam animi medelam mihi atque alijs eliciui, fletus & quantum pondus opprimeret, non celsi, tamen nec cessauit. Quotiens assurgere nisus, scribere aliquid uolui? Quotiens libellos euolui, rubiginem ingenij tabescentis absterfi, & in intimas memoriæ meæ cellulas, moestus scrutator introi? Denique omnia feci, incassum tamen. Venerunt ad manus meas epistolæ quædam, quas uisitante nos sapius fortuna, per hos annos, utroque stylo ad te miseram, in quibus nihil omnino meis, ne dicam tuis angoribus, non solum curandis, sed etiam leniendis satis efficax uisum est. Et pudebat toties uulgata repetere, noua autem cudere exhausto in primis ingenio non ualebam, ordiri tamen & tentare non destitui, si forte supra spem orsa succederent. Possem tria uel quatuor literarum ostentare primordia diuerso charactere, modisque ferè omnibus, quibus pro uarietate rerum grauidæ mentis affectus, conceptusque parturio. Sanè quantum mihi illa placuerint, conditor idem, & castigato calamus transuerso liturarum uulnere indicat. His ego difficultatibus implicatus, silere firmaueram, & præsentem gemitum CHRISTO consolatori optimo, solandum, finiendumque committere. Hæc pro excusatione silentij mei dixerim, & nunc quod te, post tantum tempus alloquor, non mutati propositi, sed in sperati gaudij est, quod pectori meo nuper obstinatus, dolenti, & (qui miseris mos est) mœrorem proprium amanti, eiusdem Socratis recentiores inuexerunt literæ, quibus animi tui inter tot fortunæ impetus, inconcussam magnitudinem, eminentiamque perdidici, & qui dolorem meum tacitus tuleram, superadueniens gaudium ferre non potui, quod minus pias simul in lachrymas, & in uerba prorumperem: quod me frivolis ne quicquam tentare fermunculis, pudor & dolor, & reuerentia uetuerant, & id ab illo cœlesti artifice factum uidens, cui cum pro alijs multis, tum pro hoc præcipue gratias agere, dignum est, quod tibi tot rerum bellis exercito, fortitudinem tribuit, & constantiam exemplarem.

plarem. Itaq; decus meum, & iam quasi sola spei meę, & multorum anchora composito, tandem statui fatigati pectoris, & sedatis imbribus lachrymarum, qui ubi uehementius ingruerint, serenitatem mentis offuscant, & conspectum præripiunt ueritatis, quid aliud suadeam? Quid uero aliud rogem, nisi insistentium cœpro, & inuicis animo fortunę minacis insultibus occurrēdū, respiciendū sobrie ad naturę nostrę uolentis ac superbas leges: quid sumus, ubi sumus, quandiu uel hoc ipsum, uel hic futuri sumus, unde funem soluimus, quę petimus portum, quos inter scopulos nauigamus, quantum maris emenū sumus, quantum est quod restat, quantum sub sine periculum, quam multi per tumidum æquor incolumes, in faucibus portus & in littore perierunt. Postremo quā graue iugum super filios Adam, nō ut super colla bouum, æternis horis, ac diebus, sed prorsus omnib. nulla est immanitas, nulla quies à die exitus de uentre matris eorū (ut scriptū est) usq; in diē sepulturę, ac reditus in matrem omniū. Hoc nos omnes, non magis graui, quam continuo iugo præmimur mortales, quod non genus, nō forma, non diuitię, non ingenium, non faciendia, non uires excutunt, non arma, non satellites, non amici, non deniq; legiones, & classes, & exercitus, sed patientia longanimitas, constantia. Cogitandum quid non liceat fortunę, in eos dico, qui caduca, & fugacia ista complexi, sese illius imperio submiserunt. Reliquos enim territat, quidem urget, & uellicat, sed non sternit. Reuocanda sub oculis omnis æui exempla. Quas seu præpotentium populorum opes effuderit, seu super illustrium regum regna calcauerit, seu quid usquam ab origine mundi intactu furibunda reliquerit. Non uacat historias euoluere, quod in alijs consolatorijs epistolis ad te feci, & quacuncq; possem studio, conquirere nota sunt tibi, non demissę, neq; muliebriter agam, non enim uel fœminam alloquor, uel puerum, uel unum ē plebe multiuola, sed uirum fortem, & natura semper excelsum, nunc spero fortio- rem solito, & ipsis calamitatibus altio- rem, uirum crebris signatum fortunę uulneribus, duratocq; iam uirtutis callo, minas illius, & prælia contemnentem. Non itaq; delinimenta blanditiarum, asperitatibus tantis interseram, neq; ingeram spem nepotum, quamuis & illa Deo casus nostros miserante non desit, tibi ostendam. Orabo luctus tuos numerare, facturas extimare, desine in ea quę restant, lumina iam tersa conuerte. Circumspice familię tuę statum, Columniensium domos, solito pauciores habeat colūnas, quid ad rem, modō fundamentum stabile, solidumq; permaneat. Vnus erat lul. Cæsar, Fratrem non habuit, nec filios, & patris nomen occultum est. Quid tamen unus egerit norunt omnes. Persuade tibi quæso, quod uerissimum est, quod plus sæuist, eod minus metuendam esse fortunam, quod potuit, fecit, breui tempore, & fratres tibi, & nepotes, & propinquos abstulit, florētissimamq; prosapiam redegit ad paucos. Securus generosæq; plenus contumacię illam intueri, præter magnanimum genitorem, propē iam nihil est, in quod arietare possit: & illi quidem, ut humani nihil unquam intolerādum fuit, sic nihil deinceps intempetuum accidet, mortalis æui metas longē post tergum liquit. Quem uerō senum mihi dabis, qui tot uirg. annos numeret, quot hic noster fœlicitatis, & glorię numerat? Omnium profectō fortunatissimus, quos nostra ætas habuit, si aliquantō cytiūs abisset. Cæterum sollicitudo ac metus, non nisi expectantis animi esse solet. Qui iam suum recepit, in tuto est. Quantum uerō solatium fortitudo tua, sibi tribuet, inter seniles angustias, quibus eum sub uitæ finem ferox implicuit fortuna. Et unde illum explicare, nō nisi uel propria, uel superstitis filij uirtus potest. Hęc & his similia præsentis mali remedia tibi sunt: reliqua enim quę remedia uidentur, stimuli sunt, non leniunt, sed acerbant: mors nec lachrymis redimitur, nec lamentis uincitur, uitari nō potest, sperni potest. Hęc insuperabilis, & ineuitabilis mali huius uictoria sola est. Pluribus agere, nisi scirem, quod erectus, & sui memor animus loquaci cōsolatore nō egeret. Deiectum uerō, & proprię nobilitatis oblitum uerba nō erigunt, perge modō quę cœpisti, & bona fide quod monstras exteriūs, intus age, ne fortē sub tranquilla fronte, turbida mens lateat, quod periculosissimum multis fuit, dum dissimulatis ulceribus, in publico uelut lati, in cubilibus suis mœsti, latentī mœrore tabuerunt. Parum sani capitis, & in perniciem propriam laborantis est ista caliditas, agritudinem profiteri, & palām flere securus est. Deniq; quod sæpē dixisse memor sum, & dicendum sapiūs existimo, alto loco situs es, unde aspectum, & iudicia, sermonesq; hominum effugere non potes, quo accuratiūs tibi decoris ac famę studium esse debet, inter multas quidem iniurias, unum hoc de te benē meruit fortuna, magnam laudis obtulit materiam. Habent qui nobiscum uiuunt, habebunt qui nascuntur, postea quid in te suspiciant, quod laudent, quod efferant, quod mirentur, infra-
ctum malis animi robur, & generosam uerē Romani spiritus maiestatem. Vale.

Amantum cæca esse iudicia.

Solum, seu solis comitatum curis, epistola tua me reperit, laudū mearum onusta præconijs: & quāquam testis afforet, erubui tamen, inter legendum fateor, quia uerò nō proprium, aut alterius non amantis, sed illius amicissimi senis testimonium secuta, in eam narrationem uenerat, minus attulit negotij, illud enim omnibus, quæ uel dicta sunt, uel in eandem sententiam dici possunt, respondisse suffecerit. Solere amantum cæca esse iudicia. Hinc & apud Flaccum. *Balbinus Agnæ polypo delectatur*, & apud uulgus, amatoria fabella est eius, qui monoculæ mulieris amore correptus, à parentibus tandem morbo consultantibus, in alias oras missus, & post aliquot annos, amore deposito, in patriam reuersus, fortè isti, quam uehementer amaueat obuius, ac repente tristi cōcitus spectaculo, quæsiuit, quò nam illa casu oculum amisisset. Minimè illa, oculum amisit, sed tu oculos inuenisti. Grauius quidem ac præclare. Sed ne plura. Siquis usquam est amans, senex noster est amantissimus suorum. In reliquis igitur deinceps (si quid mihi fidei est) sibi, non ut Dodoneo loui, uel Delphico Apollini, sed ut uiro unice ueridico, adhibe aures, animūq; quotiens ad me, quem paternè amat, eius mellissius, & suauis sermo descenderit, partiū crede, nisi fortè, quod nescio an in sapientem cadat, errare nonnunquam, & decipi dulce est. Sanè carmen legregium, quod insertum erat epistolæ, sine responso mansisset, tacita mei pectoris admiratione contentum, nisi obtitisset ingenij tui meritum, in tanta præsertim uulgaris ignorantia nube radiantis. Accipies igitur seorsum, & qualecūque est boni consules, carmen breue, quod in lachrymosa materia occupato, nunc animo uix extorxi, non tam utid responsum esset, quàm ne nihil. Vale.

FRAN. PETRARCHA LVCHINO VICECOMITI MEDIOLANENSI. S. Epist. XV.

Veterum Principum & recentiorum collatio.

Quales speraueram, imò quidem quales nec speraueram litteras tuas legi. Gratulor inter excellentiam tuam, & humilitatem meam, hoc saltem interuenisse comercium, talemq; mihi ad notitiā tuī aditum aperuisse fortunam, in eo sanè, quòd litterarum ipsarum ultima pars iubet, diligentia meæ cura non deerit, eoq; prompius enitar, quò plus delectationis labor afferet, dum hortulanus herbis, & arboribus, ego uerbis, & carminibus incumbam, inuitante riuī murmure, qui querulus fugit, & dextera, læuaq; prominentem pomiferam syluam secat, cuius studij primitias, iam nunc degustabis. Et fortasse animū altissimis intentum curis, ista non tãgant, ut tēporum mos est, scio tamen, illos tam magnos rerum Dominos, Iulium & Augustum Cæsares, sapē à Reip. negotijs, bellorumq; laboribus, in nostri tranquillitate ocij quieuisse, & rigentes gladijs dexterarum, ab hostibus feriendis, ad syllabas numerandas, ac uoces aduersis agminibus, intonare, interq; tubarum clangorem, & militarem strepitum, exaudiri solitas, ad Pieri modulaminis dulcedinem transulisse. Neronem transeo, ne præclarum studio, gloriosaq; nomine illius monstri commemoratione, commaculem. Quam deditum musis Hadrianū credimus, cuius intentio, tam uehemens fuit, ut ne uicina quidē morte lentesceret. Proflus mirum dictū, sub extremum uitæ spiritum, de animæ discellu uersiculos edidit, quos infererem, nisi quia uel tibi, uel tuorum alicui notos esse cōfido. Quid Marcum Antoninum loquar, qui cum non ambitione, sed meritis ad imperium ascendisset, uetus Philosophiæ Cognomen tenuit, nouum spreuit, aliquantò maius extimans Philosophum esse, quam principem. Huius generis exemplorum copia ingens est, uixq; aliquis principum, sine hac litterarum suppellectili, se principem, imò uerò se hominem esse cēsebat. Sed mutata sunt tempora, reges terræ, bellum literis indixerunt, aurum credo, & gemmas, atramentis inquinare metuunt, animū ignorantia cæcum ac sordidum, habere non metuiunt. Sed grauis & periculosa materia est, uiuum potentem uerbis offendere, nec ad offensionem longo sermone opus est. Quisquis malè uiuit, nuda læditur ueritate, mortui autem securius reprehenduntur. Nulli grauis est percussus Achilles, ut ait Saticus. Itaq; hostes literarum reges, nostri temporis, non nominare consilium est. Non est enim tutum, in eum scribere, qui potest proscribere (ut ait Aferius Pollio egregius orator, in Cæsarem Augustum iocans) cuius ego nunc exemplo, suppresis reorum nominibus, accusationem publicam peregre. Propè enim omnes idem error agit, & cum nullus eos, quos suprà retuli literarum amicos principes se qui uelit, certatim Licinium Cæsarem imitantur, qui rusticana uir originis, ita literas ode-

rat, ut eas uirum, ac pestem publicam appellaret. Vox non quidem imperatore digna, sed rustico. At non sic Marius, & ipse quoque rusticanus uir, sed (ut ait Cicero uerè uir) quem licet uel occupatio, uel natura literarum ad studia tardiores faceret, literatos tamen homines amabat: præcipuè Poëtæ, quorum speraret ingenio suarum rerum gestarum, gloriam celebrari posse. Et nimirum, quis est hominum, nisi sit idem prorsus agresti duritiæ, qui & si non ualde literis delectetur, clarum saltem non cupiat nomen. Quod profectò sicut sine uirtute, non quaritur, sic sine literis non seruatur. Fluxa est hominum memoria, picturæ labiles, caducæ statux, inter quæ mortalium inuenta, nihil literis stabilius: quisquis illas non metuit, oportet ut diligat, omninoque uerum est illud Claudianus:

Gaudet enim uirtus, si testes ungere causas.

Carmen amat quisquis carmine digna facit.

Nostri uerò, qui nihil, nisi Satyrico carmine dignum gerunt, quas metuunt, literas oderunt. Itaque cum Licinio sentiunt omnes, nemo cum Mario, nec cum alijs dicam, & quæ nulla turpior desidia unquam fuit, id quod pretiosissimum habebant, surripi sibi per plebeios homines passi, eo sensum peruenere, ut iam inter diuitias suas, grauissima premantur inopia: ita qui pro exiguo sensu, pro paruo regni angulo, in aciem descendisset, relictum sibi à proauis thesaurum extimabile proiecerunt, in ipsam animi regiam permiserunt alienigenas ingredi, qui eos non purpureis, sed fydereis uestibus spoliatos, inde depellerent. Vnde illud regale dedecus, uidemus plebem doctam, regesque alinos coronatos, licet sic enim eos uocet, Romani imperatoris epistola quædam, ad Francorum regem. Tu ergo hac ætate uir maxime, & cui ad regnum nihil præter regium nomen desit, è duabus principum sententijs, cui potissimum te applices ignoro, sed meliora omnia de te spero. Itaque (ne in longum exeam) breue carmen, quod ex tempore occurrit, inter arbores illas, de quibus tibi admodum familiariter partem poscis, excellentiæ tuæ misi. Quod si placuisse tibi sensero, in eo genere posse enim uideor, quam putas, & quam occupatio mea spondet liberalior, apparebo. Vale.

FRAN. PETRARCHA IACOBO FLORENTINO, V. Epist. XVI.

Adulationem uitandam esse.

Venis utinam laudibus meis, plenæ tuæ nuper ad me literæ uenire, & dulcedine mira permulserè animum, sic in eis affectum potiùs, quàm effectum metiebar, si enim ab alio mitterentur, illud crederem. Nunc de purissima quidè animi tui parte prodeuntes scio non fallunt, utinam non fallantur, proinde uera tibi uideri omnia, quæ scribis certus sum. Amori tuo gratulor: compatior errori, nec tamen hinc te partius errare uoluerim, adeò delectat, quod non sum uideri tibi, mallet esse quod uideor. Quid si ab alto negatum est, tu tamen ne amicus tibi error excidat caueto, equidem ego quamuis mihi temperare nequiuierim, quominus ad literas tuas, iterum atque iterum reuenerer, sensi tamen lectionem ipsam, non uacare periculo, sic enim grauius, sic ornatè, sic dulciter, sic denique ad persuadendum appositè in proposito uersaris, ut ualde metuendum sit, ne legentem ad credendum quidlibet facile possis impellere. Quod si efficis, habebis opinio- nis tuæ comitem, nisi quod cum tuus generosus & ingenuus error sit, me implicueris errore ridiculo. Itaque consilium fuerit, & si cum labore fiat, ab illa deinceps literarum tuarum parte oculos auertere, & si posthac rerum me tuarum iugem ac sedulum lectorem uis efficere, uide quæso, ut Satyrice potiùs, quàm Lyricè tecum agas. Larga enim materia est, si intendere cœperis, uidebis in me multa, amicis licet oculis grauius, & fauentis etiam linguæ non euasura censuram. Hinc precor incumbere, hinc facundissimum tuum calamus uerte. Ostende me mihi, inijce linguæ manum, arripe, liga, feri, ure, seca, tumida comprime, superuacua rescinde, nec ruborem mihi fecisse timueris, nec pallorem. Tristis potio tristes pellit ægritudines, æger sum quis nescit? Acriore tibi sum curandus antidoto, non cedunt amara dulcibus, sed amara inuicem sese tridunt, si prodesse uis, scribe quod doleam. Milonianam Cicero- nis, cum reliquis accepi, gratias ago, non mihi nunc primum, tuæ mentis indulgentia nota est, referibi faciam, & remittam. Comœdiam quam petis, me admodum tenera ætate distasse, non inficior, sub Philologiæ nomine. Illa quidem procul abest, & si adesset, quantæ eam modò faciam, quàm uè ac doctorum hominum auribus dignam rear, ex communi hoc intelliges amico. Vale.

De scholastica disciplina.

Adoleſcentulum noſtrum conſilij inopem, & ætatis agitatū ſtimulis, paternæ ſollicitudinis ope complectere, iam ut uides, ad biuium Pythagoricū uiuendo peruenit, nuſquam prudentiæ minus, nuſquam periculi magis eſt. Læua quidem ad inferos fert, ad cœlum dextera, ſed illa facilis, prona, latiffima, & multarum gentium triſta concurſibus, hæc ardua, anguſta, difficilis, & paucorum hominum ſignata ueſtigijs. Non ego hoc dico, dixit Dominus omnium & magiſter. Spatioſa uia quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt, qui intrant per eam. Arcta uia, quæ ducit ad uitam, & pauci ſunt qui inueniunt eam. Puerum ſanè noſtrum, ſi hic ſibi dimiſeris, quid aſſurum putas? Nempe uel cæci more uulgarem ſtrepitum ſequetur, uel ferrato (ut aiunt) ibit itinere, & quæ grauium corporū natura eſt, deorſum ſuis ponderibus feretur. Nunc tu, oro, uir optime, ſuccurre, & incautum ac nutantem adiua, rege, ſuſtenta. Diſcat te magiſtro, dextrum ſequi callem, diſcat ascendere. Quod promptius faciet, ſi peculiariter in eum oculos deſixeris, & adoleſcentiæ ſuæ morbis, ſingularis quædam tuæ prouidentiæ medicina ſubuenierit. Scis quam in partem pendeat, unde ſit ruina proximus, illic opportuno præſidio fulciatur. Vetus medicorum regula eſt, contraria contrarijs curari. In lætitiā effuſo, triſte quidlibet, mœſtitia contraſto lætium aliquid obijcito. In tenſione nimia, ſi obtuſum erit ingenium, more ſolertiſ agricolæ, alterna intermiſſione reparabitur, ſi rubiginem ſitu traxerit, exercitio eniteſcet. Atque ita fiet, ut labor quietem condiat, laborem quies, uiciſſimq; nunc ocio, nunc negotio recreetur animus. Innumerabiles præterea ſunt morum differentiæ, & tam diuerſa remedia, non magis morborum corporis, quàm animi paſſionū, ut quod uni peſtiſerum eſt, alteri ſit ſalubre, in hoc tota diſcretio præceptoris uertitur. Iuuenilis pauor, familiaritate ac blanditijs mulcetur. Inſolentia minis, & ſeueritate comprimitur, nec una ſcholæ cenſura militiæ eſt, leuia uerbis, graua uerberibus caſtiganda. Hic laudibus erigendus, hic coercendus infantia, hic opere ſatigandus, hic domandus eſt ferula. Generoſo animo, perfeuerantiæ ſtudium, affecto ſolatiū, deſperanti ſubſidium, ſeruoſo argenti, præcipiti frenum. Lento calcar addendum. Notiſſima ſcienti ingero, ut attritu memoria recaleſcat, & de communibus magna pars artium conſtat, & aliquando iucundius aſſucta loca reuiſimus, ſæpè non tam notis, quam nouis cantibus delectamur. Pueri huic, ut ad rem redeam, uel inuito manu inijce, ne corruat, ne deuiet ad ſiniſtram, doce quanto periculo proceſſurus, quāto inde labore, quantoq; diſpendio regreſſurus ſit. Oſtende illi, quāto tutius, iam hic rectum iter ſequi, quam ſpe reſtitus, quæ multos in abruptum egit ultro diuertere. Facilem caſum eſſe, paratūq; omnibus, in aſſurgendo autem magnis uiribus, magno niſu, magno auxilio opus eſſe. Monſtra ei uana eſſe uulgi ſomnia, falſam de omnibus ſed præſentem de uoluptate ſententiā, nihil ad læuam uia huius, niſi foedum, fulcum, fragile gradum, nihil ad dexteram, niſi pulchrum, lucidum, ualidum, immortale. Et quā propne uiam ſequentibus conueniat, quod ſcriptum eſt: Derelinquunt iter rectum, & ambulant per uias tenebroſas. Atq; illud: Via eorum & tenebræ, & lubricū. Et illud: Via impiorum tenebroſa, neſciunt ubi corruant. Hanc uerò alteram ſectantibus, illud potiùs conuenire: Via illorum pulchræ. Et illud: Via iuſtorum ſine offendiculo. De utraq; autem ſimul dictum. Vias quæ à dextris ſunt nouit dominus, peruerſæ uerò ſunt, quæ à ſiniſtris ſunt. Neq; ſolum uni dictum populo, ecce ego do coram uobis uiam uitæ, & uiam mortis. Fac iſta cōſideret, fac uideat, quā reprehendiſſibilis poſt tot duces, quāq; error ambiguus, per inextricabiles uitæ antractus, unde ſæpè redeuntibus ſeu redire meditantibus mors occurrat. Deniq; dum res integra, dumq; ipſe ſuus eſt, nec dum peccati iugum ſubiſt. Doce, quāto facilius iugum illud declinare, quā excutere, & Poëticum illud teneris auribus frequenter inculca:

—hac iter ad aſtra. Et illud:

Hac iter Elyſium nodis, at læua malorum

Exercet poenas, & ad impii tartara mittit.

In quo Poëtæ noſtro, ſapientum Hebræorum unus conſonat, ſic enim ait: Via peccantium conculcata lapidibus, & in finem illorum inferi & tenebræ, & poenæ. His hac ætate cōſueſcat monitis, has hauriat diſciplinas. Facile quamuis formā recens excipit materia, facile qui uis habitus, nondum duratis mentibus imprimitur, ubi falſis opinionibus aditum præbueris, oſeroſius excluduntur, inſta ergo dum uotiui ſpem ſuccellus tractabile tempus præfert. Et ſic habeto, plus te illi puero hoc beneficio collaturum, quàm ſi omnes ſimul ingenuas artes, in pectus ſuum ſedulo ore transfunderis. Magna quædam res eſt, fateor, ſcientia literarum,

rum, sed maior uirtus animi. Et si utramque ex te discipulus docilis, sperare queat, nosti ingenium quid possit, nosti melius expertus. Ego id unum noui, paucorum esse, ut literati fiant, omnium uerbo, modò se bonis ducibus exhibeant obsequentes. Fastidiosior quidem est scientia, quam uirtus, cum sit illa nobilior, paucorum dignatur ingenia, illa nullius animum contemnit, nisi à quo prius contempta est. Vale.

FRAN. PETRARCHA LANCELOTO EQVITI PLACENTINO, S. Epist. XVIII.

De Remedijs amoris.

HAerebat calamo dextera, scribēdi auida, sed incerta, quid scriber, tam multis, & tam uarijs uno propè tempore, nuncijs pulsabar. Interpellabat hinc Tyberis, hinc Arnus, hinc Rhodanus, ille mihi infelicitis, & de me optimè meritæ urbis statum, imò uerius ruinam, quam sine lachrymis audire non possum, nunciauerat. Ille quorundam ingeniosorum adolescentium querelas, ad me diuerso quidem stylo, sed una, eademque sententia transmiserat, indignantium, grauiterque tolerantium, quid illic expectatus, huc diuerterim, seu quid ita natali solo habitaculum, istud antetulerim, quæ crebra multorum admiratio est. Ille autem curialium literis amicorum silentio meo, in tanto excellentis amici gemitu, quod in leuioribus malis minimè solebam, quodque non tam iudicio, quam stupore cadentis illustrissimæ familiæ ac mœrore suscepi, calcar blandæ, sed ualidæ reprehensionis incusserat. Quoniam ergo primum uerterer, Romanis amicis miseratio, Florentinis excusatio, Transalpinis consolatio debebatur, in hoc triuio hæsitanti, quartus rumor accesserat, quidam & nomine mihi iunctus, & sanguine (quodque super omnia est) & amore, & obsequijs animo meo probatissimus, atque charissimus, dum ex Gallijs ad me uisendi cupidus accelerat, morbo, seu laboribus uisum, seu cœli inclementia contracto, Saone subsistere coactus, acerba mihi morte subtrahitur. Qua in re, quibus lōgæui parentis, ac miseræ matris orbatur, fratrumque solitudine, ac sororum lachrymas cōsolarer, qui meas proprias lenire nō possem? Itaque turba rerum circumuentus, feci quod in talibus soleo, quicque mos peculiaris inertiae meæ est, statui ex æquo, uniuersa negligere, uel si possem etiam obliuisci. Si affecto tua incidens epistola, torporem abstulit, & deficitum atque abiectum calamum restituit, tam dulcis grauitas, & tam grauis dulcedo inerat. Sanè quod inter cætera scriptum erat, Africa meæ nomen suspirare, uel inuitum compulit, neque enim solus coepti illius exitum expectas, mihi uerò promptius sit, arenas maris, & cœli astra numerare, quam cuncta fortunæ laboribus meis inuidens obstacula. Finem & ipse incertus operior, prorsus ne frustra uigilauim, an mihi saltem studij mei uoluptas aliqua, quamuis sera seruetur. Quod si ritè successerit, ad hoc qualecunque spectaculum ingenij curabo, ne quis te præueniat in orchestra. Vltimam literarum tuarum particulam subridens legi, iuuat enim morbi mei, ueteris tales nosse participes, & arbitrari cogor, nō ignobile accidens, quod in tali confederit subiecto. Solamen uerò uulgaris eloquij, quod ex me iocose (nisi fallor) exis, ego ex te, si fortè animi uulnus fando lenesceret, & poscendum dicerem, & sperandum. Hicne uersiculis speras, tibi posse dolores atque æstus, curasque graues è pectore pellit? Augentur potius, alunturque. Alia est igitur huius ægritudinis medicina, cuius quidem, quod fateri ueritas iubet, noster Aesculapius auctor est. Herbae autem, quibus illa conficitur, uel in hortulo tuo certè non sunt, uel incognitæ tibi sunt, uel in amœno gustu efficiunt, ne tangantur. Vale, & quod optimum aduersus omnia uitæ nostræ mala remedium reor, quicquid se ad mouendum locum animum obtulerit, diligenter examina, & si principio delectaris, finem cogita.

FRANCI

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V C EPISTOLARVM

DE REBUS FAMILIA-

RIBVS,

LIBER VIII.

FRAN. PETRARCHA STEPHANO COLUMNAE, S. Epist. I.

Fortitudinem animi laudat.

Si videretur miserande senex, heu uiuacissimū caput, quo piaculi genere cœlum offendisti? Quid fecisti, ut tam longæ uitæ supplicio puniretur? Metellus alter dicebaris, nec immeritò, omnia conuenerant, patria, genus, forma, diuitiæ, aliæq; corporis, atq; animi singulares, & admirabiles dotes, uxor quoq; clarissima, & uxoris generosa fœcunditas, & Cos. dignitas, & in Romanis exercitibus imperij fastigium, & uictoriarum, ac triumphorum tituli. Senectus longæua, & inconcussa usq; sub ultimum fortuna, si quid enim aduersi intermiscere hæcenus ausa est, qualia multa famosis persecutionibus pertulisti, fecit hoc ut asperitate insigni abstergeretur, & enitesceret gloriæ tuæ decus. Hanc tibi fidem prope centesimum uitæ annū fortuna seruauerat, & tu similiter in orbe terrarum, & in orbis regina Vrbe princeps natus, poterat ubi de fœlicitate agitur, ea scilicet quæ sperari potest, in hac uita rarissimis exēplis, tuū nomen inserere, nō ut Sophidius inops, & inglorius arator, mendaci fœlix dictus oraculo, sed ut gloriosissimus omnium nostræ ætatis Romanorum ducum, & quod prorsus difficilimū ac penē impossibile dixerim, in altissima fortuna fœlicissimus, poterat excluso Archade peregrino, se derē fidentius, Romanus cum Romano, princeps cum principe, Stephanus cum Metello, nisi quod præter religionis eminentiam, cuius inter paganum, Christianumq; hominem, comparatio nulla est, cedere illum tibi, saltem fratrum ac liberorum numero dignum erat. Fratrem ille nullū habuisse legitur, tibi quinq; contigerant, summi uiri, & ut breuiter dicam, nec sanguine, nec fortuna, quàm uirtutibus, & gloria clariores. Quatuor ille filios habuit, prætorios, consulares, censorios, triumphales: tibi septem fuerunt. Vnus R. E. Cardinalis, alius uel Cardinali maior futurus, si ad legitimam peruenisset ætatem, tres Episcopi, duo bellorum duces, & bellica gloria parenti, ut omnia simul expediam, propē pares, illi tres, tibi uerò sex filia, de quarum moribus silentium breuiloquio præferendum puto, & quæ nam Deus bone, quàm flores ex utroq; sexu, nepotum ac pronepotum acies, quàm dulcis turba, quàm iucunda societas? Quis ille, ne infinita sequear, ex primogenito filio, primogenitus nepos, Ioannes diuinus quidam, & plenus priscæ, ueræq; Romanæ indolis adulescens, cui iure optimo Columnæ cognomen obtigisse diceres? Neque enim de Columna ut cæteri, sed ipsa columna dicebatur, in quam scilicet amicorum spes, in quam domus ingens, & antiqua recumberet. Alter iam Marcellinus euaserat, eadem ætas erat, eadem uis animi, par corporis uigor, idem & amor armorum, & equorum studium, & equitandi peritia, alter quoq; Marcellus indies, uel si quid Marcello clariù fiebat. Quæ cū ita essent, quaquauersum, Romanum resonat nomen, uulgò iam fœlicissimus, si duci potest, fœlicior ac summis sublimior uidebaris, sed sapiētes expectare finem iubent, quod ille fortunatissimus olim rex Lydorum, Solonis consilio monetur. Re enim uera de mortali fœlicitate mors iudicat, & quod mirabilius, de æterna. Nemo ergo cōfidat lubrica fœlicitas est. Vis te fœlicem fatear? Morere, ueri testes uitæ, sunt ciuis ac sepulchrū: aliter enim, quò altior es, eò grauiori subiacēs ruinæ, unicum fœlicitatis exemplum eras nostri temporis, si qualis uitæ cursus, talis exitus fuisset, nihil mali est, quod non secum afferat longa ætas. Vt multorum dierum nauigatio, sic multorum annorum uita est. Non unum cœlo sydus, non una tempestas pelago, sæpè flectendus clauus, sæpè contrahenda sunt carbasa, & sæpè, quo nihil periculiosius habet ars nautica, pro uentorum uarietate flectenda sunt, nunquam expectes, ut diū sit immota tranquillitas, aut maris, aut uitæ, mutantur alsidue rerum facies, & sæpè serenissimus mane dies, nubilo sine concluditur:

*Me ne falis placidi uultum, fluctuq; quietos,
Ignorare iubes? Me ne huic considerare monstro?*

Hoc apud Virgilium ille famosus nauta, in mari dicit, hoc apud seipsum sapiens uir dicit in uita. Nihil metuit armatus, & iugi meditatione præparatus animus, improvidum & sibi laxa omnia promittentem, qualibet aduersa deijciunt. Sed ad fortunæ tuæ uarietatem redeo. Quinque germanos fratres iam pridem sepelieras, quem non tantarum columnarum ruina prosterneret. Manisti tamen inconcussus, & quod proprium magni, inuictiq; animi fuit, in te unum uniuersam domus sarcinam transfulisti. Ex illo quidem, damnum irreparabile, immortali compensabas: Fama rerumq; prægrandium memoria, solabar, inq; tot fratrum locum, nepotum longus ordo successerat. Dilecta tibi interim & amantissima uxor eripitur, felix morte sua, nec in hunc seruata dolor, multo quidem sua morte foelicior, quam uxor Euandria, de qua id dictum est. Illi enim ne unius, huic ne plurimorum filiorum acerbum interitum uideret, pestifera morte consultum est. Eripitur & natorum maximus, cui singulariter incumbebas, geminum graue uulnus, tam multa perpesso, manisti tamen iam rutilantibus fundamentis. Inde alijs usq; ad inuidiosam magnitudinem auctis, & mira luce fulgentibus fortunæ peperceras, & miscens amara cum dulcibus, desiderium defunctorum super perlitum solatio leniebas. Iam misim obliteratus primorū uulnere dolor erat, felix adhuc, & (ut dixi) Metello foeliciori mori poteras, longa uita præstitit, ut fieres Priamo similior, quam Metello. Metellum quippe sepelierunt sui, suos Priamus sepeliuit. Multum diuersa conditio. Trux fortuna, pauca ne inconstantia tuæ argumenta præbueras, nisi ueteribus etiam, nunc exemplis Stephanus noster accederet, quem breuissimo tempore, uario genere moriendi, filiorum ac nepotum multitudine spoliatus, de foelicitissimo patre miserandus orbatus spectaculum posuisti. O magnanime uir, O memorabilis Stephane, iam foelicior apparebas, quam qui fieri posses infœlix, iam comitator eras, quam qui solitudinem formidares, iam morti proximior, quam cui esset mors filiorum adolescentium metuenda, extra telitactum constituisse uidebaris. Sed impotens illa, & immitis Dea est, seu uerius Dei minisra, & diuinarum uoluntatum executrix impigerrima, sed occulta, miris & incomprehensibilibus modis agens. Cuius ut clandestini semper & uarij, sic sæpè mœsti, & flebiles ludi sunt, & certè nullum hac ætate clarius, suæ uarietatis indicium erat, idè insidiatam esse, & ascensui glorioso fauisse crediderim, quo se mundo notiozem faceret, & post tantum fauoris insignior clades, & ex tam alto terribilior casus esset. Neq; enim poteras tam infœlix, tantum filiorum numerus efficit, ut spectabilis orbitas tua, heu dulcedo amarissima, heu laboriosa requies, heu funestæ blanditiæ. Quid metuendum? Quid optandum? Quid tenendum, uitandum uè homini est? Importunum nihil habuisse, quod placeat, durum dulcia tot habuisse quæ perderes. Vixisti nimium fateor, sed sic oportuit, ut doctior moreris. Putas solidum aliquid esse fortunam, si eius alteram tantummodò faciem aspexisses, ô multis iactate calibus, quid nunc expectas ut dicam? Nolo speres, nolo desperes, alterum uarij, alterum infirmi animi est. Quid enim oro te speres? Nouos filios? Noua coniugia? In tempestiua est ætas, tam senectus apta nuptijs, quam bruma melsibus. Ridiculum ioci genus, sponsus senex, contrà autè quid desperes? De tot filijs nullum habes. Si habes teipsum satis est, nullæ diuitiæ maiores, nulla clarior possessio, quam in potestate animum habere. Iuuenimus, qui centum quindecim filios habuerit. Herotimus quidam rex Arabum, mirum dictu, septingentos habuisse traditur, seipsum habere paucis contigit. Amisisti colloquia filiorum, tecum loquere, cum alijs enim omnium, secum loqui paucorum est: multa sunt quæ loquaris, multa quæ respondeas, multa enim in tam longa uita fecisti, quorum uel meminisse iucundissimum esse potest. Non possunt (ut apud Ciceronem ait Cato) omnes esse Scipiones aut Maximi, ut urbium expugnationes, ut pedestres, naualesq; pugnas, ut bella à se gesta, ut triumphos recordentur. Tu uerò de illorum es acie, quibus rerum suarum recordatio gloriosa est. Recordare quæ gesseris domi, militiaq; terra, pelagoq; sis passus, quos labores, quæ pericula obieris, quæ tibi clarissima contigerunt. Fateberis credo te, & si semper sine liberis fuisses, magnum uirum, & non ociosa quidem foelicitate, sed foelicem tamen. Nunc uerò nec sine liberis fuisti, & tales habuisti, quales ut amisisse durum, sic habuisse suauissimum sit. Adde quod nihil incauto accidit. Ea sapientia tua est, ut non modò quæ tibi euenerunt, sed & omnia quæ possunt euenire præuideris. Possibile enim, nihil est inopinabile sapienti, stultorum impræmeditata sunt omnia. Non hoc dicere uolo, maius quiddam in animo est, cuius tibi uno uerbo memoriam renouare satis erat, sed nec quid eorum, quæ ex te audierim effluere mihi putes, dicam expressius. Memento ergo, mihi enim imago illius temporis ante oculos est, dum ante annos decem, Romæ tecum agerem, & forte soli,

solī, hora diei iam sera essemus, deambulantes in uia lata, quæ à domibus tuis ad Capitolij arcem ducit, constitimus tandem illic, ubi transuersa illam secat uia, quæ à montibus ad Camilli arcem, atque inde ad Tyberim descendit, dumq; in illo quadriui, nullo interpellante multa colloqueremur, de statu domus ac familiæ tuæ, quæ tunc ut sæpe alijs externis clarior periculis, ciuili bello grauissimo agitabatur, incidit (ut sit) unius ex filijs tuis mentio, quocum suggestu maleuolorum reor, eo tempore plusquàm paterna iracundia dissidebas, sed tribuit mihi benignitas tua (quod multis ante negaueras, ut me auctore ille tunc rediret in gratiam) Cæterum cum de eo multa mecum familiariter quæstus esses, mutata fronte, tandem adiecasti hæc ferè (non enim rerum modò, sed uerborum mihi suppetit memoria). Filius meus, amicus tuus, de quo me cogis, ut paternè sim affectus, in senectutem meam, quæ honestiùs continuisset euomuit, sed quoniam negare tibi hoc non possum, præteritorum omnium obliuio, & (ut aiunt) abolitio sit, post hanc diem, nullum mihi in uerbo iræ uestigium uidebis. Vnum non silebo, cuius te tempus in omne testem facio, mihi quidem obicitur in primis, qui contra ætatis meæ decus, pluribus me bellis implicem, quam oportet, hanc filijs odiorum atque discriminum hæreditatem relicturus: ego uerò Deum testor, nullam me aliam ob causam nisi amore pacis bella suscipere. Quietis audium me uel senectutis ultima, & in hoc iam terreo pectore frigescentis animus, uel longa humanorum casuum reddit obseruatio. Verum ita fixum atq; firmatū habeo, labori terga non uertere, mallem tranquilliora, sed si ita fors tulerit, ad sepulchrum potiùs pugnando perueniam, quàm discam seruire senex. Ad id sanè, quod de hæreditate dicitur, hoc unum respondisse uelim, & hic fige in me oculos, animumq;. Vtinam hæreditatem aliquam filijs dimitterem, sed aliud uoto meo debitum, aliud fato uisum, quod mœstus dico, siquidem cum fuso naturæ ordine, filiorum meorum omnium hæres ero. Hæc dicens, undantes lachrymis oculos auertisti. Id quoniam seu animi præfagio, seu Dei monitu dixeris incertum, quamuis uaticinari aliqua, de natorum euentibus, principes solere, testis est diuus Vespasianus, qui alterius natorum mortis genus, amborumq; prænuñciauit imperium. Ego quidem die illo, tanquam uel casu tibi elapsum, uel ab indignatione profectum uerbum contempsi, fateor, neq; tantarum fore uitium suspicatus sum, post longum uerò tempus, dum crebris filiorum mortibus, quæri fidẽ, uaticinio uiderem, rem inter amicos retuli. Inde in uulgus effusa est, itaque sacræ memoriæ Ioannes, Romani decus Cardinis, & familiæ tuæ princeps, tribus iam fratribus defunctis, e uicis precibus, extorsitq;, ut sibi rem totam ordine narrarem. Quod cum inuitus fecissem, ille suspirans ait: Vtinam genitor noster non tam ueridicus uates esset. Eodem anno, ferali illo primogeniti tui, ac nepotum casum, magis ac magis horrere præfagiū tuum cepit, donec ipse dolore confectus, ut arbitror, nouissimè moriendo, dictum patris tristi quidem, sed plena fide compleuit. Quæ res cunctis qui eam audiuerunt mirabilis, mihi uerò magis indies horribilis ac stupenda est. Meministi omnium non dubito, ego certè sic memini, ut adhuc sepulchrum illud marmoreum antiquum, quod in angulo est, & cui uterque nostrum cubito insiltebat. Ad hæc, & omnis tui habitum spectare, uocesq; illas tuas his auribus audire mihi uidear. Quæ cum ita sint, non debet intolerabile damnum esse, quod tanto ante præuisum est, armat enim meditatio animum. Quid pateris, quod non te passurum scires? nemo plorat filium se genuisse mortalem, nisi sit idem amēs & propriæ mortalitatis oblitus. Amamus nostri similes filios habere, nihil uerò magis est nostrū, quam insita atq; indicta nascentibus conditio moriendi, sola omnium inseparabilis, inhærensq; ossibus ac medullis, quid ergo dolent, homines in funeribus filiorum? Profectò non certū & publicū naturæ debitum, sed mortis insperatū ordinẽ, hic tibi (quantū intelligi datur) nec improuisus, nec ignoratus fuit, prima lugēdi causa sublatæ est, inopinā dolor uulneris. Aut igitur affectus tuos, diuino subdis imperio, quod docti omnes & benè instituti faciūt (& quæcunq; tibi acciderūt, tam præuidisti æquanimiter, quàm tulisti. Aut si fortè (quoniam suū naturæ ius eripere difficile est) gemitū reluctanti paternus amor ui expressit, tantū tamen tempus effluxerit, ex quo lugere primū cœperis, ut iam utrisimile sit, lachrymas aruisse. Lentescit enim tractu dolor, lentescit & gaudium, quodq; unum habent bonum, humanarum passionum nulla perpetua est. Sed quoniam magnas res agentibus, oratio longior inuisa, finem faciam. Ut uerò nō inhumani patris fuerit epistolæ principium, si id pietas cœgerit, humentibus oculis legisse, sic siccis finem luminibus perlegere uiri fortis erit, & indomiti. Itaq; totum animum collige obsecro, & ingenti nisu fortunæ ruentis incursum excipe, quisquis primum impetū pertulerit uictor erit, plures enim terrore quàm ui superat. Sed quid ago? Quod suadeo implelle te spero, id duntaxat, obtestor ac deprecor, ne unquā fortè, ut est animus sæpè curiosior, eorū in quibus nullū iam nisi memoriæ ius habet, uetera memorādo, in nouas misérias relabaris,

ac nimis indulgens patrio dolori, rescidas hærentium uulnerum cicatrices, sine abiisse, quæ ut redeant impetrari nequit. An crucient, an delectent, in tua potestate situm est, uulgus te orbem, senem, miserum appellet, tu uulgus, ut solet insanire, & te felicem credito, de utroque fortunæ dolio gustasti. Scis quid sapiant, latum te dulcia fecerunt, amara cautum faciunt, ut intelligas quorsum fidendum sit secundis. Videbas & olim credo, sed hoc non negabis, nunquam te clarius uidisse. Nullæ sunt certiores scholæ, quàm in quibus experientia magistra est, quod à multis audieras uidisti, & aurium disciplinam oculis approbasti. Vides eam, de qua omnis ferè mortalium sermo est, nihil esse fortunam, uides fabulam esse, quæ uulgò dicitur felicitàs, illamq; amisisti, inuenisti aliam certiore, atque solidiorem. Et quam, in quies inter tot dolores mihi felicitàtem ostendas? Quam putas, nisi quam nemo tibi unquam si nolis eripiat? Monstro tibi felicitàtem contrariā, primæ bonis tuis esse contentum, scire quibus ornatus uidebaris, tua non fuisse, discussis demum erroribus, ueras opinionones executum, licet serò ante omnia formidatum genibus fortunæ imperium, non timere. Quid dicam amplius? In hoc desino, nudus intraſti, nudus ingredi, & illam humanarum, ut aiunt, rerum dominam, cello animo contemneres. Nocuit usque adeò, nocere iam non possit, quid nunc etiam cogitat, quid minatur? Exhaustis pharetram exarmata est, nec habet illa quod iaculetur, ne tu habes, ubi de cætero feriaris. Vale.

FRAN. PETRARCHA OLYMPIO SVO, S. Epist. II.

Se domum non repererit, dolet.

Nihil omni ex parte felix, aut dulce, dum uiuimus, sentio quàm improprie locutus sim, imò uerò dum non uiuimus, cum enim uiuere cœperimus, nihil nisi dulcissimum ac felicissimum erit. Ecce dum eo lætus ac redeo, exoptatissimū mihi tuū, & illius amici optimi conspectum, colloquiumq; perdidī, uix lachrymas cōtinui, domum hodie reuersus, ubi comperi uos simul, hic fuisse, mei uiuendi desiderio, superatis alpiibus, atque omni uiarum asperitate calcata, meq; non inuento, magna uelut destitutos spe dolentes abiisse. Hæc enim & famulorum uocibus perdidici, & literis uestris, quas inter libellos meos, tanquam eximias dilectionis obſides reliquisti, & arrabonem moræ breuis, & pignora redeundi. Sed quoniam dura leniorem in partem flectere sapientis est, cogitemus id cœlitus actum, ne me ut optabatis inuento, congressu amici feruor ille tepescere, & amori, quo nunc ut reor, per absentiam irritato, pro paucorū forte dierū gaudio prærepto multorū nobis annorū iucunditas cōpensetur, de hoc tamē illa uiderit, cuius adamantina duritie, sæpè humani cōsiliū acies, infirma retrundit. Certò ego sic mihi fingo, sic cogito, sic spero, & in hac spe multis obſessus laborib. conquiesco. De quo quid sentia, quid ue tibi suaseris, qd' & magna res est, & nūcius hic festinat, in diem aliū differre coactus sum. Vale.

FRAN. PETRARCHA AD OLYMPIVM, S. Epist. III.

Quanto fontis Sorgiæ amore teneatur.

Expectaui anxie, nec dum aut patiens nūcius, aut ociosus dies affuit, itaq; simul concepta carptim explico, nō quidem ex animi mei sententia, noui enim orationis perpetuæ quanta uis, ille orientalium fluuiorum maximus, multis distinctis alueis, uidet quàm non modo permeabilis, sed etiam contemptibilis factus est, sed pareamus temporī, sit libitum quod licet, quando quod est libitū non licet. Et quoniam nunciū huius, haud sat explorata fides erat, unam duntaxat epistolæ tuæ partem exequar, ubi reditum ad fontem Sorgiæ dissuades, ut illam tibi solitudinē eripiam. Videris enim mihi, de hac re nō mediocriter curare, nec immeritò quod eò sæpius uocantē Socratē nostrum, non audire nō potuisse itaq; uictus tandem precibus, sponſonderam, si tractata succederent, quibus & honestus illic manendi color, & uitæ necessaria quærentur: uitæ (inquam) sodalium, & multorum ad me illic de more cōuenientū, mea enim uita, non modò necessarijs instructa, sed ue-reor, ne superuacuis impedita sit, quò sibi libuisset secuturū, non ignarus quidem rerum harum, & illarum, sed magnum ibi hætenus ducem nostrum, & uos omnes esse cogitās, quos mihi reliquos mors fecisset, amoris uestri, uelut uncis quibusdam ualidissimis retrahebar. Nunc mutata sunt omnia, & amicorū turba abiit, & dux noster obiit, & Socrates meus, qui solus ibi est, quamuis unus in me possit omnia, quamuis inueteratę consuetudinis ui, & ipse ibi esse, & omnes suos, meq; ante alios secum esse desideret, nunquam tamen audebit, omni spe abscissa, in eas nos terras accerere, ubi omnes prorsus alienigenæ atq; hospites futuri simus. Neq; enim ludus est, hominibus mortalia, & caduca corpuscula trahentibus dicere, quod animæ felices corpore resolutæ, apud Virgiliū loquuntur.

Nulla

*Nulla certa domus, lucis habitamus opacis,
Riparumq; thoros, & prata recentia riuus
incolimus.*

Si enim ista sufficerent, posset utiq; Clausa uallis, unde Sorgiæ fons erumpit, nobis omnibus abundè riuulos nitentes, & frondosas domos, & herbosa cubilia ministrare. Sed plus aliquid exigit natura, philosophos quidem, & poëtas duos, ac saxeos uulgos existimat, sed in hoc fallitur, ut in multis, carnei enim sunt, humanitatem retinent, abijciunt uoluptates. Est autem certa, uel philosophicæ, uel poëticæ meta necessitatis, quàm præterire suspectum sit. Non est per se sufficiens (ut ait Aristoteles) natura ad speculari, sed oportet & corpus sanum esse, & cibum, & reliquum famulatum existere. Neq; enim cantare sub antro Pierio, thyrsum uel potest contingere, sæua paupertas, atque æris inops, quo nocte, dieq; corpus eget (ut Satyricus ait) magno ac perpetuo apud doctos philosophici, poëticq; dogmatis consensu rerum, sed uerborum uarietate multiplici. Igitur Clausa uallis (ut corpus sequar) ad aliquid breue tempus, urbanarum uoluptatum tædio affectis, ut olim diuerticula, non inamœna sufficeret, in longum certè, nec promitteret necessaria, nec præstaret. Nobis sanè, si sapimus, non in longum modò, sed in finem quoque prospiciendum est, ut uitemus illud Senecæ, quod humano generi facit improprium, ubi ait: De partibus uitæ cogitare omnes, neminem de tota. Verè lic est enim, & hoc est, quod consilia nostra præcipit, ut inter occupationes tam uarias, miserandum simul, & ridiculum ignoremus, quoniam fluctuantis uitæ gubernacula dirigamus. Scio Clausæ uallis optabilem æstiuo præsertim tempore stationem, & si illi unquam secessus, ille gratus fuit, mihi fuisse gratissimum. Decennis indicio est mora, quod si apud te, imò uerò apud alterum me sine iactantia gloriari licet, pace montium ac fontium, sylvarum uel, quid usque nunc loco illi non dicam clarius, sed certè nocius incolatu meo accidit: opinari aulim, apud multos, non minùs illum meo nomine, quàm suo, miro licet fonte cognosci. Quod idcirco dixerim, ne quis dubitet, me illius rus non spernere, quod mihi, meisq; rebus aptissimum semper inueni, ubi sæpè curas urbanas, rustica requie permutaui, quod non tantùm electione ipsa, sed agrestibus muris, & (ut spero) solidiore cemento, uerbis atque carminibus illustrare pro uiribus studui. Illic, iuuat enim meminisse, Africam meam cœpi, tanto impetu, tantoq; nisu animi, ut nunc limam per eadem referens uestigia, ipse meam audaciam, & magna operis fundamenta, quodammodo perhorrescam. Illic & epistolarum utriusq; styli partem non exiguam, & penè totum Buccolicum carmen absolui, quàm breui dierum spatio, si noris stupeas. Nullus locus, aut plus ocij prebuit, aut stimulos acriores, ex omnibus terris ac seculis, illustres uiros in unum contrahendū, illa mihi solitudo dedit animum, solitariam uitam, religiosumq; ocium, singula ibi, singulis uoluminibus perstringenda, & laudanda suscepi. Denique iuuenilem æstui, qui me multos annos torruit (ut nostri) sperans, illis umbraculis lenire, eo iam inde ab adolescentia sæpè confugere, uelut in arcem munitissimam solebam. Sed heu, mihi incauto, ipsa nempe remedia, in exitium uertebantur. Nam & his, quas mecum aduexeram curis incendentibus, & in tanta solitudine nullo prorsus ad incendiū accurrente, desperatius urebar. Itaq; per os meū flamma cordis erumpens, miserabili, sed (ut quidā dixerūt) dulci murmure, ualles, cœlumiq; cōplebat. Hinc illa uulgaria iuueniliū laborū meorum cantica, quorum hodie pudet, ac pœnitet, sed eodem morbo affectis, (ut uidemus) acceptissima. Quid multa? Si quæcunq; alibi, cum his quæ ibi scripsi conferantur, loca omnia, locus ille, me iudice, hæcenus superet. Est igitur, eritq; dum uiuero, sedes illa mihi gratissima cōmemoratione iuueniliū curarū, quarū usq; ad hanc ætatē in reliquis elaboro. Verū tamē nisi nosmetipsos fallimus, alia quædā sunt uiro tractanda, quàm puero, & ego aliud illa ætate nō uiderā, obstabat tamen recto iudicio cæcus amor, obstabat ætatis imbecillitas, paupertasq; consilij, obstabat reuerētia ducis nostri, sub quo esse pluris erat, quàm libertas, imò sine quo, nec libertas, nec uitæ iucunditas plena erat. Nec & illū, & quicquid dulce superat, uno penè naufragio amisimus, quodq; sine suo spirio dici nequit, uirentissima olim laurus mea, ut repētina tēpestatis exaruit, quæ una mihi, non Sorgiæ modò, sed Druentiā Ticino fecerat clariorē, uelumq;, quo oculi mei tegebantur ablatū est, ut uideam quid inter uallem Clausam, Venesinā, & aptas Italiæ ualles, collesq; pulcherrimos, & urbes amœnissimas, ac florentissimas inter sit. Interq; unicū Sorgiæ flumiū ac fontē, & tot lucidos fontes, tot uaga flumina, tot pisciferos lacus, duō longè clarissima maria Italiā, curuis & speciosis anfractib. hinc inde uallantiā, ut reliquas naturæ præstantissimas dotes sileam, atq; in primis ingenia, moresq; hominum, non hic dicendū locus est. Et tamen uide, quantū primæ impressiones animis hæreant, quantum uē consuetudo lōgior possit in rebus omnibus, ut enim iuxta pfectæ legē amicitia, omnes tibi pectoris mei fluctus aperit,

sensum

Amor laurus

Familiarib. Epist. Lib. VIII.

693

sentium hac in parte rationi rebellantem sentio, & fateor uallem illam, nunc uel maximè repudiare suspicio, meq; uel inuitum nescio, quis locorum amor uellicat. Ibam uerò nunc longius, sed expectantis murmure nunciij admoneor, ut dicam. Vale.

FRAN. PETRARCHA OLYMPIO SVO, S. Epist. IIII.

illam iterum, ceterosq; amicos ad uitam solitariam inuitat.

OMnis amor impatiens moræ, festinationis appetens, nec ulla tanta celeritas est, quæ non tarditas sit amanti. Multa tibi hesterno die scripseram. Sed quoniam & multa super erant, & exonerari animus ardebat, cum fortuitus nuncijs non adesset, ad domesticos me conuerti, & singulorum quidem obsequia trutinanti, ut intelligas, quàm uentri deditus sim, coquus primus occurrit, quo sine incommodo, imò uerò non sine commodo carerem. Coquus (inquam) quòd non te latet, apud maiores olim nostros, uilissimum mancipium, uicinia demum Asia in pretio haberi coëptum. Nunquam utinam armis Asiam uicissemus, ne unquam suis illis delitijs, nos uicisset. Sed ad nostra festino. Coquus ergo nunc mihi pro uitatore fuerit, uillicos pro coquo, scis me rustico apparatu, & cibis agrestibus delectari, & in tenui uictu solum cum Epicuro sentire, cui in hortulis, & oleribus illius à se laudatæ uoluptatis summa reponitur. Sæpè quidem rusticitati me gratulor, quæ mihi perpetuam fecit, quod his delicatis ac lautis uicissitudo facit, alternum. Quis est enim tam fastidiosè arrogans, cui non semel in anno dulce sit, uel in herbosis aggregatis sub diuo, uel in amicis pastorem turgitio discumbere, quamuis auratæ trabes nò impendeant, quamuis menias argentum grauenò oneret, niuiosq; marmoreos, purpurea aulea non uehiant, cuius tam ambitiosa sitis est, ut præter patulam gemmam, seu leones aureo nemore decertantes, Polycleti opus poculum omne fastidiat? Aut cuius tam superba summes, quæ non interdum rustico conuiuio sedari queat, quamuis peregrinæ Colchorum uolucres non absint, nec ignotis littoribus factatus rhombus, interq; duos pontes captus Tyberinus lupus, cui ueterum opinio palmam inter pisces tribuit? Hæc ergo, quæ his nauigatoribus nonnunquam raritatis lenocinio temptatur, mihi naturæ beneficio semper accepta sunt. Et si quando forsitan alternare libuerit, hæc mihi iugis utiendi tenor placeat. Lautiora non respiciam, sed quæ rarissime, & magno redeat intervallo. Ne uel me frustra loqui putes, cum longè aliud sim dicturus, ista sic accipies, ne fortassis incommodo meo consulens, coquum meum mihi antè remiseris, quàm plenè cōsiliū ceperitis, de summa rerum nostrarum, quæ nunc agitur. In quam quæso, aperite aures, & non repugnantes animos adhibete. Quod enim unū dico, omnibus dico, & cupio has literas (si fieri possit) per ora amicorum omnium circumferri, & si quis ibit istinc ad occidentem nuncijs, Socrati nostro nominatim dirigi, ut omnes agnoscant, uel sensus meos, uel ineptias. Multa quidem altius dici possunt, an non multa (nisi fallor) utilius, de hoc tamen uos tamen uideritis, ego institutum sequar. Equidem aut omnino nihil calleo, aut nisi iam uiri sumus, nunquam erimus. Nemo nobis blandiatur, nemo nos iuuentutis appellatione decipiat, non sumus decrepiti, esto uel senes simus, at profectò nec pueri. Tempus est puerilia relinquendi, tempus est (inquam) esset utinam, nec transisset, sed in hoc crede transiit, & magna iam ex parte post tergum est. Sed & aliquid reliqui esse non inficior, id ne parī segnitie dilabatur, celeriter occurrendum est, alioquin eueniet nobis (quod uulgò fere omnibus) ut adolescentiam respectantes, & in illam oculis, ac mente conuersi, senectutis in foueam incidamus, atq; ita demum iacentes, illamq; de naturæ fragilitate, deq; aui breuitate lamētemur. Et ueræ querimonie Theophrastum proferamus auctorem, Cicerone ac Salustio, & Seneca resistentibus, magnificè tapestandum, quin antipimus hoc quantulumcunq; quod restat, inq; usus nostros uertimus. Ita ut secundum ipsius Senecæ sententiam, quæ Ciceronis antè fuerat, quod facere solent, qui seriùs exeunt, & uolunt tempus celeritate reparare, calcar addamus, cuius ope ueras opinionones, & fugientem hæcenus beatam uitam, uel sub ipsum uitæ terminum consequamur. Nunquam enim serò fit, quod salutariter fit. Nam & si reprehensionem dilatio mereatur, emendatio tamen laude digna est, cerè quòd bonum est, intempestiuum esse non potest, alioquin bonum utiq; non est, si tempestiuum esse desit. Qualem esse credamus penitentiam defensorum, ad nihil iam, nisi ad miseræ cumulum ualituram, cum contrò non inefficax penitentia senum sit. Nos uerò non pudeat, quod multò antè decuit fecisse, uel nunc aggredi pudeat, potius ne nunc quidem uariante capillo, turpè est, uariantia non firmare consilia. Aggrediamur itaq; iam tandem & cogitemus, acriter, quo in statu res nostræ sunt, nec no-

nec nostræ solum res, sed quorumcunque mortalium. Quid enim quæso uita hominis status exiguus & tenuis fumi uapor? Sentit in se quisque quam putre, quam debile, quam caducum corpus inhabitet, sed errore iam publico dissimulamus, & imbecillitatis nostræ cōscij, diuturnitati proxima cupida menti cōcepimus. Sic est. Nemo est, qui se moriturum credat, imò uerò nemo est, qui non se mortalem sciat, sed diem mortis, qui forsitan hodiernus est, in longum pro se quisque rejicit: ita cuius maxime præsentia timeamus, eius absentia maxime si dimus, cum nihil tam ambigüe absit, nihil tam subito præsens fiat. Fallit miseros Aristoteli, cum illud, ait enim quæ longè, ualde nō timeantur. Sciunt enim omnes quod morientur, sed quia non propè, nihil curant. Hæc ille uir tantus, in Rhetoricis, ego autem & nihil curare, mortem homines fateor, & esse quam idem dicit incuria causam, non nego, sed eam ipsam falsam esse concedo, nam quid falsius, quam longè ualde mortem credere, quæ ne unquam longè sit, uitæ breuitas facit, ut semper impendeat, supraque caput sit? Facit humanorum casuum mira uis, ineluctabilis euentus, infinita uarietas. Nihil ergo homines mortem curant, non quia est, sed quia creditur longinqua, si enim scirent, quam propè est (quod necessariò scirent, nisi uirò oculos auerterent) puto uel timere mortem inciperet, uel ita se uirtutibus armarent, ut eam ceu melioris uitæ principium, meritò non timerent. Nunc uerò quem inuenies, qui non uirtute abiecta, longæ uitæ spem arripiat? Quæ ut nō fallat, & ut sit uita longissima, breuis erit, & in finem uitæ spes uiuendi, quamuis rariis, quamuis nihil mentita se tellerit. Quem (inquam) mihi reperiēs, qui non cōtaneis suis, se superuicturum speret? Ita cogitatus nostros, actusque disponimus, quasi nullus noster, omnium hæredes futuri simus, cum interim nostra suos expectatores habeat hereditas, & haud dubiè falli alterutros sit necesse. Eripiamus nos huic ludibrio, & si ratio non mouet, moueant nos exēpla, quæ undique, uel nolentibus oculis se offerūt, & uel exclusa se ingerunt, uel admissa præcordijs insident, nec faciliè nisi contemptu impio, & obliuione morifera differuntur. Delectat scire quid scimus, & quo imus, quis cunctantes, tergiuersantesque manet exitus, intueamur alios, nō lyncæis oculis est opus, aut illius acie, qui à Lilybei specula, digredientem portu Carthaginis classem Punicam numerabat, iuxta respicere iubeo, uicina ostia, contiguas domos, uibestipias, quas incolimus, nimis uagos, ad proprios lares ac limina redeamus, uidebimus, quam repente uelut somnium ac umbra præterijt, atque ab oculis nostris euauit, quicquid in terris charius habeamus. Amici qui pro nostra uita ituri ad mortem, si res posceret uidebatur, mortem nobis, & nimis solitariam sorte sua uitam effecerūt. Non illi nos hic perpetuos reliquere, sed eodem properantes præuenire, & forte sua in tempore usi sunt, utemur nostra nos. Nam, ut ait Flaccus: Omnes eodem cogimur, omnium uersatur urna serius, ocyus, fors exitura, exiuit ocyus fors illorum, exiuit nostra serius, sed confestim. Nulla mora est, quantum enim refert, senex an iuuenis moriaret? Si ad finem uitæ respicis, quæ ultima & communis omnium est senectus, uerum est illud:

Nemo non senex moritur.

Si ad uitæ spatiū nemo non iuuenis: si ad opiniones, nemo non puer. Verum ista prætereo, tam multa enim occurrant, ut uix propositū sequi possim, piget & impediore gemitu stringere numeris, quos affectus intimos, quæ dulcia pignora mæstus, ac pestilens, & ex omni seculorum serie eradendus nobis annus hic abstulit. Pauci fateor, ex omni grege hominū, pauci admodum superestis, cum quibus & uiuere eligam & mori. Non quod ego plures alios ab hac acie secludam, nisi quos à nobis uel coniugium, uel occupatio, uel aetas, uel difficultates aliæ disjungunt, amarique iubente longinquo. Neque uerò nunc de superioribus agitur, quorum beneuolentia fortasse aliqua conuersatio nulla est, obstat enim mutuo cōuictui, disparitas fortunarum, & amicitiarū uirus insolentia, dum uilesceant metuentes, adorari expetunt, non amari. Nos uerò quid impedit, quò minus has uitæ reliquias, quantulacunque sunt, simul in pace animi, bonarumque artium studiis transigamus? Et si in freto uiuimus (ut ait Seneca) moriamur in portu: an quod uni quondam domino obsequentes fecimus, id nobis uiuentes non audebimus? Plusque in nobis potuit seruitutis studium, quam libertatis amor potuerit? Et si enim nobis ea seruitus libertate qualibet gratior foret, quod illius uiri optimi, & in eo statu minime insolentis affectio, merebatur tamen, esse sub altero, parere alteri, alieno uiuere, uideri possunt seruitutis honestioris, uere autem libertatis utique non sunt. En inuisa licet, contigit libertas, aliquantoque citius quam optauimus nostri sumus, & animos quidem nosse, omnium uideor, an fallor? Impedimenta rerum, fors omnia non nouit, & si mihi nihil in uobis occultum reat? Non sumus principes maris & terræ (ut Aristoteles

teles ait) nec oportet ad beatam uitam, habemus autem quod sufficere possit animis molestis, sequē componentibus ad naturam, quod si singulis sat est, quid omnibus euenturum suspicemur, ubi uicissim alter alteri manum dabit, & quicquid necessitatis inciderit, alterna ope supplebitur. Abundabimus mihi crede, magisque forsan inuidia nobis, quā inopia metuenda est. Quid igitur expectamus? Quid mari & montibus, fluminibusque distrahimur? Cur non tandem domus una coniungit, quos olim iunxit unitas uoluntatū, nisi quia noua quælibet, & insueta refugimus, multaque pollicitam spem dimittere, uocantemque nos altius fortunam, non audire stultum credimus, cum multo sit stultius, contemptis rebus, certis ac solidis, in umbris inanibus spem habere? Ego quidem non conscientia mea, sed presentis epistolæ testimonio, in uos culpam omnem retorqueo, quicumque fueris, ad salubre consilium tardiores: quin hinc solutis seu præfectis occupationum laqueis festinate, neque mihi detur arrogantia quod trahere uidear non sequi, ad utrumlibet ex a quo paratus est animus. Siquis usquam uitæ nostræ locus est aptior, raptim adero, non sum enim, qui fidele consilium spernere soleam, nulli credo mortalium, maiorum est uel fides, uel auaritia amicorū, sin hic uestro iudicio prælatum est, quod nostræ fatentur littere, quod uos nunc etiam tenet. Nolite cupiditati aurem dare, nunquā dictura est sufficit, semper nescio quid deerit, habet hoc auaritia proprium ac pessimum insatiabilis est, & dum promittit absentia, presentibus uti uetat, hæc habendi sitis nunquam plura quærendo, sed pauciora concupiscendo sedabitur. Crede non mihi, sed Philosophis, quorum hæc ad ueras diuitias uia est, quod ad me attinet, cupiditatibus metam fixi, & oraculi loco Poëticum illud accipiens:

Semper auarus eget.

Ne ipse quoque semper egeam, quod sequitur feci, certum uoto finem petij, eumque tampridem licet restantibus fortunæ uentis attingit. Ne uerebor, ne mihi segnitie meus hæres obijciat, mihi uiuo, non sibi, & rerum mearum cum amicis, Dominus non negotiorū eius, qui nondum certè mihi noscitur sum gestor, pro me autem, quid mihi tantoperè laborandum? Expedit, expeditum esse, impedito itinere gradientem, quid nunc etiam inutiles, & funestas sarcinulas cogitamus? Eleganter ait Flaccus:

Spatio breui spem longam refeces:

Idne autem de breui aliqua uitæ particula dictum putes, & non de tota uitæ, alio loco ait idem:

Vitæ summa breuis, spem nos uetat inchoare longam.

Ita est, non fallitur, nihil est uetius, & si enim uitæ huius angustias, quo possumus modo, ætatum scilicet operosa distinctione, laxemus, & in quantaslibet minutias diuidamus, reducat tamen in unam cuncta congeriem, & curiosius scissa reintegrans, à primo ad ultimum, quamuis longissimæ uitæ diem, totum simul mēte complectere, fateberis summam huius rapidissimi temporis esse breuissimam, huius ipsius si retrò, circumque respicimus, bona pars nobis exacta est. Colligamus nos igitur ad extremā uiarum, quodque nō ambigitur, duriora, abiectisque superuacuis necessaria tenemus. Quid procrastinamus? Quid differimus? Dies diem, mensis mensem sequitur, atque in se, sua per uestigia uoluitur annus (ut præclare ait Maro) desinendoque reincipit, & nunquam sic desinit ut quiescat. Quis igitur expectandi modus? Aut quis finis? Canos iam comites senectutis, & nuncios mortis aspeximus. Quid amplius præstolamur? An ut oculi senio caligent? Tremant poplites? Terga currentur. Primum quis Mathematicus tam longè nobis sponfor est uitæ. Esto, sit Petosyris, sit Nectepus, sit Nigidius ex nostris, sit Veritas demum ipsa, quanta tamen amentia est, quod iustus in spatijs, & ex cōmodo fieri potest inter angustias differre, præsertim, quia ut uini & olei, sic temporis & uitæ fex in fundo iacet, at illam te, cum superiora neglexeris referuare ridiculum. Votum solet esse uiatoribus ante noctem hospitari, accingamur obsecro, & post multos itinerum labores, illi nos æterno tandem hospitio præparemus, in hoc uobis luce chariores fratres, si quid in me opis, aut consilij est, si quid oblectationis, aut gratiæ, ex me sperari potest, si quid subsidij ex his rebus, quas improprie meas dicunt, cum fortunæ sint. Denique me ipsum, quod sine arrogantia possum, libellos atque hortulos meos, offero, & si quid est aliud. Sunt autem non pauca, quorum indiget inops hæc, & mortalis uita, quæ nominatim stylo inferi decor uetat. Ad extremum, ut in uota precesque desinam, inspiret utinam nobis consolor spiritus, in hoc saltem conspirare, ut dum spiramus adhuc, ad requiem aspiremus, & qui tota die suspirauimus, respiremus ad uesperam. Vale.

Solitudinem suadet ad capeſſendam Sorgia fontem.

IAm ſuperiori epiſtolæ anulum impreſſeram, dum ecce nondum ſatiato animo, quædã uenturi dulcedo temporis, quam mente, & cogitatione præcepto, fatigatum mihi reſtituit calamum, & cunctante nuncio, ne occaſionem perderẽ, ſed uultu moræ cauſas exquirẽ admonuit. Iuvat enim diũ colloqui, iuvat lateri tuo, quos ipſe exterior ſtimulus incutere, ſi omnes igitur beatam quærimus uitam, neq; ab hoc ſine, ulla uſquam mortaliũ ſecta diſſentit, quanquam quibus ad illam tramitibus peruenitur, multum ſoleat humana curioſitas altercari. Si, inquam, nobis eſt illa, quam licet perdimus, nec perdere poſſumus, ſi uelimus, nec perdere ſi poſſimus, uelle poſſumus, ipſa cum anima ſollicitatis inſeparabiliter adiuncta cupiditas, ſi ſollicitatem ipſam ſcimus, ſine amicorum ſolatio, plenam hic non poſſe cõtingere, quo gaudijs noſtris obſtamus? Quid uẽ omnium bonum impedit tarditas ſingulorum? Venit equidẽ ad nos (ut ait Seneca) ex his, quos amamus, etiam abſentibus gaudium, ſed id leue & euaniidum, conſpectus & præſentia, & conuerſatio habent aliquid uiue uoluptatis. Ea ergo, quàm primũ nobis arripienda eſt. Etenim ſi obſcœnæ uoluptatis, Philoſophorum aliqui adeo appetentes fuerunt, ut ibi ſummam boni ponerent, & illam humanorum actuum dominam ſtatuentes, ipſius quoq; uirtutis ſibi tribuerent famulatum, quis erit tam ferrei pectoris, qui honeſtæ uoluptatis non capiatur illecebris, quã uirtutis comes amicitia præſtare poteſt? Nam quæ, oro te, uita ſollicitior, aut lætior, q̃ cum illis degere, cum quibus te perfectus amor, & mutua charitas, unũ fecerint, in diſſolubili quodã nodo, conſenſu unanimi, rerum adhibito. Cum quibus tibi nil diſſonum, nil occultũ, ſed cõcordes animi, ſerenæ frontes, ſermo uerax, & inelaboratus, apertimq; etiã cogitatus. Hæc ſi nobis uita contigerit, nil amplius optabo, & ſicubi ſcœnæ atorẽ, aut herediperã alieno tumidũ uidebo, nullam mihi mouebit inuidiã, me quidem extimatore pauperimus, licet (ut Satyricus ait)

Poſſideat, quantum rapuit Nero, montibus aurum

Exequet, nec amet quenquam, nec ametur ab ullo.

Vbe ſanẽ unum in locum conuenerimus, quid enim & uenturo prohibet gaudere? Si quidem hoc meum habitaculum approbare uidemini, nec immerito, etenim & ſi non quale habet apud Virgilium rex Latinus, auguſtum, ingens, centum ſublime columnis, at certẽ iucundum, ſolitarium, ſalubre, & proſectò paucorum tam bene concordium hoſpitum late capax. Si quidem ergo uos huc ſata contraxerint, iaciemus anchoram, portum inueniſſe uidebimur, & ſi forſan ad quietis noſtræ famam, conſluentium amicorum turba ſuccreuerit, non deerit urbe media domus anguſtior, quam ſub hac ſpe uacuam ſino, ego enim partem eius exiguam non implem, cum omni familia, quæ mihi ſolitudinis auido, turba ingens eſt. Ne uẽ tibi his uerbis iniectas compedes, teque uni domicilio aſcriptum putes, erit nobis in Bononia ſtudiorum nutritrix, in qua primũ adoleſcẽtiæ tempus expendimus, & dulce erit, mutatis iam non ſolum animis, ſed capillis antiqua reuiſere, & ſummiorẽ iudicio ciuitatis illius, ſimulq; noſtrorum animorum habitum, & ex collatione temporum, quãtulum uiuendo proceſſerimus contemplatio. Erit inde Plato imminens Placentia, & Antonini tui uenerabilis domus, cui tu præſides, mediocritatem loci non aſpernatus, multis opulentioribus neglectis, quoniam, ut dicere ſolebas, uicinitatem meam, in prouentibus numeraviſti, illic tu omnium hoſpes eris, occurrent, ſi paulò longiũs proficiſci libeat. Hinc Mediolanum, illinc lanua, illa terreſtrium, hæc maritimarum decus urbium. Ille tractus lacus habet & fluuios, hic æquor undiſonum, tumidum, ueliquolum, illic Larium uidebimus uberem lacum, cui Comum adiacet, unde Abdua amnis egreditur. Videbimus Verbanum, qui lacus Maior ab incolis dicitur, quem Ticinus interſecat. Videbimus unde Ollitis prodit, nec procul inde Benacum, unde Mintius erumpit, uulgò lacus notiſſimos, doctis etiam incognita nomina. Videbimus impendentes lacubus alpes, æreas, ac niuoſas ætate, gratiſſimum ſpectaculum, & ſylua aſtra tangentes atque inter concaua rupium, quæruſ los riuos, ſummisq; de montibus, magno cum ſonitu cadentia flumina, & quocunq; te uerteris, aurum murmur ac ſonitum. In hoc autẽ tractu altero, Apenninus ſupra uerticem erit, mare ſub pedibus Tritones in oculis, & pelagi monſtra, Neptuniq; fragor in auribus & ſaxorum ſterus, & Nereidum querelæ, ibimus per eos, quibus ultra quàm credi poſſit oblector, Tyrrheni ſinus æquoris, uacui mordacium, atque pungentium curarum, & opatum ſemper ocium, quòd nobile illud amicorum par Scipio ac Lælius, poſt labores bellicos, in

Caletæ

Caleat olim, nos lanugine littoribus, post labores Pyreos sortiemur. Si quando autē hac terrarum parte, pleni erimus, alia nobis Pataui, nec minus tranquilla, nec minus idonea sedes est, ubi non ultima portio bonorum fuerit, talis illius uiri meruisse conuictum, sub quo ciuitas illa nunc, multorum serie laborum fessa, respirat, ipsum honoris causa nomino, Iacobi Carrariensem, quem amare & colere, in animum ut inducas uelim. Nam cum omni ætate uirtus amabilis fuerit, nostra eò amabilius, quò rarior, eritq; nobis, ad latus omnium quas ego uiderim, & uidi cunctas ferè quibus Europæ regio superbit, miraculosissima Venetiarum ciuitas, eiusq; dux illustis, honoris quoque causa nominandus, Andreas, nō minus bonarum artium studijs, quàm tanti magistratus insignibus uir clarus, erit & Tarusius, fontibus, fluminibusq; circumfluum, domus, emporiumq; latitiæ. Itaq; quotiens identitatis tædij mater offenderit, aderit optima fastidij medicina uarietas, & quicquid molestiæ obrepserit, alterno colloquio, & locorum talium mutatione purgabitur, uides non dubito, quibus te armis aggredior, quibus artibus urgeo, ut uirilibus monitis, blâditias muliebres misceo, omnia facio, ut persuadeam, quàm fideliter, ipse mihi sum testis, quàm efficaciter, exitus arguet. Quod in me erat præstitisse uideor, poteram fortè si uellem hoc ipsum compitiùs eloqui, sed affectus immodicus, sæpè facundiæ officit, dixi utcunque quod in animo erat: dixi quod intelligeres, atque utinam probares. Noli, quæso, qualiter, sed quid dicam extimare, meliùs consulit balbutiens amicus, quàm disertus hostis. Nescio finem inuenire, & sententiâ me animi calore longiùs, quàm destinatam processisse, unum hoc identidem quod sine hortatu meo tibi in animo esse perpendi, inculcare non desinam. Conueniamus, oro, impigre in hunc locum omnes, si locus hic omnibus placet, alioquin è toto orbe terrarum (nullum enim mundi latus, nullam barbariem recuso) eligite, ubi uobis placeat locum, ego affectus meos exuo, uestros induo, modò simul esse liceat, bene erit. Eligite ubi quod restat pacificè uiuamus, ubi æquanimitè moriamur, tu interit. cura, ne sanum consiliū corrumpat mora. Vale.

FRAN. PETRARCHA BARTHOLOMÆO HEREMITÆ, s. Epist. VI.

Carmina quæ petierat amico mittit.

Quod professionem tuam decuit, ex Augustini dictis, uolumē ingens, per alphabeti literas collegisti, rem maioris operis, quàm gloriæ. In quo ipso animū tuum miror, qui studio utilitatis publicæ maiora (nisi fallor) ausurum ingenium inclinasti, cuius ut uotius exitus, sic prosper euentus, sicut decuit fuit. Siquidem cum ob eam causam, Clementi Rom. Pont. literatissimo, sed occupatissimo homini, atq; ob id talium compendiorum auridissimo placuisses, patriæ tuæ Pontifex factus, & aliora iperare iussus, quam uis, ut est animi modestia & religionis, humilitas, natalis soli iuncta dulcedini, nescio an nihil non dico altiùs, sed gratiùs inter hæc rerum prætereuntiū fastigia sperare queas, & de labore in laborem missus, quod de Augustino fecisti, de Ambrosio facere iuberis. Parebis iam, cœpisti enim & perficies spero, pari utinam facilitate & felicitate. Parebis (inquam) si te noui, non ut altior fias, sed ut gratior, & si enim forte tua lætū te, altioris status cupido non tangeret, æquum tamen animum decet, tam se gratum præbere ultrò oblaris, quàm optatis, petitisq;. Nihil enim æquè in omni munere librandum ac donantis intentio: sed ad Augustinum tuum redeo, & ad te. Petisti equidem, ut in fine illius magni operis quod sudore tuo de illius opulentissimi patris familias, lapidibus & calce compactum, Pontifici præsentis, sed multò maximè posteris præparasti. Aliquot tibi uer siculos subscribendos mitterem: parui & ipse tibi, cui nil negare uolens, & quamuis iam dum multis indignantibus, longeq; alijs curis exercentibus animū, ab eo studio distractum reuocarunt preces tuæ. Mitto igitur paucos Elegos, eiusdemq; sententiæ totidem, si malis hexametros. Vtere uel utrisque, uel utrislibet utrosq; raptim, & ex temporali impetu dictatos noueris, nuncio tuo mecum syllabas metiente, ita ut nulla tam breuis fuerit, quæ si bi non longissima uideretur. Vale.

FRAN. PETRARCHA SOCRATI SVO, s. Epist. VII.

Quod annus pestilens & coniunctos, & amicos eripuerit conqueritur.

Mi frater, mi frater, nouum epistolæ principium, imò antiquum, & ante mille ferè quadringentos annos Marco Tullio usurpatū. Heu mihi frater amantissime, quid dicam? Vnde ordiar? Quo nam uertar? Vndiq; dolor, terror undique, in me uno uideas, quod de tanta urbe apud Virgiliū legisti:

—nam crudelis ubiq;
Luctus, ubiq; paup, & plurima mortis imago.

Vtinam frater, aut nunquam natus, aut prius extinctus forem, quod si nunc optare cogor, quid dicturum putas, si ad extremam senectutem uenero? Ad quam o utinam non uenirẽ, sed ueniam, timeo, non ut diutius uiuam, sed ut diu moriar. Nosco etenim fatum meum & sensim intelligo, ad quid in hanc ærurnosam & infœlicem uitam sim proiectus. Heu tui frater optime, piget ex intimis, ac miseret me mei. Quid enim dicent, qui hæc audient? Tu qui solamen, auxilium quæ alijs laturus uidebare, qui de te nobis nil mediocre promiseras, qui malorum usu obduxisse iam callum aduersus omnes fortunæ tribulos, omnemq; duntiem, seu magis in silicem obriguisse debueras. Ecce quàm molliter sarcinas tuas fers: ecce quàm crebris eiulatibus aures nostras percutis, ubi nunc maximè professioni tuæ debita celsitudo animi? Vbi uerba magnifica? Quæ si ad ingenij laudem, non ad uitæ consilium referantur, quid nisi sonitus inanis, & curiosarum delinimenta sunt aurium. Præstolabamur ex te carmen Heroicum, elegos legimus, historias uirorum illustrium sperabamus, unam cernimus proprii doloris historiam, quas putabamus epistolas, sunt lamenta, ubi artificiosas iuncturas uerborum, noua incude percussorum, & dulciter intermican-tes colores Rhetoricos quærebarum, nil nisi dolentis interiectiones, atque indignantis accentus, & lituras aspicimus lachrymarum? Et quis erit modus, aut quis finis? Si omnium fata mortalium deplorare uolueris. Vnum tibi pectus, & una lingua, non sufficit, ingens miser, molestumq; negotium suscepisti, superuacuum, inexplebile, alio de fonte petendæ sunt lachrymæ, semper nempe recentibus, assidueq; nascentibus dolorum causis, duo sel- si, iamq; exhausti, & arentes oculi, parum mœsti humoris infuderint. Quid agis igitur, tui oblite, & propria non contente miseria ac morbo, in quem sciens, uolensq; incideris, nisi amicis in super uenenum porrigasq; pollicitus medicinam? Quin potius uel fle solus, uel discere mortalis æquo animo ferre mortalia, teq; non solum, neque cum amicis solis, sed cum omnibus rapi uidens, iam tandem inutilibus quærimonijs modum pone? Erit aliquis indignanti- or natura, qui mœstos apices prorsus abijciat, aut conculcet cum irrisione mordaci. Abi, inquit, in malum sydus, an si tu muliebriter uictus es, nos saltem utros esse non si- nes? Cuncta presentio, nilq; me horum frater fallit. Scio uiri esse, primum quidem dolorem propellere, proximum extinguere, tertium moderari, ultimum abscondere. Sed quid agam? Moriar, nisi dolorem in fletum ac uerba profundero? Illud me solatur, quod quicquid scripse- ro, molle quamuis ac friuolum, cum ad tuas uenerit, non ad alienas peruenisse, sed ad prop- rias manus meas rediisse uidebitur: quamobrem non magis erubescam, dum hæc à te le- gentur, quàm dum à me scriberentur erubui: Nec me tamen erubuisse negauerim. Sensi enim animum ac stylum excussio rationis freno, extra destinatum iter, affectibus iuncto tra- hi, quo nil molestius pati possum, id pudori meo grauius insultat, quod iam annus integer, iamq; alterius bona pars abiit, ex quo nihil uitro dignũ, non dicam facere, sed ne loqui qui- dem contigit, tonante undiq; ac fulminante ferociter fortuna. Qua in re, benigno sub iudice forsan excuser, si ad examen uenerit, illud quoq; non leue aliquid, sed M. C. C. C. XLVIII. sextæ ætatis annum esse, quem lugeo, qui non solum nos amicis, sed mundum omnẽ gen- tibus spoliauit. Cui si quid defuit, lequens ecce annus, illius reliquias demerit, & quicquid illi procellæ superfuerat, mortifera falce prosequitur. Quando hoc posteritas credet, fuisse tempus, sine cœli, aut telluris incendio, sine bellis, aut alia clade uisibili, quo non hæc pars aut illa terrarum, sed uniuersus ferè orbis, sine habitatore remanserit? Quando unquam ta- le aliquid uisum, aut fando auditũ, quibus hoc unquam annalibus lectum est, uacuas do- mos, derelictas urbes, squalida rura, arua cadaveribus angusta, horrendam, uastamq; toto orbe solitudinem? Consule historicos, silent, interroga physicos, obstupescunt, quare à Phi- losophis, humeros contrahunt, frontem rugant, & digitulo labris impresso silentiũ iubent. Credes ista posteritas, cũ ipsi, qui uidimus, uix credamus, somnia credituri, nisi experrecti apertis hæc oculis cerneremus, & lustrata urbe funeribus suis plena, domũ reuerſi exopta- tis pignoribus uacuum illam reperiẽtes, sciremus utiq; uera esse, quæ gemimus: O' fœlicẽ populum pronepotum, qui has miseras non agnouit, & fortassis testimonium nostrum inter fabulas numerabit. Meremur hæc quidem, & grauiora, non inficior, sed & maiores nostri meriti sunt, atq; utinam non & posteri mererentur. Quid est ergo iudiciũ iustissimẽ, quid est quod insigniter adeo in nostrum tempus ultionis tuæ feruor incubuit? Quid est, quod cum culpæ nõ desint, desunt exempla supplicij? Cum omnibus peccauimus, flagi-

latur solit? Soli inquam, audeo enim affirmare, quod si omnium sæculorum flagella post
aream illam famosissimam, reliquias mortalium informi pelago circumferentem, cum
præsentibus extimentur, delitiæ fuerint, & ludus, & requies, neq; enim cum his malis con-
ferri decet, bella quantalibet, in quibus & remediorum multa sunt genera, & (quod ulti-
mum est) uiris saltem mori licet. Est autem solamen mortis eximium, bene mori. Hic re-
medij nihil prorsus, nihilq; solati est, cumuloq; cladis additum, mali causas, principiumq;
nescire, nam nec ignorantia, nec ipsa quidam pestis odiosior nugis ac fabulis quorundam
hominum, qui professi omnia, sciunt nihil, quorum tamen ora licet assuescunt mendacijs,
tandem silent, & quæ impudentia primum ex more laxauerat, ad ultimum clausit stupor.
Sed ad inquisitionem meam redeo. An uerò sicut longum iter agentibus euenit, ut aliq; uig
pars fatigationem faciat, alia fateatur, sic nobis accidit, ut lenitas tua Deus, humanis pau-
latim lassata criminibus, & tungi accessione prægrauata, nunc potissimum uicta subsederit;
tuq; nos uector optime, tolerare amplius non ualens, in terga profeceris, atque a nobis mi-
sericordiæ tuæ oculos iratus auerteris. Quod si est, non nostrorum modò, sed paternorum
simul criminum poenas damus, an petores illis nescio, sed certè miseres. An illud fortas-
se uerius quod magna quædam ingenia suspicata sunt, Deum mortalia non curare? Sed
absit à mentibus nostris hæc amentia. Si non curares, illa non subsisterent. Nam de his qui
nostram curam non Deo tribunt, sed naturæ, quid sentiendum nobis sit, ueritatis tuæ studio
deditis, cum Seneca ingratis nos omnium appellet, qui mutato nomine, dissimulent Dei
munus, & cauillando impiè, superne debitum abnegent maiestatis? Curas profectò nos, &
nostra Deus, sed aliquid latitantis, & ignotæ nobis causæ est, cur ex omnibus sæculis di-
gnissimi uisi sumus, qui acerrimè plecterentur, non idcirco minore iustitia, quod occulta
est. Namque iudiciorum tuorum imperscrutabilis, & humanis sensibus inaccessa profun-
ditas, uel ergo pessimi omnium uerè sumus, quod negare uelim, potius quàm auiam, tunc
ad futura bona præsentibus malis exercitatores, purgatiorisq; seruamur, uel omnino ali-
quid est, quod ne cogitare sufficimus. Cæterum quæcunque sint causæ, quantumlibet ab-
ditæ effectus apertissimi sunt. Sed ut à publicis ad priuatas lachrymas reuertamur. Anni
equidem secundi, uix dum prima pais acta est, ex quo Italian repetens, te proci ad fon-
tem Sorgiæ lachrymans dimissi. Non iubeo in longum oculos reflectere, hos pauculos dies
numera, & cõgita, quid eramus, & quid sumus. Vbi dulces nunc amici? Vbi sunt amati
uultus? Vbi uerba mulcentia? Vbi mitis & iucunda conuersatio? Quod fulmen ista con-
sumpsit? Quis tenax motus euerit? Quæ tempestas demersit? Quæ abyssus absorbu-
it? Stipati eramus, propè iam soli sumus, nouæ amicitia contrahendæ sunt, unde autem siue
ad quid humano genere pene extincto, & proximo (ut auguror) rerum fine? Sumus, quid
dissimlem, uerè soli, credo in agente Deo, ut uitæ huius illecebris, impedimentisq; suau-
ibus spoliati, liberius iam ad alteram suspiremus. En quo subita rerum mutatione perue-
nimus, ut experiri liceat in nobis, an præclaram illam Epicuri uoce, iure possumus dicere?
Satis magnum alter alteri theatrum sumus, quod ut uerè dici possit à nobis quamdiu tam-
en dici poterit? Aut quis augur statuat, quorsum nobis datum sit, de huius mutui thea-
tri stabilitate confidere? Alteri secus nutantibus iam columnis: quid enim ego de tua uita
certior, hæc scribens, quam tu hæc perlegens de mea? Nimis caducum simul ac superbum
animal est homo, nimis altè fragilibus superædificat fundamentis, è tanta sodalium turba,
ad quem redacti numerum sumus uides, & ecce dum loquimur ipsi etiam, fugimus atque
umbræ in morem euanescentes, momentoq; temporis abisse alter alterum accipiet, & ipse
mox præuium secuturus. Quid ergo sumus frater optime, quid sumus, nec desinimus su-
perbiere? Suis angoribus consternatus Cicero in epistola quadam ad Atticum: ipse inquit
quid sumus, aut quamdiu hæc curaturi sumus? Breuis quidem, sed bona (ni fallor) quæ-
stio, & salutaris, & grauida, atque utilibus plena sententijs, sub qua multum ueræ humi-
litas ac modestia, multumq; contemptus rerum fugitiuarum, uigil flossor inueniet. Quid
sumus inquam? Quàm graui, quàm tardo, quàm fragili corpore, quàm cæco, quàm turbi-
do, quàm inquieto animo, quàm uaria, quanq; incerta, uolubiliq; fortuna: aut quamdiu hæc
curaturi sumus? Profectò perbreuiet, nempe non aliud sonat, quàm si diceret: Ipsi quid
sumus, & hoc ipsum quamdiu futuri sumus? Vtiq; hercle non diu, cum hoc idem nostrum
esse, ut futurum esse non potest, sic nunc possit inter uerba desinere, neque si accadat mi-
ri aliquid acciderit. Virumq; igitur benè & grauitè quæris M. Tulli, sed quæso te, ubi nam
tertium reliquisti, & eueniū periculosius, & quæritu dignius? Postquam hic esse desieri-

mus, quid futuri sumus? O rem magnam & ambiguam, sed neglectam. Supererat hic mihi paululum de fragmentis annis præteritis, ante alios uir clarissimus, & (siquid mihi credis) magni animi, consilijq; Paganinus Mediolanensis, qui mihi post plurima experimenta uirtutis, acceptissimus, nec me modò, sed nobis dignissimus uisus erat. Itaque iam hic, mihi Socrates alter esse ceperat, fides, familiaritasq; propè eadem (quodq; dulcissimum habet amicitia) participatio utriusque fortunæ, apertisq; animi latebris, fida communicatio secretorum. Quantum uerò te amabat, quantum uidere cupiebat, quem internis oculis iam uidebat, quantum uitæ tuæ sollicitus erat, in illo publico naufragio, ut mirarer ipse hominem incognitum sic amari posse? Nunquam tristiores solito me uidit. Quid amice, trepidus inquirere, et, quid rei est, quid amicus noster agit? Cùm uerò benè te ualentem audiuisset, metu posito, perfundebatur alacritate mirabili. Et hic quidem (quod sine multis lachrymis nō dico, & cum pluribus dicerem, nisi præcedentibus malis exhaustos hosce oculos, atque omnes, si quæ sunt lachrymarum reliquias instantibus referuarem) hic inquā pestilenti morbo, qui nunc orbem populatur, repente correptus, ad uesperam, postquam cœnam cum amicis, & quod occidui temporis restabat, in nostro tantum sermone & amicitia, rerumq; nostrarum commemoratione consumpserat, noctem illam, inter dolores ultimos imperterrito animo transiegit. Mane autem rapida morte subtrahitur. Ac ne quid de funesta consuetudine laxaretur, triduo inexploro, illum filij, omnisq; familia consecuti sunt. Ite nunc mortales æstuate, anhelate, laborate, circumite terras ac maria, ut non secuturas opes, nec mansuram gloriam cumuletis, somnus est uita, quam degimus, & quicquid in ea geritur, somnio simillimum, sola mors somnum, & somnia discunt. O si prius expurgisci datum sit, sed de hoc aliàs. Nunc in exhaustam seriem gemituum meorum prosequor, nondum satisfeceram fortunæ, nisi acutior me cuspide impeteret, & ad iram Dei malignorum furor accederet. Hei mihi, iam deficere, iam tremere incipio, illorum more, quos primus torpore gelide febris inuadit, iam toto corpore cohorresco, & libenter ualde ab his curis, & ab hoc sermone diuerterem, sed impellit ac præcipitat animum dolor, quem frenare nō ualeo. Duos nobis amicos fortuna reliquerat, & licet alios reliquisset, ij tamen erant, tempus uitę nostrę, quod restat ea non prohibente posse traducere uidebamur. Quid enim ex omnibus oblabatur? Non paupertas, non diuitiæ, non disparitas uoluntatum, Animus in quatuor unus erat. Itaq; gloriabar antiquitatem petraris, & in diuersis sæculi uno uel altero, ætatem uerò nostram esse, & domum unam, breui fore, duobus simul amicorum paribus adornatam. Minus propriè paria nominaui, unum erat, imò uerò nullum par, sed una omnium mens ut dixi. Quid heu mihi, Luca nostro benignius? Quid Maynardo suauius? In quorum iudicio nos errare, diuturnior experientia non sinebat. Primus quidem sic animo compositus, ut præter dulcissimum, iocundissimumq; cōiuctum, etiam nostrorum studiorum particeps, & comes esset. Alter autem, etsi huiuscemodi rerum expertus, abundè tamen ornatus ijs, per quæ studijs talibus peruenitur, humanitate scilicet, fide, liberalitate, constantia. Quid multat? Liberalium disciplinarum nescius, sed uir bonus, & amicus esse didicerat, & in cœtu nostro talis unus aptior erat, quam si omnes studio deditos, cæterarum rerum omnium incuriositas habuisset. Itaq; ad opportunitates uarias cōmodè admodum, & penè diuinitus ille nobis quartus accesserat. Nimis fœlices uisi sumus, inuidit crudelissima fortuna, & indignata est, quod nos nondum totos tantorum comitum perditione prostrasset. Mouerant ambo simul, & te frater apud Auinionem, ut certus sum, non sine suspicijs dimisso me alteram animi sui partem cupidissimè petebant. Mœstam nimis, & miseram historiā aggressus sum. Sed est quædam & lugendi dulcedo, qua sæpe nimium pascor infœlix. Veniebat pariter optimo animo, fato pessimo, miserabili euentu, ille Romam petiturus, ille Florētiam. Quo ergo diuertitis amici? Ite rectius, ite securius non hoc uestrū iter, quid uobis cum Alpibus niuibuscq;? Omnia uincit amor, & uos celsistis amor. Veniebatis me uisuri, hic erat inimicus, hac cathena trahebamini nō ibatis, sed trahebamini ab illo, cui cœlū ipsum obsequitur, cui discordantia inuicem obediunt elementa, amor omnipotens uos trahebat. Agnosco insidias fortunæ, hoc egit ut in solabilis dolerem, quin illud impie molita est, ut qui iam recuso anni spatio, pedem Parma non noueram, nunc abessem sub obtentu magni, nescis cuius boni, quo scilicet & nos aspectu mutuo priuaret, & uos animo confternatos, raptimq; ac propere fugientes, facilius in laqueum præparatæ mortis impelleret. Heu dolor infatigabilis, heu uulnus æternum. Festinabitis obliti laborū & periculorum omnium, cæteras enim curas & spes, ac desiderium oppresserat. Naturale est, ut minorem passionem

maior absorbeat, ardebat animus, me coram cernere, & mecum de uitæ totius ordinatione differere. Inde susceptum iter agere, & rebus in patria dispositis, huc reuerti, hoc eis nempe propositum erat, mihi fieri, ac meorum dolorum comes unice ut te illuc accersito, simul usque ad exitum uiueremus. Quod si me Parmæ reperissent, poterat mora longior, fortunæ duritiem fortassis inflectere, mutassent fortè consilium, & per nuncios actis, quæ acturi erant in patria, ipsi amoris dulcedine compediti, mecum inseparabiliter resedissent. Et nunc quid prohiberet, quò minus simul omnes essemus in quiete illa animi diutius exoptata? Sed adamantis fatorum uinculis tenebamur, & ut abessem ferox fortuna prouiderat. Itaque cum Parmam uenissent, percunctando per obuios, re comperta, tristes ad domum nostram, delectis animis ac uultibus descenderunt. Quid singula prosequar? Omnem domus atq; orti angulum, omnes herbosos cespites (cœperat enim iam ad arietis aduentum bruma mittere) dulci accubitu compresserunt implentes cuncta suspirijs. Deinde cum possent alibi ambo, per noctem in lectulo meo iacuerunt, credo ut quem ad quietem necessariam humana fragilitas meditata est, ad laborem mihi perpetuum consecrarent. Posterò autem circa horam diei sextam abierunt literis domi relictis, quibus mihi, & eorum tristitia, redeundi propositum, multaq; præter hec alia, nota sunt, quas ego literas, dum uiuam inter delicias habebam dolorum stimulos, ac lachrymarum materiam immortalem. Mensis ab hinc integer lapsus erat, cum ego ignarus horum omnium domi redij, literas reperi, famulosque meos, cum earum tenore concordem audiui & admirans. Sed quid agerem? Illi tan. o ante discesserant, ut iam demens expectarem reditum ac negligentiam accusarem. Quæ postquam mihi debito longior uisa est, unum ex famulis Florentiam misi, Maynardum literis excitans, ad obseruantiam promissorum, atq; illud adiiciens ut eundem nuncium Lucæ nostro mitteret, seu ille Romæ moras ageret, seu Theani, cui ingentem quoq; epistolam scripsi exhortatoriam, ad notorum modestiam, & ad huius uel alterius loci electionem, quicunque rebus nostris appareret oportunior, nec non ad morem studiosæ solitariae uita, quæ quoniam omnes æqualiter tangebat, ut per eum ad te etiã mitteretur inserui. Præclare quidem ut multa illud à Vergilio dictum est:

Nescia mens hominum fati, mortisq; futura.

Literarum portitor abscesserat, & ego qui Romam secundâ multa mihi dulcia fingebam, hæc quidem ab ortu aderunt, illa autem ab occasu. Quis me foelicior congressu talium amicorum? Quorū usq; tranquilliora studia? Quorū uita quietior? Has inter cuias, quæ insausiti rumoris amaritudinē geminarū, nūcius meus, die octauo, postquā hinc discesserat, per intensissimū imbrem non expectatus affuit, & pluuia, & lachrymis madēs, & fronte uulnus animi uisibiliter præferente, dirigui, & excussio manu calamo, scribentē enim fortè comperebat. Quid noui affers dic ocyus: exclamo. At ille gemitu uerba frangente: Infœlix (inquit) nuncius aduenio. Amici tui super Apennini uerticē in sæuas latronū manus inciderūt. Hei mihi, Quid mali est? Prosequitur ille singultiens. Maynardum, qui casu quodā nil tale metuēs substiterat, in insidias lapsus, & repentē cōprellum inter carnificū gladios procubuisse, Lucā clamore permotū ad actio calcaribus equo, aduolasse uiriliter, solumq; inter decem aut amplius sicarios, stricto mucrone constitisse, multisq; uulneribus datis & acceptis, uix tandē uiuū euasisse. Prædones sub lata occisi præda, impio gressu abiisse: ita tamen, ut labore simul & conscientia defessi, facile capi potuerit, excitatis agrestibus ad tumultū, nisi quidā falso & indigno nobilitatis nomine superbi, quos nominare non est necesse, accurrentes ē montibus & cohuiissent iustum impetū insequentū, & cruentam prædonū cateruam suis moribus exceperant. Lucā adhuc gladiū in manibus habentem, procū inde usum, inter rupes ac nemora, nil de eo deinceps aliud auditum. O frater, quid mihi tūc animi fuisse arbitraris? duobus una mortiferis ictibus, in corde transfigor, hic scilicet desperato, & irreparabili dolore, inde sollicito, ancipitiq; metu. Auerat Deus omne malum, quodāmodo æquanimius audiuissem ambos extinctos. Scirem nempe quid agerem. claudere fores, consolatores excludere, solus essem, & dolori meo totus incumbere, ita uel exoneratē mœrore animū, uel opprimere, uel lenirem fletu desiderium, uel implerem, & amicos duris uulneribus ablatos, lachrymando conquerer. Nunc uero nō una, sed tribus simul acerrimis passionibus indefinenter afficior, dolore, metu, spe. Et miserabilem in modū, fluctuantibus atq; inter sese certantibus, curis laceror, atq; discerptor, quæ mihi uita nihil morte securior est, & finem eius supplicij, atq; alsiduis uotis expecto. Aliquāto enim longior est, quā uellē

adhuc quidem iuvenes uidebamur, ecce biennio plusquam oportuit uiuimus. Mihi nuntios ac literas, per diuersa terrarum, imprimis Placentiam, Florentiam ac Romam. Ex his enim precipue ciuitatibus, de eo qui superstes dicitur, aliquid expectabam. Ita iam intentus atque inhians, & omne iter circumspectans, & ad omnem strepitum cōtremiscens, quintumdecimum diem ago, quod tempus, si cum multorum annorum calamitatibus trutinetur, facile præponderet. Fuit mihi impetus interdum ire, nec subsistere, donec præfens Lucæ nostræ statum, quicumque esset agnoscerem, & Maynardus & inuitabilis fors hominum, aipinum & rude cernerem sepulchrum. Fuit enim ut fama est, ingenti non modò circumstantium castrorum, sed ciuitatis etiam concursu, summaque omnium misericordia tumultatus indignantibus & exclamantibus multa ruricolis, grauiterque ferentibus, non modò defuncti casum, sed propriam quoque fortunam, quod animo prælagirent, id quod illicò coniectum est. Interrupto scilicet itinere pro hospitibus ac lucris, damnosa sibi bella succedere. Issem profectò iam pridem, in easdem fortè manus, simul fato impellente uenturus, nisi me & anni tempus aduersum, & ualetudo corporis imbecillior tenuisset, & tamen, an sibi animo contrarium suggerenti potiùs obtemperem, hæcenus frater incertus sum. Transibat hæc, sextus hodie ut reor, aut septimus dies est, nobilis quidam uir Florentinus, cuius è curia ueniens, cui cum fortè in uia publica equos suos currenti, occurrisset unus ex pueris meis, secretorum mihi conscius dolorum, & ex sermōne hominis ut sit etiam, patriam cognouisset, ultrò uerbis eum aggressus inquirere cepit: An de hoc amicorum nostrorum casu noscet aliquid. Et cū nosse omnia uideretur, hortatus est, ut mecum loqui, & infestum dubietatis meæ nondum ueller absoluere. At ille audito nōmine meo, alioquin licet mihi incognitus, benignè admodum multis comitantibus ad me uenit, quem de omnibus diligentissimè percunctatus, in iumma didici Lucam nostrum uiuere, sic & apud nos literas Florentia transmissas, sic publicam famam loqui. Ita ego quod mirari, & indignari soleo, in media positus Italia, rumores Italicos ignoro, donec ex Gallia nuncientur. Illius ergo digressu, sic remansi, quasi inter densas animi mei nubes quidam in sperati gaudij radius penetrasset. Heri autem, cū iam ad tres peraseret, sacerdos quidam senex, familiaris meus, ad me lachrymabundus accessit, narrans nuncium quendam, de Tuscia uenientē dicere Maynardum non solū, sed cum alijs perisse, quod audienti mihi de pectore statim alterius in uesta sagitta, serenitas omnis ablata est. Sed uix dum sacerdos uerba compleuerat, & ecce mercator quidam Mediolanensis, notus meus, locum in quo cecidisset eram ingreditur, salute data & reddita. Cū (inquit) hac transiitum facerē, audiens quod hic esses, licere mihi non credidi, sine conspectu & colloquio tuo progredi. Urbane, inquam, sed unde nunc te reuehis? Quartus (inquit) dies est, ex quo Florentia discessi. Et heus bone, inquam, quæso quibus itineribus transiisti? Rectum (inquit) iter sequi nō potui. Audisti enim ut arbitror illius boni uiri mortem, pro cuius ultione populus Florentinus ad arma consurgens, multa iam in illis montibus castra combussit. Itaque deuio quodam, & syluestri calle profectus sum. Dic age, inquam, uir an uirorum mortem memoras. Hic enim & sacerdotem illum digito signaui, plures narrat occisos. Minime uerò (inquit) unus profectò solus occubuit, reliqui euaserunt, & cū intentum me atque anxium uideret, adiecit. De hac re, præter uoces populi, nihil habeo. Ille enim in omnium ciuium conuentu, non nisi de unius nece audiuntur indignationes hominum & querelæ. Credibile est autem, quod si plures essent, de pluribus loquerentur. Placuit coniectura, sed quia nihil certi afferebat, serenare animum, frontemque non potuit, & qualem inuenerat dimisit. Hæc singula frater, tam scrupulosè exequor, ut particulariter intelligas, quod in summa scire te non dubito, pessimè mihi esse, alternantibus his curarum fluctibus, & fragilem spei cymbam, hac illac æstu reciprocaniem iactantibus. Accedit ad ærumnarum cumulum, quod dum numerare dies incipio, quod curiosè faciunt amantes, miror & stupeo, quid est quod ad literas meas Turuisij, inde Patauij, mox Veronæ datas, tanto lapsu temporis, nil omnino rescriperis, præsertim cum perfidos nuncios missæ, & de rebus non paruis scriptæ essent. Nescio quid nunc mihi nouæ suspicionis oboritur. Audio enim pestem illam anni alterius, quæ abscessisse uidebatur ex integro, tursus inuasisse Modani ripas, à quibus uinam abesses. Sed quid ago infelix? An non satis mihi uera, & præsentia mala sufficiant, nisi & ficto, & futuro insuper miser fiam? Verrat hæc Deus in melius, ut qui falsa spe toties deceptus sum, semel saltē decipiar falso metu. Quod si acciderit, ut tecū pauculis qui supersunt, adhuc

adhuc semel aspiciam, antequam moriar, uixisse me satis arbitror. Cæterum epistola texti coeperat, in libelli modum euasit, cuius me illud præcipue delectat in malis meis, quod scribentis animo nubilo & inquieto, non solum stylus ipse, sed forma etiam literarum & papyrus, & atramenta conueniunt, quæ nisi proiecerò, & uim dolori fecero, nullus erit modus. Alia enim ex alijs erumpunt. Sed fortè nec adhuc nobis sol dierum omnium occubuit, & aliquid in crastinum reseruandum est. Literæ exemplum quam Florentinis misi, super hac tanta eorum ignominia, quia te fuit lecturum auguror, præsentibus innexui. Vale frater, & temetipsum rebus lectoribus præseruare studeas, ut nos, si tam ex alto permissum est, in terris iterum uideamus. Parmæ lunij x. recomendo me domino meo, domino Theanen, participi dolorum meorum. Item domino Archidiaconen. Leodenli. similiter domino meo, domino Cauallicēsi, & domino Senescallo si propè sunt, dominum Guidonē septem, & Romanellum, & Leonem saluto. Hei mihi, Maynardum amplius more solito non saluto, sed saluto eum sicut possum, & pro eo tantus peccator, indefinēter oro, quatenus cuius corpus mei uidendi desiderio, in perniciem & in mortem incidit, anima saltem euadat de manibus impiorū, liberatē & salutē liberatore, & saluatore nostro DOMINO IESU CHRISTO: qui propter peccata mea multa & grauia, me nūc in amici corpore uulnerari tam grauius, passus est. Benedictum sit tamen in sæcula nomen eius. Vale iterum & semper me memor, & rescribe quæso si uiuis, & si uales. Hæc frater ut facillè perpēdi potest, scripsi inter molestias & tumultus animi uarios, & cum multa festinantia, licet nuncius aliquis non adesset, sed aderit fortè, dum non sperabitur, uel me absente, qui perferat, ego enim quoti die per rura nostra discuro, non tam rei familiaris cura, quæ mihi nulla est, quam amore solitudinis, ut si quomodo fierit possit, me ipsum obliuiscar, & languores meos. Vale.

FRAN. PETRARCHA LOBARDO DE SCIRICO, S. Epist. VIII.

Vitam quam degimus describit.

Quid mihi, de hac uitâ quam degimus uideatur, interrogas? Neque immeritò, multæ enim & uariæ de hac ipsa opinioniones hominum sunt, meam breuibus accipe. Videtur mihi uitâ hæc dura quedam arca laborum, palestra discriminum, scena fallaciarum, labyrinthus errorum, circulatorum ludus, desertum horribile, limosa palus, senticulosa regio, uallis hispida, mons præruptus, caligantes speluncæ, habitatio ferarum, terra infœlix, campus lapidosus, uepricosum nemus, pratum herbidum, plenumque serpentibus, florens hortus ac sterilis, fons curarum, fluuius lachrymarum, mare miseriarum, quies anxia, labor inefficax, conatus irritus, grata phrenesis, pondus infaustum, dulce uirus, degener metus, inconsulta securitas, uana spes, ficta fabulosa, falsa lætitia, uerus dolor, risus inconditus, fletus inutilis, inane suspirium, confusus ordo, tumultuosa confusio, trepidatio turbulenta, sollicitudo perpetua, infortis inertia, inops copia, diues inopia, imbecilla potentia, tremulæ uires, ægra sanitas, iugis morbus, gemina ægritudo, pulchra deformitas, honor inglorius, infames tituli, ridiculus ambitus, ima elatio, excellentia fictilis, humilis altitudo, fusca claritas, ignota nobilitas, pertusus sacculus, uas rimosum, specus inexplabile, cupiditas infinita, damnosum desiderium, luxus hydropicus, sitis insatiabilis, aridum fastidium, famelica nausea, uentosa prosperitas, querula semper aduersitas, uiror transitorius, flos caducus, amœnitas labilis, fugax forma, moestum gaudium, amara dulcedo, uoluntas aculeosa, stulta sapientia, cæca prudentia, terra domus, breue diuersorij, fœdus carcer, sine gubernaculo nauigatio, sine baculo senectus, sine freno iuuentus, sine duce cæcitas, iter lubricum, tecta fouea, latens precipitium, silens lima, tenax uncum, operti laquei, abdita retia, inescati hami, sentes asperi, lappæ harentes, tribuli acuti, scopuli rigentes, uenti rapidi, fluctus impetuosos, atri turbines, horridonæ tempestates, procellosum pelagus, uadrosa littora, anticeps portus, exarmata nauis, immane naufragium, officina scelerum, sentina libidinum, caminus irarum, puteus odiorum, catena consuetudinum, sirenus cantus, circæa pocula, mundi uincula, rerum unci, conscientia morfus, pœnitentia stimuli, peccatorum incendia, putredificium, fundamentum fragile, muri hiantes, tecta labentia, prolixa breuitas, late angustia, calles inexplabiles, passus impliciti, circulatorum motus, statio instabilis, rotæ uolubilis, manens cursus, scabra leuitas, scrupulosa suauitas, blanda crudelitas, dolose blanditia, fallax amicitia, concors discordia, fidi frage indutæ, bellum inexorabile, pax infida, simulata uirtus, excusata nequitia, laudata

laudata fraus, honoratum dedecus, irrita simplicitas, & contempta fides, nugæ seriaz, ingeniosa dementia, loquax torpor, uelata ignorantia, opinio scientiæ tumida, scientia uerò nulla, querelarum suspiria, contentionum strepitus, uulgi fragor, obliuiosa peregrinatio, patrie odium, amor exilij, lemorum ciuitas atq; laruarum, dæmonum regnum, luciferi principatus (sic enim Principem mundi huius Veritas uocat) uita dæmonū mendax, & exanimis, spirans mors, segnis incuriositas sui ipsius, inutitium cura, apparendi studium, superuacui appetitus, operosus uermium apparatus, uiuentium infernus, & uiuorum corporum diuites exequiæ, longum funus, pomposa uanitas, laboriosa militiæ, periculosa tentatio, superba miseria, miseranda foelicitas. En amice, qualis mihi hæc uidetur, quæ tam multis exoptatissima, ac gratissima uita est, nec dum tamen conceptum omnem meæ mentis expressi, peior enim est, multo miserior, quàm à me, seu quocunq; hominum dici possit. Sed quo ex ingenio, ex his paucis, totum reor animum, loquentis introspecis, unum tot in malis habet bonum, quod ad bonam & æternam uitam, nisi dexter trames deferatur, uita est. Vale inter colles Euganeos III. Calend. Decemb.

FRANCISCI PETRAR- CHÆ, V. C. EPISTOLARVM AD VIROS QVOSDAM, EX VETERI-

bus illustriores, Liber.

FRAN. PETRARCHA M. T. CICERONI. s. Epist. I.



PISTOLAS tuas, diu multumq; perquisitas atque ubi minime rebar inuentas, audivisime perlegi, audiui multa te dicentem, multa deplorantem, multa uariantem M. Tul. & qui iam pridem qualis præceptor alijs fuisses noueram, nunc tandem, qui tu tibi esses agnouî. Vnum hoc uicissim à uera charitate profectum, nō iam consilium, sed lamentum audi, ubicunq; es, quod unis posterorum tui nominis amantissimus, uix sine lachrymis fundit. O inquiete semper & anxie, uel ut uerba tua recognosceas, o præceps & calamitose senex, quid tibi tot contentionibus, & prorsum nihil profuturis similitatibus uoluisti? Vbi & atatis, & professionis fortunæ tuæ cōueniens ociū reliquisti? Quis te falsus gloriæ splendor senē, adolescentium bellis implicuit, & per omnes iactatum casus, ad indignā Philosopho mortem rapuit? Heu & fraterni immemor, & tuorum tot salubrium præceptorum ceu nocturnus uiator, lumen in tenebris gestans, ostendisti secuturis callem, in quo ipse satis miserabiliter lapsus es. Omitto Dionysium: omitto fratrem tuum ac nepotem: omitto si placet ipsum etiam Dolobellam, quos nunc laudibus ad cœlum effers, nunc repentinis maledictis laceras. Fuerint hæc tolerabilia fortassis, lul. quoque Cæsarem, prætere uero, cuius spectata clementia ipsa es, latescentibus portus erat. Magnum præterea Pompeium sileo, cum quo iure quodam familiaritatis, quidlibet posse uidebare. Sed quis te furor in Antonium impexit? Amor credo Reipub. quā funditus iam corruisse fatebaris. Quod si pura fides, si libertas te trahebat, quod quidem de tanto uiro libet opinari, quid tibi tam familiare cum Augusto? Quid enim Bruto tuo responsurus es? Siquidem, quod (inquit) Octavius tibi placet, non Dominum fugisse, sed amicitiorē dominum quæsisse uidebaris. Hoc restabat infelix, & hoc erat extremum Cicero, ut huic ipsi tam laudato malediceret, qui tibi ne dicā malefaceret, sed malefacientibus non obstaret. Doleo uicem tuam amice, & errorum pudet, ac miseret tantorum. Iamq; cum eodē Bruto, ijs artibus nihil tribuo, quibus te instructissimum fuisse scio: nimirum, quid enim iuuat alios docere, quid ornatissimis uerbis, semper de uirtutibus loqui prodest, si te interim ipse non audias? Ah quantō sanctius fuerat, Philosopho præsertim, in tranquillo rure senuisse, de perpetua illa, ut ipse quodā loco ais, non de hac exigua uita cogitantem, nullos habuisse fasces, nullis triumphis inhiasse, nullos inflasse tibi animū Catilinas. Sed hæc quidem frustrā. Aeternum uale mi Cicero, apud superos, ad

ad dexteram Athesis, in colonia Veronensium Trāsalpinæ Italia. XVI. Calend. Quintiles,
anno ab ortu eius, quem tu non noueras. M. CCC. XL.

FRAN. PETRARCHA. M. T. CICERONIS. S.

SI te superior offendit epistola, uerum enim ut ipse soles dicere, quod ait familiaris tuus in Andria, Obsequium amicos, ueritas odiū parit. Accipe quod offensum animum ex parte mulceat, ne semper odiosa sit ueritas, quoniam ueris reprehensionibus irascimur, ueris laudibus delectamur. Cum quidem Cicero, quod pace tua dixerim, ut homo uixisti, ut Philosophus scripsisti, uitam ego tuam carpsi, non ingenium, aut linguam, quippè qui illud miror, hanc stupeo. Neq; tamen in uita tua, quicquā præter constantiam requiro, & professione Philosophicæ debitum quietis studium, & à civilibus bellis fugam. Extincta libertas, ac sepulta iam & complorata Respub. uide ut civiliter tecum ago, ac tu cum Epicuro multis in locis, sed expressius in lib. de Finibus: Agebas enim ubi libet, uitam probas, rides ingenium, ego nihil in te video, uitā tamen comparior ut dixi, ingenio gratulor, eloquio ue. O Romani eloquiū summe parens, nec solus ego, sed omnes tibi grauius agimus, quicunq; Latine linguæ floribus ornatur, tuis enim prata de fontibus irrigamus, tuo ducatu dīctos, tuis suffragiis adiutos, tuo nos nomine illustratos, ingenuē confitemur: tuis deniq; (ut ita dicam) auspicijs, ad hanc quantulacunq; est scribendi facultatem ac propositum peruenisse. Accessit & alter poëtica uia dux, ita enim necessitas poscebat, ut esset, & quem solutis, & quem frenatibus gressibus præeuntem sequeremur, quem loquentem, quem canentem miraremur, quoniam cum bona uenia amborum, neuter ad utrunq; satis erat, ille tuis æquoribus, tu illius impar angustijs. Nō ego primus hoc dicerem fortasse, quamuis plane sentirem, dixi hoc ante me, magnus quidem uir Anneus Seneca Cordubensis, cui te, ut idem ipse conqueritur, non ætas quidem, sed bellorum civilium furor eripuit. Videre te potuit, sed non uidit, magnus tamen operum tuorum, atq; illius alterius laudator, hæc affirmat, quicunq; quemq; suis eloquentiæ funibus circumscribens. Verū expectatione te torqueo, quis nam dux ille sit quæris, nostri hominē, si modò nominis meministi, P. Virgilius Maro est, Mantuanus ciuis, de quo egregiè uaticinatus es. Cum enim ut scriptum legimus, tu uenile quoddam eius opusculū, miratus, quæsiuisses actorem, eumq; iuuenem iam senior uidisses, delectatus es, & de inexhausto eloquentiæ tuæ fonte, cum propria quidem laude permixtum: ueruntamen præclarumq; ac magnificum illi testimonium reddidisti. Dixisti enim,

Magna spes altera Romæ:

Quod dictum ex ore tuo auditū, adeo sibi placuit, infeditq; memoriæ, ut illud post annos uiginti te pridem rebus humanis exempto, diuino operi suo, eisdem penitus uerbis inferebat, quod opus si uidere licuisset, lætatus esses, de primæ flore, tam certum te uenturi fructus præsagium concepis. Nec non & latius gratulatus Musis, quod insolentibus Graijs, uel reliquisse ambiguum, uel certam uictoriam abutissent, utriusq; enim sententiæ auctores sunt: te si ex libris animum tuum noui, quem nosce mihi non aliter, quam si tecum uixissem uideor, ultimæ assertorem futurum, utq; in oratoria dedisti, sic in Poëtica palam Latio daturum, atque ut Aeneidi cederet. Illas iussurum fuisse, non dubito, quod iam ab initio Virgiliani laboris, Propertius asseuerare non timuit. Vbi enim præcij operis fundamenta contemplatus est.

Cedite Romani scriptores, cedite Graij.

Nescio quid maius nascitur Iliade:

Hæc de altero Latino duce facundiæ, magnæq; Romæ spe altera. Nūc ad te reuertor, quid de uita, quid de ingenio tuo sentiam audisti. Expectas audire de libris tuis, quæ nam illos exceperit fortuna, quā se uulgò, seu doctioribus probentur: Extant equidem præclara volumina, quæ ne dicam perlegere, sed nec enumerare sufficimus, fama rerum tuarum celeberrima, atque ingens, & sonorum nomen, perrari autem studiosi, seu temporum aduersitas, seu ingeniorum hebetudo & segnities, seu quod magis arbitror, aliò cogens animos cupiditas causa est. Itaq; librorum aliqui, nescio, an irreparabiliter, nobiscum qui nūc uiuimus, nisi fallor, proculdubio perire, magnus dolor meus, magnus sæculi nostri pudor, magna posteritatis iniuria profecto: namq; quod in tuis conqueror, & in multorum uirorum illustrum libris accidit: Tuorum sanè, quia de ijs mihi nunc sermo erat, quorum insignior factura, ita hæc sunt nomina Reip. Rei familiaris, de consolatione, de gloria, quæuis de hoc ultimo,

ultimo, magis mihi spes dubia, quàm desperatio certa sit. Reliquum est, ut urbis Romæ ac Romanæ Reipub. statum audire uelis, quæ patriæ facies, quæ ciuî concordia, ad quos rerum summa peruenerit, quib. manibus, quantoq. cõsilio frena tractetur imperij? Histerne & Ganges, Hyberus, Nilus, & Thanais, limites nostri sunt? An uerò quisquam surrexerit:

Imperium Oceano famam qui terminet astris,

Vt amicus ille tuus Mantuanus ait, hæc & his similia cupidissimè auditurum te auguror, id enim pietas tua suggerit, & error erga patriam, usq. in tuam perniciem notissimus, uerum enim tacere melius fuerit. Crede enim mihi Cicerò, si quo in statu res nostræ sunt audieris, excident tibi lachrymæ, quamlibet uel cœli, uel Hærebi partem tenes. Aeternum Vale, apud superos ad sinistrâ Rhodanî ripam, in Transalpina Gallia, eodem anno XIII. Calend. Ianuarij.

FRAN. PETRARCHA 'ANNEO SENECAE, S.

Reprehensoria uitæ & laudatoria ingenij.

PEt itam à tanto uiro, impetratamq. ueniam uelim, si quid asperius dixero, quàm aut professionis tuæ reuerentiam deceat, aut requiem sepulchri. Qui enim me M. Ciceroni, quem Latinæ eloquentiæ lumen, ac fontem, teste te, dixerim nō pepercisse legerit, si te reliquis itidem uera loquens, non pepercero, indignationis iustæ materiam non habebit, si uat uobiscum loqui, Viri illustres, qualium miram patitur ætas nostra penuriâ. Inter omnes quidem cui clara nomina, tuum nomen annumerandū esse, nō sum nescius, idq. si aliunde nescirem, magno quodā, & externo teste cognoui. Plutarchus siquidē Græcus homo, & Traiant principis magister, suos claros uiros, nostris conferens, cum Platoni & Aristoteli (quorum primum diuinum, secundum dæmonium Græci uocant) M. Varronem, Homero autē Virgilium, Demostheni M. Tulliū obieciſſet, ausus est ad postremū, & ducum controuersia mouere, nec eum, tanti saltem discipuli ueneratio continuit, in uno sanè, duorum ingenia prorsus imparia, nō erubuit confiteri, quod quem tibi ex æquo, in moralibus præceptis obijceret non haberet. Laus ingens, ex ore præsertim hominis animosi, & qui nostro lul. Cæsari, suum Alexandrū Macedonē comparasset, sed nescio, quomodo sicut corporū, sic animorū egregias formas, aliqua sæpè grauis iniuria naturæ uariantis insequitur, siue quod omniū parens, perfectionē mortalibus inuidet (eoq. magis, quò ad illā propius uidetur accedere) siue quod inter multa decora, deformitas omnis apparet, & quod in obscura facie, facilis ne tuus esset, in præclara cicatrix fœda est, tanta lux in rebus ambiguïs, ex contrariorū uicinitate suboritur. Tu uerò uenerande uir, & morū incomparabilis præceptor, errorē uitæ tuæ, si non molestū est, mecum recognosce. In omniū sæculorū crudelissimū principem incidisti, & trāquillus nauta, pretiosis meritis onustus, ad infamem, & procellosum scopulum appulisti. Cur autem illic hæcisti, quæso te? An ut in tempestate magisterium approbares? Sed hoc nemo nisi amens eligit, neque enim ut fortis perperet, sic prudētis est, optare periculum, quin etiā si libera prudentiæ relinquatur electio, ociosa semper erit fortitudo: nihil enim accidet, aduersus quod auxilium implorandum sit. Modesta potius suis utens partibus, & lætitiā frenabit, & uotiua moderabitur. Sed quoniam enumerabiles casus eueniunt, & multa fert uita hominū, quibus cõsilia nostra uincuntur, idcirco uirtus iuncta opponitur fortunæ, non quidem secundum electionem, ut dixi, sed secundum necessitatis inuitabiles, ac ferreas leges: at ego nunquid sanus satis uidear, si diutius cum magistro uirtutum, de uirtute disputem? Et probare nitar, id cuius contrarij probatio impossibilis sit: unicum uel te iudice, uel quolibet, qui inter uitæ huius fluctus mediocriter nauigare didicerit, non fuisse cõsiliū Syrtibus inhærere. Quod si laudem, ex difficultate captabas, hoc ipsum summæ laudis erat, emergere, & in portum aliquem salua puppe confugere, impendentem iugiter ceruicibus, tuis gaudiū uidebas, nec timebas, nec tam ancipitis rei exitum providebas, præsertim, quādo quod moriendi miserrimum genus est, intelligere poteras, mortem tuam, & fructu quolibet, & gloria cariturā. Veneras omiserabilis senex, in hominis manus, qui quicquid uellet posset, nil nisi pessimum uelle, posset. Somnio iam ab initio deterritus, uigilans deinde, multiplicibus argumentis, fidem turbide quietis acceperas, quid igitur tibi cum his laborib. tam diū? Quid cum inhumano, cruentoq. discipulo? Quid cum dissimillimo comitatu? Respondebis. Effugere uolui, sed nequiu, & illum Cleantis uersiculum prætendens, quo in Latinum uerso uti soles,

Ducunt uolentem fata, nolentem trahunt.

illud in superproclamabis, uoluisse te, opibus tuis renunciare, uel ut sic laqueum, libertatis
 abruptes, teq; in tutum, ex tanto naufragio, uel nudus eriperes. Res & ueteribus histori-
 cis nota est, & mihi ipsi illorum uestigijs incedenti, haudquaquam silentio prætermis-
 sa, uerum tibi palam loquens, secretiora continui. Nunc autem, quando ad te mihi sermo est, pu-
 tas ne silebo, quod indignatio, ueritasq; suggesserint? Testem nempè certissimum habeo-
 mus, & qui de summis uiris agens, nec moctu flectitur, nec gratia, Suetonium Tranquillū.
 Is igitur quid ait? Euerisse te Neronem à cognitione ueterum Oratorum, quo scilicet in
 tui illam admiratione diutius detineres. Illi igitur pectori charus esse studuisti, tibi ut fieres
 iustus, & iustissime dignus habereris, uel simulato certè, uel in accersito linguæ uitio curare
 debueras? Prima est miseriarum tuarum radix, ab animi leuitate, nec dicam uanitate, profe-
 cta, inanem studiorum gloriam, duræ senex, nimis molliter, ne rursus dicam pueriliter con-
 cupisti. Ipsum quod admittis uerè magisteriū accesseras, fuerit uel iudiciū, uel fati cuiuspiā,
 quando excusationem errorum studiosius aucupamur, & culpas nostras in fata reflecti-
 mus. Hoc uotum, profectò iudiciū tui fuit, nō potes accusare fortunam, quod optaueras in-
 uenisti, sed quò pergo? Ha miser, postquàm in admirationem tui, uasānum iuuenem, eò
 usq; perduxeras, ut nulla libertatis, aut comeatus occasio superesset, nunquid æquānim. ūs
 salum pati poteras iugum, quod sponte subieras, & hoc saltem præstare, ne in contumelio-
 sas notas, æternæ fustigationis erumperes? nō equidem ignorabas, Tragediam esse genus
 scripti grauius uincere, ut ait Naso? Hanc tu, quā mordaciter, quā uenenosè, quā acri-
 ter in illum scripsis notum est. Non quod ego sim nescius, nullam uel ingenij, uel sermo-
 nis acrimoniam, nephandis actibus æquari posse, bonis illius, si modò hominis nomīne di-
 gnus est. Vide tamen, num te deceret id scribere, de imperatore subiectum, de domino fa-
 miliarum, de discipulo præceptorem: postremò de illo, cui tam multa blandiri, ne dicā blan-
 diendo mentiri, solitus eras. Relege libros, quos ad eum ipsum de Clementia, reuolue quæ
 ad Polybum de consolatione dictasti: cetera deniq; tuarum uigiliarum monumēta percur-
 re, si modò uel libros, uel librorum memoriā Læthei gurgitis unda non obruit. Pudebit
 credo laudati discipuli. Qua enim fronte, de tali talia scripsisse potueris, ignoro, certè ego, il-
 lam sine pudore non relego. Sed hic rursus occurrēs, & adolescentiam principis, atq; indo-
 lem multum spei melioris præferentem obijciens, errorem tuum, repentina morum eius
 mutatione, tutabere: quasi uerò, hæc nobis ignota sint, uerum ipse considera, quā sit excu-
 sabile, paucula personati principatus opuscula, uel simulate pietatis uoculas obliquasse, ani-
 mum ac iudicium tibi tali uirum, tali ætate, tanta rerum experientia, ac doctrina. Quid enim
 oro, tibi placuit ex illius actis, quæ ab historicis (ut eorum uerbis utar) partim nulla repre-
 hensione, partim non mediocri laude, memoratur, prius scilicet, quā se totum in probra,
 & scelera demergeret? An aurigandi potius, an cytharizandi studium? Quibus tam curio-
 se deditum accepimus, ut secretius primū coram seruis, ac plebe fordida, deinde etiam in
 publico, uniuerso populo spectante princeps auriga decurreret, & quasi numen aliquod
 oblatum, sibi cytharam adoraret, egregius cytharista. Quibus tandem successibus euectus,
 & uelut italicis non contentus ingenijs, Achatam petijt, & Græcorum Musicorum adula-
 tionibus inflatus, solos Græcos itudij suis dignos asseruit. Ridiculum monstrum, ferox
 bellua, an illud omen certis magni simul & religiosi principis habuisti, quod barbæ primi-
 tias, & illas inhumani oris exuuias, in Capitolio consecrauit? Ii certè sunt actus Neronis tui
 Seneca, ea ætate, qua historici adhuc eum inter homines numerant, tu eum inter deos, nec
 laudante, nec laudato dignis præconijs conaris inserere, nisi fortè illud maiori gloria dignū
 putas, quod Christianos genus hominum, reuera sanctum, & innocuum uerum ut sibi ui-
 debatur, & Suetonio referenti, superstitionis nouæ ac maleficæ, supplicij affectit, omnis pie-
 tatis persecutor atq; hostis crudelissimus. Ego quidem de te ista non suspicor, eoq; magis
 propositum animi miror, nam & superiora illa friuola nimis, & uana sunt, ultimum hoc ne-
 tatum etiam & immane, nec ibi aliter uideri potuisse certus sum. Præsertim Pauli Aposto-
 li sacris monitis, aurem nō neganti, & oblatam cœlitus amicitiam complexo, quā utinam
 arctius tenuisses, ne diuelleres in finem, ut cū illo saltem præco ueritatis, pro ueritate ipsa,
 & pro æterni præmij promissione moreris. Sed progressus sum longius, dicēdi impetu, &
 intelligo me, adhuc exaranda seriū processisse, quā ut ulla tempestiuæ frugis spes appa-
 reat. Aeternum uale, apud superos in Gallia Cisalpina, inter sinistram rapacis Entæ, &
 dextram pontifragi Parmæ ripam. Cal. Sextilibus anno ab ortu, eius quem ante tu noueras.
 incertus sum. M. CCC. L.

Optarem si fato datum esset, uel me in tuam, uel te in nostram aetatem incidisse, ut aetas ipsa, uel ego per te melior, & uisitorum ex numero tuorum unus forem, profecto non Romam modo te uidendi gratia, sed Indiam ex Gallijs, aut Hispania petiturus. Nunc uero quia datur, te in libris tuis uideo, non equidem totum, sed quatenus nondum sæculi nostri desidia perijisti. Centum quadraginta duos, rerum Romanarum libros edidisse te nouimus: heu, quanto studio, quantis laboribus uix triginta ex omnibus supersunt, in illis exerceor, acri cum indignatione animi, aduersus mores hominum nostrorum, quibus nihil in pretio est, nisi aurum & argentum, atq; obscena corporum uoluptas, quæ sibi in bonis habenda sunt, multo cumulatius, multoq; perfectius, non tantum mutæ pecudis, sed immobilis est, & insensibilis elementi, quàm rationalis hominis bonum erit, sed de hoc aliàs. Nunc tibi potius tempus est, ut gratias agam, tum pro multis, tum pro eo nominati, quod oblitum sæpe præsentium malorum, tecum me scelerioribus insens, ut inter legendum saltem cum Cornelijs, Scipionibus, Africanis, Lælijs, Fabijs, Maximis, Metellis, Brutis, Decijs, Catonibus, Regulis, Cursoribus, Torquatis, Valerijs, Coruinis, Sallustioribus, Claudijs, Marcellis, Neronibus, Aemilijs, Attilijs, Quinctijs, Curijs, Fabricijs, ac Camillis, & non cum his extremis furibus, inter quos aduerso sydere natus sum, mihi uidear aetatem agere: tu uelim de antiquioribus Polybium, & Q. Claudium, & Valerium Antiatem, reliquosq; quorum gloriæ splendor tuus officit. De nouis uero Plinium secundum Veronensem, uicinum tuum, atq; amulum quondam tuum Crispum Sallustium salutes, quibus nuncia, nihilo sceleriores eorum uigilias fuisse quàm tuas. Aeternum uale, rerum gestarum memoriæ consultor optime. Apud superos, in ea parte Italiæ, & in ea urbe, in qua & ego nunc habito, & tu olim natus ac sepultus es, in uesibulo Iustinæ uirginis, & ante ipsum sepulchri tui lapidem VIII. Cal. Martias. Anno ab ortu eius, quem si paulo uixisset diutius, cernere potuisses. M. CCC. L.

FRAN. PETRARCHA M. VARRONI, S.

VT te amem ac uenerer, tua me singularis uirtus, & industria, tuum me clarissimū nomen, cogit. Sunt quidem, quos licet extinctos, superstitibus tamen beneficijs ac monitis amamus, qui scilicet cæteris conspectu, & odore grauitur offendentibus, ipsi doctrinis instruant, exemplisq; delectent, quicq; licet hinc abierint, in cōmunem locum, ut ait, Plautus in Celsina, tamen absentes prolunt presentibus. Tu nihil aut modicum prodes, non tua quidem, sed omnia corrumpentis aui culpa, aetas nostra libros tuos perdidit, quæ autem unius natiuitatis cultodij studiosa, quis usquam iniustitæ ei custos bonus? Tu cognitione rerum in præfidem & sine exemplo deditus, non idē tamen a Quosæ uitæ semitam declinasti, utroq; calle conspicuus, & illis summis uiris Magno Pompeio ac Iulio Cæsari, merito tuo charus. Itaq; sub altero militasti, ad alterum scripsisti libros mirabiles, omnisq; disciplinæ refertissimos, inter bellorum & publicorum negotiorum diuersissimas curas. Magna est laus, non ingenij modō, sed propositi, corpore atq; animo posse simul, & uelle, non ætati tuæ tantum, sed omnibus sæculis prodesse. Si equidem tanto studio elaborati libri digni non sunt habiti, qui per manus nostras ad posteros peruenirent, ardorem tuum nostra uincit ignauia, nemo tam parcus pater usquam fuit, cuius non longuam parsimoniam, breui tempore luxuriosus filius posset euertere. Quid nunc libros perditos enumerem? Quot librorum tuorum, totidem famæ nostræ sunt iacula, tacere consiliū est, quoniam & contractione recrudescit uulnus, & sopitus dolor, damni memoria excitatur. Sed o incredibilis famæ uis, uiuit nomen sepultis temporibus, & cum de Varrone nihil appareat, doctorum tamen omnium cōsensu, doctissimus Varro est, quod sine ulla cunctatione compatriota tuus M. Cicero, in ipsius libris, in quibus nihil affirmandum disputat affirmare non timuit, ut quodammodo luce tui nominis perfringente oculos, uideatur interim dum te loquitur, suum principale propositum non uidisse. Quod Ciceronis testimonium quidam Latinitatis angustijs circumscribunt, alij ad Græcorum metas extendūt, præcipueq; Lactantius uir, ex nostris eloquentia, & religione clarissimus, qui nullum Varrone doctiorem, ne apud Græcos quidem uixisse non dubitat. Sanè inter innumerabiles præcones tuos famosissimi duo sunt: primus est ille, cui supra mentionem feci, cōtæneus & conciuus Cicero, qui multa tibi, & cui tu multa seruata, ex Catonis præcepto ratione ocij, scripsisti, cuiusq; ut uiuaciora sint opera, styli forsā dulcedo præstitit. Secundus uir sanctissi-

mus & diuino ingenio Augustinus, origine Afer, eloquio Romanus, cum quo utinam de libris diuina tractantibus, deliberare potuisses. Summus nempe theologus futurus, qui eam quam poteras theologia, tam scrupulose, tam anxie distulisti. Ut uero rerum tuarum nihil ignores, quamuis de te ita scriptum sit, legisse te tam multa, ut aliquid tibi scribere uacasset. Nullae tamen extant, uel admodum lacerae tuorum operum reliquiae, licet diuinari, & humanarum rerum libros, ex quibus sonantius nomen habes, puerum me uidisse meminerim, & recordatione torquear, summis (ut aiunt) labijs gustatae dulcedinis, hos alicubi forsitan latitare suspicor, eaq; multos iam per annos, me fatigat aura, quoniam longa quidem, ac sollicita spe, nihil est laboriosius in uita. Haec haecenus. Tu uero solare animum, & labores egregij fructum, ex conscientia percipiens, mortalia perijisse non doleas. Sciebas peritum dum scriberes, mortali enim ingenio, nihil efficitur immortale. Quid autem refert, an statim, an post centum annorum millia pereat? Quod aliquando perire necesse est, est quidem illustis similis studio fragrantium cohors, haud quaquam fortunacior laborum, cuius exemplis, quamuis nemo tibi par fuerit, tamen utcumq; sortem tuam aequanimius ferre debes, ex qua nunc aliquos numerare delectat, quoniam clarorum nominum, uel sola commemoratio dulcis est. Sunt igitur hi M. Cato. Censorius, P. Nigidius, Antoninus Gniphos, Julius Hyginus, Ateius Capito, C. Bassus Veranius pontificalis, Octavianus Herennius Cor. Balbus, Masurius Albinus, Seuerus Sulpitius, Cloacius Verus, C. Flaccus, Pompeius Festus, Calsius Hemina, Fabius Pictor, Statius Tullianus, multiq; alij, quos nominare longum est. Hos omnes meis uerbis tuo ore salutes. Velim Iul. & Augustum Caesares, quam studio summissimos, atq; doctissimos sciam, uerecundius tamen fuerit, nostris imperatoribus salutandos linquere, si tamen salutare illos audent, quorum studio ac uirtute fundatum imperium euerterunt. Aeternum uale, uir clarissime, apud superos, capite orbis Roma, quae tua fuit, mea patria facta est. Cal. Octobris, anno ab ortu eius, quae utinam nouisset. M. CCC. XLIII.

FRANCISCI PETRAR.

CHÆ V. C. IN EPISTOLARVM

SINE TITVLO, LIBRVM.

Præfatio.



Vt semper odiosa fuerit, nunc capitalis est ueritas, crescentibus nempe flagitijs hominum, creuit ueri odium, & regnum blanditijs, ac mendacio datum est, id me sæpe dixisse, interdum etiam & scripsisse memini, sed dicendum sæpius, scribendumq; est. Non ante fletus desinet quam dolor. Ea me pridem cogitatio induxit, ut Bucolicum carmen, poematis genus ambigui scriberem, quod paucis intellectum, plures forsitan delectaret, est enim nonnullis, corruptus adeo gustus ingenij, ut eos notus sapor, quamuis idem suauissimus offendat, ignota omnia, licet asperiora permulceant, sic mirum dictum difficultas rerum, sæpe etiam fragilibus humeris grata est. Idem me hodie respectus inducit, ut his literis, pauca quidem, sed quod ueriora, eo malis odiosiora concludam, bonis uero nisi fallor amabilia: Epistolas scilicet aliquot, diuersis ex causis, uarijsq; temporibus, ad amicos scriptas, quas unum in locum ideo conieci, ne ut erant sparsæ, totum epistolarum corpus aspergerent, ac ueri hostibus odiosum facerent. Et ut qui has legere uoluerit, sciat ubi eas quærat, qui noluerit intelligat, quid declinet, si quis autem eradendas, abiiciendasq; censuerit, possit facilius partem unam, sine totius operis deformitate conuellere. Quia in re & lectori consultum uolui & mihi. Et sicut in pastorio, de quo loquebar opusculo, sic in isto, illic obscuritate quadam, hic scriptorum latebris, ac silentio tutus sum, nec solus ego, sed hi quoq; quibus hæc scripseram, quorum nomina sciens, uolensq; subteui, ne his forsitan in lucem erumpentibus, aut noxæ si supererant, aut odio si obierint illis sint, quasi hæc eis potissimè inscripserim, quos scirem libentius audituros. Equidem liber ille, ad quorundam manus maximorum hominum, me præsentem peruenit, dumq; eam partem legerent, qua maxime tangebantur, quid ibi sensissent percontatos memini, meq; de industria transtulisse sermonem. Hic uero quia nullum huiuscemodi uelum erat, prouidebo, si potero, ne uiuo me, cuiusquam talium in manus ueniat, si sefellit, ego tamen ueri studio, quæsitum odium, non uerebor, & meritis partem inuidiam, inter titulos numerabo sin uique dum abiero, bona fide latuerit. Postmodum ut libet sæuiant, irascantur, tonent, fulminent,

KK

quid

quid ad me? Certe si Satyrico placet, uiuenti de mortuis loqui tutum est, multo est tutius, mortuo de uiuis. Illic enim potest superesse, qui uindictæ, hic in quem uindictæ, utique iam non est. Sit licet odiosa ueritas, sit pestifera, sit funesta, ipse iam in portu nauigat, ut ait Comicus, & in tuto est, iam terribilia cuncta transgressus, omnes mortalium minas spernit, si quid tunc igitur in me parant, iam hinc pro responso habeant illud Plantij Oratoris elegans dictum aduersus Asinium Pollionem. Cum mortuis non so habeant luctari. Sin in hunc, seu alios libellos meos accinguntur, ubi illos huic calamo, uel mea indignatio, uel eorum obiecit indignitas, non mecum sibi fore nouerint, sed cum ueritate certamen, Deo iudice, mundo teste.

FRANCISCI PETRARCHÆ, V. C. EPISTOLARVM SINE TITVLÒ, LIBER.

FRAN. PETRARCHA AMICO, S. Epist. I.

Seculi fallaciam, portum salutis ostendit.

Pontificis in gubernanda Ecclesia navi in salutem et inuictam pergit.



Vid agis bonè uir? Quid agis pater optime? Quid agis oro te? Quid cogitas? Quem rebus exitum, quem praesenti naufragio finem speras? portum ne tenebimus, an in medijs tempestatibus obruemur? Aeque rei fœuis cymba tantis impar est fluctibus, nimius carbasa uentus impleuit, & carina grauissimo fasce deprimitur, remos agunt in experti, clauis autem rector, ut uides, artis nauticæ præcepta despiciens, terram amat, quod ingens nauigantibus solet esse periculum, idem & sereno nimium fidit, demens, & stellas uagas intuens, stabilem Arcton, fidam puppibus ducem spernit. Hæc inter, uino madidus, æuo grauis, ac soporifero rore pertusus, iam nutrit, iam dormitat, iam somno præcept, atq; (utinam solus) ruit. iam pallorem cadentis aspeximus, iam naufragium miserum murmur audiuius, iam fatiscens alius crepuit, sparsa iam pelago fluitant armamenta. O utinam si Pater excelsus, amisso fluitantem errare magistro sentiens, ipse etiam ratem suam, nocturnis in undis regat, nec emegit sinat, quam tanto pretio redemit ab hostibus. Alioquin ualde metuendum est, ne urgente gestu, inter pyratas & scopulos pereamus. Huc nos gubernatoris nostri perduxit incitua, mitius loquor, imò uerò cæcitas, & hoc ipsum excusabile. Loquendum est igitur propriè, & uera rebus reddenda uocabula, fecit hoc furor & rabies, & turpis inertia, & procellosi litioris feruidus appetitus, & rationis imperium fortunæ traditum, & hortatu fœdæ cupidinis pondus infamiæ susceptum. Heu quantum felicius, patrio terram sulcasset aratro, quam scalum piscatorium ascendisset, quid dicam, scio equidem, quod uniuersi offensa, particulæ uindicta non sufficit. Sed quid amplius fiat. Ille igitur uadit pro meritis accepturus, & canibus esca maritimis, ille digitis omnium ostensus, omnium salibus aspersus, omnium ludibrium, iocusq; mensarum. Postremo omnibus hoc mare sulcantibus in æternum fabulabimur. De nobis autem quid putas. Certè si ad clauum similis nauclerus accesserit, salus nos ipsa, si uelit saluare uix poterit, una nobis in tantis terroribus spes salutis tale nusquam esse portentum. Tu uerò circumspecti, si qua est ad enatandum tabula, quam complexi, in siccam euadamus. Si consilium meum poscis, in rure tuo, si liceat optime manebimus, ibi silentium optatum, & portus mihi quietissimus uidetur, hic animum intende, & Vale.

FRAN. PETRARCHA PRINCIPI ROMANO, S. Epist. II.

Maiestatem læsam dolet.

Quid hinc humanitatis aut clemētiae, seu quid omnino iustitiæ sperare possis, excellentiæ tuæ nūcius, expertus testabitur, nouū genus seuitig, puerū in comitatu, incautum, innocentē, hostiliter aggredi, uirgulā, quam si quid sani esset. Et uereri & timere debuerat, capsulā quoq; gratisimis ac suauissimis literis referam, in caput immeritum, donec utriusq; frangeretur allidere, ipsas quoque literas, quæ marmoreos animos mollire potuissent, disceptas effundere. En hospitalitas, en chari-

tas, ad Durentiā captus, tortus, flagellatus, & ciuitatis ingressu prohibitus; nuncius tuus, minas cum uerberibus, ac uulneribus referens, ad pedes tuos, uertice cruentato rediit. O uere Durentia, ut uulgo appellat, durities gentium, siue ut quidam scriptores uocant, Ruentia, à tuendo diceris, præceps fluuius, damnosusq; cuius accolæ nihil undis, & alueo mitiores, & ipsi tanto impetu in quodlibet scelus ruunt. O impudenter elati, O irruentes & indeuotii amnes. O non tua sorbens, & tumide in Dominum surgens Sorgia. O Rhodanus rodens omnia, sic Tyberim recognoscitis, sic Romanam dominam honoratis? O Aui-nio, cuius uinea (si quid coniecturis fidei est) botros amarissimos, & cruentam profert uindemiam, sic dominam Romam colis, sic tui, sic illius, sic propriæ seruitutis, sic summi im-perij memores. Ve tibi infelix, si illa cœperit expergisci, imo uerò, si caput extulerit, & dormienti sibi illatas iniurias, ac damna prospexerit. Experrecta enim iam nunc est; crede mihi, non dormit, sed silet, & somnia præteriti temporis, sub silentio repetit, & quid surgens actua-lis sit cogitat. Expectato paululum, & uidebis magnalia in orbe terrarum, fieriq; mirabere, quæ ante factum impossibilia iudicasses. An quid scis, an ubi sis, an cui subsis ignores? An prouinciæ nomen nescis, unde descendat? Quis nam furor hic? Quæ nam ista dementia? Sic modico sereno, tempestatem omnium surrepsit obliuio? Sicci ne prouinciarum domi-nam ueneraris? Sopita erat, tu mortua credidisti, ac uelut morte dominæ libertati reddita, adhuc seruam te putasti: Nisi libertatem ipsam flagitijs approbares, esse aliquid posse, ali-quid uideri cupis, non aliquandiu te uoti compotem, deliberando fecimus, tempus est, ut nobis admonentibus resipiscas. Multorum nempe potentia, non in proprijs utribus, sed in aliena debilitate fundata est. Verum hæc aduersario conualescente, corruat oportet, tunc ergo quid fueris intelliges, cum quid adhuc sit Roma cognoueris, cuius modo nuncijs sic insultas, putans non esse qui uindictæ falleris ineptis, insanis, est qui uindictæ in cœlo Deus, est qui uindictæ in terris amicus Dei, quem tu nescis, sunt uires, quas ne suspicari quidem potes. Ha misera, sed experiere illico ut spero, turæ, nobis uim nostram, iniuriæ reddidere, cum primum dolere cœperimus, magno tractu, & ad sanitatem, & robur accessimus. Tu uerò res nostras misereare, Vir illustis, erige surgentem patriam, & gentibus incredulis, quid nunc etiam Roma possit ostende. De reliqua enim Italia, cui dubium est, quin quan-tum potuit possit, nec uires, nec opes, nec animos desore, sed consensum. Qui si unus affue-rit, illudentibus nomine Italico, tenore præsentis epistolæ, propinquâ stragem, perniciemq; denuncio. Tu (inquam) quem tantæ rei duces fata constituerunt, perge qua cœpisti, nihil for midaueris, nubeculæ istæ sole radiante dissilient, uulpecularū astutie, leonis impetum non ferent, ingressus es gloriosè, i fortiter, i constanter ad reliqua, ostende superbix. quantū hu-militate sit inferior, auaritiæ quā uim largitate pauperior, fallaciæ quā stulta sit adiecta pru-dentiæ, uoluptati quā turpis admota temperantiæ ac decori. Agnoscat tandem fucus hy-pocrisis, quā nihil sit, ubi uera uirtus affulserit. Eia, age, rumpe moras, & ranam tumore ri-diculo, molem solidi bouis imitantem protere, frange, cōculca. Non loquor ut incitem, nec impulsore, nec lenitore indiges, & calcar, & frenum in potestate habes, sed dolorem animi, tacitus ferre non potui. Dolor loquendo auctus, querelā auxit, & uicissim sermo indigna-tioni alimentū præbuit, & indignatio sermoni, quis enim tranquillus hæc uideat, uiolatum ius gentium, spreta humanitatis fœdera, in nuncijs tui personæ? O immemor honestatis ira, melius inter barbaros hostes fuisset nuncius tuus, quā inter eos, quos & rebaris Latinos, & bene uolos merebaris. Euolant historias, si modò quicquam præter, quibus inhiant, diui-tias spectare queant, inquirant, & mihi respondeant, quæ barbaries legatos uiolauit un-quam? Nisi perrarò, nulla præsertim causa interueniente? Tentauit hoc quondam in lega-tis nostris, fallax, & infida Carthaginensium plebs, sed prohibita uis est magistratuum in-teruētū. Hanc uim, quæso, quis prohibuit? Quis facta puniuit? Durior sum, imò uerò quis arguit, uel reprehendit? Quanto tutius nuncius tuus ille in Parthiam, truncatis Crassidis & legionibus nostris fuis? Quanto intactior ille in Germaniam, caesis Teutonibus & Mario triumphante, quā huc uenit, te Romanam Ecclesiam filialiter uenerante? Certè ne uictor-is insolentia, ne uicti hostis dolor, tantum præsumpsisset, quantum fictæ amicitix præsum-psit inuidia. Facilius puer tuus, nemorosum Pelion, & argentes Tauri colles hyeme media, quā Orgonis planitiem, autumnali tempore transiisset. Liberiùs Gangem & Tyberim, quā Durentiam transnataisset. Hæc leuandi animi gratia dixisse uolui. Te uerò uir magni-tice, nec iniuria, nec iniuriæ illatores, nec ulla prorsus falsæ magnitudinis simulachra permo-ueant, non est uera magnitudo, nec uerum robur posse nocere: id enim nimis atq; infirmis-

simis animantibus datum est, magnitudo uera est posse prodesse, uerior autem uelle, potuerunt nocere nocentissimi hominum, innocentipuelo, & boni nunciij uicem hanc referre, quid hic magni est? Imò uerò quid nisi nihilominus? Si enim peccatum omne nihil est, eò magis est nihil, quò peccatum maius: ita peccati magnitudo, si dici potest magnitudo, nihil est. Hac modò magnitudine Viri fortes, & suis artibus usi sunt, potuerunt quod scorpis, quod aranea potuisset, nocuerunt uni ex tuis, & quod est, in hac immanitate conspectus, tibi nocere uoluerunt, nec tibi ut tibi, sed ut libertatis ac iustitiæ defensori. Te enim non nisi propter illas odio habent, illas autem propter se, ut quas iniusto, quo superbiunt imperio contrarias norunt. Tu si ad magnitudinem animi tui redis, horum tumidum, & inane propositum, simul oderis & contemnes, acria quidem ista & acuta, sed parua sunt. De maiorebus agitur: Hæc cum uniuersitate transibunt, & serui tui ultio latebit, sub Reip. uindicta. Vale, & perface quod cœpisti.

FRAN. PETRARCHA PRINCIPI ROMANO, S.

Epist. III.

Romam Italia coniungere an uile?

LAeue est quod nunc animum premit, egeret dum tamen, ne neglectum stomacho oblit, plus enim, quàm pro quantitate bilem excitat, & paruum licet, ingentis nauis materiam fert. Olet nempè uirus abditum, profundum, uetustiq; odij, ita mihi usum est, ita tibi uisum iri certus sum, & si latius innotescat, totius Pop. Rom. atque omnium Italarum animis, incussurum iustissimæ indignationis aculeos, spero, excussurumq; grauedinem corporis, quo nunc priscus generosæ indolis uigor tepet, cui ui uel sponte totus olim orbis celsit, nunc pudor, ultimi hominum insultant, non inutile opus Reip. si successerit ut opto, breuis scinulla, magnum mouit incendium, uerbum unum, multarum ac magnarum rerum fuit indicium, sed iam res ipsa tractanda est, nec tam magis exaggeranda sermonibus, quàm indignatione legentium. Nuper equidem inter quosdam, ex his qui sibi uidentur sapientes, alijs fortè non ita, dubitatum, & in quaestione formam propositum fuit. Expediret ne terrarum orbi, urbem Romam, & Italiam esse unanimes atque pacificas? Et quamuis illa rerum dubitatio, satis puerilis & inepta sit, tamen disputandi studio, utrumque poterat excusari, nisi multis argumentis ultrò, citroq; iactatis, is qui omnium sapientissimus habebatur, cum plausu & fauore omnium: nullatenus expedire, uenenata diffinitione firmasset. Quod tu, quæso, uir eloquentissime, cum primum ut soles, in publico perorabis, populo Romano meis uerbis indica, ut intelligat, quæ sunt horum procerum, de nostra salute, per quas, & si nihil nocent, animos tamen suos, uentosa loquacitate detegunt, dum quod de nobis cupiunt, tam uehementer cupiunt, ut dissimulare non possint, & uotum inquisitissimum, ac hostile propositum suum, in rationis locum transferre contendunt, cæcitate turpissima. Sed ipsi quidè, in erroribus suis morientur. Nos in manibus Dei sumus, fortunam non quam ipsi uolunt, sed quam ille nobis præparauerit habituri. Non tamen his deliramentis interfui, contristassem fortasse aliquos, neque enim aut honestum, aut mihi possibile, in tam impia loquacitate, silentium fuisse, cæterum ut res ad me perlata est, indignatus grauiter, & tunc inter nostros contrarium diffinui, & nunc, & apud te libertatis nostræ Principem, quantulumcunq; auctoritate diffinio. Tætq; ante alios & Romanum populum atq; uniuersam Italiam, ut quod ego uerbis assero, rebus approberis, per omnes cœlicolas supplex oro, & ut in statu prospero diu uiuas, & Remp. fortiter liberatam, foeliciter regas opto.

FRAN. PETRARCHA POPULO ROMANO, S.

Epist. IIII.

Libertatem ex eiusdem assertorem, ut tueatur, ex innoxium defendat, hortatur.

APud te quidem inuictissime, domitorq; terrarum Popule meus, apud te clam, paucis, res magna tractanda est, aduerte animos, quæso, obtestorq; uos Viri clarissimi, uestra res agitur. Magna (inquam) nec solum magna, sed maxima, & cui in terris nulla par esse potest, neue forsitan sciendi auidos, expectatione conficiam, aut rem suapte natura per maximam, nitar uerbis augere, præfationibus omisis, ad ipsam rem uenio. Tribunus olim uester, nunc captiuus alienus, ô triste spectaculum, ceu fur nocturnus, aut patriæ pedit, ex uinculis causam dicit, & quæ nulli unquã sacrilego præcepta est, apud iudices orbis terrarum, & iustitig magistratos, iustæ sibi defensionis facultas enipitur. Est ille fortè

non

non indignus hęc perpeti, qui suo ingenio, suisq̃, ut ita dixerim, manibus plantatam, & iam radicatam, florentemq̃ Remp. in ipso gloriosissimi successus flore destituit. At minimè digna est Roma, cuius olim ciues, lege inuiolabiles, & supplicio exempti, nunc non modò sine sceleris infamia, sed multa quoq̃ cum laude uirtutis, passim sæuo quorumlibet arbitrio uiolentur. Ne enim causam ignoretis Viri illustres, qua olim caput & rector, nunc ciuis dicam, an exul uester opprimitur, rem nescio an uobis incognitam, sed certè mirabilè, & indignam audietis. Non ille quidem neglecta, sed defensione libertatis arguitur. Nec deserti, sed occupati capitolij reus est. Illud sibi summū, & crucibus expiandum scelus, obijcitur, quod occupati capitolij reus est. Romanum imperium, nunc etiam Romæ, & penes P. R. esse. O' impia sæcula, O' truculentam inuidiam, O' malevolentiam inauditam. Tu uerò nunc infallibilis, & incorrupte rerum arbiter CHRISTE, quid agis? Vbi sunt oculi tui, quibus humanarum miserationum nebulas serenare solitus es? Cur illos aduertis? Cur non accipitis fulmine, causam dirimis sceleratam? Et si non meremur, aspice in nos, & miserere nostri. Respice inimicos nostros, nec minus tuos, quoniam multiplicati sunt, & odio iniquo oderunt nos, nec minus te. Discerne quasumus, inter partes, omni ex parte dissimiles. Deniq̃ de uultu tuo iudicium nostrum prodeat, oculi tui uideant æquitatem. Certè si iugo Romano, quod omnium iustissimum, atq̃ iurauissimum fuit, aliqua gens, imò uero gens omnis, ut cernimus: uoluit colla subducere, nihil est quod indignemur, aut miremur. Est enim animis mortaliū, libertatis insitus appetitus, sæpè etiam inconsultus ac præceps, & sæpè dum patere melioribus pudor uetat, qui benè subessent malè præsidet, sic omnia miscentur, atque turbantur, unde nonnunquam in loco digni imperij, seruitium indignum, & in loco iusti seruitij, iniustum imperium uidemus. Quod nisi ita esset, meliori loco essent res humanæ, & adhuc incolumi capite, mundus integrior, id si mihi non creditur, experientiæ credatur, quando unquam tanta pax tanta tranquillitas, tanta iustitia, tantus uirtutis honor, tanta bonis præmia, tanta malis supplicia, tam benè consultum rebus, quàm postquam unum caput orbis habuit, caputq̃ ipsum Roma fuit? Quo potissimū tempore, amator pacis ac iustitiæ nasci Deus ex uirgine, terrasq̃ uisitare dignatus est. Singula quidem singulis corporib. data sunt capita, & orbis uniuersus, cui à Poëta magni corporis nomē asseribitur, uno temporali capite, debet esse cōtentus. Monstruosum est enim omne animal biceps, quāto magis horrendum, & immane prodigium est, animal mille capitum diuersorum, selegq̃ mordentium, inuicemq̃ pugnantium? Quod si capita plura sint, unum tamen, quod cuncta compescat, atq̃ omnib. præsit, esse debere non ambigitur, ut totius corporis pax inconcussa permaneat. Certè quod experimentis innumeris, & doctissimorum hominum auctoritate deprehensum est, & in cœlo, & in terra, optima semper fuit unitas principatus. Id sanè supremum caput, uelle se Deus omnipotens, nō aliud esse quàm Romam, multiplicibus declarauit indicij, quàm belli, pacisq̃ gloria, quāq̃ mirabilem sine exemplo uirtutis, tanta præminetia dignam fecit, quæ quamuis ita sint, adhuc tamen si humani more animi, malo suo quotidie gaudentis, aliqua gens, ut dixi, damnosam & ambiguum libertatem, quā tutū, & salutare publicæ matris imperium mallet amplecti, posset insolentiæ, uel inscitæ uenia deberi, illud uerò, quis inoffensis auribus accipiat, inter homines doctos quæri. An Romanum imperium Romæ sit? Ergo apud Parthos, Persasq̃ & Medos, Parthorum, Persarumq̃, & Medorum regna consistent, Romanum imperium uagum erit? Quis hanc indignitatē stomachus ferat? Quis non potius euomat, penitusq̃ rejiciat, si imperium Romanum Romæ non est, ubi quæso est? Nempe si alibi est, iam Romanorum imperium non est, sed eorum, penes quos illud uolubilis fortuna deposuit. Et si enim sæpè Romani Imperatores, pro necessitate Reip. in orientis. aut occidentis extremo, sæpè sub Borea, uel Austro cum exercitibus agerent, Romanum tamen interim imperium Romæ erat, & de Romanis imperatoribus, quo uel præmio, uel supplicio digni essent, Roma censebat. De Capitolio petebatur quis honorandus, quis plectendus, quis Vibem priuatus, quis ouans, quis triumphans inuideret, inquitent post lui. Cæsaris seu tyrannidem, seu dicere malumus Monarchiam, Romani principes, quanquam iam Deorum concilio ascripti, adhuc tamen à S. P. Q. R. gerendatum reum licentiam postulasse comperitum est, & data, uel denegata licentia, egisse quæ destinauerant, uel cessasse. Imperatores igitur uagi esse possunt, stabile, fixūq̃ semper impeditū est, nec de temporali statu, sed de perpetuitate imperij dixisse credēdus est Maro, ubi ait:

*Dum domus Aeneæ Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumq̃ pater Romanus habebit:*

Nec enim hæc dicens, centum aut mille annorum, sed immortalem illis duobus, gloriam spondebat. Neite quisquam uerba hæc blanditias uocet, quæ profectò, nec lingua mea, nec uestris auribus dignæ sunt, digressione opus est. Scio ego, de hac re Virgilium quodam loco ab Augustino reprehensum, non iniuste, sed ibidem mox iustissime excusatum, cum Poëta loquentem de uobis louem faceret, sic ait:

Romulus excipiet gentem, et Maورتيا condet

Mœnia, Romanosq; suo de nomine dicet.

& origini perpetuitatem adiiciens, inquit:

His ego nec metas rerum, nec tempora pono

Imperium sine fine dedi.

hoc non immeritò quidem notat Augustinus. Quomodo enim imperium sine fine dabit qui nihil unquam dedit, aut dare potuit, nisi quòd homo sceleratus, & mortalis potest, falsa diuinitatis opinione, non ornatus, sed oneratus, & oppressus? Prætereo autem hæc, quisquis imperium Romanum dedit, (quod non dedisse certum est, nisi omnipotètem Deum, cuius in cœlo, & in terra imperium unum est, unde imperia cuncta descendunt) ubi tamen hoc imperium sit querit Augustinus: in terra, an in cœlo? Et utiq; (inquit) in terra est, & si esset in cœlo, cœlum & terra transirent, transirent quæ ipse fecit Deus, quanto citius, quæ condidit Romulus? Hæc Augustinus in Virgilium. Et certè perspicuum est, regna omnia, & quicquid usquam clarum, aut magnificum oculis nostris apparet, & si ante non ruerint, tunc saltem ruitura esse, dum cœlum & terra mouebuntur: Illo concutiente qui creauit, quicquid nouum cœlum, nouamq; terram faciet, non mentiturus, ut Iuppiter, cum ipse sit ueritas. Eius est illud regnum, principio carens, & fine cariturum, de quo scriptum est: Et regnū eius non erit finis, quòd licet fortè Virgilius ignoraret, cui Deus ingenium excellens, eloquiumq; præstiterat, uerum hæc à sapientibus abscondita, & paruulis reuelanda negauerat, illud certè non ignorabat, peritura esse omnia regna, quæ initium habuissent. Ingenti igitur cautela usus est, siquidem ubi immortalitatem Romano pollicebatur imperio, non ipse loquebatur ex persona propria, sed louem loquentem inducebat, ut mendacis Dei, mendax oraculum esset & falsa promissio. Ipse autem ad gratiam P. R. alieno mendacio utebatur, at alibi, quando ex persona sua loqui uoluit, ueritatem ipsam idem Poëta non tacuit:

At enim res Romana, perituraq; regna.

Quis nō clarè uideat, inter imperium sine fine, perituraq; regna, quid intersit? Sed hic Virgilius, ibi Iuppiter loquebatur, hic homo ingeniosus, ibi falsus Deus, alijs quidem uerbis, sed hac planè sententia Virgilium accusat, & excusat Augustinus, secundum quam intelligo quæ dixi, & quæ dicam. Certè Romanus erat, ille qui scripsit. Omnia orta occidunt, & aucta senescunt. Senescunt ergo hæc omnia, si durent, & si cuiusq; rei finis est senectus sua, utique omnia senescunt, nisi iam fortè senuerint, quando & quæ stant, cuncta occidunt, & occisum si non præuenerit, saltem comitabitur senectus. Ita nulla est exceptio, seu durent, seu non durent, orta omnia, aut serius, aut ocius tandem occidunt, & senescunt. Voluet motu continuo, rotam suam instabilis fortuna, & de gente in gentem uolubilia regna uersabit. Faciet illa cum uolet reges ex seruis, seruos ex regibus, & in urbem Romanam, & in orbem Romanum, suam ineluctabilem potentiam exercebit. Quam præcipuè in uos Viri optimi, multis fortè miserantibus, nullo penitus succurrente, diu miserabilibus modis exercuit & exercet. Scio, doleoq; & plus quam credi possit indignor, quid amplius faciam non habeo. Nec me angit, quod fortuna iure suo utitur, ut in reliquis, sic in uobis, atque ut se rerum humanarum planè dominam probet, ipsum rerum caput attingere non ueretur. Scio uiolentiam, instabiles mores noui, quarundam uerò indomitæ gentium inanem iactantiam ægrè fero, quarum nunc Romano trita iugo colla lasciuunt, ita pudor & foelix fabula, iam (ut cætera multa & grauius sileam) in quæstionem uenit. An Romanum imperium Roma sit? Enim uerò ubi nunchorrida sylua est, poterunt regia tecta confurgere, atque ubi nunc atria sunt, auro rutilante fulgentia, poterunt cupidi greges pasci, & penetralibus regum, uagus pastor insistere, non detracto fortunæ imperium, potest illa funditus, ut urbes alias, sic reginam Urbium pari nisu, ruina maiore prosternere, quod heu magna ex parte iam fecit. Illud profectò nunquam potuit efficere, ut Romanum imperium, alibi sit, quàm Roma, simul enim ut alibi esse cœperit, desinet esse Romanum. Hæc se mirabilis Ciuis uester affirmasse, & affirmare non negat, & hoc est ille graue crimen, unde

unde in discrimen capitis adducitur, addit autem, se id multorum consilio sapientum dixisse, nec puto mentitur, & defensionis copiam, aduocatumque sibi dari flagitat. Negatur, & nisi diuina misericordia, uesterque fauor occurrerit, actum est, innocens, in defensusque damnabitur. Hominum pars magna compatitur, nemo ferè est, qui non misereatur, præter eos, quibus proprium erat misereri, & parcere erroribus, non inuidere uirtutibus. Iurisconsulti in leges hic etiam non desunt, qui iure ciuili asserant, hanc ipsam sententiam probari clarissima ratione, nec desunt qui ex historijs, se multa & ualida probaturos dicant, ad eiusdem sententiae firmitatem, modò liberam uocem liceat emitte. Nunc tamè nemo est, qui mutire audeat, præterquam in angulis, in tenebris, in timore. Ego ipse, qui uobis hæc scribo, & fortè pro ueritate non recusem mori, si mea mors collatura aliquid Reip. uideatur, nunc taceo, nec his ipsis ad uos scriptis meum nomen adjicio, stylum ipsum sufficere arbitratus, hoc adiecto, ciuem Romanum esse, qui loquitur: quod si tuto in loco, apud æquum iudicem, & non ad tribunal hostium res agatur, spero ueritate animum illustrante, & linguam, seu calamum dirigente Deo, posse aliquid dicere, quo luce clarius appareat, Imperium Romanum, quamquam fortunæ iniuria attritum, oppressumque diù, & quanquam uariè ab Hispanis, Afris, Græcis, Gallis, Teutonis occupatum, adhuc tamen quantulumcunq; est, Romæ esse, non alibi, idemque mansurum, & si nihil prorsus ex tanta urbe, præter nudum saxum Capitolij superesset, quin etiam tunc, quando nondum externis manibus agebamur, tantumque Romani Cæsares imperitabant, non penes eos, sed penes Capitolij arcem, ac Populū Romanum, omne ius imperij fuisse, si uerum est, quod malæ fidei possessor, ullo tempore non præscribat. In hoc autem rerum statu, dum dies trahitur, quod fortè desuper datum est, ut quod modo nec sperare quidem auderetis, tanta res in lucem ueniat, unum quod ad uestram, & Romanam nominis dignitatem spectare uisum est, dissimulare non potui, cogente me ad calamum fide illa, qua nos urbemque uestram, inter omnes singulari quodam amore, ac ueneratione complector. Claritatem igitur uestram hortor, atque obsecro, ne ciuem uestrum in extremis positum deferatis, sed uestrum esse monstretis, solennibus eum nuncijs reposcences, essi enim uobis imperij titulum nitantur eripere, nondum tamen eò uesantia sunt euecti, ut negare audeant, uos in uestros ciues ius habere. Certè si quid homo iste peccauit, Romæ peccauit, nec dubitari potest, de commissis Romæ peccatis, uestrum esse iudicium, nisi uobis fundatoribus legum atque cultoribus, & qui iura gentibus tradidistis, eripitur ius commune. Vbi enim iustius delicta castiges, quam ubi commissa sunt? Vbi scilicet & locus ipse memoriam criminis renouans, sceleratis pars non parua supplicij, & scelerum spectatores, penè spectaculum, aut soletur, aut terreat. Quod si fortè Trib. uester, quoniam multi, quin potius boni omnes ita sentiunt, nō supplicio, sed præmio dignus est, ubi nam melius, quod meretur accipiet, quam ubi fecit propter quod talia meretur? Nusquam dignius præmium uiri fortis exoluitur, quam ubi fortiter gessit, ut qui actum uiderint, ad imitandum præmio accendantur. Fidenter itaque reposcite Ciuem uestrum, nihil nouum, nihil iniustum poscitis, potiusque delinquitis si tacetis. Quod si communis iure patriæ, ubi nunc captus est puniendus asseritur, quanto uerius communis patria Roma est, ubi ille natus, educatusque est, ubi quicquid id est, unde accusatur, admisit, qui contra nihil hic uel laude, uel uituperio dignum fecit, si uerò contra morem maiorum, cum fortuna ceciderunt animi, adeoque degeneratum est, ut iustitiam poscere temeritas uideatur, his quorum patribus, nihil olim difficile uisum est, ac saltem quod ab omni, quæ legibus uiuat barbarie posci potest, poscite, ut ciui uestro audientia publica, & defensionis legitimæ non negetur copia. Neue qui in luce fecit omnia, imò qui quantum per hominem fieri poterat, lucem mūdo reddidit, in tenebris condemnatur. Ostendite uos denique causam ac fortunam non negligere Ciuis uestri, resistite iniuriæ, prohibete nephas, protegitte innocentem, reum uel nocentem iudicate, aut saltem, ne pro cuiusquam libidine iudicetur occurrere. Ferte quam potestis, & quam debetis opem Trib. uel si id nomen euauit, Ciui uestro, multa de Rep. benemerito, atque illud in primis, quod quæstionem magnam atque utilem mundo, multis sopitam, ac sepultam sæculis, suscitauit, quæ una ad reformationem status publici, atque ad aurei sæculi initium, uia est. Succurrite illi uiro, neque contempseritis salutem eius, qui pro uestra salute, sese mille periculis, ac sempiternæ obiecit inuidiæ, illius propositum atque animum cogitate, & memineritis, quo in statu res uestra fuerant, & quam repente unius uiri consilio atque opere, quantam in spem, non Roma tantum, sed Italia omnis erecta est, quantum subito nomen Italianum, quam renouata ac deterfa Romana gloria, quantus hostium metus ac dolor, quan-

tum gaudium amicorum, quanta populorum expectatio, quam immutatus rerum tenor, quam facies orbis alia, quam diuersus habitus animorum, quam nihil sibi simile, ex omnibus quæ sub coelo sunt, tam mira, & tam repentina mutatio rerum fuit. Septem enim mensium non amplius spatio, frena Reip. tenuit, ut uix ab origine mundi maius aliquid attentatum rear, & si successisset ut cœperat, diuinum potius quam humanum opus esse uideretur. Et profectò, quicquid ab homine bene agitur, diuinum opus est. Huic ergo, quem uestræ gloriæ, non ambitioni propriæ defudasse notum est, fauor haud dubius debetur, de euentu fortuna culpanda est, si quis autem torpor feruenti principio interuenit, humanæ uarietati atq; imbecillitati ueniam dare, & dum licet uindicare Ciuem uestrum ab iniuria, quæ Græcos à Macedonum, Siculos à Carthagenensium, Campanos à Samnitium, Tuscos à Gallorum iniurijs, non sine graui uestro periculo uindicastis. Exenuatae sunt fateor opes uestræ, at nunquam plus animorum patribus uestris fuit, quam dum Romana paupertas, diues uirtutum uiguit. Imminuta uestra potentia est non ignoro, sed mihi credite, si qua pristini sanguinis gutta superest, non parua uobis est maiestas, neq; mediocris auctoritas. Audete aliquid, adiuro uos memoriam rerum Romanarum, per maiorum cineres, ac gloriam, per nomen imperij, per misericordiam IESV CHRISTI, qui diligit proximum, & succurrit iubet afflictis. Audete, oro, aliquid, præsertim cuius & honesta petitio, & inhonestum ac turpe silentium est, & si non propter illius salutem, at propter uestrum decus. Audete aliquid, si uultis esse aliquid, nil minus Romanum est, quam timor. Prædico autem uobis, quoniam si timetis, si uosiplos cõtemnitis, multi uos quoq; cõtemnent, metuet nullus, sin sperni nolle cœperitis, longè, lateq; metuemini, quod cum sæpe olim, tum nuper apparuit, illo Remp. gubernante, de quo loquor. Aperite tantum unanimiter ora uestra, sentiat mūdus, unam esse uocem P. R. nemo usquam illam iridebit, aut spernet, nemo nō uenerabitur, aut timebit. Reposcite modò captiuum hunc, uel iustitiam poscite, aliter non negabitur. Et qui parua quondam legatione, regem Aegyptium, sub obsidione Syriaca liberastis, nunc ciuem uestrum, ab indignis carceribus liberate, & ualete.

FRAN. PETRARCHA AMICO, S. Epist. IIII.

*Quod in Gallijs moram trahere cogatur, dolet.**Elegans nemodum Anibethis cōpost. p̄statorum et Proclatorum uirtu. Epist. p̄ficia*

Geminus mihi Parnassus, alter in Italia est, alter in Gallijs, qualis qualis exulatum late Pyridum duplex domus: In Ausonio Helicone feclicior fui:

dum fata, Deuq; sinebant:

ut apud Maronem illa miserabilis amans ait, si tamen amans miserabilis, & nō pudicissima, ac constantissima mulier fuit Dido, nunc me Gallicus orbis habet, & occidentalis Babylon, qua nihil informius sol uidet, & ferox Rhodanus æstuant Cocyto, uel tartareo similis Acheronti, ubi piscatorum inops quondam regnat hæreditas, mirum in modum oblita principij, stupor est memorare illos, hos cernere auro onustos, & purpura, superbos principum, ac gentium spolijs uidere pro inueteris ratibus, luxuriosa palatia, & moenibus clausos montes, pro retibus paruis, quibus olim in æstu Galilæo, uictus uix exiguis quærebatur, quibus in stagno Genezareth tora nocte laborantes, nihil cœperant. Mane autem facto, capta est in nomine IESV ingens piscium multitudo, audire nunc mendaces linguas, spectare membranas uerò uacuas, & pendenti plumbulo, uersas in retia, quibus in nomine eodem, sed in operibus Belial, credula Christianorum turba concluditur, ut mox squamis exuta, curarum flammis, & desolatorijs carbonibus exuat, auari ventris expleta uoraginem. Cernere pro sancta solitudine, frequentiâ sceleratam, & circumfusas acies satellitum pessimorum, pro sobrijs uoluptuosa conuiuia, pro peregrinationibus pijs ocium inhumanum, & obscenum, pro nudis pedibus Apostolorum nūeos, surum uolitare cornipedes auro instratos, auro tectos, auro mandentes, auro denique propediem, nisi dominus sterilem luxum cõcreat calciandos. Quid multa? Persarum aut Parthorum reges dicas, quos adorari oporteat, quos salutari, sine munere nephas sit. O hirsuti, ieiunij sene, quibus laborastis, quibus agrum Dominicum seuitis, quibus fata rigantes, sacrum sanguinem effudistis, mitto autem hæc. His igitur nunc in locis, misereare sortem iniquissimam amici, aliud fortè, sed hoc certè supplicium non merentis, his ego nunc in locis, ubi puer fueram, iam senior sum, fato me, liberum (ut putabam) ad puerilia rursum fastidia retrahente, hic ita cõfectus & affectus sum, ut iam sensim morbo animi, in corpus translato, totus æger,

nil

Sine titulo, Liber.

717

nil præter meros dolores, ac rancores loqui possim. Itaque multa, quæ in animo efferat, dicere habui, uterque mihi nunc stomachus dolet, nil ex me hodie placidum speres. Non potest ex amaro fonte dulcis riuus erumpere. Natura fert, ut exulcerati pectoris in festa suspiria, & offensa animi uerba sint acuta.

FRAN. PETRARCHA AMICO, S. Epist. V.

Malignitatem temporum suorum deflet.

SI per occupationes licuisset, nunquam alias tam iusta scribendi simul, & indignandi, ne dicam flendi, materia data esset, quid uis dicam? Piget incepisse, sed & desinere itidem pudet, itaque quamuis aduerso sydere, postquam tamen (ut aiunt) boues sub iugum missi, hæc mihi breuis papyrus exaranda est:

Omne in præcipiti uitium fecit. inquit Satyricus,

O simplex, ætatem nostram certè non uideras, nunc in præcipiti uitia substituerunt, ut iam sine publica ruina transiri ulterius non possit, intempestuè igitur alienam querelam, in tuum seculum transtulisti. Quicquid historicorum labor, quicquid tragædiarum gemitus, in nostram pertulit notitiam, minus fuit, quam quod oculis uidemus. Quod apud illos cothurno dignum scelus erat, apud nos iam ueniale peccatum est. Iratus est mundo Deus, nec immerito, patientiam potius tantam miro. Temporibus illis iocabatur fortuna, nunc sauit, redde Nerone precor, redde Domitianum, apertior quidem persecutio, sed leuior erit & breuior. Liceat pretio modici sanguinis metcari cælum, & ad gloriam martyrio peruenire, lateant tæbe consumimur, non uita præcipitur, sed uirtus, nec bene uiuere sinimur, nec honestè mori. Sentio, redijt ab inferis Iulianus, eoque funestior, quod nouum nomen assumpsit, animam seruat antiquum, & hostile propositum amicitiae uelo tegit, signa nostra sequentes prodimur, nostrique ducis auspiciens imus in perniciem, & nisi se CHRISTVS iterum uindictæ actum est. Heu, nimium dilectæ mihi, quid putas, quid æstimas, quid censes, quid mihi nunc animi suspicaris? Mirum nisi contra naturam meam croceus sum, siquidem totus effuso felle sum cholera, non autem metus, non reuerentia, non amor, non ueritati indicta supplicia, præmia mendacio impediunt aperte loqui quæ sentio, sed occupatio, sed ira, sed dolor animi, sed luctus, hostes ingenij. Et o utinam stylus par materis, rebusque meis explicitis, ociose uitæ spatium detur, profecto imperus, ardorque non deerunt. Non fabulas agam, & si fabulis sint hæc similiora quam uero, dicam monstra, quæ uidi, quæ audiui, quibus infelices oculos atque aures habeo. Non simplex insipia, non unus furens Hercules, non una Thyestis cœna, non unus monstruosus foetus, concubitusque, non una discordia inter auaros fratres, non unus innocentis osor ac mactator coniugis, matrisque, non una profuga parentis impietas ac libido. Denique non unum Ilium euersum, non unus iniqui patris imperio disceptus Hippolytus, sed totus orbis euersus ac lacer, quæ ab alijs undique studio conquiruntur, hic passim in triuijs occurrant. Putas ne Tragico cauiui deesse subiectum? Cateri singulorum fortunas ac singula scelera cecine, e, mihi inaudita portenta, quorum nullus est numerus, mihi totius humani generis cætantanda, seu potius deplenda calamitas, seruitus, ruina, ludificatio & mors: uerissima quoque texetur historia, sed flebilis & horrenda, non lineæ libri ab annalibus dissentient, nulla inter Polybium & Claudium, & Lucinium, & Valerium Antiaten, nulla inter Salustium & Liuium, nulla inter Herodotum & Thucydem lis erit: Vero omnia consonant (inquit) Aristoteles. Ego scribam, ueritas dictabit, humanum genus omne testabitur, iudex esto posteritas, nisi forte tuis malis oppressa, nostris interidere non potes. Tibi interim amice, si te noui, ex his paucis, omnia non modò quæ scribo, sed quæ meditor clara sunt, nec Tragœdia tibi alia, nec historia opus est. Vale & te felicem scito, quod hinc abes.

FRAN. PETRARCHA AMICO, S. Epist. VI.

Calamitatem temporum deplorat, Deumque pro uindicta orat.

DVm sanctissimum, grauissimumque sermonem repeto, quem mecum ante religiosum illius, ac ueteris templi fores, nudius tertius habuisti, concalefco acriter, & ita sum, ut oraculum aditis penetralibus emissum putem, & Deum mihi uidear audisse non hominem, adeo mihi diuine præsentem statum, imò casum ac ruinam Reip. deplorare, adeoque profundè digitos eloquij tu in uulnera nostra dimittere uisus eras, ut

KK 5 quotiens

*Pro Ecclesia
afflicta opt.
precad. ad
Christum.*

quotiens ueiborum tuorum sonus, ad memoriam aurium mearum redit, totiens dolor ad animum, mœror ad oculos reuertatur, & cor meum, quod dum loquebaris ardebat. Nunc dum meminit, dum cogitat, dum prouidet resoluatur in lachrymas, nō quidem scemineas, sed uiriles, sed masculas, & si detur pium aliquid aufuras, proq̃ uirili portione, usq̃ ad iustitiæ patrociniū erupturas. Cū sæpē igitur antea, tum præcipuē post eum diem, solito sæpius tecum sum, sæpē subit desperatio, sæpē spes, sæpē autem inter utramq̃ fluitante animo mecum dico: O si unquam, o si in diebus meis accidat, o si tam clari operis, & tantæ gloriæ sim particeps. Dehinc crebrò ad eum, quem in delitijs crucifixum habeo, uersus mœsta uoce, atq̃ oculis humentibus exclamo, *IESU bone, & nimium mansuere, quid hoc est?* Exurge, quare obdormis: exurge, & ne repellas in sinem, quare faciem tuam auertis, obliuisceris inopiæ nostræ, & tribulationis nostræ, protector noster aspice Deus, uide quid patimur & unde, quæ sit sub clypeo tui nominis ab hostibus tuis fiunt, uide & uindica. Si minus, occurre, priusquam mortiferi uis ueneni uitalia membra corripiat, & extremis malorum obruamur molibus. Quid agis in te sperandum salus? Quid saluator cogitas, quid hæres, quamdiū oculos auertis, quamdiū nostris non tangere miserijs, quamdiū nullum tantis laboribus modum pones? an mala nostra non uides, quem nec cœli ambitus, nec abyssi profunditas fallit, nec stillæ Oceani, nec sylvarum folia, nec arenæ maris, nec stellarum numerus, nec animantium multitudo, nec herbarum uarietas? An odio tibi sumus, quos usq̃ adeo amare consueueras, ut nostri amore uictus, cœli regnator Deus, in terram descenderes, atq̃ homo moriturus ascenderes in crucem? An forte uides & diligis, sed retrahit impotentia succurrendi? At si non es omnipotens, quid speramus? An terret uis hostium tuorum? Sed nondum puto seculi nostri superbia, fecit homines Deo pares. An potius misericordia iudicium frenat? Sed uide iudex infallibilis, uide ne dum paucis parcis, perdas innumeros, & pietas sceleratis exhibita sit crudelitas bonis, innoxijsq̃ pernities. Sed quid loquor homuncio, quis ego sum, qui tecum litigem? Tibi nos ac nostra committimus, de nobis tu uideris qui creasti, memor imbecillitatem nostram, diutius sub tantarum grumnarum cumulo non posse subsistere. Itaq̃ fer opem: opportunam, dum adhuc quicquam reliqui est, ne si perire permiseris, suscitare habeas, quos saluare potueris. Adesto spes nostra, & quod quotidie iteramus: In adiutorium nostrum intende ac festina, & uel tot mundi mala, uel mundum ipsum sinas, precamur.

FRAN. PETRARCHA AMICO, S.

Epist. VII.

De inamœno occidua Babylonis statu.

SI quicquid animus meus fert, de huius occidua Babylonis statu, cuius fato seu uerius peccato meo, inuitus totiens ciuis fio, uelim stylo committere, uereor Pater, ne & dolorem meum lamentis exaggerem, & sanctissimas curas tuas, occupationesq̃ pulcherrimas, intempestiuis, & inutilibus quærimonijs interpellem. In summa scito, non modò hunc, sed ne Ciceronianum quidem calamum rebus parem. Quicquid de Assyria, uel Aegyp̃tia Babylone, quicquid de quatuor Labyrinthis, quicquid denique de Auerni limine, deq̃ Tartareis syluis, sulphureisq̃ paludibus legisti, huic tartaro admotum, fabula est. Hic turricus simul atq̃ terrificus Nemroth, hic pharetra Semiramis, hic inexorabilis Minos, hic Rhadamantus, hic Cerberus uniuersa consumens, hic Tauro supposita Pasiphaë, mixtumq̃ genus (quod Maro ait) prolesq̃ biformis Minotaurus inest, Veneris monumenta nefanda, hic postremò quicquid confusum, quicquid atrum, quicquid horribile usquam est, aut fingitur, aspicias, o semper uirtutibus tuis foelix, nunc absentia etiam foelicior tua. Putas ne ciuitatem hanc esse quam uidisti? Longè alia est, longeq̃ dissimilis. Fuit illa equidem omnium pessima, eaq̃ tempestate foedissima, hæc uerò, non iam ciuitas, sed laruarum, ac lemurum domus est, & ut breuiter dicam, scelerum atque dedecorum omnium sentina, atque ille uiuentium infernus, tanto ante Dauidico ore notatus, quam fun datus, aut cognitus. Ah quotiens redit ad memoriam illa tua penitus paterna uox, & salutaris admonitio, dum digressum paranti diceret: Quò abis? Quid moliris? Quæ te tui immemore trahit ambitio? nescis quid petis? quid relinquis? an sciens ad indignum te laborem uadis? Vnde, quæso, acriter quid agas? quo properes? si benè mihi notus es, poenitebit te profersionis tuæ, curiè laqueos expertus totiens, nō ignoras, in quos ubi semel incideris, absolui non poteris cum uoles. Hæc & his similia te suadente, quid responderem aliud non erat,

erat, nisi me charitate uictum amicorum, notas ad miseras reuertí. Dicebam hæc nec mentiebar, nec dum me charitatis illius pœnitet, sed an libertatem meam, amicorum commodis habuisse pœniteat incertus sum. Certè nunc tibi malè crediti, & serò probati consiliij, tui magnas gratias habeo, cui hæc tunc nō impunè fuit non parere: sed parebo melius, si unquam hinc emerfero, quod CHRISTO dextram porrigente non despero, & in quod summis iam nilibus accingor. Hæc tibi Pater, ne ante scriberem pudor inhibuit, turpè enim & indecorum uiro est, uelle quod mox nolit.

FRAN. PETRARCHA AMICO, S.

De generibus persecutionum, quas nolentes, aut uolentes patimur.

Persecutionum duo sunt genera, hoc nolentes patimur, hoc uolentes, plura forsitan alter inuenerit, & profecto persecutiones innumerae sunt, quas quisquis diu uixit intelligit, omnes tamen ad uolentiam, ac uoluntariam restringuntur. Patimur autem nolentes exilium, paupertatem, rapinas, morbos, carcerem, seruitutem, ignominiam, uincula, supplicia, secures, gladios & mortem. Volentes uitiorum iugo premimur, & uel degeneri metu, uel turpi segnitie, uel infami patietia, uel uilis lucri spe, uilissimorum hominum imperio paremus. Exempla posui, è quibus quid uelim uides, & similia colligis, illud equidem primum multis, hoc mihi nouissimum grauius uidetur, ubi scilicet crimen in causa est, & est sine commiseratione calamitas. Hoc persecutionis fasce, serua nostris temporibus suspirat Italia tum demum finem habitura miseriae, cum unum uelle coeperit. Difficilis planè conditio, sed nequaquam impossibilis. Vnum dico, non studijs, sed studiorum termino, tædioq; seruitij indigni. Proh superi, dominari solebamus optimis, heu quo decidimus, nunc seruimus pessimis. Dura fors, intolleranda mutatio. Sed o semper stulta, nunc etiam demens, & uasana barbaries, reginam rides Italiam, omnibus utinam, idem animus, consilio maiore, affectu autem non minore, quam mihi est, citò quidem explosis nugis, uentū esset ad seria. De hoc tamen omnipotens Deus uiderit, si nondum exosus ad inum est, uiderit fortuna, si quid est fortuna, si quid humanis ius habet in rebus. Sin altius effundere nerum iubes. & quid sentiam expromere, rident labijs, corde gement, ludunt exterius, intus tremunt, & nos enim & seipsos norunt, contemptum pro odio, & pro formidine simul lantes. Quorsum hæc interroges? Scribo, non quia audire expedit, sed quia mihi non expedit tacere. Graue enim onus & molestum est, quod nusquam fidentius, quam in tuis auribus depono, hæc tibi rapit Hierosolymitanus exul, inter & super flumina Babylonis indignant scripti. Vale.

FRAN. PETRARCHA AMICO, S. Epist. VIII.

De tertia Babylonia, & quinto Labyrintho in Gallia. (Nones aula chrim. pingit.)

Subscriptiones epistolarum mearum miraris, nec immerito, non nisi geminam enim Babylonam cum legeris, alteram apud Assyrios olim, ubi clarum Semiramis nomen habet, alteram apud Aegyptios nostra ætate florentem, quæ Cambysem habet auctorem, cuius nunc Babylonis in auditum tibi nomen ingeritur tecum uoluisti, non quòd nescias, quosdam ex nostris Romam, quasi alteram Babylonem propter proportionem imperiorum, & climatum statuisset, quam quia me aliam, sanctam & reginam urbem uocitare solitum tenes, huius nouissimæ Babylonis, tibi nunc etiam stupor manet. Desine iam mirari. & sua Babylon huic terrarum tractui est, ubi enim quæso dignius, quam in occidentali plaga ciuitas confusionis existeret? A quibus quidem condita incertum, sed à quibus habitata notissimum: certè ab his, à quibus iure optimo nomen hoc possidet. Et si uis, hic mihi crede, Nemroth potens in terra, & robustus uenator, contra dominum, ac superbis turribus coelum petens, hic pharetrata Semiramis, hic orientali quoq; uesanior Cambyses, & ipse regum primo ceruicibus actus, postremo defectus epidis, & pastus cæde suorum, ab insonti principio, redactus ad miserrimam egestatem. Non ego te ad Poetas, neq; enim Pierum opus est, non te ad Historicos mittam, consule Catholicos tractatores, sed præcipue Augustinum, super eo Psalmo qui sic incipit, ut epistolarum ad te meatum aliquæ quæ desinunt, inuenies, quid sibi Babylonicum nomen uelit, quod cum legeris, dices non minus Rhodano, quam Euphrati debitum, quam Nilo. Neq; uerò miraberis, si in mentem redit, Ambrosium in eo libro, quo indignū Valentiani iunioris interitum desler, hoc usum esse cognomine, dum de Rhodano loqueretur, atque ut hac admiratione succisa, à radice aliam

aliam conuellam, de quinque Labyrinthis potes etiam mirari. Cum apud ceteros scriptores, non nisi de quatuor mentionem inueneris, ut puto, in quibus cum famam habeant Aegyptius, Lemnius, Creticus & in Italia Clusius, Labyrinthum Rhodani tacuerunt, omnium inextricabilissimum ac pessimum: siue quia nondum erat, siue quia nondum noscebatur. Huius apud me mentio crebra est, quam iuste autem qui noscere cupit, huc properet, non hic carcer horrendus, non tenebrosa domus error, non fatalis urna humani generis fata permiscens: Denique non imperiosus Minos, non Minotaurus uorax, non damnatae Veneris monumenta defuerint: Sed remedia, sed amor, sed charitas, sed promissorum fides, sed amica consilia, sed filia perplexum iter tacita ope signantia, sed Ariadna, sed Dædalus, una salutis spes, in auro est, auro placatur rex ferus, auro immane monstrum uincitur, auro salutare lorum textitur, auro durum limen ostenditur, auro uectes, & saxa franguntur, auro tristis sanctorum mollitur, auro coelum panditur, quid multa? Auro CHRISTVS uenditur.

FRAN. PETRARCHA AMICO, S. Epist. IX.

Veritatem scribere, metu se uictum non audere.

ut Pontific. aulicorum mores et uitia

VNde nunc ordiar, an uerò non ordiar, in dubio est, & poeticum illud identidem occurrat:

Eloquar an fileam?

Loquar tandem, ne forte de silentio suspiceris, aut per desidia negligi, aut per insolentiam contemni, sed quid primum, aut quid penitus loquar, seu potius quid non loquar, tam diuersa certatim & me urgent, & se inuicem præmunt, impediuntque concursum. Non uacat omnibus obsequi, infinita sunt enim, & si uacet, minimè tutum erit. Itaque nullis licet occupationibus, nullisque curis obsidear, quarum tamen pondus ac numerus non ignoras, uel solus calamum timor excusat. Si quidem extra uirtutis regnum, imbecillis semper, & nuda ueritas, atque omnis præsidij inops fuit. Quid euenturum censes, ubi extincta prorsus & sepulta pridem uirtus est: Ibi profecto summum crimen est ueritas, & sola sufficiens ad quærenda multorum odia, cum unius hominis amor, multis obsequijs sit quærendus. Multis inferuiat necesse est, qui multis charus esse uult. At qui omnibus odiosus, minus negotij habet. Non arma capiat, non hostem feriat, oportet, lingua liberior pro gladio est, uerax sermo pro uulnere. Quid ni autem id accidat, ubi nemo est, cui uerum uerbum absque graui conuitio dici possit: Vbi nulla pietas, nulla charitas, nulla fides habitat. Vbi tumor, liuor, luxus, auaritia cum artibus suis regnant: ubi pessimus quisque prouehitur, & munificus prædo, ad coelum tollitur, iustus pauper opprimitur, ubi simplicitas amentia, malitia sapientia nomen habet: ubi Deus spernitur, adoratur nummus, calcantur leges, irridentur boni, usque adeo, ut iam ferè nullus qui irrideri possit appareat. O mores hominum, O seculum nostrum, O tristem & miserum exilij mei locum, & o foelices oculos tuos, qui ista non uident, iucundissimus labor tuus, & inuidiosa pauperies, si huic obscena, ac marcidæ quieti, & his male collectis, & male fundendis diuitijs, conferantur. Verus uerbum est: Cecidit denarius in cloacam. Cuius intellectum, qui non habet, huc ueniat, uerbum hoc in frontibus singulorum, cum mille alijs æquè famosis titulis scriptum leget. Vnum ego libenter, huic scelere uniuersali diluio eximere, & meretur: fateor, sed ridiculū uisum est, tam solidam & tam latam regulam unius nominis exceptione, conuellere. Nullus hinc igitur Noë, nullus Deucalion enatabit, ac ne Pyrrham putes foelicius nauigasse, prorsus scito, nullā emergere, ciuitatem simul obscenissimarum uoluptatum fluctus inuoluit, atque incredibilis quedam muliebrium criminum procella, pudicitiaque foedissimū sine exceptione naufragium. Hæc pauca de multis ausa ueritas, uicto metu, ex quibus, & quæ silentio præmuntur, elicis. Si tamen hinc, aut ex quibusdam pestiferis animantibus, aut herbis salutare tibi aliquid, amici ope consilari posse contidis, scribere illic. Ne differas. Omni enim studio, festino irre-meabile Labyrinthi huius limen attingere, iamque ni fallor, quod unum hinc sperari potest, generosi contemptus filium teneo. Si quid optas, oro, interim fiet, pro uiribus, & supra uires fiet. Ego enim tantis in tenebris, quid tibi, aut etiam, quid mihi præter fugam expedit, non uideo. Optat tibi salutem discipulus tuus, qui utinam tecum esset, nisi forsan utilius mecum est, ut ab annis teneris discat, hoc infandum specus, hunc uerè tartareum carcerem, horrere, ne quando per errorem capi possit, ubi ego propè infans nescio, an parentum meorum, an meis, sed certè nondum admissis, illa ætate piaculis captus fui, & nunc cum se-

*lingua sibilis
gladius vorax
sermo uulnus*

*Aulicorum
non moris.*

pius

pius euassem, atque iterum, & iterum in laqueos recidissem. Ad postremum, sponte mea iam tui, imò uerò iam senior captiuus, præter meipsum non habeo quem accusem. Huic autem epistolæ, neque manum meam, neque anulum, neque locum, neque tempus apposui. Scis ubi sim, & uocem loquentis agnoscis.

FRAN. PETRARCHA AMICO, S. Epist. X.

Afflictionem patriæ & calamitatem deplorat.

a Christo auxilium petit optima precatio pro Ecclesiâ afflicta

VE populo tuo CHRISTE IESV, ue populo tuo CHRISTE, patere nos misericordiarum fons, nostras tecum flere miseras, quicquid laetorum amantium mos est, eò fidentius conqueri, quò feruentius amamus. Si fas est de angelorum Domino semimortuos uermes lamentari, querelam nostram, placatus admitte, & misere-re qui solus potes, non accusator es, sed supplices tui querimur, ante eternitatis tuæ solium, cum lachrymis afflusi querimur, unde & ut querulos, inoffensus audias, supplicantesque pius exaudias, oramus. Nec longo sermone, imò nec uerbis ullis opus est, uides conceptus nostros, non solum antequam in linguam, sed ante etiam, quam in animam ueniant. Statutum uerò populi tui, non modò tu qui omnia conspicias, sed unde grauiter dolemus, atque erubescimus, hostes etiam nostri uident, & insultantes dicunt. Deus dereliquit eos, persequimini & comprehendite eos, quia non est qui eripiat, Deus ergo ne elongeris à nobis, Deus noster in auxilium nostrum respice, & respice ut non uideas tantum, sed ut miserearis atque opem feras, respice res nostras afflictas, & in extremo positas, & quoniam nobis propter inenarrabilem misericordiam tuam, hoc fiduciæ præbuiti, ut uascula terrea, atque fragilia, aduersus æternum figulum disceptemus, certè si tu nos in honorem creatos, in contumeliam uertis, quamuis id iuste facias, multò tamen, quam soles acrius ulcisceris, si patens ab alijs uerti, ualde nostris in malis patientior solito factus es, si uerò non aspicias, ualde præter solitum factus es negligens tuorum. At si nos odisti, ubi est amor ille tuus, qui te pro nobis uoluntariam traxit ad mortem? Quod si fortè nobiscum ludis, uide ne ludus tuus, æquo durior sit, nosque nimis inualidi, ad tam grauiam tolerandum, tu enim es uictor Leo de tribu Iuda, nos autem oues pascuæ tuæ sumus. Vide quam impar est ludus leonis morte, nisi desinis, nos ludendo conficies ac mactabis. Sin iratus es nobis, iram tuam nos meritos non negamus. Sed ubi est illud quòd de te nobis dictum Prophetæ, tui ore credidimus. Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis? Recordare Domine, recordare misericordiæ tuæ, criminumque nostrorum obliuiscere, hoc nobis expedit, hoc te decet, meremur fateor omne supplicium, imò certè peccatis nostris nullum supplicium par est, fecimus propè quæ digne, iusteque nos punias, & scimus quia iustus es ualde, sed duplo misericordior, unde non sine causa Prophetæ idem tuus, antequam te iustum diceret, misericordem ac misericordem dixit: Exortum est (inquit) in tenebris lumen rectis, misericors & miserator. Vix tandem ait, & iustus. Idem alto loco cum dixisset: Misericors Dominus & iustus, uidens hæc paria, confestim addidit: Et Deus noster miseretur. Iram in medio posuit, gemitusque hic illinc misericordiæ obices adhibuit, iramque circumdedit, ne misericordia frenante, se moueat. Ergo misericors IESV CHRISTE, noli quæsumus ista confundere, noli licet contumaces in seruos iræ tuæ frena laxare, cuius impetum intra misericordiam inclusisti, noli intra iram misericordiam includere, sed nostrarum immemor offensus misericordie nostri. Nunquid in æternum proijcies Domine, aut in finem misericordiam tuam abscindes à generatione in generationem? Aut obliuisceris misereri Deus, aut continebis in ira tua misericordias tuas? Ecce Domine prophetica interrogatio illud sonat, ne misericordias in ira contineas, sed potius econuersò, ubi non fortuitò uerba iactauit, sed consultò posuit, unde appareat quòd dicebam, iram unam, misericordias plures esse. Has ergo misericordias tuas, iustifica nunc in nobis, qui saluos facis sperantes in te, à resistentibus dextera tuæ custodi nos, ut pupillam oculi, & qui ingratisimum tibi semper populum Iudaicum in misericordias dedisti, apertoque mari rubro ad propria reduxisti, nobis quoque mare rubrum aperi, & nouum populum tuum, licet ingratum, certè tuo nomine gloriantem, da misericordias, in conspectu omnium qui cœperunt nos, & saluos nos fac Domine, ut experti intelligamus misericordias Domini, & consiteantur tibi misericordiæ tuæ. Citò nos anticipent misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis, adiuua nos Deus salutaris noster, non quidem propter meritum nostrum, sed propter gloriam nominis tui, libera nos, & propitius esto

Esse peccatis nostris, non quia digni sumus, sed propter nomen tuum, & ne forte dicant quod certe dicunt in gentibus, ubi est Deus eorum? Vbi enim sunt misericordiae tuae antiquae, misericordiae Domini, quas in aeternum cantabimus, de quibus in aeternum sperauimus, ac speramus. Aut quid est Domine quod nunc agis? Contriuisti portas aereas, nostrae captiuitatis, & uerbes ferreos confregisti, & humiliatos in compedibus pedes nostros uinctos, in mendicitate & ferro, mittens. Ex alto iustionem tuam, rex aeternae soluisti, cur noua nobis uincula, ex eadem massa te patiente conflantur? Contriuisti laqueum antiquum, cur eiusdem canabis laqueus nobis alter intexitur? Eripuisti nos iugo graui & pessimo, & obsecro, quid nobis ex eodem stipite iugum importabile reimponis? Re imposuisti, enim nostro in dorso tribulationem, & homines super capita nostra, atque utinam homines, & non belluas famelicas & immites. Oramus flentes: ne tradas bestiis animas confidentes tibi, & animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem. Repulisti nos, & destruxisti nos, iratus es, miserere nobis. Commouisti terram & conturbasti eam, sana contritiones eius, quia uerè, grauiterque commota est. Oltendisti populo tuo dura, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum, transiimus per ignem & aquam, reduce nos in refrigerium. Noli nos à nostra iustissima expectatione confundere, sperauimus enim in te, quod motum fluctuum nostri maris, in quo feliciter senex ille piscatus, tandem perijt, tradita successori nauicula, mitigares tu, qui potestati eius dominaris, quodque superbum humiliares, & in brachio uirtutis tuae deponeres inimicos tuos, de quibus lupos, de piscatoribus pyratas, de pastoribus abactores, nunc uerò superbia eorum, qui te oderunt ascendit semper. Haecenus Deo haec. Tu autem Pater, quem in primis dolorum meorum participem habeo, noli fortunae succumbere, sed donec illa, quod modò facturam sperabamus meliorem in partem, instabilem rotam uoluit, nitere ut uiuas, & ualeas, ut hinc postmodum nostro tempore discedentes, meliorem rumore ad felices animas perferamus.

FRAN. PETRARCHA AMICO, S. Epist. XI.

Ecclesiae Catholicae oppressionem luet.

VT uides eunt res, imò uerò non eunt, sed retrahuntur, nihil est praesidij in uirtute: iustitia periijt, libertas abiijt, æquitas uicta est, libido regnat, sauit avaritia, feruet inuidia, omne genus hominum suos patitur tyrannos. Ad laudes ore & animo canendas Deo geniti, totam uitam in contentionibus & emulationibus agimus, insignis illa IESU CHRISTI aula, illa olim arx diuini cultus eximia, nunc tandem peccatis nostris id agentibus coelesti auxilio destituta, immanium spelunca latronum facta est. Et uno quidem fonte descendit origo mali, accedunt fontes alij minores, ex quibus ingens omnimodè miseriae flumen exæstuat. Quo necesse est propediem pereamus, supremisque malorum obruamur fluctibus, ac nisi humanae perfidia diuina pietas occurrerit, triste naufragium patiatur Ecclesia. Quam uerò diuersi mores, quam aduersa edificantium, & euerentium mens, provideat domui suae, Deus omnipotens: ego enim nihil habeo, quod tam multis contranitentibus prestare possim, præter commiserationem matri debitam, & mihi placitam, ut uides fugam, quam oculos meos tam mæsto liberem spectaculo. Video quidem eminens, sed prohibere non uales, cominus uidere renuo, artificium hoc senum & infame, quo Ecclesiasticus iste Dionysius, nostras uexat ac spoliât Syracusas. Video quatiare uirum mentita Semiramis, frontem tegit, ingenioque oculos praestringit astantium, & incestis polluta complexibus, uiros calcat. Video quibus artibus, noster hic Pericles se tuetur, ut quæ reddi nequit, non cogatur reddere rationem, & hic suum habent Alcibiadem, & nemo uelocius iniquis consilijs acquiescit. Turbat igitur omnia, miscetque de industria, quam putas ob causam, nisi ut circulatorum more, uel perplexo loro, uel confuso uulnere licentis fallat. Et fraus propria sub umbraculo turbare Reip. delitescat? Et ille quidem, pro qualitate propositi, artibus utitur non nouis. Nam & in fruticose gaudet anceps, piscator in turbido, fur in tenebris: nobis autem pro inertia nostra, quid possim optare miserius, quam ut nostri similes semper simus, coram adultero uigili, nare stertentes ad calicem. Nescio fateor, an illius impudentia, an patientia nostra sit turpior.

723

TRARCHA AMICO, s. Epist. XII.
Quod in Gallijs habitare desideret, dissuadet. *est. curia ubi en. mores insultat.*

Exemplum
Quoniam faves
a Palatio
referventium
et alterius
in mentibus
impudens
veritas.

Pater & egregius ueterator, ut erat fronte meretricia, & attrita subridens. Imò uerò te (inquit) pudeat, tam ingenio tardū fore, ut curiæ artes addiscere, tanto iam tempore nequeas. Quo dicto in stuporem ego, ceteri autem rîsum resoluti omnes, & responsum nebulonia illius multis laudibus efferentes, uirum argutissimum predicarunt, qui tam promptè mentiri didicisset ac fallere. Verum ego nimis latæ materiæ campum, nec epistolæ, sed libri opus ingressus sum, itaq; frena iam contraham. Ad te uerò pater optime stylum uertens, oro, obsecro, obtestor, adiuro te per temetipsum, si tibi charus es, si solitam animæ curam geris, ne quando tibi posthac in cor ueniat illuc ire, unde nemo unquam exemplo melior factus, pessimi autem innumerabiles rediêre. Adde quod nemo inde unquam nō mœstus exiuit, nisi eo fortè latus, quod euaserat, & insaufum limē fusco calle repererat. Ad summa, quoniam tua omnia cupidè, semper in optimam ad fœlicitissimam partem traho, professionem hanc tuam necessariam, breuem, unicam, nō modò nihil nocituram tibi, sed plurimū futuram spero. Quid enim aliud, ut seriā fabulosā aspergam, quid sibi uult Achilles Homericus, dum ut impenetrabilis ferro fiat, fertur ad inferos, & tartareis undis abluitur, nisi ut uitiorum fluctibus tantis exercita, cōtrarij sui odio, solida tua uirtus induruerit, roburq; contraxerit, contraq; omnem humanarum cuspidem passionum, iam prorsus inuiolabilis facta sit? Placet, laudo, approbo, modò ne redeas. Senecæ uerbum est, non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Ille autem unde te dehortor, & corpori pestilens & animo, nec omninò te dignus est, non conueniunt mores: sit igitur inter uos diuortium sempiternum, eant illuc, qui artes illas discere cupiunt, quarum ibi sunt innumeri professores, tu domi mane, inq; tuo proposito, & tua sede consille, quam tibi clarissimam uirtus dedit, cum clariorem, etiam mereâre. Sin ut est, animus honesti motus appetens, quoniam quod eruditissimis quibusdam placitum uiris scio, unum hoc nobis cœlestis originis argumentum est, ut motu perpetuo delectemur, loco te si mouere uolueris, ad nos ueni, uide Romam, uide Mediolanum, uide Venetias, uide Florētiam, uide Patauium, uide Bononiam, ubi honestis in studijs egisti adolescentiam, & integritatem patriam Italicis artibus adornasti. Postremò quidlibet uide, Indos quoq; modò ne uideas Babylonem, neq; descendas in infernum uiuens.

FRAN. PETRARCHA AMICO, S. Epist. XIII.

Dissuadet Galliarum habitationem.

Rem arg. uirtutis s. diuini necessitatis

Quam consona sensibus meis consilia tua sunt, breuiter dici nequit, est sanè inter optima rerum ac pessima, minimè difficilis electio, itaq; toto animo, & quod dehortaris fugio, & quod hortaris amplector, quodq; aiunt pedibus in sententiam tuam eo, unde non diuellar, nisi insignis fortè, aliqua rerum incidens mutatio uehementer urgeret, quam profectò, neq; hic metuo, neq; istinc spero. Vbi si qui olim uidebantur esse, uel fuerant uirtutis amici, aut certè iam pridem obierunt, aut abierunt, scelerum schola iam, uirtutis & bonorum hostes esse didicerunt, corruptiq; & abominabiles facti sunt in studijs suis. Non est qui faciat bonum, non est usq; ad unum. De his loquor, quibus ut benefici esse possent liberalior fortuna dederat, ut contrario delectari, fontes & malefici esse mallent, insita dedit iniquitas, & peccandi auida, & dæmoniâcâ instigata suggestibus, neq; per insolentiam aliquando cœlestibus oraculis acquiescens. Tu uerò meus hortator, quid de te statuis (quanquàm quid statuisse profuerit) nusquam minus cogitata respondeant. Vnus enim in terris est locus, ubi nullus consilio locus est, ubi omnia temerè, fortuitoq; uoluntur, interq; omnes misérias loci illius, quarum non est numerus, illud insigne ludibrium est, quod cuncta uisco atq; uncis, & laqueis plena sunt, ut dum euasisse uideare, tum te arctius implicitum, uinctumq; reperiās. Nulla ibi præterea lux, nullus dux, nullus index anfractuū, sed caligo undiq; & ubiq; confusio, ne parum uera, sit Babylon ac perplexitas rerum mira, utq; Lucani uerbo utar:

Nox ingens scelerum:

Tenebrosa (inquam) & æterna nox, expers syderum, & aurorę nescia, tum profunda & iurgis actuum opacitas, perennes angustię, infinitus labor, immortale fastidium, neq; uiolentior illic aut Rhodani gurgēs, aut Circi flatus, ac Boreę, quam impetus & instabilitas animorum, non populum, sed rotatum uento puluerem putes, neq; magis ciuitatis infandę uicos, quam ciues ipsos, fœdos ac lubricos fateare. Vna prorsus est hominum, ac locorum facies obscœna,

obscœna, tristis, informis, utrisque non aliter quàm Aegypto & Phàraoni intelligas iratum Deum, & mittentem in eos iram indignationis suæ, iram, indignationem, & tribulationem, immisionem per angelos malos. Denique nulli omninò gentium magis incubuisse Davidicam precationem. Fiat tanquam pulvis ante faciem uentis, & angelus Domini coarctans eos. Fiant uitæ eorum tenebræ, & lubricum, & angelus Domini persequens eos. Hinc ergo nisi Deus eripiat, quis emerget?

FRAN. PETRARCHA AMICO, S. Epist. XIII.

Quod ex Gallijs in Italiam redierit amico congratulatur.

O Si nosces, quanto me gaudio compleuit abitus, imò quidem reditus tuus (nāq; ire in patriam redire est) omninò nihil de te gratius audire poteram. Cætera enim fortunæ futura erant, hoc uerè proprium tuum est, hunc tibi animum fuisse, ut inter tantas spes tot curarum uncos, tot aduersa consilia, obscœnissimam sentinam flagitiorum omnium spontè defereres, & illos meracissimo sanguine impinguatos, & in Dominum calcitrantes, non hominum, sed uoluptatum, & pecuniæ piscatores, simul illam terrarum arcem semirutam, sed uerendam, atq; illud sacrosanctissimum mundi caput, impexa canicie gloriosum, tandem consilio saniore reuideres. Fecisti optimè secundum cor meum, qui nec diutius alma Vrbi tanti ciuis aspectum eripere uoluisti, nec intactum illud ergastulum, dignum amplius tua præsentia iudicasti.

Quod mecum, nequid Lybiæ tibi regnâ nocerent:

Nunc uerò quàm lætè audio, te illius irremeabilis labyrinthi fœdis, an mœstis ambagibus absolutum, nunquam si quid apud te fidei mereor, in eosdem laqueos, sic se rebus habentibus reuerfurum, & si tibi quies, si delectatio, si libertas, si uita, si gloria chara est, neq; idè minus & diuinæ gratiæ, & sortibus tuis fidas, semel locutus est Dominus, & de te, & omnibus qui sunt, & qui fuerunt, eruntq; mortalibus, imò statuit edicto, omnis cesserat ambitio, dic Deo: in manibus tuis sortes meæ. Et semel arreptum iter ne destituas, durum licet, arduum & duricilem, ibis necessario ad fœlicem portum, neq; tibi pessimorum hominum segnis liuor obstitit. Tabescent illi malis proprijs, & inter malè partas opes more Tantaleo litantes, ariditq; æquanimem te, in omni statu, & ferè diuinis utentem muneribus mirabuntur atque intelligat, fortunam, nullum penitus inconstantem, & generosum animum ius habere. Proinde multis in tenebris, hos breues anxios, & inglorios dies agent, unus uitæ & nominum finis erit, furijs illos ultricibus, & diris suorum scelerum aculeis laniados linque. Ipsi te & omnes bonos, & spoliatum atq; oppressum orbem suis manibus, suis euertibus uindictabunt. Si quid ueri præfagij usquam est, propè est Deus ultionū Dominus liberè agat, & retribuat abundanter facientibus superbiam. Sua est enim ultio, & ipse retribuet, ut labatur pes eorum, iuxta est dies perditionis, & adesse festinant tempora. Redi in animum, quòd illo olim nostro, qui ex eo numero, si dici posset, pessimorum optimus fuit, & cui tu sanguine, ego autem familiaritate, obsequio iunctus eram, ante multos annos occurrit, ut dicerem, instare illi ordini fati die, quo superbia eorum fatigata, iam Dei patientia atq; hominum deponeretur ac rueret. Cumq; ille (cuius ut nosti ipse iracundæ mentis fuit) proteruiss, mixto risu, potius mihi Tyresicæ cæcitatem, quam uaticinium optasset, obiecisset illud Euangelicū: Simon ego rogauī pro te, ut non deficiat fides tua, & ego nō fidei defectu, sed euerforū fidei ruina, quæ utiq; fidei esset augmentum, loqui me ioco liberiore subiungerem. Ille iam sermo in me uersus: Tace (inquit) & si uerum est, non sumus auctores, sed ecce iam ex illo quot fluxerunt dies? Credo si uiueret, ut res sunt, uatem illi me diceret, iam ad extrema peruentū, iam & Romano & humano generi satis illudum est. Satis diu uirtus, & ueritas fuere contempui, satis barbarica re gnauit indignitas. Omnia & si nolint, suum locum repetūt, & illusio-num & longæui ludibrij finis adest, quem cum uidero, satis uiuero.

FRAN. PETRARCHA AMICO, S. Epist. XV.

Calamitatem vrbs Rome deplorat.

Q Vò te cunctis conuerteris, idem es, & pariter me delectas, uniformi enim amoris tui dulcedine, sed multiplici & uaria uerborum tuorum consolatione reficior, siue ab oriente, siue occidente, & desertis montibus: quoniam licet Deus iudex sit, & hunc humiliet, hunc exaltet, tamen te mihi semper humilem, semper altum, semper amabilem, & ab omni parte sua uenter spirantem, dulce curarum mearum refrigerium seruat. Epistolæ quidem illi, uerissimis, grauissimisq; sententijs exundanti, ubi diuinæ facundia tuæ fons, & terra arida ac squallenti, & omnis boni uacua, terra (ut Prophe-

LL ta agre-

ta egregij uerbo utar) deserta, inuia & inaquosa, oculos meos atq; aures, animumq; compleuit, iucunditate mirabili, neq; perennibus ingenij scatebris, mutati loci nocuisse malignitas quiuit. Quid prius tibi respondeam, non habeo, quam ut miserari me sortem tuam, quæ in terra florentissima ortum te, & ab incunabilis enutritum, nunc repente patrijs finibus auulsum, ad extrema terrarum, atq; hominum inopina rerum mutatione transtulerit. Sit illud gratulari, quod iudicium tuum, uel opinionibus, uel persuasionibus falsis inuolui, abduciq; è uero non est passa, tali enim ingenio, humani nihil incognitum esse debet. Poteras fortassis errare, poteris suspicari, poteris credere his, quibus (ut dici solet) preter pretium in pretio nihil est, nunc uero neq; ueritas opinionibus cedit, neq; cuiquam potius, quam oculis ipse tuis, & experientia fidem dabis. Ecce iam oculis uides, iam manibus palpas, qualis est Babylon illa nouissima, feruens, æstuans, obscœna, terribilis, quam nec Cambyſis opus Babylon Niliacam, nec illa uetustior regia Semiramidis Babylon æquet Aſſyria, Nilum, & Euphratem Rhodanus uincit: nempè qui tartarea flumina, Cocytum uincit, & Acherontem, quicquid uspiam perfidia & doli, quicquid inclementia, superbiamq; quicquid impudicitia, effrenataq; libidinis audiuiſti, aut legiſti, quicquid deniq; impietatis, & morum pessimorum sparsim habet, aut habuit orbis terræ, totum istic cumulatim uides, ac uatimq; reperias Nam de avaritia, deq; ambitione superuacuum est loqui, quarum alteram tibi regni sui soliti posuisse, unde orbem totum populetur ac spoliaret, alteram uero, alibi nusquam habitare compertum est. De quibus omnibus ad te dudum non epistolam, sed librū scribere meditabar, ne in rebus, scilicet à prima mihi ætate notissimis, amicum falli sinerem, & si enim nolim, me ibi tunc mirabiliter & miserabiliter inuiscato, eisdem tu fuisses in locis, ubi uelut in cœno, imò quidem, uelut in igne, aurum amicitiam primum tuam longè auro chariorem reperi, tunc tamen & inexperior rerum ætas, & iudicij minor uis & moræ tuæ breuitas uero obſtabant, insuper & exilio in peius infinita mutatio facta erat. Redisti ergo & ætate iam, & iudicio pleniore, & mora non ad sufficientiam modò, uel satietatem, sed nisi fallor ad fastidium prolixa, ut qui optima rerum probe noueras, in pessimis non errares, quicq; uirtutem semper amaueras, ad uehementius amandum, quod efficacissimum est, uirtutum odio animum excitares. Etsi **CHRISTVM** colis, quod semper religiosissime fecisti, conspecta hostium eius impietas, manum pietati, & fidei tuæ calcar adijceret. Vides enim populum, non modò **CHRISTI** aduersarium, sed quod est grauius sub **CHRISTI** uexillo rebellantem **CHRISTO**, militantem Sathanæ, & **CHRISTI** minor uis & moræ tuæ atq; lasciuientem, & dicentem: Labia nostra à nobis sunt, quis noster Dominus est? Populum duricordem & impium, superbum, famelicum, sitientem, hianti rostro acutis dentibus, pro curuis unguibus, pedibus lubricis, pectore saxeo, corde chalybeo, plumbea uoluntate, uoce melliflua, populum cui non modò propriè conuenire dixerim Euangelicum illud atq; propheticum: Populus hic me labijs honorat, cor autem eorum longè est à me. Sed illud etiam Iudæ Ischariotis, qui Dominum suum prodens, & ex osculâ, aiebat: Aue Rabbi, & Iudeorum qui indutum purpura, coronatum spinis, percutientes & conspuentes illusione amarissima, flexis poplitibus adorabant, & salutabant, Aue rex Iudæorum, quem neque ut regem diuinis, aut humanis honoribus, sed ut rerum mortis ac blasphemum, contumelijs dignum, atq; supplicijs in humano iudicio destinarent. Quid enim, quid oro, aliud aspicue geritur, hos inter **CHRISTI** hostes, & nostri temporis Phariseos? Non ne etenim **CHRISTVM** ipsum, cuius nomen die, ac nocte altissimis laudibus attollunt, quem purpura atq; auro uestiunt, quem gemmis onerant, quem saluant & adorant cernui, eundem in terra eumunt, uendunt, nundinantur, eundem quasi uelatis oculis nō uisurum, & impiarum opum uepribus coronant, & impurissimi oris spuris inquinant, & uiperis sibilis infectantur, & uenenatorū actū cuspide feriunt, & quantum in eis est illudum, nudū, inopē, flagellatū iterum atq; iterum in Caluariam trahunt, ac nefandis assensibus, cruci rursus assignant. Et ô pudor, ô dolor, ô indignitas! talium hodie, ut dicitur Roma est, patientibus, quorum erat obſtare, tanto illam saltu sibi uendicant, ut quam suam uolunt, aspicere dedignentur, & pro qua olim orbe toto tantus fluxit cruor, tot clari duces, tot exercitus cecidere, eam nunc nescio, quot indigesti, & infames rustici nutu regunt, & captum, uelut ab hostibus, nullo iam contradicatore dilacerant. O inconsulte Princeps ac prodige, nesciebas quantis laboribus constaret imperium, quod tam facile dispergebas? Solent studia adolescentes à patribus quaesita prodigere, nempè ignari, unde uel qualiter parta sint, siquidem indigentia ac laborum recordatio, magnum prodigalitati ac lasciuia frenum ponit. At tu senex, quid agebas, ubi eras? Si uideri munificum delectabat. De proprio largireris, tuam donasses, Imperij hereditatem, quam curator acceperas successibus integram reliquisses. Nescio quidem, an potueris

potueris sed fecisti, ut ad has tunc humiles, nunc superbas manus, heu longè, alijs manibus fundati status administratio perueniret. De quo non illepidè iocans quidam ait: Roma, tibi fuerant serui, Domini Dominorum, seruorum serui, nunc tibi sunt domini. Pol, ego tecum multa loqui habeam, si facultas datur. Sed an hæc audias ignoro, & certè si audias frustra lit, fecisti enim, quòd neq; si redeas, mutare possis, instaurator fundatori, quam euerfori similior sit oportet. Tu C H R I S T E, qui potes, à quo imperia omnia, & in terris, & quæ sursum, & quæ deorsum sunt precario possidentur, qui hanc meam, & maximè publicam querelam uel in silentio audis, exaudi quæsumus, si iusta est. Scio quidem scriptum esse. Si iniquitatem aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. Apud te C H R I S T E rerum ueritas certa est, apud nos anceps opinio, secundum quam, certè quod posceris, æquum est, cum multa enim grauiat, cum illud importabile, quod non solum duro & inepto, sed odioso etiam, & hostili sæpe præmimur, ut uerificatum sit à nobis ad literam, illud Psalmi: Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros, & qui oderunt nos diripiebant sibi, dedisti nos tanquam oues escarum. Nota sunt quæ sequuntur, nobis hoc unum ad querelam, & gemitum satis est, nam si res inspicitur, olim Domini gentium, quid nunc aliud facti sumus nisi oues escarum? Vt nam lanæ oues aut lactis essemus, escarum sumus. Rodimur uolentes, consumimur, deglutimur, ab his qui si nolite ceperimus, oues coræ leonibus uidebuntur, neq; id insolitum uidebuntur, quod diutissime uisi sunt. Nunc noster torpor, hanc ignauia præstat audaciam, patientiam nostram impiè prorsus & deuorant, & oderunt, & quod uehementissimè stupeas, quos extra despiciunt, intus timent, contemptus fingitur, metus est. Mille sunt odij, mille formidinis argumēta, unum utriusq; simul inseram, quod licet occultum prius erupit tamē, ut non modò Babylonē, sed longius nasceretur. Eo tempore, quo ille Pont. Max. qui sibi prouinciam Italiam, atq; in primis hanc urbem Mediolanensem euerendam, sacerdotalis militiæ, senili expeditione delegerat, & sic in utramque Christianam, Christianorum Pater perfecto odio sauebat, quasi non Italia hæc, sed Syria, uel Aegyptus, non Mediolanum, sed Damascus esset, aut Memphis. Cum ad hoc sanctum, piumq; opus, unum è sacro patrum collegio, filium ut multi dixerunt, suum (& secundum famam uimilitudo ingens morumq; ferocitas adiunxerat) non Apostolicum, sed prædonis in morem, neq; signis uirtutum ac miraculis, sed signis castrorum & miris instructum legionibus, in has terras, quasi alterum non Petrum, sed Hannibalem destinasset, in quo bello Deus omnipotens suo more, & superbia restitit, & fauit humilibus, ac palam pro iustitia decertauit. Fuit unus ex eodem illo grege uit, & ipse in nos inexplibilis odij, infinitæq; superbiæ, cuius ego tunc & faciem puer noram, & quantum poterat ætas inualida animum execrabat. Is pontifici ante omnes charus, die quodam in secretarium ingressus: cum rumoribus consternatum, atq; anxium inuenisset. Hærebat enim belli impetus præter spem huius Urbis, in limine, quæ tunc quidem muris nuda erat (at quod optimum muri genus est, & militia insigni, & ducibus armata fortissimis) itaq; sæpè iam obfessores suos fuderant obfessi, iam capiuorum turbis carceres redunabant, iam castrorum pinguescebant arua uisceribus. In hoc ergo rerum statu, cum solito mestiore cerneret, familiaritate intima fræctus, sic aggreditur: Miror (inquit) Pater Sanctissime, quid est, quod acutissimus in cæteris, in eo uno, quod est summum nobis, ac præcipuum parum uides? Ad hæc Pontifex grauib; pressum caput extulit: Et perge (inquit) Quid rei est? Tunc ille consultor egregius: Scio (ait) te nihil tam optare, quàm Italia uastitatem, in hoc uires, opes, consilia expendimus, in hoc Ecclesiæ thesaur. ros, iam penè omnes effudimus, inextricabilem rem aggressi, nisi alia tentetur uia. Ecce nunc ille tantus bellorū apparatus, illa nostrarum uirium cuspis, in ipsis Mediolani portis obtunditur, quàm tibi adulatoribus, uni alicui nostrarum urbium similem asserabant, re ipsa superior omnibus est inuenta, quando Italiam uinceremus, ab una Italica ciuitate uincimur. Sed si uelis, alia longè facilius uia est. Quæ nam (inquit) Pontifex dic ocysus? Hoc enim molior, hoc cupio, hoc est uinum, pro quo uelim corpus & animā pacisci. Ille autem: Potes (inquit) omnia, & quicquid iusseris ratum est, cur non igitur, & Papatum, & imperium urbi Romæ, & Italia eripis? Et ilium Cathurcum patriam nostram, hoc est, in Vasconiam transfers? Non magnus est labor, dic, & fiet, & non armis est opus, quibus longè impares sumus, uerbo de hostibus triumphabis, sic & nos ornaueris nouis insignibus, ad nos translato rerum apice, & gemino lumine inuisum genu orbaueris. His erectus Pontifex, ex ira risu oborto. Fefelisti me (inquit) hæcenus, nondum, te delirare cognoueram, an ignoras inscie, hac uia quam statuisse subriter uisus es tibi, & me, & qui mihi successerint Episcopos Caturcenses fieri, & Imperatorem quisquis is fuerit Vasconia præfectum. Illum uero, qui Romæ præfuerit, siquidem spirititaliter Papam, sin temporaliter Imperatorem fore? Sic Italum nomen dum euertere putas

attollis, & in antiquam restituis dignitatem. Nos ergo, dum datur, de super Romani pontificatus frena teneamus, & in hoc omni studio intentissimus, ne quando forte suum ius, Italica manus arripiat, quod ipsum, quam diu prohiberi possit incertum est. De titulis non certemus, uelimus, nolimus enim rerum caput Roma erit. His auditis, argutus ille stultus, erubuit. Ego uero Pontificis & si animum improbem, probare cogor ingenium, qui quamuis in nos odio flagraret immerito, meminerat tamen ac nouerat ubi fundata esset altitudo, cuius est fastigio superbirent, & ruinae proximum uidebat fundamenta concutere. Itaque quiescendum existimabat, & quasi furtim quaesitis in silentio gaudendum. Hanc historiam, quae nescio, an ab alijs scripta sit, iam curiosè retexui, ut tibi nota est, & mihi cognitam scias, si ignota autem, ex me discas, neu gnarus ueterum praesentium sis ignarus, his uero nunc ducibus agimur, quibus praeda sumus atque odio, & simulato contemptui, & timori uero. Et si quis etiam nunc ex nostris metu aut uerecundia magis, quam iudicio, assumptus in eo numero est, quasi lucidus riuus, torrenti mixtus turbido, natium deposuit colorem, inq̃ plurium naturam, & externos mores abiit. Etiam prorsus nihil est reliqui, nisi *C H R I S T V M* precari, hisq̃ ereptam tradat alijs, quorum non & poeniteat simul, & pudeat humanum genus. Hi etenim tales sunt, quales dico, fallor, imò uero quales dicere nequeo, sic ad extrema dedecorum atque nequitiae, quae ut cunque olim steterat prolapsa res est, ex quo sancta & potens tunc Romana, nunc Auiusionensis Ecclesia tangit, uertice sydera & digito caelum uoluit, ubi & ludas si triginta illos suos argenteos pretium sanguinis attulerit admitteretur, & pauper à limine *C H R I S T V S* arcebitur, quod ita esse Christianus nemo est qui nesciat, nemo qui non doleat, nemo qui uindictet. Ita dum alius alium expectat, malorum impunitas, quantum uidet creuit, & quod à principio medicabile malum fuerat, iam tempore putruit. Ceperat enim, fateor, ante etiam aetatem nostram, ut ab auis accepimus fœdum hoc ulcus inflari, sed quod molestim diceret, intemperans morbum auxit exiguum. Itaque iam hæc pestis ad interitum spectat, tota q̃ sanies in nostrum tempus erupit flebile, nisi unum tantis in malis solatijs genus esset. Dicam uero tibi nunc, quod interdum dixi ei, qui solus è cunctis supersunt, illo grege pessimo, melioribus pascuis dignus erat, ingenti cum assensu eius, licet ipse dicto, non tam morum respectu, quam status atq̃ originis tangeretur. Siquidem enim, quoniam mortalium res oportet esse mortales, duo hæc mundi luminaria extinguere, duosq̃ gladios retundi, decreti necessitas cogebat, quamuis utrumq̃, præcipueq̃ alterum, occasui exemptum, promissis coelestibus, speraremus, nec desperandum sit, omnia hæc cum funditis ruerint surrectura altiùs, si tamen hæc tam grauis rerum eminentium ruina, nostro sæculo impendebat. Gaudeo, hercle, quod cum in manibus nostris lux, & uigor suus his manserit, in alienis hæc tanta mutatio facta est, tantæq̃ culpæ partem habet illa horrida & immitis: partem hæc mollis, & enervata barbaries. Quibus ille auditis, libertate mea nihil offensus. Grauius, inquit, & liberè, & aliorum fortasse auribus importunè, meis certè fidentissimè, & ut te decuit uerissimè locutus es. Neut me forsan ueri inscium, aut diuersè sententiæ arbitreris, duos Clementes nostros, plus attriuisse Ecclesiam paucis annis, quam septem Gregorij uestri, multis sæculis restaurare possent: nec ego dubito, nec dubitare aliquem existimo. Ille quidem hæc suspirans, nos autem zelo domus tuæ *C H R I S T E I E S V* iam satis euecti sumus, nec ullus sub sole fœdior rerum trames, stylo potuerat occurrere, itaq̃ redeundum est. Ad hunc ergo populum, amice satis, tuis, an tibi quietem inuidentibus, an doctrinam ingerentibus uenisti, peregrinatione dicam exilio, utili magis quam iucunda, quo effectum est, ut & tibi legendi, & mihi conceptum scribendi negotium abstuleris. Iam profectò, nec mihi, nec alteri docendus, quid sit Babylon Rhodani, qualiter uè sit exulibus Sion inter flumina Babylonis de quibus adeò magnifice tua mecum nuper egit epistola, ut illius sentinae abdita funditis scrutatus, omnes eius Labyrinthi latebras penitus inspexisse uideare, multo tædio, multisq̃ reor angoribus, huius ueri notitiam comparasti. Illud tibi pergratum, mihi inuidiosum affuit solamen, quod inter tantas uitiorum tenebras, quatuor magnis illis quidem uiris, uelut totidem lucidissimis te syderibus usum scribis, quos nescio, an auorum crimen, ipsos enim optimos, integerrimosq̃ hominū noui, an quæ fallacissima uitæ spes, an quæ fortunæ uolentia, tristisq̃ necessitas, ibi detineat, quare permitte, quæso ut quod in animo est, uel in amœno sermone explicem, quasi, inquam, in cloaca solis radios, & loci simul obscœnitatem, omnem suo lumine nudantes, & circumfusus sordibus inaccessos.

ET quid adhuc hæres, an non hæres, sed teneris, & obliuiscens raperis, hoc potius reor, malo uim, quam secordiam opinari, non est tuum torpor, ardens ingenium, mens ignea, generosus impetus. Sed quid hæc, si fortius impedimentum est quam uirtus, magna etiam uis, habet oppositam uim maiorem, necessitati omnia succumbunt. Illa te Babylon traxit, illa te detinet durum, sed ferendum, loci natura est. Omne bonum ibi perditur, sed primum omnium libertas, mox ex ordine quies, gaudium, spes, fides, charitas, animæ iacturæ ingentes. Sed in regno auaritiæ, nihil damno ascribitur, modò pecunia salua sit. Futura tibi uitæ spes inanis quædam fabula, & quæ de inferis narrantur fabulosa omnia, & resurrectio carnis, & mundi finis, & **C H R I S T V S** ad iudicium uenturus, inter nâ-nias habentur. Veritas ibi dementia est, abstinentia uerò rusticitas, pudicitia probum ingens: Denique peccandilicentia magnanimitas, & libertas eximia, & quo polluitur, eò clarior uita, quo plus scelerum, eò plus gloriæ, bonum nomen, cæno uilius, atq; ultima mer-cium fama est. Habes quantum in tam paucis licuit illius sacræ urbis expressum, quem non magis in his literis hodie, quam in illorum frontibus hominum, quotidie perlegis, quorum uitam nullus stylus, nullum æquet ingenium. Ceterum prima omnium ut dixi, ibi libertatis iactura est, quisquis limen illud introit, confestim suus esse desijt, iam nec quiescere, nec abire permittitur, sed rotatur, & inefficaci labore consumendus atteritur. Paucos inde diuina clementia eripit à lege, ut Hierusalem diligant, atq; oderint Babylonem. Hæc mihi de te spes reliqua est. Alioquin tuis de rebus actum crederem, tam tenaci, profundoq; limbo te demersum, & infixum uideo, interim non uoluntati, aut iudicio, necessitati impuro ac fortunæ; quod tam diu ibi sis, & moras quas uehementer odi, libenter excuso, quod si qua fortassis in prosecutione culpa fuit, in mora ipsa, utiq; iam non culpa, sed supplicium, & purgatio culpa, est. Sed quoniam multi, multa sæpe in carcere didicerūt, quid te uetat, in uinculis discere, aliquid, quo perpetuo sis doctior? Quædam nullo modo melius quam contrario discunt, ideoq; qui Mathematicas artes docet, si quando parum ueri capax mens, discipuli uisa erit, solent falsa proponere, quæ dum refugit animus, ad ueriora confugiat. Tu quoq; solitus, & religioni semper, & honestati operam dare, quarum altera ad illius aspectum erigit, optantem animam, de quo ait Psalmista: *Quærite faciem eius semper*. Alterius ea facies est, quæ si oculis cerneretur, ut ait Plato, miris animum amoribus inflammaret, neq; tamen ideo minus amanda est, quod animo cernitur, siquid tibi nunc etiam ad utriusq; notitiæ summam deesse putas omne studium in aduersa reflectito, arrige aures, fige oculos, intende animum. Vis pulchritudinem Dei noscere, cerne quanta est hostium eius obscenitas. Non sunt autem longè quærendi, Babylone habitant, omnis uicis his uermibus scatet. Vis formam ac decus honestatis agnoscere, contemplantur quanta est fœditas uitiorum, quorum omnium exemplar in oculis est tibi. Quocumq; respexeris, uidebis cuius odio simul Dei ac uirtutis amantior fieri queas. Tu autem gaude, contrario saltem magistra uirtutum: gaude (inquam) & ad aliquid utilis, inuenta gloriare, bonorū hostis & malorum hospes, atq; asylum pelsima rerū Babylon, feris, Rhodani ripis imposita famosa dicā an infamis meretrix fornicata cum regibus terræ. Illa equidem ipsa es, quam in spiritu sacer uidit Euangelista. Illa eadem inquam, es, non alia, sedens super aquas multas, siue ad littora tribus cincta fluminibus, siue rerum atq; diuitiarum turba mortalium, quibus lasciuiens, ac secuta insides, opum immemor æternarum, siue ut idem qui uidit exposuit. Populi & gentes, & linguæ, aquæ sunt, super quas meretrix sedes, recognosce habitum. Mulier circumdata purpura, & coccino, & inaurata auro, et lapide pretioso, & margaritis, habens poculum aureum in manu sua, plenum abominatione, & immunditia fornicationis eius. Noscis ne te ipsam Babylon? Nisi illud forsan errorem facit, quod in illius fronte scriptum erat Babylon magna, tu uerò Babylon parua es. Parua utiq; murorum ambitu, sed uitij & ambitu animorum, & infinita cupidine, cumuloq; malorum omnium, non magna modò sed maxima, sed immensa es. Et certè quod sequitur, tibi uni conuenit, non alij Babylon, mater fornicationum, & abominationum terræ. Mater impia, partuum pelsimorum, quando quicquid usquam terrarum abominabile, quicquid fornicatorium ex te prodit, & cum semper parias, semper tumens, & talium plenus ac grauidus uterus tuus est. Si nunc quoq; dissimulas, audi reliqua. Et uidi (inquit) mulierem ebriam de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum **I E S V**. Quid files? Aut aliam hoc sanguine ebriam ostende, aut omnino si potes, te hanc ebriam nega. Vera enim Euangelista & Apostoli uisio sit oportet, qui si te in spiritu uidens miratus est, admiratione

magna, quanta nos admiratione perfundimur, qui aperte oculis te uidemus? Ex omnibus quidem fornicationibus tuis, de quibus biberunt omnes gentes, & reges terræ, & ex omnibus abominationibus quid expectes, nisi quod Ioannes idem ait. Cecidit, cecidit Babylon magna, & facta est habitatio dæmoniorum. Nota sunt quæ sequuntur. Verè iam talis facta es, quanto enim homo perditus, & desperatè nequitia dæmone melior. Verè habitatio: imò regnum dæmonum facta es, qui suis artibus humana licet effigie, in te regnant. Tu uerò amice, cum eodem apostolo, audi uocem aliam de cœlo dicentem. Exite de illa populus meus & ne participes litis delictorum eius, & de pelagis eius, non accipiat, quoniam peruenerunt peccata eius usque ad cœlum, & recordatus est dominus iniquitatum eius, quātum glorificauit se, & in delictis fuit, tantum date illi tormētum, & luctum, quia in corde suo dicitur. Sedeo regina, uidua non sum, & luctum non uidebo, ideo in una die, uenient plagæ eius, mors, & luctus, & fames, & igni comburetur, quia fortis est Deus, qui iudicabit illam. Hæc & quæ Apostolicus ille locus habet, audi omnia, audi & fuge, si qua uia est, ne innocentiam tuam ruinæ nocentium, & Babylonica præmant iniquitates, quarum non modus, non numerus, non mensura, non extimatio demum est. Taceo hæreditatem Symonis, & illam hæresis speciem, non ultimam, spiritus sancti dona mercantium. Taceo mali illius avaritiam matrem, quæ idolorum seruitus, ab Apostolo dicta est. Taceo utriusque pestis artifices, & concursantes Pontificum thalamis proxonætas. Taceo crudelitatem humanitatis immemorem, & suis ipsius oblitam insolentiam, atque illos uanis flatibus tenfos utres. Taceo denique illa prodigia, quæ insensibilis, uereque orbis terrarum orbis, tandiū quasi Ethnam Enceladus, aut Typhæus Inarime pari potest, quorum omnium mœsta nimis, & seuera narratio est. Adridicula simul atque odiosa festino. Quis, oro enim non irascatur & rideat, illos senes pueros, coma candida, rogis amplissimis, adeoque lasciuiuentibus animis, ut nihil illuc falsius uideatur, quam quod ait Maro:

Frigidus in Venerem senior?

Tam calidi, tamque præcipientes in Venerem senes sunt, tanta eos ætatis & status, & uirum corporis obliuio, sic in libidines inardescunt, sic in omne ruunt dedecus, quasi omnis eorum gloria, non in cruce CHRISTI sit, sed in commestationibus, & ebrietatibus, & quæ has sequuntur in cubilibus, impudicijs: sic fugientem manu retrahunt, inuentam atque hoc unum senectutis ultimæ lucrum putant, ea facere, quæ iuuenes non auderent. Hos animos, & hos neruos tribuit. Hinc Bacchus indomitus, hinc orientalium uis baccharum. O Ligustici & Campani palmites, o dulces arundines, & Indicæ nigrantes arbutulæ, ad honestas delicias, & utilitates hominum creatæ, in quos usus, & quanta animarum perniciem, clademque uertimini? Spectat hæc Sathan ridens, atque in pari tripudio delectatus, interque decrepitos ac puellas arbitrer sedens, stupet plus illos agere, quam se hortari, ac ne quis rebus torpor obrepat, ipse interim, & seniles lumbos stimulis incitat, & cœtum peregrinis solibus ignem ciet, unde fœda passim oriuntur incendia, mitto stupra, raptus, incestus, adulteria, qui iam Pontificalis lasciuia ludi sunt. Mitto raptarum uiros, ne mutire audeant, non tantum auitis laribus, sed finibus patrijs exturbatos, quæque contumeliarum grauissima est, & uiolatas coniuges, & externo semine grauidas rursus accipere, & post partum reddere, ad alternam satietatem abutentium coactos. Quæ omnia non unus ego, sed uulgus nouit, & si taceat, quauis ne id ipsum taceat, iam maior est indignatio, quam metus, & minacem libidinem uicit dolor. Hæc, inquam, uniuersa prætereo: Malo quidem te hodie, ad risum quam ad iracundiam prouocare, ita enim quæ ulcisci nequit, in se flectitur, & in dominum suum fauit. Fuit ergo seniculus quidam, ex eo numero unus, cunctis annalibus implendis idoneus, hircina libido homini inerat, uel si quid libidiniosius, atque olentius hircus est, hic seu mures metuens, seu lemures, dormire solus non audebat, nil apud eum tristius, nil miserius cocubatu, nouas quotidie nuptias celebrabat, & creber uagis amplexibus sponsum erat, cum & os illi uacuum, & ætas plena esset, septuagesimum pridem annum excesserat, septimo uix iam dente superstiti. Erat illi puellarum auceps unus ex multis, domini sui libidine nihilo segnior, cuius retia & laquei, omnes uicos, omnium, & præsertim pauperum domos obsederat, huc pecunias, huc redimicula, huc anulos, huc postremo blanditias, huc cœnæ reliquias, huc omne genus escarum, & quæcunque flexura muliebres animos, conuehebat, ipse interim suspensus animo canebar. Nam & reuera cator erat, sed qui uocem ab altaribus ad choreas, ac lupanaria transtulisset. Noram hominem uulgi digito monstratum, qui his artibus, multas prædas, in os lupi senis, inferre solitus diceretur. Mille locus hic ridiculosas historias capit, unum accipe. Multis ille politicis, misellam uirgunculam, an meretriculam illexerat, ut domino eius, utique & excelsi gradum, & magnarum opum, sed nec formæ, nec ætatis amabilis,

bilis, obsequi in animum induceret. Quid multis agam? Acquiescit, & uelut Psyche illa Lucij Apulei, foelicibus nuptijs honestanda, ignoti uiri thalamum subit. Re comperta, impatiens mora, senex aduolat, & uulnīs arreptam, pendulis labijs exosculans, atq; inermiore cōmoritans, consummare nouas nuptias anhelabat: repentino malo percita, & olente senio, & uultu lurido deterrita, exclamat. Ad magnum se quendam, & insignem prelatum non ad deformem, & decrepitum sacerdotem aduenisse, non posse sibi fraudem fieri. Vis si fiat, manibus quoad possit, deinde gemitibus atq; ululatibus occursuram, neq; dum reliquā spiritus ulla essent passuram se à tam turpi sene uiolari. Hæc uociferans ubertim flebat: ille autem, & manu scabra, & ore hispido, spumantiq; tenerum os præcludens, fletibus & quærimonijs conabatur obstare, atq; incondito murmure, & ineptissimis blāditijs (erat enim præter cætera blæsus adeo, ut à nemine posset intelligi) agram animi solari. Sed cum nil proficeret senex egregius, in secretarium se proripit, arreptoq; quo conscripti Patres, à reliquis discernuntur, rubenti pileo, & insigne suum, albo, caluoq; uertici imponens Cardinalis sum, inquit, Cardinalis sum, ne timeas filia. Sic amasiolā adhuc flentē, & presenti specie, & futura spe magnifice cōsolatus, in geniale cubiculū deduxit pronuba nō lunone, sed Ctesiphone, ac Megara. Ad hunc modū Cupidinis ueteranus, Bacchō facit, & Veneri, nō armatis, sed rogatus & pileatus de suis amoribus triumphauit. Plaudet fabula acta est. Nosses hominem iucundissime sonuisse, & huius, & reliquorum mille sunt talia, quorum quædam non ludicra, sed pudenda, alia, uerò inania, & horrenda sunt. Inuit, mirare, ducibus his, & propitium populo suo CHRIS TVM & Rempub. prospetari.

FRAN. PETRARCHA AMICO, S. Epist. XVII.

Periculum egresso gratulatur, & ut caueat hortatur.

EVasisti, erupisti, enatasti, euolasti, bene est, timebam fateor tibi, timebam animæ tuæ ne post descensum ad inferos, non cum uellet emergeret sciebam, & Auerni descensum facilem, & apertum Labyrinthi limen laboriosum, atq; operosum exitum. Dicebam tecum: O si meus Alcides, o si Theseus meus, ab inferis redeat. O ne mali pondus illum opprimat, neq; pedes ad uirtutem, uolucres, adamantinæ scelerum catenæ uinciant, detineatq;. Inter hæc uota, hosq; inter, metus emeristi, Deo gratias, qui ex inferno in se sperantes animas educit, exoptatus, euocatus, expectatus aduenis. His igitur primū terris redditus, quæ te illi Hærebo crediderant, nō Phœbo, ut Dædalus, sed CHRIS TO alarū remigū consecrabis, & cauebis, ne unquā ampliū Gnosum spectes. Non est sapius retentanda fortuna, periculum sine periculo non fit, id cum semel euaseris, declina, ne quando corruas unde non surgas, nulla unquam te mala cupiditas tangat, ut illos principes tenebrarum rursus adeas. Quos cum suis opibus, suisq; flagitijs dii, deaq; omnes, imò uerò deorum Deus, uiuos ac mortuos male perdat, quæ cœlestis agni sanguine faginati, calcitrant ac rebellant, eò me mirum, in eius ille nunc euocat, quò te presente, persuaderi mihi non potuit ut uenirem, ille mihi hortator est fidus quidem, sed improvidus, ut Babylone uiuere eligam ac mori. Cur autem siue ad quid, ut uideam bonos mergi, malos erigi, repletare aquilas, alinos uiolare, uulpes in curribus, coruos in turribus, colūbas in sterquilinio, liberos lupos, agnos in uinculis, CHRIS TVM deniq; exulem, Antichristum Dominum, Beelzebub iudicem. Hæc ad spectacula reuocor, non audiam, malè mihi cum illis, malè illis tecum conuenit. O crudelis & impia secta hominum, nil nisi seipsos amantium, idq; ipsum peruersè prorsus ac nephariè. Quis releuabit oppressum orbem? Quis uindicabit afflictam urbem? quis euerfos mores reformabit? Quis colliget sparsas oues? Quis pastores erroneos arguet? Quis reducet aut retrahet in sedem suam? nullus ne licentiæ ac scelerum modus erit, an frustra per Prophetam spiritus sanctus in tonuit? Hæc fecisti & tacui, existimasti iniquè, quod ero tuisi-milis. Arguam te & statuam contra faciem tuam. Intelligite qui obliuiscimini Deum, ne quando rapiat, & non sit qui eripiat. Intelligite (inquam) nobis loquitur, Dei hostes intelligite. Surdis loquitur, sopitisq;, nunquam intelligent, nisi horrendo tonitru, seu quoniam tonuisse non sufficit, trifulco fulmine experrecti. Ad te mihi nunc sermo est inuictissime Regum nostri temporis, quem non nomino, quando & nomen obstat inscriptioni, & abundè tenominat, ipsa rerum ac gloriæ magnitudo. Nam quid opus est uerbis ubi res loquitur? Haud immeritò tantis te uictorij ornatum credere phas est, qui præter principalis tuæ causæ iusticiam, uulpes illas ueternofas, foedis, & non suis e caueis, CHRIS TI q; sponfam cœno, ac uinculis erueri potens es. Et facies spero iure, tibi perpetuam foelicitatem, & uotiū coepti exitum quisq; fidelium optauerit. Pastorem illum, & senio, & soporem, & mero grauidum, nunquam spontè latebris, & amatis fornicibus egressurum, solus manu prehensum,

& uerbis incrépitum, à uerbibus castigatum, in antiquum penetrale restitues. Id si forte tibi cælitus non datur, quanquam nec dignatus pluribus, neq; hoc munere dignior quissquam sit, uenient alij, quorum quod fœdior manus, eò pulchrior uindicta. Denique qualia multa undiq; crebescunt, uel prædonum iusta acie, uel salubri peste, clementiq; cœli inclementia. Ad postremum plaga aliqua euidenti, quoniam minis ac prodigijs cœli Pharaonis obduratum, superbumq; non tangitur, sponsa CHRIS TV S superueniet laboranti. O' quid scripsi, O' quid mihi uenit in animum, quò prodij lingua, quò progressus est calamus, possem cum Iob & ego fortassis dicere. Vnum locutus sum, quod utinam non dixissem, dixi tamen, & iam non dixisse non possum, delere autem & si adhuc liceat non libet, tantus est ueri amor, tantumq; mali odium, ut periculi omnis interim obliuiscar: In uno consilium senis illius sequar, quia cum infinita se nunc offerant, & perexigua dicendorum pars exacta sit frenabo impetum, & eodem Iob, manum meam ponam super os meum, & his ultra non addam.

FRAN. PETRARCHA C. AMICO, S. Epist. XVIII

*Contra Auerroem ut scribat hortatur amicū.
a Prædica ad diligentiam exhortatur et. Fulv.*

Magnam tuis, uberemq; materiam, & lætandi tribuis, & sperandi, ante alios mihi, quo fortasse, non alius in te oculos altius defixit. Clarum tibi lumen ingenij Deus dedit, industriaq; nobilis stimulos addidit, atq; ex his notitiam rerum uariarum, pro ætate mirificam: ipse nempe, non alius est, qui dat omnibus affluenter, & non impropere. Ipse est, cui soli conuenit, quod ludens pro suis longè aliàs traduxit, magister artis, ingenijq; largitor. Et licet tibi, ad rerum perceptionem intellectus, sic ad expressionem lingua suppetit, cuius defectus magna sæpè decolorauit ingenia, & minoribus ostendit imperia. Tu omnibus his instructus, & fauore Dei uultus, & hominum, mane primo, altum iter, duræ religionis ingressus es, eo duce, post quem nemo unquam errauit, nisi qui uoluit Augustinum dico, cuius hæsisse uestigijs, ea demum & ad cœlum, & ad gloriam uia est. Adhuc penè puer eras, dum consanguineo illo tuo, uiro bono, & amico meo, instante ad me perductus, aliquandiu pro tuorum tunc annorum imbecillitate reculantem, bona spe illico me implesti, ut contra morem, propositumq; meum, tanto imparem amicitiam amplexus, sæpè exinde de me redeuntem, indies lætius te uiderem, admirans, unde tibi id ætatis, nostræ amicitia tanta cupiditas, & sæpè mecum in silentio, post etiam cum amicis illud patris Ambrosij repetens. Puer iste, si uiixerit aliquid magni erit. Transiuerunt interim anni plures, nihil enim tam tacite, tamq; uelociter transit, diuq; in patriam reuerso, tuo conspectu carui. Ecce nunc puer meus, ad me redij, sed ut ait Naso:

Iam iuuenis, iam uir, iam formosior ipso:

Ea scilicet forma, quam, nec ætas imminuet, nec morbus eripiat, nec mors ipsa. Iam de te igitur non tantum spero, sed spero simul & gaudeo, est enim præsentis boni nomen gaudium, spes futuri. Ecce iam te magnis uirtris parem teneo, parem maximis mox tenebo, age modò perge iter assumptum, excita te ipsum, adde geminum calcar ingenio, hinc honoris, hinc pudoris mane cœpisti, noli sub meridiem torpere. Solent pigri uiatores, dum solem cœli mediò suspiciunt, multum lucis sibi superesse cogitantes umbras quærere, sæpè somno, & quieti tradere, serò tandem experti, inclinatam diem, se & elusos intelligere, id ex te certè nò metuò, non hoc animi tui ardor spondet, non frons, non oculi, non uerba denunciant. Verè autem multos, ad summa uenturos error iste detinuit, & aduertit, dum auctoritate nescio quorum insanorum freti, nescio quam ætatem consistentem, uana sibi persuasionem confingunt, quæ nulla unquam sui in parte consistit, sed id semper & labitur, & currit, & rapitur, utq; ait Cicero) uolat. Excusat forsan utrunq; senectutis inertiam fragilitas & morborum cohors undiq; illam præmens, quæ tamen, si quid insitæ uirtutis est reliquum, neq; omnia, anni uolatiles abstulerunt, magna ui, senilem suis affinis abigit torporem, & uigorem iuuenilem, ad honestos actus manu retrahit. Meministi M. Port. Catonem, Latinas literas iam tunc senescentē, Græcas uerò, iā nunc senem didicisse, eaq; ipsa ætate Socratem, post literas fidibus operam dare, Carneadem Philosophiæ studio cibi solitum obliuisci, Platonem toto penè ore be peregrinatē die ultimo uel Sophronis Mimos sub capite habentē (ut Valerius, uel ut ait Cicero) scribentem mori. Simonidem octogenarium, in certamen carminum descendisse, atq; ipsa ætate Chrysippū, & propè centenarios Iſocratem, ac Sophoclem præclarissima edidisse uolumina. Et Solonē senē, post conditas suas ciuibus leges, Poëticæ inhiantem, semper deniq; literarum sitientem, & in ipsa demum morte discientem. Possem exempla subtexere, eorum senum, qui ætate ultima res bellicas, ut ciuiles elegantissimè calauerunt, sed mihi ad studio-

ad studiosum alterius generis sermo est. Et hæc quidem, atq; his similia, senectuti mirabilia prorsus & gloriosa sunt, iuuentuti autem, usq; adeo debita & sua, ut nihil sit pigro iuvene turpius, nihil inexcusabilius, nihil ad extremum desperatius. Quædã enim uitia amissæ cedunt, atq; diminuantur, alia ingrauescunt, augenturq;. Horum est numero segnitie est, itaque segnem iuuenem quem uideas, quam sollicitum senem speres? Quod attendens, cogitabis, ne qua tibi pars temporis ignaua præterfluat, ne uel nulla tibi unquam, aut longioris, aut tardioris spes ætatis blandiatur. Breuissima enim simul & fugacissima est, & utrum magis incertum sit, ex æquo contendit cum breuitate celeritas. Nihil est uerè uita hæc, pro qua tanto tempore agimur, ac torquemur, & hoc ipsum nihil, nunquam stat. Sed dum quaritur, tanquam furmus euauit. Non est iuuenibus expectandum, dum quid promptè faciunt, lentè faciunt, sed in iuuentute properandum, unde senes gaudeant, mortui celebrentur, & sepulti uiuant, uolentq; (ut ait Ennius) docta per ora uirum. Hæc amice discendi ætas est, quod hæc studiosa collegerit, senectus docta, distribuet, quodq; à multis acceperit, refundet in plurimos, in quærendis illam, expectare dementia est, cui uel quæ sita seruare difficile, neque uerò studiosos solos memorem, quibus ætas alia nulla est, nisi hæc una quam degis, & corpore, & ingenio præualida, & impedimentis libera, nisi quæ sibi ipsa peperit, quibus uel sibi iter ipsa præstruxerit, quod multi faciunt, qui scientiæ ac uirtutis, ad quas destinabantur obliti. Post concupiscentias suas eunt, neq; à uoluptate sua auertuntur, donec suis pudor, ac dolor, inimicis gaudium, uulgo ludibrium effecti, undiq; inutiles, nec literis, nec concupiscentijs habiles, ad senium peruenire. Sed ex alio quoq; genere hominum attingam paucos, quorum te exempla sollicitent, quæ cum alias partes ætatis possent, ad agendum fortia, hanc unam, nullamq; aliam elegerunt, neq; uel modicum distulerunt, neq; si distulissent successisset, ut fecit. Certè hac ætate, iam Achylles Troiam, Alexãder Indiam pulsabat, Scipio Aphricanus occidentem fregerat, meridiemq; frangebatur, Pompeius Magnus Hispaniam, prædomitisq; prædonibus, maria cuncta pacauerat. Hac ætate Drusus uerò Germaniam fatigabat, iamq; ad diuortia Rheni, omnia populando, ac uincendo peruenerat, tantaq; animi uirtute eaq; (more iuuenum) maiestate, ut hostibus quoq; uenerabilem se, in omne tempus efficeret. Quod nec hodie Germani negant, uel dissimulant, quod interdum fortè positus in ea terrarum parte, perpendi, & ingenua huius noui Cæsaris, & fuorum procerum confessione cognoui. Possent pluribus illustrioribus munire, his te ipsum urge stimulis, his attolle comitibus. Magnorum sequi uestigia, secq; illis conferre, magnis animis dulce est. Ne dicas: Iuuenis sum, multum mihi superest temporis: ut enim hoc dubium, sic certissimum illum, quod nunquam dies ista reuertitur. Arripe eam ergo, ne tibi infructuosa prætereat, & ut magnæ parti hominum, imò ferè cunctis hominibus, atq; in morem inter digitos effluat. Profecto autem, ut quod nulli unquam fuit, tibi certi temporis multum esset, & huius tamè, & rerum omnium parsimonia, tunc est utilis dum abundant, nempè cum defecerint, ne quicquid admixta custodias. Quamobrem iterum atq; iterum te moneo, & obtestor, ne ullum diem per ignauiam labi sinas, sed omni serò, tecum ipse calculum ponas (tanquam diligens paterfamilias, cum suspecto dispensatore) hoc egi hodie, hoc incepti, hoc didici, hoc doctior, hoc melior factus sum. Neq; enim minus ad uirtutem, quam ad scientiam te cohortor, quem inutilem tibi diem præterisse deprehenderis, nec uixisse te credito. Amice diem perdidisti (inquit) Titus Cæsar. Id si dixisse laudatur, qui non alijs illa luce profuerat, quid dicturum putes, qui non profuit sibi? Non possumus fateor libro semper incumbere, nò semper solitarij, & tranquilli esse, & nos fragiles, & mundus est turbidus, & res inextricabiles, hoc possumus, curare ne dies ulla sine nostra discussione, & in nos animi refectione pertranseat. Quomodo enim aliena curabimus, si nostra negligimus? Sedendo quidem, standoq;, licet & eundo, de se, suisq; de rebus in cõsilio, in consensu, & quanquam Ciceroni aliter uideatur, etiã in consilio, sed lenitùs cogitare. Vix tam sterilis ager, uix tam durus est animus, quem non iugis ac diligens cultura fecundet ac leniat. Quid de tuo igitur sperem, quem natura ipsa tractabilem fecit, ac fertilem? Nostram ergo, quod apud Tullium ait Cato, ducem optimum tanquam Deum, imò quidem naturæ, rerumq; omnium patrem Deum ipsum sequere, altis te uocibus euocantem, omnesq; quos creauit, redemitq; homines non è cœlo tantum, ubi in æternum regnat, sed ex asperrimo etiam tropheo quod pro nobis nudus, spinis coronatus, triumphator ascendit, omnes inquam uocat, pauci illum audiunt. Esto unus è paucis, alioquin nihil esse præstaret. Audi illum & exaudi, à quo corpus atque animam, & ingenium accepisti, per quem es, qualem te gaudemus, per quem eris, nisi respiciis qualem te cupimus & speramus. Non te hodie pluribus præmam, certus hæc tibi, & multo etiam pauciora sufficere, ut qui ex te quid optem ego, quid uel alijs, qui te amant, tacito me licet intelligis. Vnum

*Theologus
multa scire
debet.*

*clara non
abditā
securanda.*

*Augustini
commendat.*

tamen non obmiserim, ne illis aures, aut animum accommodes, qui obtentu studij Theologi-
gici te nituntur à notitia literarum scholarium dehortari, quia ut sileam reliquos, si Lactan-
tius, atque Augustinus caruissent, neque illæ superstitiones paganorum tam facile subruis-
sent, neque iste Civitatē Dei, tanta arte, tantisq; molibus erexisset. Expedit Theologo præ-
ter Theologiam etiā multa nosse, imò si fieri possit, penè omnia, quibus contra insultus car-
nalium sit instructus, certè sicut unus est Deus cui omnia subsunt, sic una est sciētia, de Deo,
cui bonæ omnes aliæ obsequunt. De his tam en libro secundo de doctrina Christiana, ipse
idem disputat Augustinus. Lege ergo de illius consilio, quæ potes sine proposito principa-
lis præiudicio, & discè quantum dum ne ingenium aut memoriam afficias, semperq; memi-
neris esse te Theologum non Poëtam, aut Philosophum: nisi, inquam, tum verus Philoso-
phus ueræ sapientiæ est amator. Vera autem Dei patris sapientia CHRIS TVS est. His illud
addiderim, ut in omni doctrina illa tibi præcipua cura sit, nunquam abdita, quanquam ob-
scura, sed quàm uera, quàm clara sint, quibus animum intendis, sunt enim qui de his maxi-
mè quæ nec ipsi alij intelligunt inaniter gloriantur, stultum genus: nam ut ueritas obie-
ctum, sic ni fallor claritas est fœlicitas intellectus. In omni autem sanctitate ac uirtute expe-
ditam illam, & compendiarîam, Socratis ad gloriâ uiam nunquam deferas, ut scilicet talis
esse studeas, qualis uis uideri: sunt enim pessimi quidam, qui uideri uolunt optimi, quasi ut
alios, sic & Deum, & conscientiam suam fallant. Geminæ autem uitæ huius duces multos
habes, utrique tamen unus suffecerit Augustinus domesticus tuus dux, quem uides, hac ip-
sa tua ætate, cum erroribus, ac uitij generoso impetu magnificentissimè colluctantem, si-
quis in illo unquam uitæ error fuit, aut doctrinæ primus contraria sublatus est uita, secun-
dus manu propria discretissimo uolumine extirpatus est, ut nil sit tutius, quàm uiri illius, &
uitam simul & doctrinam sequi. Hoc ne tibi unquam è memoria excidat. Extremum que-
so ut cum primum perueneris quò suspiras, quod citò fore confido, contra canem illum ra-
bidum Auerroim, qui furore actus infando, contra dominum suum CHRIS TVM, con-
traq; catholicam fidem latrat, collectis undique blasphemij eius, quod ut scis, iam cœpera-
mus, sed me ingens semper, & nunc solito maior occupatio, nec minor temporis, quàm sci-
entiæ retraxit inopia, totis ingenij uiribus ac neruis incumbens, rem à multis magnis uiris
impiè neglectam, opusculum unum scribas, & mihi illud inscribas, seu tunc uiuus ero, seu
interim abiero, semper enim tempus est omnibus, & mihi inter alios, iam de habitu cogi-
tandi. Ne u dubita defuturum tibi, uel ingenium, uel stylum quamuis tuorum non-
nullis solitum deesse aderit CHRIS TVS suas res agenti,
qui tibi affuit, uel nascenti.

Vale.

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V> C> IN EPISTOLAS RE-

RVM SENILIVM AD SIMONI-

DEM SVVM,

P R A E F A T I O.



Lim Socrati meo scribens, quæstus eram, quod ætatis huius, annus ille M. CCC. XL VIII. omnibus me propè solatj, uitæ amicorum mortibus spoliasset: quo dolore, nam memini, quæstibus & lachrymis cuncta compleueram, quid nunc primo & sexagesimo faciã anno? Qui cum cætera ornãmẽta sermẽ omnia, tum id quod charissimum, unicũq; habui, ipsum mihi Socratem eripuit. Nolo per aliorum casus stylium ducere, ne tristis mihi fletus renouet memoria, & annus hic pestilẽs, qui illum in multis locis, perq; hanc maximè Cisalpinam Galliam non æquauit modò,

sed uicit, quiq; inter cæteras Mediolanum florentissimam, frequentissimamq; urbem his hæcenus malis intactam, penè funditus exhaustit, me quod nolim iterum in querelas, neq; hac ætate, neq; ijs studijs, neq; omninò me dignas cogat. Multa mihi tunc permisi, quæ nunc nego. Spero non me flentem cernet amplius fortuna, itabo si potero: si minus, siccum sternet ac tacitum: turpior est gemitus, quàm ruina. Ad id quod dicturus sum progredior. Est ad Socratem liber Familiarium rerum noster, corpore quidem ingens, & si fineretur ingentior futurus, proinde quod illic præfagiẽ uideo, nullus mihi alius epistolaris stylus, quam uitæ finis ostenditur. Itaq; siquid tale mihi deinceps, uel amicorum instantia, uel rerum necessitas extorserit, ego enim rerum conscius mearum, non quid iam sarcinis adijciam, quæro, sed quid detrahã, totum tibi inscribere est animus, cui proliam familiariorẽ scio esse quàm carmen. Quantum sanè uel rerum, uel uitæ superet, incertum est, quantulumcũq; tamen id fuerit, boni consules, quod & si modicum totum sit, neq; uerò secundi loci sortem indignabere, aut Socratem tibi prælatum credes, sed memineris ea te mihi tempestate, nondum cognitam, qua opus illud inceptum est, in quo tum multa sunt ad te, cui necdum Simonidis nomen indideram, quĩ hoc ipsum quicquid erit, quasi enim iactum retis, tibi dono, eò gratius accipies, quò serius, & libratiora enim & ratiõra esse solent, senum dona quàm iuuenum.

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V> C> EPISTOLARVM

DE REBUS SENILI-

B V S,

L I B E R I.

FRAN. PETRARCHA SIMONIDI SVO, S. Epist. I.

Fortune blanditias contemnendas esse.



AM antè literularum tuarum aduẽtum, & Zenobium nostrum defunctum esse inuestus, & te Campanum fieri lætus audieram: gaudeo, hercle, ubi totus esse non possum, te quasi dimidium animæ meæ esse, ut de Virgilio ait Flaccus, dũ quod cupio, & spero, ubicũq; fueris benè ac foeliciter sit. Neq; uerò aliter esse posse persuadeo mihi tali hospite, Mæcenate, illo nostrum omniũ tali, hoc animo tuo, tali deniq; & tam fido tuarum uirtutum, tamq; indiuiduo comitatu. Ad id quidẽ quod Mæcenas ipse, tuq; post illum, tanta precum ui, me nunc etiam in Campaniam euocatis, quid aliud dicam, quàm mirari me, non uestros olim mihi plane notissimos affectus, sed indefessam hanc instantiam, totiens negata flagrantium. Nec rogando enim, nec expectando lassamini, cum ego iam non negando tantum, sed tacendo ac uiuendo, propè lassatus sim. De hoc sanè nihil noui est, uliro, citroq; quod dici possit, trita sunt omnia. His omisissis, unum dicam, quo intelligas, quos mihi nunc quoq; ni caueam blanditiarum laqueos mundus intexit, sed ut tempter, falli nequeo, sic edo-

sic doctus ludis talibus, atq; ut dicitur coactus sum. Siquidem hoc ipso tempore, quo me hic, noster tantus, tamq; unicuique ac dilectus uocat, ubi nisi alia obstarent, non alterius quam ad mei ipsius propriam domum uocor, simul me hinc Romanus Cæsar, hinc Fræcorum rex certatim euocant, his promissis, hisq; muneribus, iam præmissis, quæ si pergam exequi, & longum erit & uidebitur fabulosum. Mirum prorsus, unde duobus principibus armatis, & unius inermis, & iam senescentis clerici cura est. Nouissime uerum summus Pontifex, hic solitus Nigromanticum opinari, & ipse me altis uocibus ad se uocat, duobus iam nunc beneficijs collatis, pluribusq; si paream oblati, hic enim uerò miri nihil, quoniam causa nota est, uult me ad officium Secretorij, quod Zenobius noster gessit, quodq; nec ipse, nec prædecessor unquam suus habuisset, nisi ego illud oblatum mihi, perquam honorifice multos ante annos recusassem. Sed senectus auaritiæ suspecta est, sperant forsitan me senē, & quod (ut prohibent) cupiditatem acuit ditioem solito, amplecti, quod iuuenis, inopsq; nunquam uolui, sed falluntur. Cum præsertim egentium amicorum, quorum me charitas tunc urgebat, tanto sim factus egentior, inter quos ne longam tibi nunc ordiar mei doloris historiam, quam præcidere potius, nitor ac seponere, & si liceat obliuisci, Ioannes meus, tuus, noster imò CHRIS T I ut Hieronymi utar uerbo. Is Ioannes, qui te colere apud occiduam Babylonæ consueuerat, inter uitæ durum, ac breue ante uesperā, imò uerò ante meridiem peregit, cum mutationis in melius spem dedisset, credo quò grauior mihi mors esset. Sed non ita est. Quod enim ad damni cumulum, calcariq; gemitum, magna pars uerteret, uerti ego ad solamen, & quia ille melior obiit, ego lætior uiuo. Omnibus ergo me uocantibus, excusationes obijcio, miras quidem, sed præ alijs senectutem ueram illam non inficior, sed fando auctam, ad honestos enim & placidos labores, adhuc Deo præstante, sat ualidus, ad inuisos decrepitu, atque impotens factus sum, quod ipsum inter naturæ dona connumero, ut & quod posse nolim, nec possim quidem, nec honesta mihi unquam desit excusatio, cuius me sæpè penuria, tædijs multis, grauibuscq; negocijs imparatum obtulit. Ad hanc sanè ultimā uocationem, cum me Pontifici excusassem, nominaui te amice, idq; pro honore tuo feci. Dabis ueniam si erratum esset. Cogitauim enim, si mihi quem ad tantam rem ut idoneum elegissent, de alterius ingenio creditum esset artificij, ut par erat, uel emolumentum acceptati, laboriosi fateor, sed honesti officij, uel repulsæ magnanimæ, tibi nō defuturū decus. Quod si mihi propter inobedientiam infesti, meum quoq; de te iudicium spreuissent, tamen tuum nomen, semper & tunc maxime, ueris laudibus prosequi meum duxi, quod quidem, ex alio quam ex me tibi nuntiatum malim: scribo autem, ut paratior sis, responso, siquid hinc forsitan audieris. Neque uerò Mœcenis nostræ laude, laus tua caruit. Scripsi enim, te cum illo agere, & illius ē gremio poscendum ut appareat, tum in alijs multis, tum in hoc quoque, qualis ille sit uir, qui talia Ecclesiæ nutrit ingenia, cui olim Zenobium dedisset, nunc si requiritur te daturus, ut de communis patriæ laude tacuerim, quæ totius ciuium gloriæ, quasi fons quidam, illum simul & uos genuit, & altos edidit, & altorem. Reliquum est, ut noris me rumoribus asperis, hinc atque hinc pulsum, lætum minime, sed rationis auxilio rectum stare. Quid de me ipso statuam, tamen adhuc dubium, & facile fieri potest, nisi nouum aliquid emerferit, ut me audias, non post multos hos menses, in transalpinam solitudinem rediisse. Plenus sum Italicarum rerum. Vale.

FRAN. PETRARCHA SIMONIDI SVO, S. Epist. II.

Pro consolatione gratias agit.

PErgratam meis uulneribus medicinam, suauissima quidem, ac doctissima tua manus, adhibuit. Solans me super adolescentis mei obitu, quem uiuentem uerbo ode-ram, defunctum mente diligo, corde teneo, complectorq; memoria, quæro oculis, heu, ne quicquam. Amantissime tu quidem istud ut omnia. Sed o ingens uis amoris, & rationis imperio exempta, fies tu interim cōsolator meus, & quod fieri ratio prohibet, amor cogit, fies tu illum nec immerito. Quisquis enim esset in reliquis, tu amator, miratorq; tuiq; nominis indefessus cultor euaserat. Quod mihi unum de multis indicium erat, immutari illum indies magno nisi æui uitia tenerioris excutere. CHRIS T V M testor, cui ille nunc uiuit, & cui sæpè suspirans precor funus meum, raptiq; animam recomendo, nō ille me tibi, uel charitate, uel extimatione prætulerat, neminem ille mortalium tibi æquabat, sic in arce iudicij sui stabas, is amor, ea mens erat, ea demum uniformitas indicatis. In cæteris namq; pro ætatis inconstantia uariis. In te unus semper, si quis fortè in comparationē tui uenisset, seniorum in cōsilio palam loqui ueritus, submissa fronte, risu tacito, sententiam proferebat. Et si quando iuuenilis illum ardor in uerba compelleret, reuerentiā cum dilectione certantē cerneret,

cerneres, uerecundiam cum pietate, iure igitur illum fies, illumque desideras, qui te fleturus esset ut patrem, desideraturus ut filium. Sed quoniam ius est, ut fortuna semel feriat, & non repetitis ictibus conficiat, quem inuasit, unâ nunc quoque, uulnus alterum Socratem meum desles, quem mihi orbe alio genitum, primo statim congressu frons, ingenium, uirtus, unanimum fecerant, sic ut nunquam postea, uel momento temporis labare illi meis in rebus animum fenserim, fidei uel lentescere, barbaricè nato homini, rarum prorsus. Sed consuetudo longior, & conuictus assiduus, nosterque amor, sic illum morbus, sic affectibus nostris imbuerant, quasi media esset Italia. Noster erat, nostra omnia mirabatur, & penè iam oblitus originis, nûl in terris, nisi Italiam suspirabat. Quid uis dicam? Tanta illa transformatio studiorum, ac naturæ & stupori omnibus, & gaudio mihi erat ingenti, eò maxime, quod in meam gloriam reflecti quodammodo uideretur, cum haud dubie inter immortales, primû ille me sibi animo fecisset, hunc ego ante ortû alterius, toto fermè septennio primo flore adolescentiæ primû noui, tum scilicet, dum haud procul Pireneis collibus, sub incomparabili uiro almæ memoriæ, Iacobo de Columna locorum præfule, magno & dulci coætorum contubernio iucundissimè uiueremus. Et o cœli regnator, o creator temporum, o syderum moderator. Vnde hæc tanta uelocitas. Nudiustertius id fuisse dicturus sim, nisi quod præter unum Latium nostrû, de quo ipso sum dubius, nullum penitus e cœtu illo superesse iam reor. O fallax uita hominû, nec definitis longas hic, & tam breui spatio inexplicabiles spes ordiri. O laborum campus asperimus, o errorum inscrutabilis Labyrinthus, o gemituum tuæ palæstra, hic infelices agimur, hic nitimur, collidimur, exercemur, & qui furorum ultimis, hic gaudemus, extollimur, superbimus, hic potentiam, hic honores, hic opes, hic impetia molimur, hic iniurias, hic rapinas uolumus, hic uindictas. Quid de nobis interea, non uentura tantum dies, sed hora etiam tempus pariat incerti, nihilque aliud diu uiuendo consecuturi, nisi ut soli, ac moesti, ut corporibus, utque animis graues inter quæstus & lachrymas, & desideria senescamus. Certè ego quod nudiustertius dixi, melius hodie dicturus. Quid enim nisi dies unius est uita hæc? Isque hybernus breuis turbidus. Et ut multis mane, multisque meridie interruptus, sic paucissimis perductus ad uesperam, hodie, inquam, tato & tam delectabili comitatu, stadium hoc ingressus. Ecce iam uia fessus, & propè iam solus ad me tam feror, neque in hoc exoptato uotis omnibus longiusculæ uitæ tractu, boni aliquid intelligo, nisi quod æquanimius fortasse morimur, ijs præmissis, qui dulcem nobis faciebant uitam, nûl à tergo quod uellicet animum relinquentes, nisi contra opportunum illud ac miserum, semper flendo in perpetuo mœrore, ut Satyrus ait, & nigra ueste senescere, siue ut, propriè quod est dicam, inter amicorum mortes sæpe mori, nullum tuorum nouissime relinquentem, cuius in ore, memoriæque, post obitum ijs uisus. Et tu mihi nunc amabili prorsus iniuria, ac paterna, laboriosi huius, tristisque negotij longitudinem imprecaris, dum tremere te ais, atque horrere, ne mihi superstes sis. Ego uerò superstitem te uolo, & hos pauculos, qui è tanta amicorum acie iam soli superant. Sint qui ultima iussa abeuntis excipiant, sint qui oculos tegant, humi obruant, quamuis affatim illud mors faciet, hoc natura, sed dulce est amicæ manus obsequi. Nec ulla mihi aduersus fortunam meam, grauiora querela est, quam quod amicis ante diem ablati, si quis huic numeri dies esset, ego durior adamante, testudine tardior, ac phœnice uiuacior, huc dilatus sim. Neu cumulus desit offensæ, quorum manibus sepeliri optaueram, interesse non licuit sepulturæ. Sed redeo ad Socratem, qui ad me non redit, nec me tamen animo deserit, ut puto corpore licet abcesserit, cum unum, & triginta mecum annos fidelis expleset amicitia. Alter enim fletus noster uitæ quartum & uigesimum non impleuit. Quid nunc loquar? Dicerem, hei mihi ter & amplius, nisi quod luctû pellere est animus, posse simul utinam, & dolorem pellere, nitari equidem. In quam rem tamen tuo mihi consilio utendum uideo, quod & uirtus humanis casibus altior, & qui dedit abstulit. Ignoscendum morti, suo iure uia est, nec fortuna nobis accusanda, nec natura, nec querendus ordo, ubi nullus unquam fuit, cauendumque quod in alijs aliquando reprehendimus, ne iure o primo reprehendatur in nobis. Nec mirandum uerò quod acerbus ille, hic maturus, adhuc uirens obijt, utriusque suæ uitæ tēpus impletum, nostra nobis implenda sunt, sequēdi que quos præsumimus, & quod milles diximus, iam tandē ante oculos habendū. Leuis est enim solius linguæ disciplina, philosophandū nobis, & rebus est, si re ipsa salui esse cupimus, hic figamus animū, & quod loquimur, sentiamus. Sequemur nostros, quod hoc dubitat, sequemur citò, statim, nunc fortasse, & certè nūc sequimur. Nā quid aliud agimus, oro te, dum quieti etiā uidemur, nisi, perire & currere? Currimus quidē oēs, & singuli currimus, & uicissim nos urgemus. Quid hic opus est stimulis, ipsa nostra nos uehit, ne dicā præcipitat natura, & percussit, appllcat, nulla est mora. Quid mœrori incubere, aut torquere desiderio animā iuuat? En cōfestim quos

quos quærimus cōsequemur, ad illos enim nos ituri sumus, illi ad nos minime reuersuri, nē
pē necessariū hoc nobis, at illis iremeabile iter est. Quib. ita se habētibus, abstīnēdū gemitur,
& quarelibet inutilibus, propeq; illorū salute, oblationib. pijs ac precib. indulgēdū, quas tui
familiaris, ac domesticæ conuiuia CHRIS TI, frequentes pro altero, te daturum spondes, utq;
id pro utroq; facias, quotiens ad mensam, colloquiumq; domini tui ueneris, per memoriam
nostri, per amicitiaē fidem, etiam atq; etiam obteltor. Hæc sunt nostri doloris utiliora reme-
dia, quorum mihi non exiguam portionē, more ac stylo illo tuo, sensuum largior, quā uer-
borum in angustam partem epistolæ congehsisti. Quæ uē idcirco meis uerbis libens repeto,
ut in meum animū, tuo stylo transfusa, meoq; calamo mox in te refusa, sic mea fieri incipiāt,
ut tua esse non desināt, repercusi clauī in morem, hinc illinc, affixa pariter ac suffixa memo-
riæ. Vtar hoc libens tuo munere, quo nullum tempore aptius præstari poterat, nullumq; sa-
lubrius indigenti: Efficacissimus ad curandum ille est medicus, de quo maxime æger sperat.
Supereſt, ut quoniā mihi ad tempus Socrates meus eripitur, neq; ut uides huius generi com-
munium scripturarū, ullus, quod sæpē iam diximus, nisi qui uitæ finis apparet, quod & si so-
lito audior sim quietis, amicis tamen interpellantibus, nō respondere nefas sit, nec sine qua-
dam (quam ualde horreo) nota insolentiaē fieri possit, omnis ille familiaritū rerum, tamq; se-
nilium rerum stylus ad te transeat, & alienigenæ hac in parte deditum ingenium, cōciui de-
inceps meo, uati sacro, ob eamq; rem nostro Simonidi consecratur. Tu es enim meus ille Si-
monides, quem prima huius operis compellat epistola, quæ nondum tamen ad te uenit, nec
ueniet quidem sola. Illam certē cum legeris quid huic desit intelliges. Reliquū est, ut & tui
honoris, & mei me oclj studioſum, ad III. Idus Ianuarias Patauio digressum perexisse Me-
diolanū, quo essem ad transitū alpiū paratior, oderam namq; Italos tumultus, optabamq;
quamprimū hinc abire, ut & transalpinum Heliconā reuifereim, quem iam propē decennū
intermisī, cuius mei desiderij simul ac tædij, satis te uno uerbo superioris epistolæ finis ad-
monuit. Et si quid fidei Pont. mihi Max. habuisset, te sibi, quod abiens scripto fecerā, pro me
uicarium præfens dārem. Sic simul & officio illi, totiens mihi oblato, cui uel ob hoc ipsum
benē consultum uelim, nō tantum benē, sed magnificē, & tibi, seu necessitatibus saltem tuis,
quas occultare mihi uis, nec potes, tanto licet tempore, ac rerum spatio distractus, utrunque
prouisum iri existimans. Verum omnibus, undiq; bello ardentibus, atq; armatis inter, ad-
itus paucis inermibus nō fuit, substitui ergo, responsum Pont. operiens, quod seu illis suo bel-
lo implicitis (multa enim & grauiā inde narrantur) seu captis in itinere nuncijs, quod de mul-
tis audiuiſmus, nondum habui, hoc unum ciuib. nostris mercatorib. Mediolani agentib.
scriptum est, per suos respondiſſe Pontificē, si oblata respuerem, irem saltem ad eius præ-
sentiam, mecum ducens, quem officio idoneum iudicaret. Quæ an uera sint nescio, sed si
ita est, paratus esto, uel mecum, uel cum literis meis illuc ire, si cætera enim clausa permanse-
rint, iter tibi patet æquoreū, ego quidem expectatōnis impatiens, atq; in circuitu noua bel-
lorum semina iacta conspiciens, iam fere cunctis fractis itineribus, Pado me credidi: & quo
in hoc statu rerum, uix uolueris penetrasset, ad V. Idus Masas Patauium redij, hinc ex ordine
iturus ad Cæsarem, tam me crebris, tamq; alijs uocibus euocantem, ut dissimulari amplius,
illæſa uerecundia ac deuotione non possit. Sic accinctus in Zephyrum, in Boream ibam, ut
intelligas humanorum consiliorum quanta constantia est, sed hac quoq;, præter spem, bello
obstrusa omnia repperi, neq; minus hic angulus Venetorum, pacis olim habitatio, atq; al-
pes Noricæ, quā reliqua feruet Italia, tum quæ alpius uicina Germaniæ pars est, suis & i-
psa motibus æstuat. Ita omne latus nostri orbis, uno nunc tempore Mars infestat. Quæ quā-
uis amico pacis animo, non moleſta esse nequeant, quia tum æstiuam requiem pollicentur,
propē gratissima dixerim, tensas nempe ad occasum alas, atq; ad Arcton inter alpes atq; A-
penninū, secus Adriatici sinum maris, nota cōtrahunt, ac detinent statione, huc tum, si quid
nunc scripturus es, scribe. Et quoniam te littoribus Siculis, morte regis auulsum suspicor,
illud quoque ne subtrahas, tua omnia noſcendi auido, ubi, quamq; suauiter, teq;, tuumq;
imō equidem nostrum ducem, instabilis fortuna deposuit. Vltimum est, ut exoptatum dili-
gentiaē tuæ munus, promissumq; non differas, bibliothecæ huius ornāmentum, in qua mi-
hi omnis requies, oblectatioq; animi, atq; unicum iam uitæ solatium remansit, propterea, per
omnes cœlicolas oro te, & arculæ nostræ fidem adhibero, quod cum mihi contigerit, nil ma-
gnopere in terris amplius optabo, nempe qui iam spe sola efferror. Itaque & si librorum nihil
acceſſerit, ijs ipsis qui non pauci sunt, neq; ignobiles, meo diues satis ipse iudicio, opibus

Cræsum uinci, omnesq; nostrorum locupletum arcas æquē paruipen-
do. Viue, & uale nostri mēmor VI. Idus

Iunij.

FRAN. PETRARCHA TALAVANDO ALBANENSI EPISCOPO ET CARDI-
NALI, S. Epist. III.*Honores oblatos recusat.*

Literas pridem tuas amantissime Pater, in quibus illis Apostolicum præceptum, reuerenti gaudio stupens legi, ad quas familiaris tui illius festinatio, iustum respondendi spatium non dedit, respondi tamen ut potui, idque perbreuiter, sed pure, & quod literis defuit, notæ fidei nuncio commississe contentus fui. Ecce nunc iterum alijs atque alijs, de eadem re & literis pulsor, & nuncijs, quibus & stupor meus crescit, & gaudiū. Nam quis, quæso, non stupeat, simulque non gaudeat, si amicus sit, ut cario IESU CHRISTI, qui me magicum non tantum suspicari, sed affirmare soleat. Opinionem hanc de me, falso conceptam, semperque hæcenus contra tuum eloquium, ac multorum illam extirpare uolentiū, pertinaciter defensionem: nunc repente non modo deposuisse, sed opinione alia permutasse, tam diuersa, ut cuius horre uideretur alloquium, atque aspectum eius, nunc secretam cōuersationem, ac fidele obsequiū, donis poscat ac precibus? Magna uis uerū est, impelli potest, profterniq; mendacio, non extingui. Per se ipsum, cum aliquandiu iacuerit, altius assurgit, & clarius. Parcat autem illi Deus, qui falsè illius opinionis auctor fuit. Magnus ille quidem uir, nempe tu ordinis non ultimus, & præterea iuriconsultissimus, quodque mirabiliorem facit errorem, & experientia multiplicat, & prouectæ admodum ætatis, nisi forte nō error ille aliquis, sed odium solum fuit (quamuis error nullus, maior possit esse, quam crimen, neque uerò tam turpiter quisquam errat, quam libet ridiculum aliquid, ineptum sibi ignorans finxerit, quam qui sciens Deum odit, aut proximum) quæcunque demum fuerit causa, magicum ille me dixit, nec erubuit asserere rationem, quod Virgilij libros legerē, seu legissem, & inuenit fidem: En ingenia quibus rerum summa commissa sit, de his uerò quotiens riserimus, tu noli, eo ipso non nunquam præsentē, cui delator meus persuaferat, donec illo tandem, ad Papatum euecto, res ludica esse desijt, atque ad iram tuam uergere coepit, ac dolorē meum. Non quod aliquid ab eo magnopere cuperem: ambitiones meæ notæ tibi omnes sunt, sed cum Benedictus adolescentiam, & iuuentam Clemens meam, non dico Innocentē, sed à turpibus studijs ac maleficis artibus abhorrentem agnouisset, senectutem meam Innocentio suspectam esse, non dolere non poteram. Proinde per id tempus, quo ille conscenderat, nescio, an unquam reuerſurus, inde abiens, dum tu me ualedicendum, ipso etiam uolente ducere uoluisset, abnuī, ne aut illi mea Magica, aut mihi molesta credulitas sua esset. Scis me uerum loqui, teque non semel frustra nixum, ne in salutato illo proficiscerer. En quid mihi uenenosa uox contulit, unius uiri, cui nulla quidem in me odi ratio erat, sed sine causa nihil sit, oderat ille me, non propter me quidem, sed propter illum, cui familiarissimū me fuisse meminerat, propter quem & te ipsum oderat, sed odi sibi conscius iniusti, erga utrumque nostrum, simulator callidus, amicitiam fingebat (nota tibi commemoro) sicut sepulto illi, ipsius nec lenitus morte, ipsis bellum cineribus indixerat. O tristes & cæca rabies animi, propagatrix pestilens odiorum. Certè si inimicos diligere dominico iubemur imperio, quid ijs fiet, quibus inimicos etiam extinctos odisse non sufficit, nisi amicos illorum omnes immortalī odio insequantur, siue autem uiuax odium, siue pudor mutandi quod dixerat, causa esset, suggestionem hanc aluit ille dum uixit, & quam plantauerat irrigauit, gratias Deo quot mendacium ueritas, mors mendacem uicit. Non credit profecto Magum Pontifex, quem secretarium uult, nec sceleris operam dare carminibus, quem interioris thalami arcano dignum, & sacris aptum censet epistolis. Magnas sibi pro tantis honoribus, nec minores pro tali errore depositio, grates ago, etli enim opinionibus uagis ac falsis, quanti nequeant cōstantes animi, sine quodam tamen angore nō fuerat, apud animum meum falsa licet opinio, tanti uiri, neque uel pacto uelim diuturnam adeo fuisse, ut de me talia sentientem, uel mea illum, uel sua dies ultima inuentura fuerit. Scio autem expectari responsum meum, & quamuis humilitatem meam illinc, & Pontificis pietas, & tua humanitas, & amicorum preces & lachrymæ, uehementer trahant, hinc meorum consilia impellant, fixus tamen in proposito primo sum. Nil est penitus quod immutem, quæres apud alium, si agenda sit, plurimum haud dubie uerborum egeat, tibi meis in rebus, non tantū sermo breuis, sed silentium fat est. Tecum enim meo iure Dauidicum mihi illud usurpo, domine ante te omne desiderium meum, & nō quidem gemitus. Qui mihi de rebus iam labentibus nullus est, sed certè suspirium meum à te nō est absconditum. Quid uelim, quid optem, quid ambigā, quod suspirem, non mihi notius, quam tibi est. Quid igitur multis agam? Video me uocari ad luctam, ad honorem, ad laborem, fecit cunctis optata mortalibus, mihi uerò cū in multis nihil cōuenit. Proinde nec fortuna mea,

nec

nec animus lucri egens, nec professio, uitæq; genus honorū talium, neq; occupatio, ætasq; deuior laborum. Excusabis me iterum Pontifici, ne quod modesti est, insolentia tribuatur. Quod sæpe me honestauit, tuum modò me defendat eloquium, nominaui duos compatriotas meos, & si tanto officio par creditus, extimator aliorum dignus censor, est uterque dignissimus. Ego tamen, qui effectum rei celerè ac felicem cupio, nam utrunq; literis meis experiri uolui, & quod uaticinabar reperi. Alter onerosum respuit honorem, alter si requiritur præstò est. Vbi nam uerò sit, quærendus, & quicquid in rem est, tuus hic nuncius nouit, hoc extremum Papæ dicito, si hunc habet, me quidem, & quicquid ex me quærebat, plusq; aliquid inuenerit: Vna est patria, unum nomen, unus animus, unum ingenium, unus stylus, uita illa clarior, & sacerdotio insignis. Vale, Ecclesiæ decus ac nostrum.

FRAN. PETRARCHA IOANNI BOCCATIO, S. Epist. IIIL.

De uaticinio morientium.

M Agnis me monstris impleuit frater epistola tua, quam dum legerè, stupor ingens cum ingenti mœrore certabat. Vterq; abiit, dum legissem: Quibus enim oculis nisi humentibus, tuarum lachrymarum, cuiq; tam uicini obitus, mentionem legere potui, rerum nescius omninò, solisq; inhians uerbis? Vbi de nū in rem ipsam internos flexi oculos, defixiq; mutatus ilicò animi status, & stuporem seposuit, & mœrorem. Iam primum quod erat, in ipsa literarum fronte prætereo, ubi dum uerecundissimè, simulq; reuerendissimè, non te ausum dicis, præceptoris tui inclyti, (sic me nimia tua uocat humilitas) consilium improbare, quod Musas, totumq; (ut ais) heliconæ, mecum trahēs, cuius olim ut scis, inops, plebeiusq; incolæ fueram, nūc tam peregrinis abstractus curis, penè exulsum, quasi damnatis Italis, & indignis industriæ meæ fructu, meiq; præsentia iudicatis, in Germanos, siue Sauromatas (uerbo tuo utor) ultimos, cōmigrare decreuerim. Multo me fateor, efficacius reprehendisti, quàm si totum eloquentiæ tuæ flumen, in Satyræ effundisses. Equidem gratulor hunc tibi esse animum, atq; hunc zelum, ut quod Maro ait, omnia uita timēs, mœtu magis abundes, quàm amore deficias. Tibi uerò amice cui meorum consiliorum, nihil occultum uelim, totum læsæ mentis arcanum pando, me ut Italicæ telluris aspectu, satiari nequeo, sic quod nuper Simonidi nostro scripsi, Italicarum rerum usque hercle ad fastidium plenum esse, & sæpe hinc mihi in animum uenisse, nempe non in Germaniam, sed in aliquas mundi latebras me conferre, ubi procū ab hoc strepitu, inuidiæq; turbinibus, quibus me non tam utique mea sors, quæ me iudice, nescio an contemptum, sed certè inuidiam nō meretur, quàm hoc undecunq; partum nomē exposuit, (benè latitans, benè uiuerem, si datum esset, ac morerer) & fecissem, nisi quia quo me animus urgebat, fortuna iter obstruxerat. At quid nunc ad Arcton intenderam, non huius quid audisti propositi mens erat, neq; enim in illa barbarie: inq; illa cœli inclementia: terræq; duritie requiem quero, sed uerecundi, modestiq; prorsus obsequi, quod scilicet Cæsari nostro, totiens, tantisq; me precibus euocati, breuem mei præsentiam denegasse, non superbiæ modò, sed rebellionis, aut sacrilegij cuiusdam uideretur, quando quidem nostri maiores, ut apud Valerium legisti, eum qui uenerari principes nesciret, in quodlibet facinus pro cursurum crediderunt. Parce autè metui, & querelis parce: nā & hæc quoq; bello clausum iter, haud inuitus offendi, mira res dictū, quo libèter ibā, libentiùs nō eo, sauis & desiderio Principis, & meæ fidei fuerit, ire uoluissè, de reliquo fortuna culpabitur. His omisissis ad id uenio, quo me ad cò prima lectione concussum dixi. Scribis, nescio quem Petrū Senensem patria, religione insigni, & miraculis insuper clarum uirum nuper obeuntem, multa de multis, inter quos de utroque nostrum aliqua prædixisse, idq; tibi per quandam, cui hoc ille commiserat nunciatum, ex quo exactiùs dum quæreres, quemadmodum sanctus ille uir, nobis incognitus, nos nouisset, sic respòsum: fuisse illi propositum, ut intelligi datur, pium aliquid agere, quod cum implere denunciata sibi ut augur morte, non posset, orasse Deum efficaci, & ad cœlum peruentura prece: Rebus idoneos uicarios designaret, quibus negatum, sibi coepti, seu destinati operis exitum, diuinitas largiretur, cumq; familiaritate illa, quæ Deum inter, iusti q; animam est, se intelligeret exauditum, ne quid in re dubij foret, CHRIS TVM ipsum habuissè præsentem, cuius in uultu omnia cognouisset:

Quæ sunt, quæ fuerunt, quæ mox uentura trahantur?

Non ut apud Maronem Protheus, sed plenius, multoq; perfectiùs, ac clariùs, nam quid oro non uideat, illum uidens, per quem omnia facta sunt: Illum oculis uidisse mortalibus magna res, fateor, si uera. Vitatum enim ac uetustum est, plerunq; mendacis, fictisq; sermonibus uelum religionis, sanctimonizq; prætere, ut humanam fraudem tegat diuinitatis opinio,

opinio, de quo in praesens pronūcio, cū ad me defuncti nūcius illi peruenit. Quem ad te primum, quod esses fortē uicinior, expositisq; mandatis, mox Neapolim, inde mari in Gallias atq; in Britanniam perrexisse significas, nouissimē me uisurum, & mihi uilem mandatorum partem, ex ordine prolaturum, tum demum, quantum apud me sit fidei reperturus uidero. Aetas hominis, frons, oculi, mores, habitus, motus, incessus, sessio, uoxq; ipsa, & oratio, & super omnia conclusionis effectus, ac loquentis intentio ad consilium uocabuntur. Nunc quantum ex tibi dictis elicio. Vos duos, aliosq; nonnullos, ex hac uita descendens, ille uir sanctus uidit, ad quos quaedam secretiora committeret, huic suae huiusmodi ultimae uoluntatis executori, industrio ut tu extimas, ac fidei, hac ni fallor historiae summa est. Ceterum quid ex hoc alij audierint in dubio est, tu quod ad statum tuum attinet, duo haec (nam caetera sub primis) audisti. Vitae tuae terminum instare, paucorumq; tibi iam tempus annorum superesse: hoc primum tibi. Præterea Poëticae studium interdicti: hoc secundum, ultimumq; hinc illa consternatio, moerorq; ille tuus, quem legendo meum feci, meditandoq; deposui, & tu si mihi aurem, imò si tibi, si rationi iustae, animum praestas, abijces, & uidebis inde te doluisse, unde potius sit gaudendum. Non extenuo uaticini pondus, quicquid à CHRISTO dicitur, uerū est. Fieri nequit, ut ueritas mentiatur, at id quaeritur, CHRISTVS ne rei huius auctor sit, an alter quispiam ad cōmēti fidem. Quod saepe uidimus CHRISTI nomen assumpserit. Esto autem, inter ignaros huius nominis res agatur, si Poëtis, si Philosophis gentilium fides est, multa uaticinari solitos morientes, & Graecorum literae loquuntur & nostrae. Vides ut Hector Homericus, mortem uaticinetur Achilli, Virgilius Herodes Mezentio, Ciceronianus Theramenes Critiae, Galanus Alexandro, & quod est ijs similis, quae te praemunt, apud Possidonium philosophum sua aetate charissimum, Rhodius quidam moriens, breui post se morituros, sex ex coaequeis suis nominat, & quod plus est, ordinem adijcit moriendi. De quarum rerū uel ueritate, uel causa disputadi non est locus. Sed ut haec, & quae similia traduntur ab alijs, postremo quae terrificator hic tuus nūciat uera sint. Quid est tamen, quod te usq; adeo permoueat, uulgaria & nota cōtemnimus, inopina nos quatiant ac perturbant. An tu quāso modicum uitae esse quod superest, si iste tibi non diceret ignorabas? Quod haec hodie natus infans, si ratione uti possit, ignoret, omnium uita mortalium breuis est, senijq; breuissima, & si saepe præter opiniones, ipseq; hominum, quod quotidie quaerimur ac lugemus: nascendi ordinē mors praeuertat, ut ex uita, qui huc ultimi uenēre, primi abeant. Profecto fuimus umbra, somniū, praestigium nihil deniq; nisi luctus, & laboris area, uita est, quae hic agitur, quod unū boni habet. Ad aliam uitam uia est, alioquin non contemptibilis modò, sed odiosa prorsus, ac misera, & de qua consideratissime dictum sit, longè optimum non nasci, proximum quāmprimum mori. Neue suspecta sit pagani hominis praecisa sententia, Hebraeorum sapientissimus illi accidit, imò uerò quod & Ambrosius fratris obitum deflens, suo more uestigat, & sic esse discussa temporum ratione deprehenditur, nō ille Philosophos, sed illum Philosophi sequuntur. Cuius ego sensum tibi de Ambrosio potius, quā Salomone descripserim, ut dicto uni duplex esset auctoritas. Sic ergo ait: Non nasci longè optimum secundum Salomonis sententiam, ipsum enim etiam ij qui tibi uisi sunt in Philosophia excellere secuti sunt, nam ipse illis anterior, nostris posterior, in Ecclesiaste locutus est. Et laudauit ego omnes mortuos, qui iam defuncti sunt, magis quā uiuentes, quicunq; uiuunt usq; adhuc, & optimus supra hos duos, qui nondum natus est, qui non uidit opus malum, quod factum est sub sole. Nec ita multo post. Et hoc (inquit) quis dixit, nisi ille qui sapientiam poposcit, & impetrauit? Et mox paucis de sapientia illius interpositis, quem igitur, ait, non latuerunt coelestia, quemadmodum laterent mortalia, & de suae conditione naturae, quam in se expertus est, errare aut mentiri potest. Sed non solus hoc sensit, & si solus expressit, legerat sanctum dixisse Iob. Pereat dies illa, qua natus sum. Cognouerat nasci malorum omnium esse principium, & ideo diem qua natus est, petere optauit, ut tolleretur origo incommodorū. Post haec Dauid ac Hieremiae testimonio adhibito sic concludit. Si igitur (inquit) sancti uiri uitam fugiunt, quorum uita, & si nobis utilis, sibi tamen inutilis extimatur, quid nos facere oportet, qui nec alijs prodesse possumus, & nobis uitam hanc, quasi funebrem pecuniam, usurario quodam cumulo grauescente, onerati, indies peccatorum aere sentimus. Quae si dixit Ambrosius, si tales ante eum uiri dixerant, quid miser ego dicturus sim, cuius uita non solum peccatis obnoxia, atque oppressa, sed tota nil nisi tentatio ac peccatum est? Verum etsi multa hic, & dicantur ab alijs, & a nobis etiam dici possint, quos malorum experientia doctos fecit, tamen tibi ista superfluunt, neq; enim docendus mihi, sed excitandus es, ut memineris, quid diuini homines, quid tu ipse hac de re senseris, atequā tibi repentinus stupor tui memoriam extorque-

ret, ex quo tamen, loquendo peruenimus, insistam paululum. Quamuis igitur hæc ut dixi, ab ingentibus uiribus disputata, atq; firmata sint, sic ut non tantum rationibus, sed auctoritate etiam præmant sua, non alienum fuerit fortasse, qui de ijs ipsis alijs senserint audire. Sûe autem duo hæc, unum quod hæc nostra, quæ dicitur uita mors est, hoc iuuenis Cicero sexto Reip. libro scripsit: Idem senex, Tusculanarum quæstionum prima luce repetijt, alterum eodem Tusculani libro primo posuit: non nasci homini longè optimum, proximum quàm primum mori. Vtrunq; fortassis & Cicero ipse, alibi, & multi alij dixerunt, & primum quidem tamen innumerabilibus uitæ malis, non uerum modò, sed uerissimum uideatur, simpliciter tamen uitam mortem dici, animosum potius arbitror, quàm usquequaq; uerum, aut libratũ satis. Quid uerò? Placet Gregoriana illa moderatio, & sermone illo quotidiano. Temporalis (inquit) uita æternæ uitæ comparata, mors est potius dicenda, quàm uita. Hoc & tutius & salubrius dici puto. De secundo autem & de utroq; quamuis ut uides maximi sint auctores, quid tamen uir doctus, & eloquens Lactantius Firmianus hic senserit, non alienum uidetur inferere, qui libro Institutionum (non recorder quoto) impatientiam arguens humanam. Quid dicemus ergo (ait) nisi errare illos, qui aut mortem appetunt, tanquam bonum, aut uitam fugiunt, tanquam malum, nisi quia sint iniquissimi, qui pauciora mala non pensant, bonis pluribus. Nam cum uitam omnem, per exquisitas, & uarias traducant uoluptates, mori cupiunt, siquid forte ijs amaritudinis superuenit, & sic habent, tanquã illis nunquam fuerit bene, si aliquando fuerit malè. Damnant igitur uitam omnem, plenamq; nihil aliud quàm malis opinantur, hinc nata est inepta illa sententia, hanc esse mortem, quam nos uitam putemus, illã uitam, quam nos pro morte timeamus: ita primũ bonum esse non nasci, secundũ citius mori. Quæ ut maioris sit autoritatis Silenò attribuitur, Cicero in Consolatione. Nõ nasci (inquit) longè optimum, nec in hos scopulos in cidere uitæ, proximum autem si natus sis, quàm primum, tanquam ex incendio effugere fortunæ. Credidisse illum uanissimo dicto, exinde apparet, quod adiecit de suo aliquid, ut ornaret. Quæro igitur, cui esse optimum putet nõ nasci, cum sit nullus omninò qui sentiat. Nam ut bonum sit aliquid, aut malum, sensus efficit, deinde cur omnem uitã, nihil esse aliud quàm scopulos, & incendium putauerit, quasi aut in nostra fuerit potestate ne nasceremur, aut nobis uitam fortuna tribuat nõ Deus, aut uiuendi ratio, quicquam simile incēdio habere uideatur. Hæc Lactantius. Ecce autem, ne me cuiusquam sententiæ addictum putes, & auctores, & sententias discordantes, in medium sciens, uolensq; connexi, & tu eliges, ut uisum erit, & suo, ueritas loco stabit. Ego autem ut ad rem redeã, unum hoc dixisse uelim, quicquid horum quæ multa diximus sit uerius, nobis tamen hæc uita, ut non nimis amanda, sic usq; ad exitũ tolleranda est, perq; hanc ipsam, ad alteram, quasi p prædurũ iter, ad optatam patriam aspirandũ. Equidem iam non nati esse non possumus. At si uita anceps, si periculosa, si mala est, de quo ut puto nemo uiuens dubitat, nisi qui uanis uoluptatibus excæcatus, ueram sui notitiam, iudiciumq; perdidit, consequens est, rei malæ bonum atq; optabilem finem esse, & si flenda uita est, quod de uita forsan per se ipsam extimata non negem, non quod desinat flendũ esse, sed quod coeperit. Quod & quasdam gētes facere solitas accepimus, quibus naturalẽ esse Philosophiam iure dixerim, in ortu sitorum flentibus, in fine gaudentibus, quem timēda non tam delectatio uitæ breuis causa est, quàm supplicij, pavor æterni. Quod ut trahi possit, uitari utiq; nisi uirtutis, & misericordiæ ope non potest, sed nec trahi quidem. Non mors itaq; metuenda, quæ frustra metuitur, sed corrigenda uita est, quæ res una, ne mors sit formidolosa, præstabit: habenda nobis interim ipsa cum morte familiaritas quædam, nec tantum nomen illud horribile, sed rei ipsius extimatio, atq; imago in commercium arcessenda, ut quàm sæpè meditati erimus, uenientem excipiamus intrepidi, nec ut incognitam horreamus. Hæc Platonis, hæc post eum Philosophorum excellentium doctrina est, qui Philosophiam ipsam, omnemq; sapientium uitam meditationem mortis esse diffiniunt, quod & Paulus sentiebat Apostolus, ubi se quotidie mori ait, nemo enim amplius quàm semel naturaliter mori potest, ut sæpius moriamur, & rem uulgi opinione durissimam consuetudine leniamus, meditatio frequens efficiet, non natura. Quæ qualis fuerit Philosophis, norunt ipsi. Nũc clarius multo quàm prius, nostra (id est) Christianorũ meditatio CHRISTVS est, uitalisq; CHRISTVS mors, ac de morte uictoria, non possum secludere quod se ingerit de hac re consilium Ambrosij, libro eodem, de uitæ obitu fratris. Nec miraberis hoc auctore uti me, qui iam propè decenniũ Mediolanensis, totoq; quinquennio suis hospes fuerim. Ait ergo. Quid CHRISTVS TVS, nisi mors corporis, spiritus uita, & ideo commoriamur cum eo, ut uiuamus cum eo. Sit quidem quotidianus in nobis usus, affectusq; moriendi, ut per illam quàm diximus segregationem, à corporeis cupiditatibus anima nostra se discat abstrahere, & tãquã in sublimi-

in locata, quo terrenæ adire libidines, & eam sibi glutinare non possunt, suscipiat mortis imaginem, ne pœnam mortis incurrat. Mitto alia, & hæc ipsa, si plura sunt, quam uoluisses ignoscito, eò enim pergunt, ac retrahunt, unde te mœror abduxerat, ut nec ualde uitam diligas, neque uitæ finem oderis, aut metuas, neque propinquum iam prouectæ stupeas ætati, qui nunquam pueritiæ, uel fantiæ longè erat, & si longissimè fingeretur. Illud potius mirare contigisse tibi, quod nescio an cuiquam alteri, præter Ezechiam regem omnibus sæculis acciderit, ut scilicet tui uatis elogio certus sis, aliquot annos uitæ tibi nunc etiam restare, neque enim tam pauci esse possunt, quin saltem duo sint, sic ubi nemo mortalium diei unius, nemo uel horæ intelligere, tu annorum teneas sponsonem, nisi fortè proximam nuntianti mortem creditur, non sic uitæ spatium exprimenti. Et est hoc sanè in his uanitatis importunum, ut ex malis nuncijs timor, dolorque certus oriatur, & bonis inane gaudium, spes incerta, utcumque res casura est, an non Virgiliani carminis meminisse oportuit:

Stat sua cuiq; dies, breue & irreparabile tempus

Omnibus est uitæ, sed famam extendere factis

Hoc uirtutis opus.

Factis inquam, non tenuem famæ sonum aucupantibus, sed uirtutem ipsam, quæ necessario et seuerè gloriæ umbram iacit. Dicerem salutare, diceremq; unicum in hac rerum perplexitate consilium, ni Poëticum, sciens auribus tuis parcerem, ab hac omni consideratione prohibitis, qui uultum mihi maior priore stupor incidit, nam si id seni, ut aiunt, elementario diceretur, æquo animo pati possem. Senuisti, iam uicina est mors, age res animæ, intempusium senibus, amarumq; negotium literarum, si nouum atq; insolitum, proponatur, si una senuerint, nil dulcius. Seram hæc igitur curam lingue, sine Musas Heliconias, fontemq; Castalium, multa puerum decuerant, quæ dedecet senem, frustra niteris, torpet ingenium, memoria labascit, oculi caligant, omnesq; corporei sensus hebet, nouoq; iam fragiles sunt labori. Momento uitium, & metire quod aggredieris, ne irritis conatibus mors irrumpat. Fac potius, quod semper beneficit, quodq; cum omni ætati sit honestum, necessarium est extremè. Hæc, horumq; similia inchoanti seni, quid ni grauius ac magnificè dicerent, indocto autem, summumq; iam habenti, cur dicantur nescio. Ecce iam morti proximus, linque seculares curas, pelle reliquias uoluptatum, malas consuetudines, reforma animum ac mores: Vt Deo placeas, nouitate & renascentia uitæ, quæ hactenus abscondebas, radicibus nunc extirpa, in primis auaritiæ studiū, qd senibus cur annexū, peculiare sit admiror, hoc unū stude, & hoc cogita, ut paratus, ut securus ad extremū uenias. Optime (inquā) prudenterq; linque literas, seu Poëticas, seu quasq; alias, in quib. non iam tyro sis, sed emeritus ueteranus, in quibus quid respondendum tibi sit noueris: in quibus deniq; non iam labor, sed oblectatio uitæ sit, iucunditasq; posita, hoc certe, quid sit aliud non uideo, nisi auferre solatium ac præsidium senectuti. Quid uerò si quid tale Lactantio dictum esset: Quid si dictum & creditum Augustino, dicam quod in animo est. Neq; ille tam ualide peregrinarū superstitionū fundamenta conuelleret, neq; ista ciuitatis Dei muros tanta arte construeret, aliquantoq; Iouinianus Iuliano, atq; alijs pari impietate latrantibus responderet. Quid tandem si Hieronymo, quamuis id ipse dictum memoret, & quod credi uult etiam Vigilantio. Quid uerò si Poëtici, si Philosophici, si Oratorijs, si Historicis semper literis abstineret? Nunquā ille Iouiniani, & hæreticorum calumnias reliquorum, tanta persuadēdi facilitate contunderet, nunquam Nepotianum sic, uel uiuum doceret, uel defunctum fletet: Nunquam deniq; epistolas ac libellos suos, tanta orationis luce perfunderet. Vt enim à ueritate uerum, sic artificiosum atq; ornatum dicendi genus, unde oro, nisi ab eloquentia requirēdum est: Quam Poëtarum atque Oratorum propriam esse, nec Hieronymus ipse negauerit, & est notius, quam ut probari egeat. Non discuro per singulos, sed ad summam non intelligo, quid his studijs, non dico senem imbui. Nihil enim beneficit, quod nō & tempore suo sit, sed à puero haustis, uti sobriè, uel in senectute prohibeatur. Scientem dico, quid ex his ad rerum notitiam, quid ad mores, quid ad eloquentiam, quid postremò ad religionis nostræ patrocinium trahi possit. Quod fecisse illos maxime uideas, quos proximè memorauī, nec ignarum præterea, quid Ioui adultero, quid Mercurio lenoni, quid homicidæ Marti, quid prædoni Herculi, quid demum ut innocentiores attingam, Aesculapio medico, quid patri eius Apollini cytharistæ, quid Vulcano fabro, quid textrici insuper Minervæ, contraq; quid Mariæ uirgini matri, quid eius filio redemptori nostro uero Deo, ueroq; homini debeatur. Quod si idcō Poëtas fugimus, cæterosq; quibus inauditum, & ob id tacitum CHRISTI nomen, quantò periculosius uideri debet, hæreticorum & nominantium CHRISTVM, simul & oppugnantium li-

bros legere, quod tamē studiosissimē faciunt, uerā fidei defensores. Crede, mihi, multa quæ tarditatis & ignauitæ sunt, grauitati & consilio tribuuntur, sæpē despiciunt homines, quæ desperant, propriumq; & suum est ignorantia, ut quæ nequiuertit apprehendisse contemneret, & quo ipsa non ualuit, neminem cupiat peruenire. Hinc de rebus incognitis, obliqua iudicia, in quibus non cæcitas magis ipsa iudicantiū, quam lūor emineat, non sumus aut exhortatione uirtutis, aut uicinæ mortis obtentu, à literis deterrendi. Quæ si in bonam animā sine receptæ, & uirtutis excitant amorem, & aut tollunt metum mortis, aut minuunt. Ne deserte suspicionem diffidentia afferat, quæ sapientia quærebatur. Neq; enim impediūt literæ, sed adiuuant benè moratum possessorem, uitæq; uiam promouent, non retardant. Quodq; in cibus euenit, ut multa, quæ nauseantem, atq; imbecillum stomachum prægrauaret, ualidum atq; esurientem bene nutrant, id in studijs accidit, ut acri, sanoq; ingenio, sit multa salubria, quæ pestifera sunt infirmo, si præsertim utrobique uis discretionis affuerit, quod nisi sic esset, non illa pertinax ad extremū tam laudata foret industria multorū. Præterit enim, quod Cato Latinas literas, iam senescens, Grecas uerò iam senex didicit, quod Varro ad centesimum uitæ annum legendo, semper ac scribendo perueniēs, uitam prius, quam amorem deposuit studiorum. Quod Liuius Drusus senio & cæcitate confectus, iuris ciuilis interpretationem utilissimam Reip. non omisit. Quod Appius Claudius, iisdem pressus incommodis, eadem fuit perseverantia. Quod Homerus apud Græcos idem passus, idem præstitit, alioq; rerum licet in genere, par industria genus exhibuit. Quod Socrates iam senior Musicæ operā dedit, quod Chrylippus ceptum iuuentute media opus acutissimum, ultima uix explicuit senectute. Quod Oratorum Isocrates, tragicum Sophocles uolumen utrunq; nobilissimum, ille quartum & nonagesimum, hic prope centesimum agens annum scripsit. Quod studij amor ingens, & Carneadem senem cibi, & Archimedem uitæ reddidit negligentem, quod Cleante apud illos, amor idem, cum inopia primum, post cum senio, apud nos Plautum compulit, cum paupertate simul ac senectute luctari. Quod Pythagoram, quod Democritum, quod Anaxagoram, quod Platonem per omnes terras, perq; omnia maria, periculorū immemores ac laborum, non habendi, ut multos, sed discendi ardor impulit. Quod Plato ipse senex supremo, eodemq; natali suo die, uel literis incumbens, uel ut alij uolunt scribens, Philosophiæ amicum spiritum exhalaret, quod Philemon meditabundus, ac libro incumbens, socijs illum expectantibus, pyriam animam emisit, & si de hoc, alia ridiculosior fama est. Quod ad extremum, is persæpē mihi nominandus occurrit Solon semper noui aliquid addiscens senuit, atq; obiit, nec generosum discendi desiderium mors extinxit. Præter hæc igitur, & quæ sunt id genus innumerabilia, non ne & nostri omnes, quos imitari optamus, uitam omnem in literis consumpserunt, in literis senuerunt, in literis obierunt: ita ut eorum quosdam legentes aut scribentes, ultimus dies inuenerit, neq; ulli unquam, quod audierim præter unum quem dixi Hieronymum, noxæ fuit, disciplinis sæcularibus floruisse, cum multis fuerit gloriæ, nominatim sibi. Nec me fallit laudatum à Gregorio Benedictum, quod inceptum studium solitudinis, & propositi rigidioris amore deseruit. At non ille Poëticas, sed omnes omnino literas neglexerat, an uerò laudator suus, idem si tunc faceret, laudaretur, mihi nimè arbitror, aliud est enim didicisse quam discere, aliterq; puer spem, quam senior rem: ille impedimentum, hic ornamentum: ille laborem & quærendi studium anceps, hic laboris fructum certum, delectabilem, & quæsitum studio pretiosum thesaurum literarū abiecit. Quid expectas? Scio multos ad sanctitatem eximiam, sine literis peruenisse, nullum literis hinc exclusum scio, & si audiam Paulo Apostolo quæsitam literis insaniam exprobari, quam iustè autem mundo notum. Quin potius, si de proprio loqui licet, ita sentio, planum forsitan, sed ignauum iter, per ignorantiam ad uirtutem, unus est finis omnium bonorum, multiplicēs autem uitæ, eodemq; tendentium multa uarietas. Ille tardius, hic ocyus: ille obscurius, hic clarius, ille depreßius insedit, hic altius. Quorum quidem omnium peregrinatio est beata, sed ea certè gloriosior, quæ clarior, quæ altior, unde fit ut literatæ deuotioni comparabilis non sit, quamuis deuota rusticitas. Nec tu mihi tam sanctum alicquem, ex illo gregeliterarum inopem dabis, cui non ex hoc altero sanctiorem numero obijciam. De his autem cogente materia, quoniam sæpē mihi necesse fuit, ut loquerer, te amplius hodie non morabor, qui si cepto hæres, ut studia hæc, quæ pridem post tergum liquimus, literasq; omnes, quantum in imis, ac distractis libris, ipsa etiam uelis literarum instrumenta proijcere, atq; ita undiq; persuasum tibi est, gratum, hercle, habeo me librorum auidum ut tu ais, ego non infior, ne si negem scriptis ipse meis arguar, in hac emptione omnibus tuo iudicio prælatum. Et quamuis ipse rem meam uidear empturus, nolim tamē tanti uiri libros hūc illuc effundi, aut profanis ut sit manibus contrectari. Sicut igitur nos seiuncti licet corporibus, unum a-

olimo fuimus, si studiorum hæc suppellex nostra, post nos, si uotum meum Deus adiuuerit, ad aliquem nostri perpetuo memorem, pium ac deuotum locum, simul indecerpta perueniat. Sic enim statui (ex quo ille obijt, quem studiorum meorum speraueram successorem) libris autem pretia statuere, quod tua mihi præbet indulgentia, non possum, quorum nec nomina certe, nec numerum nouerim, nec ualorem. Tu mihi per literas rem digere, ea lege, ut si quando tibi forsan in animum uenerit, mecum has quantulascunque temporum reliquias agere, quod & ego semper optaui, & tu aliquando pollicitus uidebare, & eos ipsos, & hos non minus tuos, quos modo connexi, sic simul inuenias, ut detractū nihil, sed nō nihil tibi sentias accessisse. Extremum sit, ut quod te multis, inter quos, mihi pecuniæ debitorem facis, pro me negem, mirerēq; quis nam hic superuacuuus, ne ineptus dicam conscientiae tuæ scrupulus. Possum tibi Terentianum illud obijcere: Nodum in scirpo quæris. Nil mihi debes nisi amorem, sed nec illum debes, quem pridem fateor bona fide integerrimè persequi, nisi forte ideò, quia quod semper accipis, semper debes, sed & quod soluis continuè, nunquam debes. Nam ad id, quod ut sæpe olim, de inopia quæris, nolo tibi consolationes, nolo pauperum illustrium nunc exemplā congerere, nota sunt tibi, quid ergo, clara equidem, semperq; una uoce respondeo. Laudo quod me magnas, licet seras, tibi diuitias, procurante, libertatem animi, quietatemq; prætuleris egestatem, quod amicum totiens te uocantem, spreueris, non laudo. Non sum qui ditare te hinc possim, quod si essem non uerbo, non calamo, sed re ipsa tecum loquerer, sum uerò, cui in tantum suppetit, quantum abundè, sufficiat duobus, unum cor habentibus, atq; unam domum. Iniuriosus es mihi si fastidis, iniuriosior si diffidis. Vale, Patauī, V. Cal. Iunias.

FRAN. PETRARCHA FRANCISCO BRUNO, S. Epist. V.

Contra immodicam amicitiae fidem uera suae Paruitatis expressio.

Suauis mihi, Vir insignis, epistolæ tuæ odor, gustusq; suauior, si de alio scripta esset, nunc cum suauitate uerecundiam, ac ruborem attulit, illis me præferens, quorum idoneus utinam sim mirator. Illud mi metuerem, nisi notissimæ uirtutis, ac fidei tuæ candor obstaret, te potius errare crediderim, quam me falli. Habet enim illud excusationem beneuolentiæ plenam, hoc reprehensionem amicitiae alienam. Cæterum ne sub tanto non mearum laudum fasce multiloquus sim, fatigatio enim est amica silentio, hoc unum modò dicturus fuerim, rem tuam, quantūvis præti facere tuum est, sed, mihi crede, sic extimans terrebis emptores. Respondebis non est mihi uenale, quod laudo, credo equidem, nemo autem, te rem paruum, æquis auribus audiet, sic laudantem, ut inuidiæ meæ, ut extimationi tuæ consulas, quod est dicito, minus quoq; siquid minimo minus est. Pudet strictim attingere, quòd te ubertim, copiosèq; differere, ne puduerit, præstringens oculos amor fecit, tu me Oratorem, tu Historicum, tu Philosophum, tu Poëtam, tu me deniq; Theologū facis, quod non faceres, nisi sic esse tibi persuasum esset, ab illo, cui non credere magnus est labor, amorem dico, quo nunc forsan ueniam merebaris, nisi me claris oneratum titulis, ad extremum maximis, & quibus conferri non mereor, etiam prætulisses. Ego uerò amice, ut intelligas quantum uel opinione mea, uel re ipsa ab hac sententia, tua absim, horum omnium, quæ mihi tribuis, nihil sum. Quid ergo? Scholasticus, & ne id quidem, sed syluicola, soliuagus, inter æriæ fagos, nescio quid insulsum strepere solitus, quæq; præsumptionis & audaciæ summa est, acerba sub lauro, fragilem calamum attingere, non ut feruens operum, sic & foelix euentū amantior, quam ditior literarum. Sum sectarum negligens, ueri appetens, quod quoniam quæsitum arduum, ego quæsitior infirmus, atque infirmus, sæpe diffidens mei, ne erroribus implicer, dubitationem ipsam, pro ueritate complector. Ita sensim Academicus, ad uena unus ex plurimis, atque in humili plebe nouissimus, euasi, nil mihi tribuens, nil affirmans, dubitansq; de singulis, nisi de quibus dubitare sacrilegium reor. En tuus ille Hippas in conuentu olim Philosophico, cuncta profiteri ausus, tecum nihil præter inquisitionem ueri anxiam, præterq; dubietatem atque insciam, profitetur. Iamq; illustris Pandulphi testimonium, ad tuæ multum diuersæ sententiæ robur trahis, quàm ualidum sit agnosces, si non quæ in illo summæ sunt, dignitatē scilicet, uiriq; uirtutem libaueris, sed affectum nempè, si iuditium uerum quæris, liberum tribunal, liber quærendus est animus. Non est autem liber animus, cui amor imperat, nil tu magis amatori credideris, quàm osori, errat alter honestius, in iuditio pares sunt. Crede ergo illi intrepidè de Rep. Crede illi de militaribus artibus, multoq; maximè de ducis imperio, de fortitudine, de prouidentia, de seueritate, de clementia, de patientia laborum, de constantia, de magnanimitate, de gloria, de ingenijs

MM 3 quoq;

quoque aliorum plusquam militariter, cum ad me unum sermo descenderit. Quare, cui credas, alium, hic plurimos iam fefellit, huic ego si nescis, mei usque ipsius in miraculum charus sum, nullis quidem meritis, sed generosa mens amore alitur, gratis amatis, is cibus, ea uoluptas, id sibi solatium. Putabam calamum frenare, sed rapior, neque hinc praconijs tuis pressus, hinc occupationibus meis fessus, possum quiescere, quod minus longiusculam historiam literis inferam, dicamque quod tu, quoque mecum stupeas, multos quidem ille uir per annos, antequam me uideret, loquaci tantum fama excitus, pictorem non exiguo conditum, nec paucorum dierum spatio misit ad locum, qui ea me tempestate incolam habebat, ut is sibi in tabellis exoptatam ignoti hominis faciem reportaret. Quod cum me nescio factum esset, longo post tempore, graui bello turbatis, hunc Italiae rebus exigente, Mediolanum uenit, ubi tunc eram, & licet uarijs undique motibus, periculisque distractus, quibus unum caput minime suffecturum diceres, nihil tamen prius habuit, nihil antiquius, quam ut uultum cerneret, cuius uidisset imaginem. Mitto quae a properante dici nequeunt, quotiens per id tempus ad me, quamque familiariter uir tantus, & tantorum exercituum ductor accesserit, quam cupide, quamque ex aequo, cum tanto inferiore uersatus sit, ut demum graui aegritudine liberatus, quam sibi & ardentissimo sub sole acta aestas, hyemsque sub niuib, & immodicus belli labor, curaque pepererant, cum se nondum suis pedibus ferre posset, famulorum nixus humeris me petiit. Quem per totum tempus aegritudinis, ad cubiculi sui spondam diebus singulis uidisset, sed iucundius inter libros ut aiebat, sede uelut in propria reuideret. Quam tantam, tamque heroicam uiri illius humanitatem, e memoria mea, ne fugaces ferent anni, nec immemor lethes toto gurgite diluet. Denique uictor in patriam, confecto bello, multa cum gloria reuersurus, quod neque pictor primus uotum eius impleret, & mutata annis esset effigies mea, alterum adhibuit, unum quidem ex paucissimis nostri aevi pictoribus adhibiturus Zeuxim aut Prothogenem, aut Parrhasium, aut Apellem, si nostro saeculo dati essent, sed omnis aetas contenta suis ingenijs sit oportet, misit ergo quem potuit, magnum prorsus artificem, ut res sunt, qui cum ad me uenisset, dissimulato proposito, meque lectioni intento, ille suo iure absidens. Erat enim mihi familiarissimus, nescio quid fortim stylo ageret, intellexi fraudem amicissimam, passusque sum nolens, ut ex professo me pingeret, quod nec tamen omni artis ope quiuit efficere. Sic mihi, sic alijs uisum erat, cur si quaris nescio, nisi quod saepe uehementius tentata succedunt segnius, & nimia uoluntas effectum negat. Eam tamen ipsam imaginem, tantus ille dux secum tulit, interque delicias habuit, ob hoc unum, quod meo saltem nomine facta esset. I nunc, & sic affecto meis in laudibus fidem habe. Hac tam multa in iniquissimo loco ac tempore ut scriberem, coegit illius recordatio tui, tum ut agnosceres illum ualde amare, teque non minus, si illi credideris, errare. Sit hoc primum amicitiae meae pignus, falsis amici animum opinionibus, absoluisse, bona fide quid sim, quidue non sim dixi. De me mihi potius crede quam alteri, nulli enim profundius notus sum, qui & si me amem, amo tamen ueritatem, hac in parte mihi notam adeo, ut uix magis me pudeat contra illum loqui, quam loquentibus, uel in silentio consentire. Sileo tamen interdum non assensu aliquo, sed uel contentionis odio, uel loquendi tadio. Nunc ne silere potuerim, hinc importabilis laudum moles, illinc eloquentiae rarus splendor, in causa est, deliniri fortasse alijs, & si me omnes absoluerent, ipse mihi reus atque inexcusabilis uisus sum, si tam copioso atque artifice laudatori, me tacitum praeuisssem. Veni igitur in certamen hac una de re, cum illo, cui in reliquis omnibus consentiens, atque unanimis esse uelim, laudari, fateor, non nunquam ab alijs solitus, sed non ita, unde est ut nullum unquam tale uultum cum amicis habuerim, nihil tale quo sciam fecerim, quia nec tale aliquid passus sum, tu deinceps, ama ut facis, incorruptius iudica. Postremo autem quisquis sim, quamlibet uel tardus ingenio, uel hebes iudicio, uel fuscus eloquio: omnium penes incertus atque haesitans, sum tamen ut arbitror, nisi hoc ipsum falso mihi arrego, in amicitijs satis constans, non de perfectis illis loquor, atque rarissimis, ad quas uirtute opus est multa, quarum per pauca ex omnibus saeculis paria memorantur, ut nostri, sed de his alijs, quas mediocritas mea fert. In amandi actu, ut est animus cessurus, memini, cunctis in rebus alijs, cedens multis. Proinde quemcunque uel tua sibi me charitas finxerit, uel ueritas, ipsa me fecerit amicum, scito, quodque tibi pollicitus sum, ne dubita, fixum est, sic tua meretur uirtus, sic mea exigit natura, si nostrae bonus amicitiae sponzor iubet, id tibi non Delphico, sed coelesti oraculo dictum crede. Et uale. Quoniam non nisi oris meminisse non potes, memor saltem nostri nominis.

præsentium ac præteritorum, nihilq; nisi futura nosse uolentibus, quæ sola nosci nequeunt. Prosper & facilis ludus est uester, doctiores præstigia uestra rident. Nam quid uobiscum Mars aut Venus, quid Iuppiter aut Saturnus, quid nomina pridem abdicata renouatis? Nosq; uel ore impio, uel nautica ruditate sic licenter illuditis? Quorū anima tartarus habebat, ad cælum translata sunt nomina, ab his, qui mox illos ad inferos secuturi erant, nos quibus cælum promittimus, in his nominibus spem ponemus nisi fortè illud autenticum magis, quod nauta tūc stellis numeros, & nomina fecit, ut ait Maro. Sed profectò non illa, quæ diu ante fecerat is, qui numerat multitudinē stellarum, & omnibus eis nomina uocat. O foelix si quis est cui repositū sit illa cognoscere. Erit is uerus quidem, ac præclarus Astrologus, non Ptolemæus, non Archimedes, aut Iulius Firmicus, sed altior multo, certiorq; proinde hæc nominum mortalis inuentio, impietati supplicium, nauigationi præsidium, uitæ nostræ neq; prælidium potest esse, neq; supplicium debet. Quid incautum malefici laboratis? Cum uulgo ut libet, nos aduersus uestras insidias experrecti, intentiq;, & armati sumus, uultis & nos numeris uestris ascribere, ut uobiscum simus, ex illorū grege, quibus per Sophoniam Dominus cōminatur? Qui adorant super tecta militiam cœli. Quod ibi sic exponitur, Solem scilicet & Lunam, & cætera. Qui eleuantur contra scientiam Dei, quicquid in mundo geritur, ad ortum & occasum stellarum referentes, qui iurant in Domino & in Melchon, qui duobus scilicet dominis uoluit placere, Deo & mundo, quod nullo pacto propter dominorum discordiam fieri potest. Nos autem sub tecto clausi, p̄i pectoris non cœli militiam, sed ipsum cœli regem adoramus, omnipotentem scilicet Deum patrem, & filium eius unigenitum I E S U M C H R I S T U M crucifixum, & sanctum spiritum paraclitum à patre, & filio procedentem, unū hunc, trinūq; Deum colimus, illi fidimus, in illum credimus, in illo nō in alio iuramus, quid externa superstitione nos inuoluitis? Illi obsequimur, qui creauit nos, & creatos regit, cœlumq; simul ac stellas, & creauit, & regit, neq; magis in uobis aut creandis, aut regēdis stellarum ope, q̄ in stellis nostro eget auxilio. Si quid loci esset, in nobis altèrius potestati, illam pariter cultu debito coleremus, nūc nil alteri nos debere cognoscimus. Si quid in nobis est boni, ab illo est. Quicquid autē mali, num ab alio quàm à nobis? Alioquin poenale non esset, quod aliunde procederet. Nolite ergo creatorem & creatam confundere. Deniq; si errorem demum eligistis, uiam linquite ueritatis, ac uitæ. Ad illum aspirantibus, qui est uita, ueritas, & uita, cæci syderum miratores, ac syderū uiles serui, quodq; est mirabilius proxieta, & captiuandarum artifices animarum. Quod pergitis? Quid intenditis? Quid nobis aut igneos globos instabiles, aut mortuos peccatores duces procuratis? Ioue minor, sed uel non notus nobis, uel non creditus, nec dilectus cælum uoluit ac temperat, & suum orbem, ipse opifex moderatur. Illi canitur, & nō loui, in manibus tuis sortes meæ. Potestis in animum inducere, ut neglectis fulgoribus, qui si per se extimentur, oculos mulcent, excæcantq; animos, ad illum attollatis ingenia, de quo scriptum est: In lumine tuo uidebimus lumen: & incipiat aliquando credere, quod Iuppiter uester nihil, C H R I S T U S noster potest omnia, quod sol & luna lucent oculis, horum conditor menti lucet, quid illam incorpoream ac diuinam, ad corpora quāuis clara reflectitis? Stupetis forsā hæc lumina, cœlum ipsum diesq;, & noctes ornantia, & mundo, si ipsi sanè uti norit utilia, sed recta atq; alta spectantem animam, interior lux delectat, in quam uersi, fortilegis non egemus, & his falsis uatibus, credulorum arculas auro uacuantibus: at uerò nugis aures, errore animos atq; horrore complentibus, præsentemq; uitæ statum, futuri pollicitatione turbantibus. Hæc amice aduersus hos nugatores, non tantum mihi, sed C H R I S T O, & in illum credentibus odiosos, atq; his similia, & sæpè dixi, & nunc, ut mirari desinas, his eisdem, quibus honestissimam hæc urbem uacuum sperabam, per hos dies, præter spem obfessus, ac uexatus, quasi illos alloquerer, penè tui oblitus dixerim. Pauca licet ex multis, plura tamē, quàm hoc tempus posceret, aut hæc caperent angustia, nisi cum calor heri, & nudius tertius, loquendo conceptus, scribentem nunc etiam inflammasset. Ad rem redeo. Siquis est igitur quem adhuc ista sollicitent, quicq; futuri anxius, regi seculorum, cui debet omnia, parum fidat, auis se, nocturnumq; iter agere, sine lumine, nouerit, diuinumq; illud Flacci carmen audiat:

Prudens futuri temporis exitum

Ridetq; si mortalis ultra fas

Caliginosa nocte premit Deus,

Trepidat.

Confidamus o solliciti mortales, neq; trepidemus, ne trepidationem nostram & nos rideat, quodq; grauissimum est oderit, is, à quo amari una certa felicitas est. Quiescamus, moderemur curas, querimonias compescamus, & prouidentissimi ac clementissimi ducis imperium,

rum præstolemur taciti, quin potius occurramus, expeditiq; atq; alacres festinemus. Non ad nos mors uenit, nos ad illam imus, non fortuito ait Maro:

Stat sua cuiq; dies.

O' quid ait, dies stat, nos currimus, & dum fugere, dumq; subsistere nitimur uolamus, quo cum peruenerimus, dies illa nobis amplius non stabit, sed & ipsa cum cæteris, quasi quod expectabat nocte diffugiet, nisi sit aliquis fortassis, cui cōtrarium uideatur, propter id, quod de peccatore scriptum est in Psalmo: Dominus iridebit eum, quoniam prospicit quod ueniat dies eius. Et alio loco: luxta est dies perditionis, & adesse festinant tempora. Sanè superuacua disceptatio uerbi est, ubi de re conuenit, loquendi morem præferat quisq; quem uolet, dum meminerit diem hanc, uicinam uel stantem, adeundam magno animo, uel ad nos uenientem, festinantemq; pari animo expectandam. Vtrumuis autem imperterritos adimplese non sufficit. lætos docet, meq; ante alios, quem iam nihil aut modicum hinc delectat, qui præmissis uerè omnibus, lætam mihi uitam fateri solitis, totiens laudatam solitudinem, & in terris iam superuacuas moras odi, ac fortasse breuissimas, fortè enim hoc ipsum quod loquimur propè est. Quid uerò rem certissimam in dubio ponimus, iuxta dicere uolui cum Psalmista: Propè enim esse, quis dubitet. An quod hoc iter intransibus, nunquam longè fuit, progressus elongabitur? Et quod manè propè erat, eo rapti sine intermissione pergentibus, procùl erit ad uesperam. Fieri potest, neq; si fiat mirum erit, aut insolitum, ut quod uaria spe in longum trahimus, hoc ipso futurum die sit. Et quis nouit, an quod humanis in rebus pessimum suspicamur, simus optimum repertur? Vt quod ualde timuimus, nō modò timuisse nos pudeat, sed etiam non sperasse, cum errorum nebulas discussura dies illuxerit, cunq; in lucem illam exierimus, à qua fusco nunc carcere prohibemur. Et de his, horumq; similibus, ut ipse ais, per me multa. Sed tamen multò plura per alios dici possunt, quæ nec tempus patitur, nec locus, & ego satis hodie euagatus sum. Vnum hoc tibi, tuæq; sollicitudini notum uelim, me aliam licet ob causam, iam implese quod mones, & pridem Patauii ubi pestis inualuit digressum, Venetias petisse, non ut mortem fugiam, sed ut queram, si qua in terris est requies. Vale.

FRANCIS CI PETRAR-

CHAE V. C. EPISTOLARVM

DE REBUS SENILI-

B V S,

LIBER II.

FRAN. PETRARCHA IOANNI BOCCATIO, S. Epist. I.

Obiectorum crimina purgat.



V T tacere oportuit, aut latere, seu uerius non nasci, ut Scylleos euaderem latratus, non est ludus in publicum prodire, ualidi canes dente, uoce sæuiūt inualidi, illinc discrimen, hinc tædiū, utrunq; silentio, ac latebris uitare, consilium erat, tulit me rerū æstus, quo nolebam, iam conspectus in populo, digitis notor, eorum hominum, quibus ignotum esse prima pars gloriæ est. Non sum Scipio, quē noctu in Capitolium ascendentē, nunquam canes latrauerūt, sic de illo enim scriptum memini, quāuis id uel medicamento fieri posse, uel carmine quidam putēt, me quocunq; licet media incedentem plebe, canum turba circumstrepat, quo me uertam, omnes talibus uici scatent, neque uerò tam uerear generosos, rari sunt enim, nec facillè irruūt inuasi: isti autem innumerabiles, inquieti, rauci, quiq; quos morfu nequeant, tædio agitent immortali. Elegāter Anneus tale aliquid & ipse perpeffus, sicut (inquit) ad occursum ignotorum hominum minuti canes latratis. Verè, & minuti illi, & ego eis, & si non inuisus, inco- gnitus. Sunt canes, qui præ timore, uel latrare soliti, uel mordere, nullus hinc timor talis. Nam

MM 5 neq;

necq; Theoninis ego sum dentibus, & illis ne morderi possint. Mira arte consultum est, tacitis, temperq; latentibus, nec attendunt, quantæ sit impudentiæ, quantæq; superbiæ, iudices aliorum fieri uelle, qui sui iudices alios fieri nolint. Profectò equidem uocis lux iudicem nō admittit, qui obstinato silentio uocem premit. Nouum genus, imò antiquum, nec mihi soli ultimo hominum, sed primis ac maximis importunum, an alios Hieronymo, qui de ijs ad amicos scribens, librum, inquit: Non efferatis in publicum, & ne fastidiosos cibos ingeratis, uitetisq; eorum supercilium, qui iudicare tantum de alijs, & ipse facere nil nouerunt, quamuis id ipsum satis illos iudicet, ut opinor, quodq; ad tegmen insectiæ meditantur, ad insectiæ uertitur argumentum, & quomodo se maximè tegunt produnt, quia dum taciti iudicia hominum declinant, tacito doctorum homini iudicio condemnantur. Si hos tantum ille uir timuit, & uitandos monuit, quid mihi, quid uē alijs agendum putes? Equidem horum ego non tam metu, quam odio ac contemptu, & ne prurientibus linguis scalpenti materiā, atq; instrumenta cōgererem, sepe me monui, sepe amicos, me ne noui aliquid scriberem, illos ne siquid forte iam scripseram, in apertū educerent. Non habeo, quod de alijs quærar, ipse mihi non parui, quæ si scribendi tantus ardor accenderet, scriberem ac deletem, quando ea mens erat, ex literis uoluptatem capiens, morsus ac latratus inuidiæ declinarem. Idq; sic forsità factum esset, nisi quod me ad scribendum celerem delectatio, ac segnem ad delendum misericordia faciebat. Miserebar innocuæ nouitatis, durum maculare quem diligas, ipse mihi proprijs manibus uidebar, in meā, hoc est, ingenij mei progeniē sœuiturus, & sœui tamē, ut Abraham in filio, Dei Zelo, sic ego in scriptis sacrificium, ut poëtice magis, hoc quam catholice dixerim. Phœbo gratum ratus ac Palladi, simul multum proteruiq; multumq; libidini latratoribus meis demptum iri extimās. Et si quisssem, uel nil scribere, uel scripta perurere perpetuam illis raucedinem, mihi requiem peperissem, sed nequiuī, rursusq; si reliquias limæ seuerioris addere potuissem, uiuus saltem quieuissem, sed nec ad ipsum potui, ut qui amicis nil occultare didicerim, nil negare, hinc mihi fastidij prima radix. Vnū de multis audies, ante annos plurimos, dum post obitum summi regis, à Romano Pōtifice missum me Neapolim haberet, atq; inter expectationis tædia, opportunum ac dulce remedium Barbatus meus Sulmonēsis illic esset, uir omnium literarum cupidissimus, mearum uerò tam immodicē, ut in illis non rerum pondus, non uerborū gratiam, nil postremo quærat aliud, nisi an meq; sint. Sed ne id quidem, sic illarum sibi eminus, uel odor ipse notissimus est, neq; mihi per id tempus absq; illo dies ullus ageretur, accidit ut in Africa mea, quæ tūc iuuenis notior iam, famosiorq; quam uellem, curis postea multis, & grauib; pressa consenuit, aliquot illi tali amico uerliculi placuissent, quos palām poscere ueritus (nemo namq; uerecūdior, nemo reuerentior amicorum, atq; in primis mei) submisit, qui illos muneris instar ingentis, supplicij prece deposcerent. Negauī contra meum morem, & intempestiuum desiderium, libera charitate redargui, erubuit, quieuitq; tantisper, atq; orauit imperioso ut parcerem amori. Nec secius die altero atq; altero, adhibitis intercessorib; institit, importunitate prorūs ingenua ac modesta tenera quidem frons, pudorq; purpureus mearum duritiem repulsarum ferre non poterat, semper igitur illo absente substituti aderāt (est quidem quisq; pro alio quam pro se honestius importunus) iam ut arbitror finem tenes. Negauī quantum illa sibi quiuit amicitia, cumq; nullus peccandi modus esset, ad extremum uictus, nunquam enim cum amicis luctor, quin succumbam celsi, & uersus nisi fallor quatuor ac triginta, limæ adhuc & temporis indigentes, illi amico, cui nil ad ultimum negaturus sim, ea lege concessi, ut ad manus alterius non uenirent. Ad promittendum prona semper intensa cupiditas, non æquē autem ad memorandum tenax, nullam cōditionem respuit, dum optata percipiat, dedit fidem, quam eodem ipso die puto fregerit. Sic ex illo uix bibliothecam literati hominis introire mihi cōtiguit, ubi non eos uersus, quasi epigramma illud Apollinei tripodis templum subeuntibus, obuium in limine uideri, quorum natuo horrore, scriptorum quoq; error accefferat. Et si hæc non mea magis, quam communis omnium scribentium sit quærela. Sic me igitur, meus ille, ignoscendum fateor, quod honesti amoris cogit impetus, dum laudare, dumq; quod sibi sum facere alijs clarum, studet seipsum ac me reprehensoribus multis obiecit, sed non miror, nosco uoces, accentus intelligo, ciues nostri sunt, ad aliena tentandum acutissimi atq; promptissimi, ad relictua tardiores, ne quid mordacius in eos loquar, quorum omnia, præter mores diligo. Locus iste digressionem recipit Fredericum hunc ætati nostræ proximum, qui huius nominis ultimus Romanus rexit imperium, prudentissimum principem, & qui Germanus origine, conuersatione Italus, utriusq; gentis ad plenum mores & ingenia, hinc natura, hinc cōsuetudine, didicisset, ita dicere solitum accepimus. Esse has duas toto terrarum orbe præcipuas ac præstantissimas nationes, inter se uerò prælargiter differētes, utrorumq; enim

enim meritis æque præmia debent, sed supplicium non ita. Nempe utroque præmio ad uirtutem erigi, uerum Italos uenia meliores fieri, & suum crimē, & clementia sui ducis agnoscere, Germanos impunitate tumescere, misericordiam imputare formidini, quo plus ignoueris, plus auiuros. Itaque sæpe Italus tuto parci, nec tuto tantū, sed utiliter, at Germanus poenas debitas, uel differri magni rem esse periculi. De reliquo Italos honorifice habēdos, Germanos uero familiariter, hos quidem honoribus, illos esse cibus, & communione gaudere, hisque artibus hos & illos, ad amicitiam & ad fidem trahi. Italarum familiaritatibus abstinentum, eo quod & curiosi rerum, & in uitij alienis nimium sint acuti, atque omnia iudicent, non modō quæ uera sunt, sed quæ falsa, licet opinione cōceperint, quicquid omnino aliter sit, quā fieri eis debere uideatur, irrideant: tantam enim cuique fiduciam sui esse, ut idoneum se cunctorum putet esse censorem: contra autem Germanorum conuictui indulgendū, nihil in amicis iudicandum, nilque aliud in amicitia quærentiū, quā amari, nec ullum amoris argumentum maius familiaritate credentium. Hæc tam multa dixerim, ut uideres quid de familiaritatibus nostris, deque libidine iudicandi tantus ille uir senserit. Quæ sententia quā sit uera, non disputo, uerē autem hoc mihi uideor dicturus, si nō de Italīs, sed de ciuibz tantum nostris id diceret: nil uerius, nil grauius dici posse, quorum non familiaritates, aut amicitia, sed censura sunt, non illæ quidem mites ac placidæ, sed inexorabiles & acerbæ, quorum nemo est, qui tum in uiuendo sit mollior Sardanapalo, non sit in iudicando multum Fabricio, aut Catone rigidior. Et ut cæterarum rerum, ad me minus spectantium iudicia præmittam, sic de literis iudicant, quasi nihil ritē dici queat, quod non & capaces, ac patulas illorum aures impleat, & leniat asperas, & infensas placet, & recreat fessas, delicatas mulceat, & illiciat occupatas: opus uel Ciceroni arduum, uel Maroni, uel utrinque, quod magis reor impossibile. Puto non legerint memoriter quod ait ille, cuius non multa quidem, sed hoc multū placet. Improbē facit (inquit) qui in alieno libro ingeniosus est. Quantō autē improbius, qui ingeniosissimus in alieno est, & scrupulosissimus, usque ad fastidium atque odium. In proprio non hebes modō, sed mutus, sed elinguis, sed exanimis. Ego quidem ut possum gratulor ingenij nostris, pauci illi, in corruptique uersiculi, post Apenninum ac Padum, alpem quoque ac Danubium transgressi, nusquam quod audierim reprehensorem, nisi in patria reperere. Sed ingenia magis acuta, quā solida, magis acria quā matura. Quis uos urit igniculus? Quod uirus inficit? Quod calcar exagitat? Non tam uobis æstuantis Aethnæ rabies, aut Charybdis, non tam trucis pelagi fragor, aut tonitru, quā uestri ciuis horrifice nomen sonat. Non de me uno enim agitur, quisquis gregi publico se subducere nititur, hostis est publicus, cur obsecro? An forte & illud Senecæ uerum est? Expedi enim, inquit, uobis neminē uideri bonum. Quasi aliena uirtus exprobratio delictorum omnium sit. Crede mihi amice, & indignationis huius, & iniuriæ princeps, ex ea urbe nati sumus, ubi unius laus improbitum sit multorum, maximē si illorum admoueatur ignauia: unde nullum magis quā suos ciues, si quid excellentiæ sit oderunt, quā putas ob causam, nisi quod latendi auidos eō molestior, quō uicinior lux offendit. Vis ne hoc tibi adeo clarū fieri, ut nec sol ipse sit clarior, cogita quot nostra, quot patrum, atque auorum memoria, & quā grauius bellis exerciti, cum ab undē fortissimos, militique doctissimos uiros, domi semper habuerint. Nunc Claspinam Galliam, nunc Picenum, terrasque alias, pro bellorum ducibus aduētes, alienis auspicijs uinci potius elegerūt, quā suis uincere. Tantus est pudor suo duce parta prosperitas, ut de se hosti uictoriā, quā de hoste ciui suo gloriā quæri malit, siue is liuor, siue est paupor de liuore oriens, ne scilicet uiroꝝ uirtus illultrium, factis insignibus innotescens, iuxta se positum pandat inertiam. Quem morem, nescio quidem, unde, sed nō utique à Romanis patribus ac fundatoribus nostris accipiunt, ut omnis exotici dogmatis, externaque consuetudinis miratores, sic patrum ac salubrium indociles exemplorum. Iure igitur, & Romanis uictorij clarorum trophea, ciuium sunt inscripta nominibus, & cladibus nostris, alienigenarum infelices ducum tituli, atque aduentitiæ pondus hæret infamiae. O' pessima omnibus exanimi morbis inuidia, mortem humano generi diceris intulisse, necdum delinās. Quid ulterius quæris? Quid sufficet, si peremisse non sufficit? O' tristis ac misera corporum complexio, sed miserior animorum. Febricitare leonem quotidie fama est, quāque de hoc, ut de alijs maximē peregrinis animantibus, multa narrentur inania, & obstat haud dubiē huic uulgi sententia, quod Aristotelem sequens ait Plinius, quoniam leo uidelicet agitudine fastidij tantum sentit. Certē medico familiari meo filius adolescens fuit, de quo mihi iuratus pater asseruit, de salute illius paterna se pietate sollicitū, nullo unquam temporis momento, die aut nocte febre liberum inuenisse. Quod an sic esse potuerit phycis linquo, sed ut credi possit, perpetuā febrem Mœcenati fuisse, autor est Plinius naturalis historiae libro septimo.

lum præmat, & uitalem spiritum intercludat, uicina tamen utrunq; adiuvat, atq; attollit, & uel in lumine carceris egressurum, admonet, in terga respicere, ac uidere, quantum laboris, quantumq; miseræ relinquitur. Profecto quidē de re qualibet nemo melius iudicat, quam qui & diu illam expertus est, nihil inde iam metuens, nihil sperans, passionibus expeditum animum habet. Possem multa de philosophis, multa de historijs, sed malo dicere, in quo falli nequeo, quod his oculis uidi, quodq; his auribus audiui. Fuit unus ex his, cum quibus uitæ huius ex parte laboriosum, licet breue stadium cucurri, multos secum sic res tulit, annos egi, nunquam tanto in tempore, quod audierim ex ore illius uerbū prodij, aut perrarō, nisi uoluptuosum, præceps, tumidum, inuidum, inquietum, turbidum, meras similitates ac scan dala loquebatur. Nec mirabere, talis erat uita, talisq; præterea uox ipsa, qualis materiæ debe batur. Frendere aprum, uel sauire ursum diceres, non hominem loqui. Tandem affuit, quæ nulli hominum defutura est, quamq; si mei iudices præuiderent, nō styli mei ut arbitror, sed uitæ, mortisq; suæ curam gererent. Conuenimus certatim, & pietatis studio, & uiuendi qua liter moreretur, qui sic uixerat, ille ubi se morti proximum intellexit, mirum audies. Statim uultu, gestu, uoce, alius ea loqui cœpit, sic se arguere, sic nunc omnes, nunc singulos nos hor tati ac monere, tantisq; suspirijs hunc sermonem, usq; sub extremū spiritum traxit, ut me qui nunquam mores hominis probassem, neq; amassem, credo itidem, & reliquos qui aderant, perpetuū sui memores, beneuolosq; dimitteret. Quid de Roberto Siculo dicā rege, quāq; illi morienti simul ac uiuenti, semper unus fuerit actuum ac uerborum tenor, clarius tamen quiddam, atq; aliud in morte personuit, cygneumq; illud obiens impleuit, philosophicum ac regium, & diuinum uerē, sic instans regni periculum, casusq; omnes ante oculos posuit audientum, ut quæ futura alijs sibi presentia iudicares. Cuius lingua, si sui similes aures, atq; animos inuenisset, non tam subito in foelix illa Campania, & illa olim maior Græcia, nūc mi nor Italia, ex tam inuidioso, & trāquillo statu, ad hunc adeo inquietum ac miserabilem cor ruisset. Ita dum ij nostri secretioris, & nouæ philosophiæ professores, uocem & ingenium, uimq; omnem nondum extincti hominis obruūt, atq; sepeliunt, tum præcipuē prostrati se cerigunt, & erecti, solito alitius attolluntur, sic uexatio animum tergit atq; acuit, sic sopit ignauiam, sic uirtutem excitat mors uicina, de quo tempore quid apud Tullium admirans le gerim dicam. Tum uel maxime (inquit) laudi student, eosq; qui secus quā decuit uixerūt, peccatorum suorum maxime pœnitent. Quod dictum ex ore pagani hominis, secunda mi hi sufficiens calumniæ fuit, ea uerō est huiusmodi. Quæ illi tribuerim morituro, non sua, sed quasi Christiani hominis uideri. Ego uerō, non minus hanc inscitiam, quā priorē mi nor, & fateor, uix putassem nostro sub æthere nasci posse, qui ista tam rauca, tāq; exiliter bla teraret. Aridi atque ignobilis intellectus sunt talia tentamenta, quibus passio sola tem perant, & impatiencia detegatur. Quid enim per CHRIS TV M obsecro, quid Christianum ibi, & non potius humanum, omniumq; gentium commune? Quid enim nisi dolor ac ge mitus, & pœnitentia in extremis? De qua quid Cicero ipse scripserit audiui, quanquam quid uno teste res agitur. De qua quisque sibi, totusq; adeo terrarum orbis, uno ore respon deat, at nusquam sibi CHRIS TI nomen expressum, quod superis licet, atq; inferis sanctū ac terribile, illis tamen in literis non habuit locum, obstante temporum ratione. Nullus ibi fidei articulus, nullum Ecclesiæ sacramentū. Deniq; nihil Euangelicum, nihil omnino quod non in caput hominis multa experti, iamq; ad finem experientiae festinantis, secundum na turale ingenium, atq; insitam rationem possit ascendere, quibus utinam, non ab illis atq; alijs se penumero uinceremur. Potest errorem ac peccatum suū recognoscere, & perinde eru bescere ac dolere, homo etiam non Christianus, fructu quidem impari, pœnitentia autē pa ri. Quod nisi sic esset, nunquam in Phormione Terentianus hoc diceret, adolescēs, egomet me noui, & peccatum meum. Quod si sospes atq; integer fatetur, quid ægrotum posita ante oculos morte facturum credimus, de qua rursus cognitione, & confessione, ac pœnitentia peccati, opere pretium est non quid Anaxagoras, aut Cleantes, seu ex nostris Cato, uel Cice ro, sed quid lasciuius Naso, quidue philosophorum (ut perhibent) leuissimus Epicurus senserit audire, ille enim ait:

Pœnitet o, si quid misero creditur ulli

Pœnitet, q̃ fūto torqueor ipse meo.

Iste autem, initium, inquit, est salutis peccati notitia, quod uerbum nō immerito Seneca ui deo placuisse, itaq; illud excutiens, qui peccare, ait se nescit? Corrigi non uult, deprehendas te oportet, antequā emendes. Et post statim. Ideo (inquit) quantum potes te ipse coargue, inquire, in te accusatoris primum partibus fungere, quid hic tibi dicere aliud uidetur, quam quod in Prouerbjs Salomon. Iustus prior est accusator sui. Aut quid aliud Seneca, idem ad

Luci-

Lucilium ubi ait: Somnium narrare uigilantis est, & uitia sua confiteri sanitatis indicium. Quam quod in Psalmo David: Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino. En confessio, & tu remisisti impietatem peccati mei. En sanitas confitentis. Quamuis ergo, cui, & qualiter confitendum sit nemo nisi Christianus nouerit, tamē peccati notitia, & conscientia stimulus, poenitentia & confessio, communia sunt omnium, ratione pollentium, & si uerba respicimus, quod minus est, quod amans ille Terentianus paulo ante loquebatur, quam quod ipse David in Psalmo illo notissimo, & illiciti sui amoris memor, & sceleris: Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, & peccatum meum contra me est semper. Sed parum mihi uidentur correctores mei, seu hæc pauca quæ diximus, seu philosophica illa multorum, ante alios Platonica, & Ciceroniana relegisse, quibus si nomen desit authoris, ab Ambrosio, siue Augustino scripta iuraueris, de Deo, de anima, de miseris, & erroribus hominum, de contemptu uitæ huius, & desiderio alterius. Quæ quoniam nimis multa sunt, & nimium uulgata sciens taceo, sed si ad mordendum, sic ad discendum uigiles esse uoluerit infinita reperient, ex quibus ita esse (ut loquor) attendant, & fortasse pudeat ista tam friuola collegisse. Tertia restat accusatio. Nam sat consideratē me sermonem illum tam grauem iuueni tribuisse, qui prouectæ conuenientissimus sit ætati. Quod ego ab ijs tam non iuueniliter, sed pueriliter dictum dico. Relegant omnes huius articuli tractatores, nemo nisi fallor, ad initium senectutis, minus spatium inuenietur posuisse, quam Cicero. Sex tamen & quadraginta annos posuit, cuius sententiam siluissim, nisi quia & nihil uiri illius negligendum extimo, & ipse Cato, uera loqui faciens ore illius, id maioribus uisum dicit, sicq; in unum triplex coit autoritas. Ut sit ita, quando nihil proprius aduersarijs meis fauet, nunquid exempli causa, anno ætatis quadagesimo secundo moriente, quo defunctum Tytum Vespasianum filium, optimum principem palam est, loqui falsum, maturumq; aliquid non licebit, conspecta huic lapsilis uitæ fuga, atque huic errorum tenebris mortis uicinitate discussis. Augustini autem senectus multo quam Ciceronis est tardior, est illius liber, qui inscribitur diuersarum questionum, ubi ab anno sexagesimo incipere illam dicit, quæ sententia, seu autor inspicitur, seu res ipsa, quantum firmitatis, aut ponderis habitura sit, uiderint, qui nil sobrium, nisi a sene decrepito dici posse contendunt. Nec uerò tam pertinaciter hanc amplector, ut reliquas omnes abiciam, scio de hoc, alios aliter atque aliter sensisse, sed operosum est hominum sensus ac uerba colligere, itaque & si plures ad testimonium trahi possent, paucos sponte obuios adhibui. Inter quos Iulius Iulius, quo autore raro utor, dum in sex ætatis uitam nostram diuideret, quarta (inquit) est iuuentus, firmissima ætatum omnium, finiēns in quinquagesimo anno, quid Rosores mei dicunt? An hic saltem æuo, ultimus, opinione medius tunc non discernat, quales ij uidentur, quibus cum mihi res est, qui de iuvene uiro forti, belliciq; duce me loquentem, quasi de puero uel infante loquar, arguunt. Hac ætate igitur, plena & firma iuuenis mens erat, quam qui loqui nescit, meo consilio ad scholas eloquentiæ nunquam ibit. Hunc ego ideo iuuenem Pœnum dixi, nesci inde finitē Pœnum dicerem, prima fronte Hannibal crederetur, & natus maior, & clarior fama. Bene autem & ætate sua, & cōparatione fratris dictus est iuuenis, qui hinc iuuenis esset, hinc iunior, sed uir tamen, summis in rebus expertus, totiens utranq; fortunam. Sed quid causam munitissimam ut inermem tueor, cum promptissimum sit, quod illi firmissima ac solidissima in ætate stupent, id in infirmis ac teneris demonstrare. Mitto Diadumenum Antoninum, qui cum sene patre non iuuenis ipse, sed puer ad imperium prouectus, cum populum affari nouis principibus mos esset, ubi ad id uentum, prudentius ipso patre concionatus legitur. Sileo Clodium Albinum, cuius adolescentiæ nonnulla, tam grauiā referuntur, ut in sene quolibet mirabilia uideri possint, quod ij fortē reprehensoribus meis habeantur incogniti, non tam historiæ editis, quam Satyræ, sed Alexandrum Romanum principem non nouerunt, cuius multa in arctissimis casibus, tam prudenter, atque integrè, acta tam modeste responsa, tam seuerè animaduersa, tam prouidè deliberata narrantur, ut liqueat longum tempus, ad sapientiam non requiri, quippè non amplius quam uigintinoem annis, tribus mensibus, & diebus septem uixit. An hunc senem fuisse? An qui tanta dictorum atque factorum laude diu in illa tumida fortuna, quæ prudentiam necat, insolentiam parit, tanti pondus tulisset imperij paucula uerba consultius loqui non potuisse, in ipsa quæ humani animi tumorem comprimit, morte dicturi sunt? De quo quidem, non in poematibus, ubi plusculum licentiæ est, sed in historijs ita scriptū cernimus. Seueritatis tantæ fuit in milites, ut sæpè legiones integras exaucto- rauerit, ex militib. Quirites appellans, nec exercitum unquam timuerit. Et sequitur ratio dicti huius optima. Quod scilicet in uitam suam dici nihil posset. De hoc eodem principe hæc ætate

ætate sic prædicat Aelius Lampridius historicus. Erat enim (inquit) ingentis prudentiæ, & cui nemo posset imponere. Quid ergo? Hic qui imperium adeptus adolescentiæ in ingreſſu, uſque ad egreſſum tanta illud ſapientia, iuſtitiaq; rexit, totaq; tam clariſ concionibus orauerit, mutus in fine fingitur futurus, ſi naturalis ac tranquilluſ illi finis, non uiolentus, ac rapiduſ contigſſet. Sed hæc fortè etiam illis ſerio ſtudioſiſ inaudita, quæ mihi lectori uago ſors obtulerit. An uerò Alcibiadiſ puerile quoque neſciunt acumen, qui ſapientiſſimo tum florentiſ Græciæ ſenſi conſilium illud dedit, quod Græcorum, ac Latinorum ſenes pariter mirarentur, uerum ille non habitus animi, ſed ſloſ fuit, atq; idè non uirtutiſ, ſed indoctiſ exempliſ aſſcribitur: probat tamè non iuuenem modò, ſed puerum poſſe aliquid efficaciæ ac mirandum loqui. Sed an cuiquam hominum, qui ſe norit ignotus eſt, Scipio ille, cui primum Africam cògnomen uirtuſ ac gloria peperere, qui durifiſſimo in prælio inſœliciter ad Tici num geſto, patrem ſum Romanuſ, tunc exercituſ clariſſimuſ ducem, ſed iam uictum, affectumq; acri uulnere, media de morte ſeruauit, idq; uel tum primum pubeſcens, ut Liuiuſ ait, uel Vir dum annos puerilitatiſ egreſſuſ, ut Valeri uſ, ſeruatiq; ciuiſ, & duciſ, & patriſ triplex decuſ, ac triplici laude conſertam meruit coronam, illa ex acie, unde nihiſ præter fugam iam ſperabant, aut quærebant, uiri forteſ, duratiq; bellorum uſu, & armorum exercitu ueterani. Neque tam acerbæ contumaciæ, uel fortunæ uiſ aduerſæ, horrendæq; ſtragis reſpectuſ, obſtuit, uel ætatiſ imbecillitaſ (nò enim aut periculũ, aut annos numerat uera uirtuſ) idem ipſe nò multò poſt adhuc (ut teſtatur Liuiuſ) admodum adoleſcens, ignaua propuſ ac pudenda conſilia, Italiæ relinquendæ, præſentiſſimo animo atque incredibili uirtute diſcuſſit, item poſtea quatuor, & uiginti naſtuſ annos, ducibuſ uel attonitiſ, uel extinctiſ, annuſ Reip. tutelam, teneriſ adhuc ſubire humeriſ, non uerituſ, imperium in Hiſpaniſ ante tempuſ accepit, & domeſtica ſuæ cladiſ, & publicæ tepido tunc etiam cruore manantiſ, cumq; poſt factum extimato ætatiſ in metum uerteret, cœpiſſetq; iam populuſ inconfuſiſ ſuffragiſ, pœnitere uocantiſ ad concionem tribubuſ, ita omnem diffidentiam magnifica oratione compeſcuit, ut extinctum animorum impetuſ ſuſcitaret, & cunctorum menteſ certifiſſima uictoriæ ſpe còpleret, nihiſ credo, ſecum in grabatulo iam ætate proueſtior, quã uiſ adhuc iuueniſ loqui ſciſ, qui in publico adoleſcens, maximum in terriſ populuſ, ac diſcordem, & multiuoluſ, ſando tam facile in ſuam ſententiam traduxiſſet, ac ne falſe ſpei impleſſe animoſ adoleſcentiſ audacia uideatur, in Prouinciã mox profeſtuſ, quam fortiter, quanq; foeliciter, & patrem, & patrium, & patriam uindictarat, toto orbe uulgatuſ eſt, ne uè Martia uirtuſ, hanc laudem ſola occupet. Quæ nam ei uſ diebuſ apud Hiſpaniam Carthaginiem continentiã, & fideſ erga hoſtem quoque, quanta apud Sueronem ſeueritaſ mixta clementiæ. Illic cuſto dia diligentiſ matronarum, & ne oculiſ quidem delibata pudicitia, hic nutu frontiſ compreſſuſ exercituſ, punitiq; fonteſ, & ad militeſ habita teſtatur oratio. Age bello uictor, ex ordine quantuſ apud populuſ, quãtuſ in curia apparuit, quando Q. Fabiuſ Max. principem tunc ſenatuſ ſapientiſſimuſ, ac famoſiſſimuſ ſenem, ſecũ de ſumma Reip. diſſidentem, licet aduerſiſ Patribuſ præclara uicit oratione, in qua, illud & ipſe gloriatur, & reſ probat, ſenem ab adoleſcente ſaltem lingue modeſtia ſuperatũ. Idemq; mox ex Sicilia in Africã traieſcturuſ, quanto ingenio aliam illã fortiſſimoruſ equitũ, armauit atq; inſtruxit, & ut ſileam quæ audaciæ potiùſ, aut fortunæ, quã conſiliũ dici poſſent, & ſi ab eo nihiſ, uel in acie ſine certo conſilio geſtuſ ſit, utq; attingam quæ conſiliũ ſunt ſoluiſ, & ingeniũ, quæ nam illa ſuauiſ, quæ comitaſ, quæ uiſ eloquentiæ, qua non Syphacem modò regem barbarum (ut Liuij uerbis utar) inſuetumq; moribuſ Romanis, ſed hoſtem etiam inſeſiſimũ ſibi còciliauit Haſdrubaſ. Quæ humanitaſ, quæ caſtitaſ, dum uel ſponſam formæ inſigniſ intactam uir reddidit, uel regi puerum ſanguiniſ captiuum, muneribuſ adornatum remiſit, auunculo, quibuſ artibuſ utruncq; uicit utiliſ, quã prælio uincerentur. Quæ illa grauitaſ, quæ ſanctitaſ, qua ſine offenſione còtaneum, ſibiq; chariſſimuſ, ſed ferocem atq; amore languidum arguit Maſiniſſam, & deinde luſtu nimio còſternatum erigens, à præuallidæ ſenſu peſtiſ, in aliaſ curas, alta prouiduſ arte diſtraxit. Poſtremo quæ illa menſ, quæ illa fiducia, qua inſtante ultimo rerũ caſu, petendi pacem reſponſi Hannibali. Multa de Scipio ne meo loqui dulciſ, & opima materia eſt, quod nec ducum, quẽpiam magiſ amè, nec quicuq; meliſ horum nugæ atq; aculeoſam rotundat inuidiam: ſine dubio enim, dico idem ſæpè ut me ſurdi mei audiant. Sine dubio, inquam, monſtruoſiſ eſt iuuenè morbo, præſertim & uicina morte còmonituſ, breue aliq;uid de còmuni natura, deq; caſibuſ ac fortunis hominũ ſubmiſſa uoce ſecũ agere, quã adoleſcèrè mollire hoſteſ alloquio, amicoſ arguere, armataſ legioneſ caſtigare, & còtentione orta, quæ acerrima eloquentiæ parſ eſt. Romanoruſ atq; Carthaginienſiũ duceſ calidiſſimoſ conſutare. Linquo alia geſta licet à iuuenè.

Hæc nempè quæ dixi omnia, ab adolescente, uel in ipso adolescentie, iuuentuteq; confinio, ante seu circa annum trigessimum acta erant, iuuenis autem meus ut dicebam, aut quadragessimum annū excesserat, aut ad quinquagesimum propinquabat, nec dum ideo diu postestum iuuenis nomen amiserat. Sine ijs omnibus persuasi, neq; humanæ proficiunt coniecturæ, diuinæ quis oblectabitur ueritati. Siquidem Deus in fine temporum factus homo, qui diuinitate sua æternus atque immensus, præsidensq; omnibus, nec imminutionis patiens, nec augmenti, humanitate uerò parentibus, hoc est, matri ueræ, & putatio patri, subditus crescebat, & confortabatur, ut Lucas ait Euangelista. Et proficiebat, sapientia & aetate, ad prædicationis initium, ut Deus ab æterno gnarus omnium, nec egens temporis, ut homo annum trigessimum duxit idoneum. Quis hominum hanc ætatem dicere audeat imperfectam, quam uobis nostri ducis electio consecrauit? Quis uetebat expectare illum, qui nec nasci, nec mori potuit, nisi dum uoluit? Poterat tardius, & citius poterat, cœleste iter ostendere, omnis illi ætas apta erat. Quod ita esse ne dubites, iam inde à pueritia, anno ætatis duodecimo, inter doctores legis sedens, ac disputans omnes stupore compleuerat. Annum ergo trigessimum expectauit, & nō amplius, idq; non propter suam necessitatem, sed propter exemplum nostrum. Vt enim libro ueræ religionis ait Augustinus, tota uita eius, in terris per hominem quem suscipere dignatus est, disciplina morum est. Rem itaq; nobis aggredi, aliquid grande uolentibus, metam uixit, ne uel magisterium anticipemus, uel operationem uirtutis, aut doctrinam in senium differamus. Quiescant oro mei iudices, neq; frustra se torqueant, non infantem, sed nec puerum, nec adolescentem quidem, imò iuuenem, hoc est, nondum senem, dixi, quin qui non sapit, adhuc modicum & in senio delirauit. Sunt multi fa-teor, imò innumeri, qui omnes ætatū partes in uoluptatibus, inter uanitates & infanias falsas agunt, ea spe, ut quasi non doctrina, non studium, sed soli sapientia ferant aura, sint in ætate ultima sapientes, quod tale est, quale si agricola tum inter somnum ac ludos sequentis tempus omne consumpserit, uentura ætate messem speret uberrimam. Sed iam peregrinæ materiæ satis est, unde ego melle soporatum, & meditati frugibus, offam latoribus meis obijcerem, atque horrentem colubris cerberum conspirem, quod si prorsus implacabilis, & insonnis inuidia est, ueritati tamen, suisq; cultoribus, ante alios tibi, quem his primum latoribus fatigatum scio, hac ut nostris amicis, sic æmulis relatranti, epistola satisfactum reor. Quarta, hercle, nescio an & ultima accusatione, si moueor ad aliud quàm ad risum moueor. Auior in Buccolicis (ut aiunt) stylus est meus, quàm pastorij carminis poscat humilitas, omni utinā alio crimine careant, quæ scripsi, omnia & quæ scribam, huius rerum fieri me facile patiari, non ignarus, cum tres Poëtis, atque Oratoribus stylos esse nec culpa uacare, si u-nius in locum alius transferatur. Cæterum comparatiuè magis quàm simpliciter altum aliquid, imumq; uel medium dici uolet, & parui colles in plano eminent, & magni montes, maioribus cincti laterit. Olympus ipse uictor nubium, cœlo uincitur. Luna nobis altissima syderibus cunctis inferior est, Poëma ego illud iuuenis scripsi, audaxq; iuuenta, ut de suis Buccolicis ait Maro, uidebar inde aliquid scripturus, iamq; inceperam quod sperabam, nec despero, altum adeo euasurum, ut aliud sibi adiunctum humile satis ostenderet, & depressum. Adde quod ut oranis cesset comparatio, multa etiam per se accepta, pro uarietate iudicatum, huic alta, illi uidentur humilia, & in Psalmo scriptum est: Montes excessi ceruis. Et sequitur: Petra refugium erinacijs, & talpa terræ superficiem, ubi attingit, altius non assurgit. Et inter uolucres aquila, ut altum teneat, nubem scandit. Pauo regulas, simū gallus, & quid plura. Stylum ego uerò absoluiam, cuius per unicum uitium altitudo est, & si oporteat, huic non inuitus infamiae succumbam, meo autem iudicio, non oportet, modestiore forsan ingenio sunt, quibus id uisum sit, apud me quidem illo in carmine, nihil altius quàm deceat, aut quàm uelim. Tandem uerò amice, aliquando si placet, hos oblectatores nostros Latine loquentes, aut scribentes, aliquid audiamus, & non semper in angulis inter mulierculas ac fullones, uulgaria, eructare problemata: His enim Philosophantur in scholis, his in tribunali-bus iudicant, sine iustitia, aut delectu, quisquis absens idem reus, nulli hominum differtur, nulli parcitur in defenso, uetereum & nouorum lacerantur famæ, longis terfa uigilijs, nomina deformant. Sic grassantibus adhibe literatum hominem, muti fiant, & Palladia quasi Gorgon accesserit, durantur in silicem. Scribant modò aliquid quæso, ut & nobis uti si libeat, esse dentes intelligant. Sed quid posco non plus ignorantia, nec plus inuidiæ quàm cautela est, semel proutsum est ab incurfibis semper ac latitant, & in hoc se doctos arbitrantur, si alijs detrahant, ut cum illo finiam, qui talia multa passus est Hieronymo. Vale Venetijs. III. Idus Martias.

Rerum Senilium, Lib. II.

757

FRAN. PETRARCHA FRANCISCO BRVNO, S. Epist. II.

In egestate, & diuitijs uirtuti ac gloriæ locum esse.

AD id quod de fuga mortis, lociq; mutatione pridem scripseras respondi, quod ne miserrimi loci mutatio, deq; mutatione oriens perplexitas causa fuit, quamuis ad eas tibi literas, uel solius famæ præconio satisfactum esse potuerit, nunciantis me ex illo naufragio elapsum, prono gurgite Venetias petisse, urbem licet situ proximam, longè nunc tamen cœli salubritate distantem. Sed cum pestis has uolucres, fugam nullam, fixumq; & immobilem finem scirem, non id fugæ studio fateor, sed quietis feci, ad has uerò nouissimas, licet de præterito consultatio non sit, unum tamen hoc dixerim, consilium ut opinor optimum elegisti, tui amicorum ultimus, non fide, sed tempore ac loco, si quid in me momenti possum reris, accedo. Ita enim sentio, Sac. & sumum illum Patrem, uereq; liberalem, & urbanum, cui te familiariter notum, latè aud o, Dei nutu expresso, ad humanæ excellentiæ summum gradû & tibi, & bonis omniibus uti. lem, ac mundo salutiferum ascendisse, quoq; imperatius, eod sanctius. I. foelix, itaq; CHRISTO duce, foelicioq; reuertere. Neq; uerò, tamen si rerum labentium contemptores iure optimo laudentur, idcirco uituperandi sunt, qui necessarijs uisibus illas quærunt, modò id caveant, ne habendi studio iustitiam, modestiam, pietatem, uerecundiamq; post habeant. Quanquam enim Diogenes Cynicus, extracto ad fontem uase ligneo naturali poculo cõtentus, & uersatili domo habitans, clarus sit, nihilo tamen obscurior, aut Democritus inter diuitias multas, aut ex nostris duo illi, quibus exprobrari opes nouimus, Cicero & Anneus quorû alter in Officijs. Nec uerò (inquit) rei familiaris amplificatio nemini nocens uitu peranda est, sed fugienda semper iniuria. Alter in eo libro, quod beatam uitam ut potuit figurauit. Desine (ait) Philosophis pecuniam interdiceret, nemo sapientiâ paupertate damnauit, habebit Philosophus amplas opes, sed nulli detractas non alieno sanguine cruentas, siue cuiusquâ iniuria partas. Audis ne sententiam Ciceronis Senecæ uerbis expressam, ut opum amplificatio, non iniuriôsa, nec nouicia, bono & officioso uiro, ac Philosopho etiam sit permissa. Multa ibi pro sua, & eorû quibus opulentia crimen obiectum esset, excusatione disseruit. Quod ad summam rei attinet, Diuitias nego (inquit) bonum esse, nam si essent, bonos facerent, nunc quod apud malosprehenditur, dicti bonum non potest, hoc illis nomen nego. Cæterû & habendas esse, & utiles, & magna commoda uitæ afferentes fateor. Mitto alia ne diuitiarum quibus parum debeo, nisi forsitan in transitu ceu Crassus alter, aut Croesus, hodie patrociniû uidear suscepisse. Sed magis ad nostros ut ueniam, an ne ideò, quod Francisci clarissima sit paupertas atq; humilitas, diuitiæ atq; honores Ambrosij, aut Gregorij minus clari sunt? Quorum alter opulentissimæ urbis Episcopus, alter Episcoporum omnium princeps erat, & ut quæq; in genere non modò plures iauicem, sed eundemq; sibi ipsi conferam, ostendamq; quod uolo. Nunquid Plato, nunquid Aristoteles, ante petitam siue acceptam pecuniam, id enim utriq; conitat, obiectum quam postea fuerant clariores, potest non ignoro humilis aut importuna petitio, claris obesse nominibus, nō pecuniæ licet ingentis honesta possessio. Nunquid ergo aut Virgilius multo auro ditatus a Cæsare fuit obscurior, quàm dum rure primo depulsus exul, atq; inops Romam peteret? Aut Syluester immenso Constantini munere minus sanctus, quam dum pauper, nudus in nemoribus ac cauernis montium habitaret? Nocuit successoribus suis forsitan ea largitas, nocebitq; sibi nil penitus abstulit sanctitatis, aut gloriæ. Et omninò benè fundatum atque in solito radicatum animum, nihil est quod loco moueat, cum inter fortunæ lubrica, malè hærentè, & leues aura agent, & exigua moles frangant. Demum ne semper philosophemur in nubibus, sed è latebris erumpentes, aliquando nos & intelligere ualeamus, & intelligi, de se quidè aliq, ut libet apud me optimus uitæ modus est, medicritas. Hinc si cogar ad extrema deflectere, malim certè diues esse quàm pauper, de paupertate loquor, anxia ac deformi, quàm tristis indigentia, & luridæ præmunt sordes. Nam ut paupertate si facilis atq; honesta cõtigerit, nihil est dulcius, sic ultima nil molestius egestate, unam excipio. Quæ propter CHRISTI nomen assumpta esset, quod solum ita superandis difficultatibus, leniendisq; molestijs, & leuandis oneribus, & leuigandis ualè asperitatibus, ut absq; illo omnis Philosophorum labor, quasi inanis ac sterilis, minor oculos iuuet, non pellat elurium. Postremò hæc nodi huius resolutio breuis sit, diuitias nec ardentius appetendas, nec insolentius respuendas: eas deniq; nec laudandas, nec uituperandas quidem, sed ut sapientibus placeat, inter indifferentia numerandas. Idem planè de

NN

pauper.

paupertate cenſeo, huius autem atq; illarum uſum laude ſeu uituperio dignum eſſe. Nulla tu nunc igitur ambitionis infamiam uerere. Non eſt ambitio, nec cupiditas quidem ulla, non dicam fortunæ ut uulguſ, ſed Dei donalætè ſi offerantur admittere, tranquillè ſi auferantur amittere gratè ac ſobriè illis uti æquanimiter carere, ſic ut rebus tuis, omnibus ſeu proſperis, ſeu aduerſis idem animus, iſq; inuictus, infra ſe poſitis, pari uertice ſemper emineant. Sanè quod te Pont. Max. meis literis commendari poſtulas, amoris id potius, quàm iudiciij tui eſt. Ita enim de me ſentis, ut mea tibi omnia profutura conſidas, quod ſi & ego de me crederem, non grauarer tali amico, tanta moeſtia deprecanti, paucaſ literulas donare, qui tam multas ſapè uel ſcribendi impetu, uel ingratorum importunitate proiecerim. Sed mihi crede, non ſimplicitas modò, quæ haud inuiſa eſt bonis, ſed amentia, ſeu temeritas uocabitur, ſi apud tantum patrem, tam puſillus, pro tam bene merito, tam dignus inſuper & ignotus commendator acceſſero. Nec ſim dubius, & ſi pro hoc quoq; tibi errore gratias agam, non tibi iudicium fore, aliud quàm mihi, ſi poſito, parumper amantium uelo, quod me magnū aliquid in tuo facit examine, rem ipſam inſtiteris cogitare. Quin tu potius cum ad ſacros pedes acceſſeris, ſi dignum ducis, nec in tanta luce fulci nominis pudet, qualè tibi uidebitur, mei memoriam habeto, quamuis enim nò tantum facie, ut & tibi, ſed prorsus illi ut noſcis incognitus. Quòd me tamen in ſtuporem egit, & ſapè per hos dies, & nouiſſime heri ad ueſperam præferuidis meorum literis habui, uelle Pontificem ac iubere, ut ad ſe ueniam, idq; conſeſſim. Magna quidem & magnos forſitan motum animos ſpe iniecit, fama ut putant mei aliqua, ſed falluntur, imò uerò ſola Dei clementia, quæ immeritū ſpontè proſequitur id agente. Et fatebor tibi me, ſi tanti facerem, ut CHRISTI uicarius conſpectum meum poſſet optare, iam nunc iter arripuiſſem, non meis tantum, aut equi pedibus, ſed lectica, ſi res cogeret ac nauigio perferendus, Deum teſtor, non tam Papatum eius cogitans, quàm uirtutem, de qua multa, uel tuis, uel exterius, quas dixi meorum literis, uel communidq; proborum ac ueracium hominum relatione percipio. In quibus illud eximium, bonos amat, quorum licet è numero non ſim, ut cunq; tamen ijs annumerari, tanto præſertim extimator, delectaret. Nunc niſi fallor augurio, ad laborem uocor, honorificum nò dubitem, & ſi ea cura me tangeret, etiam fructuoſum, ſed ætati meæ iam, & exoptato ſemper ocio aduerſum nimis. Vale. &c.

FRAN. PETRARCHA FRANCISCO BRUNO, S. Epist. III.

Quanti laboris & periculi ſit ſcribere, ſcribendum tamen, & qualiter.

Quanta uis eſſet eloquij, lepore ſimul & ratione conditi, atq; hinc uerbis, hinc ſententijs affluentis, ſapè re cognitum atq; compertum eſt. Nunquam Milonis aut Herculis tam fortia brachia, quin Ciceronis eſſet, aut Demotheſis lingua potentior: illi quidem magno niſu, molem forte aliquam, pondus ignobile: hi uerò animos mouebant, rem nobiliſſimam, penitusq; mutabilem ac diuinam. Hæc in mentem ut nūc redeant, tu facis. Cœpi ego literis tuis, uix perlectis, magna uelut aliqua ui compulſus, uariè ac uehementer in diuerſum agi, ſic ut tibi mirum dictu, ſimul & compaterer, & congauderem. Gaudeo equidè, quo pergebas te incolumem perueniſſe, qualemq; optabas ac ſperabas, Apoſtolicam clementiam inueniſſe, nihil durius, nihil amarius ſpectaduca, illius nempe manſuetudinis, morumq; ſuauium, & conuerſationis angelicæ, præterquam quòd tuis, multorumq; mihi literis fides ſit, certum iam ante præſagium fecerat, urbanum nomen. Apud me enim appellatio ſpontè ſuſcepta, iudex eſt animi, teſtis propoſiti, optimam ſanè, Deoq; & hominibus gratam uiam elegit, quæq; eum ad felicem poſtū neceſſariò perducitura eſt, uiam licet multis incognitam ac neglectam, ſibi tamen & ſuo ſtatui maximè debitam. Quamuis enim Rom. Pont. nil altius, nil clarius, nil uenerabilius, imò uerò nihil illi par habeat orbis terræ, ipſe tamè tanto euectus honore, tantoq; oneri ſubiectus, cum ſideli reuerentia ac ſtupore debet humanitate ac pietate contemnere, aliquantòq; niſi fallor, & mitior, & humilior eſſe quàm fuerat. Mirum hoc multis fortasſe uidebitur, quileui qualibet proſperitate ſuperbiunt, ac non ſibi, qui meminit, ut res docet, ſed illius in terris uicem gerere, qui ait: Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde. Indecorū eſt quidem, atq; abſonum, humilis domini uicarium ſuperbire. Huius ego igitur argumentum maius, nec poſtulo, nec expeſto quam quòd mihi tu ſcribis, & loquitur fama. Nam quod certius quaſo, inuicti & in ſolido fundati animi ſignum quaeras, quàm neque fortunæ nimis deiſci,

neq;

nec blanditijs attolli. Aut unde altius poscas experimentū, quā quod nihil est altius: equidem quem supremus humani fastigij uertex immotū uidit, nulla amplius res mouebit. O bene creatum spiritum, quem ista non quatunt. Fœlix ille his moribus, fœlix mundus hoc capite, fœlix tu hoc domino, ita dico, & ille fœlicior his moribus, quā hoc statu, & tu hoc domino, quā libertate fœlicior. Est ubi libertas labor, est ubi regnum seruitus, est ubi seruitus regnum sit, proinde & fortunæ tuæ gratulor, & gloriæ, si compatiar labori. Bene autem se res habet, ualida est ætas, meritorius ac præclarus labor, extimator optimus, quo nil optabilius, ingenijs bonis, atque ad alta surgentibus. Sub hoc ergo Deo auspice, quicquid erit obibis alacriter, indefesse, uiriliter, memorans illud Flacci:

Nil sine magno uita labore dedit.

Vt es fidei abundans, dexter animi, nihil accessu arduum inuenies, nihil executione difficile, montes etiam fides transfert, & ualde uolētibus omnia plana sunt. Non tu artis egēs, nec ingenij, si quid insuetum nouitas feret, animi illud forcipe rapies, & in usum trahes, tua incude repercussum, tuis intestum, recoctumq; fornacibus, tuum fiet, idq; nō solum tale, sed melius. An ignoras ut ex eadem massa Phydias aliam cudebat imaginem, aliam Praxiteles, aliam Lisippus, aliam Polycleus. Incipe ne diffidas, & ueteribus noua permisce, si id ritē feceris, suum pretium inuenient. Friuolum est soli senio fidere. Et qui hæc inuenerunt homines erant. Si uirorū uestigijs deterremur, pudeat, primas partes huius laudis fœminæ occupant, harum quibus utimur literarum inuētrix mulier fuit, nec nos moueat tritum illud ac uulgare, nihil nouum esse, uel dici posse, postquam id Salomon atq; Terentius scripsere, quam illustrata philosophia est, quam elimata poëmata, quāta historia lux addita. Quot inuentæ artes, quot diuersis in gentibus leges latae. Quis humanæ uitæ cultus accessit? quod rerum exercitium? Quanta notitia diuinorum. Nil tam cultum, nilq; adeo cumulatam, cui non aliquid addi queat. Assurgere & enitere, ut uoluptas ægri, sic fortis, saniq; animi cibus est labor. Primum solus in silentio meditare, meditata claustris ab de memoriæ, serisq; constringito, tacitusq; eadē, intentusq; circuito, atq; incorruptus examina. Inde oris ad lumen, & ad calamum nullo adhuc teste pedetentim prodeant, uicissimq; subsistant, deliberantibusq; similia, & dubitare uideantur, & fidere. Dubitatio circumspectam, cautam, sobriam, ac modestam reddet orationem, fiducia uerō latam, uberem, magnificam, speciosam. Vbi sanè conceptus in uerba, siue in literas cōtinuæ lectionis eruperint, sic proferantur ut te audias, non quasi conditor, sed iudex, aures atq; animum in consiliū uocat, & cogita quid dicturus fueris, si tuus hostis illa dictasset. Quid scis, an tua hæc ad manus hostium sint uentura? Quorum inquires? Inuidorum, qui uirtutis bellum perpetuum indixere. Quisquis paulo altius niti cœperit, multos hostes inueniet, non eodem modo nitentium, ex acie, sed torpentium quoq; quod miraberis, humiliq; iacentium, imò quidem horum maxime. Nullum uitium pigrius inuidiæ est, nimis ferē, depressisq; pectoribus habitat, gaudij nescia lucis hostis. Vides quantum cum labore periculum sit scribere, sed scribendū tamen, ne ut lusus rusticum, sic nos raucos fecisse inuidia uideatur. Ad scribendū ita, ut qui nostra momorderint, solida, hispida, dura, atq; hirsuta reperiant, & dentibus fractis, intelligāt uerum dixisse, qui dixerit, inuidos homines nihil aliud, quā ipsorum esse tormenta, eamq; non rapidam, iuuenilem, sed maturam, uerēq; regiam fuisse sententiā fateantur. Idq; fœlicius affeque-mur si recti, si ueri, seu eriq; iudices nostrarum inuentionum erimus, nihil minus in illis cogitantes, quā auctore, nihil amantes minus, quā quod nostræ sint. Neq; enim, ut deformis filius atq; incultus, amabilis, quia filius est, sic stylus quoq; quia noster, in quo nō curius, sed quis ipse sit quaeritur, quæ in illo ueritas, quæ grauitas, quis ornatus. Vbi illud acerrimè providendum, ne quis te uerbi huius, aut illius splendor, ne qua tuæ uel alienæ uocis fallat illecebra. In quorundā ore nil nō dulce sonuerit, alterius ad os transfer, alio fuisse tibi uidearis ingenio. Optanda dictantibus, lingua suauior, sed asperior metuenda, ut semper placeas ad sententias respice, quæ si apte, si nobiles, si decoræ erunt, & unde etiam delectabunt, & facile uestientur. Multa utraq; in partem poteris ni desperes, hæc tu solus, aut cum paucis primum dehinc plures adhibe liberos, non tam tuti, quā ueri amicos, quāquam si amici fuerint non fortunæ, nil nisi fideliter consulturi sint. Sic sensim domi horridula, post in lucem tersa peruenient, id cum semel atq; iterum feceris, indies minui senties laborē, donec re in habitum uersa, non iam labor, delectatio in actu, nō te amice, sed me ipsum doceo, atq; alloquens me moneo, meq; audiens disco, dabis ueniam longus sum. Experientia (inquit) Aristoteles artem fecit. Idq; enim uerē dicere nulla artium neget, hæc præsertim quam

sub oculis habeo, nauticam artem dico. Quæ prima post iustitiã, huic magnæ urbi in quã nuper procillas mundi fugiens commigraui, tantum & tam multiplex incrementum attulit. Meministi enim quanto cum sonitu, & Græcorum, & nostrorum uatum nauis olim rudis atq; unica, sed onusta semideis, ut fama est, Theſſalicis digreſſa littoribus, per uicinas ac propè contiguas Hellesponti fauces, anguſtamq; Propontidem, ac Thracium Boſphorum horribilia nomina, æquor Euxinum ingreſſa, magna uel gloriæ ſpe, uel lucri, quaſi alium orbem Colchon adiit, pluſuq; omnium gentium, & immortalis præconio dignum fuit, Phaſidos aluceum attigiffe: ò rem nouam. Incipiebat experientia artem facere, ſed adhuc in cunabulis ars iacebat, creuit inde adeò, ut nò immeritò dictum putes, patre maiorem ex Thetide naſciturum. Quod & ſi in cunctis euenerit, in nulla tamen apertius. Ecce nunc Italo de litore naues imminere funem ſoluunt, pars pridem hyeme rigida, pars hodie dum adhuc uer ambiguum, brumæq; ſimilius quàm æſtati. Illæ ad ortum ſolis, ad occaſum alia, pars in Boream, pars in Auſtrum, Helybicas Syrtis aditura, illæ occiduũ mundi limite Gades & Calpem à tergo, illæ duos Boſphoros & Colchon, & Phaſidem relicturæ, non aureæ ouis, ut quondam trahente miraculo, ſed horante auro, tamen & urgente, ut per tot caſus, totq; terrarum, pelagiq; discrimina, hinc uina noſtra Britanni, illinc noſtra inſuper mella Scythiſ, in poculum deuehantur, hinc noſtræ ſylug quod uix credas ad Achaos, aut Aegyptios. Illic ad Syros, & Armenios, ad Perſas & Arabes noſter crocus, noſtrum oleum, noſtra lina perueniant, uiſiſſimq; inde aliquid huc redeat. Cogam te una hora uigilare mecum, nempe dum tibi ſomno grauis hæc ſcriberem, intempeſta nox erat, nimboſus aër, cunctq; ad hunc locum ſellus calamus perueniſſet, tantus ſubito nautarum clamor aures perculit, cõſurgens, ſigno quod aſſolet memoriæ impreſſo ſuperiorem in partem domus euaderem, quæ portui immiſſet, reſpicio, Deus bonè, quod ſpectaculũ. Quis horror, pius, tremendus, delectabilis? Hic ante oſtium litoreo marmori retinaculis hæc æres aliquot naues, hybernauerant, hæc ipſam quam meis uſibus dedicauit libera, & liberalis hæc ciuitas, ingentem domum, molæ æquant, ac geminas angulares turres, nimis inſigniter ueliferi mali uertice ſupergreſſæ, harum maximæ, hæc præſenti hora, nubibus aſtra tegerentibus, uentis muros ac tecta quaſſantibus, mari quoddam tartareum mugiente, iter arripit, fauſtum precor. Crede autem mihi, ſi hanc Iaſon uideat, aut Alcides uehementer obſtupeant, ſi Tiphys ad clauũ ſedeat, erubescat tantum ſibi de nihilo partum nomen. Diceres non nauis illam eſſe, ſed montis pelago natantis effigiem, cum ſalce tamè preſſa grauifſimo, bona pars uteri fluctibus tegeretur. Et ipſa quidem Tanaïm ituiſura, noſtri enim maris nauigatio, ultra non tenditur, eorum uerò aliqui, quos hæc fert, illic iter eam egreſſuri, nec antea ſubſtituri, quam Gange & Caucaſo ſuperato, ad Indos atq; extremos Seres, & orientalem perueniatur Oceanum. En quò ardens, & inexplẽbilis habendi ſitis, hominum mentes rapit? Miſertus ſum, fateor nec immeritò à Poëtis dici, nautas miſeros, intellexi, quos cum iam per tenebras ſequi oculis non poſſem, concuſſus animo ad calamum redij. Hoc unum tacitus mecum uoluens, heu quàm chara, ſimulq; quàm uilis eſt uita mortalibus. Ecce amice fabulam peregi, non neceſſariam epistolæ, ſed iocundam mihi, quàm quaſiram minimè res ac tempus obtulerant, ad id uerò reſpicit, quod dicere ceperam: Experientia ſiquidem artem facit, uſus autem artem gignit, nutrit, ac perficit, uerumq; ſic quod Afranius opinatur, rerum ſapientiam, uſus ac memoriæ filiam, uerba tenes,

Uſus me genuit, mater peperit memoriã.

Sophiam uocant me Graij, uos ſapientiam.

Hæc, horumq; ſimilia cogitaſſe uidetur Auguſtinus, ubi artem rerum expertarum, placitarumq; memoriã diſſiniuit. Et tu igitur experire, idq; tam ſæpè, ut quod fuit experientiã, uſus ſit, hoc plena memoriã, mox tibi pulcherrimam ſobolem, facilitatẽ actionis, fiduciam, delectationem, gloriãq; pepererit. Et licet fortaiſis interdum, quod in talibus ut moleſtiſſimum, ſic commune eſt, plebeiõrum ingeniorum turba circumſtrepat, facilè cum tâto ſub iudice murmur inane deſpicias, uirtute ac doctrina, & ſtudio inuidiã extincturus, ſed iam finem poſcunt graues oculi, feſſa manus, hora noctis ad ſoporiferam uergentis auroram, quem ſola in ſomnis, nec dum hoc colloquio fatiata mens reſugit. Hæc me, ut ad quod modo reſpondeam adigit, quod ſcripſiſti eſſe nonnullos apud uos, qui nò de te tantum, ſed de me etiam, deq; meo iudicent ingenio. Noli precor indignari, noli obniti, noli operam perdere, hoſtes tibi quaſieris, nec eoſdem mihi ideò demperis, ſed irritaueris amplius atq; ſtam maueris, fatalis hæc mihi, ſi dici ſas, & antiqua eſt peſtis. Multi de me iudicant, quos nec noui,

honi, nec noscere quidem uolui, nec nosci dignos arbitror, & quis eos rerum iudices me-
mor fecerit, nō inficior me mirari. Neq; uerō magis istinc, quā communi patria, nostrisq;
conciuiibus id patior, iudicibus tam certis ac iustis, utinam quā uelocibus ac securis. Ne-
scio autem, huic generi, unde hoc proprium atq; affixum, ut ad iudicandum, eō quisq; sit a-
dactor, promptiorq;, quō indoctor, seu quōd paucorum notitia, multa ueter aspiceret, & ua-
cuitas animorum, illos efficiat leuiore, atq; ita cum breuior, cū celerior ad ferendam sen-
tentiam sit processus, seu quod in hac hominum fama, cuius tenue licet, fluxūq; negotium,
multis ac uarijs artibus præcipuis, tamē armis ac literis agitur, idem quod in rebus ferē cū-
ctis eueniat, ut is semper ad aliena rapiendum, uastandumq; sit pronior, qui proprium nihil
habet, quod eripi ualeat, aut uastari. Cæterum ciuiliis illa procacitas, ingentem mihi nuper
epistolam extorsit, hanc externam, ob illius reuerentiam, cuius canibus ne dicam familiari-
bus, deferendum est, tacitus feram, non modō dum ludit, sed si sæuiat. Et sanē tolerare equis
animis decet omnium iudicia, nam ut iuste respicere superbia est, sic mollicies in iusta me-
tuere. Non solet mendacium esse longæum, & sæpē multo studio conficta reprehensio,
in magnam reprehensū laudē, & reprehensoris infamiam uersa est. Tegi potest ueri lumen,
sed extingui nequit, uiuit enim dum extinctum creditur, perq; obiectas nubes in expecta-
tum tubar erumpit. Quāmobrem, & si interdū subrafcār ac stōmacher, fastidioq; mihi non
exiguo sit, tot, talesq;, tamq; non meos iudices pati, ad summam tamen nullum iudicē, præ-
ter inuidiam atq; odium recuso. Restat ad ultimum, ut te horret quicquid ages, quamuis nī-
miū, tibiq; notissimū, ne unquam uiribus tuis fidas, sed ex alto poscas & speres auxilium
pia & humilis terrenæ fragilitatis extimatio, iugisq; memoria diuinam opem ac robur cœ-
lestem merebitur. Nullum hoc artificio certius ad res agendas, nullum efficacius, hoc fidele
consilium amici senioris amplectere, & Vale nostri memor Venetijs v. Idus Aprilis.

FRAN. PETRARCHA LÆLIO SVO, S. Epist. IIII.

Quid sit peius, an sua scriptoribus eripere, an aliena iungere.

Quid adulantium mendacijs est opus, quando neq; ijs obscura ingenia illustrantur, neq; clara tali indigent auxilio, quo in gesto potius offenduntur quā iuuentur. Extenuat nempe, non cumulat laudati gloriam, laudator mendax: falliq; suspicionem ueris laudibus incutit. Non sum ex hoc quidem numero, fateor, sed quisquis sim, de me mihi loqui expedit, cogit enim res ipsa. Scribis te uidisse opuscula nuper aliquot: Quadam quoque uulgaria, meo nomine inscripta, quorum mihi principia misisti, tantumq; de singulis ut intelligerim mea ne essent an alterius, laudo diligentiam, ambiguitatem miror. Ego enim subito ijs conspectis, non tantum intellexi mea non esse, sed indolui, sed erubui, sed obstupui, potuisse illa, uel mea uideri alijs, uel te dubiti tenuisse. Qui hæc ergo mihi tribuunt bis iniurijs, & authorem suò spoliant, & me prægrauant non meo. Si de quo peius mereantur, queritur, subdificile iudicium, at si de quocumq; illustrium quereretur palā est offendi magis, cui datur tale aliquid inuito, quā cui auferitur. Cui de suo enim eripueris, non plus famæ dempseris, quā quod scriptum illud, quicquid id erat peperisse potuerat, cui uerò alienum attribueris, immortalem facile conflas infamiam, atq; feceris, ut quæcunq; bene dixerit fortuna iudicentur, longè sanè est aliud laudis ignominia cumulus, illam delpiciet Vir magnus, hunc oderit. Ego quidē, quamuis & sperata modicum, & quæ sit gloria nihil sit, malim tamen huiusce generis rapinis, in unum, quā uno tali munere crescere, & si quid est proprii decoris oculi, quā aliena deformia ori meo imprimi, atq; affigi, cui satis, superq; nimium sit suorum. Multa quidam auferre mihi, ne quicquam nixi sunt, quæso, non sunt potiores in hac iniuriæ parte, quā in altera, neq; largiendo impleant quod nequeunt rapiendo, dic constanti animo, uultuq; meo non esse quæserunt, meq; meis pressum, aliena respuere. Est autem non sum nescius, uetus hæc iniuria, multisq; olim magnis ingentis, uel errore, uel amore, uel odio inflicta. Quā multa tribuuntur Aristoteli, quorum innocens ille est: Seneca libellus, nolenti non dubitatus, datus est, cuius Titulus est: De quatuor uitibus. Omne uulgus opusculum illud audisimè legit, ac Seneca libris inserit, inq; eo quod Seneca nunquā uidit, Senecam prædicant, miranturq;. Sunt qui inter ipsius Senecæ libros omnes, hunc maximè diligāt, quippe illorum maxime ingenijs conforme. Nam reuera, & Senecæ inuito, ac si liceat referre, to, in adeptionem uenerit, naturaliter non suus, adhuc tamē uulgò, quā doctis est gratior.

NN 3 quant.

quanquam plerisque etiam doctiorum iam errori succumbente uero hoc ipsum, quod loquor ignotum sit, iamque cum uulgo de auctore sentiant, de opere autem ipso consentire uulgo nequeant. Illud uel praferenti melioribus, uel æquant, cui quidem ego ipse non detraho, sed his importunis, ac loquacibus scholasticis, omnia prorsus nulla lege miscentibus subra- scor. Nam is quidem liber Martini cuiusdam est Episcopi, ad Myronem quendam regem, ab auctore suo inscriptus, formula uitæ honestæ. Quæ omnia non libenter, errantibus, bre- uis quadam præfatiuncula dicti operis pridem nostris ex libris abolita, per Bibliothecas au- tem Galliarum ubi scriptum creditur, adhuc stante noscuntur. Isti uero inopem scriptorem, & hoc forsitan unico gloriantem, suo spoliant, ut diuitem, & rebus onustum suis, onerent alie- no, neque hoc contenti, sua sibi quoque bis ingerunt, quod in libro de Moribus, ac prouerbis obseruatum est, qui libri Senecæ dicuntur, cum in eis nihil ille peccauerit, nisi quod in alijs sparsim scripsit, unde illa decerperentur, ex multis unum in locum importunius acruenda. Raro quidem ille, nisi de moribus agit, & sententiæ breues, ac præcisæ, quibus ante alios ab- undat, quid nisi prouerbia quædã sunt, neque ideo tamen ex bene distinctis, apteque dispositis, hæc suorum confusio sequi debuit, neque his raptis alienorum, quasi indignum esset, ut pau- per ille Martinus, de uirtutibus, quarum cultor esse potuit, & forsatis fuit, aliquid cogitaret ac scriberet: sed referri ad unum omnia etiam mendacio, oporteret, ne uirtus atque honestas subiectum esse posset alterius, cum sit omnium mortalium, & Platonis ante alios, atque Ari- stotelis, & ex nostris M. Tullij, ad quem nominatim M. Bruti liber est de Virtute clarissimus, cuius & Seneca ipse suis in libris meminit. Quanto ergo melius fuerat, eiusdem Senecæ con- tra superstitiones, nisi me gustus fallit egregium opus, uel perditum querere, uel ne perde- retur occurrere, & de Consolatione ad Polybium ut in multis uoluminibus animaduerti, & correxi non quidem perditum, sed permixtum cum eo, qui de breuitate Viri inscribitur, in apertum educere ut non unus, sed Duo libri, sicut sunt: ita & uiderentur, & non dicam li- ber, sed libri titulus non periret. Quæ res tardiusculis lectoribus sæpe non parua caliginis causam dedit. Multa Origeni tribui fama est, famæ usque etiam ad discrimen, quædam Augu- stino ego ipse, in magno quodam, uetustoque uolumine, quod Ambrosiana Mediolanensis habet ecclesia, ubi scriptorum Ambrosij bona pars est, librũ styli alterius Ambrosio datum uidi. Quæ me res, dum Solitaria uitæ libros scriberem, paulo minus circumuenit. Sensi de- mum Palladij esse non Ambrosij, multa sunt huiusmodi. Ciceroni ac Virgilio tale nihil ac- cidisse scio propter inaccessibile, credo, semperque unum styli genus. Librum cuius nomen est de Vetula, dant Nasoni, mirum, cui, uel cur cuiquam id in mentem uenerit, nisi hoc for- tasse lenocinio clari nominis obscuro, fama operi quaritur, & quod uulgo fit, ut gallinis pa- uonum oua subijciant. Id ab istis in contrarium uertitur sperantibus, ut generosus superin- cubitor uilia oua nobilitet, atque ita euenisset, potest cõsentientibus ipsis auctoribus sua plus opera, quam suum nomen amantibus. Quod si credimus, miraculo res non uacat, cum scri- ptorum parti maxime prima nominis ætate ac præcipua cura sit. Mihi quidem ut ad rem re- uertar, nulla de alio, nulla alijs de me, ut arbitror talis est spes. Nemo mihi mea igitur eripiat, nemo mihi uel sua, uel aliena ingerat, hoc precor, hæc summa est, si alterutro laborandum sit, spoliari feram æquius quam premi. Vale.

FRAN. PETRARCHA LALIO SVO, S. Epist. V.

De silentio utili et damnofo.

BOnum censeo si fieri possit in libertate uiuere, nulli obnoxium, aut subiectum, nisi charitatis legibus, bonum dixi, cum sit optimum, quod nil melius habet hominum uita, nulla igitur opum spes. Nullus auri pallor, nullus purpuræ aut gemmarum ful- gor, nulla ex diuersa squalor inopiæ, nulla uictus asperitas hinc animũ dimoueat. Melior multo est paupertas libera, quam serua diuitia. Neque uero libertatem si accipio, ut turpi marcescamus ocio, sed ut sponte non coacti, non labores gratos dicimus, sed hone- stos nobis, utiles patriæ subeamus, & Ciceronianum illud in Oratore: Mihi enim liber esse non uidetur, qui non aliquando nihil agit. Sic accipio, ut nihil agat occupatorum more, qui duri stimulis urgentur imperij. Sed sæpe ociosus exterius, cum alijs nihil, secum intrus sem- per agat aliquid, omnino enim nihil agere, non liberi, sed inertis est. Si autem, quoniam, ut ait pastor Maroneus,

fors omnia uersat.

Prorsus alieno sub imperio uiuendum est, quod ubi nunc, mihi olim, multisque sæpe uiris ma-
ximis

ximis ad tempus necessarium, uis fortunæ, seu uoluntas potius Dei fecit, multa cauenda, multa undiq; providenda erunt, de quibus modò agere, nec tempus patitur, nec res poscit. Duo maxime propria tuæ conditionis attingam, primum ut si eas, ne sileas secundum. Miraris, dicam clariùs. Eras olim Romæ, communem illum dominũ secutus, qui tam citò nos in hac miseriarum ualle destituit, dum querulam illam ex Gallijs epistolam misi, quanta esset silentij religio apud Persas, inter multam differui, cuius si meministi, ut mearũ soles rerum omnium. Non est opus pluribus, nisi ut scias omnes hac in re dominos Persas esse, nec dominos tantũ, sed amicos, quibus non idcirco minor fides debita est, quod uiolatæ fidei minus prompta sit ultio. Decus namq; non pœnã uirtus liberat, neq; lenitũ præstat, quod impune negligitur, quàm quod neglectum plectitur. Vtrò enim agit, & ut Tullij uerbo utar, suis animum trahit illecebris, ipsa sibi præmium, ut Philosophis placet, nostri enim alius aspicunt, suppliciũ est peccasse. Si quidem uiro bono, nulla peccato grauior pœna est, cui nil detrahit, multum addit impunitas, mauult certè Vir bonus innocens torqueri, uel si ita res tulerit mori, quàm nocens uiuere ac regnare. Sed quoniam de dominis sermo est, quamuis rari boni, crebriq; mali sint, quamuis ut certum est, plures malos seruos, quàm dominos esse, sic incertum, pauciores ne boni domini sint, an serui. Si cui tamen horum qualliumcũq; dominorum, te tua fors subdidit, si quidem talis est seruitus, qua dominus maior offenditur, & libera iugum contumaciã discute, neu quid hinc sequi possit examina, an pauperes, an exilium, an carcer, an supplicium, an mors: Nihil enim non utilissimum, atq; optimum uideri debet, quò pessimam rerum iram Dei fugias: sin tolerabilis, licet dura conditio est, perfer, & donec omnĩ dominus de te aliud statuit, eius iussu à quo omnis est potestas, te illi quisquis est, domino subditum puta. Illi cum in cæteris, tum præsertim in hoc uno, de quo loco loquor deditus, inconcussam suis in rebus, semper sacri silentij fidem serua, quam non tibi blanditiæ, non minæ, non impetus, non ira, non ebrietas, non spes, non metus, non tortor excutiat, & de primo quidem hætenus. Alterum erat ut sicut omne domini teneas secretum, sic in dominum secreti nihil quod non statim pandas, inq; illius notitiã perducas, omnis periculosa cunctatio atq; suspecta est, neq; excusat innocentia tarditatem. Est ubi non sufficit innocentem esse, nunquã plurius reus, unius solutione se liberat, multæ de hoc in manibus nostrum temporum historiae sunt, sed clariora profundius animo illabuntur, & præterea nouis, auctoritatem atq; obscuris lucem dare difficile est. Itaq; uetus una suffecerit, & exempli satis unus fuerit Alexander, neq; notissimum casum narro, Philote illius, qui ut Macedo clarus uir, inq; illo exercitu, primi loci, ad eum diem habitus, semper quod nuntiãtã sibi regis mortem tacuisset, ultimo supplicio affectus est, neq; eum tam mœstis euentibus, aut propria uirtus, rerumq; à se gestarũ recordatio, aut paternæ gloriæ fulgor eripuit. Is enim non suppressor modò cõiurationis in Regem, sed conscius uisus ac particeps, non silentij, neq; delitiæ, sed consilij atq; perfidiæ pœnas luit. Si senes autem Persa quidam Philippo primum, mox cum filio militans, æquẽ illi charus, ac patri fuerat, ad hunc quasi compatriotam, & ob id pro patria memorandum aliquid ausurum, literæ prætoris Darij Persarum regis inuentæ, atq; ad Alexandrum primò delatæ erant, in ijs se senem Prætor hortabatur, ut insigni aliquo, magnificoq; facinore, gloriã sibi, suisq; regis gratiam mereretur. Eas cum legisset Alexander, ignoto signatas anulo, ipsi cui inscriptæ erant, per Cretensem quendam militem dari fecit, quibus ille perlectis, homo fidus atq; innocens, illicò perrexit ad regem literas ostensurus, quem cum curis atq; consilij bellicis occupatissimum inuenisset, substituit ambiguus animi, an cogitatibus regijs nouæ rei intemptiuius nunciator irriperet, an differret, donec uacuo illum animo uidisset, demum reuerentiã pestifera differendum ratus, illo die tacuit. Reuersus in crastinum eodem in statu regem repperit, & benè sibi conscius, & ob eam rem ut nil regi, sic nil sibi metuens, nec periculum dilationis intelligens, iterum tacitus abiit. Inter has morulas, cum sæpè idem faceret, complusculi fluxerunt dies, quo in suspicionẽ præceps animi rex adductus, innoxium dilatorẽ iussit interfici. Vtramq; historiam apud Q. Curtium inuenies, quarum prima fidem seruare, quod natura insitum debet esse: secunda uerò moras pellere fidei monemur, ne quis inter pericula dominorum expectandum censeat, cum uitæ, necisq; hominũ causas afferre, non horæ tantũ soleant, sed momenta, & sæpè debitam dolo pœnam tarditas occupet.

Vale &c.

NN 4 FRAN.

FRAN. PETRARCHA ROBERTO COMITI DE
Barifolle, s. Epist. VI.*Incogniti amicitiam ambit.*

ET tui nominis claritas inclyte Vir, & amici communis charitas me cogit, ut hunc calamum aliò tendentem ad te sola, mihi notum fama, quod non soleo tantisper inflecterem, multa quidem & magnifica, & iocunda de te, tuisq; studiis, & moribus, audio, pro quibus tibi, patriæq; tuæ gratulor, nemo mihi unquam loca syluestria seu deserta dixerit, ubi tales oriantur uiri, qualium urbes magnæ steriles, atq; effortæ sunt. Gratulor aërijs atque umbrosis, & roscidis Apennini collibus, qui te nostri tulerint ætati, sed ut uerum fatear, illos tibi, teq; illis inuideo, tuiq; simul, & illorum desiderio teneor, rapiorq; Te mihi quidem uirtus animi, illos loci situs reddit optabiles, & quod ortus meus, quamuis impari sydere ñsdem quoq; uicinus est collibus: at quoniam occupatio uotis obstat, tu me istinc, si quis tam paruæ rei usus est, iure tuo utere, meq; si non prorsus indignus uideor, habeto ibi animo præsentem, inter opaca montium conuexa, & patrij amnis herbosam ripam, thorosq; gramineos, nec dum malis urbium moribus infecti gurgitis alueum, inter densas & uirides syluas testudines, frondea submouentes solem, inter riuos, fontesq; prægelidos, leonis rabiem temperantes. Ego te hic inter aurata palatia, ac templa maioreæ, inter Patauina, Taruifinaq; flumina, sinumq; intimum maris Adriaci præsentissimum habeo, Vale scælix, condiscere etiam non uisâ diligere. Venetijs 1X. Calend. Augusti.

FRAN. PETRARCHA ROBERTO COMITI DE
Barifolle, s. Epist. VII.*Patriam cur non inhabitet.*

Spem de te conceptâ Vir clarissime, miris mihi modis auxit Epistolæ tuæ stylus. Nempè quem militariter eruditû alijs crediderim, anxie doctum, mihi iam credo, sic Philosophicis ac Poëticis cuncta ibi plena sunt floribus, quid ni ergo, magis, magisq; tibi gratuler, ac patriæ, regiq; montium Apennino ingenia parienti, & suis uberiora fontibus, & suis uiridiora frondibus, & suis uerticibus altiora: Scribere tibi, fateor, habitabundus inceperam, non quod usquam omninò aliquid bonorum atq; illudisium familiaritate dulcius habeam in uita, sed ueritus, dum fortunam, dumq; ætatem tuam cogito, te ab his publicè iam desertis studiis abhorrentem, nec satis, aut famæ filius, multa mentiri solitæ, aut amantis iudicio, quod antiquo prouerbio cæcitatæ arguitur. Ecce iam cui scribam tædo, itaq; securus, atq; alacer scribo, nec uerba perdere metuens, quæ apud Nasonè leuis iactura, sed apud silentij auidos grauis est, imò uerò magnam, gratumq; de tuis responsionibus, tuisq; colloquijs lucrum sperans. Sanè quæ de mei desiderio, deq; expectatione nō tua tantum, sed locorum dulcis sonis atq; honestis blanditijs multa dixisti, uera esse non dubitem, facit hoc non meæ uirtutis illius, sed tuæ nobilitatis extimatio. Proinde si per occupationes aliquando licuerit, tuum hoc recens, simulq; meum uetus desiderium, ut impleam dabo operam. Quod sequitur libentius tacuissem. Nam amariu sculum gustu est, sed nihil uitæ talis ore prolatum, negligi fas reor. Ad admirationem igitur illam tuam, quæ sæpè multorum fuit, quid ita patriam fugiam, deseramq; uno breui, sed è medio cordis erumpente suspirio respondisse uelim. O patriæ uenerator, & quando ita uis amator mei, ignotiq; cultor hominis. Non ego illam, sed me illa deseruit, quem & aliquando complexi uisa est: & si gloriari humiliter tecum sinis, non tantum urbes Italiæ, sed transalpinæ etiam, barbaricæq; nunc maximè precibus irritis euocant, & expectant, non quod ego sic merear, nosco me, sed quia id mihi cœlitus datum est. Quo uno forsan inutili & uentolo bono, multa ut possum uariarum rerum soler incommoda. Vale, & ignosce uaniloquio, non hoc dicere uolui, sed cœgit dolor, mœstam sarcinâ fidenter in amica aure deposui. Patauij VII. Idus Octob.

FRAN. PETRARCHA PRIOR CAMALDVLENSI, s. Epist. VIII.

Pro benigna illa, & plena ueræ charitatis epistola, in qua quidem illa scripsisti, non quæ ego audire, sed quæ tu loqui & scribere dignus eras, meritas grates ago, ad laborem ueniendi ad me, ut tuam me ad ærem ducas, quem tua sibi sumit humilitas, quia nec tibi conueniens, nec debitus mihi est, acceptum habeo, & perinde apud me est, ac si ueneris: uenisti enim meliore tui parte, non dubito uenturus totus, nisi obstarem. Mihi autem satis est, sic ueniam, sic affectum talis uiri animum reperire, inter hoc mihi,

mihī, quæso, tribuito, & mihī utilius, & facilius tibi, ut CHRISTVM quotiens ad mensam
eius accesseris, pro me ores, det quod superest uitæ, tuto, foeliciterq̃ agere, delicta iuuentu-
tis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Demum ex hoc carcere caduci corporis egres-
suro, longumq̃ue iter & ambiguum acturo, uel ipse mihī obuius sit, & sæpe uocatus, tunc
respondeat, ecce adsum, uel angelorum aliquem suorum præcipuè Michaëlem adesse mi-
hi iubeat, qui per ipsas hostium insidias, plano calle dirigat infœlicem animam, suis diffi-
dentem meritis, & de sola Dei sui misericordia præsumentem. Vale. Pataui VIII. Idus
Octobris.

FRANCISCI PETRAR.

CHÆ V. C. EPISTOLARVM DE

REBUS SENILIBVS,

LIBER III.

FRAN. PETRARCHA IOANNE BOCATIO, S.

Epist. I.

De Astrologorum nugis.



Rasentiam tuam animo meo gratam, & speravi semper, & sciuī
& quantum tibi placuit sensi. Illa uerò quod minimè noueram,
& fausta erat, quandoquidem his mensibus paucissimis, ni-
mumq̃ uelocibus, quibus in hac quæ mea dicitur, tua domo
moram trahere tibi mens fuit, inducias, bona fide mea, uideor hā
buisse cum fortuna, nil nisi latum te præsentem ausa. Mirabar ipse,
quid ita rumorum infœlicium iaculis semper expositas aures
meas, tristioris nunciū cuspis, nulla percelleret, mecumq̃ tacitus
quærebam, quid nunc agit hostis mea? Fessa ne an oblita mei
est? An tandem patientiæ uicta succubuit? Nihil horum, nunc
intelligo. Causa erat occultior, longeq̃ alia breuis, & insolitæ quietis, an forsan erubuit sub
oculis tanti amici, mecum moribus suis uti, dumq̃ sibi non parceret, mihī propter te peperc-
it? Illud uerius putem, scuitiam hanc, & dolos quibus largiter affluit, non uerecundiam
qua penitus caret, aut misericordiam fuisse. Non enim tali subnixum comite ferire ausa di-
stulit, dum abires, ne prius inuaderet, ultro te illi obuium dares, neu mihī uel strato dexte-
ram, uel nutanti humerū offeres. Non parcebat igitur, sed hærebatur, & nocendi tempus ob-
seruans, interim sagittas cruenta cote mortiferas acuebat. Itaque uix dum funem solueras,
dum repente ex insidijs hostis erumpens, solum atq̃ incautum, teq̃ animo ac suspirijs pro-
sequenter, uulnere perculit inopino, strauissetq̃ illic, ni complexus propositum consti-
tuissem, quod uix serum ueris ac solidis cōflatum sententijs, quasi unum fluctuantis uitæ gū
bernaculum, tempestatibus multis fessus arripui, & Deo præstante non deseram, mortem
scilicet, & mortalia quælibet æquanimitè ferenda mortalibus. Certe um me sic sepe olim, sic
nouissimè mea me pupugit fors immitis. O' quid loquor, aut ubi sum. Quæ mentem infa-
ntia mutat? Neq̃ enim hoc tam illi conuenit, cui à Marone tribuitur, quàm mihī, quem con-
tra notissimam ueritatem, contraq̃ meam quoq̃ sententiam, loqui cogit dolor, atq̃ ita for-
tunam accusare, quasi me claua percussisset, aut cuspide uinxerit Panthasilea uel Orythia.
Magna quidem pars quarrelarum humanarum, non iniusta materia, sed stulta est, illud ergo
consultus ac rectus, & fateri, & credere, nil hominibus siue iusto licet abditò Dei iudi-
cio conuenire, neq̃ fortunam immeritam & incognitam lacerare. Sed ad id inceptam reuer-
tor historiam. Igitur te digressò, sacerdos ille, cui literas ad meum Laliū perferendas de-
deram, ea ipsa hora rediens, intactas retulit, non fuit uerbis opus, aspectus ipse, pro nuncio
fuit, literas ipse meas mœstus arripio, manum atq̃ anulum recognosco, & quid, inquam res
est? Quid hæc sibi uolunt literæ? Quid huc redeunt? Quid incomitatur? Quid intactæ saltem
ueniunt? Quid Lalius meus agit? Vbi est? Ad hæc ipse defixis in terram oculis tacebat, sen-
tiens ad quod longo & frequenti usu, ualde sensibilis factus sum, ut damna mea antè etiam,
quàm mihī nuncientur intelligam, tantus amicus ille perierat, imò certè præierat, secururus
uentus sequentem, & cursu continuo properantem. Obijt ergo Lalius meus, uir ingenio,

NN s & elo,

& eloquio, & uirtute unicus, nam de amicitia loqui superuacuum, sic omnibus nota est. Erat autem hic quartus ac trigessimus nostræ annus amicitia, pro breuitate uitæ longum satis, pro uiuendi desiderio breue tempus. Ecce autem manu adhibita, dum adhuc recens uulnus foueo, spiritumq; contineo, repetita cuspe nouum misero uulnus infligitur, Simoni- dis nostri obitum referente illo, cuius in gremio expirauit, ô foelices animæ, dumq; hic fu- stis unanimes, unumq; sub tempus hinc digressæ, uobis ut spero benè est. Nobis qui re- mansimus, uestro abitu uitæ cursus, quasi ex amœno, & prono calle, ad difficiles salebras ac perplexus penitus deflexit angustias. Sic amice nobiscum ludit mors, laetales ictus inge- minans, nec nos differt, nisi ut supplicio longiore confecti, nostrorumq; omnium specta- tores cinerum affecti, & diutius, & sæpius moriamur. Sed ut libet. Ego enim iam obtorui, iam sentire nihil incipio, & usum uersus dolor, non iam dolor, sed consuetudo flebilis ac na- tura est. Animalia quædam ueneno uiuere fama est, ego uerò malis meis pascor, uoluptate quadam effera, & qui fuerant gemitus cibi sunt, impletumq; est in me, seu Davidicum il- lud, fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte. Siue illud Ouidianum:

Cura, dolorq; animi, lachrymæq; alimenta fieri.

Ego his pastus, inter hæc senui, & illud afflicti senis, in meum redijt caput. Dies mei uelo- ciores cursores fugierunt, & non uiderunt bonum. Quid uis? Prorsus extra me sum, insue- ta Metamorphosis, animi habitum, moresq; exui, sola restat effigies. Sic me celeres transfor- mauerunt anni, & quidem pauci & mali, sic serenitatem illam, qua me incipiens adhuc leta, & facilis senectus, semper licet apud Poëtam tristis ornauerat, moestis undiq; nubibus in- uoluerunt, nulla usquam de alia re conceptis, quàm de amicorum moribus: in quibus ego moriens uiuo, ut si gaudendi materiam fors daret, oblitus, ut arbitror, sim gaudere. Age au- tem consternatum, sparsumq; animum colligamus, ô charissimi Læli, sic uobiscum enim, quasi cum præsentibus loquor, uereq; uiuentibus, planè, inquam mihi tu Læli, & si ego tibi non Scipio, quantum hoc ipso anno, quod tuæ testantur epistolæ, me defunctum famæ cre- dens, fleueras? O' Simonides optime, iure tu mihi Simonides, & sacerdos, & uates, & utrunq; pariter sacer uates, quantum nuper tremere atq; horrere te scripseras, ne superstes mihi fieres, quem tibi superstitem precabaris, me nolente factus es uoti compos, clausum meis, apertumq; tuis precibus cœlum fuit. O' curæ hominum inutiles, metus superuacui, spes inanes. Quid timuistis amantissimi? Quid solliciti fuistis? Ecce ego cuius aut fama mortis, aut sola cogitatio, sic præcordia uestra concusserat, quiq; meorum primus omnium mori optabam, mori ultimus permetuo, & hoc primū queror, quia quod me literis uestis uterq; monuerat, in se spreuit, insectumq; aërem, & loca morbis infamia declinare. Verum ego hæc ne quicquam, dumq; animum exonero, non responsuros arguo, qui utinam ô ami- ce te secuti, ut animo semper, sic nunc corpore, & uobiscum fido sub lare latitantes, pesti ca- dere uoluissent, Romā insigniter, Neapolimq; uastanti. Quod te fecisse gaudeo, tibiq; gra- tiam habeo, qui tectum meū dignum duxeris, sub quo iisdem malis, patria laborante quie- ueris: illi autem, quorum mihi fideliter, pro se quisq; consuluit, uti suo ipsi cōsilio uoluere, dicam fortassè uerius, nequi uere, durum est fixa conuellere. Et Romæ quidē iure suo, si ne- cesse nunc mori erat, ossa Lælij debebantur, ubi compacta primum neruis fuerant, & pelle uestita, sed alterius cinerem Florentiæ debitum, sibi abstulit Neapolis. Sic terrena sui parte Simonides ille noster amor, nostræq; delitiæ iuxta Virgiliū, iacebit peregrini solamē busti aliquod amatori Pieridum & cultori. Vtriusq; uerò pars ætherea, cœlū petijt, sic mihi per- suadeo, sic oro, sic cupio, & profectō sic est. Non possunt tales animæ, aliorum ire, delecta- tur enim cœli regnator, altis & mitib. ingenijs. Sed cur, heu, qui nostri collegi ultimus, uitæ huius aspersum limen intrauerat, primus egreditur, nisi ut multiplicibus argumentis intelli- gam. Quod ualde si nunc primus intelligere cœpero, tardus sim, nullo agi ordine res hu- manas. Video amicē, & iuditio damnatæ, depulsæq; animo, ad calamum redeunt quærelæ, & sunt sanè ægri quidam, quibus remedij genus, sua ubertim quæri, quasi mali sensum la- mentis extenuent. Sunt qui fessi, sine suspirijs & læui murmure nō quiescant, quasi pului- nar aptius sternat ille, ubi infestus, & tremulæ illæ uoces, pro mollibus plumis sint. Mihi quocunq; consuetudo antiqua, linguam aut calamum impulerit propositum recens est, si- xumq; animo, quod dixi, multo quidē nisu fateor, sed & multo rerum turbine stabilitū, ex æquo despiciere spes, metusq; gaudia & dolores. Hæc sunt enim ferè, quæ constantes quoq; animos, & generosa consilia interpellant. Instat autem dies, quo nihil ad nos ista pertineant, quæ nunc tanto molimine uitam nostrā obnubilant, ac serenant. Nobis interim ut res sunt, summa

summa ope terroribus, uigentiq; tristitiæ resistendum est. Quando his contraria, uel spes anxia, uel illa gestiens lætitia, quæ multos attollendo præcipitat, Deo gratias, nihil nobis his temporibus attulit, nihilq; uidetur allatura negotij, diu a nostris exul, atq; auersa luminibus. Cæterum his omisis ad te redeo, nostrumq; Simonidem, quorum mihi tu pene iam solus superes studiorum comes, ille licet abscesserit, præsens est, nunquam quæ præsentior, quam dum absuit. Ante enim finem absentiae præstolabar, quod quoniam mihi morte præripitur, non iam reuersurum cogito, sed reuersum, fictaq; præsentia me consolor. Et ego quidem illum, ac te, si quid mihi humanitatis in expletis operibus accessisset, quasi alterum Varum, Tuccamq; alterum, animo prouidebam. Nunc quando hic ordo superis placet, quod illum mihi fore decreueram, id me illi fieri (nisi fallor) æquum est. Itaq; si quid opusculorum atq; epistolarum eius omnis generis imperfectum superest, inter nos uiritim diuide, & postquam nos quoq; nostra fors diuidit, extimatis ingenijs, meam mihi partem mitto, tuam serua. Debemus hoc illi fateor, nec tu negas, uiuat ille in cœlo, & in memoria nostra uiuat, dum nos uiuimus, post nos autem in memoria posterorum, quibus non me fallit amor, si notus fuerit, charus erit. In quo si res æget, fasce licet pressus, propriam meam operam uerecunde memoriter polliceor. In eo autem, quod illi latè admodum acceptanti, post meci Socratis obitum, totum illud, quod nisi cum uita finire non uideo, opus epistolare deuoueram, nihil muto. Quod ad hoc attinet nihil actum est illius morte, nunc est opus ut sileam. Scribere illi amplius non possum, sed de illo & scribere, & cogitare, & meminisse, dum melipse meminero, nemo certe uretuerit. Proinde nunquam inscriptio prima mutabitur, quod uiuo uirenti uiro olim spondidit soluiam cineriarido, soluiam nudo nomini, quicquid id erit ad Simonidem meum erit. Quod quandiu seu quantum sit ignoro, tantum erit haud dubie, quantum uita spatium, quo nil incertius. Certè autem longius esse iam incipit, quam sperauit, quamq; optauit, illa etiam ætate, quæ cupidissima est uiuendi, uiuere uolui, sed non solus, sine probatis ac ueteribus amicis, quibus ut uides, iam serè omnibus superuiuo, ut citò, uel sine amicitijs sit uiuendum, inhumanum ac miseræ genus, uel nouæ querendæ amicitie, anceps ac difficile negotium. Sed ne redeam ad quærelas, quæ in singulis uerbis occurrant, passimq; se ingerunt reluctanti, ad aliam, sed confinem stylus transeat materiam, uides puto, ualde enim aut sopitus est, aut cæcus, qui non uidet quo res hominū sint in statu. Annæ ætatis huius ultimæ M. CCC. XLVIII. luximus, nunc lugendi principium illud fuisse cognoscimus, neq; ex illo cessasse unquam, hanc insolitam & inauditam a sæculis mali uim, hinc illis dextra, læuaq; dimicatoris more, promptissimè ferientem, itaque toto sæpius orbe transcurso, cum nulla maneat pars immunis, quasdam bis, terq; repetit, nonnullas annuercaria tæbe pessundedit, Mediolanum urbem Ligurum caput, ac Metropolitim, usq; ad inuidiam hæcenus horum nesciam laborū, & cœli salubritate, ac clementia, & populū frequentia gloriantem, sexagesimus primus annus, & uacuum fecit, & squalidam. Quo quidem ego diluio, qui Deo duce tunc aberā, quid amiserim nostri, illi dehinc populo mitior, mihi uel crudelior annus sequens, quod habui optimum in terris, eripuit amicum illum, cui ut similis nulli hominum erat, sic nulli similis est iactura, nomen uiri ne inuitū cogat ad lachrymas, nunc silebo, neq; tibi opus est nomine, ut quem loquor intelligas. Idem annus sic Veronam exhaustit, ut nostra illam ætas, qualem uidit, uisura utiq; iam non sit. O' immitte pectus sæui principis, quem de conditione temporum suorum queri solitum legimus, quod nullis calamitatibus publicis insignentur, & commune malum aliquod atq; insignem pestilentiam optare uides, utinā tale aliquid ferox Cai, ne nos talia multa quotidie uideremus, & ut pñs luminibus parceretur, impios oculos mœstum spectaculum recreasset. Neq; uerò transmarina tantum, sed & nostra prætereo, longanimis ac tristis historia est. Ad summā, uacuum hominum, sed criminum plenus est orbis, sic ad paucos tota scelerū descendit hereditas, ne mireremur, si quo pauciores, & peiores sumus, nam necesse est, hoc mentium uirus, & hanc rabiem, & hunc luxum, & hanc sartaginem uitiorum, perpetuis ignibus superiectam, cui nil demitur, sed indies aliquid additur, eò feruore funestius, quò teruet angustius. Sed procede, tertius hic annus, ex ordine ab initio malorū sextusdecimus, multas quidē urbium nobilitat, inter quas & Florentia reiuasit, quā sic præsens ætas exercuit, & afflixit, ut parū sextædecime retrocedat ætati. Cui accessit ad domesticā cladem, belli furor externi, quod uariæ cum Pisanis gestum, magna partis utriusq; pernitie, & maiore periculo, nunc maximè dubijs pendet euentibus. Inter hæc mala quid Astrologi somnient audisti, usq; ad sexagesimū quintum annum, iniqui syderis uim producit, inde iam his qui durare potuerint, lætiora omnia, quibus

quibus astipulatoribus polliceantur, in dubio est: pollicentur tamen, & tam propè est dies, ut promissi fides, quanta sit, diù dubium esse non possit, apud populum dico, quem nò modo Astrologorum, sed quorumcunq; uaticinantium, & qualitercunq; furentium promissa suspendunt, apud nos enim, non minus hodie certum esse debet, quam cum uenerit, ueterrum si benè meminimus promissorum. Proinde nūc Martem & Saturnum, nescio ubi nam syderum nundinantes faciunt, eamq; coniunctionem (ut eorum utar uerbo), post exitū anni huius, toto nunc etiam biennio duraturam, dicunt: mirum ualde ab initio rerum, nunquam his in locis astra illa fuisse, cum iam totiens circos suos, & cœlum omne lustrauerint. Sin ibi fuere, mirum aliud, eisdem ex locis ac sydenbus effectus, tãto dissimiles prouenisse. Horum enim alterum fateri oportet, uel si negant simile aliquid post orbem cœditum, seu quoniam conditum negare solent, post hominum memoriam, uisum, lectumq; uel auditū profiterant, quod si nequeunt, quiescant, & quiescere alios sinant, neq; nos saltē suis artibus falli posse confidant. Nescimus quid in cœlo geritur, quod ipsi quidem impudenter an temerariè profitentur, at ex parte, quæ in terris gesta sunt, nouimus, nisi fortè suas, & ipsum altera tiones, suasq; discordias cœlū habet, & iam uel senio delira, uel turbata odijs, uias suas oblita sunt sydera, ueræq; nunc uagæ, & errantes stellæ, nullis legibus, aut naturæ fretus extra Zodiacum Phaëtontea licentia, funestos mortalibus curfos agunt. Et hoc enim, & quiduis ineptiæ dicturi sunt, potiùs quàm ignorantiam confessuri, quorum nò ignorantiam modo, sed cæcitatem, uerè cordiamq; omnem, uulgò etiam multa, olim, sed nil clariùs, quam presens hæc pestis aperuit, uerecundumq; iam esset, aliquando fateri, se nescire quod nesciunt, insuper quid nescire, illos, nemo est qui nesciat. Modestius hac in parte Medici, quorum peritissimi habiti, sæpè me præsentē falsi sunt, artis suæ remedia, ad hoc naturæ se uidentes arcanum non extendi. Possem eis ignorantiam donare, si eam sic in reliquis faterentur, at Astrologi, qui feruntur, omnium ignari potiùs mori uelint, quàm se rei illius ignorantes dicere. Nampe consuetudo & pudor, & peruicacia, & lucellum, & facilitas insanorum, futuri semper ab expectatione pendentium, hi sunt linguæ nodi, ut uerum elicias aculeo opus sit. Nemo uolens, nisi modestia uigens cogat, ignorantiam profiteretur. Norunt ipsi quidem & si dubitant, cœlo suo tot mendacijs aduersante condiscant, nihil est quod uentilant, quod mercantur, quouè arida pectora, & siticulosas aures infarciunt, sed id nihil ignotum alijs fieri student, ne si emergerit, ipsi etiam nihil sint. Talis enim quisque est, qualibus delectatur, inter artificium atque artificem multa cognatio est. Hæc pertinaciæ causa ingens. Quod sunt uideri metuunt, quod non sunt cupiunt, quia quod sunt, nihil est penitus, fieriq; aliud iam non possunt, usu pessimo compediti, unum hoc possibile arbitrantur, idque eligunt quod esse nequeunt apparere, frustra id tamen insensati. Qui ut certè si de motibus agant, si uentos ac pluuias, si aestus ac frigora, si procellas maris, si solis, lunæque nuncient eclipses, utiliter sæpè, semperque delectabiliter audiendi sint, sic dum res, casusque hominum soli Deo cognitos fabulantur, ceu mendaciorum tristium opifices respuendi, æque commertio non literatorum modò, sed bonorum omnium repellendi. Ipsi uerò peruersitate animi, quadam atque obstinatione mirabili possibilia negligunt, impossibiliū operam dant, quinimò usque adeò depuduit, & cognitu faciliora diffiniunt. Venit ad aures tuas forsitan, ut nuper expeditione Ticinensi, cum uir ille magnanimus, qui nunc sibi præsidet, laecessitus, urbem ualidam, munitamque aggredi statuisset, Astrologi omnes strepabant, & hic noster, ante alios tantæ famæ, ut uulgò futuri præcius, potiùs quàm prælagus haberetur, multis hic diebus paratam profectionem, sublataque signa continuit, expectandum dicens, horæ fatalis aduentum: ea uerò cum uenisset, illo iubente, motæ acies, & totis in bellum uiribus itum est, cumque antea multis mensibus, mira cœlum ac terram siccitas habuisset, eodem ipso die, parafactis subito cœli ualuis, tanta uis pluuiæ coepit, multisq; continuis post diebus, ac noctibus creuit. Vt campi omnes & hostiles primùm, muros, castra cingentia, miro & insolito diluuiū inundarent, non sine multo discrimine, ut uicturi armis, propè imbris uincerentur, & si postea melioribus auspicijs in aciem reditum, & uirtute ac fortuna Viri illius, Dei frater præsidio, absque astrorum consilio capta uibe, bellumque confectum sit. Sanè tunc mendacio insensus, coniectorem illum, alioquin uirum bonum, doctumq; supra communem modum, mihi uerò charissimum, sed futurum fateor chariorem, nisi esset Astrologus, amice argui, quid ita in tantæ rei iudicio dormitasset, ut tam periculosa cœli mutationem, & tam proximam non uideret. Respondit ille: Difficillimum esse, uentos & pluuias, & impressiones alias aëris, & quæ dicuntur præuidere. Cui ego: facilius

Facilius ergo est (inquam) nosse quid mihi uni, quidue alteri post annos plurimos euenturum sit, quam quid caelo & terræ, totiq; rerum, naturæq; impendeat, hac ipsa luce, uel crastina erupturum, cum naturaliter quidem ista, supernaturaliter illa contingant, distribuente cuiuslibet suas sortes Deo. Facilius (inquit) haud dubiè, sed hoc ita dixit, ut animi pudorem, media in fronte perlegeres. Scit ipse me uerum loqui, neq; horum aliquid ut opinor neget. Quanquam iam inde à domini præsentis exordio, inter ipsum & me, qui ea tempestate illic eram, de maiori etiam errore certatum esset. Cum enim tempus anxio prorsus horoscopo delegisset, quo foelicius tribus illis magnis fratribus, dominationis insignia tardaretur, me cui iniunctum erat, ut in ea solennitate uerba facerem, & orationem meam, & nouorum dominorum intentionem ac publicam interrupit, dicens, aduenisse horâ, quæ præteriri sine multo periculo non posset. Cumq; ego licet talium haud inscius nugarum, tamè ne stultorum numerosâ sententiâ obstare, cæpto sermoni finem ante medium posuissem, stetit illè hælitans, atq; attonito similis, dicens: Adhuc modicæ restare antequam hora illa foelix afflaret, meq; interim hortari cœpit ut loquerer. Ego subridens, perorasse me, neq; post finè esse aliquid respondi, neq; pulchram aliquam fabellam occurrere animo, quam Mediolanensium populo recitarè, illè astuans, & sæpè ungulis frontem scalpens, tacitis omnibus quibusdam indignantibus, ac ridentibus alijs, post paulum exclamauit: Hora est, cum uerò longæuius quidam militaris uir, cui id negotij datum erat, tres paxillos puros, rectos, candidos, qui nostrarum nunc urbium sepra sunt arripiens, cuiq; suum latis uerbis, uotisq; & faustis omnibus in manu posuit. Sed id tanto, in singulis interstitio temporis actum est, ut si uero est hora illa Nigidij, qua Astrologi ignorantiam suam, dum uelare uolunt detegunt, meritò credi possit, diuersam fratribus fati seriem insilire. Neq; hercle aliter fuit. Nota est historia, ut ante annum exactum, natu maior, & Bononiam nobilem domini sui patrem, & mox uitam, adhuc uiuentibus annis amiserit, reliquorum, & prosperitas certior, & uita longior, usq; iam post decennium producta, nunc maximè floreat. Quod sæpè amico illi aruspici iocabundus obieci, cum ille quidem arte sua nihil amplius fieri posse, uno semper ore respondeat. Et credeo, adeo, uerè hoc dicat, eumq; ut paulò minus excusatum habeam, atas facit, & magnæ familiæ educandæ uiolenta necessitas, quæ ad indigna nonnunquam artificia, magna etiam curuat ingenia. Quam ut eū quoq; in has nugas impegisse arbitrer, uno maximè responso illi illius adducor. Nam cum ego & sibi amicus, & famæ suæ sæpè idem aliter, atq; aliter secum agerem, quam uis ipse & ætate me multum, & scientia antiret. Ille semel uelut expertus, profundoq; erumpēs, in uerba suspirio. Nihil amice (inquit) hac in parte sentio, nisi quod tu. Sed ita uiuere hic oportet. Sensi necessitatis auream cæthenam, & misertus exiit silui. Ceterum hic est mos, ut ad inceptum regrediar, hic fatendi pudor, ea mentium libido, in nos & fortunas, ut aiunt nostras, nostri animi libertatem ius utrunq; sibi aliquid acquirendi, unde sit ut pro honesti studij clara laude neglecta, fuscâ fallaciæ & erroris infamiam mereantur, quorum iudicijs, quod falsi inest fraudi. Atq; inscitæ iudicantis. Siquid autem ueri non scientiæ, sed casui debeas imputare fortuito. Quid est enim aliud quod Augustino olim adolescentulo, & ob eam causam tunc minimè credituro, post autem nō credituro tantum, sed breui etiam alijs persuasuro, perq; omnem uitam aduersario ingenti, atq; euerfori huius uanitatis acerrimo, bonus ille consultor dixit. Vim fortis hoc facere in rerum natura, usquequaque diffusam. Vnde est enim, quod & diligentissimè cogitata frustrantur, & casu elapsa, certis sæpè successibus confirmantur, & longo studio non inuenta ueritas, quasi per ludum sese aliud agentibus ingerit. Isti autem, si quod uerum, unum fortè uel alterum exciderit insolentissimè prædicant. Quod assiduè mentiuntur excusant, prædictiq; fidem requirentibus irascuntur. Importunum ualde non erubescere, cuius contrario gloriæ possem uel errori, uel inopiæ ueniam dare, si uerecundius mentirentur. Impudentem ignorantiam, ac superbum mendacium, quis non oderit? Nec ignoro in his redarguendis, multa sæpè me scribentem plura etiam loquentem uerba iactasse, quæ mihi fateor, non profectus spes, sed mendaciū odium elicit, iacturamq; ipse meam solor maximis comitibus. Quis enim ueri amicus non hos odit atque arguit? Frustrâ tamen æquè omnes, nil uerbis proficitur, uerberibus opus esset, & legum supplicijs, non doctorum hominum libris. Fixum est enim, præteritorum atq; præsentium ignaris, uentura prænoscere, seu ueritas quas præcognita prænunciare credentibus. Quorum iam non infelicitas solum, atq; impietas, sed ruditas intellectus, ueriq; omnis incapacitas nota est, his fidem habentium: contra quos ueritas, & ratio, experientia, & non sancti tantū uiri, sed Philosophi etiam graues, totis uoluntatibus

minibus accinguntur. Linquo Ciceronis, linquo Ambrosij, atq; Augustini operosissimos, ualidissimosq; tractatus, disputationesq; longissimas, quas nec tempus exigit, nec recipit locus, nec requirit quisquis aliquantulum legendo processerit. Nota nempe sunt omnia, unam Ambrosij ipsius, quod seorsum scripta est, ueram nescio, an breuem magis audiant sententiam, ex eo libro, quem de obitu Satyri fratris sui scripsit: Philosophi (inquit) de cœlo disputantes, quid loquantur, ignorant. Quid hic dicent, irridebunt scio, sunt enim non stulti magis, quàm audaces, sed meminerint quicquid in hunc dicitur, in Spiritu sanctum dici, quo ille plenus hæc dixit. Sed quid rursus ago, an qui Spiritum sanctum spernunt, Spiritus sancti organum, sanctorum linguas, & calamos non contemnent? Nec reuerentius Esaiam audient, dicentem: Annunciate quæ uentura sunt in futurum, & sciemus, quia dii estis uos. Nam ut noui Testamenti scriptores, ignorantia, sic Prophetas arguunt insanite, & ad summam, omnia præter Ptolemæum Aegyptium, aut Firmicum Siculū execrantur, sed illorū furor eis noceat, nobis prosit, ut quanto illos à uero turpius prolapsos cernimus, tanto nos illi cōstantius hæreamus. Demum ut ijs pro omni iam tempore finis sit, neq; mihi inter surdos inutilium plus uerborum effluat, de horum omnium cōminationibus ac promissis, breue si iudicium meum uis, miro compendio te diuinum faciam, obserua igitur, quid de re qualibet ij nuncient, contrarium enim erit. Qui hoc genere diuinationis uti uolet, rectè illis aduersus, hoc est, rarissimè quidem mendax, semper ferè ueridicus deprehendetur. Iam quid de promisso malorum sine sperem, puto perspicias, de quo iterum abiectis odiosis, simulq; ridiculis horum uaticinijs, si iudiciū amici simplicioris exposcis. Non astra, non fulgura, non exta, non uolucres, non deniq; sortes ulla, sed solum animum in silentio consulentis. Et si qua est præfatio meo, fides ita sentio, siquidem ira Dei est, qua nunc mortale præmitur genus, inquit, fateor iam dudum mea fertur opinio, & tum demum finietur, dum autem molliti, flexiq; ad alium uitæ modum erunt animi, aut dignis fracta supplicijs humana durities, quæ ut uidetur inflexibilem se ostendit, malleoq; hæctenus, & incude recudit. Quo in statu, remedium aliud, nullum est, nisi ita uiuere, ut parati simus dum uocabimur, ne quasi res noua, ac improuisa nos terreat. Quæ utiq; uetus est, & nisi desipimus, prouisa iam pridem nobis esse debuit, præsertim ex quo hanc mundi publicam ruinā, & sub ea, nostros ferè omnes oppressos, & quæcunq; nobis in terris fuerant, chariora cōspeximus. Quorum si quid fortè supererat, ecce non reliquæ perferere, hoc in malis unicum remedium probo, teq; hortor, ut comprobes. Fuga enim mortis (quod monēti olim scripseram amico, ne muto sententiam) nulla est. Claude oculos præstigijs, aures nugis, uitam medicis, astrologos fuge, illi corpora, hi animos lædunt, sospitatorem uerum atq; astrificū uenerare. Sin uarietates naturæ aliquæ, causisq; latentibus infectus aër, uel si sic penitus dici placet, cōstelatio quædam, nos mortalibus ignota, persequitur, finis erit: dum decocta corruptio, ac digesta solis radijs, uel aliquorsum deriuata, seu consumpta labes, fuerit, horum sanè uel alterum, uel utrunq; quando sit futurum non cœli spectator, sed creator nouit, uel fortassè aliquis Vir pius ac sapiens, cui hoc ille reuelauerit, nō Saturnus, aut Mars. Iis enim auctoribus uititur insana garrulitas, hos nobis dominos imponere nititur, & consilia Dei eludens, quantum in se est, & interimens arbitrij libertatem, quàm deinde fomentis inanibus suscitare sibi uidentur circulatores egregij, dum dicunt dominari astris sapientem, præclare infinita mendacia uno regunt uerbo, imò uerò mendacia mendacijs accumulunt. Nam & id quoq; falsum est, nec sapiens astris, nec astra sapienti: sed utriusq; dominatur Deus, unde uerò si id credimus, nisi ab astris hoc habuit dominator iste astrorum sapiens, ut sapiens esset. O perplexi loci, ludus turpis ac fragilis. O malè laudatum diu uerbum, quod sanè aures respuant. Quomodo enim astris dominabitur, qui nihil habeat, nisi quod sibi astra concesserint: Quæ lex unquam feudatarium eius dominum, à quo feudum habet, & nō illi potius obnoxium ac subiectum fecit. Dominatur sibi Sapiens, dum Deo pareat, & respiciens ad illum, rationis gubernaculo, uitæ cymbam regi, astris uerò nec potest dominari, nec uult quidem. Vnus enim est astrorum atq; hominum dominator, cuius sapiens non ignarus, atque illi seruire, ab alijs liber esse contentus, non dicam cœli, sed nec terræ ipsius quàm inhabitat, dominū querit, usus illi satis est. Esto autem dominetur astris sapiens. Vt hi uolunt, dominūq; istud, uel ab ipsis astris, uel undecunq; suscipiat, an nō uident, an dissimulant, quàm multi sunt astrorum serui, si sapiens solus, aut dominus, aut seruitio sit exemptus. Possem multa de scripturis promere, quibus ostenderē, quàm pauci semper fuerint sapientes, quamq; illud uerum Salomonis: Quod stultorum infinitus est numerus, Nisi quod probatio rei huius ut arbitror

tror experientia relinquenda est quisque mihi, pro se magnis in urbibus circumspectat, atque intendat, quot sibi quotidie sapientes ueri occurrat. Quisque recogitet, quot sibi cum sapientibus res fuit. Ita tamen, ut quem quærimus sapientem, uitæ merito, non uulgaris fama hoc est, non uerbis aliorum, aut etiam suis, sed factis, rebusque ipsis existimet, post numerum conficiat, puto dextre manus auxilio, non egebit. Non enim sapientem sic accipio, ut sapientes cauidicos stulti uocant, neque ut docti quidam, qui multiscium sapientem dicunt, aliud est enim sapientem esse quam disertum, mores ad hanc rem, non literæ requiruntur, quæ si bene instituto animo accesserint, ornamento quidem, ac præsidio ingenti erunt. In quo autem & in malis prono, nunquam proderunt, sæpe oberunt. Idque & multis, & clavis argumentis ostendi facile esset, nisi uulgo etiam constaret, literatos homines fuisse, qui uel consiliis malis Respublice euerterunt, uel graues fando discordias aluerunt, armatasque in necem compulserunt acies, uel quo nihil potuit fieri peius, diro animas dogmatum ueneno, & uariis erroribus infecerunt orbem. Voluntas ergo bona, non ingenium, uita, non oratio sapientem facit. Fuisse autem qui nullum suere qui unum solum dicerent sapientem, qui Catoni honos à nostris, apud Graecos uero ab Apolline tributus est Socrati, Græci ipsi septem numerant. Quam uere autem, & qui id dicunt, & de quibus dicunt uiderint, certe horum nomina scholis omnia trita sunt. Plures alij fortasse, sed gens loquacissima, & suarum miratrix rerum, maxima hoc contenta fuit numero, quæ ipsum non defuisse qui carperent, ac riderent, multo quidem citius sapiens dicitur quæ sit, itaque si oculis cerni posset, quam multa ipsi ipsis, qui sapientia nomine gloriantur desint, ut esse inciperent quod dicitur uulgo, puto ipsum pudoris inscium puderet, & diceret pauciores sunt quam fama loquitur sapientes. Mea certe sententia, non dicam Phœnice rarior, atque anno renascens quingentesimo, sed rara utique auis est sapiens, non gregatim uolat, non ubique nidificat, non quolibet fedit ramo, non omni uerno tempore nascitur, nempe cuius ortum rariorem Ciceroni extimat unile partu, quem inter prodigia numerari sola raritas facit. Ut ergo astris dominetur, hic seu nullus sapiens, seu perrarus, quid facient alij, seu quid facient omnes? Quid porro nisi seruiant astris, seruiant non tantum corpori, sed quæ nulla inferior, animorum, hos tamen ista non tangunt, qui salute hominum spreta, solum de hominibus lucrum captant, soli inhiant prædæ, quæ quoniam de liberis non sperarent, nec facere suos possunt seruos, faciunt stellarum, ut iam diximus, quarum se conscios, & quasi consiliarios dici uolunt, sæpe inter seruos ac dominos secretorum internuncios spondent. O flagitium audax pernitentium. O credentium stultus pavor, & quæ audacia summa est, ut peccata hominum excusent, Dei iustitiam accusant, cum dicunt, ut præclare ait Augustinus, de cælo tibi est inuitabilis causa peccandi, & Venus hoc fecit, aut Saturnus, aut Mars scilicet, ut homo sine culpa sit, caro & sanguis, & superba putredo. Culpandus sit autem cæli & siderum creator, & ordinator, & quis est hic nisi Deus noster suauitas, & origo iustitiæ? Iam uero ut raptanti stylum iracundiæ frenum ponam, & qui supra desitutum me promissi, uel hic desinam, atque à circumscriptoribus his diuellar, si hic quoque ubi naturalis scilicet malorum præsentium causa sit, consilium meum quæris. Nullum mihi certius aliud quam quod audisti, ubi de hac morali periclitamur, ac misera uita ad illum confugere, apud quem est torrens uoluptatis, & fons uitæ. Nam quid, oro, agat aliud uiator, aquæ modicum rimoso uase collectum, labi sentiens, & siti metuens perire, nisi ut raptim eo se uertat, ubi uel perennem rituum, uel aquæ fontem indeficientis inueniat, hic tamen humanæ plusculum cautionis haud speruerim, atque in primis locorum mutationem, ut dimissis ad tempus, quibus peristerum acius incubuit sydus, salubriora sectemur, sic procellam portu nauta, tecto imbecrem uitæ agricola, sic periculum honesto diuersorio sapiens declinat, omnium licet inrebus & si cogatur eligere, mortem ipsam uitio prælaturus. Hoc nimirum mihi consilium duo illi dederant amici, quid tamen, heu, me miserum, cur consultor alterius quam sui melior quisque. In proprios usus utere neglexerunt, si sui quidem erat arbitrii, nec decreuit uolentia tenebantur, tu seu humano consilio, seu aliter id quod constat duce fretus Deo linquens Neapolim, & omissa Florentia longiore circuitu me peristi, quamuis adhuc utraque urbium illarum tranquilla peristeret foelix ut decuit, pia fuit electio, qua patriæ me prælatum glorior, tuæque, uel prudentiæ gratulor, uel fortunæ, illud quoque coram quoque sum questus, nimis te hinc abitum propeasse, & si enim purqueror quod coram quoque sum questus, nimis te hinc abitum propeasse, & si enim purgata tibi omnia dicerentur, nostri tamen uulgi morem, uel fingit, uel anticipat, quæ delectant. Sensi autem, patriæ pietas animum urgebat, nec mei desiderium obstabat, trimestri præsentia iam lenium, sic inexorabilis abijit, neque ego uel equitantem arguere, uel me illi posthabitu

posthabitu indignari poteram, cui me antea prætulisses. Sed quoniam etsi non lynceos oculos, ac aprinas aures habet amor, nescio quid isthic nunc etiam reliquiarum metus atque discriminis superesse audio, quod si ita est, te amice per te ipsum precor, ut redeas, aufer hanc mihi sollicitudinem, cui si nescis solito charior factus es. Cur si quæris, ipsa raritas causa est, nulli quam monoculo charior lux, è numero ueterum amicorum, ut dicebam, penè unus es mihi, nam de Barbato nostro quid sperè dubius sum, sic modo Pelignos ac Brucios peruagatur mors. Veni ergo optatus, adest ecce anni pars leuissima, curæ nullæ, nisi Pyretæ ac iucundæ, domus saluberrima, & quam stylo tibi fortassis exprimerem, ni tu illam plenè nosces. Adest optima, & nescio an melior optanda societas, nomen ab effectu nactus, Beneuolentius præclarissimæ huius urbis Cancellarius, & statui publico, & priuatis amicitijs, & honestis studijs benè intendens, cuius uespertini congressus, dum diurnis relaxatus curis, læta fronte, pio animo, instructo nauigio ad nos uenit, & nauigationes, confabulationesque sub nocte, quàm suaves sint, quàmque sincerum & benè factum quicquid in homine illo est, nuper expertus tenes. Nec non Donatus noster Apennigena, què ex Tuscis collibus eripit, multos iam per annos litus seruat Adriacum. Donatus (inquam) noster & Donatus nobis se donante, donatoque illi antiquo & professione successior & nominis, quo nil suauius, nil purius, nil nostri amantius, nil notius tibi: nolo plures nominare, sufficiet hi, quamuis enim nunquam mihi solitudo illa ultima, atque inhumana placuerit, neque mihi probetur qualis scribitur fuisse Belleophon ipse, suum cor edens, hominum uestigia uitans, de quo in solitudine mea, olim duobus solitaria uitæ libris, pro ingenij uiribus multa disserui, semper tamen mihi uir doctus ac sapiens, paucis egere comitibus uisus est, quippe qui sibi ipse si res adigat, comes esse, collocutorque didicerit. Sin uel grauis hęc mora, uel autumnalis intemperies suspecta erit, quanquam meo iudicio nullis aquilonibus, aut zephyris serenari, purgarique melius cœlum potest, quàm serenis frontibus, atque optatis colloquijs amicorum, ibimus hic, erisque tu mihi secelsionis fortasse utilis, at profectò delectabilis author ac comes, commigrabimus Iustinopolim, ac Tergestum, unde mihi fidelibus literis uotua tempestas nunciatur. Ad postremum boni hoc saltem habiturus est reditus tuus, ut quod iam dudum cogito Timari fontem, uatibus celebrem, multis uerò uel doctioribus ignoratum ubi est, non ubi quaritur, hoc est, non Patauinis in sinibus uestigemus. Quem errorem peperit Lucani uersiculus, quo Apono illum iunxit Euganeo, sed in agro potius Aquileiensi ibi illum Cosmographi certiores locant:

Vnde per ora nouem uasto cum murmure montis,
It mare præruptum, et pelago premit arua sonanti.

Vale. Venetijs VII. Idus Septembris.

FRAN. PETRARCHA IOANNI BOCATIO SVO, S.

Epist. II.

De illius statu.

Causa nostros scisti, non dubitem & flecti, Lælij mei, Simonidisque nostri obitum, alterum antequàm hinc illes noueras, uerum aures meas percuti cuiusuis alterius, quam tuæ linguæ cuspidæ maluisti, alterum statim post tuæ domus in limine didicisti, de quibus, multisque alijs, quæ præsentem, nostramque simul, ac mundi totius respiciunt tempestatem, longam tibi mœstus epistolam dictaui, quam ne miseri causa est, non tam labor, aut tarditas, quamuis uerè utraq; causa est, quàm perdendi metus, hunc etiam laborem, sicut alium ad ipsum, de quo loquor Lælium, Simonidemque ipsum perdidisti. Quibus cum multa scripdissem, utriusque tepido cinere inuento, una ferme hora, diuersis licet, è tractibus terrarum, signata uti erant ad me literæ redire, quas aspectu primo infastigas, ut erant nuncias ratus, flammis iniectas, charis manibus in ferias dedi. De te autem, ut quod est fatear, Donatum nostrum, & me ingens pavor arripuit, ne tu quoque post illos abieris, neque nobis uidetur fieri posse, si uiueres, ut nihil his scriberes, quos ais quæ suspensio est, sin absumpta salus (ut Maro ait) & te charissime frater cespes habet patriæ, excusatus es planè, excusatione tibi quidem, ut arbitror foelici, nobis misera, & quæ si quid adhuc gemitum in fundo animæ resedit, eliciat longum.

Vale si uiuis, si defunctus æternum. Venetijs

XII. Cal. Octobris.

FRAN. PETRARCHA NICOLAO MAGNO REGNI SICILIAE SENE-
SCALCO, S. Epist. III.*Promissa non præstari conueniunt.*

DVdum magne Vir, charumque decus meum, dicere tibi aliquid uolui, sed amor meus, ac suauitas tua, dulcibus semper alloquiis, uelut manu iniecta, os loqui parantis præcludere. Nunc tandem ipse me arguo, quod talem animum, tam excelsum, tam ueri amicū, ego quoque ueri amicus, aliter quam uel illum audire deceat, uel me loqui suauiter, magis quam uinliter, nunc usque tractauerim, breue est autem uerbis: sed re amplum quod tibi nunc dixisse uelim. Longum tempus est, ex quo te mihi gratissimum, fidissimumque refugium, procellosæ uitæ, ac prædulce animi solatium statui, neque tu tibi, ut dicis, in omnibus primum, ut ego spero, non ultimum legisti. Ecce inter ea, ut deuoti tui, fratresque mei optimi ferme omnes simul uento citius abiēre, Socrates, Zenobius, Lælius, Simonides, & quod nouum audio Barbatius, nostri omnes, ac qui te propè ut numen aliquid colerent, me supra hominem amarent. Mitto alios, quos numerare longum simul ac flebile est. Et quid putas, ibimus & nos nostro ordine, idque quamprimum, nulla penitus mora est, citò statim, & forsitan hodie moriemur, & quos præmissimus consequemur, nec tua te uirtus aut fortuna, nec mea me studia liberabunt. Soluendum naturæ debitum, moriendum, abeundum, cedendumque sequentibus, agendumque iter est patrum, æque in tua palatia, & in meas solitudines mors intrabit. In huius autem miserrimæ uitæ calle breuissimo, cuius ut uides ad exitum propinquamus, & imus, & currimus, & uolamus, & præcipue in his annis ultimo proximis, dux mihi multos ante alios electus, meque multis, tuo alioquin insigni præferens iudicio, cum ad finem, uel nostrum alter, uel ambo uenerimus, quod utique fieri oportet, & differri nequit, quantum dolebis, quod nescio quibus alijs curis, fortasse maioribus, nescio an & pulchrioribus distractus, nihil unquam pro me feceris, cum potueris semper, & sepe promiseris. Et quanquam nullo meo merito, promisso tamē tuo debitor sis, & qui patrimonij amplissimi, tuarumque rerum omnium partem mihi primam, maximamque meis proximam, totiens interposita iusiurandi religione deputaueris, tibi ultima & minima, quam ego usui tuo relinquerem, referuata, de quo chirographum non unum tuis scriptum digitis, habeo, requisitus tandem, non dicam patrimonij partes illas, aut de tuis omnino rebus quicquam, quod minime perebatur, sed ne unicum quidem uerbum, iustum, honorificum, teque dignum, & tuis in labijs, & in auribus audientium honestissime soniturum, illi tuo electo, & dilecto præstare nolueris, ipse tecum cogita. Ego mihi peccare in te, & in meipsum uisus sum nisi te neglecti huius tam decori, & tam tui officij aduerterem, quod ut differrem hactenus, quid putas, nisi stupens dolor fecit. Ne uerò amplius differam, dolore tandem uiduus stupor, & casu oblatus hūc Vir, mei nuper, tui pridem amantissimus impulit, penes quem sic desiderium, & querelam, & suspirium meum omne deposui, quasi in eo cernerem te præsentem, tecumque de te quærer quod persæpè tacens soleo. Sibi igitur crede, ipsumque audi obsecro, & nisi tibi inglorium ducis, exaudi, patientia sed armare, priusquam incipiat, & uerbis asperioribus. Mitem animum oppone, contra te dici audies. Noli partes extimare, sed causam tuam, reus, idemque & testis, & iudex, de te ipso fer sententiam. Vide quam conueniens famæ tuæ sit, habuisse tot annis hominem, quem amicū uoces, quem uicē interdum humilitate insita, magnitudinis immemor, ut maiorem alloqui soleas, & si ipse, ut est longè, se imparem omnibus fateatur, nihilque sibi præter somnij tam longo in tempore contulisse, tam claræ nomen amicitiae, cum amici munus, breui & facili pridem uerbo implese potueris. Quid ad tribunal illius, qui non solum amicis, sed etiam hostibus benefacere præcipit, huic sis calumniæ responsurus uideris, ego bis te requisui, utinam uel negasses citò, uel implesses serò licet, aut saltem lentius promississes, ecce nūc tertia, & ultimæ preces meæ, quam efficaces, in te est, nondum sperare de te desij, si nunc quoque meam spem destituis, tuus ero nihilominus, nam quem semel dilexi, semper diligo, sed molestus amplius non ero. Vltimum hoc premisis adjiciam. Magnam & insignem amicitiae laudem fore, sed eam multis & magnis ex rebus constare, Amicum dici facile est, amicum esse difficile. Vale.

Et si nimis familiariter, loquor ignoscito, Patavi III.

Idus Octobris.

BArbatì mei nomen, quo uix mihi aliud, aut charius fuit, aut nunc quoque dulcius sonat hunc in paruis forsitan, sed in multis certe occupatum calamum auertit, rogas enim, & quasi debitum reposcis, ut de illius uiri uita & moribus, actibusque, quos mihi notos reris, opusculum aliquod, seu Panegyricum scribam, ad memoriã posterorum: ego uero & illum carmine dignum, & te honeste rei aptum precatorem, & me illi talis officij debitorem fateor, & uirtutem eius, ut charissimam sic mihi notissimam non nego. Nihil mitius, nihil integrius, nihilque candidius Sol uidit, nihil amantius, literarum. Quibus ut lautissimis uelcebat cibis, huius appetitissimus, reliquarum omnium, negligens uoluptatibus. Inanis glorię fugitans, insolentis nescius ac liuoris, ad hæc ingenio acer, & stylo dulcis & doctri- na uber, & memoria promptus fuit. Hæc ego de homine illo noui. Et si qua mihi fides, apud posteros futura est, testor ita esse, & multo amplius quam uel temporis breuitas, uel styli huius humilitas pati queat. Me autem ille sic dilexit, ut nullum mihi mortalium, nisi fallor, non dicam anteponeret sed æquaret. Conuersationem tamen illius, mea mihi fors inuidit, ex quo illud sydyus Italię, nostrique summum æui decus, Siculum regem, dura mors abstulit Robertum, non sibi dura, sed patrię, quo agente, sub iugum amicitię miseri eramus, quo superstitie separari ab inuicem, non magis corporibus quam animis poteramus. Ille nos iunxerat, ille iunctos tenuisset, qui compage salubri & ualida, quasi lapis angularis multa necessebat. Quo sibi lato, & nos disiuncti locis, & totis concordię nexibus resolutis, regni ruina miserabilis consecuta est, ut omnibus Siculis notum esset, quantum ad salutem publicam, in unius uiri sapientia ac uirtute repositum sit. Illius monte igitur & Barbarus meus Sulmonem suam repetijt, instantium seu præsciis malorum, & ego admiratione illa Regię maiestatis explicatus, cuius uinculo captus Parthenopen retrahebar, me deinde uel in Gallijs ubi tunc eram, uel ubi nunc sum, inter Alpes, Apenninumque continui sic effectum, ut de amici optimi charitate ac uirtute certissimus, suos mores domesticos ignorarem, quę uiuendi norma, quę familię suę disciplina, quę Reip. cura? Denique quid egerit duobus ac uiginti annis, quibus eum oculis non uidi, quid dixerit aut scripserit, cum haud dubie exundanti ingenio, multa potuerit, nihil habeo comperti, ut si quod abest oculum adesset, de his scribere certa rerum fide non ualeam, aliud quam quod audisti. Quod ad me, tum pro uirili portione attinet, nomen eius curę mihi fuisse multę mearum testantur epistolarum, quę ad eum sunt, & iuuenile opus epistolaris liber, lege carminis astrictus, sibi totus inscribitur. Tu qui sub illius magisterio creuisti, cui conuictu continuo ac longæuo rerum illius atque actuum plena notitia est, cui ætas, oculum ingenium fauet, quod ex me poscis per te ipsum imple, pro felicitate, ut quod ualde nosse cupio ex te discam, quo non solum communis mihi tecum amici memoriã, sed communis tibi secum patrię gloriam celebrabis, quę maiorem nisi amor me fallit, nulla ætate ciuem habuit, Nasonis antiqui pace dixerim, ille enim ingenio clarus, fuscus moribus, quamuis frustra, multas longę uitę maculas, uno breui purgare uericulo nixus sit, hic autem noster, & ingenio bonus, & uita melior fuit. Vale.

SAtis, superque tacuimus, & est ut iucundi sermonis, sic tranquillũ silentij uoluptas quędam, hæc ne nos æquo longius trahat, occurrendum est. Non dicam scribendi materiam defuisse, ne mentiar, quādo enim nobis illa defuerit, quibus cœlum, terra, mare, quę uē in eis sunt omnia, & in primis homo, mirum naturę parentis opificium, idēque optimũ, pessimũ animal, & nūc prope par angelis, nunc aspidib. atris immanior, materia in- exhausta est, semperque se oculis atque auribus ingerens, tempus solum defuisse uerē dixerim. Affuisse autem atque adesse, & nescio quorsum affuturam esse, squalidam & arētem scabiem, quę cum omni difficilis sit ætati nostrę, ut perhibent, & tam suspecta est, mihi uerō absit, dum pruritus animi, morbosque discussiero, ut externorum quiduis incommodorum queat esse suspectum, ceterum hæc pestis, quantum sic iam mensem occupat, ut non solum calamo, sed cibo etiam ereptas manus, ad se arandam, fodiendamque conuertit. Amici mei Medici, in quibus quid remedijs, quid uē omnino cōsilijs sit, experti nouimus, qui de malis hominum, ludum sibi & mercimonium fecere, quicque auxilios se professi, spectatores ægrorum, & ægritudinum facti sunt, omnibus frustra patiente me, potius quam probante, seu aliquid hinc sperare, tentatis ad extremum, ut etsi non Medici saltem pronostici uideantur, ad-

tur, aduentantis ætatis expectandum auxilium cœnsuerunt, dura, grauisq; necessitas, quæ aduersus hostem, non nisi ab hoste poscere opem cogit, aut sperare. Ego autem neq; Medicis credo, neq; ab ætate spero aliquid, sed ab illo de quo scriptum est: Aestatem & uer tu plasmasti ea. Et hoc unum scio, certissimumq; prognosticū morbi huius habeo, quod cito uel ego eum, uel ipse me deferet, diū simul esse non possumus, hoc me solor, non in ista solum, sed in omnibus molestijs meis, benè prouisum est enim, ut cum uitæ mortalis innumera- biles sint angores, nullus possit esse longæuius. Audio quidem aliquos esse, qui scabiem sanitatem eximiam esse dicant, quàm mihi ablatam, illis accedere non tantum patiar, sed optabo. Certè si hæc sanitas est, nemo me sanior uiuit, usque adeo ut præ nimia sanitate, uix hæc pauca perscripserim, sed nec multis opus erat, satis est rupisse silentium, scripsi ecce ali- quid: Tuq; aliquid rescribas. Hostis hæc mea interim forsitan abscesserit, nos ad consuetudi- nem reuertemur. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI BOCATIO SVO, S. Epist. V.

De mortalis instabilitate propositi.

DVm nil serium, quod scriberem adesset, & omnino aliquid scribere mēs esset, quod memoriæ proximum fuit arripui, Leo noster uerè Calaber, sed ut ipse uult Thessā- lus, quasi nobilitas sit Græcum esse, quàm Italum, idem tamen ut apud nos Græ- cus sit, apud illos puto Italus, quo scilicet utrobique peregrina nobilitetur origine. Hinc Leo (in quā) undecunq; magna bellua, me nolente, frustra q; diū ac multum dilua- dente, sordior scopulis, ad quos ibat, tuum post abitum hinc abiit, nostri hominem, & me nō- sti an is tristior, an ego latio, haud facillè iudices, itaq; ueritus, ne conuictus asiduo fortassis inficerer (est enim animi ægritudo non minus contagiosa, quàm corporis) abire passus sum, ad quem tenendum, alio quàm precum uinculo opus esset, dato illi uix comite comico Te- rentio, quo incredibiliter delectari eum, animaduerteam, stupens, quid commune habere posset Græci ille moestissimus, cum hoc Afro iucundissimo: Sic è contrā, nulla tanta simi- litudo, quæ non aliquid dissimulet. Abiit ergo sub ætatis exitum, multa me coram, sæpè in Italiam, Latiniq; nomen acerrimè inuectus, uix illum peruenisse diceret, dum ex insperā- to barba, & crinibus suis horridior, maiorq; ad me rediit epistola, ubi inter multa, ceu terram cœlestem damnatam, modò laudat, atq; amat Italiam, dilectamq; Græciā odit, laudatamq; Byzantium execratur. Et ut se iubeam ad me uenire, tanta rogat instantia, quanta uix Petrus naufragans imperantem fluctibus CHRIS TVM orat, ego rideo, mirorq; hæc iuditiorum tantam uertiginem, tam breui temporis spatio, imò ne id quidem miror, scio enim, animo qui radices in sapientia, & uirtute non egerit, nihil esse mobilius, cuius rei causas fortas- se alias, sed unam haud ineptam ut pagani hominis apud Senecam legisse potes, in eo li- bro quo Elbiam consolatur. Inuenio (inquit) qui dicant naturalem inesse quandam irri- tationem animis, commutandi sedes, & transferendi domicilia, mobilis enim & in quie- ta homini mens data est, nusquam se tenet, spargitur, & cogitationes suas, in omni nota at- que ignota dimittit. Vaga & quietis impatiens, & nouitate rerum latissima. Quod non mi- rareris, si primam eius originè aspexeris, non enim terreno, & graui concreta corpore, sed ex illo cœlesti spiritu descendit, cœlestium autem natura, semper in motu est. Probat hoc deinde, superfluo, nam res sensibus clara est, cui hoc tamen adijciam, & rem dicam mirabi- lem, sed ni fallor ueram, ubi duo illa defuerint, quibus radicatam quæro animum, ad con- stantiam eius non modò non prodesse literis, sed obesse. Dant audaciam, loca edocent, uias monstrant, consumunt uiaicū, uarios ingerunt cogitatus, quibus ut stimulis multa uiuē- di excitant appetitum, neq; frenant natura uagum animum, sed impellunt, agitant, circum- uoluunt. Id si unquā in ullo homine clarum fuit, in hoc nostro Leone clarissimum est. Non Leo Marmaricus dum febrit, caueis lustrandis ardentior, crebriorq; quam hic noster pro- uincijs peragandis, & ut auguror, nisi rationis officiū pauperies occupasset, non Leo esset, ille, sed uolucris. Gaudeo hercle uerbis incredulum, rebus admonitum, & saxeum illud cap- put, experientia emoluitum. Cæterum neq; constantiæ suæ fido, neq; uel naturā, uel ætatem, & si ipse aliud spondeat, mutandis moribus aptam reor. Vnum præterea quod ridebis pre- cibus inserit, ut pro eo scilicet apud Constantinopolitanum Imperatorē literis intercedam, cuius mihi nec uisa facies, nec auditū nomen, Leo tamen, me sic illi ut Romano imperatori notum, ac familiarem, quia cupit, etiam opinatur, quasi qui in imperij titulo conueniunt, u- num sint, propè suo iure id quidem, Græci enim Constantinopolim alteram Romā uocant. Quam non parem modò antiquæ, sed maiorem corporibus ac diuitijs effectam, dicere aui sunt. Quod si in utroq; uerum esset, sicut in utroq; Sozomeni hoc scribentis, pace dixerim

○ ○ 2 falsum

falsum est, certè uiris, armis, at uirtutibus, & gloria parem dicere, quamuis impudens Græculus non audebit. Postremò autem ne amici uolatilis, tam uerbosa mentio frustra sit, redit his in animum, te precari, ut Homerice partem illam Odysseæ, qua Ulysses it ad interos, & locorum qui in uestibulo hærebant, descriptionem ab Homero factam. Ab hoc autem, de quo agimus, tuo hortatu in Latinum uersam, mihi quamprimùm potes admodum egenti, ut cunctis tuis digitis exaratam, mittas, hoc in præsens. In futurum autem si me amas, uide obsecro, an tuo studio, mea impensa fieri possit, ut Homerus integer bibliothecæ huic, ubi pridem Græcus habitat, tandem Latinus accedat, nec sum nescius, quanta tuarum mole rerum prægrauatis humeris, quid imponam, sui appetens, fidens tui. Vale Venetijs Cal. Martijs.

FRAN. PETRARCHA NERIO MORANDO FOROLIVIENSI, S. Epist. VI.

De fama mortis sue sepius conficta.

STupor tuus, fateor tibi, Vir optime, ut multa alia communis est mecum, cumque omnibus penè nisi fallor, si qui sunt qui reculas meas, cogitatu suo dignas iudicet, nam quis, oro, non stupeat, hominem nulli inuisum, charum omnibus, ut fama est, eumque non apud Indos aut Seres, extremam uero Taprobanen, sed in Italia, interque Italos gentem, quotidie mortuum fieri. Vigessimus annus est, ex quo Clementis Imperio Petri in solio tunc sedentis, Neapolim profectus, dum ibi aliquantulum tempus tero, per Liguriam, Venetiamque omnem, atque Aemyliam, defunctus publice nunciatus sum, additumque mendacio, me intra Siciliam obijisse, de qua re amicus ille, tunc noster, non mali uir ingenij seu uagi, carmen illud flebile texuit, quod audiui, qui ut uides, me ad ipsam quam defleuit mortem, incertum quo spatio antecessit. Ceterum carmen ipsum, & uulgaris rumor, sic ora omnium, auresque compleuerat, eoque processum erat, ut me reducem, quasi umbram defuncti hominis admirantes, dubitantesque conspicerent, uixque oculis crederet, cuius contrarium auribus credidissent. Fueruntque in eo præstigio nonnulli, qui Thomæ in morem, non me prius uiuum crederent, quam manibus attrectassent, & ceu prodigium aut fantasma complexi, corpus solidum comperissent. Sic uix tandem prius auditus uisui ac tactui, & contrario cessit auditui. Mirabar fateor, nam etsi omni ætati mors communis sit, ea tamen erat ætas, quæ non quidem mortem, sed plerisque mortalium, cogitationem mortis excludere soleat, ex illo autem uix annus præterijt, quo non saltem semel, eadem fama sonauerit. Quæ sic oram ferme nostri orbis cum ueritate partita est, ut ubi ego adessem, illic ueritas, unde abessem, mendax fama regnaret. Itaque uiuus in Italia, defunctus in Gallijs, contra quoque, illic uiuus, hic mortuus sum habitus, inque ipsa Italia, eo fortè quod sublòga est, & Apennini scissa iugis, quid aliquando sim passus, dixi iam, dum uidelicet, quem pars una pascebat, altera sepelisset. Nunquam sanè de me tantum fameliciuit, quantum nuper, quando hic uiuus, utrobique, imò ubique mortuus opinione hominum fui usque adeo, ut Rom. Pont. Vrbani V. qui me uiuendi audidum se dicebat, meque iam ter uocato Ecclesiasticum mihi, quo delectari, & moueri animum posse crediderat beneficium referuabat, nò illud modo, sed reliqua, quæ dudum teneo insuper, & qui ante decennium, hoc quibusdam amicis tunc egentibus nunc defunctis cesseram, ambitiosè supplicantiibus, famæ credulus, concesserit. Ingens denique illa incuria, de his paruis ac paucis beneficijs, tumultus fuit, discurrentibus quidem illis, ad conficiendas gratiarum literas, uelut ad opimam prædam, totamque urbe clamore completibus. Nescio enim, quomodo meum nomen, & cupiditati stimulos, & beneficijs pondus addiderat. Qua in re, spei unius perditæ iacturam, eo solor, quod in reliquis importunitatem illam uulturum sed coruorum, cibum sibi de aliena morte quærentium, lucri cupiditas, in damnum traxit, uiuentis enim ad beneficia suspirantes, & plumbo aurum permutantes, nil in finem sibi præter laborem & pudorem. Si quis avaritiæ pudor esset, ac sumptuosas & ridiculas literas quæsiere, utque illos ad inanem prædam, sic nos ad lucrum superuacuum, falsus rumor impulit. Amici moesti fletu, fletuntque alij, quos Mediolani charos, sollicitosque mei habeo, & ut recentiora præteream, hic ad latus Pataui scilicet fletu sum, ubi penè debuerat, si uerum esset, morientis suspirium exaudiri. Sic ut inceptum sequar, cum ut ait Apostolus: Datum sit hominibus semel mori, horum me circulatorum artes, ac mendacia sapius mori cogunt. Hinc ille igitur, quem dicebam, tuus, simulque meus, & multorum stupor, quo enim de fonte, quæso, prodeunt hæc figmenta? Seu quid sibi artifices isti uolunt? An fortè adeo nullus sum. Obscurique nominis, ut ex quo mea uita, & mors lateat, unde igitur ista sollicitudo? Quorsum ista sedulitas. Quærendi anxie, rem tam fuscā, tamque humilem. Solet nempe famæ flatus, ima contemnere, nec nisi clara, atque excelsa contingere, an fortè potius contra est, ut hoc claritas quædam, nec dum mihi certè cognitus fulgor efficiat. Quod si ita est, ut quid ita de me falso fama

fama loquitur, & ad summam, si pusillus atq; abditus, quid in medium trahor? Si magnus atq; conspicuus, quid in luce non uideor? Si obscuritas, inquam, tanta est, unde hic tantus famæ labor? Si claritas, unde error. Mira res prorsus, & insolita, uel de noto homine tot mendacia, uel de incognito tot sermones, semel in Hispania Scipionis Africani nunciata mors, & credita, Romanum exercitum in discrimen ultimum adduxit, sed morbus grauissimus, illi famæ fidem fecerat, erat ille Vir maximus, atq; incomparabilis, ego pusillus atq; humilis, ille hostibus suis cinctus, lateq; formidabilis, ego amicis stipatus, suspectus nemini sine maleuolo ut perhibent, sine hoste. Deniq; ex me nihil, ex illo tunc Italia, Hispania atq; Africa fortuna pendebat, quod illi tamen unicum fuit, mihi crebrū, atq; anniuersarium est malum, minus dico, scis tu, ut annus idem, bis hanc famam peperit, bis extinxit. Verum commentu huius ultimi, & auctorem nouimus, & causam committimus, reliquorum stupor adhuc integer manet. An forte quædam peruersa animi uoluptas est. Ea sibi fingentis auidius, quæ magis exhorreat, non cogitando solum, sed loquendo etiam, ac uulgando, quod minimè uerum uelit, & hoc esse suspicemur. Vnde ego ille hostium expers, amicorum diues, sæpe fingor exanimis, ab his, qui me maximè uiuum optant. Certè nisi fallor, nullus est hominum, cui haud damnoſa uita, aut mors utilis mea sit. Ipse hæres meus, si tamen is erit, quem cupio, quem uè disposui, plusculum ex uita mea sperat, ut arbitror, quàm ex morte. Nouit enim beneuolentiæ mihi plurimum, ac pietatis, at unde testari liceat, patrimonij parum esse, meq; superſtite sibi indies aliquid, obeunte autem nihil, aut minimum prouenturum uidet. Sed an malo huic fortè latentior causa est, fieriq; potest, ne sic hostibus caream, ut multi putant, imò habeam, quos mihi non spes, non metus, non offensa (hæ sunt quidem odiorum causa) at quo nil peius, nil occultius liuor fecit. Quæ haud dubiè multis immeriti, & inopini exitij radix fuit, dum quibus charos se sperabant, odiosos rebus ipsis experti sunt. Ecce amice, ut ad uerum ratiocinando peruenimus, ita est, digito fundum uulneris attigi. Figunt hæc nullis iniurijs læſiſſi, nihil ex me timentes aut sperantes, sed gratis odientes, atque optantes, ut malè mihi sit, nec morte peius aliquid opinâtes, falso quidem. Nam morte bona nihil est melius, ipsi uerò inter bonam siue optimam, ac pessimam non discernunt, tantū ut de medio auferat, & insectos, tumentesq; oculos, graui hoc fortè, etiam clariore quàm cupiant obiecto liberem, quod si rite optarent, mecum herclè, optarent, mecumq; sentirent. Nam quis nouit, oro te, uiuere ne in longum æuum, an mori hodie magis expediat? Si diu uiuere felicem faceret, fuisset quod nemo unquam dixit, aut credidit, foeliciſſimus omnium Mathusalem, non quantitas uitæ, sed qualitas extimanda est, nec longitudo annorum, sed actuum claritudo, & præcipuè finis attenditur, unde fit, ut sicut dubius sum, an melius uiuere, an mori. Sic profecto non dubitè, tutiſſimum atque optimum bene mori. Isti quibus æqua omnis, quia omnis mala mors est. Vnum hoc ut moriar uolunt, id quoniam noto ſegnius procedit, anticipant, quodq; iniuste cupiunt impudenter fingunt, & conflati à se rumoris sonitu, pro uero nuncio fruuntur, ac more ſedentium in Orchestra, scænicis, quæ utique falsa norunt spectaculis delectantur. His ego quid faciam, nisi ut prono ac uolenti animo, calcar incutiam, quo in horas promptior, alacriorq; sit, ad omnia, quæ liuorem illis adaugeant, & dolorem, & quid ſciamus, an agente illo, qui ſons & principium uitæ est, & de quo ſcribitur: Si iniquitate aſpexi in corde meo, non exaudiet Dominus. Inter iniquiſſima illorum uota, uiuacior ſum ſuturus, ut ſic illos torqueam diutius, certè longior illis ſaltem uidebitur, quàm ſinari expetunt, hoc unum genus ſupplicij non euadent. Et quamuis quod hi ſæpe factum fingunt, ſemel fieri tandem ſit neceſſe, quod tamen totiens falſum fuit, & cū uerum eſſe cœperit, falſum poterit uideri, ut qui uiuus, uerè dicor mortuus, uerè mortuus uiuus credar, & tam multis erroribus uerè fides cōtrario ſit errori. Atq; ita, qui intempeſtiua, falſamq; lætitiā, ex me quærunt, uerè obſtent, falſoq; plenè uix uerè gaudiij ſint capaces, proinde quoniam hæc peſtis, quotidie integreſcit, non potero, quidem ſcio, ſuperſtes eſſe omnibus his me uoce macſtantibus, at forſitan multis ero, & proculdubio multis ſum. Cur, quaſo igitur laborat, & ſterilibus ſulcis, mendacia uana diſſeminant? Non poſſunt uenatis linguis omnibus ac ſibilibus, unum mihi momētum dati temporis eripere, non eſt enim impietas pietate potentior, nec poſſunt piæ preces amicorum, uitæ tempus augere, nec impia hoſtium uerba minuire, agant tamen per me licet, fingant, prædicent, mentiantur, nil in re mutabitur, utrumq; autem mea ſors caſura ſit, ipſi interim gratis ſeſe cruciant, ego illos, re mutabitur, utrumq; autem mea ſors caſura ſit, ipſi interim gratis ſeſe cruciant, ego illos, dum hic ſum, & torqueo, & torquebo: nunquam tamen torturus amarius, quàm poſt mortem, tunc ut ſpero quidem uiuam. Siquid enim Ciceroni, magnisq; & ante, & poſt eum uiris credimus, hæc noſtra quæ dicitur, uita mors eſt, de quo dicto nuper ad Ioannem noſtrum ſcribens, latiùs, non quid mihi tantum, ſed quid alijs uiſum eſſet, expreſſi. Proinde tunc ui-

ius uerè & inuidiæ subductus, ueris iaculis è sepulchri arce, liuida corda transfigam. Et reonfore, ut qui multum uiuo inuident, magis ac magis inuideant sepulto, cum nocere iam nil possint quèq; diu mori optauerint uiuum malint. Hæc aduersus inuidiam ira dissertit. Ad te redeo, restat enim epistolæ tuæ pars, in qua quod nemo, nisi uir bonus, ac doctus potest, ipse re ad uirtutem, foelicemq; exitum, magnificentissimè cohortaris, qua unice delectatus sum, nisi in eo, quod tuæ huius propositi, tui ducem & exemplar uitæ statuis, imbecillitatis, & cæcitatib; sibi consilium, amicum rubore nimi perfudisses. Ego te potius ducè uelim, uel si renuis CHRISTO ducè, ambo pariter, quod uia restat, cum Apostolo præterita obliuiscen-tes, & in ea, quæ antè sunt extenti, quoniã aduersperascit, nec ullus est iam torpori locus, alacriter transigemus. Vale mi Neri, foelix & mei memor. Venetijs VII. Cal. Maias.

FRAN. PETRARCHA GVLIELMO RAVENNATI PHYSICO, S. Epist. VII.

Dehortatio à studio eloquentiæ.

D Viciis & ualidis uncis ac laqueis, me in amicitiam tuam me trahis, & cogenti simili-
lis argumentorum nexus iniicis mihi, frustra id quidem, cogi nequeo, nemo uo-
lens cogitur, uolo ego, & pulsanti ultro amicitia fore pando, & in limine obuius
animi te uuln; amplector, uirtus, fides, & instantia id meretur tua. Non potest ex-
cludi, qui admitti tam honestè, tamq; obnixè postulat, qui amicus, & meus esse expetit, &
Donati mei est. Quicquid illi es, mihi etiam sis oportet, omnia mihi cum illo uiro commu-
nia ut essent, utriq; placitum, & non uerbis sæpe fallentibus, sed rebus ipsis, animisq; con-
uentum est, atq; in primis quod est optimum amici. Pluribus hoc loco agerem, larga enim
& amœna materia est, ni uererer, ne loquendo te ad eloquentiæ studium excitarem, unde te
ut iam hinc, amicè tecum loquar, maxime dehortari uelim. Sine medicos loqui, longè falli-
tur, quicumque meditantis eloquium profuturum ægro somniat, cui præter curam, aut leua-
men morbi, omnia grauiã, & molesta sunt. Expertus loquor. Memini olim me in Vrbe Me-
diolanensium, dura quidè; & difficili uexatum ægritudine, ab omnibus qui in pretio ibi
erant Medicis, bis quotidie uisitatum, sic uolebat enim, is qui poterat, quosdam licet amor
nostri, cunctos tamen superioris imperium urgebat. Erant inter cæteros duo dispares, non
tam arte, quàm moribus, alter enim ad grabatuli mei spondam tacitus accedebat, & uena-
rum tumultu digitis explorato, quæ in rem essent, cum familiaribus amicis extra thalamum
agebat, inde ad me rediens, bono animo ut essem hortabatur, abibatq; hunc ergo ut patrem
ut sospitatorem meum intuebar. Alter ubi affederat, quasi actis radicibus obtundebat fel-
sum uerbis caput, quantum poterat, quippè imò quidem plus multo, quàm poterat eloquē-
tiæ intētus miros, & in extricabiles tēxerat apologos: unde sepe præter ueros angores, noui
aliquid simulandum esset. Nunc amicum sanus licet, æger oderam, excludurus, nisi famē suę
parcerem, erat enim mihi gratia hominis fides, confabulatio tædiofa. Dices autem, hoc tibi
uni forsitan, cæteris aliter uideatur, crede mihi, nemo egger diligit concionantem medicum,
sed curantem sanos, securos, ociosos, compta & dulcis mulcet oratio, quod ipsum utiq; me-
dici non est, certè agris, pauidis, occupatis, omnis uerbositas odiosa est. Nemo medicū con-
ducit eloquentiæ appetens, sed salutis, ad hanc herbas non uerbis opus est, odoribus non co-
loribus, physicis demum non rhetoricis argumentis, cura corporum uobis imposita est, cu-
rare animos aut mouere, Philosophis ueris atq; oratoribus linquere. Si utrumq; tentabitis,
neutrum ritè complebitis, diuersa sunt enim, longèq; distantia, & quæ uno simul ingenio
exequi perdifficile sit cui alterum satis est, ad quod ipsum omni studio peruenirem, quam sit
arduum raritas probat. Quid autem quæso, ad professionem medici rhetorū flores? Quid
Dialecticorū nodi? Quid Grammaticum hyperbaton? Quid anigmata poetarum? Ad na-
turam rei, non ad artis iniuriã respexit Maro, ubi describens Medicinam, ut omnem inde
loquacitatem excluderet, mutat artem dixit. Contra opinionem multorum loquar, ut so-
leo, cum multa necessaria sint Medico, artificiosa quidem eloquentia non modò non neces-
saria, sed damnofa est. Nempè quæ Medicum distrahit, ægrum premit. Quid ergo efficax o-
pera, præsensq; remedium. Hæc sunt Medici. Oratio autem breuis, grauis, sobria, pauca uer-
ba, sed sapida, quæ diffidentis trepidum cor confirmet, nec cerebrum languentis exagitent,
uerba inelaborata, simplicia, puro animi de fonte cadentia, non artis plena, sed fidei, quodq;
ad ægrum attinet spei bonæ, ita dico, donec sine periculoso mendacio fieri potest. Alioquin
spem uitæ huius abscindere, curaq; uitæ melioris ingerere, satius quàm promissis inanibus,
& lubrica spe incautum, eousq; deducere, ubi mortis in limine uita simul, & spes corrumpit.
Bona quidem atq; utilis spes est, quæ sic corpori prodest, ut non obsit animæ, hanc de me
dico, tunc æger cōcipiet, quando illum scientia doctum credet, experientia agilem, diligen-
tia iu-

tia intēctum, & charitate ac fide insignem. Potius quā sermone, dūm professionis suæ memorem cogitabit, hoc est, non persuadere dispositū, sed mederi. Hæc ni fallor ergo spem pariunt, atq; attollūt, hæc auctoritatē Medico tribuūt, augētq; uos autē dicere soletis, ut audio, plures illū curare, de quo plures sperāt. Verba supflua nihil egro, nihil medico, nihil spei conferunt, nihil rei. Dicit nequeat, quot hominū millia, disputantibus Medicis, aut perorantibus perire. Hæc tam multa familiariter, ut uel sic intelligas me amicum. Vale.

FRAN. PETRARCHA BONAVENTURAE BAWRO, S. Epist. VIII.

VNa hora duas mihi gratissimas literas tuas attulit, quæ diuersis inde temporibus digressæ, unum hic in tempus coiēre. Illis uis, illico tecum fui, quamuis enim ut est animus, amicitiam tenax, & uulgarium negligens curarum, non tecum modo quotidie, cumq; his paucis, quos mihi iam reliquos mea fors fecit, sed cum ijs quoq; quos abstulit creber sim, ne cui mirum uideatur, non posse in me absentiam, quod mors nequit, semper tamen atq; omnibus præsens locis, ipsis in literis præsentiore fit amicus. Sic optata faciem docta manus exprimere, non scribendo manus, quam pingendo didicit. Quibus ego nūc literis hoc respōsum uelim, & si desiderio tui angar, te tum in loca amœna, & salubria commigrasse gaudeo, ex diuerso autem, naturæ donum hominum peruersitate confundi, cœliq; serenitatem belli fumo, & puluere deformari doleo, sit hoc ut arbitror, ne qua dulcedo mortalis, nostrum iter impediāt, ne uos patriæ cœlestis immemores, uiarum fortē terrestrium redeat amœnitas. Speculator æthereus ut torporem nobis excutiat, nunc nos blandis, & nunc duris agens stimulis, dulcia amaris, læta tristibus, secunda sollicitis miscet ac temperat. Libros quos quærimus, illic non esse miror, nam & ego dum id tibi imponere, tentabam potius quā sperabam, sed iuuabat experiri, an quod interdum accidit spem successus excederet. Inquisitionem quidem hanc librorum, quāuis sæpē irritam omittere nescio, tam dulce est sperare quod cupias, habebimus uerō quos poterimus, neq; pulchræ indagini, scdus torpor obstituerit, reliquos patēter optabimus atq; ita progrediemur, his contenti, quos nobis nostra fors tribuit, legendiq; impetū ac discendi ardorē mortalitatis recordatione solabimur. At quod ibi etiam amicos mihi esse ais, & miror, gloriore una enim pars Italix est, cui ignotissimum me putabam: uide autem ne amico & fauenti, mendatio nunc quoq; fuscum nomen ornaueris. Postremo quod de patriæ, meoq; statu queris, accipe: Nullus est malorum finis, nulla nisi in misericordia Dei spes, sine hos, qui quæ cupiunt fingunt sibi, iam adesse, & quæcūq; somniauerint uidisse se credunt, paululum forsitan sese minor sed adhuc ingens atq; horrida seuit pestis, undiq; aures fletus, & querelæ, undiq; oculos repentia funera, urneq; feriūt patentes, quodq; in capta urbe ait Maro, crudelis ubiq; luctus ubiq; paor, & plurima mortis imago, & quocūq; te uertas, adhuc latē feruentē uideas libidine. Quarū me rerū, fateor, nō uictus, sed fastidium domi tenet, sæpē solitos congressus tue fidelis amicitix requirerem. Et de domesticis hæcenus. Bellum uerō nunquam grauius fuit, nunquam funestius, quod finitum sperabamus ingeminat, & in dies inferni, ut ita dicā, solibus excitum inardescit. Sic de cœlo ira Dei culpis hominum, de terris hominum rabies dæmoniis pulsa calcaribus, & confuso laborum, ac terrorum puluere mundi callem, & multa nube miserationum, purum iubar uitę huius, implicuit atq; inuoluit, utq; omnis totius humani generis malis, quæ non dicā singula sparlim flere, sed simul omnia cogitare difficile est, omnia quæ nos propius premit, in cœlicis Italix tempestate, ipsam nostrarū ægritudinē medullarum, atq; intestinum ulcus attingam. Dicā, quod nō dum forsitan audieris, quodq; maiori dolore, an pudore sim dicturus, extima. Siquidem per hos dies, Venerorum classis, de more annuo, Cyprū atq; Alexandriam petens, dum Aerethreis nuper fidis ac subditis, nunc hostilibus esset depulsa littoribus, ad oppidum cui Scythiæ nomen est, in extremis insulæ sinibus, qua minorem scilicet Asiam, & minorem prospectat Armeniā, manus in uennum nostrorum, iustissimo quidem odio, nefariæ rebellionis accensa, sed ut res docuit, plus impetus habitura, quā consiliū, aquandi seu proposito, seu prætextu in terrā egressa, cūq; aquatione prohiberetur, bipartito agmine muros aggressa est, tanto ardore, ut iam ea pars oppidi quā Alexandrinarum nauium ductor inuaserat, nam & arte præualidis diffusa morientibus, inq; humiles preces uersa supplicum more pretentis manibus, spem salutis in datione reponeret. Deniq; actum erat, ubi repentē pars altera, quā classis Cypræ dux agebat, quasi non Cyprum petens, sed in Cypro nata, paucis armatis, imō inermibus Græculis, proximo in colle conspectis, leporino ac degeneri, & indigno metu, sine uulnere, sine ferro, quin & sine strepitu terga uertisset. In qua fuga primō attonitis nouitate rei, uinxitq; sibi credentibus quod uidebatur, deinde resumpto animo erumpentibus oppidanis, nostrorum

quidam gladio, alij undis absumpti sunt. Naues sparſæ, reliquæ periëre, ita horum ignauia aliorum uirtus irrita, propè iam parto caruit effectu, damnumq; uetus, nouo dedecore cumulatam est. Quod si pars hæc aut domi mansisset, aut alteri simul illuc isset, non illius tantum lucis, sed totius belli instantis momentum, ingens paruo discrimine quærebatur. Hæc tibi amice, & scituro grauius, & grauius nescituro nota facere uolui. Quæ licet esse & idem mihi, illius qui celsa de puppe, cuncta oculis uidit, communis amici literis nunciatum, & hic passim indignantis populi murmure, lamētisq; compertum est, quibus in malis, hoc unum boni cognito, ut sicut caudinam ignominiam in Samnites, Atilij supplicium in Pœnos, Mancini opprobrium in Numantinos, ciuium suorum mortes in Mithridatem, Auli fœdus, & fœdam fugam in Iugurtham ultra est Roma. Ita hæc urbs, ante alias nunc amica iustitiæ, multiplicatis iniurijs exacerbata, & ob id natiuæ parumper oblita dulcedinis, cruentæ perfidiæ ultrix, acrior, potentiorq; confurgat, in illos patriæ proditores, quos Venetos putabamus. Quid non dies longior, mutatiq; cœli qualitas potest? Cretenses tamen inuenimus nō præsentem tantum nostrum, sed antiquo tam poëtico, quam Apostolico testimonio infames, fœellit nos aspectus exterior, pectorum latebras introspicere non est mortalis, obtruitus habitu ac nominibus Veneti, proposito atq; animis hostes erāt, quos uiuos ac mortuos, malè perdet mendaciorum, & nequitia ultor **CHRISTVS**. Iam quod ultimum de me petis breue est, non potest mihi priuatim bene esse, cum publicæ malè sit, ut tamen ex fide iustus, sic ego peccator ex spe uiuo, uenit. Vnde non timebatur excidium, ueniet unde non speratur auxilium. Misit nobis rex tartareus proditorem, mittet rex cœlestis ultorem, iustissimo enim bello, dux fortissimus quæritur, ne quid nescias, noster ille Fabritius Veronensis, nulli nostrorum temporum bellicis artibus secundus, hoc unum in consilijs omnibus nunc agitur, in quod quidem tua patria uti opera dignatur mea, quod esse me illi amicissimum notum est. Proinde cum Laurentius noster Dux illustris & cognomine Celsus, & re cellior, illum per literas reipublicæ uerbis arcefferet, ego meas iussus addidi, quod facilius amici monitu, & priuato fulta consilio, publica eum flectat autoritas, quem si dedisse dextram feris, cum illo duce confidito, nostrum limen & uictoriam subijisse. De reliquo autem, si hac animi ægritudine liber sim, corpore ualeo, & si morem nosti. Vsurpo enim per contrarium illud Hannibalis, caloris ac frigoris patientia par, haud aliter hercle est, uerum ille utrunq; ego neutrum pati possum. Aestas me conficit, siquid deest, hyems perficit, utraq; hostis uicq; adeo, ut altera rediens, desiderij ferat alterius: sic in rebus humanis, semper odiosius quod est. Quando, & præteritum quoq; dum aderat odiosum fuit, futurumq; cum uenerit odiosum erit. Sola rerum, uel memoria, uel expectatio dulcis est, ut facile iudices, quanti sint extimanda, quæ nisi absentia non delectant. O iucunda, semperq; eadem cœlestis habitatio, ubi nec præteritum aliquid, nec futurum, sed præsentia cuncta sunt, ubi nil requiritur, nil speratur, sed gaudetur de uero, & præsentem bono. Vbi quod semel placuit semper placet, semperq; est placitum immutabile atq; æternum, quod fruuentis desiderium, sic lenit, ut non minuat, sic complet ut non finiat, sic refrigerat ut accendat, cui demum non satietas surrepit, aut surrepere unquam potest, non defectus, non alternatio, non sollicitudo, uel molestia ulla metuitur. Fœlix uiator, qui illuc tandem misericordia duce, peruenit. Nos hic sumus adhuc, ubi diuersa sunt omnia, miseri quidem, nisi animum spes, & patientia solarentur. Vale. Venetijs VIII.

Idus Decembris.

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V C EPISTOLARVM

DE REBUS SENILI-

BVS,

LIBER IIII.

FRAN. PETRARCHA MVCHINO VEREMIO, S. Epist. I.



BENE habet, non semper quod uerebar, sed interdum quod spe-
rabam accidit: uicisti enim, quodq; est optimum incruenta ui-
ctoria est. Nulla tanta prosperitas belli est, quæ non nimio em-
possit, hæc nullo sanguine empta est, nec minoris ideo, sed maio-
ris est pretij. Armaram prima pugna in fronte iustitiam fuisse cre-
diderim, quæ conspecta cecidere animi hostiles, & cōscientiæ cu-
spide, iniusta acies fusa est. Alioquin quo modo tot armati uiri so-
lo uisu territi terga uertissent? Erant intus in illorum præcordijs,
ex memoria scelerum diffidentia & metus, magnas partes in ca-
stris hostium habebatis, poterat quorundam fortasse iuditio ui-
ctoria clarior uideri, si multo cruore rutilantior fuisset. Ad meher-

cle nec foelicior, utiliorq; Republicæ, nec tibi gloriosior, nec mirabilior in seipsa, nulla est e-
nim tam instructa acies, quæ non in cursu rapido, atque impressione præualida, & obstina-
tis in mortem animis, uinci queat. Sine ferro & sanguine uincere, ea demum uictoria uera est,
quæ hostem subigit, ciuem seruat. Non est in lucro ponenda, multorum morte ciuium, pa-
ta mors hostium. Scitum est illud inclyti ducis. Malle se unum Ciuem seruare, quam mille
hostes occidere. Nempè hostis aut uinctus, aut placatus in amicitiam trahi potest, at perem-
ptus ad uitam ciuis retrahi non potest. Ego quidem multa circumspectans, & amantis more
multa metuens, te in arma proficiscentem, multa monueram, uictoriam certè sperans, sed
neque tam facilem, neque tam celerem. Itaque non minus mihi negotij superesse præfagie-
bam, neq; pauciora post uictoriam, uel in bello scribenda mihi, quam ante belli principium
opinabar. Gratiam habeo Cretensium conscientiæ, ac pauori, qui me hoc labore liberant.
Ex omnibus equidem quæ tunc scripsi, unum tibi præcipuum descerpisti, ut cum Metello
de uincendi celeritate contenderes, & hostes bello igitur, & Metellum uelocitate superasti.
Quod ad te attinet, Romano more, & Romano certè animo in bellum ibas, paratus scilicet
(ut ait Cicero) aut uincere, aut mori. Contrà, illi autem te conspecto indigenarum more ca-
prearum, cita formidine, circumuenienti magniq; metus telo sauci, atque confixi, quasi ad
Dictamum notam sibi, & uulneribus salutarem herbam, ad uictoris misericordiam confu-
gerunt. Sic tui fama nominis, sic notissima Venetorum uirtus ac potentia, nec minus nota
clementia, bellum grauem mira facilitate confecit. Carterum ut prospera, & prona cuncta
cum hostibus, sic cum improbis, perfidisq; militibus difficultatem, ac periculi plurimum fuit,
qui cupiditate atque inuidia excæcati, non exercitum modò ad rebellionem uerbis accen-
dere, sed te quoque suum ducem, sub quo tam foelicitè militassent, ferro aggredi ausi erant:
ne quando forsitan uicisses te, sine periculo gloriari posses. Quem tu motum magnis etiam
ducibus profecto terribilem, magnis te maiorem probans, multa uirtute atque constantia
comprehensisti, priuatæq; dissimulatum iniuriæ læsam Remp. ultus es, iusto supplicio, pau-
corum, quiete illi cò rebus reddita, & exercitu ad obsequium reuocato. In hoc quoque ma-
gnificè ut in multis incomparabiles illos duces, Africanum Maiorem, ac Iul. Cæsarem imi-
tatus. Itaque cum omnia, & si magna atque memorabilia, breui tamen atque uelocità fue-
rit, non est æquum scripturam rebus ipsis, de quibus textitur longiorem esse. Sicut autè mul-
tum scribere necesse non fuit, sic debitum uisum est, hinc tuæ uirtuti, hinc fortunæ publicæ
gratulari, teq; cum uictoria redeuntem latis ac triumphalibus uerbis accipere. Salue igitur
Metelle Cretice, seu tu noster Scipio Veronensis, seruator ciuium, uictor hostium, punitor
fontium, militiæ restaurator. Tu nobis uictoriam sine sanguine gloriosam, tu exercitum sine
littere ducis incolumen, tu rei bellicæ suas leges, tu captis ciuibz libertatem, tu patriæ pa-
littere ducis incolumen, tu rei bellicæ suas leges, tu captis ciuibz libertatem, tu patriæ pa-
cem, & perditæ regna restituis. Quibus meritis, & si pridem laurea, ciuicæq; decus ob-
soluerit coronæ, & si nui cornipedes, atque aurei currus, & capitolia summa defuerint:

OO 5 præmia

præmia antiqua victoribus, uirtutem tamen amantium, in animis quo nullum angustius theatrum, nulla prorsus arx celsior, gloriosissimè triumphabis. Vale, teq̃, quàm primum tuorum oculis exoptatum refer. Venetijs IIII. Iunii.

FRAN. PETRARCHA PETRO BONONIENSI RHETORI, S. Epist. II.

ET si præsens animo, corpore proximus, penè auribus strepitum, plausumq̃, penè oculis fumum, pulueremq̃ haurias ludorum, & si quid notitiæ defuerit, nocte, dieq̃ commeantium uiua uox suppleat. Credo tamè te cupidè meis literis percepturum, quæ cupidius spectaturus fueris, nisi hanc tibi pulcherrimam uoluptatem morbus corporis inuidisset. Nam quod oro te pulchrius, siue quod iustius spectaculum fingi potest, quàm iustissimam ciuitatem, non de uicinorum iniurijs, nò de simulatibus ciuium, aut rapinis ut reliquas, sed de sola iustitia gaudentem cernere? Augustissima Venetorum urbs quæ una hodie libertatis ac pacis, & iustitiæ domus est, unum bonorū refugium, unus portus, quem benè uiuere cupientium tyrannicis undiq̃, ac bellicis tempestatibus quasi rates petant, urbs auri diues, sed ditior fama, potens opibus, sed uirtute potentior, solidis fundata marmoribus, sed solidiore etiam fundamento ciuili concordia stabilita, falsis cincta fluctibus, sed falsioribus tuta consilijs. Non credas de recepta Cretæ insula, quæ uetustate nominis, ingens licet, tamen ingentibus animis parua res est, & parua præter uirtutem omnia quamuis maxima uideantur, sed de euentu, qualem esse decuit, hoc est, non de sua, sed de iustitiæ uictoria gloriatur ac gaudeat. Nam quid magnum uiris fortibus ac potentia, & hoc duce, atq̃ ijs terra, mariq̃ militiæ magistris, uicisse inermes Græculos, & nequitiam fugituum? Magnum est, quod nostra etiam nunc atate, tam citò fortitudini fraus cedit, & uirtutibus uitia succumbunt, quodq̃ nunc etiam Deus curat atq̃ aspicit res humanas. Ego Dominus (inquit) & non muto. Li rursus: Ego (inquit) sum qui sum. Non esset autem uerè ac plane, si qua ei mutatio inesset, quod fuit idipsum est, neq̃ à casu hoc illi nomē tribuit Psalmista. Quod insuper fuit, quodq̃ est, idipsum erit semper, imò quidem neque fuit, neq̃ erit, illi propriè conuenit, sed est tantum, simili modo, & quod sciuit scit, quod uoluit uult, quod potuit potest: id si cui unquam dubium fuisset, eò quod uel culpis hominum manifestis, uel occulto Dei iudicio negligi, quandoq̃ mortalia uisa essent, ecce, ut nuper incruetæ, facilisq̃ uictoriæ mira celeritas declarauit, quæ tanta fuit, ut perfectum antequam coeptum bellum, quod de illis olim Romæ, nunc de Cretensibus Venetijs audirem. Hinc ergo gaudium, hinc triumphus. Longum neq̃ occupati atque humilis styli est, totam sacræ seriem lætitiæ, uerbis amplecti, rerum summam accipe: Cum ad II. Non. Iunii anni huius M. CCC. LXIII. hora ferme diei sexta, forte ad fenestrâ stare, maria alta prospectans, essetq̃ una frater olim meus, nunc pater amantissimus Patracensis Archiepiscopus, qui autumnii principio, ad sedem propriam transiturus, propter immotam fortunæ fauoribus charitatem, hic in domo sua, quæ mea dicitur, hanc agit ætatem, subito longarum una nauium, quas Galeas uocant, ramis circumfulta frondentibus, portus, ostia, remis subit, inopino prospectu, nostrum colloquium interrompens, illicet auguriū coepimus, læti aliquid rumoris illam uehere, sic tonsis uada frangebāt uelis, nautæ alacres. & frondibus coronati iuuenes, læto uultu, uexillisq̃ super uerticem agitatīs, ē prora ipsa uicticem, sed adhuc ignarā rei patriam salutabant. Iam peregrinæ nauis aduentum, signo dato, summæ turris excubitor nunciat, itaq̃ nullius imperio, sed noscendi desiderio, ad littus ē tota urbe concursum erat. Cum uerò iam propior facta, & subiecta oculis res esset, aduertimus signa hostium, de puppe pendentia, nihilq̃ iam dubij supererat, quin uictoriæ nuncia nauis esset. Necdum tamen belli, sed prælij cuiuspiam, aut captæ urbis alicuius uictoria, sperabamus, neq̃ quod erat, capiebant animi. At ubi in terram egressi, nuncij uerba in consilio fecere, supra spem, supraq̃ fidem læta omnia, uicti enim, cæsi, capti, & fugati hostes, ciues uinculis eruti, urbes ad obsequium reuersæ, re impositum Cretæ iugum, posita arma uicticia, pactum deniq̃ sine cæde bellum, & pax parita cum gloria. Quibus cognitis, dux Laurentius uerè Celsus, Vir nisi me forsitan amor fallit, & magnitudine animi, & suauitate morum, & uirtutum studio, superq̃ omnia singulari pietate, atque amore patriæ memorandus, sciens nil rite, nilq̃ foeliciter fieri, nisi sumptum fuerit à religionis principium, in laudes Dei, & gratiarū actiones toto cū populo se conuertit, per quē urbem omnem, sed conspectius, in basilica beati Marci Euangelistæ, qua nulla ut reor usquā pulchrior factū est, quātum fieri per hominē Deo potest sacris celeberrimis, & processione insigni, ante & circa templū habita, ubi non solum populus, clerusq̃ omnis affuit, sed prelati etiā externi, quos hic uel casus aliquis, uel uideā amor, uel uulgata deuotio detinebat. Peractis eximie quæ ad rē diuinā p̃tinebāt, in ludos ac spectacula uersi omnes, operosum fuerit enume-

enumerare, quot ludorum species, quæ formæ, qui sumptus, quæ solennitas, quis ordo. Ut quod in re tali rarum ualde & mirabile, nullus usquam tumultus, nulla confusio, nullus rancor, sed omnia plena lætitiæ, plena gratiæ, plena concordiæ atque amoris. Et si magnificentia regnum suum tenuit, ne inde modestia ac sobrietas exularent, sed in sua illam urbe, & in sua festiuitate regnantem regerent, frenarentq;. Multos quidem festos dies, uario apparatu celebrat hæc deduxit, duobus tandem tota res ludis clauditur. Quibus ego nunc propria nomina Latina non habeo, dicam tamen ut intelligas. Alter nempe discursus, alter concursus, ut arbitror, dici potest. In altero enim recto calle decurrunt singuli, in altero singuli singulis hinc inde concurrunt, uterq; ludus equester, sed inermis primus, nisi quod hastis, & clypeis decurrentes, fericis exuijs uento effulis, quandam bellici actus imaginem representant. At secundus armatus, & duelli species quædam, itaque in illo quidem elegantia plurimum, periculi minimum, in hoc autem artificio par discrimen: unde non sat proprie halituluum Galli uocant, quod nomen primo magis conuenit, illo enim uerè luditur, hoc certatur. Cæterum in utroque, quod narrari alteri uix me credulum præbuissem, sed nunc oculis meis credo, magna & mira prorsus industria, non ut mundo persuasum est nauticæ atque æquoreæ, sed militaris ac Martiæ gentis eminuit. Ea equitandi, tractandorumq; ars armorum, ea demum ætus, & laborum patientia, quæ quibusuis acerrimis terræ bellatoribus satis esset: uterq; ludus in platea illa, cui nescio an terrarum orbis parem habeat, ante ipsam marmoream atque auream templi faciem exhibitus, & priori quidem ludo, nemo externus interfuit, quatuor & uiginti nobiles adolescentes, forma, habitu & ætate conspiciui, hanc sibi partem lætitiæ delegere, accersito Ferraria Thoma Bambasio, qui ut posteris breuiter notus fiat, liquid ego apud illos, aut notitiæ sum habiturus, aut fidei, talis est hodie in uniuersa Venetiâ, qualis quondam Romæ Roscius, mihi uerò tam charus, tamq; familiaris, quàm Tullio ille fuit, etsi ut in altera quidem harum amicitiarum parte portio ingens, sic in altera multa infit imparitas. Cæterum huius ductu, & consilio, ludus hic actus, & pactus tanto est ordine, ut non homines currere, sed uolare angelos iudicares. Mirum spectaculum tot ephæbos, ostro atque auro uestitos cernere, tot Aëripedes ac fulgentes phaleris equos, sic regentes frenis, sic urgentes stimulis, ut uix terram pedibus tangere uiderentur. Atque ita sui ducis edictum præsentibus animis obseruantes, ut hoc ad terminum propinquante, ille clausuris erumperet, ille autem se cursui præpararet, qui alternatione hac, & summa omnium paritate, in circulos re digesta, unus, isq; perpetuus cursus erat, dum unius finis principium esset alterius, & desinente ultimo, rursum primus inciperet, ita ut cum multi tota luce currerent, serò unum diceres concurrisse. Et uicissim nunc hastarum fragmina cælo uolitantia, nunc uento crepitan tia cerneret, signa purpurea, nec dictu facile, nec credibile est auditu, quæ nam ibi indes hominum frequentia. Nullus sexus, nulla ætas, nullus status desuit. Iam Dux ipse, cum immenso procerum comitatu, frõtem templi supra uestibulum occuparat, unde marmoreo è suggestu essent, cuncta sub pedibus, locus est, ubi quatuor illi ænei & aurati equi stant, antiqui operis ac præclari, quisquis ille fuit artificis, ex alto penè uitis adimentes, ac pedibus obstrepentes, ne uè æstius sol, pronus ad uesperam, aut castore offenderet, aut fulgore diuersicoloris auleis usquequaque pendentibus prouisum erat. Illic ego rogatus, quæ crebra dignatio ducis est, ad dexteram eius sedi, uerum bidui spectaculo contentus, de reliquo occupationem nulli incognitam excusauit. Infrâ uerò nihil uacui, non (ut aiunt) milij granum in terram cadere potuisset, platea ingens templum ipsum, turres, tecta, porticus, fenestræ: non tantum plena, sed conferta omnia & condensa. Inextimabilis atque incredibilis populi multitudo terræ faciem tegebat, & subiecta oculis urbis florentissimæ, numerosa simul, & culta fecunditas, festi lætitiæ geminabat, ut nihil penitus plebi esset, tanta iucunditate suijpsius aspectu, & contemplatione iucundius, erat ad dexteram, ingentis in morem pulpiti contextum trabibus solarium, ob id ipsum tumultuario opere erectum, ubi ex omni flore nobilitatis, honestissimæ electæ quadringentæ, matronæ insignes, specie atque ornatu spectabiles Meridianum, & quotidianis quoq; conuiuijs matutinum, æserotinum ornamentum consessu sydereo præbuere. Interuenire præterea, quod debere silentio tegi, negat in has terras, casu nuper aduecti è Britannicæ partibus, nobilissimi quidam uiri, comitesq; & consanguinei Regis sui, quos recentis uictoria exultantes, peregrinatio huc transmarina contraxerat, quiq; se interim laborari æquoreo uegebant. Hunc multorum dierum equester illa decursio finem habuit, cuius præmium solus honos fuit. Isq; tam ex æquo unus omnibus, ut cum uictor quisq; nemo uictus merito dici posset. Alteri autem ludo quod neque tam pari euentu, & periculo maiore agitandus, & in parte uenturam aduenæ erant, alia statuta sunt præmia, corona magni ponderis puro ex auro, gemmisq; fulgen-

fulgentibus, uictoris decus, dehinc balteus argenteus præclari operis, quo se munere solaretur, qui secundum locum gloriæ meruisset. Iam edictum militari, quidem ac uulgari stylo scriptum, sed ducalis bullæ testimonio insigne, per finitimas, distantesq; provincias missum erat, quo acciti ad equestrem illum, quem cōcursum dixi, omnes, qui tales gloriæ studio traherentur. Conuenire autem multi non diuersarum modò urbium, sed linguarum, quibus & militiæ disciplina & uirtutis fiducia esset, & spes laudum, cumq; iam laudi alterius finis esset, hic ad duas Nonas Augusti coeptus, quatuor diebus continuus actus est, tanta celebritate, ut post hanc urbem conditam, nihil tale memoria hominum repetatur. Ad extremum, & ducis, & procerum, & externorum militarium uirorum nominatim illius, qui dux belli fuerat, uictoriæq; post Deum ac lætitiæ auctor erat, concordia iudicio, primus honor cui obtigit, secundus aduenæ Ferraria profecto. Hic ludus, sed non gaudijs, prosperisq; successibus, hic & epistolæ finis sit, qua id nitor, ut quòd morbus eripuit oculis tuis, auribusq; restituam, & ut noris ex ordine, quid apud nos geritur, utq; intelligas, inter maritimos etiam uiros, constare militiam, & magnificentiam, & excelsos animos, contemptumq; auri gloriæ appetitum. Vale Venetijs IIII. Idus Augusti.

FRAN. PETRARCHA PETRO BONONIENSI. 9. Epist. III.

De famulorum perniciacia.

Venit ad me uidendum socrus tua, uenerabilis matrona, cui si nil aliud suffragaretur, quàm quod filiam te dignam genuit, abunde erat, ut non solum ad mittenda, sed amplectenda animo, & colenda esset, ac dignis honoribus prosequenda. Quid te longius traham? Famulos meos, seu domesticos hostes, nosti quamquam quid meos infama uerum, qui optimi omnium dici uolūt, & fortasse famulorum optimi, sed profecto pessimi hominum sunt: ita ut cum quidam mihi illos inuideant, ego eos, quasi intestinum malum, & uisceribus infusum uirus exhorreā. Famulos igitur nosti omnes, n ullis descriptionibus opus est, professi seruitium, imperiumq; exercent, imò tyrannidem importunam, atque indignam, mitto alia, non epistolæ, sed annalium materiam. Centies non dicam iulsi, sed oraui, ut si quis ad me ueniat, dum diuino deditus officio sum, nisi uel persona admodum insignis, uel aliquid magnæ rei sit, expectare iubeant, sed dum studio intentus, neque passim omnes accipiant, neque excludant, sed discretionem, si qua esset, uti uelint hominum, & causarum. At dum mente, aut lectulo partem dedi, confestim introeat quisquis sit, nam & utrique breuiandi causas afferri cupio, & utrunque reperere, post colloquium licet. In ijs sanè ut in reliquis omnibus eius, quòd me uelle norunt, contrarium faciunt, seu hæc illorum perfidia, seu mea fors est, seu iisdem fortè quibus se sciunt, me quoque uictum passionibus iisdem, subditumq; rebus putant, somno scilicet ac uentri, quamuis hanc suspicionem nec sermo meus, nec ut reor uita recipiat. Sed ad hodiernæ seriem reuertor historiæ. Erat hora diei sexta, & ego æstiuo de more, in cubiculum concesseram, quod nocti defuerat, à meridie exacturus. Hæc ab illo primo nostri generis, non tam familiæ suæ utili, quàm famoso parente, nobis superant, fames, sitis, lassitudo, & somnus, siue hic breuis, siue ille perpetuus scorpor mors, uix dum ergo, ut perhibent, hanc quotidianam mortis imaginem somnum, oculis carpere orsus eram, dum hanc, illam tuam quam inhabitò domum, adiit me uidendi auda, quem nec uidit hætenus, & non uisum amat. Responderunt ij custodes mei egregi, consopitum me, neque mendacissimum genus hoc mentiti sunt, sed nec latheus ille, nec irreparabilis somnus erat. Quid faceret fessa mulier ac grandæua, utrunque enim auguro, & quod difficilior festinantibus pulsa comitibus, & magna in urbe semper plena, populo, nunc aduenarum turbis penitus exundanti. Quas hinc dies, atque utinam non spectaculi, uidendæq; pulcherrimæ urbis desiderium, sed indulgentiæ annuæ pia spes & cum CHRISTO ad cœlum mentibus ascendendi cura compulerit. Abijt ergo, fortunam suam accusans, quòd me cernere nequiuisset. Ego autem expectatus, quid egerim, quid remedi cõperim, quid putas, nisi ut tacitus indignarer, nempe ut aiunt, assueta non cruciant, imò quidem cruciant, sed parcius, callum habet consuetudo, durum certè, non imperium dolori doli, & queri illam facere mens fuit, sed facilius Adriæ in æstu pisciculum, quam hominem unum Adriatica in urbe reperiās, hæc præsertim die. Hæc illi precor meis uerbis dicit, ne apud eam fortè uel comites, quòd seruilis nequitia fuit, mihi superbix tribuatur, & Vale. Venetijs in die Ascensionis ad uesperam.

De quibusdam fictionibus Virgilij.

Iuvenilia inter opuscula, quæ mihi per adolescentiam exciderunt, carmē est tumultuarium, tunc ardenti recens studio, nunc uetustum, ut res eunt, & penē meo iuditio, iam uix meum quod aduersus magnū illum inuidum, ut propriè dicam, ira dictauit: ego autem scripsi illic contra eum, qui cum summam gloriam literarum quæreret: ita ut nec parum in Italia certē, nec comitem pati posset, præter paucas, quas sibi non pro rerum merito, sed pro aurium uoluptate delegerat, literarum ferè omnium hostis erat. Inter multa accidit, ut poëticam defenderem, quā ille mordaciùs carpebat, cuiq; eo pro ætate tunc deditus eram, cumq; inter poëtas laudatos, nostrorum primus ut decuit Virgilius, stylo obuius, ac fictionum, quæ apud illū, & reliquos crebræ sunt mentio incidisset, quas ille maximè execrari solitus diceretur, earum aliquas prætereundo attigi, quas superbo illi, quasi gemmas linteo obuolutas ostenderem, simulq; suam sibi ignorantiam detegerem, inq; oculos ingererē, ut uel coactus agnosceret, quam turpē est, uiro ingenioso, damnare quod nesciat. Hinc tibi, post tantum tempus quēdi materia orta est, atq; humiliter uestigandi, qui primus ad uirtutem, ac scientiam gradus, quid nam dimoto, quod circumfusum uero est allegoriarum uelo, illē sibi uelint fabulę dignus es fateor, cui omnia patefiant. Dignus ego, qui honesto desiderio manum dem. Quod me hercle, si quantum animi, tantum esset ocli, libenter aggredere, iuualet q; de reliquijs iuuenilium studiorum meorum, iuuenilem tuam industria adiunare. Vereor autem si quæ olim iuuenis (iam enim mihi hæc longē alijs intento, pridem in tergum abierunt) de his, horumq; similibus cogitare cōsueueram, loqui incipiam, ne memoria repetendis, nec tempus describendis sufficiet rebus: sin aliorum opiniones, coniecturasq; sequi uelim, ingens rerum series aperitur, & tam uaga, tam discolor, ut pro monstro sit, scriptorum tanta diuersitas ac libertas. Nam & ingeniorum infinita dissimilitudo est, nullus autem, qui nouorum dogmatum castiget audaciam, & res ipsas tales, quæ multos ac uarios, capiant intellectus. Qui si & ueri sint, & litera illos fert, quamuis ijs, qui fabulas condiderunt, nunquam fortassis in mentem uenerint, non erunt repudiandi. Nam quis inter tot ambages rerum, quid in re qualibet studiose abdita ueri insit, sic uaticinari audeat, ut indubitanter affirmat, hoc illos, ante annorum millia sensisse non aliud, satis est unum aliquem ex uerbis, aut multos sensus elici: ueros tamen, licet plures aut totidem, & eosdem aut pauciores, nec eosdem omnes, & horum nullum prorsus habuerit, qui repertor fuit. Neq; enim tam facile quid cuiq; uisum, quam quid uerum sciri potest? Qualia multa de Moyse in confessionum libris disputat Augustinus. Ego autem, quando id rogas, & me fessum inclinata iam die, de hospitio cogitantem, ad matutina negotia retrahis, dicam breuiter, nō quod uerisimum, electissimumq; esse contendam, sed quod illa ætate, quā nūc degis, cum eisdem quibus tu nunc curis, ac studijs exerceret, uarieq; ut fert ætas illa, modò huc opinionibus agerem, modò illuc, nunc hoc, nunc illud occurreret, cogitanti sepius occurfabat, quodq; cum coruīs meis, quantum non fatigandæ memoriæ prælo est, sæpius fabulabar. Accipe uerò nunc, in manus epistolam illam, unde tibi hæc scrutandi animus fuit, simul, & quod ibi scriptum memini. Aspice Virgiliū, quem contra illum maledicum defendebam, & quē confit, diuino illo in opere, quod sibi ultimum est, omnibus Castalio de fonte gustantibus, primum atq; præcipuum est, altius aliquid sensisse, quā quod loquitur, idq; non modò poëtantium communis habet opinio, sed Poëtæ ipsius epistola. Quædam ad Augustum Cæsarem scripta testatur, ubi se rem maximā, & præter id, quod apparet studiū multiplicis indigam, dicit ingressum. Multa præterea, neq; enim cuncta memoriter teneo, sed quæ summa ita ut dico, clarè innuant. Cæterum quia ut ego ipse tunc asserui, nec dictum muto, ferè nullus apud hunc Poëtam uersus, sine tegmine est, ne infinitam atq; inextricabilem ordiar telam, ad id ueniam quod quæsisisti, & siquid addidero, liberalem calamum laudabis: sin dempsero aliquid occupatum excusabis. Iam in primis atrijs fratres, quibus imperitatem dixit Aeolum, uenti sunt fratres, ideo, quia ex eodē parente geniti, hoc est ex aëte. Atri uerò propter turbines & procellas, & puluerem, & imbres, & grandinē, & nimbos, quos reciprocis statibus, fratres isti agitant. Fratres ergo, sed turbidi ac discordes spūicem, inq; ipsum parentem inquieti ac rebelles. Aeolus uerò, uentosisimarum nouem circa Siciliam insularū rex, quæ de nomine eius Aeoliæ dictæ sunt, tantum siue usu, siue arte aliqua uentorū notitiam habuisse fertur, ut ex colore, motuq; aëris, montiumq; uerticibus erupturos, aut destituros uentos, certa fide prædiceret. Hanc ob causam, non apud rudes modò rerum nescios, ac stupentes, rex uentorum dictus, atq; habitus, sed apud ipsos etiam poëtas, ante alios Homerū,

apud

apud quem elegantissimo figmento, Aeolus ipse uentos utre conclusos, erranti munus tribuit Vlysi. Hoc tanē Phisicum atq; Historicum, notumq; omnibus. Sunt qui moralem sensum apud Virgilium quærunt, sic est enim, quisq; suum tendit in finem, inq; id maxime animum intendit. Itaq; de una eademq; re, pro uarietate utentiū, uarij captantur effectus, utq; ait Anneus: In eodem prato, bos herbam quærît, canis leporem, ciconia lacertam. Laboriosum fateor utrunq; opus, seu materiā scilicet, seu uirtutem, sub poëtica nube quærentium, ita demum, si noscendī ardor à principio usq; in finem protendat indaginē. Vix enim mortali ingenio fieri potest, ut cuncta conueniant, neq; ea quidem, ut opinor scribentiū tuit intentio. Sed ut omisiss alijs, ad ipsum de quo quæris Virgilium reuertar, cuius finis ac subiectum, ut ego arbitror, Vir perfectus est. Quæ perfectio uel sola, uel præcipua ex uirtute conficitur, apud eum quidem, inquisitionem mortalem utilissimam cenfeo, tum quia uitæ unicū ornamentum, tum quia prima scribentis intentionem sequitur. Et quod de Virgilio dixi, de Homero dixerim, uno enim calle gradiuntur æquis passibus. In eo igitur, de quo quæris, loco ut iam tandem quod petis expediam, uideri mihi solent uenti illi, nihil aliud quam irarum impetus, & concupiscentiæ, motusq; animi in pectore, subterq; præcordia habitantes, & humanæ uitæ requiem, quasi quibusdam tempestatibus tranquillum aliquod mare turbantes. Aeolus autem, ipsa ratio regens, frenansq; irascibilem, & concupiscibilem appetitum animæ, quod nō faciat, ut Virgilius ipse ait:

Maria ac terras, cælumq; profundum,

Hoc est, sanguinem & carnem, atque ossa, ipsamq; postremō animam, illam terrestris, hanc celestis originis, quippē ferant rapidi secum in mortem scilicet ac ruinam. Spelunca atræ, quibus ille abditos facit, quid nisi cauæ, & latebrôsæ partes hominis sunt? Vbi secundum Platoniam dimensionem, suis sedibus passiones habitant, pectus & ilia. Superaddita moles caput est, quam rationi sedem Plato idem statuit, Aeneas uir fortis ac perfectus, de quo paulo supra dixi. At Achates cura uirorum comes illustrium, & sollicitudo & industria. Sylua uerō uita hæc, umbris atque erroribus plena, perplexisq; tramitibus atque incertis, & feris habitata, hoc est, difficultatibus, & periculis multis, atque occultis, infestiosa & inhospita, & herbarum nitore, & cantu auium, & aquarum murmure, id est, breui & caduca specie, & inani ac fallaci dulcedine rerum, prætereuntium atque habitantium accolarum oculos atque aures. Interdiū leniens ac demulcens, lucis in finem horribilis ac tremenda, aduentuq; hyemis, cœno fœda, solo squalida, truncis horrida, frondibus spoliata. Venus obuia, syluæ medio, ipsa est uoluptas, circa tempus uitæ medium, feruentior atque acrior, os, habitumq; uirgineum gerit, ut illudat in scijs. Nam si quis eam, qualis est cerneret, haud dubiè nifu solo tremefactus aufugeret, ut enim nihil blandius, sic nihil est fœdus uoluptate. Succincta autem, quia uelociter fugit, & idcirco uelocissimis comparatur. Nil nempè uelocius uoluptate, siue in uniuerso illam, siue in partibus extimes. Nam & tota citissimè desinit, nec dum exercetur, nisi ad momentum durat. Habitu demum uenatricis, quia uenatur miserorum animas, arcum habet & comam uentis effusam, ut & feriat, & delectet, & sit delectatio ipsa uolatilis, & inconstans, & uentosa ad extremum omnia. Et hæc quidem Troianis amica fingitur, siue quod apud Troiam reuerentiùs colebatur, siue quia cum sint tres uitæ à Poëtis simul, ac Philosophis intellectæ ac descriptæ: & sit prima sapientiæ, & studiorum, quæ Palladi tribuitur, secundo potentiæ atque opum, quæ Iunoni datur, tertia uoluptatis & libidinum, quæ Veneri assignatur. Troiani ultimā prætulerunt, & Troianus iudex æquitatis & iustitiæ famam nactus inter belluas, magnis in rebus iniustus atq; ineptus apparuit. Assumptus namq; ad certamen illud famosissimū Dearum, quas nō memorauim, nō rationi obediens, sed passioni, pro nuda Venere sententiam tulit, unde illi dignū præmiū, delectatio breuis, & mox longus labor, ac malorum series, ad extremū mors, non sua tantum, sed suorum omnium, & totius demum populi sibi fauentis excidium. Hæc Aeneæ genitrix fertur, quod etiam Viri fortes ex uoluptate generantur, & quod singularis quædam illi fuerit uenustas, qua exul atque inops, castis etiam oculis placuisse describitur. Hæc eadem formosæ uiduæ, quorum ex primo libidinis incentiuum, ex secundo libertas oritur: delinquendi suum obijcit Aeneam, magnis iactatum casibus, incendio ac naufragio elapsū, uno tantum Achate comitatum, & fusca nube circumdatum. Quæ quidem nubes, hæc mystica nube reconditur, quod interdū accidit, ut solius fama uirtutis exciti sub obtentu, primum humanitatis, ac misericordiæ moueantur animi, ad ferendā opem miseris egentibus. Considerata post modum, & conspecta illorū nobilitate ac forma, uelut illud scinditur, & filius Veneris nudus remanet, turpiterq; incipit amari. Ipse quoq; nonnunquā flectitur, quia difficile est etiam perfectis, excellenti rerum specie non moueri, præsertim ubi se amari

amari senserit, atq; appeti, imò quidem, ut ait Hieronymus: Impossibile est, in sensum hominis non irruere, motum medullarum calore, sed quia, ut idem ait, ille laudatur, ille prædicatur beatus, qui statim ut coeperit cogitare, interficitur cogitatus. Quod nihil est aliud, quam quod dixerat ante David tenere scilicet, & allidere paruulos suos ad petram. Vel quia hoc, non omnibus accidit, ille etiam sat beatus, qui etsi consenserit, peccatoq; succubuerit, siue quod est grauius, malæ consuetudinis uisco implicitus fuerit, & astrictus uinculis, & fasce curuatus: aliquando tamen Dei instinctu tacito, uel alicuius monitu Dei, placitū nuncians assurgit, neglectaq; qua tenebatur uoluptate, ad uirtutis, & gloriæ rectum iter redit. Hic Mercurius eloquij dux, à loue missus, meliora sequi admonet Aeneam, & ille licet passio-natus, magnoq; animum labefactus amore, parat tamē imperio cœlesti, aduersante nequic-quam uoluptate ipsa, & blando usu, nec in expertum relinquente aliquid, quo dilecti habi-tus trahi possit. Dicit enim uix potest, quibus blanditijs occupatum animum, & euadere meditantem uoluptas illecebrosa detineat, quas dulcedines perstanti obijciat, quas amari-tudines abeunt. Quibus frustra tentatis, & digressio ad ultimum, quem tenebat sola fiet mi-serabilibus modis, & semota parumper Anna dolore sua annosa, hoc est, consuetudine, præ-teritiq; temporis memoria, quam ad illum retinendum, frustra sepe transmisserit, & quæ pres-sens eam mori non sineret, tandem ipsa se perimit: quia nimirum animum, dum Apostoli consilio præterito, ad honesta conuertitur uoluptas, scæda per seipsam perit. Ille uero diu licet inter deliberandum fluctuatus, ac deinde paratis rebus, iam certus eundi, celsa in pup-pi consopitus, hoc est, alta in mente, & certo proposito conquiescens, quia scilicet consilij firmioris electio, quasi quidam terminus est laboris, ad extremum nauigat, & quamuis in-terdum oculos reflectens, ac dimissa respiciens, pergit tamen, & per fluctus aquilonis horri-dos Italiam petit, hoc est, per difficultates medias, perseverantis animi, nauigium, guberna-culo rationis administrans, actuumq; & uerborum uelis, ac remis in aduersum agens, de-stinatum tandem litus tenet. Vbi religioni primum data opera, patrio more sacrificans, sanctum iubet saluare parentem, quem uersiculum, & Catholici adoptarunt, & usque ad altissimum CHRISTI altare pia traduxit Ecclesia. Rebus diuinis explicitis, ad humana conuertitur, quæ nil aliud, quam ludi quidam sunt, in quibus uariante fortuna, sæpe primi ultimi, & nouissimi primi sunt, & lenitatem ac superbiam iuuenilem, tarda & constans su-perat senectus: De more tamen extrema gaudij luctus occupat. Quo concussus animum uiri fortis, sed amicis consilij, ac nocturnis uisus, & diuinis confirmatus oraculis, tantum ro-bur assumit, ut non solum perstet in incepto, sed gubernatore licet amisso, per seipsum re-gat fluctantem, nocturnis in fluctibus carinam, id est, in obscura caligine uitæ huius instabi-lis, & incerta, alienam gemens negligentiam, ac fortunam, clauum tamen consilij non re-linquens. Quod in dubijs rebus, inq; periculis maximè elucescit, donec ad interius uisæ e-tiam litus Italicum prouectus, Cumanum scilicet, Baianumq; sinum, in quo nil salior, & locorum situ, & naturæ Graium superat Poëtam, propter concretas sordes, uitæ mortalis calibus multis exercitæ, humine lotus, inuento fauicæ Vatis ductu, mente inferos adeat, ubi fictionum nullus aut modus, aut numerus. Illic uero alterius uitæ statu, quantum fieri potest, cognito, ac præclare posteritatis ingenti spe concepta, iam securior, latiorq; progre-ditur, ne in nutricem quidem solitæ immemor pietatis, Circæumq; inde montem præterue-ctus, ut exemplo doceat, mala quæ uinci nequeunt, declinanda etiæ, Tyberinis tandem fau-icibus inuectus, ad ea ubi nunc Roma est loca, hoc est, ad laboriosum, atque ancipitem que-rendæ gloriæ campum uadit, quam mox difficultatum uictor omnium, minoribus ere-ptam procis, coniugio sibi perpetuo propriam facit, unde illi soboles, posteritasq; clarissi-ma, summi conditrix imperij, moderatrix pacis, miseratrix humilium, atq; insolentium debel-latrix. Huius siquidem puellæ, cuius de connubio certatur, pater animus, mater uero spon-sæ animi caro, quoniam utriusq; ex actibus, gloria nasci solet. Verū etsi externis hanc gene-ris fata destinaissent, hoc est, operosis, & difficilia atq; ignota penetrantibus, mater tamen in-terius fata destinaissent, hoc est, operosis, & difficilia atq; ignota penetrantibus, mater tamen in-fermior, & consilij inops, natam domesticis, & iuxta se geniti iungere satagit, hoc est, carnali-bus desiderijs, studijsq; terrestribus, ita ut interdū precibus, & importunitate fœminea, uirū ipsum in sententiam suam trahat, qui tandem peregrinæ uirtutis, omnia uincens, admira-tione permotus, poenitenti similis sese inculat, & propositum mutat. Inclinator ad extremū rebus, mater uirginis de genero actū putans, in patibulo se suspendit, quia caro intelligens gloriam cessasse uirtuti, nec ullum iam suis affectibus locū uidens, ipsa se perimit. Secundū illud quo se Paulus apostolus Crucifixum mundo dicit. Et quanquam nec tu ista quaeris, & ego aliqua, de quæ litis omiserim, quando tamen hūc loquendo peruentum est, ne cœptæ & cursum narrationis abruptam, breuiter ad exitū rem deduco. Amara igitur, naturæ nimirū dilecta,

dilecta, carne uoluntaria sic perempta, & uirtute ad optatum magna ui intentæ, proci in-
ferior, charæ tôcrus auxilio destitutus, & hostili impetu cûcta misceri audiens, & turrim, hoc
est, supremam partem animæ, uirtutis ardore ad cœlum ascendente, correptam, ex ipso, in
quo erat curru, uolubili ac rotantium curarum uidens, obstupet, & uaria confusus ima-
gine rerum, licet impar uiribus, tentare tamen ultimam fortunam statuit, ac sorore, hoc est,
pertinaci spe reiecta, ad terram unde est, præcipiti ruens saltu, pedes pergit in prælium, quia
etiam post edomitos atq; extinctos carnis motus, adhuc fomes interior nō quiescit, sed iam
lenitûs bellum mouet, unde & ensis primo illi frangitur conatur. Immortalis autem soror, a-
lium subministrat, non primus desitura pugnam auxilio fouere, quàm iussu Iouis mœstam,
ac gementem tartareus illam pavor arceat. Contrâ, Aeneas & sagitta ictus, & labante genu,
quia scilicet Vir quantumlibet uirtute armatus, interdum tentationibus uulneratur, sic ut in
proposito claudicet, & sagittam ofsibus inhærentem, non Medici manus, neq; ulla penitus
ars humana, quamuis id professâ, sed diuinæ tantum miserationis auxilium conuallat. Ani-
mosior tamen in pugnam proficiscitur, & utroq; hoc est, bonorû & malorum exercitu spe-
ctante, congregitur, & congressu primo, magnis in hostem uiribus hastam iacit. Illa uolans,
in oleastri amaræ arboris truncum incidit, inhæsitq; ut auelli ipsa etiam humana non posset
manu, quia scilicet, dum aduersus carnale desiderium acies mentis intenditur, nescio quid a-
marum repperit, si enim delectatio dulcis est, amarum eius oppositum sit oportet, & usque-
adeo detinetur, ut repeti ictus non possit, rei ipsius obstante duritie, neq; actus, unde habi-
tus quæritur frequentari queant, & ceu totidem aduersario infligi uulnere, donec hastâ Ve-
nus, id est, delectatio operis, ac uoluptas bona quidem & honesta, reuulserit. Quæ superue-
niens, signum est, quæsit habitus, ut Aristoteli placet, quem facilitas sequitur actionis, & a-
ctuum frequetia. Ex actibus enim difficilibus genitus ipse, mox faciles actus gignit, ut cum
gaudio fiat, quod fiebat cum tristitia. Proinde Aeneas aduena, id est, uirtus, seu Vir fortis,
carnis uictor, iam facilem, ac sequacem hastam manu arripit, libransq; foelicius ac certius,
competitorem suum indigenam, carnalem, humi sternit affectum, parurus forsan supplici,
eoq; concupiscentia naturalis, ac propterea excusabilis uideatur, nisi cōspectis insignibus,
quæ Pallanti suo, id est, adolescentiæ generosæ, quam occidit, eripuit, exarsisset. Hunc igitur
in uindictam illius interfecit, quo perempto, iam tranquillus regnat, relictoq; regi filio,
post abitum mortali debitum, opinionem diuinitatis assecutus, & materia uatum factus, in
ore hominū uiuit. Excurre curri ecce usq; in finem, cum per te liceret, tanto antè subsistere, tulit
impetus, & tua hinc pulsus industria, hinc serie rerum tractus, ne consuta dissuerem, tuæ me-
tam percussationis excessi. Nunc ad ea quæ supersunt redeo, Troiæ scilicet incendium, &
conuiuium Didonis, atq; ut ab ultimo ordiar, unde orsus est Maro, primum omnium Didonē
reginam conditricem Carthagini, castam fœminam fuisse. Si aliunde nesciremus, magnus
testis est Hieronymus, non sacrarum modò, sed & seculariū literarū peritissimus, in eo libro,
quē aduersus Iouinianū hæreticū scripsit, mille compactū, confertumq; historijs: neq; uerò
Aeneam ac Didonē cōtaneos fuisse, aut se uidere potuisse, cum trecentis annis, aut circiter
hæc post illius obitum nata sit, norunt omnes, quibus aut ratio temporum, aut Graiæ, Puni-
cæq; historiæ notitia ulla est, non hi tantum, qui commentarios in Virgilium, sed qui libros
Saturnalium legerunt, neque Aeneam aliquando Carthaginem uenisse, secundo Confes-
sionum Augustinus meminit. Totam autem Didonis historiam, originemq; Carthagini,
Trogus Pompeius, seu Iustinus explicuit, libro historiarum XVII. Et quid rei manife-
stissime testes quæro? Quis enim nisi pars uulgis sit, quis usquam, quæso, tam indoctus, ut
nesciat Didonis & Aenææ fabulam esse confictam, ueriq; locum inter homines, nō tam ue-
ri auidos, quam decore, & uenustate materiæ, & dulcedine, atq; arte obtinuisse, fingentis ul-
que adeo, ut iam tristes, & inuiti uerum audiant, ac præscripta dulcis possessione mendacij
spolientur. Scio quid loquor, ego enim primus, imò solus, hac atate, & his locis menda-
cium hoc disculsi. Quod sic animos occuparat, ut contrarium audire, non ut nouam modò
hæresim, sed ut iniuriam, conuiuiumq; aliquid delicati respuerent, multorum aures illius,
ante alios, in quem ipsa, de qua quæris epistola scripta est. Itaque cum adhuc nouus, atque
ignotus hæc dicerem, exclamabant, quasi ego Virgilium ignorantia damnarem, cumq;
non hæc illum nescisse, sed scientem luisse contenderem, mirabantur & quærebant facili
causam. Et sanè cur Poëta doctissimus omnium atque optimus (nam finxisse constat) hæc
finxerit, cur cum uel aliam quamlibet heroidum, ex numero eligere, uel personam formare
nouam, suo iure licuisset, unam hanc elegerit, sempiterno elogio notandam, ut quàm stu-
dio castitatis, ac seruandæ uiduitatis extinctam faceret, hanc lasciuo amore parentem faciat.
Et quæri potest, & dubium ualde est. Quid tamen hic sentiam, quid uis opinari, quod ex me
præcens

præfens audieris, ne plura nunc aggeram, omitto, & hæc interfatus ad rem uenio. Quæcun-
que ergo fingendi causa Virgilio fuerit, Dido ipsa, quod constat regina, nō quidem indige-
na, sed externa est, perquam humana potentia designatur, regni nomine. Omnis nempe
qua superbiunt homines, potestas aduentitia est, cunctis aequè mortalibus nudis in hanc lu-
cem editis. Hæc exul domo, conuectis opibus, peregrino confidit in litore. Omnes enim e-
xules sumus, ac peregrini non habentes hic manentem ciuitatem, in hoc tamen exilium ue-
nientes, opes uarias argenti pondus & auri, hoc est, eloquium, intellectum & naturalia bo-
na detulimus, & illa quidem miro ingenio, ædificandæ arcis locum quærit atq; ampliat. Et
nos quanta arte, quod fraudibus nostras angustias dilatantes, hic ædificemus palam est.
Quod ad quæsitæ attinet, illa conuiuium celebrat, quia regum ac potentum est, subditos a-
lere, quos nunc tamen spoliant, deuorantq;. In hoc sanè conuiuio, seu conuictu huma-
no, cui reges præfident, tria genera hominum discumbunt: ipsi reges primi hominum,
tam sapientiæ, quam eloquentiæ, studiosi, hos signat Iopas, de secretis naturæ rebus agens,
quod Philosophi est, atq; idè crinitus, adhibitis cantu & cythara, quod propriū est Poætæ.
Item cupidinarij ac uoluptuosi, qui per haustum Bitæ exprimuntur, pateramq; auream re-
ginae porrectam manu, ferè enim uoluptas, ut è fonte riuulus, à regibus subiectos deriuatur.
Igitur ad tres illas uitas sermo redijt, quarum supra mentio est habita. In hoc strepenti
conuiuio, recubans Vir fortis, conscia rerum suarum pascitur, & oratione magnifica dele-
ctat atlantes, iussus enim loqui, uelut coactus incipiens, dissonis conuiuiarum clamoribus,
finem facit: narrat autem tacitis atq; intentis. Et quid putas, nisi fortunæ insultus, dolosq;
hominum, & uitæ præsentis incendia, & hærentes parietibus animæ passionum scalas. Tu
in periculis sopitorum uana somnia, & conatus irritos facis obstantibus, & falsis consilijs
habitam fidem, & negatam ueris, tum peccatorum ariete procumbentem ianuam, factumq;
hostibus aditum, cultodibus animæ primo extinctis in limine. Denique uitam omnem,
quali unam ac supremam noctem, inter falsa gaudia cæcis actam mortalibus, & immixtas
plebi, iustorum ac piorum, quin etiam Regum mortes, per quas ipse cum ingenti discrimi-
ne natalis soli, relicta tergo mollitie, & antiqua coniuge ibi amissa, hoc est, consuetudine uo-
luptatum à prima ætate copulata, animo solus primum, sed uirtute armatus, post alijs ad ex-
emplum coeuntibus, iam non solus, & grandæuum patrem gestans humeris, & paruum fi-
lium manu trahens, uix uitus euaserit. Quo diximus peruenturus, & gemina pietate me-
morabilis, & fortunatus euentur. Et hic tumultus, hæc rabies, hoc periculum, in quo libidi-
num flammis, & irarum cuspidibus, hoc est, duplicum uulneribus passionum, uoluptuosa ciui-
tas perit. Noctu fieri æquum erat, propter errorum tenebras humanorum, finitamq; caligi-
nem, urbe somno, uinoq; sepulta: id est, obliuione & ebrietate pressis animis. In quam urbem,
fraetis mœnibus, & omnis providentiæ disrupto, neglectoq; munimine, qui unus animarū
atq; urbium mutus est, armatis plenus hostibus, ingens equus ab initio sæuæ noctis irrepre-
rat, idem impetus ac ciuilis discordia armatis, grauida semper affectibus, atq; odijs latentibus,
& malorum causis. Infaustam uerò hanc machinam, quam patriæ in excidium Ephor-
bus seu Ephæborum, atq; adolescentium iustitia fabricata est: unus urbibus euertendis a-
ries, Lachoon sacer senex, urbem inuehi prohibens serpentum spiris, & uenenatis inuido-
rum nodis, ac flexibus circumuentus, opprimitur. Quo amoto, uulgus insanum, in perni-
tiam suam præceps, magno consensu properat, & monstrum infælix, sacrata sistat arce:
dum rationis locum occupat appetitus, quo nihil est propius ruinæ. Itaq; tum demum &
fatalis equus panditur, & quæ latebant mala erumpunt, multa quidem inter cætera Vlysses,
id est, astus hostilis, & Neoptolemus, id est, superbia, ardorq; uindictæ, & Menelaus, id est,
Zelus, & dolor, offensusq; memoria, & si nō ipse funerum custos latebrarum, ac pestifer
persuasor, id est, simulatio & periurium, atq; erumpens, cum occultis malis, suisq; omnibus
artibus in lucem, fraus sub quo tanto rerum turbine, regibus ac regum filijs, ut dictum pari-
cum populo sorte cadentibus, solus Vir fortis euadit, siue ad requiem, ut Anthenor, de quo
dictum est:

Placida compositus pace quiescit.

Siue ad laborem gloriosum, ut Aeneas, de quo scribitur:

Bellum ingens geret Italia:

& rursus:

Sublimemq; feres ad sydera cæli:

Magnanimum Aeneam.

Cui nempe per mœnia incensæ urbis erranti, Helena radix ac principium malorum incen-
dio, id est, uexatione lucem dante, cognoscitur, quam dum extinguere, ruentemq; ulcisci pa-
tiam parat, & si ea pars diuino carmini sit adempta, Venus illi iterū sit obuia, excusans He-
lenam,

lenam, Paridemq. Quid'ni autem Venus uenereum opus excuset: cum sæpè etiam apud rigidos censores, data uenia sit amor. Monet præterea serum esse, quod in animo habeat, post effectus ultimos, causis intendere, cum iam nullus remedio locus, & inuitabile iudicium Dei sit: Hortatur deniq. ut fugam potius, quam uindictam cogitet, quod desperatis in rebus utilius sit, fortunæ cedere quam obniti. Seq. illi fugæ comitem spondet, usq. dum, in tutum peruenierit, eos scilicet quod etiam uiri fortes, & periculis eripi amant contingentium, modo nihil omiserint, & cum uoluptate seruantur. His dictis, & Venus abscedit, inter pericula enim, rerumq. asperitates, libido non habitat, securi, leniq. ocij amica, quæ etli post rediens, abeuntem comitetur, non iam libido est, sed honesta quidem è periculi fuga, oriens uoluptas, & confestim Venere digressa, iratas ille facies deorum aspicit, Neptuni scilicet, & Iunonis, & Palladis, & ipsius demum Iouis, quod & maris artibus, atq. nauigijs, & potètia, ac sapientia & postremo, quæ causarum potentissima est, summi Dei fauore Troianos Græci uincerent, quod iam antè præfenserat, ubi ait.

excessere omnes, adius arisq. relictis,

Dij quibus imperium hoc steterat.

Sed quod ibi cogitabat, hic cōspicit, erepta nube humida, quæ obducta oculis, mortales uisus hebetabat. Quia iuxta famosissimum dogma Platonicum, quod Augustinus reuerēter amplectitur, multiq. alij nihil magis humanum animū impedit, à diuinitatis intuitu, quam Venus, & uita libidinibus dedita. Quam doctrinam grauem, ueramq. proculdubio hausisse potuit Plato, ab alto quodam, non tam noto, sed utiq. summo uiro, sibiq. quod epistolæ eius indicant amico, Archita scilicet Tarentino, eo præsertim sermone, quem gratissimum habuisse memoratur, cum C. Pontino Herennio, patre illius Pontij, qui Samniū dux, Romanum exercitum, Caudinis angustijs inclusit, & sub iugum misit, homine suæ ætatis prudentissimo, cui sermoni Platonem ipsum interfuisse, testis est apud Ciceronem Cato, cuiusque illud inter multa memoriæ affigendum, neq. libidine dominante, temperantiæ locum esse, neq. omnino in uoluptatis regno, uirtutem posse consistere. Deniq. omne illam animi lumen exinguere, iure igitur abeunte illa, & cæcitate animi deposita:

Apparent diræ facies, inimicq. Troiæ

Numina magna Deū.

Hæc de illo, quod quæsieras pertrinxerim, tu ut es ingenio agili, in alijs Poëtæ locis similis cogitabis. Vale Ticini X. Cal. Septembris.

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V. C. EPISTOLARVM

DE REBUS SENILIBUS

BVS,

LIBER V.

FRAN. PETRARCHA IOANNI BOCATIO, S. Epist. I.

Descriptio urbis Ticinensis.



ECISTI optime, qui quando oculis, uel nolebas, uel non poteras, saltem me literis uisitali: audito nempè quod alpes transcenderas, Babylonem uisurus occiduas, eò peiorem communis, quod uicinior est, suspensus ad euentum rei, manseram usq. dum te reducem audirem, & difficultatum uia crebris olim gnarus ex cursibus, & corporis atq. animi grauitatē tui cogitās, ocio amiciciā studioso, talibus aut curis, & negotijs sic aduersa, ut ex illo secuta mihi nulla dies, nulla nox fluxerit, gratias Deo, qui te sospitem reuexit. Quanto enim grauiore pelagi periculo redijsti, tanto dulcior est reditus, gratiorq. Sane nisi admodum properares, haud difficile fuerat, cum lanuam peruenisses, huc descedere, non nisi bidui iter erat, uidisses me, quem uides semper ubicunq. terrarum sis: Vidisses, & quam ut arbitror, non uidisti Ticini ripæ amnis impositam Ticini urbem, Papiam iuniores uocāt, quasi

quasi admirabilem, ut Grammaticis placet, & famosam diu Longobardorum regiam, ubi prius horum ante ætatem, sub Germanici motum belli, Augustum Cæsarem fuisse compendio. Credo quidem, quo uicinior rebus esset, ut priuignum scilicet in Germaniam promissum, maximasq; ibi, & gloriosissimas res agentem, quasi è specula prospiciens excitaret, & si forte bellorum more aliquid incidisset aduersi, ipse illico totis imperij uiribus, præsentisq; insuper sui nominis maiestate, succurreret. Vidisses ubi Dux Pœnus, primam de ducibus nostris uictoriam quaesuit, qua acie dux Romanus à filio uix dum adolescente, telis hostium ereptus, & media morte seruatus est summi futuri ducis insigne prælagium. Vidisses ubi sepulchrum Augustinus, ubi exilij senilis idoneam sedem, uitæq; exitum Severinus inuenit, urnisq; nunc geminis, sub eodem tecto iacent, cum Luitprando rege, qui ipsum Augustini corpus è Sardinia in hanc urbem transtulit, deuotum, piumq; conortium clarorum hominum. Putas Augustini uestigia Severinum sequi, ut uiuentem ingenio, & libris his præferam, quos post illum de trinitate composuit, sic defunctum membris ac tumulo. Optes his tam sanctis, & tam doctis uiris, proximus iacuisse. Vidisses deniq; urbem famosissimæ per ora hominum uetustatis, mihi enim supra tempus belli Punici secundi, de quo proxime loquebar, de hac nihil in literis nunc occurrit, imo quidem, nisi me fallit memoria, ne tunc etiam apud Liuium urbis, sed solius annis est mentio. Potest autem fortasse confusio- nem peperisse, similitudo ipsa nominum, Ticinus fluuius, urbs Ticinum, sed ut omnis dubijs, certa perstringam: uidisses urbem saluberrimæ aëris. Ecce iam tres hic ætates egi, ita nufquam quod meminerim, tam crebris, & tam largis imbribus, tam paruis, rarisq; tonitruis, tam nullis penè æstibus, tam perpetuis, tamq; suauibus auris, alibi unquam tempus, hoc egerim. Vidisses pulcherrimi urbem situs, Cisalpinæ Galliæ, magnam partem Ligures tenet, gens & olim potens, & nostra ætate potentissima, horum hæc in medio est, & modicè extant, imperioso quodam sedens loco, ripæq; leniter pendentis in margine, densis turribus assurgit in nubila, prospectu undiq; expedito, & libero, sic ut nesciam, an ulli urbium in planis sedentium apertior sit, atq; iucundior. Nullo fermè flexu oris, hic uinosa iuga alpium, hic frondentes Apennini colles, in oculis sunt. Ticinus ipse latis flexibus descendens, & misceri Pado properans, ima mœnia labendo prælabitur, suoq; impetu, sicut scriptum est, lætificat ciuitatem, tipis faxeo præclari operis ponte coniunctis, annis omnium lucidissimus, ut & fama loquitur & res probat, mirum quoq; celer in modum, quamuis hûc, quasi iam cursu fessus perueniat, & famosioris aquæ uicinitate cunctantior, & aduentitij ritus, natiui aliquid nitoris amiserit. Ad summam Sorgiæ nostro transalpino simillimus, nisi qd' hic maior, ille aut, & æstæte uicina fontis algentior, & hyeme repentior fluit. Vidisses præterea ex his unam, in quibus tu multus, & ego uel nimius sum, æneam scilicet atq; inauratam statuam equestrem, fori medio, quasi cursu concito, cliui summa carpentem, tuis olim ut fama est ereptam Rauennatibus. Quæ eius artis, picturæq; doctissimi nulli asserunt secundam. Quodq; ultimum facit, non rerum ordo, sed temporum, Palatium ingens urbis, in uertice uidisses, structura mirabilis, atq; impensa, quæ magnanimus Galeaz Vicecomes, hic minor, Mediolani atq; huius, & multarum in circuitu regnator urbium, erexit, uir in multis alios, in ædificandi magnificentia sese uincens. Credo nisi me amor fallit auctoris, quo iudicio rerum es, cuncta inter modernorum opera, hoc augustissimū iudicasses, & præter amici conspectum, quem tibi non spero quidem esse gratissimum. Sed scio, multa te ut arbitròr, non profecto leuium (ut ait Maro) sed utiq; grauium, ac grandium admiranda spectacula delectassent. Me enim fateor, delectant, detinentq; nisi quod alio suæ animum trahunt curæ, itaque iam hinc abeo, hæud inuitus tamen, iterum hic menses æstiuos, siquæ mihi fato æstiu mensis supererant, acturus. Quando autem ita res tulit, ut te ab amplexu meo, uel me labor, uirūq; quod ipse testaris diffidentia, uel tempus angustum, reditumq; tuum expectantis patriæ iussu arceret, uellem Guidonem saltem meum lauensem Archiepiscopum, & in illo pariter me uidisses, qui summa concordia uolūtatum, rerumq; omnium ab infantia secum uixi. Vidisses mihi crede hominem, corpore licet inualidum, animo sic ualentem, ut uiuacius nil uidisse te diceres, inq; fragili, & caduca domo, magnum hospitē habitare posse fatereris. Quid multis agam, uidisses quem quaerimus, uirum bonum, nulla ni fallor, crebrè, sed nulla ætate bonum rariùs, quàm nostra, quem tibi non uisum doleo, neq; tam tuæ, quàm amici cōmunis negligentia, uel obliuioni imputo, qui te pati nō debuit, generosas illas causas, gregis e-gregij, in salutato pastore præterire. Vt querelā uerò gratulatione concludam, gaudeo, hercle, qd' apud ipsam Babylonem, quos mihi reliquos mors fecit, uideris illū ante alios uerè Patrem, ut dicis, meum Philippum Hierosolymitanum Patriarcham, uirum ut breui eum circumlocutione describam, & titulo parem suo, nec Romano imparē, si quando fortè di-

gnus meritis honor accesserit. Hic ut scribis, post longos amplexus, quibus te hactenus sibi ignotum, ceu alterum me, in conspectu Summi Pontificis, ac mirantium Cardinalium, ueri amoris ulnis astrinxerat, post pia oscula, post grata colloquia, & de statu meo, sollicitas quaestiones ultimum orauit, ut Librum Vitae solitariae, olim dum Cauallicensis Ecclesiae praesul esset, in rure suo scriptum, & ei inscriptum, aliquando sibi mitterem. Iusta quidem petitio sua est, ex quo opusculum illud absolui, sed uidentem omnia Deum testor, decies, uel eo amplius retentaui, ita scriptum mittere, ut et si stylus, neque aut aures, neque animi, litera saltem oculos oblectaret, uerum studio meo, uotoque obstitit, illa de qua totiens quaeror, nota tibi scriptorum fides industria, nobilibus non ultima pestis ingenij; uix credibilia loqui dicar, paucissimis mensibus scriptum opus, tam multis annis, non potuisse rescribi, ut scias quae maiorum poena operum, desperatio quanta est. Nunc tandem, post tot calasa primordia, scribendum illud domo abiens dimisi, inter cuiusdam sacerdotis manus, quae an ad scribendum sacrae fuerint, ut sacerdotis, an ad fallendum faciles, ut scriptoris, nescio. Nunciatum tamen est mihi amicum literis, iam factum esse quod iusseram, de qualitate, donec uideam, mos horum certissimus, me dubium facit. Solent enim audita mirum, non quod scribendum acceperint, sed nescio quid aliud scriptitare, tantum uel ignorantiae est, uel inertiae, uel contemptus. Hoc igitur quod in horas expecto, qualecunque erit, illic uestigio transmittam, scriptorem quam me potius incuset. Tibi autem epistolam cum hanc mitto ad te anno altero dicatam, quam in tuis his nouissimis literis, ceu desperans, dulci acriter quaerimoniam flagitasti, simulque alteram anni huius, quam non poscis adicio, in qua, siquid illi litigio antiquo, quod mihi olim, quatuor inuectiua aduersus hanc monstra hominum, extorsit, se curare iactantium, uereque magnitantum, defuisse uidebitur: ad impletum dices, ut intelligas quam me non sententiae poeniteat. Et has quidem ambas aliena, quod nunquam ante tempus tecum feceram, scriptas manu accipiens, cogitabis uel lassitudo, uel occupatio, quantitas sit; quae in solito more, me tecum, imo mecum ut sic dixerim, per interpretem loqui cogit. Et haec hactenus. Quod mihi de Homero manu tua scriptum miseris, antequam Venetijs proficiscerer, suscepi, ut fide atque indulgentia tua latus, sic superuacuo molestior labore, quem tibi, impositurus non fueram, si sciuissem quod nunc scio: Non enim nosse optabam, quid apud Graecos inferos ageretur, apud Latinos nosse quid agitur satis est, idque uel lectione, uel auditu solo, utinam nec uisum unquam contigerit. Sed uolebam scire qualiter Homerus, ipse grauis homo, uel Asiaticus, & quod miraculum augeat, caecus quoque solitudines Italas descripsisset, uel Aeoliam scilicet, uel Auernum lacum, montemque Circeum, sed quoniam tibi placuit, ut mihi postea totum opus illud eximium destinare, ibi forsan inueniam quod quaero, spem tamen hanc minuit quod scribis, amisisse te Iliadem totam, Odyssae autem partem. In eo quidem libro est, quod scire uelim. Miror sane, quid ita illam totam, huius partem miseris, sed fortasse integram non habebas, quicquid erit, uidero dum me domum mea fors reuexerit, transcribere faciam, & remittam tibi, quem tanta re priuasse pati nolum. Iterum tibi gratias ago, Donatoque nostro subira scior, qui cum saepe de minoribus scriberet, tum hoc factum male siluit, quod animo meo sciret, & missi, & mittentis consideratione gratissimum. Vale Ticini Xl X. Calendaris Ianuarij.

FRAN. PETRARCHA IOANNI COLUMNAE, S. Epist. II.

De Laurea adepti, & liberata Parma.

Roma rediens, diutius exoptatae laurae meae compos, & uelut uictor, laureati cognomen referens, quod ubi gauisuro tibi, quod tibi ad gaudium quoque significo, ductu & auspicijs amicorum tuorum de Corrigha, Parmam unde (ut scis) arcebamur, ingressus sum, hoc eodem die, sibi ipsi restitutam urbem, pulso hinc praesidio tyrannorum. In quam repente mutata rerum facie, atque incredibili gaudio libertate plebis, pax, libertas & iustitia rediere. Hic ergo precibus eorum uictus, quibus ueniam tuam acceleram ipsi sperant, & ego non dubito, astatem agere in animum induxi. Iurant enim se praesentia mea admodum egere, quod indigentiae non necessitatis esse certum est. Cui enim uisui in hoc statu rerum sum? Non ego urbanis strepitibus, silentijs delector, non legum aut armorum curis, sed sollicitudini & ocio natus sum. Ipsi quidem uoti mei confici, miram mihi quietem pollicentur, cum fragor hic, & ardor letitiae gestientis, assiduitate tepuerit, quicquid erit mos gerendus fuit, benigne precantibus. Hyemis initio me uidebis, ita dico, nisi uel tibi citius, uel fortunae serius placuerit.

Vale.

HAbeo aliquid dicere, ut peccator saluatoris utar uerbo, id uerò aliquid quid' nam sit, expectas, & quid putas, nisi quod soleo, patientiæ animum, litigio aurem para. Cum enim nihil usquam mihi conformius animo tuo sit, sæpè, mirum dictū, nihil est actibus, consilijsq; difformius, & sæpè unde id prodeat mecum quæro, non in te solum, sed in nonnullis amicorum, in quibus idem patior, nec inuenio causam rei huius aliam, nisi quia quos natura parens similes fecit, ipsa quàm naturam alteram dicunt consuetudo, dissimiles facit, utinam simul uiuere contigisse: nempe hæc eadem nos unius, quasi bi-corporis animi reddidisset. Magnum fors nunc aliquid me dicturum reris, minimum est, quid ni autem minimum sit, quod ipse opifex paruipendit, cum cuiq; sua maximè placeant, unde uix quisquam iustus, sui operis extimator, omnes fermè suimet, suarumq; fallit amor rerum. Vnus tu tantis ex millibus inuentus es, quem odium, an contemptus in rei propriæ extimatione deciperet, non amor, nisi forsan in hoc ipse decipior, humilitati tribuens, quod superbix sit: & quid his uelim uerbis, iam nunc audies, nosti quidem hoc uulgare ac uulgatum genus, uitam uerbis agentium, nec suis, quod apud nos usq; ad fastidium percrebuit. Sunt homines non magni ingenij, magnæ uerò memoriæ, magnæq; diligentia, sed maioris audaciæ, regum ac potentum aulas frequentant, de proprio nudî, uestiti autem carminibus alienis, dumq; quid ab hoc, aut ab illo exquisitiùs materno præsertim charactere dictum sit, ingenti expressione pronunciant, gratiam sibi nobilium, & pecunias quærunt, & uestes, & munera. Huiuscemodi autem instrumenta uiuendi, nunc ab alijs passim, nunc ab ipsis inuentoribus, aut prece mercantur, aut pretio, si quando id exigit, uendētis uel cupiditas, uel paupertas, quod ultimum & Satyrus norat, ubi ait:

Esurit intactam Paridi, nisi uendat aguen.

Et hi quidem, quoties putas, mihi, credo idem alijs, blandè in portum, molestiq; sint, quàm uis iam mihi solito rarius, seu mutati studij, atq; ætatis reuerentia, seu repulsus. Sæpè enim ne esse mihi tædio infuscant, nec ulla flector instantia, non nunquam uerò maximè, ubi petentis inopia & humilitas nota est. Cogit me charitas quædam, ut ex ingenio meo, qualicunq; illorum uictui opem feram, in longum percipientibus utilem, mihi non nisi ad horam breuissimæ temporis onerosam, fuerūtq; horum aliqui, à me quem precibus uicerant, uoti compotes, illi quidem, sed alioquin nudî, atq; inopes digressi, non multò post ad me induti sericis, atq; onusti, & diuites remearent, gratiasq; agerent, quod me auspice, paupertatis grauem sarcinam abieciissent: quo interdum sic permotus sum, ut elemosinæ speciem rarus, nulli talium me negare decreuerim, donec rursum tædio affectus, id decretum sustuli. Cæterum cum ex nonnullis horum quærerem, quid ita me unum semper, & non alios, teq; in primis, pro ijs rebus impeterent, tale te responsum reddidère, & fecisse eos sæpè quod dicerem, & nihil unquam profecisse, cumq; ego mirarer, quid ita rerum largus, uerborum parcus existeres, addidère hoc etiam combussisse, quicquid omnino uulgarum poema tum habuisses, quo nihil admirationi meæ demptum, sed non nihil additum: Cumq; ex illis facti tui causam quærerem, falsi omnes ignorantiam, siluère, nisi unus qui opinari se ait nescio an etiam audiuisse, esse tibi in animo, ut hæc omnia adolescentulo primum, post & iuueni elapsa, præsentî solido, & iam cano ingenio reformares, quæ licet illi, & mihi, in longum quoque prorogandæ uitæ huius incertæ, nimis certa fiducia uideretur, hac ætate præsertim, quanquàm non me lateat animi ille uigor tuus, & prudentia, mihi illa maior erat admiratio: Quis hic ordo, quod corrigere uelles, exurere, ut sic quid corrigeres non extaret. Ita diu stupor hic meus mecum fuit, donec tandem in hanc urbem ueniens, Donato hoc nostro, quo nihil tui amantius, nihilq; deuotius, tibi familiarissimè natus ex eo nuper, dum in hunc fortè sermonem nos quotidiani colloquij series deduxisset, remq; ipsam, olim notam, ignotamq; rei causam didici. Ait enim te prima ætate, hoc uulgari stylo unice delectatum, plurimum in eo curæ ac temporis posuisse, donec quærendi, legendiq; ordine, in mea eius generis uulgaria, & iuuenilia incidisses: tum uerò tuum illum scribendi impetum refrinxisse, nec fuisse satis, in posteuum à similibus stylum abstinere, nisi tam editis o dium indixisses, incensisq; omnibus, non mutandi animo, sed delendi, teq; simul & posteros, tuorum huius generis fructu operum spoliasses, non aliam ob causam, quàm quod illa nostris imparia iudicasses. Indignum odium, immeritum incèdium, hoc est autem illud ambiguum. Quod an sui ipsius contemprix humilitas, non supra alios sese efferens superbia ignoro. Tu qui animi tuum uides, de ueritate iudica, ego per coniecturas uagor, quasi mecum ut soleo te

cum loquens. Quam ijs ergo, quibus te superior es, opinione tua sis inferior, laudo, & errorem hūc mihi magis optauerim, quā eius qui cum uerē sit inferior sibi altior uideatur. Hic me locus admonet, Lucani Cordubēsis, qui ardētis uir ingenij, atq; animi, quæ ut ad ascensum, sic & præcipitium uia est, cum se adhuc iuuenem, & prouectū, suorum iam prosperum studiorum cerneret, & etatem suam, & rerum à se captarum reputans initia, successuq; operum elatus, seq; ipsum cum Virgilio comparare ausus, libri quem de ciuili bello morte præuentus in expletum linquit, partem recitans, in præfatione quadam dixit. Et quantum restat mihi ad culicem. Huic insolenti perconctationi, an tunc à quoq; amicorum, quiddē responsum fuerit incertum habeo, certē ego, ex quo illam legi, primum gloriabundo illi, sæpe tacitus & indignans hoc respōdi, bone homo, ad culicē quidem nihil, sed immensum ad Aeneida. Quid nī ergo pluri faciam, humilitatem tuam, me tibi tuo iudicio præferentis, quā illius iactantiam, uel præponentis se Virgilio, uel æquantis. Sed est hūc nescio quid aliud, quōd requiram, idq; tam abditum, ut non facile stylo erui possit, nitar tamen, uereor ne tua hæc tam insignis humilitas, sit superba, nouum multis, & fortasse mirabile epithetum, ut superba dicatur humilitas, quōd si aures offendit, dicam aliter. Vereor ergo, ne huic tante humilitati, aliquid superbiæ sit adiūctum, uidi ego, in conuiuio, aut consessu non sat honorificē locatum, subito surgere, extremūq; ultrō locū petere, humilitatis obtentu, sed superbiæ impulsu, uide alium abire, & si hoc quiddā molle sit, uel ira, uel supbia, ita fiunt hæc quasi tui primus locus, qui unius, & non plurium esse potest, non obtigerit, nō nisi tuo nullo, dignus esse possit, aut ultimo, cum ut meritorum, sic & gloriæ gradus sint. Tu uerō, quod non tibi primum locum arrogas, humilitas ea est, cum quidam, nec ingenio tibi pares, nec eloquio, sperare illum atq; abire ausi, sæpe risu mixtam bilem nobis exciuerint, uulgi quoq; suffragijs annixi, quæ uinam non plus foro præiudicij, quā Parnasso afferant. Quod autem secundum, tertiumue pati nequis, uidēne superbiæ ueræ sit, ut ego etenim, te antistitem cui utinam par essem, ut te præcedat ille nostri eloquij dux uulgaris, id ne adeo moleste fers, ab uno uel altero, concieue præsertim tuo, seu omnino à paucissimis te præiri, uidēne superbius id sit, quā ambire excellentiam primi loci. Summa enim optare, potest magni animi uideri, summis proxima fastidire, utiq; superbi animi uidetur. Audio senem illum Rauēnatem, rerum talium non ineptum iudicem, quotiens de his sermo est, semper tibi locum tertium assignare solitum. Si is forderet, siq; à primo obstare tibi uideor, qui nō obsto, ecce uolēs cedo locus tibi linquit secundus, hunc si respicis, nescio an ferendus sis: sin equidem soli primi clari sunt, q̄ innumerabiles sint obsecuri, quāq; ad paucos ista lux redeat, aduertere pronū uides, sæpe cum tutior, tum altior secundus sit locus. Est qui primos inuidiæ icus excipiat, qui tibi suæ famæ periculo uiam signet, cuius uestigia intueare, quiddē in ijs uices, & quid sequaris intelligas, qui te excitet, excutiatq; torporem, quem æquare studeas, quem transire cupias, neu semper ante te uideas, enitatis. li sunt nobilium ingeniorum stimuli, quibus miri sæpe successus prouenēre. Nimirum enim, primum citò locum mereri poterit, qui secundū pati potest, qui non potest autem, ipsum quoq; quem respuit, incipiet non mereri. Et certē si ad memoriā redis, uix ducem, uix Philosophū, aut Poētā summū inuenies. Qui ad illam altitudinem capescendam, non ijs stimulis actus sit. Primus autē locus, ut cunctis fermē superbiæ in se, inuidiæq; ab alijs, sic multis desidiæ causa fuit, & amātem, & studiosum liuor excitat. Sine riuali amor, sine æmulo uirtus torpet, melior est pauper industrius, quā ignauus diues, satius est accēsum Virgilij studio, moliri in alto positum, quā turpi sopore marcescere, melius, tutiusq; est operosæ uirtutis auxilio niti, quā ociosæ famæ præconio fidere. Habes ut arbitror, quo secundū loci non repudies fortunam, quid si tertius? Quid si quartus? Indignabere, an si excidit illud Annei Senecæ contra Lucilij sententiā, Fabianum Papyrium excusantis. Cui cum Marcum Tullium prætulisset, addidit. Et non statim (inquit) pusillum est, siquid maximo minus est. Cū deinde Asinium Pollionem: Tanta (inquit) res est post duos. Postremum cum Titum Liuium adiunxit: Et uide (ait) quā multos antecedit, qui à tribus uincitur, & tribus eloquentissimis. Et tu amice uide, an non satis tibi quoq;, hæc proprie dici possint: ita tamē ut quemcunq; tu locum teneas, quemlibet ante te uideas, ego ille meo iudicio non sim. Parce iam flammis, & tuorum carminum miserere, quin si fortasse, sic penitus persuasum est, uel tibi, uel alijs, ut ego te in hoc ordine uelim, nolim superē, tu ne id doles, teq; mihi proximum numerari, ad infamiam tuam trahis. Pace tua dixerim, si hoc facis, diū me feculisti, neq; illa tibi est animi modestia, necq; is nostri amor, quem sperabam. Solent enim uerī amantes, sponte sua sibi præferre quos diligunt, & uinci optare, & ex hoc eximiam uoluptatem percipere se uincantur: idq; ita esse, nemo pius pater neget, cui nihil est grauius, quā à filio superari. Sperauī ego, ne desino esse minus quā tu ipse, nō dicam, quā filius charus tibi, nomenq;

tibi meum tuo charius, sic tibi olim amica, dulciq; ira motum, exprobrassem, mihi memini, quod si à te uerè dictum erat, latè me prauum cernere debuisti, neque cursum ideo deferere, sed obnixius sequi, & curare, ne quis in hoc studio currentium, inter nos forsitan irumperet, tuumq; tibi raperet locum. Amicus enim charo assidens, uel coambulans amico, non quotus sit, sed quàm iunctus querit. Nihil dulcius, quàm optata uicinitas, multus amor, nullus fere in amicis ordo est, sed ultimi primi, primi ultimi sunt, quia omnes scilicet unum sunt. Hactenus accusatio. Dehinc excusatio facti tui est, quod licet & confessione tua notum, & ad metalis amici ore perlatum sit, nitor tamen, aliam quàm tu dicis generosam aliquam facti causam inuenire. Siquidem actus idem, pro intentione agentis, nunc laudabilis, nunc infamis est. Et quid in animum uenit dicam: Non te insolentia, qua nihil est à tua lenitate remotius, non uel cuiusquam inuidia, uel impatientia tuæ sortis, proprias res deesse, quo illis, tibiq; esses iniurius, sed indignatione quadam clara, & nobili, ætati inutili ac superba, nihil intelligenti, omnia corrumpentiq;, quodq; est intollerabilis cõtemnenti, tui iudicium ingenij, surripere uoluisset, utq; olim Virginius ferro natam, sic te igne pulchras inuentiones, quasi animi tui prolem, turpi ludibrio liberaasse. Heus tu quid an ad uerum augurio forte peruentum est? Certè mihi interdum, unde coniecturam hanc elicio, de uulgaribus meis paucis licet, idem agere propositum fuit, fecissemq; fortassis, ni uulgata undique iam pridem mei uim arbitrij euasissent, cum eidem mihi, tamen aliquando contraria mens fuisset, totum huic uulgari studio tempus dare, quod uterque stylus altior Latinus, eo usque priscis ingenijs cultus esset, ut penè iam nihil nostra ope, uel cuiuslibet addi posset. At hic modò, inuentus ad huc recens, uastatoribus crebris, ac raro squallidus, colono, magni se uel ornamenti capacem ostenderet, uel augmenti, quid uis? Hac spe tractus, simulq; stimulis actus, adolescentiæ magnam eo in genere opus inceperam, iactisq; iam, quasi ædificij fundamentis, calcem ac lapides, & ligna congefseram, dum ad nostram respiciens ætatem, & superbæ matrem, & ignauia cœpi acriter aduertere, quanta esset illa iactantium ingenij uis, quanta pronuntiationis amoenitas, ut non recitari scripta diceres, sed discerpi. Hoc semel, hoc iterum hoc sæpè audies, & magis, magisq; mecum repetens, intellexi tandem, molli limo, instabili arena perdi operam, meq;, & laborem meum inter uulgi manus laceratum iri. Tanquam ergo, qui currens calle medio, colubrum offendit, substiti, mittamq; consilium aliud, ut spero rectius, atq; altius arripui, quamuis sparsa illa, & breuia atq; uulgaria, iam ut dixi, non mea amplius, sed uulgi potius facta essent, maiora ne lament providebo. Quamquam quid indoctum uulgius arguo. Cùm de his quoq;, qui se doctos uocant, tanto & grauior, & iustior sit querela; qui præter multa ridicula, odiosum illud in se, ignorantia summam superbiam addidèrunt. Itaque quorum particulas carptim intelligere, olim magnæ gloriæ dicebant, horum hodie famam carpunt. O ætas ingloria, tu ne antiquitatem matrem tuam, honestarum omnium artium repertricem, spernis? Teq; illi non æquare tantum, sed præferre audes? Omitto enim hanc hominum fecem, uulgius, cuius dicta atque sententiæ irideri merentur, potius quàm reprehendi. Omitto militares uiros, ac bellorum duces, qui suo tempore disciplinam militiæ consumatam, atque perfectam non erubescunt, opinari, quæ inter eorum manus haud dubiè periit, funditusq; collapsa est, apud quos nil penitus arte uel ingenio, sed ignauia, casibusq; fortuitis aguntur, omnia qui ad bellum, quasi ad nuptias compiti, & imbelles uina, & fercula, & libidinem meditantes eunt, fugamq; pro uictoria cogitantes, quibus non aduersarium ferire, sed manum tollere, non terrere hostes, sed muliercularum suarum oculos mulcere, propositum atq; ars est. Nam & horum falsas opiniones, ignorantia, & doctrinæ omnis inopia excusat. Sileo reges, qui ceu regnum in auro & purpura, in sceptro ac diademate situm sit, ut in his, sic in uirtute & gloria, se superioribus pares putant, ad hoc unum in solio constituti ut regant, unde & regis oritur nomen, ipsi uerò non reguntur, & quorum consilij res docet, præfunt populis, subsunt uoluptatibus. Reges hominum, somni ac luxuriæ serui sunt, & hos uetustatis infcitia, fortunæq; præfens fulgor, nimiaq; prosperitati semper addita uanitas, utcunq; facit excusabiles. Sed quid quas literatos homines excusabit? Qui cùm ueterum non ignari esse debeant, in eadem opinio-nem cæcitate uersantur? Scito me amice, acri stomacho hæc iratum loqui, surgunt his diebus Dialectici non ignari tantum, sed insani, & quasi formicarum nigra acies, nescio cuius cariosæ quercus, è latebris erumpunt, omnia doctrinæ melioris arua uastantes. Hi Platonem, atque Aristotelem damnant, Socratem ac Pythagoram rident. Hæc Deus bone, quibus hæc ducibus, quàm ineptis agunt? Nolo ego nomen facere, quibus ipsa res nullum fecit, et si furor ingens faciat, nolo inter minimos ponere, quos inter minimos uidi, horum tamen isti nominibus gloriantur, relictisq; fidis ducibus, hoc sequuntur, qui nescio an post o-

bitum didicerint, certe uim, nec scientiā, nec famā ullā scientiæ habuerūt. Quid de his dicam, qui M. Tul. Ciceronem lucidum eloquentiæ solem spernūt? Qui Varronē, qui Senecā contemnunt? Qui T. Liuij, qui Salustij stylum horrent, ceu asperum atq; incultum? Et hi quoq; nouis freti ducibus, pudendisq; interfui dum, ut solent eloquiū Virgilius carperetur, dumq; admirans præruptę dementiæ scholasticū, percontarer. Quid apud illum tam famosum uirum, tanta dignum infamia deprehendisset? Contemptim facie elata, quid respondit accipe. Nimis est (inquit) in copulis. Inunc Maro uigila, Musarumq; ope sumptum ecclō carmen, lima inter has uenturū manus. Quod de alio nunc hominum monstro loquar, qui religiosi habitu, moribus atq; animis profani, Ambrosium, Augustinum, Hieronymum multiloquos magis, quā multifidos appellant? Nescio unde noui ueniunt Theologi, qui tam doctoribus non parcunt, nec mox Apostolis, ipsiq; parent Euangelio: ora deniq; ipsi in CHRISTVM temeraria laxaturi, nisi ipse, cuius agitur, res occurrat atq; indomitis animantibus frenum stringat. Est iam hoc inter eos crebrum, atq; in consuetudine redactum, ut quotiens hæc uerenda, & sacra nomina proferuntur, uel nutu illa tacito, uel impio feriant sermone. Augustinus (inquit) multa uidit, pauca sciuit. Nec uerō de alijs loquitur honestius. Fui nuper in hac nostra Bibliotheca, unus horum non quidem habitu religiosus, sed Christianum esse, ea demum religio summa est, unus autem horum dico, moderno more philosophantium, quiq; nihil actum putant, nisi aliquid contra CHRISTVM, & cœlestem CHRISTI doctrinam latrant, cui cum nescio quid ē sacris libris ingerere, ille spumans rabie, ac natura fœda ira, & contemptus supercilio frontem turpans. Tuos (inquit) & ecclesiæ doctores, tibi habe. Ego quem sequar habeo, & scio cui credidi. Verbo (inquam) Apostoli uisus es, & fide utinam uti uelis. Apostolus (inquit) ille tuus seminator uerborum, & insanus fuit. Optime, inquam, philosophie sequeris. Nam & primum illi olim alij philosophi, & secundum sibi præses Syriæ Festus obiecit, & profecto seminator uerbi fuit utilissimū, quod semen, salutifero successorum uomere excultum, & sacro sanguine martyrum irrigatum, quātam fidei messem tulit cernimus. Ad hæc ille nauseabundus risit. Et tu (inquit) esto Christianus bonus, ego horum omnium nihil credo. Et Paulus, & Augustinus tuus, hiq; omnes alij quos prædicas, loquacissimi homines fuere, utinam tu Auerroim pati posses, ut uideres quanto ille tuis his nugatoribus maior sit. Exarsi fateor, & uix manum ab illo impuro & blasphemio ore continui. Et hæc (inquam) mihi cum alijs hæreticis uetus est quaestio. Abi uerō hinc, irreditus tu & hæresis tua. Sic pallio apprehensum contumacius quā meī, non quoniam sui mores polcerent, domo exegi. Mille sunt talia, contra quæ, nō dicam Christiani nominis maiestas, CHRISTIq; reuerentia, cui obsequentibus, & assulis angelis, infelices homunculi insulant, sed nec supplicij metus ualet, nec inquisitores hæresum armati, nec carcer atq; ignis, ignorantia procacem atq; hæreticā compescit audacia. In hoc tempus incidimus amice, in hac uiuimus, itaq; senescimus ætate, interq; hos iudices, quod sæpe queri soleo, & indignari, quos scientiæ uacuos, ac uirtutis falsa sui implet opinio. Quibus libros ueterum perdidisse non sufficit, nisi ingenijs, ac cineribus dicerent, & ignorantia sua lati, quasi quod nesciunt, nihil sit, pingui ac tumido lasciuiunt intellectu, nouos uulgo auctores, & exoticas inuehunt disciplinas. Si tua igitur his seu iudicibus, seu tyrannis, cum non alius esset assertor, ignis auxilio rapuisti, factum non improbo, causam probo ego ipse quod de multis feci, penē uelim de omnibus meis idem fecisse dum licuit, nulla enim æquiorum iudicium spes apparet, horumq; indies, & licentia crescit, & numerus, iam non scholas, sed latissimas urbes replent, & uicos impediunt, & plateas, ut ipse mihi sæpe irascar, qui sic modō his proximis annis ultioribus irascebar, exhaustumq; flebam orbem, uiris enim forsitan fatear: at uitiorum atq; hominum nulla ut arbitror ætate plenior fuit, & ad summam, credo si etiam illis hoc animo fuisset, Aprij Cæci filiam absoluissem. Vale iam, hoc enim, non aliud habebam tibi nunc dicere. Venetijs V. Cal. Septembris.

FRAN. PETRARCHA IOANNI BOCAPIO SVO, S. Epist. IIIL.

De audacia & pompa Medicorum.

MEum tibi consilium approbari, teq; illo uti gaudeo, illa demum approbatio uera est, quæ re ipsa fit, multi enim uerbis attollere, quod mente despiciunt didicere. Scripsisti nescio quando, oblitus temporis, rei memor sum, ægrotasse te grauius, sed Dei gratia & medici opere liberatum. Respondi tunc, nam & id memini, me uehementer obstupuisse, quibus uis error ille uulgaris, in tam altum ascendisset ingenium, fecisse enim Deum omnia, tuamq; nobilem naturam. Medicum nil omnino uel fecisse, uel facere potuisse, nisi quod Dialecticus loquax potest, cædij diues, inopsq; remedij. At nunc scribis,

scribis, te ad tuam ægritudinem Medicum non uocasse, iam non miror, si citò conualuisti. Nulla est ægro rector ad salutem uia, quàm Medico caruisse, dura loquor in expertis auri-
bus: at expertis tota liquida, comperta uerissima. Naturæ auxiliarios profitentur, sæpè con-
tra naturam ipsam, proq; morbis militant, minus mali medium tenent, expectantes rei exit-
um, ueracissimi, fidissimiq; homines, spectatores qui se exhibent ægrotantium, duelli, se-
quentesq; fortunam, ociosa signa uictricibus applicant, & in partem gloriæ surrepūt. Deus
bone, quot Metij Sufferij, cum his nullus Tullus Hostilius, hoc hominum monstro diù ca-
ruit Roma, dum fuit optima, præuidit hanc pestem, uitandamq; præmonuit. Cato ille qui
sapientis nomen apud nostros meruit, sed consilio utili, male creditum, recta suadentium
fors communis, irruerunt in orbem nostrum, magno agmine Medici, atq; utinam Medici,
& non Medicorum sub insignibus, Medicinæ hostes armati, non solum ignorantia propria,
scientiæq; cognomine, sed amentia insuper, & credulitate languentium, qui tantò salutis de-
siderio trahuntur, ut quisquis hanc audaciùs promiserit, is Apollo ipse sit. Neque, hercle, ul-
li horum audacia ista defuerit, atq; efficacissima ad fallendum cuspis, impudentia, frontisq;
constantia, in artem, inq; usum ueris inconcussa inendacijs. Accessit hæc indigni habitus u-
surpata iactantia, uestes murice ardentes, sub futo uario distinctæ, annuli radiantes, aurata
calcaria. Cuius non uel sani oculos, lux tanta perfringeret? Stupor ac præstigium in urbi-
bus, & præsertim nostris hæc cernere, neque ullum seu priscum esse Tarquinium, seu omni-
nò principium nostrorum, qui temeritati insensu, ac nobilitati cõsulens, lege lata, poenisiq;
propositis, huic tantæ mechanicorum licentiæ modum ponat. Nam si ob ipsum plebeie ar-
tis exercitium, hæc præsumunt, cur agricolæ, textoresq;, & reliqui parium professores ar-
tium, non eadem audeant, & faciant, nisi quia nullis mechanicorum par temeritas? Sin ob
philosophiam, cuius nomen quam iuste sibi uendicent tu nosti. Has phaleras sibi usurpant,
& professioni suæ debitas putant, quam turpiter fallantur aduertere est. Non his modò qui
sciunt mechanicos illos esse, non philosophos, sed his quoq; quibus uerè philosophantium
notus est habitus, & sub paupere pallio, mens diues, & præter scientiam aut uirtutem rerum
omnium contemptrix, ante omnia leuitatis, atq; iactantiæ, quarum hi nostri mechanici du-
ces sunt. Quibus hæc audendi, quid aliud opinemur causæ esse, nisi inextimabilem uulgi,
notissimamq; dementia, quam fretos, lateq; uictores infelicitis turbæ, & errorū eius pom-
pam, ac spolia præferentes, & præda onusto, & superbos cædibus triumphalem habitum
induisse. Quid enim quæso, iam præter equos candidos, & purpureos currus deest, imò ne
equi quidem defunt, neque equorum aurea ornamenta, ipsi propè diem currus aderunt,
non possunt omnes, quinque millia hominum occidisse, quod ad triumphum exigitur, in-
stituto ueteri Romano, sufficiat occidisse quàm plurimos. Nam quod numero defuerit oc-
cisorum, qualitas ipsa supplēbit, ibi enim hostes, hic ciues perimuntur, atque amici, ibi arma-
ti uictores, hic togati sunt, ut iure minor numerus ad triumphū satis sit. Illud inter utroque
planè conuenit, ut sicut apud bellorum duces, ij qui plures, maioresq; hominum strages fe-
cerint, clarissimi habentur, sic inter hos, qui plures periculosas licet, & ancipites experien-
tias quæsierint, ij sint omnium duces, digitoq; omnium monstrentur. Multa (inquiunt) ui-
dit, multa est expertus, quod nihil est aliud, quàm occidendi fiduciam, longa consuetudine
quæsiuisse. Vnum hic nouum, longeq; dissimile, quod illud nisi de hostibus, isti autem nisi
de ciuibus non triumphant, quod eadem ipsa Romana lege, & consuetudine uetitum, ue-
rum ijs quibus ciues impune liceat occidere, imò equidem non impune tantum, sed pretio
etiam mortis adhibito, quomodo non liceret, leges ipsas, moresq; conuellere, aut quis hu-
manæ uitæ dominis, reliquarum rerum negaret arbitrium. Triumphant ergo de ciuibus, &
ludum reris, cum ijs congregit? Qui cum in te iure artis imperium acceperint, de tua ægritu-
dine lucrum sperent, de morte etiam disciplinam? Qui, cum tibi, nescio quibus Cois aucto-
ribus, Pergameisq; & Arabibus, doctis forsitan, sed nostrarum complexionum prorsus ig-
naris, poculum lætale porrexerint, ociosi se deant, expectantes finem; tu ueneno ambiguo
uenas ac præcordia pererrante, auxilium speres illius, qui nec tua norit, & suis interim tortus
malis, nulla sibi ipse opem possit impendere. Hic pomis, ille herbis atq; oleribus abstinen-
dum dicit, sine quibus multorum, præcipueq; nostrorum hominum uictus, quemlibet præ-
tiosis ac medicatis epulis iniucundus sit. Neq; uerò intelligere est, quonam istud agriculturæ
studium, & variarū æque orbe alio petitarum insitiones arbuticularum, si illarū sœtus, sato-
ribus, cultoribusue suis, sic uitandi sunt. Stirpes quidem noxias, atq; herbas quasdam uene-
nolas audiui mus: sed quis illas, quæso, unquā nisi ad alienā fortè pernitiem, futo seuit in hor-
tulo, & non ultrò natas infestus emulsit. At hic iussor egregius, quod hæc tibi, uel non pla-
cebant, uel non proderant, quantum in se fuit, mortalibus cunctis fecit infamia ac suspecta.

Alius nescio, an & idem forsitan exanguis, semianimisq̃, quod accolarum plagæ, illius magna pars patitur, sanguinem, ut thesaurum parcissimè reseruandum docet. Ego autem hac etiam nunc ætate, nisi hunc uerna semper, atque autumnali tempore largiter profunderem, sentio Græcus ille thesaurus, me iam pridem oppressisset. Sed ij secretarij naturæ, nulliusq̃ rei nescij, quod in se, suisuè non probant, in omnibus execrantur, sic ad propriam uel Eoam cuncta mensuram rediguntur. Alius ardentis forsitan uini potor, quale Achaicum littus, aut Gnosium, aut longinqua fert Meroe, ob eamq̃ causam, atque hostis, famoso illam damnauit epigrammate, *Aquæ* (inquit) *ullum opus inueni, nisi quod bibitur in aculis.* O nobilem aphorismum. Ego uerò præter acutas, quæ mihi ignotæ hæcenus, & ne unquam notæ sint uelim, multa opera, & multos, præclarosq̃ aquæ usus noui. Sed ut iocis omisis agam seria, & ut tot hominum millia sileam, robustissimorum, optimeq̃ ualentium, quibus unicus potus aqua est, isq̃ & placitus, & saluber. De me testor, qui nisi nunc quoque, ijs hybernis noctibus, sæpè aquæ gelidæ magnam uim biberem, crede mihi non uiuerem. Paruus ne rei usus est, aut nullum opus, quam si dempseris, uita hominis non subsistat? Quam multa sunt talia. Sed ijs celestibus uiris, quicquid de uniuersa natura, temerè licet effluerit, non modo dogma perfectum, sed diuinum oraculum, uulgò habetur. Hæc est enim nobilis ars Graiorum, quam ne nobis inueherent, ille nostrorum sapientissimus uir timebat, inuexerunt tamen, hæsitq̃ iam altè actis publico in errore radicibus, haud facile Catonis ipsius manu Censor, ut redeat extirpanda, & hos quidem ego non minor, nam qui quod destinauit animo, id agit, & si à uirtute deuiet, proposito non deerrat, nec populum quidem ipsum. Nam qui quod est solitus facit, nouam uel admirationis, uel reprehensionis materiam nullam affert. Benè autem institutas Respublicas, earumq̃ rectores, miror ac reges stupeo, mechanicum habitum parem, sibi quibus oculis spectare, quibus animi pati possint. Sed ut ad principium reuertar, hos tu æger si à lectulo arcuisti, fecisti non tantum feliciter, sed consulto, peremissent te fortassis. Vt scias enim, qui tum etiam artificio suo fidant, de his loquor, quibus quod fateor rarum aliquis ingenuus pudor est, Deum ac memoriam meam testor, audisse me olim Medicum magni apud eos nominis sic dicentem: Ego (aiebat) non ignoro, & me ingratum dici posse, detrahentem arti, unde mihi opes atque amicitias quaesuit, ueritas tamen cunctis affectibus præferenda est. Itaque sic sentio, hoc affirmo, si centum aut mille homines, unius ætatis ac naturæ, & unius uictus, uno simul omnes morbo correpti essent, eorumq̃ pars dimidia consilio utetur Medicorum, talium quales haberetas nostra, alia uerò sine ullis Medicis, naturali instinctu & propria discretionem se regeret, nulla mihi dubitatio est, quin ex illis euaderent. Alium audiui hominem, plurium literarum & maioris famæ, ex quo cum in familiari colloquio admirans, quærerem quid ita ipse, alijs uteretur cibis, quàm quibus utendum prædicaret? Constanti fronte, nilq̃ hæsitans respondit: Et si (inquit) uel Medici uita, consilio similis esset, uel consilium uitæ, aut ualitudinis iacturam pateretur, aut pecuniæ, quod uerbum non ignorantia tantum, sed perfidia manifestam confessionem continere. Quis non uidet? Quas inter pestes seruari, si periculum est sanis, quid aliud quam periculorum omnium finem spernent ægri? Nemo certè mirabitur, si qui bene ualentibus nocet, is ægrotantes interficit, non facile enim arbor radicata conuellitur, facile autem conuulsa prosternitur. Audiui alium nuper, & fama clarum, & scientia non illius tantum, sed multarum artium, mihi uerò plusquàm communi familiaritate coniunctum, à quo dum quærerem: Quid non arte sua, ut cæteri tanto illi impares uterentur? Supercilio mœsto & graui, & amari digno, & ad fidem rei satis uirium habente: Timeo, inquit, Deo res hominum spectante, impietatem hanc committere, ut credulum uulgus circumueniam, capitali fraude. Cui si notum esset, ut mihi, quàm modicum, seu quàm nihil ægro Medicus proffit, & quàm sæpè multum obsit, minor, & minus phalerata esset acies medicorum. Agant sanè, quando & agentiu impietas, & patientiu credulitas tanta est, abutantur simplicitate populorū, uitā polliceantur, & perimant, & lucrentur, mihi nullū fallere, aut necare propositū est, nullius malo ditior fieri uelim. Hæc me causa ad alias artes, quas innocentius exercere transulit. Hoc responso quantum ille me sui amantiorē fecerit, quātum uē opinionem, quam de eo semper habueram auxerit, atq̃ firmauerit, difficile dictū est. Et hæc quidē illi, quorū testimonio domestico, minimeq̃ suspecto in ueteri me illa sentētia, stabilitus sum, atq̃ ipsam mordicus arripio, nec dimittā, quoniā uera est, cui te etiam accessisse gaudeo, factumq̃ tuum probo, etsi paupertas, ut ipse ais, causam dedit, ne Medicū ē longinquo arceres, cum nullum habeat solitudo tua: & solitudinē, & paupertatē ipsam laudo, quæ ut sæpè nolentibus, & tibi nunc utilis fuit. Fortasse Medicum, ne dicam carnificē, euocasses, nō tam sæpè salutis, quàm urbanitatis obtentu, quæ multos falsū famæ periculū declinantes,

in uerum uitæ periculum impexit, qui dum auaritiæ notam uitant, qui se perderent, pretio condicere. Quanta sanè tibi quoque Medici fides esset, nec ipse dissimulas, dum ægrorum illos facultatem imminuere, & augere morbum solitos, & exhauriendæ crumenæ potius, quam alio utiles dicis. Hoc consilio, & ipse meis utor in rebus, fuerunt mihi amici Medici plures, olim, sed ex omnibus adhuc quatuor supersunt, unus apud Venetos, & Mediolani unus, Pataui autem duo, docti uiri omnes & affabiles, qui fabulètur egregiè, qui disputent acriter, qui perorent satis uehemèter, satis dulciter, qui denique perimant satis coloratè, satisque etiam apparenter excusent. Quibus in ore multus Aristoteles, multus Cicero, multusque sit Seneca, multus demum, quod miraberis Virgilius. Nescio enim qua seu fortuna, seu furia, uagæque mentis ægritudine accidit, ut omnia melius sciant, quam id unum quod professi sunt. Sed linquo ista, satis hæc ueritas odiorum mihi pridem, atque tumultuum excitauit: hos ego autem mea, quotiens ualeudo tentatur, admitto, ut amicos ut non Medicos, uelut is, qui amicis ante omnia delector, nihil uel præseruandæ, uel restaurandæ salutis, aptius reor amicorum uultibus atque colloquijs, siquid iubent meæ consonum sententiæ pareo, idque ipsum illis imputo, alioquin audio tantum, & quod institueram facio: atque ita necessarijs meis mandauit, ut siquid grauius ingruat, nihil omnino ex illorum iussu meo fiat in corpore, sed naturæ meæ relinquer, imò Deo, qui creauit me, posuitque terminos mihi, qui præteriri non poterunt, & hoc tuum, meumque consilium, quo tibi nunc quoque sit acceptus, non solum incorrupto illo seculo, omnem mollitiem respuente, sed postea etiam, quam medici, & unguentarii, & ambubaiarum collegia pharmacopola, & uoluptates, & delitiæ orbem Romanum peruasere, maximorum fuisse hominum scito. Neue nunc properans, inquisitione multiplici distrahatur, tres illustrium, aut quatuor, qui memoriæ ultro occurrunt attingisse suffecerit. De Tyberio principe apud Suetonium Tranquillum legimus, quod ualetudinem qua prosperissima, & tempore principatus penè toto propè illæsa usus est, arbitrato suo rexit, sine adiumento, consilioque Medicorum. De Vespasiano apud eundem, quod ad tuendam ualetudinem, qua & ipse prosperissima est usus, nihil prorsus adhibuit, præter membrorum fricationem, & per singulos menses unius lucis inediā. De Aureliano autem, apud Vopiscum Syracusium Historicum ita scriptum est. Medicos ad se, cum ægrotaret nunquam uocauit, sed ipse inediā præcipue curabat. De Carolo autem qui Magni cognomen apud Gallos meruit, Albinus præceptor eius, in ipsius Historia cum aliquot annis ante obitum crebris illius febribus corripui solitum dixisset, addidit. Et tunc quidem (inquit) plura suo arbitratur, quam Medicorum consilio faciebat, quos penè exosos habebat. Noltri uero nunc Principes nec ructare, nec spueri quidem audent, absque Medicorum permissu, neque ideo tamen aut melius, quam illi uiuunt, aut diutius. Medici autem regum mensis impendunt, auctoritate usu parati, iubent, prohibent, minentur, exterrunt, arguunt, indignantur, & quas ipsi primi omnium præuaricentur dominis leges ponunt. Quarum obseruantia regum, ut certissimus uitas breues, ægritudines longas fecit. Scio ego multis persuasum, imò insitum, Medicorum omnium, me publicum hostem esse, propter uulgatū certamen, quod cum illis militi in Gallijs olim fuit, quæ res, præter quam, quod Medicorum mihi amicitia notæ sunt, fueruntque, ita per seipsam inepta est, ut de nullo usquā stulto, licet nisi sit idem amēs atque excors credibilis iudicanda sit. Nam quis, oro Medicum oderit, nisi qui morbos amet? Ex diuerso autem quis hominum morbos amet, nisi qui salutem, uitamque suam, ac seipsam oderit? Illi uero si Medici ueri sunt, haud dubiè & naturam adiuvant, & oppugnant morbos, & salutem ægris corporibus reuehunt, sanis seruāt, firmantque nutantibus. Quis tam furiosus, tam naturæ immemor, tam sui hostis, ut suspitatore suum oderit? Et ego homo sum mortalis, & caducum natæ habitaculum, & mihi mei corporis amor, quidam uel uolenti datur. Quomodo igitur sic affectus, medicinam, Medicosue oderim, amo ego illos, odi autem nugatores quosdam, qui tenui Dialectica non armati, sed impliciti, obstreperunt non medentur, neque solum tædio sanos afficiunt, sed ægros morte cōficiunt, hos odi, fateor, quæ innumerabilis turba est, illos diligo qui perrari sunt. Ut tamen cum his ipsis, siquis est aditus in gratiam reuertar, neu semper contra hoc artificium genus loquar, Græcis certè remediorum nominibus, ac morborum præstare credentibus, sunt soliti, ut ægrotent Græcè, præstarent saltem, ut Græcè etiam curarentur, & promittunt quidem. Quid enim promittere uereantur, quibus & promissi lucrum, & nullus pudor, aut poena mendacij est? Mille sunt huius rei exempla, unum recens, præfensque narro, hinc & tempori conueniens, & loco. Sunt enim nunc maximè cuncta sub oculis, æger Medicus, promissiones, mendacia. Est unus propectæ admodum ætatis, umbrosus illis ac gelidis ortus in uallibus, quas rupes alpiū angustat, & quas paruus adhuc Rhodanus secatur, unde regio ipsa Vallenlis uulgo dicitur. In illa barbarie natus iste, & longa uita,

& in.

& inculta patria, & ignorantia accolarum nomen nactus, non solum inter suos, sed illorum testimonio, & loquaci, & falso, apud exterarum gentes nosci, & ut longum iter, magno mendacio est amicum, alter Aesculapius haberi coeptus est. Quid rem uerbis traho? Ad huius tandem Ligurum domini aures perlata uiri fama, eius se consilio iuuari posse sperans, in ægritudine pedum, quam multos iam per annos, non sine suis magnis angoribus, nec paruis populorum incommodis perpessus noscitur, quotiens putas hominiculum illum arte chari, & origine peregrina ut fit, liberoq; fama mendacio charior, blandis precibus, & magnis pretijs euocarit, ille uel inscitæ conficius, uel fama tumidus, & quasi rogari dignus, qui rogatus esset, sese aliquid magnum ducens, usq; hoc tempus inexorabilis mansit, non ignorantiam, quidem falsus: uel ignotam sibi, uel suppressam, ne mendacio auctum nomen ueritate minueret, sed occupationem modo hanc, modo illam uel simulans, uel excusans, quo uocantis magis ac magis, & desiderium creuit, & opinio, donec proxima nuper æstate, in nescio cuius sui hostis potestatem delapsus, magna sibi redemptionis summa imposita, cum se illaqueatum cerneret, ad hunc dominum scripsit, se ad eum si redimeretur uenturum esse, & morbi ueteris, noua remedia allaturum, ut qui non legisset, aut oblitus esset, aut spernere illum pueris quoq; notissimum Ouidij uersiculum:

Tollere nodosam nescit medicina podagram.

Dominus aut hic, cui & præ animi magnitudine nihil non exiguum, & præ desiderio salutis nihil non dilatum uideretur, libens hoc audiuit, uel salutem scilicet recepturus, uel qui Italorum medicorum uerba probauerat, nugas quoq; barbaricas experturus. Misitq; illico qui redemptum hominem adducerent, & ut totam noris historiam, præter sumptus itinerum, magnifice exhibitos, & quæcunq; honorifico noui Hippocratis aduentui uisa sunt conuenire (in quibus quod constat nemo largior, nemo non solum ab auaritia, sed à parcitate remotior) ipsa redemptionis solius summa fuit ter mille quingenti aurei, quales nostra urbs cudit, non medico tantum, sed bellorum duci ingens pretium. Proinde die illo, quo Mediolanum seniculus magno emptus intrauit, forte ego cum domino coenabam, feruidusq; illum præcursor antecesserat, nuncios Medicum nauis uectum applicuisse. Lætatus dominus, iussit illi obuiam iri, excipiq; eum latè ac liberaliter, ut mos est suus. Præmissi comites, equi, famuli, sibi uerò quem grauis ac grandæuus insideret, sonipes missus, quem expertus laudo niue candidior, uentis agilior, agno mitior, monte solidior, hoc Theutonius Galenus expectantis. Iam ante per eum ipsum aduentus sui nuncium, medicinali illos suo imperio iusserat, parari oua recentia, & nescio quid aliud, ut solent, atq; ijs ferculum confici, confectum porrigendum domino. Quo audito mirari omnes, quidam diuinum hominem opinari, ego autem stomachari, & temeritatem barbaricam execrari, quæ tanto ægro, nondum quidem, imò nunquam uiso, fortuita dictare remedia ausa esset. Ticinum interea reuersus, quid illis proximis diebus, more suo iusserit, quid egerit ignoro, nisi quod breui postmodum sibi malè, dominoq; solito peius esse cepit. Nec multo post, uel curandi spe, uel promittendi impudentia destitutus asseruit, artis ope fieri non posse, quod putauerat, libros itaq; nescio quos magicos, sacros uocat, ipse conquirendos, in illis ultimam spem salutis sitam esse, & inquisitionem hanc, nescio ubi nam terrarum, neque ipsum scire arbitror, fieri iubet. Inq; hoc modò est totus, iam nunc omnium, & illius ante alios, qui maximè negotio tangitur spe algente. Sic Hippocratica illa fama, & expectatio illa sollicita, præcoxq; illa, & intepesitiua remediorum cura, in iocos atq; in Magiam abiit. Hunc ergo qui transalpinis in Galijs, inq; ea Germania famosissimus haberetur, usque adeò, ut præuulgati nominis claritate, suum proprium nomē amiserit, tantumq; Vallengis medicus nuncupetur, in medium deducere uisum fuit. Sibi itaque nec petenti, nec scituro quidem, nec si sciat gratias acturo, hanc noctis infomnis ociosam particulam dedicaui, ut appareat, quid de illaudatis, & obscuris medicis, eorumq; pollicitis sit sperandum, quando hæc laudatissimo fides est. Promittunt tamen æquè omnes, ut ad rem redeam, promittunt (inquiam) sed promissum impleturi, ut dicere solebat Augustus Cæsar, ad Cal. Græcas, id est, nunquam. Siquidem & ægrorum necessitas, & fallentium promissio Græca est, & herbarum, & frondium, & radicum nomina, balauitia, reubarbarum, calamentum, nil non Græcè. Quodq; est molestius, Arabicè geritur, ut & mendacio longè petito, plus fidei & remedio peregrino, plus pretij sit, rursus illico ut admisi sunt morbi, nomē Græcū dicunt, aut si opus est faciunt. Hæc est (inquiunt) epilepsia, hæc apoplexis, hæc erysipela. Quis non tam sonoris nominibus delectetur, & nosce cupiat, quid dicatur Græcè, quod Latinus æger patitur, quauis nec Græca sint remedia, nec Latina. Sed iam satis lusus de Medicis quidē nostris, & multa olim ex pfecto, & hæc hodie incidere dixerim.

dixerim. De Leontio autem, seu Leone olim nostro, qui Thessalus dici mauult, quam Italicus, non muto sententiam, & iure subnixam, & tuo demum iudicio comprobata, nunquam ergo literis meis, aut nuncijs reuocabitur, quamuis roget, maneat ubi elegit, & quo insolenter abiit, illic flebiliter degat. Qui tanto fastu cum in omni fortuna turpi, tum in paupertate turpissimo, delicias Florentinas spreuit, tanto gemitu Bizantinam ferat inopiam. Denique qui Itala culta damnavit, senescat per me licebit in syluis Hemonijs, & Græcis esca sit uermibus, aut si libet, ubi quod nescio an tu noris, mihi planè compertum est, multos olim egit annos ad Cretensis labyrinthi custodiam reuertatur, homo alioquin nostris studijs non ineptus, si tam homo esset, nec se belluâ asperitate insigni, & nouitatis studio effecisset. Quam ob causam nescio, nisi uel nature diuioris imperio coactus, uel ob calle fortassis, quod multos fecisse nouimus, famam querens, eat sane, suosque sibi mores habeat, suam barbam, suum pallium, suam famem, metatque quod seuit, teratque quod messuit, edat denique quod intriuit. Est tibi humanus error aliunde plectitur. Est & ubi ipse se punit, suumque supplicium secum fert. Vale, Ticini IIII. Idus Decembris.

FRAN. PETRARCHA DONATO APENNIGENAE GRAMMATICO, S. Epist. V.

Quantum Medicis sit fidendum.

Fortè sic accidit, ut è duabus epistolis tuis, simul ad me perlati, illam prius inspicerem, quæ ultimo scripta erat, unde effectum, ut agnitionem tuam prius abijle cognoscerem, quam uenisse. Atque ita consolatorium, de more aliquid scribendi negotio liberarer, inuiso mihi magis quam difficili, dicam enim, quod ut puto miraberis. Ea ipsa hora, qua literæ illæ uenerunt tuæ, in libello meo de Remedijs, animo simul ac digitis intentus eram, festino enim, ut eum tibi si detur absolutum feram, & iam fini proximus sum. Casus autem fuit, ut tunc maxime tractatum illum scriberem, qui est de Auditui perditio. Itaque nullus, nisi quæ ibi dictaueram transcribendi labor erat, gratia illi, qui largitor sensuum, seruatorque, te nostri remedij non egentem fecit, meque dubium an ad tempus euenisse gaudeam, quo & tibi donum Dei gratius, & tu semper gratior Deo sis, dulcior est enim periculo, & metu parata securitas. Charius fit habenti quod perdidisse se timuit, non habent suum pretium, quæ sine sollicitudine possidentur, prosperitas non noscitur, quam non interpellauit aduersitas, contraria contrarijs aggerantur, non re quidem ipsa, sed opinione hominum. Et ut mala presentia, præteritorum bonorum recordatio exasperat, sic mali memoria suauissimum condimentum bonis est. Illud quoque non paruifacio, quod quorsum medicis fidas, hoc breui periculo tuo uides, quod & pridem noueras, sed magistram in se experientiam habuisti, hæc deinceps mei illius, de hoc genere hominum ueteris, uulgatissimum iudicium, non sequacem, sed ligniferum, ducentem te fecerit: in quo ut indies sis stabilior, mitto tibi tres illas Epistolas ad Ioannem nostrum. Quas mirum & dictu rauicidum, & auditu, idiota quidam, uerborum sono, quasi assellus ad lyram, longis auribus delectatus. Magna ut uides anni huius parte detinuit, semper se illas misisse asserens, ac deierans, nec unquam reddidit, nisi tandem ira, & indignatione perterritus, cogitansque id quod erat, mandassem sibi me hanc eius iniuriam tacitum ulterius non laturum. Quo audito, seu pudor ille, seu pavor fuit, remisit eas contactu agresti semilaceras, quæ ad me lualore obsitæ, sed gaudentes rediere uinculis saltem, & carcerali custodia dilapsæ. Hæc nunc igitur, quo pridem si licuisset ibant, ut aliquando perueniant curabis, excusatione tarditatis, tuis uerbis addita. Et si intempestiue enim sint, non acceptæ esse non possunt, is illic, quo pergunt nostri est amor, ea rerum cupiditas nostrarum. Proinde harum una est, quæ perfecta in hac te nostra opinione firmabit, ut & tu eam mordicus arripies, ad extremum feras, dices si quid inuectiuis nostris defuit, abundè superadditum, si nunc etiam illud adiecero. Siquidem unus, nuper illo de grege famosissimus uir, & scientia, & ætate, & uirtute uenerabilis, quem non nomino, ne inuisum inter suos faciam, hanc nostram sententiam claram tecum uoce confessus est. Et inter multa, quod tibi quoque uelim notum: Magister (inquit) meus cui parem in hac facultate nullum uidi, sepe dicere solebat, quod Medicinæ notitia delectabilis est, ut reliquarum omnium, quæ arte & regulis continentur, operari autem secundum Medicinam à casu est. I tu nunc, & casui fidem habere. Quid agendum uero? Quid nisi orandus Deus, & si qua est nubes aditum orationis impediens, prius perumpenda suspirijs, nostrorumque obex terminum precibus frangendus, ac lachrymis, ut is apud quem fons uitæ est, mentis perpetuam sanitatem tribuat, corporis a lachrymis, ut is apud quem fons uitæ est, mentis perpetuam sanitatem tribuat, corporis uero quantum nobis expediens uidet. De Medicis non modo nil sperandum, sed ualde eueniendum, Medicos ne autem omnes ausim, hac abscessa, præruptaque adeo damnata sententia, absit id quidem. Nam & bonos, & nostri amantissimos multos noui, & facundos,

dos, & literatos multarum artium doctos, sed solius indociles medicum, mirum scire omnia, nisi quod unum uelis aut debeas. Inter multa sanè quæ de ijs uaria se offerente materia sæpe occurrit, ut scriberem, redit nunc ad memoriam res antiqua. Scripsi olim adolescens breue carmen ad amicū, ardentissima tunc febre liberatus, & curuationis illius, totā laudem medico, acuto planè homini, & mihi iuuenili familiaritate coniuncto, dedi. Quæ ætate non febrem modò sine ope Medici, sed ipsam si dici phas est mortem, prouocaturus, mihi uidebar ac uicturus. Quid nunc igitur dicam, aut quo modo ista conglutinem, quæ directè inuicem aduersantur? At si animum intendisti, non opus est pluribus. Satis est me iuuenē, imò uerò necdum iuuenem id scripsisse. Erat quidem uagula mens, & inconsulta, delectabar laudare hominem mihi charum, quem uerè autem non magnopere disquirebam. Nec aliud laudis genus habens, feci illum meæ salutis auctore, cuius auctor est Deus solus, inde in dies presilius intuens, & multa considerans, atq; obseruans, nunc alienarū ægritudinum, nunc mearū exitus, & laudatū illum Medicum ut alios taceam, continere cœperam, & ratione, experientiaq; ducibus, in hanc alterā utinam, non tam uerā sententiam suam traductus, hæc dixerim, ne te forsan ante alium carmen, illud exiguū in magnā trahas admirationē. Lege igitur illud ut adolescentis, hoc ut senis, sit uerò iam aliquando huic finis liti, altercentur illi, nos benè ualentes humanorū, nec ignari casuum, hinc ægorū credula, stultitiā hinc contentiosam, Medicorum inscitiam redeamus. Cæterum Solitariae uitæ librū, quem penè iratus iure tuo posciturus, sacerdoti meo Paduano, scripsi iam ut tibi transmitteret. Quem ut arbitrio tuo legas permitto, ne transcribas ueto, usq; dum uenero, adhuc enim uerbū ibi addidi. Nosti morē, alter Prothogenes, nescio ē tabella manum tollere. Vale, fidissimamq; uxorem, quos illa nobis edidit Antonium meum & Solonem tuum saluere iube. Ticini, Cal. Septembris.

FRAN. PETRARCHA DONATO APENNIGEMAE GRAMMATICO, S. Epist. VI.

Lus cui utilis uel damnoſa.

Inter uitæ tædia, atq; iniurias fortunæ, non ultimum posuerim, quod externa mihi dies peperit, adolescens noster, quem tu olim, ego nuper in filium adoptāram, cuius laudibus nostro hinc atque hinc ore sonantibus, non aures modò præsentium amicorum, sed absentium oculi pleni erant, quem certatim lingua & calamo ferebamus ad sydera, memores illius præclarissimæ, uerissimæq; & sæpè mihi repetendæ sententiæ, quod generolis ingenijs ingens calcar est gloria, ille cuius moram nobis utilem, sed utiliore sibi, nostrisq; aptam, sed suis studijs aptiorem, & sic communis emolumentum mutuis ultro, citroq; uinculis astrictam, eoq; perpetuam sperabamus, per quem & nos in describendis opusculis nostris, parte laborum non exigua leuabamur, & ipse legendo, scribendo, meditando, imitando, meliorem se facturus indies, atq; ad culmen alti nominis mutuis ultro, citroq; in mensa, in itinere, in consessu, in colloquijs, non tantum euasurus uidebatur, quem ac serijs, non ut familiarem, humilem, sed ut charum, comitem, neque ut alieni genæ, sed ut nostro genitum de sanguine tractabamus. Quem ego, quod pridem nosti, ad clericalem statum, quo nullus mihi securior, nullusq; tranquillior uidetur, ut sæcularibus curis liber, affixus ac propius nobis esset, prouehi feceram, per suæ ciuitatis antistitem, uirum & religione, & literis, & sanctitate unicum, a quo quidem quibus monitis, quam sacris ac grauib; edoctus fuerit, me colere, meq; amare, atque obseruare, neque à me unquam, quantum sibi possibile esset auelli, inq; hoc uel maxime Dei munus agnoscere, quod ætate hac in manus illius meas deduxisset, nouit ipse, qui tam subito tanti patris cōsiliū uerba contēpsit, quē deniq; quod nosse nunc incipis, nudiustertius beneficij ecclesiastici auxeram certa spe, quo scilicet in emendis libris ac uestibus, adolescentieq; sumptibus extraordinarijs, non tam oneri meo quod ferebam auidē, quā suæ uerecundiae parceretur, maiora sibi parans animo, si uita longior nobis, & fortuna prosperior fuisset. Iste (inquam) adolescens talis noster, amor, nostraq; delicta, heri ad uesperam, uultu & corde alio ad me uenit. Ait nolle se amplius mecum esse, uellet illicet abire. Ego autem tactus, imò uerò ictus ijs uocibus, papyro & calamo, curisq; alijs quibus intenderam, reiectis, & uelut ē somno grauiſſimo experrectus, fixisq; oculis os loquētis aspiciens, mirari tacitus mecum cœpi, nec minùs miserari animum inconstantem, atque ætatem illam, qua nulla miserior, & si stultis, ac miseris nulla sit dulcior. Vbi in uultu tandem satis animum legi querō. Quid nam rei esset, an à me, seu à quoquam amicorum, aut seruorum commissum, omisſum uel esset aliquid unde hunc animum concepiſſet, negauit ingenuè, atque addidit, non ignarum se, nūquam a quē tranquillam sibi atque honorificam moram esse, ac fuerat mecum. Hæc lachrymabundus aiebat, quæ idcirco non fingere uisus est, mihi, quia ante non multos dies, inter scripturas, quas ad me de morte refere-

referebat, papyrus exiguum latitantem reperi, in qua epistolę brevis exemplum erat, manu sua scriptum, ubi quod intelligi poterat, nescio cui amicorum suadenti abito, respōdebat: Male illum consulere, & ne quicquam loqui, esse enim se in summa pace animi, ubi ad uiuendum bene ac feliciter nil deesset, patrem se non minus, quā dominum inuenisse. Reliqua sileo, quę de me amor pius, de suo autem statu ueritas ipsa dictauerat. Quę scripta cum illius uerbis cōferenti, mihi magis ac magis admiratio, miseratioq; crescebat. Et heus (inquit) infelicissime adolescens, si hęc ita sunt, si nil abest, quod requiras, nilq; deest quod offēdat, quid te ergo pręcipitat, aut quo ruis? Ille lachrymis iam penē manantibus. Nil (inquit) nisi quia scribere amplius non possum hic ego risu, ut fit ex indignatione orto, quid ergo inquam, manus ne tremunt? An caligant oculi? Neutrum (inquit) At scribendi feruor non tantum tepuit, sed refrexit, nullo iam pacto persuaderi mihi posset, ut scriberē. Ad hęc ego: iure id quidem pateris, sępe enim, ne tam continuus in scribendo esses, me monentem audire noluisse, fecit ecce nimietas, quod solita est, satietatem peperit atq; fastidium, intermitte autem hunc scribendi impetum, da quietē animo, fac quod agricolę cauti solent, intermissio, ut exhaustis aruis, sic & fœsis ingenijs utilissima est, nisi quod illis annus integer, ijs autem mensis uel didicius, & sępe dies unus sufficit, sine tempus labi, fere enim cunctis in rebus uerum est illud Philosophicum, dies uulnerat, dies medetur. Pelle fastidium, ex assiduitate conceptum: optime autem huic morbo alternatio, uarietasq; medebitur, seponere negotium, quod te pręmit, curasq; alias admitte animo, aliud cogita, age aliud, illud quidem huius desiderium faciet. Quę pręcuerunt displicent, & quę displicent placebunt, uoluntates hominum, in primis adolescentiū uagę sunt, uicissimq; de uoluptate supplicium, de supplicio fit uoluptas. Esto longanimis & expecta, breui crede mihi, ocio consequeris, ut negotiū ames, ocioq; oderis, utq; laboriosissimū censeas ferari, contraq; omnes tædij subrepentis insulsum, à caia mo primū poscas auxiliū. Hęc dicentem, pluraq; etiam nunc dicturū, ille indignans, uultuq; subtristior interrupit. Et nunquam (inquit) hercle uel tibi, uel cuiquam omnino hominū scribam. Quod Dii, inquam bene uertant, noli scribere, quid ad rem? Quę tanti causa diuortij? Non ego te ut scriptorem, sed ut filium habui, si nō scribes leges, colloqueris, comitaberis me, ornabis hanc paruam domum, quę te forsan ornabit, & maiori habetaculo dignū reddet. Perdis (inquit) ille operam, nō patiar ut me domus habeat, in qua nullusui sim. Maior est animus, quem ut ocioso pane uesci uelim, frustra obtineris, ire est propositum, liceat te uolente facere, quod uel nolente facturus sim. Ad hęc ego iam excitatior spiritus. O infelix, ita ne te ipsum despicias, ut nisi scriptor fueris nihil sis, maiorem profectō tui spem dederas nobis, nam si nescis, hanc scripturam tuam, non fluxam, neq; lasciuientem, tractibus literarum, sed compressam, atq; eximie castigatam, & magis sobriam, quā decoram, non ut ingenij tui fructū, sed ut florē, ac præludiū magnę scientiæ tenebamus. Fœellit nos, aram credidimus, totum erat, quod ex re percipi, sperariq; posset, quando scilicet hoc submoto nihil est reliqui. Sed quid, oro, nam me spernis? Quid dicturus es Donato nostro, qui te mihi donauit, & me tibi? Quid, inquit, mihi & Donato est? O ingrate in quā, sic ingenij tui patrem ueneraris? Sic doctrina & paternorū affectuū meministi? Sic omnino depuduit? Certe ille, dum te solū uiderit exclamabit. Vbi patrem reliquisti? Et uel me peremptū, uel furentē te putabit, neq; errabit, firis enim, tibiq; ipse manus inijs (his addidi) qd' nescio an modestius siluissē, sed sępe ira, dolorq; gloriari cōpulsit, quos nec ambitio, nec instantia compulsiſſent. Dixi autem hortatusq; sum, meminisse oportere uerborū sui Pręsulis, mansurum fortasse alibi opulentius, nec tamen honestius, atq; ad id quo niteretur utilius. Cogitaret, quæreret, ruminaret, an non sibi conuersatio mea, uel dum uiuimus satis idonea uidetur, uel satis clara post obitū, si mihi superuiueret, quod ætas sua, magis quā cōplexio polliceri potest, haud forsan infamię sibi futurū apud posteros, quo familiaris mihi, quod amicus, imō quod filius fuerit, tuditio ut si dicā genitus atq; electus, inopis licet ingenti, successor ac nominis. Nihil agis, inquit ille, his me uerborum laqueis non tenebis. Sic se inde propripuit, & ad summū recto mox tramite ibat, ad portum, nec illum pudor sui, nec nostri amor, aut reuerentia tenuisset, nisi quod hęc gemino muro, undiq; & flumine gemino circūsepta ciuitas, firē habet, quo stultos atq; improbos cohibet, bonos regit, iniussu meo, ne se loco moueat prouisum. Ita igitur ne quid soli & incauto accidat, usq; ad meum reditum, quē ob hoc ipsum maturabo, mœstum, reluctantemq; contineo. Oraui ut uerā mihi rei causam panderet, & licentia laxandus, si id faceret, & cōmendatitijs literis, ad amicos quocunq; terrarū nostri orbis ire disponderet, ac uaticio prosequendus. Lædi enim me mēdacio grauius, quā discellu, ipse autem cōcepto hæsit, persanctē deierans, nullam esse causam aliam, quā dixisset. Mea tamen & quorundam est opinio, uel noua spe lucri maioris trahi illum uel infania.

Quorum

Quorum quid uerius in dubio est, utrumque aliquam ueri faciem habet. Nam & per melaudatus, placere multis incoeperat, & quod est grauius, sibi de primo spes, de secundo infania nasci potest. Notauit ego nec solus quidem oculos eius prater solitum nutantes, natantesque liberi, quod spectantium coniecturas ad utrumlibet inclinaret. Vnum tot inter tristitia iucundum audies. Ut si iratus es rideas, digito iam monstrari incipit, nam & ipse notus hic pridem erat, & res nescio quibus rimulis in publicum uenit (nihil nempè quod serui nouerint uulgi latet) sunt qui tacito murmure, uides tu, inquit, hunc iuuenem, infans literis factus est, fueruntque qui hoc mihi dicerent, quibus ego stomachus respondi, neque hunc iuuenem infanum, neque literis infanos fieri, sed infania liberari literatos. Nam solere causas effectus sui similes parere, non contrarios obortire, falsumque, quod uulgo dicitur, insanire alios literis, quibus uerius ab infania defenduntur. Quamuis id sæpè multis ante alios Paulo Apostolo sit obiectum, habet tamen adolescens noster intempestiue iam nunc præmium secessionis, cum infani literati nomen, quod multi sibi pretio quolibet partum uelint, tantus est doctrinæ fulgor, ut quibusdam infantiæ tenebris optandus, non is tantum, sed falsa licet eius opinio uideatur, quibus ego tota mente contrarius sum, qui non dicam, Benedictus, aut Franciscus sancti homines, & indocti, uel ex alio genere Marius uir fortis literarum nescius, sed uillicus olim meus, & squalidus, sed fidelis ac diligens esse malim, quam Empedocles, qui non infans literis, sed utique literatus, & infans quærendæ famæ studio, sese in mediū flammantis Aethnæ iecit incendium. Vel Lucretius, qui pari seu literarum copia, seu furoris ob impatientiam, uitæ proprio se mucrone confodit, manuque illa, qua tot egregia carmina scripserat, ingeniosam magis, quam infelicem animam extruxit. Habes historiam tibi non sum dubius, permolestam, nec immerito, tu enim illius ingenij primus cultor, tu formator morū & hortator indolis fuisti, & profecisse uidebaris, non tibi tantum sed omnibus, ante alios mihi, ut res docuit, tu laborem perdidisti, nos omnes errauimus. O quam durū est alta de spe cadere, qui nil unquam dolere decreueram. Hoc fateor, non dolere non potui, quamuis sane in hoc ingenio & tu semen, & ego qui successeram in labores tuos, spem honestam, magnæ frugis amiserim, nullius tamen maior est iactura, quam illius, qui nostris laudibus, quas non ad inflandum, sed ad excitandum iuuenilem animum dicebamus, & falsa de se opinione tumefactus, cum posset fieri aliquid, ante propè quam cœperit consumasse se credit. Itaque sibi accidet, quod multis ut peruenisse iam putans, nunquā perueniat, quo tendebat. Nempè hic error infinitos mortalium, ne metam gloriosi cursus apprehenderent, compediuit, & præsentī falso gaudio, cōtentos, oblitosque propositi, medio calle detinuit. Equidem ex quo medium epistolæ huius excelsi, audio quod hic noster orbem ambire statuit, demens uirumque sibi accidet, & ignarus, ut uiarum maiora pericula fileam, quid sit inter manus hospitum, in nō hostium uenire, bona est autem ætas, experiatur, & quod nos nostris didicimus, sua discet impensa. Primò uerò Parthenopem petiturus fertur, ut suscitaret credo de cineribus Mantuanis nouum Virgilium Rauennatem. Sed ut illius uiri memoriæ, plenos libros, sic uacua pridem ossium busta comparet. Proinde quod sibi, Musisque Italici faustumque sit, eat, & longa sterilitate arens Latium, sitiensque exundantis ingenij fonte reficiat, nulla per nos bono publico mora sit, dum præsens illum tibi reddidero, mox erumpat, seque in altum tollat atque euolet. Quando nostri adeo rudi pudet, poenitetque, spero fore, ut qui se aliquid magnū credit, ubi primum implumes adhuc alas uento dederit, quod nunc agit, intelligat, seroque licet leari meminerit, ac Phaëtonis. Tandem ut ad nos oratio reuertatur, & si prouerbium sit antiquum: Duobus aut pluribus ex malis, minus malum eligendum esse non uideo, cum minus malum haud dubie malū, sit, qualiter mali lectio sit laudanda. Itaque rectius dici reor, maiora mala, maiori studio uitanda, ut si uitari cuncta non possunt, minora facilius tolerent, non electione, sed patientia, æquanimitate, modestia. Id potius consilio Ciceronis in prouerbium eat: Ex malis eliciendum siquid inest boni, neque id mirum uidebitur, cogitanti non solum, ex radicibus atque herbis amarissimis, sed ex quibusdam quoque uenenosis animantibus, ut fama est morborum remedia constare. Inest autem malo huic bonum nisi fallor duplex, primum ne quem de cætero laudemus, nisi solidi, constantisque uirum animi, notissimæque uirtutis, in hoc enim uere laudata uirtus crescit, ut Naso ait, in reliquis autem crescit laudata superbia, laudata uanitas, laudata dementia. Neue aliunde quæras argumentum, hunc nos nostrum laudando perdidimus, secundum ne unquam fidamus, illi ætati, quamuis uerecundiam præferat, quamuis constantiam spondeat, ac fidem, quamuis denique grauitatem fingat, simuletque prudentiam, proque comperto semper nobis sit, quod apud Lucanum ille uir magnus ait:

Ardus quippe fides robustos exigit annos.

Vale, Pataui. Cal. Maias.

Familiaris discessum indicat.

Ille quidem nostris, nostrorumque clamoribus parumper abstergitus hæserat, magis ætatis quam naturæ uerecundia, aut rationis imperio, citò ergo quid corde gereret, res ostendit, dum uelania ui ruptis, obicibus abiit, ut uidisti multum corpore, sed magis animo uagus, nunc Parthenopen, nunc ille Calabriam seu Virgilij bustum, seu Ennii incunabula cogitans, nunc uerò nescio quid somnians, Bizantium suspirabat, & quid ageret inquietum caput, corpore simul, tam diuersis in locis esse non poterat, animo erat in omnibus. Atque ita sic Anneo credimus, cum ubique esset, nusquam erat. Mirum & penè incredibile, adolescentulum sub ferula enutritum, & ualetudinis, & pecuniæ inopem, tantum licentiæ, tantumque proteruiæ, tam repente quasi uirum lethale ac presentaneum imbibisset, ut quibus auribus non te tantum, sed pædagogum tui uoces, heri horruerat ac flagellum. His te hodie, & me, amicorum omnium monitus ac uerba respueret, & causa quidem temerarij ambitus una prætendebatur, quam ex eo sæpius audisti, non iam scribendi labor ac tædium, quo se ab initio tuebatur, sed Græcarum subitus literarum amor. Mirus ualde homini cui multum, & penè totum deesset adhuc ad notitiam Latinarum, quod cum frementi sibi, ceu fixum aliquod iniicere niteremur, difficultatibus additis, & uiarum, & rerum omnium, atque in primis rei familiaris inopiam, me eo etiam uanitatis ob odium auxilio destituentem, cunque his omnibus Athenarum uetustissimam ruicam, ut quæ ab ipsa iam Ouidij ætate, nihil essent, nisi nudum nomen, & postremo notissimam nunc Græcorum ignorantiam iungeremus, stimulis ille latentibus incitatus, frena mordebat, & si enim honestiori se uelo tegeret, ueræ tamen causæ longæ alæ inerant, quas agrè ad ultimum occuluit: sed has sileo, ne plus quam iuuenilibus infensis erroribus, uideri queam. Prima enim omniū, & maxima fuit inconstantia animi, qua cum alijs fortasse aliud, mecum uerò ne frustra insisteret, hoc adeptus est, ut in nullo unquam homine uideri, de nullo audierim, aut legerim parem leuitatem, nullæ simul res diuersas, & aduersas uno situm uidimus agitare pectus, uel non unum, sed mille animos, eosque discordes, inuicemque certantes diuersos nihil illic horum spatio uniforme, nihil unum præter unam inconstantiam, quæ sola in tanta consiliorum instabilitate constabat. Constantium denique uoluntatum exitus ad occasum uertit, de quo unum uerbum n' fuerat, puto nec cogitatus, spiritus meis ad amicos literis, quibus prodesse cupiens, immerito furiosum impetum, uelut industriam commendabam uelle se occidentis inuisere Babylonem ait, & cum dicto, iter præcipit abundus aripuit. Notam tibi hæcenus legis historiam. Quod sequitur nouum lege, luit ergo, & plecente peritaciam natura, perperuis imbris Apenninum transijt, se quibusque uotis obuijs à me missum dicans, ut quæ iam expergisci inciperet, ac sentire, quis solutagum peregrinum sequeretur pudor. Quomendacio, quod postmodum scui, nonnullis indebitam sui cōmiserationē, falsamque suspicionem mei fecit, uenit demum Pisas Thyrenumque litus adiit, mansitque ibi expectans nauim, cui se, suamque omnem inferret amentiam, uagam puppim, uanis mercibus referturus. Quatardante & crescente indies infelices uiæ tædio, ac decrecente uiatico, rapim tranlit Apenninum. Mitto autem casus ac discrimina, quorum ipse sibi unus est conscius, sed extimare perfacile est, homunculum fragilem inexpertum, solam tunicæ oris terrā lambentibus, per iuga montium, per tot lubrica, tot saxosa, tot confraga, tot prærupta per tot ualles, tot flumina, tot torrentes hybernis imbris tumidos, uix nescium atque hominum, & seipso, & udis oneratum uestibus, non sine crebris lapsibus, iugique periculo transiisse. P. non tandem redditus Ligustico, cum Faronem amnem Parmenium penè suæ parem inconstantie transuaderet, rapido gurgite arreptus, & inter arenas ac saxa cōtortus, parte sui altera redibat, unde discesserat, altera ibat, subiturus partem laboris laxionij, seu potius nouā totam infersu inuecturus, quam ille uacuis utriusque, primò quidem non agnouit, neque enim hominis, sed euectus, & cōfectus inedia, & pecuniæ defectus, & labore exhaustus, & squale luditur hic peruenit, quo me uel peruenisse iam credebat, uel peruenturum mox sciebat. Quem cum recenti casum memoria attonitū, stupentemque conspiceret Fraticus meus, quo nemo te iudice, me enim fortassis amorum falleret, adolescens melior, tam charitatis & constantie plenus, quam ille uacuis utriusque, primò quidem non agnouit, neque enim hominis, sed tenuis umbra uidebatur, morte obita, quales fama est uolitare figuras, ut Maro ait. Deinde uix agniti, misertus, audita errorum serie & laborum summe consolatus moestum,

atq; undiq; diffidentem cohortatus est, ut me domi expectaret. Quod ille pudore, metuq; dehortantibus negauit primum, post necessitate uictus annuit, nec ita multis post adueniens diebus, te per literas præagnita, cum inter amicos ille mihi per noctem, in ipso Ticinialueo occurrisset, exclamaui Poëticum illud iocans:

Verane te facies, uerum mihi nuncius affers.

Et quod sequitur unus ne. Vbi uerò illum uerecundia muti, defixumq; humi oculos animaduerti, solito eum more, sed non solito, fateor, amore, complexus sum. Nihil enim sibi iam nihil moribus suis fido, ut pudorem dies, & laborem quies expulerit, uestigiumq; periculi deleuit obliuio, uidere illum uideor, rursus ad me uultu alio uenientem ac dicentem Vale. Itaq; iam nunc sibi uaticum aliud congessi, ac sepofui, nequa prorsus dilatio sit furori. In numero, illud inueniet, me tacitum bipatētem ianuam. Scio quidē per meipsum, quid de hoc homine addendum erat, & si nescirem, tuis nunc literis, atq; consilijs instruo, quibus inhæreo, atq; animi, ut aiunt, pedibus in sententiam tuam eo. Cæterum mens suadet, hoc frons damnat. Nosti me, nullæ tantæ sunt iniuriæ, quas non possum obliuisci facile & ignosce. e. Nullus tam acerbus hostis, quem non ualeam poenitentem atq; erubescētem miserari, dum p sic affectus manserit amare. Vtor in hoc igitur sui merito, non amici consilio. Sed instituto meo, & lenitate animi, sæpē mihi non inficior damnosa, nunquam tamē ut arbitror pudēda. Malo culpa illius tota, quā ulla ex parte mea sit. Malo illum instabilem, quā me durum dici, si unquā fortē respuerit, quod uix spero, & se noscat, & me, & amicorum iudicia quæ contempsit extimet, & poenitentia ac dolore se puniat, alioquin ipse suis, ego meis moribus usus sim. Vale Ticini v. Idus Iulias.

FRANCISCI PETRARCHÆ, V. C. EPISTOLARVM DE REBUS SENILIBVS,

LIBER VI.

FRAN. PETRARCHA IOANNI BOCATIO SVO, s. Epist. I.
Amici casum mirabilem deplorat.



RIS ingentes epistolas, quas anno altero simul ad te uenturas, & si non simul editas, Ticino abiens dimissi, diu licet, unde nō decult impeditas, tandem peruenisse confido. Quibus quidem exhaustis tūc animum uisus eram, noui itaq; nihil est, nisi quod cum profunda nocte Venetias atrigissem, primo mane Donatus noster ad me solus. Illic multa, ut inter amicos, desiderio colloquendi per absentiam irritato, sed pars maior, ut meritis de te fuit, simulq; de Homero quem misisse te scripseras, de quō istic quid sit actum quare, huc enim non uenisse illū scito, unde me in alijs ad te literis de Donato immerito questum queror. Sed Homeri mentio me illius admonet, quo hic medio in Latinum uenit. O male igitur, o pessimē actum de Leone dicam nostro, cogit enim pietas atq; ingens miseratio, sine stomacho iam de illo loqui, de quo pridem multa cum stomacho, mutatus est animus semper meus, cum illius hominis fortuna, quæ cum misera fuerit, nunc horrenda est. Infelix homo, qualiscunq; quidem nos amabat, & si talis esset, qui nec alios, nec se ipsum amare didicisset, sinistris alitibus in hunc modum ingressus, sinistrioribus abiit, ubi nullum puto ferenum diem uidit. Quem memoria repetens sæpē, admiror quomodo in tam tristem, fuscāq; animam Pyrii spiritus ac cœlestis musica, uel tenuis descēderet olfactus. Orabat miser, multis precibus ut pro se mitterem, passus errorem, quæ res maxime iratos animos placat. Ego uerò & instabilitatem mihi notissimam, & ætatem intractabilem, mutandisq; iam moribus duriorē ueritus, & consilio insuper tuo fretus, quo fidenter in re qualibet uti uelim, ut quod ritē consulentiū utraq; fax illustrat, ingenium & fides, spiritus precibus responsum literis nullum dedi, cœpit illum tandem familiaritatis nostræ delictum ardentius, & malē sibi cognita pudor Italiæ, moribusq; suis nostris, cogitansq; quod uerum erat, & si uocari esset indignus, si tamen ultrò uenisset, minimē quidem se nostris ar-

cendū

cendum liminibus proxima æstate Aeolo ac Neptune, totoq; Phorcæ exercitu aduersante Byzantio funem soluit. O' quid dicam, miserabile, terrificamq; rem audies. Iamq; Bosphorum atque Propontidem, iamq; Hellespontum, Aegeumq; & Ionium maria Græca transuerat, iam Italica telluris, ut auguror aspectulatus dicerem, ni natura respueret: at equidem minus mœstus, Adriacum sulcabat æquor, dum repente mutata cœli facie, pelagique sua tempestas exoritur, cæterisq; ad sua munera effusis, Leo miser, malo affixus inhæserat. Malo (inquam) uere, malorumq; ultimo, quod per omne æuum multa perpesto, dura in finem fortunam seruauerat. Horret calamus infœlicis amici casum promere, ad summam inter multas, & horrifonas cœli minas. Iratus Iuppiter telum torfit, quo disiectæ antennæ, incensaq; carbasa in fauillas abiêre & lambentibus malis flammis æthereis, cunctis stratis ac territis, solus ille noster perijt, hic Leonis finis. O' res hominum improuisa, ô mors clarior, sonantiorq; qui uellem. Non putabam Capaneo Argiuo duci, nec Tullo Hostilio, aut Caro regi illi huic principi Leonis ascribendum nomē, uiri humilis nec indocti, sed nec fortunati unquam prosperi, nec iucundi. Semper ceterē nunc intelligo, ut multa post factū intelligemus, iemper in quā, nubes tili mœstiq; oris obscuritas nunciabat, hoc fulmen. Suppellex horridula, & iqualentes libelli, hinc nautarum fide, hinc propria tuti inopia euasere. Inquiri faciam, an sit in eis Euripides, Sophoclesq; & alij, quos mihi quæsiturum se ponderat truncus informis, ac semiustus in mare iactatus est. Quem alia ad te epistola, Græcis elcam uermibus destinata, heu, Italicius est piscibus. Tu uiue fœlix & uale nostri memor. Venetijs VIII. Calend. Februarij.

FRAN. PETRARCHA IOANNI BOCATIO, S. Epist. II.

Res suas indicat amico.

A Nimaduerti ex literis tuis, ad amicum misis, te ualde sollicitū mei esse, super negotio libertatis. Gratus mihi, fateor, hic animus tuus, sed non nouus, pone autem metum hunc, & persuade tibi me hæcenus, dum durissimo etiam iugo subditus uiderer, liberrimum semper hominum, & fuisse: adderem & futurum esse, si quæ futuri noticia certa esset: Nitar tamen, & spero fore, ne discam seruire senex, ubique ubilibet animo liber sim, & si corpore, rebusq; alijs subesse maioribus sit necesse, siue uni ut ego, siue multis ut tu, quod nescio an grauius, molestiusq; iugi genus dixerim, pati hominē credo facilius, quam tyrannum populum. Id enim uero, nisi semper sic fuisset, ut ubique liber agerem, aut me uita iam pridem, aut profectō uitæ tranquillitas, ac iucunditas defecisset, cuius contrarij tu mihi ante alios testis es, seruire equidem, non nisi spontē atque amoris imperio, nulli diū ualeam mortali. Quid ergo, nosti hominū mores, & uitæ nodos, & laqueos rerum, quarū perplexitates, nec Arithmeticus numeret, nec Geometra mansuret, nec rimetur Astrologus. Sentiant autem, qui inter eas apertis oculis gradiuntur, unde semper mihi placuit, & a me sæpe laudatum est illud Hebræorum sapientis breue, sed gaudio, plenūq; sententijs. Cunctæ (inquit) res difficiles, ô quid ait. Cunctæ (inquam) etiā quæ perfaciles uideantur, sed inter cunctas res difficiles, nulla difficilior quàm uiuere, & præsertim diū, omnis hora, & momētum omne noui aliquid fert, omnis passus suum lubricū, suūq; offendiculum, & serupulos suos habet, quos calcare aspersum, uitare difficile. Sed quod rarior, inque rerum difficultatibus rēmpus tero, infinita materia, tibiq; non aliter nota fortassis, & notior quàm mihi. Linquo alia. Certē Africanus Maior, ut uides, diuinatione diutina uiluit in oculis Romanorum, quid minores putas in oculis aliorum? Crede mihi, multis, maximeq; agris expedit, interdum uolui, nec est inconstantis, sed prudentis pro uarietate uentorum, & tempestate negotiorum uela flectere. Non possunt literis cuncta cōmitti, sed si quæ noui omnia & tu nosse, suaderes certus sum, non dico, ut discederem, sed ut quandoque secederem, uitæq; fastidijs locorum alternatione cōsulerem. Proinde Deum ora, ut fabellæ huius nostræ, quæ uita dicitur, finis bonus, & sibi placitus sit. De reliquo ne desperes, me cœlesti luce illustrante, oculos & signante, iter electurum, uel quod melius, uel quod minus malum. Restat ut noueris Homerum tuum, iam Latinū, & mittentis amorem, & transferentis mihi memoriam, ac suspicia renouantem, ad nos tandem peruenisse, meq; & omnes seu Græcos, seu Latinos, qui bibliothecam hanc inhabitant, repiesse gaudio, atq; oblectatione mirabili. Vale mi frater amantissime.

FRAN. PETRARCHA FRANCISCO BRVNO, S. Epist. III.

Status sui facit certiores amicum.

Noveram te amicū, olimq; præcordijs meis infederat tuæ charitatis opinio. Hanc Pergamenſis Orator meus, hærentem oſibus medullis inferuit, omnes cœlico las balbutiendo teſtatus, à nullo me hominum plus diligit quàm abs te. Mirum eſt, ubi qui debiliùs exprimit, ualidiùs imprimit, ſuſpecta nonnunquā eloquen tia eſt, & quæ amica mendacio eſſe poteſt, uerū hoſtis creditur. Quod ſi tibi forſan, uel hic ipſe, uel alius, ſeu alijs ſuis deſcriptionibus ut tu ſcribis, forte meæ nondum tuis uiſæ ocu lis, ſiue externam formam intelligis, ſiue internam, neſcio, quàm raram atq; anguſtam ima ginem impreſſerunt, diſcute illam quaſo. Quod non dicerem, ſi nunquam penitus nocitu ram famæ præſentiam ſuſpicarer. Eſſe tibi uel falſo commendatus paterer. Sed quoniam adhuc forſitan me uidebis, noli meis in rebus habitum mentis induere, quē coactus exuas. Diſcite (inquam) non mei oris, ſed tui erroris imaginem, neq; ſermonibus hominum cre dideris, atq; in primis amantiū. Nihil amans oſore ueracior, quāuis honeſtior. Eſt ut ui tuperandi, ſic laudandi libido quædam, ac pruritus linguæ. Quo regnante, ueritas exulet neceſſe eſt. Tentationem uerò humanæ laudis ſi periculoſiſſimam Auguſtinus in ſeipſo ſenſit, quid ſenſurum arbitreris præconem hunc, cui alieni præconijs pondus indebitum, ſi delectat nocet, ſi reſpuitur atq; contemnitur prodeſt: ſed huiusce quàm tentationum reli quarum experientia, difficilior multo eſt atq; periculoſior, quoniam ſi quantum æquo ani mo laude caream, experiri uelim, ſic uiuendum erit, ut omnibus aut riſui ſim, atq; ludibrio. Ab exordio quidem noſtræ amicitia, niſi labor memoria, ſcripſi tibi ut de me mihi crede res non alteri. Qualem tunc me tibi deſcripſeram talis ſum, niſi quod interim biennio propè conſenui. Ad ſummam, niſi falſi iuuat, unum me de plebe, quanquam plebis notiſſimū contemptorem cogita. Nilq; altiùs ſinxeſ animo, ſed amicum tibi, ſin abſque præiudicio Tullianæ ſententiæ dici poteſt, qua diſſinit amicitiam ſine uirtute eſſe non poſſe. Pro libro autem Beatiffimi patris atq; olim hoſpitis mei Ambroſij gratias ago, tu mihi libros & lite rata ſolatia, ego tibi labores & mera tædia tranſmitto. Non aqua rerum permutatio. Sanè oleū iucunde olim & tranquille ſolitudinis meæ ad fontem Sorgiæ latitantia, unde me diu arceri multa rerum mutatione ſuſpiro, cuius tibi familiaris meus ille, guſtū obtulit, quodq; tu mirè myſticis laudibus extuliſti, totum funditus tuū eſt, nec oleum modò, ſed oliuæ, nec oliuæ tantum, ſed tellus ipſa licet aridula & anguſta, nunquam tamen mihi charior, nun quam feracior, quàm dum tibi obſequitur. Quodq; tibi gratius ſapiat, quicquid id eſt, ex ar buſculis illis fluit, quas penè omnes ego ipſe manib. meis ſeui. Nil ampliùs hodie, niſi quod labores tuos & patriæ, inter meos numero. Vale ſœlix & memor mei.

FRAN. PETRARCHA FILLEO EPISCOPO PADVANO, S. Epist. IIII.

Ad animi conſtantiam hortatur.

Aetate filij, charitate frater olim, dignitate iam Pater amantiſſime, cum multa quo tidie tecum loquar in ſilentio, pauca tamen ut ſcribam, cauſa eſt, corporis inſueta fragilitas, quam inuiſam mihi hoſpitam, inuiſior ægritudo, nuper abiens dimiſit, de ſalute quidem tua, redituq; exoptato Deo gratias ago, de reliquo autem hor tor, & hortando laudo, fortem ut animum, & conſtantiem habeas. Non eſt enim tutior ar matura, non turris immittior, non fortior caſſis, aut clypeus inter prælia fortuna, hoc te ha ctenus, ac tua ætate ſapius, quàm uel pro annorum numero, uel pro conditione tui ſtatus, & magnificè uſum ſcio, & miror, & gaudeo. Nec ſolus quidem tota gaudet, & miratur Ec cleſia patientiam tuam, quamuis aduerſitates, quibus illa obijcis & miretur, & doleat. Pro inde oro, ne deficias, ne ue deſatigeris. Solent uehemētes impetus breues eſſe, fortuna laſ fabitur, eſt illi nunquam pudor, quidam immerentium ac fortium, imò uerò Deus miſere bitur, & laboribus finem ponet. In illo ſpes fixa ſit, in ſe ſperantem non fruſtrabitur, nubes ſunt iſtæ, quæ ſerenum naturaliter animi tui ſtatum obnubilant, ſeui uerò diuinæ clementiæ pellentur afflatu. Et fortaſſe quorum fuit amara perpèſſio, recordatio dulcis erit, nulla for tuna perpetua eſt, ne diuturna quidem, unde ſit ut ſperandum miſeris, felicibus metuendū ſit. Eſſi enim uideantur diuturniora quæ cruciant, non minus tamen uoluntur aduerſa quàm proſpera. Aequa omnium uertigo, & inſtabilis undiq; rota eſt. Senſus in lætis inſo lens, delicatus in triſtibus, illa facit exigua, hæc immenſa, cū ſumma omnium brevis ſit, omniſq;

omnisq̃ diuersitas in opinione est, inq̃ animis, non in rebus omni ex parte breuissimis. De me autē unum hoc dixerim, tuus sum, ut nosti, quanquā nulli quod quidē sciam ului possum amare, quod quidam non potest. Siquid præterea posse uideor, tuo precor in me iure utere. Postremò sacerdotes meos seruos tuos, Ioannem & Paulum, quos cum his ad te literis misi, paternitati tuæ cōmendatos uelim, & obtestor, si illæso licitum est honore, ne gratiā eorum alteri meis precibus, à tua leuitate concessa auferat, aliena durties. Difficile est iudicium alienæ conscientię, multos ego tales, duos, asperos, & linguæ liberioris, meliores uiros noui, q̃ suaues alios fictos, blandiloquos, uersipelles. Vale, Venetijs v. l. Idus Iunij.

FRAN. PETRARCHA AMICO SVO, S. Epist. V.

Increpat studij negligentiam.

Profectus es Babylonem, profectionem miror, moram stupeo, negotium odi, sed si ut imbecillæ ætati, atque alienę opis indignę aliquid uitæci prouideas, & apīs, aut formicæ in morem, æstate hyemem cogitans, aliquot incertæ licet, & labilis uitæ dies, truci illi hærebo dedicasti, & si graui discrimine res non uacet, tamq̃te exigui, & irreparabilis boni periculosa sit largita: possum tamē humanis moribus, possum spei credulæ ueniam non negare. At si perseueraturus illic, tibi obitum ac sepulchrum eligis, iam hinc inter mortuos, sepultosq̃ te numero. Quid ni enim amice, te defleam, eò profundius, exanimemq̃ conspiciam, quò morte peior inutilis uita est. Mori enim oportet, male uiuere non oportet. Quid est autem, quod de te, tuisq̃ de studijs audio? Etsi non audiā uideo, his oculis, quibus ubicunque sim, tartaream illam urbem semper intueor. Heu mihi, Cicero noster, heu Maro, pro utriusq̃ enim styli bina acie, singulos eloquijs duces alloquor, heu mihi, cui ceditis, non re quidem, sed iudicio legentium, iniquo & seu inuido, seu inepio, sæpe honestis laudibus aduersante. Tanti ne igitur pecunia ulla est, aut ullus honos, ut tibi amicę scriptor ille ignobilis, cui nomen non fecisse melius fuerit Tullio præferendus, ac Virgilio uideatur, heu generosa ingenia, heu laboris inclyti, gloriosæq̃ uigilia, huc cine uiuendo peruentum est, ut uideam nos non plebeio quolibet, sed hoc tali uiro iudice, illius literis ac processibus posthabendos? Credo ego iam mundi finem instare, crebrescunt ecce prodigia, iam Antichristum aduentare, iam quod quidam suspicari sunt Neronem uiuere, audiemus & reliqua fieri, quæ illius turbinis futura præambula nobis à patribus nuntiata sunt. Interea parum uel portenti, parum uel præfagij est, properatis ad extremum orbis, idiota illum, quod tu legis, & sufficiunt oculi tam duro negotio, & Pierijs pratis, ac fontibus assueta mens, per illius squalidas, & arentes membranas nanijs occupatur anilibus? Et Homerum Babylonicum contemplatur. O rerum status instabilis. O uertigo mirabilis studiorum, neglectis ergo principibus eloquijs, spretis Philosophiæ præceptoribus contemptis, demum ueræ fidei ducibus, iter ad alstra signantibus, uilis opifex lucelli in manibus est, cuius assidua lectio, quàm tibi caput obrundat sentis expertus. Mihi certē, nam meminī, semel olim, in obiecta, sic & cerebrum concussit, & stomachū ut quasi tristici pharmaci poculū hauissem, diū sapor ille faucibus hæserit, & quicquid postea sumptum esset, dulce quamuis ac sapidum amaresceret, & quicquid per eos legerē dies, eiusdem illius lectio uideretur, donec nō unius somno, noctis obliuio, tardij illius ingesta, amatorque ille digestus est. Neque uerò negauerim esse utilem stylum, his quibus alius nō datur, nec sum nescius, in pretio hominem haberi, apud eos quos pecuniæ, non uirtutis, aut gloriæ amor trahit. Quæ in extimabilis turba est, sed an tu ideo turbæ miscēdus, an quia clibanus uulgo utilis, clibanarius fiet Plato? Vt rerum sic intellectuum infinita uarietas est. Et quanquam quod naturaliter malum est, per neminem benè fiat, multa tamen in se bona, per nonnullos seu male seu turpiter fieri constat. Est in modo rerum omnium, momenti plurimum, est in agentis moribus, in circumstantijs negotij magna uis. Non est turpe illa legere, quibusdam fortasse etiam decorum, tibi certē non conuenit. Nam ut quædam amisisse lucrum, sic quædam nescire scientia est. Non omnis ars omnibus pulchra est. Causidicus lites, & forum querit, plebs ludos & theatrum, rusticus boues & rastra, miles equos & arma, taberna caupo, fornacem leno, templum seruat edituus, arator stiuam, bellator gladium, nauicla uermos & remos, studiosus autem calamum uersat ac libros. Inq̃ hoc ipso tanta est difformitas, ut huius in gremio aptè sedeas, is de quo loquor liber. Illius ineptissime fixæ sunt rerum leges, nec facile conuelluntur, quod si quando perticiaciā mortalis præsumpserit, ut iniet indecorum nescio quid, quod non tam promptè dici potest, quàm ab intelligente

deprehenditur, inter humanos nifus indelebili naturæ uestigio superante. Frustrâ uerò te uirum egregium & fatemur, & credimus, nisi è publico gregi te subtrahis. Multi sunt illa in urbe, cuius tuus, & sero quidem, & citò nimium factus es, qui scriptorem illum te lectore indignum auidè legant, nec legisse dedecet, quin & magnū quendam, diuinumq; putent uirum, nempe qui quo illi ambiunt iter pandit, neq; ego illuc aspirantibus utilem negō. Sed te aliò pergere, tota fermè retroacta ætas iudicat. Quò nunc abis sinistrorsum? Ante tu: b e clamor ac signatior trames fallit, an ignoras nullum esse fragilius, quàm multitudine nis argumentum, unam de me felicitatem quàm uolo quidem petunt omnes, rebus pauci, in reliquis propè omnibus inuenias, ut quæ plurimis placent, illa sunt pessima. Si fidem quaris, cogita quot uirtus amicos habeat, quot uoluptas, id si ad libros, artiumq; rerumq; omnium studia traxeris, uerum fiet. Sed iam satis innocentem hominem infectatus dicar, neque uero ego, illum, sed te arguo. Fecit enim ille quod potuit, tu quod uis. Et puto memineris, ut me hortante, dissimilis humilionibus studijs, altum iter ingressus, quod unum tibi familiariter imputare auisim, gloriam & rarum decus inuenerim. Si mihi nunc spontè relaberis, urgente licet avaritia, mallem perpetuò iacuisses. Omnis enim culpa eò grauior, quò culpæ fœdior causa est. Quid ergo horres? Abitum, non audeo, id quidem & si optimum erat, nunquam minor consilij libertas fuit, quàm atate nostra est. Amicus amico uerum dicere metuit, frater fratri, focer genero, uir uxori. Non potest à patre uerum filius audire, & quid multa, ueritas omnis iniuria est, omne consilium offensio, nisi animo consonum audieris. Ego uerò nihil tecum metuo, nisi frustra hortaris. Ita enim sentio, facilius te frangi posse quàm flecti, id fortassis efficacius obsecrem, ita illic esse ut uelis, tanq; iam qui amaro de carcere dulcem libertatem cogitat, aut per lubricum & obscurum callem, gratum suspirat hospitium. Et hoc unum cogites mihi anxio, tuæq; famę perinde sollicito quasi mea sit, ne quando uel lucri studium, te uirtutis, uel lectio utilis honestæ lectionis reddat immemorem. Vale diu felix.

FRAN. PETRARCHA PHILIPPO PETRARCHÆ HIEMO-
SOLYMITANO, S. Epist. V. d.

Laudem in re qualibet suspectam.

Sicut ingentia munera uerbis minuit ingrata superbia, sicut humilis gratitudo, parua etiam nititur augere munuscula, hinc tu uitæ solitarie libellum, ubi quod sæpè dixi, nihil me iudice memorandum, nihil est nobile, præter tuum nomē, quem præterea, & si nobilissimus in se esset, & d. latio immodica, & petenditædium ac fastidiū expectandi, inuisum facere potuissent, his præconijs laudum, hisq; actionibus gratiarum excipis, ut mirari cogar, notissimam licet humanitatem tuam, & amoris antiqui perpetuam, ac recentem semper, & quotidie nouam uim, uno tenore, cunctis meis in rebus tuos, in alijs utique lynceos oculos perstringentem. Illud miraculo additum, quod & Pont. Max. & qui sibi proximus gradu est Episcopus Portuensis, de libello illo loqui atq; eum dignanter expectere, & insuper & Ebredunensem Archiepiscopum, & Episcopū Vlyxbonensem. Quorum primus, quanto sit ingenio, iure me optimo testem facis, scio enim, secundum uerò non si per famam, & quibus credo omnia, per literas tuas noui, ambos doctrinæ uberissimæ, altissimiq; iuditij uiros, & legisse illum auidissimè, & de eo multa certatim honorifice locutos scribis. Quid uis dicam. Efficies tu, facientq; illi, ut amare ipse, quoque rem meam incipiam quàm contempsit, nempe qua delectari tanta audiam ingenia, tiamq; his stimulis, ad studij mei cursum promptior, atque ad alia scribenda flagrantior. Neque uerò miraberis, & mihi euenire posse, quod Augustino accidit, qui de Libro quodā, quem ad Hierium Romanæ urbis Oratorem scripserat, in confessionum libris ita commemorat. Et magnum enim quidam (inquit) mihi erat, si sermo meus, & studia mea illi innotescerent, quæ si probaret flagrare magis, si autem improbaret sauciaretur cor uanum, & inanæ soliditatis tuæ Deus. Non tamen iudibus uestris, eousque decipior, ut nesciam quis ego, quæ ue facultas mea est, & quod libri pondus quem laudatis, scio me, totumq; quod dicitis, nō mihi tribuo, nec uestro ce. tē iuditio, sed amoris. Itaq; non hic sisto, quasi magnum aliquid tibi, & quale tu prædicas destinari, sed id cogito, quid nunc etiam te dignum, & tam longi temporis aptum scēus adijciam. Vale

Ticini v. Idus Augusti.

FRAN.

FRANCISCI. PETRAR- CHÆ. V. C. EPISTOLARVM DE REBVS SENILIBVS,

LIBER VII.

TRAN. PETRARCHA VRBANO V. PONT. MAX. S. Epist. I.

Vt Romam Ecclesie sedem repetat, hortatur.



Liquandiu Pater Beatissime, an aliquid tibi, seu quid scriberem dubius fui, hinc uulgarī fama, hinc literis amicorum, de te multa, & preclara narrantium excitabar. Illius ante alios, qui de tam multis, mihi penē unicū solatium remansit, diu oculis ereptum, animo presens semper, Philippi Patriarchæ Hierosolymitani, qui ne ueterum studiosum, noua lineret ignorare, simulq; ut scribendī materiam gloriosam, atque uberem stylo offerret, sæpe per hoc tempus, de rebus tuis, mirisq; in modum laudibus tuorum, deq; Apostolici propositi sanctitate, grauissimas ad me, nec minūs feruentissimas scripsi Epi-

stolas. Quibus, fateor, iam defessum, tepentemq; animum, uehementer accenderat, aderat hortatrix alia uetus, scilicet & præscripta iam consuetudo mea, scribendi, non tantum pari fiducia paruis ac magnis, sed eò semper alacrius, quò maioribus sim scripturus, à quibus & benè dictorum ampliorē gratiam, & errorum promptiorem ueniam sperem. Nempè ut fluidi, deiectiq; animi, non solū alienis erroribus implacabiliter irascuntur, sed alienis quoque laudibus, hostiliter obstrepunt, sic ferē, erecti, & laudibus gratulantur, & miscentur erroribus. Ita uerò mihi persuaferam, neque opinione dimoueor, ei qui bona fide loqueretur, errorem imputari posse, non scelus, & reprehensione fortassis, non supplicio, neque odio dignum esse. Hæc me opinio, & hæc spēs impulit, ut prædecessoribus tuis duobus, anteproximum RR. PP. quin & Romano Imperatori, ac principibus, & regibus terræ, sæpè etiam ignotis scriberem, nec sum ueritus, ne paruitatem meam illorum opprimeret magnitudo, non enim me maioribus conferebam, neq; æquabam uerbis, quos natura parens, aut fortuna tantò se creuerat interuallò, sed ad obsequium ueritatis, uti spiritu libertatis nō licitum modò, sed debitum arbitrabar. Neque ipse mihi, quodam modo uidebar loqui, mea fides, mea deuotio, meus amor Reipub. loquebatur: itaque & ad Benedictum XII. adole-scens adhuc scripsi, & ad Clementem V. I. medio iuuentæ, cur nō tibi iam senex scriberem? Maior est fateor iuuentutis feruor & audacia, sed maior auctoritas ac grauitas senectutis, maior quoque animus, quod mirū forsā quis dixerit, maiorq; securitas. Vnde est responsum illud famosissimū Solonis, quem cū Pisistratus Atheniensium tyrannus interrogaret: Quasi fiducia sibi tam constanter obssisteret, Senectute, inquit. Et illud Marci Castrucci, uerbo aliud, idem sensu, eut cū iratus Carbo Cos. nomine, re tyrānus, inter minas diceret multos se gladios habere. Respondit: Et ego annos. Quam sententia ē, quam breuiter gladii annos opposuit, quasi annos homini noceri, ne gladii quidem possit, & reuera quid metuat is, qui uitam ipsam, pro qua omnia hic timentur, à tergo habet? Aut quid excipi potest, illi qui suum recepit, & in tuto posuit? Nec tempestas nauis portum iam tenenti, nec grando implenti horrea nocet agricolæ. Intrepidi fines rerum, meticulosa principia esse solent, & omninò uitæ satietas, securitas animi magna est. Mihi autem apud te summū culmen Ecclesiæ, non de mea ætate, sed de tua humanitate fiducia nascitur. Audio enim, te libenter audire, quæ uera sunt, etsi acra sint, falsa autem quamuis dulcia, aspernari, neq; id mirum, ueritatis uisū uicarius es in terris. Si dominum tuum amas, quæ illius, quæ uere ab illo sunt, amare omnia est necesse. Omnè autem uerum à ueritate, uerum esse ait Augustinus. Quibus ita se habentibus, quid me tacitum nunc usque tenuerit dicam, quod fortasse mirabere, omnes quidem qui de te mihi loquebatur, aut scribebant, sed in primis tuus ille, tuarumq; præco ingens rerum Patriarcha, nil nisi de tuis summis, & eximijs agebat laudibus, quàm tibi facer animus, quàm mens uigil, quàm pium propositum, quàm feruens studium literarum. Quæ præteritorum memoria, quæ providentia futurorū, quàm altum, lucidumq; ingeniū, quàm suauis, exundansq; facundia, Quis bonorū amor, quod malorū

Q. Q. * bdiu,

odium, quis iustitiæ cultus, quæ Ecclesiæ disciplina. His, horumque similibus plena erant omnia, quæcunque ad aures siue oculos meos, amicorum lingua, uel calamo ferebantur, ego inter ea dubius hærebam, sciebam quidem generosos animos, ad uirtutem, ueris atque honestis laudibus, quasi ad cursum equos egregios calcaribus excitari, quæ etsi necessaria non sint, uel impigerrimis addita, profunt sapienter, naturæque impetum uelocitatis exaggerant, iuuabat occasionem inuenisse, qua humilitas mea, in commercium tam excelsi sermonis asurgeret, & loqui aliquid, de tam lata, & tam lata materia delectabar, unum omnibus his obstabat, quod summorum laus hominum, quamuis uera & sincera, & de ore tamen humilium, uix sine quadam blanditiarum suspitione procederet. Ne te aliquid celestem accessit & altera causa silentij. Obseruator sum, fateor, magnus illustrium, quorum ex actibus atque exemplis pendere Rempublicam existimo, te igitur obseruabam, & qui à minimis tam laudabiliter inceperis, quis esses in maximis expectabam, audiebam te prælatos Ecclesiarum, qui Romanam curiam frequentabant, ad sedes proprias remisisse, optimè, inquam, ac magnificè. Quid inceptus enim, quæso, propiusque naufragio est, quam si nauis omnes, remis atque rudentibus abiectis, relicta naui proa, nudatisque lateribus, graui fasce puppim præmant, clam rectorè, opportunè ambiant, suisque muneribus desertis, illius officium interpellent. Audiebant te ambitioni antiquæ, quæ priorum licentia in immensum creuit, frenum ponere, & ut uno, aut paucis pro dignitate uirtutis ac scientiæ beneficijs contenta esset edicere, iuste, inquam, grauiusque. Nam quid turpius, quam unum aliquem, parta forsitan fœdis artibus copia naufragantem, cernere multis, hinc inde melioribus, penuria, famèque laborantibus? Audiebam circa habituum honestatem multam te curam, multumque studium impendere, laudabam. Nam quis oculus pati potest hæc ludibria, quæ nostra ætas infœlix sibi finxit, dum formosa uult uideri, manibus se deformans suis, at turpissimè dehonestans. Quæ stomachum monstra hæc conspecta non quatiant, cornuti calcei, pennati uertices, caudata cæsaries, & in tricam torta. Frontes uirorum muliebriter discriminati eburneo fulcata, lasciuiosa uestis uerecundæ inimica, uentres astricti fidiculis & afflicti, pro uanitate patientibus miseris, quod beati olim pro ueritate passi sunt. Ad hæc curam iuuenum terga, cernuique superborum uultus, & acclius humeri, compulsaque uiscera sub pectorum specubus habitare. Quod unum, an posteritas creditura sit nescio, patres nostri si audiant, profectò non crederent, nos hæc oculis omnia cernimus, & siquid præter hæc aliud fœdum, immanè, barbarum, ridiculum, uagum, in sum dedecus, ingeniosa, uel didicit, uel inuenit. Quæ cum ubique uisu turpia, tum uel maxime te spectante turpissima sunt, honestisque omnibus, & bene moratis ingenijs detestanda. Tibi autem Apostolicæ morum censor, edictis ac legibus castiganda præcipue, & comprimenda, parte castigata, ut perhibent, & compressa. Quod utinam facere potuisses, & fecisses, toto orbe terrarum, aut saltem in Italia, ubi has insanias, eodem mortuus fero, quò magis à patrio ritu, & togatæ gentis grauitate dissentiant, & eoque degenerant, ut nonnunquam inuidiosa mihi, his spectaculis carens cæcitas, uideri soleat. Audiebam præterea singularem illam tuam curam, paternamque sollicitudinem, circa Bononiense studium, quanta nulli unquam Pontificum fuisset, aut principum, quibus quantisque priuilegijs, qua magnificentia, qua pietate illud longis, ac iugibus bellorum turbinibus, quassatum, stratumque erigis, & antiquæ illi. Non modò restituis, sed siqua fors fauerit amplificas etiam dignitatem. Et hoc quoque te dignum, tibique debitum censebam. Nam quis alius studiorum omnium, sed præsertim iuris, matrem ac nutricem urbem adiuuet, ac reformet, quàm is, qui utriusque iuris peritissimus, alterius autem & conditor, & interpret unicuique haberetur, aut quis alius, quàm tu huic literarum ruinæ subijcere humeros, aut uellet, aut posset. In quo si nescis plusculum, quam quod agere uisus es, egisti, siquidem spem ingentem nobis omnibus præbuidisti, non te Italiam negligere, cuius urbem unam, tanta clementia, tantisque fauoribus prosequaris. Audiebam denique te licentiâ pestilentem, salubri falce rigoris æquissimi præcidisse, illam dico, quæ scelestos homines, grauissimis facinoribus perpetratis, ad Cardinalium domos fugere solitos, legum nodis, ac digno supplicio eximebat. Et hoc ipsum singularem laudem dignum, maximeque tuum iudicabam, ab illius scilicet uicario, qui Soli iustitiæ uerus est defensam, & in sum ius repositam esse iustitiâ, pessimamque consuetudinem, qua nihil infestius est uirtuti, tuis uel abscissam manibus, uel conuulsam, nec iam amplius ut solebat apud exemplares iustitiæ magistros, iniustitiæ refugium, asylumque nequitie reperiri. Talia multa de te audiens, & auditis letus, & natura pronus ad calamum. Hærebam tamen, incertusque animi, operiensque rei exitum, & quamuis difficile silentio eligebam,

gebam, trepitus ne mihi forsan accideret in maximo hominum, quod in magnis accidisse memineram, ut eum ualde laudarem, quem urgente uero, essem aliquando reprehensurus. Quodque emptoribus inconsultis euenit, ut dum equos inspicunt curtis auribus, & uariis oculis, & lata facie delectati, nec soliditatem pedum, nec crurium, tergique robur examinent, neque dum forme inhiant, ut im attendant, primo quadrupes pulcher aspectus, quam scilicet par labori, quam bello idoneus, quam sit aptus itineri, quam cursui proptus aut salutis, idem mihi tuis in laudibus eueniret, ut minoribus commendatis, in magnis offenderet, & illusus, non alium, quam me ipsum leuitatis arguerem. Inconstantia siquidem, naturalis in puero est, in senere ridiculosa, turpe seni est dicere, cuius mox contrarium sit dicturus, hæc loquendi, scribendi que auidum me frenabant, cogitantem esse aliquos, multis paruis in rebus, usque ad stuporem agiles & expertos, quos si ad unum summum optimum necessarium restrinxeris, nil indoctius dicas, nil sibi dissimilius, nilque difformius, ut qui magni esse, & scire omnia uidebantur, subito nihil sint, penitus nihil sciant. Animaduerti persape esse homines de scientiis, de artibus, deque actibus hominum carptim mirabilia fabulantes, iube illos perpetuum aliquid loqui, perfectumque aliquid agere, exempli causa, illius in qua se ostentabant, sine scientia, sine artis archana pandere, quodque est maius, non de arte loqui, sed secundum artem operari, & aut libros scribere, aut bellicum aliquod, seu civile negotium exercere, utrobique deficient, ignorantiam in sermone, in actione uel uitium, uel in experientiam detegentes. Hos de floratores, ueriusque deformatores rerum dicimus, qui medullas insciji, quibusdam stoliculis caducis, ac leuibus exornantur, illis similes. Qui in ludo quem latruncularium ueteres dixerunt, tendiculas, tractatusque aliquos norunt, quos partitos uocant, ordinarii seriem certaminis nescientes. Non sunt autem magni uiri habendi, qui in re qualibet, & si multa didicerint, & multa gesserint, summam sui causam officij, uel negligant, uel ignorant. Nam qualis obsecro habendus est belli dux, quamuis formosus, quamquam eloquens, ac multa de armis ac bellis fandi ignarus, quamuis equitandi doctus, & magnarum uirum, si improvide ducit exercitum, si locum temere castris capit, inconsulteque aciem dirigit, disponitque praesidia: Denique si aut uictus rebus extremis, ægre consulit, aut uictor uictoria uti nescit, hæc sunt enim artes ducum, superiora autem illa ornamenta. Itaque si ne illis dux optimus esse potest, sine his autem ne Dux quidem. Da mihi rectorē nauigij expeditum, ac robustum, patientem inedia, ac laboris, quodque est illius, æquorei tandem solamen dulciter canentem ac loquentem, si clauū regere, & si uela flectere, si remiges moderari, scopulos declinare, procellas euadere, littora noscere, loca discernere, portū petere nescit, nauis forsitan dici poterit, non magister. Mille sunt talia, nostri omnia, deque his paucis, quid in reliquis sentiendum sit intelligis, sunt quos natura aut fortuna, seu quod est uerius Deus ipse, naturæque dominus, ad summam rerum creando disposuit. Inter quos duo sunt omnium supremi Rom. Pont. & Romanus Imperator. Et illi quidem, ego ab initio prius incognitus, postmodum uero familiarissimus effectus. Dixi sæpe, & scripsi, quod eum pro uirili parte contingere uisum fuit, ipse mihi est testis, quibus a me stimulis, quotiens sit excitus, erectus, impulsus, increpitus. Quæ licet mei forsitan officij non essent, nisi quod prætermissa maioribus, & utilia omnibus a quolibet potius, quam a nemine dici satius uidebatur. Ego tamen non fortunam meam metiens, sed fidem mihi licitum, meque dignum ratus sum, in tanto publico naufragio, uocem tollere, & si non omnium periculis succurrere, meos tamen angores, measque molestias lenituram, nulloque hominum hoc sibi officium assumente minimus omnium, sed ut puro charitate, non ultimus, flendo & clamando, quando aliter non dabatur, solus pro deserta Rep. partes feci, uel dolori meo consulens (ut dixi) uel si pia intentione diuinitas adiunxisset, & publico consulturus. Sæpe enim statui, plurimorum uox una consuluit, neque auctor uocis, sed uox ipsa mouit animos, suamque uim latenter exercuit. Sic ne exemplis inhaream, una Centurionis uox fortuita nutans, tunc Romanum stabilivit imperium: una uox infantis in populo audita Ambrosium fecit Episcopum. Quæ res, & illius uerbis requies fuit, & occidentalium salus Ecclesiarum. Nouit ille supernus rerum cognitor, ex ore etiam pectoris elicere uerbum bonum, penetrabile, potens, efficax. Quiduis? Ita meum duxi, tacitis ne dicam mutis omnibus, Principem Romanum uel reprehendere, uel hortari, ut nefas mihi, nec infamia cariturum credere, tacuisse. Elegi ergo, ut eum potius quam me, hoc est, illius tarditatem, quam meum silentium posteritas accusaret. Sed mitissimus principum, qui lætæ, qui leniter, quam benignè, neque aliter, quam reliqui adulantium laudes, & blanditias ipse meas increpationes semper acceperit, multis atque honorificis rerum ac

uerborum inditijs declarauit. Et hæc quidē ego hactenus cum illo, Romanæ uirbis, Romanicq; orbis altero lumine, tecum nihil adhuc metuens (ut dixi) laudare in paruis, quāuis laude dignis, quem mox in maximis nō laudarē. In quibus si te ritē ageres, tunc fateor, & parua simul, & magna celebrare decreuerā, totumq; hoc quantulūcūq; est ingenium, & hūc stylum, & has uitæ reliquias dedicare tuis laudibus, nec uirtutē tuam illaudatam pari, cum tot laudatores prisca uirtus inuenerit, etsi enim tantæ rei imparē esse, me nescius non esse, sēpē tamen paruis excursionibus ingentia prælia, sēpē magnas paruis principijs res effectas audieram, legeramq; nec me duce, in tuum quoq; præconium excitari, posse, magna quardam ingenia diffidebam, & iuuabat in hac acie, licet meritis ultimum primum numero esse. Hæc cogitans, toto te triennio expectaui. Iamq; ut uides, quartus annus circunuoluitur, dum dies transeunt, & sit nihil (eorum dico, quæ ut maxima atq; optima, sic & prima esse debuerant) dicebam tecum, & cum alijs dicebā, pastor noster, illius exemplo, cuius gregem pascit omnia benē fecit, unum & id quidem summum, ac præcipuū differt, gregem ipsum ad suum proprium, & antiquum ouile reducere. Neque id spontē, sed coactus ipsa magnitudine rerū facit. Assuevit grex externis pascuis, herbisq; palustribus, ijsq; iam tanta cum uoluptate fruitur, ut salubrium immemor sit herbarum. Habet consuetudo longior uiscum tenax, & perplexos laqueos, quos abrumpere dubium, absoluerē operosum sit. His illa nunc sacra mens curis exercita, nondum executione incipit, quod iam intentione perficit, citō exigui cogitatus prodeunt in actum, ac magnarum rerum apparatus, magni etiam siat oportet. Inter deliberationem enim, & rem ipsam, magnus quidam mons (ut dici solet) est medius, cui exuperando, & intentione animi, & labore est opus tēpore. Hæc dicebam, sic credebam, sic diffidentibus respondebam, qui nunc à me promissi mei fidem exigunt, nec quibus hanc uis expediam inuenio. Itaq; quando mihi spem, qua desiderium leniebant, non tu quidem, sed res eripit, nec me amplius, nec alios fallere, neque Sanctitati tuæ subtrahere aliquid est animus, eorum omnium, quæ ad aurem cordis mihi loquitur fides mea. Ita uerō ea, quæ cum reuerentia, qua illum, cuius inter homines locum tenes, te nunc alloquor, tibiq; pronuncio, ut iam hinc ad patientiam inclines animum, & aures potentium, more blanditis assuetas, reprehensionibus iustus (ut puto) licet iniusto peccatoris ab ore uenientibus, parumper accommodes. Totus penē orbis summe patrum, qui Christianus est, uno tibi nunc ore blanditur, si tua illa uera est, quæ fertur integritas, euenturum spero, ut inter tot adulatōres non patienter modō, sed latē unum audias reprehensorem, & forē aliquid plus, minus uē quā deat audieris, fidem laudes, ignorantiam excuses, hæc spe fretus incipio. Cuncta quidem apud Auinionem prospere, magno cuncta consilio geruntur. Dixi iam, laudo, sic te decet, ut ubicunq; fueris, benē ac foeliciter uniuersa succedant, & præsentiam tuam uirtus ac prosperitas comitentur. Sed dic oro, quid agit interim sponsa tua? Quo consule regitur? Quo duce defenditur? Quibus comitibus consolatur? Respondebis imō non tu quidem qui interrogationem meam, non dubito placatus atque æquantimis accipis, sed aliquis unus minor, & impatiētiōr respōdebit. Tu Romano Pontifici legem ponis, aut unam illi sponsa tribuis, cui sponsa est: non ea sola quam intelligis, sed uniuersalis Ecclesia, ubicunq; ille sibi moram eligit, illic sponsa, illic sedes propria tua est. Non infictor Pater Beatissime, neq; angusto tibi sedem tuam, quam libenter extenderem, si in me esset, oceanicq; littoribus undique terminarem, utinamq; tam latē hodie coleretur CHRISTI nomen, quā latē olim cultum fuisse, multis quidē, sed in primis hinc Ambrosio, hinc Augustino teste cognouimus, qui iisdem penē uerbis latiores Christianæ religionis, quā Romani imperij fines locant, quod si ut sonat, nec deuotē magis, quā historica dictum credimus, mutationem rerum maximam, ac flebilem quis nō uidet? Certē enim id si nunc quoque uerū foret, sedes ac possessio tua esset mare, & plenitudo eius orbis terrarum, & uniuersi qui habitant in eo. Sed non ita est: CHRISTVS enim, ut cœli sit maris, terræq; dominus, & creator, idem ipse est, & uno semper tenore diues permanet. Nos peccatis promerentibus, pauperes facti sumus nimis, & ad hunc angulum occidentis arctati, quem ipsum infidelium insultus, hinc atq; hinc quatunt & infestant, adhuc tamen ubicunq; ritē colitur CHRISTI nomen, illic sedem tuam esse nec nego, nec dubito. Illud mihi non negetur, quod inter omnes alias, singulare tecum aliquid, imō quāplurimum habeat uirbs Roma. Cæteræ enim omnes suos habent sponsores, tibi quidem unū subditos, sed suis Ecclesijs præsidentes, illa uerō nullum habet, nisi te. Itaque summus in reliquis, in Romana urbe solus es, Pōtifex, solus spōsus. De illa tua igitur, nec alterius sponfam nexu cōiugij spirita-

lis te interrogo, quid nunc agit? Quo in statu est? Qua uel in spe? Si tu taces, ipse mihi respondebo. Aegra, inops, uidua, miserabilis, sola est, & uestem uiduitatis induta, diebus ac noctibus flens, Propheticum illud canit: Quomodo sedet sola ciuitas plena populo, facta est, quasi uidua domina gentium, princeps prouinciarum facta est sub tributo. Totumque per ordinem à principio in finem flebile illud carmen ingeminat, illic uero mœstius fracta uoce singultibus fessa subsistit, ubi scriptum est: Non est qui consoletur eam ex omnibus charis eius, omnes amici eius spreuerunt eam, & facti sunt ei inimici. Et iterum: Idcirco ego plorans & oculus meus deducens aquam, quia longè factus est à me consolator, conuerrens animam meam, hic, inquam, illa profundius suspirat te significans, nam quis alius consolator? quis, conuertere animam suam, potens nisi tu? Cui & prompta remedia, & sponse necessitates, ac miseriae notæ omnes? Et siquid fortè notitiæ defuerit, scito, quoniam te absente abesse requies, pax exultat, bella assuunt, & ciuilia, & externa, iacent domus, labant mœnia, templa ruunt, sacra pereunt, calcantur leges, iustitia uim patitur, lūget atque ullulæ plebs infelix, tuumque nomen altis uocibus inuocat, neque tu illam audis, neque malorum piget, miseretque tantorum, neque uenerabilis sponsæ piæ lachrymas uides, teque illi debitum restituis. Qui ut alijs minus dignis, ac minus egentibus suos redderes, curiam tuam prouidentissime uacuasti, ita populus quilibet suum habet Episcopum. P. R. suum pontificem non habebit, & paruæ urbes, suorum in amplexibus requiescent. Regina urbium semper uidua erit: quodque uiduitate prius dixerim, sponsum suum semper, cum alijs habitantem, caputque peregrinis amoribus audiet, nec tenere illum poterit, nec uidere. Qui sui pietentia, se & illam gloriosos faceret ac felices. Sed quo animo, da quæso misericors pater temerariæ deuotioni meæ ueniam, quo, inquam, animo tu ad ripam Rhodani sub auratis tectorum laquearibus somnum capis, & Lateranum humi iacet, & Ecclesiarum mater omnium tecto carens, & uentis patet ac pluuijs, & Petri, ac Pauli sanctissimæ domus tremunt, & Apostolorum quæ nunc cædes fuerat, iam ruina est, informisque lapidum acruus, lapideis quoque pectoribus, suspiria exorquens. Si responsu ad hæc omnia non meretur humilitas mea, an non saltem Aggeo Prophetæ, imò Sancto Spiritui per illius os loquenti respondebitis, tu & fratres tui, quid uel omnino respondere poteritis? Nunquid tempus (inquit) est uobis, ut habitetis in domibus laqueatis, & ista domus deserta? Nota sunt, & terribilia quæ sequuntur illud in primis, quia domus mea deserta est, & uos festinatis unusquisque in domum suam. Cogita, oro, hæc & tecum cogitent, quos ista magis etiā quam te tangit, non quia in omni plurimum delicto, non sit culpa grauior maioris, sed quia illi Dominiæ domus oblitus in domibus quisque suis diutius festinauerunt. Heu mihi, nam loquendo crescit dolor meus, tractataque uulnera recrudescunt, famosissimus ergo, atque altissimus Catholicæ fidei uertex, nutat, ac tu summus speculator, domus Israël ac dominicæ turris excubitor, ad Rhodani ripam sedes, nec te magnopere indigentis, & magnæ aliorum indigentie uehementer obstantis. Nec te saltem in silentio increpat, non impositum tibi, sed assumptum nomen. Quomodo enim quæso, & urbanus diceris, & nominis huius originem Urbem fugis? At qui mihi, & multis nomen aliud spem eximiam tui dedit aduentus, nam neque aliud tua sanctitas, ac spectata religio promittebat. Cui accesserat iugis sermo tuus, & familiare colloquium, cuius ut fides constet, ualde tibi meo iudicio prouidendum est, ne sin serua & maxima promissione sefellaris, nemo tibi credit in paruus. Est autem sermo, & colloquium, quo tibi semper in ore Roma esse dicitur. Semper te uerbo iter illud optare, sæpe etiam polliceri, & sapius ex te auditum, nunquam te animo quieturum, donec tu cum grege Romæ fueris, & huic sancto proposito, priusque sermonibus aderit illa quam dixi conuenientissimi nominis. Non casualis electio. Nam quis Almam sacrosanctam Urbem melius restitueret, quam Vibanus? Dicam quod multis fortè displiceat, dicam tamen, tibi enim & ueri amatoribus placiturum spero, maior hinc tibi, ac perenni perennior quærebitur gloria, quam ex omnibus quæ ad Rhodanum nostra ætate, imò omnibus sæculis gesta sunt. Sæpe locus famam adiuuat, longius prospicitur quod in alto sit. Atque ut si eam mundi gloriā, quā licet dulcem & multis optabilem, potest inflexibilis & inuicti animi tui sublimis humilitas non curare, quanti hoc demum meriti apud CHRISTVM reris, Ecclesiæ eius, diu uagā, ibi reposuisse, ubi ille eam posuit, cuius prouidentia. Sicut scriptum est, in sui dispositio non fallitur, quicquid si expediens fuisset, cur non illam ad Rhodanum posuisset, sed consulto locus insignior est electus, ut ubi terreni caput imperij fuerat, illic cœlestis imperij sedes esset in terris, fide solita, & sanctitate humili fundata, & Apostolorum sacris ac martyrum compacta

compacta erroribus. Hoc diuinum opus mutare non debuit, humana præsumptio, sed mutauit, tuum est si nescis, nec alterius in suum locum conuulsa reponere. Fuerunt & illorum quinq; fateor, qui te ex ordine processerunt. Nulli tamen adeo debitum, nulli tam impiè neglectum, atq; dissimulatum, si negligis ac dissimulas ut cœpisti. Optare maxime hac in parte uerborum talem mihi Tulliani uenam fontis obtigisse, ut conceptum meum qualis est, in tuum animum fando transfunderem. Dicam tamen ut potero, & quod stylo meo defuerit, tuo supplebitur intellectu. Attēdisti acriter, certus sum, seruasq; memoriter, quibus uis ad hoc culmen ascenderis, neq; enim in Deum fas est ingratum suspicari eum, qui gratissimus in homines sis. Non est quidem potestas nisi à Deo, non mentitur Apostolus qui hoc ait. Verum hæc potestas, quæ aliunde utiq; non est, aliter atq; aliter hinc est. Sapē enim diuina sapientia ad suæ uoluntatis effectum, humanis actibus utitur, successione, electione, donatione, acquisitione, & si qui alij sunt modi, quibus homines ad aliquam potestatem perteniunt. Vbi humanorum actuum uestigia atq; effectus apparent, uoluntas ac dispositio Dei latet, doctis tamen ac fidelibus non ignota. Et hoc calle, ad Papatū, ante te nostra memoria peruenerunt omnes. Est ubi ipsa Dei uoluntas tam euidentē emineat, ut lippis quoq; cæcisq; etiam nota sit. Sic se Deus per seipsum sine medio uelle aliquid, ostēdit, ut nullæ ibi partes hominum uideantur, quorum linguis aut manibus pro organo quodā, instrumentoq; utitur, illis ipsis, quid per eos fiat ignorantibus, factumq; mirantibus ac fortasse dolentibus. Hoc tu nostra ætate solus tramite conscendisti, nemo te fallat Pater prudentissime, nemo tibi persuadeat, esse aliquem tuorum Cardinalium, qui uel semel unquā cogitauerit te ad Papatum, non dicam promouere, sed poscere. Si quis forte tibi aliud insurrat, uerba dat, te sibi mendacio obligatum cupit. Deus te profectō, Deus inquam, solus & nemo mortalium elegit, linguis licet illorum ut dixi usus, quas ad aliud dispositas, ad suum uertit obsequium, quodq; ipse uolebat, dictū mirabile, peruolētes fecit. Hoc ubi acutissimo hominum, quomodo rear incognitum, quod nemo ferē uulgarium ignorauit. Sed si nunc etiam notus fieri uis, quorū electus es uocibus, mores atq; animos tibi notissimos contemplare. Pone ante oculos fastum illum, nusquā tanta rerum suarum extimatio, parq; contemptus alienarum, alto loco assueti omnes, ad summum singuli aspirant quo uix est, qui alium quā se unum dignum censeat, se quoniam nominare alios est necesse, quisq; se cogitans alium nominat, uicissim ab alijs nominādus: ita neq; quisquam nominare potest, neq; alium uult, nisi ex eodem numero, unde tanti benefici uicem speret. Quando ergo illi hoc indicio, & his moribus, quamuis uita conspicuum, literis excellentē, humilibus abbatem Cœnobij nominassent, aut tantæ rei idoneum iudicassent, aut quomodo illis in animum uenisset, quod sibi quisq; suis oprabat, exteris dare, seu quē ex alto despicerent, supra se cernere, seu quo ministro usi essent dominum habere. Audacter forsā, sed ni fallor uerē dixerim, nunquā quo sunt animo, tale aliquid spontē pati, ne dicā facere potuissent. Non refert autē quid homines uelint: sed quid Deus, is te uerō non alium uolebat, consiliumq; suum ultro non consensuris occultabat, quibus scrutinia profunda uersantibus sic clanculum tuū nomen inseruit, ut ex totō nominib. Romano cardine fulgidis, cum solus abbas Malsiliæ sonuisset, dolor & timor malos, gaudiū & spes bonos, admiratio ac stupor omnes arriperet. Omnes tamen una uoce, uarijs licet affectibus, in laudem Dei, qui facit mirabilia magna solus, stupentia ore resolverent. Et si tanta de re sententiā meam uis audire, quantum seu solem uel peritio, seu peccator homuncio diuinum consiliū intueri potest, dicam quando inde discesserit, quod tunc audientibus multis insignibus uiris dixi, quā uerē autem in tua situm manu est. Quamuis si effectus non sequitur, quē prædixi, & credidi, de diuina tamen dispositione sententiā illam meam amplectar ac teneam, quæ talis est. Incipit, credo, CHRISTVS Deus noster suorū fidelium misereri, uult ut arbitror finē malis imponere, quæ multiper hos annos uidimus, uult pro aurei sæculi principio Ecclesiā suam, quam uagari propter culpas hominū diū finit, ad antiquas & proprias sedes suas, & priscæ fidei statum reuocare. Quod si omnino uoluerit, nec multis humano more consilijs, nec magno nisu, aut longi spatio temporis ad agendum indiget, cui ut scimus actionis infinita facilitas est, nec curā modo, sed saxū illud graue, hispidū cui insistit Auinio, nutu fontis, dicto citius, quo libuerit transferēdi. Nempe cum nō solus ipse, sed in se credēs id possint, sicut scriptū est, sicut granum sinapis habuerint fidem. Ipse uerō siue apertis miraculis decretū suum implere disposuit, quamq; per hominē transportari permisit, per hominē reportare. Ad hoc opus sanctū, piū, utile hominibus, Deo gratū, tu ex hominib. præelectus, si domini uoluntatē negligis,

gis, quam sis illi negligentiae rationem redditurus: Et quoniam quod fiendū ille statuit, fieri oportet, cur per alium, quam per te fieri malis, & quod Traiano olim principi dixisse fertur, anus illa miserabilis, quid successoris tui uirtus tuae gloriae collatura sit cogita. Scio quod me intelligis, nec aliquid dico, quod non sepe ruminaueris, tecumque tractaueris, ea mihi tui ingenij, tuarumque sanctitatis opinio est. Quia tamen non omnes ingenio tuo sunt, propter tardiores, si fortassis haec audiant, loqui apertius est necesse. Erat igitur ad hoc opus eligendus aliquis, cui & ingenium, & uirtus, & experientia rerum esset, & super omnia rarum bonum antequam libertas. Cur si quaeris, breuibus accipe: omnes ferme qui praedecessoribus tuis fuerunt, sibi sunt consultores tenendi, in partibus illis Ecclesiam, horum aliquo lapsi sunt. Quidam hebetiore ingenio nequierunt, quid in rebus optimū esset eligere, quos non uenia tantum, sed misericordia dignos dico. Alij uero animi pollentes acumine, sed uirtutis inopiam patientes, & passionibus uicti, uel Italiae indigno quodam odio, uel quadam soli natalis effusum nata dulcedine, non tam rationi, quam affectibus obsequentes, & priuatam uoluptatem bono publico praeferebant, suaserunt uerbo, cuius contrarium animo sentiebant. Quidam nec ingenio malo, nec uersa uoluntate, sed uel inexperientia, uel aetate decepti, nihil Venesino maius habere Ecclesiam crediderunt. Fuerunt in hoc numero, quos percepi dicere, & Italiam extra orbem esse, & aequor in nauigabile, & alpes imperuias opinari, cum & utrumque iter amoenissimum, & Italia iuxta sit. Quibusdam sensu aere, aquas, uina, cibos esse suspectos, quae suspitio cessaret, si aut his unquam usi essent, aut Italicam coeli temperiem, ac suauitatem, & quae timent omnia, apud probatissimos auctores, non magis Italos, quam externos laudata semper atque omnibus praelata didicissent. Hoc loco aliqua mihi ad memoriam redeunt, parua quidem in se, sed ad probandum quod loquor non inefficacia. Cum enim Benedicto XIII. Vulsini lacus angustia mirae magnitudinis, & saporis insoliti missa essent, & ipse aderans eas, inter Cardinales diuidi iussisset, exigua sibi parte seruata, non multis post diebus, dum ad eum ex more conuenissent, earundem mentione orta ut erat, iocosus in sermone. Si prae gustassem (inquit) sciuissetem quales erant, non fuisset tam largus distributor, sed nunquam credidit aliquid nasci posse in India. Quo dicto Ioannes de Columna Cardinalis semper mihi reuerenti suspitio memorandus, sub quo illis in locis adolescentia tota megegit, uultu motus, atque animo: erat enim colore nobilis, & qui nihil uel uisu foetidum, uel auditu absonum, pati posset, subito sic exarsit, ut diceret. Mirari se quid ita uir doctus, qui tam multa legisset, excellentem cunctis in rebus Italiam ignoraret. Inde autem, dum post annos super rebus Italicis, pro quibus ab Italia missus eram, Clementem VII. alloquerer, neque ei quod uolebam satis imprimerem, dixi inter uerba: Magno Italos emptum pretio optare, ut Italiam nosceret, sicut Galliam nouerat, atque Britanniam. Intellexit uir ingeniosissimus quid uellem, idemque se optare respondit. Et nimirum, si ut ait Aristoteles, unusquisque iudicat bene, quae cognoscit, & horum est bonus iudex, secundum unumquodque genus eruditus. Quid iudicare alto licet ingenio, potest quisquam de rebus incognitis, nam quod idem addit, simpliciter autem qui circa omnia eruditus, uerum esset, si quis in omnibus eruditus inueniretur. Qui ubi nam mihi sit quaerendus ignoro, graue est ergo, & periculosum atque infausi exitus, earum de quibus sis iudicaturus rerum experientiam, non habere. Quae pigrescit experiendo, nec aliter bene discuntur, qualia sunt documenta Politicae, totaque pars illa Philosophiae, quae de humanis est moribus, ubi inefficaciter inexpertos niti nouimus. Quantam uero non tu quidem, qui longo, & quotidiano rerum usu, sic Italiam, quasi tuam propriam domum nosti, sed tuorum multum Cardinalium in rebus Italicis, de quibus iudicare habent, huius experientiae penuriam patientur, iudicem non alium quam te uelim: Itaque non miror, si interdum in nostrarum iudicio rerum errant. Mirarer potius nisi errarent, in experti autem expertis, & tibi ante alios credere debuissent, falsamque ipsam opinionem exuisse, quae sibi Italiam, seu desertum aliquod mente finxerunt, immanemque atque inhospitam regionem. Puderet inueterati erroris, certus sum, modo, uel semel quas despiciunt, uel ode- runt terra, oculis aspexissent. Profecto enim de locorum specie neminem dubitare arbitrer, nisi uel ignorantia rerum, uel inuidia, uel obstinatione animi cecus sit. Nihil omnino sub astris Italiae comparandum, pace omnium gentium dixerim ac terrarum, ut protestationem illam tecum reperam, quae cum nostro hoc Caesare usus sum. Sentio me quidem, in hac narrationis parte suspectum, sed non tantus est patrie, quin maior esse debeat, maiorque sit amor ueri, dabo tamen si expediat testes magnos, quibus non credere pudor ipse prohibear. Sed quid apud te opus est testibus, quae unum testem ego, negantibus sum daturus, addam tamen alium

alium testem uiuum quoque, & alienigenam, & præclarum Guidonẽ Portuensem, quem memini, & ipse etiam puto meminerit, anno lubileo, ab illa sua gloriosa legatione redeuntem, dum iter suum innata mihi ad illum deuotione prosequerer, & ad Benacum Venetiæ lacum nobilissimum uenissemus, atque ipse non suorum modò, sed Italicorum procerum, atque equitum turba ingenti circumseptus, supra quendam herbosæ telluris tumulum constitisset, ut est ingenio agilis, & eloquio facilis ac iucundus. Alpes ad dexterā niuosas, æstate mediā, & profundissimi lacus æstum, æquoreo parē, antè retroq; colles exiguos. Ad læuam uerò uberem, latamq; planitiem diu oculis mentientem : ad postremum me nominatim euocasse, ac dixisse cunctis audientibus. Planè, fateor, uos pulchriorem, multoq; meliorem, quàm nos patriam habere, dumq; me confessio tam clara latum cerneret, eamque non nutu solùm, sed uerbis, & plausibus approbantem addidisse. At nos tràquilliorẽ uobis statum habemus, regimurq; quiëtius. Dumq; hoc dictò, quasi uisitor abscederet, uinci nolens, ac illum uoce detinui, imò non ego, sed ueritas. Dixi enim, Vestrum nos cõfestim, ut uelle cõperimus statum, habere quis prohibet? Nam uos talem terram habere, prohibet natura. Tacuit ille subridens, ut qui me uera locutum intelligeret, nec mihi credere, nec obniti uero uellet. Ita inde discessum est. Transeo autem ad errorum species alias, sunt qui in Italia nihì præter incolarum mores metuant, quibus se odio atque contemptu futuros putant, qui si Ecclesiam meminissent in Italia non alibi, ab humilissimis radicibus, in hanc altitudinem excreuisse, si præterea cogitarem, penè omnem quantacunque est, quæ utique magna est, potentiam eius temporalem intra Italiæ fines esse, suspensionem falsam, superuacuum, atq; indignam forsasè deponerent. Repeto etiam hunc sermonem mihi fuisse, cum quodam habentium nomen à Cardine, uiro nobili, originis transalpinae, quantum noscere poteram, mitissimo, purissimoq; hominum, præsentè tunc Talarano Albanensi, qui lucidum nuper ecclesiæ sidus fuit, & sæpe simplicitatè illius, meumq; ut ipse uocabar, altum, lepidissimis iocis interpellante, cum ille me percuntaretur: An fieri posset ut Rom. Pont. sacrumq; collegium Romæ tuti agerent? Ego autem non solùm tutos ibi, sed nusquam tutos alibi, nusquamq; dicerem honoratos, modò quod maximè eos decet, iustè atq; honestè uiuere in animum inducerent. Id si fecissent, nò colendos tantùm, sed paulò minus adorandos. Dicebat ille persuasum sibi: Quod si forte seruorum aliquis suorum, supplicio dignum aliquid egisset, in caput domini periculum redundaret. Respondebam: Dum modò non ipse iuditiũ impediret, alienum scelus, non sibi periculo, neque infamiæ, sed gloriæ futurum, quo amicus iustitiæ probaretur. Cumq; inter uerba, ut sit incidisset mentio Bonifacij VIII. uelut efficacissimum argumentum, ad deterrendos hinc animos. Respondebam ego: Bonifacium non Romæ, sed in sua Romæ tunc prælata patria, neque à Romanis, non tamen addebam, sed à Gallis captum, quin ut tutus, liberq; esset, illicò ut abundi facultas fuit, Romam, hoc est, arcem Christianæ fidei petiisse. Quæ ille audiens, & singula secum uoluens, dixit quidē multa quæ sileo, sed in fine suspirans, & uix lachrymas tenens, CHRISTVM, cunctosq; cœlicolas clara uoce testatus est: Optare se totis præcordijs, Romæ uiuere, Romæ mori. Tunc Albanensis uir oculatissimus, puritatem hominis admirans, ad aurem mihi iucundissimo murmure. Habes (inquit) quod uolebas, exhausisti hunc hominem, uis ne aliquid ampliùs audire? Quod idcirco memorauit, ut appareat, hanc me, atq; alias illius ordinis suspensiones, ex ipsorum quoq; non fictis sermonibus concepisse. Quartus nodus superest, qui peregrinantem Ecclesiam procùl à sedibus suis tenet: sunt enim horum aliqui, quibus non acumen ingenij, non experientia, nò uoluntas naturaliter in se bona, si libera esset, sed sola iudicij libertas desijt, quàm sæpe diuitiæ suffocant atque incuruant, humanarum gratis sarcina, mentium & carnales affectus, qui interdù fortes etiam animos iunctos tenēt. Hi sunt pròh pudor, & pròh dolor. Hi sunt (inquam) qui proprias domos, & antiquam Petri sedem obliui, in alieno ædificant, & quasi non dicam Paradisum uoluptatis, sed habitaculum cœleste repererint, ceu nunquam migraturi habitant, omnemq; ibi suam spem, omne desiderij posuere. Et quibus in locis, Deus bone, nempe inter feras Rhodani gentes, nò ego sic illas, nec Poëta Italus, sed Hispanus uocat, illic enim uentolisimi amnis ad ripam, ubi scilicet, & cū uento malè uiuitur, & sine uento pessimè uiueretur. Cui (ut ait Seneca) ædificia quassanti, tum incolæ gratias agūt, tanquàm salubritatē cœli sui debeat ei. Nec quod sequitur supprimendũ. Diuus certè Augustus, templũ (inquit) illi, cū in Gallia moraretur, & uouit, & fecit. Illic ergò in locis aut limosis, aut saxosis, atq; aridis fratru tuorum uasta palatia & ingētes domus, imò uerò carceres & uincula cernuntur, quibus uereor,

ne carmen illud horrendum canat æthereus cytharista. Sepulchra eorum domus in æternū. Quod sequitur notū est. Hic est ergo Pater clementissime inextricabilis nodus, corda constringens, hic est carcer ille prospectum patriæ melioris eripiens, & uetustæ consuetudinis, quanta uis esset, sæpe rebus ipsis apparuit, quando & cibus agrestibus educatos, lautiores epulæ offendunt, & ruinosis in ædibus, & in crasso aëre assueti haberent, & quamuis domicilio foeciore proposito, non facili diuelluntur. Audiui aliquos, mora & usu familiaritatē quandam, & amorem sui carceris contraxisse, ut qui tristes intrauerant, penē inuiti digrederentur. Itaq; minus miror, si fratres tui, suas amplissimas domos amant. sed quod nimis illas ament, miror, quæ sic amandæ erant, ne æternæ domus limen obstituerent, ne uere peregrinatio patriā cogeret obliuisci. Nempe nihil sic amandum est, ut amando aliud sese amās oderit. Multa iam nescio quidē, an liberius, an uerius maiore fiducia, an fide profuderim, quo tenebam longis licet anfractibus peruenturus, poteram breuibus non ignoro, sed uix magna in angusto explices. Siquis rerum de quibus loquor magnitudinē metiatur, breuiloquium iudicabit, ut huic autē sit finis articulo, sciens hoc scrutator mentium, & si qua sunt hominibus abdita, quæ effectum sui iudicij retardarent, simul omnibus occurrendū iatus, uirum his ad plenum malis explicitum sibi elegit, cui scilicet & excellens ingeniū, & uoluntas optima esset, & experientia rerum ingens, & libertas animi expedita, quam nullæ inanes rerum phalaræ præmerent, nulla purpurea, Tyrioq; murice olens uestis, nullæ opes, nullæ diuitiæ, nulla consuetudo ligans animos, nullæ domorum compedes superbarum. Cui non ignotum, ubi & qualis esset Italia, & quanta sibi esset Ecclesia. Denique quod non caruit euidenti miraculo, egit CHRIS TVS ut in Italia esses, dum te absentem hominantibus sed præsentē sibi uicariū ordinaret, ne quis dissimulationi locus esset, sed tibi, & omnibus appareret decere, te summi pontificatus officium exercere, ea potissimū in parte terrarum, in qua ille tibi, nec speranti utique, nec optanti, nec opinanti equidē non suffragijs hominum, sed sola Dei prouidentia contigisset. Atque ubi ex humili, ad summum sine medio cōscendisti, illic ē summo humilibus sine medio consulendū, insolentibus resistendū, quod nec usquam terrarū melius fieri potest, nec alibi quā in sua urbe gloriosius Rom. Pont. in adū largitori placitum datam sibi diuinitus transferre potentiam. Quamuis enim bonū opus ubiq; laudabile, nusquam tamen aptius fieri constat, quā dum in sua sede sedet opifex. Tu quidem orthodoxæ fidei magister, actuumq; opifex priorū, sedes tua ubi uis, sed antiqua ut dixi, & uera, & propria, & publicē utilis, & uniuerso expediens Roma est. Itaq; hūc rem uero, longumq; sermonem ad hunc exitum deduco, ut Vibanus urbem Rom. Pont. Romam petas, locum Deo gratum, hominibus uenerandum, pijs optabilem, rebellibus dum tu ibi fueris formidandum, reformando orbi, & regendis rebus idoneū, cui haudenus non fuit par, nisi me animi fallit augurium, nec futurus est. Arripe ergo per ESVM CHRISTVM obsecro, hanc occasionē, cœlitus tibi oblatam, ne uere indultum tanto operi spatium labi sinas. Fugit enim tempus, nec reuertitur, nec subsistit. Hoc si bene usus fueris, in perpetuū gaudebis, Deo gratias in æternū ages, qui tibi decus hoc eximium reseruauit, atque in illo gloriaberis: sperata hac unde uenis patria terrena, pro amore patriæ cœlestis, ad quam pergis inter Syrenū cantus, clausis auribus transeuntē, tacito licet domini reuocantis imperio paruisse. Insonet, oro, iugiter Dauidicū illud animæ tuæ: Audi filia & uide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum Patris tui. Quodq; Abraham patri nostro ait dominus, tibi dictū puta. Egrede de terra, & de cognatione tua, & de domo patris tui. & ueni in terram, quā monstrauero tibi, faciemq; te ingentem magnam, & magnificabo nomen tuū, erisq; benedictus. Hæc si tibi dicta credideris, cui ambiguum esse potest, quin confestim dimissa patria illa, quæ tua dicitur, & carnalibus uictis ac calcatis afflictibus, tu quoq; iures domino, uotumq; uoueas Deo: non introitum te in tabernaculum domus tuæ, nec ascensurū in lectum stratus tui, nec daturū somnū oculis tuis, aut palpebris tuis dormitationē, aut requiem temporibus tuis, donec inuenias locū domino: tabernaculum Deo Iacob. At si negligis, aut si differs, datumq; interim tēpus elabitur, crede hoc mihi tunc dolebis, teq; ipsum argues, quando & dolor inutilis, & pœnitentia sera erit. Cum eō nempe peruentum fuerit, quo citō utiq; ueniendum est, ubi bonorum omnium patria una erit, & malorum altera, rogo quid patria ista terrestris, nisi improbiū, & pudor futura esset. His qui eius obtentu cœlestem patriam neglexerint, magisq; curauerint ubi sepeliendi essent, quā ubi sine fine uicturi miseris, quibus prouisa diligentius, cariorq; cadaueris quā animæ lug sedes. Ego certē de te ista non metuo, utinam non magis, de alijs metuendum esset, non

non enim ad unum terræ angulū arcata est tui animi magnitudo. Legisti illud Poëticum:

Omne homini natale solum.

& illud alterius.

Omne solum forti patria est.

Confido de te, quod non tam unde uenis, quam quo pergis cogitas. Spero quod dum terram aspicias, totus tibi orbis est patria: at dum cœlū, totus hic tibi mundus exiliū est. Nemp̃ hanc meam, imò publicā spem, quam mihi atq; alijs tua iam tarditas abstulit, tui quotidie nobis actus ac uerba restitunt. Quicquid enim agis, quicquid loqueris, pie & adreditum pronæ uoluntatis iudicium est. Duo ex omnibus attingam, ut intelligas nullas esse laebras fulgori tuo, teq; uel in thalamo loquentem audiri, toto procū orbe terrarum. Primum est, quod nuper dum Malsiliam peteres, pietate non dubitem urgente, ac desiderio reuidentis, religiosum illum atq; humilem nidum, unde hinc cœlesti providentia, hinc tua uirtute, quasi duabus alis ad superos euolasti, teq; plebes deuota, & tui in primis amantissima, non ut hominem, sed ut Deum quem officio repræsentas, summo gaudio, atq; ingenti ueneratione susciperet, tam pio spectaculo permotus, nescio an lachrymas, sed cerie uerba non tenuisti, quæ in nostris gratius etiam fortassis, quam multorum qui aderāt auribus sonuerunt. Dixisti autem inter multa: Quod nisi esset alia causa Romam atq; Italiam petendi, nisi ut deuotionem fidelium excitares, abundè quidem hac sola sufficeret. O sanctum, & æterna memoria dignū uerbum. Sic est uerè, quamuis autē ut in historijs notum est, Malsilia ciuitas, ab ipso suæ fundationis exordio, Romanæ urbis amicissima semper fuerit, hodieq; quod inter ipsos populos, magnæ cuiusdā reliquiæ sint amoris, si tamen talis occurrit tibi Malsilia, quam obsequiosa, quam deuota, quam reuerens Roma occurrer. Nō affilum modò & præ gaudio lachrymantem, sacramq; tellurem pijs sletibus irrorantem populum, sed ipsos Dei angelos in limine obuios habebis, qui uicarium, sponfamq; sui domini in sedem atq; in thalamū propriū redeuntē ineffabili gaudio & prædulcibus hymnis excipient. Secundum uerò, quod dum hac impia ac odibilis Deo ac mundo prædonū manus, quæ nunc miseras Christianorū regiones terribiliter peruagatur, ad eam te necessitatē deduxisset, ut omni alio cessante remedio, tua & Romanæ curiæ libertas ac requies, multo auro redimenda esset, multa, nec immerito super hoc cum Fratibus tuis quaestus, inter cætera iniuriā hanc Bonifaciū iniuriæ non a quaestuantum, sed etiam prætulisti, rectè id quidem, ac ueraciter. Etsi enim nulla homini in uicarium Dei sui causa sufficiens sit offensa, tamen reuera linguæ illæ licentioris, & alioris, si dici phas est animi uir, quam domini uicariū deceret, humillimi quicquid passus est, non sine causa quidem ab hostibus est passus, utique magnis atq; insignibus uiris, longa & graui persecutione laceratis, atq; afflictis, quod iam sic ad extrema perductis, ut aut grande illis aliquid audiendum, aut funditus corruendum esset, ac propterea iam grauius nihil metuentibus, quibus mors ærumnarū finis, non accessio uideretur. Nec tamen ea res, sine magni alterius hostis auxilio, ac fauore, nec tunc etiā aperta ui, sed nocturnis insidijs acta est. At tu hominū innocentissimus, qui nulli unquam malefeceris, nec optaueris quidem, hac tua humanitate, & hac rerum, & uerborum humilitate, quantū potes. Dominū tuum sequens, non subitò, non occultè, sed instructa acie, uilissimorū furum circumuentus. O indignum ac scelestum facinus! te ipsum pecunia redemisti, ad quod Bonifaciū nec coactum cerie, nec requisitum sumus. Itaq; sanctissimæ quæremoniæ tuæ spiritu Sancto plenus, illud ultimum addidisti: Hæc mala omnia hinc maxime peruenire, quod Petri sedem, tuamq; desereres, teq; indies grauiora metuere, si obstinatis nunc etiam animis, deferatur sedes illa, quam sponsa suæ CHRISTVS elegerat: ò te digna uocem? ò uaticinium ueri plenum? ò sermonem cui meritò & terrenū concinnat, & cœlestē collegium. Verè enim ita est, propter hanc summæ sedis uiduitatem, atq; hunc contemptum, & curia tua nunc, & totus insuper Christianus orbis affligitur, & citò nisi provides, siquid prælagire homini licet, affligetur asperius. Erumpit ecce nouæ lationum scaturigines, neq; hic finis, alia ex alijs renascuntur, illi ipsi quos fugasse uideberis, reuertentur. Nam quos auro placare putasti, auro irritasti, ut quibus infinita cupiditas prædæ est, nullus autē Dei timor, nulla fides fallendī, deniq; pudor nullus, hoc tu equidem dissimulare, aut ignorantiam rei huius obtendere nullo potes, modò quam clarè admodum in publico protesta tus est. Quid sit ergo? Quid procrastinatur? Vnde ista cunctatio? Medicorum error, in curandis corporibus fere omnis, sola causæ ignorance oritur. Tu qui morbum uides, morbiq; causam luculenter intelligis, & mederi potes, quid differs remedium? Quid expectas? An ut cuncta depereant, uassenturq; Parum ne autem, quæso, iam uassata omnia, an & tu casus

casus ultimos præstolaris? Et ut CHRISTVS Lazarū differs sanare, ut ualeas suscitare. Sed hoc unum sibi dominus tuus, dum tibi committeret referuauit, an id uerò tantis expectationibus quæritur, ut coactus facere uidearis, quod pridem uolens facere debuisti? At qui bonum licet, nisi uolens facias, non mereris. Et tamen quid iam restat, aut amplius cogi possis, nisi manuum iniectio, quam pietas cœlestis auertat, teq; à conuentu malignantium protegat, & quod diebus sacris precamur assidue, non te tradat in manibus inimicorū tuorum. Nōne enim tu diū ac sæpè obfessus? Nōne itinera latrocinij interrupta, quibus ad Pont. Christianorum extoto orbe concurritur? Nōne patri patrum, ac domino dominorum, seruilliter indicta redemptio? Et cum sint amara quę sensimus, multo etiam nunc amara metumimus. Age ergo, ut coactus, quo excusabilior sis, contrā nitentibus, uerè autem uolens, lætusq; sedem tuam repete, quam cum semel attigeris, & fortis armatus atrium tuum custodieris, omnia erunt in pace, quę nunc idē sunt in bello: quia tuum principale atrium non custodis. Et quid multa? Per propriē tibi conueniet, quòd de tuo atq; omnium domino dictum est, pax enim erit in terra dum ueneris, dum loqueris pacem gentibus, & potestas tua à mari usque ad mare. Nec te terreat quod Roma quoque, per hoc tempus suas prædonum molestias est passa rabies nempè barbarica, quę nunc sacram urbem tentat acephalam, mox ut suum caput illa receperit, non dicam Romam, sed Italig claustra prospicere non audebit. Sic, quam tuis in pascuis ubique debilior, sic tua pascua sine suo pastore fragiliora sunt semper, & iniurijs aptiora. Non instabo amplius, spero enim te facturum cuncta fœliciter, atque istud in primis quod tantopere posceris, si uigilanter aduerteris, ne qua tibi diuini muneris subrepet obliuio, si continuò re singulariter ad hoc opus assumptum esse memineris. Meministi uerò non dubito, expeditissimumq; ad omne pium opus animum habes. Vnde autem & uigilantibus oculis caue, ne quem proprium non premit, alienum pondus opprimat, & à tam gloriosi operis executione perpediat, persuade Cardinibus tuis, illos enim hac in re maximè uereor, Italiā non esse qualem ipsi putant, sed esse nullo scriptorum illustrium discordante, optimam atque clarissimam, & famosissimam mundi partem esse, ut ipsi testantur, & attestatur ueritas. Vnam ex omnibus, cui penē nihil mali adsit, nihil absit boni, modò pax una non desit. Quæ deesse te præsentē non poterit. Doce illos esse hīc urbes nobilissimas, atque pulcherrimas, quibus nilis fœtida uilescat Auinio, pudeatq; non antea uiluisse, esse aërem saluberrimum, atque inter frigus, æstusq; eximie temperatum. Quam causam scriptores quidam Romani, atque uniuersali imperij posuere, quod si ex contrarijs mixtum esset, ut & australes astutias, uigore corporeo, & uirtutibus animi arcto. Nam contunderet fœritatem, atque ita necessarium fuisse, ut de utriusque participantī medio extrema succumberet. Esse hic lacus piscosissimos, quot, qualesiue nulla regio, tam paruo habet in spatio, esse & flumina, & opportunissimis flexibus naturæ consilio sic diuersis locis errantia, ut Italiæ magna pars, Liguria & Venetia, & Aemylia, atque Flaminia, uix insignem locum habeant, qui non à quiescente aquis obsequentibus adeatur. Esse in circuitu geminum mare, crebris portubus & nobilium urbium corona, & in utroque decurrentium fluuiorum faucibus insigne: ita ut undis hinc salis, hinc dulcibus Italia fermè omnis, sine labore permeabilis, atque amœna sit. Esse ubi desunt maria, alpes aërias, barbarico oppositas furorī. Esse per medium colles uiuentissimos, & apticas ualles, & campos uberrimos, & qui Italiā, quā longa est syluosis iugis intersecat, patrem montium Apeninū, nitidis hinc, illinc amnibus grauidum, & laticum uarietate salubri, fontes gelidos, rēpentesq; sanis delectabiles, ægris utiles, sitientibus opportunos, simul & metallorum uenas omnium, & bellantium armentorum acies, & nauigiorum species his nostris iam cunctis æquoribus imperantes. Ita ut hoc totum, quod Mediterraneum uocant, mare, si Italici nolint, nisi occulto latrocinio, nulla gens nauiget. Esse hic frumenti, uini, & olei, esse arborum, & fructuum, & pomorum quæ uester orbis ignorat. Esse syluarum & quadrupedum, & ferarum, & piscium, ac uolucrum, & ciborum omnis generis infinitam copiam, ne fortassis fame mori metuant, non tu quidem, qui & hæc nosti, & ab annis teneris, in religione optima enutritus, carnis inedia impinguare spiritum didicisti, sacroq; ieiunio assuefactus, esuriem amas, crapulam execraris. Sed qui Auinio nensibus delictijs assueuere, nihil præter Rhodanum cogitare queunt, nec si queant, nolunt, tam dulcis est enim error consuetudinem saporatus & conditus annis, ut palato animi, uerigustus amarior fiat, quo profectò spirituali ægitudine laborantibus nihil est funestius. Quis dicant, ut soliti sunt, deesse aliquid Italiæ, non contendam, nam si nil penitus deesset,

non terrestris esset, sed cœlestis regio, Poëticumq̃ illud hoc dicentibus ingeram :

Nec uerò terra ferre omnes omnia possunt.

Simulq̃ illud adiciam: Terram nullam esse, cui non aliquid, imò non multum desit. Sed fidenter nulli minus deesse quàm Italiæ, eamq̃ ante omnes, rerum bonarum abundantissimam affirmabo, rarò aliquid affirmare solitus, sed hoc usque adeò certum puto, ut ne Indis quidem, aut Aethiopibus sit ignotum, inuitus de materia humili, & aliena meis usibus diù loquor, sed res cogit, noui mores. Audiui sapè, dum dicerent Benuenise uinum, Italiam non habere. En grauis infamia, iustaq̃ causa Italiæ relinquendæ. Nonne autem puerilis ambitio uideri potest, paucis mediocris uini uasculis gloriari, quæ unus, alterq̃ transalpinarum partium collis proferi, & tot tam uarias nobilium species uinorum spernere, quibus Italia omnis scatur. Nempè quid hoc aliud est, nisi odium gentis, ad elementa transferre. Respondebunt fortè, neq̃ se spernere, neq̃ odisse, sed locum elegisse, ubi & suis, & nostris, illuc pelago, & nauigabili amne delatis, delitijs frui possint. Quod si nostra, illuc, cur quæso non & uestra huc, eodem seu maritimo, seu flumineo tramite deuehantur, & quo transmarina perueniunt, cur non perueniant transalpina, quibus & aquæ liquidum iter est, & breuius, ueniant planè, ueniant securi, qui beatam sine Benuea uitam agi posse dissidunt. Nam & hic nostra reperient, & sua illos nullo negotio persequantur, gratia, uoluptati nihil difficile. Nihil imperuium illi est, maria penetra, & uerbo ipsa etiam montes transfert. Spero autem, postquam Italos colles attigerint, præterita non requirent. Ita dico, si corporei sensus, liberi sint, nec animi premantur erroribus, alioquin nulla unquam, quamuis exquisitissima nouitas, ineptissima uetustatis uestigium aboleuit. Euenietq̃ quod de Seuerò Romano imperatore memoria proditur, qui cum in summo fortunæ gradu esset, & petitis terrarum, marisq̃ cibis afflueret, cupide tamen Afro legumine uescebatur, non quia uel delectabilis cibus esset, uel Italiæ deesset, sed quia ipse Afræ erat originis, cuius amor, quæcunq̃ inde orta essent, sapida fecerat. Sunt quidam motus naturales, quos extinguere difficile est, ratione animi frenantur, patebat ille uir magnus desiderio naturali, nec ideo tamen honestum officium deserebat. Amabat patrium legumen, nec amore patrij leguminis in Africa morabatur. Simile aliquid coniecturari licet, in principibus alijs Traiano scilicet, Antonino Pio, ac Diocletiano, quorum primus quo superbiunt Hispani, Italiæ quidem natus in Hispania, uir imperio senescenti utilis, potuit uel ex ortu, uel ex rudimentis infantia, ad Hispanas res amorem quandam consuetudine concepissee. Secundus uerò Romæ natus, sed transmontanæ, hoc est, Nemausensis originis, nunquid non ueri similiter credi potest, delectatus fuisse uino patrio, quo tam ualde hodie delectantur quidam, quos optarem, & par esset maioribus delectari. Tertius è Salonis Dalmatiæ oriundus fuit, ubi an aliquid boni sit nescio, sed uix fieri potest, quin aliquid sibi esset, quo ille delectaretur, est enim nescio quænam latens uis, & natalis solis dulcedo, insita, uilia etiam nobis, quasi quadam communis ortus sanguinitate nobilitat, commendatq̃, & quæ natura fecit acria, dulcia facit opinio. Itaq̃ uix inuenias, nisi doctus admodum, modestusq̃ sit, qui non patriam suam, omnibus anteponat. Si iuditio ineptissimum, si charitate laudabile, modò non sit maiori contrarium charitati, quale est de quo nunc agitur. Nunquid enim, quæso, horum aliquis, quos proxime nominaui, seu propter affectum patriæ, ubi uel unde ortus esset, seu propter frugum sibi placitum saporem, alibi quàm Romæ, hoc est, imperij domicili o sedem legit, & fieri potuit, & credi potest, ut sicut Seuerus legum ex Africa, sic alij res alias ex Hispania, Nemauso, Dalmatiæq̃, aduectas habuerint: quibus Romana tamen in regia uterentur, ut fileam eos principes, qui aliundè orti, non tantum Romæ agere, sed Romani etiam uideri optarunt, atque ut Romani dicerentur, & crederentur, modis omnibus nixi sunt, nec mentionem ullam patriæ ueteris audire uoluerunt, nec immeritò, ut qui nobiliorem patriam imperio, quam origine nacti essent. Quales legimus Alexandrum, ac Maximinum, quorum primum Syriæ, secundum Barbaricæ pudebat originis, non hoc postulo, ut sui ortus nunquam pudeat, est enim naturæ aduersum & modestiæ. Sed hoc posco, ut & tu Pater, & Cardinales tui præstetis Ecclesiæ Dei æterni, quod illi quatuor, quorum supra memini temporali imperio præstiterunt, ut cum scilicet in animum uenerit, esse hunc in Aluernis ortum, hunc Lemouicis, aut in aliqua urbium uicinarum, simul illud quoq̃ mēmēt subeat, esse te quidem Episcopum urbis Romæ, illos autem uel Romanæ telluris episcopos, uel in Romana urbe presbyteros, aut diaconos, nec decere Ecclesiam Petricæ sedem, originibus uestris, sed origines uestras illi cedere, illam sequi, nec honestum catholicis atque

Eccle-

Ecclesiasticis uiris esse, carnalium uncis, affectuum ab officio retrahi, quos pagani fregerint ac spreuerint. Proinde persuade illis, nam tibi iam persuasum spero, Romam petere, ubi & rerum copia, & qualitas ea est, quæ facile impetret, ut externa non cupiant, uel si forte aliud quaerant, cuncta affatim non solum ex illorum patria, sed ex orbe toto Tyberinis faucibus conuehantur. Sic enim de Anco Martio quarto Romanorum rege scriptum est, quod Ostiam in ipso maris, fluminisq; confinio coloniam posuit. Et sequitur. Iam tum uidelicet praeficiens animo, futurum, ut totius mundi opes & commeatus, illo ueluti maritimo urbis hospitio reciperentur. Non ergo diffidant pauci homines, & in CHRISTO humiles, ac ieiunij, posse uiuere, ubi opipare uixerunt, tot superbi principes, & tam multa millia uirorum, tamq; innumerabilis hinc ciuium multitudo, hinc aduenarum. Namq; ne hos loquar, quorum certus numerus stringi nequit, aut lustra omnia diuersis aetatibus acta complectar, duo quæ stuporem legentibus ingerunt attingam. Siquidem anno sexto Claudij principis, descriptione Romæ facta, inuenta esse ciuium Romanorum sexagesies nouies centena, quadraginta quatuor millia. Quia res fidem excedit, testis est Eusebius Cæsariensis in libro de temporibus. Cum iam antè sub Augusto, anno eius quarto & quinquagesimo inuenta essent nonagies tercentena, & septuaginta millia. Eat nunc aliquis diffidentiae filius, & uaticinetur non dicam te, quem sic hodie religiosum, & frugalis uitæ amicum affirmare aulam, ut in monasterio fuisti unquam, sed seu uiginti seu triginta reuerendos patres, cum modesta familia ibi non posse uiuere, ubi trecenti olim patres conscripti, ubi tot imperatores, totq; exercitus, & tot populi uixere. Quod si quis fortè est, apud quem uero fidem abroget ueritas, ad id quod nuper omnes uidimus, animum reflectat, ut scilicet proximo lubileo, cum tota propè Christianitas, & is peregrinantium numerus, quem nescio an unum diem, ulla urbs pasceret, confluxisset Romæ, in aratis licet, atque incultis Romanorum agris, uineisq; præcedenti anno gelu ac pruinis, per omnem ferè Italiam arefactis, maior tamen ibi rerum omnium ubertas, sub anni exitum fuit, quàm ab initio fuisset. Quamuis sanè, propter contentiosum insolentes, quibus est pro ratione odium & livor, de his multa dixerim, non hic tamen, quod uidelicet & natura præfertilis Roma sit, & aduentitio fertilitatis capacissima, ad id quod probare nitor, magnam uictoriae spem repono. Neq; enim dignum censeo, nec credibile extimo, Apostolorum successores, in eligenda sede delicias aut copiam, aut omnino aliud quàm CHRISTVM, & salutem aeternam cogitare, atque ibi esse libentius, ubi Deo placere, & hominibus prodesse, ubi deniq; uiuere benè, ac feliciter mori possint. Tempus admonet, ut nunc etiam unum tam mulus adijciam, o si igitur nocte hac, quæ Apostolorum Petri, & Pauli glorioso martyrio sacra est, & hac ipsa noctis hora, qua tibi anxius, tam fidenter nec minùs reuerenter hæc scribo in basilica Apostolorum principis, quæ peculiaris basilica tua est, diuino quod nunc canitur officio, & matutinis CHRISTI laudibus interesses, quantam & quàm sacram principes uoluptatem, quæ suspiria, quas lachrymas dares, quàm dolores, quod non longior nox esset. Audebò te iterum orare, ut & hoc mihi rursum credas, nunquam parem tibi delectationem dabit Auinio, cum omnibus delictis, quæ uel esse ibi, uel conuehi, uel animo fingi queunt, ut enim omne ibi mundi aurum, omnes gemmae, omnia uina, omnes epulae aceruentur, nunquam ibi erit illa deuotio, quæ felicem faciat animam, certumq; id, uerumq; me dicere Christianum genus omne ferebitur, in hoc saltem nullus locus Romæ par, aut suapte est natura, aut fauore quolibet hominum fieri potest. Et hæc hæcenus. Vnum silui, siue ad extremum distuli, quod primum esse potuerat. Nosti quo in statu Christiani tui sint per orientem, quin & propinquius malum est, non audisti ut inermes Asiæ populi, quos nostra desideria fortes facit, atq; in primis olim Phryges, Turci hodie, miseram Græciam, sine fine diripiunt, & Aegeo sparsas Cycladas populantur, quæ etsi longis erroribus, obstinata pericacitate iustas poenas dent, inde tamen ad nos, uerosq; Catholicos est transitus. Iam Cyprus, Creta, Rhodus, Euboëa, uiciniorq; nobis, uerò Achaia, & Epirus. Iam Calabrum litus flentis Græciæ moestissimas uoces, trepidis auribus accipit, sic nunc itaq; fides CHRISTI, ut uides, ad Orientem periclitatur, tu ad occidentem sedes, ad huc, o maxime dux nostrarum, & Pontifex animarum, qui ut tuum munus impleres, nisi fallor pridem surrexisse debueras, teq; uel solum difficultatibus obuium ferens, non Romam modò, sed Constantinopolim perrexisse, quanquam solus esse non potes, CHRISTVS ipse, cuius res agitur tecum erit, & CHRISTI acies quocumq; ieris te sequetur, non est boni ducis, sed periculo subtrahere, multò minùs autem labori, sed illuc properare, quo eum plurimus bellantium clamor uocat. Poruit CHRISTVS crucem fu-

gere, si nos deferere uoluisset, nullis nostris meritis obstrictus, pro salute nostra mori uoluit, nos beneficio præuenti, pro illius gloria non solum mortem fugimus, sed laborem, iam dudum debuit omnis status, omnis ætas arma corripere, & in illo spei anchoram figere. Qui nullum unquam in se sperantium fefellit, qui Theodosio, cum paucis contra immensos exercitus Barbarorum prælianti, miram, incredibilemque uictoriam dedit, & pro eo fecit elementa pugnare. In quo quidem eleganter conterraneus meus, quamuis CHRISTVM nesciens, Deo tamen, ueroque testimonium perhibuit his uersibus:

*Te propter gelidis aquilo de monte procellis,
Obruit aduersus acies reuolutaq; tela.
Vertit in autores & turbine repulit hastas.
Omnium dilecte Deo, cui fundit ab antris,
Æolus armatas hyemes, cui militat æther,
Et coniurati ueniunt ad classica uenti.*

Et nos dilecti Deo essemus, si eum qua tenemur mente diligeremus, nunquam nempe se diligentibus abfuit, ut qui interdum se persequentibus affuit, & nobis ab antris CHRISTVS non Æolus, armatas hyemes funderet, nobis æther ut auxiliares ad classica uenientes militarent uenti. Sed quis ingratis militet? Quis sopitis atque torpentibus opem ferat? Non sopiti tantum, sed exanimis, & peccato mortui, longæua namque in naturam uersa uoluptate marcuimus. Iam moribus malis obruti, sepulsi, & hoc ipsum cœlestibus auxilijs destituti sumus. Ad te autem redeo, ubique fateor utilis, sancta ubique & uenerabilis præsentia tua est, sed quid queso? quid Rhodanus, quid Sorgia & Ruentia tui egent? Quis tibi tuorum protegendus? Quis hostium comprimendus? Egent tui Ionium, & Ægeum, & Helespontus, & Propontis, & Bosphorus. Quid hic igitur monstri est, non possum satis hoc querere, in orientem pugnatur, tu quid agis in occidente, spiritualium dux bellorum? Est hic quidem dominorum error publicus, qui profectio tuus esse non potest, ut se suis uoluptatibus dominos fieri putent, cum necessitatibus alienis fiant, tu si nominis, si officij, si domini meministi, qui suis in pascuis, te pastorem fecit, non illic hærebis, ubi umbra fortassis aut fons gratior, sed ubi prædo seu lupo infestior, ubi necessitas dominici gregis maior, memorilius Euangelicæ sententiæ bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis, mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, uidet lupum uenientem; & dimittit oues, & fugit. Tu es pastor, tuæ sunt oues, quæ domini tui sunt. Omnia tibi commisit, omnem tibi gregis curam, omne ius contulit. Lupus ad ouilis ostium fremit, & tu cessas. Si non mercenarius, sed uerus es pastor, offer te præclaro, pioque discrimini, quod sicut temere optare non est prudentis, sic molliter declinare, non est uiri fortis ac magnanimi. Mitte oculos in longinqua, non locorum modò, sed temporum, uidebis quanta ibi calamitas præsens sit, quantumque periculi futuri. Nam ut ait Comicus: Istud est sapere, non quod ante pedes modò est, uidere, sed etiam illa, quæ futura sunt prospicere. Certè nisi iam hinc prospicis, nisi occurris actum est, pudendam nobis Christiani nominis, illis in partibus ruina, & prorsus indignam ac miserabilem audiemus, quæ ut dixi non CHRISTI, qui est iniuriæ inaccessus, sed nostra iactura est, nostra secordia, noster pudor, qui iam tantus ibi est, ut an maior esse possit in dubio sim. Nescio enim an peius sit amisisse Hierusalem, an ita Byzantium possidere. Ibi enim non agnoscitur CHRISTVS, hic læditur, dum sic colitur, illi hostes, hi schismatici peiores hostibus, illi aperte nostrum imperium detractant, hi uerbo Romanam Ecclesiam matrem dicunt, cui quàm deuoti filij sunt, quàm humiliter Rom. Pont. iussu suscipiunt, tuus à te ille datus Patriarcha testabitur. Illi minus nos oderunt, quia minus metuunt, isti autem totis nos uisceribus & metuunt, & oderunt. Constat, quia nos canes iudicant, etsi loquendi libertas affuerit, canes uocant. Interfui ego solenni die, dū Romano ritu missa celebraretur, Græcus quidam homo non illiteratus, sed multò maxime stultus atque arrogans, exclamauit: Ego non possum pati (inquit) Latinorum nugas. Quod uerbum intellectum si fuisset à populo, non impune, ut auguror tulisset, sed sic est, sic de nobis sentiunt, & basilicas suas, si quis ex nostris introierit, quasi humano sanguine aut fædo facinore uiolatas, reconcilient & expurgant. Et hæc quidem Romana Ecclesia diu nouit, & passa est. Quod an dici torpor, an patientia mereatur, cum tam facile dilui possit hoc dedecus, iudicandum linquo alijs, certè nos, nostrosque hostes, à quibus nunc Hierosolyma detinetur, magnum æquor interiacet. Itaque cum illis ut res nostræ, & illorum sunt, non paruus est labor, unde sit, ut dilationem nostram impotentia fortassis excuset, quamuis impotentia, non nisi ex nostris dissensionibus

nibus exortæ excusatio nulla sit, inter nos autem, & hos Græculos, nihil est medium, nisi nõ ster sopor, ac nostra segnitias, quibus ut odij plurimum, sic nihil est uirium, nilq; ibi uolentibus negotij est, duobus Italiæ populis sponsor sim, si tu bene uelle cœperis, breui eos non iunctos modò, sed unumquemque per se, uel imbellem illud imperium euerfuros, uel adiugum matris Ecclesiæ deducturos, quo magis, magisq; conuiuentiam hanc stupeo, nec satis intelligo, quid ita res maxime negliguntur, cum minimarum tanta sollicitudo sit hominibus. Et licet hic omnium Christianorum publicus pudor sit, tamen in omni exercitu malè rem gerente, ducum pudor est maximus. Sæpè quidem sub uno duce perire, qui sub aliò salui essent, sæpè culpa ducis, qui dispositi erant ad uictoriam, uicti sunt, sæpè etiam & ferè semper militum culpam uulgi opinio reflectit in duces. Quamobrem uobis, qui omnium duces estis, tibi dico, Romanoq; principi, quò studio assurgendum sit, ut non solum uestre, sed communis etiam molem uitetis, infamie, ipsi cognoscitis. Nec cognoscere satis est, plus aliquid, imò plus multum exigitur à uobis, ne putetis hanc nos gratis magnitudinem consecutos, per difficultates medias itur ad gloriam, nunquam quiescet, quem uirtutis calcar attigerit, ex una in aliam indefessà constantia gradietur, & ceu totidem altioris famæ iugâ conscendet, eritq; sibi sibi labor omni dulcior quiete, imò quidem ea sola requies, animo in alium suspiranti, cui ab egregijs actibus feruari, is demum molestus est labor, miserumq; ocium. Legisti ut Iul. Cæsar bella sibi decem damnum uocet, fugamq; hostium turbatus aspiciat, ut I. Vespasianus diem perdidisse se doleat, quo nihil suo more magnificè, liberaliterq; gessisset, ut Alexander Macedo, adolescens primum, inter cœtaneos lamentetur, quod Philippus pater crebris uictorijs hostes sibi uincendos, atq; omnè bellicæ laudis occasionem, materiq; præcipiat: Vir deinde, ne hostes fuga dilabantur, sollicitus, atq; intentus uigilet, eoq; metu dempto, iam securus dormiat, quali nihil nisi securitatem metuens, & laborum finem. Utq; aliquid de literis sacris immisceam, Israëliti dux populi Iosue, dum post illà de tot regibus uictoriam, nõ instaret, & posset parta gloria contentus requiescere, & diuinum laborem, nocturno sopore diuellere, & laborem ipsum, & cum illo gloriam augere cupiens, ut consiliret soli iussit & paruit. Sic est, regij generosi animi pabulum, ac delitigunt labores, non propter se quidem, sed propter id, quo non aliter quàm per illos ascenditur. Hec duobus uobis ante alios semper habenda sub oculis, semperq; animis agitando proposui, non seruidè tantum, sed etiam importunè, ut qui cuncta mihi deesse maluerim, quàm fidem. Meò quidem uel forsitan alieno officio functus sum, uera utiq; & ab alio melius dicenda, cui maior esset auctoritas, sed uel nulli cogitata, uel omnibus formidata disserui. A posteritate te gratiam à tua autem Sanctitate, & illius alterius maiestate ueniam saltem sperans, què si ab illo ut dixi in optimam semper partem sunt accepta, eò nunc à te mitius accipienda confido, quò successor Petri mitior debet esse quàm Cæsar. Et cum illo quidem, ut materia incidit, sæpè olim, tecum hodie primum, mihi sermo iste susceptus est, seu uerius, quoniam crebro mihi hæc tecum in silentio lis fuit, nunc nouiter productus ad calamum. Qui quoniam, etsi pro desiderio meo breuis, pro tua tamen multiplici occupatione longissimus euas, in aliquo fine claudendus est. Rom. Pontifex, Christianorum dux, Roma te suum sponsum, Christianitas suum ducem uocat altis uocibus, non ad requiem, sed laborem, ad quem homo nascitur, neq; ad pacem, sed ad bella reposceris, in quibus tamen bellis temporalibus, æterna pax animæ, & multorum salus & gloria tua est. Tuum est eligere, quo in statu mori uelis. Nam seu debitum gloriøse impleri, seu in gloriâ negligenti proculdubio moriendum est, uti prædecessores Auinione sibi sedem elegere, quo consilio ipsi uiderint, ego enim, qui ab infantia ciuitatem illam, multò melius quam patriam meam noui, singulare nihil præter lulum & uentum ibi esse perpendi, nam ut insignem illic copiam ciborum esse iactantibus credam, cuius sæpè contrarium uidi, utq; omnibus in hoc uno sit locus ille superior, in quo inferior multis est, non tamen satis ingenuam consilij rationem hanc fuisse permiserim, tam grauib; & tam sanctis uiris, ut more pecudum pascua opima captantium, ubi uberius, non ubi honestius uiueretur eligenter. Quò si eos natalis zonæ uicinitas mouit, fuit in illius forsan excusabile, terram spectantibus & terrena meditantibus, tibi autem longè aliter nutrito, longèq; aliter assumpto, longè aliter sentiendum, cui nõ hæc, aut illa pars terrarum, sed totus orbis est patria, imò exilium, ut dixi patria aut cælum, huius tamen exilij sedes Roma, non quidem sola, sed sanctior, gratiorq; illi qui te hinc dum uolet in patriam reuocabit, assurge animis, & uisla disce contemnere, magna recepisti, nec parua fateor repetuntur, apertum tibi miraculum diuinitas fecit. Nunc tu illi miraculum fac apertum, ut de tam

profundo Ecclesiam suam eruas. Neque enim parui miraculi res fuerit, tot tam radicato antimos inde conuellere. Fiet tamen haud difficile nisi tu ibi etiam radicator sis. Quod si fueris, triste omen CHRISTVS auertat, quid inter te, & illos interit, quorum nunc inutilis mora, & inanis gaudij fructus est dolor. Tanta est hominum, quanta uoluptatum, actuumque diuersitas, nec ulla re magis, ab inuicem differunt, qua uarietate opum ac distantia animorum. Vnum, quia ioco proximum erat, praterire mens fuerat, sed coegit pius animi calor, nihil occulere, nihilque subtrahere, sacris auribus tuis, omniumque uel tuum nomen, uel conscientiam meam pramunt. Fama est, esse palatij tui partem, quae Roma dicitur, quam ingressus sponse te reddidisse, totumque prorsus implese Romani Pontificis officium uideare. Noli cum domino tuo ludere, frustra fallaciunculis tentatur, Dialecticus summus est, cui philosophia nullum insolubile, scrutator infallibilis, ac profundus intelligit cogitationes nostras, de longe semitas nostras, & funiculum nostrum inuestigat, & omnes uias nostras praeuidet. Quasi obliquae sint, & a pietate discesserint, placere sibi non possint. Ergo illas Deus aspiciens, ut Satyrici uerbo utar, ridet & odit, ridet cantiunculas, odit finem, scriptum est: Noli te errare, Deus non irridetur. Nec uero tibi fortuna blandiatur, tua nec te longe uitae spes decipiat, brevis est uita mortalium, maximeque Pontificum, seu quod senes ad hunc statum ueniunt, seu quia curarum pondus, laborumque perpetuus, & negotiorum aeternus necesse est uitam ipsam efficiant breuiorem. Et iuuenum mors, & senum semper in foribus extimanda est. Sed quae in illis opinio, in istis scientia certa est, & quamuis utrorumque summa brevis, quin potius nihil sit, & quasi somnium, aut fumus, aut umbra praetereat, iuuenis tamen aliquantulum uiuere potest, licet & statim mori possit, & saepe senem moriendo praeueniat, fene illico moriendum esse, certissimum est. Cum ad tribunal CHRISTI igitur uentum erit, ubi non tu dominus, & nos serui, sed unus ille dominus, nos conserui omnes erimus. Nonne putas tibi dicturus sit. Ego te a terra inopem suscitans, & de humilitate tua erigens, non solum cum principibus, sed super principes collocaui, eosque tibi ad genua, pedesque procumbere uolui. Tu Ecclesiam meam tibi creditam, ubi nam gentium reliquisti? Tumultis a me singularibus insignitus donis, quid singulare mihi praeter ceteros reddidisti? Nisi quod sedisti in rupe Auinioniensi, Tarpeiae rupis oblitus. An me credis, dum rerum caput eligerem, non aliud eligere potuisse? An electionem meam, iudiciumque contemnitis? Tuque in primis, qui priorum corrigendis erroribus, mirabiliter per me assumptus, nihil penitus ab illorum tramite declinasti, ingressu dissimilis, ceteris progressu simillimus & egressu? Qui ad hanc interrogationem mihi seruo tuo, non facile responderes: quid responsurus es domino? Aut quid dicturus Petro? Ego (inquit) iusto metu crudelissimi Neronis fugiens, domini increpantis occursum Romam redij, ad supplicium & ad mortem. Te quis Nero, quis huc Domitianus expulit? Quis mortis, aut supplicij metus, tam diu exulem fecit? Quid quaeso nunc Romae sit, quid mea domus? Quid sepulchrum? Quid populus meus agat? An mihi non loqueris? An quae te perconctor ignoras? Vnde uero mihi nunc redis? An & tu ad Rhodanum exulasti, qui si te ibi forsitan natum dicas, an non ego natus alibi? Sed uterque nostrum aliam nascendo, renascendo aliam patriam nactus erat. Itaque conscius ego dominicae uoluntatis, Romae postposui Galilaeam, at ut Romae Rhodanum praetulisti. Hec ego pater clementissime, fide pura, stylo humili dictauerim, sisus tibi amariuscule ueritatem, quam melliculas blanditias chariorem. Si errauit, aut si sanctitatem tuam, mea libertas offendit, flexis animae poplitibus ueniam peto. Tu uero nunc reiectis consultoribus uanis, tecum cogita, tecumque delibera, an quod superest temporis, in coeno Auinioniensi agere malis. An Romae, quae tota caro, & sanguis est martyrum, an in saxo illo, & in illa uentorum patria, quam nunc colis. An in Vaticano potius sepeliri eligas, locorum omnium nostri orbis, sine ulla comparatione sanctissimo. Ad extremum in die ultimi iudicij, an resurgere ames inter Auinionicos peccatores famosissimos, nunc omnium quae sub coelo sunt, an inter Petrum & Paulum, Stephanum & Laurentium, Syluestrum & Gregorium, & Hieronymum, & Agnetem, & Ceciliam, & tot millia sanctorum uel in CHRISTI confessione feliciter quiescentium, uel pro CHRISTI fide feliciter peremptorem. Denique quicquid elegeris, unum Roma suo iure flebiliter poscit, ut si tu illam spreueris, quodque iustum sit, nemo te melius nouit, sponsum saltem sibi alterum suum Caesarem restituas, quem Innocentius sextus ut perhibent, is qui te proximus antecessit, ab amplexu eius iusiurandi religione prohibuit. O diuortium, si uera loquillet, indignum, neque sponis tantum, sed toto uicinia nociturum. Tu Patrum optime, & boni communis amantissime, obicem hunc, qui
solus

solus potes amare, & Cæsarem Romæ esse, non solum permittit, sed præcipit, ne nolle te ibi esse crudelitas, nolle aliud inuidia uideatur. Et hoc tibi, uel si respicis, hoc sibi præfens ac uen- cura plebs Christiana per os meum, quamuis insulsum & paruiloquium, & indoctum, ab illo tamen dictum credat, qui mentiri nescit, quiq; dum uult non peccatores atque ignaros tantum, sed bruta quoq; animalia loqui facit, quia dum Roma sponfis suis uidua, suisq; lu- minibus orba erit, neq; res humanæ, nunquam bene ibunt, neq; Christiani fines conquie- scunt. Si alterum receperit bene erit, at si ambos optimè, gloriôsè, foelicitèr. CHRISTVS omnipotens, dies tuos proroget in longum æuum, aperiatq; cor tuum, consilijs non blan- dis, nec fortassè delectabilibus, sed sanis ac fidelibus, utq; arbitrator, Deo gratis. Venetijs III. Calend. Iulias.

FRANCISCI PETRAR- CHÆ V. C. EPISTOLARVM DE REBUS SENILIBVS, LIBER VIII.

FRAN. PETRARCHA IOANNI BOCATIO SVO, S. Epist. I.
De ætatis parte dubia.



OS est iuuenum, annis suis semper aliquid detrahere, sentî uerò uel tantundè, uel plus addere, eò quod liberius sit addentis men- dacium, quàm detrahentis, prouiorq; credulitas audientium, utro- rumq; autem certa ratio, sed diuersa est. Iuuenibus cõseruandæ, & in longum protrahendæ uitæ, ne dicam libidinis. Contraq; se- nibus quarendæ, atq; augendæ studium auctoritatis. Vtriq; cer- tè tanta constantia mentiuntur, ut illi cum multis sæpè fefelle- rint, aliquoties & seipsos fallant, credantq; se mendacio iunio- res, benè si & mortem fallerèt, statuto illos in termino expectan- tem. Et hi ut uni mendacio fidem quarât, plurimis implicentur,

multa quæ ante se fuerint, quasi uisa oculis, & cognita fabulantes, mihi utrunque declinare est animus, illud enim turpe mendacium, hoc inane. Fatebor tamen, neque tuum iudicium erubescam, diu me in primo agmine, non mendacio, sed silentio uersatum, sisus enim sum multum ipsum, cui annorum numerus naturæ digitis inscribi solet, uiuacitate quadam, & uitæ modò iuuenilibus probis, explicitæ plus opiniononi aliquid spectantium detracturum, quam ausura esset impudentia mentientis. Quamuis huic spei obstarer, properata canities, quæ nescio unde iam inde ab annis tenerioribus, caput adolescentis inuaserat rara licet, quæ cum prima ueniens lanugine albicanti uertice, uerendum nescio quid haberet, ut quidam dicere & teneri. Adhuc oris habitum honestaret mihi, tam eatenus iniucunda, quod ea sal- tem in parte iuuenili, quo gaudebam aduersaretur aspectui. Sed quoniam & Cai falsi sæpè testes sunt ætatis, & mihi omnium cõuorum testimonio, tam præcox illa mutatio, & tam præceps fuerat, ut nulli esset uel incognita, uel suspecta, speraui alijs illâ iudicijs oppressum iri, nec fefellit spes, interim sic affecto, & Numæ regis incantamenta, & Virgilij iuuenis bar- ba candidior, & Domitiani adolescentis coma senescēs, & Stiliconis festiua, & intempesti- ua canities Seuerini. Et siquid tale uel legerem, uel audirem, magno animû subibat assen- su, clarisq; comitibus me solabar, & si autem nunquam, quod mihi sum conscius, de ata- te mentitus ipse mea sim, si quando tamen, quod persepè accidit, iuniorem me aliquis di- ceret, mendacij expers, alieno mendacio tacitus irascebar, at si quando uel casu aliquo, uel acriore iu- tem faceret, hoc mendacio tacitus irascebar, at si quando uel casu aliquo, uel acriore iu- ditio, quisquam uerum meorum numerum dixisset annorum, ueritate ipsa offensus, & ad- mirans, quasi me proditum extimabam. Cuius mali causam mecum querens uix inuenio. Et infaniam quidem illam, aliquando mihi cum alijs iuuenibus communem fortassè, non ne- ingem. Grates autem Deo meo, cuius gratia miserum me, de corpore mortis huius cum Apo- stolo liberabit. Et quod ad hanc miseræ partē attinet, puto iam liberauerit per CHRISTVM Dominum nostrum. Iam à multis annis sed perfectius, post Iubileum, à quo septimus deci-

mus annus hic est, sic me adhuc uiridem pestis illa deseruit, ut incomparabiliter magis odio mihi sit, quam fuerit uoluptati. Ita ut quotiens ea sceditas in animum redit, pudore & dolore percitus cohorrescam. Scit me CHRISTVS liberator meus uerum loqui. Qui sapè mihi cum lachrymis exoratus, flenti ac misero dextram dedit, secumq; me sustulit, iuxta illud Poëticum:

Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.

Quæ cum ita essent, cur ex illo tempore, ad hanc etiam nunc ætatem opinio me iuuentæ falsa quoque delectauerit miror, imò stupeo, cum legissem, iam à puero apud Tullium Catonis senis famolisissimam sententiam, & toto illi semper animo consensissem, quod senectus, honorata præsertim, tantam habet auctoritatem, ut ea pluris sit, quam omnes adolescentiæ uoluptates. Tandem etiam atque etiam cogitanti, nulla mihi causa rei huius occurrir, nisi consuetudo quædam, qua ut bona nihil melius, sic nil peius mala. Aflueret iuuenum me choris inserere inuitus, in alteram quamuis honestiorem centuriam transmigrabam. Itaque complexus profugam iuuentutem, magno nisi hærebam, qua cum nec sequi possem, nec tenere sinu illam, & ad senectutem nouam uersus hospitam, quod miserum suspicabar, faustum reperi, tantoq; fructuosiore hanc experior, quanto erat illa floridior. Deinceps nec mentiri, nec alieno mendacio uti amplius est opus, pudet iam negare uelle, quod nequeam, nec si queam deceat, quodq; si fatear infamiæ nihil, gloriæ fortasse aliquid habiturum sit, non per se quidem, nulla est enim gloria senem esse. Sed si grauitas mentis, si constantia, si integritas sensuum, & pro ætate, forma corporis, non collapsa, neque sordida, ut plerisque est senibus. Si postremo uel uitæ modestia seruatarum uirium, uel studio iugi, gestisque rebus non omnino perditæ temporis laus accesserit, quid iuuat canos occultare? Quid uelleret? Qui ubi semel inceperis, aut uellendi omnes erunt, aut irritis conatibus desistendum. Quid naturæ uis auferre nitimur? Frustrà id quidem, cui aliquandiu lucrati erimus succumbemus, & dementiam Giganteam superis resistentem ius cœlestis opprimit, & dissimulata se senectus prode, & improuisa mors aderit, nilq; aliud nostrum nobis contulerit aduersari, quam ut uincamur insignis. Cedo ego igitur uolens, nec coactus cedam. Cedo (inquam) & manum tollo, non fortunæ ut Cicero, sed naturæ, cui prorsus ob stare, non fortitudo, sed amentia est. Nolim uerò diutius in me celare, quod semper in alijs ueneratus sum, senectutem dico, quam apprimè uenerabilem æquè Philosophi, legesq; diffiniunt, quamq; benè institutis in urbibus ueneratam semper, & in honore habitam scimus, distuli tamen non inficior, quantum quiui. Siquidem ad senectutis initium, quod olim ad teipsum feribēs dixi, Cicero noster, sexum & quadagesimum, alijs quinquagesimum, tardius omnium quos meminerim Augustinus sexagesimum annū ponit, fortè ideò, quod fortior illi esset, solidiorq; complexio. Negari enim non potest, in quinquagesimo esse nonnullos, quam alios in sexagesimo seniores, quod uel uitæ diuersitas, uel naturæ efficit. Ego uerò quid facerem? Has omnes metas excesseram, & iam planè horum omnium iudicio senex eram, differebam tamen & dicebam. Curtam uariè terminos statuerunt docti homines, nisi quod quisque in alio, quod in se expertus est iudicat. Quid scis autem, an tibi ualidior sit natura? Certè hætenus præter illum adolescentiæ florem perditum, & iuuentutis agilitatem, quæ prima pereunt, in nobis insignem nullam incesisse mutationem, sentis, expecta igitur, donec non scriptorum, maximeq; discordium, sed experientiæ, rubiq; rem diffinias iudicio. Cum te senem senseris, tunc ne prius profitebaris senectutem, sile interim, & intende, quid taciti ferant anni. Sic amici de laxandis uitæ finibus, mutandisq; confinibus ætatum, quasi de proferendis columnis Herculeis meditabar, hodiernus dies, qui natalis est meus, peruiaciam hæc infregit, meq; quod præterita, & uentura animo merientem traxit ad calamum, hac præsertim antilucana hora, qua me in lucem editum, parentibus ac nutritoribus meis, in hoc ut in multis habita fide didiceram. Tibi igitur non quæreant, ut ultro dicam quod & tibi alijs sapè anxie querentibus obnixo silentio semper oculul, præter unum nuper Astrologum, in ea arte magni nominis, cui scrupulosè hoc admodum atque acriter uestiganti, & inde ut aiebat elicere molienti, an significatori meo. Ita enim uocant, uite meæ tenor ac fama congruerent, & qui me progressus rerum, quis ite exitus maneret. Dixi tandem magis, ut uel sic ab illo expedirer, quam quod in libris suis, de quibus scis quid sentiam, & consentis, ut reor, uel astris cœli meas sortes erederem, quæ ut sapè dixi, & semper dicam ac sperabo, in manibus Dei sunt, neq; tamen sola hæc cōsideratio, quam audisti, quod scilicet natalis hodie meus sit, tantum uirum habuisset, ut me alijs implicitū euas, nunc ad calamum cogeret.

Mult

Multi enim mihi natales redierunt dies, neque unquam adeo rerum labentium illecebris con-
sopitus fuit, quin memoria uitae fugacis expergisceret, & dicerem mecum: En mortalis ho-
minio, anni spatio senior, mortisq; uicinior factus es. Alia est ergo confessionis huius causa
potentior, quam si respuis paucis expediam. Opinio quaedam peruetusta, & ipsa rei nouitate mi-
rabilis, sed ea, quae ad probationem adducitur ratione mirabilior, dicunt enim, longa obser-
uatione comperit, tertium & sexagesimum uitae annu, periculosum ualde generi humano
esse, uel insigni calamitate aliqua, uel morte, uel morbo corporis aut animi. Quae cum grauius
singula, tamen grauissimum ultimum, si tamē & uerum est. Anni huius multi meminerūt,
sed qui nunc memorię se offerant. A. Gellius in Noctibus Atticis, Censorinus in libro quē
de Saeculis edidit, & Iulius Firmicus Maternus astrologus, nescio an uerior ceteris, sed pro-
fecto cunctis orator. Quos ego legerim, lib. quarto maheleos rem istā curiosius excutit,
rationem asserens, quasi ipsa de re constet, planeq; conueniat. List autem haec ratio quā prefa-
tus sum, mihi mirabilem uideri, quae quanti sit ponderis librent, qui his animum curis appli-
cuerē, ego enim ex aequo fateor, & rem ipsam, & rei causam despicio, dicit autē, uitae annos
septimum, ac nonum, naturali quadam, sed latenti ratione damnosos, & pernitentem, ac diseri-
men, pestemq; aliquam asserre mortalibus, & hinc fieri ait, ut cum & septies nouem, & no-
uies septem, unum numerū efficiant, duobus infautis numeris in se uersis, & in unū coeun-
tibus, illic duplex malum, geminatumq; discrimen incidat. Atq; ideo ex his cōstans tertius
& sexagesimus annus infamis sit, & à Graijs famoso cognomine insignitus, ab Aegyptijs
uero Androclas dictus quasi effractor, quod humanā frangat, debilitetq; substantiam. Ad-
duntur & discriminum hoc in tempus erumpentiū uaria nomina, aculationes, insidiae, ge-
reginationes ancipites, naufragia, incendia & ruinae, damna & patrimoniorum amissiones,
uulnera, morbi, luctus ac mortes, minae omnes horribiles, sed horrore omnem superat, quā
supra memorauimus, agritudo animi, tanto peior his omnibus, quanto animus corporis est
melior, etsi suis careat bonis insignior sit iactura. Quis tam impetetrus, ut ista nō metuas?
Possem ad pauoris cumulum, circa hoc tempus incidentes, & Philosophorum, & sancto-
rum, & principum, & tyrannorum mortes interferere, sed terrore minuere, nō augere pro-
positum est. Vix enim ulla pars aetatis ab adolescentia in senium erit, quae non aliquarū mor-
tium illustrium rea sit. Ego igitur ista non metuo, illi fidens, qui me ignarum in hanc uitam
induxit, & ab ipsis materni uteri dilexit angustijs, suaeq; misericordiae complexus est radio,
quod me in finem pari misericordia persecutus, opportuno tempore hic educet, qui cōtēti-
nentem ac peccantem non deseruit, poenitentem ac de se sperantē, se amantē, precantēq;
non deseret. Credo equidem, quod quę isti terrifici homines minantur nō euenient, & uel
benē uiuenti, uel benē utiq; uiuere cupienti, & malē uixisse totō animo dolenti, nullus uitae
amicus infelix erit. Et si quid horum forte accidat, praeter ultimū illud, quod grauissimum
dixi, omnia me, etsi mors ipsa fuerit, adiuuante illo, de quo scriptum est: Et si ambulauero in
medio umbrae mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Et iterum: Nam etsi ambu-
lauero in medio tribulationis Domine uiuificabis me, forti animo laturū, mortemq; ipsam
inter naturalia positurum, spe immortalitatis insuper, & resurrectionis adhibita. Quaru pri-
mam boni & docti omnes habuerunt, secunda maximē etiam caruerūt uiri laeti, & intrepidi
morientes ostenderunt nobis, non modò nō impossibile, sed nec ualde difficilem mortis
esse contemptum. Tanta uero luce rebus addita, uide, quā si turpis uerē Christiano hominē
metus mortis. Annum ego hunc immerito, nisi fallor infamem, & uel nouū nihil, uel profe-
ctō nil terribile, si uir fuerim allaturum, hac die, & hac ipsa hora securus ingredior. Scito e-
nim: & sciant si qui erunt, qui tam humilē non fastidiant originē scire, me anno aetatis huius
ultimae, quae ab illo, qui hanc mihi spē tribuit IESU CHRISTO & initium traxit, & nomen
millesimo trecentesimo quarto, die lunae uigesima lulij illu. rescente, commodum aurora, in
Aretina urbe, in uico, q. Ortus dicitur, natū esse. Quē dies, apud nostros publica, & insignis
est nota, ea scilicet quod exules nostri, qui se Aretum, Bononiāq; contrulerant, hinc illuc
cōtractis in unum exercitibus, armati die illa, & ipsa feruē qua nascebar hora, antequam sol
iugis montium erumperet, ad portas primē uenerunt, si qua fors fauisset, ferro exiliū ulturi,
isq; aduentus, etsi inefficax fuerit, quia tam magnis motibus, & ingenti omnia terrore con-
cullerat, nescio quidem, an adhuc est memoria hostium elapsus, sed usq; ad hos proximos
annos, uulgo percelebris fuit. Haec eadē hodie & lunae dies, & uigesima est lulij, annus qui
tunc erat quartus, nunc sexus & sexagesimus est. Mitte in digitos rationē, duo & sexaginta
fluxerunt anni, ex quo uitae huius inquietum limē attigi, & hac die, & hac hora, ille horren-

das ut perhibent tertius ac sexagesimus incipit, sic si uerum dicere solitus es, nec iuuenum more, aliquot ipse tibi quoque nunc annos subtrahis, ego te in nascendi ordine, nouem annorum spatio antecessi. Ecce tibi amice, diem primum, meæ huius uitæ mortalis exposui, ultimum quoque libenter exponerem, sed ignotus est mihi. Frustrâ Davidicum illud ingenio: Notum fac mihi domine finem meum. Sed cum omnes dies meos, tum illum præcæteris regi seculorum recomendo, tu illum diem, si superstes fueris, ut cupio, ab amicis his meis, qui hoc uitæ stadium meum currunt, cum uenerit scies, quibus semper acerbus, semper oneratus (ut Maro ait) dies ille uidebitur, cum principio tum fine collato, uitæ meæ quantalacumque fuerit percipies breuitatem, & dices illud ærumnosi senis: Homo natus de muliere, breui uiuens tempore, repletus multis miserijs, qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit uelut umbra. Proinde cum ex more nocte media surgenti, hæc mihi subito in animum uenissent, calamum festinus arripui, ut ea tibi quamprimum nota facerem, uidebimus præstante Deo anni huius excursum. Siquid infaustum accidet, doliturum te, non dubito, si mors autem modò non turpis, ne doleas, quaeso, neu queraris, ut enim nihil est filio indignius, quàm parentem infamare, sic nil homini difformius quàm accusare naturam. Sin quid letius erit, quàm promittitur, gaudebis scio, & ego ipse, si me uita comitabitur, anni in fine gratulabor tecum. Vt cum Gaio olim Asellio Augustus Cæsar, apud quæ etiam anni huius est mentio, quod hunc scilicet senectutis scopulum euasero. Tu rei exitum intentus obserua, quid tibi tuo tempore metuendum, aut sperandum, famosaque sententiæ quanta sit fides, in meo capite periculum fac. Et uale, seu uiuimus, seu morimur nostri memor, Ticini xiii. Cal. Augusti ad auroram.

FRAN. PETRARCHA AMICIS SVIS, S. Epist. II.

De senectute propria & eius bonis.

SEnui fateor, idque iam amplius dissimulare, & si uelim nequeo, & si queam noli. Gaudete coetanei, seu ad resistendum senio fortiores, seu ad occultandum ingeniosiores, seu ad credendum faciliores spei uanæ, quæ de fallaci, ac fugaci oritur iuuenta. Ego clam labentis æui blanditijs non credo, gaudent adhuc iuuenes qui uideri uultis, cedo ego, iam tempus est, uacuumque uobis locum linquo. Possidete illum pertinaciter, & tenete chyrographum ætatis. Ex professo senex sum, ipse annos meos in speculo, alij in fronte legunt mea, mutatus est primus ille oris habitus, & latum lumen oculorum mœsta ut aiunt, at ego sentio, lata nube reconditum, comæ labentes, & cutis asperior, totoque uerticem nix albescens, adesse ætatis hyemem nunciant. Gratias autem illi, qui nos à prima luce, ad uesperam, & à prima ætate in senium prospectat ac regit. Ego in hoc statu, non solum animi vires auctas, sed corporeum robur, ac studia solita, & honestos actus, nulla ex parte decreuisse sentio. Nam ad alia inualidus fieri, & gaudeo, & nitor, & ætatem ipsam ieiunio, labore, uigilijs adiuuo. Quibus omnibus, quotiens sic affectus sum, ut nihil turpe, uel cogitare libeat, uel implere liceat, tunc ego Milone fortior, & Alcide, de meo corpore, quasi de antiquo hoste, qui multa mihi & grauiâ bella commouerit, triumphare mihi uideor, inque animi mei capitolium, uia sacra laureatos currus agere, tum rebelles affectus, ac perdomitas passionis in triumpho ferre, insidiosissimamque uirtutis hostem reuictâ nodis adamantinis, durisque compedibus uoluptatem. Itaque mirabitur fortasse aliquis, non hi tamen, quibus tam familiaris est uirtus, ut mirabilis esse desierit, unquam hercle mihi gratior fuit uita, quàm dum cæteris odiosa esse incipit, sic me Deus qui gradatim prouexit ad ætatem hanc, de hac mortali & uana, ad illam ueram & æternam uitam prouehat, ut ego pluris facio diem unum huius maturi temporis, quod iuuenes ferè omnes, dictu mirum, & cupiunt, & oderunt, quàm illius floridi temporis annum, tot fluctuantem assidue alterius motibus, & iuuenili uarietate uolubilem, utque illud Marci Catonis apud Tullium uerè quidem, licet impari uirtute mihi applicem. Siquis Deus mihi largiatur, ut ex hac ætate repueriscam, & in cuius uagina ualde recusem, nec uerò uelim, quasi decurso spatio, ad carceres à calce reuocari. Neque enim unquam mihi probabitur intellectus ille Virgiliani uersus, apud Nonium Marcellum, libro de proprietate sermonum. Prudentissime inquit noster Maro, diem partiens, primam partem, quasi eius ætatem pubere meliorem dixit nono libro:

Nunc adeo melior quoniam pars acta diei.

Prudentissime (inquam) noui, sed tu dictum non prudenter inflectis. Non de uita enim, sed de die

de die Maro loquitur, cuius prima pars stomachi tumultibus, ac serotinis confusarum rerum uinculis explicita, & immunis atque ob id magnis cogitibus aptior dici solet, quamquam sobrijs animis, atque corporibus omnis pars diet, ad omne bonum opus apta est. At quod ad ætatem uniuersam trahere niteris, quasi prima quæque pars sit melior, & si idē alibi Virgilius multique alij consentiant, & quod ad corpus attinet, negari penitus non possit, quod ad animum tamen, hoc est, nobilissimam nostri partem falso dici, nemo animi compos est, qui dubitet, nisi forte deliris senibus, hic ueniam damus, quod non suo id uitio patiantur, sed ætatis. Solent enim ut sese excusant, ætatem immeritā accusare, & morum culpā annis ascribere, cum reuera non sit senum delirare, sed sapere, ut uerō aliquid delirent, imō ut multi præuia ætas facit, error uia, termini parit errorem. Qui pergit, quā non debet, peruenit quod non uult. Sic erroneam iuuentam, delira sequitur senectus. Contiguæ inuicem, & connexæ sunt ætates, & ut prima quæque sequentis iudicium præfert, sic quæque ultima testimoniū perhibet præcedentis. Omnia fert ætas (inquit) Maroneus pastor, & quod sateri oportet, est haud dubiè uel aduersa, uel onerosa memoriæ senectus, multitudine rerum ac pondere paucorum, facilis custodia est, & inopiæ argumentū sua omnia in promptu habere. Cæterum præmit senectus memoriā, non opprimit, nec extinguit, quamuis promptior adolescentis, angustior tamen senis est memoriā, plurium recordatur, sed cunctantius, plura enim uidit, plura audiuit, plura legit, plura didicit, plura uelut clauibus abdidit, & multorum dominum, multa negligere est necesse, multe illi sunt arcule, diu intactæ, & locupletis in morem, non cuncta, quæ possidet ad manum habet, quærenda sunt, & eruenda, ut quæ sint reposita non amissa. Quibusdam morbus, ingenium, memoriāque abstulit, ætas nulli. Nunquam sapiens iuuenis, ob senium delirauit, sæpè autem insipiens adolescens, in senectute respuit. Quos igitur stultos senes uideas ac deliros, folidi iuuenes fuerunt. Nulla est ætatis culpa, quæ accepit reddere, alium, eumque meliorem aliquando facere laus est. Multa quidem locus hic recepit, at non tempus, expector alibi, neque tamen festinatio tota uetuerit, pauca de multis inferre, quibus quod inter meam, uulgique sententiam intersit, aspicias quisquis hæc audies, aut uidebis. Fuit mihi nunc quæ etiam superest. Vnus ex his, quos amicos uulgò dicimus, qui si tor essent, quot feruntur, melius uiueretur, homo lucundissimi conuictus. Is cum semel ad me de more ueniens confedisset, circumspiciens domum, non amplam, sed ingenuam, supellectilemque non auream, sed honestam, thalamum uerò non tapetibus sericis, sed mundis, & candidis instratum paleis. Erat enim hyems, & clarum in angulo, non incendium, sed focum, cum deinde bibliothecam introgressus, & sæpè tacitus libellos numerare incipiens, diu nihilageret, magni illos extimans, in quo certè non errabat, modò aliud quam pecuniarium pretium cogitasset. Arculam denique speciosissimam peregrini operis, & amici munus alterius intuens, atque auri plenam putans, cum nec aurum, nec argentum inclusum haberet, sed & papyri, & carminum plena esset. Ad hæc insignes amicitias, & fauorem maximorum hominum reuoluens animo, quibus me munitum atque ornatum nouerat, & hæc singula, & fortasse alia, in unum contrahens, meque, fortunasque meas non aliter, quam Dionysium Deos uocles admiratus, suspirans ad postremum ait. Heu, quid tibi omnium deest, præter unum solum, quod si adesset omnium fortunatissimus profectò mortalium fores. Id uerò etsi antimo prælagirem, quid intenderet, ut id unum tamen mihi notum faceret, orauit. Illo ad litteram Davidico usus uerbo scilicet: Vt sciam quid desit mihi, quid sit hoc esset quoddam felicitatem meā angustaret, cui si forsitan nosci cœpisset, aliquid remedij quæri posset. Ad hæc illi tori suspitio. Hoc (inquit) tale est, cui nec tuo, nec cuiusquam ingenio succurri potest. Sola ex omnibus iuuenta deest tibi, huic subridens: Noli (inquam) amice si me amas flere, quod iuuenis non sum, fle potius, quod iuuenis fui. Hinc ex ordine dum solari hominem incipio, & docere ætatem, quam ille miraretur inutilem ac periculosam, quam uerò contempneret utilem ac securam. Et si quid in uita boni est, optimam uitæ partem esse, non me diutius inuentem passus, sed perinde auersatus, quasi nouam sibi hæresim ingererem, colloquio contraxit. Et erat tunc præualida, uirensque ætas, sed iam non amplius lasciuia, non florida, non uero uiro bono, sed indocto miserum uidebatur adolescentiam præterisse. Et hæc quidem historia, nunc in animum redit, ut ex unius opinione uulgus omne detegerem. Vnus enim cunctos error habet, unum omnes sentiunt. Qui si uitam omnem miseram dicerent, forsitan non errarent, nunc errore miserabili, quæ miserima miserie huius pars est, unā illam felicissimam opinantur, sed linguamus uulgus, cum ineptijs suis, cuius non modò rotidem sunt errores, quot cogitationes, quot uerba, quotque actus, sed tota uita error ac uanitas est,

est, ipsi etiam docti sapē homines, in hoc errant, & uulgi uestigijs elusi, rectum iter deserunt, sicut & maturefcere doleant, & senectutem quam tot uotis p̄ illis parentes exoptarunt, magnis p̄sibus aduentantem horreant, & adolescentiam ac iuuentam, non minori impetu profugas amplexi h̄reant, & inuiti atrellantur, inq̄ id semper, quod à tergo est irrito desiderio atq̄ inani dulcedine retrahantur. Nec me negem in hac acie fortassis aliquoties fuisse irreditura, cupientium, sed postquā propius accessi, ita mihi accidit, ut his quos ē longinquo uisus fallit, uidi enim formidabilia quæ optabam, optabilia quæ timebam. Scit Deus, scitq̄ animus meus, rerum memor, & conscius mearum, quotiens frustra suspirasse p̄duerit, quæ redire non poterant, & si possent, omni nixu redeuntibus obfistendum erat. Sed ideo reputans iuuenem, ut cunq̄ suspirijs ueniam do, nisi quos uulgi furoribus, quā senum forte domesticorum ac prudentium potiùs acq̄uuisse consilijs, uenia reddidit indignos. Senes uerò quos alieni consilij non egentes fecisse olim res ipsa debuerat, adhuc adolescentiam suspirantes, qualium hodie plena sunt omnia, prorsus & indignos uenia, & odio dignos puto. Ad summam, sanē de omni ætate non iuuenem, sed senum debet esse iudicium, eorumq̄ non omnium, sed modestorum, quiq̄ animis quoq̄ senuerint, ceteri enim iuuenibus, imò & pueris annumerandi sunt. Veri igitur senes, recti iudices sunt ætatum, male enim qui iuuenis fuit, contra, nullus iuuenis senex fuit, aut futurus ē sit nouit. Me iam unum ex idoneis iudicibus ipsa ætas, & nī fallor, equanimitas facit, quid sum scio, quid eram memini, dum ætatis flore foelicissimus uidebar, usq̄ ad tadium notatus digitis, atque oculis multorum, quod & nunc maximē patior, sed alio multumq̄ dissimili quodammodo, temporibusq̄ collatis, & si ætas quælibet suas amaritudines, suasq̄ dulcedines habear, omnibus tamen ad libram actis, tranquillam & placidam, & honestam senectutem, omnibus ætatibus præferendam censeo. Dixi sapē & repeto haud ignarus contra multorum, totiusq̄ penē orbis sententiam me loqui. Nec sum nescius, ut ad cursum, utq̄ ad saltum, ad negotia, ad labores promptior, robustiorq̄ est iuuenem ætas. Impetuosior præterea, atque feruentior, sed neq̄ constantior, neq̄ consultior, in quo uulgi ipsum mecum sentit, neq̄ in quo ualde dissentit animosior. Cuius rei ratio si quæritur, præstō est. Iuuenis enim uxorem ducere, filios gignere, opes, amicitias, potentiam, famam quærere, uoluptatibus frui, honoribus insigniri, diu uiuere cogitat, quæ profectō metum mortis animo afferunt, prouidentī ad tam multa, tam uaria tempore opus esse, quod mors interueniens ablatura sit. Seni hæc omnia retrō sunt, quæ seu iam pridem habuit, atque ut fit, usum satietas consecuta est, seu illa quidem aut contempsit, ut uilia, aut ut desperata deseruit: quibus cessantibus, unum iam ex omnibus cogitat benē mori, ipsa mortis uicinitate securior. Magna pars enim rerum formidolosior, ē longinquo est. Neque uerò placere mihi unquam potuit, quamuis adolescenti, & multo nunc minus seni, quod apud Ciceronem iure optimo Cato improbat Cecilianum illud: In senecta hoc miserrimum sentire, ea ætate se odiosum esse alteri, neque illud ludicis Gnosij, tertio Troianæ historiæ scriptum libro: Non dubium (inquit) cuiquam, qui contemptui sit adolescentiæ senecta ætas. Imò quidem hoc mihi est dubium, certumq̄ contrarium, laudabilem senectutem, & amorī esse, & reuerentiæ atque honorī, itaque uilis, & inglorij cuiuspiam uerba senis hæc iudico. Scit se esse bonis, neque contemptui, neque odio, neque pudorem uitæ illi, neque mors pauorem incutit, at qui uitam omnem probris ac libidinibus impenderunt, qui foelicitatis suæ apicem, in corpore posuerunt, dum ad senium, hoc est, ad ætatem corporis, & formæ, & uirium consumptricem uiuendo peruenierint, quid miri est, si fragiles ac deformes exterius, intus uacui, & inanes, & literarum inopes, & uirtutum etiā nulli usui, sicut equi, & muli quibus non est intellectus, & corporeum robur esse desijt, & quibus illos bestialis uita simillimos fecit, tanquā ab auratis phaleris uestandorumq̄ usu regum ad quadrigas rusticas translati irridentur, abijciunturq̄ locus ac ludibrium iuuentutis. Quando autem apud Hebræos David regem, apud Graios Nestora, apud nos Fabium uel Catonem fuisse contemptui auditum est, & senuerant, sed pars illa, quā maximē ualuerant, senium non timebat. Et quoniam ad supremum gloriæ culmen euadere paucorum est, ne quis hinc diffusus, humi h̄reant, quōt quotidie secundi gradus honorati senes, sese offerūt, qui seipios, qui familiam, qui patriam, ac præsalidam iuuentutem, consilio suo regant, quamuis corpore imbecilles, & attriti quo, modō nō animo lauidi, & enerues. Hęc deniq̄ de hac re sententia mea est, quæ semper fuit, sed nūc certior iudex sum, p̄batione rei habita, nō testib. tantum, sed experientia. Itaq̄ cū de hoc sapē alibi, nusq̄ tamen pluribus, multa de ignotis loqui ueritus, etsi satis intelligā, hæc & illa

& illa uideri posse superuacua, cum de his à M. Tullio curiosè admodum uolumine integro disputatum sit, sed mihi & amicis, de me loqui, quanquam non necessarium dulce est. Nec me latet, quid nunc obijci dissentientium possit argutis, nondum scilicet peruenisse me ad uera senectutis incommoda esse ætatem iam, nec floridam, nec uirentem adhuc, solidam tamen, ac ualentem, mutandum stylum, cum ad illa peruenero, loqui me fortiter, nondum annis inuaidum, dum prima & recta senectus, ut Satyricus ait, nec dum terram curuus aspicio, nec dum auxiliari baculo, sed pedibus meis feror. Noui omnia, neque ignoro, etatem qualibet tripartitam esse, prima pars uiridis, unde apud Virgilium: Viridis senectus. Secunda uerò dicitur adulta, tertia autem præceps. Vnde & suam præcipitem senectutem, uocat Cicero, ea prorsus ætate, qua nunc ego sum, cum mea nondum præceps, sed adhuc Dei munere uiridis sit senectus. Iam senectus tamen, iam non amplius iuuentus, quisquis ætatem terminos metator figat. Cum illuc ergo perueniam, si perueniam, tamen latiora forsitan quam dicuntur inueniam, sic ex similibus auguror, sic à doctis senibus audiui, si quid aliter, ac sperauerim inuenero, quid putas acturus sum? An fortassis Senecæ consilio proliam ex ædificio putrido ac ruenti. Absit ab anima mea furor ille, ego uerò resistam, & obstabo dum potero, neque me falsæ libertatis appetitus præceps aget, in ueram seruitutem. Videntur enim morte uoluntaria, quasi calle compendiario morbi uiui, seu insignem aliquam fortunæ iniuriam uitare, nec attendunt, quanto iniuriosior quisque, sibi hoc consilio, quam cuiquam sua fors sit. Illa enim ultra temporalem nihil, hi æternam, sibi mortem inferunt. Cæterum hæc species euadendi, quæ ceu præruptum iter, tanti ingenij uirum, in sententiam tam infamem traxit, ut diceret. Inueniri etiam profectos sapientiam, qui uim inferendam uitæ suæ negent, & nephas iudicent, ipsum interemptorem sui fieri & bonum exitum esse, quem natura decreuit. Mirum ualde ex ore præsertim docti hominis, morumque, & uitæ hominum magistris, quasi rem nouam inueniri, ait, qui hæc dicerent, cum uerus sapientiae professor, nullus inueniatur, qui non idem dicat ac sentiat, ipse tamen, eum qui hæc dicit, non uidere ait se uitam libertatis claudere, ita enim libertatis amor, sui ipsius hostem fecerat. Quotò melius amici Senecæ, Cicero & Maro, multique alij, sed hos ille familiarissimos habuit, quo magis miror, tales eum uiros, uel obliuisci potuisse uel spernere, apud primum quidem Africano Minori properandæ mortis consilia uolenti, sic responder Paulus pater. Non est ita (inquit) nisi enim cum Deus is, cuius hoc templum est. Omne quod conspicis, istis te corporis custodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. In cœlum scilicet ubi colloquium fingebatur. Mitto alia, notissimus enim locus est. Secundus uerò cum de his ageret, qui sibi lætū infantes peperere manu, lucēque perosi, proiecere animas, mox addidit

— Quam uellent æthere in alto,

Nunc et pauperiem, & duras perferre labores.

Sic est quidem, dum præcipitio fugiant, labores in maiores ruunt, ita ut quos paulo antea iacturam animæ declinabant, cogantur optare, frustra id tamen, nam sic sequitur: Fata obstant, & quæ notissima quoque sunt reliqua. Non oppono nunc alios Senecæ, & præsertim nostros, quibus tam impia, tamque insana sententia illa est, ut eam nec auribus dignentur excipere. Sat est illi suos obiecisse, non quoslibet, sed eloquij Princeps Latini. Posset utique consilium migrandi ex ædificio molesto, non dico prudentis esse, sed fortasse magni animi, si quis sibi ipsi ædificium elegisset, nunc ab illo cœlesti rege deputatum, peregrinanti animæ, si se offensa, contemptuque domini linqui nequit. Non modò igitur ex ædificio quolibet inamoeno, sed nec ex uinculis asperimis migrabo, nisi qui me iunxit absoluat, semperque mihi magis placuit, hæc in re molli & fortunati Regis, quam seueri Philosophi iudicium. Siquidem Darius rex Persarum, bello uictus, desperatis rebus, dum suos hortaretur, ut sibi quisque consuleret, cur non ipse uel morte ludibrium uitæ imminens uitaret, rationem reddidit his uerbis. Ego (inquit) hic legem fati mei expecto. Forsitan mireris quod uitam non finia, alieno scelere quam meo mori malo. Ego quoque, quisquis me status seu corporis, seu reliquarum rerum manet, sortem meam præmeditatus operari, uidero quid de me hic, quid uel alibi sanxerit rex meus, & sic illo præstante nitam animum formare, ut quicquid erit, lætè si dabitur, aut saltem fortiter, patienterque suscipiat. Interim senectutis iniuriam adhuc nullam sentio, nullasque molestias, iucunda autem multa. Nec assentior quidem Terentiano Chremeti, senectutem ipsam morbum esse, nisi unum forsitan adieceris, quò sit plenior sententia, ut dicatur senectus morbus corporis, sanitasque animæ. Ad hanc ætatem alacris, eo iam eius primos fines introeo, quosque, ut dixi, præcipientes sibi uocat Cicero, ad Augustum scribens, hos

mihi

mibi planissimos, facillimosq̃ comperio. Millia ibi tamē querulorum. Vivere cupientium, gementiumq̃ quod uixerint, unus ego si potero, sine negotijs, sine iurgijs senescam. Quid futuri temporis uerbo utor, iam senesco, iam senui, neq̃ inter loquendum quod sapē accidit principij sum oblitus. Senui (inquam) naturaq̃ gratiam habeo, seu me iter hoc explere uoluerit, quanquam post senectutem nihil sit, nisi senium & mors, illud pars ultima senectutis. Hæc autem uitæ finis, seu supremo labori meo parere maluerit, & si ubicunq̃ uiator desinit, illic uitæ terminus, laborq̃ ultimus sit. Neq̃ enim refert, quātum ire potuerit, si plus non iuit, certē ego rei huius arbitrium, curamq̃ omnem illi commisi, apud quē ut scriptum est, gressus hominis diriguntur, apud quem præfixus est terminus eius, & numerus mensium, & dierum, mille anni tanquam dies externa quæ præterijt. Ipse uocabit me, & ego respondebo sibi, bona utinam, & salubri fiducia. Procedo interea indies lætior, & coarctis meis adhuc reluctantibus, & sequacibus nostris dico: Venite securi, nolite trepidare, nolite senes miseris audire, qui si malarum cupidinum nodis explicitos, non aliter fient, quā si fere implicitos decebat. Nolite illis propter senectutem credere, quæ superficie uenerabiles, uel inuitos facit. Senectus, quo per medias uitæ procellas. Pergitis, non est qualem ferunt, molestissima illis omnis ætas fuit, stultitiæ uitium nō ætatis, docti, modestiq̃ hominis senectus, pacatis animi fluctibus incōcussa, & relictis retrō litium ac laborum scopulis, ac quibusdam quietis atq̃ ocij, uelut apricis collibus rerum turbini obiectis, circumsepta & tranquilla est. Ite modō festinate ut facitis, ubi timebatis naufragium portus est. O ueneranda ante alios senectus, o diu optata, o ne quicquam formidata mortalibus, & si nosce cœperis, foelix ætas. Indignus est ad te peruenire, qui te metuit, indignus peruenisse, qui te accusat. Ego te semper optaui, nunquā timui, ego tibi appropinquantiquoad licuit obuiam processi, ego te uotis expetitam, & præoccupatam animo, aliquando & præsentem teneo, & amplector, o bona malorum uictrix affectuum, expultrixq̃ optima libidini pessimarum, tibi uni post Deo tribuo, quodd præduris compedibus, & tristi carcere relaxatis, liber tandem, meiq̃ iuris esse incipio. Sera quidem fatear, at quō serior, eō gratior libertas. Hæc perditam, mortem mihi iuuentutem fecit, hæc reddita senectutem lætam facit. Rarum spectaculum sed uerū, quam omnes passim, sed ante alios Virgilius totiens tristem uocat, eam mihi obtigisse letissimam, utinam Socrates & Lælius mei uiuerent, si tamen id etiam illis placitum esset, multique alij qui mecum ab adolescentia uixerūt, sed & multi adhuc superant. Si mentior, multi possunt teste redargui, adolescentiam mihi, iuuentamq̃ curis grauem ac subtristem fuisse, notum est, quippe pugnantibus inter se animæ partibus, & dissensione perpetua, ac ciuilibus uelut bellis uitæ statum, pacemq̃ turbantibus. Magnarum opum ualdē auidus, nunquā fui, sed mediocritatem quam amare iam didici, nondum ferre didiceram, & iuuenilibus alijs urebar ardoribus, atq̃ ipse mihi pondus & labor, & supplicium factus eram, ut nil penitus uoto meo magis aduersum sit, qui redire, et si liceat ad illas animi tempestates, unde euasisse salua puppe me gaudeo, & diuinum munus agnosco. Nam quid amicis senibus optari solita est iuuentus, cum ea præscriptione, ut idem animus, eademq̃ grauitas maneat, tranquillitas morum, ac modestia, & sapientia rerumq̃ experientia, & scientia literarum: ornamenta demum omnia, quæ faciunt uenerabilem senectutem dupliciter uanum est. Præter ætatis enim iter irremeabile, quo tamen multos à morte ad uitam, nullum profutis à senio ad iuuentam rediisse legimus, impossibilitas est alia, neq̃ enim possibile magis est, senilem animum iuueni esse, quā iuuenile corpus seni. Cur amicis ergo, magis optant iuuentutem doctam, sobriamq̃, quā solidam ac stolidam senectutem, nisi quod ad annos libidinum amicos, quando aliter non potest, cogitando saltem, anxia mens recurrit, & turbulentissimos motus illos, quorum uelut hostium ē manibus cum cupidissime fugerim, si ad eos reuerti cupiam, non amens modō, sed insanus sim, quosq̃ in me ratio, quoniam sola non poterat, postquā tempore adiuta compescuit, tum demum benē mihi esse primum cœpit, atq̃ ita intus, & extra sensum immutari uisus sum, quasi coruus in cygnum transformeret, & candorem animi comæ candor adueheret. Hæc tam multa præcupide uobiscum dixerim, amici, de ætate male cognita, sed iam mea: de me autem nihil, qui in ea cutus meriti sim, qualiscūq̃, & quamdiu sim futurus, quando & qualiter digressurus nescio, nihil inquam, nisi hoc unum, quod senectutis ad laudem, cunctis quibus noscor audientibus profiteor intrepidus, atq̃ affirmo. Nec me tristior iuuenis, nec lætior senex, uos latī, securiq̃

senescite, & gaudere, & ualete mei memores. Ticini

III. Calend. Decembris.

Peregrinam ac iucundam ualde, nec minus spatiosam ac profundam colloquendi materiam attulisses, si uel hinc mihi satis ingenij esset, atq; ocij, uel tu inde sic quaesuisisses, ut responsuro aliquid uacui reliquisses, sed cum ferme omnia quaecunque de hoc ipso, quod ex me quaeris dici possunt, artificiose admodum, copioseq; dixeris, quid nisi de responfore me feceris miratorem. Renouasti planè mecum illud Saluatoris nostri, qui Magistros legis interrogans, eos ipsos nisi obstructæ aures uero essent, dū quaerit edocet, & certè uiro- rum excellentium de re qualibet inquisitio diligens, atq; arguta dur- batio disciplinam tacitam ac latentem præfert, neq; enim nisi magnis ex causis mouentur, quas dū dubij explicant, sæpè illos, quibus nil dubij illic erat, excitant, instruntq;. Id si unquam aliàs, nec præsertim te qugerente accidit. De opinione siquidem ac fortuna, pulchram atq; ambiguum quaestionem, nominatim mihi, uerè autem omnibus in commune utilem moues. Quæ nam scilicet harum sit potentior, cum utranq; potentissimam fatear e. Ponis primum opinionis miros ac multiplices effectus, atq; adeò uiolentos, ut huc, illuc imbecillem animam, alternis motibus sic impellant, ut sæpè illi ueritas uicta succumbat. Quod uti- nam non tam crebrum, uulgatumq; esset, neque quod iam in proverbium abiit, omnia sic opinionibus tenerentur. Nam quid est aliud, ut de me ipso etiam aliquid loquar, quod alter amplissimas inter opes, inops, alter in summa paupertate ditissimus uiuit. Quid hic (inquā) causæ est, nisi opinio utriusq;? Quæ illi diuitias suas angustat, & plurium egestatem ingeritis hinc diuitem repræsentat inopiam, sollicitèq; contemptum auaritiæ persuadet, contento bonis suis animo, & quicquid accesserit pondus nō diuitias opinanti? Quid quod optime ualentes, flere ægros ac phræneticos ridere, ac gellire lætitiā uidemus? Quid uera non ua- leat, si falsa tantum ualeat opinio? quid illud, quod qui sæpè propriè fragilem, & angustū pos- sem, humo proximum, rectus incesse- rat, solidæ & angustæ turris in uertice tremens sterit: item pes, qui fuerat, curruq;, & laterum uigor idem, uis oculorum eadem, locus ipse, cui insisteretur stabilior, firmiorq; opinio sola debili- or, dicam an ualidior, quæ sic animi solitum robur excutiat, ut qui in tremulo stabat, tremat instabili. Legisti ut Calsius eorū unus, qui ill. Cæsari non dico impias ac scelestes, ne quaestionem adhuc dubiam prætereundo diffi- niam, sed audaces certè manus intulerant, in campis Thessalicis, res illac Romanas ciuili- bus furijs rursus urgentibus, sic opinione uehementissima circumuentus, atq; obrutus, Cæ- sare ipsū obuiam habuit armatum, & adacto equo stimulis in se ruentem, ut quem ui- uum, & imperantem ferire non timuerat, sepulto atq; exanimi tergum daret: Exclamans, plenum illud formidinis atq; erroris. De Pauli quidem raptu dubitari potest, quoniam idem ipse, an in corpore, an extra corpus fuerit se nescire ait. Sed profectò Francisci stigmata, hinc principium habuere, CHRISTI mortem tam iugi & ualida meditatione complexi, ut cum eam in se iam dudum animo transulisset, & cruci affixus ipse, sibi suo cum domino uidere- tur, tandem ab animo in corpus ueram rei effigiem, pia transferret opinio. Mitto illam opi- nionem pestiferam uim, quæ totum orbem uallat atq; inficit, quod cum paucissimis, & prope iam nulli scientia, aut uirtus in pretio sit, cunctis ferè mortalibus opes, imperia, uolupta- tes, summa quædam & præcipua bona sunt. Quæ res una, maxime in has miseras, quas ui- demus mortalitæ corda præcipitat. Quid hoc enim, nisi opinionū infinita puerilitas, quam malorum fontem omnium quidā ponunt, nec puto fallantur. Sed quid longinqua, quid uie occulta uestigem, cum domi, inq; oculis clarissimum sit exemplum. Scis tu, quem Medici- næ ars omnium, nō dico maximum, ne de ignotis iudicem, sed haud dubiæ famosisimum nunchabet, quā flebiliter, molliterq;, magna pars ægrorum leues quoq; ferat angores, au- dis quotidie miserabiles illas uoces, heu mihi astitit, quod ob crimen hæc patior? Quid fe- cit: quis unquam passus est talia? longæ sunt equidem, nec ignotæ Herculis atq; Promethei apud Tullium querelæ. Sed tu multas audis, quas nec hi queruli, nec de his agentes Tragæ- dicogitarit. Cum interea summus, ecce hominum nostri orbis ingens Ligurum regnator, Galeaz Vicecomes hic iunior, cuius ad curam, te fama tui nominis è longinquo acciuit, ple- no iam decennio podagram non in pedibus tantum, unde morbi illius nomen oritur, sed in manibus, cubitisq;, atq; humeris, & toto corpore patiatur acerrimam: ita ut iam partes infe- riores, obtorpuerint, ueriusq; contractis, immobiles, non gradiendi solum usu, sed effe- riores, careant consistendi, tam inuictio tamen hæc animo perfert, tamq; infracto, ut cum nos, qui

qui circa illum uersamur extremos, & intölerabiles, tam dilecti capitis dolores, sine lachrymis non cernamus, solus ipse cruciatibus affectum atq; confectum, quasi alienum, ignotiq; hominis suum corpus aspiat, & astantes in stuporem cogat, illius patientiæ magnitudo, monstriq; instar sit ingentis, hominem delicatissimi corporis, summis in delitijs enutritum, & quöd indignationem ac dolorem minus forti animo auxisse potuerat, ætate nunc etiam florida, ac uirenti, insuper & dum membrorum obsequio usus est, peregrinationibus multis ac magnis, nec non bellis, & armorü usu, & ludis equestribus gloriosum, non siccis modö oculis, sed serena fronte. In se illa perpeti, quæ sani in alio mœsti uideant, gementesq; in terroga illos, qui diebus, ac noctibus ei assunt, dicunt nunquam, uel dolentis interiectionem, uel indignantis accentum, ex ore autë auditum, sed hoc semper. Multa mihi magnifica Deus fecit, si hoc unum incommodum, bonis tantis immiscuit, nihil est quöd de domino meo quærar, sed sunt plurima de quibus gratias agam. Sit nomen Domini benedictum. Qua quidem æquanimitate, tam insolita, & patientia tam insigni, mihi fateor dignissimus uideretur, cui ualitudo prosperior data esset, nisi quod infallibilis Dei præscientia, omnia examussum librans, sæpè difficultates corporis, animæ tribuit ad salutem. Neq; uerö patientiam, largitatem, sollicitudinem, mitem lætis in rebus, imperterritü in aduersis animum, & quo nihil est mirabilius, in hoc corporis sui statu, interq; rerum morus & fortunæ minas, uniformitatem ac perpetuam alacritatem, & quæ id genus necessaria nouit esse regnantibus. Quibus ex rebus, illud Septimij Seueri Romani principis, in hoc nostro luce clarius eminet, caput imperare non pedes. Delectauit me de illo hæcenus tecum loqui, cuius nostrum uterq; uirtutem diligit, morbum odit, cui tu omnem, si qua humano ingenio fieri potest, ego quàm solam possum, uotis ac precibus opem fero, de quo idcirco prolixius agere, ipse mihi permisi, quöd & ipsum ad nos, & rem ad propositum pertinere sum arbitratus, unde enim hæc tanta diuersitas. Illum leuia muliebriter, hunc graui ferre uiriliter, nisi ex ea ipsa opinione, de qua loquimur, qua scilicet illi persuasum sit, dolorem omnem magnam esse miseriam, huic contra, nil nisi in animo miserum esse, in quem si se erexerit nullum miserix, nullum passionibus aditum patere. Hæc prouide, quæ in corpus incidunt, quamuis amarifuscula experimenta esse animi, materiamq; uirtutis difficilibus gaudentis, & mollia quælibet execrantis. Deniq; hinc extremum illud, quöd alter tristis, ut magna pars mortaliū, alter lætus moritur, quia uidelicet cū mors una sit, opinio est diuersa. Venio nunc ad epistolæ tuæ partem alteram, quæ de fortuna est, cuius tu potentiam uerbis exaggeras, nectus solus, sed ferè omnium ingenia, in hoc unum pari nixu, uaria licet assertionem, conueniunt. Itaq; Crispus in omni re dominari fortunam ait, uellem uirtutem excerpisset. Cicero humanarum dominam rerum dixit. Qua in re Virgilius ab illo, quem in multis sequitur Homero, eousq; dissentit, ut cum apud illum nusquam sit fortunæ nomen, ut perhibent, quöd nihil illa esse censeret, apud hunc nostrum, nō nominata, potensq; duntaxat, sed quodam loco omnipotens, etiam sit fortuna, nec me fugit quosdam nostrorum, & olim, quöd ab Augustino iustissimè apprehensum est, & nuper in cœlo illam posuisse, ceu numen aliquod, quöd mirari satis nequeo, nisi uulgi forsitan sequantur errorem. De quo Satyricus loquens:

—Te (inquit)

Nos facimus fortuna deam, cœloq; locamus.

Turpe est autem sapientum disciplinam, ut sequaces multos habëat, sequi uestigia delirantium, à quibus toto calle diuertere. Ea demum summa philosophia est, passim certè multos, qui fortunam propitiā, non uirtuti tantum, sed diuino etiam auxilio anteponant, & fortunæ amici malint esse quàm Dei. Quamobrem non potest, nisi magnum aliquid uideri, de quo ita docti sentiant & indocti, in multis dissonum humanum genus, ita consonet. Quid hic dicam, aut quid extimem. Non mihi qui de bona fortuna inscribitur Aristotelis libellus ignotus est, nec Ciceronis illud oblitus sum. Magnam uim esse in fortuna, in utramq; partem, uel secundas ad res uel aduersas, quis ignorat? Nam & cū prospero statu eius utimur, ad exitus peruehimur optatos, & cum refluat affligimur. Sed cū hoc simul illud Lactantij memini uerba ista discutientis. Primum enim (inquit) qui hæc scribi posse quicquam, si hoc dixit, tanquàm & ipse, & omnes sciāt, deinde qui etiam quæ uera sunt dubia conetur efficere, hoc putauit esse clarum, quöd illi esse debuit, uel maximè dubium. Nam sapienti animo falsum est. Quis (inquit) nescit. Ego uerö nescio, docent me si potest, quæ sit illa uis, qui flatus iste, & qui refluat. Turpe igitur hominem ingeniosum id dicere. Quöd si neques, probare

probare non possit. Postremo, quod is, qui dicit, ad sensus etiam retinendos, quod stulti sit hominibus, rebus incognitis temere assentire. Is planè uulgi, & imperitorum opinionibus creditis quam fortunam putet esse, quæ tribuat hominibus bona uel mala. Hæc Lactantij forsan ante tempus inferui, quod directè proximis Ciceronianis illis, aduersa erant. Rursum uerò nō sum nescius, Augustinum, quod in opère suo quodam, sæpè fortuna nominasset, ne ab alio reprehendi posset, consulto id quidem, ac prouidenter, ut reliqua. Caterum uir ille sanctissimus, & de lacris agens rebus, nō immerito prophanum fortunæ nomen exhorruit, ego autem peccator, & utriusq; secularibus olim studiis occupatus, millicies nomē. Hoc literulis meis inseruisse uideo, nempe quo & uulgi ora, & doctorum libros hominum plenos noueram, quin etiam adeo me nominis huius nōn pœnituit, ut nouissimè de utriusq; fortunæ remedijs, libellum scripserim, non fortunam duplicem, sed bifrontem statuens, de quo libro quid alijs uideatur, eorum sit iudicium, qui audierint, aut legerint. Ego ex quo ad exitum ductus est, nec ex illo profundè aliquid degustauī, nec experiri fuit, quantum meis ipse consilijs adiungere, eò tamē mihi probatior factus est, quo illum quibusdam magnis ingenijs gratū ualde, & optatū sensi. De hac igitur re, tam trita, cuius, ut dixi, non modò sæpissimè mentionem feci, sed etiam nominatim scripsi, quamuis uulgatū & publicatū loquendi morem secutus, id fecerim, quod mihi ad uulgares sapiūs, quam ad Philosophos sermo esset. De hac (inquam) in arcāto mei pectoris, ubi multa & nota mihi cum populo lis est, quid uerè sentiam sæpè breuib; attigi, quasi eminens uiibrans meæ aciem qualiscunq; sententiæ & nunc: quoniam cogis expressius attingendum, de quo fateor, ut de alijs multis, aliquanto libētius aut direm, quod & utilius id reor, & tutius, sed interrogationem tantū uiri dissimulare nō potui. Scio igitur ut audiuiisti, magnos uiros scripsisse de fortuna, & me parū scio, nomenq; istud & secularibus scriptoribus usitatum, nec intactum sacris. Teneo Augustinum ipsum, dū de fato ageret, quod nescio an idem, quod fortuna, an cōsanguineus sit illius, inter multa dixisse. Nūi forte fatum à fando dictum intelligamus, id est, aliquando. Non enim abnuere possumus, esse scriptum in literis sacris, semel locutus est Deus, quod enim dictum est, semel locutus est, intelligi immobiliter, hoc est, incommutabiliter, est locutus. Hac itaq; ratione possemus, à fando fatum appellare, nisi hoc nomen, iam in alia re foleret intelligi, quo corda hominum nolumus inclinari. Et eodem libro, Prorus (inquit) diuina prouidentia regna constituuntur humana: Quæ si propterea, quisquam fato tribuit, quia ipsam Dei uoluntatem, uel potestatem, fati nomine apellat, sententiam teneat, linguam corrigat. Et si, hercle, sic accipiamur, ego quoq; magnum quoddam, & ineluctabile fatum, ut Maro ait, seu fortunam non inficior. Si enim tam magna, tamq; urgentia principum mortalium sunt præcepta, quam maxima extimanda sint diuinioris edicta, etsi non posse equidè fata mutari, sed trahi posse: Homerica primū, post Virgiliana sit fictio, uerè tamē nec mutari nullatenus, nec differri queit, nec uis ulla, nec fuga, nec tergiuersatio, nec dilatio locū habet. At ut uulgi, nec exigua literatorum, quoq; hominum pars accipit, fortunæ nomen, clarè fateor, nec indocti uereor infamiam, credere me nihil esse fortunam. Quæ res forsan in primis, facti me rationem, qui de eo scripserim, quod uel scirem, nihil esse uel crederem, respondebo. Me de fortuna quidem nihil, sed de remedijs contra illam, quæ fortuna dicitur, scribentem collegisse, quæ mulcere, uel augere humanum animum uisa sunt. Quæ quoniam uulgo fortuita dicērentur, nomen antiquū tenui, ne lectorem uerbi controuerſia deterrerem, & scriptis alienarem, & scribenti. Scio ego persuasum publicè, quotiens fortè quid accidit, & absq; apparentibus causis (sine causa enim nihil accidit) id esse fortuitum, eamq; Fortunam dici. Exempli causa: Paterfamilias peregrè profecturus, & nulli fisis thesaurum humi infodit, quod rediēs inueniret, iuitq; nec redijt. Logum post tempus, rusticus terrā fodiens, aut fundamentū iaciens architectus, id reperit, non hoc ille mente egerat, non hoc iste quærebat, sed ille ut thesaurum absconderet, hic ut agrum coleret, seu domum strueret. Fortuna (inquiūt) fuit amborum. Illius ut perderet, huius ut inueniret. Ego hanc rem multis apertissimā, nō discerno, eum qui thesaurū abdidit patrē familiās, fuisse scio, eum qui architectū, uel agricolam quod reperit aurū uel argentū, uel tale aliquid quod reperit, uomere seu ligonem, quo illum ageret manus, brachia, boues, iuitū, & quæ sunt generis huiusce. Vadit aliquis uel Bononiam ut studeat, uel ut orer Romā, uel non expectatos in latrones lapsus, occiditur. Reuertebatur ab exilio Marcellus, & læto animo patriam repetebat, sed ab hoste impio præuentus occubuit. Talis erat, inquit, horum omnium fortuna. Ego uerò adolescentem studiosum, & deuotum peregrinum, & utriusq; iter, & præterea ciuem bonum, immeritum, exulem, & exiliū locum Mithylenas, & Athenas cedis, & latrones atq; hostes obuio, & mucrones, & incursus, & ictus & sanguinem, & omnino res ipsas atq; actus agentesq; & euentus rerum uideo. Hæc in-

ter quaero fortunam, de qua sermo est, nihil inuenio præter nudum nomen. Nam si ipse-
rum accidentium inopinus ac subitus euentus Fortuna dicitur, quæ diffinitio nonnullorum
est, satis ex hoc ipso rei ueritas, nisi fallor, elicitur. Horum enim, & similium euentus, quis est
alius, quam uulnera, & mortes, & spolia, quorum auctores, nec fortuna, nec fatum, nec om-
ninò alij, quam homines ueri sunt, his atq; alijs inductus, fortunam per seipsam nihil esse di-
centibus assentiri cogor, de quo, ne aliena mihi tribuam, à multis inter quos ab his quorum
suprà memini, Augustino, & Lactantio Firmiano, institutionum libro, & argutè satis, ut ar-
bitror, & fideliter disputatum est. Benè igitur & piè Christianissimi illi fratres, pro ueritate
comprehensi, torquendiq; ac mactandi, cum fortunæ mentionem iudex impius fecisset, bre-
ui ac præcisa, nec minus uera sententia, fortunam Christianos nescire professi sunt, quos ma-
gnorum hominum fuleit auctoritas. Nam ut sileam, duos illos, quos paulò ante non siliui,
qui hoc ipsum sæpissimè replicat, & Ambrosio fata nulla, & Hieronymo nec fatum, nec for-
tunam esse uisum uideo. Ad summam ergo, sermo mihi uulgaris, ut intelligar, de re ipsa, hoc
iudicium meum est, si fortasse non fat uulgare, non fat philosophicum, pium puto, idq; mihi fat
est. Quod quidem sæpè mihi olim dictum, sæpè scriptum, nunquam tamen apertius. Sen-
tio enim, neq; contrariam opinionem, de cuius potestate primum diximus, humanis affixā
præcordijs, & alto errore radicata extirpari, nec loquendi morem publicū mutari posse, atq;
ideò pacem quarens, nonnunquam loquar, ut plurimū, sentiam semper ut pauci. Sin fortai-
sis utar sæpè aduerbijs, à fortuna dictis, cum fortunam ipsam nihil esse dicam, si ergo uerior
illa sententia, neq; enim tanti arcani diffinitorem me profiteor, eorum scilicet qui uolunt,
ut aliquid sit fortuna, uel prouidentia ipsa Dei occultis homini, sed sibi notissimis causis a-
gens, atq; agitans res humanas, seu quod quibusdam placuit, prouidentia ministra, & diui-
narum uolūtatū executrix quædam, nescioq; cum scriptum sit, ipse dixit & facta sunt. Sed
si ita esset, nulli dubium, quamuis opinio intra hominem ipsum sit, fortuna autem exterius
opinione, illam tamen esse ualidiorem. Nempe & opinioni, & animæ, cui illa insit opinio, &
corpori, & rebus omnibus imperantem. Dixi, ecce, quòd occurrit ex tempore, inter occu-
pationes multas, & libros nullos, et curas itineris, totus animo in id uersus, doctis omnibus,
ante alios tibi, amice rei huius certiore iudicio referuato, siquid compertum mihi præscripse-
ris, amplexurus. Vale. Ticini V. Idus Nouembris.

FRAN. PETRAR. LUCHINO DE VERME EQVITI VERONENSI. s. Epist. III.

Contra Turcos profectum, exhortatur ad reditum.

Tenes ut arbitror memoria, nunquam mihi tuum hoc iter placuisse. Quamuis e-
nim in seipsum, & iustus ex causis susceptum, non fat tamen aut præsidij, aut ea,
quæ primum in bellis præcipuum locum tenet, prouidentia circumfultum, ab in-
itio uisum erat. Quod non esset, si ut nuper aduersus rebellantem Cretam primus,
sic nunc aduersus Afsyriam dux esses, sed non ita est. Illic enim tuis hic alienis auspicijs rem
geris, itaq; magis ac magis indies mora mihi inuisa ac suspecta est tua, nescio enim, quid
insoliti metus incidit, quem irritum cœlites uelint, iam mihi tamen: ut uerum fatear, in au-
gurium uergit. Scis quàm fragili stamine pendet res humana, neq; aer ille, neq; comitatus,
neq; curæ tuæ conueniunt naturæ. Redde te nobis, & propera oramus, omnis dies anno lō-
gior expectanti est: redde tuorum oculis exoptatam lucem, aufer animis desiderium tui, iu-
gi deniq; nos pauore libera, uano utinam, graui tamen, & iam certè nimium diuturno, ueni
ergo. Nam si iuisti ut cederes inuidiæ, quod magni aliquotiens fecerūt uiri, ecce tibi illa iam
cedit. Si fastidio identitatis, satis superq; iam uariatū est, sin multa uidēdi studio, quod ne-
cessarium claris futuris uiris, clari quidam uiri extimant:

Etiam multa & certa experientia rerum exterarum longa;

Externorum bellorum occasione circumactus,

Tempus est, ut nostri uicissim desiderio teneare. Demū quolibet animo hinc abijisti, de pro-
positi tui summa, dubium nulli fuit, quæ profectò alia nō fuit, quàm ut quotidiano illo tuo
more, te meliorem faceres. Iam melior factus, redi & Vale. Ticini III. Idus Decembris.

FRAN. PETRARCHA IACOBO DE VERME, s. Epist. V.

De Luchini patris obitu.

O Insidiosa sæpius fors hominum, quàm fortunam uocant, & blanditijs fallax, sed
interdum minax, quodq; est factura prænuncians, hoc nunc more ultimo usa est
mecum, siue ulla, siue altior potestas, de qua quæri nephas, nihil insidijs auctum
est, uulnus hoc fateor, diu ante prouideram, sed impeditentia euadere difficile est.

Præsertim,

Præsertim, quæ ita in alterius manu sunt, ut nullæ nobis in his partes, uel ingenij, uel industriae sint relicte. Horrebat animus moestus augurijs, & toto corpore cōtremiscens, cogitabā semper odiosam mihi, magnanimi tui patris absentiam, semperq; prælagiens, metuensq; quod accideret, ne scilicet rarū illud nostræ ætatis, & patrie nostræ decus, cuius pars æthera celo debita erat, & nūc reddita est, terrestris Italiæ atq; Athesi nobis, pro hac parte ultima Thrax Eubrus, atq; Euxinus eriperent. Super quo, non tacui, quin & illū, & funestā moram, literis ac nūciōrum linguis increpui. Sed fortasse nec ipse aliud poterat, & inuictos humeros impetiosa necessitas, atq; instantis ruinæ pondus urgebat. Sic erat in fatis (inquit Naso) imò uerò hæc uoluntas Dei erat, ut qui à prima adolescentia, iusta arma semper induerat, expeditio-nem nouissima, contra hostes fidei, pro pietate ac religione suscepta, honestissima omnium, sanctissimaq; militia, & armorum usu optimo, defuncti animus, ad illum, cui tot claras uictorias debebat, uirtute armatus, ac triumphaturus ascenderet, quoq; illum peruenisse confido felici laborum fine inuento, quorum sibi nullas serias uirtus dabat, & quoniam mortalium mores flere, ut olim, iam ætatis, nec propositi mei est, felicitàti ego suę gratulor, damnum meum tacitus, moestusq; prætereo. Literam quidem tuam fililegi, acri quadam & amara dulcedine, talis amici, multa mihi suspicia renouantem, cui te similitum fieri opto, inq; hoc summo ut studio niti uelis, hortor ac deprecor. Sic amicos enim omnes, meq; in primis, magno gaudio complebis atq; sufficies, ut tali filio superflite, tantus Pater planè nobis redditus uideatur. Neq; uerò tibi, ut multis, difficilis ad gloriam uia est, habes domi du-cem, quem mireris, quem sequaris, cuius ad imaginem te cōformes. Habes ante oculos speculum, memoriam uiri illius incomparabilis, ac uirtutū omnium exempla domestica, pro-nunum opus, ad exemplar incorruptum scribere, ultimum est, ne ossa illius ex quo amicis manibus transfecta Byzantion, atq; honorificè ibi recondita didicisti, meo consilio amplius moueantur, sed in cœlis quiescente anima illa in terris, inq; urbe regia conquiescant. Tu fili charissime, teq; tuamq; domū uiduam solare, & per uestigia tanti patris age uiriliter & foeli-cter. Vale. Ticini V. Idus. Iunias.

FRAN. PETRARCHA DONATŌ APENNIGENAE GRAMMATICO, S. Epist. VI.

De Pœnitentia, & ad hanc efficacibus sanctorum libris.

DVæ quidem nuper epistolæ tuæ, diuersis diebus à te scriptæ, nescio an & datæ etiam, simulq; mihi reddita, nec sine gaudio perlectæ, saluam exciuerunt scriben-di plurimā, sed occupationum memor, pressi impetum, una de meā quidem re fa-miliari, quæ quoniam nimis una materia est, seorsum ut mos est meus ad illam re-spondebo. Altera uerò tuo de statu, illo (inquā) statu qui solus est tuus, præter quæ cetera, omnia, & breuiā, & caduca sunt, & nutu uoluitur alterius, non enim iam fortunæ tribuam, quod soleo, ne mihi aduerfer, hoc unum uerum & proprium tuum bonum est, quodq; exci-pi ubi, nisi ipse consenseris non potest, animæ statum dico, pœnitentia quo nil de te possem latius audire, ac confessione purgatū salutifera, de qua re multa olim à sanctissimis uiris dicta sunt. Et nunc fortè aliquid à peccatore homine dici posset, si quantum animi tantum esset & temporis. Faciam uerò quod est proximum, & peculiare occupatorum omnium at-que inopum, qui quos ope nequeunt, consilio adiuuant amicos. Accede animo parumper, allū tibi non longè, ut Argiuis quondam ducibus illa infelix apud Statiū nutrix, sed præ-nitidi monstrator fontis, aquæ salientis in uitam æternam, nec uerebor, ne me meus interim serpens lædat, quod & mihi nullus Archemorus, & Mithridaticum est optimū, cōtemptus. Quod præstate ipse non ualeo, unde accipias dabo, & ad illud beatissimum ac Deo amabi-le par hominū te remittam, quos quia inuicem pius amor hic nexuit, & nunc Deo chari-tas æterna connectit, libenter ego etiam scribens, aut loquens, iungere soleo Ambrosium sci-licet, atq; Augustinum sacratissimas animas, & operosissimas cœlestis faui, ac diuini apes e-loqui. Hi enim de hoc, quod nūc agitur, hoc est, de pœnitentia singula scripsere uolumina, quibus nihil utilius, ad securū iter uitæ huius, & alterius spem. Est & Augustini opus aliud, quod Confessionum dicitur, tredecim distinctum libris. Quorum in primis nouem ab extrema infantia, ac materno lacte uitæ totius errores ac peccata omnia, in decimo, autem adhuc superflites peccati reliquias, & præsentem tunc uitæ suæ statum, in ultimis autem tribus dubitationem suam, de scripturis sæpè, etiam ignorantiam confitetur. Qua confessio-ne, doctissimum penè omniū qui fuerint, si quod est mihi iudiciū se ostendit. Hūc librum in-tecto, deuotoq; animo legere, si in cōsuetudinē deduxeris, spero te, pijs atq; salubribus nun-quā lachrymis cariturū, uerecundæ quidem, sed expertus hoc dixerim, ut enim ductu eius quem diligis, ad hæc uidetior lectiōne uenias, scito illū librum, mihi aditum fuisse, ad omnes

sacras literas. Quas ut humiles, & incomptas ac secularibus impares, & nimio illarū amore, & contemptu harum, & opinione, de me falsa, atq; ut breuiter, & hoc ipse peccatum meum fatear, insolentia iuuenili, & dæmoniaco, ut intelligo, clareq; uideo, nunc suggestu, diū timidus adolēscens fugi. Is liber me mutauit eatenus, non dico ut uitia prima dimitterē, quæ uel hac utinam ætate dimiserim, sed ut ex illo sacras literas nec spernerem, nec odissem, imò uerò me paulatim horror ille mulceret, & inuitas aures, recusantesq; ad se oculos traheret. Deniq; ut amare literas illas inciperem, & mirari, & quærere atq; ex eis licet minus florum forsitan, at profectò plus fructuum, quàm ex illis alijs antea tam dilectis elicere, neq; uerò dignum erat, nulla ex parte Christianum hominem Augustini eloquio mutari, cū ut ipse dicti operis libro tertio meminit Ciceronianus, eum adeò mutasset Hortensius. Has cōfessiones si aliūde non inuenis, ego tibi exemplar destinabo, ut uel sic boni tui paricipes fiam, quamuis ut puto, propinquius tibi sit apud insignem illum Philosophum, uerum theologum ac magistrum, cuius tuarum in altera literarum mentio erat, uel germanum eius, & professione uitæ parem & scientiæ, duo ueræ lumina suæ religionis Augustini nomen habētis, ac regulā, & Patauinæ geminū urbis decus eximiū quos mihi nō mea quidē, sed illorū uirtus spectata cōciliat, quorumq; sententiā, de me, quāuis non tam iudiciariā, quam paternam pluris facio, quàm detractorum omnium uiperas linguas, ac sibi, quos quotidie in meam famam plures certē, quam credidi, & unde non credidi, nec, ni fallor, merui, feruidum inuidiæ uirus irritat. Sed de hoc alibi, sæpē multa quòd mōstus dixerim, cogente materia. Nunc ultrò breue hoc ad calamum uenit, atq; indignationis auxilio, ne repellerer obtinuit. Vnde cūq; aut ad manus tuas liber ille peruenerit, poteris si placebit, & rebus consentaneū uidebitur, unum ex his, quæ olim in libris ipse meis scholastica curiositate præscribere solebam, meum distichon in primordio eius apponere. Id uerò est huiusmodi:

Hunc ce. er. ad fontem deserta per arida pergat.

Quisquis e. et. lachry. m. quibus impta crimina terat.

Hæc hætenus. Scripsere & alij multi, res ad salutē utilissimas, de his loquor, non quæ scientia implent, & sæpē inflant, sed quæ deuotione humili, humanū animum accēdunt, ut collationes patrum & patrum uitas. Quarum aliqua nō pietate tantū, sed eloquentia referre miris modis, & lectorē adiuuant, & delectant. Qualis est Athanasij Antonius, cuius uita perlecta, multis profuit ad imitationem uitæ, quid nī, aut cum Augustino ut ipse in octauo Confessionū refert, uel audita profuerit. Qualis est. Et Seueri Martinus, & Hieronymi Hilarion, eiusdemq; uel Ioannes Aegyptius, uel Paulus primus æremita, quæ placere tibi ad modum sensi, nec immerito. Est enim nescio, an deuotū, an disertū magis, opusculū, neq; in hoc numero, prætereūdi duo sunt Ioannis Chrysostomi deuotissimi libelli. Quorum alter de Reparatione lapsi, de Compunctione cordis alter inscribitur. Qui quoniam dinumerare omnes longum est tibi, cum uoles in nostro armariolo præsto erunt. His ut delitijs affueas uelim, & his animum cibus pascas, mihi etenim crede, nullis in Hippocraticis aphorismis tantæ ægris spes salutis, aut tam certa remedia. Nec te terreat, utilis consilij dilatio, satius est sero, q̃ nunquam respicere, imò uerò nil quod benè fiat, serò fit. Et si enim non careat mora periculo, cedit illud tamen accedente remedio, quòd si efficax est, serum uitæ non est, mora q; secum ac periculi finis adest. Tragicum illud animo reuolue:

Nam sera nunquam est ad bonos mores uia.

Quem poenitet peccasse penè est innocens.

Pium uerbum etiam si à Catholico diceretur. Quam conuictū sanè meum tibi amicitiamq; utilem dicis, ad scientiam, ad uirtutem, ad hæ ipsam deniq; uitæ mutationem, & confessionis ac poenitentiae amorem, uellem ueræ diceres, & fortassis ut est cæcitas amantium, uerum putas, cum profectò præter raros, nudosq; licet fidos monitus, horum nihil tibi, uel fuerim, uel esse potuerim. Sunt fauillæ autem in animis nostris, cinere terrestri obrutæ, & uelo carnis absconditæ, quas cum spiritus, qui ubi uult spirat, flando exciuerit, fomite amotis & spel cœlestis adhibito, sacrum subito surgit incendium, in his maximè, qui proprium statum, & pericula uitæ præsentis intelligunt, quibus ego te amice connumero. Tu diuini operis, me in partem uocas, essem utinam tibi, meisq; omnibus, uel exemplo. Neutrum sum, uereorq; uere, ultimo potius sinu damnosus, Tuq; hoc ipse, si dimota parumper amoris nube, que magnis quoq; iuditijs officit, per obstantes tenebras oculum figas, sole clarius uidebis. Nō hæc charē mihi, libens dico, libentiū uel tacerem, uel gloriarer etiam si liceret. Sed nihil est uerita te potentius, illa me hinc cogit, inde autem amor tui, ne scilicet tuis in rebus rectus iudex, in meis tacito me labaris. Postremò, quod urgente stylum charitate dixisti ad opes tibi, quæ non nihil nostram amicitiam contulisse, tale fuit, ut non magis admirationē mihi, quam

risum pareret. Ergo ego tibi ad diuitias profui, cui etsi non pecuniam, ac pecuniæ radices, curam, sollicitudinem ac tempus eripui, quem à plateis urbium, sæpè ad solitudinē, & in sylvas, sæpè à negotijs ad ocium traxi. Cui omnes ac quæ festos dies feci, cui deniq; & contāptū desidem, & exigui amorem, & quietis studium, & ad summā, totum meum gelu domesticæ incuriositatis attriciui. Itaq; an hoc unum ludens dixeris, an prorsus in ratione rei familiaris erraueris, incertum habeo. Certè me duce diues nemo, quod nouerim, sed nonnulli pauperes facti sunt. Qui si reditus pateat, diuites iterum fieri nolint, sed ut in te desinam, diū precor, ne te mortalium, uereor, ne tu in finem, iure optimo de me dicas, quod de præceptore suo Antistene Cynicum Diogenē dicere solitum legisti. Ipse me (aiebat) mendicū fecit, ex diuites, & pro ampla domo, in dolio fecit habitare. Vale seu tu diues, seu pauper nostri memor. Ticiui III. Idus Iunias.

FRAN. PETRARCHA FREDERICO ARETINO, 8. Epist. VII.

De notorum modestia.

Magnam, parua ex epistola tua, delectationē cœpi, summus illis lepōs ac festiuitas inerat, quod his multo est melius, non exiguum sanè mentis indicium. Sorte latus atq; contentus tua es, nil humanis in rebus utilius, nullus rectior, ad salutem trames: regna enim, & imperia, opesq; & potentiam optare omnium, assequi paucorum est. Optare autem quod assequi nequeas, quid est aliud, nisi quod habes fastidientem, inefficaci animum labore cōsumere? Tu ergo, quod mediocri uel tenui quoq; gaudeas statu, laudo & probo, teq; his moribus ditiolem censeo, quàm si Croesi atq; Alexandri opes inopes, fragilemq; potentiam acruas. Sic enim qua per hominem fieri potest, ut uulgariter loquar, fortunæ ad te aditū præclustisti, cuius ut uides, uitare illi impetū nequiueris. Mirum dictū, potētia domitrix: insolētis imbecillitate humili rerū dicitur, more ignis, qui in obiectum maius acrius sæuit, ademptione leniendus obstantium, seu etiam extinguendus. Fortuna ergo hæc, quæ dicitur, non thesauros, nec munitas arces, nec instructas classes, nec præualidos horret exercitus, quin his potius irritatur, atq; accenditur, quorum toties se uicticem meminit, atq; unde sibi clarior nunc etiam sit triumphus. At frugalitatem, modestiam, fortitudinem, constantiam timer, à quibus uicta se sapissimè recordatur. Sic tu uitam quàm multi spernerent, & querelis inanibus onerarent æquantimitate ac patientia, non modò tolerabilem, sed iucundam efficis ac foelicem, ut nil habet peregrinatio hæc nostra miserius, sic nil communius quàm querelas. Pauca sunt fateor in hac uita, quibus placendi causæ magnæ insint, sed hominib. natis humana omnia, uel accepta, uel minimè certè flebilis esse debent. Magnæ autem parti hominum, nihil omnium placet, nisi quod uel assequi nequeunt, uel seruari, hinc indignationes, iræq; & de sua sorte cuiuslibet querimoniam immortales, grummosior sine est inter delitias, moestus ac querulus, quàm in supplicibus, aut paupertate tranquillus. Quales multos fuisse, & uadimus, & uidimus. Tot demum inter miseros atq; ingratos, ille solus est foelix, Deoq; gratus, & sibi ipsi propitius, nō qui uel quicquid optat, adipiscitur, uel quicquid adeptus est, proprium atq; perpetuum habet. Id enim nulli unquam obtigit, sed qui uel quicquid euenit, sic aspiciat, quasi unum illud optauerit, uel quicquid amisit, sic cogitat, quasi amisisse sit melius. Bene igitur facis, nec semel tantum, sed his bene, quam sortem tuam lætus amplecteris, sic & illi equidem pretium quæris, & quietem tibi, hoc nimirum esse fortunā, si qua esset, uel superare, uel fallere. Magnas illa tibi diuitias si negat, quin & has spernas, & paupertate tua gaudeas, negare non potuit, negat turbidos urbium honores, quin rure solitario & agresti delecteris uita, præter te unum, nemo tibi præripit, tecum contra illam uirtus militet, hac fretus, nullo usquam certamine uinci potes. Quam omnipotentem enim apud Poëtam nostrum legis, impotentem atq; infirmā, obiecta illi uirtute reperis, nulla enim re, hercle, potentior, quàm impatientia, & mollitie sit humana. O foelix, & meo quidem inuidiosè iudicio, quam semotis urbium plateis, & superborum duris ciuium liminibus dimissis, tibi redditus, nemorumq; & agrorum dulce silentium nactus es, humilemq; plebeculam, & iustitia regis, & stylo laudas. Nec immerito, etsi enim acri sub iudice, nemo bonus, mali omnes, ita tamen aut minus mali, aut certè quos constat, mali ultimo diutius boni. Igitur his conuiue lætus ut facis, tecumq; foeliciter agi credito, quod ad tempus saltem tristi diuitiū, atq; umbroso supercilio, quodq; in primis monstruosæ uestis, teq; in dies transformantū habituum ludibrio liberatus es, quæ ut fugeres, nō Apenninus modò montium mitissimus, sed Athlas, tibi uel Caucasus adeundus fuit. Populum tuum fermè omnem una ueste contentum, atq; contentū uides, nisi festa luce, forsitan in terga paucorum, quos uel ætas, uel res

rusticæ peritia primos fecit, albo interdum color acrius successerit, uides duros calceos, non pedis impedimentum, sed auxilium, masculas togas uides, frigus arcentes, tegentesque, quæ regi docuit natura, non infanias has nostrorum iuuenum, quodque est desperatius, & nostrorum senum uultus modo tegentium, & pudenda nudantium, quibus non est satis infectum, atque oppressum, probris omnibus animum habere, nisi oculos alienos inficiant, ac fatigent. His irascor, hisque iratum amatorem uerecundiæ Deum spero, de quibus me ubi ne quicquam queri scio, ne desino, tanta est indignatio, tamque offensus est stomachus spectaculi foeditate. Quam maxime ob causam, tuum rus, tuumque tibi ocium inuideo, eoque magis quod sæpe, diuque illud expertus, peccatoque uerius, quam fortuna mea urgente, in aduersum lapsus, utriusque nisi fallor status extimator idoneus factus sum. Certe tu oculos, nunc sobrio pascis obtutu, purisque aures uocibus, utraque mihi diuersa fors est, ego superbos, tumidosque de nihilo, atque elatos ciues, atque aduenas, tu humiles humo intentos cernis agricolas. Ego lites, clamoresque furcium, & tubas, & timpana, tu mugitus bouum, labentisque ritui murmur, & querelas uolucrum audis, Philomenam primus ueris nuncia auditibus, ego in urbibus, & quo molestius, nihil Ausonio meo est, inter turbam, & quadrigas premor, tu in syluis & collibus, inter innocuos greges ociosus, ac pro libito uagus erras, & frondentes ramos, & gemmantes palmites, & prata ridentia, reduci mox uisurus ariete. Mihi totius anni facies, penè una cōcursatio, & lutum, & puluis, & strepitus, & lubricum, & cloacæ. Hæ sunt urbium delitiae, quid hinc aliud speres, redeat licet non Aries modo, sed Taurus, Laetique fratres nudi, rosea inter serratasciuiant, non tollunt urbana fastidia, sed mutantur, at ruris facies, semper amabilis, & ingenuis appetenda nobilibus, seu hyemis asperitas, dulciter horrida feris, alitibusque captandis operosa, seu ueris florem, uagis, aptum ac procliue discursibus, seu mensium parens et amica umbris æstas arida, seu diues atque uiridis autumnus, agrestes uario exercet in opere, instantisque brumæ breuius, in motibus pastas oues, ad aprica reducit habitacula, hic arator sedulus, hic uenator diuinus, clamorosusque anceps, hic immobilis, tacitusque piscator, hic fontes, & flumina, & nympharum chori, & specus, & nemora, & musarum diuerticula. Et ad summam, tum qualitate ipsa rerum multiplicium tum uarietate dulcissima est uita illa, de qua olim, dum ea frui licuit, non pauca differui. Vnum quod festiue admodum literarum tuarum finis attigit, in tactu liquisse uoluerim, ne quid prorsus in tuo tibi rure displiceat, cum ex omnibus nempe quæ ibi sunt sobriam, honestamque percipias uoluptatem, unus ut intelligo, non perditus modo, sed perniox, ac perpetuus clangor te anserum inquietat, habet non inficior aurum laborem, hæc improbitas, offendunt quietis, silentique audios, & anseres, & cicadæ stridulæ in ramis, & rudentes in pascuis afelli, & quæ sunt huiusmodi, sed in primis, ineptissimus in triuijs uulgi fragor ac strepitus, nulla enim usquam bellua crede mihi, tædiosior uulgo est. Cætera tamen ferè omnia uel hyeme, uel noctibus saltem silent, quædam uerò noctibus importuna, luce ferias agunt, anserinum iuge tædium, sed quod facile perferas, si in animum redierit, clangore anseris excitatum, quondam Capitolij defensorem, irrumpentes Gallos nostris ab arcibus arcuisse, idque ob meritum multis post seculis, aus huius effigiem illic argenteam extitisse. Quod an illi excubitrices eximie famam quæsierit, an quod haud dubie uigilantissimum sit animal, non noui. Insuper id ipsum an Cal. Nouembribus gestum sit. Atque hic ista, quam cernimus die, illo anserum celebritas funesta processerit, mira utique, si sic excubiarii merces, nouum præmij genus mors. An ex hoc tantum, quod eo tempore optimior, ac fuitque aptior ciuius est, rursus incertum habeo. Sed utrumuis horum opinemur, hæc profecto saluberrima cogitatio, atque huiusce tædij remedium erit optimum, quod nuper dum de remedijs scriberem, casu fortasse ideo prætermisissimum fuit, ut his ad te nunc literis insertum, singulariter, nunc tibi esse utile, ut scilicet quotiens ales illa præsertim noctibus strepit putes te ad resistendum uitij excitari, & confestim arma corripias. Arma, inquam, non quæ apud Aeoliæ Achilli Mulciber, aut Aeneæ, sed quæ intus in anima cœlestis, tibi faber excuderit. Neque uerò minores tibi extimes uitiorum insidias, atque insultus quam Gallorum Manlio. Proinde non anserem, sed angelicum tubicinem strepuisse credito, quotiens nocturnus anser increpuit, et te obsessum, & circumfusus hostes accerrimos, mundum, carnem, dæmonia, recordare, teque per tenebras, ac dumeta reptantibus obuium fer armatum, de quo alibi pluribus tibi in præsens ista suffecerint, hoc addito, ut quotiens ore anseris experredus, hostibus tuis diuina ope, ex altiore animi parte restiteris, arcemque defenderis, nihil hinc tibi, sed totum illi tribuas de quo scriptum est: Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israël. Et iterum: Nisi Dominus a sedient ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam. Et rursus: O umbra reati super caput meum, in die belline qua te maius gloria, ut Manlium, neque benè gesta rei conscientia, atque hinc oriens excellentiæ appetitus, è seruati Capitolij rupe deiciat. Vale.

Rerum Senilium, Lib. VIII. 843

FRAN. PETRARCHA IOANNI BOCATIO, S. Epist. VIII.

De anno ætatis LXIII. frustra infami.

Annus est hodie, & ambito zodiaco sol repetijt Leonem, ex quo tibi frater epistolam illam scripsi, qua securus ipse mei, sollicitum te fortassis fecerim, & si ut uerum fatear, magis me securum iugis meditatio, & quem illa mihi ingenuit cōtemptus mortis, inuitabilis effecisset, quàm quod ea, de qua tunc scribebam Astrologorū comminatio, prorsus contemptibilis uideret. Neq; ideo rursus hoc dixerim, quod illorū nugis plus fidei habeam quàm soleo, sed quia memoria præteriti temporis, uera ne an falsa nescio, an ni fallor uera, & obseruatio, quanta in tam paruo numero annorū esse potuit, propè mihi persuaserant, ex parte uerum esse, quod diceretur septimum scilicet ac nonum annum, uitæ hominū molestos, alterius insultibus, & nouæ aliquid calamitatis aduehere, sed an tertius, & sexagesimus, ex his constans, geminato discrimine, duplo terribilior, ut hi uolunt esse, nō æque mihi persuasum erat, multoq; minus est hodie, in me contrarium ope gratie cælestis experto. Tunc uerò superstitionis illius Astrologice parte altera, non in totum liber, & in rei exitum intentus, expectandum anni finem censi, utq; tibi solitudinem breuiorem facerem, epistolam illam, diu postquàm scripta & signata erat, ad te mittere distuli, quo time-
re de me tardius inciperes. Expectatus finis ecce adest, annus ille terribilis, qualis fuerit, futurusue alijs sit, ipsi iudicent, mihi salubris ac iucundus fuit, raro unquam corpore saniores, ætate qualibet me fuisse memini, priuatim aduersi nihil incidit, publicè uerò duo prosperissima, per hos dies euenire, ita dico, si stabile atq; perpetuum alterum fuisset, alterumq; futurū est illud enim transijt, hoc pender. Si quidem Petrus Cypri rex, Alexandriam cepit in Aegypto, Magnum opus, & memorabile, nostræq; religionis in immensum amplificandæ fundamentum ingens, si quantum ad capiendam tantum, ad seruandā urbem animi fuisset, qui sibi certè non defuit, ut fama est, nisi quod comitatus eius, ex transalpinis maximè gentibus collectus, melioribus semper ad principia rerum, quàm ad exitus illum in medio præclarissimè operis deferentes, ut qui pium Regem, non pietate, sed cupiditate sequentur, collectis spolijs abiēre, nisiq; uoti impotem, avari uoti compotes fecēre. Ad hæc Romanus Pontifex, uerè, inquam, Pontifex Romanus, honorificè nominandus, Urbanus V. quem ut audire potuisti, anno altero, libera quidem, sed fidei epistola cunctantem increpueram, hoc præsentī anno Ecclesiam CHRIS TI, quæ ab ortu meo, usq; ad hoc tempus inter Burdegales & Pictauas uaga, interq; Carpentoractes, Auinionensesq; nouissimè consenuerat, atq; torpuerat, illa de fece eruit, & ad sedem propriam reduxit, magni ac multiplicis principium boni, nisi illud quod Ecclesiæ sanctæ sponsus auertat, bonorum hostis inconstantia labefactet. Hactenus tamen eò gratius, fidelibus animis quo insperatus, uide certè, quod uidere nunquam fateor speraueram, semper optaueram, dignum est, ut & boni huius auctori, totius Ecclesiæ cōsensu pio meis uocibus grates agam, idq; iam meditior, & foelicem annum, hunc immerita liberem infamia, quod dū in alterius epistolæ sine prò miseram, tecum gratuler amice. Non ut im mortalis quidem, sed ut anno huic terrifico superstes, ipse enim inediturus, abiit me relicto, qui ut me mortalem noui, sic & illud scio, quod tertio & sexagesimo anno ætatis, iam nō morar, cui hodie quartus & sexagesimus natalis est dies. Nam ut uides, Augusti Caesaris uxor uerbis, communem seniorum omnium tertium sexagesimum annum etalimus. Non deos autem ut ille, sed Deum oro, ut mihi quantumcūq; superest temporis, id saluis nobis, superstites amici traducere liceat, in Reip. quod ille, ait, & multo maximè animarum nostrarum foelicissimo statu. Vale, Ticini, XIII. Cal. Augusti.

MCCCLXVII ad auroram.

FRANCISCI PETRAR- CHAE V. C. EPISTOLARVM

DE REBUS SENILI

BVS,

LIBER IX.

FRAN. PETRARCHA VRBANO PAPAE V. Epist. I.

Gratulatio producta in suas sedes ecclesia: & exhortatio ad perseuerantiam.



N exitu Israël de Aegypto, domus Iacob de populo Barbaro, facta est in cœlis gratulatio angelorum, atq; in terris hominū pi-
rum, ecce pater Beatissime beasti, quod in te est Christianum po-
pulū. Iam non ultra uagabitur, aut dominum, aut uicarium do-
mini sui quærēs, sed illum in cœlo sursum, & in anima sua intus,
quoniā utraq; sedes Dei est, hunc in terra, & in propria sua sede,
reperiet. Illa, in quā, sede, q; dominus p̄elegit, in quā & uiuēs uica-
rius primus sedit, & moriēs resedit. Orbē nostrū serenasti, & quasi
sol oriēs lōgē noctis algorē simul, ac tenebras effugasti. O' foeli-
cem te conscientia, tam praelari operis, fecisti quod iam impos-
sibile homini uidebatur. Sed Deus proculdubio tecū fuit, is qui
ait apostolis: Sine me nihil potestis facere. Hoc in terrarum & eximium, quod cum Deus i-
pse amator, & conditor humani generis, multis, imō omnibus se offerat, ab omnibus ferē re-
pellitur. Mundus, caro, dæmonia, superbia, uoluptas ac nequitia opprēdere animos, ut assur-
gere porrigenti manum Deo nequeant. Tu imbecillitatis conscius humanæ, non modō nō
repulisti domini cœlestis auxilium, neq; tibi ad aurem cordis salubria inspirantem consilia,
spiritum extinxisti, sed inuocasti eum scio, pijs precibus, lachrymisq; potentibus cœlum fle-
ctere, quas cum ille, qui nullum in se sperantem despicit, auribus atq; oculis percepisset, &
poscenti opem laturus aduenisset, existi ei obuiam, & manu prehensum Dominum tuum,
intimo in thalamo fidelis animę deuotione humili suscepisti. Idq; secretius ne comperto, ad-
uētū regis gloriæ sui & tui hostes obstrepent, & ut soliti sunt, piū, sanctumq; principis impe-
dirent. Inde ubi secum in silentio deliberans, quæ agenda essent, in illo tuo nobili, & glorio-
so proposito confirmatus es, in apertum exiens, illo duce, magnum opus aggressus, supra
omnium spem magnificentissimē consumasti. O' iterum te foelicem, o' foelicem diem, qui te
matris ex utero in lucē edidit, & ceu benignū sydus aliquod mūdo dedit, nūc uerus mihi, ue-
rē summus ac Romanus es Pontifex, uerē Urbanus, uerē Petri successor, uerē uicarius *te s v*
CHRISTI, eras, & ante nō inficior potestate, dignitate, atq; officio, nūc q; est optimum uolū-
tate, pietate, atq; exercitio, neq; enim aut uoluntas sanctior, aut purior pietatis esse potest,
homini quā tibi est, semperq; fuit ut puto, sed nunc ita rebus ipsis emineuit, ut iam nemini
esse possit occulta, neq; à quoquam promptius posset, aut cautiū in actum deduci, sine qua
quidem sterilis est uoluntas, quinq; Pontificum statu parium non animis, & sexaginta, uel
eō amplius annorum negligentias, unus tu diebus paucissimis emendasti. Permite mihi o-
ro te, quā preter tuā benedictionem, nihil ex te cupio, nihil peto, sine adulationis suspitione
pleno ore laudare, quod plena dignum laude censeo, memor quanta cum libertate arguam,
quod reprehensione dignum iudico, paruus uermis, non modō terrarum dominos, sed duo
illa mundi luminaria, duosq; illos gladios iustitiæ, sapē olim, & te ipsum nuper horum alte-
rum ita pupugi, ut aut multa esset fides, aut multa dementia, huius ultimi iudicium aliorum
sit, ego mihi fidei sum conscius, opto, ut benē eant res humanæ, ut quas in statu pessimo ui-
uēs uidi, in optimo moriens relinquam, si quo fideri potest modo. Quod certē post Deum,
nisi per te atq; illum alterum temporalia moderātem, nullo modo fieri posse uideo, aut spe-
ro, perfectō autem si pungere audeo, cur ungere metuam, utrunq; enim Medicæ manus est
propriū, utrunq; ego pari fide facio, & si neutro forsan idoneus. Equidem licet pauca di-
dicerim, multa legi, multa etiam in hoc uitæ stadio decurrēti uisa mihi, uel audita commemi-
ni, & *CHRISTVM* testor, uerē. Deum nihil me uidisse, unquam uel audisse nostro gestum æ-
uo, nescio an & nihil etiam legisse, quod his tuis excellentissimis auctibus comparari queat,
uel inter-

uel intentione, uel consilio, uel effectu. Magna pars principū, & quod mœstus dico, magna quoque pars Præfulum, nil præter seipsum, ac utilitates suas, ac proprias uoluptates cogitant. Tu contemptis magno animo atque oblitis affectibus, qui ut hominem alio forsitan te trahebant, solus omnium Pontificum nostræ ætatis, bonum publicum cogitasti. O uir ingens, si ne exemplo temporum, nostrorum uel raro nimum cum exemplo, qui uirtutem sic amare, sic uoluptatem spernere docueris, & si ueris extimatoribus nulla sit uoluptas gravior, quam quæ de Deo, & de uirtute percipitur, & quod constat nulla sit certior, nulla longæuior, sed loquor de uoluptate uulgarī, quæ nil repugnātius est salutī. Illa quidem uiatores quinque, qui te in hoc ordine præierunt, à recto calle terrenis illecebris, uncisque carnalibus sinistrorsum egi, nunc intelligunt, quanto fuit melius rationem, quam appetitum sequi, & rebus implere, quod polliciti erant nonnulli ex eis, quanque debiti promissio superuacua sit. Quanto fuit honestius agere, quod tantum exigebat officium, quam quod lubrici titillabant iensus, postmodum perituros, neque aduersus ueritatem fictionibus certare, & cum illo ludere de quo scriptum est: O disti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes omnes, qui loquantur mendacium. Nihil est minus Rom. Pont. quam duplicitas, aut fictio, cuius & cōscientia, sole lucidior, & cōstantia persēuerantior esse debet, ut quod de Romano quodam duce, ab hoste etiam dictum fertur, à suo cursu facilis solleatur, quam à suo ille proposito, ac progressu actum piorum. Tu uerus Pater Ecclesiæ, nihil uerbo, multum corde pollicitus, ipsam Ecclesiā agrotantem sentiens, expertorumque consilio medicorum usus, ex infecto exilio, ad originis illam suæ locum, & ad aërem proprium reduxisti. Non tamen à te id facile gestum, quam à me facile dictum est, magnus labor fuit, magna sedulitas, ingens ars, mirumque alti peritioris acumen, uno attractu, tot tam ualidas radices, sine offensione cōuellere. O quid loquor, imò uero cum offensione acerrima, & multorum dolore grauissimo, sed docta manus, ac suavis asperima uulnera leui tactu mitigat. Gratias igitur Deo & tibi, ecce uideo, quod semper optaui, nunquam fateor speraui, uideo matrem meam, sua in sede, ubi te sospite, diu agra esse non poterit, te iubente reducta, te curante sanabitur. Intende illi nunc Alme Patre, toto sacræ mentis ingenio, quod tibi remediorum feracissimum is dedit, qui sponte necessitatibus, & tanto te prædestinauit officio, mores corrigere, medere languoribus, auaritiæ frenâ, pelle procū ambitionem, sobrietatem perditam, repulsamque restitue, fluxam siste libidinem, urge languidū torpore, feruidā irā stringe, reduce cæcā ad rectū iter inuidiam, supercilium elatū, & tumidā compesce superbiam, quod nō facile potuissent, qui has inter pestes educati, consuetudinē in materiā uerterant. Tibi inter uirtutes his contrarias, enutrito erūt cuncta facilia, quod difficilimum fuerat perfecisti, age iam reliqua. Reduc Ecclesiā tuæ creditā custodiæ in antiquos mores, quā in sedes pristinas reduxisti, ut undique fiat irreprehensibilis, & qualis olim fuit, toto orbe uenerabilis, esse rursus incipiat, ac dilecta, quod diu certe nō fuit eorum pace dixerim, qui in culpa sunt, tu ad hoc natus ministeriū, gloriosum imple feliciter. Admone Cardinales tuos, omnes ac singulos ut meminerint se esse mortales, ne semper delitias, sed quandoque mortem cogitent, & æternam uitam, fiant oculos, uidebunt nihil stare, sed breuia, & uento uelociora omnia, totumque quod hic uiuitur, anceps, uariū, tremulum, caducum, ubi curis inanibus, & fallaci spe, quasi in solido pedem ponunt, rerumque contemptibilium curiositate ridicula conflantur. Audio enim, quo nil possem tristius, nilque indignanti⁹ audire, quosdam ibi esse, qui murmurent se Benuenſe uinum, in Italiā nō habere, nunquam fuissent utinam uites ille, paulomin⁹ dixerim, uites uelle, si **CHRISTI** Ecclesiæ, uenenosam usque adeo uindemiam paritura erant: Sed o si habeant charitatem Dei, & hominum, si Petri sedem, si famæ decus, si salutem populi, si animas suas ament, quam modicum id curabant, sed ut curent, quod opinari etiam graue est, cuiusque an illos nescio, me illorum uicem pudet, quod si penitus curant, nec hinc error affixus præcordiis extirpabilis ulla ui est, neque ulla arte medicabilis, ad habendum certe, quod adeo in hianter sitiunt, aperta & facilis est uia, de quo satis ut arbitror, epistola ad te priore disſerui, si unum adiecerō, quod ne ullo pacto fileam, licet obſtante reuerentiā, dolor cogit. Primi siquidem apostoli, quorum isti locum tenent, ubi nam corporis sui sanguinem pro **CHRISTO** in terram funderent, pio studio quærebant, itaque ferè nullus incruentus coelum adſit. Heu mihi, mutata rerum facies, modernis Apostolis diuersum studium, ubi nam scilicet terræ, sanguinem palmitum, uenis expressum suo infundant corpori, neque in conuiuijs tantū, ubi locus ipse fortassis ueniam meretur, sed in serijs quoque colloquijs, prima rei huius est mentio. Non quæ bonos uiros, sed quæ bona uina tellus ferat, illa omnibus præfertur, illa Syon, illa Hierusalem, illa denique Roma est, sola digna, quæ Apostolorum inhabitent successores, atque idipsum saltem, cui uino palma deberetur, recte utinā iudicarent, non tam diu terris omnibus

præolata esset Auinio, non sine multarū nobiliū graui urbī iniuria, tibi enim boni nihil esse, nisi aliunde aduectus notius est, quā probari egeat. Sed obijciūt fluiui, qui & ipse, ante mille annos, utinā aruisset, seu potius nūquā terræ uisceribus erupisset, si ecclesiæ CHRISTI causam daturus erat exilij, ita uerò de hoc fluuiū fabulantur, quasi alius nusquā sit. Sanè si ueteres historias legant, non Pontificum Romanorū, sed reorū, atq; exilio damnatorū sedes est Rhodanus, quē isti nescio, cur ut paradisi fluiuiū uenerātur, imò planē scio, quia scilicet uinū Benuense conuectat, quintum naturæ additum elementū. At tu in pane, & aqua dudum altē, foelicius, qui poscam in delitijs habuisti, suscipe super his paternā iracundiam, increpa, argue, reprehende, castiga, pone frenū appetitui alieno, qui iam pridē tuo proprio posuisti. Solent uitij irasci maxime, qui his carent, uix ad plenū fontibus, culpæ particeps irascitur, neq; uerò quisquis irascitur ulcisci potest, & zelo, & potētia opus est, tibi quidē monasteriū, aremus, religio, & ieiuniū dederunt. Sed præ omnibus illa, de qua multa libens audio, naturalis atq; innata frugalitas, ut gulæ irasceris, Papatus tribuit ut castiges. Qui regis Israël intende, qui deducis uelut ouem Ioseph. Ne lasciuiant oues, uide pastor gregis egregiæ. Et memento, quamuis grauiora sint alia, duo tamen hæc uitia esse, quæ maxime bestialem, accliuemq; humi faciunt humanam uitam, gulam, atq; luxuriā. Doce fratres ac filios tuos, spernere quæ amabant, amare, quæ metuunt, quæ uē oderunt: odisse seipos, qui tam diū oderint quod amandum erat, dignum literis aureis Augustini uerbum est. Nemo potest perfectē diligere, quo uocatur, nisi oderit unde retrocatur. Et post pauca: Nec fieri quisquis qualis cupit esse, nisi se oderit qualis est. Ostende sensibus uagis, adhuc malas domos Rhodani, & palustria rura quærentibus, loca illa salubria, ubi effectum est, quod sanitor cœli, doctor orbis, pariter ut de utroq; canit ecclesia, iudices sæculi, uera mundi lumina, per crucē alter, alter ense triumphans, uitæ Senatum laureati possident. Ostende illis digito, non procul inde ab illius ingentis ac deuotæ foribus Basilicę, ubi Simon Petrus ascendit in crucis patibulum, unde clauicularius regni gaudens, migravit ad CHRISTVM. Ostende paululum distantius, ubi Paulus Apostolus lumen orbis terræ, inclinato capite, pro CHRISTI nomine, martyrio coronatus est. Hæc enim sæpē de suis ducibus cecinerunt, ac legerunt, loca sancta, & arbitror non uiderunt, quæ cū uiderint, hæserintq; animis, pudebit ut spero, prophanorum & infamiū locorum, ad quæ non recto iuditio, sed obliquo affectu, & longo usu amorem immeritum conceperunt. lube illos cogitare, atq; interius spectare oculis, uenerandum ac sanctissimum senem, Petrum, non peregrini uini cupiditate, sed iusto metu mortis absterritum abire, dehinc calle medio, CHRISTVM illi obuium, quo conspectu, statim uerbo unico ut aiunt, ad certam mortem intrepidus remcauit, uideant illum ipsum, mox in cruce pendentem, per quem ipsi sedibus aureis, ac scabellis, eburneis, insistentes, accepisse se sentiunt, nisi ingrati sint, quicquid habent excellentiæ, quicquid opum, quicquid gloriæ. Post aspiciant mentibus gloriosissimi Pauli truncum caput, uas electionis, doctrinæ cœlestis, armariū limpidissimum fidei nostræ solem. Illū cordis auribus audiant, ipsa de morte altis IESVM uocibus, nouissimisq; suspirijs inuocantem, miraculi testes eximij fontes ibi sunt totidem, quot salus dedisse sacrum caput fama est: His ipsis in locis, quæ cæsa ceruix attigerat. Si deuotē uoces illas audierint, deq; his fontibus, pio haultu biberint, & symphonias trāsalpinas spernēt, & nō siticulosos modō fonticulos, qui sunt ad Rhodani angulos, nō requirent, sed succedet ut spero litis altera, & æterna uini Benuensis obliuio, quod scriptoribus rerū, & ueteribus, & nouis incognitum, nec usquā inter uina nobilia numeratū, ab his autē immodica & indigna laude, ceu deorum nectar celebratum meruit, ut à me nunc iuste nisi fallor, quāuis pramordaciter notaretur, & licet gustui sapidum, quia saluti tamen aduersum est, ceu dulce uirus aliquod, omnibus uirtutē sitientibus odiosum sit, & hoc tamē haberi etiā Romę potest, nullo negotio, ut dixi, & sine hoc, non tantū parcē & sobriē, sed profusē & uoluptusē, etiam uesci licet. Habent uerò multa sub oculis, nisi oculos obstruant, quæ uel terrestris uig, uel cœlestis patriæ gloriā cogitantes, nobiliori quodā sapore permulceant. Sed quoniā de his sæpē multa loqui contigit, hortante materia, & infinita res est, sacra miracula, almæ urbis amplecti, rotum hoc tuæ prouidentæ relinquēs, ad id redeo, quod in te mihi mirandum, laudandumq; delegeram, quamuis ut uerum fatear, promptior sit admirationi animus, quam expressioni stylus, assurgat tamē, ut quod ille intus loquitur, hic describat, legendumq; alijs offerat, quocunq; charactere, modō ut intelligar, nullam hic eloquentiæ famā quaro. Sentio ego Pater Beatissime difficultates ac labores tuos, quos in executione præclarissimi operis passus es, non aliter inquam illos sentio, quā si omnibus interfuissem. Audire mihi uideor Cardinalium blanditias ac susurros, ex cōdicto sacratissimis tuis auribus ingestos, ut ab incepto dehortarentur, teq; inde retraherent, quo cunctantem urgere affusi, ac supplices debuissent.

Quorum

Quorum certe propositum admirari cogor, nec mirari satis possum, stupor ingens, monstrum incredibile, Romanæ ecclesiæ Cardinales, sic Romanam urbem, Romanamq. Ecclesiam uel odisse, uel formidare, uel spernere. Quis enim præter hos solos, fuit unquam, qui suum titulum gloriosum præsertim, atq. utilem non amaret? Notum prorsus, ac triste prodigium, uis totæ reuerentiæ, tantæq. sapientiæ, ac doctrinæ, in solam matrem, optimè meritam, duos esse, & si dici licet impios, qui ut breuissimas, fugacissimasq. reliquias, incerti tēporis in loco pessimo, sed dilecto exigant nō attendunt, quid sibi, quid ecclesiæ, quid humano generi expedit, quid placitum Deo sit, præter enim paucos Italos, qui ut puto, expectabant redemptionē Israël, & qui in exilio uixerāt, in sua, & cōmuni omnī patria mori oprabant, præterq. germanū tuum unicū, qui tecū ab infantia nutritus, teq. mirari, & imitari solitus, nil omino aliud, quam ut uelle didicit, aut nolle. Cæteri omnes sic exilij finem, ut principiū habebant, cōsuetudine cunctis in rebus potentissima, de patriæ exilium, de exilio patriæ fecisti, quæ omnia libentius, ut par esset, his scripsissem, quos hæc ex tangunt, nisi & numerus capitum, & olim mihi notissima elatio animorum, respiciens, indignanter quicquid auribus delicatis infertur, asperius obstitissent. Illi igitur scripsi, ad quæ culpe omnis expertē, pertinet sola correctio, quicq. nō styli asperitatē, sed rei ueritatē, neq. cōditionē, sed intentionē scribētis examinat. Proceđo autē, & hos transeo, quos tuo iure cōspicere poteras, uel si cēpto harerent, tuo iudem iure contēnere, ut tamen tua modestia nota esset, omnibus hominibus, aduersus hos quoq. & peruersas horū opiniones, inflexibilesq. sententias, multū te laboris ac molestiæ perculisse nō dubitē. Illud notissimum ac maximū, quod reges ac principes, quibus te pro Ecclesiæ decore morigerū præbes, his consentientes, quæ autē tota mente discordes, suauiter, grauitēq. ut iniqua uota deponerent admonendi erant. Ante alios inclytus rex Francorum, Ecclesiæ filius, qui deuoto quidem, sed iuuenili amore matrem cupiens propinquā, nec cōsiderans, quantō honestius ac melius ab futura esset, ad te abitum meditantem, quos potuit laqueos direxit, quibus sacros pedes apostolicos, ad omne pium, sanctumq. opus patissimum implicaret, cōtum scilicet ac disertum, ut perhibent quandam uirum, qui coram te ac fratribus tuis, cupidē nimis audientibus uerba faciens, in eo partē maximā suæ orationis assumpsit, ut cœlotenus suam Galliā attolleret, Italiamq. deprimeret. Magnum opus, atque arduum. Nec sibi tantum, sed cuiuscq. difficile, ne dicam impossibile. Nequit enim sermo hominū res mutare, & si sæpē mendacio uerū uolet. Et o utinam præsens, te mandante, dignus fuerim, quā licet impar eloquio, & inferior statu, ueritatis auxilio fretus, illi calumnizē respondere. Ostendissem illi forsitan, te iudice, rem se aliter habere, quam diceret, & nūc si causæ suæ fides, deq. hoc ipso literatū inire certamen est animus; quam uis semper occupatus, & iam fessius offero me duello, pro ueritate, pro patria. Scribat igitur, uel q. dixit, uel quæ potest. Ego illi Gallo, Italorum ultimis respondebo, & erit utilior disputatio scriptis cōmissa, quam uerbis. Verba enim fugiūt, scripta manēt, illa ad paucos, hæc ad multos, illa ad præsentēs tantum, hæc etiam ad abentes, posterosq. perueniunt. Spero iudicē CHRIS TV M habens & te, conuictorior illi uiro, alioquin docto & insigni, sed in loquendo calore, atq. impetu animi prolapsū, quo non deuit, facile probaturū me falsa esse, quæ minime ut auguror, si mandata de capite suo dixit: Nosce mihi uideor regis adoleſcētis, canū & senilem animū, ac præcipuā quandam urbanitatē, linguæq. modestiā, magnis mihi olim in rebus expertā, insinxisse illi, crediderim, ut te oraret, ut Galliā laudaret, iurare penē ausim, ut uituperaret Italianā nō iniunxit. Sed hic nunciōrū mos, quorundam est, ut nisi de suo aliquid addiderint, nil egisse uideantur. Profecto autem multi sunt, qui non credant sua posse laudari, nisi aliena uituperent. Profunde ut breuiter summam perstringam, de rebus ac gloria Italorum & Gallo- rum, quidē inter utrosq. interfit: adeo notum est, ut dubitari nequeat, ab homine, cui historiarum notitia ulla sit. Nam de ingenijs disceptare ridiculum, libri extant ueri testes, quid quoq. de liberalibus artibus, quid de rerum cognitione, seu naturalium, seu gestarū: Quid de sapientia, quid de eloquētia, quid de moribus, & de omni parte philosophiæ habet lingua Latina, quod non ferme totum ab Italis sit inuentum: siquid enim externi, de his rebus scilicet ausi sunt, uel Italos imitari sunt, uel Italia scripserunt, in Italia didicerunt. E' quatuor Ecclesiæ doctores duo sunt Itali ac Romani, duorum reliquorum alter iuxta, & propē intra Italianā fines ortus, certē intra Italiā doctus ac nutritus, alter in Italia conuersus, & conuersatus, omnes in Italia sunt sepulti. Nullus est Gallicus, nullus doctus in Galliā. Ius utriusq. quo utimur Itali condidēre, conditumq. Itali exposuēre, ita ut horum nihil, aut perexiguum exteris cedat, & in altero quidem longē Græcos Itali superant, de altero nemo est qui litiget. Oratores & Poetæ extra Italiam non quærantur, de Latinis loquor, uel hinc orti omnes, uel hic docti. Sed quid ago, aut quid rem certissimam uerbis traho? Radix artium nostrarū, & omni-

omnis scientiæ fundamentum Latinæ, hic repertæ sunt literæ, & Latinus sermo, & Latinitatis nomen, quo ipsi Gallici gloriantur. Omnia (inquam) hic exorta, non alibi atq; hic aucta sunt, possem singulatim de his agere, sed intelligentibus satis, reliquis nimis est dictum. Et quid, oro, tot tantarum rerum studijs, quod obijciant habent, nisi forte ut est genus sibi placens, & laudatrix sui, unus his omnibus fragosus Straminum Vicus obijcitur. Ad hæc, & omnis hic floruit Politia, & si qua usquâ superest, aliqua in parte Italiæ floret adhuc, duo mundi uertices hic sunt, Papatus & Imperium, iam de armis, de uictorijs, de triumphis, de disciplina militiæ, de iugo deniq; gentium omnium, ac tributis annuis, loqui nolim, ne perturbem Gallicum ingenium. De moribus uulgaribus fateor Gallos, & facetos homines, & gestus, & uerborum leuitum, qui libenter ludant, lætè canant, crebrò bibant, auidè conuiuentur. Vera autem grauitas, ac realis moralitas, apud Italos semper fuit, & licet, quod flebile damnum est, uirtus toto orbe decreuerit, si quæ tamè eius sunt reliquiæ, in Italia, nisi fallor, sunt, siquid est peruersi motis, inter ipsos est, nusquam aduenæ tanto sunt in honore, & de quo nemo, ne conuiciator ille quidem dubitet, nusquam tanta est Ecclesiæ, seu potentiam illius, seu deuotionem non Italici tantum, sed totius credentis in CHRISTVM populi metiære: Vt quæ hic orta, hic adulta, hic ad summum gloriæ culmen euecta est, hic Deo uolente, teq; agente, ut spero, in perpetuum permansura. Est fateor Gallicana pars Ecclesiæ opulenta & nobilis, sed Ecclesiæ caput, ut imperij, in Italia esse nemo sani capitis neget, siquis horum est incredulus, Romanum patrio titulum permutet, tunc quid fuerit, sentiet, & quid sit, interq; suum premium caput, imaq; membra, quid intersit, intelliget, durum ualde grande, aliquid debere, cum nolis. Si Romani adeo nominis pudet, Romanas abijciant dignitates, & res suas, ac patriam, ut uerbis, sic electionibus præferant. Ego uerò sat insanus sum, qui suadeam Italianas Ecclesiasticas dignitates suas abijcere, quibus solis magni, clariq; sunt, his qui non suas Italicas ciuitates ambiant, atq; usurpent, inaudita tyrannide stupeñte Petro, CHRISTO autem mirante etiam ac minante, & nisi ille de cælo, tu de terris occurritis, quandoquidem incertum, quo germine hausto, Itali consopiti sunt, actum est de rebus nostris, seruam mox Italiam, & propriè quod dici solet, Ecclesiam militantem, imò & armatam uidebimus, & pugnantem de imperio, non de fide. Denique etiam triumphantem, priusquam ad cælum, arcusq; sydereos sit peruentum, & singulos clericos, singulis urbibus triumphaliter præfidentes, donec expectetis, qui nunc dormiunt, omnia deformentur, & reformentur mutatione terribili. Quamuis autem probè nouerim, eos quod suadeo non facturum, scribo tamen interim ipse, quod meum reor, quod tu alme pater intelligas, & ipsi si audiant forsitan moueantur. Et profectò si adduci possint, ut patrijs suis bonis contenti, externum inuisum pondus abijciant, erit hoc nobilis odij atque indignationis ingenuæ, potius quam id maxime spernere quo maxime gloriantur. Magis eligeret uir fortis ac magnanimus, feudum quamuis pingue deponere, quam ab inuiso domino possidere. Certè Domitius ille captus ad Corsinũ, non opes, aut dignitatem aliquam, sed qua nil est homini carius, uitam ipsam quam à lul. Cæsare nolens ac tristis acceperat, ubi primum honestæ mortis affuit facultas, uolens ac lætus, importunum quasi pondus abiecit. Expectaui, ego, fateor interdum, ut hi nostri proceres, idem facerent, & urgente odio ac cogente superbia, Italica dignitatum nomina, & inuisa ornamenta deponerent. Sed ut uideo frustra expecto, certum est consilium eorũ, & quauis iniquum & ingratum, uanum utique non est. Firmauerunt sibi sermonem nequam, ut Italiam rodant simul atque oderint, incumbunt & cõtemnant, dumq; hos laqueos absconderent dixerunt, quis uidebit eos? Atqui ego eos uidebo, uident mille alij, uident omnes. Quis tam cæcus enim usquam est, ut ista non uideat? Vident, inquam, sed taciti omnes, imò muti. Ego etiam, nisi mihi uocem pietas patriæ, & rerum indignitas extorsisset, cum alijs tacuissẽ, & fortasse consultius memorans illud Crispi pueris quoque notissimum. Frustrà (inquit) niti, neque aliud se fatigando, nisi odium quærere, extremæ est dementia. Scio enim, me ne quicquam loqui, & sentio hinc mihi magnorum hominum impendere odia. At profectò non maximi, cuius ex hoc certè non odium timeo, sed amorem spero. Alioquin neque ego te tam fidenter alloquerer, nec tu me tam patienter audires, quod ex tuis ad me literis, atque à te uenientium relatione cognoui. Neque demum ille esses, quem te fama loquitur, mundus credit, ego etiam scio, non uerbis proloquentium diuersitate uariantibus, sed rebus quæ mentiri nesciunt fidem habens. Credant denique te, alij qualem uolunt, ego te scio, & CHRISTI cui in spiritu tuo seruis, & Petri cui in officio succedis, & Ecclesiæ cui præsides, & Apostolicæ sedis, cui insides, ad extremum totius Christianitatis, & in primis Italici armatorem, quod nisi ita esset, nunquam tu Ecclesiam ex inferno illo, qui contiguus patriæ tuæ erat, tot retrahentibus atq; obstantibus, carnalium uictor affectuum, ad Italiam redu-

reduxisses, ubi si tu uixeris, & in te sanctum uixerit propositum, nil Ecclesiæ metuendum uideo, nil penitus non sperandum usq; ad recuperationem etiam hinc sacræ telluris, & peculiaris patrimonij **I E S V C H R I S T I**. Hinc Ecclesiasticæ libertatis, de quibus duobus, tui isti cõsiliarij parum curant, modò uoluptates patriæ saluæ sint, quibus ita se habentibus, totum hoc & laboris pondus, & gloriæ, humeris tuis sentis impositum, magnum opus, merces inextimabilis, infinita: proinde, non satis attendit ille quidem eloquens licet uir, quæ alloqueretur, quam quidam partem primam dixere prudentis, quòd si acriter attendisset, non uicuperasset, eam mundi partem, quam tu unicè diligis, & in qua tua & Ecclesiæ potètià, dignitasq; fundata est. Nempè rem suam, ulli charam ac præcipuam paruipendi, patièter forte aliquis, at libenter nemo audit. Planè quòd de cibus Galliæ, deq; uinis dixit, ad quandam, nisi fallor, iniuriam audientiū pertinuit, ita enim Apostolicos uiros, ceu totidem pisces, aut uolucres cibi obtentu inescasse credidit, ac cõpisse, nimis iam pro pudor hæc, per urbem fama uulgata est, in eligenda, scilicet Ecclesiæ sede, uoluptatum ac ciborum, atq; in primis uia copiam ac gustum, ad consilium uenire, quasi non de Christiana religione, sed de Bacchanalibus consulatur. Heu mihi, nec auditur Paulus ad Corinthios, imò ad Christianos clamans: Nolite iugum ducere cum infidelibus, quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas lucis ad tenebras? Quæ autem cõuentio **C H R I S T I** ad Belial? Adeò ego indignans, mœstusq; animi. Quæ proportio **C H R I S T I** ad Bacchum? Nunquid ideò, quia sacrificium altaris uino eget, Bacchus erit Christianorum Deus. Nec iam **C H R I S T I** præceptis ac monitis, sed Bacchi delinimentis, furoribusq; parebitur. Heu mihi, te, & amplius, quid hoc est, quid audio? Deuit sanè concionatorem illum, ab his nugis tuæ saltem sanctitatis reuerentia, extimatioq; modestiæ, & conspecta tuæ frontis auctoritas deterrere. Sed tu illi quidem, ut te decuit breuibus uerbis ac grauib; respondisti: Domino autem suo, à quo missus erat, nullo melius modo responderi potuit, quàm re ipsa. Non modò enim non distulisti destinatum iter, sed acceleraisti, recolens sæpè moras nimias, magnis principis nocuisse, qui quidem Rex, si ut facit filialiter te amat, & fideliter ueneratur, gaudebit tandem ibi te esse, ubi & tibi salubrius sis & mundo. Inest, non sum nescius, molle quiddam animis nostris, ac tenerum, quo abesse nunquam uolumus quos amamus, quæ res sæpè, & amantis in perniciem uertit. Est autem hoc puerile magis ac foemineum, quàm uirile, uiri enim non ubi sint, sed qualiter, quos charos habent cogitant, & malunt absentibus bene esse, quàm præsentibus malè, ut qui absentes corpore, animo sunt præsentis. Illos audiunt, illos uident, illorum prosperitatis ubicunque participes: at mulierculæ, pueriq;, quos diligunt, semper iuxta se uolunt, nec auelli spontè nunquam sinunt. Non discernunt enim, nec respiciunt finem, sola præsentia ac iocis, & confabulatione pascuntur, neque omnino alium ex amicitijs fructum quærunt. Illi quidem infamatori Italici nominis, tam ardenti, ignoto licet, qui ad causæ suæ uictoriam illud eximium arbitratus est, si patriam suam abundantiorum ciborum, quàm Italiam assereret, quasi non ad religiosissimum, summumq; Pontificem, sed ad coquinæ magistrum Apicium loqueretur, multa possem respondere, nisi me pigret de tam humili tamq; abiecta materia diu loqui, te præsertim audituro, sed si cum illo tantum mihi res esset, efficerem forsitan ut puderet, uirum talem coram uicario ueritatis, tam multa locutum, quæ ueritas non probaret. Certè quòd omitti non debet, Galli sicut scilicet ptum est, usum uitis, & oleæ, Romæ iam adolescente didicerunt. Et quòd constat, gens eadem, frugum, maximeq; uini dulcedine, primò Italiam ingressa, innumerabili quidem cum exercitu, multa & grauius bella nobis intulit, isq; ad Romanæ urbis tunc surgentis incendium, sed præcipitem atque effrenem gulam, puniente Deo, sic ad ultimum strati, deletiq; omnes, ne quis extaret in ea gente, ut nobilis ait historicus, qui incensam à se urbem Romanam gloriaretur. Quòd si mutationem temporum, aut rerum fortassis obijceret, sic præsentem illi & Italiæ copiam, & Galliæ inopiam, ac defectus multiplices enudari, inq; oculos ingeri posse confido, ut non rubor eum solus, sed fames etià, sitisq; corripiat. Et hæc me, quòd inuitus facio loqui cõpulsit, uiri illius animosa procacitas, atq; iactantia, quasi se attollere, & parua pro maximis celebrare decreuerat, quid nostra depressione, siue ullis omnino cõuitijs opus erat: nulli iniuriosum mendacium, sed tantum proposito mentientis accõmodũ, cõnitentiam sæpè promeruit auditori. At in alterius si prorupat iniuriã, aduersario uix carebit, furor etiam sæpè promeruit auditori. Et in alterius si prorupat iniuriã, aduersario uix carebit, furor etiam sæpè promeruit auditori. Et in alterius si prorupat iniuriã, aduersario uix carebit, furor etiam sæpè promeruit auditori.

dem ferè nihil esse. Librata parum ac prærupta nimis assertione diffiniam, bone res v quæ ista cæcitas: Quæ præcipitatio est: Qui liuor, quæ uè impatiētia sic odisse: Ne id ipsum, quod sic oderis uidere possis, quamq; odio dignū sit agnoscere, est ne hoc fortè perfectum illud odium, quod Psalmista cōmemorat, imò uerò longè aliud, penitusq; cōtrariū, perfectū enim odium est, sic malum odisse, ut bonum ideo nō oderis, sed diligas, malo quamuis adiunctū. Contrā igitur, sic malum amare, ut bonum oderis, imperfectū, pessimumq; odium est, & si magnū sit, nō quantitatē. Namq; secundū qualitātē odij signat ista perfectio, si mihi nō creditur, Augustinū audiant, loci illius expositorē. Hoc est (inquit) perfectio odio odisse, ut nec propter uitia homines oderis, nec uitia propter homines diligas, isti autē sic oderūt nos, ut & bona nostra si qua sunt, & nostras utiq; optimas, toto orbe pulcherrimas regiones, solo Rhodani amore odērūt, atq; accusent, nec ad illarū speciē ac decorem circūfufum, uel superficiei tenus intueudum aperire oculos possint, mirū prorsus, sed uulgare malū, ut qui in re aliqua uehementer errauerit, una animi ruina, multis succumbat erroribus: Ecce, quo nūc animos cogit, inquieti amnis, ac telluris inamœna desiderium immensum, ut dum indigno affectu, quæ sunt ima suspiciunt, maligno defectu, quæ sunt summa despiciant, cumq; urgente uerecundia fateantur, quod utcūq; poterat negari, suadente inuidia, negent illud, quod fateri præsens ueritas, ac uiolenta compellit. Antiqua etenim si negentur, auctoritati hominū, ac librorū fidei derogatur, at negando præsentia, uero ipsi, & intellectus, ac sensuū testimonio resistitur. His itaq; qui sciētes contrā uerum litigant, nil omnino, frustra enī furdo canis, hebetauit iudicium uoluntas. Reliquis si qui sunt, qui ignorantia labi possent, hoc modo responsum sit, Italiæ caput Romā, nec Italiæ tantū, sed totius orbis, multis bellis ac cladibus, interq; alias longa suorū Pontificū, ac principū absentia extenuatam, & attritā, ac penè consumptam, dolens fateor, cuius uastitas, quantum non soli Italiæ, sed membris omnibus, hoc est mundo noceat, & in primis Christiano generi, uident omnes, nisi quorum liuor, tumorq; oculos premit, hæc tamē ipsa Vrbs tot uastantiū ē manibus tibi cœlitis referuata ni respuis, & diuinæ gratiæ, tuæq; uirtutis adminiculo restauranda, fœlicitatem tibi in cœlis æternam, atq; in terris immortalem gloriā allatura est. Potest haud impudenter optare nobilis opifex, ut aliquid rebus desit, quo suum ingenium, sua ars, sua uirtus appareat. De reliqua autē Italia quid dicam, nisi sententiā illam meam ueterem, & ni fallor, ueram, non dico equidem, quam nunc est, memor uniuersalis pestilentie illius, cui nulla ætas parē habuit, à qua uigessimus nunc annus agitur, quæ postea alternatim exhaustū, disceptumq; orbem, quodam uelut annuuario malorū torrente repetijt, sed nō minūs Gallia, quā Italia lacerauit, imò ad impetū pestis aëriæ, terrestris hominū rabies, & longissimi belli furor accessit, tamq; atrociter illis terris incubuit, ut dum malè fida pace, rebus reddita, per ea loca, ad regem missus, iter agerem, cuncta undiq; ferro, atq; igni euerfa conspiciens, lachrymas non tenerem, nō enim fumus, qui ut isti, cætera omnia, nostri amore orbis oderimus. Sed indubiē ac fidenter affirmem, hanc ipsam Italiam, nunquam uiris atq; opibus, & præsertim maris imperio potentior fuisse, quā nostra fuit ætate. Nunquā si concordēs animi, atq; olim benè ualidum caput esset, recipiendo orbis imperio, nec ferendis infidelium tot millibus, atq; indignis imperijs aptiorem. Non sequor animum, calamūq; ne beatitudinem tuam, hac in parte amplius fatigem, maxime cum de hoc ipso multa alibi quæstus sim, non ignarus tamen, his obitare Tarentum, Capuam, Rauennam, aliasq; magnas olim urbes, nūc non ita. Sed opponā illis omnibus, uel hanc unam, unde tibi hæc scribo Venetorum urbem maximam, imò regnum ingens, cui magna olim regna subiecta sunt, urbem longè dissimilem cæteris, utq; ego dicere soleo, orbem alterum, quæ tunc nihil aut minimum fuit, quamuis & Veneti ducis, & Venetiæ non urbis, sed prouinciæ nomen antiquissimū sit, urbis enim nomen, quod meminerim supra Vespasianū principem non legi, sed constat eam, non multis ante hoc tempus sæculis, in hanc magnitudinē excreuisse, sunt tamen & aliæ quas opponam. Ianua olim oppidum obscurum, ciuitas nunc præclara, patria quoq; mea, Vrbs quod uerbum sonat Florentissima, nondum tamē Romana Rep. iam florentē fundata. Quid Bononiam tuam loquar, quam supradicti principis ætate, fœlicissimam dictam inuenio, quamq; ego si qua in terris est fœlicitas, uerè fœlicissimam puer uidi, deinde ut retrogradæ res mortaliū sunt, lapsu temporis, fœlicem, post & miseram ad extremum per hos annos proximos miserrimam uidimus, nunc te auspice, fœlicitati suæ redditam uidemus. Certè hæc & aliæ, in eodem tractu, non antiquæ admodum, bello Punico secundo, per Italiā tonante, à Romanis conditæ siue insigniter auctæ sunt, coeperuntq; esse quod non fuerant, nec multo post tempore, quasi ad nihilum redactæ sese maiores denuò surrexere. Quarū in epistola ad Faustinum, modesto stylo ac pio, meminit pater Ambrosius nominatim Bononiam ipsam, Mutinamq; & Rhegiū, & Pla-

& Placentiam, aliasq; tunc semirutas urbes deflens: quibus hodie, & si non omnibus, plena tranquillitas, decôr tamen, & sua manet integritas. Gaudendumq; quod hac una in re, uiri sapientissimi atque sanctissimi fefellit augurium, quo illas in perpetuum prostratas dixit: ac diruptas, & ad summam, tota hæc Italia pars, quæ candidas alpes, ac uiridem Apenninum interiacet, multo his temporibus est ditior, frequentiorq;, quam antiquitus partes Italiae, humani morem status uarietate testantur. Cæterum opinentur ut libet, nihil est enim opinione liberius, ad multa alia, ui coguntur multi, ad credendum nullus. Credât ergo, si uidetur Italiam nihil esse, quam totus sæpè orbis sensit esse aliquid, an nō saltem intelligunt, in hoc nihilo, totam ferè illam suam excellentiam esse inclusam, nec referre, quàm sit utilis arcu-la, quæ plena thesauri sit ingentis. His explosis alme Pater ad te redeo. Ecce ergo multa inter obstantia, per procellas rerum uarias, atq; aduersos status, uelo pietatis, & rationis gubernaculo, ac remis industriae benè usus, sanctam & uenerabilem matrem Ecclesiam, sua in sede repositiui. Difficile est autem, quin paterfamiliàs peregrè remeans, in domo diu deferta atq; incustodita, multa sit reperiurus correctionis egentia. Hic incumbere, hic omnem sacri ingenij uim exerce, ut sparsa recolligas, lapsa erigas, deformata reformes, nutantia firmes, consumpta restaures, euerfam domum non destituit uir sapiens, sed attollit ac reficit, quod si in singulis domibus uerum est, cur non in omnibus, & in tota urbe, si ita res tulerit uerum sit: hinc igitur incensa, olim, ut dicebam urbe, Trib. Pleb. oblucentibus, migrandumq; censentibus, M. Furio Camillus ut restitueretur obtinuit. Extat oratio, & ciuis, & uiri boni, animo & moribus digna. Quod si tunc accidit, nouitate illa urbis ac temporum ruditate, quod nunc censeas, post tanta religionis, rerumq; coelestium, ac terrestrium incrementa. Habes urbem conuulsam fatcar, sacram tamen, & humano generi, sed præcipuè Christicolis uenerandam, urbem diuinarum & humanarum rerum omnium præcellentem gloria, urbium parentem, orbis caput, arcem fidei, ubi te fideles ament, unde te metuant infideles, non ideo deferendam, quod lacera, & inculta est, sed eò attentius, atque obnoxius repandam, quod maius hinc meritis reparanti est. Hac siquidem Romulus fundasse, Brutus liberasse, Camillus instaurasse laudatur, ille, cuius proximè mentionem feci, uerum ea secularis imperij est laus. Spiritale autem imperium illic Petrus statuit, Syluester auxit, Gregorius exornauit, horum laudes omnium, in te unum transferendi, naturam tibi oblatam uideo. Non horum uni, siue alteri, sed similiter omnibus comparari, ab incorrupta & memori posteritate me reberis, utriusq; enim imperij fundamenta, & incrementa, & ornamenta collapsa sunt, tuq; omnium instaurator. Ex quo miror ualde, quorundam suspensiones hominum, qui te tanta gloria, tantisq; meritis contemptis, ac perditis, abire uelle aiunt, uel ad illud ergastulū, unde Ecclesiam eruiisti, uel nescio quo. Nullus est enim uel sanctitate, uel gloria locus par, nullus ubi tantum ualeas & Deo placere, & hominibus prodesse, qui tui fines ultimi duo sunt, seu uerius, qui tuus in hac uita unicus finis est, gemino sub mandato. Quo pergūt, ubi sistant, unde & pendente lex pariter & Prophetæ. Itaq; nec famæ contrariæ, nec trepidis coniecturis, confusisq; rumoribus acquiesco, nullo modo meum cadit in animū, te sic coepisse, ut sic desinas, fatius enim fuerat, non coepisse. Nil in rebus est deformius, quàm præclari principij fuscus finis, ut quod ait Flaccus:

— Turpiter atrum

Definat in piscem mulier formosa superne.

Quod si in pictura turpe est, in oratione turpius, in operatione turpissimum esse nō ambigitur. Multi sunt & penè omnes, qui præclarū nihil incipiunt, nec infames sunt, quippè nec cogniti, at qui se glorioso principio notū fecit, si id spontè destituat, infamiā non euadet. Tu nō solum coepisti, sed magna ex parte peregisti, uidene tuis manibus, tuum opus euertas. Id enim non modò quā non coepisse, sed quam coeptū omisisse, multo scædius. Solet namq; a di-bus medijs, quidam torpor irepere, specie difficultatis obiecta, profectò autē consummata bona, atq; ad exitum perducta, rescindere inuidia est. Coepto igitur nusquā calle deflexeris, nulla est rector ad salutem, nusquam substiteris, tempus breue, longum iter, lenis laborē operis spes mercedis. Nunquam deniq; in tergo respexeris, nosti enim, quod nemo mittens manum suam in aratrum, & aspiciens retrò, aptus est regno Dei. Nec ignoras, ut uel apud scriptores gentium, Orpheus retrouersus, educam ab inferis suam perdidit Eurydicem, uel apud nostros Loth è Sodomis exeunti, ut saluet animam suam, neque post tergum respiciat imperatur. Quod uel oblita, uel despiciens uxor eius, respiciensq; post se, in statuam salis uersa, exemplum atque utile condimentum posteris liquit, quo in similibus saliantur, ne in lipido rerum gustu, ad ea quæ benè dimiserint animo, aut oculis se conuertant. Quibus ita se habentibus, fama & uulgus suo more ueris, falsa permisceant, meam mihi nullus

nullus opinionem uerbis eripiet. Si te abeunte audeam, nisi uideā non credam, & si uideam uix credam. Sunt quæ uix oculis credantur. Magnam de te, tuisq; de rebus, magnam tua de sanctitate, de magnitudine animi, de constantia, de fide, de ingenio spem concepi. Credo ego, te forsitan blanda ægros animos spe solari, & id agere, ut inter honestæ moræ tædium, & inhonesti spem reditus, elabantur dies, utq; assolet, tempore cōtractum, & tempore desiderium euanescat. Perge oro Beatissime, & ita fac, fac si potes, potes autem omnia supra hominem omnipotentis domini uicarius, fac in titulis suis ædificent, qui tam diu, tamq; auidē in non suis ædificarunt, honesti lapides, honestæ trabes, honesta calx fuerit. Deniq; honestus labor, honestaq; curæ, & honesti sumptus in proprijs, qui alienis in finibus, quam honesti fuerint, quàm decorum, quàmq; cōueniens, quod ruente:

Roma pulcherrima rerum,

Vt Virgilius ait, qua nihil maius Sol uidit, ne sit irrita Horatij uatis oratio, parua & turpis Auinio luper astra se tolleret, & quæ uix competens cauda est, fieret mundi caput. Diffinire non est meum, eorum conscientia relinquatur, qui prostrata Metropoli Vrbi, omnium quæ sub cælo sunt, qui labentibus tectis Apostolorum & suis, imò sanctorū domibus, quarum ædituos sunt profelsi, sparsis ac laceris, domos illic aureas erexerunt, inspectante uniuersorum Domino, ac iudice nescio, an etiam approbante. Fac incipiant Pater prouidentissime, fac incipiant, tantum uoluptas una aliam trudit, actum erit. Mox domorum ueterū, ut cœperint obliuisci, & lutum Auinioniū non mirari, longis erroribus infecti animi, subito conualefcere nequeunt, tempore laxi ut dixi, tempore etiam curabuntur, sed non solo tua mens, tua frons, tua uox, franget auctoritas. Interim dies ibunt, mentes uerioribus sententijs, oculi melioribus spectaculis affuescēt, cum gustare cœperint, quid est Roma, imò uerius, quid est fides, & quid debitiū, quid honestas, si quis homo uel casus eos cogeret, unde tam tristes modo ueniunt reuerti crederent, uel ad mortem, uel ad miserum exilium se compelli. Adhuc tamen & tua sublimis sanctitas, & mea fidelis humilitas scio, & sentio, contradictorib; patent, sunt qui dicant, planē enim illos hinc audio, Romanum aërem insalubrem esse, quibus iam ex parte responsum est, nulla enim non ciuitas, tantū angustissima, sed angusta domus, tam salubris fuerit, quam non suspectam faciant ruina. Quamlibet purus aër si inclusus esse cœperit, fit infamis, hæc Romanam Urbem, eiusq; temperiem, atq; aëris puritatem, uel concutunt, uel accusent, accedit & solitudo longior, & mœnium squalor, ac raritas incolarū. Quæ omnia, quid aliud quæso, quàm illa, de qua supra quæstus sum, Romanorum pontificum, ac principum inuexit absentia. Quidue aliud quàm eorumdem possit expurgare presentia, uetus est prouerbium, cuius Aristoteles meminit: Nulla melius aqua re, quam domini sui oculo pinguescere. Urbem tuam a suis pastoribus derelictam, prouidentia ac pietatis tuæ oculus impinguabit, ac reficiet. Illam tu quod a CHRISTO IESU poscitur, & labentem respicies, & uidendo corriges, nam corrigi quidem illa, ni deseritur, curatiq; potest, nō te ergo deterrēat breuis labor, quo æternum præmium meriturus sis. Redde illi te, imò redditum conserua. Redde illi (inquam) suum caput, statim & membra reddideris, & uigorem, & si nō pristinum at magnū, illum redintegrare nō potest, nisi is qui facit mirabilia magna solus. Redde hominum frequentia, quod stando, mōræq; perpetua spem dando, & contrarij metum, omnem Christianis pectoribus extirpando perficies, ubi hoc feceris, mox & domos erexeris, & aërem correxeris. Quem si infectum naturaliter, quis astruat, obstat illa mirabilis ciuium multitudo, de qua epistola altera ad te scripsi, & quam nullius scriptoris ingenium æquare potest, illa uis animorum, atq; illud robur corporum, quæ nisi optimo in aëre, nec nasci potuerat, nec seruari. Obstat auctorum omnium illustrium cohors, & minimē Romanorum, ne affectus animi testimonij fidem leuet, nominatim eloquentia ille fons lacteus, & historia princeps, apud quem ita scriptum est. Non sine causa dii, hominesq; hunc urbi condendæ locum elegerunt, saluberrimosq; colles, flumen opportunum, quo ex mediterraneis locis, fruges deuehantur, quo mariti com meatus accipiantur. Mare uicinum, ad commoditates, nec expositum niniā propinquitate, a periculo classium externarum, regionum Italiae medium, ad incrementum urbis natum, unice locum argumentum est ipsa magnitudo. Et post pauca. Hic Capitolium est (inquit) ubi quondam capite humano inuento, responsum est, eo loco caput rerum summum imperij fore, quæ sequitur sciens sileo, haud nolim siluisse. Non dico Virgilij apud quem inclyta septicollis,

Et felix prole uirum impium terris cælo animos æquat.

Sed Hieronymi, iamq; is familiarior tibi est, qui aduersus Iouinianū scribens, mentio eius, de qua loquor urbis oblata. Vrbs, inquit, potēs, urbs orbis domina, urbs Apostoli uoce laudata, & sequitur uocabulū Romæ aut fortitudinis nomen est, iuxta Græcos, aut sublimitatis

iuxta

intra Hebræos, linquo alia. Non est igitur mirum, quod grauissimus etiam hostis, urbem regum, siue, ut alij tradunt, urbem templum sibi uisam, & senatū regum, hoc est, ex legibus cōstantē, non erubuit confiteri. Sæpe etenim uel inuitos, ad confelsionē sui ueritas cogit. Id nō modō mirabile, sed stupendū, quod hæc ipsa urbs, sic & amicis, semper & hostibus uenerata, atq; ante omnes alias in honore habita, solis filijs suis Cardinalibus odio sit atq; cōtēptui. Quos tu uerus pater hortabere, ut hos animos ponant, nouos induant, sponsam tuam matrem suā diligant, illam sui præsētia, suisq; operibus exornent, quæ & operibus illos ornet & gloria, neq; tali matre nuda ac famelica externas uestiant ac pascāt, neq; sua indiga, & mēdacia in alienas effundant, quod in propriā refundēdum erat. Id enim scēdum sibi, odiosum CHRIS T O nouerint, qui suo sanguine dicauit Ecclesiam, non solum cœlestibus & æternis diuitijs, sed temporalibus etiam ac terrenis. Quas in aliud quā ipsius in laudem atq; obsequium, spargi nephas, sacrilegiumq; est. Proinde tu uigila, Domini est enim uigilare, serueris stertere, Homerus ait: Non oportet noctu quiescere consultorem uirū, cui populi sunt in cura. Surgere oportet, prius dominos seruis, inq; Aristoteles, & dormire posterus, & quæcunq; decet facere, neq; nocte, neq; die omittere, de nocte enim surgere, ut idem ait, ad sanitatem atq; œconomiam, & philosophiam utile. Tua sanitas non tibi tātū utilis, sed necessaria est mundo, tu nō solius œconomix, sed totius Reip. curam geris, multō maioribus uigilijs indigentis, tu non falsa & inanis, sed ueræ ac solidæ Philosophiæ, ueręq; sapientiæ Dei patris studio uacas, omnes in te unum causæ cōeunt, ut de nocte surgas, ac uigiles. Vigila, inquam, speculare superintēde, quod est propriū Episcopi, atq; uniuersa circumspice, uersatili atq; acri, & uigili ingenio opus est, magnæ cuiusq; rei executio, noctes insomnes, intētumq; animum exigit. De tua quidem optima, ac stabili uoluntate certissimus, alienæ duos obices uoluntatis metuo. Quod tuū est, uel mollire, uel frangere, ne hic pudor atq; hæc macula, frontē premat Ecclesiæ, ne uel hæc fabula sit præsētis, & sequentiū seculorū, ut uiuo saltem, tam præclari ducē operis, sanctissimā Petri sedes iterum deseratur, tam præsertim uis causa, uini scilicet, quod ab homine sobrio, facile sperni potest, uel si nequeat, & trāsferatur agiliter, & transferendo sit melius, neq; uerō ubi erāt, quo reuerti ardent, uinū illud nascebatur, quāuis esset aliquando propinquius. Neq; maiusculū hoc iter est, aliud quā nautarū labor exiguus, quibus nullus satis est magnus labor, ad hoc unū natis, neq; herclē, tã ebriofus unq; fuit aliquis, ut uini amore, in uineis habitaret. Colit uinea, nō incolitur, & in uinea quidē uinū nascitur, legiturq; in torculari premitur, in penu cōditur, in aula bibitur & prima illa sunt uillæ, ultimum hōc domini, uinea tua & illorū est, quāq; uersum, religio uera protēditur, nō tã uino, q̃ rubentī martyri sanguine fertilis, cuius uindemia ipsa est salus fidelium animarū. Sed quæcunq; sit uinea, quisquis ager, ecclesiæ certæ, aula regia atq; arx superior Roma est, quod & si quidam dissimulēt nemo est qui nesciat, ne apud Indos quidem puto, nemo etiam sit qui neget. Redeant ad cor, nec iam amplius contra stimulū CHRIS TI calcitent, durus est enim, neq; iugū eius excutiat. Nam suauis est, & omni leuius libertate, humanissimi uitij est error, obstinatio dæmonū est propria. Satis, superq; satis ertatū est. Sit iam modus erroribus, satis est perditū temporis, extrema ne pereant enitendū est, auertant aures animarum, ab impiorum suggestibus angelorum, periculo sissimī enim sunt inuisibilibus flammis ac iaculis sauiunt. Quos, ut ait Augustinus, in iplis mētibus formidamus, adhibeantq; illas domini præceptis aperiantq; oculos, & uidebunt CHRIS TV M rectum illis ad se iter designantem, illum audiant, illum aspiciant ac sequantur. Cesset pertinacia ac funesta durities, non pudeat uinci, neq; enim ab illo uincitur, & se uincere uictoria summa est. Cui cta autem ritē facturos spero, & tibi credere incipiant, & nouissima sua quæ iam uicina sunt cogitent hæc tam multa pater, ut Ciceronis uerbo utar, sanctissimē atq; optimē, & dixi olim, & nunc addidi, non quia tibi necesse esset hæc audire, sed quia mihi propē necessarium non tacere. Scio enim illos multa quotidie contra hæc loqui, quibus obstare non superbum modō, sed insanum putent. Magni quidem uiri sunt, sed maior est ueritas, & collocutorem modicum, nō dubito atq; humilem reprehensorem, suo quasi quodā iure fastidiunt, sed si se homines meminerint, non fastidient rationem, cui si se subijciant, nec auctoritate nuda niti uelint. Quid his fortē respondeant non habebunt. Illud nec relatu dignum, quamuis id multi prædicent. Esse ibi qui cupiant, sinistrū aliquid, quod CHRIS TV S, cuius res agitur auertat, tibi uel Ecclesiæ prouenire, quo sis pronior ad discessum, atq; hanc ob causam, placuisse illis mortuiculam, quæ ad Viterbium fuit, atq; inde spem nephariam concepis. Ego autem me dicam excellentissimis dominis, sed ne seruis quidem, nisi uilissimis hunc fuisse degenerem, imō immanem atq; impium appetitum, suspicari audeo, qui extremi forsitan furciferi cuiuspiam serum pectus inuaserit, illi equidem quisquis sit, si tam malē quisquam esse potest, respiliscientiam

spiscentiam acueniam, si has nolit, sibi æternum de aliena felicitate supplicium, perpetuitatem uerò rebus prosperis, Ecclesiæ pacē, tibi constantiam ac salutē opto. Peccatorq; licet indignus, in se tamen dignis precibus, illum oro, qui tibi tanti principij mentem dedit, ut uotuum finem, & bonorum operum consumatricem optimam perseuerentiam largitur.

FRAN. PETRARCHA FRANCISCO BRUNO SVO. 8. Epist. 11.

De materia superioris epistole, & de crebra loci mutatione.

Nescio qua seu siderum ui, seu uolubilis animi leuitate, seu lege necessitatis rerū humanarum, dura & ineluctabili adamantinos, ut Flacci uerbo utar, claros summis regum quoq; uerticibus affigentis, seu alia quauis mihi incognita ratione, totā ferē usq; ad hoc tempus, in peregrinationibus uitā duxi. Hic ut boni forte aliquid, sic mali certē plurimū tuli, & si roger, cur nō igitur pedem figis, repeto quod incipiens dixi, causam rei nescio: Sed effectum scio, de quo quoniam abundē alibi dixisse uideo, amplius nihil hic dicam, nisi quod iam audisti, fuisse mihi hos circuitus lucro interdum non inficior, sed sæpius damno. Villicum habui ad fontem Sorgiæ trans alpes, ubi floridiores anni, magna mihi ex parte fluxerūt, cuius & temporis, & loci, & hominis libens memini, quod & tempore illo, nisi tam uelociter abiisset, nil iucundius, & loco si talis, permanisset, nil trāquillius, & homine ni mortalis fuisset, nihil suo in genere letius, nihil ohsequiosius, nam fidelē dicere, detrudere est, ipse siquidē fides erat. Is mihi, ex quo uagari inde cœperam uel proficiscenti, uel redeunti, amica reprehensione solitus erat hoc dicere. Ut uideo sæpē rotaberis, nunquā uerō, mihi crede, ditaberis. Nonnunquam seu exacti, seu instantis itineris utaticum, sic taxabat, ut in illo penē falleret, & monenti, hoc aiebat expendes, & reuerso hoc aiebat, expendisti. Idq; constanter usq; adeo, ut nō agelli custos absens, sed præsentissimus uitæ comes fuisset, inq; omnibus hospitij sedisse ad calculū uideretur, & mirabar, & ridebam, uera licet illū loqui sentiens, quod & nunc maxime sentio, prouerbiū uetus est nostrorū hominū. Non facit muscum sæpē uolutus lapis. Et ut opes fileā quarū fluxus nemo uir magnus inter dāna, quidā etiā inter lucra posuere, quid de alijs dicam, sic uagando notitias plures forsitan quæsiui, sed amicitias pauciores. Quo enim uera amicitia, unū ē maximis uitæ bonis in transitu quæreretur, cū minoribus acquirendis tempore, & cōstantia opus sit, & si aliquas, & simulatas, uel sic uagus habui, quot consistens fuerim habiturus iudicio est, naturā nullā prorsus ad rem, quā ad amicitias prouiore. Iam de ingenio ac doctrina facilis coniectura est, profectō enim plus aliquid ambiēdo uidit, quam uisurus domi fueram, & experientia rerumq; notitia, nō nihil est additum, sed detractum literis. Quot enim studio putas dies hi, discursus abstulerint, ut bibliotheculam ipse reuiscens meā, non inter ueterū tantū librorum aduenā, sed inter mea etiam uiderer opuscula donec sensim, nō sine tempore, ac labore aliquo, in familiaritatem pristinā reuocarer. Quæ iactura haud quaquam leuis est, breuitatē, fugāq; temporis extimanti. Et nisi me hic metus tenuisset, frenassetq; impetum, ut erat adolēcenti animus, & casuum improuidus, & uidendū audis issem ad extremos hominū Seres, atq; Indos, ultimāq; terrarum Taprobanem adissem. Scio quē tunc mihi mens fuerit, non me quidem illa ætate, me labor, non maris fastidia, non pericula terruissent, terruit amissio temporis, atq; animi distractio, cogitantem inde me, plenum spectaculis urbium, fluminumq; ac montium & sylvarum, sed literulis, quas ad id tempus iuuenili studio collegissem, uacuum & inanem, atq; inopem temporis reuersurum. Itaq; consilium cœpi, ad eas terras, non nauigio, non equo, pedibusue per longissimūq; iter, semel tantum, sed per breuissimam charta, sæpē libris, ac ingenio, proficisci, ita ut quotiens uellem, horæ spatio, ad eorū littus irem, ac reuerterer, non illæsus modō, sed etiā indefessus, neq; tantū corpore integro, sed calceo insuper in attrito, & ueprium prorsus, & lapidū, & luti, & pulueris inficio. Vnum sanē, in occidis his meis anfractibus, dictū quā re leuius, perpetior, quod amicorū literas, eorum dico, quos disciplina, & eloquio claros noui, quæ mihi & decore proprio, & amore dictantiū, pro thesauro erant, inter crebras locorū mutationes, sic interdū perdidī, ut est meis simul etiam multa perierint, quæ mansissent, si uni scamno insistere potuissem. Hoc nimirū est amice, propter quod unū in hanc multiplicem modō narrationē incidi, teq; alijs multis, aut sim dubius, & magnis implicittū, atq; intentū rebus, huc perpuli, familiari quodam impetu, qui de nihilo longas sæpē textit historias, poteram nempe, nisi hoc esset hinc initium sumere, quod epistolas tuas, ad me ultimas, quarū alterā dū adhuc Ticini agerē, alteram Venetijs accepi, nunc Patavi quærens, non inuenio, & respondere aliquid uellē, tēpus est enim, imō iam præterijt, siue occupatio siue tarditas mea, siue illa ipsa de qua loquor instabilitas in culpa est, ut ex memoria ego respondeam oportet, quæ si me fefellerit fallax est, cumq; omnes assidue tū uel maxime senes fallit.

fallit, fortasse id eo, quia plurimum illis est debitor, & est depositi maioris fides rarior. Vtq; incipiam, epistolarum tuarum prima pars, ni fallor mea mortis te rumore concussum grauius, deiecitum narrabat, donec uerior nuncius iacentem animum erexit, ad quod unum dixerim: Noli amice, noli obsecro his amplius unquam moueri. Res audies mira ualde. Quartus & uigessimus annus est nunc, ex quo primum fama similis, Liguriam impleuit, quasi non obscuri casus hominibus, sed imperatoris cuiuspiam esset aut regis, fuerunt qui de hoc, ipse tunc uulgares tantus, & tanto studio meditentur, ut uerum tandem in stupore me similiter ac rubore cogeret, tam praecox, tamq; immeritum nomen, tanto clarior iuuenis fui, quam sum senex. Sed haec transeo. Ex illo uix fluxit annus, quo non saltem semel, meae mortis fama reuixerit, mirum & ego ualitudine corporis haecenus semper ferè prosperrima, & mediocri fortè rerum usu sum, & talia non nisi de potentioribus fingi soleant, quorum mors momenti aliquid rebus posset afferre. Mea quidè mors nulli ut reor utilitate magna, paucis damno, Respondeo. nihil penitus afferret. Quid festinant? Quid mendacio anticipant? Quod ut uerum fiat, eis nihil, & si eorum fortè libidinè, ac maleuolentiæ aliquid collaturum sit. Insisterè hoc loco rei causam uestigaturus, nisi quod ad amicū alterū uirū bonū atq; eruditū, simile olim rumore, ac stupore percussus, mea non ociosa de hoc extat epistola. Sed ut summam noris, scio inimicorum haec signenta esse, miraberis unde mihi hostes, sed sic est nullus mihi offensa, nullus odium, multos fecit inuidia. Et hoc quoq; mirabere, cum inuidiosum nihil omnino mihi sit, sed uilibus animis, quicquid uile minus obieceris, inuidiosissimū apparebit. Fingunt sibi quod cupiunt, publicus mos stultorum, & hi quidè, nondum uitae meae, uel dieculam, uel momentum unum, his artibus detraherunt, passioni autè suae, multum per impatientiam addidè. In uno fateor, ut iocosa serijs miscam, iocosa utiq; sed molesta, nihilominus in uno, inquam, horum me mendacis lesus sensis, quod cū ante aliquot annos, Summus Pontifex, nullis meis erga eum meritis, ut cui uisus nūquam, & uix fama ambigua notus erā, nullis meis precibus, sed liberalitate, & clementia sua, sola praebendula illā perexiguā quidem, sed locorum mihi ubi à pueritia educatus essem, consideratione gratissimā, proprio contulisset instinctu, tuq; id mihi uoti mei conscius nunciasset, quarens qualiter literas executorias fieri uellè, uenit interim unus ex his annuis interfectores nominis mei, qui quos manu nequeunt, lingua uulnerant, persuasitq; Pontifici me defunctū esse. Quo te etiā tunc rumore pergrauiter consternatum fama fuit, & tunc quidè, quod uulgare est uetatorum ille sui praemium, ego alieni mendacis poenā tuli, unum dixi, duos dicere debui, simile enim per omnia, sed multo maiori in re, cum hoc Romano Imperatore anno tertio passus sum. Quo audito utrobique cum amicis tunc iocatus, si cum dominis iocari licet, & nunc iocor. Siquidem quod uiuenti datum erat, ut defuncto eripi, sic restitui rediit: uo potuit, neq; hoc dico ambitione ulla ductus, in epistola quam cōmuni nostro, & omnium domino porrigendā, per hunc nuncium accipies, quid cū eo pepigerim, uidebis, ut nil scilicet praeter benedictionē suā, illius ē manibus aut cupiam, aut exposcam. Nec sat scio, an quod olim diu optaui, assequi iam mihi expediens sit, posset forsitan paruo hoc addimento, Patriarchae amantissimi patris mei desiderium. Quo iam pridè uellēcor, & locorum amor me illuc quādoq; retrahere, ubi praedulcis quondam, & quieta fuit mora, nunc o uolubiles res humanae. Ne secuta quidè satis est fatio, quod ipse hinc meis, illic dimissis in reculis sum expertus, propter falsam hanc igitur solam famā, amara leniens iocis hoc dixerim. Te deinceps meis in rebus si me diligis, neq; mendax fama, neq; ueritas comperta deiciat. Scis amice, & me, & te tributo mortis obnoxios, quod nobis cum Pontificibus, Caesaribusq; cōmune est, imò hercle cum omnibus qui sunt, eruntq; de mortalibus, qui fuerunt nempe soluendo iam debitor liberati sunt, ut nulli hominū graue esse debeat, quod omnibus æquū est. Necesse est, ut aut tu de me, aut ego de te hunc accipiam rumorem, non hoc dicerē, si quis res nostras ordo ageret, par existimās, ut qui prior uestibulū uitae huius introij, postico prius egrederer. Sed ah, quod tunc me fefellit haec opinio, quae ne amplius fallat, & cupio, & precor. Vtq; res casura sit, siquidè uerū nuncium meae mortis acceperis, non inhabeo ne suspites, ne sim durior, sed ne uanam omnino lachrymulam effundas, iam hinc moneo, atq; obtestor, neq; multum doleas, imò inquam non plus doleas morientē, quam nascentē doluisses. Nihil doleas igitur, nihil fleas, non est Philosophicū, nec uirile quidè flere naturalia, non minus naturale aut, nec peius est mori, quam nasci, & fortasse melius, pro me potius Deū ora, dum hic sum, benè ut hinc abeā, id abiero ut mitis mihi CHRISTVS occurrat, & meorum immemor delictorum, hoc mihi utile, tibi honestū. Deo placitū. Fletus autem horum nihil, de me quoq; libens loquere, tuo in opere meū, imò nostrū nomen, meq; qua non uisum potes hominem in memoria tua serua, hoc funeris, sepulchriq; genus acceptissimū, amicitiae uera est, reliqua superstitiosa & inania, & caduca. Et haec omnia eo spectant, non ne meā tantū, sed ne cuiuscunq; mortalis a quo gra-

ui mortem feras. Quanquam in hoc ego ipse, sæpè nimis errauerim, quod epistolę meę multę flexibiles, quarum nunc me pudet, quasq; uel nunquā hoc calamo exaratas, uel dū licuit de letas, uellē, apertissimē testant. Vicit me amicorū in moribus, sub pietatis clypeo, mollities, fragilitasq; animi, nūc agnosco, quas ineptias dixi. Quo fructu tot lachrymas tot lamēta, profundī, uel non sentientiū, uel damnātib; quos lugebā. Ceterū nemo melior uiuē dux, q̄ qui illam sæpè errando, & cadendo didicit, non damno humanitatē, ac pietatē, ne inhumanum, atq; impiū dogma sit, sed imbecillitatem in uiro fecineam, atq; agritudinē animi reprehendo, quibus se uehendū quisquis dederit, in ærurnam decidet sempiternā, nunquā enim flendi, dolendiq; causę deerunt, quodq; ait regius propheta. Deficiet in dolore uita eius, & anni sui in gemitibus. Hęc data pœna dīu uiuentibus, inquit alter. At non omnibus, sed his tantū, qui fortuitis casibus, uirtutum inopes, atq; inermes, non æquo Marte congregiuntur, uerbo tecum utor meo, ne dū huic sententię nō uiter uestiendę, operādo, cœptę cursum orationis impediā. His te ergo pro tēpore, mirū dictū contra meā mortē uiuus armauerim, ut dum me hoc tandem carcere relaxatum, quod falsō iam sepius audiuisti, semel uerē audies quod audire si diutius uel uixeris necesse est, consolatore alio nō egeas, memor me, dum adhuc in terris tecum essem, præmonuisse, ne ut mortuum fleas, sed ut laqueo mortis huius elapsū, & uiuere incipientem, laxta memoria prosequaris. Venio ad aliud, quod dicebam memorię depositū, & epistolam quidem illam, multiloquum seu libellum, breuē maui dicere, benē acceptum apud Pontificem Maximū, ut tu ais, gaudeo. Certē enim quis illi stylus, quęcunq; materia scribentis: clara utiq; fides fuit, affectūq; animi scito, nec lingua æquari potuisse, nec calamo, nunquam me adeo uerborum inopem, nulla rerum in parte cognoui, hac me fides egit, quo ingenij fiducia, non egisset, ut de illis rerum moderatioribus, tam liberē loqui auderē. Adiuuabat imperū fidelis animi & calami libertatē eius, ad quem mihi sermo erat, circumspecta profunditas, cui illos multo, quā mihi uel alteri notiores esse, certus eram, ut de illorum moribus secum agens, nihil tam uererer, quā multa præterisse. Egit hoc infallibilis, & æterna providentia terribilis, in consilijs super filios hominum, ut qui princeps Ecclesię, sospitator orbi languido destinatus erat, consiliariissimos suos, familiarissimē scrutaretur, antequā illi eum uererentur, aut metuerent, aut quandoq; uerendum, metuendum uel animis prælagirent. Difficile est nosse hominum mores, sub hypocrisis uelo, fusę ac profundę sunt humani pectoris latebrę, & ut reliquarum rerum, sic mentium color inter tenebras delitescit. Serō iam nubes fictionis obtenditur, uidit illos intrinsecus, eo tempore, quo patebant, hoc mihi apud eum loquendi fiduciam illam dedit, non quod mei, & illorum essem uel sim nescius, & quanta illis ueneratio deberetur, si quod profiterentur, implerent. Sed heu mihi, tota ferē hominū uirtus umbra est, uerba, carmonia, modus uestium, pedum motus, gestus corporis, oculorum flexus, frons, coma, superciliū, singula hęc leniuntur. Interior animi forma negligitur, neq; præterea oblitus sum illā sententiā Ciceronis, quod carere debet omni uitio, qui in alterū dicere paratus est, consonā sententię saluatoris ubi in terra scribens: Vt qui sine peccato est, primus in peccatricē lapidē mittat hortatur. Verū hunc omni uitio carentē uelim, Cicero ipse mihi si nouit ostendat, ego illum fateor, non noui, & si expectandus sit, serō quisquā reor accusabitur. Accedit, quod nec homines accusare propositum fuit, sed ecclesię statū flere, & si is fletus absq; graui hominū nota non esset, & quāuis ego me multiplici uitio laborantē sciā, meum tamen uitium mihi unū, illorum uitia mundo nocent. Semper enim nocentissimi omnium sunt habiti, qui uenenato exēplo, moribus publicis, ceu morsu uiperco nocuerunt, neq; ideo fortassis ausus essem uera loqui, ne mihi quod solita est, cum illis ueritas odium annexum, odio damnū pareret, si ad opes ut uulgus aut potentiam aspirarem, nunc nil cupiens, quid metuam. Solent hęc contrita esse, nasciq; alterum ex altero, cupiditas uerō & metus, frena sunt animi, quę recto spē illū calle detorquent. Neq; tamē his liber ea scriberē, ne scilicet os in cœlū posuisse dicerer, nisi quod scienti omnia narrabam, si fortē nobilissimam, sanctissimamq; animā, ut assolet, notā, licet historię commemoratio excitaret, & quo per se ipsam festinabat impellere, CHRISTO gratias & uicario eius. En uidemus quod uix equidē optare nullo modo, aut sperare ausi essemus, nemo hic sibi laudem arroget, nemo gloriam aucupetur, nullę hic sunt hominis partes alterius, nisi optando forsitan ac precādo, cum in contrarium partes fuerint multorū, ardentissimā illā quidem, sed Deo agente irritā, atq; inanes quo illius sanctissimi patris maior mihi indies admiratio est, priorq; deuotio. Qui per tot tam ualidos obices ægram matrē Ecclesiā, suis solus gestans humeris huc eualit, maiorq; illorum execratio, qui hoc impedire tanto studio nixi sunt, ut fidelium animis, nescio quid suspitionis iniecerint, aliud se aliquid adorare quā CHRISTVM, unde effectum, ut quamuis uoti iam compos

non quieuerim, sed multa nunc, etiā uel æquē acria, uel acriora profuderim, ē quibus epistola secundā, paulo minūs primæ parrem texui, dici enim nequit quanta indignatione animus, rumoribus nouis exarserit, audito, quid in illa sancta quidem uia, non sancti quidem uiatores, contra sanctum me ducem, uel egisse ferūt, uel dixisse. Scis me anni partem Venetijs agere, cuius urbis clāsis, inter alias iter Apostolicum comitantes, una utiq; etsi absq; iniuria reliquarum dicitur, prima fuit in hoc salte, quod ē lōginquo ueniens, omni fere quā longissima est Italia ambita, usq; in intimum Galliarum sinum, atq; ibi abditam Mafsiliam, ubi uiuē accinctus Pontifex expectabat, gubernaculo deuotionis, & obedientiæ remigio penetrauit, hinc multa didici: quæ quam molesta uisu fuerint, eō melior, quod molestissima sunt auditu. Vnum de multis interleram, fuisse ibi nonnullos ex illo etiam uenerabili ordine, qui confestim ut Venetus classem terris eripuit, ceu torti acriter, muliebris eiulatu, omnī in se nautarum simul, uetitorumq; ora conuerterent, quā & conuictijs, ne qua stomachi esset excusatio, blasphemijsq; nō parcerent. O' malum Papam, o' Patrē impiū exclamantes, quoniam terrarum miseros uiuos rapit, non quasi ad Christianitatis unicā, ac supremā arcē urbē Romā, sua in sede catholica futuri reges Ecclesiæ, sed quasi Ctesiphontem aut Memphim Sarracenos in carceres traherentur, uerē ergo miseri filij sic affecti, uerē autem felicissimi Pater ac pijsimus, si Latine dicitur, qui uolentes etiā ac luctantes filios ad salutem ducit. Ego igitur clamor, imō totus fidelium grex exclamat, o beatum, optimumq; ac cœlitus missum mundo Papam, qui Ecclesiam ludibrio exuere ausus, suo in solio atq; honore reposuit, qui hoc uituperat, quid sit unquam laudaturus non intelligo uerē Papā optimū non modō antē alios, sed unum ex omnibus nostræ ætatis, & uerē pessimum atq; impurum os, quod contra indulgentissimum patrem latrat. Merito itaq; Deus illi, qui in his maledictis acerrimus omnī fuit, manifestum ac terribile signum fecit, ut scilicet ex quo sanctam ciuitatem attigit, illico moteretur, qui cum morti proximus esset. Ad Summū Pontificem destinasse traditur, qui dicerent. Persuasum sibi à Medicis, ut si saluus esse uellet, ad suū aërem, atq; patriam remaneret, commeatumq; deposcerent. Quod audiens Papa, quid responderit, ut nil penitus illustrium latet, usque huc famæ relatus insonuit, quæ an uera sint, tu ad sacros pedes assiduus indicabis. Ego enim rei nescius, rem scienti narro, sed id facio, ut si in manus fortassis alterius hæc uenerint, responsum omnibus notum fiat, marmoribus insculpi, & præforibus urbī, ac templorū legi dignū, atq; æterna omnium, sed præsertim doctorū, sanctorumq; hominū memoria celebret. ūm enim mandata nuncij peregissent, ille subito ite(inquit) & domino uestro, amico meo, & scholæ socio dicite. Cura in patriam eundi bona est, modō nouerit, quæ nā patria sit sua, nam terrenā patriā cogitare in hoc statu intēpestiuū, ac mortiferū, cœlestis illa Hierusalē uera patria nostra est ad hāc ergo suspirēt, ad hāc animū atollat, cuius tamen in limine duos se maximos, potentissimosq; hostes quæsiuisse meminerit, Apostolos CHRIS TI Petrum scilicet & Paulum. Quorum uoluntati summa ui restitit, meq; illius executorē, præ cunctis dissuasoribus, omni quo quīuit ingenio retardauit. Illos ergo, dum adhuc licet compūctione cordis, & lachrymis ac precibus mitiget, ut eos sibi propitios, nec obstrusum patriæ limen inueniat, hic insistat, hoc cogitet, omīssisq; curis inanibus, unam hanc arripiat, qua placati Apostoli CHRIS TVM placent, lætamq; illi ianuam regni cœlestis aperiant. Euntes hæc sibi meis uerbis nunciate. O' responsum uerē angelicum. Quo accepto Cardinalis, ille, osq; almæ urbis, non ita multo post, benè utinā, feliciterq; & iam credulus cōsiliij expirauit, & in sanctis quæ oderat, atq; horrebat locis, tanta est CHRIS TV misericordia, sepulturā meruit. Hoc ut modō dicebā, scienti nescius narro, quo nihil unquam dici altius, nihil grauius audiri, ut si ita est, & tu mihi notū facias, et ego alijs fecerim. Si minūs scribas, ad contextum mihi, si uacat responsi formam apostolici, ut si oportet, in hac etiam epistola mutetur uerborum forma. Quæ si ita permanserit, sciant qui hæc audient, rē à me narratā, tuo & ueri testimonia constare, & sic esse ut hic legi. Nam si diuersum scribas, ita hic erit ut scripseris, omninō enim, nec obliuione, nec latebris digna res est, ueniet fortitā post me, qui digniore hanc honestat eloquio, uel ego ipse fortassis alibi maiore nixu incum bam, non dico, ut laudem materiā stylo æquem, sed ut minus incultam posterorū memoriæ transmittā. Quid nunc his quærelas infantiles, & indignas uiris adiciam, quod Benuēse uirū non habent, de quo satis usq; ad risum ac fastidium disputatum est. Et o sanctei s v si in te crederent, non ne confiderent aquæ hydras in uinū optimū posse conuerti, non præcessit eos uinū illud, sed sequetur, ne timeant, quocunq; ierint, & secutum est iam nunc audio, & gaudeo hercle, si uel sic fortē conuictijs abstinerent. Quid quod calor immodicus, præterita æstate Viterbij fuit? Sed an quæso, materiam suis cessuram, delitijs, seq; ideo, quod diuites sunt, frigus & æstus non sensuros, sperant? An ciuitate illa nobilissima, unde tam quæ-

ruli, & tam mœsti ueniunt æstiuis caruere caloribus. An ego, seu ibi non fui, seu quia aliquot annis inde absui, loci illius oblitus sum. Ego uerò, etli neq; apud Aethiopes, neq; apud Arabes fuerim, harū tamen certè nostrarum occidentalium regionum, bonā partē circuiui, plagam enim Arctoam, sermo iste non recipit, nec sum memor, ubi Boreæ flatus cōticuerit, aut Circij. Quod unum ibi refrigerium, unū remedium uitæ est, importuniores alibi sensisse æstus æstiuos, ultimus nisi fallor, Ioannis XXII. Rom. Pont. annus fuit, quo tātus illi cœli feruor inualuit, tanta imbrū penuria, ut ferè omnis umbilicò tenus nuda plebs, per paradysum illum dominorū Cardinalium, lymphatico more discurrens, altis atq; miserabilibus uerbis, atq; uerberibus, mali finem, pluuiam atq; aëris temperiem precaretur. Memini tūc penè omnium, omnis sexus atq; ætatis, uultus, colla, & manus, cutim quasi squamas, quasdam more serpentū exuisse, ut si quis rarus ardoribus, illis inuiolatus oblisteret, non tam carneus quam ferreus putaretur, nec aut aliquid tale usquā, nostro sub axe, sic ad omnes peruenisse scio, aut hos Viterbij tale aliquid passos credo, sed non est ludus, immoderatè uel diligere, uel odisse. Si possibile sit, in cœlo aliquem inultum, ac uolentem in inferno esse, inueniet ille, contra cœlum, pro inferno aliquid his, horumq; similibus permotus indignatione uehementissima, & libertate illa, uiam quam natura mihi, dederat studiū auxit, ætas cumulat, scripsi multa quæ primus leges. Ad te enim primū ueniunt, tuum ultrò subitura iuditiū, in quo precor, ne ut solet, uero amor officiat, seu erè iudica, & uide, an nimia sit libertas, indignatio enim nimia esse non potest. Illud neq; tuum, neq; cuiusquā animū moueat, quod Papā Romanum quo nil maius, imò cui par nihil orbis habet alloquor, quasi illius reuerentia stylum cohibere debuerit, mihi enim, ut uides, magna hinc pars fiduciæ orta est, qd uicario ueritatis, nulla ueri particula occultanda uideretur, præsertim, cum & si uellem, nihil illum penitus celare possem scientem eò cuncta lucidiū, quò manibus suis illa palpasset, ueterumq; medicus uolucrum. Narraui igitur, nō ut ex me illa disceret, sed ut mihi, atq; omnibus nota cognosceret, eorū obnixius, uel curandis his, uel amputandis incumberet, ne paucorum maculæ, lepra serpente, uniuersalis Ecclesiæ corpus inficiant. Qua in te, & si mihi parum auctoritatis esse sciam, ueritati tamen undecunq; prodeanti, auctoritas sua est. Quæ latentiquadā, ut animos ligat, attrahitq; quid enim refert buxæ an eburnæ, an & aureæ, & ornata gemis fistula consonans, & suis constans numeris uox erumpat. At tu, tamen cum hac semel, quæ summo nunc etiam Pōtifici dirigo, solus, tacitusq; perlegeris, & tecum cuncta libraueris, uoca in consiliū quem soles, & quem uelle me, pridem nosti, iuniorem hunc Agapitū Columnensem, sic enim honestius, clariusq; illum dixerim, quā Episcopum Aesculanum, totam deniq; quam primæ epistolæ anno altero legem dixi, cuius te memorem spero, hinc quoq; dictam credito. Addere consilio Columnensem alterum Stephanum & ipsū iuniorem, horum enim ego nominū maiores iunior colui, hos iuniores amo senior, sed habeo, contra hunc quereix causam non mediocrem, ualdè enim amanti, nulla non grauis offensio est, quam sibi si se casus obtulerit, non occultam uelim. Cum ante diem Cal Nouembriū, & Gallia rediens, Apostolici reditus reuocante, fama me in Mediolanensi rure tunc agentem, generosa illa sua humilitate uisitasset, atq; illic inter nos raptim, multa pro tempore longè uelut absentia spatio recollecta, subiti more torrētis effusa essent, inq; hoc colloquio, aliquot pergratæ mihi fluxissent horæ, uix tandem digressi sumus, ipse quidem totus, ut res docuit. Ego uerò mortali tantū mei parte, oculis illū quoad licuit, animo usq; in finem comitatus. Uir ille data fide, quod cum primū Romā peruenisset, latè mihi de omnibus scriberet, quorum noscendorum audidum, me sciebat, & ego ex more amantium, atq; optantium, dies diū numerans promissi exitum expectaui, sed tarditati suæ gratias, hac iam expectatione liberatus sum. Neq; iam mirer, si munusculum mihi optatum, sibi faciliè, promissumq; non misit, cum rem magnam, neq; mihi, sed sibi, familiēq; suę utilem neglexerit, in quo pace sit dictum sua qui mos in amicitijs meus est, excusare illum nolo, nec ualeo. Posset (inquam) aliqua uehemens occupatio, totumq; ad se animū trahens, seu necessaria profectio, seu fortasse, ut res hominū tremulæ ac fragiles sunt, morbus mihi incognitus, segnitiei excusare. Illud autem quid excuset, quod hic idem, adolescentem contraneum nostrum, nunquam aliās uisum, nec uel fama notum sibi, sed eo ipso die, quo me uisit, casu obuiū, paucis inter festinantes uerbis habitis, tanta & tā subita cōplexus amicitia est, ut neglecto me, qui ante triginta annos suus fui, & cui necessarijs de rebus scripturum se sponderat, illum multis postea natum lustris, & qui filij sui filius esse posset, sæpe interim familiaribus, ac iocosis epistolis dignū duxerit. O fors rerum inscrutabilis, ac reposta, non equidem inuideo, miror magis (inquit) Maro, miror certè, unde huic tali uiro, hac ætate, & constantia, ea nouarum amicitiarum curiositas, ea ueterum negligentia, his contentus, hæc si illi dixeris, aut legeris gaudebo. Quem nō

minus id eo si uisum erit, ad examē uoca, liberi enim consilij, & magni ingenij Vir est, meq;
& si nō magnificat, multum amat, patrem sanē meum Patriarcham abfore dolco, consulto-
rem optimū ac iudicem. Age ergo, uel solus, uel cū his, seu cum alijs, quod decori meo, imō
quidem nostro conueniens extimabis. Vnum esse uideo, in quo me emuli mei notent, quod
in laudibus Pontificis multus sim, dicent me forsitā hoc tramite ad Episcopum aspirare, sed
hac me suspitione liberet, ante acta uita, nullis blanditijs res egebat. Potui lapē uel rogatus,
ad eum gradum scandere, dulce est mihi, cum amico, sed in domino gloriari. Scio quibusdā
Romanorum ducum, gloriæ datum, quod triumphī gloriā spreuerint, quo in genere no-
minatim laudatos C. Mariū, Magnumq; Pompeiū, & Augustum Cæsarem inuenio. Ego
triumphos, nec merui, nec contempsī, Deo autē gratias, qui mihi animū dedit, recusandī
ea quæ maxime ab hominib. mei generis appetūtur, idq; ne semel improuide, casuq; aliquo
nō cōsilio gestum dici posset, iterū atq; iterū, hæc se mihi reddidit facultas. Et certe hoc unū
est, in quo illi non crederem, nec parerem cui in omnibus obedire & debeo, & uolo, si me ad
cuiuscūq; urbis Episcopatum uellet attollere. Sat meis sarcinis pressus sum, & si non me a-
lienī implicem, ut peccatori, benē mihi est, usq; quod queror ad inuidiam, malē esse mox in-
ciperet. Omne penē hominū genus noui, multos uidi in excelsō quidem formidabiles, seu
felicem nullū. Omnis altitudo uel ruinæ proxima est, uel consideratione præcipitis ac præ-
rupti status attonita, quo ergo tōt laudes, dicat aliquis IESU CHRISTUM, cunctosq; cœli-
colas, & conscientiam meā testor, nunquam me hæcenus, quod de illo sentio uerbis æqua-
re potuisse, increpui ego illum, dum sic meritorius uisus est, nec tamen interea dignas laudes
silui, quod ad utrunq; me paratū, nec affectibus, sed ueritati, unde operam dare omnes intelli-
gerent, ubi animū totum factis aperuit, neq; reprehensionī ullus relictus est locus, tota eū
mente laudauī, & laudabo dum loqui poterō, nili quod absit, quodq; nec demones, nec ho-
mines demonibus pares efficiant, præclarissimi desertor in itinē, rursum reprehensibilis uide-
retur, uerba enim oportet, aut conformari rebus, aut mendacio deformari. Laudauī eū quan-
tum sciuī, & potui, non quantum debui ac uolui, laudibus suis utctus est stylus meus, non
me fallit dilecti licet amor uiri, nunquam tamen uisi, nescio an uidendi. Non accepti benefi-
cij memoria, non spes, aut cupiditas expectati, sola ueritas me impellit, non hominem cele-
bre, sed uirtutem illam amō, illam stupeo, illam noui, cuius enim nō uidi faciem, facta uideo,
& accedit ad gratiam fateor hinc externa uiri origo, hinc interna acies dissuadentium. Nam
si aut ille non alienigena, aut hī non tam alieni animis, tamq; infesti Italiæ hostes essent, non
tāta uel illius laus, uel mea esset admiratio, omnis enim uirtus eō clarior, quō maioribus ob-
fectis asperitatibus, exercita atq; cōfricta est. Illud enim fieri potest, ut multū & iuditio meo,
& gloriæ eius adijciat præcedentiū uita Pontificum. Valde quidē contrarietas eminet pro-
pinquarū rerum, quæ distantium latuisset. Vbi unum dicam, quod Stephano illi, cuius pau-
lō antē mentio incidit, commiseram, sed auguror eum, non aliter id implese, quā reliqua.
Expectas audire, quid nam rei sit? Quærentem an apud summū Pontificem, pro me aliquid
esset acturus? Oraui, ut post recommendationem mei nominis humilem, breuem adderet
historiam, cuius testem faceret, Anneum Senecam, eo libro quem de beneficijs edidit. Ea ue-
rō est huiusmodi: Alexandro Macedoni Magni nomen Asiaticis uictorijs iam adepto, Co-
rynthij fama illecti, per legatos, ciuitatē suæ urbis obtulerant, qd̄ tale erat, quale si regi Ma-
gno, paruum regni sui oppidum id offerret, ut in oras ultimas, prō tam leui causa ridiculosa
esset, ac stulta legatio, nili illud rem sup̄te perexiguam, natura magnam, atq; optabilem red-
didisset, quod uidelicet honorem illum, ac ius ciuium, nulli unquam alteri, præter Her-
culi tribuissent. Quo respectu, Rex immensi animi, & non solūm parua, sed mediocria cūcta
despiciens, minimum id nō spreuit, sed gratanter amplexus, exemplo docuit, ut rem uilem
raritas charam facit, his præmissis, petij ut inferret, haud ignarum me quā modicum, imō
quā nihil, Romano Pontifici, tam pusilli hominis amor sit, posse tamen eō sibi gratum ef-
fe, quod illū non unus tantū, sed omnino nullus alter eorū, qui in atatem nostram incidit,
Pontificem habuisset. Et si causam quæreret, cur ouis ultima, & infirma pastores gre-
gis dominici non amassem responderent. Quia et si quidam ex eis magnifici, quidam docti
ac facili diuise uidētur, quidā quoq; de me priuatim bene meriti, nullus tamē, nisi me mea,
multos sua fallit opinio, usq; ad hoc tempus suum respexit officium. Et quoniam multa ho-
die colloquendi ardor incelsit, altero quoq; ridiculo te linente locum hūc infertiam. Surgo
ex more, nocte mediā, ad dicendas CHRIS TO laudes, quamuis autem peccatori, & si mihi
Deus dixerit, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meū per os tuum cō-
fessus tamen de misericordia, iustificāte impios, tantam inde dulcedinem & tam sobriam uo-
luptatem percipio, ut nulla pars temporis mihi tam grata, tamq; ex integro mea sit, reliquū

enim sæpe alijs, illud mihi uiuo, neq; ex omnibus, quæ mihi diuina largitas dedit, quæ non pauca erant, nisi ego peccando omnia euerissem, quicquàm est, quo me arctius obligatum Deo sentiant, quam quod me unum fecit, ex illorum numero quod nomen eius laudando inuocant, ac sperando. Ad quod quidem intempeste silentium noctis apertissimum experior, & hic mihi mos, dudum coeptus, ac deinde per omnem uitam, nisi morbus insignis interrumpit, usq; ad hunc seruatus est, diem & usq; ad ultimum Deo præstante seruabitur. Sacro ergo quadragesimali tempore, & cum uigilijs, & ieiunijs attrito corpore, & Ecclesiastico officio longiore fatigato animo ad soporiferam aurorâ, nocturniq; simul finem officij, propinquarem, ter quotidie pro Papa nostro Apostolicò orandum occurrebat. Amicitiam nostrâ iuro, raro olim eo loci peruenerâ, quin me risus lentus ex indignatione ortus, arriperet, quam non ridendi tempus illud esset, sed gemendi. En dicebam tacitus, non tam sæpe pro parentibus, proq; benefactoribus meis oro, qui Ecclesiam Christi in exilio detinet, & uiduâ patitur Petri sedem. Orabam tamen ut poteram, ex quo autem hic amicus Dei fecit, unde tota & militans, & triumphans gaudet Ecclesia, semper ad illum orationis locû sic affectus uenio, & ad Papæ, quasi sancti cuiuspiam præcellentis, seu etiam CHRISTI nomē reuerenter inclinata fronte, trinas preces altius, expressiusq; pronuncio, ut ob hoc unû penè omnia uideat dixisse. Quam in me mutationē, ipse nonnunquam miror, sed mirari delino causam sciens, facit hoc ingēs, & spectata summis in rebus uiri sanctitas, scis ut nihil in rebus nostris amabilius est uirtute, neq; id ago ignorans, peccatoris oratione, patrem illum beatissimum non egere, cū potius benedictione ipsius ego egeam, sed meo alacer fungor officio, dum quod mœstus agebam letus ago, oransq; pro alio profum mihi. Ecce amice, quantam huius diei partem occupationibus tuis eripui, neque exitum inuenio, adhuc enim unum illud occurrit, quod scripsisti, Patrem illum, altissimi ingenij, uberrimæq; doctrinæ, a te ut in illam familiari, humillimamq; epistolam, glossas ei aliquas scriberes exegisse, quod nouo certè Auinione stupore circumdedit. Nam quid hoc aliud dictu est, quam si præualidus, atq; agilis pardus ac semipedalis per transuersum riuuli, transitum, pontem quærat? Sed sic est, nunc intelligo, quod ipsi dicere solent non omnes per omnia dictum prius, à Vergilio,

— non omnia possumus omnes,

Verissimumq; illud est Crispi: Vbi intenderis ingenium ualeat. Assuevit his studijs Dei nutu rector Ecclesiæ futurus, non quæ ocioforum auribus mulcendis, sed quæ populorū moribus corrigendis. Idonea essent, benè autē habet. Tu illic es, modò nostra hæc humilia quidem, sed fidelia legere, interdum uel audire dignetur, uiua ad eum expositio. Vltimum si ritè memini, tuis erat in libris, ante omnes te mortales opuscula mea optare, quæ tuo utinam desiderio digna essent, sed hic est mos amantum, non res extimant, sed auctorem. Ego uerò ut amici uerbo utar, omnia in te cupio transfundere, qualiacunq; sint, id examinandum tibi liquero. Etsi norim, quid ex his, quib. suprema manus imposita est, maxime cupias, id ut primum habeas, curabo, & si ut ueterum fatear facillimum cogitatu est, quantæ totius exigui partes sint, unû longè memorabile, penè mihi abstulit obliuio. Scribis te honoribus uanis, & externis auctum rebus timere, de hoc potius quàm sperare. Sed de diuina interim benignitate confidere, benè ais. Itaq; enim Dauidicum illud, à quibusdam uidetur intelligi: Ab altitudine dei timebo, ego uerò in te sperabam. Tali hinc timore, & hinc spe armatû, nec prosperitas extollet, nec prosterneat aduersitas. Vale iam dicturus eram, dum repente inexpectatus affuit amicus, Romam ueniens, data salute & reddita, quid nam scriberem quæsiuit, auditaq; rei summa, unum auribus meis nouum, animoq; gratû intulit. Cardinalem illum, de quo sigillatim supra dixi, sic in morte contritum, ut deuotius nihil, atq; ita prioris poenituisse peritaciæ, ut alium nullum sibi uellet heredem, nisi solam tituli sui Ecclesiam, quam præ cunctis horruerat, cuius in refectionem, omne suum patrimonium iussit expendi, atq; ibi sepeliri mortuus uoluit, ualuisse illi consiliû Apostolicum intelligo, imò CHRISTI consilium uicarij sacro ore prolatum, quo fera licet, nõ efficax illius animæ mutatio facta est. Et hinc sibi provideant collegæ eius, ut dum datur obstinatos animos, ad amorem suarum sedium, inlectant, nec expectent, pro sanioribus consilijs diem mortis. Anceps enim expectatio est, tu iam tandem uale, nostri memor, & quas aspicias lituras, signa familiaritatis existima.

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V C EPISTOLARVM

DE REBUS SENILIBUS

B V 8,

LIBER X.

FRAN. PETRARCHA SACRAMORO DE POMERIIS EQ. AC MONACHO CISTERTIENS. SVO, S. Epist. I.

Ad Perseuerantiam hortatur.



EMPER & cuius uocibus tuis, & literis delectatus sum, tu mihi es testis, olim in mundo charissime, nunc in CHRISTO longe charior amice, ut omittam quotidiana colloquia, tot per annos multa, & uaria dura illius ac difficilis peregrinationis, atq; inamceni circuitus, quē cum multo labore, nec sine periculo, per terras barbarorum simul egimus, primum ac maximum, & penē unicū mihi in tuis affatibus fuisse solatium. Nihil tamen nunquam ex te, seu de te latius, nihil melius uel audiui, uel audire potuerā, seu legere, quam quod nuper tuis iam sacris digitis scriptum legi, anxius nempe ad euentum rerum tuarum, incertusq; animi remanseram, sentiens te hic ut Augustini uerbo utar, parturitione nouę

uitę, turgidum abire, illinc notos uite ueteris nodos timens, quorsum hac inter erumperes, recensq; propositum quis nam exitus exciperet, expectabam. Ecce euasisti, mundū. O uia-
tor foelicissime, & breuis ambigua uitę uiam, ante uesperam, tuto cautus hospitio conclu-
sisti, & per quot labores, & per quanta pericula scio ego, sciunt omnes, nemo autem certius,
quam tu, qui te uiuum esse, & tantis asperitatibus resistere potuisti. Credo nunc, tecū tacitus
mireris, tuum ipse terreum ac mortale corpus, aspiciens, uerē aut ut nullum saepe animal fra-
gilibus, sic interdum nullum durius est homine. Itaq; nunc leuissimis prostratus impulsibus,
ceu non suram & malē harentem subito animam pōnit, quod de multis accepimus, quorum
quosdam gaudium ingens, uel inanis etiam letitia, alios dolor, nunc magnis, nunc paruis ac
leuib; conceptus ex causis risus alios, alios uiaē passā granum unicū. Deniq; Fabium
Senatorem pilus unus in potu lactis absorptus, pręcluso spiritu necauit, possent ne oro, ma-
gis friuolę causę mortis existeret. Contrā uerō, nonnunquam uel uulneribus, uel ruinis in-
uictus, ita spiritum tenet, ita emisisse illum creditus aliquando reuocat, quod de multis aspe-
ximus, etiam ac legimus, ut nihil omnino uiuacius humano corpusculo uideatur. Horum
tu unus ex numero es, quod ut clarē uideas, hūc parumper flecte animum, & post cursum
uitę pręcipitis iam subsiste, respiciensq; in tergū remetre memoriter uias tuas, libra actus,
annos numerā, curas examina, desideria contemplare, tunc intelliges, per quot lapidosi iti-
neris anfractus, quam quietam domum per quos fluxus procellosi maris, quam trāquillum
litus attigeris, & duci tuo gratias ages, qui per medias te Syrtēs, & per Scyllam, ac Charyb-
dim inter Syrenes ac scopulos, ad salutis portum, salua puppe perduxerit. Vt salubrem enim
tibi augeam stuporem, noli illos cogitare, qui ē uitę huius tempestatibus enatant. Illos co-
gita qui merguntur, qui quoniam non comparent, pauci uidentur, cum sint plurimi. Dies,
imō ætas tota me deficiet, numerantem casus hominum non communium modō, sed illu-
strum, miserabiles ac famosos, unum ex illustribus, ex plebeis alterū attingam: quos & noui
ambo, & notissimi nobis olim uiri, tibi nondum forsitan auditi Luchinus noster Veronen-
sis, heu, mihi qualis, & quantus uir tuus, & quā nostri amans, nunquam nos proprijs no-
minibus, sed te filium, & me fratrem uocitare solitus, post fidelem amicitiam, gloriosamq;
militiam, ut terrenę tandem, ac labentis glorię cœlestē superadderet, profectus contra Tur-
cos, illic in litore maris Euxini honestissimo quidē in actu, atq; expeditione sanctissima, sed
procū a patria uisā clausit, naturali licet obitu, uniuersę tamē, nisi me amor fallit, Italię flebilis
ac damnofo. Ossa Constantinopolim reportata sunt, ne quid de tanto nobis, tamq; expe-
cto belli duce superesset, pręter memoriam, & luctum, filiumq; unicū adolecentē, qui uir-
tute animi, similimus patri erit ut speramus. Martinus Theutonius ille semitalis, qui crebro

TT 5 hinc,

hinc, & missus ad imperatorem ibat, illic nuper in syluis Theutonicæ, quas ambo transiui-
mus eodem ipso tunc comite, quas uē tu postea solus, totiens pererrasti, latronum siue ho-
stium in manus lapsus ferro perijt. At tu uide quotiens euasisti, uerum totiens perire potui-
sti. Nosce liberatricem in se sperantium CHRISTI manum, quæ pro nobis clauo transfixa,
morti sæpe tuum, meumq; caput eripuit, non ut immortales essemus, sed ut melius morere-
mur. Pone, oro, sub oculis tempus illud, quo per eas sylvas armatorum comitatu septi, tenlis
balistis, equestribus & strictis gladijs, multa per diem millia Theutonica passuū agebamus,
tum ab ipsis uitæ ducibus tuti nihil, ab alijs uerò periculi multum esset, nisi nos prædonibus
cuncta lustrantibus abscondisset, atq; inuisibiles effecisset, ille de quo scriptum: In die malo-
rum protexit me, in abscondito tabernaculi sui. Et rursus: Obscurentur oculi eorum, ne ui-
deant, & dorsum eorum semper incurua. Et tunc quidem multi eramus, ad solamen fortē a-
liquid, ad periculi fugam nihil. At tu postmodum, cum famulis tuis, solus, aduersis tempe-
statibus, loca illa iens, ac rediens, penetrasti, diū ille tibi dicerem anniuersarius labor fuit, nisi
te scirem, anno uno, septies, quod uix fieri posse quisquam credat, iter illud tartareum exe-
gisse. Quanquam, quid hoc unum memoro, nisi quod hoc tibi crebrius fuit, non tua qui-
dem optio, sed superioris imperi. At quem locum non modò occidens, sed & oriens ha-
bet inaccessum tibi, qua nostris obuersus pelagis? Quotiens enim, & quot maria transiisti
iunior? Quam deinde Barbariem non adisti? Quæ discrimina, non obisti, dūm sæpe tibi di-
cerem. Non sufficies amice tot laboribus, neq; enim ferreū corpus est tibi, pelle & carne ue-
stiuit te, ossibus & neruis compegit te, cœlestis ille opifex Deus. Nunc quid dīcam, ecce nō
ferreum modò, sed chalybeum, plusq; aliquid est inuentum, quod non tuæ tribues naturæ,
sed illius gratiæ. Ille te contra omnē difficultatem, inuisibili adamante solidabat, qui forma-
uit te, & posuit super te manum suam, sciens quid de te esset acturus, scientia illa sua mirabi-
li, ad quam non possumus, qua cognoscit omnia nouissima & antiqua. Is te deniq; ad hunc
finem, ab utero tuæ matris elegerat, qui iam diū antequam nascereris, antequam formareris
in utero, nouit te, qui pro tua atq; omnium salute, nec latibulum uteri uirginalis, certè nec pa-
tibulum crucis exhorruit, qui te ideo tot laboribus passus est exerceri, ut finaliter requie-
scens, intelligeres quid interlit inter seruitium Dei & hominum, non seruitium dico, sed im-
perium. Profecto enim illud dulce tutum fœlix, hoc amarum, anceps, miserum. Proinde te
prætorum memorē eatenus uelim, ne ingratus domino tuo sis, qui tam multis ingratiss,
& non tuis gratus ac fidelis fueris. De reliquo autem te hortor, ut omnem mundi fallacis or-
natum, ac fugitiuam, falsamq; dulcedinem paruipendens, & cum Apostolo præterita obli-
uiscens, atq; in ea, quæ antè sunt, extensus totis uiribus ad superna cōtendas. Erige te ipsum,
dominus dexteram dabit, attolle animum, & oppressos somno carnis, fumoq; rerum mor-
talium caligantes aperi oculos, atq; expurga, & uide unde emerferis, obstupefces, & flens di-
ces. Nunc cœpi. Hæc mutatio dextræ excelsi, nisi quia dominus adiunxit me, paulò minùs
habitasset in inferno anima mea. Raro siquidem clariùs cuiquam CHRISTVS affuit quàm
tibi, quod facile senties, si ad cursum rapidissimi temporis, & uolatilis uitæ fugam respiciēs,
ab adolescentia usq; nūc pericula, ac labores tuos pro uanitate suscepto, fœlicemq; exitum,
simulq; multorum graues interim lapsus, recensueris, hoc est enim, quod & milites in bello,
& nautas in fræta præcipitat. Nemo occisos aut naufragos omnes præmia uictorum & re-
ducum lucra dinumerant infœlices, ut est dictum, cogita quo tibi fœlicior uideare. Memen-
to etiam quibus aliquando serueris, quid feceris pro amore hominum, qui difficilè quæri-
tur, & facillimè perditur, & sæpe quæritus nocet, fac nunc aliquid pro illo, cuius amor solita
pietate parabilis, semperq; utilis, & æternus est. Cogita quid egeris pro extimatoribus pes-
simis, qui & merita magna licet extenuant, aut dissimulant, atque irrenumerata prætere-
unt, & leuissimas culpas exaggerant, puniuntq;. Age aliquid pro illo, qui nullum bonum,
sine præmio dimisit, nunquam ad se reuersus, sine supplicio, mala multa dimiserat. Amasti a-
liquos, qui te non amabant, ama illum, qui te amauit, antequam tu eum nosse, qui ama-
tus nunquam, non amauit, cum sæpe non amatus amauerit, & amando se cogerit amari.
Illum ama, quem amare summa est uirtus, à quo amari, summa fœlicitas, seruisti superbis,
ac mortalibus, & quibus seruire uile ministerium fuit, illi seruire incipe, qui est mitis, & hu-
milis corde, quiq; iam non moritur, & cui seruire regnare est. Si summum fidei seruitij præ-
tium est, libertas, quantū cum libertate regnū erit. Scis ut minores sileam, quāto pro Cæsare
hoc nouo, proq; Romano Imperio fecisti, quæ & si notissima sibi essent, ne dissimulari tum
possent, & ut literulis meis testata remanerent, quotiens illi fidē ac labores tuos, ante oculos
posui, & quid tibi, uel tui actus, uel mea uerba pferuerint uidisti. Itaq; recolēs diu, te inutiliter
laborasse, utiliter iam quiesce, quicquid enim p CHRISTO egeris, age quantū potes, collatū
mundi

mundi laboribus, quies hæc inquam fructuosa, cum ille sterilis labor esset, nec sterilis modo sed pestifer. Itaque qui laboriosissimo calle, ad infernum ibas, quietissimo tramite, is ad cœlum foelicissima rerum permutatio. Seruus hominum fuisti, factus es amicus CHRIS-
 TIANI militabas mundo, Deo militaris, illius militiæ stipendium bellum erat, & labor, & pulvis, & strepitus, & mortes, & uulnera, & in finem tartarus: huius autem pax ac requies, æreus, silentium, & cœleste habitaculum, & perennis uita. Illius militiæ secularis studium erat, escam uermium corpus alere, atque ornare, & uelut offerendam regi dapem, infarcire astitim, auro ac gemmis, & candidis linteis obuolutam, templum Dei animam negligere. Huius autem religiosæ militiæ studium est, amicum colere, corpus atterere, & in seruitutem redigere, & obedientiæ uinculis astringere, & cistio affligere. Denique ut hostem à quo multa perpeffus, multa metuas, in carcere & compedibus habere. Illa tibi suggererat nunc cruenta arma, nunc purpureas uestes induere, quibus aut terres hostes, aut mulierculas delectares, hæc te humilem, pallidamq; induit cuculam, qua dæmones terreas, & placeas Deo. Illa te docuit fortes equos, tensis tibijs urgere, hæc te docet charitatis ac spei stimulis, ad salutis brauium pigritantem animam excitare, equos autem, & te ipsum spernere, & Davidicum illud horrificum meminisse, quod insani equites non aduertunt: Non in fortitudine equi uoluntatem habebit, neque in tibijs uiri beneplacitum erit ei. Illa tibi militia, ad postremum conscientiæ morsum, ac pauores abditos, uanasq; hominum laudes, & iactantiam operosam, hæc animi puritatem ac securitatem perpetuam pollicetur, & contemptum laudum humanarum, ut in domino laudetur anima tua, & in domino gloriatur, qui de tantis illam malis eripuit, bonorumq; participem tantorum recto ad uitam duxit itinere. O Cistercium sacra domus, ubi hæc sunt. O Cistercium foelix schola, ubi ista discuntur. O beatum te, qui intra illud sanctum limen, & te ipsum quem perdideras, & pro multis dominis, pauperibus & malis ac duris, unum bonum, mansuetum, largum ac diuitem Dominum inuenisti, qui dat omnibus affluenter, nec improperat, qui rogatus iuste nihil negat, & si differt uult utilius donare, sæpe etiam nec rogari, expectat ut merita nostra transcendens, sic & uota præueniens, habes dominum, qui non te decipiet, non calumniabitur, non contemnet, sed eo te pluris faciet, quò te magis ipse contempseris, habes dominum, qui non lædet, nec te lædi sinet, non te periculo obijciat, non labori, nisi iusto & pio, & meritorio, & utili, & delectabili, & honesto, habes dominum, non huius urbis aut illius, nò regni, aut imperij temporalis, & ab altero quæsit, sed qui cœlum, mare, terram, & quæ in eis sunt, quæ creauit omnia, pugno continet, nutu regit, cuius regni non erit finis, nec tamen hac tanta potestate difficilem, aut superbam. Nunquam tibi amicus humilis familiarior fuit, quàm hic erit, si tota & pura mente uolueris, nihil enim secum fingi potest, nihil diuidi, totum uult. Cor atque animam tuam cum nemine uult partiti, zelotes est. Si quem forte, nisi in se, aut propter se alium ames irascitur, & quemcumq; consortem dedignatur, nec immerito, neque enim partem habet, & ipse sese ait: Videte quod ego sum solus, & non est alius Deus præter me, & de eo dictum est: Neque enim est alius extra te, & iterum: Non est similis tui in dijs Domine. Quanto minus ergo in hominibus. Quotcumque se per orbem reguli attollant, quotcumque se dominos dici uelint, uerè unus est Rex regum, & dominus dominantium. Et si te aliquando totum dare homini libuerit, nihil in te habent, nisi consensum tuum, da nunc, imò redde totum Deo corpus, & animam. Cogitatus atque opera quæ illius sunt. Et si ea sibi forsitan eripueras, ut alterius fierent imploratus aderit, ut indigno possessore spoliato, suum ius ipse recipiat, & tu fidem tuam, si illi ergo uitæ primitias abstulisti, redde reliquias, saltem bona fide integras, liberaliter, cura debitore paciscitur, & libenter obliuiscitur. Nempe si in laudem Iulij Cæsaris, ait Cicero. Quod nihil soleret nisi iniurias obliuisci, quanto id dignius, in laudem CHRIS-
 TIANI dicitur, qui nisi obliuio sus iniuriarum, nostri autem & suæ misericordiæ memor esset, frustra per Prophetam diceretur: Cùm iratus fueris misericordiæ recordaberis: & iterum: Reminiscere miserationum tuarum domine, & misericordiarum tuarum, quæ à sæculo sunt. Ac deinde: Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Et post istam: Secundum misericordiam tuam memento mei tu: Meminerit, mihi crede, tui, tuarumq; miserationum, & suarum misericordiarum sponte meminerit. Quid ni enim? Quis nò libens, quod eximiū habet recordetur, & cogitet? Quis nò thesauros suos explicans, quod prætiosissimum ibi est, crebrius, audiusq; consideret? Quod si eius, de quo nunc loquebar, principis in honorem laudator idem ait. Nullam de uirtutibus suis plurimis, misericordia eius admirabiliorem esse, nec gratiorem quanto id iustius CHRIS-
 TIANO, datur de quo scribitur: Misericordia domini plena est terra. Suauis dominus uniuerfis, & miserationes eius sup omnia opera eius. Misericordia domini, quæ nò sumus cōsumpti. Cōtrā uerò, tuarū ne dubites offe-
 sarum,

farum, obliuiscetur omniū, modō tu malarū uoluntatū, & malæ consuetudinis obliuisci uelis, obliuiscet, inquam, & delebit iniquitatem tuam, & quantum distat ortus ab occidente, longē faciet a te, & à peccato tuo mundabit te, & proiciet illud, ut quæsitum non inueniatur. Non fessellit qui promisit dicens, deponet iniquitates nostras, & proiciet in profundum maris, iam peccata nostra, neque hic delinet, donec summum illud impleuerit, ut ubi abundauit peccatum, abundet & gratia, quod in multis & fecisse, cū scimus, & facturum esse confidimus. Denique plus in illo reperies quā sperare auderes, unde aut optare, nisi per te unum steterit, ipse enim nullam conditionem non amplectitur, dum in ius domini reponatur. Ita latē redeuntem te excipiet, quasi nil debeas, & fortassis eō latius, quo & maiore cum gaudio, filius amisso patrimonio, reuersus excipitur, & amissa in deserto ouis, & dragma domi perditā, exultantius inuenitur, & omnino maius est gaudium, super uno peccatore poenitentiam agente, quā super nonagintanouem iustis, qui non egent poenitentia. Quod nō ideo scriptum est, ut iusti ad peccatum incitentur, sed ut iniusti a desperatione retrahantur. Accede ad illum confidenter, nec timor, aut pudor impediāt, non te detineant, sed tu illos trahe, bonus enim comitatus peccatoris & acceptus Deo est, metus & uerecundia, modo spem ac fiduciam non excludant. Sit tibi de te metus, de domino tuo spes, placet tibi illum inuenies, si te rerum atque eum dominum ex animo fateāre, plus uno die fastidij, plus insolentia atq; irarum passus es, ab homine æquē ac tu mortali, & peius forsitan morituro, quam ab omnium domino sis passurus, omni tempore, non te auarus ianitor, nō superbus licitor arcebit, die, noctūq; adire illū poteris atq; alloqui. Semper te audiet, & si ritē aliquid petes, exaudiet, quanquam nec multa petere sit necesse, & unum necessariū esse eodem dicente didicimus. Scit cœlestis Pater quibus indigemus, & necessitatum conscius est nostrarum, primum quæramus igitur, unū illud, hoc est, Regnū Dei, & hæc omnia adiiciuntur nobis. Si quando autē tibi fortassis durior, aut tardior uideretur expecta, esto longanimis, noli diffidere, neq; tædio, uel angoribus affici, noli impatientia ad te aditum dare, fiet tibi uel quod cupis, uel quod expedit. Quod si forte, qui per aulas mortalium dominorum creberrimus mos est, intercessione tibi opus, apud dominum, ea credideris prona semper, ac facilius ad gratiam uia est. Non eges pecunia, non dolis, aut blanditijs, sed pietate, ac fide. Est illi uirgo mater, qua nil unquam mitius sol uidit, nil humanius nostra habuit natura. Iam uerō humilitas tanta est, ut & eam cœlo dignam fecerit, & ad terram cœli dominum inclinare poterit, quando hanc uel solam, uel præcipuam respexisset uidetur, Deus homo mox futurus, dum idoneam genitricem, nostra sibi de specie, præparet, deniq; omnis in hac uirtus, ita supereminet, ut præter solam filij sui animam, in nulla unquā alia tam excellens fuerit, hæc fidelium licet peccatorum preces filio porrigit, & pia illis ueniā poscit instantia, & si enim peccata oderit peccatores non odit, sed potius miseretur, eorumq; cōuersionē diligit, ac salutem cupit, recolens illorum peccato, & quæ ex peccato nascitur miseria, diuinam misericordiā inclinatam, tanti sibi honoris tantoq; foelicitatis materiā excitasse, & ut mater Dei fieret, & Virgo persisteret, qua nil unquam toto orbe fecundius, nilq; esset intactius. Sin fortasse quia interdum magnis in curijs præsertim accidit, ut apud intercessorem, intercessore altero opus sit, piū hunc tibi ambitum necessarium putabis, optimū remedium præsto est, habes Bernardum ordinis tui principem, quem te amare, & tui præsentia gaudere, mihi persuadeo, atque optare, ut in domo sua quam mundo prætuleris, benē ac foeliciter tibi sit, illum aduoca, nullus tibi paratior ad ferendam opem, nullus dominae gratior ut creditur, nullus amior, delectantur pijs duces, fidis adesse tyronibus, & quid multa. Habes intercessores atque aditum: habes silentium atque otium: habes loca solitaria ac deuota: habes demum omnia uirtus, nisi tibi ipse defueris, quod ut spero non facies, piger in sæculo, inq; oculis hominum non fuisti, ubi pigritia sæpē utilis, & damnosa sollicitudo est, piger in æremo ante Dei oculos non eris, ubi & sollicitudo semper utilis, & funesta pigritia est. Illic enim de rebus penitueris, ut nūc uides, atq; inanibus agebatur, hic de tua æterna agitur salute, publicus mundi error, & uulgaris est cæcitas, parua & fugitiua sectari, magna & mansura despiciere, in hoc tu de cætero non errabis, probasti omnia, singula disculisti, quod optimum est tenebis. Multa uidisti, quamuis adhuc iuuenis, quæ multi decrepiti non uiderunt, experientia nisi fallor nihil deest, nequid desit, uoluntati tuum est curare. Itaq; ne diutius ab orādo te distrahā, hic insiste, ut per singulos dies, inuisibili ac cœlesti medico ægitudinem tuam inuisibilem, atq; occultum animæ uulnus ostendas, occultum dico alijs, sibi enim nihil occultū est, scrutantur corda, & renes Deo, sed quod uidet ostendi sibi amat: oditq; oculi. Neq; te hinc terreat tuæ miserie magnitudo, multo enim magis ipse est, miserator, quā tu miser. Nostra miseria magna quidem, Dei autem misericordia infinita est. Neq; uerō diffidas, quasi magnum, infirmitatēq;

tumq; aliquid pietas, magnum fateor, imò maximum, tibi, sibi uerò perminimum, si tu homo peccator, ipse est Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, qui non uenit uocare iustos, sed peccatores. An qui mundum tot peccati sarcinis leuat, suo fasce unum hominem non leuabit? Si es æger, & malè tibi est, ipse ait: Non egēt, qui sani sunt Medico, sed qui malè habent. Si leprosa conscientia tua est, iste leproso non abhorret, quorum in domo discubuit, ne quis unquam dubitaret, in leprosa mentis habitaculum inuitatū esse illum uenturum, leproso quoq; mundauit, & leproso illi dicenti: Domine si uis potes me mundare. Respondit. Volo mundare: & lepram ipsam, dicto citius sola beatificæ manus extensione disculsit. Si quod in anima tua ius peccandi usit, forsitan aduersarius noster inuasit, ipse obsessos à dæmonibus liberauit. Si tempestatibus rerum temporalium, ac fluctibus uitæ præteritæ, nunc etiã tua quatitur nauicula. Ipse uerò compescuit tempestatibus, & Petrum ne mergeretur undis, extulit, & Paulum ter naufragio eripuit, si curua, & in terram prona est uoluntas tua, ut sursum non possit aspicere, si claudi motus, si affectus Paralytici, neq; attollere se ualentes, si manus aridæ, atq; operibus pietatis inualidæ, ipse curuos, & claudos, & Paralyticos erexit. Ipse aridos salubri humore restituit. Et si fortè longa contractus ægritudine, nec te ipsum ad salutem ferre potes, nec qui ferat habes alium. Idem est ipse, qui languido iam triginta octo annis immobili, iussit ut surgeret, surrexitq; grabatulum suum humeris suis gestans. Si quis feruor adhuc cupiditatū antiquarū, uelut febris animā tenet, ipse febrientem grauius Petri socrum manu tangens liquit incolumem. Si hydrops insatiabilis mentem premit, ipse sanauit hidropicos. Si cæci interiores oculi tui sunt, ipse cæcos illuminauit. Si surdæ aures monitis cœlestibus, si uel Dei laudibus, uel peccatorū confessioni muta sunt labia, ipse surdos fecit audire, & mutos loqui. Si postremo mortuus peccato, si mala consuetudine es infectus, ipse mortuos suscitauit, & quadruidanos iam fœtentes è sepulchris erutos uitæ reddidit. Nihil petes ergo, quod non dederit, quodq; non libentissimè sit daturus, pete intrepidus, sed reuerens, quod necesse habes, porro ut dixi unum est necessarium, cum damnoſa, & superuacua multa sint. Neque importunus fieri metuas, ipse importunitatem hanc docuit. Ipse ait: Petite & accipietis, quærite & inuenietis, Pulsate & aperietur uobis: de Dijs gentium Satyricus loquens ait:

Charior est illis homo quàm sibi.

Aspirauit ad uerum, sed non attigit, cum enim omnes dij gentium dæmonia, non carus illi, haud dubiè, sed odiosus est homo, inuidentibus nobis omnem felicitatem, atque omnè sanctum gaudium, & de nostra miseria ac dolore gaudentibus, rectè si dici uelis, tu deorum nomen ad Deum uerum, atque unum transfer, uerè ille charior est homo, quàm sibi, illi enim semper est charus, qui ut scriptum est, diligit omnia quæ sunt, & nihil odit eorum quæ fecit, nec dubium quin in primis ipsum, qui ad eius imaginem ac similitudinem à principio factus erat, & cui ipse post similis fieri uelle dignatus est, hominem amet, in similitudinem hominum factus ut legimus, & habitu inuentus ut homo, non potest non amare, quod est, amat igitur plus, & amauit prius, ut qui melior, antiquiorq; est multò, totus amor, atque eternitas, amauit nos antequam nos eum, uel nos ipsos, quippe antè etiam quam essemus, nisi enim amasset, non creasset, meritò est amandus, imò, quidem redamandus qui amare incipit, & amore uictor & tempore, de quo ait Ioannes Apostolus: Diligamus dominum, quia ipse prius nos dilexit, & Paulus: CHRISTVS dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, quamquam quid alios testes quæro, ipse amator, & Deus noster, de patre suo loquens: Sic Deus dilexit mundum (inquit) ut filium suum unigenitum daret. Nil aliud profectò, quàm hominem, mundi appellatione significans, at non ut Deo semper sicut & sibi met charus est homo. Et si enim quod Apostolus idem ait. Nemo unquam carnem suo odio habuerit, scilicet tamen per effectum patuit, multos suam amando animam odisse, atq; ita fuisse sibi ipsis, uel manifesto odio, uel amoris odij uim habenti. Sic dilectus, Dominoq; tuo charior, quàm tibi, pete fiducialiter, nil hæsitans, nam & ab amate petis, & ab habente quod petitur, dare autem, & solito & optante, negante autem nihil, quod dono dignum sit, sciens repeto, nam sic hoc de tereno Imperatore plausibiliter dictum est, quantò plausibilis de cœlesti, qui cum omnia quæ optari possunt, & quo nihil est melius, felicitatè & seipsum homini dederit thesauris suis, nil inde detrahitur, dicerem, sed additur, nili quia quod plenum atq; perfectū est, additionem & augmentum respuit. Certè aliquid quotidie diuinorum munerū, munere accedit, & misericordia quæ nō potest maior esse, sit notior, proinde & si supra tuum meritum petiturus sis, & si tu tanto indignus es munere, ut indigni simus omnes, nō hoc tamē ille respiciet, neque quid te accipere, sed quid se dare deceat inquit, quod in Alexandro rege Macedonum, à Seneca repræhensum in æterno rege nostro, prorsus à nemine reprehendi potest.

potest, sed laudari debet ab omnibus. Nam si quæreretur, quid nos accipere deceret, aut nihil nobis, aut supplicium daret, sese igitur respicit, se metitur, & secundum magnam misericordiam suam, misereatur nostri. Non secundum opera nostra, gratia enim saluati sumus perfidem, & hoc non ex nobis, ut Apostolus ait: Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur, fecit quidem quisque nostrum quod peccatoris est proprium, facit ipse quod est proprium Redemptoris, ablit omnis diffidentia, adlit spes salubris, quisquis sanè tu sis, id quod petitur, dono utiq; non indignum est. Nam neq; cui quam damni aliquid, neque inania commoda, petis tibi opes inopes, honores inglorios, potentiam imbecillem, sed Dei misericordiam ac salutem animæ tuæ, qua una inuenta, multo eris ditior, quam quisquam regum cum pompis suis omnibus, inter quas cæci superbiunt terra & cinis. Sed iam satis est, summa omnium hæc sit, inq; hoc finiam. Multi olim tibi erant domini, per quos poteras perire, principes ac reges terræ unus tibi nunc est dominus, per quem potes saluus esse, isq; excelsus præ regibus terræ, isq; terribilis, & qui aufert spiritum principum, terribilis apud reges terræ. Hunc cole igitur, & hunc ama, ut effectus tui nominis impleas, quicquid enim aliquando aliter, pro qualitate materiæ scripsisse uidear, non potest facer amor esse mundi, huius cum sit scriptum: Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt, quoniam omne, quod est in mundo concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia uitæ. Et iterum: Adulteri nescitis, quia amicitia huius mundi inimica est Deo. Ergo ut dignè sacri amoris nomen habueris, cælum ama, cæliq; dominum concupisce, hunc quære, de quo dictum est: Quærite faciem eius semper, & hunc inuentum arripe, & totis animæ ulnis amplectere, utere consilio Augustini, proijciente in eum noli metuere, non se subtrahet ut cadas, proijce te securus, excipiet & sanabit te, & puto iam sentias, iam sanari incipias ab illo, qui quoniam Dei perfecta sunt opera, crede mihi, perficiet quod incipit. Non lassabitur, non lentescet, non quæret occasiones, qui postremo te in finem comitabitur, teq; nec in uita destituet, nec in morte, sed tunc maximè aderit, ut spiritum quem creauit accipiat per angelos suos ad sedes pacificas perferendum, & per sacerdotes suos corpus humore commendet, dñe ultimo resumendum, ut plena foelicitas tua sit. Ecce qui tantum paruo & labili pro præmio laborasti, paruo & dulci labore, imò multa cum requie, dominorum optimo seruiens, infinita & aterna præmia consequeris. Idq; acriter tecum reputans, & uentura præteritis conferens, nec tristitiam unquam, nec fatigationem senties, nec torporem. Et hæc tam multa hodie tecum, non quia tu multis egeas, sed ut te alloquens, me audiam docendo discitur, sæpè datum alteri consilium danti profuit. Quod me autem uerbo, sed multo magis exemplo tuo excitas piè facis. Quod epistolam uerò meam petis, non aliter quàm si ad tam honesti principij perseverantiam, meo tibi opus esset hortatu, amice id quidem ut omnia & humiliter, atq; urbanè, uerè enim in me præter opinionem tuam, meamq; simul fidem, quid est unde, seu realis, seu uerbalis auxilij, & multum speres, possem uerò repetere, quæcunque olim germano illi meo, eodem calle Carthusiam tunc ingresso, quo tu nunc Cistercium, ingenti epistola, quæ deinde sibi ac fratribus suis scripsi latius, nisi quod & tibi, non necessarium, & mihi non facile uisum est, è duobus sanè, quæ postulas, præter epistolam feci, quod magna pars eorum, qui se amicos dicunt, aut neutrum tamen faciunt, aut minimū. Feci ego quod minimum, Psalmos septem misi, quos in miserijs dudum meis, ipse mihi composui, tam efficaciter utinam quàm incultè, utrumq; enim præstare studui, leges eos, qualescunque sunt, idq; patientius facies, si hos quidem ipsos, & te petijisse, & me multos ante annos, luce una nec integra dictasse, memineris. Librum Vitæ Solitariae quem ad solitudinis tuæ solatium requiris, in præsens mittere nequeo, duos namq; nec dum plures habui. Alterum tu portasti tuo ultimo digressu, ad illum cui inscriptus est, antiquum, probatumq; patrem meum, quem quàm latè susceperit, tu in uultu eius, ego in literis suis legi. Alter penes me substitit, quem licet non tanti faciat iudicium meum, quanti amor fecit illius, caruisse tamen eo nolim: at si scriptor fortè quod per rarum, fateor, fidus affuerit, credo te sperare, quod & hoc, & quicquid potero, pro tua consolatione prono, uolentiq; animo semper faciam, & præsertim quo ad studium religionis, pacemq; animi proficias, & CHRIS TI amorè. Quem tu frater, cum tibi suspirijs sanctis ac pijs lachrymis (quibus ad frangendam peccati duritiem, iramq; Dei leniendam, atque auertendam, & gratiam consequendam nihil est efficacius) ualde familiarem illi factum senseris, per me oratus, pro hinc orabis, ut qualiscunq; uite meę finis bonus, & sibi placitus sit, in quo ut ipse nouit, ultima, imò unica spes est mea, Viue nostræ memor amicitia, & uale Venetijs.

XV. Cal. Aprilis.

SCio iam mihi hinc obstare, illam Flacci sententiam, ubi de moribus senis agens, diffi-
cilem illum dixit, & quæculum, seque puerum, acti temporis laudatorem, non nego id
quidem ita esse, sed licet id mihi sæpe alibi fortassis, huic nunc tamen epistola, non ad-
uersum dico, quamuis enim ego querulus, & laudator ueterum, hæc tamen seu uete-
rum laus, seu quæcula presentium uera erit, se per hos mentiri solitum ueritas sonat. Cui & si
auctor fidem derogat, ipsa tibi fidem facit, dico ego, teque fallurum spero, dico & queror, & si
uirum decet lugeo, quid ita peioribus annis senectutem agimus, quæ pueritia acta est? Nisi
quod auguror, ut arboris, sic hominis ætatem esse, ut sicut illa cœli minas, atque aërias tempe-
states, ita hæc mundi difficultates, & procellas rerum durior ferat, quas tenerior non tulisset.
Sed hæc consolatio, nobis accommoda est, alijs non ita. Nam innumerabiles nobis, & senes-
centibus pubescunt, & pubescentibus senescunt, fierique potest, ut & hos tranquilla maneat
senectus, & illis pueritia iniqua transierit, quam obrem omisiss alijs, ad rem nostram ue-
nio. Profecto enim, ut uiuendo ad malorum tolerantiam duriores simus, ad multa fragilio-
res facti sumus, & quod nemo neget, indignantiores ad omnia. Nihil est enim indignanti-
us senectute. Motus hic animi, & si placare non ac tegere, sentit tamen, sic ut ætas nulla pro-
fundius, fessa iam, & uitæ confecta fastidijs, hæc sententia mea est, quam non audiendo, nec
legendo, sed experiendo didici, quamque an tu probes nescio, certe quod de ætatis mutatio-
ne in peius, ac ruina dicere institui approbare, ipsa te sole clarior ueritas coget. Nec inuicun-
dum puto, nec inutile fuerit, aliquantulum nunc etiam præteriti temporis meminisse, quam
longissime igitur potes, retrò mecum uerte oculos. Et primam quidem illam uitæ partem,
quam tu domi tuæ, ego in exilio meo egi, neque uerò magna hinc elicias argumenta, ubi tam
exiguum lumen sit rationis, animique, in ipso sanè infantia, pueritiæque confinio, fortè in Gal-
liam transalpinam. Eam scilicet quæ provincia Prouinciæ nunc dicitur, olim Arelatensis
provincia dicebatur, uno prope tempore transuecti, ambo, confestimque qualem ætas illa pa-
titur, amicitia iuncti, usque ad exitum duratura, unum uitæ iter arripimus. Atque hic ego,
tuam lanuam sileo, unde tunc nobis transitus fuit, cuius tu ortus in sinibus, nunc Pontifica-
tus in uertice constitutus, nosti omnia, & ego quidem de his latius, Duci urbis illius, & con-
silio scripti olim, epistolamque illam tibi cognitam, & probatam scio. Meta puerilis nostræ
peregrinationis illa fuit, quæ ab antiquis Auennio, à modernis Auinio dicta est, inde quo-
niam Romano Pontifici, & Ecclesiæ secum ibi tunc nouiter peregrinanti, neque in suam se-
dem, usque post annum sexagesimum reuersuræ, locus angustus erat, domorum ea tempesta-
te inops, incolarumque colluue exundans consilium, nostrorum senum fuit, ut mulieres cum
pueris, ad locum proximū se transferrent. In qua transmigratione, & nos duo iam pueri, nec
dum puberes, cum reliquis simul, sed ad aliud, hoc est ad scholas Grammaticæ missi fuimus,
Carpentoras, loco nomen, urbs parua quidem, sed prouinciæ parue caput tenes memoria
tempus illud quadriennij, quanta ibi iucunditas, quanta securitas, quæ domi quies, quæ in
publico libertas, quæ per agros otia, quod uerò silentium. Tu crede idem sentias cerè, ego ad-
huc illi temporis, imò uerò omnium temporum auctori gratiam habeo, qui id mihi spatium,
tam tranquillum dedit, ut absque ullo rerum turbine, pro ingenij imbecillitate, doctrinæ pueri-
tis, tenerum lac haurirem, quo ad cibi solidioris alimentum conualescerem. Sed mutati su-
mus dicat aliquis. Hic est, ut mutata si nullo nobis omnia uideantur, sic oculo, sic palato, alia
quidem sano, ægro alia eadem res uidetur. Mutatos fatear, quis enim non dicam carneus, sed
ferreus, aut faxeus tanto non mutetur in tempore? Aeneæ atque marmoreæ æuo cadunt sta-
tuæ, urbes manu aggestæ, & quæ iuga montium præmunt arces, quodque est durius solidæ i-
pse ex montibus rupes erunt, quid facturum rear hominem, mortale animal, fragilibus mē-
bris, & cute tenui compactum. Sed an mutatio tanta est, ut manente anima, iudiciū aut sen-
sus abstulerit, satis extimo, si nobis quales hodie sumus, quæ tunc fuit ætas illa redeat. Non
omnino talem usum iri, qualis eo tempore uisus est, ne nihil penitus annis actū dicam, alia cer-
te uidebitur, nunquā tamen non longe melior, multoque tranquillior, quam quæ nūc agitur.
An quia fortassis, minutissimum illud opus, Myrmecidas quadrigæ, quam tegebant, ut per-
hibent aliqui musca rotarū radios, non discernunt oculi, seu calcitratis non dinumerant for-
micarū pedes, partesque alias humani acie obtuitus, tenuitate frustrantes. Neque illadem illam
quam subtiliter adeo fuisse descriptā, ut tota unius testa nucis includeretur, ait Cicero, clare,
expediteque plegunt, idcirco sic caligat, ut urbes, uicosque urbium, ciues, mores, habitus, domos,
templa,

templa, non uideant, sic mens habet, ut immutata & deformata omnia non agnoscat. An non sæpè postea ciuitatulam illam reuidimus, à seipsa usque adeò diuersam, ut alienati magis animi uideri possit, tamq̃ enormem mutationem rerum omnium nō uidere. Non multis annis, ex quo inde discessimus, totius quod ante non fuerat prouinciæ, litigiorum sedes, dicam rectius domus dæmonum facta est, celsit ocium, celsit gaudium, celsitq̃ tranquillitas, cuncta ilicò iuditiarijs tumultibus atque clamoribus plena erant, quid nobis obijcitur mutatio, qui translati aliò, & locis mutatis, & accedente æuo, mutari utique poteramus, & haud dubiè mutabamur, ipsi iam ciues uix suam patriam agnoscebant, quod crebra uoto, rum lamentatione didiscimus. Sed hæc mutatio, pro iustitia fuit, dixerit quispiam, quæ raro sine clamoribus exerceri potest, ego autem de mutatione ipsa, non de causa disputo. Nunquid uerò illud etiam iustitiæ fuit, quod post annos, ea ipsa urbs, & circumfusa regio, quæ seculissima & Apostolica, cui subest sedis reuerètia, penè armis exempta & inaccessibilis uidebatur, marti prædonum exercitu nō uexata tantum, sed uastata, atq̃ ad extrema miserrimum redacta est, hæc nobis pueris. Siquis illic unquam euentura uaticinaretur, non ne inuisus pariter, atque infanus haberetur uates? Sed teneo ordinem. Et quanquam de maioribus possem, ut memoria tamen tua, nostræ astipulètur assertioni, de his quæ simul ambo uidimus, cupidiùs tecū loquor, inde igitur simul quoq̃, nam quid diuissim magna ætatis partis gessimus, uicina iam pubertate ad Montem Pessulanum, florentissimum tūc oppidum, iurisq̃ ad studium delati, aliud ibi quadriennium exegimus, cuius tunc potestas, penes maiores Balearicæ regem erat, exiguum præter loci angulum, Francorum regi subditum, qui ut semper præpotentium importuna uicinia est, breui totius oppidi dominium ad se traxit, quæ nam uerò tunc ibi quoq̃ tranquillitas? Quæ pax? Quæ diuitiæ mercatorum? Quæ scholarium turba? Quæ copia magistrorum? Quanta ibi nunc horum omnium penuria, publicarumq̃ & priuatarum rerum, quanta mutatio, & nos scimus, & ciues, qui utrumque uiderunt tempus sentiunt. Inde Bononiam perreximus, qua nil puto iucundius, nilq̃ liberius toto esset orbe terrarum. Meministi planè, qui studiosorum conuentus, quis ordo? Quæ uigilantia? Quæ præceptorum. Iurisconsultos ueteres re diuinos crederes, quorum hodie propè nullus est ibi, sed pro tam multis, & tam magnis ingenijs, una urbem illam inuasit ignorantia, hostis utinam, & non hospes, uel si hospes, ac non ciuis, seu quòd multum uereor, regina, sic mihi omneis uidentur abiectis annis, manum tollere. Quæ nam ibi præterea, tunc ubertas rerum omnium, quæ uè fertilitas, ut iam præscripto cognomine, per omnes terras pinguis Bononia diceretur. Incipit illa fateor quidem huius Pont. Max. qui nunc rebus præsidet consilio, ac pietate reuiuiscere, atque pinguescere, uerum hæcenus, ut illius urbis non modò præcordia, sed medullas rimareris, nihil macrius, nihil aridius inuenisses. Facetè ut in malis iocari solitus erat, ille uir optimus, ad illius regimen, Legatus de latere, ut ipsi uocant, missus nouissimè, ad quem uisendum anno retro tertio, cum uenissem, post parui hospitis lætos, & nimis honorificos amplexus, sermonem uarium exorssi sumus, quærentiq̃ mihi publico de statu. Hæc (inquit) amice Bononia olim fuit, nunc autem Macerata est, Piceni nomen oppidi traxit in iocum. Sentis puto, ut dulci quadam cum amaritudine, inter hæc mala, & bonarum memoriam rerum uersor, hæc memoria mea credo, & tuæ indelebile, fixumq̃ uestigium, illius temporis, dum studiosorum unus ibi agebam, uenerat iam ætas ardentior, iam adolescentiam ingressus, & debito, & solito plus audebam. Ihm cum æquæ uis meis, dies festos uagabamur longiùs, sic ut sæpè nos in campis lux desereret, & profunda nocte reuerteremur, & patentes erant portæ, si quo casu clausæ essent, nullus erat urbi murus, uallum fragile, iam disiectū senio, urbem cingebat intrepidā, nam quid muro? Seu quid uallo tāta opus erat in pace? Sic pro uno multi erāt aditus, quisq̃ commodiorem sibi carpebat ingressum, nil difficile, nil suspectum erat. Vt muro, ut turribus, ut propugnaculis, ut armatis custodibus, ut nocturnis excubijs opus esset, internè primum uenena tyrannidis, post externorum fecere hostium insidiæ atq̃ insultus. Quid notissima ruminans, circa Bononiam demorari stylum cogo, nisi quia tam recens, illius mihi ueteris Bononiæ memoria est, ut quotiens hanc uidere cōtingit, somnariè crediderim, neq̃ oculis ipse meis uiderem, sic multos iam per annos pati bellum, libertati seruitus, copię inopia, ludis mœror, cantibus querelæ, choreis uirginum prædonum cunei succedere. Vt præter turres atque Ecclesias adhuc stantes, miseramq̃ urbem, altis uerticibus despectantes, hæc quæ Bononia dicebatur, dū quid uis potius, quàm Bononia uideretur. Sed ut iam Bononia discedamus, actō ibi triennio domum redij, illam dico, quàm pro Arni domo perditā, mea mihi fors bona, utinam reddiderat, Rhodani turbidam ad ripam, qui locus à principio in finem, & si uno semper tenore iudicij, non tam propter se, quàm propter cōcurrentes

& coactas ibi, concretasq; totius orbis sordes, ac nequitias, multis atq; ante alios mihi, pessimus omnium uisus sit. Tanto tamen sese peior factus est, ut quod nemo, nisi protus impudenti mendacio, negare audeat, sibi ipse collatus, fuisse olim optimus uideri possit. Nam ne singulis immorer, quanquam nulla ibi unquam fides, nulla charitas, & quod de Hannibale dicitur, nihil ueri, nihil sancti, nullus Dei metus, nullum iusiurandum, nulla religio, ibi non quidem propter se, sed propter præsidentis electionem summa ueræ religionis ars esse debuerat, erant ibi tamen, quantum oculis apparebat, multa securitas ac libertas, quæ ita funditus perire, ut cum cæteris, & publicanorum inaudito ibi hæcenus, & ignoto deprimatur iugo, & metu graui hostium, sine fine circumsonantium necesse fuerit, nouis urbem moenibus circumplecti, & ubi noctibus totis aperta omnia fuerant, luce media portarum aditus armis obstruere, neque id ualuit, quin malè tuta ferro, ac moenibus redimenda auro, & precibus salus esset: idq; ego Dei nutu gestum, seu permissum reor, ut uel sic uicarius suus, quicq; illi alsident neglectæ diu nimis sponfæ, in memoriam ac desiderium traherentur, quod siue hac causa, siue inlita uirtute, iam in Pontifice factum uides, reliquos duriores aut Deus molliat, aut mors quod cepisse iam uisa est. Cæterum mala hæc, si capiti acciderint, patientius ferant membra, nec miretur quisquæ, si quos à limine propior, præsens Romanus Pontifex ipse non arcuit, eiusdem absentis reuerentiâ, non coërcet, ne qua enim uetus mali consuetudo, recens bonum interpellet, uellicans quæ nondum stabiles animos redeundi forte ingerat appetitum, plagam illam latrocinij maxime nunc infestam scimus. Vnum hic antequam longiuersam, quod me premit dicam, nitamq; hodie, quod uerum nolim, tecum loquendo iuuenescere. Nosti ut in illo surgentis uitæ flore, cuius ante memini, quæ Grammaticorum in stramine, uelut in delitijs egimus, cum semel parens meus, patruusq; simul tuus, qui ea ferme tunc ætate erant, qua nunc sumus, ad Carpentoracensem, quam modò dicebam ciuitatulam, de more uenissent, patrum ipsum, quasi aduenam, uoluntas cepit, ex uicinitate credo & nouitate rei orta, præclarissimum illum fontem Sorgie uidendi, qui per se olim notus, si parua de reglorari, cum amico, id est, secum licet, meo longo postmodum incolatu, meisq; carminibus aliquanto notior factus est. Re audita, puerilis & nos cupiditas excituit, ut duceremur, & quoniam non sat tuto committi equis uidebantur, singuli nobis famuli dati sunt, qui equos ipsos, nos quæ ut sit à tergo complexi regerent. Atq; ita matre illa omnium optima, quas quidem uiderim, quæ carne mea, amore autem cõmunis mihi tecum fuit, uix tandem exorata, sed multa pauente ac monente profecti sumus, cum illò uiro, cuius uel sola recordatio lata est, cuiusque tu nomen, & cognomen retinens, doctrinæ & famæ plurimum addidisti. Cum ad fontem Sorgie, uentum esset, recolo enim, non aliter, quam si hodie fuisset, insueta tactus specie locorum, pueriles inter illos cogitatus meos dixi, ut potui. En naturæ meæ locus aptissimus, quemq; si dabitur aliquando, magnis urbibus prælaturus sim. Hæc tunc ego mecum tacitus, quæ mox postea ut uirilem ætatem attingi, quantum non ocio meo mundus inuidit, latè claris inditijs notam feci, multos illic enim annos, sed auocantibus me sæpè negocijs, rerumque difficultatibus interruptos egi, tanta tamen in requie, tantaq; dulcedine, ut ex quo, quid uita hominum esset agnoui, illud ferme solū tempus uita mihi fuerit, reliquū omne supplicium. Iam tunc indiuisibiles animis, distracti studijs eramus, tu litigium & rostra, ego ocium sectabar, & nemora, tu calle politico diuitias honestas quæsiuisti, quæ me mirum dictu solitarium, contemptorē, profugum, in medias sylvas usque ad inuidiam infecuta sunt. Quid uerò tibi nunc ego illud agreste silentium, illud nitidissimi amnis assiduū murmur, illum bouum sonoris in uallibus mugitum, illos uoluerum in ramis non diurnos modò cõcentus, sed nocturnos explicem? Scis omnia, & si me hac in parte non penitus sequi ausus, quotiens tamen urbanis tumultibus, te ferari posses, quod perararum erat, cupide illuc ut è procellis in portum fugere solitus. Quotiens autē reris, me uox atra solum, præcū in campis inuenerit, quotiens per æstatem media nocte surrexerim, & nocturnis CHRISTO laudibus perfolutis, unus ego, ne somno pressus famulos inquietarem, nunc in agros præferim, sub lustris luna, nunc in montes exierim? Quotiens hora illa, nullo comite, non sine uoluptate horrida, immane illud fontis specus intrauerim, quo uel comitatum luce ingredi horror est? Vnde autem in tanta fiducia si quæritur, nempe umbras, laruasque non metuo, lupus nunquam in ea ualle uisus erat, hominum pauor nullus, bubulci in pratis, piscatores in fluuio peruigiles, illi quidem canebant, hi filebant, utrique certatim me colebant, sæpè ad omnimodum obsequium horis omnibus, offerebant, quippe cum suum lociq; dominum scirent, non amicum mihi tantum esse;

esse, sed fratrem, optimum sed parentem, sic ubique beneuolus, hostes nusquam, ita cuncta deliberans, sic mihi te fauente, atque idem sentiente persuaferam, sitotus orbis bello quateretur, illum immobilem ac pacificum locum fore, quod ut crederem, & Romanæ respectus Ecclesiæ, de quo dixi, & multo maxime uicinitas faciebat, super omnia autem paupertas securissima rerum, & contemptrix auaritiæ atque armorum. Quid deinde mirari posses, in rem nosse, adhuc me ibi agente, lupi aduenæ, usque in oppiduli domos, caeteruatim ruere ceperant, & facta gregum cede, attonitos, trepidosque ipsos loci incolas habere, nec damnum modo, sed augurium esse, & lupoꝝ credo, qui uenturi erant præsagium armorum. Siquidem non multo post, quam inde discesseram, parua quædam, fœdaque, & infamis manus furum, sed ignauia accolarum fidens, omnibus circum pererratis ac direptis, ad extremum prorsus, ut sacri fures essent, ac de furto suo Lauernæ furum dextris sacrificarent, ipso dominico natali die, incautum rus agresi, ablatis quæ auferri poterant, reliqua flammis exusserunt, inque illud hospitium, ex quo Croesi regna spernebam, ignis immissus est. Testudo uetus incendio restitit, properabant enim fures impij, libellos aliquot, quot illic abiens dimiseram, uillici mei filius, iam id ante præfagiens futurum, in arcem contulerat, quam prædones inexpugnabilem ut est rati, sed ut erat indefensam, ac uacuum ignorantes abiēre. Sic diris ē faucibus, præter spem, seruati libri, prouidente Deo, ne tam turpes ad manus, prædatam nobilis perueniret. I nunc, & illius Clausæ uallis opacis in receptaculis spem habeto nil clausum, nilque altum, fuscum nihil est furibus, atque prædonibus, omnia penetrant, omnia prouident, ac rimantur, nullus tam munitus, tamque excelsus est locus, in quem non scandat armata cupiditas, & soluta legū uinculis auaritia. Sed ita me Deus amet, ut præsentem loci statum cogitans, memorque præteriti, uix opinari possum, esse illum, ubi in montibus noctu solus ac securus errauerim. Verum ego non turis illius ignobilitate, sed solitudinis meæ suauitate pensata, plura forsitan, quam pro re dixerim, ut antiqua equidem nouis iungerem, ex quibus rerum imitatio nota esset, ordinem deserui, sed reuertor. Quarto igitur postquam Bononiā redieram anno cum illo uero sæpe mihi & multum, nunquam uero quantum meruit laudato, Tholosam, Garumnæque alueum, & Pyreneos colles adij, cælo sæpe turbido, sed serenissimo comitatu. Et quid de his dicam, nisi quod de alijs eadem Tholosa, eademque Vasconia, Aquitania eadem, nomine, re, omnes prorsus alia, sibi que ipsis præter unam soli superficiem, omni ex parte dissimiles, inde autem reuersus, quarto idem anno iuuenili ardore uidendique cupidine Parisæorum urbem petij, in quo quidem itinere ac reditu, sic iuuentæ calcar urgebat, extremos regni angulos Flandriamque, & Barbaricam, atque Hannoniam, & inferiorem Germaniam circumuolui, quo cum nuper ex negotio redijsssem, uix aliquid omnium recognoui, opulentissimum in cineres uersum regnum uidens, & nullam penè domum stantem, nisi urbium aut artium trœnibus cincta esset, de quo tunc ad uenerabilem senem Petrum Pitæuensem scripsi latius, ac dixi, qui post obiit, ante non multum tempus foelicis obituus. Vbi est enim illa Parisæos, quæ licet semper fama inferior, & multa suorum mendacijs obbens, magna tamen haud dubie res fuit, ubi scholasticorum agmina. Vbi studij seruior, ubi ciuium diuitia, ubi cunctorum gaudia, non disputantium, ubi nunc auditur, sed bellantium fragor, non librorum, sed armorum cumuli cernuntur, non syllogismi, non sermones, sed excubia, atque arietes muris impacti resonant, cessat clamor ac sedulitas uiatorum, strepunt mœnia, silent syluæ, uixque ipsis in urbibus tuti sunt, celsit enim, penitusque abiit, quæ illic templum nacta, tranquillitas uidebatur, nusquam tam nulla securitas, nusquam tam multa pericula. Quis hoc unquam, quæso, diuinasset, quod Francorum Rex, quamuis quod ad se unum attinet, inuictissimus hominum, uinceretur, & in carcerem duceretur, & ingenti pretio redimeretur? Tolerabilius tamen hoc efficit auctor mali, rex, à rege licet impari uictus est. Illud prorsus miserum, pudendumque, redit in patriam prohibitus, & regem ipsum, & filium, qui nunc regnat, coactusque cum prædonibus pascitur, tuti per suas terras iter agerent, quis hoc, inquam, illo in regno foelicissimo, non dicam cogitasset, sed aut unquam etiam somnasset, quando uero credent hoc posteris, si ut sunt uolubiles res humanae, regnum ipsum quandocumque siro statui restitutum fuerit, nos enim non credimus, sed uidemus. Inde autem, hoc est, à prima Gallicana peregrinatione reuersus, quarto itidem post anno, primum Romam adij, quæ est, iam tunc, multoque prius, nihil aliud quasi quam illius Romæ ueteris argumentum, atque imago, quædam esset, ruinisque præsentibus præteritam magnitudinem testaretur, erant tamen adhuc cinere in illo, generosæ aliquæ fauilla, nunc extinctus,

etus, & iam gelidus cinis est. Erat ex cineribus ueterum renatus Phoenix, unicus senex il-
 le gloriosissimus Stephanus Columnnensis, eius quē supra memorauī, mei ducis, magnæq;
 & illustris, sed caduca nimitū genitor familiæ: Vir, cū suis sæpē mihi dictus, dicendusq;
 alij, quib. ruinæ illæ saltē patriæ charæ essent, quorū nullus, aut ibi nūc, aut humanis in re-
 bus iam superstes est. Quarto rursus anno Neapolim perrexi, & licet sæpē post id tempus
 Romā, Neapolimq; redierim, primæ tamen impressiones hærent animo, erat ibi tunc Ro-
 bertus Siciliæ, imò Italię, imò Regum rex, cuius uita fœlicitas, mors exitum regni fuit, ipse
 quidem, me digressio non diutius superuixit, & planē si cœlo obstante uetebatur, ingruen-
 tibus malis occurrere ut solebat, uix cuiquam tempestiuus mori contingit, ut mihi planē
 ad eximiam uitæ fœlicitatem, talis mors accessisse uideatur. Ego autem anno demū quar-
 to, sic tunc uitæ, quaternario pariebat, illuc rediens, nunc rediturus, nisi me Clementis tunc
 Roman. Pont. iussus urgeret, muros quidem, & plateas, & mare, & portum, & circumfuso
 colles, uisiterosq; eminens hinc Phalerum, hinc Vesæuum, Indi capreas quoque & Ina-
 rimen, & Prochyta, iactas fluctibus insulas, & fumantes hybernis mensibus Baias, notam
 mihi Neapolim non inueni, lumina uerò cladium multarum, atque impendentis signa mi-
 sericordiæ clara perspexi, cuius me tam certum fuisse uatem doleo. At quid inde sentirem, non
 uerbō solum, sed & literis tonante iam fortuna, nondum tamen fulminante, testatus sum,
 quæ ita post illicet impleta sunt omnia, & multa insuper addita, ut uaticinū ipsum meum,
 quamuis horribile, infinita malorum serie uinceretur, quæ deslere, quàm enumerare faci-
 lius multo sit. Non multo antē id tempus, in has terras, in quibus adolescens studiosus fuē
 ram otiōsus, & iam uir reuersus, amicitia trahente, illius, cuius adhuc memoriæ multū de-
 beo, Cisalpinam hanc Galliam, quam tantummodo prius attigeram, totam uidi, non ut ad-
 uena, sed ut accola, urbium multarum, Veronæ in primis, & mox Parmæ ac Ferrariæ, demū
 Patauī, quo me illa, quæ discutere nescio, catena eadem traxit amicitia, sed ulterius uiri o-
 ptimi, cuius casum, nunquam sine dolore meminero, qui cum undique maximus, clarissi-
 musq; uir esset peregrini, paruq; hominis, & solo nomīne cogniti, nec unquam, ut ipse
 aiebat, nisi semel uisi, idē in transitu familiaritatem, diū sic ambiuit, quasi per hoc magnum
 aliquid sibi, suæq; Reipub. quæsiturus, & eius quidem urbis incolatus illo superstitē, con-
 tinuus mihi sicut auguror futurus, eodem rebus exempto perpetuus, tamen fuit licet in-
 terruptus, ex causis. Proinde urbs hæc, quo primum tempore ad eam ueni, sic recentī peste
 illa terribili attriti erat, ut dehinc primogeniti illius prouidentia ac studio, & usque ad hoc
 tempus, inconcussa pace, fateri oporteat, unam hanc ex omnibus erectam, potius quàm de-
 lectam. Ad id uerò, quod anno antequā illuc uenirem, hoc est, antē pestis initū fueat, impa-
 rem sibi ac disci nilem prorsus, ut reliquas, Mediolanū se ius, ac Ticinū noui. Et quiduis
 dicam. Nulla omnium est, quæ fuit, nō dico ante multa sacula, sed nuper nostra memoria, ui-
 sa enim, non lecta loquor, uel audita. Ipsa urbs Mediolanum, quā ante mille quingentos
 annos florentissimā lego, & quæ ut puto, nunquā magis, quā nostra floruit ætate, nūc non
 floret ut solita est, quamuis adhuc magnitudine, & potentia, atque ut dicitur pondere suo
 stet, ciues suos interroga, fitebuntur hæc ita esse, tristiusq; aliquid de suo addent. Quid nūc
 Pisas, ubi uitæ septimum annum egi, seu quid Senas loquar? Quid dilectū mihi primū exi-
 lij, atq; originis meæ locum Aretium, uicinūq; illi Perusium, quid' ue alias dicam, una o-
 mnium conditio est. Non sunt hodie, quod heri, ut cū sit mira uarietas rerum, tamen incre-
 dibilis ac stupenda celeritas. Possem te modō per Italiam totam, imò & per omnem Euro-
 pam pascim circumducere, noua ubilibet ad inceptum argumenta reperturus, sed uereor,
 ne me ipsum, teq; & alios, siqui hoc nostrum colloquium audituri, lecturūq; sunt, fatigem,
 si te per omnes terras, stylo ducam, quarū recens simul, & misera, & aperta mutatio est: de-
 lectatus tamen sum. Nescio an sat propriē hoc dixerim, nisi sit quædam in mœnore delecta-
 tio. Sed profectō libuit mihi tecum hæcenus fando peregrinari, per transactos annos, ac lo-
 ca distantia, eaq; maximē, in quibus aliquādo tecum fui, & quod iter pedibus, aut naui-
 bus mensi sumus, calamo remeiri. Nullo autem pacto, harum rerum per memoriam indicia
 patria transire possum. Illa uerò, quid est aliud, quàm uarietatis infausta argumentum eu-
 dens, quæ nudius tertius conuenientissimum nacta uocabulum, inter alias non Italicas mo-
 dō, sed Christianas urbes, rebus omnibus, usq; ad inuidiam florebat, mox deinde crebris ma-
 lis, extra incensidjs ac bellis, interfectis ac pestibus usq; ad misericordiam deformata, omnes
 certē mortales, ante alios quidem suos ciues, admonet, quāta sit in rebus pereuntibus spes
 habenda. Hic mihi contentiosus fortē aliquis obuiet. Est enim genus hominū quibus quo-

niam uirū nihil est, ad ueritatem defendendam, & quiescere nesciunt, fallacijs hanc oppugnant, id quod sibi artificium facere, quod negari igitur nequit in his, quas dixi urbibus, uerū hoc esse fatebitur, in alijs forsitan non ita, atque hoc respectu mutationē uniuerſi, nullā esse, quod quantū uni decreuerit accrescit alteri. Cui ego respondeo, ostendat mihi in occidente, aut in Arctoo, uel in una urbe contrariū, & uicerit. Certē enim hæc ipsa, unde tibi nūc scribo, & cuius ad ultimū incola factus sum, non tam oblectationem, quā securitatem, & quietem quæres. Venetorum urbs, quamuis & consilio ciuium, & locorū situ, inter omnes alias nostris orbis prospero ac tranquillo sit in statu, fuit tamen aliquando prosperiore, tunc scilicet eum uiſendi gratia, cum præceptore meo, huc primum ē Bononia adoleſcens ueni, & hoc quoque, sic esse non negātes ciues audias, etsi, quod nec ipse negauerim, aliquid, imō quamplurimū ædificijs accesserit. Sin me lōgius cauillator traxerit, fatebor, me quid apud Seres, Indosque agitur nescire, sed Aegyptum, Syriamque, & Armeniam, totamque Asiam minorem, non alio rerum incremento, nec meliori uti fortē, quā nos. Nam Græciæ calamitas uetus est, sed Scytharum recens, ut unde nuper ingens annua uis frumētī, nauibus in hanc urbem inuehi solebat, idem nunc seriū onustæ naues uenient, quos urgētes miseri uendicant parentes, iamque insolita, & inextimabilis turba seniorum, utriusque sexus, hanc pulcherrimam urbem Scythicis uultibus, & informi colluuie, uelut amnem nitidissimū, torrens turbidus, inficitque si suis emptoribus non esset acceptior, quā mihi, & non amplius illorum oculos delectaret, quā delectat meos, neque fœda hæc pubes, hos angustos coarctaret uicos, neque melioribus assuetos formis, inamœno aduenas contristaret occurſu, sed intra suam Scythiā, cū fame arida ac pallenti, lapidoso in agro ubi Naso illam statuit, raras herbas dentibus uelleret, atque unguibus, & hæc quidem hæcenus. Sed instabit, & uarietate quæſi dicat immerito, quasi huius tantūmodo sit ætatis, cū sit omnium. Ego autē nihil quæror, sciens ab initio rerum, uolui omnia, nihil stare, nec dico, quid putas causæ est, quod propria tempora meliora fuere, quæ nunc sunt? Stulta est enim ut ait Salomon huiusmodi interrogatio. Multæ quidem possunt esse causæ Deo notæ, & quædam fortassis hominibus, non quæror ergo mutata tempora, nec causas quæro, sed mutationem astruo, contra opinionem iuuenum nostrorum, qui hæc inter mala geniti, quia aliud nil uiderunt, nil aliud fuisse cōtendunt, inſciique atque increduli, & mutationem temporum manifestam, prorsus ac flebilem, mutatis studiis nostris, atque animis impurant, quos mutatos fateor, & gaudeo. Sed mutatio hæc, nihil ad alteram, neque enim minus rapido acta impetu rota, ingens uoluitur, quā formica interim, per illam segnis incedit. Illud denique in litem ueniet. Mutationem hanc, non rerum esse, nec temporum, ac nec mundi quidem, sed solum hominū, quod ipse etiā in parte non negem, sciens mundi appellatione, sæpē homines accipi, quibus haud dubiē factus est, & quorum usui mundus obsequitur, & sanē mutationum huiusmodi, multæ ipsis in hominibus causæ sunt, & si quis altius fodiat, fortasse omnes, sed aliæ apparent, latent aliæ. Certē quod pietas, quod ueritas, quod fides, quod pax exulet, quod impietas, quod mendacium, quod perfidia, quod discordia & bellum regnet, & toto sæuiat orbe terrarū, quod prædonum manus impiæ, quasi iustæ acies, pro libito uagentur, & uastent ac diripiāt quicquid est obuium, neque his urbes obſtare ualeant, neque reges, quod infecti mores, deprauata studia, deformati habitus, palām est, non nisi in hominibus radicem mali totam esse, quamuis ego ut iam dixi, non de causis, nunc, sed de rebus tantū disputem, quæ profectō nobis pueris adoleſcentibusque non erant. Rara bella inter regna uel populos de finibus, aut de iniurijs gerebantur, societas contra omne genus humanum nulla usquam nostro æuo fuerat. Erant societates mercatorum, quas ipsi uidimus, quibus ante omnes, patria diū floruit mea, per quas, quantæ commoditates afferentur, hominibus difficile est dictū, difficilius creditur, per has enim totus ferē nostræ orbis regebatur, reges ac principes uniuerſi, hominum ope & consilio fulsi erant. Alterius generis societates, peregrinorum, magno agmine deuota loci Hierosolymam, Romamque petentium cernebantur, fures ibant singultim noctu pauidi, nullæ furum diurnæ acies campis explicabantur, nulli armati societatum duces, famam sibi gentium cladibus propria feritate quæſierant. Quintus & uigessimus annus est, ex quo auribus primis nostris horrifonum hoc nomē intonuit, quod malum breui quantum creuerit, quorsumue processerit uidemus, ac miseri ciues, & agricolæ, imō & reges, & Pontifices usque ad summū, maximumque omnium experti sunt, qui ut supra attigi, ad Rhodanum, unde nuper abiit, semioſſessus ab illis, atque ad indignam redemptionem extitit coactus, quod nec ipse tunc tacitus tulit. sed inter suos merito quidē, grauiter quæſtus est, nec

ego ad eum scribēs sīlat. Quis terribilem igitur & infandam hanc mutationem temporū, non agnoscit, aut quis negat? Consequens enim est, ut aut sensu careat, aut pudore, dissimulārī nequit, sese oculis ingerēs pessimarum, ac nouarum rerum fulgor horrificus ac lugubris, quando ea nunc quotidie mūdus infelix patitur, quæ nuper hominum nullus audierat. Quid de alijs? Nomen pestis auditum erat, & in libris lectum, pestis uniuersalis exhaustura orbem, uisa non erat, nec audita, hæc per annos iam viginti, ita omnes terras protegit, ut intermissa quidem alicubi forsitan, aut lentescens extincta, utrique nusquam sit, adhuc ita indices, dum uisa est abiisse reuertitur, breuīq; gaudio circumuenta aggreditur, & hæc ipsa diuinæ nisi fallor iræ tellis, ac scelerum humanorum, quæ si aliquando finirentur aut decreverent, cœlestes quoque mitescerent ultiones. Terræmotus præterea auditum, lectumq; erat nomen, at rem ipsam ab Historicis, rei causam à Philosophis querebamus, & motiunculas nocturnas, fortē aliquas raras quidem, & ambiguas, somniōq; simillimas curiosi sibi homines fingebant, terræmotum uerum nostro æuo nullus senserat, uigessimus annus est nunc, unum enim mali utriusque principium fuit, ex quo alpes nostræ, quarum motus insolitus, ait Maro, v. 111. Calend. Ibi uarias tremuere, inclinata iam parumper ad occasum die, Italique simul, ac Germaniæ pars magna contremuit, tam uehementer, ut adesse mundi finem in experti quidam crederent, quibus insueta prorsus, & nunquam cogitata res erat. Veronā tunc in bibliotheca mea solus sedens, quāquam non in totum rei nescius, repentina tamen, & noua re percussus, solo tremente sub pedibus, & undique concursantibus, ac ruentibus libellis, obstupui, & egressus thalamo, familiam, moxq; populum trepidissimè fluctuantem uidi, omnium in ore funereus pallor erat. Qui hunc proximè secutus est anno, Roma tremuit, usque ad ruinam turrium ac templorum, simul & partes Hetruriæ tre nuerunt, de quo tunc sollicitus ad Socratem nostrū scripsi. Anno idem septimo tremuit inferior Germania, totaq; Rhēni uallis, quo tremore Basilea cōcidit, non tam magna urbs, quā pulchra, & ut uidebatur stabilis, sed cōtra naturæ impetum nihil est stabile. Inde ego paucis ante diebus abieram, Cæsare ibi hoc nostrō, bono quidem, mitiq; principe, sed ad omnia lento, per mensem expectato, qui mihi tandem in extrema barbarie quaerendus fuit, de quo motu, ad Ioannem urbis illius uenē aduā præfulem scribere animus fuit, quod ab illo satis honorifice usum me non obliuiscer, & an scripserim non meminī, apud me autem exemplum epistolæ non extat. Cæterū die illo, in ipsius Rhēni ripis, hinc atq; hinc octuaginta, uel eo amplius castella, solo æquata referuntur, futurum nostra illa primatate portentum memorabile, si pastoris leue tugurium tremuisset. At malorum usus metum ac stuporem mortalibus excutit, & in his quidem mutatio, de qua loquor, eminet caussis latentibus, ut dicebam, nisi quod credendum est ut aliā, sic & hæc culpis hominū prouenire, quarum nullus est modus, aut numerus. Intereffe autē, quod illa homines faciunt, hæc uero permittēte quidem, aut iubente Deo propter humana flagitia, quæ si quando desinere, desinerēt & flagella. Postremo quæcūq; sit malorū causa, quisquis agēs hæc ueritas est. En pater, ut die uno, annos nostros omnes tibi ante oculos congersi, meritō quidem longē impares, numero autem pares, quem ego nuper ad amicum scribens, bona fide sum profectus. Tu an idem facias, an adhuc quod nonnulli senum solent, luuentam respiciens aliquid etiam nunc occultes nescio. Viue sœlix, & uale nostri memor.

FRAN. PETRARCHA PAVLO DE BERNARDO VENETO, 5. Epist. III.

Transfretantem uois reditus prosequitur.

LVsi tecum amice, nec luisse me pœnitet, bonam tibi epistolā ludo extorsi, ad quā quid opus est multis? Sentio uera esse, quæ dicis omnia, scio me amari abs te, quantum amare hominē potest homo. Neq; hymeneos tuos, nostræ amicitie obstare suspicor, sed fauere, coniugalis enim sarcina, quæ ut blanda interdū, sic leuis est nunquā, quō te acrius premet, eō me dulcius suspirabis. Neq; uerō silentium tuum in argumentum tepescitis animi traxerim, amicorū omnia bonam in partē trahere solitus. Si tu mihi seu colloquio præsens, seu absens, literis creber sis, et edā te tuis affectibus moi em geiere, in rarior, occupationibus meis, alterum apud me feruidi amoris, alterū discretæ, uerecundæq; modestiæ signum crit. Non est ergo quod uereare, ne quid mihi non dicam de tui animo, sed de tuarum quoque rerum iuditio exciderit, idem, totusq; es, atq; integer apud meum cor. Reliquum est, ut quoniam ad Transmarinū iter accingeris, faustam tibi nauigationem, & uotium reditum precer, planum tibi æquor, & fauentes hinc Zephyros emitti, il-

VV, lue

hic Euros redeuntē tribuat, non Neptunus atq; Aeolus, quorum alterum sortitū cum fratribus insularum, orāq; maritimæ temporale dominium, alterum quidē tempestatum sanguinem, Aeoliarum tamen inopem regem, Iliacis constat fuisse temporibus, sed maris & terræ, cœliq; regnator CHRISTVS omnipotens, de quo scriptum est: Qui producit uentos de thesauris suis. Et iterum concludens: Sicut in utre aquas maris, ponens in thesauris abyssos. Ille qui imperat uentis ac fluctibus. Ille (inquam) te incolumem comitetur ac reuehat nobis, quos cum chara thori socia, desiderio plenos linquis, quicq; tibi naui ascensuro, unā secum dicimus illud Achilleæ coniugis apud Gratum: I felix, nosterq; redi.
Vale Parauī v. Calend. Septembris.

FRAN. PETRARCHA DONATO AFENNIGENÆ GRAMMATICO
SVO, s; Epist. IIII.

Consolatoria super illius filij, suiq; simul nepotis immaturo obitu.

TRes ordine mœstas epistolas tuas, per hos dies habui, quarum prima tetigit quidē, at secūda impulit, tertia uerō animū concussit, sternere enim, neq; ullus me iam rumor, ut spero, neq; si mihi credideris te potest, parabam consolationē, imō admonitionem breuem, quid enim tu consolatore indiges? Solari alios, & melius solitus, quāuis & insignes Medicos suis morbis alterius opem medicī quærentes, sæpe uiderimus, & facundissimos Causidicos, sua in lite, externi patrocinij oratoris, unde est illud uulgo tritum: In propria causa aduocatum quære. Et si enim id Cato ille senior uir durus, corporis atq; animi rigore fretus incōparabili, & prisco eloquio, & acri admodum fusus ingenio, non quæsisse unquam legitur, quater & quadragies accusatus ab æmulis, sicut, ut nemo unquam crebrius, semper à se defensus, semper à iudicibus absolutus, si communem tamen usum respicis, uix usquā adeo sibi potest mens humana suis malis obfessa consulere, quin amici cōsilij, & fide opis indigeat. Sed quid tardis ac rudib; inconculcandū est, nec in conculcando proficuit, id nobilibus ingenijs ostēdisse uel stricim sufficit. Illud hac in parte mirabile, quod corporeis morbis, illico Medicus accersitur, morbis animi non ita. Quos tamen & periculosiores esse, non est dubiū, & curari posse facilius, corporum enim morbi incurabiles, multi sunt, animorū nullus, modō curari uelit is, qui patitur. Quamobrē peruersitatem hanc miratur Flaccus, nec immerito. Miratur & Cicero, qui erroris huiusce causam, & subtiliter quærit, & deprehendit egregiè suo in Tusculano, ni memoria fallor luce tertia. Eo igitur ne in hoc tuo statu importune philosophari uelle tecum uidear, te remitto. Caterū quicquid id erat, quod parabam in filij tui ægritudine orsus eram, ne deficeret animo, & ut aiunt ante tubam tremeres, sed inter spem ac metum rectus incederes, paratus ad utrumlibet, hæc primo nuncio meditantem, secundus auertit ac tertius, non iam morbum afferens, sed mortem, plus mihi negotij allatū dixerit quispiam, ego cōtrā sentio, demptum plurimū ac penē totum. Multum erat fateor, ut in filio tam dilecto, ipse tua languida uiscera, & grauissimis dissecta doloribus, inuictus aspiceres, ut tamen id magnificè faceres, suadere iam cōperā, ac monere, & quod in te forti animo passurus fueras, fortiter patereris in altero, si alter dici poterat, quem genueras, quē alueras, quem docueras, cui totus incubueras, ut cūq; res accepta esset, hortabar ut patientiam atq; constantiam, quam illustres multi olim uiri, in seipsis exhibuerant, atq; hinc insignem gloriam consecuti erant? Exhiberes in filio, non ausus quidem uetuisse, ne languenti puero spiritum compassionis impēderes, ne naturæ aduersum uideretur. Verum quisquis illum casus exciperet, tu ne ueres, sed erectus stares, & siue eum tibi is qui dederat diutiūs largiri, siue eripere uoluisset, & de dato, & de ablato, mecum Deo gratias agere, sic & ego enim, meo domestico in dolore, nuper egi, atq; ago. Humile quidē, sed amicum tibi proponitur exemplum, possem heroum filios accire, nisi quod chariora nobis nostra mediocria, quā aliena eximia esse solent. Noster ille, quem memoro, præterquā quod mea omnia tua sunt, spiritalis filius tuus erat, sacro illū de fonte leuaueras, patere æquo animo meum, me recens & cruentum uulnus tuo uulneri miscere, ut quæramus simul utriq; salutiferum fomentum, neq; tacitus tecum dicas, non sunt paria uulnera. Ego filium desidero, tu nepotem CHRISTVM enim & amicitia fidem iuro, plus me illum amasse, quā filium. Non illum ego, quid ad rem, at mei genuerant, Francisci, qui ut nosti, per se quisque non minus, quā ego ipse animo meo chari sunt, ita ex duobus longē mihi charissimis progenitus, duplo mihi erat charior, quā si ex me genitus fuisset. Tu antiquum ac præclarum tuo nomen, nos nostro humile ac domesticū desideramus,

deramus, imò utrunq; tu dederas, tuus Solon magni si fors sineret profectus augurium, no-
 ster utriusq; parentis, meumq; simulaomen nactus erat, ita & solatium uitæ ingens, & spes,
 domus ac iucunditas, & nobis tribus, quartus iam Franciscus accesserat, obtigerat illi cre-
 do, ut hinc acrius dolerem, & ingenium, & formæ rarum decus, regium diceres infantem,
 æquaturus apparebat, formæ gratiam paternæ, sed uicturus ingenium, quod deterrimum
 in illo dixerim, sic me ore referebat, ut ab ignorantibus matrem, prorsus ex me genitus cre-
 di posset. Ita omnes asseriebant, sic te mihi olim per literas affirmasse, cum uix dum esset an-
 niculus, in illius uultu meam faciē te uidisse, & hinc nescio, quid magnæ spei iam tunc ani-
 mo concepisse memini. Quæ quidem similitudo, in tanta ætatum distātia, tam insignis ipsis
 quoq; parentibus chariorem, eum atq; omnibus passim charū, sed in primis magno illi Li-
 gurum domino, tam acceptum fecerat, ut qui paulò antè, sui unici infantis interitum, siccis
 oculis spectasset, nostri obitum sine lachrymis uix audiret. Ego uerò felicitatem illi æter-
 nam, nullo negotio partam licet, mihi autem cūram non exiguam ereptam, & sic uno actū,
 pariter utriq; confutum, & si cū e uideam. Et iam inde ab initio uiderem, tanta tamen uite
 dulcedine spoliatus, non moueri fateor non potui. Et si quo eram ante hos paucos annos
 animo nunc essem, amicos omnes crede mihi, teq; antè alios, lamentis ac gemitu comples-
 sem, neque pertinet idèd quod infantem flerem. Amantur enim sæpè uehementer hi tales,
 quos præter naturæ instinctum, ipsa ætatis innocentia puritasq; conciliat, quàm quos iam
 adultos, amor odium miscens, fastus & inobedientia alienat. Non me igitur tenuisset suæ
 respectus ætatis, meæ tenuit, nam cum uirum tum præcipue senem flere mortalia turpe est,
 quem tempore, & casuum obseruatione similiū, contra omnes insultus obduruisse uitor
 peculiaribus meis, ac Tullij uerbis, atque occaluisse conueniat, non cōmittam sciens, cuius
 me confestim pudeat, ut multarum hodie pudet epistolarum, quas in mortibus meorū dō-
 lore animi uictus, nimis molliter, quam uis piæ, æuo quondam teneriore profudi, spero me
 deinceps muliebribus saltem malis explicitum, in me unum totus orbis, ut corruat, non di-
 cam lætum neq; immotum, sed nec querulum opprimeret, nec iacentem. Didici querelas ad
 nil utiles, patientia nihil utilius, in his quæ mutari nequeunt, hæc olim legebam, nec crede-
 bam. Nunc si hæc nusquam, sed ubiq; contrarium legerem, nec crederem, omnem tamen
 meæ fragilitatis historiam, ut noris, bustum ego marmoreum illi infantulo, apud Ticini ur-
 bem, bislex elegis inscriptum, literisq; aureis exaratum statui, quod uix alteri facerem, &
 mihi ab altero fieri nollem, sed qui lachrymas & querelas pressi, sic affectibus sum oppres-
 sus, ut quoniam illi nihil aliud esset, quod tribuere possem. Ad cœlum profectò, nec terre-
 stria tam curanti temperare nequiverim, quò minus hoc ultimum, & inane tribuerim obse-
 quij genus, & si non sibi utile, gratum mihi hoc illi, igitur sacrum uolui, non causam lachry-
 mis, ut Mi-
 ro ait, sed memorie non tam meæ, cui nec saxo, nec carmine opus erat, quam eorū
 quos illuc casus attulerit, ut sciant, quātum ille suis, ab ipso uitæ principio charus fuit.
 Quamuis autem Ciceroniana sententia sit, Philippicarum libro VIII. Gratiam aliam referri
 mortuo non posse, quàm statuar, uel sepulchri, apud nos tamen quædam maior est gratia,
 preces scilicet ad Deum fuisse, pro defuncti anima ac salute, his non eget utiq; infans meus,
 nihilominus tamen, quod in conspectu Dei, nec cœli ipsi mundi sunt, nec infans unius diei
 super terram sine peccato, pro hoc quoq; misericordiam eius imploro, ut ab amplexu meo
 diuulsus, suo illum foueat benignus amplexu. Sic illius amor paruuli, totū meum pectus
 impleuerat, ut an unquam tantum aliquid amauerim, haud facile dictū sit. En amice qua-
 liter affectus ad solandum alios accedo, sed nec tibi ego, nec tu mihi alius, & te ergo qua
 possum, & non minus solati indignum me consolor, multi alios, quidam se libris, aut tra-
 ctatibus consolati sunt, ego utrunque simul facere molior, quod ut spero, tibi gratius, qua-
 lecunque remedium erit, ægrotanti præstitum ab ægroto, benè enim ualenti ægrum uer-
 bis solari facile est, nullius solamen aliū in mœstum animum descendit, qua similia patien-
 tis, & idèd efficacissimè confirmandis, astantium animis uoces sunt, quæ ex ipsis supplicijs
 emittuntur. Quid quod nec miseris plenè miseris nouit, qui non ipse pari miseræ genere
 miser, in suis siue in se fuerit, aut saltem esse potuerit, unde est horror ille, stuporq; Aenææ,
 quem mihi de medio naturæ sinu sumpsisse Virgilius uidetur:

Et subiens chari genitoris imago,

Vt regem æquæuum crudeli uulnere, uidit uitam exhalantem, quod illa iam regina exul,
 exulem miserata, prædixerat:

Non ignara mali? malis succurrere discō.

Succurro ego tibi, & solor te amice, prosperatio tēporis, proq; ingenij uiribus, & meipsum solum, quibus sunt cuncta cōmunia, spes & metus, & gaudia, & dolores. Ideo ut dixi, uulnera nostra coniungo, ut medicamenta permisceam. Possem pro remedio Philosophorum, & Poëtarum omnium uireta percurrere, & electos tibi sententiarum flosculos, hincinde decerpere, possem & pectusculi mei latebras scrutabūdus ingredi, & siquid ibi de proprio esset circumspicere, nisi quod aliena nota sunt tibi, nostra aut in similibus amicorum uulneribus, ac morbis assumpta olim, & aliena scienti, ingerere superbum & nostra replicare superfluum, & noua raptim cogitare difficile est. Ad hæc subitis malis repentino opus esse remedio nouimus, utiliusq; fuerit, mox uulnus alligare, pro tēpore, puramq; & facile quam libet ac communem medicinam apponere, quam in peregrinis antidotis conquirēdis tempus terere, dum neglecti uis uulneris ingrauescat, uereorq; ad hæc ipsa serō nimis accesserim, quod epistolæ tuæ omnes pro locorum uicinitate tarde admodum ad meas manus peruenire. Omnium sanè quæ pro nostra consolatione dici possent, quibus ingētes implerentur. Hæc ni fallor summa est. Attollenda humo desideria, armandumq; animum, ne conspectum hostis exhorreat, aut terribiliū specie, sine ulla fortunæ uolentia manū tollat, quodq; elegantissimè, ait Cicero, abstrahendam mentem, à sensibus, & cogitationem à consuetudine abducendam, hoc si facere potuerimus, nihil miserum erit omniū, quæ miserrima uulgius existimat. Nil tibi, quod non mihi hodie consulturus sum, infantes nostri, & prædulcia pignora auidi, & fortassis udi quærūtur oculi, suspirantq; grauiter ulcerosa præcordia. Certè humanum illis fuerit mori, neque ante diem accidit, cui nullus est ascriptus dies, humanum nobis oblata uitæ solatia optare, lumina oculorum nostrorum baculos, ac sperata præsidia tuæ instantis meæ iam præsentis senectutis. Quid ergo? Vt humanum desiderare, sic flere formineum: nempe excusat hoc nostrū desiderij natura, quæ nescio, quid enerue, & liquidum animis nostris inseruit. Idq; in promptu posuit, ut omnibus maxime infirmioribus palam esset. Ex diuerso natura eadem mollitiem hanc accusat, quæ uirile quiddam ac solidum ipsis nostris in mentibus posuit, sed profundius, sic ut nisi uirtutis auxilio erui, atque effodi nequeat, ac negotijs applicari, primū illud ultro sensibus obuim, hoc secundum, sine studio uix peruium rationi, mentem scilicet à sensibus abstrahendam, cogēdamq; in specus intimos, ubi inuicta securitas, & masculi habitat cogitatus, itaq; facile flemus, difficillimè consolamur. Estq; hæc iam uetus, & immobilis consuetudo, suos flendi uelo pietatis obsita, & pietatis excusata, imò laudata cognomine, nec ineptijs solū uulgi, sed magnorum hominum firmata sententijs, atque exemplis. Quantum fleuit Octauia Marcellinum suum clarissimū adolescentem, & Virgiliano carmine nobilem, sed mortalem tamen. Nullus illi flendi alius, quàm uiuendi modus fuit, ut hic sexui ueniam demus, nec sequamur indoctos, qui nimis multi sunt. Quantum sapientissimus Græcorū Nestor suum fleuit Antiochum, Hectorea peremptum manu, quàm miserabilibus comites, quæstionibus agitās, cur ad eum peruenisset diem, & naturam suam nimis uiracitatis accusans? Quantum denique noster nuper Paulus Hannibalensis suum luxit haud ultimus procerum Romanorum, sed dolentium omnium longè primus, & sic omnia luctuum exempla, tristi superans uictoria, ut ex omnibus, qui nunc adsint memoriæ, unus hic, nulla externa adhibita, sola ut doloris interflendum præcluso repente spiritu, extinctus, miser Pater charum nimis filium, sequeretur ad sepulchrum comes. Theodosius Macrobius, uir curiosissimus Maroneum pathos anxie pertractans, huc nimirum carmen illud adducit, ubi occiso filio Mezentius Hetruscorum exul ait:

Nunc alie uulnus adaſtum.

Et, quid (inquit) aliud ex hoc intelligendum est, quàm hoc altum uulnus esse amittere filium? Et rursus idem:

Hæc si sola fuit, quæ perdere posses.

Sed & hic (inquit) accipiendum est perire, esse amittere filium. Ecce tibi, qui doceant mortem filij non uulnus modò patris esse, sed mortem. Mille sunt talia, quibus totum, quod ubique est, uno uulgi ore consentiat, hi errores in communi hominum opinione uersantur, & quasi cum lacte nutricum hausti, nulla interim his sanandis, cura impensa, aucti indies, nos ab infantia in senium prosequuntur. At si uiri sumus, si à uulgo ulla ex parte differimus, nil uulgare nos deinceps, nil plebeium decet, quid enim singulare nomē quærimus, si cōmunibus sententijs in hæremus? singularibus ingenijs ac studijs, singularis fama quæritur, stultus est, qui per multorū uestigia, ad paucorū gloriam perueniuntur sese sperat, habet

habet unusquisque trames suos terminos. Si delectant animum clari fines, ardui & laboriosi calles placeant, per hos te ducere, meque ipsum uelim. Durum fateor suorum mortibus non tangi, nec ego tangi prohibeo, ne ipse sim durior, durum quoque non ruere, ut sit durum, certe laudabile, optabile, uirtuosum est, quod non esset, nisi durum esset ac difficile, sed laudis amor & uirtutis, hanc duritiem lenit. Quid agendum quaeris, dixi iam, & mens a sensibus, & cogitatio a consuetudine abstrahenda, inque arce rationis altissimam attollenda est. Illic quies habitat, illic tuta omnia & tranquilla, inde cuncta sub pedibus, mundum, uulgus, opinioniones, curas, actus, ac fortunam si qua est uidebimus, atque eius & mundi insidias detectas, quae fuerunt, ut incauti caperemur. Utque immodicus nostrorum amor, & breue gaudium, longo in nobis maiore ac desiderio plecterentur, nos uisorum fortium more, dolis cognitis, dirigemus aciem in hostes, & illorum resistemus incurribus, atque in eos retorquebimus, quod in nos parabant, neque desiderio, neque luctui succumbentes, sed grati in Deum, latius quod habuimus, cōtenticque quod amisimus, imò uero praemisimus, infantes nostros, & quasi fragiliores, in tuto collocauimus. Meministi ut Metabus fugiens, & suae metuens infantulae, cuius nomen tua fert Camilla, obiecitque amnis implicitus, ac multa deliberans, ad extremum alligatae hastae, trans fluuium iecit, atque ita iam expeditior innatans pertransiit, ubi hasta cum uirgine uictor, ut Macrobius gramineo uellit e cespite. Et nos amice cursu concito fugimus, nostrique nos a tergo praemunt hostes, & tumidus gurgis in medio est, iamque in aduersam ripam, & nos inter nostrum retardantia, humerosque nostros, licet dulciter praementia, pondera chara iactauimus, mille praerepta periculis, ac mille miseris mortis huius, quam uitam mortui appellant, illic eadem cum hinc euaserimus reperituri. Legisti credo, ut Antigonus Macedonum rex, cum filijs quondam, in ancipiti tempestate deprehensus, cum uix tandem euasisset, suos monuit, ne quando se simul calibus exponerent, ne perirent simul. Quid tu autem? Te alloquens me alloquor, doles ne tantisper abs te semotum filium tuum? Et non potius gaudes, illic esse eum, nisi nil metuit, & nil cupit, nulli malo obnoxius, omnibus abundans, bonis nullum habituris finem? Illic esse, quo & tu peruenisse iam cuperes, & peruenire illum suo tempore cupiebas, sed differri optabas, & in longum trahi, sentio id quidem & cor tuum uideo. Atqui nihil est stultius, quo optati boni moras quaerere, certamque foelicitatem, certis sponte miseris circumuentam, in dubium reuocare. Et Deus bone, quātula ista dilatio est, quam tantopere procuramus? Quis enim tam uitae auidus, mortisque tam metuens inuenitur, nisi sit idem scurra uilissimus, qui certam ante oculos mortem habens, momenti unius spatium, supplex poscat. Et quid rogo aliud, quam momentum fugacissimum, uita est, non solum nostra haec, de cuius breuitate omnes disputant, & quaeritur, sed longissima qualibet, quae dicitur longa enim, ueraciter nulla est, longumque nil penitus, quod finitum, ut si aetas illa primorum hominum, quae fertur non Argantonij Tartesiorum regis, quem sacrae nescius historiae, centum uiginti annos uixisse scribit Cicero, non Aethiopum, atque Indorum, aut cuiuspiam eorum, quorum agens de senectute Valerius meminit, sed Mathusalae, siue cuius uis illa ex acie uiuacissimorum patrum, quid hinc elicis? Mille anni non solum ante oculos Dei, tantumquā dies haesterna, quae praeteriit, ut ait regius propheta. Sed etiam ante oculos hominum, quāuis aliquid, imò multum cogitatione & expectatione uideantur, uerae tam cum transierint, quid plus habent quāso te, quam momentum unicum, quo singula haec literarum elementa chartae imprimo, quodque adhuc calamo in singulis haerente praeteriit, & iam amplius non est? Omitto autem longiusculae miseriae uitae, quas nulla unquam uox, nullus stylus, & quauenerit, quantae sint, tamē hinc metire, & hinc aestima, quoniam fuere qui dicerent, optimū non nasci, proximum quamprimū mori, & inuenit non modò inter Philosophos, sed etiam inter sanctos, haec sententia laudatorem, & de primo quidem dubitari potest. De secundo autem uix quenquam reare esse qui dubitet. Quāuis ergo, tecum gustum non inficior amarius, utiliter tamen, ac cum puero tuo utique foelicitate actum est, innumerabiles aeternas uno liquit ille suspirio, pronū habuit, & apertū iter ad superos, quod si tibi creditum esset, uel difficile, uel obstructum forsitan habuisset. Vide itaque, ne quod multis usu euenit, malum tuo cuperes dilectio, hoc enim nihil aliud, quam ut Flacci uerbo utar, amado perdere. Quanto autem precor emptum pretio uoluisses, graui forte secum naufragio iactatus amantissimum filium supra siccatum littus ceruere, ut quisquis te exitus maneret. Ille saluus esset, ac uiueret, atqui uiuit ille iam securus, & tu quidem, nosque omnes magno mari uoluimur, ac foedo naufragio laboramus, ille autem requiescit, & non saluus modò, sed beatus ibi est, unde si possit nolit, ac ualde respuat reuerti, a terrenis parentibus, ad coelestem patrem miro compendio translatum. Quid fles igitur? Quid te

torques? Malles natum hic relinquere, quo & ille solus remaneret, atq; orphanus, & tu sollicitus ac mœstus abscederes. Ecce ille sc̃elix, atq; innocens abiit, comitibus angelis, tu securior abibis ac lætior. Sileat ergo iam tandem intus in anima confusum illud, ac dissonum falsarū murmur opinionū, abeant rerum conglobata phantasmata, quæ auribus carius, atq; oculis hausimus, quæ uel oculos mentis, ab aspectu ueritatis impediunt. Cogitemus inexpectatos ac uarios euentus rerum, improuisos hominū lapsus, incerta pericula, & ludibria miserorū, nec eorum minus quos sc̃elices dicunt, impēdencia semper, atq; imposita ceruicibus, luctus quoq; metusq; perpetuos, curasq; & angores, dāna, sollicitudines, ignominias, egeitates, morbos corporis, atq; animi parentes atq; abditos morsus, & intimos se rodentis cōscientiæ, quæ omnia nihilo facilius, quam arenam numero stringas æquoream. Interq; hæc, turbidamq; cumulsibus, & negotijs inquietā uitam, tempusq; breuissimū, & fugax, & instabile, cum fastidio multos afficiens, sentiū pedetentim clanculūq; subrepēs, sc̃q; inopinantibus ingerens: mortēq; nouissimā, & incertā, certissimē mortis horā, ac miserimos ad extremū exitus adumbratæ sc̃elicitatis, & falsæ lætitiæ mœstum finem. Si filium amasti, si te ipsum amas, gaudebis illum his ereptū malis, teq; his leuatū curis, & quanta illi euenire potuerint, quæ regum quoq; filijs eueniunt, tecum ipse recogitans contremisces. Non est mihi Donatæ magnū uiuere, quod si esset magnum, aliquid mulcis, & uermibus obtigisset, neq; in lōga uita, itat humana sc̃elicitas, alioquin ualde essent sc̃elices cerui & cornices, aut Phœnix Arabicus, quem profectō me iudice non tam ætas, quam eximia raritas ac forma nobilitat. Magnum est potius benē uiuere, benē mori, benē autem uiuit, qui carentē uitij, quantum licet, atq; abundantem uirtutibus uitam agit, benē moritur, qui non totus moritur. Et primum quidem, quanquam non sit pueri pro ea parte, qua ad benē uiuendum uirtus exigitur, quam ætas illa non recipit, filio tamen tuo, clara non indoles non defuit, quæ nihil est aliud, quā uirtutis flos quidam, ut sic dixerim, certē ultimum plenē affuit, benē mori siue peccato sc̃ilicet ullo graui, siue cogitatibus, ac desiderijs malis, sine offensa Dei ac proximi. Caue ne hunc lugeas ut mortuum. Qui quod optimum uita habet, uitæ finem bonum habuit, & acceptum Deo. Sed nunc etiam sentio, quid te premit, uotum cōmune omnium parentum, quod natura insitum uix uirtus extirpat. Illam tibi superstitem destinatas, & quid ei post tuum transitum diū posset accidere prouidebas, durus quidem, & sæpē inefficax patrum labor, longæ curæ, ac difficles, sed fallaces nimium, & cum cogitationes hominum, ut Psalmista ait: Vanæ sūt, nescio an ulla sit uanior. Inferciare illum cogitabas literis, in quibus multi atque plures, in quibus ferē omnes insaniunt, & primum hec ille, tu proprio largiri filio tuo poteras, quod tam multis alienis sæpē largitus es, secundum utique cum labore, ut quæreres necesse erat, prouehere illum uolebas, in quibus plurimi laborāt, ad coniugium in quo paucissimi quiescunt. Denique illius filios, & ut est animus, filios filiorum uidere, forsitan exoptabas, qui qualis stimulus sit parētum, si nescires, filius tuus ipse te docuit, & in fine modis omnibus, id agebas, sati nescius (ut diuticulē uiuendo, diū enim nemo hic uiuit) in labores multos quodq; est pelsimum, in æternam mortem fortassis incurreret, aut insignem certē aliquam in ærumnam, quā uita longior uix euadit, ut optato enim omnia prouenirent, quod in rebus hominū rarum ualde est, horror tamen est meminisse, q̃ dubia sæpē, quā misera sint, quæ prosperrima uisa erant. Omnis uia bona est, cuius bonus est terminus, & quod breuior, eō melior, at profectō quicquid pater filio laborat, eō respicit, quod tuus filius iam peruenit, ad optabilem sc̃ilicet ad sc̃elicem mortem, quāuis enim multæ sunt uiuendi uia, hæc est meta omnium, cui uix aliquid addere, multūq; detrachere exoptatum uotis uite spatiū potuisset. Pone iam gemitū, mille sunt gemendi causæ, sed gaudendi aliqua, mortālē in terris habuisti, habes in cœlis immortalē filium, eras illi sollicitus. Ille est tibi, qui quantum se amaueris nunc agnoscit, & quos nunc usq; nesciunt, omnia uidētis, in facie tuos uidet affectus, uicemq; retribuens, pro te Deum orat, precator fauorabilis, digne preces, & facilis exauditor, nunquam tibi filius fuit utilior, quā nunc est, plus dicam, pondus olim carum, licet iam præsidio esse incipit, quid perraro, hic, imō nunquā accidit, habes filiū, de quo nihil metuas, multū speres, dico iterū quid fles igitur? Gaudendū est, tergēdūq; oculi, nam potes modō, ne nolis, maloq; tuo sciens faues. Sic enim habeo, omnes hos singultus, has lachrymas, hæc lamenta, non naturæ omnium esse, sed ignauia singulorū. Nam si essent omnium, omnes flerent, pariter suorum in moribus, & tantundem flerent. Nunc autē, neq; omnes flent, nec flent æquē omnes, neq; idē minūs amant, qui flent minūs, aut etiam qui non flent. Nempē cum fortia maximis ictibus resistant, mollia facillimis rum-

puntur impulsibus, non ut agentis vires id faciant, sed imbecillitas patientis. Et si autem, non saturari amorem lachrymis scribat Maro, de fecdo tamen amore ibi loquitur, quæ animi pergravis est passio, haud dubie de crudeli amore loqui eum, ipsi sui uersus dare iudicant, uos de pio, honestoq; loquimur amore, in quo pietas sola requiritur, & dulcedo quædam animi, & rarum, ac suaue suspirium, & iucunda memoria defunctorum. Sed non passio ulla, non mæror, neque lachrymæ, non tam de uiri pietate, quàm de infirmitate fœminea prodeuntes, utq; ita esse prouideas, inconsolabiliter ut diximus Octauia fleuit, inconsolabiliter fleuit Nestor: at non sic Cornelia, non sic Cato, & fuit par ubique amor, parq;ue amandi causa, par gemendi, paritas denique sexuum ac damnorum, nisi quod Octauia unum, Cornelia autem plures amiserrat, flendi ergo diuersitatem fecit. Sola diuersitas animorum, unde actuum nostrorum pendet, ac uultuum tota diuersitas, fleuit etiam ut audisti, usque in perniciem Paulus Hannibalensis: at non Stephanus Columnenis uir ac utilis ætate, qui genere & patria uicinus Paulo, exemplum illi esse debuerat, ne mærori succumberet. Is enim iam tribus annis continuis, totidem clarissimis filijs amissis, tandem paulo ante Pauli obitum, audito primogeniui sui uiri ingentis, & nepotis ex eo incomparabilis adolescentis interitu, qui in illo ciuili motu simul oppetierant, nec lachrymulam unam fudit, nec uerbum miserabile, nec accentum tristitiæ, sed ad primum nuncium defixis parumper terræ oculis, ad extremum dixit: Fiat uoluntas Dei: & certè satius est mori, quàm unius rustici iugum pati. Nicolaum significans Trib. urbis Romæ, quo tunc populi duce, ea clades accepta erat, ipso urbis in limine. Pauca esse, & antiquitatis, & nostræ ætatis, & uirorum, & fœminarum acta recenseo, ut uterq; sexus patiētia, & æquanimittatis exemplum habeat, & quàm multa alia, uel noua, uel uetera sunt exempla, magnificè, fortiterq; ferentium suos casus, sed quoniam ueteribus pleni sunt libri omnes, neq; ubi nam tibi querenda sint, nostro egres iudicio, & sæpè etiam scriptis meis exigente materia, sunt inserta, ex nouis adhuc unum attingam, sed illustre, notumq; omnibus, an quoquam scriptum nescio, sed altiore facundia: & cultiore utiq; dignum stylo. Roberto illi, qui senex iuuenem me dilexit, ut sepultum senex diligam, Regi Siculo, imò quidem quod pace omnium nostri temporis sit dictum, si uera uirtus attēditur, Regum regi, filius unicus fuerat, Carolus dux Calaber, reginæ huius pater, quæ nūc præsidet, præsedetq; diu non trāquillè, sed maximis regni motibus, rerumq; turbinationibus. Et his quidè magni regis filius, ingenti fama adoleuit, eximie uirtutis, præcipuèq; iustitiæ. Cùm maioribus enim suis diuidens patrimoniu, hoc uirtutum, hanc sibi partē gloriæ delegerat, ut cū proauus uir fortissimus, auus liberalissimus, pater sapientissimus habitus essent, ipse iustissimus haberetur, & sic erat, cunq; omnibus in: sit naturaliter filios amare, in hoc tamē, hinc & patrē cogitabis, & regē, ac præter amoris uim, paterni successoris etiā tantū curā. Illinc filiū, & talē filiū, qui præter uirtutis excellentiā, qua nil in rebus amabilius, nō primogenitus modò, sed unigenitus patri esset, quē non primū, sed solum regni successio maneret, tūc intelliges, q̄ illi charus esse potuerit. Hunc in medio atatis flore, & in summa omniū expectatione ac spe, moribus inuaserat. Afsidebat illi Rex sedulus, nō tantū officio patris, sed medicī, fuit enim inter multa, quib. omnes reges uicit Phisicus etiā insignis, sed & Physica, & Medicinæ omnes, & Medici, mortis aduētū silēt. Obijt ergo adolescens regius, summo regni totius gemitu ac dolore, solus Pater, cunctis flentibus non flebat. Quoniam exactis eloquijs, nec uultu, nec ueste alius, oratione magnifica proceres mæstos ac populū consolatus, Aemiliū Pauli laudem adæquauit, qui in statu simili consolatus fertur Populū Romanū. Et si enim ille duo amisisset, hic unū, illi tamen duo reliqui erāt. Licet in adoptionē datū, quibus charissimū se sciebat, nequit enim ars naturam tollere, iste unū perdendo omnes amiserrat, nec aduersarū rerū refrigeriū gignendi, iam spes ulla superaret. Et tamen ipso die regni negotia explicuit, lites adiit ac diremit, quid in re qualibet factū opus esset edixit, nō lugubris, quasi Rex, sed à rege alacri submissis cōsolator, aut uicariarius uideretur, sed iam satis multa de hoc uiro. Omitto autē lob omnibus celebratum uirū, cuius est illa uox orbis semper memoranda parentibus, mæstisq; omnib. & afflictis Domini dedit, dominus abstulit: sic ut domino placuit, ita factū est. Si nomen Domini benedictū. Exemplum uetus, & regis, & sapientis adijciam. Dauid siquidem summus uir, Amon primogenitū suum. Atq; idē prædilectum sibi, sed incestū, & in peccatis occisum. Ac dein de filiū alium, Absolon speciosissimū iuuenem, sed fratris interfectorem, atq; in se etiam impiè repellentem, & in eo statu animæ ancipiti sine consumptum, grauitè fleuit, ut uidemus idē tamē dum suus ægrotauit infans, fletse quidem & ieiunasse legitur, postquā uerò ille obiit,

obijt, hic cibū sumpfit, ac desijt flere, factiq; sui causam hanc attulit: si forte flentem Patrē miseratus Deus, filiū tibi suū referuaret, uitāq; redderet, quo defuncto superuacuum, & inutile fletū esse. Ego, uadam (inquit) ad eū, illo uerō, non reuerterē ad me, & cōsolator est seipsum, & uxorem suam matrem pueri, factum, dictum uē sapiens ac graue, & auctore dignū suo, tibiq; nisi fallor imitabile. Addo ego tamen facti causam alterā, quod languenti filio cōpati nō est patris, ac languoribus expeditū, & iam morte superata uerā uitā gaudijs frucentem, flere non est dicā patris, sed amici. Quibus ita se habentibus, eradenda seu uerius abscindenda, imō extirpanda radicibus, ex animo sunt alimenta tristitiæ. Quid uerō? An te filij obliui sei subeo, quo dolorē exuas? suberē planē, si meminisse illius, abiq; dolo: e non posses. Mallem ego mihi, & tibi mallem iucundā obliuionem, quā memoriam luctuosam. Et est hercle, obliuio, ut aiunt amantibus utilis, unde apud Poetas somniferum, ac perinde obliuio. sum papauer, sacrificatur Orpheo & letheo sua sunt sacra Cupidini, sed & hæc insanis in amoribus tenent, p̄se enim de amantibus meminisse debitum, obliuisci nephas. Itaq; absit, ut id iubeam, Augustus pro nepotuli sui hac ætate, qua filius tuus erat, extinctū imaginem in cubiculo consecratam posuisse traditur, quotiens introiret exofculari illam solius, quam id fortasse mollius uideri possit, quā tantum principem decuisset, uerum amor imperium non ueretur, non tibi paternus amor, nec memoria interdicatur sed dolor, sed gemitus, sed querela. Volo illum loquaris, illū cogites, illum ames, illumq; memineris, nō amare, sed dulciter recordare, illius ut fidelem decet, non ut mortui, sed ut nunc primum uiuere incipieris, foelicissimumq; enim iam in patria degentis, quo breui peruenit ab exilio, læto illum meditare animo, & tibi ipse, qua potes illius imaginem repræsentat, nec sine causa tibi datum ad tempus, nec sine causa ad tempus ereptum puta. Reuiderbis eum, si qua est fides, nec tui cibi amplius, nec amictus, nec omnino opis egentem tuæ. Nihil tibi interim perijisse, sed intercessorem apud Deum accreuisse extima. Nunc te enim puer tuus, solito magis amat, ut dicebam, quia nunc primum, quā tu illum ames intelligit. Quem si inter has iachrymas agere adhuc malles, si quidem propter teipsum, te non illum amas, sin propter illū ipsum etiam odisti, ut utrumq; qua decuit amaueris, illius foelicitatē lætē tuam fortiter orbitatem perfer. His, horumq; similibus me solor, his tu quoq; quādo nec pluribus, nec his ipsis doctum, piumq; eget ingenium te solare. Et quæcunque ex me audis, nostrum credito dixisse Ioannem, qui casum tuum, non aliter quā propriū tulit, teq; talem in tuis qualem se in angoribus suis cupit, finge nos oramus, te alterum semper ad dexteram esse, alterum ad sinistram, si hoc feceris speramus, quod æquo ampliū non dolebis. Vale.

FRAN. PETRARCHA DONATO APENNIGENÆ GRAMMATICO S. Epist. V.

De amicitie sue facilitate.

Dulciter mihi acerbus fuit aduētus Antonij nostri quē in carne, ego mente genuimus: dulcis quidē propter se, acerbus autē primo aspectu, propter prærepti huius uici memoriā, quæ tamen ipsa si sapiamus dulcis erit, nihil mali enim euenire illi credimus, & multum boni accreuisse confidimus, si quid hoc in genere mortis est asperū, superstitibus imminet. Enim uerō id flere, nō tam pium scimus esse quā tenerum, nam miserijs ereptos, atq; exilio, & foelicitati ac patriæ redditos lugere, quid nisi inuidia est, in hoc tibi uerbosam illā, ni me fallis, epistolam profuisse gaudeo. Sed ueror ne me, neu teipsum fallas, & faceto mēdacio, meis affectibus uicē reddas. Ego tamen ut prodessem scripsi, sperās planē præter stylum frontē ipsam, præsumptamq; uel absentis imaginē, apud te uirium aliquid habituram, quod si habuit benē est, alioquin nudum animum metire. Sanē quid nunc illis adijciam, præter preces nihil habeo, & si materia rerū largiter adesset, dedolandi illas, nescendiq; tēpus deest. Oro igitur si me amas, si Ioannem, qui dum illa scriberem mecum erat, dum hæc legis est, tecum imō, cum utroq; simul est semper, oro (inquam) imō obsecro, & adiuro te per omnes cœlites, per nos duos, quos in terris nisi fallimur primos, facis, perq; amicitie sanctā fidem, & quicquid pium ac dulce nobis est, terū ut puerū tuum, ex misero factum esse foelicem, non æquo tantū, sed læto animo patiaris, neq; dum laborum quæris comitem maturatam illi doleas quietē, quod si adhuc forsitan illa suspirijs turgent, lachrymis ne madent oculi, si qua uel tenui mœroris nube frons adducitur, Ciceronianum illud in primis, animo dolentis occurrat efficacissimū, cuius hæc summa est. Nō futurū perpetuū, scilicet hunc dolorem tuum, neq; enim es, qui inter flendum, uel cū infœlicis illo patre, mori uelis, uel cū misera illa matre senescere, quorū nomina alia ad te habet epistola,

longus enim fletus, ut sapientibus placet, aut fictus, aut fatuus, proinde lunæ cursus, aut solis magno etiā luctui finem dabit, uiuēdum itaq; quā decorū, quamq; conueniens uiro sit, plus tempus exiguū, apud eum posse, quā rationem, quā primum usq; adeo in homine locum tenet, ut ea dempta, ipsa quidem diffinitio, ne hominem dici sinat, non sum tibi aliud nunc scripturus, nisi quod filij tui, & mei aduentus, animo meo gratissimus, aliquāto etiam gravior fuisset, si uacuu aduenisset, dixisse tibi sæpē uideor, sed ut uideo, non mereor fidem, dicam rursus, & experiar, si fortē scripto fide dignior sim, quā uerbo. Non est operosa res amicitia mea, quippē quæ nec magni etiam pretij res est, ut sit autē maximī, nihilo erit operosior. Et amare, & amari gratis didici. Si necessitas amicorū ingruat, nil cuiquam propriū uolo, ubi id cessat, quid sibi uult, precor ista largitio? Quid hæc cura? Quid uē hic labor? Nisi ut quod nolim onerosus amicis, hæc difficilis fiam, longē id prorsus ab animo meo est, cui abundē sufficit in amicitij pura fides, ardens charitas, & comitas morum, & conuersatio facilis, ac iucunda quicquid his accesserit, nescio quid ambitiosum, & sceneratione sapit amicitia, quasi emendus pretio sit amicus: eat tamen ut potest, quāto ita tibi persuasum sentio, me ut unum ex Parthorum regibus, nephas esse sine munere salutari. Vale & Ioannes noster recum, Pataui v. Nonas Octobris ad auroram.

FRANCISCI PETRAR- CHÆ, V. C. EPISTOLARVM DE REBUS SENILIBVS,

LIBER XI.

FRAN. PETRARCHA VRBANO PONT. MAX. S. Epist. I.

Literis Papæ respondet.



VA me Sanctitas in longū æuū, breui nuper elogio, honestare dignata est, Pater Clemētissime, pro quo tibi non quas debeo, sed quas possum gratias ago, magnas certē, sed (ut ait Cicero) maiores habeo, quibus stylo æquandis, non sufficit lingua nec calamus, tuō nempē de munere, uberrimam studiū mei, inesse gloriā, cum hac tamē immixtum uelut Cererī lolium, curas metuo, sic tuarum laudum hinc mulcedo animum lenit, hinc urget aculeus. Epistolam seu libellum meum utrunq; illi quidem tribuis nomen, atq; in eo prudentiam, eloquētiā, quēq; (ut ais) ad cōmune bonum habere uideor. Ze-

lum laudas, quorū ego nil penitūs, præter ultimū in me agnosco. Sed quod summus hominum probat, improbare, nisi amens, nullus hominū audēbit. Et libellum illū, quidem te gra-
tanter ac benignē, ad uerbis utor tuis, suscepisse, ais, quod ut credā tua illa præstat Virbanitas, quā præclari nominis imple effectū. Insuper & eundē diligēter perlegisse, cōmemoras, atq; in eo multa cōperisse, & uerborū elegantia, & sententiarū pondere laudanda testaris, qui non dicam laudibus, atq; oculis tuis, sed auribus tantum, tuāq; utinā patientia dignus esset. Facis autē, quod te decet, ut nihil horridū licet, & incultū pura fide, deuotoq; animo dictū spernas, & pfecto si in honorāte est honor, ut uidetur Aristoteli, tu ne honoras, pusillos atq; humiles attollendo. Tu exēplo illius, cuius uicē geris, tuus actus exemplaria nostrā sunt, & merito dignos præmio prosequeris, & indignos gratuita misericordia præueniens dignos facis, quorū me de numero per te fieri gaudeo, gloriōq; quāuis enim ad pietatem semper tua despectat, & inclināt humanitas, atq; innatus ad fideles tuos amor, quidā altū tamē, rectūq; iudiciū tuū inflexibile, & humanis passionib; inaccessū multis, & claris indicij ostēdisti. Et hic mihi sine elatiōe legitia, sine psumptiōe fiducia. Prorsus em nihil esse nō potest q; tibi aliqd uideat. Neq; uerō te pudeat Pater beatissime, neq; pœniteat minorū colloqui inclinaſſe ingeniū, ac stylum, nec cum maioribus, nāq; nec cū parib; loqui potes, aut oportet ut taceas, aut cū minorib; colloquaris rara admodū, sed glorioſa necessitas. Ne te autem collocutoris exigui turbet humilitas, Augustus Cæsar, cui temporali potētia par non fuit, sæpē humilibus cū amicis, nominatim cū Virgilio, atq; Horatio poētis altis uiris ingeniū, sed ortus humilissimis familiarissimas fecit epistolas, ut dulce sit, mirūq; legētib; in tam
sublimi

sublimi statu, talem animū, tantamq̃ mansuetudinē inueniri. Proinde quod in epistola sine me dicendū auidū, meq̃ opportunis fauorib. ac gratijs prosequi dispositū me dixisti, plus est, quā quod ex tam alto merear audire, retribuet amator CHRISTVS humiliū, ego autē, & si fortē consultius, non uenirē, ne illa scilicet, quæ ut conciuīs quidā meus ait, samā minuit præsentiā, animū tuū a concepta de me opinione retraheret, quando tamen ita uis, & non iubendo fortiū iubes, estq̃ ubi silentiū impetuosius sit, q̃ uerba, tuo quidem nec minus meo desiderio parere disposui. Sed retardat me hinc æstas naturalis, semper hostis mea, hinc præsens mei corporis accidentalis offensio. Aetas præterea iam prouecta, uicq̃ ita dixerim, inclinata dies, & quietis auidior, & laborū, metuēs quasi fessus ad uesperā uiator, cogitansq̃ de hospitio. Nitar tamen per obstantia quamprīmū dabitur, & erumpam, ut disculis impedimentis, ac difficultatibus superatis, ad sacratissimos pedes tuos, dudūq̃ mihi exoptatissimos proficiscar, ante quos, iam hinc flexis animæ poplitibus reuerenter assus, non quod magna pars mortaliū, diuitias, priuilegia, beneficia, prælaturas, sed pro his omnibus benedictionē solam, ac beneuolentiā tuam peto. Is mihi magnarū altus opum cumulus, summorumq̃ ambitus fuerit dignitatū. Deū interea, qui te elegit precor, ut dies tuos, quos uerē mundo utiles credo, latos ac longæuos fieri, & uotuis tibeat florere successib. ut te duce Italia, nosterq̃ orbis, qua Catholicus es, tranquilla pace compositus, ac iustitia conquiescat, ut ubiq̃ omnes errorum tenebras, ueræ fidei lux illustret, & Christiani nominis maiestas, tuo tempore mundum totum occupet, atq̃ possideat, ut & CHRISTVM Dominum, & te CHRISTI uicarium, usq̃ ad fines terræ, undæ suscipiant nationes, cultuq̃que perpetuo uenerētur. Deniq̃ post laudabiliter actam uitam, tibi facilem tribuat, ac beatum exitum, imō introitum uitæ melioris aperiat, ac fœlicem animam terreno de carcere digressuram, is qui creando, ibi illam infudit CHRISTVS omnipotens, & uirgo mater manib. pijs excipiant Petro & Paulo amicis tuis astantibus, cuncta cum gaudio sanctorum acie, & frequentī angelico comitatur. Amen, Pataui VIII. Calend. Augusti.

FRAN. PETRARCHA FRANCISCO BRUNO, S. Epist. II.

Forsan amice de responsi mei tarditate miraberis, sed cognita causa, defines mirari. Scito igitur, me hinc sub aduentum tuarum literarū abijisse, magnis enim precibus, & repetitis literis Ticinum iterum, atq̃ iterum euocabar, & quamuis naturæ meæ infesta æstas aduentaret, meq̃ hinc quietis amor stringeret, illinc status præsens, & suspectum latroneculis deterret iter, uigente tamen hinc ingrati metu, honestiq̃ inde specie animū attrahente, quod scilicet ad tractatum tantæ pacis euocatū me sentire, si fortassis ulla ex parte bono publico utilis esse possem, parui, digressusq̃ Patauio ad VIII. Calend. lunias. VI. illuc die, hora tertia perueni. Ne uē in singulis morer, illicō rediturus fuero, nō obstante tibiæ collisione, qua in parte corporis a pueritia parum fœlix fui, & quæ me tum sæpē olim, tum per hos dies complusculos afflixit, inuisasq̃ inter Medicorum manus, usq̃ nunc detinet, nisi quod æstuante in horas bello, iam terrestre iter ad reditum, prorsus obstructum erat, nec naui ulla prece uel pretio reperiri poterat, quæ se periculo exponere audiret. Etsi enim Padus ipse etiam bello arderet, sperabam tamen, eo calle a fortuitis me prædonibus tutiorem, quibus cessantibus, nil timebam, ratus meum propositum atq̃ amorem pacis, & belli odium, utrique partium notum esse, & sic accidit, siquidem mense ibi integro, & amplius inter naui inquisitionē, & difficultates rerum uarias absumpto, tandem nauclerus unus, non tam pauidus affuit, qui securum me uidens, & ipse desijt timere. Cuius in nauim, mirantibus cunctis, quibusdā uerō & repræhendentibus introiui, successitq̃ fœliciter duce Deo. Cū enim ubiq̃ classes in undis armatas, ubiq̃ in ripis armatas acies inuenerim, nautis, famulisq̃ tremantibus atque pallentibus, ego unus, seu hanc amentiam, seu fiduciā quis dixerit, ubique intrepidus atque inermis occurri, non solum incolumis, sed etiam honoratus, uno omnibus ore farentibus, non esse alium præter me, qui iter illud ageret securus, cumq̃ ego id meæ tribuerem paruitati, solere enim animalia parua, quæ magna non possent transilire: una omnes uoce similiter respondebant, neq̃ magnum, neq̃ paruum inueniri posse, qui non alterutris uel inuisus esset, uel suspectus. Deniq̃ Varro non sum, ne scius plura, quā necesse est, quia certum habeo, te libet hæc legere, ubi omnes capti uel occisi, & certē spoliati omnes essent, ego uino & altilibus, & pomis, & speciebus sic onusta puppim habui, ut nō ferocitas quidē ulla, sed liberalitas bellatorū, meū illud iter pacificū retardaret. Quorū nihil penitus meritis meis, sed diuinæ cuncta clementiæ ascribo, quæ mihi

amicus

amicum pacis animum dedit, & hunc ipsum omnibus, latè notum, inq; meo dare legibilem uultu fecit. Sed progredior. Cum tandem Parauium nudius tertius ad uesperam peruenissem, imbræ perpetæ atq; ingenti, is qui huic urbi præsidet amicus tuus, uir potentia magnus, sed uirtute maior, ante expectatū, reditu meo lætus, usq; ad portam ciuitatis mihi obuiam uenit, sed nocte repulsus, ac pluuia, dimisit, e suis qui apertos mihi aditus seruaret. Et quantū honoris atq; amoris sero illo in me congesserit, non missis tamen famulis rerum onustis uariarum, sed demum ipse cum paucis ad me ueniens, ac cœnanti assidens, & post cœnam illic inter libros, in noctem usq; concubiam comitatus confabulationibus, colloquijsq; gratissimis, neq; si narrare uelim potero, neq; si possim fides dabit. At post dies paucos, cum iam reditus meus Venetijs notus esset, Donatus noster Grammaticus, qui ibidem literas mihi tuas, simulq; apostolicas referuabat, utrasq; mihi attulit, & tuas quidem latus ut soleo, illas non reuerens modò, sed stupidus ac submissus accepi, utrobique sanè nondum datae die, secundas epistolas meas illuc peruenisse cognoui, neq; miratus sum, præter enim absentiae meae moram, literas ipsas apostolicas iam huilatas, apud rediutius substituisse, ipsis in literis legi. Ad has quidem S. P. N. Papæ literas, quid respondeam uidebis, nempe e qui & responsionem meam iure tuo perleges, & quod mihi meo iure polliceor, tuæ uiuæ uocis adiuuabis oraculo. Iam quod dominicis ipsis in literis, clare satis, in tuis etiā expressius continetur, reulas meas tanto iudicio probari diuinæ, suæq; gratiæ retribuendum scio, ego autem, etli indignus hæc audiā, nihil tamen possem gratius audire, & est prosperitatis immemora iocunditas ac uoluptas quædam, nec indoctus docti famā respicit, & deformis uirguncula, se formosam sponso uisam gaudet. Expecto nunc secundæ epistolæ fortunam. Nam prima utiq; fortunatior esse non potuit, quam summo hominum placuisse, cui me oro, cum omni quæ potes reuerentia recommenda. Scripsi tibi cor meum erga illius sanctitatem, & cupiditas mea, seu de illo spes, quæ nam esset aperui, ut nosset quo ad hoc me passionibus expeditum loqui dixi, quod in animo erat, nec repetitione res indiget, & te memorem esse, & mihi apud te fidem non deesse confido. Sanè quod tuarum in principio literarum legi, quotiens ad scribendum uenis, si animum tibi meæ uirtutis admiratione præstringi, ut uel non incipiat, uel inceptum deserat. Scio te iocari mecum, & potes, quidem fateor, mecum non aliter quam tecum loqui omnia, nam si alter hoc diceret, non ludere illum arbitrarer, sed illudere. Nihil enim est in me mirabile, nisi in tanta uirtutis ac scientiæ penuria, tanta uite securitas ac libertas sandi, de simplicitate oriens bona, utinam urbana quidem excusatio ista silentij, uerè autem tua satis occupatio te excusat. Colutium cuius me uerbis salutasti, ut saluere iubeas precor, & talem tibi operū participem obigisse gaudeo, utiq; requiem obigisse gauisurus magis, quam uis gloriosum laborem, magnis delectationibus abundante non dubitem, sed id amicis optare soleo, quod mihi. Vale Parauii XII. Calend. Augusti.

FRAN. PETRARCHA FRANCISCO BRVNO, S. Epist. III.

Quid uis dicam aut respondeam, in hoc quidem, & in reliquis, hand inuitus consilio tuo stem, nequid tamen oculam amico tali, siue ego securior, siue tu cautiior, nihil tam formidolosum uideo (seu actiue formidolosum sumitur, seu passiuè) dices mihi, Veritas odium parit. Scio & expertus scio, odium tamen illud amabile uiris fortibus arbitror, etiam si propter ueri studium moriendum esset optabile, sed non id periculū est, in præsentī certamine. Tutius est interdum belligerare, cū multis, quā cum uno, alter alterū expectans, mauult suæ aliū, q; se alienę iudicē iniuria, fuit mihi cū uno istorū nominatim, atq; inscriptis lis pergrauis, & euasi, & agebatur de me solo, hic de tota agitur Ecclesia, honestissima aut bella sunt, quæ pro Rep. suscipiuntur. Nil ne igitur timeo, & quid timeā oio te, cui nil dari, modicū possit auferre, de his loquor, quæ fortuita nuncupantur, mea enim mihi nullus eripiet, non senescens tantū, & inermis presbyter; sed nec iuuenis tyrannus, nec armatus prædo. At negari potest siquid optaueris. Planè mihi negetur episcopatus quē petēdū duxero, imò uerò planè mihi detur ut torqueat, & si hac in parte delirauerim graui ac sollicito munere, sera & insolita plectat ambitio, proinde modo Papam non offenderē, quem non tam propter Papatū, quam propter eximiā, raramq; uirtutē, & quæ illā probant gesta magnifica, perpetuò mihi amandū uenerandūq; delegi, & quæ suis reprehensionib; delectatū, alienis multa cū sua lauda cōiunctis in aucti nō est uerissimè, de reliquis, quid ad me? Nō potentiā noui, non opes, sed & mores noui. Scio illos, & me scio, neq; homines, sed uitia hominum insector. Interim tuis parcis, nulla hercè odi altius, nulla

nulla acrius arguo, sed id mecum ago, hoc cum altero. Non est autē tuum: quomodo non est meū, quod est omnium, nisi forte Sarracenorum siue Iudæorū qui nostris gaudent & tri-
pudiant ruinis, at ne quicquā niteris, frustra autem niti ait Crispus, neq; aliud se fatigando,
nisi odium quærere extremæ dementiæ est. Ego uerò, non nihil, imò plurimum quæro. Eua-
poro animum, & tristiā quæstu leuo, posteritati me approbo & excuso, bonis placeo, & ni-
fallor Deo, malis certè displiceo, & quoniam uerecundiæ, aut conscientiæ nihil est, aculeos
saltē doloris infligo, sed non inscius, quā sint multi mali, & quā pauci, libro nempē,
non numero. Parua ne tibi igitur hæc uidentur. Quid tibi autem iniuriæ est illatum, ut sic
oderis: nihil mihi, sed Romanæ Vrbi, sed Ecclesiæ, sed Petro & Paulo, sed CHRISTO cuius,
& si in uita non impleam, nomine glorior, neq; uerò omnes, imò equidē nullum odi, quos-
dam uerò & dilexi, quibusdā & diligere uisus sum, & quid eorum amor ualeat, si utilitas, aut
blanditiæ essent probè didici. Sed ah nescis, plus sæpē parum odij nocere, quā amoris plu-
rimū prodeisse. Nil penitus scio, nilq; uelim scire quo timidior fiam, qui nil cupit, & nil me-
ruit, ut quorundam animantium magnitudo terribilis ac nocendi potens, sic quorundam
ipsa paruitas, atq; impotentia tuta est, & uiolentiæ inaccessa. Quid unquam muscæ aquila
nocuit, quid formicæ leo, hæc dixi ut me intelligas, & qua datur uideas. Tu amicus tui con-
siliū euocatus, ne me audieris, fac quod bonum censes. De reliquo Stephani Columnen-
sis euentu mœstus accepi, & quamuis tu mihi in literis, spei reliquias nescio quas ostentes,
ego tamen ut rumores placito falsos, sæpē sic infaustos penē semper ueros memini, sed quid
agam? Exhausi oculos, atq; ilia, consumpsi lachrymas atque suspiria, suspiro tamen adhuc,
& suspirans scribo hæc, fleui olim quantum potui, plus ne quā debui, iam satis, superq;
satis est fletum, usque non ad satietatem modò, sed poenitentiam ac pudorem. Itaque cum
ætate hac præterita, unicum mihi uitæ huius, quæ dicitur, ac prædulce solatium, unicū gau-
dium ingrauescentis in dies iam ætatis, deniq; lumen unicum oculorum meorum, acerbam
quidem, & si quis hic ordo esset prorsus intempestiua mors tulerit, non dico, non dolui, sed
non fleui, neq; unquam mortalis hominis, neq; meam si CHRISTVS amauerit mortē flebo,
tibiq; hunc ipsum esse animum ualdè gaudeo, eoq; magis, quod in hoc meis, te adiutū mo-
nitis, munitumq; armis dicis, unde & tu amici obitum, piē admodum, atq; amanter, sed for-
titer tamen, ac uiriliter fers, eumq; mihi ut ignotum scribis, cōmemoratione gratissima, re-
ctè id quidem ac memoriter, teq; scq; dignissimæ rextum necis Historiæ, desine autem, illū
mihi ut ignotum loqui, uidi hominem, & quantum uitam paucis horis licuit, circumspexi,
ut enim me doloris tui participem agnoscas, non solum idē, quia tuum nihil alienum mihi
esse potest, sed quod ille per se etiam erat, scito eum ad me anno altero uenisse Venetias, &
mira suauitate, in nostram amicitia introgressum, multa ibi intus in præcordijs meis, & ma-
gna beneuolentiæ uestigia reliquisse, uirum bonum, & modestum, prudentemq; ac ne plu-
ra, qualē tu illum stylo pingis, iure optimo, tibi, bonisq; omnibus diligēdum, Deus illum
morte, huius bellis eductum, in æternæ uitę pace locauerit. Ad extremum, noris & fama, &
literis auditum, hic dominum patrem meum, Patriarchā Hierosolymitanū, Romuleo Car-
dine sublimatū esse, quod ita futurum semper credidi, & dilarum stupui, & fatebor tibi, ut
est usus hominum, difficile extirpabilis, primū huiusce rei nuncium latus audiui, mox ad
me rediens misertus sum. Domino autem nostro, quem quodāmodo plus quam seipsum
amat, quid latentis offensæ fecerit ignoro, quo in eum ultionis honorificū hoc genus inue-
nerit. Ut uelut aurea illum uinceris cathena, dum maximè necessaria quies esset, ac libertas
omnem sibi spem quietis ac libertatis abstulerit, de quo illi forsitan modo uacuum tempus
affulserit, scribam aliquid, solet enim ut Catuli Veronenis uerbo utar,

— Meas aliquid putare nugas.

Vale Pataui III. Nonas Octobris. Sed, heu, heu interiectionem familiariorē mihi q̄ uel-
lem, quanto post hanc datam diē, à domino urbis huius audiui, de hoc ipso domino meo
amantissimo patriarcha aliquid haud dubiè faustum sibi, mihi uerò ut est animus mortalium
gaude, durum, flebile. Cum quē me relator ipse rumore illo mœstum cerneret, rem in dubio
ponere uisus est. Ego autem ut proximè dicebam scio, tristiloquam famam semper fermè
ueridicam, sed de hoc quid nunc dicam, aliud non habeo, amari hominē, & amare nisi me-
ipsum amare desierim, non desinam, scripsi ad eum olim, in solitudine mea, & in rure suo
positus: Vitæ solitariæ libros duos, nunc status sui mutatio suggerebat, ut totidē sibi Acti-
uæ Vitæ libros scriberem. Iamquē id animo uolebam, & amice, quod ualdè nolim, hac sol-
licitudine liberatus sum. Vale iterum.

FRAN. PETRARCHA COLVTIO STIGNANO, S. Epist. IIII.

Aliquot ante annos ad Franciscum nostrum Brunij scribens, nouū tunc probatissimum, nunc amicum dixi, cum in hominis senescentis amicitiam incidisse, quod si tunc uerē dixi, quod nunc putas? Scis aetatem currere ac uolare, momentoq̄ breuissimo ab infantia in senem, & in mortem iri, hac me causa, extimatioq̄ temporis, iam trepidulum ac tepentem facit, & ab illo scribendi ardore iuuenili manu retrahit algenti, & si enim multas magnas epistolas, post id tempus amico illi scripserim atq̄ alijs, tandem tamen his diebus animū mutauī, & amorem. Si cur, rogas? Quia omnis passus pars est uitae, omnis hora pars est uitae, utq̄ eundo, sic uiuendo passim termino acceditur. Ero deinceps in epistolari colloquio, cum amicis breuior, cū reliquis tacitus, sic dispono, nisi aliqua in diuersum iusta admodum me causa compulerit. Senectus loquacissimos facere consuevit, breuiloquum me fecerit. Tibi ergo nondum uiso, nuper cognito, iam dilecto, ad honorificā tuam illam atq̄ amabilem epistolam, nil in praesens aliud reddiderim, nisi stylum affectumq̄ hūc tuum mirum in modum, animo meo gratum esse, quāuis enim indignus ego, hoc cultu atq̄ honore, non ideo tamen inferior laus tua est, dum uirtutis inquisitor illius, etiam nudū nomē, umbramq̄ pertenuem, atq̄ ambigua uestigia ueneraris, famē forsan credulus, multi mentiri solita, & ni fallor dignus ob id ipsum, qui nec mearum, neq̄ ullarū prorsus rerum, in iuditio falli queas. Macie indole egregia, quid nunc ageres illi, quisquis is esset, in quo tibi uera & solida uirtus occurreret. Vale Pataui IIII. Nonas Octobris.

FRAN. PETRARCHA GVILIELMO MARMAVRO EQ. NEAPOLITANO, S. Epist. V.

Malē fundatas amicitias non durare.

Orpheus noster Ausonius, qui tuam hūc epistolam ferebat, me nō uidit, cum ei proximus essem, neque suum mihi saltem indicauit aduentum, mirarer nisi scirem humana omnia tempus atterere.

*Omnia fert aetas,**inquit Maro.**Omnia de nobis anni praedant cunctis:**inquit Flaccus.*

Nolo in causa propria, testimonio meo uti, & in carmine, & in prosa, sententiam hanc, alijs atque alijs uerbis, quod accepta mihi esset, saepe repetij, hinc rapinae ac ruinae, una omnium uirtus excipitur, quae tempore non modo non interit, sed augetur. Ego autem extimabam amicitiam, quae inter me atque illum a iuuentute mea, pueritiaq̄ sua, interq̄ patrem eius, ac me ab adolescentia mea, atque illius iuuentute cōtracta erat, in uirili auctam, uereorq̄ pro uirili huius parte, ne fallerer, uulgares enim amicitias, quae in utilitate aut sola delectatione subsistunt, haud dubiē tempus imminuit atq̄ euerit. Quam ob causam amicitia, quae cum patre mihi est indies, reuirescit, quae cum isto autem, in horas deficit ac decrescit, & propē iam ad nihilum redijt, tanto certiores, tantoq̄ solidiores sunt senum amicitiae, quam iuuenum. Quamuis autem huius nostri conuersatione delectarer, propter dulcedinem illam, quam me fateor ex musica modulatione percipere, usq̄ adeo ut nonnunquam, quae de coelesti harmonia sensere philosophorum quidam, simulq̄ his contradicentium sententiam animo agitans, in eam partem sim procliuior. Quae seu sphaerarum motu, seu aliter superis non inuidet, hanc aurium uoluptatem, qua in re hic noster, ut ego opinor antiquum illum longē uicit Orpheum, non minus tamen cum uictu eius, alloquioq̄ mulcebar, non minorem enim, sed maiorem uerborum, & cum Tullio multo maximē actuum concentum arbitror quam sonorum. Eat tamen utcunq̄, ego enim, & cum amicis dulcissimē uiuere didici, & sine illis, ubi culpa caream amari uisculē quidē, sed uicturus uideor, quippē qui interdum propter multa, quae uita hominum fert, penē coniunctum, congressusq̄ hominum exhorream, propterq̄ odium malorum. Quibus omnia plena sunt, honorū paucitas, quodammodō mihi suspecta sit, ut sicut in pelago dulcis aquae fontem, sic & urbibus uirū bonum inuenire prodigiosum reat. Et quid plura, inter perditos hinc uiuorum mores, hinc acerbam dulciter memoriam defunctorum, ac mortis iniuriā, quae tot bonos mihi tam paucis annis eripiunt, alterum penē Bellerophonem iam me uideas. Non quidem miserū aut moerentem, meumq̄ ipsum cor edentem, sed errantem in campis, hominumq̄ uestigia, quae licitum est uitantem, in syluisq̄ si detur, quod superest uitae, seu uerius mortis huius praecipuē exacturum. Haec in primis tam multa, de communi amico ut uides, non sine stomacho ut per te illi cum primum occurrerit, innotescant dolituro, si quid est ingenui pudoris, sic te uel per insolentiam, uel per negligentiam, & si nō utilem, at antiquam certē & fortassis honestam amicitiam postergasse, quam tanta fide talis Pater colit. Quae mihi, & saepe olim

olim, & nuper dum Verona iter agerem, luce clarior apparuit. Scripsi ecce plura quam cre-
didi, tulit ardor quidam læsi animi, dehinc scribam pauciora quam uellem. Epistola quidē
tua, per multorum manus ad me ueniens, magno me gaudio compleuit, multa ibi legi, que
mihi fidem facerent certissimam, te si tam proximus mihi esset, quāuis de quo quæror fuit,
uel ad me uenturum fuisse, uel iudicaturum ubi te quærerem. Et certē si & hic impetum
sequar, difficillimum erit, finem huius quoq; sermonis attingere. Sed quia iam temporis pe-
nuria, ac necessitate compulsus, statim in epistolis breuior fieri, unum hoc dixisse, conten-
tus sim, affectum erga me atq; animum hunc tuum, non nouum mihi, sed pergratum esse,
tuam hanc tantam reuerentiam, quam ex multarū tuarum epistolarū uniformi tenore per-
cipio, non ita, quanquam enim optima ē radice ueniens, atq; in te decora mihi, tamen pro-
fus indebita est, proinde me olim tibi, tam laboriosē quæsitum, & tam procul inuentum, &
tam auidē tanquam prædulciter uisum, nescio an & unquam in terris amplius reuidendū.
Quod non dicerem, si noster ille Vir maximus, paulō diutiūs uixisse, plenam fiduciā in ami-
cis habe, & si quis est usus utere. Atq; utinam uel irrequisitus aliquid possem, ne spes tua,
quam ex me tam ingentem concipis frustra esset, ultrō Deum testor, laboribus, animiq; tui
fluctibus opem atq; consiliū laturus, si qua mihi gubernandi ars, si qua esset experientia, &
nunc quoniam plus interdū possumus quā credamus, licet in plurimis contrā sit, si quid
fortē est, quod pro requie, proq; solatio tuo possim iube, adsum animo, hic subsistam. Ire
enim, longius breuitatis studio, & propositi noui fixa lege prohibeor. Viue & Vale nostri
memor Pataui v. Idus Nouembris.

FRAN. PETRARCHA FRANCISCO DE VRBINIS, S. Epist. VI.

Novæ contractus amicitie.

Iucundum in stuporem, tuæ me nobilis indolis generosum specimen, & beneuolentiæ
iuuenalis, clarius ardor cōpulit. Macie uirtute, ad quā sic affectus es, ut eius in me nu-
dum nomē, ac tenuem umbram colas. Gratū habeo, & hunc tibi esse animum. Et hæc
fortem mihi, atq; amator ueri, licet honestissimum hunc errorem amo, unde hic amor,
meisq; de rebus, tuæ hæc fluxit opinio, & Italiæ, & Romæ cōmuni gratulor parenti, quæ
nunc etiam talia parit ingenia. Proinde quia multa scribendi ocium nō habeo, hæc summa
est, ego tibi tam charus esse gaudeo, antequam cognitus, nec tantum gaudeo, sed miror,
tuusq; esse nunc incipio, nunquam desiturus. Tu me autem inter tuos, utcunq; uisum eris
numera, teq; tui similem præsta & uale. Venetijs III. Idus Februarij.

FRAN. PETRARCHA ANTONIO DONATI A PENNIGENÆ FILIO, S. Epist. VII.

Fili literulam tuam perbreuem, neq; ut ita dixerim te iustiore, sed atatulæ & corpu-
sculo tuo parem, ingenij rudimentum, & styli tui primitias libens uidi, & ita precor,
fac, exerce animum, experire, enitere & asurge. Non uidebit autumnus, rami fru-
ctum, cuius flores uer non uidit. Scribe, lege, meditare, addisce, stude ut doctus, sed
multo maximē, uir bonus & quotidie te melior fias. Et caue ne sine diurno lucro aliquo, te
uesper inueniat, ita ut breui, & illi qui te genuit, gaudio, & mihi, qui te diligo esse possis au-
xilium, ille enim a quo auxilium sperabam, qui post me uenit, ante me factus est, opinione sal-
tem sua, de milite dux, de discipulo magister. Vale, & utrumq; iubeas saluere parētem. Ti-
cini XIII. Calend. Decembris.

FRAN. PETRARCHA FRANCISCO BRUNO, S. Epist. VIII.

Commendatio iuuenis studiosi.

Hic cuius ē manibus hanc schedulam accipies, triennio & amplius mecum fuit, nō
ut familiaris, sed ut filius, paternē eum habui, paternē monui, paternē & increpui,
& laudauī, paternē demū amauī, quod miraberis & paternē odi, hic est de quo ti-
bi dudum scripsi, quod castigatā literam scriberet, de qua epistola, illa ingens est,
quam D. N. PP. tuo consilio porrigendam, tuisq; mox porrectam manibus, ad te misi, hic
(inquā) ingenij diues semper, sed doctrinæ inops, ad me primū uenit. Nunc quod eodē ipse
teste gloriatur, non mea quidem opera, sed conuictu & obseruatione, & lectione, & confabu-
latione abit hinc doctior, q; uenerat. Cum gratia tamen mea, ac licentia, non addo, & cū cō-
silio discedit. Quid multa? Iuuenis est, uno uerbo totū dixero, uult probare mundū, quem
probasse ego, nimis memorans cohorresco. Optat Romam uidere, quod unum desiderū,
si hic sisteret, improbare non audeo, nam & ego ipse, qui toriens eam uidi, reuidere illā ar-
deo, sed hic nosster, uult ut auguror maiore in pelago piscari, lucrum sibi, non naufragium
proponens.

proponens, uult tentare fortunam, ut dicit suam. Quam si secundam reperit gaudebo, sui aduerſam, ſalua dum puppis ſit, repetere, hunc tranquillum licet exiguum portum non ueſtabitur. Quin uel cōtumaciter digreſſis, dum redire uoluerit, diebus patet ac noctibus, imò & pernox lumen in uertice, & qui reduces excipiat habet in littore, hic equidem, quiſquis eum agat impetus, non tam ſuus credo, quàm ætatis in ſe bonus eſt, ni fallor, meus & mei amans, ſtudioſus boni animi uagi, fateor, ſed modeſti, & bonorum ſaure non indigni, ſi quam ſibi uſam bonam ſua ſors aperit, non deſit, oro conſilij, tui fax. Vale.

FRAN. PETRARCHA HVGONI DE SANCTO SEVERINO, S. Epist. I X.

Commendatio eiufdem.

Iuuenis iſte, quem conſpicias, alquot annos, mihi pro filio fuit, nec eſſe deſinit, eſſi enim corpore abeat, conſido eū, animo nō abire, & hūc ipſum motū, non tam ſibi, q̃ ætati imputo, firmitatis indige, ac diſcurſibus gaudēti, qui mos, ne meipſum, quod ſæpè ſoleo, nunc æcuſem, multos in ſenium comitatur, & hic quidem adoleſcens, boni ingenij, rareq̃ indolis, adoleſcens tamen, multis de more conſilij agitat, nobilius ad extremū prætulit, & quoniam ire fixum erat, non alia quàm diſcendi cupiditate, peregrinari elegit. In priſmis autem, literas Græcas ſcit, & ſenile Catonis deſiderium, uix dum pubes anticipat. Hūc ego impetū, iam per anni ſpatiū, non ſine ingenio, ac labore continui, ſæpè precibus, interdum iurgiis oſtendens, ingerensq̃ oculis, quantū ſibi Latinarum, nunc etiā literarum poſſe, diſcunt quocq̃ rerum uarias, ac periculū coaceruans, quibus iuuenilem temperari poſſe rebar ardore, præſertim, ex quo ſemel digreſſus breui, ut ſibi prædixerā, cogente neceſſitate redierat. Et planè, dum peregrinationis inſauſtæ memoria recens fuit ſubſtitit parumper, & ſpem dedit poſſe animū regi. Nunc tandem, ut ſit, non longa requie laborum omniū ſubreplit obliuiſio. En iterum frenos mordet, nec iam ulla uel ui, uel arte cōpeſci poteſt, ſed ardenti neſcio an prudenti, & ſobrio diſcendi deſiderio, diſmiſſa patria, amicisq̃ & cognatis, & annoſo patre, & me quem ut patrem diligit, & quem patri ſaltem conuerſatione prætulerat, ad te ſolo ſibi nomine, cognitū feſtinat. Neu forſitan mireris, habet iſta præcipitatio rationis uelum, cū enim primum illi animus fuiſſet, recto calle Conſtantinopolim proficiſci, edoctrus à me, Graciā ut olim diſtiſſimam, ſic nunc omnis longè inopem diſciplinā, hoc uno mihi credito, non omiſit iter propoſitū ſed inflexit, cunq̃ ex me ſapiūs audiffet, aliquot Graicæ linguæ doctiſſimos homines, noſtra ætate Calabriā habuiſſe, nominatim duos, Barlaam monachum, ac Leonem ſeu Leontiū. Quorū uterq̃ mihi perſamiliaris, primus etiam & magiſter fuerat, profeciſſetq̃ aliquid fortasſe, ni mors inuidiſſet, ſtatuit Calabrum litus inuiſere, & Italicæ plagam illam, quæ magna olim Graciā dicta eſt, cum ubiq̃ autem te potentē, illic potentiſſimū non ignorans, meis literis cōmendari optauit, quas apud te, nec ſalutur efficaſes ſperat annui, haud grauati, & tibi ſolatiū, ut opinor ex illius ingenio, & illi præſidium, ex tua potentia quaſiturus. Amo enim hominem, & quāuis lauitatem animi, non tam approbem, quàm excuſem, diſcendi uotum improbare non audeo, imò me iudice dignus eſt aſſequi, quod tam anxie, tamq̃ ardentem expetit, ut dum illud ſolum cogitat, non diſcultatū modò, uel affectuum, ſed ſuſpiſus, & ſuarum uitium ſit oblitus, quod deſperat apud Græcos, non diſſidit, apud Calabros inueniri poſſe. Commendo igitur eum tibi, quē ſilare uideris, atq̃ ope & conſilio adiueris, rem te dignam, & ut arbitror Deo gratam, feceris, mihi uerò gratiſſimam, qui ſubſiſtis illum ac ſollicitus abeuntem uideo. Vale.

FRAN. PETRARCHA LORBARDO A' SERICO, S. Epist. X.

Breuis conſolatio.

DVLci quadam uelut acredine, acricq̃ dulcedine epiſtolam tuam legi amice, ita mihi ſua uiter annoſi patris interitum deſſes, ut & tibi compatiar, & tuæ gratuler pietati, qua nil melius, nil ſuum magis eſt homini & præſertim filio. Solare animum, & naturæ pater, & tu patri debitum perſoluisti. Sera illius, & ſat dilata ſolutio, tempeſtiua & præcox pietas tua eſt. Non eſt quod quæraris, eſt quod gaudeas. Ad hoc ille natus erat, ut moreretur, & per hoc breue iter, ac diſſicile in patriam remearet, ſeu rectius dicitur perueniret. Ad hoc omnes nati ſumus. Viarum multa uarietas, omnium finis idem mors, imò uerò, non finis, ſed tranſitus, bonis optabilis. Aequè naturale certè, nec miſerius eſt mori, quam naſci, & fortasſe foelicitius. Vale, & uiriliter age, atq̃ amiſſo gubernatore, tuis iam manibus clauum rege.

FRAN. PETRARCHA VRBANO ROM. PONT. S. Epist. XI.

Pro innocentia generalis ministri ordinis fratrum minorum.

Multa iam nunc propositio meo Beatissime pater obstata uideo, magnitudinem illinc tuam, hinc paruitatem meam, inde difficultatem rei, de qua loqui cogito, primum tamen obstaculum, tua mihi nota benignitas, secundum nota tibi, ut arbitror fides mea, tertium uerum amor, falsique odium tollit, scio ego magnitudinem tuam, sed mansuetudinem tuam scio, occurratque animo illud Parisi Gemini, apud Cæsarem declamantis. Cæsaris, qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant, qui non audent humanitatem. Noui præterea paruitatem meam, sed & animi puritatem noui, quæ tanta est, ut dum res poscere uidebatur, non modò coram te, sed contra te loqui ausus fuerim, quod tu hominum mitissimi me, non tulisti tantum, sed laudasti. Hæc est enim uera hominis magnitudo, non potentia solum, ac dignitate, sed humanitate præcellere. Sentio demum altitudinem causæ, ad quam quidè, quod suspitione in iudicijs communibus, non careret testis, irrequisitus accedo, sed zelus ac studium ueritatis pro uiribus adiuuandæ, meam hanc fiduciam sortassis excusent. Nunc ne pluriloquio tuas sanctas occupationes impediam, ad rem ipsam, tibi notissimam atque historiam inamœnam uenio. Magister Thomas uir clarissimus ac sacrarum professor inclytus scripturarum atque ordinis minorum, ad quem propter multa, maxime propter auctorem sic afficior, quasi unus ex ordine illo sim, generalis minister, coniurata nescio quorum, sed profectò non bonorum hominum inuidia, ut amare enim mali bonos, sic odisse bonos boni nequeunt, famæ suæ ac status in discrimen trahitur, heu mihi fœdum spectaculum, quod auditu solo tam turpe, tamque indignum sit, ut sagittæ in morè, è longinquo uulneret. Quomodo enim quæso ferant oculi, quod ferre uix possunt aures, uiroorum nomen excellentiù maleuolentiæ moribus, ac criminibus falsis expositum, nec reuerentiam ullam esse uirtutibus, sed quò plus est gloriæ, plus esse uel odij, uel liuoris. Turpe (inquam) & indigne, nec nouum tamen, nec mirabile, nisi quod sub oculis tuis tantum audire non deberet inuidia, alioquin usitatum & uetus est malum. Omitto autem antiquiora illa, Socratem, Theramenem, Anaxagoram, Ciceronem, Senecam, Rutilium ac Metellum, quos, quid aliud, quam uirtutis odium in exilium, & in mortem egit. Quanta Christianis etiam temporibus, pro Christi fide passus est Athanasius? Quanta passus Ambrosius, dum ille persequentibus hæreticis fugiens, & toto uagus orbe terrarum, illa sustinuit, quæ non ipsum modò dum patiebatur, sed pium quoque lectorem adhuc torqueant, ac fatigant. Hic autem intra mœnia suæ urbis arctatus, à lustina Augusta, totis imperij uiribus seruiente, atque ab alijs Arrianis, illa pertulit, quæ nota sunt omnibus. Quid Augustinus? Non ne dum si hæretici insidias tetendissent, utili uiarum errore, periculum mortis euasit? Quid Hieronymus? Quid Ioannes Chrysostomus? quot uterque passus obtrẽctatores, scripta indicant utriusque. Quid Boëtius Seuerinus, & ipse uir sanctus, ac doctus, cuius innocentia, ac uirtutum præmia, in cœlo, alia, sed in terris infamia, proscriptio, exilium, mors fuit. Non sequor omnes, innumeri enim sunt, imò uerò quis unquam rectum fidei, ac uirtutis iter ingressus, non persecutorum patuit incurisibus, cum dicat Apostolus ad Timotheum scribens, quod omnes qui uolunt pie uiuere in CHRISTO IESU, persecutionem patientur: mali autem homines, & seductores proficiunt in peius, proficiant planè in peius, & in pessimè, quando sic uolunt proficiant, in suam perniciem, non bonorum proficiant, imò deficiant errantes, ut Apostolus idem ait, at non quod sequitur, in errorem mittentes quod ut patet, omni nunc studio feruentis nequitia molliuntur. Qui si fortè aliquem suis artibus in errorem miserint te non mittent permanentes, ut soles, inconcussus athleta iustitiæ, id satis est nobis omnibus, ueritatem ac famam ultri huius amantibus, non enim ego solus, quamuis minimus omnium hæc scribo, multi scripserunt, sicut auguror, multi scribent, nemo non saltè animo subscribet, nisi liuore impio flammatus, ac bonorum siliens ruinam, boni omnes affusi tota simul Ecclesia, tota tibi supplicat Italia, totus ordo, paterque ordinis Franciscus fœlix, nudipes, pauperculus è cœlo rogat ne ministrum suum, CHRISTO & sibi charissimum, inuidia mole opprimi, neu leoninis (ut aiunt) dentibus rodi sinas, unum est, quod mirer ac doleam, si uera est fama, magnum quendam ac potentem uirum, quem tranquillum & serenum, ista præstare debuerat altitudo, non fauisset tantum accusatoribus, ac fauere, sed per se talia non aufuros, ad accusandum suo hortatu, suoque consilio perpulisse, quid ni doleam? Et quo tramite, seu quo statu, in tam altum animum, tanta ira, uel inuidia nubes ascenderit, moeritus admiretur, & mirer magis, nisi ex

historia

historijs meminifsem M. Catonem Cenforium, famofiffimæ uirum fapientia, quod unū in illius uita reprehenfione ualida dignū, noto contra gloriofiffimū Africanum, accusatores nepharios excitaffe, qui tandem Senatus, bonorumq; comitijs lacerati funt, quod ex infamia tanta uiri fibi gloriā concupiffent, quod apud te, nunc æquiffimè cordiū librator, his de quibus quæror excufatoribus euentuiū fpero, & cupio, ut per te acriter cafigati, & increpiti, difcant non de infamia aliena, fed de propria uirtute clarefcere. Occupant fanè claros etiā animos interdū humanarū caligines, paffionū, fed quæ ibi flante aura puriffimæ rationis, diū effe non debeant. Rectè igitur ac fecundum fuæ dignitatis exigentiā fecerit ille uir magnus, quem nominare, nifi pro fua laude uoluerim, fi quos auctoritate impulit, auctoritate retraxerit, ab incepto imperio. Qui fi (ut fertur) hanc iracundiæ caulam præfert quod ad regimen ordinis, hūc affūmī uoluit, uel aliū maluit, electores arguat non electū, quem omnis ambitionis exortem, imō omniū, quæ circa fe agerentur ignarū, ad hunc honorificū laborem affūptū effe, non ambigitur. Caterū ille, ut fibi libuerit, iræ fuæ moderabitur, frenūq; uel contrahet, uel laxabit, tu autē quod te decet, non permittes, ut CHRISTO res hominum fpectante, & te CHRISTI Ecclefiā gubernante, pro cuiufcūq; libidine famæ uirorum illuftrium obfcurentur. Vnde hoc fperans non te amplius fatigabo, fed propter quod ad calamum ueni, pure, fideliter, ac reuerenter expedīā. Fateor, me in mei ipfius quanto magis in alterius confcientiā falli poffe, cum in pectoribus hominū, tot profundæ, tamq; inaccessibiles fint cauernæ, quantum tamen, nifi uel fama publicā, uel fide digna relatio, uel conuerfatio ad extremum, & quæ multum animos aperunt altera colloquia, rei huius immeriti notitiam contulere, dicam clara uoce quod lentio. Et quamuis apud superbos extimatores, testimoniū fidem minuat, testis humilitas, apud te tamen humilitatis amicum, & uitæ uicariū ueritatis, humile, fed fecurū breue, fed incorruptū ueritati testimonium prohibeo. Citatus testis non à iudice, fed à CHRISTO & confcientia mea, utrunque ergo, tuūq; fimul facratiffimū ac uenerandū regibus caput testor, ne nō iuratus testis, dicar, me quantum fcio, & credo, falſi nihil, uera omnia dicturum. Equidē Pater Beatiffime, magiftrum Thomam, de quo agitur optimū & integerimum uirum noui, clarum literis, fed uirtutibus clariorem, quodq; eff maximum, & supremū religione inſigni, ac pietate & Catholica fidei luce clariffimum. Et ad ſummam, talem mihi opto animā, qualem illi effe confido. Poſſem pluribus: Longa enim de grauitate animi, de ſuauiate morum, de ſobrietate, de abſtinentia & aſtinitate uitæ, de deuotione præferuida, de humilitate, contemptuq; fuiſſe plus ac mundi, de miſericordiā, & charitate non ficta, deq; dotibus alijs uiri illius, texti poſſet hiftoria, fed ingenio tuo, hæc pauca de multis, imō quidem uel pauciora ſufficiunt, uides & intelligis caulā malī huius. Et ſicut de accuſatorum odio, cōſternatio & metus, non illius quidē ſibi optimè cōſcius nihil timet, fed mei, multorumq; animis, ſic de clementia ac ſapientia iudicantis ſpes, & conſolatio multa ſuboritur. Non poteſt te iudicio præſidente, uiri illius uirtus & gloria, ſic inuidiæ calce calcari, ut nō maior ex iniurijs, floridiorq; tuis ſacris manibus erecta cōſurgat, & quoniam ſolida, & pura, uereq; aurea eſt, ſplēdidior ſit attritu. In Deo deniq; & uitæ ſpes innocentia ſua eſt, diū te CHRISTVS incolumen Eccleſie ſue ſeruet, & poſt glorioſi terminū laboris, in ſuam requiem atq; æternam gloriā, facile tranſuehat ac ſœlici exitu. Patavi, Cal. Ianuarij.

FRAN. PETRARCHA HYGONI ESTENSI MARCHIONI, s. Epist. XIII.

Abſtinendum eſſe ludis inanibus.

Petrus Montanus familiaris tuus, & amicus meus, de te mihi lartos ac magnificos, ſed nō nouos attulit ruimores, quibus nihil poſſem gratius audire, & ſic oro fac. Indolem egregiā, honeſtis ſtudijs adiua, enitere in altū, diſce magno animo calcare uulgaria, neq; ulla difficultate deſiſtere, donec de uirtute in uirtutem, indefeſſi paſſus, ad ſupremum claritatis culmen eualeſim, inane, nouū eſt, ætatis breuis autem, quāuis ſubdifficilis eſt uia, per quam ad longæuam gloriā, æternūq; itur habitaculum. Hanc ingreſſus, hanc ſequere, neu diuerſas, pro hac nil arduum, nil horrendū extima, pro hac enim ſe labori ac diſcriminī, pro hac demum ſi res exigat, ui tam morti obijcere, id eximium uiri opus eſt. Hinc nunquā ego te retraham, ſed urgebo, & currenti quod in me erit, animo calcar adijciam. Spontē autem ſeſe offerre periculis, non magni animi eſt, ſed paruæ prudētiæ. Ne igitur lōgus ſim, pro ſalute, pro dignitate, pro patria, ubi oportet pugna fortiter, pugna uirtuſiter, pugna ſœliciter. Periculoliſis autem ac damnoliſis, & puerilibus his ludis Equeſtribus

bus abstinere, hoc precor, hoc consulo, non sapientiæ iure, sed ætatis. Temerarij forsitan, sed fidelis certè consilij ueniam dabis, satis sit innotuisse iam omnibus, te huiusmodi ludis excellenter uti posse si libeat, quicquid ultra proceditur, frustrà est. Inopini sunt casus hominum, & sapienti magnopere prouidendum est, ne ultro se ingerat, ubi periculi plurimum, utilitatis aut gloriæ nihil est. Linque illis hos ludos, qui nihil maius possunt, nihil melius sciunt, quorum ex æquo inutilis mors, & uita contemnitur. Tua uita & fratribus, & amicis, & Reipub. chara est, tuum ingenium, atque animum, altiores admodum decent curæ. Nunquam siculisse Scipio legitur, nunquam Cæsar, opto tibi gloriosum & fœlicem statum. Patavi VIII. Calend. Maias.

FRAN. PETRARCHA BONAVENTURÆ HÆREMITÆ, S.

Epist. XIII.

Consolatoria super morte fratris.

Q Valem prò dolor uirum, quod fidus amissimus, loquor improprie & torrente rapior uulgaris eloqui, nihil amissimus, nisi gratum, delectabilemque conuictum, & illius mellisui oris affatus, quo loquente, audientium animis, uirtutem acres infligebantur aculei, quo docente nemo non proficiscere poterat, eoque magis, quò maiori esset ingenio, hæc & his similia, aliquanto citius, quam uellemus nobis prærepta, non nego, quæ tamè in hoc breuissimæ uitæ cursu ubi longum nihil, nisi dolor & gemitus longæua nobis esse non poterat, sed necesse erat, ut confestim aut nos ille precederet. Ceterum hoc utrumque, neque enim rei tam labilis, tam caducæ grauis protius, ac flebilis est iactura, ipsum certè, quem amauimus, & quæ semper amabimus ipsum, inquam, non amissimus, sed præmissimus, qui nobis ad cœlum suis precibus uiam pandat, nos tibi alacer, ac iucundus expectet, quo eum nisi ad cœlum abisse, illum suspicer, qui etiam dum hic esset in terris, & sub mole corporeæ angelicis moribus, & cœlesti uiguit intellectu. Nolim tibi nunc, quod præsentī sibi nunquam feci, de tanto, tamque unico fratre blandiri, sed humana laus, cuiuscunque in auribus melius sonat, quam ipsius qui laudatur. Ita uerò me ille amet, cuius in amore fœlicitas uera est, ut ego uiuentium fama, forte aliquos neminē sibi uel ingenio, uel eloquio, uel morum suauitate præferendam noui, quæ tanta illi inerat anima, ut ab ipsius uerbis, & congressu, nunquam nisi lætior, tranquilliorque discessem, neque mihi unquam tam longa confabulatio secū fuit, quin cupidis auribus meis atque animo scienti, breuissimam uideretur. Erant enim inter uerbalibus hominis, facies quædā blandæ, & lucidæ præter cōmunem morem, eorū quoque quos magistros dicit, erant in sermone hamī inescati, dulcibus sententijs, qui audientium corda uaga quauis arriperent ac tenerent. Quæ mihi colloqui facultas, & si rarior foret, distrahentibus nos studijs nostris, humanarumque uarietati, his qui sunt innumerabiles uncis ac laqueis, qui sæpè animo iunctissimos terris & corpore distrahunt, uel absens tamē illo ingenio delectabar, hinc amici memor absentis, hic illius præsentia, & cogitās, & expectans, quæ in re, quantū uitæ huius in agone perdiderim, mœstus sentio, mœstumque mecum computo, quotiensque Hieronymianū illud, in silentio tuo simul, & meo nomine repetam, non meruimus talem uitæ nostræ habere consortē, nam & si iacturā rei transitoria, non nimis flendam uirō dixerim, ferè tamen mortales, mortaliū sunt iacturæ, quarum ex numero, & profectō grauissima est. Sed in cōmodum nostrū, quantūcunque est, fraternalis fœlicitatis contemplatione consolor. Nam & hic maluisse bene illi esse, sine nobis, quam nobiscū male, de fratre igitur nostro, quem tibi mater, mihi charitas fecit, gratulandū nobis potius, quam dolendum, quamque enim ad tempus nos reliquerit illuc iuit, ubi finis est omnium rectè uiuentium, pieque Philosophantiū, quorum hic noster in acie, dicere ausim. Vel signifer, uel dux fuit, neque uerò ad iniuriā naturæ, sed ad cumulum gratiæ cœlestis ascripserim, quod paulo antè tempus, ut dici solet, durum hoc, & scrupulosum iter impleuit. Tale est enim, quale si uiator hyberno pluuiā die ad hospitii sopes, integer, indefessus, alto adhuc sole perueniat, quo alij secessi, & madidi, & uiarum erroribus elusi, ut tandem sub crepusculū sint uenturi, nobis fortasse compatiendum, qui relictī sumus, non quod illum amiserimus, ut dixi, qui nunc maxime noster est, sed quod inter mūdi mala, & pericula nostra senescimus, & ab illo exoptato, ac fœlici hospitio retardamur, proinde serenandus animus, siccandæ lachrymæ, comprimenda suspiria, non autem abijcienda memoria, sed ad illam frater, ut uiuus, nō ut mortuus, reuocandus, uiuit enim uerè, cum illo, apud quē fons uitæ est, qui sibi, cui multa olim, & magna scripturatiū suarum secreta reuelauerat, nūc seipsum & illā, quā stupentes Angeli, uenerantesque suspiciū faciē ostendit. Magna ille dudum

dudā gloria patriæ, magnū ordinis sui decus & eximium fuit. Et quāuis tu super his nō omittā tamē. Quis nō hominū nos spectabat oculis atq; animo suspēsus, præsertim ubi casus alii quis forte nos iungeret, in cōfessu publico, aut in uia, quis non nos amabat, & laudabat, & mirabatur, fraternitas ipsa miraculo addebat, ac raritas par stature, eadē quasi corporis habitudo, unā propē duobus fratrib. ætas erat, una certē professio, una conuersatio, unus habitus, una religio, unus ordo, unus splendor magisterij, pluris extimabant tales duo fratres, quā quatuor alij, pares licet, foelices parētes dicebantur, qui tale par hominum genuissent, foelix Patauiū, ubi geniti essetis, & nutriti, nihil est enim quod unā quāq; patriā, tam foelicē facit, q̄ suorū ciuiū uirtus, & gloria. Vnde apud Virgiliū, Roma quāuis opibus pollens, & imperio non alia tamē re, q̄ prole uirum foelix dicitur, foelix deniq; æremitarū ordo, in quo edocti, & instructi, ad hoc scientiæ culmen, ad hanc gloriā uenissetis, nūc de parentib. quidē, nil pronūcio, quos pridē ab hac luce subtrahere or patriā, quātū decreuerint, atq; ordini sentire, illos iam nunc arbitror, & indies magis, magisq; sensuros, sibi uerō qui hinc abiit, nisi quod dolor nōstrū agere illū ferre nō dubito, nihil penitus decreuit, si accreuit, immensum, ut qui pro corruptione terrestri cōlestē incorruptionē, proq; temporali hac morte uitam, sit adeptus æternā. Quid ad me? iuuat enim meminisse, longa & graui iactatū agitudine, tum cum sero illo ultimo uenisset, hēu nunquā amplius reuersurus, mane autem fatalem sibi petiturus locū, ita me inuitus, tandem nocte iam sermonē dirimente destituit, quā animo prouideret, inter nos hic forte colloquū illud extremū, utq; ego tum primū me a grotū intelligerē, quod eo præsentē nō senserā, paucis diebus interiectis, mane quodā, qui sibi foletis, & perpetuus mos erat, cū missam deuotissimē celebrasset, nō multo pōst feria inter ueiba, cū amicis repentē se deficere cognoscēs, suam in cellulam properauit, lectuloq; acclius Davidicum Psalmum illum famosissimū: Miserere mei Deus incipiens, antequā expleisset, religiosam illam atq; (ut sic dixerim) exceptæ actionis animā exhalauit. Ita Deo reditus, nobis autē, quod ait Hieronymus de Blesilla, subita morte subtrahitur est, quo de genere mortis, ut per propriē ad rem nostram, ait Cicero, dictū difficile est, quid homines suspiciuntur, uos uidetis. Mihi de hoc nec loqui, nec suspicari aliud, sed illud potiūs opinari libitum aclicitū, saluatorem nostrum IESVM CHRISTVM, qui mane eum mensa dignatus est, sero illum & æternæ cœnæ delitijs, & thalami cōlestis habitaculo fuisse dignatum, hoc illemeruit. Hæc ego spero, hoc precor, hoc cupio. Quantum sanē me torserit illa cōmemoratio, non facile dictū est, quod eo ipso die, quo Venetijs ille benē natus obierat, dum nos Patauij essemus, & tu de more ad me uisendum uenisses, ad uesperam, interq; libellos nostros, quod libenter, & nimis humiliter soles confedisses, atq; ego, & quos de fratre rumores haberes quasiuissem, prosperos respondisti, cū ille sub meridiem expirasset, at rei nuncium, & diei breuitas, & fluminis impetum distulerat. Itaq; die proximo, cum & illū obijisset, & te abijisse didicissem, quotiens putas Virgilianum illud mœstus exclamauerim:

Nescia mens hominum fati, sortisq; future.

Imō quidem fati, sortisq; & præsentis nescia mens hominū. Multa ecce dixi, uereorq; ne nimia. Et o si mihi calor ille adscribendum esset, qui iu ueni fuit, quantū adhuc te tum de præmissi fratris ingenio, de doctrina, de eloquentia, de uirtute, de moribus agerem, uberrima nempe materia est. Qui etiam hoc ipso, se uilis animi, non dicam frigore, sed tempore plura dicerem, nisi quod excire tibi, & mihi lachrymas nolim, quas sopire potius, & consilium, & mens est, hæc me ratio multis iam dieb. ascribendo, cōtinuit, usq; adeo, ut uel tardus, quod fatendum ultro est, uel tui oblitus, quod fidenter negem, uideri potuerim. Vera autē causa fuit, ne te minus forsā idoneo tempore interpellans, & hinc tædij aliquid afferrem, & inde dolorem non minuerem, sed augerem. Cōsulto tibi spatium dedi, quo cum pietate non indebitas lachrymas reddidisses, reliquas & rationis imperio, & amici consilio, ac prece detergeres. Vale, & qui solari alios nosti, optimē te solare, consolatorq; spiritus consoletur. Tua in domo rustica collis Euganei. Calend. Nouembris.

FRAN. PETRARCHA PHILIPPO S. MARCELLINI ET PETRI PRESBITERO, CARDINALI, S. Epist. XV.

De statu suo.

Literulæ tuæ, me quadraginta diebus, & ampliūs febrientem, & languidum inuenierunt assurrexi tamen illis, ut potui, easq; cum debita reuerentia suscepi, & legi mandatū de mei euocatione continentes, S. D. N. Papæ. Cuius uoluntatē, licet non expressam adeo olim senserā, suis ad me literis, in quibus dignatus est inferere, quod

XX me

me uidere optabat. Quod utiq; nimis est mihi, meritumq; omne supergreditur, quod tantus Pater ac Dominus, non dicam me uidere, sed de me uerbum uel unicum loqui uelit. Deus hic sibi gloriosam, & tranquillam, in cælo autem foelicem & æternā uitam, pro mercede retribuat, uere autē, quo ad præsens excusatio mea satis, imò nimis nota est, multo inquam notior, q̃ uellem CHRISTVM testor ueri Deum, quod nisi inter amicorū, aut seruorū manus, ad Ecclesiam domui meæ contiguam ire non aliter possem, quam uolare. Itaq; necessitate urgente, & nunquam antea tecū feci, scribo tibi aliena manu licet, ut uerū fatear, amici talis, ut mea propria manus sit. In hoc nunc igitur statu sum, plūs dicā, & si id certus sum: nec animo, nec auribus gratum tuis. Non equidem spero me deinceps unquam solitas uires, imò uel aliquas resumpturū, processi enim in diebus meis: ut nosti, & supra modū attritus & exhaustus sum, supra modū prorsus cū Apostolo grauatus, supra uirtutē, ita ut tædeat me etiam uiuere, sed & ipse in meipso responsum mortis habui, ut non sim fidens in me, sed in eo, qui suscitatur mortuos. Ad summā, ualde quidem, ac multimodē me uisitauit, his temporibus omnipotens Deus, quamuis munus multo, quam mereor, cui & pro sanitate, & pro morbis, & pro uita, & pro morte, cum uenerit æqua fide ac reuerentia grates ago. Tu uerò mi domine, qui etiam non rogatus bona omnia mihi semper & utilia, & honorifica procurasti, excusa me oro Dominicæ sanctitati, sibi quæ non meo tantū, sed tuo maximē nomine gratias agito, ualde enim hac me uocatione, ex hoc suo de me iudicio honestauit. Sed nec possum, ne possē uelim, ultra quā placitum Deo sit. Pataui VIII. Idus Octobris.

FRAN. PETRARCHA VRBANO V. PONT. MAX. S.

Epist. XVI.

Vocatus, ualitudine aduersa se excusat.

Inter cuncta, quæ mihi uel natura tribuit, uel fortuna, si tamen hoc nomine miseratione Catholico, & præsertim cum CHRISTI uicario uti licet, nihil habeo beatissime Pater ac sanctissime, cum tua beneuolentia comparandum. Equidem ut mos est humani animi, semper aliquid concupiscere, multorum contemptor, quæ apud ceteros optabilia & prima censentur, nunquam tam iuuenis, tam consilij inops fui, quin magnorum, & illustrium notitiam ac gratiam, magni lucri instar optauerim. Quod fortasse ideo, quia minimē auarum ambitiosum notum erat, usque mihi ad inuidiam cumulare obtrigit, usque adeo, ut cunctis fermē nostri temporis Pontificibus Romanis, atque Principibus, regibusque, & terrarum dominis, aut notus, aut charus fuerit, aut utrunq;. Cur autem ipse fateor, & miror, & nescio, nisi, ut dixi, notū modestia digna fuerit non repellit. Nec dum tamen per tot gradus, ad summā perueneram. Aliquid deesse nunc, etiam honesto desiderio sentiebam, non quod à maioribus amari cuperem, qui non erant, sed à melioribus. Solet enim largiter inter esse, inter duos paribus quāuis uel eadem dignitate fulgentes. Quid inter Salomonem, filiumq; eius Roboam? Quid inter Numam Pompiliū, Superbumq; Tarquinium interfuit? Illos quidem in Hierusalem, hos in Romana urbe regnātes: Quid inter Aemiliū Paulum, & Terentium Varronem, uno simul tempore consules? Quid denique inter Cæsarem Augustū, & Tyberium, etsi non simul, at immediatē, contiguissq; quodammodo solijs imperantes. Possem ut Regum, Cos. & Cæsarum, sic & Pontificum exemplis uti, quibus scienter abstineo. Ad rem redeo, fugi ego & magnis interdum, licet indignus, & maximis uiris charus. Sed nulla uerior, nulla certior magnitudo, quam quæ non uentosis hominum suffragijs, sed uirtute, & meritis parta est. Tu mihi præstas patrum maximē atque optimē dominorum, ut iam non amplius ambiam, uel maioribus, uel melioribus charus esse, ita sortes meas, mira illa tua humanitate, ac mansuetudine consumasti, unum est, quod hoc meum de tua dignitate oriens, gaudium parumper dicam uerius, uehementer imminuit, quod de me, scilicet non tibi, sed famæ forsitan, aut amicorum testimonijs fidem habes, cum & fama, ut loquar sit, & mendax esse soleat, & amantum sæpe iudicia cæca sunt, utcunque se res habeat. Ego uicario Dei mei quibuslibet testibus, tanti esse gaudeo, ut uocari merear. Quamuis enim, uia mihi, & ualitudini, & ætati meæ ualde laboriosa sit, uocatio proculdubio gloriosa est. Votum mihi tuum Pater Beatissime, anno altero per Apostolicas literas indicasti. Et esse mihi satis, superque debuerat, quod me uidere non modo optares, sed etiam dignareris. Et erat, fateor, satis, & plusquam satis, nisi ad te animum festinātem externæ causæ, & quidem uiolentissimē præuerissent.

uēntissent. Fecisti post hæc expressiūs me uocari, tuo nomine, per illum quem mihi inter mortales uenerabilem, dilectumq; præsenferas, inde per alios atque alios, ex omnibus mihi charissimos, & ad persuadendum aptissimos, nouissimè cum iam pridem minus generosa mens, dilationem tantam uel ignauia, uel insolentia ascriptisset, tua me coelestis humanitas, nunc quoq; suauioribus literis excitat, & quod uix alteri, quam oculis ipse meis crederem, primo quidem tarditatem meam excusas, aduersæ ualitudinis sub'obtētu, quam uera quidam excusatio, ac notissima, sed non sola est. Neque uerò sufficeret sola eo quòd antequam me morbus intraderet, nisi aliud obstitisset, uenisse poteram. Deinde autem te in eadem esse libenter me uidendi uoluntate testaris, & iubere tuo iure solitus, regibus ut ad te ueniam affectuosis precibus me rogas: ego uerò tantum hoc urbanitatis, & clementia tuæ pondus ferre non ualeo, quamuis apud me preces illa ualidissima merito sint præcepta. Illud Pater Clementissime, his tuis in literis legi, quod repetere cogitanti, pudor & gaudium occurrant: Dicis enim, te ab olim optasse personam meam uidere, & interferis causam. Personam (inquis) tuam multiplicium uirtutum ac scientiarum doctrinis insignitam. Et de dicto quidem tuo, nulla mihi potest esse dubitatio, sed de causa multa mihi confusio est. Optas etenim me uidere, quia talem opinaris, qualem tibi descripserunt, qui in rebus meis amore oculos perstringente falluntur, quod si hoc ipsum ex te diceret, & ita crederet, quanquam ego contrarium scirem, dicerem tamen tibi, nunc quod illi olim dixi, cuius ad euellendum me, hunc auxiliares literas flagitasti, quem ne tu solus Pontificibus retroactis incognitum cognouisti, & qua decuit honorasti, quantoq; aliū poteras extulisti. Dixi enim Solitariam illi, ut tunc poteram Vitam scribens, siquidem in hoc erras, gaudeo, neque hunc errorem excidere tibi unquam posse uelim, gloriosum mihi, tibi delectabilem, damnosum nulli, de me quidem, quibus crediderit tua sanctitas uiderit, & ipsi uiderint, quid de me dixerint, tuo tamen animum illic aut amore illos aduerteras, suspecti esse debuerant, ego hæc inter, quisquis sim, & si ut olim scripsisse tibi uideor tutius erat, atque consultius latuisse, ut opinionem tuam latebris meis solidarem, tui tamēn urgente reuerentia, ante annum uenisse, & debui, & uolui, atque utinam me tacito scire posses, quot & quantis obstaculis retardatus sum, super quibus me tibi forsan literis excusassem, nisi quia ut uerum fatear, paruitatem meam, & magnitudinem tuam librans tandem opinari cœperam, tam pusillam, tamq; obscuram rem, ex amplissima memoria tua, inter ingentium occupationum strepitus, facile obliuione dilapsam. Itaque silentio me tegeram, nolo enim extimes, te uermiculi huius optare conspectum, me autem non optare patris, & Principis Christianorum Romani Pontificis, & talis pontificis, faciem uidere. Multos ex historijs sic amo, qui ante mille annos obiēre, quod eos si liceat uisurus, nullum laborē durum, nullum iter longum iudicarem, quo ad tam exoptatum spectaculum ueniretur. Mirum prorsus in modum, longas uirtus & ualidas manus habet. E' longinquo ad se animos trahit nonnunquam & corpora, quod de multis quidem nominatim de Tito Liui lectum est. Ita penitus uerum sit, Ciceronianum illud, Latio tributū. Nihil est (inquit) uirtute amabilius, nihilq; q; magis allicit ad diligendū, quippe cum propter uirtutem & probitatem, & eos quos nunquam uidimus, quodammodo diligamus: nota sunt reliqua, quibus ostenditur non modò in ignotis, sed in hostibus amabilem esse uirtutem. Nolo diu tecum de te loqui, ne uideri incipiam quod non sum. Quomodo autem non optarem illum cernere, quisquis esset, cui CHRISTVS & animum & consilium dedisset Ecclesiam suam, sponsam suam, unicam suam matrem omnium fidelium, ex illo fœdo, & infelici ergastulo eruendi, & ad sedem propriam reducendi? Hunc ego non colerem, non amarem, non tanta mente complecterer? Non totis præcordijs exoptarem? Non me Christianum crederem, nisi sic affectus essem erga Romanū modò Pontificē, sic de Rep. meritū, sic de me, sed erga quemcūq; aliū hostem licet sæpè leniuit odiū, sæpè extinxit magnæ uirtutis admiratio. Quid tibi igitur debeo, si cui libet hoc præstare. Itaq; quauis interdū me (ut dixi) tractu tēporis, tibi oblitum suspicarer, nihilominus tamē debiti mei cōscius, enitebar, excusis impedimētis assurgere, dum ecce ô spes hominū uana, ô res hominum caducæ impedimentorum maximum, utinamq; ultimū superueniens ægritudo, cuiuscūq; uel iuuenis robur effractura, me repente corripuit, & quasi leo, sic cōtriuuit omnia ossa mea, tandēq; uix abiēs, sic me flagitè reliquit, ut nec in equū scandere, nec pedibus incedere, deniq; nec ad Ecclesiā domū meæ contiguam, sine famulorū, clericorū uel subnixu ire possum, Veris opem sperat me-

dici, ego autem illius tantum, de quo scribitur: Aestatem & Ver tu plasmasi ea. Si ut Padus noster Adriacum petit, sic Tyrrhenum peteret mare, iam iam iter arriperem, & fragilitatis incommoda, fluuiali obsequio releuarem, ut soleo. Inter sessionem siue accubitum, ac libellos meos dulce mihi solamen, omnium laborum, nunc necessitas, quæ clauos adamantinos, regum quoque ceruicibus affigit, ut expectem cogit, donec diuinum adsit auxiliū, quo membris, & si non solito, at aliquo saltem obsequio uti queam. Quod ut sic esse noueris, sub hac spe tam nunc, pro uerno tempore equos ad iter idoneos procurare incipio, non ignarus, quia sic Catoni Censorio laudatissimo seni, equus unus, si seruorum trium comitatus, in magnis etiam officiis satis fuit, utrumque enim de illo scriptum est, priuato mihi seruus unus, equus uero non unus modo, sed nullus sufficere debuisset. Sed corrupti, deprauatique hominum mores, atque omnia in deterius uersa sunt, pompæ & superbia, & uanitas, & uoluptas opprætere animos, & priscam illam continentiam, amicamque modestiæ populere. Nihil est actum, nisi puluerulentus equorum, ac seruorum circumstet exercitus. Adhuc tamen nitor, in hoc peruersæ consuetudinis torrente consistere, ne me totū sternat ac rapiat. Itaque cum habere forsitan, uel optare saltem plures possem, duo mihi equi domi sufficiunt abunde, sed ad iter pluribus egeo, non quidē secundum cor meum, sed secundum corruptum sæculi nostri morem. Nescio enim quomodo inter nostros, sapē notior sum quam uellem, & necesse est interdum, ad euitadum populare murmur, renitentem animum, uulgi moribus ut coaptē. Quod idcirco dixerim, ut quoniam placitum tibi est, usque ad humilitatē meam, tuum altissimum animū inclinare, propositū meum hinc conijcias. Quæro æger, quo sanus utar, nec expecto, dum sanus siam, ne qua tunc sit mora, profecto enim ubi primum aliquis mihi uigor affulserit confestim ueniam, & apparebo ante faciem domini. Et ut me ipse cognosco, meque non uulgi fama, sed conscientia mea metior, atque extimo, certus mihi uideor, quod ubi me semel aspexeris, seniculum imbecillem, & iam nullū habilem negotio, nulli idoneū labori, nisi quem sponte susceperim, nulli denique rei aptum, nisi ocio, & quieti, & meum, tantus tibi licet, nutilem ac deuotum, & mihi certē difficilem laudabis aduentum, & reditum non negabis, imò ad meam illico requiem me remittes, neque mihi illud auferes, quod daturum te promittis. Omnes enim qui te iubente mihi scribunt, magnam mihi beneficentiæ tuæ spem inijciunt, quā immensam esse non dubito. Ego autem, ut me totum noueris, ex quo ut patet, nequaquam tam parux rei notitiam dedignaris, non sum qui extra domus meæ limen, ulla opum spe aut cupiditate diuellerer, nihil enim in rebus humanis magnopere cupio, nihil flagito, nihil spero, amor, fides, debitum, deuotio, reuerentia, gratitudo, hi sunt solum, quibus mouear si mouendus sim. Quamobrem nullius promissionē tam intento animo, quā tuam, tamque erectis auribus audiuī, ubi animis consulturum, te quieti animi mei. O te digna promissio, o generosum, & uerē magni animi donū. Nam quid mihi si omnes qui sub cœlo sunt thesauros, meū congeras in sinum, ut colati mihi unī Crassus, Cræsusque inopes sint, nōne si caream animi quiete pauperrimus sim, atque miserrimus, tolle diuitias, nudum linque, da quietem solam, animi diues ero, certē ad hunc unum finē, tot tam diuersis artibus, tantisque laboribus cumulantur opes, ut quietescat animi. Quia in re, ut in alijs multis, longē fallitur humana sedulitas, nulli animo diuitiæ dant quietem, cum multis eripiant, unum tecum, ea quam humanitas tua mihi tribuit fiducia gloriabor, sed in domino. Nō ad meā, sed ad CHRISTI laudē sit dictū, paucos nempe Pater beatissime peccatores noui, hactenus qui non dicam quietiore, sed minū inquieto animo sint, quā ego. Non arrogo ex hoc mihi uirtuosi famā, non est enim uirtus, quia non ex habitu electiuo, sed naturali quodam instincto, ab adolescentia animo meo insitū, nil cōferre diuitias ad beatā uitam. Quod si hanc quantulacunque est animi quietē, quæ in huius uitæ cursu plena esse non potest, quis enim currit & quiescit: Tua mihi sanctitas auxerit, qui iam pro solo affectu, magni tibi muneris sum debitor, inextimabilis & immensi debitor siam, proinde donū hoc quietis, a nullo usquam hominum tam latē suscipere, quā a te. Nullum enim æquē dignū censeo, cui quietā, & tranquillam debeam senectutē. Neque uerò illi ætati, tam necessaria quies est, neque huic sententiæ aduersum dixeris Ciceronē. Senib. (inquit) labores corporis minuendi, exercitationes animi etiā augendæ uidentur. Exercitationes dixit, nō labores, quisque igitur doctus senex, & illas amplectitur & hos fugit, nam & exercitatione senilis torpor erigitur, & labore deprimitur, & omnino laboriosum, nihil senectuti cōgruit, sed quieta omnia. Quod includenter quidē, sed pro me ipso, & exultationis meæ dictū parte suscipies. Solebā hodie, ut sic dicam

dilectam inane, nam quid est aliud uita hominis, quam dies unus, isq; & brevis, & turbidus; ante non multum, inquam, tempus eram solitus, post longissimum iter, quæri, & tam propè terminus fuisset, nunc ad uesperam. O uertigo rerum incredibilis, nullum sat breue iter inuenio: Omnis motus inane corpusculum fatigat, rem ergo, & mihi necessariam, & te dignam feceris, si quamuis ut olim ingenue sum professus, nil ex te præter Benedictionem, & gratiam tuam petam, ultro tu requiem aut largiaris, aut cumules atati indigæ. Et quæta enim senectus, & quæta morte, uia est, & quæta mors transitus ad æternam uitam. CHRISTVS tibi hanc uitam sanctam, ac iucundam faciat, serumq; & facilem uitæ finem, teq; post hos labores, ad alteram illam uitam, sine carituram, eamq; de qua multa diximus quietem transferat. Parauit 1 x. Calend. Ianuarij.

Ad eundem.

Multos eorum, qui magnum aliquid, aut armis, aut ingenio molirentur, mortis interuentu cœpta destituisse, Beatissime Pater accepimus: at ne æquo longior euadam, paucis contentus, multa præmittam, neque enim res incerta est, aut egens testium, utq; a literis alias sacris incipiam, Moyses Israëliticam gentem Aegyptiacæ iugo seruitutis educam, in terram promissionis inducere, præoccupatus morte non potuit. Iul. Cæsar, sub extremum uitæ tempus, quor & quantis rerum apparatus intentus, quam multa circa Romanæ urbis ornatum, Reiq; publicæ & imperij tutelam, & augmentum mente uoluebat, templisq; atque ædificijs publicis, infusæ magnitudinis, Bibliothecis Græcis insuper ac Latine Romam decoratæ. Quæ mox Diuus successor eius Augustus impleuit. Ies præterea ciuile, ex infinita illa ueterum legum exundantia, superuacuis decisis, ac decerptis utilibus, & per paucos coniectis, in libros ad aliquem studiosis habilem, facilemq; modum, ac parabilem restringere. Quod diu post impleuit Iustinianus, ut potuit. Ad hoc, secundo receptis Hispanijs, post Pompeij magni mortem, ab occidente in Arcton & Orientem arma conuertere, bellumq; Dacis primum rebellantibus, ac deinde partis inferre, gentibus quidem alteri indomitis, alteri secundum Romanos ea tempestate potentissimæ. Quid nunc uero hos atq; alios, neque enim omnes attingi uiri huius ultimos conatus, quis conclusit euentus, quæris, audi Suetonium Tranquillum. Talia (inquit) agentem atq; meditantem mors præuenit. Alexander Macedo, perarata Asia, totaq; illa terrarum parte perdomita, hic Carthaginensibus minabatur, illinc, ut Lucanus ait:

Oceano classes inferre parabat.

Taprobanem, an Antipodas petiturus nescio, hæc parant, quid huic quoque contigerit. Audi quod sequitur:

Occurrit suprema dies, namq; solum, huic uoluit finem uelano imponere regi.

Cyrus inter Persarum reges famolissimus, ipsa eadem Asia subacta, uersus in Scythiam, cum exercitu festinabat, hunc magno impetu uadentem, nullumq; sibi iam regni terminum, nisi qui mundi esset animo statuere, imbecillitatis, & superbie regis documentum, ingens mulier, uidua atque orba perfunctedit. Nec Pythi regis lentior apparatus, nec lætor finis fuit. Qui ad regnum Italiæ aspirans, & armorum specie Romanos duces & elephantum mole turbauerat, qui denique ferro impar, auro hostem, muneribusq; tentauerat, ad extremum uictus, & optata pulsus Italia, bella nunc etiam sua renouans, in Græcia ipse quoque formineæ peremptus est manu. Attalum Regulum multis inclytum uictorijs, & iam portis ac mœnibus hostium insultantem, improuisi ducis aduentus, & mutata subito fortuna, belli è curru, penè triumphali in carcerem, & in mortem trussit. Traianum principem, & potentiam, & famam senescentis Imperij renouantem, Reipub. damnosa mors abstrulit. Aliud de hinc hominum genus stringam, Virgilius Maro, opus illud eximium, plures miratores, quam imitatores habiturum, consummare coeperat, iamq; ad exitum res spectabat, mors præclarum negotium interueniens, impedit, lætumq; principium, mœsto fine conclusit. Idem & Lucretio accidit, & Lucano, nisi quod horum uoluntaria, naturalis mors illis fuit. His Poëtæ unum nescio, an nobis cognitum, charum nobis, Statium Papinuum adducit quidam, sed falluntur, opus enim hic utrumq; perficit. Ego quidem utri me partem ingeram, non uideo, penè ex æquo, ad utraq; quid alteram non est, nam & armis nihil penitus, & ingenio pauca admodum moliri datum, sed sunt & aliæ ad gloriam uitæ, unum erat, idq; per se magnum, mihi uero per maximū ut ad te uenirem. Quid enim felicius? Quid maius meæ sortis homunculo, uel contingere poterat, uel sperari. Quam totiens, totq; tam honorificis literis, tam benigne, tam leuiter euocatū, ad Romanum Pontificem, non quem libet, sed quem

CHRISTVS

CHRISTVS Ecclesiæ suæ dedit omnium Pontificum nostræ ætatis corrigendis erroribus proficisci: Quid uel nisi amplius, ac magnificum hæc, mihi peregrinatio allatura uideretur, cum tantum gloriæ sola uocatio attulisset, ut & ipse magis me amare, quodammodo, & alij magis ac magis inciperent me mirari, plurisque me facere, quem tantus non contemneret extimator, ueniebim ergo tanta alacritate, quantam in nullo hominum me uidisse, nescio an in ullo usquam legisse memineram. Sed ut uerum fatear, alacritas illa solius erat animi, corpus enim adhuc imbecille erat, & inualidum, neque ulla prorsus mihi uirum fiducia, omnis in cœlesti spes erat auxilio. Sic euntē, supraque uires, & supra ætatē tui trahente desiderio, properantē, mors inopina coërcuit. Quid enim, licet, incredibile, uerū loqui timeam, non ægritudo illa, sed uera mors fuit Fictionē Poeticam quis dixerit, aut hyperbolē importunā, morbo aut extasi mortis, non men imponere. Ego uerō de incognitis non disputo, triginta, uel eo amplius horas, quid fuerim non magis memini, quā quid fuerim antequā nascerer, nullus intelletus in anima, nullus sensus in corpore, in quo cum multa, & acris remedia tentarentur, nihil omnium quæ erga me, & in me fierent aliter sensi, quā imago marmorea Polydecti sensisset, aut Phydæ. Nemo denique me, nisi defunctum dixit & credidit. Sic apud nos ubique uulgarū, sic Patavij, sic Ferrariæ ubi tunc erā, uulgo creditū. Sic deuotis tuis, huius Reſtori urbis, & illius cuius in domo facebam, Physicis suis persuasum fuit, quod tam grauiter tulere, ij nobiles, magnificique Viri, ut quibus olim multum debui, infinitū debeam, neque ipsis modō, sed utriusque populo, tantus mei obitus utrobique publicus dolor fuit. Neque minus eadem fama Venetias, atque Mediolanum, & Ticinum, urbesque alias ubi amicos habere uideor peruagata est, ita ut quidam, ex eis ad me uisendum, siue sepeliendū accurrerint. Quin & sacratissimas aures tuas, famam hanc pulsasse auguror. Quod ut credam, non mei nominis claritas, quæ nulla est, sed eorum cogit ambitio, inexpletaque rabies, qui alto opum in pelago sitientes, diebus ac noctibus te circumstant, tuamque non desinunt infestare clementiā, quicquid si recolis, ante annos, cum mihi casus multo, quā nunc leuior accidisset, adierūt te, certatim beneficia mea, pauca quidem, & parua potentes, plura licet & maiora quā mereor, & quæ illis plane multa & opima uideantur. Solam hinc ob causam, quod mea sunt, uni adeo sum magnus inuidiæ. Perierunt autem non hæc duo tantum, quæ nunc temporis habebam, quæ uenit habeo, sed illa quoque, quæ ante longum tempus, a uicis egentibus sponte concesseram. Et quod mirer, nisi tam præceps, & tam cæca cupiditas sit, illa etiam quæ nunquam habui, unde effectum, ut illis cuncta miscentibus, complusculos dies, tota curia bullis inefficacibus ebulliret. Neque uerō nunc illos segnius egisse crediderim. Nam & uigilantissima semper auaritia est, & cum uitia quædam tempore minuuntur, hæc durando crescit, & successibus inardescit. Verum ego talium curas, & uitam pariter, ac rumores paruifacio, qui mortes hominum somniāt, suæ mortis obliui, & quod fœdē cupiunt, impudenter anticipant, more uulturū, expectantes beneficijs alienis, quasi cadauentibus saturari. Cæterorū potius iudicij sident do. Quomodo enim tot & talia fallerentur ingenia, hominum expertorum, meque oculis cernentiū, manibusque tractantiū. Quoniam igitur, quo in statu fuerim, neque tunc sciri aliquid, neque nunc memini, ignarus mei, cur non alijs de me credam, mortuum fuisse testantibus? Fui mortuus, & ecce sum uiuens, suscitāte illo, qui Lazarum suscitauit: uiuo autem, iterum moriturus, & hoc saltem moriendo didici, quæ præcedunt, scilicet, aut sequuntur esse posse terrifica, & horrenda, mortem ipsam penē nil esse aliud, quā leue suspirium, aut suauem, & profundum somnum, & per propriē ut multa illud à Poëta dictum.

Dulcis est alta placidaque, similima morti.

Rediuiuo sanē idem, mihi qui ante casum fuerat, ueniendi ad pedes tuos erat animus, nec me terrebant Medicorum minæ, una uoce firmantiū, nullo modo uiuum me Romam esse uenturum. Quamuis in hoc, cum eis planē sentirem, quod si me in loco aliquo deserto casus ille uiolentus, ac terribilis inuasisset, actum erat de me. Sperabā tamen posse, uiuus peruenire, illic autem omne quodcunque mihi euenisset, foelix, faustumque censebam, tūm quia Benedictio tua mihi ē corpore hoc migranti, non defuisset, ut spero, tum quia, quicquid Cardinalales tui dicant, ut libet irrideant, quodque est odium simulent contemptum, Roma proculdubio sacro sanctissimus mundi locus est, ubi Christianus uerus, & uiuere optet & mori. Quid me ergo derinent, non timor, hercle, sed debilitas, quæ tanta est, ut non magis Pataviū redire, quā Romā adire potuissem, nisi quod in nauī iacens redij, ubi & domino, & omni populo stuport, & gaudio multo fui, ita me spectantib. ut hominē à mortuis redeuntē, hic sum Pater Beatissime non infirmus modō, sed moestus quoque, quia honestissimū desiderium meum,

meum, sperato caruit effectu, quodq; optimum moliebar implere, non licuit. Nihil tamen mihi conscius, hac in re feci, CHRISTVM testor, quod in me fuit, & sæpè mecum in silentio recogitans, ita mihi accidisse doleo. Miror autem minimè, causam enim scio. Non eram dignus te uidere. Tibi uerò Christianorum pater, corpore atq; animo nunc affusus, supplico, ut impotentia meæ parces, meq; inter ultimos seruos numerare digneris, quamuis inutilem & ignotum. Is qui te ipsi uicarium legit in terris, diù sospitem tanto seruet officio, teq; hinc serò digredientem cœlesti sede recipiat Patavii VII. Idus Maij.

FRANCISCI PETRAR-

CHÆ, V. C. EPISTOLARVM

DE REBUS SENILIBVS,

LIBER XII.

FRAN. PETRARCHA IOANNI PATAVINO PHYSICO
INSIGNI, S. Epist. I.

De quibusdam consilijs Medicinæ.



Beulisti mihi materiam iocandi in multis, ludit apud Ciceronem uis egregius in morte. Ego nōdum quidem in morte, sed in morbo graui ac multiplici, & nescio quā uicinus morti ludam tecum. Non soleo disputare de incognitis, ut multi, qui dum uideri sapiētes cupiunt, insipientiam detegunt, omniaq; (ut ait Comicus) intelligēdo faciunt, ut nihil intelligant. Quomodo qui Medicinæ nunquā oculos, seu aures, ne dicam animū applicui, imò qui prosperima, ad hoc tempus fretus ualitudine, uerum ut fatear, illud studium, uelut mihi superuacuum neglexi, & non quidem artem ipsam, sed artifices

paruipendi, præter aliquot uiros, quos dilexi, quoniā ueri mihi Medici uidentur, quomodo, inquam, talis ego, cum principe Medicorū huius temporis, aut uinco, aut uno expaudo, disputarē, de rebus ad Medicū spectantibus? Non disputatio ergo, sed ludus instituitur, ut tantisper, & tu curas meas rideas, & ego malorū præsentium obliuiscar, ac morborū qui me agmine facto, ut Satyricus ait, circumfiliunt & infestant. Misisti mihi plenā fidei epistolā, plenā solitudinis, plenā artis, quam professus es, cui quantū ego arbutior, nil adderet Hippocrates, nil demeret, nil mutaret, quidni autē ille consilijs tuis acquiesceret, cuius ē fontibus hausta sunt, cum ego horū inscius, & contemptor in multis, tamen ratione uictus acquieuerim. Scribis pro remedio status mei, & si nō omnimodò, & aliquali mutatione uitæ, seu uictus soliti opus esse. Quod quidē sine contradictione concesserim, habet enim ætas prælibet sua, ut animi, sic & corporis alimenta. Et sicut studia puerorū non conueniunt senibus, sic nec cibi omnes, ita suū hoc distinxit opificiū natura, ut unaquæq; pars, præclari licet fragilis, eaductiq; operis, suis pro uarietate temporum sit fulta præsidij. Et ut doctus Architectus, in eadē domo æstiuas, & hybernas, ac reliquis anni partibus, suas cuiq; distribuit mansiones, sic natura solers ac prouida, in eodē homine uarias statuit ætates, & cuiq; sua quædam propria & attributa constituit. Primū uer ætatis infantia, ac pueritiā uoco, has addolescentia sequitur, quasi uer præceps, & ætati proximū. Et quamuis nulla ætas uanior nulla inconsultior, nulla in libidinum irritamenta procliuior, hanc tamen illa, quam ætate uirgē dixerim, iuuenta consequitur, non iam florida, uirens tamen. Et non quidem iam uentosa seu mobilis, sed maioribus cupidinum atque irarum ignibus æstiuans. Hanc subit ætas ista maturior senectus, à sexagesimo anno, ut Augustino uidetur incipiens, quāquam alijs aliter uisum sit. Similis hæc autumnō, & tranquillior cunctis & lenior, & legendis fructibus retroacti temporis aptior, æuo consumptis, & uirtutū studio domitis, æstibus passionū, ultima est hyems senij, iners, frigida & quietis appetens, & calor. Quā quædam tamen magna olim & præferuida ingenia concalcere cōegerunt, de quo nunc agere longum est. Ut igitur has ætates, quod de tribus expertus sum, de quarta auguror, studijs atq; exercitijs distinctas fateor, sic & cibis, & alimentis arbitror. Ecce autem, ut causam ego tuam adiuyo, & quod breuiter stringis latius explico, ubi unum interfatus, pergā quo disposui, quod tu quidem

ætas hominis
ætuans, ætate sen
prope: uno illud

ut quidem non pro adulatione publica, sed pro ueritate, & pro nostra singulari amicitia dictum crede, obsecro. Quicquid igitur Hippocrati, aut Aesculapio, id & tibi crederem, & fortasse plus aliquid, quia quæ sumis arte, ac scientia parem reor, fide & charitate superiorem scio. Quamobrem, si quid aliter actum dixerem, aut si aduersari uidear, aut si aduerser, ferres amico animo, meque non tibi, sed his quos modò dicebam Medicinæ reparatoribus aduersum finges. Iam primum illud certum habeo, non aliter tibi salutem meam, quam tuam propriam cordi esse. Neque illud minus mihi persuadeo, eorum, quæ à maioribus uestris scripta sunt, nihil tibi prorsus incognitum, qui & aliqua forsitan ingenio, te illis ac studio adiectum esse. Nulla hinc quaestio, nulla repugnantia, illud indubium uenit, an cuncta, quæ illis exciderint, quasi diuino ore prolata, sic fidem mereantur, ut contra sentire nephas sit. Et Hippocratem quidem purum hominem, Aesculapium uerò Deum habitum, non apud suos tantum, sed nostros etiam nouit, à maiori tamen fulminatum Deo. Neque uerò sum nescius, si tuorum te auctorum dictis, uti patiar, quicquid uoles, nullo negotio probaturum, sed in causa propria, testimonia sunt suspecta domestica. Scio aliquos, dum de ueritate, aut falsitate disciplinæ cuiuspiam altercantur, in medium adducere solitos, eiusdem ipsius artis auctores, quorum de fide quaestio prima est. Quod mihi non mediocriter in disputando uitium uidetur, ad probandum, quod uelis id asserre, quod non possis, quia non constat, & dubium, ut sic dicam, per ambiguum probare. Non recipio fidei testem, ancipitis laudatum, licet inter suos. Procedo autem dicis, & quasi fundamentum consilij tui ponis, ætatem, simulque naturam meam lapsu temporis immutatam. Itaque me prorsus Philosophico monitu respicere ad ætatem iubes, in quo planè mecum sentis, & id dicis uerbo, quod ego rebus experior. Iuuat enim nunc etiam causam tuam agere, magnus est amice, imò inextimabilis uitæ cursus, dicam melius uolatus. Volat enim ætas (inquit Cicero) addere, hercle, si scirem ad uolatum aliquid, nulla hirundo, nullus sic uolat herodius, ut uitæ nostræ dies uolant. In illis enim motus alarum internoscimus, & spatia, & progressum, & appropinquantem terminem, & iamiam peruenturos cernimus. In nobis autem, nisi forsitan aliquibus, hisque perpaucis, & celesti præditis ingenio, atque animo, nil omnino, nisi nos inopmantes, ac stupidos peruenisse. Quo circa uolatum hunc ætatis, non autis uolatum similem, iecisse quis dixerit, sed sagittam quam non arcus impulerit, sed balista. Quæ si tam bene iuuenibus nota essent, quæ sunt senibus, & illius ætatis honestior atque innocentior uita esset, & huius recordatio gratior, atque iucundior. At nunc cæcam, & improvidam adolescentiâ, rapidamque iuuentam longioris uitæ spes, in scelera & probra multa præcipitat, quæ tum demum, dum caueri nequeunt, nec iam aliter quam poenitentia, & lachrymis dilui, experrecta serum conspiciat senectus & fallaci quorundam spei fidendum esset intelligit. Distinguiamus ætates pro uarietate sententiarum, quod ipse ego, nunc ut uides feci, & quod in frustra diuidimus, magnum esse aliquid ostendimus, hinc spes longas, & telas inexplicabiles ordimur, & ingentia rerum difficultatibus facimus funesta, proponimusque animis, perpetuam iuuentutem, ac felicitatem cras futuri senes, ac miseri, non quod per se miseram senectutem dicam, sed felicem potius, nisi præteritarum ætatû delusa esset erroribus, neque uerò uel sic miseram, modò assurgat, & discussis inanibus, sapientiâ & ueras opiniones, iuxta Platoniam sententiâ extrema, quamuis ætate percipiat. Quod si Philosophis usum est, quid uideri nobis debet, quibus & sapientiam, & uirtutem, & salutem assequi, sine curiositate, aut labore nimio, qualis illorum fuit, sobrio animi dolore, pioque gemitu datum est, illa uerè misera est senectus, quæ hinc fragilitate corporea, ut mea nunc, morbisque senilibus, hinc petulantia iuuenili, quam Deus à nobis longè faciat, & turbidis motibus quatitur animorum. Sed ideo ad errores iuuenum, & spes uanas. Quid his enim, quæso, non liceat, quibus nemo obstat, omnes fauent, non uulgius modò, sed humanum genus. Cæterum fallant sese homines ut libet, totum hoc quod distinguimus, quod multiplicamus, quod extendimus nihil est, proinde hic est ille ætatis nostræ rapidissimus uolatus, de quo nemo cogitat, nemo non loquitur, nemo (inquam) cogitat nisi in finem, quando in tergum uersus, & exacta remetiens, somniasse quodammodo se extimat non uixisse. Mutari autem cum ætate hominem, quis non sentit? Aut quis est qui negare audeat? Adhuc quidem causam tuam munio, cedunt annis arces marmoreæ, ne dum terreus homuncio, ex contrarijs cōpacatus humoribus, cedunt moenia fortissimarum urbium. Nonne uides ut Babylon illa uetus interijt. Troia corruit, & Carthago, quibus duabus, & non tam anni nocuere, quam ignes, & gladij, & arietes. Corinthus & Syracusæ, & Caput, & Aquileia, & Clusium, & Tarentum, parua sunt ueterum urbium reliquæ, Lacedæmon & Athenæ nuda sunt nomina,

nomina, Roma senio succumbit, iamq; succubuisset, & totam in cinerē uersa esset, nisi eam clari nominis sustentaret auctoritas. Innumerabiles aliae nunc senescunt, suum & ipse exitum habiturae, citò quidem, sed ignotum nobis, eò quod longior sit aetas urbium, quam hominum, prius ergo quam una urbs senescat, multa hominum millia senuerint, neq; homines tantum, sed saepe hominum obierint, annis tacite, seclisq; sabentibus. Quid miri autē, si manu factae urbes cedunt senio? Rupes cedunt, & iuga montium statum ac naturā mutant, unde iam Vaseus fruxit, Aethna tepuit. Alpes multis locis subfedere, abscessisq; undis Pelorus Siculus, atque Italus Apenninus, ubi frondosis olim collibus stabant. Nunc infamem despiciunt Charybdin, horrifonis fluitare uerticibus. Ad extremum, & si hoc unum magni negent uiri, magniq; inquam, in alijs, in hoc parui, a quo ut credimus mundus cederet. Quid nī igitur cedam ego? Celsi equidem, & si dici licet, ultra communem modum sobrie, temperanterq; uiuentium, quorum me numero inserere non meo certē iudicio, sed aliorum testimonio fortasse ausim. Sunt ecce mihi, dicam uerū fuerunt, uixit anni sex & sexaginta. Qui dum singulos cogito, multa mihi annorum millia uidentur, at dum omnes simul, dies unus, isq; & breuis, & nubilus, & laboriosus, & miser, & cū multis libidinosos, ebrios, octogenarios sat benē ualentes nouerim, hic me annus sic affecit, ut sine ope famulorum, multis iam diebus immobilis sim, pondus mœstū, graue alijs, odiosum mihi. Quid hic rei est. Audio iam hinc te, & concinnantes undiq; medicos aquae potum, unam esse, uel praecipuam mali causam, ò scilicet ebrietas. Addent alijs pomorum esum, fugam carniū, ieiunium, ò infauista sobrietas, ergo sanum nihil, nisi ebriorum potus, & luporum cibus? Sed de his tecum integra mihi, nunc etiā lis manet, erit fortē aliquis, non Medicus, qui peccatū meum, rei causam solam dicat, quod si admittimus, Deo meo gratias ago, qui multorū criminum foedas notas, leui supplicio expurgat. Quod si aliam causam, malitiam quis complexionis obiecerit, testem uiuū, & fide dignum proferam, illum alterum Medicorū modo tecum principem, si quid famae credimus, compatriotā meum Thomam, possem alios, sed mortuos testes, ad iudiciū uocare, ridiculum. Ille ergo anno altero, apud Ticinū ubi tunc eram, sub amico illo tuo Ligurū domino, tūba nobilitū audiente iurauit, nullum se unquam corpus meo solidius, suo utor uerbo, nullum tantus, nullam complexione uidisse nobiliorem. Et certē quamuis magnarū nunquam uirum me fuisse meminim, agitate tamen, ac dexteritate corporis tanta fui, ut posse uix cederem, ab aliquo superari. Quae si primae ferē post tenerum, & labile come decus, in hominibus pereunt, me gradatim tamen, ita usq; ad hoc tempus comitatae erant, ut praeter saltum ac censum, quibus iam nec ego, nec delector, nullam quasi iacturam aetatis, hac in parte sentirem. Annus hic omniū uicem gessit annorum, longa ergo, nempe annua egritudine, sic deiectus sum, ut non meis pedibus, sed famulorum brachijs assurgere ualeam aut moueri. Gaudeo, ædepol, ut in malis, quod non hic sexagesimus tertius, de quo multa olim ad Ioannem alterum scripsi, sed sexagesimus sextus est. Quamuis enim exoticis, suspectisq; dogmatibus, non facile flecti possem, poteram tamen fortasse, si tunc mihi ista euenissent, errore illo Astrologorum, de quo tunc agebatur, & si non opprimi, tangi tamen. Sed omisis haec quod ad me attinet, causarum indagine, cū illa anceps, effectus autem certi sint, tu ut physicus, ut amicus, ut uir bonus, remedia mali huius, tuo quidem ingenio, & altē excogitata diligenter conseripta transmittis. Quae si ritē numero, sunt sex, praemittā uerò illa tria, in quibus mihi tecum nullus erit, iubes ex præcepto artis tuae, ut carnis, ac piscibus salis, & herbis crudis abstineam, quibus delectari soleo, parebo equidem. Nam & natura mea, ipsa sibi consulens, hoc ciborum genus, solito partius appetit, parata his carere perpetuò si necesse sit. Ad tria illa festino, in quibus à te paululū, imò ualde dissentio. Iubes ut ieiunium à pueritia, usq; ad hanc aetatem, sine intermissione seruatum, linquā, & inertis more cursoris, in stadio sine desiciam. At qui, non nunc nouiter audio consilia Medicorū, diuinis aduersa esse, consilijs. Nec sum nescius, quid & Medici, & qui ieiuniū dānāt dicere soliti sint, utilius esse, & honestius cibum partiri, quodq; uno prandio sis sumpturus, in prandiu & coenam diuidere, haud irrationabile forsitan, si dictis facta cōgruerent. At qui haec dicūt, interfui enim uitae cōsultorū tionabile forsitan, si dictis facta cōgruerent. Ita cibum non diuidunt, sed duplicant talium, & mane se implent, & serò sese ingurgitant. Ita cibum non diuidunt, sed duplicant Platonici illud obliui. Nullo (inquit) modo mihi placuit, bis in die saturum fieri. Proinde si Deus me restaurare dignabitur, solitū & connaturatū iam mihi ieiuniū, non omittam, neq; nūc omitto, nisi eatenus ut sextae feriae ieiuniū, panis & aquae tantisper, dum haec repentina fragilitas cedit ad morem ieiunij cōmunis, inflexerim, Deo auspice mox ad cōsuetudinem reuersurus.

reuerſurus. Sed iam ſenior, imbecilliorq; non poteris, imò quidem ego, etiam omnia poſſum, in eo qui me confortat, ſed qui hoc dixit Apoſtolus, tu peccator magnus es. An non & ipſe peccator antequàm Apoſtolus, an uerò peccatores, qui nomen eius implorant, CHRIS-
TUS deſerere? Propter quos & cœlo in terram uenit. Non ſum diſſidentia filius, de me qui-
dem ualde metuo, de illo autem nihil meritis, fateor, multū ſpero, & poſſe non dubito, non
hæc modò ieiunia, formis etiam, puerisq; facilia, ſed aſpera qualibet ipſo adiuuante per-
ficere. An uerò non tot decrepiti ſenes, in deſerto panem hiſpidum, & torrentis aquam, in
delitijs habuere, perpetuo ieiunio & fortes, & uegeti? Non legiſti Antonium propè cen-
narium, & Paulum centenario maiorem, pane unico, & exigui uena fontis, latum illud, ſa-
crumq; conuiuium apud Hieronymum celebrâtes. Quod quotiens pijs auribus audimus,
pijsq; oculis legimus, nullo cibo aut potu ſola uiuorum talium côm memoratiōe reficimur.
At illis dicat aliquis, aderat Deus. Quis hoc neſcit? ſed & nobis a deſt, alioquin nō eſſemus.
An ego de futurum mihi Deum reor, dum præſertim boni aliquid moliar, an qui mihi con-
temnenti affuit, & peccanti, pœnitentiq; non aderit & peccanti? Poſſum amice ieiunare ne
dubita, noli omnia tuis auctoribus credere, crede aliquid amico, cui nunquam ieiuniū no-
cuit, aut nocebit. Nam quid cauſæ dicam, quod aniculæ tremulæ, totos meſes uictu duro,
& tenui ieiunant, nos uiri lauto, largoq; uictu, diem unum ieiunare non poſſumus, nō hæc
fragilitas mihi crede, ſed gula eſt, non eſt igitur, cur honeſtum & innoxium intermittā mo-
rem, imò quidem ſicut ſancta canit Eccleſia, ſaluti animarum, ſimul & corporum inſtitutū,
ita enim ſentio, fame aliquos, plures crapula, nullū penitus ieiunio periſſe. Progrediamur
ad reliqua. Aliud ex conſilijs, non tam tuis quàm medicorum omnium, tu enim ſciens, cre-
do, cum litigioſo homine tibi rem eſſe, cautiùs agis, ſed ex aliorum ſententijs, tuam melior,
quàm tu quoq; lentius uibras & in tranſitu. Eſt autem, ut pomis & omni genere fructuū
arborum, quaſi aconito abſtineam aut cicuta. In hoc autem ac ſequenti conſilio, tempe-
rare non potero, quo minùs aliqua repetam, ex his, quæ olim ad Ioannem illum alterū ſcri-
pſi, cuius ſuprà mentio eſt habita, hoc intererit, quod tunc iratus recenti memoria conten-
tionis antiquæ, quæ mihi cum Papæ Medicis fuit in Gallia, qui neſcio cur famæ meæ neſcio,
an & uitæ bellum indixerant, quod epistolam unam breuem, ſed ni fallor ueram, auſus fue-
ram ſcripſiſſe Pontifici, nunc placatus, & illius immemor tumultus, cum amico iocans ſcri-
bo. Deus enim bone, quod hic odium, quæ ue infamia pulcherrimæ rei eſt, & guſtū ſimul,
& tactum, & nares, & oculos delectantis? Omnes ne igitur homines inſaniunt? ſolus is ſa-
puit, qui pomis immeritis, maculam hanc immiſit? Quomodo autem natura ſic huma-
num genus illuderet, ut ubi plurimum oblectationis, & gratiæ ponebat, ibi plurimum
diſcriminis abderet? Non eſt piæ matris, ſed nouerçæ impiæ, & immanis, melle uirus ab-
ſcondere. Nam ſi dicitur, non fructus, ſed eorum immodicum æſum damnamus, nullo
iam ſupereſt quæſtio, ſi quidem & perdicum, & phasianorum, quorum apud uos, ut au-
dio laudatiſſimæ carnes ſunt, æſus nimius nocet, quàm hinc poma infamiam meruere, non
res ipſa reprehenditur, ſed exceſſus æquè in rebus omnibus reprehendendus. Alioquin
quo hic tantus agricolarum labor, & induſtria? Quid de hac re traſtantibus, & Græcis ſa-
cias, & Latinis? Heſiodo, Virgilio, Catoni, Varroni, multis quæ alijs? Quid de-
nique Ciceroni, & in eo præſertim libro, quo ſenectutem defendit, ab his uitijs, atque in-
commodis, quæ inſani iuuenes, illi obijciunt ætati, in quo quidem Cato ipſe Cenſorius
inducitur, tantus uir, agriculturam, mechanicam licet, tamen haud dubiè utiliſſimam mun-
do artem, miris laudibus efferens, atque inter multa ſalubria ac iucunda, conſitionibus
atque inſitionibus arborum, nihil illam aſſerens inueniſſe ſolertius. Quid demum Cy-
ro Perſarum regi, quem eodem libro, arborum quas ſeuifſet ipſe ſuis manibus, ferendaſ-
quæ dictaſſet, ſpem atque ordinibus gloriantem legimus? Quid poſtremò Romanis du-
cibus, Appio & Decio, à quibus poma Appia & Decia in Italiam aduecta? Illa prædul-
cia, hæc uerò ſubacria utraque lapidiſſima, ſuorum nomina traxiſſe uidentur auctorum.
Et quoniam ab antiquis licet ſine periculo diſſentire, quid amico facimus communi, quo
neſcio, an ſeu uir melior, ſeu noſtri amantior alius uſquam ſit, qui per cunctos angulos Ita-
liæ, omne genus fructiferarum arborum, quaſiuit, & incertum, an Italia longius hæc in-
quiſitione penetrauerit, ut non ſua tantum, ſed amicorum uiridaria, peregrinis arboribus
exornaret, dicimus ne igitur & modernos omnes, & antiquos præter ſolos Medicos inſa-
niſſet? Profectò enim ſi huiuscemodi arbores iure damnantur à medicis, nō mediocris inſa-
nia eſt, tanto ſtudio nociua conquirere, quanto uix proficua debuiffent, Quod ſi neq; ar-
bore

sed esu tantum, immersi uino pacis accidisse respondit. Inunc, & rem optimam uinū, nega, quod podagram facit, & conseruat, & reuocat, solo ut sic dixerim odore. Vinum certè proprium illi fuit auctorem, eumq; qui primam uineam plantauerat, primum uinea supplantauit. Vinum Loth, diuino iudicio tot ex millibus solum iustū, in horribilè præcipit aut inestum. Vinum Nabal Carmelum, suæ hinc imbecillitatis, & in Dauid regem contumelia, illinc regiae potestatis oblitum, in cōuiuio detinuit, cum iam iam ebrio mors instaret, nisi uiri periculo, prouidentia coniugis occurrisset. Ammon fratrem primogenitum, cum propter uiolatæ sororis iniuriam iratus, Absalon perdere decreuisset, uino grauem iussit interficere, quamuis aliter quidem posset, sed sic uinum possessores suos faciles præbet excidio. Et ut facris literis, seculares immisceam, uino adolescens ille Scythicæ filius reginæ, circumuentus à Cyro Persarum rege, cum toto ruit exercitu. Hi sunt qui Romanos sobrii uicerant, ab eisdem mox ebrii uicti sunt. Alexander Macedo ferro inuictus, uino uictus, atq; ad acerbam actus est mortem. Vino Antonius Triumuir è Romano factus est Barbarus, uitæ ac famæ iactura insigni. Vino feruidos omnes, qui ad euentendam Remp. accesserunt, præter unum Iul. Cæsarem fuisse Cato ait. Vino deniq; ipsius Catonis fama tentata est, sed radicata altius mansit immobilis. Et quæ memoria, seu quis stylus materiæ, non succumbat recensendis uini mœstis, ac funestis euentibus? Ad summā uerò multo mala uino accidit mortalibus. Et uos aquæ potum interdicitis, homini ab infantia, pueritiq; & usq; sub finem adolecentiæ iugi aquæ potu enutrito, & consuetudine in naturam uersa, quod maximè uestri, ut audio trutinandum dicunt, uix serum ad potorum uini signa translato, fontem tamen adhuc plus aliquanto quàm dolium amanti. Nec me fugit ob stare mihi, illud Apostoli ad Timotheum scribentis: Noli (inquit) adhuc aquam bibere. Ecce nōne hic tecum loqui uidetur, & me alloqui. Fieri autem potest, ut ille uel consuetudinem, uel naturam alteram, & meæ dissonam haberet, & à iuuentute uino usus senior aque assuesceret, cuius contrarium in me est. Itaq; mutationem hanc, ex deuotione forsitan exorram, illi damnosam, intelligens, Paulus id ei prohibet, quod mihi prohibuisse damnosum sit. Aliter enim nōne & uino inesse luxuriam, & bonum esse non manducare carnem, & non bibere uinū. Paulus idem in comune prædixerat? Neq; illi uinum tamen ut uinum, sed ut medicinā tribuit. Ait enim uino modico utere propter stomachum tuum, & frequentes infirmitates tuas. Vltimū certè hoc annus iste, mihi nouum & insolitū inuexit, crebras scilicet ægritudines, sed dum sanus sum, stomachum non noui, de quo multi per singulos lamentantur dies. Siquid autē aliquando fortè grauedinis incidit, nil sanius experior, quàm bonæ aquæ, recentisq; haustum. Scio me rem nouam Medicis & incredibilè loqui, sed & mihi, si mereor, de me ipso aliquid credi potest, millies hoc expertus affirmo. Sed mutata est ætas, quis hoc nescit, & dū loquamur, mutatur, mutabiturq; tam diu, donec mutari amplius non possit, quod sola mors faciet. Nunquid autem excors, hebesq; adeo sum, ut quid mihi pro sit aut noceat non sentiam. Tepul equidē non refrixi, meq; ipso frigidior, sed coxuis meis multis, & minoribus aliquanto calidior sum adhuc, & tamen aqua utor partiūs quàm solebam. Quid uis amplius? Vt aqua prorsus abstineam frustra uelis? Suspicio autem, tuo & amicorum consilio actum esse, ut ad hos colles uberes atq; amœnos, in reliquis inaquosos, tamen uenerim, ubi aquam puram bibere, & si ualdè cupiam, non possum inter fontem scilicet, & hanc domum sic solis radio tepefactam, ut placida esse desierit. Sed si recentissimum urbanæ domus ad puteū rediero, huius memor incommodi, uidero quorsum Modico consilio crediturus sim. Tu tamen & doctriua fretus, & ingenio, ualidum hic in me cōfiscis argumentum. Et si Medicis (inquis) non uis credere, nunquid saltem tibi ipsi, nunquid experientiæ matri artium nō credes? Cogita quot tibi hic annus, præter solitum morbos fecit, ex contemptu præceptorum Medicinæ? Aquæ potus, esus fructuum, ieiunia, horum causæ sunt malorum. Primam ut uides ultro fa teor morbos multos unum mihi in tempus incidisse, quis mihi uerò alteram præbet, illas teos Medici uolunt causas, hæc incommoda mihi ante tempus attulisse, & nō potius in longum tempus forsitan distulisse. Occulta quidem & profunda ualdè sunt naturæ opera, de quibus rectè iudicare difficilissimum est. Caterum suo ueritas loco ster, opinionem autem meam, mihi multis firmatā experientis, non dicam Græculus ille unus, sed ne Græci quidem omnes eripiant. Non si Vlyses astu, ferro Achilles, Atax impetu, Nestor auctoritate, sceptro Agamemnon redeat armatus. Nec ignoro quid dicturus sis, nempe, quod solitus es. Fac ut libet (inquis) scito tamen, quia Medicis nō credendo minūs uiues. Satis uixi amice, & si fabulam peregi, nō recuso desinere, uel etiam imperfectam, si ludorum domino pla-

cet interrumpere, fessus iam, nec si hodie moriar, iuste quidem de uitæ cōquerar breuitate. Nam si omnes ad meam perueniant ætatem, orbis terræ humano generi erit angustus, tantumq̃ abest, multū uiuere ut cupiam, ut uixisse nimis uerear, dum repeto, quos amicos, & quos uiros, qualesue præmiserim, & qua nihil hic sit, nisi idem hodie, quod heri, quotidieq̃ peius aliquid, quot undiq̃ pericula, quot fortunæ minæ, quot habituū ludibria, ab Aquilone nascentia, unde omnis semper mali radix, moribusq̃ Barbaricis quam se docilem nostra præbet Italia. Quod in alijs facile passurus, in has agrē patior. Quantū deniq̃ uirtutum exilium, quantum imperium uitiorum, quot hominū tædia, quot rerum. Hæc inter, tu suauem mihi, seu dulcem uitam putas, aspera & amara est, sed omnis asperitas, & omnis amaritudo, æquanimirate, & patientia lenienda est. Vitæ ergo patiens, non uitæ cupidus uiro. Qualiscunq̃ autem uita hæc, prolongari posset, si Medicis obedire, hoc ego certe, nec curo penitus, nec scio, imò unum fateor, ex his quæ prorsus ignoro, siue enim, quia nobis non usquequaq̃ turdō creditur, siue quia nobis omnia credere difficile est, & credentem aliqua, nō omnia credere periculosum. Multos Medicis obsequentes, quin & ipsos medicos uitæ breuis, & infirmæ, & rebellantes alios uitæ diuturnioris ac sanioris agnouit. Proinde nec mea uita, nec mortalis cuiuspiam longa est, mea uerò, secundum communē iustæ uitæ modum, iam breuis esse non potest. Claudendæ aures uulgō sunt, excutienda errorum nubes, & caligo, abijcienda uitæ cupiditas, mortis metus. Alioquin nullus erit finis, semper annis aliquid detrachere, semper uosmetipsos fallere dulce erit, semper iuuenes, & esse optabimus, & uideri, ueram confessionem mors eliciet. Ego non iam breuem, utinam non malam potius, & inutilem uitā queror. Quadriennio me minus ac decennio uixit Maro. Triennio minus uixit Cicero, triennio minus Aristoteles, decennio minus Cæsar, decennio minus Scipio, ille orbis uictor, hic Carthaginis euerfor ac Numantiæ. Alexādrum sileo, & Achillem, caducamq̃ Priami familiam, & ex nostris Drusum Germanicum, Marcellinū, & reliquos illustres, qui in ipso ætatis flore perierunt. An mihi non sufficit tantos uiros uitæ spatio excessisse, quam uis me decennio, & Augustus, & Augustinus exceſſerit. Horatius Flaccus pari spatio, & anno amplius. Plato tribus lustris, totidem Simonides, & Chrysippus, quatuor & eo amplius Cato, quinq̃ Hiero Syracusius, quinq̃ Carneades, septem Malsina, septem Valerius Coruinus, ac Metellus & Fabius, accessere ad hūc numerum, Isocrates & Sophocles, & Cleantes, & Varro, uel hunc etiam attingere, quē Gorgias Leonius supergressus est. Quid nunc igitur? Est ubi summa concupiscere uiuere sit, ac contentum mediocritate contenti simus. Quamuis igitur, non uiuendi uoluptas, quam uiuendi dixi cernenti, æui nostri mores fateor nulla est, sed studiorum meorum, ratio pluresculum aliquid uitæ poscat. Sentio tamē quia si centum adhuc annos uiuerem, semper aliquid nescio quid deesset. Quamobrem dico iterum, uixi satis, uiuam tamen adhuc, quātum illi placuerit, de quo scriptum est: Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt. In omnibus Deo gratias agēs, & paratus ad utrumlibet seu ille me uiuere iubeat, seu mori. Neq̃ quod dum possem honestius unquam feci, longam ab eo uitam, sed bonum uitæ exitum optabo, sperans, non de meritis meis, sed de illius misericordia, quod uitæ huius finis, erit uitæ melioris initium. Hæc tecum amice, sicut præſens soleo, absens lusi. Et quamuis fugam temporis arendens, pridem animo summalem, deinceps in epistolis maximē, breuior fieri. tu propositi memoriam abstulisti, tam suauē mihi fuit, tecum usq̃ in finem lucis, & papyri marginem ore loci angustia compressa literis, longum de nihilo texuisse sermonem. Tu uiue & uale feliciter nostri memor, inter collēs Euganeos, tui, Idus Iulij.

Ad eundem de eadem rē.

Video amice apparatus tuos, totis copijs in aciem descendisti, quis non metuat, tam ualidum bellatorem, tam enixē armatum, tanto nisu omnes cuneos explicantem. Sentio uictoriam queris, quam uis enim dicat, Plato communem morem Lacedæmoniorū, inflammatum cupiditate uincendi, omnium tamen, hic hodie communis est mos, omnes Lacedæmoni facti simus, sed dic mihi uir optimē, quæſo te, si fortē tuis uiribus, uel mea imbecillitate me uiceris. Nunquid & ueritatem sinui, & conscientiam tuam uinces? Credo, & depol, eaq̃ mihi de tua nobili uecundia spes est, quod & si collocutorem tuum fando superaueris, uictum te tamen, in silentio à ueritate fatebere. Multa me quidem à congressu hoc, literatoq̃ ut sic dicam prælio dehortantur, ac retrahunt, præter tui robur ingenij, ac peritiā diuicandi, fragilitas primum illa membrorum, quam mihi nescio, an perpetuam, an molliſtam

hospitum morbus absens reliquit. Occupatio deinde, non illa tantum iugis, ac vetusta studiorum meorum, quæ quotidie integrascit, tibi ut auguror, non ignota, sed familiarium quoque quas tu nescis rerum. Multus sum in re rustica, multus in architectonica, ut agnoscas enim, quam bene Medicorum sententijs emendatus sim, omne nunc arborum genus, undecunque conquiro, inuitante hac aptissima insitionibus adiunt parte. Quod eò iam fidentius faciam, quò pomorum non te hostem ut uerebar, sed beniuolum profiteris, modestiam uerò non in pomis magis, quam in rebus omnibus utilem, imò necessariam, sine qua nihil rite agitur, ut in animo meo manibus suis seruat, atque irriget cœlestem agricolam orabo. Licet autem alteri studio meo præsentì ædificandi scilicet, eadem ipsa pars temporis, iam aduersa esse incipiat, non desino tamen, aut lentescio, sed accelero tibi thalamum extruere, quem non rusticum, nisi propter silentium, & quietem dicas. Ad quem urbanarum rerum tædio, si quando diuerteris, in omnibus quæ sub cœlo, supraque cœlum sunt rebus, unanimes & concordēs de solis cibis perpetuo litigemus. Accedit his tertia impediens, causa potentior, timeo te offendere, tātus est enim timor ingenuus, quantus est amor uerus. Scio quidem, quia si quod in animo est liberè exprimam, offendam tuas aures, tuumque quod ualde nolim animum. Ex diuerso autem, si taceam, uereor ne contemni putes, à quo longè abes, uides in quo biuio sim. Eligere medium callem nitur, ut si fieri potest, utique pari spatio deuiem, & si urgente materia, in alterum labi oportet, malim te parumper offendere, quam ulla ex parte cōtemnere, offensa enim in amicis contrario placatur obsequio, contemptus omnis amicitiae nervos secat, itaque nullus in amicitijs contemptus. Offensæ autem crebræ sunt, imò quidem raræ, sine offensus amicitiae, cum dicat Anneus de amico loquens: Non amo illum, nisi offendero, offendā ego te forsitā, sed cauebo libentius si potero. Quod quidem, si pleno & perfecto iure amicitiae uti uelim, hoc est, nihil dissimulare, nihil occultare, sed ita tecum loqui omnia, ut mecū difficillimum, ac penè impossibile iudicio. Cuncta igitur circumspectans, & amico metu prouidens, si offensus fueris, iam hinc ueniam peto, certumque de tua humanitate me facio, quòd illa iam nunc mihi læta mente concesseris. Vnum nunc, etiam antequam incipiam, præfari libet. Ego in te personam duplicem cōsidero, & amici scilicet, & Medici, cum amico, ita mihi omnia contineant, ut nihil tibi, aut uideri possit, aut placere, quod non mihi protinus, & ut deatur, & placeat. Non enim alium in amicitijs modum scio, nisi ut è duobus animis unus fiat. Cum Medicis autem multarum, & magnarum rerum, uetus & indecisa lis est, quam uide de nihilo natam putes, experientia longior, & obseruatio intenta mihi peperit, cū ut uerum fatear, perraro uiderim illius artis effectus pollicitis respondere, quod non minùs contra animi mei naturam est, quam contra naturam corporis uenenum. Nec idcirco præmiserim, ne forte animus tuus, orationis meæ turbetur aculeis, & si unus enim sis, nec re ipsa diuisione pari possis, intellectu tamen etiam indiuidua diuiduntur. Siquid igitur dulce hic legeris, ac pacatum, amico dictum accipe, siquid amariusculum in Medicum dici puta, & indignari desine, & mirari, & tecum dicito non Ioanni loquitur, sed Medico. Nunc uenio ad rem ipsam, in qua breuior fieri, non tam spero, quam cupio, tum quia de his totiens, & cum amicis, & cum Medicis disserui, & iam res ad fastidium uergat, tum ut offensionem tuam, si qualitate rerum uitare nequiuero, breuitate saltem minuam, sed ne id sperem, ipsa rerum efficit multitudo, & tuæ disputationis acrimonia, qua medicinae partes ardentissime quidem agis, nec immerito. Postquam te quòd usu adolescentibus euenit, per paterna uestigia, non tuum certè iudicium, sed tua fors appulit, quamuis dignum esset ingenium tuum, melioribus curis tradi, longèque aliud iter sequi, & neglecto fusci, foeditque huius & caduci carceris ancipiti, & inefficaci remedio, animi quæ pars nostri immortalis ac præclara est, remedia consecrari. Quod utinam factum esset, non pro tua tantum gloria, ac salute, sed pro magno etiam uite meæ solatio. Sed linquo hæc, cum iam pridem sis quod esse debueras, nec ut puto iam mutandi propositi locus sit, quanquam nonnullos illustrius, prouecta etiam ætate uitæ consilium, ac studia permutasse nouerimus. Transeo autem, ne illum cum quo pugnare habeo, consilij agredi, & ad defectionem, ac transfugium exhortari uidear. Tu in primis igitur, pro auctoribus tuis, quos non sat uideor ueneratus, pia ut se res habet arma corripuisti, utque eis auctoritatem, aliorum quæreres ab exemplo, Priscianum & Ciceronem in medicum deduxisti, addens & Virgilium, & Homerum, aliosque, sed omnium ultimum est Ptolemæum. Hæc nempe per propriè, una est enim ad tribunal meum huius, & Medicorum causa, non quidem semper, sed ubi quod cupidissime, audentissimeque, ne dicam impudentissime, faciunt Astrologi, de iudicijs sermo est, & de stellis fata hominum colliguntur, quæ collectio, non solum ueræ

fidei, nostræque religioni, sed omnibus ritè philosophantibus est aduersa. Quæris autem pluribus quidem uerbis, sed in hanc ferè sententiam. Si Prisciano enim de partibus orationis, earumque inuicem iunctu, seu omninò de congruo crediturus sim, Ciceroni de ornatu, Homero ac Virgilio de figmentis, cur non par ratione Medicis de salute corporea? Affers & alia famosorum nomina, quibus in sua arte cuiuslibet fides sit, sed multis ad unum finem, uno prorsus calle tendentibus, uni aut paucis occurrendo, simul omnibus est occursum. Quid uerò nunc eligam? Nosco me in magno esse periculo, & fateor libentiùs tacuissem, sed non possum, tua me urget auctoritas, & unum T. Huij cociuis tui, seu apud illum Han- nonis Pœni prudentissimi uiri dictum. Senatori enim (inquit) ille, ego aut doctori interro- ganti, si reticeam, aut superbus, aut obnoxius uidear, quorum alterum est hominis alienæ li- bertatis oblitus, alterum suæ. Loqui igitur oportet, neque uerò aliud loqui decet, quàm quod sentio. Sæpe namque silentium honestum, semper mendacium inhonestum est. Quid igitur quæso horum, quicquam habet commune cum Medicis, Grammaticis seu subiectum, seu finem dicere maluimus est congruitas. Rhetoris autem ornatus, orationis, & ut ipsi dicunt oratoris officium est, appositè dicere, ad persuadendum finis persuadere dictione. De primo uideo Priscianum, & quosdam agere, quod linguæ proprium est Latine quamuis aliter illa esse potuerit, in quantum positiua est. Cæterum ut ea utimur bene ad hoc præferim, quem tu nominas tractata est, adhibitis eorum testimonijs, qui illam reperire cum lingua Catonis, & Ennij, ut ait Flaccus, nec minus & Tullij, & Maronis, & aliquot præterea uere- rum sermonem patrum dictauerunt. Non possum illorum loquendi morem, cum huius doctrina conferens, negare, bene ad hoc traditam esse Grammaticam. Et siquid uitij inest, non huius esse, sed illorum, inuentoris enim culpa est omnis, sed siqua est culpa. Recita- tor culpæ expers, sæpe particeps laudis est, idem de Cicerone censeo, auribus atque animo in hanc me sententiam cogentibus, ut nihil ab homine dulcius, nihil ornatiùs, nihil ad persua- dendum efficacius dici possit. Iam Poëtæ de quo quæri solet officium est, non fingere, id est, mentiri, quod quidam cogitant indocti, alioquin & uulgares Musæ, & nimis multi pas- sim in triuijs Poëtæ essent, quorum certe rarissimum semper genus fuit, ita ut præter solos Oratores, nullum rarius. Quid ergo? Officium eius est fingere, id est, componere atque orna- re, & ueritatem rerum, uel mortalium, uel naturalium, uel quarumlibet aliarum artificiosis adumbrare coloribus, & uelo amœnæ fictionis obnubere, quo dimoto ueritas lucefcet, eo- gratior inuentu, quò difficilius sit quæsitum. Enim uerò quis hoc nescit, ab Homero ac Virgi- lio, ante alios elegantissimè factum esse. Procede autem, te uè ad patientiam para. Medicinæ subiectum credo sit sanitas, non ornatus, & Medici officium, non perorare, ut ego arbitror, sed curare. Et qualiter quidem Hippocrates, cæteri- que curauerunt ignoramus, nisi Galieno fortè discipulo multa glorianti, fidem adhibere necessario cogimur. Aut Aesculapius Hip- politum suscitasse credendus, atque ita per illum, nunquid Medici suscitabant, percunctari Prophetæ Regio esse responsum, quæcunque tamen sit, de antiquis opinio, quæ pro distan- tia temporum, aut locorum ad libitum fingi potest, de his medicis, quos unà nobiscum, ætas una fert regio, seclusis Arabum mendacijs, licet asserere, nosse me aliquos disertos, de reliquo prorsus urbanum fuerit tacuisse. Nescio enim, qua seu fortuna, seu electione culpa- bili, cuncta melius discunt, quàm quod unicum profitentur, quorum efficaciam, in curan- dis ægris mortalibus, certus sum, nemo te meliùs nouit, nemo libentiùs argueret. Nulli est enim odiosior ignorantia quàm scientia. Nisi uerò de te ita crederem, neque tantum te ama- rem, neque te tanti facerem. Siles tamen, idque non tam magnanimiter, quàm consulè, ne col- legas tuos tibi reddas infensos. tum profectò maximè, tuum esset, pro industria, non solum odia paucorum hominum, sed totius orbis inimicitias constanter excipere, hosque & incre- pare, & arguere, & clamare. Ut quid genus humanum fallitis? Et abusi crudelitate, & insci- tia miserorum, funesta mendacia, pro ueritate uenundatis? Atque ex homicidio, unde sup- plicium cunctis, nulli debetur impunitas, soli uos præmia indigna captatis. Quam pulchrè ista, quàm grauiter tuo ex ore sonarent? Sed tu odium uitas, reliquos metus aut ignorantia- mutos facit. Ego unus clamo, nec audior, uulgus obscuruit, docti tecum litem fugiunt. Ret me suspectum dicunt, quasi de Consulari, aut Pratura, aut de patrimonio, aut offensis aliquibus, me tam rauescente, reliquis consopitis, aut certa conuiuentibus, atque dissimu- lantibus capitalis error, radicibus creuit altissimis, & opinio solo insitus, & sarculo dementiæ uulgaris adiutus, & licentiæ ueteris impinguatus, irriguo, & præscripto præmio, ne

dum impunitate lasciuiens. Ego quidem, nam quid uerear, amico quàm Medico, palam loqui, hinc uerba Medicorum audiens, illinc curas aspiciens, sæpè in memoriam redeo, illius in Rhetoricis Ciceronianæ sententiæ, qua de arte loqui facile esse diffinit, difficile autem secundum artem operari, quod ita esse, nusquam clarius, quàm in hac arte perpenditur. Ita falsim uerbis curant, rebus interimunt, ut in actu prorsus alij uideantur, ab his qui uisi fuerint in sermone. Nec minus ideò monstrum horrendum, publica sit loquentibus, sic agentibus, fides est, & præter multa, quæ memoras, illud habet Medicina præcipuum, artium tutissima est, unus barbarissimus, aut facilis solocismus, Grammaticum nudat, una leuis aurium offensa, Oratorem uituperat, aut Poëtam. Medicus perimit, nec culpatur, nec perimere sufficit, nisi accuset, hunc frigus, hunc ieiunium consumpsit, hunc pomorum esus, hunc aquæ potus extinxit. Nemo sine graui sua culpa moritur, nemo sine Medici magna laude sanatur. Scis tu, me etsi non grata quidem sensibus, nec blanda, nec dulcia, uera tamen loqui, non ignarum tamen, quid sit apud Medicum, Medicis detrahere, sed apud Medicum rarum, nobilemque crebris Medicis ac plebeis, quod omninò non facerem, nisi cum è communi grege segregatum, unde egregij nomen oritur scirem, & sæpè infamiam multorum ad unius laudem redundare didicissem. Ad quem loquor igitur, & quid loquor scio, neque in hos scopulos inscius ueni, loquor rem auribus asperam, inamœnam, animo autem non ingrati ueritati, dedito non sectis, & non quid in opinionibus, sed quid in re qualibet sic quærenti. Contra Medicinam sine, siqua est Medicina, nihil unquam dixisse reperi, contra hos quidem Medicos dici uolunt, multa sæpissimè, quòd Deum testor inuitus facio, sed coactus rebus ipsis, optarem posse contrarium opinari, idque mihi multò gratius futurum persacile cogitatu est, tum quia nescio, an in ulla lecta studioforum hominum, amicos plures habuerim, sed omnis amicitia uero cedit, tum etiam propter me. Nonne enim & ego homo sum mortalis, ac fragilis, & si corpore, non immortalitatis capax, at certe appetens sanitatis? Ad quam & nunc egerem, & sæpè per hos annos, sano Medicorum consilio exuisssem. At cum indigentia sæpe prælens fuerit, remedia fuerunt semper absentia, non præclaræ autem promissiones, & uerba solantia, quasi mihi consolatore, moralique Philosopho, non Medico opus esset, cum tamen non uerborum cultus, & copia, sed effectus operum sit Medici. Vt enim nulla medicina eloquentem, sic nulla eloquentia sanum facit, nec sine causa naturæ conscius Poëta, quod mihi in omni huiusmodi disputatione reperendum uenit, medicinæ unitam artem dixit, quæ non solum loquax hodie, sed elamofa est. Ego itaque in infirmis tantibus meis, uerborum quantum uolui semper, & periculum, rerum nihil inueniens, euasi tamen hætenus, & cûr putas, nisi quia nondum meum tempus aduenerat. Ex his autem & similibus mille, quæ transeo, ne ludus in Satyræ destinat, iam ut reor uides, cur non ut de Grammatica Prisciano, & de Oratoriâ Ciceroni, de Poëtica Virgilio & Homero, sic de sanitate Medicis tuis credam, neque hoc mihi insolentia ut ostendis, aut præsumptioni dederis. Certus enim mihi uideor, quod quicumque Medicus non pertinax, eoque magis quò fuerit maior cum ad se redierit, & in suum cubiculum introgressus, clauso ostio, hæc quamuis auditu grauius ruminare cœperit, contradicet forsitan exterius, intus autem, nisi se fallere uolet, uera facietur, repetens secum, quotiens & aliorum spem illuserit, & à suo ipse artificio sit illusus. Ad hæc ego non sine multis experimentis casu aliquo, sed maximis ducibus hoc iter aggressus sum. Scis, nò sum dubius, quid de uobis uir doctissimus Plinius Secundus se pserit, & sapientissimus Romanorum Caro ille Censorius, tanto antè prædixerit, quàm è Græcia in Italiam ueniretis, nò curo autem inculcare notissimo. Ad totam primam epistolæ tuæ partem, & ad id quod multis uerbis, ex me quæsieras, pluribus etiam est responsum. Antè uerò quàm ulterius progrediâr, aduerto ne suspectum aliquid dixisse, & quod carpi possit, ab his qui ne scindi laqueos in uerbis, artificio delectantur, quasi an Medicina esset in dubio posuerim. Quæ profectò à tot, & tantis ingenijs nominata non fuisset, nisi esset aliquid. Ego uerò & esse Medicinam, & magnum aliquid esse, non dubito, ut quæ sacris in literis à Deo creata, & in libris secularibus inuentioni deorum immortalium consecrata sit, quod propter Apollinem, filiumque eius Aesculapium dictum est. Scio, quod si nemo mortalium superet, Medicina tamen, ceteræque artes, nihilominus in seipsis essent, sed hæc artes, in abstracto uel solius in mente Dei sint, quid aut huius, aut illius, seu corporis, seu animi sanitatem, siue ornatum? Non sufficit esse artes, ut hominibus prosint, notæ hominibus sint oportet. Qualiter autem Medicinam ipsis Medicis notam reor, intende animum parumper. Non ego amice, sed res loquitur, dum

dum præter infaustos leuitum ægritudinum euentus, ipsos pæssim Medicos uideamus, ita uolere, ut suspicari liceat, aut hanc ipsam quæ Medicinæ dicitur, qualiscunq; sit in se, inter homines tamen artem quandam esse, fallendi damno ingenti, ac periculo mortalium adinuentam, quæ pauci ditarentur, multi periclitarentur, aut esse artem ueram, & utiliter exco-
gitatam, sed à nostris minimè intellectam, uel si hoc tolerabilius dicitur, intellectam qui-
dem, sed naturis hominum, quarum est inextimabilis & infinita uarietas, minimè applica-
bilem. Quid enim aliud relinquitur, dum de mille Medicinis una non proficit. Multæ offi-
ciunt, & sæpè conficiunt, de his loquor, qui claro, ueroq; utinam Physicæ cognomine glo-
riantur. Nam illos alios, quos Chyrurgicos dicunt, quibus solis mechanicorum sordium, &
infamiz nomen impingunt, & in me, & in alijs remedia optima sum expertus, & sæpè illos
uidi, grauiæ uulnera, seu fœda ulcera, fomentis adhibitis, aut curare uelociter, aut lenire.
Nempè quid agant, uident, mutant. Reliquorum cæca remedia, ubi unis hæere præcordijs
actum est, de quibus quid præterea suspicer, aut quid dicam? Nisi quod extremum uideo,
esse autem, si sic uultis diuinam, quantiscunq; præconijs illustratam, euectamq; super syde-
ra, quod perstudiosè facitis, quibus promptius assentire, factio illam, quam sermone laudan-
tibus, cuncta hanc ipsam tamen, Medicos dubitare: ideoq; forsitan quam uerbo laudant, ob-
seruatione contemnere. Quod si dicimus, quænam mihi uel alijs artis huius relinquitur
certitudo, cum Medicis nulla sit, dicere enim quod scientes, uolentesq; sibi noceant, non
habet ueri faciem. Quid uerò præter hæc restat opinabile, hæc dico, quam nunc agimus æta-
te? Nam de antiquis fortè aliter sensissem, si modò uera est fama, fuisse modicum. Et nisi
memoria me fallit, Asclepiadem qui dicere auderet, si quis sibi per omnem uitam, nisi extre-
mus, in senio morbus obreperet, nolle se medicum dici, & constanti usq; in finem ualetu-
dine meruisse, ut Medicus diceretur. Quinetiam seu spontè, seu fato quodam, plus aliquid
præstitisse, quam promiserat, ut qui nec in mortem morbo incidit, sed ætate ultima, ex alto
præcipitans interijt, nunc cum iuuenes pæssim Medicos ac robustos ægrotare, & mori ui-
deam. quod sperare alios iubes. Ecce ne præsentis res exemplo egeat, quamuis plena omnia
sint exemplis, mortuus est ille conterraneus meus, quem nudiustertius uiuentem, nunc, ò
instabilem fortunæ rotam, ò artem incertam, seu inualidam Medicinæ è tantis opibus, tan-
taq; illius artis opinione, ut & ipse mortuos suscitare crederetur, non à me quidem, sed à
multis subito, ab hac luce digressum, prior epistola in testem meæ complexionis accurrat,
& mortuus adhuc uiuens, & corpore non præualidi hominis modo sed tauri. Quid nunc
dices? nescisse illum medicinam, nunquam sis dicturus, ne tibi uel fama, uel ueritas contra-
dicat. Aut sanè medicina non succurrit morbis, aut medicinam ille contempsit, quem illa di-
ctauerat. Et sæpè illum fateor notum, ficubus, pomis ac cerasis, sic utentem, non ut homi-
nes ista comedere, sed ut fœnum rodere soleant iumenta. Idem & in alijs multis animad-
uerit, mecum uerbo dissentientibus re ipsa & mente concordibus, in eo maxime, quod il-
las atras ac tartareas potiones, quas cæteris de more porrigunt, sibi porrectas abijciunt, non
hoc quidem ultimum in fuisse, modò ad primum, non tam prompti essent. Proinde horum
quodlibet elegeris, non inuenies credo, cur Medicinam sic uereri oporteat, quasi sine illa
non sit salus, cuius Princeps, uel ab illa summis in necessitatibus deferri, uel illam deferere
uideamus. Miraris ne igitur ò uir doctè consilium meum? Putas ne me adèd uel natura sto-
lidum, uel ætate delirum, ut consilij sic egens consilia sana respuerem? Sed tam multa inter
ambigua certum aliqui discernere nesciens, quod nec illius artificij professores sciunt, in-
certusq; quid sequare, quid fugiam, quid apprehendam, cui hæream, totum anceps ac tre-
mulum, & perplexum negotium illud exhorreo, meq; naturæ meæ, imò cœlestis auxilij si-
nibus contineo, hoc ne arguis? Si periculosi fluminis ad ripam, uadi nescius, cum me al-
ter hac uocet, alter illac, interim uitæ duces mergi intrens, subsistam, aut scalmum operiens,
aut pontem, siue omninò aliud iter quærens, irridebis, & non potius laudabis? An uerò pa-
rum iusta cunctatio mea est? An parum torrens uitæ huius ambiguus? Parum crebra nau-
fragia directorum, ducumq; nostrorum, de quibus quid aliud licet extimare, nisi uel ultrò
fallere illos, uel falli potius, & nescire, quid consulant, cum uideam eos ipsos, qui thesau-
ros de consilij quæ serunt, uel minùs quam cæteros homines consilij suis uti, uel suis con-
silijs interire? Ut adducar ergo Medicis credere, duo sunt necessaria non suadere, & argue-
re, utrunque enim penitus frustrà est, sed primum, ut ipsi ante alios consilij suis pareant,
proximum ut eis faustum sit, suis consilij paruisse, horum quodcunq; defueris, uerba
perduntur. Quid igitur, si utrunque ad credendum non flector eloquio, non mouear syl-
logismis?

logisimis: si quis Rhetor, aut Dialecticus, me cornutum probet, putas ne pro exploranda veritate conclusionis, manibus frontem tangam? Video hic te tranquilla fronte, hac omnia perlegentem, neque irasci enim ulla re potes, quæ ab amico, quæue pro veritate amica tua, dicitur, quamvis id ipsum, quod dicitur, iniucundum, quamvis & falsum esse, dum ipsi qui diceret, uerissimum uideretur, ut nunc mihi, cui nil uidetur uerius dici posse. Ita rebus & non uerbis credo. At non sic amici illi tui, qui sententiam suam qualemcunque, cuius damnosum, modò sibi utilem, mordicus tenent, eamq; sibi eripi implacabiliter nascuntur. Itaque ante multos annos, dum fortè mihi in Gallijs tunc agenti, cum Papæ Medicis, quibus Cardinalium Medici fauebant, eadem hæc lis esset exorta, multis & uerbo, & scripto hinc inde iactatis, tandem quæstione seposita, in iurgia eruperunt, & nescio an ignari, quam multa in me dici possent, in poetica acriter inuehi cœperunt. Cumq; ego lubridens, dicerem me mirari, quid ita, si quid a me læsi essent, in Virgilium immeritum uindicarent, me enim quamquam poetica omni iuueniliter delectatum, iam longè alijs curis intendere, & illi ira feruidi percontarentur. Quæ nam mihi ars esset contra illam, à se esse docturos, ut liquidò appareret, non ueritatem illos quærere, sed uindictam. Ego recordatus Paulini Nolani antistitis. Respondi attem me scire nullam, sed esse hortulanum: quòd nunquam uerius dicere potui, quam nunc possum. Hortulanus namque sum totus, & tu aduersus Pomonam Deam peccas, qui ab insitionibus arborum, & herbarum cultu, hoc me distrahis sermone. Et nunc omisisis iocis, si quis serio ex me quærat, quid artificij habeam, respondebo. Non quidem ut Pythagoras, qui similiter inquisitus, cum se Sophon, id est, sapientem dicere, quo cognomine primi illi septem usi erant, erubesceret, primus omnium, nominis huius inuentor Philosophum se respondit, hoc est, nondum sapientem, sed sapientiam amatorem. Quod tunc nomen humillimum, breui posset uehementer intumuit, nunc & tumidum, & inane est. His qui illud profitentur, non iam sapientiam, sed ostentationem, & uentosas contentiones amanibus. Hoc itaq; solum dicam, eius me artis non professorem, certè sed amatorem, neque illam habere, sed optare, quæcunque meliorem me factu a si, contra quam quisquis dicere uoluerit, non ille mecum bellum, sed cum uirtute ac ueritate suscipiet. Iam uerò ut ad libelli tui ordinem reuertar, illud quale est. Quod ad quærendam Medicis fidem dicis, illos plurimum laborasse. Enim uerò id ego nec nego, nec fateor, nec scio, ut sit autem ita, si gloriosa omnia laboriosa dixeris, fatebor. Si conuerteris negabo, semper gloriam labor præit, sed non semper gloria sequitur laborem. An non maior nauæ uel agricolæ, quam ducis, aut Philosophi labor est, quamuis ergo omnis gloria laboriosa sit, sapiens tamen est labor inglorius. At quod sequitur, sic affecto, disputationem nullam esse posse cum Medico, & ipse etiam affirmo, atque ita si memini, præfatus eram, non me cum Medico disputare, sed ludere cum amico. At tu tamen congrederis propius atque arctius, quando igitur, non me inflectit auctoritas Medicinæ, mea me saltem ut tibi uidetur confessio captum tenet, tuisq; armis uinctus expugnor meis, res non noua, multi armis propius pensare. Sic in montibus Gelboë Saul rex cum armigeri gladio perire non impetrat, suo ipse gladio incumbens perit. Sic in ualle Therebinti Dauid Goliath prostrato, quia suum non habet, illius gladio caput amputat. Sic ad Troiam, nocte illa ultima, Chorebus armis sese hostilibus instruit, & idem facere socios hortatur, atq; ita armati, multos orco Danaum demittunt. Sed quoniam tandem precor, modò meis armis, de me mihi uictori parta est? Quia scilicet falsus sum, quod negare nequeam, si uelim, & mutari indies, & mutatam esse tam ætatem, quam naturam meam. Quid hinc probas, mutata natura, & uiuendi modum mutari oportere. Quis hoc urget, nisi mortalitatis, & imbecillitatis immemor. At qui ego, & ita factum in me dixi, & dico iterum, parua ne tibi hæc mutatio uidetur, quod cum florida ætate, mane, meridie, uespere, horis omnibus, aquam puram ad satietatem bibere solem, nunc semel serò tantum moderanter illam haurio, idq; non medicinæ consilio sed naturæ? Quæ quisquis ego sum, solers ipsa, quid expediat, nisi fallor intelligit? Et si hodie appeteret quod olim, in his dico, quæ non essent honestati, atq; animæ aduersa, morem illi gererem, recolens illud Catonis apud Tullium. Natura optimum ducem, tanquam Deum sequimur, eiq; paremus. Parui ego naturæ, & parere semper, nisi maioris obstitet imperium, non Hippocratis scilicet, sed Dei. Quid præterea? Si uidebam illa ætate prima acris & acerba, uel tale aliquid, accensus complexionis igne currebam, & de ramis poma lucanria rapiebam, atque ædebam, nunc illa præteriens, uix oculis aspicio, & repetens transacta subrideo, mecumq; tacitus dico, O mutabiles res humanæ. Quid quod nonnunquam solius,

litus, totis diebus nihil aliud edere, quàm poma & pira, & ficus, & persica, nunc ante uel post cibum, aliquid horum sumo semper delectationi gustus modestiæ frena subtingens. Non quia mihi id suggerit Galienus, sed consultrix mea natura mea, quæ dum sana est, iam nil noxiū nouit appetere. Ex hoc fonte illud etiam prodit, quo me ut iaculo impetus fatali, ut de sex illis, quæ mihi certè scio, fidelissimè consulis, tria tantum patienter, obedienterq̃ suscipiam. Quod pace sit dictum tanti amici, tantiq̃ physici, non tam tuo, uel cuiusquam consilio, quàm illius facio, quæ non sine causa mouetur, in hominè præsertim iuuenilibus passionibus expedito. Vbi sanè Medici cum interna illa infallibili consultrice concordant, non inuitus illis gratificor, pareoq̃ in reliquis non ita. Et idcirco alia illa tria, ceu iniquas pacis conditiones libera cōtūmaciā recusō. Et malo cum Medicis immortale bellum, quàm iugum illud collo subeam. Quomodo enim fructus bonos maturos, & salubres incotos abijcerem? Quia fortè non placuerint Hippocrati. Quales ego aliquos noui, admodum dissolutos, alios sobrios ac modestos, qui pomorum nec odorem, nec aspectum quidem ferrent. Vidi ego Romanæ Ecclesiæ Cardinalem, uirum autenticum, & grandævum, ita cotonea execrantem, ut quotiens uel unum aspexisset, subito faciem eius sudor angustia, & luridus pallor inuaderet, eratq̃ de hoc cura familiaribus, ne quo tali turbaretur occurso. Vidi alium in domo Clementis vi. R. P. quem coacti iuuenes, rosa unica per totum illud ingens hospitium persequentes, cuncta ludo, & fragore complerent. Sic illi rosæ odor inuisus erat, ut fama esset, cum si fuga alia non pateret aliquotiens per fenestras, siue undecunque proficientem, graue uitæ periculum adijisse, cum tamen haud facile dixerim, an rei cuiuspiam alterius, quam pomi illius, floristq̃ huius odor gravior usquam sit. Quid autem suspicemur, nisi quod si duo isti fuissent auctores Medicinæ, suis in libris cotonea, rosasq̃ damnassent, utq̃ eis fides esset ab omnibus exegissent. Sunt hæc amice, non iudicia, sed naturæ uicia, ac defectus, non posse pati, quibus aliq̃ omnes iure optimo delectentur. Sunt aliq̃ ex diuerso, qui omne quod delectat prædicent, & extollant, quibus pro ratione sit gustus. Qualem ego noui, nisi fallor, tibi quoque cognitum Ioannem Permensē in Ecclesia illa Concanonicum, & confratrem meum, qui qualiscunque esset, in reliquis medicinæ, magnū sibi nomen, non in patria sua solum, sed in Romana curia inter illos Satrapas, inq̃ illa Medicorum turba, & colluione pepererat: ita ut primus, aut inter primos numeraretur. Hic poma omnia, communi Medicorum more uituperans, ficus solas non permittebat modo, sed laudabat, & se s causam, quia reliquis offendebar, harum æstimator erat eximius. Si ad ista respicimus, alieno uiuendum nobis erit appetitū, ego autem possum forsitan sperare, & tecum hac in re, & in alia cum Hippocrate concordia, quando nec tu poma condemnas, & ille aquæ potum, ut tu scribis laudat. Modum tamen in utroque requiritis, quem & ego, non in his magis, quàm in omnibus & requiro, & laudo, ita ut nihil absq̃ illo, quamuis bonū benè fieri concedā, de quo ergo pugnamus? Miror ut quid hæc repetenda credideris, ad quæ & supra satis, ut puto, & priori etiam responsum erat epistola. Non esse hanc pomorū scilicet, neq̃ aquæ infamiā, sed excessus, primis adhuc ergo uersamur in terminis, & quod ueteri pro uerbo prohibemur. Actū agimus. Viden' ut hasta & gladius contra me, de meo prolatus armario, nec clypeū hunc penetrat, nec lorica, ut sis uictor, aliunde tibi arma sumenda sunt, atq̃ alijs cotibus acuenda. Sed emergunt ecce de transuerso, nouæ contentiōis causæ. Cū enim illis sim facturus, quæ nociua dicitis, carere in perpetuū sim paratus, cur non idem in tribus alijs sim factururus, quæris, quasi uerò, cui unū aliquid credideris, cuncta credere sit necesse. Quod si in illis Medicos sequerer, forsitan non iniuste quæreres, cū esset in reliquis, ut & tu putas eadē ratio, & consultor idem. At cū illud mihi natura suadeat, ut dixi, si quæritur quid in his aliud seruem, respondeo. Noli hoc à me quærere, sed ab illa, quæ mihi in illis aliter, quàm istis usq̃ nunc consulit. Cui si fortè quod nō credo, idem in his quoq̃ cōsulere cœperit, aut iubere parebo, illius Ciceronis immemorabilis dicti memor. Quid est enim aliud, Gigantum more bellare cum dijs, nisi naturæ repugnare? Restat quod minimè euenturum suspicabar, de ieiunio iterū disputare, seu ludere, ubi quasi, quod dixi, posse me omnia in eo, qui me confortat, irridens dicis: Nescio, in quantum medicus, an & credis Deum omnia posse: & ieiunium, & omni carentem cibo uno, sanum modò, sed immortalem facere? Te autem secundum Medicinæ regulas loqui, secundum quas impossibile iudicas, ut ieiunans sanus sim. Ergo amice uide, quantū opinione differimus, uix sine ieiunio sanitatē sperem, equidē nihil benè sine Dei adiutorio fieri posse arbitror, & idcirco id cūstas, quod in omni licet paruare dicerem, in hoc tamen nullū Dei singulare miraculū ex

posco, quid esset, si absq̃ cibo uirum diu, aut quomodolibet immortalem faceret, sed simpliciter, & si non secundum medicinā, at secundum naturā, & consuetudinis meæ leges, ieiunare possum, & ieiunauī à puero semper, & ieiunabo dū potero, & potero dum uiuam. Non addo autem sanus. Quotiens enim sanus esse desiero, ieiunare non tantum potero, sed compellar. Nihil in eo statu cibi capio, ipse me morbus alit mœsto fateor alimento. Tu de ieiunio ac de pomis, & de omnibus ita mecum agis, quasi unus sim, ex illorum grege, de quibus uulgo dicitur, quod nesciunt se satis comedisse, nisi dum uentrem dolent. Adhuc perstas in partitione cibi, quam sententiam non Medicorum modò, sed uoluptuosorum omnium sciebam, tuam certè non noueram. Nunc ut uideo, & doleo tua est, se ad hanc quoq̃ in epistola altera, quid sentirem dixi. Quicquid Medici diffiniant, ego crebram commissionem, nec corpori utilem arbitror, nec honestam moribus, non oportet sæpe gulam irritare, sæpe cum uoluptate luctari, anceps enim & lubrica, utque ait Cicero, uncta luctatio est, in qua cibo uinci solitum, se iam senex fatebatur Augustinus, dum ut suis utar uerbis, hilarescens infœlix anima, obtentu salutis, obumbraret negotium uoluptatis. Satis est semel in die, huic mancipio, seu iumento animæ dare operā, quamuis magna pars hominum, imò quod mœstus dico, omnes ferè homines calcitrantem, & indomitum hunc asellum, omni studio infertiant, & impinguent, famesciente anima, cuius ad obsequiū deputatus erat, quamq̃ uel ut peregrinam cogitant, & quam uel nesciunt, uel oderunt, quasi nil sit aliud, quàm corpus cum sit tamen scriptum: Mens cuiusq̃ is est, quisq̃ non ea figura, quæ digito demonstrari potest. Vos habetis Aristotelem, cui de anima loqui concedendum, ut magistro Cicero ipse ait. Sed nec ille, nec uos aliud querere uidemini, nisi quid sit anima; quæque animæ passionēs, & diffinitionibus contentari iussam, cogitis esurire, toto nisu, circa hoc caducum, & putre corpus incumbitis, nobilissimum ut uos dicitis subiectum, quale autem uerè quisq̃ in se, nisi amens, & sui oblitus intelligit, idq̃ ipsum utinam benè fieret. Nihil amplius à Medico requirendum dicerem, sed quàm benè fiat, & dixi hodie, & sæpè olim plura fortè quàm quietis atq̃ ocij, sed non plura, quàm ueri studio conueniret. Id sanè quod materiali concludere uis exemplo, ut sicut paruo igniculo, sic senili stomacho, non simul multa, sed carptim concoquenda (utor uerbis medicinalibus te cogente) & digerenda mandentur. Probare eget minimè, quid ad propositum tamen? Tu multum ætatis imitatoris, argumento, ego enim illam, quam pleriq̃ dissimulant, aut negant, quos & legimus, & uidemus, in populo de minuenda ætate pertinaciter concerrantes, non aliter quàm si possit mendacio mors differri, apertè ac ueraciter sum professus. Sed an nescis, quosdam anno quadragesimo, quàm alios sexagesimo seniores, non omnibus una est senectus, quia nec una omnibus uita est. Possem plebeis exemplis affluere, sed delector illustribus. Non legisti, quàm fragilis, & nullarum uirium Africani filius adolescens fuit, cum eodem propè tempore Cato senex, & Mafsinissa rex, nonagesimum agens annum, solidis uiribus essent, & magna laborum patientia. Tu in me quidem annos numeras, complexionem uerò non ponderas, oportet autem ad multa respicere, qui libratam uult proferre scientiam, hoc te, (parce oro) meis in rebus paululum à recto calle diuertit, neq̃ enim est dubium uelle, imò cupere te curare, neq̃ illud Ciceronis ambiguum, Medicos causa morbi inuenta, curationem intuentam putare. Sed hic labor, hoc opus est. Quid enim aliud tui fidelissimi consilij retardat effectum, nisi quòd tu ætati calida adhibes remedia, & sic annis consulis, non mihi cum omnes meæ corporeæ passionēs, à calore nimio oriantur. Intellectum est hoc sæpe, nunquàm clarius, quàm presenti anno, cum te hic fama mei status, illic flamma pij amoris, in hos montes coëgisset, uenissetq̃ tecum ille uir insignis elegantia, & tibi animo, & professione conformis, & nomine, mihi autem per te primum cognitus, tamq̃ amicus, quantus enim subito ad me ingressos habuit stupor, quod ætate hac, is ex me calor erumperet, uix in adolescente credibilis, ut thalamus penè omnis arderet. Ego autem quamuis febre, & sopore obrutus, nihil ferè loqui possem, interiectiones tamen admirantium audiebam, ipse nihil admirans, cui noui nihil acciderat, tollit enim cunctis ex rebus consuetudo miraculum. Gelidam quidem, ut in plurimis senectus ac fragilis. Quidam tamen senes & calidi, & robusti, delector illustrium & antiqua, & recenti memoria. Vidi Romæ Stephanum de Columna, uirum omni ætate mirabilem, qui cum ad annum octogesimum propinquaret, & eo spectante fortissimi iuuenes ludis exercerentur, equestribus, essetq̃ ibi hasta quædā infamis, quam nullus ad eum diem non dicā fregisse, sed flexisse potuerat, atq̃ ipse iocans iuuenibus, ignauā exprobraret, & primogenitus eius uir, & ipse militaris ac strenuus respōdisset.

Facile quiescenti est, pater, ē fenestra de laborantibus iudicare, & miranti uetera, more senum irridere presentia. Generoso impetu descendit. Nunquid & nos uiros esse creditis? Secum ipse uociferans, & ascenso equo qui proximus steterat, stimulisq; ad actū, hastiam illam manu rigida correptam, in plurima frustra comminuit: multo cum spectantium, nilj ante alios horrore. Ego me robustis nunquam miscui, dum robusta etiam esset ætas, nunc fragilibus misceo, sanis uerò hactenus me miscebam. Neque adhuc dum mediocriter ualeam, fragilitatem ullam stomachi sentio, uellem de reliquis partibus idem possederem. Nunc quod uerè possum dico, sanus Deum testor, nunquam cibum, potumue aliquem mihi nocuisse perpendi, quod quidem meminim, si uel semel contrarium perpendissem, quo sum animo, illis in perpetuum abstinere. At non sentientem forsitan me læserunt, fieri hoc quidem, & contrarium fieri potest. Hoc enim nec per meipsum scio, nec cui credam habeam, cum quotidie cæterorum audiam querelas, hodiernum prandium, hesternam mihi nocuit coena, uinum hoc, aqua illa me læsit: mihi horum nihil penitus, nisi meos forsitan angores, me melius sentiat Auicenna. Quod si crederem. optarem hercle semper, & sensu, & stomacho caruisse. Multi se formosos putant, cum deformes sint, quod & faciem ipsi suam uidere non possint, & libenter sese fallant, & ab alijs falli optent, & fallantur à speculo. At quis nisi torpens penitus, uel exanguis, non sentiat dum ægrotat, graui præsertim ægritudine, qualem stomachi esse perhibent qui probarunt? Audiui, qui amisso oculo interrogatus, ab illudentibus. Qualiter sibi esset? Respondebat, Medicus me uidentem dicit, ego mihi uideor non uidere. Ego autem sicut æger nulli sanum me dicent, sic sanus nulli ægrum affirmanti credam. Igniculus quidem meus, potens est, sibi commissis percoquere, plusq; aliquid si necesse sit, at plus interdum potuit. Non contendo, sed plus illi committerebam, quia plus appetebam. Iampridem in me appetitus rerum ferè omnium imminutus est, habeoq; & ipse cum Catone senectuti magnam gratiam, quæ ut uides, mihi sermonis audiatem auxit, potionis & cibi sustulit. Neque tunc tamen, neque hodie stomacho, nisi quantum pati possit, & semper minus aliquid committo. Et quamuis de hoc, regula nulla sit certa, eò quod cibus idem uni nimius alteri exiguus scit, ut scis Aristotelem in Ethicis dicere, & exemplum ponere Milonis Crotoniatis Athletæ, cui cibus diurnus magnus, & integer hos fuisse traditur, eumq; aut grauatum, solus ad uesperam comeditse: cibus tamen meus & si multis fortè fragilioribus nimias futurus communi more hominum, semper naturaliter ad modicum uergit, & hunc ipsum angustare potius, quàm laxare studui, & si autem cum amico, sed in domino gloriari, rarò unquã, ex quo uiriles annos attigi, uel ab hac frugali, & modica mensa mea, uel ab amicorum seu principum conuiuio, nisi esuriens surrexi, neque unquam ieiunij prætextu, die illa mihi largius indulgi, quamuis fortassis, in crastinum condimento pridianæ famis, alacrius aliquanto comederim. Itaque cum religiosi etiam ieiunantes, duplici ut ipsi uocant uti soleant, pulmento, absit, hoc, semperq; absit à me, nunquam amplius quàm unico, & modico usus sum. Et quis unquam crederet, me tam multa de cibus & stomacho locuturum, sed ad Medicum sermo est, maiora licet meritum, & dicere, & audire, dico autem hæc fidenter, quia me uera loqui scio, nempe pro inani iactantia, sed pro patrocinio ueritatis, ea dicere, quæ libentius non dixissem, sed gloriabundus potius uideri eligo, quam ulla tibi suspitio nasci queat, sub honesto nomine, inhoneſtum aliquid me moliri, alioquin non ieiunium, sed ingluuius est, licet enim minus malum sit semel, quàm bis, me tamen transiisse utrumque, tamen est malum. Initas autem & contra ieiunium, & contra reliquas sententiæ meæ partes, debere me consentire Medicis, in his saltem, quæ natura ipsa suadeat, corpus humanum ē contrarijs constans, uariabile, atque passibile, & sine intermissione uariari. Quis de hoc unquam dubitauit? Non ego persuasore, neque tamen hoc medicis, sed naturæ credo, imò nec id ipsum credo, sed scio, quanta de hoc prius ad te scribens dixerim. Meministi, & quando plura dici possint, sentis, si probatione res egeat, quæ per seipsam, heu, nimis omnibus manifesta est. Id cogitans, & quasi chirographum meum tenens, ac iam uictor exultans, & placida uirilem physicum, non scholasticum puerilem, qualibet nunc utuntur, clamores nonne uiribus pleni sunt uici omnes & plateæ, qui nec loqui sciunt, nisi disputent, nec disputare possunt quia nesciunt, nec quod erat optimum tacere didicerunt. Itaque quod est pessimum clamant, irascuntur, infantiunt, syllogismum in me torques, & mutata inquisissimum annis, siue alijs ex causis natura, simul mutari debet uitæ regimen, hoc non ego. Mutata est autem natura tua, tum ætate, tum morbo, hoc si uelim negare, non potero, quod confessus

confessus sum. Urbanè autem facis, & grauiter, qui non iners stomachosum illud ergo Parisiense & Oxoniense, quod mille iam destruxit ingenia, sed quid ais? Ex his, quoniam te ut scio syllogisticè argumentationis forma non latet, quid inferatur, necessario, meridiana luce clarius uides. Video planè, clarè uideo, sed nonne, & tu uides, frustra te extorquere uelle, quod ultro conceditur. Mos est iste Casareus de quo dictum est,

Concessa pudet ire uia.

Certè si epistolam meam primam relegis, & si hanc legis, inuenies me in uitæ regimine immutasse, sed in illa parte præcipuè, quàm maximè mihi natura suggerit immutandam, cur non ergo in alijs idem facio, iam dixi, & sæpe ipsidem interrogatiunculis pulsatus unum repeto. Fac ut idem illa suggerat, prorsus idem faciam. Et hoc pro responso sit alterius, sed eodem redeuntis instantiæ tuæ, qua probare uis, si una in parte mutatio facta est, fieri eadem in omnibus debere, quod si ita dicis, quasi omnia æqua sint, & nō damnosum, ac proficuum altero magis alterum, & omninō in rebus ingens differentia. Velles autem nunc & tu syllogismum montanum ac rusticum audire, secundum naturæ mutationem, quod ab initio falsus eram, mutari uitam etiam oportet. Mutata est autem natura mea, & eatenus mutata est uita. Non expectas, ut inferam. Obtemperatum igitur imperanti seu naturæ, ut ego dico, seu quod tu asseris Medicinæ. Ad hæc mutata est natura in quanto, non in quali, calidissimus enim fui, non iam calidissimus, sed adhuc calidus sum, aqua est frigidum elementum, & poma sunt gelida, contraria uerò contrarijs curari, medicorum ut audio uox est, quam obrem sicut his fuit, aliquando profusius, sic nunc partius est utendum. Vtrumq; autem factum est, quid sequatur nosti. Animaduerti autem in epistola tua, uideri me tibi pertinacem ualde, in defensione aquæ & pomorum, cum mihi magna pars Medicorum, pertinacior in eorum accusatione uideatur, quodq; egregius fero, sine ulla prorsus ratione uel causa. Nolo alium quàm te testem, nam cum satis rem discusseris, quid in his mali, quid nō optimum reperiretur, nisi excessus? Quæ hic aquæ, quæ pomorum culpa est? Quid huic Medicorum odium? quid uero hanc merentur infamiam amplius quàm falsam? Sed illi amici Medicorum sunt, nolunt eos infamare, rectè id quidem, modò non infamarentur immeriti. Sic amicis enim amor est debitus, ut omnibus iustitia debeatur. Quid autem inter uos & illas uolucres, tantam fecit amicitiam quærere, & mirari soleo. Sed fortassis à Phaside Colchiorum fluuio, unde nomen acceperunt, lasonia, ut fertur, in Græciam puppe transuecti, & distantia chariores (auget enim rebus pretium difficultas) de gente in gentem diligi, & laudari cœpere, atq; inde famosi ad externos, ac sequentis æui Medicos peruenire, sed nulla affectio uerum mutat, quamuis sæpe illud oppugnet. Quantumuis phasianus uestri chari ac dilecti nobis, quantumuis in se boni, si excessum addiderim mali erunt, imò non ipsi, sed excessus malus, sic de pomis, sic de aqua, sic de alijs. Sed de aqua, quia tu locum hunc curiosus attigisti, quid aliud sim scripturus, quàm quod scripsi? Propè enim unum dicimus, cum pugnantia dicere uideamur. Scio quod aquæ potus ubi modum exceßerit nocuius est corpori, sed quid uini potus? Tu nocentiorum etiam non negas, immeritò. Aqua enim corpori potest obesse, uinum sæpe animæ nocet, & corpori, quanquam tu quod miror, inter uini laudes, in quibus nollem te esse tam sedulum, calorem augere illud dixeris, quod mihi necessarium non esse, ne quicquam dico, de hoc sanè, & quàm multi melioribus sæculis, benè sine uino, pura ex aqua uixerunt, hodieq; uiuant, quippe cum aquam naturam repererit, uinum gula. Egisse uideo abundè, quem tu locum cautissimè disputator, uelut inaduerteris præteris, ut ignarus quanta sit aquæ, ut sic dixerim, maiestas, si uini paucis bonis, multis malis ac pessimis effectibus comparetur, sed hanc quoque, ut dixi temperabo, non inuitus temperabo (inquam) non omittam, nisi cum uiuere & bibere definam, hos terrestres potus, qui quandoque sitim acuiunt, quandoque leniunt, nunquam tollunt, & ibo si coelitem datum erit, non ad illud, deorum nectar fabulosum, sed ad illud fontem aquæ salientis, in uitam æternam. Quam qui biberit, amplius num sitiet, interim his de fontibus, moderanter aquam bibam, uinoque utar modicè, non quia id utile, sed quia sic oportet inter ebrios, quorum uita non in sanguine, sed in uino est. Alioquin ut ferocem, & inhumanum hominem me uitabunt. Tu autem sic habeto, quod nisi rex noster & Deus noster IESVS CHRISTVS, cuius uita omnis exemplar lucidum boni est, nostris quas, excepto peccato, in se suscepit omnes infirmitatibus condescendens, his usus fuisset, nunquam ego diuinitatem eius testor, ex præsentis proposito meo, aut uinum biberem, aut carnes ederem, spernerem hæc tanquam potum, grauemq; cibum, non Pythagorea, sed Christiana deuotione, nec

doctum & sublimia meditantem, sapè & multum ad mensam sedere, & hoc breue tempus, ac labile, æquis portionibus cum uoluptate partiri, quodq; comestationibus superfluerit, aut gerendis rebus, aut orationi, aut philosophiæ dare. Absit hoc à moribus nostris, imò contra, quod illis superest, refectioni corporæ tribuendum. Non enim corpus hoc ad dominum, sed ad seruitium animæ natum habemus, & sicut seruus domini, sic corpus animæ reliquius uesci debet, & contentari. Vnum nunc etiam locus hic recipit. Quotiens putas interfuero colloquijs transalpinorum principum, & præcipuè Prælatorum, ubi de moribus nostris sermo incidit: Sensi illos inter alia mirari, quosdam quoq; uituperare, cœnas Italorum, de quibus in reliquis extimationes claras atq; magnificas concepissent, idq; eò magis indolui, quò eorum iustam redargutionem, & Platonice sententiæ consonā intellexi. Nam & ille epistola sua quadam, ad Architam Tarentinum, cœnas, mensasq; arguit Italias. Sed tanti Philosophi reprehensionem facile sim laturus, quo autem animo, quantoq; putas audiam dolore, nos à barbaris sobrietate superari? Neq; uerò me fallit, ut olim apud maiores nostros Romanos, ueteres dico, usus non fuerit prandiorum, unde Poëticum illud:

Hæc eadem labente die conuiuia querit.

Et quid corpori utilius Medici disputent. Audiui enim eos, ut in multis, ita etiam hanc in questionem discordes certè rebus agendis, quibus Romani ante omnes dediti erant, opportuniùs rear ad uesperā distulisse, dies enim actui idoneus, nox intempesta, & inactiuola est, & refectioni aptior & quieti. Neq; enim cœnam, nisi prandio superingestam arguo, sed Medici per manus opiniones sibi mirabiles ac syluestres tradunt, & à stipulantibus gula, & uulgò uuius alium docet, nihil peius esse ieiunio. Et miraris & dicis te nescire, neq; audisse unquam consilia Medicorum, diuinis aduersa esse consilijs, seu contraria diuinæ conditioni. Miror autem ego non minùs, talem uirum non audisse, quæ lippis & tonforibus nota sunt, quia quæ displicent pigris semper auribus hauriuntur. Nolo tibi autē monstrare ubi quæras, quòd inuentum doleas, sed si quæris inuenies. In multis quidem à diuinis cōsilijs discor-
daris, ut qui corpus tantum, hostem animæ, atq; ergastulum cogitatis, in ieiunio præsertim. Eat uerò nunc quisquis duras habet ungulas, & extirpet errorem tot radicibus subsistentem. Etò utinam ego te, qui me à ieiunio diuertere niteris, possem ad ieiunium fando conuertere, & uelles Medicinam, hac saltem in parte dediscere. Crede mihi, uictū te gauderes, præter occulta namq; quamplurimam corporis atq; animæ commoda, unum certè oculis, antequam elaberetur, sumpto in manus speculo, uideres te uiuidius coloratum. Proinde ut hæc tria, de quibus bellum gerimus recolligam, ac perstringam, nitar ego sobrietatem in medio positam, adipisci, si extremorū alterutro pereundum est, malim aqua pallere, quam uino rubere. Malim pomis laborare, quam carnibus, exhaustusq; ieiunio, quam dislentis crapula perire: erit saltem purius, erit honestius cadaver. Iamq; de insolita & prorsus aliena materia satis, superq; certatum est. Quod cum alio quocunq; ex his, qui Medici tantum, & nil amplius sunt, nunquam in animum mihi uenisset, ut facerem, iam solito magis lites, & discordias abhorrenti. Nam quis æquo animo uideat, sita omnia uastari, scē erepto unico palliolo nudum linqui? Quis non ad iram, atq; ad odium, atq; ad arma profiliat? Quod patenter quondam, cum illis expertus sum Papæ Medicis, quorum supra memini. Ex te autem tale nihil uereor, cuius scientiæ diuitiarum, leuis accessio Medicina est, quam licet olim, ut sæpè multi, artes alias iuueniliter sis professus, penè tamen absq; illa modò, qualicunq; iudicio maior esses, ac ditior. Itaque uelut opulentissimi Patris familiās & amici fines, latiꝑ ruris sterilem angulum securus ingredior, & proculco, obstantesq; rubus falce reseco, propè cupiens, ut tui esse desinant, qui te his implicitam à cultu arui felicioris impediunt & auertunt. Vtunque res calura sit, interim dum tu bellum instauras, ego adero sapè congressus bellantium, & præsentis uultus sequestri pacis, & concordia fuerunt. Facile forsitan dum ultro, citroq; acies instruitur, pax erit, licet enim aliter atq; aliter tu à Medicis, ego adeo, ambo tamen unum uoluimus, ut quodecunq; scilicet uitæ restat, sanus degam, quò uita ipsa sit lætior, longiorq;. Quanquam cum diu siquid est hic diu distulerimus moriendum sit. Vale Euganeo in rure, feblicitans scripsi, ut tantisper febris obliuiscer, xv. Cal. De. cembris.

FRANCISCI PETRAR.

CHÆ V. C. EPISTOLARVM DE

REBVS SENILIBVS,

LIBER XIII.

FRAN. PETRARCHA NICOLAO MARCHIONI ESTENSI
Ferrariæ domino, s. Epist. I.*Consolatoria super fratris morte.*

Eu mihi duro nimium & uiuaci, ergo ego infelix, & sinistro natus sydere, in hac misera & fugaci uita, tandiu ideò reseruatus sum, ut lærum aut dulce nihil sentiens. Tristia & amara cuncta perpetiar, ad hoc solum uiuo, ut quotidie amicorum & charorum mortes audiam, utiq; ait Satyricus multis in luctibus, inq; perpetuo mœrore, & nigra ueste senescam, per omnem uitam flendo fatigatus. Nullius deinceps hominum mortem flere decreueram, idq; & professioni meę debitum, & etati rebar, sed nimis ad uiuum tangit dolor, heu Vir clarissime. Amissimus imò præmissus, tu fratrem amantissimum atq; optimum, ego di-

gnitate dominum mitissimum, charitate filium obsequentissimum, qui nullis omnino meis meritis, sed sola sui nobilitate animi, me ut nosti, sic amare dudum coeperat, nec tãtum amare, sed colere, ut ego ipse, & gauderem uehementissimè, & mirare non minus, unde illa tanta dilectio, tantaq; ueneratio in tanta statur, atq; ætatis imparitate. Solet enim illa ætas hanc fugere uel horrere, ille uerò non ita, meminini neq; unquam obliuiscar, neq; obliuisci debeat, ut hoc ipso anno, dum Romã petens, casu illo terribili retardatus apud te, quo me fors mea, in hoc saltem placata detulerat, qui me curam, non quasi alienigenæ paruicq; hominis, sed ut magni cuiuspiã uiri, tuo de sanguine suscepisti, dura & graui, ut publicè creditum fuit, ultima ægritudine laborarẽ, quibus sermonibus, qua pietate, quo uultu, per singulos dies, ter aut quater ad me uisendum illa fœlix, & benedicta anima ueniat. Quas mihi assidue consolationes, quas oblationes, quæ senimenta doloris afferebat, uoce illa humili ac benigna, ut præ gaudio, & suæ admiratione uirtutis, meum ipse incommodum uix sentirem. Stile è longinquo salutationes amicissimas, stileo nuncios, cum muneribus, & munus omne uincens, suauissimis atq; honorificentissimis literis ad me missos, quod est summum, dico floridum adolescentem inoribundo, sic astare seniculo, hei mihi, non credebam, nec credibile erat ipsum ante me mori debere, neque accidere potuisset, si quis esset ordo rerum humanarum. Accidit autem, quia nullus hic ordo est, nulla constantia, nulla stabilis, aut certa iucunditas, sed confusio, & labor, & dolor, & gemitus, à quibus nulla fors hominis, nullæ opes, nulla liberat altitudo. Diuinum quidem tuum, nostrumq; omnium, qui te, illumq; dileximus, neque dissimulo, neque uerbis imminuo. Magnum profectò iarumq; & eximium uitæ decus, ac solatium ad tempus amissum, quod non flere etiam ad tempus, & desiderare non possumus, sunt tamen & magnis angoribus inuenta remedia, de quibus agere non breuis epistolæ, sed libri materia sit ingentis. Vnum hoc temporis breuitate sufficiat, siquidem pro nobis dolemus, occurrit Ciceronianum illud, semper in his casibus repetendum. Suis incommodis grauius angere, non amicum, sed seipsum amantis. Si autem propter illum uanus est dolor, non solum quia irreparabilis est euentus, sed etiam quia faustus utique illi est, audebo enim dicere, quod uerum credo, quia fratris tuo nihil mali, imò multum boni accidit. Quamuis enim oculi nostri illum anxie requirant, illi tamen proculdubio benè est, tam nobilis animus, tam mitis atque innocens uita fuit, ut sperari de eo alud non possit. Viuit ille, qui mori oculis hominum uisus est, imò nunc uirtute incipit, hæc enim ut sapientibus placet, quæ dicitur uita mors est, uiuit, inquam, & cum creatore suo, cumq; angelis eius, ac beatis sanctorum hominum spiritibus, æuo frui creatore suo, cumq; angelis eius, ac beatis sanctorum hominum spiritibus, æuo frui beato, ereptus mundi periculis, & ludibrio fortunæ. Neque si reditus pateat reuerti uelit.

Gaudet

Gaudet enim laborem permutasse, cum requie, cum securitate formidinem, cum foelicitate miseriam. Nam licet & dum nobiscum erat, foelix uideretur, uerè tamen nemo hic foelix, ut doctissimis uisum est, foelix ergo ille, nos miseri dum hic sumus. Quocirca moerere hoc ei uis euentu uereor, ut apud Ciceronem ait Laelius, ne inuidi magis quam amici sit, & ille quidem nunc, ut mea habet opinio recordatur nostri, suosque omnes in quibus, quia ita sibi placuit, ego me numero, sed in primis tantum, talemque Germanum, quem semper unice dilexit, eo nunc amat ardentius, quo aeterno propinquior est amori. Non sumus enim, Deo gratias, de illorum grege, qui putant animas cum corporibus interire: in nostra igitur, & nostrorum morte immortalitas animarum, & resurrectio corporum, nos solantur, quarum prima consolatio etiam Philosophis fuit. Altera nobis est solis, de quibus si impetum atque ardorem animi sequi uelim, longus ero. Sed non possum, uires enim mihi corporeae nullae sunt, neque enim, postquam a te, & ab illo, heu, ultimum discessi, ullus mihi sine grauibz morbis actus est dies, itaque uix haec ipsa perscripsi. Confido autem de sapientia, & magnitudine animi tui, quod & hunc casum, quo tibi iam nullus acerbior euenire potest, & humana omnia, alta & inuicta mente tolerabis, & ingruentem sensibus tristitiam, insita leniens uirtute, in omnibus diuinæ confirmaberis uoluntati, & tecum in silentio cogitabis, coelestem prouidentiam, à qua tam multa, & tam grandia receperis, tibi hoc nunc, licet amarum gustui, bonum tamen, & consideratis mundi malis, salutiferum forsan, & optabile tribuisse. Hec tibi manu tremula, humentibusque oculis, statim scripsi, cum hac ipsa hora, ad me rumor moestissimus peruenisset, ita ego aeger, tristis, desolatus, consolari alios nitor. Proinde siccandae lachrymae comprimenda iuspiria, calcandus dolor, hoc excellentiam tuam decet, quae si uera est, nihil illi arduum uidetur. Positi in excelsis estis o principes, dominique terrarum, ut exemplo alijs sitis, uos oculi omnes intuentur, omnes aures audiunt, linguae omnes loquuntur, omnes uestri actus & uerba pensantur, enitendum summo uobis est studio, ne plebeium aliquid, aut uulgare loquamini, ne quid depressum atque humili sentiat, sed magnifica omnia, & excelsa, ne uos ullis impulsibus fortuna deiciat, nec inclinet quidem, quae in uos, quod maiores estis, eo saepe maiori accingitur apparatu, frustra autem hoc inter homines fastigium possidetis, nisi ferentiores, & altiores animos, ceteris hominibus habeatis, laboriosum fateor, sed uera gloria, & magnus honor, siue multa industria, & magno non quaeritur labore, hic loquendi utinam, & dolendi finem facio. Sperans te, quod posceris tua sponte facturum, utque ita sit, affusus ego, & omnes qui tuum nomen diligimus, obsecramus. Christus consolator optimus, te soletur, & conferuet in gratia sua, Atquade Nonis Augusti, mane.

FRAN. PETRARCHA PHILIPPO DE MASERIS
EQ. Regij prijs Scribae, s. Epist. II.

Communis amici mortem lamentatur.

Fontem lachrymarum, de moestissimi animi scatebris, per hos oculos erumpentem, tua simul excitauit, & compressit epistola, tam uarie meum quocumque tibi libuit contigisti, ut clarum faceres, quod à disertissimis uiris accepimus, omnipotentem, ut sic dixerim, esse facundiam, ita meum & totius Italiae graue damnum, & irreparabile mihi in oculos ingessisti, quod nisi confestim asperrimo uulnere, leuissimam Medicinam, docta manus adhibuisset, facile imbecillum spiritum, & confixum abditis aculeis, dolori dolor abditus extinxisset. Quis enim non dicam, tanta amicitia, & affinitate coniunctus, tot obstrictus meritis, sed quicumque, nisi hostis humanitatis, nostri Iacobi obitum, effuso gemitu non lugeret? Ereptum terris hospitem uirtutum, unum ex paucissimis, qui iam nostro auro superant, & in ipso flore aetatis extinctum, nostrae decus praesca speciem militiae, uerè quidem, non me fallit amor, & si ualde amem, mors illius moesta eclypsi militiae lumen pressit. Nam quis illo uerior miles, aut quis rector, quis innocentior, quis iustior, quis pro uarietate rerum animosior ac mitior, & humilitati magnanimitas, & magnanimitati iuncta stupebat humilitas, insolite simul habitare. Claritatem sanguinis moribus illustrabat, quae natura generosum fecerat, uerè uirtus nobilem faciebat, perfectumque, & undique perpolitum, ne uel sibi ulla militaris laus, uel nostro uirtutum inopi saeculo, quod de Demetrio suo ait Seneca, aut exemplum, aut conuiuium deesset. Fuit quem excelsio calle operum, multi ad gloriam sequi uellent, pauci possent uirtutem illam heroicam, etiam hostes uenerabant, & qui eum oderant. Illam odisse non poterant, boni illam amabant, mali mirabantur, habet enim uirtus hoc

Rerum Senilium, Lib. XIII.

917

hoc inustum, bonos in amorem sui, malos in stuporem trahi. Talis ille uir fuit, nihil prorsus illi defuit, nisi uita longior dicat aliquis. Ego autem nullam breuem uitam dico, quæ profectio uirtutum munere tunc est, non refert, quanto in spatio pretiosa explices, quæ thesauro pretium auget arca ingens, nec imminuit angusta. Illius uitæ tempus additum, uobis profuisset, atq; omnibus quibus ille uel charus fuit, uel utilis ad exemplum, sibi autem, ad quid nisi ad periculum, ac laborem? Omnia perfecit, quæ ad ueram gloriâ pertinerent, plura facere poterat, non maiora. Ea fuit in iuuentute grauitas, in grauitate iucunditas, in iucunditate seueritas, in seueritate clementia. Ea demum uirtus in animo, in proposito constantia, in consilio acumen, in præsentibus circumspectio, in futuris prouidentia, in conuersatione suauitudo, in uerbis fides, in rebus atq; actibus industria, cum amicis charitas, cum hostibus leue odium atq; placabile, cum superioribus obsequium, cum subiectis humanitas, cum omni genere hominum iustitia. Nihil illo leuius inermis, nihil durius armato, nil ad iram tardius, nil promptius ad ueniam, ut qui nunquam, nisi pacis studio bella susceperet. Dulce mihi & amaram est, multa de illo, quem dileximus, imò uerò quem diligimus tecum loqui, & si de quibusdam ignauis potentibus, quidam longas historias texuerunt, opulencia admirati, quantus de hoc liber texit, queat ab illo præsertim, cui nihil uiri huius incognitum sit. Sed hinc calamum lucidus frenat, illinc tu mihi materiam abstulisti, sic perstringens eius laudes, ut prolixius fortasse aliquis, laudari melius, certè ac uerius nemo possit, felix ille tali stylo, tantoq; laudatore, felix tali subiecto stylus tuus. Ille quidem & uirtute sua clarus, & eloquentia tua adiutus, diu uiuet, imò proculdubio uiuet semper, cum illo apud quem fons uitæ est, & hic quoque per famam uiuet. Denique in memoria æterna erit iustus, proinde uicissim ille de tuo testimonio, tu de illius præconio nomen nobis clarissimum quaesiuisti. Quem tu enim stylo non ornaueris, & quem stylum ille suis in laudibus, non disertum fecerit? Gratias tibi nō meo tantum nomine, sed bonorum omnium, quia quod nec ego ita, nec ut puto alius potuisset, laudum eius agrum uberem, ingenij tui acuto & lucido uomere coluisti, & suarum florea prata uirtutum magni amoris pijs imbribus irrigasti. Vt multa equidem ac magna præteream, à te scripta magnificè, ac fideliter enarrata, unum præterisse noluerim, quod quoniam mihi aures, animumq; te loquente mira suauitate promulserat capere nunc geminam grata repetitioe dulcedinem, meus est. O' felices igitur oculi tui, qui uiderunt, quæ ab illo uiro ante non multum tempus apud Alexandriam gesta sunt, felix illi etiam, an licet expediens esset, & ab adolescentia exoptatum dissolui, & esse cum C H R I S T O. Prolongatus est tamen uita modus, donec illa perageret, quæ & spectanti desuper res humanas celi domino grata essent, & per omnes terras, fama celebri uulgarent, quæ & nostra ætas memoraret, & posteritas commendaret, quæ demum & tu lachrymis scriberes, & ego flens legerem, felices quoq; aures tuæ, quæ audierunt fortia illa, & salubria, & gloriosa consilia, quibus si creditum fuisset, hodie quantum ego arbitror, & Petrus inclitus Cypri rex, indigni uir exitus, sed sacra memoriæ uiueret, neq; in conuentum malignantium, & manus impias incidisset. Et nunc forsitan sub eodem Petro rege tuo, militans Iacobus frater noster, nec dum fato functus, ut quem pius aleret labor, sanctumq; exercitum uegetaret, imò quidem regi æterno ambo pariter militantes, per orientem ac meridiem C H R I S T I nomen attollerent, & Christianitatis fines, atq; imperium prolatarent. Iamq; non tantum Alexandria, sed Memphis, & Antiochia, & Damascus, & Babylon Christianorum essent, C H R I S T I nempe sunt omnia, nec Deus noster bonorum indiget nostrorum. Nobis quærebatur, & quaesitum nobis, quicquid id erat, & nobis amissum est. C H R I S T O enim præter cor humanum, quod unice concupiscit, nihil dari potest, nihil eripi, nobis, inquam, paucorum uirtute, quorum tu etiam pars fuisti, illa nobilis ciuitas data erat. Nobis multorum seu ignauia, seu perfidia erepta est, nec minus pudoris attulit, amissa quam capta decoris attulerat. Sed sic eunt ferè res mortalium, raro sanum consilium contradictore caruit. Ita dum in suam quisq; libidinem, non in commune bonum nititur, quotidianum inconcilijs malum, melior pars, maiore & numero ueritas uicta est, uicit auara barbaries, uicit uilis amor prædæ, uicit interrompendæ paululum metus uoluptatis, uirtus nuda & incomitata succubuit. Itaq; onusti præda, ad quam sola uenerant religione simulata, oneratiq; autem, obrutiq; dedecore abierunt, omisso, neglecto fidei negotio, quo nescio, an ullum gloriosius ab auiorum memoria cogitatum sit, hæc hæcenus. Vnum antequàm desinam, attingendum est, & tuæ probatissimæ fidei testimonium perhibendum. Tu quidem uir egregie, amicum è medio sublatum, non solum lingua, & calamo affectum, animi testantibus, dulci pietate prosequeris, sed superstitites etiam natos, memoriam charitate complecteris, bonam uicq; reipsum dignam agis. Neq; mihi, neq; cuiquam suorum dubitatio ulla est, quin talis amici filios

Z Z tuos

tuos ducas. Culus enim radix est propria, & rami proprii sint oportet, fuit uir ille usq; in finem tuus, neque ut auguror unquam magis, quam nunc est, quando scilicet inexhausto summi amoris fonte perfusus totus est charitas. Certè David rex filio Ionathæ, à quo dilectum se fuisse meminerat, quamuis persecutiones multas ab illius patre perpeffus, sese præbuit indulgentem, & Malsiniffa rex Numidiæ propter memoriam Africani totam progeniem Scipionum miro amore usque ad ultimam coluit senectutem. Sed iam satis est frenabo impetum, alioquin nullus erit flendi modus, tu me fletu madidum flere uberius, tu me fletu exhaustum fletu comprimere docuisti. In dolore tibi parui, cur in cōsolatione non paream? Consolabor, quia tu iubes, & quia necesse est. Stultus est enim luctus longior, & lugenti damnosus, & illi inutilis qui lugetur. Non committam, ut propter meam multiplicem miseriam, illius morte contractam, lætam illam, foelicemq; animam gemitibus amplius turbem meis suarum iam uirtutum laurea coronatum, de uitijs atque inuisibilibus hostibus in arcu æthereo triumphantem. Tu uiue, & defuncti, & superstitis memor. Vale, Pataui pridie Nonas Nouembris.

FRAN. PETRARCHA IOANNI ARETINO, 9. Epist. III.

De sua origine.

IGnoti hominis, sed noti nominis epistolam libens legi, fuit Ioannes alter Aretinus, quoque, cum quo longa mihi usq; ad illius uitæ exitum, ac fida semper stetit amicitia, Ioannis igitur Aretini ad nomen, in auribus meis olim crebrò dulciter solitum sonare, longò uelut è somno experrectus, caput atq; animum erexi, grataq; mihi chari capitis memoria renouata est, in hoc altero Ioanne delectauit me fateor nobilis indoles, & senilis iuuenescensq; styli grauitas. Sed super omnia hic affectus, & hic amor erga hominem nescio, an aliquando uisum, ac certè non cognitum, qui profecto tantus esse non posset, in te aliqua mea uirtutis opinio decepisset. Error ingens, sed honestus, & tua præsertim atate laudabilis, quosdam nempe nonnunquam falli nominis sono ac splendore excitos, relictis à tergo quos pro ducibus sequebamur, ueram perduxit ad gloriam. Optas & optando oras, ut familiaritate mea sterili quidem, & unica te digner epistola, quam te, ut thesaurum, sanctasq; reliquias seruaturum spondes, ad tuum, ut ais, tuæq; posteritatis longum decus. Non sum amice, unde hoc speres, paucorum est, ut nosti quibus scripserit famam dare, horum ego de numero non sum. Quomodo enim alijs dem, quod mihi nondum tanto studio quesui, scribo tamen, non ut te glorificem, sed ne spernam, & scribo inter angustias, magno rerum circumuallatus exercitu, quod ut tibi sit gratius, iam me temporis penuria parcum facit. Non hoc tamen impedit, quò minus ad id tibi respondeam, quod tam obnixè flagitas an scilicet Aretij natus sim, id enim te auguror audiuisse, & ita hoc q̄ris, quasi magnos hinc titulos quæsiturus patriæ, & clarorum certè hominū origines, terras, in quibus orti sunt, per felicit ignobiles ornant fateor, atq; nobilitant. De Homero quidem dubitatio uetus est, & multis indecisa gentibus, dum una quæq; illum sibi uindicat, & tanti ciuis gloriam ad se trahit, ad quod constat, sic nascendo Pythagoras quidem Samon, Brienem Bias, Miletum Thales, Abderam Democritus, Clazomenas Anaxagoras, Chalcedonem Xenocrates, Eleam Zeno, Stagirim Aristoteles, Lesbum Theophrastus, & ex nostris Arpinum Cicero, & qui tunc Andes dicebatur, inopem & angustum Mantuæ uiculum Virgilius, Tagastum Augustinus, Stridonem Hieronymus honestauit. Sed neq; aut horum ego rursus, ex numero sum, aut patria tua, ut sit nobilis unius cuiusq; hominis eget auxilio, quam ab ipsis Romani imperij primordijs, inter tria Aetruriæ capita numeratam legimus. Quando uerò tam anxie me rogas, plus etiam aliquid, quam interrogas respondebo. Non solū ergo Aretij, sed inuico intimo ciuitatis illius, qui Hortus uulgo dicitur, heu flos aridus, & fructus insipidus, natus, satisq; etiam fuit. Florentinis quidem parentibus, sed in exilium actis, ea scilicet tempestate, qua meliorem partem expulit, qui creber nostris in urbibus mos est, nostrique naufragij partem alteram, Bononia altero pio gremio fouisit Aretium. Addam huic historia, quod haud grauatim te lecturum spero. Anno igitur iubileo Roma reuertenti atque Aretio transeundi, quidam nobiles conciuēs tui, qui me comitatu suo dignum censerunt, dum extra mœnia urbis adducerent, ignarum me per illum deduxerunt uicum, atque inscio, & miranti domum illam ostenderunt, in qua natus essem, haud sanè amplam seu magnificam, sed qualis exulem decuisset, dixeruntq; inter multa unum, quod apud me (ut Liuij uerbo utar) plus admirationis habuit, quam fidei uoluisses nonnunquam dominum domus illius, eam amplificare, publiceq; prohibitum, ne quid ex ea specie mutaretur, quæ fuisset, quando hic tantillus homuncio, tantusq; peccator intra illud limen, in hanc laborio-

Rerum Senilium, Lib. XIII.

919

sam & miseram uitam uenit, proinde illa digito tui ciues ostendunt, plusq; aduenæ præstat Aretii, quam Florentia suo ciui. Sed hæc & alia grauiora ferenda esse fortiter, scio, & amara dulcibus pensanda, quauis illa præponderent, & sic facio, cum pro alijs multis, tum pro hoc uno nominatim Deo gratias agens, qui hunc mihi animum, & hanc mentem dedit. Habes quod quæsisit, occupationem & tarditatem meâ, tuæ præcis efficatia. Reliqui est, ut si amicitia nostrâ cupis, non me deinceps uidebitis, & non meis laudibus oneres: quod mereor facito, ne me unge, sed punge, scinde, surge, increpa, non ætati debitum, sed uitæ prona est materia. Nemo ad talia non disertus fuerit. Auditum tibi meum nomen, audita & uitia sint oportet, indignum laudare irritus, & magnus est labor, deniq; si me amas, cum alijs de me ut libet mecum ut postulo, & ut te, meq; pariter dignum est. Ne tu uiuio mihi perangerycum eane, sed Satyræ. Vale Arquade inter colles Euganeos V. Idus Septembris.

FRAN. PETRARCHA IOANNI ARETINO, S. Epist. IIII.

Desiderium regularum nostrarum altè tibi insitum cerno, nec me ideo doctum, sed te pium, nostricq; amâtem, noscendiq; audum reor, dicis te habere epistolas meas multas, uelim omnes, & maxime correctas habeas. Neq; unquam per me steterit, idq; ipsum, & de alijs uelim. Ad hæc cuncta nostra uulgaria, & liquid est Poëticum collegisse te speras, sed id mihi difficile est creditu. Cæterum illis ante alia necessariâ esse correctionem exactissimam sentis, quæ à diuersis ut auguror, hisq; nec intelligentibus mendicasti. Sunt aliquot præterea libelli, qui te forsitan delectabunt, ego certè tuam indolem studiumq; meis uigilijs adiutum iri, si qua fors tulerit gaudebo. Hæc hæcenus. Epistolam tuâ rure abiens dimisi, neq; sat memini, an quid aliud responsi indignum attulisset. Vale & insignem Rhetorem, uirumq; optimum Petrum nostrum, ut saluere iubeas quæso, Patavi, IIII. Nonos Ianuarij.

FRAN. PETRARCHA DONATO APENNIGENAE GRAMMATICO, S. Epist. V.

Artium errores uitandos esse.

Literulam tuam, fili, simulq; munusculum recepi, pyra scilicet, qualia nulla quidem ut arbitror tellus fert, nisi Italia magna, ut Maro ait, parens frugum, utrunq; mihi pergratum fuit. Nolim tamen hanc te curam amplius insumere, uis fortasse uestigia patris tui sequi, qui mihi quod habet, quodq; non habet libentissimè largiretur, benè quidem feceris, eum in omnibus sequendo, nunquam eo duce à recto calle uirtutis aberrabis, habes enim patrem adhuc tibi forsitan, propter tuos annos incognitum, sed cognoscit eum alij, quorum ego sum unus. Illum ergo sequere, illum cole, illum obserua, illi crede bonum te ad portum diriget, neq; despicias, quia non est Medicus, aut Dialecticus loquax. Philosophi enim ueri nulli usque, Dialectici autem passim multi sunt, est certè, qui adolescentiæ tuæ passionibus medeatur, & falsas opinioniones, quibus illa ætas abundat, ferarum talce conclusionum resecat, tenerisq; præcordijs, ueras inferat sententias. Est mihi crede tuus genitor uir bonus, & literatus, & prudēs, & ut breuiter dicā: Est (quod ait Flaccus) ad unguē factus homo, tuiq; amantissimus super paternum etiam amorem, quamuis tibi fortassis interdum aliter uideatur, nam neq; blanditiæ patrem decent, neque profunt filio, & si uerò, te illum in omnibus alijs sequi uelim, in hoc uno nolim. Neque enim à te ista, neq; à tua facultate, neque à tua ætate requiruntur. Stude modò, & uiriliter age, teq; ipsum attolle alis ingenij, studijq; inq; hoc patrem non tantum sequere, sed transcendere, uinci enim à te cupit. Magnum iter acturus es: Nihil (ut ait Comicus) loci est segnitæ neq; secordiæ, de artibus, ad quas te contulisti, elice quod tibi utile, quodq; animæ, moribusq; tuis salutiferum experiris. Reliqua ut uenenum abijce. Non loquor sine causa, amor tui & parentis loqui cogit, non illarum artium professores, ab infantia usque ad id tempus, ætas tua tenera est, atq; flexibilis, & omnis impressiōis capax, multa ibi sunt spinæ, multi laquei, multi unci, qui facile imbecillum, leuemq; animam arripiant, atque obtentu scientiæ à pietate detorqueant. Multa ibi sunt deuiæ, multa inextricabilia, quibus inscriptum sit, hac itur ad cognitionem rerum uariarum. Qua qui pergunt, ueniunt ad ignorantiam creatoris omnium. Blandi itineris ferox terminus, de promissa luce ad tenebras peruenire. Iter hoc sæpè inaduertens, anima iuuenilis ingreditur, & credula omnium & cupida. Est enim non inficior animis nostris, & præsertim nobili præditis ingenio discendi, sciendiq; dulcedo quædam insita, sed rationis imperio moderanda. Multa sunt enim quæ nescire ea demum scientia summa est. Habet ars ferè omnis boni aliquid, uis discretionis exigitur. Caue igitur fili, nunc dum tempus est, antequam impliceris, eoq; peruenias unde non redeas. Spero quidem de tua

ZZ a indole,

indole, quod supra ætatem scies, reiectis uanis apparentibus, existentia ac mansura decerpere, ut has non uentosus disputator, sed realis artifex, & ad summam talis uir, qualem pater tuus, & ego, & omnes, qui te diligimus expectamus. Cura ut sis doctus, & si potes Philosophus, quod esse aliter non potes, nisi sapientiam ueram ames. Vis esse sapiens ac doctus, esto pius, amator scientiæ, sed uirtutis magis, amicus Aristoteli, sed amicitior CHRISTO, sine quo fundamento, quicquid ædificas proculdubio ruiturum est. CHRISTI autem inimico esto hostis Auerroim, & lege illum Psalmi locum: Absorpti sunt iuncti petrae iudices eorum, & quæ diuinus ibi loquitur Augustinus. Illud quoque tibi persuade, & in pectus tuum quanto potes altius demitte, quod nili ualde te amarem, & ualde tibi metuerem, ista non dicerem. Neque uerò quia sum doctior, sed quia sum senior te moneo. Narrabis tamen hæc, cum primum poteris patri tuo amico meo, & si cōsiliū meum probat bene erit. Alioquin fac quod iubet, qui te genuit. Vale.

FRAN. PETRARCHA ROMANO RHETORI, S. Epist. V I.

T Va prior epistola, quæ seriùs ad me uenit, tui mihi nominis nouū peperit amorem, delectatus sum ingenio, delectatus stylo, & quod minimè soleo iuuenilibus blanditijs atq; affectu isto, tam uehementi, qui nullo ignoti hominis ex merito, sed è sola amantis pietate proficiscitur. Senis amor, in adolescente signum optimum, Romana deniq; delectatus origine, qua nulla sub cœlo clarior, aut fuit, nisi fallor augurio, aut futura est. Adde, quod haud quaquā silentio obruendum erat, quia epistolæ auctor illius opus est magnanimi, & inuicti Pandulphi, quo nil charius habeo in terris, altera aut epistola, ingentem mihi metum attulerat, ac mœrorem super morbo graui, atq; ancipiti Petri nostri rhetoris tui & amici mei optimi. Quem enim tanti uiri casus ad lachrymas nō moueret, nisi hostis esset scientiæ ac uirtutis? Ita sanè mihi persuadeo, neminem esse mortaliū, qui me magis illum amet, quem profundius sua tangat aduersitas. Conseruato equidem, mœstoq; animo, & humentibus oculis epistolam illam legi, atq; illicet ut iubebas, iubebat & pavor meus, mentem, uultum, uocem, manus ambas ad cœlum tollens, orauit boni omnis auctorem, ne adhuc uirum mūdo utilem eriperet, neu me hoc uitæ solatio spoliare, neq; me illi, sed illum mihi superstitem æterna factorum lege decerneret. Id enim uerò sæpè me peccatorem in amicis alijs, sed heu, uota sæpè irrita, fuisse mœstus memini. In hoc autem, & si ego peccator indignus, quia tamen preces in se dignæ sunt exauditum iri spero, eoque maxime, quod multæ interfluxerunt dies, & nil noui audio, neq; uerò talis uiri obitus famā publicam, neq; illa aures meas, ad nil aliud nūc intētas fallere potuisset, uiuit ergo, ut auguror Petrus meus, & ut diū hic scēlix, tandem in cœlo semper scēlix uiuat, CHRISTVM precor. At tu illum solare meis uerbis, & ut spes festas erigat, atq; humana ferre sciat humanitūs, admone, postremo mei memorem saluere illum iube, & uale.

FRAN. PETRARCHA MATTHAEO LONGO ARCHIDIAcono LAODI-
ENSI, S. Epist. VII.

De utriusq; statu.

E Rat fortè dies festus, ac solennis, quem mihi solenniorem fecit, ac lætorem tuarum aduentus subitus literarum, dies, inquam, qui ad uestigia saluatoris adoranda, reges olim ab Oriente perduxit. Nunc ad me prædulciter salutandum, mitissimas talis amicitie literas, ab extremo attulit occidente, uidentem omnia CHRISTVM testor, uix tale aliquid lætius poteram audire. Multos enim iam per annos, de te certi nihil audieram, cum facies tua, semper his affixa præcordijs inhæreret, quā inde diuellere, nec locis, nec temporibus, nec fortunæ unquam licuit, aut licebit, dubitabam tamen, & humani more animi metuebam, præcipuè postquam Mediolano abij, & amicus meus quidam fidiſsimus Pergamenſis, rebus abijt humanis, qui uoti mei cōscijs, sæpè me de tua uita, ac salute certior nunc uerbo, nunc literis faciebat. Quamuis autem nos mortales natura protulerit, ut neque immortalitatem sperare, neq; mortem metuere debeamus, mecum tamen ipse recogitans, præter te & reuerendissimū Philippū, olim dum in curia quæ Romana dicitur, uersarentur Cauallicensem, nunc Sabinenſem Episcopum Cardinalem, nullū mihi iam eorū, quos à iuuentute dilexerim superesse non poterā, fateor, non timere, de utroq; sollicitus, de te autem eo sollicitior, quò incertior, & damna mea metiens, atq; dinumerans, crebroq; suspirans in silentio dicebam. O' quid agit nunc ille charus Pater, & amicus tuus. O' si uiuit, & uestitur aura æthereæ. O' si bene secū agitur. O' utinā uiuat, & ualeat, nec me solum in hac miseriarū ualle destituat. Nunc gratias Deo, de quo tūquā, iam gaudeo, & exulto non uiuū modò illum,

Rerum Senilium, Lib. XIII.

921

illum, sed incolumen audiens. Fecisti optime ut soles omnia, qui breui epistola, longa me sollicitudine liberasti. De meo uicissim statu, si status dicis assidue labi, de quo in parte tur-
rum literarum ut scriberem postulasti, breuibus accipe. Sum animo per CHRISTI gratiam
quieto, satis ac tranquillo, & iuuenilibus, nisi fallor pridem passionibus expedito, contem-
ptor magnus omnium, qui miratur humanum genus, familiariter tecum, sed in domino glo-
rior. Quia licitum mihi spero, corpore diu sanus fuero, hoc biennio infirmus, & saepe pro
mortuo habitus, uiuo tamen adhuc, quantuluscunque sum tuus ut soleo, in rebus alijs pene om-
nibus sic est mihi, ut erat quando ultimum me uidisti, ex quo si rite numero, hic quartus, &
trigessimus annus est, tempus uite, prope ne dicam absentiae longum satis, potui equidem al-
tius ascendere, sed nolui, omnis mihi altitudo suspecta est. Mani ergo in humilitate mea, id
utilius credens atque iocundius, & ad summam, nulla te ferre auctior sum, quam fui, nisi tot
annis & aliquot libellis Mallem scientia ac uirtute, nulla te imminuitor, nisi ualitudine pro-
spera, & amicis, quos mihi quam plurimos paucis annis, dura mors rapuit, patientiamque
meam uehementer exercuit. Aliquando uenetijs moras traxi, nunc sum Patauij in eccle-
sia residens. Fecit Deus, infcio me, ut tempestiue admodum inde discederem, instante in-
ter has urbes, hoc grauissimo, quod nunc sauit bello. Futurus ibi suspectus, hic sum cha-
rus: Magnas tamen partes temporum rure ago, nunc etiam, ut semper solitudinis appetens
& quietis, lego, scribo, cogito, haec uita, haec delectatio mea est, quae mihi semper ab adole-
scentia mea fuit. Mirum tam iugi studio, tam pauca, tanto in tempore didicisse. De reliquo
autem nulli hominum inuideo, nullum odi, & quod ante longissimum tempus scripsi, nul-
lum despicio, nisi me, nunc multos despicio, primum me. Fuit igitur prima aetas mihi, tumo-
re atque errore iuuenili contemptrix omnium, praeter se, media autem grauitate uirili, sui so-
lius contemptrix, haec ultima libertate senili, & suipsius ante alios, & pene omnium nisi quos
uirus clara contemptui eximit, rarum genus. Ad haec nullum ualde metuo, nisi ualde amem, ni-
hil ualde cupio, nisi bonum finem, turbam famulorum, uelut hostium fugio, fugiturus om-
nes si liceret, id ne liceat, aetas atque fragilitas efficiunt. Visitatores nullo usquam secessu, nul-
lis latebris fugere ualeo, honorificum uite meae tedium ac labor. Extruxi mihi in collibus
Euganeis paruatam quidem, sed decoram atque honestam domum, ibi reliquias uite, qua datur,
in pace exigo, & defunctos, & absentes amicos tenaci memoria, animique ulnis arctius sem-
per amplectens, singulariter tui memorem, tui cupidus, si qua fors sineret. Neque quid te lateat,
meum rerum saepe per hos annos a Romano pontifice atque imperatore, quin etiam a Fraco-
rum rege, alijsque principibus multa cum instantia, ac saepe magna, nescio quidem cur, quodue
ob meritum, sed quod magis reor, fato quodam euocatus, aequum omnibus hactenus surdus
sum. Contra multorum enim nesciam, si expediens arbitror libertati. Sed nimis te detineo,
parce oro, & uale Pataui ad uesperam Epiphaniae.

FRAN. PETRARCHA PANDULPHO MALATESTAE, S. Epist. VIII.

De sua ualitudine afflatus.

Epistolam tuam uir clarissime, plenam tuae illius antiquae mundo quoque iam notissi-
mae charitatis, ante non multos dies acceperam, dumque & alijs ex causis, & ut tibi op-
portunius responderem dimisso rure, ubi libentius multo, quam in urbibus habito, Pa-
taurum rediissem, tibi quoque placitum certus eram, de mea salute anxio, scribere
meditarer. Ex longa me scilicet aegritudine, prope iam sanitati redditum, credo ut moestam
potius ueritatem, quam latum mendatium audires coelitus effectum, ut me subito ad VIII.
Idus Maias, familiaris mea uiolentissima febris arriperet, conuenerunt Medici, & quos no-
mini iussus urgebat, & quos nostra trahebat amicitia, & multis altercationibus hinc inde ha-
bitis, nostri morem, diffinierunt me nocte media moriturum, & erat iam noctis illius prima
uigilia, uides quantulum mihi uitae spacium restabat, si uera essent, quae hi nostri fabulantur
Hippocrates, sed quotidie magis, ac magis me in illa, quam de his semper habui opinione
confirmant. Dixerunt unicum longiusculum remedium uite esse, si fiducialis nescio, quibus a-
stricto, somnus abrupter. Sic me ad auroram fortitan peruenturum, exigui spacij tadio-
sa merces. Cum tamen somnum mihi in eo statu eripere, esset haud dubie mortem dare. Ita-
que nihil obtemperatum. Nam sic amicos orauit, sic famulis mandauit, ne quid quod a medicis
dictum sit, meo unquam fiat in corpore. Siquid penitus fieri debet contrarium fiat, proinde
noctem illam dulci, ac profundo, placideque morti, ut ait Maro, simillimo sopore transegi. Quid
te uerbis morer? Nocte media periturum, mane redeunt, forte ut exequijs interessent scribe-
tem inuenerunt, & attoniti, nil aliud, quod dicerent, habuere, nisi hominem me esse mirabi-
lem, totiens in me decepti, & elusi, nec iterum, & iterum impudenter asserere desinunt, quod
ZZ ; ignorant,

ignorant, nec clypeum alium inueniunt, quo ignorantiam suam tegant. Et ut sim fortasse mirabilis, quanto ipsi mirabiliores, nam qui illis credunt, non ita mirabiles, sed stupendi sunt. Hic ergo sum uir inclytus, sic mea me fors uersat, & reuerfat, & quanquam sanus uidear nunquam, semper tamen ut arbitror æger sum. Alioquin unde tot tam rapidæ febres erumperent, uicissimq; repullularēt, sed ecce, ut aut nocte illa media obijisse, aut instanti obeam, quid ad me? Ad hoc ibam. Et quid nocet mox casurū cadere seu tibi quid prodest surgere illico ruiturum? Quando tamen generosum animum tuū, hæc tam humilis cura contingit, ut scire cupias, qualiter mihi sit, scito me de statu mei corporis prorsus incertum, neq; me solum, sed omnes quicumq; hic uiuimus mortales, eò me tamen in certiorē, quò uisibilis quotidie ipsa cum morte consiligo, quæ siue me confestim oppræsserit, ut iam quater intra unius anni spaciū minata est, siue diuticuli distulerit, diū nempe nō differet. CHRIS RO Deo meo æque de omnibus gratias ago, ipse enim nouit, quid mihi expediat. Et ipse facit, utrum sanus sit melius mori, an uiuere Deus scit, hominem quidem scire arbitror neminem, aut moriens apud Ciceronem ait Socrates. In me tandem sic diffinio. Nec tibi uirum optime, nec eorum quibus charus sum cuiquam amplius sum cogitandum, aliquid uel optandum, nisi bonū finem. Et certē iam tempus est, nō expedit ad fastidiū uiuere, ad fatietatem sufficit, tu uiue feliciter, mei memor, & uale inter colles Euganeos, VI. Idus Iunias.

FRAN. PETRARCHA PANDVLPHO MALATESTAE, S. Epist. IX.

Se tempore pestis ad loca salubria euocanti respondet.

T Va breuis ac prædulcis epistola, qua nil suauius cogitari potest, ingentem mihi letitiam in aduersis attulit, ac solamen, quamuis nouum ueræ nihil attulerit. Scio enim, ab olim cor erga me tuum, at quod tritum, & uetustum in animo meo erat, tua hæc præfens scriptura renouauit, itaq; tantam inde dulcedinem legens cœpi, ut præsentium immemor dolorū, totus in tui uultus, multūq; diūq; exoptata mihi præsentia respirare, & quiescere, tantusq; me subito scribendi ardor arripuit, quod si eum sequerer, & hos digitos iam defessos, & occupatas maioribus aures tuas fatigare. Sed desiderio tempus deest, meq; aduersa impedit ualeudo, uixq; hæc pauca perscribo, unum hoc ergo suffecerit, oblationes tuas reuerter amplexor, & quas possum gratias ago, uerūq; Deū CHRIS TVM testor, me de nullo homine magis sperare, quam de te, & si quæ infortunio. Quæ regum quoq; diademata uersat ac proterit, ad indigentiam coarctaret, nullius me quam tuam, seu domum, seu arculam, seu uillam fidentiū aditurum. Nempe quam experientiam me docuit meam esse, uenirem fateor cupidē, quo me uocas, non metu mortis impulsus, sed desiderio tui tractus, nisi statu mei corporis impediret. Nobilis autem ueræ, meritoq; gratissima mihi charitas tua est, sin secura mihi metuens, nil timent. Pone hunc igitur metum, queso, nā nec Patauī, nec Venetijs, quibus nūc in urbib. pestis regnat, sed inter colles Euganeos sum, loco quē nunciū hic tūc me monstrantē oculis suis uidit, delectabili admodū ac salubri, ad quē, & mei amore, & locorū specie captus, harū dominus regionum, amicus tuus sæpe uenit, & morulas mecū trahit. Reliquū est ut scias me, tuæ mihi charissimæ facie licet incognitæ coniugis transitū, mœsto animo percepiisse, non tam propter eā, quæ relictis his miseris, haud dubiē nūc felici uita fruitur, is sibi ut nobilitatis atq; originis, sic Romanæ pudicitiae splendor fuit, quam propter animi tui statū, quē turbidū suspirijs, atq; undantē fletibus cogitabam, quis enim tāto nō moueretur damno? Multa hic dici possunt, larga est materia, sed angustū tēpus hæc omniū summa est, tua magna uirtus, & magnis in rebus sæpe cognita, magnam hanc uincat asperitatem, id magnitudinem tuam decet, hoc igitur fac & CHRIS TVS consolator optimus te soletur. Vale Arquade Cal. Septembris.

FRAN. PETRARCHA PANDVLPHO MALATESTAE, S. Epist. X.

Se tempore belli ad loca pacifica inuitanti respondet.

N Ec cessat tua mecum, nec lentescit humanitas, gratiam habeo, quātam quisquam grati hominis speret ē pectore. Anno altero, ut me faucibus saeuientis latē pestis eriperes, blandis scriptis, ac nuncijs, ad loca salubria euocabas, nunc belli minis erepturus, ad loca pacifica me inuitas, sic in omni discrimine. Inq; omni siue elemētorum, siue hominum motu, pia me amplexus memoria, te ætate filium, amore, ac sollicitudine patrem geris, urges literis, quæ possint duris ē rupibus saxa conuellere. Addis comites, addis equos, nihil omnium prætermittis, quamuis & equorum, & comitum satis sit, & desiderij infinitum, at uirum & uigoris corporei parum est, occupationum uerò longē minimum. Hæc ad te properantem animum meum frenant, adde asperum tempus, iter intractabile,

Rerum Senilium, Lib. XIII.

923

bile, & super omnia pudorem, hoc in statu rerum abundi, nolim quod nunquam fui, timidus nunc uideri, quod si res istae miscerent, fieri posset, ut circa Veris aduentum, praesens te inuiserem, tuisque nec minus meis oculis, aliquando morem gererem, tecumque quiescerem. Neque est opus, ut locorum amoenitate sollicitus, scio loca esse, qualia & tu scribis, & ipse olim aliqua puer uidi, & praeterea locus omnis ubi tu sis, nunquam nisi amoenus ac iucundus uideri animo meo potest. Nugellas meas uulgares, quae utinam tuis manibus, tuis oculis, tuoque iudicio, dignae essent, per hunc nuncium tuum ad te familiariter uenientes, uidebis, non patienter modo, sed late, non dubito, cupideque, atque aliqua uel extrema bibliothecae tuae parte digna bere multa ibi conperies excusationis egentia, sed benigni censoris iudicium subitum ueniam non desperant. Ante omnia opusculi uarietatem, uagus furor amantissimus, de quo statim in principio agitur, ruditer styli aetas, excuset, namque leges magna ex parte adolescens scripsi. Si excusatio ista non sufficit, excuset tuae petitionis auctoritas, cui negare nil ualeo. Inuitus, fateor, hac aetate uulgari iuueniles ineptias cerno, quas omnibus, mihi quoque si liceat ignotas uelim. Etsi enim stylo quolibet ingenium illius aetatis emineat, ipsa tamen res senilem dederet grauitatem. Sed quid possum? Omnia iam in uulgus effusa sunt, legunturque libenter, quam quae serio postmodum ualidioribus animis scripsi. Quomodo igitur negarem, tibi sic de me memento tali uisito, tamque anxie flagrantem, quae me inuito uulgus habet, & lacerat. Quaecumque sunt igitur non habes quod quaeraris, habes etenim quod petisti:

Tu modo te iussisse, Pater Romae memento.

Inque meis culpis tu tibi da ueniam.

Vitae Ausonius magnus, ad Theodosium Augustum. Ad haec & plebeios atque incompertos apices scriptorum, raritas absoluat, qui hinc famoso quodam studio, mirum dictu ferè nulli sunt. Tarditatem uero scribentis inertia, & bellorum fragor, diu ante missurus haec fuero, nisi Mars circumtonans uetuisset, in correctionem operis, si qua occurreret, mea excuset occupatio, qua obsessus feci haec, per alios reuideri. Denique exterioris habitus paupertatem, mea excuset absentia, profecto enim si fuisset praesens, dum in libri formam ligaret, & sericum tegmen, & fibulas saltem argenteas habuisset, multa nunc de tua graui aegritudine, quae me uehementer exterruit, & afflixit, multa quoque de tuorum casibus mihi pro uirili parte flebilibus stylo sese offerunt, quae iam fessus calamus recusat. Nolo quidem putes illam me epistolae tuae partem, sine suspitio, ne dicam lachrymis legisse, qui mihi aeternum uenerabilis, ac praeclearae coniugis, simulque magnanimi fratris tui dulcem, acerbamque memoriam renouauit. Illa enim quem suis nunquam, sed tuis oculis tantum uidit, non aliter quam parentem me dilexit, honestique uicem meruit amoris. Ille autem familiarissimè cognitum, & amauit & coluit, non uerbo tantum, ut huius temporis mos est, sed realibus multis, & magnis obsequiis, & ad summam alter, imò idem ipse mihi Pandulphus euaserat. Itaque coram CHRISTO loquor, uix alij duo mori poterant, qui cormu pari cuspide uulnerarent. Sed quid agimus, non est praeter patientiam remedium genus ullum. Id tibi suadere superfluum non solem, quia res haec à maximis uiris, & à me pusillo saepe tractata est, sed quia quicquid etiam, hac in parte dici solet, aut dici potest, tibi notissimum sit oportet, prudentissimo atque obseruantissimo casuum humanorum, illa omnium consolatio summa est, quod ambo rectum iter ad superos tenuisse credendi sunt, & amborum uita fuit, ea insignis matronae fides, pietas, castitas, ea uiri illustris excellentia, cessat igitur altera dolendi causa. Si quid enim mali accidit, nobis accidit, idque ipsum magnitudine animi superandum est, ne nimis nos amare, nimis molliter ferre nostra incommoda uideamur. Vale Patavi pridie Nonas Ianuarij agentibus digitis, & feruente bello.

FRAN. PETRARCHA PHILIPPO SABINENSIS EPISCOPO, CARDINALI, SEDIS APOSTOLICAE LEGATO, S. Epist. XI.

A Vdieram non multis ante diebus, tuae rumorem aegritudinis, per literas egregij, Eque filijque mei amantissimi, ac deuoti tui illius, qui de tua salute sollicitus, animique mei conscius, mihi scripserat te grauitate aegrotasse, rem tamen ad salutem iam spectare. Me uero non tam conualescentiae, quam aegritudinis rumor mouit, omnes enim homines, facile quae cupiunt credunt, unus ego, quae metuo, itaque laborem uiae cogitans, & anni tempus, & aetatis aduersum, non eram sine pauore perpetuo, donec literas tuas tandem animi dubius, ac suspensus accepi, tum salute tua cognita, metuque seposito, totus in gaudium uersus, & pia uota, & gratiarum meritas, actiones, diem festum egi, non latius. Audierunt Graeciae populi, se Romani ducis edicto, uoce preconia, libertati redditos, quam ego tuorum testimonio literarum, te superni regis imperio liberatum. Quidni autem ex omnibus,

mnibus, quos ab adoleſcētia dilexi, tu mihi penē ſā ſolus ſuperas, diuq̃ ſuperes p̃cor, eſſeq̃
erit abeūdum, benē, ſœliciterq̃ abeas me progreſſo, dura nemp̃ conditio, diū uiuentis, ſua-
quē omnia pignora pr̃mittentis, & nigra ueſte (ut ait Satyricus) ſenefcentis. Tuum ſanē
ad has partes aduentum late audio, quem & tibi glorioſum, & Italiae utilem, ac ſœlicem ſpe-
ro, talis te innocentia, ac uirtutis fama pr̃uenit, omniumq̃ ſam animos occupauit, gaudeo
ſingulariter propter me, cui iam hinc uiciniate locorum, uera utinam ſpes offertur, id quod
unicē cupio, faciem tuam ſaltem ſemel antequam moriar reuidendi, cuius aſpectu. O ſors
rerū inuidia, penē iam quatuor integris luſtris prior. Quāuis enim anno retro tertio glorio-
ſo Pontifice tunc Urbano V. teq̃ certatim euocātibus, Romam uerſus iter arripuiſſem, quo
tunc nouiter, illius uiri auſpicijs ac ducatu Eccleſia CHRISTI, nimis diū peregrinata, ſed nō
ſatis diū manſura redierat, medio tamen calle, morbo graui, dicam uerius temporali morte
p̃quentus, retrocedere ſum coactus, neq̃ illum uidere, neq̃ te reuidere contigit. Quem ca-
ſum ex meis ad eum, & multorū huius ore procerum literis, intelligere potuiſti, nec ſim du-
bium doluiſti, nunc niſi in ſinem mea mihi ſors inuiderit, te intēbo, dexteramq̃ illam oſcula-
bor, unde mihi tot dulces epiſtolæ, tot piæ conſolationes, tot ſalubres monitus, prouenēre,
& quamuis hoc tempore, quo nos interuiximus, in eodem ſemper ego ueſtigio permanſe-
rim, interdum licet inuitatus aſcendere, tu non quantum mereris, multum tamen, uel inui-
tus aſcendiſti, omni quidem tempore uir illuſtris, ſed tunc præſul exiguus, nunc maximus
Cardinalis, familiaritate nihilominus illa antiqua indulgentiſſimum patrem meum ample-
xus, in memoriam temporis retroacti, & earum peregrinationum, ruſticationumq̃, quas
olim tuo in rure ad fontem Sorgiæ, per longum diem, uſq̃ ad ueſperam in ſyluis cibi obli-
ti, earumq̃ uigiliarum, quas ibidem inter libros ſomni immemores, longis noctibus, ad auro-
ram mira ſæpē cum uoluptate tranſegimus reuocabo. Quē omnia nunquam mea memoria
dilabuntur, nec dilabi quidē poſſunt, non modō alpiſus, aut ſtremo anguſto, ſed ne toto qui-
dem oceano, aut etiam ipſa læthe tranſmiſſam, quando tibi quotidie iuuenili ardore, noui a-
liiquid inter multa ſolitaria uitæ libros duos, quantalibet deuotione dictabam. Quos tam
lætē, tamq̃ alacriter ſuſcepisti, ut ſicut mihi poſt literis tuis innotuit, penē omnes aliquos li-
bros abiſceres, & illos tibi continuē præter morem, etiam ad menſam legi faceres. Mihi au-
tem ad reliqua ingens, hac tua tanta dignatione calcar adiſceres, quanto ergo, cum gaudio
hunc proximū diem, ſperē ipſe cogita, qui animū meum uidēs, parcat tamen illis Deus, qui
humeris tuis, longo & honeſto labore fatigatis, hoc tam graue licet honorificum pondus
imponere uoluerunt, idq̃ Pontifici ſuaſerunt. Noſco autem mores, dum eis benē ſit, quali-
ter ſit alijs non curant, neq̃ alienos labores, aut pericula, ſed ſuas tantum cogitant uolupta-
tes, ſunt ex eis quidam, quibus bonorum omnium ſit inuiſa præſentia, eosq̃ non tantum a-
beſſe cupiant, ſed non eſſe, ut liberiūs poſſint, ſine contradicte, & ſine conſpicio teſte pec-
care. Sed illorum qualemcūq̃ propoſitum uertat in bonum Deus, & faciet ſpero, de his nil
amplius in præſenſi, niſi quod eum ipſum, cuius incipiens mentionem feci, adoleſcentem,
rarā indolis atq̃ clariſſimā, qui ſummo, & reuerenti amore te diligit, & morib. tuis captus,
te in patrem unicū prælegit, obſequijs atq̃ honoribus tuis toto animo deditum, tibi non
aliter, quā me alterum recomendo, quod non facerem, tam fidenter, quamuis & propter
optimi patris memoriam, omnia debeam niſi cum tuo, bonorumq̃ omnium fauore digni-
ſimum iudicarem. Reſtat, ut ad id reſpōdeam, quod in quadam literarum tuarum parte per-
legi, te Pontifici de me, meisq̃ de rebus, digreſſu ultimo locutum, nomēq̃ meum multo uer-
borum onere celebrāſſe, eorum literis, qui colloquio interſuere cognoui. Illū uerō & benē-
gnē ſuſcepisse ſermonem, & liberaliter reſpōdiſſe, neutrum miror. Nam & ipſius, dum ſe ad
huc Romuleo cardine contineret, primum nuncijs, dehinc uiua uoce, poſt Urbem, Ro-
mam petens, me Ticini comperiſſet, demum ubi ſupremum gradum humani ſtatus attingit,
mitiſſimis literis, magna ſuæ beniuolentia argumenta percepi, & tu quod ſolicus es feciſti,
gratias agerem, niſi quod & ſemel pro omnib. actæ ſunt, & rem ſuā bene gerentibus gratia
non aguntur. Vltimum eſt, quod ais, ingenti gaudio exultaſſe tuum cor, in eo, quod malcu-
los de me rumores audieris, qui quamuis grauib. morbis, & multiplici uexatus incōmo-
do, bonum dicor animum habuiſſe. Non haud meam Pater optime, ſed ad CHRISTI lau-
dem ſit dictum, ut & uberius tu gaudeas, & ſibi pro me gratias agas, qui hūc mihi animum
dedit. Cum in malis, ſi ſic dici debent meis, amici ad me quotidie conuenirent, meq̃ uiſo di-
ſcederent lachrymantes, ego nec ſuſpirium unquam, nec lachrymulam unam fudi, ſed man-
ſi imperterritus, & lætus, ita ut ipſos Medicos, me manibus contrectantes, ſæpē cogerem in
ſtuporem. Et me ipſum coëgiſſem, niſi quod eam mihi patientiam, non ex me, ſed ex coeleſti
auxilio ſentiebam eſſe, quod cum ſemper præſens, his mihi temporibus præſentiſſimū fuit,
ut crebro

ut crebro in memoriam rediret Apostolicum illud ad Corinthios: fidelis autem Deus est, qui non patietur uos tentari, super id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam prouentum, ut possitis sustinere. Certe uehemens ista tentatio, quæ me propè usque ad uitæ odium adduxit. Et si huic mortali corpusculo, ualdè nocuerit, animæ profuit ut spero. Agnosco fragilitatem meam, agnosco misericordiam Dei mei, qui patientiam meam, in sperata senectute remunerauit. Dicam rectius misericordiam, unam altera misericordia cumulauit. Scriptum est enim: Miserebor cui misereor: & misericordiam præstabo, cui miserebor. His duabus misericordiis, tertiam si sibi placet adiiciens, & has tantas asperitates, quibus me uoluit exerceri, meis in rationibus poni iubens, dereliquo debito liberalis, & pronus ad ueniam esse uelit, sanguinis sui memor, qui non meis tantum, sed omnium hominum piaculis, iusta sub lance præponderat. Quamam quoque misericordiam tribus accumulans, tantum salutem mihi uitium, cum sanitate restituat, ut quod semper optaui, quodq; ad primam aduentus tui famam, etiam speraui, possim demum ad te uisendum pergere, in his tamen, inq; omnibus Dei uoluntas fiat. Si hoc non possum, ipso duce, in prima te uidebo, hoc extremum mihi CHRIS T E neneget, non me ab illo post mortem separes, quem in hac uitâ charissimum sensi. Posco ego de meo unico, peccator humilis, quod de suis duobus Gratiano, & Valentiniano sacer poscebat Ambrosius. Illud interest, quod is suis ea prece prospiciebat, ut essent secum. Ego hac pater amantissime, mihi prospicio, ut sim tecum. Vale Arquaue V l. Cal. Iul.

FRAN. PETRARCHA FRANCISCO BRUNO, S. Epist. XII.

De quibusdam suis secretis affectibus.

O Missis familiarium rerum curis, quibus ingentem epistolam cõpegisti, quas nec stylo dignas censeo, & de quibus agendi locus, alter dabitur, ad id uenio, quod me premit, quodq; tuis in literis ridens legi, Philippus Sabinensis, uirorum optimus, & Ecclesiæ, mundoq; utilis, mihi uerò superindulgens Pater, in legationem Italiam profecturus, & in crastinum moturus, serò Papam adiit, & accepta licentia, post omnia, ut latius nomen meum memoriæ eius imprimeret, me sibi recommendauit instantissime, rem serena fronte, & uerbis lenibus approbanti, urgente demum hora, ut paucis multa comprehenderet. Habeto (inquit) oro, Pater sanctissime, commendatum hunc hominem, & propter me, qui ad eum supra quam dici possit afficior, & propter se ipsum magis. Crede enim mihi, uerè Phoenix unicuique est in terris. Hoc iterum atq; iterum cum dixisset abiit. Vnus autem è patribus Reuerendis, qui digito cælum uoluunt, illo iam digressò, sermonem de me habitum reassumpsit, & laudatorè, & laudatum mordaciter irridendo, Phœnicis appellationem in diuersa distorsit. Et quamuis tu insita modestia, utrunq; suppresseris, ego tamen & quis fuit, & quid dixit, quasi rebus ipsis interfucri non posse mihi uideor. Potest planè & natura tumidus, & fortuna quicquid sibi in os amplum uenerit, de me loqui, olim tibi dilectissimo, nunc in uiso, ipse quoq; interdum charus mihi, nunc ex merito odiosus. Vtriusq; si causam mutationis ex me quaeris, dicam breuiter. Ipse me propter inimicam suam ueritatem odit, & propter libertatem, quæ superbix semper aduersa est, ego illum odi propter multa, sed in primis propter amicũ sibi mendaciũ, cuius ut uno uerbo expediam, ipse quoq; cum diabolò pater est. Et de illo quidem satis, imò nimis est, dictum, quanquam & multò plura si libear possum, & nullum timeam, nisi quem diligo. Ipsum uerò non diligam ut audisti. Et ò utinam ipse, & ego simul æquo in statu rerum temporalium, non ego magnus, ut ipse, hoc enim nouit CHRIS T V S nollè, sed ipse paruus ut ego, alicubi iustis sub iudicibus uiueremus. Citò enim nisi fallor augurio, nõ ego quidem Phœnix, quod amore lynceos alioquin oculos præstringente, laudator meus asseruit, uerum ipse bubo esset, aut noctua, hæc stomacho indignante profuderim. Credunt enim propter male partas, & malè perdendas opes, sibi omnia licere, sed est, ut ubi copia, sic inopia dat animos ad loquendum, multisq; silentium indixere diuitiæ. Illud quoq; tuis erat in literis, credere te in Papam optimæ uoluntatis erga me, ueruntamen propter turbam famelicorũ Cardinalium, quos de profundis, ad eum statum nuper assumpserat, nec uoluntatem in actum traducendam, nec magnificum inde mihi nunc aliquid te sperare. Age uerò expleat illorũ sitim si potest, quam nec Tagus certè, nec Hermus, nec Pactolus, nec postremo ut sit aureus, totus explebit oceanus, de me autem nõ curet. Ego enim nihil sitio, nihil esurio, nisi ut modicum hoc, quod restat si dabitur, benè uiuam, benè moriar, ad quod utiq; magnis opib. nõ est opus. Sanè si hac Dodonea uoragine expleta, siue ut loquar rectius irritata, nomen meũ Deus suam ad memoriã reduxerit, de me disponet, ut uidebitur, haud equidem in magno posuerim discrimine, siue aliquid magnum

mihī fiat, siue modicum, siue nihil, æquē ad omnia præparatus est animus, & honores pati didicit & repulſas. Quod si fortē, quoniam hoc in dubium uenire poteſt, quid cupiam, ſeu quid uelim roger. Ad primum reſpondebo, me niſi cupere eorum, quæ ab homine dari poſſunt, ad ſecundū dicam, me neſcire, ut his qui in talibus, nec unam uitæ totius horam poſui, addam tamen, quod apud Ciceronem Cotta. Omnibus uerē (inquit) in rebus quid non ſit, citiūs, quā quid ſit dixerim. Præſaturam itaq; nullam nolo, nec uolui quidem unquā, ſimiliter neq; aliud quicquam, quā uis opulentiffimum cui curæ aliquid ſit adiunctum. Satis eſt mihi unius animæ meæ cura, utinamq; ſufficiam, de reliquis ut liber, unum ſigner ad-moneo, ne qua te ſpes urgeat, ut quod in tuis nunquam faceres, meis importunē aliquid a-gas in rebus. Quidius penē quā importunus eſſe maluerim, omnia mihi ferē obijci, uel ab amico patiar, uel ab hoſte, modō nō ſit dolus malus, uel ambitio. Cui hæc autē loquor? Nempe illi, qui & ſi non uultū, certē animū & mores, & omnes reulas ac ſpeculas meas nouit. Il-lud etiā ſcito, ſi quid mihi fortē collatū erit, citō idipſum alteri ut arbitror conſerri poterit. Ego enim iam delibor, & ſentio tempus meæ reſolutionis inſtare. Heu mihi miſere, qui nō poſſum dicere quæ ſequuntur. Certē ego frater, præter naturalem uitæ legem, quæ non eſt aliud, quā quidam curſus ad mortē, breuis & lubricus, penē oculis uideo, me indies ultra etiā ætatis exigentiam ad extremum rapi, & uehementer imminui, atq; umbre in mortem euaneſcere, de quo miror quidem, quia non ſic uixiſſe uideo, ut id mihi deberet accidere. CHRISTO autem teſte non doleo, imō uerō ſi pro peccatis meis mihi accidit, ualde etiā gaudeo. Ita enim & uerbo, & ſcripto dudum à domino poſpoſiſſe me memini, ut debitum meum, in hac uita, quantum mihi poſſibile ſit, & in his membris exigat, antequā tempus ueniat egeſtatis, ſi quod ſæpe petij, ſemel aſſequor benē eſt. Vale.

FRAN. PETRARCHA FRANCISCO BRUNO, S. Epist. XIII.

De iſdem rebus.

ET amice, quem his oculis nūquam uidi, mirum dictū, noui meliūs, quā multos eo-rum, cum quibus plurimos annos egi. Cuius rei cauſa eſt, in promptu. Nempe ocu-los illos, quibus magis cernimus, in te altius defixi. Siles quidem, & ſilentij cauſam ſcio, non ſcribis quia nō potes, quod optabas ſcribere, noli obſecro, noli damno da-mnum addere. Loquor improprie. Nullum eſt damnū, cui aliud addi poſſit, damnum mihi non leue eſt, ſolito literarum tuarū ſolatio caruiſſe, an tu etiā me non noſti. Sæpe equidem dico, & ſcribo, eoq; fidentius quō certius uerum ſcio. Nihil eſt omnino, quod cupiam, niſi quod ſperem, niſi bonum uitæ huius exitū, legi enim & expertus ſum, concupiſcibilem apa-petum infinitum eſſe, niſi ratione comprimat, id tam pridem uideo reſciſſe. Quod ſi flo-renti feceram ætate, quid nunc reris? Nempe ſenilis auaritia ſtulta eſt, nec minus ideo, quod quotidiana ſit, imō contrā quō cōmunior, eō ſtultior. Nam quid oro dementius, quā de-creſcente uia, augere uelle uaticum? Cumq; inter longum ſecurus inceſſeris, in conſpectu hoſpitij trepidare? Scribe ergo aliquid quæſo, & ſi non magni lucri, at magni gaudiij. Scribe te ſoſpitem, & mei memorem ſatis eſt, quā uis auaritæ nihil ſatis ſit, amicitæ ſatis eſt, inco-lumitas atq; proſperitas amici. Scribe quid de te ipſo ſtatuas, an in turpi exilio illo mori, an florentiſſimam tandem in patriam reuertī. Scribe denique quicquid uis, modō aliquid ſcri-bas, & ſigna notæ manus aſpiciens, te uiuentem ego ac ualentē ſciam. Credis fortale, quia res apud Pontificem ſegnius procedit, me uel pudore obrutum, uel mœrore. Abſit à me hæc tam lenta fragilitas, abſit à te hæc tam dura credulitas, maiora ſint oportet, quæ me ne dicam deiſciant, ſed moueant. Equidem audita promotionis eius fama, dixi mecum, hic uir tui a-mantem ſe dicere conſuevit, poſſes aliquid ſperare ſi eſſes illorum unus, qui undecunq; ap-parenti, ſpei cupidæ manum dant, hoc unum nihil ampli, donec ſuauiſſimā ipſius episto-lam accepi. Et qualem uix ab æqualibus meis expeterē, quæ quāuis & ſpei magnæ, & pol-licitationis multiplicis plena eſſet, non me tamē ulterius perpulit, quā ut ei per literas gra-tias agens, & penitēs nihil petens, totū ſuæ permitterem ſanctitati. An non ſatis, ſuperq; ſa-tis eſt mihi, qd Chriſtianorū Pater ad me primus ipſe ſic ſcripſerit, ut nemo melius ſcit, quā tu, qui literas Apoſtolicas dictaſti, in quibus ego, & ingenium tuum, & filij tui, qui meus eſt filius digitos recognoui, quasq; cum prædeceſſoris ſui literis, ut theſaurū ſeruo, & quotiens gloriari familiariter cū amicis uolo, illas & has ſimul pfero, & uide in quā, quid mihi ſcripſe-rint duo, & ex ordine uicarij. IESU CHRISTI. Si quid præterea me optare putas, falleris, uel ſi quid etiā indignari. Credo erga me pſam Pontificis uoluntatem, neq; ego in communi-bus etiā amicitijs aliud quæro, nam qui utilitatē ſolā ex amicis quærūt, ſceneratores ami-citiæ, non cultores ſunt. Vt mutata ſit uolūtas, quodq; in rebus ferē omnibus accidit, ſtando

Rerum Senilium, Lib. XIII.

927

*infallibilis
Lapa*

stando refrigeris, quid mirari habeam, uel irasci? Non sum humanarum adeo inexpertus re-
ram, an non pontifex homo est, an non ore Dauidico spiritus sanctus ait: Omnis homo
mendax: nec ullus excipitur. An non tunc mentitus est Pontificum omnium princeps Pe-
trus, quando cum iuramento negauit, quia non noui hominem? An Pontifici huic nostro
non licet, uel dixisse olim, quod in animo non habebat, uel nunc nolle quod uoluit? Neu-
trum tamen credo. Sed habeo ibi ego, habet & ueritas aduersarios magnos, qui toto nisu e-
molumentis & honoribus meis obstant. Quis scirent quanti eos facio, quantoq; mihi est
melius cum mediocritate mea, quam eis cum omni eorum pompa atque inani magnitudi-
ne, definirent forsitan aduersari, uel fortassis in aidi & stionulis agitati, multo etiam aduer-
sarentur ardentius, quantum mihi à bonis, & insignibus uiris honoris impenditur, mihi (in-
quam). Nam quod sibi fieri putant, non fit eis, sed eorum insulis, phalerisq;, & quam multi
sunt, qui eos uenerando despiciunt, & oderunt. Et quid, quæso opes inopes, cum omnibus
earum curis ac uoluptatibus? Quid honores in glorijs, & uentosi cum omnibus insulis one-
rosis ac ri dicuntur, quibus stulti tument ac superbiunt, & sibi placent cum his ipsis & Deo di-
spiceant & mundo? Quid hæc (inquam) in hora ista nouissima infelicem animam adiuua-
bunt, aut illud cibatum diu corpus, opiparè futurum mox uermium uilem cibum uisu hor-
ridum, odore autem importunum, horam quidem illam serò uenturam sibi fingunt? Nam
uenturam sciunt utiq;. Illa uerò magnæ illorum parti, propter senium iuxta est propter im-
becillitatem mortalium, & uite breuitatem, & uarietate casuum omnibus propè est, & longè
esse non potest. Hoc est sane ne quid tibi contra amicitie legem celem, hoc est, unde tibi
irascere, si liceret, quod horum metu ac stupore obmutuisti mecum, ita quod mihi in ani-
mum, nunquam uenisset, ut crederem, hostes meos quod murice uestiuntur ualde suspicio,
quos ego ob id ipsum ualde despicio, ab adolescentia spreto maximus ignauorum diui-
tan. Paras ne quos spreuerim iuuenis senex mirer? Contrà est, multa quæ mirabar iuuenis
senex sperno, & ut spernere incipies, mox ut te raptanti cupiditati indomitæ frena subtrin-
xeris, parce oro. Indignatio loquitur non ego. Quid enim in cæno illo fœdissimo, iam di-
ues & iam senex hæreas miror, quo tibi proficiscendi auctor fui, suadente rei familiaris an-
gustia, & ætate inde causis cellantibus tibi digrediendi auctor sum? Nam ut ait Anneus.
Quis exitus erit? Quid expectas donec desinas habere quod cupias? Nunquam erit tem-
pus, lege quæ sequatur. Et tibi non alteri dici puta Lucilio loquebatur: tibi loquitur: imò
omnibus eodem morbo animi laborantibus. Epistola est, nisi me memoria frustratur XI X.
dixi ego quod debui, facies tu quod uoles, dum memineris quod nitens Florentia te expec-
tat, olens te iam fastidit Auinio, ubi mori malis elige, & quicquid elegeris zelum meum
boni consule, amor & pauor loqui cogunt, alioquin non soleo mihi officium reprehensio-
ris, aut consulis assumere. Satis in me habeo quod reprehendam. Ut uerò iam tandem,
hanc & mihi, & tibi, ut arbitror in amcenam materiam relinquamus, illud ad summam meo
iure postulo, ne amplius quam nolo, quamq; expedit penes Pontificem sollicitus sis mei,
nilam mihi polle esse molestius, committe rem ipsam uoluntati suæ, & fortunæ meæ, imò
diuinæ dispositioni cuncta committo, & quoniam nondum satis notus uideor, cui esse no-
tissimus arbitrabar, bona fide omnes tibi latebras mei cordis aperiam. Scito igitur & com-
pitum habeo, nihil magis me magnis operibus gauisurum, quam honesta paupertas ani-
mam quæret, hunc mediocritas non quietabit? Ea uero mihi semper affuit, unde usque
ad hoc tempus sat liberaliter uixi, ita nulli unquam inuiderim, cum multi mihi semper inui-
derint, aliquantoq; magis uereor, ne mihi si accesserint opes, obstantq;, quam quod prosint
spero, & hoc mecum ipse recogitans, quod epistola ad te superiore dixeram, ut si Deus no-
men meum ad memoriam Pontificis reuocasset, de me disponderet, ut uideretur, immuto, &
quod ad hoc attinet, oro, ne reuocet, atque ita sentio utilius mihi multo esse, quod paupe-
rior sim, quam quod ditior. Et qui mihi aduersantur, & si lædere cogitent, prosunt tamen
atque hostilibus animis, rebus ipsis mecum sentiunt. Tu uerò quasi spe magna deiectus, &
magno prælio uictus taces, quia me scilicet, diuitem non fecisti, imò uerò assurge animo, &
aude contemnere opes, ut Maro ait, non tantum pro te, sed pro amicis etiam, & si quis fortè
meditare uellet obnitere, & ingenti nisu obsta. Ego nunc Pontifici nihil scribo, ne illum in
memoriam mei, suæq; promissionis reuocem. In quam si per se ipsum fortè redierit, animū
illi meum, quem iam puto nosse incipis clarè dic, ut intelligat, quanto felicior Anacharsis
Flanone, Diogenes Alexandro. Neq; uerò tam horum exemplis inniti uelim, quam con-
tinentissimi Xenocratis, qui de quinquaginta talentis, quæ sibi inde miserat Alexander, ne-
dum regij spernere uideretur, ac nuncios contristaret, triginta minas tantum, magni mu-
neris, exiguam partem coepit, hunc sequar, ex omnibus quidem, quæ mihi Pontifex Roma-
nus,

nus, aut dare uellet, aut posset, literas suas quibus ualde meum nomen honestauit & insertam literis Benedictionem Apostolicā, amplector ac teneo, aliud penitus nihil uolo. Quid ergo, durus ne adeo es, dicat aliquis, ut nihil uelis? Ego uero bonum omne, seu illud publicum, seu priuatum uolo & cupio, hoc expresso, horum me, nihil quæ bona uulgus appellat, inter bona numerare, quamuis & delectabilia uideantur, & sint sæpè humanis uilibus opportuna, sæpè uerò pestifera & funesta. Quid cupiam ergo si quaritur, bonum illud cupio, quod semper est bonum, neque in malum flecti unquam potest, uenit in animum mihi, nunc ut ipse tecum uerbum meum repetam, quod ad illum, qui me in magnam mutandi sæculi spem erexit, foelicissimè recordationis Urbanum V. scripsi olim, opto ut bene eant res humanæ, ut quas in statu pelsimo uiuens uidi, in optimo moriens relinquam. Ille quidem abiit, & quod mæstus dico, nobile inceptum, iniquissima susurronum persuasione destituit, ut daret intelligi, non magna aggredi, sed perseuerare difficile. Abiit (inquam) & mox obiit, & nescio quid de illis suspicer, nec solus ego, sed mundus, qui illius ad reditum prouum animum metuebant, quibusq; propostum est, CHRISTI ecclesiam quoad possint in exilio detinere. Ille quidem diuticule si mansisset, in hac uita, diu enim nullus hic permanet, habuisset haud dubiè, quæ iam cœpta erat epistolam meam nouam, in qua quid mihi de eius habitu uideretur, magna, parui hominis libertate legisset expressum. Et si prima, in qua illum acribus uerbis increpueram, quod commissam sibi Petri sedem in illo fixisset ergastulo, libenter legit, remisisset ad me literis, copiosè admodum laudauit, quod mihi certissimum benè institutæ mentis iudicium fuit, hanc ut puto, multo etiam laudasset uberius, tanto enim acrioribus reprehensionum aculeis accingebar, quanto grauior culpa est, clara principia deferentis, quam non incipientis, uerum ille, ut dixi, inter medios apparatus thalami huius euasit, seq; ipsum, de uotis insultibus festinata morte subduxit. Ego autem putas ne optare desierim, ut bene eant res humanæ? Non optare, ædè pol, desij, sed sperare. Ille enim mihi uir unus aptissimus uidebatur, efficere quod optabam, quem nec ignorantia, nec ignorantie soror inexperientia excæcasse, nec delitiæ infames, affectusque forminei enervasse debuerant, ut ad eum ipsum scripsi latius. Fuit ille uerè uir optimus, & ad omne bonum opus si sinceretur expeditissimus, sed magna, raraq; res est ualde, perseuerantia generosi propositi, inter tot subdola, & uafra consilia tot uoces dissonas, tot aduersos flatus stabilem se tenere, quid est aliud, quàm contra uentum nauigare foeliciter, quod ab uno homine præstari posse difficile, seu uerius impossibile factum est, fit quidem illud internum multorum auxilio, multoq; remigum sudore, qui illi quem nomino nulli erant. Omnes in contrarium nitebantur, omnes uentum sequi, omnes ire in scopulos, & in naufragium cupiebant, quid unus ille, tot inter aduersantia potuisset? Sed quid loquor? Penè ipse dirimere alienam culpam, labor potuisset, ille omnia cunctis licet oblustantibus, si plenè uoluisset, uoluit quidè non inficior, sed lentius quam tantæ rei pondus exigebat. Flecti itaq; se siuit pelsimè in partem, & ut malis hominibus placeret CHRISTO displicuit & Petro, bonisq; omnibus, & quibus hominibus, Deus bone, uoluit placere? Nempe his, qui & sibi displicebant, & quibus ipse utiq; non placebat, naturali inter uirtutem, uitiumq; odio ô foelix, si contemptis, & quod maxime suum erat auctoritate cōpreffis, suauioribus imperijs, generoso principio inhaesisset, æternum inter clarissimos numerandus, si ut quod flebiliter nuper scripsi, flebilius nunc rescribam, ipsa in morte, quæ proxima, imò contigua illi erat, quod ita esse scire debuerat, quia cum in omni ætate, de morte non cogitare. Stultitia magna sit, tum in senectute dementia atque infania summa est, ipsa, inquam, in morte grabatulus suum ante aram Petri Apostoli, cuius hospes erat, ac successor ferri iubens, ibi tranquillā, & bonæ uoluntatis animam emisisset, Deum, hominesq; testatus, si unquā inde discessum esset, non suam culpā, sed eorū fore, qui tam turpis fugæ inuenirentur auctores. Nesciuit hoc agere, nequitie, ut est dictū uoluit, utiq; enim & poterat, & sciebat. Sic culpas multorum infamium in se uertit, quorum consilio quod bene egerat malè euerit. Remitte illi, misericors IESU CHRISTE hanc animi mollietiem, atq; fragilitatem, & hanc, & alias culpas omnes, & delicta iuuentutis eius, & ignorantiam hanc senilem, ne memineris, quia ut nunc sunt homines, uir meo quidem iudicio bonus fuit. Ego illum oculis, quod meminerim, nunquam uidi, & si à prædecessore suo missus, sæpè Mediolanū fuerit, dum ibi agebam, sed nec dominorū curias, nec loca publica frequēans, intra claustrū Beatissimi hospitis mei Ambrosij me tenebam, animo aut eum uidi, & diligentissimè contēplatus sum, & ut apud nos auditum est sanctitatis eius fama, nunc maxime celebratur, & miraculis claret, quod nulli ex prædecessoribus suis, his nouissimis accidit. Nihilominus tamen adhuc sancto illi uiro detrahatur, ab his ipsis, unde me solor, quib. ego peccator, ut dixi, nō nisi propter uerit

ueri odium, odiosus sum, ille autem, dictū mirum, ob hoc solum, quod Romanos Cardinales discipulos, & errantes, Romam, hoc est, in domum propriam reduxit, & reducturus iterū timebatur, Cardinalibus ipsis, non ut reor omnibus, sed omnium pessimis odio erit aeterno, quod nihil est aliud, quā si cæcus pia manu, fouea educatus, ancipiti, suæq; domus ad hostium directus, perpetuū directorem suum oderit. Itaq; quem aliter nequeunt, linguis feriunt uiperis. Sed eorum uirus faucibus impijs inhæret, ipsi autem quem feriūt, hoc nō nocent, utinam non plus alio nocuissent, sed nec alio nocuerunt, uirum optimum, pessimorū collegio excludentes, quo nihil illi gratius agere poterant, nihil acceptius. Nullum est enim ferē grauius supplicium, quam inter dissimiles moribus conuersari. Fœlix ille nunc igitur & securus, quos præsentēs spreuit, eorum ex alto maledicta contemnit, nulla enim tam clara uirtus unquam fuit, quæ detractoribus careret, & CHRIS TVS ipse detractores habuit, & Maria, quid sperare queant alij? Redeo aut ad inceptum. Si igitur, quando ille spem meam maxime tunc florentem, sic repente destituit, neq; de hoc Pontificibus nostris, aut principibus cura est, Deus ipse hanc mihi, qui potest, restitueret ut in statu bono, seu saltem tolerabili relinquerem res humanas, quam putas lætus morerer? Potest ille quidem omnia, sed hoc uinum peccatis nostris offensum, puto nolit, & merito. Certē dum ad iuuentutē nostrī temporis, & animæ uitij, & corporis habitu deformatam respicio, siquid bonæ spei esset obijcio. Fuit quidem hæc nostra ætas incipiens, & si non bona, quæ utrunq; tamen ferri posset, post medium in omne dedecus atq; flagitium prolapsa, uisa est nobis ad fundum miseriæ peruenisse. Quid uis dicam, huius finis initium est, sequentis tam nulli honesto studio dedita, totq; probris ac uanitatibus obruta, ut quantum fuerat, est, flore conijcitur, nostram excusatura uideatur acuatē, meq; poeniteat, pudeatq; uiuendo, in hoc tempus incidisse, quo hæc uideam, quæ utinam non uiderem, sed aut tempore ab his semotus, aut loco, uel ante hos triginta annos obijissem, uel apud Seres, siue Indos hoc uitæ studium peregissem. Ut uerō iam tandem omittam magnificē loqui, ut sim ipse perusicus, ego quidem cū præsentis sæculis tadio ingenti, nec futuri melioris ulla spe senesco, & ualde indies ad terminum appropinquo, ita ut competū habere uidear, rem differri non posse, hoc mihi ætas ipsa iam suadet, & turba ægritudinum persuadet, quibus hoc tempore præter solitum obsideor & oppugnor. Quidni autem cupiam dissolui, & si cœlitus datur, esse CHRIS TO, cum ubilibet modo nō apud inferos esse optem, ut hinc abeam, & de publico hætenus, priuatū uerō quod optabam bonum erat, quies animi, quam mihi Pontifex ille sanctissimus, non tantum pontificaliter, sed paternē per literas spondebat, ac nuncios, præstitissetq; non dubito, quod in se erat, quāuis illam præstare non sit hominis, sed Dei: ab eo igitur illam peto. Et tu edoctus ad plenum, qui pro amico metuas, & quid optes, nihil unquam pro me hominem roges, sed CHRIS TVM ora, obsecro, ut qui mundi statum qualem cupiebam uidere amplius non spero, miserabilis animæ meæ statum, sic compositum & tranquillū uideam, ut securus ac lætus, ad ueram uitam, ex hac morte digrediar. Vale fœlix, inter colles Euganeos, ubi nunc habito, nisi me bella pepulerint. IIII. Cal. Iulias.

FRAN. PETRARCHA IOANNI DE DONDIS PATAVINO, S. Epist. XIII.

EX mea sospitate te gaudium, & honestam uoluptatem percipere, uir optime, nec nō uim mihi, nec dubium est, nec hinc tamen æquo amplius gaudeas, mea hæc sospitas nō solida, sed inanis, æ tremula, & infirma est, sicut omnium mortalium, sed mea ante omnes, dum sanissimus uideor, subito nescio quidem, unde, uel naturæ, uel fortune meæ insidiæ erumpunt, quam obrem non ante me sospitem arbitror, quā omnibus uitæ malis excessero, quod utinam citō sit, modō CHRISTO propitio egressurus sim, his tamen in malis, hoc saltem boni est, quod de omnibus Deo gratias ago benedictus ipse, qui hunc mihi animum præstat, & licet magis de statu alio gauderem, iste tamen fortassis est melior. Non semper aut amara obsunt, aut prosunt, dulcia. Quod quidem scribis, in eo te conuictō refici solere, atque ideo absentiam ægrē ferre, non miror. Est hæc propria & perpetua uis amoris, at quod addis, & perfici, hoc non mirari fateor, non possum. Quomodo perficiat imperfectus, tu uideris qui dixisti. Sed est hic quoque, non inhonestus error amantium, ut tibi quem diligunt, qualem cupiunt, talem fingant, ut cunq; se res habeat, tua hæc opinione gaudeo, & exulto, ac repeto, quod olim Solitariam uitam scribens, tunc Cauallicensi Episcopo Philippo me dixisse memini. Siquidem in hoc erras, gaudeo, neque hunc errorem excidere tibi unquam posse uelim, gloriosum mihi, tibi delectabilem, damnosum nulli, & hæc hætenus. Quod ego autem uice uersa tua gaudeam sospitate, ne dici quidem opus est, eoq; magis, quō ex urbe nobis rure degentibus, indies grauiora nunciantur. Grati-
tor

tior est enim inter labores requies, inter pericula securitas, inter aduersa prosperitas. Vale
Arquade V. Cal. Septembris.

FRAN. PETRARCHA IOANNI DE DONDIS PATAVINO, S. Epist. XV.

Incolumitas tua gaudium meum est, tædia autem & tuorum languores ac funera, uulnera animi mei sunt, sed non eges monitis, humana omnia humanitatis ferre hominem oportet, ad hæc nati sumus. Quæ de imperfectione mortalium scribis, planè approbo. Nihil est uerius, at quod addis, te ex me, & si non perfectionem ullam, ultimam quæ est paucorum, seu nullorum hominum perfectum, tantum non exiguum sentire, atque ideo meæ te audium præsentia. Gaudeo hercle, si sic est, si nimis dixi pridem, & repeto gaudio, sic uideri, plura scriberẽ. Sed ipse mox adero. Vale mei memor Arquade III. Cal. Nouemb.

FRAN. PETRARCHA CASPARO VERONENSI, S. Epist. XVI.

CVra tua de me, & sollicitudo, & metus amoris comites non sunt res nouæ, nec incognita, uerum olim non mihi soli, sed omnibus quoque notissimæ, quas nunc tamen tuis efficacissimis literis recognoui, agerem gratias, nisi quod unum sumus, et nemo sibi ipsi gratias agit. Ego ad ciuitatē redij, iam tertius dies est, & familiolam meam rure dimissam, hodie uel ad tardius cras expecto, libellos quos ibi habui, mecum abstuli, domum & reliqua conseruabit CHRISTVS qui sollicitus est mei, quicquid à pueritia, imò ab utero matris meæ licet indignum, & immeritum, me custodit, quæ si tamen omnino destinata esset incendio, fiat uoluntas Dei, mihi de cætero satis est, sepulchrum domus ultima. Nam quod amor dicat, & tu scribis, de inscribendo nomen meum, ipso domus in limine, prius magis, quàm accommodatum est rebus atque temporibus, Studio fori nomina Mars. Non curat, non est amice nomen meum, ut tibi sic alijs charum, uerendumque. Neque ego me tanti facio, ut ne dicam bello, sed ne pace quidem nomen meum multum mihi profuturum sperem. Totum igitur Deo committitur, ut prædixi, qui rore pacifico, odij hostilis ardorem, uel lenire, uel extinguere potens est, unum & si ualde properem siluisse noluerim, si quidem hac tua tanta tam trepida sollicitudine effecisti, quod impossibile iudicabam, ut plus etiam quàm soleo, Casparum meum amem. Vale & pro me Deum ora, Pataui XV. Cal. Decemb.

FRAN. PETRARCHA CASPARO VERONENSI, S. Epist. XVII.

De statu belli.

Literulam tuam non absimilem sororum legi, plenam solliciti amoris ac timoris, gratum habeo ut debeo. Noli tamen te in talibus animo laborare, & generosas occupationes tuas interrumpere, familia illa mea, cui magis longè, quàm mihi metuebam, inter ipsa tonitrua Martis euasit, & hic Deo gratias mecum est. Non enim tibi nunc aliud scripturus, sed ut literulæ modum impleam, subit animum, res noua quidem, & ex parte ridicula, stulti scilicet cuiusdam minime stultum dictum, his inferere. Dum quodam tempore, magni motus inter Florentinos ac Pisanos exarsissent, qui peccatis utrorumque crebri nimis ac penè anniuersarij nobis sunt, iamque exercitus Florentinus, portis egrederetur, stultus quidam, qui per urbem nudus ibat, specie rerum motus inquisiuit, & quid rei esset? Respondit à proximo quoddam fuit. An ignoras fatue, contra Pisanos bellum esse susceptum? Ad hæc stultus. An non (inquit) belli huius pax erit? Quomodo, ait is qui loquebatur, pacem cogitas, o demens, nunc maxime bellum incipit. Quæro tamen, inquit stultus: An non belli huius aliquando pax futura sit? Atqui ait alter, nullum bellum sempiternum est, erit utique pax quandoque, sed nunc bellum est. An non igitur, ait stultus, satius esset nunc pacem facere antequàm inciperet bellum, uel procederet? Quid uis dicam? Nisi quod si dici liceret, ille mihi hoc uerbo stultus sapiens fuisse uideretur, quod nunc utinam hi nostri bellatores acrius libarent, esset forte uel non coeptum, uel finitum bellum, antequàm damnis minus & bellicis calamitatibus premeremur, post quas, utique pax futura est. Bona illa quidē licet fera, quæ tempestiua esset optima, uerum aures sanis consilijs clausæ sunt, utque ait ille, proficitur bello, imò deficitur, infanitur, peccata hominum perfectio omnium causæ sunt malorum, hæc ha-genus de euentu uidebimus, & expectabimus coelestis Domini uoluntatem. Vale Pataui X. Cal. Decembris.

FRAN.

FRANCIS CI PETRAR-

CHAE V C EPISTOLARVM

DE REBVS SENILI.

B V S,

LIBER XIII.

FRAN. PETRARCHA FRANCISCO CARRARIENSI.

Epist. I.

Humana mirabilia non esse.

RAVITER affectum, & penè me tædio rerum præsentium cor-
sopitū, una tua uir inclyte & breuissima, & simul doctissima uox
exciuit. Ea uerò fuit huiuscemodi. Quæ in mundo fiunt, seu con-
tingunt omnia, seu bona illa, seu mala sint, & mirari te, & non mi-
rari. Idèq; te mihi ceu talium cognitori, uerbis utor tuis, ac magi-
stro, rei huius iudicium relinquere. Ego in his ingenium tuum o-
lim mihi notissimū recognosco, & generosi ænigmati uim per-
pendo, simile quiddam habentis Heraclito. Ille enim ait. In idem
flumen bis descendimus, & non descendimus. Tu autē rem ean-
dem, & mirari te dicis, & non mirari. Contraria hæc uidentur, sed

non sunt, utriq; suæ sunt causæ, ut & miretur sapiens, & nō mire-
tur, neutrumq; mirabile sic habendum. Fuit aliquando, qui quæreret. Si est Deus unde ma-
lum? Si autem non est Deus, unde bonum? Perplexæ illi forsā interrogatio, nobis & omni-
bus qui nō in totum desipiunt, Deum esse nulla prorsus est dubitatio, quamuis insipiens
in corde suo dixerit, non est Deus, de hoc ipso tamen Deo non solum innumerabiles exteræ
nationes, sed quod dolendum est magis, multi etiam ex nostris, seu ignorantia, seu superbia
malè sentiunt ac senserunt, de quo quidem non modò Christianæ religionis Theologi, sed
paganæ & iam superstitionis Philosophi quæsti sunt, immeritò illi quidem, non enim in uno
erant, aut in altero, sed quicquid loquuntur, aut sentiunt error est, cum Deos celebrent non
Deum, sed ne longius eam à proposito, quicquid usquam boni est, ab hoc uno Deo esse nō
ambigitur. Quicquid autem mali uel à suggestu demonū, uel à peruersitate hominum, qui
libero creati arbitrio, ad deteriora uoluntariè inclinantur. Cū igitur aut insignis pietas, aut
charitas, aut fides in homine cernitur, est fateor, quod miretis. Cur quæso? Nili propter exi-
miam raritatem, multa enim mirabilia raritas fecit, quod natura non fecerat, raros autem bo-
nos ait Satyricus poëta, & numero uix septem esse confirmat, quos ad unū regius propheta
restringit. Sed sequamur communia, certè quocunq; sint boni, paucissimos esse nemo est
qui nesciat, hoc est, admirandī causa, de qua Satyricus idem ait

Nunc si depositum non inficitur amicus.

Sireddet ueterem cum tota æruginē follem: prodigiosa fides, & tu scis digna libellis: Quæq;
coronata lustrari debeat agna: Et quæ in hanc sententiā sequuntur. Contrà uerò, dum cœ-
peris cogitare uirtutem omnem non ab alio esse, quàm ab illo, qui est dominus uirtutum,
non miraberis ab eodem, qui potest omnia, & uult bona, non in animam modò rationalem,
sed in animal brutum, aut saxum insensibile infundi potuisse, uirtutem, quam prima facie
mirabar. Ex diuerso autem si quando filius in patrem, frater in fratrem, uxor in uirum, ser-
uus in dominum, in benefactorem suum aliquis beneficij oblitus insurgat, gratitudine ac
pietate calcatis, quis nō & doleat, & miretur, quod malorū tanto est maior numerus, quàm
bonorum? At cū ad rei causam de qua dixi, & multò maxime ad consuetudinem quoti-
dianam, sese animus reflexerit, illicò desinet admirari, quis enim miretur, quod in oculis ha-
bet semper, cuiusq; contrarium, quasi nunquam uidet, hunc sensum, mi Domine, è tuo bre-
uiloquio mei, breuitas intellectus elicit, si rectum, hoc est, si tuum benè quidem, si minus
tuum, ex te libenter audiam & tenebo. Te autem hortor atque obsecro, ut quod magnitu-
dinem ac sapientiam tuam decet, humanum nihil admirans, sed uirtute inferiora ducens o-
mnia, speiq; anchoram in CHRISTO & misericordia sua figens, aduersus hos tuum sangui-
nem, tam cupidè sitientes, uigili animo excubes & intento. Sisq; ad omnia imperterritus &
inuictus, nihil metuens, omnia tamen circumspectans & cauens, nec passim omnib. qui tibi
arident,

arident, sed tuorum probatissimæ fidei te committens, difficilis fateor discretio, puros animos, fucatosq; discernere, sed multū de ingenio tuo fido, deq; tua rerum experientia, in qua nulli cedis. Super omnia autem spero de custodia IESV CHRISTI, de quo scriptum est. Si iniquitatem aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus: quod uerbum si diligenter excuteretur, hos tibi sine ulla iusta causa perniciem molientes, multum terræ debuerat, sed bene habet, & tu saluus, & prima coniurationis cuspis effracta est, tot iam insidijs patefactis, de reliquo, & illi segiores ad insidiandum, & tu eris instructor ad cauendū, & CHRISTVS ipse ab initio, custos tuus, non te destituet in finem. Si enim in coniuratione pari, scribit Valerius uigilasse oculos deorum, pro salute Tyberij, & si Marcus Antoninus ille doctissimus principum, in periculo simili, uxorem suam Faustina, dum per literas solaretur, ita de mendacibus Deis scripsit. Esto igitur secunda, Dii meruentur, dijs pietas mea cordi est, quid tu de uero Deo, & dicere potes, & sperare? Illi ego quantuscunq; peccator, teq; tuamq; uitam ac salutem suppliciter recomendo, optarem præter preces ac uota posse tibi aliquid præstare, uel auxilij, uel consilij salutaris: Nil libentius unquam feci.

FRAN. PETRARCHA STEPHANO COLUMNÆ, S.

Epist. II.

De libris Agapiti Columnensis.

Multas tibi literulas his temporibus scripsi, nec ullius merui responsum, miror, non propter scribentem quidem, neque propter scripturam, sed propter materiam, de qua scriptæ erant, de te scilicet tuis, meisq; uti consanguineis Dominis meis, neq; enim obstat ætas tenera, radicato altius amoris atq; honori. Erunt semper mei domini, mei q; simul erunt filij, quicunq; ex illa radice prodierint, quam dilexi, & diligam, non illum mihi mors amorē, non læthei gurgitis unda præripit. Sunt ut scis penes me libri, olim claræ memoriæ Agapiti senioris de Columna, nūc adolescentium nostrorum, ego quidem hoc biennio, ter aut quater cum morte luctatus sum, quæ si me strauisset, poterant facile libri illi perdi, non sine illorum iuuenum detrimento insigni, & mei animi dolore, & quotiens tibi, quotiens eorum clarissimæ genitrici scripsi, ut me hoc fasce leuaretis, uos responsis, aut nullis, aut perplexis adeo rem traxistis, ut denuo cogar ad calamum, teq; per omnes coelicalas obtester, ut quā primum hac me graui sarcina expedias. Certè si nunc prodigiosum est, depositum non negare, ut Satyrico uidetur, quantò est prodigiosius, nolle illud accipere, & orantem ut recipiatur non audire, crede mihi, si ut iuris ciuilibus, & canonici sunt, sic Ciceronis, & Varronis libri essent, fortè non totiens te rogarem. Proinde tu ut uisum erit, ego quāuis rerum fessus, & fidem, & quam potero diligentiam adhibebo, si per suos steterit, quos res tangit, quicquid euenerit sine culpa sum. Ipsa me ueritas, & hæc excuset epistola, ad quam ut rescribas obsecro, & si quis tibi mei amor unquam fuit, si qua tibi supere est nostrorum memoria defunctorum, qui in cælo semper ut spero, certè adhuc in memoria mea uiuunt. Patere, quæso, imò fac ut deinceps alijs de rebus, quā familiaribus tecum loquar. Viue nostri memor & uale.

FRAN. PETRARCHA STEPHANO COLUMNÆ, S.

Epist. III.

Scribis inter multa, quibus uel seorsum literis, uel ipsa nuncij tui uocem respondeo, Pont. Max. meam optare præsentiam, neq; ad laborem meū, neq; ad usum suum, sed ad hoc unum, sicut ait, ut mei præsentia suam curiam honestet, optarem & ego fateor primum talis esse, ex quo id meritò speraretur, id enim uerò quò minus sum, eò maior in me est dignatio tanti patris. Secundum uerò, ut ex his locis, meam præsentiam optaret, in quibus ego peccator, & nisi fallit opinio CHRISTVS & Petrus suam optant, ire enim si nequitem, terri niterer, ut Urbano uocante dudum feci, quamuis possibilitas, piæ tunc defuerit uoluntati, fortasse ideo ne Pontificem ipsum miserabile illud, ad ergastulum redeuntem, quod auribus moestus audiui, oculis moestissimus uiderem. Quid nunc sanè tanto respondeam uocatori? Et quid putas, & si inuisum ad locum, amabilem tamē ad dominum, prono saltem animo, uenirem nisi in me senectus simul, & morborum exercitus, conspirassent, quibus obsessus, uix proximam ad Ecclesiam proficisci queo, de ipso enim, quamuis nihil meritis, multum spero, plurima quidem habeo suæ charitatis indicia, nominatim uerba illa mirrissima, quibus præter alia missa sæpè, per nuncios ipse mecum præfens Ticini usus est, dum prædecesorem suum sequens Romam peteret. Caterum is mei nunc corporis status est, ut uenire nullo possim modo, quinimò si ibi essem, non usui sibi esse, sed labori, expediret enim inter cætera mihi, de Medicis prouideri: locor tecum, uir optime, Medicis enim nunquam credidi, nec credam quidem. Vale Arqua de Cal. Degembris.

Scripsisti mihi quo latius de te nihil audire potueram, nec nunc illud metior, quod te magno mei uidendi desiderio teneri ais, ita quidē esse, imō aliter esse non posse certus sum, nota mihi fides tua, nota charitas, notus amor, non uerbis inanibus, aut arri-
 fit amicitiarum fragili caducarum uinculo, sed rerum infallibilibus argumentis ani-
 morum nexu ualido ac tenaci. Et quamuis hoc tuo desiderio delecter, ac gaudeam, mirū &
 penē incredibile, magis delector in impedimento. Quis unquā hoc audiuit, placere cui quā
 ualde unum aliquid, sed multo amplius placere contrarium. Sic est tamē, gaudeo, hercle,
 quod me cupias uidere, nam & ego te cupio, opto ut nos inuicem uideamus, etiā enim ani-
 mo tu me semper, ego te uideam, amicorum tamen conspectus & praesentia, & conuersatio
 habet aliquid uitae uoluptatis, imō uerō quā plurimum. In hoc enim planē cum Anneo
 sentio, in eo non aequē consentio quod ait, uenit ad nos ex his, quos amamus etiā absenti-
 bus gaudium, sed id leue & euanidum magis probo, quod idem alibi amicus, inquit, ani-
 mosidendus est, hic autē nunquam abest, quaecumq; uult quotidie uidet. Neq; enim maius
 priuilegium insani amoris, de quo scribitur:

absentem absens audiq; uidetq;

Quā honeste amicitiae debēt esse, nec nimis ē natura illud apud Senecā abiēti dicitur ami-
 co. Mecū stude, mecū coena, mecum ambula, quā illud apud Virgilium de amante:

Haerent infixi pectore uultus Verbaq;

Itaq; quod de absentium gaudio ille ait, potest id quidem uerum esse, in his qui imagines a-
 micorum leuiter sibi in animo depinxerunt. Nam qui eas ibi solido, quāsi de marmore in-
 sculperunt, his non leue & euanidum, sed firmum gaudium de amico, non solum paruo ter-
 ra spatio distante percipitur, sed de extincto etiā ac sepulto. Quod igitur me, quem mente
 conspicias, oculis sperare cupias gaudeo, ut dixi, at quod metus reuidendae urbis, cuius me
 nunc incolam non electio mea, sed necessitas incocta facit, hoc desiderium tuum frenet, ma-
 gis, magisq; gaudeo, & libentissimē te uisurus, te libentius non uideo, dum scilicet rei cau-
 sam nō rem ipsam cogito, ita ergo fac obsecro, nec te noster amor, ab hac sancta, & sobria in-
 tentione dimoueat, malo me non adeas, quam urbem simul adeas, & me non praesertim to-
 tum reperurus. Vix quicquā tanti pretij reperias, quod non adeundi periculo sapienter
 sperni possit, ac negligi:

Impiger extremos currit mercator ad indos,

Benē ais Flacce. Nempe inde ad nos, & gemmae, & aromata deuehuntur, longum iter, labor
 magnus, & periculum non paruum, sed ut mores hominum sunt, nihil arduum ducit auari-
 tia, nihil gula difficile, quod ut exprimeretur adiectum est:

Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

Hoc est, per tempestates ac scopulos, coeliq; intemperiem, & ardorē. Finge autem, & per
 ueros ignes illuc iter esse, & quae inde petuntur, ē medijs ignibus rapienda, nemo iam curret
 ad indos. At qui in urbibus nō solum ignis iste materialis, sed quod multo est grauius, mul-
 toq; funestius, inuisibiles animorum flammæ & incendia uitiorum omnium exstuant, &
 ad summam quot sunt urbes, totidem sunt sentinae libidinum ac scelerū officinae. Vbi enim
 quæso, nisi in urbibus uoluptates foedae habitant? Vbi lenocinia, & prostrata passim pudici-
 tia, calcata uerecundia, pulvis decor? Vbi demum stupra & adulteria, & incestus atque om-
 nis generis corruptelae? Vbi fraudes, ubi doli, simulatiq; contractus, & suppositi partus, &
 expoliti, & haereditas ad nutum composita testamēta, ubi iurta & rapinae? Vbi periuria, & pe-
 riculosa mendacia, & corrupti iudices, insidi notarii, falsi testes, interq; iustitiae patronos op-
 pressa iustitia? Vbi ad ultimum uana latitiae? Verus dolor? Vbi inanis gloria? Verum dede-
 cus? Vbi luxus & gula inexplabilis, & incocta pauperies, & sollicitas, operoseq; diuitiae, & uo-
 racissimum scēnus? Et pomparum strepitus? Vbi mons superbiarum, uallis formidiniū, pa-
 lūs libidinum, sylua negotiorum, & mare miserarum, & tempestates litium, & errorum nu-
 bes, & puteus odiorum, ubi imber asiduus lachrymarum, ubi ex æquo risus ac luctus inco-
 ditus, & querelae, & clamores, & contentiones, & iurgia amara, & mellitae, uenenosaeq; blan-
 diae, & susurri infames, & clandestini morsus, & studia partiū, sine fine flammantia, utq; o-
 mnia simul stringam, ubi uirtutum fuga, & imperium peccati omnis, ubi & patentes inimi-
 citiae, & occultae, & fraudū tendiculae, & insidiae capitales & ueneficia, & caedes, & quicquid
 mali homo in hominē molitur. Multa ecce nec dum omnia diximus. Qui haec, & quae sunt
 huiusmodi cernere expetit, uel audire, non longa est uia, proximam urbem petat, quaecumq;
 A A a illa sit,

illa sit, quamvis angusta, quamvis amplissima, & plena talium inueniet, & capācem, horum certe atq; omnium malorum fons est ciuitas, adeo quæ ad tutelam humani generis facta erat, ad eiusdem excidiū uersa est. Bene igitur facis & prudenter, qui illuc metuis reuerti, ubi nemo unquā peior factus habitauit. Vnde nemo unquā, nisi melior fidendus accessit, nemo non melior factus exulauit, iniquē illam suis ciuibus, tu ad alterā pertines ciuitatem, ture habita. Illa dulcis & innocua ac tranquilla, opportunaq; moribus tuis habitatio, ubi non uoluptati studeas, sed uirtuti, imò & uoluptati, sobriē ac modestē, nulla enim certior, nulla iucundior uoluptas, quā quæ de animi bonis innocētia ac uirtute percipitur. Illic habita ubi nō corpus, sed ingenium colas, imò & corpus, quod exundātia opprimitur, parsimonia ac frugalitate uegetatur. Deniq; ubi non mundo placeas sed Deo. Neq; quid de te cæci extra sentiant, & infani, sed quid conscientia tua intus, quid cœlestis desuper speculator attendas. In omni enim quod honestē, quod piē, quod sanctē, quod utiliter sis acturus, quantum fieri potest longius a uulgi consilijs, atq; opinionibus fugiendū, & ab illo aures, quasi à Sireniū cantibus, oculos nō aliter, quā à basilisco aliquo diuertendos censeo, hoc & tibi, & mihi, & omnibus eodē aspirantibus consiliū do. Et de his quidem, quoniam abundē in libris quos ad Philippum meū, magnum illum utiq; semper uirum, tūc tamen exiguum episcopū, nūc ingentē Romanæ Ecclesiæ dignitate, non moribus Cardinalem, scripsi, disseruisse uideor, nūc te ad illos remissile contētus ad instituta progredior. Delectauit me in epistolæ tuæ sine, dialogus ille, cū tuis hospitibus habitus, uitā tuā hanc mirantibus, uoluptariamq; laudantibus quid nī autem delectet ac placeat. Nihil sententiosius, nihil breuius, de quo quidem iuuat hic pauca decerpere, ut intelligas quid mihi sapiat sermo tuus, cuius iocosa & absissa breuitas, me in risum, librata ueritas in stuporē egit, dū unus ē grege illo, qui fœdi corporis turpissimæ parti neutri seruiunt, ridens quæsiuisset: Quid comederes. Respondisti panem & polentam, & poscenti potum ostendisti puteū. Præclare, nam quid aliud siquis illā roget. Natura ipsa respondeat, nec natura solum rerū prudentissima, seu naturæ consentiens, Anneus acer Stoicus, & uirilis sectæ, sed famosus ille patronus uoluptatis Epicurus. Panē (inquit) & aquam natura desiderat, nemo ad hæc pauper est, intra quæ quisquis desiderium suum clausit, cum ipso loue de fœlicitate cōtendat. Quid hic aliud dici possit, quā quod utriusq; me duces hac in parte cōcordes dicunt. Siquidem Epicurum Anneus in hoc sequitur, & Anneum Nepos, ubi ait:

Satis est populis, fluuijsq; , ceresq; :

Quod quidem ne uulgi uulneret palatum, sic intelligi uolo, ut Seneca idem alio quodā loco. Non est res iucunda (inquit) aqua & polēta, aut fructū panis hordeacei, sed summa uoluptas est, posse capere ex his etiam uoluptatem, & ad id se deduxisse, quod eripere nulla fortuna iniquitas possit. Et alibi: Non diues ille rex Pergamī, quin contrariū sensisset haud dubiē, sed pauper ille amicus Senecæ Attalus. Ad ueras (inquit) te conuertere diuitias, disce paruo esse contentus, & illam uocem magnus atq; animosus exclama, habeamus aquam, habeamus polentam, loui ipsi controuersiam de fœlicitate faciamus. Ad didisti autē responso, & olera interdum, & legumina, & lac bouis. Ex hoc rursum sobriē, quando & ipse Epicurus quantumlibet mollis auctor, defensorq; sententię, uixisse tamen exigui letus plantibus horri traditur, & Curius fortissimus dux Romanus, qui ualidissimam Italiæ gentem, qui ditissimum Græciæ regē uicit, ut de eo scriptum est, paruo quæ legerat hortu, ipse focis breuibus ponebat oluscula. Eadem ratio leguminum. Nempe quibus & Seuerum principem, inter tot delitias, & Pythagoram Philosophum carnem fugitantem, uti solitos acceperas. Eadem deniq; ratio lactis est, quod non hominum modò, sed bubalum manu pressum, Cæsari Augusto placuisse legimus. Quis omnino hominum cibum aspernetur, aut respuat, cuius mundi dominum, non dico patientem, sed appetentem audiat. Sed turpis gula tumidæ iunctæ superbix, rerum nobis omnium fastidiū fecit, nisi quas difficultas cōmendat aut pretiū, homo iners animal, & caducū, simulq; insolens, & petulcū, perstudiosus uoluptatū, & ciborū, cib. ipse mox uermium futurus, sed hinc quoq; progredior. Quem uerò non delectet tua illa responsio, dum quærentium ut carnes ederes, lupum te non esse dixisti, & hoc propriē. Adde autem nec leo, nec ursus, nec uultur, semiferumq; aliud, & immane animal. Edimus & nos quandoq; carnes, ut cæteri, sed nisi CHRIS T V S rex noster, & Deus noster, ut repetam, quod communem ad amicum nuper scripsi, non quidem gulæ obsequēs, certē nec necessitati suæ consulens, quāuis ut homo interdum efuriens, sitiensq;, sed nostre potius imbecillitati, quā tum ego arbitror, condescendens, his usus fuisse diceretur, auderem & ego cum Virgilio impiorum cibum appellare. Sic enim ait, illud ante louem, multorum malorum principē atq; errorum tempus aureum, describens, ante etiam sceptrum Dyctei regis, & ante

nus, ueri hostes sunt, & foemina ut in plurimis uerus est diabolus, hostis pacis, fons impietatis, materia iurgiorum, qua caruisse tranquillitas certa est. Proinde, quae te de coniuge perconatus est, non sat mihi uidetur tuum nolle propositum, neque satis intellexisse, quam male, quamque discorditer Philosophiae studium, coniugiumque cohabitent, quamobrem & hic quoque responsum tuum, iure quidem, & sententia, & breuitate laudabile, quo Orpheum te non esse dixisti. Nempe qui sic coniuge capiaris, ut cupide descendas in tartarum, operantem, ferat atque arbores sequerentur. Illuc unquam me hortante descenderes, uxores habent, qui muliebri sine fine, consortio & nocturnis amplexibus atque conuiuijs, uagituque infantium, & infomni negotio delectatur, eoque modo, maxime claritatem nominis, & perpetuitatem familiae moluntur, quo nihil incertius. Nos si dabitur, nostrum nomen non coniugio, sed ingenio, non filijs, sed libris, non foeminae, sed uirtutis auxilio propagamus, parum sibi parum Deo fidit, qui ad gratiam posteritatis, ac gloriam opem poscit uxoris, uxor enim & filios, & nepotes, fecunditate successuum, & curas tibi pariet & labores. Clarum nomen ac longaeuum, nisi ipse tibi pepereris, non habebis. Inter tot foemineos, hic uir est parvus. Quantum hodie Platonis, aut Aristotelis, quantum Homeri ac Virgilij nomen esset, si matrimonio illud ac sobole comparandum censuissent. Non sunt haec uirae ad gloriam, quae dicuntur, sed deuita & errores. Neque hac ad splendoris famae pergitur, sed saepe ad pericula, saepiusque ad decora, & ferè semper ad tædia, & certe periculorum atque dedecorum innumerabilia sunt exempla. Atridas interroga, Argiturumque augurem, & de nostris ducibus Africanum minorem, Magnumque Pompeium, & collegam eius Crassum & Agrippam, de principibus Iulii Caesarem, & Tyberium, & Seuerum. Duos inter mille duarum adulterio infames. Iulianum, & Domitianum cum sua Domitia, quae sibi nomine par fuit & moribus, atque ante omnes Claudium, qui inter Messallinas atque Agrippinas suas, hinc se foeda, & uulgata libidine inquinatum, hinc ueneno ancipiti attentatum, peremptumque fatebitur. Et omitto Marcum, & Arcturum reges, fabulasque Britannicas, ac Philippum Macedonem Alexandri patrem, falso creditum. Coetaneos quoque nostros fileo, ne ut uiuentibus assolet nimium mortis, platea, ut de his agere infinitae materiae uideantur, non sunt euoluenda uolumina, modò publicum egredere undique coniugum querelis, clamoribusque pulsaberis. Nominatim magnus horum testis est Socrates, nisi maior esset Hadrianus, & Augustus Maximus. Quid de filijs dicam, propter quos uxor optatur? Vtrumque cerè & uxorum, & natorum, quam sit anceps mercimonium dici nequit. Sed omisis quae infinita sunt, quia de uxoribus satis est, dictum, quòd ad natos attinet, pro summario regum gustu, testes prodeant Marcus Aurelius Antoninus, & quem proxime nominaui, Seuerus ipse Septimius. De quorum primo Iulius Capitolinus historicus, in hunc modum scribit: Et hic (inquit) sanè uir tantus, & talis, ac dijs uita, & morte coniunctus, filium Commodum dereliquit, qui si foelix fuisset, filium non reliquisset. De utroque simul Aelius Spartianus. Ventamus (inquit) ad genitos. Quid Marco foelicius fuisset, si Commodum non reliquisset haeredem? Quid Seuerò Septimio si Bassianum non genuisset? Sed quòd tendimus, atque ubi linquimus Ciceronem, cui soli, ut historicus idem ait, melius furerat literos non habere. Quod non sic accipio, ut soli sibi id melius fuerit, cum & idem de alijs dicunt, sic & de alijs atque alijs dici possit, sed ut sibi, hoc est solitario melius fuerit, incomitatum liberis, insuper & coniugio fuisse quod non fuit. Esset autem uel incognitus, uel infamis, nisi scribendo libros & legendo, quam ducendo uxorem, & gignendo filios, plus gloriae quae fuisset. Et ille quidem Marco suo (heu) totiens laudato turpi filio superstite, post fata ut quibusdam placuit, fuisse uidetur infelix. At quòd potuit uxoris molestias, opportuno diuortio declinauit, neque unquam induci quitiuit, ut experto semel ac dam nato iugo, iterum colla submitteret. Nobis sanè quibus remedium illud, & si necessarium esset adeptum erat, dum libertas praesens, & mille compedes ab initio prouidendo, Deo gratias, & prouisum fuit, ne in hos laqueos incideremus. Quod & te, uulgo licet aduersante, constanter fecisse haecenus, & me olim in multis iuueniliter uariarum, in hoc semper infirmum propositi, ad hanc aetatem peruenisse, gratulor seu consilio, seu fortunae nostrae. Haec tam multa de uxore dixerim, ut factum nostrum, quod saepe sapientibus displicuit, haec talem in parte nobis placeat. Duo etiam nunc supersunt, antequam te ocio tuo reddam, primum quòd ciuitatem liqueris admiranti, sollicitudines te, & curas, & tædia reliquisse dixisti, quid uerius poteras? Quid breuius? Addere licet & scelera, & illa omnia, quorum supra mentio est habita, uel quorum Dauid meminit in Psalmo: Iniquitatem & contradictionem, & laborem, & iniustitiam, & usuram, & dolum, ac post omnia inhumanitatem, & obliuionem rerum

nem rerum optimarum, atq; habitum pessimarum. Et quoniam hodierna die, Seneca teste, uti cœpimus, non curemus, nunc alium fatigare, is ergo quid ait. Inimica multorum est contentio, & confestim: Vtiq; (inquit) quo maior est populus, cui miscemur, hoc periculi plus est. Hinc de seipso loquens: Auarior (ait) redeo, ambitiosior, luxuriosior, imò uerò crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Et iterum cum se ab Attalo sua multa bona ac salubria didicisse dixisset, hoc addidit. Et deinde ad ciuitatis uitam reductus, ex bene cœptis pauca seruauit. Id si Seneca tali uiro tam forti, tam rigido, tam constanti accidit, quid fragilibus euenturum credimus? Pulchra prorsus & optanda doctis habitatio, ubi auaritia, ambitio, luxuria, ad extremum crudelitas, inhumanitasq; discuntur. Bona uerò & salutaria dediscuntur, amici tui, quod tam cupide urbem suam, admiran di ipsi, cum uulgo potius ac stupendi, qui in popinis ac balneis, in lupanaribus, & macello suam omnem potuere felicitatem, miserabili cecitate. Eadem ratio est admirationis alterius, quod uiuorum respuens consortia, tam libenter obsequijs, & familiaritate frueris mortuorum, hoc ille rerum nescius ridet, hoc sapiens liquis est laudet, ab his enim quos appellant uiuos, uix quicquam boni unquam, aut uerbo didiceris aut exemplo. Cōtra, uix à mortuis quicquam mali, bona autem multa quotidie, tum quia cœdiosisimi isti sunt, illi semper affabiles & modesti sunt, qui licet ipsi fortitadum in terris agerent, difficiles ac morosi essent, quod penitus euitare uix est nostræ fragilitatis, in eorum tamen sermonibus, quos scriptos reliquerunt, illorum flos ac fructus ingenij meus est, multis abundans, & honestis, & utilibus, & iucundis, cum interim de his nouitis, seu uiuentibus dicam uerius, spirantibus, seu defunctis dicam rectius sepultis, rei, speiq; bonæ nihil appareat. Quis ergo tam cæcus, & tam excors, ut inter ista non eligat, longā est ire per singula, sed hæc attingere libuit, ut nosse turam mihi sententiam probari, qua perlecta, dixi mecum uir hic rectum iter graditur, iamq; cum sene Terentiano in portu nauigat, dignus uirgi mores, morasq; urbium odisse. Vale.

FRAN. PETRARCHA GVLIELMO MARAMAVRO EQ. NEAPOLITANO, S. Epist. V.

Fecisti amice ut soles omnia, quod me rerum nuper apud Neapolim gestarum, tuis literis participē uoluisti, non enim tu illius animo meo iucundissimæ historię seriē descripsisti, aut pinxisti, quod ipsum ritē facerem, aut præclari scriptoris, aut egregij sit pictoris, sed quod celestis fuit ingenij, me præsentem rebus in medijs posuisti. Illa ego non legi, nec audiui, sed uidi, tecumq; omnibus interfui, rarum opus, & paucorū hominum, gratiam tibi habeo non mediocrem, illius nempe, si nescis filij mei, & gaudia, & honores mei sunt, illo bene agente, ac prosperante glorior & triumpho. Alma quidem Regina, morem suum tenuit, paruificum nihil agere didicit, proceres quoq; Parthenopei, quāuis interdum hac in parte, loqui aliter uisus sim, illum qui apud uos, nescio, an adhuc agi ludum tartareum perosus, cogitans, tamen nullam tam bene moratam ciuitatem, quæ non aliquid reprehensionē dignum habeat, pleno in reliquis ore laudandos, celebrandosq; se nunc offerunt, liberales semper ac munifici, & fideles amici. Quod ita esse Roma ipsa testabitur, quæ bello Punico secūdo afflictis imperij uiribus, ab omni fermē Italia derelicta, imò attrita quidem ab omnibus, & oppressa à Capuanis, ante alios uicinis nostris, de quibus optimē merebatur, pro quibus multa & magna bella gesserat prodita, & iniurias perpessa grauissimas, Neapolitanorum liberalitatem eximiam ac fidem, extremis suis sensu in rebus, unde & ego ueteribus, & nouis argumentis inducor, ut censeam qui Parthenopen nouit, & non amat, aut non nosse, aut non amare uirtutem. Fecerunt bene igitur nobilissimi Ciues, & quod soliti sunt, qui generosum & egregium adolescentem, ad omne bonum opus aptissimum, & ab alio licet Italico orbe uenientem, alumnamq; simul suam, apud eos reor ortam, nutritaq; dum præclaro coniugio unirentur, honoribus ut tu scribis concelebrauere magnificis, uno actu sibi morē solitū possidētes, bene meritis honorē debitū exhibētes, de his hæcenus. Status mei historia, quam exposcis longiuscula est, ideoq; prætereo, summa est, quod animo ut peccator, nō desperans bene ualeo, honestis studijs nūquā magis incubui, nuncq; maiore, inde uoluptatem percepi, quā hodie percipio, dicam tibi rem mirabilem, sed ueram, cū ad reliqua omnia senescamus, ad hoc unum quotidie iuuenescō. Hæc quæ dicitur fortuna, more suo mecum agit, nec egeo, nec abundo, imò equidem abundo, quando & multi mihi inuident, quod aliquando nō credidi, sed nunc scio, & nihil est sub cœlo quod ualde cupiam, nisi bonum exitum, parum ne tibi diues uideor hoc animo? Corpusculum hoc solum uidetur uelle mihi ad finem frangere, loquor improprie, hæc lege conuenimus, & iam simul satis diu fuimus. Tu uiue & uale feliciter nostri memor.

FRAN. PETRARCHA GERARDO CARTHUSIENSI FRATRI SVO
GERMANO, S. Epist. VI.

MAgnum tempus, & ni fallor quartus est annus, quod de te nullos huiusmodi rumores, uno ventre digressis, magna satis intermissio, quamuis Deo gratias, iam de te nil nisi foelix, faultumque nunciatum iri sperem, eo liquidem concidisti, ubi tuta sunt omnia. Quod ultimis ad me literis flagitasti, alacriter adimpletum est, & de omnibus quae uolueris idem fiet, est enim mihi uotorum tuorum olim nota modestia quibus obsequi me ut uelle, sic & posse non sim dubius. Status meus cuius noscendi aut dum te scio, tam uarius, tamque incertus est, ut uix eum uerbis assequi posse queam, expedit quo datur. Hoc integro triennio, aeger fui, seu est aetas, seu peccatum meum, seu quod fat crederim, utrumque. Ecce enim quod olim scripsi ad Ioannem de Columna, pie memorie Cardinalem dominum, & altorem meum, paucos fratres simul ad senium peruenire. Ecce, inquam, nos peruenimus, de quibus illis paucis, facti sumus ego primus, tu secundus, ambo tamen terminum, quem petebamus attingimus, tempus est at modo, ut pro sanitate corporea, quae usque ad inuidiam floruius, partem nostram gustemus humanae miseriae, imò uerò non miseriae, sed naturae, quamuis adhuc te satis aetati resistentem audierim, tunc tamen ego etiam resistebam, scis autem, quod ego te semper tempore aliquod, ut sic dicam passibus preibam, tu me uiribus, expecta igitur, & esto animo paratus non longum incommoda senectutis effugies, nisi optanda, licet formidanda mortis auxilio. De me quidem, & de mea uita, saepe per hos annos à medicis quibus nihil credo, & ab amicis, quibus omnia, desperatum est. Quibus ego nil moueor, quid enim refert, quam laboriosi itineris in parte sublissem, ubique requies fessis optabilis, siue sim sanus igitur, siue infirmus seu uiuam, seu moriar, sicut Domino placuerit ita fiat, sit nomen Domini benedictum. De reliquo sum, licet indignus, in magna opinione hominum ac fauore, non populorum modo siue ori, sed principum, ut si militer regis regum IESU CHRISTI. Me ut imperatorem sileam, regesque alios, & qui nunc est Pontifex petit, & qui nuper fuit, usque ad obitum expectauit, ad quem mitissimis literis, plusquam semel euocatus, imò ut proprie dicam exoratus, late ibam, eò maxime, quod ad locum sanctum, ac uenerabilem uocabar. sed infirmitas morti similis, quae iam tunc me late ter inuaserat, gressus meos, medio quidem calle detinuit. Ad quid uocer, si me roges nescio, & miror, aptus enim dominorum familiaritatibus nunquam fui, & si quando fuisset esse desij, atque utique iam non sum. Aetas praeterea & ualitudo mea, ut audisti, non est apta discursibus, quorum, quid non dies mutat. Ante non mille annos infatigabilem me uidisti. Denique multa circumspiciens, & multa deliberans, mea duxi omnia, magna, & omnibus optata relinquere, & reducere me ad mediocrem, & solitariam uitam. Itaque ne longè nimis abirem, ab Ecclesia Euganeis istis in collibus, non amplius, quam decem millibus passuum, Patauina urbe distantibus, domum paruam, sed delectabilem & honestam struxi, cumque oliueta, & aliquot uineas, abunde quidem non magnae, modestaeque familiae suffecturis, hic quamquam aeger corpore, tranquillus animo frater dego, sine tumultibus, sine erroribus, sine curis, legens semper & scribens, & Deum laudans, Deoque gratias, & de bonis agens, & de malis meis, quae non supplicia nisi fallor, sed exercitia mea sunt assidue. Praeterea CHRISTVM orans, bonum uitae exitum, & misericordiam ac ueniam, quin & obliuione iuuenilium delictorum unde nil suauis in labijs meis sonat, quam Canticum illud: Delicta iuuentutis meae, & ignorantias meas, ne memineris. Interea solum te germane unice suspiro, & saepe tacitus mecum dico, o utinam esset his in collibus unum aliquod Carthusiense coenobium, quod hic staret aptissime, ubi meus ille famulatus CHRISTO notum, fidelissimisque iam supra triginta annos exhibitum consumaret, tum demum mihi, quae haberi potest in terris consolatio plena esset, ceteri enim nostri omnes mecum sunt, leti quidem, nisi eorum animos mea turbaret agritudo. Est praeterea nobis hic amicorum bona copia, quanta nusquam alibi, & si enim per diuersa terrarum multos habuerimus, mors iam penè nos omnibus spoliauit, quae communis senescentium omnium poena est. Ad haec & locorum dominus, Vir ingentis sapientiae, non me ut dominus, sed ut filius diligit, atque honorat, & per seipsum sic affectus, & magnanimi patris memor, qui me dilexit ut fratrem. Haec tibi sic ex ordine cuncta describo, ne quid nescias eorum quae te nosce uelle auguror. Nam communia illa de familiaribus rebus, quae digna notitia, sed indigna stylo censui, uiuis nunc uocibus commisi. Illud inter haud praetereunda posuerit, quod in hoc statu, neque mihi magnae diuitiae sunt, neque molesta pauperies, quae mihi quidem fors rerum optima uidetur, quidquid in summis opibus repono, sorte mea contentus, aliud magnopere non requiro, uix noui hominem cum quo statum meum permutem.

Rerum Senilium, Lib. XIII. 939

permutasse uelim, statum hunc loquor extrinsecum. Nam internum animæ statum, cum omnibus bonis, & sanctis uiris libentissimè permutarem, magnæ uerò diuitiæ, quid ad me? Aut in quo melius mihi esset: imò in quo non peius, si multò amplius terræ, uel auri possiderem, non est locus, ut de opum ingentium periculis atq; laboribus disputem, nota sunt omnia, & experta, quis non Horatianum illud audiuit,

— Multa petentibus

Desunt multa, bene est, cui Deus obtulit

Parca quod satis est manu.

An uerò non sufficit necessarijs affluere, nisi & superuacuis opprimamur? Ego quidem non his tantum, quæ mihi necessaria sunt abundo, sed quæ meis omnibus, ante alios tibi, scribe modo, quid fieri uelis, non frustrabor tuum desiderium, nec differam, neq; uerò ut peteres expectarem, sed uolens occurrere, nisi didicissem qd pecuniola illa, quâ aliquotiens tibi misi, non peruenit ad manus tuas, rigore, ut credo, tuæ religionis obstante. Scripsisti interdum, ut si ante te morerer, quod si sit, secundum naturæ ordinem, & secundum desiderium meum erit, certam pecuniæ summam tibi testamento legarem, ad te minutis, pro occurrenti necessitate, solutionibus peruenturam. Enim uerò id iam pridem factum noris, & legato quantitas triplo maior, quam petebatur incerta est. Nec tamen expectari mortē testamenti confirmatricem expedire, iube parebitur, & tibi gratius erit, & mihi, quod ipse fecero, quam quod heres meus. Hæc tibi frater amantissime, quid ni aut, cum ad notitiam me memoria uel sola sufficerit. Sed quoniam de triplici statu meo loqui cœperam, & quid de anima, quid de rebus exterius sentiam uides, teq; ut credas charitas cogit, de residuo sententiam meam accipe. Ego quidem mihi ægritudines has corporis, tam frequentes, & tam puras ad salutem animæ datas credo, non minùs utiles, quam molestas, ea mihi de Deo spes est, modo cum passionibus, patientiâ præstet, quòd & fecit hæcenus, faciet in finē spero, si tamē ipse idem, qui solus potest, mihi nec petenti, nec petitulo quidem, unquam sanitatem corporis offerat, non quam olim adolescens, sed quam nuper iam senescens habui, quam uis animæ fortassis inuilem esse posse non dubitem, non recusem tamen, ut id modicum quod superest uitæ, sine angorib; exigā, neq; à studijs impediar meis, à quibus fateor, nūc uehementer impediōr, hunc lui corporis amorem, miseris mortalibus inferuit natura. At si, quod nulli unquam fecit, cum possit omnibus adulescentiam, mihi seu inuentam restituere, & transactum tempus consentienti reuocare sit paratus, ipsum de quo loquimur CHRISTVM testor, non consentiam, nihil est enim, utraq; illa ætate miserius, cum suo illo uitiorum inseparabili comitatu. Mirabuntur senes nostri, qui quod esse nequeunt, uideri stupent, cum nihil sit certè ridiculosius, nihil sene deformius, qui iuuenis uult uideri, dicam quod mirentur magis. Si quidem mihi immortalitas offeratur, hos inter mores, semper uicturus recusabo, nam & difficile humum est, ineptis comitibus longum iter agere, nec fidelis est seruus, qui quamuis affluens delitijs, faciem domini non requirit. Vale frater in CHRISTO.

FRAN. PETRARCHA LUDOUICÒ MARSILIO SVO, S. Epist. VII.

Merita de te mea, amice quæ multa commemoras, pace tuâ dixerim; nullâ sunt penitus, nisi quod ab ipsa tua pueritia te dilexi, nescio quid iam tunc præfagiens, & nunc magis ac magis indies diligo, cito iam qualem in te cupio uirum sperans. Libellum tibi, quem poscis libens dono, donaremq; libentius, si esset qualis erat, dum eum adulescenti mihi donauit Dionysius ille, tui ordinis sacrarum professor, egregius, literarum & undique uir insignis, indulgentissimus pater meus, sed ego cum & natura forsitan, & ætate tunc uagus, quòd mihi periuocundus, & materia, & auctore, & paruitate sua pugillaris esset, atq; ad ferendum habilis, sæpè per omnem fermè Italiam, Germaniâq; circumtulit: ita aut iam propè manus mea, & liber unum esse uiderentur, sic inseparabiles uisuperpetuo facti erant, dicam rem mirabilem, ut fileam lapsus fluminum ac terrarum, semel mecum ad Niceam Vari sub fluctibus maris fuit, actumq; erat, haud dubiè, nisi utrūq; præfenti periculo CHRISTVS enpuiisset. Sic eundo, & redeundo mecū, senuit: ita ut iam senex à sene, sine ingenti difficultate legi nequeat, & nūc tandem, ab Augustini domo digressus, ad eandem redit, nunc quoq; tecū peregrinaturus, ut reor. Accipe eū qualis est, & boni consule, atq; incipe meis in rebus, iure tuo uti ac præfationibus superuacuis abstinere, & quid quid tibi placuerit, non postulare, sed sumere. Vale foelix, & pro me quotiens ad mentem eius accesseris CHRISTVM ora. Arquade VII, Idus Ianuarias.

Excusat se de silentio.

Potes mirari, utinam non etiam indignari, quod si aliud tibi scribere uel non poteram, uel nolebam, aliquid saltem, tuas ad literas non respondi, ego uero, quod sæpe accidit, occupatis maxime, dum multa cogito nihil efficio. Equidem amice, si occupationum mearum, quamuis inanium historiam ingrediar, ipsa mihi occupatio occupationem & pariet, & augebit. Ad summam, quod sæpe cōcoeperam explicare, nūquam potui, at ne quid fortasse aliud suspiceris, quod hoc uetus, olimq; notissimum tibi sit, addo uiolentiorē, aliam recentiorē, quæ silentij causam, quā libentiū tacuissē, ne aures atq; animum tuum, in uisi rumoris culpe pungerem, nisi quod hoc ipsum te, ab alijs audiuisse, uel auditurum esse non dubito. Tecum igitur à me salus abiit, nunquam postea sanus fui, nunquam ut auguror sanus ero, ita morbum, ætas sanitatem, nihil adiuuat, nisi forte me putas aut Medicos consulere, aut plus illis fidei habere, quā soleo: ego uero indies magis, magisq; monstrū illud horreo, arceōq; ut hostes à limine, nisi quos, interdum non medicinæ, sed amicitie ius admitti iubet, ea lege ut omnium, quæ dixerit nihil faciam, aut patiar. Nunc tandem anno altero, nil eorum, quæ decreueram, sed hoc unum scribo Apologeticum tuum, quod ira nobili distante, in censors meos effudisti, ualde mihi placuit, & affectu tuo & stylo, & sententijs delectatus sum, & scio illos hæc, & grauiora promeritos, noli tamē generosum ingeniū, pro illorū meritis inardescere, nec tuo iudicio, nec tua iracundia digni sunt. Sine illos suis moribus, tuos tu ne deferas, neq; acrius te illorū pugnat amētia, q̄ me, quæ ea principaliter contingor, quāuis sine te tangi nequeam, aut offendi. Proinde tibi persuade, quod primum in literis tuis erat, dixisse Laurentium nescio quem, uirum ut tu ais doctū, sed profectō naturæ, mearumq; rerum penitus inscium, me, audita illorum sententia, quam de me tulerant subito in furorem uersum calamum arripuisse, ac respondisse: pace sit dictum sua, procul à uero esse forsitan sic audiuit, sed qui primus hoc dixit, aut errauit mediū fidius, aut fefellit. Non in furorem sed in risum egit me meorum iudicum sententia, utcumq; enim uera illa, iudices ipsi erant ineptissimi, neque uerō statim, sed anno plenē elapso calamum responsurus cepi, cum in Padi alueo ascendens, & tædio affectus, quid aliud tunc agerem, non haberem, neque id ipsum unquam facturum, aut cogitaturum, nisi me Donati nostri perpes indignatio, & iuges querimonia acuisent, obduri dilectæ, contra inuidiæ tales morus, ab adolescentia, quod aliquando non credidi, pestibus his obfessus, hoc esse uerissimum & contrarium falsum scito. Reliquum est, ut tibi cum clanculum digresso, mœstus & querulus, mecumq; ipse litigans, fortassis & lachrymās successui saluo gratuler ac reuerſo. Vale.

FRAN. PETRARCHA AD DONATVM APENNINENAM GRAMMATICVM, S. Epist. IX.

Nihil in amicitia expetendum.

Quotiens monui, quotiens orauī, quotiens blandiens, quotiens subirasceus, nunquam lingua, nunc calamo litigauit tecum, ne tua liberalitas, suspitione me cupiditatis absorberet, tu perstas & dum famæ tuæ studes, meam non cernis infamiam. Quando ego hoc merui de te. Quæso ut me uel cupidum adeo uideri facias, uel superbū, ne amicitia mea sine magno ac perpetuo pretio queri possit: Ita non frequentas modo hanc tuam munificentiam, sed ultimis his tuis in literis, an unam atq; perpetuam polliceris, quod nihil est aliud, quā quod ego nunquam fieri uelim, nunquam desitutum imitari. Quod uerbum ipso facto iniuriosius, importuniusq; propē dixerim, atqui non uiuūt in terris credo, cuius amicitia faciliō sit quæsitū, modō conueniant mores, nunquam ab amico, nisi illud sine quo amicitia nulla est, amari nolui. Quis hic muneribus locus est? Amoris fortē fœminici sit ista consuetudo, eiusq; non ingenui, sed uenalis. Ego non tua munera, sed corruptū uolo, illud habeo, satis est rei, cum ad perfectionē suā uenerit, quidquid superaddit ad deformitatē uergit. Quid iuuat illa cōquirere, & mihi ingerere, quib. nec ego egeo, nec tu abundas, si nolo, miror cur hoc facis, sin uolo miror cur uel meus, uel cuiusquā amicus esse uelis, qui ex te aliud, q̄ te querat, nisi magnæ forsitan necessitatis, in tēpore, quoniā nulli rei parci, sed omnia esse cōmunia, fidelis amicitie lex iubet, propriū nihil. Illa quidem, quæ summis regum quoq; uerticibus clauos figit adamantinos, ut Flacci uerbo utar, utrum que nostrum premere potens est, sed nunc tamen, tibi prōximior est, quā mihi, sum enim ut scis periturus, opibus te ditior, mihi nulla præsens necessitas. Abundē mihi sufficit Donatus meus, Donatus inquit, & non emptus, cur tu igitur emas me, cui nō te uendidisti, sed donasti.

nasti? Non est hæc æqualis amicitia, ubi unus donatur, alter emitur, imò quidem amicitia nulla est, ubi nō undiq; cuncta gratuita sunt. Quid est hoc igitur quod facis? Nulla tuarum literarum in comitata, nullus tuorum nunciorum ut cuius ad me uenit, dum paro uel literas legere, uel nuncios audire, tua ē transuerso munera erumpunt. At quid quæro, nisi fortē Terentianum illud, semper sequi uis uisatum fateor, sed iniquum, ut semper qui minus habēt addant ditioribus. Noli obsecro, ut sis bonus & liberalis, me malum & amarum facere. Sæpelicet uerbo, factō interdum diffamantur homines, ego promissionem tuam de futuro respo, de præterito autem quæror, & ut morem mutes oro. Si contrarium feceris turbabis me, & co-ges ad id quod hæcenus non feci, ne turbarem te, ut inui-banus potiùs, quàm avarus eligam uideri, quidquid miseris remittam, sic uiscer, & quod nequerunt preces, contumelia forsitan impetrabit, ut desinas largitate mihi molestus fieri, est in rebus omnibus modus quidam, quem transgredi in offensa uirtute non ualeas. Non sic Crassi partiti sumus hereditatem, ut mihi auaritia uiri illius cesserit, opes tibi denique, non sum unus e Parthorum regibus, quos non licet sine munere salutare. Vale.

FRAN. PETRARCHA PETRO RHETORI BONONIENSI, S. Epist. X.

Contemenda mortalia esse.

Ingens mihi solatium attulit, tua quædam breuis epistola, cū enim nihil usquam mihi humanis in rebus charius amicitijs sit, unam uirtutē Ciceroniano consilio, si qua mihi esset uirtus exciperem, cum nihil de amicis gratius audio, quàm ut tales sint, qualem esse me cupio, contemtores omnium quæ uulgus aut miratur, aut metuit. Ecce pestis hæc, sine exemplo omnium seculorum, quæ quinque iam lustris non nostrum modō, sed omnem orbem alternis insultibus atterit, urbem illam fucundissimam, unde tibi origo, ubi nunc mora est, quæ olim me adolescente, omnis honestæ latitiæ templum erat, annuo furore repetijt. Quid te igitur, tantis in moribus agere arbitror, nisi quod & tu dicis, & li-tæ: eas scio, multi diffugiunt, timent omnes, tu neutrum præclare magnifice. Quid enim stultius timere, quid nec euadere ullo queas ingenio, & timendo aggrauēs? Quid uanius, quàm fugere, quod quocunq; fugeris, sis obuium habiturus? Fugiant pauidi, transmontes & maria, calic ē forsitan, nisi homines & transmontes, & transmaria morerentur. Dicis te habere animum, qualem ex me didicisti, tuus amor, tua charitas loquitur non tu. Ex me enim nil didicere potuisti, ego autem ex te multa, nisi uel ingenium, uel sedulitas defuisset. Scribis esse tibi onus infestum, mecum diutius non fuisse, nec faciem aut uerba mea, tuis ad literam utor uerbis collegisse quæ recreatione tibi, ac fructum conferre sint solita. Vellem herclē sic esset, sed non magis amicorū laudibus attollor, quàm conuijs deicior amulorum, mearum rerum ipse mihi sum conscius. Quidquid in re sit, tibi sic uideri gaudeo, non me tamen uicō doctorem, sed te meliorem sentio. Erego quidem absentiam tam longauam odi, & præsentiam tuam opto, hōs præsertim inter colles Euganeos, ubi tot inter mundi mala sunt, mihi, meisq; curæ alacres, aërēq; ut uidetur saluberrimus, quamuis insidiosus, & instabile elementum. Tu uerō mihi semper animo præsens es, erisq; dum uiuero, non sum tibi nunc aliud scripturus, nisi tuam me laudare sententiam, atq; hortari, ut tui similis forti animo consistas, fugamq; molientibus, mortemq; timentibus meis uerbis dicas, illos frustra torqueri. Nam neq; mortalem deponi posse conditionem, ipsa nū deponatur humanitas, neq; aliam ullam fugam mortis esse, q; iam mori. Vale.

FRAN. PETRARCHA BENEVENTO IMMOLENSI RHETORI SVO, S. Epist. XI.

De Poëtis.

Ad respondendum literis tuis, nec corporis ualetudo, nec spatium temporis suppetit, quæ multorum ergo uerborum erant, si potero paucis expediam, quæ si satis fecerint gaudebo. Alioquin paratior sim semp audire, quàm dicere, & discere quàm docere, quæ res, nec in meritō, ars hæc, quam quidam nobis tribuunt, & quam fateor à tenera ætate dilexeram, an liberalium una sit? Dico inter liberales minimē numeratā, sed super omnes liberales esse, omnesq; cōplexā, quod & si multimo de probari possit, sufficit tamen ad probationē. Felix Capella, de omnibus septem poëtice agens sicut nostri. Nec temoueāt, quod in numero liberalium non sit, inter quos neq; theologia, neq; philosophia nouimus, magnum est inter magnā esse, sed interdum maius excipi, sicut ē numero magnorum ciuium, principes excipiunt, liberales quidem habitum scientiæ, humano inchoant in animo, inuocinat & inter eas, alie in hoatum perficiunt & exornant. De reliquo non muto sententiam, quam in inuocuius posui. Quicquid contra poëtās iuste dicitur, scænicos notat.

AAa 5 Nam

Nam quod dicit Boetium contra poetas, qui citatur testis, scanicum non fuisse, & ego fateor, & fatendum esse uiri cogit auctoritas, quid ergo, non scribentem, sed stylum philosophica notat increpatio. Erat enim stylus Elegiacus, scanicis rebus & amatoris aptior, hic quasi insciam, quid intenderet, philosophiam fingitur mouisse, ut in uerba illa prorumperet, quæ si omne poeticum, sine exceptione damnaasset, nequaquam ille non doctus modo, sed sanctus uir usque in finem operis, coeptum stylum, & scanicarum meretricularum consortium tenuisset, multa enim per totum poetice dicta sunt. Neque rursus id mirari conuenit, magnos nonnunquam uiros, non ridiculo tantum, sed obsceno etiam ufos stylo, qualia sunt in Saturnalibus illa Platonica, quæ mallem tantus philosophus tacuisset, fert interdum error, quidam interdum feruor animi, quod non decet, & quanquam res male sint, stylus tamen est bonus, & ars irreprehensibilis, si ad foeliciorum materiam conuertatur. Ad hunc ergo modum accipio, quicquid usquam contra poetas dicitur, & contra scanicos dictum sit, non à sanctis modo, sed ab ipso etiam Cicerone, quo nemo alius, non poeta, plura pro poetis dixit, nec tamen inficior, etiam alios inepta quædam, imò multa dixisse, de quibus accipi possit. Quod ais, scripsisse Hieronymum, quod scilicet daemonum cibus est sermo poeticus, homines enim erant subiacentes erroribus, & non solum homines, sed pagani: alioquin si simpliciter accipimus, multum hoc cibo pastus est ipse Hieronymus, sic in omnibus scriptis suis poeticum sapit stylum, quod ipsemet intelligens, de hoc ipso non ociose alicubi sese excusat. Sed pè quidem me fatente, poetarum sermo malus est, quid ni autem, cum & uita sit pessima? Quid hic igitur dicam? & quid putas? nisi quod sentio, & quod credo. Poetis id non poetice tribuendum, nam & rebus optimis, pessime uti, aliquos constat, & famulos theologos, hæreticos magnos audiuius, & morales philosophos, pessimis moribus, non hæc artium, sed artibus male utentium culpa est. Audebo dicere, si poësis in bonum, piumque ingenium inciderit, usque ad christi laudem, ueracique religionis ornatum trahi potest. Si hoc probas, bene habet, at si minus & ego studium, hoc à tergo liqui, & si quid rectius audiero, non in tuam modo, sed cuiuscunque docti hominis sententiam libens ibo. Vale Pataui, in ægritudine mea strato. V. Idus Febr.

FRAN. PETRARCHA VAGÓ CVIDAM, S. Epist. XIII.

Gratulor tibi, quod post tantos fluctus ac procellas animi, bonum in portum peruenisti, fortunæ tuæ, imò Deo tuo chariores, quam tibi, tu te iactas, & pro nihilo te fatigas, ille tibi requiem, uel nolenti ingerit, tu difficili calle uis errare, ille te manu dirigit in uiam pacis. Es ecce nunc, eius ductu, cum uiro optimo, & mihi tam charo, ut uix sciam, an aliquid charius habeā in terris; cum quo qui uiuere nescit, cum quo qui uiuere sciat, ego nescio. Nosce cum consulo, & disce iam tandem aliquando consistere, non est sani sæpe thorō circumuolui, non est pudicæ sæpe nubere, disce homo conuersationem humanam, disce homo homines pati posse, quos non pati tantum, sed diligere iussus es, neu fastidias, à quibus ne fastidiaris optandum est. Noli omnes homines fugere, quocumque uenies, homines inuenies, aut cum hominibus uiuas, aut cum belluis oportet. Laudare solitudinem, ni te nossem, nec solitudinem, nec frequentiam posse pati. Animi morbus etiam, isque grauissimus, neque aliter quam uirtute animi comprimendus. Quædam sunt, in quibus & causæ simul, & remedia sit morborum, animus te agitat, ille te sistat, si hoc non fecerit, admonitiones meæ omnes, iam per annos frustra in uentos abierint. Gratulor quoque, quod urbem Romæ uideris, ex omnibus erroribus tuis, orbem totum licet ambias, simile nil uidebis. Vidisti mundi caput, squalidum fateor, & impexum, quod ne hostes quidem negent, qui se nunc etiam Romanos Imperatores, Romanosque Pontifices dici optant, & his titulis gloriantur, cum omnia sint potius, quam Romani. Hoc ergo per te ipsum cogita, & sic habere, non te Romam uidisse, sed montes ubi Roma fuit.

FRAN. PETRARCHA CASPARO VERONENSI, S. Epist. XV.

Literulam tuam charissime libens uidi, sicut & tua omnia, de quæstis tuis nihil certi, quod rescribā habeo, nihil enim incertius mihi est, quam huius caduci corporis status, quod unum possum dicam, non inuitus modo, sed coactus, rure abij uiua cogente necessitate, illa me pepulit, illa me detinet, quantum tamen augurio assequor, ante pascha rediero, sæpe enim mihi Horatianum illud ad aurem cordis sonat,

—ô rus quando ego te afficiam?

Et si autem sciam, non nunc nouiter conspectum, atque conuictum meum tibi semper exoptatum fuisse, quod non mei fateor meriti, sed indulgentiæ tuæ est, non audeo tamen te aduenien-

ueniendum exhortari, occupationum conscius tuarum: at si uenire decreueris, ad amicum, imò ad tuam propriam uenies domum: rure autem puto me inuenies, quamuis properes, ubi nò solum oculi mei ac meorū, sed parietes ipsi, suo modo latissime te uidebūt, aduentum tam chari hospitis exultantes. Amicum uesitum cum uenerit salutabo, suo enim nunc in rure habitat agriculturæ simul, ac philosophiæ deditus, uir undiq; bonus, ac fidelis, & nostri amans.

FRAN. PETRARCHA PHILIPPO SABINENSI EPISCOPO, ET CARDINALI, S. Epist. XVI.

De statu suo.

ET mirari potes, & turbari, nisi & admirationem perspicacis ingenij altitudo cuncta prospiciens, & turbationem animi mansuetudo iræ nescia, compressisset, alioquin quem non moueat, quod totiens & à tali tam suauibus literis euocatus, quæ deberet durissimis montibus saxa conuellere, nondum loco moueor. Ad quid autem, & nunc uocor, quæso, & uocabar pridem, tunc nempe, ad tria mihi ex omnibus, quæ sub cælo sunt singulariter exoptata, ad urbem Romam, quam nunquam totiens uidi, quin semper auidior reuidendi ipsa efficiar uisione ad Romanum illum Pontificem, qui uocando fatigatus, tibi libenter subituro, cuius uox mihi familiaris nota est, hoc uocandi onus impoluerat, quem uè oculis nunquam uisum uidisse, uel semel terrenæ mihi sollicitatis ingens portio futura erat, nò quia tantus dominus, sed quia uir talis. Ad te deniq; uerendamq; mihi, & ante alias, semper amabilem faciem tuam, quam profecto quantum uidere cupiam, CHRIS TVS nouit, & ego, tuq; ut reor certo animi sentis augurio, cui à inueterate prædulciter assuefactus, & à qua postea per tam longum æuum fortuna mea sequente distractus, quid mirum si torqueor, & ingenti premor desiderio? Reliquos quidem charos eos dico, quos mihi iam reliquos mors fecit, sæpè per hos annos, uidi te, à sæculis non uidisse mihi uideor. Quid cessò igitur tam diu? Putas dicam, quia optabilia illa tria ad unū redièrè, nam & tu Roma abiisti, & Papa rebus abiit humanis, non hoc dico tui solius desiderium satis est. Quid ergo? Est pater excusatio uera quidem, sed difficilis, mearū nempe rerum status, incredibilis prorsus ignorantibus, scientibus atq; cernentibus monstruosus est, dicam tamen quod res habet, & fidem quam fortasse non mereor, ueritas ipsa merebitur. Ego itaq; sæpè dum sanus uideor, astu ualido, & febribus repentinis arripior, ita ut subito exanimis appaream, omnesq; in desperationem cogam uitæ meæ præter paucos, qui me aliū norunt. Die autem uno uix exaucto, subito etiam præter omnium spem, ceu resuscitatus assurgo, & quasi ego ille non fuerim, reuertor ad calamum, & ad libros, & ago res meas, ut prius hoc non semel aut bis, sed amplius quàm decies, hoc biennio passus sum, ita ut medicos quoque, quorum nonnullos hic amicos habeo, sæpè uicissitudo hæc mea, & uarietas ista scellerit, qui an sapius fallant, an fallantur in dubio est. Cum enim me nocte media moriturū publice dixerint, manè proximo redeuntes, credo ut ad tumultum comitentur, inueniunt me scribentem. Stupent igitur, nec quid dicant habent, aliud nisi me hominem esse mirabilem, ut sim ego in hoc, inq; alijs fortasse mirabilis. Quanto ipsi mirabiliores. Qui cum medici dicantur, & sint homines literati legunt omnia, Aristotelem, Tullium, Senecam, Virgilium, quin & Dialecticæ inhiant, & Rhetoricæ, & Poeticæ, & Astrologiæ, quodq; est peius Alchimix, solam negligunt Medicinam. Mirum dictu, cum tam multa scire studeant, id unum maxime quod profitentur ignorant. Sed hæc mihi cum illis uetus est quæstio, uetus lis, decreueram ad te, maioremq; illum, qui me uocat primo uere iter carpere, & quoad possem, per aquam proficisci, reliquū per terram lento gradu, dicam quod mireris nullum hic uer fuisse, asperrimamq; hyemē æstas ardentissima, sine medio consecuta est, hærebam cœptis tamen, & iam sarcinulas cōponebam. Dum ecce mensis huius die septimo iam uergēte ad occasum sole, me familiaris mea febris inuasit, uulgata fama, totiens in me licet elusi, medici conueniunt. Quorū unus magno philosophiæ titulo insignis (ò nomen olim uenerabile, nunc uanitati, & insectiæ prostitutū) fidenter asseruit me lucem proximā non uisurum: uidi tamen Deo gratias, & illam; & exinde aliquot alias, & si oculi, colorq; hominis uerū spōdēt, possum multo quāuis antiquior, plures nunc etiam uidere, quam ille uitæ hominū necator ineptissimus, ita enim sibi cōsuetudinem fecit, omne agrū nocte proxima periturū dicere, sic in promissione salutis interdū mentiri metuit, ut in cōminatione cōtrarij absiduē mentiatur. Caterum & ego iam ætate fatigatus, & ille tæbe confectus, haud dubiè nisi fallor, æui breuis ambo erimus, de mea quidē nullum, de illius autem morte, ut quibusdam fortè uidebitur philosophiæ damnum ingens fuerit. Ego uerò securus iurauerim, nescire illū penitus, non modò quæ philosophi sunt, sed quid philosophiæ ipsius uerum nomen importet. Et de hoc quidem hæcenus, cuius sciens

nomen

nomen ocului, soleo enim eorum, contra quos loquar nominibus abstinere, ne uel famæ, uel infamæ illis sim, hinc iam ad me redeo. Non ergo sicut illi qui solius Phisici nominis fiducia, uitæ mortalium, mortiq; uiuentiū fines locat, nec attendit, quā mortuo ipse simlior quā uiuenti, sed sicut illi placuit, qui annos, & mēses, & dies meos, omnes sub oculis numeratos habet: conualui, & surrexi sanus ut uideatur, sed tam fragilis, ut in præsens de profectione nō cogitem, quamuis in posterum, propositum non mutari, casus modò similis, non occurrat, alioquin surrexisse quid proderit, si illicò recidendū est? Nescio quidem, unde hæc mihi uite tanta iudibria, peccata mea fateor, & hæc, & multò etiā grauiora promerentur, uite autem meæ modus, & sobrietas, nisi fallor, aliud merebatur. Quod si p peccatis meis hæc patior, gaudeo & Deo gratias ago, modò meis in rationibus ponantur hæc omnia, & sit ob hæc mihi creator meus ad ueniam promptior atq; facilior. De aduentu autem meo nil nūc aliud scribo, te enim meis promissionibus, sapius falli noli, multa tamen hic cogito, inq; his cogitationibus acquiesco, non quidem inscius cogitationes hominum uanas esse, neq; mortalitatis, & fragilitatū immemor mearum, uelle solum meū est, reliqua omnia in manibus Dei sunt. Spero & nitor equidem, te uidere antequā moriar: profectò autem siue te uideam, siue nō uideam, semper te uideo, & uidebo uidentem omnia Deum testor. Ad hæc unum quod cogitare te cogito, si uisisse noluerim, est enim utriq; nostrum, in nō omnibus apprimè necessarium. Tu quidem reor in silentio ex me queris, & ego tibi in epistolæ huius calce respondeo, quid uel ego in hoc statu, & inter uitæ huius angustias, inter has tam crebras conflictationes corporis ac morborum agam. Quid consilij ipse mihi capiam, tibiq; suadeam, quid nunc tuis quoq; iactaris incommodis. Idem enim tibi uolo, quid mihi idem cōsulo, audi ergo, remedij externi penitus nihil est, nisi forte nunc primum Medicis fidem damus, ut senibus, & infirmis opem ferant, quam iuuenibus, & robustis nunquam ferre potuerint. Scis ut Medici nostri semper fuerint, Deus & natura alij, aut nulli fuerint nobis, aut nihil egerint, aut ualde nocuerint. De his ergo consilium irretractabile mihi stat, credo idem tibi, utrumq; enim experientia una atq; eadem docuit magistra, unū atq; idem dogma percepimus, quid tandem medicus noster uersus suprà in cœlo, & intus in anima nostra est? Hinc auxilium expetendum, hinc sperandum nobis, interea totis uiribus enitendum, diuina ope nostro nisu in tutum euadamus. Certè si grandiusculam fossam saltu unico uelles amplecti, lōgè cursum arripere, ut ad locum saltus, cumulata uirtute, integer atq; agilis perteneres, nunc foueam montis horribilem, nulliq; prorsus euitabilem transitoris, quam periculosissimam omnium uel scimus esse, ut credimus, nunquid ad eam improuidi uenimus? Absit à mentibus nostris, per omnem uitam mihi crede, uel si hoc pestifera dilatione neglectū est, hac salutem ætatis parte præparandus est animus, erigenda mens, colligenda uires, abijcienda quæ premunt, arripienda quæ prosunt, quibus fulciti, horam illam expediti, & intrepidi uideamus, foueamq; illam irremeabilem transeamus, cuius primo saltu, si fortassis erratū sit, nulla unquam ex integro salendi spes relinquitur, nihil tamē ex omnibus prouidendum, curandum æquē est, quā ut Dei dextram, ubiq; miseris, sed illic præsertim, & necessariam, & paratam, fideliter atque humiliter apprehendamus, quæ morte superata, ad immortalitatem potest sola perducere. Vale.

FRAN. PETRARCHA PHILIPPO SABINENSI EPISCOPO, ET CARDINALI, S. Epist. XVII.

Versiculos petitos mittit amico.

Rogas & rogando iubes (apud me enim inter preces, iussusq; tuos nihil interest) nempe cum & inter iussus ac silentiū nil intersit, modo mihi de tua uoluntate constaret, rogas (inquam) ut uersiculos aliquot, quos olim in spelunca illa deuotissima dictaui, ubi ut ferūt, foelix illa peccatrix Maria Magdalena, triginta uel eò amplius annis pœnitentiam suam egit, tibi per hunc nuncium tuum mittam. Mihi quidem ita contigit, ut cum illo fortunæ multo maioris, quam prudentiæ uerò illuc pergerē, diū oblectans, ad extremum nō tam suis, quā pia memoriæ Ioannis de Columna Cardinalis, cui nil negassem precibus uictus, atque contuusus. In illo igitur sacro, sed horrendo specu, tres dies & totidem noctes, sine intermissione habitās, & sæpe per syluas uagus, & comitatu, cum quo eram non admodum delectatus, ad usitatum solatium me conuerti, quod pellendis aptum tædijs ipse mihi conflauit, fingendū scilicet animo, præsentiam absentium amicorum, & auerso à præsentibus cogitatu, cum absentibus colloquendū hæc paranti, tu mihi primus affueras, cum quo mihi eò tempore familiaritas recens erat, paruo tūc episcopo, magno semper, & præclaro uiro. Cum ergo specus in parte confedissemus, uisus es hortari, ut breue aliquid dicerem,

Rerum Senilium, Lib. XIII.

945

dicere, illius sanctissimæ mulieris, ad gloriam, parui tibi, eoq̃ promptius, quo ut sunt mentes hominum piorum, ad omnem deuotionem pronæ, sed ad aliquam proniores, iam te illam inter sanctas, ut Martinum inter sanctos tibi prælegisse, perpenderam, feci autē raptim, & ex tempore, ut qui nulla penitus tunc in re moras pati possem, feruidus, audaxq̃ iuuentas, ut Maro ait. Nam si esses fortassis oblitus, libenter enim obliuiscimur tædiorum, curarumq̃ premittium, quartus & trigessimus annus est, ex quo acta sunt hæc, uide si interim possumus semisse, toto antè decennio, quàm in rure tuo positus Solitaria tibi uitæ libros inscriberem. Caterum tunc reuersus, hos tibi uersiculos in correctos legi, qui tuo & meo nomine scripti erant, ut quos te imaginario teste atq̃ hortatore dictaueram, dehinc eos inter scripturarum mearum cumulos abieci, nec eorum ampliùs recordatus sum, tu nunc illos petis, quos difficile fuit inter alia scripta, difficiliùs in mea memoria reperire. Ibi nempè perierant, nec penitus occurrebat tale aliquid me fecisse, tandem per iudicia temporum, quibus in talibus uti soleo, cum labore & puluere reiuuenti semilaceri, ut erant, & squalentes ad te ueniunt, neq̃ enim in eis aliquid inuito, multa cum possim, quo scilicet non quid sum, sed quid erā uideas, & cum uoluptate quadam adolescentiæ nostræ rudimenta memineris:

Dulcis amica Dei, lacrymis in fletu nostro,
Atq̃ humiles attende preces, nostraq̃ salutem
Consule, namq̃ potes, nec enim tibi tangere frustra
Peruissum, genitūq̃ pedes perfundere sacros.
Et nudis siccare comis, ferre oscula plantis.
Inq̃ caput domini, pretiosos spargere odores.
Nec tibi congressus primos, à morte resurgens,
Et uoces audire suas, & membra uidere.
Immortale decus, lumenq̃, habitura per æuum
Ne quicquam dedit atheri, rex CHRISTVS Olympi.
Viderat ille cruci hærentem nec dira pauentem.
Iudaice tormenta manus turbæq̃ furentis
Iurgia, & in uultus & equantes uerbera linguas.
Sed moestam intrepidamq̃ simul, digitisq̃ cruentos
Trasstantem clauos, implentem uulnera fletu.
Pectora tundentem, uiolentis candida pugnis,
Vellentem flauos manibus sine more capillos,
Viderat hæc, nunquam dum pectora fida suorum.
Diffugerent pellente metu, memor ergo reuisit
Te prima ante alios tibi se prius obtulit uni.
Te quoq̃, digressus terris & ad astra reuersus
Bis tria iustra tibi, nunquam morali agentem,
Rupe sub hac aliud, tam longo in tempore, solis,
Diurnis comerta epulis & rore salubri.
Hæc domus antra tibi, stillantibus humida saxis.
Horripida, tenebrosa sinu, tibi: aurea regum,
Delititq̃ omnes, & diuis uicerat arua.
Hic inclusa libens, longis uestiua capillis.
Viste carens alia, ter denos passa Decembres:
Dicere, hic non fracti gelu, nec uicta pauore
Namq̃ sanem & frigus, dura quoq̃ saxa cubile
Dulcia fecit amor, spesq̃, alto pectore fixa
Hic hominum non uisa oculis, stipata cateruis
Angelicis, septemq̃ die subiecta per horas.
Cælestes audire choros, alierna canentes,
Carmina cor rore de carcere digna fuisse.
Tu uiue & uale nostri memor.

FRAN.

FRANCISCI PETRAR- CHAE V C EPISTOLARVM DE REBUS SENILIS

B V S,

LIBER XV.

FRAN. PETRARCHA LVCAE DE PENNA, S. Epist. I.

De libris Ciceronis.



ABIS ueniam insignis Vir stylo, ut quibusdam fortasse uidebitur, irreuerenti, sed Deum testor minime insolenti: stylo enim alio uti nescio, singulariter te alloquor, cum sis unus, & in hoc natura sequor, ac malorum morem, non blanditias modernorum, miror quod tu talis Vir, me aliter alloqueris, cum & ego unus sum, utinamque integer, nec in multa uitiorum frustra discerptus. Denique sic Romanum imperatorem, regesque alios, sic Romanos quoque Pontifices alloqui soleo, si aliter facerem, uiderer mihi mentiri. Quid ni autem, cum IESVM CHRISTVM ipsum regem regum, & dominum dominantium, ut minores alios longe, licet maximos sileam, non aliter alloquamur, utque iam hic, quod olim cum antiquo feci, nouo gloriatur cum amico, styli huius, per Italiam non auctor quidem, sed instaurator ipse mihi uideor, quo cum uti inciperem, adolescens a coetaneis irridebar, qui in hoc ipso certatim me postea sunt secuti, nunc incipio. Multos dies in itinere posuit epistola tua haec notissima, siquidem III. Nonas Februarias, ad leuam Rhodani ripam data, X. Cal. Aprilis, sero admodum prima face peruenit, in hos colles Euganeos, ubi nunc secus intimum sinum maris Adriatici, senex & infirmus, a iuuentute, dilectam Solitariam uitam dego, amator ruris, os for urbium. Petieras ex me, ut de libris Ciceronis, si quos inuitatos, & extraneos haberem, tibi quoque cuidam nuper cepto operi subuenirem, tua scilicet impensa, quo iustior petitio tua esset, sperans credo, nec immerito, me facie licet incognita, honestis precibus haud difficilem fore, seu propter respectum famae tuae, longe etiam te dolentis, seu uel maxime propter illius reuerentiam, cuius iussu opus illud assumpseras, domini nostri Summi Pontificis, qui me dignatione eximia, & pijs uerbis, ac literis suum fecit. Quanquam omnes qui CHRISTI sunt uniuersali debito sui sint, petitioni tamen tuae respondi, tunc non quod uolui, sed quod potui. Ciceronis libros, non me alios habere, quam qui communiter habentur, & quos idem dominus noster habet, uel ut puto etiam pauciores, unum addidi, quod & uerum fuit, habuisse me alios, & amisisse. Cuius rei longa esset historia, quam tamen pro tempore breuiorem feci. Eas literas ad te non peruenisse ais, & petis ut replicem, quod scripsi, simul ut rem noris, simul ut literis meis delecteris, quod ut speres tua charitas, & nobilis te cogit opinio, parebit, & quamquam senectuti occupata praesertim & inualida, non labor tantum, ut tu dicis, sed supplicium sit scribere, scribam tamen, de delectatione tu uideris, de fatigatione pronuncio. Certe si motum animi mei sequar, ego te hodie fatigabo, ita igitur se res habet. Si quidem ab ipsa pueritia, quando ceteri omnes, aut prospero inhiant, aut Aesopo, ego libris Ciceronis incubui, seu naturae instinctu, seu parentis hortatu, qui auctoris illius uenerator, ingens fuit, facile in altum euasurus, nisi occupatio rei familiaris, nobile distraxisset ingenium, & uirum patria pulsum, onustumque familia, curis alijs intendere coegisset. Et illa quidem aetate, nihil intelligere poteram, sola me uerborum dulcedo quaedam, & sonoris detinebat, ut quicquid aliud uel legerem, uel audirem rauum mihi, longaque dissonum uideretur. Erat hac, fateor, in re, pueri, non puerile iudicium, si iudicium dici debet, quod nulla ratione subisteret, illud mirum, nihil intelligentem id sentire, quod tanto post aliquid, licet modicum intelligeres sentio, crescebat indes desiderium meum, & patris admiratio, ac pietas aliquando immaturo fauit studio: & ego hac una, non segnis in re, cum uix testa effracta, aliquam nucleis dulcedinem degustarem, nihil unquam de contingentiis intermissi, paratus sponte meum genium fraudare, quo Ciceronis libros undecumque conquirerem. Sic cepto in studio, nullis externis egens stimulis, procedebam, donec uictrix industriae cupiditas, iure ciuili, ad

lis, ad studium me detruxit, ut si dijs placet addiscerem, quid iuris de commodato, & mutuo, de testamentis & codicillis, de prædijs rusticis & urbanis, & obliuiscerer Ciceronem uitæ leges saluberrimas describentem, in eo studio septenniū totum perdidi, dicam uerius quàm exegi. Vtq; rem penè ridiculam, flebilemq; audias, factum est aliquando, ut nescio, quo, sed minime generoso cōsilio, omnes quos habere potuerā Ciceronis, & simul aliquot Poëtarū libri, lucratiuo uelut studio aduersi, latibulis ubi ego, quod mox accidit metuens, illos abdideram, me spectante eruti, quasi hæresum libri flammis exurentur, quo spectaculo non aliter ingemui, quam si ipse iisdem flammis iniicerer. Proinde pater, nam memini, me tam mortuum contemplatus subito duos libros, penè iam incendio adustos eripuit, & Virgiliū dextra tenens, læua Rhetoricam Ciceronis, utrunq; flenti mihi subridens ipse porrexit. Et habebat hunc (inquit) pro solatio quodam raro animi. Hūc pro adminiculo ciuili studij, his tam paucis, sed tam magnis comitibus, animum solatus, lachrymas pressi, dehinc circa primos annos adolescentiæ, mei iuris effectus, libris legalibus abdicatis, ad solita remeui, eo seruentior, quod interrupta delectatio acrior redit. Post non multum tempus, circa uigessimum secundum ætatis annum, dominorum Columnensium nobilissimæ, sed heu nimium caducæ familiæ, quæ mihi uenerabilis, semper & flenda erit, familiaritatem domesticam nactus eram, sub qua penè totum adolescentiæ meæ tempus, & uirides annos egi, cuius mihi autor fuit uir incomparabilis, Iacobus de Columna, tunc Lombarienſis episcopus, cuius mihi recordatio dulcis, pariter & amara est. Non fuit mundus eo dignus, CHRIS TVS illum sibi uoluit, & citò terris ablatum cœlo reddidit. Et quoniam senex senem fatigauit, ut scriberet, senem senex refatigabit ut legat. Ille igitur me diu ante metas pueritiæ, uix egressum Bononiæ uiderat, & ut ipse post dicebat, meo delectatus erat aspectu, ignarus adhuc quis aut unde essem, nisi quod scholare scholaris, ex habitu cognouerat. In eo enim studio, quod ego deserui, ut audisti ipse perseuerauit, donec honorificum ad terminum, mox ad Episcopium non annis debitum, sed meritis est prouectus. Quam ob causam, cum ad eam, quæ Romana dicitur, curiam profectus, ibi me inausulto illi carceri, ab origine destinatum, reuidisset, iam mala prima lanugine uestientem, conditionibus meis exactius exploratis, ad suam tandem præsentiam euocauit, qua ut puto nulla unquam dulcior fuit, nulla suauior, nullus illo uiro grauior, nullus alacrior, nullus sapientior, nullus melior, nullus aut in prosperis modestior, aut fortior in aduersis atque constantior. Non audita mihi, sed uisa oculis loquor, iam in eloquentia nullus par, corda hominum habebat in manibus, siue ad clerū, siue ad populum sermo esset, quocumque sibi libuisset, animos audientium rapiebat. Iam & in epistolis, & in quotidiano colloquio, tam clarus, ut cum eum uel legeres, uel audires, cor eius introspeceres, neq; ullo opus esset interprete, sic uerba conceptibus respondebat. Inerat & in suos sine exemplo charitas, in amicos liberalitas indefessa, inexhausta pietas in pauperes, affabilitas in omnes. Hic uir tantus sit, ut Flacci uerbo utar, ad unguem factus homo, eaq; oris ac morum maiestate, ut inter mille uisus solo principem iudicares, cum me semel atq; iterum uidisset, ita me conuersationis & eloquentiæ suæ laqueis cœpit, ut suprema solus in mei animi arce considerer, unde nec discessit unquam, postea nec discedet. Et erat tunc fortè ad Episcopatum suum in Vasconiam iturus, ac nescius, reor adhuc, quod in me iuris haberet, quò iurare poterat orauit, ut sibi in eo itinere comes esse uellem, seu fide, quā tamē nolle nondum poterat, sed in fronte eam lynceus uir legebat, seu ingenio, seu uulgari delectatus stylo meo, in quo tunc iuueniliter multus eram, paruī, atq; iui. O tempus rabidum, fugax uita, quartus & quadragesimus annus est, nunquam puto latior ætas fuit, reuersus inde, me in familiaritatem perduxit Reuerendissimi fratris sui Ioannis, supra morem Cardinalium, uiri optimi atq; innocentissimi, fratrūq; omnium, ad extremum magnanimi senis patris Stephani, de quo ut de Carthagine ait Crispus: Silere melius puto, quàm parum dicere. Quin hoc ipsum, parce obsecro, si me solū cogitas, dum mihi obsequor tædio tibi sum, dulcis enim mihi fuit amaritudo, Iacobum Columnensem primum Dominum meum, summū adolescentiæ meæ decus in memoriam meam fando reducere, unde, ut dixi, nunquā certè digreditur, qui, heu, nimium citò, me & non dico patris ac fratruī, qui me, omnes penè simul periit, sed amicorum omnium spem deseruit. Cuius è morte, directè ut de Africano apud Tullium ait Cato, tertius hic & trigessimus annus est, sed si uel stylus meus aliquid uirum haberet, uel famæ hominum merita sequerentur, dicere confideret, quòd ibidem ait idem: Memoriam illius uiri omnes excipient anni sequētes. Sed iam satis uulnera mea, doloresq; refricui. Nunc ad Ciceronem redeo. Itaque iam aliquali fama ingenij, falsa licet, sed multò maximè fauore cognitus talium dominorum, uarias amicitias, iper diuersa contraxeram, quòd essem in loco, ad quem fieret ex omni regione concursus. Abeuntibus demum amicis, & ut fit petentibus,

tibus, nunquid ē patria sua uellem, respōdebam nihil prāter libros Ciceronis, ante alios dabam memorialia, scriptoq; & uerbis instabā. Et quotiens putas preces, quotiens pecuniam misi, non per Italiam modō, ubi eram notior, sed per Gallias atq; Germaniam, & usq; ad Hispanias atq; Britanniam, dicam quōd mireris, & in Grāciam misi, & unde Ciceronem expectabam, habui Homerū, quiq; Græcus ad me uenit, mea ope & impensā factus est Latinus, & nunc inter Latinos uolens mecū habitat. Et quid tibi uis,

Labor omnia uincit improbus: inquit Maro.

Multo studio, multaq; cura, multa undiq; parua uolumina recollegi, sed sæpē multiplicata, eorum uerō, quæ maxime optabam raro aliquid, ita ut quōd humanis in rebus crebrō accidit, multa mihi deforent, multa superfluerent. Nondum sanē sanctorum libros attigeram, & errore cæcus & typo tumidus atatis. Nil mihi ferē, nisi unus Cicero sapiebat, præcipuē ex quo Quintilianī institutiones Oratorias legi, quarum quodam loco, hæc planē sentētia sua est, nam & liber abest, & uerba non teneo. Benē de se speret, quisquis erit, cui ualde Cicero placebit: & hoc in eo libro dicit, in quo de eloquentia, deq; Oratoribus agens libero iudicio, summi uiri Annei Senecæ, tunc placentem omnibus, stylum damnat, quo dicto magis, ac magis in sententia, tanto ā stipulatore firmatus, si quando uisendi desiderio, quod tunc sæpē faciebam, in longinqua proficiscerer, uilis fortē eminus Monasterij ueteribus, diuertebam illic. Et quid scimus, inquam, an hic aliquid eorum sit quæ cupio. Circa quintum & uigesimalium uitæ annum, inter Belgas, Heluetiosq; festinans, cum Leodium peruenissem, audito quod esset ibi bona copīa librorum, substi, comitesq; detinui, donec unam Ciceronis orationem manu amici, alteram mea manu scripsi, quam postea per Italiam effudi, & ut rideas, in tam bona ciuitate barbarica, atramenti aliquid, & id croco simillimū reperire magnus labor fuit. Et de libris quidem Reip, iam desperans, librum de Consolatione quæsiui anxie, nec inueni, quæsiui & librum de laude Philosophiæ, quod & ipse libri titulus excitabat, & in libris Augustini, quos iam legere coeperam, librum illum ad uitæ mutationem, & ad studium ueri, multum sibi profuisse compereram, sic undiq; dignus uidebatur, qui diligentissimē quæreretur. Enim uerō hic negotij nihil esse credidi, statim enim affuit, non liber, sed falsa libri ipsius inscriptio, quōd sciens narro, ne quando tibi, quōd impossibile arbitror, idem qui mihi illius error obreperet, legebam, neq; aliquid de eo, quōd titulus pollicebatur inueniebam, stupebamq; & tarditati meæ alienum errorem imputabā. Demum cum legendo cuius insatiabilem mē natura facit, in libros Augustini de Trinitate diuinum opus incidissem, inueni allegatum ibi librum, non quidem quem habebam, sed quem habere credebam, & aliquid ibi de eo libro positum, quō nihil est dulcius, librum illum ad uitæ mutationem, & experientie die quodam feruidus, librum legi totum intentissimē, eius certē quod apud Augustinum erat, penitus nihil inueni: pudit errasse tam diū, & remansi certus, librum illum non esse de Laude Philosophiæ, sed quis nam esset incertus, esse autem Ciceronis stylus iuditio erat. Fuit enim celestis uiri illius eloquentia, imitabilis nulli. Post hæc uerō cum ultimo Neapoli uenissem, Barbatus meus Sulmonensis amicus optimus, & tibi forsan saltem nomine cognitus, uoti mei conscius, paruū Ciceronis librum, mihi donauit, cuius in fine principium solum erat, libri Academicorum: quod ego perlegens, conferensq; cum illis, qui inscribuntur de Laude Philosophiæ, luce clarius, deprehendi illos esse duos, tot enim sunt, tertium & quartum, uel secundum & tertium Academicorū, subtile opus magis, quam necessarium, aut utile. Sic longæuo errore liberatus sum. Obtulerat casus mihi iam antea uenerabilem quendam senem cuius nomen, ut reor adhuc in curia notum est Raymundum Superantium, ad quem, ante hos XL. annos, scripta iuuenilis mea quædam nunc etiam extat epistola, ille copiosissimus librorum fuit, & ut iurisperitus, in qua facultate pollebat, alia quidem cuncta despiciens, præter unum T. Liuium, quo mirū in modum delectabatur, sed historiæ insuetum, magnum licet ingenium hærebat. In eo studio me sibi utilem, ut dicebat expertus, tanto amore complexus est, ut patrem potius crederes, quam amicum. Ille mihi & comodando libros, & donādo supra cōmunē modū facilis fuit, Liber Ciceronis de Gloria, ab hoc habui & Varronis, & Ciceronis aliqua. Cuius unū uolumē de cōmunibus fuit, sed inter insa cōmunia, libri de Oratore, ac de Legibus imperfecti, ut semper inueniuntur, & præterea singulares libri duo, de Gloria: quibus uisis, me ditissimū extimaui, longū est exequi, quos & qualiter, & unde quæsierim, præter unum uolumen elegantissimū, cui par aliud inuenire difficile, paternas inter res inuentū, quōd in delictis pater habuerat, quodq; non ideo euasit, quia illud mihi executores testamentarij saluū uellent, sed quia circa prædam pretiosioris, ut putabant patrimonij occupati, ceu uile neglexerant. In his omnibus, noui nihil, ut dixi præter illos de Gloria libros duos, & aliquot orationes aut epistolas. Sed ego ne fortu-

per frustra obniterer, ut uiator sitiens, inopi riuiulo, quibus poteram communibus me solabar. At non ne ego sat mirus sum, mirandiq; materiam tibi do, qui rogatus historiam unam narro alteram. Postulas ut qualiter libros amiserim, dicam, ego qualiter quaesierim dico, ut cognito quantus tuerit quaerendi labor, quantus fuit perdendi dolor intelligas. Nunc quod peius expediam. Fuit mihi penè ab infantia magister, qui me primas literas doceret, sub hoc postea Grammaticam & Rhetoricam audiui, utriusq; enim professor ac praeceptor fuit, cui parem ego non noui, quo ad Theoricam loquor, quod ad Practicam attinet, non ita prorsus Oratianæ cotis in morem, quæ ferrum nouit acueri, non secare. Hic sexaginta totos (ut fama erat) annos scholas rexit, & quot scholares, tanto in tempore uir famosus habuerit, cogitari facilius, quam dici potest. In quibus magni uiri multi, & scientia, & statu, & legum scilicet professores, & sacrarum magistrum literarum, & præterea Episcopi, & Abbates, ad ultimū Cardinalis unus, cui ego puer patris intuitu charus fui, non uir statu maior ac fortuna, cum esset Hostiensis Episcopus, quam prudentia & literis. Et praeceptor ille quidem meus, inuidabile dictū, inter tot magnos, me minimum omnium prædilexit, hoc notum erat omnibus. Nec ipse dissimulabat, unde almae memoriae Ioannes de Columna, cuius supra meminī, Cardinalis, quotiens iocari secum uolebat, seniculi enim simplicissimi, & Grammatici optimi delectabatur alloquio, ad se uenientem ita percontari solebat. Dic magister, tot inter discipulos tuos magnos, quos ut scio diligis, est ne aliquis Francisco nostro locus? Ille cōfessum lachrymis obortis aut tacebat, aut interdum abscedebat, aut si loqui posset, persanctè iurabat, nullum se tantum ex omnibus dilexisse: hunc talem homunculum, Pater meus dum uixit liberaliter satis, adiuuiss, inuaserat enim eum pauperies ac senectus, comites importunæ ac difficiles, post obitum patris, omnem in me spem posuerat. Ego autem imparicer, me illi tamē & fide, & obsequio obligatū sentiens, ad eam omni ope, qua poterā, ut deficiente pecuniā, quod crebrū erat, egestatē suā apud amicos, nūc fidei uisione, nūc precibus, apud feneratorē uerō pignoribus, Milliis in hunc usum libros, & res aliās asportauit, & retulit, donec fidem expulit paupertas. Grauiore siquidem pressus inopia, duo illa Ciceronis uolumina, unum patris, alterum amici, librosq; aliōs me tradente, abstulit, pretendens necessarios sibi in opere suo quodam, quotidie enim libros inchoabat, mirabilem inscriptionum, & proœmio consumato, quod in libro primum, in inuentione ultimum esse solet, ad opus aliud phantasiā instabilem transferebat. Quid te ad uesperam uerbis traho? Cum inciperet suspecta esset dilatio, quod non egestati, sed studio concessi libri erant, coepi altius exquirere, quid de eis actum esset, & ut oppigneratos comperi, penes quē essent indicari mihi peti, ut facultas fieret luendi eos. Ille & pudoris plenus, & lachrymarum, negauit se id esse facturum, quod dū tūpē nimis esset sibi, sed quod ipse deberet alter faceret, expectarem paululum, quod suum erat citō se facturum: obtuli in hanc rem pecunię quantum uellet, & hoc respuit, orans ne sibi hanc infamiā inurerem. Ego etsi nihil dicto fidere, nolens tamen, quem amabam contristare fuiticui. Ipse interim paupertate pulsus, in Tusciā iuit, unde sibi erat origo, me tunc ad fontē Sorgiā, mea transalpina in solitudine latitante, ut solebam; nec prius eum abijisse, quā obijisse cognoui. Oratus à ciuibz suis, qui ad sepulturā illum serō quidem laureatum tulerant, ut memoriæ eius honorificum aliquod epigramma componerem. Nec deinceps alia unquam diligentia, uel minimum amili Ciceronis iudicium, nam de alijs non curassem, inuenire quiti. Ita simul & libros perdidī, & magistrum, habes enim historiam quam petisti, longiusculam fateor, sed dulce mihi fuit, & ueterum recordari, & nouo cum amico diu colloqui, quem ignotum, & suipius epistolæ commendant, & testimonium uiri illius, cui omnia crederem. Sentio autem nunc, quā honestum esset, propter additiones, & lituras hanc rescribere, sed occupationi, ac fatigationi meæ tua parcat urbanitas, & quæcunque oculos lædunt, ceu totidem signa familiaritatis aspiciat. Vale Arquade V. Cal. Maias.

FRAN. PETRARCHA FRANCISCO SENENSI PHYSICO, S.

Epist. II.

Amicitiam spondet.

Epistola quædam repens atq; inexpectata, & pijs affectibus tuis, & meis tam ueris, utinam quā amicis plena laudibus, me itinere accinctum, & mane moturum serō reperit. Non fit ab assuetis passio, ut uos dicere soletis, non est mihi nouum ire, sed famulare nimis, & penè in naturam uersum, presens autem rerū status, iter ambiguum, meq; sollicitum facit. Ibo tamen charitate inde tractus, hinc debito meo pulsus. Inter hæc quamuis mihi silentium suaderet occupatio, uicit tamen tuus ille tam feruidus nostræ amicitia appetitus, extorsitq; ut hoc tibi potius tumultuantum, ac breue rescriberem, quam nihil respon-

B B b

nihil responsurus fortasse latius si se aliquis, quod uix spero nunc ociosus dies dederis. Vellem amice is esse, quē me facis, sed non sum, quisquis autem sim, quando ita uis, tuus esse nō abnuo, hoc in præsens dixerim, ne præteritum te querare. Vale Pataui Xl. Cal. Aprilis.

FRAN. PETRARCHA FRANCISCO SENENSI PHYSICO, S. Epist. III.

De libro Vita solitaria.

Epistola quædam tua, nuper ad me ueniens, quamuis ab illo rerum omnium, præterquam mearum extimatore, rectissimo iure optimo laudata, & laudatoris sui testimonium secum ferens, sine ulla tamen forsitan responsione mansisset, nisi ut Ciceronis utar uerbo, consignatis mecum ageres tabellis, inserta epistola quadam breui, quam ante multos annos, tibi respondens scripsi, hanc tu in iudicio, uelut obligatoriam, profers, quasi quod semel fecerim, semper facere sit necesse, quod quā sit iustum iudica. Ego quidem hinc occupationibus innumeris, uiresque meas excedentibus, hinc ætate iam deuexa, quam per seipsam morbus à quibusdam dicitur, & aliorum grauium morborum circumuentus exercitu, si quietem silentij delegissem, forsitan excusabilis fuisset, sed epistola illa mea, in ipso tuæ epistolæ corde inspecta, risi mecum artificiosam, amicabilemque uafriciem, & dixi tacitus: Non est fugæ locus, scribere oportet, mille alijs reiectis, equidem, ut multa præteream, quæ, ut scribam, non scribendi modo iam fessus, sed uiuendi equidem, ut multa præteream, quadringentas, & eò amplius epistolas, magna ex parte non exiguas, sed ingentes mihi elapsas, diuersis temporibus, ad diuersos plerumque, etiam ad ignotos, qualis es tu, duobus sæ magnis uoluminibus comprehendi, mille alijs reiectis, nulla aliam ob causam, quā quod eas locus ipse non caperet. An non, quæso, si nil aliud unquam delirasset, satis, superque satis, hoc uno deliratum uideretur: Dum omnibus respondeo, quosdam ultro uerbis aggredior, magnam uitæ breuis partem, hoc in negotio consumpsi, cum tot interim utiliora distulerim & nunc iam senex facio, quod utinam iunior fecissem. Sed contrarium aliquando decreueram, & scripseram, quamuis enim nullas studiosi ferias laboris usque in finem sperem, huic tamen epistolari exercitio, finem pono, ne melioribus studiis semper officiat: Video enim infirmi operis esse, omnibus ad me scribentibus, respondere, & cupio, si quo modo possim, nugis meis ualedicere, antequam ille mihi, iamque in fine sum, postquam non modo si uenisset epistola, sed si Romanus imperator mihi scriberet, quod sæpe fecit, non aliter, quā quotidiano sermone rescriberem, ante finem uero, quanquam sub extremum ueniens, non modo responsionem ipsam, sed reponi eam inter alias meruit, simulque illam alteram, qui iam pridem mihi perierat, melius à tua diligentia, quā à mea negligentia reseruatum, & mihi gratum, tibi que forsitan non ingratum erit, ut meis in reculis, inter maxima nomina, saltem bis tuum nomen appareat. Nunc tandem ad epistolam ipsam tuam uenio. Scribis te quibusdam opusculis meis, nominatim libro Vitæ solitariae, usque etiam piæ ad lachrymas delectatum, ea præsertim in parte, ubi triplicem solitudinem, beato illi, cuius nomen ambo gerimus Francisco tribui. Ad quod quidem te non styli uim, sed amorem nominis induxisse, certum habeo, utrumque tamen gaudeo. Nam cum omnes ferè homines, suarum rerum iudices mali sint, quod amore iudicium obliquante, sua illis omnia placeant, ego unum omnium, quos nouerim cōtrario malus sum, mea mihi omnia displicent, tam bona illa esse cupio, ut qualiacunque sint non perueniant, quod uolebam. Quæ si quando cuiuspiam intelligentis uiri iudicio, probata cognouero, incipio & ipse mecum opus diligere, ac probare. Quod haudquaquam euenire mihi posse miraberis, cum Augustino tali uiro, meminisse euenisse, ut magis flagraret, si libri sui de Pulchro, & Apto, Hierio probarentur Romano oratori, ad quæ eos scripserat, si autem improbarentur, fauciarentur cor ipsius. Lege Confessionū eis librum quartū, haud procul à fine ibi hæc inuenies. Certè liber ille meus, de quo loqueris, ei ad quæ scriptus erat, uiro acris ingenij, tam probatus fuit, ut rarò unquam clarius agnouerim, quod dici solet, amantum cæca esse iudicia, usque adeo, ut etiam postquam fuit ad Romanum Cardinem promotus, eum sibi ad mensam, magnis uiris presentibus legi faceret, ubi nihil nisi de scripturis sanctis legi solitum. Tibi amice si inscriptus licet alteri probatur, nō minori mihi est gaudium, imò quidem eò maiori, quod minus est aduentitiæ causæ ut probetur, aut placeat. Mouent profectò animum scribentis aliena iudicia, quibus maxime, neque adulationis, neque odij sit adiuncta suspitio, ideoque ueri Poætæ, ut ait Cicero, suum quisque opus, à uulgo considerari uoluit, ut siquid reprehensum sit à pluribus corrigatur. Addo ergo si quid laudatum à scientibus in pretio habeatur, dicit idem. Et pictores facere solitos, & sculptores, quod specialiter de Apelle pictorum principe scriptum est. Circa hunc sanè tibi placitum libellum, quæris aliqua, quæ mihi non usquequaque fateor clara sunt. Respondebo tamen ut potero,

Rerum Senilium, Lib. XV.

951

potero, dicis quidem Vitam solitariam à me ibi ueris, & multis exemplis, ac rationibus adornatam, quod an ita tibi uideatur, nescio. Qualiter tamen ad hanc uitam natura aduersante, uel fortuna, facilitetur ascensus, tuis utor uerbis, interrogas. Quid hic dicam, Nisi at qui uitam hanc non amat, quod obstaculum est naturæ, amare eam incipiat, & optare. Id uerò qualiter fieri possit, iterum ex me queres. Dicam breuiter quod sentio: Nullo melius modo quam diligenter ac grauiter uitæ huius oblectationes, & contrariæ miseras extimādo, quod fateor non potest, nisi qui utramque sit expectus, de quibus & à me ibi aliqua dicta sunt, & multò plura à doctioribus dici possunt. Si fortuna autem bonæ se obiecerit uoluntati, hæc nempe ni fallor pars, tuæ dubietatis est altera, quid hic rursus dicā, nisi quod omnibus notū est. Quacunque in re inter uoluntatem & actum, aliqua se obijciant impedimenta, abijcienda esse uiriliter, ut amoris obicibus, facile ad optata peruenias & si non sim nescius, esse genus impedimentorum, quæ abijci nullo queant modo. Qualis est uxor in primis, de qua & tu mentionem facis his in literis tuis, & ego in libro illo, quid senirem, satis nisi me frustratur memoria palam dixi. Et de his quidem plura possem, sed quid dicam aliud non habeo, unum antequam hic abeam præmissus adjiciam. Siquidem quod meus ille liber, tuas uenerit ad manus, gratum habeo, cuperem ut secum mea omnia peruenissent, haberes reprehendendi copiam uberem, atq; perpetuam, at quod librum scripseris, non placet, ut cur dicam. Venit Venetias nuper, prior magnus Camaldulensis, uir clara religionis, & lætissimæ senectutis, & iam pridem amicus mihi, per literas, is penes amicum quendam meum fidelissimū, librum illum repetit, & erat fortē, quem primum scribi feceram, atq; ideo, ut sit, omnes undique margines additionibus pleni erant, quas cum senex legeret, & nunc hos, nunc illos, primæ scripturæ additos uideret, amicabiliter subirasces. Quid (inquit) autor nostri ordinis Romualdus, tantus amator solitudinis meruit, hinc excludi? Ad hæc amicus ille: Causam (inquit) nullam scio, nisi quod re scribenti forsità erat incognitus. Prior inde iam ante me uidendi auidus, in hos montes uenit, & quæsiuit idem, & responsum idem ex me habuit, nempe uerum aliud non erat, hinc digressus, Romualdi uitā multis cum precibus, ad me misit, ex qua ego, quod ad solitudinem pertinere uisum fuit eliciui, capitulumq; unum libro addidi. Illud quoq; deuotioni meæ additum, ut sanctissimum illum uirum, semper uenerabilem habeam interq; alios confessores diem eius festum colam, dum uixero XIII. Cal. Iulias. Huius rei fama excitus amicus alter, quæri cepit, quid Ioannem quēdam auctorem ordinis uallis Vmbrosæ compatriotam meum, post terga relinquerem, huic quoq; respondi, non id negligentia, uel contemptu, sed rei ignorantia contigisse, & nunc maxime uitam eius expecto, in qua si quid erit ad solitudinem spectans, & hunc inseram. Non enim sanctitas sola iussit. Alioquin res in longū iret, si stylo sanctos omnes amplecterer, idq; me interdum prædicatoribus respondisse memini, quærentibus in eo libro Franciscum esse, non Dominicum, meq; hac in parte suspectum asserentibus. Dixi enim, & sic est, hic de solitarijs agitur, & Dominicum quidem sanctum lego, solitariū non lego. Quia igitur & Romualdus hic, & ille forsitan Ioannes, de quo adhuc dubius sum, addendi erāt, si uidebitur mallet scribere distulisses, sed studiosi animus frenum nescit. Est autem haud dubiè magna fames, rusticos & inepros cibos cogit esurire. Quæris ex ordine: An ne omnes Medicos æquè odio habeam, atq; contemptui sentio, mouit te uerbum unū, in fine literæ breuis illius, quā nuper ad amicum tuum, dominumq; meum Stephanum de Columna, undiq; nobilem uirum scripsi, ubi iocans dixi: Nec credidisse unquam, nec crediturum esse me Medicis. Est autem haud indigna studioso cura scire uelle, quid de sua facultate quisq; sentiat, quamuis multorum in iudicio, aut nihil, aut modicum sit momenti. Ad finem epistolæ tuæ, optas ut diligam Medicinam, & est æquum, utiq; ut qui te diligo, & tua omnia diligam, nisi forte tuū aliquid, damnosum ubi esse cognoscerem. Ego uerò non sum amicus, si quid fingo, uerè itaq; Medicinam diligo cuius ut homo semper egens fui, nunc ut senex egentissimus sum. Mendacia uerò Medicorum, sed eorum, qui falso Medici dici uolunt odi fateor. Legisti ut dicis Inuestiuas meas, quas contra loquacissimam illam picam effudi, Papæ medicum, qui cum paucis Aphorismis, ruditer intellectis, habere cælum sibi sub pedibus uidebatur, atq; inde naturæ abdita contemplari. Id tamen nihil ad me, ultro sibi suam superbiam & ignorantiam relinquebam, nisi ipse me primus acri conuitio lacescisset, impertinenter id quidem, nihil ego sibi scripseram, sed Rom. Pont. tunc Clementem V. lægotantem, bona fide monueram, ut cauere à Medicis, non quidem ab omnibus, sed à multis, exemplo illius qui sepulchro suo moriens iussit inscribi. Turba Medicorum perijeligeretq; ut alteri perconfectioni tuæ satisfaciam incidenter, non duos quidem medicos, sed unum tantum, non eloquentia, sed scientia, & si depollentem. Audiui autem post à Medicis, esse hoc ipsum consilium Medicorum, quod

an ita sit, quis melius quam tu nouit? Hæc sanè cum Pontifici suis nūcius iuuenis quidem bonus inficius literarum, confusiū retulisset, remisit eum illicò ad me, iubens, ut quod sibi uerbo mandauerant, scripto certiū remandarem: parui, ut debui, & Epistolam illam scripsi quæ fons odiorum fuit omnium. Ego autem iurgiis ignoti hominis è transuerso ictus exarsis, fateor, eram enim multo tunc iunior, ardentiorq̃, quam sim hodie, tamè naturaliter terendum, & fugitans iurgiorum, tacere consultiū ducebam, & profectò tacuissem, nisi unus è principibus Ecclesiæ, cui familiarissimus fui, silentium dissuasisset, dicens, illud per homines insolentes, non modestiæ, sed ignorantæ tribuendum. Ille mihi calamum in manu posuit, quo arrepto, temperare non potui, quò minus ostenderem maledicum illum sibi. Sed quid opus est pluribus? Si ut dicis illud opusculum legisti, attendisti credo, me nihil contra Medicinam, sed contrà falsos Medicos, quorum ille dux erat omnia locutum. Medicinam quis disisset, nisi amator ægritudinum? Venerabilis atq̃ amabilis illa quidem, non solū quia creatit eam altissimus, ut tu scribis, & multum hoc uerbo sibi placent omnes Medici, cum id omnium scientiarum, atq̃ artium sit commune, quarum nulla est, quam altissimus non creārit. Principium libri illius, ubi uerbum illud est relege, ita ibi scriptum aspicias: Omnis sapientia à Domino Deo est. Procede hinc ad septimum libri capitulum, inuenies nominationem. Rusticationem, hoc est, agriculturam ab altissimo creatam, & ad summā quicquid utile homini futurum erat, creauit altissimus, sed propterea illam amo, quia humanæ uitæ utilis erat, nisi facta esset inutilis. Illud amo igitur, & hoc odi, illos maxime qui huic malo materiam præbuere, parcat illis Deus, imò non parcat, qui temeritate pestifera tam necessarium, tamq̃ honestum præsidium naturæ fragilis euercentes, mutum ut Virgilius uocat hoc est, reale artificium, uerbale præceptū effecere, moxq̃ ut murice uestiti, atq̃ auro insigniti sunt, uitæ, necisq̃ omnium se credunt imperium assecutos, atq̃ utinam suo proprio, nò communis periculo fallerentur, ut causas rerum profundius scrutarentur, nec tam prompti essent, ad funesta remedia, quæ peregrinis nominibus adumbrata delitescant, & Latinam mortem Græco uelamine obuolutam credulis inuehant. Odi ego, fateor, in omni genere hominum mendacium, est enim Deo aduersum, qui est ueritas, sed nullum magis odi, cum sit periculum in nullo mendacio maius, ut Plinius ait, unum excipio, quod circa religionem fallit, est enim ut illud corpori, ita hoc animæ mortiferum. An uerò dicat aliquis, & tu dicis: Huic Medicorum infamiæ nullum excipis: uellem hercle, nescio enim quomodo è nullo genere, tot amici mihi semper fuerint, sintq̃ usque hodie. Sed ne quid dissimulem, aut occultem, ne quicquam hætenus quos excipiam quæro, doctos quidem uiros, & eloquentes inuenio, non Medicos, ego autem uerba ab Oratoribus, aut Poëtis: at à Medicis sanitatem solam, & ut dicam breuiter non Medicinæ, sed salutis professores quæro. Quos si ingeniam, non diligam modò, & colam, sed paulò minus adorabo, diuini muneris largitores. Itaq̃ ut ipse fatearis, principibus Medicorum, quos tu memoras, non detraxi, nec detraherem quidem unquam, nondum sic insanio, modò illos fama concelebrans uera sit, & credo uerè esse, quamuis domesticum testimonium suspicionem non careat, his tantum detraho, qui salutem polliciti, nos inferciunt syllogismis. Sed iam satis multa de Medicis, de quibus multò plura, cum eisdem, quam cum alijs loqui soleo, quæ ut plurimum in iocos desinunt. Est mihi inter alios unus hic, nisi eū Medicina detinuisset iturus ad sidera, tam excelsi, tamq̃ capax est ingenij: mihi uerò tam amicus, ut uix ipse sim amicior, hic me anno retrò tertio, febrientē cum uultis exeat sit adire non posset, literis uisitauit, monuitq̃, quid in eo statu mihi esset agendū. Ego cuius feruor annis tepuit non refrixit, sciens quid mihi scripturus esset, quippè qui Medicorum consilij plenus sum, antequam literas legerem calamum cœpi, quibus lectis iugiter æstuans respondi, & longa fuit altercatio, sed amica, nempe primis congressibus, non contenti, magnis iterum epistolis literali disputatione confliximus, tandem ipse peruicaciam meam sentiens subticuit. Suadebat autem inter multa, ut fructibus arboreis, aquæ potu, & ieiunio abstinere, cum ego tamen, ut naturam meam noui, sine aquæ potu triduo nò uiuerem. Non sum, nisi fallor, adeò ignarus rerum, ut meipso melius Græculus quispiam, aut Arabiculus me cognoscat, quem nunquam uiderit, mille annis sepultus, antequam nasceretur. Est apud Ciceronem in Officijs locus quidam, ad hæc spectans. Valetudo (inquit) sustentatur notitia sui corporis & obseruatione, quæ res aut prodesse, aut obesse soleant, & continentia in uictu, omniq̃ cultu corporis tuendi causa præmittendæ uoluptatis. Addit tamen unum, quod his aduersum uideatur. Præterea (inquit) arte eorum quorum ad scientiam hæc pertinent. Vbi ego, ut te tantisper à litibus ad risum uocem, scripsi in margine manu mea sic: ubi sunt quæso? Et erant tunc fortasse aliqui, & fortasse hodie sunt, quamuis eos ipse fortè non uiderim, uel si uidi, certè non nouerim. Sed ad amicum meum illum reuo,

cum

cum quo longa concertatione habita, ipse in sua, ego in mea opinione substitimus, nec ille me in suam, nec ego illum trahere in sententiam meam possum. Ille me diutius fuisse uicturum dicit, si Medicis paruissim, ego uero maturius moriturum. Nam & esse me delicatissimæ complexionis, quæ in morbos citò incidens uix emergat, & experimento admonitum, tutius mihi naturæ meæ credere, quàm horum consilijs, qui uocantur Medici. Et iam tamen satis diu uixisse, & quantulum restet incertum esse. Hæ sunt inter nos quotidianæ diffensiones, sed modestia ejus constantiæ meæ cedit, & iam sensim, ut amicus, non ut Medicus ad me uenit, id quæ per sepe, nam & confabulationibus meis, & qualibuscunque scriptis incredibiliter delectatur. Cum hoc tamen, & cum alijs conuersando, ita mihi accidit, ut Medicorum consilia multa didicerim, nihil credam, quia efficax, nihil experior. Hoc est illud, quod à me dictum breuiter, te in longam traxit admirationem. Sic est tamen, non uerbis credo, sed effectibus, qui non fallunt, antequàm meum limen intret Medicus, scio ex parte quid consilijs afferat. Ede pullos, uix dum natos, bibe aquam coctam, tepetemq; utere scedo illo remedio, quod ab aule littorea Medici didicerunt & similia. Ego autem meo uno Dei consilio usque ad hunc diem uixi, eodemq; usque in finem uitam, cumq; naturæ debitum persoluero, Deo persistente esse sanus incipiam ac securus, hæc tam multa de communibus, de te amice quid diffiniam non habeo. Ingeniosum uirum ac discretum uideo, qualem Medicum certe nò uideo, possem uidere si uicinior fores, ualde enim nunc præcipue sano Medico æger indigeo. Quando autem hoc iter ingressus es, si quid mihi credis enitere, ut unus sis illorum si qui sunt, non qui syllogizant, sed qui curant. Et quamuis multa dixerimus, unum tamen, quod in parte erat epistolæ tuæ præterundum non existimo. Optare te annos uitæ tuæ mecum, si licet, parti, ut quod tuæ subtraheretur meæ accederet ætati, ejus abdicti voti, tui Deum testem facis. Nouæ quidem amicitia ingens liberalitas, sed animosa fiducia, de die diebium, annos uelle largiri, etiam si à puero quolibet Nestori esset oblatum, seui ipsi quoque uiuacissimo hominum Mathusalem. Omnes enim morimur, nec ullus est certus uitæ modus, aut ordo moriendi, quotidie senectutem ultimam iuuenes antecedunt. Te tamen loqui talia, pius amor cogit. Credo igitur & gratias ago, meq; uel hinc maxime tibi charum sentio antequàm cognitum. Proinde anni tui amice sint, lati utinam ac scelerates, mei autem ut ualde multi essent, unquam optaui, iam optare incipio, ut pauci sint. Ut enim cum Patriarcha Iacob loquar, dies peregrinationis meæ parui sunt, & mali, & dum respicio ad ætatis nostræ mores, nihil melius in futurum spero, sicut ait Satyrus:

omne in præcipiti uitium stetit. Vale Arcade Cal. Maij.

FRAN. PETRARCHA PHILIPPO SABINENSI EPISCOPO, ET CARDINALI, S. Epist. IIII.

Absentia amicorum æquo animo ferenda.

Sperabam quod optabam, ferè enim spes, desideriumq; cohabitant, sperabam hac anni parte tecum esse, ut & tibi sæpe roganti satisfacere, & mihi semper optati, de hoc & tibi spem dederam, & mihi, quæ ut uides utrumq; fefellit, uide oro, nunquam ego te fefelli, non incipiam nunc, uide inquam, tentauit omnia, nil successit. Experiri uolui, an mille saltem passus equitare possem, nunquam potui, tantusq; erat ardor animi, ut si id potuissem, de reliquo bene mihi ipse promitterem. Spoliauit me igitur mors amicis, quod illa non fecit, supplet absentia. Per pater æquo animo, inter amicos numerari, quamuis enim & uirtutis, & status imparitas, ab hoc te numero segregare, uideatur, & sis profectò mihi plus aliquid, quam amicus si qui amat tamen, & amatur est amicus, dum sit amor hic amati causa, non alia, amicus es haud dubie, neque enim minus mihi de animo tuo constat, quam de meo. Neque uerò te grauiter laturum scio quod amicus tuus dicar, cum audieris Augustum Cæsarem, non solum ferre, sed optare, & hortari, ut Horat. Flaccus non humilis modò, sed libertinæ originis amicus fuit, dici uelit, quin & insolentias Cardinaliū alto animo reiecurum, qui exiguo rubenti panno, mortalitatis obliuione capiuntur, non mortales tantum modò illi quidem, sed quodammodo moribundi, tu nisi tanto tempore mecum es, & non cognoui te, non solum hoc panniculo non superbis. Sed ne qualibet purpura, seu corona, imò & funditus te noui, factus humilior nulla te re alia, quam solis auctum curis sentis. Et quotidie ex hac tua magnitudine mediocritatem pristinam, & tranquillam solitudines, atq; ocia nostra suspiras, dum soli in syluis totos dies, ægeremus, & famuli ad horam prandij nos quærentes, uix ad uesperam inuenirent, & oblitos cibi, & mirantes diem tam uelociter transiisse. Sileo quanta, quamq; honesta nobis esset ex alterno sermone delectatio, dum nil

nisi de nostra salute, uel de literis atq; rerū illustrium memoria loqueremur, terras q̄ omnes, & omnia sæcula, simul ante oculos habere mus, supra quam credi posset, nostra sorte contenti, & rerum labentium contemptores, præcipuis laudibus efferentes, inter quos Iacobum de Columna, qui ætate tunc iuuenis, sed morum grauitate & mortis uicinitate iam senex, cum ab omni ambitione remotissimus, ad Episcopatum Papa iubente, inscius, ne dicam inuitus peruenisset, atq; inde ad Patriarchatū Aquileiensem, summo nobilium ac totius populi consensu, ac studio peteretur, ab urbe Roma, ubi tunc erat fratri scripsit, & fidis suis, inter alios, mihi iurans, ascendisse altius quàm uellet, neq; unquam ampliùs ascensurum: nec ita multo post tamen ad celestem dignitatem CHRISTO uocante conscendit. Hæc (inquam) & quæ sunt id genus sileo, ad id mihi te sponde, uel tacitus, quantò tunc dulcius auribus tuis infonuit Sorgie murmur, & uolucrum cantus, quàm nunc clamor litigantium, qui in nostris confistorijs tartareo reboat mugitu, huc te tamen extulit fors tua, & summa illius sancti patris Ecclesiæ consulens, non tibi, nisi quod magnus & pius labor, inter tot præsertim impios, premio nō carebit, hæc præfatus, nec de tuā aq̄uanimitate, lōgēq; licet imparis, amicitie nomine, ulla dubius ex parte ad instituta progredior. Ita me igitur ille amet, q̄ amādo fœlicitat, ut uix ulla mihi est tanta iucunditas, quantam ex tui ante alios, amicorumq; fidelium commemoratione percipio, uellem ex conuersatione posse dicere, sed ea rarior occasio est. Ita enim fato asperiore disiungimur, ut legendus sæpius, quàm audiendus, spectandus uē sim uobis, utendum sorte, nec acerbanda querelis absentia, nec desiderium impatiētia irritandum, dictum est sæpē, & dicendum sæpius, si nihil nisi quod oculis cernimus amaremus. Nemo Deum, nemo animam suam, nemo seipsum, nisi per speculum amaret, ego uerò. Et in amicis, & in me magis amo, quod non uideo. Inq; ipso, quo mirum in modum recreor, conuictu non tam uultus, atq; ora præsentium, quàm internam pulchritudinem, animæ faciem ac lineamenta conspicio, & quod in quolibet uidetur oculis primum occurrit, non amicū, sed amici habitaculum esse scio. Animus enim cuiusq; is est, quisque non ea forma quæ digito demirari potest, ut eleganter ait Cicero. Quod cogitans Anaxarchus in supplicio positus, ad carnificem suum ait: sollem Anaxarchi ferit: sollem nempe feriebat, ubi latebat, atq; unde spirabat Anaxarchus. Philosophum enim ipsum in arce rationis extantem, & patientia armatum ferire nō poterat. Ea cogitatio mihi præstat, ut distantibus licet habitaculis, semper habeam uos potentes, cum animus meus sit uobiscum semper, & uestros mecum esse confidam. Neque tantum eos qui procul absunt, sed eos quoque, qui penitus abierunt, iamq̄ exiguum in cinerem uersi sunt, uos adestis, uiuunt illi. Sic totum absentia, mortisque dispendium amor lenit, & ego omnes, tam mortuos quàm absentes, teq; in primis uideo, & cum ad te uenire non possim, tecum sum aduersante licet & repugnante fortuna, & si non sum nescius, nimis ipsis in uocibus, inq; fulgoribus oculorum, quibus amicus intus habitans, utcumq; quibudam ueluti bipatentibus fenestris aspicitur, summam inesse dulcedinem, atq; inextimabilem uoluptatem. Sæpē forsan hoc nomine usus uideor, sed quamuis infame nomen, uulgo indice sit uoluptas, ad utrumlibet tamen doctiorum iudicio trahi potest, cuius rei præclarissimos auctores, Ciceronem & Senecam habemus, qui & uoluptatem illam Epicuream damnant, & honestæ delectationi, nonnunquam idem ipsum uoluptatis nomen attribunt, & Maronem ubi, & uniuersali omne genus oratione complectens ait:

Trahit quemq; sua uoluptas:

Et regem patrem, cuius amore, ut nullus maior inter homines, sic nullus honestior filio loquentem facit,

Dum te chare puer mea sera & sola uoluptas

Complexu teneo.

Quod si tantorum trium testium auctoritas, uocabuli unius infamiam non abstergit, omni exceptione maior, quartus accedat, quo non solum uoluptas, sed ebrietas etiam sobria & sancta sit. Non ne enim æthereus citharista Dauid, Deo gratissimū, carmen canens cum dixisset: Filij hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt. Confestim addidit: Inebriantur ab ubertate domus tuæ, & torrente uoluptatis tuæ potabis eos: uto iam ad excusationem infamati nominis, nihil ampliùs requiri. Tu autem uale, & sic habe, post Deum ac uirtutem, de quibus adhuc non tam gaudeo, quàm gaudere cupio, proximam mihi esse fidis atq; honestis in amicis uoluptatem. Arquade. III. Nonas Maias.

FRAN. PETRARCHA CAROLO IIII. IMP. ROM. S. Epist. V.

De falsitate priuilegij, Austriam ab imperio eximentis.

Claudum usquequaque mendacium est, facile deprehenditur, acris ac uelocis ingenij iuditium aggre fugit, producitur enim mane Chirographum ampullosum, ueriuacuo, per nescio quem, sed proculdubio non magistrum, iratum uero hominem, sed scholasticum, ritidemque literatorem, utique mentienti audum, sed fingendi mendacij artificium non habentem, quod si habuisset, nunquam certe tam insulas ineptias effudisset. Solent enim huiusmodi artifices, uerisimilitudine aliqua, falsum condire, ut quod nunquam fuerit, quia tamen his quae fuerunt simile est, & idipsum fuisse credi possit, hic si forte Iulius Romanus & imperij maiestatem armis ac legibus, & uirtute fundatam, atque uallatam, nugis suis euertere posse crederat, quod extreme erat insaniam, debuit saltem artificiosas nugas, & coloratum proferre mendacium, quod non statim oculis etiam lippientibus appareret, de quo quidem figmento Caesar, dubius non sum, quin tibi illico, tuisque proceribus sapientissimis uiris, atque doctissimis, & in primis Cancellario tuo oculo proferas ac lynceo, tota funditus illius nebulonis scena patuerit, quia tamen me, hic quoque, quod sentio loqui iubes. Pareo & loquor, quod ex tempore in animu uenit occupatum, longaque alijs pressum & obsessum curis, non hoc ultimum tuae Clementiae pignus habes, quod me tanti secreti conscius, atque participem uoluisti, quodque his fraudibus detegendis idoneum censuisti. Omitto autem, quod par in parem non habet imperium, neque aliud Iulius Caesar statuit, aut Nero, cuius tu contrarium statuere, tuo iure non ualeas. Quod non uidit ille trifurcifer, dum indignissime libertatis, duos illos finxit auctores, calliditate ridicula, quasi quod optimus fecisset, & pessimus confirmasset, rescindi posset a nemine: hanc tamen litigij particulam, Iurisconsultis tuis linquo, seu potius tibi, cuius in sinu pectoris, ut puer in scholis ciuilibus audiebam, iura sunt omnia, ad id quod expectas uenio. Nos (inquit) Iulius Caesar Imperator, nos Caesar, & cultor deorum, nos supremus terrae imperialis Augustus & reliqua. Quis tam hebes, rerumque inscius usquam est, qui non iam hinc apertis oculis uideat, totidem prope mendacia esse, quot uerba. Licet enim (ut Lucanus ait) omnes uoces, per quas iam tempore longo, mentimur dominis, etas primu illa repperit, non tamen illas uoces repperit, per quas nobis domini mentiuntur, quamuis ergo Caesar suu, plurali numero, quod ante eum nulli alij factum erat, alloq capissent, magnitudini eius adulantes, qui mo postea ab Imperatoribus in populum fluxit, ipse tamen de se nunquam cum militibus etiam suis, nisi singulariter loqui solitus inuenit. Hoc ille bos ignorabat, quod si fecisset cautiùs mugisset. Sunt penes me, ipsius de quo agitur Iulij Caesaris aliquot familiares epistolae, nam eiusdem orationes, apud Lucanum atque alios multae, apud Salustium una, dici possent, non illius, sed scribentium arbitrio dictatae. Epistolas autem idem ipse dictauit, e quibus exempli gratia paula decerpsi, Caesar Oppio, Cornelioque Salutem. Gaudeo me herede uos significare literis, quam ualde probetis, quae apud Corninium gesta sunt, consilio uestro utar libenter, & hoc libenter, quod mea sponte facere institueram, ut quam lenissimum me praeberem. Item Caesar Oppio, Cornelioque salutem. Ad VII. Idus Mart. Brundisium ueni, ad murum castra posui: Pompeius est Brundisij, misit ad me Cn. Magium de pace, quae uisa sunt respondi, hoc uos statim scire uolui. Cum in spem uenero, de compositione aliquid me conficere, statim uos certiores faciam. Idem Ciceroni scribens. Et si te (inquit) nihil timeat, nihil imprudenter facturum iudicarem, tamen permotus hominum fama scribendum ad te existimaui, & reliqua. Extrat eiusdem epistola, seu priuilegium de re magna, non ad singulos familiares, sed ad gentem Sidoniorum talis Cn. Iul. Caesar Imperator & potifex, & dictator I. Magistratibus Sidoniorum & Cinthiae, & populo salutem: Si sani estis bene est, & ego sanus sum, cum meo exercitu. Exemplum facti decreti, ad Hircanum filium Alexandri principem sacerdotum, & rectorem gentis Iudaeorum uobis destinaui, in publicis uestris analibus reponatur. Volo uero Graecae & Latinae in aerea tabula scriptum hoc proponere, & statim post cum deliberata sententia decreui, & infra propter has causas Hircanum Alexandri, filiosque eius rectores gentis Iudaeorum esse, & principatum Sacerdotij gentis Iudaicae semper habere, secundum patrios mores praecipio, ipsum quoque, filiosque eius, inter eos qui auxiliantur nobis, & inter uiros nobis amicissimos esse censendos, quantacunque sacerdotalia iura sunt, eum & filios possidere decerno: & reliqua. Hanc quidem epistolam apud Iosephum certissimum auctorem historiaru libro tertio, si quareis inuenies, possem cupidiùs insistere, stylum uides. Nam quod se Caesar hic Iulius, Augustum uocet non falsum modò, sed ridiculum, quis non uidet? Siquidem nomen hoc, ab illius successore principiu habuisse, putabam pueris, qui uel scholae limen attigissent omnibus, notum esse, lege Annei,

Flori, lege Suetonij Tranquilli, lege Orosij, lege Eutropij, lege denique omnium historiarum. Nul-
lus hoc ignorauit, præter hunc a se illud importunissime nunc rudentem. Iam quod sequitur
nescio, quis auunculus manufactus, mirum penitus, quid ita Iulij Caesaris auunculus, in il-
lis tantum literulis notus sit, nusquam omnino alibi lectus, uel auditus, præsertim cum ipsius
pater Caesaris, uel nulli uel paucissimis cognitus habeat: quod mirarer, nisi quia cogitare so-
leo, fuisse tantam illius uiri gloriam, eumque nominis splendorem, ut non aliter, quam sol stel-
las, ille circa se positas obscuraret. Vnde autem auunculus iste nunc redeat, aut ubi nam
tot sæculis latuerit, siue quam ob noxam in extrema terrarum deportetur, nescio, ubi
præcipue illud miror, quod testis innominatus ad iudicium uenit, & tanta de re fides qua-
ritur per eum, cui non solum fidei, sed nominis sit defectus: quo magis, magisque detegitur rei
nullitas priuilegio, sine illius nomine, cui concessum dicitur prolatum, cum priuilegia, si pue-
ritia recolam, stricti iuris sint. Multa sunt ibi, quæ illud debilitant, & infringunt, & hanc quoque
particulam Iuriconsulti tui uideant. Nisi forte magis serui orientalis plagæ nomen dicas,
quæ uulgo Aultria dicitur, cum tamen Austriæ & Oriens sint diuersa, uerum ea nomina
pro situ finitimarum regionum uariè imposita, dixerim, uerè autem siue omnem terræ ambitum,
siue urbem Romam, unde hæc literæ, quibus est ea pars imperio eximeretur, manasse singun-
tur spectes, neque australis est regio, sed Arctoa. Quid quod data literarum apertissime fal-
sa est? Vbi nec dies certus, ne Cæsari ascribitur. Quis enim nisi amens dicat, datum Romæ die
Veneris, regni nostri anno primo, & non adiciat, cuius mensis quota sit dies, quis pastor, seu
quis arator ita scriberet, ne dum ille, qui præter cætera ingenij opera, quo non iunior, quam
imperio fuit, anni totius exactissimam rationem noscitur, inuenisse. Nam quod ait regni no-
stri, sic à ueritate semotum est, ut non risum modò, sed bilem excitet, stomachumque concutiat.
Cæsar enim ut audisti Imperator & Pontifex, & Dictator dici uoluit. Rex nunquam, Re-
ges Romæ septem legimus, prima urbis ætate, si qui post illos regnare uoluerunt, uel gladio
cæsi, uel de saxo Capitolij præcipientes acti sunt: fateor quidem Cæsari affectati regni suspitio-
nem pro summo probro, non ab alijs, quam ab hostibus obieciui suis. Ergo ille uir tam glo-
riæ cupidus, tamque consilij abundans, quod sibi ad infamiam datur, inter titulos numeraret? Non
magis certè se regem diceret, aut dici uellet, quam scurræ, quam adulterum, quam lenonem, imò
uel multò etià minus, illa enim turpia & obscena, regium uerò cognomen odiosum nimis,
& periculosum, & importabile Romæ fuit, uis hoc clarum fieri. Cum Hispaniæ populi, Sci-
pioni Africano maximas ibi & gloriosissimas res agenti, regnum uirtutis admiratione de-
tulissent, uide quid responderit. Ipsa enim T. Liuij uerba subscribo. Silentio per præconem
facto, sibi maximum nomen Imperatoris esse dixit, quo se milites sui appellassent, regium no-
men alibi magnum, Romæ intollerabile. Quamobrem quod Lucanus ait:

Omnia Cæsar erat,

Ita dictum accipe, quia in se unum omnes dignitates, honoresque congesti sunt, qui tunc Ro-
mæ essent, ubi regnum proculdubio non erat. Absit ut regni faceret mentionem, quam fa-
ctam ab æmulis execraretur, penitusque reiiceret. Hæc ad Iulij Caesaris fabulam, rudi illi & ine-
pto mendaciorum fabulatori dicta sint. Quorum bona pars Neronianæ conuenit fabellæ,
cuius finis est, datum die Martis, illius magni Dei. O impudens & infanum caput, quid si-
quis contrarium proferat? Cuius data sit Lunæ dies, aut Mercurij, quem primum, quem uero
ultimum dicemus? Quis hanc mentiendi licentiam, quis amentiam istam ferat? Tibi uerò ri-
dendum Cæsar & gaudendum est, quod rebelles tui, plura cupiant quam possint, atque impe-
rium tuum detrahere, sed mendacio in libertatem asserere uelint, potius quam sciant. Nam
si scirent, istem mentiri nunquam sic cœpisset. Nos Nero amicus Deorum, quem contempto-
rem deorum omnium legisset. Sic enim de hoc loquens Suetonius Tranquillus ait libro Cæ-
sarum sexto. Religionum usquequaque contemptor, præter unius Deæ Syriæ, hanc mox ita
spreuit, ut urina contaminaret. Hæc sunt Imperator Augustæ, quæ in præfens sine magno se
obtulerant studio, præter utriusque stylum epistolæ, quæ à principio ad exitum, totus rudis ac
nouus est, ut sicut est, sic uerè illic unde uenit nudius tertius textus à scabro textore aliquo ui-
deatur, & si affectata pueriliter antiquitatis opinio, in singulis uerbis emineat, sed in eius lo-
cum quæ sita notitia falsitatis, quæ literæ deformis in morem, penè oculis cerni queat. Ita to-
tus ab eo, quod uideri uult, ab antiquitate scilicet ac Cæsareo remotus est stylo, quo fortassis
anus credula, seu montanus agricola, at non certè uir intelligens falli possit. Tua autem epi-
stola quam illorum odio dictatam, ad me misisti, magnum te mihi approbat, oratorem, gau-
deo, nempe Cæsaris propria ut bellorum, & iustitiæ, sic linguæ & ingenij laus est. Tu uale
Cæsar nostri memor, & imperij, & sic uiue, ut mentiri tibi tui nolint, hostes metuant, Medio-
lani XII. Calendas Aprilis. properè.

Non possum tibi remedium præstare fidelius, quàm quod ipse pari in ægritudine, effica sum expertus. Fuit ergo mihi adolescentiam ingressio senex quidam, conterraneus meus, uir & ueneranda canitie, & morum gravitate notabilis, adhæc & scientia literarum, supra communem modum, quamuis ex illorum grege esset, qui scriptores Papæ nuncupantur, quos laboriosos magis, quàm ingeniosos agnouimus. Id officium supra quinquaginta annos, fide multa gessit & industria. Iamq; & ætas, & integritas, superq; omnia mitissima quædam conuersatio, ac prædulcis eloquentia, plurimum sibi beneuolentiæ atque auctoritatis addiderant, loanntes uiro nomen, nam cognomen sola sibi patria dederat de Florentia dicebatur: hinc amoris credo prima radix, nihil enim, quod quidem sciam in me erat adhuc aliud, quod amaret bonos (inter bonos autem amor communis patriæ, potens ualde est, sicut inter malos odium) cæterum ille magnus, exigui ingenij mei & mirator, & amator, & hortator factus erat. Retribue illi **CHRISTE IESU**, multum enim illi debeo, neq; uerò ad eam ætatis meæ partem uenit, in qua sibi rebus ipsis gratum esse potuerim, nunquam totiens me uidit, quin ardentis lateri stimulos incuteret, & paternæ pietate, iuuenilem spiritum excitaret ad uirtutem, ad scientiam, atq; in primis ad amorem Dei, sine quo nihil bene agi posse, imò prorsus nihil esse hominem diceret, quantalibet scientia, potentiaq; fultum. Hunc igitur talem uirum solum, & honestis de more studijs iterum, die quodam solus, & cogitabundus aggredior, exhilaratus est aduentu meo, uir ille mitissimus. Et quid inquit, causæ est, quod te curis solito grauiorem uideo? Fallor an noui aliquid incidit? Tunc ego: Nec tu pater optime falleris, nec quicquam noui accidit, sed ueteribus angor, ac crucior. Nosti etenim labores, nosti animi mei curas, nosti, quanto studio semper exarserim, ut me uulgo altius ipse subueherẽ, & ut loquar cum Virgilio, Ennioq;, tentata est una, quam me quoq; possem tollere humo, uictorq; uirum uolitare per ora. Nec cura, nec intentio mihi unquam defuit, nec ingenium deesse uidebatur, cui & si cuncta cessarent, non ne testimonium tuum abunde suffecerat? Quotiens tu multis audientibus, eximiam mihi laudem præclari ingenij præbuiisti? Ut iam penè omnibus persuasisses ita esse, ut ex illius ore auditum, qui nil facile mentiretur: quotiens abductum submissa uoce monuisti, ut intellectum talem, bonis artibus exercerem, neq; per ignauiam paterer, tantum Dei ac naturæ munus hebescere. Ego tanto teste securius entestebam, & nil iam mihi difficile uidebatur, instabam tamen, horasq; omnes literarum in studijs terebam, ut ociofa mihi nulla diffiueret, nec contentus inuentis, nouum aliquid assidue moliebar, inter blandiens labori meo, non frustra futurum quicquid agerem, sed grandia mihi, & speciosa omnia pollicebar. Ecce autem studio nunquam intermisso, dum summa credere, apprehendisse paulatim, ad infima me relapsum sentio, & penè fontem solitum ingenij arruisse, unde hæc inopina pestis ignoro, quæ tunc facilia uidebantur, inextricabilia nunc uidentur, ubi nusquam hæsitans currebam, iam per singulos passus subsistens, deq; omnib. dubitans uix incedo. Sic ex ingenioso hebes, inops ex diuite, ex animoso pauidus, discipulus ex magistro, desperationi proximus, ad te uenio, qui me in has angustias impegisti. Nil me scire profiteor, & an cœpta desituam, nouum uitæ iter arripiam, an quid aliud agam, non ab alio, quam à te consilium posco? Hæc & his similia, non sine lachrymis iuueniliter uociferantem, non diutius passus. Noli (inquit) fili, noli obsecro, gratiarum actionibus, debitum tempus in querelas effundere, melius enim se res habet, quam putas, tam diu nihil sciebas, quam diu multa scire tibi uidebaris, quo die tuam ignorantiam deprehendisti, mihi crede inextimabiliter profecisti, nunc demum scire aliquid incipis, cum nihil scire te credis: patefunt enim latebræ, quas magnificè de te olim sentiens, non uidebas nimirum. Nam & qui scandit in montem, multa incipit uidere, quæ in imo positis, nec uiderit quidem, nec curanda crediderit, & qui pedibus fretum intrat, quod magis processerit, eò magis altitudinem maris intelligit, & ad eundem longius opus esse nauigio, proinde tu, qui me hortante ut tu ais, & ego nō inficior, hanc ingressus es semitam, me ipso non hortante modum, sed urgente cœpta proseguere. Deus aderit, ne dubita, quibus & cœlesti uelut oraculo auditis, lætiorq; propositi, & melioris spei plenus abscessi. Et hæc ille quidem mihi, quæ tu tibi dicta credito, hoc adiecto, quoniam propriam nescire miseriam, eadem muneris summa est, & sunt quædam ægritudines, quas nec torpore pressus aeger sentit, & cum expergisci ac sentire cœperit, spes atque initium est salutis. Vale.

Esse adhuc uirtutis aliquos miratores.

NOli amice, noli obsecro, in arrepto hoc precipue tam specioso calle lentescere, eam quam præterdis ob causam, quod uirtus scilicet, honesteque artes, nostra ætate esse quidem sine honore uideantur. Contemptricem boni, omnis hanc ætatem dicimus, fateor, nec mentimur. Satis nempe contemnitur, cui quærendo studij nihil impenditur. An tu autem putas uirtutem, ut honorata sit, celebritate hominū, & uulgi plausibus indigere? Crede mihi, si omnes homines tacuerint, si obierint, si oderint, ipsa tibi uirtus suus est honor, sed nec tacent, nec oderūt, & quamuis eam nemo assequi studeat, aut admodum rari, sunt tamen adhuc, qui eam in alio mirarentur, esset modo aliqua, quam mirari possent, tolle miraculum ipsum, subtraheris miratorem, an existimas apud maiores tantum nostris, in pretio fuisse uirtutem? Fuit illa quidem, usque adeo, ut prono animo uitam daret, pro qua uix est hodie, qui paucillū pecuniæ permutaret, esset nunc etiā tamē eō mirabilior, gratiorque quō rarior pro re magna atque in æternū memorabili, scribit Hieronymus se legisse, ad T. Liuium uenisse quosdam nobiles, de extremis Hispaniæ, Galliæque finibus, an aut parū cause erat, cūt adesse uisendū, audiendūque non nobiles quidam tantum, sed mundus ipse conflueret? Omitto enim illum quem laetē sibi Hieronymus, Pompeio suo, Valerius beatum eloquentiæ fontem donat, quanti demum erat, unū hominē uidere, qui & si nihil aliud egisset in uita, nihil amplius aut agere posset, aut eloqui. Diuino tamen stylo, summaque diligentia, quāuis C. Caligulæ aliter uisum sit, opus illud immensum, totius ab origine Romanæ Historiæ centū quadraginta duobus uoluminib. explicasset, miraculo proximū, ad quod ne dicam imitandū, sed uel transcribendū uix unius hominis uita sufficiat, spectare caput, quod tam multa tractasset, digitos qui talia taliter exarassent. Credo equidē, si T. Liuius ipse, nunc uiueret, nō quosdā ad eum, sed plurimos profecturos. Certe ego, ut est animus, foret modo quæ nuper erat ualetudo, prosperior, & securum iter, ne dum usque Romā, sed usque ad Indos, eum quærere non grauaret, ex hac ipsa urbe Pataui, unde illi origo fuerat, ubi mihi multos iam per annos est mora. Inuitus referam, sed neque uicinius, neque recentius exemplū habeo, neque multis amicorū notius, quamuis tibi per ætatem, nisi illorū relatiuis notum esse nequieuit. In quo & si forte gloriabundus uideri possim, his qui omniā pessimam semper in partem trahunt, ego tamen, meo quodam iure, mihi licitum reor, & superior, in epistola te trepidum paterno consilio cohortari, sic nunc tecum paterna fiducia gloriari, si gloria dici potest, quæ nullis omnino meritis parta est, præsertim cum ad tuam exhortationem, & diffidentis animi firmamentum, pariter utrumque pertineat, cuius mihi semper ut filij cura fuit. Nōne igitur audiuisti, ut ego ipse, qui si non dicam, eum antiquis, sed cum cōtēntis meis conferar nihil sim, dum in Galliis agerem, admodum adolefcens, nobiles quosdam, & ingeniosos uiros, tam de ulteriore Gallia, quā de Italia uenientes, ad me uisū admirans, nullo alio negotio tractos, quā ut me uiderent, mecumque colloquerentur, quorū unus fuit honorificē nominandus, Petrus Pictauensis, religionē & literis uir insignis, atque ad admirationis augmentum, fuere aliqui, qui præmissis magnificis muneribus, sequeretur, quasi liberalitate iter sternerent, & ianuas aperirent. Non est Auinio Rhodani ubi tunc eram, Romæ comparabilis ulla in re, sed & Romanus Pontifex, & multa Romæ ciuitatis insignia, illic erāt, suntque hodie frustra, nuper per Vrbanum V. parumper auecta, erant quæ locū toto facerent orbefamosum, & tamen non se aliqd, quam me unum quærere, & uerbo, & rebus ipsis fatabantur, usque adeo, ut si abessem, fortē confestim ad fontē Sorgiæ, ubi maximē ætatem agere solebā, omnibus neglectis accederent. Si horum tu uel inscius esses, uel incredulus, tui certē ipsius oblitus esse non potes, qui me diū postea in Italiā iam reuersum, nō quidem tanto, magno tamen uix tractu, nunquā antea mihi uisus, aut cognitus adisti, unde hæc amicitia orta est, quæ nisi durasset, imō & creuisset in tempore, nequaquam tam familiariter tibi ista nūc scriberem. Quot deinde usque huc, ad me ex illa præsertim studiorū amicissima uenerunt Parthenope, iuuenes maximē, qui me ibi temporibus summi regis uidisse nō poterant, propter nostram familiaritatem, tibi esse nequit occultum. Sicut nec ille, Perusini uatis aduentus, ita dico, si literarum amor ingēs, & ardentissimus spiritus uatem facit, qui senex cæcus ad Pontremulum oppidum scholas Grammaticæ regebat. Audito autem, quod ad ipsum de quo loquor regem Neapolim perrexissem, ut qui iuuenili fastu tumidus, cuiuscunq; examen, alterius eo tempore dedignaret, qui nunc nullum recusarem, unici filij adolefcantis humero innixus, & ipse mox Neapolim, magno mei desiderio tractus uenit, cognitaque uix causa, quam ipse publicē prædicabat, Rex eum uidere uoluit, erat enim monstri instar, uiri facies, feruorq;

feruorq; illa gelida in ætate, contemplatus aliquandiu uultum hominis, æræ statuæ similimum, audiensq; quid peteret. Si uis (inquit) quem quæris in Italia reperire festina, alioquin quærendus tibi erit in Gallia, sic ab eo, nuper hinc digrediente, cognouimus. Ego uerò (inquit) homuncio: Nisi me uita destituat, ipsum si oporteat, apud Indos quæram. Miratus rex & miseratus, sibi uaticum dari iussit, inde summo cum labore, sua relegēs uestigia, ne quicquam Romæ prius me quæsito, Pontremulum redijt, ibi audiēs, quod adhuc Parmæ essem, hyeme etiam nunc aduersa, niuosum transit Apenninum, & præmissis ad me, laud inceptis aliquot uersiculis, ipse mox affuit:

ô qualis facies, ô quali digna tabella.

Is enim de quo id scribitur, unū oculum habebat, hic nullum, ille elephanti tergo, hic suis pedibus ferebatur, ille Romæ, & quod illam sequebatur orbis imperium, hic unum homunculum, non nisi fama sibi cognitum quærebat. Et quotiens putas, sed quid loquor, præfens rebus intereras, quotiens filij, & discipuli alterius, quo pro filio, & quibus ambobus pro uehiculo utebatur, manibus sublati, meū caput osculatus est, quo illa cogitasset, quotiens hæc dexteram, qua illa scripissēm, quibus se diceret uehementissimè delectatum, & quam pauca tunc scripseram, cum uel hodie pauca sint, transeo, longa est historia, semper ad hunc modum, triduo mecum fuit, & totam ciuitatem miraculo sui impleuit, cognito quis esset, & quid ageret: Illud non silebo, quod cum die quodam in excessu mentis, multa diceret inter cetera. Vide (ait) ne tædio tibi sim, si cupidius te fruor, ad quem uidendū tanto cum labore peregrinus aduenio. Ad quod uerbum cum risum astantibus excitasset, & risum, & ridendi causam intellexit, excitatorq; subiunxit in me uersus: Te non alium testem uolo, quod ego ex oculatus melius, certiusq; te uideo, quā quiscquam horum oculos habentium, quo dicto cunctos in silentium ac stuporem uertit, plus non dico, nisi quod urbis illius dominus, mei amantissimus, quo nescio an sua ætate ullus in terris liberalior uixerit, cæci sermone atq; animo delectatus, abeuntem multo honore ac magnificentia profecutus est. Mihi autem hæc speciosa, tunc magis uisu fuerant, quā nunc relatu gloriosa sunt, sed ideo in hanc narrationem incidi, ut tibi noto exemplo, torporem si quis esset excuterem, tibiq; ostenderem. Esse adhuc aliquos, qui uirtutem colerent, modò aliqua esset uirtus. Pro te enim ipse responde, quid te ad tantum laborem, tam aduerso tempore subeundum, nisi aliqua fortè mearum rerum fama commoueret, quod si falsa tantum potuit, quid uera non posset? Qui eum ergo tam cupide petierunt, in quo nihil præter indolem laudabile promittebat ætas, quo impetu, quo feruore Ciceronem aut Virgilium, aut ipsum de quo nobis sermo erat T. Liuium petissent. Stude ergo uiriliter, neu diffidas, uel ingenium tibi defuturum, modò adsit mentio, uel honorem scientiæ, ac uirtuti. Vale Pataui IIII. Idus Maias.

FRAN. PETRARCHA IOANNI PRIORI MAGNÆ CARTHVSIAE, S. Epist. VIII.

Vt pro se Deum oret.

ITa ego te stupens & uenerabundus alloquor religiosissime uir, quasi alloquar in te CHRISTVM, qui hospes beatificus tuum proculdubio pectus inhabitat: anima enim iusti sedes est Dei. Illius est donū, quod inter homines peccatores quibus orbis abundat, angeli uitam, & angelicam famam habēs, per densissimas tenebras sæculi nostri. Nouū mundo sydus effulgens, & cælestis sublimi specula, uelut ex orientalis iugis uertice, lucifer matutinus irradias. Quid autem prius dicam, quā quod prius occurrit? Me miserum te sollicem. Ego enim, ut Virgilij uerbo utar:

multum terris iactatus & alto:

Quotidie grauib; humanorum fluctuum procellis exerceor, tu quod ait Terentius, iam in portu nauigas, ego inter spinas, & auia uitæ huius anxius, & iam fessus oberro, tu tranquillus in limine cæli sedes, & in uestibulo paradisi, mihi semper ante oculos timor Mortis, tibi autem uitæ spes, & infallibilis arrha uersatur. Quid denique primum precer, nisi quod primum cupio, & quo magis indigeo, ut pro me misero apud CHRISTVM Dominū intercedas, apud quem te plurimum posse confido? Si fortè qui nūc errans in solitudine in aquosâ, uiam non inuenio, esuriens & sitiens, in me deficiente anima, ad dominum clamans, de necessitatibus meis eripiat, & meritis tuis adiutus, CHRISTO duce deducar in uiam rectam, ac supernis ciuib; ascriptus, ciuitatem habitationis ingrediar, uel si fortè primam illam tentationem ignorantia supergressus sum, reliquas tres euadam, quas ex ordine Psalmi textus exequitur, sedensq; in tenebris, & umbra mortis, uinctus in mendicitate & ferro, humiliatus in laboribus & infirmatus, iterum ad dominū clamans, ex tenebris atq; ipsius umbræ mortis educar, contritiisq; portis æreis, & uectibus ferreis contractis, de uia iniquitatis meæ

meæ suscipiar, & de ulnulis peccatorū. Omnem præterea escam abominata est anima mea, & inedia spiritali, usq; ad portas mortis appropinquans, clamansq; rursus ad dominū, misso uerbo eius de interitionibus erepta, de necessitatibus proprijs liberetur. Postremo descendens in mare nauibus, faciensq; operationē in aquis multis, uidensq; opera domini, & mirabilia eius in profundo, ascendensq; uicissim usq; ad cælos, & descendens usq; ad abyssos, & propterea in malis tabescens, turbata & mota in morem ebrijs, omni eius sapientia deuorata atq; consumpta, & quod unicum est, & uerum, primumq; & ultimum auxilium, in his pœnis, denuo ad Dominū clamās, de necessitatibus itidem educatur, statu atq; illi dominus procellam in auram, & sileant fluctus maris, atq; ita in portum uoluptatis suæ, læta tandem & secunda perueniat. Hæ sunt quatuor illę tentationes, quas propheta regius afflatus Spiritu sancto uidit, profundiusq; conspexit. Quarum primā (ut ait Augustinus) Est tentatio erroris atq; inopiæ: ueritatis, & famis uerbi. Secunda difficultas bene operandi, & uincendarū concupiscentiarum. Tertia primæ aduersæ, tædij scilicet atq; fastidij. Quarta tempestatis atq; periculorū in gubernandis ecclesijs, & sunt primæ tres communes omnium. Vltima uerò propria præsidentium, quamuis & gubernator sine uectōrū periculo non tentetur, nec minus, non dico negotium, sed pelagi discrimen adeat, qui ad exiguæ gubernaculum puppis sedet, quam qui ingens nauigium moderatur. In his tentationum cōtrarijs uentis ac fluctibus, uitæq; tempestatibus, tuarum mihi precor orationū largire præsidium, cōmunem dominum, dum ad mensam eius conuiuia facer accesseris precare, adsit mihi etranti, fatigatoq; ne corruam. Inferat in anima sterili lachrymis riganda, & fecundanda salubribus sui amorē, sæculi contemptum, odium uoluptatū, studium uirtutū, ueram pietatē, sanctam religionē, indubitam fidem, lætam spem, charitatē seruicij, solidam castitatem, dignum cultum sui nominis, opera autem carnis, susurros dæmonum, infœlicis animæ consensum, præteritarū reliquias passionum, & pessimam consuetudinem, qua iunctus ad mortem rapior radicibus extirpet. Faciat peregrinationem meam sibi placitam, gressusq; uagos dirigat, in uiam salutis æternæ, dignetur mihi indigno in die exitus mei, & in illa suprema hora mortis assistere, neq; reminiscatur iniquitatum mearum, sed egredientem ex hoc corpusculo spiritū, placatus excipiat. Non intret in iudicium cum seruo suo, cōtumacissimo licet atq; miserrimo, misericordiarum fons misericorditer mecum agat, causæ meæ faueat, & ad deformitates meas contegat, in die nouissimo deniq; ne patiat hanc animam, opus manuū suarum, ad superbium sui, & nostri hostis imperium peruenire, aut prædam fieri spiritibus immundis, & famelicis canibus esse ludibrio. Ecce petitæ orationis formam tibi præscripsi, uariare illam tamen non prohibeo. Quid enim animæ meæ expedit, tibi notius arbitror, quam mihi, sed hæc sunt ferè quę in dies singulos precari soleo, inualidas autem precēs meas, & criminibus meis pressas, tuis ut precibus iuues precor. Crudelitas est negare opem supplici, quam sine cuiuscunq; iniuria, & sine tua possis difficultate præstare. Hæc profecto sunt munera, multū gemmis & auro cariora, quæ egenus & pauper ego, ex te in CHRISTO diuissime ac fœlicissime uir expecto. Et unde tibi ista fiducia dicat aliquis, fortasse de homine unquā uisor? Spes hæc fateor, non de meritis meis uenit, sed de amore durissimo, quo te pastor optime, innocuumq; gregē tuū prosequor in CHRISTO IESU, si tamen non magni meriti pius est amor, uenit & deuotissima sanctitatis tuæ fama, quæ te mihi facilem aditū, atq; exorabile pollicet. Neq; piæ spei obstat, te his oculis non uidisse, amantur sæpē uehemētius, quæ nō uidentur, neq; enim sine causa scriptū est. Nolite diligere, quæ uidentur, sed quæ non uidentur. Quæ enim uidentur temporalia sunt, quæ autē non uidentur æterna. Video ego te, quantumlibet dissimilis tibi, & uideo te in illo, qui utrunq; nostrū uidet intrinsecus, in quo & omnia eodē ipso largiente uidebimus, & multos etiā nūc uidemus, qui mille annis antequam nasceremur obierant, uideo te in seruire spiritus, qui gelidus licet, ad reliqua in tui nominis memoria recalescit, & quanquā, melioribus oculis ac certiore luce te uideam, opto tamen te his etiam mortalibus oculis intueri, atq; his auribus audire, quāuis & exēplis tuis, & ex ore multorū sæpē te audiam, ut qui famæ publicæ, de te multa crediderim, opto congressum, cōplexumq; tuum, quamuis te assidue, animæ meæ brachijs, desiderioq; complectar, opto inuiti, & peccatrice manu, hac si detur aliquando contingere sacratissimam illam, dicatamq; Deo dexterā, tanti uiri, quāuis eam iugi teneā affectu, & magna mentis intentione constringā. Nempe notior est mihi quam putas, in alto enim stas, lætq; conspiceris, multis quos ipse nō nōscis, te notissimū uirtus facit. Accedit pretiosum mihi quiddē, & prædulce pignus tuæ creditū custodiæ, pignus, in quā germani mei unici, CHRISTO sub te, tuisq; ut ita dixerim auspicijs militantis. Illum ego cui secundū nec habeo, nec spero, illū quo mihi ē cunctis naturæ, fortunæq; muneribus nihil est charius, tibi quoq; familiariter ac filiari-

Alacriter charum scio, quem mihi ablatum CHRISTI, tuusq; fieret, æquanimiter fero, & solitudinem meam, fraternæ salutis spe & meditatione consolor, imò uerò & gaudeo, & glorior, talem mihi contigisse Germanum, quem mihi, mundoq; subtractum, ultrò tu in filium tibi in seruum sibi CHRISTVS assumeret. Ista sunt igitur, quæ mihi apud humanitatē tuam plurimum fiduciæ, subministrant: proinde quo erga te, ac commilitones tuos sacræ militiæ CHRISTI seruos animo sim, ex priore Mediolanensis Carthusiæ cognosces, qui tibi manu sua, meas literas, lingua autem meum spiritum præsentabit. Vale ex ipsa Mediolanensi Carthusia, ubi nunc habito VII. Cal. Maias.

FRAN. PETRARCHA IOANNI PRIORI MAGNÆ CARTHVSIAE, S. Epist. IX.

Excusatio quod uiuentem laudauerit.

LAUDI mihi caput egregiè ut uulgò dicitur, nec defuit saponis acrimonia, ut uerbo utar Ambrosij, CHRISTVM testor, quem fallere non est, nec tibi me blanditum esse, nec alteri, atq; utinam non mihi plus indignantis tumor, feruorq; animi, & contemptus, quàm adulatio nocuisset crebræ contentiones in opusculis meis, quòd quo erat animo, nunquam ab initio diuinasse, crebræ quoq; facetiæ, & aliquando mordaces, blanditiæ nusquàm sunt. Veras enim laudes inter blandimenta non numero, quæ multis ad studiū uirtutis, ac perseuerantiā profuerūt. Turpe est (inquis) uiuentē, & eum ipsum quē alloqueris laudare. Scio nihil agendū esse, quòd noceat, quid si prosit, quid si laudanti, quid si ipsi etiam expediat laudato, leuis est, quē leuis aura præcipitat, uentos non metuit, qui radicē habet in solido, fundamentū in petra, constantiā in habitu, cor in cælo. Præclara illa quidē ingenia, ut ait Cicero, quæ gloria inuitantur. Sic est, degeneres in uiam rectam iurgia & ming, generosos animos blandū gloriæ calcar impellit, & asellū fustibus, plausu sonipedē excitamus. Mens bona suis laudibus nō inflatur, sed erigitur, laudatāq; uirtus crescit, ut eleganter ait Naso: Tale nescio quid expertus loquor. Sanctitatis laudē, nec habui profectò, nec merui, si qua tamen lingua, uel ingenij laus fuit, quæ quanta sit nescio, illud scio, quòd si uera est magna esse non potest, sentio quos mihi stimulos incusserit. Laudasti, ais, me uiuum, & me mihi intelligi quid reprehendas, scriptum est: Ne laudaueris hominē in uita sua. Quem locum dum tractat Ambrosius. Lauda (inquit) post uitā, magnifica post consumationem. Et rursum: Lauda post periculum, prædica securū. Quid autē scio an superuicturus tibi sim: At me tunc saltem alijs laudato, quid si hoc faciens, nō illud omiserim? Sed deijcies me laudando si hoc crederem, non laudarem, noli grauius ferre si laudaueris, serue bone & fidelis, non tua, sed domini laus est, laudare CHRISTVM operibus suis uetas: Certè ne dum ab alio laudari uerum, & gloriari licet, sed in domino. Quotiens Augustinus Hieronymū laudat, quotiens Hieronymus Augustinū? Et sanctissimū ac beatissimū Papam uocat, atqui nō alteri, non defunctū, mutuo liquidem colloquitur. Exclamabis autē. Non sum Hieronymus nec Augustinus ego. Non sum Augustinus, nec ego Hieronymus, quid si mihi maior es quàm Augustinus Hieronymo, uel Hieronymus Augustino? Nescis quia magnitudo, & paruitas, relationem inuicem quandam habent, & parua etiam magna fiunt minimis comparata, & magna collata maximis, parua sunt. Nescis Ambrosius ipse, qui laudari uiuum prohibet, quantis uiuum laudibus efferat, loquens sibi. Legi illius homeliā, quā de beatæ Mariæ uirginis purificatione dictauit, & atten de, quā reuerenter Augustinū, de intellectu uerborū Simeonis interrogat, quas sanctitatis, ingenijq; laudes interserit, putabis non dicam patrem filio, aut discipulo magistrum, pietatis, fideiq; ducem militi suo, quem dum in uiam ueritatis induceret, & puluerem uetustatis abstergeret, suis manibus sacro lauisset in fonte, imò uerò non doctorem doctori, non Episcopum Episcopo, non amicum amico. Deniq; non hominem hominē, sed hominē Deo loqui, non humanū eloquiū, sed cœlestē oraculū expectante. Possem hoc loco Philosophicis, uel Poëticis exemplis affluere, ni uererer, ne cuncta per faciliat (ut aiunt) flexo leuiter umbone disceuterer, ad sanctorū igitur exēpla me refero. Quātis oro te, laudib. Ioannes Chrysostomus, & quanto uerborū honore Demetriū alloquit, quanto brauiō cōpellat Isidorū? Quanto Augustinū Hylarius Arelatēsis & Prosper? Sed occurre, & sanctos saltem ab his fuisse laudatos dices: at quid Paulo dicis Apostolo, qui uas electionis, doctor gentium, Senecam inter scriptores, licet sacros, à Hieronymo relatum, tamē haud dubiè paganum hominē, laudat, ad eum missis epistolis, cur mihi nō liceat laudare nō modò Christianum hominem, sed CHRISTI seruū & Christianæ militiæ professorem? Lemodò Ambrosij epistolas Valentinio ac Theodosio principib. inscriptas, uidebis seueritatē illam sanctissimā, apud homines profanos, propter aliquā uirtutis effigiem sæpè honorificè, uisimam usam uerbis. Quod si forsan dicas: Quare sanctū quem dignis laudib. prosequare, homo

homo enim peccator ego sum, & reliqua, quæ in ore tui similitum esse solent, quid sacro dicis Ambrosio, quid alijs multis, quos sciens sileo, ne sim prolixior quàm oportet. Quid preterea ad illud Dauidicum respondebis? Quia defecit sanctus: quia diminutæ sunt ueritates à filijs hominũ, quia non est qui faciat bonum: sicubi ergo uel tenuem tantis in tenebris scintillam ueritatis aspexero? Nouũ solis iubar aspexisse mihi uideor, & illuc cupidus feror, laudās nō tam lucem ipsam, quàm lucis auctore. Id nec mihi noxæ, nec tibi ut arbitror debet esse fastidio, & sanè si multiplici testimonio probari potest, licere nonnunquā, se sine arrogantiā laudare, quanto magis, & laudare alium, & ab alio laudari, licet laudantē alium audire. Cesser modò dolus, insolentia, & inconsulta credulitas, & adulatio uenenosa. A quibus profectò suspitionibus & te uitæ ac professionis austeritas, & me, si professio ac uita nō liberant, liberent saltem ætas, ab omni iam adolescentiæ leuitate remotior, blanditię tenerioris ætatis sunt, & sexus infirmioris, uirilem canitiem non decent. Quæ cū ita sint, tamen si certus & infallibilis tibi consulo, assidue intus ad aurem cordis sonet, ego tamē potentia tua fretus loquar, & dicam, quid hic mihi consilij sit. Adulantium uoces ut uenient melle illitum respue, adulantemq; ne redeat frontis atq; uerborum auctoritate propellito. Caterorum laudes, si admittes, ut si ueræ sint imbecillitatis tibi conscius humanæ, & maiorē in modum te humilians, nihil in laudibus, nisi unum bonorum tuorum glorifices largitorem, sin falsæ, quantum tibi desit intelligas, satagensq; te defectu, ac laudatorem tuum mendacio liberare, talis fieri studeas, qualem ille te prædicat, ita utrobique sentias, tibi calcar adhibitum, ad gratitudinem, ad uirtutem, ut uel de perceptis lætus, Deo gratias agas, uel pro defectu mœstus, tuum in profectum alienum uertas errorem. Ego quantuscumq; peccator, nō uenio ut oleo meo tuum caput impinguem, absit ab animā mea, ut quod nulli unquam me fecisse memini, in te pater incipiam: sed ut te alloquens me excitem, si possim, & dum tibi non noceam prosum mihi, si forsitan te laudando ad imitandū peccus hoc gelidum inardescat, nam quis imitari studeat, nisi quod aliqua singulari laude dignum putet? Sine igitur te laudari, quo & tu melior fieri possis, & ego te cupiam imitari. Facis autem non inficior magnificē, qui hominum laudes spernis, eorum maxime, quibus si reddere uicem uelis, sine graui mendacio non possis, & eueniet tibi, quod de Marco scribitur Catone, qui quò minus gloriam quærebat, cò magis illam assequeretur. Si penitus quidem iubes laudare, te desinam nō mirari, quanquam nō te laudauerim, nec te mirer. Illum in te laudo, illum miror, & ueneror, qui hominē per se miserū animal, & caducum sæpe, laudabilem, mirabilem, & uenerabilem gratis facit, illud nūquam efficit, ut tuarum precum auxilium desinam flagitare. Quod nō facerē, si uel meas tibi, uel tuas preces CHRISTO contemptibiles arbitrarer, ab illo equidem procū, & heu magno nimis absū interuallo, & concretionē terrestrium raucus sum, tu proximior, tibi uox clarior, tu me audies spero, ille te pro me rogantem audiet, exaudietq; utinam, in eo maxime, quod ut petas nominatim precor, ut talis scilicet sim dum uiuo, qualis uellem fuisse dum moriar. Reliquum est, ut petitionibus, & questionibus tuis, utcumq; satisfaciā, quibus si te sequi uellem, nunquid ego quoq; non sat digne subirascerer? Tantum nempe mihi preconij ingenij tribuis, quantum ego nec posco, nec mereor, & quanquā multū exprimam, plus tantum incomparabiliter est quod taces, tacitusq; pronūcias, ubi me rogas, ut de Dignitate conditionis humanæ, librum ab Innocētio III. promissum ut dicis, nec ab illo æditū, ipse ædam, promissumq; impleam alterius, qui propriū implere nondum potui, quasi promptū sit, mihi de re qualibet copiose, suauiterq; differere. Nec aduertis uirū illum, quē uirtus & ingenij, antequam ad Romani pontificatus apicem euexerunt. De miseria humanæ conditionis ingressum scribere, uix impleſſe propoliū, de contrario autē, se scripturū promississe, tantūmodo nō adhibitis sponſoribus quos se digressio, delusa posteritas conueniret. Illius fidem ut absoluā, tu nunc iubes, & experiar, quod illum uel noluisse, uel timuisse, uel nequiuisse compertū est. Sed quis ego sum, aut quæ est in me facultas? Ut apud Ciceronē ait Lælius. Ergo ego, quod ille uir exhorruit, securus aggrediar? Qui etiam si Pontificatu seposito, per seipsum extimeret, cautus haberetur omnium iudicio, ut doctissimis asseribatur, in Pontificatu autem, talis fuit, ut haud dubiè sicut sæpe dicere magnos Ecclesiæ cardines audiui, peregrinæ nationis atq; inuitæ, qui hoc non sponte sua, sed cogente ueritate fatebantur, post illum Petri sedem, æquē nullus honestauerit cum hoc tali uiro, tantæ auctoritatis, tam potentis ingenij, me adeo nō ex æquo partiri iubes hanc sarcinā, ut cum de Miseria humanæ conditionis ille tacuerit, mihi de contrario sit agendū, atq; ita, quod nemo dubitat, quæ illi prona fuit, & facilis, mihi difficilis, & maligna materia sit. Amplissima est enim humana miseria, breuis & perangusta felicitas, uerum quia & si non faciē tamen, ut mihi uideor animū tuum noui, & scio nō aliunde procedere, ut hoc mihi onus iniūxeris, nisi ab ingēti quadā, & insigni fiducia, q̄ de rebus meis,

meis, & ingenio concepisti, suggerēte charitate illa, quam in CHRISTO me diligis libentissimè parerem. Quid enim melius possem, quam implere quod præcipis? Sed obstant acerrimè mearū occupationū, quæ tam multæ sunt, ut si eas noueris, aut miseraris, aut rideas quas, mihi fateor non ambitio, cupiditasq; conflagrant, sed operosum ocium, & literarū sitis inexplebilis, nec unquā ut auguror, nisi iupremo cum spiritu deponenda, meisq; undiq; oblideor curis, nec ulli magis conuenire dixeris illud Virgilianū, uel reginæ amantis, uel amentis, in-ertisq; pastoris pendēt opera interrupta, & semiputata mihi frondosa uitis in ulmo est. Itaq; sicut nihil tibi negatum uelim, sic uiribus meis maiora promittere nō aulim. Tentabo tamē, si quas fortè mihi horas intercipere, furatitq; possim, dedicandas tibi, & id faciam, non tam ingenio meo, quàm orationibus tuis sisus. Et dicam tibi, quorsum processerim dictū mīrū, cum adhuc nihil incepterim. Est mihi liber in manibus, de Remedijs ad utraq; Fortunam, in quo pro uiribus nitor, & meas, & legentium pansiones animi mollire, uel si datum fuerit extirpare, fortè autem ita accidit, ut dum de tristitia, miseriāq; tractatus uenisset, ad calamū, esseq; in eo occupatus, ut eiusmodi tristitia, nullis certis ex causis ortam, quam ægritudinem animi Philosophi appellat, obiectū contrarij cōsolarer, quod nullo melius modo fit, quàm causas lætitiæ conquirendo. Id uerò nihil est aliud, quàm humanæ conditionis exquirere dignitatē, eo ipso die, tua superuenit epistola, hoc ipsum uehementer expostulans, quasi quid tunc agerem sciens, ultrò currenti stimulum tuæ exhortationis adijceres. Feci igitur & diligentius insisti, non aliter quàm si scribenti assidue, immineres, & tibi in silentio respondebam. Facio ecce quod iubes, hic rerum & arbitror summa est, qua si ornare, diligentiusq; distinguere, uel uitæ breuitas, uel uerum impedimenta ueruerint, hoc tibi saltem nullus eripiet, hæc hæcenus. De quæsitis autem tuis, ne nimis te hodie prægrauarem, ei de cuius manibus hanc accipies explicui, uiro utiq; doctissimo, cuiq; & propter te mei quoq; amantissimo, cuius mihi ualde deuotio & aspectatus, & propositum placuere. Vale feliciter in CHRISTO IESU per quem te obsecro, & adiuro, ut quotiēs eius fueris alloquio, mei habeas memoriam, neu de profundis ad Dominum & ad te clamantem, ex altissima tuæ contem- plationis arce despicias.

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V. C. EPISTOLARVM

DE REBUS SENILIS

B V S,

LIBER XVI

FRAN. PETRARCHA IOANNI BOCATIO, S. Epist. I.

Ei cui uirtus, de opibus nihil conquerendum.



D literas tuas nihil respondere decreueram, continebant enim utiles licet, amabilesq; sententias uehementer tamen à meis sensibus abhorrentes, incidit mihi interim uoluntas, de re alia, nō paruam tibi epistolam scribendi, quam cum lituris oblitam rescibere pararem, amicus quidam penè iugiter ægotantem, miseratus, hunc mihi abstulit laborem, illo autem scribente, cogitare cœpi: Quid nunc dicturus est Ioannes meus? Homo isti dicat superuacua, & ad necessaria non responderet, tunc impetu magis, quàm iudicio, abiectum calamū reasumpsi, & scripsi epistolam tibi alteram eiusdem penè magnitudinis, in qua tuæ respondeo. Ambas autem propè duos menses, ex quo scriptæ erant nuncio non occurrente, distaui. Nunc tandem, cum hac parua magnæ illæ duæ ueniunt, aperte illi quidem, quo scilicet aperiendi laboribus passuum remittatur, legant qui uolent, modò integras restituant. Scient nihil nos bellis agere, utinam non plus aliq; esset enim pax nobiscum, quæ nunc exulat, illam ego alteram manu mea scriptam prius leges, illam alienæ manus postea, hunc eis ordinem dedi. Cū ad finem ueneris, fessus dices. Est ne hic amicus meus, æger ille senex, occupatus? An nescio, quis alius eiusdem nominis, sanus, iuuenis, ociosus? Ego ipse me, fateor, & peruicaciam meam miror. Vale.

FRAN.

De non interrompendo per etatem studio.

E Pistola status tui nuncia ad me uenit, eaq; in parte animum meum, magno quidem, non insolito more compleuit, his olim rumoribus plenus sum: Iniquè fateor, tecum agi, in his quæ fortunæ bona uulgus uocat, Philosophi autem ueri, nec bonorū appellatione, nec pretio digna dicunt, & si leuia quidem, uitæ mortalis adminicula non negentur. Doleo equidem, & indignor, dicerem fortunæ, si quid illam esse crederem, nunc irasci non audeo, si quæ lætos, mœltosq; nos faciunt, non temerè ut communis haber assertio, sed maioris arbitrio eueniunt, qui cum tibi plus multo quam cæteris mortalibus daret, prælatum penè omnibus cõuicis tuis, multis æquauit, compensatione iusta forsitan, sed molesta, ut nostri temporis Lactantius esses, aut Plautus, cui plurimum esset ingenij, atque eloquij, nec minùs inopiæ. Si autem quo es iudicio, acriter tecum ipse rem discutis, & quid tibi datum, quid negatum extimas, puto fatebere, omnibus ac solare animum, illi gratias agens, quamuis amariuscule non infelicitè te humanis habitum in rebus. Quod ut clarè uideas, intende animum, & cogita, neu te fallas, quot sunt in toto hominum conuentu, cum quibus non dico pecuniam, non ualeitudinem, non agellos, sed res tuas omnes simul permittasse uelles, & si paucissimos, aut si nullos inuenis, cõquiescere ac solare animum, illi gratias agens, qui dat omnibus affluenter, nec impropèrat, sed cum tibi omnia largiri nollet, meliora largitus est. In hoc enim fallimur, quod dum uirum uirtutibus ac literis insignem, cæterarum rerum cernimus indigentē, miramur, irascimur, indignamur, idq; sibi iniuste quærimur accidere, quæ maioribus dignum remur, quod tunc rectè diceret, quando ea, quibus ornatus est, à seipso, uel ab alio sibi essent non ab illo, qui non omnia uni dat, sed hoc tibi, illud alteri, sicut scriptū est, diuidens singulis prout uult. Satis sit igitur accepisse chariora, quamuis negata sint uilia. Illi autem quisquis erit, caducis opibus glorianti, tu Philosophico, Pierioq; locuples thesaurō, dic fidenter illud Flacci:

Te greges, centum Siculæq; circum
 Mugiant uacæ, tibi colit huius
 Aptæ quadrigæ equæ, te bis Afro
 Vestium lætæ, mihi parua rura
 Spiritum Graia tenuem Camœnæ
 Parca non mendax dedit & malignum

Muriæ tunc

Spernere Vultus.

Sæpe quidem hunc sermonem, cum amicis habui, & quid dicere solem nunc scribo. Si uirtutum diues, aliquis fortè cuiuspiam principis ad obsequium deuenisset, & ille eum duriter atq; auarè tractaret, ac diceret, sufficiat tibi uirtutes tuæ, de alijs sine me boni huius inopiam pauentibus subuenire, posset hic talis iure optimo respondere. Si quid est uirtutis, nō à te illud accepi, tu ergo, si iustitia uti uis, debes nudum in me meritum intueri, & qualem inuenis extimare, aut par præmium sit uirtuti, nec mihi insolutum dare, quod non tui, sed cœlestis est muneris, meq; non exprobratione, sed beneuolentia indignum facit. Hoc omnium domino dici nequit, qui uirtutes, corpusq; & animam ipsam, dedit, ille quidem ampliùs petenti, iure suo potest dicere. Sile forte tua contentus, ac desine cuncta concupiscere. Suasq; doctes quantaslibet alleganti Apostolicum illud obijcere. Quid habes quod non accepisti: simulq; quod sequitur: Si autem accepisti quid gloriaris, quasi non acceperis? Et hæc quidem hactenus pauca de multis, quæ tibi ita nota sunt omnia, ut uix ulli hominum notoria, & quibus omnibus unum illud efficio. Non posse istum uirtuosum uirum, de inopia temporalium rerum queri. Venio hinc ad alteram epistolæ tuæ partem, quæ de me erat, dixi equidem, olim sæpè, & totiens inculcare unā, eandemq; rem piget: at si ut literæ tuæ sonāt, læta mihi & opulenta fors esset, nunquā profecto tā tenuis tua esset, hoc uelim tibi in animū demittas. Nihil est uerius, muta igitur epitheta pro opulenta, mediocrè, pro læta nō anxiā, si dixeris, uerò propius accesseris, qualiscunq; sit, tamē hoc totiens dictū, nec iam ampliùs repetendū scito, quod si unicus mihi esset panis, æquis portionib; diuidēdus ueniet inter nos, qui si Paulo, & Antonio famosissimis olim æremicolis, satis fuit, cur nō nobis etiam satis sit: Non sumus panis meriti. Panis tamē ille, cōditus mutua charitate, & quāuis nō corui rostro, ab eodē tamē domino missus erit. Si præterea lectulus unicus, nostro esset in thalamo, largiter sic unanimes duos exciperet, somni, curarūq; fidus arbiter nostrarū. Sed & panes, & lectuli plures erūt, nilq; omnino nobis deerit, una modò nō sit æquanimitas. Nūc ad id trāseo, cuius partē me noueris implese miraculo, scribis te ægritudines meas multiplices agrè ferre. Scio nec hoc miror. Neuter nostrū, ægrotante altero, planè sanus esse potest, addis credere te, id mihi ætatis

ætatis iam initio provenire, quod ut Comico placet, senectus ipsa morbus est. Neque hic
 rursus aliquid est, quod mirer, neque sententiam hanc respuo, unum modo illi additum sit.
 Esse senectutem morbum corporis animi sanitatem, quod autem, an perverti forsan ista
 maluerim? ut cum sanitate corporis, sit animi ægritudo? Absit hoc ab anima mea, ut in cor-
 pore, sic in toto homine opto, & gaudeo illam partem in primis bene valere, quæ nobilior
 est. Obijcis mihi annos meos, quod non posses, nisi ego illos tibi dinumerassem. Obijcis (in-
 quam) & oblitum uelut amones, & benefacis. Vtile est enim excitare memoriam, his præ-
 sertim in rebus quæ libenter effluunt, quales sunt omnes amari, quos humana mens refrig-
 get. Ego autem crede mihi, memini, & per singulos dies ipse mecum dico, En gradus unus
 ad terminum. Equidem de ætate mea, in qua senes, addendo iuvenes detrahendo uarijs
 modis pari uanitate mentiri solitos scimus, tibi ante aliquot annos, bona fide uerum scrip-
 pli, nequid meorum rerum te lateret. Scripsi & per idem tempus communiter ad amicos,
 meam iam tunc indicem senectutis epistolam. Etsi enim dicat Anneus, quosdam inuitos se-
 nectutem audire & canos, & alia ad quæ uotis peruenitur, idque ego non quibusdam, sed pe-
 ne omnibus euenire consentiam, non tamen hanc ætatem pluiquam cæteras erubesco.
 Quid enim magis senuisse me pudeat, quam uixisse? Cum alterum sine altero diu esse non
 possit. Optarem planè, si daretur non iunior quidem esse, sed inter actus honestiores, ac stu-
 dia senuisse, neque grauius quicquam fero, quam tanto in tempore, nondum quo debue-
 rim peruenisse. Ideo adhuc nitior, si quomodo forsan ad uesperam, diurnam desidiam erube-
 rare contingeret, & sæpe mihi per animum recurat sententia Cæsaris illi sapientissimi princi-
 pis Augusti. Sat celeriter fieri, quicquid fiat satis bene. Seu illud Philosophicum doctissimi
 Platonis: Beatum cui etiam in senectute contigerit, ut sapientiam, uerasque opiniones asse-
 qui possit. Seu denique Catholicum illud sacratissimi patris Ambrosij. Beatus planè qui
 uel in senectute surrexit ab errore, beatus qui uel sub ictu mortis, animum auertit à uitijs.
 His, horumque similibus expergiscor, ut fauente Deo emendem, serò licet in me non solum,
 quod uitæ defuerit, sed etiam quod scripturæ, quam ab initio neglexisse uideri poterat, for-
 tasse consilium, nunc quid nisi senilis torpor & ignauia uideretur. Qua in parte consilium,
 facior, illud tuum est, quod uehementer me mirari ut dixi, & dico. Quis enim ex ore uigi-
 lantissimi uiri, somni consilium & inertie non miretur? Relege oro, & examina quod scrip-
 plisti, ipse iudex contra consilium tuum sede, & si audes illud absolue, quo me scilicet, pro
 remedio senectutis, ad multum senectute qualibet peiorem segnitatem cohortaris, idque quod
 facilius persuadeas, magnum nescio quid me conaris efficere, ut qui satis sicut uiuendo, sic
 proficiendo ac discendo procefferim, iam subsistam. Mihi uerò mens longè alia est (ut ait
 ille) diuersumque propositum, gressum ingeminare, & nunc maximè uelut amissa parte lu-
 cis, sub occasum solis ad exitum properare. Quid tu autem consulis amico, quod tibi ipse
 non consulis? Non est mos hic fidelium consultorum, inque hoc ingenio uteris, atque arte mi-
 rabili. Dicis enim, me iam scriptis meis late cognitum, qui utinam bene cognitus ac proba-
 tus, uiciniæ meæ essem. Addis, quo nisi me multum amares, & nisi penitus alterum me no-
 uissem, falli crederem, & illud, nunc non me abs te, sed te ab amore falli sentio, qui multos
 doctissimos iam fefellit. Dicis autem me, & orienti notum, & occasui. His & mediterranei
 maris omnia littora, & quod ridiculum omne transcendit, hyperboreos addis & Aethyo-
 pes, mirum ualde, si persuaderi tibi hoc potuit tali uiro, mirabilius si persuaderi mihi posse
 credidisti, nisi eo modo forsitan, quo in una, eademque domo, quamuis exigua omnis qua-
 tuor mundi partes designari possunt. Auster & Boreas, ortus & occidens, uixque uel si domi
 meæ, ad plenum notus esse crediderim, nec scio, an quisquam sit hodie in terris, qui angus-
 tiores sibi de se fingat opiniones. Tu amice cur fallere, cur ut dicam propriè, me infatuare
 atque inflare uelis, miror, nisi alter te fefellit, ut dixi, quod ipsum supra fidem mirer, cū nulli
 quam tibi notior semper esse putauerim, & tamen omnia opinari malim, quam de tanta fide
 fictum aliquid suspicari. Cæterum ut longiusculè, imò ut longissimè, utque rudis homuncio,
 ibi etiam notus sim, qua ætate Marci Tullij (ut ait Seuerinus) nondum Romanæ Reipub-
 licæ fama transcenderat. Vbi inaduertentiam tanti uiri, solitum fateor me mirari, non de sua e-
 nim, sed de Scipionis Africani ætate Tullius agebat, ubi hoc ait. Sed esto, quocunque libet
 meum nomen peruenisse tibi fingito, sicut ego doctissimos Patres uidi, de filijs quibus, nec
 scientia, nec spes scientiæ ulla erat, mirabilia somniantes. An tu tamen id studiij mei frenum
 crederes? Calcar esset, quo prosperiorem exitum laborum cernerem, eò acrius incumbere-
 rem, meque quo sum animo successus non segnem redderet, sed sollicitum, & ardentem.

Tu uerò quasi terræ finibus non contentus, me super æthera etiam notum dicis, Aeneæ laus ac lusi, illic quidem haud dubiè notus sum, utinam & dilectus. Illud planè preconium, quòd mihi tribuis non recuso. Ad hæc, nostra studia multis neglecta sæculis, multorum me ingenia per Italiam excitasse, & fortassè longiùs Italia. Sum enim ferè omnium senior, qui nunc apud nos his in studijs elaborant, at quòd hinc elicis non admitto, ut cedens ingenij iuniorum, suscepti laboris impetum interrumpam, permittamq; alios aliquid scribere, si uelint, ne unus scribere omnia uoluissè uidear. O quantum nostræ inuicem differunt sententiæ, cum uoluntas amborum una sit. Tibi ego omnia, seu longè plurima, mihi uerò nil penitus uideor scripsisse. Sed ut multa scripserim, & ut multa scribam, quò nam melius modo possim, sequentium animos ad perseverantiam exhortari, sæpe ualidiùs excitant exempla quàm uerba. Certè probatissimus dux Camillus senex, bella iuueniliter obeundo, multo magis ad uirtutem iuuenes accendebat, quàm si illis in acie relictis, edicto quid agendum esset, in cubiculum concessisset. Quid autem sollicitus uideris, ne scribènt me omnia, scribere aliquid alijs nos uacet, tale est, qualis metus ille ridiculus Alexandri Macedonis, qui timere solitus fertur, ne uincendo omnia Philippus pater, omnem sibi spem bellicæ laudis eriperet: infans adolescens, qui nesciret quanta sibi nunc etiam bella, si uiueret, domito licet Oriente restarent. Nec Papyriū forsitan Curforem & Martios duces nosset. Sed hunc metum nobis abstulit Anneus Seneca, quadam ad Lucillum epistola. Multum (inquit) adhuc restat operis, multumq; restabit, nec ulli nato post mille sæcula præcidetur occasio, aliquid adhuc adijciendi. Tu amice mira rerum perplexitate, hinc me niteris à progressu ceptorum operum perueniendi desperatione, illinc parte gloriæ ostentatione diuertere, & postquam dixisti mundum me scriptis implessè. Putas ne precor (inquis) Originis aut Augustini æquare uolumina numero. Equidem Augustinum æquare à nemine posse reor, quis nunc enim illum æquet, quem æuo illo ingeniorum feracissimo, me iudice nullus æquauerit, nimis magnus undique Vir fuit, nimis inaccessibilis. Quod ad Originem attinet non tam numerare solitum, quam extimare, me noueris pauculos libellos incorruptos scripsisse maluerim, quam libros innumeros, in quibus magni si uera est fama, & intolerabiles sint errores. Virunq; horum æquare tu mihi dicis impossibile, fateorq; quamquam diuersa ratio sit amborum. Contra te ipsum tamen, qui me ad ocium stylo impellis, quasi aliud nescio quid cogitans laboriosissimos quosdam senes profers, Socratem, Sophoclemq; & nostris Censorium Catonem, & quot posses alios, sed uix diù quisquam sciens contrà se loquitur. Hic tu tamen & consilij tui, & meæ imbecillitatis excusationes. Hinc inde & conquies, dicis: Diuersam fortassis illorum fuisse, & meam esse complexionem. Cui quidem haud coactus assentiar, quamuis & mea complexio interdum ualidissima uisa sit, his qui talium notitiam profitentur, sed ualidior est senectus. Huc etiam illud assers. Bonas me partes temporum, sub obsequio principum perdidisse, hic ne erres, uerum accipe. Nomine ego cum principibus fui, re autem principes mecum fuerunt, unquam me illorum consilia, & perratis conuiuia tenuerunt. Nulla mihi unquam conditio probaretur, quæ me uel modicum à libertate & à studijs meis auerteret. Itaque cum palatium omnes, ego uel nemus petebam, uel inter libros in thalamo quiescebam. Si dicam nullum diem perdididi, falsum dicam, multos perdididi, utinam non omnes, uel inertia quadam, uel morbis corporis, uel angoribus animi, quos prorsus euadere nullo contigit ingenio. Quid iussu Principum perdididerim tam audies. Nam & mihi cum Seneca ratio constat impensæ. Semel Venetias missus, pro negotio pacis inter urbem illam, ac lanuam reformandæ, hybernium in hoc mensem integrum exegi, inde ad Romanum Principem in extrema Barbarie, heu, collapsi spes Imperij refouentem, dicam rectius deferentem, pro Ligustica pace, tres æstiuos menses. Denique ad gratulandum Ioanni Francorum regi, Britannico tunc carcere liberato. Alios tres hybernos, & si enim in his tribus itineribus, assidue solitis curis animum exercerem, quia tamen nec scribere erat, nec affigere cogitata memoriæ, perditos dies uoco, quamuis in ultimo, dum Italiam repeto, ad Petrum Picauensem studiosum senem, epistolam ingentem dictaui, de mutatione fortunæ, quæ serò rediens defunctum illum reperit. Ergo ecce menses septem, sub obsequio principum amissi, iactura ingens non inficior, in tam breui uita, utinam tamen non fuisset ingentior, quàm mihi adolescentiæ meæ uanitas, & occupationes supernacua peperere. Addis ad hæc fortè aliam nobis esse, quàm ueteribus fuerit uiuendi metam, fieriq; posse, ut qui hodie senes sunt, tunc iuuenes dicerentur. Hic quid aliud dicam, nisi quod cuidam nuper Iuriconsulto huius studiij, quem cum ad

deprimen-

deprimendam ueterum industriam, & excusandam ignauiam modernorum, hoc in scholis dicere solitum accepiſſem, mandauit ſibi per unum è diſcipulis ſuis, ne id ampliùs diceret, ne inter doctos ipſe indoctior haberetur. A duobus & eò ampliùs annorum millibus circa humanæ uitæ ſpaciũ, nulla mutatio facta eſt. Sexaginta tres annos uixit Ariſtoteles, totidem Cicero, uicturus ampliùs ſi impio atque ebrio placuiſſet Antonio, & quàm multa iam pridem de ſua calamitoſa ac pæcipiti ſenectute tractauerat, librumq; de ſenectute conſcripſerat, quo cum amico communiter uteretur. Septuaginta uixit Ennius, totidem Flaccus, Horatius, quinquaginta duo Virgilius noſtra etiam ætate breue tempus: at Plato octaginta uno idq; pro moniſtro habitum fertur, ut propterea quòd perfectiſſimam expleſſet ætatem, quaſi qui ſupra hominem eſſet ſacrificatum ei conſiſt, à Magis, cum paſſim hodie noſtris in urbibus hæc ætatum ſpatia uideamus, & octogenarij, & nonagenarij occurrant, nec miretur quiſquam, nec ſacrificet. Si tu hoc loco mihi uel Varronem obijcias, uel Catonem, alioſq; qui ad centeſimum perueniunt annum, uel Gorgiam Leontium, qui hoſ magno ſpatio ſupergreſſus eſt. Ego illis quos opponam habeo, ſed quoniam obſcura ſunt nomina, unum pro multis officiam Romualdũ, Rauennatem clariſſimum æremitam, qui nuper inter maximos labores, quos ſibi pepererat amor CHRISTI, in uigilijs ac ieiu- nijs multis, à quibus quod in te eſt, me nunc tu conſilio tuo abſtrahis, centum & uiginti uitæ annos habuit. Quem articulum idcirco ſcrupuloſius digeſſerim, ne præter illos primos patres, qui ab exordio rerum fuiſſe memorantur, & quibus exiſtimo nullum penitus commercium literarum fuit, maiores alios noſtros nobis uiuaciores, aut prædices, plus illis fuit in- duftria non plus uitæ, niſi quia uita ſine induſtria non uita, ſed ſegnīs & inutilis mora eſt: quanquàm tu perplexitatem hanc cautè, pauciſſimis uerbis eualeris, dicens, ut ætatis nulla ſit quaſitio eſſe poſſe complexionis, & fortè æris, aut ciborum, uel his denique, uel alijs ex- cauſis, non poſſe me quod poterant illi, & planè contentio, fateorq; ſic eſſe, ſed non æquè conſiteor, quod hinc inferis, ad quod operoſis accingeris argumentis. Quæ tamen aliqua ex parte his ipliſ aduerſa uideantur. Dicis enim & conſulis, ut ſatis mihi ſit, tuis ad literam utor uerbis, carmine forſan æquaſſe Virgilium, ſoluto Tullium ſtylo. Quod o ſi ueritate indu- ctus, & non amore ſeducus aſſereres. Addis me ex S. C. more maiorum ſplendiſſimum titulum, & Romanæ Laureæ rarum decus adeptum, quæ eò pergunt, ut ſœlici ſtudio- rum fructu auctus, & æquatus maximis, & inſigni laborum præmio honeſtatus, Deo & homi- nibus importunus eſſe, iam deſinam, parto contentus, & uoti compos egregij, cui planè niſi deſuerit modò, quòd tibi perſuaſit amor, aut uerum, aut ſaltem omnibus perſuaſum ſit, ul- trò alienis teſtimonijs acquieſcam, & qui mos eſt publicus, de me alijs credam, ſed diuerſum, alijs uidetur. Ante omnes mihi, qui profectò neminem æquaſſe me arbitror, niſi uulguſ, cui multo malim ſemper ignotus eſſe quàm ſimilis, laurea autem illa mihi immaturo æui, fa- teor, atque animi, immaturis quidem texta frondibus obigit, quã ſi fuiſſem maturior non optaſſem, amant enim ut ſenes utilia, ſic iuuenes ſpecioſa, nec reſpiciunt finem. Et quid pu- tas? Nil proruſ ſcientiæ, Nil eloquentiæ illa mihi, inuidiæ autem infinitum attulit, & quie- tem abſtulit, ſic inanis gloriæ, & iuuenilis audaciæ pœnas dedi, ex illo enim ferme omnes in melingras & calamos ac uere, ſemper ſignis erectis in acie ſtandum fuit, ſemper nunc ad dextram, nunc ad læuam inſultantibus obſiſtendum, ex amicis, hoſtes mihi fecit inuidia. Poſſem multa hic quæ te in admirationem agerent memorare, ad ſummam, hoc mihi mea laurea præſtitit, ut agnoſceret ac uexaret, ſine qua quod optimũ uitæ genus, quidam pu- tant, & quieſcere poteram & latere. Suprema mihi tuæ ratiocinationis ars uidetur, ut quan- to diutius poſſim, uiuere ſtudeam. ad gaudium amicorum, tuæq; in primis ſolatiũ ſene- ctutis, quia ut animis, me ubi ſuperſiteſtem cupis, heu mihi, hoc & Simonides noſter opta- uerat, heu iterum uoto nimium efficaci, cum ipſe mihi, ſiquis humanis ordo foret, in rebus ſuperſteſ eſſe debuerit. Optas idem & tu frater ante alios, & amicorum aliqui pium uo- tum, uoto autem meo proruſ aduerſum, opto ego uobis ſaluſ mori, & poſt me relinque- re, quorum in memoria, & in uerbis uiuam, quorum precibus adiuuer, à quibus amer ac deſiderer, præter enim conſcientiæ puritatem, nullum reor ſolamen hoc gratiũ morienti. Quod ſi hoc mihi fortè ſuadeas, tua illa facit opinio, qua me ualde uitæ audum arbitrariſ longe falleris. Quomodo ego uiuere diu optem, inter hoſ mores, ad quos peruiſſe ualde doleo, & ut ſileam grauiora, hoſ inter deformatos & obſcènos habitus tranſiſſimorum hominum, de quibus & ſcripto, & uerbo ſæpè nimium quaeror, ſed indignationem animi ac dolorem uerbis explere non ualeo, qui cum tali dicantur, & in Italia nati ſint, omnia fa-

ciunt, ut Barbari uideantur, essentq; utinam Barbari, ut meos, & uerorum oculos Italorum, tam turpi spectaculo liberarent. Deus eos omnipotens uiuos ac mortuos malè perdat, quibus non est satis, maiorum uirtutes, ac gloriam & belli, pacisq; artes omnes, per ignauiam amisisse, nisi sermonem atque habitum patrium, per amentiam dehonestent, ut non tantum patres nostros, qui tempestiue hinc abierunt, sed cæcos quoque fœlices iudicent, qui ista non uident. Vltimum rogas ut tibi ignoscam, qui mihi consulere, uiuendiq; modum præscribere ausus sis, ut scilicet intentione animi, uigilijsq;, & laboribus consuetis abstineam, & ætatem fessam annis, simul ac studijs pingui ocio ac sopore refoueam. Ego autem non ignosco, sed tibi gratias ago, tui conscius amoris, qui te, quod in tuis non es meis in rebus Medicum facit. Tu potius mihi ut parcas quæso, qui tibi non paream, & sic tibi persuadeas, me & sicupidissimus uitæ essem, quod non sum, tamen si consilio tuo stem, aliquanto citius perituum, labor iugis, & intentio pabulum animi mei sunt, cum quiescere cœpero atque lentescere, mox & uiuere desinam, nosco ipse uires meas, non sum idoneus ad reliquos labores ut soleo, legere hoc meum & scribere, quod laxari iubes leuis est labor, imò dulcis est requies, quæ laborum grauium parit obliuionem. Nulla calamo agilior est sarcina, nulla iucundior, uoluptates aliæ fugiunt, & mulcendo lædunt, calamus & in manus sumptus mulcet, & depositus delectat, ac prodest non domino suo tantum, sed alijs multis sæpe etiam abeuntibus, nonnunquam & posteris post annorum millia. Verissime mihi uideor dicturus, omnium terrestrium delectationum, ut nulla literis honestior, sic nulla diuturnior, nulla suauior, nulla fidelior, nulla quæ per omnes casus possessorem suum tam facili apparatu, tam nullo fastidio comitetur. Parce igitur Frater, parce, tibi omnia crediturus, hoc non credam: Quemcunque me feceris, nihil est enim quod non possit docti, disertiq; uiri stylus, mihi tamen enitendum est, si sum nihil, ut sim aliquid, si sim aliquid, ut sim plusculum, & si essem magnus, quod utique non sum, ut qua datum esset, fierem maior, ac maximus. An non mihi liceret maximum illius immanis & barbari uerbum usurpare? Cui cum suaderetur, ut iam satis magnus nimio parceret labori. Ego uerò (inquit) quo maior fuero, eò plus laborabo dignum uerbum, quod non à Barbaro diceretur, hoc mihi igitur fixum est, quamque sim procul ab inertibus, consilijs sequens ad te epistola erit indicio. Non contentus enim cœptis ingentibus, ad quæ breuis hæc uita non sufficit, nec si esset duplicata, sufficeret, nouos quotidie, & externos aucupor labores, tantum somnium & languidæ odium est quietis. An tu uerò forsitan non Ecclesiasticum illud audisti: Cum consumauerit homo, tunc incipiet, & cum quieuerit tunc operabitur. Equidem nunc cœpisse mihi uideor, quicquid tibi, quicquid alijs uidear, hoc de me iuditium meum est. Si hæc inter uitæ finis adueniat, qui certè iam longinquus esse non potest, optarem fateor, me quod aiunt uita peracta, iuuentutem inueniret, id quia ut sunt res, non spero, opto ut legentem, aut scribentem, uel si CHRISTO placuerit orantem, uel plorantem mors inueniat. Tu uale mei memor, & uiue fœliciter, ac uiriliter perseuera. Pa.

tauī IIII. Calend. Maias

ad uesperam.

FRANCISCI PETRAR.

CHÆ V. C. VARIARVM EPI.

STOLARVM,

LIBER I.

FRAN. PETRARCHA ANDRÆ DANDVLO VENETORVM

Duci, s. Epist. I.



T aliquid ad te scribam inclyte Dux, hinc mea fides, hinc humanitas tua suggerit, illinc rerum presentium ac temporum status cogit, hæc quidem præstat, ut loqui uelim, hæc ut audiam, ille autem ut tacere nequeam. Quis enim ab amantæ sollicito silentium requirat? Libertus amoris, uerecundæ frenum nescit. Os licet obstruxerit rationis manus, & magnitudini rerum se imparem recognoscens animus quiescendum, tacendum uē dehunciet, erumpet tamen anxium pectus in uoces, nō peregrinas sententias, aut uerba uenabitur, quicquid ad manum uenerit, quicquid dolor, metusq; suaferint, loquitur, festina, trepida, tumultuaria, & quod natura rerum fecit, si-

millima mentis fluctibus exibat oratio. Id si nunquā alias, nunc mihi presertim euenire non ueris, moueor equidē, uir illustris, & ualde permoueor, & si proprium affectus mei nomen exigis, per metuo frementes in circuitu procellas, & quos undiq; cernimus rerum motus, sed ut totius humani generis lamenta præteream, Italicus homo, ad Italicam querelam uenio. Surgitis nunc ad arma duo potentissimi populi, duæ florentissimæ urbes, duo ut dicam breuiter Italiæ lumina, quæ ut mihi quidem uidetur, per opportune adeo hinc illinc, circum Aufonij orbis claustra distribuit natura parens, ut uobis ad Arcton & ad ortum solis, illis ad meridiem & ad occasum uersis, uobis superum, illis inferum mare frenantibus, post debilitatum, inclinatumq; iam, ne dicam prostratum, prorsus & extinctum Romanū imperium, adhuc reginam Italiæ, quadripartitus orbis agnosceret. De qua re, & si quarundam fortē gentium superbia in terris, item factura irideatur in alto, certē nullius unquam impudentia controuersiam mouebit. Cæterum si in uosmetipsos, quod nedum spectare, sed omnari horreo, uiscerica nunc arma conuertitis, haud dubiē uestris proprijs manibus laucij perimus: uestris proprijs manibus spoliati, & nomen, & multis quaesitum laboribus Imperium maris amittimus. Ita tamen, ut quod sæpē aliās malorum solamen habuimus, nō perdamus. Calamitatibus enim nostris gaudere poterunt hostes, sed minimē gloriari. Inter eundā nimirum, quibus angor, aut terror, nil magis quā intractabiles & consilia iuuenū pauesco, ignara ætas est, ac fortunæ uolubilis in experta, & cuius impetu magna olim imperia corruerunt. Omnia sibi quæ cupiunt pollicentur, eoq; sæpissimē falluntur, ut enim uerum est, quod ait apud Liuiū sile clarissimus bello uir. Non temere incerta casuum reputat, quem nunquam fortuna decepit. Sic & quod sequitur uerum est. Nusquam minus euentus respondere, quā in bello. Falli procul dubiō necesse est, eos, quibus unius duntaxat, isq; serenus ac tranquillus fortunæ uultus apparuit, bisrons est enim, aliquantoq; sæpius uiolenta, quā mitis, ideoq; lætus audiri, te res ambiguas, ad senile consiliū reiecit, hoc prudentiam, moresq; tuos decuit, quorum gratuitas atque maturitas, te in illa acie primū fecit, cum adhuc in altera sis ætate. Adolescentiæ ferociam, senio prudentiam ascribunt, ut non immetito, illi quondam Romanæ Reip. magistri, quorum uirtuti nihil in accessum fuit, siue ob honorem, siue ob similitudinem paternæ sollicitudinis Patres dicti, ob ætatē certe senatorum nomen acceperunt. Qua cura iuuenibus primum, mox ætate nostra pueris quoq; permis- sa, ex quam alto ceciderimus, utinam non tam publicē notum foret, sed de hoc alibi. Neque enim leue est dolori, ac pudori simul obsequentem, & deslere præterita, & uenientia prouidere, dare damno lachrymas, & periculo cautionē. Ad id ergo, quod uenturi metu crucior, reuertor. Sollicitum me fateor, atq; attonitū me habet, patriæ tuæ status, de te quid dicam? Cuius enim gloriæ gratulor, si compatio labori, parum ipse mihi consentiam, ingenio tuo non compati non possum. Sento namq; quod intersit inter armorum strepitum, & Pieriam,

CCc 3 quietem,

quietem, quamq̃ tenuiter inter Martis tubas, plectrū sonat Apollinis. Quia uerō nihil patriæ negare potes, quæ de te sic in pace merita est, ut eam nec belli tadio, nec mortis terrore desereres, sed relicto tantisper Helicone, ac feriantibus libellis, secutus es publici fauoriam, & grati ciuis, & boni uiri, & egregij ducis officio functus es, ita tamen, ut armatus pacem cogites, pacem ames, atque ita persuasum habeas, nullos te triumphos clariores, nulla opimiora patriæ spolia referre posse, quàm pacem. Libenter ubi de pace agitur Hannibalis uerbo utor, quo scilicet ex ore bellicosissimi uiri, ueritas ipsa uideatur loquentis, aduersum studijs testimonium extorsisse, is ergo apud eundem Liuium, quid ait? Melior, tutiorq̃ (inquit) certa pax, quàm sperata uictoria. Hoc ille uincendi desiderio ardens, & qui pacem toto orbeturbauerat, quid igitur amicus pacis? Nonne potius dicat, melior, sanctiorq̃ est certa pax, quàm certa uictoria? propterea quod illa quietis, claritatis, & gratiæ, hæc laboris, & criminum, & insolentiæ plena est. Quid autem pace iucundius? Quid foelicius? Quid dulcius? Quid uerò sine pace, uita hominum, nisi periculum, pauorq̃ perpetuus, ac tristis curarum immortalium officina? Quæ nam ista uoluptas orō est, sub diuo pernoctare, clasico somnum frangere, corpus lorica, atq̃ (ut ait Maro) canitiem galea premere, ferreis semper uinclis arctatum, mori subitō, & quæ ultima uirosum fortium cura est, inhumatum abijci? iuuat mordaci sollicitudine, iuuat metu & odio miserum cor atterere, & his studijs incertum, huius breuissimæ uitæ tempus impenderet? Sicci ne tutum est, cum pelago simul, & cum hoste certare, hoc est gemina pariter cum morte luctari. Nemo enim, quæso, uos fallat, cum asperrima atque inuictissima, & quod tristius dico, cum Italica gente bellum geritis. Utinam inimicæ urbes uobis essent Damascus aut Susis, utinam Memphis potius aut Smyrna, quam Ianua: utinam aduersus Perfas aut Arabes, utinam aduersus Thracas, aut Illyricos pugnaretis. Nunc uerò quid agitis? Si qua Latini nominis reuerentia est, quos delere molimini, fratres sunt, & heu, non tantum apud Thebas fraternæ acies, sed per Italiam instruuntur, amicis flebile, latum hostibus spectaculum. Quis autem belli finis? Vbi seu uictores fueritis, seu uicti? Anceps est enim alea fortunæ. Necesse est ut alterum ē duobus Italiæ luminibus, extingatur, obscuretur alterum. De tanto enim hoste, incruentam sperare uictoriam, uide ne non tam generosæ fiduciæ, quàm incuriosæ dementiæ signum sit. Sanè uos uideritis Viri magnanimi, & præpotentes populi, quod enim uni dico, dictum ambobus intelligo, nisi quia, ut ad te potissimum hæc scripta perueniant, & deuota familiaritas, quæ mihi cum uirtutibus tuis est, & ipsa locorum uicinitas causam prebueret. Vos (inquam) uideritis, quorsum pergatis animo, quis sit irarū modus, quis terminus odiorū, quid de salute propria, quid denique, cuius non parua portio pender ex uobis, de statu publico cogitetis, modò ne illud excidat, quod nisi gliscentis belli ardor, fonte aliquo pietatis extinguitur, de uulneribus quæ parantur, non Numantinus, aut Pœnus, sed Italicus sanguis fluat. Et eorum, qui si qua repentina uis ingruat, aut si qua Barbaries quod interdum, sed nunquam gratis ausa est, fines nostros irrumpat, primi uobiscum arma, pro communium fortunarum defensione suscipiant, qui simul pectora sua, morti atq̃ hostilibus telis obijcient, qui & uestri tegentur, & uos clypeis, & corporibus suis tegent, qui profugos hostes clasibus prosequuntur, pariter uiuent, pariter morientur, pariter pugnabunt, pariter triumphabunt. Tales igitur hos uiros propter leuis forsitan iracundiæ stimulos inuadere, & quanquàm impune possis euertere, quid delectationis habeat, non intelligo, norunt fortasse melius incensi quorundam animi, qui supplicio amicorum, & uindicta quarumlibet offensusarum, more scæmineo delectantur, profectò nec utile, nec honestum, deniq̃ nec humanum est. Satius est obliuisci iniuriam, quàm ulcisci, & inimicum placare quàm perdere, illū præcipue, cuius & merita præcesserunt, & si in gratiam redierit sequi possunt. Nempè si utrobicq̃ par labor esset, tamen mansuetudo hominum est, ferarū rabies, eaq̃ non omnium, sed ignobilium, & quas sinistra naturæ manus attigit. Si igitur inter consulares tuos, quos plurimos, grauissimosq̃ non dubito, mea uox auditur, non modò uenientem non repelles pacem, sed ultrò illi obuiam ibis, & tenacissimè complexus inuentam, ut apud uos æterna maneat, curabis, quod facilius assequeris, si quicquid erit, sobriam, uenerandamq̃ canitiem in consilij partem uoces, illos audi, qui fortunæ ludos nosse, & amare Rempub. didicerunt. His enim dulcedo pacis est gratior, qui contrarij amaritudinem prægustarunt. Cæteri ergo, tanquam pacis hostes à limine arceantur, neq̃ enim tamen illos admitto, quibus nulla sunt senectutis insignia, præter rugas, canos, & caluitium, & incuruum tergum, namq̃ madentis infantiam, & cum uoce trementia membra, ut Satyricus ait: Suas sibi autem equidem

equidem inuidiosas dotes habeant, nos enim non putres quarimus, sed maturos, neque rur-
sus illos excludere, si qui sunt, qui florentibus annis animi preoccupauerunt senectutem, ne-
que quod in te miror, in alijs sperno, sic ubi præcox indoles affulserit, non sum nescius,
quantum Africanus meus adolescens, afflictæ Reipub. non manu solùm, sed consilio pro-
fuerit. Aut dum secretum Senatus celat Papyrius prætextatus, quoniam ioco matrem delu-
serit, quid pædagogus suo Portius Cato: Quid senia anxio puer suasit Alcibiades? Sed mihi
crede, perrarum genus hominum, quibus tenera ætate contingat sapere, ubi sanè tale ali-
quid, & prægressum animos adolescentem uideris. Nec enim inficior fieri posse, senum cho-
ris ascribito. Tu qui & consilij prima uox, & rerum caput esse meruisti, hoc semper tecum
cogita, primas ad te partes, uel gloriæ, uel infamiæ pertinere, ideoque sopitis omnibus solus
uigila, neque enim quod illustribus uiris placet, par Imperatoris & militis labor est, prom-
ptior ad actum uenit, quem maior præmij pars impellit, & quanquam multæ, & uariæ sint
præmiorum species, ad quas pro uarietate effectum, non uniformiter inclinamur, haud du-
bium tamen, quia nobilibus animis, post uirtutem, summum calcar est gloria. Hinc igitur
excitatum animum, cursu optimis exerce, sunt optimæ curæ de salute patriæ ut ait Cicero.
His igitur tibi nunc in cælum iter facturum assurge, teque supra teipsum erige, uide, circun-
spice, contemplare omnia, & felices bellorum exitus, cum infelicibus confer, & damna
cum commodis, & gaudium cum mœnore, & quoniam, ut dixi in causa pacis aptissimus
testis est Hannibal, diligenter caue, ne ut ait ille tot annorum felicitatem, in unius horæ de-
deris discrimen. Quantis enim putas laboribus, hæc collecta potentia est, quantis gradibus,
ad hoc fortunæ fastigium est ascensum? Peruetusta si nescis gentis tuæ fama est, quod ple-
tique non putant, multisque ante urbem conditam sæculis, non Venetorum modò, sed quod
magis mirabere, Veneti etiam ducis clarum nomen inuenio. Quod diligentius aduertend-
um est, ne uirtutem casibus, & tot annorum consilio partum decus, fortunæ uastaturos
subdas imperio, & quoniam ut sapientibus uisum est, nullo maiori, quàm famæ pretio uir-
tus constat, optimè & à Reipub. te facturum noueris, si ubi res exigat, iactura etiam propriæ
laudis, bonum publicum redemeris, frementique turbæ, tua magis quàm speciosa consilia,
& profutura potius, quàm placitura præbueris. Quod enim eidem duci accidit, & cumula-
tor gloria, & cum admiratione omnium amor te publicus sequetur. Quæ si etiam spes ab-
esset, sentis tamen quid uirtuti, quid gloriæ debeamus, tantumque inter eas, quantum inter soli-
dum corpus & inanem umbram interesse, & parte ipsum noueras, & à Philosophis accepti-
sti. Quanto autem cum dolore, ne quid omnino tibi subtraham, audiuisse me putas, recens
uobis cum Aragonum rege fœdus initum? Ergo ne ab Italis ad Italos euertendos, Barba-
rorum regum poscuntur auxilia? Vnde infelix opem speret Italia, si parum est, quod cer-
tatim à filijs mater colenda discerpitur, nisi ad publicum patricidium alienigenæ conciten-
tur? Dicit aliquis. Idem mali genus, prius ab hoste tentatum. Iam dixi, & si unum alloquor
utruncque, redarguo. Quantò dignius fuerat irarum deterfa rubiginè, à quo non ullius ami-
citiz sinceritas, non fraternus amor, non suprema demum parentis ac natorum pietas pror-
sus immunis est, Venetos cum lanuensibus unum fieri, quàm formosum corpus Italiæ la-
cerari? Vobis occidentalium, illis ut audio dexteras orientalium tyrannorum, in partem fir-
roris implorantibus? O ferales & superuacuas cautelas. O maliuolentis genus ultimum,
quod manu propria non possis, ad id circumspicere quod irrites, & argumentum odij præ-
bente uicinia, uicinos scelerum subrogare. At qui multarum hinc iniuriarum fluxere pri-
mordia, dum indigno & nescio unde prodeunte fastidio nostrarum rerum, in admirationes
rapimur externarum, & iam pridem consuetudine pestifera, Italicam fidem, barbaricæ per-
fidie posthabemus. Infani qui in uenalibus animis fidem querimus, quam in proprijs fratri-
bus desperamus. Quo effectum est, ut iure optimo, in has calamitates inciderimus, quas
ferò iam, & inefficaciter lamentamur. Postquam Alpes & maria, quibus nos mœnibus na-
tura uallauerat, & interiectas, obferatasque diuino munere claustrorum ualuas, liuoris aua-
ritiz, superbizque clauibus aperiendas duximus, Cymbris, Hunnis, Pannonijs, Gallis, Teu-
tonis, Hispanis. Quotiens illud pastorum Maronis flendo recinimus:

Barbarus, hæc tam culta noualia, miles habebit.

Barbarus has segetes? En quo discordia Ciues,

Perduxit mileros?

Sed ut ad rem redeam. Quid uos deliberaturi sitis ignorò, illud scio, quod in æmulatione
olim pari, sed conditione longè impari, dum euertendi infestissimam Athenarum urbem;

CCC 4 Lacedamoni

Lacedæmonijs oblata esset occasio, nec de potentia iam, sed de uoluntate sola superesset quaestio, è duobus Græciæ luminibus eruturos se alterum negauerunt. Præclarissimū sanè responsum, & prisca illa Spartanorum dignissimum disciplina. Quod si ex ore illorum sonuit, quos uictoriarum, principandiq; libidinis notat Plato, quid uobis mitissimis ac modestissimis uiris uisum iri arbitror? Cerè ego qui in tantis motibus, non moueri nequeo, ut diuersis affectibus amore, metu, spe, unum pectus urgentibus, secumq; certantibus pace animi careo, iusta me reprehensione curaturum credidi, si cum hi syluas in classem traherēt, hi gladios acuerent, ac sagittas, illi muros, ac naualia connumerent, quod unum mihi telorum genus erat, ad calamum confugissem, non belli auctor, sed suauis pacis. Finem facere iam dudum cogito, non ignarus quanto uerborum freno, uti deceat, cum superioribus colloquentem, sed nullus est amor superior, ille te coget ad ueniam, qui ad multiloquium me cogit. Hoc unum in finem, coram duorum populorum ducibus affusus, & lachrymosus obsecro. In festa manibus arma projicite; date dextras, miscete oscula, animos animis, signis signa coniungite. Sic nauigantibus oceanus, & Euxiniq; maris ostia patebunt, nullusq; regum aut populorū nisi uenerabundus occurret. Sic uos Indus, sic Britannus, Aethyopsq; permetuet. Sic Taprobanem, sic Fortunatas insulas, famosamq; sed incognitam Thylem, & omnem australem atq; Hyperboream plagam, securus uester nauta transiliet, modò inuicem tuti sitis, nil aliunde trepidandum est. Vale ducum, ac uirorum optime. Patavi XV. Cal. Aprilis. M. CCC. LI.

ANDREAS DANDALVS VENETORVM DVX FRAN.

Petrarchæ, s. Epist. II.

PRomissam, diuq; optatam epistolam, de manu latoris libenter accepimus, quā degustare tantum, sed & postea legere proponebamus, ex commodo, ni styli sublimitas procedere longius ualisset, qui quā disertus fuerit, ex hoc, quod tanta dulcedine nos traxit, & tenuit, ut illam sine dilatione non tantū delectati, sed gauisi legerimus, indicatur. Mirabamur in ea uires animi præcellentis, alti profunditatem ingenij, & redolentis facundia lenimentū, & dum hæc concurrere cernimus, uix credere possumus, ut compositio tam uiriliter & sancta, nisi è pectore sacro defluerit. Decuit namq; uirum syncerum, qui reliquit forum & curiam, ut in amphora præsentī, uenturaq; profecturus ætati secederet, pacis exordiri dictamina, & eloquentiam à celesti numine præstitam. Magna est enim admiratio copiose, sapienterq; dicentis, & difficile dictū, quantopere conciliet animos comitas, affabilitasq; sermonis, in salutem proximi exemplo Ciceronis conuertere. Nolumus, equidem, nec possumus diffiteri Vir optime, quā sit suauis, & dulcis tranquillitatis amœnitas, & quo ad nos attinet humanæ infirmitatis meminimus, & uim fortunæ, ac omnia quæcunq; peragimus, subiecta mille casibus esse, scimus. Sed si philosophica & quod præponi debuit diuina, dirimantur consilia, profectio iusti belli, quod gerimus laudari, quā reprehendi potius, & si ulla uis rationis exsistit, seu quod magis credendum est Deo nostro, quam uis cura mortalium, exitus sperari felices merito debuerunt. Quid enim infœlicius est felicitatem peccantium? Quid amentius quā pari diu, patientiam uirtutem insignem, nō modò uirtuosos, sed uitiosos, & aduersus penitis affectus procedere? Sanè maleficus uiuere, seu impunitam laxare perfidiam, diuinis & humanis institutis prohiberi didicimus, secus imperante malitia, nedum præmijs iustus carebit, sed subiectis pedibus calcaretur iniustus. Causæ nostræ iustitiam, & quantis opprobrijs, ac demum acerbis lacessitis iniurijs, improba lani nequitia, inuitos nos, & renitentes ad querelam excusserit, superuacuum explicare credidimus, cum satis uulgatum, & notum minime dubitamus. Testis est Deus, qui & secundos dedit, & dabit euentus, quod eos fraterna & sincera dulcedine, non ramentum mutua relatione confouimus. Ut enim prætereuntes antiqua, noua sectemur, libertatem pretiosissimum boni genus nobis molliuntur eripere, & dum licita prohibent, cogunt ad arma, ut merito Cæsarianum illud occurrat:

Arma tenenti omnia dat, qui iusta negat.

Fratres ergo an domesticos hostes istos uocemus, quorum nulla pestis magis efficax ad nocendum? Fuit uirtus hæc in Romana Rep. nec redarguendi sunt tam venerabilis imitatorum exempli, ut uiri fortes uicinum, perniciosumq; hostem, acrioribus supplicijs quā remotum & acerbissimum coercerent. Quamdiū patientia nostra abusi sunt? Quamdiū nos, furor eorum elusit? Nullum ad finem sese effrenata iactauit audacia. O utinam famam italicam, quam pereuntem sæpius deplorassee uidemini, nostris tantum temporibus inquisissent.

nascent. Sed uetus est querela, quàm obtenebratum sit eorum astutijs, regine quàm dicitis, diadema. Mare sibi reddiderunt infestum, terrarum orbem exosum, & inimicas singulas nationes, de quorum moribus breuem summam accipio, quod conuenire nequit, cum alijs, qui minime cum seipso. Negetur fortè, uera sint quæ supra describimus, conuincemus si negari contigerint, quo cognito, neminem extimamus tam improbum, tam perditum, tamque mentis expertem, qui non iure per nos factum esse fateatur. Plura dicenda forent, sed omitimus, ut finem claudamus epistolæ. Bellum ita suscepimus, ut nihil aliud quàm pacem honorabilem patriæ, quæ uita nostra nobis est charior, querere uideamur, & quemadmodum superbe ac uiolenter nos agere si spernemur, placatum, cedentemque hostem, sic nunc cum propè contractum resistentem, ac tergiuersantem traxerimus, nulla uerecundia sumus obstricti, si bella hos contra permittimus, qui pacem pati minime potuerunt. Vale uirorum peroptime, tibi que persuade, nobis esse charissimum, sed multò fore chariorem, si nos sapius recreare curaueris similimis monumentis. Venetijs XXII. Maij. M. CCC. LI.

Ad eundem:

Nil audies noui, nil insolitum leges, sed ea tantummodò recognosces, quibus tam sæpè Naures tuas, oculosque lassauit. Meministi enim credo clarissime Ducum, ante hoc ferme triennium, cum iam duos præstantissimos populos, ad arma terrificam Mars funestus induceret, prius tamen quàm mare ceruleum sanguine rubuisset, non mihi, sed Italiæ metuens, in qua fateor, mea quoque temporalis salus includitur, quàm longam, & quanti amoris, quantæque sollicitudinis atque formidinis plenam epistolam ad te misi. Cuius & si fortè non meminisses, neque enim illam tanti facio, ut tali memoria digna sit, at saltem elegantissimæ, grauissimæque tuæ responsionis, oblitus esse non potes. Cum uerò iam bis acie deceratum, iam Hellepontiacum æquor atque Tyrhenum, geminis cladibus nostris infectum, & iam simillimum ueri esset, irarum flammis longo cruoris imbre lentescere, ab hoc nuper Italorum maximo, fidelis heu, sed inefficax, tractator pacis, ad te, ciuesque tuos missus, quibus nec Dux usquam consultior, nec gens ulla tranquillior, quanta præsens in consilio cui præfides, quanta te cum solus in thalamo uerba feci, puto propter uiciniam adhuc (ut ita dixerim) in auribus tuis sonet. Nequicquam tamen, nam & procerum tuorum, & quoddam mirum in modum stupeo, pectus etiam tuum, salubribus monitis, precibusque iustissimis, belli feruor atque armorum frangor obstruxerat, reliquæque ueterum irarum, & recentis memoria, tumorque uictoriæ, minimum nouum id quidem. Iracundia enim est (ut ait Cicerō) inimica consilio, uictoria autem natura insolens & superba est, accesserat ab aquilone quædam nouarum rerum aura pertenuis, quæ licet aduersus id, quod intendebant flaret, perferentem quod timui (pace sit dictum tua) tantam tamen grauitatem auertere, ac saniora dissipare consilia, nō debebat. Quousque enim miseri in iugulos patriæ, & in publicam necem, barbarica circumspectemus auxilia? quousque qui nos strangulent pretio conducemus? Dicam clara uoce quodd sentio. Inter omnes mortalium errores, quorum nullus est numerus, nihil insanius, quàm quod tanta diligentia, tantoque dispendio, Italici homines Italicos conducimus uastatores. Quæ tamè opertas? ô implacabilis dolor! qualis inter amantium, & colentium manus esset, cum tot iam sæculis inter uastantium feras manus, multum adhuc cunctis terræ regionibus antecellat? Quid in uerbis moror, præfertim cum tibi notissima sint quæ loquor? Senti ego tunc mortuus, insidias fortunæ, & quam doctoribus nihil esse credideram, non modò aliquid esse didici, sed in omni re dominari cum Salustio, & humanarum cum Cicerone rerum dominam, & omnipotentem, atque ineluctabilem coactus, cum Virgilio confiteri. Itaque multis hinc inde uerbis perditis, quàm spei plenus ad te ueneram, tam mororis, pudorisque fauoris plenus absceissi? Sortem enim publicam lugebam, pudebatque me mei, quodd tanto impar negotio delectatus, nec tamen præclaræ legationis una pars, sed dignatione mittentis, quamuis idiolum sibi obnoxius excusassem, princeps etiam ad loquendum, & fortissimis illis atque doctissimis uiris antepositus, qui me longè uirtutibus antebant, fructum uerò rei optimæ, sed insufficientiæ meæ debitum reportarem, tamen si, quod mihi defuerat militariter, facundissimus ille collega, nisi me amor uiri fallit, impleset deiectione nouissima. Sed aperire aures obseratas, & obtunatas animas mouere, non nostri, nescio, an Ciceroniani esset eloquij. Magna quippe facundia est, uel potius nulla, quæ cogat inuitos, quod ipse permeruens, in ipso quiddè sollicitè orationis initio, Ciceroniano etiam usus uerbo, esse opus animo non repugnantem, testatur sum, tam fructu

tamen ut reliqua. Metuebam sanè quod nunc uideo, ne uestra illa durities belli maximi materia, & immensi discriminis causa foret. Quæ si tam tibi, cæterisque principibus Rerum publicarum, quàm mihi homini penitus ocioso ac solitario displicerent, foelix Italia, iure tuo, cunctis nunc etiam prouincijs imperaret, quæ prope iam serua est. Verum quia magnus amor, multum mihi præbet audaciæ, & quia dulcis spei reliquias inuitus abjicio, iterum atque iterum retentabo omnia, teq; de tam longinquo Ducum prudentissimè contestabor, si absens fortè foelicior quàm præsens, calamoq; potentior sum quàm lingua, aut si secunda primam uincat epistola. Nosti equidem uir optime, è cunctis rebus mortalium nouissimè spem deponi, nec nisi cum uita, extremoq; halitu, quamuis ne tum quoq; deponitur, quin potius ad meliora conuertitur, sed de mortalium rebus loquor. Hoc igitur modò me refouet: in hac una publicis malis fessus, & magnis fortunæ minis exterritus conquiesco, uiuere desinam, si sperare desiero. Quid autem sperem si me roges? Spero quod cupio, sanam mentem, consiliūq; maturius, & si non forsan à ratione, at saltem ab experientia profecturum. Nosti expertus quid pax, quid bellum secum ferat, uidisti faciem utramq; fortunæ, uicti fuisti & uicisti, quamuis ut est mens hominum indomita, uincendiq; præcupida. Primum fortè negaueris, non contendo, ut uiceritis, semper computa, quæso quid tibi, quid Reipub. uictorijs accesserit? Minus profectò auri, minus est sanguinis, & quod pessimum est, plus scelerum ac malorum. Quæ si uictoribus accidunt, quid sperare debent uicti. Incipe iam precor in hanc rem oculos aperire, quos uigilantissimos ac lynceos habes, in cæteris, si damni quàm lucri plus, si plus mali quàm boni, plus flagitij quàm uirtutis, si boni, si lucri nihil in bello est, si contrariorum infinita congeries, desine oro iam tandem, & tibi etiam, cui ex parte Troianus est sanguis, ab illo Duce Dardanio dictum puta:

Proijce tela manu, sanguis meus.

Non patiaris, ut Duce te, Venetorum ac Ligurum potentissima signa concurrant. Iam enim ut uides, suis in finibus non stat bellum, nempe contagiosa res est, & quæ faciliè serpat in proximos, atque ita sensim, uel longinqua complectitur, multa quoq; quæ primum immunia uidebantur, torrentis in modum odiorum atque discriminum alluione permiscens. Putabas tibi cum Ianuensibus rem esse, quod ipsum flebile nimis, ac miserum erat, ecce iam cum tota Liguria bellum geris, & quod inter hæc mala non ultimum posuerim, ab hoc etiam tali uiro, tantæq; pacis amatore dissens, cuius nescio, an uirtus, an fortuna mirabilior sit, an animus maior, an humanitas. Solet autem excellentibus uiris esse familiaritas quædam, & beneuolentiæ affectus, licet incognitis, conglutinante pares animos natura. Similitudo enim amicitias parit, communis alit utilitas. At qui ambo uos iusti, ambo prudentes, ambo magnanimi, quæ nam causa discordiæ? Pax utilis est ambobus, imò cunctis necessaria, nisi illis qui rapto uiuunt, & exiguum censum multò mercantur sanguine, immane genus hominum, si tamen homines sunt, quibus humani nihil est praeter effigiem. Hi sunt, qui infami stipendio, calamitosam & miseram uitam trahunt, iure ira que pacem, & in pace famem metuunt, bellum amant, & lupi uelut ac uultures, strage hominum accedaueribus delectantur. His ne tu belluis morem geres? Aequè carnem & cæcorum exurias esuriunt, æquè sanguinem sitiunt atque aurum, noli quæso, noli committere, ut florentissimam tuæ creditam custodiæ Rempub. atque omnem hanc, quæ inter Apenninum & Alpes interiacet, opulentissimam atque pulcherrimam Italiæ partem, externorum ac famescientium prædam facias luporum, à quibus nos bene, quod in ore semper habeo, ipsarum iugis Alpium solers natura secreuerat. De nullo quæri possumus, nostra illis impatentia uiam fecit, dum leuia qualibet, in nostros ulciscimur, passim sumus, ut alienigenæ nostris impune pascantur, saginenturq; uisceribus. Ha quantò melius inedia consumerentur & rabie, quod facient, statim ut gregis Italici pastores, resipiscere cœperint. Pastorum prouidentia mors luporum est, id sane ante alios facere, & fecisse iam spero, nisi enim fallum fama loquitur, & nisi fallor augurio, stomachari incipis, iam stipendiarum militis insolentiam, avaritiamq; fastidis. Quid expectas igitur ad corredi, & si externi displicent, tuos ama, si quidem autem fortè in animo rubiginis, siquid odij est, amore patriæ & malorum communium miseratione deterge. Nectibi persuades, pereunte Italia, Venetiam saluam fore, est enim pars illius, & natura partis ea est, ut sequatur sui totius, uel subsistentiæ, uel ruinam. Hoc tecum sæpè recogitans, noli Dux optime rerum summam in extremum adducere, ubi & uinci miserum est, & uincere sceleratum, eoq; ipso miserius est, quàm uinci melius in nostros

in nostros hostes, quibus urinam careceremus, quam in nosmetipsos hæc tela uerterentur. Melius hæc diuitiæ, uel necessariorum præstare bellorū, uel pacis fuerint ornamenta, quam uoluntariæ instrumenta seruitutis. Quantum potes accelera, quoniam præteritis succurrere non licet, instantibus saltem malis occurrere, nec expectes. Dum tota hæc impendens belli nubes, in nostrum caput detonuerit, & sanguine proprio Italia omnis inundauerit, quo iam genitui, non iam consilio locus erit. Expergiscere, tuosq; ciues excita, & publicum illis offendi periculum, hoc fac prius, quam cuncta depereant, priusquam, Italia uel desertum, uel barbaries fiat. Caue ne cum natura te mitem, pacificumq; genuerit, populumq; tuum omnem, & in immensum aucta foelicitas, non bellorum, sed pacis, & iustitiæ fundamentis innititur, de illorum grege uideamini, qui ut ait Psalmista: Cogitauerunt iniquitates in corde, tota die constituiebant prælia: ne fortè eiusdem imprecatio in uos cadat. Dissipa gentes quæ bella uolunt. Nihil enim ut arbitror odiosius Deo est, quam curare & niti, ut cum ille te aliqua singularis dote uirtutis ornauerit, tua sponte & uoluptate quadam effera malus fias. Quamobrem etiam atq; etiam hîc insisto calamo. Sequere non uulgi furorem, sed naturam tuam, dexteram semper in partem, & ad optima qualibet te uocantem, & si uulgaribus auris eò fortè prolapsus es, quò non oportuit, retrahe nunc etiam pedem ab incepto præcipiti, dum licet, dum nondum signis signa collata sunt, dum tonat adhuc, nedum fulminat Mars horrendus, dum inter amaras, & horribiles belli minas, audiri potest dulcissimum pacis nomen. Denique dum spes una, tam multis nondum consumpta terroribus, uita uelut, magnis in tehebris lux apparet, irreditura fortè si spernitur. Arrîpe illam dum se exhibet, dum dicaris Italiciæ pacis auctor, nomenq; tuum multis & magnis rebus, cum hac præcipue gloriosum mittas ad posteros. Nil tibi suadeo, nisi quod tuum est, rationem sequi non impetum, cauere ne omnia in præcipitum tecum trahas, cum enim id turpe omnibus, tum tibi turpissimum & penitus alienum est. Nam quid hæc literæ profuerint, quid studia hæc artium honestarum, quibus te præ cunctis ætatis nostræ ducibus abundantissimum fama prædicat, nec mentitur, si cum meliora prouideris, deteriora feceris. Absit hoc ab animo tuo scelus, & ut iam loquacioris, quam putabam epistolæ modus sit, oro, precor, obsecro, obtestor atq; adiuro te, per uirtutis amorem ac studium, quo nulli cedis, per patriæ charitatem, qua cunctos exuperas. Postremò per quinque CHRISTI uulnera, quibus sacratissimus & innocentissimus sanguis fluxit, quo redempti sumus, si benè, si pie, si fideliter locutus putas, mihi aures, animumq; non neges, & si consilium placet, non contemnas auctorem. Alioquin omnia uideamus Deus, CHRISTVS, & præsens in omne æuum epistolæ testes sint, ut à Plutarcho Philosopho aliquid sumamus: utq; sis hodie Traianus meus, quod in perniciem Italiciæ, non modò non pergis auctore Francisco, sed pro uiribus reluctante, teq;, quando aliquid nequit, alto suspirio & magnis animi gemitibus reuocante. Vale. v. Cal. Iunij M. CCC. LIII.

ANDREAS DANDALVS VENETORVM DVX FRAN.

Petrarchæ, s. Epist. III.

AMice, dum singulare desiderium nos tenebat, seriæ pollicitæ pridem nobis epistolæ causas nosse, quibus summæ uirtutis & constantiæ uiro, cui os & sapientiam dedit Deus, ut alios nedum lingua doceret, sed confirmaret & opere, frequens locorum mutatio, aduersa quippe studiis contigisset, alterius tenoris epistolam nostræ quietis & pacis, utiq; suauis, non minus libenter excepiimus. In qua & si tuæ mentis fidelem affectum, multorum dictis prudentiū ornaueris, quod tamen breue à nobis responsum accipias, huius quod uiget fratris, potiusquam uerbis insistere, temporis conditio nos excuset. Ad explicandam enim cum lanuenibus causæ nostræ iustitiā, non nimis innititur, quam ipsa ex seueritate satis nota, & prosperorū successuum coelitus nobis accumulata foelicitas, abundantiū sunt professæ. Et quamuis in Helleponto nos semel uictos esse descriperis, quod in facto sic erraueris, ut de loco, quem Propontidem nostri nominauere maiores, uenia danda est, sæpe nanq; ipsos etiam prudentissimos factū fallit. Ut autem in statuerem presentium, unde digressa est nostra reuertatur oratio, pacem Deo teste, testeq; munerum cordialiter optauimus, & optamus, præcipue cum quibus & longa familiaritas, & ueritas sinceritas nobis fuit. Quæ profectò si turbata non esset, iam ultro ueniens, & nobis sponte se offerens, nedum Italiciæ, sed orbis totius multa iocunditate uigeret, eò maxime, quod nec ad eam alius, ante uictoriam animus nobis fuit, nec amplius quam tunc à uictis hostibus petebamus

petebamus, memores quanta sit gloria Principis, uti mansuetudine post triumphum. Nec modica quidem admiratione mouemur, quod animi repugnantis ad pacē duritiem, nobis impingis, cū mitis & honesta responsio, tibi & socijs tuis facta, & subsecuta legatio. Summo Pontifici per nos missa, mentis nostræ protestentur affectum, puritatem in nobis, non simulatam astutiam detegentes. Propterea quod tantos labores senserimus, ut erupiam ē manibus nostris pacē recuperare possimus, utq; cuius graues ærumnas sæpius deplorasti, repellat, quam sensim in se serpere sentiebat florens Italia seruitutem, gratificare non improbare debueras, & libertatis amator, & prædicator eximius, uoto simili laborare nobiscum, nec refellere fructuosa remedia, quæ si benè meminimus, facundo iam eloquio suauissimè. Scis enim tuo Cicerone testante, nullam mortem seruitute maiorem, nilq; detestabilius esse de decore, nil foedius seruitute, & cum ad decus, & libertatē nati sumus, aut tenenda, & tuenda est, aut cum ipsa pariter moriendum. Si ergo benè rei operam exhibemus, proximorum nostrorum calamitatibus condolentes, opportunitis uisum erat, ad execrandam alieni cul-pam demeritis, & nostram quam optimè nosti innocentiam excusandam, tuam in partem alterā, quam ad nos, quos pacificos ipse fateris, sumus. Etenim, epistolam se uertisse, quam-uis hæc & alia scripta tua, & petularis charitas, quæ nobis cum uirtutibus tuis est, & ipsa tui animi prompta sinceritas, admixtaq; grauitas, cum uenustate sermonis gratissima nobis reddant, & cum oratio tua in id quod intenditur fuerit, & sit apud nos satis iam efficax, ad illos quorum in nostros labores sic irrepsit cupiditas, stylum uerte, & eorum criminatis er-roribus, ipsos admonere ne dubites, ut qui se tanti Disturbij reos esse cognoscunt, quā CHRISTVS nobis pacem reliquit, in terris, præpedire meritò uereantur. Ne ipse qui iustus est, & cuius iudicium semper rectum eos in ira corripiat, & arguat in futurum. Quod qui-dem facillimè assecuturum te credimus, si sit uir ille talis, qualem cū laudibus extulisti. Si enim bonarum mentium est, ibi etiam culpā agnoscere ubi non est, quantò magis, ubi re-cens, & notiora palām sit. Nos autem licet uarietur plerumq; secundum uarietates tempo-rum humana consilia, idem quod hactenus fuimus, nunc sumus, & eadem mente, qua sem-per ad pacem dispositi, fama & honore nostræ patriæ reseruatis, pro qua nos, & uniuersali-ter ciues nostri, si ei profuturi fuerimus, nedum argentum & aurum, sed uitam qua nihil est charius, exponere cunctis periculis prompti sumus. Vale facundissime uir, & super prius quæ sita materia, pro recreatione nostra, uelis motus rescribere mentis tuæ. Venetijs datis, XIII. Cal. Iunij, M. CCC. LIIII.

FRAN. PETRARCHA PRIORIBVS ARTIVM, VEXILLIFERO
iustitiæ, P. Q. Florentino s. Epist. IIIL.

IAm satis me uixisse arbitror optimi ciues, & illam sapientis amici uocē audire uideor: Morere dum lætus es. Neq; enim es in cælū ascensurus præclarissime: quo enim insatiabilis ista cupiditas uiuendi, uirtute non annorū numero metienda foelicitas, & cum peruenieris quò tendebas, desinendum est. Audebo quidem apud uos familiarius gloriari, eoq; fidentius, quod quantulacūq; uel esse, uel fingi potest mea gloria, ingentis gloriæ uestræ perexigua quadam erit accessio, nunquam opes, aut potentiam optaui, ad quas & si non forte pertingere, at saltem suspirare permissum erat, ab annis teneris parua ducens, quæ multis maxima uidebantur, id unde mihi quidem nescio, sed me uera loqui testis est uita, testis oratio, testis est animus meus. Hūc omnes curas, omnes uigilias meas uerti, si quo studio datum esset, ut bonus fierem, aut bonorū beniuolentia non indignus. Quorum primum nondum contigisse mihi doleo, secundum uerò uestro munere, quam cumulate, quamq; supra spem successerit, suauissimus literarum uestrarum tenor ind. car ex quibus fateor, non minus me stuporis percepisse quā gaudij. Gaudeo enim atq; ut Traianum prin-cipem Plutarchus alloquitur, & uirtuti uestræ gratulor, & fortunæ meæ, sed supra fidē stu-peo, a tate hac, quam omnis boni rām sterilem putabamus, & quod miraculum coaceruat, in tot animis, tantum popularis ut sic dixerim, ac publicæ libertatis existere, ex quo intelli-gi potest, quanta in dato beneficio sit laus. ut ait Cicero, cū in accepto sit tanta gloria. Quid e ijm qua so præclarior? Quid maius uel precari præsens poteram uel optare, quā quod uos absenti mihi, nuper ac tacito, uiri illustres & magnifici contulistis? Cuius unquam pa-tri e erga benè meritū ciuem, tanta liberalitas? Tanta dignatio? excutiat antiquitas, pro-ferantur historiae. Reuocauit ab exilio Ciceronem suum Roma, reuocauit & Rutilium, & Metellum, sed ab eo exilio, quod ipsa mandauerat, reuocauit & Camillum, sed extreme for-tunæ

tuæ casus admonita. Et sicut horum omnium iniusta relegatio, sic omnium iusta, Camilli
 uerò necessaria, & propè uiolenta reuocat. Reuocarunt Alcibiadem Athanæ, sed condi-
 tione non ab simili, & necessitate publica propè pari. Quo unquam Pl. S. quouè S. C. spon-
 te abiens, ciuis, nullo patriæ periculo reuocatus est? Virgilio Augustus Cæsargrum red-
 diderit, sed quem ipse præripuerat, cui unquam filio culpa patris ager perditus, publico con-
 filio restitutus est? Inaudita sunt hæc pietatis & liberalitatis indicia. Et cum ferè raritatē cla-
 ritas sequatur, quanto exemplo lamentis uestræ beniuolentiæ fulgor erit? Aduocor, sed
 quamuis oro? Sed à quibus? quàm ualidis precibus? quàm imperiosis blanditijs? Quanta
 spe ager auitus de publico redemptus restituitur? at quo nam sæculo cultus eloquentiæ?
 quibus uerborum floribus ornatus? Quibus laudibus nostris frangas? Quanta nostræ uir-
 tutis messe latissimus? Cui unquam tam fertilis, & tam fœlix fronduit agellus? Aded
 quippè natiuam soli duritiem uestra uicit industria, ut nec Afris ego iam, nec Siculis fu-
 gibus inuideam, & Campanum Liberi, Cererisq; certamen, ex uberima ac iocundissima
 ruris mei statione despiciam, quamlibet regis opulentiam animo supergressus Ita enim mi-
 hi contingat, hunc tantum Reipub. fauorem, qui nunc uestræ liberalitatis est proprius, ali-
 quando & meriti mei esse, ut ego multò pluris facio uestrum hoc de me tale iudicium, & ho-
 norificentissimum illud eulogium, muneri uestro additum, quem non modò restitutum,
 sed uerius donatum agrum, sed quicquid insuper seritur, uel aratur in circuitu. Quod haud
 difficile, me persuasurum reor, ijs, quibus ulla rerum mearum fuerit ex conuerlatione no-
 ritia. Quid enim mihi præstare potest hæc infinita diuitiarum sitis, atq; anxia finium & ope-
 rola propagatio? Certè quò ulterius metam fixero, longiusq; processero, eò magis intelli-
 gam, quantum restet, & clariùs ne quicquam laxati ruris angustias, meq; inopem recogno-
 scam. Et o superuacuos labores, cum nihil auaritiæ sufficiat, quanti est quod naturæ iusti-
 ficat, quantum quod sepulchro? Regnorum finibus non contentos, breuis urna concludit,
 sine qua tamen, & bene uiuere, & fœliciter mori licet. Equidem gloriosissimi ciues indul-
 gentia uestra hæc, ut uobis sempiternam laudem, sic mihi solatium non mediocriter peperit,
 dulcem ac prædilectam in sedem restituto, in qua pater, auus ac proauus meus, uir ut li-
 terarū inops, sic prædiues ingenij, in qua denique maiores mei reliqui, non tam fumosis ima-
 ginibus, quàm clara fide conspicui, longa serie senuerunt. Ego autem, seu natura mihi con-
 stante alas, seu fortuna, uolare longius edidici, nunc uobis auctoribus primæuis, mihi tan-
 dem nidus panditur, quo reuolare queam, longis iam fessus erroribus. Magna hæc esse non
 inficio, sed illa permaxima, quod donum publicum, tanto mei nominis digno utinam præ-
 conio, tanta precum instantia, tanta uerborum suauitate conditum est, ut n. si sim saxeus, æ-
 ternum mihi hoc uestro beneficio, & lumine ad gloriam, & calcar accesserit ad uirtutem.
 Quibus rebus, si impares grates agam, non meæ mentis ingratitude fuerit, sed uestræ mu-
 niticentiæ magnitudo. Ago tamen quas possum, sed ut ait Cicero, maiores habeo, quibus
 exprimendis, & acuratori stylo, & fœliciori opus esset eloquio. Ita me uestris beneficijs
 obrutum, ac circumclufum sentio, ut minus sit omne, quod dixero, quàm quod dicere uo-
 luissem, unum hoc in finem non obmiserim, quod anno altero, Roma reducem, inter clarif-
 simos illos uiros, qui tum frena Reipub. gubernabant, dixisse me recolo. Siquidem eosq;
 patriæ meæ, me attollit humanitas, ut illud quondam pro tituli gaudio imperatoris Augu-
 sti responsum cum lachrymis redditum Senatui, mihi nunc tantillus homuncio, apud uos,
 pro tantis rerum ac illorum honoribus usurpare non uerear. Compos enim factus uoto-
 rum meorum P. C. quid habeo aliud Deum immortalem precari, quàm ut hunc consen-
 sum uestrum, ad ultimum uitæ finem perferre liceat. Proinde quid animi habeam, ad redi-
 tum si Deus fauerit, quantum me mandatis uestris obtemperare cupiam, ne omnia scripto,
 sed aliquid uiuis legati uestri uocibus committam. Vir egregius Ioannes Boccacius, per
 quem literas & monitus uestros, ac iussa percepi, præsens peraget, qui ut hanc
 epistolam, fida manu ad uos, ore disertissimo perferet, affectus meos,
 quem me cum audieritis illius ore me locutum credite.
 Cupio uos florentissimi semper in Re-
 pub. ualere fœliciter. Pataui
 viii. Idus Aprilis.

FRAN. PETRARCHA NICOLOSIO BARTHOLOMAE
de Luca, s. Epist. V.

Amicus noster communis, quo nihil fidelius, nihil potest esse sincerius, saepe admonuit, ut te meis literis uisitare, excusavi, nunc occupationum uariarum turbam adesse dictitans, nunc scribendi deesse materiam. Nunc autē occasionem nactus, omne mearum excusationum dimouit obstaculum, petens ut Florentini Senatus literas, humanitatis eximia, nouo quodā & insolito, & inaudito genere honoris, publicum erga me testantes affectum tibi mitterem, commoda & honores meos præcordialiter gaufuro. Digna res uisa est, in qua sibi morem gererem, mitto igitur & illorum exemplar epistolæ, & responsi mei, ut intelligas quanto adhuc esset in pretio, uera uirtus, si uisquam apparet, quando falsum eius nomen non despicitur. Vale.

FRAN. PETRARCHA NICOLOSIO SVO, s. Epist. VI.

TVus hic, & honorum omnium amicus, atq; honestarum amicitiarum diligentissimus proxeneta summo studio institit, ut tibi aliquid scriberem. Quod cum aliquandiu recusarem ignarus, unde inciperem, aut quibus uerbis hominē solius famæ testimonio cognitum alloquerer, euiçit tandē, ut calamum arripeam, scripturus quicquid occurreret. Quod cū fecissem, lætus & uoti cōpos abscepsi, mihi autem in silentio cogitanti, quo nā artificio familiaris epistola de nihilo texeretur, mirantiq; & mihi requirenti, quid mihi tecum rei esset, qua tū scribendi materia, nihil prius in animum uenit, quā Ciceronis illa uulgata quidem, sed præclara sententia. Virtute nihil amabilius, nihilq; quod magis alliciat, tantamq; eius esse uim, ut eos quoq; quos nunquā uidimus diligamus. Itaq; confestim uenit percussa ualido aquilone nubecula, & cunctatio, & admiratio omnis euanuit, iam latum scribendi campū uideo, iamq; nihil miror, talem animo meo uirum esse charissimum, quanquam facies eius, mihi hæcenus quidē, ne uisa sit. Si enim nisi quod oculis uidimus amare non possumus, primus & maximus amandi gradus eueritur, semetipsum nullus amabit, nemo namq; suum animum, nemo faciem suā uidit. Hoc nimium interest, quoniam ut uos ipsos, quos nunquā uidimus amemus, natura est, ut uero alios uirtus efficit, & fama uirtutis nuncia. Hæc est quæ præclarissimum regem Malsinissam oblitum patriæ, ac pignorum tantorum, Africani mei congressum cōgit expetere, ac præsentia tanti ducis attonitum, è Carthagenensium castris ad Romana signa perduxit, & quod instar monstri, facit morum, animorumq; diuersitas, eiusdem Ducis & rei causam, sui quidem hostis, sed uirtutum amici honorificentissimos decreto & supplici ac uenerabunda prædonum acie, absentis honestauit exilium. Denique diuinæ eius originis in peccatoribus hominum opinionem genuit, & nedum, ueris laudibus, sed etiam fabulis locum fecit. Hoc est, quod bene meritos & uiuentes in terris celebrat, & extinctos ad cælum effert, tumq; æternitate uicturos elicit è sepulchris, credibilia recenseo. Quantum sanè, quamq; accensum studium quanta inter legentes, audientesq; heroum iolet esse contentio, amante ac uenerante quolibet non quem uidit, sed quem famæ credidit, magnum hoc, quod sequitur maius, quoniam non modò, quos non uidimus, seu quos uidere nequiuimus, sed etiam quos odimus, Mendatrix illa conciliat, quod & breuiter attingi, & dicendum est latius. Hæc est enim quæ odijs in amorem uersis præualidas, munissimasq; urbes expugnauit, quæ grauissima sæpe bella conficit, & Camillo quidem ferreas Faliscorum portas aperuit, Pyrrhum regem, ductoresq; Romuleos, Curium, rigidumq; Fabricium, quanta esse potuit familiaritas deuinxit. Porcenam Superbum illum Hetruriæ regnatorem, ab obstinata raptim obsidione distraxit. Hæc tantum uiro- rum, & tam multos orientis populos, unius uidux subiecit arbitrio. Hæc ad genua Calar- ris lulij, adhuc forsan grande aliquid aufuros, Gallorum regulos inclinauit, hæc Mægnum Pompeium ad Possidonij fores, hæc Alexandrum Macedonem ad Diogenis dolium duxerit. Hæc Tito Imperatori humani generis assensu gloriosissimum cognomen tribuit, dilatoq; Germanicum in personam, licet immerenti filij restituit principatum. Atque ut aliquid de Hebræorum historijs attingam, hinc quoque miratrix illa Salomonis regina, de tam longinquo Hierosolymam uenit uisura quod audierat. Et legatio Machabei maria tran- siuit, amicitiam expetens Romanorum. Innumerabilia huius generis exempla se ingerunt, sed ut iam longiuersulam epistolā breui fine concludā, quid hic miri est, si uirtus tua, & fama uirtutis

virtutis comes indiudiva, multorum, atque in primis latoris presentium fidei credita, me in amicitiam tuam dulcedine captum trahit. Praesertim cum nihil impediatur non aetas, non patria, non imparitas studiorum. Confabulari tecum haecenus iucundum animo meo fuit, hinc iam mihi manum solite occupationes iniiciunt. Tu uero uale, & quotiens amicos tuos numerabis, caue quæso, ne meum sileas nomen. Pataui vi. Idus Ianuarij: sub intempestate noctis silentio.

BENINTENDIVS SCRIBIS CONSODAL. 3.

Epist. VII.

SI conceptum sermonem possem mandare silentio, si oculos meos ab utilitatibus uestris auertere, si ori meo frenum imponere potuissem, rebar mihi consultius actum fore, non ignaro, quantas secum calamitates attulerit, de potentibus uiris loqui, quamque præsumptuosum sit, cum maiori, quam anceps cum pari, quam sordidum, cum inferiori contendere. Vt cunque mihi tamen euenerit, uincit charitas uestra, uincit graue sæculi nostri pondus, uincit acerbæ sortis nostræ mysterium, ut loquar, non sileam sermones, utique non adulatorios uel amœnos, acres potius & mordaces, & querulis uocibus circumseptos, unde tamen exordiar incertum habeo, cum multa mihi dicenda sint, plura tamen tacenda. Faciam quod solent perplexitate nimia laborantes, laxabo habenas, amplius deponam, uela uentis committam, quocunque mens implegerit illam sequar. Magnus est dolor meus, magna iniuria mea, irremediabile uulnus meum, & cum ex præteritis præsentia metior, futuraque coniecto, in lamentis, & suspirijs miserabilem uitam duco, adest tamen frequenter inter uigilantem & dormientem, uelut in extasi posito, dux ille Dandus, reuolenda memoria, ne dum nosster, sed totius patriæ nostræ parens, uirtutis & sapientiæ clarum sydus, summæ benignitatis, & gratiæ uiuus fomes, auidè queritans, quo nam in statu sit eius Respub. quibusque gubernaculis moderetur. Et cum me tremementem, & pallidum, ætonitum ac prorsus elinguem totis intueretur luminibus, elicit ex taciturnitate quod sentio, & uelut cœlestis accola, terrena contemplans ex alto quod passi sumus, & patimur, his uerbis clara uoce depromere iam festinat. O pura dilectione mi fili, quem uiuens semper, & moriens gessi in uisceribus charitatis, nunquid uera loqui legatum te puduit? Nescis quod ueritas est de cœlo, & quod pro ueritate passi sunt multi martyres sancti diuersa genera tormentorum? Nescis quod ueritatē occultans, & mendacia proferens pariter sunt peccantes, & quod utilius permittitur nasci, scandalū quam ueritas relinquatur? Equidem mihi præsertim tuis moribus sic familiariter cogito, uerum secreti tui minimè celare debueras. Amicus enim ut ex æquo te alloquar, imò amicissimus tibi fui, & si quem amicum existimas, cui non tantundem credas, quantum tibi, uehementissimè erras, nec uim ueræ amicitiae plenè nosti. Hæc est amicitiae uera lex, ut sit in duobus pectoribus una mens. Putas ne ignota sint nobis astra tenentibus, quæcunque uos inferi nedum agitis, sed etiam cogitatis? Scio quod dolentissimè refero, quam tempestiuum, & calamitosum tibi, & patriæ primum successorem habuerim, scio etiam & secundum, scio quot aduersi casus me obeunte urbem nostrā exceperint. Scio quantis demum iactatâ fluctibus, et adeo ualida tempestate quassatam, at nisi portus peteretur, propè submersioni iam foret: ad pacis amœnitatē, te uelut mînistro in partem eius laboris assumpto Christus ipse perduxerit. Et si fidei nostræ credis, credentem quippè non ambigo, quem Christianissimum esse noui, apud superos uitam agentibus, ex actibus uestris aperta sunt omnia, nec minimum quicquā occultum. Igitur ex his, & alijs quæ circa uestrā Rempub. uersata sunt haecenus & uersantur, mihi sicut, & semper, & suis incommodis assidue uigilanti, multa dicenda forent, sed infinita sunt numero, quæ possent decentius considerari quam dci, & occupatus adeo sensus ut uideo, & nubilâ mentem geris, ut in eis explicandis distinctiùs attentiori opus sit animo, & spatio longiori. Ad uulnerum quidem tuorū fomenta progrediar, in quibus est meticulosa dilatio. Multa, magnaque sunt, sed ex eis non plus quam unū mortiferū quo diligenter curato, facilis est enim, si parumper acquiris cura eius, senties profectò te fortius infirmitate animi, quam alterius iniuria laborare. Quod me tibi mors immatura subtraxerit, hūc qui te trāshxit gladium esse noui, hanc illam fuisse sagittam, quæ tibi cor transuerberauit & animam, facit hoc pietas tua, facit tui erga me amoris ardentissima facula, faciunt non minus inexorabiles, & graues ærumnae, quib. premi cōsideras fratres tuos. Ita eos tenera dilectione prosequeris, sic amas, sic diligis, sic uersa uice te colunt, ut meritò nō minus suis, quam tuis læteris, & doleas prosperis, & aduersis. Iustos namque clamores, & querulos eiulatus eorum frequenter intelligo, quod

quod uenerabile illud, & penè sacrum collegium, hæcenus quidem, & nuper meis tantum temporibus, uelut de patria benemeritum, in summa charitate, & honore iam habitum, nunc ignominiosa uulgo fabula factum sit. Pudet talia de talibus uiris audire. Futurum tamen scio, ut sicut qui falso prædicantur, necesse est ut suis laudibus erubescant, sic qui falso criminantur, necesse est suis criminationibus enitescant. Affirmabo planè quod sentio, & profiteri non desinam, quod experientia doctus sum. Eorum qui tibi assunt pars maior, & sanior fide, & sufficientia, & morum honestate, in omne æuum laudanda transisset, patent fructus eorum, & opera ipsa ueritas eminens, ex se lucet, idè longis argumentis probare non molior, quod manifestum, & notorium palàm sit. De reliquis uerò quid sentiam non quidem eiusdem matris sunt filij, nec in uia domini pariter ambulantes, audire fortè desideras. Et mihi de quibusdà spes aliqua, de reliquis uerò nulla. Indurata & prorsus inueterata sunt uitia, & nisi cum uita pariter euellenda. Sunt qui de se meliora promittant, nondum sani, sed ad sanitatem aspirant, facile nisi in medio cursu deficiant assecuturi quod cupiunt. Nam labor improbus cuncta uincit, & ut tuus ille Anneus Seneca Cordubensis testatur. Velle fieri bonum, pars maxima est bonitatis, cuiusquam etiam rei principium, partem potentissimam esse nosti. Bonis igitur consulo, patientiæ terga parent, insistant uirtutibus, inceptis fideliter perseuerent, nec odio nocentiam suam perdant. Calumniari quidem possunt, criminari non possunt, callum faciant maledicta quæq; non sibi, sed alijs exemplo disertissimi Socratis dicta putent. Ita uenturum est Virgilianum illud,

ut det Deus his quoq; finem.

Reliquos autè admoneo, ut dimisis erroribus in recta respiciant. Secus extirpentur de medio. Modicum enim fel totum uel amaricat, unica menda totam faciem deformat, parùm fermenti totam massam corrumpit, idè putrida membra, ne totum pereat, solent a corpore refecari. Nefandum quippè foret utile, per inutile uituari. Sed ut uideo, nimia iam expectatione torqueris, & ad hauriendum salutare poculum, quo dolori tuo fomenta propinem, intritam & sollicitam curam geris. Accipe quod nedum leniat, sed mundet ex toto, amicum præmissisti non perdidisti, ex his qui amantur, licet eos casus abstulerit. Manet cum iocunditate memoria, non tantum futura, sed præterita quandoque delectant, hæc expectatione, illa quidem memoria. Superuacuum etiam est dolere, ubi dolendo ne quicquam proficias. Deinde iniquum est quæri, de eo quod uni accidit, & omnibus restat. Demum desiderij stulta quæstio est ubi inter amissum & dolentem minimum interest. Respice celeritatem rapidissimi temporis, cogita breuitatem huius spaciij, per quod usitatissimè curamus. Obserua comitatum hunc generis humani, eodem tendentium distinctum, minimis intervallis, etiam ubi magna uidentur. Quem putas perijisse præmissum esse uidebis. Quid autem dementius, quàm cum idem iter tibi emetiendum sit, eum flere, qui tibi dilectus ad gloriam antececidit. Non sum ablatus tibi ut extimas, ô fide pectoris mei comes, non tibi subtractus sum, non malis artibus circumuentus, translatus sum in meliorem regionem. Euectus ubi labores diutinos in quietem perpetuam commutauit, de terreno cœlestis agricola, de seruo liber & dominus, de sordido & humano corpusculo angelus factus sum. Ibi redemptoris nostri gloriosam effigiem, gloriosus aspiciens, sanctorum sociatus agminibus, in hymnis & cantibus hilarem uitam ago. Tuas igitur lachrymas festinus exterge, gemitus comprime, & lamentis omnibus, ammodò finem impone, ne fortè certioratus his tantæ felicitati meæ inuidere potius, quàm gratulari uidearis. Confabulari tecum, & singulare desiderij, & uoluptas maxima mihi fuit, sed ad decantandas iam solitas laudes altissimo, & in eius contemplatione captandam summa cum uoluptate lætitiâ, me uocat chorus Angelicus. Obsecro autem per uiscera misericordiæ IESU CHRISTI, ut omnis mororis, & turbinis deterisa caligine, fluctuanti adhuc patriæ, fidelis ut hæcenus adiutor adstas, nec te ulla quæ possit occasione contingere deneges, cui tantum teneris. Chari quidem parentes, liberi, propinqui pariter et amici, sed omnes omnium charitates una complexa est patria, pro qua nemo bonus dubitat mortem appetere, ubi ei profuturus sit. Noui hanc tuam, noui sinceritatem, & intimam cordis tui, in te fidunt, in te sperant procures Venetorum, non potes dum uixeris patriæ recusare labores, licet graues, infestique sint. Non solum enim nobis nati sumus, partem nostri primam patria uendicat, partem parentes, partem amici. Aderit & comitabitur diuinæ maiestatis auxilium, omnem à te noxam nouitatem auerit, imbecillitati tuæ me quoq; intercedente, uires subministrabit & gratiâ, nihil est enim quod Principi illi Deo, qui omnem mundum regit fiat in terris acceptius, quàm consulere patriæ, miseris & afflictis opè ferre, quietem

quietem & pacem sæculo suo dare. Hac petij cœlum uia, hæc petiturus es tu. Omnibus quidem qui patriam iu uerint, auxerint, opemq; præstiterint, certum scias in cœlum dissi-
tum locum, ubi beati sempiterno æuo fruantur. Aeternum uale mi fili, cui animam, quæ
iam cœlo potitur, natos & coniugem, non aliter quàm sint in mente adduco, expertus
quod uerum, & fidum amicum te sibi reliquerim, quantum natura patitur, in suis commo-
dis uigilem, & assiduè curiosum. v. Idus Februarij, Anno incarnationis eius, qui nos a mor-
tredemit. M. CCC. LV.

RENINTENDIVS VENETVS, MODIO PARMENSI
suo, s. Epist. VIII.

Non potest mi Modi uirtus tua latere sub modio, fulget & eminet, uelut in can-
delabro posita, & tota iam ueris non fictis suffulta laudibus ex se lucet, ideò ut à
querelis exordiar tecum, hæc tamen mihi quidem incognito, tantum huius fugaci-
ssimi temporis, cuius solius auaritiâ ueterum nostrorum commendat aucto-
ritas, irrecuperabiliter perdidisse me doleo, quamuis enim bonus non sim, in hoc tamen
libenter incumbo, ut bonorum sibi consortio non indignus. Fateor magnam uim ad con-
ciliandos sibi animos uirtus habet. Ea nihil est amabilius, nihil quod magis ad diligendum
alliciat, cum propter uirtutem & probitatem, eos etiam quos nūquam uidimus, diligimus.
Vincit omnem cognitionem naturæ, morum similitudo bonorum, nullaq; societas grator,
nulla charior, quàm cum uiri boni, moribus similes sunt familiaritate coniuncti. Proinde
cum pleriq; referentibus multa, magnaq; de te nuper audierim, factus es mihi antècha-
rus quàm cognitus, & dum mihi suggeritur quanta sit eloquentiæ tuæ uis, quanta discre-
tionis integritas, quantusq; animi tui uigor, in te delector & stupeo. Stupeo quippe, graui-
bus te curis obsessum, tot sæcularibus implicatum negocijs, sic uacare animo & sapientiæ
potuisse. Et cum fenserim tecum, iniquè fortunam egisse, per multos casus, variaq; pericu-
la te iactando, hoc ipsum delectat me, animi tui robur: O quam mirabilis & ueneranda res
est, nostra præsertim ætate, uirtutis, utinam non magis sterilis quàm fœcunda, uirum inte-
ritum inuenisse periculis in medijs tempestatibus placidum, & inter aduersa fœlicem ma-
ius hoc, altiusq; mi Modi, quam ut simile tuo in quo est corpusculo credi possit. Sed uis ut
opinor in te diuina descendit, animum tibi excellentem exhibuit, moderatum, omnia tan-
quam minora transeuntem, quicquid timeretur, operaturq; ridentem, quem profectò agitât
cœlestis potentia. Non posset res tanta, sine adminiculo numinis summi stare. Itaq; nisi fal-
lor, maiore tui parte illic es, unde uenisti, quemadmodum enim radij solis, contingunt qui-
dem terram, sed ibi sunt unde mittuntur, sic animus tuus magnus ac facer, conuertatur qui-
dem nobiscum, sed hæret origini suæ, illinc pender, illuc mittitur & aspirat. Quocirca fœli-
citati tuæ uehementer congratulor, & fortunæ meæ habituræ, deinceps inde impensæ ratio
mihi constet. Vnde uirtutis & patientiæ formam summam, cuius exemplo aduersus hoc
momentanea, & caduca me muniam. Postremò ad eius mores, & regulâ me componam.
Ha, quantum prodest animo, nondum adulto, illic adhæsisse, unde se possit facere melio-
rem. Propterea eligendus est nobis uir bonus, & ante oculos semper habendus, ut illo ui-
dente uiuamus, & tanquam illo spectante omnia faciamus. Hunc te mihi electum esse co-
gnoueris obseruabo, imitabor, & sequar etiam, si mare transieris, animi tui mores, quos & si
non sperem faciliè consequi posse, magnus quidem est labor, & prorsus uiribus meis im-
parat saltem attingere non despero, nihil enim est quod pertinax opera, & cura intenta, &
diligens non expugnet. Robora in rectum quamuis flexa trahuntur, curuatum trabem ca-
lor explicat, & aliter natæ arbores in id tinguntur, quod exigit usus noster, quanto facilius
mens ipsa flexibilis, & omni humore exequentior, formam bonitatis accipiet, si feruenter
instabitur: Ne temerarium me quæso puta, ueris si de meliora promitto. Imbecillis enim fo-
ret, & agri in experta formidare, nec spem bonâ concipere, ubi tali, tantoq; duce regendus
sim. Sed ne forte nimis blandiri tibi hæc mea uideatur oratio, ars enim ea procul à moribus
meis est, alîas me tibi scripturû prænosco, quo huic tuæ laudi contraria iudicat uulgus ex-
terior, non ut me qui discipulus esse uolo, tibi correctorẽ exhibeam, sed potius, ut uelut ho-
noris tui amantissimū habeas ex parte, ex puritate fidei relatiore. Et cum nihil ex omni par-
te beatum, nihilq; in humanis adinventionibus adeò perfectum, quod si ad perspicacis cor-
rectionis regulam deducatur, multa non indigeat tersione, magnū augmentum benè con-

stituti animi tibi erit, si ea, quæ de te forte adhuc ignoraueras, nunc in melius reformando cognosces. VII. Idus Nouemb. M. CCC. LV.

MODIVS PARMENSIS BENINTENDIO, s. Epist. IX.

PEruncta melle Rhetorica me permulxit epistola, Benintendi, quæ mentis & oris admiranda nitore, oculos meos dulciter illexit, inflexit spiritum: Perfricuit & auditum. Verum ubi secum strictius, quorsum me uocaret sollicita queritarem, non obstupere non potui, quoniam modo, dum eminentiæ tuæ gradum, laboris tui studium, peruigili meditatione contemplor. Qui tanti ducis impia, tantorum principum consulta disponis, his utcumq; cedens, in meos titulos te conferres. Nec mihi satis liquet, nunquid permulcendis moribus, an propullandis erroribus institisti? His etenim haud iniuria mihi meminisse uideor, adolescētulos urgeri solere, quos olim uel illusionē corripimus, uel in meliores animare callida persuasione molimur, moliris equidem fateor, nec de te qui tantus, qui talis es, nisi sanctum, nisi honestum credere minus fas fuerit quàm dubitare nefas. Moliris namq; uelut interpretor, torpenti animo calcar addere, pauores excutere, & qui tibi ad probitatem officii credor, in hac te perficiat suadente. Supprime quæso mi Domine reuerende, ac nimium elata uela substringe. Nam quid agis, nisi ut præconiū ludibrio mendacis erubescam? Quem tanta uī faciundia floridum, integra discretionē conspicuum, animi lorica potentem, & si sæculi fluctibus, & si fortunæ ictibus actum, uacasse disciplinæ, prænimio stupore miraris? Miraris enim nec admirari desinis, quem nostris temporibus nihil attonitum, minimè cupidum, bisfrontis fati ludis, non sine socij fauore numinis, inconcussa mente spectantem, oratione blanda nō minus quàm uera describis. Erubesco deniq; & mutescō penitus, quando quod mens agra cogitare, nedū manus trepida stylo dare uix audet, me tibi ducem eligis, speculum exigis, sed ut iam arbitror hic tibi motus est, ut quos uirtuti faciles reris, hunc laudibus accendere, hunc pro animorum exigentiā soleas argutijs deterre. Porro ut ex multis quæ tot, & tanta profaris, ad paucissima respondeam. Is non sum, is nō sum, iuratus exclamem, quem tantis plausibus extollere, deperditi temporis querimonia complorare, quem phaleratis orationibus allicere, quem tanto debeas molimine flagitare: quin ut præteream quanta sit, qua sic afficeris ingeniorum dulcedo similium, si pectusculi mei latebras inanes percurreris, fortasse quem latentem sub modio non horrebas, non autem tibi in modio cognitum, quàm minus charū intellexisse dolebis. Nouissimè ne tuis prorsum, qui tanta me contemplatione dignaris uidear, auspicij, dissentire, non ut tecum, quem mihi singularem dominum prælegi, cui meos animi motus, & cuncta nota subegi, fulgentibus ne dicam paribus armis accingar, sed ut nascentis amoris nostri radix mutuo complura, pignore coalescat, solutis inuigilare sermonibus, non intrepido tamen pollice laboraui, nequaquam ignarus, illuc me rapi, ubi tua nostrorum cæcupidarum similissima turba palæstris concertat ingenijs. Florescit Liuius, & faciundia Ciceronis, ubi tua te uenerabilis caterua miratur, labori suo columen, & pedibus dulce iubar. Succedo itaq; dominem mi, ac genibus tuis supplex, & deuotus aduoluo, ut siue mitior qualem te tua commendat humanitas, siue qualem te ad ultimū polliceris, acrior imparitare malueris, mihi liceat tua iussū capefcere, dictata facefcere, ac eo medullitū aspirare, quō & quacunque me uocabunt tui Socratici pectoris rudimenta. Venetijs XXI. Nouembris.

BENINTENDIVS VENETVS, MODIO PARMENSI SVO, s. Epist. X.

REm non nouam, neq; inopinatam aggrediar, uulgatam potius, & clara uoce promissam, si tanto illi præconio, quod de te pridem altera mea profitebatur epistola, quicquam ista detraxerit. Quæ si forsitan, quod minimè reor, aliqua sui parte tibi molesta peruenerit, tantillum saltem reportatura sit fructus, ut quem te illa rātum extulerat, præfens nunc experta sit uirum. Sunt mihi quæ fortibus in te lacertis traiciam, acutissima iacula, sunt ualidissima tela, quibus te transuerberare iam properem, sunt sagittæ mortiferæ, quas in te mittere totis uiribus non formidem. Quid autē aduersum hoc negotij tibi sit, ipse delibera, non te tutabitur scutius uel galea, non lorica, uel thorax, nō quod uis alterius generis munimentum, quantumcumq; exquisito artificio sint contexta. Armis crede, mihi alijs quàm ferreis opus est, miser es Modii, & miserior multo quàm putas, cum seruus, & iam non seruus esse non possis. Astrinxisti fidem tuam, astrinxisti pariter libertatem, & utinam illi domino, cui seruire summa est iocunditas, & libertas, sed quod pace tua dixerim, ab eo cui seruiueris seruias, seruiturusq; sis, quid sperare potueris, non agnosco.

Sperasti

Sperasti fortè diuitias ab eo qui in diuitijs pauper est? Sperasti honores ab eo, in quem honoris occasio, lethiferum uulnus infixit? Sperasti libertatem ab eo, qui semper animo inquietus, in summa libertate, seruorum noscitur esse seruus? Quanto tibi consultius adum erat, si tecum ipse uixisses, si te dignum fecisses Deo: nemo autem alius est Deo dignus, quam qui hos uanos honores, opesq; contempsit, quorum tamen possessionem non interdicat, ex toto, sed efficere uult, ut intrepidè possideantur à nobis. Id uerò minimè consequi possumus, nisi nos etiam sine ipsis beate uicturos esse putemus. Nunquid sauius erat tibi his, qui quotidie noui casus emergunt, ceruicem subducere, & secundum naturam uixisse, quæ patiens, ut nosti, minimisq; contenta est, panem & aquam ipsa desiderat. Nemo ad hæc pauper est, intra hæc si tua desideria conclusisses, cum ipso loue de felicitàte contenderes. Sed ut uideo, implicauit te potius error, cōmunis gloriæ uidelicet appetitus, qui summum calcar etiam uirtuosisimis esse solet. Quasi pulchrum duceres, & ad magnum tibi dedecus ascriberes, apud illustre uirum, tamē pretium meruisse, falleris licet aliquali uenia dignus sis. Nonne meministi, quod uera animi magnitudo, honestum illud, quod natura sequitur factis, positum non in gloria iudicat, & mauult esse principem quàm uideri? Nam qui ex errore imperitæ multitudinis pendet, hic in magnis uiris habendus non est. Facillimè enim ad res iniustas impellitur, non est philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum, nulla extrinsecus instrumenta, iam quærit, domi colitur, ex se totum est. Nulla ergo excusatio est peccati, ubi reprobara causa peccaueris. Sic itaq; si seruitutem, ambitionemq; tuam, ex corde recenseas, senties profectò, hæc duo laudem tuam acutissimè transodisse. Respondebis, ut opinor, hæc eadem imputaturus & mihi: Fateor non sum liber, non ab huiusmodi labe totaliter absolutus, libens tamē seruiio, iusto & Christianissimo principi, non domino, uel tyranno, qui uicæ, necisq; in me habeat potestatem. Seruiio reipublicæ meæ, quæ mihi meipso charior semper fuit, seruiio patriæ meæ, quæ filijs, parentibus & amicis, & demum priuata utilitati præferenda est. Hanc mihi non seruitutem, sed summam arbitror libertatem, non tam honoris, diuitiarū uel gloriæ cupidus, quàm ut apud eum, qui omnium corda nouit, fractus benefactorum, si mihi bene fecisse. Credideris fortè hic finiam, & sigillam epistolam? Maius certamen expecta. Accipe quod te profundius sauciet, & penetrabilis uulneret mentem tuam. Versus ut audio, componis, & carmina, dictiones & syllabas quotidie mensurare non desinis, uerbis tamen, & uocibus operam tuam ponis. O pueriles ineptias his rebus intentus es, quæ nec te possint, nec alios facere meliores: in hoc labore, in hoc uigiliis tuas perdis? In hoc subducis supercilia tua, barbamq; demitris, & pallidus quandoq; & exanguis inludat? Turpissima iactura, quæ sensato uiro, ex conscientia sua uenit, si nulum superesset ætatis, parce dispensanda, ut necessarij tantū sufficeret, nunc quod mors à tergo quotidie nobis, magnaq; instat, pars eius præterijt, & quicquid ætatis retro est, iam tenet, quanta dementia est, superuacua diuicere, in tanta temporis egestate: Et cū aliena sint omnia, tempus quod solum nostrum est, frustra conterere? Non Virgilius, non Homerus, non Ouidius, Statius, uel Lucanus, non reliqui Poëtarum, quotquot numerare uolueris, aut eorum utiq; facero stylo metra composita, eo quod ab omnibus quæritur, à paucissimis inuenitur, consilio te iuuabunt. Id tibi cœlestis amor & Philosophia sola præstabit, efficiet ut libenter Deum, contumaciter fortunam aspicias, aliquid contra paupertatem, aliquid deniq; contra mortem, singulis te adhortabitur horis. Docebit te nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus, demum ad calcem perducet, ut teipso contentus sis, & ex te nascentibus bonis, utq; hoc quotidie medieris, quemadmodum possis æquo animo imbecilem hanc & transitoriam uitam relinquere. Facere suadebit, non dicere, & non uerbis opera, sed operibus uerba probare. Crede mihi, mi Modi, literata colloquia, & exceptis sapientum uerba collecta, eruditusq; sermo, uerum robur animi non ostendunt, cū sit oratio etiam timidissimis eudax. Proinde tibi persuade, libertatem esse pretiosissimum boni genus, quàm naturalem facultatem, eius quod cuiq; facere liber, nisi quod ui, aut iure prohibetur sapientes esse diffiniri. Seruitutem erostrā omnium malorum grauissimum quæ quis alieno iuri, contra naturam subijcitur. Ab initio enim omnes homines liberi nascebantur. Ambitionem quoq; periculosissimam pestem fore, quæ ut tuus ille Sallustius ait: Multos mortalium falsos fieri coëgit, aliud clausum in pectore, aliud in lingua promptum habere. Demum summam negligentiam illam esse, si exiguum hoc nobis datum est temporis, inutiliter expendatur, & prodigè, ubi uelut irrecuperabile fuerit parcissimè dispensandū. Postremò cum qualem, quantumue haberi te uelis, non in fortunæ, sed in manibus tuis sit.

tunc consummata felicitas tibi erit, tunc summam summarum attigisse te noueris, cum eo perueneris, ut qualis haberi cupias, talis sis. x v. Cal. Decembris.

BENINTENDIVS VENETVS FRANCISCO PETRARCHÆ, S. Epist. XI.

Nerius noster mihi pridem apparuit, ad cuius primò complexum, magna me subijt ueneratio eius, dum eum esse memini, qui se probitatibus suis fecerat amicitia tua dignum. Magnum opus fecisse, magnas sibi comparasse diuitias, immensum sibi theatrum extruxisse, uisus est mihi. Quæror, irascor & litigo mecum ipse, quòd non maiori cera tanti uiri gloriam & ipse ego uenatus sum. Accuso ignauiam meam, ipse me sæpe redarguo, ac miserum, & infœlicem me clamito, quòd tanta diligentia, hoc luteum corpus operiam, fami, sitiq; satisfaciã suæ, ac eius si quid languoris intercidat, lingua membra curem. Animũ uero qui non suo, sed alieno potius, uitio semper est nudus, qui non annonæ, sed pastoris inopia famelicus, semper & æger, sic prorsus ac si mea nihil eius intersit, abijcerem. Dico intro meipsum, si cæci corporis lumina perdidisses, si auditum, gustum, uel tactum, aut deniq; odoratum, sinistra manu casus aliquis abstulisset, nunquid Adriaticum mare non sulcares? Nunquid Ionicum & Aegeum? Nunquid Charybdim & Scyllam forti animo nedum traiceres, sed tranares? Nunquid non Italiam, Germaniam, & Galliam peragres? Et ut paucis totum complectar, nunquid non Europam, Asiam, & Africam uelut furibundus inquireret, ut nedum qui sanaret, sed qui salutem promitteret inuenires. Nunc in foribus tibi est, qui morbos animi diligenter expurget, qui tanta ualitudine infectum eum curet, & sanet, tenebras pellat, lucemq; subducatur, qui beneficio suo te partem angelis efficiat, ut quid moraris uel cessas? Excute teipsum & libera, festina, propera, & unum illum uelut diuinum quoddam oraculum supplex adora, nulla adeò tibi transeunda sunt maria, nulla hostium adeunda pericula, nulla peregrinatione iter quærendum. Plana tuta, & aperta sunt omnia, utilis labor est, utilior multò, quàm putas, plus eò quàm sperare possis inuenies. Nunquid quod raro in Philosopho reperitur, Christianæ religioni quisquam fidelior? Nunquid ad obediendum quisquam humilior? Nunquid ad imperandum quisquam modestior? Nunquid ad seruiendum paratiòr, & in conuersatione benignior uisus est? Ita ut merito dici possit, quod nequaquam ei similis sit inuentus. Ad T. Liuium lacteo tũc eloquentiæ fonte manantem, multos de ultimis terrarum finibus legimus peruenisse, & quod ad sui contemplationem Roma non traxerat, aureum uirtutis, & eloquentiæ flumen emittens, adeundus & contemplandus est uir? O thesaurum immensum, si bene quis computet: ò inextimabile sæculi nostri donum, illam in terris inuenisse salutem, quam nec præteritis, nec futuris sperare, nisi de cælo fas fuerit. Leges in antiquorum Historijs, uiros fuisse prudentes, iustos, temperatos & fortes, sed quod uni contingerit, alteri defuisse comperies. In uno hoc totum quod dici, uel cogitari possit uirtutis inuenies. Si quæras scientiam, æquabis eum Aristoteli uel præpones: si mores, Anneus Seneca cedit illi: si eloquentiam, alteram inuenisse credideris T. Ciceronem: si cardinalium uirtutum quamuis ex quatuor, alterum cõspicies Socratem, alterum & Platonem. Si huiusmodi ergo uir, cum nil aliud quàm Deus in humano corpore uiuens extimari iam possit, inuadat me sæpulis immoderata quædam cupiditas, ut mandatum dominicum quodammodò in te sequens, uxorem & filios, patrem si superesset & matrem, fratres deniq; & sorores. Cætera etiã, quæ circa me bona uidentur, propter te deferam centuplum accepturus. Scio quidem quod in manibus tuis est, regna, imperia, nobilitates, honores, diuitias, opesq; conferre, & quod his omnibus maius est, animas hominum erudire, eisq; sapientiam dignissimam rerum infundere. Quid autem ea optabilius sit? Quid præstantius? Quid melius, aut homine libero dignius, non agnosco. Hæc est diuinarum & humanarum rerum notitia, hæc falsi, ueriq; scientia, hæc quæ sola potest hominem contentum, beatumq; præstare. Itaq; secessum mihi frequentius persuadens, cuncta dispono, accingor ad iter, & pacatis omnibus, uelut coelestem gloriam petiturus, hilaris & tutus abscedo. Et semper in limine, quæ me turbet ratio, uidelicet rerum omnium moderatrix, clamat & resistit in faciem, uulgatam illam non tamen satis intellectam sententiam repræsentans, Appetitus obtemperet rationi. Ad huius uocem artonitus sisto gradum, pedem retrahò, ad nauis iam properantem ascensum, & quasi subita obumbratione concussus, eius imperium taciturnus expecto. Arguit, increpat, & castigat, & uelut grauitè delinquentem alloquitur. Quis te in demeritiam tantam duxit, ut tē-

merè quicquam, nec consultò constituas: Cogita quis sis, quò, quid sit quæsturus accedas. Rudis & tenebrosa materia, cui uix possit aliqua bonitatis effigies, ne dicam imprimi, sed nec etiam insigniri. Pro sapientia, tentas luminum summum lumen? Nescius quod frustra quicquam agitur in non disposito & patiente? Tu pædagogii ministerio adhuc egens, qua fronte clarissimi uiri fores, etiam proiectissimus in uias, & nisi consumatæ sapientiæ accessibilis mentibus pulsare præsumens? Nam tibi delirare maximè uideretur, qui scandere turrem excelsum, uix per multas ascensibilem scalas, unico saltu contenderet? Num tibi infans uideretur, & improbus, pannosus & sordidus, nec cilicio quidem dignus, regiam sibi uestem, auro, gemmisq; contextam, repentina quadam impetitione deposcens? Magno ut opinor moueris cachinno, sed maiori multo, si alium inuenires, uolare contra naturam uolentem, certè ut ille, quo alius ascenderet, maiori foret ruina casurus, sic & tibi nisi proposito respiscas, quasi erranti uiam, quo magis ambulare credideris, itineris plus restabit. Sunt ad sapientiam ipsam gradus, quorum si quem interscalari, uel prætermitti contigerit, necesse est qui hoc tentat, ordine peruerso præcipiter. Melle & lacte prius educantur infantes, demum inualescentibus annis, ualidioribus nutriuntur cibarijs. Tu quoq; simile fac, in eorum adhuc numero collocandus, est enim cibus quem quæris, prorsus uiribus tuis impar, cum autem adoleueris, ad fortiora matura cõsultatione conscendens, tunc destinatum portum, securus intrabis, ubi salutarem medelam, ubi incomparabiles thesauros, ubi quicquid potest, circa hominem boni esse, conferta mensura recipies, ita ut tibi meritò sit dicendum: Hoc est quod semper optaui. Hæc igitur uirotum optimè, etiam quemq; constantissimum territura, tua præsentia carere inuitum me compellunt, feram quod potero, patienter, daboq; operam, licet ignauus & discolor, licet publicis obfessus negocijs, ut aliquando me faciam desiderio meo dignum. Tu autem benignus & pius, hoc unum quod absenti præstare potes, literatum colloquium, quæso, mihi ne deneges, hoc uno modo mihi uisendum te præbe. Nunquam epistolam tuam accipiam, ut non protinus tecum sim, nam si amicorum absentium imagines iocundæ sunt, quæ memoriæ renouant, & desiderium absentia falsò, & inani leuant solatio, quanto iocundiores futuræ sunt literæ, quæ ueri notas amici, & uera uestigia representant? Vale mi sceleratissime domine, & quotiens seruos tuos computare uolueris, precor nomen meum saltem in ultimis non omittas. Ago autem tibi reuerenter memoriæ, ut epistolarij tui copiam munus quidem mihi charissimum, & alias tua benignitate promissum, qualicunq; uia habere promerear, pro cuius scriptura per communem amicum nostrum Marcum de Raude, ciuem Mediolanensem, & Venerum, sicut necesse fuerit scriptoribus satisfiet. Ecce enim, & ego tibi expendens, exoluo debitum quod promisi, mitto inclusam responcionem, quam ad ea quæ secundo inuexisti, non tamen ut afferis tibi receptam, mandauit recolendæ memoriæ dum ille Danduleus, olim tibi, suis dilectis uirtutibus, & ueræ nostræ patriæ uera lux, ut scias ei nec uerba, nec sententias defuisse. Et ut nil restet, quo tanti uiri possit accusari memoria, certum tene, eum omni tempore appetentissimum pacis fuisse: at ut audire sapius potuisti, hic mos, gloriosum quippe patriæ nostræ decus, ducibus nostris est, ut quamuis in eos dignitatis titulus sit collatus, potius sequi quàm ducere, nec tam imperandi, quàm parendi sibi potestatem asciscunt, utq; ipsius uiri laudes, quas nec capere posset, uoluminis magni liber paucis absoluam, nil in eo natura peccauit, nisi quod tam breuem uitam dedit eidem, cui tamen benè redditæ reliquit memoriam sempiternam. VII. Cal. Feb.

FRAN. PETRARCHA BENINTENDIO S.

Epist. XII.

BEnè mihi accidit, quod in urbe licet frequentissima, tua me solitariū epistola reperit, erubuissem coram multis deprehensus in publico, nunc solus erubui, & dixi quid non potes imperiole amor? Quid non potes? Quando etiam talis uiri ocular, iudiciumq; perstringis? In literis quidem tuis optime uir, duas simul ueterum sententias recognoui, & amoris scilicet, & eloquentiæ magnam uim, nec de nihilo dictum, uel amantium cæca esse iudicia, uel Oratorem posse omnia. Primum te amice, in extimatione rerum mearum fallit haud dubie: secundum uerò me paulò minus fefellisset, ut talis mihi uideri inciperem, qualem tu me facis, sic corda legentium in manu habes, sic papyrus pro regia, sic calamus tibi pro sceptro est, nisi quod me cogi sentiens, in arcam rationis euaseram, meq; ipsum identidem percunctabar, an uera essent, quæ de me stylo quamuis artificio

DDd ; cioso

cioso & mellifluo dicerentur. Scio quid mihi intus in silentio sit responsum. Proinde oro, posthac pudori meo parcas, ne uel me non meis laudibus oneres. Non precor errorē exuas, quo delector, tantum ne me facundia unco trahas, in errorem multo imparem. Tuus enim error ingenuus, & amicitiae testis, eximie meus si sit, nisi amens, ridiculosusq; erit, quam ni fallor ne in hac parte labi possim prouisum est mihi. Habeo cui hanc conscientiam meam, à qua si non exterius flatibus auulsus fuero, non facile corruam. illic enim non nisi iura purissima, ueriq; flant spiritus. Deniq; sic habeto posse me tibi omnia credere, nisi quae de me scribis, quae si aliunde procederent, qua putas fronte lecturus fuero. At nunc mihi notissimus candor tuus, quicquid ais, aut sensibus meis approbat, & quae ore alterius illustria uiderentur, & tuis labijs grata facit, & dulcia. Ad summā, quisquis sum, tuus sum, & amicitiae nostrae fores, quas eloquentiae tuae clauibus aperire tanto studio satagis, apertae sunt, ut libet exoptatis ingredi. Crede mihi, nullo nisu, nulla opus est arte, ultro animis praesto sum, teq; in limine laetus excipio, non prius exclusurus, quam hanc inde animam mors excludat, idq; sic esse ut dico, penitus tibi insitum esse uelim. Pauca sunt quibus gloriari, inq; his ipsis haerere soleo. Vnum hoc intrepidè dixerim, temporales amicitias non noui, ad quas si non in annis emolumentū fluxa ratio, sed honestas allucere, immortalis ex se genitas mortales esse non sineret. Ego fateor, ad ineundas amicitias tardus, ad fruendas immobilis, ad hanc contrahendam utiq; pronus sum, ac ne id fortuitum putes, de te mihi diu ante prouisum erat, quem ut in amicis haberem, & dignus, & appetens uidebaris. Sanè quod praeter modestissimum amicitiae uotum, etiam de scriptis familiaribus quae uaria exigente materia quotidie mihi è manibus excidunt, partem postulare dignatus sis, miror, quid ita cum uiuum fontem domi habeas, & lucidum, semiaerentes ac turbidos uicinorum riuulos stibundus ambias. Nisi pridem intellectus mihi sit animi tui ardor, qui tacitus est, ut nullum ingenij liquorem undecunque fastidiat, neq; sibi sufferturū arbitretur, quicquid perennibus scatebris uberrimum pectus affatim promit, nisi uel ad limina pauperum pulsēs, & tui locuples aliena mendices. Perge, age, habes quos sequaris duces, seu Socratem maus, seu Platonem, quorum alter ut scriptum uides, ad discendum pauper, ditissimus ad docendum fuit. Alter literas toto orbe collegit, quas toto orbe refunderet, his exemplis fretus, & hac iter ingressus fieri non potest, quin ad summās quoq; diuitias prouehere. Quod ad nugās meas attinet desiderio tuo, etiam mei, & mearum rerum amor accedit, amor caecus, ut dixi, & semper obliquus rerum arbiter, uulgo dici solet. Placens histrio semper placidus canit. Profecto autem non in me, neq; in meis scriptis est ut placeant, sed in te. Quantum uero in his, quando in his delectaris, quantum in maioribus si qua fors fauerit, tibi morem gerere cupiam & rursus, quid si uacet, ex te uelim, eius ex ore audies cuius è manibus ista percipies. Qui uir musica suauitate mulcete aures, & digito potens est ingenium excitare. Cumq; ipse sit magnus, quanquam non è coniugio Thetidis maiorem se genuit. Nunc ambo quietis audi, de toto orbe sibi Venetiam delegere, adesto illis oro, qua potes, mei sunt eoq; magis esse tui, quo esse sui non alterius uidebuntur. Nouissimum est ut noris, epistolam, illius optimi uiri, & citius, & Ducis meliore nunc patria uiuentis, quo digni utinam diutius fuissetis, latum me, sed non sine lachrymis perlegisse, ita mihi de sepulchro. Inò de caelo respondere uisus est, ut multa mihi suspiria renouaret, sed non ita, ut non sibi quoq; multa responsurus fuero, si nobiscum ageret. Nunc ut puto, uel tacitum intelligit. Vale memor nostri, Mediolani. XIII. Cal. Iunij.

FRAN. PETRARCHA BENINTENDIO SVO, s. Epist. XIII.

Colende semper atq; honorabilis amice, literis uestris primum acceptis, super epigrammate claræ & gloriose memoriae domini ducis nostri, ut quid segnitiam meam caelestem excusationem non Epitaphium meditabar, ut qui multumq; alacritatibus acie obsessus, & occupationum mearum mole obrutus, uobis ut reor, animi saltem augurio non ignota, nec ceptis ipse sufficiam meis, & usq; adeo, ab huiusmodi iuuenilibus exercitijs sim distractus, ut non iam antiqua repetere uidear, sed noua prouideam, & insueta tentare, uitaeq; metiens breuitatem, & fundamentorum amplitudinem, quae sedulo mecum ipse remetiens contremiscam, ideoq; iam pridè semel mente firmaueram, ut in aqua uel ingenij exercitio, uel cuiusquā precibus, uel qualibet seu necessitate seu delectatione materiae noui, carminis aggredi, satis, superq; existimās, si notius uota successerint. Quod

Quod prae-ruptum animi decretum, neglecta interim ingenij asperioris infamia contra fer-
uidam amicorum instantiam, inexorabilem saepe me tenuit. Quid multa? Iam calamus
erat in manibus, iamq; excusatio texebatur, dum secundus interuentus epistolae inijciens
manum, diffidentiam abstulit, pudorem attulit, duritiem fregit. Itaque calamum, quem ad
negandum coeperam, ad parendum uerti, quid & per quem, & pro quo posceretur, quid lie
& huius amicitiae, & illius memoriae debeam, acriter mecum uoluens, eadem hora igitur,
eademq; sessione, quatuordecim Elegos dictaui, quisi mei non uidebuntur, nolite mirari,
nam nec ego ut cuperem meus uerum, nec sum ille qui fueram, ita me multa circumstrepunt,
quanquam hoc ita uelim accipi uerum esse, ubi me uiuum, meas res intueor. Nam ubi ai-
os, & humanum genus omne contemplor, multa fateor occurrunt, unde cum mei statum
alienae fortis collatione consolet, neque facile quisque me liberior, aut magis suus appa-
reat, quod si forte uersiculi plures sunt, quam petiti erant, remedium praestitum est, duos abije-
cite quos uidebitur, & numeri ratio constabit. Sin omnino non placent, eo me magis ue-
strum credite, qui ut uobis obsequar mihi aduersor, neue aliquid uobis aut nans inelucti
Ducis negem, sciens ac uolens inglorio labori, id ipsum, cuius mihi penuria ingens est, tem-
pus impendo. Asscripsi autem in margine, siquid est, ubi uel dubitem, uel res eadem uarie
dici posse uideatur, ut sic electio uestra sit. Mihi enim cum omnes Musae hodie, tum praep-
cipue illam abesse perpendi, quam Graiam Graij uocant. Valete. Scripta rurali calamum
in domo Carthusiae Mediolan. ubi & aetatem ago. Calend. Septemb. ad uesperum.
M. CCC. LVII.

En domus Andreae Veneti Ducis, ultima quanta est?
Alta, sed assurgens spiritus, astra tenet.
Publica lux iacet hic, et quartum sidus honorum,
Stirpis Danduleae gloria prima, uicem.
Hunc animi uigilem temeraria Gracia sensit,
Et leuis antiquo reddita Cræta iugo.
Hunc, comes Albertus Tyrolis, nostra perurgens,
Vastatis proprijs, qui meruit ueniam.
Hunc iustino polis seruens, et ladra rebellis.
Pertinuere trucem, percoluere pium.
Hic Genuam bello claram, pelagoq; superbam.
Fregit ad Algerium, seruilioq; dedit.
Iustus, amans patriae, magnos cui fecit amicos,
Ingenio praestans, eloquio omnipotens.

RENINTENDIVS FRANCISCO PETRARCHÆ, 2. Epist. XIII.

Reuertente domine mi: Si plus debito importunus, infestusq; sum, ascribite quæso
feruenti in uos deuotioni meae, quæ omnem à me pauorem simul, & ruborem
auertens, nimirum deuolare facit à tramite rationis. Scio quidem, nunquam erga
uos ulla, ex me merita praecessisse, unde tantum uirum sic audaci fronte, tam cre-
bris pulsare cædijs ausus sum, sed uestra summa uirtus, omnem iam uulgata per orbem, &
animus mihi famelicus, sitibundusq; simul, timore nescius, in hoc quantulumcunq; futu-
rum sit, hic temporis morae meae pabulo generoso, quo diu delectatus sum cupiens sagina-
ri, faciunt audacem ex timido, & ex uerecundo securum. Epistolas duas ad Ciceronem ha-
bui, restat ea, quam ad Anneum Senecam direxistis: & cum diebus octo uel circa, hic ad-
huc me moraturum existimem, supplico ne me ociosum uestra benignitas esse sinat. Quic-
quid uobis ad manum occurrerit, quæso copiam transmittite, cui uestra omnia claris-
sima sunt, fulgentia super aurum, & quamlibet margaritam. In quibus & si multa alia gran-
dis utilitatis mihi futura sint, in summo tamen pretio mihi erit, quod ea intuens uidebor
uos habere praesentem, quem in singularem patrem, & dominum habere propono, cunctis
temporibus uitæ meae. Recommendans me humiliter gratiae uestrae semper.

Venisse nunc & frequentius uenirem ad uos, si his quibus uti-
liter insudatis operibus, meam uisitationem tam
utilem, quam superuacuum
esse scirem.

Grauem curis, obsessumq; negotijs, & perosum cūcta quæ uideo, nec aliter quàm fessus atq; aridus ceruus solet, ad umbrosū fontem, ad solitudinem, unde latratu canum sequacium pulsus est, atq; ad silentium aspirātem, epistola tua parumper auertit, quæ tam longā interfuisset, ut quod ad exiguum tempus fecit, rerum me præsentium obliuisci in perpetuum coëgisset. Ita enim me seculi nostri memoratorem scito, ut uix fuisse aliquid atate, miserius, aut extremius putem. Vnum me solatur, quod si nasci oportuit, & penitus necessarium fuit, ut inexorabilis Clotho nos ad prædium huius uitæ limen impelleret, nec prius in lucem erumpere datum erat, minus mali fuerit nunc natos esse, quam postea, talia de posteritate coniecto, trepido, utinam ludar, augurio. Sed hæc mihi spes de se nostra tribuit iuuentus, ea indoles, hi mores sunt, is notorum modus, is terminus studiūrum, deliros etiam senes nostris iuuenibus ad mortuos sapere ad inuidiam putres, & fœlices dicas, quod pridie nati sunt, sic mundus indies ad extrema præcipitans secum omnia, in deterius trahit. Mitto autem, quando quidem & quid ferior atas actura sit, quod de Sergio Galba fertur dixisse Tyberius Cæsar, ad nos nihil pertinet, & cauendum est, ne maior ingenio sit querela. Neutē mihi forsā occurat illud Senecæ, ubi ait: Omnem atatem de moribus suis quaestam. Credo enim, sed nī fallor, quod ad mores attinet, nulla unquam dignius quaestā est. Illud non omissum, quod ab amantibus sese, & sua ounda mirantibus opponi posse uideo. Non sum nescius Italiae uulnerum, quā nunc, quā hūc olim perpeffa, tam malis induruit, & callum crebris cicatricibus superdixit, quanquam non Italia tantum, sed terrarum orbis, ab origine clades tulit innumeras. Quid uerō est aliud, breuis hæc uita, quā mors longior? Quid aliud terrena habitatio, quā grauis sentitrix fœdus carcer, & iurgis mœstitiæ cæca domus? Scio. Sed aliud est ab hostibus, aliud à uitis obfideri, urgeri, premi, uri, uastari. Deficit aliquando hostis externus, & ipse alium fatigando lassatur, denique omnis hominum incursus breuis, nec ullum omnino bellum mortalium immortale est, cum auctoribus suis intercīdat, oportet, & suis ipsum uitibus extinguatur. Vitia spatio temporis augentur, & exercitio roborantur, & quo plus nocuerint, incipiunt plus nocere. Nemo crudelior quā qui diū fuit, nemo tam cito luxuriæ succumbit, quā qui sæpē succubuit. Multis ex actibus habitus fiunt, & assuescendo cur uestimus, ut pronos in terram sternere promptum sit. Sic æro crescit auaritiā, sic senum pertinacior ambitio est, & sic reliquis pestibus processus est furus, neutē mori unquam morbus possit, ægrorum intemperies facit. Cum his hostibus res est nobis, quibus nihil obsecrātius sol uidet. De quibusdam legimus, at in primis de illo, cuius paulō antē memini, Tyberio, quem apud inferos quoque dñi sui, deeq; malē torqueant, ita mihi stomachum torquet, bilemq; agitat, quotiens senem illum lego, miris & infandis modis, atque inter ceteros relatu etiam turpi, spectaculo concubitus monstruosi, ut Tranquilli uerbo utar, deficientes libidines excitantem. Hinc ille ridicula, infamesq; nostrorum senum querimoniae, quod solito minus uoluptatibus inardescāt, quod maleuada titillatio, & pruritus iuuenilis abscesserit, quod gula, somniq; & uentris illecebris, destituti sunt. Postremo quod uires corporeæ ad eadem, carniticinasq; defecerunt: at quid peius est, sanguinarium esse uelle, quā esse quamuis qui malus esse cupit, utiq; iam malus ac pessimus est. Nec quisquam peior, quā qui peccato frudet & flagitio gloriatur. Delectari equidem in malis, propē malorum omnium est natura. Vnde peccandi consuetudo iucundissima, apud Ciceronem dicitur, in medijs sanē delectationibus inhonestis, molestum aliquid pati, & uelut frenum aliquid tentire libidinum, maiorum adhuc est, sed ad meliora rendentium, & quos sæpē de magnis tempestatibus liberatos, in portum peruenisse cognouimus. Effundi autem in malis, & esseri latitia, & gesticire, & niti, & quod est omnium pessimū gloriari, propē ultimū, desperatūq; nequitiae est. Horum uerō plena sunt omnia, hosq; inter uiuendum est nobis, & si inter hos tantum, ac non etiam ex his sumus, heu ē est, quanquam conuictus sceleratorum, nullis sit molestior, quā his, qui ab illorum moribus insigni dissimilitudine fecernuntur. Vtcanque est inter hos uiuimus, & quod Psalmista regis desolebat: Inueterauimus inter inimicos nostros, quodq; miserimum dixerim, inter hos ipsos moriendum est. Quō enim pater fugat? Quō ibimus?

Quō

Quòd non nos sceleratorum acies ac signa præcæscriptæ? Vbi non pessimis moribus imperium partum atq; firmatum sit? Trans Oceanum nauigandum erat, nisi quia credibile est, uicia nostra iam ad Antipodas descendisse. Ad cælum potius euolandum, nisi nostris ad terram ponderibus premeremur, illa si salui esse cupimus, deponenda sunt, quod facillè factum esset, nisi quia malorum exemplis obruimur, quorum cum feracissima ætas nostra sit, ut dixi feratior est etiam speranda posteritas. Pugnarunt equidem maiores nostri aduersus Pœnos, Cymbros, ac Teutonas & Britannos, agrè uel Italiam ab Hannibale, uel Capitolium à Senonibus defenderunt, omnium tandem uera & indomita uirtute uictores. Nos si Capitolij nostri arcem, à tanto Barbaricorum uitiorum circumfuso exercitu defendimus, ad tutelam nostram, cœlesti alite excitati, si circumstrepentibus uulgi erroribus immota fronte resistimus, & Manlio, & Mario, & ipso Cæsare fortiores erimus. Illos enim ab hoste murus interdum, uallumq; dirimebat, sapè noctibus quiescebant, hyemis asperitatem hybernorum solatio leniebant, nobis nulla quies, nullum sine periculo tempus, non prima, non inducia, non nox. Nihil usquam tuti, pacatq; est, assidue de salute certamus, semper in acie stamus, tentamur, circumludemur, impellimur. Hostes intra muros sunt, ad ipsam rationis arcem scilicet applicant. Quid expectas ut dicam? in ipsas mentes nostras, atq; cubilia irumpunt, quodq; proximum exitio est, uulgius omne pro hostibus partes facit. In hoc tam anticipi, duroq; certamine, non nisi de cœlo speranda uictoria est. Inde eam amice poscimus, interea tamen ubi sim uideo, non moueri nequeo, interdumq; tam grauer, ut mea sortis impatiens, mœstis penè uincar angustibus. Aberrasse fortè à proposito uideor, tulit impetum, sed redeo. His ergo hodie curis implicatus, quas mihi circumstrepentium rerum fragor, satietasq; pepereant, dum thalamo egredior, epistolam tuam in limine obuiam habui, breuem quidem, è longa ueluti peregrinatione succinctam. Multa tamen, qui properantibus mos est, paucis illa uerbis expedit, & qualiter affectus singula putas audierim. Atq; in primis Lælij mei nomen, cum quo cupide oro uersare, totaq; illum mente complectere. Digni estis alterutro. Sanè quod sequitur, nostræ gentis aduentu, Pisanum populum graui suspitione turbatum, mirari non debes, nam neq; gens ulla suspitiosior, & uisus nostra terribilis, rubentem dentibus uirum stringens, securos quoq; sollicita. In quo Cæsaris providentiam laudo, quæ & pauci ciuium succurrit, & pudori multum occurrit. Quod uero de patria mea scribis, latè admodum legi, & Romano principi obedientiam non negari. & si quæ iam toto orbe neglectæ libertatis cura est, eam in patria mea esse. Vltimum nihil miror, quod de auri potestate facetissime cauillatus es, scio enim esse uerissimum illud Flacci:

Aurum per meliores satellites,

Et perumpere amat saxa, potentius.

Igne fulmineo, quod ipsum in libris Metamorphoseos ponit Apuleius. Certus (inquit) fragilitatis humanæ, fidei, & quod pecuniæ cunctæ sunt difficultates perita, auroq; soleant adamantinæ etiam perfringi fores, quàm latè patens, & quàm nota sententia est, quæ nō modo Philosopho, sed philosophanti tribuitur a fello. Legisti credo apud Pomponium Melam Cosmographiæ lib. tertio esse gentem Aethiopum, auri ditissimam, æris indigam, cui raritate, & frequentia prætia rerum alternantibus, & ornamenta aenea, & uincta sunt aurea. Nobis amice omnia iam ex auro sunt, & hasta, & clypei, & compedes, & coronæ. hoc & comimur, & ligamur, hoc diuites sumus, hoc inopes, hoc felices, hoc miseri. Aurum solutus uincit, uinctos soluit, aurum fontes liberat, damnat innoxios, aurum disertos ex mutis, ex disertissimis mutos reddit. Auro concionatus est Metellus in Cæsarem, auro Demosthenes orator obmutuit. Aurum & de seruis principes, & de principibus seruos facit, & audacibus metum, pauidis præbet audaciam, & curas inertibus, sollicitisq; segnitiam. Hoc & inermes armat, & nudat armatos, indomitos duces domat, magnos populos premit, ualidos fundit exercitus, bella longissima paucis horis conficit, pacem præstat & eripit, sicca, flumina, terras lustrat, maria concutit, montes aequat, pandit aditus claustrorum, urbes aggreditur, expugnat arces, oppida demolitur. Et quod apud Ciceronem legimus. Nullus fortis est locus, in quem onustus auro asellus non possit ascendere. Aurum claras parat amicitias, magnas clientelas, & honesta coniugia, quippè quod generosos & fortes, & doctos, & formosos, & quod miraberis sanctos efficiat possessores suos. Itaq; qui diuites sunt, boni uiri in ciuitatibus appellantur, eis tantum creditur. Nulla fides est pauperi, quia pecuniæ nihil adest, uerumq; est illud Satyrici:

Quantum quisq; sua nummorum seruat in arca,

Tantum habet & fidei.

DDd. 5

Postremò

Postremò inuitus dicam, sed ueritas cogit, non modò potens, sed òmnipotens est aurum, & omnia quæ sub cœlo sunt auro cedunt, auro seruiunt, & pietas, & pudicitia, & fides, omnis deniq; uirtus, & gloria auro supra se uident, inq; ipsos animos cœlitùs nobis datos, pudet fateri, etiã rutilanti imperiũ est metallo. Hoc reges ligat atq; Pontifices, hoc homines, & ut aiunt etiã ipsos deos placat. Nec quicquam inexpugnabilem, inaccessumq; auro est. Quod sciens Iuppiter, ut custoditæ mulieris pudicitiam rapturus ferreas portas effringeret, in imbrem aureum sese uertit. Tali deo dignum opus. Deus autem noster pudicitiam amat, aurum spernit, auaritiã detestatur. Opto tibi ualitudinem inconcussam mentis & corporis.

FRAN. PETRARCHA NERIO SVO S.

Epist. XVI.

Nondum superiori epistolæ signum impresserã, dum ecce alia superueniens cõgit, ut posito anulo, depositum calamum rursus arriperem, & quamuis tua hæc, superiori sit longior, responso tamen breuiore contenta erit. Nam nec cui nostri querelam iterare est necesse, quàm & tacitus loquor, & ipsa res clamat, nec quicquam prohibet, quòd in ista dixeram ad hanc transferri. Neq; enim aut minor est hodiè dolor meus, quàm heri & nudiustertius fuit, neq; minus efficax, epistolæ tuæ hodiernæ solatium quàm hesternæ. Accedit quod neq; de his, quæ nouissimè scripsisti, ausim apertè pronunciare. Quod sentio, neq; tu idèd minus quid sentiam, quid uè pronunciem intelligis. Sæpe silentium ad exprimendum animi conceptus, quouis sermone potentius fuit, nec minus silentio Niobe, quàm latratu Hecuba, dolorem animo insitum designabat, itaq; cum illa in saxum, hæc in canem uersa fingatur, non minus mutum illius simulachrum, quàm hæc querula rabies, suam miseriam loquebatur. Illud non siluerim, agnoscere me Cæsarem fatum, quod & in occasu solis, & sub austro, deniq; ubilibet fœlicitus fuerit, quàm sub arctio, ita ibi gelida omnia, nullus ardor nobilis, nullus uitalis calor Imperij. Redde nobis fortuna, si Romuleos Cæsares, Parcè uetant: at saltem ab Hispania Theodosios, Seueros ab Africa. Heu, quid diceret nunc architector ille magnus Monarchiæ, successorem suum, cum sacerdote humili, de humilitate certare, dum meminisset superbissimum olim Galliarum regem, dum supplex, ut ait Florus historicus, in castra uenisset, phaleras & sua arma ante Cæsaris genua proiecisse, ac dixisse: Habe hæc, uirum fortem, uir fortissime uicisti? Multa se offerunt id generis. Nam & locuplex materia & multiloquax indignatio est, sed frenabo impetum, ut qui hæc ipsa, non mihi ira cogente ac dictante profuderim. Sanè de Cæsaris, Legatq; congressu, quod prouidentissime uaticinari amplector ac probò, & penè rem ipsam uideor uidere, non quod omnia ista me moueant, contra quæ multa sæpè disserui, sed ex præteritis uenturs conijcio. Itaq; non tangor, quod legati sonipes in Cæsarem calcitrarit, quàm quod calcitrare animos noui, & scio quod omnis potestas est confortis impatiens. Hæc hæc teneo. Lælium meum, imò tuum, imò nostrum familiarissimum & Cæsari factum gaudeo nò miror, nihil enim est uirtute rapacius, nihilq; tenacius, rapit, uincitq; animos hominum, uinctosq; semel in perpetuum uinctos tenet. Nulla mihi dubitatio unquam fuit, quin non solum ab illo humanissimo Principum, sed ab alio quolibet licet asperioris ingentij, cū tamen uirtus in pretio sit, posset ille uir amorem promereri, non modò notitiam promeruisse. Quis enim tam agrestis est, ut Lælium non amet, & sapientiæ laude perspicuū, & in amicitijs faustum nomen? Quod si sola uirtutis fama efficit, ut quem nunquam uidimus, senem illū Lælium amemus, quid huius nostri uirtus, ac præsentia posse debent? Itaq; minus miror, quòd de Legato sedis Apostolicæ idem scribis, cum quo familiaritas Lælij uetus est, illud potius miror, quòd prioribus literis prætermissum his inserui, quid ita illum ad coronandum Cæsarem, diu ante digressum iste præuenerit, nisi quia ut arbitror, & ut solet, illum fortuna seignem, hunc sollicitū uirtus facit. Vnum non mirari cum eodem nequeo, ambo pergerent, Modanoq; dimisso Tyberim peterent, unde reuerentior adhuc Romanus Princeps: Diadema supremum poscit, quòd Petri successor, Cæsaris successorē securior non curat, qui fieri potuit, ut Cardinalis rutilo uertice, & purpureo fulgidus amictu, tantoq; spectabilis comitatu, nostri huius lyncea lumina fugerit, aut cū hic Pisas, ille uix dum lanuā peruenisset, ita ut illi obuiam iste redierit. Auguror sanè alterum terra, mari alterum uenisse. De hoc equidem ac reliquo statu uestro, tuis ac suis literis certior fieri uelim. Ad singula respondisse uideor. Nam ad epistolæ tuæ finè de familiaribus curis stylo, alio & seorsum loquar, ut soleo. Gratias autem tibi, quod quas ipse iam obliuioni tradideram, adeò ut nec locutum tibi de

his aliquid me putare, tam memoriter tenes, ut facile pateat, rerum te mearum curiosiorem esse quam me ipsum. Mirum & penè incredibile, nisi claritatis tuæ miraculo incuriositatem, mea longè, lateq; nota detraheret. Vale feliciter, nostri memor.

FRAN. PETRARCHA NERIO SVO, S. Epist. XVII.

Mlari cogor, in tantis occupationibus tuis, in his fluctibus rerum maximarum, quos ab aquilone ueniens, nouus Caesar inuexit Italig, & quorum te ualde principem tua fors facit, hanc tantam meis in rebus diligentiam tuam, ut uideri possis, nihil aliud quam me unum cogitare, ita dico uideri possis ignaris industriae, ingenijq; tui. Nam qui te nouerunt, non mirantur, posse animum tuum ad multa, & multum diuersa sufficere, praesertim ubi illum suis stimulis urget amor, quem omnis difficultatis uictorem, & regem nouimus animorum. Hæc cur praefatus sim interroges, quia dum te literis prioribus testum reor, ecce duæ simul alia, à te mihi uir optime redduntur, omnes impigerimis digitis tuis scriptæ, ita mirum plus tibi uacat in negotio quam in ocio. Mihi mirum (inquam) nisi celeritas, quæ ut Cicero noster ait, ingenij laus est, mirum esse discuteret. Sed uenio ad rem, & illud transeo, quod in primis quali magni criminis te mihi purgas infamiam, & prope sacrilegij instar ducis, in tuis me literis singulariter compellasse. Itaq; stylum mutas, quasi uel ego blanditiarum egeam, quas primum lul. Caesaris fortuna mundo intulit, aut te uiliior stylus, robustiorq; non deceat, cuius & ueteres omnes, quicunq; calamum attingere. Quem articulum quoniam alibi latius digessi, nunc suspensio pede praterchor. Et si quid auctoritatis apud te non quidem merui, sed inueni, me quoq; nouissimum omnium habes auctorem, qui hoc stylo non tantum ad amicos, quos ex æquo alloquor, sed ad Reges atq; Pontifices, Caesaremq; ipsum uti soleo, quos reuerentius affari, ius, æquum est. Verum ego reuerentiam ueram in mendacijs non repono, mentiri autem dominis his uocibus, quibus nunc uulgo utimur, ætate ipsius Caesaris inuentum, Lucanus asseruit. Sento autem quid te mouit, neq; tu dissimulas, motum te literulis meis, in quibus stylum hunc intermisisse uideor, cuius rei ne de cætero moueare reddenda ratio est. Ego quidem amice stylo huic constanter inhæreo, quotiens grandiusculum aliquid adorior, grandia enim nec huius angustissimi, fugacissimiq; temporis, nec ingenij mei sunt, nec huius calami, quem agrestem rectius cum liceret, cœlestem urbanius dicere maluisti. At quotiens ad plebeias atq; humiles curas, quas nec stylo dignas putem, aliqua rerum necessitas me attraxerit, plebeium quoq; characterem non reculo, ne fortè plus opere uerbis impendam, quam sententijs debeat, idq; mihi non aliud causæ in illis literulis fuisse noueris. Et hæc quidem hactenus, ex nunc autem quicquid agam, & stylo quolibet, illud saltem non admitam, ut plurali numero utar amico, & uni loquens. Idq; tibi per me ipsum suum facturum, ne amicis mentiar, tum uel maximè ne exemplo tibi noceam, cuius apud te non leue pondus esse uideo. Tu igitur si me amas, ad proprium stylum redi, & id agamus non ut auribus uulgi, sed ut decoro nostro satisfecisse uideamur. Venio nunc ad acerrimum dolorem meum, quo in secunda parte literarum tuarum, quasi uenenata cuspide aures meas, atq; animum pupugisti. O factum pessime, de amico optimo: O infaustum negotium: O rem tristem, calamitosam, & miseram: O nouum, & inauditum seculis infortunij genus: Assuefeceram oculos tristibus spectaculis, aures amaris rumoribus, pectus cunctis fortunæ uulneribus, & cogitabam assidue quid unquam mali, quid asperi, quid acerbi accidisset homini, ut quidè mihi & meis, quoniam homines sumus & non dij, uel euenturum esse, uel euenire posse certè scire, utq; aduersus omnia iacula duratum, atq; armatum animum haberem, telum hoc, quia nunquam tale aliquid uideram, nil simile prius audieram, aut legeram, cogitare & præuidere non potui. Et ideo inermem, improuidumq; transfixit. Hæc mihi quid quærat? Vnde ordiar? Quid dicam? Accusabo fortunam? Surda est. Accusabo mollitiem amici, qui sibi mortem, mihi mortiferum dolorem attulit? Sera est accusatio erroris, irreuocabile damnum est. Quo auctore potius inuites sint querelæ. Et tamen o dulcedo effera, iuuat insistere, & fando alimenta miserix præstare. Quid enim aptius possit animus tristis, quam in tristi materia uersari, habet & mœror uoluptatem suam, durum quidem, sed sibi accommodatam, in Arte poetica scriptum est:

—tristia mœstum
vultum uerba decet.

Vt ar consilio quod me decet. Sed quod pergo, ut illi nihil prosum, mihi noceam, fortè aures atq; oculos tuos lædam? O cæca mens hominum, & non futuri modò, sed sæpè præsentis etiam

etiam fati sui nescia. Ad Paulum Hannibalem unum ex Romanis principibus, cui me-
 miliariissimum uirtus & humanitas fecerant, quibus illum mirabiliter natura dotauerat,
 mandata dederam, tibi ignarus, illum iam rebus humanis exemptum, taliter quidem ut non
 mortem, quæ natis omnibus æqua est, sed genus mortis unicè miserum cogere, usque ad
 meam ipse mortem lamentari. O cogitationes hominum uanas: O inanem spem: O lubri-
 cum statum: O instabilem fortunam: O ancipites uitæ uias: O præcipites exitus: O pro-
 speritates ambiguae: O inuitabiles ærumnas. Amisit filium Paulus, tritum & intolerabi-
 le mali genus, quis enim non aliquando filium perdidit, nisi qui nullum habuit? Rari sunt
 quibus fortuna prolem dederit, nec donum suum delibauerit, rapinam dicimus, primitiæ
 sunt. Amisit Paulus noster filium, rem non insolitâ narras, & alius Paulus filios amisit, Han-
 nibalen unum perdidit, Macedonicus duos, alij plures, quidam omnes, unum iste perdi-
 dit. Priamus unus, ex tanta natorum acie superfuit, sed hic suum ferro amisit. Quid refert
 an ferro, an incendio, an naufragio, an febribus, an ueneno. Mors autem una est, sed hæc iu-
 uenem abstulit. Scio. Nam adhuc iuuenis Pater erat. Quæ nam uerò hinc tanti doloris cau-
 sa fuit? An ignorabat doctus homo, & prudens, plures multò iuuenes mori solere, quàm
 senes? Et ut uulgò dicitur, plures hoc dos perire, quàm capras? Humani generis incrementum
 terra non caperet, si omnes senescerent, qui nascuntur? Quid igitur ploras? Dicat aliquis. Ni-
 hil adhuc noui audio. Adolescentem in prælio pugnante, in prælio cecidisse. Eueniit ista
 quotidie, & fortium patrum innumerabilis multitudo est. Nam quod scribis, corpus exan-
 gue, hostib. fuisse ludibrio, hostili sæuitiæ aliquid, sed superstitis, existentisq. miseræ nil prius
 tum adiecerit. Stultum enim, cum mortem spreueris, cadaueris iniuriâ formidare. Patres obi-
 tum filiorum forti tulere animo, laceros quidē artus siccis oculis collegere. Multi autē suos
 cum lachrymis ad sepulchrum, ad inferos quidā uersis in se gladijs profecuti sunt, fletu im-
 modico. Quod meminerim autem Paulum nostrum nemo. Hic est nouus & rarus, & incon-
 solabilis dolor meus, homo nobilissimus, & mea quondā opinione fortissimus, sic fortunæ
 tergū præbuit, sic laxauit frenam cœlestiæ, ut illa eum præcipitaret in mortem: O lachrymas
 meas: o inexhaustos fletu oculos: o liuentia lumina. Da ueniâ Paule, fons ille aruit, qui cun-
 ctis amicorum miseris ubertim lachrymas dabat. Siccare illū uel una Romana domus de-
 buit, dum Columnensium familiam fleo, flere alios posse desij. Omnes lachrymarum mearum
 scatebras illa consumpsit, pumice siccior factus sum. Tu tamen uir optime, sine lachry-
 mis meis non eris, quas de profundissimis atq. abditis animæ recessibus fando erui, & qui-
 bus mortuū funus absens prosequar, imò uerò inter tristia funera fletu madidus, præsensq.
 uersabor. Quid, heu, mihi fecisti? Vir in rebus alijs acer ac strenuus, quid fecisti? Non fat ma-
 gna pietas est, uisa paternis lachrymis, filij funus ornare, quod ipsum uirtute animi melius,
 & spe ac solatio promissæ resurrectionis ornasses, sed parū piæ uisæ sunt lachrymæ, nisi mor-
 tem morte accumulans, charissimo & infonti filio, paternæ mortis inuidiam, post fata relin-
 queres, & reum, atq. odiosum posteris faceres, quæ amabas. Nonne præstabat quamuis præ-
 posterè filio superesse, & te sibi fratres, foeliciores tibi natos querere? Virētissima ætas erat,
 uel quod Christianæ pietatis proprium fuit, pro illius salute animæ, cuius corporis præceps
 & festinata mors fuerat, preces atque suffragia ad cælum mittere? Vel si qua ea dulcedo est,
 recolligere animum atq. firmare, & in extrema solatia patri, uiroq. forti, debitæ ultionis in-
 tendere? Postremò quid uis facere potius, quàm quod potissimum elegisti? Quæ enim
 ista dementia est, superbis hostibus, qui filij tui frigida membra calcauerant, quibusq. suus
 luctus, & crudelitatis, & insolentiæ supplicia debebantur, de te quoque duplex gaudium,
 & geminam utrò uictoriam concessisses? O mortalia pectora, in extremis semper ca-
 ca calibus. Audita primum morte filij, conspectoque cadauere, quod humanitatis imme-
 mor hostilis ita discerperat, cum & ferro posses ulcisci, & animi uiribus grauem ferre for-
 tunam, & fato succumbere maluisti, & te exitalibus atque mortiferis ultus es lachry-
 mis, cumq. uirorum exemplis illustrium, quæ probè noueras, reuocaueris ad uitam, &
 ad spem desperatam in mortem nescio, qua ferali dulcedine raptus es. Nonne autem, qua-
 so, luctus inconsolabiles paranti tibi occurrat Anaxagoras, qui mortem nuntianti: Nihil
 (inquit) inopinum narres. Cum enim ipse mortalis sim, sciebam ex me genitum esse morta-
 lem. Nonne Xenophon in animum uenit, cui cum sacrificanti, primogeniti mors filij nun-
 ciata esset, neq. cœptum sacrificium intermisit, neq. succubuit fortunæ, sed corpore atque
 animo mansit immobilis, corona duntaxat, quàm capiti gestabat, deposita, ne tantum uul-
 nus non sensisse uideretur, moxq. cum gaudio reposita, ubi accepit, fortiter dimicantem
 filium

filium occubuisse. Deos testes faciens, plus se uirtute filij delectari, quàm in morte torqueri. Nōne unici filij dolorem immodicum, castigare uisus est Pericles, qui duobus simul iarissimæ indolis amissis filijs, neq̃ coronam deposuit, neq̃ cōcionibus abstinuit, neq̃ ullum penitus, aut in uerbis, aut in uultu mutari animi signū dedit. Et si longinqua respicere mens lachrymosa non poterat, nōne sub oculis erant Romanæ uirtutis exempla clarissima? Nōne aderat M. Cato Senex ille famosissimus, cuius cum innumere laudes sint, tamen illa apud Ciceronem præcipua est, quod fortiter ac modestè optimi filij inortem tulit? Nōne Catonis collega, Q. Marcius, qui cum Cos. eo ipso die, quo Senatus secundum legem conuocandus erat, unicum spectandæ indolis filium amisisset, & sepulture filij pius pater interfuit, & mox Senatui Cos. egregius conuocauit, unum diem inter diuersissima priuati mœroris & publicæ maiestatis patitis officia? Nōne Paulus Aemilius cuius supra meminere, Paulo nostro par nomine, sed quod nollem uirtute superior, qui duobus primum filijs in adoptionem datis, & mox duobus, quos sibi seruauerat (qui quales essent inde conijcies, quod inter datos, Africanus iunior) intra septimum diem morte subactis, orbitatem suam tam inuictò animo pertulit, ut post triumphum Macedonicum, quem sibi uirtus, & fortuna de opulentissimo rege pepererant, & quem alterius filiorum mors præcellerat alterius insecuta erat, P. R. alloquens, quasi publici consolatoris officio fungere, & id sibi oporere accidisse diceret, quod in tanto splendore successuum publicorum, metuens ne qua forsan gaudio ut sit mœlitiæ se nubes effunderet, deos anxie precatus esset, ut siquid tacitum minaretur, totum à populi ceruicibus, in suam domum fortuna conuerteret. Nōne M. Hor. Puluillus, cui cum Capitolium dedicanti ab Aemilio mors filij nunciata esset, ab opere glorioso, quamuis equidem, ut falso, mœsto tamen rûmore perculsus absteret, nihil aut uultu, aut animo morus est, cœptumq̃ non amplius intermisit, quàm ut cadauer iuberet auferri, templi continuò postem tenens. Quod si falsa tantum ille religioni, dijsq̃ mendacibus tribuit, quantum ueræ religioni, uero Deo tribuendum erat? Quantoq̃ studio prouidendum, ne tuo fletu Paule tu perires. CHRISTVS offenderetur? Quamquam quid exempla uirilia colligo, cum Romanæ mulieres, pudorem tuum premere, & lachrymas siccare debuerint uir Romanæ? Nam ubi tunc quæso, ubi tunc Cornelij Africani filia, Gracchorum mater. Cui præter maternæ pietatis affectum, quàm chari filij essent, illud indicat, quod Campanæ olim hospita, apud se muliebriter iactabunda, & sua sibi ornamenta monstranti, filios è ludo literarum reuertentes ostendit. Et hæc (inquit) mea ornamenta sunt. Hos illi filios, & hæc ornamenta simul omnia, seu a mors rapuit, tantum tamen animi fœmineo fuit in pectore, ut ex morte illam complorantibus, & miseram uocitantibus responderet: Mœstam utique, sed miseram se non esse, quæ tales filios genuisset. O non fœmineum, sed uirilem & uerè paterna gloria dignam uocem. Vbi erat Livia Augusta, cui cum è duobus filijs mors, ut ferme mos suum est, & pessimum reliquisset, & optimum, imperioq̃ dignissimum abstulisset, ita casum suum fleuit, ut ultro & modum, & finem lachrymis imponeret, mediamq̃ se inter piam matrem, & principem fœminam exhiberet, ne uel naturæ debitum negaret uel tanti coniugis oculos spectaculo tristiore confunderet. Quanto autem exactius cauendum erat, ne gemitu nimio laderetur CHRISTVS spectator, ac iudex actuum nostrorum, cui mortalibus querelis, iudicia æterna conuelli, haud dubie neque immeritò permolestum est. Sed Romanas transeo, quibus ut muliebris est pudor, sic uirilis animi robur, atque constantia, quasq̃ nunc etiam fama uulgaris, & si multa uiris detrahat, iure tamen omnium gentium mulieribus anteposit, cum in hoc genere laudis sese offerat grata muliercula, ut prole impar, sic par animo, quæ audita morte filij, qui in acie ceciderat. In hoc (inquit) illum genui, ut esset qui mori pro patria non timeret. Digna uel hoc responso, cui natus incolumis redderetur, quem tam fortiter amisisset. Verum quò progrediar? quid ago? Consternatos & absq̃ resurgendi spe deiectos animos, fortis exempla non decent. Itaque quando nihil mœstius, nihil hoc tempore dulcius possum, libet nunc incepto hæere, & omnibus seculis flebiliora conquire, ut ostendam Paulo meo, nihil toto orbe miserabilius, nihil ulla ætate flebilius, qui ut patrem induerit, uirum exiit, consecutusq̃ est, ut miserrimus pater potiùs, quàm modestus & sapiens uideretur. Excitantur Poëtæ, euoluantur Historici, protrahantur in medium insignes gemitus, ut appareat quantum in hoc genere mali altior cunctis est Paulus, quantumq̃ supereminet, & toto uertice supra est: ut Maro ait:

Fleuit suum Pallanta, miserabilis Euandrus,

Sed

Sed post fletum uixit, & uindictam prætolari maluit, quam filium sequi. Lausum quoque Mezentius fleuit, nec immerito, nam si credimus Virgilio, pietas patris, filio causam mortis attulerat, non multum hic filio superuixit, tentauitq; uindictam, quæ cum parum succederet, non tam flendo mori uoluit, quam pugnando. Erant ambo senes, & ut diutius uiuere, & animosius pugnare potuerit Paulus meus. Legimus Phocæum Argi patrem, qui naturali prælio, quod Marthia gestum est, cum traiectum iaculo, & expirantem filium uideret, uolentius quidem indoluit, non tamen eatenus ut fletu solo, sed ut gladio proprio consolatus, saltu etiam præceps in medios fluctus, gemina uelut morte procumberet. Quod genus mortis o Paule uitam esses imitatus. Sic enim nisi fallor & partius, & profecto uirilius doluisses. Nullus enim maior dolor, quam qui non eget auxilio, nec circumspicit instrumenta, sed ad inferendum mortem solus sufficit. Ad hæc & honestius uiro est, uulneribus quam lachrymis mori, hunc dolorem, & has lachrymas consumprices, apud Lucanum, utrum sum ad luctus foemineos reuertamur: Pompeiana uxor optabat, ubi ait:

Impe mori posse solo non posse dolore.

Ipsa tamen hæc dicens uixit, sicut Hecuba uixit, & Andromache post coniugum, & natorum mortes. Multum filios multæ fleuerunt matres, sed plus omnibus Marcellum, mater Octauia Augusti soror, quæ talis, tantæque spei filio amisso, qualem nullum Romæ puerum fuisse Virgilius æternæ memoriæ mandare non timuit, omni solatio reiecto, in tenebris, perpetuisque gemitibus æuam egit, pertinaciter infelix, omnis illi latior habitus, omne minus triste uerbum irritamentum doloris, omnis illi consolator hostis fuit. Postremo ita semper uixit ut ait Seneca, talis per omnem uitam, qualis in funere. Multum fleuit apud Virgilius mater Euryali, multum apud Statium nutrix fleuit Achemori. Ille tamen filijs uixere superstitibus, hæc alumno sic fletum legimus Antigones, & Argiæ mortem, nunc legimus mirum superuisse iuuentulas dolori, cui uir fortis superesse nequieuit. Fleuit Euadnes Capaneum, fleuit Brutum suum Portia, sed illa se in ardentem uiri rogum intulit, hæc candentes hauriens carbones, præcluso spiritu, quoddem animo destinarat, utrum ad inferos profecuta est. Et ut amores illicitos attingamus, qui ut turpiores, sic nonnunquam iustis amoribus fortiores sunt. Fleuit Hero Leandrum, Phædra Hippolytum, neutra tamen gemitu, sed illa præcipitio perijt, hæc laqueo. Apud Catullum Lesbica meretricio amore laucia, passerem suum fleuit extinctum, ita tamen ut oculorum aciem perderet, non ut animam exhalaret. Verum hoc dicit aliquis, uiros aut fratres, aut amicos flebant, noster hic filium, sed quid superioribus dicemus, quæ fleuerunt natos, uel plurimos, uel unicos? Quid dicemus illis matribus, quas Romana narrat historia, post insignem cladem, quæ ad Thrasymenum (ut Liuius tradit) cui potius fidem do, & quem Valerius sequitur, uel Cannis (ut Plinio placet) est accepta, nunciatis filiorum mortibus, attonitas fleuisse? Vtramque autem post aliquantulum temporis, alteram scilicet moestam domi sedentem, præter spem conspecto filio, dum in occursum eius assurgit exanimem corruisse, alteram percunctandi studio anxiam, extraque muros urbis egressam porta Flaminæa, qua fusæ redibant legiones, obuio repente filio, dum irruit in amplexus expirasse. Has nempe non maior, sed quod multis accidit, gaudium interfecit. Fuisset ille utinam o Paule falsus etiam rumor tuus, ut te quoque non luctus, sed gaudium peremisset. Nunc quocunque me uerto, dolore simul ac pudore confundor. Legi ego per multos amantissimorum, legi matrum gemitus, ac sororum, & coniugum utriusque sexus, siquidem duos Plautios mirum dictu, ut eiusdem nominis, sic paris amentia, in patientia doloris, in uxorium mortibus sese gladio transueberasse compertum est, quod apud Valerium Maximum non excusari tantum, sed laudari, si de proprio loqui datur, non excuso, nec laudo. Legi mortem Indorum, apud quos cum mortuis uiris uiuæ cremantur uxores, legi singulorum hominum, legi populorum atque exercituum luctus, tam uehementes, ut quidam arma, reliquumque ornatum, quidam etiam semetipfos ardentium ducum rogis infecerint. Legi quorundam fidem superuacuum amicorum, nulli utilem, & damnosam sibi, qui confodi gladij iuxta dilecta cadauera uoluerunt, quam dum liceret euadere. Ad summam multos inuenio, quibus causam mortis dolor attulit, cui uero mortem intulerit, nullum nisi forte pro uero recipimus. Quod de Homero Poëta quidam scripsere, remque tam stultam de tam docto uiro, de tamque diuino ingenio suspicari libet. Quod ipsum tamen, & si inter uera numerare uoluerimus, nec de morte altera dolor fuit, nec repentina uis doloris, sed ægritudo forte animi, & ægritudinis, forte inedia, ac spiritus indies tristior, qui pculdubio uitam imminuit.

minuit: & sicut scriptum est exiecit ossa, & quem multos paulatim, seu consumpturum esse, seu consumpsisse non negem, in quibus nomen habet Macedoniæ rex Philippus, morbo animi crudelitatis propriæ & insulsæ tristi, serâq; poenitentia, Perseiq; filij dolis & impietate contracto. Nam Paulus Rutilius, quem nunciata fratris repulsi, in consulatus petitione illico expirasse, scribit Plinius septimo Naturalis historiae, ut uerum sit, huic sententiæ præiudicij nihil affert, quod iam ante morbo impeditus describitur. Itaq; facile parus doloris accessio, inclinatum animum strauit, atque integrum, quenquam subitus dolor de alterius morte susceptus, moeroris impetu, & lachrymarum diluuiio oppresserit atq; necauerit; hoc est, quod apud auctores idoneos, uel non legi, uel me legisse non memini, eoq; insolabilior dolor est meus, quod inusitator amici miseria, qui sic mori uoluit, ac potuit, ut sine exemplo sit mors ipsa mortalibus. Cæterum, ego quoque fortassis impetu animi euectus sum longius, quam debui, da ueniam quaeso. Amara mihi & dulcedo, & dulcis fuit amaritudo, cum amico iam sepulto, quasi responsuro ac præsentē contendere, iam tandem deteris utrunq; oculis, ad te redeo, atq; ita censeo, idem omnibus agendum esse, fortunæ sub imperio degentibus, quod solent, qui sæua præmuntur tyrannide, tergum patientia durandum. Sic instruendos oculos ac aures, sic formandos animos, ut quod uident non uideant, quod audiunt non audiant, & quod sciunt nesciunt, multa dissimulanda, omnia toleranda: & ut Flaccus ait, amara lento risu temperanda. Horribile cogitatur est, quam nihil est mali, quod non impendeat hanc uitam agentibus, cui nisi fallor oprandus finis esset, quæ tantopere formidamus. Itaq; sapiēs omnia cogitat, omnia præuidet, omnia scit, multo ante quam fiant examinans, non tantum quæ uentura sunt, sed quæ possunt euenire, tãquam quæ euenire possunt, prorsus non euenire non possint, & aduersus possibilia quælibet ceu necessaria, atq; ineuitabilia sese armat, peruiigilem, intentumq; in excubijs animum tenens, & hæc quidem sapiens. Ego autem, qui tam procul inde absūm, ut sapientem si occurrat, ne nosse quidem, uenerariq; digne queam, meis hæcenus, amicorumq; fortunjs non possibilia fateor, & uerisimilia, & inusitata præuidi. Videbam ergo nunc gladios, uidebam morbos & uenena, & incurfus ferarum, & naufragia, & incendia, & laqueos, & ruinas, luctum repentinum mortiferum non uidebam. Vnde facie rerum in solita uehementer exterritus, atq; deiectus sum, sensim animum attollere, & sparsa arma colligere incipio. Discam cogitare, & expectare omnia, & si posim nihil ualde metuerē, imparatum & inermem nostra fortuna reperit, lorica defuerat, ubi furtiua cuspis irrepsit. Quamobrem uulnus hoc sentio, & Paulum meum, nunquam sine suspirio recordabor. Tu uale. Nam de reliquis & præsertim ad summam Reip. quod ominer, & quod sperem ne dici, quidem opus est. Mediolani xlii. Cal. Martias.

FRAN. PETRARCHA GVIDONI SEPTEM SVO, S. Epist. XVIII.

R Vmores Italicos, quotidie nisi fallor ad fatietatem audis, qui uel utinam rariores essent, uel minüs immites. Nunc crebri, uehementesq; sunt, & sonori adeo, ut non tantum in Gallijs uicina regione, sed apud Indos, atq; Arabes audiri queant. Magni sunt rerum motus, magni bellorum strepitus, magna imperiorum, iugisq; colisso, magna deniq; famæ uox, quæq; non modò alpes patrias, sed maria transiit, & cum magna sint semper, mali præsentia, futurorum apparatus continuò maiorem. Ita nobis quod in omni aduersitate durissimum est, extremum malorum solatium spes aufert. Semper ne igitur sic inuicem conteremur? Semper nostrorum laborum sonitu, cunctarumq; gentium aures, atq; ora complebimus? Semper mundo quod audiat, famæ dabimus quid loquatur? Ita ne uerò atati tantum suæ, sed omnibus seculis, nec poetico magis, quam prophetico orē locuti sunt Virgilius, & Flaccus, quorum alter:

Grauidam imperijs, bellisq; frementem Italiam dixit: alter,

Auditum Medis Hesperia sonitum ruinæ.

Agat modò fortuna, perficiat quod incæpit, quando si Virgilio ipsi credimus, omnipotens & ineluctabilis dea est, de qua re, ne quid præcipitante iudicio diffiniam, nihil in præsens pronuncio, tu tamen sententiã meam nosti, si quid seriù loqui soleo, ab hac opinione remotissimus sum. Nunc loquor ut uilgus à quo maximè dissentio. Cæterum siue illa nihil, siue aliquid est, nam dea procul dubio non est, & rursus siue suis uiribus, siue nostra ignauia potens est, qui quibus solis obitari illi poterit arma rationis obieciamus. Agat (inquam) sæuiat, tonet, ac fulminet, in hoc præcipue mundi latus, ubi in utraq; partem plurimum se semper exercuit,

exercuit, pergat, instet, premat, urgeat, & quando ita superis & inferis placet, ut dictum est, coepta perficiat. Vereor sanè ne praesens praefatiuncula, quasi magnae coestitiae index, amantem & amore pauidum, atq; sollicitum animum tuum fortè turbauerit. Pone metum, priuatim nihil aduersi est, certè sicut publicae nihil est prosperi. Quid enim prosperum uiris? imò uerò quid nunc non triste proorsus, & miserum, libertate mortua & sepulta? Qua multi saepe uitam, cum uoluptate & gloria perfudere, praesertim cum nō libertas sola perierit, sed cum illa simul fides, pietas, pudicitia, pelsimusq; iam moribus late regnantibus, nullus usquam iustitiae ac modestiae locus est? Quae quoniam sine consensu generis humani contigisse non poterant, idè stomachosus, & indignans animus, non magis suam quàm publicam sortem luget: hic sapenumèrò dolor meus, his quae nulli hominū profunt, mihi etiam noceat, friuolis quærimonijs euaporat: & hoc genere principium istud esse noueris. Nunc ne te amplius expectatione torqueam, quod destinaueram expedio, & omisis rumonibus, qui assidue aures tuas fama uociferante circumsonant, quos nullis annalibus comprehendiposse crediderim, qui Pisis, & qui Senis populorum motus, quod in latus reuoluta Bononia, quis nam patriae meae status, utinā & florentis semper, sic aliquando fructiferae, quid fleat Roma, quid Parthenope metuat, ut regibus ipsis cognomen suū, Terra laboris aquauerit, quibus aestibus odiorum ferueat, sulphurea Trinacria, quid agat lanua, quid paret Liguria, quid Aemilia cogitet, aut Picenum, quàm infomnis & laboriosa sit Mantua, quàm ineticulosa Ferrariā, quàm Verona miserabilis, Aetionis in morem, suis ipsa canibus laceretur, ut Barbaricis semper incurisibus pateant Aquileia & Tridentū. Postremò pudorum maximus, qui praedonum coetus per Italiam peruagantur, utq; de prouinciarum domina, feruorum sit facta prouincia. Ad Venetorum, ut Liuij uerbo utar, angulum, & ad ea, quae uix dum pores audisse festino. Qui bello cum lanuensibus suscepto dicam ante detectio, latens enim bellum defuisse nunquam puto, intra breue tempus primum uicti, mox uictiores, rursus enim maiore praelio uicti sunt, in quo illis quidem, ut hominibus, utq; Italis compatiatur, mihi autem gratulor, quod haec eis mala omnia uentura prauidi, praedixiq; non astringor iudicio, aut ullo uaticinij genere, quod totum despicio, reijciq; sed praefatio quodam mentis, & urgentibus coniecturis, quibus in eam sententiam traherbar, ut uidere mihi tunc uiderer, quod nunc uideo. Atq; utinam dux Andreas, qui rerum summae tunc praerat, hodie uitieret, exagitare eum literis, & omnes aculeos incuterem, ac tota uterer libertate. Bonum enim uirum, atq; integrum, suaeq; Reip. amantissimum sciebam, doctum praeterea & facundum, & circumspectum, & affabilem, & mitè, uno tamen offendebat, quod belli studio ardentior erat, quàm naturae ac suis moribus conueniret. Viuenti equidem non peperci, & praesens uerbo, & absens literis lacessere ausus tantum uirum, quae ille de animo meo certus, patienter ferebat, sed recenti uictoria clarus, consiliū respuebat, consuluit illi mors, ut & acerbissimum patriae suae luctum, & mordaciores meas literas non uideret. Vti enim fortunae testimonio solebat, nec dubitare, quin sicut illa prosperior uideretur, sic iustior causa sua esset. Itaq; saepe mecum illud Scipionis Africani dictum usurpabat, qui loquens cum Hannibale: Dñ (inquit) testes sint, qui & illius belli exitum, sed ius, saepe dederunt, & huius dant & dabunt. Illudq; Cesareum:

*Hec fatio quae teste probet, quis iustius arma
Induit, haec acies uictum factura nocentem.*

Est & quantulum illi uiuendum erat, ut in eundem ista reflecterem, nocentē teste fatio conuincens, qui teste fatio innocentiam astruebat? Paucis ante obitum diebus, literulas meas acceperat, aculeosas fateor, plenas tamen affectuum optimorum, quibus ita se torisit, ita responsionis studio efferbuit sicut postea retulerunt, qui praesentes erant, quasi summo pudori duceret, non aequalle stylum, quod unum facillimum illi erat, literato in primis, disertiq; homini, id enim puto, quod erat difficillimum non curabat, retundere scilicet, & frangere sententias uerbis, equidem atq; dicendi exercitio ornatus, uerborum certamina non timebat. Sed quid rebus ipsis facias, atq; apertissime ueritati quid respondeas, nisi ut taceas, aut confirmes? Verba enim cōpares, aut par, aut superior esse potes, rebus inferior sis oportet. Saepè phaleratam eloquentiam nuda ueritas uincit. Itaq; cum se multum torsisset, septimo demum die, nuncium meum sine literis dimisit, responsum, propriūmq; nuncium pollicitus, quem non misit, nec deinde respondit, seu morbo corporis, seu animi praeventus, quod per eos dies contra suum atq; omnium spem, animosissimè ad litus Venetū, ipsa eadem, quam penitus uictam, atq; exterritā extimabat lanuensū classis accessit, cui tumultu

Dux

Dux ipse præter morem armatus interfuit. Nec post eum diem, ferè aliquid gessit, quasi festinans, impendentibus caput malis, matura morte subducere. Et si quidam ferant, respondisse eum, nescio quid, quod nequaquam ad me morte forsan interuenientè peruenit. Post quæ statim apud Achaia insulam cui Sapientia nomen est, Veneti ab eadem illa uaga classe lanuensium deprehensi, ingentiq; prælio fusi sunt, eum honorem Duci optimo differente fortuna (ut sicut dixi) dilata patriæ suæ cladem in carne positus non uideret. Cerrè ut ubi potissimum uinceretur, diuinitus euenisse crediderim, quo scilicet uocabulo loci, saltè reliqui duces admonerentur, ut sapientiam quàm fortunam sequi mallent, & à ratione abeuntibus rerum elicerent argumenta. Sed nonne fidifragus sum, qui noua pollicitus antiqua perfoluo? Expecta autem in fundo est, unde promissi mihi fides constet. Hactenus audieras, quod sequitur nouum audis. Huic equidem tali duci iuueni, senior successerat, & ad patriæ gubernaculum serò licet, ante tamen quàm uel sibi, uel patriæ opus esset accefferat, uir ab olim mihi familiariter notus, sed in quo fallebat opinio, animi quàm consilij maioris, Marinus Phalerius, uiro nomen. Explere animum in summa dignitate non potuit, sinistro pede palatium ingressus namq; hunc Veneti ducem suum sacrosanctū, omnibus seculis magistratum, quem in illa urbe semper, ut numen aliquod antiquitas coluit, nudius tertius in ipsius palatii uestibus decollauit, causas rerum ut Poëtæ solent, in primordijs suorū operum explicare, nisi comperta loqui uelim, nequeo, tam ambigüe, & tam uariè referuntur. Nemo illum excusat, omnes autem uoluisse eum in statu Reip. à maioribus tradito, nescio quid mutare, atq; ita cuncta conueniunt, ut quòd ait Flaccus :

Primò ne mediū, mediò ne discrepet inum.

Nam quod nulli unquam arbitror euenisse, dum ad ripam Rhodani pro negotio pacis, per me primum, & mox per eum frustra tentato, apud Romanum Pontificem legationis officio fungitur, Ducatus honor non petenti, imò quidem ignaro sibi obtigit. Reuersus in patriam, cogitauit quòd ut puto nemo unquam cogitarat, passus est, quod nemo unquam in loco celeberrimo, omniumq; clarissimo atq; pulcherrimo, eorum quæ ego uiderim, ubi maiores sui, sæpè letissimos honores pompis triumphalibus deduxerunt, illic ipse seruilem in modum, concursu populi tractus, & capite truncus occubuit, templiq; fores, & palatii aditum, scalasq; marmoreas sæpè uel festis insignibus, uel hostium spolijs honestatas, sanguine fœdauit proprio. Locum signauit, tempus signo. Annus est ab ortu CHRISTI M. CCC. LV. dies fuit ut ferunt xiiii. Cal. Maij, rumor est tantus, ut si quis urbis illius disciplinā, moresq; prospexerit, quanta te rerum mutationem unius hominis mors minetur, quanquā alij plures, ut perhibent complicum ex numero, idem suppliciū uel pertulerint, uel expectent, uix maior in Italia temporibus nostris emerserit. Hic forte meum iudicium expectes. Populum si famæ creditur absoluo, quamuis & lenius scire, & dolorem suum mitius uindicare potuerint, sed non facile iusta simul atq; ingens ira comprimitur, magno præsertim in populo, ubi iracundiæ stimulos rapidis, inconsultisq; clamoribus præceps atq; multiuolum uulgus exacuit. Infœlicis homini, & compatior, & indignor, qui honore auctus insolito, quid sibi sub extremum uitæ tempus uellet ignorare, cuius illud quoq; calamitatem prægrauat, quòd præscripto publici more iudicij, non modò miser fuisse, sed insanus, amensq; uidebitur, & tot iam per annos sapientiæ falsam famam, uanis artibus usurpasse. Ducibus qui per tempora fuerint edico, positum sibi præ oculis sciant, ubi se uideant duces esse non dominos, imò uerò nec duces, sed honoratos Reipub. seruos esse. Tu uale & quoniam publica fluctuant, demus operam, ut priuatas nostras res, quàm modestissimè gubernemus. Mediolani, ix. Cal. Maias.

FRAN. PETRARCHA MODIO PARMENSI, S.

Epist. XIX.

Scripsit adolescens noster, tibi nescio quid, imò uerò nescio quibus uerbis aut qualiter. Quid autem scio, scripsit autem non ut precibus te grauiter, sed ut animum exploraret tuum, quàm pronus esset ad conuictum nostrum. Caterum quæ ex illo au disti, quo dubij nihil, ætas infirmior, & adoptata consequendum præceps pariat, ex me forsan cupis audire. Accipe igitur, & ex paucis multa comprehendens, hoc uelut socium pactorum chirographum habeo. Cupio equidem te, non ignarus magnorum tibi, ac præpotentum hominum aulas parère, sed ita mihi persuasi, melius tibi futurum nostra cum paupertate, quam cum illorum diuitijs, si bene animum tuum noui. Dulcior est enim honesta paupertas, cū amico, quàm sub domino diuitijs ingentes, præsertim libertatis, quietis;

EEe & fruga-

& frugalitatis auido, qualem te si natura non fecisset, ut auguror studium fecit. Ne te pau-
pertatis nomen suspectum sit, scito ut nihil hic sordidi, nullum mœstæ indigentia locū esse,
sic sollicitas, & graues huic abesse diuitias. Comparatio sola est, quæ uulgo diuitias & pau-
periem facit, quemlibet ex his querulis, qui perpetuis fortē suam inutilibusq; conuiuijs ac
lamentis exagitant. Amicū illi Cæsareo comparatum diuitem extimabis, quemlibet ex his
beatis, qui non suis bonis auro, purpuraq; superbiunt, si Marco Crasso illi diuiti, aut Lido-
rum regi Cræso admoueas, pauper erit. Sane uerum diuitem non uulgaris opinio, sed so-
lus animus facit. Hunc tu qualem afferas ipse uideris, hic tibi rerū optima præstō sunt, me-
diocritas & libertas. Non ego te ad seruitium, sed amicitiam uoco, aut nunquam pariter, ac
nusquam, aut nunc mecum, si uocanti obsequeris, liber eris. Si quæris igitur ad quid te uo-
cem, iam respondi, ad amicitiam, ad conuiuium. Ac ne ad torporē uocau metuas, agere ali-
quid te uolo, ita tamen ut actionis modus, ex arbitrio tuo pendeat, an incipere, quorsumue
progredi libeat. Nemo te calcaribus aut clamoribus urgebit, nemo tibi frenā substringet,
ipse uitæ tuæ cursum, regemq; moderabere. Hunc ipsum adolescentem, si se dignum exhi-
buerit, meliorem & doctiorē facies. Aut enim ex te discet, aut ex nemine, te ab infantia mi-
rari didicit, teq; ante alios amare. Multum uerò doctrinæ conferunt, familiaritas, amor, ad-
miratio. Ad hæc & nugarum aliquid mearum, non nisi quantum libuerit, & si libuerit scri-
bes, tuum erit iudicium an digne sint, quæ tuum, rebus proprijs, non ociosum, calamum fa-
tigent. In studij mei partē ueni, mea mihi magis probabuntur, si tuo scripta sint digito. Spe-
rabo siquid mihi, uel obliuione, uel incuria sit elapsū, subterfugere manus tuas, inge-
niumq; non posse. Pro his tibi non montes auri, non purpureas togas, non marmorea atq;
ebore & hebano crustata palatia, sed quæ tibi gratiora conijci? Victum non inopem, sed
modestum, & philosophico non audeo parem dicere, sed proximum. Ocium præterea, so-
litudinem, libertatemq; polliceor, mirum quā præstare mihi ipse non possum, hanc tibi
spondeo. Sed sæpē pallens Medicus, salutem alteri tribuit, quā non habet. Ego quidem im-
portuna, & inutilis, & molestę famæ cōpedibus, sonituq; nominis ac fulgore superuacuo,
uerumq; ut ingenuē fatear indigno, nec liber esse possum, nec latere. Tibi in terra aliena, do-
nec saltē nosci cœperis, & ocī, & libertas, & latebræ iucundissimæ non deerunt. Hæc sunt
quæ in præsens sese afferunt, aduentus tui præmia. Vellem addere posse, aliquam te fortē
dulcedinem in scribendo ex nostrorum studiorum participatione sumpturum. Sed & de
hoc uideris. Vnum tibi præterea, quod non in ultimis licet, in ultima parte epistolæ posue-
rim, erit uicinus Ambrosius. Vale.

FRAN. PETRARCHA NICOLAO SYOCERO CON-
stantinopolitano, s. Epist. XX.

CLari animi, clarum munus ut decuit, fuit, operationes enim hominum animum
imitantur, & qualis quisq; sit, ex actuum qualitate conspicitur, singulare aliquid
te decebat: nempe singularis es uir, & ab acie uulgari tota intentione remotissi-
mus, si esses unus ē populo, fecisses ut reliqui, nunc aut implesti magnificē quod
tuum erat, unoq; actu, & amicitiam, & ingenium aptissimē declarasti. Misisti enim ad me,
de Europæ ultimis, donum, quo nullum uel te dignius, uel mihi gratius, uel te ipsa nobi-
lius mittere potuisses. Magnus ille rex Syriæ Antiochus, ut quidā putant, siue ut Ciceroni
placet, rex Pergameorum Attali, G. P. Scipioni, magnificentissima dona, usq; ad Numan-
tiam misit, ex Asia, quæ ille uir clarissimus non abscondidit, sed ut ait idem, inspectante su-
scepit exercitum, cuius auus Africanus ille superior, insignia munera Masinissæ regi legi-
tur donasse, uirtutis ob meritum, qua Romanū exercitum enixē admodū, in bello iuuerat.
Fecere idem sæpē alij. Neq; enim modò sæpē publicas, priuatasq; munificentias enuero:
sed attingo aliquas quarum relatu facile quid sim dicturus intelligas. Donant aurum qui-
dam, uel argentum concupiscibilem forte, sed certē periculosissimam terræ fecem. Donant
spolia rubri maris, & algæ ditioris exuuias, lapillos, gemmasq; cometarum in morem sæpē
lugubre, prorsus ac sanguineum rutilantes. Donant monilia & baltheos fuliginosorū de-
cis artificum. Donant squallentium opus architectorum, arces & mœnia. Tu uerò uir opti-
me, nihil horum, quæ & opulentiam largientis, ostenderent, & accipientis auaritiā irita-
rent. Quid igitur? Rarum munus & iucundum, meq; utinam, te profectō dignissimum, ut
dixi. Quid enim ingeniosissimus atq; eloquentissimus, nisi ipsum ingenij & eloquentiæ fon-
tem daret? Donasti Homerum, quem bene diuinæ omnis inuentionis fontem, & originem
uocas

uocat Ambrosius, Macrobius, & si omnes tacerent res ipsa testatur, sed fatentur omnes. Ego autem ex omnibus sciens, unum tibi testem protuli, quem ex omnibus Latinis tibi familiarissimum esse pependi. Illis enim facile credimus quos amamus. Sed redeo ad Homerum. Hunc tu mihi uir amicissime donasti, cum non in alienum sermonem uiolento alio deriuatum, sed ex ipsis Græci eloquij scatebris purum & incorruptum, & qualis primum diuino illi profuxit ingenio. Summum utiq; & si uerum rei pretium exquiratur, inextimabile munus habeo, cuiq; nil possit accedere, si cum Homero, tui quoque presentia largireris, qua duce peregrinae linguae ingressus angustias, latus & uoti compos, dono tuo fruerer, attonitusq; conficerem lucem illam, & speciosa miracula, de quibus in arte poetica Flaccus ait:

Antiphatem, Scyllamq; ex cum Cyclope Charybdim.

Sed nunc quid agam? Tu mihi nimium procul abes, felix utriusq; linguae notitia singulari, Barlaam nostrum mihi mors abstulit, & ut uerum fatear, illū ego mihi prius abstuleram, iacturam meam, dum honori eius confulerem non aspexi. Itaq; dum ad Episcopium scandentem subleuo, magistrum perdidici, sub quo militare coeperam, magna cum spe. Longē impar fateor, tui & illius ratio. Tu mihi multa, ego ubi quid conferre possim, nō intelligo, ille autem, cum multa mihi quotidiano magisterio cœpisset impendere, nō pauciora quidem, sæpē etiam lucrum ingens ex conuictu nostro sese percipere fatebatur. Urbanē nescio an uerē, sed erat, ille uir, ut locupletissimus Græcæ, sic Romanæ facundia paupertissimus, & qui ingenio agilis, enuncian̄dis tamen affectibus laboraret. Itaq; uicissim, & ego fines suos, illo duce trepidē subibam, & ille post me, sæpē nostris in finibus oberrabat, quanquā stabiliore uestigio. Nam & hic quoq; ratio. Illi enim plus multo Latini, quā mihi Græci erat eloquij, ego tūm primum inchoabam, aliquantulū ille procellerat, ut qui Italicē natus esset in Græcia, & qui licet ætate prouectior, Latinorum conuersationem, magisteriumq; sortitus, ad naturam propriam facilius remearet, illum mors, ut paulo ante quæstus sum, te mihi, mortis non absimilis rapit abentia & si enim ubicunq; sis, de tanto gaudeam amico, uiua tamen illa tua uox, quæ dicendi sitim, qua me teneri non dissimulo, posset uel accendere, uel lenire, minime aures meas ferit, sine qua Homerus tuus apud me mutus, imō uerō ego apud illum surdus sum. Gaudeo tamen uel aspectu solo, & sæpē illum amplexus ac suspiras dico. O magne uir, quam cupidē te audirem, sed aurium mearum aliam, mors obstruxit, aliam longinquitas inuisa errarum. Tibi quidem pro eximia libertate gratias ago, erat mihi domi, dictu mirum, ab occasu ueniens olim Plato Philosophorum princeps, ut nosti, (neque enim uereor ne tu tantus uir, quod scholastici quidam solent, huic præconio obstrepis, cui non Cicero ipse, non Seneca, non Apuleius, non Plotinus magnus ille Platonius, postremo non Ambrosius, non Augustinus noster obstreperet) nunc tandem tuo munere, uir insignis Philosophorum principi Poetarum princeps adest. Quis tantis non gaudeat, & gloriari hospitibus? Habeo quidem ex utroq; quantum Latinitas habet, in sermone patrio, sed Græcos spectare, & si nihil aliud, certē iuuat. Neque præterea mihi spes eripitur, ætate hac profectus in literis uestus, in quibus ætate ultima profecisse adeo cernimus Catonem. Tu si quid forsan ex me cupis, redde mihi fiducia tua uicem, & in me iure tuo utere. Ego enim ut uides, iure meo utor in te, & quoniam petitionis successus, petendi nutrit audaciam, mitte si uacat Hesiodum, mitte precor Euripidem. Vale uir egregie, nomenq; meum quod sine ullis meritis, nescio qua indulgentia, uel hominum, uel fortunæ satis in occidente cognoscitur, in orientali aula si uidetur, & inter uestros heroas notum facito, ut quod Romanus Cæsar amplectitur, Constantinopolitanus non fastidiat Imperator. Mediolani III. Idus Ianuarij.

FRAN. PETRARCHA IOANNI ARÉTINŌ, S.

Epist. XXI.

ROgas, imō uerō debiti mei admones, ut huius iunioris Iacobi de Cararia, uiri optimi, optimēq; de nobis meriti, qui nuper Pataui dominus dictus est, re autem ipsa, nihil minus dominum magis, quā uerissimum Patriæ pater fuit, laudes atq; fortunam stylo amplexus, hinc aliquid ad te scribā, amoris scilicet mœrorisq; participem. Parua quidē res si superficialiter tenus metiare, sin altius foderis, operosior forte quā putas. Quoniam & panegyricū uiri uirtus, & mors exigit Tragediam, præclarissima duo poetici laboris opera. Latam igitur atq; uberē dicendi materiam adest, sed in qua disertum fieri, rerū potius, quā ingenij laus sit. Quid enim illi defuit, quod clario præconio dignum esset?

esset: Quid dolori aut desiderio nostro deest? & natura facundus est dolor, & desiderium ut mutua relationis accenditur. Pronum opus, & de illo ad te scribere, & è duabus uitandis, styli metis alteram non timere, ne quid nimis, quin etiam plaudente Italia concordi testimonio bonorum, ne obstrepentibus quidem malis, apud amicas aures laudare, quem diligas. Accedit indigna atq; insolita genus mortis, & in qua fides, apertissima uulgato illi prouerbio quaereretur. Alienae domini fieri quemlibet, uita propria contemptorem. Tam repente enim, medijs licet in penetralibus, angustissima domus lux, ingenti procerum ac nobilium amicorum, custodumq; sui corporis circumuallatus agmine, luce media, die festo, securus & incautus, in obsceni ac desperati Canis, & ne quid immanitatis abforet, eius Canis, quem ad mensam suam, illo die pauerat, assidueq; pascebat, rabiem, cruentosq; risus incidit, ut nullo unquam indigniori spectaculo, oculos hominum pollutos rear. Cum enim ipsi qui scelus audiimus, sic affecti sumus, quam miseri sunt, quibus uidere contigit, mitissimum atq; alio sine dignissimum illum uirum, belluamq; infamem ac pestiferam, uno momento temporis, unoq; uelut turbine corruentes. Tam praeceps enim, inopinumq; malum fuit, tamq; incredibilis astantium stupor, ut fidissima pectora, pro dilecti capitis salute, mortem aequo animo subitura, nihil illi pereunti tempestiuae opis asferre potuerint, nisi ut pars expirantem attolleret, pars infandum carnificem, excarnificatum mille uulneribus conficeret. Heu impar sceleri uindicta, heu nimium par exitus imparium spirituum, & in diuersa pergentium, quae cum ita sint, precibus tamen haecenus oblectator tuis, non laborum fuga, non occupationum mole, quamuis illa saepe adsit, haec autem nunquam desit. Demum non aliam ob causam, nisi nec semel absumpto doloris impetu, frigescat fortasse animus, qui tanti amici memoria, & insufficienti lachrymarum materia delectatur, exhaurire oculos meruit, quotidieq; sibi aliquid reseruat. O flebilem parsimoniam, quid de illo loquatur? Quid meminerit? Quid deploret? Postremo cui propositum est illius uiri faciem ac mors, illius uirtutem ac fortunam semper ante oculos habere, & cum cuncta suspiciat, nihil praeter exitum lamentari, quanquam hoc ipsum humani potius affectus, quam physici profectus esse non negem. Quotiens enim rationis passibus ad altissimam illam arcem aetherae mentis ascendo, unde non minus, quam è summis olympi iugis nubes sub pedibus cernuntur, uideo quahinc rerum caligine, qua errorum nube circumditi, quatis in tenebris ambulamus, uideo nihil esse, quo pascimur gaudemus, aut dolemus, in hac uita nihil quod tantopere uel cupimus, uel horremus. Nugas meras quibus angimur, laruas quas pueri senes expauescimus, auramq; leuissimam qua deijcitur, aut leuamur, profus arundinea leuitate. Uideo eam ipsam, quae mortalium felicitas dicitur, praeter uirtutem solidi nihil esse, eam solum beatos facere, quos amplectitur, miserosq; quos deserit, & pedibus, ut aiunt, in hanc Stoicorum sententiam totus eo. Ita quidem, ut definitionem illam, omnium Philosophorum definitionibus anteponam, quae uirtutem esse ait, recte sentire de Deo, & recte inter homines agere. Profecto autem, cui talis animus contigerit, nulli unquam lamentabilis poterit esse fortuna, sed optanda potius, & inuidiosa felicitas. Sane nos imbecille, caducumq; genus homines, imis in uallibus habitantes, graui premente sarcina, ratione quidem ad excelsa conscendimus, ideoq; uulgo, quam uero proximiora sentimus ac loquimur. Hic max, multorumq; querimoniae, de rebus interdum friuolis, interdum nullis, nonnunquam uero felicitibus, tanta uotorum peruersitas, tanta est caecitas animorum. Sed ecce iam sensim aberrauimus ab incepto, ad primordium reuertamur. Nondum itaq; de oblata mihi materia texere cotinuum aliquid ausus sum, & causam audisti. Caeterum omnis dies hominis, etiam nunc morbis obnoxio, nouum aliquid de ipsius morte suspirium parit, ut si cuncta literis mandare uelim, nil ferè aliud acturus sim, ideoq; uentis mandare consiliis sit. Interdum tamē & literis, quale est illud, quod cum nudiustertius digressurus Patauio, ad memoriam reuocassem, rogatus me, ut quod sine precibus debeo, illi charo & amato cineri, aliquid epigramma subscriberem, sed diem de die trahentem neglexisse, dolui mecum & erubui, quicquam omnino tam pio, & tam debito obsequio prelatum. Cumq; iam frequentes afforent, qui me prosequerentur, & in primis promissa reposerent, quae nec negari pudor sineret, nec tempus impleri. Quid facerem? Coepi impetu, si quo modo possem addere calcar ingenio, profectusq; cum paucis ad sepulcri locum, quasi licentiam, quam à uiuente consueueram, ab exanimi percepturus. Intempestiua hora dici erat, obseratusq; templi foribus, & meridianibus aedituis uix admissus, iussis expectare comitibus accessi solus ad tumulum, sediq; iuxta, & non responsuris osibus dedi. Illic e. go pro tempore breuissimam moram trahens,

trahens, non sine lachrymis, sexdecim Elegos dictavi, ardore magis animi, quam studio, aut ratione arctius adiutus, tradidit expectantibus amicis, uix ad exitum perductos atque abij, hortatus, ut si nihil, aut illis, aut mihi interim melius occurrisset, ex his si quid placeret eligerent, arbitrato suo, incidendum marmor, ad quod polliendum, insignis nunc artificum deludat industria. Vale.

FRAN. PETRARCHA IOANNI BOCCATIO SVO, S. Epist. XXII.

Beasti me munere magnifico & insigni, iam Dauidicum pelagus securior nauigabo. Vitabo scopulos, neque uerborum fluctibus, neque fractarum sententiarum collisione terrebor. Solebam ipsis meis uiribus in altum niti, & nunc altius brachia iactando, nunc posse fortuito subnixus, per obstantes fluctus fessum ingenium laborare, ita quidem, ut saepe cum Petro mergi incipiens, exclamarem: Domine saluum me fac, & saepe secum CHRISTO manum supplicibus porrigente, confurgerem. Hos inter astus, puppim tu mihi praeualidam, & nauculum industrium destinasti, diuini ingenij Augustinum, cuius opus immensum, quod uulgo tres in partes, apud quosdam pluriuariam diuisum, multis & magnis uoluminibus continetur, totum uno uolumine comprehentum, & à te mihi transmissum, lætus, stupensque suscepi. Et dixi mecum. Non est inertis locus, si quid ocij supererit, iste discutiet. Magnus adest hospes, & magno curandus impendio. Dormire rotis noctibus non sinet, frustra palpebris in oculis coniunctis, uigilandum est, lucubrandum est, frustra quidem meditamini, laborandum est, uerum dicam. Nemo ex amicis illum sine admiratione respexit, cunctis una uoce testantibus, nunquam se librum tanti corporis uidisset, quod de me ipse profiteor, rerum talium haud ultimus inquisitor, nec mole literarum, quam sensuum ubertate, maius opus. Monstrum est cogitare, quantus ille uir ingenio, quantus studio fuit, unde ille feruor, impetusque scribendi, sancto uiro illa rerum diuinarum notitia, terrenis diu primum, illecebris capto, illa demum laborum patientia seni, illud onum Episcopo, illa Romani eloquij facultas Afro homini, de quo propriè dictum putes: quod ipse de Marco Varrone dixit Terentianum secutus. Vir (inquit) doctissimus, undecunque Varro, qui tam multa legit, ut aliquid ei scribere uacauisse miremur, & tam multa scripsit, quam multa uix quenquam legere posse credamus. Sed ut alia omittam, eiusdem ingenij monumenta, seu quæ multa sunt mihi, seu quibus adhuc careo. Et rursus seu qui Retractionum suarum libris, ipse idem commemorat, seu quæ ibi uel oblita fortè, uel neglecta, uel nondum scripta præterijt, ad quæ omnia relegendum, uita humana uix sufficit. quis eum, si nil aliud egisset, unum hoc scribere potuisse non stupeat, nullum unum, & unius opus hominis Latinis editum literis, huic magnitudinis conferendum scio, nisi fortè sit alter eiusdem liber in epistolas Pauli, quod nisi falsis extimatio, frustraturque memoria, propè ad eandem literarum uidetur accedere, uel T. Liuij Romanarum rerum liber ingens, quem in partes, quas Decades uocant, non ipse qui scripsit, sed fastidiosa legentium scindit ignauia, huic tali amicitiae tuæ dono, præter eam, quam loquor magnitudinem, & libri decor, & uetustioris, littere maiestas, & omnis sobrius accedit ornatus, ut cum oculos ibi figere ceperim, siticulosæ hîrudinis in morem, nequeam nisi plenus auellere. Ita mihi saepe dies impransus præterlabitur, nox insonnis, in quo quidem delectationi meæ, quam iam ferè unicam, nec nisi ex literarum lectione percipio, quantum hac tua liberalitate sit additum, non facile uulgus existimet, cui extra corporeos sensus, nulla uoluptas est. Tu uerò perfacile, neque mirabere, libri huius aduentum me sciente, atque anxie expectasse. Scis ut cupiditati longa breuitas festinatio tarda est, quod si apud Nasonem, amantis insani uerbum est.

Septima nox agitur, spatium mihi longius anno:

quod mihi uisum putas, cui inter expectandum, ut ex persona alterius, ut idem.

Luna quater latuit, toto quater orbe recreuit?

Solet honesta cupientium flamma, se senior esse non seignior, consulto tamen actum rear. Non quidem abs te qui in mittendo multam sollicitudinem habuisti, sed ad formam potius, ut ipsa dilatio desiderio meo calcar, muneri quoque tuo gratiam cumularet. Pro quo tibi gratias meritas agendi, ne forte putes, quod huius epistolæ contextus, aut dies unus modum statuatur, non alium scio quam legendi, uiuendi quoque finem fore. Vale nostri memor.

Mediolani v. Idus

Maij.

FRAN. PETRARCHA BENEDICTO DE COLUMNA, ROMANO,
Episcopo Theatino, s. Epist. XXIII.

Non aliter literas tuas legi, quàm frontem, oculosq; tuos spectare consueueram. Quid tibi uis dicam pater? Conscientiam meam testor, semper ego tecum sum, & cupide tecum uersor, quantum sinor, interiecto tanto maris, ac terrarum spatio. Ceterùm illo die, multisq; sequentibus, dum alternis epistolam tuam pono, & positam resumo, dumq; illam nunc lego, nunc cogito, diu toto animo tecum fui. Tibi sane in præsens, occupatior etiam, fragiliorq; quàm soleo, quod & loci mutatio curas auxit, & uires corporeas morbus imminuit, hoc unum pro responsione reddiderim. Gaudeo me dius fidius te ad proprias sedes, incolumem peruenisse, atq; foeliciter Thurrenū littus Adriatico permittasse. Gaudeo atq; utinam propediem locum hunc, foeliciores aliquo, ad extremum uerò permutatione foelicissima, terram coelestibus permitemus. Quid autem uetat augurari? Citò te Tirrheni maris oram reuisurum, ac propè Theanum tuum antiquum, uel Parthenopeo littori, uel Casillinis collibus præsuturum, Romuleis mallem, idq; magis uel origini tuo debitum, uel uirtuti. Sed tam alta spectare prohibet durior nunc Italis fortuna, haud equidem prorsus immeritò, neq; enim iniustum est, ut eo diu careant, quo se ultro per insolentiam, atq; impatientiam spoliarunt, quanquam quid nos meriti, quos nondum ad uitæ finem fors uiolenta proiecerat? Sed neq; id nouum est Paternæ culpæ supplicium, infontem ferre progeniem. Comederunt acerbas uuas patres nostri, & ecce filiorum dentes obstupescunt. Et iterum: Patres nostri peccauerunt & non sunt, & nos iniquitates eorum portauimus. Itaq; Tyberinos honores, cuncta rodens Rhodanus uorax, & quæ spectacula bone ^{IESV} sed ne congratulatoriam epistolam querelis impleam, ad te reuertor. Gratulor quidem tibi, & spero dignitatis tuæ gradum hunc esse, non terminum. Ceterùm quocunq; pedem moueris, animo consequar, & ubicunq; fueris tecum ero. Quod si imaginarię præsentiæ forsan uera successerit, te pater optime, Barbatumq; meum eximiè gauisuros, tacentibus licet uobis, certè scio. Non opus erat huic rei asserendæ, multum tempus impendere, animos uestros noui. Verum id hac tempestate, uerum fatear, occupationes meas circumspiciens, non tam spero quàm cupio. O! si quotiens uellem, possem ut animum, sic corpus hoc in longinqua transmittere, quàm saepe me hospitem haberetis. Sed enim id non ante futurum credimus, quàm corruptibile hoc in corruptionem, & mortale istud naturam induerit immortalem. Vale. ^{IIII}. Nonas Octobris.

FRAN. PETRARCHA EPISCOPO CAUALLICENSI, s. Epist. XXIII.

VTcunq; alijs, quorum uel libertate, uel opera fretus eram, quid dicerem inueni, ad te scribere cogitanti, mirum ut saepe uerba defuerint. Quid enim dicerem? Ita mihi persuasum, profundeq; insitum est, tuum te negotiū agere, dum meum agis, idq; non emolumentum consideratione uulgaris, sed alia quadam generosa & ingenua expectatione paucorum, & in primis tua. Sunt enim qui nihil nisi pecuniario pretio extimare didicerunt, tempus amicitijs impendunt, quo nihil est charius, tamen nil sibi uidentur impendisse, nisi forsitan quantum lucri idipsum tempus, inrentis ad alia, collaturum fuisse uidebitur. Dant consilium, dant auxilium, dant animam, dant seipos, nihil se dedisse putant, forte etiam nec falluntur, at si quid pecuniæ impensum est, id extimatione tacita, id importunis uerbis exaggerant. Haud immeritò, quando eis pecunia pretiosius nihil est, non tempus, non fama, non sanguis, non uita, non anima tantum imperij inter miseros mortales, auro, argentoq; dedit insana cupiditas. Tibi uerò mens alia, diuersi mores, iudiciumq; dissimile, non te superficies rerum fallit, solerter introspicis, & suum pretium rebus ponis. Non tu ex me aurum speras, non ambiciosi suffragia, sed animum meum, & obsequia, & omni effectus tenes potius quàm speras, de futuro etenim spes est, itaq; quod habet, sperat homo. Tu quidem pleno iure animum meum habes, ubicunq; sum, ille tecum est, quem tibi pulchra negotiatione mercatus es. Pietas, fides, humanitas, sapientia, eloquentia, literarum amor, charitas mei, conuersatio suavis, & seruata dignitate familiaritas inaudita. Hæc sunt pretia, quibus me hominem liberum comparasti. Posses, non inficior, contractum communi iure rescindere, ultra dimidiam iusti pretij deceptus, non tamen id uereor, nam & præsertim res est, & multa præterea licet exigua, in se adeo posterioribus chara sunt, ut ea uix ullis pretijs commutasse uelint. Innumerabiles sunt affectuum humanorum causæ, & inextimabiles

biles extimantium uoluntates, inuestigabilesq; respectus. Quidam uasti animi sunt, & appetitum non nisi ab immensa transmittunt. His orbis ipse terrarum carcer uidetur, & angustia, quod de Alexandro Macedone, ac de Iulio Cesare lectum est. Contrā alij minimis delectantur. Magna fastidiunt, his tugurium regia est, ampla domus ergastulum, tales putō fuisse Diogenem, & Amiclam illum Casareum, prius quā uector sibi permaximus obtingisset, multos quoque alios præcipuè & nostris, qui pauperem ducem nacli, omni studio fecerunt sibi familiarissimam pauperatē, in scissuris lapidum atq; in desertis speculum habitantes. Sic & in reliquis inuenies. Quidem purpuras mirantur, & quicquid supra humanę mensurę modum attollitur, attoniti & hiantes aspiciunt. His regnare fœlicitas primā est, id si fortuna negauerit, at saltem amicitij regum student, & proximum regno putant esse sub regibus. Alij omnem potestatem peroli, ferre nequeunt regis occursum, quibuscum melle dulcior ut dixi, alij amariore felle pecunia est, itaq; nummos alij, non quasi fallax, & fragile mortalis uitę præsidium, sed quasi fratres aut filios amant, sæpe plus etiā quā se ipsos, quando ut nummis parcant, fame pereant. Horum alij contactum ceu contagiosum aliquid euitant, & quasi non sufficiat auaritiā declinasse, nisi in contrarium relabantur, bellum indixere diuitijs, quas ut ualdē optare imbecillis, sic non posse pati eneruati animi, hinc est apud Flaccum extrema illa ridicula, procul à uirtute distantia. Saberij & Aristippi, quorum primus multiplici pœna hæredibus apposita, ni paruissent, omnem ingentis patrimonij sui modum, sepulchri saxo iussit insculpi, quo scilicet posteritati nota fœlicitas suā esset, quā in diuitijs reponebat. Alter in Lybia seruos, aurum suum, quo grauati tardius incedebant, quasi coenum iussit abijcere. Cū ille posset rem caducam peritus uenerari, & hic in meliores usus largiendo, quā proijciendo conuertere. Sunt quibus in rebus omnibus mediocritas placet. Horum ex numero esse uelim, nec uerebor pusillanimitas infamiam, meq; illo Senecę testimonio uebor. Magni (inquit) animi est magna contemnere, & mediocritas malle, quā nimia. Sed omiſſa uotorum uarietate mortalium, ad nos & rem nostram redeo. Tu quidem, quā industriē amicitias regum colas, insigni nuper experimento, & præclara usque ad exitum fide monstrasti, adeo ut te, & amicū rex dum uixit, & nunc etiā regnū ipsum Sicilię patrem uocet. Nec idē quod in monte stare consueueras, uallem odis, doctus & suspicere, & æqua conspiciere, nec tamen ima despiciere. Omnia enim agere uirtus docet, & diuersissima, licet uno rationis imperio administrat. Non sum Rex. Quid refert si apud eum, cuius sum, quantuluscumq; sim, in pretio sum? Multi deformes coniuges ardentius amauere. Sæpē quō minor filiorum indoles, eō parentum amor fuit intentior. Scipio Africanus, summus hominum, filium usque adeo dissimilem pueri, ut hostis non filius uideretur, plusquā paternē dilexisse traditur. Mirum, sed aliquid latet, quod amorem excitet, amantemq; sollicitet. Sine causa enim nullus amat, quāquā alij non tam pronis ad amandum, eadem causa tanto impar forsitan sit amor. Certe ego dum me metior, quid de me ipso sentiam, in dubio sum. Fateor enim, ipse mihi non placeo, nec mirari sufficio, quid est hoc, quod clarissimis uiris, neq; enim uereor, ne uanitati detur, si hanc mihi uerā licet immeritę glorię partem sumo: clarissimē (inquā) omnium qui nostra ætate uixerint, charum fecit. Dum equidem, ipse res meas funditus excutio, nihil inuenio, quod in me bonis amabile suspicer, præter unum hoc, quod ipse etiā, quisquis sim, bonos semper amari, & colui, semperq; ab his amari & uolui, & optaui, nec ullas mihi in uita maiores opes posse contingere ratus sum, quā beneuolentiā bonorum atq; illustrium uirorum quorum quō minor est copia, maior est gratia, optabilisq; conuictus. Sed dū cogito, tot claros uiros, haud faciliē in eo simul omnes errore uersari, nescio quomodo de me mihi spes oboritur, ita ut dixi dubius sum, nec scio quid mihi, quid alij credam, uos uideritis, quicumque me uobis amandum, nullis causis apparentibus delegistis. Verum ut non alios sileam, de te loquar, quem à principio crebrioribus & clarioribus indicij patrem sensi. Veni Mediolanum (inquit) Augustinus & Ambrosium episcopum, in optimis notum oibi terrę. Et post pau. a: Suscepit me (inquit) paternē ille homo Dei, & peregrinationem meam episcopaliter dilexit. Quid tibi? Quid mihi conuenientius dici potest? Veni ego nō Mediolanum, unde tibi tamen hæc scribo (quo pridem à te corpore digressus) cū aliō pergerem, fortunā si res hominum uolente, perueni, sed in ruris tui seclera, non te quidem, quem adhuc nisi facie non noram, sed solitudinem ab infantia dilectam, ac locorum silentium querens. Veni ubi à te, quā paternē susceptus sim, quā erigā me familiariter simul, episcopaliterq; te gesseris, tu forte uel nihil extimes, uel quod

ualde beneficis inesse solet, oblitus sis, ego non si laethi gurgitis fluenta transierim, oblitus
 scar. Vt me semper una fronte, unoq; animo uideris, ut ad te inde uenientem exceperis, mo-
 rantem excitaueris, segnem increpaueris, & adhortationum stimulis saepe segnitatem excus-
 seris, saepe nec stimulisq; parentem, urbe relicta tua, quoque me dignatus sis, consolatusq;
 praesentia, teq; hospitis amor attraxerit, quo locorum tuorum charitas non trahebat. Me ne,
 ut ceteras praetermittam, illius loci immemorem arbitraris. Dum coactis sarcinulis Italiam
 repetens, sero ad te pro benedictione ac licentia uenissem, ante solis occasum Ruentiam
 transiturus, ut te grauiter aegrotantem, quod dolori meo parcens me celaueras, moestus &
 admirans reperi. Vt subito factus alacrior, totos penates lato quidem, sed modesto clamo-
 re complexi, te sanitati redditum, aduentu meo praedicans, ut in egregium fratrem tuum
 uersus, nihil iam te de salute dubium dixisti, quia quem querebas inuenisses, ut mox dum
 ego dolens quidem, & inuitus, sed urgente hora, quae ad transitum rapidissimi fluminis
 iam tardior uidebatur, propositi mei summam, & ad quid uenissem, quouere iter intenderem
 indicassem tibi, repente tristior, & penè intermortuus orasti, ut illam tibi noctem darem.
 Assuturum enim Deum, & aliquid remedij monstraturum quod cum pierate tua uictus
 annuissem, meruisti, ut precibus credo tuis, quod Scholastica quondam uirgo sanctissima,
 pro Benedicto fratre promeruit, ingens & inopinus imber affuit, cum tota non pluisset
 aestate. Ceterum quia seu laborum usus, seu naturae est satis, iam contra uentos & fulgura,
 & aestus, & pluuias induruisse, uideor uni fortè cessurus impedimento. Quod etsi librorum
 quos mecum ferendos assumpseram, amore tangebar, ac uehementissime retrahebar, post
 me tamen illos dimittere non uetabar, & tergum indomitum imbribus dare, obstaculo in-
 terim ualidius detineor. Siquidem nocte illa, priusquam à colloquio tuo in cubiculum
 transissem, rumor ad nos incredibilis peruenit, te gaudente, me propter miraculum fictam,
 à te fabulam opinante. Iter quod destinaueram bello fractum, quod nec nostra unquam,
 nec aurorum nostrorum aetas audiuerat, qui cum mane percubisset auctus, substiti, atq;
 his causis in unum coeuntibus effectum est, ut sicut Olympia soror, noctis spatium frater-
 nae morae, sic tu pius Pater morae meae propè integrum anni tempus adiungeres. Cui to-
 tum, ut quicquid id est uitae reliquum adiungere potuisses, ut non à te magis corpore, quam
 mente diuellerer, sed quod tunc nequiuisti, nunc implere satagis, idq; non uerbo, cui tamen
 fidei plurimum inesset, sed his quae mentiri nesciunt, rebus probas. Taces tu quidē, sed pie-
 tas tua loquitur, clamant actus, pro quo gratias agens, clamat animus meus, lingua tamen
 silet, cui paria meritis tuis uerba non suppetunt. Id enim agis, non ut uulgare aliquid, sed ut
 suprema uitae gaudia, libertatem, solitudinem, ocium, silentium, id agis ut laborum ferias,
 ut tranquillae mentis statum, ut te postremo, ut me mihi restituas. In quo te adeo perui-
 gilem probes, quasi rerum immemor maximarum; huic uni omne studium, curamq; deuoueris,
 quod mihi stupens Socrates meus scribit, & stylo efficit, ut penè rebus ipsis interfuerim.
 Perfecisti iam tandem ut spero, quod saepe tentaueras, obluantemq; fortunam pro nisu
 & indefessa diligentia fatigasti, uicta iam nobis cedit & patitur, ut quod semper optaueram
 prope te uiuam, prope te moriar, quod si ita est, ut audio fecisti rem fateor, qua nescio an ul-
 la mihi gratior fieri posset. Ceterum ut principio finem iungam, conscientiam tuam interro-
 ga, illa tuum te quoq; negotium fecisse fatebitur, supple igitur inscientiam meam, & tu tibi
 gratias age, quod licet à nemine fieri, ipsi ego patri nostro Moldensis scripserim, si habeto,
 efficacissimam, uberrimamq; omnium in terris esse gratiam, quam bene conscius animus,
 in silentio refert tibi. Viue & uale, Mediolani VII. Cal. Maias.

FRAN. PETRARCHA BARBATO SVLMONENSI, S. Epist. XXV.

INuidisse fortunam nostrae amicitiae crediderim, ita nos distraxit ac dissipuit, ut uir hoc
 ipsum commercium literarum, extremum solamen absentiae, sit relictum. Vbi enim ut
 sit ocium, ubi inquam nuncij? Vbi fides? Piget occupatos ac defessos hos digitos, tan-
 tum quotidie literarum perdere, tu mihi nam memini, pontem nescio, quem dudum
 traieciendis animi conceptibus struxisse uidebare, & monstrasse iter quo, siquid omnino fa-
 miliarium nugarum ad te haberem, facile mitterem. Nempè pons ille illico, quo nam ter-
 ramotu, seu quibus imbribus incertum, ita corruit, ut ne uestigium extaret. Itaq; iam despe-
 rare ceperam posse curas meas illuc, nisi data opera, missis ad te nuncijs peruenire, eo nunc
 libentius, & religiosum hunc uirum, & quam sinu extulit epistola tuam uidit, restituit enim
 spem uetusti moris renouandi, quo scilicet absentiae dispendia leniremus. Quid autem
 quales

quæto foelicius, quid dulcius, quàm cum amicis totum si detur tempus agere uitæ, atque qui tecum ero, dum me leges, mecum eris dum te legam? Semper mihi fateor præfens es. Vtor enim priuilegio amantium, & absente absens audio & uideo. Potest Apenninus corpora nostra dirimere, animos loca non dirimunt. Alpes ipsas interfere, & Caucasum, & Athlanta, & Olympum nubibus altiore, ipsum deniq; Oceanum interpone. Congrediemur tamen, confabulamur, colloquemur, unà erimus, simul deambulabimus, simul coenabimus, simul pernoctabimus, nec epistolis uentis allata qualem Tiberianus hæmispherij huius accolis, ab Antipodibus missam fingit, sed præsentibus ac notis affectibus, importunam uincemus absentiam, & licet obstantibus elementis conuenienter, cum quouis uultu assidue mecum sis. Nec aliquando discesseris, ex quo primum meus esse uoluisti, tamen in literis recentior atq; ueracior facies tua est, ut intelligendum multis post diebus, præter solitum, quasi uiuas uoces audierim, frontemq; quodammodo, & ipsos amici oculos atpexerim, ita mihi in paucis uerbis eminebas. Totus ut dicerem: o femineum ingenium: o bona Carmentis, quæ hoc inter absentes remedium meditata es. Fecerat idem apud Chaldaeos Abraam, apud Hebræos Moyses, apud Græcos Cadmus, Aegyptijs & Latinis mulieres argutissimè prouidit. Iis Aegyptijs, tu nobis. Hoc igitur mihi solatium restitutum gaudeo, teq; longo uel ut postliminio redeuntem latus amplector. Nunc ad epistolæ tuæ uenissum uenio, ubi si breuior sum quàm uelis, ueniam dabis. Nam & hospes mea tertia, & September familiaris hostis meus, sic in me nuper coniurati exarserunt, ut si paulò uel illa acrior, uel ille longior fuisset, oppressuri fuerint haud dubiè. A' primo enim ad extremum diem, in grabatulo meo uinctus, ac semianimem propè tenuere. Tempus affuit, & aer blandior, & mensis amicior. Sensim redeo, unde raptim excidi, tamq; nullarum adhuc uirium sum: ut uix ad scribendum digitos explodam, uix papyrum explicem, uix calamum uersum ipsum iacet ingenium, proprii carceris concussionem deiectum. Sed assurgit indies, & si eum noui, fiet intermissione uegetius. Interea tamen has notulas, quales excudere potuerunt agra mens, frons pallida, manus imbecillis & tremula, æquo animo ut perlegas, & præterea eadem amicitia uis compellet, quæ te adeo sollicitum, ardentemq; coaceruandis opusculis meis fecit, quæ ut memoras ab innumeris, & mirum in modum patria moribus, ac professione distantibus mendicasti. Stupui audiens, sit licet, beneuolentiæ antiquæ nouus supor, uetus hic mos tibi, mihi propter perseuerantiam admiratio quotidie recens est, quod ita nihil affectui tuo detrahebat, cuncta consumens ætas. Quibus autem armis, amor, aut quibus uiribus uinceretur, quem seu uincere, seu uincire omnia, secretorum naturæ conficius Poëta confirmat. Quintusdecimus nisi fallor annus agitur, ex quo immortalem amicitiam, & uitæ nostræ finibus non contentam, saluberrimam ad umbram pastoriæ gregis, syluæq; domino, tunc Argo dexteras iungente contraximus, ecce idem hodie, mirator es rerum mearum qui tunc fueras. Mirum & prorsus impossibile, si autem me minus, aut te solito plus amares. Minus enim seiplos amantibus, & sua cuncta mirantibus alienum omne sordebit, tibi animus idem atque uniformis est, semper itaque tua legens dixi. Magna est Barbatæ mei humilitas, magnus amor, adamantinas opiniones, & radicatos in silice sensus habet. En ut anxie quàm magnas opes, non etiam ineptias meas querit. Vnde hoc? Nimirum non ingenij mei, sed illius indulgentiæ laus est, has illi curas amor, hoc studium, hos labores, quiesceret nisi amaret, haud noua quidem res. Inops iuditij omnis amans, lippos amicus oculos laudabit, obliquum nasum, nodosos digitos, moestam frontem, genas aridas, squallidam comam. Quid enim inter adulantem & amantem interest, nisi quod ille fallit, hic fallitur? Ille persuadere uult, alij hic iam persuasit sibi. Vidi ego Barbate uirum optime, & quem strumosa humerus, quem claudicantis incessus, & quem blesæ confabulatio delectaret. Nouissimum hoc & tibi accidit. Quid enim flagitas? Quid quaris? Facessat ad horam amor, non ames partius, sed incorruptius iudices. Videbis quoque balbutientis amici sermunculos, tanto studio optare, quanto nisi amor esset abijceres. Sit tamen ita. Error enim tuo gratulor, nam & ex amore oritur radice pulcherrima, & plusculem fortè quàm suspiceris nomini tuo confert, dum integrè iudicas hesitare. Quis scit an & interdum de rebus meis mutare sententiam cogit testimonium, talis uiri. Ut (inquam) ita sit, profectò literularum mearum, quæ tibi sine ullo discrimine placent omnes, partem exiguam, tanta sollicitudine congregasti, cum tibi interim uoti tui conscius, multa parauerim. Tibi equidem, quodcunque mihi est epistolare carmen scripsi, quod ne pridem acceperis, non mea, sed scriptorum culpa est,

quorum semper insidijs ac fraudibus patui, homo incautus, intentusq; alijs studijs medi-
rum iactura non ultima. Ita saepe numero, meq; measq; res, reculas dicere debebam, negatis
pactis auxilij retardarint, & ad proprios cuncta digitulos redegere, quæ mihi uel non at-
tingendorum, uel deferendorum plurium causa fuit. Haecenus hæc. Nam operosioris ui-
gilæ labores nec promississe tibi uelim, nec negasse. Primum ideo, quia sentio fidem meam,
hac in parte suspectam, eo quod dudum promissa distulerim, secundum quod nec uin bo-
ni, nec amici, arbitror aliter, quàm in animo habeas loqui, unum hoc dissimulasse noluerim,
quoniam de stupendis amoris effectibus sermo susceptus est nobis, mirari me, quid hic ire-
rum rei est, quod mihi tam facillè Poëtarum regis titulum, de inexhausto charitatis & indul-
gentiæ tuæ fonte largiris, cuius rei sanctum hunc, atque deuotum hominem testem dicis,
qui id mihi cognomen his in locis esse narrauerit. Idq; quàm cupidè ac scien-
ter arripueris, epistolæ tuæ superscriptio, & finis indicant, quasi uerò non cuilibet idem narranti, pari fa-
cilitate crediturus fueris. Enim uerò primum tibi amice, quem passionibus expeditum, in
omni uero iudicio, nulli secundum facio, meis in rebus quantum fidei sit, si ad reipsum redis
intelliges. Deinde hunc testem, de re sibi incognita locutum scire debueras, & scires, nisi
persuasor potentissimus amor obstreperet. Non equidem tantum prona, sed præceps ad
delectationem est humana crudelitas, cum ad contrarium pigra sit. Cernis ut amari fugi-
tans, quocunq; tam dulcis aliquis rumor uocat, uento uelocior fertur. Sed oro te, nonne hu-
ius testimonium audienti, primum illud occurrit, ut piscatorem de aquis interrogandi, de
memoribus uenatorem, pastorem de gregibus, de uentis nautam, de bubus agricola, sic
& de armis militem, & de bellis ducem, sic religiosum deniq; de sacris, Poëtam de Musis,
Oratorem de causis, de naturis rerum & uitæ ratione Philosophum. Extra suos hunc ter-
minos eduxisti, dum coëgisti ut de Poëtica sententiam ferret. Sed dices: Nihil est de pro-
prio, uulgi iudicium referebat. Sentis ut pedetentim ad corruptissimi iudicis tribunal ac-
cessimus, iam mallem de proprio loqueretur. Cogita Barbate acriter, quantò prius uati-
bus nostris, aut foelicior, aut certè facilior ætas fuit, prius dico, quam Pierides ex Græcia in
Italiam commigrarent, ea scilicet tempestate, quando ut Sulmonensis tuus ait:

*Qui bene pugnabat, Romanam nouerat artem,
Mittere qui poterat tela disertus erat.*

Haud magni negotij tunc fuit, esse Poëtarum regem. Ut fileam reliquos, quantus Luci-
lius est habitus, quem tu in aliquo reprehendisse prope sacrilegium uideretur, cum in mul-
tis impunè reprehendatur Maro. Quantus alijs, quantusq; sibi met ipsis uisus est Næuius, quan-
tus Plautus, & qui fuerint scimus, ais exigua, mediocri ingenium, uiuax fama, magnus po-
pulorum fauor, rerum suarum extimatio immensa. Lege epigrammata sepulchrorum ab
his edita, satis superba fateberis, & si ab alio dicta essent, & si alter horum Homerus, alter
Virgilius fuisset. Blanda (inquam) ætas & fauorabilis Poëtis, quæ de tam paruis radicibus,
tam magnificas opiniones eliceret, nobis durior nostra est ætas, à quibus exactiora omnia
requiruntur, limatiori sæculo succelsimus. Alta sapere non sinimur, cultioribus ingenijs cit-
cumsepti sumus, quorum admiratio insolentiam nostram frenat. Caue igitur, ne me aman-
do prægrauas, obruasq; non mei mole cognominis. Ingenue quidem regis Poëtarum ap-
pellationem respuo, ubi enim regnum, hoc exerceam quæ? Quos mihi statuis regni fi-
nes? Occupata utraq; sedes est, cognomenq; istud apud Graios senex ille Mæonijs, apud
nos Venerus pastor tenet. Vbi sedere, quo ire iubes, ut sim uatum rex, nisi foris in solitu-
dinem meam transalpinam, atq; ad fontem Sorgiæ me restringis? Illic iocari enim tecum dul-
ce est, nescio an rei, sed certè cum Nasone tuo gloriari solitus sum, forsan audacter, ut ipse
ait. Sed sicut in suo Poëtico exilio Istrum ille, sic in meo peregrino ocio Sorgiam ego:

Ingenium nullum natus habere meo.

Ludo equidem amice, ut uel sic intelligas, omnibus me modis id agere, ne titulo præmar im-
portabili, neue non mihi debitum regnum petēs, læsarè uis inueniar Maiestatis. Reliquum
est, ut noris, me indies magis ac magis, congressus ueros atq; complexus tuos
optare, quod utinam uel semel mihi contingat antequam moriar.

Et uale Barbati fidissime, nostri memor. Mediolani

*IIII. Idus Octobris, posttridie quàm li-
teras tuas acceperam.*

FRAN. PETRARCHA AMICO, S. Epist. XXVI.

M Iratur ille uir doctus, sed docendus adhuc, quid est, quod in epistola quadam, nuper Senecam ac Tullium, quodq; Christiana ingenio maius est, ipsum quoq; Hieronymum notare non sim ueritus. Vltimum nego, de reliquis rationē cum illo communicandam accipe. Nemo ferē est, cuius aliqua non reprehendantur, non tam subtile, quam laboriosum fuerit, rem exemplis asserere, uerte Philosophorum libros, ac sanctorum quorundam, quorum celebrior fama est, multa passim apud illos, uel ab ipsis, uel ab alijs retractata, seu certē retractanda comperias. Notauī ego aliquot Senecae sententias, sed ut arbitror non iniussē, notauī aliquas, crede mihi, plures poteram, & tamen Senecam ipsum miror ac ueneror. Notauī Ciceronis mei unicam, uerum id non sic accipi uelim, ut quasi alienae famae delatoris titulo gloriabundus, insultem, sed ut ex unius hominis, duabus inuicem contrarijs sententijs, perferam ueriores, idq; non arrogāter, ut qui me non modō non inferre maioribus, sed nec paribus conferre, nec minoribus praeferre cōsueuerim, nec iniuriōse quidem, ut, cui, fateor, Cicerone ipso, scriptorum nullus acceptior sit. Illam itaq; sententiarum repugnantiam, quamuis ab ineunte aetate perpenderem, tamen uerecundius assereram, donec ciuitatem Dei Augustino duce ingressus, animaduerti opinionem meam illius auctoritate firmari. Leges illum Augustini locum. Est autem magni operis Liber primus, haud procul a fine. Videbis illic Catonis uoluntariam mortem improbari, quam Seneca ante omnia uiri illius egregia facta collaudat. Cicero autem excusat, & licet aliquanto modestius, non negem excusare culpam, quam laudare, tamen si Augustini rationes dicto conseras, intelliges nec metu imminentis mali, nec praesentis odio, nec ipse uitae melioris arcescendam mortem, nec iniussu eius a quo corpus istud accepimus emigrandum. Nec Catonis in morte ne dicam laudem, sed excusationem ullam esse, & quamuis pluriformiter, utrinq; suppresso Ciceronis nomine, conijcies tamen Ciceronicam Catonis excusationem eiusdem Ciceronis sententia meliore damnari. De me autem sic habeto breuiter. Mihi quidem nomina uirorum illustrium si dici phas est, totidem prope numinum loco sunt, & tamen in his ipsis, cum multa delectent, ueritas primae reuerentiae causa est, quae ubi cultoribus etiam suis neglecta uidebitur. Quis enim tantus amicus ueri est, qui non interdum a ueritate deuiet, seu illa segnities sit, seu rerum obscuritas, seu ingenij hebetudo. Tum proculdubio rem solidam, umbris inanibus, & ueritatem ipsam, quantorumlibet nominum gloriae antepōnam, nec metum hoc meo iudicio, uel hostes, uel amicos ueritatis offendere, quod illos oderim, hos certē sciam mecum esse sensuros, atq; illam semper propriae sententiae praetexturos. Denique sic animum institui, ut cuius benedicta laudare ausim, eiusdem errores improbare non uerear, quamuis illud uolens, faciam hoc inuitus. Si enim uerē sit, utrunque permissum, alioquin & alterum honestius, utrobique par mendacium. Vale, & iterum Vale.

FRAN. PETRARCHA GERARDO FRATRI GERMANO suo, S. Epist. XXVII.

S Vbit animum, luce mihi charior Germane, longæuo silentio finem ponere, quod si forsan obliuio si animi iudicium arbitraris, falleris. Non, prius te quam me ipsum obliuiscar, timui haecenus tyrocinij tui quietem interrumpere, fugere te strepitū, amare silentium sciebam. Me uerō, si semel inciperem, haud faciliē desiturum. Is amor tui est, ea rerum tuarum admiratio. E' duobus igitur extremis, non quidē mihi gratius, sed tibi tranquillius eligebam. Nunc ut uerum fatear, non tām tibi quam mihi consulturus, ad scribendū uenio. Quid enim tu seruunculis meis eges, qui coeleste iter ingressus, angelicis asidue colloquijs recrearis? Foelix animi, fortunatusq; ppositi, qui mundū tam maximē blandientem, medio aetatis flore, sic spernere potuisti, interq; Syrenum uoces obstructa tutus aure transire. Dum ego te alloquor, ipse res meas ago, si forte uel sic sacro ardori tuo, ad modū torpens, & longo gelatū situ pectusculū meū incalcesceret. Tibi autē clamor meus, ut minime utilis, sic minime importunus esse debet. Neq; enim Tyro ut olim, sed CHRISTIAM miles es, longa militia probatus. Gratias illi, qui tanto honore dignatus, & ut saepe alias, ex agmine medio aduersarum partium insignem transfugam, ad sua signa conuertit. Prius ergo uerebar intempestiuas tibi uoces ingerere, deinceps securus te securum, ipse compello, incipientibus formidolosa sunt omnia. Quae timuimus pueri, adolecētes risimus. Militem inexpertum strepitus omnis exanimat, duratus bellis nullo fragore cōcutitur, rudis nauta, primo

primo uentorum murmure terretur, gubernator antiquus, qui totiens fatiscentem & exar-
matam puppim perduxit in portum, ex alto despiciet iratum mare. Spero autem in illo, qui
te ab utero matris tuæ, ad hoc laboriosum certè, sed gloriosum iter assumpsit, ut per uarias
difficultates tutus in patriam peruenires, quod nulla te amplius rerum fa- ies mouebit, non
luctus, non curæ, non morbi, non senectus, non metus, non fames, non egestas, terribilis ui-
su forma, lætūq; laborq; :

—postremo non ingens ianitor Orci,
Ossa super recubans antro semesa cruento.

Et quicquid illud ad exterrenda corda mortalium, Poëtarum ingenijs cogitatum est, neq;
plus constantiæ tribuerit aduersus omne terrificum, Herculi suo Iuppiter adulterio pater,
quam tibi natus Virgine, pater omnium æternus, qui rectas in se sperantium respicit, & ad-
iuuat uoluntates. Quæ cum ita sint, sine metu iam tuorū uoces audire, & siquid uacuit tem-
poris inter occupationes optimas affulserit, & respondere breue aliquot potes. Patere au-
tem me secularibus tecum uti testimonijs, quibus non solum Ambrosius, & Augustinus
noster, ac Hieronymus abundant, sed & Apostolus uti interdum non erubuit. Neq; cellule
tuæ, aditu prohibeas, quæ & ore meo digna sunt, & tuis auribus non indigna. Pythagoras
peracuti uir ingenij fuit, sed eius acumen longè relicta ueritate, sæpè usq; ad aniles ineptias
penetrauit. Hinc illa ridicula, & permulta uaria corpora uolutatio animarum & renascens,
de bellatore Philolophus, Iliaci belli testis, Euphorbius, deniq; famosa *uirtutis* quam mi-
ror sequi uel Platonem, uel Aristotelem potuisse, sed magis miror Originem, qui eandem
complexi uisus insaniam, ab ipso miratore suo, & laudatore Hieronymo, & à reliquis ueri
sectatoribus meruit in finem damnari. Verum ne Pythagoræ occursum, me deuicare cogē-
rit, uir ille cuiuscunque ingenij, morum illa ætate grauissimorum fuit, clarissimæq; mode-
stia, unde & uiuenti summus honor impensus, & ipse post mortem Deorum consilio ascri-
ptus est, & domus eius apud posteros pro templo habita. Huius ergo prima institutio quæ
nam fuit? Nempe ut discipuli sui quinquennio silerent prælarè. Stultum est enim prius
uelle loqui quàm discas. Caterum amouendum ori non dico custodiam, quæ amouenda
nunquam est, sed repagulum quinq; temporum annorum sufficiens extimauit. Tu uerò si ritè
computo, in seruitio IESU CHRISTI: & in schola eius, iam septimum annum siles, tempus
est, ut loqui posse aliquid incipias, uel si præ omnibus silentium dulce est, mihi uel in silen-
tio respondeas. Meministi frater qualis olim rerum nostrarū status erat, & animos nostros
quam laboriosa dulcedo, & quantis amaritudinibus conspersa torquebat. Meministi puto
ut nunc & liberati tuæ congaudeas, & fraternæ condoleas seruituti, quæ me adhuc solitis
compedibus arctatum tenens, iam cultum lateri, iam laqueum collo parat, peregrissetq;
iam pridem ni liberatoris, in dextera, quæ te seruitio exemit, me ab interitu defendisset.
Orabis frater, ut me quoque iam tandem libertati restituat, & uno uentre progressos, pari
fine felicitet, & si præire debueram, non pudebit sequi. Meministi (inquam) quis ille, &
quàm superuacuis exquisitissimæ uestis nitor, qui me hæcenus fateor, sed in dies solito mi-
nus attonitum habet, quod illud induendi, exuendiq; fastidium, & mane ac uesper repeti-
tus labor, quis ille metus, ne dato ordine capillus efflueret, ne complicitos comarum glo-
bos, leuis aura confunderet, quæ illa contrà, retroq; uenientium fuga, quamdiu pedum, ne
quid aduentitiæ sordis redolens, ac fulgida toga susciperet, neu in præmissas rugas collisa
remitteret. Verè inanes hominum, sed præcipuè adolescentium curas, quorum enim ea
mentis anxietas, ut placeremus scilicet oculis alienis? & quorum oculis quæso? Profecto
multorum, qui nostris oculis displicebant. Seneca in quadam ad Lucilium epistola. Quis
eam (inquit) quam nulli ostenderet induit purpuram? Mira quidem dementia, statum no-
strum non animi ratione, sed uulgi furore moderari, & in consilium uitæ nostræ illos admit-
tere, quorum nobis uita contemptui est. Nemo cicatricosum tergo ducem, nemo guber-
narem naufragijs insignem eligit, illos legimus quos miramur, illis solemus nostra com-
mittere, quos rerum suarum administratio claros facit. Itaq; uulgi insanum, cuius mores
rideas, cuius omnem opinionem, uitamq; despicias, in moribus tuis, sequi plusquàm uul-
gariter insanientis est. Ut enim cœptum sequar, cesset ambitio, & uulgi procul exulet,
quanto uilior, atq; ad omnes opportunitates aptior, quantoq; tractabilior est uestis plebe-
ia, quam regia? Nobis tamen, eo tempore longè aliter uidebatur, quorum studij, laborisq;
pretium erat conspici, & ut ait ille,

—digno monstrari & dici hic est.

Quam

Quam Hortensius orator fuit clarus, sed delicatior, quam deceat uirum, & formæ non minus quam eloquentiæ studiosus: Nunquam speculo inconsulto in publicum processit, in illo se comere, in illo se mirari, in illo uultum, togamque componere consueuerat. Multa sunt eius uiri muliebria, sed illud in primis. Collegam suum, quod is casu obuius arctio quodam loco, in eum imegisset, & artificiosum ex humero togæ sinum turbasset, collisione fortuita, iniuriarum accusare sustinuit, prorsus foeminea uanitate, quasi capitale crimen esset, tam compositi habitus, qualis offensio. Nos frater, etsi nulli diem diximus, ob eiusdem iniuriæ animo tamen haud absimiles fuimus, sed te de tantis errorum tenebris eduxit, repentina mutatio dexteræ excelsi. Ego sensim, multisque laboribus assurgo, credo ut intelligi detur, nullum hic adminiculum literarum, nullum opus ingenij, sed totum Dei munus esse, qui fortè mihi manum porriget, imbecillitatem meam ingenuè confitenti. Id sanè si ratio non persuaserit, senectus coget, quam magis, magisque indies aduentare, & iam finibus meis obequitare sentio. Quid de calceis loquar, pedes quos protegere, uidebantur, quam graui, & quam contritum bello premebantur: meos fateor inutiles reddidissent, nisi extremis necessitatibus admonitus, offendere paululum aliorum lumina, quam neruos, & articulos meos contere maluissem. Quid de calamistris, & comæ studio dixerim? Quotiens somnum, quem labor ille distulerat, labor ille abruptus? Quis pyriticus tortor, crudelius arctasse, quam proprijs ipsius manibus arctabamur? Quos malè nocturnos sulcos, in speculo uidimus, rubenti fronte transversos, ut qui capillum ostentare uolebamus, faciè tegere cogeremur. Dulcia sunt hæc patientibus, passis uel memoratu horrida, incredibilia inexpertis. Quantum uero te nunc illa præterita memorantem, præsentia ista delectant calceus latus, pedis non uinculum, sed munimen, coma altè refecata, & capillorum sepes, non iam auribus importuna, nec oculis, toga simplicior, & quaesita, & custodia facilis, nec egressu laboriosior, quam ingressu, tanquam animum ab infania defendens, sic corpus defendit à frigore. O te felicem, qui ut hæc dulcius saperent, illas amaritudines prægustasti, & ut hæc leuiora præteream, recordare etiam, quo promptius è tanta Charybdi liberatus dignas Deo gratias agas, quanta nobis fuerat cura, quantæque uigilia, ut furor noster late notus, & nos ellemus populorum fabula. Quotiens syllabas contorsimus? Quotiens uerba transtulimus? Denique quid non fecimus, ut amor ille, quem si extinguere non erat, at saltem tegi uerecundia subebat, plausibiliter caneretur: Laudabamur in studijs nostris, & capita delirantium peccatoris oleum impinguebat, sed inefficabilis Dei pietas, gressus tuos interea, pedetentim reuocabat ad rectum iter, & fatietate rerum pereuntium, præceps illud desiderium castigabat, ut scilicet diuersis ætatibus utrobique incola, quid interesset inter Babylonem atque Hierusalem expertus agnosceres. O misericors Deus, quam tacite consulis, quam occultè subuenis, quam insensibiliter mederis. Quid enim tantis laboribus bone te s u e? quid aliud nisi amorem mortalem, imò uero mortiferum petebamus? Cuius nos fallacem & multis sentibus oblitam suauitatem attingere summotenus permisisti, ne grande aliquid inexpertis uideretur, & ne tanta esset ut opprimeret misericorditer prouidisti, delicijs nostris è medio sublati, cum quibus dextera tua, spes nostras è terra penè radicatus extirpauit. lumen illi gratie reuocasti eas, morte quidem ut spero illis utili, nobis necessaria, & abstulisti à nobis animarum nostrarum uincula. Et tamen o cæca mens mortalium, quotiens quaesti sumus, quasi ante tempus accidisset, quod cum summo uitæ nostræ discrimine trahebatur, aut quasi salutare aliquid intempessiuum sit. Quot suspiria, quot lamenta, quot lachrymas in uentos effudimus, & morem plireneticorum medico nostro insultantes, manum tuam repulimus, lenimem optimum, nostris uulneribus adhiberem. Nunc ergo dic mihi uir Deo ex hoste familiaris, ex aduersario ciuis, dic mihi, quoniam & ista retractas, & illa retractas, quid similis sint cantuunculae inanes, falsis & obscœnis muliercularum laudibus, & sacris excubijs, in quibus modò per mœnia, & propugnacula ciuitatis Dei mira ordinatione dispositi CHRISTIANI uigiles, aduersus antiqui hominis insidias intētissimè pernoctatis: Felix & inuidiosa militia, magnusque fateor, & durus labor, sed breuis & æterno pensandus præmio. Mihi autè adhuc restat de quo tecum si pateris Deus meus, disceptare uelim. Quid est enim responde mihi, quod cum ego & frater meus, gemino laqueo teneremur, utrumque conteruit manus tua, sed non ambo pariter liberati sumus? Illud quidè euolauit, ego nullo iam laqueo tentus, sed uisco cōsuetudinis pelsimè delinitus, alas explicare nequeo, & ubi uinctus fuerā solutus hæreo. Quid causæ est, nisi quod cōtritis pari ratione laqueis nequaquam quod sequitur par fuit. Adiutoriū nostrum in nomine Domini. Cur autè hæc Dauidicā cantilenā tanto cōceptu cœptā, tã dissona uoce cōpleuimus? Nulla

Dei uoluntas sine causa est. Quippè omnes inde dependent, & illa sit omnium fons causa-
rum. Frater ergo ritè cecinit, erecto ad cœlum animo. Ego terrena cogitans, & curuatus in
terram, & fortè liberatricè dexteram, non agnoui, fortè de proprijs uiribus speraui, aut hoc
aut illud causæ fuit, cur effracto laqueo non sum liber. Misereberis Domine ut dignus sim,
cui amplius miserearis. Sine enim gratuita misericordia tua. Nullatenus potest humana mi-
seria misericordiam promereri. Nunc ad te frater redeo, & sensim ad grauiora cōscendo, ut
gradatim te tibi foelicissimum ostendam. Recordare quis ille hominū concursus, quæ nam
prælia salutantium, quanta concursantiū offensio, quantum itre sudoris ac laborū ut compti,
& elaborati nunc hic, nunc illic in publico cerneremur. Et Deus optime, quæ cecos illumi-
nas, claudos erigis, mortuos suscitās, qualis illa iactatio est, postquam enim omnibus uicis,
omnibusq; noti erimus, omnibus scænis circumacti, restat iter patrum nostrorum agere, &
formidatum sepulchri limen irredituro pede transcendere. Adde nunc conuiuiorum glo-
riosa fastidia, quæ sine magno ut aiunt famæ discrimine non uitentur, & epularum uariam
procellam, concusso stomachulo fluctuantem. Quæ si ab amicis patimur incommoda, quid
expectet ab hostibus? Quorum multa sunt genera, domestici, externi, horumq; alij clande-
stini, alijs ex professo inimicitias agunt, & rursus alij lingua, alij fraudibus, alij gladio decer-
tant. Breuius loquor, omne genus experto. Ad hæc, quid quæso, non iniuriarū a seruis, con-
tumeliarumq; perpetimur? Excusat eos Seneca multis quidem uerbis, & omnem culpam
reflecit in Dominos. Luciliūq; suum laudat seruis familiariter conuiuentem. Quid di-
cam? Vereor tanti uiri uilicare sententiam, & tamen quod perhibet longè mihi aliter uide-
tur. Potuit illis fortè uel prudentia, ut bonos seruos faceret, uel fortuna ut inuenirent præ-
stitisse, mihi fateor, neutrum fuit, cum utriusq; studium semper fuerit. Itaq; de se alij uidean-
tur, ego quod nescio, laudare non possum. Apud me & iniquissimum est, seruorum genus,
& proverbium illud uetus à Seneca reprehensum uerū locum habet, Totidem hostes esse
quot seruos. At de bonis seruis epistola illa est, mali enim eodem auctore, à dominorū con-
sortio excluduntur. Credo, sic enim sonant uerba, & bonorum exempla, de liberis nō pau-
ca colligimus, hæc id quidem ignoro, neq; scriptoribus fidem nego, sed siue temporum mu-
tatio, siue fors, siue impatientia mea est, ego bonum seruum nunquam uidi: quæio tamē, &
si fortè obuius fuerit, uelut occurfu bicipitis hominis obstupescam. At ne quis hoc uel sæ-
uitiæ, uel desidia meæ imputet, omnia tentauī, neq; minùs ego, quam Lucilius familiariter
cum seruis meis uixi, & ad consiliū, & ad confabulationem, & ad cœnā illos admisi, meq;
ipsum, & res meas illorum fidei commisi, fidelesq; ut facerem credidi, nec credendo profe-
ci, quin potius ars omnis in contrarium uersa est. Seruorum enim à colloquio meo, nemo
non procacior discessit, nemo non contumacior à cœna surrexit, & ut familiaritas insolens,
sic fiducia fures esse docuit. Ut ergo Seneca de suis, sic mihi de meis, & cunctorum ser-
uis, omnes enim ferè nescio quomodo pares sunt, uera loqui liceat. Ego quidem fateor, ser-
uili per uicacia nil molestius patior, in uita. Cætera enim bella, inducias habent, cum dome-
sticis hostibus, sine intermissione pugnamus, quamuis non sim nescius, a quo animo feren-
dum esse, quod maximis uiris accidisse uideo. Nempè & Vlyssēm illa prima arate, quæ he-
roicam uocant, inter multos quos sustinuit labores, seruorum & ancillarum quoq; contu-
melijs affectum, clarissimi loquuntur auctores. Et hoc recentiori æuo, Fredericus Roma-
nus Imperator, de seruorum iniurijs, ut fama fert, uiuens, moriensq; conquestus est. Cæte-
rūm hæc seruorum incidens querela, hoc agit, ut te foelicem scias, qui seruili tyrannide libe-
ratus, leuissimo ac suauissimo CHRISTI iugo colla subieceris. Quid de alijs dicam? Quod
illud adulationis latens, inter dulcia uenenum coram arridentium, retroq; mordentium?
Quæ illa de transuerso famæ uulnera, incertis auctoribus, & e media uulgi acie, clam iacu-
lata conuitia? Quæ illa avaritiæ rabies, animos efferantis, omnisq; diuini, & humani iuris
obliuionem pestiferam afferentis? Hæc de curatoribus prædones efficit, extremum autem
mali genus est, dum remedijs attonita miscentur. Eligis hominem, cuius fide inter homi-
nū fallacias sis tutus, ille te primum fallit. Quid huic consilij capias? & ut Satyricus ait:

Quis custodiet ipsos custodes?

Hæc nos pestis ab infantia persequitur, seu fortuna, seu simplicitas nostra est, adolescen-
tes soli incuriosi, & apti iniuriæ uili sumus. Tritum assiduitate prouerbum est: Occasio fa-
cit furem. Hæc nos Frater, ut semel expediam, de diuinis inopes facit, imò cerè, quod
diuini muneris recognoscimus, de occupatissimis ociosos, de impeditissimis expeditos.
Accessit, quod omnes qui se spolijs nostris onerauerint, breui quidem ipsius fortunæ ma-
nibus

inibus excussos, uel graui morbo consumptos, uel miseri senectutem languentes uidimus. Nec paruum iniuriæ solamen ultio est, Deo præsertim auctore contingens. Quid dicam de fori ac litium tempestate, quæ mihi non curiam modò, sed terrarum orbem odiosum facere potens est? Quid de alijs quæ præter mortem grauissima iudicantur? capriuitatis, insidiarumque periculis, qualia multa olim terra, pelagoque pertulimus? quorum cõmemoratio stuporem mihi renouat, & horrorem. Sed euasimus. Non id nostræ naturæ priuilegio accidit, sed diuina clementia euasimus, sed perire potuimus, & certè debuimus, nisi nos misericors pater uiuificis oculis aspexisset. Euasimus, sed eisdem periculorum generibus noti, & focij perire incendio, gladio, carcere, naufragio, alijsque innumerabilibus modis, quorù propter duos & recentes amicorum casus, tristis & acerba narratio est. Inter hos laqueos ambulauimus, atque inter hos scopulos nauigauimus. Frater, quid loquor? Quasi æqua conditio sit amborum? Ego miser, inter eosdem uersor assidue, tu iam Deo gratias, portum tenes, fœlix hora, qua natus es, fœlix omne periculum, quod te per multa experimenta formidabiliū rerum, ad amorem securitatis adduxit. Confer oro, nunc ista cum illis, cum turbulentis opibus quietissimam paupertatem, cum amaris negotijs dulce ocium, cum iniquis hostibus optimos fratres. Denique cum litibus silentium, cum turbis solitudinem, cum urbibus syluas, cum comestationibus ieiunia, cum diurnis choreis, nocturnos choros. Postremò cum Auinione Carthusiam, cum terrenis periculis cœlestem pacem, cum seruitute Diaboli amicitiam Dei, cum morte perpetua sempiternam uitam. Necesse erit te fœlicissimum fateare. Vrgere propositum, præme quod cœpisti. Non te labor terreat, non frangat asperitas. Flacci uerbum est:

—nil sine magno
Vita labore dedi mortalibus.

Quod si in hac uita, de qua ille loquebatur minima, etiam magno constant, quòd totiens in casum aucupando probauimus, quis labor magnus uideri debet, quo ad æternam beatitudinem peruenitur? Absit segnities, languor abscedat. Dum matutino tempore excitaris, ad diuinum te colloquium euocari credito. Et heu quotiens nos mortalis domini iussus exciuit, quotiens periculis ac laboribus obiecit, & quis oro te fructus? Nempe non nisi amicitia humana, anceps, periculosa, difficilis. Tibi amicitia diuina proponitur, certa, secunda, parabilis. Crede mihi, cadet ex animo tedium, somnus ex oculis, cum tibi proposueris, uocatem Deum, & optime tecum agi senties, quòd uigilare uulgo circumstertente iubearis. Mos imperatorum est, probatis militibus difficilia committere, dum coci, piscatoresque, & (ut Horatiano sermone utar) Ambubaiaurum collegia, circa forum cupedinarium oberrant, illi intet gladios, ac tela uersantur, & periculum ingens tenui gloria consolantur. Cum autem orandò colloqui cœperis, gaudium cum reuerentia certabit, ut insomnem te atque impigrum sub tanto præbeas spectatore. Audisti ex historijs M. Catonis, milites illo præsentem, & sitim, & puluerem, & æstum, & serpentum morsus tolerare solitos, & sub illo teste, sine gemitu ac lamentis occumbere. Audisti Scæuam illum fortem, potius quam iustum uirum, sub oculis sui ducis non modò pugnare, sed mori etiam exoptantem. Quòd si mortalis dominus ueneratio præstare potuit, quòd CHRISTI præsentia posse debet? Is equidem non expectandus ut ueniat, sicut Cæsarem suum infœlix ille bellator expectat, sed suscipiendus, colendusque omnibus locis, omnibusque temporibus præsens est. Videt actus nostros, cogitationes introspicit, ingens calcar animo, nisi funestæ consuetudinis torpor oblistat. Epicuri doctrina est, imaginarium uitæ testem quærere, amico scribens. Sic (inquis) fac omnia tanquam spectet Epicurus. Seneca uerò ut illustrioris uiri præsentia, Lucilij sui uitam formet, monet ut Catonem eligat, Scipionem, Lælium uel alium quemlibet spectatæ uirum famæ. Non potest non placere sententia à magnis uiris laudata. Nam & M. Tullio placuisse eam uideo, quam Q. Ciceroni Fratri suo scribens, licet alijs uerbis inseruit. Placet ergo consilium Epicuri, inter illos à quibus scriptum atque probatum est. Nobis hac arte nil est opus. Testem fictum, non quærimus, cum uirum atque uerum, præsentemque semper CHRISTVM habeamus. Nam etsi ascendero in cœlum illic est, & si descendero in infernum adest. Omnia igitur coram illo, quasi spectante, sed uerè spectante faciamus. Pudebit non modò actuum, sed arcanarum etiam uoluntatum, quas non tantum uictus, sed etiam uerè præsens Epicurus testis, non posset agnoscere. Nouit autem eas ille, cuius oculis nihil est imperuium. Putemus illum ante oculos nostros positum clamare. Quid agitis o cæci, & ingrati? Ego pro uobis mortem spontè sustinui, uos mihi laborem exiguum negatis? Hæc uestra pietas? Hæc accepti beneficii memoria

memoria est, qui nutu cœlum, terrasq; & maria gubernò, qui fulmina de nubibus iacio, qui alternis vicibus tempestates ac ferenum reueho, qui diem, noctemq; suis luminibus exornò, & uario horarum numero, tenebras, lucemq; dimetior, qui perpetuum solis obsequium duodeno stellarum ordine, ad quaternas temporum uarietates adhibeo, & fastidio confu-
lens grata rerum, & inaccessiblei nouitate anni circulum circumuoluo, quam non modò calcabilem terram, labilem aquam, atq; auram spirabilem, sed innumerabilium rerum nobis præsidia, & oblationes, & ornamenta congepsi. Deniq; qui ad imaginem meam, quam-
uis stulti obstrepent, de nihilo uos creauit, & quo me, quo quæri uellem, iter uobis ostendi. Ipse ego (inquam) ut post tot beneficia rebellantes ac deuios reuocarem, inter uos ex alto
sub seruili habitu dissimulata maiestate descendens, pro salute uestra paupertatem, labo-
res, insidias, conuitia, contumelias, carcerem, uerbera, flagella, mortem, crucemq; nò timui. Vos mihi quid redditis? Non dico partantis meritis, quod nec cogitare sufficit, sed quod
omnino signum ostenditis animo ingratis? Quid ad hæc Frater responfuri sumus? An hic
quicquam ambigui est? profectò si hæc intus in anima, loquentem dominum audire uo-
luerimus, surgemus nocte alacres, hoc enim agere cœperam, ut eo tempore deuotius
CHRISTO laudes canamus, quo illum pro nobis opprobria, & iniurias passum esse memi-
nerimus. Sed quia diu te iam Frater ab altitudine contemplationum tuarum distraxisse ue-
reor, hæc summa est. CHRISTVS tibi totius uitæ testis assit. Illū igitur intueri, si uis in illo
labore, nullis omnino uigilijs fatigari. Ad hoc enim inaccessiblei & inenarrabili trinitatis cō-
silio effectum est, ut æternus, & immortalis omnipotēs Dei filius, uestem nostræ immorta-
litas indueret, ut scilicet, quoniam inter Deum & hominem, nulla proportio erat, ipsa Dei
& hominum mediator, utramq; perfectissimæ in se uniens naturam, & ad Deum homines
attolleret, & Deum ad homines inclinaret, possetq; mortalis acies, in Deum figi mortali
carne uestitum. Quod si immortalitate recepta, in gloriam suæ diuinitatis ascendente, se-
qui oculis & mente difficile est, & puri hominis testimonio delectaris, elige tibi aliquos, de
professionis tuæ ducibus, Ioannem Baptistam, Antonium, Macharium, uel si rigidiores hi
uidentur, elige Benedictum, elige ab erroribus seculi redeuntes Augustinum, & Arse-
nium, quos multum semper placuisse tibi scio, habes patrum uitas, illas perlege ut facis, ubi
amicum inuenies, quem testem secretis consilijs non recuses, quo scio te ipsum, uitamq;
moderaris tuam, sine quo deniq; nil agas, nihil cogites. Lege Gregorij dialogum, Augusti-
ni Soliloquia, & scatentes lachrymis Confessionum libros, de quibus quidam ridiculi ho-
mines, ridere solent. Tu in eis solamen ac refugium non mediocriter reperiēs. De Psalterio e-
nim non dubito, te Hieronymi consilium sequi, ut è manibus tuis, nunquam excidat, de
quo more meo, poeticum nescio quid pridem scripsi, quod quoniam placere tibi animadu-
uertī, ne modò graueris, secuturo reseruatum nuncio excipies. Tu uerò, ut finem faciam,
uitam omnem inter contemplationem ac Psalmodiam, & orationem, lectionemq; partire.
Corpori tuo, tanquàm, rebellaturo si possit, & contumaci mancipio, nihil tribuas, nisi quod
negare non potes, in uinculis habere, seruiliter tractari debet, ut intelligat unde sit. Suspe-
ctam pacem facit hostis infidus, nosti quorum insidias in seculo pertuleris, ab hijs in perpe-
tuum caue. Cum fidis fragis inimicis, non tuto reditur in gratiam, hæc inter gaude, spera, su-
spira, seruiens domino in timore & exultans ei cum tremore: ac gratias agens, quod tibi
pennas dedit, tanquàm columbæ, ut uolares & requiesceres, quibus non segniter usus es,
sed elongasti fugiens, ut in solitudine constitutus, innumerabilia mundi mala de cætero
non sentire, quæ ego miser sentio, quibus & obsideor, ac circumspectans contremisco. Nec
addo, dum adhuc de Babylone patet exitus effugio. Noli tamen desperare, obsecro te, ora
potius, ut aliquando confurgam. Multum est fateor peccati mei pondus, sed finitum ta-
men, at elius unde auxilium expecto, infinita clementia est. Hæc tibi Germane unice, non
meo, sed peregrino stylo, ac propè monastico dictauī, te potius, quàm me ipsum cogitans,
leges dum ex commodo licebit, & si hinc perfectioni tuæ nihil accesserit, scito

me mihi saltem profuisse, dum scriberem, quoniam mea me peri-
cula meditantem, status tui scilicet interim torfit inuidia.

Vale memor mei. VII. Cal. Octobris,
ex oppido Carpenſi.

Variarum, Liber.

1013

FRAN. PETRARCHA AMICO SVO, S. Epist. XXVIII.

Solebant Romani Cos. legatos consulares ad exercitum ducere, quib. in bello cooperatoribus & consultoribus uterentur. Horum crebra Romanis in annalibus est mentio, Legatorum clarissimus, Africanus est meus ille superior, qui L. Scipioni Asiatico Fratri suo Legatus in Græciam atq. Asiam profectus, ut fraternæ pietatis præclarissimum exemplum, sic ingens magnæ uictoriæ causa fuit. Regū quoq. gentiumq. nuncios solennes, Legatos dici solitos scimus, horū plena est omnis hystoria, qui reges, aut populi, siue hostes, siue fœderati, siue bello domiti, legatos uel auxilij poscendi, uel res ablatas reposcendi, uel misericordiæ implorandæ, gratia Romam miserunt, Romamq. transmissos acceperunt, siue harum aliqua, siue alijs causis. Clarissimè quidē hoc in genere habentur, & Fabij Maximi legatio, ad bellū Carthagenensibus indicendū, & Sulpitij ac Viliij ad bellum Scitiacum cōpescendum, & T. Flamini in Bythinia ad Hannibalem deposcendum. Externorū uerō legatio insignis fuit, Hasdrubalis senis cognomento Hœdi, qui missus à Carthagine ad misericordiā excitandā, & poscendamq. à Romanis pacem, animos solo flexit aspectu nec minus illustri Africani iunioris, quolibet in genere numeranda Legatio, qui ut ait Cicero, obiit Legatus Aegyptij, Syriæ, Asiæ, Græciæ, atq. absens ad bellū Maximum conficiendū, confcidendamq. Numantiæ Cos. iterum est directus Philosophorum quoq. legatio præclara, ad impetrandū mûltæ remissionē ab Atheniensibus Romā missā, in qua & Academicus Carneades, & Stoicus Diogenes fuerunt, & Peripateticus Critolaus, quorū quænam in publicis ac celeberrimis Romæ locis ingenij atq. eloquentiæ ostentatio, quænam Catonis Censorij, & quæ seuera sententia, de illis dico dimittēdis, & ubi notum est, & locus iste non exigit. Quorsum enim hæc? Nempe non nisi ut adueras hoc legationem apud maiores tritum atq. uulgatū, nec omnibus ereptum. Longa quid non mutatur dies? Romanæ Ecclesiæ sibi propriū uendicasse, ne dicā usurpasse. Itaq. iam Legatos exercitū suis quoq. nominib. uocant, quibus mandata regum, aut urbium cōmittuntur, nuncios dicunt, siue aliter, aut uulgo, aut acutius sermo est. Soli igitur sunt Legati, quos ut aiunt Romanus Pontifex ad aliquas prouincias destinant. E' quibus quidā legati tātum, quidā uerō de latere legati nuncupantur, quos uidelicet missos, collegio quid sacrum uocant? Romulei Cardinis fulgor, ut si uita inuitando uideor audisse, neq. enim res est, cui edificandæ multū tēporis impeditisse uelimus. Si autē ita, quid enim ad nos? Et ferēdū est æquo animo, ut qui rerū potiūtū summa, nomina rebus uel auferant, uel imponant. Quādo etiā senes nostros modestissimos hominū, tamen propter potentiam atq. opes, quibus teste, Livio, ante ipsum Romanum imperium floruerunt, geminis æquoribus quibus Italiæ magna pars cingitur, nomina quæ adhuc durant, tot circum litoreis gentibus nihil oblectantibus, imposuisse meminimus. His ante propositum decursis ad rem uenio. Legatus iste de latere, qui iam solus mundo patiente, nomen hoc habet XVIII. Cal. Octobris, Mediolanum obuius Domino & magna celebritate populi fauentis ingressus est. Cui ego nescio qua recti confusione iudicij, ut me urbanum ostenderem, quod non sum, nec esse uelim, neque si uelim natura permittit mea: prægressus alios, Tiberinensi porta, ad secundum fortē lapidem occurrens didici, si non antea didicissem, quā si rerum naturalium fragilis ac lubricus status. Cum enim ingētes pulueris globi, rotarum atq. quadrupedum agitatione commoti, fusca nube cœlum, solemq. texissent, conspectu mutuo erepto, contra morem meū, ut me malus abstulit error, inferor in aridam cohortem. At uix data & reddita salute, sic puluis omniū fauces & ora compleuerat, aridumq. præcluserat uocis iter, dum me recolligerē, ut & alijs parcerē & mihi, equus quo uehebar, & ipse oculis captus, postremisq. pedibus in præaltā, iunctamq. me foueam dilapsus, omnes qui aderant metu, & horrore compleuit, præter me unum, qui quid mecum ageretur nesciebam, tātā caligo pulueræ noctis inceserat, eō mihi molestior, quod à luce uenientis oculi sunt in tenebris pigriores. At uerō ille magnanimus adolescens, quem nisi cœptam successiōnum telam fata præciderint, Mediolani, Liguriaq. diues expectat hæreditas, & quo nisi iudicium amor fallit, inter iuvenes fortunatos, nullus est melior, nullus humanior, ante alios me nomine inelamans, ut cauere admonebat. Ego ignarus, & plus fateor clamore omnium, quā periculo meo motus, nō prius intellexi quid rei esset, quā solas equi auriculas extantes, meq. densis uepribus oppressum uidi. Profuit ad salutē propriū non nosce discrimen, quosdam iuuat ignorantia, & dum nil metuūt nil nocuit, sic cōtra multos ægros, morbi fecit opinio, ut aliquādo essent, quod diu esse crediderāt, neq. enim de nihilo dictū est: Imaginatio facit casum. Cui pari ratione illud

FFF obiecerim,

obiecero, imaginatio casum tollit. Ita cum multa scire sit optimum, quædā melius nesciuntur. Certè cum discrimen ipse mecum nescio, dumquē nil mali suscipier, nil incōmodi passus sum, nequē enim periculum nisi post periculum agnouī, magisquē cum iam timendum nihil esset, timui, & nunc ut ait Maro horresco referens. Tunc ut eram in pedes subito desilui, superumquē ripæ marginem, plusquam meo saltu tenui, illatus & inuisibilī subnixus auxilio. Subsisterat equidem adolescens ille mitissimus, iussisquē famulis descendere, ipse non modò uocis obsequiū mihi præbuerat, sed dexterā. Dum interim equus meus magno nisu sibi consulens, primisquē dictū mtrum ungulis dependens, attritus genua, uix tandem emergenti, qui si ut natura rei poscebat, repentē postquā labi cœperat, in tergū cecidisset, actum erat, & absolutus eram omnibus curis. Adfuit hominum succursus: adfuit equi uigor. Dicer aliquis, ingratum mendacium, mendax ingratitudo, uana salus hominis, fallax equus, ad salutem. Ipse suam ut aliās supposuit manum, præsentiquē me solus exitio CHRISTVS eripuit. Quod idcirco tibi notum uolui, ut sicut apud Flaccū, caduca arboris ruina: sic apud me instabilis equi lapsus, propriè nos conditionis admoneat inanem esse prouidentiam humanam, ineluctabilem fati uim, innumerabiles mortalium casus, inextimabilem cæcitātē. Itaque dum huic occurrimus, in illud occurrimus, & dum maximè circumspicimus ac multa percontemur, tum maximè, unde nihil metuebamus opprimimur, fitquē quod ait ille uerissimum. Improvisa læti uis rapuit, rapietquē gentes, ne quicquam extruamus atque angimur, sola potens est occurrere cunctis diuina clementia. Ea tunc Flacco affuit, nunc mihi, sæpe alijs, alioquin nec ille suum, nec ego meum, nec multi bellorum casus in pace, pelagiquē pericula in littora renarrarent. Hic super scrupulus premit, quod dum difficultatem unam euasisse credimus, superest altera. Tota nostri, nostrarumquē rerum custodia committenda Deo est, & de proprijs uerbis aut consilijs nil sperandum. Sed iam de moribus satis est dictum, ad familiaria conuertamur. Legatus ergo hic, de quo ambiguerē tibi scripseram, spem meam liberalitate uicis sua, ut prope me diffidisse pœniteat, quamuis semper minus sperare sit tutius. Nihil omnium quæ petieram negauit, ultio etiam pro meipso grande aliquid peterem hortatus est. Ego autem pro me nihil, fallor, imò uerò pro me omnia. Quid enim uerius meum, quàm quod amicorum est? Cæterum ego iam pridem mihi modum statui, & fines posui, quos ne transeat siticulosa cupiditas, uallum ac foueam circumdedit, cœgiquē animum stare, ne uel illum testimonio suo priuem. Neque renuentem iusta imperia, neque recusantem frenos, neque suadentem ferocia, si obstrepere pestilens consuetudo deserit rebellantem. Sic sementem qui dedit adiuet, ut mihi fragilitas grata est, ut læta, & ociosa paupertas, amicior quàm tristes, occupataquē diuitiæ. Si quid secus hac loquor ac facio, & præ rapido rerum humanarum torrēte raptatus, indignans tamen, & in diuersum nitens. Mitto autem hæc, sic enim glorior, sic quæror, sic omnia tecum loquor, ut mecum. Idem animus, eadem Patria est, idem studium, idem nomen, par uoluntas, affectusque per similes, tu pietate prior, tu religione præstantior, & familiarior Deo, sed & hæc sileo. Verum ut intelligas quod mallet, clariori aliquo scire posses, iudicio quanto pluris ego faciam, preces tuas, quàm tuipse, qui eas uerecundè porrexeras, ut interposcendum omnem mihi negandi uiam ostendere uideris, scito quod & si pro his amor, pro his sanguis, pro his miseriatio, pro quibusdam familiaritas, meritumque certarent, prima tamen omnium petitio tua fuit, quam tuis scriptam ut misisti, legatiquē signatam digitis accipies huic epistolæ interclusam, literas hinc fieri non illud modò, pro quibus executio-nibus uti uelles eram nescius, sed extremæ temporis angustia uetuerunt. Petitione enim mihi serò tradita ille mane discessit, ita tamen res acta est, ut amantissimus pater Egirauensis episcopus cancellarius suus, literas ipsas expediri iubebit, ubi tu eum, uel pro parte mea, uel nostra alter adierit. Ibis ergo, uel mittes aliquem ex tuis Pisas aut Senas quæ ille iter acturus est, Episcopumquē conuenies, & uia uoce de negotio instructū, & literis ad eum meis, quæ cum istis ueniunt excitandum, pro alijs uerò unum ex meis sequi illum iubebo, nullas enim hic literas scribi temporis fuit inopia, doleo quod tibi laboris aliquid aut negotij reliqui, sed necessarium fuit,

— nil sine magno
Labore uita dedit mortalibus.

I ergo, & laborem tibi, certum imaginaria condias uoluptate, iucundum si tibi sinxeris efficies. Aestima tibi ocio, nō negotio trahi. Semper sedes, nunquam patrium limen transis, in hoc nempè differimus, ad cætera penè gemelli, & hic quoque meum morē indue, tuū exue. Habet

Variarum, Liber.

1015

Habet & motus suam dulcedinem, & sepe quiete gravior fuit labor, ut nihil aliud quietem ipsam efficit gratiorem. Incipe, surge, age, moue te loco, reuersus saltē melius sedebis. Qui semper alienas facis, aliquando res tuas facito. Fallere te & si possim nolo, & si uelim nequeo, artificium meum iudex facio, quod consolatores solēt. Fando quod oportet ut delecter nitor. Cuperē legatū ipsam Florentiam inuisere, quod & optare illum arbitror, sed puto nō poterit, magnis & grauibus Ecclesiæ negotijs recto Romam calle festinās. Ipse uerō, quantum obliquo, atq; udo calle festinauerim, frustra tamen, ut hūc ante crepusculum peruenirem, claudicantes lineæ, & fessio similima uiatori, uel sola frons indicat literarum. Vale.

FRAN. PETRARCHA NICOLAO FLORENSIO, REGIS SICILIÆ

SENESCALLO, S. Epist. XXIIX.

IAm tandem uir clarissime perfidiam fides, auaritiam largitas, superbiam uicit humilitas, iam charitas odium, desperatio spei cessit, perseverantiæ difficultas. Iam sub maleo ueritatis, peritax mendacium, & mendax obstinatio uotis tuis obstantium fracta est. Immortale bellum est, inter inuidiam & gloriam, inter nequitiam & uirtutem. Gratias illi, qui est dominus uirtutum & rex gloriæ, q̄ eo Duce, in præsentī certamine uicta parte deterrima, culis sepe contrariū uidemus optima pars triumphat. Ecce nunc unita tua cura, gloriosissimi Siculi regis uertex, negatos honores inuito liuore suscipiet. Peccator uideor, & irascetur, denubus suis tremet & tabescet. Ipso autem solio angustior, multumq; serenor auito solio residens, pullis Latio mœstitiæ nubibus, atq; imbribus lachrymarū, orbem nostrū fronte siderea, & stellanti diademate serenabit, ereptam restituēs regno pacem, tranquillitatemq; populis exoptatā. In quam rem ut fecisti hæcenus, mundo notissimum tuū illud ostendens ingenium, eo q̄ uigilijs, quo maxis est laudis, iuste, modestēq; regnū regere, quā fœliciter adipisci. Nūc ita uero tempus est, ut omnes animi tui uires colligas, atq; ingentibus negocijs accingaris. Nihil est actū, si quid Cæsarei moris habes, cum & multa super sint, & supremam tua celebris gloria manū poscat. Vidimus te aduersa fortuna magnificentiſsimē reuoluantem, iam cernimus te uictorē, sed en totiens uicta reuertitur asperum, & auratæ casidis, ut ita dixerim, fulgore suauior, uicisti aduersam, prospera edidit in præliū. Quid puta? Mutata sunt arma non hostis, & tibi quoq; nouo armorū genere opus est. Nolo enim eximes, minus esse negotij, quādo hostis est biador, nullū insidiosius bellum est, quā ubi blanditijs credulitas oppugnatur. In Arcto quidem egregiē rem gessisti, qualem te in aperto exhibeas expectamus. Multos in angustis indefensos, capestris pugna laſſauit, multos in aduersis, fortes uiros, fortuna prosperior strauit. Hannibal Canis uictor, uictus est Capræ, & ardorem, quem Trebia glacialis accenderat, tepor exinxit. Sæpe pax periculosior bello fuit. Multis nocuit aduersario caruisse. Quorundā uirtus ocio lauit, quorundā uero prius emarcuit, locū submoti hostis occupante luxuria. Nulla hominū pertinacior lis est, quā cum animo, moribusq; suis. Nusquā minus induciarum, intra murum pugna conferitur, hoc genus hostiū bello languidū, pace feruidum experimur, & sub roga plus auiurū, q̄ sub galea. Ut careras gentes sileam, Romanos bello indomitos, & omnium gentiū uictores, pax tranquillā perdomuit, & ut quidā illius aui scriptores, elegantissimē lamentantur, uictum orbem, uictorū uictrix luxuria ulta est. Quod prælagit uidebatur Scipio ille uir optimus, a senatu habitus, dum tam enixē Caronis sapiētissimī, licet senis, aduersante sententia, deleri Carthaginē prohibebat, non quod illam parcius oſſet, sed ne uitae Florus metu ablato amulæ in bis, luxuriari fœlicitas nostræ urbis inciperet. Qui utinam consilio ualuisse, mansisset; potius nobis cū hostibus, & cum Carthagine q̄ cum uitij, & uoluptate certamen. Meliori loco res starent, ut puto, rariuscq; pugnatū esset & crebrius triumphatum. Quorsum hæc forsan intertoge? Quia scilicet multos augurios futuros, quibus quiescendi iam tempus esse uideatur. Mihi penitus diuersa mens est, si ne audire uolueris, scies unum esse laboris, & uitæ finem, tibiq; & omnibus claris uiris, usq; ad extremum spiritum, uel cū uisibili, uel cum inuisibili hoste luctandum fore, quin etiam uide, quantum à communi opinione dissentio, geminatum tibi laborem, & senties, & gaudebis. Nullo unquam tempore, tam magno conamine consurgēdum tibi, tam supra seipsum attollendus animus fuit, ad summa certamina uentum est, uniuersus orbis intelligat, in utraq; fortuna. Qualis, quantus ue uir fueris, neq; tu tantum, sed qui tuis etiam consilijs obsequuntur. Habes regem animo senem, annis adoleſcentem, cum quo terra, mariq; tractatus es, quem per multa præcipitia cogente fato, in summum status humani fastigium perduxisti. Ostende illi, quibus in hunc fortunæ uerticem sis euectus, quibus artibus cōsistendum sit.

fit. Neq; tam deinceps entendum, ut ascendat altius, quàm ut ascensu sese approbet. Non indignum & hereditarium sceptrum, non magis sanguini debitum, quàm uirtuti. Non facit uirum, sed detegit principatus, & honores non mutant mores, atq; animum se ostendit. Persuade illi minus esse Regem nasci, quàm iudicio regem fieri, esse enim fortune illud, hoc meriti. Doce, Deum colat, patriam amet, iustitiâ seruet, sine qua regnum licet opulentum, ac ualidum stare nequit. Disceat uiolentum nihil esse longæuum, & amari multo tutius esse, quàm metui. Assuescat nihil in terris optare, nisi bonam mentem, nihil sperare, nisi bonam famam, nihil nisi dedecus formidare. Cogitet quò altior est, eò se clarius uideri, eoq; minus occultare posse quàm gesserit, & quò potentia plus est, eò minus esse licentia. Nouerit regem à populo nò magis habitu differre quàm moribus. Studeat ab extremis æquo spatio discedens, uirtutem in medio suam sequi. Cesset prodigalitas, absit auaritia, illa opes uastat, hæc gloriam. Sit sanè tenax famæ propria, sit parcus honoris, sit auarus tēporis, sit largus pecunie, & illud Romani ducis modestissimū, animosissimūq; responsum, semper in auribus eius sonet. Nolle aurum, sed aurum habentibus imperare. Malit subiectos abundare, quam lisci, & intelligat diuitis regni, dominū inopem esse non posse. Calamitatum semper meminerit ac laborum, quos calamitosa terra laboris, his temporibus passa est, tunc se foelicem, tunc se uoti compotem, tunc se uerè regem putet, quādo criminibus alienis inuectas miseras propria uirtute discusserit, damna restituerit, ruinas erexerit, pacem cōfirmauerit, Tyrannidem oppresserit, reddiderit libertatem. Inducat in animū amare, quos regit nam & amando amor quæritur, & nullum certius regnū est, quā præesse uolentibus. Salustianū illud dogma. Regni nunquā ex animo regis tui, nō exercitum, neq; thesauros præsidia regni esse, sed amicos, eosq; nec armis cogi, neq; pecunia parari, sed officio & fide. Et quæ in eandem sententiam sequuntur. Concorditer uiuendum esse cum suis, concordia enim paruas crescere, discordia maximas res dilabi. Exemplo M. Agrippæ plurimum huic sententiæ debeat, per quam & frater, & socius, & amicus, & Rex bonus fiet. Amicitij post Deum, post uirtutem nihil charius habeat. Quem semel amicitia dignū duxerit. Nulla cōsiliij parte submoueat: sequens q; Senecæ consiliū, omnia cum amico deliberet, sed de ipso prius. Multum fidat, sed non multis: & instat. Verū amicum à blādo hoste discernere, ueras laudes accipiat, ut uirtutū stimulos, blanditijs cōerceat ut uenenū. Tardè eat in amicitia tardius inde discedat, & si fieri potest nunquam. Id ipsum non præcipitanter, sed pedetentim faciat, & ut est antiquo prouerbio. Dissuat amicitiam, non discindat. Qualem præstat, talem ab alijs animum speret, neq; à quoquam diligi sibi fingat, quem ipse non diligit. Error iste potentum est. Inuicem autem sunt affectus, iugum non ferunt, dominum non agnoscunt, nunquam amor nisi amore cogitur. De amico sanè nihil malī cogitet, nihil temerè cuiquam credat, pellat suspiciones, delatoribus aurē neget, pertinacius instantes arguat, non desinentes puniat. Imperatoria uox est, Princeps quī delatores non castigat, irritat. Alexander Macedo, licet impetuosisimus adolescens eximia tamen fiducia, contempsit accusatorem, & foelix fuit euentus ut debuit. Siquidem porrectam sibi potionem à Philippo medico, quem amabat in manibus habenti, superuenerunt literæ à Parmonione, quibus admonebatur Philippum Darij muneribus expugnatum, necem eius hosti promississe, itaq; cauendas insidias, & mortiferam potionem. His ille perlectis, protinus exhaustit poculū, & mox Philippo literas tradidit legēdas. Obrectatores alto animo despiciat, & sic uiuat, ut eos uel in silentio redarguat, probetq; mentitos. Memorans Augustum rescriptisse Tyberio, non esse indignandum, quod de se quisquam malè loqueretur. Satis est enim (inquit) si hoc habemus, ne quis nobis malè facere possit. Præclare, alioquin plus haberet homo quàm Deus, qui licet inaccessibilis, sit nec possit offendi, humanis tamen sæpè conuitijs attentatur. Hac igitur in re rex tuus exerceat animum atque aures, in qua non tantū huius omnium maximī, ac modestissimi principis, cuius modò mentionem feci, sed & Magni Pompeij ciuis amplissimi, & Pyrrhi regis, & Pisistrati Atheniensis tyranni, patientia cōmendatur. Secretum uerò suum ab alijs inquiri æquo animo ferat, alienum non magnoperè scrutetur. Magni animi est talia non curare. Contrā autem propè par utrobique diffidentia. Talis fiat qualis uideri uult. Tum demum in se nihil occultum uolet, nec magis horrebit hostis occultū quàm amici, nec pluri faciet consiliū quam testimonium æmulorum. Pari fiducia Scipio tot castris exploratores, Romanorum atque Carthagenensium circumduxit. Pari animi magnitudine, Iulius Cæsar & captiū Domitium dimisit, & transfugam Labienū spreuit, rerum licet conscium suarum, & non semel arcana hostium inuenta, nec unquam lecta combus-

fit. Ad hæc nō temerē, neq; fortuito serenissimū titulum sibi impositum arbitretur, sed ut in animū eius Deo proximū & humanis passionibus altiorē, nulla mœoris nebula, nullus status lætitiæ gestitūs, nulla paucis glacies, nullus libidinum terrenarum fumus possit ascendere. Iram in principe turpissimam non ignoret, crudelitatem uerō nominari etiam nefas esse, eō funestiore, quō noscendi plura suppeditant instrumenta. Sentiant uerum esse, quod ait Tragicus:

Omne sub regno grauiore regnum est.

Atque ideo minaci tumore deposito, communem se subiectis exhibeat, & quicquid in illos statuerit, de manu sui superioris expectet. Superbiam, nec minus inuidiam plebeium malum credat esse non regium. Cur enim uel superbire regem oportere, qui debitor munerum tantorum, & tantō sit obnoxius creditori? Vel cur etiam inuidere, qui supra se neminem tam multos autem infra se uidet? Veritatem totius fidei fundamētum esse non dubitet, & mendacio provenire, ut uera loquentibus non credat. Plurimum enim ueri parua falsitati aspersione fuscatur. Ita que si credi sibi aliquid cupit, omnia uera loqui in consuetudinē trahat, atq; ita linguam instiguet, ut mentiri nesciat. Quid enim ridiculosius, dicam an periculosius rege mendacis? Sub quo necesse est incertam, nequidamq; Rempub. fluctuare? Stabile prorsus ac solidum uerbum esse debet, in quo fundata est tantorum spes ac tranquillitas populorum. Cur autem mentiatur, cui maximē expediat, nullum si fieri possit usquam esse mendacem? Cur aduleatur, qui nullum metuat, nihil speret? Quos adulatorum stimulos non improprie, uideor dicurus. Contra eram, cur se iactet, cū laudare se ipsum rebus deceat non uerbis? Cur minetur, cū sola ualeat fronte terrere? Cur in quempiam excandescat, cum possit etiam tranquillus ulcisci, possit & parcendo uindictā genus nobilissimum exercere? Caueat præterea immoderatus exultare, occupationes circumspiciēs immortales, desinat tristari, honores suos & diuinam erga se munificentiam recognoscens. Nulli se negare audeat, cum non sibi soli, sed Reip. natus sit. Compertum habeat, se res suas agere, quotiens subditis opem ferret. Sit æquitate temperatus rigor, sit seueritas mixta clementia, prudentiæ insit alacritas, maturitas celeritati, securitati cautio, modestiæ iocus, auctoritas leuitati, sit in gestu decor, conuiuio sobrietas, suauitas in sermone, in reprehensione charitas, in consilio fides, in iudicio libertas, in risu tarditas, modus in accubitu, grauitas in incessu. Sit enim calcar in præmio, frenum in supplicio, ad illud ardentius, ad hoc pigrius accedat, alio uultu superbum hostem, alio ciuem noxiū feriat. Illic exultet, hic doleat, exemplotq; ducis eximij, suorum scelera inuitus tanquam uulnera attingat, quæ nisi tacta, tractataq; sanari non possunt, (ut Lilius ait) & cum gemitu ac lachrymas, haud secus quam uiscera fecet sua, affligatq; animo regem misericordia simillimum Deo fieri, & penitus errasse Philoſophos, qui misericordiam damnaverunt. Magnanimitatem peculiarem regibus esse uirtutem, sine qua nec regno nomine digni sunt, humanitatem si adsit, non uirtutem esse hominis sed naturam, si desit monstrum potius esse quā uitium. Eo magis regis debitum, quo magis reliquos homines debet excellere. Is qui primum in hominibus locū tenet, eam quæ in hominibus pulchra sit, esse pulcherrimam in principe castitatem. Nil pudico rege formosius, nil obſcenius impudico. Gratiitudinem mutis etiam animantibus insertam, turpiter humanis abesse pectoribus, eam ceteris ornamento regi etiam præsidio fore. Ingratitudinem regi neruos, roburq; corrumpere, dum & obliuioſo piget obsequi, & ingrati animi uoraginem fundo carentem, permittis explere muneribus. Deniq; oneroso honore, & onerato se pressum onere fateatur, eumq; qui rex fiat, & si aut fuerit expeditus, ac liber, ex illo tamen honestam suscipere, sed laboriosam ac sollicitam seruitutem, & sub qua publica sit libertas, uiuendumq; sibi deinceps exemplariter. Exemplo enim regum regna componi, & requiri solere de manibus præſidentum, quicquid uulgi errauerit. Nihil sibi propriū uelit præter sceptrum, & diadema, & quæ hinc oritur curam de salute, omniū gloriosam, sed difficilem, ac multorum caput, hydraq; non dissimile renascenti. Præſtet acrimoniam ingenio debitam, uerecundiam ætati, uirtutem generi, impio maiestatem. Purpuram spernat, contemnet gemmas, despiciat uoluptates, & irrideat uniuersa quæ fugiunt, æterna sola suspiciat ac miretur. Armæ, equi, literæ, supellex regia, pax, & bellum, exercitationes regis sint. Vtrobique Romanis artibus regnet, quæ: ut Maro meminit:

— paci; imponere mortem,
Parcere subiectis & debellare superbos.

Postremo norit hanc uitam aliam esse magni discriminis, non ad ludum, iocumq; ue, non ad

iners ocium, non ad degenerem luxum. Ad nihil aliud demum hominibus datum, quàm ut breui merito æternitatis aditum pandat, & famæ materiam sempiternæ. Itaq; rerum se bonarum docilem præbeat, cupide legat, atque audiat maiorum gesta uirorum, & exemplo illustrium sit scrutator sollicitus, & feruidus imitator. Illud nominatim demum teneat, quod olim ab illo magnifico inimicarum urbium euerfore seruatum in exercitu Numantino, multis deinde Romanis ducibus disciplinæ militaris exemplum fuit, ut sicut ille castris, sic iste urbibus ac regno instrumenta luxuriæ depellat, & mores longa licentia deprauatos corrigat, sine quo ipse salutis, non dicam uictoriæ nulla est. Hoc ab ipso illo, alia sumant ab alijs, è quibus omnibus perficiat clarum uirum. Quotq; insignia nomina præcesserunt, tot sibi magistros uitæ, tot sibi duces ad gloriam datos sciat, non minus interdum accendunt generosos animos exempla, quam præmia, nec minus uerba quæ statuat, iuuat laudatis sese conferre nominibus, & pulchra æmulatio est, quæ de uirtute suscipitur. Ac ne curiosa inquisitione tempus teram, habeat ante oculos rex tuus, non peregrinum, uetustumq; sed recens ac domesticum uirtutum omnium, nisi me amor fallit, exemplar idoneum, illustrem ad diuinum eius patrum Robertum, cuius quàm regno utilis uita esset, mors damnosissima declarauit. Illum intueatur, ad illius gloriâ senitidissimo speculo cõtempletur. Ille sapiens, ille magnanimus, ille mitis, ille rex regum, erat. Illum ut tempore, ut sanguine, sic animo sequatur, & moribus. Sæpe enim cum cæterarum rerum, cum præcipue ingeniorum immutatio foelix fuit tam bonus est, qui fieri bono similiter studet. Multa dixi, sed præ magnitudine rerum pauca, plura etenim sunt quæ restant. Tu quidem propè omnia præclarissimè Vir, humeris tuis sentis incumbere, uerum magno moribus, nihil est arduum, nihil durum, nihil graue, nisi non amari. Id tu causari non potes, de alumni tui amore, iudicioq; certissimus, duxq; & auriga conciliorum eius, non Chiron Achilli gratior, non Palinurus Aeneæ, non Philoctetes: non Lælius Africano. Eia ergo perface quod cœpisti, omnia fert enim charitas, omnia uincit amor, profectio autem, qui gloriæ partem petit, consequens est, ut solitudinis partem ferat, aurum profundè fodit, de longinquo uehuntur aromata, Thus Sabeis sudat arboribus, Muricem Sydon, ebur India, margaritas mittit Oceanus, difficile paratur omne, quod in precio est, non est quæsitum facile, præciosissima rerum uirtus, auro splendidiôr fama est, labore quaritur, studio detergitur, diligentia custoditur. Rosa inter spinas habitat, inter difficultates uirtus, inter curas gloria, illic dignus periclitandus, hic animus, huc tu igitur gloriosissimis accinge primordijs, dum enim consumasse putas omne, incipies, hunc optimis & regis, & reip. curis exerce, quibus exagitaturs, & foelicius hic ager, & postquam hinc abieris, Cicero opinatur & nos scimus, uelocior ad sedes æthereas peruolabit. Vale patriæ decus ac nostrum X. Calend. Martij, Auionensi. M. C. C. L.

FRAN. PETRARCHA AMICO SVO, S. Epist. XXX.

O Nerabo te literis, obruam te papyro, non sinam te aliud legere, quàm nugas meas, nullum respirandi spatium dabo, comminatus, siue pollicitus eram, tibi breuiorres deinceps epistolas meas forma, quod occupationi nostræ debitum erat, ne dicam fastidio eorum, quibus omnia sunt prolixa, nisi quæ hebes atq; insolens eloquentiæ suæ forceps, absciderit, nunc ut utдео multiplicatur, & crescit, nil amicitia loquacius, amicorum colloquio, nulla enim breuis uox, nullus non angustus dies fuit, cupidum dum conuenerit amicorum par, improuise fugiunt horæ, non loquentibus tempus, non ambulantibus rura sufficiunt, non gelu, non æstu, non fames, non lassitudo sentitur:

Omnia uincit amor:

Duo sunt benè instituti animi solatia, literarum ocium, & fidelis amicitia, duo tædia, occupatio & turba, ultimū in urbibus primū, illud optimè in solitudine, & in Helicone nostro semper experior, siue mane solus in syluas ierim, siue dulcis interuenerit amicus, nullus est finis, non prius obire solem, quàm abisse perpendo, sin uespertina congressio est, non axem flecti, non stellas labi sentio, deniq; non fugam noctis intelligo nisi solis aduentu. Ego quidem perlibenter sum tecum, nunquam non præsentior es mihi, quàm dum uel te alloquor, uel loquentem audio, hic & epistolarum tuarum ista cupiditas, & prolixitas mearum. Inuitus enim auellor, alloquor te dum scribo, audio te, dum epistolas tuas lego, utrobique te audio, tecum sum hodie, sanè quia serium nihil erat, & intermissiones occupatis animis non minus quàm exhaustis agris utiles esse solent, aures magnis rebus parumper ablatas, non inameno ridiculo prostackis. Theophrastus quidē ille, quem hæcenus nesciebam, eo quod

literas

litteras tuas illum loquentes de manibus non suis acceperā, ab ipso die, dum fortē huius formam scribere, ad me uenit, cum uestibulum prius atq; atrium, totamq; domum uerbis impleisset, nihil motus, ab assuetis enim nō fit passio, excipio hominem, uultu quam animo latiore, non quod aut me etiam intermissio non delectet, aut hospitem non amem, sed quod tempore minus idoneo obambulens, & nescio unde reuehens, et elocoribus curis, non satis opportunis incesse uidetur, quid multa? Concedimus? Incipit ille de inexhausto fonte uerborum, imō uerō continuat, iam enim antequam limen attigisset inceperat:

Demitto auriculas ut iniquē meritis asellus:

Cum grauius dorso subit onus. Ille mox urgebat instare, linguæ fustibus, ad pistrinū agere: Ego autem nihil, nisi quod dum ille mihi linguam suam, ego sibi aures meas accommodo: ita illinc loquendo, hinc tacendo, impari pugna conferitur, dum in hoc statu res essent, horrari illum incipio subducatur equum, secp; familiari prandio, cuius iam tempus instaret, acquū præbeat. Ille autem ad hæc surdus, sed non mutus, ad propria cœpti sermonis torrente profluibat, multa de te in primis, quā mihi, quā illi itidem amicus, mirari cœpi, quis cā sit Dionysius, qui nobis quoq; tertius accessisset. Damonis aut Pythiæ moribus simile, nihil habens, nec satis intelligere, unde ille te noscet, de me enim non miror, ab exuema infantia, nescio quo sydere hæc me lingua persequitur, nec mutasse climata, & effugisse patriam reuiuat, in te nostra omnis admiratio, ut nobis non animus modō, sed fatum idem, ut euenit, bus uia sacra Bolanus idem semper obuius, quibus enim ad te ille tramitib. penetrasset incertus eram nec memineram, me illi aditum præbuisse, cum enim ante aliquot menses. Ille mihi sub ardentissimo sole puluerulento, & arcto quodam loco occurrisset, meq; cōst. sim ex more uerbis aggressus esset, nec ipse operis superesset, aut fuge, sed hinc sol, hinc puluis, hinc cicadæ, hinc Bolanus isle certaret, quid facerem, iubebat ille aliquid sibi cōmitti in patriam, ad amicos, negabam ego commissio opus esse, ille transuerso quadrupede, haud paucis angustijs, obstabat, cœpi consiliū ex tempore, utiq; te meis uerbis salutarer imposui, ita contentus ille ministerio celsit, & ego ē manibus amici hostis euasi, ratus id uerbum, quod mihi elapsum esset, nequaquā tanto studio colligendum, seruandumq; sed uerborū imp. er agricola loquendi semen oblatū, non tam sterilibus sulcis mandat, quin tam centesimū fructum ferat, sic sementis exiguæ copiosissimā messē referens, capax horreum, patule auris impleuerat, multa super Priamo cumulans, super Hectore multa: super te autem ante alios, quæ stylo quolibet ad me perlata mulcebāt: cætera uerō rancidiora, de seipso, de amicis, de cognatis, de affinis, de uernaculis, de clientulis, omniq; sodalitia, de uniuersa familia, quid germana, quid neptis, quid uicinæ omnes agerent, postremō de canibus ac lupis, de leone patrio, de tota Rep. de præside provinciae, de primoribus populi, de sterilitate annua, & de innumerabilibus alijs, quæ memoriam uincunt, ut non minus ego, quā apud Milonem suum Apuleius posset, si nox esset, non modō somnolentus balbutire, sed stertere, conatusq; solis fabulis cubitum ire dum ecce cocus increpitans, horam prandij transiue denunciat, nihil ille lentescere, sed enixē quædā excusare, quod litteras ad me tuas quas afferre debuerat præmisisset, nuncij celeritate fortuiti, festinationi tuę consulēs, nec dum talia dicente illo: o segne cerebellum. Subibat animū quid præfagij esset, ita mihi persuaserā, illū in somnio fabulare, inde cum miris modis obtunderet, ut iam in labijs esset illud Horatij:

Confice, namq; iustet mihi fatum triste,

Subito expergiscor, tacitusq; respicio, ut notū noua forma uiri, ut religio sine literis, ut cætera omnia, quæ epistolæ conuenirent tuæ, simulq; ad meipsum redeo, & mecum posset ne is esse Neophytus quē mihi pridie meus ille sapidissimo sale descripserat: Ille est haud dubiē. En rudis & noua religio, en illa uerborū largitas, singula cōueniunt, ille est. Talia cogitantem tantus risus arripuit, ut nec rationis freno, nec cōmorsicatis digitis, nec ulla meditatio dolendarum rerum cohibere potuit, tum liquido expertus sum esse ut aiunt: affecti animi motus indomitos: ut uerō ridentes ille me uidit, quæsiuit quid rei esset, admirans ingenio impigro erat opus, nec enim cōsultandi, quid loquaciter spatium inopina res dabat, ex improuiso respondendum erat: uerum enim uero ex hominis habitu, materiam responsionis arripio, & heus, inquam, quis non stupens rideat, qui te meminere armorum gloria paulō ante clarissimum, eundemq; nunc uideat tanta gratia religionis insignem? Vtramq; uitæ uiam, multum diuersis studijs, breuis spatij tēporis honestasse? Lætari præconio uisus est, & rauco plausu titulum bellicæ laudis amplecti, secp; protinus in talos artollere, quo grandisculi formam bellatoris indueret, hæc inter discubimus, ille plenus lætitia, cibo feriari

contentus, bibere & loqui, ego autem satis habui audire, & silere, & uicissim erupenti cachinno frena substringere, cum totus non nisi de re Militari sermo esset, qualiter arma mouenda, qualiter ferendus hostis, qualiter declinandus, Phormionem illum dicēs, nisi quod ego Hannibal non eram. Cæterum nostri quoque seniculi, mirus seruor, & inexhausta copia peregrinæ materiæ, singula nutu quidem approbavam, nam hæc loqui poteram, nec si possem, ille permitteret. Sic totus ille transisset dies, nisi publicum horologium, quo ultimo inuento, per omnes ferē iam Cisalpinæ Galliæ ciuitates metimus tempora, præliū dimisisset, admonitus enim diem ire, surrexit. Ego illum ad limen cum pueris profectus sum, & egregium bellatorem, uix omnes subfultimus in tergum equi, cui ad capellæ squalētis effigiem, præter cornua nihil desit, cum interea nil nisi rei militaris, epilogus loqueretur, quid te in uerbis tenes? Vix tandem inde diuulsus est, nescio historiæ finem, nutantes, rui, namque minitantes abierunt, neque compertum habeo, in quam foueam equus, sessorūq; ceciderit, quod extremum petiit, fuit, ut per me tibi, per te familiæ eius innotesceret, cum huc corpore quidem, ut ipse ait, ut ego testificor lingua incolumen peruenisse. Vale.

FRAN. PETRARCHA AMICO SVO, S. Epist. XXXI.

Risi ut iubebas, non ea tamen, qua iubebas ratione, sed alia quadam, neque enim ideo, quod tibi tantisper Latini sermonis uestigia titubassent ridiculum extimauis, sed quod titubasse tam grauiter puduisset. Ita ego te unius uerbi, imò unius syllabæ, imò uerò unius literæ sollicitū uidi, quæ tibi quidem elapsa, & haud duriter auribus meis illapsa erat, ut dicerem o doctissimorum licet hominum curas? Cui enim quæso non idē possit accidere? Cicero noster summus Latini eloquiū parens est, proximus illi Virgilius, seu quoniam de hoc ordine dubitasse quosdam uideo, sunt certē Romanæ facundia parentes Tullius & Maro, quod qui mihi negauerit nil ipse sibi consenserim, utrique tamen Grammaticale est, integratū etiam dictionū, cuius tædio Cicero ipse in epistolis ab Attico suo poscit auxilium, quo se magna molestia liberandum dicit, at qui si quid est in arte Grammatica, ubi titubanti, labentiq; uenia debeat, in Præteriti perfe&ti propemodum ambiguitate posuerim, cum ut Grammaticorum princeps ait, ipsi probatissimi artium scriptores, non omnino certis hæc regulis disseruisse noscātur, sed non ego perinde, tibi nūc exculationes aucupor, quasi ille tuus, & non calami potius, quam inaduerentis animi lapsus sit, quod ipsum quoque uenia dignum erat, hic uerò tam nihil culpe est, ut nullus uenig locus detur, quando enim ingenio tuo, oriūq; aureo excideret, quod proculdubio si uel insomnis loquereris aduerteres, multa furatur calamus, & plura sæpe magnis ingenijs & magna tractantibus. Nihil habenti nil eripitur, magnorum domini parua damna non sentiunt, pauperis est numerare pecus (inquit Naso) sic est ingenium locuplex, quasi diuitis heri domus, quæ quò maioribus aucta lucris, eò magis seruilis. furtis obnoxia est, tu ergo perfluxi dicere uoluisti, & profectō dixisti, calamus in ugi opere fatigatus gemina subiticit cōsonantem. Parce suspicionibus, iam maior es, quam qui uel obrectatorū iudicio, in talib. per igno rantia labi pāsis, sed uide oro cogita, & intende acriter, nō tantum stylo ne oblit, sed ut animo proffit error calami. Vide amice quāto nobis omnib. qui puluerē palæstræ huius attingimus, maior sit eloquentiæ cura, q̃ uita, & antiquius samæ studiū, q̃ uirtutis, quāta quæso uigilantia cauemus, nequid in sermone sordidum, incultum ue sit, cum uitæ interim negligentes, multa tibi squalida prorsus, & horrentia contemnamus. Ita paucorū humanorum seruantissimi, diuina iussa transgredimur, quando ut benē uiuamus, lex immobilis Dei est, ut non sic, aut sic loquamur, humanū placitū atq; conuentū, quotidiani usus imperio motū sæpe, mouendumq;. Hæc nimirū est illa perversitas, quam pater Augustinus in Confessionibus suis deslet. Cuius uerba quoniā mihi placuerant, & tibi placitura ratus inserui. Vide inquit, Domine, Deus meus, quomodo diligēter obseruēt filij hominū pacta literarum, & syllabarum, accepta a prioribus locutorib. & a te accepta æterna pacta perpetuæ salutis negligant, ut qui illa sonorū uetera placita teneat, aut doceat, si cōtra disciplinā Grammaticam, line aspiratione primæ syllabæ hominē dixerit, magis displiceat hominibus, q̃ si contra tua præcepta hominem oderit, cum sit homo. Multa tibi præterea in hanc sententiam queritur, nec iniuste. Cum enim eloquētia sit paucorū ualde, uirtus aut omnium, quod est paucorū omnes appetunt, quod est omnium nemo. Nemo enim hoc Grammaticæ tantum exprobatum putes, quem mihi Poëtarū dabis, qui non prius eligat uita claudicare, quam carmine? quem historicū, qui cū res omnium sæculorū literis, quod memoriæq; mandauerit, quod

reges

reges egerint, aut populi, quæ rerum series, quæ temporum alios docuerit, quid ipse agat, rerumque suarum ordinem, uitæque brevis reddere rationem uelit, aut ualeat: iam ut percurram reliquos. Ostende mihi Rhetorem, qui non magis orationis deformitatem horreat, quam uitæ. Ostende mihi Dialecticum, qui non ab effectibus propriis, ab conclusiuncula uinci malit, quam aduersari: Sileo Arithmeticos & Geometras, qui omnia numerant, omnia metiuntur, unius animæ numeros ac mensuras negligunt. Musici numerum ad sonum referunt, huic studio omne tempus impendunt, hi sunt qui contemptis moribus, tractant sonos, Ciceronianum illud oblitum. Maior & melior est actionum, quam sonorum concentus. Illic ne discreparet elaborandum erat, hic sperni poterat, in quo tanto opere laboratur. Astrologi cælum lustrant, astra connumerant, ausi rem ut ait Plinius, etiam Deo improbare, quid imperijs, aut urbibus euenturum sit, tanto ante denunciant, quid sibi quotidie eueniat, non attendit, lunæ, solisque defectus prouidēt, præsentē eclipsem animæ non uidentes. Iam qui clarum Philosophiæ nomē habent, uel rerum causas querunt uentosa iactantia. Scire autē negligunt, quid est Deus rerum creator omnium, uel uirtutes loquendo describunt, uiuendo desistunt. Postremo qui sibi nomen honestius præsumpserunt, & diuinorum scientiam sune professi, quod deciderint uides. Ex Theologis Dialectici, atque utinam non sophistæ. Neque enim Dei amatores, sed cognitores, neque id esse cupiunt, sed uideri. Itaque cum alterum silentio sequi possent, alterum strepitu consequuntur. En quo mortalium redacta sunt studia. O scires, quantus nunc me urget impetus, quātus docendi calor accendit, ut de his copiosissime differam, sed maior, confusiorque rerum area est, quam quæ præsentī calamo uereri queat, & nisi fallor, super iocoso tui brevis epistolæ fundamento, satis ædificatū est. Ad hæc & mihi semper optata solitudinis, oculisque dulcedinem, quanta nuper inuisa frequentia, & insperatæ occupationum amaritudo consperserit, forsā audisti, nimium diu felix fuerā, nimium diu liber, nimium meus. Inuidisse fortunā dicam, an fortē cœlitus, ac esset ne lasceruire animus uoti cōpos inciperet? Fateor enim solitudo, oculi, libertas, tamen nisi perfectæ uirtutis, consumatæque animi bona sunt. Vnde me multū abesse sentio, & lugeo, profectō autem animo passionibus obfesso, nil ocio potius, quam solitaria libertate damnosius, tunc obscenē subeunt cogitatus, subit insidiosa luxuries, blandū malum, & familiaris occisus mentium pestis amor, quibus ego me laqueis absolutum rebar, sed forte fallebar, ferenda fidelis medici, licet asperior manus, fortē latentibus cōsultitur malis, aut rediuiuis morbis occurrunt: & fortē breui incommodo, longa præteriti, uenturique oculi felicitas cōmendatur. Certē ego dum fata, Deusque sinebant, ocio meo cupidissime hiebar, & fruerer si mansisset. Nempe quod in fine ualde optas, ut merearis inter discipulos meos dici, quid nisi nimis amicū, & modestū, & humile notū est? Inter amicos diceris, eosque non uulgo, sed ut docti uocāt quorū uides quanta penuria est. Ego te quidē, ut studiōrum & uoluntatis omniū, ut patriæ, nominisque participē habeo, sic siquid id est, & gloriæ uelim, haud ignarus, feliciter me hoc contubernio mercari, opulētāque facietatē, magnāque lucrispē, paruo mihi famæ peculio cōparari. Et uale.

FRAN. PETRARCHA GVLIELMO DE PASTRENGO, s. Epist. XXXII.

HEUS chare, quibus nā luce latibulis latescē quib. in abdītis abderis? En ad Lælij nostri pergo fores, te peto, uox non datur, pulso non aperitur, quorsum hæc? Egredere, coram cupido tu exhibe, fare, age, coram quem queritis, adsum.

FRAN. PETRARCHA GVLIELMO DE PASTRENGO, s. Epist. XXXIII.

DIGNE quidem admirans, quibus ego latebris delitescerem quærebas, aut quid nouæ rei contigisset, propter quod tibi oris mei præsentia, solito ratio occurreret, & nunc aliquantō dignius miraberis, quid hic præstigiū sit, quod cū relicto rure, mihi hac præsertim anni parte gratissimo, faciem tuam uisurus, ad odiosam semper ciuitatem rediissem, te insalutatio, sic repente discesserim. Vtriusque ergo rationem accipe, quam breuissimis uerbis, digerendam fortē latius apud te. Mihi enim & nuncius hic, & sol ad Oceanum properans, breui loquium suadent. Subegerat me sibi pridē uita lautior, ea quæ in urbibus agitur, & in ea urbe potissimum, ubi tu nunc es, illic multos per annos, quas miserrimas, quos uel labores pertulerim infelix, non epistolæ breuis opus est, quibus tantē exagitata mente cernens, nullam nisi in fuga libertatis, spem relictam retrahentibus, quamquam his, quibus me amado perditum ire mox fuerat, profugi, & eripui, me ipsum periculis quacūque patuit uia. Atque omnes fortune minas perpeti decreui, dum mihi uel prope mortem aliquantisper uiuerem. Cōperat enim sensim quod optabam cōtingere, & animus ex diuturnis

FFF s turns

turnis compedibus relaxari inenarrabili quadam dulcedine, & cœlesti uiuæ simillima. Sed quanta est duratæ consuetudinis uis. Sæpe adhuc insaufam mihi ciuitatem repeto, nec ullius unco necessitatis tractus, ultrò in laqueum redeo, & ex portu totiens naufragium passus, relabor in pelagus, quibus urgentibus flatibus incertum est. Mox omne me uis eripitur, mihi undiq; uentorum rabies, undiq; fluctus, & scopuli cœlum undiq; & undiq; pontus, postremò mors undique, & peius morte uitæ præsentis tedium & uenturæ metus ante oculos. Quod itaq; me his proximis diebus uidere nequiuertis, scito nullam causam fuisse aliam, nisi curæ ueteres exedentes cor miserum, confestim ut me in mœnibus suis inueniunt, tanquam fugitiuo & contumaci seruo, iniecerant manum, & iam mihi flagra nota cernebam, iam carcerem, iam cathenas & uerbera, cum uelut experrectus, noctu quia luce nō poteram euasi. Ignoscas igitur, si & me uidere posses te, non uiso absq; & aduersus uulgus insanum, causam meam agetis, à quo dementiæ arguor, quod quietem ruris, urbanis ipso reclamante prætulerim. Vale memor nostri.

FRAN. PETRARCHA GVILIELMO DE PASTRENGO, S. Epist. XXXIIII.

HAud equidem fugam tuam, à quo amice ferebam animo, priuor namq; cōspectu grato, careo dulci eloquio, ueras non audire datur uoces, nec mente profectò concipio, quo nam pacto eius queat non esse tristis absentia, cuius cōuersatio fuit dulcis, sed tabescēti, agroq; animo, curarumq; undanti fluctibus, epistolæ tuæ occurrit lenimen, hac edoctus te carceris exosi euasisse claustra, uincta rupisse, laxasse compedes, ergastula reiecisse, procellosum trāsnataisse salum, cupito appulsus littori, optato potitum solo, edaces animi sedati sunt turbines, & furenti freto, lenis suborta tranquillitas. Liber nūc uolatus tui liberi, de plurimis pauca referre, uidere nempè sæpe te uideor, parente Memnonis equis euecta roseis, aurium concentu dulcisono, prælabentis riuui garulo exitum murmure, per anfractus collium rosidos montium, iuga cōscendere, & herbido sedens cespite, mare fortè ueliuolum, culta terræ, iacentesq; de spicis terras. Non pugillares defunt, meditaris sedulo, semper aliquid scriptitas, ut te tibi meliorem reddas. Del'io cœli petēte summa, domum repetis Fabricij, Curiq; nō aspernatus epulas, membra paulisper à thoro leuas. At cœli medij, rapidos ut lummo ueas ignes, uallem illam uerè Clausam ingrederis, ubi sole iā in gyrū flexo montes ad ortū umbrā iaciunt, illic fons ille mirabilis, ex radicib. scatueriens, rupium centum fermè perora, argenteas singultas aquas, totidem uomit fluctus, qui grandifragore, rapidis per uallis ima præcipitatis uerticibus inter saxa confraga, rauco murmure sonantibus, allisus scopulis, amœnum pōst paulò crescit, in annem. Illic antrum illud ingens, atque terrificum, laticibus nunc silentibus tacitum, nonnunquam horrendos fluctus eructuans, miram, gratamq; æstuantibus temperiē præbet. Ibi specus alter aquis illimibus, uitro candenti lucidioribus imminens, nympharum ut reor domus. Illic tibi certam delegisti sedem, hunc iuxta crassa sedens in umbra, uatem suum saxo repetens, dum protegit hædera, oblectante prospectu, amœnos oculos pascis intuitum, ibi tui acumen intendis ingenij perspicacis. Inibi de sede animi arcana depromis. Tunc Helicon, Aganippe, Aon, Pyerides, præsto sunt, tunc Fauni, Nymphæ, Satyri, Panes, Naiades, Orcades, Dryades tibi plaudunt, tibi concinunt. Orbis tunc delitias, fugacem reputas umbram, nec his comitatus choris torpes ocio, desidia marces, uacas omnino, non inde profectò antè discedis, quam tabellas portas plenas, licet manus ut plurimum uacuas, bonus huiusce non solus, ut fortè autumas amice potiris, adsum coram, tecū fruor, pariter refocillor, exulto, & cresco. Dilecte uale, eiusq; qui tu alter es, memoriam habe.

FRAN. PETRARCHA GVILIELMO DE PASTRENGO, S. Epist. XXXV.

Tenes memoriæ diem illam, qua de patria mea discedens, Pischeriam appulisti opidum sanè munitum, decorū, mirabileq; hoc solis ab ortu Benaco ex patre, per pascua lata prælabens, alluit Mintius, hic post largas dapes quieti dediti, honestis sermonibus in somnem parte ex magna traximus noctem. Illucescente die, descendimus equos, non aurora uiibrantes detexerat radios, nusquā cœli lata facies, tristè nubila tenebant lucem. Iam mœniū liqueramus septa, camporū tenebamus cultra, iam parentes exieramus in agros, cū subito uisib. nostris, hinc Benaci placida se offerūt terga, illinc Licana sylua, diffusos explicat saltus, festinares licet uotis iter, captus ne loci amœnitate, an amici, quē relinquebas dulci præsentia, pigrius incedeas. Ventum erat ad locū, quo limes breuis Veronen, solum à Brixien sibus discriminat, amenti similis, continuis animam atq;

amantie

amantis implicitus collo, in hæc tandē uerba rupisti. Distrabor à te charē, regionis extere futurus incola, nunquā fortasse meis te presentabis obtutibus, fidus semper dubitabit amor. Nulla unquā sacula, distantia uerā obliterabūt amicitiam, me possides, ego te, uale dilecte:

fit tibi cura mei,

fit mihi cura tui:

Et Vale dicens parce quæso, lachrymis non pepercisti. At ego distractus mente, mœrens corde, imbre suffusus, oculos nil aliud potui dicere, præter: Erit diuellimur, abeuntem uisū prosequor, spectare iuuabar, morantem uix retrahunt comites, sæpius lumina torqueo, lucem illam elinguis ferre pertranseo. Curarum nutrix sequitur, nox fugatur, somnus membris non datur quies. Dum profectiōem tuam mente agito, cœli inclementiam, soli malitiam, ardua montium, lubrica uallium, obruta niuium, lutosā camporum, uentorū rabiem proluuiones torrentum animo uerso, solabar me, curasq; his demere tentabam dictis. Viget ætas, ualent membra perniciā, robur adest, uale tudo suffragatur, iuuentæ flore potitur, præstat animus cuncta uirtuti cedunt, nūc sollicitudinibus huiusce liber, edomitis alpis, ante reuerēdisimorum patrum ora uersaris, huic semina cedis, caput aperis, assurgis, illi alteri dexteram porrigis, & nōnunquam de more patrio in oscula ruis, nunc in Agricola nostri æde iactaris, uacas sacris, Elias circum agis sedes, colūnæ adhærens Paphicæ sacras collis lauros, frōdis Delphicæ in umbra gratulais. Gratulor & ego, nec liuoris felle torqueor, sed exuberanti gaudio fartior. Vale, foelixq; uiue, mi luce charior.

FRAN. PETRARCHA DOMINO GVILIELMO DE PASTRENGO, s. Epist. XXXVI.

GRatiā tibi habeo uir optime, quod te mihi adeo morigerū præbes, ego enim multo malim studijs meis, quā uoluptatibus opem ferri, quāuis & studia suas uoluptates habeant immarcescibiles, honestasq; quas nulli hominū notiores arbitror esse, quā tibi, libro illo ualde egeo in Virorum illustrium congerie, cui hos hūmicos qualescunq; subieci. Oro ergo festina, scis quā charum est, tēpus, horas & momenta librantibus, insuper & pro eo nominatim gratias ago, quod me tam debiti admones officij, tentauit ut suadebas, quod per me ipsum fecissem, & iam coeperā, sed tarditatē meam nosti, & contemptum rerum: ita enim mihi contingat mori, ne totus moriar, ut multi uersant, ineptissima fabula & prorsus inane somnium uidetur ferē quicquid in terris agitur. Similis ergo opus erat, hos mihi, morum meorum conscia tua fides, adhibuit, de euentu uiderit fortuna, sed quid loquor. Nihil illam esse didici, præter nudum nomen, & præualuit apud me Grai uatis auctoritas. Viderit ergo Deus omnipotens cui Davidicum illud dixi. In manibus tuis sortes meæ pium certē consiliū, esse inefficax non debebit. Tu uale, Raynaldum nostrum ut saluere iubeas precor. Mediolani. VII. Cal. Augusti prope.

FRAN. PETRARCHA GVILIELMO DE PASTRENGO, s. Epist. XXXVII.

NOmē tuū optime atq; exoptatissime mihi Vir, quo nihil dulcius audio, quodq; hodie huius deuoti tui ore auribus meis insonuit, non dicam me coëgit ad casum, qui nescio quo seu errore, seu fato, seu actuum humanarum odio, uix nisi somno, uel necessitate alia excussus ē manibus meis cadit, sed alio tendentem calamū hūc conuerit, ut tibi scriberē: Eile me Pataui corpore uiciniorē tibi, quā soleo. Nam omnia uidētem Deum testor, semper animo præsens sum, sanum præterea, & bene ualentē aciocundissime senescentem. Quod ad ætatē attinet, fortunæ nempe uulneribus, non alijs, quā nimum crebris charorum mortibus impelli & concuti, me fateor non prosterni, de reliquo ueteribus, illis meis deditū curis, quas & si taceā nosti, atq; in primis tui memorem, tuq; audium, quod desiderium lenire propē diem spero. Apertum est enim iter, quod nisi fallor immerito clausum erat, permiscit namq; mihi dominus beneficium illud, pro quo totiens laborasti, & quod multo pluri facio, artham mihi magnæ humanitatis exhibuit, beneficium quidem ipsum, simulq; adolēcentem cuius fuerat. O res hominum, mors abstulit, qui cum paucos dies lætos uidisset in uita, eo ipso die, mirum dictu, quo iuri suo restitutus uidebatur, uitali destitutus est, spiritu, Deo gratias, qui me longo labore, sed nō sine dolore liberauit. Tu Viue foeliciter nostri memor & uale. Pataui. x. Augusti sero.

FRAN. PETRARCHA GVILIELMO DE PASTRENGO, s. Epist. XXXVIII.

Vlū hunc si nosse coeperis, & amare incipies, & mirari, lōga est historia, summa est quod honestis ex causis familiarissimus & amicissimus factus est mihi, & sero licet tantus eum discendi ardor coëpit, ut neglecto studio rei familiaris, & deserta fabrilis officina, in q̄ insigniter eminet totū se literis dederit. Itaq; iā nil nisi scholas libros,

libros, & magistros cogitat, inq̃ hoc unum noctes infomnes, & sollicitos dies agit, amplectere eum oro te, & proposito suo faue, nihil est deformius, quàm iustis desiderijs opem nō ferre, & quid putas ambiat, non opes, non potentiam, non honores, non uulgi compedes, ac uenena mentium uoluptates, sed unicum ocs̃ sui præsidium, & uitæ solatium, libellos quærit, sine suo ductu, tuisq̃ auspicijs nil aufurus, suspirabis intelligens, quo aspiret, & tacitus dices, utinam tempestiuus cœpisses, sola enim ætas obstat ingenio, quamuis & Plato prouectior Philosophiæ, & Cato senex Græcis literis operam dedit: hæc hæctenus. Raynaldum nostrum mei memorē saluere iube, cui hoc ipsum scribere uolui, nec potui, expecto enim Calphurni Buccolicum carmen, & tuam Varronis agriculturam, ualde enim memini si quid mihi promittitur. Vale Pataui x vii. Aprilis properē.

FRAN. PETRARCHA DOMINO CVLIELMO DE PASTRENGO, S.
Epist. XXXIX.

*Discolor ut Nymphæ, tetigit uestigia pellis,
Lectior, & cunctis nimis inuidiosa puellis.
Nescit habere locum, refugit sub claustra reuertit.
Et tibi purpurei, dedecus, addidit innuba ferti,
Teq̃ per arua canens, uarios legit undiq̃ flores.
Et timeat humentes pedibus calcare sorores.*

Literas tuas ornatisimas, atq̃ pulcherrimas, obiurgatus à me Lælius meus, sed iaculo tamen meo clypeum legitiuæ excusationis obijciens, misit tandem. Qui te salutatum cupit, poteris eum ut auguror cum Ludouico, & Gerardo fratre, hodie uel cras hospites habere, & sitientes ad tiguum fontis mei, iam istic degenerantem, sed adhuc quidam originis suæ signa gestantem, inducere, peponem optimum nō comedi, sed deuorauit: nemine in partem admissō, præter Nympham, pictis, iam tunc pedibus deorum conuiuia meditantem, & Neptuni nuptias, aut Narei, aut Tritonum obsequia, & siquid uel æquorei, uel fluminis numinis usquam est.

PRIORIBVS ARTIVM, VEXILLIFERO IUSTITIE P. Q. FLORENTINO, S.
Epist. XL.

Sæpè mihi propositum fuit, egregij Ciues, pro uarietate rerum ac temporū, aliquid ad uos scribere & uicissim nunc frenū ais, nunc calcar incutere, nunc indignari perditam, nunc recuperata libertate gratulari, nonnunquam flere uobiscum, multiplices & uarias Reipub. tempestates, & impendentis naufragij fideliter admonere, ut ita me uobis, quoniam aliter non dabatur, uerbis saltem, animi testibus, & si non habitatorem, certæ amatorem patriæ comprobarem, sed dum cogitarem mecum cœpi, quantum ab altitudine curarum ueststrarum distaret, meorum humilitas studiōrū, subito semper mihi ē manibus calamus lapsus est. Nūc autem cogor ut scribā, nec reluctari ualeo, ualeo urget enim animum dolor ingens, & extorquet mihi uerba cum lachrymis. Ecce etenim, quod ignorabam hæctenus, atq̃ uisnam perpetuō ignorassem, suauissimus & meritō charissimus, ciuis uester, & amicus meus intimus, Maynardus Accursij, Fores dum ē Romana curia, Florentiam redit, molestias atq̃ pericula, iam longi itineris transgressus, & iam dilectæ patriæ uicinus, in ipso penē portarum limine, & in uestro, ut ita dicam gremio, crudeliter interfectus est. Heu uir infelix, quantos ætate uiridi pertuleras labores? Quotiens ignota terrarum circumiueras, ut tranquillam in patria tua tandem & honoratam ageres senectutem? quō pergis, ah miser, fatiq̃ tui nescie? & ubiq̃ tutior, quàm in patria future? Quō pergis? Quō ruis? Quō miserande festinas? Tibi canitur Poëticum illud:

Fallit te incautum pietas tua.

Quæ cum sit magna in parentibus, & propinquis, ut ait Cicero, tamē in patria maxima est. Illa re proculdubio trahebat soli natalis amantissimum, illuc iam senior redibas, unde puer excesseras, & illæ terræ, quæ te infantē pauerat, fatigatæ uitæ reliquias referebas, cupiēs ubi ortus eras, mori, & ubi reptaueras sepeliri: Sed ô scelus, ô inhumana feritas, truculentissimi homines, imō uerō cruentæ, & immanes belluæ, te improuidū & inermē calle medio spectabant, horrendum & ignotū orbi Italico prædonum genus, qui nō saturati auro quiescere, quæ summa uotorum raptoribus esse solet, nisi sitienter tuum sanguinē haurirēt, & exoptatum ingressum patriæ tibi præriperent, ac sepulchrū: O sitim sanguinis inauditā, quid amplius quæritis scitissimi canes? Quid quæritis in corpore spoliato? Odium quidem ignotū & innocētis hominis, nec ullum erat certē, nec fingi poterat. Si auri fames uera sceleris

causa

causa est, reddite iam nefarii uoti compotes ad prædam, & graues speluncas criminum officinas, & qui illic auidè uos expectant, hospites uestros inuolite, sinite nudum peditem abire, satis est, nihil ulterius poscitur, ne in latronum manus inciderit, sed hominū, nil inde uobis metuendum est, tam munitis habitatis arcibus, ut impune & cœlum, & Florentiam contemnatis. Homunculum solum fessum, & arconitum timetis? Habètes receptacula tam uicina, tam ualida? Nolite igitur avaritiæ fauoriā cumulare, quicquid populabile manu erat, quod in uestros usus uerti poterat abstulistis, animam sibi & amicis, & uobis nulli usui futurā linquite, quod toruum intuemini? Quid cogitatis? Quid molimini? Quæ ista rabies est? Quid micantes uolunt gladij? Quid perunt? O uoluptas effera, nullo odio, nulla spe propolita, & nullo metu sacrosanctum, & Deo simillimū animal hominem trucidare, ferre rapidas manus in uiscera, & quod ne generosè quidem feræ facerent, lacerato cadaueri incumbere, & spumanti sanguine delectari. Pudet ac miseret, o clarissimi ciues, nec de paruo doloris scaturiunt tot lachrymæ, neq; magis talis amici talem casum lugeo, q̃ tantum tam gloriosæ Reip. pudorem. Quid enim dicitur apud gētes? Quid posteritas loquetur? Innoxii hominē, qui interferas ut Lucanus ait Rhodani gentes, qui per deserta prouinciarū qua nulla usq; hodie dissolutior, nulla desolatio terra est, ac per alpes medias, non niuib. tantum, aut uagis excursoribus: sed armatis hoc tempore exercitib. casus non modò per diem, sed sub tempesta etiam nocte incesserit, in finib. Florentinis, luce media, procubuisse, uelut ouē impie uiciniæ destinatarā? Et o æternum ætatis nostræ dedecus, inuentos esse qui audiāt ē conspectu quodammodo urbis uestre, & illius olim formidati palatii, in quo celeberrima iustitiæ sedes erat, laniare pro libito ciues uestros. O tempora, O mores, liber enim exclamare cum Tullio. Ego quidem puer, audiebant maiores natu, narrare solitos, populi tilius uirtutes omnimodas, eximiamq; iustitiam, non in contradictionib. modò, placitisq; cōuentis, sed in his duobus maximè quibus solum sapientissimus legislator ait: Remp. publicā contineri præmio scilicet et pœna. Quorum profectò si desit alterū, necesse est uelut altero pede claudicante efficiat. Ciuitatem: sin utrunq; eneruatam prorsus & languidam, sitget. et tunc bonorum uirtute, illinc malorum inardescente nequitia in utrāq; partem magnificè prouiderant patres nostri, quibus artibus Romanæ origini, q̃ fama uulgauerat, rectissimā fidem dabant, itaq; ut olim genitor ille uester, Pop. Rom. toto polluit orbe terrarū, sic illos acceperam, quantum cœlitus datum erat ei. Idem uestigijs gradientes, & singularem in primis quandam laudem, apud omne genus hominum meruisse, & inter Tuscorum populos longis temporibus tenuisse uoluntariū quodāmodo principatum; titulo quidem Imperij abstinente, & quo superbiri, inuidiæq; minus, eò laudis & gloriæ plus erat in nomine, non ergo dominiū dicebatur, sed auxiliū, ac profugium uicinorum. Ut nō immeritò censetur floridum illud nomen fortitam Florentiā, in qua flos uirtutum omnium, & gloriosorū actū abundaret, erat omniū si uirtutū gentiū, ad tam benè moratū populū, amore & reuerentiā mixtus timor, neq; solum in proprijs, sed in extremis quoq; Tusciæ finibus, timebat ciuitas magistra iustitiæ. Quid enim aliud causæ fuit, quod inter lapidosos & asperos colles, in solo arido, nec maritimo portu, nec nauali flumine adiuto, tam breui tēporis spatio, fieri enim omniū Italiæ ciuitatū recentissima ciuitas uestra est, in eam succreuerit magnitudinē, ut uicinas omnes amplissimas quidē urbes propè incredibiliter supergressā, non solum forma nominis, aut præciosis mercibus, q̃ ipsum miraculi instar erat, sed & ipsa etiā scilicet proleuiū, & in hoc quoq; matris similis, at tantæ sobolis, iam non capax disseminatis toto orbe ciuib. omne mūdi latus impleuera? Quæ nā quæso? tot præferrim aduersantib. huius tantæ & tā repentinae magnitudinis causa fuit? Dixerit aliquis, fortasse aērē causam esse, & quod uitruui est propriū tribuer fortunæ, alter impigerrimè gētis industriā, uersatilesq; animos, & applicabile ad omnes artes ingenium, inter causas numerabit nō ineptè quidē, dum meminerrit, radiū primā & maximā huius rei causam sileri, donec iustitiæ studiū sileret. Illa (inquam) inereciti, uestri uera & p̃cipua causa est, sine qua, nedū ciuitas, sed nec domus exigua non dicā crescere, sed nec stare quidē poterit. Fūdamētum ciuitatum omniū iustitiā est, super q̃ si uerū quærerē, uestri maiores adificatā uobis florētissimā atq; firmissimā Remp. reliquerūt. Id si modò p̃ignaurā labi permittis, quid sperari licet, aliud quā ruinā? Surrexerunt ecce sicarii infames, & quod unum ad excitandum omnes irarū aculeos satis erat, ciuem uestrū optimū, cui uirū ut creditur, ab eo die, quo sinistrum pedem domo extulit, insidias tendebant, nusquam nisi in sinu uestro machinari ausi sunt, quodq; a uorum temporibus cogitare etiā in cubilibus timuissent, id sub oculis uestris, & in uia publica, crudeli atq; intolleranda prorsus

prorsus audacia peregerunt, quod scelus, si inultum linquitis actum est de statu publico, actum de iustitia, actum denique de salute, de libertate, de gloria. Corruit fundamentum illud, super quo usque ad sidera creueratis, & Deus bone, quorum manibus euersum? Magna pars doloris est, uilis auctor, iniuriæ, fusciferi, carnifices, syluicola, ferino uictu assueri, led ferino magis pectore, & ferinis moribus uix carcere, uix cathenis, aut funibus uestris digni passim in iugulos uestros ruunt, & ad satietatē suam pascuntur cædibus, & sanguine miserorum: perfectio nunquā hoc ausuri, nisi uel in uestra segnitie, uel in suis latibulis spem haberēt, quæ spes, si uos ut soletis, uiri estis, ab omni eos parte deluserit. Exercuit uos fateor, & impulit his temporibus fortuna, sed non strauit neque debilitauit, usque adeo ut paucos in circuitu seruientes latrunculos perferatis. Solet uera uirtus, & clarior ex aduersitate cōsurgere, & si bene mores uestros noui, nec me longa de uobis fallit opinio, uos à populo Romano, unum hoc inter multa præcipuum, & uelut hæreditariū possidetis, ne scilicet fortunæ uos desiciat aut frangat iniuriā, sed attollat, & quod maximè uirosum est, inter difficultates crescat animi. Hinc mihi spes non parua suboritur, audio enim uos accensos atrocitate negotij, & generosa indignatione flammantes, ad solita arma iustitiæ conuerti, quod si uerum est, nullus unquam locus ut spero, nulla ars, nullus sceleratorum fauor hominum, ab infandis uerbis, meritum iracundiæ uestre fulmen auertet. Verum ego prædulcis amici, lachrymabili iactura, supra quā dici posset amarissimè cruciatus, multa uobiscum uiri illustres familiariter locutus sum, heu frustra, heu serò, sentio enim damnum meū, non posse restituī, non si mille linguis adamantinis in sempiternum loquar, aut Orpheo dulcius flebilibus ad lyram querimonij saxa permulceam, unquam mihi redibit amicus meus, irremediabile iter ingressus est. Neque nunc id agitur, ut ille resurgat, sed ne illud corrumpat decus uestrum, quorum alterū impossibile, alterum uerò perfacile, & in uestra positum manu est. Illud quidē admodum non est necesse, quod scelerū iudices, nō præterita, sed futura respiciūt, quid enim prodest, ad ea quæ retractari nequeunt studium adhibere? Similibus tamen malis occurritur, & exemplo terribili humana temeritas coercetur, hinc illa nimirum doctissimi morū hominū laudata sententia est. Non quia peccatū est, sed ne peccetur inuenta supplicia. Quæ quāquam sint pro huius sceleris immanitate dignissima, quāquā tacitus expectare non prohibear, expectare tamen rector. Vniuerfa igitur hæc sic intelligar dixisse, ut apud beneuolas aures dolores mei sensum loquendo deponerem, ac graui molestia tumidum cor leuaret, potius quam ut animos uestros ad uindictam sanguinis inflammarē. Id enim nec professione, nec statui meo conuenit. Itaque testatus, quod ad illam quicquid dicturus sim, aut dixerim non aspiro. Id quod honestius possum flagito, quatenus antiquæ gloriæ uestre, iustitiæque memores, qua singulariter floruiſtis, eam uestris perire temporibus non sinatis, idque obnoxius precor, ut uix salutis publicæ, per quas & ad uestra, & ad ipsa parentis moenia, semper quidem, sed nunc præcipue, instante ut nollis lubileo, fidelium ex omni regione cōcursus erit, purgata latronibus pateant peregrinis, ne iusto metu territi, uel pium opus omittere, uel electum iter flectere compellantur. Quod nisi acriter prouideritis (sed spero utique prouisoros) æternæ uobis infamiae maculam irrogabit. In primis autem expeditum esse decet Apennini transitū, unde numerosior populus expectatur, ad quod utinā tempestiuus in animum uenisset, uestra magnificentia exhortari, fuisset prouisum fortasse maturius, nec alijs cauendi, circumspiciendique materiā infœlicis amici mei miserabile spectaculum præbuisset. At quid suspecti erat, id ætas nostra nō uiderat, sed sic à senioribus acceperat, esse quidē Apennini iugum natua asperitate difficile, ceterū nil uatori tutius uel hospitalius. Quid autē erit, si de custodibus, fures, de canibus lupi fiunt? Vbi ad suum syluosi montis horrore, nequissimi morū hominū terror accesserit? breuis nempè totus ille terrarum tractus, ab hominibus deseretur, inhospitalior Athlante uel Cauaso, huic ignominia & huic pesti. Viri fortes occurrite, uidebitis saxa nondum sicco, ciuis uestri cruore rorantia, inde discetis, cæterorum saluti quoniam remedio prouidendum sit, qui amputare uult arborē, à radicibus incipiat, qui siccare uult riuulos, fontem siccet. Qui extinguere uult latrones, insistant receptatoribus, extirpandis, ite celeriter, ite foeliciter, quo cœpistis, & bene iuuatibus superis, fœda scelerū claustra confringite simul ac notam ab oculis nostris abstergite, relinquētes posteris iustitiæ famam, quæ à patribus acceperitis. Istic nominatim precibus istis addiderim, ut dominum Lucam cognomento Christianū, uirū sanguine ac uirtutibus clarū, qui eidē Mainardo infaustæ uitæ comes fuerat, & de quo dubiè fama loquitur, pro honore uestro iubeatis inquiri, an impiorum manibus euaserit, quod quidam narrant, an parli feritate cōsumptus sit, quod potius timeo, &

timere nō definā, donec aliud, sciūero. Parcite aut multiloquio, tulit me longius fortē quā decuit, hinc humanitatis uestrae fiducia, illinc doloris mei impetus, & amicorum pietas, de quib. ante modō scripsi, ut eos per dies singulos praestolabar. Ita enim concorditer de Aui-
nione discesserāt, ut me uisuri, nulla alia causa suadēte, p hoc iter lōgius uenirent & cū Par-
me nō inuenissent in domo mea per noctē, & diē non integrū morati discesserūt macti, lite-
ris ibi demissis, quarū summa erat, se hūc ad me ē uestigio reuersuros, cumq; ego rediēs, &
multis dieb. spectās, lōgiore pmissio morā inciperē admirari, famulū unū cum literis misi.
Qui eos tarditatis argueret, per quē didici, hoc eos charitatis & amicitiae pretiū percepisse.
Quamobrē si loquaciore fecit dolor, ignorete. Licet enim rerū nescius & absens tunc fue-
rim, quia tamen mei solus amor, uidendiq; desiderū, eos hāc traxerat, solus ego ut mihi ui-
deor, totus infortunij causa fuit. Omnipotēs Deus, uos tātis mundi malis incolumes con-
seruet, in statu foelicissimo. Parmē 11. lunij cōcussio animo, grauiterq; prostrato festinanter:

FRAN. PETRARCHA AMICO SVO, s. Epist. XL I.

TEmpus breue, magnum scribendi desiderū angustat, & ardorem animi praegell-
dus aēr frenat, sine exemplo annus est, & bruma horrida, uulgō iam penē in mi-
raculum, atq; ut dici solet in religionem ueritur, O trāquilla Parthenope, & ma-
gnis ingenijs laudata Campana, uestrum est quod ait Maro:

Ver perpetuum, atq; alienis mensibus aestas.

At profectō non talis ipsa loquentis mater, glacialis Mantua, & importunis frigidibus op-
pressa, nivosisq; alpiū & Apennini iugis oblecta Liguria, quanquā praesens annus, qui no-
uitate sui attonitos etiā senes habet, nescio an aliquid causae secretioris offenderit, quod scē
licet Germaniae finib. ueniens nouus Caesar, caelo nostro, suū fortē frigus inuexerit, cuius
is rigor est, ut ipsos quoq; Germanos in stuporē cogat. Certē ego nudius tertius Mantuae,
quo ad ipsum Caesarē, multum rogatus accesseram, in familiarī colloquio quo princeps ille
mitissimus, lingua & moribus non minus Italicus, quā Germanus, me nūquam antē hac,
praeter quā in literis uisum, saepe dignatur, sic eum dicentē audiui. Vix se unquā tale aliquid
in Germania sensisse. Cui ego respondi. Fortē coelitus actū esse, ut miles Teuthonicus, sir-
bitam coeli mutationem, & Italicā temperiem non horreret. Mitto autē hāc, hyems zephy-
rijs cædet, aestas aquilonibus omnia fenectuti. Veniet dies, quā diebus omnibus metā po-
nat, & hanc temporum uarietatem stabilis concludet aeternitas. Natura suum opus, nostra
interim nos agamus. Equidem non me gelu, quodcūq; Ripheis montib. Maoticisq; palu-
dibus adiacet, retardasset. Multa scribere cupiebā, si literas tuas in tempore recepissem, sed
dum iste uir clarus, & nobis charus huc attigit Mediolanū, aberam ut dixi, reuersus & tuas
ornatissimas quatuor epistolas, quibus totidem meis serō licet, abundē tamen satisfactum
fateor, & latorem abitum meditantem reperi. Superuacuum uisum est, inchoare quod per-
ficere non erat, reliqua igitur suum diem, qui longior forte dabitur, atq; tranquillior, in hoc
breui & turbido nil aliud dixerim, nisi nil penitus tuarum ad me literarū hoc biennio per-
uenisse, quod mirari te non miror, atq; etiam indignari, sed ferendum est, quod mutari non
potest. Literae nostrae medio uiarum suos raptores inueniunt, quid aut scimus? Multos for-
sitā amice studijs nostris accendimus, multis gloriae stimulos fortassis incusimus, sine,
pergant quae ceperunt. Sapē nobis displiceant, labores & epistolas nostras derineant &
auertant, modō nos ament, & quod rapiunt mirentur. Vale.

FRAN. PETRARCHA PHILIPPICO DE VITRIACO MYSCO, s. Epist. XLII.

AMicas aures, amicus sermo pulsabit, nō tam blandus, quā uerax, neq; tam cōposi-
tus q; fidelis. Quid enim loqui uerear, de longinquo, quid corā positus non ue-
rear? Magna est amicitiae libertas, magna securitas, qui multum diligit nihil timet,
imō uerō timet omnia, & omnia circūspicit. Magnus amor, illa (inquam) omnia
quibus amatum suspicatur offendi, de amico quidem suo Seneca uiderit, de quo ait: Non
amo illum nisi offendero, ego nihil minus uelim, quā te offendere, sed absit, ut offendi uerō
possis, uerī semper acutissimus, & ardentissimus inquisitor. Delectare potiūs spero, & im-
becillitati animi, uirtutis ope succurrere, ut rātus aetatis nostrae Philosophus, abieciis uulgi
delirantis ineptijs, & iā non modō uiriliter, sed Philosophice sentias & loquaris, quid enim
quæso te, ne dicā aeternū, sed uel diurnū restat homini, si in animū quoq; senectus admittit?
Ego quidem & ratione insignita, & experientia magistra, & illustri etiā historico attestante
didiceram: Orta omnia occidere, & aucta senescere: sed ab hac ineluctabili sorte mortalū,
exemptum

exemptum animū arbitrabar, quippe qui nō terrestris, sed æthereæ substantiæ sese in altum ui propria, & quibusdā, ut ita dixerim, naturæ sug alis attolleret, mortēq; despiceret, quodq; de quibusdā uetustissimis Italiæ populis apud Poëtā legeram, q; scilicet, nec tarda senectus debilitat uires animi, latius extendēs ad omne genus hominū referebā, & fruges comedere biū opinione subsistere, uideris enim mihi, & eloquar apertē, quod sentio, uideris, inquam, mihi uir egregie, nō tam corpore, q; animo sensisse. Quod si accidere tibi potuit, in tanta bonarū artū copia, tantaq; uirtutū suppellectili, qd euenturū credimus his nudis, & inermib. nullū uirtutis solamē habentib. nullū præsidium literarū? His dico, qui passim in triuijs oberant, curis inanib. circūacti, ad nil aliud explendū turba numerū idonei, & fruges comedere nati. Ut elegāter ait Flaccus. Atqui hoc mihi non negaueris, si senescere animus potest, posse etiā interire, cū haud dubiē ultima uitæ pars, & quasi quidā descensus ad interitum sit senectus, quod ubi cōcesseris uide, quid sequit. Dulcedo enim uitæ intercidit, spe immortalitatis erepta, quæ una præstabat, ut me hominē, non dolorē ex parte altera mortī tēporaliter obnoxii, nobiliori interim & q; naturæ fides addiderat, utraq; tandē parte uicturū. Nec sum nescius mirari te, quorsum tam lōgis anfractib. mea pergas oratio, imō uerō si ingenitū tuū noui, iam iam cōscientia bellicatē, quid dicam, & quid sim dicturus intelligis. Est hic ut hosti, p̄clarissimus pater, & cōmunis amborū dominus Guido Bolomenis Cardinalis, & Apostolicæ sedis Legatus, iam faciē tuam intueri uideor, modo estus illā rubor inualuit. Non præfagiebas me de manib. suis, tuas literas inspecturū, quod si euenturū cogitasses, nunquā p̄fectō tam molliter, tam demisse, nunq; da ueniā ueris nominib. tam muliebriter loqueris. Erit non mihi, at saltē misis hospītib. meis parceres, quæ ne modō aduersus te numeris suis armentur, nō illarū patientia, sed tēporis breuitas causa est. Quid enim ais oro te, cognosce mecū, uerborū tuorū formulā, cōsignatis, ut dici solet, tecū agitur tabellis. Hunc ipsum dominū nostrū, arguis, pungis, increpitas, & nimis intolleranda mollitie, nō absentia, sed ut tu uocas, exiliū eius desles, peregrinationemq; sanctissimā, & qui gloriōrior nulla esse potest, exiliū cognominē decoloras. Hæc nimirum est illa senectus animi, q; in te lugeo amice. Nunquā quo primū mihi tempore notus esse cœperas, ista dixisses, deferbuit sanguis, & ille ardor egregius, quo nulli secundus uidebaris, abdita quælibet & incognita perscrutādī. Ita ne inter curiositatē anxiam, ultimamq; segnitie, nihil est mediū: Parum tibi distans India uidebatur. Iam Taprobanē, & si quid orientalis oceanus habet occultius cupido metiebaris ingenio: iam ad extremā Thylen ignotis littorib. latitantē suspirabas, quoniam Orcades & Hyberne, & quicquid terrarū noster fluctus aluit, ipsa in ciuitate sordebant. Quid autem miri, si angusta animo literatissimi hominis terra erat? In hunc afsiduū cœli uerticē, qui supra nos stabili temone cōuertitur, inq; illum alitū, quem se qui sunt Antipodes suspiciūt, in obliquū. Deniq; solis callem, inq; fixas, & errantes stellas, in fatigabili studio cōscendentes. Nam quid nō dies longior euerit? Esse in Italia miserū exiliū reris, extra quā esse, nisi quia omne solum forti patria est, potius uideri posset exiliū? Pace tua dixerim, nimis tibi paruus pons Parisiensis impressit, testudinei sui arcus effigiem, nimis aures tuas subterlabentis Sequanæ murmur oblectat. Postremō nihil calceo tuo, nisi gallicus puluis infedit. Oblitus mihi uideris illius, qui interrogatus cuiās esset, Mundanū se esse respōdit. Tu usq; adeo Gal lus es, ut Galliæ fines excedere, quælibet ob causam exiliū uoces: est quidem non inficior, natalis patriæ dulcedo nobis insita, scio præclarissimos uiros, nequaquā huius affectus expertes, audio apud Liuiū restitutorē Vr̄bis, & Imperij Camillū, quibuslibet summis ducib. parem, sese in exilio Ardeatino tractū fuisse, cœli patrij memoria, cōsistentē audio Diomedē apud Vergiliū suum Calydonā. Deorū inuidiæ ascribentē audio Nasonē suam absentiam, nō paucis uerbis, sed integro uolumine deplorātem. Cum hoc aut & illud scio, pusilli & inualidi animi esse, ubi honestæ uacant causæ, abiectis his cōpedibus, nō posse consurgere. Ingens est Romanorū, & externorū ducum, ingens quoq; Philosophorū copia, qui uel ut bellicam, uel ut ingenij gloriā cumularent, uitam in perpetuis peregrinationibus exegerūt, sed quia libentius professioni nostræ uiciniora cōmemoro, Philosophorū aliquos attingā. Plato relictis Athenis, ubi si dici fas est, pro terrestri quodā numine colebatur, Aegyptum primō, deinde Italiā circumiuit. At quantus labor homini sedere solito, sed per omnes uiarum difficultates, discendi cupiditate, pro uehiculo utebatur. Est & peregrinatio famosa Democriti, famosiorq; Pythagoræ, qui semel domo egressus, nunquā rediit, uerū flagrantior amore, quā patriæ, iustituitq; Aegyptū, ut ait Cicero, Perfarum Magos adiit, tantas regiones barbarorū pedibus obiuit, tot maria transmisiit, Cuius peregrinationis extremum si quæritur,

quæritur, in Italiam ipsam uenit, ibique reliquum uitæ egit, & quatuor ibi lustra cōsumpsit, ubi tu nūc annuā Domini nostri moram, uelut flebile exilium, & prorsus perditū tempus doles. Expergiscere, expergiscere obsecro, & ingenium tuum excita, uir insignis, atque inclinatū animum attolle, uidebis quanta opinionum nube uulgarium tenearis, dum illæ tibi uoces exciderint, quas utinam non legissem, nō est exilium, quod tu putas, sed breui labore famæ materia sempiternæ. Hoc tibi persuadere nunc difficile est, qui ut uideo, nihil extra Parisios magnificum, aut delectabile suspicaris, & extrema illas agelli tui glebular, quibus animum addidisti. Cum uerō ad te ipse redieris, & prophanis uulgi rumoribus exclusis, te unum percunctari, tibi credere malueris, benè de te sperare non desinam. Redde mihi collocutorem meum, redde mihi pristinum Philippum, me quidem tacente ueritas perorabit. At modò non tecum, sed cum altero nescio quo, Philippi illius hoste, confictario mihi ista suscepta est, quamobrem siquid fortè liberius dictū legis, quàm blanditiarum nostri aui mos habet, ignoscito. Iuuat enim magnificè loqui, & certè decet, ut quadam ad Ciceronem epistola Brutus ait: aduersus ignorantes, quid pro quoque timendum sit. Vt enim ad exulem tuum reuertamur, uideres hūc autem augustiorem solito, & fronte siderea per urbes Italicæ incidentem. Videres populorum ac principum concursus, summo illum honore prosequentium, audires plaudentium, atque fauentium uoces, eneruati pueret eloquijs, neque tam exulem, sed pacis, & quietis auctorem, atque sospitatorem. Reip. nuncupares ueritatem uocabulo. Cum enim inter Vngariæ & Siciliæ regna profundius odiorum fontibus scatentes, bellorum causæ, magnam Europæ partem in discrimen traherent, tâto par oneri, nemo alter inuentus est. Hunc Rom. Pont. iudicatum, hunc sacri collegij consensum, si tu tibi miserum aut poenitendum censes, quod foelix, sustinuit dicturus sis nescio. Sed adiuro te, per illam quæ præesse debet affectibus ratione, quod tu mihi ocium, cum hoc negotio? Quas mihi delicias, cum his curis? quam mihi requiem cum his laboribus comparabis? Viderit Epicureum uulgus quid pronunciet. Ego tam generosum exercitium, omnibus delitijs, omni-
maribusque uoluptatibus prætulerim, quas somnus, aut uenter, aut ambitio præstare potest. Omnis enim uirtus, omnis gloria, omnis honesta delectatio in arduo sita est. Ad obscœna descendimus, condescendimus ad honesta, noli igitur Domini nostri deplorare fortunam, exulem te potiùs credito, & exilium tuum gemit, qui tam procul à contēplanda illius gloriæ recessisse, dolerem & ego, nunc pariter uicem tuam, nisi tu iter eius miseratus, tacitè quidē te felicem absentia iudicares. Gaudenti autem compati, non pietatis, sed dementiae opus est, nisi fortè miserari falso gaudio gaudētem, ea demum misericordia summa est. Cæterum & si tu ante tempus immobilis factus es, patere tamen æquo animo, hunc quem totamente diligere certè scio, inertes moras itinēri posthabuisse magnifico. Virens enim ætas est, corpus ualidum, præclarus sanguis, altum ingenium, ardens noscendi cupiditas, hi sunt stimuli, quibus impulsus & Sequanam, & Rhodanum amittere ausus est, ne uel solos Philosophos peregrinatos, atque hoc obtentu, hunc regia profapia ortum, ab illorum humanitate segregandum putes, illustrioribus exemplis agam. Quatuor & uiginti annos natus erat Scipio, cum aduersus quatuor ualidissimos Carthaginensium exercitus, totidemque clarissimos duces in Hispanias profectus est, inde innumerabilibus uictorijs ornatus rediens. Cū parta laude contentus domi manere posset, tonante per Italiam Hannibale, in Africam transire maluit, & se inter asperrima uocantem maioris spem gloriæ secutus est, non inde diuitias relaturus, sed salutem patriæ, agnomenque sibi, qui enim Cornelius iuerat, rediit Africanus. Iuit ad Troiam Neoptolemus, contemptis aut precibus ac lachrymis. Iuit Vlysses per omnes terras ac maria, & erat illi domi decrepitus pater, infans filius, coniunx adolescens, & procis obfessa, cum ipse interea Circeis poculis, Syrenum cantibus, Cyclopū uolentia, pelagi monstribus, ac tempestatibus decertaret, uir erroribus suis clarus, calcatis affectibus, neglecto regni folio, & tot pignoribus spretis, inter Scyllam & Charybdim, inter uirgantes Auerni uertices, senescere maluit, quàm domi, nullam aliam ob causam, quàm ut aliquando senex, doctior in patriam remearet. Et reuera si experientia artem facit, quid ut artificiosum, quid uel alta laude dignum sperare relinquitur illi, qui paternæ domus perpetuus custos fuit? Boni uillicus est, in auito rure consistere, telluris suæ uim, bonumque cognoscere, contra nobilior & in altum nitentius ingenij est, multas terras & multorum mores hominum uidisse, uerissimumque est quod apud Apuleium legisti. Non immeritò enim (inquit) prisca poetiæ diuinus auctor, apud Graios summæ prudentiæ uirum monstrare cupiens, multarum ciuitatum obitu, & uariarum populorum cognitu, summas adeptum

uirtutes cecinit, quod Poëta quidem noster imitatus, suum Aeneam nosti, quot urbibus ac littoribus circumducit. Tu domino nostro compateris, quod aliquid præter Parisios uidit. Nec intelligis quàm gratum spectaculum illi fuit, ingenio oculis cernere, quod cogitatione præuiderat. Etenim si in Tusculano disputans Cicero, ait. Aliquid assequi se putar, qui hostium Ponti uiderunt, & eas angustias per quas penetrauit, ea quæ est nominata Argo, quàm Argiui in eadem lecti uiri uecti petebant pellem auratam arietis. Aut hi, qui Oceani freta illa uiderunt.

Europam, Libyamq; rapax ubi diuidit unda.

Quid se hic adeptum putare potest, qui fractas Punico aceto, Italicas Alpes uidit, & Cisalpinæ Galliæ latissimos atq; latissimos campos? Libero permessus intuitu, Mediolanum urbem egregiam, & à maioribus uestris condita, Brixiamq; & Veronâ, ab eisdem uestris maioribus possessa loca prospexit. Inde petens Patauium Troici opus Antenoris. Hinc Venetorum inter cunctas littoreas mirabilem atque permaximam urbem, mox cinctum fluminibus & æstiuis delitijs amœnum, paruumq; Triuifium, quàm sibi sedem delegit, delectationis non tam patriæ, quàm undiq; convenientium commoditati prospiciens. Inde ad compescendos Arctos motus, Aquileiam præteruectus, Alpesq; Noricas transgressus, longè, lateq; Germaniam peragrauit, & illum olim imperij litem Danubium, Nilo parè, misse superbum fontibus, & horrificis gurgitibus æstantem attingit. Inde nuper multa reuersus cum laude, hodie minoris corpus Antonij ingenti populi deuotione tràsuexit, quæ una sibi apud Patauium longiusculæ moræ causa fuit, cui translationi ego interfui, grauitatis eximie ac cærimoniarum mirator unus ex plurimis. Crafino iter interceptum æget, ut sicut Adriatici fremitum maris uidit, sic Thyrenas aspiciat tempestates, & primò quidem fluuiorum regem transibit Eridanum, & antiquissimam ciuitatum Rauennam, post Auiminum, mox Fanum, inde Perusium præualidam urbem, atq; inter iacentes alias tandem, rerum caput, & Dominam Romam peret, quam quicunq; non uiderit, temere alias admittatur, cuius urbis aspectus, ut interdum speciosior foret, P. R. fortuna præstabat, ut uerò nunquam saluator iubilæus annus efficiet. Voces licet exulem, ille mihi uidebitur felicissimus peregrinus. Ibi Apostolorum limina & terram calcabit, sacro martyrum purpuream cruore, uidebit uel muliebri linteo, uel in cunctarum Ecclesiarum matris parietibus, extantem Domini uultus effigie. Videbit ubi profugo Petro CHRISTVS occurrit, & super præduram silicem, æternum gentibus adoranda uestigia. Ingredietur in sancta Sanctorum, locellum cœlestis gratiæ plenum, Vaticanum lustrabit, & beatis osibus extructus Calixti specus, incunabula & circuncisionem Saluatoris aspiciet, & uirginis lactis uasculum candore mirabili. Videbit Agnetis annulum, & diuinitus extinctæ libidinis uasculum cognosceret. Contemplabitur truncum Baptistæ caput, & Laurentij craticulam, & aduectum aliunde Stephanum, unoq; duos contentos hospitio. Videbit ubi Pauli fuso sanguine dulcis aquæ fontes eruperint, undenato domino fons olei descendit in Tyberim, ubi templi pulcherrimi fundamenta, æstiuæ niuis inditio iacta sunt, & ubi partu Virginis templa fortissima corruerunt. Cernet lapidem infando Simonis cerebro maculatum, monstrabitur sibi Syluestri latibulum, & uisio Constantini, & dicta cœlitus insanabilis morbi cura. Innumeraabilia quoq; alia, quorum partem idem ego, ad Clementem v. l. scribēs, loquaci quondam sum complexus epistola. Si quando uerò à cœlestibus ad terrena descendere libuerit, cernet Romanorum principum stupenda licet collapsa palatia, Scipionum, Caesarum, & Fabiorum domos, uidebit septem colles, unius muri ambitu circumclusos. Mirabitur latas uias, captiuorum contra agminibus angustas, & triumphales arcus, subaëtorum quondam regum, ac populorum spolijs onustos. Capitolium ascendet omnium caput, arcemq; terrarum, ubi olim cella Iouis fuerat, nunc est ara cœli, unde Augusto Casari puer CHRISTVS ostensus est. Hæc ille. Tu uerò quotiens prata germani, & Genouese collem contemplare, ortum solis tibi lustrasse uideris, & occasum, opinione tua felix, si tamen ulla est in errore felicitas. Roma autem digressus ille, nequid scias, per Italiam Italiæ regionem Hetruscorum urbes inuifere in animo hebet, gelidis ac repentibus circumfluum fontibus Viterbium, & Urbem ueterem, prærupti saxi in uertice sedentem. Senas præterea & lupa altrice, & septem collibus Romæ a mulam ciuitatem, Romanorum opus ducum Florentiam, de qua nihil ad præsens, ne qui te mihi, me tibi suspectum faciat amor patriæ. Inde superato rursus Apennino, per studiosam transire Bononiâ, atq; huc iterum reuerti cogitat, omniū hic legationis suæ prælatorū solemne conciliū acturus, atq; ita cū demum Mediolanum repe-

ret, & ad læuam flectentes, tertio transiliet Apenninum uisurus & Ianuam, nec immeritò. Nulla enim animosior, nulla hodie uerius regum ciuitas dici posset, si ciuilis inde concordia non abesset. Ita per Ligusticum sinum, quo nullus amoenior, per cedrinus ac palmiferos saltus, per odoriferum atq; undisonum litus, ad Italiæ finem ueniet in Gallias reuersurus. Non hæc properantis tædio affecti animi signa sunt, uides ut Menandreo more circumflectitur, quo & à pluribus locis aduentus sui iucunditas sentiat, & generosa mens pluriformum rerum recreetur aspectibus. Habet igitur exultans magnam gaudendi materiam, multa & magna, & memorabilia uidisse, & ubi præclarissimū nomen suum, illa quæ minue re famā solet, auxisse præsentia, habet & quo lateatur Italia, quæ inter præsentis æui nubila hoc uelut benigno quodam sydere, serenata est, & quæ ab initio rerum, ut ipse non ignoras omnium auctorum testimonio laudatissima terrarum omnium semper fuit, tantum præconem nostra ætate, unde non sperabat inuenit. Crede enim mihi, mirabere, ubi eum reducē audies, de rebus Italicis prædicantem. Itaq; ut iam tandem, aliquando concludam, si desiderium tanti patris ægrefers, si solitudinē tuam, & si tu nimio contractam animi rubiginem lamentaris, possum humanis passionibus ueniam dare. Si uerò uel nos illi, uel illum nobis inuides, prorsus Satyrico dente mordendus es, quem torqueat aliena lætitia. Proinde quicquid est, breue est. Aestas te proxima uictorē faciet, redditura tibi quem nobis eripiet, imaginem tamen illius, nulla dies de nostris præcordijs extirpabit. Et quantum putas alacrior, quantoq; rerum experientior redibit, quanto non solum ceteris, sed etiam semetipso sublimior, qui tam multa oculis suis uiderit, & urbanitatem Gallicam Italica condiderit grauitate. In plausus illud tuum omnipotēs ueteres eloquium, pudebitq; inutilium quærelarum, quarum nulla quidem erat excusatio, nisi, quia uulgari sermone conscriptæ sunt, ut intelligi detur non te in illis tuam, sed uulgi secutum esse sententiam, cuius tecum, deprehensumq; iudicium semper fui. Tu uiue & uale nostri memor. Salutat te Marcus Medicus cōpatriota Vuglij. Patavij x v. Calend. Martias.

FRAN. PETRARCHA HONORABILI ET INSIGNI VIRO DOMINO FRANCISCO BRUNO, S. Epist. XLIII.

E Pistolam tuam, apostolicis literis insertam, nō tantum lætus & soleo, sed solito lætior uidi, grauib. enim me curis explicuit. Nam ne quid te non actū modò, sed cogitū meorum lateat, suspicari fateor, nondū quidem plenè corperam, sed iam incipere meditabar te mei oblitū, non quia id naturæ tuæ, seu moribus conueniret, sed fortunæ prosperitas certè, quæ nunquā tanta tibi esse potest, quantā cupio, obliuionem amicitiarum parere solita, parūper mihi esse incipiebat annuo iam suspecta silētio. Fecisti optimè, qui me hoc labore animi liberaasti. Qui eui illicò lecta excusatione tua, quā prius ex ore amici præuenientis audieram, sed magna apud me est calamo tuo fides. Ad rem uenio. Sanctissimus dominus noster mihi scribere dignatus est, & quid scribat nostri, literas enim tu dicta sti filius tuus qui & meus est filius nisi fallor, scripsit. Literis tanti patris reuerēti metu, sed non sine quadā fiducia concepta, non de ullis meritis meis, sed de sola ipsius & olim, & nūc maxime cognita mihi humanitate, respōdeo, quid nō dico, tu qui suas dictasti literas meas leges. Permissi mihi paulò liberius euagari, quā considerata ipsius magnitudine debuissim, sed humanitatē solam, & clementiā cogitaui, ne tamen nimium multiloquio importunus fierem, frenauī imperum, & in finem remisi eū, ad has tuas literas ut uidebis. Summa autē hæc est. Ego frater siquid mihi ad uitam unius canonici deesse dicam, mentiar, sed si dixerō, me plures habere notos, & plura inde grauamina quā totum ferè capitulum cuius ego pars sum, forsitan nō mentiar. Quæ an declinari ulla arte ualeā ignoro. Sæpè certè tentanti, nunquā hæcenus successit. Vnde mihi nō exiguus uitæ labor, & quāuis forsitan gloriosa, tamē haud dubiè tædiofa perplexitas. Si queras, numq; restat transire possim, ut nunc usq; transiui, possum planè, sed haudquaquā facilius quā olim, imò uerò difficilius, quod ad sarcinam indies augetur, & uires minuuntur, habeo hic præbendā, quæ mihi panem & uinum dat non solum ad utendum, sed etiam ad uendendum. Residentia mihi aliquid ualeret, sed ego urbes, uti ergastula fugio, & magis eligo solitario in rure, si oporteat esurire, q̃ in urbib. abundare, quāuis nulla fuga, nulla me latebræ à concursu protegāt, habeo famulos, sine quibus utinam uiuere possem, aut scirem. Habeo equos, quando pauciores duos saltem, & ut fileæ quæ sunt historiæ longioris, soleo habere scriptores quinque uel sex, habeo tres ad præfens, & ne plures habeam causa est, quia non inueniuntur scriptores, sed pictores utinā non inepii. Habeo unum presbyterum uenerabilem uirum, qui dum in Ecclesia sum assiduus

mecum est, cum quo sæpè, ubi solus prandere disposui, ecce subito è transuerso conuiuari acies, uel cibo pascenda, uel fabulis, uitari enim prorsus nequit, ne uel superior appaream, uel auarior quam sum. Sic me Deus amet, ut nonnunquam spectare mihi uideor, illos Penelopeos Homericos procos, nisi quod hostes illi fuerant, hi autè sunt amici. Exonero animum loquendo tecum, imò mecum, & ideo te tandiù hoc inuiti sermone occupo, quādo autem de me Frater hæc crederes? Et totum hoc mihi facit lenitas mea, quæ me natura licet uulgo abstractum in commune restituit. Cupio præterea & dispono Deo dante, nō templum Marti, quantum nusquam esset, ut Iulius Cæsar, sed unum hic paruum Oratorium Beata uirgini extruere, iamq; opus aggredior, si deberem libellos meos pignorare uel uendere. Et si ad opusculum hoc explendum, CHRISTVS mihi uitam & facultatem dederit, statim si uenire ipse non possim, sicut non posse arbitror, defectus uiribus corporeis, famulum unum ad dominum meum Sabinensem, & ad te mittam, ad retinendum istic, quod olim me frustra noluisse, & ipse scit, & tu etiam non ignoras. Hæc amice curarum mearum pars millesima est, si his ergo atque alijs, & quid mihi à prædecesore suo promissum erat ut nō sit, dominus noster quieti meæ consulere dignaretur, non tenetur fateor indigno & immerito, nisi ad imitationem forsan illius, cuius uicem gerit, qui multa bona quotidie confert immeritis & indignis. Et si quid hoc uelit, ut literæ eius indicant, potest perfacile profectò uno uerbo. Nullus enim Minorum, tam facile potest benefacere quibus uult, quā Romanus Pontifex, qui se fortè mihi facere uellet, secundum suam condecentiam, quod dixisse fertur Alexander Macedo, multum esset aut nimium. Si uerò secundum meam insufficienciam, nihil esset, aut modicum. Temperet hæc igitur, ut tibi uidebitur, siue enim multū faciat, siue nihil, siue modicum, contentabor. Quin tu potiùs, dicat aliquis, pete quod uideatur, quando paratum habes animū largientis, hoc amice non possum, triplici ratione. Primum nempe quid petam prorsus nescio, sicut ille, qui rarò unquam de talibus cogitauit. Omnia ferè uitia mihi obijci, uel ab amico patiar, uel ab hoste, dum dolus malus, dumq; ambitio sequentur. Deinde esto quod amicorum indagine, aliquid quod peterem inuenirem, ante tamen quā nuncius meus ad pedes Apostolicos perueniret, esset de facili id ipsum petitū ab alio & concessum. Non est enim ut opinor dominus noster in illa duritie, qua fuerūt aliqui in diebus nostris, negare omnia paratū, dum non nisi perfectis uiris dare aliquid uolunt, quod si fiat, aut omnia beneficia uacabūt, aut paucissimis omnia conferentur, tam rara est humana perfectio. Postremò fieri posset, ut aliquid peterem, quod eidem Domino non non placeret, sed propter incomparabilē benignitatē suam, supplicationib. meis condescenderet, quod ego nullo modo uellē habere aliquid, quamuis magnificū, & mihi utile, quod sibi non penitus gratū esset. Quid fiet igitur, dicam tibi: Si uoluntas Domini est, qualis uideatur esse, ipse sit & benefactor, & consultor, nec meretur id tibi dici, quod foeliis recordationis Domino Clementi, patruo suo dixi. Cum enim sui gratia, officiū quod tu nūc industrē geris, mihi obtulisset, quod me nolente, tunc habuit magister Frāsciscus de Neapoli, & dein de me sæpè, licet indignum, Episcopum facere uoluisset. Et ego indignantibus Dominis, & amicis continuè reculassē, ultimo mihi dixit. Pete quod uis & faciā tibi. Cui ego respondit: Si bene facere mihi uultis, non solum beneficentia, sed electio Pater sanctissime uestra sit. Vos scitis optime quanti me facitis, quando aliquid petente alio, uel quomodolibet ad notitiam uestram uenit, quod me dignum uideatur, mei si placet memoriā habetote. Quod ipse se facturum clementissimè repromisit, & fecisset non dubito, nisi eum mors, multis & inter alios mihi damnosa præuenisset. Ita ergo mihi expedit, ut Dominus noster faciat, si mihi aliquid uult facere. Nam si expectatur, ut ego senex nunc sollicitus sim petitor, quod iuuenis nunquam fui, actum est, nil penitus unquam fiet. In hoc sanè Domini mei Sabinensis interuentio, & tua sedulitas efficacissima erit, & neutram defuturam certè spero. Alios ibi non habeo, nam quos habui, uel defuncti, uel alienati sunt. Solus ipse Dominus Sabinensis tribus & triginta annis, in eodem proposito erga me mansit, nec ulla unquam, siue propter occupationes eius inextimabiles, siue propter silentium meum, siue propter abscellum suum facta mutatio est, nisi de bono semper in melius. Secum de his ergo delibera, & ipsum ad omnia fidenter requite, animum eius ad me, uerbis ut puto tibi cognitū, factis animi testibus recognoscas. Ego enim tibi breuiter scribam, & eum quoq; ad has literas remittā, ne minutias, & fabellas meas sæpè repetā. De quibus scis quod nunquā tibi aliquid scripsi, neque nunc quidem fueram scripturus, nisi quia sic res polcere uisa est. Et nunc frater habes totam hæc historiam, necessariam potiùs quā iocundam, si unū addidero, quod posses

posset forsan in colloquium uentre. Nam si roget in hunc modum: Quamuis nominatim nescias, quod petendū sit, cuius generis tamē beneficio optares edicito: dicam quod apud Ciceronē Cotta: Omnibus fere (inquit) in rebus quid nō sit citiūs, quam quid sit dixerim. Prælatūrā itaq; nullam uolo, nec uolui quidē unquā, similiter nec beneficiū curatū, quodcūq; quāuis opulentissimū, satis est mihi unius animæ meæ cura, atq; utinam illi uni sufficiam. De reliquo faciat Dominus noster, ut sibi placuerit, ut unū sciat, quod siue mihi prouideat, siue non, seruus suus sum, quāuis ad nihil utilis at fidelis saltē, meq; suis iussis obnoxium fateor, & suis olim alloquijs, & nunc suis literis insigniter honoratū, ita ut sibi nō iam sua libertate deuotior, sed obligatior fieri possim. Illud quoq; sibi persuadeas, quod siquid mihi contulerit, id ipsum citō alteri cōferre poterit. Ego enim iā delebor, & ut extimo tempus meæ resolutionis instat, heu mihi misero, quia quæ sequūtur dicere non possum. Certē ego frater, præter naturalem uitæ legē, quæ non est aliud q̃ cursus ad mortē breuis & lubricus, sentio me indies ultra etiā ætatis exigentiā rapi, & uehementer imminui, atq; umbrę in morem euanesce. De quo miror quidē, quia non ita uiui, nisi fallor, ut id adhuc mihi deberet accidere, sed Deo teste non doleo, & si pro peccatis meis accidit ualde etiam gaudeo. Ita enim dudū me adeo poposcisse bis in deuotiuncula quadam memini, his uerbis. Fiat mihi thalamus meus purgatorij meum, & lectulus meus lachrymarū conscius mearū, & in corpore meo doleam, priusquā præceptis corruā in tartara. Et iterum: Sīt mihi pars purgationis labor meus, quo hic per singulos dies exerceor, reliquum in hac uita, & in membris exige, priusquam ueniat tempus egestatis. Si quod bis petij semel assequor, benē habet. Tu uiue foeliciter mei memor, & uale. Arquade inter colles Euganeos: in uigilia Pentecostes.

FRAN. PETRARCHA PHILIPPO CAVALLICENSI EPISCOPO, S.

Epist. XLIIII.

TRia tibi ueniunt pater, multum diuersa munuscula. Vnicus auro nitens piscis, & squamis maculatus argenteis, Torrentinā alijs, Turturā quidam uocant. Gratius tamen fuerit saporem nosse, quā nomen hunc hospitis mei filius seruus tuus, in his hodie lucidissimis undis cepit. Item pinguis anas amœni dudū fontis incolæ, cui aduersus raram indolem egregij canis, nec liberas aër uias, nec tutas fluuius latebras dedit, nec natanti fuga patuit, nec uolanti. Ad hæc epistola quædā recens, quā in rure tuo nuper hamo debilis ingenij, inter animi mei fluctus, & rerum scopulos, ipse quoq; piscatus sum. Cætera tamen ita ueniunt, ut apud te maneant, hæc uenit ut rideat. Neq; diutius quā ut oculos tuos semel impleuerit, tecum sit. Scis causam? Quia ueritas odium parit. Quod si iam tunc tempore Terentij uerum erat, quid hodie arbitraris? Perlege ergo si libet atq; secretius, ac remitte, donec sciamus, quid mundo Deus aut fortuna parauerit, tunc consultabimus, quid huic fiat, an danda sit flammis, an fororibus ascribenda. Interim scito, & huic fidem mentire meam, nullis me oculis hanc alijs ostensurum fuisse, quā tuis. Vale decus meum, ad fontem Sorgiæ. XIX. Calend. Ianuarij silentio noctis intempestæ.

FRAN. PETRARCHA PHILIPPO EPISCOPO CAVALLICENSI, S. Epist. XLV.

SI quicquid mea mens cogitando concipit, scribendo parturiat, ingens digitis meis, oculisq; tuis opus exoritur. Quod & si ualde aggredi cuipiā pater amabilis, tēpus uetat. Ita distrahor incertis affectibus, & dum necessitati pareo, desiderio obliuor, sed benē habet, quicquid scripturus fueram, tacito me luculenter intelliges. Nosti animum, ubi cogitationū, auctuumq; nostrorum radix fixa est, unde fit, ut quæ ex illo prodeunt, ignorare non possis. Familiariter olim tibi nisi fallor, studiorum finis & uotorū meorum intellecta modestia est, utor enim fidenter, hoc nomine non superbe, conscius suæ humilioris originis, quod unde modicū, inde & modestia dicitur, & à modo nomine utrunq; descendit. Quæ cum ita sint, cogita pater indulgentissime, quid uelim. Nullis ariolis, nullō opus interprete, ne ipso quidem uel meæ, uel alienæ uocis oraculo. Intus ad aurem cordis tui clamat animus meus, & noster nihilominus Socrates non tacebit, quā improbat concupiscentia, & si probē noueris, certius tamen, nunc ex amici colloquio pensabis. Tu autem pater, apud communem Dominum, in quo spel anchora, & quod propriē titulo suo conuenit, rerum nostrarum cardo consistit, preces meas si fauorem meretur adiuua. Si minus excusa, ut enim magister amorum ait:

Quid deceat non uidet ullus amans.

Amo ego uos, ita me ille amet, in cuius amore summa foelicitas est sita. Amo (inquam) & G G g ; ueneror,

ueneror, uestramq; præsentiam eximijis præcordijs concupisco. Itaq; dum uoto meo obsequor, uestra forsitan fastidia nõ aduerto, siquid importunius agitur, hoc me precor absoluat: inueni enim affectus regi nesciunt, frenũ mordent. Epistolam illi inscriptã, quãuis longiusculam, plura tamẽ uolentis dicere, animi nunciã efficacissima uocis tuæ auctoritate confirmare interpretare, iustificare, paucis enim uersiculis, summã tibi meæ mentis approprio, præstare mihi, ne frustrã præoptauerim, q; hominũ magna pars metuit silentiũ, solitudinẽ, paupertatem, mirũ solus ego ex omnib; mortalib; diues fiam, cũ pauperũ qui frustrã diuites fieri uolunt, passim tot milia uideamus. Occurrite omnes, qui me diligitis huic monstro. Non cogar unus, unde tam multi se exclusos dolent, & unde tam cupide omnes fugiunt non excludar. Diuitias alijs, ego paupertatem appetere, sed non omnem profectò, non sordidam, nõ tristem, neq; sollicitam, sed tranquillam, sed pacificam, sed honestam. Hanc mihi nisi ab illo dari posse despero, eisi uerum loqui iubes indignor, atq; ab alio dari nolum. Apud eundem igitur intercede, pulsa, urge, insta, opportunẽ quidem, uel si res exigit importunẽ. Facilem pro me aditũ inuenient preces tuæ, non solet suas ille despiciere, proinde ne uidear precando diffidere, age non ut mereor, sed ut spero. Mediolani Idus Martias.

FRAN. PETRARCHA DOMINO FRANCISCO BRUNO, S. Epist. XLVI.

PRæ dilecte frater, casus fuit, ut cũ satis multa per alterius manus ad te uentura scripsissem, iterũ mihi in manus calamum necessitas honesta reponeret. Siquidẽ lator præsentis presbyter. N. plebanus, &c. Domini capitanei capellanus, cum præfato Domino suo, ad Dominũ nostrum uenit. Est autem ult, ut mihi dicitur bonus, & in suo genere singularis, propter quod inter tam multos, ad tantum officiũ præelectus est, quibundam quoq; mihi uenerabilibus ac dilectis charus admodũ & acceptus, quibus cum nouũ esset, quod hic paucis bonis est incognitum, quanta scilicet inter nos sit identitas animorum, optarunt ut ad te commendatorias literas meas ferret, ad quas non difficilis fui, quia & amicis talibus nil negare didici, & apud bonũ pro bonis, intercessionem fauorabilem reor. Hæc illi quæso, qua potes rem mihi feceris gratissimam. Vale.

FRAN. PETRARCHA FRANCISCO BRUNO, S. Epist. XLVII.

Nisi ualdẽ fortibus humeris sis, tot mearũ intercessionũ sarcinas, ferre non ualeas. Scripsi sæpẽ & repeto, notã adẽ his in locis amicitiaẽ nostrã famã, ut si passim omnibus annuã, literas ad te meas, optatibus sat negotij, unũ hoc tibi allaturum sit. Parco autẽ labori tuo, parco & meo, & ad multa facilimus, hac in re difficilem, imò inexorabilem me prebeo nisi his solis, quos mihi uel uirtus, uel singularis amicitia conciliat. Utroq; uero latorem præsentium affluentẽ noueris, N. utrum scientificum atq; honestum, & mihi has ob causas atq; insignem morum suauitatẽ qua delector, acceptissimum. Hunc tibi dudum commendasse memor sum, & ipse tuæ benignitatis ac uirtutis præco ingens, mihi se ne dicam tibi, tuum ob meritum perpetuò obligatum fert. Nunc fortẽ alijs ex causis, sed ut reor, licet hoc taceat, quia unus est ex illorum acie, quorũ uirtus malis, ac morum diuersitas odiosum facit, studuit aliquantisper peregrinari à patria, & tentare si qua sibi fors alibi prosperior foret. Recomendo eum tibi iterum, eò arctius, quò sola olim fama, nunc experientia notus insuper & dilectus, tunc amicus amicorũ, nunc uerò amicissimus mihi est. quod non esset nisi talem scirem qualem dico. Si sibi ergo uel ope, uel cõsilio prodesse potes, te hinc uiro bono, imò optimo profuturũ, hinc mihi cui semper places eximie placiturũ scito. De me siquid nosse uolueris ipse dicet. De alijs enim pridem latius scripsi, & responsum tuum expecto. Vale Paduæ xvi. Nouemb. mane.

Hæc epistola, Cancrini in modum retrograda, ingenij exercitio insigni ab authore conscripta, lecta siquidem, in genere demonstratio uersatur, à principio de cursu laudat, à fine incipit uinuperat.

FRAN. PETRARCHA AMICO, S. Epist. XLVIII.

Iucunda ipsa fœlicitate, latissq; ijsdem successibus te prosperis potiturũ, nunquã quãlibet te passurũ aduersa, probare re uera, fide & operibus amice non fictẽ uir intimis affectibus gestio, ac iugiter Deũ oro. Prolongentur dies tui, nec tibi sit uita breuis, Diuitijs affluas, neq; careas ergo cunctis optatis, debita quæpiã hæc tuę uirtuti non uitijis. Versus ad cõmendationes tuas, promere uolui, stylo sonante dispositus fidelitatis in tuas laudes, non iurgia criminandum, siquid fuerit, tegens de tui rubore, pandens tua tamen egregia, non infima opera prædicanda. Cognoui te moribus perfectum, in cunctis quadruplici uirtutum cardinalium radio, absq; uinorum maculis aspersum, sic iugiter extitisse, Virtutum ipsarum

ipſarum ordinem ſeruandū non ſam præpoſterandū ideò duxi, ſingula ordinata in te facere, quoniā ſemper noui. Probas te prouidum in futuris, caues ſemper pericula, neq; proſpera fortunæ niſi animi cōplecteris. Diſpoſita in te præſentia, ſolerti non ſegni ſtudio, certa in actibus tuis oſtēdis, cōpoſitum hic animū, nonq; rudem effectibus monſtras. Amplectenda ſunt utiq; non aſpernenda operū tuorum geſta, probāda rei ipſa exemplorū ueterum illuſtriū memorē, non excordem, namq; te fuiſſe priuſus, & eſſe homines proclamāt, prompta non diſgregata memoria. Tribus itaq; temporibus tuus animus manet, diſpenſantibus in ſingulis, prudentia omni, ac peritia rerū abſq; cordis ignorantia quorumcunq; natura. liter inſita tibi dilectam te iuſtitiam in iudicando ſoues, præmia bona, non ſupplicia iuſtis, iniquis pœnarum diſcrimina non coronas, dudum tribuere didiciſti. Veritati ſimilis, abdicationis tibi flagitijs reddis, hominibus omnibus ſua, non piger, aut iniquiſſimus cenſor, ſeruans dubio procūl miſericordiam in ſeueris, & pietatem in rigoribus, ſemper tuis cedens ex animo clementi in adiectionibusq; pœnarū. Donator liberalis, nemini parcus, largitor munificus, nō avarus. Execratis uitia non uirtutes, mores honeſtiſſimos infectaris. Honeſtū nilq; penitus eſt, iniquū quod operaris, iuſtos & bonos ſequeris, per omne tempus, plus in conſilijs, iuſtus in omnibus operibus tuis. Conſtanti in animo te certē noti ſerunt, ſœlici ſtatu humiliari, non exaltari, aduerſis euentibus fortem non depreſſum te reddere. Fortitudinem ac uirtutem omnibus temporibus inuincibilem, ſic ſeruans agnoſceris. Declamaris animo probo, reuera, fama q; publica longa nimis non trepidus, ſeruidus non remiſſus, ſtreuus non uecors, diceris apparere. Sancta modestia, pulſa gaſtrimargia fungeris, caſtimonia reiecta laſciuia, delectaris. Temperatum in uerbis & actibus cibus, & potibus, te die ac nocte experti maniſeſtus atteſtantur. Deo atq; hominibus gratia omnibus opera tua parent. Meditaris nam iugiter quodq; fas, & per eas anima malanece. Fœlicem in gradibus ſingulis dicere malim te, probandum te conſona ueritate perſpicua, cunctis nota, regno digniſſimum, indigniſſimum rure, cunctis notoria.

FRANCISCI PETRAR-

CHÆ, V. C. IN LIBRVM DE SVL-

IPSIVS ET ALIORVM IGNORANTIA AD

DONATVM APENNIGENAM

Grammaticum,

P R Æ F A T I O.



Abes enim Amice iam tandem expectatum, promissumq; librum, parū de materia ingenti, mea scilicet ac multorum ignorantia, quam si ingenij in incude studiij malleo extendere licuisset, crede mihi in camelis sarcinam excreuisset. Nam quæ latior loquendi area, quis campus ingentior, quam humanæ tractatus ignorantie, & præsertim meæ ista uerò hunc leges, ut me ante focū hybernis noctibus fabulantē audire soles, & qua impetus fert uagantē. Liber quidem dicitur, colloquium est. Nil de libro habet præter nomē, non molem, non ordinē, non stylum, non deniq; grauitatem, ut qui cursim in itinere appropinquante cōscriptus sit. Sed ideò librum appellare mos fuit, ut paruo te munere, magno sed nomine promererer, & siſus licet nostra tibi omnia placere, tamen ita te fallere cogitauī. Est & inter amicos hic fallendi usus, pauillum pomorum uel exiguum obſonij miſſuri, uale argenteo inſuſum, candido linteo obuoluimus, nec plus nēpē quod mittitur, nec melius, sed accipienti gratius, honeſtius ſit mittenti. Sic & ego rem parua, pulchro uelamine honeſtaui, cumq; epistolam poſſem dicere, librum dixi, qui tibi non idcirco uiltior fuerit, quod linteis & additionibus plurimis intertextus, & pleno undique margine circūſertus eſt. Eſti enim oculis demprum aliquid ſit decoris, animo tamen tantundem gratiæ additū uideri debet, quod hinc uel maxime te mihi familiariſſimum intelligis, cui ſic ſcribam, ut additiones ac licturas ceu toridem ſigna familiaritatis ac dilectionis aſpicias. Nec præterea dubitare poſſis, meū eſſe, qui & manu mea tibi olim notiſſima ſcriptus, & quaſi de induſtria tot cicatricibus deformatus, ad te ueniat. Memorans tale aliquid de Nerone ſcripſiſſe Suetonium Tranquillum Venere (inquit) in manus meas pugillares, belliq; cum quibusdam notis ſimilibus uerſibus ipſius chyrographo ſcriptis, ut facile appareret, non translatos aut dictante aliquo exceptos, ſed planē quaſi à cogitante atq; generante exaratos. Ita multa & deleta, & inducta & ſuperſcripta inerant, & hæc quidem ille. Nil tibi nunc aliud ſum ſcripturus. Viue mei memor, & uale. Pataul. Idib. Ian. mei doloris in ſeſculo, hora noctis. Xl.

FRANCISCI PETRAR-

CHÆ, V. C. DE SVIPSIVS ET MVL-

TORVM IGNORANTIA,

LIBER.



Vnquam ne igitur quiescemus? Semper cōsistabitur hic calamus? Nullæ nobis erunt feriæ? quotidie æmuloꝝ ingenijs respondendum erit? nec inuidiam, aut latebrę excluderint, aut tempus extinxerit, nec quietem mihi omniũ fermę pro quibus humanũ laborat atq; æstuat genus, rerum fuga pepererit? Nec uacationē deniq; iam deuexa, ac defessa ætas attulerit? O uenenũ pertinax, quæ me pridem Reipub. excussisset, nondum excusat inuidiæ, cumq; illa cui multum debeo me absoluat, hæc cui nil debeo me molestat. Olim fateor styli tempus erat amicioris, & naturā meam semper, & ætatem iam tranquillior decebat oratio. Date ueniam amici, & tu lector quisquis es parce oro, tuq; ante alios Donate optime, cui hæc loquor ignosce. Loqui oportet, non quia id melius, sed quia contrarium difficile. Et si enim ratio silentium suadeat, digna nisi fallor indignatio & iustus dolor uerba exorquent. Auidissimus pacis in bellum cogor, rursus ecce inuicti trudemur, rursus ad censorium agimur tribunal. Mirum, nescio an inuidiæ amicitia, an amicę dixerim inuidiæ. Quid non potes liuor improbe, si amicos etiam flammare animos potes? Multa experto, hoc mali genus in experto hætenus, nunc primum mihi mea fors obijcit, omniũ grauissimum pessimumq; nam cum hostibus, congressus sæpe prosperi, dulcis ut quibusdam placet, ita est dulcis profectò uictoria, cum amicis decertanti & uincere & uinci miserum. Mihi uerò neq; cum amicis modo, neq; cum hostibus, sed cum inuidia bellum est, nō nouus hostis, licet insolitum pugnae genus, pharetrata ferē quidem in acie descendit, sagittis aggreditur. E' longinquo ferit. Hæc boni habet, cæca est, & ut facile declinetur, si prouisa sit, & sine delectu iaciens, suos uulneret. Hoc mihi nunc monstrum, salua amicitia transfigendum, anceps sanē negociũ, ē duobus inuicem se complexis, illaso altero, alterũ confodere. Tenes puto memoria, ut apud Alexandriam Cæsar inopino Marte circũfluus, Ptolemæum regem secum in omnes belli casus trahit, ne sine illo pereat, quæ res sibi nō exigua euadendi, ut creditur causa fuit, quod illum scilicet mactare, simulq; hunc seruare difficile censuissent, qui illum oderant, hunc amabāt. Nec id puto excidit, ut die illo quo Persarum regnum Oitanis uiri prudentis ingenio, & septem uirorum fortium uirtute, seruili tyrannide liberatum est, Gophyrus unus ex coniuratis, fusco in loco tyrannorũ alterum amplexus, socios ut uel per suum corpus illum feriant hortatur, ne parcendo sibi, ille forsan euaderet. Et mihi nunc igitur sancta clamat amicitia, ut uel per suum latus styli acie, impium feriā liuorem, quem ipsa non æquis amplexibus sinu fouet. Durum interres tam iunctas, tantis in tenebris discernere. Nitar tamē, ut sicut tunc Gophyro incolumi hostis occubuit, sic confutato nunc & perempta acri inuidia, dulcis amicitia salua sit, quæ si uera est, ad quod necessaria uera est uirtus, ubi non aliter fieri possit, extincta inuidia lædi mauult, quàm illa superstitite, supra se regnante non lædi. Sed iam tandem ipsam rem aggrediar, mox ut loqui cœpero, & ni fallor antequam cœperim, notam tibi non aliter, quàm mihi eoq; fortasse notiore, quo amici famæ quam propriæ studiosior est amicus. Et facilius quidem & honestius irascimur, si quid in amicos dictum fuerit, quàm si in nos. Itaq; multi sira spreuere conuitia, atq; hinc laudati sunt, amici nemo tràquillus iniurias uel spectare potuit, uel audire. Neque enim par animi magnitudo est, alienis ac proprijs offensionibus non moueri. Quomodo autē ignotũ tibi esse potest, quod ut mihi notum esset, tu fecisti, de quo me spernente ac ridente doluisti? Nota igitur tibi loquar, non ut amplius innotescat, sed ut scias, quo aduersus inuidiā sim animo, & eodē esse incipias, nec grauius alienum uulnus, quam proprium ingemiscas. Deniq; ut agnoscas, quibus contra illam armis utor, qualiter longo usu atque acri studio, & aduersus oblatrantũ murmur obsorui, & aduersus liuidos dentes obduri, & praesentis quidem textus historiæ hic est. Veniūt ad me de more, amici illi quatuor, quorum nominibus nec tu eges, gnarus omnium, nec in amicos, quamuis unum aliquid non amice

amicæ agentes, nominatim dici lex inuolabilis sinit amicitia. Veniunt autem bini & bini, ut illos seu morum paritas, seu casus aliquis conglutinat, nonnunquam uerò simul omnes, & ueniunt mira suauitate, lætis frontibus, dulcibusque colloquijs nec sim dubius, pijs intentionibus, nisi quod nescio, quibus rimulis in illas meliori hospite dignas animas, in felix liuor obrepfit. Incredibile negotium, uerum licet, atque utinam non tam uerum (quem non saluum modò, sed foelicem cupiunt, quem non solum amant, uerumetiam colunt, uisitant, uenerantur, cui non tantum mires, sed obsequiosi ac liberales esse omni studio nituntur. O natura humana, & patentibus, & abditis plena languoribus) eidem illi inuident. Quid? Nescio fateor, & inquirens stupeo. Non opes certe, quibus me tantum singuli superant, quanto:

Delphinus Ballena Britannica maior.

Vt ait ille: quas præterea & maiores optant mihi & mediocres, easque non proprias, sed communicabiles, non superbas, sed humillimas, sine iactantia, sine fastu, nec ulla prorsus inuidia dignas norunt. Non amicos, quorum mihi partem maximam mors abstulit, quosque ut reliqua omnia, patri libens cum amicis soleo. Non formam corporis, quæ si qua unquam fuit, cuncta uincens annis euauit, & quamuis huic ætati satis adhuc Deo largiente ac seruante habilis, at certè inuidiosa iam pridem esse desijt. Et si qualis unquam fuit, adhuc esset, an uel hodie possem, uel tunc poteram obliuisci. Vel Poeticum illud quod puerulus hauferam:

Forma bonum fragile est.

Vel illud Salomonis in eo libro quo paruulum docet. Fallax gratia & uana est pulchritudo. Quomodo igitur inuiderent mihi quod non habeo, quod dum habui ipse contempserim, quodque si redderetur, nunc uel maxime cognita & experta eius instabilitate contemnerem? Non denique scientiam aut eloquentiam, quarum primam penitus nullam mihi esse confirmant, altera si qua esset, apud illos hoc moderno Philosophico more contemnitur, & quasi literatis uiris indigna respicitur? Sic iam sola Philosophantis infantia & perplexa balbuties, innitens supercilio atque oscitans, ut Cicero uocat, sapientia in honore est. Nec redit ad memoriam Plato eloquentissimus hominum, nec ut sileam ceteros, dulcis ac suauis, sed ab his scaber factus Aristoteles, sic à suo desistunt seu deerant duce, ut eloquentiam (quam ille Philosophiæ ornamentum ingens ratus, ei studuit adiungere, & sociatis ut perhibent oratoris gloriam permotus) hanc isti impedimentum, probumque existimant. Ultimo non uirtutem ipsam opportunam, haud dubiè, inuidiosissimamque rerum omnium, sed ut illis (ut puto) uilem, eo quod nec tumida, nec elata est. Hanc mihi ergo uerè optarem, sed profectò concorditer ac libenter tribuunt. Et cui parua negauerint, muneris instar exigui, quod est maximum largiuntur, uirum bonum, imò optimum dicunt, quò utinam non malus, ut nanque non pessimus, in iudicio Dei sim. Eundem tamen illiteratum prorsus & idiotam ferunt, cuius aliquando contrarium, iudicio literatorum hominum diffinitum est, quam ueraciter non laboro. Neque enim magni facio quod mihi eripitur modò quod conceditur uerum esset. Cupidissimè cum his fratribus meis nostræ parentis gratiæ cœlestis hæreditatem sic partirer, ut ipsi quidem literati omnes, ego autem bonus essem. Literarum uerò uel nihil, uel non nisi quantum quotidianis Dei laudibus opportunum est, nouissem. Sed heu uereor, ne & humile me frustretur uotum, & superba illis opinio. Ipsi autem mitem bonis moribus, & multa me asserunt amicitiarum fide, in quo quidem ultimo nisi ego fallor, non falluntur. Ceterū ea est causa, cur me in amicis habeant, non ingenium illud, non industria, nō doctrina, non studium honestarum artium, aut spes uerè ex me unquam audiendi, discendique. Ita planè eò reditum, quod de Ambrosio suo narrat Augustinus. Amare, inquit, eum cœpi non tanquā doctorem ueri, sed tanquam hominum benignū in me. Seu quod de Epicuro sentit Cicero, cuius cum multis in locis, mores atque animū probet, ubique dīgnat ingenium, ac doctrinā respuit. Quibus ad hunc modum sese habentibus, quid mihi inuideant dubitari potest. Cum inuidere aliquid non sit dubiū. Neque enim benè dissimulant, nec interius pulsas stimulis linguas frenāt, quod in hominibus, alioquin non in compositis, nec insulsis, quid nisi euidēs passionis indomitæ signum est? quā inuident ut faciunt, nec quod inuideant est aliud utique latens uirus, per seipsum panditur, unum enim hoc inane inuident, quantumcunque est nomen, & hanc famam, quæ uiuentimāior ferit, quā pro meritis, aut pro communi more obtigit, quī perraiō uiuos celebrat. In hoc illi obliquos delixere oculos, quo & nūc, & sæpe utinā caruissem. Crebrius em

G G g s. damno

damno id memini mihi fuisse, quàm usui, cum quæ non paucos mihi fecerit amicos, hostes fecit innumeros. Et ita mihi accidit, ut his qui insigni caside uiribus haud magnis in pugnam eunt, quibus nil aliud Chymæræ fulgor præstat, nisi ut à pluribus feriantur. Hæc mihi olim pestis, per quam familiaris uiridioribus annis fuit, nunquã uerò molestor, quàm quæ nunc exarsit, quod & ego delicatior ineundis bellis iuuenibus, ac talibus subeundis oneribus & illa unde nec uereor, nec uerebar, & quãdo uel meis moribus uicta uel æuo iam consumpta esse debuerat, inopina renascitur. Sed progredior. Cogitant se magnos & sunt plane omnes diuites, quæ nunc una mortalibus magnitudo est. Sentiant et si in hoc multi sese fallant, nullum sibi nomen partum, nullum si ritè præfagiunt speratum. Has inter curas anxij tabescunt, & quanta uis mali est: Rabidi uelut canes, in amicos quoque linguas exerunt, dentes acuant, uulnerantque quos diligunt. Quæ nam hæc cæcitas? Quis nam furor? nonne enim sic etiam Pontheum furens mater lacerat, & Hercules paruos natos? amant isti me & mea omnia, præter unum nomen, quod mutare non renuo, ut Theristes dicar, aut Chærilus, uel si quid aliud malunt, si uel sic obtineam, nequa sit penitus tam honesti amoris exceptio. Eo uerò acrius uruntur, & cæco æstant incédio, quod & ipsi studiosi omnes & lucubratores magni sunt, ita tamen ut primus literas nullas sciat, nota tibi loquor omnia, secundus paucas, tertius non multas, quartus uerò non paucas fateor, sed perplexas adeo tamque incompositas, & ut ait Cicero, tanta leuitate & iactatione, ut fortasse melius fuerit nullas nosce. Sunt enim literæ multis instrumenta dementiae, cui ceteris ferè superbiam, nisi quod raro in aliquam bonam, & bene institutam animam inciderunt: multa igitur de belluis, deque auibus, ac piscibus, quot leo pilos in uertice, quot plumas accipiter in cauda, quot Polybus spiritus naufragum liget. Ut aduersi coeunt Elephantes, bienniumque uterum tument, ut docile, uiuaxque animal, & humano proximum ingenio, & ad secundi tertijque finem sacculi uiuendo perueniens, ut Phoenix aromatico igne consumitur, uetusque renascitur, ut Echinus quouis impetu actam proram frenat, cum fluctibus erutus nil possit. Ut uenator speculo Tygrem ludit, Arimaspus Gryphen ferro impetit, Cete nautam tergo fallunt, ut informis urinae partus, multæ rarus, ut peræ unicus, isque infelix, ut cæci talpæ, surde apes, ut postremo superiorem mandibulam omnium solus animantium crocodylus mouet: quæ quidem uel magna ex parte falsa sunt, quod in multis horum similibus, ubi in nostrum orbem delata sunt patuit, uel certè ipsis auctoribus incomperta, sed propter absentiam uel credita promptius, uel ficta licentius. Quæ denique quamuis uera essent, nihil penitus ad beatam uitam, nam quid oro, naturas belluarum & uolucrum, & piscium, & serpentum nosce profuerit, & naturam hominum ad quid sumus, unde & quod pergitur uel nescire, uel spernere? Hæc & alia huiusmodi aduersos hos scribas, non Mosaica utique nec Christiana, sed Aristotelica ut sibi uidentur in lege doctissimos, cum sepe liberius agerem, quàm soliti sint audire, idque fortassis incautius, ut qui inter amicos loquens, nihil inde periculi prouiderem. Mirari illi primum, post irasci, & quoniam contra suam hæresim ac paternas leges dici ista sentirent, collegerunt & isti consilium, ut me quem profecto diligunt, sed ut famam meam quam oderunt ignorantia crimine condemnarent. Vocassent utinam & alios. Fuisset forsitan in consilio, dicenda sententia contradictum, ipsi uerò ut concors esset, & unanimis sententia, soli quatuor conuenere. Ibi de absente atque indefenso, multa & uaria, non quod uariæ animati essent, cum unum omnes sentirent, unumque dicturi essent, contra se tamen, suumque iudicium, peritorum more iudicum arguentes, ut uelut contradictionum angustijs eliquata, & expressa ueritate coloratius diffinirent. Dixerunt primo, famam publicam pro me stare, sed parum fidei merita responderunt, nec mentiti sunt, eo quod uulgus rarissime uerum cernat. Dixerunt deinde, maximorum atque doctissimorum hominum amicitias, quibus ornatam quod in Domino gloriæ uitam egi, eorum sententia obstare, quin & regum familiaritates plurimorum, nominatim Roberti Siculi regis, qui me iuuenem quoque crebro & claro scientia atque ingenij testimonio honestasset. Responderunt, & hic plane mentita est iniquitas, & non dico iniquitas, sed uanitas, sibi Regem ipsum literatum magna etiam fama, sed nulla fuisse notitia. Reliquos quamuis doctos, in me tamen non sat perspicaci fuisse iudicio, seu amor ille, seu incuriositas fuisset. Illud sibi præterea obicere, quod Ro. Pon. tres proximos, pro se quemque certatim, me ad suæ familiaritatis insignem gradum, ne quicquam licet euocasse & hunc ipsum qui nunc præsidet Urbanum, de me bene loqui solitum, mitissimisque me literis uisitare. Iam insuper & Romanum hunc principem, neque enim aliis ætate hac legitimus princeps fuit, me inter familiares charos numerare, meque ad se multa quotidie precum ui & nun-

ejs repetitis atque epistolis solitum uocare, late notum, nullique dubium est. Ex quibus
 aliquid mihi nonnullis pretij argumentum quæri sentiunt. Sed & hunc obiectum dis-
 soluentes, & Pontifices uel secutos famam, aberrasse, cum cæteris uel moribus, non scien-
 tia inductos, ut id agerent asseruere, & principem studio gestarum rerum, atque historijs
 motum, quarum mihi aliquam notitiam non negant. Ad hæc obstare sibi dixerunt eloquen-
 tiam, quam ego Mediusfidius, non agnosco. Ipsi autem persuasorem satis efficacem per-
 hibeant, quod et si Rhetorici, siue oratoris officium sit, appositè dicere, ad persuadendum fi-
 nis, persuadere dictione, multis tamen indoctis contigisse aiunt, quodque est artis, tribuunt
 fortunæ, uulgatumque illud asserunt: Multum loquentiæ, parum sapientiæ. Nec aduertunt
 diffinitionem Catonianam illam oratoris huic calumniæ aduersantem. Obstare demum &
 scribendi stylum, quem non solum uituperare, sed paruis laudare ueriti elegantem pror-
 sus & rarum, sed absque ulla sciencia falsi sunt. Sed qualiter hoc fieri posset non intelligo,
 nec intelligere illos reor, & puto si ad se redeant, dictumque recogitent, tam facilis pude-
 bit ineptiæ. Si enim primum uerum esset, quod ego rursum nec fateor, nec opinor, secun-
 dum falsum esse non dubitem. Nam quo pacto omnium ignaro stylus excellens sit, qui eis
 nihil ignorantibus nullus est? Ita ne fortuita omnia suspicantes, locum non linquimus ra-
 tioni. Quid autem uis, seu quid reris? Expectas credo iudicum sententiam, omnibus igitur
 ad examen ductis, nescio quem Deum, quoniam nec Deus uolens iniquitatem, nec
 Deus inuidiæ, aut ignorantiam ullus est, quam geminam ueri nubem dixerim, ante oculos
 habentes, breuem diffinitionem hanc tueri sententiâ, scilicet me sine literis uirum bonum.
 O utinam ueri nihil unaquam, præter hoc unum dixerint, aut dicturi sint. Ego alme, salutiferque
 res uere literarum omni um, & ingenij Deus, & largitor uere Rex gloriæ ac uirtu-
 tum Domine, te tunc flexis animæ genibus sumplex oro, ut si mihi non amplius uis largi-
 ri, hæc saltem portio mea sit, ut uir bonus sim, quod nisi te ualde animum, pietique colam, esse
 non possum. Ad hoc enim, non ad literas natus sum, quæ si solæ obuenerint insistant, diru-
 unt, non ædificant, fulgida uincula, laboriosamque negotiorum ac sonorum pondus ani-
 mæ. Tu scis Domine coram quo omne desiderium atque omne suspensum meum est, quod
 exliteris, quando his sobrie uis sum, nihil amplius quaesui, quam ut bonus fierem, non
 quod id literas, aut quamuis id polliceretur Aristoteles, multique alij omnino, aliquem
 nisi te unum facere posse considerem, si quod per literas quatenus debam iter, honestius ac
 certius, simulque iucundius extimarem, te ducere non alio. Tu sis, inquam, scrutator rerum &
 medullarum, ita esse ut dico, nonquam tam iuuenis, nunquam tam gloriæ cupidus fui, quam
 interdum me fuisse non inficior, quin maluerim bonus esse quam doctus. Optaui utrumque
 fateor, ut infinita est, & inexplebilis humana cupiditas, donec in te sis, supra quem quod se
 erigat non est. Duo optabam, sed quoniam alterum eripitur, seu negatur, gratiam iudicibus meis
 habeo, qui et duobus in hi optimum reliquerunt, modo ne id quoque mentiti sint. Et ut mihi
 præstipere quod uolebam, quod non erant dederunt, quo factura ipse solarer meam, sed in
 ni solatio morem in me muliebris inuidiæ securi. Quæ si quaeritur de uiciæ forma, bonam
 illam & bene moratâ dicit. Omnes denique titulos, falsos licet illi cedit, unum & fortasse ue-
 rum, ut eripiat formosæ nomen. At tu Deus meus scientiarum Domine, extra quem non est
 alius, quem & Aristoteli, & Philosophis quibuslibet ac Poëtis, & quicumque multiplicat lo-
 qui sublimia gloriantes, quem denique literis, & doctrinis, & omnino rebus omnibus præferre
 debeo & uolo. Tu mihi quod illi falsum tribuunt, uiri boni nomen tribuere uerum potes, &
 ut uelis precor, neque tam nomen bonum, quod unguentis pretiosis præfert Salomon, quam
 tem ipsam posco, ut sim bonus, ut te amem, amarique merear abs te. Nemo enim sic suis ama-
 toribus, uicem reddit, ut te cogitem, tibi obsequar, in te sperem, de te loquar. Recedant uetera
 de ore meo, & tibi præparentur cogitationes meæ, uere enim arcus fortium superatus est, & in-
 sumi accincti sunt robore, feliciorque est multo unus ex pusillis istis, qui in te credit, quam
 Plato, & Aristoteles, & Varro, & Cicero, qui suis omnibus cum literis te non norunt, & ad-
 moti, iunctique tibi, qui petia es, absorpti sunt, iudices eorum, & literata ignorantia patefacta
 est. Literæ igitur sint, uel horum qui illas mihi auferunt, uel quia horum, nisi fallor esse non pos-
 sunt, sint quorumcunque potuerint, horum autem si suam opinio rerum ingens, & Aristoteles
 nudum nomen quod his quinque syllabis multos delectat ignoras. Insuper & inane gaudium,
 & elatio fundamenti inops ac ruinæ proxima, omnisque quem insciji & inflati de suis errori-
 bus fructum, uana & facili credulitate percipiunt, mea uero sit humilitas, & ignorantia pro-
 pria, fragilitatisque notitia, & nullius nisi mundi, & mei, & insolentiæ contemnentium me, con-
 temptus,

temptus, de me diffidentia, de te spes. Postremò portio mea Deus, & quam mihi non invident, uirtus illiterata, ridebunt planè, si hæc audiant, & dicent me, ut aniculum quamlibet sine literis pte loqui. His enim literarum typo tumidis, nil pietate uilius, qua ueris sapientibus ac sobrie literatis nihil est charius, quibus scribitur, pietas est sapientia, meisque sermonibus magis ac magis in sententia firmabuntur, ut sine literis bonus sim: Quid uerò nunc dicimus, Donate fidissime? Te alloquor, quem magis horum liuoris aculeus, quam me ipsum cui infligebatur pupugit, quid inquam amice agimus? An æquiores iudices prouocamus? An silemus, & silentio sententiam confirmamus? Hoc satius, imò ut scias quàm nihil obliuiscor, ne decimus expectandus dies sit, nunc qualiumcunque sententiarum iudicium acquiesco, teque & reliquos quos res tangit, qui de me contrarias sententias tuleratis obsecro, ut & uos mecum pariter manum detis, & uobis patientibus horum iudicium uerum sit. Verum, utinam, in eo quoddam mihi tribuunt, nam in eo quod eripiunt ultro, fateor, imò profiteor uerum esse. Et si iudices idoneos planè negem, nisi fortè eo iure niti uelint, quod istorum Deus Aristoteles ait. Vnusquisque bene iudicat quæ cognoscit, & eorum bonus est iudex. Melius nempe cognosci nihil posse uideatur, quàm quo abundat ipse qui iudicat, ut scilicet hoc obtentu possint ignorantissimi homines, de ignorantia iudicare, non est autem ita. Et de ignorantia enim, & de sapientia, & de re qualibet, sapientis est iudicium in eo inquam sapientis, de quo iudicat. Neque uerò ut de Musica Musici, de Grammatica Grammatici, sic de ignorantia ignorantes iudicant. Sunt quibus abundare inopia summa est, & quæ melius à quolibet iudicentur, quàm ab eo qui maximè his abundat. Deformitatem nemo minus intelligit, quàm deformis, cui cum illa familiaritas iam cōtracta est, ut quæ formosi oculos uulneraret, hanc iste non uideat. Eadem ratio reliquorum omnium defectuum. Nemo peius iudicat de ignorantia, quàm ignorans. Non hoc dico, ut declinem forum, sed ut pudeat si quis est pudor iudicasse qui nesciunt. Ego enim de hac re non modò sententiam amicabilem amplector inuidiæ, sed hostilis odij, & ad summam quisquis ignarum me pronunciat, mecum sentit. Nam & ego ipse recogitans, quàm multa mihi desint, ad id quo sciendi auida mens suspirat, ignorantiam meam dolens, ac tacitus recognosco. Sed me interim, dum præsentis, exilij finis adest, quò nostra hæc imperfectio terminetur, qua ex parte nunc scimus naturæ communis extimatione consolor, idque omnibus bonis ac modestis ingenij euenire arbitror, ut agnoscant se pariter ac solentur, his etiam quibus ingens obtrigit scientia, secundum humanæ scientiæ morem loquor, quæ in se semper exigua pro angustij quibus excipitur, & collata alijs ingens sit, alioquin quantulum quæso est, quantumcunque est, quod nosce uni ingenio datum est, imò quàm nihil est scire hominis quisquis sit, si non dicam scientiæ Dei, sed sui ipsius ignorantia comparatur. Et hanc sui cognitionem, ac propriæ imperfectionis extimationem, sui quæ ipsius, quam dixi, consolationem, his maximè, qui plus sciunt, plusque intelligunt inesse auguror. Fœlices errore suo iudices mei, qui huiusmodi consolatione non indigent, fœlices inquam non scientia, sed non errore, & ignorantia arroganti, qui sibi ad angelicam scientiam, nil deesse autumant, cum ad humanam proculdubio desint multa omnibus, & multis omnia. Sed ad me reuertor, & heu amice, quid non mali affert uita longior? Cui unquam tam firma prosperitas fuit, ut non quandoque uariauerit, & quasi uiuendo senuerit? Senescunt homines, senescunt fortunæ, senescunt famæ hominum, senescunt denique humana omnia, quodque aliquando non credidi, ad extremum animi senescunt, quamuis immortales, uerumque sit illud Cordubensis. Longius æuum destruit ingentes animos. Non quod animi senium, mors sequatur, sed discessus à corpore, resolutioque illa, quam cernimus, & quæ, uulgò mors dicitur, & est mors corporis profecto, non animi. Denuit, ecce, refrixit animus meus. Nunc ex prior senex, quod iuuenis inexpertus & pastorem canens dixi. Quid uiuere longum fert homini? Quo enim ante hos non multo annos hæc tulissem animo? quibus nifibus obstitissem? crede mihi, bellum graue, inter ignorantiam & ignorantiam fuisset. Nunc senem inuadere, eò turpius, quò tutius toller manum, & mea illorum cedit ignorantia. Certè ego, quàm præfagiens quid mihi restaret, nunquam sine compassione quadam Laberij historiam legi, qui cum uitam omnem honesta militia exegisset, sexagenarius ad extremum Iulij Cæsaris blanditijs ac precibus (quæ de ore principum armare prodeunt) productus in scenam de Romano equite factus est Mimus, quam iniuriam ipse quidem non tacitus tulit, imò multis, interque alia his quæstus est uerbis:

sui ipsius & multorum.

1041

*Ego his tricenis annis actis sine nota
Eques Romanus lare egressus meo,
Domum reuertar Mimus. Nimirum hoc die
Vno plus uixi mihi, quam uiuendum fuit.*

Ego quidem, gloriari licet apud te, literatus nunquam uerè, sed aliquando creditus, domo puer egressus mea, nec uel senex rediens, totum penè tempus in studijs triui, rarò unquam sanè mihi dies præterijt, quin aut legere m, aut scriberem, aut de literis cogitarem, aut legentes audirem, aut tacitus sciscitarem, neque uiros tantum, sed & urbes doctas adi, ut doctior inde, meliorque reuerterer. Montepessulanum primò, quod per annos pueritiæ propinquior essem illi loco, mox Bononiam, post Tholosam & Parisios, Patauiumque, & Neapolim ubi studia tunc florebant, scio me multorum aures pungere. Illo Regum & Philosophorum nostri aui maximo Roberto, non doctrinæ quàm regni gloria inferiori, quem mei iudices, ut infamiam tanto cum rege communem, penè mihi arbitrer gloriosam, quam & cum alijs, ut nostrum possit esse communis, ætate & fama maioribus, de quo in fine dicturus sum, nulla fuisse dicunt notitia. Caterum de hoc rege, & orbis totus, & ueritas in contraria fuere sententia. Ego autem iuuenis senem illum non ut regem colui, Reges enim passim plurimi, sed ut rarum ingenij miraculum, uerendumque sacrarium literarum. Ego illi & fortuna, & annis tantò impar, quod adhuc multis est notum, in illa urbe præsertim familiarissimè charus fui, non meritis meis ullis, aut meorum, neque militaribus, aut aulicis artibus, quæ mihi penitus nullæ erant, sed ingenio, ut aiebat, ac literis: Aut ipse igitur iudex malus, aut ego custos pessimus, qui studendo semper, & laborando dedicerim. Maximam præterea atque optimam studijs uitæ partem, illa in curia, quam Romanam nescio cur dicebant, leuam Rhodani ad ripam, ubi quinquaginta uel eò amplius egit annos. Atque unde nuper hoc ipso anno, utinam irreditura digrediens ductu, & auspicijs sancti si perseuerauerit Urbani v. aliam urbem & sacratissimam Petri sedem utinam permansura repetijt. Nec procul inde transalpino in Helicone meo, ubi Sorgia oritur, Rex fontium consumpsi, quarum in altera, omnium ferme nostri orbis literatorum hominum conuentus assiduus præstito fuit, in altero solitudo & silentium, & quies meditantibus aptissima. Itaque illuc studendo, & nunc scholas, nunc magistros adeundo, nunc amicis quæ didiceram, aut scripseram recitando, hic uagando & cogitando, & licet peccator sapè etiam orando, ac mecum semper, raròque nisi de studijs liberalibus conferendo, omne meum tempus in literis actum est, mille interea doctis ac probatis senibus & notitiam, & in gratiam ueni, quos si pergam numerare, commemoratio quidem dulcis, sed Catalogus haudquam breuis euaserit. His sanè omnibus uel solam, uel præcipuam hanc ob causam placui, quod literari famam, studiosis in urbibus adolescens habui, quam nunc senis in nautica ciuitate, quatuor iuuenes per sententiam eripiunt, ita & mihi ut Laberio accidit, post & sexagesimum annum meo de statu excidi, non ut ille saltem Mimus, quod artificium unum licet, & ingeniosum tamen quærit artificem, & suum inter mechanica locum tenet, sed quod est ultimum ignorans. Sic res eunt, hinc & studia, & labores nostri, nostræque uigiliæ peruenere, ut qui iuuenis doctus à quibusdam dici soleo, profundiore iudicio senex idio-
ta reperior. Dolendum forsitan, sed ferendum, forsitan nec dolendum, ferendum sanè, ut reliqua omnia, quæ hominibus accidunt, damnum, pauperies, labor, dolor, ædium, mors, exilium, infamia, quæ si falsa est, spernenda est, nam & contradictores inueniet, & eundo deficiet. Si uera autem recusanda non est, ut nec alia culpis hominum inuenta supplicia: equidem si scientiæ uerum decus, mihi uerbis eripitur, ridebo, at si falsum non feram modò, sed gaudebo, non meis sarcinis excussus, & indebitæ famæ laboriosa custodia liberatus. Melius cum prædone agitur, dum iniustus spolijs exiit, quam dum impune furto utitur, iniusti possessoris exclusor iniustus esse potest: at exclusio utiq; iusta est. Quod ad me attinet ut dixit, non iustam modò sententiam, sed iniustam probo, nec iudicem quemlibet, nec raptorè renuo. Operosa ac difficilis res est fama, & præcipuè literarum. Omnes in eam uigiles atq; armati sunt, etià qui sperare illà nequeunt, habentibus nituntur eripere, habendus calamus semper in manibus, inueto animo, erectisq; auribus semper in acie standum erit. Quisquis quocunq; proposito, me his curis, atq; hoc fasce liberauerint, assertori meo grati habeo, & seu uerum, seu falsum, certè laboriosum ac sollicitum literati nomē, quæris atq; ocij audus, libes pono memorans illud Annei Senecæ: Magno impèdio temporum, magna alienarum
aurium

aurium molestia, laudatio hæc constat. O' hominem literatum, scimus hoc titulo rusticio re contenti, o' uirum bonum consilio tuo fto. Præceptor morum optime, titulo rusticio re ut tu ais, ut ego arbitror, meliore ac sanctiore, atque ob eam rem etiam nobiliore contentus sum, quando præsertim mihi hunc mei iudices relinquunt. Illud tamen metuo ut dicebam, ne hic ipse titulus fallens sit, nitor tamen ut sit uerus. Neque hinc desinam, nec lassabor usque ad extremos, halitus, nouissimumque singultum, & si quod idem alibi dixisti, ut sim bonus, opus est uelle, siue hoc perficit, bene erit, siue inchoat, & pars est bonitatis, uelle bonum fieri, pro ea saltem parte, titulum uerum spero. Redeo ad censores meos, de quibus & multa dixi, & ut nil te lateat, nunc etiam aliquid est dicendum. Neque enim ut illiteratus, sic & amens ac stupidus dici uelim: literæ enim sunt aduentitia ornamenta, ratio autem insita, ipsiusque hominis pars est, non ergo, ut illis ita, & hac non me pudeat caruisse. Neque uerò hæc defuit, quæ illorum tendiculas declinare, circumueniri eorum artibus non facile potuissem, mea ipse puritate & uelo honestissimo fidelis, ut rebar amicitia obuolutus sum: fidentem fallere, per facile est. Dixi & repero, ad uisendum me ut multi alij, illius pulcherrimæ, maximæque urbis ciues soliti uenire, bini sæpius & interdum simul omnes. Ego autem lætari, & quasi totidem angelos excipere, oblitus rerum omnium, nisi illorum qui totum animum occupabant, & miris serenabant modis. Ibi confestim ut inter amicos multa & diuersa colloquia. Mihi autem nihil curæ esse, qualiter seu quid dicerem, seu omnino aliud, quàm ut læta frons, lætiorque animus esset, talium hospitem aduentum, ita ut interdum gaudium in silentium cogerer. Interdum reuerentia quadam, ne concursu, ut sit loquendi auidos impedirem, & nunc nihil, nunc uulgaria loquerer. Nil enim in amicitia comere didici, nihil dissimulare, nihil fingere, sed in lingua atque in fronte animum habere, neque aliter cum amicis, quam mecum ipse loqui omnia, quo ut ait Cicero, nihil est dulcius. Quid enim ostentare amicis eloquentiam aut scientiam opus est? Qui animum, qui affectus, qui ingenium, ipsum uident, nisi fortè aliud, non tentandi, sed discendi gratia quæsierint, ubi tamen nec ostentatio ulla, nec ornatus exigerit, sed fidelis ut reliquorum omnium, sic scientiæ participatio, exceptionis experts, & inuidia. Itaque sæpè miror Cæsarem Augusti tantum principem, tantam rem exiguæ rei curam, inter tot maximarum rerum curas, alias suscipere potuisse, ut non modò ad populum, aut Senatum, seu ad milites, sed cum uxore etiam atque amicis, nil nisi de libertate, & crebro in scriptis loqueretur. Fœcit hoc forsitan, nequid superuacuum & insulsurn, casu aliquo sibi excideret, quo cœlestis oratio reprehendi posset aut sperni. Licuerit hoc illi summo de culmine subditos scriptis uelut oraculis alloquenti, mihi autem sermo uagus inter amicos, in elaboranti que sententiæ, ualeat eloquentia, si tamen iugi studio quærenda est, indifertus malim esse, quàm sollicitus semper ac tristis. Hoc proposito, cum sæpè inter charos ac familiares, uti solitus meæ præsertim facultatis conscios, tum præcipue nuper usus inter hos nostros, amici a fiducia, in hostilem calumniam inaduerrens incidi. Nihil enim acurate, nihil anxie, ut quodque in animum, utque ad os primum uenisset prius erumpere. Illi ex composito circumfusi, singula trutinare, quicquid dicerem, sic excipere, tanquam nec melius ad me quicquam, nec id ipsum comptius dici posset. Id semel, idque iterum atque iterum cum fecissent, in sententiam quam ueram optabant facile confirmati sunt. Nil nempe facilius, quam persuadere uolentibus. Iamque credentibus eò illi fidentiùs, ut ignarum aliqui credo, in super, quod tunc minime suspicabar, & inscitiam redire. Sic incautus unus, plurimum insidijs circumuentus, ignorantium gregibus ignorans misceor. Solebant illi uel Aristotelicum problema, uel de animalibus aliquid in medium iactare: ego autem uel tacere, uel iocari, uel ordiri aliud, interdumque subridens quærere, quo nam modo id scire potuisset Aristoteles, cuius & ratio nulla esset, & experimentum impossibile. Stupere illi & taciti subirasce, & blasphemum uelut aspicerem, cui ad fidem rerum aliud, quàm uiri illius auctoritas quæreretur, ut iam plane de Philosophis & sapientiæ studiosis amatoribus, Aristotelici, seu uerius Pythagorici facti simus, renouato illo more ridiculo, quo quærere aliud non licebat, nisi an ille dixisset. Ille autem erat Pythagoras, ut ait, Cicero. Ego uerò magnum quendam uirum, ac multiscium Aristotelem, sed fuisse hominem, & idcirco aliqua, imò & multa nescire potuisse arbitror, plus dicam, si per istos liceat non tam mihi amicos quàm sectarum. Credo, hercle, nec dubito illum non in rebus tantum paruis, quarum paruus & minime periculosus est error, sed in maximis & spectantibus ad salutis summam aberrasse, tota ut aiunt uita. Et licet multa Ethico-

rum in principio, & in fine de felicitate tractauerit, audebo dicere, clament ut libuerint
 censores mei, ueram illum felicitatem, sic penitus ignorasse, ut in eius cogitatione nō dico
 subtilior, sed felicitior fuerit, uel quolibet anus pīa, uel piscator, pastor uel fidelis, uel agrico-
 la. Quo magis miror quosdā nostrorum, tractatum illam Aristotelicū sic miratos, quasi ne-
 phas censuerint, idēq; scriptis quoq; testati sint, de felicitate aliquid post illum loqui. Cū
 mihi tamen audacter forsan dixerim hoc, sed ui fallor uerē, ut solem noctua, sic ille felicitate-
 tem, hoc est, lucem eius ac radios, sed nō ipsam uidisse uideatur. Nempe, qui illam non suis
 in finibus, nec solidis in rebus ædificiū, uelut excelsum procū in hostico, tremulaq; in sede
 fundauerit, illam uerō non intellexerit, siue intellectam neglexerit, siue quibus prorsus esse
 felicitas, non potest, fidem scilicet atq; immortalitatem, quas ab illo, uel non intellectas, uel
 neglectas dixisse iam me pœnit. Alterum enim tantū dicere debui, nō intellectæ erant,
 nec nouerat illas ille, nec nosse poterat, aut sperare. Nondum enim uera lux terris illuxe-
 rat, quæ illuminat omnem hominem, uenientem in hunc mundum. Fingebant sibi ille &
 reliqui, quod optabant, & quod naturaliter optant, cuiusq; cōtrarium optare potest nemo,
 felicitatem dico, quanquam uerbis ornatam, absentem uelut anticam canentes, non uide-
 bant, gaudebantq; de nihilo prorsus, quasi somnio beati, uerē autem miseri, uiciniq; mor-
 tis tonitruo ac miseriam excutiendi, apertisq; oculis conspecturi, quæ nam esset illa felicitas,
 de qua somniando tractauerant. Quæ quidem ne quis ex me dici omnia, atque idē nimis
 temerariē dici putet, tertium decimū de ciuitate Dei Augustini librum legat, ubi de hoc
 ipso, contraq; Philosophos qui fecerunt sibi, somnator uerbo, sicut eorum cuique placuit,
 uitas beatas suas, multa grauitate atque acutè reddita reperiet. Hoc, fateor, dixi sæpē &
 dicam quo ad loqui potero, quia uerum me dixisse, ac dicturum esse confido, si hoc sacrile-
 gum opinantur, uiolata me religionis accuset, sed Hieronymum simul non cūantē, quid
 dicat Aristoteles, sed quid CHRISTVS. Ego, contra illos si diuersum sentiunt impios, sacrile-
 gosq; non dubitem, priusq; uitam, & quicquid charum habeo Deus abstulerit, quā sen-
 tentiam hanc piam ueram salutiferam, aut quā amore Aristotelis CHRISTVM negem.
 Sint planē Philosophi, sint Aristotelici, cū procū ab id neutrum sint, sed ut sint utrum-
 que, neque enim clara hæc nomina illis inuideo, quibus falsæ inuident, non mihi in-
 uideant humile, uerumq; Christiani nomen & Catholici. Sed quid peto, quod ultrō
 facere illos, & facturos esse scio. Non quidem nobis hæc inuident, sed contemnunt tan-
 quā simplicia & abiecta, ingenijsq; suis imparia & indigna. Secreta igitur naturæ atque
 altiora illis arcana Dei, quæ nos humile fide suscipimus, hi superba iactantia nituntur eri-
 pere, nec attingunt, nec appropinquant quidem, sed attingere & pugno cœlum strin-
 gere infāni extimant, & perinde est eis, ac si stringerent propria opinione contentis, & er-
 rore gaudentibus, neque illos ab infānia retrahit, non dico, nec ipsius impossibilitas, ad
 Romanos Apostolicis uerbis expressa. Quis enim cognouit sensum Domini? Aut quis
 consiliarius eius fuit? Vel illud Ecclesiasticum ac cœleste consiliū. Altiorate ne quæ-
 sieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit Deus tibi illa cogita semper, &
 in pluribus operibus eius non fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium ea, quæ ab-
 scoudita sunt uidere. Non hoc dico, ex quo enim sperauerit quicquid cœlitus, imō ut
 dicam quod est, quicquid Catholicē dictum sciunt, at saltem de Democriti non ineptus
 iocus. Quod est, inquit, ante pedes nemo spectat, cœli scrutantur plagas. Et facetissima illa
 Ciceronis irrissio temerariē disputantium, nullaq; de re dubitantium, tanquā modō Deorū
 ex concilio descendentes, quid ibi agatur oculis suis aspexerint, quibusq; perceperint. Vel
 illud antiquius atq; acrius apud Homerum. Iuppiter non mortalem hominem, nō ex com-
 muni grege Deum aliquē, sed Iunonē illam suam coniugem ac sororem, reginamq; Deū,
 graui comminatione deterrēs, ne secretum suum intimum auderet inquirere, aut sciri posse
 præsumeret. Sed ad Aristotelem reuertamur, cuius splendore lippos atque infirmos præ-
 stringente oculos, multi iam erroris in foueas lapsi sunt, scio enim unitatem principatus po-
 fuisse, quā iam antē posuerat Homerus, sic enim ait: Quantum nobis in Latinum solu-
 ta oratione translatum est. Non bonum multitudo numinum, unus dominus sit, unus
 Imperator, isti autem pluralitas principatuum bona, unus ergo princeps, sed ille huma-
 num, hic diuinum, ille Græcorum, iste omnium principatuum, ille Atridem, iste Deum
 principem statuebat, eousq; uerū sibi fulgor illustrauit animum, quis hic princeps, qua-
 lis uel & quantus, nescisse eum, & qui multa de numinibus curiosē admodum disputa-
 set, unum hoc & maximum non uidisse crediderim, quod uiderunt multi literarum nescij,
 iubentq;

iubentēq; luce non altera, uerum aliter illustrante. Idēq; amici isti mei ita esse non uident, cō-
cos ego illos planēq; exoculatos esse uideo, & sic omnibus uideri, quibus oculi sani sunt nō
magis, hæsitaui quā smaragdum uiridē, niuem candidam : coruum nigrum. utq; au-
daciā meā æquanimius. Aristotelici nostri ferant, nō de uno tantū ita sentio, & si unū
nominem, lego quamuis ignorans, & antequam isti nostrā ignorantiam deprehēdissent,
intelligere aliquid uidebar. Legō (inquam) sed uiridioribus annis attentius legebam. Ad-
huc tamen Poëtarum & Philosophorum libros lego, quī Ciceronis ante alios, cuius appri-
mē & ingenio, & stylo semper ab adolescentia delectatus sum, inuenio eloquentiæ pluri-
mum, & uerborum elegantium uim maximā, quod ad deos ipsos, de quorum ille natu-
ra nominatim libros edidit, quodq; omnino religionē spectat, quo disertius dicitur, eō mihi
inanius est fabella, Deoq; tacitus mecum grātiās ago, quī hoc mihi seu iners, seu modestum
dedit ingenium, animūq; non uagum neque altiora se quarentem, neque his scrutandis
cūcū sum, quæ quæsitā difficilia, pestifera sint inuentu. Sed quo plura contra CHRISTI fidē
dici audio, & CHRISTVM magis amem, & in CHRISTI fide sim firmitior, ita nēpē mihi acci-
dit, ut si quis in patris amore tepentior, de illo audiat obloquens, amorq; quī sopitus uide-
bat, nullicō inardescit, ita enim eueniat necesse est, si uerus est filius. Sæpē me CHRISTVM
in me tenior, de Christiano Christianissimū hæreticorum fecere blasphemā. Pagani enim
si crederent, esset multa de his fabulatur, non blasphemant tamen, quia uerī Dei notitiā
non habent, neq; enim CHRISTI nomen audierūt. Fides autem ex auditu est. Et quam-
uis non omnem terrā exiuerit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum, Apostolo-
rum tamen uerbis ac doctrinis toto orbe sonantibus, illi iam mortui ac sepulti erant, miseri
magis quā culpabiles, quorum aures, quibus haurire fidem salutiferam potuissent, inui-
ditia tellus obstruxerat. Inter cunctos tamen potentissimē illi tres libri Ciceronis, quos
de Natura Deorum inscriptos supra memini, sæpē me excitant, ubique scilicet tantum il-
lud ingenium de his agens, ipsos sæpē Deos irrideat ac despiciat, non quidem seriō fortē sup-
plicium timens, quod ante aduentum Sancti spiritus, ipsi etiam Apostoli timuerunt, sed
his, quibus abundat iocis efficacissimis, quibus clarum fiat intelligentibus, de eo ipso quod
tractandum assumpserat, quid sentiret, ut sortem suā sæpē interlegendum miseratus, ipse
mecum tacitus, dolensq; suspirem. Quod uerum Deum uir ille non nouerit, paucis au-
tem ante CHRISTI ortum annis obierat, oculosq; mors clauferat, heu quibus ē proximo
noctis, erraticē ac tenebrarum finis, & ueritatis initium, ueræque lucis aurora & iustitiæ sol
instabant. Quitamen Cicero, ipse suis in libris, quos in numeros scripsit, et si errorum tor-
rente uulgarium lapsus, sæpē Deos nominet, & sæpē illos tamen deridet, ut dixi, & iam in-
de à iuuentute sua libros Inuentionum scribens, dixerat eos, quī Philosophiæ dent operam,
non arbitrari Deos esse. Nēpē Deum nosse, non deos, ea demum uera & summa Philo-
sophia est ita dico, si cognitioni pietas, & fidelis cultus accesserit. Idem quoque iam senior
his ipsis in libris, quos de dijs, non de Deo scribit, ubi sese colligit, quantis ingenij alis attol-
litur. Ve interdum non paganum Philosophum, sed Apostolum loqui putes, quale est il-
lud in primo contra Velleium, Epicuræ sententiæ defensorem. Eos (inquit) uituperabas,
quī ex operibus magnificis atque præclaris, cum ipsum mundum cū eius membra, cœ-
lum, terras, maria cūq; eorum insignia, Solem & Lunam, stellāsque uidissent, cūq; tempo-
rum maturitates mutationes, uicissitudinesq; cognouissent, suspicati sunt aliquam esse ex-
cellentem, præstantemq; naturam, quæ hoc effecisset, moueret, regeret, gubernaret. In se-
cundo autem. Quid (inquit) potest esse tam apertum, tamq; perspicuum, cœlum, si aspexi-
mus, cœlestiaq; contemplati sumus, quā esse aliquod numen præstantissimæ mentis, quo
hæc regantur. Et eodem in libro. Crylippus quidem (inquit) quanquam est acerrimo inge-
nio, tamen ea dicit, ut ab ipsa natura didicisse, nō ut ipse reperisse uideatur. Si enim (inquit)
est aliquid in rerum natura, quod hominis mens & ratio, quod uis, quod potestas humana
efficere non possit, est certē id, quod effecit homine melius. Atqui res cœlestes, omnesque
hæc, quarum est ordo sempiternus, ab homine confici non possunt. Est igitur id quo illa con-
ficiuntur, homine melius. Id autem quid potiùs dixerim quā Deum. Deinde paucis in-
teriectis, quod si omnes (inquit) mundi partes ita constitutæ sunt, ut neque ad usum melio-
res, neq; ad speciem pulchriores, effici potuerint, uideamus utrum ea fortuita sint, an eo fla-
tu, quo coharere nullo modo potuerint, nisi sensu moderante, diuināq; providentia. Si igitur
meliora sunt quæ natura, quā quæ arte perfecta sunt, nec ars efficit quicquam sine ra-
tione, nec natura quidem rationis expers est habenda. Non igitur conuenit signum, aut ra-
bellam

bellam pictam cum aspexeris, scire adhibitam esse artem, cumque procul cursum nauigij uideris, non dubitare, quin id ratione atque arte moueatur, aut cum solarium, uel descriptum, aut ex aqua contemplari intelligere declarari horas, arte non casu mundum qui & has ipsas artes & earum artifices, & cuncta complectatur, consilij & rationis expertem putare, quod si in Scythiam, aut in Britanniam sphaeram aliquis tulerit, hanc quam nuper familiaris noster effecit Posidonius. Cuius singulae conuersiones idem efficiunt in Sole, & Luna, & in quinque stellis errantibus, quod efficitur in coelo singulis diebus & noctibus; quis in illa barbarie dubitet, quin ea sphaera sit perfecta ratione. Hi autem dubitant de mundo, ex quo oriuntur, & fiunt omnia casu, ne sit ipse effectus, aut necessitate aliqua, aut ratione, ac mente diuina. Archimedes ambulantur plus ualuisse in imitandis sphaere conuersionibus, quam naturam in efficiendis; praesertim cum multis partibus sint illa perfecta, quam haec simulata solertius. Haec ut audis apud Tullium scripta sunt, quibus dictis, rudem mox pastorem illum sumit, ab Actio Poeta, & ad propositum suum trahit. Nauim nunquam ante a sibi uisam, illam scilicet, quam in Colchona uehebantur Argonautae, procul e monte cernentem, atque attonitum nouitate miraculi, pauentemque, & multa secum opinantem, aut atrox turbines conglobatos fluctuum concursu aut tale aliquid, uisus inde iuuenibus, quorum ope atque opera nauigium agebatur, & cantu nautico audito, heroumque uultibus conspectis, & ad se reuersum, & errore, ac stupore deposito, quidnam rei esse intelligere incipientem. Post quae statim infert Cicero. Ergo, inquit, ut hic primo aspectu inane quiddam, sensuque uacuum se putat cernere, post autem signis certioribus, quale sit illud, de quo dubitauerat incipit suspicari, sic Philosophi debuerunt, si forte eos primus aspectus mundi conturbauerat, postea cum uidissent motus eius infinitos, & aquabiles, omnesque ratis ordinibus moderata, immutabilique constantia, intelligere inesse aliquem, non solum habitatorem, in hac coelesti, ac diuina domo, sed etiam rectorem ac moderatorem, & tanquam architectum tanti operis, tantique muneris. Quod ipsum, alio loco penes isdem uerbis posuit, Tusculanarum quaestionum libro primo. Haec (inquit) & alia innumerabilia cum cernimus, ne dubitare, quin his praesit aliquis, uel effector si haec nata sunt, ut Platoni uidetur, uel si semper fuerint, ut Aristoteli placet, moderator tanti operis & muneris? Vides ut ubique unum Deum gubernatorem ac factorem rerum omnium, non Philosophica tantum, sed quasi Theologica circumlocutione describit, itaque magis hoc probo, quam quod in ipso naturae Deorum libro sequitur, auctore quidem Aristotele, quamuis namque sententia una sit, ibi tamen mentio est deorum, quorum nomen in omni ueritatis inquisitione suspectum est. Sic enim ait, praecclare ergo Aristoteles, si esset (inquit) qui sub terra semper habitasset, bonis & illustribus domicilijs, quae essent ornata signis, atque picturis, instructaque rebus his omnibus quibus abundat, hi, qui beati putantur, nec tamen exisset super terram. Accepisset autem fama & auditione, esse quoddam nomen, & uim deorum, deinde aliquo tempore patefactis terrae faucibus, ex illis abditiis sedibus euadere in haec loca, quae nos colimus atque exire potuisset, cum repente terram, & maria, coelumque uidisset, nubium magnitudinem & pulchritudinem, uentorumque uim cognouisset, aspexissetque solem eiusque magnitudinem & decorem, quem tamen per efficienciam cognouisset, quod is diem efficeret toto coelo luce diffusa. Cum autem terram nox opacasset, tum coelum totum cerneret astris distinctum, & ornatum, lunaeque luminum uarietatem tum crescentis, tum senescentis, eorumque omnium ortus, & occasus, utque inibi omni aeternitate ratos, immutabilesque cursus. Quae cum uideret, profecto & esse deos, & haec tanta deorum opera esse arbitaretur. Atque haec quidem ille, Aristoteles, scilicet, cuius exemplum quod peregrinum nimis & ab experientia semotum uideretur, factam & non fictam rem, memoriaeque proximam in medio deducit, idem Cicero. Et nos autem (inquit) tenebras cogitemus tantas, quantae quondam eruptione Aethneorum ingenium finitimas regiones obscurasse dicuntur, ut per biduum nemo hominem homo agnosceret. Cum autem die tertio sol illuxisset, ut reuixisse sibi uiderentur, quod si hoc idem externis contingeret, ut subito lucem aspiceremus, quae nam species coeli uideretur? sed assiduitate quotidiana, & consuetudine oculorum assuescunt animi, neque admirantur, neque requirunt rationes earum rerum, quas saepe uident, perinde quasi nouitas magna, quam magnitudo rerum debeat ad exquirendas causas excitare. Quis enim hunc hominem dixerit, qui cum tam coeli motus certos, tam ratos astrorum ordines, tamque inter se omnia con-

nexa & apta uiderit, neque in ijs nullam inesse rationem eaque casu fieri dicat, quæ quanto consilio gerantur, nullo officio assequi possumus? An cum machinatione quadam moueri aliquid uideamus, ut sphaeram, ut horas, ut aliud, per multa non dubitamus, quin illa opera sint rationis? Cum autem impetum coeli admirabili cum celeritate moueri, uertique uideamus, constantissime conficientem uicissitudines anniuersarias, cum salute rerum omnium dubitamus, quin ea non solum ratione fiant, sed etiam excellenti quadam, diuinaque ratione? Licet enim iam remota subtilitate disputandi, oculis quodammodo contemplari pulchritudinem earum rerum, quas diuina prouidentia dicimus constitutas. Audis amice quod prædixeram, non quasi Philosophum loquentem, sed Apostolum. Quid enim aliud tibi sonare uidentur hæc omnia, & singula, quam Apostolicum illud ad Romanos? Deus enim manifestauit illis. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius uirtus ac diuinitas: ita ut sint inexcusabiles, quia cum cognouissent Deum, non ut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis. Quid quæso aliud sibi uult Cicero, totiens repetendo mundum, diuina prouidentia constitutum, diuina etiam prouidentia gubernari, idque uelut manu, lingue, oculis hominum ingerendo, nisi ut auctore ac factore rerum cognitor, puderet uiros ingeniosos à fonte ueræ felicitatis auersos, per opinionum deuia, uanis atque aridis cogitationibus circumuolui. Posses autem admirari, nisi me nosses, quod à Cicerone uix diueller, sic me illud delectat ingenium. Ecce nunc rerum, stylicæ dulcedine quadam, non insolita raptus, quo non soleo, ut alieno mea inferciar opuscula, patientiam non tam tuam, quam lectoris imploro. Equidem, dum habere meum aliquid uisus eram, de proprio uestiebar, mercator inops, literarum ab his quatuor scientiæ, famæque prædonibus spoliatus, cum mihi iam proprium nihil sit, si aliena mendicem, importunitatem atque impudentiam paupertas excusat, & quam putas magna animi paupertas ignorantia est: & qua nulla maior præter uitium, sed ne, tres illos libros in libellum hunc unicum coangularem, Ciceronianum nihil hodie amplius transcribam, quam uis & sæpè alibi, & hic præsertim, plurima studiosè, operiosissima disputatione perstrinxerit, ad hunc ipsum finem, ut ex his omnibus quæ uidemus esse Deum, & factorem, & rectorem omnium cogitemus. Hæc enim ferè disputationis illius summa est, ut coelestibus ac terrestribus penè cunctis expositionis, coeli scilicet sphaeris ac syderibus, tum stabilitate ac fecunditate terrarum maris ac fluminum opportunitatibus, temporumque uarietatibus ac uentorum, herbis quoque & plantis, & arboribus atque animalibus miris, uolucrum & quadrupedum piscium naturis, deque his omnibus commoditate multiplici cibo, labore, uectura remedioque morborum, uenatuque & aucupio, & architectura & navigatione, & artibus innumeris, omnibusque uel ingenio, uel natura inuentis. Denique corporum ac sensuum & membrorum compage ac dispositione mirabili, ad ultimum ratione & industria, in quorum explicatione curiosè admodum ac facundè uersatur, sic ut nesciam, an scriptorum aliquis, tam anxie unquam, tamque acriter ista tractauerit. Semper una si conclusio, omnia quæcunque cernimus oculis, uel percipimus intellectu, pro salute hominum & diuinitus facta esse, & diuina prouidentia ac consilio gubernari. Imò etiam ad indiuiduam condescendens, cum quatuordecim nisi fallor insignes Romanos duces nominasset, addidit quorum neminem nisi adiuuante Deo talem fuisse credendum est. Et post pauca. Nemo (inquit) uir magnus, sine aliquo afflatu diuino unquam fuit. Quem afflatum quid aliud, quam Spiritum sanctum homo purus intelligat? Itaque præter eloquentiam, quæ nulli hominum par fuit, quod hic in sententia tractatur, quis unquam Catholicus immutaret? Quid nunc igitur? Ciceronem ne ideo Catholicum inferam, uellem posse, & utinam liceret, utinam qui tale illi ingenium dedit, & seipsum cognoscendum præbisset, ut querendum præbuit. Esi enim uerus Deus nec nostrarum laudum, nec mortalis eloquij egens sit, haberemus tamen, nunc in templis ut arbitror Dei nostri, non quidem ueriores, nec sanctiores, id enim fieri non potest, nec sperari debet, at forsan dulciora & sanantiora præconia. Verum absit, ut uno aut altero bene dicto, totum quicquid est ingenij unius amplectar, nam Philosophos non ex singulis uocibus spectandos, sed ex perpetuitate atque constantia ab eodem ipso Cicerone, imò à ratione insita didici. Quis tam rudis, ut non quandoque gratum aliquid dicat? An id uerò satis est? Sæpè una uox ad tempus multam tegit ignorantiam, sæpè splendor oculorum, aut flaua cæcæ fæces, fædas corporum mendas uelat. Qui totum tuto uult laudare, totum oportet ut uideat, totum examinet, totum libret, fieri potest, ut iuxta illud quod delectas

lectat aliud lateat, quod tantundem uel multo etiam magis offendat. Ecce idem Cicero ibi-
dem: Vbi multa per grauitate differuit, & pietati fimillima, mox ad Deos suos, ut ad uomitu
redit, expeditisq; nominibus, ac qualitatibus singuloru, nec iam de unius Dei, sed de deo-
rum prouidentia acturus. Audi, quaeso, quid interferat. Quos Deos & uenerari, inquit, &
colere debemus. Cultus autem deorum est optimus, idemque castissimus, plenissimusq;
pietatis, ut eos semper pura, integra & incorrupta, & mente, & uoce ueneremur. Heu, mi
Cicero, quid ais? tam cito Dei unius & tuipfius obliuisceris? Vbi excellentem illam praes-
tantemq; naturam, numenq; illud praestantissimae mentis, ubi meliorem Deum homine,
atque eorum quae humana uel ratione, uel potentia fieri nequeunt, coelestiu scilicet? Hu-
ius ne quem cernimus sempiterni ordinis effectorem? Vbi illum denique coelestis ac diui-
nae domus habitatorem, insuper & rectorem ac moderatorem, & tanquam architectum tan-
ti operis, reliquisti? Et quasi e domo illa sydere, quam grata sibi consensione praeuertas de-
pulisti, dum tam fecdos, tam indignos ei comites dases, aspernanti, atque ore Prophetico
proclamanti. Videre quod ego sum solus, & non est alius Deus praeter me. Qui sunt igitur ij
nouis, recentesq; & infames dij, quos in domum domini conaris intrudere? Sunt ne hi, de
quibus Propheta alter ait: Omnes dij gentium demonia, dominus autem coelos fecit. Tu
mihi nunc de hoc coelorum, rerumq; omnium factore & creatore loquebaris, meritaq; pij
auditoris aures, atq; animum delectabar: sic repente illu creaturis rebellib. atq; immundis
spiritibus miscuisti, euerdisti uno uerbo, omnia quae sapienter ac sobrie dixisse uidebaris, sed
quid dixi, uno uerbo, imo compluribus. Saepe enim, imo passim eodem quasi dormitans,
uestigio nutante relaberis, & quos modo deos irriseras ueneraris, quin & Solem, & Lunam,
& Stellas, & postremo palpabilem hunc mundum, ipsum quem uidemus, quem tangimus,
quem calcamus, sensu praeditum, animantem, & quo nihil est stultius Deum facis. Idq; li-
cet non tu tibi, sed Balbo tribuas, apud te loquenti, quod ipsum Academicum fuerit caute-
la, in fine tamen libri illius Balbi disputationem non ausus, ne in Academia legem pecces
ueriorem dicere, uerisimiliorem dixisti. Ut quicquid ille disputauerat, approbando tuum
fecisse uidearis. Verum autem tuum sit, quod Platonium secutus morem, alteri tribuere,
tuasq; sententias proferre, ficto alterius ore malueris, quamquam sane quodam loco dicti
operis, Deum unum Plurinomium Balbus idem asserere uideatur, quo uelut erroris clypeo
uti solent Stoici ad excusandas insanas deorum turbas, quasi diuersis uocabulis, non nisi
rem unicam designari uelint, & intelligi, ut sit scilicet exempli gratia Deus unus. Isq; in ter-
ra Ceres dictus, Neptunus in pelago, in aethere Iuppiter, in igne Vulcanus. Tamen haec ex-
cusatio, & ueritatis obumbratio, quam sit friuola, quis non uidet? Qui ut reliqua sileat, apud
scriptores gentium praeminentiam inter se deorum, discordiasq; & bella, sacrorumq; diuer-
sitate uidet. Deus enim uerus, nisi unus esse non potest, neque se maior, neque se minor
alicubi, cum semper & ubique idem ipse sit, neque aliquando secum discors esse potest, aut
fuisse, neque nunc. Qui non tauro, sed uno semper laudis & iustitiae, & contribulati spiritus
ac lachrymarum sacrificio delectatur, unus ille in coelo & in terra, una illi utrobique substan-
tia, unum nomen. Illa quoque diuersoria ac fictionum subterfugia, quod uidentes Philo-
sophi, quae de loue dicerentur, Deo non conuenire, duos loues, unum naturalem, alterum
fabulosum ut Lactantius ait, seu potius tres loues, ut ait Cicero, numerant hi, qui Theolo-
gi nominantur. Deorum inquam Theologi non unius Dei, quantas uires habeant, & quan-
ti extimanda sint preiij, ne nimis a proposito deerrem, apud ipsum Lactantium Firmianum
qui quaeret, inueniet Institutionum suarum libro primo, nam illud piget etiam attigisse, quod
Soles quinque, totidemq; Mercurios, totidemq; Dionysios, totidemq; Mineruas, quatuor
uerò Vulcanos, quatuor Apollines, quatuor Veneres, tres Aesculapios, tres Cupidines,
tres Dianas dicunt, sex Hercules, ut Cicero ait, aut ut Varro tres & quadraginta, neq; illos
pudet & ea dicere, quae nos pudeat audire, ne dicam credere. Rogo enim, quis has non sto-
machetur ineptias? Quis his ferat ambages? Omnia non errorum modò, sed sic inanum
somnia plena undique ac referta sunt, ut miserear interdum atq; indignor, nobile illud
eloquium in his positum & coemptum curis. Nam de reliquis ut liber, at quae circulator?
Quis hic ludus? Quae nam haec fabellae? Quinq; Soles facere, cum ab eo quod solus luceat
Solem dici uelint, & cum plures non fuisse quidem unquam, sed oculorum uitio foras-
sis, aut animorum consternatione uisos esse, nonnunquam inter prodigia numeratum sit. Pa-
ce ueterum sit dictum, Ciceronis ante alios, nec scribenda haec fuisse censeo, nec legenda
censerem, quibus conscribendis ille uir tantus incubuit, nisi ut lecta, & cognita deorum nu-
ga, uera

gæ, ueræ diuinitatis, & unius Dei amorem, & contemptus superstitionis externe nostrę religionis reuerentiam legentium animis excitarent, nullo enim clariüs modo, unaquęque res, quā contrario admota cognoscitur, nil magis amabilem lucem facit, quā odium tenebrarum. Quæ si de Cicerone meo dixi, quem in multis miror, quid de alijs me dicturum speras? Scripserunt multa multi subtiliter, quidam etiam grauit̃er, dulciter, eloquenter, sed in his quasi uenenum in melle miscuerunt, quædā falsa ridiculosa pericula, de quibus nūc agere longum nimis & impertinens. Neq̃ enim in omnibus ea mihi excusatio fuerit, quæ fuit in Cicerone, non sic omnes alliciunt, quibus & si materia alta sit, non est eloqui par dulcedo. Sæpe cantus idem pro uarietate canentium, nunc delectabilis, nunc molestus fuit, & eandem Musicam longeuariam uox offendit. Ne tamen res egeat exemplo, Pythagoram summi unum ingenij tuisse, quis non no.uit? Eius tamen est nota illa *μετὰ φύσιν*, quam in caput non dicam Philosophi, sed hominis scandere potuisse, supra fidem stupeo. Scandit tamen, & à magno ingenio profecta, magna etiam ut perhibent infecit ingenia. Dicerem hic aliquid si auderem, quod quia non audeo, audentior pro me dicet Lactantius Firmianus, qui in libris Institutionum, hunc ipsum de quo loquimur Pythagoram uanum senem, & ineptum, hominem q̃ leuissimum perrendæ uanitatis, appellare non ueritus, totū hoc fabulosum & inane mendacium, atque illud in primis, quod se in priore uita Euphorbium fuisse mentitus est, generosa styli atq̃ animi libertate despicit ac refellit. Hoc est autem unū illud electissimū, inter Pythagorica dogmata, quibus ille uir aduena apud Metapontinos credulos, ubi diem obijt tantum meruit nomen, ut domus eius pro templo, ipse pro Deo cultus, atq̃ habitus sit. Et quamuis hæc ipse non scripserit, nihil enim scripsisse traditur, dixi tamen, & post eum scripsere alij. Quis atomorum turbas, concursusq̃ fortuitos non audiuit? Ex quibus in unum cōiunctibus, cœlum & terram, & uniuersa constare uult Democritus, secutusq̃ Democritum Epicurus, qui ne quid penitus deesset infanti, mundos innumeros posuere, quod cū audisset, suspirasse fertur Alexander Macedo, quod nondum unum ex innumeris subegisset: uani, uasti q̃ animi suspirium, certè hi duo philosophi perrexis huius auctores, nullam nō partem mundi huius agnouerunt dum mundos innumerabiles somniabant. I nunc, & non solū doctos, sed sol r̃os etiā ac discretos, quod & e re uideatissimum ociosos nega, quibus uacauerit talia cogitare. Quid de alijs dicam, qui non mundorum innumerabilitatem, infirmitatemq̃ locorū ut hi proximi, sed mundi huius æternitatem asstruunt, in quam sententiam præter Platonem ac Platonicos, Philosophi ferè omnes, & cum illis mei quoq̃ iudices, ut Philosophi potius quā Christiani uideantur inclinant, & ut illum famolissimum, siue insanem Persij uelliculum defendant.

— gigni

De nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti.

Non modò mundi fabricam Platonis in Timeo, sed Mosaicam Genesim, fidemq̃ Catholicam, totumq̃ CHRISTI dogma sanctissimum ac saluberrimum, & cœlesti rore mellisfluū, oppugnare non metuant, nili humano magis, quā diuino supplicio terreantur, quo celsante, submotisq̃ arbitris, oppugnant ueritatem & pietatem, clanculum in angulis irridentes CHRISTVM, atque Aristotelem quem non intelligunt adorantes, meq̃ ideo quod cum eis genua non incuruo, accusant, quod est fidei ignorantia tribuentes. Fidem enim ipsam inculcare ueriti, sectatores fidei insectantur, obtusosq̃ & ignaros dicūt, neq̃ quid alij sciant, aut quid nesciant, sed in quo secum sentiant, aut dissentiant attendunt, omnisq̃ dissensio apud illos ignorantia est, cum ab errantibus dissentire summa sit sapientia. Ita autem proposito insistent, ut quoniam ex nihilo fieri aliquid impossibile sit, natura, Deo ipsi impotentiam hanc ascribant. Cœci ac surdi, qui non saltem naturalium Philosophorum antiquissimum audiant Pythagoram, solius hanc Dei fortè uirtutem ac potentiam asserentem, ut quod natura efficere nequeat, Deus facile possit, ut qui sit omni uirtute ac potestate potentior atq̃re præstantior, & à quo natura ipsa uitæ mutuetur, non miror si CHRISTVM, si Apostolos, si Doctores Catholicos non audiunt quos contemnunt. Hunc Philosophum non audire, uel spernere illos miror, sed nec nō legisse hoc, sed tantos aliorum iudices phas est suspicari, quæ si tamen forsan non legerunt legant, si quis est pudor apud Chalcidum in Timeum Platonis secundo commentario: sed ne quicquam moneo, omne quod ad pietatem tendit, à quocunq̃ dictum, pari temeritate atque impietate despiciunt, & ut docti uideantur insanunt, quod ancillæ humili negatum sit, omnipotenti quoque domino ueritum opinantes. Quin etiam quod in horum tumultibus aduenire potuisti, ubi ad disputationem

ſputationem publicam uentum eſt, quia errores ſuos eruſtare nō audent, proteſtari ſolent ſe in præſens ſequeſtrata ac ſepoſita fide diſſerere, quod quid, oro, eſt aliud, quā reieſta ueritate, uerum quærere, & quaſi ſole dereliſto in profundiffimos & opacos terræ inhia- tus introire, ut illic in tenebris lumen inueniant, quo nihil amentius fingi poteſt. Ipi autem ne nil agere illos putes, ſeu quid agant ignorare, quod aperta profeſſione non audent, proteſtatione clandeſtina fidem negant, nunc ſerijs, Sophiſticisq; blaſphemijs, nunc ludi- cris & malè falſis, & olentibus iocis atque impijs, atqui magno audientium aſſenſu, de quo apud ipſum Ciceronem loquens Balbus. Mala (inquit) & impia conſuetudo eſt, cōtra deos diſputandi, ſiue ex animo id, ſiue ex ſimulatione loquebatur, ut deorum culto piē, quan- quam pietas illa impia eſſet, ac peſtifera. Quā ergo mala, quāq; impia conſuetudo, uerū Dei cultoribus uideri debet, contra Deum ſuum, hoc eſt, contra unum uerum uiuum cœli Deum diſputandi quocunq; propoſito. Nam ſi ex animo fiat, ſcelus ingens & impietas, ſi ludendo autem, ineptiſſimus ludus, & cenſoria dignus eſt nota. Non hoc tamen alpicunt iudices mei, quorum in iuditio non ignorans adeo uiderer, niſi Chriſtianus eſſem. Quo- modo enim Chriſtianus homo literatus uideretur, his qui idiotā CHRISTVM magiſtrum, & dominum noſtrum dicunt? Non facile rudis magiſtri diſcipulus eruditus fiet, ab illius uetiſtigijs non diuertens, cupide igitur & audacter, & importune contra præceptorem, contraq; diſcipulos eius clamant, imò latrant & inſultant, inq; eo maxime gloriantur, ſi conſu- ſum aliquid ac perplexum dixerint, nec ſibi, nec alijs intellectum. Nam quis præcor intelli- gat, nec intelligentem ſe. Nec audiunt Cæſarem Auguſtum, inter multa animi, ingenijq; bo- na, diſertiſſimum principem, qui ut de illo ſcribitur, genus eloquendi ſecutus eſt elegans, et temperatum, præcipuamq; curā duxit, ſenſum animi, quā apertiſſime exprimere, & ami- cos irriſit, uerba inſolita & obſcura captantes, & hoſtem increpuit, ut inſanum, ea ſcriben- tem, quæ mirentur potiùs audientes quā intelligant. Verè ergo miri homines, qui hinc doctrinæ gloriā aucupentur, unde apud doctos ignorantia merentur infamiam. Summum enim ingenij, & ſcientiæ argumentum claritas. Nam quod clarè quis intelligit, clarè eloque- ri poteſt, quodq; intus in animo ſuo habet auditoris, in animū transfundere, ita uerè ſit, quod in his dilectus nec intellectus Ariſtoteles ait, in primo Metaphyſicæ: Scientiſ ſignum poſſe docere, quamuis hoc ipſum artificio non uacet. Quia ut ait Cicero 2. de Leg. non ſolum ſci- re aliquid artis eſt, ſed quædam ars eſt etiam docendi. At ars hæc nimis intellectus ac ſcienti- æ claritate fundata eſt, & ſi enim ars huiusmodi præter ſcientiā exigatur, ad exprimendum ſcilicet, imprimendumq; animi conceptus, nulla ars tamen de obſcuro ingenio, clarā pro- met orationem. Amici autem noſtri, nos luce gaudentes, neq; ſecum in tenebris palpitantes, quaſi noſtræ ſcientiæ diſſiſos, & ob id omnium ignaros, quia non de omnibus per com- pita diſputamus, ex alto deſpiciunt, tumentes inauditis ambagibus, ſibiq; præcipue hinc placentes, quod cum nihil ſciant, proſiteri omnia & clamare de omnibus didicerunt. Neq; illos hinc retrahi pudor ullus aut moeſtia, & conſcientia latitantis inſcitia, neque non di- cam ille Publij Mimū!

Nimium altercando ueritas amittitur.

Sed illud Salomonis autenticum, uerba ſunt plurima, multaq; in diſputando habentia uā- nitatem. Aut illud Apoſtoli. Si quis autem uidetur contentioſus eſſe, nos talem conſuetu- dinem non habemus, neque eccleſia Dei. Atq; illud eiufdem. Videte ne quis uos decipiat, per philoſophiam & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum, ſecundum ele- menta mundi, & non ſecundum CHRISTVM. Quid eſt autem hoc quod loquor, aut quo- modo Paulo unquam credituros ſperem? an non ipſe CHRISTI diſcipulus, quō magiſtro gravior, eō iſtis inuiſior, contemptiorq;? Quis autem odioſo unquam præbuit conſultor? non ſi amicus, non ſi ipſe ſienū ſtringat Ariſtoteles, quieſcent, tantus eſt impetus, tanta ani- mi temeritas, tantus timor, tanta philoſophia nominis, & tam uana iactantia, tanta denique opinioſum peruiſcatia, & peregrinorum dogmatum, uentoſaq; diſputationis improbitas, cuius illud ſuprapoſitum, inter multa damnable, quod cōternum Deo mundum uolunt. Vbi prophanas illas cantiunculas, graui nō ſine ſtomacho ſolutus ſum au dire, quas hi noſtri in triuijs paſſim, apud Ciceronem uerbū Velleius, Epicuri partium deſenſor quærit, his uer- bis. Quibus enim (inquit) oculis animi, intueri potuit Plato fabricā illam tantū operis, qua conſtrui à Deo, fabricariq; mundum facit? Poteſt utcunq; hæc interrogatio tollerari, niſi quod iam quærendo reſponſum eſt, quibus hæc oculis uidit Plato, nempe animi, quibus inuiſibilia cernuntur, & quibus ipſe ut Philoſophus fretus acerrimus, atq; clariffimus multa

uidit, quamuis ad hanc uisionem, nostri propius accesserunt, non uisu quidem, sed lumine clariore. At quòd sequitur quis ferat. Quæ molitio (inquit) quæ ferramenta, qui uectes, quæ machinæ, qui ministri tanti muneris fuerunt? quemadmodum autem obedire & parere uoluntati architecti, aër, ignis, aqua, terra potuerunt? Quæstio diffidentis & irreligiosi animi, ita enim quasi de lignario, aut ferrario fabro quarit, non de illo, de quo scriptum est: Ipse dixit & facta sunt. Dixit autem non uerbo uocali, ne laborasse, uel iubendo somnient, ut multa sunt soliti, sed per uerbum internū, sibiq; coeternum. Quòd erat in principio apud Deum, Deus uerus, de Deo uero, consubstantialis patri, per quem facta sunt omnia. Hic professò mundum fecit ex nihilo, uel si ut Philosophi quidam uolunt, ex informi materia, quam *ύλη* Graij quidam, alij syluam uocant, factus est mundus. Hæc ipsa, ut ait Augustinus, facta est de omnino nihilo. Fecit (inquam) Deus igitur mundum uerbo illo, quod Epicurus, & sui nosse non poterant, nostri uerò Philosophi non dignantur: eoq; sunt priscis illis inexcusabiliores. Potest etiam lux in tenebris non uidere, qui in luce apertis oculis non uidet, planè est cæcus. At quòd apud ipsum Ciceronem in processu quæritur, quomodo qui mundum natum seu factum introduxerit, is eum dixerit fore sempiternum, haud iniuste quidem queratur. Nos autem & principium habuisse, & finem habiturum mundum dicimus. Illa quæ sequitur uana magis, sed uulgaris est quæstio. Sciscitor (inquit) cur mundi ædificationes repente excitæ, ante innumerabilia secula dormierunt. Qui hæc interrogant, non attendunt, si ante centum millia (uel quia id quòd apud Tullium scriptum est, Babylonios quadringenta septuaginta annorum millia numerare) ante hæc omnia seu plura multò millia factus esset hic mundus, id ipsum similiter queri posse, cur non prius cum mille annorum millia infinito collata, nihil amplius quàm totidem dies sint dicente Psalmographo: Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies externa quæ præterijt: uel multo etiam minus, seu uerius nihil penitus, unius enim diei uel unius horæ ad mille annos, siue ad mille millia annorum, sicut unius exiguæ stillæ leui imbre delapsæ, ad omnem oceanum, cunctaq; maria, per quem minima quidem, aliqua tamen est comparatio & nonnulla proportio. At multorum & quocumq; uolueris millium annorum, usq; dum numero nomen desit, ad æternitatem ipsam, prorsus nulla. Illa enim supra mundum, hinc maxima & hinc parua, utriusq; certè finita sunt. Hæc autem contra hinc infinita, licet maxima quæ illis admota, non exigua extimanda esse, sed nulla aut ille uir magnus Augustinus, qui de hoc ipso ualidissimè disputat libro duodecimo ciuitatis Dei. Et hæc est illa perplexitas, quæ Philosophos coëgit æternitatem mundi ponere, ne tam diù ociosus fuisse uideatur Deus, quàm multorum sententiam paucis uerbis stringere. Theodosius Macrobius secundo commentario, in sextum Ciceronianæ Reipublicæ. Mundum quidem (inquit) fuisse semper Philosophia auctor est, conditore quidem Deo, sed non ex tempore. Siquidè tempus ante mundum esse non potuit, cum nihil aliud tempora, nisi cursus solis efficiat. Quæ tamen apud ipsum Ciceronem his uerbis eliditur. Non enim si mundus nullus erat, secula non erant. Secula nunc dico, non ea quæ dierum, noctiumq; numero anni cursibus conficiuntur, nam, fateor, ea sine mundi conuersione effici non potuisse, sed fuit quædam ab infinito tempore æternitas, quam nulla temporum circumscriptio metiebatur. Spatio tamen qualis ea fuerit intelligi potest, quod ne in cognitionem quidem cadit, ut fuerit aliquod tempus, cum nullum esset, quæ uerba penè ad contextum idem Augustinus interserit. Addunt sane ingeniosi magis homines quàm pī, ad æternitatem ipsam de qua dictum est, mutationes rerum uarias, ex incendijs ac diluuijs terrarum mūdo inuectas, quibus & temporalis, & quodammodo nouus uideatur, cum æternus sit. Quo in genere toro (ut iam tandem serò licet unde discessi redeam, euectus enim sum rerum cohærentium catenam) maximè uitandus Aristoteles, non quod plus errorum, sed plus auctoritatis habet ac sequacium. Fatebuntur forsitan, seu uerò, seu uerecundia coacti, diuina non satis Aristotelem uidisse, neque æterna, quod à puro ingenio semota sint, sed humanorum atq; prætereunrium nihil non peruidisse contendunt, ita eò reuertimur, quod contra hunc ipsum Philosophum disputans Macrobius, siue ioco, siue serio. Videtur (ait) mihi uir tantus nihil ignorare potuisse, mihi autem prorsus contrarium uidetur, neq; ulli hominum humano studio eorum omnium scientiam fuisse concessam. Hinc laceror, & quamuis alia sit inuidiæ radix, hæc tamen causa prætenditur, quod Aristotelem non adoro, sed alium quem adorem habeo, qui mihi nō inanes rerum fallentium ac friuolas coniecturas, ad nil utiles, nulli subnixas fundamento, sed suis ipsius notitiam pollicetur, quam si præstat, ceterarum ab eodem conditarum rerum, & accessio super

uacua, & apprehenſio facilis, & inquiſitio ridiculoſa uidebitur. Hunc igitur habeo, de quo ſperem, hunc habeo quem adorem, quem pie utinam & iudices mei colant. Quod ſi fa-
ciunt, ſciunt Philoſophos multa mentitos. eos dico, qui Philoſophi dicuntur, ueri enim
Philoſophi, uera omnia loqui ſolent. Horum tamen ex numero, nec Ariſtoteles, nec Pla-
to eſt, quem ex omni priſca illa Philoſophorum acie, ad uerum propius acceſſiſſe noſtri
dixere Philoſophi. Iſti uerò ut diximus, ſic amore ſolius nominis capti ſunt, ut ſecus ali-
quid, quàm ille de re qualibet loqui, ſacrilegio dent. Hinc maximum noſtræ ignorantie ar-
gumentum habent, quod neſcio quid aliter de uirtute, neque ſat Ariſtotelice dixerim, en-
crucibus dignum crimen, per facile fieri poteſt, ut non diuerſum modò aliquid, ſed aduer-
ſum dixerim, nec malè illicò dixerim:

Nullius addictus iurare in uerba Magiſtri:

ut de ſe loquens Flaccus ait:

Illud quoq; poſſibile eſt, ut id licet aliter dixerim, atque ijs omnia iudicantibus, ſed non o-
mnia intelligentibus dicere, aliud uisus ſim. Magna enim pars ignorantium, ut ligno nau-
fragus uerbis hæret. Neque rem unam bene aliter dici putat, tanta uel intellectus, uel
ſermonis quo conceptus exprimitur, inopia eſt. Equidem fateor, me ſtylo uiri illius qua-
lis eſt nobis, non admodum delectari, quamuis eum in ſermone proprio, & ducem, & co-
pioſum, & ornatum fuiſſe Græcis teſtibus, & Tullio auctore didicerim, antequam igno-
rantie ſententia condemnarer. Sed interpretum ruditate, uel inuidia ad nos durus, ſca-
berq; peruenit, ut nec ad plenum mulcere aures poſſit, nec hærete memoria, quo ſit ut in-
terdum Ariſtotelis mentem, non illius, ſed ſuis uerbis exprimere, & audienti gratius &
promptius ſit loquenti. Neque illud diſſimulo, quod ſæpè cum amicis dixi, nunc ut ſcri-
bam cogor, non ignarus, magnum mihi hinc fame periculum inſtare, magnumq; & no-
uum eius quæ mihi obijcitur ignorantia argumentum, ſcribam tamen, nec iuditia homi-
num uerebor. Audiant me licebit omnes qui uſquam ſunt Ariſtotelici, ſcio quàm facile
ſolum hunc peregrinum & exiguum conſpuent libellum, eſt enim in conuitia prouum ge-
nus, ſed de hoc libellus ipſe uiderit, quo ſe linteo detergat, modo me ne conſpuant, ſat eſt
mihi. Audiant Ariſtotelici, inquam, omnes, & quoniam Græcia noſtris ſermonibus ſur-
da eſt, audiant quos Italia omnis, & Gallia, & contentioſa Pariſeos ac ſt. epidulus ſtami-
num uicus habet, omnes morales, niſi fallor Ariſtotelis libros lægi, quosdam etiam audi-
ui, & antequam hæc tanta detegeretur ignorantia, intelligere aliquid uisus eram, doctior-
que his forſitan nonnunquam, ſed non quia decuit melior factus ad me redij, & ſæpè me-
cum & quandoque cum alijs queſtus ſum, illud rebus non impleri, quod in primo Ethico-
rum Philoſophus idem ipſe præſtat, eam ſcilicet Philoſophiæ partem dixi, nō ut ſciamus,
ſed ut boni ſiamus. Video nempe uirtutem ab illo egregie diſſiniri & diſtingui, uacillariq;
acriter, & quæ cuique ſunt propria ſeu uitio, ſeu uirtuti, quæ cum didici, ſcio pluſculum
quàm ſciebam, idem tamen eſt animus qui fuerat, uoluntasq; eadem. Idem ego, aliud eſt
enim ſcire, atq; aliud amare, aliud intelligere, atque aliud uelle: docet ille nō inſicuri quid
eſt uirtus, at ſtimulos, at ue: borum faces, quibus ad amorem uirtutis, uitijq; odium, mens
urgetur atque incenditur, lectio illa, uel non habet, uel pauciſſimos habet, quos qui quæ-
rit, apud noſtros præcipue Ciceronem, atque Anneum inueniet, & quòd quis fortè mi-
rabitur, apud Flaccum Poetam quidam ſtylo hiſpidum, ſed ſententijs peritūdum. Quid
profuerit, aut noſſe quid eſt uirtus, ſi cognita non ametur? Aut quid peccati notitia u-
tilis, ſi cognitum non horretur? Imò herclè ſi uoluntas praua ſit, poteſt uirtutum difficul-
tas, & uitiorum illecebroſa facilitas, ubi innotuerit, in priorem partem pigrum, nutantem-
que animum impellere. Neque eſt mirari, ſi in excitandis atque in erigendis ad uirtutem
animis ſit partior, qui parentem Philoſophiæ huius Socratem circa moralia negociantem,
ut uerbo eius utar, irriſerit: & ſiquid Ciceroni credimus contempſerit, quamuis cum illi nō
minus, quàm noſtri, quod nemo neſcit expertus, acutiſſimos atque ardentiffimos oratio-
nis aculeos, præcordijs admouent, inſiguntq;, quibus & ſegnes impelluntur, & algentes
incenduntur, & ſopiti excitantur, & inualidi firmantur, & ſtrati eriguntur, & humi hæren-
tes ad honeſtiſſimos cogitatus, & honeſta deſideria attolluntur, ita ut terrena iam ſordeat,
& conſpecta uitia, ingens ſui odium, uirtus internis ſpectata oculis, formaq; & tanquam
honeſti uiſa facies, ut uult Plato, miros ſapientie, miros ſui pariat amores. Quæ licet præ-
ter CHRISTI doctrinam atque auxilium omninò fieri non poſſe, non ſim neſcius, neque
ſapientem, neque uirtuoſum, neque bonum aliquem euadere, niſi largo hauſtu, non de
fabuloſo illo Pegæſo, quæ eſt infer conuexa Parnæſi, ſed de uero illo & unico, & habente

in cœlo scatebras fonte, potauerit aquæ salientis in uitam æternâ, quam qui gustat amplius non sitit. Ad hæc tamen ipsa pergentibus, illi ipsi quos dicebam, multum conferunt, multumq; adiuuant, quod de multis eorum libris, multi sentiunt, & de Ciceronis Hortensio nominatim, in se expertus gratè admodum profitetur Augustinus. Et si enim nō sit in uirtute si uis noster: ubi eum Philosophi posuere, est tamē per uirtutes inter rectum eō, ubi finis est noster, per uirtutes, in quā, non tantū cognitas, sed dilectas. Hi sunt ergo ueri Philosophi, morales, & uirtutum optimi magistri, quorū prima & ultima intentio est, bonum facere auditorem & lectorem, quicq; non solum docent, quid est uirtus, aut uitiū, præclarūq; illud hoc fuscum nomen auribus instrepunt, sed rei optimæ amorem, studium, pessimæque rei odium, fugamq; pectoribus inserunt. Tutiū est uoluntati bonæ ac piæ quam claro intellectu operam dare. Voluntas siquidē obiectum, ut sapientibus placet, est bonitas, obiectum intellectus, est ueritas. Satiū est autem bonum uelle, quā uerū nosse. Illud enim meritō nunquam caret, hoc sæpē etiam culpam habet, excusationem non habet. Itaq; longē errant: qui in cognoscenda ueritate, non in adipiscēda, & multō maximē, qui in cognoscendo non amando Deo tempus ponit. Nam & cognosci ad plenum Deus in hac uita nullo potest modo, amari autem potest, præ atq; ardentē, & utiq; amor ille felix semper. Cognitio uerō nonnunquam misera, qualis est dæmonum, qui cognitum apud inferos contremiscunt. Et quanquam prorsus incognita non amentur, satis est tamen Deū eatenus, quibus ultra non datur ac uirtutem nosse, ut sciamus illum omnis boni fontē lucidissimum, sapidissimum, amœnissimum, inexhaustū, à quo, & per quem, & in quo sumus, quicquid sumus boni. Hanc post Deum rerum optimam, quo cognito, totis illum præcordijs ac medullis propter se, hanc autem propter illum amemus & colamus, uitæ illum unicum auctore, uitæ hanc præcipuum ornamentum. Quæ cū ita sint, non est forsitan his Philosophis nostris, etsi non sint Græci, de uirtute præsertim credere, ut iudices ei putant reprehensibile, & siquidem uel hos ipsos, uel meum forte iudiciū secutus dixi aliquid, quamuis Aristoteles aliter, aut aliud dixerit, non ideo apud æquiores eorum iudices sim infamis. Notus enim mos Aristotelicus, in Timeo Platonis, & Chalcidio expressus. Hic (inquit) suo quodam more, pleni, perfectiq; dogmatis electio quod uisum sit, cætera fastidiosa in curia negligir. Si ab illo igitur fastidium aut neglectum aliquid dixi, uel non forsitan cogitatum, fieri enim potest, nec humanæ dissonum est naturæ, quamuis si hos sequimur, nec consonū uiri famæ. Si hæc dixi quicquid est, neq; enim satis, quid sit illud noui, neq; hi satis ingenuè ueris me, certisq; criminibus impetunt, sed suspicionibus ac suffuris, hæc ne sufficiens causa est, qua fluctibus sic demergat ignoratiæ, ut in uno errans, in quo ipso possum, his errantibus non errasse, factus sim omnium reus, & in omnibus semper errare, nilq; omnium scire dammandum sim? Quid ergo dicat aliquis, an & tu contra Aristotelē mutis? Contra Aristotelē nihil, sed pro ueritate aliquid, quā licet ignorans amo, & contra stultos Aristotelicos, multa quotidie in singulis uerbis Aristotelē inculcantes, solo sibi nomine cognitū, usq; ad ipsius ut aurguror, audientiumq; fastidiū, & sermones eius contra rectos ad obliquū sensum temerariē detorquētes, nemo uerō me amantior, nemo reuerentior illustriū uirorū, & quod ait Naso:

Quotq; aderant uates, rebar adesse Deos.

Ad Philosophos & maximē ad Theologos ueros traho, ipsum uerō Aristotelem, nisi maximum quendam uirum scirem, non hoc dicerem. Scio maximū, sed ut dixi hominem. Scio in libris eius multa disci posse, sed & extra sciri aliquid posse credo, & antequā Aristoteles scriberet, antequam disceret, antequam nasceretur, multa aliquos scisse non dubito, Homerum, Hesiodum, Pythagoram, Anaxagoram, Democritum, Diogenem, Solonem, Socratem, & Philosophiæ principem Platonē. Et quis inquit principatū hunc Platoni tribuit, ut pro me respondeam, non ego, sed ueritas ut aiunt. Etsi non apprehensa, uisa tamen illi, propiusq; adita, quā cæteris, dehinc magni tribuunt auctores, Cicero primum & Virgilius, non hic quidē nominando, sed sequendo. Plinius præterea & Plotinus, Apuleius, Macrobius, Porphyrius, Cælorinus, Iosephus, & ex nostris Ambrosius, Augustinus & Hieronymus, multiq; alij, quod facile probaretur, nisi omnibus notum esset. Et quis non tribuit nisi infanum & clamorū scholasticorum uulgus? Nam quod Auerrois omnibus Aristotelem præfert, eō spectat, quod illius libros exponendos assumpsit. at. & quodāmodo suos fecerat, qui quanquam multa laude digni sint, suspectus tamen est laudator. Ad antiquum nempe prouerbiū res redit, Mercatores omnes suam mercē solitos laudare. Sunt qui nihil per se ipsos scribere audeant, & scribendi auidi alienorū expōitores operum sūant, ac uel

Iut architectonicè inſciꝝ, parietes dealbare, ſuum opus faciãt, & hinc laudem quærant, quã nec per ſe ſperant poſſe aſſequi, nec per alios, niſi illos in primis & illorum libros, hoc eſt, ſubiectum cui incubuere laudauerint, animoſè idipſam & immodicè, ac multa ſemper hyperbole. Quanta uerò ſit multitudo aliena dicta exponentium, an aliena ualſtantium, hac præſertim tempeſtate ſententiarum liber, ante alios mille tales paſſus opifices, clara ſi loqui poſſit & querula uoce teſtabitur. Et quis unquam commentator, non aſſumptum ceu proprium laudauit opus? Imò eo ſemper uberius, quo alienum urbanitas, ſuum opus laudare uanitas atq; ſuperbia eſt. Linquo eos qui tota ſibi delegere uolumina, quorũ unus eſt aut primus Auerrois, certè Macrobius, non tantum licet expoſitor, ſed ſcriptor egregius, cùm tamen Ciceronianæ Reipublicæ non libros quidem, ſi unius libri partem exponendam decerpſiſſet, expoſitionis in fine quid addiderit notum eſt. Verè, inquit, pronũciandum eſt, nihil hoc opere perfectius, quo uniuerſæ philoſophiæ continetur integritas. Finge hunc non de libri parte, ſed de totis philoſophorum libris loqui. Pluribus quidem uerbis, non plus autem dicere potuiſſet, ſi quidè nihil integritati poteſt, niſi ſuperfluum accidere. Quid uerò Philoſophorum libris omnibus, qui uel ſcripti, uel ſcribendi ſunt, contineri amplius poteſt, quàm Philoſophiæ integritas, ſi tamen hæc ipſa uel omnibus contineri potuit, aut poterit libris, & non aliquid deeſt primis, & nouiſſimo deſuturum eſt. Sed hæc hæcenus. Scio ut dixi, durum me famæ ſcopulum adire, tantorum non modò mentione Philoſophorum, ſed comparatione propoſita, ſtylum tamen obiecta, nec reiecta excuſet ignorantia, audaces facere ſolita & loquaces. Metus amittendæ gloriæ, aut nominis minuenti frenare ſolitus oratores, amicorum mihi demitur ſententia. Quid metuam quæſo? Non poteſt perdi, nec mihi iam minui quod amiſſum eſt. Quicquid dixerò, aut id erit quod amici mei iudicant, aut plus aliquid, minus nihilo nihil eſt. Quando ergo quolibet ſtatu pulſus huc prodij, emergam uti potero, & id dicam quod me ſæpè & interdum magnis quaſitoibus reſponſiſſe inemor ſum. Siquidem de Platone & Ariſtotele, ſi quærat. Quauis nãm maior, clariorq; uir fue rit, non mihi tanta eſt ignorantia, & ſimul tam iudices mei tribuant, ut tanta de re auſim præcipitare ſententiam, de rebus licet paruis continenda ac libranda ſit. Neque uerò me fugit, quanta ſæpè de doctis hominibus inter doctos concentratio ſit exorta. De Cicerone ac Demoſthene, deq; ipſo itidem Cicerone ac Virgilio, de Virgilio inſuper atq; Homero, de Saluſtio ac Thucydide. Denique de Platone ipſo & con diſcipulo eius Xenophonte, deq; alijs multis, quorum omnium ſi indago difficilis atq; extimatio anceps eſt, inter Platonem atq; Ariſtotelem, quis ſedès iuditiaria auctoritate pronunciet. At ſi quaeritur uter ſit laudatior, incunſtanter expediam, inter hos referre, quantum ego arbitror, quod inter duos, quorum alterum principes, procereſq; alterum uniuersa plebs laudet. A maioribus Plato, Ariſtoteles laudatur à pluribus. A magnis & à multis, imò ab omnibus dignus uterque laudari, eo enim ambo naturalibus atque humanis in rebus perueniunt, quo mortali ingenio ac ſtudio perueniri poteſt, in diuinis altius aſcendit Plato & Platonici, quanquam neuter peruenire potuerit, quò tendebat. ſed ut dixi propius uenit Plato, de quo nullus Chriſtianorum, & in primis Auguſtini librorum fidelis lector haſiſſe uideat, quod nec Græci, quamuis hodie literarum neſciꝝ diſſimulãt, maiorum per ueſtigia Platonem diuinum, Ariſtotelem dæmonium nuncupantes. Neque me rurſum fallit, quãta in libris ſuis in Platonem Ariſtoteles diſputare ſit ſolitus, quod quàm honeſtè, & quam procul à ſuſpitione inuidiæ faciat, quamuis alicubi amicū Platonem, ſed amicitiorē aſſerat ueritatem, ipſe uiderit, ſimulq; hoc ſibi dictum audiat. Facile eſt cum mortuo litigare, quem tamen multi boni uiri poſt obitum defenderunt, nominatim in Ideis, contra quas ualidè omnes ingenij ſui neruos, ille acerrimus diſputator intenderat. Notiſſima Auguſtini ipſius ac ſecura deſenſio eſt, cui piū quoq; leſiorem, non minus aſſenſurum rear, quàm uel Ariſtotele, uel Platoni. Vnum incidenter hîc dixerim, ut errorè meorum iudicij, hiſq; ſimiliũ reſellam, qui uulgi ueſtigij inſiſtentes opinari ſolent, & inſolenter nec minus ignoranter obijcere, multa ſcripſiſſe Ariſtotelem. Neq; hic errant. Multa enim ſcripſit procul dubiò. plura etiam q̃ cogitent, quorũ aliqua nondũ habeat lingua Latina. At Platonem proſum illis & incognitũ, & inuiſum, nil ſcripſiſſe aſſerunt, præter unũ atq; alterũ libellum, quod non dicerent, ſi tam docti eſſent, quàm me prædicant indoctum. Nec literas ego, nec Græcus, ſexdecim uel eò amplius Platonis libros domi habeo, quorũ neſcio an ullum iſti unquã nomen audierint. Struẽbũt ergo ſi hæc audiant. Si non credunt, ueniãt & uideant. Bibliotheca noſtra tuis in manibus relicta, non illiterata quidem illa, quamuis illiterati ho-

minis, neque illis ignota est, quàm toriens me tentantes ingressi sunt. Semel ingrediantur, & Platonem tentaturi, an & ipse sine literis sit famulos, inuenient sic esse ut dico, meque licet ignarum, non mendacem tamen, ut arbitror fatebuntur, neque Græcos tantum, sed in Latinum uersos aliquot nunquam aliàs uisos aspicient. Literatissimi homines, de qualitate quidem operum iure illi suo iudicent, de numero autem nec iudicare aliter, quàm dico, nec litigare litigiosissimi homines audebunt, & quota ea pars librorum est Platonis, quota ego h. s. oculis multos uididi, præcipuè Calabrum Barlaam modernum Graia specimen sophie, qui me Latinarum incertum, docere Græcas literas adortus, forsitan profecisset, nisi mihi ilium inuidisset mors, honestisq; principiis obstitisset: ut solita est. Nimis iam post ignorantiam meam iragor, animo & calamo nimis indulgeo, redeundum est. Hæ sunt igitur amice, atque harum similes causæ, quæ me amico, sed iniquo, mirum dictum, meorum iudicio sodalium obiecere, quarum ut intelligo nulla potentior, quàm quod licet peccator, certe Christianus sum. Eri enim forsitan audire possim, quod obiectum sibi Hieronymus refert: Mentiris, Ciceronianus es, non Christianus, ubi enim thesaurus tuus, ibi & cor tuum. Respondebo, & thesaurum meum incorruptibile, & supremam cordis mei partem apud CHRISTVM esse, sed per infirmitates ac sarcinas uitæ mortalis, quas nec dum ferre, sed enumerare difficile est, non possum, fateor, ut uellem sic inferiores partes animæ, in quibus est irascibilis, & concupiscibilis appetitus attollere, quin adhuc terris inhæreant, & quotiens quanto nisu humo illas auellere mœtus, & indignans retenta uerim. Et quia non succelsit, quid hinc patiar, solus ipse quem testor, & quem inuoco, CHRISTVS nouit, qui fortasse miserebitur, ut salubrem conatum adiuet imbecillis animæ, & peccati mole obrutæ ac depressæ. Interim non nego, multis me curis uanis ac noxijs deditum, sed in his non numero Ciceronem, quem mihi nunquam nocuisse, saepe etiam profuisse cognoui. Quod dictum ex me nemo mirabitur, Augustinum si audierit, de se similia profitemem: de quo me supra proximè, sed alibi pluribus egisse memini, ideoq; nunc unum hoc dixisse contentus sum, non dissimulo, equidem me Ciceronis ingenio & eloquentia delectari, quibus ut innumeros sileam, Hieronymum ipsum usque adeo delectatum uideo, ut nec uisione illa terribili, nec Resistiturgiis, si estylum inde dimouerit, quin Ciceronianum aliquid redoleret, quod ipse femet sentiens, de hoc ipso alibi se excusat. Nec uerò Cicero fideliter ac modestè ætas aut illi nouit, aut cuique alteri, cum ad eloquentiam cunctis, ad uitam multis ualde profuerit, nominatim ut diximus Augustino, qui ex Aegypto egressurus, Aegyptiorum auro & argento suum sibi, gremiumque compleuit, ac tantus pugil Ecclesiæ, tantus propugnator fidei faturus, ante diu quàm in aciem descenderet, sese armis hostium circumcinxit. Vbi ergo de his, de eloquentia præsertim quæritur, Ciceronem fateor, me mirari inter, imò ante omnes qui scriperunt, unquam qualibet in gente, nec tamen ut mirari, fieri imitari, cum potiùs in contrarium laborem, nec cuiusquã scilicet imitator sim nimius, fieri metuens, quod in alijs non probo. Si mirari autem Ciceronem, hoc est, Ciceronianum esse, Ciceronianus sum. Miror enim nempe, qui nec tamen non mirantes illum miror, si quæ hæc ignorantia noua confessio uideri potest, hoc sum animo fateor, hoc stupore. At ubi de religione, idem de summa ueritate, & de uera felicitate, de quæ æterna salute cogitandum incidit, aut loquendum, nō Ciceronianus cerre, aut Platonicus, sed Christianus sum, quippe cum certus mihi uidear, quod Cicero ipse Christianus fuisset, si uel CHRISTVM uideret, uel CHRISTI doctrinam percipere potuisset. De Platone enim nulla dubitatio est apud ipsum Augustinum, si aut hoc tempore reuiuisceret, aut dum uiuit hæc futura prænosceret, quoniam Christianus heret, quod fecisse sua ætate, plerosq; Platonicos refert uidere, quorum ipse de numero credendus est. Stante hoc fundamento, quid Christiano dogmati Ciceronianum obstat eloquium, aut quid noceat Ciceronianos libros attingere, cum libros hæreticorum legisse, non noceat, imò expedit, dicente Apostolo: Oportet hæreses esse, ut & qui probati sunt manifesti fiant, in uobis. Caterum multum hac in parte plus fidei apud me habitus facit, prius quàm Cithælicus quamuis indoctus, quàm Plato ipse, uel Cicero. Hæc sunt igitur argumenta ualida orationis ignorantia, quæ uera esse gaudeo hercle, utq; indies ueriora si incipio. Profecto enim de quo mihi cum magnis uiris liquidò conuenit. Si quemcumq; Philosophum quātumcunq; famosum, si deniq; Deum suum Anflolelem reuiuisset, & Christianum factum audiant, ruditatis & incertitæ arguent, & quem ante fuisse exierint superbi despicient ignorantes, tanta penuria, tantumq; odium ueri est, quasi dedicerit, eo ipso quod ad sapientiam Dei patris à caliginosa & loquaci mudi huius ignorantia sit conuersus.

conuersus. Neq̃ mihi dubium est, quin Victorinus dum Rhetoricam docuit clarissimus habitus, ita ut in Romano foro statuat meritis accepisset, illico ut CHRISTVM & ueracem fidem clara, & salutifera uoce confessus est, ab illis superbis dæmonicis, quorum offensæ metu, aliquandiu conuersionem distulisse eum in confessionibus suis Augustinus refert, hebes ac delirantissimus haberetur. Quod de ipso etiam, Augustino eò magis suspicor, quò & ipse uir clarior fuit, clariorq̃ conuersio, & quanto fidelibus utilior, gratioꝝq̃, tanto CHRISTI & Ecclesiæ suæ hostibus inuisior, moestiorq̃. Quando apud Mediolanum in eisdem confessionibus idem ipse commemorat, magisterio Rhetoricæ deposito, sub illo fidelissimo ac sanctissimo præcone ueritatis Ambrosio, scientiam cœlestem atque iter salutis arripuit, & de Ciceronis expositore, factus est prædicator CHRISTI. De quo quid semel audierim narrabo, ut intelligas quantus hic morbus quàm pestifer, quàm profundus sit. Audiui uirum magni nominis, dum de Augustino placitum sibi nescio quid dixissem, cum suspirio respondentem: Heu quàm dolendum, quod ingenium tale, fabellis inanibus irretitum fuit. Cui ego. O te miserum qui hæc dicis, miserrimumq̃ si sentias: Contra ille subridens: Imò uerò stultum te (inquit) si sic credis ut loqueris. Sed melius de te spero. Quid de me autem speraret, nisi ut contemptor pietatis in silentio secum essem. Pidebatur atque hominum fidem, sic iam nemo igitur literatus horum iudicio esse potest, nisi sit idem hæreticus & insanus, superq̃ omnia importunus & procax, qui per uicos ac plateas urbium, de quadrupedibus ac belluis disputans, bipes ipse sit bellua. Quid autem miri, si delirum non modo ignarum iudicant, me amici mei, cum de hoc proculdubio sint greges, qui pietatem quolibet ingenio cultam spernunt, & religionem diffidentiae ascribunt, neque ingeniosum putant, neque satis doctum, eum qui audeat in Aristotelem solum mutire aliquid, contra fidem catholicam disputare, eamq̃ quò quisque animosius oppugnare præsumperit, expugnari enim nullo potest ingenio, nulla ui, eò ingeniosior apud istos, doctiorq̃, quò fidentius, fideliusque defenderit, eò habetur obtusior atque indoctor, & ignorantia conscientia, fidei uelut assumpsisse, quo se contegat atque inuoluat creditur prorsus, quasi non discordes ac trepidæ fabellæ, & nugæ inanes ac uacuae sint illorum, nec scientia certa de ambiguis aut ignotis, sed opiniones uagæ & liberæ, & incertæ. Veræ autem fidei notitia & altissima, & certissima, & postremò fœlicissima sit scientia: um omnium, qua deserta, reliquæ omnes non uix, sed deuita, non termini, sed ruinæ, non scientiæ sed errores sunt. His tamen isti animis, hiq̃ sunt iudicijs ut nesciam, an non solum duo illi, de quibus sit prædictum est, uel si qui sunt similes, sed supremus omnium Paulus ipse, non dico, coeperit displicere ludæis, quibus ante placuerat, quod Hieronymus epistolam eius ad Galatas exponens, ait: Sed omnino, & Pharisæis & Pontificibus insanire uisus olim sit, quod de lupogagnus, quod de persecutore Christiani nominis, factus esset Apostolus CHRISTI. Et his nostris etiam uideatur. Possim ergo ignorantiam mihi obiectam, possim & si obijciatur insaniam magnis comitibus cōsolari, & sic facio, quin interdum & delector, & gaudeo, honestis ex causis, non ignorantia tantum, sed amentia reus esse. Caterum de me latus, de amicis doleo, & si enim aliæ iudicio prætendantur causæ & forsitan leuiores, hæc quidem scelere, & impietate non uacant, illis mortiferæ & infames, mihi etiam gloriosæ, ut pro his causis non solum fama, sed uita insuper spoliari, si res tulerit equissimo sim passurus animo. Illud angit in primis, quod uerissima omnium, uel unica, uel inter tantas eminens obliqui causa iudicii, liuor est, qui multos semper, sed nullos unquam sanos, ac lucidos infecit oculos, coëgitq̃ falsum cernere. Res stupenda & noua, neque mihi unquam hæcenus audita, nunc quod nolim in meo capite experta & cognita, amicis inuidiam inesse pectoribus. Amicis nunquam si non plena ac perfecta amicitia, quæ est ita, amicum ut se amare. Amant illi me, sed non toto pectore, dicam melius toto amanti pectore, sed non totum me. Vitam certè corpusq̃, & animam, & quicquid habeo præter famam, eamq̃ duntaxat literarum, horum ego uel omnium uel singulorum in manibus fidenter, nilq̃ hæsitans posuerim, neque hæc exceptio aut odij, aut amicitia lenitoris, sed inuidia est, ut dixi, etiam in amicitijs habitantis. Vel, si hoc auditu durum est, & hoc quoq̃ melius aliter est dicendum, ut non liuoris sit exceptio, sed doloris. Dolent forsitan, imò dolent utiq̃ apud doctos, apud quos mihi uerè ne an falsò literati hominis partū nomen audiunt, se nec literatos esse, nec cognitos. Hinc ereptum mihi cupiunt, quod non habent, neq̃ si sapiunt sperant, magno uotorū cōsuetatio, rerumq̃ discordia, cui bonū omne uel maximū uelis, eidem nolle uel minimum, non tam puto, quia mihi id esse, quàm quod sibi doleant deesse. Quærunt neque id fateor inuisi,

iniuste, in amicitia pares esse, & id agunt, quoniam clari omnes esse non possumus, quòd
facilius censent, sumus omnium obscuri. Est nò inficior in amicis paritas pulcherrima, ubi
enim insignitis pars una præponderat, non bene videntur amicorum animi, quasi impares
inuenti sub amicitia iugum mitti. Verum ea paritas amoris, ac fidei esse debet, fortunarum
& gloriæ non ita, idq; ut ignotos sileam, Hercules ac Philoctetæ, Thesei ac Perithoi, Achil-
lis & Patrocli, Scipionis & Lælij probat imparitas. Ipsi tamen ut libet uiderint, quo animo
erga meum nomen fuerint, qui erga me, ni fallor, haud dubie sunt optimo. Ego autem ami-
ce, ne quid nescias, & ut noris, unde & quo animo tibi hæc scribo, inter Padi uertices, parua
in naui sedeo. Ne mireris, si uel manus scribentis, uel oratio fluctuat, per aduersum hūc in-
gentem amnem, tota cum ignorantia mea nauigo, cuius olim in ripis multa scripsi iuuenis,
multaq; meditatus sum, quæ illorum temporum senibus probarentur, prius quam iūue-
nes senilem ignorantiam deprehendissent. O' fors hominū instabilis, Padus ipse quodam-
modo mihi compati uisus est, quasi studij nostri memor, & ueterum conscius curarū, quod
quem iuuenem (si sine superbia dici potest) gloriosum uidit, senē cernat inglorium, famæq;
præfulgidis exutum uestibus, meq; retrò alsidue ad ius meum ab iniquis iudicibus repo-
scentū, magno impetu & toto gurgite respellit. Verum ego laboriosam mihi, & quibus
minimè suspicabar, inuidiosam famę sarcinam perosus, & litium fugitans, & contemptus
spretor, exuias meas raptoribus charis linquo. Habeant sibi me cedente, si ut pecunia, sic
& fama, dum habent eripitur ad raptorem transit, habeant sibi uel scientiam, uel huic apud
stultos parem, scientiæ opinionem. Ego uel utraq; uel profectò altera, hoc est, opinione sci-
entiæ nudus, eò foelicior fortassis, & ditior nuditate humili, quam superbis illi spolijs, & ut
arbitror non suis. Vado igitur lætus, claro & graui fasce deposito, & obstantem Padum re-
mis, uelis ac funibus supero, Ticinum repetens, studiosam & antiquam urbem, ubi nò mo-
do uestimentum famæ uetus inter nautas perditum inueniam, si ea cura sit, sed carere illo,
& si ualde cupiam ne quibo. Ego autem nitar semper, & optabo illiteratus dici, dum Vir bo-
nus, aut non malus sim, ut uel sic quiescam, fesso nil dulcius est quiete. Hanc mihi semper
ad hunc diem mendax, ut nunc audio, literarum fama eripuit, & hanc ipsam, seu falsam, seu ue-
ram, ignorantia fama restituit, atq; ita uel serò tandem aliquando bene erit. Id tamen ut ue-
reor frustra nitar, atq; optabo, tam multi contra meos iudices sentiunt, ut non illic tantum
quo mihi nunc iter est, sed ubicunq; per hunc nostrum orbem suam hanc sententiam pro-
mulgarint, quamuis apud me in rem iudicatā transierit ut audisti, apud alios tamē in suum
caput plurimum ac maiorum iudicio recasura sit, præter unam illam forsitan, ubi hæc audent,
urbem nobilissimam atq; optimam, ubi propter populi magnitudinem, multiplicemq; ua-
rietatem, multi sunt, qui sine literis philosophentur, ac iudicent. Multa enim rerū omnium,
& quod unicum tibi uel maximum malum dixerim, uerborū longè nimia est libertas, qua
freti, sæpè ineptissimi homines clari nominibus insultant, indignantibus quidē bonis, qui
ibidem quoq; tam multi sunt, ut nesciam an in ulla urbe tot modesti, boniq; uiri sint, sed tan-
to maior est, ubiq; stultorum acies, ut sapientium indignatio frustra sit, tam dulce omnibus
libertatis est nomen, ut temeritas & audacia, quod illi similes uideantur uulgò placeant.
Hinc impune aquilam nocturnæ, cygnum corui, leonem simiæ lacerant, hinc honestos fœdi,
doctos insciji, fortes ignaui, bonos mali lacerant. Nec malorum licentia, boni obstant, quod
& numero illi superant, & fauore publico, expedire credentium ut quicquid loqui libet, &
liceat, ita profus insedit illud Tiberij Cæsaris, in ciuitate libera, linguam, mentemq; liberas
esse debere, liberè quidem esse debent, ita tamen ut libertas uacet iniuria. Vides ut ad fi-
nem propero, neq; peruenio. Multa enim interueniunt, quæ cursum orationis impediunt,
non quod ego ignorem, multò sapientius, multoq; grauius futurum fuisse, hæc & alia sæpè
similia tacuisse. Sed difficile est inter aculeos non moueri. Sæpè ergo tales pulices, uel con-
terere necesse mihi fuit, uel excutere. Facile autem hos tulissem, si te facile perferentem co-
gnouissem, in his enim, non inscitiam meam, quam libenter amplector, sed illorum in so-
lentiam ægrè fero, sed ut dixi, tacitus hanc laturus nisi tu fuisses. Tuæ equidem & non
meæ indignationi, tam longis sermonibus morem gessi. De ignorantia mea tibi non epi-
stolam iam, sed librum scribens, addidi de multorum ac penè omnium ignorantia,
quæ se obrulerant festinanti, de quibus cogitare studiosius si detur, non libellus exi-
guus, sed ingentes texti queant libri. Quid enim quæso communius ignorantia? Quid
uberius? Quid latius? Quocunq; me uertam, in me illam, & in alijs, sed nunquam ex-
undantiùs, quam in meis iudicijs inuenio, quæ si tam illis nota esset ut mihi, alienæ
forsan

forſan ignorantia ferendis ſententijs abſtinerent, eſſetque ad tribunal illud iniquiſſimum atque ineptiſſimum perenne iuſtitium. Quis enim niſi impudentiſſimus, quod in ſe uidet damnat in altero? Excusatio una eſt, docti ſibi uideatur, eo præſertim in tempore: nam quod conſtat poſt cœnam illa ſententia lata eſt. Videri autem prima fronte potuerit, de meiſpſius ignorantia, niſi aliud addidiſſem. Nouus libri titulus, non ſtupendus tamen, ad memoriã reuocanti, ut de ebrietate ſua librum ſcripſit Antonius Triumuir, tantò enim hoc turpior titulus ille eſt, quantò morum, quàm ingenij turpia ſunt uitia. Ignorantia quidem uel deſidia cuiuſpiam fuerit, uel inſitæ tarditatis, at ebriofitas uoluntatis, peruerſiſq; animi. Si cut autem ibi Antonius omnium ebrioliſſimum ſe fatetur, unum duntaxat excipiens, magni prò pudor filium Ciceronis, ſic & ego omnium ignorantiſſimum me non nego, ſed non unum, imò quatuor fortaliſs excipiam, ſed iam ſatis eſt, uereorq; ne nimum, tamque uelut è turbidis fluctibus portum ſpectò. Iam demum igitur alto animo feramus hanc ſeu falſam infamiam, ſeu ueram famam ignorantia. Nam neque falſum metuit, niſi qui parum uero fidit, neq; uerum odit, niſi qui falſum amat. Si falſa eſt infamia, citò delinet, apud ipſos etiam auctores infamiae, dum quid dixerint ruminantes pudor inuaſerit. Apud alios enim nec incipiet quidem, nec ad quem diuertat patens limen docti hominis repertura eſt. ſin uera eſt fama quid tergiverſamur? An amore uani nominis labefacere nitimur ueritatem? Quid eſt autem in hoc ipſo, quod magnopere generoſum animum & humana noſcentem, & coeleſtia ſuſpirantem torqueat. Dum cogitat, mereturque quantulum eſſe, quàm nihilo proximum, quod non dicam unus, alterq; Philoſophus, eorum quoque qui clariſſimum ſcientia nomen habent, ſed ſimul omnes norunt, quamque exilis rerum portio, omnium hominum ſcientia, uel humanæ ignorantia, uel diuinæ ſapientia comparata? Dabis hinc mihi amice aurem, dabis fidem, atque hoc non recens, & nunc primum ad os ueniens, ſed ſæpe dictum, ſæpius cogitatum credes, quemcunq; horum, qui magna ſcientia fama ſunt, ſeu ueterum, ſeu nouorum, ex illo illuſtrum rege, & nominum iuce ſecreueris, & diligenter excuſſeris, inuenies, ſi rerum ueritas nec hominum clamor inſpicitur, ſcientia modicum, ignorantia plurimum habuiſſe, quod ipſos ſi adſint, nec ingenuus pudor abſit, plane falſuros mihi ipſe perſuadeo, & hoc Ariſtotelem morientem ingemuſſe quidam ferunt, ſi nemo ſibi blandiatur, aut ſcientie opinione ſuperbiat, ſed Deo gratias agat, ſi quid ei forſitan ſupra communem modum obtigit, ad quod ipſum credendum non ſit uelox, potiùs quàm ſibi, quàm alijs de ſe credat, ſibi que non plauſoris blandi, ſed cenſoris in ſe rigidi, uice fungenti. Verè enim quiſquis fauore ſepoſito, quo & fallimus, & uiciſſim fallimur, apertiſq; oculis res ſuas aſpexerit, multa in ſe ſlenda: pauca admodum plaudenda reperiet. Sed omiſſis quorum grauior eſt querela, de uirtutibus loquor, ad ſcientiam reuertamur, iam quid inops perdere metuat, ubi qui habentur diſtiſſimi uerè inopes ſunt, ſiquidem in hac ipſa portiuncula ſcibilibi rerum, philoſophamur, tumidiſſimi & inquietiſſimi diſſidemus, & magnæ uelut ſpecie ſcientia ſuperbimus, inque ipſis anguſtijs, qui maximi etiam ſunt, uerſantur, & pauca ſcientes multa neſciunt, & neſcire ſe niſi inſaniant non neſciunt. Veriſſimumq; eſt illud Ciceronianum, quod quiſque gratis Philoſophus multò ſibi deeſſe cognofcit, quem defectum quo quiſque minus ſentit & curat minus. Ideoque doctiſſimos maxime uideas diſcendi auidos, & maxime ignorantiam intelligentes. Sanè in hac tanta ſcientia inopia, ubi implumes alas uento aperit humana ſuperbia, quàm frequētes, & quàm duri ſcopuli? Quot, quamq; ridicula philoſophantium uanitates? Quanta oppoſitionum contrarietas, quanta pertinacia? Quanta proteruitas? Qui ſectarum numerus? Quæ diſſerentia? Quæ nam bella? Quanta rerum ambiguitas? Quæ uerborum perplexitas? Quam profunde, quamq; inaceſſibiles ueri latebræ? Quot inſidia ſophiſtarum, omni ſtudio ueri iter, ueribus ceu quibuſdam obſtuentium, ut nequeat internoſci, quis illuc rectior trames ferat? Quam ob cauſam Cato maior pellendum cenſuit urbe Carneadem. Quæ nam poſtremo hæc inter, hinc temeritas, hinc diſſidentia maximorum hominum, & deſperatio quædam apprehendendæ ueritatis Pythagoras, ait, de omni re ad utramq; partem æquis argumentis diſputari poſſe. Et de hoc ipſo, an res omnis ex æquo diſputabilis ſit. Sunt qui dicant, alrè obrutam ueritatem, & profundo uelut in puteo demerſam, quaſi ex imis terræ latebris, & non potiùs è ſummo cœli uertice, petenda ueritas, & uncis, ac funibus eruenda, non ſcalis gratia, & ingenij gradibus adeunda ſit. Socrates ait:

Hoc unum ſcio, quod nihil ſcio.

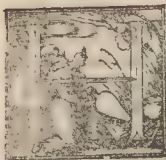
Quàm humiliſſimam ignorantia profeſſionem, ceu nimis audacem reprehendit Archeſilaus,

silus, nec id unum sciri asserens nihil sciri. Ea gloriosa Philosophia quæ, uel ignorantiam proficitur, uel ignorantia saltem noticiam interdicat, circulatorio anceps, ludus inextricabilis. Contrà Gorgias Leontinus Rhetor uetustissimus, non modò aliquid, sed sciri omnia posse credit, non à Philosopho tantum, sed ab Oratore: nempe, qui, ut ait Cicero, omnibus de rebus Oratorem optimè posse dicere existimauit, quod certè ipse non potuit, non posset autem optimè de rebus omnibus dicere, nisi optimè omnes nosset. Idem sensit Herma-goras, qui non modò Rhetoricam, sed Philosophiam omnem, rerumq; omnium noticiam tribuit Oratori. Magna mediocris ingenij fiducia, & longè omnibus fidentior. Hippias scire se omnia profiteri ausus, ut non modò de liberalibus studijs, deq; uniuerſa Philosophia, sed de mechanicis quoque plenam sibi gloriam usurparet: dicerem diuinum hominem, nisi infanum crederem. Sed quoniam iam nec sciri omnia, imò nec multa per hominem certum est, & confutata iam pridem atque explosa Academia, ac reuelante Deo, sciri aliquid posse constat, sic satis scire quantum sufficit ad salutem. Multi plus sapientes, quam oportet perſere, & dicentes se esse sapientes, ut ait Apostolus: Stulti facti sunt, & obscuratum est, insipiens cor eorum. Mihi ad sobrietatem sapere si contingat, quod sine multis, imò sine uilis literis fieri posse, illiterata utriusque sexus sanctorum cohors indicat, satis erit & forliciter agi mecum existimabo, neque unquam mei me studij poenitebit, & hos garrulos idiotas, qui falsò literarum nomine turgidi dici amant, quod non sunt, aut miserebor aut odero, aut uidebo, deque inanibus atque incognitis alitercantes, neque illis iactantia, neque morem pestiferum, neque omninò aliquid, non ipsas certè diuitias inuidebo, nunquam ad se redeuntibus, sæpè foras effulis, sæpè extra quarentibus. In finem, literati libens nomen pono, & iam posui, si indignum ut ueritati, conscientiaq; satisfaciam, alioquin ut inuidia, de re autem posteritas uiderit, si ad illam famæ passibus peruenero, si minus, obliuio. Viderit, inquam posteritas incorrupta, quam ab æquitate iudicij, non animorum perturbatio ulla, non odium, non ira, non amor, liuorq; ueri hostes impediunt. Viderit illa si me nouerit, Iudices enim meos proculdubio non agnoscer, quippe quos nec ætas hæc nouerit, uix uicinia notos suæ, uiderit, iudicetq;. Et si horum sententiam approbet acquiesco, si rescindat, non ideo his irascor, sciens quanta sit in animis hominum potestas affectuum. Hi sunt autem, qui in me sententiam hanc dicunt: fallor, unus enim quem sæpè hodie nomino, liuor fuit. Ille hanc digitis suis scripsit, quam nec amor potuit mutare, nec ratio, cur ergo irascerer amicis, pro eo, quod ab illorum hoste commissum est? Si iniquitatem filij non fert pater, nec filius patris, quanto minùs hostis iniquitas nocere debeat amico, præsertim illius carcere ac uinculis allecto, qui si quando sibi redditus fuerit, & suas, & amici iniurias sit ulturus? Sunt multa præterea, quæ iracundiam si qua esset exemplorum comprimant compescant remedijs, nam quæ unquā uel doctrina, uel sanctitas, uel uirtus qualibet tam excellens fuit, ut obrectatoribus non pateret: Imò quidem, ut Lilius ait: Quod gloria maior, eò propior inuidia. & sic est. Quanquam enim iners malum sit inuidia, & alta, & animosè non ascendat, sed uiperæ in morem, iuxta Nasonis sententiam: humi serpat, familiare tamen illi est, alte quæ gloriæ radices auidius insequi, clarisq; nominibus suum uirus infundere, non aliter quàm subterranei quidam uermes, qui proceras arbores radicum morſibus clandestinis, & tacita labe perſentant. Sic sæpè sæuit liuor, sed interdum magis æstuat, passionem animi silentium frangente, clamoribus, & Theſitem pede claudum, distortum crucibus, humeris gibbosum, pectore concauum, caluastrum uertice, atque pruriginosum, & Agamemnoni Græcorum regi, & Achilli Græcorum fortissimo, detrahentem publice. Ilias narrat Homericæ, & Drancem Turno uerbis iniuriantem Aeneis Virgiliana testatur. Sed hic miri nihil. Est enim contrarijs inter se naturale odium. Quanta in D. D. Iulium, & Augustum Cæs. uel ab amicis, uel ab hostibus dicta sunt, illud iupra fidē stupeo, quod Pescennius Niger uir fortissimus, progeniē Scipionū toto Romano orbe præcipuā, fortunatā potius dicebat esse, quā fortē? Nullus hic proculdubio liuor erat, sed libertas inconſulta iudicij. Verum hæc & similia peregrina nobis, atq; longinqua sunt. Ad propinquiora ueniamus. Possem sanctos memorare, præcipueq; Hieronymum, sed prophana materia, & de solis literis sermo est, itaq; illos attingā, sed non omnes, qui nostræ propius sunt querelæ: quis ergo in primis Epicurum in tolleranda superbia, siue inuidia, siue utraq; detrahentem omnibus non audiuit? Pythagoræ, Empedocli, Timocrati, quem amicū licet totis uoluminibus lacerasse traditur, quod in Philosophia paululū à se, suisq; inlanis opinionibus discor daret, habet tamen, & hi tres, & alij quos discerpsit partiētis materiā, quādo idē & mirē Platonem

ſpernit, & contumelioſiſſimè Ariſtotelem uexat, ac Democritum: à quo ultimo quæ ſcie-
bat in Philoſophicis cuncta didicerat, & quem exigua mutatione uerborum in omnibus
ſequabatur, hunc acrius infamabat, nempe qui magiſtro caruiſſe gloriaretur, & uideri uel-
let. Secuti ſunt in hac detrahendi libidine præceptorem ſuum Metrodorus atque Herma-
cus, ſupradictos quoque Philoſophos lacerantes, nec ullius magnitudini parcentes aut
gloriæ. Fuit & Zeno ipſe maledicus atque irriſor, qui Criſpum uirum acutiſſimum, &
eiuſdem ſecum ſectæ contemptum nominans, non Criſpum, ſed Criſpam ſemper diceret,
& non modò coætaneos, ſed parentem Philoſophiæ Socratem, conuiſſis ac maledictis in-
ceſſeret, Latinoque uſus uerbo, credo ut peregrinæ linguæ mordacior eſſet iocus, ſcurram
Atticum uocitaret, quod ipſum ſcoma, ſi ſit illud, & non potiùs latoria dici debet, in eun-
dem apud quem hæc ſcripta ſunt Ciceronē, poſt ab æmulis uerſum eſt, quem ob inſignem
linguæ feſtiuitatem dixere aliqui Conſularem ſcurram. Dignus iocus, non illius uiri auri-
bus ac moribus, ſed ore potiùs, & ſcurritate iocantium. Iam Annei Senecæ in Quintilia-
num, atque in Senecam Quintiliani detractio nota eſt: erantq; ambo uiri egregij, ambo Hi-
ſpani, mutuis tamen moribus ſeſe carpunt, atque alter alterius ſtylum damnat, mirum pror-
ſus in tantis ingenijs. Solent enim docti indoctis eſſe odio ac ſupori, horum illi igitur, mo-
dò facultas aſſuſſerit, famam rodunt, doctis, faciē licet incognitis, inter ſe cognatio multa
eſt, niſi hanc lituor, aut excellentiæ appetitus abruperit, quod in his proximis duobus, inq;
alijs de quibus ante diximus eueniſſe credibile eſt. Quibus quandoq; ceſſantibus, nouum
dictu, claros inter uiros eſſe uidetur æmulatio quædam, quali uentis quieſcentibus, tumē
mare. Cuius duplicem rei cauſam apud quosdam lego, una eſt fauor diſcipulorum, atque
ſequacium, qui libentius quieturos contrarijs ſententijs in certamen trahit. Altera uerò
paritas ipſa, quæ ſine ſenſu eorum, qui in comparationem adducuntur ſpectantium, iudi-
tia in diuerſum agit, ut quamuis in ſe concordēs duo uiri & paſſionibus liberi, uideantur
tamen inter ſe taciti, quaſi duo propinqui montes, aut totidem turres exceſſæ, de altitudi-
ne, eminentiaq; contendere. Cuius exemplum, niſi memoria me fruſtratur, eſt ſupra me-
moratum, par uirorum Plato & Xenophon. Incidunt uerò nonnunquam non his modò,
ſed ſuperioribus, & acriores diſſenſionum cauſæ, non inuidia ſtudiõrum, ſed profundis
ſtammantes odijs. Nam Saluſtij in Tullium, atque Aelchinis in Demoſthenem, horumq;
in illos inuectiuæ, non ingenia, neque ſtylos arguunt, ſed mores, amarumq; aliquid & ho-
ſtile, imò pacatum nihil in ſe continent, nullæ ibi facetiæ, nullus iocus, ſed certamen longè
aliud, quàm quod de literis, aut pro gloria ſumi ſolet. Cui collati, omnes meorum iudicium
aculei, ludi ſunt æquiſſimo animo ferēdi, dum præter hoſipſos, quos audiſti, mille alios me-
mini, de ſolis literis concertantes, nominatim Homericos, Ariſtarchum ac Zoilum, Virgi-
lianos, Cornificium & Euangelum. Ciceronianos, Aſinium & Caluum. Dumq; in ani-
mum Graius uenit, ferox fateor, ſed minimè rudis princeps, qui cogitauit ut ſcriptum eſt,
de Homeri carminibus abolendis. Cur enim ſibi non licere dicens, quod Platoni licuiſ-
ſet, qui eum è ciuitate quam conſtituebat eiecerit? Sed & Virgilij & T. Liuij ſcripta, &
imagines parum abſuit, quin ex omnibus bibliothecis amouerit, quorum alterum ut nul-
lius ingenij, minimaq; doctrinæ, alterum ut uerboſum in hiſtoria, negligentemque car-
pebat. At Anneum Senecam, & tum quidem, & nunc maximè placentem: Arenam eſ-
ſe ſine calce dicebat. Et loquimur uiros: Cùm Leontium Græca mulier, imò ut Cicero ait
ſe ſine calce dicebat, contra Theophraſtum tantum Philoſophum ſcribere auſa ſit. Quis hæc au-
meretricula, in ſe aliquid dici, cùm in tales à talibus talia dicta ſint? Nil ſupereſt aliud,
niſi ut non dicam te, & aliquot paucos, qui ad amandum non egetis ſtimulis, ſed amicos
reliquosq; ſimul meos precer atque obſecrem, ut deinceps me, & ſi non
hominem literatum, at ut uirum bonum. Si ne id quidem, ut amicum:
deniq; ſi amici nomen præ uirtutis inopia non mere-
mur, at ſaltem ut beneuolum, &
amantem ament.

Epistolam habes inter eas, quas de rebus Senilibus inscriptas uides, statim in initio Libri octauī, ad Urbanū V. Pont. Max. qua auctor gratulatur, à Papa, tam diu exulantem Auenioni Ecclesie sedem (ut uocant) in Romanam Urbem iterū transferat, id in iximē quoq; persuadere conabatur, ne procerum quorundā Gallorum consilio, Pontifex uictus, Galliam repetere, quam præ Italia, qua ui orationis potest, auctor impugnat, hac motus quidam Gallus, quæ sequuntur scripsit.

GALLI CVIVSDAM ANONYMI IN FRANCISCVM PETRARCHAM INVECTIVA.



Omo quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones. Verba ista domino nostro Papæ summo ac sanctissimo Ecclesie Pontifici, possunt satis propriè adaptari. Ipse namque homo est, quem secundum Prophetæ sententiam, dominus gloria & honore coronauit, cuius etiam subiecit omnia sub pedibus. Ille igitur homo descendit ab Hierusalem in Hiericho, cum de partibus Gallie, se transtulit ad partes Romanorum. Hierusalem namq; uisio pacis intelligitur: Quantam autem pacem Ecclesia in partibus Gallie repperit, quantam humilitatem in magnis, quantam promptitudinem in paruis, & quantam obedientiam in omnibus sentit nunc, ac meminit ut experta. Sed ipse descendit in Hiericho, qui interpretatur luna, cuius mutabilitas inter mundi cætera patet euidentius uniuersis. Quid enim in rebus humanis est, uel inconstantius siue mutabilius quàm Romani? Imò certe ipsa Roma, plusquam alia urbs, uel ciuitas, sæpius & pluries mutata est. Siquis enim cōsideret ipsius initium, quod habuit ut dicunt in tempore Romuli honoris fastigium, quod habuit in tempore Augusti, & ipsius etiam in tempore præsentis miseriam, mutationi lunæ Romæ mutationem, uerè & realiter poterit comparare. A principio namque lux eius, id est, eius potentia aliqualiter apparuit, sicut luna cum dicitur *uolens*, postea uerò notabiliter inualuit, sicut luna cum dicitur *Amphyrachos*. Deinde uerò ad plenam perfectionem peruenit, sicut luna cum dicitur *Panxilenos*: postea uerò sicut ipsa creuerat, sic decreuit, & quasi ad nihilū est redacta. Ipsa namq; est, sicut dixit Orosius, quasi inexplēbilis uenter, cuncta consumens, semper esuriens, nihil alijs relinquens, nihil habens cunctis gentibus, & urbibus, quas miseras fecit, non solum mihi, sed infeliciores est relicta. Miseriā cuius certè non potuissē credere, ni uidissem, occurreruntq; mihi tunc uersus cuiusdam dicentis:

Romæ scepra iacent, & celsa palatia ceno.
Cæsar's alta domus nunc sit casa uilis egeno.
Roma modò nihil est, nihil est Romæ nisi signum.
Cæsar in urbe sua nil cernit Cæsare dignum.

Cur igitur iste nobis Gallie paupertatem impropere? Constat enim illam partem Gallie, de qua recessit Ecclesia, esse fertiliorē, uel saltem tam fertilem, sicut Roma, siue pars Italie, in qua ipsa residet pro præsentī. Quid igitur ad propositum, si Galli, Roma iam adolēcente, usum uitis & oleæ didicerunt: Suam arguit ruditatem, imò ex hoc uere cundari debent. Quia Galli in hac sagacitate hos præcedunt, Galli etiam pro certo paupertatem ciborum, & uinorum pro facili iactura recipiunt. Illud Lucani in v. attendentes.

Humanum paucis uiuit genui: & iterum illud Claudiani contra Ruffinū:

Viuitur exiguo melius natura beatos,
Omnibus esse dedit: si quis cognouerit uti.

Et iterum illud Horatii in epistola ad Bullatium:

Si uentri bene, si lateris, pedibusq; tuis nil
Diuitie poterunt regales addere maius.

Licet igitur non sint pauperes per rerum indigentiam, ditiores tamen sunt per sufficientiā, iuxta illud Maximiani:

Et rerum dominus nil cupiendo sui.

Sed non sunt huiusmodi Italici, & spiritualiter Romani, qui semper lucis temporalibus inhiantes, nihil aliud cogitant, non aliud somniāt præter lucrum. Iuxta dictū Apostoli. Quæstum extumantes pietatē. Nullus esse ibi iocus, nullus ludus, imò, generaliter nullus actus, in quo

in quo uirtus utili praeponatur. Loquatur igitur ipse non de Gallia, sed de sua Italiae paupertate, ubi ferè nullus habet bonorum suorum, imò quod deterius est, sui corporis proprii potestatem. Animi enim pusillanimitate, tyrannorum subiecti dominio, ad egestatem Tan-
tali & summam miseriam sunt redacti. Sequitur: Et incidit in latrones. Licet secundū quod
vulgariter dicitur, commune dictum, non sit omninò falsum, & secundū Aristotelem: Fa-
ma non omninò falsa sit, quam populi multi clamant. Metum tamen calamum ab huiusmo-
di uerbis auertissem, nisi me illius uiri literati & periti, malè tamen ut credo aduertentis, uer-
borum iniuria deduxisset, qui de exitu Ecclesiae à partibus Galliae locuturus, uocis concor-
dantiam turpiter mutando, & uerbis imperitis inuolutus, sententiam turpius inchoauit, per
haec uerba: In exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo Barbaro. Audistis blasphem-
iam, licet enim & benè per Israel, & domum Iacob ecclesiam intelligat, Aegyptum tamen
Galliam, & Gallicos Barbaros nominando, ipse proculdubio delirauit. Si enim Galliam il-
lam, de qua exiuit Ecclesia, uerè & realiter, & per proprietatem intelligit Aegyptū, salua re-
uerentia, hoc est, falsum. Si uerò per similitudinem, tunc est ac si diceret, album nigrum. Ae-
gyptus enim interpretatur tenebrae, Gallia candida. *ῥῶμα* enim Graece candor dicitur, unde
Galli quasi corpore candidi. Quare ergo est conuentio lucis ad tenebras. Horre profectò
debiti Prophetae maledictionem dicentis: Ve qui dicitis malum bonum, ponentes lucem
tenebras & tenebras lucem. Aegyptus etiam alia interpretatione intelligitur, angustia siue
tribulatio. Vnde ibidē dicit glossa: In exitu de Aegypto, id est, Ecclesiae de angustia. Quam
autem angustiam Ecclesia passa sit in Gallia, ego sine dubio non audiui: Vidi enim eam ibi
in omnibus quietam & tranquillam, non iniuria tyrannorum lacessitam, non in scitia popu-
li perturbatam, nec maiorum oppressam potentia, sed beneuolentia & obedientia omnium
ueneratam pariter & dilectam, Ecclesiae igitur exitum de Gallia nō debuit dicere de Aegyp-
to. Sed aduerte quāso quod sequitur: Domus, inquit, Iacob de populo barbaro. O uer-
bum improprium, uerè admirabile & ineptum, & non è tali uiro saltem, sic improvide pro-
ferendum. Sicut enim ipse dicit: Mendacium quod in alterius prorumpit iniuriam, est ne-
phandum, ecce populum Gallicum, uocat populum barbarū. Sed quid est esse barbarum?
Non ne est esse extraneum & ignotum legibus, inordinatum moribus, indisciplinatum, ru-
dem & inhonestum? Quod si sic, ut oportet intelligat, inter Gallos non quærat barbariem,
quia est & remanet apud eos. Quis enim mentis compos, sani capitis, & ueri iudicii rationis.
Populum barbarum diceret esse Gallicum, in quo est temperantia in uictu, munditia in ha-
bitu, amoenitas clementiae, suauitas facundiae, in factis honestas, in corde
fidelitas, strenuitas operis & agilitas corporis? Iuxta illud Iulij Celsi, populi tamē huius in-
mici, in libro V. de bellis Caesaris. Galli (inquit) homines sunt aperti, minimeq; inuidiosi, qui
per uirtutem magis, quàm per insidias dimicare consueuerūt. Vbi ergo quāso est, tam no-
bilis populi barbaries? Sed certè Romanorum realem barbariem narrat beatus Bernardus
ad Eugenium Papam ita scribens. Quid tam notum seculis, quàm proteruitia Romanorum,
gens insueta pati, tumultui assueta, gens immitis & intractabilis, subdi nescia, nisi cum non
ualet resistere. Et sequitur: Scio ubi habitas, increduli & subuerfores sunt tecum Romani,
impij in Deum, temerarij in sancta uel sanctos, seditiosi inuicem, æmuli in uicinos, inhumani
in extraneos, quos neminem amātes, amat nemo, superioribus infideles, inferioribus im-
placabiles, inuerecundi ad petendum, ad negandū frontuosi, ingrati cum acceperint, gran-
dia loquuntur cum operantur exigua, blandissimi adulatōres, mordacissimi detractōres,
& doctissimi proditores. Sunt ne ista igitur mores, & ingenia barbarorum? Sed hic dicet a-
liquis. Forsitan fuit hic alienigena, & malè de ignotis potuit iudicare. Respōdeo pro certo,
non esse uerisimile, imò nec credibile, tantum uirum sine cognitione & experientia sic lo-
cutum. Sed ut omnis de medio extirpetur suspicionis occasio, aduertat luuenalem Italicum,
qui uerba Vmbrii socij sui, qui ob multitudinem uitiorum de Roma recesserant, dolendo
commemorans, in III. Satyra primi libri sic ait, inter cetera:

Nam quid tam miserum & tam solidum uidemus, ut non
Deterius cre das horrere incendia lapsus
Tectorum asiduus & mille pericula seuæ Urbis.
Hic tunc Vmbrius, quando artibus, inquit honestis
Nullus in urbe locus, nulla emolumenta laborum.
Cedamus patria. uiuant Arturius istic
Et Catulus, maneant qui nigrum in candida uertant.

Isti autem Arturius & Catulus fuerunt duo lenones, & hominum deceptores. Sequitur:

II i Quid

Quid Romæ faciam? Mentiri nescio, librum
 Si malus est, nequeo laudare, & poscere, motus
 Astrorum ignoro, funus promittere patris
 Nec uolo, nec possum, ranarum uiscera nunquam
 Inspexi, ferre ad nuptiam quæ mittit adulter
 Quæ mandat, norunt alij: me nemo magistro

Fur erit.

Eccæ ergo, quomodo Iuuenalis Italicus, tanquam bonus Saryricus Romanorum uitia denudauit. Cum enim dicit: Quid Romæ faciam, mentiri nescio, ipsos esse mendaces idenotauit. Cum autem dicit. Librum. &c. ipsos esse adulatōres demonstrauit. Cum autem dicit. Ranarum. &c. & poscere motus astrorum ignoro, ipsos reprehendit de superstitionis & uanæ opinionis infamia. Cum autem dicit: ferre ad nuptiam &c. reprehendit eos de turpi maculationis infamia. Cum autem dicit. Me nemo magistro fur erit, reprehendit eos de uilis latrocinij malitia, ut merito dictum sit, quod D. N. Papa descendēs, ut dictum est à Hierusalem in Hiericho incidere in latrones. Taceo quæ sequuntur, scilicet qui expoliauerunt eum, & plagis impositis abierunt semiuiuo relicto. Absit hoc bone i. e. s. v. Absit ut ab ipsis Romanis, cæteris uero incolis cōfinium ciuitatum, Pater sanctissimus, cum sacrosancto reuerendorū Cardinalium collegio, aliquāliter impugnetur, seu etiam spoliatur. Absit ut uenerabilium Cardinalium sublati de medio magna ex parte, ex quibus eum ipso Summo Pontifice unum corpus efficitur, ipse semiuiuus membris deperditis relinquatur. Hæc & multa alia gratia breuitatis non prosequar, & quia nec uolo, nec opus est, omnia eius dicta singillatim decerpere, quatuor solum inter cætera eius dicta mihi satis sufficit transcurrere. Primò enim propter illum miserum aggressum ad Italiam siue Romam D. N. Papam mirabiliter fœlicitat, secundo ipsum & dominos Cardinales ad uirtutem hortatur & prædicat, tertio uinum Benuense, Rhodanum & partes finitimas terribiliter uilificat. Quarto Galliam deprimendo, Italiam ac Romam glorificat, & exaltat. Primò igitur quantum ad D. N. Papæ fœlicitatem dico, quod si intelligat fœlicitatem, secundum uirtutem operari, ut uidetur, Aristoteles sentire, X. Ethicorum dicens. Erit uita fœlix secundum uirtutem operantis, tanquam bene uiuentē, & uirtuose operantem. D. N. Papam esse fœlicem non dubito: sed hoc esse, ut dicit, propter eius aggressum non concedo, imò firmiter credo, illam uiam, quantum ad multas operationes, tam speculatiuas, quam practicas, & tam contemplatiuas, quam actiuas impedimentum magnum, & obicem extitisse, quoniam secundum Aristotelem ubi supra. Accidentia tribulant, & conturbant beatum, tristitias enim inferunt & impediunt. Si autem per fœlicitatem, iuxta sententiam Boëtij tertio de Consolatione intelligat, statum omnium bonorum aggregatione, perfectum, secundum deductionem eiusdem Boëtij in eodem, ueram fœlicitatem in ipso summo Deo esse necesse est, propter quod talis status non habitus in uia, beatis in patria reseruatur. Vnde & iuxta Salomonis sententiā: Nemo fœlix dicitur in hac uita. Mutabilitas enim fortunæ mortalium, nomen fœlicitatis annihilat. Quod & si ante quemquam fortè mortalium contingeret, non tamen secundum multorum opinionem prudentium, præpotentibus & diuitibus, & magnis honoribus sublimatis. Quod etiam sentiens Boëtius primo de Consolatione dicebat:

Quid me fœlicem totiens iactastis amici?

Qui cecidit stabili non erat ille gradu.

Vnde & Aristoteles sententiā Anaxagoræ, X. Ethicorum repetens dicit: Videtur autem Anaxagoras non diuitem neque potentem, extimare fœlicem, dicens. Quoniam non utique admirabitur, si hoc inconueniens appareat multis, isti enim iudicant, quæ sunt extra sentientes solum. Vnde & idem Anaxagoras, cuidam à se petenti. Quis nam esset beatus? Nemo, inquit, ex his quos tu fœlices existimas. Sed eum in illo numero reperies, qui à te ex miseris esse creditur, nō erit ille diuitijs aut honorib. abundans, sed aut exigui ruris, aut nō ambitiosæ doctrinæ, fidelis & pertinax cultor, in secessu quam in fronte beator. Causas autem quare non dicuntur diuites, & potentes fœlices, satis tangit Aristoteles primo & decimo Ethicorum. Has tangit Seneca in Tragœdia Herculis Oethei: pulchre dicens:

Aurea rumpunt tecta quietem.

O si pateant pectora ditum

Fortuna metus.

Tenet & patula pocula sago,

Carpit faciles uilesq; cibos.

Vigilesq; trahit purpura noctes.

Quantos intus sublimes agit

Pectora pauper secunda gerit

Sed non trepida tenet ipsa manu.

Sed non strictos respicit enses.

Et Lucanus in V.

— O uita tuta facultas

Pauperis, angustiq; lares. O munera nondum:

Intellecta Deum.

Virgilius etiam in libro de Culice de ista materia inter cætera sic ait:

Quis magis aptato queat esse beator æuo:
Quam qui mente procul puras sensusq; probando
Non auidas agnouit opes, nec tristia bella.
Nec funesta timet ualide certamina clavis, &c.

Sequitur:

illi dulcis adest requies & pura uoluptas.

Huius autem sententiæ narrat exemplū notabile Valerius Max. libro V. de Gyge rege Lydorum, qui de statu infimo ad regnum ditissimum peruenerat, quo inflatus animo, cum ab Apolline petisset, an quisq; mortalium ipso esset felicior. Aglaum Sophidum esse feliciorem Apollo respondit, hic tamen erat Arcadum pauperrimus, sed etate iam senex, terminos agelli sui nunquā excesserat, paruuli ruris fructibus, atq; uoluptatibus contentatus. Ex quo deducit Valerius, magis probare ridens tugurium, quam tristem curis & solitudinibus aulam, paucasq; glebas pauoris expertes, quam pinguisima Lydiæ arua metu referta, & unū aut alterum iugum boui facilis trelæ, quam exercitum, & arma, & equitatum uoracibus expensis onerosum, & usus necessarij horreolum, nulli nimis appetendum, quam thesauros omnium insidijs & cupiditatibus expositos. Si igitur curæ & sollicitudinibus mundanā felicitatem impediunt, cur ergo iste pro reditu ad Italiam D.N. Papam felicitat? Vbi non solum ipse, sed & omnes sequaces, curis & sollicitudinibus sunt repleti, & metu multiplici tribulantur. Et qui uidit testimonium perhibet. Vidi enim omnibus arma imperari, fortalicia præparari & tallari, uidi fugam in campis, congregationes in uillis, imò quasi ubique formidinem. Et quis est, qui non uidit aut audiuit, Viterbiorum congressionem furiosam, Romanorum commotionem iniuriosam, rebellionem Perusinorum & obstinationem animosam, & generaliter tyrannorum contradictionem odiosam? Vbi igitur non est animi tranquillitas, & corporis securitas, qualis quæso potest esse hominis felicitas? Dicit etiā Aristoteles in primo Ethicorum: Non esse eum felicem, qui malos habet filios. Quales autem D.N. Papa spirituales filios habet, ibi Deus nouit, nec oportet plus dicere, nisi quod scripsit Moyses in Cantico: Generatio hæc peruersa, & infideles filij. Et iterum: Si aduentus ad Italiam ita D. Papam felicitat, & spiritus quo ductus est in desertum, ipsum moueat ad regressum, non ne ipse regressus si contingat, ipsum faciet infelicem? Absit. Omnia enim sibi licent. Licuit enim sibi ire, licet etiam & redire, nescio tamen si suberit posse cū uoluerit. Scio tamen secundum Senecam in Tragœdia Agamemnonis: Nunquam esse feram ad bene agendum uiam, & quem poenitet peccasse penè esse innocentem, non dico ipsum peccasse. Absit. Spiritus enim bonus duxit eum ut credo, nec dicam ipsum malum, sed multo meliorem si reducat. Nunc igitur ad eius prædicationem & exhortationem regredior, mirabilis prorsus & inaudita nouitas, uirum cocutientem acutè uidentibus uiam, & rectum iter ostendere. Quis enim huius alti collegij, se esse mortalem ignorat. Quis etiam aliquando de uitæ æternitate non cogitat? Quis eorum non nouit, totum quod hic uiuitur, uel haberetur instabile, imò transitorium & caducum. Crederem namq; tantos uiros talia ignorare nec ea aduertere, nephas est. Nullus enim eorum, quantum ad hoc, uel ignorat quod hic sit, siue uerbis talibus indigebat, hinc pro certo potuit uerisimiliter dubitare, ne sibi illud Euāgelicum obijcerent: In peccatis natus es totus, & tu nos doces? Et iterum? Medice cura te ipsum. Et iterum? Rabbi ubi habitas? Quod si profectò consideret, exhortationis causam & materiam, prope se reperiet amplam ualdè, uideat enim & consideret, quod in terra quam inhabitat, uiget iniuria pro iustitia, pro pietate nequitia, ubi tam uiolenta oppressio subditorum repperitur, ubi uera fide procul abiecta, nephariè quasi hæreditate Dei sanctuariū possidetur. Et breuiter ubi iuxta dictum Ouidij:

Viuitur ex rapto, non hospes ab hospite tutus.

Non socer à genero, fratrum quoq; gratia rara est.

Consideret igitur modum ibi uiuendi & regendi, & infinitos modos quibus ut ipse nouit, turpiter extorquetur pecunia: & talibus loquatur & prædicet. Sed quid plus? Non ne in Me diolano uidit abominabile idolum super altare Dei, hominis scilicet armati imaginem, sedentis super equum de candido marmore fabricatum, & in loco ubi corpus CHRISTI sacramentum consueuit sacrari uel reponi, collocatum? Est ne igitur illud sub dissimulatione transeundum? Non ne est formidandum, ne Deus suam uindictæ iniuriam? Dicit enim Psalmista: Vidit ipsum super exaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani, & transiui, & ecce non erat. Nam secundum Senecam in Tragœdia Thyestis:

vbi non est pudor nec cura iuris,

Sanctitas, pietas, fides instabile est regnum.

Erin tragœdia Oedipi:

inuisa nunquam imperia retinentur diu:

111 3 Et in

Et in Octauia de prospera fortuna dicit idem:

Crede (inquit) obsequenti parit, leuis est Dea.

Si igitur Deus patiens est, ad tempus non est aliquammodo confidendum, quoniam indutus est dominus uestimentis ultionis, quoniam ipsi uindicta est, & ipse retribuet abundanter facientibus superbiam. Consideret igitur iste prædicator egregius, quantum Deo adiuuante ipsius prædicatio, siue exhortatio multis posset proficere, & quod habet in foribus, quos facundia suæ lenitate mulceat, & profunditate scientiæ dirigat exhortando, dimittatq; in oculo remoto festucam: trabem magnam de proprijs oculis remouendo. Nunc igitur uenio ad uini Benuensis, quam certè nec demeruit, nec libèter audiui blasphemiam, Rhodaniq; & illarum partium iniuriam. Quis enim mentis compos, talis uini, imò uerò potius tanti boni maledictionem non horreat? Ait enim: Utinam nunquam fuissent uites illæ, paulò minus dixerim uites ullæ, si CHRISTI Ecclesiæ usq; adeò uenenosam uindemiam peritura erant. O' nobilis uindemia, O' uenenum præciosum, super cætera uina dulce salutarum & iucundum, quàm misera, & inepta est tuæ maledictionis occasio, propter quod non intres in os eius, & dulcis sapor tuus per eius fauces non transeat. Ferè enim Ouidij maledictionem demeruit, quia misera uetula maledixit: scilicet nec uinum poterit, quoniam sit uel pingue, uel acre. Credit ne tantos uiros ita gulæ deditos & affectos, ut propter huius uini carentiam, Italiam fugiant & horrescant? Absit hoc maximè, cum illud uinum haberent de facili si placeret. Sed quid facit hoc? Sine dubio, credo, quod audita & experta Romanorum malitia, Italorumq; plurium perfidia, imò quasi omnium mores mali, huius autem malitiæ fidem habuerunt ex auditu, hanc autem nunc de facto facie ad faciem contemplantur. Non igitur propter uina Italiam fugiunt, siue Romam, sed propter scuitiam, & magnam perfidiam, de proprio capite dubitantes. Illud Euangelicum attendentes. Cum persecuti uos fuerint in una ciuitate, fugite in aliam. Sed etiam Rhodanus ut & ipse arceat, quid meruit? Si (inquit) Ecclesiæ Dei causam daturus erat exilij. Sed quale rogo cum Ecclesia in Auinione passa est exilium. Vbi in potestate uiguit, & in securitate quieuit, & in tanta ueneratione habita est? Non ne etiam summi & altissimi domini uicarius, cuius est omnis terra & plenitudo eius, in aliqua parte terræ patitur exilium? Non ne solis Romanis debitor est? Absit. Vbi cuncti enim pro utilitate fidei Catholicae statuit residere, sedes sua est, nec sine causa dictum est. Vbi Papa, ibi Roma. Sed dicit, in Auinione nihil boni esse, nisi aduectum aliunde. Sed ubi, quæso, est bona urbs uel ciuitas, quæ bonis non egeat alienis, nisi forte dicat Romam, in qua tanta & tales sunt plateæ, ut pro bladis & uinis cunctis eius ciuib; credantur sufficere. Quod non abundantiam & sufficientiam, sed defectum arguit manifestum, & iterum illa nobilis ciuitas Venetorum, quam & super alias sic extollit, quid habet aliunde nisi aduectum? Vir igitur discretus, uerbosus & inanes desinat argutias in nostro etiam uico straminum, quem fragosum nominat, deridendo ab ipsis pueris lacerandas. Audeo tamen dicere motus aliquantulum iniuria, sed ueritatis tamen limitem non transcendens, quod fragor consimilis in tota Italia non auditur. In Auinione uerò esse & fuisse omnium bonorum affluentiam, & patet, & patuit per effectum. Vnde & dominus Anselmus à domino rege missus, hæc & multa alia quæ D. N. Papam reuocare poterat ab incepto luculenter ostendens, malè fuit per istum salua reuerentia, redargutus. Quod si certè uixisset, uiuis rationibus ostendisset, nec credebatur se loqui ad coquinæ magistrum, seu cocorum principem, sed ad Ecclesiæ dominum, & summum Pontificem, quem tanquam bonum patrem decet atq; oportet curare de omnibus. Sed quid dicit Terentius:

Veritas odium parit.

Propter quod uerum fuit, quod factus est ei inimicus uerum dicens. Quid etiam Rhodani & loca confinia, sic sine ratione uituperat? Recordatur Iustinum libro XLIII. referentem: quod tempore Tarquinij regis ex Asia Phocensium iuuentus in ultimos Gallæ sinus nauibus profecta, Marsiliam inter Ligures, & feras gentes Gallorum condidit, namq; Phocenses exiguitate ac macie terræ coacti, studiosius mare, quàm terras exercendo in ultima oceanici ora procedere, in sinum Gallicum ostio Rhodani deuenerunt, cuius loci amenitate capti, reuersi domum, referentes quæ uiderant, plures sollicitauerunt, quos secum adducen-
tes, Marsiliam fundauerunt. Quid igitur iste dicit malas domos Rhodani & palustria loca, cū antiqui taliter maria peruagantes, amenitate loci capti, ibi potentem urbem condiderunt. Potentem certè dico: utpote cuius auro etiam ipsa Roma de Gallorum manibus sit redempta. Scriptum enim ibi est, quam reuerentes à Delphis Marsiliensium legati, quo missi munera tulerant Apollini, audierunt à Gallis urbem Romanam esse captam, incensamq;. Quam in re domi nunciata, Marsilienses aurum & argentum publicum, priuatumq; contulerunt, ad explen-

ad explendum pondus Gallis, à quibus pacem redemptam cognouerāt. Non igitur iste seu etiam Romani, loca circa Rhodanum siue horum incolas dedignentur, quorum beneficio sunt redempti, & quorum auxilio factum est, ne adolescens Roma tunc pauper & misera, ultimum excidium pateretur. Nunc autem ad aliqualem defensionem Galliæ inuitus & coactus regredior, sciens comparationes inter has regiones odiosas, laudem autem Galliæ omnimodam, Gallorumq; uirtutes multis & illustribus repertas auctoribus, nec uolo, nec opus est recitare, nec omnino etiam has filere. De Gallis enim ita dicit Solinus, Galliæ inter Rhenum & Pyreneum, item inter Oceanum & montem Gebennam porrigitur præpinguib; glebis ac commodè prouentibus fructuarijs, plerisq; consita uitis & arbutis, omni ad usum animantium fœtu beatissima, rigua aquis fluminum & fontium. Hæc ille. Et quid ultra de bonitate terræ dici potest? De uirtute autem Gallorum multis repertas scriptoribus, possem plures codices adimplere. Vnus tamen pro multis sufficiat, & ut breuius fiat aduertat Pompeij Trogi breuiatorem Iustinum libro XXXIII. sic dicentem. Galli abundantia multitudine, omni eos non caperent terra, quæ eos genuerant, tercenta millia hominum ac sedes nouas quærendas, uelut examen miserunt, & portio in Italia confedit, quæ & urbem Romam captam incendit, & portio Illyricos sinus per strages barbarum penetrauit, & in Pannonia confedit. Gens aspera, audax & bellicosa, quæ prima post Herculem, cui ea res uirtutis admirationem, & immortalitatis fidem dedit, alpium inuicta iuga, & frigore intraçtabilia transcendit, sibi domitis Pannonijs, per multos annos cum finitimis, uaria bella gesserunt. Hortante deinde successu, diuersis agminibus, alij Græciam, alij Macedoniam omnia ferro prosternentes petierunt, tantusq; terror Gallici nominis erat, ut etiam reges non lacerasti, ultro pacem ingenti pecunia mereantur. Item libro XXXV. dicit idem: Gallorum ea tempestate tantæ fecunditatis luuentus fuit, ut Asiam omnem uelut examen quoddam implerent, domum neque reges orientis sine mercenario Gallorum exercitu ulla bella gesserunt, neque pulsi regno, ad alios quam ad Gallos confugerunt. Tantus autem terror Gallici nominis, & armorum inuicta felicitas erat, ut aliter neque maiestatem suam tutam, neq; amissam recuperare posse sine Gallica uirtute arbitarentur. Hæc ille: Quid igitur iste Gallos atque Galliam uituperat? Fateor enim, & uerum est, Italiam magnam partem & bonam orbis esse, nec intentio cuiusquam est, uel fuit, ut credo, sic eam deprimere, ut isti ueritati contradicat. Sed quia sermones secundum subiectam sunt intelligendi materiam, cum dominus Anselmus de Italia loquebatur, intelligebat de Italia seu illa parte Italiæ, ad quam ipsa curia transmigrabat. Comparando igitur partes, quas dimittebat partibus, quas adibat, si uerum locutus est nouit Deus. Non igitur oportuit propter ista ciuitatū Italiæ, quasi usq; ad coelos diuitias atq; magnitudinem eleuare, maxime quia Galli magnam earum partem depulsi Italici fundauerunt. Dicit enim Iustinus supradictus libro XI. quod Galli cum Italiam uenissent sedibus Tuscos expulerunt, & Mediolanum, Comum, Brixiam, Veronam, Pergamum, Tridentum, & Vinceniam condiderunt. Et etiam ipse testatus in libro XX. plurimas alias Italiæ ciuitates, imò sine dubio, quas omnes alienæ nationes fundauerunt. Secundum enim quod ipse scribit, ibi aliquantulum diffusius, Tusci à Lydia uenerunt, Venetos capta Troia Antenore ducem misit. Adria Græca urbs est, Arpos Diomedes condidit, Pise in Ligurijs Græcos auctores habent, & in Tuscijs Tarquinia à Thessalis, & Spinambis. Perulini originem ab Achæis ducunt, Latini populi ab Aenea conditi uidentur, Falisci, Nolani, Abellani, Chalcidenses coloni sunt. Sabini, Sănites, Tarētini Lacædæmone profecti, spurijsq; uocati sunt Turiuorū urbem condidisse Philoctetē ferunt, ibiq; adhuc uideri monumentum eius, sagittasq; iaculis quæ fatum Troiæ fuerunt. Aepcos Metapontum condidit, dicuntq; ibi esse fundamenta, quibus equum Troianum fabricauit, propter quod omnis illa pars Italiæ maior Græcia appellata est. Cur igitur iste tantum de suis ciuitatibus gloriatur, quas isti alienigenæ Italiæ gētis miseria aut nullas, aut desertas inuenerunt? Quid etiā Italoꝝ grauitatē & scientiā sic extollit? imò etiā in tantā porūpit iniuriā, ut dixerit. Nul lus doctus in Gallia. Certè in Gallia sunt & multi, & plures præfuerunt, salua reuerētia ualdè docti. Non recordabatur credo de Hilario Pictauiensi, de Fotino episcopo Smirnenſi, de Eutherio Lugdunenſi, de Vincenſi Leuirinenſi, de Saluiano Marſilienſi, & de Prospero Aquitanico siue Aquitanenſi. & pluribus alijs ualdè doctis. Non habebat etiam ante oculos aliquos alios satis notos, scilicet Vgonem & Richardum, de Sancto Victore, Petrum comestorem, Alexandrum de Hais, Henricum de Gandauo, Petrum Aureoli, Guilielmum Antiochodorenſem, & Ioannē Scoti, qui uocatur subtilis, & plurimos uiros alios magnos. Quod si forſan dicat, quod ipse intelligit, quod nullus de quatuor doctozibus, suam scientiam didicit in Gallia, uerba tamen ipsa prima facie turpē sonant, maxime cum in illo passu, Italiā lau-

dando, Galliam pro posse uituperet. Quod & si fortè uerum sit, possem ego multos uros Gallicos subtiles & ingeniosos, omniq; scientia clarissimos, sicut & iam prædixi etiam nominare, & uerè concludere. Nullus doctus in Italia. Quis enim Italicorum naturalis Philosophiæ secreta penetravit & reuelauit abscondita, ut non multò melius quidam, imò plurimi non Itali, ubi quæso legitur Tullij Physica, Varronis Metaphysica, seu cuiusquam illorū Philosophia naturalis? Aliquos certè ipsorum libros bonos atq; humanæ uitæ proficuos composuisse fateor ualdè multos, longè tamen (teste Deo) Ethicæ Aristotelis postponendos. Sed etiam quid ad Romanorum laudem de Latinitate loquitur, cum inter Romanos & Latinos tanta sit differentia, tanta sit uel fuerit discordia, sicut inter Gallicos & Anglicos? Cur igitur Romani, sicut & nos de Latinis literis gloriantur? Sed dicit: Oratores & Poëtæ extra Italiam non quarantur. Et quid est? Non ne optimi Poëtæ Statius & Claudianus Itali sunt, quorum Statius est Tullensis, uel ut alij dicunt Tholosanus, & Claudianus dicitur Viennensis. Multos alios uerò, gratia breuitatis non nomino. Antiquitùs tamen ipsa Roma, in istis specialiter in Poëtis præualuit, quòd in suo Architriuio aliquid tangit Ioannes Anglicus, nobis quali naturaliter inimicus. Cum de nostra urbe Parisiensi, inter alia loqueretur ueritate coactus, illam inter cæteras magnificans, ita dicens: Parisius terra iuris, erisea metallis, inda libris, Græca studijs, Romana Poëtis, Attica Philosophis, mundi rosa, balsamum orbis, sidonis ornatus sua mensis, & sua potu, mellis ferax, inoperta rubis, nemorosa racemis, plena feris, piscosa lacu, uolucrosa fluentis, diues agris, fecunda mero, mansueta colonis, munda Deo, fortis domino, pia regib; aura dulcis, amœna situ, bona quolibet omne uenustum, omne bonum, si sola bonis fortuna faueret. Iste igitur Ioannes Linguarum multarū, & urbium excellentissima quæq; Parisius, & uerè attribuens sicut credo, quoniam laus plusquam uera, quam dabit hostis erit, tanquam excellentissimum urbis Romæ poëtas nominauit, quos tamè à ciuitate benè ordinata, tanq; ueritati cōtrarios Plato censuit esse pellēdos, ut recitat Augustinus de Ciuit. Dei lib. X. C. XIII. Propter quod ipsi Græco Platoni palmam dandam esse pronunciat, sicut patet ibidem. Sed dicit: Habes urbem cōquassatam, fateor, sacram tamen. Nescio quid per urbem intelligat. Si intelligat urbem, loca sacra ac ipsorum sanctorum reliquias, ipsam certè concedo esse sacram, sed tunc uoluntariè & impropijsimè locutus est. Sed si ipsas plateas, domosq; sicut dicit conuassatas uocat, urbem ibi non inuenio sanctam, nec debuit dicere urbem sacram, sed sicut dicit luuenalis: urbem seuā. Et certè benè suam quæ sua seuitia tot ualentes homines interfecit, tot innocentes uiros iugulauit, quæ tot sanctos & iustos peremit crudeliter, & necauit, quæ quasi sua cupiditate totum orbem spoliavit, nō solum inimicos profecuta, sed & benè meritis iniqua semper extitit & ingrata. Non ne Africanus superior, qui non solum concussam, & contractam armis belli Punici Remp. sed etiam exanguem atq; morientem Carthaginis dominam reddiderat, eius clarissima opera iniurijs pensando, a patria depulsa, atque in exilio mortuus est? sepulchroq; suo iussit scribi: Ingrata patria, nec ossa quidem mea habebis. Vel habes cineres enim suos sicut ait Valerius, ei negauit, quam in cinerem labi passus non fuerat. Nihilominor uirtute posterior Africanus, duabus urbibus, Numatia atq; Carthagine Romano imperio imminentibus ex rerum natura depulsa, raptorem spiritus domi inuenit, mortis punitorem in foro non reperit. Scipio etiam Nasica, qui pestifera Tyb. Græchi manu faucibus oppressam Remp. strangulari passus non est, propter iniquissimā uirtutum suarum apud ciues extimationem, sub titulo legationis Pergamum secessit, & quod uitæ superfuit, ibi sine ullo ingratae patriæ desiderio peregit. Infinitas autem alias ingrattitudines Romanorum gratia breuitatis pertranseo, est ne igitur dicenda urbs sacra tantis uitijs & ingrattitudinibus maculata? Cuius ingrattitudo non solum patuit in antiquis & suis principibus, sed etiam in Ecclesijs ministris & summis Pontificibus, quorum aliquos fugauerunt, aliquos occiderunt, & uniuersaliter quasi omnes aliquantulum uexauerunt. Sed dicit: Hanc siquidem Romulus fundasse, Brutus liberaffe, Camillus instaurasse laudantur. Quicquid de isto sit uel scribat, multi tamen auctores autentici, de fundatione urbis Romæ atq; causa nominis aliter senserunt. Nam secundum Solinū quidem dicunt nomen Romæ ab Euandro primo datum, à natura uerò Valentia uocabatur, seruataq; significatione impositi prius nominis, Romam Græcè Valentiam nominatam, quam Arcades quoniam habitassent, in excelsa parte montis, deriuatum est deinceps ut tutissima urbium arces uocarentur. Heraclidi placet, ut capta Troia quosdam ex Achiuis in ea loca ubi nunc Roma est deuenisse per Tyberim, deinde suadente Roma, nobilissima captiuarum, quæ his comes erat, incensis nauibus posuisse sedes, struxisse moenia, & ab ea Romen uocauisse. Agathocles scribit, Romæ non captiuam fuisse, sed Afconio natam, Aenææ neptem, appellationis cuius causam fuisse. Traditur etiā proprium nomen

nomen Romæ, ueruntamen uetitum publicari, quoniam quidem, ut non enūciaretur ar-
na sanxerunt, ut sic notitia eius aboleret, fides placide taciturnitatis. Valerum deniq; do-
ranum, eò quod etiam interdum eloqui ausus fuit, peremerunt. Aliqui autem dicunt qd illud
nomen celatura fuit febris, urbi sic impositum, in honorem Februa matris Maris. Hoc aut
esse uerum nō assero. Scio tamen beatum Augustinum ipsam febrem ciuem nominasse Ro-
manam. III. de Ciuitate Dei. C. XII. quod propter hoc dictū fuisse credo, quia febris ipsam
Romā, quasi naturaliter & hæreditarie inhabitat. Quicquid tamen fuerit de Romæ funda-
tione & nomine, si etiam ut cōmuniū dicitur, à Romulo fundata sit, non est magnū. Vnde
& Iuuenalis in fine tertij, cuidam ciui Romano de sua origine glorianti ait sic:

Attamen ut longè reptas, longeq; reuoluas,
Maiores quisquis primus fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud quod dicere nolo.

Id est, Iatro & homicida dicit glossa ibidem. Non est igitur hoc magnum, cum etiam secu-
dum eorum opinionem, & turpiter genitus fuerit & nutritus, ut aiunt enim ipsi, Remū atq;
Romulum expositos, lupa suis aluit uberibus, propter quod nō est mirum si Romanorum
mores sunt lupini. De istis autem Romulo atq; Bruto, quos ad Romæ gloriam hic adducit:
loquitur Orosius libro secundo, ita dicens: Romulus raptas Sabinas, improbis nuptijs cō-
federatas, maritorum & parentum cruore dotauit. Interfecto primo auo Numitore, dehinc
Remo fratre, arripuit imperium. Regnum aut, muros fratris, templum socer sanguine dedi-
cauit. Sequitur de Bruto: Brutus Consul apud Romanos primus, primum regem Romæ,
non solum ex æquare patricio: sed & uincere studuit, quippe duos filios suos adolescen-
tes, totidemq; uxoris suæ fratres, reuocandorum in urbe Regum placito insimulatos, securi
percutis. Est ne igitur, hoc magnum, uiros facinorosos ut suos fundatores & patronos ad
laudem huius urbis nominare? Furium Camillum, quem ipse dicit Romam reitaurasse, in-
gratissimi ciues ab ipsa urbe Roma depulerunt. Nec tamen ego nego, in ipsa urbe Roma
multos ualentes uiros extitisse, quorum præsentis Romani non sequentes, à prædecesso-
rum suorum ualida probitate degenerant, ubi & in quo quæso Romæ nunc est Horatij Co-
clitæ fortitudo? Q. Crispini mansuetudo: Fabij Max. moderatio: Catonis fiducia: Q. & Mur-
tij Scæuolæ constantia: Valerij Publicolæ sufficientia: Scipionum militia & continentia:
Lucij Pauli abstinentia: Varronis uerecundia: Curtij audacia: Iulij Caesaris clementia: Po-
petij patientia: Fabrij iustitia: Reguli fidelitas: Q. Considij liberalitas: M. Marcelli pietas:
Q. Metelli humanitas. Omnium enim istorum derelinquentes uestigia, insequuntur uitia
pessimorum. Bene enim retinent Septimij avaritiam, Catilinæ perfidiam, M. Drusij super-
biam, Sergij Galbæ sauitiam, Clodij Pulchri luxuriam, Caij Sergij uoracitatem, Crassi cu-
piditatem, Syllæ & Marij crudelitatem. Istis enim Romani uitijs maculati, de prænomina-
torum ualentium solo nomine gloriantes, tanquam & ipsi tales essent, stultè & inaniter su-
perbiunt. Dicit enim Horatius:

Magnum hoc fore dico

Non patre præclaro: sed uita & corpore pulchro. & Iuuenalis:

Quis generosum dixerit hunc, qui

Indignus genere & præclaro nomine tantum insignis.

Propter quod uersus finem tertij libri dicebat.

Daalo pater tibi sis Thersites, dummodo tu sis

Aescideæ similis, Vulcaniaq; arma capeffas.

Quam te Thersite similem producat Achilles.

Bonis igitur alienis, proprijs relictis uirtutibus, stultum est se credere decoratum. Nec etiā
in oppressione gentium, & armorum antiquorum gloriuntur potentia, quorum ex maiori
parte uirtus fuit sauitia, sophisticata uirtute, palliata, nata cupiditate, nutrita superbia, omni
uerò honore uiduata: Quod etiam testatur beatus Augustinus tertio de Ciuitate Dei. C.
XIII. dicens: Libidine dominandi Roma uicta, Albam se uicisse triumphat, & sui sceleris
laudem gloriam nominabat. Quoniam (inquit) scriptura nostra, laudatur peccator in deli-
derijs animæ suæ, & qui iniqua egerit benedicit. Falsa igitur tegmina & deceptoræ dealba-
tiones auferantur à rebus, ut sincero inspiciantur examine. Sequitur. Habet præmia laudis
ipsa crudelitas, sed puto esse satius cuiuslibet inertia pœnas luere, quàm talium armorum
gloriam quærere. Hic igitur sisto manū, calamumq; ultra currere non permitto, ne styli insi-
pidi satietas fastidium ingerat audiēti, omnisq; bonus ciuis Italicus seu Romanus, si placet,
mihi pareat, quia etsi iniuria pulsus scripsi, non tamen Salustio & suis auctoribus grauiora.
Verum quia paruicatem meā tantam sublimitatem nō decet attingere consulendo, S. P. N.

Illi 4 ac sum-

ac summum Pontificem, nec moneo ad reditum, nec exhortor ad manendum, sed ipse tanquam homo spiritalis omnia diiudicans, secundum beneplacitum suæ semper faciat sanctitatis, ad ipsius Dei laudem, populique sibi subditi commodum & solamen, ut Dei & hominum gratiam commerendo, sempiternam gloriam assequatur.

FRANCISCI PETRAR- CHAE V. C. CONTRA CUIVSDAM

ANONYMI GALLI CALVMNIAS

AD VCVTIONEM DE

Thienis,

APOLOGIA.



VPER aliud agenti mihi, & iam dudum certaminis huius oblito, scholastici nescio cuius epistolam imò librum dicam, uerius Homeliam ingentem pariter atque ineptam, multo ut res indicat sudore confectam, & magni iactura temporis attulisti, dum è longinquo ueniens, amice hanc exigua domum tuam me uisurus addisseris. Vix fuit tempus, rapitum trepidante oculo, tantam nugarum congeriem percurrendi, in quibus cum multa essent tacito digna silentio potius quam responso, hæserunt tamen nonnulla memoriarum, quibus respondendum credidi, ut ostenderem illum sibi, qui quoniam mihi nec uultu nec nomine notus est, nec quæ percussus reperiunt scio, tu lueres immeritis, nec res noua est ut culpa uenit, in supplicium uergat alterius, quibusdā nocuit uenenosam gustasse, & in caput alterius comparata, alterius in perniciem reciderunt. Tulisti tu quo ille me conficeret, temetipsum confeceris, ille teuerbis & fastidio suæ ruditatis impleuit, ego siquid defuerit reimplebo, tu ætate iuuenis moribus, senex & professor iuris, sede medius & iudica, si suspectum Gallis natio te reddit, Italica ueritas ipsa, & quicumque iustus iudex iudicet. Hic diuido. Primum quidem miror, unde hæc nunc, quouè a daemonio meridiano? Epistola enim mea, quam hic Galliarum oppugnatorem, & oppugnatorem Italici lacerandam sibi difficilem certe prouinciam elegit ad F. S. Q. memoriarum Urbanum V. R. P. ante hoc nisi fallor quadriennium, missa erat. Quid igitur rei est? Ut uel tot annis Orator iste tacuerit, uel nunc tandem caput extulerit, nili quod parum suæ iustitiæ fidebat, sicut obstare suæ iracundiæ, nunc non potest. Dolent enim, æstuantque dum ueritate tanguntur, more autem segnium bellatorum differunt, dum se clanculum aduersus incautos ulciscantur. Hæc profecto & longi silentij, & intempestiui alloquij causa fuit, tam clarissima ueri luce superatus obstupuit, atque ideo ueritus se commississe impari duello, substitit, donec emendicatis hostiatum stipendiarijs, ut sic dixerim, auxilijs, omnesque quos inuenire potuit libros, siue unum manipulum florum, opus uerè Gallicum, & quod Gallica leuitas, pro omnibus libris habet, in prælium secum trahens, auderet in aciem uenire, nilque aduersario denunciens, è transuerso sagittas fragiles iaculari. Qui ne parum scholasticus uideatur, & capitula, & paragraphos, & externæ longam seriem scripturæ, suis nugis interferit, tanto nifu, ut ridiculus labor suus, penè omnes qui illas audierunt, aut legerunt, hyeme mediæ sudare coegerit. Compator homini contra uerum, tam anxie laboranti, & tamen mirum, dictum, quisquis eum susceptæ cōcertationis euentus exceperit, ipse iam se de aduersarijs suis fastidio uindicauit. Vincit potest, non inultus tamē, ita omnes affecit, sic capita omnium obtudit, ut pro se quisque Neroneum illud exclamet: Utinam literas nescirem: unusque omnium sermo esset: Literato stulto, nihil est, importunius. Habet enim instrumenta quibus suam uentilet ac defendat amentiam, quibus ceteri carentes partus insaniant. Ut uero iam tandem his præludijs modus sit, prolocutor iste, non scribentis epistolam, sed fermocinantis in morem, pro fundamento sui sermonis, Evangelicum illud assumit. Homo quidam descendebat ab Hierusalē in Hiericho & reliqua. Hei mihi, quid est hoc, quod ego audio, ex ore præsertim literati hominis, pròh superum fide? O ineptum ac turpe principium fabellæ, eo ne igitur miseriarum ac uasaniæ uentum est, ut quicumque Christicola, maximeque Pont. Rom. Auinione digrediens, Romam petat, à Hierusalem descendere dicatur in Hiericho, & non potius ex

potius ex sentina profundissima uitiorum omnium, imò quod ex inferno illo uidentium, in Hierusalem dicatur ascendere. Huccì ne igitur res prolapsa est, ut Auinio probum ingens, fortiorq; ultimus orbis terrar. Hierusalem dicatur? Roma uerò mundi caput, urbium regina, sedes imperij, arx fidei Catholicæ, fons omnium memorabilium exemplorum, Hiericho nuncupetur? O cor saxeum, O lubrica & effrenis lingua, quæ nam hic feralis monstralicentia? Nam ista temeritas, ne dicam rabies loquendi? Dicam Minus improprie, blaterandi, utq; sermone utar Homérico, quod uerbum sæpè dentium seras transiuit, debuit faucibus uox hære, neque in apertum prorumpere, doctis, pijsq; omnibus stomachum concussura. Dicam certè quod sentio, si quid fuisset ingenij pudor, è manibus calamum extorsisset, ne sede prorsus orationis, tale iaceret fundamentum, super quo boni nihil posset ædificari. Quid enim nisi pessimum, quæso, dicturus sit, qui in ipso sermonis exordio, Petri sedem Romam, deprimens uerbis inanibus, cœlotenus illam mundi fecem, turpemq; barbariem nititur attollere? Sensi equidem in uerbis illius hominis descendens, imò uerò habitans in Hiericho, seu Rom. Pont. descendere facientis, graue sibi ac molestum barbari nomen. Sic deformes quæq; formosè dici amant ac uideri, nec ulla est tam turpis quæ obiectam sibi turpitudinem, non in contumeliam trahat, non mutatur autem ueritas, rerum humanis affectibus, alioquin quis non naturæ bonis ornatisimè esset & fortunæ? Non habet autem, quo mihi succenseat ille uir, hanc ob causam dico, si ad barbari nomen irascitur, irascitur non mihi, neq; enim ego nominis huius inuentor sum, sed Historicis omnibus atq; Cosmographis, qui tam multi sunt, ut eos una epistola uix capiat. Quorum quis est omnium, qui non Barbaros Gallos uocet? Rei huius indaginem sibi linquo, ut indutrium eius exerceam, historias euoluat, inueniet credo unde mecum in gratiam reuertatur. Iste autem declamator multiplicibus uerbis hærentem ofsis barbariem tentat excutere, multa de Gallica morum elegantia disputans, quorum omnium ut scias, quàm uera sint cætera, uictus temperantiam, primam ponit. In quo mihi quidem tam aperto mendacio irridere uisus est potius quàm laudare. Quid enim nisi irosio est, in aliquo id laudare, cuius cōtrariū publicè notum sit. Atqui omne humanum genus interroget, una uoce contrarium respondebit. Si præter suos nulli hominum fidem habet, quærat à Sulpitio Seuero, & inueniet ab illo, omnium quidem meo iuditio Gallorum disertissimo, obiectam Gallis edacitatem, ea uerò nisi fallor, ab hoc Barbaro laudare, uictus temperantiæ est aduersa. Mitto alia, non enim Gallicos mores damno, & de eis quid sentiam satis in epistola ad Urbanum uideor dixisse. Quamuis enim & à feritate morum Franci olim dicti, & feroces aliquando habiti, nunc tamen longè alij, leues, laticq; homines sunt, faciles ac iucundi cōuictus, qui libenter adfiscant gaudia, curas pelant ludendo, ridendo, canendo, edendo, & bibendo. Puto intelligētes ad literā illud sapiētis Hebræorū, quod semel dixisse nō contentus, per quam sæpè repetijt. Non ne melius est, inquit, comedere & bibere, & ostendere animæ suæ bona de laboribus suis. Et iterum: Omnis enim homo qui comedit & bibit, & uidet bonum de labore suo, hoc donum Dei est. Et rursus: Hoc itaque mihi uisum est bonum, ut comedat quis & bibat, & fruatur lætitiā ex labore suo. Et præterea: Vade ergo (inquit) & comede in lætitiā panē tuum, & bibe cum gaudio uinum tuum. Et nō solum quod hoc bonum esset, sed quod bonū aliud non esset, adiecit: Laudauit (inquit) igitur lætitiā, quod non esset bonū hominī sub sole, nisi quod comederet & biberet, atq; gauderet, & hoc solum secum afferet de labore suo. Quis quæso tanti uiri consilio non ederet libenter, ac biberet & gauderet? Sapientes Galli, qui & per seipfos hæc sapiunt, & sapientibus crediderunt, inq; consuetudinem, naturamq; uerterūt. At quod eodem libro ait idem: Cogitauit in corde meo, abstrahere à uino carnem meam. Ceu Gallicis legibus contrariū aduersantur, ac respuunt: Hactenus excusasse sufficiat epistolæ meæ principium, illud improprium, ut ipse asserit, & ineptum. Ego quid de re magna, summo hominum scripturus, magis proprium fateor, non inueni, nec adhuc uideo, præter hominem illum suum descendente ab Hierusalem in Hiericho, quid accommodatius materia, quid in rem aptius dici possit, nec prorsus intelligo, quid principio illi desit, nisi sola forsitan scribentis auctoritas. Fingunt enim Galli se, credantq; quod uolunt, licet enim cuique de se, suisq; rebus, opinionis fauorabiles, atq; magnificas animo fabricare, suntq; qui hoc faciūt, ut ille ait, felices errore suo, ad hoc opus sanè nulla gens promptior, quàm Galli. Cæterum opinentur ut libet, barbari tamen sunt, neq; de hoc inter doctos dubitatio unquā fuit, quāuis ne id quidem negem, nec negari posse arbitror, esse Gallos barbarorum omnium initiores. Sed hic barbarus nostrarum rerum uituperationes, suarum laudibus intermiscens, nō irati tantum, sed furentis in more, nullo ordine multa in os stomachi ipsos euomit. Magnū, credo, aliquid sese extimans, cui impune maximis obtreccare, malitia temporum sit

permissum. Quorum ego partē magnā sciens transeo, quod nec responso certē, nec audientia dignum duco. Atque in primis uarietates urbis Romæ, quas hic quidem, usque ad curiositatem ridiculam prosecutus est, figuras lunæ uarias Romano statui comparando, quali Roma sola, & non urbes, ac regna omnia, multoq; magis singuli homines mutantur alsiduē, & temporali uicissitudini tam obnoxii, donec peruenerimus ad æterna. Babylon illa uetustior funditus ruit, Troia iridem & Carthago, Athenæ insuper & Lacedæmon, & Corynthus, iamq; nil penitus nisi nuda sunt nomina. Roma autem non in totum corruit, & quanquam grauiter imminuta, adhuc tamen est aliquid, præter nomen. Muri quidem & palatia ceciderunt, gloria nominis immortalis est, quid hic uelut in re insolita lunæ uarietatibus opus erat, nisi ut Astrologum, imò ut Lunaticum se probaret? Indignetur Gallus ut libet, non prius almæ urbis, quam totius orbis fama decrescet siue deficiet, semper altissimus mundi uertex Roma erit, & si propter inuidiam, aut odium, aut segnitiam, causam uē aliam & Pontifices, & principes illam sui deferant, gloria illam comitabitur, illi autem ubicunque & undecunque fuerit, Rom. Pont. Romanicq; Principes uocabuntur. Quid hic Gallus strepit? Quid Barbarus fremit? An mentior? Negabit magnum aliquid fuisse, cuius post tot sæcula reliquæ, nunc etiam tantæ sunt, ut nec Gallia, nec Germania, nec ulla barbaries, se illarum gloriæ conferre audeat? Non præsumet id credo, quamuis natio sit contemprix omnium & miratrix sui. Sed quid ager scio. Laudabit Gallia tabernas, pulchra laus sobrii quietem, quam profecto turbidam, inquietamq; prospexi, sed non est ibi mutatio, quanta est Romæ. Quis hanc rem, reiçq; causam non uidet? Minutarum rerum ruina magna esse non potest, procul absunt ab hoc metu, nunquam cadet exalto, qui in imo iacet, Roma igitur ex alto cecidit, non cadet Auinio. Vnde enim caderet, aut quomodo decresceret, quæ est nihil? Pudet me fateor erroris eius, qui cum uideatur aliquid legisse, non erubuit summis ac præclaris infima rerum & abiectissima comparare, quodq; est stultius, anteferre. Sed excuset eum utcumq; natalis zonæ dulcedo quædam sceminea, non uirilis, & qui multum in rebus hominum utilis ualet, ac præsertim rudium, uiri enim egregij, uirtutis ope uincunt omnia. Certē magni homines fuerunt, qui in media orti barbarie, & nutriti pudore, tamen originis se Romanos dici uoluerūt, splendore nominis gloriosi, quos quoniam omnibus noti sunt, enumerare non attinet. Gallus noster, ut uideo, nollet esse non barbarus, & libenter in cœno ubi educatus est residet. Parcendum imbecillitati animi, consuetudine obruti atq; assurgere non ualenti. Nam & lutum suisibus, & palus ranis, & tenebræ uespertilionibus gratæ sunt. Illud autem quis excuset, aut quis ferat, quod uilissimi loci studio, optimis, nobilissimisque detrahere, & affectu incondito atq; insulso, uirtutem tentes opprimere? Ita enim querit quasi nesciat, id quod omnibus Christianicis notum est, atq; utinam, non Sarracenis, paganisq; etiam notum esset, ne tam late ludibrio haberemur. Et quam (inquit) angustiam Ecclesia passa sit in Gallia, ego sine dubio non audiui. Surdaster est, imò surdus omnino, qui contrituum non audit, multa hic de quieto & prospero Ecclesiæ statu, intra cloacam illam palpitando prosequitur. O carnalis hominū, nihil habens spirituale, uerē unus ex illorum grege, de quibus agens Cicero: Nihil (inquit) animo uidere poterant, ad oculos omnia referebant. Ergo nec angustia, nec molestia ulla est, nisi dum corpus in carcerē & uincula conijcitur? Quid si animus peccatorum nexibus coarctatus, miseri seruitij iugum subij? De hoc barbarus iste non cogitat, non uidet hæc igitur, nec audiuit, quia scilicet aures, oculosq; in carne habuit, quos si in spiritu habuisset, audisset utiq; uidissetq; miras & miseras angustias, quas nulla cōpedum diuities, nullus carcer æquauerit, uidisset mortū ueterū ruinā, quæ multo est grauior ac funestior, quam murorū. Et quærit, quasi solus in Hierusalem peregrinus, quam angustiam Ecclesia passa sit in Gallia. Ego autē quæro ubi nam gentiū parem pati potuisset angustia? Et o quā multa se hic stylo offerunt, sed frenandus est, ne prodeat quo nō decet, imò quidem decet, sed non expedit eō maximē, quia ut in Epistolis ait Cicero: Desperatis Hippoceras uetat adhiberi medicinam. Et nisi satis odiorum ueritas inuisa conflauit, neq; ideo mentiri incipiam, sed tacere, & orationis hanc partem spontē præteruehar, quod si boni discipuli habet ingenium, qui magistri titulo gloriatur, multa ex his paucis eliciet, quibus intelligit Romana ecclesia, quid in Gallis angustia passa sit, meq; uera loquutum uel in silentio fateatur, est tamen laudatoris illius certa quidem, utq; est mos præfens, non insulsa caliditas, licet enim turpibus blanditijs bonū opus Episcopiorū occupatur, ad quod obrindum, sciat se alijs quā uerborū retibus indigere, ne dum enim falsæ nugæ & inanes, sed optimis illic eloquentia Ciceronis, in hac parte succūberet, Vnum ei posset opitulari. Posset ut ego mētutus uidear Episcopus fieri, quod si accadat gaudebo, quamuis uerborū aduersario pro-

profuisse, homo enim prodesse homini dum possit, fatigari nunquam debet, quoque minus est gratia, minor amicitiae nexus aut sanguinis, eo maius est meritum. Sit episcopus igitur me faciente, candidamque, ut aiunt togam, sui habitus, nigris atque deformibus maculis, inquit, net, dum uel turpibus, placidisque mendacijs, falsis laudibus, adulationibus uiro indignis. Denique, uel eorum gratia, uel mei, uerique odio, perueniat quod suspirat. Sit Episcopus Placentinus, aut Laudensis, sit episcopus Metensis, sit episcopus Adulensis & mitram falsarijs debitam mercatur, mihi qui episcopatum nolo, quicque eum gradum, saepe olim mihi non oblatum modo, sed ingestum semper recusavi, praefereus cunctis opibus libertatem, nihil blanditijs opus est, loquor ergo liberius, chariusque mihi est odium uirtute quaesitum, quam barbaro illi erit, si successerit dignitas parta mendacio, his omisis, ad id uenio, quod aduersus urbem Romam conuictator hic murmurat, ubi illud mirum, quod uulgares homines atque inopes rationis, suas non dicam iniurias, sed offensas quaslibet magni extimant, cum sic negligant alienas: ubi enim populum barbarum nominaui, quod si non blandè, iuste tamè feci, ceu gladio ictus exclamauit, nec in me, uel aliter exandescēs, quàm in CHRISTVM olim principes sacerdotum. Audisti (inquit) blasphemiam? Nec aduertit qui uideri doctus uult, in solam diuinitatem esse blasphemiam, ipse autem almae urbi uenenosae detractionis contumelias irrogando, esse credit excusabilis, tanta est barbari, & tam temulenta praesumptio. Quamuis non ego blasphemiam ut ille, sed blasphemiae proximū dico, urbem sacram prophano conuictio lacerare. Quanta seruorum audacia, quanta proteruitia, ubi semel dominorum uinculis elapsi sunt, non ualentes aliter se ulcisci, contra dominos maledictis insurgunt, effunduntque in uentos dolore animi ulcerosi, & quasi canes inualidi metu latrāt. Recordatur hic barbarus antiqui seruitij, & adhuc penè callosum Romano iugo collum habens, fugitiuus serutus, de domina sua procū tremebundus obloquitur. Quae o si filijs suis, illis dico maioribus, Deus omnipotens pacem daret, fraternamque concordiam, quàm cito, quàm faciliè rebellantem barbarie, iugo illi ueteri, Italicis ut olim uiribus adiuta, compesceret. Id si antea fuisset incognitum, nuper apparuit, dum uir unus obscurissimae originis, & nullarum opum, atque ut ratio docuit, plus animi habens quàm constantiae, Reip. imbecilles humeros subijcere ausus est, & tutelam labentis imperij profiteri, quàm subito erecta omnis Italia, quantus ad extrema terrarum Romani nominis terror ac fama peruenerit? Et quanto grauior peruenisset, si tam facile esset perseuerare quàm incipere? Eram ego tunc in Gallijs, & scio quid audierim, quid uiderim, quid eorum qui maximi habebantur, in uerbis, in oculis legerim, negare modò forsitan, negare enim aculeo absente, perfacile est, uere autem, tunc omnia pauor cōpleuerat, adeò adhuc aliquid Roma est. Sed de his nil amplius, ne barbarum meum fortè acriter cogitantem, quid est Italia, quid sua barbaries, quamque rerum paucitas, nulla proportio uero iuditio mentiente, ad desperationem metus impellerem. Quamquam quomodo ego illum uel cogitare, uel sapere aliquid rectum credam, qui quodā loco sui sermonis interroget, quid per nomen Sacrae Urbis intelligā. Nec uidetur audiuisse ciuili cautū lege, ut is locus, ubi non dicam liberi, sed serui etiā corpus, nec corpus modò integrū, sed pars corporis humo condita est, religiosus habeatur. Quod religiosa igitur uideri debet Urbs Roma, ubi tot fortitū atque illustriū, ubi tot principū integra corpora, ubi denique, quod in hac re maximè extimandū censeo, ut urbs ante omnes alias sacra sit, tot Apostoli gloriosi, tot sancti martyres, tot almi pontifices ac doctores, tot sacrae uirgines requiescunt: omnis profectò sacri nescius & prophanus, haud dubiè totus est, qui Romam meritò sacra dici, seu dubitat, seu miratur. Est certè si ciuili iure leges sacratissimae nominant, idque nemo sanè mentis unquā arguit, quàm sacra dici potest urbs, legum domus augustissima, & eo. ū omniū qui Latinas condiderunt leges, aut alitrix, aut genitrix. Quid notissimae aut rei argumenta conquirimus, cum expresse sanctissimam urbem Seneca, & non sacram modò, sed sacratissimā ciuitatē nuncupet lex ciuilis? Quam hic fortasse dispiciūt, quia nō Auinione, per protonotarios Papae, nec est dictata Paulius, per magistrōs scilicet Parlamenti. Sed quid illi facias inepti? Querit enim admodū curiosè Gallus noster, quid est quod Vibano foelicitatem urbem extulerim, an quia secundum uirtutē operari foelicitas una sit, an quia in suam sedem reduxit ecclesiam exultantem, primum namque fatetur, at secundū negat. O ceruicofitas, Deo & hominibus odiosa. O cristati Gallorū uertices ac superbi, aequè falsum asseuerare, & uerum negare dispositi. Ego autem utrumque confiteor. Nam & secundum uirtutem agere, foelicitas uitae huius, & ad foelicitatē uitae alterius, uia est, & uirtuosius quoquam nego, fieri ab homine potuisse, quod Ecclesia pro qua CHRISTVS sanguinē suū fudit, de sanguinib. liberasse, suamque in sedem ex coeno illam erutam reduxisse, modò in finem generosum illud, sanctumque propositum tenuisset. Quid nī igitur mirer, uirtutem uiri illius, quae tanta fuit, ut uix

mihi possibile uidetur uirum talem in illa natum esse barbarie, nili à Satyrico didicisset, summos posse uiros, & magna exempla duros, ueruetum in patria, crassoq; sub aëre nasci. Neque illud ignorarem humani generis, rerumq; omnium creatorem, patris ubique potentia, atque ad illam exercendam, nec impediri locis, aut temporibus, nec iuuari. Cæterum ut norit hic barbarus, quantum ab eius oppositione dissentio, ego & uirtutem illius uiri, & in primis factum propositum illud miror, & contrarium sentientis nō sani hominis, sed Galli caput ægrotantis ac pituita grauitèr laborantis existimo, nec omninō illi, aliquid præter constantiam defuisse. Itaq; sæpe nunc mihi ad memoriam redeuntem, acri simul ac fideli increpatione compello. Heu Pater Beatissime quid fecistis? Vnde ista mollicies? Quis te fascinauit, ut principium tam grandè defereris? Qui te autè clarior, si quod gloriosissime cœperas, ad extremum spiritum perduxisses, ad quem ut patuit, iam propinquum ueniensq; grabatulum tuum, ante proximam Petri aram, cuius hospes ac successor eras. Fieri iuberis? CHRIS-
T O q; & sibi gratias agens, qui tibi hunc animum, atq; hoc consilium præbuisset, in illo loco sanctissimo fœlicem animā emisisset. Quis te, oro, & uixisset honestius, quis æquanimius obisset? Si quis enim fortè post te, ad obscœnum illum fornicem, Ecclesiam reduxisset, culpa ille reus luxæ rationem CHRISTO reddere, tu facti conficius eximij, recto calle illes adsuperos, nunc tu ipse, heu, quis te perdidit? Tu inquam, dicam quod in animo est, spontè ad uocatum redijisti non audiens Petrum iterum exclamantem: Domine quo uadis? His illum, horumq; similibus lamentis exagito, quæ sibi scribere meditabar, & iam cœperam, si mori paululum distulisset. Valde enim cum facielicet incognitum, dicam uerius, uirtutem eius mihi, mundoq; notissimam amaui, & familiaritatem secum, quanta esse poterat, in tanta reuereram, utraque fœliciter, iam pridem dum adhuc in illa miseria moras traheret, acri quadam expertus epistola, quam ipse non patienter modò, sed gratanter, ac benignè recepit, seq; illam diligenter perlegisse, & in ea multa benè, & eleganter dicta, utor ad litteram uerbis suis, & tam uerborum elocutione, quàm sententiarum pondere. Laudanda comperisse respondit atque in finem, ut Gallo nostro lucem excitem, dignatus est, meam, ut ipse ait, prudentiam & eloquentiam, quas ego confiteor non agnosco, ac zelum quem ad commune bonum me habere & dixit, ego non dissimulo, & multipliciter commendare, seq; me uidendi auidum, & gratijs atque fauoribus prosequi dispositum profiteri, quæ profectò non diceret, aut dixisset, si tam malè uisus essem loqui sibi, & arguendo moram eius, ad id quod expe-tebat, in loco illo pessimo atque turpissimo, & hortando, ut ad sedem sibi & Ecclesiæ debitam se transferret) quàm barbaro huic nostro, ad quem omninō nil pertinet, uisus sum. Et literæ quidem apostolicæ thesauri instar penes me sunt, eruntq; dum uixero, non tam quia Papæ, quàm quia optimi & sanctissimi uiri sunt, nec tam ideo, quia laudes meas, quàm quia illius piæ testimonium uoluntatis, euidentissime protestantur. Post hæc autem anno elapso, cum & ipse Romam perijisset, & ego uoti compos, illam sibi alterā epistolam misissem, quæ hunc barbarum in furorem uertit, scripsit ille mihi iterum, quibus in literis parūper questus, quod cognito eius desiderio, ad uidendum siue uisitandum eum essem tardior, demū ipsam eam tarditatem excusans, sub obtentu meæ aduersæ, ualetudinis ad extremū etiam, iubere regibus solitus, me rogauit, ut quàm primum, siue personæ meæ periculo aut incommodo possem ad se pergerem, cupide tunc etiam me uisurum, & animi mei quieti consulere intendentem. Et ego parendi auidus, ibam, nisi me casus horribilis ex itinere medio retraxisset, ita mihi tantum illum Patrem, quem uidere nō contigit, amare saltem licuit ac uereri, atq; eius acta laudare, illud in primis, quod hic barbarus, nec laudare, nec uituperare audet, quamuis ut sentis libenter id faceret, nisi quod nondum sic ex omni parte depuduit, inter barbaros quoque adhuc reuerentiæ aliquid, sed perexiguum est uirtutis, quam ipse ego uberius laudarem, nisi perseverantiam defuisse conspicerem. Illud tamē in silentio respondentē audio, non potuisse unum se tot fufurronibus obstare, contra CHRISTVM atque eius Ecclesiam coniuratis, quam excusationem nec admitto, nec respuo, quod & uerum scio, & si fundatus esset super firmam petram, non dubito status tales alto animo potuisset contemni. Parcat illi CHRISTVS, cuius negocium agentī, ea tepiditas intercessit, illi uerò gaudeant & triumphent, qui nunc in inferno uiuentium Benuense uinum bibunt, nec Prophetam audiunt exclamantem: Expergiscimini ebrij & flete, & ululate omnes qui bibitis uinum in dulcedine, quoniam perijt ab ore uestro more Prophetico rem futuram quasi præsentem, imò iam præteritam narrat, & quasi iam euenerit, quod necessariò euenturum est, & si enim nondum perijt, peribit ilico. Tempus est enim ut iam iam uilissimæ istæ dulcedines, in amaritudinem conuertantur, & an ego cæcutiens, ita enim iste me uocat, qui hæc quasi præsentia iam hinc uideo,

uideo, an ipse magis ex oculatus, qui fulgore panni captus, exigui nihil audet, aut cogitat, præter Episcopatum quem mendacio fidens, stulta & cupida mente præoccupat? Non aut facile dictum, quàm me delectauerit uiri huius ingenium, tam rectè, tam propriè Pharisæorū uisus est uerbo, qui ueritatem, Deique opera prædicanti responderunt. In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras. Quid quæso cōuenientius poterat sectæ illius defensor acerrimus, contra eum, qui quem factis expugnare non potest, uerbis oppugnat, si uel sic, ubi nec paradisi amor proficit, nec inferni metus, aliquid saltem pudore proficeret? Hæc sibi pro responso Gallus noster accipiat, cur Urbanū dixerit fœlicem, tunc scilicet, dum uirtuosissimè operando, non se solum, sed totam fœlicitaret Ecclesiam. Atque ut me in sententia fixum norit, unum istis adiciam, modò cautum mihi sit, ne læsæ maiestatis accuser. Non equidem sic insanus sum, ut Rom. Pont. legem ponam, cum ipse sit legis omnium Christianorum, aut legem sibi statuam, siue sedem, qui sedium dominus est cunctarum: si enim ut apud Cordubensem legimus Veios habitante Camillo, illic Roma fuit: quantò magis ubi Rom. Pon. habitat, ibi quoque concesserim Romam esse? Vnum hoc si cœlitus datum esset optarem, ut sicut tunc Camillus, ubi licuit Veijs omisissis Romam rediit, ita nunc Pontifex, audebo enim dicere, temerariè forsitan, sed fideliter, & ni fallor uerè, quod si hoc sibi placeret, cui diuinitas rei huius arbitrium dedit, non modò honestius, sanctiusque, sed tutius, ibi esset, quàm in ulla penitus parte terrarum, nec ingenti pretio cogereur à prædonibus redimere suam, & Ecclesiæ libertatem, quod prædecessor suus in sancta fecit Auinione de quo tunc & ipse grauiter in consistorio questus est, & ego dum sibi scriberem non silui. Quam Romæ sedis angustiam Gallus iste nō uidit, dum ad enarrandas fœlicitates Auinionicas magno nisu, implumes alas explicuisset, sedem rectis, magnæque miseræ uel oblitus alios credidit, uel oblitus est. Vnum his nunc etiam pari fide ac simplicitate subnectā, non oportuisse nec oportere Pontificem Rom. armata manu Romam petere, tutiorem illum facit auctoritas, quàm gladij sanctitas, quam lorica, arma sacerdotum sunt orationes, lachrymæ, & ieiunia, & uirtutes, & boni mōres, & abstinentia, castitas, humanitas, mansuetudo actuum & uerborum. Quid signis militariibus opus est? Satis esset crux CHRISTI illam solam tremunt daemones, homines reuerentur, quid tubis aut buccinis? Sufficit Alleluia. Certe Iulius Cæsar, post tot bella, tot uictorias, non armatus urbem Romam, sed cum inermi exercitu inermis uictor introiuit. Cæsarem loquor, ut ad id de quo agitur, efficacius argumentum sit. Si sic enim uenit Cæsar, quid putemus Petrum? Scio autē quid calumniator noster obijciat. Inermis, inquit, uenit Petrus, atque ideo interfectus est: ita enim quodam apologetico suo loco, Romam, multos innocentes homines iugulasse ait, atque ideo meritò à Satyrico fœuam dici, nec intelligit, nolo dicere idiota, fœuum pro magno poni solitum, iuxta illud Aeneidos primo:

Seuus uir Aecide telo iacet Hector.

Cum fuisse magnū Hectorem non crudelem, cōstet illud eiusdem

Maternis seuus in armis Aeneas.

Quem ubique scilicet Pium dicit, hic fœuum dixit, id est, magnū. Et est haud dubiè non artificiosa quidem, sed insidiosa & prorsus hostilis obiectio. Multi (inquit) perierunt Romæ sancti uiri, sed & multi quoque in Gallijs & alijs in urbibus, plures tamen Romæ. Quis non uidet hoc under? Plures eò cōueniebant, nempe ad mundi caput & imperij sedem. Pereundi autem causa fuit, non regionis atrocitas, sed religionis aduersitas, & uolebat CHRISTVS urbem suam, quam & temporalium dominam iam fecerat, & spiritualium facere disponebat, uberiore sanguine suorum martyrum consecrare. Romanus fuit non inficior Nero, qui occidit Petrum, sed Romani fuerunt, qui Neronem occiderunt. Idem de Domitiano, de quē multis dicitur, uertat se quocumque liber detractoris ingenium atque odium, Romanos inueniet qui sanctos condemnauerunt, multosque qui uindicauerunt. Nec tantum Apostolorum & martyrum, sed sui proprij sanguinis, quamuis ignaros rei, Romanos tamen ultores sibi CHRISTVS elegit. Romanus fuit itaque CHRISTI ultor, cum Gallus fuerit crucifixor, ut post dicam. Audiamus nunc Gallum seu uerius coruum nostrum, qui candidam plumam fusco mendacio denigrauit, & didicit Cæsarem atque Antonium salutare. Audiamus, inquam, & rauco strepitu suas amentias repetentem. Quia enim uinum Benuense uitupero, ut ipse ait, ut ego fateor, non adoro, rursus exclamat: Et audistis (inquit) blasphemiam. O indigna uiro & pudenda prorsus exclamatio, uerū minus forsā impropria, quàm superior fuit. Nam quid scimus, an iste sit illorum unus, quorum Deus uenter est, ut ait Apostolus? Si sic, est enim qui contra uinum loquitur, utique contra uentrem, atque ita contra Deum suum loquitur, & uideri potest species blasphemiae. Ego autem nec contra uinum

nec

nec contrā aliquod Dei donum loquor, sciens quoniam omnia quæ fecit Deus bona sunt, sed ebrietatem, gulamq; uitupero, quam non Deus, sed humana sibi fecit improbitas. Et quoniam sæpè bona aliqua: culpa abutentium mali materiam esse compertum est, ut uinum ebrietatis, aurum auaritiæ, ferrum sæuitiæ, formaq; libidinis, opitui ego, ut cum damnosa quorūdam Benuensis uini sitis, & noceret Ecclesiæ, & frenari aliter non posset, uinū ipsum, unde ea nascitur, è medio tolleretur. Hanc potior egregius blasphemiam uocat, quasi, quod absit, contra CHRIS TV M aliquid sim locutus, pro cuius reuerentia & amore, uinum illud, quamuis in se bonū odī, fateor. Et quid mihi iratus Gallus occinat, non impertinens est audire. O' nobilis uindemia (inquit) & uinum pretiosum, & hoc forsitan nō ineptè uenenum, inquam, non corporum, sed mentium: his addidit. Super omnia uina dulce salutiferum, & iucundum. Hoc utiq; non ineptum modò, sed falsum est. Sed omittamus de uinis loqui, ne quem despiciamus imitemur. Quam misera est (inquit) tuæ maledictionis occasio. O' quam flebiliter suæ foelicitatis iniuriā fert: i nunc, nega uini dolium loqui, nega Bacchi sacerdotem, qui contra uinum suum, suasq; delitias hiscere ausum, dicat esse blasphemū: O' cœlū: O' terra, O' humanum genus, O' Catholica plebs fidelis, CHRIS TO, Deo nostro, suæq; fidei uinū Benuense præponitur, nec ipsius CHRIS TI decus aut uoluntas, sed uini illius opportunitas, ad summæ rerū cōsiliū euocatur, & ego tanti mali causam perosus, penè sacrilegij reus agor, cum non solum tamen illud uinum accusem, sunt & alia quædam, de quibus tacere iubet Plato, iubet pudor. Transeamus igitur hinc, & id potiùs audiamus, quæ sē, suūq; bonum summum, imprecatione fraterculus hic flammatus, ulciscitur. Propter hoc (inquit) non intres in os eius, & dulcis sapor tuus per eius fauces non transeat. Quid uobis uidetur? An nō satis se magnificè ultus est: Et sanè nil peius optare mihi poterat, quàm quod sibi pessimum iudicaret. Mihi autem affecto aliter & nutrito, ea imprecatio levis est, si nec Benuense, nec omninò uinum ullum biberem, tamen latè uiuerem, itaq; gustui fideliter respondeo, quod pater Augustinus de olfactu Ciceroniano penè usus uerbo. De illecebra quidem (inquit) odorū non satago nimis, cum absunt non requiro, cum adsunt non respuo, paratus eis semper carere. Ita mihi uideor nisi forsitan fallor, ita ego de omni uino mihi uideor, quamuis & ipse multò faciliùs falli possim. Ab experientia quidem, & sanctorum patrum ab exemplis, ab Anneo demū Seneca didicisse potui, quod satis est uitæ hominum, panis & aqua, uitæ hominum dixit, sed non gulæ, quam sententiam carmen nepos eius expressit:

Satis est populus, ceresq; fluminiq;.

Sed non populis Galliarum, neque ego si essem Gallus hoc dicerem, sed Benuense uinum, pro summa uitæ foelicitate defenderem, hymnis, metris & cantibus celebrarem. Sum uerò Italus natione, & Romanus ciuis esse gloriator, de quo non modò princeps, mundiq; domini gloriati sunt, sed Paulus Apostolus, is qui dixit: Non habemus hic manentem ciuitatem, urbem Romam patriam suam facit, & in magnis periculis, & Romanum ciuem, & non Gallum natum esse cōmemorat, idq; tunc sibi profuit ad salutem. Sed hic barbarus, ad uituperium sacræ urbis, cuius laudibus nec linguæ omnium disertorum, nec libri omnes sufficiūt, os impurum aperire ausus, multa dicit, quæ nec relatu quidem digna sunt, quod grauissimū Romanæ gloriæ uulnus est, contra illam Bernardus durissimis cōuitijs armatus inducitur. Nota res est, qui de consideratione agens, fortè si diligentius cuncta considerasset, gentem famosissimam omnium, quæ sub cœlo sunt, partius infamasset, fecit tamen, & licere sibi debuit, calamo suo scribere quod occurrit, quid hic dicam? Non ego contra sanctum uirū loqui uelim, cum maximè, quem in quibusdam scriptis meis ualde aliquādo laudauerim. Qui si sanctus non esset, quantumlibet magnus in reliquis, facilis esset & expedita responsio. At nunc quidem, & si non contra sanctū, de sancto tamen loqui nihil prohibet. Multa quidē loquendo & scribendo, multa redeunt in animum, quæ dilapsa uidentur. Damnauit iste nūc recolo, Bernardus Clareuallensis Abbas, de quo sermo est, Petrum Abaelardū literarū quendam uirum, hic iratus Berengarius Pictauiensis, uir & ipse nō infacundus ac discipulus Petri, contra Bernardum librum unum scripsit, non magni quidem corporis, sed ingentis acrimoniæ: de quo post modum à multis increpatus se excusat, quod adolescens scripsisset, & quod sibi uiri sanctitas nōdum penitus nota esset. Horum certe neutrū mihi competit, nam nec de Bernardi sanctitate sum dubius, & adolescens esse desij, sed illud dico, quod licet hodie procūdubio sanctus sit, fieri potest, ut dum ad Eugenium scripsit, nondum forsitan sanctus esset. Sanctitas enim sicut omnis uirtus, nō cum homine nascitur, sed studio quæritur & augetur, & frequentatis actibus in habitū transit. Itaq; mihi aliud assumo, quod in quadā exculatoria epistola ad Episcopum Mimatensem. Berengarius idem ait. Non ne Abbas homo est: Non ne nobiscum nauigat, per hoc mare magnum & spatiofum, inter reptilia, quorum

non est numerus: Cuius naui, & si prosperiori feratur nauigatione, tamen serenitas maris in dubio est. Ego uero Bernardi nauem portum iam tenere non ambigo, sed dum scriberet, haud dubie non tenebat. Homo erat, & in carne positus, passionibus subiacere poterat, notum est illi, Ioannis os auri, non de sanctis quibuslibet, sed de ipsis Apostolis. Nam & si sancti sunt (inquit) homines tamen sunt, & si uinci à carne non possunt, quasi iam spirituales, tamen percuti possunt, quasi adhuc carnales. Potuit aliqua forte laesisset iniuria Bernardus illa scribere, & multa irati homines dicunt, quorum postea illos pudet, esto autem cesset ira animi, repens motus, ex aliqua ortus offensa. An non naturale inter aliquas nationes est odium? Et profecto Gallorum gentem infestissimam, nomini Romano apud Crispum, & de immanitate gentis Gallorum, & de infestissimo odio in Romanum nomen apud Lium legimus, & sic esse realiter experimur. Vt cessent tamen hæc omnia, nec ira ulla: nec odium Bernardum impulerit, & fuerit plane sanctus dum id scriberet, quāuis Ambrosiana sententia sit aduersum ubi ait: Quis autem uiuens tutus possit, ac sine trepidatione laudari, qui & de preterito meminit se habere quod doleat, & futuro uidet sibi superesse quod timeret. Quis uero hominum in hoc corpuseculo positus debeat, sibi quicquam uendicare de meritis. Nota sunt reliqua. Sed ita fuerit sanctus inuita, quid hic responcionis inueniam? Non reprehendam Bernardum, sed laudatores hoc uituperatore, eodem ipso nec negante, nec indignante maiores obijciam. Ambrosius in proœmio epistolæ ad Romanos de eis loquens: Hic enim (inquit) caput sunt omnium gentium, mirum ualde. Nec excipit Gallos. Mox super textu, gaudium suū testari dicit Apostolum. Quod cum Romani regnent in mundo nec excipit Galliam, subiecerunt se fidei Christianæ. Dicit autem Gallus, Romanorum iste potentiam & imperium non uirtutem laudat: Audiat ergo quod sequitur: Erant enim (inquit) doctrina memorabiles, & boni operis cupidi, studiosique magis agendi bene, quam sermonis. Sed ecce iterū strepet Gallus, testi domestico, non credendum, quoniam sit ciuis Romanus Ambrosius, quod negari nequit. Nec intelligo tamen, quid irato hosti plus sit fidei quam placato ciui. Hieronymo autem quid opponer, qui & Romam laudat, & laudatam dicit ab Apostolo, de quo quoniam in ipsa epistola ad Urbanum scripsi, nil nunc amplius dico, sed iptius Hieronymi dictum aliud coniungo, qui secundo libro in epistola ad Galatas. Romanæ plebis (inquit) laudatur fides, ubi tanto studio & frequentia ad Ecclesias & martyrum sepulchra cōcurritur, ubi sic ad similitudinem coelestis conitruui anima resonat, & uacua idolorum templa quatiuntur, non quod aliam habeant Romani fidem, nisi hanc, quam omnes CHRISTI Ecclesiæ, sed quam deuotio in eis maior & simplicitas ad credendum. Quid hic Gallus dicit? An consonat hic Bernardo, in eo maxime, quod ille incredulos primum, de hinc impios, tandem etiam quidam uocat, nimis si dicit licet hostiliter? Vbi est autem ista proditio? Vbi non potius obseruata publice & priuatim, etiam hostibus Romana fides, cuius omnis historia plena est? Illud quoque, quod his interposuit, temerarios in sancta illos dicens, contrarium est fere omnibus scripturis, quæ Romanis attribuit grauitatem. Quid est enim tam temeritati diffonum quam grauitas? Sed audire Gallum hic uideo protestantem, nisi Romanum hostem in testimonium adduxeris, non credam est plane hostis ex ore laus ingens, nec immerito Virgilius ait:

Ipse hostis teneros, insigni laude ferebat.

Aperiat nunc aurem Gallus, & cristam insolentia dimittat, ut non semper placita, sed interdum uera incipiat audire, atq; ut ueris opinionibus locus sit, concretum puluerem erroris à cauda Galliæ leuitatis excutiat. Pyrrhus Epirotarum rex, hostis P. R. cum Cyneam doctissimum illum uirum, & insignis memoriae laude conspicuum, pro componenda pace Romanam misisset, & infecto negotio redeuntem, qualis esset Roma interrogasset, ille regum urbem sibi uisam, siue ut alij perhibent, Regum patriam se uidisse respondit. Scilicet & illic fere omnes tales esse, qualis Pyrrhus in Græcia, quem regum sanè optimum fuisse constat & mitissimum. Videat Gallus & Bernardus, uideat inter reges optimos atq; mitissimos, & non amicis modò sed hostibus minime odiosos, & imitem atq; intractabilem gentem, & inextraneos inhumanā, quid intersit, nam quod æmulo ait in uicinos, directe opponitur ei, qd' in libro Machabeorum de Romanis legitur, quod non inuidia, neq; zelus inter eos, nec ego nunc. Tamen Gallo meo transcribere librum illum cogito, & ut ipse mihi iustitiam, quo ut uerum fatear, non egebam locum, signasse suffecerit, legat ergo operis illius librum primum, capitulum octauum & abundè laudatam uirtutem atq; potentiam inueniet Romanorum. Iam quidem grandiloquentiam paruificentia coniunctam Romanis obijcit. Improprè dictum à Bernardo nunquam dixerim, sed improprè, & ineptè ab hoc barbaro refricatu dico, prima enim Græcis datur, iungo ego Græcis Gallos, qui licet inferiores ingenio, iactantia

& loquacitate superiores sunt. Romanis hoc uitium non conuenit, boni operis cupidis, ut repetam, quod præmisi, studiosisq; magis agendi bene, quam sermonis. De quibus scriptum est:

Optimus quisq; facere, quam dicere malebat.

Secundum uerò illis affricuisse perridiculum, audeo enim dicere, quod me uerum dicere certus sum, & nihil facile affirmare solitus hoc affirmo, quod totius humanæ magnificentiae supremum domicilium Roma est, nec est ullus tam remotus terrarum angulus, qui hoc neget, quod si barbarus hic ignorat, aut torpet, aut stertit, aut plenè desipit & insanit. Quid enim magnificum, quæso, legit unquam aliquid aut audiuit sine nomine, & gloria urbis Romæ, ex quo Vrbs ipsa condita cœpit & crescere: De quo tempore scriptum est:

Nunc quoq; Dardanum fama est consurgere Roman.

Quanta nec est, nec erit uisa prioribus annis.

& ab ingenio altiore:

illa imperium terris, æquabit Olympo.

Septemq; una sibi muro circumdabit arces,

Felix prole uirum.

& rursus idem:

Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,

Quantum lenta solent inter uiburna cupressi.

De qua alter uir magnus: Nulla unquam Respub. nec maior, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior fuit. Vellem scire quid nunc agit Gallus noster, sed fat scio, stupet, hæc ignota quæ neq; à Gallis, neque à Gallinis, addisci possunt: Discuntur ab Historicis & Poëtis ac scriptoribus rerum, nec stupet modò, sed irascitur, quoniam hæc tam multa, tam magna de A. uinione ac Parisijs non habentur, quarum altera significatorem nō habet in cœlo. Alteram Architruius, de quo post uidebimus. Ante tamen, quam ad laudes alias procedam, conuictijs respondendum est, quæ nisi fallor duo, nunc etiam supersunt, inuerecundos Romanos ad petendum, ingratosq; cum acceperint, ille uir sanctus ait. Vnum à tergo relinquebā, frontosos scilicet ad negandum. Hoc est ferè nisi me fallit numerus, obiectorum summa. Nam quod his additur, infuetam paci gentem, assuetaq; tumultibus ac bellis si negare uelim, iam ipse fatebitur, à Numa rege in Cæsarem Augustum, non nisi ter clausus lanus, quibus exercendis, in utraq; fortuna tanta fuit uirtus, ut post hunc barbarum, patrio morè tergierantem, nil in terris simile unquam extitisse, fidenter addiderim, nec futurum esse omnibus notum sit. Videatur in omnibus Romanis bellis, cum fortitudine certasse iusticiam. Sintq; illa uerissima, quæ in libris autenticis scripta sunt, ut omnes gentes sciant P. R. & suscipere iustè bella, & finire, atq; in omni fortuna eosdem animos habere, imò uerò magnitudinem P. R. admirabiliorem propè aduersis rebus, quam secundis esse. Et illud ab hoste etiam prædicatum, P. R. eò inuictum esse, quod in secundis rebus sapere, & consulere meminerint, & mirandum fuisse si aliter facerent ex insolentia, quibus noua bona fortuna sit, impotentes latitæ, insanire P. R. usitata, ac propè iam obsoleta ex uictoria gaudia esse, ac plus penè parcendo, quam uincendo imperium auxisse, quanquam quid ego ista minutiora perstringo, quæ si uelim cuncta complecti, omnes mihi scriptorum sæcularium libri illustres transcribendi erunt. Quid est enim aliud omnis historia quam Romana laus: Vnum inter alia est, quod nō modò acceptarem, sed aceruare propositum est, gentem subditi nesciam fateor, sed subdere alias, & præesse, ne si hoc negare uoluero, magnitudo conuincat Imperij, quod licet inter manus barbaricas imminutum atq; debilitatum, & penè consumptum sit, Romanas inter manus tale fuit, ut omnia mundi illi admota, pueriles ludi fuisse uideantur, & inania nomina, quanquam non sim nescius, quosdam leuissimos Græcorum, qui ut T. ait Liuius, & Parthorum quoq; ut contra Romanum nomen gloriæ fauent, dictitare solitos, maiestatem Alexandri Macedonis, uix quidem tenui fama Romæ cogniti, non laturum fuisse P. R. uidelicet nō tot duces egregios, tot prudentium ac fortium uirorū millia, uni furioso adolescenti potuisse resistere: Neq; solum leuissimi Græcorū, sed quod T. Liuius nosse non potuit, leuissimus quidam nuper, uanissimusq; Gallorum. Idem dixit: & sic omnis pudor perijt, ut non tantū literis uilissimam hanc nugellam, sed Mimis etiam, carminibusq; mandaret. Nescio quidem cur, nisi quod insignem, nec tam Græcum, quam Italicum potatorem nouerat Alexandrum. Et similitudo morum parit amicitias, & partas, & nutrit. Iratus uocor, imò quidem causam aliam scio. Tantum est enim odium Romani nominis, ut non Alexandrum modò, sed Sardanapalum Iulio Cæsari prælati sint. Nempe illos nisi per famam non nouerūt, hūc senserunt eorum ferro uiscera refecantem, atq; insolentias castigantē. Dissicentur tamen & crepent, medijs nunquam sibilis uipereis ueritas quatiatur, Adamantino monte solidior, semper Romana gloria toto orbe resonabit, semper inuidentiū illi nomen erit ingloriū, imò infame. Sed de hoc ne in lōgum nimis exeam, nil amplius de omni enim ista materia, ab ipso T. Liui,

Litio, ab urbe cōdita libro nono, præclarissimè disputatum est, ibi legat barbarus, & crepabit: Hoc igitur quem confiteor articulo prætermisso, ad eos redeo quos negabo, obiicitur Romanis impudentia ad petendum, ingratitudeq; accepti. Duo magna si uera sunt uitia. Quæ nunc tantis obiectionibus, nisi ueritas nuda, respondeat: Cōtra primum quidem militesunt testes, sufficiant tamen in præsens tres populi, duo reges. Bello punico secundo afflictis penè ad ultimū Romanis, rebus atq; arario exhausto, Neapolitani legatos Romam cum muneribus miserunt, in quibus erant quadraginta pateræ auri magni ponderis, quibus in capitolium inuectis, & ante pedes patrum expositis, orabant legati, ut munus de se paruum, ingens tamē deuotione mittentium dignarentur recipere, & Neapolitanorum rebus omnibus tanquā proprijs suis uti. Neapolitanis gratiæ actæ sunt, legatiq; cum muneribus remissi, auri nihil acceptum est, præter unam, eamq; minimi ponderis pateram, ne amicorum munus spreuisse crederentur. Eodem tempore, & Prænestini legati, ipsi quoq; & pateras aureas attulerūt, & gratijs actis, remissi sunt, auri nihil acceptum est. Post id tempus, durante adhuc bello, cum Carthaginenses ad conducenda stipendiaria auxilia, cum immenso pondere auri, & argenti in Hispaniam misissent, capti nuncij à Fagutinis, cumq; omni eo quod attulerant Romam missi per legatos, quibus gratiæ actæ, aurum & argenti quod hostibus arreptum, & in suam perniciem missum, suo quodam iure retinere poterat, legatis redditum, insuper addita munera, solum nuncij hostium retenti, cōiectiq; in carcerem, ut aduocata in consilium non avaritia, sed inimicitia redderetur. Pyrrhus ille, cuius mentionem fecimus, sentiens Romanos armis indomitos, muneribus aggredi instituit, itaque pro pace, cum Cyneam mitteret, magnā illi adiunxit uim auri, quo patritios ac Senatū, dehinc ordinem equestrem, postremo plebem humilem reuocaret, siue tentaret, quid autem? Neminem cuius domus muneribus pateret, inuenit. Qui si missus esset Auinionem, puto aliquod apertum ostium inuenisset. Per eosdem dies Ptolemæus rex Aegypti, legatis Romanis ad se profectis, magna munera miserat, quæ cum illi alto animo recusassent, ad cœnam profecti die inuitatis, singulis aureas coronas in conuiuio destinauit. Quas cum ob honorem magni & amici hospitjs recepissent, die illas proximo, statuis regijs impresserunt, ut intelligi daretur, charitatem eos & honorificetiam regis acceptasse non aurum. Quam inuerecundi ergo essent ad petendum negata, qui tam obstinati erant ad oblata renuendum uiderit ipse qui dixit. Contra secundum uero obiectum, scilicet indignam gratitudinem, multi quoq; & reges & populi testes sunt. Masinissa in primis rex Numidiæ, Attalus & Cumenes Pergami, Hierio Siciliæ, Deiotarus minoris Armeniæ, Mamertini præterea, innumeriq; alij. Quos attingere longum est. Sed ad summam & si aduersus quosdam ciues, seueri patris in morem durior, non negetur, quam uel suum, Reiq; publicæ decus, uel illorum merita postularent, erga amicos non solum reges & populos, sed humillimas quoq; personas nihil gratius P.R. de quo uerissimè scriptum est. S. & P.R. beneficij memor, & iniuriæ immemor esse solet. Et iterum. Romani domini, militiq; intenti. Festinare, parare, alius alium hortari, hostibus obuiam ire, libertatem, patriam, parentes armis tegere, post ea ubi pericula uirtute propulerāt, socijs atq; amicis auxilia portabant, magis dandis quā accipiendis beneficijs amicitias parabant. Et rursus: Hoc in pectus tuum demitte, nunquam P.R. beneficij uictum esse: nam bello quid ualeat, tu testis. Hoc propriè sibi dictum Gallus accipiat. Scit enim, et si nescit, expertos milites suos maiores interroget, & dicent sibi, ante alios ille, sic enim de ipso scriptum est: Corpore armis, spirituq; terribilis, nomine quali ad terrorem composito, Vercingetorix, Aluernus Galliarum rex, qui fortuna multis prelijs saepe, & magnis bellis atq; conatibus tentata, nouissimè in dedicationem redactus, & maximum uictoriæ decus, supplex cum in castra uenisset, & phaleras & sua arma ante Cæsaris genua proiecit. Et habes (inquit) fortem uirum, uir fortissimè uicisti. Non muto aliquid hac in re? Flori illustris historici uerba sunt, uinum superest, Romana illa durities, siue ut eius uerbo utar, frontositas ad negandum. Et est sane difficile in uniuersum pronunciare, tam dissimiles, tam diuersi sunt hominum mores. Dabo autem è tot millibus duos uiros. Romanos ac Principes, qui in simulationem publicam singulari sua laude discutiant. Iulium Cæsarem, & T. Vespasianum. De quorum primo scriptum est Cæsar in animum induxerat laborare, uigilare, negocijs amicorum intectus, sua negligere, nihil denegare, quod dignum dono esset. Alter & ipse nihil, solitus negare, non oportere aiebat, quenquam à sermone principis tristè discedere. Atq; etiam recordatus quodam supercœnam, quod nihil cuiquam tota die præstitisset, memorabilem illam, meritoq; laudandam uocem edidit. Amici diem perdidit. Sic enim de illo scribitur, & rursus: Neq; negauit quicquam petentibus, & ut quæ uellent peterent ultrò adhortatus est. Nō prosequor utriusq; clementiam, morumq; dulcedinem, sufficit ad obiectum negandi duritiem respondere. Sed

dere. Sed occurreret. Et non sunt (inquit) omnes tales, certè nam si essent, non tanta esset eorū gloria. Magnum rerum atq; hominum decus est raritas, magnum imparitas ornamentum, si pares essent omnes, nullus excelleret. Det mihi aduersarius unum Gallum, uel omnino unum Barbarum, similem his duobus, & uicerit. Nescio quidem an ad cuncta responderim, nec tanti illa facio, ut in hac inquisitione multus sim. Optarem ego si fieri posset, ut ille uir tantus discussisset, non modò quid diceret, sed & contra quos diceret, fortasse etenim tacuisset, nec perpetuam illam famæ notam immeritis immisisset. Sed irreuocabile uerbum, quāto irreuocabilius est scriptura, præsertim post obitum scribentis? Itaq; quòd scripsit, scripsit, eat ut potest, & rerum ueritas, cum contradictione linguarum, suo Marte contendat sub incorruptis, non sum dubius, uictura iudicibus, aliorum sententias contemptura. Non potuit uir sanctus errare, sed si homo, si Gallus, si Burgundio, si iratus errasset, non esset ut arbitror, inter prodigia numerandum. Cæterum quocunq; res uergat, non efficiet Barbarus, quin in loco famosissimo luris ciuili ita scriptum non sit. Summa & caput, uitio, de stirpe duarum rerum, armorum atq; legum ueniens, uimq; suam exinde muniens, non ipsam alias ciuitates Romanam dixit, nō Parisios, & præterea legum corpus non Auinionē, sed Romanæ iustitiæ templum dicit, quin & legum originem, & summi pontificatus apicē ait, nec enim dubitantem de hoc, imò aperta prorsus impudentia reluctantem barbarum istum norat. Qui eādem urbem, legum patriam, sacerdotij fontem uocat. Ego autem petita uenia occiduam hanc Hierusalem, unde homo ille descendit foelicissimus nū rediisset patriam, pоторum & uini multiplices fontem uoco, confer nunc titulos, uincet Auinio, maxime si illos addidero mundo notos, mihi autem à pueritia longè notissimos, quos ut taceā uerecundia persuadet. Sed iam sensim fatigari incipio Romanæ urbis præconia colligendo. Quibus si diutius immorari uelim, cæpi mihi prius defuturum, quā materiam intelligo. Parcendum & scribentis tædio & legentis, atq; in primis barbari illius, qui quā amaro animo, quā tristis hæc uideat, audiatq; quā cupidè, si facultas detur, ex libris hæc omnibus erasurus sit. Non aliter scio, quā si oculis uiderem, ita illū ex animoso nimis alloquio, nosce mihi uideor. Et quoniam in uno, eodemq; homine, Galli cristam atq; anseris linguam, monstri genus, & contentiosæ gentis peruatiam, noui illum exclamantem hinc exaudio. Vera erant ista dū scriberentur, sed mutata sunt tempora. Mutata itaq; tempora, & mutatos homines, mutataq; omnia, & in peius fateor. Cui enim quæso, non illud uatis auditum est:

Damnoſa quid non imminuit dies,

Petis parentum peior auis: tulit

nos nequiores, mox daturos

progeniem uitioſiorem:

Sed uniuersalis ista mutatio est, quam uis necessariò, ut dixi, in rebus maioribus maior sit, & non solū in tot sæculis, sed in paucis annis, & in nostra ætate mutatio mirabilis, & miserabilis facta est, & si res prodeunt ut ceperunt, ualde ut reor ad mundi exitum propinquamus, quis non dicam Gallus, sed Afellus hoc nesciat? Et si loqui ualeat fatentur, ego quidem mutationes temporum legens, nonnunquā tardior ad credendum, ex his quæ ipse nuper oculis meis uidi, nil iam incredibile existimo. Veruntamen in hoc statu rerum, nunc etiam Romanos uiros bonos, & si amice, si paterne, non hostiliter, non tyrannicè tractarentur, satis affabiles, expertus dico, multis annis cum eisde Romanæ & alibi conuersatus, in uno planè fateor intrastabiles esse Romanos, quā Hierosolymitanos Rhodani, quod nō tam equis animis cōiuges suas sibi eripi pati possunt, omni priusquam dedecus id laturo: nempe quorum in auribus adhuc sonat, uerbum illud uetus, scilicet ciuis sui. Sæuite in tergum & ceruices nostras, pudicitia, saltem in tuto sit. Quæ uos toto orbe dignissima exaudiri, propter distantiam fortè in Gallias, & ad ripam Rhodani non peruenit, & quāuis iste conuitiator nō contentus, Bernardi cōiutis, auaritiā illis obijciat, dicens eos semper lucris temporalibus inhiantes, nihil aliud cogitare, nihil aliud somnare, ego pace eius, nihil hoc falsius dico. Nulla gens minus lucro dedita est, nunquam magna in urbe, tam pauci mercatores, tam nulli foeneratores inueniuntur, itaque præter principes, qui plures sunt, quā Gallus hic cogitet, & maiores, nullus ferè in populo tanto diues est, ut nō magis uoluptatibus quā lucris incuberēt. Et de uitis quidem hætenus, sin autem saltatrices suas claudas ac potrices, Romanis matronis comparare uoluerint, sed eclipsabitur, mare tumultuabitur, terra tremet, ego attornitus obmutescam. Cogitet Gallus & recogitet, odijq; uelum ab oculis mentis amoueat, uideat for-

dere fortassis incipiet, quid intersit inter Romanam grauitatem, Gallicam leuitatem. Sed ipse, ut auguror, Romæ semper pauens, sic enim scripta eius indicant, ideoq; iuditij imposuit, unus ex illis, de quibus ait Psalmista: Illic trepidauerunt timore, ubi non erat timor. Nec enim amicis formidabiles, sed amabiles sunt Romani. Gallus autem qui illos, nulla quidem alia causa nili hereditario quodam iure oderat, se ab alijs amari non posse exultimabat: non iniustus metus fateor, sed iniustum odium, odisse qui nihil mali tibi faceret. Et si patres eius, ab illorum patribus uicti, domiti, triumphati ac tributarij facti sint, sed illa transierint, non est causa odij, nisi mala mēs, malus animus, ut ait Comicus, implacatus, inflexibilis ad malivolentia obtinatus, & o utinam quando amor non est locus, esset uicissitudo, & paritas odiorum, ut sicut illi nos oderunt in toto corde suo, in tota anima sua, & in tota mente sua: ita nos illos odissemus, aut ego fallor augurio, aut ē uestigio litum omniū finis esset, idem ille, qui maioribus nostris fuit. Progredior autem meo, quidem, non illius ordine, quid nunc agit igitur, in quietis, & impatiens uarietatis homuncio, & quid putas? Aggrauat crimina, blasphemias coaceruat, & primo populum barbarum dixisse arguor, quem dicere aliter non poterā, nec debebam, nisi noua uocabula, rebus imponere uoluissē. Insuper & Benuenese uinū, de quo satis est dictū, & Rhodanum blasphemasse. Mirū quod inter tot blasphemias uestimenta sua non scidit, ego uerō nil penitus blasphemauī, sed optaui ut causæ maiorum ingentium tollerentur, uenenosæ, damnosæq; uindemia tristis exilij. Quid Gallicus noster strepit. Quod (inquit) exiliū in Auinione parū est Ecclesia. Responso odiosa non oporē, ipse sibi respondeat, quis sit, penitus, qui hoc nescit, scit utiq;. Sed præcipitem in locum altū barbarico me impellit ut cadam. At quod Rhodanum exilij locum dixi, non debet quasi rerum inscius stupere. Turpe est enim docto uiro, de communibus admirari. Legat Bedæ librum de Temporibus, legat & Iosephum Scholasticum, deniq; notam omnibus euoluat historiam, inueniet filium Herodis Archelaum, ab Augusto propter eius scelera exilio damnatum, quo autem deportatum? Nempe Viennā Rhodani ciuitatem. Procedat Gallus noster ulterius, & uidebit Herodem illum qui cognominatus est Antipas similiter relegatum. Quod autem opinemur, nisi ad locum exilij Viennam? Procedat nunc etiam, & uidebit Herodem alterum Tetrarcham scilicet à Caio principe Lugdunum Rhodani relegatum, ubi cum uxore, quæ illum ad exilium coniugali pietate profecuta erat, misera morte consumptus est. Sed nimis accelero, ubi Pontium Pilatum linquimus, qui iam antea magnorū reus criminum, Lugdunum quoq; à Tyberio fuerat deportatus: Dicat nunc Gallus, quanquam sit dicaculus, me mentitum in epistola ubi ad Vrbanum scripsi, Rhodanum nō Rom. Pont. sedem esse, sed reorum atq; exilio damnatorum. Potest quidem non inficior, Ro. Pont. si uelit, non in Gallijs modō, sed in Hispanijs, aut Britānjs habitare: at quid expediens, quid honestū, sua ipsum sapientia non dubitare nō dubito, Sibylla uereor. Qui enim potuerunt unum scem, uerbis & propria opinione, quanto poterūt facilius unum iuuenem, in communium sententia detinere? De hoc tamen CHRIS TVS uiderit, sua res agitur. Ego quia plus nō datur, dum loqui potero, non tacebo. Potest Auinionē caput mundi præsentia sua facere, quid ni enim possit omnipotentis Domini uicarius, & Christiani caput populū? At si eam uelit, gloria & honore, ac deuotione fidelium Romæ parem facere, illi ipso domino erit opus, ut arbitror, qui facit mirabilia magna solus. Ecce autem inter loquēdum mihi quod sæpe accidit in animum uenit, de quo nihil incipēs cogitāram, gaudeant nunc igitur & exultent Galli, paruis & tenuis ex causis soliti gaudere, magna imō maxima res inuenta est. Gaudeant (inquam) & qui gloriantur in poculo glorientur, ubi apud historicos est mentio, de hoc exilio Lugdunensi, his utuntur uerbis. Pro ijs omnibus deportatus est in exilium Pontius uidelicet Pilatus Lugdunum. Et sequitur, unde oriūsus erat, ut ibi in opprobrium gentis suæ moreretur. Parua ne igitur gaudendi causa est tantum ciuem inuenisse. O mens hominum obtusosā & improuida. Ego quidem ex Euangelio mirabar, quomodo in passionē IES V CHRISTI Pontius Pilatus, tam promptē manus lauisset, quasi innocens à sanguine iusti illius. Nunq̃ facere hoc sciuisset, ni fuisset Gallus. Gens argutula, promptula, face tula, miror quod non etiam lotis manibus semel bibit, ut innocentior uideretur. Noueram ab adulescentia Pontium Pilatum Gallum esse, sed tempore mihi elapsus, in tempore redit, ut cum hoc præcone Gallorum communicato gaudio, gratularer Gallicis nationibus, tanto duce nobilitatis, ut iam frustra Roma suos Cæsares, loquatur suos Scipiadas, suos Aemilios, suos & Marcellos, & Fabios, & Metellos, & Pompeios, & Catones, & Curios, & Fabricios, & Coruinos, & Decios, & Torquatos, & Flamminios, & Valerios, & Appios, & Papyrios, & Camillos. His, alijsq; omnibus respondebit Pontius, qui non de Hannibale, neq; de Carthaginensibus, non de Pyrrho, non de Macedonibus, non de Gallis, de Ger-

manis, de Britannis, de Hispanis, de Volscis, de Samnitibus collatis lignis, sed de IESU NAZARENO lotis manibus, illoto animo triumphauit. Nominatum Gallo nostro gratulor, qui bellum mecum & cum ueritate suscepit, nusquam credo triumphaturus de nobis, nisi in arcu parui pontis, & in uico straminum, famosis nunc locorum omnium nostri orbis, mulierculis, pueris, & plaudentibus, & quicquid contra Italiam dictum fuerit consona uoce laudantibus. Foelix natio, quæ de se optime, de alijs omnibus pessime opinatur, grato saltem semper laudamendacio. Sed nonne ego sum iniurius, qui sic famam Gallicæ gentis extenuem, quasi non sit eis alius uir illustris, nisi Pontius Pilatus? imò quidem & alij multi sunt, quos hic uir iratus in oculis mihi ingerit, & queritur me dixisse. Nullus doctus in Gallia. Quomodo ego dicerem, de tam magna provincia tot studijs ornata? Nondum sic insaniam ut hoc dicam, sed cum de quatuor illis doctoribus agerem, quos post Apostolos, & Euangelistas primos fidei nostræ duces sancta habet Ecclesia, nullum eorum uel in Gallia ortum, uel in Gallia doctum dixi. Quid igitur enarraui? Bene autem ne Gallus intelligit? Sed caluniam scies struit, ex me quereris, nunquid essem oblitus Hilarium Pictauiensem? Minimè. Magnus quidem uir, sed non unus ex quatuor. Profert dehinc sancto agmine multa suorum plebis nomina, quæ ego non existimo ultra suam uiciniam nota essent. Misertus sum hominis, magna clarorum hominum, siue nominum penuria laboratis, & quam multos ad furtum credimus traxisset pauperiem, quo cupiditas non traxisset. Nempe inter cæteros quos ad Gallia ornamentum trahit inuitos, unus est Vgo de Sancto Victore, cuius si sepulchri legisset epigramma, sciret non Gallum cum fuisse, sed Saxonem, nisi forte quadam cognatione Barbarici, omnes Barbaros Gallos dicat. Sed disputator argutus aduerti debuit, non omnem propositionem esse uersatilem. Certè enim omnis Gallus est barbarus, sed non barbarus omnis est Gallus. At fortasse non homines aspicit iste, sed studium, ut quisquis Parisijs studuerit, Gallus sit, inuitus dicam, sed cogit, siue urget ueritas, est illa ciuitas bona quidem, & insignis Regia præsentia, quod ad studium attinet, ceu ruralis est calathus, quo poma undique peregrina, & nobilia deferantur. Ex quo enim Studium illud ut legitur, ab Alcuino præceptore Caroli regis institutum est, nunquam quod audierim Parisiensis quisquam ibi uir clarus fuit, sed qui fuerunt externi utique, & nisi odium barbari oculos perfringeret, magna ex parte Itali fuere Petrus Lombardus Nouariensis, quem ipsi Petrù Lombardi solent dicere, ut uideatur patris nomen esse non patriæ. Thomas de Aquino. Bonauentura de Balneo regio, atque Aegidius Romanus, multi per alij. At ne semper accusem excusabiles Gallos, non negauerim si modicè literati sunt: nempe contra naturam niti sæpe labor est irritus. Natura autem Galli sunt indociles, iratus est barbarus. Non mihi autem irascatur, sed Hilario suo, qui primus hoc dixit Testis est Hieronymus libro in epistola ad Galathas secunda. Fatebitur forsitan, quod negare nequit Sed occurret. Et quanquam Galli sint inquieti, & indociles indocti, habent tamen alias uirtutes, neque enim solis in literis est humana foelicitas, fortissimi uiri sunt, atque inuictioriosissimi. Vellem hercle ita esset. Et si enim uere barbarus, nullus amabilis multum minus tamen odibiles sunt, qui partiùs barbarizant, sed contrariù sapissimè, & olim, & præsertim nuper apparuit, uerumque experimento his temporibus deprehensum est, quod libro tertio belli Gallici Iulius Cæsar. Nam ut ad bella suscipienda Gallorum alacer ac promptus est animus, sic mollis ac minimè resistens, ad calamitates perferendas mens eorum est. Et quid (ait) princeps historiæ? His corporibus, animisque in impetu uis est, parua eadem languescit mora. Sed expecta ne properes. Audiamus Iustinum, nec obijciam Augustinum, qui quarto libro Ciuitatis Dei capitulo sexto de Iustino & Trogo, quem Iustinus abbreviauit, mentione oborta. Quædam ipsos (inquit) fuisse mentitos, alij fideiiores literæ ostendunt. Sed ut nil mentiti fuerint, & omnia uera sint, quibus hic barbarus totam fabulæ suam replet, quid inde conficiet? Verset & reuerset ut libet, nihil ibi magnæ laudis inueniet, nisi quod multitudo Gallici populi, ingens fuit, ut eos scilicet Gallia non caperet. Quid hic, quæso, laudabile? Nempe & mûcæ multæ sunt, & culices, & formicæ, pauci leones, paucissimi elephantes. Phænix est unicus, & omnino signum nobilitatis est paucitas. Quis autem, quæso, tanto in populo unus aut alter illustris est habitus? Relegat illum historiæ locum, & quos inuenit, nobis qui hoc nescimus annuncies. Est & aliud in ea multitudine gloriosum, quod mercenarij Regum Orientalium fuere, atque stipendiariorū nulla uita miserior, corpus atque animam parua mercede uendentium, eat nunc & comparandi studio, ponat hos miseros, contra:

Romanos rerum dominos, gentemq; togatam.

At Gallos ferro omnia prostridentes, multas provincias peragrasse, ut sit ita. Finem respicere sapientes iubent. Eorum certè qui in Italiam uenerunt, nullus omnino superstit. Tribus magnis

magnis prælijs, ad unum deleti omnes, nequis in ea gente, ut ait Florus, extaret, qui incensam à se Romanam urbem gloriaretur. Eorum uerò, qui in Græciam perrexerunt, nihil melior fors fuit primum mero, qui peculians genti mos, dehinc ferro uicti omnes occubuerunt. Brennus dux illorum, qui solus in ea hominum colluuiæ nomen habet, uulnerum impatentia gladio se transfixit. Reliqui fugientes & in commodis multis afflicti atque attriti, & præuentia hostibus perire, ut nemo ex tanto exercitu, qui paulò antè fiducia uirum, etiam Deos contemnebat, uel ad memoriam tantæ cladis superesset. Testem ab aduersario citatum in iudicium adduco Iustinum ipsum, cuius hic est quarti uicesimi libri finis: Et hæc sunt Gallorum expeditiones, hæc bellica gloria, pro uirtute impetus, postque impetum ruina. Credo ego iam barbarum suscepti spòte certaminis poenitere, sentit enim nisi cerebrum bouis, atque alini habet auriculas, se ratione succumbere. Quid faciat igitur, nisi quod obsessi solent, quibus ad defendendam urbem, non satis est animi, in arcem confugient? Et quia Galliam non potest, urbem illam unicam famosissimam, atque fabulosissimam defendet, atque ad id ipsum, Deus bone, quam friuola implorantur auxilia. Multo quidem illaudatus esse maluerim, quam à tali laudatore laudari. Verum quidem hoc mihi uideor asserturus, licet forsitan inurbanè ex omnibus quos legerim, nullus unquam tædiosior Architruius illo est, quem hic à Parisiensi præconium: uelut alterum Ciceronem, aut Virgilium implorant. O quæ monstra sermonis, quæ uerborum inculcatio, non tantum lectori nauseam incutiens ac dolorem capitis, sed risum eliciens & sudorem: Vsq; adeo dum uult omnia dicere, nihil dicit. Vnum ex omnibus attingendum est, quod cuncta conijcias. Rosa (inquit) mundi, balsamus orbis. O foetidum balsamum, o olentè rosam. Equidem ex omnibus ciuitatibus, quas multas ab ineunte ætate, nunc negotio tractus, nunc uidendi, dicendiq; desiderio circuiui, olentior nullam uidi, una excipitur Auinio, quæ in hac parte miseræ principatum tenet. Pudeat uerò iam tandem, de tam nota uarietate contendere, ne non tam rei obscuritas uideatur, quam cæcitas contententis. Piget nunc illas ad infanias respondere, Auinionem carpsi, laudat iste Marsiliam, urbem fateor haud ignobilem, & tranquillo portu, & æquoreo prospectu, & quod præcipuum habent, Romana fide ac deuotione laudabilem, sine qua (ut dicit Cicero) nunquam nostri imperatores ex Transalpinis bellis triumpharunt. Sed quò quæso uir hic prudens: quò progreditur? Vt inter barbaros suos scire aliquid uideatur: nihil ad rem pertinentem illius urbis originem interferit, quæ narratio ut plerumque ignorantibus euenit, contra ipsum uertitur. Nam & feras Gallorum gentes, & Gallicam continet feritatem, & postremò sic Marsilienses aduentu suo Gallicam mansuescisse barbariem, ut non Græciam in Galliam migrasse ipsius historici uerbis utor. Gallia in Græciam translatione siue aduentu, in libro de Consolatione ad Helbiam matrem, agens Seneca, maxime trucibus & inconditis Galliarum populis se interposuerunt. Hæc disputator callidus non uidit, contentus multa dicere, sed qualia non aduertens. Iam illud quale est, duos proferre non Italos Poëtas, quasi quoscunque subtraxerit Italiae, sui sint. Statium scilicet & Claudianum, quem facere nititur Viennensem. Risi legens, dixitq; mecum: O quam malè tegetis iniustitia, nisi uelo silentij tegaris. Certè nihil melius quam tussis, aut scabies, emergeris enim teque ipsam tuo prodis iudicio. Viennensis est igitur Claudianus: Errat Gallus in re Gallica, imò quidem Lugdunensis. Sed excusat errorem urbium uicinitas. Illud inexcusabile, quod de quo loquitur non intelligit. Duo enim fuerunt Claudiani, Poëta alter, & paganus, alter præsbiter Christianus. Hic fateor Lugdunensis fuit disputator, acer satis, qui magnorum hominum inter cæteros Hilarij Pictauiensis deprehendit errores: ille autem, & unde fuerit etsi sciam, non dicam, ne Gallus insultet, uelle me patriam meam satis per seipsam Deo gratias florentem, uno Pierio ciue nobilitare. Statium origine Gallum non inficio, addo si libet Lucanum ex Hispania, cæterum undecumque ipsi fuerint stylus est Italus, nempe aliter nullus esset, uerumque deprehenditur, quod ego ipse in pastorio iuuenili, carmen olim dixi:

Tyberina Latine docti, omnes per rura loqui.

Itaque se Lucanus multis in locis Romanum uult uideri, ne tu, reor ullam patui grauiorem habet iniuriam, quam quod is in operis sui principio, si uera est fama, uerbum illud apposuit:

Corduba me genuit.

Norat enim quantò nobilius Romæ ciuem esse, quam Cordubæ. Statius uerò suum Poëtam concludens iubet, ut Poëtam Italum longè sequatur, & uestigia semper adoret. Quid si bi igitur uult Gallus? An non uidet quid alienigenæ quoque de seipsis, & de nostris senserint? Sufficiat sibi Anticlaudianus Alani sui, paulò minus tædiosus Architruius. Poëte ambo barbarici, multum pariter se diffundunt, multum frustra se torquent, mirum nisi etiam multum

K K h 3 sudent.

sudent. Iis contentus de Claudiano altero non labore, quale illud est, quod inter Romanos & Latinos differentiam ut inducat, atque ita literarum gloriam Romanis eripiat, dicit inter eos magnas fuisse discordias, nec fallitur. Quid tamen ad rem ipsam, cum inter Romanos ipsos & in eiusdem moenibus discordie fuerint, & bella ciuilia? An non omnes ideo Romanis? Oportet atque discordia ciuilitate ac patriam non mutant, quamuis imminuant uel eripiant charitatem? Certè de bello inter eas gentes orto, agens Liuius. Bellum (inquit) utrinque summa ope parabat, ciuili simillimum bello, prope inter parentes, natosque. Denique quotiens inter eos ferro certatum traditur, non tanquam duarum, sed unius gentis, & belli ciuilis mentio est. Si testem alium Gallus querat, audiat Augustinum libro XVI II. Ciuitatis Dei. Haud procul à principio de Græcis historiis agentem. Per Græcos (inquit) ad Latinos, ac demum ad Romanos, qui etiam ipsi Latini sunt temporum seriem adduxerunt, qui gentem P. R. originis eius antiquitate rimati sunt. Et iterum: Ex Græcis (inquit) & Latinis ubi est ipsa Roma. Equidem literas Latinas à Carmenti Euandri regis matre repertas inuenio, & quantum opinari est, Palatino in monte, qui est unus & septem, quos hodie Romanæ urbis murus amplectitur. Illic enim filij sedes fuit, ubi nondum Roma erat. Et præterea docti uiri, in omni sermone ac scriptura Romanam facundiam Latinam uocant, atque conuerso, ut duo sint nomina, sed res una. Esto autem probat Gallus quod intendit, non Romanas esse, quibus utimur literas, sed Latinas, quid hinc inde efficiet. Vtraque gens Italia, est ut non sint Romanæ, Italæ tamen sunt. Neque ego in Epistola quam iste sibi delegit oppugnandam Romæ, sed in Italia ortas dixi. Contentionis autem studio, bene armatum hostem, plumbeo etiam pugione diuerberat, ne nil agere uideatur. Quid rursus igitur illi faciam? Iam non ineptia dicam, sed infania, tantus enim ardor est, tantus impetus obrectandi, ut quid loquitur non attendat. Vbi quæso (inquit) legitur Tullij Physica? Vbi Varronis Metaphysica? O stulta percontatio, Barbarus insolens Græcis nominibus delectatur, & ita hoc dicit, tanquam qui hos libros scripsit Aristoteles, Gallus sit. Legi librum fraterculi cuiusdam, cui nomen est Prosdodion. In hoc ille Gammaticali opusculo, impertinentissime euagatus, & patriæ suæ uano amore, Hispanum fuisse ait Aristotelem. Quem fortassis iste phreneticus Gallum facit. Quid enim aliud sonant uerba Tullio Italo ac Romano. Quid nisi Gallum obijciat illum, qui Galiam nunquam uidit? Credo etiam nec audiuit, ratione Græcus aut Macedo, patria Stagiritæ. Fatetur hic quidem Gallus, non ut reor ex animo, sed urbanitate quadam Gallica. Italiam magnam partem, & bonam orbis esse ipsius enim uerba transcribo. Agamus ergo Gallo gratias, imò quidem ueritati, quæ fateri illum cogit, quod ab alio dici fert molestè, & id ualde laudare quod uehementer odit. Fatetur insuper & nostrorum quosdam scripsisse libros. Multos, humanæ uitæ utiles, longè tamen Ethicæ Aristotelis post habendos, mirum pugne genus, cum uno cœperam duellum, is iam fessus labente uestigio, alium fortio rem uelut in aduerrenti obijcit. Quid enim commune habet Aristotelis Ethica cum Gallorum ignorantia? Ut uincat Aristoteles quid ad Gallos, nisi quod intentum odium, quicquid hosti detrahit, sibi ascribitur? Ego tamen externo, & ualido bellatore non moueor, sed in mea opinione persisto, quam ut reor experientia, ueritasque adiuuant. De qua quoniam multa nuper materia cogente, differui breuiter, nunc attingam. Scio Aristotelis Ethicam, librosque alios uiri illius, ab alto ingenio profectos, quantum tamen ad id spectat, ad quod Philosophiæ pars moralis inuenta est, hoc est, ut sciamus boni, sicut idem ipse diffinit, nego ullos sæculares libros nostrorum libris, non dicam preferendos esse, sed equandos, atque illud esse uerissimum quod Tullius ipse confirmat, multis in locis, sed in uno maxime. Meum (inquit) iudicium fuit, omnia nostros aut inuenisse per se sapientius quam Græcos, aut accepta ab illis fecisse meliora, quæ quidem digna statuissent, in quibus elaborarent. Et hoc igitur meum quoque iudicium est, non ideo minus uerum, quia Gallo forsitan non probetur, plus Aristotelem docere, plus Tullium animos mouere. Plus in illius mortalibus libris acuminis, plus huius efficacæ inesse. Ille docet attentius, quid est uirtus, urget iste potentius, ut colatur uirtus. Quid sit utilius uitæ hominum Gallus ipse diffiniat. Et cum Tullio Senecam pono, de quo Plutarchus magnus uir & Græcus, ultro fateretur nullum in Græcia fuisse, qui sibi in moralibus possit comparari. Sed occurrat Gallus in uia & dicet, origine hunc Hispanum, respondebo dignitate & conuersatione, stylo insuper ac studiis Romanum esse, & mihi sufficere quod Gallus utique non est, sicut aduersario sufficit Aristotelem, Italum non fuisse. Non scripsit Tullius Physicam, addo ego nec Ethicam, non scripsit Varro metaphysicam, addo ego nec Problemata. Sumus enim non Græci, non Barbari, sed Itali & Latini. At scripsit Tullius Officiorum libros, illa Ethica sua. Scripsit de re familiari, siue de domo sua, illa æconomica sua, scripsit de Republica, de re militari illa Politicia sua est. At Gallus titulos suos Græcos amat, &

quamuis

quamuis scientiam fortè, nec Græcam habeat, nec Latinam, magnum se aliquid credit dum
 Physicam ructuat, metaphysicam spuit. Non scripsit physicam Tullius, scripsit autem de
 Legibus, de Academicis, de laude Philosophiæ librum, quo se ad rectum iter uicæ, & ad ita-
 dum ueritatis adiutum ingenue prædicat Augustinus. Quod de Aristotele nunquam dixi.
 An de Philosophorum, uel Gallorum aliquo dixerit, ego nescio, aduersarius forsitan meus
 fuit, laudum anceps, sollicitus Gallicarum. Non scripsit Tullius Physicam, sed scripsit de essen-
 tia mundi, de natura deorum, de diuinatione, de fato, de senectute, de amicitia, de consola-
 tione, de gloria, de Tusculanis quaestionibus, de fine bonorum & malorum, partitionum,
 topicorum, de oratore, de optimo genere dicendi, de optimo genere oratorum. Rhetorico-
 rum duo uolumina, tria autem epistolarum, orationes innumeras, quibus par eloquium nū-
 quam fuit. Stupet barbarus ad hæc nomina peregrina, cum tamen pauca de multis attige-
 rim, & maior multo rerum quam nominum fulgor sit. Quid quod nec metaphysicam Var-
 ro scripsit, ingens accusatio docti uiri. At scripsit libros uiginti quinque humanarum rerum,
 sedecim diuinarum. Sed in ijs ultimis multa uana congescit, & à cultu ueræ diuinitatis abhor-
 rentia. Agat diuinæ providentiæ, diuinæque misericordiæ gratias Gallus noster, quæ erroribus
 cum præfcijs, eductum ad meliorem ætatem, uerique Dei notitiam referuauit. Nam & ma-
 iores iuos Druides sacerdotes, multis Deorum nominibus falsorum, & uerissima supersti-
 tione obrutos habuisse nō ignorat, qui omnes Gallos, dite prognatos, assererent, & creduli-
 tatem publicam, inanis assertio merebatur. Nullo enim modo diuinarum illis uerum ueri-
 tas apparere illis poterat, quibus nondum uerus sol iustitiæ illuxerat. Elucebant tamen in-
 ter errores ingenia, neque ideo minus utuaces erant oculi, quamuis tenebris, & densa caligi-
 ne circumspecti, ut eis non erranti odium, sed indignæ sortis miseria deberetur. Et quod I-
 dolis seruierunt, ut Hieronymus ait, non obstinationi mentis, sed ignorantia tribuendum
 esset. Magni quidem erant illi, sed in imo positi, nos parui autem in excelsis, Deo gratias, col-
 locati sumus. Intempesta fuit illis nox, nobis est lucidus meridies, nec propterea meliores,
 quia sine meritis, sed propterea faciliores dici possumus. Idque non de his duobus tantum,
 quos in manus habeo, sed de omnibus gentium Philosophis, ac Poëtis intelligo, quibus in-
 ter oculos mentis & ueritatis obiectum nubes impenetrabilis intercessit. Sed redeo ad Var-
 ronem. Non scripsit metaphysicam, scripsit tamen de Philosophia, de Poëtica, de lingua La-
 tina, de Vitis patrum. Et quo feror? An Terentiani illud oblitus sum, cuius meminit Augu-
 stinus? Vir inquit doctissimus undecunque Varro, qui tam multa legit, ut aliquid ei scribere
 uacauisse miremur, tam multa scripsit, si multa uix quinquam legere posse credamus. Libet
 igitur indignari. O uiri maximi, O Latini eloquij præclarissimi, sidera, o ingeniorum, rerum-
 que omnium sors immittis, huc ne igitur uestri labores, uestraq; uigilia peruenirent, ut Gal-
 licum ad tribunal barbarico iudicio rei essetis, quod physicam, & metaphysicam non scripsi-
 stis. Iam uero deliramentis illa, nō prosequor, ut res adducit innumeras, nil ad propositum per-
 tinentes, atque inops mercator omnes suas merces, simul explicat. Inter alia Iustini sui partem
 non exiguam transcribendo, Urbium Italicarum narrat auctores: de quo Higinus quidam in-
 tegrum librum fecit. Legat autem, quem dixi Senecæ librum ad Helbiam, ibi reperiet om-
 nes ferme gentes, alteram ex altera exortas, sic more celestium, & terrenam uoluitur. Multi
 alienigenæ in Italia urbes condiderunt, quis hoc nescit? Quid uero ad rem? Quæ autem mun-
 di pars est, ubi non Itali, urbesque condiderunt? Romanum imperium ut ait Seneca, nempe
 auctorem exulem respicit, quem profugum capta patria, exiguas reliquias trahentem, ne-
 cessitas & uictoris metus longinqua querentem, in Italiam deduxit. Deinde uide quid ad-
 didit. Hic demum (inquit) populus, quot colonias in urbem misit, ubicumque uicit Romanus
 habitat. Hæc Seneca. Vbi autem quæso non uicit, nisi forsitan in Gallia: Roma à Trojanis in
 Italia est condita, Troiam uero quis condidit? Nempe Italus fuit & Tuscus. Vnde est illud apud
 Virgilium Trojanorum ad Italiam aduentu. Hinc Dardanus orbis, hinc repetit Coloniam A-
 grippinam, Marcus Agrippa Augusti gener, ad sinistram Rheni ripam condidit, similiter
 & alias multas, per diuersa terrarum, sed hæc una nomen nunc etiam seruat auctoris, Lugdu-
 num, de quo multa hodie diximus, Paulus Romanus ciuis struxit. Tarraconem in Hispania
 Scipiones, Parisiorum urbem, & penè Galli inuidiosam, tantæ suæ sedis auctorem Iulius
 Cæsar creditur condidisse. Idem de Gandauo, dum adolescens ibi essem à ciuibus audiebam,
 sic patribus per manus proditum memorie est. Totam præterea Rheni uallem colonis ab
 Augusto missis habitatam inuenio. Verum hæc sedium mutatio, nō patriam ad quam per-
 gitur, sed per gentes immutat. Itaque & Galli in Asia Asiani, & Itali in Phrygiam profecti Phry-
 ges, & post Troiæ excidium, in Italiam reuersi, Itali iterum facti sunt. Sic nostri in Galliam,
 uel Germaniam translati, naturam illarum partium imbiberunt, moresque barbaricos. Et Me-

diolanenses à Gallis conditi, atq; olim Galli, nunc mitissimi hominum, nullum servant ue-
 stigium uetustatis: ita uis cœlestis humana moderatur ingenia. Conditarum sanè in Italia à
 Romanis, non est numerus, Bononia, Mutina, Pollentia, Parma, Placentia, & decus urbium.
 Florentia, nolo nunc in alias mundi partes stylum cogere, atq; in hac curiositate diutius i-
 stam sequi, ne in quo alium rideo, ipse ab alijs sim ridendus. Quo nam uerò progreditur? Di-
 cit Marfilienfes aurum misisse, quo à Gallis Roma redimeretur. Insulsè dictum, ut alia mul-
 ta, ita enim loquitur, quasi salutem urbis Romæ Marfilia tribuat, & reditionem ignominio-
 sam Romanis improperet. Contrà ego, aurum missum non inficior, itaq; eam de qua dixi
 urbis illius, in Romanos promptissimam fidem probat. Caterum qui captam Romam & in-
 censam fateor, auro redemptam nego, ferro nempe redempta est, & Gallo sanguine expiata.
 Historiæ patrem legat, ex hac ipsa urbe oriundum, unde hæc scribo illum lacteo eloquen-
 tia fonte manantem, ad quem uisentem usq; Romam de extremis Galliarum, Hispaniaq;
 finibus nobiles ueniebant, uiri, unius aspectum, ubi regiæ præferentes. Illum (inquam) legat,
 & luce clarius suum uidebit errorem. Dicit Romæ multos esse tales malos & fuisse. Quis
 hoc etiā nescit? Tres soli homines in mundo erant, unus fuit proditor, An non igitur meminit illud Iulij Cæsaris
 creauerat, fuerunt duodecim, unus fuit proditor. An non igitur meminit illud Iulij Cæsaris
 apud Crispum. In magna ciuitate, multa & uaria ingenia sunt. Fuerunt Romani ingra-
 ti, non id quidem nego. Non est autem is mos magis P. R. quàm omnium populorū. Quis
 unquam populus gratus fuit? Gratitude non omnium, sed paucorum est. Ingrati fuerunt,
 contra quos? Contra ciues optimos, illi autē ciues unde erant? Roma una omnibus patria.
 Erant ibi & boni, & mali, at plures mali. Vbi quæso unquam contrarium uisum est? Vbi un-
 quam pro uno bono non fuerunt, uellem dicere multi, cogor dicere mille mali? Fuit Romæ
 proditor patriæ Catilina, alij quoq; quos odio dictante dinumerat, sed proditio illa quorum
 potius, quàm Gallorum fulciebatur auxilio? Gens radicibus inimica, quæ inuisam urbem,
 per se nihil ausura, ab ipsis ciuibus, ut audere aliquid inciperet exercitanda erat Romæ Ca-
 tilina, sed & Cato fuit, qui de proditoribus sententiam tulit, fuit & Cicero uigil Consul, qui
 sententiam executus est, fuerunt & mille alij, quibus parem unum non habuit orbis terræ.
 At non fuit in Gallia aliquis Catilina? Crede ædepol. Fuit enim Catilina, quamuis ingenio
 malo, præuocq;, magna tamen uis animi & corporis. Hæc profectò uis non habitat inter Gal-
 los, res illarum partium undique fragiles, exanguesq; sunt, ne boni, nec mali famæ in-
 choentur, sunt ibi, ut apud gentes alias mali, sed obscuri, quomodo enim mali cognosce-
 rentur, ubi boni etiam sunt ignoti? Voluptatem ex regno ingens fama exaltat. Desinat oro,
 iam barbarus conferre summis infima, fusca clarissimis, & quid illud erroris, quod Italicum
 Satyricum de Romanis moribus sit conquestus. Addit etiam duos Romæ lenones illo tem-
 pore fuisse Arturium & Catulum. Credidi, primum, & licet scriptum erat quod lenones dice-
 rent, & mirabar quid sibi uelint hi lenones, intellexi illicò de lenonibus esse sermonem, &
 subridens dixi. Volo succumbere huic barbaro, quod inuitus facio, nisi cum in magna Ro-
 ma duo fuerint lenones, in parua Auinione sunt undecim. Scit enim ipse, & utinam nesci-
 rent alij, quantus illi artificio locus sit. Obijcit nobis pater multa, impatientiam tyrānorum,
 uellem hoc negare, sed nequeo in aliqua scilicet Italiae parte, nam in alijs est libertas, quanta
 nusquam alibi terrarum, quod ego quidem nouerim, uera autem libertas ac perfecta, dum
 in hoc exilio degimus, fateor nulla est. Si autem mihi locum aliquem sub cœlo omnis exper-
 tem tyrannis hic iactator ostenderit, illuc raptim cum omnibus sarcinulis commigrabo:
 ibiq; reliquæ uitæ meæ sedem eligam ac sepulchrum. Qua in re nouerit, me non facile falli
 posse, ut qui in his locis in quibus iste foelicitatem statuit, ut prima pueritia educatus sim. Sa-
 nè si species tyrannidum explicare uoluero, occurreret stylo longa nimis atq; odiosa mater.
 Sic satis taciturnus intelligi. Iam quod usq; adeò miratur equetrem statuam marmoream,
 idolum uocat, ipse super altare Dei uidisse Mediolani, longè rudis est admiratio. Non enim
 super, sed secus altare, & in capella domestica illam uidit, quanto ego dignius mirer, uidisse
 Parisijs insigniū choros Ecclesiarum, sic confertos bustis & cadaueribus peccatorū, quodq;
 est fœdus peccatricum, ut uix quisquam possit se flectere ibi, uixq; iter pateat ad altare. Si
 Gallo censori rigido alienarum rerum, molli ut auguror suarum, responsio ista non suf-
 ficat, illum interroget cuius est statua, ille sibi summarie respondebit, paratus etiam maio-
 ribus respondere, sed iam satis, superq; satis est, cauendumq; nedum stulti sequor ineptias,
 ipse sim stultior, contagiosus morbus est amentia. Exclamabit Gallus in finem, ut grex il-
 lum audiat ignorantium, & Gallicæ gloriæ defensorem uocet. Multa igitur me mentitū di-
 cet, intus autem uelit, nolit, clara uoce, fatebitur, nil uerius dici posse, quanquam paratus ad
 omnia. Nempè Bruti factum non est ueritus damnare, qui amore uirtutis & libertatis, & pa-
 triæ,

tria, sese oblitus, patrios affectus exuerit. Nescio hercle, an res ulla unquam hac uirilior facta sit, quā iste uituperat, teste fretus Orosio: qui licet non inelegans scriptor, tamen quod legentibus prouum est aduertere, in uituperatione Romanorum suum expendit ingenium, intentione forsitan non mala, ad nobilitandum, scilicet CHRIS TI fidem, quanquam nec ab ipso, nec ab ullo hominum sat laudari possit. Quia tamen, nec suo, nec cuiusquam mendacio ueritas indigebat superuacue. Neque enim, ut in Bernardo mihi obstat reuerentia sanctitatis, sancto licet scripserit Augustino. iam quidem Romulo obijciunt, & uolentas nuptias illum celebrasse, & in reliquis ardentissimi uiri spiritus fuisse. Excusari potest facilius quam negari. Et nuptias quidem penē excusat ipsa necessitas. Quis est enim tam modestus, qui si fame ultima laborans, panem humili prece poposcerit, negatum nō si possit eripiat? At qui populus uirore erat, ita enim scriptum est, uirum duntaxat ætatis, ad perpetuitatē nuptiarum opus erat, hæc à finitimis repetita, non duriter modò, sed contumeliosè etiam denegata erant, credo præfagentibus iam uicinis, noua ex urbe uenturos, qui eos, reliquosq; mortales & terrarum orbem iugo præmerent, ea negatio ac repulsa, uiros fortes ac magnanimos incitauit, occasione itaq; mox arrepta, non ad stuprum, sed ad coniugium, & diuine atq; humane domus societatem, negatas uirgines rapuerunt. Quod hic, quæso, tam nefarium scelus est? Et quod in alijs urbibus quas nominare non est necesse, nuptias quoq; ad adulterium raptas, & depulso in super maritos audiuimus, quid est quod Romulus solus arguitur, nisi quod nulli grauis est percussus Achilles? Reliquum sane uiri illius ardorem Florus excusat. Quid (inquit) Romulo ardentius. Tali opus fuit ut inuaderet Regnum, & profectò, quod quandoq; usquam regnum cernimus, aut regis inuadētis ardor fecit, aut ignauia populi facientis. Non fecit natura reges primos, sed industria. Ad id deniq; quod Camillū patria pulsum dicit, quid respondeam nisi Ciceronianum illud? Nouum crimen, & ante hunc diem inauditum. Nouum (inquam) & mirabile crimē exilium. Ecce quā multa uir doctus accumulet pro defensione mendacij, quod oppugnare pro uiribus suum erat. Sed amicū Galles est mendacium, & amicū suum nullus oppugnat. Ego autem ueritatis non me sat amicum rear, nisi eius fidele patrocinium, cōtra quoslibet suos hostes. Proq; eius amore prompto animo & multorum, & maiorū odia, inimicitiasq; suscepero: quod cum facere iuuenis incœperim, non desistam senex. Tu amice ut hæc in barbari notitiā ueniant, curabis. Sibi quidem, quoniam nihil mihi scripserat, nil rescribo, sed in literis tuis illius procacitatem contudisse suffecerit, sin fortassis eum uideris, quem ordo illo adulationum atq; mendaciorum in regno esse, (unde utinam tu abesses) admone eum non ut barbarū, sed ut hominē, quando aliquid scribit, pro cerramine gloriæ, ut nunc fecit, caueat saltem ab aperto mendacio. Nant quæ cōtra rationem, uel sine ratione dicuntur, utcunq; nōdum quā oratione defenduntur, palam falsa, nulla defendit oratio. Adducit ergo uir ille pueriliter satis, Lucani uersiculū non integrum, & in pertinentem ad rem, probationis non egentem.

Humanum paucis uirile genus.

Vulgatam illam uult probare sententiā, naturā paucis esse contentam, qui quidem uersiculū, & si per seipsum seorsum, sensum ad quem trahitur non respuat, ubi tamen positus est, longè aliud sonat, hoc enim uult dicere, quod humanū genus uiuit paucis, id est, ad obsequium paucorum, Regum uidelicet & principum, in numero pauci sunt. Cæsar enim ibi loquitur, qui alibi hoc ipsum expressius attigit, nō paucos, sed unum mundi dominum sese dicens, ut non paucis, sed uni sibi uiuere humanum genus ostenderet: ubi ait:

Erustra ciuilibus armis miscuimus gentes.

Si qua est hoc orbe potestas altera quā Cæsari, si tellus ulla duorum est. Romanū enim non Gallicum animū habebat, in eo igitur doctus hic fallitur, quod paucis eo loco sextum casum credidit, cum sit tertius. In eo quoq; quod Numitorem à nepotibus interfectum ait, pace tanti uiri, in historie communis labitur notitia: Numitoris enim frater Amilius interfectus, Numitor autem restitutus in regnum fuit, unde à fratre pulsus exulabat. Credo ibi plura esse talia, sed hæc legenti se statim obtulerunt. Sperabat ut auguror barbaris suis loqui, atque ideo sibi licere omnia, non disceretur quid ueri in rebus, hinc multiloquium meum, illinc scriptum Galli. Pataui Cal. Martias.

Lectori.

Ad Clementem VI. Pont. Max. quem febre correptum audierat, hanc insequentem scripsit auctor Epistolæ, quæ cum ad manus aulicorum pervenerat, Medici cuiusdam conuictis multis lacerata fuit, minabatur is quoque in auctorem Epistolæ, nescio quas Philippicas scripturum, Pontificis, Sodalium, amicorumque ciebat, quam poterat enixè, atque ambiebat fauores, auxilia et consilia. Petrarcha uerò admonitum clam ab amicis, coactisque purgare se, atque aduersarij calumnias confutare, nititur.

CLEMENTI VI. PONT. MAX. FRAN.

PETRARCHA S.

Febbris tuæ nuncius beatissime Pater, tremorem membrīs meis, & horrorem attulit, nec idcirco blandiloquens, aut similis dicat illi, de quo Satyricus ait:

Elet si lachrymas conspexit amici.

Et iterum:

Si dixerit astuo sudat.

Sed illi potius, qui (ut ait Cicero) de salute P. R. extimescebat, in qua etiam suam inclusam uidebat. Mea quidem ac multorum salus in tua salute fundata est, non igitur simulatus est tremor, neque enim alieno periculo permoueor, sed proprio. Omnes qui de te pendemus, & in te speramus, te ægrotante sanī fortē uidemur, sed non sumus. Verum quia tum semper, tum præcipuè, in hoc statu breuem decet esse sermonem, qui in diuinas aures, humano ore transfunditur, pauca tibi nunc animo affusus & uenerabundus loquar. Lectum tuum obfessum Medicis scio, hinc prima mihi timendi causa est, discordant enim de industria, dum pudet noui nihil afferentem alterius hæsisse uestigijs. Nec est dubium (ut eleganter ait Plinius) omnes istos famam nouitate aliqua aucupantes, animas statim nostras negociari, & in hac sola artium euenire, ut cuiusque se Medicum profitenti statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur, adeo blanda est sperandi profectus dulcedo, nulla præterea lex quæ puniat inscitiam capitalem, nullum exemplum uindictæ, discunt periculis nostris, & experimenta per mortes agunt, medicoque tantum, hominem occidit impunitas summa est. Horum turbam uelut inimicorum aciem Clementissime Pater intueri, instruat te illius infausi epigrammatis memoria, inscribi iubētis in sepulchro hoc solum:

Turba Medicorum perij.

In ætatem nostram potissime uidetur incidisse, illud M. Catonis senis uaticinium, quandoque Græci ad nos literas suas, ac præsertim Medicos transmississent, omnia corrupturos. Sed quia iam sine Medicis uiuere non audemus, sine quibus tamen innumerabiles nationes, fortè meliùs atque salubriùs uiuunt, & P. R. ætate florentissima, eodem teste Plinio, ultra D. C. annos uixit. Vnum tibi de multis elige, non eloquentia, sed scientia, & fide conspicuum. Jam enim professionis suæ immemores, & dumetis proprijs exire auli, Poëtarum nemo, & Rhetorum campum petunt, & quasi non curaturi, sed persuasuri, circa miserorum grabatulos, magno boatu disputant, atque illis morientibus, Hippocraticos nodos, Tulliano stamine permiscentes, sinistro quamuis euentu superbiunt, nec rerum effectibus, sed inani uerborum elegantia gloriantur. At ne quid à me hodie fictum Medici tui putent, quem sapientino Plinium, quod is & de Medicis multa, & de Medicis plura, quam quisquam & ueriora diceret, in omnibus ferè huius Epistolæ partibus ducem habui. Ipsum ergo audiāt. Palam (inquit) est, ut quisque inter istos loquendo polleat, Imperatorem illico uitæ nostræ, necisque fieri. Sed ego longius quam destinaueram, metu calamum urgente prouectus sum, ut uerò iam desinam, Medicum non consilio, sed eloquio pollentem, uelut insidiatorem uitæ, siccarium aut ueneficū uitare debes. Huic quidem iure optimo dici potest, quod loquaci coquo Plautinus ille senex in Aulularia:

Ab (inquit) opera hic conducta est uestra non oratio.

Ad hoc & exactam tui custodiam, & quæ ad salutem corporis miris modis adiuvant) spem bonam, ac lætum animum habeto, si te, si nos omnes, si tecum ægrotantem Ecclesiam saluam cupis. Vale.

FRAN.

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V. C. IN LIBROS INVECTI-

VARVM, CONTRA MEDICVM QVEN-
DAM, AD AMICVM,

PRAEFATIO.



VATVOR Inuectiuarum libros dicam, an quid aliud, ad te misi, libentissime negauerimus, si uel negare tibi aliquid possem, praesertim obnixius postulanti, uel si illi iam in publicum non exissent. Et debis interlegendo, & tacitus dices: ille meus, unam amplius quam putabam artem habere. Male loqui didici. Bene ais, restor enim tuum caput, meum hoc artificium non fuit, non sum totus indocilis, mallem lentior. Sed hoc didici in his scholis, ubi impertinens & ineptus consiliator docere non potuit quod nesciuit, meliora forsan in Academia, in Parnasso. Nescis quia sicut in plateis urbium rixantur aniculae, in rostris litigant cauidici, in fornicibus lenones, in tabernis ebrii, sic in scholis disputant Philosophi, & in syluis cogitant Poetae. Didici quod res, quod locus, tempusque poscebant, imò uero quod cogebat importunissimus magister. Quamuis enim in ocio, in solitudine mea essem, ille tamen urbis iurgator, nec solitudini, nec ocio meo parcens, nec ipsam locorum faciem ueneratus, cui diuinum nescio quid inesse ipse si uideas, non neges in illis, ut propriè mihi uideor dicturus, Peris penetrabilibus latitantem, conuictis aggressus exciuit, in alijs longe, inquam alijs consopitum curis, & hanc quam in memiris inueterat artem docuit uel inuicem. Illud ægrius fero, quod & gloriosius aliqua de me loqui, & nescio an ineptis, sed certè necessarijs laudibus, dare operam me cogit. Vtriusque rei excusationem in fine libri ultimi uidebis, unum propediem mirabere, quod eandem, quam mihi olim hostis imposuit, gloriandi necessitatem imposuerunt amici. Ante alios Cænobius noster uir doctus, & quem Ausonij amatum Musis, barbarica nuper laurus ornauit, deq; nostris ingenij, mirum dictu, iudex, censorq; Germanicus, ferre sententiam non expauit. Ille (inquam) amicissime qui dem admonens, efficaciterq; coarguens, impulerit etiam qua noleb, ut quod nunquam amplius euenturus suspicabar, pro excusatione mei nominis, nunc denuò gloriarer. Epistolam eius ad me uidisti puto, aliorum uero non ita, quibus stylus uariis, sed omnibus una mens est, moram meam his in locis, nisi sat reliquit uitæ meæ consentaneam probare. Responsum meum ad omnes, quia una non capiebat epistola, & de saena toriens certare durum erat, quanquam tota res alto animo sperni posset, ne tantorum uoces hominum contempsisse dicerer. Libellum de uitæ meæ cursu contexui, ubi si res meas, non dicam irreprehensibiles aut laudabiles, sed tolerabiles, excusabilesq; mira uero & illi amico, & alijs miratoribus meis, siue amantibus, siue tentantibus, siue ex professo carpentibus, puto responsum erit. Haecenus Inuectiuarum mentio, calamus tulit, cum quibus & librum istum senio uictum, & canum moribus lacerum, simul & uetustissimam meam quam postulas chartam mirato, in quibus nihil mihi charius, quam uetustas ipsa, cuius uenerator, nostra ætate nisi fallor, nemo inde maior fuit. Vale, Mediolani, IIII. Idus Iunij.

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V. C. CONTRA MEDICVM

QVENDAM, INVECTIARVM

LIBER I.



VISQVIS es, qui facientem calamum & sopitum (ut ita dixerim) leonem importunis latratibus excitasti, iam senties aliud esse alienam famam pruriētī lingua carpere, aliud propria ratione defendere. Iniquum fateor inter nos certamen instituitur. Vbi me percutias habeo, ubi te reperiui non habes. Quod enim nomen habere potest mercenarius, & infamis artifex? Profecto autē mihi tecum non de opibus aut de imperio, sed de solo nomine pugna est, cuius te egenum atq; inopem esse, & siquid interdum non admonearis, intelligis. Quia tamen cogis ad id, ad quod nunquam sponte descenderē, & loqui aliquid necesse est, ne si quod interdum in animum uenit propter contemptum rerum tuarum tacuero, tu tibi forsan ex mea taciturnitate placeas, petita non à te, sed à lectore uenia, siquid contra morem meum dixero. Respondebo ad aliqua, multa enim tam ineptè dicis, ut quis-

quisquis ea responso digna duxerit, ipse meritò uideri possit ineptior. Primum itaq; literis tuis lectis, risum me cohibere nequiuisset noueris, quònam enim alio modo clariùs probare poteras, uerum esse quod negas, te, scilicet egressum tuis, alienis in finibus oberrare, magno cum eorum discrimine, qui nimium credulitate sequuntur, quibus sanitatis fructum pollicitus, nil nisi in tempestiuos flosculos inutilium uerborum ingeris, cum facto non uerbis opus sit. Quanto enim sudore, quantoq; cum studio inanem, sed ampullosam & tumidam, plenamq; conuitijs epistolam effudisti? Sed hic uester est mos, aduersus uerum iurgio certatis. Et nimirum, hoc ipso quantum tibi fideres apertissimè declarasti. Si enim non extremus, perditissimusq; omnium fuisses, non desperasses fieri posse, ille unus ex multis, qui iuxta sententiam meam esses, in Rom. Pont. consilium euocandus. Imò uerò generosà mentis inditum est, & si uni tantum spes gloriæ propòsita sit, in id niti, ut unus iste tu sis, quod si affectus fueris, uoti compos egregij, alioquin laudabili, saltem sis commendandus affectu. Ego quidem (nam memini) non artificium, sed artifices improbauì, eosq; non omnes, sed procaces atq; discordes. Mirum dictu, ut sibi conficius tuus, multorumq; animus indoluit & exarsit. Nescio quid hoc rei est. Argue tardos Philosophos, punge inertes Poëtas, carpe incompósitos oratores, nunquam Plato & Aristoteles, nunquam Homerus & Virgilius, nunquam Cícero aut Demosthenes miscetur. Increpa Medicos inutiles & ignorantum infamia recognoscat, & (quod cunctis excellentibus ingenijs insitum reor) gaudeat se paucorum similem, dissimilemq; multorum. Quod nisi ita esse crederem, frustra fuisset unum de multis eligendum, ut uerba mea repetam, non eloquentia, sed scientia & fide conspicuum. Tu tamen ille unus proculdubio non es, quod si esses, nunquam discordes ac nescios Medicos increpanti, tam uentosa respondisses epistola, profundissimè tangebarris, tam grauiter exclamasti. Nec puduit illud etiam, inter confusum murmur inferere, me Pontifici adulatum. Ego nec cuiquam adularer, cui propòsitum sit (uulgo etiam non ignotum) præter uirtutem ac bonam famam uniuersa contemnere. Quid enim me moueret, ut nunc hierem, quod ab annis tenerioribus nunquam fui? Perconctare ipsum illum, de quo loquimur, & dicet tibi: Sæpè ultro se mihi obtulisse, quantum tu optare (licet sis importunissimus) non auderes, meq; propter amorem libertatis, quod tibi in expertum & incognitum bonum est, omnia recusasse. Desine itaq; lepram tuam, & ambitionis, auaritiæq; malum, bene ualentibus imponere, tu palpator, tu non solum blandus, sed (si es ille quem puto) traditissimus etiam adulator, non modò Pontificum, sed & pauperum latrinas, uilissimi spe lucelli. Ego florentes syluas & solitarios colles ambire soleo, nò nisi uel scientiæ cupiditate uel gloriæ. Id non scripto, sed cachinno refellendum arbitror, quod inter anxie còquisitas euadendi tuas, quibus inenodabilem ueri laqueum tentas abrumpere, palpitado dixisti. Me forsan tui nominis inuidia tactum, illud scripsisse, quo tibi, gregiq; tuo famam eriperem. Egone tibi misero inuiderem? Absit, auertat Deus, qui enim misero inuidet, necesse est sit ipse miserus. Ego tibi nomen eripere nitar in glorie? Procul ab hoc periculo es. Ire potes toto securus orbe terrarum, quòd ad famæ iacturam attinet.

Cantabis uicium coram latrone uiaior.

Erit qui fortè nares amputet, oculos effodiat, famam tibi nullus eripiet, quàm non habes, quid autem intolerabilius est homine insolenti? Qui ubi pudorè semel abiecerit, quicquid dixeris negabit, magna meretriciæ frontis impudentia est. Negas ecce Medicos discordare, quæ publica totius humani generis est querela. Utinam tamen ita sit, malim esse mentium, quanquam hac in re mentitus esse non possim. Cæterum saluis omnibus errasse maluerim, quam me ueridico, periclitari tot hominum milia, qui discordi, & uario prorsus incerto Medicorum imperio gubernantur. Nempè quòd in summi Pont. cura nuper dicis fuisset concordēs. Vide, non dico ne mentiaris (id enim iam uobis quotidianum atq; uulgare est) sed ne maximis testibus ueritas uos ipsa confundat. Concordastis fortè postquam ille conualuit, qui quòd nemo ne ipse quidem dubitat, multò antè conualuisset, si tu saltem per totum ægitudinis suæ tempus, in extremis Indiæ littoribus habitasses. O' si quòd ominari horreo (sed licet immortalis Dei uicarius, Deus est tamen ipse mortalis) si ergo tunc nature debitum persoluisset, quanta fuisset inter uos, & quàm indecisa discordia, de pulsu, de humoribus, de die critico, de pharmacis, coelum ac terram diffonis clamoribus impleissetis, causam ipsam ægitudinis ignorantes. Miseri qui sub auxilij uestri fiducia egrotant. CHRISTVS

autem

Medicum, inuect. Lib. I. 1089

autem in cuius manu salus hominum sita est, saluum illum ignorantibus omnibus uobis fecit, & faciat precor, quantum sibi, quantum Ecclesię, cui pręiudet est necesse. Vos Dei beneficium, & complexionis ac naturę suę laudem usurpantes, uideri uultis illum a mortuis suscitasse, & nunc tandem transacto periculo concordatis, non ineleganti uasfricia, ne si Pater ille doctissimus, quicq; uel ingenio, uel experientia, non dicam omnia, ut tu adulator, sed multa cognoscit ac prouidet, discordare uos senserit, pręcipites ancipitis uiaę duces abñciat, aspēnat, atq; oderit. Sed mihi crede, ne quicquam rectę iacitur ante oculos pennatorum, notit ille mores uestros, & si me interrogēs, propter cuiusdam speciem honestatis, & ne consuetudinem publicam damnasse uideatur, uestra potiũs uult fastidia, quàm quia ignoret, aliquid grauius esse periculum, uitam suam nugis uestris, quàm fragilem line gubernaculo carinam pelago, uentisq; cōmittere. Quod ad me attinet, iracundiam tuam minime quidem miror, sciebam uerum esse Satyricum illud:

Accusator erit, qui uerum dixerit:

Nec minus illud Comicum:

Obsequium amicos: ueritas odium parit.

Quod cum communiter uerum sit, tum pręcipuē inter illos, qui mendaculo uiuunt. Illud miror, quod ira in rabiem, furorēq; conuertit. Nil enim tibi scripseram, quippē qui nunc (etiam inuitus) non intellecturum alloquor, at Rom. Pont. graui tunc ægritudine laboranti, metu ac deuotione distantibus, epistolam scripsi breuem, sed nisi fallor, utilem sibi, tibi forte non ita, admonuicq; ut turba dissidentium Medicorum, nec non etiam Medicum non scientiæ, sed inanis eloquię curiosum, quæ ingens nostris temporibus multitudo est, omni studio caueret. Quod licet grauissimē stomacheris, me tamen neq; consilij mei poenitet, neque me lapidandum credidi, si sibi licet non egenti fidele consiliũ dedissem, cui omnes, qui Christiano nomine gloriamur, nō modō consilium, sed obsequium, insuper & obedientiam deberemus. Debuisti si sanus esses, nō mihi rescribere, qui tibi nil scripseram, sed eidem illi scribere, si sibi forsan aromatico illo tuo ac medicinali suadere posses eloquio, ut tibi seipsum, & res suas crederet, uitam ac salutem, nisi de tuis manibus non speraret. Contra autem me, studijsq; meis deditos, nocium atque inuile genus hominũ declinaret, seu me Poētā, seu quodlibet aliud dicerelibuisse. Omnia enim tibi licere arbitror dicere, qui propter mei, quin potius uerĩ odiũ in Poētas immeritos es inuectus. Ego tamen hac in re poetice nihil scripsi, quod ita esse, nisi planē delireres, ipse stylus indicio est. Cogeret me procacitas fortē tua, poetice aliquid de te loqui, teq; omnibus sæculis lacerandũ tradere, nisi quia indignus uisus es, qui per me posteris notus esses, aut locũ in meis opusculis inuenires. Sed quid colores cæco? Quid furdo sonos ingero? Mechanice, res tuas age oro te, cura si potes, si minus interfice, & pretiũ posce cum occideris, id nulli imperatori, aut regi, sed tibi uni uitæ, necisq; domino, ut iactas, humani generis cœcitate permissis. Vere funesto priuilegio, optimē enim tutissimē arti cerebrum addixisti, quisquis euaserit, tibi uitam debet, quicquid obierit, tu illi præter experientiam nihil debes, mors naturæ aut ægroti uitium, uita tuũ munus est, iure igitur Socrates, cum factum de pĩctore Medicum audisset. Cautē (inquit) atem enim deseruit, quæ defectos suos habuit in aperto, eamq; cōplexus est, cuius error certa terra tegitur. Quid te autem non ausurum rear, qui Rhetoricam Medicinæ subñcias, sacnlegio inaudito, ancillæ dominā, mechanicæ liberalem? Nisi forsan illa te cogitatio has in infanias traxit, quæ si unquam caput tuum potuisset irrumpere, nunquā usq; adeo asininũ dicerem, ut scilicet, quoniā ætate nostra iniquissimos homines imperitare uiris optimis, factio rerum pessimo uidemus, ad artes quoq; speciē hanc tyrannidis trahendam, ac propagandā putes. Sed prius omnia, quàm huiusce rei arbitrium, fortunæ traditum uidebis: faciet illa Neronēs, atq; Caligulas regnare, Dionysios atq; Phalarides in patria florere, Catonē intra pestes Libycas errare, mori Regulam in carcere, in paupertate Fabricium, Marcellũ in insidijs, in exilio Scipionem, hæc & his similia faciet, quotiens uolet, more solito iocari, Medicinæ suppeditare Rhetoricam non poterit, extra suos fines imperium non habet. Sed quid loquor? Nec scio an prius, quàm ad finē suscepti sermonis ueniam, libeat mutare sententiam, ac fateri ius illam etiam in artib. habere. Quod nisi ita esset, nūquā tu de tanta ignorantia, tam superbus incederes, cum multi interim uiri literatissimi mendicent, uerum ea non artium fortuna, sed artificũ dici debet. Ad id mihi respondeas uelim, si rebus omnib. fortunæ imperio confusus, artes quoq; cōfundere, & liberales mechanicarũ seruas facere (quod utrarumq; prohibebaturis nomine) uoluisti? Cur nō potiũs nauigationĩ, quàm medicinæ Rhetoricā seruā faciebatur? Nauigationē certē sui generis, hoc est, mechanicarũ quidam dixere, Rhetoricā, eò quod in primis

primis illi cui mercatura omnis subiacet, in peragrande orbe, iustitiamque littoribus, atque innumerabilium nationum conciliandis ratione animis, multa sit opus eloquentia. Unde & Mercurium, quem sermonis Deum uocant, inde dictum uolunt, quod mercaturæ *κύριος*, hoc est, dominus esse uidetur. Quod cum ita sit, cur non potius (ut dixi) navigationi Rhetoricam ancillari præcipis? Quod æquanimius propter similitudinem latura sit, nisi quia ruditatem illam tuam, & caligantis ingenij cæcitatem occultare, nullo modo potes. Proximis tuis literis expecto ridiculissimè rerum censor, ut lanificio iubeas subesse Grammaticam, Dialecticam armaturæ. Quid enim te rursus non ausurum putem, qui me os in cælum posuisse dicas, quoniam Medicos diuinum, ac cœlestē genus attigerim, cum tu impurissimum os aperire non sis ueritus, in Plinium Secundum, uirum ex omnibus suæ ætatis doctrina, ingenioque præstantissimum. Ita enim de illo scriptum uideo, nec excipitur Galienus cœtaneus (nisi fallor) suus. Vir & ipse non indoctus, sed in doctōrū atque loquacium abundantissimus successorum. Quæ autem ista dementia? Quæue ista uoluptas est? A' pedite uulnus acceptum, equiti refundis innoxio, & soluta oratione, cum sis læsus, iram ulcisceris in Poëtis, quasi Poëticum sit omne quod nescias, id si tibi permisero. Quid usquam quæso non poeticum relinquetur? Quid enim non te penitus ignorare crediderim, qui ad experiendum inepitissimos sensus tuos, tam pueriliter defudasti? Deus bone, quæ deliramēta? Quæ somnia? Insultas Poëticę, cuius nunquam faciem uidisti, laudas Medicinam, quam ego non improbo. Quis enim sanè mentis hoc audeat? Scio artem esse non inutilem, & sero licet à nostris hominibus receptam. Postea tamen in honore habitam, quin etiam inuentioni deorum (ut perhibent) immortalium cōsecratam, tam magna res uisa est, ut humana non putaretur inuentio. Quam opinionem certioris fidei auctor in Ecclesiastico confirmans. Altissimus de terra (inquit) creauit Medicinam, quamuis ad omnia sit cōmune, quicquid nouimus, quicquid scimus, quicquid sapimus, quid nisi diuina inuentio, dominique donum est? Cum in eiusdem libri principio scriptum sit: Omnis sapiētia à domino Deo est. At ne tibi de mechanica tuæ singulari, ceu laude complaceas, audi quid de agricultura altera mechanicarū, eodem scribitur libro. Non oderis (inquit) laboriosa opera, & rusticationem ab altissimo creatam. Quid habes quod super quemcunque agricolæ accolas? Ambæ artes uno de fonte prodeunt, ambas creauit altissimus, imò uerò quid habes, quod te agricolę cōferas, cum humanam ille uitam adiunget, quam tu (licet contrarium professus) oppugnas, ille humano generi laborando prodest, tu noceas quiescendo, ille nudus in campis, fame sua publicam pariat salutem, tu phaleratus in thalamis, uoce tua publicam destruas sanitatē. In eo quidem non similiter concordamus. Quod effectus Medicorū dicis esse mirabiles. Quos effectus quæso te, nisi illud forsan inter miraculosa connumeras, quod uos sapius, quam cæteri hominū, imò uerò quasi cōtinuò ægrotatis? Itaque magnis in populis, facies uestra solo pallore discernitur, iamque in prouerbium abiit. Colorem Medici dicere, quotiens croceum hominem, aut tabescentē uidetis. Parum ne hic miraculo est, salutem alius, quam ipse non habere possit? Eset profectò miraculum, nisi illud extenuaret alsiduitas mentiendi. Nisi fortē ille mirabilior est effectus, quod qui se totum uestro consilio tradiderit, sanus esse nunquam poterit. Hi sunt Medicorum, nō tantum miri, sed stupendi etiam effectus, Medicorum uerò non omnium, sed multorum atque in primis tui. Credo ego Hippocratem uirum doctissimum fuisse, puto Galienum (illo duce) multa primis inuentionibus addidisse, non detraho claris uiris, ne fiam tui similis, qui obtrectandi studio, me cum Plinio miscuisti, quem si intelligere posses, esses hortandus ut legeres, & te ipsum in eo speculo intuens, uel deformitatē tuam corrigeres, uel delineres superbire. Sed crede mihi Græcum hominem putares, cum tamē is inter raros Latinæ eloquentiæ principes, in Saturnalibus numeretur. Si in literis tuis uideo, arrogans & ignarus es, alterum facit ut nil discas, alterum ut nil scias, quid enim de hoc tanto uiro somnias? Dicis enim quod quicquid ueri habet, ab antiquis Medicis accepisse, uos à quibus tot mendacia didiceritis non dicis. Sed quid iterum tempore gloriaris? Ignauissimorum quorundam hominū consuetudo est, ut cum inter uitia senuerint, nullique pares sint, sola se præferant senectute. Atqui ne hanc ipsam unam gloriandi tibi materiā concesserim, in singulis enim te uerbis detegis, nihil esse, nihil sapere, nihil nosse. Computa annos, & reperiēs uirum illum omnes fere quibus ueris Medicos præcessisse, quanquam quid attinet Medicorum antiquitate, nominibusque confidere. Qui si ad lucē redeant, una uoce fatebuntur, nullos se hostes alios habere quam uos, quorū uel turpi segnicie, uel ingeniorū hebetudine, sui labores ac uigiliæ perierunt, quique quotidie mentiēdo illas arguisti fuisse mendaces. Lege si libet (& nisi ego quoque tibi Græcus uideor) epistolam illam totam, quæ cum ad hoc unū scripta esset, ut uniuersali Domino cautionem pareret, tibi nescio cui (imò quidem

scio sed dissimulo) dolorem peperit ac furorē. Illam legelibet: Inuenies me nil omnino contra Medicinam, nilq; contra ueros Medicos locutum, sed contra disceptatores, atq; aduersarios Hippocratis, quod eodem plaudente fieri credidi, tu autem non cōtentus in me multa dixisse, multa itidem contra Poeticam, ac Poetas, quadam libidine uobis insita loquendi, de rebus peregrinis & incognitis, cuo misisti. Non legeras apud Varronem Romanorū doctissimum, neq; apud Tullium, quem fidenter, licet fortē obstrepas, dixerim principē Latinorū, quid de Poetis scriptum est. Verba enim ipsa, ne quid me mutasse, uel addidisse suspiceris appositi. A' summis (inquit) hominibus, eruditissimisq; sic accepimus, ceterarum rerum studia & doctrina, & præceptis, & arte constare, Poetam ipsa natura ualere, & mentis uiribus excellere, & quasi diuino quodam spiritu asilari. Quare suo iure, noster ille Linnius, sanctos appellat Poetas, quod quasi deorum aliquo dono atq; munere, commendati nobis esse uideant. Sit ergo iudices sanctum apud nos humanissimos homines, hoc Poetæ nomen, quod nulla unquam barbaries uiolauit. Hæc Cicero. Multa sequuntur in eandem sententiam grauissima, innumerabilia etiam apud alios, quæ spontē prætereo. Neq; enim mihi propoliū est, in auribus tuis nobilitare uelle Poetarum nomen, quod tibi ignobile uideri, ea demum summa mihi notabilitas uidetur. Cur autem hæc narrē nescio, an te ridiculosior sim, si asino lyrā iungam. Respondebis, audio sed nihil intelligo, & Poetæ nomen nulla unquam (ut modō dicebam) barbarie uiolatum, atq; omni ex parte tibi incognitum, uiolabis plus quàm barbarica feritate. Itaq; peropportune audies, quod cuidam nuper tuæ professionis hominulo, cum assensu, & approbatione multorum dixi. Cum enim uestro more, multa contra Poetas hisceret, potius quam diceret, nunc Poetam Ciceronem, nunc Plinium affirmans, quæsiui ab eo. Quid Poetæ nomine crederet importari? Quod cum se nescire nō negasset, pro tempore historiam dixi, non inamœnam cognitu, magis ab auctoribus relatum, quam tibi quoq; dicam, puto si quid omnino aliud, quam de febris audire potes. Hannibal uir bellicosissimus, bello uictus, à Romanis Ephesum ad Antiochum regem Syriæ profugerat, à quo latissime susceptus, eo quod Romanorum odijs æstuanti, nullus unquam consultor tam idoneus uidebatur, in summo honore apud illum erat. Contigit autem Phormionem quendam nomine, secta Peripateticum, qui ea tempestate literarum scientia clarus habebat, simul illic fortē apud regem esse, ad quem (si uellet) audiendum inuitatus, Hannibal, dum iam uiri tactus annuisset. Seniculus non indoctus, & ut homo Græcus audax & uerbosus Phormio, credo extimans nihil se melius in præsentia tanti ducis, nihilq; convenientius loqui posse, materiam rei militaris ingressus, in plures horas sermonem continuum protraxit. Deniq; dum qualiter sit ductandus exercitus, qualiter instruenda acies, qualiter capiendus castris locus, quando signum pugnæ dari, quando cani receptui conueniat: postremo quæ ante prælium, quæ in prælio, quæ uel post prælium sint seruanda copiose disseruit, secutisq; esse plausus omnium, quæsitumq; ab Hannibale, quid tibi etiam uideretur de illo sapientiæ professore. Multos (inquit ille) stultos, delirosq; senes uidi, nullum tamen, quo magis delectarer, quam sene hoc, quippe qui tam multa de rebus incognitis loqueretur. Quo dicto faceret admodum & illius, & uestram impudentem notauit audaciam. De omni enim materia loqui uultis, uestre professionis oblitus, quæ est si nescis urinas, & quæ nominare pudor prohibet, contemplari, nec pudet insultare his, quibus uirtutum atq; animi cura est. Eleganter de hoc Phormione loquens Cicero. Quid (inquit) aut arrogatius, aut loquacius fieri potuit, quàm Hannibali, qui tot annis de imperio, cum P. R. omnium gentium uictore certasset, Græcum hominem, qui nunquam castra uidisset, nunquam deniq; minimam partem ullius publici muneris attigisset, præcepta de re militari dare? Quanquā nō omnino par tua & Phormionis causa, multoq; iustius ego te rideo, quàm illum nisi Hannibal. Ille enim de rebus licet experientiæ ignotis, at saltem lectione cognitis loquebatur, tu de his rebus loqueris, quantum non tantum usu atq; arte es indoctus, sed ingenio etiam prorsus indocilis. Hanc historiam cum illi contētioso homini narrassem, quod erat ipse senex, sibi dictum credidit, quasi & tecum ei & stultitiam exprobassem, itaq; uehementer excauidit. Tu qua ætate sis non satis scio, nisi quod delirare sæpius solent senes, non quidem omnes, sed quorum iuuenilis ætas uilibus curis & obsceno artificio acta est. Quod autem ingenio sis, mihi incognitum esse noluisse, audiens ergo te uideo, mordendi audidum, sed ignorantia torpentem, algentis more aspidis coactum uirus. Non posse diffundere, nisi quod in fine multū irarum attritu, terreficē concalefcens, neq; tamen tam morsu, quam sibilo metuendus, in me calcaneo tenus erigeris, ubi scilicet Boetii Seuerini, aduersus sacras Pierides testē citas, atq; ut testimonio fideris, quædem quæras, cautissimus dispirator, Patriciū illū uocas, quasi de Prætura, uel Cōsultu quæ sitio sit, & quasi non multi testes, licet minimē Patricij sint, hac in re multū Boetii præferēdi.

Verum

Verum absit ut huius, uel alterius fide digni hominis testimonium recusem, ad inquisitionem ueri, omne genus studiosorum hominum admitto, mechanicis duntaxat exclusis. Ille igitur quid, ab ægrotantis cura, scænicas meretriculas philosophico procûl arcet edicto. Vtue bellator egregie, uniuersam pœlîm letali iaculo transfixisti. Certè si quid eorum de quibus tam temerariæ disputas didicisses, scires scænicam illam, quam Boëtius notat, ipsos inter Poëtâs in pretio non haberi, non autem uidisti, ecce quod iuxta erat, licet idiplum literis tuis ignoranter infereres. Quid enim ait: Veris eum Musis curandum, sanandumq; relinquitur. Hæ sunt Musæ, quibus si qui usquam hodie supersunt poëtæ, gloriantur ac fidunt, quarum ope non ægra corpora mactare, sed ægris animis succurrere didicerunt. De quibus si loqui uelim, donec cerebro humido, ac fluenti tanta res infideat, amēs ero, neq; olim Amphionis, uel Orphei cythara tam duram silicem mouere posset, neq; enim tam hirsutam tygridem lenire, quas tu ac omnes id genus fictiones, ueluti uero aduersas, mira plebei artificis temeritate, condemnas, in quibus tibi, tuq; similibus studiose additus, allegoricus sapidissimus ac iucundissimus sensus inest, quò ferè omnis sacrarum etiam scripturarum textus abundat, quas te animo irridere non dubito, sed supplicium times. Quàm obrem ferè æquo animo, te Poëtis quos ignoras, uanitate notissima insultantem, idq; mihi alicuius bonæ spei argumentum fuerit, si tibi ualde displiceam. Cur autem indignè audere te aliquid aduersus me, cum aduersus CHRIS TVM, si impunè liceat sis ausurus, curi Auerroim (tacito licet iudicio) prætulisti? Scis quod non mentior, quamuis aliud uerbo clames, cesset poenæ metus, audi ergo quid Lactantius, uir & Poëtarum, & Philosophorum notitia, & Ciceroniana facundia, & quod cuncta transcendit, Catholica religione clarissimus, primo suarum Institutionum libro ait. Nesciunt quid sit Poëticae licentiæ modus, quousq; progredi fugendo liceat, cum officium Poëtæ in eo sit, ut quæ uera sint, in alia specie obliquis figuratiuibus, cum decore aliquo conuersa traducat, totum autem quod referas fingere id est, ineptum esse, & mendacem potius quàm Poëtam. Stupes bellua, nunquā puto istud audieras. Mentiri uobis linquimus, quòd q; grauissimum mendaciæ genus est, mentiri summo cum discrimine, damnoq; credentium. Id si mihi nō credis, uulgius interroga, cui & illud in prouerbiū uersum est, ut aptissimè mentienti dicant: Mentiris ut Medicus. Poëtæ (neque enim me hoc uimine dignari aui, quod tu mihi demens ad infamiam obiecisti) Poëtæ, inquam, studium est ueritatem rerū pulchris uelaminibus adornare, ut uulgius insulsum (cuius tu pars ultima) lateat. Ingeniosis autem, studiosisq; lectoribus, & quæ sit difficultior, & dulcior sit intentu. Alioquin si tibi falsò persuadeas, quod quidam indocti solent, qui quod cōsequi nequeunt execrantur, ut scilicet Poëtæ officium sit mentiri, illud tibi consequenter persuadeas uelim, esse te Poëtarum maximum, cuius propè plura mendacia sunt quàm uerba. Vltro tibi Maonius senex cederet, uictus cederet Euripides, cederet Maro, uacuus tibi Helicon iniquetur, indecerpta laurea, illibatusq; Castalius fons. Sed expergiscere si potes, lippientesq; oculos aperi, uidebis Poëtâs raros, quidem natura rerum disponente, ut rara qualibet chara simul & clara sint: Videbis eos gloria & nomine, & immortalitate fulgentes, quàm non sibi tantum, sed & alijs peperere, ut quibus ante alijs perituris consulere nominibus datum est, & quorum adminiculo ipsa etiam uirtus eget, non equidem in seipsa, sed in eo quod habet cum uitij & obliuione certamen, te uerò cum tuis nudos uidebis, omni uera laude uanitatibus obritos, obrutosq; mendacijs. Hæc non aduersus medicinā (quod sæpe testatus sum) neq; aduersus excellentes Medicos, qui irasci non debent, qui cū semper rari, nostra sunt ætate rarissimi, sed aduersus te, delirantesq; similiter dicta sint. In quibus illud fortè mirabitur quispiam, quod libellum pro epistola remisisti, sed meminisse cōueniet facilius infligi uulnus, quàm curari, & citius dici conuitia, quàm repelli. Ideoq; & maior defensio Demosthenis, quàm Aeschinis accusatio est, & lōgior Ciceronis, quàm Salustij inuectiua. Hactenus hæc cætera in tempus aliud referuo. Nolo enim putes me lacessiti styli, & iustissimæ indignationis aculeos, more apum in uulnere reliquisse, experire iterum cum uoles, quid inter ingenium & ingenium, quid inter calamū & calamū intersit, illud uerendum, ne dum per abrupta distractus, multumq; huic tuæ ridiculosæ eloquentiæ intentus, in insuetis cōsuetudinationibus rēpus teras, his quoq; pecunia pariter, ac sanitate spoliatus, magni periculi causa sim, de hoc tamen ipse uideris, ego mihi quicquid attentaueris, ad cumulum gloriæ adscribam. Alta petentibus non semper quies, sed eorum sæpè, qui sine graui periculo uinci possunt, optanda rebellio est. Si benè dixisses, audisses benè. Audisti autem, quod ego loqui sum solitus, sed quod tu meritis es audire. Sile parumper, & rumina, & tibippsi da ueniam, qui cœpisti. Verum ego satis ne sanus sim diutius tecū loquar, qui quod ridiculū omne supergreditur, Medicinæ

dicinæ nomine, mortem mihi literarum tuarum, in fine denuncies, ad quam differendam, Medicina fortè aliquid, tu profeſſo nihil, ad celerandam uerò quàm plurimum conferre poteris. Præclarum, fortius artificium longæ uis, corpusculum ſcis expedire languoribus. Certè ipſa mihi uiuas (modò uoces habeat) Medicina gratias actura ſit, ſi eorum præſentem infamiam ſando nudauero, qui antiquam illius gloriam nouis erroribus extinxerunt.

FRANCISCI PETRAR-
CHAE V C CONTRA MEDICVM
QVENDAM, INVECTIVARVM

LIBER II.



ABES unde mihi perpetuò gratias agas, de muto & elingui, argutulus atque facetulus factus es diſertiffime Hippocrates. Nec ſcis quantum huic calamo debeas. Ecce iam proſam ſcriptitas, citò facies carmina, tamq̃ hymnos incipis balbutiendo contexere, boni ingenij puer eris. Imò uerò ſtulte ſenex & ignare, multo conſultius tacuiſſes, nò ut ideò Philoſophum te probares, ſed ut ignorantiam ſaltem tuam ſilentio uelares. Tacendo enim latere poteras, loquendo non potes. Lingua animi ſera eſt, hanc tu nullo ad hoſtium pullante, neſcio cur mouiſti, tenebroſam, ſedamq̃ tui pectoris domum omnibus aperiens, quæ melius ſemper clauſa manſiſſet, niſi quia dementiam diutius occultare difficile eſt. Credo non legeras quod ſcriptum eſt. Stultus quoq̃ ſi tacuerit ſapiens reputabitur, & ſi compreſſerit labia ſua intelligens. Benè Socrates, cum decorum adoleſcentem tacitum uidiſſet. Loquere (inquit) ut te uideam non tam in uultu putabat uideri hominem, quàm in uerbis. Ecce locutus es, uidimus te, iamq̃ ſi miſſes taccas uidemus. Voluiſti apparere & multis quos latere poteras, eſſe ludibrio, in quod gaude præpotens orator, externa ope non eges, nullo opus eſſe dicere, operoſè nimis, tuo te prodis indicio, tam latè triſtis malè coagulati eloquiij fumus innat. O' ridiculum animal, uolebam dicere, librum ſcribis, rectius dixerim, quod tuæ profeſſionis eſt proprium, aromatu lentas ſædas inuoluere, & ubi periculoſis ambagibus diſſeſſes ſoles, miſerorum mortes, utq̃ uilia magno conſent, fallasq̃ licentiùs, radicibus noſtris imponere peregrina uocabula, ubi nunc ut tibi uideatur Philoſophicos locos, ut ego ſerabificos locos ſcribis. Sed ut libri formam habeat uerſutus opifex diſtinguis in partes, forſitan uictor cras: apothecarij ſcripſiſſe te librum dicent. Quid ni igitur exclamem? Accurrite Philoſophi, accurrite Poëtæ, accurrite ſtudioſi, quicunq̃ unquam ſcribendis libris operam datis, accurrite, ueſtra res agitur, mechanicus libros ſcribit, penitusq̃ uerum fit illud ſapientis Hebræi. Faciendi libros nullus eſt finis. Quid enim fiet ſi mechanici paſſim calamos arripiunt? Actum eſt. Ipſi boues, ipſiq̃ lapides ſcribent. Nilotica Byblus nò ſufficiet, ſiquis eſt pudor, dimittite illam literatis, uos ſi gloriæ cupiditas tangit, in uento & aqua ſcribite, ut ad poſteros fama citius ueſtra perueniat. Quid quærar? Quid eloquar? Quid dicam? Deſinite, quaſo, qui papyros arte conficitis, quicq̃ tenues in membranas caſorum animalium terga conuertitis, ſeu uſcis expiandum ſacris infaſtum, & infame monſtrum incidit. Quid enim hicipitem puerum, aut quadrupedem miramur? Quid obſtupescimus mulæ partum, tractumq̃ de cælo templum Iouis, aut ſub nubibus uiſas læces? Quid Aetheis uaporibus ardens æquor, & cunctæ amnem, imbremq̃ lapideum, aut ſi quid tale in annalibus ueterum repentum? Habeat ſuū ſecula, noſtra portentum, mechanicus etiam libros arat. Quis nò Roſcio deinceps, artis huius nomen librū donet? Erat & ille mechanicus, ſed inſignis, ingenioq̃ promeritus non modò maximorum ducum gratiam, ſed ipſius quoq̃ familiaritatem, atque amicitiam Ciceronis, mulebat ille oculos: mechanicus noſter aures uulnerat, agebat ille quod placeret omnibus, hic quod nulli. Aut quis coquinæ magiſtrum indignetur Apitium, ſuam literis inferere diſciplinam? Cur enim inter culinas non ſcribitur, inter latrinas ſcribitur? Cognatas res eſſe nomen arguit. Cùm autem non inter epulas libri ſiant, inter urinas ſunt, ad quas ſtylo celebrandas ſtrentiſſima artiū Rhetorica captiua perducitur, & quæ populos moderatur, inq̃ animis regum regnat, inter Medicos ancillatur. Sed quaſo te Philo-

sophiæ atq; artium domine, quo animo Tullius Rhetoricam tot voluminibus tanto studio tractasset, si futuram talis ingenij seruam sciret? Quam uerè (non dicam seruam) sed famularis etiam tua sit, si aliunde nescirem, abundè quidem artificiosus, & hybleo melle dulcior orationis tuæ contextus insinuat. Certè quòd scholis omnibus est notū, Rhetoricæ facultatis officium est appositè dicere, ad persuadendum, finis persuadere dictione. Quanta autem illud arte facias, quanta hoc fœlicitate perficias, qui te semel audierit non ignorat. Sed ita suū locum inuenient, à primordijs inchoandum. Excuset autem prolixitatem mei sermonis, tuæ ignorantie magnitudo, de qua aut nihil omninò dici debuit, aut parum dici nō debuit. Prima quidem libri tui pars, de teipso agit, quis, qualis uè tu sis, iam idipsum cautè. Sciebas te incognitum, nisi tabellionum more de teipso, aliquid loquereris, atque ita qua scriberes auctoritate cōstaret. Qui sim, inquis, perlecto hoc toto iam nosces opusculo. O' magne uir, nimis humiliter de te sentis, imò uerò confestim accepto in manus opusculo noui te, quem & ante noueram. Sed nunc scientiam tuam omnem funditūs detexisti, & ut scriptum est in Psalmo: Denudisti fundamentum eius usq; ad collum. Quid autem de te dicas, quem te facias audiamus. Sum, inquis, Medicus. Audis hæc Medicinæ repertor Apollo, uel amplificator. Aesculapi: Consequenter & Philosophus, audis dixi Pythagoras, qui nomen hoc primus omnium inuenisti: Flete repertores artium, fines uestros proterit alius insulatus, non se modo Philosophū, sed Philosophiam suam iactans, Philosophia nostra, inquit. Heu quid hoc est. Peiora sunt audienda si uiuimus. Iam, ut suspicor, ad finem seculi propinquamus. Erunt signa in sole & luna, & stellis, hoc signum in Euangelo nec fuit, quando alius Philosophabatur, cœlum ruet. Quid uis dicam? Iam philosophiæ misereor si tua est, sed meo periculo iurare aulin, nescire te quid sit esse Philosophum. At ne omnia unam in partem cōgeram, multa etiā nunc de hac re tecū loqui habeo. Præmisi autē hæc, ut scires apud me Philosophum te non esse. Quid uerò, quid deinde intulit audax stultus. Se his artibus armatum, non tantum corporis, sed animi uitia curaturum? Venite hūc qui ægrotatis, salus non semper ex Iudeis est, adest semibarbarus sospitator. Et me superbum uocitas. Relege nunc epistolam illam meam, quæ te furere fecit, & faciet mori quādo ego uel Philosophiam, uel poetam meam, quando me aut Philosophū, aut Poetam dixi, aut aliud quicquam, quā tuorū morum & ingenij contemptorem, quod mihi non modò licitum, sed debitum rebar. Verecundè se solius Rhetoricæ magistrum dicit Augustinus, ut te Philosophum dicis ac Medicum, addis & tertium, Rhetoricæ dominum, quartum licet addere, postquam titulis gaudes. Cloaca es magna quidem, ut est apud Senecam, & profunda. En, quod ad primam tui gloriosi partē operis modo responsum uelim. Secūda apologetici tui pars de me erat, cuius in cognitione si falleris, non miror. Quis enim non tibi alius uideri possit, cū tu tibi Philosophus uidearis? Dixisti equidē philosophus sum. Tam hoc uerū, quā qd sequitur, tam Philosophus tu, quā ego ambitiosus, arrogans, superbus, nunquam mihi (fateor) cum populo conuenit, tanta tamē animi securitas est, ut populum non recusem, quos honores ambierim, & non potius spreuerim oblatos, quid mihi unquam arrogauerim? Vbi superbē me gesserim? De qua re, & dictum est aliquid, & plusculum dicere est animus. Loquar autem tibi iam, non ut aduersario procaci & infesto, sed ut homini, nescio tamen an rationis ullum uestigium habenti, & dicam, quod ut puto, non intelliges, quoniam uicinatum rerū, ne dum idiotis, sed doctis etiam laboriosa discretio est. Sed dicam clariūs, quā dici soleat, ut si non intellexeris, cerebri tui, non styli mei uitium accusetur, audi ergo. Superbo libertas omnis superbia uidetur, sapiens uerò inter superbiam fiduciam discernit, & scit largiter referre, quo animo quid dicatur aut fiat. Hinc ille uir optimè sibi cōsciūs, dum in publico peroranti populus obstreperet. Tacete (inquit) melius ego unus noui, quid Reip. expediat, quā uos omnes, quod ut animosè, sic uerè dictum, aliquos qui ad superbiam traherent fuisse, à uulgi moribus non abhorret, docti autem gloriosæ fiduciæ adscribunt. Scipio ille uir maximus, qui famosum primus agnomen ex Africa reportauit, capitalem causam dicturus. Primo quidem die, sine ulla criminum mentione, ut ait Liuius, orationem adeo magnificam de rebus à se gestis est orsus, ut satis constaret neminem unquam, neq; melius, neq; uerius laudatum esse. Quid ergo? Nūquid in proprio ore laus sordebat? Audiebantur, inquit, ab eodem animo, ingenioq; quo gesta erant, & aurium fastidium aberat, quia pro periculo, non in gloriam referebantur. Secundo autem dicendæ causæ die, dū arctius urgeretur, non modò lordidam & obsoletā uestem reorū more nō induit, aut submisit iudicum misericordiam implorauit, sed cum fortè reuolutis annis dies esset, quo ipse bello Punico secundo periculossissimo omnium, atq; grauissimo supremam manum imposuerat, uirtutis ac fœlicitatis propriæ recordatus, & ob hoc conscientie fiducia euectus, uicttricem capiti lauream imposuit,

testatur; eo die, litibus ac iurgiis abstinendum, propter diei illius anniuersarium honorem, quo ipse olim cum Hannibale, & Carthaginensibus bene ac feliciter decertasset, agendasque potius Deis gratias, precandosque ut P. R. semper sui similes duces darēt, desertis in curia accusatoribus atque iudicibus, fauente ac prosequente uniuerso populo, Capitolium & deorum templa triumphantis in morem circumiuit, non minus gloriosus ciuium, quam fuerat hostium triumphator. Rem notissimam narro, tuis licet ab auctoribus non tractatam, nec cuiquam dubium esse potest, quin inaniter effusa laudatio turpiter sonuisset, nisi eam natura rerum, & quedam quasi uiri necessitas extorsisset. Si Leonem latrantibus excitaturum dixi. Si me omnia præter uirtutem, & bonam famam solere contemnere, arroganter tibi uideor locutus, falleris ut in multis, neque enim insolenter me locutum noueris, sed fidenter, ut teipsum uel graui rugitu, expergefactus agnosceres. Quid enim putas, aut quid ais? Nō ne iam erubesceres, nisi iudicem tuum ille lætheus & immedicabilis pallor excluderet? Nō ne iam tacitus saltem, ac pallidus regnoscere incipis, quod dixisse tibi uerum uideor insolenter, quantum inter ingenium, & ingenium, quantum inter calamum & calamum inter sit? Profecto autē ille, quem mihi assumpsisse uideor uirtutis amor ac laudis, nō otiose iactantię est, sed eō pertinet, ut ficias me ab ea quam mihi obiectabas adulatoris infamia remotum, cum cesserit illa cupiditas, quæ tuam & multorum linguas docuit adulari. Sed hæc turpiter, quamuis uerē proprio ex ore sonuerunt, iā responsum habes. Tunc id uerē diceres, quando nulla iusta causa, sed inanis tantum glorię studio dicerentur. Nunc non magis pro mei nominis, quam pro ipsius defensione ueri dicta ferre debebis æquanimiter, & tibi parcere, quod in me arguis. Cato ultime, grauissime morum censor. Adde quod ego non mihi scientiam, aut gloriam esse, sed earum cupiditatem, neque me uirtutem, aut bonam famam habere dixi, sed optare, uel quod minus est, non spernere, quid hic, oro, tam superbum notas, nisi quia tibi res infueta est, aliquid præter pecunias optari uel amari? Accingere quicquid potes calumniæ, præter deliderium, & affectum boni nihil mihi tribuo, quibus qui caret, sibi & alijs inutilis uiuit: Si tamen dicendus est uiuere, qui optimarum sensu rerum eget, pessimarum passionibus abundat. Accedit quod & hæc, & siquid in me laudabile, aut si quid penitus boni est, quamuis id tibi doliture inuide, in oculos ingesserim ut doleres, teste tamen conscientia, non inde me, sed auctorem omnis boni Deum laudo, neque in meipso glorior, sed in illo ad quæ omnia refero, præter defectus, erroresque meos, quos mihi imputo, scit ipse me uerū loqui. Ecce in Plauto C. XLIII ait Augustinus. Inuentum est quomodo & me laudare possem, & arrogans non sim. Verum ut de Poëtis, quibus ut canis ad lunam latras, aliquid immisceam, apud Virgilium Aeneas de se interrogatus, inter cætera quid ait.

Sum pius & eneus, sum a super æthera notus.

Idem apud Homerum respondisse nouimus Vlysses. Ad hoc responsum meum, tu atque alij, qui nihil de nobis loqui uerum, simul atque magnificum potestis, uel superbe dictum ab Aeneæ, uel turpiter fictum a Virgilio clamaretis: sed doctiores excusant, quia scilicet ut ignorātem alloquens, laude propria pro iudicio sit usus, & fuerit ea sibi necessitas, non uoluntas. Quid autem? Nō ne ego etiam ignoranti se, ignoranti me, ignoranti omnia? Equidem si uel te, uel me, uel aliquid boni nosses, nunquā me nil tibi dicētem, aut dicere cogitantē, nullam tui notitiam habentem, aut habere cupientem, tam importunis (ut repetā quod te premit) latratibus excitasses. Cuius te hodie puto poeniteat, sed pudor animi retrahere pedem uetat. Anxius itaque, ridiculusque luctator, alienam quod mihi forsitan credis incognitā in tuis responsiunculis opem queris, piget hinc percepiſſe, pudet inde desinere. Ita tergieris, incertius hæres, atque ut est in antiquo prouerbio: Auribus lupum tenes. Vnum hoc loco præterire noluerim, quod inter superbias meas ponis, indignū te mihi uisum qui meis opusculis scribereris. Vide autem, quæſo, ne inter tuas potius numerandum sit, si tibi contrarium uideatur. Scripsi aliqua nec desino, haud unquam desinam, dum hic digitus calamum feret, sed omisſis alijs ne me rursum, de meipso magnificè loqui dicas. Scribo de uiris illustribus, quale non aſſim dicere, iudicent qui legēt, de quantitate pronūcio, haud dubiè magnum opus, multarumque uigiliarum, etsi non ab auctore, certè a subiecta materia nominandum, nihil ibi de Medicis, nec de Pœtis quidem aut Philosophis agitur, sed de his tantum qui bellicis uirtutibus, aut magno Reip. studio floruerūt, & præclaram rerum gestarum gloriam consecuti sunt. Illic si tibi debitum locum putas, dic ubi uis inferi. Parebitur, sed uerendum est, ne quos ex omnibus seculis illustres, quantum hac ingenij paupertate licuit in unum contraxi, aduentu tuo diffugiant, teque ibi solo remanent, mutandus libri titulus, neque de uiris illustribus sed de insigni fatuo inscribendum sit. Si audire me uelles, petendum potius ab Apuleio Madaurenſi, ut in libro philosophiæ aſini locū habeas, uel orandus Plautus, ut alicubi in Am-

phitryone te colloquet, ubi syllogismos tuos explicans, probes Byriā nihil esse, magnoq; animo cōtēnas, qđ in meis locus tibi desit opusculis, cū & alibi aptius esse possis, & ego nullū in tuis operibus locum quæram. Illud quoq; locus hic exigit, quā certe sit tutum, de ueritate tecum colloqui, quāq; tranquillū uide, statibus enim scriptis obstrepere, & insidiari non pudet, quid faceres inter uerba uolātia? Quid est autem quod inter multa dixisti. Me senectutem detestari? Nihil: hoc falso falsius. Nemo me reuerentior senectutis, nemo qui ætatis illam partem pluris faciat, qui eam æquiori animo complectatur, si iam adest, si appropinquat, expectet. Sed ita demum apud me uenerabilis est senectus, si ab honestis progressa primordijs, gloriosum habet aliquid præter rugas. In libro Sapientiæ, si qua tibi talium cura esset, hanc sententiam inuenisses. Senectus, inquit, uenerabilis est: tecum sentiebat, nisi addidisset. Non diuturna neq; numero annorum computata, ecce iam dissentire incipit. Quid ergo? Cani sunt (inquit) sensus hominis, & ætas senectutis uita immaculata. Cato ille senex famosissimus, qui ætatis huius Tullium patronus ac laudator inducitur, dū senectutē operosam, semperq; aliquid agentem dixisset. Addidit: Tale scilicet, quale cuiusq; studium in superiori uita fuit, & iterum: In omni oratione (inquit) memento me eam senectutem laudare, quæ fundamentis adolescentiæ constituta sit. Si hunc Philosophæ reprehendis, me reprehende, secū enim sentio, nec contrarium dixi prorsus, mutare scripta mea nō potes, quippe nec ego ipse qui condidi, postea quā in publicū exierunt, mei iuris esse desierunt. Quid igitur dixi? Delirare sapius solent senes. Hinc calumnię radix, sed procede noli subsistere, lege quod sequitur: Non quidem omnes, sed quorum iuuenilis ætas, uilibus curis obscuro artificio acta est. Id fortē uerbo, tu uerum negas, facta autem probas esse uerissimum. Itaq; Deum testor, me nil aliud, quā te unum dum id scriberem cogitasse, qualis enim senex esse poterit, qui mentiēdo, blandiēdo, fallēdoq; consenuit? Stultorum senium ingens copia est. Scis quare? Quia sapientum iuuenum immensa penuria, qui atq; inter uitia senuerūt, quō ad metam propius accedunt, eō magis insaniūt. Hos ego sapius delirantes dixi, nec mirum, si ex his in quibus usq; in finem uiuitur, senectus ultima uitæ pars plus impressiōis accipit quā reliquæ, & si densiores in unum sordes suo more descendunt. Propter eandem causam, qui in uirtute per omnem uitam delectati sunt, in senectute mirabiles retroacti temporis fructus legunt. Et tum maxime foelices sunt, dum esse desinunt, ut incipiant esse perenniter. Hos autem constat esse rarissimos, horumq; est illa, quā dicis uenerabilem senectutem. Reliqui uerō qui medium locum tenent, ut plus, minusue hanc, aut in illam partem inclinati uixerunt, sic in senectute meliores, aut peiores fiunt. Itaq; mille uarietates & morum infinita distantia, nec senum modō, sed iuuenum, quorum omnium naturas benē, nisi fallor, & Aristoteles in Rhetoricis, & in arte Poëtica descripsit Horatius. Hæc mihi nunc senum distinctio probatur, quæ si tibi non placet, scribe aliam summæ Philosophorum, quā in marmoribus indicamus. Certē ut ad stultos senes redeam, nunquam tu prima ætate, quanquam semper temeritate notabilis fueris, ausus fuisses, garrire ista tam stolidē, et si in animo habuisses, solet enim adolescentiæ familiaris esse iracundiā. Crede igitur mihi, nil stulto, turpiq; senē molestius, cui & stultitia puerilis superest, & semel accessisse uidet auctoritas. Sed ego iam hinc ordinem tuum amplius non sequar quippe qui nullo modo mihi uideor ordinatius dicturus, quā si longissimē discesserim ab ordine libri illius, quem mihi serio, ut asseris remisisti, ut apertē conijcerem, qualis tibi repentinitus ac tumultuarius stylus esset, si lacubratu ac serius talis est. Pessimū quidem in primis hominum genus, summōq; studio declinandū, quibus est stultitiæ mixta caliditas. Qui uerō huiuscemodi cum aduersario mihi negotium sciebam, satis ut puto, ne quā tibi iustam mordēdi materiā loquendo tribuerem circumspexi. Crebro igitur dixi, non me Medicinę detrāhere, sed tibi loquor improprie, nihilo detrāhi nihil potest, sed intelligi quid uelim, protestationem humilem ac ueram, superbe, mendax reiſcis. Credo non aliam ob causam, nisi ut indignitate ipsa exacuas, & irritas ad dicendum, quod dixisse nolim, nunquā tamen efficies, ut odio turpiū pulcherrimā contemnem, qui cōtra Medicinā ipsam, mihi feceris chariorem, quod tu eam de honestas ac polluis. Scio ut dixi non inutile artificium, auxilioq; caduci corporis inuētum, quid hoc prohibet, illudq; simul uerū esse, te cum tuis falso illam uiolare cognominē? Sophista ridicule, æquitatis argutor, æquū laudas, extra propositum uersaris. Sed nullum excipio, imō aliquos. Et quos inquit? Ad tribunal prætoris urbani res agatur, quis me ad hoc coget respōdere si nolim? Non est nunc alijs gratificandi locus tecū mihi res est, noui mores tuos, quos si tu æquē nosse, odi tibi esses, si scribam quod sentio compatriotis aut amicis meis me blāditum dices, nihil est enim, quod non simile sibi fingat uilis ac uenalis animus, qualem senouit, tales alios opinatur, quā nulla inter homines excitas maior, mensura uestra fatui cuncta

Et metimini, nec gigantem manus ædificas, nec formica cogitat Elephantem. Aliquot ni fallor Medicos ueros noui, & ingenio, & ea quæ in omnium artium arte ponenda est, discretionem pollentes, quibus ut arbitror, eo molestior es, quò te præsius intuentur, & professionem suam, tua non ambigunt ignorantia deformari. Esto autem, nullos norim Medicos, nullos exceperim, quid uerat esse aliquos ignotos mihi, præsertim studijs longè alijs uacanti, & sanitatem corporis debenti, non Medicis, sed naturæ. Vt cuncq; res se habeat, nihil ego aut aduersus Medicinam, aut aduersus ministerium eius locutus inueniar, licet ut soleo, cuius libet artificij corruptores, lingua forsitan libiore percusserim. Quorum in turba te latentem & incognitum uulneraui. Parce oro Philosophæ, non te, sed ignorantia persequer, eamq; non omnem, calcanda est enim ignorantia superborum, humilium subleuanda. Si in hac infestatione publica, singulariter es læsus, ueniam merui, quia ignorans feci. Gaudes nunc superbè, quali affusus supplicem, rideo potius ineptias tuas. Ignorantium infamia ad te trahis, cum tibi doctissimus uidearis, imò uerò ignorantia tibi conscius, ex me quicquid ignorantibus obijcitur, tibi merito dictum putas, & quod dissimulando fieri poterat alienum, impacientia tuum facis. Quid uerò si paucos Medicos? Quid si paucissimos dicam? Non hoc ad artis infamiam, sed ad gloriam spectat. Non ne debuerat generosus animus difficultate non territus, sed accensus, ad ipsum nomen gloriosæ paucitatis assurgere, scq; in partem rare laudis accitum credere? Sed certè, id non omnibus datum est, & paucissimum prorsus ingeniorum ea raritas est amica, quamobrem, ubi nobilis exultasset spiritus, plebeius ingemuit. Cur quæso? An & hic fallor? An mentior? Professio non solum hodie, sed semper raros ingeniosos, rarissimos sapientes fuisse, nemo dubitet, nisi qui nunquam oculos, uel in ætatem suam intenderit, uel ad antiquam reflexerit. Stulte, nolo qui sis excidat, stulte (inquã) & insane uix ulla unquã ætas, uel ingeniorum, uel uirtutum fuit egentior, quam nostra, siue id culpis hominum accidit, siue fato, si tamen eo nomine uti licet, & non rectius Dei uoluntas, seu prouidentia dici debet in sermone Catholico, siue deniq; quod tu fabulã putas, mundus iam senescens, & ad extremum uergens, more senescentis hominis piger ac frigidus, in sua operatione lentescit, & tamen hac ipsa ætate, nulla ingeniorum penuria præstabit, ut tuo ingenio locus fiat, frustra te contentionibus implicas, frustra te ingeris duello non tuo, quali aut ego (quod nunquam cogitau) Medicinam uerbis aggrediar, aut ipsa non à quolibet opprimi malit, quam à te defendi, qui eam & exercendo uiolas, & opprimis defendendo. Incassum ergo niteris, nullus usquam fame tue locus est, nemo te clamoribus tuis noscet, nisi quos elusus uerbis inanibus, aut peregrinis medicaminibus infectos, tui memores in perpetuum effecisti. Duo hic, antequam ad maiores illæ tuæ criminationis insultus ueniam, leniter exustanda sunt, quæ dixisse me fingis, an somnias. Nonnunquam contra uerum Medicos certare, eosq; non semper curare. Vtrumq; enim magnis sudoribus excusas. ubi precor id dixi? Excute epistolam meam, quot puto propter ueritatis odium grauiter facis, certè ego illam relegens, horum nihil inuenio, & de Medicis quidè aliàs: de te mihi nunc sermo est, hostis Hippocratis, petiis ægrotorum, dedecus Medicorum, de te mihi nunc sermo est. Dico igitur si non dixi, non te contra ueritatem, interdum de induitria, uel tocadi, experiendiq; studio certare, in quo stultissimè gloriaris, sed sola semper ingenij cecitate, neq; te interdum curare, quod cupidè profers, quali clypeu inscitia pestilentis, sed passim sanos in morbu, ægros in mortè agere. Hoc dico, ad hoc mihi respõdeas uelim, hoc Rhetoricæ seruæ tuæ patrocinio excuses. Si enim negas, contentione dimissa, populū testè uoco. Nota quippe negantibus, ut ueritas in gressenda, sic subtrahenda est uerbosæ altercationis occasio. Scio quid nunc cogitas, populus infelix, et consilij semper inops, frustra tot malis admonitus, ad te redit. Quem igitur ignorantia tuæ in testimonium adduco? Nempe non alium, neq; sententiam muto, utrumq; uerum est, inscitiam tuam populus nouit expertus, idem à te poscit auxilium. Gaude stulte, insolens Medicus, iam nò Medicus tantum, sed Deo similis eua fisti: de quo scriptum est in Psalmo: Cum occideret eos quærebant eum. Ille quidem suscitare poterat, & tu potes, ut dicis. Quid enim sonat aliud, quo d inter inanes, ridiculasq; iactantias effudisti? Vestra sæpe opera, homines uelut à mortuis suscitatos, quantum absuit quin te Deum faceres? Sed expecta, ego te ante huius ludi finem, in cõcilio deorum ponam, & diuinitate tua dignum si potero nomen inueniam, nunc propositum sequor. Impunè occidis, ergo cum suscites? Sed omisiss prophanis, & sine carētib; nugis tuis, cur hoc populus faciat, si me roges, facit hoc prudenter ut reliqua, sapientis est uerbum. Stultorum infinitus est numerus. Eorum uerò quæ à talibus fiunt, frustra ratio inquiratur, si penitè causam petis? Illa uerè est, quam affert amicus Medicorum Plinius, quam tu spernis ignotum, & quam ego olim posui in epistola illa ad Clementem Papam, unde tota ista lis oritur. In hac enim, ac

sola artium euenire, ut unicuique se Medicum proficere, statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio maius. Mox ex persona populi loquens. Nō tamen (inquit) illud intuemur, adeo blanda est, sperandi pro se cuique dulcedo. Hæc est causa, quæ te populo, quem intermis forte commendat, notissimosque defectus tuos cogit, interim obliuisci, dum ab ardentibus optantibus, inconsulteque sperantibus salus queritur. Vbi mors est, tãta est spei humanæ pertinacia, sic in animis miserorum regnat obliuio, quam fretus multos ante diē in tartara præmisisti, qui si redeam, illi maturam de te potuerint ferre sententiam. Sed inde quidem tutus es, irremeabilis est regio, nolo tamen speres latere supstitis, notus es publice, & puto doctos frustra tentabis, cæterorum strages minimè flenda est. Quod si forte doctos aliquot turbæ misceueris, & idcirco dicas illos à mortuis suscitatos, quoniam (ut ait Cicero) hæc nostra quæ dicitur uita mors est. Et quia huius uitæ finis, melioris, uitæ principium est bonis, planè uerus esto, me piaudente Philosophus. Sed absit, ut tale aliquid cogitare ualeas aut loq, illud itaque uerius. Omnes qui euadunt tribuis tibi, omnes qui pereunt nature, ut semper habeas unde plorieris & gaudeas miseris autem tuis, nunquam desinit unde tristetur & lugeant. Quid nunc dicam ad reliqua? Multas tremulas sententias, in me uibras, multa leuitem uerborum tela contorques. Quis non metuat cum tanto hoste concurrere? nihil, scio, nisi uerborum tuorum fœtores metuo. Si tibi improprie locutus uideor, quod uerborum dixerim fœtores, Cæsari parces Augusto, quem sic loqui solitum scimus. Dicis in primis me carere Logica: Non credo mihi Rhetoricā, aut Grammaticā interdicas, quæ Logica nomine continetur, quam uis & id iure tuo posses. O summum totius specimē barbarissimi, sed, eam solam in qua telogæ præcellere syllogismi tui ostendunt, mihi subtrahis Dialecticam, quam Logicam uocas. Ea crimen, o iudices, quod si fateri libeat, possim illustres Philosophos proferre hanc ipsam qua carere arguor Dialecticam irridentes, eademque possim apud Ciceronem ostendere, clarissimam Philosophorum sectam ueteres Peripateticos, caruisse. Sed o stulte, nō hac careo, uerum scio, quid ei, quid cæteris liberalibus artibus dandum sit. Didici à Philosophis, nullā earū ualde suspicere. Equidē ut eas didicisse laudabile, sic in eisdem senescere puerile est. Via nempe sunt, non terminus, nisi errantibus ac uagis, quibus nullus est uitæ portus. Tibi nobiliorem terminum non habenti, terminus est quicquid occurrit, in summo te felicitatis gradu situm reris, quotiens unum forte fragilem syllogismum, & nihil ex nihilo concludentem, multa cerebri uertigine tota in somni nocte texueris. Tunc in corde tuo dicis insipiens. Non est Deus, neque est altius aspirandū. Quid enim scimus. Plato & Aristoteles magni uiri mundum faciunt æternum, Democritus innumerabiles mundos facit, Epicurus Deum nullum & mortalem animam, hanc Pythagoras in gyrum ducit. Sunt qui eam contrahant ad suum corpus, sunt qui eam spargant in corporibus animantium, sunt qui coelo reddāt, sunt qui circa terras exulare cogant, sunt qui inferos asserant, sunt qui negent, sunt qui unam quamque per se, sunt qui simul omnes animas creatas putent. Fuit & qui mirabilius quiddā dicere auderet, si quidem unitatem intellectus attulit dux uester Auerrois, hæc tecū dicis si tamen nosti hæc, & addis: Quis inter ista discernat. Quid mihi autem (nescio quis Christus) cominatur quem ipse Auerrois diffamauit impune, quod nemo unquam Poëtarum fecit. Quid autem tanto uiro Catholici simplices respondebunt? Qui si ad contentionem uentum fuerit syllogismorum cumulis obruentur. Ecce ego qui nudius tertius nihil eram iam magnus esse incipio, iam syllogismos facio, iam Dialectica mea est, ad quid aliud natus erā, habeo quod petebam, iam disputare non uereor, colocutoremque meum si libet asinum probo. Crede autem mihi multo facilius te ipsum, inter hæc ergo malè nate homuncio senuisti, nec pudet uiuere, nihil in uita aliud agentem. Discite miseri non spernere Christum, sæpe ille nobis quis esset, & quid posset ostendit. O infelix uilem tibi metam Dialecticam statuisti, ad quam tamen, mira iurgatoris insania, cum nunquam propinquaueris, peruenisse te putas, sed peruenieris, sed à tergo liqueris Chrysippum, quid inde tibi, nisi miserum, pudendumque? Quid enim stultitia peius, & quæ stultitia maior, quam totos dies inter puerilia uolutari senem, dumque sero domum redeas, nihil scire, atque has ineptias non ante demittere, quam tibi conclusiunculas meditantem, raptim mors improvisa concluderet? Illam certe præmeditari, contra illam armari, & illius contemptum ac patientiam componi, illi si res exigat occurrere, & pro æterna uita, pro felicitate, pro gloria breuem hanc, miseramque uitam alto animo pacisci, ea demum uera Philosophia est, quam quidam nihil aliud quam cogitationem mortis esse dixerunt. Quæ Philosophiæ descriptio, quamuis à paganis inuenta Christianorum, tamen est propria, quibus & huius uitæ contemptus, & spes æternæ, & dissolutionis desiderium esse debet. Que fit tu, qui te tumido uocas ore Philosophum, uel semel in ætate tam longa, senex delirantissime cogitasses, nunquam aut te Philosophum dicere ausus esset, aut tibi gressum ui-

tae figeres ubi nunc figis, aut artificium tuū, quod uerbis attollis rebus opprimens, iam parua te ipsum pecunia turpiter uenditares. Philosophi enim, si nescis, pecunias spernunt Philosophiam uenalem facere non potes, quis enim uendit quod non habet? Si tu eam haberes, non tu illam ideo uenalem faceres, sed illa te uenalem esse non sineret, nunc nec ipsa te honestat, nect tu eam, sed nomen eius turpi avaritia dehonestas. Audis nec sophista uentose, parce quæso Logicæ nobilis, parce si te sophistam uoco, res ipsa me cogit. Vbi enim res uideo, uerbis contrarijs fidem non habeo. Cornutum mihi enthymema productio, ad moue ad aculeum, cogere poteris fortassis ut fatear, ut assentiar nunquam coges, quod ego te Philosophum credam, cum mercenarium mechanicum sciam. Repeto libenter hoc nomen, quia noui, quod nullo magis ueris conuitio, non casu, sed sciens sæpe te mechanicum uoco, & quo grauius doleas non primum, percōctare qui mechanica literis mandauerunt, ab illis digito tibi monstrabitur locus tuus, tu tamen respicis, & Philosophus uis uideri, quod ut assequaris (ludus risu Comico prosequendus) non semel methodi uocabulo trusus es. O' callidum ingenium, ad opatum compendio peruenisti, iam Philosophum te alij forte dicent, ego autem non, si singulas lineas methodis multis infartias. Philosophum te putabo, inest equidem (fateor) sæpe etiam stultorum animis gloriæ quædam præceps & inconsulta cupiditas, hanc tibi detrahare nō possum, est enim uoluntas indomita, præcipueq; dementium. Id scito certissimè, necesse te Philosophum nec uideri, proinde omnium sophismatum & totius logicæ auxilium implora, mihi prius upupam, quam Philosophum te probabis. Miraris indocte, & quid mihi, inquis, atq; upupæ simile est? Nil profectò similius. Volucris galeata est, cristatq; uerticis, & quæ pueris aliquid uideatur, re autem uera impurissima est auis, uictusq; foedissimi. Nolo aliquid obscœnum loqui, non quidem propter te, qui non horres earum rerum mentionem, quarum odoribus delectaris, sed propter eos, qui legent ista, uel audient. Sciscitare aliquem, qui naturas rerum nouerit, dicet tibi auis illius cibos, inde te, moresq; tuos inspicere, teq; ipsum noli fallere (nulla enim perniciosior, nulla capitalior fraus est, quam quæ proprium fallit auctorem) uidebis te eisdem quibus illam rebus ali. Oro iam upupa, noli philosophari, citius philosophabitur asellus, certè præclarus Platonius Apuleius, cuius supra memini, qui accepto ueneno, alinum factum se (ut ait Augustinus) aut iudicauit aut finxit, in eo statu philosophatum se iocando commemorat, philosophantem upupam nulla habet historia. Eia upupa, fac quod soles, rimare tumulos, cetera sileo, Philosophiam linque Philosophis. Putabas te Philosophum, fallebaris. Philosophus (quod ipsum nomen ostendit) sapientiæ amator, tu pecuniæ seruus es. Sentis Logice quam sint ista contraria, sine magno apparatu conclusum arbitror, esse te aliud quam putabas. Quid autem in somnijs philosophando non audeas, qui colorem Medici negando, præstringere oculos, uel excusando rationem hebetare non sis ueritus? In primis pallorè negas, ita nec oculi nobis sunt, nec speculum tibi. Deinde si pallor sit, illum Reip. imputas, nec excusasse contentus gloriari incipis, quasi philosophicum sit pallere. Quàm dulce Deus bone uerum Philosophiæ nomen est doctis, cum falsum tibi tam dulce sit, ut inter multa ludicra te philosophicè coloratum dicas? Certè pallorem amantibus, magister amorum tribuit. Vnde est illud:

Palleat omnis amans color hic est aptus amanti.

Et illud alterius:

Tinctus uiola pallor amantium.

Sed uester longè alius pallor, & ut statim audies aliunde proueniens, hunc pallorem non ego, non unus aliquis scriptorum ueterum, sed res ipsa uobis tribuit, & opinio omnium mortalium, & commune prouerbum. Hunc tu negare uis, & quia non potes, ad philosophos transfers, quasi cōsorte uitium leuaturus. At qui philosophorum principes, utriusq; linguæ præclara facie fuisse uulgatum est, non tamen hæc magnificatio, sed quæcunq; fuerit philosophorum facies. Tu ne te rursus ingeris impudentissimè hominū, tu ne mihi totiens philosophorum cœtibus excludendus occurris. Respondebo igitur rursus tibi, quod cuidam tui generis respondit facundissimus quidam uir. Barbam, inquit, ac pallium addam, ego si libet, & ægritudinem, & pallorem uideo, Philosophum non uideo. Elegans planè responsio. Quid enim ad Philosophiam habitus corporis aut color? Habitus, colorq; (ut ita dixerim) animi requiritur. Tu de Philosopho præter opinionem tuam propriam ac ridiculam nihil habes, non famam certè, non aspectum, quamuis palleas, non incessum. Ille fatuum potius, quàm Philosophum repræsentat, malè tutus esses inter canes, si tam benè lepus, aut ceruus quàm fatuus uidereris. Postremo eorum, quæ certius probant Philosophum, nil habes, non uitam, non animum, non mores, non ingenium, non linguam. Vides quam nullo mo-

dò sim passurus, ut nomen Philosophi usurpando commaculas. Persuasisti autem tibi ut intelligo, prorsus te esse magnum aliquid. Benè est, satis est tibi quidem ut gaudeas, nobis ut rideamus: sin etiam ut credamus uis efficere, facto est opus, philosophiæ pars nobilior in rebus est, quando te contemptorem rerum caducarum uidero, cultoremq; uirtutum, studiosum ueræ laudis, pecuniæ negligentem, inhiantem cœlestibus, à latrinis diuitum exulatem, tunc credere potero, quicquid uoles. Porro enim ut Platonem sequens ait Augustinus: Si sapientia Deus est, per quem facta sunt omnia (sicut diuina auctoritas, ueritasq; monstrauit) uerus Philosophus est amator Dei. Tu igitur amens uage, intra cubiculū tuū redi, tibi Philosophum illum quære, quem tam temerariè profiteris, nusquam inuenies. Verum ista cœlestis, & tibi hætenus inaudita philosophia est. Agamus itaq; iuxta uetus prouerbium, pingui Minerua, sic enim pingue tuum poscit ingenium. Si communia illa terrenæ philosophiæ aut si quid eorum præstiteris, dignus esto, qui iuxta Platonem sedeas, Aristotelē doceas, Socratem celebres, cum Xenophonte contendas. Nunc uerò inops omnium quæ philosophi faciunt. Qua fronte philosophicum nomen tibi, siue (ut cœpto hæream) uenerandum, nocturnisq; cōtractum chartis, philosophici oris arrogas pallorem, tuus nemp̄ diurnis peluibus contractus, & marcidus pallor est, quem si tibi, uel amicitia affectus, uel pauperum miseratio, uel quàm tu fingis Reip. charitas aspersisset, posses non modò non infamis, sed gloriosus etiam uideri. Nunc modici fames auri, per omnes cloacas miserum trahit, & talem facit, ut te ipsum si uideres horrere merito possis ac fugere. Noli ergo Reip. sed cupiditatibus tuis ascribere, quod talis es, neq; studium infamare, sed uitam tuam. Proculdubio enim acutissimæ Philosophiæ, ueram rei causam, in aperto positan non uidisti, & uis uidere, quid in imo uiscerum ac fibrarū lateat, quod est ante oculos nō uidēs. Ostendam tibi ego, qui nō sum Medicus, & Logica careo, palloris tui causam, quàm ueram esse senties uel inuitus. Iam per loca atra, liuida, fœtida, pallida, undantes pelues rimaris, ægrotantium urinas aspicias, aurum cogitas? Quid igitur miri est, si tot circum pallidis, atris ac croceis, ipse quoq; sis pallidus, ater, ac croceus? Et si grex ille quondam prouidētissimi Patriarchæ colorē traxit, obiectu uirgarum uariarum, quid noui accidit, si tu quoq; expectas ut ab auro dicam, imò uerò, ab obiectis. Multum distuli, & libentiùs tacerem, sed materia uerum nomen exigit, quod si sæpè in literis sacris est, semel in his scriptum tolerabitur, ab obiectis, inquam, stercoribus & colorem, & odorem traxeris, & saporem?

FRANCISCI PETRAR-

CHAE V. C. CONTRA MEDICVM

QVENDAM, INVECTIVARVM

LIBER III.



Vt ego fallor Hippocrates, & Aristoteles secunde, aut in hoc certamine, quòd tecum conuictis tuis cogentibus suscepi, prima iam leuis armaturæ tuæ acies fusa est. Venio nunc ad armatos & graues syllogismorum cuneos, in quibus uelut inequitatu electo, totam uictoriæ spem reponis, ut hic quoq; quid possis appareat. Vbi illud primum occurrit, quod unum dementiæ turg sufficiens argumentum erat, quando digressus à Medicinæ laudibus, quæ sunt multæ, nisi tu eas non tam loquendo, quàm rudendo minueres, subito furore correptus, sine ulla causa irruis in Poëtas, & more tuo nota, atq; ignota permiscens, iterum cogis ut rideam. Ante omnia quidem possem calumniam tuam paucis uerbis eludere, poëtas impetis, quid ad me? Poëtæ respondeant, uel quod est rectiùs contendant. Non enim aut tu tanti es, ut tibi sit magnopere resistendum, aut poësis auxilio meo egeat, aut ego me Poëtam facio. Neq; enim me tali dignor honore, ut est apud Vergiliū, & si tu me dicas, aut alij poëtar; forte dicere uoluerint, nihil tamen omninò mihi tecum poëtici rei est. Sed quoniam hoc in alijs meis ad te literis carpere nequiui, & ingenio fatigato nonnunquam diuerticula huiusmodi, & cum stultis quoq; colloquia grata sunt, insitam nō moleste, audiamq; quicquid ineptire libuerit. Illud primum quero, cum lingua illa temera-

ria &

ria & pigra, & uiscosa, & pharmacis delibuta multa ructaueris in Poëtas, quasi uerę fidei aduerfos, uitadosq; fidelibus, & ab Ecclesia Dei relegatas. Quid de Ambrosio, Augustino & Hieronymo, quid de Cypriano, Victorinoq; martyre, quid de Lactantio, ceterisq; Catholicis scriptoribus sentias? Apud quos nullum penę mansurum opus sine Poëtarū calce construitur, cum contra ferę nullus hæreticorum Poëticum aliquid opusculis suis inseruerit, seu ignorantia, seu quod ibi suis erroribus consonum nihil esset. Quamuis enim deorum nomina multa commemorent, quod temporum qualitatem, gentiumq; potiùs, quàm suum iudicium secutos, fecisse credendum est, quod ipsum & Philosophi fecerunt, qui ut in Rhetoricis legimus, Deos esse non arbitrantur, tamen Poëtarum clarissimi unum omnipotentem, omnia creantem, omnia regentem opificem rerum Deū in suis operibus sunt confelsi. Respondetis autem, nescire te quid apud Catholicos agatur, quippè qui Galieni *θεραπευτικά* tantum legas, quàm non legisse me dicis. Ad quod illud Marij ducis eximij responsum accipe. Neq; literas Græcas, inquit, didici, parum placebat eas discere, quippè quæ ad uirtutem doctōribus nihil profuerant, certè si te tua illa *θεραπευτικά* uel meliorem, uel doctiorem, uel saltem corpore saniores effecisset, dolerem me eas literas non legisse. Nunc dum te intus & extra cōtueor, multū uel iudicio, uel fortunæ meæ gratulor, p. quàm ab ea lectione remotus sum, quæ te talem fecit, si talis mihi futura erat, qualis est tibi. Sed ad Poëtas redeo. Quę sit Poëticæ utilitas, & quis finis interrogas. Larga quidē, nec inamœna fortè nec inutilis respōdēdi materia, poterā si nō tibi, saltē uero satiscere, & pauca tibi nō intelligeres, sed quia quæsieras uerba proficere, sed nō finis, & more lymphatici festinās, quæstione ipse tuā precipitater absoluis, alijs quidē pluribus, & unctioribus uerbis. Sed hac planē sententiā finē Poëticæ statuens, ualde mirabilem, mulcendo fallere. Non sunt uates unguentarij, mulcere & fallere uestrum est, sed his satis supra respōsum puto. Quo deinde, quo Philosophus noster ruit, poësim non necessariam probat, syllogismo terribili, pudet inferere, nihil in meis literis uelut tam friuolū inueniri. Verte eum, tu qui multis hunc mensibus fabricatus es, probabitq; contrarium. Malo tamen nihil immutes, perficiasq; quod intendis, hoc uolo, hinc te cum sentio, ipsiq; tecum sentiunt Poëta. Quid enim aliud uult Flaccus in arte Poëtica clarissimis quidem uerbis, sed quæ tibi barbarica uideantur, ideoq; illa nō inserui. Ceterū in re ipsa tecum sentio, sic in causis, effectibusq; dissentio, nec solus ego, sed ueritas, neq; enim propter causam, quā tu putas, non necessariā poësis est, neq; ex eo, quod non necessaria fatemur, sequitur quod tu putas. Locus requirere uidetur, ut repetam eam, quæ mihi ante multos annos fuit, cum quodam Dialectico sanē, Siculo similem questionem grauissimē quidem, sed tamen aliquantō tolerabilius delirante. Ille enim styli conscius scribere non audebat, tu ad omnem stultitiā prōptus ac præceps, auderes ipsum uerbis inuadere Cicero nem, aut ipsum scriptis lacerare Demosthenem, modō aliquid uideri posses, quauis imperia tentare certamina prærupte temeritatis homullule non timeres. Abstinebat ille igitur scriptis, hoc saltem uerecundiæ inerat, multa tamen ad unius amici mei aurem quotidie murmurabat, quæ ad me usq; huc, ipsius amici calamo proferebantur, inter multa quidem hoc erat, quod ex te nunc audio. Minime necessariā poësim, q. cū nemo præsentium negasset cōclusit ille, enthymemate claudicante & rauco, ut illū prius ex uerbis, aut scholarē, aut pceptorē tuum suspicer, & ait: Ergo ignobilis & indigna. Idē uel dicis certē, uel cogitas. Quid enim aliud sibi uult operosa illa & inutilis, & ante medium fessā deductio, sed quod unī fatuo dicitur, sufficit dixisse multis. O' insane igitē putas, necessitas artū nobilitatē arguat, contra est, aliogn nobilissimus artificij erit agricola. Sutor quoq; & pistor, & tu si maciāre deliseris, in pretio eritis, Absit nulla uos necessitas in pretio ponet, nulla faciet non esse mechanicos. Nescius qd seruus domesticus, sæpē quō uilior, eō magis necessarius, Clibanarius & lanista, q. necessarij sunt, q. uiles. Citius philosophiæ scholis & militari cingulo, quàm macello & balneis sit caritura plebecula. Ite nunc Dialectici senes, ex necessitate nobilitatem argute, si uidetur, nisi fortē aliud sentitis, in reb. uita sensu, & ratione carentib. tētatē hic etiā, si libet uestræ artis effectū. A sinu magis est necessarius, q. Leo, gallina quàm agla, ergo nobiliores. Ficulnus magis necessaria quā laurus, mola quàm iaspis, ergo nobiliores. Male cōcludis: falsum dicitis, pueriliter loquimini, quod naturæ uestræ & moribus, & studio cōuenit, nō gati, idiota procaces, in ore semper habetis Aristotelē (qui credo) in ore uestro, quàm in inferno esse tristius ducat, & puto dextram suam oderit, qua illa scripsit, quæ paucis intellecta, per ora multorū ignorantium uolitant. Ille certē, uestram cōcusiunculam nō probat, ubi ait. Necessariō res quidem omnes, dignior uerō nulla. Locum non signo, nam & famosissimus locus est, & ut Aristotelicus insignis. Quod uerō poësim inter liberalia non admittis, potes id quidem philosophiæ atq; artium dominus, iure tuo, sed te Homerus, ac Virgilius

precantur, ut eos saltem à mechanicis non excludas, cum (quod dissimulare non potes) sis, & ipse mechanicus, hoc tantum refert, quod Philosophiam tuam esse dicis, mechanicum te esse dicunt alij. An in ordine uestro Poëtas non recipis, si eos etiam inde repuleris durus eris. Verum ut omittam iocos, numera liberales artes, nunquid tibi (non dico Medicinam) quæ alibi habitat, & inter mechanicas septa est. Sed ipsum Philosophiæ nomen inuenies sæpè inter magna, non poni, cuiusdam eximiæ magnitudinis argumentum est? Dabo tibi illustre exemplum ex historijs, audires, credo, libentius fabellas, quas post cœnam ante focum de oraculo, & lamijs audire soles, sed annis certè iam non puer, si potes assuesce melioribus. Apud Titum Liuium Hannibal ipse, uir profectò in sua arte doctissimus, dum interrogatus. Quos fuisse bellorum duces omnium gentium clarissimos, extimaret Alexandrum Macedoniæ regem primò, Pyrrhum Epirotam secundò, & (quod eius de qua multa dixi, fiduciæ non superbiæ fuit) sese tertio nominasset. Admonitus cur Africanum à quo uictum eum esse constabat, præterisset. Ita certè responderet, ut appareat eum non obliuione uel inuidia, sed ad singularem laudem inter magnos maximum, siue inter maximos incomparabilem siluisse, & Africanum è grege aliorum Imperatorum (ut ipsius Liuij uerba ponā) uelut inextimabilem secreuisse, de qua re multa dici possent, sed intelligenti satis, nō intelligenti autem nimis est dictum. Ad omnes quidem eas nugas, ad quas Aristotelem trahere uis inuitum, non respondeo. Pudet enim me tui nimis, in propatulo ignorantiam habes, sed fidentissimè unum dicam, nescire te quid sit Tragœdia, aut quid de tetrametris in iambicos transisse, cum tamen turpe sit docto uiro proferre quod nesciat. Redi ad cor fateberis me uerum dicere, hoc mihi satis est dicas, sed in publico me mentitum, scis tu te nihil horum intelligere, neq; hoc tibi ad crimen obijcerem, modò ne te talibus implicando, & te ipsum perderes, & agros tuos occideres, quia ad te non Tragœdias, non tetrametra, non iambicos exigunt, sed salutem, quam si haberent, puto syllogizando corrumperes. Quis enim sine dolore capitis audiat, quid est quod hinc arguis. Dicis scientiam esse firmā & impermutabilem, nec mentiris, & addis poëticam uti metris & nominibus, quæ pro tempore uariantur hinc infers, consortio scientiarum siue artium excludendam. O Idiotæ omnium tædiofissime, quos unquam audierim, quid hic contra poëticam singulare? Quæ scientia sine uerbis, & in quibus uerbis non tantundem usus potest? An non audisti, quod in illa, de qua iam loquimur arte Poëtica scriptum est:

Multi renascuntur, quæ iam cecidère.

Cadentq; quæ nunc sunt in honore uocabula si uolet usus.

Quem penes arbitrium est, & uis, & norma loquendi.

Pauca exempli causa ponenda sunt, non tibi quidem ceruicose, nescie, sed lectori. Romulus Romanæ urbis conditor Quirinus dictus est, cur? Quia hasta in prælijs utebatur, quæ Sabinorum lingua Quiris dicitur. Cæsar Augustus cum supremo uitæ tempore, statu eius fulmine disiecta esset, in qua scriptum erat Cæsar, & prima litera cecidisset, remanentibus quatuor sequentibus consuluit aruspices, quid sperandum sibi illi illa cecidisset, centum diebus uicturum & non amplius, quod ea litera significaretur, quam fulmen excusserat. Ipsum uerò post mortem in deorum numerum referendum, id significare quod remanserat, quoniam lingua Tuscorum Cæsar Deus diceretur. Percurre nunc Tusciam ac Sabinam, quære hostiatim, quid est Cæsar? Quid est Quiris? Arabicè te locutum credent. Mille sunt talia, quæ sciens sileo. Omnium una ratio est. Mutantur uerba, manent res, in quibus scientiæ fundata sunt. Sed Aristoteles Græcus homo mutationem Poëtarum fortè suorum aliquam reprehendebat, qualia multa hodie uidemus in Theologis nostris. Hæc autem apud Latinos Poëtas mutatio nulla est. Quis enim nostrorum à Virgilij calle desciiuit, nisi fortasse Statius Pampinius, qui Thebaidæ suæ imperat, ut Virgilianâ Aeneidem sequatur, & uestigia semper adoret. Legemiser, & relege locum illum Aristotelicū tertio Rhetoricæ, unde male totum syllogismū elicit, neq; hoc aut illud uerbum excerpas, nihil intelligens ut uidearis Aristotelem legisse, sed totum locum excute, inuenies si tamen intelliges, hominē illum ardentis ingenij, & complexi omnia cupientem, de eloquentia Oratoria, & Poëtica, & quid inter eas interlit, & de his quæ utriq; uitanda sunt, & utriusq; uitij atq; defectibus more suo multa differuisse. De his autē quæ tu somnias, nihil penitus cogitalle. Vnde concludens ait: Manifestum est, quod non omnia quæcumq; de elocutione dicere est, pertractandum nobis est, sed quæcumq; de tali, qualem dicimus, hoc est, de oratoria, de hac enim in Rhetoricis agitur. Et sequitur ratio. De illa autem, inquit, dictum est in his quæ de poëtica. Ab Aristotele deservus rursus, ad Boëtium fugis, relatiuorumq; ope subniteris. Quod ita ridiculum est, ut mihi iam nō magis ebrius, quam phreneticus uidearis. Quò enim tua hæc impertinens & absurdum

surda relatio, ubi undiq; uictus ac consternatus animo, & oblitus tui, quis non risu pereat. Ad inimicum tandem fugiens, minimè Latinis quidem aut congruis, sed maternis atq; uulgaribus uerbis idiota rudissimè Priscianum in auxilium tuum uocas. Magna profectio necessitas est, quæ cogit ut ab hoste etiam poscas auxilium. Sed certè post eam, quàm naufragi more palpitando arripis relationem, longeq; post scenicas illas meretriculas, abire iussas. Verius (inquit) seu meis, hoc est, Philosophicis Musis, eum curandum, sanandumq; relinquit. Hoc est igitur quod dicebam, quodq; extra omnis relationis tuæ terminos sedet, nulla ibi relatio, sed penitus diuersa sententia est. Frustrà te digito occultas. Malè tegitur omnis ignorantia, nisi inter indoctos, hæc ne inter indoctos quidem benè tegitur. Hanc enim quis non Grammaticæ limen ingressus puer agnosceret? Sed ei, qui Philosophiam tam temerè uiolauit, cur non liceat instare Grammaticam? Verte te ipsum quocunque libet, Musæ poetarum sunt, quod nemo quidem dubitat, at quod insane non respicias, Philosophia sua illas Musas, & earum merito, suum dixit Euripidem, Lucanum quoque familiarem suum non erubuit confiteri, quod nisi ita esset, nunquam Aristoteles paulo te minor Philosophus, librum de Poëtica edidisset, quem ut auguror non uidisti, ut scio non intellexisti, nec intelligere potuisti. Nunquam aut Homerum Poëtam Aristoteles idem exposuisset, aut Cicero transiisset, aut clari quidam scriptores, magnis illum Philosophis anteposuisent, nunquam aut Tragedias Anneus Seneca tanto studio distasset, aut Solon ille princeps Græciæ sapientum carminibus delectatus, tam cupide post Athenis conditas leges, & ætate iam prouectus, fuisset Poëticam executus. Cui studio si uacare tantum, quantum instituerat, in illa ciuilis dissensionis intemperie licuisset, opinor ut Timæi Platonici uerbis utar, non minorem Hesiodo, uel Homero futurum fuisse. Nimis multa de re certa, tibi licet inopinabili & ignota & in qua perdi operam non dubito, uerum ego non tibi, sed lectori loquor, cui tam gratus fieri cupio, quàm molestus tibi. Nihil sanè horum omnium necessarium erat, si uel per te ipsum nosces, uel capere posses, ab alio, quæ de hac scenica parte Poëtici dicuntur à multis, & à meipso iam in præcedentibus tacta sunt, quantum uè inter illam & heroicam interstit. Nec enim negauerim ut in uino fex, & in oleo amurca, sic in rebus ferè omnibus, etiam in corporeis esse suam fecè. Itaque & Philosophiæ quædam species, & Philosophi quidam uulgò habentur infames, ut Epicurus, totusq; Epicureus ille grex, Aristippum dico, Hermacumq; & Metrodorum, & Hieronymum illum senem, non hunc qui quartum inter doctores Ecclesiæ locum tenet. Quin & ex illustrioribus quidam, in multis optimo iure carpuntur. Vnde Paulus Apostolus uerus CHRISTI Philosophus, & post eum clarissimus eius interpres Augustinus, multiq; quos enumerare non est necesse, Philosophiam laudatam ab alijs execrantur, cum tamen nulla unquam philosophia altior fuerit, aut esse possit, quamq; ducit ad uerum, quàm nostri cœlesti munere potius, quàm humano studio, antè omniū philosophorum uigilias ac labores eminentissimè floruerunt. Quid ergo? Quomodo hæc sibi inuicem aduerfa cōnectimus, Philosophi à Philosopho reprobari? Laudatur Philosophia, sed non omnis, laudatur uerax, fallax carpitur. Illa uerò non est Philosophia, si fallax est? Nō inficior id quidem, sed Philosophiæ nomen habet falsum, quo ne quis nos fortè seduceret, si delissimus ac prouidentissimus Paulus admonuit. Cauete (inquit) ne quis uos decipiat per Philosophiam, & inanem seductionem, secundū elementa mundi. Quem secutus Augustinus, cum in libro cœlestis Reip. nono, hæc ad literam scripisset. Deinde (inquit) ne quis omnes tales esse arbitraretur, audit ab eodem Apostolo dici, de quibusdam, quia quod notum est Dei manifestū est in illis, Deus enim illis manifestauit. Inuisibilia enim eius à cōstitutione mūdip ea quæ facta sunt intellecta cōspiciunt, sempiterna quoq; uirtus eius ac diuinitas. Itaq; cū sæpè Augustinus ipse Paulū sequēs, Philosophorū scripta plena fallaciā ac deceptionū diceret, putas ne de omnib. loq̃retur? Absit, ibidē enim statim Platoniciū dogma cōmēdat, & eodē libro octauo, Apostolū ipsum inducit Atheniensib. loquentē, cum rem magnā de Deo dixisset, & quæ à paucis posset intelligi, qd in illo uiuimus, mouemur & sumus adieciisse, & dixisse, sicut & uestri quidam dixerunt, & tamen eorundē rursus Platoniorum sacrificia detestantur, quoniā cognoscentes Deum, non glorificauerunt, aut gratias egerūt, sed euauerunt, in cognitionibus & obscuratum est insipiens cor eorū: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & immutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & uolucrum, & quadrupedum, & serpentū. Quorsum hæc? Ut uideas Philosophiæ totius partem unicā laudari, eamq; non integrā, neq; tam ferociter insultes. Ad hanc enim formā, & cætera redigunt. Sed ut omisissis alijs cœptū sequar, in ultimo agmine poetarū, quidam sunt, quos scenicos uocāt, ad quos p̃tinet illud Boëtij, & quicquid à quolibet contra Poetas uerè dicitur. Et hi quidem ipsos inter Poetas contemnunt.

Qui

Qui quales essent, Plato ipse declarauit in sua Rep. quando eos censuit urbe pellendos, ut enim constet non de omnibus eum sensisse, sed de scænicis tantum, ipsius Platonis ratio audienda est ab Augustino posita, quia scilicet ludos scænicos indignos Deorum maiestate ac bonitate censebat, in quo multos sui temporis notauit eius generis Poëtas. Ita enim ferè accidit, ut uilia quælibet multa sint. Id tamen Platonis iudicium, non modò heroicis, atq; alijs nil nocebat, imò uerò multum proderat, quoniam uelut excussor poëticam ingressus in aream, ualido uerbi flabro, grana discreuit à paleis. Quando autem Homerus apud illos, quando Virgilius apud nos, aut alij illustres scænicis ludis dederunt? Profectò nunquam, sed de uirtutibus, de naturis hominum ac rerum omnium, atq; omnino de perfectione humana stylo mirabili, & quem frustra tibi aperire moliar tractauerunt. Nec tamen nihil in ipse ipsis reprehensibile dixerim. Quippe cum & in Philosophorum principibus, multa uideam reprehensa iustissime, hæc sane non artis, sed ingenij culpa est. Quis igitur nescit, aut quis negat quosdam, ut Philosophorum: sic & Poëtarum in cogitationibus euauisse? Aut quis meretur ante ueritatis aduentum licuisse aliquid errori, cum post agnitam ueritatem, quidā quoque Catholici magni uiri ita deuiarint, ut ipsa ueritas nunquam acrius oppugnata non fuerit quàm ab eis fuit? Solet hoc interdum acutioribus ingenijs euenire, ut dum penetrare uolunt, superuacua nimium, illud acumen in medio conamine retundatur, atq; ita uel necessaria non attingat, si quis autem ueritatis amicus, sine qua nihil uerum dici potest, quoniam ut ait Augustinus, omne uerum à ueritate uerum est. Si quis ergo talis, pio instigatus affectu, ad ipsius ueritatis ornatū, musarum præsidio niteretur, & uel stylo clarissimo CHRISRI uitam, uel sacrum aliud, uel prophanum etiam, modò non ueritum celebraret, quod nostrorum quidam fecerunt, quamuis præter legem carminis, nullo poëtico artificio usi sint, quis putas id melius posset implere? Responde uir doctissime, oro te, & quid sis responsurus examina. An poëta talis qualem tibi describo, & qualem esse posse, & forsitan esse non est incredibile, an Hippocrates ipse si uiueret, uel Medicorum unus, qui de urinis semper non superficie tenus ut tu, sed profundissime disputasset, puto nemo est, nisi omnino deputuit, qui in respondendo hæreat. Noli ergo contemnere in alijs, quod assequi non potes qui miserimæ impudentiæ mos est. Sed uenerare potius & mirare, non tam scientificos, aut scientiam ipsam quam scientiæ largitorē, qui dona sua distribuit ut libet, & his quidem dedit numero, his autem singularitate præcellere. Gloriare si placet, neque enim obliuor, & magis necessarios, & plures esse Medicos quàm Poëtas. Contrà illi glorientur, & minus necessarios, & pauciores esse Poëtas, quàm Medicos. Quinetiam nullius generis ingeniorum tantam semper fuisse raritatem, quanta poëtarum excellentium fuit, præter oratores solos, qui ex omnibus seculis paucissimi numerantur. De qua re, in Oratore Ciceronis clarissime disputatum est. Illud in poëtica singulare, quod cum in cunctis artibus mediocritas admitatur, in hac una fecus est. Quoniam ut eleganter ait Flaccus:

Mediocribus esse Poëtis,

Non homines, non dij, non concessere columnæ.

Quæ meo iudicio non ultima raritas Poëticiæ ratio esse potest, tibi uerò cum primum turba hominum & necessitate artificij gloriari cœperis, illud occurrat. Multis quidem, sed ante alios agricolis, in hac gloria cedendum. Illi uos utroque superant. Nolo autem indigneris quod uos & agricolas iuxta pono, fecit idem Aristoteles. Non ex duobus medicis fit commutatio (inquit) sed ex Medico & agricola. Audiuit ut tanquam paria uerbis æquat tactus credo hæc propter reuerentiam Aristotelis passus sis, illud impatientius feres, si ad propositum reuersus, cœpta peregero, & tamen loqui oportet, urget enim ueritas, calamum reluctantem, nec stomachari conuenit, si de Philosophis ac Poëtis dicam, ad mechanicos traham. Habent igitur & mechanici fecem suam. Quæ nam uerò ea fex est? Clamabis ad sydera, dicam tamen. Tu es fex ipsa mechanicorum. Vis hoc statim sine ambagibus probem? In fundo es, in imo iaces, is proprius fecis est locus. Numera mechanicos, nullum sub te nisi theatricum uidebis, nec tamen ideò, sicut præceps oris tui nobilissimis artibus insultat audacia, sic ego quamuis humilibus insisto, scio enim necessitates hominum multiplices, & graues, ut non immeritò Propheta idem & Rex clamat ad Dominum: De necessitatibus meis erue me: & undecunque necessitatibus nostris ueniens auxiliū à Deo est. Cuius dona gratanter, reuerenterq; suscipi debere, quis nesciat? Siue ergo ille nobis per seipsum sanitatem dederit, siue ad id expertus Medicus, siue herbarum conficia, tremulæ anus accesserit, & ars, & arte quæ sita, uel seruata sanitas, munera Dei sunt. Itaq; contra Medicinam nihil omnino, quod millies dixi, & adhuc ut uideo, non sufficit. Si quid autem contra Medicos uideor,

deor, clamo, & cupio me ſtudioſum omne genus audiat, contra te tantum, tuicq; ſimiles dictum eſt, diceturq; quod reſtat. Superreſt ut illi calumniæ reſpondeam, qua obſcuris delectari arguor, quali notitiam rerum uulgo inuidens debiliſoris ingenij, ad quod illud etiam affers Deos humano generi inuidere à Poëtis ſcriptum eſſe, ſed ab Ariſtotele reprehenſum. Ego quidem, ut pro meipſo loquar, nil cuiquam prorsus inuideo, magisq; uereor ne alienus mihi liuor officiat, quam ne me meus inficiat. Sed ſub meo nomine notati forſan inuidiam Poëtarum. Eo enim ſpectat, quod de Deorum inuidia, dixiſti, tanquam minimè mirum ſit, inter eos præcipue regnare illam, qui eam uſque ad ſuperos extulerunt. Qua in re morem tuum non deſerens, multum à ueritate diſcedis. Nuſquam ferè uel minus inuidiæ, uel innocentie magis, uel amicitie tantundem. Non capit hic locus Poëtarum uitas. Quanta Virgilij integritas? Quæ nam Statiij urbanitas? Quæ faceties Naſonis? Quæ fides Ennij? Quæ Pacuij grauitas? Quis Vari candor? Quæ Flacci diſcretio? Quæ Perſij pietas? Quæ modeſtia Lucani? Quæ libertas atque conſtantia Iuuenalis? Longum eſt ſingulos attingere, nec oportet. Et ſileo Græcos, ſileo multos è principibus noſtris huic ſtudio deſictos, atque in primis Pierij, ſpiritus Auguſtum, quo nil clarius in temporalibus imperij ſolio ſol uidit. Hic mihi quis audeat nominare inuidiam, aut in tam altos animos, tantorumq; hominum ſplendorem, iners & nebulofus liuor tentet aſcendere. Quod ſi fortè ſtylus inſuetus uideatur occultior, non ea inuidia eſt, ſed intentioris animi ſtimulus, & exercitij nobiliſoris occaſio. Quid uerò Philoſophi, an non Ariſtoteles, & qui luculentiffimus omnium habetur Plato ipſe, loqui poſſent apertiùs, ut ſileam reliquos, atq; ante omnes Heraclitum, qui agnomen ab obſcuritate ſortitus eſt. Quid ſermo ipſe diuinus, quem & ſi ualde oderis, tamè aperte calumniari propter metum incendij non audebis, quam in multis obſcurus atq; perplexus eſt, cum prolatus ſit ab eo ſpiritu, qui homines ipſos, mundumq; creauerat, ne dum ſi uellet & uerba noua reperire, & repertis clariſoribus uti poſſet. Certè Auguſtinus ingenio illo ſuo, quo ſe & multarum artium notitiam, & quæcunq; de decem Cathegorijs Philoſophi tradunt, ſine magiſtro percepiffe gloriatur. Eſaiæ principium fatetur intelligere nequiuiſſe. Vnde autem hoc, niſi fortè ſpiritum ipſum ſanctum inuiſſe dicas, & nō potiùs prouidiſſe legentibus. De qua obſcuro . . . loquens Auguſtinus idem libro de Ciuitate Dei XI. Diuini (inquit) ſermonis obſcuritas, etiam ad hoc eſt utilis, quod plures ſententias ueritatis perit, & in lucē notitiæ producit, dum alius eum ſic, alius ſic intelligit. Idem in Pſalmo CXXXVI. Ideo enim (inquit) fortè obſcurius poſitum eſt, ut multos intellectus generet, & ditiores diſcedant homines, qui clauſum inuenerunt, quod multis modis aperiretur, quam ſi uno modo apertum inuenerent. Idem in Pſalmo CXLVI. de ſcripturis ſacris agēs: Peruerſum hie, (inquit) nihil eſt, obſcurum autem aliquid eſt, non ut tibi negetur, ſed ut exerceat accepturum. Et poſt pauca. Noli (ait) recalcitrare aduerſus obſcura, & dicere, melius diceretur ſi ſic diceretur, quomodo enim potes ſic dicere, aut iudicare quomodo dici expediat. Quem ſecutus Gregorius ſuper Ezechielem: Magnæ (inquit) utilitatis eſt, obſcuritas eloquiorum Dei, quia exercet ſenſum ut fatigatione dilatetur, & exercitatus capiat, quod capere non poſſet ocioſus. Habet quoq; adhuc maius aliquid, quia ſcripturæ ſacræ intelligentia, ſic cunctis etiam aperta uiſeſceret, ſed in quibuſdam locis obſcurioribus, tanto maiori dulcedine inuenta reſcit, quanto maiori labore caſtigat animum. Quæſita non ſequor omnia, quæ ab illo, & ab alijs in hanc ſententiam ſcripta ſunt. Quæ ſi de ſcripturis illis rectè dicuntur, quæ ſunt omnibus præpoſita, quanto rectius de illis quæ pauciſſimis. Apud Poëtas igitur o nimum rudis, ſtyli maietas retinetur, ac dignitas, nec capere uolentibus inuidetur, ſed dulci labore propoſito, delectationi ſimul, memoriaq; conſulitur. Chariora ſunt enim quæ difficultate quæſiuimus, accuratiusq; ſeruantur, & non capacibus prouidetur, dum ne fruſtrâ ſe atterant, ipſa rerū facie ſi ſapiunt à limine deterreantur, unde ſit ut hinc repulſi, alias uias reneant, præſertim poſtquam numerare cœperint, & hic quidem oblectationē animi, claritatē nominis, lucri nihil aſpexerint, nec eſt enim omniū ſtudia iſta ſectari, ſed eorū tantum, quib. & ingenium, & natura, & rerum uitæ neceſſariarū, uel fortuna ſufficiētiā dederit, uel contemptum uirtus, itaq; alter ad agriculturam, alter ad nauigationē, alter ad medicinā tranſit, nam quid exempli cauſa euenturum putas, ſi caput illud ubi habitat ingenium tuum ſeſe ad Poëticam applicuiſſet? Quantā in primis egeſtatem? (nihil enim hic uenale, nullus fraudibus locus) quot deinde paſſurum fuiſſe ludibria? Quot comitum iocos, priuſquam cuius uxor eſſet Aeneas apud Virgilium didiciſſet? Hæc eſt quidē uera rei ratio, nō quia latere expedit, de quo ruinoſum & undiq; fatiſcentem ſyllogiſmū extruiri, ſed quia nullū fallere, paucis placere propoſitū eſt, pauci autem docti. Vis uidere ita eſſe, ut dico, nempe tum demum auctor in pretio eſt, cum amœnis ex latebris, dulcis ſenſus eruperit, nec eſt dubium, nullā aliā ob cau.

ob causam tibi, cuiusq; similibus odiosam esse Poeticam, nisi quia uobis inaccessibilis et ignota est, quod fateor, in lucro ponimus, non in damno. Noli igitur reprobare stylum ingenio peruium, memoria habilem, ignorantiaq; terribilem, nam & sanctum canibus dare, & ante porcos projicere margaritas, diuino etiam eloquio prohibemur. Sanè illa quam memoras poetica deorum inuidia, altioris cuiusdam, secretiorisq; mysterij est, quam putas, neq; solum inuidia deorum, sed fraudes, bella, libidines apud Poetas sunt. Vicisti cauillator acutissimè plus confiteor quam accuses, sed cum dicaris animal rationale, mortale, quamuis alterum tantum sis, si placet quarendam rerum ratio est. Primos nempe Theologos apud gentes fuisse Poetas, & Philosophorum maximi testantur, & sanctorum consummat auctoritas, & ipsum si nescis Poete nomē indicat. In quibus maximè nobilitatus Orpheus, cuius XVIII. Ciuitatis aeternae Libro Augustinus meminit, ac nequiverunt quo destinauerant peruenire. Dicit aliquis fatebor, nam perfecta cognitio ueri Dei, non humani studij, sed coelestis est gratiae laudandus, tum animus studiosissimorum hominum, qui certè quibus poterant uis ad optatam ueri celsitudinem anhelabant, adeo ut ipsos quoque philosophos, in hac tanta & tam necessaria inquisitione praecederent. Credibile est, etiam hos esse terribis illuxerit, clàm suaderet falsos deos esse, quos illusa plebs coleret. Quod & Philosophos postea fecisse, in libro Veræ religionis ostenditur: quis enim nisi amens, adulteros aut fallaces ueneraretur Deos? Aut quis penitus crederet deos esse, quorum ea flagitia audiret, quæ nec in hominibus tolerabilia iudicaret? Cui præterea dubium esse posset, quin peccata quæ humanitatem ipsam hominibus ereptura essent, eandem multo magis dijs talibus præriperent deitatem? Belligerantes deos inuicem Homerus & Virgilius fecerunt, propter quod Athenis Homerum pro insano habitum Cor. Nepos refert. Credo nimirum apud uulgos, docti autem intelligunt, si plures sunt Di, & discordare illos, & bella inter eos esse posse, & necesse esse, ut altero uictore, alter uictus, atq; ita nec sit immortalis, nec omnipotens, consequenter quæ ne Deus quidem. Vnum esse igitur Deum, & non plures, uulgi autem falli. Et si quis interroget, cur non potius palam uulgi uesaniam increpent? Possum cum Augustino respondere; quod utrum timore an aliqua conditione temporum fecerunt, iudicare non est meum, ego tamen, & si sola timoris causa fuerit non mirabor, cum uideam CHRISTI quoque temporibus, ante sancti spiritus infusionem, ipsos etiã Apostolos timuisse. Enimuero quod à te de inuidia Deorum dicitur, eodem quo cætera referendum est, nec mirari cōueniet memorantem illud Psalmistæ. Omnes dij gentium demonia. Et quod scriptum est. Inuidia diaboli mors introijt in orbem terrarum. Quæ nam igitur admiratio est ista, inuidisse Deos, qui nunquam sine inuidia fuerunt? Quæ nam uero præterea Poetarum culpa, rem ueram si intelligatur, salubremq; narrantium? Aut quæ nam Aristotelica illa reprehensio, si tamen ita est? Neque enim mihi nunc, aut eius loci memoria recēs, aut inter hos montes liber ipse Metaphysicus est præsens. Quomodo autem consentaneum sit, uel Poetas in hac lingue libertate reprehendere, uel Deorum inuidiam excusare, in eo libro præsertim, in quo principatum pluralitate damnata, unus omniū princeps asseritur, non uideo, sed adducor, ut credam te, locum illum non melius intellexisse quam reliqua. Hoc ego nunc de Poëtis antiquis opinabile, uerisimilimumq; protulerim. Qui si unum Deum crediderunt, hoc ne in illis accusas, si unum credentes plures nominauerunt seu etiam coluerūt, habes planè quod accuses. Nec ego quidem illos excuso, sed commune cum Philosophis crimen dico, quod audisti, publici iudicij metus leuat, qui firmissima etiam interdum corda concussit, uere autem plures Deos, tanta ingenia credidisse nunquam mihi persuadebitur. Sed esto, crediderint, errauerint (nihil est enim quod disceptator indoctus & pertinax non presumat) non id certè Poeticum, sed humanum fuerit, temporumq; crimen uel ingenij, non artis, ut dictū est, neq; quod alio tempore atq; alio ingenio, & ampliori gratia Poetam esse, pium, disertumq; prohibeat. Sed nō ego Poetas aduersus fragilem & inermem hostem dum defendere uideo, offendo? Risus & silentium, & contemptus poterant aduersus tua tela sufficere, nullis opus erat uerbis. Sed tacere non potui, ne ipse tecum forsan in aliqua cloaca uiderer, id enim tibi Capitoli inftar est. Inter ægri uentris crepitus, raucasq; pelues hæ tuæ turbæ sunt, hic plaudentis, cōclamantisq; fauor exercitus, uelut de Musarū ruina & sacrorū studiorum excidio triumphares. Ne respondeas stulto, iuxta stultitiā suam, ne efficiaris similis ei. Hoc cum sapiens dixisset, statim addidit. Responde stulto, iuxta stultitiā suam, ne tibi sapiēs esse uideatur.

Primum

Medicum, inuect. Lib. III. 1107

Primum me parum per tacitum tenuit, secundum coëgit, ut loquerer, frustra quidem ut puto. Si enim desieris, tibi sapiens uideri, incipiens quod impossibile arbitror esse, forte nō stultus, doctus fieri non potest, nisi qui se nouerit atq; oderit ignorantē, defectus proprij cum dolore notitia, principij est profectus. Et ad hos quidem sermones, non famæ propriæ periculum, non mei nominis offensa (quamuis grauis) tantum me fateor accendit, quantum hinc ueri zelus, hinc turæ loquacitatis inflammauit indignitas, quantū enim ego tangebam, quicquid in Poëtis inuectus eras, poterā, ut dixi dissimulando transire, nam nec mihi Poëte nomen arrego, quod scio quibusdam magnis uiris multo studio non potuisse contingere, quamuis si forte mihi ultrō contigerit, nō respuam, & id ad me olim iuueniliter aspirasse nō negem, nec conuitijs tuis præfens hodiernæ lectionis meæ studium tangebatur, poteram, ut aiunt, de calumnia iurare, me Poëtarum libros ante hoc septenniū clauisse, ita ut eos inde non legerim, nō quod legisse poëniteat, sed quia legere iam quasi superuacuum. Legi eos dum tulit ætas, & ita mihi medullitus sunt infixi, ut ne diuelli quidem possint & si uelim. Ac ne me gloriarī iterum grauius feras, non ea laus memoriæ, sed ætatis est. Tener admodum illos edidici, expertusq; sum omniū ferē, quæ in uestibulo Ciuitatis Dei de Virgilio loquēs Augustinus, quem propterea (inquit) paruuli legunt, ut uidelicet Poëta magnus, omniūq; clarissimus atque optimus teneris exhibitus annis non facili, obliuione possit aboleri, secundum illud Horatij:

Quo semel est imbuta recens seruat odor

Testa diu.

Accedit quod in eisdem studijs agere senectutem, in quibus adolescentia acta est, minime mihi magnificum uidetur. Maturitas quædam ut pomorum, ut frugum, sic studiorum ac mentium debet esse, eoq; magis, quo turpior, damnosiorq; multo est animorum acerbitas quam pomorum. Si ergo Poëtas hodie non lego, forsitan interroges quid agam? Solet enim stultitia alienæ uitæ curiosa esse, suæ negligens, respondebo tibi præfatus, ne quod dicam superbix ascribas. Melior fieri studeo si possum, & quia impotentiam meam noui, posco auxilium de cælo, & in sacris literis delector. Quæ si Victorino pagano homini iam seni, Deo per illas alloquente, pectusq; durissimum moliente, ueram infunderunt fidem, cur mihi Christiano homini, non possunt ueræ fidei firmitatem & opera, & amorem uitæ felicitioris infunderet? Queris quid agam? Nitor non sine multo labore, præteriti temporis errata corrigere, quod si mihi contigerit, felix ero, sed adhuc fateor ab eo quo suspirat animus, longè absum. Queris quid agam? Non Poëtas lego, sed scribo, quod legant qui post me nascuntur, & raro plausore contentus, acies insanorum sperno. Et si uotiue successerit, quod ago bene est, alioquin uoluntas ipsa laudabitur. Postremo ut aliud nihil agam, maturescere saltem cupio, si nondum fortè maturui. Tu autem puer centum annorū maledictus à Deo, & elementarius senex, irrisus à Seneca. Ibi senectutem agis, ubi pueritiam exegisti, & fluxos nunc etiam syllogismos, filo marcente conglutinas, quos queat anus qualibet temulenta confringere, quicquid uerò aliud quam puerile stamen redoluerit aduersaris. Itaque libellos meos homelias uocas, quasi nomen infame meditatus, quod sanctissimis tamen atq; doctissimis uiris placuisse, notum est. At minime mirandum, si quorum actus despicias, & uerba contemnis. Homelia porro Græcæ originis nomen est, quod Latine dici potest sermo prolatus ad populum. Ego sanè in his literis ad populum nihil, sed ad ignorantia tuam loquor, si quo pacto possem, non dico illam tibi, sed illi superbiam extorquere. Quis autem, quæso, peregrina lingua à te nūc notitia requirebat, cum propriè sis ignarus? Sentis ut causam tuā ago, quo scilicet insolentē honesti nominis contemptū excuset ignorantia. O' semp scholasticè literator, nūquā literatus aut magister, quis enim literatus ita scriberet? Legi Philosophorum libros, uel interroga qui legerūt, quis unquā scribendi morē hunc tenuit? Inest enim uerbis illorū uis ingens syllogistica, syllogismus nunquā aut perraro, quippe pueritiā præter gressi loquūtur ut uiri, efficacior est autē dissimulata callidē, quam inaniter ostentata subtilitas. Sed & hic excusator licet irrequisitus assum tibi, illi enim ut se. Tu autem loquens ut decet. Ecce iurgator improbe, extorsisti ut nō tantū maledictis tuis, sed etiam cogitationibus responderē. Quædā sponte præterij. Misereor enim tui. Nam quid superbo ignorante miserius? Sed ne planè miserear, tu facis, ita namq; iactanter atq; fastidiosè miseria tua abuteris, ut nulla tibi miseratio debeat. Quomodo uerò dissimulē, aut quid illi faciā uanitati, quæ phare niteris, cuius contrarij apparet in teipso, dū tu loqui poteris? Occultari nunquā poterit? Quanta mechanici temeritas? Rhetoricam proflus in seruitutem asseris, iam non castigandus, sed urendus es, ne uerbis, sed uerberibus coërcendus. Nimis insanis Medice, crede mihi, Medico egēs. Mirum quod Medicorum nullus est, qui curam tui suscipiet, puto

sis omni-

lis omnibus odiosus, teq; perditum uelint omnes, Medicinæ inquam Rhetoricam, seruam facis, de Medicina uiderimus. Certè ipse Rhetoricam in tuam seruitutē aut amicitiam nunquam trahes, quid autem probes, & qualiter audiamus. Per Medicinam inquis & Ethicam docemur recte uiuere. Dis te perdant fugitiue. Male incipis. Medicinæ nihil est commune cum Ethica, sed multa contraria, quid enim ad uiuendum recte Medicina, nisi quantum agricultura, fortè etiam longè minus, nisi putas malè uixisse olim Romæ tot milia uirorum fortium, per quos orbis terrarum domitus, uirtus culta uitia calcata sunt: qui tamè longum in æuū sine Medico uixerunt? Vixerunt fateor malè, non quia medicus temporalis, sed quia uiuificator æternus illis defuit. Alioquin nulla gens melius, uel nisi malè uiuebat uirgo illa mirabilis, quæ carnalem suo corpori nunquam Medicinam adhibuerat. Cur autem, quæso, Medicinæ Ethicam permisces? Tene te loco, neq; fines tuos excelleris, quamuis nec Ethica præstare possit recte uiuere, cum id potentioris alterius Dominium sit, uerum ea longior, operosiorq; disputatio nec propositi huius est. Prosequere igitur ludum tuum, ita tamen ut deinceps Ethicam non molestes, sed memineris quid sutor terminos suos excedenti respondit pictorum famosissimus Apelles. Age res tuas ut Medicus. Per medicinam docemur, ais recte uiuere, non ut congruè loquamur, uel ornate. Sed potius congruè & ornate, loquendi artes discimus, ut uiuamus recte. Sic non medicina ad has artes refertur, sed hæc potius ad illam sunt, hinc concludis, seruæ igitur eius sunt. O malè digesta cōclusio. Sic iam longius feris, quàm minatus eras, nec solum Rhetorica, sed omnes quotcunq; sunt honestæ artes, ipsa quoq; Philosophia, & Theologia scientiarum omnium regina, tibi seruient mechanicæ. Si hoc mihi probaueris, quòd per Medicinam recte uiuere doceamur, omnes enim hûc referuntur, & omnium unus est finis ultimus, non dico ut præstent recte uiuere, sed ut ad recte uiuendum adiuuent. Iure ergo illi seruient, quæ id præstat ad quod omnes reliquæ aspirent. Certè ego nunc risu & uerecundia impediō, syllogismum tibi tuo patem remittere, quo probem te uilissimè seruū rei, quod urbanius possum dicam. Si quod aliò spectat, & ad aliud refertur, & propter aliud est inuentum illi seruiat oportet, ut tu uis, Medicina autem tua pecuniam spectat, & ad illam refertur, & propter illam est. Conclude dialecticè. Ergo pecuniæ serua est, bene tibi accidit. Turpioris rei seruū te facere meditabar, pudor obstitit, sed ô grauis argumentator, quis te talia docuit? Assumis falsa notoriæ? Et ea de quibus principaliter discordamus, quod magnum in argumentando uitium est. Primum enim uixi: Medicina ad recte uiuendum nihil omnino, nisi quantum una mechanicarum corpori famulantium. Deinde quis illud diffiniuit, inter nos de quo à principio litigamus, præter enim, quod circa Medicinam nobis infinita dissensio est, non ne alius scrupulus premit occultior? Equidem ut tibi planè concesserim, quod Medicina ars sit nobilissima, tuq; præclarus Medicus. Illa ut est mechanicarum penultima, sic omnium prima artium. Tu, ut non tantum ultimus, sed hostis es, sic Medicorum omnium sis princeps. Liceat uobis passim cuiuslibet necessariæ artis obsequio uti, & cuius utile obsequium fuerit, illa confestim uobis ancilla sit, quid futurū arbitramur? Ancillabitur forsā Astrologia, quæ cœlestiū corporū notitia, terrenis aliquā corpuseculis opem ferat. Ancillabitur Musica, quæ in hominū pulsi, fortè non inutiliter dimensiones temporum & interualla cōsideret? Quæ res, uobis quia necessaria esse posset, ideo prorsus incognita & neglecta est, illam appetitis, quam nec consequi potestis, & si possitis deberetis nolle. Rhetores esse uultis, ridente Tullio, indignante Demosthene, flente Hippocrate, populo pereunte. Ne enim in singulis immorer, ad litis nostræ summam uenio. Si omnes (inquam) artes, quamuis nobiles, quamuis ingenuas, tuo humili & mercenario artificio seruas facis, eo ipso quod utiles, aut necessariæ proposito tuo sint. Idq; tibi nescio, quo iure permittitur, nunquā profectò uel sic tibi Rhetorica serua fiet, quam constat, ad id quo te intendere oportet, non modò nil probasse, sed obesse quàm plurimum. Quid enim ægro longa oratione est opus, cui serè uerbis omne molestum est, nisi ut iubeatur bono animo esse, cureturq; artis ope si potest? An forsā apothecarijs persuadere propositum est, quibus penè maternis uerbis sunt dictanda remedia? Vnum est, quoniam factū tuū, quàm possum excusare disposui. Vnum est, quo in te alicuius eloquentiæ studium exculem, si forte defectus tuos & Medicinæ imperitiā, non dicam supplere, sed tegere putas eloquentia, & cum aperte peremeris, ostendas culpam esse non tuam, sed ægroti, sed astantium, sed naturæ. Si præterea in morte manibus tuis ascita, uis superflites consolari, utrumque enim Oratorum & Rhetorici opus est fateor, accusare, excusare, cōsolari, irritare, placare animos, ad mouere lachrymas atque comprimere, accendere iras & extinguere, colorare factum, auertere infamiam, transferre culpam, suscitare suspensiones. Oratorum propriè sunt hæc, Medicorum esse non noueram. Sed si Rhetorica tibi seruit, quicquid ancillæ tuæ est, tuum esse conce-

conceditur: omnia hæc igitur tua sunt, & quæcunque alia Oratoribus assignantur, plusquam permittitur quam putabam, potes enim occidere, mirum dictum, & quem occideris accusare. Sed quando hodie, nescio quomodo de accusatore factus sum excusator tuus, quid te uetat, hoc tanto & tam capaci ingenio, ut Philosophum, & Medicum, sic Oratorem esse, atque actus oratoris exercere cum gloria? Nonne ita homo es tu, ut Cicero? Accusar ille Clodium ac Verrem, & in inuectiuis Catilinam, & in Philippicis insectatur Antonium, magnos uiros ac feroces, ad ultionemque promptissimos, & molem multorum criminum ac Reipub. ruinam illis opponit. Tu defunctum unum, nec loqui ualentem, nec uleisciur non fidenter accuses, quod seipse necauerit? Excusat item Cicero, capitalium rerum reos, Deiotarum regem, Plantium, Q. Ligarium, Milonem, mille alios. Tibi cur te ipsum non liceat excusare? Consolatur ille se in morte unicæ, charissimæque filia, tu in illorum morte, de quibus nihil ad te, cur non possis alios consolari? Facile seipsum excusat, quem non pudet, facile consolatur alium qui non dolet. Et illud est certum quod quisque promptius se quam alium excusat? Contrà autem, quisque promptius alium consolatur, quam seipsum. Si hæc ergo te mouent, stude in oratorum libris, uelis esse Rhetoricæ dominus, utilis est tibi, necessaria est, totus es, sine illa nullus es, quotidie enim facis, quo & excusator tibi sit necessarius, & consolator alteri. Sed si es quod profiteris, non excusator tui, non consolator aliorum, imò uerò Medicus, si non uulgi plausum, sed ut debes ægroti tui respicias salutem. Quò pergis? Quid cogitas? Quid agis? Aut quid tibi rei est, extra terminos tuos longè? An non aliud semper tibi conscientia ad aurem cordis immurmurat? Ille cum quo ludis æger est, tu te Medicum dicis. Quid opus est uerbis? Cura, semper dixi tibi Medice. Rhetoricam quam seruam tibi uis efficere, hostis est tua, postquam Rhetores atque Poëtæ esse uoluistis, Medicos esse desistis. Sed hæc mihi tecum uetus est querela, cogita & recogita syllogismos tuos inanes, & uacuos inuenies. Non probant quod uolunt, & si probarent tibi dedecus, ægris tuis damnum ac periculum probarent. Proba potius Rhetoricam tibi incognitam, quam seruam. Sed ægros oculos lux serena præstringit, delectat uideri, quod esse nec expedit, nec licet. An aut solidum & uniuersalem syllogismum recipis unius Logica carentis? siquidem sicut anima rationalis, nisi rationem amiserit, corpori suo imperat, corpus autem illi seruit. Sic omnes artes propter corpus inuentæ, illi autem seruiunt. Constat autem liberales propter animam, mechanicas propter corpus inuentas. Conclude Dialecticè. Ergo Medicinæ Rhetorica serua est? Habes Medice quod optabas. Sed, an ego tecum ludo, cum tu tamen sis iratus, & iocosa conclusio in contrarium cadat. Dimoueantur ambages, dicam clarè quod sentio, quamuis dentibus tuis fremas & tabescas, & mihi fortassis anceps pharmacum mineris. Expediret tibi, sed multo magis ægris tuis, ut mutus esses non orator. Et quod natura non fecit, faceret homo aliquis Reipublicæ amicus, linguamque præscinderet, sumpto forcipe de altari, linguam illam insulso uix ore uersatilem qua superbis. Tum demum, curare inciperes, nunc cogitas prædicare, & quicquid prædicas in nihilum finit, fallor, imò uerò in tuam infamiam & in perniciem alienam, certe non artis ignominiam, nec à casu, medicinam Virgilius mutam uocat. Sed quoniam muta debet esse, non loquax, uos autem eò rem deduxistis impudentia uestra, ut de mutis parabolani dici merueritis. Hoc nomen iure ciuili uobis impositum, nunquam cadet. Solebant Medici ueteres taciti curare, uos perorantes & altercantes, & conclamantes occiditis. Hæc Medicina, hæc Rhetorica uestra est, & cum nulla gens magis Rhetoricis floribus nuda sit, nulla minus illis indigeat, tamen Rhetorici & Oratores, & Poëtæ, & Philosophi, & Apostoli ac suscitatores corporum dici uultis, & penitus nihil estis, nisi uerba inania, nugæque uolatiles. Olim quidem sine syllogismis curabantur, & propè ut tu nunc falsò gloriaris suscitabantur infirmi. Hinc arbitror fabulæ locus fuit Hyppolitum ab Aesculapio suscitatum, quod eum ab extremis efficacis Medicus, & uelut à morte media reuocasset. Nunc quanta mutatio? syllogizantibus uobis pereunt, qui sine uobis uiuere potuissent. Sæpe iam ne quicquam dixi, curate, medemini. Eloquentiam his, quorum est propria relinquit, uestra esse non potest, & ut pro consilio consilium reddam tibi, sed aliquantidò fidelis. Tu me turbas alienos fines irumpere, ego te ad tuos redire moneo. Tu mihi consulis, ut mutato adhuc uitæ genere, Medicus fiam, rem neque magnificam, nec penè impossibilem, ego tibi ne unquam Rhetoricæ studeas, ut tandem medicus esse incipias, quod diu te esse mentitus es. Tam decet ornatus Medicum, quam asellum phaleræ. Tibi sanè ne hinc reprehendi potles, Tam decet ornatus Medicum, quam asellum phaleræ. Tibi sanè ne hinc reprehendi potles, abundè prouisum est. Quisquis te disertum dixerit, idem nitidam suam, & uoluerem testu-

dinem, & candidum coruum dicat. In te ergo non facundia, sed facundiae studium male olet, & facundiae inimica loquacitas. De his loquebar, dum dixi non esse Medici ornatum, magis est mercatori necessarius, quamuis nec ille rhetoricae quidem studet, sed usu experientiam quaerit, ac promptitudinem colloquendi. Quam ob causam illud à te non sine certa ratione quaesieram, cur non potius nauigationi Rhetoricam subiecisses, si cogebas eam seruire mechanicæ: Quem locum non intelligens (qui ignorantium mos est) non sine meo & multorum risu, responsionem superuacuum diffinisti.

FRANCISCI PETRAR.

CHÆ V. C. CONTRA MEDICVM

QVENDAM, INVECTIVARVM

LIBER IIII.



Ciens gratissimam mihi partem maledictorum tuorum, ad ultimum reseruavi, non quia tu, quod ultimam posuisses, de ordine enim tuo, de ingenio, de stylo quid sentiam audisti. Sed ut prioribus exactis, in hac parte licentius immorarer, palamque omnibus fieret, quam sis uirtutis amicus, quam cupidus literarum, qui mihi solitariam uitam, uelut probrum aliquod obiectas: de qua quidem duo mei libri extant, quos quoniam ad te nec peruenisse, nec peruenturos esse confido, neu perueniant uelim. De hoc ipso cogor aliquid, hic etiam ignoratæ tuæ loqui. Ita ne demens & excors, quos uituperare uis laudas? Non miror, quia & quos curare uis interficis, & puto quos interficere uelle efficeres immortales. Tu mihi ergo uisane, & omnis boni expertus, inter acruos iurgiorum etiam solitudinem exprobrasti. Fecisti optime, quamuis pessima uoluntate, libenter hoc crimen fateor, sum solitudinis amicus, talem me genuit natura, accessit consuepudo naturæ æmula, accessit studium & iurgis cura, magno nisu animi semper incubui, ut quantum fieri posset illa contemnerem, que te moribundum, marcidum, semianimem in urbibus captum tenent. Solitarius sum fateor, imò profiteor & solitarium esse iuuat, uixque ullam uitæ dulcedinem, urbano in strepitu ac fragore percipio, addam quod non postulas, uix de homine præsertim studioso bene astimo, qui non si absque intermissione honesti officij datum sit, cupide interdum à procellis ciuiliū curarum in solitudinem uelut in portum fugiat. Habes igitur quod est accusatori maxime optandum (ut Cicero ait) consistentem reum, neque consistentem modò, sed sese novorum insuper criminum coaceruatione spontanea deferentem. Sed expecta, noli uictoriae lætitia inflari. Sæpè probauit actor quod non probasse præstabat, & facti uictor in iure succubuit. Probas me fatente ac fauente, quod intendis. Sed an hinc in meum, an in tuum caput redundet infamia, nondum probas. Proinde pædagogum tuum, senex puer ut arceffas consulo, multis hic tibi syllogismis claudicantibus opus est, ut uel irrisor uitæ solitariæ clarus sis, uel sectator obscurus. Incipe, aude, noli trepidare. Logicus es, Philosophia tua est, Rhetorica tibi seruit, & quod omnes titulos tuos transcendit, summus es Medicus, confice ridiculum syllogismum, qui sæpè mortiferum poculum confecisti, & si nescis, melius, dic ita: Quod naturæ aduersatur, malum sit necesse est, cum natura sit optima. Solitarie autem uiuens naturæ aduersatur, secundum quam politicum animal est homo. Mala igitur solitudo. Ad hæc. Constat quod carere bonis est miserum. Multa uerò in urbibus bona esse, certum est, quibus solitarius caret. Misera igitur solitudo. Adde si placet. Ut utilis est, qui multis prodest, sic inutilis, qui nulli. Habitatorem uerò urbium, uir bonus, multis prodest, saltem exemplo: Solitudo autem seu sancta rusticitas nulli, nisi sibi prodest, teste Hieronymo. Inutilis ergo rustica solitudo. Vide ut periculosum est cum stulto multum colloqui. Ecce iam sentim ipse ludens, ad ineptias tuas labor, & dum te æmulari studeo, propè tui similis factus sum. Sed quoniam ex persona tua loquor, excusor, & farebor ingenuè, nulla arte, nullo studio simulare possem usque adeo styli tuum, quin prima fronte discernerer. Ita mihi nescio, qui *breuiter* inuincibilis, quod rostris perorantē Tullius facile possit expellere.

Syllogismos

Syllogismos autem tibi texui pharmacum oleant, stomachumq; subuertant. Caterum hos ludos, hasq; tendiculas puerorum, ridendo præterire magnificum, puerile dissoluere, tamen quia cum pueris pueriliter, & interdum quod nutrices solent, blefo ore loquendum est. Et hic parumper insitiam. An naturæ semper obsequendum, an uero nonnunquam ualde etiam resistendum sit, non huius temporis est quaestio, tu eam fortè Philosophorum princeps, in aliquo tuorum uoluminum uentilasti. Quæ enim Philosophiæ locum reat à tanto Philosopho prætermisum? sed sit naturæ obsequendum, sitq; homo naturaliter animal politicum, nihil tamen politiæ obesse, solitudinem studiosorum hominum, qui proculdubio rari sunt, sæpè etiam multum prodesse compertum est, plusq; uirum unum solitarium conferre Reip. quàm centum qui latrinis, aut tabernis, aut lupanaribus obuersentur. Neq; enim solitudinem loquimur, cunctis hominibus infensam, qualem Bellerophonis accepimus, qui uniuerso generi humano odium indixerat, aut Thimonis nescio cuius (obsecrum enim nomen habet) qui, ob id quod omnem amicitiam sperneret, nullumq; diligeret, ab Atheniensibus lapidatus traditur. Non hanc solitudinem loquimur, sed tranquillam & mitem, & ab hominum uitijs non ab humanitate semotam. Ecce nunc tu per uicos ruis ac plateas, & quasi ad currendum nati sumus, me in solitudine sedentem, inhumanum putas. Crede mihi, (si placet) plures te quotidie impetunt, plures, melioresq; me diligunt, & nisi gloriari tibi importune nimium uidear, dicam quod multis est notum, tales ad me uisendum uiros in hanc solitudinem uenisse, & præter me unum hic cupide fuisse, tales etiam misisse de longinquo ad cohortandum me, noscendumq; quid agerem, qui te si ultra illos adeas, ægrè uituri sint, nihil dicturi, modicum responsuri. Sed transgo ne te nimis assigam. Hoc autem non est ut glorier, cum omnis honor in honorante sit, sed ut scias multos ruris amatores, etiam in urbibus charos esse, multos habitatores urbium, ipsis in quibus habitant urbibus odiosos. Ita non aduersam solitudinem politiæ, meq; licet solitarium, & amare bonos noueris, & ab illis non minus amari, quàm si cæno oblitus ac sudore, & nunc huc, nunc illuc more tuo discurrens, prehenfarem homines, loquendo caput omnium obtunderem, nullum dormire sinerem, cunctis liminibus insultarem, & quem semel arripuissem, tenerem, occideremq; tenendo, ut ait Flaccus:

Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

In eo quidem, quod bonis urbium carere solitarij uidentur, nolo quaestionem antiquissimam renouare, quæ inter Peripateticos ac Stoicos, multis iam seculis fuit, eritq; per sæcula. Illis sum mumq; his solum bonum dicentibus esse uirtutem. Quæ si uera sententia est, quibus, quantisq; bonis careat solitaria uita, quisquis uera bona urbium numerat ac metitur, intelliget. Sed quia te post Aristotelem, tempore, ingenio etiam primum, & cum additameto logica Peripateticum scio, concedam nec de hoc ipso nouiter litigandum sit, esse præter uirtutem bona, quibus urbes abundare non negem, in quibus fornice, balnea, macellum, mulsum, adipem, pulmentum, & quæ sunt similia numeratis: Verum his carere apud uerè, realiterq; philosophantes non modò non miserum, sed magna etiam solitariae foelicitatis occasio est, simul ut cum his uestris bonis, & alijs careat urbanis malis. Et quæ nam sunt ista, inquires? Quis diaumeret illis caruisse non est parum, quæ si ad literam intelligas, non mediocrius quemlibet fortunæ uirum, sed David regem, ex urbibus in solitudinem pepulerunt. Quæ nam uerò hæc? Nempe iniquitas & contradictio in ciuitate, & labor in medio eius, & iniustitia, & non deficiens de plateis eius usura & dolus. Iam quod sequitur responsione non eget. Sancta rusticitas sibi soli prodest, studiosa autem solitudo prodesse posse, quàm plurimum non negatur. Et ipse Hieronymus, qui hoc dixit, quantum solitudine delectatus, & quantum ibi mundo utilis fuerit, sciunt omnes. Sed quia non possunt omnes esse Hieronymi, & si magnum nihil in solitudine generatur, tantum ut uiuatur innocuè, uidentur incentiua libidinum, quibus porticus ciuitatum ac theatra flammescunt, primum ne tibi forsitan uidetur? Apud me multò quidem optabilis est solum saluari, quàm perire cum multis. Sed iam satis est, iam te ægrum ægris tuis linquere meditor, illi te conficiunt, tu illos. caret solitudo multis uulgi uoluptatibus, sed abundat suis, quiete, libertate, ocio quamuis uerum sit quod ait Anneus: Oculum sine literis mors est, & uiui hominis sepultura. Et profectò solitarij idiota nisi fortè CHRISTVS, ualde continuè secum sit quantolibet spatium terrarum, sine ullis uinculis uinctus est. Vnde non miror, id tibi uita genus inuisum: quid enim hic ageres, nisi numerare horas, & quarere quando cœnatum secundum regulas tuas, quando cubitum ires. Quem circumscribere, seu cum quo clamare posses, nullus

occurreret, tecum loqui nescires. Id enim est hominum paucorum, & tamen ijs eisdem in locis parua fateor, seu uerius nulla copia. Sed nonnullo, nec paruo quidem amore literarum, tam bene, tamq̃ prædulciter mihi est, ut si statum animi mei nosset, putem te horam qua natus es, odio habiturum, quæ te in illam miseriam & infœlicem uitam proiecit, & propter pecuniæ paruæ spem permagnas rapit angustias. Quid ergo locutus es miserabilis senex? Quid in me damnaſti? Amarunt solitudinem Patriarchæ, Prophetæ, Sancti, Philosophi, Poetæ, Duces, Imperatoresq̃ clarissimi. Imò uerò solitudinem quis non amat, nisi qui secum esse non nouit? O dit solitudinē quis in solitudine solus est, timetq̃ ocium quisquis nil agit. Quantum uerò habeat unde tristetur, qui ut gaudeat turbā quærūt, planè miser est, qui fœlicitatem sperat à miseris. O mendice, dico Medice, qui te naturæ cōscium Philosophi non uocas, sic ubi nam sit uera fœlicitas didicisti? Cerrò non opus est turbis, confusisq̃ clamoribus, non theatro strepitu, non uulgo inter miseras plaudente, non quadrigis fundamenta quassantibus, non cruento foro, non nidore fumantium popinarum, & olentium acie coquorum, atq̃ aromata transmarina terentium, quos uobis exceptis, nescio an efficacissimos omnium ministros mortis appellem, nihil his omnibus est opus. Intus in anima est quod fœlicem & miserum facit. Hinc illud poëticum dignè laudatur: Nec te quæsieris extra. Constat autem nihil melius esse animæ, quàm dum amoris obstaculis, uitæq̃ compedibus, in Deum atq̃ in seipsam, libera tandem & expedita conuertitur. Enim uerò id dum sumus in terris, nusquam melius quàm in solitudine fieri posse, & si tu non capias, fatebuntur experti. Illud quoq̃ Platonium, ab Augustino relatum & laudatum notissimè uerum est, non corporeis oculis (ut uerba etiam ipsa ponam) sed pura mente ueritatē uideri. Cui cum anima inhæserit, eam beatam fieri atq̃ perfectam, ad quam percipiendam, nihil magis impedire, quàm uitam libidinibus deditam. Quæ sententiā à Virgilio, quam tu spernis ut uespertilio aquilam, simia leonem, elegantissimè sub allegorica nube reconditur, quem locum prætereo ne cerebellum tuum mole rerum opprimam, quam doctrinam, ab Archyra Tarentino magno in primis, & præclaro uiro, didicisse Plato ipse potuerat, dum illum, Pythagoreosq̃ alios uisendi, discendiq̃ gratia in Italiam uenisset. Ille enim, ut apud Ciceronem Cato meminit. Nullam capitaliorem pestem, quam corporis uoluptatem hominibus, dicebat, à natura datam. Deinde enumeratis malis, quæ ex uoluptatis radice nascuntur, illud addebat. Cum homini siue natura, siue quis Deus, mente nihil præstabilius dedisset, huic diuino dono nihil tam inimicum esse, quàm uoluptatem. Nec enim libidine dominante, temperantiæ locum esse, neq̃ omnino uoluptatis regno uirtutem posse consistere. Quibus ita se habentibus, nec illud ambigitur, & quod beatam, perfectamq̃ animam fieri uetat, summo studio uitandum, & uirtutem in proprio non inimicæ suæ regno esse quarendam. Iam illud, ne probari quidem est necesse, ciuitatem libidinum esse sentinā, omniumq̃ ibi turpium uoluptatum illecebras scaturire. Piget nunc, pudetq̃ conclusiunculas infantiles, tuo more subnectere. Tu qui Logicā spuis, faciliè consequentiam uides. At ne nimis urgeam, excusare nunc etiam iudicium tuum libet. Professio enim solitudinem odisse mechanici est, facis fateor, quod te decet. Vbi enim nisi inter turbas credulas fatuorum, ingeniosi tui mercimoniū ostentares? Posses hic quidem esurire, totius anni mendacia, una te luce non pascere. Iure igitur locum fugis, moribus tuis aduersum, illud iniuste agis, quod inter studiosos literarum ac mechanicos non discernis. Linque solitudinem his, quibus nec falli, nec fallere est animus, qui nec pauperiem timent, nec diuitias uenerantur, sed utrunq̃ paribus spatijs delectantur assistere. Qui honestissimam uoluptatem ex libris, ex ingenio, ex animi agitatione percipiunt. Tu autem nullo prohibente habita, ubi te maritima muliercularum cohors in publico sedentem adeat, circumstrepat, interpellet. Tu pro tribunali stricto, pallido labello, elatoq̃ rugoso supercilio suspirans, exanimis, quid ea nocte quis minxerit, & quis tandem quassanti capite, sententiam feras, ille peribit, iste curabitur, quam cum falsam finis ostenderit, apud te non prius mendacium, quàm excusatio sit inuenta. Sim uera forsitan euaserit (fieri enim non potest, ut quisquam tam plenus mendaciorum sit, quin casu saltem ueri aliquid multiloquio misceatur) exultes ac tumeas, ipsumq̃ te putes Apollinem, & Delphis oraculum processisse, non es itaq̃ totus amens, locum tibi aptissimum delegisti. Habitant reges in urbibus, prælidesq̃ terrarum & iudices, quiq̃ coercendis uulgi moribus præsunt, quos Reipublicæ necessitas excusat, horum præsentiam requirentis. Habitante aliquo graui negotio detenti, hos propriè ius necessitatis absoluit. Habitant ibi uoluptuosi atq̃ cupedinarij, quibus placet fornix & uncta popina: ut ait Flaccus: Habitant ibi cit-

Medicum Inuect. Lib. III.

III

ibi circumscriptores, mimi, fures, totumq; id genus. Ibi postremo habitant mechanici, quibus omnibus propositum unum uel fallere, uel lucrari, tibi utrumq; propositum est, quod intendis, alibi non potes. Fuge igitur solitudinem, urbes ama. Quinetiam si quid mihi credis, illic tibi non suburbium elige, sed plateam. Quid multa? Doctos ut scopulum caue, habita inter stultos, uenator nemora, piscator aquas, sequitur lupo indefensum gregem, circulator mimos, fur & impostor diuites, stultos, credulos insequitur, nihil sane circulatori grauius, quam ludum suum ab astante cognosci. Hic ne me omnino rusticum putes, quia rure habito, hinc illud uenenum uisceribus tuis sparsum, quod te quiescere non sinit. Cum enim Pont. Max. hinc morbo, hinc quorundam fraude uel ignorantia circumuentum cernerem, eum certe fideliter ut res docuit frustra pramonui, licet enim tunc euaderet, ita eosdem tamen laqueos mox reuersus, utilisq; consilij, uel immemor, uel contemptor, totum se uobis tradidit, ubi quod saepe accidit melior pars numero uicta est, tuaq; & ceterorum ignorantium praua sententia, intempestiuis remedijs, & immodica (ut fertur) senilis sanguinis rapina, illum si sineretur, adhuc forte uicturum, Pontificali sollicitudine liberastis. Ita breui tempore, caput mutauit Ecclesia, & antequam nos nostrae contentioni, is unde contentio orta erat uitae suae finem repetit, te iuuante, hoc quenuquam animaduertisse fers grauius. Sed certe non solus ego ludos uestros intelligo, quid soli mihi irascaris, an quia solus e cunctis ludo astantibus, mutire ausus sum, ut qui fallebatur aduerteret? Habes propè iustam iracundiae causam, circulator, puluerem tuum, circumq; tuum detegere, quin etiam spargere, atque stringere uolui, fateor, fecissemq;, si mihi creditum fuisset. Vnum tibi satis inculcare nequeo, nec enim decies repetijse sufficeret. Si in me rabies tuae ignorantiae sibi conscia, linguam urgebat, quid Poetae meriti, quorum nec aliquem nosti, nec aptus natus es noscere? Ut sim ego Poeta, quod tu potius dicis, & ego patiar quam credam, quid tamen audio? Non ego te carmine aut ullo Poetico mucrone confixeram, sed pe deltri, solutoq; sermone laxeram. Quodq; maius impatientiae tuae signum fuerit, non ad te, sed ad alterum transmissio, neque enim de te, sed de ignorantibus atque discordibus, quorum tunc ego te principem nesciebam. Quotiens tibi iam dixi frustra despumas in Poetas, aërem uerberas, in uentum furis, neque enim poetice laesus, o cerebrum plumbeum, hoc non potes intelligere, cum Philosophia & Logica tuae sint. Miraris si te surdum, caecumq;, aut si saxum uocem, quid tecum amplius quam cum aliquo ex his scopulis Sorgiae impendit dentibus. Loqui iuuat? nisi quod ille aliquid forte, tu nihil ad quaesita respondes. Laxerim ego te, quid poetica meruit? Sim Poeta, telum illud ueritatis (ut uideo) alie descendit in cor tuum, non loro poetico, sed nuda manu, & uerbis puris, atq; simplicibus missum erat Philosophie ingens, quare a te. An si te Musicus non cantu, sed uerbis offenderet, uel Aristoxenum, uel ipsam Musicam condemnaret? An si quis Astrologus non quadrantem aëneum, sed baculum tibi quercinum in caluitium impegisset, malediceret Ptolemaeo? an si te uel agricola non stitua, sed saxo feriat, Hesiodum carpes, aut Palladium? Vel piscator non hamo, sed gladio percutiat Petro detrahes, aut Andream? an ego quia tu mihi oles, Hippocratis, uel Aesculapij memoriam lacerabo? satis est aduersarium ferire, etiam ne ob unius hominis odium, humanum omne genus oderis, multosq; tibi hostes feceris, impar uni hec repere uisum est, ut quod ingenio non potes, crebra saltem repetitione concipias. Te dum me inuaderes iratum fuisse, dum poeticam lacesseres furiosum, utrobique non modò mendicium literarum, sed omnis inopem rationis, & cum Poetis quidē deinceps ut liber, mihi iam parcere poteras, odij causa sublata est. Haec enim ludum tuum uolui impedire, nec potui, posthac impedire, nec cogito, nec oportet. Hunc enim Pontificem habemus, qui, si uerum audio, nugae tuas non pluris faciat quam sint, quiq; uel innata prudentia, uel exemplo nouo, & insigni tales facit uitet insidias. Finis iam huius sermonis esse poterat, & ut arbitror tempus erat, sed ubere atq; praegnantia eloquio tuo retrahor, sic facere, tantaq; arte metines, ut abire nequeam abs te. Quis enim tam mutus ut illi ioco non respondeat, quo desponsasse me dicis fontem Sorgiae? Clare Philosophie, non locum hunc aut illum, sed transponasse me dicis fontem Sorgiae? Clare Philosophie, non locum hunc aut illum, sed tranquillitatem mentis ac libertatem sequor, quas tu nescis. Illas ego non tantum ad Sorgiae, sed ad Nili fontem querere. Non grauior libo quo nec Alexander mittere, nec Cambyfes potuit peruenire, non me rubicunda perulsi zona poli, nec epularum defectus impedit, quae causa duplex cepto arcuisse legitur tantos reges, & esuriens, & perustus, si ibi illas esse non uerim, ad tranquillitatem animi, libertatemq; perueniam. Scio tamen eas non in locis, sed in animis inueniri, uerum ad id conferre aliquid loca salubria & quietia, non dubito. Cur (in-

quies) asperiore loco habitas? Cur mollioribus non uteris, si reddenda nunc etiā uitæ ratio est, nec dum manum ferulæ subduximus, dicam de multis unā causam legisse, nescio an intellexisse potes apud Senecā, honestius Scipionem Liternis exulasse, quam Baijs. Non est unam rem amantis contrariam sponte sequi. Non est igitur aut uirtutem adepti, qualē me non esse lugeo, aut ad uirtutem suspirantis, qualem me si permiseris non nego. Non est (inquam) ad uirtutem suspirantis ultrō degere, ubi uoluptas inimica uirtutis imperet, quid ergo? Nemo inquit bonus in urbibus? Non dico id quidē, sed innumerabilis mali, a quibus non modō proficientem, sed perfectū quoq; si possit securius sit abesse. Accedit, quod nec ita rure relegatus sum, quin sapius quā uellem amicorum precibus ad urbem retrahar, sepe & sponte mea uager, uitans locorum alternatione fastidium. Facti mei causam audisti. O si te nunc scisciter, uice uersa quid tu latrinas omnes ambire nunquā desinas, qualē mihi expedies rationem? Dices sanare Remp. quā agrā fateor, a te sanari posse nego, nisi quantum te spero, quotidie multis illam dementibus, ueluti corpus infectum damnosis, humoribus exhaurire. Quem uerō non curis exonerent, impleantq; lætitia speculationes illæ tuæ pulcherrimæ: quartū prima est. An in solitudine habitans sim Deus, an bestia. Diffinisq; non Deum. Sed audite quæso Philosophi rationem, quia Poëta sequor, ut dicat, & non probat. Ergo si Poëta non sequerer Deus essem. Tu igitur qui nec Poëtam, nec ipsū Poëtæ nomen intelligis, quis deorū es? Certō si ignorantia Deum facit, tu nō solum Deus, sed Deus deorum iure uocaberis. Quæro autem, quod apud Lucanum de Nerone scriptum est, quis Deus esse uelis? Non respondes, perplexus es, dabo tibi consilium, lege Varronis, uel quia illos non habes) Augustini libros, inueniesq; tibi placitū aliquod Dei nomen. Deus enim esse non prohiberis, quia Poëta negligis, magna ibi Deorum copia, & nominum multa uarietas. Si me rogas, quia in his paulo forsan exercitator sum, tria tibi deorū nomina utriusq; sexus excerpti. Esto uel Pallor, uel Cloacina, uel Febris, hac te citō utinam o studiū caput arripiat, ut perstreperē desinas, & tuo periculo experiaris, quibus remedijs abundes. O insensate non sum Deus, nisi forte eo modo quo propter intelligentiam, & actum Aristotelis uidetur homo mortalis Deus. Quod si beatus essem, utiq; Deus essem. Iuxta illud Philosophicum Seuerini: Omnis beatus Deus. Natura quidē unus, participatione uerō quamplurimos esse nil prohibet, quod ab Augustino habuit Psal. cxviii. Non enim (inquit) existendo sunt homines Dei, sed sunt participādo illius unius, qui uerus est Deus. Certē peccatis effectum est, ut cū audissemus. Ego dixi dii estis, & filij excelsi omnes, illud continuō tristius audiremus. Vos autē sicut homines moriemini, ac ne quis principatū, potētiaq; fideret, additū est. Et sicut unus de principibus cadetis. Itaq; profundissimē speculator, nō sum Deus, nec semideus quidē, qualem Lucanus Pompeiū. Labeo describit Herculem & Romulū, & de Philosophis Platonē. Nunquā miser in has insanias cecidisses, si aliquando cogitasses, quā grande negotium sit, licet excellentibus ingenijs, diuinitatem non dicam assequi, sed etiam cōtemplari. Si semel legisses, illud præclare dictum a Platone, ab Apuleio relatum, & ab Augustino in Libro de Ciuitate Dei positum: Deum esse summum omniū creatorem, ipsumq; solum esse, qui non possit penuria sermonis humani, quauis oratione, uel modicē comprehendī, uix saltem sapientibus uiris, cū se uigore animi quantum licuit, a corpore remouēt, ad intellectū huius Dei. Id quoq; interdū, uelut in altissimis tenebris rapidissimo coruscamine, lumen candidum intermicare: Quid tibi Medice uidetur. Quid de hac urina iudicas Platonis, certē Augustinus medicus animorū, sani hominis eam censet. Quamobrem non sum Deus ut dixi, quippē nec idoneus cōtemplator Dei, non si tam sapiens sim quantū tibi sapiens uideris, quid ergo? Opus exigū Dei sum, cultorq; utinā, bestia uerō titulum ne me te uiuente merebitur. Sed eloquētiæ tuæ nihil est arduū, nomen tuū mihi tentas ingerere, & quē non exhilaret urbanitas tua, dum me interrogas. An sim leo, quia scilicet ut dicis, id responsionis principiū præferebat? Atqui conuitiator mordax & friuolē, siue me leonem uoces, non mouebor, sciens quod in scripturis sacris. Quorum non ignarus modō, sed hostis es. CHRISTVS Leo dicitur, siue me leonem neges, non irascat, memor quod in eisdem scripturis, Diabolus est leo. O insulsi sales, auctoriq; suo simillimi, quid ais, nō potes iocum tuū concludere in me senex? Iam nemo est, qui aliud in te, nisi te rideat. Explica linguæ nodum, fac rideam, dum a gri interim tui plorant. Dic, age, dic securē, nil timueris tuā auream eloquentiā expectamus, dic Rhetoricę imperator, dic Galliē, Demosthenes, dic bone Cicerō & Auicēna, sum leo, uel quid aliud. Nō es (inquit) leo, sed noctua. Ride te omnes, plaudite, fabula acta est. Sed, heu, nō sacrarum tantum uerum omnium literarum nescie, an non saltem

Medicum Inuect. Lib. IIII.

III

salte audisti talia enim legisse non potes, quoniā extra *regam vltimam* tuā sunt, apud antiquos nostros ingeniosissimos, quodd nemo ambigit, ac doctissimos quidem viros, autem hanc *M* neruā consecratā, quē apud illos sapientiē dea est: Miraris idiota, peregrina sunt hæc, uelles audire rei causam. Occulta est auis, & uolucrum stupor, nocte uigilat, inter tenebras uidet, dormientib. cunctis uolat, mirari autē desines, si cogitare cōperis ex persona *CHRISTI*, qui uerus sapientiæ Deus est, & ipsa sapientiā patris est, in *Psal. ci.* dictum esse: Factus sum sicut *Nycticorax* in domicilio. Vide autē quanti te faciam, *Philosophe*, quodd ad ridendum studio conquisisti, ad irisionem tuam, & gloriam meam facili ludificatione cōuersum est. Videro qualiter upupam tuam *Philosophiæ*, *Rhetoricæ*q; dominus laudando tuā uertes in gloriā. Disce iam iurgator, uel mordere profundius, uel silere, nunc enim me noctuæ rostro uides, quām leuiter uellicasti, uenenū multum, uirium nihil habes, quando mihi ut crimē aliquod solitudinem obijciens, ex actū laudabili conflare infamiam uoluisti, providebo ne me ueris probis possis attingere, eritq; tibi liuor tuus ad poenā, mihi tum ad laudē, tum etiā ad cautelam. Curabo ita uiuere, ut boni gaudeant, tu *Medicus* repes, siue in hac, siue in alia solitudine ut fors tulerit, siue in urbibus uiuā, ubi uixi lōgē aliter quām tu, ubi nemo mihi urinam suam, multi & magni secretū animi familiariter ostenderūt, cōtigitq; quodd optabā, ut essem charus illustribus, uulgo ignotus, libet enim gloriari, sed in domino, cui semper tū pro multis, tum pro hoc nominatim gratias agam, quod me ualdē dissimilem tui fecit. Interea dū hic sum, quodd quādiū sit futurū nescio, illud ne tibi uidear mentitus, quodd superbiæ mihi datū, in principio literarū tuarū huc sciens distuli, me florentes syluas, & solitarios colles ambire solitum, uel scientiē cupiditate, uel glorię. Repeto enim non dubitans, ne lateat ut tu fingis, notum enim spero, nō modō quid agam, sed quid cogitem. Dixi igitur ut doleres, & repetō ut doleas, tantam diuersitatē nostrā fortis agnoscens, dū certē oculos tuos ille moestus atq; horrens peluuium ferit aspectus meos grata serenitas, & agrorum, ac nemorum lætissimus uiror lenit. Dum auribus tuis irati uentris murmur intonat: Meas suauis uolucrū cantus & dulcis aquæ strepitus deletat. Dum naribus tuis inclusus aer, & auræ tristioris flatus ingeritur, meas florū circumfusa diuersitas, & calcatarum odor mirus herbarū recreat atq; permulcet. Dū lingua hebes, infelixq; palatum tuum delibandis atris potionibus inuiscatur, mihi lingua in aliquo, uel honesto colloquio, uel salubri soliloquio detinetur. Dum manus tua miserorū rimatur, atq; explicat purgamenta, mea aliquid scribit gratū posteris, ut spero dū legetur, quodd certē scio gratū mihi dū scribitur, & si nihil enim maius, at saltem obliuia temporū, multarumq; grauū, & inutiliū curarum animo meo affert. Deniq; dū tu lucrū cogitas, aut rapinam, ego illud meditor, ut si possim ex alto pereuntia lucra despiciam. Et ut se pissimē stomacheris, dū tu captus uilis lucri cupidine, grabatulos ambis ac latrinas, ego illa sola cupidine, quam audisti, florentes syluas & solitarios colles lustro. Sentis quām me non poeniteat dixisse, quod totiens repetō, & exaggero, magnifice forsan, & de me altius loqui uideor, sed ā quodā magnanimo, literatoq; uiro didici, magnifice loquendū aduersus ignorantes. Brutus hoc in epistolis suis ait (patere me uti testimonio hominis incogniti, apud te notissimi, apud doctos, & quem *Tullius*, ac *Seneca* cum ueneratione suscipiunt) quanto ergo magnificentius, atq; altius loquendū, aduersus surdos. Alcē locutus sum, sic oportuit ut audires, hymnis quidem tuis, carmen breue reddideram, sed iniuriam *Musis* hāc inferre nolui, eas ut in sueto odore confunderem, tuumq; ad limen cogerem, ubi se nunquā fuisse gloriantur. Ecce multa mihi, quæ penē per desuetudinem euauerant ad memoriā reduxisti: gratiam habeo conuictis tuis. Exercent ingenium bonum opus: nisi malo more, pessimoq; animo fieret. Hoc tibi examinandum linquo: ut libet igitur ego, & tacere possim, & loqui audeo: insultusq; tuos nec opto, nec horreo: nec dum aculeos deposui: quodd a te quoq; grauius acceptum, quām uerē dixerim: puto sentias: nisi prorsus obtorpuisti. Ita tamen hoc accipias uelim: si non post annum: sed ad iusti temporis spatium in aciem redis: absit enim ut ad unius tempus non extimantis pendeam semper arbitrio tempus mihi charum est: fuscāq; eius inuideo. Si ergo distuleris: tibi nihil. Chartæ autem quod merebitur, quæ indignari non poterit: si illic posita fuerit ubi auctor suus assidue cor, ingenium, manus, linguam, oculos, nares habet, & tibi quidem in præsens hæc suffectura crediderim, ut aliquid in diem proximum referuamus. Tibi autem lector quisquis es, ocio abundans, in has fortē literulas incidisti, pauca dicturus sum. Duo sunt quidē ad quæ perrād, nunquamq; nisi inuitus uenio. Ad utrumq; nunc iste mordacissimus conuictator me coëgit. Glorari & de seipso prædicare uanum ac superbum, alteri detrahare iniuriosum, & molestum est.

Non audeo te rogare ut mea legas opuscula: altiore tibi, fertiliorēq; lecturam opto, sed hoc dicere audeo, si quicquid ab ineunte ætate scripsi, & ut puto scribam cum his confertur, quæ mihi detractor iste uolentus extorsit, neq; sermo tam feruidus, neq; tantum in reliquis omnibus iurgiorum, neq; decima uel propria laudis, uel alienæ infamæ pars legetur, nisi quodd olim, memini me alterius cuiusdam & certè maioris æmuli, quē in alio, terrarum tractu, atq; alia ætate perpeſſum ſum. Rabiem inuidiæ facibus accenſam, coactum ſimiliter tribus, aut quatuor epiſtolis contudiſſe. Sed ea contentio, lege carminis, iuueniliter actitata eſt. Hoc deerat iniuriæ, ut à ſene iam ſenior, ſoluta oratione laceſſeret, utq; in omni ætate, & in utroq; ſtylo compellerer inſanire. Vnum me ſolatur, utrobique laceſſitus ſum, putabam aliquando fugiſſe latebris inuidiam fallebar, illa me ut uideo uel ſubterraneis latitantem cauernis inueniet, diſplicet perſecutio, quamuis fortè non inutilis, diſplicet inuidia, ſed inuidiæ cauſa non diſplicet, neq; uelim talis eſſe, in quem illa nil cogitet, aut in quem nil audeat. Securus eſſe uelim, niſi purè impoſſibile, auſa eſt in Caſares, in reges, in populos, penitusq; paucis contigit, quod Saluſtius meritò difficillimū dicit, inter mortales, ut gloria inuidiam ſuperarent. Illud contrā facillimum multis accidit, ut gloria inuidiam irritaret. Vnum miror, quod cū hæc peſtis inter pares, uni q; ſtudio intentos oriri ſoleat, mihi ſemper unde nō debuit orta eſt. Deum teſtor, non libens ad reſpondendum olim ueni, ſed multò nūc magis inuitus, adhæc redeo, quamuis inter utriuſq; linguæ principes, interq; ſanctos uiros, quod multò mirabilius eſt, quæ nam uerborum certamina frequenter exarſerint nō ignorem. In immortalibus enim ſcriptis, memoriæq; mandata ſunt, quæ probra, quas cōtumelias, uel in Ciceronem Saluſtius non facit, uel in eum ille non reſecit, unum iſtis in uerbis odium cernas, nō mitior, ſed multo quoq; acrior inter Aeſchinem ac Demothe-nem, capitaliorq; diſſenſio. Quis Hieronymi contentiones non audiuit cū Ruſino Aquileienſi? Quædā quoq; cū Auguſtino, leuius quanquam, reuerentiusq; habitas, duras tamen atq; mordaces. Verū hæc & his ſimilia, in alijs, quā in me libentius excuſarem, ſed cogor ubi nollem, & ad duo mihi inprimis moleſtiſſima per uim trahor. Quid enim lector oro te, quid eſt, quod in me ſpontè glori- Profectò quamuis obreſcator meus, quouis iuſto extimatore rerū, niſi lo etiā ſi dici libeat minor ſit, adeò ut ſtylus ipſe meus, quodammodo frenū mordens, aduerſarij cōtemptu ignobilitate ſuperbiat. Ego tamen (ut tibi uerum fatear) meiſpſo iudice niſi ſum, & ſiquid uel uerè eſſem, uel uiderer mihi, quorum alterum cupio, alterū abominor, an tamen ideò poſſem obliuiſci, illa ſapientum pueris etiā nota cōſilia. Laudet te alienū & non os tuū. Et alius. Tollite inanem iactantiam, res loquentur tacitibus uobis. Ex aduerſo autem, quid ego alterius nomen inuadam. Iniuſte agam, ſi honeſtum nomen, ſi infame, ſu peruacueq; quod ſi forte de literis (ut fiat) quaſtio eſſet exorta. Verum eſt enim non ſolum illud: Quot capita tot ſententiæ. Sed illud quoq; Cuiuſq; capitis, multas eſſe ſententiās. Vnde ſæpè accidit, ut de una, eademq; re, aliud mane, aliud ſero, imò & in eodē inſtanti, nunc illud uni & eidē ingenio uideatur. Si ergo uel de ſententijs inter ſe, uel de unius ſententiæ terminis, uel de re qualibet diſſenſio incidiſſet, dicente uno, quodd alius non probaret, an ſtatim ad iurgia ueniendū, & quaſi pugnando ueritas quaereretur, furore atq; odio decertandū erat? Cur non potiùs meminiſſe illius ſententiæ decebat, quæ in libro de Finibus à Cicerone poſita eſt, quā ſi legiſti. Parceſ nota repetenti, ſi minus, puto non inuitus leges. Diſſentientiū (inquit) inter ſe reprehenſiones, etiā non ſunt uituperandæ, maledictæ, contumeliæ, iracundiæ, contentiones, concertationeſq; in diſputando pertinaces, indignæ philoſophiæ mihi uideri ſolent. Et ſequitur: Neq; enim diſputari ſine reprehenſione, nec cū iracundia, aut pertinacia rectè diſputari poteſt. Neq; enim diſputando ſolum, ſed etiā in atrocioribus cauſis doctrinæ huius meminiſſe proſuerit. Hic idem alibi: Rectum eſt (inquit) etiā in illis contentionibus, quæ cum inimiciſſimis ſunt, etiā ſi nobis indigna eſſe uideamus, tamen dignitatē retinere, iracundiā pellere. Et ſequitur: Quæ enim cum aliqua perturbatione ſunt, ea nec conſtanter fieri poſſunt, neq; his qui aſſunt probari. Sanè quod ad diſputandū pertinet, Latinis iſte nō fuerat diſputandi modus, licet ut Cicero idem ait, ſit iſta in Græcorum leuitate peruerſitas, qui maledictis inſectantur, eos à quib. de ueritate diſſentiant. Quæ cū mihi iam pridè nota eſſent, & animus natura quietis appetēs, à cōtentionibus abhorreret, nunquam ſpontè fueram ad talia deſcenſurus, niſi iſte quem alloquor, ſuperbus, inuidus, præceps, temerarius & ignorans (ut breui eum tibi circumlocutione deſcribam) me nolentem, procacis (ut ita dicam) linguæ ſuæ manibus, ad hunc uelut puluerem, ac ſtrepentem iurgiorum campum, ex arce tranquillī ſilentij detraxiſſet, ut quem delectet porcorum more

reco semper immergi, & cui ego nihil, sed omnis ueritas, omnis uirtus offensa sit. Itaque lector amabilis, à te ueniam peto, si in uolubrum iniuriosi colloquij protractus, contra naturam, moresque meos aliquid dixi, quod aures tuas laeserit, sicubi gloriosius de me, de quo illo mordacius, quam uelles effatus sum. Magnificentius fateor, fuisse utrumque contemnere, sed rara patientia est, quam non penetret acutum conuiuium. Proinde si quæ iacula primum ille contorsit in nomen meum, quod quantulumcumque sit, augeri studio non minui, si præterea, quot molestias tuli, quot, quantisque mendacijs aures ueri audas impleuerit, quam denique importune sit, & scurriliter debacchatus audieris, & quis ipse sit noueris, spero tecum ipse dicturus sis. Gloratus es necessario, detraxisti uerè. Primum excuso, secundum probo, nisi quia rem uerbis æquare nequiuisti. Solebant equidem ingeniosi adolescentes, ab insigni actione aliqua, primum nomen auspicari, quasi uictori accederet uicti nomen, & fama multis quæsitæ laboribus, euentum unius iudicij sequeretur, non infamiae negotium ut mos erat, sed inde quosdam ualde nobilitatos legimus. Hic ex me lacerato, senex idem sperat, spero ego quod fallitur, atque utinam non magis ad uotum cogitatio sibi ulla succedat. Inuentus est, qui solius famæ cupidine Philippum Macedonum regem interficeret, ut quidam putant, apud alios autem causa cædis est iustior. Inuentus est qui Dianæ Ephesiæ templum incenderet, ut uel insueto facinore notus esset, qui ne per scelus assequi uideretur, quod optabat, Ephesij prouiderunt indicto supplicio, ne quis eum historicus nominasset. Certè conuictor meus, qui non regem, non templum uiolauit, sed humilem, soliuagumque ruricolam, non hinc nobilitabitur, neque hic per me, nec alibi nominandum puto, nec per alios. Quis est enim tam uili deditus negotio, qui circa tam seuerum nomen tempus expendat? At quis est, qui & si eum antea dilexisset, non deinceps liuidis aduersis immeritum scriptis eius perlectis, aduersetur, atque oderit? Ita si fortassis hoc calle famam petit, ne quicquam infamauerit. Sin turbasse ocium & silentium meum interrupisse contentus est, quod decreuerat impleuit, aliquot mihi dies eripuit, quos nemo restituet, & à meis tramitibus abductum, ad durum, & insolitum iter traxit. Quid nunc igitur turber, temporisque iacturam quarar, nec mihi, nec alteri fructuosam, nisi quantum studioso homini, modò animi crimen abest, & data sit occasio non quæsitæ, in omni genere orationis exercendus est stylus? En in demonstratio genere exerceor, mallem in laudibus exerceri. Cæterum ut aliquando sit finis, Is qui hanc mihi necessitatem imposuit, in alienis finibus non inueniens, quod quærebatur reuertatur ad proprias febres. Tu lacesito faueas, lacescentem oderis, & ualeas precor.

NOTHA SEQUUNTUR HIC QUÆ
IN ALIIS EDITIONIBUS FALSÆ

Authori attribuuntur.

STEPHANVS COLUMNA SIMONI MEDIOLANENSI
Archiepiscopo, s.



Atis à me cupide pater optime scio te oratum, ut librum Apuleij quem intitulare iuuat, de Monarchia, moderni temporis accommodares, quod abnuere minimè ualens, habere te illum in Babylone asseruisti. Inde mihi tradi facere spondisti, sed quoniam desiderio meo promissum nimium crastinabatur, haud uereor iterum illum, & etiam cum ambitione quædam reponscere, nec illam mihi ad uitium, quanquam id sonet, precor adscribas, quæ plerumque ut in de Oratoris institutione Quintilianus ait, causa uirtutis est. Quæ si me in cæteris rebus, in quibus plerisque mortales inuadit, ut inde fieret, teste Salustio, quod ambitio illo in tempore omnia possideret, usque huc reor minimè laeserit, in conspiciendis tamen libris, antiquorum ingeniorum fragrantiam redolentibus, adeo impellit audaciam, ut etiam importune ab amicis illos habentibus exigam. Non quia temerè sicut quidam agunt, qui multò plura quam possint, de seipsis libimè pollicentur, eos exquiram, tanquam sine peritissimo instructore, in illis proficere posse audeam mihi promittere, quod aut nullis, aut raris contigisse legitur. Nullis ergo, aut raris me parem facere, nimis accommodasse mihi necesse foret, quod idem ipse Quintil. improbat. Scire te quidem haud ambigo, quoniam ut de Augustino Volusianus aiebat. Legi deesse creditur, quicquid Simonè ignorasse contingeret, quod huc magister Nicolaus de Sicilia nuperime aduentauit ordinis fratrum minorum, in sacris literis peritissimus doctor, & in cæteris scientijs, in quibus fas & utrum

Christia-

Christianum insistere, acutissimus speculator, & clarus instructor, ad quem uelut fontem sitiens proposito meo inest, de omni dubio, cum non dubitem multa occurrere, habere recursum, & super Apuleio ab ipso præsertim haurire sensum, nec licet mihi deneges aut conferre differas, postulatus in scriptis antiquorum, præclara philosophantium opera, quæ frequenter uerbo & exemplo docere consueueras. Inualit enim me non minor auditas nunc studendi, quam inter ueteres, nouasque messes egestate blandorum maxime egentibus uoracitas comedendi. Adest quippe satis optato ocium literarum, sed deest profectio librorum copia. Vnde sperem, in illo quem à te postulo, supra uires assurgere ingenium, eroque tui gratia, illius uiri familiaris, & forte si fors dederit, peculiaris admodum. Cuius sine te uix ad nominis notitiam iam perueneram. Et si mox concesseris librum, multumque uim affers, cum inter illos me connumerem, in quibus plus impetus facit, multumque uitium conferat ingenio uehemens studendi uoluntas. Opto in CHRISTO ualeas, & mei memor sis pater Optime.

SIMON EPISCOPVS MEDIOLANENSIS STEPHANO
Columnæ, s.

Ambitione mobilium & caducorum, & si motum non tantum uulneratum ut asseris, pater reuerende gaudeo, nam beatum illum esse dico, cui rectum in animo est, qui uiuit ut natura præscripsit, quem aliqua uis mouet, nulla tamen uulnerat. Ambitionem tamen libri Apuleij literis tuis impressam, non amplector, tempus quod tantum nostrum est, cuius pretium non est breue, etiam si non breue, expendere ubi plurimum superuacua uanitatis, noxia curiositatis est. O quanta ergo ignorantia, & alienatio mentis, quanta sensuum debilitas, & infirmitas rationis, affectui tuo, sic ambitio huiusmodi librum affectanti, nubem opposuit. Omnes natura ducimur ad cognitionem uerj boni, in quo excellere pulchrum putamus. Quomodo ergo fabulosum & fictum ambis, quem Spiritus sanctus effugit? Visio librorum una cum Quintiliano tuo, ut importune etiam exigas grata uideatur, peccas, quiesce, nesciens diuidere. Nam largiter inter libros refers. Saltem addere debeas, ut secundum Apostolum ad fabulas non fiat conuersio, similisque angustiae turbatio, si de contemplatione ad actionem fiat uersio. Omnes uolunt beatè uiuere, ne hoc Cicero dubitauit. Quomodo uult beatè uiuere, qui non uult secundum uirtutem uiuere, secundum quod uiuere, est solum beatè uiuere. Fortè erues, Beatè uiuere est, secundum delectationem suam uiuere, quod omnes uolunt. Error est, ad Augustinum in huiusmodi angustia te relego. Velle enim quod non deceat est miserrimum, nec tam miserum est, non adipisci quod uelit, quam adipisci uelle quod non oportet. Intellexisti? Iuuat te librum intitulare de Monarchia temporis præsentis, sed plus iuuaret si dixisses de Monarchia simpliciter. Amplius esse malum est prædicti dolor, cum Seneca loquar, translatum est certamen nostrum ad turpia, quod Oligarchia ac Democratia &c. alliciebas ex titulo tropologico, non ignorans historiale? Nam apud quosdam est de Asino, & sic est libri textura. Quomodo ergo alijs sociabis? nam scriptum est: Non arabis in boue & asino. Vis enim cibari carnibus alininis, ut dicatur quod in Propheta: Quorum carnes ut carnes asinorum? Scis quod alitum recipit naturam alimentij? noli fieri asinus, sicut nec equus & mulus, in quibus non est intellectus. Quæris copiam librorum, tibi non adest, & mihi abest, & numerus non est. Nam hinc & illuc ire errare est, sed perspicaciter intueor, quod tui appetitiua copia abundat. Ideo nisi temperetur, de digestiua aliquàlter ambigendum est, cum fastidientis stomachi sit multa degustare. Addicis epistolæ principio, doctrina Ciceronis de Oratore instructus, indicantis prius demonstratiuum fortius argumentum apponere, promissi fidem, quam fallere graue est, hoc non nego, & mouet, sed credebam te ad hunc librum, ut ut exploratorem transire, nunc apparet quasi transfugam, huius tamen uitij expiationis est remedij spes, magister Nicolaus de Sicilia, in sacra pagina Magistrj, in matre legum, ubi non totum legi mihi notus, & tu tamen tuum tutissimum erit, & salubre profugium, de fonte eius haurire, & sub mensa micæ edere. Ideo fidei cum dilatione fiet impletio, ut in confuso cum meliori opportunitate tribuatur congruentius, cum maiori suauitate acceptetur suauis, & cum celeriori uoracitate expediatur intentius. Habe patientiam, nam plura nuper à Philosophicis laudata sunt. Vale in
CHRISTO ut opto.

STEPHANVS

STEPHANVS COLUMNA, SIMONI ELECTO
Mediolanensi, s.

Cum primum reuerende Pater, manus mea literam tuam accepit, uiditq; oculus, perfecta cum foret, partu in me hærens, haud aliter quam admirans steti, quo nam ordine contexta fuerit non aduertens. Iterum recurrebam ipsam, & cum studio recenserebam, terq; quaterq; nec altero ex quatuor dicendi genere, totis intentus sensibus olfactu maxime, quo Rhetorum florum redolentia percipi solet ingenij occurrente, ut simul se omnibus quatuor aspectui præsentantibus, quod de Maroneo scripto dici non potest, qui cum eloquentiam ex omni genere conflauerit, copiose, sicce, breuiter atq; pingue, & simul uno contextu, & separatim atq; sparsim, quolibet per se utendo genere scripsit, ita ut apud unum Mantuanum hæc quatuor genera reperire possis. Vehementius, ampliusq; hærens, aliquanto silentio instaurauit uires loquendi, paululum faveor distuli, quoniam alijs occupatus negotijs, non uacabat, respondere tamen debui, nec pro dilatione aliquid excusationis opponere, indignum esse arbitrans, ut quoniam ad scribendum excitatus ipse fueram, in respondendo differrem. Sic Augustinus ad Volusianum inquit: Morari etiam me fecerit, ultra uotum astruo, ipsa inops materia, & nullus tincto murice digna uestiri tegmine, illud quamplurimum Flacci timens:

Parturient montes affectetur ridiculus mus.

Cum oratio materiam forsan excedit. Sed quid ludicra uerear, iocosq; fugiam, quorum ratione hunc excessum uolens facturus sim, cum ueteribus & cura, & studio digna uisa sunt? Cicero autem, quantum in ea re uoluerit quis ignoret, qui uel Liberti eius libros, quos is de iocis patroni composuit, quos quidam ipsius teste Macrobio putant esse, legere curauerit. Plautus quidem ea re clarus fuit, ut post mortem eius Comædiæ, quæ incerta ferebatur Plautinæ tantum esse, de iocorum copia noscerentur. Catonem etiam illum Censorium argutè solitum iocari, legi. Horum nos ab inuidia munier auctoritas, si in nostris cauilemur orationibus, quam pinguius, quam Rhetoricæ institutio iubeat, de arida materia loquamur, cum id factum iocandi gratia intelligi uelimus. Iam ad te ueniendum est. Ad Satyricum accedere non putabam, uel ad Medicum, imò uerò ad Antistitem, & talem dixerim qualem CHRISTVM nobis ostendit Apostolus: Qui sciat nostris infirmitatibus compatiri, non qui ad arborem securim apponat, nec prius quiescat, donec ad terram prosternerit cunctam molem. Ambitionem meam uidendi librum Apuleij, ferè dixerim tantquam hæresim, uerum assertiue dicam, uelut ignauiam & insaniam quandam improbare niteris. Esto illam excusatam fecerim, quod plerunque uirtutis est causa, illud te satyrizare sciens, quod expendere tempus, quod tantum nostrum est, ubi plurimum superuacua uanitas, & noxiæ curiositatis est, ut ad literam replicem dictum tuum, credo dicere uoluisti, perdere est, hic ad respondendum aditum faciamus. Vetus quaestio est, & sæpè quaesitum est: Vtrum sanctius sit, modicos habere affectus an nullos? Stoicis uisum est illos expellere, quos secutus est Seneca, ut uideretur in Epistola quam cum hac quaestione orsus est. Peripatetici uerò illos temperant. Quid mihi obijcies, si Peripateticus ista pro sententia effici uelim, ac cupida affectione uidere Apuleium? Et si ad uanitatem, curiositatemq; quas contemnere plurimum astruis, non aduerto, affectum temperem meum, metaphoricum insectans sensum illius: Modò tempus quod irrecuperabile est, quod appreciari non potest, amisisse me dices. Aut hoc temperamentum, ut impossibile improbes, ac si reiecta cortice, dulcis nucleus, quem arida testa celat, fumendus non fuerit, uel si sumi non possit, ridiculum dictum esset? Subtus amara folia dulcia latent poma, an non legenda odio foliorum? Aut madenda dulcoris cupidine, sanus quis ignoret? Prudens, quis auidè non comederet? Haud aliter de Apuleij libro dicere uelim. Curiosam fortè & fabulosam continet & lasciuam, sub qua, ueluti sub uirentium & luxuriantium foliorum umbraculis, gratissimus fructus absconditur, profunda & altissima iacet sententia, quæ summo studio, meliori ingenio, toto conatu, maximo ocio, multoq; sudandi tempore haurienda foret. An non Virgilius sub fabulae tegumento, illam, & maxime omnium maiorem sententiam cecinit, cum in sexta uaticinatus fuerit Aegloga:

Iam noua progenies caelo dimittitur alto?

Quis Prophetarum de incarnati uerbi progenie expressius dixerit, si tunc ab intellectu, ex fabularum curiositatibus uerificata, postmodum sententia quæ fuit eripi potuisset humano? Sanè hoc in studio non tempus perditur, sed colligitur, & seruatur. Nam factum hæc ambig-

ambigo, nec fucum amplexor, sed philosophantium ueras cum ratione infector sententias, & uarijs cuniculis usque penè ad centrum terræ descendens, cupidus sub mundi machina, auri uenas exquiro. Quod cum in parte fecisse rebar, cum à te de aureo asino Apuleij librum, quem sic apud quosdam intitulum asseris, obtinere potuissèm, non equidem perferaturus fabulas, sed illius antiqui Poëtæ adepturus philosophiam, haud aliter, quàm sub sterquilinio margaritas. Et quanquàm plurimos huius aui delectent, me autem non alliciunt curiosæ Poëtarum fabulæ, præter illa, quandoque mercede & accepta studendi remissione, quæ omnibus danda est iubente Quintiliano, quem mecum Saryrizas, non solum quia nullares est, quæ perfectè possit continuum laborem, atque ea quoque quæ sensu & anima carent, ut seruare uim suam possint, uelut quiete alterna retenduntur. Et quodd studium discendi uoluntate, quæ cogi non potest, constat, in illis attædiatum ingenium, uelut quodam in ludo recreetur. Solent enim & plus uitium asferre, ad discendum, consequendumq; boni uiri notitiam, renouati ac recentes, & acriorem animum facere, qui ferè necessitatibus repugnat, ut quid ergo satyra tua aduersus me clamat? Cur inuehit? Quamobrem obiurgat? Vnde mihi insaniam obijcit? Qua pro causa, ignorantiam & sensuum debilitatem ac rationis infirmitatem opponit? Equidem non intelligo, cum in his nimium uerum dixerim, spiritum cur indignationis efflaueris? O' quàm, ut meus quidam nuperrimè exclamauit, differendus est sermo intrinsecus, priusquam in uocem, uel calamum ueniat, præsertim ubi animus in contumeliam cuiusquam prorumpit. Fauni licentiam obsecro, sagax uenator, unde commodius, actiusq; uernantia, & rosida prata, florida (inquam) ac iuuentia lustra ferarum, & pressa uestigia odora, uicinum exquirat, & ipsam insequitur belluam: ac facilius capitur præda, quàm per saltus, & aspera, densaq; nemora dumis, sic per lepida scripta, fragrantis styli perfusa rore, & summa rerum inuentione conserata, ac lenocinio adiuta uerborum, & contra estum excandescens ingenij uerum, cum quodam animi feruore quærentis fabularum, quemadmodum quibusdam reclinatoris, intermixta umbris, quàm per inculta, insulsa & scabrea, nullo colore nitentia, aut ordine redimita, ad ueri boni scientiam peruenitur, quodd ut ais duce natura perquirimus, & è cœlo præuienti gratia reperimus, proinde iam te pœnituisse intelligam, inter illos me annuerasse, qui uirtuosè uiuere recusantes, beatè uiuere uolunt. Nec me ad Augustinum delegati oportuit, cum per se nota sint, quodd simul esse non possunt, quæ contradictionem implcant, quàm uelle, & nolle pariant, nullus ambigit, & quodd uirtus, & uitium contraria sunt: quis ignorat? Et quodd me uirtuosè iudicas uiuere, quam tui conclusio complectitur argumenti, inde probationem assumens, quodd librum Apuleij ambitiosè postulo, qui plurimam complectitur uanitatem, quodd si ostendero, quid ex tua ratione sequatur, illam pace tua sit dictum gloriæ confutasse Augustinum de ciuitate Dei, qui legerit Poëtarum sententijs, ac ad contextum auctoritatibus, tanquàm ex cæmento, & lapidibus murum fabricantem intelliget, atque sentiet omnes quos allegat, & uti familiares, & seruos in opus suum adducit. Intellexisse necesse fuerit, aliàs quantum in opere potuisset, minime concepisset, quodd sine studio congruentius fieri potuisse, quippè non creditur, imò modestius autumari potest, quod omnes solerti cum studio recensuerit, ex quo constat, sic profundè adeorum sententias nanciscendum confodisse, quod ad operis sui fabricam construendam, inter alios operarios, eos dignos elegerit. Et si daretur ocium, omnes doctores Ecclesiæ, & uera mundi lumina, ac mille alios uiros sanctos, numerare possem, qui Poëtarum cum studij solertia libris imbuti, ipsis familiariter admodum usi sunt. Quos ex tui argumenti conclusione, per quandam consequentiam, malè uixisse damnabimus, quodd nephas est dicere, & absurdum nimis audire. Cum ergo consequentia mala reddatur, uis antecedentis corrui rationis. Et hûc usque tantum ad Antistitem iuuat fuisse locutum. Iam tandem cum Medico, quantum præsentī concertationi opus fuerit, experiri liceat. Mox contra me, ciborum uarietatem opponis, cum Senecæ ratione munitus inquis: fastidientis stomachi est plura degustare. Præmittis etiam quodd perpendis, appetituum meam copijs inhiare. Quapropter nisi temperamento modereur, foret de indigestione timendum. Vnde mihi oritur: materia disputandi. An ad digestionem diuersitas ciborum, an singularitas magis confert? Hoc dixisse uelim. An homo melius digerat, qui una nutriatur specie alimentis: an qui pluribus & diuersis? Vides ergo, quàm propè ad te accedo, qui diuersitatem improbas, imò tecum esse uolo, paulisper teq; adiuuare uidebor, sed ut omnes tuas radices euellere uno conatu possim, quantum inniti potuerit, rationi dicta

dicta tua ostendam, proinde ueniam gulæ à te tanquam à prætore peto, cuius me defensorum in hac parte necesse est, quod profitear. Et hoc certe Rhetoricæ dignitatis gratia. Est enim Rhetorica, prælusio communes locos in utramvis partem inuentorum alternatione tractare. Verum si me de hac quæstione paganus quisquam, sanè te, ne de rustico loquar in pago, uel rure nato atq; nutrito, consuleret, quia pagana uel rustica ingenia, citius exemplis quam ratione capiuntur, docuisse illum bestiali institutione contentus essem, & plurimum satisfecisse illi non ambigerem, exemplo pecudum, quæ si uno cibo nutriantur, & uniformiter, multo corporibus humanis saniores sunt, sed fortè illum attentiores, & altero exemplo fecissem, si ostenderem sibi, ut consideraret, nullum unquam fuisse Medicorum circa curam ægrotantium, tam audacis negligentia, ut febrienti uarium, & non simplicem cibum daret. Vnde satis constat, quod facilis digestionis sit, uniformis & simplex alimonia, ut ægrotanti cum infirma est natura sufficiat. Iterum rustico illi tertium addidissem exemplum, non minus esse multiplicium alimenterum uitanda nutritio, quam uinorū multiplex uariatio, nemo credo hæsitat, illum qui uariis uinis proluetur, facile in ebrietatis infamiam deuenire. Aduersus quam conuenienter quidam exclamabat autor:

Quid non designat ebrietas: aperta recludit

Spes iubet esse ratas, ad prælia trahit inermem

Ecce uidi calices (uarijs redimiti Falernis) quem non fecere disertum.

Verum ne te deseram Medicorum optime, ad te ipsum redeo, cuius paulò antè pro uisando quodam si occurrisset obliuisci uolebam, nec tibi tantū assistere uel. m., exemplis quam ratione. Nam illa me tacente clam te esse non poterit. Aut equidem qualitate calefactionis illius, in quam post digestionē ueritur, cibis, si non apta humori, qui corpus obtinuit, generantur in stomacho crapula, aut congerie cibi, quem ad coquendū natura non sufficit. Et qui unico cibario utitur, facile qua liquefactione, uel cibi resolutione grauetur, uel iuuetur, intelliget. Haud enim ambigere potest, cuius cibi qualitate possessus sit, cum sumperit tantum unum. Et ita fit certissime apud Medicos, ut infirmitas cuius causa cognita est, facile uideatur. Qui autem multiplici cibo alitur, diuersas patitur qualitates, diuersorum succorū uel liquorū, quia non concordant humores, ex materia uarietate nascentes, nec efficiunt liquidum, purumq; sanguinem, in quem uertuntur iecoris ministerio, & in uenas cum tumultu suo transeunt. Pettendū ne præclare Medice, quam procaci lingua te iuuerim? Nihil tam est tam indignū tollerari, quam quod aures nostras, grata lingua, captiua teneat, & uerborum sonoritati assentire cogimur, circumuenti uolubilitate sermonis, quia ad extorquendam fidem agit in audientes tyrannum. Ideoq; abs te recedam, & aduersus has dictas, quas astruiste poteras rationes, & exempla plebana, quantū poterit assurgat animus. At in primis auxilij nostri ingenium, penè audiētes, speciosis quam ueris, ut liquidè ostendetur, cœpit exemplis. Dictum quidē est, simplici pecudes uti cibo, & ideo expugnari difficilius, eorū quam hominū sanitatē, sed utrunq; falsum probari potest. Neq; enim simplex est animalibus brutis alimonia, nec ab illis quam à nobis morbi remotiores. Primum nanq; probatur clarissimè ex uarietate pratorū, quæ depascuntur, quibus herbe sunt amaræ pariter atq; dulces, aliæ succum calidum, aliæ frigidū nutriendas. Videtur ergo tibi ciborum substantia simplex, ubi tot enumerantur uel arbuta, uel fructus. Non minus nutrimento diuersa quam nomine? Quod autē non facilius morbi homines quam pecudes occupentur, Homero teste, cōtentus sum, qui pestilentiam refert à pecudibus inchoatam: sed ut quanta sit multis animalibus infirmitas, breuior q̃ plurimum eorum, quam hominum uita inditio est, nisi recurras forsitan ad ea, quæ de coruis atq; cornicibus fabulosa dicuntur, quos tamen uidemus omnes cadaueribus inhære, uniuersisq; seminibus insidiari, & persequi fructus arborum. Nam quod minus edacitatis habeant, quam longæuitatis, eorum opinio fabulatur. Secundum uerò exemplum si bene recordor est, quod solent Medici agris cibū offerre, non uarium, cum hunc offerunt Medici ut opinor, non quasi digestu facilius sit, sed quasi minus appetendum, ut horrore uniformis alimonie desiderium edēdi languescat, quasi in multis coquēdis propter infirmitatē non sufficiente natura. Ideo si quis ægrotantiū, uel etiā de ipso simplici cibario ampliū appetat subducitur adhuc desideranti, quapropter à nobis commento tali, non qualitas, sed modus exquiritur. Tertiò autem in edendo, sicut in potendo suades, uaria & diuersa uitari, habent latentis insidias, quia nominis similitudine coloratur. Cæterum longè alia ciborum ratio est. Quis enim edendo plurimū fauciatus est, quod in bibendo perfacile contingit, faicitus cibo stomacho, uel uentre grauatur, infusus uino fit

NNn similis

similis infano. Opinor ideò quia crassitudo cibi uno in loco permanens, administrationem digestionis expectat, & tunc demum membris confectus dilabitur. Potus uero ut natura leuior, mox altum petit, & cerebrum quod in uertice locatum est, ferit fumi calentis aspergine. Et ideo uaria uina uitantur, ne res quæ ad possidendum caput repentina est, calore tam diuerso quam subito consilij sedem sauciet. Quod æquè in cibi uarietate metuendum, nulla similitudo, ratio nulla suadet. Ibi etiam assentire non possum, quod succus uarios de ciborum uarietate confectos, dicis contrarios esse corporibus, cum corpora ipsa de qualitatibus sint fabricata contrarijs, ex calido enim & frigido, de sicco & humido nos constamus. Cibus uero simplex cui adest, succum de se unius qualitatis emittit. Similibus autem similia nutrirì probasti. Dic ergo quæso, unde tres alia corporis qualitates nutrirì debebunt? Singula autem ad se similitudinem sui rapere, testis est Empedocles, ergo si homo non unus nutriendus est, nec ex uno, cui sententia literarum sacrarum ueritas multum conuenit. Quia non ex solo pane uiuit homo, sed ex omni uerbo quod procedit de ore Dei. Ut panis ad corporeum referatur hominem, uerbum uero Dei complectitur hominem spirituale. Deus etiam omnium fabricator, aërem quo circumfundimur, & cuius spiramus haultu, non simplicem habere uoluit qualitatem, ut aut frigidus sit semper, aut caleat, sed nec continuè siccitati, nec perpetuò eum adduxerit humori, quia una nos minimè qualitate nutrimur, de permixtis quatuor fabricati. Ver ergo calidum fecit Deus & humidum, sicca est æstas & calida, autumnus siccus & frigidus, hyems humida pariter & frigida est. Sic & elementa quæ sunt nostra principia. Cur ergo corpora nostra ad uniformem cibum redigis, cum salus sit hominis uigente appetitiua, qua deficiente languescit, & periculo sit propior? Nam sicut in mari gubernatores uento si minus sit, sua contrahendo in minorem modum uela prateruolant, & flatum cum est maior coercerent, sopitum uero excitare non possunt. Ita ut appetitiua uirtus cum titillatur & crescit rationis gubernaculo temperatur, si autem semel ceciderit animal extinguitur. Cum ergo cibo uiuimus, & cibum appetentia sola commendat, elaborandum nobis est, commento uarietatis, ut hæc semper prouocetur, cum præstò sit ratio, qua inter moderationis suæ terminos temperetur. Iam uero ut finem disputationi faciam, sic de appetitiua ingenij nostri sciendum arbitror, ut persæpe uarietatis lectionis recreetur. Ut enim terræ uarijs, mutatisque seminibus, ita nostra ingenia, nunc hac nulla meditatione recolatur, iuuat interdum ex historia locum appetere siue apprehendere. Volo epistolam diligentius scribere, nam sæpe in orationes quoque non historia modò, sed propè poetica descriptionum necessitas incidit, & pressus sermo, priusquam exemplis petitur, interdum propriij officij uacare formis, quandoque insistere iuri, & dare operam

Comœdijs, libentiusque scribere inuenta delectat. Aiunt enim non multum esse legendum, sed multa.

Vale in CHRISTO.

NICOLAI

NICOLAI TRIBVNI

ROMANI AD GVIDONEM

BOLONIENSEM S. R. E.

Cardinalem, Oratio.



Euerende mi Pater & Domine, etsi placidum mare, ex tumido serenum;
si cœlum ex nubilo, hilari aspectu resumitur, si in signū principalis clemen-
tiæ, regem apium natura priuauit aculeo, si feritatem suam, in sibi prostra-
tos leo deponit, ut scribitur, quid mirum, si humanas præsertim principan-
tium mentes, diuinitatis quippè participes quærimus, & reperimus, in tem-
pore deposita seueritate clementes? Cum & ipse formator earum, huma-

næ in iustitiæ ipontè subijt aculeos, ut diuinos, & iustos humanitas euitaret, cum quibus si
quandoq; eam pro demeritis percutit, non utiq; ambitiosa uelut ultione mortificat, sed ca-
tigans uiuificat, uulnerat & medetur. Qui etsi scelera in super detestanda, quātumlibet præ-
deliberata, ultra septuagies septies remitti præcipiat pœnitenti, quātò ergò facilius, se nel
commisissa, & reuocata, quantotius illa remitti debet. Quātò deniq; leuius delicta nostra,
quæ non ab ortu nata propositi, sed uirtuosæ actionis in semita, à subterraneo mirmicaleo-
ne prærupta, ubi iacturam præcipationis inflixerint, ipse condolens, & ipse mundificat
cōpalsius: Sane toti iam constat mūdo notorium, qualiter derelicta diu ciuitas, præsertim
à tempore, quo insidiantis uris, & tortuosi colubri rabie uenena nutruerint, pro minimè
circūligatis, minusq; sanatis, nunquam oleo fotis, suis pròh dolor, sine intermissione uul-
neribus, quæ pro fallo nōmine ciues Romanos, ignobilesq; uirtute tyrannulos, latrocinari-
tes diutius, & ubilibet sunt illata, & qualiter ab infectione lepræ suæ extra ferēs, & in seipsa
quam incurata marcescens, odium sui ipsius inficiens, & infecta ceciderit, & cunctarū pròh
dolor forsitan nationum. Nec latet præsentēs, nec uerisimiliter latebit in posterōs, qualiter
iustus iudex, sub unico ciuium minimo, salutem propriam publicæ postponēte, solo Reipub.
liberandæ proposito loricarum, montes illos in ualles, aspera eorum in plana, lucos in
agros, aquas intolerabiles in riuos transibiles transformārit. Quæ quidē, dum hominis pau-
citate, ineptitudine ciuium, prauitate potentum, breuitate temporis, sine sanguinea plēbis
gutta, facili ter acta pensantur, nemo nisi calumniator inuidus, aliunde progressa dictauerit,
quām à Deo. Sed dum ex confidentia pīj operis, uelut diuino fretus auxilio, inter humana
nihil suspicans, tam suppliciter quām confidenter incederem sarcinatus, subterranei hostis
laqueos, & fossas sub arena cauernulas, non aduertens, corruī fateor, tam proprii lapsu pe-
dis, quām alienæ manus uersatus impulsu, patrocinali consilio & auxilio destitutus. Quod
si nullus alius dolor, nulla alia punitio transfixisset, nisi quod post diuturnos, incredibilesq;
labores, mentis & corporis, personæ pericula & meorum, ad effectum suū diutius & esu-
ritæ iustitiæ, ad brauium laudati iam operis ferè perductus, tam damnosè, tam lugubre, unā
cum populo sum frustratus, compalsionem quam maximā apud rectos & pios, mea quip-
pè iuuentus & paruitas indefensa, utriusq; fortunæ non practica, iustorum iudicio mereba-
tur. Quid nam difficilior, quām populorum infirmitates agnoscere inueteras medullitūs,
& mederi? In ægritudine quidem corporum herbæ, & lapides plerunq; subueniunt, sed æ-
grotantibus dare animis, nequaquam diluuiā conferunt, angelica munera, & diabolica fu-
nera, in eorum rarō sanitate conueniunt, fames & pestilentia non sufficiunt, terrores & gla-
dij non proficiunt, & diuinæ ac humanæ leges deficiunt & Propheta. Verū si uidebatur
super dolorem uulnerum uulnerari, Medici pròh dolor, adhibendum, utinam cum salubri
populi desolati respectu, cum moderationis ipso libramine, talis & tāta fuisset mi Pater af-
fectio, ut pia ipsa iustitia, clemensq; correctio, peccatum coercuisset in pœna, & non me ab-
sorbuisset nocentem, unā cum populo sine culpa. Poterat enim, si qua tumefactio nouitio
apparebat in uulnere, quæ à seipsa ut patuit unctionibus resilliebat, ubi lenimenta spreuisset,
imposita taliter in hora succidi, ut intactis populi neruis, cui compatiendum potius erat,
mortificatæ iam plebis sanitas saluaretur, & pecus quod uidebatur pasci cibo, moribido, al-
ter disgregare quiuisset, ut illo sublato de medio, inter eorundem luporum fauces, quorū
tabies uerisimiliter multiplicata præsumitur, erepti nō caderent. Iterum greges dei, eo ma-

NNa 2 ximè,

ximè, quod meo testante regimine, poterat Alma ciuitas, per Romanos ciues è plebe deletos, sanius quàm per Nicolaum Laurentij debiliorem cæteris, cum solo Ecclesiæ spiritu reformari. Non est equidè uerisimile, quod aptioribus, dignioribusq; me, ea ciuitas nò abundet in ciuibus, quanquàm informato populari regimine, & confortata ab Ecclesia causâ potentù, iacere uideantur exterriti, ac destituti cum cordis uiribus enervatis, quis nam susurrare iam posset, aliam quàm maternâ in populum Ecclesiam respexisse Romam, ubi impio rectore summo, expedientem & pium populo subrogasset, utinâ per continuationē huiusmodi meliorē, mea foret in orbe credita ex opinione peruersitas, nunc ex hoc mea iustificata uideretur & pœna. Sed hoc iam meū plus extergit infamiâ fām famā ueritatis eluciddat, quod ductus ad tribunal, nò audax, sed elinguis, nò iudicor, sed extinguo, & quod est in omni iure molestius, pauper cum fortibus oppressus, cum oppressoribus uenire prohibeor, quod deprecor ad examen. Dicit aliquis forte mihi: Quid tua refert ò minime ciuiū, qualitercunq; arca Romanæ Reip. recalcitratibus deferatur à bobus, & uelis præsumptuosa tu manu illam erigere, quæ non nisi forsan superna dispensatione sic trahitur, & quod dispensatoriē agitur, tenere tu repēsēs? An putas ouis una totum Romanū gregem, plus suo pastore diligere, plus cognoscere, melius confouere? Pater, quippè non puto, sed Romanæ curam Pontificis, quanquam ad Romanum ouile tam debito quàm necessario, primo uertatur & potior, tamen confluentibus iugiter aliorū implicatâ tumultibus, & in illiusmet informatione delusam, posse suspicor, eam minus attendere posse, minus inspicere, & uelut alienis sub oculis palpitantem, minus curare uulnera palliata. Nec temerè ad erigendū arcam manus crexeram arrogantes, qui diutiùs ruinam eius certissimam remedium contemplat, & causam, executionē iudicij mei primo tentans in curia, non reprobata fore sperauit, sed per summum Pontificem uelut probabilem acceptatâ, nec adhuc dexterâ meam, uelut propriæ prudentiæ nisus, cōprobabili causæ actualiter attulisse, nisi eiusdem Domini nostri Vicarij consentire uidissem dexterâ communitâ. Sed nonnulli Reuerendi Patres Italici libidine consanguinitatis eucti, aliud q̃ iunior omnī Daniel de alma Roma, ex ore meo tunc clamante de Susanna testimoniū protulerunt, uerum benedictus iustus Dominus, iustitias diligens, & prosequens æquitatē, qui & secundum uias adinventionum uestrarum retribuit, scrutans renes, exaudivit eo tempore, quo in consistorio protuli uocem eius, & supra ipsorum tantūmodo iniqua iudicantiū caput, & sanguinē, iudiciū retulit iudicatum, ostenditq; Dominus in oculis, tunc titubantis Ecclesiæ, quod non iuxta eorū iudicium Alma Ciuitas sponte meretricata cū fortibus, rectoris consortiū spreuerat popularis. Et hodie uiolēta quid clamatet, in omnē terram sonus eius, quam corda oribus, de oppressis euerteret lugubris & querulis, auditur. Porro unū est, quo amaro corde plus lugeo ne quando sacræ pastores Ecclesiæ, illius malè consulti populi, infectionū ueterū recordati, & si continuū precipitiū eius assentiant, & remediū non ignoret, & de illorum forsan instabilitate diffidit, eos unâ cum cæteris eorū ducibus, ut demeritos cadere permittât in foueam, ab ipsis ipsi tenebrarū ducibus præparatâ. Sed absit sancta mater Ecclesia, quæ non solū irata non peccat, imò peccatū & iram conterit irascendo, ut cæcos filios illuminare deficiat & clauda porrigere dextrâ, imò prorsus erigere studeat, ac bases eius, & plantas ut rectè ambulet solidare. Nam ubi piissima mater nostra gladiū seueritatis eduxerit, quis ille mundo misericors, opponet clypeū pietatis? Sed quid mirū si ploro, si ulullo, si sedens & renuo conolari, super interfectis meis ubiq; ciuibus, mihi reuerēdis ut patribus, charis ut fratribus, & ut filijs prædilectis, dum si per totidem dispersis pecoribus aggregandis, omnes dies meos, in urenti, curis, sudoribus & periculis expendissem, ubi in ipso uiolentatus affectu, pro illorum amore mortificor, & ipsi meq; seipos suspirant, & ululant tacitè pessundatos. Nò foret reprehensibilis, quinimò cōparsiibilis omnibus, meus lachrymabilis queritatus? & nunc post aggravatum meum ex calumniatione delictum, utinam post mortificatam uitam, interitum duriorum Herodiani potentes, in mea dudum natiuitate turbati, pro mortificatione mei nominis, mortificare desisterent Rachel filios innocentes. Certè si cogitare posset aliquando summus Dauid, genus nequitæ, saltem unum, quo ipsum in Deum impiissimè, in Syon abominantissimè in omnem Israel, nephandissimè sese innocuos referuasse cognosceret, uel innocuos puduisse, uel saltem non sese inde superextulisse constaret, ipsos quadoq; regnare Hierosolymis auctoritate Pontificum non turbarer, nūc autem captiuatam ab eis ciuitatem sanctam, euacuata populosa, eorum tributo suppositâ, gentibus dominantē eorum contradictionibus desolatam, in opprobriū uicinis omnibus constitutam,

ab amicis suis spretam, consolatore carētem, sine Principe, & Consule derelictam, roboratas manus pessimorū in ea, factos inimicos eius in capite, quem pietatis ullicum, quē charitatis talentiferum, quem ueritatis agricolam offendero, si lamentor? Quinimō calamitosus animus, animosus & calamus, in mœoris agonizatione conueniant, & ubi chartę, & atramenta deficiant, arida pellis mea, & decalamare mei cerebri, lachrymarū liquor expressus, in doloris expressione succurrant. An ego sum ille, qui inuidiæ zelo corrosus, persecutores meos malos existere malim, & eos meritos subesse, quā præesse iustitię, tam in populi, quā in mei ipsius naufragio concupiscam? Cū nulli me & illos recognoscenti, sit dubium, non uirtutem eorum, sed æmulam uirtuti malitiā, causam fuisse, & esse mei di scriminis & ploratus. Nam cum diligentibus in populo, ueram pacem, mihi iram esse non posse uel odium, testantur uox & affectio populi afflictæ, nunc mea uita denūciat, & ab adolescentijs acritata. Nam quia uidi pacem atq; iustitiā, omnes innocentes & rectos sitire, dolentes in populis, non cum adulteris, & furibus meam posui portionem, sed illis adhæsi, & illi mihi pariter adhæserunt, illas cum illis uolui, nec aliquādo simulauī, uerū & si multi oretenus, æquitatem & pacem ibidem corruisse condoleant, corde tenus tamen easdem non ignorantur inficere, medicam in palliato. Sed opposito, quod unus existerem ex ambitiosis Romę rectoribus, ipsam simulantibus charitatē, dato quod zelo meo, totidem correspondisset ambitio, si iustitiā & libertati reparatę tyrannides, si paci & cœcordiæ reformatę malignitas, si defensionī pīorum locorum, miserabiliumq; personarum impietas, si honorati & pudicitię reuocatę lubricitas, si restitutioni publicarū, priuatarumq; rerum raptus auaritas, si passagiorum & gabellarū amputationibus onerositas, si cœquationi iuditiij inter potentem & pauperem pusillanimitas, si sollicitudini & diligentię, negligendi tepiditas, si uitarum securitati, rapacitas, si limitationi & subiectioni tribunatus officij, per syndicatores mihi ipsi spontē præpositos, superstitiosa cupiditas, si obedientię in persistendo, pertinacitas, si populi utilitati damnositas, si accusationi meę, accusantium æquitas, si conditioni unici pauperis, æmuloꝝ æqualitas, si famę meę, infamię paritas, ponderatę in libra iustitię, sub uero me conuictū iudicio cōlibrassent, tandem ipsa depositio, cunctis priuata muneribus, omnibus referta periculis, cum acquisita potentum inimicitia, inde futura perpetuo compensata, sine alterius persecutionis aculeis, ad pœnam, & pœnitentiā suffecissent. Nunc autem uelut de nulla harum uirtutum utilis, de nulla probabilis, de omnibus cōtrarijs factus reus, super additis sacrilegij, schismatis, hæresiq; commaculis, ad grauamen supplicij perperam adinuēatis, non aliter quā conuictus, executionem sententię, cum meis omnibus, utinam per mortis unius & non centesimę, ab Ecclesia Dei & Synagoga potentum pariter sum occisus. Nam exilio ab Vrbe perpetuo, in mortis condemnatione turpissimē fuga, terroribus mendicitate, nuditate, fame, maledictionis infamiā, securitatis & pacis desperatione perpetua, & uinculis superiunctis, continuū sum ibidem passionibus cruciatus. Quid in peccantem proposito, in conuictum iudicio? In impœnitentē ex uitio? In pertinaciter etiā de erroribus gloriantem, pœnæ infligi poterit grauioris? Et adhuc de die in diem, quinimō in æternum mihi irascitur Dominus, ac si humanum figmentum nō & ipse cognosceret, ac si in me omnem malitiā, & nullam in filiis hominum, & in Ecclesię angulis reperisset, aliquando prauitatem. Nam superfundit picem flammis, & sulphurem clemens Pater, cum mei memoratur, intonat super filium, ex solo feruore nouitium transgressorem, quem minime quidem uidet astutum, nimium credulum, simplicem, & fidelem, semel ex iuuentutis ignorātia lapsum, & ad misericordię uocem septuagies septies reuolutū. Heu, nam omnes accusationes meas, non aliter quā commissa cōnumerat, & pro tot bene actis ab ipso eodem commendatis operibus, saltem refrigerij guttulam, nec ex retributione iustitię, nec ex rore paternę misericordię recompenſat. Cum Apostolica clementia, ad superexaltandam misericordiam in iudicio, etiā si causa punitionis exuberet, ex exaltato in cruce spectaculo se sentiat doctriuatam. Testor, Reuerende Pater, alissimum, quod si qua pro populi defensione sum passus & patior, pati antea credidissim, in manibus quondā domini Stephani de Columna. Qui conscientia reformatus in uita: causam populi per me iuste defensam contestatus in publico, & filiorum furias reprobandis mortuorum, per pacis osculum sœcero meo patenter exhibitum, omnem meam familiam, meq; si afforem securauit, uel quondam domini Cardinalis de Columna, de legitima mei causā, coram Deo & hominibus comprobanda confisus, & non desperans de misericordia, me brachijs obtulissim. Ac ubi rationi appetitum subijcere noluisse, fuissent saltem de unico mortis genere, tot

meorum mortuum conclusorio satiati, cum sub illorū patientia & prætextu, causam meam cōpositam aduersus me, de fidei suspicionē, de Ecclesiæ, de imperij abrogatione, uel derogatione, fore falsissimā in conspectu Dei & hominū sit apertū. Sed euenit Pater interdum, ut unde homo placere plus studeat, aut per imprudentiam peccet ignorans, aut non introspectis eius ab extra uisceribus, displiceat unde prodest. Nam si de inuasiōe imperij mactata se conscientia cognouisset, non utiq; manus intrassem Cæsaris improuifus: sed innocentiam proprio cordi insertā, sicut & mihi, sic extimaui cæteris fore notā. Sanè quis poterit pro uero malignitatem in honore contra Ecclesiam suspicari, qui autem assumptionem eius piam uoluntatē Ecclesiæ rapuit, in assumptione fiducia, cōfidentia in administratione, obediētia in dispositione, paupertas in peregrinatione, simplicitas in captiuatione, adeo reperitur puerilis? Heu mihi, nam plerunq; mortales, proprios honores & cōmoda, doctrina & artibus mercantur in foro, ego autem, hoc æmulo charitatis in tempore, quo omnis cura fida Reip. à multis extimatur infania, incōmodum nanciscor & dedecus, quod à uulgari exercitacione me subtrahens, non artem didicerim aliam quā pro plebe. Hanc quippe antimo recensēbam, hanc diuino & humano putabam præualere iudicio, hanc ueteri & nouo tabulario summā fore, hanc deniq; Christiana & gentili cōcordia legeram, sicut onerosam fore præ cæteris, sic & præ cæteris speciosam. Hanc igitur adamauī pauperculus, exquisiuit potissimū & elegi, uita longitudine, diuitijs & delitijs parui pensis. Quid nam mirum, si is qui CHRIS TV M didicerit, se & sua pro plebe ponere gliuerit, cum & ipsa cruda gentilitas, nullo radio decocta paraclyto, id ipsum in Rep. sensent charitatis? Mirari quandoq; libeat Platonici illud: Decet rectores ut quicquid agunt, ad cōmune cōmodū referāt, obliti cōmodorū suorū, insuper proprias erogare substantias in cōmunī. Ac si uidisset Apostolos instat Dionysio. Non Apocalypsim audierant, cum uirginitatis & iustitiæ in Rep. intemeratē custodes, præcipuo cœli loco gaudere Scipio bellicosus & Cicero, & ipse cōmemorator eorum Macrobius, nescio quo spiritu protulissent. Nam & ipsam iustitiam, utpote intemeratam ab eis uirginem appellatam, summus Poëta noster Maro testatur, cum diceret:

Iam redit & uirgo, redeunt Saturnia regna:

Quamquam hoc carmen, nonnulli magistriones erronei, Apostolicas prophetias deferentes, pro uirgine matre Dei, à Hieronymo in procēmio super Genesi redarguti, dixerunt fore dictum. Non ne & charitatiua Reip. est illa Ciceronis ab Augustino replicata monitio, quod si ex naufragio duo in tabula una natantes, laborauerint inter undas, ei qui utilior est Reipub. alter minus utilis sponte cedat? Sed quid philosophantium argumentis inuoluo, cum omnia sacre paginæ uolumina exemplaria, patrum & decreta sanctorum, super dilectis meæ pulchritudine cytharizent? Potissimè illa taceo, quod canes mei, me idololatrium, me clamitant fore sacrilegum, quo I gentiliū fuerim studia persecutus. Sed impudici forte erubescerent, si omnium doctorum Ecclesiæ linguas laureatorum lectione difectas, sicut Anseloti & Tristani fabulas lectitassent. Et ego quandoque radosa forsitan pro infamatione mouerer, nisi dilectissimum mihi, alium illum patricium Boëtium Severinum, palatinis à canibus accusatum, id ipsum sibi conquereretur in uinculis accidisse cum diceret. Sed uti innocentiam meam alicuius sceleris admixtione fuscarent, me sacrilegio conscientiam polluisse mentiti sunt. O Deus, nam tales coadiutores CHRISTI contra me partes pro CHRISTO suscipiunt, qui interrogati nesciant quid resonent, CHRISTI, quinto Barrabæ fautores effecti, CHRISTVM & Christos pro modico crucifigunt. Tales Ecclesiæ filij, me Ecclesiæ æmulum diffamant, qui ubi effrenatius raperent impuniti, cuncta subuerterent, & sitrent Ecclesiam perpetim uiduatam. Tales conscientiati, catholica mihi pro Ecclesia detrahunt, qui cum eorum dominis quos adorant, ad capiendum Summum Pontificem, ad diripiendum uasa templi, ubi tempus, & locus uoto concurrerent, tanquam ad prædas hostium iterum cursitarent. Qui in densione & opprobrio subsannantes dicunt: Vanum fuit cōsiliū eius, ut hos dies, in populis meditaretur antiquos. Eadem est terra quæ fuerat, sed alij sunt messorēs, uerum ex quo, sic ad uotum eorū uigilat & dormit altissimus, quem uigilare super miseriam inopum, & gemitum pauperum, & populorū aliquando confidebam, utinam agrū colere, putare uites & arbores, cū meis retro parçitibus, nequaquam Reip. studia quæsiuissem. Nam nunc non utiq; tyrannorū audaciam & populorū metum, quem uicissitudine econuerſa mutaueram, correns duplicassem, non in me linguas aspidum inuidorum, & dentes acuerem, non signanter signum sagittæ pontificalis existerem, non maledictionis eius funestus me gladius penetrasset, non radosam præcæ-

teris uitam elugerem, non perpetuum mihi, & meis iugulum fabricassem. Porro si iuxta opinionem multorum, ne post expeditionē meam, uires pristinas & suspectas, paruitas mea fortē resumeret, sedes Apostolica suspicans, obserat mihi ianuas (ut dicitur) pietatis, quam non mediocriter hæc consona, & concepta in populorum patribus, eadem & in tyrannis sit admiranda suspitio, ut principes Holophernis, & sacerdotes Israël unum reprobent iudicem, Iesus & ludæus unam in templo lapident circumuentam, CHRISTVS & Phariseus unam in conuiuio abijciant poenitentem. Certē si infectus ego, ab urbis tyrannulis perditorum more conciuuium, ad almæ Urbis præcipitium concurrissem, tandem despectus & derelictus inuia, ab Amalechitis sequax eorum Aegyptius, tanto clementius à misericordiæ patre Dauid recipiendus eram in tempore, etiā & fruendus. nam & per eum, ipsos Amalechitas super uniuersæ Italiæ tunc faciem, de populorum sanguine conuiuantes, cum uoluisset circumuenire, iam poterat & debere. Nec non utramq; sponfam sacerdotalem & regiam, cum afflictis filiis suis Italicis filiabus, & prædis, facilius liberare captiuas, tamen ut illa, & qualibet de me ambitiosi dominatus sit ablata suspitio, quæ uerē deprehendi non potest, qui nudus, & per se nolenter intrauit, nudior & uolentior tunc exiuit, ad cautelam tamen titubantium præconfusus, ad portum Hierosolymitanæ militiæ, quomodo ab initio ruinæ despectus habitare delegeram, respirandum, in habitu & regula postulauit, & postulo, orauit & supplico me reuerti, nexu matrimonialis copulæ non obitante. Cum & parua consors mea, idem de se uelit, & claustrali religione se supplicet honestari. Nunquid Pater tanta me occupat ceruicosa cordis amentia, ut uelim, putemq; posse, in contradictione tam istorum principum, Apostolici uidelicet & Augusti, quàm tyrannorum omnium, populos defendere nudissimus, quod quidem sine lachrymis nequeo dicere, cū consorte, filiabus & filiis, nepotibus puerulis, & germana, de elemosynis pauperum, uirum delitesceres? An credam saturare plus alios, cui ad respirationem propriam & meorum, nullus Italiæ locus insidijs uracurus, nullus quietus erit perpetui & securus? Qui certē ante assumptam populorum causam, & præsertim ubi assentationibus & blanditijs uenerari homines uoluissim, tutus & alacer, inter conciuies uiuere, poteram, potentibus & plebeis amabilis, affabilis, & optimus. Sed in hoc uno potentissimè iratum huic populo Deum fore cognouerim, quod & ipsum, sub impijs irremedianter sinit ire præcipitem, & singulis quotidiè flagellis excruciat, qui pro illius remedio singulariter laborauit. Verum ubi possibile mihi foret, uiribus reuolare resumptis, quis stolidissimus omnium, ruinas, languores & tædia à sapientioribus euitata conciuibus, expertus iterum uolēter assumeret? Quæ assumptæ iam memorat condolenter? Dudum & ille prudēs Salustius, de se expertus admoneat: Omnis cura Reip. minimè mihi hac tempestate cupienda. Quoniā uirtutū honor non datur, frustra autem niti, & nihil aliud quàm sese fatigando odium quærere, extremæ dementiæ est. Non enim dico hoc, ut flagella hæc, me à populi charitate dissoluerint (nam tunc redēptos odiuero, cū pretiosum pro eis pretiū odiuero redemptoris) sed titubo, ne omnino frustrā sit charitas, quæ uicario Christi uidetur impietas. Et quātūlibet bonū opus, dignū sit gratia, quod ab illo pertinacia iudicatur, nunquid credā expertus, iam caducis fortunæ muneribus, cum timore retentis, & perditis cum dolore? Præparet illa blanda conuiuuium, instruat cantilenas, polliciat coronas frondifluas, & arentia quidem folia ex ligno quod plantatur in arido, quoniam nunquam ulterius mensam eius intrauero, ut dum saturatus confedero, paulō post decidam calcitratus. Placet cum pauperibus cellulas habitare quietas, placet fabas rodere rusticanas, quàm curis rodi perpetuò rusticis & urbanis: & licet ante depositionē tyrānorum, de uniuersa Italia, per uiam triplicem, theoricam, practicā, planam, sanam, humanā, regiam, & directam, nemini per me apertam, faciliter uideā ab Ecclesia posse perfici, grauius armigeris, sine turbis, tamen recordator seu executoris instructor potius, quàm executor, & prosperans effici maluissem. Sed quid amplius zelo miserorum clangor? Quid feruore infanior populorum, ubi ab infelice despecto, suspectoq; pro salute populi, sibi nullorum testimonio credenda uerba inaniter proferunt? Idcirco illis omisissis, Reuerendæ Paternitati uestræ, p. incoelice me supplico, in lachrymis genu flexo, quatenus de humanitatis misericordia recordati, quæ ad peccandū est prona, si corruit miserante domino releuatur, superexaltatum iam dudum, & humiliatum iam nimis, claritatis uestræ dignitatis intuitū, & gladium illum bicipitem, quem pro peccatis meis, usq; ad interitum hūc sustineo tumulatus, quod in respiratione paululū reuelli patrocinetur à uulnere,

& super dolorem meum, ocium dolentium dolori dissimilem, modicum quæso olei superfundar. Non equidem uana spes, nec uanum fuit mihi, hoc præcipuum ad paternitatem uestram prædicti implorandi consilium, quoniam uera illa nobilitas, regis per uirtutis, utroque sideris pietatis irradiatis, infectum contra me calumnijs aërem, uentis procellosis obductum, uerisimiliter præabhorrens, de consistoriali cælo sereno spiritu profugabit. Nam & diruptis uinculis his, Paternitatis uestræ sum, cuius alas mentis benignitatis expertus, laudis hostiam ore & animo relaturus, etiam si uia gladijs obsidatur hostilibus, cursu uenire uoueo personali. Ego namque noui altissimus, nouerunt & hi domini qui me claudunt, quod à principio carcerationis huius, translationem meam apud Romanam curiam supplicauit, ut saltem pateret in publico, quicquid mihi obijcitur sub mantello, à qua quidē repræsentatione, apud sedem Apostolicam personale, non læsa conscientia, quæ semper sæua considerat, me retraxit. Nam si potentes me subleuassent in curia, quantum premunt, quod aut casum in expertus, aut post casum citius releuamen adeptus existerē. Pater reuerende quis nesciat, nisi qui difficillimas reconciliationes Ecclesiæ, facultas ab illis, & dispensationes in curia, iuxta eorum uotum, de regimine ciuitatis ignorat? Sed Pater non minus pulchrum hoc de Ecclesiâ in ore hominum canticum cantare, uidelicet: Quod pauperem unicum indefensum, in contradictorio tyrannorum omnium, liberauit Ecclesiâ, quàm illud, quod in prouerbum Romæ sonat:

Potentes oportet adorari: qui paradysum uult intrare.

Si uerò potentes, non pro me, sed contra me, clamitant, populus è contra pro me tacendo uociferatur, tacet nam trepidus strepitu, acclamat tamen, sed affectu, & si aures Pater ad illos erigitis, in medio consistorij corde clamant. Nunquam quippè in sacra pagina legitur, uocem potentum & fortium, sed uocem afflictorum & pauperum, uocem clamantis populi, uel deprecantis pro populo, Dominum exaudisse: Quinimò confracturum in ira sua reges, & principes, depositurum, tormentaturumque potentes, percussurum robusto, & fortes in populorum, miserabiliumque succursum, per omnes uerbi sui gladio minitatur. Ceterum si de tantis iniquitatibus reus, ut feror efficior, ad decus pertineret Ecclesiæ, aut tam detestabilem hominem, per iustitiam è mundo diuellere, aut poenitentem per misericordiam reparare. His nam geminis uolat alis, his permaximè fulcitur Ecclesiæ munimentis, misericordia uidelicet & iustitia, quarum si alteram efusiui diutius, reliquā sitio penitus in me ipsam. Et quoniam unus ex LXX. munera oblaturus in domo Domini, factus eram, nec Hismælis in occursum uenientis, noui: Proh dolor, euitare uersutias, sperabam in medio ciuitatis adductus, non cum LXX. interfectis aliquando concidere, sed cum CHRISTI thesauros absconditos habentibus superesse. Nescio uerò quo iure poenitentia peccata non releuer, quo iure contumax & excommunicatus, & pertinax interficior ut infectus qui uinculis impeditus, petij semper & peto, & per personalem præsentiam me purgari. Nam non ignorat iudex æternus, quod Dominis meis Obredunensi & Petragoricensi supplicans, pro misericordia rescripissim, nisi caligantes per lachrymis oculi prohiberent. Fiat autem quod placeat altissimo, fiat quæso Pater misericors, fiat uestro patrocinio Pater iuste, ut examinatus in Pragensi Ecclesiâ, ibique Hierosolymitana militia honestatus, suus, tacitus, semper & mutus, humiliatus semper in Domino peregriner. Frustrâ namque amaram pastores, leuem iustitiam, uberemque misericordiam pro seipsis, & alijs à Domino peterent, quas adeo ipsi præmoniti petentibus denegarent, uel partem iustitiæ protegentes, quàm nihilo minus postulo rigorosam, uir reus & palmes inutilis, nunquam uerisimiliter quieturus, in uita tam diu, in omni mundi angulo susurraturus, condignam suorum operum poenam ploret, mare sibi etiam clementiæ delictato, & remota calumnia, quæ in me sanctæ Ecclesiæ non est opus, per meram iustitiam regiam & apertam, reum tollat è medio poena una. Denique ut saltem adiutus in spiritu, ne diuturnis intolerabilibus anima corrumpatur angustiis, hac meritò successus è uita, miserante Domino in alia requiescat.

PROPOSITVM QVOD DAM FACTVM CORAM RE GE HVNGARIÆ.



Erenissime Rex, & mitissime Princeps, quanta de uirtutibus, & probitatibus uestris diuulgata sint, & diuulgentur per orbem, ego non possem mente concipere, nescire lingua depromere, nec explicare sermone. Multa enim & tam magna sunt, ita ut in omni terra exiuerit sonus eorum, nec mirum etiam, cum dotauerit uos Deus illis quatuor cardinalibus dotibus, quæ habent hominem

supra humana erigere, patem angelis, & proximum Deo facere. Prudentia uidelicet, iustitia, Fortitudine, & Temperantia. Est enim Prudentia secundum quod diffiniunt morales Philosophi, diuinarum & humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia. Quantum autem serenissime Princeps, in ista uirtute præcellatis, ex hoc patet, quod uos diuina colendo, & humana perspicaciter indagando, cum tanta maturitate & prouidentia resistitis, regitque regnum uestrum, quod ipsum & nomen nationis Hungaricæ uestro felici tempore gloriosum, & famosissimum reddidistis, unde merito potest in uos applicari uerbum illud, quod dixit regina Saba, cum uidisset sapientiam Salomonis: Beati sunt uiri tui, beati serui tui, qui coram te stant. Barones uestri serenissime Rex, regnicolæ uestri, subditi uestri, beatissimi dici possunt, & in sapientia tanti principis merito gloriarī, nam secundum Platonis sententiam, tunc regna, tunc ciuitates, tunc Respub. beatissimæ dici possunt, cum eas sapientes regunt, uel earum rectores contigit sapientiæ studuisse. De iustitia uero uestra inclyte rex quid dicam? Est enim iustitia constans & perpetua uoluntas, ius suum cuique tribuens. Vos autem in ista constanti & perpetua uoluntate, cuiuslibet quod est suum, sic iugiter & laudabiliter insudatis tribuere, quod apud uos nulla est exceptio personarum. Vos non distinguitis potentem ab impotente, non diuitem ab egeno, non felicem a misero, sed omnes apud uos in sua iustitia sunt æquales, propter quod uerificatum est in uobis illud Prophetarum: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus tuus oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. Unxit uos Deus oleo lætitiæ præ cunctis regibus mundi, omnē a uobis iniquitatem, & malignitatem amouit, & merito: nam in codice Iustiniani de summa trinitate & fide catholica scriptum est. Cum rex iustus sederit super sedem, non aduersabitur quicquam sibi malignum. De fortitudine autem & magnanimitate uestra multa dici possent, est enim fortitudo considerata periculorum susceptio, & laborum diuturna perpessio, sed quis Rex in mūdo maiora pericula, grauiores labores aggressus est, quam uos pro honore Regni uestri, & commodis subditorum uestrorum? Vos cui omnes seruiunt, obediunt, personam uestram, quam omnibus posuistis tam pro nihilo computastis, labores & pericula uobis fuerunt magna solatia, ubi de honoribus regni uestri, & commodis subditorum uestrorum actum est, in quo uerissime ostendistis, quantam charitatem ad uestros regnicolas, & honorem suum habeatis, cum sicut in Euangelio scribitur: Maiorē charitatē nemo habet, quam ut ponet quis animam suam pro amicis suis. De Temperantia uero & modestia uestra serenissime Princeps, non sufficerem enarrare quæ sunt. Est enim temperantia uirtus quædam cohibens illicitos animi motus, iussu prosperitatis in nos impetum facientes. Inquiratur orbis, legantur libri, reuoluantur historia, non inuenietur in Christianitate Rex, uel Princeps potentior, non nobilior, non tempore felicior, & cui magis ad nutum cuncta successerint. Et tamen in tantis prosperitatibus, in tanta eminentia nunquam est in superbiā elatus, animus uester non inflatur, non intumescit, sed quanto uobis Deus maiora contulit, tanto semper benignior, & humilior extitistis. Propter quod respexit Deus humilitatem uestrā, & ex hoc beatum uos dicunt omnes generationes. Respexit clementiam & pietatem uestram, & ex eis uerificauit in uobis illud quod scribitur: Misericordia & ueritas Regis, custodiunt thronos eius. Et alibi scribens Ambrosius, beatus dicit: Legi & perlegi multa uolumina scripturarum, nec inueni unquam piū mala morte mori. Has autem quatuor Cardinales uirtutes, serenissime Rex, quæ sic abundantissime refulgent in uobis. Quædam quinta alijs excellentior, alijs pretiosior, alijs dignior, mirabiliter uos nobilitat & decorat. Fides uidelicet, & uera dilectio IESU CHRISTI, quæ quanta fuerit, & sit in uobis, ex hoc patet, quod uos tanquam Christianissimus & Catholicus Princeps Deum summè colitis, sanctos suos

suos multipliciter honoratis, Ecclesiam Romanam & personas Ecclesiasticas in maxima reuerentia & deuotione, geritis & habetis, & quod mirabile in oculis omnium uidetur, cum naturaliter, subditi soleant eorum dominos nō laudare, uos sic charitatiuè, sic gratiosè cunctos uestros subditos gubernatis, quod omnes una uoce uos clamant Regem sanctum, Regem iustum, Regem pium. Quod profecto non esset, nisi opera uestra sancta essent. Quod autem opera uestra sancta sint, licet ex multis rerum argumentis sit patens, ex hoc præcipue colligi potest, quod personam uestram & posse uestrum, & totius Regni uestri sacræ Romanæ Ecclesiæ nuper contra infideles, ad augmentum fidei liberaliter obtulistis, petentes ab ea crucis uexillum, quod ipsa gratiosè contulit. Et spero in adiutorio IESU CHRISTI, cuius negotium agitur, quod ipsum negotium prosequimini foeliciter, & ad optatum perducetis effectum, ad honorem Dei, exultationem fidei, & laudem ac memoriam uestri nominis sempiternam: ita quod CHRISTVS ad uos meritò dicet: Euge rex bone & fidelis, quia, super populos meos, quos tibi commisi fuisti fidelis, eos scilicet dirigendo non in destructionem fidei, & perniciem Christianorum, sed in exultationem fidei meæ, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam salutes, scilicet in gloria paradysi. Ad somitem igitur Serenissime Rex tantarum uirtutum uestrarum, ad somitem tantæ iustitiæ, uel sapientiæ, tantæ benignitatis & clementiæ uestre, non sine magna fiducia miserunt inclytus Dominus meus Dux, & commune Venetiarū, istos duos nobilissimos ciues suos, Dominum Andream Contarenum procuratorem sancti Marci, & Dominum Michaëlem Faledro, uiros timentes Deum, uiros pacificos, uiros magnæ auctoritatis, & prudentiæ, quorum quilibet suis meritis & uirtute, & progenitorum tuorum, promouendus esset ad dignitatem ducalem, quandoque casus uacationis contingeret. Quibus & mihi licet indigno commiserunt, quod cum omni inclinatione & reuerentia debita, maiestati uestre portaremus humiles, & deuotas cum recommendatione salutes. Et sic facimus, supplicantes ei qui est omnium uera salus, quod Vos & regimen uestrum dirigere, & conseruare dignetur in sua gratia foeliciter ut optatis. Præterea requisiti per Reuerendum in CHRISTO Patrem dominum Petrum, Dei gratia Pactensem & Lyparenses Episcopum, Apostolicæ sedis legatum, quod ad uos mitterent ambasiatores super tractatu concordia, ad quædam per ipsum exposita, pro Reuerentia, S. R. E. & Maiestati uestre, miserunt nos ad querendam pacem, gratiam & amicitiam uestram, sicut habuerunt cum prædecessoribus nostris Regibus, cum quibus ne dum amicitias, sed uetustissimas parentelas & affinitates hæcenus coluerunt. Nec miserunt nos contendere, uel litigare, quia non decet inferiorem cum superiore contendere, non decet minorem cum maiore litigare, sed solummodo ut amicabiliter, & de plano inueniamus pacem, & gratiam uestram. Nam tanta est fiducia quæ habent & in summa benignitate uestra, quod esto quod factum differentiarum hinc inde uertentium foret, absolute in manibus uestris relictum, tunc non exigeretis ab eis nisi honesta, & tolerabilia statui suo: quem statum suum inclyte Rex, in ueritate Dei potestis proprium reputare, & quicquid tenent, & possident, in terra & mari, quod per Dei gratiam multum est, potestis ita tenere esse paratum ad cuncta beneplacita, & honores uestros, in omnibus his quæ honestè possent, sicut si propriè foret in manibus uestris. Et utinam datum esset à Deo, quod possētis sic illicidè, sic apertè uidere corda, & uoluntates nostras, sicut auditis uerba mea: nam ubi ex informatione sinistra uobis data, per amulos nostros tractauistis, & tractatis nos pro inimicis, nos pro ueris amicis, & seruitoribus haberetis, & sic si Deus permitteret, quod uos & nos sequatur concordium, uos experiemini, & de facto inuenietis, nos bonos amicos & seruitores uestros. Et dicam uobis plus, quantumcunque receperimus uel possemus recipere offensas à uobis, istud tamen nunquam fieri poterit, quod recedamus à naturali amore & charitate, quam ad uos habemus, ita quod amul nostri forte de damnis nostris poterunt gloriari, sed nunquam gloriari poterunt, quod à deuotione uestra separemur, & parcat Deus eis, qui fuerunt in causa tantorū malorum inter uos & nos: qui fuerunt causa destructionis tot millium Christianorū, cum quibus de leui potuisset recuperari totum patrimonium IESU CHRISTI: Qui fuerunt causa dissipationis tot facultatum & bonorum: qui fuerunt causa, quod tot uiduæ, & pupilli mares, & foeminae uadant per mundum miserabiliter mendicantes, quorum uoces continuè clamant ad Deum, non contra uos illustrissime Princeps, sed contra eos qui maius peccatum habent. Spero tamen quod misericordia Dei, de qua plena est terra, eos ad poenitentiam quandoque reducat: & quod fatebuntur & recognoscent culpas, & errores suos. Cōclude igitur Serenissime Domine,

Domine, sic dico, scriptum est: Cor Regis in manu Dei est, & ubi uoluerit inclinabit illud. Cor uestrum & cuiusque Principis est in manu Dei, sine quo nil sanctum, nil iustum, uel rectum. Iuxta sententiam beati Iacobi Apostoli dicentis: Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum. Scio quod inclinabit Deus cor uestrum ad pacem, quam uobis pro hærede in terris reliquit, ascendens in cælos enim dixit: Pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis, idcirco supplico omnipotenti Deo, quatenus sic in tali die, qualis fuit feria sexta nuper præterita, ipse ostendit stellam & lumen suum tribus regibus orientalibus uenientibus adorare filium suum, & sicut in eadem die, ipse misit spiritum sanctum in spem columbæ, super filium suum in baptismo dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite. Ita hodie per suam sanctissimam pietatem ostendat uobis lumen claritatis suæ, & infundat super uos gratiam spiritus sui sancti, quod istos uestros ueros antiquos seruitores, & amicos, qui sic humiliter, sic reuerenter uenerunt ad petendum pacem, gratiam & amicitiam uestram, benigne suscipiatis, gratiosè exaudiatis, & liberaliter admittatis, & quod pax, & perpetua dilectio sit inter uos & eos, ad honorem Dei & Ecclesiæ Rom. propagationem, Christiani nominis bonum statum uestrum, & suam tranquillitatem, & commodum subditorum partium utriusque. Ita quod ex hoc Rex regum super uos dicere possit: Hic est Rex meus dilectus, hic est Rex meus fidelis, in quo mihi complacui, ipsum audite, ipsum honorate, ipsum glorificate. Quod ipse concedat qui est benedictus in secula seculorum amen. Isti domini mei, & ego erimus parati, esse & tractare super nobis commissis, ubi & quando Maiestati uestre placuerit ordinare.

1871
January 1st
to the

of the
the
the

the
the
the

the
the
the

the
the
the

the
the
the

the

1871
January 1st

TOMVS III.

FRANCISCI PE-
trarchæ Florentini, V. C. Operum,
in quo quæ Carmine ab eo Latinè scri-
pta sunt, de quæ Laurea Poëtica ab ip-
so recepta, quædam scitu digna conti-
nentur, unà cum authoris Testa-
mento, quæ omnia uersa
pagella indicabit.

ELENCHVS TRACTATVVM
TOMI III.

Epistolæ de sumenda atq; recepta Lauræa ad Amicos	V.
Laureæ & Ciuitatis Romanæ donatæ Priuilegium.	
Bucolicorum Æglogæ	XII.
Africa, hoc est, de bello Punico	Lib. IX.
Epistolarum	Lib. III.
Testamentum authoris.	

FRANCISCI PETRAR.

CHÆ V. C. DE SVMENDA ATQVE

RECEPTA LAVREA POETICA AD

Amicos, Consultatoriæ Epistolæ.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSI, S.

Laurea an Romæ, an Parisijs sumenda sibi cum amico deliberat.

NCIPITI in biuio sum, nec quò potissimùm uertar scio, mira quidem, sed breuis historia est. Hodierno die, hora ferme tertia, literæ Senatus mihi redditæ sunt, in quibus obnixè admodum, & multis persuationibus, ad percipiendam lauream Poeticam Romam uocor. Eodem hoc ipso die, circa horam decimam, super eadem re, ab illustri uiro Roberto, studiij Parisiensis Cancellario, conciuæ meo, mihiq;, & rebus meis amicissimo, nuncius cum literis ad me uenit. Ille me exquisitisimis rationibus, ut eam Parisium hortatur. Quis unquam, oro, te euentorum tale aliquid, hos inter scopulos diuinasset? Et sanè, quia res penè incredibilis uidetur, utranque epistolam, illæsis signis ad te missi. Hæc ad Orientem, hæc ad Occi-

dentem uocat, uidebis quàm ualidis hinc atq; illinc argumentis premor, scio quidem in rebus humanis ferè omnibus nihil solidi inesse, magna ni fallor in parte curarum, actuumq; nostrorum umbris eludimur: tamen, ut est, animus iuuenum, gloriæ appetentior quàm uirtutis, cur non ego, quoniam apud te familiariter gloriandi præstas audaciam, tam hoc mihi gloriosum rear, quàm sibi olim potentissimus Aphricæ regum Syphax, quod uno, eodémque tempore, duarum toto orbe maximarum urbium, Romæ atq; Carthaginis in amicitia uocaretur: nimium id regno eius atq; opibus tribuebatur, hoc mihi. Itaq; illum inter aurum ac gemmas, superbo solio subnixum, & armatis stipatum satellitibus sui supplices reperere. Me soli uagum, manè in syluis, serò autem in pratis Sorgiæ ripis obambulantem inuenerunt mei. Mihi honor offertur, ab illo auxilium posebatur. Sed quoniam latititia inimica consilio est, fateor ut latus euentu, sic dubius animi sum. Virget enim hinc nouitatis gratia, hinc reuerentia uetustatis, hinc amicus, hinc patria. Vnum ab altera lance præpondera, quod rex Siculus in Italia, ouem è cunctis mortalibus, æquiore animo ingenij iudice pati possum. Curarum mearum fluctus uides tu, quem ad earum gubernacula manus porrigere non puduit, fluctuantem animum consilio tuo reges. Vale.

FRAN. PETRARCHA THOMÆ MESSANENSI, S.

Probat amici de Laurea consilium.

Consilium tuum non tantùm suscipio, sed amplector: magnificum est enim, tuaq; sapientia & humanitate dignissimum, nec me terret, quod patriæ sis amicus: es enim amicior ueritati. Ibo quò iubes, si quis electionem fortè mirabitur, rationes primùm, deinde etiam nomen tuum mirantibus obijciam. Sæpè auctoritas pro ratione suscipitur. Id modo negocij restat, quibus me uerbis excusem Roberto meo, ut non ipse tantùm, cui nobiscum facili conueniat, sed illa quoq;, ingens uniuersitas, si fortè res in lucem uenerit, factum sibi satis existiment. Sed de his coram latius. Audio enim ipsum aduentare, eo proposito, ut me Parisium trahat, quod si ita est, res inter præsentis transigetur. Ad id sanè quod in fine literarum tuarum, ex me quæris, donec diu rem cum animo meo tractem, nisi fabulam texere uoluero, respondere aliquid non possum. Peregrina historia, meis moribus est, & quod me huic interrogationi alienissimum facit, prorsus diuersæ me iaterim exercuerunt cura, uerumq; est illud Salustianum: Vbi intenderis ingenium ualeat. præterea antiqua res est, & à memoria mea multorum annorum spatio remota. Itaque ut ait Plautus:

Longa dies animum incertat meum.

sed de hoc etiam præfens loquar. Vale.

Fortunæ insidias non hodie primum intelligere incipio, non inuadit nos tantum illa, sed spargit ac separat, ne latis scilicet & aduersis in rebus, alter alteri solatio sit, norat illa, quantæ olim meum cor urerent curæ, quibus ad plenum mederi, præter te nemo poterat. Tunc ergo mirum in modum conquisitis causis, te in bello pectoris mei æstu, refrigerium unicum auctum, ab Arcto rediens inueni. Itaque tametsi Romam tuam, propriam & communem omnium: mihi uerò ante omnes semper, tunc autem & seipsam, propter gemino desiderio exoptatam patriam petisses, tamen consequendi difficultas, mœstum atque deiectum animum habebat, ut cum ubique exul, mihi sine te uidear, tum præsertim anxius atque amore ardens, & Romam tibi inuiderem, & te Romæ: quo in statu, eadem illi iuuenilem animum frenante fortuna, pauci anni, quibus ad inuicem sic distracti uiuimus, multorum apud me uicem sæculorum tenuerunt. Veni tandem (ut uidisti) hyeme bello, pelagoque tonantibus, omnes, nempe difficultates fregit amor, ut ait Maro:

Vicit iter durum pietas.

Dumque suum uenerabile ac prædulce obiectum quærunt oculi, nulli, nulla matris fastidita stomachus, talium licet impatientissimus natura, nullam brumæ, terræque duriciem corpus, nullas periculorum minas animus sensit. Sic ad te enim totus, totaque mente pergebam, ut te unum cogitans, præsentia non uiderem te inuento, nulla mihi longæ uia memoria luperesset. Ecce autem, nunc eundem illa laqueum, aliorum licet obuertit, ut me Romam petente, te Valsconia & occidui littoris extrema possideant, & tum maxime distrahamur, dum maxime te præsentem cuperem, omnis meæ gloriæ summum decus. Sed sic eunt ferè uota mortaliū, ut quod uehementius cupiunt, egrius assequantur. Ceterum ut meliore tui parte illic in tempore præsens sis, scito me laureæ Delphice cupidine (quæ olim clarorum Caesarum & sacrorum Vatum singulare, & præcipuum uotum fuit, nunc uel spernitur, uel nescitur) mihi sanè noctes plurimas insomnes fecit, & de qua sæpè multa tecum egi, quamcum me tantillum, certatim duæ maximæ urbes exposcerent Roma atque Parilius, altera mundi caput & urbium regina, nutrix altera nostri temporis studiorum, post uarias deliberationes, ad extremum, non alibi, quam Roma, super cineribus antiquorum uatum, inque illorum sede percipere, ingenti alios fratre tuo suatore & consultore, disposui, hoc ipso die iter aggredi. In quo plusculum temporis exigitur, adeundus enim rex, uidenda Parthenope, inde iter erit Romam. Illic aliquot dierum moram uideo, denique nisi fallit estimatio pascali die, ad vi. Idus Aprilis, in Capitolio res agetur. Quæris quo hic labor, hoc studium, hæc cura? An doctiorem, an meliorem factura sit laurea? notiore fortè, & plurimum inuidiæ expositum, scientiæ autem & uirtutis sedes est animus. Ibi non in frondosis ramis auicularum more nidificant. Quorsum igitur hic frondium apparatus? quid respondeam quæris? Quid putas? nisi illud sapientis Hebræorum: Vanitas uanitatum, & omnia Vanitas: sed sic sunt mores hominum, Tu Vale, & fauenti oro ades animo.

FRAN. PETRARCHA ROBERTO SICILIÆ REGI, S.

De laurea suscepta.

Quantum tibi liberalium & honestarum artium studia deberent, Regum decus, quarum te quoque Regem industria tecisti, aliquanto (nisi fallor) quam temporalis regni diademate, clariorem, olim mundo notum erat, nouo nuper beneficio, desertas Pierides obligasti, quibus hoc meum quantulumcunque est ingenium, solenniter consecrasti: ad hæc & urbem Romam & obsoletum Capitolij palatium, in sperato gaudio, & insuetis frondibus decorasti. Parua res fortasse dixerit quispian, sed profectò nouitate conspicua, & populi Romani plausu, ac lucunditate percelebris. Laureæ morem, non intermissum more tot sæculis, sed ibi iam prorsus obliuioni traditum, alijs multum diuersis auris ac studijs, in Repub. uigentibus, nostra ætate renouatum te duce, me milite. Scio quædam & per Italiam, & per exterarum nationes ingenia clarissima, quæ nihil ab hoc proposito, nisi desuetudo longior & semper suspecta rerum nouitas arcebat: ea deinceps postquam in meo capite periculum fecere, breui consecutura, & Roma-

Consul. ad Amicos.

nos lauros certantibus studijs decerpura confido. Quis enim metuat, Roberto auspice, cunctantis animi signa conuellere? Iuuabit in hac primum esse, in qua esse ultimum non inglorium reor. Ego quidem non infictor, tanto impar oneri fueram, nisi mihi fauor tuus, uires atq; animos addidisset, atque utinam diem festum, ornare serenissimæ frontis tuæ præsentia potuisses, quod profecto (ut ipse dicere solebas) nisi ætas non sineret, nequaquam maiestas Regia uetuisset. Senti quidem multis indicijs, Augusti Cæsaris quosdam mores, tibi admodum probari, atque illum in primis, quod Flacco Libertino homini, & qui prius aduersarum partium fuisset, tam non placatum modò, sed beneuolum, familiaremq; se præbuit, & Maronis sui ingenio delectatus, plebeiam originem non despexit. Præclare, quid enim minus regium, quàm in his, quos aut uirtus, aut ingenium commendat, dum & uera nobilitas non desit, & nobilitate ipse possis, suffragia aduentitiæ nobilitatis exquirere? Nec sum nescius, quid aduersus hoc literatores nostri temporis respondeant, superbum & segne genus hominum, Maronem & Flaccum sepultos esse, ne quicquam modo de his magnifica uerba iactari, excellentes olim uiros perisille, tolerabiles nuper, & ut sit, in imo fecem substituisse. Quid dicant, & quid cogitent noui, neque passim obliuiscor. Videtur enim mihi unum Plauti dictum non tam illi ætati, quæ uix eius rei gustum cœperat conuenire, quàm huic nostræ. Ea (inquit) tempestate flos Poëtarum fuit, qui hinc abierunt in commune locum. Hoc profecto nos dignius lamentamur, tunc enim nondum uenerant, quos abisille conqueritur. Iniquissima uerò horum intentio est. Neque enim id agunt, ut interitum scientiarum desleant, quas extinctas, ac sepultas cupiunt, sed ut cœtaneos suos, quos imitari nequeant, desperatione deterreant. Sanè illos desperatio sua retrahat, nos impellat, & unde illis frenum, ac uincula, nobis impetus ac stimuli accesserint, ut studeamus fieri, qualeni illi nullum opinantur, nisi quem antiquitas illustrauit. Rari sunt fateor, pauci sunt, sed aliqui sunt. Quid autem uerat ex paucis fieri, si omnes raritas ipsa terruerit? Breui quidem non pauci erunt, sed nulli, enitamur, speremus, dabitur forsàn ad ista pertingere:

Possunt quia posse uidentur.

& nos, mihi crede, poterimus: si nos posse crediderimus. Quid enim putas? Plautus ecce suam deslet ætatem, Ennii fortè seu Næuij mortem doles, ipsorum quoq; Maronis ac Flacii ætas, non æqua tantis ingenijs fuit, quorum alter diuini spiritus poëta, dum uixit æmulo bellis, sine fine urexatus, ut alienorum operum deflorator carpitur. Alteri uitio datur, quod uisus esset antiquos partius admirari. Fuit hoc, eritq; perpetuum, ut ueneratio uetustatem, præsentiam comitetur inuidia. Tibi uerò regum optime, nec minus Philosophorum ac Poëtarum maxime (ut ex te didici) illud eiusdem principis aliàs insedit, quod Trani quillus ait. Ingenia sæculi sui omnibus modis fouit: & tu modis omnibus sæculi tui foues ingenia, eisq; humanitate & clementia tua faues. Expertus loquor, recitantes, & benignè, & patienter audis, nec tantum carmina & historias, sed & orationes, & dialogos. Compōni tamen aliquid de te, nisi & serio, & præstatiisimis offenderis. In omnibus his Augustum imitatus, auersatus autem illos, qui cuncta fastidiunt, nisi quibus pretium fecit impossibilitas consequendi. His tuis moribus, hac facilitate animi, cum multi sapetum ego nuper hortatus sum, singulari quadam & sine meritis fortuna. Neq; hic (ut dixi) substituisset regia dignatio, si aut remotior senectus, aut Roma propinquior fuisset: uerum hic maiestatis tuæ nuncijs, qui pro te omnibus interfuit, quid nobis uel Roma, uel inde digressis, seu gaudijs, seu periculi acciderit, uia uoce narrabit. De reliquo autem nouissimi uerbi tui, ut ad te quam primum redeam, sine intermissione memincro, testor Deū, non tam aulae regiae splendore captus, quàm ingenij. Alias enim quàm quæ sperari à regibus solent, ex te diuitias expecto. Precor autem, ut annos uitæ tuæ proroget, & te demum ab hoc solito mortali, ad æternum transferat, is apud quem fons uitæ est. Vale.

FRAN. PETRAR. BARBATO SVLMONENSI, S.

Laueam Romæ magno cum populi fauore assumpsisse scribit.

In diebus Aprilis anno ætatis huius ultimæ M. CCC. XLII. in Capitolio Romano, magna Populi frequentia, & ingenti gaudio peractum est, quod nudius tertius, de me rex apud Neapolim decreuerat. Viri angustiarum comes ac Senator, præalti uir ingenij, regio iudicio probatum, laureis frondibus insigniuit. Manus regia defuit, sed non auctoritas, nec maiestas. Illa non mihi soli, sed omnibus præsens fuit, defuerunt oculi tui, atq; aures, animus enim assidue mecum est. Defuit Magnanimus Ioannes, quem à rege transmissum,

aa 3 & mitro

& miro studio festinantem, præter Ananiam excepere Hernicorum insidiæ, quas eum evasisse gaudeo, licet expectatus in tempore non adesset. Cætera supra spem, & supra fidem successisse noveris. At ut recenti experimento cognoscerem, quam semper lætis iuncta sint tristitia, vix mœnia urbis egressi, ego cum his, qui me terra, & pelago secuti erant, in latronum armatas manus incidimus, è quibus ut liberati, & Romam redire compulsi fuimus, quantisque ibi ob hanc causam populi motus, & ut die postero certiori armatorum fulti præsidio discessimus, ac ceteros viæ casus, si explicare tentauero, longa erat historia. Cuncta igitur ex latore præsentium cognosces. Vale.

PRIVILEGII LAUREÆ RECEPTÆ

A) FRANCISCO PETRARCHA,
EXEMPLAR.

VRSVS COMES ANGVILLARIAE, ET IORDA.

NVS DE FILIIS VRSI, MILES ALMÆ

Vrbis Romæ Senatores.



D perperuam Rei memoriam uniuersas ad quos præsentēs peruenerunt literæ. Cum sic constamus ex anima & corpore, sic duplex querendæ gloriæ uia sit apta mortalibus, quarum altera mentis, altera corporis uiribus peragenda est: utriusque rei principatum, omnipotens Deus, in hac gloriosissima Vrbe constituit ab æterno ex quo quidem innumerabiles olim tam ingenij, quam bellicis artibus memorandos, hæc eadem Vrbs aut ipsa genuit, aut alibi genitos, erudit, aluit, illustrauit: inter multa nimirum, quæ animi uiribus geruntur, ut ad præfens de corporis actibus taceamus, florētissimi atque laude omni dignissimi, quondam in nostra Rep. historici, ac præcipuè poëtæ maximè uiguerunt. Quorum inductis ac labore tam sibipphis, quam alijs claris uiris, quos dignabantur nobilitare carminibus nominis immortalitas quærebatur. Horum in primis opera effectum, ut conditorum huius Urbis & imperij, atque aliorum omnis ætatis uiroꝝ illustrium uitam, & mores, ac nomina teneamus, quæ nullis locis, per tot sæculorum lapsum, ad nos potuerant peruenire. Sanè sicut poëtarum, & historicorum copia, multis gloriosæ, & diuinæ gloriæ causa fuit, sic eorum defectum tactu temporis postea succedentis, multis alijs ad æternitatem nominis indignas obliuionis tenebras non dubium attulisse. Hinc sæpè contingit, ut laudes eorum hominum, qui nobiscum uixerunt ignorantes, miras dictu ueritissimorum certam notitiam habeamus. Et poëtæ quidem præteriti gloriæ temporis pariter illustres sunt, & futuri: quoniam ut diximus, immortalitatem, & sibi, & alijs querebant, ac præter honores, & priuilegia, quibus publicè donabatur, pro præmio quondam & studiorum proprio ornamento coronam lauream merebantur. Tanto enim honore dignos censuit Respub. ut unum atque idem laureæ decus assignandum censeret Cæsaribus & Poëtis. Siquidem & Cæsares, ducesq; uictores, post labores bellorum, & poëtas post labores studiorum, lauro insigniant, per æternam uiriditatem arboris illius, æternitatem tam bello, quam ingenio quæsitæ gloriæ dignantes, atque ob illud, in primis, qui sicut hanc arborem Deus solam non fulminat, sic creditur Cæsarum, & poëtarum gloriam illam, quæ more fulminis cuncta prostrernit, solam uetustatem non timere. Hoc nempe poëticum decus ætate nostra, quod dolentes referimus, incertum qua seu ingeniorum tarditate, seu temporum malicia, usque adeò oblitum esse uidemus, ut etiam, quod per ipsum Poëtæ nomen importetur, penè incognitum nostris hominibus habeatur, opinantibus multis poëtæ officium nil esse aliud, quam fingere, seu mentiri: quod si ita esset, prorsus & leuis res, & omni honore indignum dedecus uideret. Ignorant autem poëtæ officium, sicut ab eruditissimis, & sapientissimis uiris accepimus, in hoc esse uirtutem rei, sub amoenis coloribus absconditam & decoram, uelut figmentorum umbram contentam, altisonis celebratam carminibus, & dulcis eloquij suauitate respergat, quæ sit quæritu difficilior, magis atq; inuenta dulcescat. Sanè autem poëtas egregios, in morem triumphantium accepimus, in capitolio coronari, usque adeò, & in desuetudinem nobis abiit illa solennitas, ut iam à mille trecentis annis, nullum ibi legamus, tali honore decoratum. Quod excogitas ingeniosus Vir, & talium studiorum ab adolescentia scrutator ardentissimus, FRANCISCVS PETRARCHA FLORENTINVS Poëta, historicus præsertim tempore præfenti, scientiæ succurrendum ratus, quo neglecta magis erat ab hominibus, & deserta post auctorum uolumina, diligenti primum indagine, non incognita relictæ, deinde, post propria, proprii ingenij opera historiarum præcipuè & Poëmatum, quorum partim adhuc habet in manibus honesto laureæ flagrans desiderio, non tam propter gloriam, sicut idem in nostra & P. R. præfentia professus

Franc. Petrarch. Priuilegium.

7

professus est, quàm ut ad simile desiderium studiorum omnium animos irritaret, quamuis ad hunc ipsius honorem atibi suscipiendum, studijs atque urbibus euocatus. Tractus tamen memoria antiquorum Poëtarum, nec non affectu, & reuerentia huius sacro sanctæ Urbis cuius eum, semper fuisse constat feruentissimum amatorem, posthabitis aliorum precibus decreuit, huc potissimum ubi laureatos esse meminerat se conferre, ante eum, & ne super hoc suæ forsitan præsumptioni confusus uideretur, statuit de seipso alteri credere potius, quàm sibi, ideoq; circumspectans, nec ullum in toto orbe, reperiens digniorem, ad serenissimum ROBERTVM HIERVSALEM AC SICILIAE regem illustrissimum, de Romana curia digressus, quæ in Auinione nunc residet, usq; Neapolim personaliter accelsit. Ita que illius tanti regis, omnium scientiarum fulgoribus abundantissimè radiantis, sese subiecit examini ex cunctis mortalibus illum præferens, qui intra omnes dignissimus uisus est: maturo sanè consilio, & tanto iudicio ut probatus posset à nemine reprobari. Cum itaque Rex idem audito eo, atque operum eius parte prospecta, dignum profectò tali honore iudicasset, ac super eius sufficientia cum suo sigillo testimoniales nobis literas, & eius fide dignos nuncios destinasset, eodemq; idem FRANCISCVS pleno Capitolio, laureum poëticum solenniter postulasset, nos Regio testimonio, & famæ publicæ, quæ eidem de eo multa proloquuntur, erat, sed multo magis operum euidencia certissimam fidem reddentes, præfatum FRANCISCVM, hodierno uidelicet solennitatis Paschalis die in Capitolio Romano, lectorum celeberrimo tam dicti regis, quàm nostri populario nomine magnum Poëtam, & historicum declaramus, præclaro, magisterij nomine insignimus, & in signum specialiter Poësis: Nos VRVS comes & Senator præfatus pro nobis, & collega nostro, coronam lauream, nostris manibus eius capiti imprefimus, dantes eidem tam in dicta arte poëtica, quàm in dicta historica arte, atque in omnibus spectantibus, ad eiusdem auctoritati præfati Domini regis S. P. Q. R. tam in hanc sanctissimam Urbem (quam omnium urbium, & terrarum caput esse non ambigitur & magistro) quàm aubicunq; locorum legendi, disputandi, atque interpretandi ueterum scripturas, & nouas à seipso omnibus sæculis auxiliante Deo, & mansuros libros, & poemata componendi, liberam tenori præsentium potestatem, nec non & ubi, & quotiens sibi placuerit, possit, huiusmodi atque alios actus Poëticos, laurea seu myrto, uel hedera, si id genus elegerit coronare, & in actu, atque habitu quolibet Poëtico, & publicè solenniter exercere, adhuc conscripta, per eum hætenus uelut per hominem in talibus expertum, in his scriptis approbamus. Reliqua uerò quæ scripturum eum contigerit in posterum, ex quo ab eodem promulgata, & in lucem edita fuerint, simili ratione approbanda censemus, decernentes eum ipsidem priuilegijs, immunitatibus, honoribus, & insignibus, perfrui debere, quibus hic uel usque terrarum, uti possunt, uel posse sunt soliti, liberalium & honestarum artium professores, eoq; magis quod professionis suæ raritas, uberioribus eius fauoribus, & ampliori beneficio eum dignum facit. Insuper eundem FRANCISCVM PETRARCHAM, propter insignes sui ingenij dotes, ac propter notissimam deuotionem, quam ad hanc Urbem, nostramq; Rempub. affici, & communis omnium fama, & actus eius, & uerba testantur ciuem Romanum facimus, pronunciamus, decernimus, declaramus, ipsum & ueteribus, & nouis ciuium priuilegijs, ac nomine decorantes. De quibus omnibus singulis interrogatus P. R. solenniter (ut mos est) nemine protinus aduersante, placere sibi omnia acclamando, respondit. In quorum testimonium, præsentibus literas, utriusque substantiæ Senatus subscriptione, & nostræ aureæ bullæ, sibi concedi iussimus, appensione munitas. Datum in Capitolio, præsentibus nobis, & tam alienigenarum, quàm Romanorum procerum, ac populi multitudine numero.

Idola. V. IDVS APRILIS, ANNO DOMINI

N. I. M. CCC. XLIII.

DE LAVREA AC POE- SI, ALIISQVE OPERIBVS FRAN. PE- TRARCHÆ, IOANNIS BOCATII TESTIMO- nium ad Hugonem Regem Cypri.



Ranciscum Petrarcham Florentinum uenerandissimum præceptorem, patrem, & dominum meum, nuper Romæ ex S. C. approbante Roberto Hierusalem, & Sicilia Rege inclito, ab ipsis Senatoribus Laureæ insignatum, inter ueteres uiros illustres numerandum, potius quàm inter modernos iudico. Quem non dicam, Itali omnes quorum singulare ac perenne decus est, sed & Gallia omnis atque Germana, & remotissimus orbis angulus, Angliæ Græciq; plures nouere Poëtam præcipuum, nec dubito, quin usq; Cyprum ad aures usq; tue sublimiatis, nomen eius, inclita fama detulerit. Huius enim iam multa patenti, opera & metrica, & prosaica memoratu dignissima, certum de celesti eius ingenio testimonium hinc inde ferentia. Stat enim exitum cupiens, adhuc sub conclauis clausa diuina Aphrica, Heroico carmine scripta, primi Aphricam narrans magnalia. Stat Bucolicum carmen, iam ubiq; sua celebritate cognitum. Stat & liber Epistolarum ad amicos metrico scriptarum stylo. Stant præterea ingentia duo Epistolarum prosaicarum uolumina, tanta sententiarum, tanta rerum gestarum copia, tanto ornatus artificio splendentium, ut in nullo Ciceronis posponendas censeat lector æquus. Stant in Medicum inuolutus. Stat Solitaria uite liber, & qui paucis post diebus in lucem nouissimus uenturus est, de Remedij ad utranq; fortunam. Sunt præterea in officina plures, quos cito conueniente fabrefactos legemus in publico.

AD EYNDDEM ALIA'S.

Diebus nostris memini Robertum Hierusalem, & Sicilia regem splendidum à multis ornatis titulis postulasse, ab insigni Franciscæ Petrarchæ, in alijs tribuisset, ut sibi assignaret Aphricæ à se nouiter editæ titulum, quàm quæso aucturus gloriam, Francisci an suam suam profectò.

DE BVCOLICIS FRAN. PETRARCHÆ, IO. BOCATII ELOGIVM.

Illustris atq; nouissimus Poëta Franciscus Petrarcha, in suis Bucolicis, sub uelamine pastoralis eloquij, Veri Dei & inclite Trinitatis laudes, irasq; eius, inculcantes ignavia Petri nauiculam, mira descriptione notauit.

DE APHRICA PETRARCHÆ, IO. BOCATII ELOGIVM.

Esto tuo nostro tertius exurgat Aphricanus, nò minori gloria, maiori tamen iustitia delatus in æthera, uersu uiri celeberrimi Francisci Petrarchæ, nuper Laureæ Romæ insigniti, tanta enim sacundia & lepitudine sermonis, in medium trahitur, ut ferè extenuis longi silentij, in amplissimam lucem deductus uideatur.

FRANCISCI PETRAR- CHÆ V. C. BVCOLICA.

Aegloga Prima.

PARTHENIAS.

SYLVIVS ET MONICVS.



MON. Sylui quid queris? euntiorum uera laborum,
Ipse tibi causa est: Quis te per deuia cogit?
Quis uel inaccessum tanto sudore cacumen
Montis adire iubet uel per desertum uagari,
Muscososq; siccis scopulos, fontesq; sonantes?

ONICE tranquillo solus tibi
conditus antro,
Et gregis & ruris potuisti spera-
nere curas.
Ast ego dumosos colles, syluas-
que pererro,
Infelix: quis fata neget diuersa
gemellis?
Vna fuit genitrix, at spes non u-
na sepulchri.

SYL. Hei mihi solus amor, sic me ueneratà benignè
Aspiciat spes nostra Pales. Dulcissimus olim
Parthenias mihi iam puero cantare solebat.
Hic ubi Benacus uireæ pulcherrimus aluo
Per similem natum fundit sibi. Venerat etas
Fortior, audebam nullo duce iam per opacum
Ire nemus, nec lustra feris habitata timebam
Mutatamq; nouo frangebam carmine uocem:
Aemulus ac fama dulcedine tacilius inanis.
Ecce peregrinis generosus pastor ab oris
Nescio qua de ualle canens nec murmure nostro
Percrepuit, flexitq; animum mox omnia capì
Temnere, mox solis numeris & carmine passim
Paulatim crescebat amor, quid multa? cecidendo
Quod prius audieram didici, Musisq; coactis

Bucolic. Aegloga I.

2

Quo mihi Pithienas biberet de fonte notavi.
Nec minus est ideò cultus mihi, magnus uterq;
Dignus uterq; coli, pulchra quoq; dignus amica.
Hos ego cantantes sequor, & duellare metet
Nec scio, nec ualeo, mirorq; quod horrida nondum
Sylua, nec aërij caperunt currere montes.
Verum ubi iam uideor collectis uiribus olim
Posse aliquid, soleo de uertice montis ad imas
Ferre gradum ualles, ubi fons mihi sapè canenti
Plaudit, & arentes respondent undiq; cautes.
Vox mea non idè est grata mihi, carmina quanquam
Laudibus interdum tollant ad sidera Nymphæ.
Dum memini quid noscer egat, quidq; aduena pastor
Vror, & in montes flammata mente reuertor,
Sic ego, sic redeo, minor si fortè Camenæ
Dulce aliquid dicere uelim, quod collibus alti,
Et mihi compleceat, quod lucidus approbet æther
Non raucæ leue murmur a quæ, nec cura, nec ardor
Desuerit, si fata uiam, & mentis tarda negarit
Stat germanæ mori nostrorum hæc summa laborum.
M O. O si fortè quæas duram transcendere lencem,
Quid refugis? uterq; casus, & tua pauescis,
Ocia, quid frontem obducit nemo antra coactis
Nostra petiit, plures redeunt à limine frustra.
S Y L. Non pauid hic animi fuerat si forsitan aures
Dulcibus assuetas inamœna silentia tangunt
Miraris, natura quidem sit longior usus.
M O. O ierum breue si mecum traducere tempus
Contingat, fletatq; fragor, rerumq; tumultus.
Dulcius hic quanto mediis sub nocte uidebis
Psallere pastorem, reliquorum obliuia sensim
Ingeret ille tibi non carmen inane negabis
Quod modò sollicitat, quod te suspendit hiantem?
S Y L. Quis quæso? aut quoniam genitus sub sidere pastor
Hoc quæat? audiui pastorum carmina mille.
Nulle modo, quem quam nostris æquare caueo.
M O N. Audisti quo monte duo fons unicus adit
Flumina, siue ubi nam geminis ex fontibus unum
Flumen aquas, sacrumq; caput eum nomine sumis,
S Y L. Audiui ut quondam puer hispidus ille nitentis,
Latit Apollineo ad ripam gurgitis artus.
Folices Nymphæ, quæ corpus tangere tanti
Promeruere Dei, fluminis (si uera loquimur)
Per cinerum campos ultricibus incidit undis,
Hunc igitur dulci mulcentem sidera canu.
M O N. Illa tulit tellus, licet experiri iuuabit.
S Y L. O ego noui hominem, ciues, & mœnia parua
Sæpè Hierosolymæ memorat, nec uertitur inde
Semper habet lachrymas, & pectore raucus anhelat.
Hi Romam Troiamq; canunt, & prælia regum,
Quid dolor, & quid possit amor, quidq; impetus ira
Quid fructus, uentosq; regat, qui spiritus astra;
Nec non & triplices sortitos numina regni
Expingunt, totidem uaria sed una gine fratres
Sceptiferum summum Iouem, facieq; serena:
Inde tridentiferum, moderatoremq; profundi,
Ceruleumq; comas, medium, fuscumq; minorem;
Torna latus feruat coninx, aterq; paludis
Nauita tartaræa piceas redit, itq; per undas.
Tergeminusq; canis latrat tum dura feris.
Penja trahunt manibus, fixa sub lege sorores,
Quin etiam stygias æterna nocte tenebras,
Anguicomæq; simul Furiæ, templumq; forumq;
Tum syluas & rura canunt, atq; arma, uirosq;
M O N. Hunc unum canit ore Deum, quem turba Deorum

Visa tremet, cælum nuus qui temperat alnum,
Aethera qui librat liquidum, qui roris aceruos,
Quiq; niues spargit gelidas, & nube salubri
Elicit opertos herbis sitientibus umbras,
Qui tonat, & trepidum rapidis quatit aëra flammis
Tempora sideribus, qui dat sua semina terris,
Qui pelagus fluitare iubet, consistere montes,
Qui corpus, mentemq; dedit, quibus addidit artes
Innumeras, gæminum cumulans ab origine munus.
Qui uitæ, mortisq; uices, quæq; optima seffos
Fert super astra, uiam docuit, repetitq; monendo,
Hunc meus ille canit, neu raucum dixeris oro.
Vox solida est, penetransq; animos dulcore latentis,
Iure igitur patrijs primùm celebratus in arvis,
Attigit & uestros salus, lateq; sonorum
Nomen habent, quæ rura Padus, quæ Thybris & Arnus
Quæ Rhenus, Rhodanæq; secant, quæq; abluit æquor,
Omnia iam resonant pastoris carmine nostri.
S Y L. Experiar si fata uolent, nunc ire necesse est.
M O. Quo precor? at quis te stimulus, quæ cura perurget?
S Y L. Urget amor musæ, quoniam modò litore in Aphrø
Sydereum iuuenem, genitumq; ex stirpe deorum
Fama refert, magnis implentem pæscua fatiis
Te Polypheme ius iam constrauisse sub antri
Dicitur, & Lybicos siluis pepulisse Leones
Lustraq; submissis audax incendere flammis.
Hunc simul Italidesq; nurus, pueriq; senesq;
Attoniti aduerso ecriatim à litore laudant.
Carmine fama sacro caret hæcenus & sua uirtus
Præmia deposcit, pauca ego carmina copi
Texere, tentabo ingenium, uox fortè sequetur
Orpheæ, promeritum modulabor arundine parua
I sospes, uariosq; uia circumspice casus.

AEGLOGA II.

ARGV S.

IDÆVS, PHYTIAS, SYLVIVS.



V R E V S occasum iam sol spectā
bat, equosq;
Pronum iter urgebat facili transmits
tere cursu.
Nec nemorum tantam per secula mula
ta quietem
Viderat ulla dies: passim saturata iā
cebat

Armenta, & lenis pastores somnus habebat:
Pars teretes baculos, pars necliere sorta canendo
Frondea, pars agiles calamos: tunc fusa nitentem
Obduxit Phœbum nubes, præcepitq; repenti
Ante expectatum nox affuit, horruit æther
Sæuire, & fractis descendere fulmina nymbis.
Alior æthereo penitus conuulsa fragore
Corruit, & colles concussit, & aruo cupressus,
Solis amor quondam, solis pia cura sepulti.
Nec tamen euulsi fatalem auertere lucum
Solis amor, uicisq; pium fors dura fauorem.
Præscius heu nimium uates tu Phœbe fustis.
Dum sibi, dumq; alijs erit hæc lachrymabilis arbor
Dixisti, ingenti strepitu trene facta ruina
Pastorum mox turba fugit, quæcumq; sub illa
Per longum secura diem confederat umbra.
Pars repetit montes, iuguri pars lumina fidi.

Pars specubus, terræq; caput submittit hianti.
 Syluius & Phytias scopulum sortis suis eundem
 Præcipiti petiere gradu, geminisq; cauernis
 Occulere animas trepidi, nec pauca gementes.
 Post ubi laxatis tempestas fracta parumper
 Nubibus, & cæli siluerunt murmura festi:
 Incipit illachrymans Phytias, ô Iuppiter alma,
 Si scelus hoc nostrum meruit, si rustica sordet
 Pastorum pietas, miseris ignosce precamur,
 Innocui miserere gregis, meliorq; capellas
 Collige dispersas, teneris signata labellis
 Vbera te moueant, nisi forte obliuia lætis
 Illius astrigera neclat tibi suggerit aule
 De grege nempè fuit tua nutrit: italia quasius
 Subiicit, pectusq; manus percussit & ora
 Syluius, audita rupis de parte querela
 (Nam neq; se coram cernebant, obice paruo
 Præterita silicis, ramoq; comante dirempti)
 Concussa sic mente refert, genitumq; coherent:
 O Phytia, Phytia fateor, sic astra minari
 Iam pridem aduerit. Postquam flammantia Mariæ
 Lumina, & imbrifera Saturnum parte morantem,
 Obsessumq; Iouem, Venera transuersa tuentem,
 Sibyla uentorum postquam peregrina notauit.
 Nonne procul nebulas limo exhalante palustri
 Surgere, & in nostrum delatis uidimus axem.
 Nonne grues profugas, turpesq; ad litora mergos,
 Dum coruos, fulicæq; uagat, num fydera mæsta
 Vidimus, & nimbo uelatam abscedere Phebem?
 Tum quæ multa olim nascentis signa procellæ
 Syluicolæ cecidisse fenest, sed ferre necesse est.
 Hæc est uita hominum Phytia, sic læta dolendis
 Alternat fortuna ferox: Eat ordine mundus
 Antiquo, nobis rerum experientia proficit.
 Quod grex cuiq; miser ruerit consistere certum est.
 PH. Chare mihi inprimis, & semper maxime Sylui,
 Respondit Phytias, oculos te consule tergam:
 Tu modò siquid habes damni solamen acerbis,
 Tempestiuæ graues releuent obliuia casus.
 SY. Immo ait illi: tutum est, quæ condita carmina seruas
 Mecum patiri, Daphnys pastoribus olim,
 Et tibi nunc ingens meritis cantabitur Argus.
 PH. Quid tibi, non nobis Phytias? num tu quoque carmen
 Argeum uocitare libet nimis omnia celas:
 Incipe forte sequar, nisi uox tua terreat, inquit,
 Syluius. Ille alta fregit suspiria uoce,
 Arge decus rerum, syluæ dolor Arge reliquit
 Hoc licuit rapida sacro de corpore mori?
 Hæc ausa est tellus? te qui stellantis Olympi
 Iam solus spectator eras, humus obruit atra.
 Quod fauor, & nostri redijt, quod gloria fecit?
 Quis tempestates pranoscet ab æthere longi?
 Quis mihi uoce feras, quercusq; & saxa mouebit?
 Aut longum dulci traducet carmine noctem?
 Quis terribilis apros? quis tendet retia damis?
 Quis uiseo captabit aues? quis flumine mergens
 Ab miseris curabit oues? quis sacra Cybeles,
 Atq; humilem Admeti famulantem in gramine Phæbum
 Ritè canet: quem nocturnus trepidabit abactor?
 Quem noscent dociles alta sub rupe capellæ?
 Quem uigiles, fidig; canes quem dulcis amica?
 Quis mihi solennes statuet per litora ludos,
 Insuetam patrio renouans ex more palestram?
 A quo consilium dubij, diuinaq; latè
 Syluestres responsa ferunt: quis tempore in Arcto

Supplicibus prestabit opem? pulcherrime quondam
 Arge amor ac luctus: Dryadum quid sylua, quid antrum?
 Quid sine te colles, & post te uiuere quisquam
 Aut uolet, aut poterit: pastores credite, mors est
 Viuere post Argum: iam nunc arefcere circum,
 Stagna, lacus, fontes, ipsumq; uidebitis aquor:
 Spiritus alter erit uentis, color alter in herbis.
 Floribus alter odor, solitos nec poma sapores
 Seruabunt, nec prata comas, nec flumina lymphæ,
 Vellera nec pecudes, nec opimas campus aristas.
 Omnia nempè oculis unus (nec fallimur) ille
 Lætificare suis, & facundare solebat.
 Illo sylua fuit semper sub principe tuta:
 Pax merat fronti, purgabat nubila uerbo.
 Ille abijt, fortuna suos mutata fatigat.
 SY. L. Extorques lachrymas, nec iam mihi uiuere dulce est.
 Post Argum, sed uiuaci parebimus astro.
 PH. Y. Effugis (agnosco) nusquam sine carmine Sylui:
 Si libet, ire cane, post i, tua damna recense.
 SY. L. Pastorum rex Argus erat: cui lumina centum
 Lynceæ, cui centum uigiles cum sensibus aures
 Centum artes, centumq; manus, centumq; lacerti,
 Lingua sed una fuit, cum qua rupeiq; ferasq;
 Flederet, & fixas terræ diuelleret ornos.
 Ille diu clarus syluis, perq; omnia notus
 Pascua, formosis canatus ubiq; puellis,
 Nilie greges inuicos pastens per mille recessus.
 Postquam pertasum est nemorum, longiq; laboris,
 Irrediuus abiit, uolueriq; per auia salu
 Euolat in montes, illine de uertice summo
 Despicit, & nostras curas, nostrosq; tumultus,
 Regnataq; uidet, quanta est angustia syluæ,
 Alloquiturq; Iouem, & uiduum commendat ouile:
 Arge uale, nos te cuncti, mora parua, sequemur.
 His diis abeunt, patrij Sulmonis ad arua
 Contendit Phytias, syluas petit alter Hetruseas,
 Solus ego afflictio mærens in litore mansi.

ÆGLOGA III. AMOR PASTORIS.

STVPEVS, DAPHNE.



C QVIS erit precibus finis, mea cura
 ra, fugaq;
 Fige pedem Daphne precor, & miserere
 tuorum.
 DAPH. Quæ Phæbum spreui, quem
 non spretura puemus.
 Quare alias curas, sis importunas ad

mando.

STV. Hinc labor, hinc amor exagitant, coguntq; trementem
 Interrupta loqui: sit respirare parumper.
 Vis, dolus, insidia cessant, depone pauorem:
 Et nostros audire sedens dignare labores.
 DAPH. Fare igitur, cupidæq; manus frenare memento.
 STV. Daphne ego te solam deserto in litore primum
 Aspexi, dubius hominem nec, deamne uiderem,
 Aurea sic rutilo, flagrabat murice palla:
 Sic calum latè insolio complebat odore,
 Dulcia fydereas, iactabant ora fauillas,
 Ardentesq; comas humeris dispe: ferat aura.
 Dirigui, solum radijs certabat iniquo
 Marte ius, totum non nostro lumine, corpus
 Fulgebat, timuq; Deos, ne foris uidendo

Bucolic. Aegloga III.

11

Ardere, raperentque priusquam vulnere nosset
 Nostra, uel occultos incensum pectoris ignes.
 Accedo, cupiensque grauis primordia morbi
 Pandere, uix sicco uocem pulmone reuulsi.
 Actis, inextremum uultu indignante locuta,
 Effugis, incessus docuit, nam uerba profundo
 Insedere animo, et liquidis haesere medullis.
 Exiliunt lachrymae, et miserum suspiria pectus
 Flatibus assiduus tundunt, atque imbre repenti
 Tu tandem (quae sola potes) miserere, modumque
 Pone malis, si iusta peto, si cognita narro.
 DAPH. Quid placuit mea forma uiris, quod torset amantem
 Diminuerare piget, placuit super omnia Phæbo.
 Aureus ille comam nitido spectabilis arcu
 Ingenio, citharaque potens, Ioue patre superbus,
 Spreus, et indignans abiit, stat conscia curui
 Ripa senis, memorantemque pariter sub gurgite nymphæ.
 Tu quid habes quo posse putes hoc frangere saxum?
 STVP. Quisquis amore uoles solido tranquillus, et alta
 Pace frui, maiora fuge, et nimis alta caueo.
 Illic contemptus, et iurgia mixta querelis,
 Atque perpetuis bacchantur nubila uentis.
 Quinetiam uitare pares (licet obstrepat error
 Publicus) admoneo, fidum tibi iungo minoris
 Pectus, ubi obsequium pernox, humilesque uicissim
 Blanditis, dulcisque timor, res cognita paucis.
 Alia petunt omnes, utinam mihi tale dedissem
 Consilium: sed cogit amor, perque ardua uictum
 Luculentemque rapit, uictor fuit ille deorum:
 Mollidus Hercules aptauit pensa lacertis.
 Tu cui libertas salua est, tibi consule Daphne
 DAPH. Consilium laudo, sed enim quæ prima petebam,
 Prima taces, spes summa tuos quæ nutrit amores?
 STVP. Prætereo quæcumque tribus mea pectora lustris
 Ingeni siluere fide, gemutusque lacertis,
 Et uigiles noctes, et quæ feri plurima secum
 Immis dum scuit amor, quæ foris benignò
 Iudice sint aliquid, tamen hac perijisse sinamus.
 Sic eric attulerit tales mihi uita labores.
 Debitus incaute fuerit furor iste iuuenti.
 Nauid tacuisse uelim, quod cum mea paucâ putarem
 Posse placere tibi, studium, si musica foris
 Ars mihi ferret opem, quod te sonus atque Camænæ,
 Non auri fulgor caperet, frustraque timebam
 Hanc etiam tentasse uiam, raucumque uidebar
 Nescio quid firepere, et donec mea carmina Faunus
 Non puduit, Dryadesque pari celebrare fauore.
 Sæpe quidem ranum uidi dulcedine tentas
 Linquere et attonitas in me spectare capellas,
 Sphæneræ apes cytisum, mutas aestate cicadas.
 Latabar, nec nata prius fiducia nostra est;
 Quam sacer ille mihi, cane fidens, diceret Argus.
 DAPH. Et meritò, namque ille fuit qui talia posset
 Iure iubere suo, nosset qui talia solus.
 At tu, si qua recens studium tibi contulit effer.
 STVP. Daphne nostra quies, noster labor, atque uoluptas,
 Vnam ego te dominam, teque hostem affusus adoro:
 Tu decus es nemorum, tu spes pastorum ingens:
 Te nates, magnique duces, te Iuppiter altus
 Diligit, ac iaculo refugit uiolare trifurco:
 Quo ferit omne nemus: te quam phæreatrat Apollo
 Quam celebres arserè Dei, nunc Stupeus ardet
 Pastor inops, lentusque gregis contemptor opuni.
 Diues erit, si pulchra uoces sua carmina Daphne.
 DAPH. Plus aliquid quam rebar eras, reuerentia nostri

Impedit, addè aliud, poteris fortasse placere.
 STVP. Foris die medio dum me meus uirget amantem
 Sylua amor, in syluas subito uox contigit aures
 Dulcor humana, stupui, leuis unda nitentes
 Per pronum herboso uoluebat calle lapillos.
 Prominet ipse locus, murmurque secutus aquarum,
 Purpurea in ripa, laurique iuuentis ad umbram
 Virgineam aspicio: cælo plaudente choream
 Plecto gradum prope. tunc una sonantior omni
 Ex numero, si fata tuos hoc tramite gressus
 Rara mouent, audi diuinos cernere uultus.
 Hæc ait, et dextram tenuit, tremor omnis abibat:
 Posse loqui incipio, quin uos mihi parcite diua.
 Error, amorque trahunt scella uestigia duræ
 Hæu mihi sparsa fera fugit illa, meosque dolores
 Nescit: ad hæc uirgo subridens, nouimus inquit
 Omnia: Thessalidem sequeris per confraga Daphnæ.
 Fabula iam pridem Adonij nouissima lucis:
 Tæceris, lenescet enim, tamen accipe ranam
 Hunc prius: et tenero frondosum pollice ramum
 Decerpisti, cupidoque mihi porrexi, et ibit
 Ibis ait, discesque nouem uidisse sorores,
 Quas uulguis spectare nequit, quas nulla prophanis
 Mens curis imbuta uidet: Si plura rogaris,
 Dic uidisse, quibus ui bella mouere, dolisque:
 Quam uinum, præceps docuit de turre Pyreneus,
 Voce uel ingenio pice docuere loquaces.
 Dic sacro de monte uagat, dic fontis ad undam
 Quem pedis impulsu genitus ceruice Medusæ
 Ala us perfodit equis, dic nexa canentes
 Orbibus imparibus uario modulamine uocum
 Cuncta nouem uario: quæ animorum ex ordine motus.
 Quid famæ prædulcis amor uocisque leuamen,
 Quid studium, ingenijque uigor, quid culta cerebrum
 Ora tenacis agat: post hæc quis nam impetus, et quid
 Iudicium atthere, quæ nam discretio mentis,
 Quid uis potes mulcere aures in sine fugaces
 Huc daphne, dic, uerte oculos regina canori
 Hunc mihi prima thori ramum dedit arbore uulsum
 Quem tibi monstrarem uoluerem iubet illa, monetque
 Hæmonia post signa fugæ consilere tandem
 Ferrea sit, quamuis motam pietate uidebis.
 DAPH. Motaque sum sequere, et collem properemus in illum.
 STVP. Perge, labor nullus tecum iuga prendere olympi.
 DAPH. Scis quo colle sedet: maiestas quanta locorum est
 STVP. Imperiosus apex dare circum iura uidetur
 Collibus, et cælo syluas despectat aperto.
 DAPH. Hic ego pastores memini uictricis feris
 Tempora, et arboreis spolijs ornata referre;
 Curribus inuictos nuceis delubra decorum,
 Intereram iam læta uirens: spectare iuuabat
 Cum ductore greges captos, tristisque iuuenocos,
 Exuiasque graues peregrinis montibus actas,
 Et longos rerum strepitus, pompasque frementes.
 Huc ab hyperboreis per uim custodiibus aurum
 Gryphibus ereptum, magnos peruenit in usus.
 Hic Asia prædas, informi squalida tergo,
 Huc quoque mutantes tulit Indica belua turres.
 Quid te multa morer. Quicquid nemus undique pressit
 Extulit uberibus, hoc est, in monte coactum.
 Hic iusti sedere patres, hic uina iuuentus,
 Hic casta lufere nurus, hoc pastor in antro
 Maximus insidijs perij, nec pulcher Adonis
 Vulsificos euasit apros, sed tristia linquo,
 Hæc ipso est fama deos habitare cacumen,

Hic cæ

*Hoc caput est nemorum, domus hæc Iouis ampla tonantis.
Hic natum complexa suum Latona Sibylle
Agnita fatilique pastoris ostensa superbo est:
Hæc iuga magnanimus Scipionibus ælius hybernis
(Sic creuit fortuna locis) uia cura subactis
Salibus ex Libyeis rediens puer ille reuisit.
Et secum rudis ille senex, post tempore multo
Cantantes uenere alij, quos dicere longum est:
Partheniasq; tuus triplicis modulator auenæ.
Omnibus his uiridi frondebant tempora lauro.
Hic ego, dissimili quaquam sub fidere fertum
Fronde tamen simili faciam tibi: porrigere ranum
Quem sacra. Castalia regnatix tradidit alma:
Illius hic, nostrumq; simul tibi munus habeto.
Linque alias curas, & noster protinus esto.
S TYP. Nunc uigilasse iuuat, dulce est meminisse laborum.*

ÆGLOGA IIII.

D A E D A L V S.
G A L L V S E T T Y R R H E N V S.



*A L E quis ingenium, tanti quis nume-
ris usum.
Vt nuncium compegit ebur, neruosq; lo-
quentes
Addidit æ numeros, dic o Tyr rhene
quis ille.
Dædalus, an'ne alius dextra successor*

o artis?

*TYR. Dædalus ipse fuit: nec falleris omine Galle
Artificum stupor æternus, quem docta, potensq;
Miratur natura uirum: mihi maximus ille
Argutam dedit hanc citharam, plectrumq;, modosq;
GAL. Cuius amor meriti, cuius pulcherrima merces?
TYR. Nullus, nam si sponte meum quæsiuit amorem
Dignus quem sylua, quem grex, quem pastor adoret.
GAL. Quia tamen hæc regione tibi fors obuia uenit?
TYR. Est nemo ætium trabibus quo frigida quernie
Summuouet umbra diem, non illic aura, nec æstus,
Non gregis, aut hominum uernos præmit ungula flores
Pontibus aduersis circum duo flumina surgunt,
Hoc secat Eletruscos, petii illo gurgite Romam:
Hic quasi uenturi præfagus, tristia mecum
Plurima uolebam, flebam quoque uidit ab alto
Dædalus annosas inter confidere sagas.
Accersit, citharamq; ferens, puer accipe dixit:
Hæc casus solare tuos, hæc falle laborem.
GAL. Infelix ubi tunc aberam, fortasse fuisse
Hæc fortuna alij, citharam mihi Dædalus illam:
Nouit enim egregie, atq; interdum uisus amare est.
TYR. Hanc minime, sed forte aliam: nam millia multa
Ille habet, & largæ partitur munera in omnes.
Galle, sed ante diu quam præfens sylua uireret:
Hæc fuerat promissa mihi, namq; anxia partu
Mater, ambelanti Lucinam uoce rogabat,
Et mastium ignarus lucis iam limen adibam.
Attulit ecce pium fors Dædalon, haud mora, mixto
Vagitu, gemuq; graui, concussus apertas
Subiit ante fores, deq; obstricibus uni
Si puer est citharam dabimus, sinata morile,
Dixerat ac speculum, subitoq; euauit, inde
Pollucit, reditq; memor, satoq; beaui.
GAL. Vilis inuidia species: mutatio seruens*

*Incutiensq; animo stimulos, Tyr rhene fatebor,
Ardeo nunc similem citharam, nisi forsitan ista
(Quod malum) caruisse uelis, sunt uellera nobis
Mollia sunt hædi, pretium uel grande licebit
Ipse rei parua status, parebitur ultro.*

*TYR. Grande rei parua: cithara solatia nescit,
Rem magnam (si nota) uoces, fastidia mulcet,
Laxatos animos refouet, solatur amicos.
Gaudia restituit, pellit de pectore luctum:
Exicat lachrymas, compefcit flebile murmur:
Spem reuehit, frangitq; metum: uultumq; serenat.*

*GAL. Quid pretio maiore uetat, uel magna pacisci?
TYR. Non mihi fetigeri quantum uix pascitur usquam,
Velligeriq; gregis, ne dum leue uellus & hædi:
Sit pretium cithara, non si tibi gurgite lato
Ambiat Hærmus agros: uultus oblinet arenis
Quid mihi diuitiæ? quid rerum nutus aceruus?
Nostras cernis opes: hic est qua cithara rebellis
Prælia fortune: mundi prementia uincula,
Pauperiemq; leuo, rigidas hæc sæpe per alpes,
Perq; nemus uacuum, perq; atra silentia noctis
Fisus, eo: plaudunt uolucres, & concaua saxa
Interea tristes fugiunt per nubila cura.*

*GAL. Laude situm cumulas fer opem, optatoq; potiri
Te duce contingat, uiuam memor, emoriariq;
TYR. Særa animum quæ cura subit: breuis ecce iuuentas
Flos cecidit, tunc tempus erat, iam disce turpe est
Quod pulchrum didicisse foret: sic uoluitur atas
Omnia sic uoluit fugiens ac nescia freni.
Sorte tua contentus abi, citharamq; relinque,
Est quibus a teneris tractata suauiter annis
Poscitur auxilium, tu consulis, incipe rebus
Meum, uerba alij quos possunt uerba mouere.
GAL. Poscimus hanc auide: toto nil pulchrius orbe est.
TYR. Pulchra mouent oculos, sed prosunt ætia fruenti.
In partesq; uenit pudor, atq; modestia uoti,
GAL. O felix, o chare deis Tyr rhene supernis.*

ÆGLOGA V. PIETAS

PASTORALIS.

MARTIVS, APITIVS, FESTINVS.



*VID genitrix ueneranda dolet gera
manet: quid illi
Accidit hoc dignum gemitu? quorsuma
tæ recentis.
Mæsta pluit lachrymas, nec lumina no-
stra mæscunt?*

API. Cuncta uorant anni uolucres:

domat omnia tempus

*Indomitum, cecidit matris fortuna, decorq;
Arenti uirens fenio dat terga iuuentus.
MAR. Aspice quot circum stabiles urgentibus annis,
Et uirides cernuntur anus aliunde profectæ
Luctus, & offensi uenunt suspiria cordis.
Querere nos causas: satisq; obflare repertis
Suadet amor, pietasq; iubet, meritiq; reposcit
Altricis, partusq; labor, fastidia, cura.
API. Vm nescit natura pati, licet omnia certent
Pectore ab aduerso, cunctas licet aduocet artes.
Humanum genus, & studio contendat inani:
Inuictum caput illa ferent contemtu habenas.
MAR. Hæc propè diu natura pares inbet esse parentes.
API. Hæc eadem prohibet iussum prauertere uita,*

Eliza

Bucolic. Aegloga V.

13

Et rerum turbare uices, iuuenescere mater
 Nostra nequit: uaria est pietas, de coniuge quisq;
 Cogitet, & paruis studeat succurrere natis.
 M A R. De genitrice nihil: sed enim mihi maxima matris
 Cura subest uidua, nil hac mihi charius usquam.
 A P I. Quis uetat esse pium: munus leue dulcia uerba
 Hos humeros, has illa manus, hæc brachia nobis
 Sola dedit, donisq; suis ea sola fruatur.
 Non comes esse sibi q; uasumq; uocarit in horas
 Ab iuo, nec fragili baculo me ferre senectæ.
 M A R. Dij tibi consilium calo tribuere sereno:
 Nunc pietas sua regna dedit, sua possidet arma,
 Filius es, matri, cui subueniamus egentæ
 A P I. Fare quid expectas: omnis mora torquet amantem.
 M A R. Est donus ampla sibi, nemorosa condita colle,
 Dulcum magnanimum quam quodam tempore fratres,
 Obsequijs coluere pijs, tam cognata late
 Mater erat, salus nimis inuidiosa per omnes,
 Felix & parui, & syluestribus mælyæ gazis,
 Ac nemorum regina potens: mors inuidia natos
 Præcipuit misera, perierunt corpora fratrum.
 Fama uiget, nos ludibrio dilata iuuentus
 Spiramus, sed fama iacet, tenebrisq; sepulta est,
 Sub nobis mutata domus, fortuna tot annis
 Incolumis nostros cecidit non passa furores.
 Hac matri reparanda domus, nil gratius illi:
 Ni quos fata premunt, fractis consurgere bustis
 Aspiceret natos, & tempora prisca reueri.
 A P I. Vilia sunt hominum curarum millia mille:
 Quisq; sibi sapiens. Vnde hæc tibi somnia frater?
 Pellere pauperiem, labor est mortalibus ingens:
 Cui nunquam speranda quies, non forte maligna
 Vnuere per syluas uix ulla possumus arce.
 Et tecum germane loquor, nunc furta rapinis
 Mixta iuuant, prædæ plenis ab oculibus ælæ:
 Tu noua tecta paras ruituræ attollere matris?
 M A R. Non noua, sed ueterum turpes reparare ruinas.
 Da frater, da chære manus: partemq; uirilem
 Sponte subi, uincat pietas inuicta laborem.
 Sicgemus pariter lacrymas, & mæsta parentis
 Pectora (ne tales doleat genuisse) leuamus.
 A P I. Cura superuacui pectus quatit, & cadit illa
 Spes sobolis talis, quæ cuncta repleuerat arua:
 Nec muris contenta suis, nec cespitem paruo,
 Ad paucos reditum, pascet nos auia baccis.
 Arboreis, duplicisq; capax testudinis antrum.
 Dum tonat excipiet, uentosq; arcebit & imbres.
 Hic aget, atq; illic, geminoq; fruatur honore.
 M A R. Coniugibus despecta quidem, & calcata superbi
 Ac dominas habitura nurus, quin scelerare tandem
 Et monitus meliora uide, genitricis uterq;
 Septa colat, lumenq; pius uenerator adoret,
 Quod sacri teigere pedes, non aspera mando,
 Dulce est annoæ iuuenem seruire parenti:
 Non in uestibulo pudeat me manū uideri
 Sollicitum, quid mandet anus, quin septa laremq;
 Molimur solitas sedes, hinc iussa nepotes.
 Accipiant, hic una domus, nec scissa potestas,
 Nec fratrum diuisus honos, uicinia iunctos
 Horrebit, uirtus gladio plus uera timeatur
 Aggrediamur opus, quædam leuiora uidentur
 Expertis, genitrix animos si cernat amicos,
 Ipsa aderit: nam pascit oues, pasciūq; iuuenecos.
 Vnde istas cumulumus operæ: ars fallere matrem.

Prima quidem pueris, fortuna frustra uetustas
 Præterea & terra salis altum infodit aceruum.
 Quem cupido quondam pecori blandita latenter
 Mifcuit, & sapidas aspergine reddidit herbas:
 Insuper & ueteres hortos, umbrosa q; tempe,
 Saturniq; domos, & quæ possedimus ultra,
 Lydius ah nunc hospes habet uiolentus: ab alto
 Monte cadit riuus, qui dum sua rura reuifit,
 Impedit inualidam transuerso gurgite matrem,
 Pons fuit hic manibus: sanctorum structus auorum,
 Tempus in hoc solidus, tacitos qui tramine fures
 Qui gregibus pestem, syluis suprema parabant,
 Repperit argutus nocturno tempore pastor:
 Colla q; sic meritis fregit tua dextera pontem
 Hunc (tibi nota loquor) umidas effudit in undas,
 Dumq; nocere mihi properas, matriq; tibiq;
 Et gregibus, syluisq; nocet, sed iurgia mitto:
 Hæc nostram modò possit opem, sine crimine quamuis,
 Non onerum partem tecum tolerare recuso.
 A P I. Compulit in facinus tua longum superbia uerum
 Cymba breuis fluuiio est habilis transire uolenti:
 Rus breue trans fluuium superest, fortuna solutus
 Angustat, finesq; locat quot fratribus olim
 Tam breue pacatis quam nos sumus, arcta priorum
 Arcta extremorum confinia, at inter utrumq;
 Laxarunt sua rura senes, audacia letos
 Non stabiles habet euentus: en omnia demum
 Ad primas rediære uias, fors q; improba gyro
 Ludit in asiduo, quid quòd sine ponte manemus
 Tutius in ripa: iam quantum ad cætera, serum est
 Aedificare domos, sub tempus uelle sepulchri.
 F E S T I. Quid uano sermone leues consumitis horas,
 Terminus ille minor, quem uos calcare soleitis,
 Syluas frater habet, iam fundamenta domorum
 Sede locat patria, genitrix sibi rura, gregemq;
 Credidit, & nati gremio secunda quiescit.
 Parent cuncta sibi, curas agit ille seniles.
 Ense puer stricto, laqueisq; sub arbore tensis,
 Quis auium, furumq; pedes, & colla premanatur.
 Pinguibus arentes, tenerisq; ab oculibus arent
 Fortia claustra lupos, tristis non murmurat ursus:
 Sanguineus non scuit aper: non sibilat anguis,
 Non rapidi prædæ agitant ex more leones,
 Non aquila curuis circumdant unguibus agnos.
 Excelsa prædulce canens sedet aggeris cuspis:
 Pascua tuta silent, audis iam lituus utrumq;
 Carmen, & extremum Calaber, Ligurumq; recessus
 Vndis fragi, scitq; tenens conuexa Pelori
 Si uocem extulerit, Mauros turbabit & Indos.
 Arctosq; niues, Austriq; calennis arenas
 Imperat is uobis linguam cohibere capellas
 Ite domum, tondere mores: negat alma q; mater
 Partem uteri uos esse sui, suppositaq; iurat
 Pignora falsa sibi, quallis te proxima misit
 Apennigenæ qua prata uirentia syluæ
 Spoletana metunt, armenta, gregesq; proterui
 Te longinqua dedit tellus, & pascua Rheni:
 M A R. Nunc memini audieram ueteres narrare bubulcos.

ÆGLOGA VI. PASTO.

RVM PATHOS.

PAMPHILVS, MITIO.



VIS nemo omne uagis lacerandum
præbuit hircis?
Quid sylua meruere meæ: quas rore sua
perno
Iuppiter, & riuus spumanibus horrida
conuinx,

rigarant?

Quæ rabies, furim segetes dum carpit acerbas
Spes & opes turbauit agri? cui pulcher Hyberus
Delitæ, nostrumq; decus sub tempus arari
Non tenuit: prunas crepitantibus addere lauris.
Quis propè consumptus dextram nisi noster Apollo
Porgeret afflicto, montesq; efferret in alto?
Pastorum fors dura nimis, date frena capellis:
Indomitos cohibete greges, simul ubera multo
Lacte fluant semper, magicas non nouimus artes,
Et nunc iste ferox, lites & iurgia secum
Instruit, ac saxum & nodosa repagula gestans.
Quod maledicta parat, poterit maledicta mereri
Ense perire suo, quod fert reperire uenenum:
Blanditijs tamen aggrediar. Quo Pamphile & under
Quosue locos habitas? serum tua claustra reuisis.
Quid fremis? inq; graui quis feruet spiritus ore?
PAM. Furcifer hic Mitior nec te durissima fontem
Sorbet adhuc tellus: iam iam mirabile nullum est,
Si nemo & menses, atq; omnia uersa retrorsum
Spem luere meam, cui pro custodia culti
Credita ruris erat, cui grex pascendus in herba.
Intempestiui perierunt mortibus agni:
Defecti perire boues, hirciq; super sunt:
Immundiq; sues, quos luxur & ocia tendunt,
Turba nociua satius, nullaq; lege per agros
Spargitur insultans, uirgultaq; dentibus urit:
Iam montes infecit odor, nostramq; quietem.
M1. Haud inopina quidem patior conuitia, dudum
Smgula nam tacito irascens sub pectore mecum
Vaticinatus eram, iam turbidus ille redibit,
Nec ferui tergo, nec amica parcere famæ
Doctus, nec rigida pietatem admittere fronte.

Pamphile, quam facile est alienam carpere uitam,
Quam durum seruire suam, te fortè magistro
Semor haud gregibus mors ac lupus ingruat albis,
Nec quicquam baculoq; minax, uultuq; uenires.
Nil tibi tristis hyems, quanquam cessura rigori
Illa tuo, nil uer dubium, nil morbidus Ausser,
Nil tibi de proprio uiolenta remitteret astat.
Non uolucres si, geti, non miuib; umbra racemis,
Non caper arboribus, non bucula parceret herbis.
PAM. Nonne ego pastor eram, dum trux turpissime rerum
Nereus, aduerso pascens in uertice tauros,
Transuersum deiecit humis & pecus omne parabat
Ut raperet obliuio donec uiolentior ille
Exiit hirsutum tunica, nudumq; reliquit?

M1. Quid potius tractare uelim: quot tempore paruo
Tunc nostri cecidere greges: essi sanguine uallus
Pinguis adhuc, cæcis raptum congesta cauernis
Ossa iacent, horrore ferit locus ille uentres.
PAM. Non tibi, non alijs licuit mandare macello

Membra bouum sparsere lupi, sparsere leones:
Dij tibi sint hostes, at non iacere magistris
Non rauci siluere canes, quod saua sinebat
Extremum fortuna fuit, spoliate cadentes,
Et mucas urbi, domnoq; remittere pelles.
Tu mihi quid seruas nisi cornua dempta iuuentis?
M1. Seruo aurum, teneris, quod compensauimus agnis,
Seruo habiles cyathos, & agresti urgere labellum
Subere non dignor, rudium misereq; parenum.
Adde quod ars duce me multum pastoria creuit:
Difcolor en talos Tyrrheno ex more coiburnus
Circumit: effulgens obnubie tempora iaspis.
Candida Sydonio ter murice uellera tinxit,
Et magnos peperit pro munere lætis amicos.
Sponsa nixet gemus, collumq; monilibus ambit:
Et mecum fusca securarecumbit in umbra
Non glacie, niuib; rigens, nec folibus uesta,
Qualis erat tua turpis anus, dum rura teneres.
Regia si species, non nostra uidebitur uxor.
Tum passim herbose ludum in uallibus hædit:
Inq; uolubris segnes innata uoluptas
Conglomerat, uersaq; sues, non humida pastor
Fortior antra subit: sedeo, iaceoq; supinus,
Multa canens quæ dicat amor, nec castissima curant.
Commisitq; gregis ludos & prælia cerno.
Tu querulus, tristisq; mane, tu dente camino,
Qua rabies tulerit, semper mordere paratus.
PAM. Ergo impure tuum nostris cum sentibus antrum
Iungis, ut indignos habitus tibi præferat uror
Rebus onusta suis, ut tu meliore cubili
Membra lores, somnumq; animo uigilante fugacem
Excipias oculis, & turbida uisa fatigant
Conciliant ut uasa scim: causasq; timendi
Inueniant, & forma domus & chara supellex?
Heu labor insanus habitus tibi cumulare periculum.
Heu furor extremus nuptæ parere furenti
Turpis adulteria, & thalami tot probra pudendi
Disimulare potes: nempe hi quos fingis amicos
Coniugis incesta, facilem rapuere pudorem:
Insidiæq; parant etiam tibi, lumina tolle
Immodico depressa mero: lupus instat oculi,
Antraq; peruigiles circumstant ditia fures.
M1. Furibus est mecum contrarium sanguine porci
Fœdus, & inferni descriptum regis in ara,
Inuisum superis sacrum fortasse profundis
Acceptum, sed iure deis, quibus ære litatum est.
Non ego, ieiunè confringant pingua tygres
Septa licet, totoq; fremens ruat ai here grando:
Amenisq; satis necem ferat actor annus
Pauper ero, tantum scrobibus commissimus atris.
PAM. Tolle ferrum scelerate factum, quod Iupiter & Sol
Erubuit, potuitq; iubar, sed acerba relatu.
Præterea qui pastor eras, per littora gazas
Conuehis, & neutrum perages facilius, aude
Linquere iam syluas, urbesq; uidere remotas.
Pandere uela notis, tunidas tentare procellas
Vxor enim ignotis iam pridem, in collibus errat.
Et parium lumen, thalamumq; egressa pudicum
Illa sequitur ouans, meretrix, famosaq; porcos
Secum agit ardentem, & olentes turpius hircos.
Herba peregrina quibus est iam graia paludis!
M1. Quid pater obscuris animos ambagibus implet?
Longaq; nunc seris? quid litibus ocia frangis?
Desine iam mastis clares incesse uerbis.
Dic age, dic breuiter quicquid fert impetus & mens.

Bucolic. Aegloga. VII.

15

P. A. M. Et meritis post uincula crucem, post uerbera ferrum,
Supplicium breue, quin potius sine fine dolores
Carceris aterai, uel si quid tristius usquam est.
M. I. Serue infide, fugax, dominoq; ingrate benigno.
Surde senex gestare crucem, tollere cathenas
Si nescis, fors ipsa tua est uulgata per omnes
Fabula iam saltus, Nerei terrore superbi
Destinuisse gregem, medio nisi tristis Apollo
Sistere calle gradum non uertere terga iuberet.
Caetera nam sileo, domino quam fidus in arcibus
Casibus, ut possint deserere ignoscere caule.
P. A. M. Et fugi, & redeam: timui pastoris iniqui
Verbera nulla: metum facilem damnauerat atas.
Flumine mox laui maculas, pallorq; recessit.
M. I. Quae tibi caufa fugae? Cur claustra quietae relinquas?
Cur longinqua sequens, quercus contemnitis auitas?
Quo claus uesane rapis? quin obice, rerum
Tantarum si cura premit, per mema salu
Errantes cogentur oues sub tecta reueri:
Iam mihi magna placent, inopis non semper ouillis
Seruus ero, dulcem cantando nactus amicum,
Formosus fieri studeo: solenq; perosus,
Antra umbrosa colo, frontemp; manusq; recenti
Fonte lauans, speculum Corydon Bixantius istud,
Quo mihi complacere dono dedit, omnia nouit
Et patitur coniunx, quoniam sua multa iucissim
Dura fero. Vos ignotas a fletis amicas
Ne mea perpetuis foueat complexibus Epy.
P. A. M. Infamis mulier, multisq; infausta maritis
Te foueat demens, prior Epycus ille prophanos
Lapsus in amplexus cecinit per rura per urbes
Quam coniunx generosa sibi, prior ipse puellant
Nactus ad irriguos secum traduxerat ortus,
Ludibrioq; habitus, iuuenis, moriensq; iacentem
Exedere canes, & permixtere sepulchrum.
Lenior aut alijs post hunc, sed adultera forsitan,
Fida tibi fructe, & speculum Cordonis habeto
Aeternum gemat ille miser, pastoribus aule
Qui primus mala dona dedit, formosus haberi
Dum petis, & capiti circumdant ferta nuoso,
Ignotum tot pondus auis, dum floribus antrum,
Dumq; pedes debite rosis sylvae scribus antri:
Omnia depereant, quando impia sidera caelo
Impia fors terris superant, intercidat una
Cura gregis, rurisq; labor, studiumq; peculi:
M. I. Succedet mihi forte aliquis, nec longius hinc iam
(Augurio nisi fallor) abest: qui tristis inersq;
Mitia praeduris excusat facia repulsi:
Aliuinasq; ferat Romana in pascua sordes.
P. A. M. Quem talem nisi te genium fortasse minaris?
En tua tota fides, en laudum summa tuarum,
Peiorem si terra parit, tunc optimus ipse:
Inq; nocens Mitio sic crimen crimine purgat:
Vtue laet, gaude uiuij maioris ad umbram.
M. I. Laetis agam, moriarq; dolens, tu tristis utrumq;
Nescio quid confusa tibi tua sonana fuerit.
P. A. M. Par fuerat meminisse, quibus bonus ille periculis
Ista parauit herus, iam natum ut prius aspris
Videremus, heu quanti miserans armenta redemit
Perdita, sublimi ueniens mercator Olympo.
Quam tenuis uictus, quam nulla superbia uerum
Pauis habet dominum, tu luxuria in aruis
Illius, ipse suam stitens ac sobrius aula est.
M. I. Immemor ille fui, & uerum fateamur, auarus
Perdere pauca timet, cum possit perdere multa.

Impiger horrendis pastores uocibus implet:
Hinc didicisse potes, semperq; in fontibus aegras
Mersat oues, rondere iubens ne uellera lappae
Intricent: prohibens ipsis a seipibus hircos.
Ostentatq; rubos, uti dem sterilesq; miras
Pascua dura feris: famulos macieq; geluq;
Conscit, ac tolerare famem, somnumq; suumq;
Edoceat, adiungitq; minas, atq; intonat ore.
Dulcia cuncta uetat, subet aspera, culta cauebis,
Aui a lustrabis, montes superabis iniquos,
Et pedibus nudis tribulos calcabis acutos.
Moribus his hominum quisquam de sanguine natum
Vixerit, aut raros illi miretur amicos?
Contra ego me memmi domino seruire potenti
Perdere magnificum multis placuisse decorum:
Vis ubi nulla premit, quis tot consumet aristas?
Quod pecus aspiduo peraget tot gramina morsus
Lasciuos errare greges, hircosq; procaces
Coniugio gaudere iumas, simul ipse iocabor
Dum mea me coniunx, dum me mea suscipit Epy.
P. A. M. Vos uestros seruate, meos mihi linquite motus.
Infelix sic nescis herum, dum tutus in umbra
Stare putas, aders praetereuns gaudia luctu.
M. I. En uerbis terrere paras, praesentia fortes
Despiciunt, timidos etiam distantia terrent.

AEGLOGA VII. GREX INFECTVS AC SVFFECTVS.

MITIO, E P Y.



VLCIOR his siliis & gramine dul
cior arui:
Gratior his antris, & gratior amne
sonoro
Huc modo dum solus, ades mea nobis
lis Epy.
E P Y. Nulla dies Mitio nostros ab
rumpat amores,

Nulla dies gremio capui hoc disungat amato,
Vltro assium, semperq; adaro, nec sponte reuelltat.
M. I. O mea (nam dulces est animam exonerare loquendo)
Quid mihi nunc somachi restat praecordia quantum
Felix habet sparsim mordax modo Pamphilius acris
Perculit incastum penitus perungite querela
Multa minax abscondit heri, sub sine fauorem
Obtulit inrevido, forte n fortissima contra
Frons stetit haec, chara comes tot dulcia mecum,
Tot laetos paruita dies, partire quod inflat:
Ne pigeat, numeremus oues, numeremus & hircos,
Seu grauis iste redit, seu forsitan ille tremendus,
Vera licet scilicet praetextere crimina uerbis,
Stet modo frons eadem, contemptaq; formula sandi.
E P Y. Lanigerum quodcumq; pecus seruare solebas,
Mors rapuit, uel morsus habet, per gramina ripe
Poscitur alterius quicquid super esse dedit fors.
Febris mors, scabiesq; tenax uolentiaq; tussis,
Iam uacuos populantur agros, premit horrida sudor
Mucidos, & rigidi congligent tergora dum.
Tutius abfuerit ne furum lata pererret
Masta lues capita, & serpens per ouilia pestis.
M. I. Caetera nosse datur, refer hunc tua lumina tantum.
E P Y. Perge meum culmen, mea spes, mea tota uoluptas,
Ille procul iulur quem cernis ludere tergo,
Veruice conspuum, scis cui discolor albis

Barba,

Barba, genas, mentumq; tegit, per pascua late
 Noscitur immittis, frondisq; petuleus & herbæ.
 Hunc etiam cupida metuunt perferre capellæ,
 Sic duras, tenerasq; tegit, sic pondere toto
 Irruit, incumbens miseris: Veneremq; nec ullam
 Respuat, haud propria sit segnior inde marita.
 Quæ paribus signata notis, & concolor illi est.
 Ipse quidem luxu immodico lassatus, & annis
 Iam senuit, sed dura ferro, recalensq; senectus.
 Tunc procaz parili totus licet ardeat aestu,
 Viribus aut paribus fruatur, tamen omnia turbat
 Septa furens: nullasq; sine dormire quietas
 Somnifera sub nocte capras: sed ouilia circum
 Huc animus non sanguis agit, dumq; aspera prensat
 Colla, parum stabiles fregisse per oscula dentes
 Cernitur, & uocis paulatim perdidit usum.
 Quem quotiens uideo, subitus quatit illa risus,
 Vt fragiles dumeta petit: erebroq; hymenæos,
 Et Venerem geminis ardentem naribus omni
 Tempore suspirans, inamænum spargit odorem,
 Tertius ille autem distortis cornibus atra
 Luxuria effluens, teneris male temperat hædis
 His multum debere memor grex ipse fateatur.
 Horum namq; licet circum præcipia natos
 Enumerare leuas, atq; agmina multa nepotum,
 Ille piger senio torpet, tamen integer olim
 Ludere clam, solitasq; uidet, nec spernere frondes.
 Nunc iacet, & cælum spectat, fremit arduus ille
 Proceris gaudens per syluam insistere ramis:
 Permeat hic ualles, longinquaq; rura peragrat.
 Esurit illa rubos, fulgentibus immineat undis:
 Nec tota satiando Tago sitis arida feruet.
 Ille ferrox animi est, & torua fronte immanatur.
 Ecce duo obnixi, qui sese cornibus urgent,
 Sæpe graues syluis olim exciuit tumulus,
 Nunc multa grauiora parant, atq; omnia turbant,
 Ecce duo morbo impliciti, niger iste quiescit,
 Candidus ille silet, scabiem fricat ille uetustam.
 Ille quidem toto, quem cernis ab agmine solum,
 Natura generosus erat, sed non sua tendens
 Gramina, sollicito lacius terit auia gressu.
 Huic hostis generosus item, sed fractior auro
 Contigerat: mors alterius certamen utrinq;
 Conclussit, non ille uadum torrentis aquosum,
 Nec iuga saxosi tenuisset carpere montis.
 Dux gregis ille fuit, dum nostra relinquimus ultro
 Pascua, prunus iter rapidum per lubrica flexit,
 Hortatus socios, mox cætera turba secuta est.
 Vnde diu lætos uacui deduximus annos.
 M. I. Quid non longa rapit felix fugientibus ætas,
 Decruit grex ecce sitis, quæ culpa, quæ error
 Immortale homini nihil est, moriemur & ipsi.
 Ludere consilium, nec cunctis temporis horam.
 Perdere segnitæ, curasq; repellere manes:
 Nisi forsitan tibi nunc aliud dilectia uidetur.
 E. P. Y. Proxus idem, quid enim restet, quæ meta malorum
 Ambiguum, licet ille grauis promissa, mona;
 Iudicis inculerit, res pender, ludere præstat
 Inreca & primam morti subducere partem.
 Quam sapiens (sileo) semper tibi fida profectio
 Hortatrix atq; una fui, presentibus ui,
 Et gaudere bonis, fato mandare futura,
 Blanditijs profugam aspidum reuocare iuuentam,
 Et retinere manus, properante obstrare senectæ.
 Sed si tangit amor pecoris, muliebribus aurem

Consilij aduertere tuam, nisi forte pudori est.
 M. I. Die mea, dic requies thalam, die gloria nostri.
 E. P. Y. Hos tibi facunde matres peperere, quid hæret?
 Sanguine in externo: ueteri noua cornua seruo
 Floribus ex nostris ornabimus, ipsa latentem
 Pamphilus haud nosciat fraudem nec degener istis
 Sanguis inest, humilisq; gregis uestigia seruant.
 Linquatur hic luxu, non pinguis pabula desint,
 Coniugiumq; fre, uis, amplexibus ouilia solus.
 Errantes studet ille sensu transcendere cursu,
 Et facit, ille gregem longè post terga relinquit.
 Aspicias hunc tumidum: meditari prædere truncos:
 Mordicus, & uacuus cornu iam uerberat duras
 Muior hunc uultu sequitur, mihi crede, sed ille est
 Saurus, & hirsuto multum triculentiore apro.
 Me spectante parem, spoliavit coniuge nuper,
 Et potitur camris nunc naribus, ac pede torio,
 Illum inopem, pauidumq; proci per saxa fugauit.
 Hu turpes rerum indocti lauare uidentur.
 Sed sine consuecant, distent toti multa magistris
 Hi duo, quid reris, fatales dulcibus uitis,
 Iam pingues, mustoq; graues, hos pelle reuulsa
 Persolues, laeso uenient triaerica Baccho.
 En tibi par aliud, ratio famuletur amori,
 Dignum laude licet blandis prope lenius agnis
 En quoq; par longe uariarum pratum ille modesto
 Dente meit, ramos patulo uorat alter hiatu,
 Teq; tuumq; gregem rauca qui uoce fauget:
 Meq; fugare locis infirme murmure posuit.
 Spumens ac frendens, tonsorq; similis uerso,
 Hos tibi Romulei miserunt grammæ salus,
 Cætera de nostris ueniunt tibi gaudia lucis.
 Hinc alij atq; alij accrescent, fors bona fauebit.
 M. I. O' pecudum decus eximium, reginæq; syluæ
 Perge, age, iunge greges, & cornua flore rubenti
 His quoq; circumda, grex esse uidebitur unus.
 Hunc tamen oblata es, numeris ascribere merentem.
 E. P. Y. Inuisa regione fatum, quem flores uallis
 Pauert, & nostris spectorum miserici arui.
 Pellicis imperio premitur, moribundus & unus
 Introeat, spatiumq; breuis non explicat anni
 M. I. Iram frange precor, nil unquam tale iubebo,
 Iam tranquilla redi: quoniam res magna peracta est:
 Pamphilus ut redeat, iustas licet arte querelas
 Abstulimus, tacitam mastus sibi forbeat iram.
 E. P. Y. Multa quidem curis, dedimus, iamq; hora quiescis
 Nos uocat, accelera, glacies premat hispida colles
 Brachia nos nexi, molli iaceamus in ulua,

AEGLOGA VIII. DI VORTIVM.

GANYMEDES, AMYCLAS.



V' fugis & expecta, liceat condio
 scire causas
 Disiudij, tu nostra puer (nisi fallor) a
 mas
 Pascua, quò pastos abigis cum matris
 bus agnos.
 Ingrate, & aque oblitæ mei, retinque
 mearum.

AMY. Parce parens dammare tuum, puer ipse, fateris
 Hæc pau regione gregem, tibi lætior annis
 Tunc animus fuerat, nunc intractabilis, asper,

Bucolic. Aegloga VIII.

17

Me quoque uiuendo patientia prima reliquit.

G A N. Consilium solet esse senum, iuuenumque uoluptas:

Tu mihi deliras senior, tum uallis amator,

Vinus deserta uagus nunc auid tentas.

A M Y. Proposuit mutas sapiens, at stultus inhaeret:

Res, tempus, fortuna, locus, firmata sequentur.

Consilia alternant, macie, turpique ueterno

Terga pecus confecta gerit: squalentia sentes

Vellera dilacerant: quid agant nec pocula fontis

Tuta, nec herbarum morsus, succique salubres.

Ipse aer suspecta mihi suspiria reddit.

Quin istam permittit fugam, & misere coacti,

Nam potes, ecce etenim ueni ad tua grammam pauper,

Pauperiorque domum redeo: non lacte, nec hœdis

Auctior, inuidia & solis iam ditior annis.

Adde supercilij pondus, quod non grauius aequet

Aetna iugis, non Ossis rigens, non alius Olympus.

Id prius aequanimis tuleram, indignior aetas

Estis enim, rugaque, animos in uerba ministrant.

Triste senex seruus, sit libera nostra senectus.

Serua iuuenta retrò est, seruilem libera uitam

Mors claudit, memor usque mei subsiste, ualeque:

Me fauim tentare meum sine pascua circum.

G A N Y. En animi seruum memoris, sic omnia uentus

Abstulit, has mereor, grates, hæc præmia reddis?

Veni præsertim, multum licet impar, amaui.

A M Y. Verba quidem uerbis, res rebus, pueri amoris

Sed solus debetur amor, gratiusque, memorque

Sum, quia te semper, postquam mihi notus, amaui.

Et dum uita comes, si quid mihi credis, amabo.

G A N. Quò properas igitur? quæ te magis allicit orat

Vnamines quæ causa repens disungit amicos?

Perdit enim serui nomen, cui libera mens est.

A M Y. Aspice fatigore tangente uertice montem

Nubila, tum grauidam fontem licet crepantes:

Vnde ruens pelagus confunditur unda quaternis:

Aspice præruptum scopulis extantibus alie

Ire sub astra iugum, lapis ille imperius olim:

Punicus asperso donec sibi pastor aceto

Fecit & igne uiam, nostris pastoribus ingens

Diluuium, stragemque ferens, hoc forti per assum,

Solus ego ac sitiens, nuper sub colle uagabar.

Gallus errantis sese, comitemque, ducemque

Obtulit, & uiuas digito direxit ad undas.

Prægredditor, uallesque nouas, & pinguis latè

Ruramoto, sed sepe oculos in terga reflectens

Iam latus hoc sordere mihi, iam turbidus æther

Capit ad occasum, iam sydera mœsta uideri,

Agnosco ualidam patriæ reuocantis amorem.

Illic & uiolæ melius per roseida pallent,

Per dumeta rose melius, re dolentque, rubentque

Puriore patriis illi mihi præta pererrat

Riuus, & Ausoniae sapor est iam dulcior herbæ.

G A N. Spreta fides igitur comitum tam certa piorum,

Cum quibus & niueas laqueis, uisumque columbas,

Gaudebas, damisque plagis tentare fugaces,

Cum quibus & caprae soles, umbrasque leonis,

Et tauri flores, & adultæ uirginis uuas

Carpere, uel fando cunctantem impellere noctem,

Vel longum breuiare diem sermone, iocisque

Et requie molli: durum condire laborem.

A M Y. Nil præterit nisi sylua ferrox, pastorque proteruus

Et gignens aconita solum, & mæsta simus auster:

Et plumbo infectos latices, & turbine tortus

Puluis, & umbra nocens, & grandinis ira sonore.

G A N. An prius ista tibi tam longum ignota per æuunt

A M Y. Nota prius fateor, tenuit me pefliser usus

Luculentem, me uester amor, me forma puellæ

Blandior illecebris, sed iam cum tempore sensim.

Omnia mutantur, studium iuuenile senectæ

Displicet, & uariant cura uariante capillo.

G A N. Hic uulgo iam notus eras, nec charior alter,

Vel mihi, uel focis, syluis errabis in illis,

Et mecum mansisse uoles, cupiensque reuerti

A M Y. Nil penitus non esse potest, fortuna gubernat

Res hominum, ualeat illa pijs obfistere capis.

Illam saue malis, at si præfagia quicquam

Nostra ferunt certis, leuis est ad prima recursus

Principia, huc gentior profugus me ruris auii

Finibus insantem rapuit, ripaque palustri

Exposuit miserum, atque abiit: per quatuor inde

Seruo lustra tibi, nulla est iniuria, iustus

Libertatis amor, patrij quoque cura sepulchri est

Tempestiua senis, iam tandem abiste precari,

Atque iterum pater alme uale, dextramque relaxa.

G A N Y. Ah miser, & merita quis te cum laude canentem

Audiet, aut leui describet carmina lauro?

A M Y. Expectando quidem festus, raucusque canendo

Attuleram, uereor uocis fastidia nostræ.

* Fors alijs placiturus eo, non una per omnes

Est hominis fortuna dies, nunc mane quietum,

Turbida lux sequitur, nunc matutina serenus

Nubila uesper agit, sic tempestatibus aëris

Tutus adest portus, sic litora puppe tenentes

Tempestas inopina ferit, spes, terror, ubique

Iuxta habitant, fortuna uaga est, & proximus inter

Quamuis pressa manus, ceu lubricus effluit anguis

Nil habet ista magis tua nunc opulencia certi,

Quam mea paupertas, ubi plura signa fauoris,

Et minus est fidei, sed iam me Gallias audi.

Sollicitat, damnatque moras, & Phœbus Hyberum

Vergit ad Oceanum, montem uix occupat altum.

Balatu mouer pecoris, nec candida dulci

Mugitu in gemmas cessat reuocare iuuenes,

Ire libet, liceat, nusquam sunt carmina tanti.

G A N Y. Men' iuuenem pauisse domi, & fixisse docendo

Vt doctum noua sylua senem nouus hospes haberet,

Sic labor agricolis longus, brevis inde uoluptas,

Arua domant alij, sic festus naua quietis

Inuehit accipit delatas æquore merces.

Nosco meum sydus, alijs utenda parauit.

Fatum agnosco tuum, primis non pauper ab annis:

Pauper eris senior, pauper morieris Amyela,

I tamen, ipse meis quando hoc immobile uotum est)

Te sine (quod nollem) iam solus pascar aceruis,

Ipse per æstatem mediam, uel colle uirenti,

Valle uel umbrosa, nitidique in margine fontis.

Solus Apollinea modulans sub fronde sedebo.

Lanigerumque gregem pascam, & loca florea circum

Mellificas imitabor apes, te diues habebit

Sylla, sed uerentes turbabunt ocia cura.

ÆGLOGA IX.
QVERVLVS.

PHILOGEVS, THEOPHILVS.



EV laceræ fragmenta domus: heu sy-
dus agello
Triste meo, quid nociui nunc stirpibus
imbres,
Quid pecori studium, segeti quid lenior
aura?
Aut soles ualuere pije fors aspera ruris

Semper, & immenso tenuis fortuna parauit.
Agricola infelix, ubi cornua tollens
Floriger annus adept, circum sua gaudia fertur,
Rastrâ manu versans rigida, scabroq; ligones.
Vrget in arua boues, fulcosq; annuus inheret,
Inferit hic ramos, herbas hinc ungue nocentes,
Vellit & utilibus lolium secinat auenis.
Hic fodit, & ripam bellis brumalibus armat:
Inde leues pronò diuer it tramite riuos.
Nil uel mexperum lingue, uel segniter idem
Expertus, sed cuncta nimis, tum nibila ab Austro
Suspiciit, & secum pluuias incusat inertes.
Tranquilloq; die operi, uentosq; fauentes
Inuocat, ac calum precibus, notisq; fatigat.
Heu misero postquam sudore exhaustus anhelet,
Spes cernit florere suis, iamq; horrea laxat.
Ecce furens fata culta truci uertigine nimbis
Obruit, & longos anni breuis hora labores
Vna necat, percunq; sem fusa Jomina fesso,
Adde peregrinas uolucres, populantia campum
Agmina, & ferorum lapsus, incendia, fures.
Adde grauem morborum nebula, nunc, itaq; parantem,
Immunemq; gregis casus, hominumq; ruinas.
Quis nunc sientis metus, & iux fere relicum est,
Hora metus mortis quoniam trepidantia claudit.
Heu, heu quò me cura tulit: quò cæcus rabendi
Traxit amor: poterim uulgo quod iutius artes,
Quot rerum tentare uias: cur ultima læta est
Paupertate labor mixtus, sumperq; malignam
Scalpere tellurem, querulasq; audire cicadas?
THE. Quid gemis: aut quæ nam usq; adeo fortuna molesta est?
PHI. Quid gemis: heu mea rura uidere: fonte ecce laborum
Atq; operum spes ecce mea, quid uiuere longum
Fert homini: nec desimimus nocitura precari.
Quæ modò dumiuagis fuerant angusta capellis
Antra uacant, ruraq; procul languentis oberrant
Reliquiæ armenti, quas mors uiolenta per orbem
Spargit, & insequitur, non æquoris obice uasit.
Non celi, terraq; situ, non deniq; totis
Caucasæ arcenda iugis, sic omnia ueltrix
Proterit, & latos depascitur ordine salus.
Exemplis caritura quidem tenuere nepotum
Vix habitura fidem, superant si forte nepotes,
Nec fidem, modò fata parant, imponere rebus.
THE. Nosse mali causas, ingens solet esse leuamen:
Disceute, si nosti, quæ tanta pestis origo?
PHI. Multa Dei celant hominem, non omnia seruis
Claustra uidet domini, cùm sit mortalis uirq;
Quæ tamen in suis crebescat sibiula dicam.
Cerne sinus pelagi geminos, quot maxima frangunt
Flumina, & aduerso dirimentia gurgite terras:

Hunc hisfuta premit glacies, & bruma perennis
Asperat, horrificoq; infestant murmure tygres.
Illum blanda rosas non arcescentibus æstas
Temperat, & uirides feruntur per plana uolucres.
Hos alio prius orta sinus afflauerat orbe,
Hinc nostris translata lues, nunc regnat in aruis.
THE. Quò mare tam facili transiit ad æthera salus?
PHI. Illuc heu cupidi, stimulat sua quemq; libido
Peruenit pars una gregis, succoq; ueneni,
Et diras gustauit aquas, atq; inde reuertens,
Mox peritura cohors latè contagia fudit,
Pastorem pastor, pecudem pecus insu it ægra.
Spirat enim: sane melusani fulmenis adisti,
Ad latus, inausus aspiciat: flatibus Euri.
Intereunt iumenta, lous, durisq; bubui,
Grammaq; & segete, uacuis mor. bundus aristis
Imminet & culmum componit messor inanem.
Nec mortis modus ullus, frustra glomeramus odores.
Mors uolat, externos frustra glomeramus odores.
His etiam sua pestis inest, quid demor omnes
Occidimus, nisi fata membra remittunt.
Quamquam quid reliqui est miseri: iam sale recurua
Vltima rura metunt, Græcia quæ uelut ab ora,
Marmoreoq; nouam designant limite syluam:
Inclia magnificus posuit confinia pastor.
THE. Falleris ab demens, nam iussa & merentes
Pastores ferit Dei, populumq; rebellem
Effugite o caci, securaq; possite regna.
PHI. Nec mora tuta quidem, nec iam fuga tutior usquam
Obuia mors peruenit enim, & quocunq; mouerem,
Mille parat medio laqueos, & recta calle.
Acupe consilium prope, cunctatio namq;
Lenta fuit semper suenit inimica periculis.
Huc, huc uolue oculos, hæc est uia recta, sine ullis
Infidiis, prædura quidem, cæcataq; paucis,
Sed super ætios arctato tramite colles
Perferat, & sistat sessum in regione quæta.
Illic uita habitat, læta sed clementis auerni
Sulphureis stant stagna uadis, ibi lurida mortis
Signa uidet, atroq; polum nigrescere fumo.
Hos euade lacus, dextrum mihi prede eacumen.
PHI. Emitte, tu me sequare, & misereere uiuando,
Quin prior, interdum attollens, & porrige dextram.
THE. Vltimus ac primus a lero, pellamq; trahamq;
Tu modò, nec labor officiat, tibi solus aestio.

ÆGLOGA X. LAV.
RBA OCCIDENS.

SOCRATES, SYLVANVS.



VLID Syluane dolet tanta que cau-
sa querelat
SYL. Heu Socrates, quem uix reli-
quum fortuna rama
Dura sinit nostra: ne seis dulcissime,
ne seis
Quid querat & quæ iusta mihi sit cau-
sa querela.

SO. Auguror, expecto, sed rem cumulatius exte
Fare miser misero, non aspernare luctus
Participem, comitemq; ioci quem letus habebas.
SYL. Ne seis præualidi rumpunt ut uerba dolores,
Quid me charè iubes sane pastoris nunquid
Materia est lugere Deas: tamen accipe quantum

Singulus, lachrymaeque sumunt. Fuit alta remotis
 Sylva locis, qua se diuersis montibus acti
 Sorgia nitens Rhodano, pallensque Ruentia miscet.
 Hic mihi quo fueram Tusco translatus ab Arno.
 Sic hominum res fata rotant, fuit aridulum rus
 Dum colui indigni, atque operi successu egestas.
 Id reputans auertor enim, piguitque laborum,
 Pertasumque inopis studij, tandemque relinquens
 Arua marata, uagus syluis spaciabar apricis.
 Verum inter scopulos, nodosaque robora quereus,
 Creuerat ad ripam fluuij pulcherrima Laurus.
 Huc rapior, dulcisque semel postquam attigisse umbram,
 Omnis in hanc uertor, cessit mea prima uoluptas.
 Rusticus ardor erat, sed erat gratissimus ardor,
 Ille mihi insuetus, qui me mortalia prorsus
 Oblitum, immemoremque mei meminisse iubebat
 Hanc unam, curasque totum huc uoluere tempus.
 Sic turris desertus honos, et quicquid in enses
 Praecipitat, pars parua animi, pulsusque tumultus
 Has ego delicias et opes hae regna putauit.
 S O. Perge, quis interea neglecti uultus agellus?
 S Y L. Nec noui, nec nosse uelim, mihi laurea curae
 Sola fuit, sed iam Socrates ignoscere, gemendum est.
 S O. Imò agere perge precor, pariter lachrymabimus ambo,
 Et pietas communis enim, et iactura doloris.
 S Y L. Laureae culta mihi, nec me suus asper et horrens
 Arcuit incepto, proprijs nec uiribus ausus
 Externos uolui consultor adire colonos.
 Nec longa tenuere uia, nec tempus iniquum
 Ac durum tardauit opus, uulgata tenebam
 Aserci consilia sentis, tamen altius ire
 Mens erat, ac uarijs artem solidare magistris.
 Dux mihi nullus erat, nisi amor, seruorque uidendi
 Primum iter in Latium, qua pulcher Nintius unda
 Formoso de patre oriens, interluit arua:
 Hic Venetum extantem celis montibus unum
 Pastorem agricolam, bellatoremque uicissim
 Conspiciens: dextrae modulantem in uertice ripae
 Accedo, et breuius percontor plurima uerbis,
 Iussus ab hoc Aham, Graiasque iniungere terras.
 Vix Athesim attigeram, parij qua lumina montis
 Deserit, et letos fugiens amplectitur agros,
 Ecce Veronei per prata iuuentia Maris
 Ire duos uideo, canit hic, legit ille salubre
 Herbarum genus, et pecori bonus applicat agro.
 Progreddior, calidusque Aponus, gelidusque Timaueus
 Iam spatij aequis aberant, dum peruigili alas
 Intempestiuum quarens, dominosque molestum,
 Perstrepuerit laeo uilla de culmine gallus:
 Mox baculo excussus, mastuum canoribus omen
 Praebuit, hinc nullo resonantia litora canu,
 Prociuosque sinus tacitus sequor, obuia tandem
 Rura sonora animum, uocemque, et uerba dedere.
 Latior illa lego Smyrnam sub sine uiarum
 Peruentum, cecumque senem, sed multa uidentem
 Conuersio, italo missum, ut cognouit ab orbe,
 Prostruit, dextramque dedit, nemorumque profunda
 Accubitus, et fuscum festum statione recepit,
 Attonitumque manu penetrabilibus inuulsi umbris.
 Figo oculos, et cuncta libens, et singula circum
 Viso noto, cupidusque fruor sermone senili
 Insoluit, Dii qualem hominem: quid diuite caelo
 Subtrahitis terra rarum breue munus egentis?
 Hinc magni circum comites laetissima turba
 Stabant, iuxta autem cunctis sublimior unus

Cui grege de toto supremus cesserat hircus,
 Fortunas, casusque ducum, regumque canebat.
 Nec casum tamen ille suum, fortisemque repostam,
 Nec tristis in terga canes insulare uidebat
 Regibus attonso flendus post fata capillo.
 Iuxta alter semio infractus iuueniliter alta
 Voce canens, furere hinc dictus, sed uoce furorem
 Diluit, et falso quae fuit crimine laudem.
 Sacra sacerdotes canit hic, ille arma, tubasque.
 Inde Deum fauor, inde uirum, per Lesbiam captum
 Rura lupum, saluumque gregem, iaculoque, hydraque
 Fretus, et hinc clarus factus, hinc cantibus alter,
 Altera solliciti laqueos cantabat amoris
 Docta puella, choris doctorum immixta uiuorum.
 Cynnaeus roscio calamus, cui semper ab ore
 Pendulus, et dulces mulcebant astra querela,
 Hanc chorus laet cantata Bacchi de notus,
 Hanc clarius charam suspirans, carmine Lyden,
 Et quem Cyrenis genitum dedit Africa Nilo,
 Hanc Themis Samio pastor super igne liquefens.
 Nec minus hanc, nostris prociis mirantur amantes
 Voce omnes humilis, et querula simul impare cantu.
 Pone senex pueri in gremio, uix mole soporis
 Lumina pressa mouens, lenibat cantibus auras,
 Mox siluit uictus, cesserunt carmina somno,
 Argutum Dircae palus amissit holorem.
 Vidi Sidonio pastorem rure profectum:
 Annua quem morbi uis extinctura diebus
 Angeret alternum natalibus ultima, donec
 Vna animam, doctosque modos abrumperet hora.
 Vnum ibi Cecropij contemptum in gramme salus
 Ingenio relictum, claudum pede, uoce calenti,
 Spartanos in bella canes accendere iudi.
 Vnum uoce parem, summus per littora longè
 Solum, qui populo leges et iura dedisset,
 Iamque senex musis operam daret urbe relicta,
 Vidi aquilam calui circumuolare sedentis
 Ore caput, pleno simul illum lumina campo
 Defixum, immota meditantem carmina fronte
 Vidi expectatum, ut caneret dulcedine multa,
 Obruisse senem, uocemque in faucibus imis
 Arctatam, Musas animam rapuisse putares.
 Sic cubito incumbens, similis erat ore canenti,
 Fistula pallenti pendebat muta labello.
 Hunc alius musis, qui pastor amior almis,
 Sed minus acceptus syluis et uictor, ut arte
 Iudicio sic uictus erat: de more solebat
 Victorem ridere suum, quod iudicis aequi
 Carmen inops, quod fama uagis incertior auris.
 Vidi qui fixas raperet spes, adderet iras,
 Cogeret ad certam flammantem carmine mortem.
 Vidi alium syluis pulsus, mox carmine dulci,
 Exinxisse odium: quid enim uim carminis aequet
 Tennere opes tanti causam, pretiumque laboris.
 Vidi aliquos, arteque bonas celebrare, sed inter
 Hos fuit ampla sacrilega hae, qui iura parentis
 Stringeret, hoc merito doctas laudaret Athenas.
 Vidi qui multae affidiuus, numeroque superbus,
 Latere premens fragilem fuscillam rumpere acri,
 Qui noua mactatis oneraret plaustra iuuentis,
 Qui sole terga bouum terret laniata regenti:
 Et qui sparsa sedens pastorum furta notaret,
 Biblida qui uetito cantaret amore furentem,
 Qui caneret Solem, ac Lunam, stellantia arua
 Scinderet, et uolucris caelum signaret aratro.

Qui uiuos plectro lapides aptaret cutili,
 Colle sub Aonio finestis ad pabula ripe.
 Quis palestrita, et pietor, primosq; sub auro
 Cantor, ad extremum, cursorq; auepsit fuisset.
 Quisq; illi fesso tandem, et dormire paranti
 Ex leuibis calamis puluinar strauit anicenum:
 Quisq; truces cantu solitus mulcere leones,
 Iustitia et cithara insignis, uenerabilis annis.
 Incola sylvarum primus, quem Thracia uidit.
 Aëream dulci Rhodopen dum uoce moueret,
 Præcipitem fidibus blandis dum fisteret Hebrum.
 Huic duo per montes, aurataq; rura canenti
 Perpetui comites, dextra Germanus inhæret,
 Filius ac leue, regit illum linea uestis
 Ille sacer Musis plenum de fonte reposcit,
 Atq; pium cratera patri porrigebat anhelos:
 Deniq; Graiorum latebras, Asiaq; ureta,
 Hebræosq; graues, et carmine trita minaci
 Gramina Iordanis, peregrinaq; nomina lustrans,
 Mollia rura Arabum, salis indigna, ditia mellis,
 Affixusq; oculis, animosq; intus ubiq;
 Uidi alios, atq; inde alios, non omnia passim
 Visa sequor, uidi Sicula regione creatum,
 Ac socios quibus horridulum cedere uoluptas
 Prima gregem, latebrisq; minas uitare leonum.
 Quisq; alios supra tenet ortum, et carmine nomen,
 Quisq; gregem calida, gelidus malè pauit in Aethna.
 Qui docet Ephesios, Tyrios qui rumpere campos.
 Docto ac altifono diuisus ab agmine tandem
 Fleclior, ibi unum omnes memorum, quem turpis habebat
 Angulus, et tenuis ridebant pascua natus.
 Nudus, ut ille iugis inacidum, raucumq; canendo
 Indignum magis prædonis reuoluit aurum.
 Sed quid ago? aut patrijs quorsum peregrinor ab aruis
 Doctior inde donum fesso, dum remige portu
 Brundusij egresso iuuenis placidissimus alio
 Occurrens, trepidam porrexit ab aggere dextram,
 Maternumq; ostendit auum per rura iacentis
 Apulie, Calabrumq; nemus sub ualle Galeis.
 Ingenio agricolam nulla tam arte colentem
 Pana uirum uideo, nec secum multa locutus
 Eminus, Aruncæq; ducem, populumq; saluto
 Moris aratores ueteris, quaq; Ausidus, aquor
 Pertur in Hadriacum, patrio sub sole perustum
 Libertum: dominoq; lira, gregibusq; placentem
 Alloquor, inde alius gelidi, Sulmonis alumnus
 Multa iocans, longamq; aciem per opaca latentum
 Ostendens digito, fuscis aperire recessus
 Tentauit frustra, uultus densissima nubes
 Texerat ambiguus, dubium uix murmur ad aures
 Ausus in hoc numero gaudens se condere uiuo
 Fonte, Deus numerum fluminiarum arsisse puellas,
 Ac quoresq; alius memorabit carmine nostro
 Infuetum cecinisse Deos, aliusq; uicissim
 Montanum imparibus carmen uariabat auenis:
 Hinc procul et Latio, et Musis charissimus Afris;
 Fluctuagoq; alius numerans sub gurgite pisces.
 Aurea plectra apio cinctus uiridante monebat.
 Hinc alius, rutilumq; erocum, et tandemia carpens
 Lilia, tum uarios iungebat in ordine flores.
 Multa libens silco, sed iam mihi nota tenenti
 Longa breui stringens aderat suspiria cantu,
 Paupertas quem iua inuuet, quem Delius ardet.
 Callus amans alius resinctam carmine flammam,

Flens quasi supplicium, properataq; tempora fari,
 Accensamq; alius dubium Romanus an Vmber et
 Vmber erat, uariæq; minax, et blandus amice
 Notior inde alius fluuiali occurrit Aquino,
 Turbidus aspectus, et ruralibus horridus armis.
 Arpinati alius sylua, cui pauper amicus,
 Victus inops ac difficilis, sed lata canenti
 Frons erat, et nullo uita turbata labore.
 Protinus hinc gemine tangebant sydera quercus,
 Vnde salus pecori bis conigit, altera dextra,
 Altera laus lingue, magnos breuis herba iuuenos
 Fecerat, una duos contexerat umbra Gigantes:
 Hinc quoq; uidi alium Campano carmina fastu
 Implentem, et multum gracili sub uoce placentem.
 Sic uenerabundus dominantis limina Romæ
 Ingredior, stupor hic tremulam suppressit auenam.
 Pili inter tristescq; rubas, strepitumq; rotarum.
 At studio rerum Latia dum demoror urbe,
 Fortè procul tenuem dubia uix aure fissurum
 Grandæui senis excipio, doceorq; paternis:
 Hunc primum cecinisse modis, audientior alter,
 Posteriorq; humili quamuis de stirpe parentum
 Orius, et Adriacum iussus migrare Pisarum
 Posthabuit, quem tunc horrebant undiq; colles.
 Agrestem summo imperio præponere Musam
 Non uerius, faciliq; hederæ submittere lauros.
 Hic alienigenam seruum, quem carcer honestus
 Fecerat ingenuum, multaq; ornauerat arte
 Audui cantare hominum, moresq; dolosq;
 Atq; metus, curasq; senum, et iuuenilia furti,
 Lenonumq; artes, iam tempore nuntius Afræ
 Oblatum, atq; Italo texentem pectine carmen.
 Hic cui religio syluestris, et inelyra rerum
 Copia, et ignoti mihi usquam, ut præca ferebat
 Fama, sed Ausonides carmen cum uellere sulcor:
 Qui canit Alcidem, qui Thesea, quisq; cruentis
 Fratribus in campum adductis ad mollia castra
 Transfugit occultus, blandum Cupidinis agmen.
 Reliquias qui Troia tuas et frustra legebat
 Maonio neglecta seni, qui prole decori
 Coniugio memori studio sum ornauerat usum,
 Qui mensas, uersuq; gregem laceraret edacem,
 Et qui laudate caneret conuiuia gentis
 Patior hunc nono pascere ab easse anno:
 Hunc uideas dextra rigidam gestare securum,
 Ornantem officij generoso gutture pompam
 Hunc grauitas: illum censura seuerior offert.
 Hinc tenui uinclo profugos, qui nexuit annos
 Secula: Pierio nisus cohibere furore.
 Pennatas Musas, qui Martia traxit ad arma
 Punica dum Latio seruaret in orbe procella.
 Indixit qui bella feris, suasq; tumultu
 Miscuit, apta uagis eudens uenatibus arma
 Tramite qui largo Troianum Anthenora colles
 Duxit ad Euganeos, nec non comitante marito
 Bis raptam seseis Helenam, qui reddidit Argis,
 Phyllida qui querula, Pheacum qui uoce Latina
 Luxuriam, moresq; canit: quisq; Electora supra
 Ilion, euersumq; Troiamq; a stirpe reuulsam.
 Quisq; nurum, dotemq; Ioui conuexit opimam:
 Linquo senem, qui discipulum per prata sonorum,
 Hesperiamq; tubam docto confluerauit ore.
 Linquo uirum fortem posita qui caside masius,
 Sed iussus, plenusq; ira saliebat honestæ.
 Vnde alium domini uidi meruisse fauorem.

Bucolic. Aegloga X.

21

Vidi qui totiens libuisset ferrea blando
Pectora molliet cantu, lacrymasq; moueret.
Hic quoq; (nam meminimus) iusurum solabar amantem,
Amentemq; magis, cui uis erat ampla canore
Vocis, & ingenij magnus sub pectore torrens,
Est amor exitio pastorum, publica pestis.
Blandis ubi inamitem peperit furor ille furorem,
Fortè oculos, audiuntq; animum, scripta per antra
Nobilibus famosa iugis, & opaca mouenti
Collis: ubi Arcadia celeberrima carmina Nymphæ
Arte patrum curas, fugiuntq; uerba ligarat
Monstratur, cælosq; uirens in uertice laurus
Admonuit nostræ, & dulcem renouauit amorem.
Tum frondosa ingens ramis altissima fagus,
Opatantq; gregis, ac ductoribus umbram
Fundeat, uolucrum sedes apertissima nidis:
Aspidumq; sonans, uariisq; exercita cantu,
Atq; hic multa iubens è sede uerendus acerua.
Formosusq; Gigas, lucum omne fronte serena,
Et pastorali uis maiestate regebat.
Ocia ni desint, nulli usquam uoce secundus
Dulciter ille quidem, quamquam raucescere curis
Musa solet, sed rara canens, fronteq; canentum
Exornant niuis uititis, & fronte perenni.
Ille ubi pastoris properatum funus amati
Fleuit, inexplicitum carmen mandasse duobus
Fere it, & angusta limam sub lege dedidit.
Iusto alacres instare operi, rerumq; suarum
Inmemores, aliena manu tractare mazistra
Conspiceres, laudensq; alij sibi uelle laborem.
Tres nemorum dominos, & eadem cespite musis
Intentos, gregibusq; simul spectare decorum
Dulce fuit, quorum unus iter cantabat acuta
Voce suum, niger ille oculos, gestuq; uenusto
Pastorum pavor, ac stimulus: contra ille secundus
Totius amor placida doctus nil fronte negaret
Tertius impexis astus, & frigora, & imbres
Assuetus perferre comis, qui multa uidendo
Omnes ambierat sylvas, cygnæaq; serum
Carmina iam properans uicina morte canebat
Longè ibi trans siluam Regum inter busta seorsum
Vnus erat rutilis diuini ruris arator,
Qui pinguem scabro sulcabat uomere campum:
Huic comæ, hinc prudens, hinc sedulus alter arant
Certabant rigido, glebas conuellere rasstro
Terra feras, fessiq; boves, & laurea nusquam,
Nusquam, hederae aut myrtus, uiridis nam gloria, feris
Non studium musæ fragilis uox, arca sacro
Ponte recens, atq; al. a domus, tum pinea latè
Sylua uirens, dulcesq; oleæ, gremioq; decorum
Clara fouens rosto properum stat lumine uirgo.
Hic matrona fuit hortis, que lecta remouit
Viminis calathis, templo aurea poma sacrauit
Mira loquar, supraq; fidem, sed carmina uidi:
Hic heminis, pariterq; aquila, botis atq; leonis
Hispanum nostra modulantem uoce iuuenium,
Procedo iam ruris operisq; iussus Hetrusci
Hic mihi tunc terris iuuenis fuit obuius altis
Culor agri rigidus, patriæq; in montibus alter
Lamior, ad sterilem uersando expertus arenam
Cuncta dehinc inculca iacent, aduersa, sed inter
Ius ad Hispanos cultus, est Coroluba testis
Ciuis & alba canens ad solem uertice nido
Nil patrij sermonis habens: nil frontis Hybere
Tylus & emrita est & Bilbilis, atq; uadosis

Gadibus ora tepens noctem, qua sera, diemq;
Ultima surgentem solem uidet atq; eadentem.
Hinc ego Burdegalam repetens, in litore cerno
Aequor ubi ambiguum refuso ferit amne garumna
Mutiloquum, magnumq; senem, quem templa Vafati
Nominis Aufonij dederant, urbanior inde
Vnus aquis ubi fessus Aiax languentibus exit
Occupat eloquio, notus procul ille Larissa
Notus apud Thebas, sed enim Tyberina Latine
Docti omnes per rura loqui, usq; inclita Narbo
Carmina pisoso referent accepta Benaco
Sum nimius, sed uisa trahunt, ignosce, tenentq;
Dulcia postremo tuguri uix limina parui,
Orbe peragrato, & laurum, mea regna reuifi.
S O C. Vndiq; conuictis ornans reor artibus illam.
S Y L. Longus ero si cuncta sequar, sic illa parentis
Naturæ, & noistro fuerat sufflata fauore:
Vt neq; Dodonam, nec Cretam Iuppiter illi,
Nec Venus Italiam, aut Amathum, Eurotaq; Diana:
Nec Delon, Cirramq; suam praeferret Apollo.
Ille quidem assiduuo repeto uolucresq; sagittas,
Atq; arcum, pharetramq; agilem, citharamq; solebat
Illuc ferre suam, ramisq; aptare uirenti.
Nescio quid fateor, Socrates tamen omnia nosti
Diuinum ramis inerat per grammata circum
Ludere Amadryades passij, Nymphasq; uideres
Hanc superum rapido dum fulmine Rex quatit orbem
Liquerat intactam, solio ueneratus ab alio
Ronuleam uidi sobolem, pubemq; superbam
Imperio, & trabes sacras hinc carpere frondes.
Vidi hominum genus argutum, doctumq; canendi
Esse sub hac cupide, & rarissima texere seriat:
Ipse ego (quid longus, quid non ualet improbus usus)
Edidici uariare modos, ac multa per herbam,
Sed non magna canens, demum me frondibus, ipsam
Exorno, celsos poteram, nec prendere ramos,
Ni sub lauum humeris tenuisset maximus Argus.
Hinc mihi primus honor dulcis labor ocia laeta,
Pastorumq; fauor multus, collectisq; per omnes,
Allicet ignosci incipio, digitoq; notari.
Laurea cognomen tribuit mihi laurea samam,
Laurea diuitias, fueram qui pauper in aruis,
Dives eram in syluis, nec me felicior alter:
Sed lætum fortuna oculo conspexit iniquo.
Fortè aberam, syluasq; ieram spectare uetustas,
Pessifer hinc Eurus, hinc humidus irruit Ausfer.
Ac stratis late arboribus mea gaudia Laurum
Extirpant, franguntq; truces, terræq; cauernis,
Brachia ramorum, frondesq; tulere comantes.
Heu mihi, quò nunc fessus eam: quibus anxia umbris
Recreet aut ubi iam senior noua carmina cantem?
Illic notus eram, quo nunc uagus orbe requirar?
Quæ me terra capite potes ad tua damna reuerti
Infelix, sparsaq; solo conquirere frondes,
Et laceros ramos, & iam sine cortice truncum.
Amplecti, lachrymisq; arentia membra rigare.
Ibis, an ignotas fugies moriturus in oras?
Infaustum, uiuaxq; caput dulcissima rerum
Spes abiit, quid uita manens inuisa fruenti?
Quid fragilis, lenisq; dolor precordia uersari
S O C. Peritum, longeq; aliud te flere putauit.
S Y L. Heu, heu, parua igitur stendi tibi causa uidetur?
S O C. Nulla quidem potius, lachrymosis parce querelis,
Est dolor usq; loquax, laurum non Eurus & Ausfer,
Sed superi rapuere sacram, & felicitibus aruis

Inseruere Dei, pars corticis illa caduci
 Oppeti, pars radices uiuacior egit,
 Elysiisq; nono fecundat germine campos
 Vidimus his oculis superos Syluane uerendos
 Leniter auisam meliori in parte locantes.
 SYL. Vidiſti an meſto ſolamen ſingis amico?
 SOC. Vidi equidem & comperta loquor ueſtigia ſupplex
 Conſequere, atq; precare adiut, uerbisq; caueto
 Inuidiam conſlare Deis, quod honeſtius, opta
 Tranſire in terras, ubi nunc tua gloria uiuit.
 SYL. Dñj faciant precor ecce humilis, ſemperq; precabor.

ÆGLOGA XI. GALATHEA.

NIOBE, FVSCA, ET FVLGIDA.*



V C ſoror ad tumulum, gelidūq; ad ſaxa ſepulchri,
 Quid lachrymis alimenta petis Germana, quid optas?
 NIO. Eſt gemitus magni ſolamen grande doloris,
 Afflictiūque animam releuant ſuſpiria quæſtus,

Enecat artatus mentem dolor, optima meſſi
 Pectoris eſt medicina palam lugere, fuiſſet
 Idem animus ſemper, nunquam præcordia torpor
 Verteret in ſilicem, nouit tacuiſſe dolenti.
 Mitto autem, cupidam modo duc ubi cæpia ſlendi.
 FVL. Carpe iter hac qua nodos imperia capiſtris,
 Colla bouum, crebrasq; canum ſub lumine paruo
 Videns excubias, guloſq; ad læſura noſtoſ.
 Ille locus tua danna tegit, iamq; oſpice contra
 Hic Galathæa ſita eſt, qua nil natura creauit
 Pulchrius in terris, niſi nos amor uſq; ſeſellit,
 Depone hic quodcumq; premit, compſetere buſtum,
 Oſcula ſer ſaxis, umbræ dic uerba ſilenti.
 NIO. Heu nimis arcta domus, tanto domus arcta doloris
 Hac ſedes Galathæa tibi eſt, quam fulgere cernens
 Sol ſuſcipit, ſaſſuſq; parem, ſaſſuſq; ſubinde
 Maiorem attonitus ſerum ſeſe addidit undis
 Hac ſedes Galathæa tibi: uos ſydere calo
 Statis in occiduo, ludis themone Poicæ:
 Iuppiter ore poli luſtras, conuexa ſereno.
 Et gelidus cum ſalce ſenex, armatus Orion.
 Luna uices peragis ſolitas, uolucereq; Decorum
 Interpres, nomenq; Venus poſitura uiciſſum.
 Hic pallens Galathæa iacet, iam terra cinisq;
 Iam nihil æthere a niſi forſitan ſpiritus arce
 Viuit, & inde uidet ſlentes tranquillus amicas.
 Nil mihi reſponder, anima pars altera noſtræ
 Optima pars eadem, dexteras adhibete precanti,
 Si qua fides mundo eſt, pietas ſeu priſca ſuperſtes.
 Heu lapidem inſeſtum, qua nunc ſoror arte reuoluam,
 Irruam in amplexus, figam oſcula dulce cadauer,
 Hoc referam moribus læ ſinu, forumq; ſacellis
 Inferam, & arcanis dorum penetralibus addam:
 Addam perpetuos celebret quos mundus honores,
 Virgineos addam cæcus, ritusq; uerendos,
 Et ſua ſacra deæ, nec fax, nec carmina deerunt:
 Fœmineas longè, latèq; ſonantia laudes.
 Heu mihi prædurum lapidem, graue pondus, inersq;
 Deſicio ſub faſce ſoror, nitensq; ſatiſco.
 FVS. Surge ſoror, ſurge, ſacrumq; cadauere corpus

* Commaculare caue, placeant præſentia, fruſtra
 Præteritum expelles, iuta eſt obliuio amantii.
 Nempe heſterna dies ulla nequit arte reuertit,
 Mors admittit curas, mors omnia uincta reſoluit.
 Iam ſatis eſt ſletum, noſtros mors fregit amores.
 NIO. Fregiſſeiſq; utinam noſtros mors æqua labores
 Sperauit, propè nam ſteterat, miſeramq; ſeſellit
 Viuo ſed inſelix, & lucius ſeruior in omnes.
 FVS. Parcus an læuo triſtiſ tibi Fulgida calle
 Aduenit, & tacita caſtigat fronte querelas.
 FVL. Quid miſeræ, cæcæq; animi mortalia ſletis
 Tam grauiter? quid ſles Niobæ quin incipe uitam
 Scire pati, quamcumq; dedit forſ dura, dabitq;
 Et metoretur amor, deſiderioq; meorum
 Permoueor, ſed quid facias? arma irrita calces
 Aduerſus ſtimulum, melior patientia preſſis,
 Multa tibi ſacit iſpe animus leuora ſerendo,
 Quid gemitus: moritura fuit Galathæa, deinceps
 Immortalis erit, proprio tabeſcere damno
 Non amor, alterius ſortem lugere ſecundam
 Inuidia eſt, quantum nobis deceſſerit omnes
 Scimus, & ingrato quantum deceſſerit orbi.
 Sed ſeruius, uos deſinit, ac meliora tenentem
 Suſcipite, & cælum terris optat: & reliquit.
 FVS. Fabula, quis alis cælum terreſtria, preſident
 FVL. Aethereis, ſic terra ſuum, ſic aſtra repoſcunt.
 FVS. Credulitas uulgata quidem, nos certa probamus.
 FVL. Fuſa locis imis habitas, non ſumma tenemus
 Et cæli, terræq; ſuum ſpeculamus ab alto.
 NIO. Ambages ueteres, & inenodabile uerum
 Mittite & integram uenuriſ tradite litem.
 Fulgida quim potiùs (Muſas nam noſtris agreſtes)
 Dic titulum buſto, relegat quem ſerior atas.
 FVL. Hic liquit Galathæa ſuum pulcherrima corpus
 Libera iamq; polos, & regia tectâ tonantis
 Ipſa quidem, ſuperumq; choros, menſaſq; frequentat:
 Mors roſos artus, mors candida colla, genasq;
 Sydereisq; oculis tetigit, uulſuſq; ſerenos
 Obſcuro dumerſit humo, mortalia quiſquam
 Diligat, aut ſperet ſtabiles hic figere plantas?
 Quid genus aut probitas? quid opes? quid forma? quid ætas?
 Quidue decens cultus? quid gloria nominis ingeſt?
 Omnia contigeram, manus abſtulit omnia moriis.
 NIO. Nuda domum repetens: carcere fugit amato,
 Nuda quidem minime, quam gloria ueſtit amictus
 Clarior aſſiduit, longiusq; recentior annis
 Hanc quæcunq; ſibi, uulſuſq; animoq; per æuam,
 Aut cantu, aut ſermone placens, cupiensq; placare
 Deferet ante oculos, hanc nos dum ſpiritus iſte
 Artibus hærebis miſeris, & uiuere cogit.
 Hanc uel apud manes, nebulosq; ſtamina Læthæ,
 Exemplarq; pudicitia, formamq; decoris
 Corde ſub hoc ſemper memori pietate ſeremus:
 Tum noſtro Galathæa tuum de pectore nomen
 Exhibet, fugient proprijs, dum ſedibus aſtra
 Mellis apes ſtudium linquent, nidoſq; columbæ
 Conuugium turur, præ adam lupus, arbuſtaſq; capræ,
 Cuſiodita doloſ mulier, mendacia ſeruus.

Bucolic. Aegloga XII.

23

ÆGLOGA XII. CON- FLICTATIO.

MVLTVOLVS, VOLVCER.



V Æ noua fers Volucer, quis nam stu-
por, unde uehis te?
VOL. Arduus in tenero pingues per
gramine tauros,
Et molles pascēbat oues, Pan maximus
olim
Pastorum, & sylua latē celeberrimus
omni:

Fausula quem complexa simul mulcente fovebat,
Viderat hunc crassa, gelidāq; sub ilicis umbra.
Articus arripotens, secumq; hæc turbidus ira:
Huncine perpetua gaudenētem pace uidebo?
Securoq; sinam resupinum sterere sonno?
Sis fati hanc noui, dextramq; erexit in alium,
Excusam madida cerebri de sede soporem.
Dixit, & omne fretum, refugasq; exterruit undas,
Horridaq; extremis uox est audita Britannis.
At sonitu ingenti penitus torpere fugato,
Pan caput abstulerat, gremioq; innixus amicæ.
Multa prius secum frendens, ac multa uoluntas.
Vnde ait, ista tibi tam insulsa superbia demens?
Vnde furor, nescis uires solidissime nostras
Spernis opum cumulos, spectatos spernis amicos,
Experiēre quidem, serum tentasse dolebis.
Fidus auaritia nunquam continget amicis
Illerefert, ac diuitia sunt præmia belli:
His ne puteas tardare minus, incendis & urges,
Desine, nec uentos, nec turgida uerba timeas.
Est animus, sunt arma mihi, dubiq; probatum
Pellus amicorum, sunt qui tibi terga iubente
Me feriant, dextrumq; premant laus atq; suus frum:
Ipse genas, frontemq; manu, baculoq; reuandam
Non tibi par animus, non est manus apta duello.
Pan timuit, flentesq; oculos, hic aspicias atq; hic.
Iatonsis instare ferox pastoribus agmen.
Sustulit: horre ficam uocem qua flumina & agri,
Et mare uicinum infrenuit, collesq; remoti.
Ac procul ætæ tam clamor peruenit ad alpem,
Vndeq; conueniunt, & qui per frigida tempe
Herbuarum, os alere greges, amicumq; belli
Grata Deo, & qui lanthe: a dilecta Mineræ.
Et qui frondipetas nem-rosi monte capellas,
Glan lile gregesq; fues, & amantes prata iuuenos.
Turba ingens, unoq; omnes in gurgite tandem
Sortidulum lauare pecus, quæ rura secanti
Duc Italæ fluuiio dedit aurea cingere templa.
Tot deers a alimenta uiris, nisi Pana uulgi
Fausula, dilectum curarum parie leuasse.
Non quæ de magno, decemum largissima quemq;
Obiit, atq; famem sedauit pinguis baculus.
Ad meretricis obliqua ueni ait Articus illi,
Inimicem sponis cupidus quam nungis adulter,
Hæc una tota fides, sic sic aliena minus iras,
Erubuit nihil ausa palam, nisi mollia pacis,
Verba, sed assuetis noctem complexibus egit.
Et tacitam submisit opem mulieribus ardens,
Atq; imbuta odij oculis ruminat iras,
Et gelido stat flamma metu, iam brachia uterq;
Pastor ad ambigui certaminis orsa parabat.

Iam studij aduersæ acies, iamq; arma fremebant,
Quæq; suos uocat ore deos, hæc mænia Troie,
Arcturumq; canit, pugilum canit illa labores,
Monstriferumq; referi Carolum tum iurgia labe,
Iactantur, tota uolitant conuicta celo.
Pan fraudes, pensq; nihil, sandiq; pig;
Nota quodd infamis testetur fabula caudæ,
Obijcit, exiliq; locos, & inhospita tesqua:
Hostibus humani generis, linguaq; tremētis
Barbariem, & rancio crepidantia uerba palato.
Ille autem, tibi uerba placent, mihi facila relinque,
Et tamen expediam nodosa uolumina lingua,
Et loquar ecco aliquid, faciet res ipsa diserum.
Tē ne tegis digitos perurina, furta, rapina,
Nouimus oppressos homines, elusa Deorum
Numina quæ dignas tandem, ne uindice panas
Exposcunt, orantq; preces, lachrymaq; perorant.
Quas anus infelix mulier, miserabilis, ex pers,
Pollicitis decepta tuis, noctesq; diesq;
Fundit, & ingratum queritur deser. a nepotem.
Serua canum tu prima quidem, tu summa malorum
Causa, negas? scelerum semper tu perdidisti auctor,
Induis arma fremētes, eadem mox abijcis arma.
Illa genuit, furdumq; uocat, non irrita iusto,
Spes ubi nulla tui est, mutens suspicia celo
Nator, & ipsa dolens rogat, miseraq; forori.
Increpitans te poscit opem, fratresq; superbo
Assuli, molliq; greges, syluaq; precantur.
Quem non mouissent sed inexorabilis unus,
Durus, inhumanus, ferus, horrens, despicis omnes?
Quid tamen officio retrahit nisi peioris ardor
Impius, & sulci suis importuna metallis
Scilicet automus fulgenti incumbit aceruo,
Hinc stupor ille oculis, hinc illa obliuio menti
Colebunt, atq; anima, sed quem tibi crimina finem
Promittunt, audi, nam sæpè illustria multum,
Mulum animos exempla mouent in flumine Tusco.
Pastor auarus erat, quem par sitis impulit æqui
Fæderis oblitum patrios transcendere salus,
Occidit is merito grauis at contagia culpe,
Immeritum parili traxerunt turbine natum.
Infautumq; gregem innumeris texere sagittis,
Nunquid si si dei, uel si memor ille decoris
Pariius aut sitiens, tanta cum strage suorum
Assyrias gustasset oper, aurigq; saporem.
Articus hæc torrens motus Panialia contra,
Si uacat exemplis tempus dare sauius eorum
Pastor ad Euphratem fuerat, cui sanguine fuso,
Esset inhumanum sitiens horrenda uoluptas.
Ille ferrox, similisq; tui confinia raris
Sauitia stimulante pari, dum despicit ampli,
Incustoditos uidua transcendit in agros,
Incautumq; neci natum dedit anxia mater.
Omniem continuit fixa sub mente dolorem,
Euomitq; simul pastor temerarius actus,
Fæmme mueronis obit, truncusq; gelato
Non aurum bibit ore nitens, sed pocula Martis,
Concretam saniem, & tepidum de cade cruorem.
Ergo agē, quando pares exempli Articus inquit,
Brachia tendemus, succedant uerbera uerbis.
Quid modò Colechorum uolucres, Orientis odores,
Quid uic gule & uentris irritamenta capias.
Omnia quid pelago uehemens Echinus, inersq;
Rhombus, & ornati squamis rutilantibus olim,
Ferreus aurata quot fixerat hamus arena

Sub Veneris clām merfus aquis, quod uulnere crebro
 Si qua uel Hispano natat ingens bellua ponto:
 Vel Libycis iactata uadis, peregrināq; nostra
 Profuerint: quod palmittibus seu dempta Phaleriis,
 Seu Ligurum decerpta iugis ardentia uina?
 Quāq; feras gemino transiit colle Vescuus,
 Dolia praecepti rapidum spumantia musto:
 Quāq; dedit Meroë soli subiecta propinquo:
 Praterēā quid lenta quies, quid mollis in umbrā,
 Et sapor, & rauci per florea gramina fontes?
 Omnia in exitium uertent: & blanda uoluptas
 Conficiet bellum, mulier tua sola iuuare
 Te uolet, & poterit, ualidum prius agra leonem
 Sterneret ouis, prius armigerum Philomena tonantē
 Vicerat, ille autem quorsum per iurgia tandem?
 Quid tecum commune mihi: nam iudice fato
 Nil tecum commune tibi: nil Articus inquit,
 Desistunt uicium, uictorem cuncta sequuntur.
 Huius in arbitrium non nostra sponte uenimus,
 Tu cogis, tu iustitiae contemptor & equi.

Quem caecum fortuna facit, pariterq; superbum,
 Quid tua nunc nutas? umidos quid uoluis ocellos?
 Vndiq; uenturos iam tibi singis amicos.
 Obstruxit tua fama uias, in tempore iusti,
 Tum, mihi crede, aderunt, lentus dum uoce sub umbrā
 Gramine Caucaeso passus libet agnus Hyberum.
 Haec dicens media pedibus iam signa paludis
 Frangebat, Pan contrā, adius & ouilia sepsit
 Vepribus, & fluuiō circumdedit antra sequaci,
 Transierat, subitoq; ingens per rura tumultus,
 Exoritur, tutum fateor, meq; inde recepi,
 Pandq; urbatum, penitusq; per aqua liqui
 Solinaq; um, mox ambigua dum mente reflector,
 Heu uicium, uinculumq; graui sine mora catena
 Prospicio trans signa rapi, non libera caelo
 Brachia, sed maestas rorantia lumina frontis
 Tollentem, ac tales iactantem in nubila quassus:
 Cernitis haec superi, seu quid nam interuenit umbrā
 Caca rotat fortuna fidem, regit omnia fatum.
 I nunc, in rebus spem certam pone secundis.

FRANCISCI PETRAR.

CHÆ V. C. AFRICÆ DE

BELLO PVNICO,

LIBER I.



T MIHI conspiciam meritis,
 belloq; tremendum
 Musa uirum referes, Italis cui
 fracta sub armis,
 Nobilis aeternum prius attulit
 Africa nomen.
 Huc precor exhausto liceat mihi
 fugere fontem
 Ex Helicone sacrum, dulces mea
 cura sorores.
 Si uobis miranda cano, iam rus

ris amici,

Prata quidem & fontes, uacuisq; silentia campis,
 Fluminaq; & colles, & aprici ocia syluis
 Restituit fortuna mihi, uos carmina uati
 Reddite uos animos, Tuq; o certissima mundi
 Spes, superumq; decus, quem secula nostra deorum
 Victorem atq; Herebi memorant, quem quina uidentis,
 Larga per innocuum regegentem uulnera corpus
 Auxilio n fer summe parens, tibi multa reuertens
 Vertice Parnasi referam pia carmina, si te
 Carmina delecent, uel si minus illa placebunt,
 Fortē etiam lachrymās, quas si mens fallitur, olim
 Fundenda, longo demens tibi tempore seruo.
 Tu quoq; Trinacri moderator maxime regni,
 Hesperiaq; decus, atq; aui gloria nostri.
 Indice quo merui, uatumq; in sede sedere,
 Optataq; diu lauros, titulumq; Poëte.
 Te precor oblatum tranquillo pectore munus
 Hospitio dignare tuo: nam cuncta legenti
 Forsitan accurret, uacuas, quod mulceat aures,
 Paniteatq; minus suscepti in fine laboris.
 Praterēā in cunctos pronum sibi feceris annos,
 Posteritatis iter: quis enim damnare sit ausus,
 Quod uideat placuisse tibi, fidentius ista
 Arguit expertus, nūū quem simplice dignum,
 Effecisse potes, quod non erat, aspice templis,

Dona sacris affixa, pauens: ut uulgus adoret
 Exime, despiciet, quantum tua clara fauori
 Fama mea conferre potest, modō mitis in umbrā
 Nominis ista tui dirum spretura uenenum,
 Inuidia latuisse uelis ubi nulla uetusitas
 Interea, & nulli rodent mea nomina uermes.
 Suscipe, iamq; precor Regum inclyte, suscipe tandem,
 Atq; pius extende manus, & lumina flecte:
 Ipse tuos actus meritis ad sidera tollam
 Laudibus, atq; alio fortassis carmine quondam.
 Mors modō me paulum expectet, non longa petuntus
 Nomen & alta canam Siculi miracula Regis
 Non audita procul, sed quae modō uidimus omnes.
 Omnia, namq; solent similis quos cura fatigat,
 Longius esse retrō, tenet hos millesimus annus
 Sollicitor, pudet hac alios consistere meta,
 Nullus ad atatem propriam respexit ut irret,
 Musa, parum notos nullo prohibente per annos
 Liberior, Troiamq; idē canit ille ruentem.
 Ille refert Thebas, iuuenemq; occultat Achillem,
 Ille autem Emathiam Romanis ostibus implet,
 Ipse ego non nostris referam modō temporis acta
 Marie, sed Ausonio sceleratos funditis Afros
 Eruere est animus, nimiasq; retundere uires.
 At semper te corde gerens, properantq; reuerti,
 Rex iter hoc ingressus agam tua maxima facta,
 Non ausus tetigisse prius, magis illa trahebant,
 Sed tremui me, teq; uidens, atq; omnia librans.
 Ingenium tentare libet, si forte secundis,
 Cesserit auspicijs, solidos tunc uiribus alta
 Ingrediar, namq; ipse aderit, meq; ampla uidebit
 Incluta Parthenope redcurrentem ad membra rursus,
 Et Romana iterum referentem ferta Poëtam
 Nunc teneras frondes humilis de stipite uuls
 Scipiade egregio primos comitante paratus,
 Tunc ualidos carpam ramos, ut nempē iuuabis
 Materia generose tua, calammumq; labantem

Firmabis, meriumq; decus continget amanti
 Altera temporibus pulcherrima laurica nostris.
 Quae tantis sit causa malis, quae cladi origo
 Quæritur, unde animi, quis tot tolerare coëgit
 Dura, pererrato ualidas furor æquore gentes.
 Europamq; dedit Libya, Libyamq; rebellem
 Europe, alterno uastandas turbine terras.
 At mihi causa quidem studij non indiga longi
 Occurrit, radix cunctorum infecta malorum
 Inuidia, unde oriens extrema ab origine mors est.
 Atq; aliena uidens tristis dolor omnia uultu
 Prospera, non potuit florentem cernere Romam
 Aemula Carthago, surgenti inuiderat urbi.
 Sed grauius tulit inde parem, mox uiribus auctam
 Vidit, et imperia domine parere potēti:
 Ac leges audire nouas, et ferre iributum
 Edidit, tacitis intus, sed plena querelis
 Plena minis, frenumq; funesta superbia tandem
 Compulsi excutere, et clades geminare receptas.
 Angebat dolor atq; pudor sterilia passos
 Multa uiros, animisq; inceserat addita duris
 Tristis auaritia, et nunquam satiabile uotum.
 Permixta spes amorem, optatumq; duobus
 Imperium populi, quæq; sibi quisq; uideri
 Omnia cui sub sint, totius cui pareat orbis
 Præterea damnūq; recens, iniuriarq; atrox
 Insula Sardiniae amissa, et Trinacria rapta
 Atq; Hispana nimis populo confinis uriq;
 Omnibus exposita insidijs, apissima præde
 Terra, tot infandos longumq; passura labores
 Haud aliter quam cum medio deprensa luposum
 Pinguis ovis, nunc huc rapidus, nunc dentibus illis
 Voluitur, inq; tremens partes discerpitur omnes
 Bellantum propriosq; madens respersa cruore.
 Accessit situs ipse loci, natura locauit
 Et procul aduerso spectantes litore gentes:
 Aduersosq; animos, aduersas moribus urbes,
 Aduersosq; Deos, odiosq; numina uirumq;
 Pacatisq; nihil uentos, elementaq; prorsus
 Obuia, et infesto luctantes æquore fluctus,
 Ter grauib; certatum odijs, et sanguine multo
 At ceptum primo profligatumq; secundo
 Est bellum, si uera notes, nam tercia nudus
 Prælia finis habet, modico confecta labore
 Maxima nos rerum hic sequimur, medicosq; tumultus;
 Eximiosq; Duces, et inenarrabile bellum.
 Vltima sydereum iuuenem lassata procellis
 Hesperia excussamq; graui ceruice cathenam,
 Ausoniumq; iugum, Romanasq; senferat armā.
 Iam fuga præcipientes longè trans æquora Pænos
 Egerat, horruerant animos, dextramq; tonantis
 Fulmineam, moresq; Ducis, famamq; genusq;
 Armorumq; nouas artes, atq; orsa cruentis
 Nobilitata malis, uix tandem litore Mauro
 Perfidus urgentem respectans Hasdrubal hostem,
 Tutus erat. Sic uenarum perterritus aciem
 Respicit, atq; canum ceruus post terga tumulum.
 Montis anhelæ præcū de uertice colla reflectens
 Constitit, Oceana, domitor telluris Hyberæ,
 Qua labor ambiguus natum, pelagisq; columnas
 Verberat Hercules, ubi fissus mergitur alto
 Phæbus, et aestiuo detergit puluere currum.
 Hic ubi non uis ulla manu mortalis, at ipsa
 Omnipotens aduersa aditum natura negabat.
 Constitit, atq; atidis præreptum faucibus hostem

Indoluit uicisse parum, iam blandior ægrum
 Non mulcet fortuna animum, Carthagine recta
 Gloria gestarum sordibat fulgida rerum.
 Nempe uidebat adhuc profugum longinqua tenentem
 Lentasq; semineci uibrantem spicula dextra.
 Turbida quin etiam rumoribus omnia miscens,
 Fama procul nostro ueniens crescebat ab orbe,
 Arcibus instantem Ausonijs, uolitare sub armis
 Hannibalem, patria q; faces sub mœnia ferri.
 Illustres cecidisse Duces, ardere nefandis
 Igrib; Hesperiam, atq; undantia cadibus arua.
 Urgebat nondicta paris, pietasq; mouebat
 Ut ceptum sequeretur opus, nam sanguine sauo
 Caesarum, cineresq; sacros, umbrasq; parentum
 Placari, atq; Itala detergit fronte pudorem.
 Hic amor assiduum pulsabat pectora clari
 Scipiadæ, in frontem eliciens, oculosq; iuuenta
 Fulgentes calido generosas corde fauillas.
 Anxia nox, operosa dies, uix ulla quietis
 Flora Duci, tanta indomito sub pectore uirtus:
 Hæc inter curas, ubi sensim amplexibus atris
 Nox udam laxabat humum, Tithonia quamuis
 Vxor adhuc gelidumq; senem complexa foueret.
 Nec dum purpureo nitidas ad cardine ualuas
 Vellere, seu roseas ausa referre fenestras
 Excirent dominam famulæ, quæ secula uolunt,
 Fessus et ipse caput posuit, cui lumina dulcis
 Vicia sopor clausit, celosq; emissâ silenti
 Umbra ingens, faciesq; patris per nubila rapit
 Asistit, ostendens charo præcordia nato,
 Et latus, et multa transfixum cuspide pectus.
 Dirigit ictus iuuenis fortissimus actus,
 Atrectasq; horrore comæ, tunc ille pauentem
 Corripit, et noto permulcent incipit ore:
 O decus æternum, generisq; amplissima nostri
 Gloria, et o patria tandem spes una labanti,
 Sis te metum, memoriq; animo mea dicta reconde.
 Optimus ecce breuem, sed quæ nisi despicias, horarū
 Multa ferat placitura dedit moderator Olympi.
 Ille meis uictus precibus, stellantia cæli
 Lumina, terrarum munus præfecit, et ambos,
 Vuentem penetrare polos permisit, ut astra
 Me duce, et obliquis calles, patria q; labores,
 Atq; tuos, et adhuc terris ignota sororum
 Stamina, tum rigido contortum pollice satum
 Aspicias, huc flecte animum, uiden' illa sub austrō
 Mœnia, et infami periura pallacia monte
 Famineis fundata dolis: uiden' ampla furentum
 Concilia, et tepido stillantem sanguine turbam
 Heu nimium nostri urbs insignita ruinis,
 Heu mitibus trux terra Italæ iterum arma retenta
 Fracta semel, uacuisq; iterum struis agmina bustis!
 Sic Tyberim indomuum segnissimè Bagrada tenuit
 Sic modo Byrsa ferox capitolia despicias alta
 Experire iterum, et dominam per uerbera nosces.
 Is tibi nate labor superest, ea gloria iusto
 Marte parem factura Deis, hæc uulnera iuro
 Sacra mihi merito patriæ quibus omne refudi
 Quod dederat, quibus ad superos Maoritia uirtus
 Fecit iter, non ulla meos sodientibus artus
 Hostibus, atq; abeunte anima mihi multa dolenti
 Occurrisse prius tanti solamina casus:
 Quam quod magnanimum post funera nostra uidebam
 Vltorem superesse domi, spes ista leuabat
 Inde metus alios, hinc sensum mortis amare

Talia narrantem percurrit, & impia mœsis
 Vulnere luminibus, totumq; à uertice corpus
 Lustrat ad usq; pedes, at mens pia prominet extra:
 Vbertimq; fluunt lachrymæ, nec plura parantem
 Sustinuit, medijsq; erumpens uocibus orsus.
 Heu heu quid uideor quis nam hæc mihi pectora duro
 Confixit mucrone parens, quæ dextra uerendam
 Gentibus immerito uiolauit sanguine frontem?
 Dic genitor, nil ante queas committere nostris
 Auribus, hæc dicens alto radiantia fleu
 Sydera uisus erat, sedesq; implese quietas:
 Infima si liceat summis æquare marina
 Piscis aqua profugus fluuijs, repostus amano,
 Non aliter stupeat si iam dulcedine captum
 Vis falsis insolui & subitus circumstet amator.
 Quam sacer ille chorus stupuit, namq; hæc lenus ira
 Et dolor, & gemitus, & mens incerta futuri,
 Atq; metus mortis, mundi q; miseria nostri.
 Milia curarum rapide quibus optima uita
 Tempora, & in tenebris meliores ducimus annos.
 Illic pura dies, quam lux æterna serenat,
 Quam nec luctus edax, nec tristitia murmura turbant
 Non odia incendunt noua res aurem q; deorum
 Infusus pulsare fragor pietate recessus
 Lucis inaccessæ tacitum impleuerat axem.
 At pater amplexu cupido, precibusq; modestis
 Occupat, & grauius cohibet suspuria dictis.
 Parce precor gemitu, non hunc tempusq; locusq;
 Exposcent, sed uisa animum si uulnera tangunt
 Vsq; adeo iuuat & primos agnoscere casus
 Accipe, nam paucis perstringam plurima uerbis.
 Sexta per Hesperios penitus uicticia campos,
 Nostraq; signa simul Romana uiderat aestas:
 Cum mihi belliq; moras curasq; proso
 Consilium teste euenit fortuna dedisti
 Magnificum infelix fido, ut cum fratre iuratum
 Sollicitum partiter onus, geminumq; morantis
 Incerem bello calcas sic aliæ lana
 Distrahimur tandem, & seisis legionibus ambo
 Insequimur late sparsis regionibus hostem.
 Nondum plena colis iam stamina nostra, sorores
 Desistunt fesse, iam mors sua signa relinquit.
 Illicet imparibus ueriti concurrere fati.
 Fraudis opem dubio poscunt in tempore Peni.
 Ars ea certa uiris, & nostra incognita damno,
 Celiberumq; animos quibus auxiliariibus arma
 Fratri ad id steterant pretio corrumpere adorti.
 Persuasere fugam nostrorum exempla per æuum
 Ante oculos gestanda Ducum, ne robore sciti,
 Extremo proprio non plus in milite fidant.
 Obiecit ille Deos, ius, fas, & inania uerba
 Raptim abeunt, tacitoq; uale uis quanta metallo est
 Dii pudor, alma fides, uni succumbitis auro.
 Praesidio nudata acies, fraterna retrorsum
 Ausa consiliuit, notisq; recurrere montes.
 Hæc uisa est spes una Duci, premit hostis acerbus
 Doctus ad extremum eadenti insistere tergo.
 Me quoq; iam magno distantem Punica tractu
 Agmina cingebant, quæ clām nouis auxerat hostis
 Improbus insultans, nissum & mihi cedere fato
 Ne quicquam uitium charo me iungere fratri,
 Inferior numero multum, tribus undiq; castris
 Vallabar, multumq; loci urgebar iniquis.
 Ferrum aderat, spes nulla fugæ quod fata sinebant
 Tempore in angusto, durissima pectora ferro

Pandimus, & uasat Hærebo detrudimus umbrat.
 Ira dolorq; dabant animos, ars bellica nusquam,
 Consilijq; nihil ceu dum uelamina pastor
 Fida gerens, apibus bellum mouet improbus almis:
 Noctæ sub obscura trepidant, mox dulcia flentes
 Excedunt mopi substrata cubilia cera.
 Inde ruunt cæcæq; fremunt, sparsoq; uolatu
 Importuno instant capiti, stat callidus hostis,
 Incaptiq; tenax, postquam irrita uulnera uicior
 Eruii, & extirpatq; pie cunabula gentis
 Sicq; sola salus miseris & summa uoluptas
 Inuisam iaculis gladioq; uolore cohortem
 Tandimus, & rapidas in uulnere linguimus iras.
 Illi ex composito stabant, ceu flantibus austris
 Aëris consilii Erix, atq; Afringer Atlas
 Quid moror, incauti armo: um sub nube uirumq;
 Obruumur, fortuna suum tenet inuidia morem
 Aduersata pios, postquam irrita uulnera uicior
 Hæserat, agnosco insidias, mortemq; propinquam
 Nec mihi, sed patriæ metuens, pro tempore raptum
 Ingredier dictis cuneos firmare lobantes.
 Hæc uia præclari miles patet ardua laui
 I duce me, quem saepe alias maiore profecto es
 Fortuna nunquam summa meliore sciuit.
 Non acies ferri, facies non cæua mortis
 Terreat, exiguo decus ingen, sanguine Maurors
 Obiecit, & charos illi strati cæde nepotes.
 Nosce genus, patriamq; libens amplectere sortem.
 Ignauum, forisq; mori, me tangere damno
 Natura lux una iubet, breue tempus urig.
 Iam licet & terre, pelagiq; pericula cessent
 Vltro aderit suspèctu dies, hoc fortibus unum
 Coningit, ut læti moremur, cætera flendo
 Turba perit, lachrymasq; meum diffundis inieres,
 Hora breuis longæ testis uenit ultima uita,
 Ergo agi si Latro quicquam de sanguine restat
 Morie palam facio: nam dum fortuna sinebat
 Vicinus, & nostris exhibant funera dextris.
 At modo corporibus, cedunt quando omnia retro)
 Sit satis obstruxisse uiam: per pectora nostra,
 Perq; truces oculos, uulnusq; in morte tremendos
 Transcendant, talem libet his opponere mortem,
 His claustris uallare diutius: scia horrida ueros
 Barbaries cecidisse uiros, & pallida quanquam
 Haud speranda tamen Romana cadauera calcet.
 Accelera bene nata cohors, in limine mors est,
 Inuidiosa bonis, Romanas si mper ad aras
 Cum lachrymis recolenda pijs, & thure perenni.
 Talibus accensi coeunt, & grandinis instar
 Scissa nube ruunt, in tela mucantia, primus
 Et circumfusus furor irreduus in hostes.
 Consequitur deuota neci fortissima pubes.
 Sternimus, & morimur, paucis tot millia contra
 Quid reliquum? sed fata pijs nunc ultima fratris
 Expellas, neq; enim hesperia felicio ora.
 Ille quidem extremo fati de turbine frustra
 Surgere conatus, magna sub mole ruine
 Oppressusq; itidem, nec mori magis ulla dicebat
 Altera quàm fratris: fuerat concordia uita
 Mira, uel, exiguis nunquam interrupta querelis.
 Ina domus, uictusq; idem, menti una duobus,
 Et mors una fuit, locus idem corpora seruat
 Amborum & cineres, huc tempus ferre sub unum
 Venimus, hic nobis nulla est iam cura uictis
 Carceris, ex alto sparso contemnimus aris:

Odimus & laqueos, & uincula nota timemus,
 Libertatis onus, quod nunc sumus, illud amamus.
 Ille autem illachrymans, tua me tua chara profundo
 Corde premit pietas genitor, sed mollis, inersq;
 Vltio uerborum, semper fuit optima rerum.
 Dic tamen hoc ò sancte parens, an uiuere fratrem
 Teq; putem, atq; alios, quos pridem Roma sepultos,
 Defunctosq; uocat: lentè pater ipse loquentem
 Risit, & ò quanta miser sub nube iaceis,
 Humanumq; genus quanta caligine ueri,
 Voluitur: hæc, inquit, sola est certissima uita.
 Vestra autem mors est quam uitam dicitis: at tu
 Aspice germanum, uiden ut contempnor acerbe
 Mortis eat: uiden indomitum sub pectore robur?
 Et uilium decus & flammantia lumina frontis
 Quin etiam à tergo generosum respicias agmen?
 Hoc mihi defunctos audebis dicere quisquam?
 Et tamen egregios humani sortis tribuit
 Effluere animos, ac debita corpora terræ
 Liquerunt: cernis nido uenientia contra
 Per parum radiare diem lecta agmina uulnus
 Imò, ait, eximie, nec quicquam dulcius unquam
 Hos uidisse oculos memini, sed nomina nosse
 Est animus, tibi nec genitor contraria mens sit,
 Per superos, ipsamq; louem, Solemq; iudicem
 Omnia, per Phrygias, si qua est ea cura penates,
 Per si quid patriæ ueni huc dulcedinis oro.
 Aut ego fallor enim, aut quosdam hoc ex agmine noui,
 Et mores habuistisq; uirtutem, gressumq; manusq;
 Insolitum licet ora meari, tamen ipse recordor.
 Vidi etenim, & patria nuper conuiximus urbe.
 Vera quidem memoras, frater: hunc modo rebus ademit
 Punicæ terrenis, periit congressus uni quo
 Credulus ætate, heu nimium Marcellus in illa.
 Ille memor finis, lateri latus admolet ultro,
 Nobissem uel libens celo spaciatur in amplo.
 Crispinus longè sequitur, quem per si lus uno
 Absumpsisse die tentauerat hostis, at illum
 Languida dilata tribuerunt uulnera mortis.
 Alter ibi cecidit moriens, ubi furta latebant,
 Inde leuis rectè penetrans huc spiritus: illic
 Frigida carnifici dimisit membra cruento.
 Sed magis ardentemq; animis, pugnasq; frementem
 Cerne per insidias indigno funere Gracchum
 Corpore seclusum ualido, & pollentibus armis
 Præterea Aemilio nimium fors inuida Paulo.
 Aspice magnanimum terrebant quot uulnera pectus
 Cannensi Romana die defleta supremum
 Fata putans reuerti cladi superesse, sed ultro
 Oblatum contempsit equum, multumq; rogantem
 Reppulit, & nimium respondit nixius: At tu
 Macte animi uirtute puer, discede, tuumq;
 Victurum adde caput, teq; ad meliora referua.
 Die patribus munant urbem, die mœnia firment:
 Condiscant extrema pati: namq; improba seuas
 Ingeminat fortuna minas, hostisq; eruentis
 Victor adest. Fabio mea uerba nouissima perfer.
 Dic me iussorum memorem uixisse suorum.
 Dic memorem te teste mori, sed fata, seroxq;
 Collega ingenti turbant cuncta tumultu.
 Nuda loco caruit uirtus, tulit impetus illam,
 Effuge dum morior, ne forsitan plura loquendo
 Sum tibi causa necis: decem talem talia ferro
 Circumstant, uolat ille leuis, timor alleuat artus,
 Et plumas adiungit equo, & calcaria plantis.

Anxia ceu uolucris ubi nolum callidus anguis
 Obsidet, hinc uisa sese subducere mora
 Opiat, & hinc dubitat sua dulcia iussura loquens.
 Infelix pietas tandem formidat ne uita
 Cedit, & incusis serum sibi consuli alis:
 Vicinamq; tremens respicit ab arbore fatum
 Natorum, rabiemq; feræ: & plangoribus omne
 Implet anhele nensus, strepitumq; occurrunt amico:
 Sic ibat iuuenis memorandus sæpe retrosum
 Lumina mæsta serens, iudei ingens surgere campis
 Naufragium, uidet immitem post publica Paxum
 Funera sacra Ducis fodientem pectora duris
 Idibus, & cælum gemitu pulsabat inani.
 Quid moror? immiseram licei interno scire turbam
 Caesarum hoc bello iuuenum, patriæq; cadentium
 Scilicet immenso studio: dum lædere quarit
 Ciuius atq; inopem spoliat dum fortibus urbem.
 Complacuit cælum nostris ferus Hannibal umbris,
 Talia dum genitor memorat, suspiria natus
 Alta trahens, licuit fatore cognoscere quicquid
 Optabam magis, & uulnus spectare meorum.
 Cætera ni prohibes, nihil est sermone secundi
 Patris amabilius, quin tu modo cominus (inquit)
 Alloquere, atq; aures quam primum uia de paratas,
 His discis uultu ante gradum, fronte, & modestam
 Demisit, patrumq; tenens, sic incipit ore:
 O ueneranda mihi uerò, nunquamq; parente
 Clare minus, si nostra Deus dedit ora uidere
 Mortales oculos, alii si lumina mundi:
 Indignos mihi clarum seruauit olympum:
 Da precor exiguum nostris affatibus horam,
 Nam breue tempus adest, monerq; in castra reuertii
 Oceanus subnixæ uadis, ubi maxima Calpes
 Impendit pelago, cælumq; cacumine pulsat.
 Illic me Romana manenti modo signa, Ducemq;
 Expectant rapidum, hoc tandem fiat limite bellum.
 Suscepit amplexu iuuenem placidissimus Heros,
 Atq; ita: Si iussu superum mortalia cælo
 Membra uehis, nec enim tam magni muneris auctor
 Eximiumq; decus, quam de te concipiam sperare
 Dictu difficile est, cui tantam numina uiuo
 Concessere uiam: nam si diuinus uesset
 Spiritus, haud quaquam hoc homini fortuna dedisset.
 Quæ faciles dispensat opes, arcana uidere
 Cælica, uenturos longè prænosceret casus,
 Et fatum, præscire suum, spectare beatas
 Has animas, subterq; pedes radiantia Solis
 Lumina, & aduersos tam uastis tractibus axes,
 Hæc nunquam fortuna dabit, quia cuncta potenti
 Sunt seruata Deo, qui si te lumine tanto
 Illustrat, quò nam te alio dignetur honore?
 Non ergo immeritò fractos, passimq; iacentes
 Hesperia campis totiens despectimus hostes:
 Vidimus & nostræ uindictam mortis. Ab illa
 Egregie pietatis habes per secula famam.
 Quidlibet hinc aude, mecum nam procius durement
 Inuenis, atq; animum uacuum, quin ocyus ergo
 Ingredimur, fandoq; breuem consummus horam.
 Dic, ait it, si uita manet post busta, quid alius
 Testatur genitor? hæc est uera perennis,
 Nostra autem mortis similis: quid demoror ultra
 In terris, quin huc potius quacumq; licebit
 Euolat assurgens animus tellure relicta.
 Non bene senis, ait, Deus hoc naturaq; sanxit
 Legibus æternis, hominem statione manere

Corporis, edificio donec reuocetur aperto.
 Non igitur properare deceat, sed ferre modestè
 Quamulacumq; breuis superant incommoda uite.
 Ne insum spreuissè Dei uidère, quòd ista
 Sunt geniti sub lege homines, ut regna tenerent
 Infima: namq; illis custodia credita terre,
 Et rerum quas terra uehit, pelagusq; profundum.
 Ergo tibi, cunctis bonis, seruandus in ista est
 Carne animus, propriamq; uetamur linquere sedem,
 Nobilibus curis, studioq; & amore uidendi
 Promineat nì fortè corpusq; relinquat,
 Ac longè fugiat sensus, seq; ingerat astris.
 Hic decet egregios, animos, hic exitus est quem nostri
 Diuini fecere uiri meliora sequentes.
 Sed dum membra uigent, breuis est mora, suscipe nostri
 Consilij quid summa uelit, tu sacra, fidemq;
 Iustitiam cole, pietas sit pectoris hospes
 Sancta tui, morumq; comes, quæ debita uirtus
 Magni patri, patriæ maior, sed maxima summo
 Ac perfectæ Deo, quibus exornata profectò
 Vita, uia in cælum est, quæ uos huc tramite recto
 Tunc reuehat, cum summa dies exemerit istud
 Carnis onus, puraq; animam transmissit auræ.
 Hoc etiam monuisse uelim, nìl gratius illi
 Qui cælum, terrasq; regit, dominoq; patriq;
 Actibus ex nostris, quam iussis legibus urbes,
 Conciliumq; hominum sociatum nexibus æquit.
 Quisquis enim ingenio patriam, seu uiribus altè
 Sustulerit, sumptusq; oppressam iuuerit armis:
 Hic certum sine fine locum in regione serena
 Expectet, ueræq; petat sibi præmia uite,
 Iustitiâ statuente Deo: quæ nec quid multum
 Nec pretio caruisse sinit, sic satus, amoris
 Admouitq; faces audito stimuloq; nepoti
 Accensolq; Duci simul hæc placidissimus addit.
 En Fabium cælo maiestas maxima tanti
 Nominis ac uirtus & suppet ipse reseruat,
 Cerne Ducem quantum licet hinc cunctator ac omni
 Diclus eat populo, tamen ingens gloria tardis
 Debita consilijs uiget, hunc non flamma, nec ensis
 Bripiet Latio, sed dum magis arma tonabunt
 Punica, tranquilla feret hoc anno fa uetustas.
 Ecce autem interea uenientum turba, nec ulli
 Nota fuit facies habitus tamen omnibus unus,
 Sydereq; leuis fulgebat lumine amictus.
 Angusta pauci procul omnes fronte præbante.
 Iam senioq; graues, & maiestate uerendi.
 Hæc acies Regum est, quos tempora prima tulerunt.
 Urbis, ait, nostræ frons arguit inelyta Reges.
 Romulus ecce prior famosi nominis auctor
 Publicus ille: parens cernis dulcissime, quantus
 Ardor inest animo, talem uentura petebant
 Regna uirum: uenit in cessu moderator alter
 Religione noua, populum qui temperat ærem.
 Hic uirtute prius patriæ Curribusq; Sabinis
 Insignis, nostraq; ideo transfuectus in arcem est.
 Aspice sollicitum, monitu ceu coniugis almas
 Instituit leges, & contem diuidat annum.
 Exiit hunc natura senem, primoq; sub duo
 Hanc habuit frontem, sic tempora cana genatq;
 Tertius ille sequens qua tu nunc uirris, omnia
 Multa expressit Regum forissimus artem.
 Fulmineus uisus, uictus quoq; fuisse solo.
 Quartus arat muros, & Tiberidis ostia fundat
 Præfagus quas uiuus opes huc conuehat orbis,

Sæclaq; primo conuectans mania ponte,
 Frons quinti mihi nota parum, sed suspicor illum,
 Quem nobis regem longè dedit alta Cormithus.
 Ille est haud dubiè, iudeo unicasq; togasq;
 Et facies, trabasq; granes, sellas curules,
 Atq; leues phaleras, & cuncta insignia nostri
 Imperij, curruq; & equos, pompasq; triumph.
 Illum autem numero quem cernis in ordine sextum,
 Seruili folio Regem transiit origo.
 Et nomen seruale manet, sed Regia mens est.
 Deducus hic generis uirtute piauus & actus,
 Condidit hic sensum prior ut se noscere posset
 Roma potens, aliumq; nihil sibi nota timeret.
 Finierat, tunc ille iterat, Si læta recordor,
 Romuleo cinxisse comas diademate septem
 Audieram, totidem cognomina certa tenebam,
 Alter ubi est igitur? Fili charissime dixit,
 Huc & luxu iners, & dura superbia nunquam
 Ascendunt, atrox animus, nomenq; Superbum.
 Hinc exposcis enim qui sceptrâ nouissima rexit
 Rex ferus & feritate bonus, nam tristia passè
 Hic libertatis primum cognegit amorem:
 Quin animas lætas, melioraq; regna tenentes
 Cerne cateruatim ueræ uirtutis amicos,
 Tres simul ante alacres, alternaq; brachia nexi
 Ibant, hos læto celebrabant agmina plausu
 Umbrarum, atq; omni deuotum ex ordine uulgus
 Substitit admirans, quæ tanta est gratia, dixit,
 Ista triumphus: quis tantus amor connectit euntes?
 Hos idemq; parens, eadem ait, extulit alius,
 Hinc amor: hisq; ipsi libertas credita quondam,
 Hinc fauor, heu ingulos, & uulnera crudo duorum
 Aspice, utriq; recens nitet ut generosa cicatrix
 Pectore in aduerso, populorum pugna potentum
 Ter geminis mandata uiris, ut sanguine pauco
 Scilicet innumera cessarent finire gentis.
 Diuisis exercitiis, conspecta suorum
 Auerfisq; oculis sex ultima bella gerebant.
 Libertas tunc nostra tremens, similisq; cadenti,
 Vnius ad faum dubio sub Marte pendend.
 Vnius est asserta manu, Germanus uerq;
 Occiderat, populoq; nimis fortuna fauere
 Ceperat Albano, nisi tertius ille superstes
 Inter, & fratrum mortes, & publica fata
 Restituisset, agens uicticia corpora campo.
 Donec se uictos spatis, largosq; cruore
 Defectos, plagisq; graues, & cursibus haustos
 Impiger alterno iugulasset uulnere fratres.
 Id recolens nunc exultat gaudensq; uicissim
 Germani, ad superos nec multo finere missi.
 At quibus imperium uirtus ea contulit ultro,
 Circumstant memores, sed quid per singula uersor?
 Millia non ne uides spatiosum implentia cælum?
 Publicolam ante alios tanto cognomine dignum,
 Præclarum pietate Ducem, patriæq; parentem!
 Lumina uisendi cupidus flebat & ingens
 Agmen erat iuxta, stabilem qua uergit ad Arcton
 Lætes, innumeris, redemptus circulus astris.
 Obsupuit, quæritq; uiros, & nomina, & actus.
 Chære nepos, si cuncta uelim memoranda referre
 Altera nox optanda tibi est ait, Aspice ut omnis
 Stella cadi pelago, cælumq; reflectitur, & iam
 Candidus auroræ meditantis surgere uultus
 Vibrat, & Eoa iam fornem diluit unda.
 Tum pater admonuit, fugientiæ sydera natus

Ostendens, uetulaq; moras. Hæc nosse satis sit
Romanas has esse animas, quibus una tuende
Cura fuit patriæ, proprio pari magna cruore
Effuso has petijt sedes, meritoq; caducæ
Pertulit æternam per acerba pericula uitam.

AFRICAE FRANCISCI
PETRARCHÆ.

LIBER II.



ALIBVS intentum pater arripit,
atq; benignè,
Tempus ait cælo descendere, grãtia
rara.
Huc uenisse fuit, patenter abire decò-
rum est.
Ne propera precor alme parens, quin
digneris inquit,

Pauca mihi dubio, certumq; remitte futuri
O' nate, exigui solatia temporis insit
Exigis, ambigua subito tibi somnia noctis,
Omniaq; implicita uanescent uisa quietis.
Si qua animo memori uestigia fortè manebunt.
Somnia uana tamen, mentemq; errasse putabis
Sed nequeo spreuisse preces, dic nate quid angit
Te magis? breuius celeri te subtrahere Phæbo.
O' genitor, si nota tibi diuina uoluntas,
Sicq; tibi ante oculos uenturum est cernere tempus,
Scire uelim quid fata parenti nam bella uidemus
Aspera terribili latium quassantia motu.
Hannibal in foribus stat perfidus, omnia retro
Versa cadunt, nostro pinguescunt arua cruore.
Tot clari cecidere Duces, uos lumina tantè
Imperij tam magna, duo cecidisti eodem
Tempore, tunc Italiam ruptis regionibus est Sol:
Magnaq; sub gemina mutauit Roma ruina.
Quid superest dominam, quis nunc manet exitus urbenis?
Corruet an stabit quod si frustri arma mouemus,
Exime tot curas animo, tantoq; labores,
Somnum redde oculis, & membris redde quietem.
Nam mihi si, cogente Deo, patriaq; cadendum est,
Quid iuuat obuii contrà? fatoq; prementi
Humanas afferre manus? moriamur inermes.
Viuat, & in toto regnat ferus Hannibal orbe.
Non tulit indignantem animo pater optimus, imò,
Imò ait, armato latronem pellere luscum
Fribus Ausonia dabitur, discedet iniquo
Inde animo, metuq; alienam linquere terram
Sanguinis ac prædæ sitiens: at macta suorum
Plebs metuens, belloq; nimis turbata propinquo,
Hinc repetet, retrahetq; domum, postquam offera tanget
Littora, funesto uertius confilgere campo
Congressus uolet ante tuos, ut furta caueto.
Insidiasq; uiri, doceat te dira tuorum
Funera Barbarico confecta serociter astu.
I tamen, atq; hostis crudelem conspice uultum
Et dictis intende aurem, cauusq; uigilq;
Insidiosa fenis uersuti percipe uerba.
Strenuus, retrahisq; pedem, nihil crede per orbem
Aut timidus uidere alij, aut fortè superbus.
Ille quidem uaria tentabis, flectere mentem
Arte, dolisq; nouis, dulcem per secula pacem,
Pacem iterans, pacisq; togens sub nomine fraudem.
Vnicus euerfor pacis firmissime præsta,

Proposuiumq; tene, nil de patriæq; tuaq;
Maiestate cadat, fremet ille, & tristia coram
Fata uidens, humiles uoces, submissaq; uerba
Ore dabit scio: iuuenem semperq; secundis
Assutum, casus uarios librare monebit.
Fortune ac multa anticipi sermone tremenda
Proferet, euentusq; Ducum, cum nulla uidebit
Verba alium mouisse animum, tum tristis, & ira
Feruidus, arma fremens, bellumq; in castra redibit.
Pugna erit ambiguo quam spectant fata fauore,
Cuius ad euentum toto timeatur in orbe.
Sanctior is prærit castris, Dux impius illis.
Hinc uirtus obiecta malis, cultusq; modesti.
Et pudor, & bene suada fides, pietasq; comesq;
Iustitia & reliquis uibrabunt arma sorores.
Inde furor, dolus & rabies, & nescia ueri
Pectora, contemptusq; Dei, seruensq; libido:
Cæcæq; perperuis crescens subulibus ira:
Et scelorum species horrendæ, ac nomina multa,
Victor eris bello tandem, uictoria nec te
Effugerat, ast illum fortuna aduersa repente
Prosterneret, uictus fugiet, peregrinaq; tanget
Littora, qua Graia Asiæ regionibus assus
Hellepontiaci dirimit maris. omnia tandem
Tentabit, regumq; pedes, indignaq; supplex
Continget genua, atq; aliena precabitur arma
Italicas ardens iterum ruiturus in oras.
Si fortuna sinat, nobis sed amictor illa
Iam longis satiata malis, funesta retrosum
Consilia euerter. Quid multa? uacabit exul
Pesumus, & terras uirus dispergit in omnes
Romanos in morte petens, ceu fax ætium
Cum fortè in triujs tempestas obruit anguem
Ille furit, moriensq; ininas uenit atq; uenenum.
Mille ligans caudam, squamosaq; corpora nodis
Horrificus solo aspectu, postrema cruentus
Sibila, languentisq; oculos attollit & ipsum
Sauit in autorem frustra: sic turbidus iste
Mille uias moribundus aget, quo tempore fortè
Publica dum peraget mandata uidebis inermem
Securus, faciemq; truent que terruit urbem
Colloquio festina Dies uideatur amico
Tanorum felix Ephesus sermone uirorum
Pama quidem mendax, falsa cum lance nefandos
Aequat iniqua bonis facinus, dum grande tremendum
Horrendum dictu inueni: canit orba per orbem
Nec dirimit causas, patriam iuuat ille cadentem.
Laudatur, multaq; aliis cum strage eruentas
Captat oper, Regumq; sibi iniciturus in auro.
Hic quoq; laudatur, laudabitur Hannibal atq;
Scipio, posteritas mirabitur omnis utrumq;
Hæu par dissimile, & diuerso fudere terris
Illatum, ac uulgus discernere quanta sit inter
Magnificum ac tetrum facinus distantia nescit.
Quam subito miris animum uolet ille loquendo
Flectere blanditijs, seu sunt hæc, Punica semper
Pectora, seu laudem uirtus, uel ab hoste meretur
Præcipue, tam rara quidem uerum illa iocosum
Qualiacumq; tibi risum fortasse mouebunt.
Nil aliud: sic ille grates in morte reflexus
Cum dederit, falsaq; animum spe pauerit amens
Tandem Bythinica ruet imperterritus aula
Dux atrox, ubiq; metum depellet, & orbi.
Hostis fata uidens, tanto quem tempore tellus
Sustinet Ausonia, quod si Romana requirit,

Pauca sed in medio fatorum intentus aceruo
 Accipe. Praeclucem faciet uictoria praefens
 Ad reliquas faciliemq; uiam, nullumq; pudebit
 Quem teneat Carthago potens appendere portum.
 Illa iugum populos, & ferre tributa docebit.
 Illicet Aetholus confurget, uanus ad arma
 Proruet Antiochus, fratris iunioris & illum
 Vincitis auspicij, teq; orbis noscet Eous,
 Ut Zephyrus pridem ac pluuialis nouerat auster.
 Inde alia ex alijs nascuntur bella, sed omnes
 Vincet Roma minas, & totum proteret orbem,
 Victum iugumq; regna excipient, sub legibus ibunt,
 Moysi Galata, Macedumq; furor, nil regia possunt
 Nomina nil patrum egregij prodesse labores.
 Magnus Alexander totiens reuocatus ab una
 Si redeat, mea sit, quae nam sententia nostri.
 Gracia tota breui procumbet tempore uicta.
 Et male caesorum ponas dependet auorum.
 Hic placet, & Glabrio, & spectata modestia Maeni,
 Flaminiq; animus, claris quoq; crescere facis
 Incipit, & tecum tentat certamina fame.
 Res instant uariae, series quoq; longa laborum,
 Florida iamq; uirii ueni armpotentibus aetas.
 Haec mihi iam Scauros, Drusus, & crebrisq; Metellos
 Insignes titulis, & nomina clara Neronis
 Protulit, hoc olim ueniet de stirpe ramus
 Pestifer, ac populi umbra nociturus iniqua.
 Iam sensim affurgunt rigida uirtute Catones.
 O utinam domus illa minus foret inuidia nostra.
 Surgunt Aemilij, quorum de gente nepotem
 Eligit, qui nomen gestis mereatur auitum
 Reliquasq; tuas ferro consumat, & igni.
 Durior id meritis odioq; accensus honesto.
 Longius incedam, iamq; hinc Syllamq; ferocem,
 Pompeiosq; graues, animosq; pectora Brui
 Ante oculos habeo, stupeoq; ubi condere ferrum
 Audeat, hinc rerum summa ad fastigia uentum est.
 Caesarumq; genus, toti dominatier orbi.
 Prouideo, quid cuncta sequar: non diuor unquam
 Vrbis animis erit egregij, Ducibusq; supremis.
 Crederet hoc aliquis, Campano rapius aratro.
 Vnus erit bello eximius, qui nostra sub austrum
 Signa ferat, Lybiamq; iterum premat, incluta Regum
 Colla triumphali uictor fructurus ab arcu.
 Bisq; sub extrema Latium formidine soluat
 Obsidione graui, calidatq; reuersus ab ora,
 Atq; alpes subitò iussus transire niuosas
 Praeter aquas Sextias (dicunt sic nomine uallem)
 Theuton: cum insigni compestat strage furorem,
 Post simili ardentem profernat uulnera Cymbros
 Orbis in extremi latebras, ubi castra locasti
 Nunc iuuenis memorande tuis per secula factis.
 Magnus item iuuenis ueniet, nec dignior alter.
 Nomen habet Magni, hic Tagum, Betimq; & Hiberum
 Coget ferre iugum, dominumq; agnoscere Tybrim.
 Hic idem nimia eueni feritate rebellem
 Contumet, tibi nulla animum contingat honestum
 Inuid a, atq; alios patiaris ad alta uolare,
 Nullus erit, nullusq; fuit cui gloria tota
 Cesserit, illa nouis semper parat integra partem
 Vita brevis, rerumq; uenit longissimus ordo
 Quod fiet nisi quaeq; suos produxerit aetas
 Venturus qui sponte uelini occurrere fatise
 Sufficeret cunctis spacioli temporis unus.
 Publica res poterat duce te contenta fuisse.

Tu siquidem latus mecum dum bella gerentus
 Hic eris, & iuuenem egregium laudatus ab alio.
 Pauca sed innumeris inmemoro, maiora supersunt
 Gesta uiri plestroq; alijs maiora canenda.
 Namq; hic praecipiti (sit fas di oisse) uolatu,
 Victor ab occasu descendens uictor ad ortus
 Perueniet, nomenq; Italum super astra leuabit.
 Omnia succumbent, nullus fortuna triumphis
 Larga uolet ditare Ducem, moderator autem
 Implendusq; animus paucis quod laurea triplex
 Stringet honesta comas: quod te sua Roma uerendo
 Extantum curru uideat, contentus abibit.
 Hic & Pyrratas pelago depellet ab omni,
 Vinctum Iudaea tenax, Armenia duplex:
 Cappadoces, Arabesq; & lato corpore Ganges
 Persis, & Arfacides, rubroq; à litore tandem
 Omnia vincentes rigidam uenietus ad Arcton:
 Et glaciale solum, Tanaim, & Maeotida duram.
 Rhiphae:q; procul tangemus in aethera moues.
 Attriti longo fugienti certamine Reges.
 Et uitam simul, & regnum, bellumq; perosi
 Caspia calcabunt uictores claustra, Sabaeam,
 Thurricremasq; domos, intaelli lmina templi
 Intrabunt, cernentq; adyti penetrantia sacri.
 Purpura non illos, non gemma, aurumq; mouebunt
 Thesaurus inier medios mucrone trementi.
 Paupertas Romana uenit, nec tangitur illis.
 Insulam tot restabit libera Pontio
 Non tellus, seu pressa uagis, seu flantibus astris.
 Aula sub imperium ueniet diuisa Cypri.
 Creta superstitionem ingens domus atq; magistrat,
 Euboicumq; latus Phaeo Rhodus incluta & undis.
 Tum salis Aegei caelo, uelut astra sereno
 Cyclades effusit medio clypeusq; potentiis,
 Trinacria, & crasso diues Sardina caelo.
 Pauperiorq; solo sed aprici Corsica saxis.
 Et quicquid Thyso iacet aqore, quicquid Fibere,
 Quicquid & Adriaco, sed quis cum classe fremetem,
 Ibit in Oceanum: fortissimus illi nepotum
 Vnus erit magno semper cantandus in orbe
 Gallica, qui uario complebit rura pauore.
 Et fluuios atri uolabit sanguinis unda.
 Inde procul caelo, & terra, pelagoq; repostos
 Auricomas rapido calcabit Marte Britannos
 Stringet, & indomito luctantem gurgite Rhenum
 Pontibus, hostileq; tenens cum milite fines.
 Tristia caeruleis Germanis bella mouebit.
 O felix, si forte modum sciat addere ferro.
 Nesciet heu noletq; miser, sed turbine mentis
 Videntes per cuncta manus, in publica uertet.
 Viscera, ciuili sedans extrema cruore
 Prælia, & emeritis indigno Marte triumphos.
 Me tamen infamiam multa decora furore
 Commaculare pudet, quam turpius omnia calcat
 Ambius: ut totum imperium sibi uendiderit unus?
 Primus, & exemplum reliquit, spoliisq; superbus
 Tarpeiam, mistrosq; nouo legat ordini patres.
 Haec & Pharsalicis mories, Ephyræaq; arma,
 Tharsosq; & mundam, & capitolia sanguine imctâ,
 Omnia prætereo. Succedet maximus illi
 Inde nepos, clara ueniet à stirpe sororis.
 Hic mihi longinquos muret sub legibus Indos,
 Aegyptumq; feror, & Barbara castra mouentem
 Vixorem Latij capiet Ducis: unde per omnem
 Fulminei ense diem, Reges pede supprimit altos

Hic parere ferum Romanis fasibus Hystrum
 Perdoceat, geminaq; solum quod subiaceat ursa.
 Hic urbem tribus inuictus de more triumphis,
 Edicet toti praecepta incognita mundo:
 Et summo celsus solio submissa uidebit
 Sceptra sibi, clarosq; Duces, atq; agmina uulgi,
 Munera ferre omnes studioq; ardere placendi.
 Iam senior rigidus bello contundet Hyberos,
 Vltimus ille Babos, ex hinc tranquilla sequuntur
 Secula, tum gemini clauderentur tristia Lani
 Lumina, & Erati iungentur cardine postes.
 Inde grauem tumulo mittet ueneranda senectus.
 Digressum amplexu, & dilecta coniugis ulnis.
 Huius post cineres uideo Romana reuerti
 Fata retrò, & prolaps pulchros ad turpia mores.
 Hei mihi quid moreris, tecum moritura propago
 Nominis est nostri, sed tu tibi debita nactus.
 Alta petes conuexa poli, quid turba superstes
 Ludibrium mundo, generisq; infamia primi
 Tartara conspiciet meritis, Stygiusq; recessus.
 Ac nimium propro, uideo par nobile natum
 Atq; patrem, & gemino capitolia lata triumpho
 Laure bina uiret, duplex quoq; purpura, currus
 Non uideo spectare duos, contenta sed uno
 It pietas, noua rex equidem, & dignissima fama.
 Corruet hic duobus Hierosolyma, uictaq; ferro
 Incluta religio, & gladijs praeuincere sacra
 Fas erit, & poterunt populi peccata mereri.
 Vltimus transire piget, nam sceptrum, decusq;
 Imperij, tanto nobis fundata labore,
 Externi rapiunt Hispana stupis & Africæ.
 Quis ferat has hominum foedera, nosq; iugis pudendas
 Reliquias gladijs fastigia prendere rerum?
 Amplius u- gentem quoniam frenare dolorem,
 Non poterat, rupit lachrymis, & uoce loquentem.
 Quid miserum pater alme referes tantum ne licebit
 Fortunæ prius in Stygijs conuulsa paludes
 Astra cadent, prius aethereo trux arbuter Orca
 Victor erit solio, calig; tonabit ab arce
 Africa, quam Roma uictrix sua iura, suumq;
 Nomen in aeternum rapiat, non longa dolentem
 Passus, ait, depono precor lachrymasq; metumq;
 Viuet honos, latius, semperq; uocabitur uno
 Nomine Romanum imperium, sed rector habenas
 Non semper Romanus aget, quin Syria mollis
 Porriget ipsa manum, mox Gallia dura, loquaxq;
 Graecia, & Ibricum tandem cades ista potestas
 In Boream: sic res Romanas fata rotabunt.
 Fertè sub extremos annos mundi, ruentis
 Inuicem, ad proprias sedes fortuna redibit.
 Altius incumbens atq; urbis caetera nostri æ
 Fata petens, unum hoc de pluribus ille supernus
 Abscondit sub nube Deus, sed noscere quantum
 Permissum est animi augurio, non uita sub hoste
 Roma ruet, nulliq; data est ea gloria genti.
 Nulli tantus honos populo, uincetur ab annis,
 Remosq; situ paulatim fessa fenestret.
 Et per frustra cadet, nulla unquam, nulla uocabit
 Ciuium odio, & bellis furibilibus atas,
 Tempus adhuc ueniet, cum uix Romanus in urbe;
 Cuius erit uerus, sed terras lecta per omnes
 Fex hominum: tamen & tunc se mala sana cruentis
 Turba premet gladijs, & ni fortissimus unus
 Vir aliquis dignus meliori tempore nasci,
 Opponat sese medium, frontemq; manumq;

Litibus ostendat, superest quodeumq; cruoris
 Pectoribus miseris per mutua uulnera fundant.
 Hoc solamen habe, nam Roma potentibus olim
 Condita syderibus: quamuis lacerata malorum
 Consilijs, manibusq; diu durabit, eritq;
 Has inter pestes nudo uel nomine mundi
 Regina, hic nunquam titulus facer excidet illi.
 Qualiter annosum uires animusq; leonem
 Destituunt, sed prisca manet reuerentia frontis.
 Horrificus sonus, quanquam sit ad omnia tardus,
 Umbra sit ille licet, circum tamen omnis inermis
 Pareat sylua seni, sed quis uel noscere certam
 Audeat, aut rebus tantis praefigere metam?
 Vis lo quartæ finem quamuis riuosa dierum
 Viuet, & extremum ueniet tua Roma sub æuum,
 Cum mundo peritura suo, sic fatus, ab alto
 Pectore suspirans, iacuit dextraq; sequentem
 Per nitidum conuolit iter, iam prona cadentis
 Calcabant conuexa poli, gradibusq; suprema
 Imquebant leuitus, qui lumine terga feriret
 Lucifer altius erat, tamen una erat umbra duorum,
 Atlantisq; ruens de uertice plena propinqui
 Cynthia conspecti splendebat imagine fratris.
 Hic iterum genitor sacro ueneranda resoluus
 Ora sono, sicut eximia dulcedine mundus
 Captus, & aeternos tenuerunt astra meatus.
 Nate prioris, ait, solamen & optima uita
 Pars mihi, qui lato cumulas nunc gaudia calo.
 Quodq; ego non rebar facis, ut spectando beatius
 Mortalem uidear mihi me felicior ipso.
 Hinc aures intende pias, & pectora ueri
 Plena refer, mora nostra brevis, namq; inuida noctis
 Umbra abijt, pelagusq; operit iam fluctibus astra.
 Omnia nata quidem pereunt, & adulta fatiscunt:
 Nec manet in rebus quicquam mortalibus, unde
 Vir etiam sperare potest, populis ue, quod alma
 Roma nequit facili labuntur secula passu.
 Tempora diffugiunt, ad mortem curritis, umbra,
 Umbra effrit, puluisq; leuis, uel in aethere sumus
 Exiguus, quem uenies agat, quo sanguine paria
 Gloria: quo tanti mundo fugiente labores?
 Stare quidem uultis, sed emni rapidissima celi
 Vos fuga praecipitat, cernis quam parua pudendi
 Imperij pateant circum confinia nostri?
 Haec tamen heu quanto nobis extenta labore,
 Nunc quoq; quam multo uobis seruanda periculo?
 Finge quod esse potest, & erit nisi fata benigni
 Pateret incipit, totius sola sit orbis
 Roma caput, terris domineatur sola subactis.
 Quid tamen hic magnum: tanto quid nomine dignum
 Inuenis: angustis aëtiatus fimbribus erbis,
 Insula parua situ est, curuis quam flexibus ambit
 Oceanus, uident' ui paruus cognomine magnos?
 Nec tamen hanc totam u- colitis, nam multa paludes,
 Multa tenent sylvæ, pars rupibus hispida torpet:
 Pars riget glacie, pars squalet multa calore,
 Serpentumq; domos calidus tepit æius arenis.
 Vtq; simul totum uideas, hinc lumina uolue
 Verticibus colli aduersos, atq; alta ruentes
 Cernis stare polo: subiectaq; cuncta duobus
 Perpetuo durata gelu, prohibetur ab illa
 Stirps regione procul, nil nascitur illic
 Quod uictum praestare queat, qua semita solis
 Latior, obliquusq; uagis it circulis astris.
 Igibus arua rubent, mediusq; exasuat ingens

Pontus,

Pontus, & ardorem calis male temperat humor
 Subditus, huc olim prisce finxere Poë
 Conuenisse Deos, potuq; ciboq; refectos
 Aethiopum cum Rege, grauis duxisse sub umbra
 Athlantis placidam tranquillo numine noctem.
 Quod fictum est ideo, quid numina magna putabant
 Sydera, quæ liquidis primum uescuntur in undis
 Aethiopum quas litus habet, mox fessa uidentur
 Vergere ad occasus ubi maximus eminet Atlas.
 Vltima terrarum, qui posuider, ille paratus
 Excipit, ac magno uentientia contegit antro.
 Sed redeo, mediam uentitum est attingere zonam
 Aetheris, hinc etenim uos inclementia longè
 Submoueat, ac circum flammis permixta tepescit
 Frigora, sic gemina mortales sede fruuntur.
 Altera sed uobis est inuia, separata illam
 Et calor, & pelagus, statio tantum unica ressat
 Parua, sed hæc uaslo nimis interrupta locorum
 Desertoq; habitu, linguarum dissona multum
 Murmura, diuersi mores, hæc crescere famam
 Impediunt nulli toto cognoscere orbe.
 Contigit extrema quis erit bene motus in artho:
 Et uili ignotum continget nomine fontem?
 Quem sua probatum commendat gloria, & idem
 Litus ad Eliberum refonect: mortalia quorsum
 Vota ruunt: amplam cupiunt diffundere famam,
 Septa sed arcia uentant, angusto carcere clausos
 Somnia magna iuuant, ac cum lux ultima fontium
 Excutit, ac tenebras adimit, tum cernere uerum
 Hæu miseri serò incipiunt, & tempora retrò
 Nequicquam aspiciunt abeuntq; amissa gementes:
 Illa quoq; in nobis ridenda insania mentes
 Occupat, æternum cupitis producere nomen,
 Secula demulcent animos numerosa, ueniuntq;
 Posteritas longa ante oculos, libet ire per ora
 Doctorem, extinctos hominum clausosq; sepulchro
 Liberiore uia per mundi extrema uagari.
 Viuere post mortem, uolentat spernere Parcas,
 Dulcia sunt fateor, sed nomine uiuere nil est,
 Viuite, sed melius, sed certius: ardua celi
 Scandite falices, miseratq; relinquite terras.
 Flic uos uita manet, quam secula nulla mouebunt,
 Quam nec tristis hyems, nec noxia torquet æstas,
 Anxia sollicitam quam non opulencia reddet.
 Quarula non mæsta paupertas, pallida non mors
 Obruet, aut noxuo uexabunt sydere morbi
 Corporis atq; animi sine tempore uiuite: nam uos,
 Et magno partum delebunt tempora nomen.
 Transibunt citò, quæ uos mansura putatis.
 Vna manere potest ò casus nescia uirtus.
 Illa uiam facit ad superos, hæc pergitte fortes,
 Nec defessa graui succumbant terga labori.
 Quod si falsa uagam delestat gloria mentem:
 Aspice quid cupias, transibunt tempora, corpus
 Hoc cadet, & cadent indigno membra sepulchro:
 Mox ruet & bustum, ciuilisq; in marmore scelus
 Occidet, hinc moriem patiaris nate secundam.
 Clara quidem libris felicitibus insita uiuet
 Fama diu, tamen ipsa suas passura tenebras.
 Ipsa tuas laudes ætas uentura loquetur,
 Immemor ipsa cadem, seu tempora fessa tacebit.
 Immemoresq; dabit post secula longa nepotes.
 Magna geris, maiora geres, immensa q; uictor
 Conficies tu bella manus, & dignissima fama:
 Res multis laudata quidem, laudandaq; multis.

Cernere iam uideor genitum post secula multa
 Fimbis Hetruscis iuuenem, qui gressu renarret
 Nate tua, & nobis ueniat, uelut eminus alter:
 Charus uterq; mihi, studio memorandus uterq;
 Iste rudes laio duro modulamine musas
 Intulit, ille autem fugientes carmine sistet.
 Et nostros uario cantabit uterq; labores,
 Eloquio nobisq; breuem producere uitam
 Contendet: uerum multo mihi charior ille est,
 Qui procul ad nostrum reflectet lumina tempus:
 In quod eum studium, non uis pretium me mouet.
 Non metus, aut odium, non spes aut gratia nostri:
 Magnarum, sed sola quidem admiratio rerum.
 Solus amor ueri, sed quid tamen omnia profunt?
 Tam sua mors libris aderit, mortalia nanq;
 Esse decet, quæcumq; labor mortalis inani
 Edidit ingenio, quos si tamen illa nepotum
 Progenies seruare uelit, semoq; nocenti
 Vim facere, ac rapido uigilans obfistere seculo.
 Non ualeat tam multa uentant, fatalia terris
 Diluua & populos uiolenter æstus adurent.
 Et pestes rerum uaria cadiq; marisq;
 Bellorumq; furor, toto nil orbe quietum
 Stare sinens, liberis autem morientibus, ipse
 Occumbes etiam: sic mors tibi tercia ressat.
 Quot modò in extremo claros oriente uel austro
 Esse uiros reris: tamen ad uos mittere nomen
 Non potuere suum: quot prima etate fuisse
 Illustres, famamq; ausos sperare peremem,
 Nunc tamen ignotos: annorum nate locorum
 Essis in angusto positis, quæ cuncta uidentur
 Huc decet, huc animos attollere, uulgos inane,
 Viderit in terris, quo te sermone loquatur.
 Despice quisquis is est, & si mea iussa merentur
 Te docilem: humanum iubeo contemne fauorem,
 Nescis ibi uel nimiam rerum pone tuarum.
 Illecebris trahat ipsa suis pulcherrima uirtus.
 Gloria, si fuerit studiorum meta tuorum,
 Peruenies equidem, sed non mansurus ad illam.
 Præmia sin autem celo tua nate repomis,
 Quo semper potiaris habes, sine fine beatus,
 Et sine mensura: sin tu dulcedine fame
 Tangeris, & stimulis etiam nunc pingeris istis,
 Quam præclara tuo fiet gloria fixa labori,
 Polliceor, ueniet pretium tibi nate quod optas.
 Illa uel inuitam fugias licet, illa sequetur,
 Vt sub Sole uagum comitatur corporis umbra
 Ipsa tui: quocumq; gradum tu flexeris, illa
 Flectitur, & stat si steteris: sic fama uolentem,
 Nolentemq; simul sequitur, sed nunquid ineptum
 Dixeris ærenti gradientem in puluere, ut umbram
 Aspiciat post terga suam: non sanior ille est,
 Qui terit atatem frustra, corpusq; fatigat:
 Aut animum curis onerat, nihil inde reposcens
 Nil laudem, & uarios populi per compita uentos
 Quæ nam igitur quæres mea sit sententia: dicam,
 Ille erat, ut metam teneat licet inter eundem
 Umbra sequatur iter, uirtutis amore laboret
 Hic alius, calumq; sibi sit terminus, & non
 Gloria quæ meritis sequitur uel spreta labores.
 Ergo agè, nate uiam tibi quam super ardua monstro
 Ingredere, aut potius capium ne desere callem.
 Publica res duce te uigeat, uictrixq; supremo
 Cardine fortune sedeat, spectabit ab astris
 Quicquid ages placidus Rex cuncta regentis Olympi.

Latus honore tuo, sed nullo latior actus
 Quam quod te patri baculum superesse libanti
 Nomen & hoc mirum Scipionis habere uidebit
 Cognomenq; aliud. ibi: quot tua facta parabunt.
 Insuper id muneo, memoriq; hoc imprime menti
 Post studium recti, patriaq; parentis amorem
 Proxima de charis tibi cura superfu amicis.
 Pronus amicitias amplectere quas tibi uirtus
 Conciliat, partesq; eole: hoc da nate roganti
 Rebus in humanis nil dulcius experire.
 Alterno conuictu, & fido pectore amici.
 Est equidem ex multis tibi nunc certissimus unus
 Lelius, arcani sit conscius atq; mmi ser
 Ille tui, regat affectus, pectusq; profundum
 Cernat inaccessum reliquis, post tempore multo
 Lelius alter erit, domui claroq; nepoti
 Charus, & eximio pariter coniunctus amore.
 Hinc olim multi errabunt, parq; omnibus unum
 Lelius, & Scipio celebrabitur inter amicos.
 Quos tulit extrema ueniens ab origine mundus.
 Cum duo sint paria, & longo distantia tractu.
 Suscipe tu primum, nec sis licet altus, amicum
 Despicere bectum, quoniam de plebe uerendi
 Surrexere uiri, quos nobilioribus aequos
 Vna tulit uirtus, an natusq; parentibus impar.
 Diverat, ile autem tua per uestigia quanquam
 Ingressus, nunquam primo memor ipse decori
 Desuerunt, tamen aduocatus uigilantior ibo
 Qui me sancte uocat genitor, sed nulla mouentem
 Te factum tacuisse meum, pater optime miror.
 Melior ille equidem, una te dulcissime uirtus
 Aspera cuncta pati doceat, quid fata referuent
 Vltima p' a clauo malis ne scire labori.
 Ingratam patriam, piget heu narrare, pudetq;
 Experire licet, facili contentus abito
 Vnde non arma tili, non castra mouenda
 Et si forte queas, praeferat quamcumq; subire
 Fortunam, patriam seruatam perdere noli,
 Et merium maculare tuum fugat illa, recedes,
 Non reuocat, persia, sed praclarissimae exul
 V' uentis illarum moriens ulciscere uerbo
 Dedecus & patria cineres, atq; ossa negato.
 Ingratumq; uoca, memoriq; inscribere sepulchro.
 Hoc liceat tantum, tibi nil permiseris ultra.
 Iamq; uetor traxisse moras, memor ergo parentis
 Nate uale, & mitis surgentem dirige fratrem.
 Itq; uiam post te tua per uestigia seruet.
 Dixit, & aequabit fugientia sydera cursu.
 Interea lux orta, super tentoria fulsit,
 Irupitq; Ducis durum rubicunda cubile.
 Buccina castrorum cecinit, sonitufq; tremendo
 Antonium subitū somnusq; paterq; reliquit.

AFRICAE FRANCISCI PETRARCHAE,

LIBER III



Impiger astringerum postquam Sol pertulit
 axem,
 Et rapidos inmisit equos, cessere trementi
 Sydera cuncta fuga: consurgit maximus
 Heros.
 Singula peritratans animo quae uisa per
 umbas

Inulerat nocturna quies, cur dulcia patri
 Oscula non rapuitur uertere terga parantem
 Non tenui: prenditq; manu: cur ista ruit nox
 Tam cito, nec licuit placido sermone morari
 Multa petiturus fueram, quibus ultima campis
 Agmina concurrant, seu qua regione profundi.
 Quantum in amicitijs fides, quam Barbara Regum
 Pectora fida forent, qua nam tellure sepulchrum,
 Quodue genus mortis fors imperiosa reseruet
 Vel mihi, uel fratri, qui sit patri uelis amari
 Exius aut fatum: nam pridem est cognita uirtus
 Omnibus an soli mihi nunc iniuria chara
 Impendet patriaq; nefas, at forsitan ista
 Sit melius ne scire mihi, ne conscia finis
 Aduerso reirahat uirtus sua carbasia uento.
 E modo quae captum est, patriaq; ignosce, furentis,
 Nescit enim quid agat, sic seum fatum, amicum
 Accire propter Lelium iubet illicet ille
 Affuit, atq; oculos tacitus frontemq; uerendam
 Suspiciens immotus erat, charissime Leli
 Magna animo uoluntur, ait, quae gesimus ambob
 Sufficiant fortasse alijs, at quantum res est,
 Italicas inter elades, miserandaq; fata
 Hispanas fregisse acies: uacua ista periclo
 Militia & matris quasium est dedecus armis.
 Ni captum peragatur opus, timuisse uidentur
 Horrifici ducis aspectum, & longinqua perisse
 Prælia, non ausi patria concurrere terra,
 Mæniaq; obfessa defendere dulcia Roma.
 Exilium ne fugam, ne hostes ciuesq; uocabunt
 Nescio quid tibi nunc animi, quid uobor insit.
 Sed mediocriter aliquid nequeo sperare, sit ergo
 Incapisse alijs clarum, & memorabile fatum:
 At mihi nil, satis est aliquid cum resiat, uigilam
 Hannibalem reuocentem animam prius ipse uidebo
 Tu nostros placare duces, Carthago profundo
 Perfida subidet, quam pectoris ira quiescat
 Alta mei moriarq; libens, dum tristitia possunt
 Morte mea aequari Pænorum uulnera nostris.
 Nunquid iusta Deus pro nobis tela mouebit
 Tantorum iudex scelertum: num fulmina celo
 Descendent: num periura densissimus Athlas
 Telluris clypeus, mundi uetula nefandi?
 Cedit sponte loco radice reuulsus ab ima?
 Serpentumq; acies, montesq; immittet harena
 Ardentis facietq; uiam spirantibus austris
 Num piger infans conuerto uertice muros
 Bagrada disuuiet gelido uiolentior bistro?
 Sceleresteq; animas ultricibus obruet undis?
 Viximus, imbelles teneant licet arma lacerati.
 Bella Deus peraget, periuria crebra perosus.
 Iam tamen hinc humeris onus hoc incumbere nostris
 Proindeo, tadeiq; mora sed multa necesse est
 Scrutari, & longe uenientes cernere casus.
 Africa tota odys ardet: non littora portum,
 Non domus hospitium praeferat, non pabula terrae:
 Quocumq; intendas oculos, hostilia cernas
 Omnia, quae primum teneat nauilia clausit
 Miles agrostubi nostra duces tentoria figunt
 Quis ritum monstrabit iter: quis rura, quis urbes
 Edoceat: moresq; hominum: quis fluminis alij
 Ad uada praecedat trepidantes ire cohortes?
 Singula sunt igitur studio traclanda sagaci.
 Id primum tentare uelim, si Barbara corda
 Vlla fides habiat, nomen fortasse Syphacis

Audisti, cunctos illum præcedere Reges
 Fama referre opibus, nec aurum sanguine quisquam
 Altior incedit, populisq; uel ubere regni.
 Is nobis tentandus erit, si fama Latini
 Nominis in Lybicos potuit penetrare recessus.
 Flectitur alloquio, precibusq; benignis.
 Barbara namq; etiam nonnunquam gloria mulcet
 Pectora, & agrestes animos, ea litora nobis
 Hostilem in patriam congressis: namq; ea mens est
 Optima reor, ceptoq; accommoda bello.
 Hac tibi cura datur uir optime, nam tibi sermo
 Dulcis adest placidæq; ingens solertia mentis.
 Perge animum religans à litore funem,
 Dixerat is raptim religans à litore funem,
 Aequoreas superat fauces, qua litus Hiberum
 Diuidit à Lybici pelagi breuis æslus harenis.
 Illa dies Mauri proram statione recepit.
 Hinc propere ad regem nuces suggesta columnis
 Atria surgebant, fuluo distincta metallo
 Regia præfulgens.
 Ordine gemmarum uario radiabat in orbem
 Hic croceos, illic uirides fulgere lapillos
 Aspiceres, altoq; uelut sua sidera tectis,
 Signifer in medio sinuosi tramitis arcu,
 Aureus obliquos supremo culmine cursus
 Assiduè faciebat, ibi ceu lumina septem
 Quæ uaga, undus habet, septem uasfer ordine gemmâs
 Clauserat ingenio nondum lapis optimus Atlas
 Tardior hæc, gelidæq; seni magis apta placere.
 Illa minax, longæq; rubens, ast illa benignis
 Ire uidebatur radijs, tecumq; serena
 Luce corruscabat medio carbunculus ingens,
 Aequabat solare iubar, largosq; tenebras
 Lumine uincebat, mira uirtute putares
 Hunc proprios formare dies, hinc pellere noctes
 Solis ad exemplum, post hunc duo lumina motu
 Splendebant parili, sed quod rutilantius ibat
 Spectando subitis animis spargebat amores.
 Cornua de fusco sinuans adamante deorsum
 Impigra præcipiti celebrabat luna meatu,
 Atra quidem, at radijs circum illustrata supernis.
 Hæc supra, horrificis diuersa animalia passum
 Vultibus & uarijs cernuntur sculpta figuris.
 Cornibus intortis aries stat in ordine primus,
 Deuexa in tergum facie, ceu mastus in undis
 Horreat egregiæ fluitantia membra puellæ.
 Inde feroc taurus, faciesq; imposita natanti
 Stirpis Agenoreæ, iuuenum mox clara duorum
 Corpora progenies Lædæ, par nobile fratrum
 Quarta sed æquorei species uenit horrida cancri
 Quem fons prærapidi sequitur metuenda leonis.
 Post illum it uultu roseo pulcherrima uirgo.
 At grauis hinc illic extantia brachia libræ,
 Instabiles paribus compensant passibus horas.
 Scorpions hinc cauda perlustrat tecta minaci,
 Ingenisq; aperit ethelas, hinc Thesala monstra
 Semiui in formis species, cui uultus & armi
 Sunt hominis, tonsoq; senex spectabilis arcu.
 Horrifer occursum, pharetraq; incinctus & urna,
 Infima pars quadrupes, iuxtaq; assurgit in altum
 Forma leuis capræ, rutilo cui cornua in auro
 Effulgent, hisq; riget per ungue bicornis.
 Post ingens nudi effigies, nimboq; migranti
 Frons uelata hominis uelut æthere pronus ab alto
 Fundat aquas, factosq; natant in gurgite pisces,

Pectoribusq; secant, caudisq; tremantibus undas.
 Signa poli duodena uago, dum lumine raptim
 Collustrant, operisq; inhiant, & cuncta sequuntur
 Undiq; fulgentes auro, speciesq; Deorum
 Et formæ Heroum stabant atq; acta priorum.
 Iuppiter ante alios angusta in sede superbus
 Sceptra manu fulmenq; tenens: leuis armiger ante
 Vnguibus Idaum iuuenem, super astra leuabat.
 Inde autem incessu grauior, tristisq; senecta,
 Velato capite & glauco distinctus amictu,
 Rastra manu, falcemq; gerens Saturnus, agrestis
 Rusticus aspectu, natos pater ore uorabat.
 Flammæusq; draco caudæ postrema recurua
 Ore tenes, magnos sese torquebat in orbis.
 Nec procul ingenti diffundens cornua gyro
 Atq; agilem arcendis Neptunus ferre tridentem
 Cernebatur aquis, pelagoq; natabat in alto,
 Tritonumq; greges, Nympharumq; agmina circum
 Errabant procul, æquorum uenerantia Regem.
 Hinc quoq; iussus equus percussio mergere saxo
 Littoream pedibus rapidis pulsabat harenam.
 Proximus imberbi specie crinitus Apollo:
 Hic puer, hic iuuenis, nec longo tempora tractu
 Albus erat sacer, ante pedes rapidusq; fremensq;
 Stabat equus, quatenusq; solum mandebat habenas.
 At iuxta monstrum ignotum, immensumq; trifauci
 Aspidet ore sibi, placidum blandumq; iuuenti
 Dextra canem, sed læua lupum fert atra rapacem
 Parte leo medio est, simul hoc serpente reflexo
 Iunguntur capita, & fugientia tempora signant.
 Nec non & cytharæ species angusta canoræ
 Icta uidebantur sonitum perducere ad aures
 Et pharetra atq; arcus uolucresq; in terga sagitta
 Circaq; ingens Phibon resupinus in antro.
 Hic etiam Graijs, Italijsq; optanda Potiis
 Dulcis odorifera lauri uiridantis in auro:
 Umbra nouem placido refouebat regimine Musas.
 Illas carminibus uarioq; manentia cantu
 Sydera mulcentes alterna uoce putares.
 Frater it hunc iuxta iunior, frons ipsa fatetur
 Argutum, uirgamq; gerit serpentibus atris
 Intextam caput insigni exornante galero.
 Circundantq; pedes nitidis talaria plumis,
 Gallus adest uigil, & cornu cadit Argus ab ense:
 Ad leuam noua sponsa sedens, faciesq; superbit
 Egregia, & raræ lætatur imagine dotis.
 Hæc propt Gorgonidum stat fabula nota sororum
 Anguicomumq; caput fraterna Perseus Harpe
 Obruticans sisus speculo, & ceruice reflexa
 Marmoreusq; senex, atq; ortum sanguine monstrum:
 Atq; latus sonipes, & Musis fons sacer almis.
 Nec non funerei post hæc, Mauortis imago
 Curribus insistent aderat suribunda cruentis.
 Hinc lupus, hinc rauca stridentes tristitia dire
 Cassis erat fulgens capiti, manibusq; flagellum.
 Hinc ignominiam, compertaq; furta dolose
 Coniugis aspicies, Vulcanus abire parabat:
 Sed pede tenus erat claudo, quem turba Deorum
 Vidit, & obliquum riserunt astra marium
 Cornua tollentem cælo, faciesq; rubentem
 Pectora syderibus distinctum pauca uideres
 Hispida crura rigant pedibus terit antra caprisiis,
 Et pastoralis baculum fert more recuruum
 Texta sibi ex calamis sonat ingens fistula septem.
 Parte alia sua sceptra gerens Regina Deorum

Chora Iouis soror & coniunx angusta se lebat,
 Hinc sublime caput uclatum est nube decora.
 Discolor aspectu quam circum amplexitur iri:
 Pauonæq; pedum domina uestigia lambunt.
 Proxima terrificæ speciei armata Minerva
 Virginis ut perhibent, dextræ æui longior hasta
 Et cristam galeæ alta mouens, hanc Gorgonis ora
 Crisallanis habens clypeus tegit, inq; tenebris
 Prospectante Dea uoluit nocturna uolucris
 Cætopiusq; noua fronde fecit campus oliua.
 Hæc cerebro prognata Iouis, Venerisq; pudendum
 Illud genus, & primordia facta fororis.
 Nuda Venus, pelagoq; natans, ubi prima refertur
 Turpis origo Deæ: quondam lasciuia gerebat
 Purpureis ornata rosis, uolucresq; columbas
 Semper habens, nudisq; tribus comitata puellis.
 Quarum prima quidem nobis auersa, sed ambæ
 Ad nos conuersos oculos, uultusq; tenebant.
 Innexæ alternis per candida brachia nodis,
 Nec puer alatus, nec acutus plena sagittis
 Post tergum pharetra decerat, nec mortifer arcus
 Ille unam ex multis iaciens in Apolline fixam
 Liqerat, hic superi rumpébant astra fragore:
 Trux puer in gremium charæ nutriticis abibat.
 Inde choris Dryadum nemus omne Diana replebat
 Horeades, Fauniq; leues, Satyrq; frequentes,
 Plaudébant in circuitu multumq; Dianæ
 Dilectus iuridi stertebat cæsi, iæ pastor.
 Fonte miser mitido pulcherrima membra lauante,
 Uiderat Actæon, rapido mox ipse repenti
 Dente canum laceratus erat sibi cernia cadebat.
 Sacra deæ in Scythica non sit placabilis ara.
 Plutina, sed mater Cybele, cui grauior Ida
 Nulla fuit tellus, magna grandæua sedebat
 Corpore consistens clauis, scepiroq; uerenda:
 Vetus honos uariè Phrygiq; ex turribus altam
 Gestatæ capiti, sobolis facunda coronam.
 Namq; omnes peperisse Deos, ipsūq; tonantem
 Hanc ueteres memorant, liceat si uera fateri
 Hæc eadem senes utero, uariante Gigantes
 Prodidit, infandas mundo per secula pestes.
 Curribus hæc agitur domita ceruice leonum.
 At procul inferni moderator turbidus orbis
 Sulphureo insistsens solia tenebrosa regebat
 Tantara, quem iuxta coniunx inammana sedebat.
 Raptæ olim, ut fama est, Siculi sub uallibus Aethnæ.
 Hæc dolor, hic gemitus animarum amissa lumen.
 Et claustris distincta nouem pallentia regna
 Cernuntur, stygiq; nigrae stant gurgitis undæ.
 Tristior hæc Acheron fluctu perlucitur atro,
 Concretam limo cogens fluitare paludem
 Cocytusq; gemens lachrymoso flumine auernum
 Circuit hinc oriens, & ripis atra pererrat.
 Umbrarumq; choros, nec non Phlegætonis adusta
 Gurgès aqua tacitūq; satius obliuia late
 Funduntur. Christis animas qui transiebat anni
 Puppæ senex suscipiet, remosq; gubernat.
 Hæc rex cunctis uidet stygius cum coniuge torua
 Per tenebras longè aspiciens & lurida pascit
 Lamenta supplicis uarijs, saxoq; missis
 Imperio exagitat: cui non tristitia quæq;
 Et fame, & toro famulantur flamine Parca.
 Sub pedibusq; tricepti iacet atra ianitor uis,
 Hæc uarijs insculpta modis atq; ordine miro
 A superum regnis centrum, perducta sub imum

Lælius aspiciens puro nil uilius auro
 Agnoscat, pedibusq; præmit quæ rara putantur.
 Inde procul magna transcursis finibus aula
 Peruenit ad Regem, solio tunc ille superbo
 Surgit, & amplexum cupide petit hospitis, inde
 Confidunt, placito mox Lælius incipit ore:
 Optime Rex tanto quem fors dignatur amico,
 Quantum non alium rediens Sol litore ab Indo,
 Dum petit Hesperium despectans cuncta cubile,
 Aut uideat uidet mens, aut nisi cæca uidebit.
 Suscipe, ne uanas abeat mea uerba per aras.
 Maximus in magno Scipio notissimus orbe,
 Te saluere iubet, si quid sanctorūq; piūq;
 Est usquam, si pura fides, si cura decoris
 Durat apud gentes, populo sint largiter uni
 Omnia, sed populi summum uir possidet unus.
 Roma caput rerum, Scipio dux summus in illa est,
 Haud equidem consilia cano, nunc ille tuam Rex
 Poscit amicitiam, iudicisti qualia Pænis
 Pectora sint, quàm fluxa fides, mihi crede secundos
 Bellorum euentus, si quos Deus ille Deorum
 (Auerit fortuna) daret: tibi pessima regni est
 Conditio, & multis obnoxia uita periculis.
 Et modo terror eos non spiritus ullus amoris
 Continet: at nulla Romanis certior ars est,
 Quam seruare fidem. nil illa est cæcius, ample
 Diuitiis nobis dulces numerantur amici.
 Testis adest paruo distans Hispania tractu,
 Testis & Ausonia est: at tu nunc Africa nostram
 Experiare fidem, & populi promissa togati.
 Ipse tibi nostra nihil opportunus usquam
 Cernis amicitia, procul absumus unde cimeri
 Tædia rara queant, si possemus, ampla paratis
 Classibus exiguo transmittimus æquora uento.
 Nostra ubi tempus erit, medio radiantia campo
 Improuisa tuis occurrent hostibus arma.
 Prætere nifi saeva uiam quam sternimus uirò
 Obstruit ac mediò fortuna intercepti aëlis:
 Fixa manet populo sententia tollere turbas
 Regum, atq; indignis scepiurum extorquere Tyrannis.
 Omnia ut ad paucos redeant, nam Rege sub uno
 Optimus est patriæ status, & male uiuitur inter
 Regnantium sine lege greges tunc Africa tandem
 Omnis ad unius redeat moderamina Regis.
 Cætera prætereo, nam quis te dignior alter
 Lutus Atlantæum, rubraq; intricaret umbras?
 Munera quin etiam ne despicie fortis amici,
 Is tibi namq; Ausis rapidum sub finibus ortum
 Mittit equum, bellis habilem: qui cursibus Austros
 Aequat, & infesto uenientia tela tonante.
 Iungit e quo phaleras, nunc monilia collo
 Aurea Samnitico quondam præcepta tyranno
 Addit & arma uiros, rigidis fortissima uenis
 Quas aperit uario præfertilis illa metallo.
 Aspice nigram galeam, gladiumq; nitentem:
 Aspice quàm tutum tegit ingens lamina pectus,
 Vt faciles ocreæ, uarijs ut purpura bullis
 Intertexta micat, ferrumq; nubibus opacum.
 Ferreus ut fuluo stimulus splendet in auro.
 Vt procul hasta ferit, clypeusq; ut uulnera curuo
 Excussit obiectu chalybum. Romana demceps
 In bellum fer signa precor, felicitibus ista
 Sumpseris auspicijs, magni Scipionis amicus
 Etor petit ille uolens hoc te tua Roma precatur.
 Iunge fidem, saxusq; feri, sit faustus utrisq;

Iste dies, gemma semper celebrandus in ora
 Europæ, Lybiæq; bonus. Sic ille locutus
 Conticuit, uocemq; simul, uultumq; remisit.
 Tunc rex blandus ait, uestrum Romana libenter
 Proposuium amplector, nec amici munera tanti
 Despicio, uestramq; fidem, sed iungere fœdus
 In partemq; noui subitò transire periculi
 Sponte mea uereor, nisi primum cernere coram
 Magnanimum facis ipse Duce, mibi summa uoluptas
 Viderem tetigisse manum, quæ fœderis ob ses
 Fida sit, & pignus uentura in secula pacis.
 Scimus quanta quidem uirtus, quam clara per orbem
 Fama uiri nullus Romano illustrior usquam
 Viuit in imperio, nullusq; potentior alter
 Flelere uoce animos, & si onte mouere.
 Tangimus & meritis, & nonnime tangimur ipso.
 Optamusq; duces congressum, dextera dextræ
 Hæreat, atq; oculis oculi, permixtaq; uerbis
 Verba sonent, faciatq; fidem præsentia fama.
 Nam neq; usq; adeò sunt corda ferocia nobis
 Perflore sub nostro, nec mens tam Barbara uiuit:
 Vt non pulchra oculis moueant, spectatâq; uirtus
 Alliciat, capiatq; animos, me maxima regni
 Cura tenet dubij, sineq; excedere auitos
 Circumsusita uetat regio secunda Tyrannus.
 Iussim iussurus eum, nec gloria fasti
 Parua foret, tantum quæsi se per æquor amicum.
 Ille igitur quem degeneris non lenta morantur
 Frena metus, quem ferre mali patientior ætas
 Asperq; quæq; monet, si nostri est cura per undas,
 Tuta uia est, sociam, q; quid mibi credis, ad aulam
 Colloquium petat, & sermone si uatur amico
 Interea tamcn ad nostras accedere mensas
 Umbra monet crescentes, & pars extrema dici.
 Dixit, & exurgens folio dextramq; benigne
 Apprendens stratis sublimem ex more locauit
 Purpureis. notum mox ampla per atria signum
 Dat tuba: conueniunt famuli, iurmq; frequentes
 Discurrunt, non una dapes, non pocula simplex
 Cura fuit uariare uiris, pars aurea gestiant
 Vasa manu, pars cristallo splendentia puro.
 Ast alij effoscos gemma crateres in ampla
 Implebant spumante mero, quod miserat olim
 Ipsa parens Meroi Phæbo succensa propinquo.
 Ardescit splendore domus, fremituq; redundat.
 Talis apud mensas (nisi testem spernis Homerum)
 Cæna fit Alcinoi: fedet illic blandus Vlysses,
 Lælus hic hospes mellito affabilis ore.
 Vix dum finis erat dapibus, cum comptus in ostris
 Astiuit argutus iuuenis, patrioq; canoram
 Increpuit de more lyram dulcedine mira.
 Obstipuerunt omnes, sonitum mox uerba secundant.
 Maximus Alcides postquam fera monstra per orbem
 Perdomuit, fecitq; uiam sibi uiuus ad astra:
 Euacuans saltus Nemeos, Lernamq; paludem,
 Terribileq; diu umbratos colles Erymanthi
 Faucibus Hemonia scissis, clarisq; duabus
 Vrbibus euerfis, stratisq; bmembris altis,
 Et caso Gerione feroc, dignatus ad istas
 Ferre gradum terras, & nostra pericula tandem
 Discutens, patrijs Anthæum extinxit in aruis:
 Libertas hinc nostra uenit, teterrima pestis
 Herculeæ compressa manu, iuta omnia late
 Liquit, & insolis patuerunt rura colonis.
 Omnibus ex actis pacati conscius orbis

Ipse sibi. Limenq; petens interitus orei,
 Continus horribilemq; ausus spectare Megaram
 Haud procul à nostris, memorandum, finibus aliè
 Erexit geminas pelago turbante columnas
 Vsq; pererrati foret illic terminus orbis
 Edixit, fueratq; diu, sed nuper ab orco
 Vesanus ueniens iuuenis, conuelleret metam
 Est ausus, nomenq; idè mutare nequiuit
 Hercules auctoris. Lybie cui rura tenenti.
 Longæuis nimoq; Atlas sub pondere fessus
 Deposuit cælum ac stellas, sic ipse quieuit
 Nec sibi longa quies: nam mox dulcedine captus
 Heu miser, atq; oculos usus uidisset Medusa.
 Vertitur in scopulos, nunc stat quem cernimus ipsi
 Magnus, & ingenti tellurem coniegit umbra,
 Immensosq; iacet spatio porrectus, & astra
 Vertice tangit adhuc, illum uix hospita semper
 Et nymbi atq; auræ quatunt, & fulmina, & imbres
 Non tamen ipse diu post eum mansit inultus:
 Vltor ab Arcadia nam Palladis arce tremendi
 Colla tulit monstri Lybicas cruor ille nefanda
 Insecit sanie tabi stillantis harenas.
 Sic nocuit mundo uiuens, moriensq; Medusa
 Post regina Tyro fugienti his finibus ampla
 Mænia construxit, magnam Carthaginis urbem
 Ex re nomen ei est: mox assernata propinquo
 Coniugium Regis, cum publica uota iuorum
 Vrgerent, ueteris non immemor illa mariti
 Marte pudicitiam redimit, sic urbis origo
 Oppetiit Regina feroc, iniuria quanta
 Hinc fiat, si forte aliquis quod credere non est
 Ingenio confusus erit, qui carmine sacrum
 Nomen ad illicitos ludens traducat amores.
 His igitur fundata modis urbs tempore creuit
 Exiguo, ac rebus semper coniuncta secundis
 Inunda exiuit ualidas in prælia gentes.
 Tunc acres uiuere uiri, quos inter amore
 Insignes patriæ fratres Carthago Philenes
 Nunc colit extinctos, numerumq; auxisse Deorum
 Eximat, ac gemini ueneratur nominis aram.
 Hi patriæ uitam cupidi si forte negassent
 Plura Cyrenæo cecidissent milia campo.
 Vltima nunc bellis agitur feruentibus ætas,
 Nec mare quod seuit medio, nec iuncta Charybdi
 Scylla rapax, Italici Pænos à finibus arceat.
 Hannibal æterno dignus cognomine montes
 Perfregit latios, atq; inuia rupit ætæto
 Saxa prius, strauitq; uiam legionibus aptam.
 Huc ubi syluestres soleant tiubare capellæ
 Concursum est iuuenis, iam sanguine rura madescent
 Iamq; rubenti fontes, Italici iamq; altior aruis
 Exerit herba caput, subito dimissus ab astris
 Cum iuuenis memorandus adest, patriæq; ruinas
 Fert humero, uidet hunc claris Hispania sacris,
 Africa iamq; audit, sic nunc ut uicta duorum
 Siat fortuna Ducum: sic iam sub pondere nutat.
 Finis erit quem fata dabunt, sed magna parantur
 Huc ubi perduxit carmen cytharista repente.
 Subticuit, digitoq; lyram percussit inanem.
 Plausus ad hæc sequitur procerum, populiq; fauennis,
 Rexq; iterum Lybicos audisti ex ordine casus
 Hospes ait: nostraq; uidet primordia gentis.
 Græcia si dictis est debita nostra retege
 Principia, nostrosq; duces. Hic leniter ille
 Subridens, quam congeriem Rex optinuit rerum

Exigis an breuiter nostros audire triumphos
 Fortē putas breuior narratibus exeat annus
 Tu petis anguste conferre in tempora noctis
 Cuius magna retrō pars est, tum lingua uolentem
 Deserit, impediunt curae, sonusq; laborq;
 Non uacat hāc inter tempus sermone tenere.
 Quis facili Italiam per secula longa frementem,
 Tuscorumq; acies, & tot Samnitica bella:
 Ac totiens uerso fugientes agmine Gallos
 Explicet aut nostros & in hac tellure labores
 Et pelagi medio: quos fors contraxerat ambas
 Protinus infesto cōiunctes remigē classes.
 Aut quas infelix passa est Hispania clades,
 Plena cadaueribus nec habentia flumina cursum:
 Afidueq; noui fumania caedibus arua
 Quae nostri fecere Ducer, ammalibus aliis
 Tantiarum capitur uix pars millefima rerum
 Quos si forte iuuat, Tarpeia mittet ab arce
 Scipio transcriptos, ibi nam custodia templi
 Publica nostrorum seruat monumenta laborum.
 Illic multa leges, quae sint licet ampla, putato
 Esse minora tamen uero, nec teste citato
 Est opus, acta patent, scriptorum copia nunquam
 Romano fuit in populo, quos grauius abunde
 Orbis habet nostris, facere est quā scribere multo
 Dulcius, atq; alijs laudanda relinquere facta
 Quā laudare alios: quin angustissima libris
 Si quis interdum uideat quae gestimus illos
 Externe scripsere manus, at Graeca Latinis
 Addita res nequeunt tantas aquare loquendo
 Ingenia, hoc uestro maneat sub pectore certum.
 Nunc quantum nocturna patet sermonibus hora,
 Principia expediam. Teucrorum à sanguine longa
 Gentis origo uenit, uelut quem Græcia bello
 Ditiore ad patrios muros sparsisse bilistri.
 Et fortasse aliquis iam tanti criminis ultor
 Natus in Italia est sed nunc ad cœpta reuertor.
 Naufragio ex tanto uixq; ex tot millibus unus
 Integer euauit sine crimine: namq; ubi Troie
 Matris adhuc Phrygio sumabat littore bustum,
 Iamq; cuius faciem incipient glomerare fauillam,
 Inclutus & claris multum spectatus in armis
 Dux Anchisades, cui non uia prona saluus
 Viribus aut proprijs, aut urbibus effec amicit.
 Desistit patriam lachrymans, charamq; cubilis
 Consortem, & passus terra casusq; iremendos,
 Erroresq; uagos & mille pericula pōit.
 Impiger Ausonias tandem tamen attingit oras.
 Itq; ubi belligerum Latij fenfere coloni
 Troiugenam: externolq; uiro lauinia pactos
 Reddidit amplexus: s: ero pia flumine membra
 Deseruit moriens, puer tunc excepit Iulus
 Succedens, illumq; alijs: sic omnia Regum
 Tempora fluxerunt longam qui moxibus Albani
 Sub sceptris habuere suis ad Tybridis undam.
 Donec magnanimus possit noua mœnia possor,
 Vltor aui, uindex sceletrum, quem nostra parentem
 Dixit, & æthereas desinitum traxit ad arces
 Posteritas, raptosq; tulit sua thura Quirino.
 Fundamenta uidēs urbisq; exordia nostra,
 Quos tibi nunc sermone duces: quae nomina sandō
 Exequar: innumeram uideo conescere turbam.
 Præcipue ex quo libertas tulit ampla uirorum
 Semina nobilium, & tranquilla paui in urbe
 Ingentes animas, stellatae fydera noctis

Et pelagi fluctus, & harenas littoris ante
 Enumerem, quā cuncta quibus mea Roma superbū
 Nomina clara Ducum, Curios fortesq; Camillos,
 Et Paulos bello claros, Fabiosq; trecentos,
 Quos simul una dies patria subduxit egenti.
 Torquatosq; truces, Lepidos, durosq; Catones,
 Fabricios modico contentos. Indica cursu
 Nomina quaeq; dedit cælo demissa uolucris,
 Marcellosq; animi illustres, Graiosq; seroces:
 Et regulos fidei plenos, quae nomina belli
 Fama tulit pridem uestras, nisi fallor, ad aures.
 Et qui magna procul transcendunt omnia summos
 Scipiadās, quos alma domus Cornelia cælo
 Exulit: atq; hominum superis æquauit alumnos
 Vnde Ducum dux ille genus trahit, est mihi magnus
 Enumerare labor uel nomina sola domorum.
 Quod si gesta uelim percurrere digna relatu
 Quantum erit non usquam mihi ferrea lingua est
 Nec tibi sunt aures, at ne fortasse putentur
 Exemplo caruisse fides, quam uestra Philenis
 Fratribus altisono cecinerunt carmina canius:
 Pauca sed è pleno longè repetentur aceruo
 Namq; olim aut uento terram impellente latenti,
 Aut causa quacumq; alia, prærupta uorago
 Romano patefacta foro, conterruit urbem.
 Stabant attoniti pleno circum agmine patres,
 Vndiq; sollicitum, prægrandia noluerē saxa.
 Vulgus anhelabat, pars conuolare canistris
 Teliurem, magnasq; trabes nil molibus ulla
 Cum fieret, simul ira Deum manifesta moueret
 Consilio superum usum est comescere pestem
 Dum pauidi responsa petunt, consultus Aruspex
 O' præclara nouis gens, inquit, territa monstros.
 Hoc specus explendum est, non qua ratione putatis:
 Quid iuuat aggestu lapidum, & telluris inani
 Fletere uelle Deos: non si Tarpæius in imas
 Sexq; alijs latebras descendant ordine colles,
 At super incumbat grauius Apenninus & Aethna
 Finis erit, sunt quae uobis pretiosa dehiscunt
 Fossa petit, paucis plenus concurret hiatus.
 His dictis riguerē animi, pallorq; per omnes
 Mæstus erat: multi gemmas, aurumq; ferebant:
 Argentumq; alijs, namq; hæc meliora putantur
 Inter inexpecta, & uerorum ignara bonorum.
 Corda hominum quot cæca ligat terrena cupido,
 Nigraq; corporei quot carceris occupat umbra:
 Vnus ibi ante alios iuuenum fortissimus alit
 Exclamat, quæ tanta animus ignauia cæci
 Vilia pro charis, pro magnis parua tulistis.
 Nil opus est auro, fœdis quo d terra cauernis
 Euomit, aut leætis inter deserta lapillis.
 Vnum ego uos moneo: nobis uirtute uel armis
 Nil melius tribuisse Deos, hæc summa profectō
 Hæc uerè Romana bona, & si summa repositum,
 Arma, uirumq; dabo, dicent hæc, lumina cælo
 Erexit, templumq; Iouis quod præsidet arci
 Suspiciens, tendensq; manus sursum atq; deorsum:
 Atq; omnes superosq; Deos, manetq; precatus
 Ad quos tenebat, ualidum calcibus ultro
 Virget equum, barathroq; uolens inferitur aperto.
 Arma ruente uiro lucem sonitumq; dedere.
 Fit strepitus, cōiuncta ripa, & iunguntur in unum,
 Virq; sequens tremula pars ultima transit hastæ,
 Ceu quondam in modico cælum splendore dehiscit,
 Et uelut ætherei referat penetralia mundi:

Inde repentino transcurrentes turbine flamma
 Visa fugit, calosq; redit sua forma sereno.
 Hic tibi uir quantus, patria quem reddere uitam
 Ac uiuum terre liceat dixisse cadaver,
 Cernis & armatum shygios inuoluit lacos.
 Curtus in nostris fuit hic annalibus ingens.
 Vis referam Decios, quorum prior ille Latinas
 Fortè uidens acies nostrorum terga prementes
 Constitit, ingemuitq; ferrox, mox magna precatus
 Numina, deuotum medios se misit in hostes
 Victo capite, & succensus more Gabino.
 Ipse quidem in gessu prostermitur undiq; telis
 Nobis morte sua uictoria contigit illo
 Certa die, secumq; simul mens caeca tremorq;
 Omnis in aduersos subito transisse Latinos
 Creditur, ipse habitu horrifco spectabilis atro
 Celsus equo, speciq; humana angustior ire
 Visus erat. Decus id paruo post tempore natus
 Iure uelut proprio pugnantibus agmine Gallis
 Retulit, & nomen patris, & pia sacra secutus.
 Quin etiam clara compellens uoce parentem
 Traditur a tot mundi indubiam per tela per enses,
 Gallorumq; aciem, & cuneos penetrasse frementes,
 Secum ad uicti res fuga transiit & metus, & mors.
 Tertius inde nepos, ut auitis atq; paternis
 Accedat iulis, quamuis obcurus illi
 Fama dedit nomen simili pietate Lucanas
 Strauit oper, simili descendens tramite ad umbras
 Sic tribus in campis: totidem patet ordine ciues
 Et palmam peperisse nece, & perisse uolentes.
 O' genus eximium, dignum cui secula cuncta
 Rore canant laudes, cui nulla obliuio sensim
 Obrepat, seriosq; ueteri celebrare nepotes.
 Cætera nota tibi, ac passim uulgata relinquo.
 Vidiſti, neq; enim tam longa interuenit ætas,
 Vt nequeas uidisse quibus sumus o'lm.
 Regulus expositus seruauit sacra fidemq;
 Supplicij, quanto patrie inflammatus amore.
 Heu bene nate senex, nunquam tua fama peribit,
 Tu moreris, tamen illa tibi mansura superstes
 Viuit & æternum uiuet.
 Quanquam quid genera, atq; uiros memorare necesse est?
 Cum sæpe ad certam legiones currere mortem
 Viderimus monstrante Duce, & sua fata docente:
 Ire licet clamante uiri, uictumq; redire est.
 Nec flexisse animos, idè nec lumina quenquam:
 Prærapidoq; leues iuisse in uulnera salus,
 Romanum est si nefcis opus, contemnere casus
 Fortuitos, placide uenienti occurrere morti.
 Spernere quæ gentes aliæ mirantur & optant:
 Contrà autem amplecti quæ formidanda uidentur.
 Vincere supplicia, & tristes calcare dolores,
 Sponte mori potius, quàm turpem degere uitam.
 Dixerat ille autem, medio interrumpis & auers
 Plurima, quid Regum nostrorum extrema relinquit?
 Hospes ad hæc: fateor fortunas querere Regum
 Regius est sermo, tamen hæc breuitatis amore
 Transieram, tibi sed suspecta silentia forsan
 Neque putes idè quòd nostris regibus ausi
 Insultare sumus nos fortè cupidine prædæ
 Incensos, nomen sceleris quassisse decorum.
 Accipe uera rei fuerit quæ causa nouanda.
 Libertas optata diu, nunquam uè petita,
 Mulcebat splendore animos, sed sceptrâ premebant:
 Efferaq; imperijs urgebant regia duris.

Impendens capiti miserorum & torpor inertes
 Cæperat immemoreq; sui: pudet illa referre
 Pertulimus quæ mæſſa domi: pudet omnia rursus
 Dicere quæ campis aliens castra sequentes
 Rege sub infando iugulis sumus impia passi
 Mancipia & segnes animæ, nihil ille putabat
 Per scelus horrendum titulos quassisse superbi
 Criminitus in seua nouis cognomina mundo
 Ingeret, patriaq; suæ proli qualia monſtra
 Milia tot pariter quibus omnia perua uirtus
 Fecerat: ac turbam cui tot fortuna parabat.
 Et cui tot Reges, populosq; subegerat, unum
 Indignum timuisse caput, nutusq; prophanos
 Obseruisse sacris pro legibus, haud ita Regem
 Mellificæ uenerantur apes, fucosq; nocentes
 Atq; leues culices arrecte à simbus ausse
 Quæ dominum mellis trepidum sæpe atq; pauentem
 Excludunt, omnes Regem tamen intus inermem
 Exiguūq; timent: illum administrant, & illum
 Militisq; domiq; colunt, & regia semper
 Atria circumstant, humerisq; in nubila tollunt.
 Nos quoq; sic nostri timor & reuerentia Regis
 Continui, donec permittat superbia luxu
 Creuit, & intumuit turpis luxuria fastu.
 Tunc mora nulla uiris uisum est succidere ferro
 Hæc sane, medicasq; manus in uulnere ferre.
 Quæq; sub imperijs stetit inconcussa superbis,
 Victa sub obſſe ano cecidit patientia sacro.
 Regius infamæ, uenienſ præcordia flamma
 Succensus, uulnusq; trahens maleſanus acerbum:
 Noctè sub ambigua matronæ imina caſte
 Inurat, & excepit placidè, nil tale uerentem
 Vi ſuperat, uoii compos, ſpoliumq; pudoris
 Fæmmei referent, & opacæ gaudia noctis:
 Latens abit, furci taciti ſibi conſiſſus alii.
 Illa dolens, uitamq; ſimul, corpusq; perofa,
 Et membris irata ſuiſ, uas uile pudende
 Fæmina luxuria uiues dicebat, & in te
 Semper adulteri ueſtigia ſæda manebunt?
 Et poteris ſpectare thorum, quo rapta fuerunt
 Omnia chara tibi: uir, uirtus, fama, pudorq;
 Qui nobis, & triſtem potiùs prei or eſſuge lucem
 O' anima infelix, inimicæq; clauſtra refringe.
 Hæc ſibi clam quaſita eſt, ſubito patremq; iurumq;
 Euoca, id ſiquidem cupiens, ut teſtibus illis
 Corporis inuiſum liceat deponere pondus,
 Roma patrem, longinquaq; uirum tunc caſtra tenebant
 Cui cum fortè redit properans iam patre reperio
 Nuncius occurrit, domnaq; ex ordine uoces
 Narrat, atrox facinus, ſed quod non nouerat ipſe
 Eueniſſe domi, raptumq; opus eſſe reduciſ
 Patre, uirumq; ſimul, ſtupet ad mandata maritus
 Coniugis, incertusq; animi, ſub corde uoluitans
 Quid ſibi fata uelint, aut quid fortuna minetur
 Proceſſit diuerſi putans, & limine primo
 Inuenit attonitum ſocerum, pariterq; uocati
 Ibant, & paribus curis alterna loquentes.
 Illicet aduentu mulier commota ſuorum
 Profudit lacrymas, mox percontante marito
 An ne fatiſ ſoſpes? minime, namq; omnia dixiſ
 Perdidimus, pretioſa ſimul, nil dulce remanſiſ,
 Præceptaq; pudicitia: hæc perſiſſe fatendum eſt
 Heu miſeræ ſtanti ſæda tuo uir optime læſio
 Signa aliena uiri, ſui hoc uiolabile corpus,
 Integer eſt animus, mors teſtis, porgiſ dextras

Et prestate fidem, scelus hoc ne turpis ad umbras
 Ausurat impunitumuloq; insulset, adulter,
 Et hinc indignans transacta crimina noctis
 Explicat, atq; adhibet uerbis lamenta precesq;
 Consolante uiro me stam facinusq; negante
 Esse ubi mens pura est, ego me sic crimine dixit
 Absoluto, secleris penas euadere nolui:
 Exemplisq; mei non uiuet adultera Roma.
 Dixit, & eductum latebris qui ueste latebat
 Pectore sub niueo gladium moribunda recondit.
 Et ruit in capulum, ueluti hoc releuare pudorem
 Vulnere prostratum ualeat, sic nota parentem
 Fama refert uolucrum, proprio de sanguine natos
 Extinctos dire morsu serpentis ad auras
 Tollere, & illorum exequiis expendere uitam
 Horrida conclamant cernentes uulnera, lucius
 Exoritur, tremuq; domus sub murmure tanto.
 Brutus ibi solus lachrymas, & inania uerba
 Castigat, uir egregius, celata sub alto
 Pectore cui uirtus ingens erat, ille clementum
 Feruidus educens spiritum, aut uulnere ferrum,
 Attollentq; manu, superos, sum. numq; tonantem
 Iuro ait, huncq; olim castum, natumq; eruentem
 Quod flammis ferroq; gens, sobolemq; domumq;
 Regis, & uui iam cepit, de Diadema superbum
 Nunc, post hac sen pro, mibi dum lux ista manebit
 Persequar aeternis odijs, nec regna tenere
 Ille potest, poterit manus hae dum tela mouere.
 His dictis alios eadem iurare coegit.
 Mentes unde hae audacia tanta repente
 Pectore suo Bruti: uel quo de fonte ueniret.
 Conlocat hinc ciues, ir. se & miserabile uisit
 Protrahit in lucem populo spectante cadauer.
 Ostenditq; alijs gladium pulnone tepenti
 Videntem, pectusq; alijs, uulnusq; profundum
 Admonet, hunc n. a. iubent hunc meminisse fororum
 Coniungit est alium, pignus cui norat amoris
 Esse domi praedulec aliquod, quo regia pergant
 Asta docet, f. stuq; feror adueta libido.
 Ira dabat stimulos, & rebus consona uerba,
 Purpura caede madens, pallorq; & frigida membra:
 Et patris atq; uiri, spectacula crude mouebant,
 Omniaq; exuperans fortis uolentia Bruti.
 Illum igitur quoq; gradum deflexerat, ingens
 Turba sequebatur ferro succincta uiuorum:
 Famineq; greges crudelia fata gementes
 Quis fuerat celebri spectata Lucretia fama.
 Quid moror: historia est imularum maxima rerum.
 Hoc Duce pelluntur Reges, extulq; f. nexq;
 Tarquinius moritur, nati omnes, diraq; coniunx,
 Supplicium scelerum non una morte luerunt.
 Corruit in cineres Regis domus alta superbi.
 Regnorum hic finis, post hac meliora sequuntur
 Tempora, & hinc nostri libertas incipit aui.
 Amica perpetuos strauerunt iura Tyrannos.
 Saevaq; legitima frangerunt secptra secures,
 Atq; unum peperere duo, geminata modestos
 Ferre magistratus subito noua signa uideres.
 Primus iuit fasces auctor qui primus adeptae
 Libertatis erat, studio seruauit eodem
 Dimiq; quos peperit natos, qui regia mallent
 Imperia, affl. ctos uirgis, truncoq; securi
 Compulsi ad mortem pro libertate serena.
 Tam simul infelix genitor, quam cuius honestus.
 Tam rigidus Consul, quam libertatis amator.

Idem post Regis sobolem fera bella nouantem,
 Regnaq; uel uili repetentem iura paterna
 Obuius excepit, iuuenemq; superba minantem
 Vulnere letali transfixum compulsi oro.
 Sed dum torua freuens, odioq; assensus in illum
 Irruit, alternae non uidit cuspidis ictum.
 Ac pariter cecidere truces, at fortior illum
 Inmoriens Brutus respicuum corpore texit
 Victor ad extremum sic immemor ille pericli,
 Eruit insandam inde animam, & ferus ultor ad umbras
 Perfide Tartareas ferro sequar inquit acuto:
 Talia per meritum sexum simul omnis & aetas
 Fleuit, & insolitius streperunt rostra querelis
 Praecipue tamen, ut proprium luxere parentem,
 Vlorenq; pudicitiae gratissima matrum
 Agmina, nec longum cesserunt maesta per annum.
 Nunc manet his Bruti semper uenerabile nomen.

AFRICAE FRANCISCI
PETRARCHAE,

LIBER IIII.



INIBRAT, tunc Rex iterum placidissima
 mus inquit:
 Magna quidem memoras, uideo quantunt
 infima summus,
 Et quam sinu Romana alijs distantia sa-
 cta.

Sicito preterea quid famina uestra pudica,
 Morie uelut, ne cuncta tibi iam candida Di-
 do
 Atroget, aut iuuenis terrae demersus iniquae.
 Omnia ne nostris contingant clara sepulcis
 Fratribus occurrunt, genitor natusq; nepoq;
 Vnum de cunctis miracula maxima transiit.
 In turbam potuisse animos descendere tantos.
 Plus hominum suprema dies quam caetera terret
 Hunc uirtus praedura solet minuisse pauorem.
 Vix tamen hae cunctis usquam uix contigit uni.
 Publica sed uobis eadem est stat uicinia uestri.
 Mens exercitiis pro libertate tuenda
 Recta fronte mori, sed quid super omnia longè
 Nosse uelim, egregij uitam, & Ducis astra moderni
 Præteris, hoc igitur precor, hoc ediffere nobis
 Qui mores, quæ fortuna uiri, quis pectoris hospes
 Et animus, quæ maiestas iuuenilibus annis
 Insita, namq; unum nobis hoc crebrior illum
 Fama tulit, tum præcipuo quæ gessit Hybero
 Nuper in orbe refer tibi si notissima posco,
 Omnia si præsens spectasti, & cernere soli
 Cor licet arcanum, quoniam nil protinus ardens
 Calat amicitia, at tu nunc festina parumper.
 Nox subsiste precor, Lalius dum pulchra uelauit
 Eloquitur, teneat nueros aurora iugales.
 Et contenta senis gremio iacuisse mariti
 Det spatium uerbis, solitoq; iocoso ille
 Vxorem roseam complexibus alliget artus.
 Vidit ut intentos animis atq; auribus omnes
 Lalius, & nullo concussa silentia motu.
 Incipit: heu quanto tam grandia iussa sequenti
 Est opus eloquio: mibi non facunda torrens
 Largaq; Cretopæa contingit Grecia lingua
 Maximus infans iuueni uigilauit Homerus.
 Rusticus egregio uigilat nunc Ennius, atq;

Dignus ut hic Gratio sic dignior ille Latino
 Vate fuit: precone autem fortassis Achilles
 Indiget, hic nullo, surgit sua fama sine ullis
 Artibus, inq̃ dies crescent preconia, nec me
 Fallit amor, ueniet tempus cum libera calo
 Fama uirum tollat: stimulus nunc forsitan ille
 Inuidia sed grata magis iam coepit sequantur.
 Nulli unquam natura uiro tam larga fuisse
 Creditur, aethereo corpus splendore nitefcit.
 Imperiosa Ducem frons arguit aspera blandum
 Vnde simul uibrant unum duo lumina fulmen
 Quod nullus sustinere queat, coma densa per armos
 Protinus ad Solem uentis ferientibus aurum
 Explicat impexum, quoniam casusq̃, sudorq̃
 Et labor assiduus prohibent, animusq̃ modesto
 Contentus, cultumq̃ timens transisse uirilem.
 Celsior est alijs, quotiensq̃ in praelia uentum est:
 Spem procul ipse suis sublimi uertice praestat.
 Terret & hostiles acies, spem quippe metum
 Ille habet aspecus.
 Pectoris est qualem petit ingens spiritus aulam.
 Cetera conueniunt, humeros & brachia cernas
 Militis alitici, licet inter millia mille
 Videris hunc, uerum ualeas cognoscere Regem.
 Iste decor nimis multos trepidare coegit
 Immemoresq̃ sui, tenuit dulcedine quadam
 Insolita, tacitosq̃ diu, conceptaq̃ uerba.
 Disfuit, aut alio deflexit calle loquentes.
 Pulchrior est etenim mortali corpore longe
 Atq̃ hominem supra, uix illum fulgidus aequat
 Iuppiter, aut puro pharetratus in aethere Phaeus.
 Ista tamen quia parua uiris, spernendaq̃ forma
 Commoda sunt, sileo uultus spectasse serenos
 Ipse suos cernes, uerisq̃ minor locutum
 Me dices, datur haec illi nam gloria soli.
 Nominibus quia cum noceat praesentia magnis
 Hunc super attollit, cuius si quaeritur aetas,
 Nondum tridenum fatore peruenit ad annum
 Omnis in ascensu est cres. eum cum tempore uirtus
 Iam sua nunc senibus grauias mutanda seueris,
 Atq̃ iuuentuti leuicas optanda serena est
 Hostibus asperius nihil est, nil dulcius inter
 Charorum affectus, siue illum tele mouentem,
 Siue armis positus uultus spectabis apertos.
 Quid potius deceat dubites, hunc prospera nunquam
 Extulit, aut strauit iaculis fortuna molestis.
 Vnus utrobique est eadem mens permanet & frons.
 Rebus in ambiguis, rebus tranquilla secundis
 Spernit opes, populi uentosos, spernit honores,
 Gloria uera placet dulces conquirat amicos
 Haec sibi diuina sunt, quas solet ille perennes
 Qua peperit seruate fide, modo fama per omne
 Voluitur Hesperiam, iuuenem uenisse superbis
 Dijs similem, cui uis hominum non nulla resistat,
 Quiq̃ etiam placida quocumq̃ subegerit armis
 Vincat amicitia.
 Vincitur ut caelo species telluris opaca.
 Florida si omnes tellus premit Itala terras
 Vix nitet cali pars purior una ferenti:
 Italia sic Roma potens praesulget in ipsa,
 Solq̃ uelut radijs fulgentia sydera uincit,
 Scipio sic omnes superat, stat uera fateri
 Non illum nostro iuuenem de more creatum
 Dixeris, atq̃ ideo non omnia falsa locuta est
 Fama uirum super asira leuans, nam protinus alto

Persuasum est multis hominem hunc descendere caelo.
 Nam quid cuncta sequar, piget illa minua referre.
 Fabula sed uulgo nota est, pulcherrimus anguis
 Obuersatus enim matris persepe cubili
 Dicitur, & uisus multis nouisse pauorem.
 Suspitiq̃ frequens hinc iam uulgata per urbes.
 Diuini partus oriuntur, cui scilicet ipse
 Aedius in lucem puer, & mox maximus idem
 Vir similis nulli diuinis rebus apertam
 Atq̃ animo facit ecce fidem, spectataq̃ rursus
 Religio, & uitam mos obseruatus in omnem,
 Namq̃ ubi Sol oritur, solus solet ille remotis
 Omnibus in cellam Iouis, augustissima nobis
 Tarpeioq̃ colle sedet: cui sacra pauentes
 Rite sacerdotes celebrant, securus ad aram
 Intrare, & limen foribus firmare reductis.
 Hic quasi multa loquens tempus terit, inde repente
 Digreditur, summusq̃, ammosq̃ portendere uuluum,
 Calcitemq̃ oculos uideas praeferre uigorem.
 Ipse spei plenus, si quid tunc instat agendum
 Aggreditur, certosq̃ solet promittere magnis
 Successus bellis: ueluti sibi numine ab ipso
 Promissos, multis equidem sic peiora campis
 Accendit, tribusq̃ animos, & posse coegit
 Quod modo non poterant, uires mentis firma ministrat.
 Nilq̃ ualent artus, nisi quod dedit illa ualere.
 Saep̃ ego conspexi cum iam ferenda retrorsum
 Terga darent acies, & Signifer ipse tremeni
 Vix regeter uexilla manu, rapuisse magistro
 Pila ducem patuio, & medias penetrasse phalanges
 Clamantem: Deus ecce praet̃ sequimur ne uocantem
 An fugimus? sequar ipse libens, uictoria soli
 Continget promissa mihi: si facta uetabunt
 Vnus ego emoriar, uos en fuga libera, post me
 Vniute degeneres, aliter moritura iuuentus.
 His dictis rediisse acies, & peiora morti
 Opposuisse uiros, sic uincere saep̃ coactus
 Tantus amor Ducis est, tantus pudor urget in arma,
 Namq̃ ubi perpendunt quanta est constantia menti
 Quanta fides superum, quam praesens Iupiter illi
 Constituit, iussuq̃ Dei remeare putant se.
 Hac propter cum multa adeo transauerit olim
 Ardua, nulla acie uictum dum primus in illa
 Dux foret, assiduus meminerunt secula bellis.
 Casibus hic quoq̃, nunc quantum sibi foris futura
 Praesumat, seu quos uibeat sperare laborum
 Euentus audire uelit: Carthaginis altae
 Maenia iam quatit, ille animo iam scandere in arcem
 Cogitat, ac pelago tiubantem inuoluere Byrsam:
 Vt leo seu mitidam in pratis errare iuuenem
 Praecipiti stimulante fama, seu turbidus hostem
 Fortē lacessitus iaculis prospiciat, & iras
 Supprimat, ac rabiem frenat, dum proximior fit.
 Interea tamen absente nondum unge cruento
 Dilacerat, morderq̃ oculis, ac testa pererrat
 Viscera, & inuisum minui per frustra cadauer.
 Sic noster mihi crede leo nunc astat, ullas
 Nec metuui uires, tantum ne prada uel hostis
 Auffugiunt timet, atq̃ adius circumspicit omnes.
 Omnia posse putat quae uult quacumq̃ putauit
 Possē, potest igitur peragat, quacumq̃ cupiuit.
 Optima sola tamen cupit & pulcherrima facula.
 Quid iam de pietate loquar, quae cognita patri est.
 Et patriae, uarijs olim spectata periculis
 Sed duo nunc te igitur sat est, fuor hostis acerbi

Plena Cisalpinis iam Gallica rura colonis
 Vallabat: Romam iam flamma padocenus ardens,
 Et capitolinas fumus perflabat ad arces.
 Maximus huc nostri genitor ducis, ipse malignis
 Mutitur auspicijs, quia multa patentibus aruis
 Congredimur: superat Pænus perijisset in illa
 Dux acie, nisi natus agens tunc circiter annum
 Octauum, decimumq; ferax tellure iacentem
 Transfixumq; latus, inedia de morte parentem
 Eripuisset (opus pueri) mediocq; per hostes
 Fecisset mucrone uiam. Iam fata premebant
 Vltima, iamq; minax ferro, facibusq; potentem
 Hannibal Italiani confecerat, atra cruentus
 Camaram & nostro famosus sanguine uicus.
 Vulnera uisceribus Latius inflixerat, omnem
 Spem metus expulerat, ueluti cum fluctibus almis
 Succubuit, celsiq; graues, pelagiq; tumulus
 Non tulit, horrescunt nauæ, pallorq; per ora
 Fanditur, ac trepidos angit noua cura magistros.
 Qua rapiat sibi quisq; fugam, seu litora saltu,
 Seu scopuli saxosa petens iuga parua propinqui,
 Seu rejidens trunco, disiecti turbine clauī
 Enatat, & rabido committat brachia ponto:
 Talis erat nostræ status urbis, talia nobis
 Consilia, heu quantas tracturus mole ruinas
 Imperij nutabat apex, quid uera sacri
 Dissulerim? coëunt iuuenes, Princepsq; Metellus
 Conuentus, fuga sola placet, terrasq; nocentes
 Linquere, & Hesperiam uictori tradere Pæno:
 Quod simul innotuit, ceciderunt corda, tremorq;
 Omnibus incesit gelidas, tum foris Tribunus
 Militiæ, uix dum teneras lanugine prima
 Exornante genas, erat imperterritus unus
 Scipio, dumq; omnes dubijs succurrere rebus
 Consularent inopes animi, tempusq; pauentes
 Extraherent sermone uago: quo pergit inquit,
 Egregius iuuenis: non tempora longa supersunt
 Consilij, sed factio opus est, quin stringimus enses.
 Ite precor mecum proceres, quibus ultima cura est
 Urbis & imperij, uestigia nostra sequantur,
 Publica res nondum prius, talisq; iacentes
 Brexit sermone animos, confurgimus omnes,
 Consequimurq; Ducem non illo celsior ibat
 Amphitruionides cum dura rebellibus olum
 Præta semiferis, & grandia tela moueret.
 Imus, & ut trepidi uentum est ad tella Metelli,
 Itrat ipse prior, stabat tremefacta pudendis
 Consilij intenta manus, uix mæsta sonabant
 Murmura uix pauidum feriebat lingua palatum:
 Qualis inest capitis color, aut fiducia frontis
 Quos fera terribili addidit sententia morti.
 Illi equidem miseri trepidant, lætiq; propinqui
 Casibus attenti, spectant tamen omnia circum
 Qui fugiant (quando illa patet uia sola salutis)
 Tunc super insulans strio mucrone tremendus:
 Iuro, ait, ætherei per numma summa tonantis,
 Me nunquam dum uita mihi dum membra manebunt
 Deseruerum urbis Romæ, Italiæq; labores,
 Passurum uis alios, & nunc tibi Quinte Metelle
 Inaudum est pariter: uel si fortassis recusas,
 Hac moriere manu, uobisq; nouissima uenit
 Omnibus ista dies: gladumq; erexit, & omnes
 Contremuere metu, facti Dux ipse Metellus
 Dirigit, res nempe feroc, inopinâs mentes
 Presserat, haud aliter, quam si Iouis ira trifurcum

Torsisset male firma domus in culmina cœli:
 Nec secus irati ciuis tremefecit imago
 Hannibalis, quam si uictoria signa uiderent,
 Impendere sibi, mortemq; & uincta minari.
 Ergo in uerba simul, quo iusserat ordine iurant.
 Dux prior, inde alij, mirè sic ille pudentem,
 Compresit uirtute fugam, uix sextus ab illo
 Annus agebatur, quo patrem à morte reduxit.
 Occiderant alma duo maxima lumina Romæ,
 Scipiadumq; ingens uno prope tempore nomen
 Obruerat fortuna nocens, Hispanaq; tellus
 In dubijs amissa fidem mutarat auitam,
 Millibus ex tantis procerum confurgere nullus,
 Nullus ad immensa reparandum uulnera cladi
 Audebat præstare manus, tum filius ultior,
 Et patris, & patrui nomen dedit, isq; Pirænes,
 Transgressus maiore animo quam uiribus, omnem
 Retulit Hesperiam populi sub iura Quiritum
 Qua duo laia patens inter distantia mœdum
 Aequora porrigitur: uel qua longissima tracta
 Ad uestrum est hinc uersa more, Herculeasq; columnas
 Illinc perpetuus nomen debentis flammis
 Ad iuga consurgens Gallorum prospicit arua
 Quicquid in his habitat terris hominum, uel opum, uel
 Hostibus ereptum fortuna iudee nostrum est.
 Ut tamen ex multis decerpam pauca decoris,
 Urbs sedet, Hispano posuit quam litore primus
 Hasdrubal, & magna nomen Carthaginis iui
 Imposuit, cuius partem ualidissima cingunt
 Mama, parq; maris rapido descendit aestu.
 Huc opes Pæni ponpas, huc signa, uirosq;
 Contulerant, atq; arma duces: quia sue per undas,
 Siue per explicitos instarent prælia campos,
 Opportuna foret, & illoq; aptissima sedes.
 Antiquam leuo prospectans tramem marem.
 Proximus huc etiam populus confugerat, omnis
 Tuia petens, ceu cum primas incendia flammis
 Attollunt, piceusq; uolans replet æthera fumus.
 Diffugiunt, quos dira fugat uicinia pestis,
 Euacuantq; domos, secum pretiosa ferentes,
 Et testudineam concurrunt undiq; ad arcem.
 Huc fama signantis iter uestigia seruans
 Scipio contendit, neglectaq; cætera linguens
 Hanc petit, huc acies ducit, Romanæq; circum
 Castra locat, parumq; leui sinit aggere tallum.
 Mira loquar, sed uera tamen, non mænia crebris
 Turribus, & ualido circumfirmata paratu,
 Militis ut ardor, sua fata extrema uidentes,
 Custodumq; acies, & propugnacula mille:
 Ac turbanda procul ferentes castra balistæ.
 Scandentem uiros, perq; omnia tela ruentem
 Sustinuere Ducem, breuior non contigit ullis
 Manibus obfidio, siquidem primordia bello
 Vna dies, finemq; dedit non tella relinquunt
 Ocy imbelles: Ite insimulante columbe
 Armigeræ, aut pauci uenientem ad lustrâ leonem
 Diffugiunt lepores subito, custodia portæ
 Deseritur, pauci ualde se manibus atris
 Occulant, alij fugiunt, totamq; per urbem
 Sternuntur, uario complentur cuncta fragore,
 Pugnantumq; simul strepitum, gemitumq; cadentum.
 Qualis ab Aethiopum rapidis cum tollitur austris
 Litore tempestas nostrum casura sub ætem,
 Apparet metuenda procul, mox proxima nubes
 Decidit, & mixtis descendunt fulmina saxis:

Iamq̃ tument amnes, iam qui modo segnis abitat,
 Quilibet alta fremens imitatur fulmina torrens.
 Turbati agricolae fugiunt, ingensq̃ superne
 Terror ait miseros percussit amentia furentis
 Fluminis obiectu, quos quæ inementia uoluas
 Lumina terrifici disiectis nubibus ignet
 Præstingunt, moriq̃ ante pedes, nec flectere quoquam
 Possis iter: nec stare queas, hinc luctus & horror,
 Lugubresq̃ procul resonant per nubila uoces.
 Multa sub hoc tempus micuerunt indole clara
 Signa Ducis manifesta noui, uir quantus in armis,
 Et quantus post bella foret, nanque arma mouente
 Militie ab aduerso, non Mars uiolentior urget
 In festo remone trabas, nec acerbior Hebro
 Spumantes immergit equos, uerum arce reclusa
 Hostis ubi ad uenam proiectis conceidit armis,
 Illicet extinctus cecidit furor, iraq̃ cessit
 Pulsa animo, ferrumq̃ manu: sic atra serenat
 Nubila pacifico despectans Iuppiter ore,
 Continuoq̃ silent uenti, fugiuntq̃ procellæ.
 Sol nitet, emergunt fuscis sua noctibus astra,
 Et mundo sua forma redit: iam uictor ad arcem
 Tranquillus uolebat iter, Romanaq̃ celsis
 Turribus affigi uictricia signa iubebat.
 Post hoc sacra Deis meritaq̃ rependere grates
 Instituit, stabat cinctus de more si. cerdos,
 Lataq̃ deuoti seriebat pectora uari.
 Compellans ad sacra Iouem, Phrygiq̃ p. nates,
 Romuleamq̃ animam: custosq̃ e. ordine duos
 Custodes Latij quorum capitolia curæ
 Credita perpetua mundi caput esse meretur,
 His actis grates meritas, & debita soluit
 Præmia militibus, uirtus, ut alatur honore
 Haud equidem ignarus: fuerat mos ille ueris
 Romanis Ducibus primo seruatus ab ævo:
 Inualidas, turresq̃ altis cum membris urbes
 Congere obsidio cui primum scandere muros
 Seu uirtus, seu fata darent proponere dæciam
 Nomine mirabilem de re ueniente coronam.
 Hoc pretij prædulce genus, quia gloria mentes
 Erigit, immennoresq̃ omnis facit una pericli.
 Id modò prospiciens animos Dux talibus ardens
 Impulerat stimulis, sed enim fastigia uictis
 Apprendisse duos manibus nox publica & ingens
 Ortus erat castris studio uariante tumultus
 Hunc illi: contra illum alij laudare fauentes.
 Sic ubi uulnificus ferientes dentibus aprum
 Eiectum caueis, & opacis sentibus acres
 Eripiuere canes certatim, omnesq̃ per artus
 Explicuere solo, strepitus confurgit ab alto
 Spectantium iuuenum, quis primum figere morsus
 Clunibus hirsutis ausus, quis prendere saltu
 Hispida terga feri, quis primum haurire cruorem,
 Pugna canum fit, de meritis ueniantibus unâ
 Illi uictores latraturi in nubila tollunt.
 Scipio turbatos cumeos atq̃ arma frementes
 Agnoscebat, uirtusq̃ noui non parua duelli
 Semina discordes raptum ad prætoriam turmas
 Conuocat, & uerbo surgentes comprimit iras.
 Quin, ait, amborum uirtus tam clara uirosum
 Emmnet, cui cunctis longè post terga relictis
 Officiat, sibi sola quidem ut debita neuiri est
 Fama uel ambobus, quod dignum esse putamus:
 Nam prior est, quem nemo præit, sic ore sereno
 Fatus, & amborum pariter uiridante corona

Tempora circumdat, simul impetus omnis & ira
 Concidit, hunc finem tristes habere querela.
 Haud aliter quàm cum ualidos in prælia tauros
 Excitat inuidia, & dilectæ condor amicae:
 Cornua tentantur truncis mugitibus auræ
 Complentur, tunc ampla fouent armenta duobus.
 Et partem fecere boues, si prouidus iras
 Præsensit, rapidosq̃ agnouit pastor amores,
 Tempestiuus adest, & blando murmure metus
 Temperat, ac pugiles uictorici fronde coronat,
 Et sua placatos procul inde per arua remittit.
 Interea lachrymosa cohors, miserabilis ingens
 Fæmine audita est, gemitu sua mænia complens.
 Hic pius infremuit iuuenis gestuq̃ patronum
 Ipse pudicitia, iuxta committitur arci
 Omnis ab incursum metuens sibi secus & ætas
 Indignus auxilij populus custodia sanctis,
 Et mandata uiris, uictumq̃ sub ora uenire
 Fæmineum uulgus quod lumina blanda pudori
 Insultant, uastiq̃ oculis stros rapiunt oris.
 Id modò permeuens longè caput a relegat
 Agmina: pro superi, mortali in pectore quanta
 Maieestas, spectate senem iuuenilibus annis.
 Nam simul ætatis stimulos, florentiq̃ uirentis
 Blanditias perferre graue est, mihi crede, frequenter.

AFRICÆ FRANCISCI PETRARCHÆ,

LIBER V.



OENIA magnanimus uictor trepidantia Cirithæ
 Ingressitur, primosque lares, & auiam
 tuetur
 Tectâ libens, generis chara incunabula
 primi

Militæ cõfessim ad portas custode relicto.

Ipse altam cupidus raptum: tendebat ad arcem.
 Sic simulante fame lupus amplum nactus ouile,
 Intima dum penetrat, socium prædæ atq̃ laboris
 Linquit, & ingressu quo iutior abditâ fidis
 Corpora deducat latibris mergenda palato,
 Ventum erat ad miseri felicia tectâ Tyranni
 Quæmerso malefida uiro Regna tenebat.
 Hæc subitis turbata malis in limine uisa est
 Obuia uictori, si quam fortuna pararet
 Tentatura uiam duræ leuamina fortis.
 Vndiq̃ sydereis gemmis, auroq̃ nitebant
 Atria, non illo fuerat Rex ditior alter.
 Dum tenuit fortuna fidem: noxæ fidite lætis
 Pauperior non alter erat: tamen omnia longè
 Regia præradians uincebat lumina coniunx.
 Ille nec æthereis unquam separandus ab astris,
 Nec Phœbæa foret uerius certamina uultus
 Iudice sub iusto: stabat candore mundi
 Frons alto miranda Ioui, multumq̃ sorori
 Zelotipæ metuenda magis: quàm pellicis ulla
 Forma uiro dilectâ uago: fulgentior auro
 Quolibet, & solis radis factura pudorem.
 Cæsaries spargenda leui pendebat ab aura
 Colla super, rectoq̃ sensim lætica tractu
 Surgebant, humerosq̃ agiles effusa tegebat.
 Tunc olim substricta auro certamine blando,

Africa, Lib. V.

43

Et placidis implexa modis sic candida dulcis
Cum croceis iungebat honos, mixtoq; colori
Aurea condensi cefississent nascula lactis,
Nixq; iugis radio Solis conspecta sereni
Lumina quid referam præclaræ subdita fronti
Inuidiam motura Deis, diuina quod illis
Vix inerat, radiansq; decor qui pectora posset
Flectere quo uelit, montesq; auferre tuendo,
Inq; Meduseum præcordia uertere marmor.
Africa ne monstris caruisset terra secundis
Hoc planctu confusa nouo modo dulce nitebant
Dulcius ac solito, ceu cum duo lumina mixta
Scintillant pariter madido rotantia celo
Imber ubi nocturnus abis geminatq; supernè
Leuiter aërei species inflectitur arcus
Candida purpureis imitantur floribus alma
Lilia mixta genæ, roseis rectumq; labellis
Splendet ebur, serie mira, tunc pectus apertum
Leue tumens, blandosq; trahens suspiria pulsus.
Cum quibus instabilem potuit pepulisse precando
Vnde nequit reuocare uirum, tum brachia quali
Iuppiter arctari capiat per secula nexu.
Hinc leues, longæq; manus, teretesq; sequaci
Ordine sunt digiti, propriumq; ebur exprimit unguem
Tunc laterum conuexa decent, & quicquid ad imos
Membra iacet usq; pedes, illosq; moueri
Mortali de more neget, sic terra modeste
Tangitur, ut teneræ pereant uestigia plantæ:
Aethereum ceu seruet iter, sic nubes corusca
Obstita magnanimum Venus est affata tonantem.
Naufragio nati seu morte impulsæ nepotis
Dulcis opem sperare patris, dum Troia per undas
Dum subterraneo tremuit pia Roma tumultus:
Quæ igitur forma nuli cessura Deorum
Ocurrit iuueni mulier, nec cultus in illa
Serior effigie, uarijs nam purpure gemmis
Intertexta regit Regina pectora massæ,
Et dolor ipse docet miseram, nec cuncta placere
Tempore felici poterat magis, illicet ergo
Vulnus inardescens totis errare medullis
Cæperat, astiuo glacies ceu lenta sub æstu,
Cera uel ardentis facilis uicina camino
Linguitur, ille tuens, captiua captus ab hoste,
Victaq; uictorem potuit domuisse superbum.
Quid non frangit amor? quis fulminis impetus illi
Aequandus? iamq; illa gradu profecta trementi
Est affusa Ducis genibus, quem uultus & arma
Ediderat, comitumq; fauor, plaususq; sequentum:
Arreptaq; manu submissa uoce locuta est:
Si mihi uicticem, fas est attingere dextram
Captiua uiduasq; tuam, per numina supplex
Cuncta precor miserrere mei, nec magna rogatis
Vtere iure tuo, captiuam mortis acerba
Carceris aut duri licet hanc absumere sorte.
Est etenim mihi uita mori, lux ne ista placeret
Fata coegerunt: statui nimis inuidia nostro.
Tu quocumq; libet iubeas, genus elige dignæ
Mortis, & hoc unum prohibe, ne uiua maligno
Seruitio calcanda ferar: sunt fortè forores
Rex tibi quas referat fortune iniuria nostræ
Ante oculos inuolte tuos, namq; & sua nobis
Fata fuisse uides, succedunt tristitia lætis.
Nec tamen ullorum fuerim præsaga malorum.
Ipsa tibi, fausto in finem precor urere regno.
Et natis transmittite tuis, nullusq; nepotum

Armet in insidias animum: mihi turbida regni
Vltima fortune nimiumq; aduersa priori
Contigerint, damnisq; meis lassata quiescat
Mitior hinc alijs, mihi sed Romana fuisse
Scis odia, armorumq; solent me dicere causam,
Materiamq; ferunt belli, nec falsa queruntur.
Eripe ludibrio miseram, manibusq; superbis
Eripe, deq; mea specie Rex inclyte moris.
Tu cui fata fauent, cui mens se deuouet ultro
Videris: hæc inter lachrymis perfundere terram
Cæperat, auratis suffigens oscula plantis.
Immemor armorum iuuenis, cui martius ardor
Exciderat, grauidumq; nouæ dulcedine formæ
Pectus, & insolis urdebant uiscera flammis.
Suspirans Regina, precor iam luctibus inquit:
Pone modum, trepidumq; animo secluide pauorem.
Parua petis, sed magna, feres: nam forma, genusq;
Maiestasq; animi, dignam cui plura petitis
Largiar insinuam: igitur Regina manebis
Et nostri memoranda thori per secula confor
Nirentis, nostroq; nocet uetus ardor amori.
Hic humilem complexus heram, nullumq; diuq;
Ora saluiferis referentem tristitia plantis
Subleuat illachrymans, unde ista potentia cæco
Tanta Deo? tantumne leuem ueluisse pharetram,
Vi iecur muelli per tot fera prælia Regis
Vulnere traiecitum tenui prosterneui inira
Fæmneum imperium? uultu tandem illa remisso
Incipit: ô Regum decus, auxiliumq;
Dum meruit patriæ, nunc terror maximus idem.
Si mea post tantos unquam conjungere lapsus
Fata queant, spesq; una foret post damna superstes
Quid mihi uel longa potuit contingere nita
Lætiæ, ad talem quam si translata marium
Diceret, & fausta subito creuisset ruina?
Sed quia fata premunt, & nostris debitiis annis
Finis adest, mihi chære animos attollere fractos
Desine, non tali pelago conuulsa ratis nat.
Fortuna mihi nota fides, sat magna petenti
Dona dabis moriem, quæ libertate retenta
Perferat hanc animam directio tramite ad umbras.
Romanum fugisse iugum mihi meta precandi est:
Cætera non ausum tibi, sed pro talibus ille
Rex superum meritis gratis exultat opimas,
Qui mea magnifico transcendere uota fauore
Nisus erat: uultum hæc dicens avertit, & illum
Compulsi in lachrymas iterum, sed parce dolori
Parce ait, & nostris oculis, quo: fletibus istis
Mens refugit, terraq; iacens nil suspicit altum.
Tu tamen intendas animum melioribus, ibit
Fortè alio fortuna nocens, aditumq; relinquet
Ad magnos placata gradus, si dura quod horret
Mens omnem fors illa uetat, tunc uictima fera
Mors dabitur promissa tibi, per sidera testor
Alta poli, Regumq; fidem, manesq;, Deosq;
Talia uix tremula confusus uoce pregit,
Hinc sese uaciam tulit irrequietus ad arcem
Quis queat instabiles animorum noscere flexus,
Quos ferus urget amor? non illos turbidus æquet
Euripus, & non Scylla fremens, non dira Charybdis,
Nempe procellosi malefanum pectus amantis
Nulla quies habitat, non lux tranquilla diurnæ,
Non sua signa poli, non noctis imago serena,
Non ratibus clauum, non tutus litore portus
Horrida perpetuo facies turbata tumultus

Vndiq;

Vndiq; naufragium scopuli, elademq; minantes,
 Impiaq; aduersus discordanti aquora uentis.
 Heu miseri, quibus huc subito uoluntur & illuc
 Incerti pelagi atq; uic. Tamq; tectis supremi
 Intima Rex tha ami, se. retaq; lumina solus
 Intrarat, tacitusq; sedens, dum singula secum
 Pertraclat, qua nam ille fidem persoluat amanti.
 Difficile uidet esse uiam: nam terribat illum
 Captiue status, & misera fortuna marii.
 Romani mens alta Ducis, tum nota pudici
 Pectoris integritas, illam metuebat anori
 Aduersam reperire suo, sed dura catenis
 Euinctum ualidis lex imperiosa trahebat,
 Cernentem sua fata procul. Ceu uictus in alto
 Nauita, qui mœstus scopulos, fyrteq; uadosas
 Ante oculos uidet ipse suos, nec flectere proram
 Arte ualens solita, uentoq; impulsus & undis,
 Omnia desperans, fortune mandat iniquæ,
 Et clauum, & remos, & uela fluentia nimbo,
 At lachrymans in puppe sedet: sic naufraga regis
 Mens hæret compulsâ quidem, nec flectere quoquam
 Orsa ualens, gemitu sic longam concitus horam
 Exegit uario: nunc ora nitentia coram
 Cernere Regina, nunc dulces fingere uoces
 Ipse sibi, pedibus nunc oscula pressa, manusq;
 Leniter apprensas, lachrymosaq; pectora flemis
 Dulcibus, undantesq; oculos arfisse fauillis.
 At medias inter curas, nisi forte uerendi
 Frons aderat dilecta Ducis, tunc improba tergum
 Spes dabat, & domitis stabant præcordia flammis
 Sicut ubi ardenti gelidus successit atheno
 Humor aque furor ille silet, paulumq; tepenis
 Stat similis, mox aucta suas incendia uires
 Exercet magis atq; magis: sic ille uimulus
 Pectoris oppressus, stimulis agitantiibus uisum
 Fortior adnotas rationis spernit habenas.
 Ergo uulnifico reuerentia cecidit amori,
 Præsentisq; decus formæ, & damnoſa uoluptas
 Absenti prælata Duci est, caput illicet æger
 Consilium, factiq; uiam deprensit inanem.
 Et secum, quid lenius agis? speciosa hymenæus
 Coniugia, & lætos blandus modò Iuppiter annos
 Obtulit ecce tibi, satis est meminisse laborum,
 Exul, inops, profugus, regno spoliatus auito:
 Per mare, per terras, per mille pericula supplex
 Regibus ac populis multos errasse per annos
 Gaudeo iam tempus breuis numeretur tristitia uitæ,
 Nam si cuncta breuis numeretur tristitia uitæ,
 Nullus erit toto, te nunc amosus orbe.
 En regnum fortunatum quo dulcius illo
 Persuere diu, longo post tempore reddit.
 Deposituq; refert, hostem qua nulla uoluptas
 Maior: habes uictum, uitæq; & mortis in ipsum
 Arbitr es: qui chara tibi tulit omnia solus
 Omnia nunc redeunt, simul hic possessor iniquus
 Fœmina, præterea primo spoliata marito.
 Bellorum sic iura uolunt, occurrit & ardet
 Si liceat, sed multa times sibi conscia fortis.
 Nempe uerecundè petit id quod uoce negare
 Visa fuit metuens: heu qualis forma gementi,
 Quamq; decent lachryma, quid maiestatis in illa est,
 Et quid læta foret, qualis Regina superbo
 Alta sedens solio, si gloria supplicis ingens
 Captiue si tantus honor, proh dulcis amantum

Vita, nec alius concordia rupta querelis.
 Vna quidem facies semper mens una, duobus
 Vna quies, unusq; labor, non pulchrius orbe
 Par fuerit toto, nisi nos obliuia forme
 Fortè tenent nostræq; genus & mens omnia tandem
 Conueniunt, casusq; graues mollire ferendo
 Conuenit, atq; atas spatio distincta quod ipſis
 Coniugibus grauius esse potest, quodq; ipſe notauit.
 Conuenit ille etiam, qui summus infima solus
 Aequat amor, propera: nec enim tibi fortè timendum est
 Ne tua condemnet fori iuuentia furta
 Scipio, quin iuuenem iuuenis miserebitur ultro
 Viderit & lachrymas ueniam præstabit amori.
 Coniugium fortasse sacrum, non: fuit uocabat.
 Regimamq; thori sociam uenerabitur olim.
 Mitior ille dudum simul hoc affatus, amicos
 Conuocat, atq; animos aperit: iubet omnia raptim
 Expediant modico continua cula paratu.
 Atria non reboant, non Tuscus ad æthera clangor,
 Non comitum fremitus, non alta palatia turmis,
 Non crebræ miculare faces, fax usit amantes
 Vna duos, lachrymas mox exinguenda duorum.
 Pulcher Atlantæo properans sub gurgite mergi
 Hesperus optatam noctem referebat: iniquos
 Assuetus perferre dies, & amanibus hostis
 Inuidia luciferi dum nomina suscipit aſtri.
 Mentibus heu quantum nostris caligine cæca
 Illud uentura dies, fortasse beatus
 Coniugio, sobolemq; sibi, urbemq; nepotum
 Rex animo complexus erat, genialis lætus
 Tempora noctis agens, illi non blanda marii
 Oscula mille noui, non regni iura uetusti
 Per cunctos promissa Deos: de corde pauorem
 Funditis expulerant, semper tremefacta sepulchrum
 Ante oculos, mortemq; uultu, per formia lætum
 Portendere aliquid, uisa est, sibi tempe se uando
 Rapta uiro, sentire manu & iurgio premi.
 Et tremuit sopita, licet tum uertice montis
 Aëri tradita sceleris, sibi b'cta uidebat
 Regna sibi, populosq; uagos, monstrumq; repente
 Concurrisset alium maiori corpore mentem
 Tum uero iremisse iugum, cui nixa sedebat.
 Impulsuq; graui gelidos de uertice fontes
 Descendisse duos: montemq; abij, mmorem
 Inde retrò: ast illam rapido per inania lapsu
 Tariatara nigra quidem, & Stygiam cetisse paludem
 Publica finitimas subito perlabitur urbes
 Fama gradu, uictæ uictorem sponti secum
 Coniugia, & bello indomitum seruire puellæ
 Vulgus adulterij signabat nomine factum,
 Quod neq; legimus arfissent ignitus inter
 Armorum strepitus: alioq; superstite Rege
 Coniuge, captiue uictori forma quod uno
 Visa die, & dilecta prius, subitoq; recepta
 Fœdere non inter patrios ex more penates
 Iudicio nequit: sed cuncta libidine sanas
 Præcipitante moras fierent, sic omnia uilgus
 In peius torquere loquax: iam crebrior aurea
 Fama ducis uario feruens pulsauerat æstu.
 Indoluit chari facinus miseratus amici
 Dux pius, hic, rerumq; modum secum ipse reuoluent,
 Intempestiuos est detestatus amores:
 Multaq; in at sentem tacitus conuicia finxit.
 Sic pater offensus, longinquo uerbera nato
 Instruit, & thalamus irarum fulmina fundit,

Africae, Lib. V.

Rex uultu placito, & dulci sermone mouendus.
 Altera post primam sequitur, populisq; secundo
 Fama leues rumore replet, succedere castris,
 Siphacem uictumq; trahi, ruit obuius omnis,
 Visendiq; audis positis exercitus armis
 Illum admirari, atq; illum celebrare frequentes.
 Hunc illum bello ingentem, Regnisq; superbuni
 Romanum, panumq; Ducum qui uiderit uno
 Tempore sub laribus pacem, ueniamq; precantei.
 Cuiq; duos mundi dominos, non multa puderet
 Blandiri: cui certatim solennia tanquam
 Vota Deo fierent: cui Regum maximus olim
 Mafiniffa metu toto concesserit orbe.
 Quem facie turbata noua fortuna rotasset
 Ad terram impulsu subitū, uix credula tantæ
 Corda rei ingentis lapsu suspensa la ruine
 Si quis Athon uideat uerso seu uertice Olympum
 Argæis cecidisse uadis, Eryciq; tumq;
 Apennine caput Tyrthæna sub æquora mersum
 Non credat satis ipse sibi, sed formæ uanis
 Plena putet monftris Rex inter talia magno
 Concurfu inuehitur Ducis ad tentoria nostri.
 Heu quantis fortuna dolis mortalia pefsum
 Omnia das, quantum sublimibus inuidia regnis
 Hac magnis promiffa lues hæc meta bonorum
 Stare parum & ruere: hic regem Rex ille supremus
 Mancipium uenale tacet, trahiturq; catenis
 Obruus, & multo circumuallatus ab hoste
 Contigit Hesperij mentem Ducis illa ueluti
 Hospitiū neglecta fides, blandusq; serena
 Vultus amicitia, conspectus, iunctaq; dextra
 Dextera, confessusq; tori, ac præsentibus illa
 Maieftas collata malis, tandemq; profatur:
 Quid tibi uane Syphax uoluisti: unde ista furenti
 Mens adeo transfusa tibi, pacti ne repulsa
 Auxilij contentus eras, nisi bella moueret?
 Dixerat: ille animo, uultusq; immotus eodem
 Perstitit, ac serò uix longa silentia fregit.
 Nil mihi magnanime & nostri Dux maxime feci
 Nil grauius fortuna tulit: quam frigida campis
 Linquere, quam medijs moriens hæc membra nequis.
 Amorumq; inter stragem, cumulosq; uirorum.
 Panarum mihi summa quidem quod uiuere bello,
 Contigit exhausto: nec enim nunc ora uiderem
 Hac mihi perfidia meritam reuocantia litem.
 Assego si miseris liceat credenda profari,
 Et queat in grauibz uero locus esse catenis
 Vera loquar, primumq; omnes meruisse fateor
 Spontè cruces, qui sacra uolens, qui iura, fidemq;
 Patq; piūq; simul, conuentusq; foedera tanti
 Hospitiū, exigua, turpiq; libidine uictus
 Calcaui: testesq; Deos, memoresq; malorum.
 Sed quæ causa grauis, quæ tristis origo ruinæ
 Forsitan ignoras, ego nunc uerissima paucis
 Expediam, non illa meum releuantia crimen,
 Quam potius iussi stimulos auctura pudoris.
 Famina cum primum laribus fui aduena nostris
 Auspicij inuecta malis, atq; alite torua,
 Tunc perij, perijq; fides, & gloria nobis
 Excidit, ac fceptum manibus, diademq; fronti:
 Prodiu tunc tacitis arsit mea gloria flammis.
 Funeræ tult illa facies, potuitq; dolosis
 Flectere blanditijs animum, lachrymiq; malignis
 Hospitiū illa sacri, fame superumq; Deorum
 Reddidit, immemoremq; mei, quid te moror: illa

Illa suis manibus misero tulit arma marito,
 Induit illa latus, capiti tunc cas. Ida charo
 Tum gladium dextra: clypeum dedit illa sinistra,
 Increpuitq; tubam, trepidumq; atque arma pauentem
 Impulit ambiguum in mortem, tecumq; coegit
 Aduersis certare deis: quando agmina campis
 Contulimus, stetitūq; acie, sui exitus ille
 Erroris, mihi crede, mei, placuisse prophanos
 Amplexus, fueram huius primordia casus,
 Coniugioq; hæsisse fero, proh regia, uerè
 Regia & innumeris huius sine ordine coniunx
 Regibus hostiles nunc nunc translata penates
 Igne cremes simili (nisi me præfagia fallunt
 Et facies) mecum hoc uenies solamen ad umbras.
 Dixit, & obituit, grauius turbatus & imo
 Lumina mæsta solo referens: iam senserat iras
 Scipio, namq; oculos & stigmata clara loquentis
 In uultu nimium offensi spectarat amoris.
 Hinc magis atq; magis thari scelus horret amici
 Iustus amor Regis, quoniam si degen querelæ
 Mafiniffa tibi fuerat, non uia rapina
 Causa furor, stimulisq; repens impulsu litido
 Turpibus, hæc inter Regem sub claustra recondunt
 Fama recens latis sensim crebescere castris
 Ucapit adesse Duces, uictoriaq; agmina Regis
 Ac Lælij, placido uenientes suscepi ore
 Scipio, laudatos populo spectante decorat
 Muneribus largis, abstractum deinde seorsum
 Sede locat Regem iuxta procul atq; remotis
 Testibus alloquitur, Nisi me tua maxima longè
 Mafiniffa tua uirtus sperata fessellit
 Non tibi causa tuum fuerit, nisi magna uidendi
 Scipiadam, fideiq; meæ tu credere fata
 Ut mallet, ueteres sic æternatus amicos
 Africa: nam uastis Latio disjungitur undis,
 Nec minus alternis discamus moribus, ergo
 Grande aliquid tibi causa uia fuit: a quore tanto,
 Tot bellorum inter frēmum, mun. aq; tumultus
 Certè, ego si proprio mihi non sordescit in ore
 Gloria, non alia tantum uirtute superum
 Me fateor, quàm quod blandè mibi frenâ tenerè,
 Frena uoluptatis uidet, non hostis in armis
 Obuius, aut flammis resonans undantibus Ethnæ,
 Euboicæ non sic fundo grauis astus ab imo
 In cumulos surgentis aquæ metuendus ut ista est.
 Turba uoluptatum quæ circumfusa tener nos,
 Præcipue tamen hæc nitida suspecta iuuenta
 Pessis, & atati præcendit reita nostræ:
 Aequor enim silet interdum grauis Acthna quiescit
 Dura nimis, luctusq; grauis simul oscula trunco
 Fixa diu tenero, uitæq; abeunte repenti.
 Atq; ideo similes Regis miseratus amores,
 Intulit Oceano uultus, lachrymosq; lauit
 Ora cadens, noctiq; suas permisit habenas
 Scipio: nulla etenim dederit fortuna quietem
 Ni mediocriter erit: nam tristior illa dolores
 Læta uehit curas, per noctem singula secum
 Ancipij cum mente rotat, num terribia pulset
 Mænia Panorum, & turtes Cathaginis, an se
 Extremos fundat Libyæ uasfator in agros.
 An requiem fessis, auecorum fortè diurnum
 Præbeat equibus, præditumq; det ocia turmit.
 Illa recusabat potior sub peiore caui
 Cura Ducis, quibus inde uix captiua per aurum
 Agmina Panorum Latio transmittat ouanti.

Præcipue in Rege, Regiſq; in coniuge multum
 Angitur, & quantis uelut hos cuſtodibus ire,
 Cui tantum committat onus: ſic anxius hæret
 Mercator cui uota uia ceſſere ſecunda,
 Et lucri fortuna fuit, nunc cogitat aurum,
 Ac gemmas, qua puppe uehat, pretioſaq; rerum.
 Quicq; ratis cuſtos placeat, non charior uſquam
 Vllus erat Latio, nulli ſaciliculus altos
 Credere conſuetos laſſata mente labores:
 Hunc igitur noctis medio uocat, admonet arma
 Nauibus imponas, leſtoſq; ut remige centum
 Inſtruat, ac patriæ acceſſurus litora claſſem
 At miſero multum diuerſa flebat amanti
 Nox ea cum lachrymis, quas ſeſe uertat in artes
 Quos uocet ille Deos: precibus quibus atra relaxet
 Stamina Parcarum, & dilecta tempus amicæ
 Nunc uenit in mentem chara cum coniuge raptim
 Hercules ſubita Inuenientem claſſe columnas
 Fortunatorum ſamam tentare locorum,
 Nunc recta penetrare uia Carthaginiſ altæ
 Mænia, & ad ueteres humilem, iueniamq; petentem
 Pergere cum gemitu, dulci & cum coniuge amicis.
 Nunc ferrum, laqueosq; ſibi, properataq; mortis
 Inſtrumenta manu, triſtesq; iungere nodos,
 Auxilioq; necis tantos finire dolores.
 Sæpè manus gladium tetigit, pudor obſtitit unus
 Non metus incipio, uidua non anxia uita
 Dulcedo, uerius ſamam maculare perenni
 Crimine, continuit, capulumq; animumq; remiſit.
 Voluitur inde thoro (quoniam ſub peſtore pernox
 Sæuit amor, lacerantq; truces præcordia cura)
 Vritur, inuigilant mæror, metus, ira, furorq;
 Sæpè & abſentem lachrymans dum ſtrugit amicam,
 Sæpè thoro dedit amplexus, & dulcia uerba.
 Poſtquam nulla ualent uiolento frena dolori
 Incipit & longis ſolatur damna querelis.
 Cura mihi nimium, uita mihi dulcior omni
 Sophoniſba uale: non te, mea cura, uidebo
 Leniter æthereos poſthac componere uultus,
 Effuſoſq; auro religantem ex more capillos.
 Dulcia non cælum inuolentia uerba, Deosq;
 Oris odorati, ſecretaq; murmura carpat.
 Solus ero, gelidoq; infernam membra cubili,
 Atq; utinam ſocio componat amica ſepulchro,
 Et ſimul hic uetitos illic concorditer annos
 Contingat duxiſſe mihi forſ optima buſti.
 Si cinis amborum commixtis morte medullis
 Vnus erit, Scipio non ſcindet amores:
 O' utinam infernis etiam nunc una latebris
 Vmbra ſimus, liceat pariter per clauſtra uagari
 Myrthea, nec noſtros Scipio diſiungit amores.
 Ibimus una ambo ſtentes, & paſtibus iſdem
 Ibimus, æterno connexi ſedere, nec nos
 Ferrus aut æquos Scipio interrumpet amores.
 Inuidioſa Deis Hærebi, populoq; ſilentum,
 Ac Cereris genero, cunctiſq; beator umbris,
 Vmbra ferat: dulces nec Scipio franget amores.
 Ille quidem aſtrigeros tractus, cælumq; tenebit
 Dux ſacer humanis in totum motibus impar,
 Nec uolet infernas ſedes, aut pallida Ditis
 Regna ſequi, aut cupidus iterum turbabit amantes,
 O' uiam Libycum nunquam tranſiſſet in orbem:
 O' utinam Latiſ ſemper manſiſſet in oris.
 Quid precor heu demens? ſi non ueniſſet, amicæ
 Et decor, & ſpecies, facies, faciesq; ſimillima Soli

Non mihi nota foret: ſine qua nec uita fuiſſet
 Grata quidem pariter quanta eſt diſcordia: uitam
 Abſtulit, ac tribuit Scipio dulciſſime raptim.
 O' utinam Romam uiſtricia ſigna tuſſeſ.
 Captiuo cum Rege prior, Reginaq; retro
 Manſiſſet non uſa tibi, quid ſurda præcuramur
 Numinaſ caſtrorum dominus, uictorq; ſuperbus
 Captiuam petit ecce ſuam: dabimus? ne: ſed urget
 Importuna precum ſpecies noctura precari.
 Sed rogat, ac uultu tacito mihi multa minatur.
 Sed rogat ac durum precibus latitare ſub iſtis
 Imperium agnoſco, parebimus: at prius horrens
 Iuppiter admoſcat capiti ſua fulmina noſtro.
 Hoc tellus uoret alia laus, pelagusq; per amplum,
 Impiaſ falſo qui ſpargantur uiſcera Regis.
 Ergo ego Romano placitum, quia ſanctia, reuella
 Fœdera coniugij licuit ſine coniuge Regem
 Viuere, & id ſatiſ ueritatibus quæ cæleſte uita
 Scipio noſter erat, ſponſæ nunc pacta negare
 Non licet, aſt ingens & inexorabile turbat
 Imperium, quid agam morieris munere chari
 Sophoniſba uiri, morieris munere ſauo.
 Hoc placuere loui, ſic nec captiua traheris
 Litus ad Italia, iuribus ſubieſta Latiniſ.
 Nec noſtros illuſa dolos ſic poſſe uideris
 Aut fraſtram culpæ fidem, moriæ, quis ergo
 Finis amoris erit: mors eſſera, parcite cuncti
 Calicolas, calcanda fides, fugiamus in orbis
 Vltima, & ignotas Libyæ penetrenus harenas.
 Eſt ubi ſerpentum regio tuſſis nobis
 Tuior hac patria, nec enim uenurus ad illam
 Eſt Scipio, nec peſſiferi uis ulla ueneni
 Tam pulchros laſura pedes mihi forſitan ipſa
 Ignofcenti ſpectante ſere, dulciſſima conuinx,
 Sæit fugere, & te impendenti ſubducere morti.
 Pauperiem latus tecum, exiliūq; fugamq;
 Maſtæq; cuncta ſerem, ſed nec ſequere uecantem
 Pamineos ſi noui animos: Regina ſupremo
 Sæta ſedere loco, & quam ſequere, parati
 Nil habeo: atq; omnis Romana potentia poſſus
 Claudis, & extremo Scipio nouiſſimus orbi eſt.
 Somma nunc tacite quondam mihi tempore noctis
 Viſa recognoſco turbata horrenda quietis:
 Non ſatis intellecta prius, tūne illa fuiſti
 Candida proſtrato per uim ſubſiſta marito
 Seruat ſed imperio tandem paſtoris iniqui
 Cuſtodi præcepta nouo, tunc nempe placebas,
 Vel ſic uiſa mihi, ſed quid coniuncta ferebat
 Mors tua (dy uiſis omen remouete malignum)
 Permetuo: nam cuncta ſibi conſtantia certo
 Ordine cernebam, nec me ſopor ille ſeſellit.
 Quid faciam, moriæ igitur, moriæ proſecti.
 Nil aliud ſuper eſt coniunx miſtranda, tibiq;
 Autor mortis ego, ſed quæ mihi uita futura eſt?
 Si it Venus, & cælo proſtreſcant Iuppiter alio
 Mortales æclis, noſtrosq; hoc orbe labores.
 Quis mihi uerba dabit placitas ducentia noctes?
 Aut grauis ingentes animi mulcentia curas?
 Quis dabit amplexus, quiſiue oſcula dulcia iungat?
 Te ſine dulce nihil, quid prodeſt regia largo
 Agmine ſeruorum, Tyrio quid leſtulus oſtro
 Comptus, & innumeriſ inſtrata palatia gemmis?
 Quid diadema iuuat, lati quid gloria regni?
 Vror, & aſſiduus torquentur peſtiora flammis.
 Heu mihi dulcis ad uel, dulcis poſt buſta ſereni

Quid fugiunt uultus hinc iam de cura supremum
 Videntem deflere iuuat Sophonisæ Deorum
 Atq; hominum decus eximium, quam nostra tulerunt
 Tempora, fidei exemplum, specimenq; decoris.
 Quæ faceres conspecta fidem supra asira: quis ipsis
 Splendor inest superis, qualis quamq; alma uenustas
 Forma Deas, aduerse pias hi fletibus aures.
 Heu misero, fuerat quoniam meminisse incundum
 Lumina syderis mulcentibus æthera fauillis.
 Alma sub exiguo claudentur condita busto
 Lumina magnorum, mentes tractura Deorum
 Lumina durorum, rabiem factura uirorum
 Lumina quæ mihi me absulerant: curatq; minores
 Candida fons, auro circumcristipante decora
 Frontibus humanis angustior, abdita saxo
 Stabit in angusto risus, qui ferrea fugit
 Pectora, qui cælum, qui circumfusa serenat
 Nubila, Tartareum ruit irreduurus ad antrum.
 Heu mihi felices amica, quibus illa repente
 Lux oriens ueteres ueniet purgare tenebras.
 Heu bene progeniti, quibus illa uidere licebit
 Quæ mihi mors inuisa rapit: per lacteus atram
 Diuino celerante gradu confendere cymbam
 Instans transiliet, Lethæi gurgitis æstus
 Fortunatæ Charon, utinam mihi flectere clauum
 Contingat, ueteremq; diu contingere ripam:
 Tuq; mei interea serues moderamina regni
 Inuidiose senex, quando hæc tibi monstra uidere
 Contigit, aut ullo posthac contingat in auro.
 Vidiisti Aethnaeo raptam sub uertice nigri
 Vxorem transire thori, nec uultus Elissæ
 Telamini nostræ, facies nec Gorgonis horrens,
 Nec quæ satiferum laqueo pendente secuta est
 Laodomea uirum, nec te pulcherrima Procris,
 Nec Teucrium pestis, Minosq; altera proles:
 Altera nam cælum tenuit stellante corona,
 Sed cui tantus honos, cui tanta gloria famæ
 Crude senex, mihi crede, darem non ulla uidebunt
 Secula, nec rerum laudatrix magna suarum
 Aetas prima tulit, uisa tangere iuuenta
 Ardebis mihi crede senex, nec forsitan illac
 Coniugis infausta uestigia chara sequentem
 Tardius excipies ueniam, nec tempore multo
 Hic mihi carcer erit, prohi, si prohibemur adire,
 Corporeosq; iterum uis est remeare sub artus.
 Occidimus, tu parce senex atq; arbuter æquus
 Igne pari flagrans iuuenilibus annue flammis:
 Cerebre si potuit uates Rhodopeius iram
 Frangere uoce lyre, facie nunc coniugis ista
 Quid poteris conspecta tibi, conspectaq; Regi
 Tartareo, uereor ne nostros capius amores
 Tentet: & annose redeas Proserpina matri.
 Somnia sunt quæ fingis amans, & falleris amens
 Masinissa, diu felix si rata fuissent
 Munera fortunæ: sed mesissimum Regum.
 Pone modum lachrymis, metanq; impone querelis
 Dulce meum decus, atq; anime pars altera nostræ.
 O breu solamen, longius dolor in clyta coniunx
 Ibis ad Elysias directio tramite ualles.
 Ei mihi morte tua genitum, lachrymasq; relinques.
 Sed sequar, hæc mihi superant solatia morbi
 Obiciuit, subijq; sopor, tum fessa parumper
 Membra quies sensum subrepens tarda fessellit.
 Multa sed in somnis quæstus, cælumq; Chaosq;
 Fortunaamq; feram incusans, hominesq; Deosq;

Ecce parum fausto finem positurus amor
 Phæbus ab Oceano rediens surgebat Eoo.
 Concrepuere tubæ, surgit tremefactus, & iras
 Suscitât, ac quæstu se sæpe reuoluit eodem.
 Postquam castra uidet fremitu testantia motum:
 Et metuit mandata Ducis, uimq; affore credit.
 Si negat, horrendum dictu, & miserabile sumit
 Consilium, quod tristis amor dabat: aurea fido
 Pocula dat seruo, custodia dira ueneni
 Credita cui fuerat, Rex hæc undantia summo
 Ac superinfusa cernens spumantia morte
 Vade ait, & misera mea tristitia munera perfer
 Regina, scriptosq; Deos absolve, fidemq;
 Me promissorum memorem sciat illa, secundum
 Impleo, sunt superi testes, erat altera longè
 Conditio mihi grata magis, tentataq; frustra
 Esset uia, si qua foret, per quam Regina maneret
 Coniugio contenta meo: Romanus ab alto
 Dux uetat, huic nostris, sic dii statuerent, potestas,
 Fortunaq; iubente data est, sibi consulat ergo.
 Cogitet unde ruens, quæ sit prostrata, quis illam
 Exitus excipiat, iuduatam nomine nostris.
 Insuper & primi reuerentia quanta mariti,
 Quanta patris uirtus, titulusq; & sanguine dignum
 Consilium pareat ipsa sibi, quod possumus unum
 Instrumenta fugæ, libertatisq; paramus.
 Hæc ait: atq; oculos lachrymis auertit onustos,
 Nuncius accelerans, Regina ad limina pulsat
 Munera dira ferens, pannis anus obrita & amnis
 Profluit: atq; habitum, conspectaq; pocula narrat,
 Substitit attonita similis, similisq; pauenti,
 Nec remota diu, positoq; instincta pauore
 Ingrediaur ait, stat terra lumina fixus,
 Et peragit commissâ tremens, intercipit illa,
 Suscipio mandata libens, nec dona recuso
 Regia, si maius nihil est, quod mittere dulcia
 Possit amans, cerè melius moriebar in ipso
 Funere, ni demens nupisssem: numina testor
 Conscia, non aliquid, quoniam de coniuge charo
 Sit nisi dulce mihi, sed sydera prompius alta
 Terrenis, ut erant uinctus exuta petebam
 Hoc refert extremum, & mortis mihi testis adest.
 At nos cæcicolæ, & qui maria ampla tenetis,
 Quisq; locum mundi medium, stygiassq; tenebras,
 Quas adeo, licet ante diem, si iussa precandi
 Materia est, præstate pias his quæstibus aures.
 Audiat & cælum, & pelagus, tellusq; profunda.
 En morior, morisq; magis me causa dolere
 Quam mors ipsa facit: quid enim commercia tangunt
 Nostra Duces Latios: en quanta superbia genti?
 Non satis est hostem regnis spoliasse paternis
 Libertate animos spoliant, & ritè coactis
 Coniugis, sanctoq; audent irrumpere amoris,
 Ac pactos laniare thoros, uictoria postquam
 Fata potest æterna Iouis, sint ultima uite
 Tristitia, & eximius sua Roma ingrata tropheis.
 Exul ut à patria deserto in rure senescat
 Solus, & à fidis longè semotus amici:
 Ne uideat sibi dulce aliquid, quid dulcia nobis
 Omnia præripuit, tum chari inuiri fratris
 Exagitet, doleatq; suos non æqua ferentes.
 Filius extremos inglorius aggrauet annos
 Indigno tandem atq; inopi claudier sepulchro.
 Fratusq; tibi, & patriæ moriâre relicta
 Scipio, & infames saxis inscribere querelas.

Tu quoq; finitimo semper quatire tumultu,
 Si secum posthac coniux charissime firmum
 Fœdus habes, uideas obeuntes funera natos
 Intempestiuo, & sœdatis cœde nepotes
 Alterna, ueniens illa de gente cruentus
 Rusticus insultet generi per uulnera uestra,
 Et irahat ante rudem iunctos per mœnia curum
 Obruet & uobis proprios tua Roma triumphos.
 Dixerat, ac circum gemitum, lachrymasq; uideres,
 Asstantesq; sero attonitos intendere fini.
 Illa manu, pateramq; tenens, & lumina celo
 Attollens, Sol alme (inquit) superiq; ualete:
 Masimissa uale, nostri memor inde malignum.
 Ceu sitiens haurit non mota fronte uenenum,
 Variareasq; petii uiolentus spiritus umbras.

AFRICÆ FRANCISCI PETRARCHÆ,

LIBER VI.



VLLA magis stygios mirantum
 obfessa corona
 Vmbra lacus subiit, postquam diuisa
 triformis
 Partibus haud æquis stetit ingēs machi
 na mundi.
 Obuiū attonito siabant horrentia
 circum

Agmina pœnarum sparsq; rege nia uillo
 Eumendū tacitis inibatant rictibus ora.
 Regia uis oculis merat, pallorq; uerendus.
 Et uetus egregia maiestas fronte manebat.
 Indignata tamen superis, irataq; morti
 Ibat. & exiguū deficiens lumina flexu.
 Iudicis inferni postquam ad prætorā uentum est,
 Iniecit sibi sæua manum: carentia M. nos
 Ora mouens dixit: Sit carcere clausa secundo,
 Quem fontes habitant animæ, quibus ultima uitæ
 Cura fuit neglecta suæ. Rhadamanthus acerbo
 Iudicio firmabat idem, iam prendere mœstam
 Cœperat immanis lictor: tunc maximus altè
 Aeacus exclamat, siluerunt turbida latè
 Tartara trans stygiam uox est audita paludem.
 Mortis amor causa est, lucemq; coacta reliquit.
 Tertia claustra sibi sunt legibus addita nostris
 Hac erat immerita: neq; hac iniuria nostra
 Accedat nunc uoce recens, satis aspera uitæ
 Mansit apud superos fortuna, & mortis acerba:
 Assensere pari circum clamore fouentes
 Vmbrarum populi, & nigri lucentia regni
 Concilia. Haud aliter quam cum sententia captum
 Turpibus adduxit laqueis, crucibusq; uel igni
 Mens bona, quæ non supplicio, si d' forte mouetur,
 Infami, trepidatq; tamen generosior, ac si
 Conditio mortis subit datur, altera frontis
 Effigies, uultusq; alius formatur & extra.
 Pœtoris apparent lachrymis noua gaudia fufis.
 Lætiior ipsa quidem, posteaq; decencior ira
 Optatos uisura locos. Regina modestis
 Passibus ingreditur, iuuenum cui cingit urrumq;
 Turba latus, ueteres repetens quasi somnia uitæ
 Haud procul à ripa Lethæi fluminis illa
 Quæ capit expofitos, inamœnaq; mittit in antra
 Planities obscura iacet, quæ collibus aris

Cingitur, hic latis æterna silentia campis,
 Myricæq; umbriferos uelut ambi sylua recessus.
 Non hic armorum strepitus, studiumq; frementum
 Cornipedum, non cura canum, pecudumq; bouumq;
 Sed labor & lachryma, & longo suspiria tractu,
 Et macies, odiumq; sui, pallorq; ruborq;
 Et male suadus amor scelus ira fides, doliq;
 Furtiq; blanditijs immita, ioculq; dolorq;
 Et risus breuis & fitio periuria uultu.
 Crebraq; sub raris habitant mendacia ueris,
 Illa per angustas fauces ingressa sub ipso
 Limine claustrorum laqueo sua colla prementem
 Cernit Iphim, & nimio consumptam Biblida luctu,
 At procul ingentii lauitabat Myrrha pudore
 Frondibus ora tegens, iterum spoliator æuerni
 Orpheus Euridicen frustra: euocare parabat.
 Maximus extremo nemorum uagus ibat Achilles,
 Pallidaq; immiti signabat gramina passu
 Aduersa regione Paris ceu nota timeret
 Arma hostis, gressu tacito properabat, at illum
 Trisitor Oenone à tergo lachrymosa uocabat.
 Ipse aliud tendebat iter, tum regia uirgo,
 Et mundo matrona nocens, tot causa dolorum
 Turnus & ipse dolens rapta de coniuge campis
 Errabant, mediq; duos in ualle uideres
 Soli uagus lateri hærentes, alternaq; collo
 Brachia tendentes heu saliciflora Thybe
 Suspirans, inquit, placuit seruatus æuerno
 Dulcis amor tantum nullis inuiderat umbris
 Nusquam adeo chari meminit deserta mariti,
 Ne quicquam namq; ille senex moriturus & annis
 Lassandus uitæ uenturus ad ultima longi est.
 Heroumq; greges, diuersiq; claustra tenebit.
 Postquam fama ferè uolitans prænuncia mortis
 In uulgus effusa ruit, tunc una per omnes
 It pietas, totæ lachrymis maduere cohortes.
 Hunc fors Regine mouet, hunc iniuria Regis,
 Qui scelera accumulans, maiori crimine crumen
 Diluit, hunc ingens doro constantia læo
 Fœmnea & nulli non admiranda uirorum
 Scipio, permetuens iuuenem: ne forjtan ardens
 Nunc etiam nemini sceleris sibi conscius in se
 Consulat asperius quicquam pro tempore blandis
 Mitigat alloquijs: castigatumq; modeste
 Temperat, & curis cupit exonerare malignis.
 Proxima sic dubij medicus discrimina morti
 Agnoscent, ægrum placido sermone moratur,
 Ac monet, & proprij immemorem uelut esse pericli
 Altera nox festum curis, uigilemq; sopore
 Reddidit amore: iam Lucifer aspera premebat
 Candida, iamq; dies pelago ueniet à ab Indo:
 Iam uolucrum dulces ul. o sine fine querelæ
 Auditij, & nocturna silentia rumpere Progne
 Surgit & effusas iusso præcone à teruas,
 Congregat, ac medio sublimis ab agmine frater:
 Romani proceres, felicia castra secuti
 Victores, quos Hesperie tot pressa per annos
 Terra tulit, quos innumeris nunc Africa sentit
 Cladibus extremis iam iam sensura ruinis
 Intentas adhibere aures, & corda precanti
 Prona duci, me uera quidem, & comperta profari
 Testis ab excelso prospiciens Iuppiter esto:
 Gloria tam longi nunquam mihi uana laboris
 Causa nec imperij fuerit damnoisa libido,
 Sed patriæ prægrandis amor, qui nostra uadefis

Syrabus, Oceanusq; alternat castra frementi
 Hoc Duce Rhiphaas nudus transire per Alpes
 Non uerar gelidum cūm bruma reuocaret annum
 Aestiu medio armatus, nec in ore leonis
 Aethiopum penetrare laevis, sitientiaq; arua,
 Nam mihi uel dubij certa est uictoria Martis
 Vel mors lata quidem, patriae mea uita, salusq;
 Non mihi debetur, pia debita perdere soluens
 Nil uideor, nunc ista tamen quo tendere pergant,
 Expediam breuib; uos me per cuncta secuti
 Aspera, supremo mentes aptare labori
 Finis adeſt, summumq; decus mihi mania circum
 Cingere propositum, & saeuae Carthaginiis urbem
 Aus reddit his, cui cuncta uni sua uulnera seruat.
 Persida gens nostra tantūm aduersata saluti,
 Tum Latio interrupta quies, nobisq; perennis
 Fama uenit, belli fato querenda supremi,
 Aut manet, & uictum cunctatio sola fatetur
 Indefensa mihi tellus dabis impia dignum
 Supplicium, & caſos purgabis sanguine ciues.
 Rura ne Barbaricis pedibus calcanda fuerunt
 Iuliae nobis animos tam iusta negabit
 Vltio, quin etiam, quod uel meminisse moleſtum eſt
 Mena nostrae urbis, capitolioq; alia minaci
 Cominus ille fremens uix lumine uiderit uno
 Nos muros spectare suos, quae causa uetabit
 Non mihi si campis ueniat Mars ille secundus
 Penarum armatus, stygiaq; reuerſus ab unda
 Quouor atq; truces, quos paui in arma leones
 Alto no cingat laeuis ordinis pectora contra
 Ferre reformidem, se me spectata Quirites
 Vestra monet uirtus. At nunc pater inclytus umbris
 Occubat infernis, natorumq; omnis ad unum
 Turba redit laeuis iugulos sic enſis in illos
 Fulminat: iste autem per secula tanta superſtes
 Quid nisi ferus homos, & nostra gloria dextra eſt,
 Sic uiuisse diu ſibi ſibi fructus honesti
 Hac tandem ferire manu, licet aspera iactes
 Praelia, & aduerſa Romanos cuſpide fixos:
 Gloria prima tamen mortis tibi cognitus autor
 Scipio, & in tumuli ſcribendum hoc marmore nomen;
 Nunc agite egregijs animos preparate triumphis
 Vltiores patriae, tuq; o decore inelyte Regum
 Maſſimū ingens, quem nec urbata fatigant
 Aequea, nec toto ſeſte, ad eſt perire iſte.
 Non ſerus inſeſto concurrens numme Maior,
 Accede, & noſtris annuum ſi monibus offer.
 Magna tibi hoc bello uirtus, multusq; Deorum
 Eſt fauor, agnoſco, nunc urbis munera noſtrae,
 Munera pro meritis fateor tibi parua, ſed arram
 Maiorum, mihi crede, damus, uidem: ecce fremementi
 Cornipedem, letum phaleris, auroq; ſuperbunt
 Neſcit ut eſſe locus ſulgentes reſpice currus.
 Caetera quin etiam, quae circumſerre triumphis
 Romam ſtatueret duces, uel aſſide crebra
 Texta corona micat, ruſculo riget integer auro.
 En crater, quantumq; manum praesens implicat orbes;
 En habitus ſacra, quod nil conſpectus urbe
 Noueris, ipſe animis pridem Romana quid eſſet
 Virus mortales inter te noſſe fateris.
 Quod neſcire potes, nulli tam clara ſolemus
 Externo praſtare uiro, tibi noſtra ſed uni
 Arma, habitum ritulos, nomenq; decusq; libenti
 Mente damus, te paritipem ſociumq; licet
 Iſſe triumphorum, nobis quos noſtra parari

Fortuna in medio ſedes tibi cerva Senatus
 Semper erit noſtro, cuius monumenta tenebis
 Omn' a Romae ſtabilem, ſociumq; & amicum
 Te ſalutamus Regem, ium optime Laeli
 Hanc auro, gemmisq; grauem geſtare coronam
 Dignus habes, captoſq; trahens, primūq; Syphaceni.
 Maturabis iter, pelago ſtat claſſis aperto,
 Et placitum ſpirante freum ſubſternitur Auſtro.
 At uos o ſocij certaminis atq; laborum
 Emeritis laudes, & praemia digna ſeritis,
 Cūm nos laui igerō Capitolia celſa prementes
 Lata uidens curru, uia circumſuſa fauentum
 Millia uictorum planjum, fremitumq; 1000ſq;
 Maxima ſepteno ſpectabit uirtice Roma:
 Quem mihi ſata diem nunquam mentia propinquum
 Promittunt. Sic ſatus erat, iamq; undiq; magnus
 Conſurgens, laeuiſq; fremor pulſat at Olympum
 Ante omnes meritis grates expendere certant
 Rex, Meliusq; Duci, ſpectq; ingens addita Regi
 Abſtulit antiquas, aliamq; in uiscera curam
 Inulit, ut regni poſſet protendere fines
 Pauperis, hoſilesq; ſuis aduulgere terras.
 Quod ſperare quidem ſors illius atq; potentis
 Scipiadæ promiſſa dabat. Ceu reſtitus anceps
 Aſpiciens uoluerem ſubito diſcedere paruam
 Conqueritur, mouet exigui ſpes perſita lucri
 Maior inopina mox & generoſior ales
 Parte poli tenſis ſi forſitan aduolēt alis
 Erigitur, recipiūq; animos, ſpectq; ampla futuri,
 Praeteriti neminiſſe uetat: ſic prima ſecundae
 Cura parum ſolido ſub pectore ceſſit amantis
 Viciſſor amoris, amorq; libidine uicta libido eſt
 Proxima nox alia tranſiit imagine ſonni
 Non habitus, non inceſſus, non uultus amicae
 Ante oculos, non uox iterum exaudita genentis.
 At ſolum atq; urbes, ac fortibus oppida muris,
 Fluminaq; & montes lati conſinia regni
 Iam rubicunda uagos Eoo litore curus
 Aptabat uentura dies, auroraq; noſtis
 Candida pellebat tenebras cum buccina claſſem
 Excitat, & uento tenduntur uela ſecundo.
 Litore iam toto ſtabat Romana iuuentus:
 Digreſſu uifura ſuos hic uerba parenti,
 Hic fratrem perſerre iubet, iubet ille ſorori,
 Hic ſocijs, mulumq; rogat: conſuſus in alium
 Clamor it, & uariē reſonant per inania uoces.
 Laeſus in medio conſpectus amica ſalutat
 Aequea: tum Ducibus commendat carbafa uentis;
 Atq; alacres leto reſpondent murmure nauis:
 A maſſus, mediaq; Syphax de puppe reſciciens
 Lumina, ſupremum patriam uifura, locoſq;
 In quibus alius erat, ractius lachrymoſa mouebat
 Poſtquam claſſis dolor, uociq; repagula ſeruans
 Euicit, talem diſſudit ad aſtra querelam,
 Heu tellus aduerſa Deis, heu ſi dēre triſti
 Preſſa diu tellus, quam noſtris attulit aruis
 Famma Sidonio fugiens à litore peſtem.
 Peſtoribus noſtris animis, quos inulit illa
 Exul, inopi mulier, metuens atq; icla recentis
 Vulnere, nempe auidos bellorum & ſanguinis atrī
 Tutius ut fuerat regnum tenuiſſe uetiſſum,
 Et pacem ſeruafſe ſuam, lato a cuore gentes
 Diſcreuit natura duas, aduerſaq; fixit
 Littora nos mortem medijs quae ſuimus undis,
 Quid uifum eſt noſtris elementa irrumperē damnis,

Et uento pelagoq; manus inferre tumentis
 Sat nostro præcisâ nocens à corpore tellus
 Hispana, & calidis fumans Trinacria uenis
 Quid mihi nunc, nobisq; fuit Sardinia flatus
 Pessima pestifero, melius latuisse marinis
 Aeternum potuisset aquis, quo signa furentes
 Periculimus, puduit spatio requiescere tanto.
 Hei mihi non alias sic te pulcherrima cernam
 Africa, ne patrij tangant hæc lumina colles
 Littus ad inuisum ferimur, locus ille sepulchri
 Quis putet? extremis genitum sub finibus orbis
 Itala terra teget, medij ac uita procellis
 Irrequieta fuit, sic tristes lita Parca
 Distribuerè mihi, sic Dijs statuere superni
 Hi tibi qui uitres, ammumq; dedere superbum,
 Omnia miscem, meritis dent soluere pœnas
 Hannibal ingentis, quoniam mihi causa ruinae est,
 Et patriæ natus miserè, tu causa supremi
 Prima mali, patrias utinam iuratus ad aras
 Fulmine flagrasse merito, proh Iuppiter ille
 Ille tibi feriendus erat: nam undique flamma
 Quid inuat innocuas quereus & saxa ferire
 Hæu puer infelix patriæ, cunctisq; tibiq;
 Tuq; deis inuise parens, qui dura tulisti
 Semina bellorum natis caruisse nefandis
 Quanto erat utilius, genitor si d' tristis ad umbras
 Iuisti, tantis uentus spectare, urores.
 Non licuit cupida mundi satiare cruore
 Lumina, non gladios, ac post celerata propago
 Hunc fudit, sauo in feris: missura parenti.
 Tu certè iam digna luis, sed pessime rerum
 Quas pœnas mihi nate dabis, qui stagna, lacuq;
 Qui freta, qui fluuios, qui terras sanguine turpas.
 Fortè ego præmoriari, tua nec sinat ultima præsens
 Cernere supplicia, at manes penetrare uidebo
 Agmine casorum, & furiarum turbine septum.
 At coniunx inuida uirum, quæ linquere frustra
 Niteris, & nostris infulas claudibus, imos
 At manes inuita præsens, solamq; uidere
 Te potero, & uiuius iterum spectare pudendor.
 Luctore nam patrio, nisi me mea lumina fallunt
 Immemor ille tui turpissimus errat adulter.
 Dixit: & in gremium lachrymantia condidit ora.
 Illum non scopuli, non horriser Euris ab antro
 Terruit Aeolus, non monstra uagantia ponto
 Deuotum, moritq; audium, gelidumq; cadaver
 Littoribus Libycis transuerso turbine reddidit
 Optantem tacitè, tempestatesq; uocantem
 Inuidus haud aliter tenuis regnator agelli
 Annua cui mensis perij: spes, optat iniquum
 Ver alijs, imbreisq; feris, & grandine mixtos
 Arboribus, frugibusq; graues incumbere uentos.
 Interea Scipio curarum parie leuatus
 Carpit iter, tumulumq; habili munimine cingit,
 Quem funesta uocant, turreisq; ibi subrigit altas.
 Mœnia præcipiti circumdans lignea uallo.
 Iamq; in conspectu Carthaginis ampla repente
 Castra locat, latè fugientibus arua colonis
 Vastantur, trepidani subita formidine ciues
 Obsessi, solamq; niam superesse salutis
 Absentem reuocare Ducem, clamare fatentur.
 Legatos igitur rapiant, qui publica fanda
 Fata ferant, mitium, reuocetq; ad prælia tandem
 Ultima, & extremos patriæ sub morte dolores.
 Ast alij Ligurum uallenti propertante iubentur

Classe uehi, atq; illis magonem auertere terris
 Ni redeant, patriæ summas insulare rumas.
 Ille quidem quamuis animum grauis ira cruentum
 Angeret, aduerso quoniam non aspera Marte
 Vulnera passus erat, metuens inimica supremi
 Arma malis, statuit patriæ parere uocanti.
 Interea blandis terrent, qui tempora uerbis,
 Terdenos Oratores in castra senatu
 Panorum ex omni lectos ac ficia loquentes
 Romano misere Duci, quorum unus ab alto
 Pectore suspirans, lachrymis sic incipit ortis:
 Summi Ducum, cui cuncta parem per secula nullum
 Mundus habet, prima num: ram ab origine reitò
 Visceribus patrij, qua publica uulnera jaxe
 Paucorum fecere manus, rabieq; nocentium
 Aspicere placatos tandem, & misere precamur
 Afflicti, liceat per te perare salutem,
 Quam ciues rapuere feri, si parcere pulchra est
 Vltio, si imperium nobis auisisset receptis
 Romanum, quam tantam iram extinxisset repulsis
 Vilius, si uictiores memisisset uetusta
 Præstat amicitia, quam uos præsens tantum
 Atq; iras pensare nouas ignoscite uictis,
 Parcite supplicibus, rebus succurrite nostris:
 Occidimus, præsente manus, hostemq; iacentem
 Erigite, & nostro sic insultate pudori.
 Optima incendii species, quando hostis amicus
 Fuit meritis, sed præterea speciosa profari:
 Nomen amicum quoniam fortunam silere
 Nostra iubet, satis est miseros optasse salutem,
 Et ueniam petisse reos per sacra tonantis,
 Per uestros Romane Deos, ignoscite paratis
 Supplicium, pœnamq; pati, non nostra negarim
 Crimina, sed uerum liceat Dux sancte fateri
 Te coram nostro uiolentus profuit auctor
 Hannibal errori, nostrasq; cupidine summi
 Imperij paut furias, & uelle coegit
 Quod ferro nunc nolle dolet, uerum ille necesse est,
 Ut pereat, scelenumq; ruat cum pondere tandem
 Sic illum sua fata uocant, tu nostra benignus
 Respice, si ciuem crudelem sensimus hostem.
 Tu ciuis pius esse uelis, qui diceres hostis.
 Dixit: & ante pedes iacuit uictoris: at ille
 Erigit, & uultu respondet pauca si uero:
 Non pacis traclator ego, sed uictor & ultor
 Sum scelum, Libycas muneri transmissus in oras,
 Quam mihi spem fortuna ferat, uictoria quam sit
 Prona mihi nouum est, sed me tamen ultima uestri
 Fata mouent, animum nequeo posuisse benignum
 Mundus ut agnoscat, sic nos pia bella mouere
 Ut nostro sit pacis amor sub pectore semper.
 Paremus insignis hac pacis figure leges
 Monumentis, & firmare fidem condidit iactis
 Cladibus edocti, superisq; & sancta uereri
 Fœdera, bis denas non ultra litora naues
 In patrios seruare usus, non sella mouendi
 Ius uobis, populi inuissu, sint prælia nostri
 Arbitrij, uestro tellus Hispana subesse
 Desinat imperio, uestris ne quiescat ab armis
 Insula nulla freta quod nos intrinacet, & uos
 Non procul à Libycis inuati sibi libera Marte
 Vincula captiui, turpesq; auferte catenas
 Victorum pedibus, sic nobis transfuga nullus,
 Nullus in Italia Panorum exercitus ultra
 Permaneat, uestroq; ducis remeare iubete.

Siq̃ trium spatio par consultando dierum,
 Quos datus accepta est, legatos mitte Romam,
 Sanciat hanc populus pacem, iubeatq̃ senatus:
 Si minus, ac saltem paucis siluisse diebus,
 Tres liceat noctes per me duxisse quietas.
 Dixit: ad hæc Cereis pro tot legionibus addit
 Ingentes cumulos, atq̃ artis grande tributum.
 Illi autem ueluti pacis iam nulla molesta
 Conditio foret, ac fractis spes nulla sub armis
 Omnia suscipiunt læti, populoq̃ reportant,
 Læq̃ fremens fictio confirmat pectore pacem:
 Haud secus accipit periturus nauita mortem
 Tempestate timens ubi iam spes nulla relicta est
 Vota deis cumulat pelagi, tremulaq̃ tumentem
 Neptunum ter uoce ciet, Tethydisq̃ marina
 Numen, & iratum compellat Nereæ ponto
 Dona dabit templis, omnem feret ille laborem:
 Si redeat tranquilla dies, porusq̃ uideri
 Continuis incipiat sensim mens perfida tuto,
 Atq̃ inconfusit subeant obliuia uoti,
 Sic stimulant metu deludunt tempora Pæni,
 Pollicitis redeat, donec ferus Hannibal absens.
 Illum nunc uario curarum turbine fessum,
 Plurimus Italiae Brutiorum in monte tenebat
 Angulus, & ludos fortuna, & monstra notantem.
 Hunc adeunt iussi, fandiq̃ peritior unus
 Sic ait: o Libyci decus, o spes ultima mundi:
 O patria iam sola salus, miserere tuorum,
 Quos fera terribili uexat fortuna tumultus.
 Prospice pendentem uoluta fronte ruinam
 Fatorum.
 Jam tua suppositis arderent mania flammis,
 Ni procul absens prodesset ciuibus ingens
 Fama tui, uereorq̃ miser, ne dum æquore lato
 Huc ferimur, patrijs errent incendia testis.
 Namq̃ sub extremum, subitoq̃ minantia casus
 Liquimus, imperio atq̃ urbi succurre trementi,
 Quæ reuocat, fidumq̃ sibi trans æquora nomen
 Inuocat ore pio, tu uel te redde precanti,
 Vel causam te te nostræ fateare ruinæ.
 Iamq̃ tuis Libycis (nisi me præfagia fallunt)
 Littoribus reducem frater super æquora classem
 Alligat, at frustra, fratrum modò turba, paterq̃
 Martius æthereas rediens inuictus ad auras
 Auxilium ferat afflictis, non ira Deorum
 Tem leuis aut tali, nent flumina pollice duræ
 Parcarum nunc nostra manus, tibi credita soli
 Vita, salus, decus, o miseri sunt omnia regni.
 Dixit: & inuictæ lachrymans dedit oscula dextræ.
 Ille perorantem querulo cum murmure semper
 Audierat, frendensq̃ manus compresserat, & se
 Torserat: haud aliter, quam carmina noxia serpent,
 Et magicum murmur, cursumq̃ uentantia uerba
 Quando audis, rauco uiolenti sibilat ore,
 Et sese in nodos sinuoso corpore uersat.
 Sæpè manu frontem percusserrat, uadæq̃ celo
 Sæpè supercilia extulerat, sæpè agmina rerum
 Conscia tum multarum oculo conspexerat atro.
 Tandem masius ait: fatum Carthagini olim
 Agnoui, generisq̃ mei, fraternaq̃ cornix
 Admonuit, quid fera mihi fortuna parasset.
 Nunc tamen ante oculos iam fata nouissima uestræ
 Urbis, & obscenas uideor spectare ruinas.
 Heu mihi, Carthago, dulcis Carthago: quis & te,
 Et me, & tot nostros Latia de gente triumphos

Perdidit: ac tacuit multos iam sensimus hostes.
 Non reuocare sui quotiens stipendia mihi
 Est uitium, bello exhaustas, quotiensq̃ cohortes
 Impleri. Ast odium nunc eminet, atq̃ in aperto
 Res agitur: retrahunt, & me parere necesse est.
 Parebo, inuitis sibi non hinc arroget hostis
 Externus, non me totiens pessundata uincis
 Roma, nec Aufonio conspirans robore tellus
 Me ciues uincere mei. Latioq̃ meorum
 Inuidia atq̃ dolus pellunt, non Martia uirtus,
 Nec modò inhonestè poterit iam maximus ille
 Insulare fuga Scipio: quàm perfidus Hannæ,
 Consiliumq̃ secuta suum plebs cæca senatus
 Ille meas inuisus opes, famamq̃, domumq̃
 Vertere non aliter poterat, quàm publica nostris
 Damna simul miscens populi me mole ruentis
 Opprimeret, atq̃ una conuolueret cuncta ruina
 Hostis Penorum, & Romani sanguinis ultor.
 Talia feruebat ravidus, nimisq̃ dolore
 Insanus: ceu læsus aper, cui spumea mento
 Fex riget, & duro horrentes stant tergo setæ.
 Italia procul extremo sedet inclyta quondam
 Urbs Crotho pauper, claro cognomine portus
 Matutina uidens redeuntis lumina Phæbi.
 Picluris hic egregijs ditissima templa
 Iunonis fuerant, Graia quæ nobilis arte
 Zeusi adornarat nimia, dederatq̃ per orbem
 Religione coli nitidas, hic quinq̃ fuerat
 Stabat imago Dea, nudasq̃ imitata puellas.
 Et forme decerpit hōnor, quem corpore in ullo
 Se reperire simul quia desperauerat auctor,
 Abstulit à multis, speciemq̃ redegit in unam.
 Hoc instructa fuga iam pridem, atq̃ abdita portus
 Punicæ clasis erat: quoniam uariania fata
 Militiæ tantus, fortunarumq̃ magister
 Viderat ante diu, steteratq̃ paratus ad omnes
 Euentus: igitur raptis legionibus huc se
 Contulit iratus, mundo superisq̃, sibiq̃.
 Italico nec adhuc mens exaltata cruore
 Sæua uiri ad manes suprema piacula mittit.
 Heu miseranda acies, miserorum, & magna uirorum,
 Quò tua te fortuna uulit, formidine postquam
 Frustrâ animo tentasse uidet, si castra cruenta
 Forè sequi, & profugam uellent conscendere classem:
 Sæuis inhumana confestim excaudit ira
 Longæuamq̃ senum, teneram iuuenumq̃ cateruam
 Tale nihil ueritam, nudam fragilemq̃ & inermem
 Quæ pellente metu tuis successerat aris
 Obtruncat: calido complentur sanguine templa,
 Et fremitu tecum omne sonat, sic ille prophanus
 Commaculatq̃ sacros postes, iurandæq̃ Penis
 Iunonis simulachra sua, uultusq̃ Deorum
 Terrificos, gemitu ingenti domus ampla remugit
 Hæc sacra contentus dijs perfoluisse marinis
 Dux ferus, & cæli contemptor maximus alii
 Conscendit puppim uictor, funemq̃ cruentum
 Soluit, & Italiae flens dulciter deserit arua
 Quam tacitus lachrymansq̃ retrò, multumq̃, diuq̃
 Prospiciens pelago ex alto, quatiensq̃ minantis
 More Caput, frontemq̃ plenis maioribus inquit,
 Murmure terribili sic tandem turbidus inquit,
 Italia Italia, & rerum caput aspera Roma,
 Quæ nam uos nostros facili fortuna repenti
 Faucibus eripuit, tu quisquis es ille Deorum
 Maximè, & in nostros nimis importune labores,

Quid mihi parva diu momento temporis aufers
Iuppiter Ausonii defensor perhæ mundi:
Quis tibi nostra dedit tot clara decora sub uno
Vertere posse die: cur non Canessa mecum
Prælia tentabas, si tanta libido nocendi esset?
Venisset utinam medijs tunc obuius armis,
Armasseisq; sua se fulmine dextra tonanti
Mulciber Aethnaea chalybem fornace recoctum
Cuspide densasses in uulnera nostra trifida.
Hinc succincta Ioui clypeum sua nata dedisset,
Palladiaq; pater texisset gorgone peplus,
Atq; utrumq; latus stipassent uana Deorum
Numina: torsisses medio Mars puluere currum:
Mortibus ipse grauem uacuasses Phæbe pharetram,
Monstrificumq; gerens aduersa per agmina robur
Alcides genitorem aruis tutasset in illis.
Vixisset fortuna Deos tibi nostra, Iouemq;
O mihi chære comes, consulator fide Bômilar
Cannensis: cur sancta die tua iussa reliqui,
Cur mihi non armis durato ueterq; labores
Tantum animi fuerit, quantum iuuenilibus annis
Scipiadæ fuit indomito: qui morte sub ipsa
Audeat Italiae nostros uiuadere muros.
Victor ego exuuii uictis irumpere portas,
Quid uetuit Romam raptum petisse cruento
Agmine: quis pactam potuit mihi tollere cœnam?
Iupiter ipse, dolus, non ui, qui nostra futuri
Pectora cæca tulit, quod si nunc ista remota
Tempora fatorum licuisset cernere nube:
Non quicquid cœlo, & pelago, terraq; Deorum est,
Non genus omne hominum, nostros auertere cursus
Hinc poterat, spes nostra quidem & fiducia tanta
Murus Roma fuit, tibi nunc discrimine in illo
Nil acies, nil arma tibi, nil moenia, uel arx,
Sed nostræ ualuere moræ: proh sanguine quanto
Vndassent maria, & Tyrrheni litoris æstus.
Quot Tybris riuulo trussisset gurgite in altum
Corpora, quot currus, quot nobilis arma Senatus
Aurea: quot flammis ultricibus obruta tecta
Speculassent, vulgusq; una spæ strage cadentis
Millia quot, specula longè metuendus ab altis
Quas uoces, quos accentus, quæ murmura plebis
Auribus audissem lyrici mihi carminis instar:
Nec tamen armorum capti nec panites, urbis
Mœnia conspexi armatus, latebrisq; coëgi
Tot claros latitare Duces tam nempe notare
Fulminibus, minibusq; uiam tunc Iuppiter iram
Si menti sana foret poteram, quid mixta colore
Flumina sanguineo referam, tempusq; sub unum
Ticunumq; uadis tepidum, Trebianq; rubentem
Montibus aduersis genitos: traiecitq; uiarum
Coniunctos testes nostrarum in secula rerum
Quos Padus Adriacum descendens traxit in æquas
Quid Transumeni memorem sub gurgite Lasce
Sanguine pinguescunt Italo, satis ampla relatu
Gesumus, Ausonii annalibus Hannibal ingens
Nomen erit, Latij nunquam debile fastis
Hannibal exiguo restabat summa labore
Fama, sed iniudit patriæ Dux maximus Hæmo:
Inuidere Dei fontes. Sic tristis abibat
Hannibal, & quarto linguebat litora lustro
Italiae possessa gemit, nec tritior unquam,
Vel patriam quisquam, uel dulces liquit amicos:
Quam patriam petiit ille suam, sibi nempe uideri
Exul ab hostili iussus regione reuerti,

Mæstior has inter curas, serasq; querelas
Subtrahitur senjim terris. Jamq; a quore currus
Phæbus anhelantes radiens tondebat Hiberno,
Inde uia spatium, noxq; addita litoris omnem
Abstulit aspectum, tum Dux concussa quieti.
Membra dedit dubia, certamq; obuersus ad Arithon.
Classis agens curas, & sydera nota magister
Sollicitat nauas, quibus est custodia puppis:
Magneis, ferriq; uias spectare sequacis,
Et simul infonnem studio traducere noctem.
Littora clasissis fragis linguunt famosa procellis.
Atq; altum tenuisse iuuat, tum linæa prosper
Fert aquila & statu pellic distenta secundo.
Vix dum pulchra die: pelago surgebat & astræ
Vndiq; uicinum fugiebant languida solem,
Cum dextra Italica transmissio pollice plantæ
Hic ubi rauca uetant iterum concurrere colles
Arquora disiectos, procul exaudita pauorem
Scylla rapax nautis, atq; irrequieta Charybdis
Incuit incipitem: sed conscia turba periculi
Læua secant maria, & Phæbi fleuntur ad ortus.
Iam propè conspicitur fumosi uerticis Aethna
Sulphureis immixta uadis, olimq; Cyclopum
Terra ferax, at nunc trucibus domus apta Tyrannis.
Iam Siracusanus famoso litore portus
Apparet, fulcantq; fretum, quo bella gerentes
Tam longè à patria furij urgentibus olum
Argolica perire rates. Duxq; se coactus
Mœnia prospiciens casum testata recentem
Marcelli memnisse sui, cui uicta triumphum
Illa dedere prius, diro quàm proditus asu
Oppeteret surgunt longè conuexa Pachumi,
Quæ dum pulsa legit uentis, & remige clasis,
Solq; diesq; trunni, uerumq; sic fata iubeant,
Noctè secant fluctus medius, ac littora linguunt
Trinacria, pelagiq; uia l reuore feruntur,
Lenia per ambigiam fulgebat Cynthia noctem,
Et cæcis radiabat aquis. Dux peruiugi alta
Puppe sedens, medius casus, uenturaq; uersat
Prælia, & euentus dubios, finemq; latitem.
Talia uoluentem de circumstantibus unus
Compellit: si digna peo Dux maxime nobis
Exoptate diu, quæ stet sententia rerum
Nunc animo tibi nosse uelim, ne sperne precantem.
Legatus tibi sum patria transmissus ab ipsa,
Atq; urbis pars una tuæ, te fessâ, tumq;
Expectat reditum, nunquid cùm littora tanges
Punica confestum patulo consilgere campo,
Atq; manum conferre uoles, an mœnia primum
Intrabis patria, spes ereclutus in arma,
An alia fortasse uia meliora iuuenti
Consilia apparent, quem nostro fata labori
Imposuira modum reris, quem ue affore finem.
Ille autem, quis certa Deus sub turbine tanto
Consilia expediat: quis dei meliora tenere?
Ibimus in patriam, quoniam sic imperat Hæmo.
Forſitan & dulces muros prius ipse bibibo,
Quàm fatum tentare uelim, iureq; meorum,
Spesq; animosq; prius, uel uicq; ora uidebo:
Sin autem medijs iuuenis Romanus in aruis
Occurrat, pugnare mihi sententia fixa est,
Atq; omnen patiùs, successum sponte subire,
Quem Deus & fortuna dabunt hic turbidus ille
Conticuit, semor iuxta, cui flectere clauum
Ars erat, annosam tollens ad sydera frontem,

Mox freta lata turgent, ueniam te Iuppiter inquit.
 Neptunumq; patrem, atq; omnia numina supplex
 Deprecor, infandas Libyæ prohibete ruinas:
 Atq; omen prohibete inale, mihi multa uidere
 Vita dedit longos huc continuata per annos.
 Nunc tremor inuadit mentem, timidumq; senectus
 Efficit: heu quanto stetimus discrimine contra
 Hostiles acies, tunc cum Romana pauentem
 Castra pererrabant Libyam, & Carthaginis ample
 Mœnia pulsabant, tum Dux erat optimus illis
 Regulus, eximio cui sic fortuna fauore
 Blanda uidebatur, nihil ut sperare liceret
 Afflictis, quantum tandem dat Bagrada fati
 Testis adhuc, quantum frustra serpentis amica
 Sensimus, auxilium, laetis namq; illa sagittis
 Obruitur transfixa fera, & sub grandine multa
 Telorum compressa perit: uix iugera campi
 Quatuor excipiunt immensi mole iacentem.
 Vix tandem tot uictis malis fortuna remoto
 Opportuna quidem non dignis mittit ab orbe
 Auxilia, ipsa Ducem fida Lacedæmone mittit
 Græcia, magniferos uideor mihi cernere uultus
 Xantippi, moresq; graues, librataq; uerba:
 Te quotiens Hannibal uideo, quotiensq; loquentem
 Audio: tu uix dum in lucem tunc æditus, infans,
 Sed quid cuncta sequor? uictores uincere nobis
 Contigit arte Ducis, sola Romanaq; castra,
 Romanasq; acies, Romanasq; signa, Ducemq;
 Fudimus, & nostris subiit Dux ipse cathenas.
 Heu mihi quid referam: quid me meminisse cogit
 Hannibal hoc pelagus? namq; hic nisi noctis opacæ
 Indicijs fallor, Xantippum sæua sub undis,
 Et rediit in patriam mentita, & perfida clasiss
 Demersit, uideor corpus spectare natantis
 Aequore tam uasto, & uix brachia fessa mouentis,
 Eij quæ monstra boni, quæ me ingrata nocentum.
 Quid uolueris sibi solum qui causa salutis
 Hic fuerat, tali inanimis absumere morte.
 Remigis implebam partes, illumq; cadentem,
 Et uidi, & dolui, & presagia tristia finxi.
 Ipsa mihi ueror summum narrare dolorem
 Qui sequitur, sed digna fuit uindicta Deorum.
 Hac equidem paucos post annos fortè tenebat
 Impia clasiss iter, nec longè à finibus istis
 Incidit in classem Latiam, nempe ipse tremendam
 Nostrorum stragem, totoq; incendia ponto,
 Et uoluitare trabes, & mixta cadauera uiuis
 Corporibus, circumq; atro freta tincta cruore:
 Et uictas puppes, remosq;, & sparsa per undas
 Carbasa, naufragium horrendum, fractosq; rudentes:
 Vulnera crebra nimit, mortesq; & in aequore luctum
 Confusum, tristesq; sonos, trepidumq; tumultum
 Prælia tartareis, Herobolq; similima uidi.
 Dij mihi non aliter faueant, nisi semper ab undis,
 Donec facta fuit strages, fera bella cientem
 Xantippum releuare oculos atq; ora uidebam:
 Sub dentemq; facer ratibus, flammisq; per æquor
 Fundentem & cælo gladio, ac tela pluentem.
 Nec prius ex oculis abiit, quàm litoris imum,
 Dissilijt pelagus, Siculi quod litoris imum,
 Sardaniaq; latus medij disternmat undis.
 Libertas equidem Xantippo uindictæ nobis
 Tunc perijt, tandemq; precor trux ira, quiescat.
 Molliat ille animo: uen satis ultio tanta
 Vna sit offensa, sed nunc antiqua recordor:

Nam locus admonuit, scelus & uindicta quod isto
 Contigit in pelago. Sic quæstus, uertitur inde
 Ad lauam, medioq; retro procul æquore multa
 Ante se ad dextram Libyæ litora seruent:
 Occultantq; sinu Phrigij monumenta sepulchri,
 Sic longam alterno noctem sermone leuabant,
 Et ueterum memores iam tunc uentura timebant
 Anxia, tunc tenui succumbunt pectora sonno,
 Et nouus Eo confurgens Eurys ab axe,
 Linea complebat facili crepitantia pulsus.
 Lælius hæc inter perducto Rege reueriens
 Accelerabat iter: namq; illum chara trahebant
 Iussa Ducis, profugusq; hostis, multumq; timebat,
 Ne sine se fortasse dies foret ultima belli
 Expectata sibi semper, cum fama repente
 Incidit hostiles pacem, ueniamq; precantes
 Affore legatos, igitur renouante Senatu
 Lælius ipse domum repetit, sic dulcia charæ
 Limina cum peteret inueniens malè sanus amica
 Si pater aut genitrix trahant, uestigia fleuit
 Lenta dolens, paciamq; timens amittere noctem,
 Fuluius expofitos Baiano in litore Roman
 Perduxit comitem, quem dederat ipse profectis
 Scipio, sed muros uetitius intrare uetulo
 Concilium de more datur, stat proxima portis
 Bellone sacrata domus, quo tota Senatus
 Turba uerenda coit: simul & quos miserat hostijs
 Conueniunt: hi multa palam, quia falsa citatis
 Afferuere Deis, ira grauiore Senatus
 Accendere animos, pacemq;, & fœdus amicum
 Poscentes, meruere odium, uiolata negare
 Publica pacta quidem, causamq; inferre malorum
 Hannibali, cunctosq; alios absolvere culpa.
 Caput ad hæc uarium murmur, tum concitus unus
 Ex patribus, quoniam pacem petijssis auitiam,
 Dicite ait, fuerint quæ fœdera pacis:
 Omnibus atatis clypeus fuit, illa uetusta
 Si inuenies, neq; tot retrò meminisse per annos
 Punica sic patuit fraus, & frustrantia tempus
 Verba, parum latuere patres, excedere templo
 Iussi, abeunt. In tres scissa est sententia partes.
 Principibus quæ uisa suis, quarum una reuerfis
 Consulibus: nam fortè aberant, quæ summa potestas
 Responsi seruabat onus, dignumq; moueat
 Maiestate Deus Latia, Liliusq; morandi
 Autor erat reditus, at contra intellæ Metellus
 Fœdera Romano fuerat qui causa petendi
 Cuncta referre Duci, nosse quip; omnia solus.
 Illa sed asperior sententia uisa Lauini
 Optima, quæ muris pellendos censuit hostes
 Exploratores.
 Sic sine pace retrò redeunt, sine fœdere raptim,
 Et sine responso, custodia litus ad usq;
 Mittitur Ausonia, ne quoquam fletere cursum,
 Neu fraudis moliri aliquid per Punica posint
 Ingenua atq; artes nati exercere paternas.
 Fuluius ipse etiam, Læliusq; in castra iubentur
 Hæc patria mandata Duci non lenta referre.
 Pergat quæ cepit, primordiaq; alta sequatur,
 Fortunamq; Deosq; suos, neu pacis in umbra
 Desituat, captum uicè sinat lentescere bellum.
 Fecerat interea pacis spes blanda sequestre
 Vt terris securus iter, pelagoq; uiator
 Carperet, intrepidusq; current æquore nauæ:
 Hac spe igitur Romana ingens à litore clasiss

Arma ferens, homines, uacuisq; cibaria castris
 Soluerat, & gemino sulcabat cœrulea cursu.
 Namq; alias calaris puppes aquilone secundo
 Flatibus: a duersis alias Libicinis onustas
 Miserat, has pelago tempestas corripit alto,
 Dispergitq; uagas, scopulis alludit, & undis
 Pars pelago submersa perit, pars litus iniquum
 Victa petit, secura hominum, metusq; procella
 Omnia tunc poterat celfo de uertice Bisſe
 Cernere si defragum, & prompium ad periuria uulgus,
 Ergo oritur subitus per mania lata tumultus,
 Inq; forum coctum, pauci quibus esset honesti
 Cura, fidesq; opibus potior, potiorq; rapinis
 Paſſorum & totiens uoti, p. ecibusq; petitæ
 Pacis ab Italia uulgus meminisse uidebant.
 Ast odijs alij, cœcâq; cupidine prædæ
 Flagrantes, raptum arma fremunt, interq; tumultum
 (Vi solet in multis) melior sententia victa est.
 Conſcendunt auidi naves, Giſſonijs ubi
 Haſdrubal eligitur ſceleris: Dux, iſq; iſcemi
 Egreditur portu, ſparſaq; per aqua ma puppes,
 Deſertaq; fuga, nauarum inuadunt ille
 Fluctibus hinc illinc inopini fraudibus hoſtis,
 Vincuntur ſæuè, paucas maris abſtulit aſtus,
 Demerſiſq; alias: plures rapière nefandi
 Prædones: mediat Octauius ipſe procellas
 Dux ſecuit claſſis, terdens puppibus, ac ſe
 Remige deſeſſo ſub ſuo condidit antro
 Montis Apollinei uento iactatur & aſtu
 Scipio iam ſæda concuſſus imagine fraudis.
 Quamquam animos fortuna in iſtis, tamen ille querelis
 Contempnitrix, nocuam in iſtis, tamen ille querelis
 Tres Oratores operatos mittit in urbem
 Impeius hos uulgiſerus excipit, atraq; circum
 Tempeſtas lapſum exoritur, fremunt impia turba,
 Intentatq; manus, & ni reuerentia ſummi
 Fortè Magiſtratus interueniſſet, in illo
 Iura die humani generis calcata fuiſſent
 Cæde truci, trepidi tandem per iurgia & hoſtes,
 Præſidijs ſulci exiguis ad litora pauci
 Vix penetrant, repetuntq; rariſſimam tuta uideri
 Puppis ab incarſu poterat, iam caſtra ſuorum
 Cernebant, ſubiò cùm tres à litore naues
 Erumpunt ex inſidijs, non partibus æquis.
 Pugna oritur, caſtris litus Romana reliſtis
 Agmina in extremum cœlumi, clamore uel armis
 Succurſura ſuis, ac quis ſuccurſus in armis
 Vnde uetabat iter, ſed enim conſpecta ſuorum
 Signa dabant animos, tandem Romana ſagittis
 Miſilibus uacuata ratis, conuerſa malignæ
 Subtrahitur pugna uerſis ad litora remis,
 Ac niſu ualido terris aliſſa ſatiſcit
 Ipſa quidem, ſed uelloces tellure petita
 Expoſuit, curſus, & ſpem fruſtrata ſequentum.
 Sic lupus inuento procul à cuſtodijs agno
 Irruit, & dentes acuit, rabiemq; famemq;
 Si fuga tunc trepidum rapit de faucibus hoſtem
 Inſequitur, mordetq; animi, & deuorat auras,
 Donec ad ignotas caulas, & ouilia uentum eſt:
 Tum retrahit curſum, terret locus ipſe, canumq;
 Latratu, uiriditq; ſedens ſuper aggere paſtor.
 Talia dum Pœni peragunt, non læta ferentes
 Romulea reuehit, legatos miſſus ab urbe
 Lælius, & pauidos Latyſ ſuec edere caſtris
 Imperat: agnouit Scipio, nec terna ſub uno

Tempore ſlagitia, aut triplex iniuria mitem
 Excusſere animum: Legatos namq; benignè
 Alloquitur: quamquam primum ſint ſaxera uobis,
 Et ſuperum deſpecta fides, iuſq; omne quod uſquam eſt:
 Non tamen à nobis modò præmia digna ſereis
 Perfidia, ueniet fraudes, quæ uindictæ omnes
 Vna dies, nil indignum ſeu moribus in nos
 Ipſe meis faciam, ſeu maiſtate meorum.
 Nec ueſtram ſequar ipſe fidem, diſcedite iui
 Mitius armatos inter ſub tempore belli
 Romanos habiti, quam nos ſub pacis amictu
 Vos inter.
 Viribus ipſe, animiſq; ingens in tempore bellum
 Feruidus inſtaurat, Libyæ ſtatu ipſe pauentis
 Tunc erat. Italia ſed iam Dux iuſſus uerq;
 Ceſſerat, & uaria quamuis regione proſectas
 Aequoris, & parua fraternalis tempore eodem
 Aduentare acies paſſim iam fama ſerebat:
 Iamq; magno ianuæ ſoluens à litore claſſem
 Alite non ſauſta pelago ſe ſancius alto
 Crediderat, pariam penitus tramite reſcio
 Si fortuna ſinat, ſenſim turgere colles
 Cætriſeri, nulliq; cedens his ſalubris ora
 Incipunt, rareſq; uident per littora palme,
 Hinc Delphicus a deſiſſimo conſpectu aprico.
 Obſice qui montis uiolentos protinus auſtros
 Reſcit, immotaq; ſilens ſtatione quieſcit.
 Parte alia ſinuofa patent conuexa Siſſiri:
 Hinc ſolis uincta oculo luſtrata benigno,
 Et Baccho dilecta nimis, montemq; tuentem,
 Et iuga proſpectant Cornelia palmæ latè
 Inclita meliſſſo, quibus haud collesq; phalernos,
 Laudatamq; licet merent ceſſiſſe pudebit
 Tunc ſeu pigra ſiue, nulli ſeu nota Poitæ
 Illa ſuit tellus, iacuit ſine carmine ſacro.
 Hoc mihi nunc cantanda loco, ſulcanibus æquor
 Inſula iam Veneriq; placens à litore portus
 Exoritur, contraq; ſedit fortisſimus Erix
 Auſonijs Sicule retinens cognomina ripe
 Collibus his ipſam perhibent habitare Mueruam,
 Spernentemq; patrias olei dulce edine Athenas
 Exoritur, cornuq; caput, tumefactaq; circum
 Diſſilunt maria, & ſaxis fremunt unda radofis
 Cognitus in medio nauis, dorſoq; nigranti
 Arduus aſſurgit ſcopulus cui proxima rupes
 Candidior lati. Phæbo ſeriente reſulget.
 Poſt inſeſſu curuo maris oſtia mæcæ
 Cernuntur rapidi, ſtantiſq; palatia lune
 Labitur, & placidis frangens mare fluſibus Arnus,
 Hunc ſupra & ripas tenet urbs pulcherima Piſæ
 Hanc oculis, digitiſq; notant, propinq; pateſcunt,
 Heiruriaq; latus, ſpatioſq; breuiſſima Gorgon,
 Syluaq; nobilior, rigidiſq; capraria ſaxis
 Inſula, tum mæuo prædies niarmore, retrò
 Linquunt ad læuam Giliam, uicinaq; contra
 Stat iuga, de gemino nomen ſortita metallo.
 Plumbeus hic uertex, illa eſt æſt ætica rupes.
 Nec procul Herculei de uero monte reſceſſus,
 Et Thelamonis opus, nauisq; inſeſſior æquo
 Paruus aquis proprijs uiolenti gurgitis umbro
 Dextra, ſed à tergo uentoſi frondea trachius
 Corſica reſtabat umq; hinc Sardinia longè
 Tabificos aperit colles, hinc aures Roma,
 Hincq; procelloſo Tyrridus ſtant litore fauces,
 Hic poſtquam medio uentus ſitit æquore Parnus

Vulneris increfcens dolor & uicinia duræ,
Mortis agens ftimulis ardentibus urget anhelum,
Ille uidens propius fupremi temporis horam
Incipit: Heu qualis fortunæ terminus alit eſt
Quam lætis mens cæca bonis, furor ecce potentum
Præcipiti gaudere loco, ftatus ille procellis
Subiacet innumeris, & finis ad alta leuatis
Eſt ruere, heu tremulum magnorum culmen honorum,
Spesq; hominum fallax, & inanis gloria fictis
Illita blanditijs, heu uita incerta labori
Dedita perpetuo, femperq; heu certa, nec unquam
Stat mortis præuiſa dies, heu fortis iniquæ
Natus homo in terris, animalia cuncta quieſcunt
Irequietus homo, perq; omnes anxius annos.
Ad mortem feſtinat iter, mors optima rerum,
Tur regis ſola errores, & lumina uite
Diſcutis exactæ: uideo nunc quanta paraui
Ab miſer incaſſum, ſubij quot ſpontè labores,
Quos licuit tranſire mihi, moriturus ad aſtra
Scandere querit homo, ſed mors docet omnia, quo ſint
Noſtra loco. Latio quid proſuit arma potenti,
Quid rectis inferre faces: quid fœdera mundi
Turbare, atq; urbes triſti miſcere tumultu
Aurea marmoreis quidcū alta palatia muris
Erexiſſe iuuat: poſtquam ſic fœdera læuo
In pelago periturus eram, chariſtime frater
Quanta paras animis: heu fati ignarus acerbi,
Ignarusq; mei dixit, tum liber in auras
Spiritus egreditur, ſpatijs num altior æquis,
Deſpiceret Romam, ſimul & Carthaginiſ urbem.
Ante diem ſœlix abiens, ne ſumma uideret
Excitata, & claris quod reſtat dedecus armis.
Fraternosq; ſuosq; ſimul, patriæq; dolores.

AFRICÆ FRANCISCI PETRARCHÆ,

LIBER VII.



ESCIUS extincti iuuenis ſeruis
Hannibal inſtans
Bellum animo, & uarios agitant ſub
pectore caſus.
Fraternam ſperabat opem, iamq; affo-
re claſſem
Illius ac dulces cupide ſibi fingere
uultus.

Fingere colloquia, & Latijs quid paſſus in armis
Audire, & proprios fratri narrare labores:
Inq; ſibi inſeſtos ulciſci in tempore ciues,
Hannonem ante alios: acies dum mente frequenter
Inſtruit, atq; equitum circumdat cornua, ſemper
Germanum armauit, primaq; in fronte locauit.
Spem quoq; nonnunquam mens immoderata ueſtiſtam
Retulit imperij, charo tunc grandia fratri,
Italiq; dedit partem, Regemq; uocauit,
Atq; ſuperuacuis ignarus pectora ueri
Implicuit curis: uolueris uelut anxia nido
Pabula dum cumulet memori torquetur amore,
Aſtiduoq; fremit ſtudio, & ſuſpēditur alis
Cū tamen interea generis ſpem forſe malignus
Abſulerit natos, atq; incuſtabula paſtor:
Non procul Hannibalis diſtabat curſus ab Afro
Littore, cū iuſſus raptim ueſtigia mali
Nauita conſcendit, quam claſſis prenderet orami

Viſurus, ſummoq; ſedens in uertice ligni
Dirupta, reſpondit: ſpectamus ſaxa ſepulchri
Huc reſto impellens fert uentus tranſite proram,
Triſtior augurio, clauum Rege carbaſa uolue,
Fleſte uiam, curſumq; alio melioribus inquit,
Aſpicijs detorque meum: tum iuſſa magiſtri
Expediunt, ac uerſa uadis ad proxima Leptis
Littora ſollicito peruenit remige claſſis.
Qui ſtatur interea Romanis eſſet in oris,
Quiue foret Libycis, quæ ſpes, qui terrore uirinq;
Volueret alterno ſtuitantes turbine mentes,
Diſtu difficile eſt, quotiens ingentia duri
Hannibalis monumenta animis, conſectaq; bella
Obuſfabantur, tunc ſpes Romana cadebat
Viſta retrò, ac quotiens clari occurrebat imago
Scipiada, florens q; uiri, & ſpectata iuuentus,
Ac uirtus infra cta malis ſpei pulchra redibat
Tunc Italij terrorq; iterum tranſibât ad hoſtes.
Et quanquam Latij depulſum ſinibus acrem
Hannibalem, fratremq; oculis Reſpublica lætis
Cerneret, aſt alia urgebat præcordia cura
Segnitie ſuſpecta Ducum, quibus omne ſenatus
Mandarât ſtadium, ne quo molimine poſſent
In Libyam tranſire hoſtes, neu terra uel aquor
Securum præſtaret iter, diſcrimine nullo
Nunc amboſ abijſſe ſimul, nempe una pericli
Conditio, ſed campus erat diſcriminis alter,
Collectuſq; doma Panorum uiribus ingens,
Caſus & excidium metuendum inſtabat, & hora
Vltima Romani imperij, ceu corpus in omne
Si longæua fuit ſcabies, abienſq; repente
Deſerat extremamq; cutem, parietisq; patenter,
Gaudia corripiunt animum, ſi forſitan æger
Sentiât abſtruſum introſus turgeſcere peſtus,
Horreſcit peiora timens, peſſemq; priorem
Optat, & in regnum cordis dolet eſſe coactam:
Sit metus extinctus minimè, licet hoſte remoto
Verum alio tranſlatus idem, grauiuſq; periculum
Viſceribus ſuperſeſſe mouet, magnūq; timendi
Calcar erat Fabij præſens quaſi ſemper imago,
Cui longè præſaga uiro, ſapienſq; ſuiuri
Mens fuerat, certoq; uelut prudentia uati
Ille quidem uulgo ſolitus prædiſcere ſemper,
Si quando patriam peteret ſeruis Hannibal, urbi
Tunc ueros inſtare metus, & ſteſtile tempus:
Non ibi ductores pauidos, Regesq; fugaces
Venturos acie aduerſa, non læta per agros
Agmina paſtorum proprie, uerum arma tremendum
Laturum Hannibalem cuius numerare triumphos
Expleat annales, plures qui truerit arco
Romuleo ex populo, uiduæ quam liquerit urbi.
Aſt utrumq; latus circum belloq; geluſq;
Duratas, longaq; ſama ualere cohortes.
Quiq; etiam multos, quibus ars celeberrima paſſim eſt
Romanos iugulare Duces, quorum agmina undis
Scipiada occurrit gladijs, nil nominis illic
Maieſtas ualitura Duci, nil forma genusq;
Fabula nil ortus, nil colloquiumq; Deorum.
Dixerat hoc Fabius, quoniamq; id morte ſub ipſa
Vaticinatus erat uelut ſuprema minantis.
Diſta patris memori nunc iactabantur in urbe,
Terreſtanq; animos: at enim iam parta per agros
Tot uocis optata quies, uultuq; ſerenus
Auſonia, lætam meritò perſoluere plebem
Vota iubent ſuperis, per quinq; altaria flammis

Incaluere dies, totidemq; onerata coronis
 Lmina cuncta Deum, uiridēq; comantia lauro.
 Hannibal à Lepi trepidis rumoribus aclus
 Ad Zanniam celebrabat iter, iamq; omnia late
 Scipio uasabat, facibus iam rura uel armis
 Diuisa Romanis ardebant, ultima secum
 Prælia dum pensat Pæmus, subitoq; ueretur
 Congressus, certos statuit præmittere contra
 Qui referent, quā sint hostes regione locorum:
 Quid ue agitent, quo fulta sit, quōue ordine castra
 Consistant, tulit, hos leuo fortuna profectos
 Tramine castrorum incautos custodia captos
 Pertraxit Ducis ante pedes: tunc ille Tribunus
 Imperat, ut circumductis per singula monstrent,
 Castrorum, ar. norumq; genus, uulsiq; uiuorum
 Atq; equitum, pedumq; habitus, numerumq; manusq;
 Pareat, sic inrepedi teniora passum
 Circuerunt, omnem absulerat Dux ipse pauorem.
 Mirantur noxam indomium, legesq; seueras
 Militia, durasq; manus, atq; apia labori
 Corpora: non glacie nec ui frangenda nec æstu:
 Atq; cicatrices aduerso corpore crebras,
 Ingentesq; aeres oculos, testantiaq; alios
 Ora animo, & uerba tonis resonantia miris.
 Postquam cuncta uiris sunt explorata, reuersos
 Scipio subridens placidē, uultuq; sereno
 Alloquitur, firmatq; animos: sit, & omnia nunquid
 Iussis per castra uiri, nostrorūq; paratus?
 Si quid adhuc superest securi cuncta uidete.
 Et uestro narrate Ducis: sic ille benignē
 Hortatus, dubios hominēque, Deūque loquentem
 Audissent, stupidosq; incerta mente reliquit
 Inde uiris sumptus præstatur opimus, equosq;
 Concessit, comitesq; uia, qui tuta locorum
 Offendunt, u. dūq; tegant, ne forē per agros
 Sparsa manus iustam oblatō putet esse rapinam.
 Talia dum Latius peragit Dux, forsitan illo
 Majis iussa die, pedumq; equitūq; cateruas
 Ingentes, alacri ueniunt in castra fauore.
 Omnibus ex uisus nil tam perterritus asprum
 Hannibalem, quā im clara hostis fiducia magnas
 Spes animo uolentis enim, nec bella pauentis
 Actamen extrema, quoniam iam fata ruinas
 Urgebant, aderatq; dies, qui nubila sortis
 Polleret ambigua, statuit tentare loquendo
 Ante Ducis mentem aduersi, si flectere possit
 Consilio, pacisq; nouos infundere amores.
 Siue ille egregia morum dulcedine tactus,
 Seu uentura pauent, seu iam longæua laborum
 Tædia peruersus, seu fraudem inuoluere uerbis,
 Insidiasq; parant, solitasq; recurrere ad artes.
 Nuncius hæc propter præmissus pergit ad hostem,
 Colloquium petit, nihil aduersatus, & ambo
 Castra mouent ex composito, multumq; propinquis
 Confedere locis facilis congressus ubi illos
 Iungeret exiguis urbi Nargara moenibus inde est
 Haud procul, hunc Scipio raptim munimine collens
 Occupat, hæc sedes iuitis aptissima castris.
 Dulcis aque fontes illie, & pabula passum
 Opportuna uiris & equis, uix millibus alter
 Quatuor aduersis ductor distantia castris
 Ardua communit, scatebris ubi nulla benignis
 Lympha caput tollit, camporūq; irrorat inertes:
 Ne ue diu mora tuta foret sitis ipsa uetebat
 In medio tumultus legitur conspectus utriusq;

Detestusq; situ, nequid inter frondea claustra,
 Antraq; syluarum, fraudisq; dolisq; lateret.
 Marcellus terrebat enim, & collega peremptus.
 Hinc illinc armata acies, huc grexibus aquas
 Agmine quadrato ueniunt, paribusq; remotæ
 Subsistunt spatij: at Dux prægressus utraq;
 Cornipede excelsos, posuit concorditer armis.
 Pone sius quemq; est, testisq; comitūq; secutus,
 Vincis interpret: tumulo sic cominus ambo
 Conueniunt, summi siquidem Regumq;, Ducumq;
 Quos aut prima tulu cæli quociensq; sub axe,
 Aut ætas latura sequens: ceu bella Gyantes
 Si renouent indigna Deis, stentq; agmine contra
 Fulmine deposito procedat Iuppiter ingens,
 Mercuriusq; comes, tum pars aduersa Typhæum
 Mittat: & hinc comitem se turpis homunculus addat,
 At longē armati spectent commercij fratres
 Terrigenæ, tum parte alia furor ipse Deorum
 Conticeat, promat Phæbus, teneatq; sagittas:
 Horrificamq; immax quatit procul Aegida Pallas
 Terra trenat, uibrant ignes, & fulgurei aether.
 Mortibus haud alijs, alijsq; horrore uidentum
 Conuenere parcs, silent mibi cuncta priorum
 Nomina non alias nullo consistere campo
 Maiores fortuna duos uisisse negat
 Alter ad alterius conspectum hæc uicissim
 Immoti, tum multa alto sub corde mouentes.
 Dum stupor attonitos habuit, siluere parumper,
 Scipio fulminei cernens horrentia circum
 Hora Ducis, uultusq; truces: hic Iuppiter ille est
 Cuius ab armatis legionibus ora timentur:
 Italia terror, murus Carthagini, arxq;
 Hesperia domitor, qui Gallica rura peragrans,
 Fregit inaccessas alpes, callemq; nouissimam
 Natura luctante dedit, tot nostra cecidit
 Agmina, totq; Duces, totiens qui lumine nostro
 Sangune sedauit, campo, potuitq; patienti,
 Atq; acie iusta manum superare parentem,
 Meq; simul iuuenem paulatim qui lmina Romæ
 Non ferro, nostrisq; metu, sed numine certo,
 Prasentisq; Deum, nymphisq; fauentibus urbi
 Liquit, & erubeo nostram debere salutem
 Non animis, non uirtuti, non foribus armis,
 Sed tempestatis tarum auxilij uis uindictis.
 Talia uolebat Scipio. Contra Hannibal hic est,
 Hic cuius tenera iam nunc ætate remotos
 Fama polos penetras, cuius dant crebra summis
 Secula munibus uirtus: quia iuggerit orum
 Sagume qui patio madidum coningere campum
 Non timuit, cladesq; suas tam fortiter ultus
 Insequitur uictos, & nos post prælia tanta
 Hispania tellure fugat, nostrorūq; labores
 Irritat, iste abium cunctis meditantis ut unus
 Consilium uerit, cunctisq; tremantibus idem
 Constitit immotus, nullus sua rura tueri
 Audibat, nostras an iste insulat in arces.
 Hic Regem: cui nostra ingens inuixa manebat
 Spes prius, alloquio flexit, mox fregit aperta,
 Perdomuitq; acie, uictumq; in uincta coegit,
 Me quoq; deiecit prius hic quam uidere, & nunc
 Es: pulis Italia: quid multat ista profectio
 Est mihi uel nullus toto metuendus in orbe.
 Quæ dum cuncta pares oculi crepidantis in iclu
 Voluissent animis, incepta silentia rumpens
 Hannibal, hæc premis: Si me mea fata maligno

Africa, Lib. VII.

Sydere damabant, ut post tot bella peracta
Totq; acies caesas campis, tot milia fusa
Solut ego pacem à nobis petiturus inermis
Fortuna uariante uices, supplexq; uenirem
Gratulor ex cunctis, quibus hoc decus illa parabat,
Te potius mihi sorte datum, quia nobilis ingens
Solamen mihi uictor erit, minimumq; pudebit
Sub tanto cecidisse uiro, tibi gloria porro
Vltima non fuerit, nisi mens mea conscia fallit
Hannibalem cui de uobis tot larga triumphos
Fata dabant, cui tot campis atq; agmine fracti
Romani cesserè Duces, tibi cedere soli
Non acie, non ui, solo sed nomine uictum
Ludibrium quoq; fortune, quæ bella parenti
Capta tuo mecum nato claudenda referuat
Indigner, stupeam ne magis, namq; ille per arma
Dux acer, plenus uictor fortissimis armis
Ille mihi cecidit iuueni, uictusq; Latinis
Finitus est, contra tu nunc iuuenilibus annis
In propria me nempe dono sine uulnere uinces
Tempore iam, belloq; Ducem, uictoria signa
Duratq; animos, duratq; membra gentem,
Cura quidem fateor fuerat pulcherrima pacis
Gentibus indomitis, nec enim Trinacria nobis,
Non fera Sardinia tellus, non tractus Hiberus,
Præmia magna satis pro tot iam clausibus aut tot
Sunt exercitibus, pro tanto sanguine fuso
Culpari transacta tamen, licet usq; loquendo
Mutari uetium est, transiergo calle furentes
Trahit auaritia rabies, aliena petebam,
Vrgeor in proprijs spes immoderata fefellit
Atq; animus paris impatientis sic blanda parum per
Fortuna in magnis alio fuit improba uultu.
Casibus hæc uarijs, nisi me quoq; fallere dulce est
Iam satis edocuit, non sat tibi tradere tutum.
Hinc ratione meos moderantem ceteris actus,
Capit pacis amor, tuta sed feruentior ætas
Et fortuna diu felix extiterit utrumq;
Consilio aduersum pacis, studijsq; quietis
Namq; ego commemini medio feruore iuuentæ,
Quælis apud Trebiam fuerim, permittite profarè
Qualis apud Cannas, talem te suspicor esse,
Nempe uirens ætas, et formosissima clari
Te uindicta patris, te tot felicia bella
Africa et Hesperia, et nunquam mentita secundos
Successus fortuna teuat, satis omnia noui
Præterea expertus totiens, scio quanta libido est
Vivendi, quantumq; decus, uictoria quando
Cetus foret, fateor rerum est dulcissima, sed nunc
Quæ Deus hanc uobis qui non et fallere possit
Pollicitus mihi crede aderunt, nisi sistimus iras,
Corpora, ferrum, animi, uulnusq; manuscq; uirorum
Agmine ab aduerso, simul hic quem cernis inermem
Alter erit, pactusq; aliud fronsq; altera longè
Nec sonus hic uocis, nec pacis inertia uerba.
Ergo animos assume nouos, neu nomina pacis
Vile sonent, pulchra est, inquis, uictoria, sed spes
Anxia uincendi, pax est pulcherrima rerum
Hæc tibi certa patet, nisi respicias omnia uersa
Et quotiens animos præsentia prospera tollunt.
Ante acres intende oculos, circumq; retroq;
Nec quid læta ferat tantum fortuna, tulitne,
Sed quid ferre potest animo metire sagaci.
Nil facies rectè, nisi cum spes uenerit illinc:
Hinc metus occurrat, tibi sin uictoria forsan

Cesserit, et quantum est proprijs quod laudibus addis
Victor es, et uincis, uixq; unum mille triumphis
Addicis: at si foret diu comitata repenti
Destituant te fata, rui pereuntq; labores
Innumeri, spesq; ampla simul, consulor et hostis
Vnus adest, odium sileat res firmet uirum
Vtile consilium, et si nulla pericula terrent,
At retrahat saltem studium te nonnis alti,
Altius ire nequit, nunc conseruare labora:
Magnus enim labor est, magna custodia famæ.
Vis ne tot egregios actus, et tempore tanto
Quasuum decus, unius committere casus
Arbitrio: uis ne una dies tot subruat annos.
Fortunam frenare suam, sinenq; secumdis
Ponere consilium est, nec parua accessio magnæ
Fortune est tenuisq; modum, si frena relaxas
Ausert in præceptis, possent te multa monere,
Namq; exemplorum magna est mihi copia. Quant
Vir fuerat Cyrus, tamen in dum sine fine uicta
Credulus insequitur fortunam, uo: piter alto
Excidit è solio, cumulus fuit ille pudori
Famine cecidisse manu, solacia Periculis
Arma tulit, quanta potuit cum laude reuerit
In regnum, uobis etiam mansisset amicus
Vercor, illa animi tanta dulcedine, tali
Dignus amicitia: sed dum nec frena tenere,
Nec cursum cohibere potest, collapsus ad inā
Corruit, hic medio si permansisset abunde
Sparserat Epyri celebrem per secula famam.
Ah quotiens Italo Rex formidatus in orbe
Trinacria diadema tulit, mox cognitus orio
Sceptra etiam Macedum arripuit, sed iustere nusqu
Dum ualet ille uiris inuictus gloria uulgi
Faminei, Argolico ruit ingens uictima sacro.
Sed quia nostra magis fortasse exempla mouebunt
Hac ipsa in patria Regulum fortuna supremis
Aequarat Ducibus, sed dum consendere ad aspra
Nittur in tergum iacuit resupinus acerbo
Fine decus parium claudens aliena renarro.
Mecq; libens taceo, fato iactatus uiroq;
Quid sim, quid fuerim cernis, uix notius usquam
Inuenis exemplum, fortuna uolubilis in quo
Læserit ulla magis, tutum est discere sensim
Illius è gremio, nimium nec fidere blandis.
Vini tu illi præstare fidem, quæ uoluerit nunquam
Desinit instabilem uolento turbine rotare
Quæ non cæca modò est, sed cæcos efficit illos
Quos complexa sinu est, nunquam uis attollit et implet
Muneribus falsis, nisi quos de culmine summo
Vertere præcipiti fuerit meditata ruina.
At fuerit suspecta tibi iam fœdere fracto
Punica fortis fides, sed tu desiste utreri
Tempus pacis adest, et nos nisi falsi relatu
Audui, pactum fœdus spreuisti auorum
Tempore, quod minime dignis autoribus ictum
Esse uideretur. Nos si fortuna ualenti
Strauit humi, reris forsan cecidisse decoris
Omne simul, studium, non sic nos lumina læuo
Sydere prospiciunt, fateor non omnibus aquæ
Publica fata uelim, et patrios committere casus.
Nunc autem de pace agitur, traclantibus illis
Quorum primus honoris pacis, belliq; futurus
Et labor, et requies equidem, quia bella mouenda
Autor eram donec metuerunt fata tenendi
Vi faustius foret euincis, sic fœdera cernè

Consilia firmata meo, pacemq; tuor
 Quæ nobis inhonesta quidem, sed uelle necesse est
 At uobis speciosa uenit, sic dicere quanquam.
 Victorum pacis leges, penamq; iubere
 Tu tamen hanc patiâre reos imponere mulctam
 Ore uelut proprio, nostris erroribus æquam
 Hesperie traciûs, atq; arua, nouissima mundi,
 Aeoliaq; triiceps regio, & Sardinia, & omnis
 Insula Tyrreno, aut Libycæ perfusa profundo
 Vestra sit, hinc alia ex alijs conquirent regna
 Ille per extremos axes, atq; inuicta ferro
 Pandite fulmineo, Reges calcate superbos
 Vestra sub occasu uictoria signa ferantur
 In Boream, & Solis tandem uoluantur ad ortus:
 Nos autem Libycis arctati sinibus, inde
 Vos Dominos rerum, longinqua cuncta regentes
 Imperia, & multum terrarq; mariq; tremendos
 Cernamus, superis postquam fatoq; potenti
 Est placitum, tantum ille graui sermone profatus
 Subiicit. contra Scipio cui talia reddidit:
 Certus eram quæcumq; mihi promissa fuisset
 Aduentu turbanda tuo, nec fœdere Pænos
 Iusûe hominum, uel sacra Deum seruare paratos
 Ni cogente metu. Prius hic grauis astra uolatu
 Scandet equus, prius hic solidus per inania collis
 Ascendet, cælumq; cano subidet æuerno
 Quam uobis sit amica fides, sed iusta Deorum
 Vltio persequitur fontes, stirpemq; profanam
 Verberat, & claudu quanquam pede iussa fugaces
 Præuenit interdum scelerum spectator ab alto,
 Perfidiaq; Deus, quanquam tibi fabula uana est,
 Hannibal esse Deum, quotiens rubicunda cruentæ
 Littora pulsarunt absorptis clauibus undæ?
 Viscera bellantium pelago quot sparsa natarunt?
 Quot trunca atq; lacere afflicta super æquora puppes?
 Quot labo undantes aestu iactante carinae?
 Quot elypei, & tetro stillantes sanguine postes?
 Credit adhuc non esse Deum, sic pectore prorsus
 Ingratis abrasit, non multum annoxa uetustas
 Bis prius aduersum nos arma nefanda tulistis
 Nosq; lacefistis semper, socijsq; fauentes
 Id meritis contra stetimus certare coacti
 Nos pietas quondam Siculis succurrere iussit
 Nunc autem Hispanis, in quos tua maxima quantum
 Seuitia exarsit, dolor est meminisse pudorq;
 Sera nimis miseris, quoniam Romana fuerunt
 Auxilia atq; ingens infamia nostra Saguntum est.
 At Deus, ille Deus, quem uos contemnitis, & quas
 Exegit penas meritis, bellig; prioris
 Exitus ille fuit, quem uos sensistis, & idem
 Huius erit, nisi iusta Deum uindicta fatigat.
 Si qua tamen medio tulimus, quæ multa fatemur
 Vulnere, præmisit forsitan rectissimus ultor
 Exercens, purgansq; pios, sed prisca relinquo:
 Si tibi cura mouet, ne pax tua ciuib; obstitit,
 Et mihi perfidia, ne præmia forte reportent
 Est animus, quid enim, cum uos & fœdera, & omnem
 Spem pacis uolass; palam est, nunc fœdera rursus
 Et pacem, indignos quos prima iniuria fecit
 Conditione pari petitis leuiore secundam.
 Nec pudet, & quantis sese fortuna reuoluat
 Casibus admoneor, quam sit itia lubrica magna
 Fortuna, iubeor Reges meminisse Ducesq;
 Quos mutata gradu subito deciet ab alto.
 Exemplisq; premor, scio quod mortalia nobis

Corpora sunt, animi æterni, scio multa sepulchris
 Supplicia, & longos scelerum superesse dolores.
 Hic famam resiliare bonis, æternaq; cælo
 Præmia, uis ne aliud docilem uir doctæ moneret
 Casibus expositum scio me, teq; armipotentem
 Egregiumq; Ducem fateor, desiste minari,
 Scimus, & hinc maior nostris speratur ab armis
 Gloria, nec regnum fortuna ignoro iocantis
 Rebus in humanis, at nulla potentia summo
 Est æquanda Deo, solet hic pia bella fouentes
 Auxilio firmare suo, ac ne fortè moremur
 Hunc totum per uerba diem. Si fœdera uobis
 Prima placent, ratibusq; recens iniuria nostris
 Legatisq; illa aliqua purgatur, habetis
 Quod petitis, neu polliciti putei inscius ingens,
 Munus habes pacem, quoniam fortuna reuersa est.
 Vestra uides, si dum Latio tua fama tonabat
 Tempestate graui bellorum, mitior hostis
 Optasse eadem precibus tunc fortè superbum
 Non præstare fuit, nunc cum propè uictus & omnis
 Pulsus ab Italia, metuensq; & bello subactus
 Pacem ores, poterat recta cum fronte negari.
 Et tamen ut mundus uideat non aspera nobis
 Deiecisse animos, non tollere prospera bella,
 Fortunæ ne pares habitus consilere in omni,
 Posteritasq; notet, non nos dulcedine prædæ
 Prælia non odijs, sed pacis amore mouere.
 Pax dabitur, fuerit uobis si pura uoluntas.
 Sed quid uana refers, hac est Hispania dextra
 Si nescis multoq; mihi iam parata cruento,
 Cætera nostra uides, stulta est iactantia dantis
 Quod retinere nequit, de nostro munera singis?
 Proinde aliud paci, pacisq; prioribus ultro
 Adijce, si quid habes: quod si nimis illa uidentur
 Importuna animis, gladius atq; arma parate,
 Indociles tollere iogam, pacemq; perosi.
 Dixerat, & tremula tellurem percussit hasta.
 His dictis retrò redeunt, & cornua postquam
 Obnixè tenere diu, grauiusq; tumentes
 Implere animos odijs, uisusq; maligno
 Digressu tacito referunt uestigia tauri,
 Vt grauius toto coacti cum pondere rursus
 Mugitibus ferro complent nemus omne frementes
 Circumstant, reduceq; accunt in bella iuuenæ
 Quemq; sua: talis Ducibus redeuntibus ore
 Spiritus, & talis tumido sub pectore sermo.
 Postquam ad uicinas ambo rediere cohortes
 Arma, animosq; parant, in bella nouissima tandem
 Edicunt, alacri cælum tonat omne tumultu.
 Tum uerò urgentes stimulis uirtutis & astus,
 Irarumq; faces, grauiusq; minantia uerba
 Flammanterq; oculos, ardentiaq; ore uideres
 Haud aliter quam cum stipulis immittere flammam
 Fortè ex composito late distantibus aruis
 Discedunt gemini agricolæ dispersus in agros
 Horridus alternos, nunc hic, nunc cernitur illie,
 Et trepidante sono subitus micat ignis utriq;
 Vt uerò ad castra est reditum, clamore fauenti,
 Qualis apum strepitus Regem circumstant ouantem
 Pro se quisq; Ducum excipitur, cupidumq; tuendi
 Funditur inquirans certatim singula uulgus.
 Vnus in amborum castris discurrere sermo,
 Fatalem uenisse diem, nec præmia belli
 Qualia præteritis soleant sperare periclis:
 Nec penas insulare pares, uictoribus orbem

Terrarum, imperiumque sequentes per cuncta parere
 Secula, tum uictis extremos affere casus.
 Semianimis quod uicta metu, propiorque cadenti
 Carthago, nondum ista tremat, fatoque premente
 Amplius immensam nequeat differe ruinam.
 Romanis non esse fugam, non collis amici
 Præsidium, obstruendoque abitus maris æquore circum
 Alarum celsique fugam restare patentis.
 Hinc igitur quoniam terror, spesque excitat illinc,
 Imperiumque Ducum uario permixta fragore,
 Castra modis reboant miris, hic corrigit hastam
 Ille acuit gladios, agiles probat ille sagittas.
 Induit hic galeam capiti, cristisque tremantes
 Excolit, hic blando permulcens murmure fortem
 Prenatæ equum, phalerisque tegit, iudei ille recuruis
 Ferratos aptare pedes, unguentisque catinam
 Verberat, ac crebris timuibus inde fauillas
 Elicit. Hic pictum clypeum textamque catenis
 Lorica exiguus tenuisque vigentia ferri
 Tegmina circum humeros, et sortia pectora ducit
 Implicat hic ocreas femori, tibisque pedesque
 Armat, et aurata præfulget in igne poples.
 Hic mihi Pyrides (quoniam maiora pusillis
 Viribus aggredior) si uos ab origine semper
 Dilexi, coluique libens, si ritè uocauit,
 Hic præbete animos, totoque Helicone fauete
 Auiæ Castaliæ stitens conuexi pererro,
 Urget amor, famamque trahit spes blanda decore.
 Læx ea terribili hinc illinc consumpta paratu
 Cesserat, et uerso radiebat sidera cælo:
 Inclyta magnificis, opibus cultuque uerendo
 Aethereas matrona iuueni perlambit auras.
 Stet capiti diadema sacro, turritaque frontis
 T friget, sceptrumque manu sed sparsa capillos
 Et trepido festina gradu, cui feruida contra
 Multa, minax mulier medioque perussior axe
 Ac succincta sinus, pauloque animosior ibat.
 Illa quoque sceptrum, et regni uolenta gerebat
 Signa, Deos hominesque omnes, Regemque Deorum
 Aspernata animis, anibæ simul alia tenebant
 Quaque rubens Martis metuendi luminis astrum,
 Scorpio, chelarum amplexu caudaque, tegebatque
 Viraque caelestes pariter tempusque sub unum est
 Introgressa fores, illas mirantur euntes
 Callicole rapidus tenuerunt sidera cursus:
 Ut summo solo coram stetit, altera raptim
 Incipit: Heu quantum facinus Iunonia longum
 Hospita, et æternum fato struente futura
 Tentor ab Italia, nec tot sua uulnera prosunt
 Nec quod, si qua fides gladiisque, letale putauit
 Cannarum memoranda dies, o fata Deorum
 Dura bonis liceat iustus inferre querelas,
 Et cælo non ficta loqui, natura benignè
 Mecum egit fateor, superi inuidisus acerbi.
 Aequoris immensis pulcherrima litora clemens
 Illa mihi circumdederat, potiusque decorem
 Addiderat, celsique aderat clementia blandi,
 Et uespertino ueniens ab axe Fauoni
 Dulcor afflatus Zephyrii tepentior aura.
 Liuioris aduersi frigis glaciæle uidebam
 Et post terga graui excurrere cuncta calores
 Ipsa meo contenta situ, mediisque fruebar
 Læta bonis, poterat terræ calicis imago
 Vera, nisi fallor, spectantibus illa uideri.
 Adde tot illustres natos Martisque secundi

Tot titulos, tot gesta Ducis, famamque sonoram.
 Non tibi Mars illum fratrem fatear, pendendum
 Hunc quo fata uirum rapuerunt inuicta furim
 Tempore uulgum est, quantus tot ille paratus
 Orsus erat, non menique meum quo ferre putabat
 Infelix quamò flagrans genitricis amore.
 Mitto alios, nam magna mihi numerosaque iurba est
 Quanta mihi nuper qualisque nouissima proles
 Contigerat, fateor superi mordaxque fatenti
 Inuidia absistat, non ullum regia pascit
 Maiorem generosa Iouis, quis feruor in ullo
 Par fuit ex quo Prometheus subduxit ab astris
 Particulam, cæci que infudit pectoris antro:
 Accenditque homines, quanta est constantia menti
 Instat quam præcepit per cuncta pericula ferui?
 Credite corporeo nisi mentem carcere clausam
 Sarcina membrorum premeret, foret ille Deorum
 Ex numero, soloque aliis radiante federet
 Nomine non opus est, ubi soli conuenit uni
 Quod loqueris, factisque satis iam cognitus orbi est
 Hannibal, ante suos peritenti errantia calles
 Sydera, et Aethyopes multum grauis obruet astas:
 Riphæumque gelu Borea tepefacia loquenti
 Soluet hyemem, quam sæda uiro perduxerit illi
 Terra parem, nec fallit amor, sed uera fætor
 Parcite callicole, uereor ne tristis alumno
 Inuidia, et cæcus noceat fauor, aspice terras
 Iupiter Italie, uident inter strata colonis
 Arias fuit, uident indigena uariata cruore
 Flumina, et ignotis multum distantia terris.
 Buxta Ducum potuit latum effundisse per orbem.
 Hannibal ista meus potuit diiungere montes
 Et saxi arcilare uagis, uerum obuius illi
 Nunc Deus est aliquis, quis enim mortalia contra
 Arma feret, puer aduerso uenit agmine nobis.
 En pudor o superi, sed nec puer ille nec omnis
 Terreat Ausonia tellus, non illa superbo
 Quam tacitam hic modo meditantem grandia uultu,
 Aduersamque meis fatis, hanc scilicet ipsam
 Et formidatum mundo puerumque patrenque
 Una acie quondam collatis uicimus armis.
 Nos nec adhuc tanto melior fortuna fauore
 Caperat amplecti, nunc tot firmata triumphis.
 Quid metuamus si forte Deos, succurrere famæ
 Atque arcete ne scias, moriar nisi claudunt illo.
 Nescio quid puero, quid me iubet usque timere,
 Dixerat: at contra uultu ueneranda modo deslo
 Altera procedi paulum, membrisque eoram
 Abiecit, ac ferum pedibusque affusa tonantis
 Sic ait, o magni supremæ potentia mundi,
 Si tua Roma potest, lachrymis persundere sacros
 Te patiente pedes, precibus inflectere iussis,
 O superumque, hominumque fauor, rerumque creator
 Optime, parce tui, fer opem et moderate labores.
 Aspice placatus tandem, et miserere precamur.
 Quanta per Hesperiam rapidis uirginitibus ausiris
 Flamma laus, nimboque nocens undante procella
 Scuerit, mundo notum est, et notius astris.
 Nec mihi quod misero insulant nunc illa uirago
 Obiecit inficior, candentes ossibus agros
 Italia, terrisque Ducum dispersa sepulchra.
 Et quicquid miser armorum fert impetus orbi
 Sustinet, solioque pater tu passus ab alto es:
 Crimina sic meruisse mea, respice tandem
 Minus afflictos, et si mea crimina nondum

Sunt purgata sacis, tua fulmine dextra chorusco
 Hoc caput inuisum, & Tarpeias uerberet arces,
 Hannibalem euertat, iamq; auertisse uideris
 Et grates actura tibi pro munere tanto
 Aduenio, timui, fateor, furiasq; dolosq;
 Infandi Ducis, & laqueos, simulataq; bella.
 Ille etenim sacra quem genitrix celo tenus effert
 Atq; ipsis insana Deis, tot laudibus aequat.
 Fraudibus insidijsq; magnis considerare in armis
 Quam uirtuti solet, possem sibi multa meorum,
 Funera natorum, dolor impedire, heu heu quanta
 Scuitia est, summumq; nephas, quibus illa superbit:
 Sic tales cecidisse Duces, sed tempus aperit
 Nunc uirtutis adest, iuuenem nisi fata uidentem
 Quem puerum uocat, ipsa odys immutibus urgent.
 Quod tu summe parens prohibe & permittit parenti
 Id modo sollicitè, cesset fraus, arma ferantur
 Iusta acie liceat plano configere campo.
 Vel nati me fallit amor, uel mira uidebis
 Prælia: & infames aquantia uulnera Cannas.
 Diuinos noui ipsa animos humanasq; subter
 Omnia cernentes, non quod mihi fabula mundi
 Persuadeat natum esse Deum, licet improba fando
 Excitata inuidiam, diuino tentet honore
 Prædones, licet ipsa suos celebrare Deisq;
 Adnumeret, mihi sufficiat decor ille uiuorum
 Scipio magnanimus, similem cui nulla tulerunt
 Tempora, nulla ferent, non hæc me uera negabo
 Credere, nempe animos diuinam accendere mentem
 Illius, ac nullum sine numine posse benigno
 Egregium reor esse uirum, non astra morabor
 Amplius, aut nato fauces, aut patribus aquis,
 Sta medius, fraudemq; ueta, si cesserit illa
 Vicinus, haud dubie, sed enim Iunonia iactat
 Hospitia, & superos hac sperat uoce mouere.
 Fallitur, insanit, stat semper nube sub ista
 Vel simili stabit equidem mihi pulchra tonantis.
 Tarpeio stet colle domus, cui iura, precesq;
 Deferimus, sed ritè utinam, pia, sacraq; docere
 Tu potes & facies, nisi in limine celi
 Fatorum uox intrantem exaudita fessit.
 Ergo age supplicibus pateant pia pectora uerbis
 Celse parens, hominum spes summa, & sola bonorum
 Audieram imperium terræ, pelagiq; supremum
 Et circumfuso quicquid quocumq; sub axe
 Clauditur Oceano, Latio de sanguine natis
 Promitti, sed quid nisi tam grandia præstat
 Nunc autem non regna peto sit tuta merentum
 Libertas, liceat sitientem sanguine hostem
 A iugulis arcere meis, si digna rogaris.
 Si mihi non parcis, populis ignosce nepotum,
 Quos noua religio faciet tibi forsan amicos.
 Emierat, siringensq; pedes atq; oscula rursus
 Ingenianans lachrymis hærebat, & ore madenti
 Subrisit uultu tacito, stillantis Olympi
 Rector, ad alterius tacitis præagia seclis
 Tandem uerba parat: tremuit conterritus æther,
 Conicuerunt poli, siluit tellusq; chaosq;
 Nullo unquam ingenio potuit mortalibus inquit,
 Quid pareret uentura dies, sic nostra premuntur
 Consilia, arcano sic iussa silentis cælo.
 Et tibi quæ patrem memoras audisse futuri
 Intra siderium potuit contingere lumen
 Exterius sonuisse nequit, nisi forsitan ardens
 Spiritus huc aliquis flammis purgatus & unda

Venerit, hinc tenui quædam penetrantia rima
 Erumpunt, multa quoniam pietate coactus
 Vim patior, uerum quo longius omnia uoluam
 Pauca mihi è cunctis quæ iam sub Sole geruntur
 Pauca placent, quoniam terris incognita uirtus
 Huc refugit, totiens de uobis quæstia: quod inter
 Millia tanta hominum sibi uix contingat amicum
 Inuenisse aliquem, me purpura uestra mouebit
 Forsitan an aurum præfulgens ceruice cæli
 Hoc spatium, geminis forsitan contingar Eois
 Hinc oriente alio, & circumradientibus astris
 Delector, meq; ipse magis, conitumq; Choris
 Corpora qui placeant oculis mortalia nostris
 Aut fragiles artus, aut forma fugacibus astris
 Omnia sunt æterna mihi splendorq; decorq;
 Diuitiæ stabiles, mansuraq; gloria regni.
 Ac ne cuncta sequar, uirtus mihi claua placere
 Sola potest, animiq; habiuis, quam dicere sedem
 Ipse meam nunquam erubui, sed rara per orbem
 Hospitia inuenio, nunc uestra addiscite fata.
 Est labor hinc illine, per secula multa paratus,
 Mutuq; alternas tentabunt funera gentes
 Quem fortuna premat, aut stet uictoria parii
 Non est nosse prius, nisi quod cui conscia mens est
 Iustitia: nostrumq; licet sperare fauorem.
 Asil alium timuisse par est, ab origine rerum
 Præmia digna pijs, atq; æspæ multa malignis
 Edixi, sed enim uobis nunc maxima cura est
 Natorum, ueniet tempus quando utraq; tristi
 Exilio patiæ tuum fenscere longè
 A patria, nec busta petes non gloria tanta.
 Non decus, aut pietas, aut fortia facila mouebunt
 Amborum, nimium mortalia corda uolunt
 Ambitio, spem non sobolem mihi credite amatis.
 Largior in uerbis solito sum, maxima namq;
 Res agitur, meriti sermonis & indiga tanti
 Imperium, mundiq; caput, maiore cauendum
 Voce aliud supereff, dociles auertite mentes.
 Est mihi propositum, quoniam caligantia mundo
 Lumina sunt propius uestris accedere terris
 Et pondus nexuq; hominum mortalia membra
 Sponte subire mea uestrosq; leuare dolores.
 Quantum amor, mortemq; etiam tolerare pudendam,
 Ingrate, durèq; animi conuiuia quamquam
 Munera sint uobis, tamen hæc falciior illa est.
 Fauere hoc equidem cui nunc uictoria campo,
 Hanc penes imperium simul & mea maxima sedes
 Semper erit, sic fixa etenim sententia sanxit.
 Neue diu dilata nimis spes uestra putetur
 Cuncta prius cunctis mortales ista uidebunt,
 Quam decies latum Saturnus cinxerit orbem
 Limite retrogrado, placida sic uirgine captus
 Iam rapior, sacri sic nuleent ubera lactis.
 Talia narrantem cunctis gaudentibus alis
 Cælicolæ umbrabant, atq; agnuna nuncia pacis
 Attonitæ auditis, non uno ramite matres
 Spe uaria incerte redeunt iam litus Eorum
 Sanguinolenta dies casus uisura supremos
 Lustrabat radijs, iam clasifica crebra sonabant
 Et matutinum per castra frementia murmur.
 Consurgant hinc inde duces, nec tanta sub astris
 Villa fuit Romana dies, per secula cuncta
 Nec fuit in campis ullis duكتورibus æquis
 Aut paribus certatim odijs, aut aribus, aut uir.
 Nec metus in præsens tantum, sed milia multa

Amorum ante oculos aderant, quemcumq; deisset
 Hac acie fortuna gradum patriamq; domumq;
 Et stirpem, & genus, & seros sperare nepotes.
 Scipio distinctam campis inducit apertis
 Ordinibus miris aciem, dextramq; gubernat
 Massigna latas, Numidis instructus, & illum
 Hispanus sublimat equus, cristataq; signat
 Cassis, & aduerso sinuatur purpura uenio.
 Latus at laeuum moderatur in agmine cornu,
 Quem sequitur Latius equitatus ductus ab oris.
 Hunc Apulus sonipes, rapidum, propiorq; uolanti
 Feri circum, rigidoq; effulgent pectora ferro
 In medio Romana framis praedura iuuentus.
 Eminent his altè imperitans legionibus ingens
 Scipio: iamq; auro, iam ferro, clarus, & ostro
 Clarior est atq; spe clarissimus amplexu.
 Obscuratq; alios Surgentis lumina Phæbi
 Ferre uelut comites nequeunt, hinc lucifer almus
 Inter hebet radios, illinc Cyllenius ore
 Pallidus ambiguo: nam cætera sidera circum
 Non expectato fugerunt omni sole.
 Excitati ipse altos animos, atq; omnia firmat
 Per medias uolitans acies, nitidisq; tremendum
 Fulmen inest oculis, quod uerberet ora tuentium.
 Signiferis instare suis, equiumq; phalanges
 Hortari trepidos uerbis solidare, pauentes
 Erigere ac dubios, hos obtestatur, at illos
 Orat, & in medium pulcherrima facta recenset
 Vires, uel generis nomenq; inculcat auium.
 Hos laudat blandis castigat uocibus illos,
 Obiurgatq; moras, & amoco uerbere inertes
 Instigat, docet ille deus, docet ultima belli
 Præmia, quàm propè sint, disserminis atq; pudoris
 Admonet, his stimulis animos impellit & urget.
 Omnibus ille locis festinat adesse, nec ullum
 Perdere supremi momentum temporis ardet.
 Postquam cuncta satis circum prouisa, suisq;
 Præsidij firmata uidet, Dux maximus acri
 Cornipede excelsus niteo, si supplex inquit,
 Hunc animum qui nostra mouet præcordia cunctis
 Nunc nobis notum esse uelut, dubitasse pudebit
 Quis finis, seu quæ nostris fortuna paratus
 Exciperet, nullis oculis Sol clarior unquam
 Apparuit, mihi quàm uictoria cernitur incens.
 Vicinus agnosco trepidantis turbida uulgi
 Murmura & ambiguos motus, aciesq; labantes.
 Vicinus, hic animos cerno, stat horrida cades
 Ante oculos, taboq; tumens, & sanguine torrens
 Et cumuli ingentes patris tellure iacentum
 Ipsum ego iam uideo iactans turpius armis,
 Excessisse Ducem uideo, latebrasq; petentem,
 Atq; uitam hesterno patuissent cominus aures
 Cunctorum alloquio, licuisset noscere aperitè
 Degenerem fractumq; animum, non iste profectò est
 Hannibal ille prior, nisi nomen territet ipsum.
 Dmò ille est eundem, sed enim Dux callidus arma
 Nota tremis, sentitq; alijs tractanda lacertis,
 Consilioq; noui Ducis imperioq; moueri.
 Non sibi Cannarum consul temerarius ibit
 Obuius hoc campo, nec quem pugnare uetabat
 Omnia clara Deum manifestaq; signa futuri
 Si mens sana foret, neq; nunc Sempronius alter
 Præsides his castris, necum non pulvis & æstus
 Solq; oculis infestus cum uentusq; iuuabunt
 Non nebula insidias, Cannisq; palustribus idem

Obsruet, aut aciem uictam torpore niusli
 Obruet, & calido perfundet corpus uluio.
 Hic mecum gladio pectus tentab. i aento,
 Ense laus rigido, ualidamq; incumber in hastam
 Hoc metuit, pacem quotiens petiere pauore,
 Et quotiens rupi e dolis, si temamus illos.
 Hos odisse decet, uos nunc ad talia bella
 Falices igitur dextras, atq; arma mouete.
 Primus in inuisos ego iam nunc insror hostes,
 Inde fuga & terror, sic dij promittitis omnes,
 Sic mens saga boni, stricij audissima ferri
 Dextera, & indomiti generosus pectoris ardor.
 At uobis tanto calcata Hispania cursu,
 Et nostrum iuuenile decus, tot regia bella,
 Ruraq; perpetuis, ardentia Punica flammis.
 Occurrant, ætas, ætius iam plana uirtus
 Incipit à nobis, ueroiq; optare triumphos.
 Iam mihi bellorum stimulus radisq; malorum
 Hannibal, & tanti debetur gloria capiti.
 Quæcumq; ingressus pelagus, di signa dederunt.
 Quando Egathus petiere patres, ac plura fauentes
 Ostendunt, equidem tempus mihi per ære semper
 Difficili, tum præcipue, cum regna geruntur.
 Terror abest, certa est uictoria perque mecum,
 Nil moror, & reditus salix, qui uisere gestis,
 Et patriam, & natos, & amica coniugis ora.
 Hæc uer est Romam, uictori talia cerio
 Non pugnatiuro similis, postquam ille profatus,
 Subticer hortanti lato simul agmina uultu,
 Vnammesq; alaeri respondenti uoce cæteris.
 Haud aliter quàm si capitolia celsa tenentem,
 Curribus in niueis folio clamore sequamur
 Hannibal extremi fatalem temporis horam
 Præcipitare uidens, confisum elephante relicto,
 Prærapidum descendit equum, uultuq; minaci
 Terribilis, qualis pastor Polyphemus ab antro
 Turbidus Acolio, uel qualis ab æthere tristis
 Nuncius imperijs solet apparere cometa:
 Instruit ingentes acies, cunctosq; elephantas,
 Vi grege monstrosico turbatum terret hostem
 Prima fronte locat, turresq; in terga tremientes
 Cernuntur totidem, colles iuga summa mouere
 Dixit, ac totidem nutantes rupibus arces.
 Hunc elypeum totis prætendit uiribus hostis,
 Mox Ligures, Gallosq; acie consiliere prima
 Imperat, auxilij illa balearibus implem,
 Atq; Mauris, acie Pænos locat inde secunda
 Atq; Afros, Bruto compleuit tertia tantum
 Milite, qui mastus, magnaq; ex parte coactus
 Castra sequebatur, latis cum cornibus agros
 Occupat, immenso circundans agmina gyro
 Ad dextram Pænos Italici concurrere iussos
 Ordinat, at laeuam Numida tenuere receltes,
 Opanteq; armis inuiso occurrere Regi.
 Hæc ubi disposuit, quoniam sibi castra coacta
 Gentibus ex uarijs fuerant, & dissona linguis.
 Nunc interpretibus, proprio nunc ore cohortes
 Accendit, simulatq; suo non segnor hoste.
 Omne simul Ducis egregij seu malus, idem
 Implet opus, primas acies ac signa ferentes
 Instruit, hinc alas, cursuq; nouissima lustrat.
 Itq; uogus blandis, permiscens aspera uerbis.
 Si fortuna mihi nota est mea, uicinus inquit,
 Nec uicisse sat est, tumidum deleuimus hostem,
 Romanumq; genus, maneant modò prorsina uobis

Pectora Cannarum, aut Trebiae memorantia tempus.
 Nullus ab aduerso uenit obuius, agmine quem non
 Mille locis Italo pridem saturata cruore
 Fuderit hac acies, cui non fratremus, patremus,
 Aut natum abstulerit. Dux ipse ferocior annis,
 Et pater Ausonii, tunc gloria nominis ingens
 Hos timuit gladios, laudataq; signa cruore
 Insecit, nostros fugiens rediturus in enses.
 Ni forsitan, procul à patria melioribus iste
 Militat auspicijs, aut nos peioribus urbis
 Ante fores patriæ, non sic Carthaginis almæ
 Immemores rear esse Deos, ut fortia Romæ
 Mænia non ausi ferro defendere nostris
 Mombus insulenter, furor huc attraxerit illos
 Hac fortuna potens populo spectacula Pano
 Miserit, ut quondam dignis ausibus cruentis
 Tot spolia, ut modios curuo compleuimus auro.
 Contenti patriæ rerum transmutare famam
 Tantarum, sic formosâ nunc uincula collo
 Lata Ducis Latij uidelicet Carthago uidebit.
 Sic circumductos pecudum de more per urbem,
 Romanos errare greget, Læliumq; loquacem,
 Et uarium Regem atq; inopem, qui nostra reliquit
 Arma fugax, huiusq; hodie per numina testor
 Vos Mauri, Numidaq; iugum uitate superbum
 Mafsinissa suos reperit per uerbera seruos.
 Vos Galli certate odijs, hostemq; uetussum,
 Nunc gladijs urgete nouis, hic campus in orbe
 Collectas alio longæuas expiet iras.
 At uos ô Ligures, quos me & mea fata secutos
 Per mare, per terras, nulli cessasse labori
 Hic uideo, pugnatæ precor, si digna manebunt
 Præmia uictores, non uos mihi credite uallis
 Hispida, nec regio, abruptis imperuia faxis,
 Sed campi pingues, & diuitia rura manebunt
 Italia, uictorq; pavor, stimulusq; silebit.
 Roma ferox, uos chara mihi dulcitq; multum
 Agmina, uosq; mei ciues impulsibus ullis
 Non opus, aui monitis, patriam spectare tremantem,
 Hostilesq; faces, atq; impia pila pauentem,
 Et notos muros, ubi prima infantia uobis
 Exacta est, ubi tot meriti duxistis honores.
 Tot letos festosq; dies, ubi busta, cinisq;
 Maiorum, & memori stant scriptæ in marmore laudes
 Omnis in armatis patriæ fiducia dextris,
 Et nostra uirtute sua est, succurrere fessæ
 Vxoribus nobis, dulcesq; occurrere natos
 Deprecor, & trepidas matres, sacramq; parentum
 Canitiem, & patri curam superesse sepulchri.
 Nondum finierat, magnusq; in uerba ferebat
 Impetus ardentem, subito cum clastica & omnes,
 Romanæ cecinere tubæ, clamorq; tremendus
 Orius ab aduerso, cælum compleuit & auras,
 Ac strepitum horrifono uolucres hesere uolantes
 Quo cuncta concussa acies, trepidiq; elephantes
 In sua præcipiti redierunt agmina cursu.
 Turbaruntq; loco, compulsaq; cornua retrò
 Cesserunt, ô cæca hominum mens, in scia rerum,
 Consilijq; illusa tuis, quos agmine primo
 Præsidium tanti ducis anxia cura locarat.
 Hi stragem peperere suis, primanq; ruinam.
 Hic fragor Hannibalem medio sermone loquentem
 Auertit, ueluti subitum si foris canenii
 Obsistere, & scisso descendat Iuppiter axe.
 Ille silet, tremuloq; modis sub gutture frangit,

Atollitq; oculos, & cælum suspicit altum.
 Verum iam uarijs totiens Dux casibus olim
 Præstat, & aduersos speculatur turbidos hostes
 Increpitansq; meus, uires, animosq; fluentes
 Colligit, excutitq; fremens, scq; obuius offert.
 Sicut aper rapidis postquam latrantibus aclus.
 Vulsificos instare canes, atq; arma sequentum
 Aduerit iam terga rigent, iam subrigit aures,
 Hinc præceps in tela ruit: Sic feruidus ibat
 Hannibal, egregijs animam patris ore uocabat.
 Stabat ab aduerso iuuenis tunc impiger acri
 Mafsinissa animo, qui mox fluitantia cernens
 Cornua Panorum trepidos irrumptit in hostes,
 Et quacunq; uiam facit ingens bellua, rapim
 Insequitur, similiq; fretus Duce Lælius, inter
 Irruit armorum cumulos, tempusq; locumq;
 Arripit, obstantes cædit, fugientibus instat.
 Scipio magnanimus, uiolenti more leonis,
 Qui catulis festinet opem syluasq; feraq;
 Obruat, in medios strido penetrauerat enses.
 Illum tota acies, illum miratur ab alto
 Iuppiter, & nostro sibi num foret amulus orbe.
 Sol fletit ambiguis, rutilo sic totus in auro
 Fulgebat, sic purpureo radiabat amictu
 Sic rigidus mirandus iuuenis splendebat in armis.
 Postquam est ad ueros peruenit cominus hostes
 Romani, Pamiq; manus miscere cruentas
 Ceperunt, ingens & inexorabilis urget
 Ira Duces, populosq; duos, nec Martius usquam
 Impetus asperior, nec acerbior ulla per orbem
 Pugna fuit, nec enim pretio conductæ gerebat
 Bella cohors, aderant proprio qui sanguine uellent
 Quas ipsi adiderant odiorum extinguere flammæ,
 Unus amor, cunctisq; adeò legionibus una
 Mens erat, iulicci iustos uel morte dolores.
 Punica perfidia, & Romana superbia passim
 Vocibus alternis uulnus iactantur ad omne.
 Iurgia, & infames quæstus, & tempore eodem
 Hic sonus, hic iugulis extorta silentia castis,
 Annua nunc Pænis, & auara tributa subactis,
 Nunc fraus, & capto strages indigna Sagunto.
 Et quicquid rabies odio flammata uetusto
 Armatis dici solet, coit omnis in unum
 Offensæ cumulus, longiq; iniuria belli.
 Pectora pectoribus tunduntur & ensibus enses,
 Vulnera uulneribus, mortes quoq; mortibus atræ
 Mifcentur, iuuat inferitis descendere ad umbras
 Visceribus, manesq; nouo turbare tumultu,
 Pugnantemq; animas Herebo transerre silenti.
 Heu furor, & quanto satius uixisse quietus
 Finibus in patrijs populus potuisset uterq;
 Non finit ambitio, cæcæq; superbia cordis,
 Et suis, æterna quas spe succedit habendi
 Mortales, uiriq; animos, & trudit in enses.
 Confligunt in sensæ acies, nec publica tantum
 Hos odia exagitant, credit sua uulnera quisq;
 Et patri, fratrisq; necem, dum percussit hostem,
 Visceribusq; adeò mentes offensas uentustas
 Asperat, atq; odio leuius ceritare recenti
 Impellunt sua castra Duces, & uocibus aliis
 Accendunt animos, & honesta pericula monstrant
 Ac subeunt species, uisa est pulcherrima mortis
 Pro patria pepigisse animam, uis ampla furorum,
 Armorumq; dabit strepitum, gemitusq; cadentium

Confusus horrore sonos iam sanguinis altus
 Et fluius, campisq; rigat fumantibus undis.
 Lamq; furens operit, uoluitq; cadauera torrens,
 Mons quoq; corporibus prostratis surgit equorum,
 Atq; uirum, rapidoq; iugis iam separat hostes.
 Non sic attonitos Argæo litore nautas
 Expauisse reat, quibus insula nata repente
 Est propè thetysiam, quod monstrum doctus aruspex
 Romano dedit imperio, Macedumq; ruine.
 Nauita, sed transiro rupis ac stupescit adhæsit
 Caperat interca pugna tremefactus iniqua
 Auxiliaris eques Pænorum excedere campo.
 Insequitur uictor profugos, iam sparsa sequendo
 Ipsa uiam cumulos, inter reperire laborat
 Casorum Romana acies, pars scandere in altum,
 Et dubio titubare gradus, pars lubrica circum
 Arua tenent, sparsis aditum tentare maniplis
 Signiferi fluatere etiam, armorumq; magistri.
 Et poterat uincendo uagus falicia miles
 Belle repentinis præuolitare eladibus, atq;
 Illustrem fœdare diem, ni prouidus alii
 Scipio consilij reuocantia signa dedisset
 Cognita, nam postquam iusso ubicine campiis
 Vox sonuit, tenuere gradum, signumq; secui
 In primos redire globos, hinc agmina rursus
 Turbine concurrunt alio, sed uiribus iisdem
 Anthera dispersos ueluti cum turbidus auster
 Arctauit nimbos, siluicq; repressa parumper,
 Dum tonat, hinc pluuij, et grandine mixta resurgit
 Tempestas inimica satis, excesserat ardens.
 Scipio iam colles immensa strage coactos,
 Collatisq; iterum signis et uiribus ambæ
 Discebant acies æquato prælia campo.
 Sollicitam spectasse Deum tot funera gentis
 Indomita, tantosq; truci sub morte labores
 Credideram, seu qui, ualidis foret exitus armis:
 Hoc equidem nunc et campis commissa cruentis,
 Nutabat fortuna die, qui iura supereni
 Imperij, summumq; gradum, qui se petra teneret.
 Passisset si forte etenim fors ultima Pæno,
 Quis dubitet, quin immensum dominata per orbem
 Impia Carthago rerum tenuisset habenas?
 Romanumq; nihil foret hæc in tempora nomen?
 Itala Barbaricis tellus lacerata colonis
 Mutasset genus egregium, maiorq; fuisset
 Africa, si potuit nomen sibi Græcia inermis
 Imposuisse suum, quanto magis Africa uictrix
 Sed miserata pios diuina potentia nobis
 Succurrit, tamq; uirum peioribus annis
 Italia dedit afflicta, qui fortia bella
 Fortior exciperet, qui non præsentia tantum
 Sed uentura etiam discrimina pelleret unus.
 Temporibus cui tuta suis innixa maneret
 Et cui libertas seruanda sequentibus annis.
 Iam media Sol almus equos regione trahabat
 Aetherea, et tantas spectabat terrinis iras
 Impiger, et nullo defessus membra labore,
 Non æstu, non uulneribus, non nube calentis
 Pulueris, extremas manibus tenere procellas
 Scipio tendebat, cumeus quo densior illum
 Et Ducis aduersi facies optata uocabat.
 Flamma cauernosi connexa trementia montis
 Ac uelut Aethæa descendens uernice uasat,
 Et scopulos ruit obstantes, arbutaq; frangit
 Obuia, sulphureæ reboant sinu undiq; ualles:

Sic ferus et simili prosternit turbine cuncta
 Scipio, saepe monens miles Romane precor te,
 Aut uince, aut morere, et mecum nunc ultima tenta
 Hæc uia uel Romanæ, uel recto tramite ducit
 Ad superos, hæc uociferans intrabat in agmen
 Hannibal, contrà ille graui cum mole ruentem
 Excipit impaudus, configunt fulmina Martis
 Hic Scipio, hic Hannibal, cernensq; ex æthere Mauris,
 Miratur tales terris superesse magistros
 Militiæ, tales operum ferrig; ministros.
 Hic precor, ut mendax desistat Græcia tandem
 Nominibus certare Ducum, pudeatq; referre
 Imbelles Asiæ populos, Gangemq; subactum,
 Parthorum fileant Reges et perfidis aruis
 Exiguo spectata phalanx, nec conferat ipsa
 Troia manum, Priamiq; domus cantata Poëtis
 Graiorum, et nostris, non Regum quisquis adoro
 Crine fluens, atq; Assyrio crispatus amictu
 His campis non nudæ acies, non fluxa per armos
 Purpura, non leuitus tantum consisa sagittis
 Turba fugax, uerum hinc armis innata uirenti
 Robore subsistens Italo Romana iuuentus
 Arma tulit, contra aspidibus exercita bellis
 Agmina Pænorum, quibus est Hispania restis
 Virutis, Latiumq; magis, quæ mille per arua
 Romanos hominum uictiores, omniaq; ausos
 Iam pessum ferro dederant, et fortibus armis
 Has inter gentes alio certamine longè
 Concusum est alijq; animis: iam uera fatenti
 Viribus hæc acies præit, hæc leuitate, sed unum est
 Parq; odium ambabus, uix tandem se ipsa parumper
 Cadebat Pænorum acies. Tum feruidus ira
 Hannibal exclamat, non hæc tibi signa retrosum
 Furcifer ut referas deceram, quin pergis et illa
 Hostibus in medijs potius discepta relinque.
 Hæc mihi, quo ruitis: non est uia recta, uenite,
 Hæc hostem reperire licet, Carthaginis ejus
 Sic memores: hæc fortè domum remeare putauit
 Erratis miseri ciues, hæc carceris una,
 Exiliq; uia est, hæc dicens ibat in hostes
 Solus et mirepidus cunctas sic ille pudore
 Et uictas pietate ducis firmasse cohortes
 Vixus erat, bellumq; ingens renouatq; cades
 Caperat, urgebat Scipio primusq; premebat
 Obstantes cuneos, et funera crebra ferebat
 Perfidiam nunquid, tam longam inferre uideb?
 Prælia uirtuti, non sic pietatis auitæ
 Oblitos reat esse Deos, concurrite fortes
 Pecloribus, manibusq; uiri, uictoria præsid est
 Talia iactabat striclo mucrone tremendus
 Iamq; referre pedem paulatim exterritus hostis
 Mox magis atq; magis, nec iam reuerentia tanti
 Villa ducis remere tu potuisset in armis.
 Ecce autem pariter redeuntes hosie fugato
 Rex Lulius retro se suos
 Improuisi à tergo inuadunt. Illicet ergo
 Cœpta prius senlim laxis fuga pergit habenis,
 Nec patria pietas præcipij, nec cura pudoris,
 Nec decus Hannibalis quicquam ualuere precesq;
 Ille uidens fractas acies, et uirga suorum
 Versa metu, rapidum trepida formidine tandem
 Voluit equum, campisq; fugi lachrymosus aperto
 Accusansq; omnes hominesue, Deosue propinquos
 Peruenit ad Rometum, illic mœnibus urbis amicæ
 Substitit, hinc iterum Pæno reuocante senatu

Digredietur postquam attonita sub mœnia uentum
Est patriæ, non ille forum, non publica templa,
Sed furim petijisse larem contentus, & ima
Sæpe diu mœstus, latebris sese abdidit atris.

AFRICÆ FRANCISCI
PETRARCHÆ,

LIBER VIII.



RONVS ad Oceanum cupiens nara
rare profundis.
Antipodum populis nostro quæ uiderat
orbe.
Sol rapido stimulat equos, nondum
quæ solutus
Scipio curarum laqueis, suprema uis
lutans

Excidia infandæ genis temporis, locumq;
Atq; adiut, formamq; rei, & discrimina secum
Cuncta simul tacitus uigili sub mente mouebat:
At quia Solis iter deuexum, atq; hora monere
Grata uidebatur fessis daret oia castris,
Instituit reuocare acies, meritamq; quietem
Tradere militibus nocturni tempora somni,
Et tamen hostili quàm primum irrumperè uallo
Vsum est, huc alacres, & gemit ipse cohortes
Ingrediturq; adiutum nullo custode locorum,
Illic præda ingens
Præcipitem meditante fugam, & quid uita ualeret
Non quid opes, passimq; iacens præciosa suppellex
Inuenta est, rapiunt cupidi Carthaginis aurum
Per maria & terras questum sanguine multo
Barbarica Lybico quod uicta Hispania bello
Misit auaritia, Sardis quod fessa cauernis
Quod Siculis totiens extorsit impia templis
Quod medio percussa die, plaga torrida mundi
Et niger Aethiopum populus, regnumq; perustum
Quod Mauri, Numidumq; olim per secula longa
Aut reges misere aliq; quodq; Italia tellus
Tot dederat damnis, id totum sanguine mixtum
Africa nunc reuomit, quid tot ualuere rapina?
Raptor raptorem spoliat, nunc ite per ampla
Aequora, nunc ualidas prosternite turribus arces.
Nunc aratrum antiquis insulset manibus, omnet
Vnus habet prædas hostis, mundiq; superbit
Tot spolijs, uestrisq; simul, tandem agmine fesso
Scipio magnanimus referens uictitiam retro
Signa sub occasum Solis sua castra reuifit,
Captiuos seruare iubet, quæ uic ampla relatu
Ac speciosa forent, nam cætera præda uirum
Sparsa erat atq; animos mulcebat militis acres
Serus Atlanthæo radiabat uertice pulcher
Hesperus, & mudo rarissima s; dera cælo
Aggere gramineo confidit læta iuuentus.
Celsior at cunctis Scipio, Rexq; additus illi
Herbosum tenere torum, tum corpora curant
Fessa labore graui, belloq; exhausta diurno.
Vi dapibus compressa famem, primisq; quieuit
Impetus, edendi placito facundior ore
Lælius ingreditur, postquam mihi fata dedere
Hunc tantum uidisse diem, contentus abibo
Quo iam cumq; trahant, nec uie natum esse pigebit
Dum tecum uiuifse ferar fortissimè Rectior
Hesperia, cui nostra salus bene credidit uni

Hoc fateor solo, mentem spes ultima lusti
Nam rediens bello magna iam parte peractò,
Cum Massinissam cæcis in terga uiderem,
Tèq; per aduerso tanta uirtute tot intem,
Actum de Hannibale est, tacito tum murmure dixi,
Nunc quibus ille uix, aut quonam erupit æstu
Obstupor, mirorq; fugam, sed notior illis
Est regio, idq; hodie multis fortasse salutis
Causa fuit medio abrupens sermone loquentem
Rex ait, iste quidem merito clarissimus omni
Posteritate dies, per secula longè feretur
Nominis Ausonij fuerit dum fœne sit celsus.
Sed mihi crede Lati, noui moreq; amumq;
Hannibal, an' ne dolus uictus fuerit, & in mis,
Seruis incertum est unum nuntium in uallo
Centum oculis, par est Argum quem sapi vocare
Brillo: um scelo quia non est fuisse cuiq; em
Ingenuum, mentemq; totum, omni on n a uia
Consilia, atq; omnem arcem puri discriminis artem
Verterat una dies: iamq; hunc premissis uidebat,
Et comitem inuiso Romanis missis Syphaci.
Sed dum cuncta oculis hinc uigiliantibus, ille
Aduolat, & noto decurrit tramite tutus:
Nec dubium, reges quoniam montes stragis alium
Sanguinis infusi, pelagus uel mole, uel undis
Creuisset, nisi dilapsos per opaca uiarum
Vicina socijs cæpissent manibus arces.
Excidit hunc Scipio uitam quæcunq; per cinerem
Aut uidi, aut legi fateor mihi parua uidentur
Fabula, dum memini Hannibali uidistis amici.
Quantus erat, quaniq; acies firmauerat arte
Ipse mihi aduersis ueniebat in agmine primo
Obiciens Pænos Italici, Numidatq; rebelles
Massinissa tibi memor hos odiq; uenitq;
In Regem pugnare suum, Latiandq; cohortem,
Ecce ubi constituit, quoniam uenisse coactam
Nouerat in frontem stetit Indica bellua pugna,
Getulq; greges horum terrere putauit
Romanam turbare eciem, quorum impetus illi
Profuit innumeris bellis, sed amior omnet,
Hunc nobis fortuna necum det: axi, cranq;
Ipsè ego sollicitus, quibus hoc eludere merjrum
Artibus, aut tollere ferat quo robore possem,
Atq; ideo primam rari a regione cæterum
Impleui facili, pesti quæ transitus esset
Vi cursu diffusa suo contentior iret
Imocua feruente ruens, sed Iuppiter alre,
Quàm forti stetit ante animo, dum fracta uideret
Cornua, quarum nihil extimuit, quotiensq; labentem
Restituit, uirtute acie, interdumq; coigit
Spem nubare meam solutum iactare profello
Matio clarorum fuerit si forte uirorum
Audiui ipse omnis bello quod territus aui
Orbe sit in toto, peragitur hæc. Ore prius: um
Ponit Alexandrum, Pyrrhum locat ille secundum,
Et sequitur mox ille duos, sed uera fateri
Non luor uetat, aut oculum, mihi mox in omni
Hannibal ex numero est, Darius nisi forte Porcumq;
Est uicisse magis, quam quos uincere lat em
Tot nostros fuisse Duces, nisi præstat meriti
Barbariem superasse manu, quam cæle creienta
Romanas strauisse acies: distantia longè
Acta Ducum memoror: quo in omni moribus æquum
Hinc Regem nudare piger, sicut regimine famæ
Clarus apud populos, & dignus laudibus artem

Hinc hostem celebrare uideat, quis bella subire
 Promptior, aut medio quis cauior esse periculi.
 Quis tibi cibi aut somni, quis uini parcior illo esio
 Hoc admirari soleo quod sepe relatum
 Est mihi longæui post prima exordia belli
 Sollicitum assidue & facinus sub mente profunda
 Voluentem egregium nunquam cenasse sedentem.
 Iam quid ego armorum curas arcemq; supremam
 Multis, terramq; Ducem, clypeumq; cubile,
 Neglectisq; decus uisus studiumq; trementi
 Cornipedum memorare uelot-patientia quanta
 Frigoris atq; æstus, cursusq; situsq; famisq;
 Quanta Ducum miles, quanta est Dux militis idem
 Spes animis quod primus erat rursus in hostem.
 Vltimus excedat campus nec omnia pridem
 Non minus experti, si quid modo pectore in illo
 Aut ueri, aut fidei melior natura locasset
 Optarem nostro genitum, naturamq; sub orbe
 Quis mihi ductorem laudet quem cæca gubernet
 Ebrietas fugienda uiro cuiusq; sed alius
 Principibus funesta lues, quis sparsa cruore
 Communia & plenis elata cadauera mensis
 Post æstum accipites argenti in flumine salus,
 Barbaricus cui luxur metus, & Persica sortis
 Blandimenta nouæ placeant, aut purpura mollis.
 Cætera prætereo, sed enim non moribus istis
 Hannibal Italiam bello uastasse trisulsi,
 Eualuti, sic faustus erat, cum pauca modestis
 Messanissa refert: Depressor magne tuarum
 Atq; alienarum minator maxime rerum,
 Si mihi das sancti ueniam, stat dicere contra
 Noscendi studio fama, si credis auitæ
 Magnus Alexander nullis non uictor in oris
 Orbe peragrato tandem peruenit ad ortus
 Fortunamq; simul clausit cum tempore uitæ
 Hannibal, & spatio breuior uictusq; cruento
 Est hodie ille Asiam, tentatq; contra subegit,
 Innumeros docuit populos, urbesq; Ducesq;
 Vitulus immensum qui toto irrupit ouile,
 It tunc aduersum longè spectasse leonem.
 Vicit Alexander populos Rex, optime nostri,
 Quos adijt Graios iuulis, aut ille paternis
 Subtrahat, ast Asiam quo uinceret ille paratu
 Scimus, & imbelles Galatas & inertia Bactra
 At non Arcloas gentes, qua uergere primum
 Commoditate loci poterat, non Punica regna,
 Non Italos mundi caput, Gallosq; & Eliberos
 Attingit, hos extra quid dignum laude uidetis
 Egregia & tantis titulis, tantoq; boatu
 Regibus Eois domitis, Indoq; cruore
 Viciisse hunc omnes liceat fuisse quod usquam est
 Quatuor obit in Latio confecta potenti
 Prælia, uis ne grauem & memorandum in secula testem.
 Alter Alexander Rex Epirensis & huius
 Non minor ipse animis & auunculus orbe uiritem
 Diuiso Italiam uenit, belloq; subactus,
 Dum laus Ausonia transfixa cerneret hasta,
 Hæc ait expirans: Hæc quam diuersa nepoti
 Et mihi bellorum cecidit fors, ille iocose
 Facinorem subigit nullo certamine uulgus,
 Durior armatis mea me discernit tanto
 Obiecta fortuna uiris, cum talibus ergo
 Hannibal iste uiris, tot iam fera bella per annos,
 Qua uirtute gerat noscis, namq; illa perennis
 Gloria magnifici Regis, fortunaq; semper

Prospera & in finem simili comit ata fauore
 Non nihil externis, sicut splendoribus addit
 Omnia sic studio uigili meditantibus aufert
 Inditum uerisq; uiam, pars altera namq;
 Fortuna latet ambigua, nec noscere promptum est
 Quantus in aduersis breuitas quoq; temporis illi,
 Nec tribuit morisq; uiro properata, nec illum
 Maius habet fortuna bonum, quam leta sub uno
 Et uitam clausisse diem. Sic tempus utriq;
 Indultum excutias, tunc facere necesse est,
 Hannibal ut plures uincendo exegerit annos,
 Quam uiuendo alius Macedum quo uita tyrannum
 Tempore destituit toto quis protinus orbe
 Vicerat Hannibalem, si tunc cessisset ad umbras
 Ibat honorato uisurus Tartara curru
 Quæsto non de Persis Galatiscq; triumpho
 Qui Rex longæua traxisset fila senectæ
 Quis fuerit certus uenturo tempore uates.
 Non fortuna senem excipiet, non rara secundis
 Fortis fides seros mansisset in ma sub annos
 Præcipue si quot fuerat iam sepe minatus
 Italiam fauor tentasset & Africa bella
 Singula uersanti, quoniam nox alta soporis
 Admouet, hic illo maior, belloq; uidetur
 Clarior, atq; hodie plus ueræ laudis adeptus
 Si famam egregiam dat fortuna nec aufert
 Quam uincendo alius licet omnis Græcula circum
 Obstrepat, & testes inculcet turba libellos.
 Dixerat, astabant intentis auribus omnes
 Miles in his grauior paululumq; annosior unus
 Incipit, haud dubie, quem magnum dixeris ille,
 Maximus est, nec parua tibi miranda uidentur,
 Nec uulgare aliquid solum laudare tenemus,
 Hoc unum petijisse uelim, si terribis ille est
 Quem tandem clamo tanta uirtute relictum
 Scipiadæ putat esse locum quo uel ordine sese
 Infereret, si forte acie uictoria signa
 Quod procul auertant superi meminisset, ab ista
 Paclius. Ad hæc Lælius, si quis sidera cali
 Dinumerare uolens hoc digerat ordine primum
 Luciferum, post Arcturum, gelidumq; Bootem
 Hic alios ignes Solem fortis se putabis
 Præterisse, uno stat per se silus & inde
 Nomen habet, nec sum ignarus quid callidus ille
 Responderet, ad hæc acie si uictor abisset
 Hæsterna Macedum Regem, Pyrrhumq; secundos
 Esse sibi cunctosq; alios, quos clara per orbem
 Fama Duces loquitur, sed enim se dicere quatum
 Noluit, erubuitq; alius miscere superbum
 Syderibusq; diem sic ille effatus & omnes
 Assensere animis nutuq; & murmure læto.
 Talibus atq; alijs noctem sermonibus illam
 In somnem traxere diu iamq; Fæstus alio
 Mensus erat pelago, mediumq; rotunda loquenda
 Transierat iam Luna polum, te undiq; passim
 Defecti in uiridi deponunt aggere membra:
 Sic ubi tristis apes celo commisit aperto
 Impetus & magna cadis pluit æther aceruos
 Pars uictrix & repetit sedes procul hoste remoto
 Et circa regem cõmunt, ac murmure plaudunt.
 Postremum in cygno dant corpora fessa sopori,
 Atq; omnes pariterq; silent, pariterq; quiescunt.
 Vix dum exorta dies, iterumq; ascendere classent
 Lælius & Romam læto rumore iubetur:
 Sollicitosq; implere patres, iamq; æquore salix

Nuncios ingrediens austro dat uela ferenti
 Hic stans in castris, at quis Carthagine terror,
 Quis dolor, aut que nam trepidi noua chara Senatus
 Plebs fubitus percussa malis prætoriam circum
 It patrum, afflictiq; iubet succurrere factis
 Paucorum, & patrie miseram prohibere ruinam.
 Illi autem dubij consultant, qualiter olim
 Dum scopulo collisa ratis, gemit, atq; supremum
 Naufragium impendat, coeunt, atq; ultima tandem
 Consilia expediunt, trepidi sub nocte magistri.
 Omnis una salus, uisq; exquirere qua nam
 Mens foret Hannibali Ducis an spectata supremi
 Virtus sub tanto cecidisset uicta periclo,
 Staret an aduersis animus spesq; ulla sub alto
 Pectore & ambigui qua sit sententia belli.
 Ille diu reuoluit, tandem populisq; patrumq;
 Imperijs obflare nequit, miserisq; suis ergo
 Confususq; pudore graui, memorare latebris
 Egrediunt, qualis rapto matrona decore
 Quæ quamuis culpa caret sibi conscia tanti
 Dedecoris, silet ipsa tamen, refugitq; uideri,
 Exhorret uiri aspectum, faciemq; suorum.
 Ut trepido fletu ille foro, confusa repente
 Turba Ducem uisura suum quem tempore tanto,
 Tam procul à patria longinqua bella gerentem
 Audierat, populisq; omnis concurrit, & ingens
 Curia, & innumero complentur compita uulgo
 Aspiciensq; suos ciues generosus & asper
 Sper intumuit, tandemq; silentia tristi
 Fronte mouens, uno siquidem plus uiximus inquit,
 Quam decuit, placuitq; die, crimenq; fatebor
 Ipse meum: pridem tacitus me prælia sensi
 Aduersis tractare Deis, sed me ultra per omnes
 Gloria præcipitem raptus famaq; libido
 Cæca tulit, testes facio quos sensimus hostes
 Esse Deos actum, quicquid uel arma, uel artes,
 Vel nostræ ualere manus, nec desui unquam
 Cura operi egregio, quicquid numma nostros
 Conatus, cecidi, conueni iam ulla relictæ est
 Spes mihi, quos precibus Romanam exposcite pacem.
 Consilij hæc est summa me, sic factus in uias
 Rursus abiit latebras, cælumq; uidere recusat.
 Inde pudor, mixtusq; dolor, sumal ira, paucorq;
 Cum quaterent animum assiduo tuasq; negaret
 Fama moras hostisq; odium secreta parauit
 Effugia, occultosq; habitus, lucemq; per omnem
 Nilus adesse foro populo se inferre frequenti.
 Vespere thesauros ad proxima littora mittit
 Ingentes, seq; ipse uagus ceu manibus offert.
 Dumq; poli medium nox intempesta rotaret
 Conscendit puppim tacitus, tum carbasa uentis
 Pandit, & insausie commendat litus arenæ.
 Iam procul Italiam pelago spectabat ab alto
 Suspirans, reputansq; sui primordia facti.
 Stat Regum tentare fidem, feriq; quod usquam est
 Et bellum reuocare ferum, mundumq; procellis
 Exagitare alij, iam pridem magnus in armis
 Rex erat Antiochus, Syria iam tractus & omnis
 Hellespontiaci seruebant littoris urbes.
 Iamq; Ephesum belli sedem Rex ipse tenebat.
 Aequore iam classes, campis equitatus apertis,
 Dux deerat capitis hinc retro tramite proram
 Hannibal, hinc clauum iubet, hinc carbasa flecti
 Iam Drepanum properare iam littora nota Panbormi
 Prætereunt, curuosq; sinus Zephyroq; fauente

Vulcanum Liparumq; secant, fumumq; fauillis
 Nigramentem horrisicis geminumq; ardere cacumen
 Suspiciunt pauidi fugunt iuuantibus undis
 Et sinus Italicum latus inter & arua propinqua
 Trinacriæ solitus speciantes fallere nauas
 ac faciem protendere terræ
 Abstulit, id dubium donec longatior usus
 Paulatim: nam continuo duo littora tractu
 Dixeris harere, & geminos se tangere montes.
 Quod quondam fecisse ferunt, huc uela Peloria
 Seu casu, seu sponte dabat, namq; ille magister
 Puppis erat, tumuit fraudem Dux callidus, & se
 Obiectum ratus insidij, nil tale merentem
 Obtruncat subitoq; errorem, agnouit, & acris
 Pannuit facti, Siculo tum monte cadauer
 Deposuit, bustumq; super construxit, & aram
 Addit, ac statum memorem nomenq; sepulci
 Nunc etiam mox ipse tenet, semperq; tenebit.
 Fauibus emergens dubijs ratis impia uasto
 Suleat iter pelago Cephalen prior obuia surgit
 Ac uicina pari spatio contenta Hyacinthus
 Cederet ac gemini limes maris alta Corinthus.
 Inscius exemplo nouus hic fortasse recenti
 Supplicium erroris potuit timuisse magister:
 Ergo gubernaculum flectit, iamq; aequore ab alto
 Littorea Methone uident, ubi forte Philippus
 Rex Macedum faciat iam lumine captus eodem
 Contigit hic animum uiduaq; iniuria frontis.
 Et dolor atq; Itale donuiri locus illic paludis
 Inde maris latè scopulos emens Achæi.
 Voluitur eximio qua palmitis fertilis extat,
 Innumerasq; sacro sparsas legit aequore terras,
 Atq; Ephesum festinus adit, Regisq; furientis
 Excitat admoitis ardentia pectora flammis.
 Vtq; alias Aëoli uentis urgentibus oras
 Occupat, interdum nitibus, qui grandine postquam
 Hos uastauit agros, illo ciet orbe procellas
 Ingeminans, longeq; tonans, sic pulsus ad ortus
 Italia uastator erat, quos ille tumultus
 Excituit, quantas strages ferus ense parabat.
 Si fortuna foret metuens id scilicet unum
 Dijs falsum iurasse suis, nempi omnia fando
 Si se quar, excutiat cepto labor iste sequentium
 Et decus ingenij satis incumbere Eois,
 Atq; Asia Lybie fratemq; adiungere fratri
 Scipio numeribus Diuim, tantisq; fauore
 Freus, ad extremum inuisa Carthaginis ardens
 Excidium intendit: stat enim quocumq; uocantem
 Fortunam mens certa sequi, nec mutare tempus
 Incessum quo facta dabant uictoria signa
 Otiatio commissa Duci, totasq; phalanges,
 Terrestri iubet ire uia, & sub mania seuæ
 Vrbis agi peti ipse uti tam quo Lentulus illis
 Missus ab Italia magna cum classe diebus
 Appulerat, ueteresq; notis ubi misit alios
 Impetit aequore Paucorum tramite portam,
 Scilicet austros pelago ratus ultima uictos
 Siquis adhuc reliqui faceret fortuna reuulsus
 Viribus, aut animis, si spes foret ulla sub armis
 Littoribus cinctis iam formidata subibat
 Hostia: iam litus stridentibus aequora circum
 Omnia, iam scopuli, iam concaua saxa fremebant,
 Ipse reperiens confusus uocibus æther
 Horrisonum latè terrorem in membra iactat.
 Et nondum ecce olea circum redimita uirentis,

Supplicibusq; onerata uiris, uenit obuia puppis
 Ac pacem, ueniamq; petens, nil uocibus illis
 Responsum est aliud, firmo sub litore iussi
 Aduentum expectare Ducis, Romanaq; castra.
 Ipse sub inuise classe tamen admouet urbis
 Mania, & acrias speculator cominus arces.
 Conspicit & celsas solido de marmore turres
 Luminibus superflantes, ac ferrea claustra
 Portarum totis & propugnacula muris.
 Admirans, Romanq; putans uidisse secundam,
 Vrbis circumfuso uallatur maxima ponto,
 Et murus & iuta situ nisi falsa parumper
 Angusti à tergo pepulissent litorea campi,
 Insula tota foret iuxta latissima portus
 Planities, immota iacet faucesq; catenis
 Necluntur ualidis, crebrae flanti litore turres.
 Ipse oculis metitur opus, libratq; periculum,
 Explorasq; aditus, ubi pronum prendere terram,
 Qua peneret portum, qua sit uia iuta sub arcem
 Inuisam ueluti cupiens profernere rupem.
 Cultor agri aut foeteti damnosam auellere querens
 It circum, tentatq; modos, facilemq; ruina
 Cogitat, innocuamq; alijs campisq; sibiq;
 Iam satis immensam terrore impleuerat urbem.
 Inde fretum remis, caelum clangore tubarum
 Insonat, & signis resonant crepitantiibus auræ:
 Digrediturq; minax, illum superfacies euntem
 Mercurij collis, montiq; inscriptus Apollo
 Prospiciunt, plebsq; ipsa uens horrefcit ab alto.
 Attonitæq; gemunt matres, ac multa precantur
 Anxia: sic uolucris tentarunt prendere nidos
 Pastorem aspiciens trepidis se uerberat alis,
 Multa quærens, truncosq; pauens suspenditur alto,
 Jamq; Vicam appulerat, iunctisq; in litore tandem
 Agminibus socijs uno quo tempore circum
 Dixerat Octauus Tuietis menia uersus
 Carpit iter, clauemq; cauo sub monte recondit.
 Non procul inde aberant subitus cum nuncius hostem
 Aduentare refert Syphacis filius ultro
 Vermina * fortis casusq; paterni
 Intempestiuus uindex serumq; coactis
 Auxilijs aderat minime spernendus, in illo
 Venisset si forte die, magnasq; trahebat
 Nunc equitum, peditumq; ferox in bella cateruas
 Nescius Hannibalis uicti non arma capessant
 Scipio militibus nullum tum castra reuelant
 Imperat, aut acies moucant, aut signa sequantur
 Recta acie stabant armisq; animiq; parati
 Fictile lora manu, peruertere gressus hostem,
 Accelerare iubet, parent, & uale latentis
 Improuisa acies uermine occurrit, at illa
 Angustis deprehensa locis parat arma suosq;
 Explicat ut licium est, concurrunt atq; cruentum
 Bellum oritur cædesq; ingens, gemitusq; dolorq;
 Atq; loco claudente fugam truncatur ad unum
 Tota ferè iuuenis acies, ast ipse fugaci
 Raptus equo medios inter delabatur hostes
 Solus, & aduersi petii auia confraga mentis
 Infelix, quando melius sub strage uirorum
 Cæsiurus, miseroq; patri si facta uisissent
 Carcere in Albano comes & Tiburte sepulchro.
 Scipio uictorices acies prædamq; trahentes
 Innumeram arma & equos uestes cursusq; iugales
 Inmixtasq; auro tunicas, tristiaq; micantes.

Ad captum conducit iter, uelut obijce paruo
 Egreditur paulum ripas, mox omnia uictor
 Obuia profermit furibundo uortice torrens
 Indignasq; moras primo se dirigit aluo.
 At postquam passim tota Carthagine uictus
 Regulus, & casus sonuit fortuna recentis
 Exemplo terrore graui tremuere, minorq;
 Luctus maioris renouauit uulnera damni.
 Puppe uelut fracta remo tum tristis adhæsit
 Nauia, iactaturq; uadis cui litora longè
 Spes fuisse exiguo iutabat, si fortè malignus
 Fluctus & hunc rapiat, mortem gemit, atq; secundam
 Naufragium tanta ex paruis momenta supremum
 Tempus habet pacem latos, ænamq; petium.
 Ter denos placet ire uiros, quos uultus & ætas
 Et genus & uirtus populo præferret in omni.
 Talia per Libyam belli, sed fama peracti
 Nondum Romana serpens penetrarat ad urbem
 Sollicitosq; patres Patni quos fama rebellis
 Mouerat, ac plebem attonitam portenta Deorum
 Plurima terrebant, medio Sol æthere uisus
 In minimum sensimq; iubar decreuit & ingens
 Contremuit tellus, arbutaq; multa dehiscens
 Sorbuit, horrificoq; palam subsidit hiatus
 Tybris agens syluas riparum iura iuuenit
 Anne supergressus magnam conterritum urbem
 Diluio insolito, subitumq; horrendis in ipso
 Monte Palatino descendit faxens imber.
 Ergo Sybillinis aditis responsa petentes
 Sacra Deis iussu peragunt, summusq; sacerdos
 Succinctus de more, louem, superosq; fauentes
 Iunonæq; minacis opem, Latoniæq; astra
 Inuocat, & Martem pingui mollire iuuenco
 Romam patrem imperij, toruamq; totorum
 Ledaosq; parat fratres, furiasq; cahasq;
 Telluremq; Deum, nisi falsa est fama parentem
 Et Nymphas matres flumium at Nereæ magnum
 Nympharum patrem sic religiosus opima
 Certatim trepidis altaribus aggerat esca.
 Postquam ritè minas iussu est placasse Deorum
 Consul ab urbe nouus discedens Claudius Afrum
 Littus adire parat, miserum torquebat inanis
 Ambitio, laudem ac tantum reperire putabat
 Posse uiam æternam si permittente senatu
 Scipiade magno æqua tum gessisset honorem;
 Inq; graui bello partes tenuisset easdem.
 Is populo prorsus licet aduersante senatu
 Flexerat assiduis precibus, quod sæpe sepulsis
 Ambitus afficiunt, quantoq; labore pudendus
 Constat honos uictor properabat plebis & æqui
 Participem se ferre duci, natura profectò
 Erubuit, clausitq; uias, elementaq; pontum
 Indignita graui perturbauere tumultu
 Lorentana retrò linquebant litora nauæ
 Securi uentorum & cærmina nata canentes
 Applaudente freto remis frangentibus æquor.
 Vndiq; respondent nostrisq; secantibus unde
 Horrida tam subitis consurgunt uersa procellis
 Acquora, & Aeolo prorumpunt carcere fratres
 Indomitæ, quatuorq; polos, terramq; fretumq;
 Inde repentinis panduntur carbasa uentis
 Ne quicquam uario feruescent cœrula motu
 Huc illuc rapiunt clasis, fatoq; rotatur
 Quolibet, ac nullas spectant naualia proras.

Hinc Aquilo uolentus agit, frangitq; rudentes
 Inde furens Ausfer perfundit lineæ nimbis
 Et tumidos lato deducens æquore fluctus
 Littus in Ausonium frangit fastigia mali
 Subsidunt pelago, quotiens in nubila surgit
 Et torrena salo spumante cacumina pulsat
 Ac quotiens retro furiosa relabitur unda
 Crescit in immensum Thuscum latus aruæq; fundo
 Sicca patent, nudæq; tremunt delphines arena
 Et crebris sonat in scopulis allissa carina
 Nox cælum tenebrosa regit, cum fulgura circum
 Seuæ micat, totò descendunt fulmina cælo.
 Aequor agit montes, & torrens unda nigrescit.
 Claudius ancipitis permotus imagine facti
 Dirigit, tremuitq; metu, nunc improba damnat
 Vota suæ mentis, tantisq; oppressæ labores
 Pannet, armorum mallet uitæse tumultus
 Magnanimoq; deus proprium, tituloq; decoros
 Scipiadæ, & belli famam liquisse perennem,
 Ac mansisse domi & patriæ iacuisse sepulchro.
 Talia uolentem Calabris ex montibus Eurus
 Horriſer impellit fessam populania classem
 Prima uidet saxis post hanc spumantibus ilua
 Corsica post scopulis mitantibus excipit inde
 Sardinia Arthoum latus attigit, inde frementis
 Infelix agitur pelago, & crescente procella
 Magna pars clasis fluctus superante fatiscit
 In medijs subſedit aquis, pars cauitibus atris
 Dissiluit durisq; allis frigida saxis
 Corpora nauarum, pars turbine iacta retrorsum
 Littus ad Errussum reddit solatia busti
 Italica tellure petens, at Claudius amens
 Et pauca morte ex media rapientibus undis.
 Vix Calarim reigere rates, hic classe nouanda
 Consul: mitendumq; animum, memoremq; pericli,
 Attonitumq; inuicunt: hyems non Punica uidit
 Littora, non belli rumores territus ullos
 Auribus excepit, lapsosq; inglorius annò,
 Atq; fatigata ne quicquam classe uirisq;
 Fascibus absumptis redijt priuatus in urbem
 Felicit Romam, interea latissima belli
 Fama uenit, totum referantur templa per orbem
 Fitq; Deis immensus honos, solemnia ciues
 Quas sibi ante aras persoluant uota frequentes,
 Finibus auulſos hostes ceruicibus asprum
 Exceſſiſſe iugum, cladem transiſſe metumq;
 In caput, inq; truciſ muros Carthaginis ipsum
 Perdomitum bello fontem, cauſamq; laborum
 Succubuisse Ducem, nil iam superesse timendum,
 Ambitus hinc alter maiorẽ autorem, magisq;
 Exarſit, populumq; omnem, cunctumq; senatum
 Inualuit consul, siquidem Cornelius alter
 Lentulus imperium Lyrici diſcrimine belli,
 Atq; animum, nomenq; suum illustrare parabat.
 Scilicet hoc meditans, seu pax instaret haberi
 Pacis honoratæ princeps, seu bella manerent
 Perfacile exhausti fore iam certaminis omnem
 Euentum, & prægrandæ decus, sic ille labori
 Incumbens alieno, indignum ardebat honorem
 Sepine non proprio melleſem rapturus opimam.
 Fleu pestis damnoſa homini, & ſineſta libido
 Nominis, imperio nocuisse ſæpe Latino.
 Hic ego, nam calamum fert impetus atq; parumper
 Abſtrahor incepto, uos quos Romana loquendo

Externas æquare iuuat percunctor ubi nam
 Gente pares animi, totosq; aduersantibus ulla?
 Vos mihi nunc populos, Regesq; Ducesq; potentes
 Obijciitis, sed ceſſet amor, liuorq; malignus.
 Quis geſiſit tam magna Ducum Regumq; nec illis
 Aenulus obſtrepuſit, mediòſq; irrupit in actus?
 Inuidia conſolata lues non annus agentes
 Fortia deſtituit, uenitq; domeſticus hoſtis
 Imperium extendi, non illos caſtra mouentes
 Detinuit populos, non ſero in bella proſectis
 Ante diem rediẽre domum reuocante ſenatu.
 Auſequium prohibente aciem, pedumq; nouari
 Aut claſſem, & merito ſtipendia digna labori.
 Conſilys Reges moderantur regna, trahuntq;
 Non ipſi ex alijs pendunt, alijsq; trahuntur
 Arbitrys, ſinem belli & primordia norunt:
 Dum libet accipium, & dum libet arma reponunt,
 Liberiori uia, ſeq; & ſua ſigna ferentes.
 Non illos præceſſor iners, reparandæq; ferro
 Segnities feſſos in ſinem pertulit anni:
 Non collega fuit cladis temerarius autor,
 Inuitas rapient in aperta pericula turmas.
 Non ſucceſſoris nocuit meus, alta mouenti
 Gloria in præcepſit, & celebrare coëgit.
 Nec mihi nunc quiſquam referat de nomine litem
 Virtutis, uanisq; illam ſeiuſgat ab umbris,
 Aut extrema ſibi ceu non ſua præmia tollat.
 Credite, cunctarum longe blandiſſima rerum eſt
 Gloria, nec leuib; ſtimulis agij inſita, fortes
 Egreſſioſq; animos, generoſaq; pectora pulſat.
 Qua cui ſit dubium, quin ſolitudine deſerta
 Hoc ducẽ Carthago fuerit ſenſura ſupremum
 Excidium, & meritam fortuna urgente ruinam:
 Quod quaſiſtum eſt per ſæpe ferunt poſt bella reuerſum
 Scipiadam, in cineres caſuram à culmine Byrſam,
 Inuiſasq; domos, ſtirpemq; genusq; Deoſq;
 Panorum, & nomen in cæca Claudius ardens
 Ambitione prior, poſt Lentulus alta uenit
 Ambo humeris dira ſubiſſent mœnia terræ.
 Conſulto tamen ad ſuperos ſeruare nepoti
 Reliquias, famamq; reor, nomenq; ſecundum.
 Verum ego peruado quo ſim progreſſus, & unde
 Nunc redeo. Poſtquam uiuetis, pũctor ad arcem
 Scipio peruenit, legati tramite recto
 Huc adeunt triſtes, genibusq; tremantibus una
 Affuſi, miſeris uerbis & ſupplice uultu
 Fortunam, erroſesq; ſuos, rabiẽmq; ſurentis
 Hannibalis, patriæq; graues ſine crimine caſus
 Deploſant, ueniamq; petunt, præcluſerant aures
 Viſtorum temeraria fides, ac Punica fraudis
 Exempla, abruptæq; recens iniuria pacis.
 Res in conſilium perlata eſt, omnibus idem
 Ardor erat, ferro inſtandum, & undice flammæ
 Perfidie, ac pacis nullas admittere uoces,
 Cunctorum uotis aberat longæuius in illa
 Obſidione labor, perdendæq; gloria tantæ
 Summa rei Ducis aduentus quem fama canebat.
 At minime ingentes animos, fixumq; mouebant
 Scipiadæ ingenium uentoſa nomina fama.
 Altijs aſpirans, cælum ſpectabat, & aſtra,
 Virtutisq; decus mundum, tamen omnia fidi
 Pectora conſilij pariter permota, ſeuero
 Propoſito flexere Ducem, lachrymisq; petitam
 Vberibus, placuit tandem permittere pacem

Et bellum finire ferum. Sic uillicus olim
Nocturnos metuens fures, legi arbore poma
Immatura sua, sic pastor pendula ramis
Hospitio et midos spoliat, pullosque reportat
Implumes, properans serpentum auertere pestem
Postera lux iterum legatos multa precantes
Retulit, hos Scipio dictis compellat amaris:
Impia gens credens tandem tot cladibus ullum
Esse Deum caelo, qui nostros iudicat aethus,
Cui scelus omne odio, cui sint mortalia cura.
Eisera gens, infensa bonis, mitescere sero
Incipe, docta malis, rabiensque aliquando nocendi
Exue, semper erit tibi summa et sola uoluptas.
Fallere, nec fraudis studium gens perfida linquet:
Nos equidem, quanquam extremas merebare ruinas,
Parcimus indigna, meritisque remittimus iras.
Hactenus ut statera stabis, nec strata uidebis
Mentia, nec uictor quicquam de finibus aufert.
Libertas meritis Seruilia cuncta manebit.
Hannibalem causam belli, fontemque furorum,
Poscimus utilius uobis, uestraque quieti,
Quam nobis, illum ab hincis quo sospite pacem
Nec sperare licet, bellorum semina pectus
Illud habet, tanto quo nobis sanguine constant
Hoc Italas strages, hoc ipso ulciscere mortes
Gens afflicta tuas mundumque, Deosque per illum
Elasot totiens, geminis hoc in super uno.
Vrbibus aeternum, populisque auferte pauorem.
Nullus adhuc Libycis elephas mitescat in oris
Apum animal bellis, et quos domuisti ad unum
Tradite, quinetiam uiolatis pacis in umbra
Legatis, illa palam comitui dignus
Penset honos, capte redeant hoc litore naues
Cetera conuenient facile et sub legibus isdem
Quas olim edixi, cum me sub nomine pacis
Ludere uenisset, nec nos fortuna leuabit
Blanda, nec asperior franget, uos ille referte
Patribus ac populo, et si semper fallere dulce est,
Fortunam tentare iterum, sic ille pauentes
Affatus.
Vrbem miser trepida populo uariante tumultus
Exoritur, disscorsque diu sententia tandem
Omnia suscipiunt tristes, sic fata iubebant
Ultima, condensis uolueris ceu uepribus haerent
Accipitrem superastantem uidet anxius, nec se
Ausu mouere loco, patitur laqueumque, manumque
Aucupis, impendens tanti est deferre periculum.
Altera Romuleam legatio tendit ad urbem
Pavorum, princeps noti cognominis Haedus
Hafdrubal infestusque armis et pacis amator
Vix uita senioque grauis, facieque uerendus
Annoxa Hannibalis multum fautoribus impat
Tres secum comites Itali uenere secuti
Romani Ducis imperium, sed Lentulus aeger
Ambitione sua, legatos arcuit urbe
Nam belli cupidus Consul fugiebat honestum
Pacis iter, donec uictio mollimine tandem
Aede sacra Bellona patres, hostesque recepit
Postquam latati pleno introire Senatu
Longaeui, multa cum maiestate silentis
Canitiisque graues uultus et colla reflexis
Crinibus exornatis miro squalore refudit.
Cunctorum mouere animos, nunc pacis amicos
Venisse affirmant, animisque et uotibus illam
Orantes, nunc uera peti, tunc Hafdrubal Haedus

Incipit: Erratis ueniam si numina nunquam
Exorati negant, spes me tenet optima patres
Conscripti, superis quos fama potentibus aequat
Et pietate pares fateor mihi fessa senectus
Iam pridem attulerat longae fastidia uitae
Præcipue postquam egregium, noua bella parantem
Aspexi iuuenem, timui, casusque futuros
Ante diu agnoui, lingua sed forte pepereci,
Aut tacui metuens, sed enim me serior aetas
Fecerat audacem, testis mihi Iuppiter esto:
Cælicolæque alij, testis mihi maxima quondam
Carthago, huc etiam solitam transcendere samari
Auguror, infestus studiis iuuenilibus atque
Consilij, quotiens fuerim, quotiensque periculis
Obtulerim, moritque caput, sanctissimus Hanno
Et comes, et testis superest, quem parces Hannibal
Africa terra tulit, nulli ratione secundum.
Cum primum puer ille ferox, Hispana gerentem
Bella patrem blandis conatus flectere uerbis,
Vt secum perferret eum, iuratus ad aras
Constitit, heu monstrum horrendum, nos multa uicissim
Contulimus, tunc accipitem trepidare fauillam
Capimus, at ueniam dedimus puerilibus armis,
Sed rapto genitorem, uinam quem fata iulissent
Maternum dum pondus erat, furensque mundo
Sacræ præcepti puer hic memor ire parabat
Hesperiam, iam dira tumens, uesana sauebat
Ingenia, atque animos laudabat turba paternos
In puero, uultus mirata et uerba sepulti.
Obstitimus tunc ambo palam, nec profuit, iuit
Assueuitque malo imperio, et ferilibus armis.
Et magnam tenui flammam accendente fauilla
Quanta per Aufonium ruerint incendia mundum
Vidistis, nunc nos incendia nosira uidemus.
Inque suas sedes tandem uaga flammam reuerfa est.
Vix mihi danda fides fuerit, sed numina iuro
Conscia, non alio uestras me pectore clades
Ingenuisse olim, quam nosira uulnera gentis
Nunc lugeo, quoniam semper reclusissimus ordo
Hæc mihi uisus erat, seriesque immota malorum
Ex Latia in Lybiam, nosque ut fera flamma relinquens
Nos peteret nostrasque domos, ignoscite patres
Functum memorare diem, cui sanguine multo
Reddidimus modo nempe parem, quo tempore cladis
Cannensis cupidam compleuit nunciis urbem
Publica lætitiæ duo nos spectacula soli
Voce parum fausta, et in castro fedauius ore
Tunc quoque magnanimus quæ post mala senimus Hanno
Vaticinatus erat, sed tunc inimica trahabant
Infortunatam sub digna pericula plebem.
Iam miseras mortis fortuna salubribus aures
Clauferat, atque oculo uelo fallente tegebat
Pareite Romani, Deus et fortuna priores
Eripuere animos, quod uis humana nequibat.
At pudet accusare Deos, errauimus omnes
Culpamque cunctorum fuerit, sed uera fatebor,
Carmine iurba caret, malefani pectoris ardor,
Ac furor ille fuit, duraque potentia fortis.
Namque ego me rigidum, quantum uocet atque seuerum
Absoluo populum, paucos sed crimine uero
Condemno, paucosque dolus me iudice necit
Grandiloquos tumidosque animos qui gesta suorum
In populum iactare solent, statuasque ruentes
Ostentare suum, reliquorum carpere uerbis
Omnia, seque Duces uulgo præstare furenti.

Nec pudet aduersi primordia uestra iocari
 Alpinos habuisse patres, populūq; uocare
 Pastorum non improprie, nam iudice Marte
 Hastenus indomitos Reges & bella professos
 Ut totidem tractatis oues, populūq; uidentur
 In pauidos abiisse greges, sat cognita mundo
 Sunt generis elementa noui, & Mauoris origo
 Quem factus uerum esse patrem & uirtute probatis.
 Nunc tibi turba nocens, latebris quibus addita torpet
 Degeneri pellente metu, cur magna locuti
 Non redeunt miseros, & hiantem fallere plebem
 Pollicitus uinam uenant, patriamq; reuisant
 Ut liceat fontes meritis innectere uincis,
 Et iuuenes raptare senem, non leuior amplo
 Scipio consendet Capitolia uestra triumpho.
 Quod nostri scelerata Ducis compressa cathenis
 Huc traheret mea colla manus, summūq; putarem
 Me patrie insando duxisse ex hoste trophæum.
 Nec minus Hasdrubalem, siquid mihi creditur, odie
 Perfidus ille animo, quān quos sibi prædicat hostes.
 Nec magis horreret uestros præcedere currus,
 Iudicio quān stare meo, uerū ipse per umbras
 Effugit noctis medio, nec cernere uulnus
 Sustinuit nostros, causam quibus esse malorum
 Se norat, patriam timuit spectare ruentem.
 Ergo abyssi tacitus læsa contentus ab urbe,
 Exilium peperisse sibi, decreta suorum
 Nempe nocens pariet, uulnusq; irasq; manūq;
 Et meritis crucibus penderet uictima tristis.
 Ille modo uolucres passens informe cadauer
 Piscibus aut pelagi medias effusus in undas
 Esca foret, canibus dignus cibus ille marinit.
 Aut aliquid monstri Libye censura rigoris
 In caput id meritum studio certante nouasset.
 Deniq; non frustra nobis foret ille petitus
 Debitus ambobus populis, & debitis orbi.
 Ipse ego uel uiuum, uel frustula eruenta dedissem;
 Semesumque caput, nobis hic nostra uoluntas.
 Sic satis oramus, concors nam iussa, libensq;
 Cætera Pænorum completitur omnia uulgus,
 Quæ nostro placuere duci, spectate tabellas,
 Singula conueniunt, pulchra est uindicta precanti
 Percere prostrato, nulla est uictoria maior
 Quān uicisse animum, nam facit is sumus ille est,
 Qui se faciem, uulnūque, animūque in modesto
 Agnouit, tenuit quæ modum, quod foris uidetur
 Difficile in suis stimulis, quos gaudia tangunt
 Parua repentinis animos, nec frena regentes
 Præcipitant, ac perpetuis satiata triumphis.
 Pectora sunt nobis, parcendi famina uoluptas:
 Nec minus imperium uenia, quān foribus armis.
 Romuleum auxilium, uestra pietate uegetes
 Nos sumus, & ueniam positi exoptamus armis.
 Parcite supplicibus, satis est potuisse nocere,
 Magna sumus uobis æternū gloriæ uicti
 Maxima seruati. Quod si uos foris merentium
 Pœna uiuat, iustūque dolor, nisi fallor, abunde est
 Quān memores statuere Dei, quoq; intulit ingens
 Scipio, siquid adhuc superest, ignorete uictis
 Victores, fuerit uobis pars ultima magnæ
 Vindictæ affusum hic uitam, ueniamq; precantem
 Hasdrubalem uidisse senem, hic locutus
 Conticuit, tacitum ueneranda fronte dolorem,
 Ac conuictos passim prostrati in limine uerbis
 Flebilibus tenuere patres, lachrymisq; senatum

Impleuere suis nati, seu sumus acerbum
 Siet, dum aspiciens, lachrymas nec spargit amiles,
 Ac luger, interius genitrix resoluta capillo,
 Mæssa iacet, umidūque genas, gemitūque madentes,
 Aethera femineis uacuum nugibus implet.
 Ceperat auditis iam maior ira senatus
 Inflexi, & sensim lenio pectore iustas
 Exaudire preces, tu non ex partibus unus
 Perfidie insensus Pænorum, dicite per quos
 Subsistet pax ista Dros, factusq; secundum
 Nam primos spreuistis ait, tunc fronte modesta
 Hasdrubal assurgit, paulum, perque inquit, eosdem
 Periuus adeo infestos iurabimus istam
 Pacem alia seruare fide, uox illa querelis
 Imposuit finem, uulnūque, animūque ferentem,
 Et responsa patrum pacem sensere frequentes,
 Hasdrubal hic iterum: Dignobis iussa rependent
 Præmia, Roman nostros, qui digna fauori
 Supplicia aufertis, meritisq; remittitis iras,
 Nunc ego, nam ueteres non amplius aliquot hostes,
 Sed Dominos, sociūque nos uos hoc deprecor unum
 Nos nostra cupidus admittere manibus urbis,
 Capitūque uidere date, & cognoscere ciues,
 Sat mihi longarum solatia magna uiarum
 Hæc fuerint, sciuique decus, mercesque laboris,
 Quodque libens longinqua petam super aethera Romam,
 Et mundi uidisse caput quodcumq; petebat
 Admissum, & magnam a Iurans ingressus in urbem est,
 Non aliter stupuit, nisi falsa est fabula cælum
 Ingressens uiridi subito translatus ab Ida
 Laomedontæus puer, ut uaga sidera circum
 Hæsit, & illicitas despectu ab æthere syluas.
 Appia marmoreo suscepit lumine porta
 Prima uiros magno mox obuia mœnia gyro
 Pallantæa uident, qui structa est regia monte
 Euandri, primūque noua locus incluyt urbis.
 Hic elementa uocis impressa, hic Archadis alme
 Diuinum ingenium, & miracula maxima rerum.
 Monstrator docet ipse uia, librosq; repertos
 Fatidicæ Carmentis opus, quantumq; Latinis
 Consulit, ingenij mulier ueneranda per æuam
 Cælius ad dextram remanet fastigia læuam
 Collis Auentini, ualidaq; in rupibus arces
 Suspiciunt, antrumq; uident, hic fabula Caci
 Herculeusq; labor, placido sermone morantes,
 Detinuit, iotaq; bones in gurgite T husco
 Hic quoq; supplicij pontis pila discolor atris
 Coclitis admonuit, statuq; insignis equesstri.
 Ille locus tenuit fixos in uirgine torua.
 Hinc sedem solis mirantur, & aurea templa,
 Tellurisq; domum, capitoliq; alta pauentes
 Ascendunt, & quæq; putant contingere cælum.
 Hic omnis caput inuentum sodientibus alit,
 Audire prius patriæ portenta coactæ.
 Et bubulam danare siem, subigendāq; turpi
 Colla iugo, & duri præfagia certa laboris.
 Hic cælum uidere Iouis, quæ diuor usquam
 Nulla fuit, censumq; alta sub rupe repositum
 Lumina, quam innumeris iam tunc calcata triumphis,
 Et nubes currus, & rapta ex hostibus arma
 Aurea magnorum, nec non diademata Regum,
 Sceptraq; & armillas, & dempta monilia collo.
 Gemmatosq; frenos, felasq; ex ordine eburnas
 Hic clypeos, fastasq; rates, ac punica signa.
 Et phaleras mouere suas, tacitūq; per omnes

Latus h̄t ueteris referens uestigia belli,
Tum uolucris per templa uagos argentea paulum
Occupat incurſu Gallorum, & uoce canora
Procedunt, fortesq; uiros, habituq; uerendas
Matronas, amplasq; domos, uarijsq; grauatos
Bellorum eximij arcus, & crebra uidentes
Signa triumphorum ſolidoq; in marmore pugnas:
Atq; ſepulchrorum pompas, monſtrantur aquarum
Sub terrani caloq; uia. iam ualle Saburae
Caſaream uidere domum, cui ſumma poteſtas
Debita, cui rerum princeps, hinc ualle relictā,
Exquilias feſti dictum de uimine, collem
Inde Quirinalem ſuperato urtica montem
Transferant, iudoſq; duos aſtare Gigantes
Corpore conſpiciunt, en quo certamine ſamē
Proſitelis opus, Phydiasq; inſigne ſupremi
Scipiadum, hic laus excelsa, palatia muris,
Atq; arces tremuere ſeras & cognita bello
Signa nimis Lybia, nomenq; genusq; ſuperbum.
Hinc laeu flexere uiam, flammae iam tunc
Porta uocabatur, quae Thuſcum recipit orbem
Marcus ac reduceſ uicino ſlumine campus
Excipit, hic longo traducens ordine rerum
Planities ſine fine patet, quiſq; ſacris altis
Primus honos, quoniam peſtus matrona pudicum
Vulnere iraeicit, cui ſic commiſſi uirorum
Libertas: & qua natos ſerus ille ſecuri
Percutit, ac pulſos uiolata ex urbe Tyrannos
Accipiunt, ac cuncta notant leuiſq; Mineruae
Amplāq; cunctorum monſtrantur templa Deorum
Veniunt ad meliora domus iam Tybridis alti
Surſcite tranſmiſſo dextra ſuper aggere ripae.
Heuſcuſum tetigere latius ductorq; uiarum
Romuleam immenſa deſignat mole ſepulchrum.
Progrediuntq; lacus, quo ductus ad aſtra Quirinus
Turbine tranſierit, qua tempeſtate ſenatum
Obtruerit, trepidum metuensq; ut palluerit Sol,
Et procul inuiſum memorat, capreamq; paludem,
At crimen ſilei ille patrum, iam ſumina praeter
Deſcendunt, collemq; uident ubi regia Iouis
Priſca fuit, iuxtaq; domus Saturnia quondam
Auſonia, hic Regum & Latiae primordia gentis
Vluma conſcendunt, & nomina clara uirorum.
Hic Italus prior aeterni ex nominis autor
Italiae, Picusq; comes, ſtirpsq; omnis auorum
Narratur, populiq; noui monſtratur Aſylum,
Inferius longi tenuit certaminis illos.
Hiſtoria & clauſo redeuntis robore Reges
Caſtraq; Porſennae, ut incumbens Scandola flammis
Supplicia erranti inſtigat non debita dextrae.
Inde Licaonia gemino breuiſ ſula ponte
Peruia tranſitur, poterat uix ualla relatis
Eſſe fides monſtris, taniaſq; in flumine moles,
Regia praeda olim Populo ſpargente dediſſet.
Iam Campana iterum laeu conſueta ripae
Calcabant, Fabiasq; domos, miſerandaq; tanti
Funera diſcebant generis, cameramq; nocentem,
Ut Capitolino redeuntis uertice tandem
Deſeſſum tenuere gradum, cum protinus ingens
Viſa reuoluentes ſtipor arripit inde ſedentes,
Attoniti ſiluere diu, mox ſacta uident
Copia captiuos ſtabant horrentia longo
Aegre maſſa ſitu, pallentiaq; ora tumebant
Nudaq; perplexis onerabat terga capillis
Ceſarjes incompta, diu ſqualorque regebat

Luridus effugiem, triſtemq; ſerebat odorem,
Ferrea uincla gradum lenio ſuſpendere traſitq;
Cogebant, maneaq; graues, complexibus illos
Catorum uetere frui, tum uerba uiciſſim
Dulcia permiscunt, ſed perſtrepit are cathenia
Reditus excuſſis ſtridor lachrymaeque per ora
Egregia pietate ſtuunt, quae ſata, qui urbis
Si ſtans inquirunt, patriae quae numma uictos
Reſpiciant, uelut inferius ubi manibus olim
Vmbra recens, noſtroq; ruens deſcendit ab orbe
Supplicijs onerata ſuis, illum anxia circum
Agnina funduntur, noua quae nam annunciet hoſpes.
Hac naui petit euentus, aſt illa relictā,
Condiſcis explorat uitam, ſeniumq; parentum
Hac deſerte gement, aut dulci inquit amico
Publica cura omnes, ſupero quis uulnus in orbe,
Vna tenet, quis ſceptra regat, quis fleſcit habenas
Imperij, quid bellorum, quantumq; quietis
Oratq; ſollicitis exanguia ritibus hiſcent
Noſcendi ſtudio, ſic carceris hiſpida turba
Hoſpitibus inſtare nouis, & querere multa
Poſtquam ſinis erat lachrymis, petit ipſe ſuorum
Ut redimenda darent aliquot modo corpora blandus
Haſdrubal, ac uili uictores nulla negatur
Munera qui noſcent, ſcriptis quae nomina uellet
Aedere praecipunt, lectos dedit ille ducentos,
Quos poſito, ſqualore pius faciſſiq; ſenatus
In Lybiam praeferre iubet, ſi ſadeta pacis
Firma forent nullis pretijs pro munere ſolo
Reddendos patriae, cunctis ſic ritē peractis,
Haſdrubal muſſe quondam nunc mania charae
Vrbis amica retrō rediens hac uoce ſalutat:
Vrbis accepta Deis, caput orbis, & unica mundi
Gloria, terra ſerox clarorum ſola uirorum.
O patria arripotens, tumq; d̄ domus optima rerum
Roma uale, iam laeius eam quocumq; uocabunt
Fata, ſenem uidi, quantum uiſurus in orbe
Hoc fueram dixit, tum Tybridis hoſtia linquens
Nauigat in patriam uictor, captiuq; ſecum
Agnina mittuntur, liceat terreſtria caelo
Acquare, aeternis mortalia, maxima paruis
Sic propē deſcendens caelo, ſua uincla reſoluit
Captiuus antiqua potens & Tartara fregit
Voce Deus, ſecum in patriam miſeranda reducens
Agnina, & exhaustus longis cruciatibus umbras
Scipio paſifico redeuntem ſuſcipit ore,
Pax populis, Ducibusq; placet, ſadusq; ſeritum
Ante arasq; teſtesq; Deos, caeſiſq; litantur
Terga ſuis: dextraq; ducum unguntur inermes
Ruſſus in Italiam reditum, & firmante ſenatus
Acta Ducis pax in libros relata uetuſto
More patrum, legeſq; data, iurataq; uerba
Scipio longo uo gaudens poſuiſſe labori.
Iam finem, reditumq; parans in prama totius
Vertitur ac laudes, & dona ingentia ſoluit
Mililibus, cartham Syphacisq; omnia Regi
Donat & emeritum regni conſimibz ultro
Ampliat immenſis uictor ex ſedere damnat
Reddere Rex regi ſocio pactumq; tributum
Soluere Romanis, hinc ad condigna reuerſus
Supplicia, & iuſtas uario diſcrimine penas
Miliis in ſeruos egit, ſeruire putauit
Eſſe fugam, non noſſe fidem, quicunq; repetit
Liber militiae deſerto protinus ille eſt
Supplicio extremo affectus, qui iura fidemq;

Te pater tam dubio iurata liquerit arma
 Romanos crucibus rigidis dedit atq. Latmis
 Abscedit merita trepidantia colla securi.
 His actis classem soluit comitante senatu
 Extremum in litus Penorum, & supplice turba
 Victorem mirante suum, quos ille benigne
 Digrediens dictis postremum affatur amicis
 Viuite contenti proprio, memoresq. Deorum
 Viuite nec * cœcus iterum inuidus arma
 Induat, imperium antiquis stat sinibus amplum
 Et leges patria cum libertate reliquit
 Gloria sit quāquam latum imperitare per orbem
 Tutius est parere bonis mihi credite uobis
 Id longum quāta quies, nos dura laborum
 Sarcina sollicitos ullo sine fine tenebit.
 Hostis erit quicunq. usquam nudauerit ensē
 Quis noua bella manu, bellorum aut uerba mouebit
 Cura, laborq. grauis scelerum censura per orbem
 At uobis tranquilla salus sine litibus ullis
 Præsidium in uobis, nisi tenuitis omne peractum
 Semper erit Pænos inter, nostrumq. senatum
 Sponfor ego placidam tandem condiscite uiam,
 Semite placatas mentes, deponite ferrum
 Ex animis, tales tanto nisi turbine frustra
 Vis docuit fortuna uiros, dimitte tandem
 Aequiores tentare uias discrimina quanta
 Præcidi, quantumq. mali, quantumq. laborum
 Exierum classē, quæ uos per cuncta furentes
 Littora rapiabat, quæ uobis prima malorum
 Materiam dedit, atq. sonūq. incumbere regnis
 Compulit ac tumidos docuit transire fluctus
 Hunc nostris fortasse oculis spectacula dura
 Si fuerint, cohibere animos membrumq. putate,
 Abscēdi uita infestum satis ampla tenetis
 Regnorum spatia & septi confinia mundi.
 Sat teris errare licet sine ista uoluptas
 Curatum est, omni statui succurrite nostro,
 Consulite, & nobis curamq. auferte, metumq.
 Hannibalis, rabiemq. suam sibi inquitte soli.
 Siquid erit dubiū quod publica facta mouebunt
 Hos audite senes dixit, dextramq. præhendit
 Illorum, ambo autem deflexis genibus unā
 Ante ducis cecidere pedes, hinc maximus Hanno,
 Hasdrubal hinc hædus tota iam classe soluta
 Scipio * prouectus paulum subsistit & omnes
 Imperat hostiles flammis absumere puppes,
 Non aliter tanta pelago fluxere fauilla
 Aut Tethys extinxit latē torrentibus undis
 Defectum, quā dum currus optata paterni
 Lora puer rapuit Phœbus, & æthera flammis
 Accendit, nun lumq. magis, & secula retro
 Omnia perecurris, sola hac incendia sensit
 Neptunus metuenda sibi, non Punica quondam
 Romanis facibus bello consumpta priore,
 Spartanisq. prius non Attica litore clasis
 Vt Syracuso tantas dedit æquora flammās.
 Torpuerant miseri ciues sua damna gementes
 Haud aliter quā si subit prædilecta cunctis
 Coniugia & nati atq. arces & templa Deorum
 Ipsaq. Carthago flammis arderet in illis.

AFRICAE FRANCISCI
PETRARCHAE,

LIBER IX.



CIPIO prouectus pelago Romanāq.
 clasis
 Iam placidum fulebat iter, non rauca
 procellis
 Aequora senuebant, uentisq. silentibus
 undas
 Victorem sensisse putes tranquillior
 illis

Vultus erat, cælo facies composita sereno,
 Sic hostile fretum, sic cuncta elementa uideres
 Obsequio mulcere Ducem, iam litora longē
 Africa linguebant alacres, & bella canentes
 Ibant, ac ualido frangebant remige fluctus.
 Puppe Ducis media iacuit meditantisq. se debat
 Ennius, assiduus rerum tristisq. comesq.
 Scipio, quem tandem aggreditur uerbiq. benignis
 Excitat incipiens, nunquam ne silentia rumpes,
 O mihi multorum solamen dulce laborum
 Fore precor, nam perpetuis tabentia curis
 Pectora nostra uides, placido sermone leniare
 Illa soles, faciesq. modo, tantum ora resoluē
 Si tibi nascenti quo polles summus Apollo
 Ingenium celestie dedit, si turba Dearum
 Castalio infantem demersum gurgite lauit
 Helicone sacro, collesq. eduxit in altos,
 Et calanum & uocem tribuit, mentemq. Poëtæ
 Ennius auditis caput extulit, atq. ita sauit:
 O flos Italia iuuenis, stirpisq. Deorum
 Certa fides, quid nunc nostro placet ore moueri,
 Quid uicē iubes? equidem tacito modo peccatore mecum
 Voluebam, quod nulla ferent iam secula manus.
 Eximia uirtus opus quā nostrā quod atas
 Leta uidet, nullusq. inquam sub mente mouebit
 Grande aliquid, cui non magnas spes inter honestum
 Nomen in ore sonet, qui non uenturus ad actum
 Scipiade meminisse uelit, pro munere uultus
 Non cupiat uidisse tuos, maiorq. sepulchri
 Post cineres te fama manet, mortalia liuor
 Carpit enim, ac mors inuidiam consumit & arect
 Ac procul à bustis abigit, tua gloria pridem
 Vicerat hanc pestem, iamq. alias iuta per auras
 Fugit humum, morbosq. hominum, moresq. malignos,
 Sedq. parem tulit alma dies, tamen ecce supremum
 Incrementa diem fame tibi multa daturum
 Promissi expertus quoq. ipse à morte recedes
 Longius, hoc maior meritum te fama sequetur
 Tempore crescet honos, perq. ultima secula mundi
 Clarus eris, uirtus quoniam non altius ibit
 Descensum uereor, sed nostra peritū sandi
 Nondum propositam indignans sub mente mouebam
 Nuper ab exiguis radicibus orta, nec ante
 Cognita per Latium, Argoleis contenta colonis
 Hoc igitur mecum indignans sub mente mouebam
 Praconem meritis tua quod notissima uirtus
 Non habitura foret Mæcedum Rex magnus amici
 Fortē uidens saxum Acacidae, titulosq. sepulchri
 Foxtunate inquit, iuuenis, cui nomen illud
 Praconem reperire fuit non parua profecto
 Est claris fortuna uiris habuisse potant

Alifonis qui carminibus cumulare decorem
 Viriutis queat egregia, monumenta; laudum,
 At tibi summe Ducum claro quo nullus Homero est
 Dignior, in reliquis blanda, inq; hoc durior uno
 Me solum fortuna dedit, currentibus annis
 Nascetur forsân digno qui carmine celo
 Effuset emeritas laudes, & fortia facta,
 Et cui mellifluo melius resonantia plestro
 Calliope dei fila linæ, uocemq; sonoram
 Parce precor uerbis, tibi non me iudice uates
 Mæoniis, nec iure tibi præponitur altus
 Euripides, aut quos claro cognomine Graij
 Concelebrant, alio nolim me carmine dici
 Si dicendus quin quid te poscimus, inquit,
 Scipio prosequere, & que sint permissa Poëtis,
 Famosaq; rei certos agnoscere fines,
 Te licet monstrante mini quid laurea signet
 Tam Ducibus claris, quàm uatibus addita sacris,
 Neue tibi indignus uidear, cui talia foris
 Narrentur, nobis animum dulcedine quadam
 Pulchra mouent, & continuis hoc pectus ab armis
 Dulcia concussum placide capis ocia linguæ.
 Ille autem, nulla est fateor tam dura seroxq;
 Mens ait, alme Ducum, cui non sit pulchra uoluptas
 Interdum curas intror uatq; labores
 Pyriis audisse modos, dulcesq; Diarum
 Irrepsisse choros, sed enim hæc præcordia nunquam
 A Musis auersa reor, non talibus Astris
 Tam magnum gentisq; uirum natura uidetur
 Errasset, si cui dederat cupidissima famæ
 Pectora Musarum non ingessisset amorem.
 Quisquis enim se magna uidet gessisse, necesse est,
 Diligat æternos uates, & carmina sacra.
 At nunc quod nostro possit sermone doceri,
 Accipe quim breuius, non illa licentia natum est,
 Quim multis placuisse palam est
 Scripturum icesset prius firmissima ueri
 Fundamenta decet, quibus inde uincus amena,
 Et uaria sub nube potest abscondere sese
 Lectori longam cumulant placidumq; laborem
 Quasiu asperior, quo sit sententia uirum
 Dulcior inuentus, que quid labor hisloriarum est
 Quicquid uirtutum cultus, documentaq; uitæ,
 Naturæ studium quicquid leuissæ Poëtis
 Crede, sub ignoto tamen ut celentur amictu.
 Nuda alibi & tenui fruslerentur lumina uelo,
 Interdumq; palam ueniunt, fugiantq; uicissim
 Qui fugit quodcumq; refert, non ille Poëtæ
 Nomine censendus, nec uatis honore, sed uno
 Nomine mendacis: potes hinc perpendere quicquid
 Scire petis, nostri que sit mensura laboris,
 Et lato fines, & quanta licentia nobis
 Laureæ restat adhuc, cuius dignare parumper
 Participes non esse tibi, si gloria bello,
 Nec minus ingenio constat patere uirenti
 Fronde duces, uatesq; simul sacra tempora cingant
 Immortale decus uirorū immortalis uiriq;
 Indicat, & longa pronouit tempora uitæ:
 Hæc Deus ingenij Laurus amat almus Apollo
 Pyridum solius cytharæ modulante choreas
 Incola Cirrhæo totiens duxisse sub antro.
 Præterea hanc frontem rapido non salmine uexat
 Iuppiter ex cunctis, talenq; meretur honorem
 Laurus ab æthereo tanta est clementia Regi
 Tam famæ quod fulmen erit, nisi sola uentitas

Omnia prosternens, hunc gloria nostra pauoreni
 Non habet, atq; ideo spernentis, summa frondis
 Serta gerit, sanctosq; legi de stipite ramos
 Dixerat, ac Scipio subridens, omnia mulcens,
 Sed lædis breuitate tua, & dum dulcius inter
 Ista sonant, medio sitientes calle relinquis.
 Ergo agè, nam nullum iam litus cernitur, & Sol
 Transiuit cæli medium, tu dulcia prome
 Verba, quibus mens alma scater, placidoq; uolentes,
 Et longo sermone feras, partemq; dici,
 Et partes pelagi minuens, iunc ille coactus
 Incipit, hic omnes tenuerunt murmura nauæ,
 Et comites siluere Ducis, uestigia famæ
 Rara sequens, quantum licuit per secula retrò
 Omnia perugili studio uagus ipse cucurri,
 Donec ad extremas animo rapiente tenebras
 Peruentum, primoq; uiros, quos fama perenni
 Fessa uia, longe ignotos post terga reliquit,
 Hic quisquis meritis fulgens fuit obuius illum
 Amplexu tenuisse animi, mihi gloria summa est,
 Inq; locum chari semper coluisse parentis
 Præcipue illustres calamo florentie Poëtæ
 Admisi, atq; una cordis sub parte recondi
 Milibus ex tantis unus mihi summus Homerus
 Vnus habet quod suspiciam, quod mirer, ameniq;
 Ille mihi è celo ueniens tam sæpè uidetur,
 Ut ipeam potuisse hominem sic alia tenere,
 Astrorum sic nosse uias, sic elymata terræ
 Qui licet ante nouos Reges, & tempora Romæ
 Floruerit, tamen hoc in tempus mente reduxi.
 Præsentemq; animo si cæla sub imagine feci.
 Hoc sine ulla dies abiit, nox nulla sine illo.
 Ille breues canas in longum traxit, & idem
 Nunc longam breuiare uitam, nunc tramine plano
 Edocuit rigidi transire cacumina montis.
 Deniq; quicquid agens, nullo discrimine secum
 Sopiis, uigilansq; sui, noctemq; diemq;
 Hic mihi nunc etiam dubi sub tempore belli
 Affuit in somnis, qui somnum dixerit illum.
 Peruigil astabam, fracta nam pace sub armis
 Omnia ferebant, seroq; in castra reuersus
 Contigeras animum iubas si uera fateri
 Non timui, tamen in dubio spes sessu perpendit.
 Vsq; sub occasum Solis, tum maxima pernox
 Cura animum tenuit, quid secum poslera ferret
 Tot motus clausura dies, hic nocte sub alia
 Aspicio aduentare senem, quem rara tegebant
 Frustra togæ, & canis inmixta & squalida barba:
 Sedibus exierant oculi, * cona frontis imago * calua
 Horrorem multa cum maiestate ferebat
 Dirigui, tunc ille manu, similisq; uidentis
 Occupat accipitem, Graioq; hæc more profatur:
 Salue chare mihi Latie telluris amicæ
 Vnice, quodq; diu uotis, animoq; petisti
 Aspice, qualis erat quondam dum uixit Homerus.
 Huc ego uix tandem referato carcere diuis
 Emerui taciè perumpens uiscera terræ
 Procuui, noluiq; pedes contingere pronus.
 Umbra fuit, undaq; hæserunt oscula terræ
 Surge, inquit, mecum ex æquo, nam dignus es ultro
 Congredere, & dum tempus habes tam sæpè negato
 Colloquio satiare meo, tum protinus ardens
 Exurgo, gentisq; ingens è gloria dixi
 Argolica, summumq; decus quis talia tanto
 Supplicia infligit sacra, quis lumina frontis

Naturaq; duces rapuit, tantumq; nocere
 Sustinuit mundo, non hic mihi creditus olim
 Lincea quin acies animo occurfabat amant,
 Visq; oculis immensa tuis, quos Græcia portus
 Diues habet, gemino late circumflua ponto,
 Quos colles quæ rura colit, quæ uallibus imis
 Antra tenet, quæ nam frondosa cacumina s; luis,
 Aut pelago scopulos, quos non mihi lumine certo
 Monstraris cernenda alijs longinqua dedisti.
 Ipse propinqua uidens hominim miracula mentis
 Quanta mee, Aegæo diffusas ecce profundo
 Cycladas hinc numero, uideo quot litore flexus
 Hellespontiaco, tu me nequis ipse iueri
 Ostendens tam multa mihi, tum suscipit ille,
 Vera quidem memoras, sed non miranda quid ergo,
 Qui mihi corporeos Deus abstulit ille nequibat
 Restituisse alios, quibus hæc arcana uiderem.
 Desine iussa Dei solitis onerare querelis
 Mortalis, namq; ista hominum stultissima lis est.
 Iusta facit quacumq; facit, sed noscere cuncta
 Vestra nequit grauitas sub opaci carceris umbra,
 Quam multis nocere oculi, uisusq; uagari
 Compulsi, & capto forsam femouit honesto,
 Hinc ea sponte quidem, grauis ut uociuraq; multis
 Sacra deposita est, quoniam huc modo pergitur ultra
 Tu captum ne sperne Ducem, fortasse uidebis
 Multa animo placitura tuo, nec cura futuri
 Sollicitet casus, quoniam lux crastina campos
 Sanguine Patrum Latio uiclore rigabit,
 Prosequor augurio laetus.
 Si iuuenem iuueni medijs ouellere flammis
 Contigit incolumen, tumidasq; efferre per undas
 Per teipsam iam facta senex precor ista cauere.
 Post mea facta uelis, quocumq; omnia poterit unum
 Tempus edax, rapidoq; dies, Solemque uerantem
 Secula, & inuidia tristes contemnere morsus.
 Ille ego nam longe clausa sub ualle sedentem,
 Aspexi iuuenem, Dux ò charissime, quis nam est,
 Quem uideo teneras inter consistere Lauros?
 Et uiridante comas meditante incingere ramo.
 Nescio quid, nisi fallor enim, sub pectore uersat,
 Egregiumq; altumq; nimis: non falleris, inquit,
 Agnosco iuuenem sera de gente nepotum,
 Quem regio Italia, quem ue ultiua proferet ætas,
 Hunc tibi Thusca dabit latis florentia muris
 Romulea radice oriens, urbs inclita quondam,
 Nunc nihil, ut nequeas ortus confinia nosse
 Diuitis exiguis muros interluct urbis
 Armis, in Ausonia descendens littora Pisæ
 Ille diu profugas reuocabit carmine Musas
 Tempus in extremum, ueteres Helicone sorores
 Restituet, uario quamuis agitante tumultu
 Francisco cui nomen erit, qui grandia facta
 Vidisti quæ cuncta oculis ceu corpus in unum
 Stringet, & Hispanas acies, Libyæq; labores,
 Scipiadamq; tuum, titulusq; Poëmatum illi
 Africa quin etiam ingenij fiducia quanta,
 Quantum aget laudum stimulus, seroq; triumphus
 Hic tandem ascendet Capitolia uestra, nec ipsum
 Mundus iners, studijsq; alijs tunc ebria turba
 Terrebit, quin insigni frondentia Lauro
 Tempora descendens referat comitante fenatu
 Hic modo tantus amor, tanta est reuerentia Lauri
 Omnibus ex sylvis iam nunc sibi gratior una est
 Delphica, iamq; nouas discit connectere frondes

Serta gerens iam uenturi præstigia mulem
 Ille senescens tantum illo in tempore Roma
 Charior anno sa quantùm contingere matri
 Filius iste solet, quem post lachrymosa sepulchra
 Natorum uidua sterilis tandem attulit alius,
 Illa quidem quæ iam lustris nil tale ducentis
 Viderit, hunc magno spectabit lata fauore,
 Laureæ dum capiet, dum templis seria relinquet,
 Primitiasq; suas sanctas affiget ad aras.
 Florentina omnis magis ut sit grata propago,
 Idem unus tibi Roma dabit, nec protinus urbes
 Paxiteat Tusci fundasse ad gurgitis undam.
 Hic quoq; magnorum laudes studiosus auorum
 Digeret extrema relegens ab origine fortes
 Romulidas, uestrumq; genus, sermone soluto
 Historicis, titulosq; uiris, et nomina redet,
 In medio effulgens, nec corpore paruis eodem
 Magnus erit Scipio, scq; ipse fatebitur ultro
 Plus nulli debere uiro, at si uita manebit
 Longior, & nullo prauertet turbine cæptum
 Impetus alter iter iunc ampla uolumina cernes
 Magnarum rerum uario dignitatis colore,
 In tempus producta suum, quis cuncta renarret,
 Quæ clausa sub mente gerit, pulsabar anhelos
 Pectore uisendi cupidus, cupidusq; loquendi
 Interea, & magnum quis credere posset Homerus
 Dulcibus optabam uerbis imponere metam
 Iam mihi charus erat, te propter & alta relatus
 Cætera procedo sensim, propiorq; parumper
 Conspicio curis grauidum sub flore iuuentæ,
 Et calamo hærentem, uiridique in gramine scriptum,
 Arboribus uarijs niuidissima flumina iuxta,
 Ac ge lidos inter fontes, rupeq; præaltas
 Respice, Dux, inquit, quæ sint umbracula ruris,
 Effugiesq; sui, namq; hinc ad Italia primum
 Eriget ingenium uarijs mox partibus orbis,
 Et terra, pelagoq; uagus, concepta per annos
 Desperata sinet, uix rerum turbine tandem
 Explicitus, magno transibit plurima cursu.
 Singula mirabar, uix audiditq; salute
 Susculetat grauis ille oculus, & uerba paraba
 Cum manuino litui clangore repente.
 Excitior uisus, somnusq; recessit inanis:
 Teq; aciem uideo medijs educere campis
 Sublimen, hortantemq; Duces & signa mouentem,
 Ennius interea dum talibus ore disertus,
 Aequoreum permulcet iter, iam fessius anhelos
 Phæbus Athlanteo recreabat gurgite currus:
 Haud aliter quam qui placidis per plana quadrigis
 Vetus, & irriguo persusus membra sopore
 Non sentit transire diem, longamq; repente
 Decreuisse uiam, stupet, & uix credulus audit.
 Hesperio lauis zephyrus surgebat ab axe:
 Vela leuat clasis, tum dextro tramite proræ
 Volumitur, fratrisq; in locum Cynthia pernox
 Inuigilat, laxisq; datum requiescere nauis
 Remigis ut strepitus siluit, stridorq; rudentem,
 Scipio mihi ait, seu sunt, seu talia fingis,
 Dulcia sunt, fateror: sensusq; & pectora mulcent,
 Illum equidem iam nunc, iuuenemq; nouumq; Poëtam
 Complector, tibi nunc uisum, quondamq; parenti,
 Promissumq; mihi gemino sponfore profecto
 Diligo quisquis eris, si nullus, diligo nullum.
 Dixerat, & facili præbebat corpora somno,
 Sol pelago rediens, ubi primum emeris Eo,

Ingentesq; procul iactabat carbasus umbras,
Litora prospiciunt alacres Lilybaea nautae,
Trinacriamq; pari concordis uoce salutant.
Iam Drepanum praeuerti iamq; omne remensi
Inde latus Siculum, solida telluris in aruis,
Vt primum posuere pedes pulcherrima rura
Terrestri secuere uia, non carmine nostro
Latitua Italia, non occurrentia passim
Agmina uictori, populi non urbibus haustis
Seruata grates pro libertate canentes
Stare queant, donec patriae sub moenia uentum est.
Et lux sperata dies, tempusq; triumphphi.
Hic quoq; Calliope, quinquam sub fine uocaris
Dextra ueni, seroq; fauens assiste labori.
Pulchrior Ausonio nunquam surrexerat orbi
Villa dies, roseo uultum suffusa rubore
Phaebeos frenabat agens auroa iugales
Laior ipse quidem solito & formosior alie
Imperij urgebat equos, iam lumine Romam
Appennigena specians de uertice syluae.
Conueniunt proceres portis ruit obuia turba
Sexus uterq; frequens, etas fe proripit omnis,
Omnis honos, omnisq; gradus, subseruitur auro
Omne solum, & uarijs resplendunt pulpitae gemmis,
Purpura per uicos sparsa est, & purpura tellis
Obtutu factura uiris uictoribus umbras.
Inde senum miti descendunt agmina uultu:
Hinc iuuenum phalerata phalarum, in lumine primo
Excerptura Ducem, facie sub ille serena
Ardua purpureo resident sua moenia curru,
Et niueis inuectus equis, generisq; ferebat
Aetherei frons alma fidem, tum nulla cunctis
Post tergum manibus captiui tristitia uulgi
Procedunt Macedum proceres, quo bella Philippus
Fouerat auxilio, Sopater Dux primus & ipsius
Sanguine contingens Regem mississimus ibat:
Post omnis legio grauius connexa catenis
Insequitur, tum parte alia spectacula magni
Syphacis miseranda habitus, namq; obruta uinculis
Maestas, lachrymis pectus, terrantq; rigabat,
Plenisq; retrò ad magnum referebat lumina crebro
Humida, uictorem, qualem spreuisset amicum.
Mente notans tacita praeter tot dura ruinae
Angebat miserum pudor ingens, turba suorum
Regia consurgitur tremulo uestigia gressu.
Hinc meriti ciues, laqueis gens perisda iustis
Panorum perplexa uenit, pulcherrima Romae
Moenia suspiciens Dux frater Hannibalis illis
Prostratus erat. Maurae subeunt post agmina gentis,
Gallorumq; manus, Italus namq; ordine in illo
Nemo iuu, digna meritis multauerat omnes
Idone simul, terraq; hostes mandauerat Afræ
Indignos patriæ aspectu, & tellure sepulchri
Ante ebur, & radians aurum, & pretiosa supellex,
Et uestes Ostro insignes, penitusq; potentum
Diuitiae Regum ponpa celebrante uehuntur.
Inde graues clypei praepertq; fortibus arma,
Signaq; & horrentes galeae, cristaq; tremantes,
Post tristes ducuntur equi, domitiq; elephantes
Demissa ceruice graues, pueritia circum
Milla funduntur, turba obstrepiit in scia rerum
Bellua barbarico, quod tanta ueniret ab orbe.
Hinc illinc Romana acies erepta nefando
Seruitio, latumq; canens ex more triumphum
Concelebrat, nequeunt oculos satiari uidendo

Seruatore suo, prior it Terentius horum
Culeo, iur clarus Latia tunc urbe senator
Libertus uelut hic charum coluisse patronum
Scipiadam fertur, uitam obsequiosus in omnem
Ultimus it uictor Latij exercitus armis,
Atq; equitum, peditumq; acies, uelut obuius esset
Hannibal in primo uenturus limite contra,
Tumq; tuba horrifonis uictoria clausa late
Perstrepuere modis, tremueruntq; Tybridis undae,
Ac circum pauet omne nemus, fragor horridus albam,
Argolicumq; quatit Tibur, gelidumq; Soracile,
Et Præneste rigidas in collibus arces.
Sic tandem insueto capitolia celsa triumpho
Ingreditur, gratesq; Deis persoluit amicis,
Immensumq; auri montem, ingentesq; recondit
Thesauros in templa Iouis, tempusq; per omne
Ditauit patriam, sibi sed cognomine solo
Contentus, nihil hic proprias inuexit in aedes
Nec dubium quin ad reliquos per bella triumphos
Strauerit ense uiam, atq; orbis patefecerit urbi
Imperium, puduit neminem Carthagine uicta
Subdere colla iugo, dominosq; agnoscere mundi
Romanos, bello indomitos, populumq; Quirini
Ipse coronatus lauro frondente per urbem
Latus iit totam, Tarpeia rupe reuersus
Eminus ad dextram uictoris, tempora fronde
Substringens parili studiorum, almaeque poësis
Egit honoratum sub tanto autore triumphum.
Post alij atq; alij, studio certante secui
Ipse ego trecentum labentibus ordine lustris
Dumosa tentare uiam, & uestigia rara
Vrbibus imparibus fidens urumq; peregi.
Frondebis atq; loco, simul & cognomine claro
Heroum ueterum tantos imitatus honores,
Irrita ne Grai fierent praesagia uatis:
Nunc ego non ausum uos hinc ad tristitia diuæ,
Materiamq; irucem, post tot modò laeta uocare,
Quin potius longe fugiam, atq; auertere uultus
Certe ego uobiscum fugiam, tristesq; querelas
Inuidia, procerum crumen, culpamq; senatus
Non referam, populisq; nefas, ac sponte receptum
Exilium, mortemq; Ducis, titulumq; dolentis.
Aspera marmoreo, subscriptaq; iurgia busto,
Hac memorent, alij, mihi nam certissima mens est
Hic metam posuisse operi, patiarq; nec unquam
Carmine tam mactio sacras maculare sorores:
O mea non paruo mihi consummata labore
Africa dum crescis, dum te relegensq; comensq;
Muleo, magnanimum mors importuna Robertum,
Intempestiue mundo subtraxit egenti:
Et mihi praerepta penitus dulcedine uitae,
Speratum tibi clausit iter, quo tramite perges
Infelix monstrabo uiam, non atria luctu
Turbida sinereo, non dulcia limina quondam
Parthenopæia petes, tepidi noua saxa sepulchri
Tristis adi, lachrymisq; riga cum uideris illic
Ingentem exigua Regem tellure iacentem,
Te sibi uiuenti promissam redde sepulto,
Ac cineri persolue sacro nam spiritus astra
Iam repetens, recensq; retrò despectat inertes,
Sceptra caduca fugit, mortales negligit actus:
Ille tamen quamquam regni diadema reliquit
Rideat, & curas ueteres, nimioq; labores,
Erroresq; hominum, solio miseratus ab alto,
Nos, nisi fallor, amat, nostri mississimus olim

Arbiter ingenij, quo terris, sydere rapto,
 Heu heu quam uereor, ne quid tibi durior aetas
 Obsit, et titulus insultet caeca decoris
 Hospes Pyridum nostrum iam solus in aeo
 Redde promeritum studij, qui nosset honorem,
 Interijt, secumq; simul spes nostra recessit.
 Felices, quos illa prius meliora tulerunt
 Tempora, nosq; uiam ne quicquam uana precamur,
 Non licet ire retrò, nos cuncta nouissima seros,
 Et ferus aduerso prospexit Iuppiter axe
 Vitandum sorte est, et sydera nostra sequenda
 Quà ducunt, ne forte trahant, mihi degere uitam
 Impositam, uaria rerum turbante procella,
 At tibi fortassis, siquid mens sperat et optat,
 Et post me uictura diu, meliora super sunt
 Secula, non omnes ueniet lethaeus in annos
 Iste sopor, poterunt discussus forte tenebris
 Ad purum, priscumq; iubar remeare nepotes.
 Tunc Helicon noua reurentem stirpe uidebis,
 Tunc Lauros frondere sacras, tunc alta resurgenti
 Ingenia atq; animi dociles, quibus ardor honesti
 Pieridum studij, ueterem gemmabat amorem,
 Tum nomen renouare meum studiosa memento
 Qua potes, hac redeat, saltem sua fama sepulchro,
 Et cineri reddatur honos, mihi dulcior illo
 Vita erit in populo, et contemptrix gloria busti
 Interea tamen hoc iubeo, per inertia transi
 Agmina sollicito populorum incognita passu
 Vix procul extremo conspecta in lumine linquent,
 Heu paucas habitura domos, et rara per orbem
 Hospitia, at si quem uera uirtutis amicum,
 Augustumq; precare locum sub paupere tecto,
 Atq; ibi sola quidem potius, peregrinamq; semper
 Quam comitata malis, annosa fronte senescas,
 Donec ad alterius primordia ueneris aui,
 Tunc iuuenesce precor, cum iam lux alma Poëtis,
 Commodiorq; bonis cum primum affluerit aetas

EPISTOLARVM FRAN Cisci PETRARCHAE,

V. C. LIBER I.

BARBATO SVLMONENSI.



S MIHI saeva pium seruassent sydera
 Regem
 Pars animi Barbate mei, non litera cora-
 dis
 Nuncia per uastos, traciuss telluris et
 unda
 Ambiguum tentaret iter, tua lumina
 praesens

Aspicerem, uox uiua tuas contingeret aures:
 Mors uetat, heu uarij, quos quondam largus honores
 Contulit ille mihi uuluis heu blanda sereni
 Maestas, placidaq; decus, pondusq; senectae,
 Heu praerepta mihi frons augustissima caelo
 Reddita iam patrio, uox heu doctissima melle
 Dulcior Fabiao, quae prehensa tenacibus hamis
 Corda uirum rapiebat humo, quae laudibus amplis
 Ingenium celebrare meum, calamusq; solebat
 Calcar agens animo ualidum. Non omnia terrae
 Obruta, uiuit amor, uiuit dolor, ore negatur
 Regia conspiciere, at flere et mementisse relictum est
 Haec duo lethaeis nunquam de pectore nostro

Eripit mors atra uadis, uerum ordine uitae
 Proposito excutimur. Mundi pars una placebat,
 Spargimur hac illac, pelago obrumpimur alto,
 Alpis ac medijs, quotiensq; fauentibus astris
 Reddimur Ausonia bustum tibi sorte Maronis
 Obtrigit in partem natis, mihi cesuit origo,
 Annibus ac toto disjungimur Appennino.
 Hinc mea uox mittenda tibi est, et credere curas
 Cogimur arcanas elam, nec pauca silenti
 Causa labor, sed plura metus ne nostra prophani
 Abdita perspiciant oculi uulgata uideri
 Non metum. Memor ergo precum dilectae tuarum
 Infinitum exiguum sparsim tibi mittere partem
 Carminis exactae percurrens oia uitae
 Perlege, cognosces annum sine uiribus alas
 Ingenij explicuisse leues: nam uera satebor
 Implumen tepido praecipit me gloria nido
 Expulsi, et caelo infissi uolitare remoto.
 Pannet incepti, cum sum reuocare iuuenta
 Si liceat, mansisse domi cum tempore neruos
 Consolidasse uelim, late iam noscor et audax
 Fama praet meritum, laxisq; effertur habenis
 Affectus animi uarios, bellumq; sequacis
 Perlegis inuidia, curasq; reuolus inanes,
 Quas humilis tenero stylus olim effudit in aeo.
 Perlegis et lachrymas, et quod pharetratus acutus
 Ille puer puero feci mihi cuspidis uulnus
 Omnia paulatim consumit longior aetas,
 Viuendoq; simul morimur, rapimusq; manendo,
 Ipse mihi collatus enim non ille uidebor
 Fronis alia est, moresq; alij noua mentis imago,
 Voxq; aliud mutat, sonat, nec pesibus iisdem
 Virgo, erubuit liuor, cessitq; labori,
 Cessit an incalui, longiusq; recruduit annis
 Laude tumens auela, et necum cum tempore creuit,
 In dubio est, certe hunc didici contemere ab alto
 Dat calamo, atq; animo. Iamq; obseruatio uitae
 Multa dedit lugere nihil, ferre omnia: Iamq;
 Paulatim lachrymas rerum experientia terpsit.
 Iam quod non potuit ratio, natura, dieq;
 Longa potest, uicere duas, cui cesserat una
 Tempus edax, minuit, quem mors extinxit amorem
 Flamma furens animis tumulo cessere fauilla,
 Nunc breue marmor habet longum, quibus arsimus ignes
 Pectore nunc gelido calidos miseramur amantes,
 Iamq; arsisse pudet. Veteres tranquilla tumultus
 Mens horret, relogensq; alium putat ista locutum,
 Sed iam ne quicquam latebras circumspicit ardens
 Turba premit comitum, quos par infamia iaciat,
 Dulce quibus conferre suis aliena nec illos
 Submouisse sat est, acies nam maior apertam
 Protrahit in lucem, durum, sed et ipse per urbes
 Iam populo plaudente legor nec Musa regressum
 Secreti iam callis habet, uetiumq; latere est,
 Prodeat impexis ad te festina capillis,
 Ac fluxo discincta sinu, ueniam precetur
 Non laudem, ueniet tempus dum forte superbis
 Passibus atq; alio redeat spectanda paratu,
 Nunc tibi qualis erat sub prima aetate priusquam
 Figeret in thalamo speculum, uultumq; comasq;
 Inciperet cōhibere uagas, occurrit amicè
 Cui semper, Rex quantus amo, non seria tantum,
 Sed nugae placuere meae, tu consule quaso
 Parua licet magni: nam dum maiora parantur,
 Hunc tibi deuotio studij iuuenilis honorem.

BENEDICTO XII. PONT. ROM. S.

TE cui telluris pariter, pelagiq; supremum
Contulit imperium uirtus, meritumq; pudorq;
Et Deus omnipotens, & inuitabile fati
Arbitrium, mundi q; dedit, quas uoluis habenas.
En ego te supplex passis miseranda capillis,
Et sacros complexa pedes, & dulcia figens
Oscula fig dominum, & sponsum confessa, Duce m q;
Alloquor, alme parens solus qui cuncta gubernas,
Quem super, & flexis genibus gens omnis adorat,
Si mihi quæ uiguit iuuenili in corpore quondam
Forma foret, roseusq; color, si pectoris sanguis
Peruidus aut sponis rem comitata duobus:
Ipse habitus notam faceret, summusq; uerendam
Præcipibus, nomenq; meum taciura fuisset
Squalida, sed quoniam facies, neglectaq; cultu
Cæsaries, mulisq; malis lassata senectus
Eripuit solitam effigiem: uetus accipe nomen,
Quo nullum toto memoratur notius orbe
Roma uocor, iulium ne pater cognoscis anilem
Gutturis ac tremuli sonitum, & deformia segni
Membra mora inualidis uix consensientia plantis?
Sic anni nocuere mihi qui fortia uincunt,
Et senum clara decussit fronte decorem.
Quid quæro? d' nimium simplex licet irrita tempus
Cuncta ferat, cœliq; labor, requiesq; negata
Syderibus, fori nondum superantur ab æuo,
Multa tamen longè, quibus altior extat origo
Vrbibus Argolicis, Latijq; ingenia persant
Mænia, & indomito cernuntur uertice turre,
Quas decuit rapido primùm succumbere seclo,
Si series seruata foret longinqua dierum.
Nam prius insanè quàm lamberet ubera matris
Egregius fama uenturus ad astra Quirinus,
Manua iam steterat uarijs habitata colonis:
Iam Patauum Antenor flammæ emensus & undas
Acciderat Pisana procul submotâ Sicano.
Vrbs erat Alpheo, Tibur, Prænest, Latinius
Flot erat in populis: quid singula persequor? ergo
Non uenit è cuius uitio quod ruga senilis,
Canitiesq; premat, sed enim te nulla remoto
Illuxit mihi pulchra dies, nullaq; rebelles
Deuinxit fraternus amor dulcedine natos
Fland satis anno sam ueritos contemnere matrem
Decolor hinc facies, hinc præcipitata senectus,
Hinc mihi continuusq; dolor, lachrymæq; recentes
Semper & ad superos nequiquam mixta querelis
Murmura cum precibus: uel inania uota feruntur.
Postquam à complexu sum chari abiecta marii,
Et patris & domini, solus namq; & omnia nobis
Solus eras per quem poteram formosa manere.
Heu terrenorum decus, & spes falsa bonorum,
Illa ego sum infelix, totiq; cognita mundo
Nuper honorato pulsabam uertice cælum
Cætera calcabam currentia flumina fontes,
Et mare litoribus flexum, terrasq; patentis:
Arma, urbes, armenta, uiros, quæcumq; sub usus
Humanos natura dedit Romana fuisse.
Me dominam latè regnantem uidit Eoi
Consurgens aurora procul de gurgite ponti.
Me quoq; uicticem Zephyri sensere repentes,
Flaus, & algentes Boreæ pluuias, & Austri,
Et quæcumq; uago tellus obfessa profundo
Despicit aut fluctus, mitas aut suspicit auras.

Me Dacus immitis timuit, me durus in armis
Germanus, grauisq; loquax, atq; asper Hiberus
Non fuga præripuit Parthum mihi fulta sagittis,
Nec labor ipse uis subduxit cladibus Indum,
Aethiopemq; iugo non torridus absulit æther
Frigora nec Tanaym, nec senior umda Britannum
Me mala Carthago tribus est experta ruinis,
Bellâq; sunt Macedum totidem, totidemq; labores,
Prælia quis nescit multos agitata per annos,
Et Regem Ponti dominum in præcordia tandem
Vix uitatis referare uias per membra ueneno
Antiochum, Pyrrhumq; grauem, uariumq; Iugurtham
Prætereo, Regesq; alios, nec cognita pridem
Ac uulgata satis timido sermone reuoluam.
Sed postquam fortuna ferox quæ uerere ad inum
Summa solet gaudens ualidisima frangere regna
Instabiles turbata pedes à flumine Thæco
Auerit, seroq; domum reditura recessit.
Exemplo uarijs hinc illinc acta procellis
Per scopulos & saxa feror, namq; omnis auitæ
Maiestatis honos uiuatam coniuge sancto
Deserit, ac tantum inuidia mea gloria uiuit,
Et meminisse premit, & desperatio torquet.
Vnde etenim aut quonam misera spectare relictum
Te precor ut qui cuncta potes præstante salutem
Ciuii hinc semper scelus ô lachrymabile dextra
Dilanior cupidus illinc sum præda Tyrannis
Infames uenere proci, qui nostra petentes
Coniugia, inuitam uiolarunt corpus inerne,
Nempe erat indignum auditu, nec corpore robur
Femineo, aut usquam pauide fuga tua patebat
His fissus, quanquam pudeat, pigeatq; capistro
Succinctus rigido, tenuiq; ductus amictu
Cornarie obsecus quid non est ausus alumnus,
O furor & rationis inops, ac cæca libido
Quo pergis quæ monstra parasticum ab ungue
Nudus adusq; genu, solitusq; syluestribus herbis
Longauam recreare faræm, & radicis amara
Cortice non timuit senior, iam turpis adulter
Luce, nec erubuit sacrum inestare cubile
Circumsusa equidem stetit impia turba prophana
Vocibus exclamans, nimos iam despicit annos
Vir tuus, & fugiens atias sibi iungit amicas.
At neq; blanditijs, nec me terrore, minisq;
Plectere cum posses, rapidam compulsi in iram
Virapuit, tenuiq; diu, dum fortè cuncto
Theutonicum lateri sibi cingere contigit ensen,
Si potes ista pati, poterunt simul ignis & unda
Insolitis harere modis, poterit uero ferocem
Aqua fugare lupum, fuluumq; capella leonem
An ne senem refugis meliori tempore amatam?
An cessas præbere manum lapsimq; iuuando
Brigere, & fidus fragili comes esse senectæ?
Te sine nulla manent dulcis solatia uita.
Nam qualis matrona uiri spoliata fauore
Quem trisle exilium longinquas traxit in oras,
Mæsta domi, fessiq; sedens lachrymosa diebus
Expectat, cupidoq; oculos trans aquora iactat:
Talis ego, & nostris thalamis te erumpere cernens
Indolui, uates utinam non certa futuri:
Post autem asiduit te præclarissime coniunx
Nocte, dieq; uocans rauici uix sessa precando
Faucibus ista loquor, uix uerba nouissima formo:
Sedibus auulso possem si ostendere colles,
Et pectus nudare meum, per mille uidendo

Vulnera me laceram fletet nisi saxeus esses.
 Nunc tamen ut licitum est absentia mente tueri,
 Aspice templa Dei multo fundata labore,
 Vi ruitura tremunt, nullisq; altaria gazis
 Accumulata silent modico fumantia thure.
 Aspice quàm varus subeat penetralibus hospes,
 Quamq; inopi sub ueste petat delubra sacerdos,
 Et miserere pater, meritam nec fortè negabis:
 Nam mihi si fandi ueniam das, abist ut ista
 Improperare uelim, sed prisca recurrere dulce est
 Quum summo fortuna loco ne læta locasset,
 Regnaq; sub pedibus nostris prostrata iacerent
 Nullum passa parem, dominum te sponte petiui,
 Si dubitas non paruis adeest mons ille Soractis
 Testis & unanimi proclamant murmure syluæ,
 Si dices non solus ego, fuit alter in arce
 Regnator, sponsumq; tuus, stat uera sateri
 Mens mihi, nam foribus figmentum hæc submouet aram
 Ille uagus, profugusq; sinu discedere nostro
 Sustinuit, nostrisq; illum Germania secum
 Abstulit immemorem, uulnus iam longa cicatrix
 Astrinxit, lachrymasq; ualens siccare uetustas
 Inulit antiqui paulatim obliuia damni.
 Tu uita spes una mihi, baculusq; cadenti
 Quò steteram subnixa diu tu grata laborum,
 Et tranquilla quies, clypeus tu seuæ tonantis
 Flumina forum excutienti, portusq; saluæ,
 Quæ quassam & tanto iactatam aduertere proram
 Naufragio contenta fui, solabar ut uno
 Lumine dum poteram, sic nunc orbata duobus
 Non possum iacitas ultra perferre tenebras,
 Verbaq; si libeat curarum audire mearum
 Spero animum mouera tuum: nam fama locuta est,
 Nescio quid gratum misera te semper in ore
 Nomen habere meum, nec non de coniuge tristi
 Multa solere loqui, uidiuam quoq; sapè uocare:
 Hæc eadem nunc fama meas perduxit ad aures
 Pellere te, ut proprias sedes ac tecta reuisant
 Prelatos ex urbe tua, nesci uille putandum est
 Externis præbere tuis, sua iura negare.
 Quid? quòd egestatem nostram miseratus, opemq;
 Non expectatam iam nunc dilectè dedisti,
 Quæ te gerem latus ipse meum, ne scilicet essem
 Nuda reuerenti sic occursum marito.
 Adde quòd & fletum renouans interuenit omnem,
 Est breue tempus adhuc, quum te durissima morbi
 Vis tenuit, timuitq; putans te uita carere
 Terribilem si uera ferunt in limine mortem
 Vidisti intrepidus, nobis tunc ossa referri
 Insuper, ac patrio pallentia membra sepulchro
 Diceris, & claustro Vaticanæ corpus humandum
 Si moriens uenurus eras, præcordia quando
 Vita regit, calidoq; agitantur sanguine fibra,
 Cur dubitem secuta diem promittere faustum
 Gentibus Ausonijs: ruitor iam cernere currus
 Iam nuci candoris equos, phalerisq; superbos,
 Iam strepitum uideor conitum sentire tuorum.
 Auribus arreclis stans semper, & an quis è Thysea
 Parte sonans, tuus ille redi mihi nuncius, adsit.
 Ergo rubere genas, fluxos & in ordine crines
 Colligere incipio, mæsto manantia planctu
 Vda supercilia abstergens, nec sola placere.
 Artibus his studeo, sed & ipsa sororibus orno
 Permulcens: studiosa comas, ac talibus hortor,
 Accipite o mundi dominum, qui longa reuertens

Certa salus patrie Latio suspiria pellet:
 Ille autem herbofos colles, & litora passim
 Complèrunt, uallesq; cauas, pars rupibus altis
 Prommet ac uultus audè spectare ferenos
 Obsedere uias, intentiq; lumine seruant,
 Quum primum ducente Deo transenderis alpes,
 Italiaq; tuæ pulcherrima, culta tenebris
 Occurrent miranda amnis, speciesq; locorum
 Effigies hominum, tepidi clementia ueris,
 Blandaq; temperies, ne frigore pulsa nec æstu,
 Teq; nouum aspiciens intrasse sapere mundum
 Urbibus exhaustis omnes diffusa per agros
 Agmina deuotas tollent, & sydera uoces
 Certatim, nomenq; sacrum celebrare iuuabit,
 Tunc uerè benedictus eris, benedictaq; talem,
 Quæ peperit genitrix tantum ut uideare profecto
 Lætor & tantum tere fœlicior ipso:
 Quantum pura oculis oriens post nubila lux est.
 Sed quia perpetuas mentem tumor angit amantis
 Admoneo, metuensq; precor ne nostra per urbes
 Gaudia distuleris rebus distractus amantis
 Ianua, nam quamuis primus in finibus astans
 Limine te excipias, placeatq; Placentia forsan,
 Alliciatq; bonis redimita Bononia tantis,
 Filia uel quamuis moueat mea pulchrior illis
 Floribus & uario reuolens florentia cultu
 Innumereq; aliæ nulla hinc obliuia surgant
 Coniugis antiquæ, qua non formosior ulla
 Aut erit, aut uisa est modò sinu te læta recepto.
 Iamq; age pelle moras, tibi summa cacumina montes
 Inclinant, nullusq; uia labor obstat eunti
 Ac bene pacatas subleuat clauibus undas
 Aequor & impellant placidi tua carbasæ uenti.

ÆNÆ SENENSIS.

PEr iuga Parnasi scandentem summa uidebis
 Æneam, missamq; feret sibi iussa salutem
 Post grauidum gemitu narrabis epistola carmen:
 Nam dabit is facile nostris sermonibus aurem
 Heu mihi quo fesse traxerunt stamina uite
 Insignes ueritate Deæ, quod flebile sydus
 Vi mala conspiceret uiuaces protulit annos,
 Quo lachrymas de fonte traham? suspiria dignis
 Nec flere quis ualeat numeris, patriæq; reuentis
 Infandum excidium meritis aquasse querelis.
 O utinam mihi cuncta foret resonantia membra
 Vocibus humanis, aut ferrea lingua, dolores
 Vi mundus sentire meos, ac tristitia posset
 Murmuræ, uerum animam uox deserit ipsa, nec unde
 Incipiam noui fateor: proh fata pudendis,
 Angimur imperijs, patimurq; in uiscera passim
 Nostra triumphatos, fractosq; accingier enses,
 Ah pudeat mundi dominam fortuna maligni
 Seruitij damnare iugo, manibusq; reuinctas,
 Quas totiens post terga dedit, tentare potentem
 Ausoniam Ducibus Paris, flendamq; seuero
 Flammali, siccisq; oculis, quam nulla uideret
 Barbaries Gallis subiectum ferre tributum,
 Quorum si qua fides tumuerat sæpè cruce
 Flumina, ceruleæ rubuerunt sæpè puella,
 Feruidus infestam dum frangit Iulius iram,
 Effera dum natiuis rabies contunditur armis,
 Nec satis est Nymphas, Faunosq; agrestia præsca
 Numina quin ipsum fasimus quoq; Nereæ testem,

Epistol. Lib. I.

Namq; pererrat ut uentum est ad limina terræ
 Ingredimur pelagus, patriâq; in gurgite magnus
 Horrui Oceanus Romani uerbera remi
 Atq; sepulchra dedit fulvis miseraanda Britannia
 Quid referam hostili positas in litore terras,
 Oppidâq; & uictis munitantes ciuibus urbes
 Italia uirtutis opus, monumentaq; nostri
 Caesaris æternum imperij testantia nomen
 Torquatum transire libet ne sanguinis ista
 Sit laus & patrem, cedat uictoria fame
 Maiorum cineri, iuxta hinc tacuisse Camillum.
 Et quem nigra uirum uolucris contexerat, & te
 Tertia qui reuehis spoliato ex hoste trophæa
 Sufficiens ad templa Iouis Marcella silebo
 Rusticus Arpini Marius qui uomere collem
 Scindere, & inculco tellurem uertere rastro
 Doctus erat, sæuim ut tetigit manus aspera ferrum,
 Quas strages, notum ut faceret nempe Italia bello
 Rusticitas, quantum extrema præstantior omni
 Nobilitate foret, sed nunc heu cuncta retrorsum
 Ire parant pulchrum uelut surgentibus astris
 Eripiet nox cæca diem, nec cognita nauis
 Visâ nec astrigere splendescant lumina cali.
 O pudor, & plus quam pudor, en hoc tempore surgit
 In dominum feruus, patroni in colla cruentus
 Libertus, uulgare odium post uerba semper
 Acrior ardescit famulus, quis carcere lapsum
 Custodem rectis cernentem uidit oculis.
 Taurus ab iniusto furtem distractus aratro
 Opiat aratorem toruus dum cornibus ornos
 Verberat, & magnis implet mugitibus auras.
 Ante petet Libycæ Syrtis densissimus Atlas,
 Cauca seumq; caput fluctus perfundat Hiberus
 Ante aquilam blandæ uincens feritate columbæ:
 Et cornix pluma niveos transcendet olores
 Quam dum ferules mediatur sæpe catenas,
 Flagratq; dum subeunt mentem, uirgaq; uemiscit
 Furcifer, in frontem metuat, nisi tristis herilem,
 Lumentesq; humeros, laxatq; brachia uinculis
 Non moueat, seu iusta truce reuerentia tangat.
 Et nocet interdum felicia tempora postquam
 Cesserunt rebus nigrum affluxisse secundis,
 Namq; abeat fortuna licet, mensura superstes
 Inuidia exercet lappos, fragmentaq; fati
 Alterit exhausti repetens tormenta fauoris.
 Nos quoq; sentimus ueteris dispendia palmæ
 Vndiq; consurgunt populi, penamq; repossunt,
 Et nisi fors obstat, celsosq; serenus Olympo
 Iuppiter aspiciat peragent cur gentibus esse
 Ladibrium domitis nostri properamus & orbis
 Fabula felicem populum, quem libera dudum
 Et uictrix condebat humus, nos uilia busta
 Barbaricis pedibus iamiam calcanda superbas
 Expectant, olim regnorum iniusta cupido
 Urbibus Hesperia, ciuilia bella, nefasq;
 Quorsum abiit quæ nam quasq; concordia rebus?
 Omnia disparibus rumpuntur fœdera notis,
 Et uita turbata quies uisana magistros
 Sic quondam inuadit rabies, quum fessa procellis
 Voluitur infelix abies, dumq; alter in Eurum
 Nilius, in Zephyros alter, neglecta tremendos
 Incidit in scopulos, nobis nunc ista Charybdas
 Immanet, hos scopulos metuo discordia nostra
 Hostibus hoc animi tribuit, tutela periclis
 Linguitur in medijs, rimisq; admittimus undam

Aduersis ferimur uentis, iam naufraga puppis
 Huc illuc præceps agitur, nec dextera tantum
 Læuâq; concutitur penetrat, sed protusus in alium
 Iam nimum uicina lues, mediumq; molesta
 Corripuit corpus Latij, fibrasq; per omnes
 Ibit pestifero mox in seclura ueneno
 Terrenum, superumq; fretum, solenq; serenum
 Mox tenebris clausura nouis, sublimis ab alpe
 Ille minax animo iam præmetitur auaro
 Ditia rura procul, qua se pulcherrima rerum
 Prorigit Hesperia arripotens, circumspicit urbes
 Instar regnorum, quarum uix nomina quisquam
 Scire queat castella manu tot fracla magistra
 Sydera quot cælo, pelagoq; seruntur havenæ.
 Marmoris hunc uarij congesta palatia tangunt,
 Mamidq; in nubes solidis sub uecta columinis
 Obsupet omnigenum ueni sulgere metallum
 Aspicies, portusq; maris per utrumq; cautatos
 Anfractum, Cererem campis, & rupe Lyæum
 Pendentem aëre, grauidis sub uiticibus ulmos
 Inflexa ceruice premi, uidet ille, boumq;
 Cornipedumq; greges pratris errare uolantum
 Aetheris & placidi spaciū, montandq; Tempē
 Atq; lacus stagnantis aquæ, fonteq; salubres
 Inualidis nitidos & opacis uallibus amnes
 Dulcia poma legens diuina frondis odorem
 Omnibus in locis miratur nescius, Alma
 Sed nihil in patria magis admirabile cernit
 Quam studium mores, hominumque, habitataq; multo
 Corda Deo: ignauos agere passura Tramos.
 Hæc facies, rerumq; decor, dulcedine caprum
 Impellunt, glomerantq; auito sub pectore flamma,
 Incenduntq; sitim, nihil illum sacra uidendi
 Corpora, nil patrum tumulos nil sanguine tincta
 Imocuo loca mouit amor: terrena supernis
 Scepta etenim potiora putans extendere fines
 Tegmine sub pacis rapidus lupus inchoat: alit
 Crescere ab exiguis radicibus orta cupressus,
 Permiciesq; solet, non hic, mihi crede, quiescet
 Longius aspirat funesta iniuria qua nunc
 Inuadit uerè deserta mœnia luce.
 Quid loquor ah demens, forsân patet una salutis
 Hæc uia, qua mores referat iam sera uetustas.
 Certe animo spes una sedet, fors impia, bella
 Cessabunt, subitum pigeat dum cernere Regem,
 Nam gladios ac pila tenet quis terruit orbem
 Italia posteritas exemplis diues auorum.
 Non tulit in bellis numerosum Græcia Xerxem,
 Aut Darium Themaris Persarum colle secare
 Imperiosa Ducis nati non funere fracta
 Substitit, aut sexus facinus pergressi uirile.
 Nos ubi quo uirtus? seu quo Maiorinus ardor?
 Quis uetat, aut armare manus? aut uoluere campis
 Quadrupedem cælo quis tela? quis æquore lassæ?
 Qui uelut oblitus generis, solumq; beatum
 Et Regem Deumum toto se iacat in orbe.
 Mille illinc Reges, uirtus diadema perenne
 Fert equidem, inueniet, disceatq; haud falsa locutum
 Cyncam, forti quamuis malè credita Pyrrho
 Cautius ut fuerat solus captare fugaces
 More patrum ceruus, belloq; lassæcere damas:
 Quam pede uulnificos exire ac dente leones
 Nam si longæuo disponit reia somno,
 Sopitosq; parat circumdare, saluatur, & nos
 Peruigiles fecit soliam uel aliquando remouit

Segnitiam, uulnūsque recent, sensusque doloris.
Erratum satis est, ueniet modò lætius æuum
Vt cogar lentis, dum demum ignoscere Parcis,
Visurusque iterum Romanos ire triumphos
Trans Rhenum, & Latio posses milite ripas
Secana quas stringit, quas abluit unda Garumna,
Exposcant tremula longissima fila senectæ,
Sed metus in terra stimulat, qui semper amoris
Est comes, atque procul Rhodani semous ad arua
Pelago longinquo prospectans fata parentis.
Haud aliter quam si eboram stans litore matrem
Aspiciam medijs iactatam moestus in undis:
Spes igitur, mixtusque pudor: quia tristia latis
Alternant, mixtis claudatur litera uerbis
Incertum est lætar, doleam, speram, metuamne
Tam uaria excruciant trepidum præsagia pectus,
Iamque uale, & si quid monstrant tibi fata, resolu
Solamen dubio gratum laurus amico.

DIONYSIO DE BURGO SEPVLCHRO S.

SI nihil aut gelidi facies nitissima fontis,
Aut nemorum conuexa cauis arcana latebris
Ac placidis bene nota feris, Dryadumque cateruis,
Et Faunis accepta domus: nihil ista Poëti
Opportuna sacris sub apricis rupibus antra
Permulcent animum, nec clementissimus aer
Allicit, ac montis præruptus in æthera uertens
Liberiore situ liquidas extentus ad aures
Collibus aut Bromius frondens, aut sylua Minervæ
Gratior aut Veneri, nec utramque regentia ripam
Herculeis umbrosa comis, distinctaque subter
Floribus innumeris, & dulce uerentibus herbis
Prata trahunt oculos, aut hic qui separat arua,
Atque soporifero clausam, qui murmurare uallum
Implet in exhausto descendens alueus amne,
Et uidet hinc illic Nympharum mille choreas,
Musarumque audit totidem per litora cantus.
Nil mouet aut turrit metentem rauce amicum
Dum gemit, has ebara inferias, quasi mutat ad umbram,
Aut faun Philomena ferum, linguamque reuulsam,
Brepanti pudicitiam, Thercumque superbum
Dum cecidit, atque altè frondosa pendet ab ulmo
Ingeminans lachrymosa piam, dulcem uè querelam,
Et noctes agit insonnet, refugitque quietem,
Aut quæ sub lucem uoluitans, rabiensque mariti,
Et facinus miseranda suum, casumque sororis,
Fumus, & immeritum nati, simul omnia plangit.
Maternum memori pectus maculata cruore,
Et medias operosa domos, atque atria semper
Circue accelerans uelut hostem cernat hirundo
Si nihil ista mouent, nec te Narcissus hianti
Plurimus ore puer, faciem qui fonte decorem
Miratur, speculose amens incubit a quofo,
Nec iuvat Actæon per deuia confraga syluæ
Cornibus arrectus fugiens, sociosque canesque.
Nec quæ purpureum patris secuisse capillum,
Dicitur assurgens tremulo sub nebula cantu
Vt procul ultorem speculetur ab æthere Nisum.
Nec raptam Hesperiam memorant, qui litore ab alto
Mergitur assidue, mortemque optare uideatur:
Nec Iouis æthereus scopulis stans armiger istius
Annua uenturis, reparasque cubilia natis.
Præterea si noster amor pietasque rogando
Non potuit patris rigidum flexisse parumper

Proposuit, fixamque aded conuellere mentem,
Ocia Romanis opibus, quod nostra relictis
Aspiceres, paucis quod lumina fida diebus
Ingressu dignata boni, peditusque magistris
Cernere soluagum uelles miseratus amicum,
Tot nostri perire preces, in ultima tandem
Inieciura manus, hæc duro uincula cordi
Afferet, ac ualido cunctantem huc pertrahet unco.
Populus est ingens mucro contermina fonti,
Quæ simul & fluium, & ripas, & proxima campi
Iugera ramorum densa restudine opacat.
Hic olim multa que loci dulcedine captum,
Et rerum nouitate oculos, animumque monente
Aggere florifero magnum posuisse Robertum
Membra diu lassata ferunt, curisque grauium
Pectus & exigui laudasse silentia turis.
Tum consors Regina thori, cui nulla Dearum
Seu forma certamen erit seu sanguinis almi
Auferet emeritum iusto sub iuice palmam.
Coniuge quinetiam spoliata clementia magno
Tunc aderat, procerumque chorus, magnamque uiroium
Agmen, & egregijs acies conferta puellis.
Dumque alij per prata uagis, leuibusque recusant
Passibus, & ludos incunt, manibusque recentes
Contrectare iuuat latices, comitumque per ora
Spargere: pars properat densos inuisere salus,
Et canibus turbare feras, pars piscitibus hamos
Implicat, aut longo dispendij retia iactat.
Pars bibi & leio propellat ædia Baccho:
Ast alijs placidum nunc sternere fissi per herbam
Corpora, nunc oculos tenui componere somno.
Solutus agens curas alias sub mente profunda
Rex erat, & frontem, defixaque lumina terræ
Seruabat, siue illi retia uoluere causas
Cæperat, & secum tacitus quo si dere tantus
Surgere, unde iterum subsisteret impetus amnis
Vestigabat, & immenso telluris in alium
Ingemo monstrante adium penetrat at anhelus
Noscentis, audis, seu tunc altissima uerba
Fortune debat ille sua: quid dulia falso
Suggeris, & facili blanditis perfida uulne
Mortalem membra fore me, licet omnis ad unum
Deferat unanimi mundus diadema fauore.
Et tibi rara fides maneat, quantumque Metello
Sis nobis blandita diu, tamen omnia mors hæc
Auferet, atque uno franget tua dona sub icu.
Flumina nulla quidem cursu leuiore fluunt quam
Tempus abiit uite, superant tamen illa per æuum
De scatebris renouata suis, nos uita relinquens,
Quod fugit unde unquam posthac reditura fuisse,
Ni dormitor mortis, qui quondam tartara uictor
Ingressus redijt clauso sua membra sepulchro
Vt repetens, secumque trahens felicitia patrum
Agmina, & exhaustas longis cruciatibus umbras
Abstulit ad superos, meminisset corde pauorem,
Spemque resurgendi post funera: nos ita dedisset.
Hic sapiens Rex cuncta animo fortasse mouebat,
Vel memor indigne fraudis Scyllam atque Charybdim
Litore quæ Calabro Siculas disternnat oras
Pontus & horrida refuens intersecat unda
Magnanimus paruo pingebat flumine dignum
Supplicium Aëlio minuitans, ac triste tyranno.
Denique quicquid erat, nihil id mihi grande putandum est,
Et super humanum ingenium, quod tantus agit uir
Cuius adhuc memores utridi uesligia ripa

Ruricola ostentant, & agrestium uulgius adorat,
 Si potes ergo mane, si non potes d' mihi luce
 Charior, atq; ideo multum pater optima frustra
 Exoptate ueni, non me, sed amena uerendi
 Nondum fracta annis spectare sedilia Regis,
 Qua digito monstrabat ouans gens illa nepotum,
 Et mundus, mihi crede, alio celebrabit honore,
 Postquam pulsa retrò praesens haec cesserit aetas.

BENEDICTO XII. PONT. ROM. S.

Exul, inops, horrensque habita, despecta nuper
 Famina summe patrum tua sancta ad lumina supplex
 Proccubuit, tum fortè aderant comes illa uiarum
 Non erat, heu nihil ausa fides, & tristis amicos
 Abstulerat fortuna suos, iam iusta precari
 Ceperat, & uacua dederat iam qua sitibus aurem
 Admirans praesaga homini natura, uidebar
 Matronam mihi nosse sacram: namq; horrida primo
 Congressu licet, & canos incompta uagantes,
 Alma tamen facies, multoq; uenerabilis aeo
 Plurima seruabat fortis momenta uetustae.
 Nil quoq; plebecum, mihi uile, sonantia uerba
 Argumentum animi, & generoso spiritus ore
 Scrutillans, qua summa uita, qua causa gemendi
 Vnde ageret sese, nomen, patriamq; genusq;
 Quæcere mens fuerat, quod quum sermone Latino
 Iunctus erat Latius senio iam tritus amictus
 Ter fuit in foribus, sed ter reuerentia uocem
 Continuit: maesto interea sub murmure nomen
 Roma erat, insonuit, stupui quorsinus secundis
 Fidendum exemplo didici, quo clariua usquam
 Nulla diu habuit: nam quamuis cuncta rotare
 Regna potens uario soleas fortuna fauore,
 Et seruos ad scepra leuet, solioq; Tyrannos
 Praecipit, nihil illa tamen manifestius unquam
 Atdidit, ut rerum dominam cognoscere possis,
 Quum dum tot partas bellis, tantisq; labore
 Romuleas euerit oper, caput abstulit orbi
 Gracia uerborum genitrix, laudumq; magistra
 Attollat uentosa duces, uatumq; fatiget
 Ingenia Arceides praecone superbus Homero
 Maonio, ex calamo facilem sibi fecerit hasiam
 Amphurioniadem sacris & thure saluent,
 Ad caelumq; ferant Thebae: Lacedaemone fratres
 Ledaes mudi, populi fauor ingerat astris.
 Impia regna Iouem passum fugi sola parentem
 Nobilitat, sensu Nestor, semoq; uerendus
 Codrus amans patriæ fuerit, gnarusq; futuri
 Tiresias, hausto famosus sanguine duce
 Tindides, rapto sit uellere clarus Iason.
 Tigribus inuectus rapidis, tirsunq; coruscans
 Liber, ad extremos uictor peruenerit Indos,
 Atrides sua fama canat, notosq; furore
 Aiaces, Ithacumq; dolis, pelagiq; bilustri
 Circumitu, nomenq; uagis erroribus addat.
 Omigerum morsu illustrem, clarumq; loquantur
 Milicadem, Marathone sua, natumq; cateruis
 Conspicuum, & tanto redunt mentem busta parenti
 Sint quoq; magnanimi iuuenis laudata sub artibus
 Prandia Termophilis, torrensque Themiocles aura
 E Salaminiao surgat sale blanda sub armis
 Lingua Pisisstrum commendat unda Periclem
 Thea prompta manus, doctum experientia belli
 Longa Philopemenem celebre, ducibusq; supremi

Misceat, Eliseos censores clara coronet
 Iustitia, exuncti serpentis fabula Cadmum,
 Forma decens Alcibiadem, syluisq; desertè
 Thesea tartareis reducem uenerentur Athenæ,
 Adde duces Phrygios, accendant Dardanus & Tros,
 Et Priami cantata domus, placeat addere Reges
 Assyrios, Persasq; simul, Cyprumq; cruore
 Vndantem, Iuxanq; Pharon, placeat addere siccam
 Barbariem, terrasq; sequi, qua pendet ad austrum
 Orbis, & ignotas latebris conuelleret gentes
 Hannibalem malefida suum, fratresq; patremq;
 Insignem bello atq; alium cognomine Martem
 Carthago ter uicta iterum transmutat in arma:
 Quid Libya, populosq; loquar, turmasq; fugaces,
 Occiduumq; diem, calcern, totamq; reuolue
 Hesperiam, furtoq; diu, raptoq; probatus
 Dux placeat bello: uix de tot millibus unus
 Hinc feror Oceano, qua nobilis insula uiuum
 Prædicat Arcturum, & quicquid sibi fabula mendax
 Persuadet syluas, fontes, mirandaq; uulgo
 Prælia & insanos equitum decantat amores
 Gallia qua magnum Carolum, duodena uirorum
 Præsidia, & regnum tot opimis dotibus auctum
 Ostentat, longaq; iacet iam secula quiete.
 Hinc te Germanos populos, omnesq; sub Arcto
 Mortis amatorem liceat perquirere, quicquid
 Inuenies ubicumq; iacet, Macedumq; per ora
 Finibus, & iuuenem horrendum, patremq; Philippum
 Eluce cunctorum post astra recollige: cerè
 Romanos citra laudes te iudice multum
 Subsistent, nisi fallat amor: spectanda triumphis
 Hæc olim innumeris mulier, nunc orba uerendis
 Coniugibus gemina exemplum memorabile mundo
 Fortunæ, portus miseris, scopulusq; superbis.
 Ludibriumq; eadem cunctis modo mæstia peregit
 Ante pedes sua uerba tuos memor omnia seruas:
 Te tamen illa grauis tum quaestio sorte tenebit
 Carcere corporeo, & mortalibus eruta uinctis,
 Quid uideat bene nata cohors cessante serenum
 Nube iubar, faciemq; Dei, seu cernere purè
 Corpora dum fratres surgent rediuiua sepulchris,
 Hæc prius incipient, sed dum uigil omnia librans
 Singula dum relegens per mille uolumina curris
 Responsi dilata dies accendit amorem:
 Suspensitq; hominum mentes, dubiasq; reliquit.
 En modo tempus adest, iam quaestio longa quicquid
 Consilio sopita tuo, iam Roma futuri
 Anxia te sponsum repetit, te cuncta parentem
 Italia expectat, succurre precantibus ultrò
 Si uideas totum Christum celebrari orbe,
 Te magnum pascente gregem, sic sacra Deorum,
 Et simulachra ruant, sic te Duce uicta satiet
 Falsa superstitio, & nullas caligine mentes
 Occupet: alma fides, & amor, tranquillaq; terra
 Pax uigeat, toto cedat pirata profundo:
 Cedat pestis aquis, cedant coniugia caelo.
 Sit felix successus agris, sint læta per urbes
 Ocia, sic uulgo uirtus formosior auro.
 Paupertate magis scelus omne, & morte timendum
 Videri ista senex, postquam laudandaq; retrò
 Tempora respiciens, tunc sit tibi lenis ad astra
 Transiit, hic æternus honor, ibi uisio summi
 Plena boni, cui suspirat plebs illa fidelis
 Hierusalem, peregrina exul, nocteq; dieq;
 Quæ requies lasus, mercesq; erit ampla laborum,

PHILIPPO PATHO CAR-
dinali, S.

EXul ab Italia furij civilibus actus,
Huc subij, partimq; uolens, partimq; coactus,
Hic nemus, hic annes, hic ocia ruris amani,
Sed fidi comites absint, nullusq; ferent,
Hoc iuuat, hoc cruciat, nihil illis dulce remotis
Gratulor, at licuisse locis insistere notis,
Hic puer, hic iuuenis, hic sit mea prior aetas,
Nam res, fama, nouas proferat nisi pandere latas,
Rure tuo statui, quæ restant tempora uite,
Degere nec bellis, nec tristis turbida lite,
Hic patria tellus, præsul uenerande Philippe:
Hic mihi mons Helicon, hic sit mihi fons Aganippe.
Hic profugas, se lassasq; dedi requiescere Musas,
Et tibi notissum locus est, nisi forte recusas,
Sit tibi curarum feriat præstare libelli,
Ac mihi pessi si uideri poterim obliuati belli,
Hic tibi Parthenope, dulcis mihi reddua Perma,
Quas non insidia quatiunt, nec clamor ad arma,
Diuitie placeant alij, mihi uita quæta,
Huic rex, illi quies, mihi fisci esse Poëta:
Nec rarum nomen, ne sit noua fama pudori:
Tu requiem lassæ, nunquam me parabis honoris
Is, redit, attrita pelagus sulcante carina
Nōne uidet, mortis quam sit metuenda ruina?
Nōne uidet aula, quæ sint discrimina dure?
Quam fauor ambiguit, quot circum lumina curæ?
Consulo fuge pedem, miseriq; pericula mundi
Effuge, dum uenti tenent, uita uela secundi.
Hic mihi crede Pater, tranquilla in pace manebis,
Ad tua te reuoco, quod postulat usus, habebis
Cura superuacui, trepidus liquatur auaris,
Dulce nitens animum, laqueis cor nectit amaris,
Non muros aulae tegit, sed corpora uestis,
Et cibus altor erit stomachi, non ferula pectus,
Non thorax ordinibus surgit, scandendus eturnis,
Membra sed accipiet, rebus quassata diurnis.
Non tibi sollicitio, splendet purpure lectio,
Nec niuens thalamus fulgebis, in amore sectio.
Non gemmas, ostrumq; premet, se i lata uirenti
Gramine, si iunio cu cunctata præ recentis.
Videris ipse tamen de te, cui cælitus alium
Contigit ingenium, fragilem fuit ducere si alium.
Nani mens certa mihi, monet hora nouissima mortis,
Ne nimis alta petam, modicis diuisum ortis,
His tamen, ignauis superant moimenta coloni,
Et senio conuulsa petunt, arbuscula reponi,
Vi cum tempus mortis erit, ad iuuentia laeuum
Nostra sit hic requies, si tantum tenditur æuum.
Vmbra ex pomiferis ueniet gratissima ramis,
Dum curuos scopulos, iunctis scrutabimur hamis.
Cetera Clausa quidem Valtis præstabit abunde
Persica mala, pyra, mense decus a lide secunda.
Tu precor ista, tuos iubeas perquirere, nec te,
Arma parum ualida pugeat conspice senectæ.
Hæc tibi per syluas scripsit, dignissime Præsul,
Ille tuus, Sorgæ dicam peregrinus, an exule

IACOBO DE COLUMNA
Lombardensi Episco-
po, S.

Quid faciam, quæ uita mihi, rerumq; mearum
Quis status est audire petis, nec uera silebo,

Nec tibi ficta loquar, mihi nam loquor, absit inanis
Gloria nil cupio, contenta est uita paratis.
Hoc primum placitis mecum concordat egestas
Aurea fæderibus, non fordida, nec grauis hospes
Si libet exigui fines mihi seruet agelli,
Angustiamq; domum, & dulces fortuna libellos.
Cetera se cum habeat, uel si liber, omnia nullo
Auferat hinc strepitum, sua sunt, non rura requiro,
Diuitiasq; parvis, pondus graue celsa petenti,
Vinclaq; dura animum, & uinculorum alimenta malorum,
Citraas non tangat opes, neu nostra laceſſat
Ocra, sollicito non ambitiosa paratu.
Nil usquam inuidio, nullum feruentius odi,
Nullum despicio nisi me, licet lætenuis idem
Despicerem cunctos, & me super astra leuarem.
Steter humanæ uoluntatis, plurima quid sim,
Iam documenta habeo, nisi mea sōmnia fallunt?
Nam mihi quid confert Musarum in fronte parumpet
Leniuisse sumam, si me suis altera maior
Vrit, & æternum subter præcordia sæuit,
Quid uis Helicone iuuat recubantem sapi profundo
Emamur insano tulgi missis labores,
Si labor alter habet, cui merces nulla, quies ue?
Quid facies præclara iuuat, si turbida mens est?
Multa quidem, meritisq; fidei pro munere laudes
Pendere non nostra fætor fiducia lingua est.
Sunt quæ feliciu iacerent, nisi forte matrigna
Roueret insausum pectus sua cura perennis,
Iamq; genas spectare uias pietate madentes,
Hinc uideor longo bene si mihi cognitus usus es,
Sed quia more parvis nostra omne nosse uolebas,
Vrget amor calamus, nec fas obſtare iubenti
Eloquar, & tu consilio fortasse iuuabis.
Et mihi Duce graui mentem exonerare querela,
Est mihi post animi mulier charissima tergum,
Et uirtute suis, & sanguine nota uetusto.
Carminibusq; ornata meis, audiatq; longæ,
Sed redit in frontem, & uarijs terroribus implet,
Insultant, nec adhuc solio celsura uidetur
Artibus hæc ullis, sed simplicitate placendi
Cæperat olim animum, & rare dulcedine formæ.
Iam duo lustra grauem fessæ ceruicæ cathenam
Peruleram indignans, tantum in mea colla tot annis
Fæmneo licuisse iugo, iam tabe latenti
Conſeſſus, iamq; alter eram, iam fomite molli
Ignis ad extremas penetrauerat usq; medullas:
Optabamq; mori, iuxq; arida membra ferebam.
Libertatis amor miseri dum pectus amantis
Capit, & auersas cordi suffigere curas
Eriger, & multa iuga i diuellere minor.
Verum opus euentu, dominam populisse decenni
Hospitio, & fractis hostem tentasse potentem,
Vribus aggredior tamen, & Ducus ipse labori
Assuit, & collum ueteri dissoluere nodo
Præbuit, ac tanto uictorem euadere bello.
Iniecit illa manum profugo dum faucia seruo,
Incurſatq; dolens, oculos dum dule meantes
Inſtruit & facibus testis & cuspidibus blandis:
Heu quotiens capto dñum procumbere calle
Compulsi, ergo iterum quid agam, quibus artibus illi
Occurram, uincula illa iterum asperiora parabit.
Diffugio, toto uagus circumferor orbe
Adriacas, Tuscasq; ausus sulcare procellas,
Ereptumq; iugo capui hoc committere cimbæ
Non uerius tremula: quid enim properata noceret

Nec

Mora

Mors mihi supplicij nictio, quæ tamq̃ perosa
 Vertor ad occasus, & me Piræus ab alto
 Vidit in aprico latitantem gramine uertex:
 Vidit & Oceanus, quæ Sol defessus cuncto
 Abluit Hesperio fumantes gurgite currus.
 Quæq̃ Meduseo duratum lumine montem
 Prospiciens longam celsis de rupibus umbram
 Proiecit, & Mauros festina nocte recondit.
 Hinc Arcton, Boreamq̃ petens, & dissona lingue
 Murmura, solus eo, dubias quæ turbida terras
 Aestibus ambiguus pelagi terit unda Britanni.
 Quæq̃ solum glaciale iacens non sentit amici
 Vomitis obsequium, Bromiumq̃ a collibus arceti
 Et Cereiem sterili uix hospita terra micæ.
 Quid mihi restabat, nisi solis adusta sequentem
 Serpentem subijisse domos immania rura,
 Et procul Aethiopes medio uidisse sub axe
 Nigra per ardentem nudantes terga leonem,
 Aut ignoratum per tot iam secula Nili,
 Quæsitum uel caput, quo nam telluris opacæ
 Abdidit natura finit, lentescere fluctus
 Absentis capere animi, dolor, ira, metusq̃.
 Humida tranquillis mox lumina claudere somnus
 Rarus, & insolita risus splendescere fronte
 Iam minor occursum minus imperiosa reliquæ
 Sensibus in nostris obseruabatur imago.
 Heu heu quid referam, sed cogit acerbæ uidebar,
 Vulnera & insani stimulos iam tuus anoris
 Temnere, falsebat leuiter superaula cicatrix,
 Et requies infueta mali, tentoria uelo.
 Ad certam ad mortem redeo: sic fata premebant
 Impia, sic animum, sic me meus error agebat,
 Vix bene consuleram dilectæ finibus urbis
 Dum subijt uacuum curarum farcina pectus.
 Illa prior rediere truci contagia morbi.
 Quid loquar unde miser, lachrymas narrare secundas
 Incipiam: quis credat enim, quæ carminis arte
 Expediam, quotiens precibus deposcere mortem
 Me dolor impulerit, quotiens grauiora parare.
 Quos mihi libertas iterum querenda labores
 Attulerit: subsistam igitur, uerum ulima tandem
 Postquam ceruici ceciderunt uincula nostræ,
 Omnis ad arma fugæ spes est mihi uersa, nec unquam
 Nauta nocturnum scopulum sic horruit, ut nunc
 Illius & uultus, & uerba mouentia mentem,
 Et caput auricorum, niuicq̃ monilia colli,
 Atq̃ agiles humeros, oculosq̃ in morte placentes
 Horreo nunquid ego admittam, quod tertia demum
 Irato faciendæ Deo sint irrita uota?
 Dimidium, ut sacro suspendam limine remum,
 Seu tunice fragmenta uideam, tum cerea nostri
 Corporis effigies tabulis subsidit eburnis.
 Supplicis in morem acclui, comitantibus ergo.
 His animum curis dum singula mente reuoluo,
 Hoc procul aspexi secreto in litore saxum.
 Naufragijs, tutumq̃ meis, aptumq̃ putavi,
 Huc modo uela dedi: nunc montibus abditiis istis
 Flens mecum è numero transacti temporis annos,
 Insequitur tamen illa iterum, & sua rura retentant;
 Nunc uigilantis adest oculis, nunc fronte minaci
 Instabilem uano ludî terrore soporem.
 Sæpe etiam, mirum dictu, ter lumine clauso.
 Irrumpit thalamos media sub nocte repositens
 Mancipium securæ suæ, mihi membra gelari;
 Et circumfusus subito concurrere sanguis:

Omnibus ex uenis tutandam cordis ad arcem,
 Nec dubium siquis radiantem foris lucernam
 Ingerat, horrendus quin pallor in ore iacentis
 Eminet, multumq̃ animæ noua signa pauentis
 Expergiscor agens lachrymarum terrius imbrem,
 Excuiorq̃ thoro, nec dum Titonia sensim
 Candida lucifero coniunx prospexerat axe,
 Operiens suspecta domos penetralia linguæ:
 Et montem, syluasq̃ peto, circumq̃, retroq̃
 Collustrans oculis, si quæ turbare quietum
 Venerat incumbens eadem prauertat euntem.
 Inuenit uix uerba fidem, si saluus ab istis
 Errar insidijs, ut sæpe per auia syluæ
 Dum solus reor esse magis, uirgulta tremenda
 Ipsa representant faciem, truncusq̃ repositæ
 Illic, & liquido uisa est emergere fonte,
 Obuiæq̃ effulsit sub nubibus aut per inane
 Aëris, aut duro spirans erumpere saxo.
 Credita suspensum tenuit formidine gressum.
 Hos mihi nec est amor laqueos, spes nulla superstes,
 Ni Deus omnipotens tanto me turbine festum
 Eripiat, manibusq̃ suis de faucibus hostis
 Auulsum, hac saltem tutum uelut esse latebra.
 Flaccus hæc, sed plura capis, nunc cætera uitæ
 Accipe cunctorum breuiter distincta diurni.
 Est mihi chara leuis, cui condimenta, famelq̃,
 Et labor, & longi præstant ieiunia Solis
 Villicus est seruus, mihi sum comes, ipse canicq̃
 Fidum animal, reliquosq̃ locus hic exterruit omnes.
 Vnde cupidinis telis armata uoluntas
 Exultat, atq̃ frequens opulentas incolit urbes,
 Hic mecum exilio reduces statione reposita
 Pyrides habitant, rarus superaduenit hospes.
 Nec nisi rara nocent noti miracula fontis.
 Vix mora nostra quidem, licet annua bis uel semel uel
 Congregat optatos clausi sub ualle sodales.
 Sic pietas est uicta locis, at crebra reuisit
 Littera me, longa solum sub nocte loquuntur
 Ante ignem gelidas me solum æstate per umbras
 Sermo diuturnus eisdem sum fabula pernox
 Nil coram conferre datum, dum meta, niuicq̃
 Exhorrent, nostratq̃ dapes, iamq̃ urbe magistra,
 Mollitiemq̃ didicere pati: me dura professum
 Destituere pji comites, seruicq̃ fideles
 Et, si quos attraxit amor, seu carcere uictum
 Solantur, fugiuntq̃ citi, mirantur agrestes
 Spernere delicias ausum, quam pectore metum
 Supremi statuere boni, nec gaudia norunt
 Nostra, uoluptatemq̃ aliam, comitesq̃ latentes,
 Quos mihi de cunctis simul omnia secula terris
 Transmittunt lingua, ingenio, belloq̃, togæq̃,
 Illustres, nec difficiles, quibus angulus iouis
 Aedibus in modici satis est, qui nulla recusant
 Imperia, asiducq̃ adsint, & tædia nunquam
 Vlla ferant, abeant iussi, redeantq̃ uocati.
 Nunc hos, nunc illos percunctior, multa uicissim
 Respondens, & multa canunt, & multa loquuntur.
 Natura secreta alij, pars optima uitæ
 Consilia & mortis, pars inclita gesta priorum:
 Pars sua præteritos renouant sermonibus actus,
 Sunt qui festiuis pellant fastidia uerbis,
 Quicquid iocis risum reuehant: sunt omnia ferè
 Qui doceant, optare nihil cognoscere sese,
 Sunt pacis, sunt militia, sunt arua colendi
 Artes, strepitusq̃ fori, pelagiq̃ uiarum.

Deiectum aduersis releuanti, tumidumq; secundis
Compeſcunt, rerumq; iubenti aduerſe finem.
Veloceſ memiſſe dies, uitamq; fugacem,
Proq; tot obſequiſ precium leue, timen apertum.
Coniunctumq; perunt, quibus hoſtis rara per orbem
Hoſpita: & ſi gnet fortuna relinquit amicos,
Vix uſquam admiſi trepidant atq; atria ducunt
Quaſlibet interci latebras, dum frigida cedant
Nubila Pyria, ſtudioſum aſtate reuerſa,
Non lapides, calcemq; regant, aulea neceſſe eſt
Serica, ſeu calido ſument nodore popina.
Non caua multiſido famulum tonet aula fragore.
Splendida dum crebris celerant conuiſia menſis,
Lobria turba coit propria contenta, ſuaſq;
Qua necum partiur ope, ſeſſum ue cubili
Solatur roſco, & menſa dignatur egenum:
Atq; cibis reſcit ſacris & neſtare dulci.

Hic ſolum comes eſſe domi, ſed prompta per omnes
Hic ſimul ſalutis ac prata domeſtica Nymphis,
Et uulguſ querulum, atq; urbes odiſſe ſonorat.
Saepi dies totos agimus per deuſa ſoli,
Inq; manu calamus dextra eſt, at carta ſiniſtram
Occupat, & uaria compleri praeordia cura.
Imus, & ah quotiens ignari in luſtra ferarum
Incidimus, quotiens animum dimouit ab alta
Cura, aut exigua, & poſt ſe impertuna reorſit.
Tum grauis eſt, ſi quis medio ſe callis opaci
Offert, aut ſi quis ſubmiſſa uoce ſaluet,
Intentumq; alit, maioraq; multa parantem.
Et inuau ingentis haurire ſilentia ſiluae
Murmur & omne noceat, niſi uel dum riuus harena
Lucidus inſulſat, uel leuis aura popyrum
Verberat, & ſauiles dant carmina pulſa ſuſſurros.
Saepi mora interepuit, ſerumq; in tela reuerſi
Longior adnoſuit proprijs nos corporis umbra.
Interdumq; reſerre pedem noxiſſa coſgit:
Monſtrauitq; uidam, & uepres ſignauit acutos
Neſperus aut oriens Phaebo premyte Diana
Sic ſumus, haec agimus, grauior ſi cura quieſcat
Felicet, laetiq; nimis ſub ſydere nati
Breue panegyricum deſunctae * mariti
Sufcipe funerum genitrix ſanctiſſima cantum
Atq; aures auerte piar, ſi praemia caelo
Digna ſerens uirum, alios non ſpernit honores,
Quid tibi pollice ar, niſi quod uelut alia tonantis
Regna tenes electa Dei tam nomine quam ret
Sic quoq; perpetuum dabit hic tibi nomen honeſtat.
Muſarum celebranda choris, pietasq; ſuprema,
Maieſtaſq; auium, promiſſa incepta ſub annis
Corpore in eximio nullam intermiſſa per horam
Tempus ad extremum uita nouiſſima clare
Cura pudicitiae facie miranda ſub illa
Iam breuis innocua praſens tibi uita peracta
Efficit in populo maneat narranda ſuuro.
Aeternum ueneranda bonis, mihi flendaq; ſemper,
Nec quia contigerit quicquam tibi triſte dolemus,
Sed quia me, fratremq; parens dulciſſima feſſos
Pythagorae in biuio, & rerum ſub turbine linquit.
Tu tamen inſtabilem felix d trans fuga mundum
Non ſine me fugies, nec ſtabis ſola ſepulchro.
Egregiam matrem ſequitur fortuna relicta,
Speretq; domus, & uicla auium ſolatia noſtri.
Ipſe ego iam ſaxo uideor mihi preſſus eodem,
Haec modo pauca quidem pectus iſtanna maſtrum
Duxia uelim, ſed pura aſtat, tempusq; per omne.

Hac tua fida parens reſonabit gloria lingua.
Haſ longum exequias tribuam tibi, poſiq; caduci
Corporis interitum quod adhuc uiget, optima ſub quo
Viuis adhuc genitrix, cum iam compeſſerit urna
Hoſ etiam emeres, niſi ne premat immemor atas,
Vincemus pariter, pariter memorabimur ambo,
Sin aliter fors dura parat, moriſq; inuida noſtram
Exinſlura uenit fragili cum corpore ſamam.
Tu ſaltem, tu ſola precor poſt buſia ſuperſtes
Viue, nec immerito uocant oliuina Laethes
Verſiculos tibi nunc rotidem, quot praebuit
Annos uita damus, genus & cetera digna tulſiſti,
Dum ſenit feretrum ante oculos miſerabile noſtro,
Ac licuit gelidis lachrymas inſundere membris.

LALIO SVO, S.

Conſigit extinſum, qui ſuſcitatur ortulus ignem
Dulcia praeterita renouans ſuſpiria uita,
Sive tibi uerni qui pingunt gramina flores,
Sive per aſtatem mediam dum ſumma tenet Sol
Vmbra frequens, ſine autumo tibi dulcia poma.
Sive tibi aprici placent ſub frigore ſoles.
Sive magis uolucrum dulces per opaca querela,
Pictaq; terga iuuant, illic Regina canentium
Plebeium Philomena canit, ſic parua uolucris
Guttur meliſſuo ſupra quam ſaepi per umbram,
Dum ſequor aera laetantem fronde notau
Neſcio, tu lecta fortassis imagine reddes
Nigra caput, ſed glauca laus ſub palmitibus gaudens
Ludere pampino, non maior corporis uſquam
Spiritus exigui, & mulcere potentior aures.
Hac mihi dum tepidam, aſſidue ſub corde ſauillam,
Singula conſcunt, incendia nota paueſco
Deſeram iam tempus erat, tamen omnia ruſum
Contrahit arma dolens, aurataq; tela cupido.
Vi uidi ego latiferos tendentem molliter arcus,
Innixumq; genu modo cornua curua prementem,
Et modo uulniſcos agitantem pollice neruos,
Quo fugiam: quid agam? ſi nec maria alta, nec alpes,
Nec longe ualuere mora, iam lauior atas
Incipit, & pacem pharetratum poſcimus hoſtem
Abnegat ingemnanſ bellum, murumq; relatu
Omnibus ecce locis, atq; omnibus improbus horis
Hoſtis adeſt uolucer, nec me trepidare negabo.
Nec uetus illa noua reſcindat harundine uulnus
Tam ſibi multa ſauent partes, uel ſola locorum
Ipſa facit facies, animum ſic canibus obſta
Aura loquax, gratoq; color ſic blandus odori
Fronduſq;, & ſorum ſpecies, & floribus herbæ
Lilia narcifſo, uioletisq; roſaria certant,
Quid loquar, aut uiride riparum in gramine molles
Accubium, teneroſq; leues in gramine ſonuos.
Quid ſtrepitum fugientis aquae, flexuſq; ſonoros
Carmina quid, dulcesq; modos, quas nocte ſerena,
Quos oriente die, uel quos moriente decora
Concinit angelico trans riuum murmure nympſa
Aethereoſ motura Deos, iaculumq; tonanti
Excuffura Ioui, rigidumq; adamantina moeſſis
Effraſtura oculis laſi, quibus ampla poteſtas
Cordis ineſt, tacitaq; fauces, & conſcius ardor
Vnde iacit flammas, & tinelas igne ſagittas
Ille puer, noſtroq; alacer circumuolat orto:
Haec memini & meminiſſe iuuat ſic cetera nutrit.

A M I C O S.

Quisquis et indignam uatum cui flere ruina,
Exiliumq; uacat profugas qui carmine sistis
Pierides, aequasq; grauem sermone dolore
Gratus et haud dubie, messen nam diues opimam
Circa de ualle refers, scirelemq; dolendi
Cernere causa tibi est, sacrumq; arefcere fontem,
Qui puerum dulci sumentem proluit haustu,
At me quid mœstis iuuat exagitare querelis
Auxilij spes nulla mei, uis si qua fuisset
Ingenij cecidat uulgo calcata furenti,
Si petis hunc gemitus comitem, fortuna quod optas,
Obiulit afflictis, si me succurrere Melius.
Abstulit arma dolor, murmurq; reliquit inase,
Iamq; ignota uale res prorsus mira relatu
Diligo, nescio quem, sed honesta silentia signant
Quantus is est alnum, qui dat sine nomine carmen.

IOANNI COLVMNÆ CAR-
dinali S.

Heu quid agam, domus ampla Iouis concussa tremiscit
Cardine mota suo ruit alii ianuæ cali
Terribili clamore sonans sub nube propinqua
Fulmina, fulminibus concurrere dura trifidulis
Visa leuem media fregerunt nocte quietem,
Ignibus alterius polus exarsit ueterq;
Nubila rupta tonant, luxq; impia terreat orbem,
Examinatq; hominum mentes & corda ferarum.
Iuppiter Australi uibrat metuendus ab arce
Spicula dira manu, flammam uomit ore, minasq;
Omnia nymbo so fugientia sydera uelo
Obduxere oculos, ne publica fata uiderent.
Confusum chaos ante diem referentia mundo,
Iam Venus ante alias toto pulcherrima cœtu
Effugit, indignans contraria tanta benignis
Moribus ire satis, stimulus non actus amoris,
Visolet, insequitur profugam mors tristis amicam,
Arma suis grauiora timens, talaria nunquam
Ocyus implicuit Cillenus aureâ plantis
Imperio chârî totiens repetenda parentis
Atlantis domus omnis abest, nec cernitur usquam
Turba puellarum, quarum laetæ ultima semper,
Nunc omnes fugere simul, petit obrutus umbra
Læctus innumeris redimitus circulus astris
Præscius at cladis, lugensq; sub æquore Titan
Ante abiit quàm saua diem corrumpere alnum
Tempestas, iuuenem linquens post terga sororem,
Præcipui tamen illa gradu conterrita cecidit,
Nec longas sine fratre moras dedit umbra nocti.
Gnosia deserta prorsus laniata puellæ
Seria iacent, geminatq; ingens distentus ad Arcton
Condit in Oceano squamosa uolumina serpens,
Occidit Arctophilax, iniuitus plaustra reliquit,
Et fugit in laebris post sydera cuncta Bootes
Solut ab imbrifera pellens regione per umbras.
Despicit obliquo Saturnus lumine terras,
Nempe grauis senio, radido & fronscibus amictu,
Canq; caruleo substringens tempora nymbo.
Tardus ad omne bonum, diros festinat ad actus,
Et stupor unus habet, quibus is circumdatus alis
Hæsterno cum fortè die longinqua teneret
Immensos cœli tractus enauerit unde
Tum subitò damnosus ei sit aquarius hospes:
Ipse reluctanti similis, nec cedere uento
Cætus adhuc cui, quam nec uim petis inclutus acer

Tantam ferre tremuit, quoniam Rex illa Sicand
Laxat in arma ferox referat carcere fratres
Incutit & calcet rabidis, & frena remittit.
Nunc iubet ut terras quatiant, cœlumq; ruina
Inuoluant, plumasq; ferant, ut floribus arua
Depopulent, agitenq; uagos ad littora pisces.
Et scopulis miseros properent impingere nautas,
His etiam adiungens, ut in æthere protinus alto
Confligant inter sese, fraternaq; bella
Adjiciant uario lassatis turbine rebus.
Irritatq; animos montis, atq; asperat iras.
Vestes deinde manu lacerat, limenq; sonorum
Pandit, & ingeminat stimulos, mora nulla furentes
Inde catenatim prorumpunt, iussaq; complent.
Hos horret natura parent, & tristis habenas
Deserit, arcanos repetens lachrymosa recessus.
Terra pauet, spectatq; graues periura tumultus
De Ioue quæsta suo, iam iam cessata procellis
Nutat, & aëreo humero deponere montes
Cogitat, ac medio uiclum caput abdere centro.
Dum loquor in modicis per inania fluctibus imbres
Præcitant, nunc tectâ sonant, & grandine crebra
Circum pampinea bromio cecidere corona,
Sylvarum cadit omne decus, torrentibus aris
Antra gemunt, saxiq; immixta regurgitant unda,
Fluminis insolita turpans caligine uultus
Virgineus Nymphis abiit decor ille repent,
Quem laudare soles miror maxime pulchri.
Diluium redit antiquum, stupefactus arator,
Quem modò fulebat, pedibus contingere campum
Non ualet, ac pelago trepidantia brachia iactat.
Iamq; boues, & aratra uidet, culmenq; reuulsum,
Spesq; suas omnes parili sub sorte natante,
Et queritur falsum ueteres cecinisse prophetas,
Aluere diem, quæ flammis perderet orbem,
Supremam impositura manum, lusumq; putat se.
Pleni pastim attonitæ matres, & ad ubera paruos
Stringunt, infelix oritur per mania luctus.
Pauperis hinc uulgi strepitus sua damna gementis
Auditur, picla tremulum canit inde sacerdos
Multa uouens tunica, cœu nubibus imperet illa,
Aerq; nodoso certatim rauca fatigat,
Fune trahens, nec plura metu, namq; infima fessæ
Fundamenta domus tremuerunt, atq; supernæ,
Irumpunt memores querulo cum murmure Nymphæ,
Vlcisq; parant, quàm nuper fecimus illis
Offensam, & nostrò iam nos pepulere cubili,
Iam digiis calanum tremor excutit atq; tabellas,
Aut ego fallor enim, & falsa formidine turbor.
Aut modò namq; oculis inimici fulguris ignes
Dant aditum, memora inuertens atq; obuia quæq;
Parua reuulsum lapidosum mania flumen
Vertice contigui montis descendit ab omni.
Interea fragilis nunc nunc in culmina tecti,
Aut totum simul, aut cedit pars maxima cœli,
Et trabibus iam nulla fides, manifestaq; mortis
Vndiq; terrificant, & propria signa patefciunt
Ipsa quoq; in tanto mens conseruato periclo
Exigit ut fiteam, sed ut modò si qua saluti
Est uia pande tuo, dubijq; in tempore satis
Præsidium mihi semper ades, si carmine forsan
Flectitur ira Iouis, scriptum mihi dirige carmen,
Si ualet Eoo lectos habuisse lapillos
Littore & hos adhibe digito miseratus inermi.
Sic magis herba iuuat notas pia pergat ad herbas

*Dextra precor gelido quacumq; occurro pauidi,
Et ser opem misere qua sum securior olim,
Si non ista mihi, mundoq; nouissima nox est,
Quod si consilij noua nunc sententia non fiat
Antiqua experiri cur non redeamus ad arma,
Tu mihi fasciculum iubeas pater optime ferri
Frondes Apollineae, namq; istos pulchra per agros
Tam longinquas animas hunc non terit aethera curru,
Laurea nulla uires cuius iacuisse sub umbra
Dulce sit, aut gremio charas abscondere frondes
Aut rannum tenuisse manus, dum fulminat ingens
Iuppiter ex caelo clipeum monstrasse furenti.*

AMICO S.

Hinc tibi quem toto repetis pro munere corum
Pulsa remittere hinc, cupidis accingitur alis
Vere nouo moturus eas, subitoq; uolatu
Dulcia deserti reui debet pignora nidi.
Nix alpes licet alta premat, licet aethera nymbi,
Tunc teneant superabit amor, tu pace querelis,
Et mactant solare domum spes ista pudice
Coniugis extenuet lachrymas, minuatq; dolorem.

MASTINO SCALIGERO S.

Si libet occidui rumores noscere mundi,
Accipe quamlibet reuius, qui nunc sunt, cetera namq;
Fatorum sub nube latent, cum uenerit hora
Collatura Ducis, tamotq; in bella paratus:
Quem fortuna premit, cui fiat uictoria parti:
Cuncta libens calamo perfiringam, capta sequadur,
Conuocat innumeras Germania dura catervas,
Diues inexhaustum, referatq; Britannia censum,
Asperat indomitam bello Brabantia gentem,
Flandria perpetuo sequitur subiecta duello,
Et quae prima petiti capiti libamina belli
Proxima pulchro strepit omnis Aonia campo.
Gallia multisido quatitur percussa tumultu,
Regnaq; sanguine trepidans contermina Marti,
Et coeant omni contra hostis robore gentes.
Fluctuat, ut uario uibratus turbæ pontus,
Quem gelidus Boreas hinc, illinc humidus Austes
Verberat insultanti, hinc clausibus horritur Euris
Iam scopuli iam saxa fremunt, naualia nautæ
Tuta petunt, glomerantq; fugam Delphinos ab alto,
Nec dum summa mali est, sed iam resonantia late
Litorea surgentes ferunt longinqua procellæ.
Haud altius placidum turbantibus æthera uentis
Nunc furit occasus, longè plebs dedita paci,
Et facie rerum insolita, et terrore laborat.
Consurgent urbes, iuuenes uocat ira, senesq;
Cuncta procul rapido feruiscunt litorea motu,
Nunc morer nimium, conspirat in arma fugacem
Quicumq; Oceanum, Latiasq; inuieracet Alpes.
Finis erit, quem fata dabunt, sed magna parantur.
Hæc utinam nostræ ueniant monumenta salutis,
Italia infelix domus, irrequieta laborum,
Sicut pacifico semper pignoraui in orbe.
Sic modò fortuna mundum iactante quiescat.

ROBERTO REGI SICVLO S.

Flere libet, sed flere uetor, lachrymasq; parantem
Hinc pudor, hinc pietas subiciunt, hinc ira, dolorq;
Hincq; cateruatum ueniunt exempla dolorum.

*Talia multa animo, quoniam non gloria non uis,
Nec potis est uirtus uenienti obfistere morti,
Hæc mihi nota prius modò, sed notissima tandem
Iudicio patuere nouo, mors improba quantum est
Ausæ Italia rapuisse uirum, sibi fortior illum
Fama sed æternum rapuit, longumq; per æuum
Viuerè iussit cum, et totum uoluitare per orbem.
Ille olim felix modò felicissimus idem
Carere membrorum, si igitur tenebrosa reliquit
Claustula libens, nulla si quidem dulcedine uis
Tangitur, insatiabiles quisquis bene computat annos,
Quod si queni fecisset ear, sui ille profunda
Mente facer, cursus naturæ consensu omari,
Et procul humanos scilicet per amoscere casus,
Quo minus ergo rei mente, non applicuisse fugaci
Credidit, hoc facit, le magis ascendisse uolauit
Ad superos, cæliq; domos, et regna piorum
Credidit, nam, nihil ergo uero, nihil impia tanto
Mors nocuit, mihi saua delos, mihi flebile danmum
Intulit, ac mundo ueri tulit inuida fontem,
Qui sibi tot nitidos potuisset spargere riuos
Abstulit, et Musis fulgur radiantis alumnus.
Qualem posteritas, alium uix longa uidebit
Nobilis hinc igitur fato spoliata decore
Ausonia, hunc Burgus sancti genuit ipse sepulchri
Cine diu tali peregrinus notus in oris,
Tu quoq; si fas est iam deui principis ora,
Sed maius esse oculos, lachrymas dabit inelyta regum
Progenies Robertæ piæ, quæ nunc iure coronant,
Europæq; Asiaq; simul duo maxima regna
Solamen uitæ quoniam Rex optime perdis
Non medioere tue, quis tecum consulat astra
Fatorum secreta mouens, aut ante notabit
Successus belli dabo, mundiq; tumultus,
Fortunasq; Ducum uarias, qui lentus aures
Mulserit eloquij, aut te mullente quis usquam
Sufficiens aderit testis, quoniam gaudia uerbis
Expones arcana poli, triplicemq; sub ima
Maestate Deum, quam partum uirginis alma
Quoniam domitam mortem, reserataq; tartara iussit,
Et quæ multa soles uni tibi cognita Regum.
At mihi præcipit et Musis, quia flere necesse est.
Flete simul mecum uiduato Helicone sorores.
Flete sacris memoris lauri, fle grandis Apollo
Alti sono præcor carens, nunc collis ueterq;
Parasiti, et rauco strepat ærens murmure uallit,
Castelliq; genant latices, desertaq; Cyrrha
Hospite tam magno, resonant: ululatus antra
Pnydium, quæ dum uixit mulcere solebat
Dulcibus ille modis, quis nunc post fata superstes
Stobri honos merito, quæ præmia grata sepulto.
Quid tibi pro tanto reddemus munere digni?
Nempe ego nil habeo, uos carmen reddite uati
Pnydici, uulsumq; erucem, conferibite saxo,
Qui fuit Hesperia decus, et noua gloria gentis
Cultor amicitiæ fidus, charaq; benignus
Conuictus placidus, uulsumq; animoq; serenus
Religione pius, sacris, habuitq; modestus
Altus et ingenio facundo splendidus ore
Flos uatum, cæli scrutator, cognitus astris,
Rarus apud ueteres, nos pro rarissimus auro
Vnicus ex mille iacet hic Dionysius ille.*

AD SEIPSVM.

Hæc mihi quid patior, quo me uolenta retorqueret

Fata retrò: uideo pereuntis tempora mundi
 Præcipui transire fuga, mouentia circum
 Agmina conspicio, iuuenumq; senumq; nec usquam
 Tuta patet statio, non toto portus in orbe
 Panditur, optate non spes patet uilla salutis.
 Funera crebra quidem quocumq; pauentia fleto
 Lumina, conturbant aciem: perplexa Pharetris
 Templa gemunt, passimq; simul sine honore cadaveri
 Nobile, plebeumq; iacet, subit ultima uitæ
 Horum animum, casusq; mei meminisse coactus
 Heu charos abisse greges, & amica retracto
 Colloquia, & dulces subito uanescere uultus,
 Telluremque sacram asiduus non deesse sepulchris:
 Hoc gemit Italiæ populus tot mortibus impar,
 Hoc exhausta uiris, desertaq; Gallia plorat,
 Hoc alia quocumq; iacent sub sydere gentes,
 Sine est ira Dei, quod crimina nostra mereri
 Certe ego crediderim, seu sola iniuria cæli
 Natura uariante uices, hic pessifer annus
 Humano generi incubuit, flendumq; minatur
 Excidium, mortiq; fauet densissimus ær
 Saxus ab infecto prospicitur Iuppiter axe.
 Inde pluit morbos, & tristia funera terris,
 Stammaq; immutes properant abrumpere Parcæ.
 Omnia si possent pariter, ueroorq; supernè
 Quod cupiunt nec posse datum, tot pallida uulgi
 Ora uident miseri, tot tartara nigra petentes.
 Hæc meditans fateor trepido, mortisq; propinquæ
 Auguror insidias, ubi nam caput ab ære possum,
 Nec mare, nec tellus, nec opacis saxa cauernis
 Offendunt profugo, quomam mors omnia uiincit.
 Inq; parum uitas uenit impetuosa latebras.
 Sic uelut indubijs deprehensus naua procellis,
 Quum serus ante oculos socias abforbit alnos
 Neptunus, fragilem qui utero crepuisse carinam
 Sentit & illisos scopulis confluere remos.
 At procul horribiles clauum uidet ire per undas,
 Hæreo consilij incertus, certusq; pericli.
 Nec secus annosas uani sæua incendia furim
 Corruptere trabes, tabulataq; pinguis lambit
 Flamma uorax, surgit subito exanimata tumulus
 Turba domus, pater ante alios ad culmina tecti
 Exolat aspiciens circum, natumq; tremementi
 Complexus, primum ancipiti subducere pectus
 Cogitat, obiectosq; oneratus abire per ignes.
 Sæpe ego permittens, animamq; amplexus inertem
 Cogito, si qua uita est me dios auferre per astra,
 Cui poreasq; unda lachrymarum exinguere flammam,
 Sed retinet mundus trahit imperiosa uoluptas,
 Hæresitq; ligat nodis uiolentiore usus.
 Ecce tibi sum, gelida sic me formidæ dense
 Teurunt tenebræ, nam qui meminisse putat se
 Mortis & impauido spectat se nouus, una ualuit
 Fallitur, aut furit, aut multum hoc confusus audit.
 Sæpius ambigam grauis indignatio mentem
 Digna subit, iustusq; dolor, mecum intus & extra
 Colluctans, clara in cor ratione sed illam
 Imperus exuperat, copioq; resistit humido,
 Sic teneor, in lumenq; Deo, neq; uis, sic pater
 Proconcor, quid uiam, per sequoq; pargere tendis
 An transire aut quo? nam canis an fractil uis ire
 Posse putat, totiens quidem, semper uis quietis.
 Spe labor iste inuacit, sterili quid semina arena
 Committis, quid lutus atq; res blanda sequentem
 Ludit, & in gyrum uoluit: iam tempora retrò

Candidiora uides, iam sensim tempora canè
 Inuadunt, quid lentus agis, puer infæc semper
 Crastina pertrahans animo præsentia perdes,
 Semper ab incerta pendebis sorte futuri,
 Teq; tuumq; bonum fugiens aliena sequeris,
 Sisle agè, sisle fugam cur non imiteris isti,
 Quam datur spes se diem: nam postea forsan
 Non tibi clara ueniis facili negrescere casu,
 Si noscitur mors cuncta facit, solet illa uenire
 Improvisa equidem cur non modò si qua tibi stat
 Cura tui, quodcumq; animus per secula differt,
 Aggredieris longos fortassis cautus in annos
 Consilia extendis, post bustum magna paramus,
 O cæci, potes etatis rapidissima nostræ
 Curricula expertus, spes hic intexere longas,
 Venturaq; aliquid prorsus confidere luci
 Vultur & obsecens lamabunt uiscera uermes
 Nunc potius, nunc tempus erat dum membra mouerè,
 Dumq; animum frenare potes quando optima rerum
 Libertas, & uita manet cessura repente,
 Nōne uides uolueri labentia secula cursu
 Impellunt momenta leue succesebunt horam.
 Illa diem, noctemq; fugat, fugientibus illis
 Luna pererrato tenuata reuertitur orbe.
 Illa rapit soles, & magnos conficit annos
 Hi senum, mortemq; ferunt, sic omnia miscens
 Tempus, & instabili transeunt uita meatu.
 Nec reditura riuus, non propellentibus undis
 Ocyus ex alto cliuosi gurgitis amnes
 In mare præcipitant, neruq; tremente sagitta
 Pulsa per oppositas penetrant uelocior auras,
 Si meminisse uelis postquam genitricis ab aluo
 Nudus, inops, querulus, miser & miserabilis infans
 Emergens tremulo uagitus ore dedisti,
 Et labor, & lachryma, & gemitus, & tristitia curæ
 Pectora torquentes, habitauerunt corde sub isto
 Nulla fuit tibi lata dies, qua posset anhelus
 Spiritus innumeris sinem posuisse querelis
 Respirare cupis, sed fors aduersa repugnat,
 Quam ueroor ne tota tibi sit agenda dicta
 Ante salutari accubitu, quam posse parumper
 Desessum recreare laus contingat eunti,
 Præterijq; tua tibi iam pars magna diei
 Iam ruit æternæ prænuncia uespera mortis
 Tu longum, senior curas extendis in æuum.
 Tu doras moriure grauis sub mele soporis,
 Securusq; iacet, proprantem respice Solem
 Litus ad occiduum, & male perditâ tempore desle
 Dum licet, ac patriam uersus uestigia nolue,
 Lumen adhuc cælo breue dum tibi fulget Olympo,
 Visisti in pelago nimis irrequietus iniquo
 In portu morere, & languentia comprime uela,
 Collige disiectos iam tempestate rudentes.
 Talia dum mecum perago, sæpe ira, laborq;
 Exclamare iubent. Quis me de faucibus hostis
 Eripiat? Quis me mortali carcere raptum
 Resiciuat calor? Quis rectum monstrat ad astra
 Inter tot laqueos, tam multa per inuia callem?
 Heu mihi, quàm longè patriam uideo? ne uidere,
 An uideo pacis, seu monte remotus ab alto
 Omnia circumstant, sed uepribus obsita duris
 Predones rapidi infestant, qui signa superni
 Deseruerunt Ducis quondam, frustra q; recordor,
 Heu quotiens tentasse uiam, semperq; repulsus
 Hæreo suspirans, quò non licet ire, quis ergo

Succurret misero tuto, quis tramite duces
 Faxces ubi sunt anima, populusq; beatus,
 Et si carne premor, mea me si crimina tradant
 Quis dabit, ut pennas posita gravitate columbae
 Induar alta petens, & post tot dura quiescam.
 Nunc status hic verum mihi, sed quem praescia finem
 Fata parant nondum uideo, spes longa, tremorq;
 Haec tenus assidue nostro de pectore certant.
 At breue tempus erit quando exitus ipse docebit,
 Quis fuerim uerè quàm fausto subditus astro.
 Quam celer aut tardus monstrato calle uiator
 Qualis ad extremum moribundi temporis hospes.

EPISTOLARVM FRAN Cisci PETRARCHAE,

V. C. LIBER II.

IOANNI BARRILI M^{LE}
 liti Neapolitano, S.



VID mea fata mihi toto speciosius
 auro
 Dulcius aut animo poterant, melius uis
 tulisse
 Quam si fortè tuis capiti noua laurea
 nostro
 Pressa foret manibus fateor tunc alma
 sororum

Ex Helicone sacram ueniens huc turba sororum
 Duxisset, cytharam melius sonuisset Apollo
 Serta gerens adamata sibi xencia primum
 Post longum dilecta mihi spectasset ab aethra
 Laetus honoratam placato numine frondem
 Iuppiter, & rapidi posuisse fulminis iras.
 Deniq; nulla dies falsisset lumine tanto
 His oculis cunctos nec fulserat ulla per annos
 Obstitit heu uotis semper mihi dura paratum
 Imminuens fortuna pecus, tantoq; fauori
 Inuidit, ubi me propter tam multa uiarum
 Aspera, tot laquei soli mihi nempe tetendit
 Insidias, desiste queri, mea tota querela est:
 Agnosco expertus fraudem, moresq; malignos.
 Mortales quibus illa feros intercipit actus
 Omnia permiscens, proh, sacra licentia monstri,
 Quin aliam mihi tunc eadem fortuna parabat,
 Me quicquam praeventa dolum, ne nobilis Vrsus
 Scilicet ipse meo praesens foret autor honori
 Vix tridui spacium restabat, ut omne Senatus
 Tempore ius hausto fluere, breuiorq; potestas,
 Quae quondam sine fine fuit, Deus ipse nocenti
 Occurrens direxit iter, uix sine sub ipso
 Temporis immensa peruenit ad limina Romae
 Obuius intranti fueras, comitemq; ducemq;
 Pollicitus uetuit, quoniam fors esse nequisii
 Torqueor, & cunctas qui lustrat nuncios oras
 Mutitur: ille autem Campanis fessus in aruis,
 Scq; nec inuenio rediens, spem sustulit omnem,
 Ultima iamq; dies aderat, nec postera tempus
 Lux dabat, urgebat consumpii terminus anni,
 Me quoq; magnanimus Comes accelerare monebat,
 Iam grauidus curis peperit, quas fortibus actis
 Postmodò, nostri hominem, expeditior, subitumq; uocanti
 Romulei proceres coëmit, capitolia laeto
 Murmure complentur, muros, tectumq; uetusum

Congaudere putes, cecinerunt clastica, uulgius
 Agmina certatim glomerat, cupidumq; uidendi
 Obsupuit, ipse etiam lachrymas, mi fallor, amicis
 Compresis pietate animis in pectora uidi
 Ascendo, siluere tuba, murmurq; resedit
 Vna quidem nostri uox primum oblata Maronis
 Principium dedit oranti, nec multa profatus.
 Nam neq; mos uatum patitur, nec iura sacrarum
 Pyridum uiolasse leue est, de uertice Cyrrhae
 Ausulas paulum medijs habitare coegi.
 Urbibus ac populis, post facundissimus Vrsus
 Subsequitur fando, tandem hic mihi Delphica ferta
 Imposuit, populo circumplaudente Quirinum.
 Hinc Stephanus, quo fata uirum iam tempore nostro
 Maiorem non Roma tulit, me laudibus amplis
 Accumulat, rubor ora mihi, mentemq; premebat
 Indignum tales onerabant pectus honores:
 Mulcebantq; simul, Siculo nempe omnia Regi,
 Nil mihi, nam quis ego uerum tamen illius alto
 Iudicio dignatus erant, tum regia festo
 Vestis honesta die me circumfusa tegebat,
 Et dominum referens, & tanti testis amoris,
 Quam lateri exemptam proprio Regum ille supremus.
 Rex dederat gestare suo, solusq; loquens
 Iste animo ingenium labijs mulcentia uerba
 Sufficiebat honor, coram, mihi namq; uidebar
 Eloqui spectare Ducem, Regemq; serenum
 Vellere qui primum se continuisset in illo
 Impetus hinc, spesq; alta nimis, fiduciaq; ingens,
 Seu praesens is ferret opem, defendimus una
 Omnibus explicitis, atq; hinc ad limina Petri
 Pergimus, & sacras mea Laureae pendet ad aras
 Primitijs gaudente Deo, sua lumina testor,
 Haec inter tot laeta, oculis uo solus amice
 Tu deeras, uotis quotiens, precibusq; petitus,
 Mente tamen, memoriq; animo, iua dulcis imago
 Cerè aderat, semperq; aderit, nec tempore sedes
 Deferet acceptas, sic illam pectore in alto
 Vna quidem nostri uox primum oblata Maronis
 Principium dedit oranti, nec multa profatus
 Hunc uerbis quia iam uereor ne longius a quo
 Carmen eat) finem statuo, tuq; optime Regi
 Dum uacuum inuenies curarum, meq; fidemq;
 Commendare meam, placido sermone memento
 Sum suus ex merito, sibi me, meaq; omnia soli
 Deuoui, ingenium calamus, linguamq; manumq;
 Mens mea, nunc autem quoniam sibi reddere maius
 Nil ualeo pro tot magnis sub nomine crescit.
 Africa nostra suo tenuis, nisi gloria sordet
 Parua quidem, at grandi studio, longoq; labore
 Inuigilanda mihi, iamq; ipsa superior ardet
 Ad sacros properare pedes, noctemq; diemq;
 Orat iter, comitemq; uiae uocat eminus ambos
 Incluta Parthenope, sed adhuc nos Gallia uincis
 Nostra tenet blandis: tandem tamen ibimus & nos
 Limine suscipies pariter, pariterq; uidebis
 Vinea, uale, nostrisq; memor lege dulcis amice,
 Haec calamo properante breuis, quae scriptisuius hora.

BERNARDO RYTHENENSI S. R. O. R.
 Cardinali, S.

A Vdio quod studium sacros tibi nosse Poetas
 Ceperit alme pater, dulcis labor ardua cura,
 Grauior, & laudo: quid enim solatia uita

Plura fatigata, quidde oio tanta dedisset
 Haud equidem me fallit amor, scio quanta sub antris
 Aonijs inuenta quies, mundiꝫ procellis.
 Lætatio quotiens rupes Helyconia portum,
 Obtrulerit latebroſa mihi, nec nomine uatis
 Glorior, arcanis tremulum mſcere choreis.
 Pyridum plebiꝫ gradum, ſed amana uidendi
 Me tulit huc praegrandis amor, tu quantus in altis
 Parnafii potes eſſe iugis, niſi ſepia relinquis.
 Tam tibi ſerta nouem ſtudio certante ſorores,
 Laureæ textentes uideo. Lam uertice rubro
 Frondis honoratæ uiridem pendere coronam,
 Cardine Romano, Graiðꝫ ornante poſſi.
 Lam nemo omne tibi reboat, tibi conſinit unde
 Cirrheo de fonte cadens, tibi pulcher Apollo,
 Corripit auratam cytharam, pedibusꝫ, manuꝫ.
 Tellurem neruoſꝫ ferit, cantare uiciſſim,
 Ne pudeat comitemꝫ nouum plaudentibus offer,
 Neu te uulguſ mers, neu per uulgata retrorſum.
 Mendaces mentita ſerat te fama Poëſas
 Ludimus, & uario tegimus ſpecioſa colore,
 Quo uulguſ penetrare nequit, iuuat alta profundis
 Osculaſſe locis, ne forte iacentia paſſim,
 Vileſcant, magno quaſi uim quippe labore.
 Chariuſ inuentum eſt, imis quod terra cauernis
 Abdiderat, uenit in lucem precioſius aurum,
 Dulcius ignoto iacuit, quæ litore iſſpis.
 In digitis tranſlata micat, ſic blandius æther,
 Poſi nebulas pluuiamꝫ metet, ſic nocte fugata
 Expeſſatus adeſt, & gratior aſpicitur Sol.
 Ergo age propoſitum qua fert nouus impetus urge,
 Et ſudꝫ inſcumbere ſacris, ubi lucida ueri
 Effigies alii latitat, quàm ſpiritus acris
 Eruct ingenij ſenſim, ſciſſaꝫ parumper,
 Nube per obſtantes cernet radiata tenebras.
 Hoc iter ingreſſo, magnum tibi munere paruo,
 Auxilium conſerre uelim: Tranſmittitur ergo
 Seruius altiloqui retegens arcana Maronis.
 Dyſſipe tranquillus, nec iam uariante ſenectæ
 Lurida permoueat facies, uel turpi amictu.
 Frons deceat iſta ſenem, dabit hic tibi ſemina rerum
 Pauca, ſed immenſam ſegetem, ſi riit colantur
 Temporibus latura ſuis, ſi parua lucernæ,
 Flamma ualeat monſtrate uiam ſub tempore noctis.
 Vnda uel exigui rapidam compeſcere fontis,
 Aſtiuuo ſeruore ſitim, non uilia fortè
 Non mamæna pater munuſcula noſtra putabis.

E I D E M.

Terrificat tam magna moues, teꝫ omnia noſſe
 Teſte probas eålamo ſapienter quærere pars eſt,
 Maxima notiitiæ, dubitans agnoſcere certè
 Multa prius dubitata facis: lux quanta tonantis,
 Eloqui tenebras alieno in corde ſernat.
 De tenebris conqueſta ſuis: ſed uera fatebor
 Ingenue, non aſtrigerum me turbida callem.
 Permittunt mea ſata ſequi, non tantus ab alto
 Contigit ingenij uigor, hoc nec grauiſ lingua
 Adde quod aſtatis noceat inclementia, & ingens
 Manibus anguſta fremiſ circumtonat urbis,
 Non turbas capiente ſolo, non murmura celo
 Tam diuerſa ſonant, gelidis hunc montibus arthos
 Angulus orbis habet diſiſſimus Anglia miſit
 Hunc procul Oceanus dedit hunc Hiſpania ciuem,

Sic populis conſuſa nonis, urbs parua redundat.
 Quos ſimul exigui tulit huc ſpes improba lucri
 Partibus ex uarijs, & carcere clauſit in uno
 Hic ego namꝫ horum uix impatientior alter
 Indignans, ſtomachansꝫ feror, piget illa referre
 Qua patior per cuncta uagus, ſirepit obuia turbæ
 Hic gemi, ille canit, ruit hic, leuat ille ruentem
 Hic uerbis, hic uerberibus furit, ille quadrigas
 Temperat, & ſado contriſtat compita cæno,
 Hac peregrina phalanx, hac pleno calle uiator.
 Puluerulentus adeſt, rapidum regit alter habenis
 Cornipedem, quem calce ferit, manet ille cruentus
 Immeritiꝫ bonis premit in præcordia cultrum
 Externas terit hic ſpecies, atꝫ ære ſonanti
 Verberat ille forum, & prætoria litibus implet.
 Ille ſolacium ingeminans, & barbaræ uerbæ
 Examen ſubit, & trepidat, tiubatꝫ legendo.
 Et tremulos ciet ore ſonos, hic ſumus amici,
 Coniugis hic tædas ſequitur, ſonat undiꝫ creber
 Malleus artiſicum ſolidaꝫ incude laborat.
 Hic ſtupet in triuij, atꝫ importunus oberrat,
 Ille abum triſti poſcit ſine fine querela.
 Singula quid memorem, ſpes hic mihi nulla quietis
 Curiator curis lacerat, quæcunꝫ reuoluo,
 Omnia terribili ſeruent reboantꝫ tumultu.
 Hic rerum ſtatus, egregium mihi quando poſſima
 Sufficiet, quando illuſtres contexere uerſus.
 Sylua placeat Muſis urbs eſt mimica Poëſis.
 Hac inter tam multa petis: quid quærere reſtat,
 Ni terræ pelagiꝫ modum, quot in æquore uerſo
 Tritones, quot monſtra natant, quot litus harenat
 Quot freta piſciculos immenſi gurgitis unda
 Abſcondant, quot ſylua regat uolucresꝫ, ferasꝫ
 Quot ſumi uomat Aethna glomos, quantasꝫ fauillas,
 Hac mihi nota parum fateor, nec notius illud
 Qui ſtatus eſt cælo, qua ſydera lege mouentur,
 Quando ego per cunctos agilis circumferor axes.
 Quis dabit æthereas moriturus ut induar alas,
 Et mundi ſecreta notem, centrumꝫ, poloꝫ
 Metiar, id paucis (prorſus namꝫ ardua res eſt)
 Milibus ex multis hominum uix contigit uni,
 Inuenies aliquos aſtrorum arcana profeſſora
 Meiꝫ auſos cælum, terrasꝫ, freiumꝫ,
 Ignaros quo noſtra tamen corpꝫ ſcula limo.
 Subſiſtant ſeu quis clauſus ſit ſpiritus umbris.
 Heu furor, heu ſuneſta lues, heu flebilis horror,
 Omnia malle hominum quàm ſe diſcernere, ſic ne
 Vltima cura ſui eſt, quàm par fuit eſſe priorem,
 Non peregrina quidem, ſed me mihi noſcere tantum
 Inſiit Apollinei celebriſ ſententia templi.
 Me ne Tolomeos, Siculꝫ ignota magiſtri
 Signa parum fauſto deſcripta in puluere forſan
 Sollicitum traclare putas, non iſta relinquit.
 Ocy mors ſeſtina mihi, cui tempora ſurtim,
 Et rapidos auſerre dies mea cura ſuprema eſt:
 Sed cogis ſi fortè loqui, ſcio ſydera ſeptem
 Ire retro æternos cæli frenantia curſus,
 Cur totidem potius pulcherrima quærere non eſt.
 Lumina prærapidos animæ moderantia motus,
 Principe Sole ſuo, radijs contemperat orbem
 Atꝫ orientis iter repetit, quo ſydera merſo
 Pallida nos terras & frigida poſſidet umbra.
 Fixa quoꝫ in tergum ſenſim licet aſtra moteri
 Nouimus, ac magnum compleri curſibus orbem,
 Nec pudet unus tam paruus ſimbus anni.

ff

Conclud

Conclusos agitare animis æterna superbis
Immemores quàm uita brevis, quàm labile tempus.
An melius Sol ipse locum, tenet atq; secundum
Ambiguitur medium uirtutis tenuissimæ alinæ
Ista Aegyptus Chaldaeq; discrepat omnis
Ista Syracusij ductu sens, illa Platonis
Nil uir auxilio, pudeat disquirere quantum est
Sol maior tellus e uacat. Mens corpore quantum
Nobilior, memnisse laboris iam satula uulgi est
Quid Iouis et nate prospectibus astra benignis
Quidæ rubens Maris senis aut glaciæ proteruis
Sydus agat satius fuerat condiscere quid nos.
Quid Deus in nobis ageret, quàm pigra noceret
Sarcina membrorum, seu quos uolentius Auerni
Tenderet in biuo laqueos, quæ reitæ raptor.
Cynthia fraternis radijs succensa refuset.
Alternatq; uices, nec furtis et occidit una
Sape etiam sine luce latei renouataq; rursus
Cornibus emergit tremulus, iterumq; senescit.
Mercuriusq; Deum interpres uariabile sydus,
Latus ut est latis, sic tristia tristibus offit.
Nouimus hæc omnes, anima illustrator opacæ
Qualis et instabiles motus, crebraq; ruinas
Negligimus, cui res profuit, nec ætatiæ secundæ
Cui mors lata uiro, cui sit maslissima rerum
Hic mihi nunc septem cognata surpe sorores
Obijcis has longum proprijs semonibus omnes
Stringere, tu Senecam ualeat quid quemlibet acrem
Consule sed nosti, nisi quòd me carmine tentas
Illa nouem me uirginibus conferta chorea.
Sic curas inter uarias et prælia nullo
Fortuna ut fatear placidis me plurima Musis
Debere, ast immensa uni quæ tramite dextro
Subuehit ad superos, uinamq; in tempore siflat.
Nunc alio uenerande pater me carmina flecto
Da ueniam sancti, licuit sermone soluto
Quidlibet amplecti, poteras tibi nempe uagari
Et labor unus erat, sed si iugæ prendere dulce est
Parnassij et uiridi subfingere tempore lauro
Incipe carminibus leges adhibere modumq;
Syllaba liberior discat pede carcere certo
Neu pudeat tenui tempus consumere cura
Maximus Augustus domio tribus orbe triumphis
Pyrrhos cantus, et amenas miscuit artes
Nobilis ille animus, qui mundi frena subacti,
Quiq; Duce, populosq; manu, Regesq; tenebat
Fortunæ dominus geminæ, uiaq; necisq;
Subdidit imperium Musis, capuloq; regentes
Transfudit ad numerum digitor, inhiatq; notauit
Quem correpta locum, quem syllaba longa teneret.
Carmen adhuc superest quo Casaris atq; Poëtæ
Maiestat, studiumq; uigenti, semperq; uigebunt.

E I D E M S.

O Briuor immensa rerum sub mole tuarum
Et fragiles humeros onus imortabile frangit
Quare pares animos alibi mihi par uis ab astris
Spiritus, atq; inopis piger impetus obijgit oris.
Dixi tecum uberius quoniam tibi confecta cæli
Vox a tam menta est, calamus quoq; ferreus omnes
Promptus ad insidius, pleno tibi carmina cornu
Copia suppeditat, uersus breuis hora trecentos
Et septem decies excedit, longa quid ergo
Quod daret una dies, quod mensis et integer annus

Multiplicare labor mihi pauca carmina Phœbi
Solstitiale iubar sub tarda crepuscula sape
Traducant, sic tota dies consumitur, at qui
Posteritatis honos animum et ueniata nepotum
Iudicia exagitant, liberrima uerba tremisco
Ac uereor iaculis multorum occurrere inermis
Non precio, non blanditijs, nec amore, nec ulla
Arte satis tuus, nisi me spectata succuris
Scripta tegant, quum iam sparsus eius isse sepulchro
Officio spoliata suo cum lingua uicet
Et calami spes omnis erit sic inusta manui
Segnitie q; metusq; mora sunt causa, nec unquam
Scribere concepio, quin secula cuncta paranti
Occurrant tibi forte oculis impleffe legentis
Est satis atq; alio famam tibi calle parasti
O filix maiore animo, studijsq; sequuus.
Ipse obscurus ero, proprio nisi carmine ne scar
Hinc timor, hinc flusium decies dum scripta relegi
Hæreo, contineoq; domi, prohil eniq; uagari
Arceo, tum licet ingemnas ad limina pu jet
Nuncios ac properet uacuum dimittere mali
Dedecus ille meum quam si fcrat, huc modò morem
Posthabui certus uenia, prope rata parumper
Ista mihi tibi, sed nimium dilata uidentur.
Sicilicet hoc unum discouent mer amicos.
At paucis ne multa meis tua carmina forsan
Insulient, tua neue meum lux rideat annum
Pace bona subsiste precor memnisse decebit
Eloquium Euripidis quondam atq; A. et i. sedis unam,
Sed iulco, sibi uim uidi, stupidiq; poemã
Protinus hic musis tacito cum murmure dixi
Imperat, et totum feruens Helyconã gubernat
Meira dein numerans, bis, ter, quaterq; quicuit,
Calle fatigatus medio, mox singula mecum.
Solulus exactionis socijsq; ex more coactis
Ofsentans, unum cunctis mirabile sensu,
Quot uario tot meira gradu, nec pasubus iisdem
Sic coëmit, tempusq; peunt mea tectia sub unum,
Et tamen incedunt pariter, ueloxq; morantem
Expectat, uolucresq; grauis contingere certat,
O' utinam nostris quondam tam larga Maroni.
Copia dicendi, nunquam mihi crede laboreni
Lenius inexplerum seros, traxisset in annos.
Nunc letar doleam ne prius natura Poëtam
Peruulerat, sed iura nocent ciuilia musis.
Distrahiturq; animus, sed enim fragmenta benigni,
Suffient ingenij studijs conferre Latinis.
Arripe tu calamum, dextramq; armare potentem
Iliados famam et præclaram Aeneada uictor.
Nec longus uicisse labor post terga relinques,
Hactenus hæc quæstia tibi iua diues habeto
Nescio quid perplexa uelint, sphynxosq; nulli
Aedipode soluenda reor, tibi peruia soli.
Hinc seu mille nos uersus, seu millia mille,
Fundat in exhaustio ueniens et pectore flumen
Quamuis pulchra quidem: quamuis sint ampla relatu.
Ni placeant paritate pedum, serieq; modesta,
Dulcia inueniunt animosq; auctura: silebo.
Nec numerare uelim, numerus uia cura, decusq;
Sic licet, et celeri placeas tibi nempe Camana.

CLEMENTI VI. ROMANO
Pontifici, S.

Spes mihi longa nimis pater o sanctissimæ patrum
Obijit, expectans fenui, se consumis morantem

Inceperant, reuocantq; domum, non litera supplex
 Euadit mouisse loco, non ora relicta
 Coniugis, aut lachryma quotiens sibi tristis & amens
 Occurrit, gemituq; genas madefacta recenti.
 Hec Parthis miseranda prius quam chara marito,
 Qui mihi labenti in cineres & saepe roganti
 Auxilium, aut serâ saltem solatia mortis
 Nil nisi blanditias, tempusq; trahentia uerba
 Reddidit, ac miseram tenui spe parui amicum
 Nunc reditum morbus, nunc quæstio lenta retardat,
 Quid uideant anime felices, corpora postquam
 Exierint nunc perplexas componere leges,
 Aut mores formare nouos, nunc destruat arces
 Atrias, cæloq; pares attollere turrets,
 Interea dum multa parat, dumq; ultima semper
 Cura mei externis nimium, dum torpet in oris
 Tempus abire, fugiuntq; dies, morsq; impia tandem
 Absulit æterna præfixum lege tributum
 Sic uidua uiduata domus, tenebrisq; tenebræ
 Accersere meis, sed enim miserata superne
 Te pietas diuina mihi seruauit egenti
 Sæpe dolet mens exca hominum, trepidatq; gemitq;
 Est ubi gaudendum, rumor modo mortis acerbæ
 Intulu haud merita subitum pietate dolorem.
 Mox supera dueniens miseræ mihi nuncius alter
 Detergit lachrymas, atram deponere uestem
 Iussit & eximio faciem coniuge dixit.
 Obsupui auditis, & uix bene credula ueri
 Multa sub ambiguo uersabam pectore mecum
 Gaudia non capiente animo, certissima postquam
 Nuncia magnanimi nomen Clementis ad aures
 Fama tulit nostras timui ne læta repente
 Opprimerent fragilem nimia dulcedine mentem.
 Lætiior haud charo genitrix fui obuia nato
 Quem perissey truci quondam sub Marte putabat:
 Ergo iter arripies glaciale transiit alpe
 Lætitiâ minuentem uiam, & nudente laborem
 Ante pedes uentura tuos, dulcissime coniunx
 Alne parens miserere precor, nostramque querelam
 Suscipe, neu uiduam sponse patiari seneclam,
 Non ignara quidem, nec rerum nescia ueni.
 Est mihi longinquæ sateor telluris origo
 Et patria prædulce solum, seriesq; iuuentæ,
 Est alijs traducta locis, sunt agmina Regum
 Chara, nec exiguis tibi Gallia tangit amicos
 Hæc noctura mihi poterunt fortasse uideri,
 Sed sponse superabit amor, pietasq; decusq;
 Sedes honorata, quamquam tibi proximus uni
 Omnia subiacent dominum licet ultima norint
 Regna suum, Herculeis qua consignata columnis
 Hælespontiacæ tellus distinguitur æstu.
 Hæc tamen est tua prima domus, tua maxima sedes
 Quam sacri tenuere patres, quam corpore Petrus
 Innocuo parili quàm clemens nomine presuit
 Tu clemens qui Petrus eras hanc cernere sedem
 Non ne uoles, cupiesq; caput contingere mundi?
 Non ne pedis iuuat in solido uestigia sacro
 Fixa saluiferi, faciemq; agnoscere Christi.
 Vel qua scenneco seruatur condita panno
 Vel populo qua uisa olim sub uertice templi
 Emicuit, perstatq; minax horrore uerendo.
 Quid referam nostræ cubacula parua salutis.
 Et sacros postes, ubi rerum conditor ingens
 Comitibus somnos blandè fudiente Maria.
 Lac quoq; uel puero optatum, uel uirginis almæ

Læue puerperium, puraq; ex carne recisam
 Particulam infanti, preciosaq; fragmina uestis
 Et custoditos in secula nostra capillos
 Quid digitum agnetis, & nunc quoq; fulgidus ornet
 Annulus imposuit clupida quem mente minister
 Prorsus in ardescens sacroq; assenserit illa
 Coniugio, ac tali placarit fardere flammam.
 Quid Petri trepidantis iter dominicq; monentis
 Occursu posuisse sugam, & redisse uolentem
 Compresso terrore senem, cunctisq; paratum
 Exequari ipse oculis spectacula pulchra uidebis
 Extat opus, laterisq; tremuit domus arca caduci
 Et testis pictura rei, cui maxima quantus
 Causa nocet celerans impendet saepe uiator
 Nec se uicta quidem, sed uiuos cernere uultus
 Colloquiumq; audire putans, & terribus hæret
 Tristis imago Dei. Romana palatia uersus
 Tendit enim contra ille humilis, similisq; precanti
 Flellitur, & paulo gradientem suspicit ore
 Si mortis se cura igitur uestigia flexit
 Ille retro, nec perimuit tormenta, crucemq;
 Me repetens, tu quid dabitur, cui dulcia mecum
 Omnia, cui placet de patet angustissima uita
 Condicio, & summi tranquillum culmen honoris.
 Quid capita heroum memorem, clarumq; Ioannis
 Ore cicatricem rigido, duramq; Leuitæ
 Craticulam, & gemino facundum martyre bustum
 Collegæ cefisse locum, quo max. mus hospes
 Traditur, immotis ubi nunc amplexibus ambo
 Fœlices sine fine iacent, quis cuncta calissi
 Funera dinumeret, cumulis surgentia miris
 Offeus est paries, illic ubi terra cruentis
 Imbribus & sacra distillant tabæ cauernæ.
 Quis ué uaticant latitantia corpora claustrò
 Expediat, quæ sime parens agnoscere coram
 Quid nisi celestis fuerit regionis imago?
 Conclua quinciam supremo mania monte
 Aestiuæ nuuis indicio, delubraq; partu
 Obruta uirgineo, & fontes torrentis oliui
 Ac Tyridos commixta uadis noua flumina cernit
 Quasq; dedat seatebras Pauli sanctissima ceruix
 Dulcis aquæ, quo fluuies latitat in anuro
 Qua Constantino species oblata Deorum
 Infonny, niuco quas idem marmore crustas
 Liquerit infamem monstrato gurgite morbum
 Propellens, ut capta Deo lis iste quærit
 Quod Magnus infando maculauit corpore saxum
 Fluxerit offensus, quis nam de numine sanguis
 Quasq; sacer tellure erior, quis undice cælo
 Sanctorum capitum per maximâ mania fures
 Nexibus implicuit, foribusq; auerit apertis
 Ac trepidos meritam ad mortem circumtulit error.
 Non ego nunc Aron uirgam, nec faderis arcam
 Nec testamenti ueteris mea pignora, quot sine
 Quotq; noui monumenta sequar, prius assis: jerenæ
 Noctis, & Oceanum numero stringentur harenæ
 Illa libens sileo, quæ sponso magna minori
 Quæ uel prima florent, tam multis clara triumphis
 Læmra, tot celebres domitis regionibus arcus
 Insculpitq; Duces inscripraq; inermore bella
 Ista nihil motura, animum, & uulgata rclinquo:
 Hos quidem ex multis reor admiseris adus
 Casareos, ut Tarpeio uestigia colle
 Fatidica quondam ductu montisq; Sibyllæ
 Præferret Augustus Caesar, uisq; feratur

Obstupuisse Deo, quid tum nisi talia uolueris
 Alme puer, decus aetherium, si ipsi certa tonantis
 Ista tibi simul atque tuis urbi inclita semper
 Praestabit sedem, caeliq; uocabitur ara
 Ille locus, surgens matris sub nomine templum
 Tu dominum rerum, charosq; habitare nepotes
 Omnipotens hac aere iube, populosq; subisse,
 Atque Duces, ualidasq; urbes, Regesq; superbos,
 In manibus Deus ecce tuus, & fata locarunt
 Profuerintque preces, an sparserit irrita uentus
 Tam pia uerba Ducis, quem tu de pectore nostro
 Percinctos age caelicolas auerte pauorem
 Nobilis aetherei superest natiq; patrisq;
 Vlcio terrigenus nato commissi patriq;
 Cuius non animum moueant tam grandia rerum
 Nomina sub nostrat Hierosolyma ducta secures
 Vilis & Ausonia xenalis turba sub hasta
 Nec minus admirans Romani frena tenentem
 Principis accipies uiduam natiq; perempti
 Poscere uindictam, simul illum fronte benigna
 Impendere pium miserè dare uerba gementi
 Pollicitis captare moras, nempe ipse reuertar
 Lege caput fontis feriam. Contra acrius illam
 Obuii & cohibere manus: Spes ista futuri,
 Qui nisi fortè redis, meus haec successor honoris
 Quid uirtus aliena tuo. Qua uoce coactum
 Sistere praerapidas acies & hgere signa.
 Nec prius averti quam uisus colla nocentis
 Supplicio afficeret, lenito pectore tandem
 Famineo tenuisse uiam, uicticibus astris
 Quo merito infernis ualida prece captus ab umbris
 Nunc felix caelo fruitor, nec fortius ullo
 Exemplo fleclendus eris, pro coniuge supplex
 Aduenio, ne tempe preces, ne debita differ
 Tempus in alterius. Quid quod prius ipsa placebam
 Quam tibi uncta forem, piget nisi uera fieri
 Et nisi sordet inops, uetus est nisi nupta pudori
 Congressus optare meos, faciemq; solebas
 An uerere ne chava minus tibi sum tua, quam dum
 Alterius fueram, uulgi mos iste prophani
 Insuperata petit cupide, possessa relinquit
 Et probat, & damnat temere, & fastidit, & ardet.
 At tibi mens alta est, nunquam uulgaria tanto
 Corda dedit natura uiro, cur publica differs
 Gaudia: cur cessas tibi me mihi redde quietem
 Italiae mundoq; decus, finemq; malorum.
 Quem si fata uentat, absentem prospice saltem,
 Et memor esto mei, mutant ingentia longo
 Tempora situ, lassiq; tremunt iam manibus arces,
 Praetenduntq; grauem nullo reparante ruinam,
 Rara mihi ueteres superant insignia formae
 Effigiesq; antiqua perit, rix illa putatur
 Si propè conspicitur, sic me fregere labores
 Assidui, longusq; dolor, uiduamq; cubile
 Coniugibusq; orbata domus, tot tristibus una
 M. uelias inuicta uiget, sintq; omnia postquam
 Obruta, supremus meritis per secula faxis
 Est mihi sacra domus gemino fundata Ioanni
 Heu dolor, heu pietas, heu uersus ad arma uetus
 Religiosis honor, stantibus absumpta nefandis
 Testa diu neglecta iacent, succurre, nec ultra
 Nix sacrum premit alta solum paricis, nec imbrè
 Nec uento aspidè circum quatiente farisat,
 Impleat hic sacris meritis Clementia nomen,
 Et tua iungantur nostro praecordia damna

Quod quondam caput exanimis miranda relatu
 Vera tamen memoro, & pallentia contigit ora
 Quo furibunda die sanctis incendia muris
 Haeserunt tremefacta nouo pia turba iumulus
 Et circum sua damna frequens afferre parabat
 Auxilium frustra: namq; hinc uiolenta fauillas
 Hinc sumi per inane globos simul aura ferebat,
 Arcubatq; aditu, iam tum penetralia raptim
 Dum uacuat trepidus preceant ne cuncta sacerdos
 Pene ratij caput exulera, medioq; per ignes
 Gestabat uoti compos, generosa suppellex
 Splendidior gemmis, rutilo preciosior auro
 Sanguineo sudore palam la hrynusq; uicissim
 Largiter interea monstrum memorabile semper
 Manebat, proceresq; & turbam exterruit omni
 Testis adest populus, quid sperem mihi praeripit ergo
 Lumina uiua negent lachrymas quas protulit, horrens
 Synceput, & sicci stillant ne uiridis ossa
 Quam & Achillei, & socij domus inclita Nerei
 In titulos erecta tuos suprema innotatur
 Arcus effigies, sed adhuc specuminq; superni
 Quatuor alterno radian splendere columna
 Ille etiam suprema tremunt, custode sine ullo
 Auxiliumq; tuum expectant, miserere, nec illam
 Celsior arx memori uuleris de pectore sedem.
 Non etenim nostro quamuis caelum omne tonantis
 Pareat, astrorum quamuis regat ille meaus
 Neglexit terras ideò, rerumque minorum
 Cura fugit, meminiq; ibi quae cunabula mihi nus
 Obulit infanti, quid nam uaga praebuit unda
 Obsequij. Quid terra manens, quid flamma, quid aether
 Nec tibi iam caeliq; gradus & summa teneant
 Excidat affatus ueteris cognominis unde
 Vellus ex ad superos: solio saluator ab aldo
 Spectat Auentini disiectum uertice templum
 Telq; parum faustis succurrere manibus orat
 Infinita sequor. Quot sunt mihi templa, quot arces
 Vulnera sunt totidem: Crebris confusa ruinis
 Maenia reliquias immensa & flebilis urbis
 Ostentant, lachrymasq; mouent spectantibus his tu
 Affer opem, qui cuncta potes, cui debita soli
 Nostra salus, uiduae casus miserere malignos
 Hoc unum post multa precor, breuiore recursa
 Annus eat, redeatq; sacer, mundoq; salubris
 Stat morbis medicina patens, sit proxima culpa
 Spes uenia, pelagusq; graui iactante procella,
 Sit propè naufragium portus, ne littora longè
 Dum petimus miseri medijs moriamur in undis,
 Nam quis ad extrema longissima tempora uita
 Peruenit, aut eui centenos conficit annos?
 Non modò tantorum corpuscula nempe dierum
 Praestat iners natura homini, praeteruolat aetas
 Viuimus & morimur oculi trepidantis in iclu
 Ergo retro metam statuas, quae crimina mundi
 Diluat, absoluatq; reos, & uincula soluat
 Nec noua res petatur, nec scriptis dissona sacris
 Quae tibi nota uni, nisi me tua fama sefellit
 Certè ego commemini, dum quinque geminis annis
 Sanctus in orbe fuit, dominusq; hac iussa notauit
 Sanctificabis eum, qui noxia cuncta remittit
 Et iubileus erit, scis quid loquor, annue tandem
 Quod tua Roma gemens gemitibusq; affusa precatur
 Nam mihi deuotas quando omnia regna ceteras
 Transmittent, Italusq; pluent à sinibus urbes
 Lumina sanctorum, cupidamq; misere matrem

Tunc dominum licet absentem complexa uidebor
Ipsa meum, dulces genitrix uelut anxia natos
Coniuge longinquo circum sua pectora cernens
Sicq; uirum spectare putans complectitur illos
Quos uidet & pressio suspirat conscia uoto
Sic ego conspiciens quorum sumus ambo parentes
Mēq; laetēq; meos solabor prole frequenti
Perdita possēsis mulcens, & tristitia laetis

NICOLAO ALFINENSI SICULO, S.

PArthenopea mihi quondam dulcissima sedes
Nunc animo, sed amara eadem, nimiumq; molesta est
Atq; oculis inimica mei, hic nempe solebant
Cernere magnanimi fulgentia lumina Regis,
Quem modo ne quicquam mors absulit aura requirunt
Seu feror in thalamos, solio, meditorq; sedentem,
Seu dum templa peto sacras accluius ad aras
In mentem sacer ille redit, seu uertice ab alto
Qualis erat dum multa loquens mulcentia caelum
Doctoremq; animas hominum spectabat in undas
Seu grauitur uiridi ludentem in gramine cerno
Ambiguoq; simul populorum absolvere nexus
Et corpus recreare suum, seu sobria festa
Lataq; largiflua memini solennia mensae,
Seu dum bella parans uictoria feruidus arma
Corripit aetatem supra senioq; resiliens.
Seu dum foris uagus magna per moenia fertur
Vrbis, equo residens niueo, procerumq; suorum
Larga acie cingente latus, populorq; fauente.
Deniq; quicquid erat recolens quocunq; reuoluor
Horrorem locus omnis habet, uix alma reliet
Coniugis ora tuens gemitum ratione repressi:
Heu quanto spoliata bono, quo fulgere rapto.
Quas tenebras heu iussa pati, uicina plantis
Sola parit misero domini solamen adempti.
Hic affusus enim & uario sermone iacentem
Compellens, de more queror nihil ille uicissim
At mihi libertas superest spaciofa gemendi
Iam fletu saxum omne madet, si longa manendi
Fui mora, consumeret lachrymis ut Byblida turpis
Sic me iussus amor, sed tu miserrere fugaeq;
Amor ades, mēq; his tandem erue poësis.

BARBATO SVLMONENSI, S.

IAm mihi Parthenopem, sic Rex iubet altus Olympi
Inuisam mors seua facit, mea gloria quondam
Nunc domus exilij est, miser hic reperire uidebar
Posse mihi requiemq; mali, gemitusq; lenamen
Addidit heu lachrymis stimulos alimenta dolori
Ipse letus crucior, mecum quoq; fessa laborum
Flet regio, quoniam cupidus euaniit ingens
Sol oculis, fusaq; diem sub nube reliquit
Nunc mihi syderum dolor est nouisse Robertum
Aut uultum spectasse polo, terrisq; uerendum
Quo subito cariturus eram, nam dulcis amanti
Proni memori sub corde nitet, nec regia desunt
Munera quae lectum renouant, facientq; perennem
Imquere dilectas terras & litus amatum
Consilij mihi summa fuit Regina benigno
Alligat imperio, sibi me parere sepulcris
Ille iubet, fuerat nostri cui summa potestas,
Sed dum iussa sequor noctes cunctando, diesq;
Præterijt mihi tempus iners, non carminis ulla

Cura sacri, nullo sparsus modamine Musas
In gyrum reuocare iuuat, libet usq; uagari
Mania dum fugiam, dominūq; palatia rapi
Te comitem mens agna cupit, non dulcior alter
Colloquioq; graues mulcere potentior aures
Et mihi Pyeridum studium, tibi caelitus oris
Spiritus altisoni, titulus ne despice uatis
Te manet extremo, uertis nisi terga labori
Quod uereor minimum, calamum precor ergo parumpet
Pone fatigatum, & propera neu forsan amicus
Pes iter ignotum trepidet, dilectā Lico
Littora, quāq; biceps aperit iuga celsa Veseus
Sis satis aspexisse procul, cui flammiger olum
Fumabat uertex, Sicula uelut amulus Aethnae
Obruit infusula Pleiadum membra fauilla
Insula nec caprea placeat: nam praeipit Auster
Aequora permittens aditum, nec longius ire
Hinc habitus promissa dies, tempusq; propinquum
Hinc dominae mandata sunt, uicina Maronis
Busta tui, ac tanti cinerem mens certa Poetae
Siquis adhuc superest longis inuictus ab annis
V'sere & horresco pertusum tramite montem
Barbato monstrante meo, Bataq; tequentes
Lucrinūq; litum, faciemq; informis auerni.
Vnde iter ad stygias sedes, mammatq; torui
Sceptra ducis, si uera canunt, mihi seua uidere
Hostia sufficiat, neu tristitia lumina tangam
Eminus ostendens digito, quo calle profundas
Aeneas transiit aquas, comitante Sybilla
Cui focium commisit humo, nomenq; sepulcri
Quis modò collis habet ueteri mihi cognita fama
Pars etenim, iussu quondam pars altera regis
V'sa quidem propter, quoniam dum dulcia semper
Flumina uerborum suens sequor ipse suorum
Defuit incepto spaciū perisse putabam
Tempus ab illius facie quodcumq; fluebat
Longius inuidit nostra fortuna quieti
Praeciditq; moras, nec dum satius ab illo
Distrahor, hinc felix paruo quod tempore quanquam
Haud alio permixta fuit mea sacra uoluptas.
Præterea partem in pelago cupidissimus hausi
Multa mihi rauco puppis memorante magistro
Nil nisi Misenum toto cum litore nosset
Pars scriptis tivedenda fuit, tu cernere coram
Cuncta dabis rariq; diem mihi muneris instar
Solis ad occasum tribus peregrinus ad ortum.

NICOLAO ALFIENENSI, S.

Immemor haud uestri quamuis me longa uiarum
Tædia per dubios casus, nimiumq; labores
Mente fatigatum potius quam corpore tandem
Reddiderint patriæ, pes ut sua proferat arma
Dextra labans calamum rapui, sed magna parantem
Viribus exiguis, oneri succumberē par est.
Qui selem lippis oculis tentare putat am
Lumme confusus sinpui tū iussa, precesq;
Tangebant, urgebat honos, meriumq; perempti
Regis, & assurgens signarem carmine bustum
Ingenium tardabat iners, res maxima Regem
Et Siculum laudare sitis, stupor ora ligarat
Cunctantem, pungebat amor quid nulla coactus
Grande opus aggredior, paucis perstringere uerbis
Sed dum calescem mortali carmine finem
Prosequor, eloquium medio me liqui in actus

Sibrei

*Si breue, da ueniam, quod si te iudice forsan
Augustum uerbosa prement epigrammata marmor
De me superuacuum me permittente, tuoq;
Temperet arbitrio titulum mansura sepulchri
Deniq; uersiculos quos mens lachrymosa peregit
Qualescunq; putas placido precor aspice uultu,
Si tibi charus erat, quem mors modo tristis abegit.*

EPITAPHIUM ROBERTI, HIERV-
salem atq; Siciliae utriusq; Regis, Fran.
Petrarch. V. C. Authore.

Hic sacra magnanimi requiescunt ossa Roberti
Mens cælum generosa petit, nunc gloria Regum
Interijt, nostrisq; tui decor unicus aui.
Militia flos summus erat, specimenq; uetus
Indolis, egregius bello, sed pacis amicus.
Hoc duce Barbaricum poterat Hierosolyma collo
Excessisse iugum, poterat hoc arma mouente
Pellere pestiferos Trinacria serua Tyrannos
Rex erat ambabus, mors impia clausit utriq;
Libertatis iter, merito gemis utraq; tellus
Seruitio damnata fero, hæc gratia linguae
Nec miror ingenij laus, hunc quam gloria dextræ
Exiulerat, siluit sacrae uita maxima legis.
Qui superest alius naturæ conscius usquam
Herbarumq; potens, iudici spectatur olympi
Morte sua uidua septem concorditer arces,
Et nussa fleuere nouem, dulcedine morum
Angelicus factusq; fuit, patientia templum
Pecioris huius habens illo pereunte peribat
Omnis in hoc uirtus secum iacet orba sepulchro
Acceptus fuit ille Deo, uenerabilis orbi
Transcenditq; hominem, gemitui prohibente maligno
Digna nequit calamus tanto præconia Regi
Reddere, sed terras canit hunc sua fama per omnes,
Aeternumq; canet nullum iactura per alium.

GABRIELI ZAMOREO PAR-
mensi S.

Solus eram, dulcisq; aberant mea cura sorores
Castalie quas morbus iners à lumine longè
Expulerat nostro, patriumq; Helicon tenebant.
Cura animum, scabies dextram importuna uagantem
Huc illuc uersabat agens, lux alma quietem
Nulla diu dederat, tacita nec tempora noctis
Absq; dolore truci, nec sonnus amicorū umbris
Transferat, calamusq; piger, squalensq; papyrus
Pulueremq; obducta situ & manus agra iacebat
At rari stratis aderant ueteresq; libelli
Inuisi medicina mali, titulumq; secutus
Illustrem, Ciceronis opus, sineq; bonorum
Attigeram, tanta implicitis caligine rerum
Vt nisi diuini qua lux intermicat oris
Hanc patriam errorum uarijs ambagibus illo
Tempore possessam fatear, sed latius ista
Sunt alio tractanda loco, nunc uertitur unde
Sermo abiit, sic ergo inbians, audiuitq; notandi.
Quid sylvæ in tanta pugnantia multa loquentum
Verius hærebam charis tacitisq; manebam
Meq; ipsum, curasq; alias oblitus manes
Cum mihi uisus enim uolucres audire Camenæ
Et redijt spectare chorum, dulcedine mira
Impleor, ecce autem tua diues epistola blande

*In gremium delapsa meum nisi fallimur inquam
Hæc feri grande aliquid reditus sic ille sororum
Impropius enim sic nominis ampla meretur
Fama tui, nunquamq; alias, uox consonantia uulgæ
Nam facies mihi nota parum, nec aperta sefellis
Nec decies perlecta quidem, tamen ora legentis
Inuasit pudibunda rubor, testesq; uocaui
Pyrides, mihi tam magna præconia famæ
Non optata quidem, nec debita si, ficit unum
Parnasii teigisse latus, collisq; supremo
Vertice præclaros procul aspexisse Poetas.
Si tamen asperior ferias fortuna dedisset
Nec mundus strepuisset iners fortasse parumper
Ascensurus eram nunc me super astra locantem
Iridere putem, nisi te tua cognita uirtus
Suspitione leuet, sed in his non immoror ultra,
Nam laudes damnare suas peruersa uoluptas
Esse solet multis, dum quod fugiuntq; negantq;
Calle petunt alio, quoniamq; hic pondere paruo
Prægrauat inualidum calamus, crescentq; fatigat
Iam tremulam scriptura manum stat claudere carmen
Prora fretum, facilem puppis iam spectat harenam
Fædus amicitia, uotis mihi nempe petendam
Exposcis, uereor nequid modo fama uersis
More loquax mentia tibi, præsentia uero
Neu faueat, noceatq; mihi tamen ecce precanti
Occurro, cumuloq; preces, tu uideris ante
Quæ cuperes quam parua forent, contra ipse secunda
Sorte fruar, cui mille dolos, cui mille rapinas
Vulnera mille uolens tanto pro munere dono.
Vtq; animi tibi signa mei manifesta patefiant
Mittitur errorem quæ purget epistola certi
Nuncia, quam fragili consendimus alia uolatu
Remq; supergrediens quantum spes petius amici
Luserit hæc autem intrepidus iam factus amoris
Iudicij iam tutus ago, nam fera profectò
Quorū semel elegit damnat sententia mores
Partius aut solito, sed dilige certior ergo
Vt sumus absimili quamquam fecerimur astro
Nec factis, nec uoce pares diuersa sub unum
Mittit enim duo colla iugum qui maxima paruis
Aequat amor, Regem seruis, inopemq; potentis
Hic catulum magno commendat sepe leoni
Hic olim Augusto Flaccum dedit atq; Maronem,
Euripidem Archelao, nec Barbarus obstitit horror
Iussit & ut nostro rudis Ennius ille placeret
Scipiade in patrem lauri uenturus opima,
Et uita, mortisq; comes, custosq; sepulchri
Hoc Duce si tantis sim connumerandus, amauit
Me quoq; Rex regum fuerat dum uita Robertus:
Et modo magnanimus humilem non despicit iste,
Deniq; fœderibus ligat hic elementa, polosq;
Herbis conciliat pluuias atq; astra lapillis
Vallibus hic montes sociat, terrasq; profundo
Hic hominemq; Deo, & cælum connectit aueris.*

ZOILLO S.

Distraxis atq; animum curis melioribus aufers
Et calami perueris iter, fueratq; tacere
Cautius, at stimulis resedem pinguibus urget,
Da ueniam, si uera loquor, licet aspera dictu
Cogor enim, studijs emittur, sequiturq; laborem
Laurea perrarum decus, atq; hoc tempore soli
Speratum, optatumq; mihi, quis nescit agrestium

Præmia post meritum, pudet hoc dubitata diserto
 Si dubitas uere, quod si tentare libebit
 Certe alio tentandus eram tibi fortius ictu
 Vi quaterer, quid enim lux ergo nouissima forte
 Expectanda fuit, iungendaq; pompa sepulchri
 Ac pretium studi, si debita sine laborum
 Laureæ non aliter, non hanc Aeneidæ sacra
 Virgilius meruit non qui Pharsalia tempe
 Sanguine compleuit Latio, licet ille negato
 Calle petens, alia tulerit ratione repulsam
 Cognita commemoro, quid quod ceu sponsa decoram
 Arguro Hæmonia lauro gestasse coronam
 Florea uirginibus sunt laureæ certa Poëtis
 Caesaribusq; simul, parq; est ea gloria utriq;
 Arguro improprie, sed quid uir prouidus addit
 Vidimus ornatum lauro, quem protinus inquit,
 Non prius audieram uelut omnia pulchra relatu
 Audieris, quàm multa mihi licet ampla tibiq;
 Non audita putas, nam quamula portio rerum
 Vnius ingenij laus est, decet alta modeste
 Cernere seq; prius, sed enim mea carmina nunquam
 Sunt audita tibi, uerum legisti illa Robertus
 Conciuius meus egregius, quem Iulia nostro
 Tempore Parricis studiorum tercia nutrix
 Suscepit, & toto ueneratur ab orbe magistri
 Tuscus & Aeneas legisti, & Ramulus in antris
 Alius Apollineis, ingens legisti illa Iohannes
 Barbatus legisti illa meus, forisq; fideles
 Auribus excipiunt cupidis & pectore seruant.
 Vi cunctas luor, seu fors obstruxerit aures
 Ipse mihi Mususq; canam plausorq; pudendus
 Ingenij nec frena mei, nec calcar habebit
 Cur redit in dubium totiens mea laureæ, numquid
 Non satis est meminisse semel decuit ne per urbes
 Circumferre noua uiridantia tempora fronde?
 Testariq; greges hominum, populiq; fauorem
 Infami captare uia? laudatier olim
 A paucis mihi propositum, quid inertia uulgi
 Millia contulerint, quid murmura uana theatri?
 Ergo ne Trinacrio minor est mihi carmine Regi
 Gloria quàm turba passim placuisse furenti,
 Regnaq; minus capitolia profuit urbis
 Scandere, quàm uacuas lustrasse paludes
 A uia quàm memorum rudibus, quàm rura colonis
 Atq; inopes sparsasq; casas, incognita nostro
 Carmina nostra foro, quid rustica mœnia uobis
 Obijciunt, quo ire fremunt, satis esse putauit
 Terrarum petiisse caput, qui uictor in arcem
 Signa uelit summa securus sede quiescat:
 Extremas mi forte iubes ambire cloacas
 Fingentem obscenis uictricia postibus arma
 Noscor ubi placitum, laudat mea carmina Tybris,
 Parthenope studiosa probat, nec terra Nasonis
 Respuat, aut Elacci, nec qui Cicerone superbit
 Cui similes, Marioq; locus, nec Gallia nostri
 Infecit, nec Rhodanus, quid inepta Colonia tantis
 Vna nocet titulus, fului cui gratia nummi
 Ventris amor, studiumq; gula, somnusq; quiesq;
 Esse solet potior sacra quàm cura poësis.
 Mantua Virgilium genuit, Verona Caullum.
 Et Plinius, nostrisq; aliquot seruauit in annos
 Urbis Antenoridum, quantos celebravit alumnos
 Nunc, quondam numerare labor, quot Cambria nuper
 Secula Pergameum uiderunt nostra Poëtam
 Cui rigidus strinxit laurus Paduana capillos,

Nomine, resq; bonum Latijq; in finibus orbis
 Pierios animos alpis tulit ora niofæ
 Parma euo collapsa sui monumenta Macrobi
 Ostendat, uetus usq; nouo me carmine saxum
 Nobilitare iubens, eadem nec degener urbe est
 Cassius has inter doctæ urbi tua sola carebat
 Vate diu proprio, nisi te sibi fata tulissent
 Purgantem patrias calami splendore tenebras
 Longaq; carnisicis abolentem obliuia terris.
 Caucaſeum Romana iugum transcendere fama
 Distulit, Europe iam tunc, Asiaq; tremenda:
 At mea quod uisita nondum sit cognita plebi
 Ceu tenebris damnata iacet, si redita pridem
 Estratio reddenda iterum, noua gloria Regum
 Rex Siculus cælo pro me respondet ab alto
 Qui modo dum terris habitat mihi numeris auor
 Maximus insoliti famam inuidiamq; relinquit
 Adiciens causam, quod opuscula iudice tanto
 Nostra forent tanti, melius sibi cognita forte
 Quam tibi, nocturnas studiis grauioribus horas
 Surripiebat cum uigiliq; ingesta lucerna
 Immemor interdum, cana soniq; legebat
 Mæq; tibi ignotum tanto dignatus honore est
 Vi procerum primis sub regia tectis uocatis
 Plurima nostrarum caneret preconia laudum
 Vera utinam, quàm uera tamen Rex uiderit ipse
 Quin etiam magno pro munere perita est
 Africa nostra sibi memmi suprema benignus
 Oscula, & heu nunquam satis iteranda parabat
 Quum duo dona pio placidissimus ore poposcit
 Obſtipui, quid enim immenso donare pupillus
 Posse uidebatur, sed quid nisi carmina uellet
 Largus opum, diuesq; animi, & uirtutis amator
 Carmina mensura sedem tributicia fame
 Hoc petijt primum, pectus, calanumq; pudenter
 Exerſo, fragilesq; humeros sub pondere tanto
 Inflat ab aduerso, dubio lis sine refedit.
 Concessisse sibi ut uidear mihi prima negasse
 Proxima dona libens tribuo cui dignus aule
 Scipiadæ mitendus eras, at perſida & altis
 Inuida principijs illum fortuna repente
 Sustulit interea, nunc tanquam lumine raptus
 Nescius in tenebris liber est: quo flectere cursum
 Cogitet & toto nullum uidet a quore portum
 Heu cineres bustumq; petet, qui urbine quanquam
 Dilatus uario, multos abſumpſerit annos.
 Si foret hic ueſtram tantum mitendus ad urbem
 Iam satis exornatus erat mihi crede superq;
 Sed dum multa timet, uenturaq; secula terrent
 Hæret adhuc tacitus, cuius si laureæ seruum
 Expetiaſſet iter quod ment praesaga timebat
 Mortis ab insidijs iam circumuenta fuisset.
 Hinc prior ille abijt, cuius post ſonera nullum
 Examen ſubiurus eram, nam maximè nondum
 Tumidi nouus eras, fauor mea crimina tempus
 Anticipaſſe uocat, quamuis nec pauca uiderem
 Scripta mihi iam tum laudari carmina Vari
 Nulla meos feruunt oculos, tamen inelucta pectus
 Fama ferit, scriptis ego ſum tollendus in altum
 His ſine nullus ero, numquid tamen illa probari
 Eſt opus & uulgo, titulo caruisse Poëtæ
 Abieciſſe graves ſpolia uertice remos
 Maluerim & longis latuisse inglorijs annis.
 Hactenus hæc noua lis oritur quo tramite ueritat;
 Conquerar an taceam, riſumq; reſellere riſu

Sufficiat,

Sufficiat, risum moneo, sic uita meretur
 Nostra quidem fateor, sed nunquid carmina risum
 Promeruerit etiam lachrymas, quæ sepe seueris
 Extorserit oculis, sic tristitia fortè uolant
 Nunc mea fata uices, ut qui rorantia uidi
 Incluta Romulei dum proloquor ora senatus
 Rapis & indomiti frontem pietate remissam
 Rideat ignauæ, proh fors malefida popello
 Altera legitima superest mihi causæ querelæ
 Quis modus audendi, quæ uis ista licentia sandi
 Tela fremens Helicone rapis, quibus agmina uatum
 Ineptis & nostros in nos decingeris enses
 Ante alios Flacci, cuius te scripta mouere
 Occipit ut scabatur, tenero nec parcitur ungui
 Vate sacrum decies clamæ esfigante poema
 Debuerant, rigidamq; notis adungere limam
 Mendaces uocitare quidem, insanosq; Poetas
 In primis furor est, mendaxq; infamia, uerè
 Vera canunt, aures quamquam fallentia surdas
 Flas etenim spreuisse licet puerilia uatum
 Hinc studia appellas puerilis ineptia quorsum
 Impulsi errantem calamum, puerilia Caesar
 Iulius & toto regnans Augustus in orbe
 Tractarum igitur, quedam diuina Poëtis
 Vis animi est uelocis tegunt pulcherrima rerum
 Ambiguum quod non acies, nisi lyncea rumpat
 Mulceat exterius tantum, alliciatq; uentes
 Atq; idèd puerisq; placet, sensibus uerendis
 Insanire licet, fateor mens coniecta clarum
 Scq; super prouecta canet, uulgaria oportet
 Lonquere sub pedibus, magnum hic subsistere nullum
 Censuit ingenium, nisi sit dementia mixta
 Iudice qui populo, dicti cognomen habere
 Cœpit, & altisonum liquit post terga Platonem
 Dixit idem cunctis, quæ tanta infamia uatum
 Quo ruis ulterius media nos pellis ab urbe
 Sed paulum expecta, iam sponte recedimus omnes
 Et memorum secreta placent, turbamq; nocentem
 Odimus, ac leti campis spatiamur amœnis
 Hinc quia prospexit cui primum publica curæ
 Res fuit, aduersos populi uos moribus illum
 Moribus infestum uestris, studioq; futurum
 Discreuit populo strepitum, rus uatibus alnum
 Soli uagis, uacuaq; bonus reddit ocia syluæ
 Liberiusq; solum, nam quæ mixtura perennis
 Hos stupor attonitos alii caligine ueri
 Hos autem maestos semperq; quieitis egentes
 Turbida solliciti tenuissent tadia uulgi
 Consultum hinc, illinc, igitur non urbibus, acris
 Pellimur exilio sequimur meliora uolentes
 Non ne Deum primos olim quæsisse Poetas
 Inquit Aristoteles, num sanctos cælitus aura
 Diuina afflato & munera rara Deorum
 Marcus ait Cicero, fautorq; domesticus omnis
 Exulet, externi causam tueantur honestam
 At nostros nisi fortè uetas ad rostra uenire
 Vicinus haud dubie, quis præclarissima bella
 Ferorum, moresq; graues, & nomina nosset
 Quis stimulis animos ageret per mille labores
 Perq; alium uirtutis iter, quis tristitia uitæ
 Denteret implicita dulci iustitia cantu
 Ora forent, quasi muta hominum, si spiritus orbi
 Deforet Aonijs, uirtus ignota lateret
 In se clara licet, studioq; impetus omnis
 Torperet lingue nam fundamenta Latine

Nulla forent, quibus egregie stant sedibus artes
 In quibus omne prociui uerbis offenditur aurum
 Nostraq; uenturis longum seruabitur ætas
 Hic tamen occurrerit Cherilus, uel Aquinus ait qui
 Tempus in infami mulum posuere libello
 Scriptorum plebeia cohors, sed dic mihi quæso
 Quæ nam turba hominum multos non posita inerte
 Rara quidem ingenij bona sunt, semperq; fuerunt
 Semper erunt, paucos alium tenuisse uidemus
 Aspicere Virgilum, nunquid pueriliter unum,
 Terrarum cæliq; plagas, & sidera lustrat
 Ista palam quam multa latent, quid traribus atris
 Aeolus imperitas, aut quid supradidita moles
 Montis & ipsi sedens sublimi uertice rector
 Quid pius Aeneas, socius quid signat Achætes,
 Quid Venus ambo uis uenit obuia syluæ
 Quo peregrina uirum circumdet corpora nymbo
 Qua nubem sub nube tegat, quid cantat Iopas
 Quid Bythias magno parere bibat impiger haustu
 Quid uehat asper equus, miseraq; incendia notis
 Insultantq; Simon, genitrixq; affixa furenti
 Inter tela duci, mox ut digressa per umbras
 Apparere Deos, infestaq; numina Troie
 Quo feror hic nullum inuenies sine tegmine uersum
 Prætereo reliquos, quid Placcus Horatius ardens
 An læuam, de xranie ueniam monstrare uideatur
 Et magnum formare uirum, sed nostra relinquo
 Orpheus, Amphion, uel natus Apolline Linus
 Atq; parens Musæus, & quos mirata Deorum
 Græcia subscibit Statius pueriliter æuum
 Tam longum peperere sibi quid protinus alto est
 Alius Euripide, magno quid maius Homero
 Quæ loca, quos portus, gemino quæ littora ponti
 Quæ freta, quas classes, quæ prælia, quosue ferarum
 Quos hominum motus, oculis, quibus ipse carebat
 Non subiecit, enim mores populiq; Ducumq;
 Pinxit & è numero plebis secreta Vlyxem
 Quem mihi non uana circumtulit arte Charybdin
 Sirenumq; modos, & amantis pocula Cicees
 Quid moror in uerbis sacri, nec dogma Platonis
 Nec Socrates aliud, titulum nec nacta sophiæ
 Cætera turba docet, quam quod cantare solemus
 Dicit ad hæc aliquis, cur per iuga celsa fatiger
 Huc uita fert humilis, mens delectata laborem
 Spernit ad hæc breuitas memorem succincta reliquit
 Ei dulces iterare sonos iuuat usq; legendo
 Certus ab hinc uenit pueros uocitare memento
 O' fanose senex atq; inclinare cauet
 Cæleste ingenium, & uatum uestigia uita
 Insanum hoc genus hominum, piget illa deinceps
 Vana sequi, uis nobis ut pascitur hircus
 Nescio cui merces ea sufficit, est mihi fama
 Immortalis honos, & gloria meta laborum
 Cormiger at quantum legat hic sub pellibus hircus
 Quod nescire putas, foccos bonus atq; cothurnos
 Præmia musarum, tandem statuisset uideris
 Fa'leris, est habitus quem secula nostra licenter
 Postposuisse uides, postquam deferbuit ardor
 Pierius & sitq; retro, quo nomine signet
 Respondere iubet, an ne ad prætorium orbi
 Iure agitur mecum, consignatisq; tabellis
 Qui sum, quem uis sequar callens stylus ipse tacente
 Meloquitur, num plura iubet, sed epistola finem
 Longa petit, dabitur quam si sonasse putabit.
 Alius excuser parcat aures, oculisq;

Gloria nulla etenim uerbis optata superbis,
Nulla petita mihi, tua me uolentia adegit,
Nec loquor, ut lassi uindex Heliconis an ille,
Hoc eget auxilio tantis armatus alumnis:
Præcipue, quia quo secum pugnare parasti,
Plumbeus est gladius facilisq; retunditur ictu:
Nec uelut assessor proprii cognominis arma
Musarum pro parte tuli, sed iurpiter illas
Maiestate sua sacro spoliariet ausu,
Quis taciuis perferre queat, quæ perlegis autem
Non tibi dicta putes, sed qui te bella mouere
Compulit, agnosco ingenium Musisq; sacratum,
Inscriptis dilectæ tuis, illumq; profectio
Qui, quis erat mordax nunquam tibi cognita pestis
Inuidia urebat, sic nobilis Africa iurgat,
Sic mihi uirgineus clausæ penetralia Cirrhæ
Riæ chorus reseret faucibusq; supernus Apollo:
Tu tamen hoc illi nostris charissime uerbis
Dic precor, ut quotiens alieno inuidit honori.
Inuideat studiis pulchro, inuideatq; labori.

IVCHINO VICECOMITI MEDIO-
lani domino, S.

Argolicas si fama uolans uulgata per urbes
Arboris ausonia quondam dum splenduit ætas.
Aurea Saturno terris regnante fuisset:
Vireor Eurystheus nunquam tot ferre labores
Cogeret Alciden, sua diuisa domo draconis
Hortulu: Hesperidum malæ custodius haberei.
Hoc potius mandaret opus, nec uinceret aurum
Natiui dulcoris opes, salcius omni,
Aet Latium tellure quidem præferitis ora
Iulæ, quam fulua Ceres uiridisq; Minerua.
Parpuraeus quam Bacchus amat, tu frondea capris,
Florea mellificis apibus, pectorisq; uicissim
Pascea, et irriguis latè pulcherrima pratis
Turedolens hortis, uariisq; scatet brosa metallis.
Arboribusq; uirens, syluis umbrosa uetustis
Altitibusq; ferisq; frequens, uenatibus apta
Aucupioq; placens, lacubus piscifosa profundis,
Fluminibus distincta uagis et portibus omne
Tua latius, duplicisq; sedens circumflua ponto
Mirisicis insignis aquis, et aprica reuoluis
Vallibus, assurgens iugis astate nuiosis;
Perq; hyemes medias ad littora uere benigno
Tempericq; fruens, caelo tranquilla sereno
Semper odoriferis nebulas purgantibus Euris,
Vrbibus ampla tuis atq; arcibus alta tremendis:
Consuloq; uigens, populisq; inuicta superbis,
Ex terra pelagocq; potens ac uite supremum.
Imperium testata situ, ceu calcibus orbem
Concutias, stimulisq; loco pratensis Hædrumtem,
Brundisiumq; biceps arthois obijcis undis:
At matutini qua prospicis hostia Phœbi,
Flexa Crotona tegit, Graiumq; à stirpe Tarentum
Planta pedis, Regium Zephirus à pollice frangit.
Neapolis fure medium, semur occupat alium
Ianua, et extantes thyrrheno in flumine pisces,
Vrbis Venetum diuersa tenet, ueterisq; Rauennæ
Mœnia, et Ariminum terrarum terminus olim
Ac salis Hadriatici rabies quam despicit Archon
Quid Mediolanum medias, quid grande medullas
Robur alit, Patavumq; potens, fortemq; Veronam.
Quid modo te memorem studiosa Pononia, uel quid

Te genitrix mea chara loquar Florentia quondam
Squalida nunc, populiq; manu lacerata furentis,
Ac nunquam iam stare ualens, quid carmine longo
Litus utrunq; maris, medq; quid prosequar inum
Montis utrunq; latus series immensa Rheate.
Centrum habet ualidoq; ingens stat poplite Roma
Cuncta mouens, rerumq; caput domus alta tonantis
Ac sedes terrena Dei, terrorq; subæli
Orbis, et innumeris caelo exæquata triumphis
Salus belli potens regio, pacisq; magistra
Ingenijs ornata sacris quæ condita dulci.
Eloquio excellens cunctas quas maximus ambis
Oceanus, nulliq; satis laudata uiuorum,
Et longum generosa parens, mihi latius ipsi
Fortè alio cantanda loco, nunc obtulit arbor
Materiam facunda breuem, quod dulcia tellus
Iudice certa loquor gustu pars ultima laudum,
En glaciale pirum sese commendat abunde.

PAVLO HANNIBALENSI RO-
mano, S.

Dum memini, moresq; tuos, faciemq; benignam
Verbaq; magnanimum liquido testantia pectus
Tædia longarum et discrimina mille uiarum
Commeminisse iuuat, terris optatus dei undis
Tantus amicis erat nimio constare labore.
Nec poterat penetrare enim peregrina furentes
Littora, nec scopulos pelagi, nec monstra timentis
Vrget auaritiæ stimulus, proh quantula mortis
Præmia Barbaricis aurum rapuisse cauernis,
Maternoq; sinu mitidos pepulisse lapillos,
Vel piger exiguum ramo legisse migranti,
Sordet amicitie studium, contraria longe
Mens mihi, nam fido nullus par census amico
Nullo auro pensanda fides, tua cognita latè
Fama quidem tibi me, mihi te, nec fama profectio
Nec uirius, sed fata dabant, iraxisset ad Indos
Spes tani longinqua boni, natura pepercit
Hos mihi circuitus, terrasq; habitare propinquas
Nos uoluit, tempusq; dedit concurrere in unum
Obfuit ac rerum cumulus, nec longa uidentis
Libertas et sera fuit, rapitq; reuellor
Ex oculis optare tuis, hoc præstitit autem
Præsentem uidisse semel quantum libet absenti,
Vi præsens uidere mihi, et quæ plurima mecum
Dulcia mellifluis, gradiens simul ore ferebas
Mœnia dum lacera specimen miserabile Romæ,
Monstrares digito, meq; inter singula uerba
Aspiceres oculis rorantibus, ultima dicens
Hæc mihi labentis patriæ fragmenta reseruat.
Sors mea, suspitioq; libens, nec sospite paulo
Funditus ita ruent manibus conuulsa nefandis.
Latabar, memoriq; nihil sub pectore sedit
Altius, agnosco Romani principis ingens
Propositum, mentemq; piam, nunc pacta reposcens
Roma senex iuuenem rogat miserere cadentis,
Pollentisq; manie, celsum decet ardua rerum
Cura animum, decet euentus ex corde secundos
Vrbis amare suas casus prohibere malignos.
Sustentare manu fessam releuare iacentem
Non tibi sed patria satius est, cui iustius armos
Subijcies oneri, quæ sacra pulchrior usquam
Nec te parua manet seruatis fama ruinis.

Quanta quod integræ fuit olim gloria Roma,
Reliquæ testantur adhuc, quas longior ætas,
Frangere non ualuit, non uis, aut ira cruenti
Hostis, ab egregijs franguntur ciuibus heu, heu
Quare rabies occurrere malis, hoc scilicet unum.
Est ubi te prorsus maiorum à stirpe tuorum,
Degenerare uelut uigat Mauritia uirtus
Militiaq; decus, nitidi sit larga metalli
Sit ferri secura manus, perduret equorum,
Augit amor, sui iumq; canum, cultusq; syluæ
Aries nobilium liceat profernere turres.
Immeritas patriæq; in uiscera mergere dextras,
Si nescis hostile opus est, sed forsitan error,
Hæc patres tulit ille tuos, ut maxima sacra
Eruerent urbis, quod se de sanguine natos
Hannibalis iactare solent. mirabile non est,
Hæc dum si iura tenent, quodq; ille nequiuit.
Perfici hic aries, tua fortia pectora mendax
Gloria non moueat, quamquam clarissimus ille est,
Artibus armorum, magnum tamen impia nomen
Aequat ætæ Ducis parq; est infamia laudi.
Nota loquor, fuerit potius tibi sanguinis auctrix,
Scipia dum diuina domus, noua nomina sumens
Hostibus à domitis, Afroq; ex more subactis
Hannibal hæc domi dedit cognomina uestra,
Ergo age tantorum uisigia fortis auorum.
Ingredere & patriam supremo in tempore serua,
Ac pius annose baculus precor esto parenti.

LANCLOTTO PLACENTINO, 56

M Irabar quo te subitus præcepisse tulisset
Impetus, ut cultos diuini tibi more Poetas
Semper, ob unius odium fortasse procaci,
Vulnere tentares potuisses parcere si me.
Non Heliconæ simul totum furor ille notasset,
Cæperat indignans calamum manus, ira uiuabat,
Aspera mordaci componere carmina uersu,
Sed trabe nodosa grauior passusq; per omnes
Subsistens hæc uerba dabat, uolenter amicum.
Amor & immeritum, scelus at patiemur multum.
Duc age, duc quo iure licet, dum talia mecum,
Ille ageret sonuit querulo sub carmine limen.
Nuncius ante foras adierit tuum omne sensu,
Quid ucheret, tete purgas, & crimina certa
Vertis in Autorem, frontis est nimis uerba uerò,
Illicet agnoscoq; dolum, calamumq; morantem
Absoluo, mox hunc alacrem cupideq; sequentem,
Quo se cumq; traham, detestum Iesum in hostem.
Dirigo nec paucis purgata calumnia uatum est.
Ille tamen frustra tacui mihi semper abibit,
Speratumq; meo nec habebit carmine nomen.
Nunc ad te redeo, quod nondum transfuga colles
Aomos, fontemq; colis, turbanq; profanam.
Effugis ingenuas calanem ac despicias artes
Gratulor, hæc uia te superas attollet ad arces.
Seruabitq; diu populo pereunte caduco,
Concepti ueniamq; precor sermonis, at ille
Obstreptor si liuor eum tam feruidus urit
Supplicium, ut tacuisse pueri, si tanta uoluptas,
Ocia nostra suis studiumq; laceffere uerbis.
Quid struit insidias, campo se credat aperto,
Subscribat nomenq; suum, nec se tegat umbra,
Nominis externi, proprijsq; occurrat in armis.
Namq; Menecides galca mentitus Achillem,

Cuspide Hæctoræ cecidit male genitus icla.

IOANNI DE COLUMNA
Cardinali, S.

I Mpia mors quotiens oculos, calamumq; fatigas,
Carmen & in lachrymis, lachrymas in carmine misces,
O genus humanum, & longè fors pessima uitæ,
Cernere charorum pallentia corpora saxis.
Obruit, fundendos totiens auellere canos,
Et uiduam longa traducere morie senectam.
Lumina quis morientis erit, qui condat, humetq;
Si pergis scire feror, hoc sæua parabant.
Astra nefas cogar, ne igitur sine fine superstes,
Omnibus esse meis, nec me dolor ipse necabit.
Heu domus illustris solum stylus impleat actum.
Nunc domus in fax luxu funere crebro,
Heu Germana fides prædulia pectora fratrum,
Heu miserande parens, desertaq; turba fororum:
Vnde tot accipies gemitus quis sufficit humor.
Cladibus asiduis, quæ per quermonia damnis.
Nec cæci concussa nimis, nec fulmine torui
Vicia Iouis quondam, nec turbine fessa bilustri.
Vrbis honos, summumq; decus, belliq; domiq;
Perfugiumq; bonis fueras, terrorq; superbis.
Nunc in frusta ruis, tacitis iuuenilia tristes,
Moribus & rapido natorum flamina fusso.
Præcipitant Parca, uirtus hæc nota per orbem,
Hæc uic tot egregij finem meruere labores
Talia funereis iterans sospitia uerbis
Fundebam, lachrymisq; genæ, pectusq; mædebant.
Ecce autem cæli uox è regione serena,
Incertum quibus ætæ uisq; sic impulsi aures.
Ecce quid aduersas superos & sidera frustra
Insanire iuuat, iuuenens mors aqua, senexq;
Demetis, & nullus mortalia temperet ordo,
Aeternus uasane parat uim legibus, an tu
Hæc uenit undomine nescis ut ferrea Parca.
Arbitrio nent pensa suo, si undumq; trahuntq;
Nec modus, aut requies, ules cui gloria cordi est.
Fida sub extremo non deserit armâ periculo,
Nauta gubernaculum stringit rapiente procella,
Intrepidusq; uidet sparsos super aquora remos,
Et prius hunc pelagi quam terreat, opprimat undæ
Sunt qui conspello tergum dent turpiter hosti,
Sunt quos surgentis murmur leue subruat Austri.
Et noua tempestas, & sibila prima rudentem,
Hi proprium discrimen habent ignaua pauentem.
Mors fortem generosa manet, tu pauca tremis
Spicula fortune, uitaq; in fluctibus alium
Deseris, exiguo pauefactus turbine ponti
Et gemitis facis arma miser, quid profuit ergo
Lectio, quid studium, nunquam tranquilla magistrum,
Vnda probat, nec militia pax lenia peritum.
In dubijs ars certa patet, turpissimus error,
Ille hominum peritura uelut mansura tenetis.
Hinc dolor amissis inconfolabilis imo
Corde oritur, laceratq; animum, stat gratia nulla
Præteriti, subeunt cunctarum obliuæ rerum
Illicet, & magna est iniuria finis habendi.
Quod satis est habuisse semel, condiscite eodem
Reddere depositum cupidi, quo sumeremur.
Et quoniam non certa dies estote parati,
Semper ad imperium domine sua iura petentis,

Intranti monstrata uia est, hoc tristitia calle
 Multa quidem inuenies, hoc dulcia pauca uidebis.
 Incertus placida laturus fronte uiator.
 Quicquid erit quod fata parent, hæc uerba parentem,
 Nascenti dixisse puta, natura profecto
 Omnibus hæc loquitur, quicquid dulcescit amaro
 Fine perit, fugit omne bonum quo uisura fuit mens,
 Proque breui longus sequitur dulcedine moror.
 Paupertas concludit opes, natosque senectus
 Orba gemit, fidos mors diuidit inuida fratres,
 Nec minus unanimes subitò disjungit amicos.
 Dum latus illa placens acies cingebat utrumque
 Fortunatè dux, dum mutua uerba benignis,
 Frontibus hinc illinc & pura mente sonabant.
 Non ne tibi interdum propriæ fuit obuia sortis
 Conditio, & tecum comitatus ut iste supremo,
 Mox gemui soluendus erit, cur proxima queso
 Cui brevis hæc promissa dies, quem uespera pallens
 Spirantem, præsens quem tandem protinus hora
 Integra, & insidijs mortis caritura uidebit
 Summe lætitiæ semper fugientis amici,
 Et fratres nati, quæ alijs spectentur iuri.
 Dumque licet scelerate frui, neu perdit tempus
 Quod uolat, & rapitur uobis præsentia foras.
 Amissas lugeis opes, & fors sua nulli
 Ante placet, quam subtrahitur mors uestra repente
 Iudicia alternat, quem fastiditis ab urna
 Suspiciitis, quia nulla regi constantia mentes,
 Haud unquam præsentis fatis gaudetis amico.
 Perstreperit assidue mæstis ululatibus æer,
 Ante oculos uestros tremulo tot pallida cantu.
 Funera prætereunt, nec dissimulare potestis,
 Namque hoc prima dies, qua læcis limina nudæ.
 Cum gemui intrastis, si mens tua firma fuisset,
 Venturique capax monuit, primamque sequentes
 Haud dubiam fecere fidem, sed nassa uoluptas
 Alligat, & uiuæ nunquam satiatæ cupidod:
 Atque idcirco in finem hæretis, lacrymasque pendendas,
 Spargitis amplecti medicorum colla manusque.
 Quodque dum fecistis iter complere timeitis.
 Ut uestros sic alterius mulchieret autem
 Fletis ad euentus, quia nulla exempla profundis.
 Infedere locis, auarum spes blanda fessillit,
 Nescio quid sequeas agitis, dum tempora currunt.
 Nec ueterum meministis enim, & præsentia lentis
 Spernitis, & nunquam uenientia cernitis ante
 Vique sub extremum pueri, sed publica mæto,
 Quid queritis calcata uia est, aut uertere retro.
 Si licet atque hominis, sed non licet exue formam,
 Aut bonus æquanimi fer quolibet obuia fronte,
 Quisquis iter longum ingreditur feret aspera multa.
 Nunc canum, nunc pulvis erit, nunc uentus & unda,
 Nunc calor immodicus, glacies nunc horrida, nixque.
 Nunc l'imosus palus, montis nunc saxa præalta.
 Omnia sunt patiunda uiro, quia uita laborum,
 Nec patria est, seorsus quies manet ultima busto.
 Quocumque in toto tua lumina fleueris orbe,
 Aspiciet parium uestigia crebra malorum,
 Tu gemis in proprijs, potius communia desle.
 Et totum mortale genus, neu multa graueris,
 Vilia ne spernas, paucis generosa sequamur,
 Nunc redit in mentem, quas gens Cornelia summis
 Clara uiris, quas Aemilij sensere ruinas.
 Ut geminos fratres post tot modò prospera bella
 Hunc ferro, hunc facibus mors circumuenit & alium

Scipiadem exilio rapuit, sed fraude nepotem
 Coniugis in fide, finxit quæ crimina remo,
 Materna cognato iam uim sparsura cruore.
 Abdidit ut rapidi corpusque animamque Quirini,
 Vique serum subitò percussit fulmine Tullum,
 Ut Brutum fortem simul collisit Aruntem,
 Obiit ut Decios gladijs hostilibus ultro
 Sabinum, Cheramque suo, rigidumque Catonem,
 Marcellumque dolis Regulum uigilando peremit.
 Eripuitque animam mixtam cum sanguine Sylle,
 Dispersit Marium ferro, Bibulumque cruentis
 Vnguibus, Antoni mensas ceruice nefandas,
 Foras trunxi Ciceronis sanguine rostra.
 Exinguent Italia duo maxima lumina lingua,
 Transiit Crassum medicatis mille sagittis,
 Et serum optatio impleuit rutilante metallo.
 Calce sub ardenti Caulum, tellure profunda
 Crucion Alburnum lapidoso immergit æceruo.
 Sparsit Pompeior, Fabios contraxit in unum,
 Insidiosum locum quo fulmine contigit aras
 Cæsareas, strauitque domum quæ strauerat omnes
 Ac ne sola putes exempla domestica mortis,
 Hæc eadem Reges solio furioso superbo
 Depulsi, hæc populos momento temporis hausit,
 Ilion hæc ingens, hæc ipsa fidele Saguntum,
 Funditur atque tuas Numantia diruit arces.
 Et te Byrsa potens, & te speciosa Corinthus,
 Hæc & in humano denserit sanguine Cirrum.
 In flammis Alebiadem, Xantippum in undis
 Pyrrhum scemini contriuit pondere saxi,
 Carcere Milciadam, & longo squalore peredit
 Flammibalem, pontique Ducem, Macedumque uenens
 Tæcit Alexandrum, Socrati nec cruda pepercit,
 Euripidem canibus lacerandum præbuit illa,
 Aeschylon ex alto missæ testudinis iclu,
 Illa animi mæiore sacrum confecit Homerum
 Contra lætina Sophoclem consumpsit inani.
 Si modò suspitio est de tantis digna Poëtis,
 Pindaricam somno, risu Philomani inepito
 Expulsi hinc animam, fragili statione sedentem
 Nomina deficient, laqueis innexuit atris,
 Hunc cruce suffixit, hunc liqui in ære rotarum.
 Obruit hunc niuis immodica sub mole rigentem,
 Hunc rapit, cæcisque grati sub strage uetusti.
 Illum præcipitem scopulo deciecit ab alto,
 Hunc herbæ taclæ, fungique hunc abstulit esu,
 Hunc capite alliso, & sparso uiolenta cerebro,
 Hunc anima solutos, præcludens ore meatus,
 Hunc quoque uermiculi facili sine sanguine morsus
 Hunc auium rostris cupidis, hunc piscibus escam
 Misit, & hunc sæuo lanauit dente ferarum,
 Hunc æstu, tristisque fame, duroque labore,
 Hunc requie nimioque cibo distendit anhelos,
 Hunc Venere exhaustum fædo liquefecit in actu,
 Hunc senio, carieque diu lassauit inertem.
 Febribus hunc rapidis morboque subegit acuto,
 Sed quid ego mortes hominum, uel regna, uel in bees
 Persequar? & lato prostratas turbine gentes,
 Cum mundi peritura suo sit tempore moles.
 Terra simul, pelagusque ruent, cælumque chaosque.
 Singula flere uacat, solatia magna perire
 Cum toto, pariterque rapi, propterare uidentes,
 Omnia ad occasum corpuscula uestra putatis.
 Hic stabiles habitura domos, si iura reuoluas,
 Mortis & imperium quod dura exerceat in omnes

Aequus hanc patiari tuam tetigisse columnam,
 Quae si perpetua firmam se mole teneret,
 Inuidiosa nimis poterat forasfisse uideri,
 Creuerat usq; adeo, Deus hanc moderatur ab alto
 In latera extenuat, sed enim solidissima perstant
 Fundamenta solo, & rutilans micat aethere uertex,
 Quid mirum, si celsa petunt ex more procellae.
 Ventus agit nimbos, ferit alta cacumina fulmen
 Ima silent, habitatae quies in ualle reposita.
 Mitius haud paruis tamen est mors, notius alta
 Verberat, & longe spectantia luvaina turbat.
 Tu sibi da ueniam, si post celestia terris,
 Postq; Deum stat dura homini fleclit; recusat.
 Quamquam o si tandem requies sine nubibus alma,
 Lux caligantes oculos, uel fera ferire
 Iuste uisil melius, uita nil peius iniqua
 Optima mors hominum requies aeterna bonorum,
 Tu seruido iugum domino nolente relaxas.
 Victorumq; graues aduincit ceruice cathena,
 Exiliumq; leuiss & carceris osia frangis.
 Enigis indignis, iussis bona paribus aequas
 Nil agit imperio, prece nil, precione, minis,
 Acq; immota manet, nulla exorabilis arte,
 A' primo praefixa die, tu cuncta quieto,
 Ferre iubes animo promisso sine laborum.
 Te sine suspitium uita est carcerq; perennis,
 Sic meritam ingrate lacerant sine fine querelae
 Vel m' eris inuisa uenis, factura beatos.
 Auribus haec audita meis lenire doleam,
 Vox aliquanisper uisa est, tunc lumina tollens.
 Virgineos audire choros & cernere caepi.
 Nomina nota nouem, uulsumq; uerba notauit,
 Visa loquens Bracho reuerenter in ora puellae.
 Versus ut hos monitus illa distante liceret,
 Membranis mandare precor, nil egimus inquit,
 Calliope nisi nostra sonet, cantuq; decorat
 Inuentum, de more meum, uim blanda foretens
 Arripuit dextra, post haec concorditer ambae.
 Exaclus carmenq; sequens cecinere, morasq;
 Inter uerba breues calicino cunctante dederat,
 Dumq; canunt scripti, sed quae communia nobis
 Haellenus audisti, nunc quod te respicit audi.
 In primis uitanda tibi est spectantis ab astris
 Ira Dei, ne forte suum damnassee puteris
 Iudicium, cui uita hominum, morsq; optima cura est.
 Te quoq; quicquid ages Romani proxima cernent
 Lumina Pontificis, cuius mibi crede caueto,
 Vultus nube tui frontem turbare serenam.
 Nulli maior inest clementia, nomen ab ipsis
 Dignum rebus habet, qualem tibi uiderit oris,
 Induet ipse habitum, teq; illachrymante tenere.
 Non poterit lachrymas, igitur moderare dolorem,
 Humentes absterge oculos, mitissimus ille
 Ne qua tui sentire queat uestigia luctus
 Consilio illius, quis enim consultius alter,
 Affectus comite tuos & uerba tenaci.
 Conle loca, monitusq; sacros, namq; ille docebit
 Ut miser hic, quem iure regit, cui praesidet orbis.
 Est gemus mortisq; domus, ne mortis ad icium,
 Plere uigum deceat, nonorem quo pergit, & unde.
 Quia n' grandaeuum forti pietate parentem,
 Surge tenetq; noua chorum probitate nepotem,
 Conuassamq; domum, & mactos solabere fratres,
 Vnus est exemplum multis, quo uulnere trifidi,
 Ter pupugit fortuna nocent, tria damna tuorum.

Ter sparsi cineres, atq; offe tepentibus urnis,
 Alter & alterius uestigia nuncius urgens.
 Pestifer ex nutu pandebunt omnia uultus
 Ista tui, si flere uetas non flebitur usquam
 Si fles cunctorum laxabis frena dolori,
 Exorquenda etiam mala gaudia fortiter hosti.
 Inuidiae calcanda lues, te sospite nondum
 Sentiat indomitam mundus ececidisse Columnam.
 Adde quod in toto late iam non feceris orbe,
 Nec genus egregium, nec te tuta clara latere
 Vita fuit, mundusq; tuo qui cardine pendet.
 Et quae non alio iam Roma superbit alumno,
 Nunc mores, animumq; notant, status alior omnes.
 In te nempe oculus, atq; ora loquatia uertit.
 Multorum dominis, multorum seruus iniquo
 Subditus imperio linguae popularis in altum,
 Dum tonat assurgere, & nonen feruare labora.
 Magnus enim labor est magnae custodiae fama,
 Ergo tus fratrumq; simul succurre saluti
 Ingressosq; uiam uitae, calamitq; petentes,
 Ne gemui impedias, nam si mala plurima circum,
 Et dubios casus inter quos degimus omnes
 Mortales, quocumq; gradu fortuna locarit.
 Si umidos fluctus, uarioq; agitata tumultu
 Aequora peruides, fortasse satebere portum,
 In sola iam morte suum, uel fratribus ergo
 Inuidus es, iuta tandem statione receptis.
 Vel tua damna genis, primum pietate secundum
 Ingentis uirtute animi & ratione uetaris.
 Restat ut arescant lachrymae neu flebilis ordo
 Fatorum occurrat, quoniam prius ultima dona
 Mors rapuit, tulit uia suum, nascentibus una est
 Conditio, non una dies adiecta tribuit.
 Computat haec annos ueteres, nec praeiter horas
 Non differt, non anticipat, stat terminus eui,
 Quem fixit natura parens, hic ultimus ille
 Primus obit, sed uterq; suum tenet ordine tempus.
 Nec tamen a puero multum distare fenectus
 Sera potest, spatiosq; breui distinguitur aetas
 Quanta libet, iuuenes abierunt, seilicet illis.
 Expediebat enim fors tibi nescia rerum
 Mens hominis, semperq; metu suspensa futur.
 Quid iuuet, aut noceat caligine cernit opaca,
 Quid modo sollicito multum sermone fatiger,
 Ut similes casus referam tibi, uel quid acerbo.
 Commemorem fratres diuisos funere pauci.
 Ad senium uenere simul, memor ergo decori,
 Parce precor lachrymis oculosq; animumq; sereno.
 Stultum flere diu breue & irreparabile damnum,
 Irreditura cupis, nil possunt uerba precesq;
 Nil surdis ingesta iuuant conuiuia satis,
 Interea trepidi dum circumuoluimur, ecce
 Finis erit flendi, desideriumue quiescat,
 Quomodo torquemur, uolueri namq; oior umbrat,
 Fausta dies properat, quo commigrare coacti,
 Praemissos fratres, & pignora chara sequamur.

RAINALDO DE LIBERO PAGO,
 Veronensi Poetae, S.

Nuper ab aetherei qui temperat astra tonantis
 Missus habente uices, dulcem, claramq; renissi
 Parthenopen, celerante gradu, res inde traheret
 Ardua nec dubij fortuna incerta laboris.
 Tunc reditus urgebat amor mixtissime notis.

Constiteram tepere animi, fractusq; uidenti
 Impetus, erepto cœlum spectare uidebar
 Solr gemens, Siculæ modo pulcherrimus aula
 Exciderat folio, quo cum lux clausa sepulchro
 Et sine quo uideo nox est, quasi publica regno
 Nobilium lachryma, populi miserranda dolentis
 Marmura, & effigies laceræ mississima terræ
 Singula torquebant, quod adhuc stant mœnia: uerum
 Non ea Neapolis, quàm quartus uoluitur annus,
 Ausonias inter florentem uidimus urbes,
 Trunca caput, spoliata latus, belloq; uolentes
 Exarmata manus, quos subruit hora paratus.
 Quid ualet unus homo, quid mors uelut una malo
 Hic ergo concussus, singulibus omnia crebris,
 Vt mihi conspicere patuerunt coniugis aures,
 Interrupta loquens breuiter commissi peregi,
 Quæstæ parum magni mecum de morte mariti.
 Cæterâ consilio procerum, dum credita differt
 Expectare iubet, sed ne mihi tempus inane
 Difflueret, segnisq; sopor consummeret horas
 Dum libros mens lassâ fugit, calanumq; recusat
 Per loca nobilibus multum celebrata Poëtis,
 Ire uagat statuo, comitum choris omnia circum
 Norat & ardebat studio mihi quisq; placendi.
 Proxima fatiloquæ domus est habitata Sibyllæ,
 Sulphureoq; grauis moles impendit Averno
 Fessis æuo, metuenda sita, centum hostia uocum
 Vatis Apollinæ, partim sub frage ruinae,
 Sparsa iacent partim solido se limine seruanti.
 Mœnia tamen, siluæ Dei, Syluiq; sacerdotes.
 Vnus enim cælo & terrâ Deus omnia satur
 Tecta colunt uolucres uariæ, lacus ipse nigranti
 Peruet aqua, cernas piceo sub gurgite fusco
 Ludere pisciculos, uicinalq; tartara signat
 Tristis odor, faciesq; loci, mons peruius imos,
 Inde petit manes, & nomine Barbarus & re.
 Si comperita ferunt, ego procul atria ditis
 Contentus uidisse sui irremediabile lumen.
 Præter enim quod fama uetus, quod cœmina terreni,
 Huc rudis agricola timet, huc accedere pastor
 Nauta nec æquorea sitiens telluris ab unda
 Hoc audet calcare solum, uicinia narrat
 Nescio quos auri stimulante cupidine ruperi,
 Quod curuis sine fine putant latitare cauernis.
 Irreducem tentasse aditum, uotoq; positos
 Forsitan atq; atræ tentos dulcedine uallus,
 Errasse seu foris uij, seu conspede mortis.
 Infernum coluisse larem, ciuesq; manere
 Tartareos, sed uisa sequor, stant ordine colles,
 Vndiq; contiguo, fontesq; tepentibus undis
 Antra rigant, vorantq; salubri aspergine campi,
 Circumfusa quatit Tyrrhenus litora pontus.
 Qui quotiens tumuit salso tenet omnia fluctu.
 Rura lacumq; simul reuomit quas sorbuit ultrò
 Germano Neptunus aquas, pars altera montis
 Despicient acheronta uidet, pedibusq; sub ipsis
 Ipse ego supremo de uertice tristia uidi
 Stagna, nec horridi decrat nisi cymba Charontis,
 Vt uerum legisse reat: nam cætera prorsus
 Conueniunt, Styx alta latet, Rexq; impius orci
 Poritur annofo sessus temone quiscut
 Inuoriore loco, siquid iam nouimus omnes
 Illud iter transire uasio, nec flectere contum
 Est opus, aut reui suspendere carbasa malo
 In sibi quisq; pedes, sed ne sermone fatigem

Lumina chara mihi quicquid spectare licebat
 Aspexi, uixq; ulla dies transierat auro
 Latior, aut tam læta meo uix ulla redibit.
 Tam miuco signanda mihi, & memoranda lapillo,
 Nam præter quæ multa libens, auidusq; notauim,
 Paucâq; iam uacua mediocria nomina Cirræ.
 Hoc primum mihi blanda die contraxerat una
 Illustres fortuna duos, par nobile uatum
 Quo dextrum, laqueumq; latus ualente Maronis.
 Egregios hac aure sonos, hac nempe uidebar
 Mæonios captare sonos, iam nomina queris
 Et genus, & patriam, Barilidos ille Ioannes:
 Quem primum Capuana uirum tulit india gestis
 Pyridum armatus Latio iam solus amicus.
 Solus honor patria, postquam mors inuida Regem
 Abstulit hinc Siculum, cœloq; inuexit egeni:
 Hic autem barbatus erat, cui pectus & ora
 Neculare castalio redolent, laurumq; meretur,
 Sed decus emeritum uoto trahit ille modesto.
 Musarum interea mihi quàm gratissimus hospes,
 Atq; meus quotiens Capuam, terrâq; laboris
 Imperiosa iubet mea me fortuna uidere
 Sulmo patria est, atq; his mihi crede pelignis.
 Naso secundus adest, igitur sic multa serentes
 Tres uario sermone diem transigimus unum
 At minime mirum, si dum Phœbea loquendo,
 Tempora sublimis ades quartumq; loquentibus offeri.
 Blanditijs precibusq; meum conuelleret pectus
 Tentârant multiq; uij, ut siliere tandem
 Erres uellem ipse meos, secumq; manerem,
 Sed quoniam instabilis proprio circumferor astro
 Et requiem mihi fata negant, tu posceris unus
 Forte tuum meminim meritis super æthera nomen
 Laudibus extulæm stupuit percussus uerq;
 Vere nouo, nomenq; iubent iterare, quid ultra
 Vt sibi te socium tribuam per dulce uelut
 Nomen amicitia, perq; omnia chara requirant.
 Pollicitiq; sumus honos & premia larga
 Te mancant, tenuisq; labor, nec cura perennis
 Paupertas nec dura senem, nec uox puerorum
 Garrula, sollicitæ frangent, nec tædia uitæ.
 Ocra læta trahes illis comitantibus, ac te
 Restituisse tibi saltem sub fine licebit.
 Sunt quorum promissa fidem mereantur opinam
 Magna ualent, maiora uolunt, & nōmine tecum
 Conueniunt, studioq; paci qui pectora nexus
 Alligat, ignotosq; procul conuellit amicos
 Aude, age, nam si fama inuolat tibi clarior illa
 Est nusquam, si grata quies tranquillior orbe
 Nulla patet nostro, si libertatis amore
 Tangeris aut census, illic tua sera referuant.
 Fata tibi quodcumq; cupis, non ardua busti,
 Cura animum si forte mouet cui gratius ore
 Membra dabis quam quæ uatis regit ossa supremi.
 Concuiusq; tui, solamen, dulciâq; ingens
 Hæc iuga Virgilius, Plinius tenet illa secundus,
 Tu mediis iacuisse times, hoc Manua colle,
 Hoc Verona sedat, patria est non horror Eliberum,
 Non Indum uisurus eas peregrinus Ydæpem
 Italico ne temne solo, cœloq; frueris.
 Italicas potabis aquas, non astrifer Atlas,
 Aethere colue tumens calle superandus Olympus
 Non Aerimantia, Nemeâq; pericula syluæ
 Lerneæ, nec monstra tibi tenenda paludis,
 Nec mare Carpathium, nec littora Syris iniquæ

Sed Padus æstiuis solio, nunc mihi undis
 Frondifer in te uigis facer Apenninus apricis
 Transuehat & campo incolumen te reddet Etrusco
 Sexta dies, postquam patrio discesseris aruo
 Hinc humiles colles, & amenas collibus urbes
 Transiliens, Romam spacio uir quinq; dierum
 Intrabis, Tybrimq; inbians & sancta uidebis,
 Lymna quæ tali ingenio uidisse decebat.
 Iam pridem, mundiq; caput spectasse propinquum
 Inde breuis trachus Campana per arua diebus
 Quatuor optatum expectantibus ardet amicis,
 Heu propera, uicture tibi & moriture, meoq;
 Vtere consilio, uersus relegens alienos.
 Namq; fatebor enim dum te Galathea tenebit,
 Nec spes libertatis erit, nec cura peculi.

BARBATO SVLMONENSI, S.

DUcis amice uale, tua si mihi semper imago
 It præsens, mecum uic sedet, mecum uic quiescit.
 Redde uices, non atra palus Acherontis opaci,
 Turbida somnifero dirimat, nec gurgite lethe.
 Omnipotens quos iunxit amor, nunc corpore paulum
 Distrahimur, sic fata iubent, sic uelle necesse est.
 Tu Capuan tergo, Capreasq; à pectore semper
 Puteolos dextra, & Phrygiæ ubi cinis ossa,
 At læua Silerumq; prociat, hisidumq; Vescuum
 Aspicias, æ quoere resonantia littora fluctu.
 Mæniq; ampla tenens, quibus est à uirgine nomen,
 Urbibus atq; ubi iam fuerat gens una duabus,
 Nunc genies una urbe duas, populusq; biformis,
 Hic sine me remanet, imò mecum omnibus horis.
 Omnibus atq; locis, sed enim me dextera Regis,
 Ripa Padi, læuamq; patris latus Apennini.
 Aruaq; pontifraga circum contermina Parmæ,
 Nunc reducem expectant, planèq; umbracula syluæ,
 Namq; ibi Pyeris gelidum me contigit ardor,
 Africa nostra mihi longum intermissa iacebat.
 Exciuit locus ingenium, laspumq; repente,
 Restituit calanum, meminim nulla profectò
 Ingratum factura dies stat colle uirenti.
 Sylua ingens planèq; tenet licet ardua nomen,
 Hic Solem prociat aërias auertere sagas,
 Ac teneras nauare solum concolor herbas,
 Mensibus æstiuis uidear, hic brachia cancri.
 Temperat unda recens, atq; ora iubamq; leonis,
 Dulcet uicinis feruunt ex montibus aure.
 Impendent iuga celsa super calumq; laceffunt.
 Gallia sub pedibus iacet Italia tota sedenti:
 Contra autem Hesperia cernuntur terminus alpes,
 Mille nemus uolucrum species ac mille ferarum.
 Circumeunt habitant sacrum, gelidusq; per umbram
 Fons ruit, irriguo pubescunt gramina flexu,
 Florent in medio chorus est, quem cespice nullo
 Erexit manus artificis, sed amica Potius,
 Ipsa suis natura locum meditata creauit.
 Hic autum cantus fontis cum murmure blandos,
 Conciliant somnos, gratum parat herba cubile.
 Fronde tegunt rān, mons flamina submouet austri,
 Horridus hinc metuit pedibus uiolare subleus,
 Rusticus hunc rastrit, digitosq; hunc signat, & alto
 Syluarum trepidus ueneratur ab agere custos,
 Intus odor maris, sitatioq; simillima campis
 Elysij, profugusq; domus placidissima Musis,
 Defector huc solus furtim, foceosq; fefelli.

Tunc quum prima mihi quæ strinxit tempora lartio,
 Aruerat nondum flexum uix Cynthia callem.
 Postquam Roma nouum tulit ad capitola uatem
 Transierat, pompasq; tumens fortasse recenti,
 Nescio quid tacita insolitum sub mente mouebam
 Obsupuit, redijtq; uagæ uetus Africa mentis,
 Cætera reijces operi mea dextra relicto.
 Redditur, inde loco locus hic mihi charior omni,
 Hunc reuidere uelut capiti mihi conscius alti.
 Extremamq; manum longo imposuisti labori,
 Quem traxit fortuna diu, si dextra fauebunt
 Sydera, cum tandem incipiet securæ uagari.
 Africa per Latium studia redimita supremo,
 Scipiadetq; meus quòd si uiuacior annos
 Partha trahit quid mens agitet fortasse requires.
 Hoc unum tibi subtrahimus, sed amare laborem,
 Proposium, & fegnes à lumine pellere somnos.

Z O I L O S.

SIn tua per longam saltem semel inuide uitam,
 Lymna uirgineis essent calcata choreis.
 Cirreas si quando dapes, fontisq; sonori,
 Potula gustasses poterant mea carmina lymna.
 Aequo animo tolerare tuam, nunc censor inepit,
 Quid tibi cum Musis? quid mecum claudicet omnis
 Versus enim quamquam te iudice uetus abibo,
 Aethera conscendam nunquam tibi cæce uidebor.
 Quid tibi cum Musis, quid mecum, census honestus
 Est mihi Musarum studium, mens semper in actu,
 Has melior largiur opes Cyllenius ardens.
 Quid tibi cum Musis? Quid mecum publica fama est,
 Edictis te Vergilium, comitesq; pudendis,
 Exclusisse domo, metuant ea nomina ferui,
 Quosq; ais urbe Plato pepulit nos pellimus aula.
 Quid tibi cum Musis? quid mecum? pellere porrò
 Non opus absurdum semper limenq; superbum,
 Horruerant, frustra precibus mihi crede uocares
 Tendentes alio, melioraq; clausura sequentes.
 Quid tibi cum Musis? quid mecum? parce Poëtis,
 Exulibus iam parce tuis, sacrisq; prophandum.
 Pyeris auerte caput, linguamq; coërce
 Ignotis ne cæca uis calcarebus acta.
 Corruat inuidia, si ferula pingui uentri
 Dulce merum, mollisq; thorax contingat inertis,
 Si tibi turgentes auro Rhannusia fiscos
 Aggeret, argenti montes superaddat & æris,
 India si thalamos crustis circumdet eburnis.
 Et premat Oceanus spolijs te nobilis Algæ,
 Imbellesq; manus illustret iaspide crebra.
 Nulla tuos hedera constringant brachia truncos,
 Non segetem myrtus, non Delphica laurus obumbret.
 At ficus, oleasq; tibi, iunetaq; tellus
 Sufficiat, largosq; fluat uindemia Bæcho,
 Vmitor ipse nihil fessius, nil poseat arator:
 Sic cumulent omnes tua gaudia, nullus egeni
 Sit locus, atq; fores inopi claudantur amico
 Solus hians, felixq; tibi, nullisq; grauatus
 Hospitiibus, numeres Gazas obfissus ab illis
 Semper crescentis sitiens speculator acerui,
 Pone modum uerbis crasse te reddere quiti.
 Vel nostros damnare ferox iam desine uersus,
 Vel dictam ratione preba, si displicet auctor
 Illa placebit enim, sed quid rationis ad hostem,
 De ratione loquor, quid desine censor inepte.

Epistol. Lib. III.

103

Et duo sub memori prouerbia pectore uersa
Artem quisq; suam, doceat sus nulla Mineruam.

GVLIELMO VERONENSI, S.

SI quid agam quæris, quod gens humana laboro
Quid mediterè requiem, quæ spes mihi nulla quietis,
Qua uager? hac illac: quod pergama tramite recto
Ad mortem festinus eo: qua mentes profectò
Intrepida, promptaq; graui de carcere solui,
Qui comites mortale genus, quæ meta sepulchrum
Proxima quæcæcūq; uel si probibemur abyssus,
Hunc tamen, hunc superi casum prohibere precamur
Nunc ubi sum? Parma, quæ sit mea tota diata?
Florulus, aut templum, nisi me nemo extrahat urbe
Quis uictus? solitus, licet indulgentior ambas
Dei fortuna manus, gremioq; inuitet aperto
Quæ frons? clara minis, quæ præmia in pectore curat
Africa, quod studium uehemens, quis fructus inanist?
Gloria, nam solidam uirtus, non folia mereuit
Cura secunda domus mihi par, quam marmore raro
Sæpi tuos operi questus procul, abflore montes,
Aut Athesim rectis non hic descendere ripis
Exorno, coloremq; magis, sed carmine Flacci
Terreor ac busti admoner, cogorq; supernæ
Interdum meminisse domus, & parcere saxis,
Inq; usus seruare alios, tunc impetus ille,
Et capiti lentescit amor, tunc tecla perosus
In syluis habitare uelim, tenuissima fortè,
Effugiensq; oculos emerit rimula muro
Hanc animaduertens, operum culpæ magistros
Aggredior, multisq; rudem sermonibus artem
Respondent non arte hominum consistere terram,
Quam tantum curuaret onus, modò iacta parumper
Fundamenta nouis subsistere molibus, at qui
Nil penitus firmum, nil immortale per æuum
Mortales fecisse manus, ea moria uitæ
In longum satis esse mea, uitæq; nepotum
Dirigui, mox ipse mihi, ni rursus auctor
Temniuit, huiusmodi memorant quin cassa caduci
Fundamenta tui circumspice corporis amens
Eripe te in tutum nunc dum licet, omnia nec sint
Te semper potiora tibi, domus ista manebit,
Corruet hoc corpus, sedem uacuabis utraq;
Talibus increpitus sylui, pudor obstitit unus
Desereret ne capta metus: nam machina pendens,
Prætereuntes erat digito monstranda popelli,
Ergo opus insistenti celero, tamen omnia discors
Mens uariatur, nunc recta placent angusta catenis:
Quantus & ingentii Curio fuit hortulus olim,
Quantus Epicuro, cōiunt exempla, senexq;
Virgilianus adest, quem fæ sub turribus altis
Ebalie uidisse refert, nunc amula cælo
Mœnia Romulidum, tæcturaq; culmina nymbo
Urbe Semiramia meditor modus omnis agelli
Sordet, & immensus uaga mens anfractibus errat,
Aruaq; fluminibus distinguit montibus amnes,
Ruraq; circumdant pelago, redit inde modesti
Miratrix, luxuq; odio flammata superbi
Ingiter ista mihi de me certamina surgunt,
Hac me multiuoluum pectus sub nube uolutat
Flos inter fluctus mens est, sed uulguis inceptum
Absq; gubernaculo maioribus errat in undis
Id sibi solamen proprias amat ipsa procellas
Naufragium populare uidens, tandem omnia librans,
Rideo meq; summi mortali quicquid in orbe est.

EPISTOLARVM FRAN CISCI PETRARCHAE,

V. C. LIBER III.

IOANNI DE COLUMNA.

Cardinali, S.



ST mihi cum Nymphis bellum de finis
bus ingens
Audium fortasse tibi, mons horridus
auras
Excipit ac nymbo, & in aethera cornibus
exit

Ima tenent fontes, Nympharum nobis
le regnum

Sorgia surgit tibi, querulus placidissimus undis,
Et gelida prædulcis aqua spectabile monstrum
Alueus, ut uirides uireos tegit amne smaragdus
Hic mihi saxosæ rigidus telluris agellus
Contigit, hinc lites, hinc semina pruna duelli.
Nam ego quod profugis sedes erat apta Camanis
Conciues hic esse meas, mecumq; tumultus,
Insulsq; dedi conuitia temere uulgi
Contrà ille, indignum facimus, grauiusq; ferendum
Exulibus sua iura dari, nouis aduena toto
Orbe quod expulsas alienæ intruderet arcis,
Atq; nouem præferret anus, quod mille puellis
Iam mihi sacra manu nitido breuis arca fundo
Stabat, & adueto ridebat gramine pratium.
Nympharum interea rapidum de rupibus agmen
Profilat, ac fragilis ualido molimine capiti
Fundam, senia ruit, fugimus, scopulumq; propinquum
Prendimus, & saxo trepidi specularum ab alto,
Præsidioq; loci frumur, nec tempore longo
Congredimur, paulisq; iterum nos credimus aruis,
Sic puduit fugisse semel, transuerat orbem
Delius obliquum, iamq; altera uenerat aestas
Humida Pierio pasum insultare labori
Agnina conspicio, nostrisq; habitare sub antris
Quid facerem? indignor, sed quânam fata gubernant
Consiliumq; curasq; fide, quo uana retorquent
Orsa hominum dum multa paro, dum bella retento
Fortè peregrinas longum uagus ire per oras
Cogor, & inceptum causâ cum ualle relinquens
Attonitas comite post secula multa reduxi
In Latium, celsaq; super capitolia Roma,
Sextus ab his annus agitur quid multa, redimus
Per mare iam totiens mensum, totiensq; remensum,
Perq; nimis notas alpes, rapit omnia mundo
Prorsus auara dies, & sensim labilis ætas,
Dum rus nempe silens, & opaca reuissimus antra
Mira loci facies, operis uestigia nusquam
Omnia calcabant hostes, sparsusq; iacebat
Agger & unduagis præstibat piscibus antram,
Rursus in ambigui redeo discrimina belli,
Et dabat arma dolor, uires cumulauerat ira
Conuenient duri agricolæ, pastoris nec non
Exiguo conductâ cohors succinctus, & altè
Piscator madidus posito mihi militat hano,
Voluimus ingentes scopulos, ac uiscera matris
Carpimus omnigenæ, & squalentia uellimus ossa
Paulatim, & ferro montem tenuamus adinco,
Pellimus his tota Nymphas regione subactas,
Erigimusq; sacris mensura palatia Musis

Fluminis in ripa, præterlabendo uicissim
 Hinc sua damna gement, hinc gaudia nostra uidebunt
 Nil aliud nisi fortè minas, et murmur inane
 Exitus hinc tantorum operum, nèc omnia nobis
 Attribuiam, manifesta canis, manifesta leonis
 Sensimus auxilia Phæbi peperere fauorem
 Ille Pælem nostris mouit pro partibus arua,
 Atq; arcum, pharetramq; leuam, æstiferasq; sagittas,
 Pugnauiq; die medio, iuuatq; supernè
 Per noctem obsequiosa soror uelut amula fratris
 Addidit ac lucri spaciū, tenebrasq; represit,
 Sentio propositum tamen hinc, fraudemq; latentem
 Dum glaciem nymfosa ferat, uentosq; muresq;
 Sydera, et undantem, dum uersat Aquarius urnam,
 Expectant, tunc incauto mihi multa minatur,
 Tum specus hæc uasto rapidum uomet ore fluentum
 Gurgitibus mixtis properans succurrere uicis
 Omnia sunt prouisa mihi, iam parte reuulsa
 Rupis et aggestis uicino e litore saxis
 Hybernū præstruxit iter mea læta iuuentus,
 Nec nos aut fractio ueniens Padus aggerè multum
 Terrat, aut rupti contempior pontis Araxes
 Iam uictor, iam pace fruens, tuusq; futuri
 Pannosus comes uix ferum in flumine puro
 Exposui, lauiq; uadis hic sæpè precanti
 Antiquos renouare modos, contingere lauros
 Nè clere ferta manu, sacras spectare choreas
 Permissum sileat, quam quoniam indignatus Apollo,
 Cirræq; muta iugo iam pridem subit hyberno:
 His ego non plausum, uentoq; festa theatri,
 Nec murmur turbæ uarium, sed rara bonorum
 Pectora pollicius moerentia corda leuauit
 Hospitio, mœnq; fauens, castoq; cubili,
 Iamq; Hælicon, collis biceps, iamq; ungue caballi
 Fons oriens, uatumq; uirens iam sylua uideri
 Incipit, et miseris melior fortuna reueri,
 Hæc agè uisurus propera, par si qua quietis
 Cura tibi cernes bellis hæc ocia quantum
 Urbani præferre uelis, neu dura timeto
 Fercula, et horridulis incauta cubilia culnis
 Regibus alternare uices, gratissima res est,
 Fastiditur idem semper, uariata uoluptas
 Blandior est, aliumq; refert dilata saporem
 Adde quod et lautas, epulas et uina rubenti
 Monte uel ardenti dudum transuectæ Veseuo,
 Argentumq; nitens, gregis ac preciosa Britannis
 Vellera odorato demersas murice uestes
 Ferræ breui potes ipse uia, de cætera nobis:
 Herba thorum ramis tellum uiridantibus arbor,
 Ad cytharam Philomena feret, quam nulla libido
 Flexit adhuc, tremulo permulcens gutture syluas
 Innuba uirgineo canit, et non sibilat anno,
 Nos tibi multiloquos, si fert ea cura libellos,
 Musarumq; choros, domitisq; insistere Nymphis
 Nos tibi pampineos colles, græuidosq; racemos.
 Deniq; melliflua ficus, undamq; recentem
 Gurgite de medio offeremus, cantusq; uolucrum
 Innumeros, montisq; sinus, curuosq; recessus,
 Et nemorum gelidas udis in uallibus umbras.

RAINALDO DE LIBERO PÆO
 Veronensi Poëtæ, S.

Est puer hic nobis lætis demissus ab astris,
 Atq; Mose ad ripam genitus, tenerisq; sub annis
 Alius aquis Sequana, Rhodani nunc hospes ad undam

Acceptus Musis, digito doctissimus omnes
 Organicos misere modos, curasq; nocentes
 Pellere pectoribus, syluasq; impellere cantu
 Sistere præcipites pluuias, compescere uentos
 Hunc ego post patrios amnes, ut amana uicissim
 Flumina nostra bibat, Athesinq; Padumq; parentem
 Hortor, et Ausonia Duce me respicit in ora
 Pollicitis, precibusq; animū flexisse uidebar.
 Spes titubat maiore minor, postquam attingit aulas
 Pontificum celebrat, quos cardine Roma corusca
 Consilij sub sedit inops, quo tramite uergat,
 Vereat hæc inter Gazas, aurisq; nitorem,
 Nos ne, hædemq; sequi nostram uelit, inde niualet
 Horret, et acrimæ saxosi uerticis alpem,
 Ac putat Italiam toto dislare profundo,
 Hinc requies promissa trahit, terrasq; uidenti
 Famulos impellit amor, iuuenilia quorsum
 Consilia euadant dubium, tibi funditis ipse
 Persuade, nil hoc animi modulante tumultus
 Iuris habere sui, pax est ubi iusserit ille
 Gaudia sub digitis habitant, dulcedine mira
 Vincuntur tristes, et uerunt terga quæcelæ,
 Si sequitur, mulcebit agros, et pascua lætè
 Eridani, uestrosq; lacus, fontesq; decoret
 Quos parit et uitreo mitis mons aureus amni:
 Te tamen ante alios curis absoluat amaris,
 Solamenq; feret studijs, ealamumq; iuuabit
 Iudice te Philomena sibi iam luce propinqua
 Cedet, inexpectos iuuenis dum cantat amores,
 Cedet olor cantu senior iam morte sub ipsa
 Nubila diffugient celo, pelagoq; procelle
 Parcus electrum flentes stillare forores
 Incipient, fratrisq; minus meminisse ruinant.

GVILIELMO VERONENSI
 Oratori, S.

Turbida nos urbis species, et dulcis amœni
 Ruris amor tulerat midos inuifere fontes,
 Mirandumq; caput Sorgæ, quod uatibus ingens
 Calcar, et ingenio generosas admouet alas
 Hic ubi te mecum conuulsa reuoluere saxa
 Non puduit, campumq; satis laxare malignum
 Venantem uarijs uideas nunc floribus ortum
 Natura cedente operi, pars amne profundo
 Cingitur ad partem præruptis rupibus ambit
 Mons gelidus, calidumq; iugis obuersus ad Austrum,
 Hinc medio ruit umbra die pars nuda tepenti
 Porta foret Zephyro, sed et hinc procul aret agrestie
 Murus, ab accessu prohibens, pecudesq; uirosq;
 Aërias, sed enim ramis uiridantibus à tē
 Littoreas uolucres scopulis intexere nidos
 Has musco uelare domos, sed frondibus illas,
 Progeniemq; inopem fidis trepidare sub alis
 Aspicias, atq; ore cibos captare tementi
 Concaua tum querulis complentur uocibus antra,
 Et color hinc oculos, illinc sonus aduocat aures
 Certatim, dulci spectacula plena tumultu
 Suspendunt, gratæ quies condita labore
 Hic unus cum pace dies exacius Auenti
 Vix totus, tot me laqueis, tot curia curis
 Implicat, id meritum quin uincula nota libenter
 Infelix, tritaq; iugum ceruicæ recepi.
 Nunc tamen illius iuuat hic meminisse diei
 Dum lateces, dum prata uagos, dumq; insita miror
 Arbusta, dum lauros alia regione petitæ

Epistol. Lib. III.

105

Obuia Gulem facies truciſq; uadiſq;
Inq; oculis tu ſolus eras, hoc aggere feſſi
Sedimus has tacito accubitus compreſſimus herbar,
Luſimus hic puris ſubter latentibus undis,
Hic longo exilio ſparſas reuocare canenas,
Hic Graios, Latiosq; ſimul conferre Potas
Dulce fuit, ueterumq; ſacros memorare labores
Noſtrorum immenſiores, hic canam in tempora noſtis
Traximus alterno pariter ſermone reliſi
Singula dum repeto, lux illa breuiſſima furtim
Labitur, & clauſa uix ſerum ualle reuoluo
Pauca egreſſus, quum iam ſylueſtria tempe,
Vmbroſoſq; ſinus, ſpectans poſt terga uidere
Lucidus ac necum ad leuam deſcenderet amnis,
Surgit ab aduerſo uulguſ muliebre, uiriſq;
Inter mixta acies, formæ diſcrimina longe
Nulla putes, habitum conſpicit Gallicus olim
Luxus & ambigui textu ſuſſigia ſexus
Congredimur magis atq; magis, uultuſq; pateſcunt,
Et uite tenues, & texta monila gemmis,
Et crinalis honos, diſtinctaſq; purpurea lumbos,
Stellantesq; nitent digiti, propiusq; per egmen
Intuitus, ſolutæ poſt mutua uerba ſalutis
Obſtupui, tuus ignis erat, tua cura, iocunq;
O qualis facies oculis habitare ſub illis
Viſus eras, ſaluere iubens, & prendere dextra,
Et mecum de more loqui, quò pergeret ulterioꝝ
Percunctor comites, fontis quo fama uocaret
Reſponſum, ſed forte alio de fonte latenter
Cauſa petita uix, quas non ſe uertit in artes
Ingenioſus amor: quid non didiciſſis amantes?
Forſan in his pridem tua nouerat ocia terris,
Et quia te nuſquam ueſtigia nota legebat
Terrecolens, fingensq; tuos in imagine uultus
Talis erat, ſic uiſa mihi eſt, & quiſquis amaſſet,
Diceret hæc ardet, reduciſq; occurrit amico:
Ibat enim cupide, ſtudioq; accenſa uidendi
Latior ac ſolito, & dulcedine capta locorum
Tentauit redituſ quaſi te uifiſus in illa,
Et iam uerſus eram tecum remeare putabam,
Et uoces audire tuas, & cernere geſſus
Virginis Hemoniæ Phæbo mirante uidebar,
Aut indignantem Alceoni ſpectare Dianam,
Si foret arcus ei, pendensq; in terga pharetra
Arma ferunt oculi, dulces tacit inde ſagittas
Spicula nota tibi, nec amantem incognita turbæ
Digredimur tandem, ueniens nox uerba diremit.

IOANNI COLUMNÆ CAR-
dinali, S.

Ilius alter adeſt, adeat ſimul altera limen
Littera noſtra tuum, curas quæ narret agreſſet,
Quo tandem lis longa breuis peruenit oris,
Quæ mihi cum Nymphis bellorum ex ordine cauſæ
Cum ſcios noſſe reor, qua ſe mea carmine fama
Extendit, nomenq; noui tulit aura Poëtæ.
Aſpera iam luſtris certamina nempe duobus,
Crebraq; conferimus, non plures Troia per annos
Obſtitit aut Graium cæptis, aut Gallia noſtris.
Omnia tentauit, ſpem quam mihi præbuit aſtar,
Proxima fregit huius, auſuſq; potentia fontis,
Vinceruntq; operum ſaſtidia, ceſſimus ultro,
Reddidimusq; uiam, ſcopuloſa repagula nuſquam,
Nuſquam indignanti tranſſeſe in flumine moles,

Ac conuulſa ſonant ripis fragmenta uetula
Vnde tulit partem, partemq; uulere coloſis,
Et nouus antiqui labor impulſi acta laboris
Propoſitum ecu nauigium moderatur ut ipſa
Tempeſtas rerum hortatur, nunc urget in Auſtrum
Nunc Boream, ſeptemq; iubet ſpectare triones,
Quò uocat illa ſequar, ne ui trahar, omnia fruſtra
Miſſus in aduerſum, proram diuerſa mouebo,
Littora reſpicere, & uentis parere Hetruſciſ.
Atq; gubernaculum partes uerſatile in omnes
Intenta frenabo manu gratiſſimus olim
Ludus erat, quetrulas Nymphas cum murmure multo
Sedibus proprijs & auito expellere regio,
Annus hinc labor, & bellum immortale ſauente
Bruma illis, aſtate mihi, cui mixta uoluptas
Flumina molliſ, captum dulcedine quadam
Compulſuſq; adeo, quòd ſi licet inſima ſummit,
Et pelago anguſti componere gurgitis undam,
Ac Regum, uatumq; inopes conferre paratus
Perſida ſic quondam nauali ponte ſuperbus
Helleſpontico Xerxes traiecerat aſtu:
Sic etiam arripotem longo poſt tempore Caſar
Cornua Brundij ualidis uincire cathenis
Auſus, & edomito genitum prohibere profundo.
Sic quoq; Baiano temerarius æquore Caius
Tertia conſtruxit tumidi ſpectacula faſtus,
Quæ nunc ſparſa uident nauæ, numerantq; ſub alto
Hic Helleſpontus Baia mihi Brundijumq;
Hic ferro fodiendus Athos, nunc altera peſtus
Cura ſubit, uideo naturam uincere quantus
Sit labor, ergo ſuum ſeruant elementa tenorem
Annus iter ſolituſ, ſed enim breuis angulus hæret
Rupibus, ille quidem Nympharum ab origine ſedes
Nunc mea, Peridumq; domus ſatis ampla, quod hoſpes
Adueniet rarus, ſordent quia carmina uulgo,
Vitaq; noſtra furor, ſub iudice ſacta ſurenti
Hæc modò uallamus, quam nulla reuellit aqua uis,
Ni montem oppoſituſ à radicibus eruat imis,
Si tibi cura animum dederit, ſi curia tempus
Omnia mutato noſtrum decus ordine rerum
Me Nymphis, Nymphasq; mihi ceſſiſſe uiciſſim,
Et cecidiſſe minas, compreſſaſq; bella uidebis,
Reſta nunc ſunt arma mihi & labyrinthus error
Vimineæ contextus acu, qui peruius undis
Piſcibus eſt carcer, nulla remeabilis arte
Pro gladijs curuos hamos, fallacibus eſcis
Implicitos, tremulaſq; ſudes, paruūq; tridentem
Piſcator modò factus ego, quò terga natantum
Sistere iam didici, duroq; aſſigere ſaxo
Primitias in flumineæ tranſmittimus aris,
Et uerſus quot clauſa domos habet, arctaq; uallo?
Quæ tibi piſciculus & ruſtica carmina paſcit.

E I D E M S.

Cuncta dies minuit, tua munera tempore creſcunt,
Atq; uſus meliora facit, tibi Regius aule
Aſſuetus, menſæq; canis, ſomnoſq; ſuperbos
Purpureis captaret oris, tranſmiſſus ab ora
Occidua, patrios mores, Hiſpanaq; raptum
Limina Romuleis opibus, ſomnumq; cibumq;
Poſthabui, ſortemq; nouam, melioraq; cernens
Omnia tranquilla lætus ſtatione quieuit
Hunc mihi digreſſus, ſupremaq; uerba paranti
Solamen, comemq; uia largiris, at ille

Sup.

Sublimi de sede licet uenturus ad imam
 Pareat & miculis maxis dat colla cathenis,
 Et sequitur nec spernit heri mandata minoris
 Paulatim minus atq; minus memuisse reliquias
 Delicias iam prata iuuant iam lucida tranans
 Flumina mordet aquas, ludit in gurgite puro,
 Fercula iam sibi nostra placent, & libera curis
 Ociosa, deserti non ampla palatia Regis
 Anteferat, uariasq; dapes iam panis & unda
 Sufficiunt ac parua domus, iam membra refulgens
 Lota, feri cecidit scabies in fronte salubri
 Torpent contracta siui, iam uertice toto
 Altior it solito, ceruicisq; generosior extat,
 Iamq; tumet phalaris, iam uisa monilia mulcent,
 Amplaq; Zona rubens, miculis mixta columbis,
 Scq; tuum recolens quondam, secum ipse superbit
 Multa minax fugit nostro de granine pastor,
 Scq; suumq; gregem procul addidit, acria cuspis
 Formidatus habet, plebs importuna, procaxq;
 Haec tenus obfessum metuit contingere limen
 Liber ago, meus assessor, mihi scilicet unus
 Est comes assiduus, quotiens lassata diurnis
 Sub noctem curis thalamo mea membra silent
 Composui, facilem oculis dedit ora quietem
 Exeunt ante fores, quotiens me longior a quo
 Somnus habet fessum queritur, solisq; reuersa
 Admonet increpitans, & concutit ostia plantis
 Illicet egressum uultu plaudente salutat,
 Meq; praeit, loca nota petens, & lumina uoluens
 Saepè retrò, laui, postquamq; in margine ripae
 Procnubui & soliti curis insistere caepi,
 Veritur huc illud, aditus circumspicit omnes
 Candida tum uiridi proiecit pectora terra.
 Tandem terga mihi obuertit uenientibus ora,
 Est inter fontes gelidos locus, undiq; solis
 Peruius altibus, scopulis & flumine cinctus
 Hæc gressu trepidante feror, malet ille, uiamq;
 Occupat & magno tegit artum corpore saxum
 Latratu exiguo conspectos nunciat ante,
 Inde ruit, nisi forte uetes: nam plurima seruat,
 Si quis cuncta notet sensus uestigia nostri
 Iussas inardescit stridit lente scit habentis
 Toruus, ut aduersus reliquos, sic blandus amicis
 Auribus abiectis, tremulaq; occurrere cauda,
 Prospicit hunc medio transuersum, calle tremiscentem
 Rusticus & legum nodos, perplexaq; iura,
 Consiliumq; domus inops connubia nate
 Me percontari solitus, uelut Appius alter,
 Atilius ue forem, & Musas turbare quietas,
 Nunc secum sua solus agit mihi maxima uita
 Commoditas mecum esse licet, quæ cuncta fatebor
 Muneribus debere tuis, solatia mille
 Præterea, saltu colles, amnemq; fatigat
 Arguta pueros inuitatur uoce canentes,
 Et risus motura facit, penitusq; uadosis
 Anseribus grauis hostis adest, per litora & altos
 Insequitur scopulos fundo, nec tutior imò est
 Alliger infelix, medio nam flumine premsum
 Extrahit, & pingues canas uolentibus offert
 Sapientis, atq; epulas uenientibus ornat agrestes,
 Sed iocus est, aut ira leuis seu grata natanti
 Præda est, seu strepitus offendunt: nam mitior agno
 Esse solet paruis nunquam mihi crede uel hadum,
 Vel fragilem tentabit ouem, profugamq; capellam
 Occursu trepidi leporis quasi terribis hæret,

At fatas laniare suæ, ualidosq; iuuenos
 Audet, & arreptas conuellere morsibus aures,
 Morsibus his quondam diuersi à hincibus orbis
 Missus Alexandro canis est, & regius idem
 Et contemptor erat, quem non plebeia moueret
 Bellua, non damas, non apros ille, nec infos
 Tangeret, alta suos seuens in uulnera dentes:
 Quæ male cum præceps nouisset dona tyrannus
 Mox generosum animal merum meliora peremit,
 Mittitur hinc alius seuos mactare leones
 Dolus & euerfo tellurem elephante subactam
 Concutere hunc iuuenis tandem miratus amauit,
 Erroremq; suum nouit, seruumq; perempti
 Peniuit, quem non digno prius hoste probasset.
 At mihi nota mei uirius, impune catellus
 Mordeat hunc lactens, quem non grauis ira leonæ
 Terreat, orbata nec feruens tigridis ardor.
 Tu presens, nisi fallor eras quando alta superba
 Atria Pontificis subito completa tumultu
 Mouit, ubi intonuit, uillisq; rigentibus horrens
 Ibat, ut offensi laceraret clausura leonis
 Vix inde abductus marens, magnumq; dolorem
 Testatus gemiu rauco, longisq; ue querelis,
 Sed multum res parua tenet, sua finis ut unum
 Non sileam si forte aliquem uidet ille tuorum
 Seu casus, seu iussa ferant, quod scilicet absense
 Semper adesse tuis non desinas, incipit aulam
 Suspirare uiam, uallesq; & rura perosus,
 Fortunaq; memor ueteris, fors libera deitur,
 Mallet ad excessam merito remeare Columnam.

AD ARBORES SVAS.

Sylua precor generosa ferax per secula tantis
 Viue memor Domini, felices surgite plantas,
 Tendite pomiferos sub nubila tendite ramos,
 Herbosumq; solum frondosi palmitis umbra
 Dum frenit ore leo, dum sicca reuertitur aestas
 Protegite, & solis nimios arcete furores.
 Iam Zephyro fluxere nives, iam bruma recessit
 Floriger ecce aries, iam piscibus instat aquosis,
 Vere habitum mutare nouo, iuridique colore
 Vestiri, & lætos pro tempore sumere uultus
 Ille iubet qui iam uestri sibi poscere partem
 Dignatur, factisq; graues dignabitur olim,
 Crescite magnifica forsitan contingere dextra
 Maximus ille uirum, quos suspicit Itala tellus,
 Ille, inquam, aërea parent, cui protinus alpes,
 Cui pater Apeninus erat, cui diuina rura
 Rex Padus ingenti spumas intersecat amne,
 Atq; coronatos altis in turribus angues
 Obsupet & dominum hinc illinc ueneratur eundem
 Adriaci, quem stagna maris, tyrhænaq; late
 Aequora permetuunt, quem transalpina uerentur
 Seu cupiunt sibi regna Ducem, qui crimina duris
 Nexibus illaqueat, legumq; coeret habentis,
 Iustitiæq; regit populos, quique aurea fessæ
 Tertiis Hesperia melioris secla metalli,
 Et Mediolo Romanas contulit artes,
 Percere subiectis & debellare superbos.

PETRO DANTIS FLORENTINO.

Si sapientis habent aliquid phantasmata cerui
 Spes mihi magna boni, longos Deus ille labores

Forſitan ætherea ſpectant miſeratur ab arce,
Et lachrymis iam finis adeſt, ò ſera quietis
Tempora grata tamen, ſed quod prior iſta uideres
Fecit amor patriæ, quam quo melioribus aſiris
Naſcitur hoc animo colimus meliore parentem,
Et tua nunc igitur uigilantia pectora curæ
Sollicitant, memoremq; ſopor ſuſpenderit amantem.
Tu mihi da ueniam breuior ſum, dextra dolore
Segnis habet calamumq; mouens ſibi ſiſſa uidetur
Nodoſam uerſare trabem, tibi cognita cauſa eſt.

COENOBIO FLORENTINO
Grammatico, S.

O Felix cui uel uiduam ſpectare parentem
Contigit, atq; uagas deſerto in monte ſorores
Viſiſti quod mundus inerts, quod uulgus auarum,
Poſteritas quod cæca nequit ſpectacula raro
Ingenijs permiſſa ſacris, tot millia rerum,
Tot curas, formaſq; hominum, ſpeciesq; laborum
Cernere ſub pedibus poteras tranquillius ab alto,
Me procul in tenebris per deuia longa uiarum
Errantem uidiſſe fuiſt, ſed traxit amare
Frondis honos, libuitq; ſequi, quam iure licebat
Spere nec Periyas auſum decerpere lauros
Fortior ignauum miles ſic ſigna ferentem
Doctos in expertos obſeruat nauita maſiſſor,
Propoſui tamen egregij, uotiſq; moſiſti
Quiſquis es, in noſtrumq; adeo propenſus amorẽ
Te late, cupidisq; animi completimur ulnis.

E I D E M S.

Dulce iter in patriam, dulcis fuga rãtior hoſpes
Attrahit, at nota retrahunt faſtidia urbe
Quid facies animæ, locus is quo pergitur, inquam,
Errt mala iuncta bonis, & dulcia miſcet amaris.
Cuncta quidem ſubeunda ſimul, fugiendaq; nobis
Cuncta ſimul: neq; enim facilis diſcretio rerum
Eligit ille fugam quid quid nec aperta uolenti
Ianuã in exilium ciues egere ſuperbi
Claudit, inquam, urbem, qui ius ibi ſupprimi æquum,
Eſt genus exilij tacitum ſunt uulnera cæca
Mirariſcui non paucorum iniuria nota eſt,
Quam fouet immemoris populi patientia noſtri,
Vel uì rapta domus, uel paſcua ruris auti,
Amiſſaq; preces, & tot per inane querelas
Indignor ne uera negem, tecum ue licebit
Glorier amplexa eſt gremio nos aurea Roma,
Et ciuem dignata ſuum, dulciſq; Maroni
Parthenope ſacro ſædus feriente Roberto,
Quid referenda mihi, ſeu docta Bononia legum,
Seu ſalis inferni decorantes littora Poſe,
Atq; Adriæ imperitans, alterq; Venetia mundus,
Hiſtoriaq; parens, Patauum, ſeu Smirna Latinis
Mantua fidere & nutrix longa uia poëſis:
Parma uel imperij clypeus, ſi credimus olim
Romuleos dum dura Duces fortuna premebat.
Quid loquar Heſperias urbes, atq; oppida noſtrum
Inter honoratos numerantia nomen alumnos
Veſtra quod una ſuis abolet Florentia faſtis
Longius impellor, calanum rapit ira calentem
Gallia me uoluit, proles geneſoſa Philippi
Non neget extremi proprium uoluere Britanni
Immeritum fateor, ſed in hoc mihi ſidera ſaltem

Dextra fauent, leui mulcentia luminis aſtrum
Quo tulit, ecce dolor leſo tu parce loquaci,
Non fugimus patriam, ſed nos fugat illa profeſſio.
Mox uetus exemplis illuſtribus, aſpice buſta
Sparsa uirum, patriæ uetutum tellure iacere,
Quos ciues, quem nam peregrino in puluere ſaxa,
Quos cineres aquæ membra premunt, ſolabimur ergo,
Et moniti leniora animo tolerabimus æquo.

BRVNO FLORENTINO S.

Periyas comites, & pleſtra ſonantia Phæbi,
Hæmoniamq; alio laurum procul ore relictam
Noueris antiqui præcium prædulce laboris,
Triſitia pro Muſis habitant præcordia curæ,
E' quibus inſauſtas mors imperioſa choreas
Fortuna modulante ciet, non aridus agnos
Dente lupus rapido teneros non ſata uiuencos
Tygris & imbelles Iouis armiger ungue columbas
Acrius inſequitur, quam me trux illa, meoſq;
Me linquens, rapiensq; illos, quo Muſa dolore
Captum liquit opus elegos & ſebleie carmen.
Feſſus erat calamus ſiccis ſuit Africa glebis
Noſtra, fatigato longum deſerta colono
Caſſidij nec fontis opem, nec frondis odorem
Sentit Apollineæ, ſed roborã dira cupreſſos,
Funereoſq; rogos lachrynarum proruit imbrĩ,
Quem nymbi, triſteſq; animi peperere procellæ.
Heroo canerem, in ſtueras conatibus obſtante
Sydera magnificis, alio leuis orbita calle
Ingenij tranſuerſa mei male ſanus ad ægros
Ducor, & heu merens aliorum lumina tergo:
Cogit enim fortuna nocens, en tempore quanto
Quing; ſepulchra uirum, quales ſi priſca dediffent
Secula Mæonio uigilatum carmen Homero
Clara, uel Auſonijs celebræſſet Mantua Muſis.
Ergo Deas alibi, ſed quid loquor omnia tecum,
Et Phæbum, & comites, totumq; Helicon require;
Arſi mihi iam genere eſt, & caſtigare gementes.

CVLIELMO VERONENSI
Oratori, S.

Febribus obſideor ualidis, mortemq; propinquam
Suſpicor, hæc inter turri uigil improbus alia
Excubat, & rauco pernox obmurmurat ore
Clafſica dira fremunt, belli circumuolat horror
Ditia Barbaricis uacuantur rura rapinis,
Innocuusq; cruor per dulcia funditur aura.
Vulgus mane gemit, taciti ſtant limine pares,
Famneæq; ſonant per compita maſſa querelæ
Singula dum premerent celſam rationis in arcem
Euafi, fateorq; libens hæc tempora linquo.
Hactenus hic animi ſtatus eſt mihi cætera morbo
Si nequeam uictus pro me uaga fama loquetur.

E I D E M S.

Actum erat extremam uictus rapiëbar ad horam
Potio: ni triſtis bilem domuiſſet amaram
Artifici prætenta manu, mox limine ab atro
Mortis ad aſtrigerum uideor mihi uerſus Olympium,
Nunc terram, tiubansq; premo, noxq; ipſa fateatur
Semianimem, pallorq; grauis, ſpes reddita uitæ

Cæſarid

Cetera conueniunt morti, tu uiue, diuq;
Quicquid erit letum nostri memor exige tempus.

IOANNI BARILI NEAPOLITANO MILITI, S.

D Oclum ad horrificam delectus nauta procellam
Grande onus & rari mixtam tibi sentis honoris
Materiam imponi, famam, nisi fallor, amabat
Qui iussit tam magna tuam, uerum oia contra
Oderat ac requiem, spectati dextra magistri
Poscitur ad clauum quotiens uiolentior Ausser,
Incubuitq; uadis, scopuloq; illisa maligno
Ingemuit raucum tam peruia fluctibus alius
At quotiens caelo mitis iacet unda sereno
Blandus, & Hesperio Zephyrus suspirat ab axe
Cura gubernandi minor est, minus indiget artis,
Atq; opere fragili quamuis credenda lacerto,
Tu Syrtim ambigam uentis frangentibus aequor,
Littoreosue canum strepitus, resluamq; Charybdim,
Euxinumq; fretum rapidi sub faucibus Istri
Ingressum te chare puia, tamen omnia uirtus
Vincet, & ancipiti tua carbasa certa profundo
Vis animi generosa reget, mirabere forsan
Spes ea, uester amor, desideriumq; metusq;
Solicitant, quo calle queant de litore tuto
In puppim transire tuam iussurus ab alto
Monstra maris tumidi, & portum subiturus eundem.

NICOLAO FLORENSI S.

S I iuuat agricolam ruris spectata subacti
Gloria dum flauas oculo metitur aristas,
Diuitiasq; suas, tamen idem in colle benigno
Dulcius aëriam quercum, fagumq; comantem,
Pampineisq; notat uestitum uitibus ulmum.
Pallidorem si fama gregis uulgata superbum
Efficit, ac toto fecerint ab agnime magnum
Lætior herbofa ludentem in ualle iuencum,
Hunc colit ante alios mulcens, hunc nomine crebro
Signat odoratis intexens cornua scriis
Quanta mihi, gentiq; putas tu gloria nostrae,
Quantaq; lux patriæ, quem tot tolerare laborum
Aspera tot laqueos cauto transcendere gressu
Hostibus horrendum, charumq; uidemus amicis,
Quem nec torua minis claro nec perfida cepto
Blanditijs fortuna mouet, iam tristibus animum,
Quam lætis mirata uirum, tibi carbasa cymba,
Et clauum lassata suæ Trynactria tandem
Credidit, extrema sic tempestate magister
Eligitur, dubio miles sic sæpe duello
Sorte sub ancipiti generosis lecte periculis
Viue tui, nostriq; memor, quas insita uirtus,
Quas animo spes nostra facies tibi prima placendi
Proxima cura bonis, turbataq; accendit amanti,
Quos internumerare tuum dignabere uatem.

FLORIANO ARIMINENSIS
Musico, S.

O Rpheus Euxinios solitus, nec carmine fluctus,
Vel Thracum mulcere feras, trimosisq; sequentes
Clarus auis proauisq; fuit, fecloq; loquaci
Inter Semideos habuit, sed tempore nostro

Orpheus alter adest, si quid mihi credere tutum est
Nox minor antiquo, nisi quod modo furda canenis
Monstra parit tellus, redeat licet ille nec iram
Nox luxum frenare queat, uictusq; tenaci
Cedet auaritia, tanto fecundior ætas
Sera mali tantum hac acie uincere nepotes,
Vt longo postliminio consumpta reposcant
Membra senes, stygiaq; datum sit ualle reueriti
Tangere iam dubias menses, dextrasq; cruentis
Permetuant, tectisq; negent habitare sub uno
Aut simul inualida retinacula soluere puppis
Adde quod ignauo calcare locus incutit æuo,
Et mundi sentina grauis sic pestibus una
Musica cum geminis bello concurrat iniquo
Cellipus his Rhodope multum me iudice, multum
Impar erit feritate sua, nec Thracius Elebrus
Certe aquis Rhodani sunt hic prædura metallum
Pectora sunt felices animi, sunt uiscera flammæ
Semuiros per pratæ boues, per atria cernas
Semiboues errare uiros, non unus opacum
Minotaurus habet perplexi tramitis aulam
Plurima permixta, cecæq; libidinis extant
Signa per infames paruos, sotosq; nefandam,
Et natos furor exagitat, rabiesq; famelicq;
Cira nec immittes cessant à sanguine fauces,
Nec septena uirum, sed iam millena uorantur
Corpora iustorum, nec sole urgentur Athenæ,
Sed cupidus totus laceratur dentibus orbis.
Hortor abire locis, Italia tellure daturum
Ingenij documenta sui, dum currere quercus,
Saxaq; mota sono, blandosq; uidebimus urfos.

EIDEM S.

C Esserat assidua uirtus prece pletriger Orpheus,
Orpheus hic præsent æuo non orte secundus
Ausus opes spreuisse inopes ignobis pondus,
Iamq; animo carpebat iter, sed uasa legenti
Occurrit uiolentus amor, dextrasq; superbam
Iniecit inualido, mirum meretricula tanto
Imperat ingenio, cessit reuerentia, cessit
Alma fides, cessere preces, sic uincimur omnes
Vnus illecebris, & Musica seruit amori,
Cui mare, cui tellus, cui seruit Iuppiter ipse.

IOANNI BOCCATIO FLORENTINO POËTÆ, S.

O Ego si qualem tu me tibi fingis amando
Sors daret, ut uigiles sopirem carmine curas,
Qualia nubifera scopulosa per aurea Cirræ,
Qualia Castali modularer ab aggere fontis
Solamen latura tibi, sed crede fatenti,
Pallit amor, qui sæpe Deos, hominesq; sefellit
Iudicii aduersa lues, si carmina uulgus
Nostra legit, quæ causa tibi nunc summa querelæ est
Quod passim uulgata audito cælentur amico,
Nil mihi, nil nostris poterat contingere Musis
Tristius, id primum moturos nempè libellos
Admoneo, ut uulgus fugiant, paucisq; placere
Contenti hospitibus, penitus fallentibus auris
Abstineant, plaususq; leues, & murmura tenent
Ingenio sin fata fauent, ut fortè per ora
Docta uirum uiuus uolent, licet ardua semper
Hæc uia sit tentata mihi, tamen ipse meatum

Conscius obſuſſeam rerum, dum ſcribimus ecce
Horrendum uiolenta tonat, miſceſq; dolores,
Et uarios fortuna metus tot uulnera rerum,
Totq; minas perferre graue eſt, hinc nuncius atq; hinc
Triſtis adeſt, illum mors abſtulit atra ſodalem
Hunc gladij rapuere truces, hunc carcerat, illum
Morbus habet, uolucres alius, rabiemq; ferarum
Aequo, reosq; alius paſcit ſub gurgite piſces
Cor mihi non Adamante rigens, nec ferrea mens eſt
Permoneo, taceo propriam, quæ longa malorum
Hiſtoria eſt, quibus hoc ſignum peiat illa ſagittis,
Peſtus & hoc quanto peritentiſſe arietis pulſit
Obnixi contrâ ſtamus tum pondere noſtro
Tum ſimul exemplis quis noſtrum fortiter illud
Vicerit interdum repidi titubamus ita omnem
Corpoream requiem mentis labor atq; uiciſſim
Pacem animi internam fortuna prælia turbant,
Vincemus tamen, ut ſpero, clarumq; trophæum
Viſta ferox inimica dabit, ſed ſtante duello
Turbidus ingenij ſtatus eſt, uix temporis huius
Acta probare reat doctos uerum omnia poſtquam
Noſtra placent, uoti compos breue ſuſcipe carmen,
Et ſeſſe lege ſigna manus ac mitte querelas.

BARBATO SVLMONENſI, S.

R Vſ mihi tranquillum media contingit in urbe
Rure, uel urbs medio, ſic prompta frequentia ſoli
Promptus, & in latebras reditus dum tædia turbæ
Offendunt hos æternos urbi una reſſus
Hos dedit una domus ſenium, quæ pellit in iram:
Nam deſiderium ualuas tranſgreſſus abunde
Lenio, ſemper adeſt oculis, animoq; uiciſſim,
Quod placeat poſſit graues auertere curas
Ruſus, & ut ſtrepius perſuſum limen amicum
Tranſeo multa uno fugiens ſaſſidua paſſu,
Et querulum obuérſo ſecludens cardine uulguſ
Hic mihi tanta quies quantam nec ualle ſonora
Parnaſſi nec Cecropiæ per mœnia uille
Inuenit ſtudioſa cohors, heremôq; ſilentij
Vix Aegyptiacæ ciues miſi fallor ærenæ
Angelici ſenſere patres, fortuna latentij
Parce precor, paucoq; uolens à limine tranſi,
Et Regum metuenda fores inuade ſuperbas.

EIDEM S.

S ORS ſua quemque uocat, rigidam tranſire per alpen
Sole niuem radio nondum frangente iubetur,
Obſcuroſq; locos, informia clauſtra malorum,
Atq; ſeram Rhodani totiens contingere ripam,
Flet quis agit mea ſata Deur, quis ſydera uoluit
Noxiæſi patrium ſeſſo fortuna ſepulchrum
Inuidet, extrema liceat iacuiſſe ſub artho.
Aut ubi ſerpentes habitant, ubi naſciitur Auſter
Caucaſea ſub ualle libens Athlante ſub alto,
Et uiuam, & moriar, modo ſi dum uiuitur almus
Cuius ab æternis reſpirem traſſibus aer
Barbara dum morior ſaltem cui reddere corpus
Terra queam nihil à toto plus poſſeris orbe.
Hoc etiam fortuna negas huc uoluit & illuc,
Nullaq; iam tellus, nullus mihi permanet aer
Incola ceu nuſquam ſic ſum peregrinus ubiq;
Eſſe precor quacumq; libet regione, meoq;
Ludibrio laxare ferox, non munera regni

Multa tui non ampla peto, perſitte quietâ
Paupertate frui patere hanc in rure repoſto,
Ætatem tranſire breuem, iam proxima mors eſt,
Libertasq; ſimul, in medium ſine turbine tanto
Tempus eat non ambitio, nec auara trahit mens,
Tu longos ſine ſine adigis perferre labores,
Qui quoniam aſidue rapido cum tempore creſcunt,
Quis mihi porius erit? qualem ſperare ſeneſcia
Linquitur, ô miſeris perplexum ambagibus orbem
Ceſſa tremunt, pendet medium, calcatur in imo
Iam placent, tamen aërio ceu uertice ſemper
Mens tremat, & medio pendet uelut anxia calle.
Id quæror in primis, quæ nam hæc diſcordia rerum,
Si nimbos, ſiccumq; iugis ſauſſe tonantem,
Si pelago fluctus, tempeſtatesq; proſundo,
Naufragiumq; gemat, deſit patientia & a qui
Iudicium arentis, ſed enim modo gurgitis undis
Obruor indignis, humilitq; in puluere uentis
Fluminibus premor, ſic nil mihi proſuit altum
Solliciti uiaſſe locum, uerum iſta proſecro
Iuſta, ſed & ſera eſt, & longa, & uana querela:
Sors igitur mea repetit, tutumq; uiator
Prendere iuſſus iter, charoſq; relinquere amicos,
Vrgeor alpinum rapim penetrare tridentum,
Danubiumq; nouum, iuuenemq; ab origine Rhenum;
Germanoſq; lacus, claudit namq; hoſtis aperitas
Enſe uias, quid agam rebus parere coactum
Durius eſt, & ferre iugum ſine inuimere præſtat,
Pareo tranquillum dulce mihi fluxerat annus,
Sed breuis, heu nimiumq; fugax, oblitâq; forſit
Tanisſper fortuna mei dum cætera gaudet
Præcipiti uerſare rota mihi grata relinquit
Ocra, nunc eadem ſphyngoſa negocia reddit,
Et labor inuiſus placitam fugat ecce quietem,
Tu felix Barbate tuum ne deſere nidum.

GVILIELMO VERONENſI
Oratori, S.

A Vſ ſonias ſpectare domos adamante Superbo
Non ſilice extructas, niſi te ſine dulce fuiſſet:
Vidi etenim, limenq; rigens, & clauſtra ſupremi
Artificis firmata manu, Nymphasq; ſonoras,
Ceruleumq; Atheſim ſubeuntem gurgite blando
Flectitur ille uolens alpini conſcius ortus,
Et ſupplex melioris adit conſinia mundi,
Natareq; humiles grates agit alia Veronæ
Mœnia frondos colles pulcherrima Martis
Paſcua & Adriaci famoſas æquoris urbes
Non Iſtrum, Teucumq; ſeram glacialia rura,
Littora nec Scythici uiſurus turbida ponti.
Non modò res noſtras igitur, precudumq; ferarum;
At terras, fluuiosq; uagos inuicta regit ſors
Vidi, & terrificam ſolido de monte ruinam,
Atq; indignantes præcluſo tramite Nymphas
Vertere iter, dextramq; uadis impellere ripam,
Et didici inſano prouiſa pericula uati
Oppreſſum ſubiita populum ſub ſtrage miſellum
Mors inopina hominum, & proprij menti inſcia ſati.

IOANNI BRILLI NEA-
politano, S.

R Es ingens, tempusq; breue eſt, hæc ſumma malorum.
Inſcius in laqueos recidi, quid ſingula uerbis
Expediâ, cecumq; charos laberinthia clauſtra

h h

Errat

Erroreſq; nouos & inextricabile ſeptum
Sollicito quod turba gradu miſerabilis ambit.
Amiſſumq; ſemel nequit unquam attingere lumen
Hic me decluſum totiens, nunc ſyderare maſſo
Carere habet miſeriq; uagor pars una popelli
Ipſe mihi impignans, inatenaſq; compita luſtro
Rex tonat horrendus, ſtat fortibus urna malignis
Quis iuſſus prior ore mori, quem fata ſecundam
ſeua uocent, nec fila ſerunt, nec uerba puella
Regina miſerantis opem, nec Dedalus uſquam eſt.

FRANCISCO PRIORI SANCTO-
rum Apoſtolorum de Flo-
rentia, S.

Miraris quæ cauſa more laberintibus in aruſ
Niliaciſ gnoſcoq; fuit, mox tertius error
Lemnius, extremus claſſi gloria regni
Omnia ſuccumbunt ſenio, ruit ecce quaternus
Carcer, & auroram cæce uidere cauerna;
Sed toto dictæa domus famoſior orbe
Iam nomen uel ſola tenet, ſoluſq; repertor
Conſilij uulgo clarus cauſiſimus idem,
Et genitricis enim, & nate ſolator amantiſ
Armeni regina Duceſ miſerabiliſ arſe.
Et ſubiecta ſero mendaciſ tegmine uacæ
Oportuit uirum eſſe precus, ſed honeſtior ignis
Corripuit ſobolem ſaluæ pietate ſurenti
Ignoſcendus amor, ruit horrens machina poſtquam
Dextra uiri fortis monitis armata puella.
Perculit informiſ ſqualentia pectora monſtri
Ipſe faber fraudum penna trepidante per auras
Fugit, & amiſſo maſſus ſuper aquora nato
Feſſus, & Euboica denum requieuit in ora
Qua ſecat argolico campanas uomere baias
Aduena calcidicus, fruiturq; ſalubribus undis,
Sed quorſum tibi nota trahens ignota profari
Demorſurſq; uolens alium delauſ in orbem
Dedalus ad Rhodani leuam, noua monſtra nouaſq;
Ambagum formas & plena doloribus antra
Struxerit, ut nullus reduci ueſtigia ſilo
Dux incerta regat laqueos, ut nuper in iſtoſ
Inciderim, neque amice pedem cum laude referre
Non hinc egides, non hinc minoia proles
Dedaleo ingenio freti, non ipſe magiſter
Exeat, ira uiam faciet, dolor inducet alas.
Hinc ego uel nudus fugiam niſi Barbara buſti,
Sors mihi ſeruat, fugiam ſimiliſq; uolanti.
Iam Ligurum colles, facileſq; remeior alpeſ
Lamina Pontificum totiens damnata relinquens.

E I D E M, S.

Scilicet immenſe quod, Flaccus dixerat urbi
Bellua multorum eſt caput, ſibi uendicat omniſ
Villula, ſumoſi ſunt oppida manibus unde
Paſtor & hiſſutus quondam ueniebat arator,
Nunc uagus impoſitor, quiſq; omnia littora luſtret
Inſormiſ mercator adeſt, quiſq; omnia ſuleet
Aequora & exciſum patrio de ſtipite remum,
Ignotiſ qui uerſat aquis, qui ſyderare in atro
Peruiſit inſtantes mundo notet ante cumuluſ
Publica præſagis, qui ſumera uernat in aſtris.
Aut ſimulet qui uel triſti radice pauentem
Agrotum, uel morte leuet, qui puluere & herbie

Improbuſ ex uariis medicatum ſpondeat aurum;
Vulnere qui curet uerbis & credula fallax
Artibus innumeris inſani pectora uulgi
Soluere qui legum laqueos & uincula profeſſuſ
Ludat, & attonitum teneat ſub roſtra clientem
Quid loquar, artiſceſ ſclerum, quos ſurgere paſſim
Cernimus immites humili de ſtirpe Tyrannoſ.
Iam quæcunq; paluſ Syllaſ alit, atq; Neroneſ
Portentum regale priuſ ſic flumine longo
Aſſyrium noſtras de fluxit uirui in oras,
Noſ miſeri uendale pecuſ uiliſq; lupinæ,
Præda ſanſiſ ſequimur dominos dominariæ orbi
Quoſ magni docuere patreſ, nec tuta dolendiſ
Libertateſ iuſteſq; ſonant impune querelæ
Supplicium dolor ipſe timet, nec parua gemendiſ
Materia eſt non ſiere palam, maria horrida uelo
O mea Calliope, & remis fugiamuſ adactiſ
Securum Carpanuſ inter, ſpecieſq; laborum,
Et curſuſ uitæ uariuſ populumq; canamuſ.
Læditur hic gratis, cuiuſ diſcrimina mille
Mille arteſ, & mille uiæ, parq; omnibuſ error
Quilibet ancipitem, pariet ſibi ſluaſ ſophiſtam
Vepribus eliciet doctum nemuſ omne Platona,
Quolibet argutuſ procedet Tulliuſ antro
Alliger ex omni ueniet tibi Dædalus alpe.
Si ſtatuſ hic ruriſ, quæ nam conſuſio uaiſto
In populo qualiſ magna laberintuſ in urbe,
Quæ ſi uiſa premunt animuſ, ſi dulcia turbant,
Ocia contamur triſteſ abrumperè nodoſ,
Ac latam tentare fugam, ueſtigia uulguſ
Nota ſequatur iners at noſ Helicone ſub alto,
Secretuſ longè uitamur carpere calleſ.

AD ITALIAM EX GAL-
lijs remeans.

Salue chara Deo telluſ ſanctiſſima ſalue
Telluſ tua boniſ, telluſ me uendaſ ſuperbiſ,
Telluſ nobilibuſ multum generoſior oriſ
Fertiliſ cinclis, terra formioſior omni
Cincta mari gemino, famoſo ſplendida monte
Armorum, legumq; eadem ueneranda ſacrarium;
Pyridumq; domuſ, auroq; opulenta, uiriſq;
Cuiuſ ad eximioſ artuſ & natura fauoreſ
Incubere ſimul, mundoq; dedere magiſtram
Ad te nunc cupide poſt tempora longa reuertor
Incola perpetuuſ, tu diuerſoria uitæ
Grata dabiſ ſeſſæ, tu quantam pallida tandem
Membra tegant præſtabiſ humum, te lætuſ ab alto
Italiam uideo frondentiſ colle gebenna
Nubila poſt tergum remanentiſ feriſ ora ſerenuſ,
Spirituſ & blandiſ aſſurgentiſ motibuſ aër
Excipit, agnoſco patriam, gaudentiſq; ſalutoſ,
Saluſ pulchra pareniſ, terrarum gloria ſalue.

ILDEBRANDINO PADVANO
Epiſcopo, S.

Nuper ab Oceano multa cum laude reuerſum
Occiduo, nunc & ſyluaſ, & rura ſequentiſ
Aſpera, quæ fluctuſ glacialiſ proluit Elſteſ
Conſciuſ ingeniſ iam te ſatiſ arbitror omnem
Europæ ſpectaſſe ſitum, te iudice pauca
Diſſeruiſſe uelim, quantum ſeu Gallica tempeſ,
ſeu ſera Teuthoniæ telluſ, orbiſq; Britanniæ

Disset ab Ausonio, quantum simul inter utraq;
 Hesperiam intersit: namq; & mihi multa uidendi
 Cura fuit, terrasq; labor penetrare remotas,
 Nec nouus hic mentem subit impetus, acta Poëtiis
 Tam pridem, rerumq; alij memorata magistris
 Præcipue nostro res decantata Maroni est,
 Et mihi post alios, raueo sed murmure dicta
 Nunc iterum aggredior, non inscius hanc mihi causam
 Multorum fortasse odij, si uera profectò
 Sunt tanti ut pariant hostem, mihi nullus amicus
 Esse potest, nullam querendi contulit artem,
 Ingenium, studiumq; mihi, nec conferat oro:
 Ergo ego uera loqui herem, ne publicus hostis
 Haud uentus moneo, ac testor qui forsitan agere
 Hæc legerent, oculos auertant, perlege solus:
 Namq; tibi Musis cano, uulgumq; relego
 Jam primum quacumq; animis regione uagmur,
 Siue per has nostras habitatas gentibus urbes,
 Siue per Assyriae populos: nam longius ardor
 Euehit, Aegyptumq; magnam, quos subdolis ille
 Mentitus mandata Dei mulecendo fessellit,
 Siue per ignotos ritus ubi cæca prophætis
 Templis Deis, cultroq; feror ubi dira sacerdos
 Extra secans, fœdis miseros inhiare scellis
 Gaudet, & attonitis cura suspendit inani,
 Quò te cumq; moues, quocumq; sub æthere sistis,
 Multa tibi occurrent proprijs metuenda colonis:
 Multa tibi uariatum aderit penuria rerum.
 Musa gradum cohibe, quorsum temeraria pergis?
 Conspici insanum iam iam uia carmina uulgus
 Turba suos teneat mores, nos nostra loquamur
 Gallia nec uitam, nec munera Palladis ante
 Nouerat, hos serum meruit gustare liquores
 Postquam Roma fuit, sed adhuc ibi rarus oliuæ
 Frondet honos: nam pomæ quidem fragrantia nostris
 Orbis, & aurato nusquam uirgulta colore
 Hæc quoq; diuersis iterum facunda metallis
 Non soluit, scatebrisq; caret, quibus agere leuentur
 Corpora, nec gregibus tondetur læta superbis,
 Musa gradum cohibe, quorsum temeraria pergis?
 Germanas transire nites, atq; horrida uassii
 Frigora Danubij placidum, & quos dextera Rhēni
 Ripa procul fixo subiectos respicit arci
 Dulcius è rapto uicturos pane Sueuos
 Caruleos albis, quos irrigat amne Bohemos,
 Quos Hypanis parua gignens animantia uitæ,
 Aut uagus argenti Tanais determinat unda,
 Hæc loca nil Baccho debentia, nilq; Mineræ,
 Atq; parum Cereri piceant, pars magna Britanni
 Litoris aut messes bibit, aut liquefacta Lyæi
 Poma loco, sæuo rarum, nisi chæra uchantur
 Vina mari precio misera dulce uita
 Flandria quid sitiens haurit nisi pocula mellis,
 Aut aliunde graui uenientia uina labore,
 Quid nisi telluris cumulos iam sole recoctos,
 Quos operosa æstas brumæ transmittit meriti
 Terrarum pars illa cremat, nimis ordine longum est
 Enumerare plagas, quas frigida contigit ursa
 Fertilis at Zephyro, sius est, & fertilis Euro,
 Et sua fertilitas nymbofo contigit Austro.
 Quis tamen ignorat, quantum est quod desit ubiq;
 Natura retrahente manum, quantum uis quod obsit:
 Hinc decor omnis abest memorum, illinc dulcis aquarum
 Dona damnosæ uasstant hæc arida paludes
 Necant senes, uel puris acerrus harenæ,

Ille locus Tygres syluis errare profundis,
 Ille uicer gelido uoluitantes æthere gryphæ,
 Ille truces Pardos rapidos habet ille leones,
 Ille uenenosos stirpes, herbasq; malignas,
 Germinat hic morbos, hic pullulat aspidæ multa.
 Contra autem bona uera animi, imperiumq; supremum,
 Aoniamq; lyram, qua Græciæ uicta Latinis
 Tradidit, innumeratq; libens, præterebor artes
 Italia quid obest, nisi Mars uiolenter obesse?
 Quid uis deest Italis, nisi pax non deferret una?
 Nostra patens nostris, aliena reuoluere mens est,
 Musa gradum cohibe, quorsum temeraria, quorsum
 V'licius transire ueto, ser iussa quiesce.

ANDRÆ MANTVANO
 Poëta, S.

I Duce uicta Pado leuis est descensus amici
 Gurgitis auxilio, donec deflectere cursum
 Obuius admoueat Venaci filius alii
 Inde sinistrorsum perges, æque amne secundo
 Ibis in aduersum, qua clara Maronis origo
 Manua Pyridum, quondam domus alma sacrarum,
 Nunc sedes inuicta Ducum, quæ classica plebis
 Misceuit, & uincto ueneratur Apolline Martem
 Vnum ibi nostrarum præconem litera rerum
 Inueniet, hunc tu nostris solabere uerbis.
 Nam nostram dolet ipse uicem, facilesq; susurros
 Ruminat insulse permotus murmuræ turbæ:
 Læta sibi in primis, uultuq; occurre fereno,
 Huiusq; indignantem loquere, & si nulla sine hoste,
 Gloria parua tamen nobis oblata duelli
 Materia est, quos iam lustris oblata duobus
 Tosserit inuidia, non inuenisse quid hiscant
 Conceptum, qua parte uomant è pectore uirus
 Vna uenenatis uix tandem syllaba uerbis
 Ostendit, fecitq; uiam, pro crimine summo
 Produxisse breuem arguimur, sed cæca profectò
 Inuidia est, cumulant nostræ præconia laudis
 Eximie iudicium forme uix pauca, nec æquò
 Iudice quæ damnant inter tam multa notari
 Næuus ut insigni quanquam leuis eminet ore
 Deformis facies mendam regit, omnia quando
 Offendunt oculos, uitiū non cernitur unum.
 Nos igitur quæ summa rei est, an carmine longam
 Fecimus imò breuem, quod carmine constat eodem:
 An' ne autem geminum dedit addita consona tempus,
 Sic animis, sic ingenio torpere uidemur.
 Hæc nobis ignota putant, id Musa mereri
 Nostra potest, tenerisq; Elycon dilectus ab annis
 Esto ignota putent duo: nam pugnantia capta
 Mente simul loquimur iuxta an longamq; breuiemq;
 Ponimus haud equidem censorem id credere nostrum,
 Crediderim, quamuis soleat sibi fingere multa
 Spumæ præcipiti, torrensq; insana Baccho.
 Somnia mira uident uigiles, & febre sine ulla
 Occupat inualidum cerebrum, uiolenta Phrenesis.
 Falsum autem si sæpi uidet mens: agra quid ille:
 Quid uidet ille furens Bromij, Venerisq; sacerdos
 Phryx uerus, semperq; cibo, somnoq; sepultus,
 Extremamq; trahens uina inter dulcè noctem
 Nota canis rabies, stant argumenta, uidebis
 Horrentem setis, oculos ardere uagantes.
 Latrat in absente, metuit contingere lymphas,
 An Breis est? quid ais? quod monstrum fata minantur?

Quæ schola Grammaticum, uateniq; remittit a sellum
 Vina dædere animos fecerunt una Poëtam
 Sentio pica merum teigis, rostroq; madenti
 Decertare aude Musis, iam summa tygres
 Audebit tentare feras, & aranea telas
 Texere Palliadias, cignosq; laceffere coruus:
 Vis uini omnipotens tenerum fugat ille pudorem,
 Excitat ingenium, mutes facit esse desertor,
 Qui modo uix calamo commissa negocia ruris
 Clamosi seu bella fori trepidante notabat,
 Conductus precio tenui, nunc sydere mæsis
 Carmina nostra notat, nunc consulatore Cratino
 Humida uerbosis cruciat metra tabernis,
 Venit in Aonios subitò rudis incola montes,
 Infecitq; locos, illo spectante choream
 Virginei soluere chori, Penia laurus
 Arui, & faciem mutauit Castalius fons,
 Allisit saxo cytharam turbatus Apollo
 Collega regnante suo, Nixia uictrix
 Ars & uiterq; Deo collis sumitur uni
 Rusticus in censor nouus, en proiectus ab aëtris
 Venit Aristarchus, obeli armatus acutis
 Nil atramētis unquam quod carpere possis
 Sæpi, sed ad mensen reges, & prala Troiæ,
 Victaq; non modico describens Pergama musto,
 Nec pudeat insultare alijs, ea gloria fusco
 Vise animo fumum caelo, nebulamq; sereno
 Obliquis captare oculis, & digna triumpho
 Syllaba nec cernit primam se falsa uidere
 De nihilo insultat maculas in lumine demens
 Fert proprio, quaritq; alibi, sic illa tenebras
 Cæca suas putat esse domus, queritur uæ puella
 Commigrare petens, nota tibi fabula duro,
 Quæ Senecæ risum mouit, sed callidus iste
 Nostra scripta manu seruare potius a se feruit,
 Syllaba monstratur uulgo, ne iurumq; patenter
 Arguit errorem, mirum nam syllaba nobis,
 Hac eadem seruata domi est, ibi cauta tenorem,
 Et tempus tenuisse suum, si missa retentis
 Discordant, cur peiorem sententia uergit
 In partem, cur non potius propiorantis in actus
 Error erit calemus, quod sapius accidit alia
 Traclanti, ingenio culpam hanc ascribere mordax
 Aemulus audebit uerum audeat, omnia nobis
 Sit nota quæ crebra est alijs, & crebrior ipsi
 Virgilio, seruens quandoq; tepesti & alget.
 Et quandoq; Maro currens pede claudicat uno
 Diuinum est quod labe uacat mortalia nunquam
 Reprehensione carent igitur, si iure Latino
 Accusator agit petimur, si crimine uero
 Crimen erit ueniale tamen, liuorq; sinister
 Lenius iners studijs prætendens reua nostris
 Torqueat in gyrum sese, pariatq; subinde,
 Quod premat inuisam grauiori uulnere famam
 Tristis enim inuidia quales effundis abortus
 Ridiculus partus, spacio breuis unda decenni
 Syllaba, turrigeros citius tres uinea natos
 Indica Barbaricis peperisset bellua folijs.

AMICO TRANSALPINO, 9.

Perdis amice operam, mens est mihi certa manere.
 Hæc ubi sum, non me ualidis rapidissimus undis
 Impulerit Rhodanis, recta non Cirrius aura
 Mania concutiens, ubi tu tibi tempora uitaæ

Deligis, ac bustum, non compita uestra terentem
 Mille simul parua, quæ frigidum urbe quadrigæ.
 Anchora fixa solo est, moueant, tu calcas amoris
 Incutis absenti, quo frena morantia rumpam,
 Dum meminisse iubes, quod ut obliuiscer omni
 Exhortandus eram studio, tu dulces caducum
 Ingeris ex portio: formaq; fugacis honorem,
 Et ueterum mihi multa nouas monumenta dierum;
 Hac tamen ipsa olim, quæ spes erat ultima uictio
 Causa fuere fugæ, iamq; hæc puerilia retrò
 Linquimus, ad metam rapimur properantibus annis,
 Vna fuit quondam de pectore cura capillos,
 Impendere diu speculo, componere uultum
 Multorum placuisse oculis, sed tra, si sit aetas
 Illa mihi in tergum, & nunquam reditura uolauit.
 Iamq; animum maiora trahunt, quid precibus ergo,
 Consiliòne uo senior iam segnis amator,
 In flammam, laqueosq; ruam, & iuga nota subibo.
 Dij meliora boni, licuerunt multa iocose
 Tunc puero, nunc pauca uiro, sumq; illa pulchri.
 Fabula quod populo fuerim, digitoq; notatus
 Ista precor, fliceant igitur ne carpere mores
 Nunc etiam uideare meos, si pauca iuuentæ
 Blanda putes motura senem, tua dulcis amice
 Interpellat item facies, sed forsitan æquum
 Id fuerat tua quum totiens me traxerit illinc,
 Vt mea te tandem semel huc rapuisset inago.
 An me Romani dignatio sacra moueret
 Pontificis, quem sæpe meos aus ordine gressus,
 Et longas quæsisse moras, frons mihi ab alto
 Prospicit illa suos, quibus annumerare pusillum
 Me licet, an quorū sum sitis immortalis habendi
 Vluet in exhausio mortalia corda labore.
 Sit parto sine lite frui, si plura petuntur,
 Nec bene fundatum locus interrumpit amorem,
 Et patulus habet ille manus, & brachia longa
 Cum quibus & terra regit, & freta transit ampla,
 Præcluditq; fores Erebi, cælumq; recludit:
 Spes autem me nulla trahit, quia nulla cupidò
 Alligat, & nullis ardent præcordia flammis
 Ingeniosus amor, quas non te ueris in artes?
 Quæ tibi non tentata uia est, horroribus implet,
 Quam uarijs hinc bella fremunt, hinc arma parantur,
 Omnia peruideo, sed quis locus absq; periculo
 Quæ magna cum laude quies? stat iuncta labori
 Gloria languentem spernens operosa suporem,
 Despiciensq; minas, at qui te detinet inquit,
 Et mortalis homo, uita sic pendet ab una
 Sors tua, sed quæ nam quæso non pendula fors est
 Stamme pendemus tremulo moriturus amici
 Immortale caput uoto uesanus inani
 Optarem non tanta premunt obliuia rerum
 Sum nemor ipse mei, sed enim pars magna supersæta
 Huius erit, multum adiecit lux ultima fame.
 Clara quidem longos uirtus uentura sub annos
 Viribus ipsa suis sublimis ad æthera surget,
 Non aliena petens inopis suffragia lingue.
 Si tamen & præsens calamus promittere quicquam
 Auderet, promeret, nec sarcina nominis ingens
 Afforet auxilio, rerum hinc grauioribus urges
 Inde laus stimulis, siquidem modò rara per omnes,
 Et suspecta fides animos, clarissima certè
 Ars, uirtus, doctrina, fides rarissima semper:
 Nunc tamen ex raris siquid mihi credis habeto.
 Frustrà igitur terrere pares, si tempore uirtus

Prisca uiget nostro, si qua est, probitasq; fidesq;
 Pectore in hoc habitant, olim concorditer unā
 Viximus, & reliquum parili stat uiuere nexu,
 Tempora partimur, uarioq; expendimus usu,
 Et nosciem, longoq; diem sermone morantem
 Ducimus, obrepit quotiens assueta uoluptas.
 Solus ego populum fugiens, & rura pererrans.
 Solus, & ad ripam tenera & resupinus in herba
 Ardentes transire dies, & abieniq; leonis.
 Curarum liber uideo, uacuuq; malorum
 Dum grauidus redit autumnus, uolucrumq; cateruis
 Retia complentur: Breue sic comitante chorea,
 Pyridum in syluis, & labile uoluiur æuum.
 Hac mihi uita placet, non ambitionis in aula,
 Inuidiaq; sacram, post tot documenta reuerti
 Gratius ista quidem, quanquam iam sessus eundi
 Pes Italiam calcabit humum, purumq; ferenum
 Letius his oculis, & sydera nostra uideo.
 Post ubi longo uo finem factura labori
 Affuerit suprema dies, solamen & ipsum
 Mortis erit, tanti ingenio lachrymantis amici:
 Lassatum posuisse caput, manibusq; sepulchro
 Inuictum iacuisse piji post prælia tanta
 Fortuna, Ausonia saltem tellure recondi
 Dulce mihi, & patrijs longum requiescere saxis.
 Seratq; quum fragilem tumulum conuulserit atas
 Lenius Hesperia cinis hic agitur cura.

EIDEM S.

Q Vando erit obsecuri laribus contentus Amicle
 Caesar, & imperium spernet, bellumq; timebit,
 Appius inuisum metuat certamina plebis.
 Mutus erit Cicero, formosus Galba, fidelis
 Hannibal, infidus Scipio, Catilina pudicus
 Ac pius, armatum Therpsites sternet Achillem
 Cherilus altifono carmen dicet ab Homero.
 Solstigia perumpet radio, & micantibus umbris
 Tartaream subito complebit lumine uallem.
 Aethera hos facili penetrabit & astrâ uolatu
 Oceanum formica uado, Tanaisq; repente
 Ibit aqua, stringet glacies densissima Nilum
 Nix aeterna teget Meroen, nunquamq; carebunt
 Imbre Medusæis infecta cruoribus arua
 Surget ab Occasu uiridis aurora capillis,
 Retrogradumq; diem fuscis transmittet ad Indos,
 Et Padus ad fontem, Vesulûq; redibit ad arcem,
 Aeterna uomet fluctus gelidos, & Sergia flammata,
 Aura mouebit agros, contemnent nubila uentos,
 Montibus errabunt pisces, pelagoq; leones:
 Tunc tua propositum conuellent carmina nostrum.

GENETHLIACON MAR-
ci Mediolanensium Principis.

M Agne puer dilecte Deo, tituliq; parentum
 Praefulgens populis olim uenerande superbis
 Sit modo uita comes, teneris sit spiritus annis
 Expectare diu nobis, patriaq; patriq;
 Late ueni, uitaq; uiam foliicibus astris
 Ingredere, & rebus gaudens accede secundis.
 Te Padus expectat dominum, quem flumina Regem
 Nostra uocant, te purpureo Ticinus amictu,

Et magno genitore tument, te gurgite Lambet
 Innocuo, lateq; secans pulcherrima rura
 Abdua, caruleus, uolucerq; sonantibus undis,
 Ollius ac diues Tanarus, te Trebia nobis
 Iam melior, saluus te ripis laxior a quo
 Te durus, rapido torrens, te uertice Taron.
 Exiguus te Parma uadis, atq; enia uerno
 Imbre furens, iteq; anne minor tamen æthere Rhenus
 Blandior Ausonia, quanquam quid flumine uerbis
 Parua sequore Thireni maris æstus & omne
 Iam nunc littus amat, crebrisq; in littore portus,
 Quum procul indomitas gentes, sceptrisq; potitas.
 Non pudet è gremio dominum sibi postere uestro
 Ingens principum tibi sic, uirtusq; uorum,
 Sic tua fors, sic fama domus, sic lumine amico
 Astra fauent, hominumq; Deus, qui prouidet actui,
 Tu quoq; tranquillo uotium pectore natum
 Suscipe magnæq; parens, & per uestigia gentis
 Ire doce, generisq; sequi monimenta uetusti
 Historias alij memorandaq; nomina longe,
 Actiaq; clara uirum repetant, uulgataq; bella
 Sufficiunt alijs exempla domestica famæ
 Inueniet puer iste domi calcaria laudum
 Plurima magnanimos proauos imitetur, auosq;
 Mirariq; patrem docili condiscat ab æuo:
 Quum tamen egregius uiuendo adoleuerit infans,
 Hanc habeat patrem, & roso bibat ore iubeto,
 Parua decent paruos, mininus sum, maximus ille,
 Parua, sed est ætas lucis noua lumina nuper
 Attigit, & cælum trepido suspexit oculo
 Aetati, non fortuna munuscula dantur
 Aptæ sua ludet nitido mulcente metallo
 Spernet idem ex alto fuerit, dum plenior ætas,
 Et rutilam terræ fecem sciet esse profundæ,
 At fortasse sibi tunc carmina nostra placebunt:
 Perleget & secum, sacro dum fonte leuatur
 Tanto humilem excelsus genitor dignatus honore est.
 Hic quoq; deuotam generoso uertice dextram
 Apposuit, procerum magnæ pars parua cateruæ,
 Et faustum leto Marci dedit omne nomen
 Ornatum celebri magnorum laude uirorum,
 Vi sue ingenij lingua seu palma Latina
 Mulceat insigni gemmum mihi lumine callem
 Ostendant Laty Marcus duo sydera Varro,
 Marcus item Cicero, cui se lux tertia Marcus
 Aggeret Antonius, sin ardua rura uidere,
 Pyridumq; audire modos Pacuius alium
 Signet iter Marcus, patriæ si uerus amator,
 Nec lato rumpenda fides, sit Marcus uirinq;
 Regulus exemplum solij, si forte supremi
 Spes & amor moueant, surgant uestigia Marci
 Principis alta sequens, atq; hic seu nutibus actis,
 Seu studio iuuat agnosci sint undiq; clari,
 Sceptriferisq; Duces, si bellica gloria tangit,
 Et rigor, & uirtus animi, cuiusq; decoris,
 Et contemptus opum, Marcos, Curium, atq; Catones
 Inuear, Reges acie calcare potentes,
 Si mediter Marcus Glabrio, si uincere gentes
 Nobilior memori uersetur pectore Marcus,
 Hosq; inter patris patruus quem nostra tulerunt
 Tempora uictorem, Marcos accepimus omnes,
 Hunc dedimus, si templa uelut strinxisse uel urbes:
 Aut si nauali certamine uictor haberi.
 Marcus ad audendum stimulos Agrippa minifret,
 h h s

Si placeat fraternus amor, pietasq; modesti
 Pectoris aut maior rediens in tempore fama
 Spreta suo, Marci Fabij victoria testis,
 Neglectusq; Duci populo mirante triumphus
 Publica facta manu, patriosq; arcescere casus,
 Inq; suum transferre caput, proprioq; cruore,
 Commune imperium fundare, & turpia nulla
 Posse pati Marci facinus, commendat Horati
 Nobilitas humili, quæ sit gratissima plebi,
 Conciliatq; animos, se Marcus Horatius alter,
 Insigne exemplum, Marcusq; Valerius offert
 Esse Ducem, fortisq; uirum inter uulnera Marcus
 Pompilius, cautum in dubijs euadere Marcus
 Casu docet, stabilem Liiij constantia Marci.
 Hostis colla iugo, sociorum membra paci
 Subdere coniuncto Marcus Gregamius ausu
 Hostiles aperire fores uirtute uel armis,
 Immeritosq; iugo ciues, patriamq; maligno
 Eripere, & senium crebris ornare trophæis.
 Singula de Marci discam probitate Camilli
 Consilio proprius, si cassigabitur error
 Marcus erit Ruffus monitor, si dulcis agitur
 Libertas: annum Marcus Castitius armet.
 Si ferro cohibere fugam, & conuerti in arma
 Conseruatam aciem, Dux Marcus Aemilius esto.
 Pellere si patrijs scandentem manibus hostem
 Vltima fors adigat Marcus sit Manlius autor
 Reddere si uitam patriæ, castusq; tremendo
 Sponte subire, pijs Marcus conspectus in armis
 Curtius hortator fuerit, quam debita fido
 Inconuulsa fides Marcus Lucullus amico
 Quanta hosti pietas alter post funera Marcus
 Antonius, Marcusq; pijs me Cotta parenti
 Marcus item Scaurus nato monet esse seuerum
 Marcus Rutilius moderari, & spernere honores,
 Si magnas fortassis opes, sed labe carentes
 Meas humana uolet impleri nescia rerum.
 Marcus adest Crassus, quod si de sede superba
 Imperia, & tumidos libeat prosternere reges,
 Marcus adest Brutus, Roma cho meruenda amaro
 Dextera si pollens, & elari fama duelli
 Sollicitet pariliq; Duces sub Marte cadentes,
 Armaq; casorum templis affixa sacratis,
 Tunc animum Marcus subeat Marcellus, & ille,
 Cui uult exitium demissus ab æthere coruus.
 Multa unum aduersus multas audere cohortes
 Marcus Scaua docet, totiq; occurrere bello
 Crebra per aduersum, generosaq; uulnera pectus
 Sergius ostendit, Marcus cum corpore trunco,
 Et spolia, & titulos, uel iniquo querere Marte
 Religione pia cælum si cura mereri est
 Quatuor ex numero Christi præcone secundo
 Exceit, alati signat, quem forma leonis,
 Et cui nunc locuples Veneto stat litore templum
 Vndiq; multiplici hic prorsus honore uerendum,
 Marcus uiuifica posuit mihi nomen ab unda
 Ille quidem hæc secum, sed tu tibi magne uidebis
 Me uelut esse suum, si sum tuus inuida forte
 Conspectum fugitiua uirum mihi subtrahat ætas,
 Fac precor absentis memorem, si munera multi
 Ceriatum maiora parant, feruentior igne
 Commendet me pura fides, & carmina raptim
 Ingenio deprompta inopi, sub iudice tanto
 Siu pretium rebus iustum, laudetur amantis

Lucida mens, tenebris effossum soordat aurum.

GVIDONI DE GONZAGA MAN
 tuæ domino, S.

ITala quam reliquas superet faciundia linguae
 Vir præstans Graiam præter si fama sequenda est,
 Si Cicero nullam excipio breuis iste libellus
 Testis erit clara eloquio, quem Gallia cælo,
 Attollitq; fauens, summisq; æquare laborat,
 Scilicet hic uulgo recitat sua somnia Gallus,
 Quid zelus, quid posuit amor, quid petius Ephebi
 Ignis alat, quid ludat anus, quibus artibus amens
 Certat amans Veneris, tot sint in lumine pestes,
 Quis labor atq; dolor, requies quæ mixta labori,
 Quæ risus, gemitusq; uites, ut gaudia crebre
 Rara rigent lachryma, poterat quod latius ergo,
 Vberiusq; dari, fandiq; capacius aruum
 Somniat ista tamen, dum somnia uisa renarrat,
 Soporatq; nihil uigilans distare uidetur,
 Vi tuus ille olim melius concius amoris
 Explicuit sermone Pathos, si fabula diues
 Inspiciatur, frigidaq; expirans cuspide Dido,
 Seu uates Verona tuus, seu nidus amorum
 Fertilis, ac notus lasciuo carmine Sulmo,
 Vmbria suæ ducum ingenio largita Peligno,
 Vi sileam reliquos, uel quos antiquior ætas,
 Vel quos nostra recens latialibus exulit oris,
 Nec minus hunc latè excipies, nec munera temet
 Nostra ideò, uulgaria enim & peregrina petenti
 Nil maius potuisse dari, nisi fallitur omnis
 Gallia, Parisiosq; caput, mihi crede, ualeq;

AMICO BONÆ INDOLIS
 adolescenti, S.

GRatulor ingenio quod me flammantibus usq;
 Sollicitasse iuuat stimulis, mea gloria tales,
 Vel fecisse manu, uel adhuc doctore carentes
 Inuenisse operum comites, atq; arma dedisse
 Tu ceptum preme magnificum, & feruentius urge,
 Victor eris, celsosq; sedens sub uertice Cyrræ
 Dissona despicies trepidantis murmura uulgi
 Vnum istud: nam uerba tibi, sensusq; profundos
 Suppediat natura parens, ut sedulus arti
 Des operam admonco, neu sit ter mensa pudori
 Syllaba & in digitos, iterumq; iterumq; reuersa,
 Hoc age ne minimi contemptor maxima paruis
 Aspergens maculis, frondem fædare serenam
 Sustineas modico, meq; hæc tibi crede locutum
 Ore pio fando uideor genuisse, meamq;
 Rem gerere, optati uenient in tempore fructus,
 Cultor ubiq; ferat, nec tu dilecte negabis,
 Hinc fateor mihi cura tuæ non ultima fame.

SOCRATI SVO, S.

ARTibus, ut uarijs agitur brevis orbita uite,
 Et per mille uias, metam properamus ad unam.
 At ideò optatum pariter non prendimus omnia
 Alium iter, & durum imprimis, nec mole grauatis
 Corporeo ascensus facilis, scopulosq; saxis
 Vndiq; præruptis, anceps uia turbat euntes,
 Vndiq; terribiles lapsus, atq; undiq; mors est,
 Per medium securus eas, hoc tramite pauci
 Incedunt, plures uideas in ualle profunda

Errantes, passim cecox ad tartara gressus
 Ferre, quid heu tantum fessis mortalibus obstat
 Quid Samij senis in biuio desistere cogit
 Ad leuam, atq; iter usq; adeo contemnere dextram
 Excelsio fiat uita loco, nos ima sequentes
 Vergimus ad mortem, fulgentia sidera circum
 Voluuntur lege aeterna, nos lumina promi
 Figimus in terram, terrena semper amamus.
 Seu gaudemus opes tacitis fodisse sub antris
 Pallentes, caelique sacrum fugisse decorem,
 Ac manes turbasse atros, dum flaua Metallum
 Vena uomit curasq; & magnum ac dulce periculum,
 Sive gula imperio terras uexamus & aequor
 Atriusq; plagas, quas si spectare libere.
 Pulchra fames, alias cupido sub pectore mensas
 Volueret interdum corpuscula uilia, quantum
 Perditis impense fragilem, quid rumpitis aluome
 Que modico tranquilla foret, nimioq; laborat
 Singula si muneris studium uix turpis illum,
 Quid loquar hos qui rostra colunt, quos uulgus adorat,
 Quos fauor ambiguis turbæ plaususq; fatigant,
 Quid quos cedi amor miseros, spesq; improba Martis
 Praecipitat, letis miosis spumantia rabo
 Tela uident oculis, & campum strage rubentem
 Buccina non illos, non ulla pauoris imago,
 Non gladii accipites, non uulnera fœua, nec imber
 Sanguinis, aut fœdæ laniata caduera terrent
 Quid quibus alma fides, pietas quoq; uilui omnis
 Atq; Dei, atq; hominum, dubito dum calle supremum
 Ac tremulum propter formæ scandere culmen,
 Quos fure in triuijs compellit inutilis omnis
 Quam longa est ætas, & perdere littera tempus
 Quos operosa domus, ruituraq; tectâ morantur,
 Inmemores busti, quos durum uxoris iniqua
 Imperium exercet, nulloq; labore domandum
 Ingenium nati indocilis, seruicq; trilinguis,
 Quos sento sus ager, quos grex moribundus anhelos,
 Aut apium fugitiua cohors & mellis amari
 Curam facit damniq; metus, spesq; arida lucri,
 Atq; arsura sitis parto quos languida mœsis
 Insuper aut tardus, pugnas Aquilombus Austere.
 Exanimant tristisq; infans nomine Syrtis,
 Aut hinc Sylla fremens, illic uiolenta Charybdis,
 Ac medio uentura ratis fortunâq; semper
 Fluctibus ac uentis, torticq; rudentibus acta.
 Quid quos flamma animi laribus propellit auitis
 Per maria & scopulos uoluens, quis uita per undas
 Degitur infelix, quibus apparet unda sepulchrum,
 Eteuina auidos expectant uiscera pisces.
 Prætereo ridenda magis, quos retia fusca
 Tendere nocte iuuat, bellumq; indicare syluis,
 Quos aper attonitis habeat, dum uulnifer uida
 Valle furit, quos ceruus agat per deuia saltu
 Per frutices, quos parua uagos gressusq; silenti
 Ducat auis, lento prohibens suspensa freno
 Erigat ad caelum, quos nubibus asper aquis,
 Inuolitans quos pisces ac captaunda ad uinea,
 Ceu rigidum incurrit gelido de marmore corpus,
 Quos habet aut fœdus fornicis, aut umbra tabernæ
 Anxia damnosa, quos atterit alea ligno
 Turbida quosq; tenax ligat ad spectacula circus
 Oblitosq; cibi sub tartara crepuscula seruat.
 Quid quos cæca Venus, quos inconspicua uoluptas
 Tempus in omne rotant, insonnes ducere noctes

Cogit iners & blanda lues, trepidumq; soporem
 Carpere & aut niuib; medijs, aut imbribus ultro
 Ponere inermis latus sublimine tristis amice,
 Ac proprijs gaudere malis, dum credula mentes
 Spes alit interea, stimulisq; ferocibus urget.
 Seu quos forma fugax, fulgor breuissimus oris
 Prærapidumq; decus speculo suspendit inani.
 Sic suus urit amor, sic fert sua quemq; cupido
 Efficere & uitæ tranquillum sternere callem.

FRANCISCO PRIORI SANCTORVM
 Apostolorum de Florentia, S.

Vitæ, sed indignans, quæ nos in tristitia satum
 Secula dilatos peioribus intulit annis
 Aut prius, aut multo decuit post tempore nasci,
 Nam fuit & fortassis erit felicius æuum
 In medium fordes ut nostrum turpia tempus
 Confluxisset uides, grauium semina malorum
 Nos habet, ingenium, uirtus & gloria mundo
 Cesserunt, Regumq; tenent fortuna, uoluptas.
 Dedecus ingenti uisui, nisi surgimus, ætium est,
 Ibimus in scopulos, torrente rotabimur atro
 Offa rigens tellus, & inania nomina bustum
 Contegit exiguum, longo mox partita labore
 Fama cadet, cernerunt custos intereidet urna
 Aura feret cineres, atrico in marmore nomen
 Vix leget accluis concisum in frusta uiator,
 Cuncta premet tempus, si mens obflare prementi est
 Attollamus humo spes fessas nulla carnis,
 Anchora mobilibus suffixa moretur harenis,
 Hoc Elicone meo circumuidentibus herbis
 Fontis & ad ripam quærulæ sub ripâ silenti,
 Atq; inter geminas properatum perlege lauros
 Quas tibi sacrata forsan fissura sub umbra
 Dum fererem heu quotiens suspiciens crecite dixit.

GVILIELMO VERONENSI ORA
 tori, S.

T quid agest sacra ne paras inuisere Romam
 Iam tandem, poteris ne pio dare terga labori,
 Aut segnem patiari morantem Verona tot annis
 Possedit, longosq; suum te dulciter æuo
 Possideat, seruum tibi paret alma sepulchrum
 Roma nihil meliora Deus, si tempore tanto
 Ingenij mihi cura tui, si pectoris ardor
 Notus ab experto, pridem generosa uoluptas
 Egregium monstrat iter, stimulosq; latenti
 Urgebat, sed frena domus, studiumq; tuorum.
 Vt patria stringebat amor, nunc maior in altum
 Cura uocat, cessant dum patet ardua salutis
 Semita quam strauit Christi pius ore missiter,
 Quam Cymbro permixtus Hiber, Graioq; Britannus
 Permeat, extreme coniunctaq; Cypris hyberna
 Et Dacus, & rutilo perplexus erme Sueuis
 Stabis iners Italus, sic semper proxima sordens
 Sic longinqua iuuant felix peregrinus ad astra
 Ire potes saltu facili, contemnis an ipsum
 Id nunc est, an dum redeat iubileus & errans
 Quinquaginta uagis iterum Sol flexibus orbis
 Expleat, ac reuertat quas nunc male perdidimus horas
 Expectamus adhuc cæli quicunq; uiator
 Longum iter est properat, tempus breue, nulla fatui
 Sollicitudo premat, neu te mentita dolentum
 Impediat pietas, affusam in limine matrem

Despice, nec teneri moueant te dulcia nati
 Oscula, grande uim fugiens sine flere parentem
 Et sine, uentus agat suspiria tristis amici
 Non nate, seu forma uirens, seu nubilis ætas
 Non germanus amans, trepide non uerba sororis
 Candida nec blando teneat te murmure coniunx.
 Cuncta tibi calcanda simul, pulcherrima merces

Proposita est, sed quem moneor iam letus amata
 Respicentq; in terga nihil te proripis ede
 Feruida deuotum rapuit, iam dextra bacillum
 Perq; salutem iacius petis agmina Romam.
 Me ne oro comitem refugis comes esse uolenti
 Institui meliore uia, iam mundus & omne
 Quod placuit iuueni domita uix carne ualete.

EXEMPLVM TESTA- MENTI A FRANCISCO PE- TRARCHA CONDITI.



Æ PE' de eo mecum cogitans, de quo nemo nimis pauci satis co-
 gitant, de nouissimis scilicet, ac de morte, quæ cogitatio, neque
 superflua esse potest, neque nimium festina, cum & mors omni-
 bus certa sit, & hora mortis incerta. Utile, ac honestum credo, an-
 tequam me mors impediatur, quia mors ipsa, quæ per uarios & am-
 biguos rerum casus, semper nobis impedit, perutile breuitatem
 procul esse non potest. Nunc Dei gratia, dum corpore simul, atq;
 animo sanus sum, de meipso ac de rebus meis testando, dispo-
 nere. Quamuis ut uerum fatear, tam parua, & tam pauca res sunt
 meæ, ut de his quodammodo pudeat me testari, sed diuitum, atq;
 inopum curæ, de rebus licet imparibus pares sunt. Volo igitur
 hanc meam uoluntatem ultimam ordinare, & scriptis committere,
 & propter quædam honestatem, & ob id maxime, ne de huius-
 modi rebus meis, propter meam incuriositatem, post meum obitum litigetur. In primis animam
 meam peccatricem, sed diuinam misericordiam implorantem, & de illa sperantem, commendo hu-
 militer IESU CHRISTO, eiq; flexis ipsius animæ genibus, ut a se creatam, suisq; sanctissimi san-
 guinis pretio redemptam, protegat, effusus supplico, nec permittat, ad suorum manus hostium
 peruenire. Ad hoc etiam auxilium beatissimæ uirginis Matris suæ, & beati Michaelis archangeli,
 reuerenter, & fideliter imploro, & sanctorum reliquorum, quos intercessores apud CHRISTVM
 inuocare sum solitus, ac sperare. Corpus autem hoc terrenum, ac mortale, nobilium grauem sar-
 cinam animorum, terre, unde sibi origo est, uolo restitui, & hoc absq; omni pompa, sed cum sum-
 ma humilitate, & abiectione, quanta esse potest, de quo hæredem meum, & amicos omnes, rogo,
 obsecro, & obtestor, & adiuro, per uiscera misericordiæ Dei nostri, & per charitatem, si quam un-
 quam ad me habuerunt, nec falsi spe honoris hoc negligant, cum sic omnino me deceat, ac sic uo-
 lim, ita ut si forte (quod absit) contrafecerint, teneantur Deo & mihi, de graui utriusque offensa in
 die iudicii respondere. Et hoc quidem, de dono sepulturæ, hoc addito, quod nemo me fleat, nemo
 cum lachrymas, sed pro me CHRISTO preces, & qui potest CHRISTI pauperibus charitatem,
 pro me orare monitis, porrigat, hoc mihi prodesse poterit. Fletus autem, & defunctis inutilis, &
 flentibus est damnosus, de loco autem, non magnopere curo, contentor poni ubicunq; Deo pla-
 cuerit, & his, qui hanc curam suscipere dignabuntur, si tamen expressius, mea de hac uoluntas ex-
 quiratur, sepeliri uelim. Si Paduæ ubi nunc sum moriar, in ecclesia sancti Augustini, quam fratres
 prædicatores tenent, quia & locus, animo meo gratus est, & iacet illic, qui me plurimum dile-
 xit, inq; has terras pijs precibus attraxit, præclarissimæ memoriæ, Iacobus de Carrariâ, tunc Pa-
 duæ dominus. Si autem Arquade, ubi ruralis habitatio mea est, diem clausero, & Deus tantum mi-
 hi concesserit, quod ualdè cupio, capellam ibi exiguum, ad honorem beatissimæ Mariæ uirginis
 extruere, illic sepeliri eligo, alioquin inferius in aliquo loco honesto, iuxta ecclesiam plebis. Sin
 Venetijs moriar, poni uolo in loco sancti Francisci de Vineâ, illic ante ostium ecclesiæ. Sin Medio-
 lani ante ecclesiam beati Ambrosij, iuxta primum introitum, qui ciuitatis muros aspicit. Sin Pa-
 piæ, in ecclesia sancti Augustini, ubi fratribus uisum fuerit. Si autem Romæ, in ecclesia sanctæ Ma-
 riæ maioris, uel sancti Petri, ubi fuerit opportunius, uel iuxta ecclesiam hanc, uel illam, sicut ca-
 nonicis placebit. Nominaui loca quibus per Italiam conuersari soleo, at si Parmæ, in ecclesia ma-
 iori, ubi per multos annos Archidiaconus fui, inutilis & semper ferè absens. Sin ubicunq; terra-
 rum alibi, in loco fratrum minorum, si sit ibi: sin minus in quacunq; alia ecclesia, quæ uicinior fue-
 rit loco mortis. Hæc de sepulchro plura fateor, quam uirum doctum deceat, licet ab indocto dicta
 sint. Nunc accedo ad dispositionem earum rerum, quæ uocantur bona, bonorum cum potius sine
 sæpe

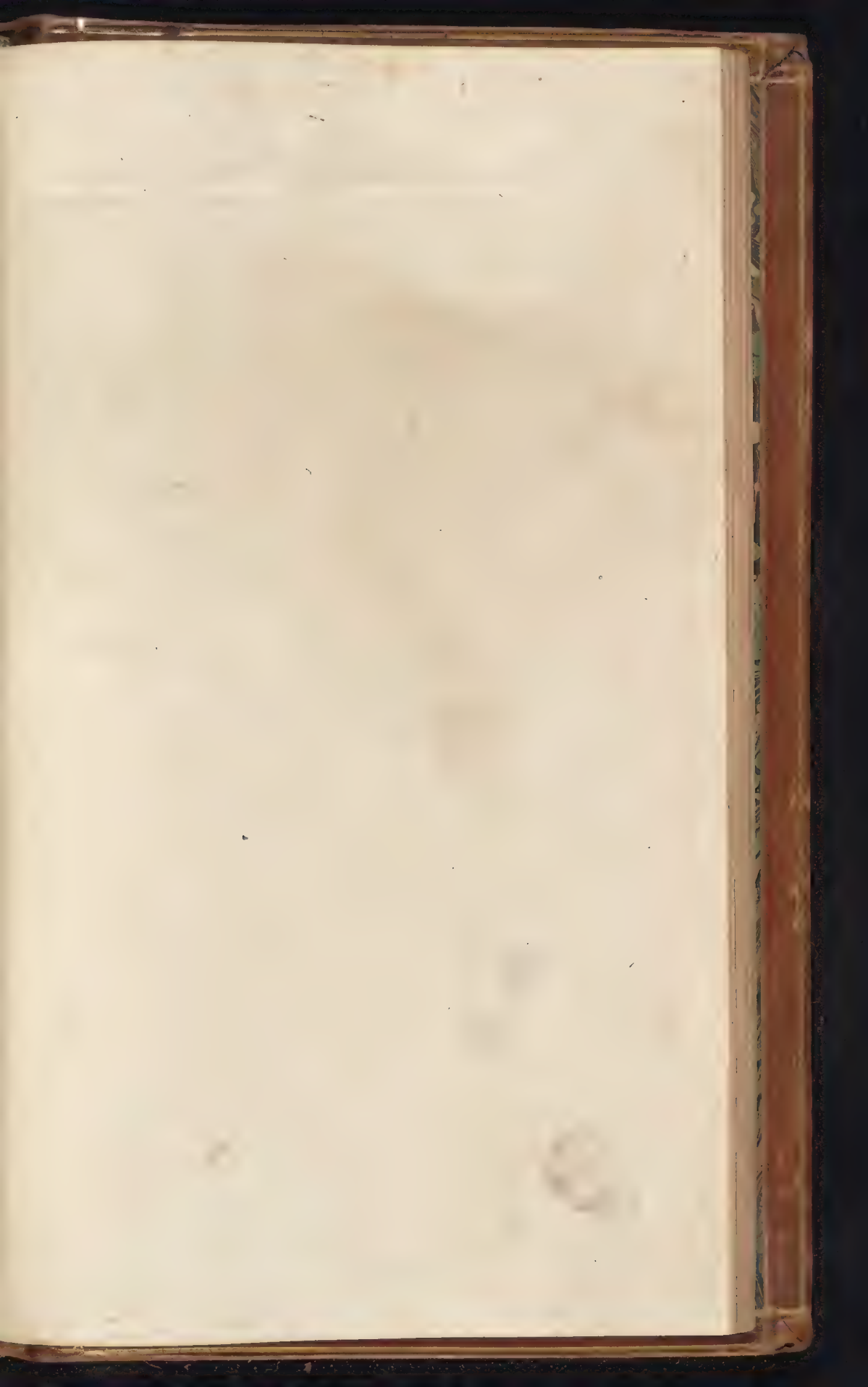
*f*epe impedimenta, & animi. Et primum equidem, huic sanctæ ecclesiæ Paduanæ, unde percepi & commoda & honores, ordinavi animo iam pridem, pusillum terræ emere, quod eidem testamento dimitterem, usque ad summam videlicet ducentarum librarum, huius parvæ moneræ, vel plus si plus possem. Sed adhanc summam habeo iam verò licentiam à magnifico Patre domino, ac meo domino Francisco de Carraria, quam vel in vita mea, vel post obitum, quotiens seu quandocunque perita fuerit, daturum esse non dubito. Sic ut ille cuius non actus modò, sed verba multum habeat in proposito veritate, firmitate, huiusmodi autem terram hæcenus intervenientibus alijs impensis, emere non valui. Si ergo ipsam emero, ut spero, faciam in instrumento emptoris poni, quod ipsam emo animo ecclesiæ relinquendi, ex nunc ita facio, quamvis eiusdè terre situm, non dum possum inscriptis inferre. Sin autem, quoniam nonnunquam pia voluntates, propter peccata hominum deduci nequeant ad effectum, dictam terram emere, vel propter impotentiam, vel propter negligentiam omifero, lego ipsi ecclesiæ Paduæ, ducatos ducentos auri, ad emendum aliquantum terræ, ubi melius fieri poterit, de cuius provenitibus perpetuum anniversarium annuatim meæ fiat, & ipso domino supplico, si tunc vivet, sic cupio, & Deum precor, ut multos postea annos lætus & felix vivat, vel si (quod Deus auertat) tunc ipse non viveret, precor alium quemcumque penes quem rei huius erit arbitrium, quatenus ob reverentiam Beatæ Mariæ virginis, & mei licet indigni, & pusilli hominis respectum, concedat hoc fieri, & decretum suum super hoc favorabiliter interponat. Lego autem ecclesiæ, apud quam sepeliar, ducatos .xx., alijs autem ecclesijs, quatuor ordinum mendicanitiû sibi fuerint, ducatos quinq; pro qualibet. Pauperibus CH RIST I LEGO centum ducatos distribuendos, ut videbitur Ioanni à Bocheta, custodi Ecclesiæ Paduanæ, & hoc si hic moriar: sin alibi, ad arbitrium Prælati illius ecclesiæ, in qua secundarius fuero, ita tamén, ut de dictâ quantitate, nullus ultra singulos ducatos accipiat. Transeo ad dispositionem aliarum rerum. Et prædicto igitur magnifico Domino meo Paduano, quia ipse per Dei gratiam non eger, & ego nihil habeo, dignum se, dimitto tabulam meam sue Iconam Beatæ virginis Mariæ, operis Iodith pictoris egregij, quæ mihi ab amico meo Michaële Navis de Florentia missa est, cuius pulchritudinem ignorantes, non intelligunt, magistri autem artis stupent: hanc Iconam ipsi magnifico Domino lego, ut ipsa Virgo benedicta, sit sibi propicia ad filiû suum IESUM CHRISTVM. Amicus minoris status, sed charissimis mihi liberenter magna dimitterem, si sacralas esset uberior, fed affectum librabunt, Magistro Donato de Prato, veteri Grammaticæ præceptorî, nunc Venetijs habitanti, si quid vel debet ex mutuo, quod quantum fit nescio, sed utiq; parum esse, remitto & lego, necneculo quoddam heredi meo, hanc ob causam ad aliquid teneatur. De equis meis, si quos haberô, in tempore transitus mei, qui placeant, Bonzanello de Vigonia, & Lorbardo à Serico concubitus Paduanis, uolo quod inter eos fortiantur, qui primum eligat, quis sequendus, & præter hoc dicto Lorbardo, qui rerum suarum curam deposuit, ut res meas ageret, obligavit me confiteori x .xxxiiiii. ducatis auri, & solidis .xvi., quos expendi in utilitatibus meis, & multò amplius. Sed facta ultima inter nos ratione, dictæ quantitatis debitor remansi, quam si ante receperit, sicut spero citò facere, bene erit. Alioquin uolo, quod hæres meus, ante omnia sibi satisfacere teneatur, de quo debito Chirographum meum habet, quod restitut heredi meo ipse Lorbardus. Item lego eidem Lorbardo cyphum meum parum rotundum, argenteum, & auratum, cum quo bibet aquam, quàm liberenter bibit, multo libentius quam vinum. Presbytero autem Ioannì à Bocheta custodi Ecclesiæ nostræ, breviarium meum magnum, quod Venetijs emi precio centum librarum. Ea tamen lege, illud ei dimitto, ut post eius obitum remaneat, in sacristia Ecclesiæ Paduæ, ad obsequium perpetuum Presbyterorum, ut ipse Presbyter Ioannes, & alij orientes se pleceat CH RISTVM, & Beatam virginem Mariam pro me. Domino Ioanni de Certaldo sen Breccio, nerecunde admodum, tanto viro, tam modicum lego quinquaginta florenos auri, delorentia, pro una veste hyemali, ad studium lubricationesq; nocturnas. Magistro Thomæ Bambalze de Ferraria, lego leutam meum bonum, ut eum sonet, non pro vanitate laculi fugacis, sed ad laudem Dei æterni. Prædicti autem mei amici, de paritate huiusmodi Legatorum, non me accusent, sed fortunati. Siquid est fortuna: propter hunc respectum, distuli ad ultimum, quem primum esse decuit, Magistrum Ioannem de Horologio, Physicum cui lego quinquaginta ducatos auri, pro emendo librum parum annulum digito gestandum, in memoriam mei. De familiaritatibus autem domesticis, sic ordino, Bartholomeo de Senis, qui dicitur Pandalus .xx. ducatos, quos non ludat. Zilio de Florentia domicello meo, supra salarium suum, siquid tibi deberet, .xx. ducatos, & habebit plures, aut alios plures, paucioresve domicellos, supra salarium suum, pro quolibet florenos, seu ducatos .xx. famulis duos pro quolibet, coquo duos. Et si isti vel amici obiissent, vel domicelli, seu famuli obiissent priusquam moriar, quod eis legabam, uolo ut redeat ad heredem meum. Omnium sanè bonorum mobilium, & immobilium, quæ habeo vel habiturus sum, ubicunque sint, vel erunt, unum solum heredem instituo Franciscum de Borsiano, filium quondam domini Amicolî de Borsano civem Mediolani, portę Vercelzine. Et ipsum rogo non solum, ut hæc domini Amicolî ut filium charissimum, ut pecunia quantacunq; sine sit plurima, sine minima, quia magna utiq;

118 Exempl. Testament. Fran. Petrarchæ.

non erit, meis rebus inuenerit, diuidatur in duas partes, & unam sibi habeat, & alteram numeret, cui scit me uelle, & de ea fiat, quod me etiam uelle scit. Duo antequàm finiam hanc scripturam, addenda sunt, unum est quod modicum illud terræ, quodd habeo ultra montes, in comitatu Venetino in uilla seu castro Valcluse, diocesis Causalicensis, quia sine dubio eūdo illuc, uel etiam mittendo, quodammodo plus expenderetur, quàm res ualeat: uolo quod sit hospitalis dicti loci, & in usus pauperum CHRISTI, & si fortè hoc fieri non posset, impediēte aliquo iure, uel statuto, uolo quod sit Ioannis & Petri fratrum, filiorum quondam Raimundi Clarimontis, qui Monetus communiter dicebatur, & fuit obsequiosus, & fidelis mihi ualdè. Et si dicti fratres, uel eorū alter obisset, uolo quod ueniat ad filios, uel nepotes in memoria dicti moneti. Alterum quodd illud modicum, quodd habeo de bonis immobilibus, in Padua uel territorio Paduano, uel in posterum habiturus sum, uolo quod sit hæredis mei, ut cætera, sed hac lege, quod nec per se, nec per alium possit horum aliquid alienari uenditione, aut donatione, aut perpetua emphiteosi, aut quouis alio modo, nec etiam pignori usq; ad completos x. annos, à die mei obitus computandos, quod per utilitates ipsius hæredis ordino, qui ex ignorantia rerum labi posset. Quas cum pleno nouerit, pu^o non libenter alienabit. Si autem fortè, quia omnes sumus mortales, nec omninò nullus est ordo moriendi, dictus Franciscus de Borsano (quod auertat Deus) ante me moreretur, tunc hæres meus esto Lorbardus à Serico prædictus, qui plenè animum meum nouit, quem ut in uita fidelissimum expertus sum, non minus fidelem spero post obitum. Hæc iure testamenti seu alterius ultimæ uoluntatis, seu quocunq; alio modo melius ualitura conscripsi, manu propria, Paduæ in domo Ecclesiæ, quam habito anno Domini m. ccc. lxx. pridie nonas Aprilis. Et Nicolaum filium quondam Ser Bartolemei, ac Nicoletum filium Ser Petri notarios, infra scripto rogavi, prout in eorum subscriptionibus infra scriptis continetur. Vnum addo, quodd statim post transitum meum, hæres meus scribat, super hoc meo fratri Germano Petrarchæ monacho Chartusienfi, qui est in conuentu de Materino prope Mafsiliam, ut det sibi optionem, utrum uelit centum florenos auri, an singulis annis quinq; uel decem sicut sibi placet, & quodd ipse eligeret illud fiat, &c.

EGO FRANCISCVS PETRARCHA SCRIPSI, QVI TESTAMENTVM ALIVD FECISSEM, SI ESSEM DIVES, VT VVLGV INSANVM EVTAT.

OPERV M FRAN. PETRARCHÆ TOMI TERTII FINIS.



T O M V S I I I I .

FRANCISCI PE.
trarchæ Florentini V. C. Operum, in
quo quæ ab authore Vernacula sua, id est,
Lingua Hetrusca scripta extant,
ca, quam docet uersa pagel-
la, serie habentur
omnia.

I SONETTI E LE CANZONI ET I
TRIOMPHI, DI MESSER FRANCESCO
Petrarcha Poeta Fiorentino, nella Tosca-
na sua Lingua scritti.

HORA DI NVOVO CON SVMMA
diligenza corretti & ristampati.

CONTENUTO DI QUESTO QVARTO
TOMO, DI M. FRAN. PETRAR.

Sonetti & Canzoni in uita di Madonna Laura
Sonetti & Canzoni in morte di Madonna Laura
Triumpho d'Amore
Triumpho de la Castita
Triumpho de la Morte
Triumpho del Tempo
Triumpho de la Diuinita, o' Eternita
Canzone trouata in un anticho Libro
Sonetto di Giacobbo Garatori da Imola, colla risposta di F.P.
Sonetto di Diotisalui di Pietro da Siena, colla risposta di F.P.
Sonetto di Stramazzo da Perugia al Petrarca
Sonetto di Geri Gianfigliacci al Petrarca
Sonetto di Giouanni de Dondi
Sonetto di Sennutio al Petrarca
Canzon di Guido Caualcanti
Canzon del Dante
Canzon di Cino da Pistoia
Lettera del Petrarca à Leonardo Beccamuggi

DELLI SONETTI E CANZONI DI MESSER FRANCESCO PETRARCHA, PARTE I.

SONETTO I.



O I, ch'ascoltate in rime sparfe il suonò
Di quei sospiri, ond'io nudriua il core
In sul mio primo giouenile errore,
Quand'era in parte altr'huom da quel,
ch' i sono; (no
Del vario stile, in ch'io piango, e ragio-
Fra le vane speranze, e'l van dolore;

Oue sia, chi per proia intenda amore,
Spero trouar pietà, non che perdono.
Ma ben vegg'hor come al popol tutto
Fauola fui gran tempo: onde souente
Di me medesimo meco mi vergogno:
E del mio vaneggiar vergo'gna è'l frutto,
E'l pentirsi, e'l conoscer chiaramente,
Che quanto piace al mondo è breue sogno.

SONETTO II.

Per far una leggiadra sua vendetta,
Ep'nair in vn di ben mille offese,
Celatamente Amor l'arco riprese,
Com'huom, ch' à no cër luogo, è tempo aspetta.
Era la mia virtutè al cor ristretta,
Per far iui, e ne gli occhi sue difese:
Quando'l colpo mortal la giù difese,
Oue solea spuntarsi ogni saetta.

Però turbata nel primiero affalto
Non hebbe tanto ne uigor ne spatio,
Che potesse al bisogno prender l'arme;
O' vero al poggio faticoso, & alto
Riturni accortamente da lo strato;
Del qual hoggi vorrebbe, e non può attarmè:

SONETTO III.

Era'l giorno, ch'al Sol si scolorarò
Per la pietà del suo fattore i rai:
Quand' i fui preso, e non me ne guardai,
Che i be' vostri occhi donna mi legarò.
Tempo non mi pareo da far riparo
Contra colpi d'amor: però n'andai
Secur, senza sospetto: onde i miei guai
Nel commune dolor s'incominciò.

Trouommi Amor del tutto disarmato;
Et aperta la via per gli occhi al core;
Che di lagrime son fatti vscio, è varco.
Però al mio parer, non li fu honore
Ferir me di saetta in quello stato,
E à voi armata non mostrar pur l'arco.

SONETTO IIII.

Quel, ch'infinita prouidentia, & arte
Mostrò nel suo mirabil magistero:
Chè criò questo, e quell'altro hemispero,
E manfuetto più Gioue, che Marte;
Vegnendo in terra à illuminar le carte;
C'hauean mole anni già celato il vero,
Tolse Giouanni da la rete, e Piero;
E nel regno del ciel fece lor parte.

Dì se nascendo à Roma non se gratia,
A' Giudea s'istanto four' ogni stato
Humilitate effaltar, sempre gli piacque:
Et hor di picciol borgo vn Sol n'ha dato
Tal, che natura, e'l luogo si ringratia.
Onde si bella donna al mondo nacque.

SONETTO V.

Quand'io mouo i sospiri à chiamar voi,
E'l nome, che nel cor mi scrisse Amore;
LA V dando s'incomincia vdir di fuore
Il suon de primi dolci accenti suoi.
Vostro stato REal, che'ncontro poi,
Raddoppia à l'alta imprefa il mio ualore;
Ma, TACI, grida il fin: che farle honore
È d'altr'homeri forma, ch'è da tuoi.
Così laudare, e reuerire insegna
La voce stessa, pur ch'altri vi chiami,
O' d'ogni riuerenza, & d'honor degna:
Se non che forse Apollo si disdegna,
Ch' à parlar de suoi sempre verdi rami
Lingua mortal presuntuosa vegna.

SONETTO VI.

Si trauaiato è'l folle mio desio
A' seguirar costei, che'n fuga è volta,
E de lacci d'amor leggiata e sciolta,
Vola dinanzi al lento correr mio:
Che quanto richiamando più le'nauio
Per la secura strada, men m'ascolta:
Ne mi vale spronarlo, ò darli volta:
Ch'amor per sua natura il fa restio;
E poi che'l fren per forza à se raccoglie,
I mi rimango in signoria di lui,
Che mal mio grado à morte mi trasporta.
Sol per venìr al lauro, onde si coglie
Acerbo frutto, che le piaghe altrui
Gustando afflige più, che non conforta.

SONETTO VII.

La gola, e'l sonno, e l'otiose piume
Hanno del mondo ogni virtù sbandita,
Ond'è dal corso suo quasi smarrita
Nostra natura vinta dal costume:
Et è sì spento ogni benigno lume
Del ciel, per cui se'nforma humana vita;
Che per cosa mirabile s'addita,
Chi vuol far d'Helicon nascere fiume.
Qual vaghezza di lauro, qual di mitto?
(ouera, e nuda vai Filòsôfia)
Dice la turba al vil guadagno intesa:
Pochi compagni haurai per l'altra via;
Tanto ti prego più gentile spirito,
Non lassar la magnanima tua impresa.

SONETTO VIII.

A' pie de' colli, oue la bella uesta
Prese de le terrene membra pria
La donna, che colui, ch'à te ne'nuita,
Spesso dal sonno lagrimando desta:
Libere in pace passauam per questa
Vita mortal, ch'ogni animal desia,
Senza sospetto di trouar fra via
Cosa, ch'al no str'andar fosse molesta.
Ma del misero stato, oue noi semo
Condotte de la vita altra serena,
Vn sol conforto, e de la morte haucemo:
Che vendetta è di lui, ch'à ciò ne mena;
Lo qual in forza altrui, pressò à l'estrema
Riman legato con maggior catena.

S O N E T T O I X.

Quando l'pianeta, che distingue l'hore,
Ad albergar col Tauro si ritorna;
Cade virtù da l'infiammare corna,
Che veste il mondo di nouel colore:
E non pur quel, che s'apre à noi di foré,
Le riué, e i colli di fioretti adorna;
Ma dentro, doue giamai non s'aggiorna,
Grauido fa di se il terrefre humore:
Onde tal frutto, e simile si colga:
Cosi costei, ch'è tra le donne vn sole,
In me mouendo de begli occhi i rai
Cria d'Amor pensieri, atti, e parole:
Ma come ch'ella gli gouerni d'uoiga,
Primauera per me pur non è mai.

S O N E T T O X.

Gloriosa colonna, in cui s'appoggia
Nostra speranza, e l'grau nome Latino,
Ch'anchor non torse dal vero camino
L'ira di Gioue per uentosa pioggia;
Qui non palazzi, non teatro, o loggia,
Ma'n lor vece vn'abete, vn faggio, vn pinò
Tra l'erba verde, e'l bel monte vicino
Onde si scende poetando, e poggia,
L'euani di terra al ciel nostr'intelletto.
E'l rosignuol, che dolcemente à l'ombra
Tutte le notti si lamenta, e piagne,
D'amorosi pensieri il cor ne'ngombra.
Ma tanto ben sol tronchi, e fai imperfetto
Tu, che da noi, Signor mio, ti scompagne.

C A N Z. I.

Lassarè il velo d'per sole, d'per ombra
Donna non vi vid'io,
Poi, che'n me conolcesse il gran desio,
Ch'ogni altra voglia dent'al cor mi sgombra.
Mentr'io portaua i be' penser celati,
C'hanno la mente desando morta,
Vidiui di pietate ornare il volto:
Ma poi, ch'amor di me vi fece accortag
Fur i biondi capelli allhor velati,
E l'amoroso sguardo in se raccolto.
Quel che più desiaua in voi, m'è tolto;
Si mi gouerna il uelo,
Che per mia morte & al caldo, & al gelo
De' be' vostr'occhi il dolce lume adombra.

S O N E T T O X I.

Se la mia vita da l'aspro tormento
Si può tanto schermire, e da gli affanni,
Ch'i veggia per virtù degli vitim'anni
Donna de'be' vostr'occhi il lume spento,
E i cape' d'oro fin farsi d'argento,
E lassar le ghirlande, e i veldi panni,
E'l viso scolonn, che ne miei danni
A'l lamentar mi fa pauroso, e lento;
Pur mi darà tanta baldanza amore,
Ch'i vi discourirò de' miei martiri
Qua' sono stati gli anni, e i giorni, e l'hore:
E se'l tempo è contrario à i be' desiri;
Non fia, ch'almen non giunga al mio dolore
Alcun so ccorso di tardi sospiri.

S O N E T T O X I I.

Quando fra l'altre donne adhora adhora
Amor vien nel bel viso di costei:
Quanto ciascuna è menbella di lei,
Tanto cresce il desio, che m'innamora,
I benedico il loco, e'l tempo, e l'hora,
Che si alto miraron gli occhi miei;
E dico; Anima, assai ringratia dei;
Che fosti à tanto honor degnata allhora.

Da lei ti vien l'amoroso pensiero
Che mentre'l seguital fommio ben t'istua,
Poco prezzando quel ch'ogn'huom desia;
Da lei vien l'animosa leggiadria,
Ch'al ciel ti scorge per dextro sentero;
Si ch'i vo già de la speranza altero.

C A N Z. I I.

Occhi miei lassi, mentre ch'io vi giro
Nel bel viso di quella, che v'ha morti:
Pregoui, siate accorti:
Che già vi sfida amore, ond'io sospiro.
Morte può chiuder sola à miei pensieri
L'amoroso camin che li conduce
Al dolce porto de la lor salute.
Ma puossi à voi celar la vostra luce
Per meno obietto; perche meno interi
Siete formati, e di minor virtute.
Però dolenti, anzi che sian venute
L'hore del pianto, che son già vicine,
Prendete hor' à la fine
Breue conforto à sì lungo martiro.

S O N E T T O X I I I.

Io mi riuolgo indietro à ciascun passo
Col corpo stanco, ch'à gran pena porto;
E prende alhor del vostr' aere conforto,
Che'l fà gir oltra, dicendo, ohime lasso.
Poi ripensando al dolce ben, ch'io lasso;
Al camin lungo, & al mio viter corto;
Fermo le piante sbigottito, e smorto;
E gli occhi in terra lagrimando abbasso.
Talhor m'affale in mezzo à tristi pianti
Vn dubbio, come poss'on queste membra
Da lo spirito lor viter lohtane:
Ma rispondemi Amor, non ti rimembra,
Che questo è priuilegio de gli amanti
Sciolti da tutte qualirati humane!

S O N E T T O X I I I I.

Mouess' i vecchiar el canuto, e bianco
Del dolce loco, ou'ha sua età fornita,
Et da la famigliuola sbigottita,
Che vede il caro padre venir manco;
Indi trahendo poi l'antico fianco
Per l'estreme giornate di sua vita,
Quanto più può, col buon voler s'aita
Rotto da gli anni, e dal camino stanco:
E viene à Roma seguendo'l desio
Per mirar la sembianza di colui,
Ch'anchor là sù nel ciel vedere spera:
Cosi, lasso, talhor vo cercand'io
Donna, quant'è possibile, in altrui
La desiaua vostra forma vera.

S O N E T T O X V.

Piouommi amare lagrime dal viso
Con vn vento angoscioso di sospiri:
Quando in voi adiuicn che gli occhi giri,
Per cui sola dal mondo i son diuisi.
Vero è, che'l dolce manfucto riso
Pur acqueta gli ardenti miei desiri,
E mi sotragge al fuoco de' martiri,
Mentr'io son' à mirar l'intento, e fiso;
Ma gli spiriti miei s'agghiaccian poi,
Ch'i veggio al dipartirgli arti soauì
Toccar da me le mie fatali stelle.

Largata al fin con l'amorose chiauì
L'anima esce del cor, per seguir voi:
E con molto pensiero indi si suelle.

S O N E T T O X V I.

Quand'io son tutto volto in quella parte,
Oue'l bel viso di Madonna luce;

E m'è rimasa nel pensier la luce,
 Che m'arde, e strugge dentro à parte à parte;
 I, che temo del con che mi si parte,
 E veggio presso il fin de la mia luce;
 Vommene in guisa d'orbo senza luce,
 Che non fa oue si uada, e pur si parte.
 Così dauanti à i colpi de la morte
 Fuggo: ma non si ratto, che l' defio
 Meco non venga, come venir sole.
 Tacito vò; che le parole morte
 Farian pianger la gente; & i defio,
 Che le lagrime miè si spargan sole.

SONETTO XVII

Son animali al mondo di si altera
 Vista che'n contr'al Sol pur si difende;
 Alti, però che l'gran lume gli offende;
 Non escon fuor, se non verso la sera:
 Et altri co'l defio folle, che spera
 Gioir forfè nel foco, perche splende;
 Prouan l'altra virtù, quella, che ne cende.
 Lasso il mio loco è'n questa vittima schiera:
 Ch'ì non son forte ad aspettar la luce
 Di questa donna, & non fo fare scherzmi
 Di luoghi tenebrosi, d'hore tarde.
 Però con gli occhi lagrimosi, e'nfermi
 Mio destino à vederla mi conduce:
 Et fo ben, ch'io vò dietro à quel, che m'arde.

SONETTO XVIII

Vergognando talhor, ch'anchor si taccia
 Donna, per me vostra bellezza in rima,
 Ricorro al tempo, ch'ì vi vidi prima,
 Tal, che null' altra fia mai, che mi piaccia.
 Ma trouo peso non da le mie braccia,
 Ne opra da polir con la mia lima:
 Però l'ingegno, che sua forza estima,
 Ne l'operation tutto s'agghiaccia.
 Più volte già per dir le labbra aperfì:
 Poi rimase la voce in mezzo'l petto.
 Ma qual suon potria mai salir tant' alto?
 Più volte incominciai di scriuer versfì
 Ma la penna, & la mano, & l'intelletto
 Rimafer vinti nel primier affalto.

SONETTO XIX

Mille state d' dolce mia guerrera
 Per hauer co' begli occhi vostri pacé,
 V'haggio proferto il cor: m' à voi non piace;
 Mirar si basso con la mente altera:
 Et se di lui fors'altra donna spera;
 Vuue in speranza debile & fallace:
 Mio; perche fdegno ciò, ch' à voi dispiace;
 Esser non puo giamai così, com'era.
 Hòr s'io lo scaccio, & e' non troua in voi
 Ne l' effilio infelice alcun foccoffo;
 Ne sà star sol, ne gire ou' altr' il chiama;
 Potria finirirè il suo natural corso;
 Che graue colpa fia d'ambeduo noi,
 Et tanto più di voi, quanto più v'amia:

CANZ. III

A qualunque animale alberga in terra;
 Se non se alquanti, e'hanno in odio il sole;
 Tempo da trauagliare è, quanto è'l giorno:
 Ma poi, che l'ciel accende le sue stelle;
 Qual torna à casa, & que s'annida in selua
 Per hauer pòsa almeno in fin à l'alba.
 Et io, da che comincia la bell' alba
 A scuoter l'ombra intorno de la terra
 Stuegliando gli animali in ogni selua,
 Non ho mai triegua di sospir eol sole.
 Poi, quand'io veggio fiammeggiar le stelle,

Vò lagrimando, & desiaho il giorno;
 Quando la sera scaccia il chiaro giorno;
 Et le tenèbre nostre altrui fann' alba;
 Miro penfoso le crudeli stelle,
 Che m'hanno fatto di sensibil terra;
 E maledico il di, ch'ì vidi'l sole;
 Che mi fa in vista vn huom nudrito in selua.
 Non credo che pascesse mai per selua
 Si aspra fera d' di notte, d' di giorno;
 Come costei, ch'ì piango a l'ombra, e al sole;
 E non mi stanca primo sonno, o d'alba:
 Che bench'ì sia mortal corpo di terra:
 Lo mio sermo desir vien da le stelle.

Prima ch'ì torni à voi lucenti stelle,
 O' tomi giù ne l'amorosa selua
 Laffando il corpo, che sia trita terra;
 Vedets'io in lei pietà: che'n vn fol giorno
 Può ristorar molt' anni, e'n nanzì l'alba
 Prouarmi arricchir dal tramontar del solè.

Con lei sol'io da che si parte il sole;
 E non ci vedets'altri, che le stelle;
 Sol vna notte; e mai non fosse l'alba;
 E non si trasformasse in verde selua
 Per vscirmi di braccia, come l'giorno,
 Che Apollò la seguia quà giù per terra.
 Ma io farò sotterra in secca selua;
 E'l giorno andrà pien di minute stelle,
 Prima, ch' à si dolce alba arrui il sole.

CANZ. II

Nel dolce tempò de la prima etade;
 Che nascer vide, & anchor quasi in herba;
 La fera voglia, che per mio mal crebbe;
 Perche cantando il duol si disacerba:
 Canterò, com'io vissi in libertade,
 Mentre amor nel mio albergo à fdegno s'hebbe;
 Poi seguirò, si come à lui ne'ncrebbe
 Troppò altamente; & che di ciò m'auenne:
 Di ch'io son fatto à molta gente essemplio:
 Ben ch'ì mio duro scempiò
 Sia scritto troue, si che mille penne
 Ne son già franche; & quasi in ogni vallè
 Rimbombi'l suon de miei graui sospiri;
 Ch'acquistan fede à la penosa vita:
 E se qui la memoria non m'aita,
 Come fuol fare; s'iscusina i martiri,
 Et vn pensier, che solo angoscia dalle,
 Tal, ch'ad ogni altro fa voltar le spalle:
 E mi face obliar me stesso à forza:
 Che tien di me quel dentro, & io la scorza:

Ì dico; che dal di, che l' primo affalto
 Mi diède amor, molt' anni cran passati,
 Sì ch'io cangiava il giouènil aspetto:
 E d'intorno al mio cor pensier gelati
 Fatto hauean quasi adamantino smalto,
 Ch'alletta non lassaua il duro affetto:
 Lagrima anchor non mi bagnaua il petto;
 Ne rompea il sonno: e quel, che'n me non era;
 Mi pareua vn miracolo in altrui.
 Lasso, che son che fuit
 La vita il fin, e'l di lo da la sera.
 Che sentendo il crudel, di ch'io ragiono;
 In fin alhor percoffa di suo frate
 Non essermi passato oltra la gonnas;
 Prese in sua scorta vna possente donna;
 Ver cui poco giamai mi valse, d' vale
 Ingegno, d' forza, d' dimandar perdono.
 E i duo mi trasformato in quel, ch'ì sono,
 Facendomi d'huom viuo vn lauro verde;
 Che per fieda stagon foglia non perde:

Qual mi fec'io, quando primier m'accorsi
De la trasfigurata mia persona:
E i capei vidi fardi quella fronde,
Di che sperato hauea già la corona;
E i piedi, in ch'io mi stetti, e mossi e corsi,
(Com'ogni membro à l'anima risponde,)
Diuentar due radici foura l'onde,
Non di Peneo, ma d'un più altero fiume;
E'n duo rami mutarsi anbe le braccia.
Ne meno anchor m'agghiaccia
L'esser couerto poi di bianche piume
Alhor: che fulminato, & morto giacque
Il mio sperar, che troppo alto montaua.
Che perch'io non sapea doue, ne quando
Me'l ritrouassi, solo lagrimando,
Là've tolto mi fu, di & notte andaua
Ricercando dal latte, & dentro à l'acque:
Et giamai poi la mia lingua non tacque,
Mentre poteo, del suo cader maligno:
Ond'io presi col suon color d'un cigno.
Cosi lungo l'amate rive andai;
Che volendo parlar, cantaua sempre
Mercè chiamando con estrania voce:
Ne mai in sì dolci, o'n sì soauì tempee
Risónar seppi gli amgorosi guai;
Che'l cor s'humiliasse aspro & feroce.
Qual fù à sentir; che'l ricordar mi coce!
Ma molto più di quel, ch'è per innanzi.
De la dolce, & acerba mia nemica,
E' bisogno ch'io dica;
Benche sia tal, ch'ogni parlare auanzi.
Questa, che col mirar gli animi fura;
M'aperse il petto, e'l cor prese con mane
Dicendo à me, di ciò non far parola:
Poi la riuidi in altro habito sola
Tal ch'ì non la conobbi, ò senò humano;
Anzi le dissi'l ver pien di paura:
Ed ella ne l'usata sua figura
Tosto tornando feccuni, oime lasso,
D'un quasi uiuo & sbigottito fasso.
Ella parlaua sì turbata in vista;
Che tremar mi fea dentro à quella pietra.
Vdendo, i non son forse, chi tu credi:
Et dicea meco, se costei mi spetia,
Nulla vita mi sia noiosa, ò trista:
A' fatmi lagrimar signor mio riedi.
Come, non sò; pur io mossi indì i piedi
Non altrui incolpando, che me stesso,
Mezzo tutto quel di tra uiuo, & morto.
Ma perche'l tempo è corio;
La penna al buon voler non può gir presso:
Onde più cose ne la mente scritte
Vò trappassando; & sol d'alcune parlo,
Che marauiglia fanno à chi l'ascolta.
Morte mi s'era intorno al core auolta,
Ne tacendo potea di sua man trarlo,
O' dar soccorro à le virtù afflitte:
Le viue voci m'erano interdette:
Ond'io gridai con chatta & con inchostro,
Non son mio, nò: s'io moro, il danno è vostro.
Ben mi credea dinanzi à gli occhi suoi
D'indegno far così di mercè degno:
Et questa speme m'hauea fatto ardito.
Ma talhor humiltà spegne di disegno;
Talhor l'ensiamma: & ciò seppi'io dapoi
Lunga stagion di tenebre vestiro:
Ch'à quei preghi il mio lume era sparito.
Ed io non ritrouando intorno intorno
Ombra di lei, ne pur de' suoi piedi orme;

Com'huom, che tra via dorma;
Gittaimi stanco sopra l'erba vn giorno.
Lui àccufando il fugitiuo raggio
A le lagrime triste allarga'l freno;
Et lasciale cader, come à lor parue:
Ne giamai neue sott'al Sol disparue:
Com'io senti me tutto venir meno,
Et farmi vna fontana à piè d'un faggio.
Gran tempo humido tenni quel viaggio.
Chi vdi mai d'huom vero nascer fonte?
Et parlo cose manifeste & conte,
L'alma; sh'è sol da Dio fatta gentile;
(Che già d'altrui non può venir tal gratia)
Simile al suo fattor stato ritene:
Però di perdonar m'gi non è fatia,
A chi col core & col semblante humile
Dopò quantunque offese à mercè vene;
Et se contra suo stile elle sostene
D'esser molto pregata, in lui si speccia;
Et fa'l, perche'l peccar più si paunte:
Che non ben si ripente
De l'un mal, chi de l'altro s'apparecchia.
Poi che Madonna da pietà commossa
Degnò mirarmi, & riconobbe & vide
Gir di pari la pena col peccato;
Benigna mi ridusse al primo stato.
Ma nulla è al mondo, in c'huom saggio si fide:
Ch'anchor poi ripregando, i nerui & l'ossa
Mi volse in dura felce: & così scossa
Voce rimasi de l'antiche sorme,
Chiamando morte & lei sola per nome.
Spirto doglioso errante mi rimembra
Per spelunche deserte & pellegrine,
Piansi molt' anni il mio sfrenato ardire:
Et anchor poi trouai di quel mal fine,
E ritornai ne le terrene membra,
Credo, per più dolor iui sentire.
I, segul tanto auanti il mio desir;
Ch'vn di cacciando si, com'io solea,
Mi mossi; & quella fera bella & cruda
In vna fonte ignuda
Si staua, quando'l Sol più forte ardea.
Io, perche d'altra vista non m'appago,
Stetti à mirarla: ond'ella hebbe vergogna;
Et per farne vendetta, ò per celarse,
L'acqua nel viso con le man mi sparfe.
Vero dirò: forse è parà menzogna;
Ch'ì senti trarmi de la propria imago;
Et in vn ceruo solitario & vago
Di selua in selua ratto mi trasformo;
Et anchor de miei can fuggo lo stormo.
Canzon i non fu' mai quel nuuol d'oro;
Che poi discese in pretiosa pioggia,
Sì che'l focò di Gioe in parte spense:
Ma fui ben fiamma, ch'vn bel guardo accense;
Et fui l'vccel, che più per l'aere poggia,
Alzando lei, che ne miei detti honora.
Ne per noua figura il primo alloro
Seppi lassare che pur la sua dolce ombra
Ogni men bel piacer del cor mi sgombra.
SONETTO XX.
Se l'honorata fronde, che prescriue
L'ira del ciel, quando'l gran Gioe tonaua,
Non m'haueffe disderta la corona,
Che sole ornar chi poetando scriue;
T'era amico à queste vostre Diue,
Lequa' vilmente il secolo abbandona:
Ma quella ingiuria già lunge mi spiona
Dal' inuentrice de le prime olique;

Che non bolle la poluer d'Ethiopia
Sotto'l più ardente sol, com'io sfauiilo
Perdendo tanto amata cosa propia.

Cercate dunque fonte più tranquillo,
Che'l mio d'ogni licor soffene inopia;
Saluo di quel, che lagrimando stillo.

SONETTO XXI.

Amor piangena, & io con lui tal volta;
Dal qual miei passi non fur mai lontani;
Mirando per gli effetti acerbi, e strani,
L'anima vostra de suoi nodi sciolta.

Hor, ch'al dritto camin l'ha Dio riuolta;
Col cor leuando al cielo ambe le mani,
Ringrazio lui, ch'e giusti preghi humani
Benignamente (sua mercede) ascolta.

E se tornando à l'amorosa vita,
Per farui al bel desio volger le spalle,
Trouate per la via fossati, ò poggii;
Fù per mostrar, quant'è spinofo calle,
E quanto alpestra, e dura la salita;
Onde al vero valor conuen c'huom poggi.

SONETTO XXII.

Più di me lieta non si vede à terra
Naue da l'onde combattuta, e vinta,
Quando la gente di pietà depinta
Sù per la riu à ringraziar s'atteira;
Ne lieto più del carceri disferà,
Ch'intorno al collo hebbe la corda auinta,
Di me, veggendo qu'ella spada scinta,
Che fece al signor mio sì lunga guerra:
Et tutti voi, ch'amor laudate in rima,
Al buon restor de gli amorosi detti
Rendete honor, ch'er smarrito in prima:
CHE più gloria è nel regno de gli eletti
D'un spiroto conuerso; più s'estima,
Che di nonantanoie altri perfetti.

SONETTO XXIII.

Il successor di Carlo; che la chioma
Con la corona del suo antico adorna;
Presè ha già l'arme per fiaccar le corna
A Babilonia, & chi da lei si noma:
El vicario di Christo con la soma
De le chiavi, & del manto al nido torna;
Si che, s'altro accidente no'l distorna,
Vedrà Bologna, & poi la nobil Roma.
La manfuerà vostra & gentil Agna
Abbatte i fieri lupi; & così vada,
Chunque amor legitimo scompagna.
Consolate lei dunque, ch'anchor bada;
E Roma, che de suo sposo si lagna;
Et per GIESV tingete hoinai la spada.

CANZ V.

O aspettata in ciel beata, & bella
Anima, che di nostra humanitate
Vestita v'ài, non come l'altre carcas;
Perche ti san men dure homai le strade
A' Dio diletta obediante ancella,
Onde al suo regno di quà giù si varca;
Ecco nouellamente à la tua barca,
Ch'al cieco mondo ha già volte le spalle
Per gir à miglior porto,
D'un vento occidental dolce conforto;
Lo qual per mezzo questa oscura valle;
Oue piangiamo il nostro e l'altrui torto,
La condurrà de lacci antichi sciolta
Per dritissimo calle
Al verace oriente, ou'ella è volta.
Forse i deuoti e gli amorosi preghi,
Et le lagrime sanse de mortali

Son giunte annanzi à la pietà superna;
Et forse non fur mai tante ne tali,
Che per merito lor punto si pieghi
Fuor di suo corso la iustitia eterna:
Ma quel benigno Re, che'l ciel gouerna:
Al sacro loco, oue fù posto in croce,
Gli occhi per gratia gira:

Onde nel petto al nouo Carlo spira
La vendetta, ch'è noi tardata noce
Sì, che molt'anni Europa ne sospira:
Così soccorre, à la sua amata sposa,
Tal; che sol de la voce

Fa tremar Babilonia, & far pensosa;
Chiunque alberga tra Garona, e'l monte,
E intra'l Rodano e'l Rheno e l'onde false;
Le n'egne Christianissime accompagna;
Et à cui mai di vero pregio calse,
Dal Pireneo à l'ultimo orizzonte,
Con Aragon lassà vota Hispagna;
Inghilteira con l'isole che bagna
L'Oceano intra'l carro, e le colonne,
In fin là, doue sona

Dottrina del santissimo Melicon,
Varie di lingue, e d'arme, e de le gonne.
A l'alta impresa caritate sprona.
Deh qual amor si licito, ò sì degno:
Qua' figli mai, quai donne

Furon materia à sì giusto disdegno?
Vna parte del mondo è; che si giace
Mai sempre in ghiaccio, & in gelate neui
Tutta lontana dal camin del sole.
Là, sotto i giorni nubilosi, e breui,
Nemica naturalmente di pace
Nasce vna gente, à cui'l morir non dolè.
Questa se più deuota, che non sole,
Col Tedesco, furor la spada cigne:

Turchi, Arabi, & Chaldei
Con tutti quei, che speran, ne li Dei
Di quà dal mar, che fa l'onde sanguignè,
Quanto san da prezzar conser Dei:
Popolo ignudo, pauentoso, & lento;
Che ferro mai non strigne;
Ma tutti colpi suoi commette al vento.
Dunque hora è'l tempo da ritrarre il colio
Dal giogo antico; & da squarciare il velo,
Ch'è stato auolto intorno à gli occhi nostri;
Et ch'el nobile ingegno, che dal cielo
Per gratia tien del' immortale Apollo;
Et l'eloquentia sua vertù quì mostri
Hor con la lingua, hor con laudati inchiostrii:
Perche d'Orpheo leggendo & d'Amphionè
Se non ti marauigli;

Affai men fia, ch'Italia co sui figli
Si desti ad suon del tuo chiaro sermone,
Tanto, che per IESV la lancia pigli:
Che, s'al ver mira questa antica madre,
In nulla sua tentione
Fur mai cagion sì belle, ò sì leggiadre.

Tu, c'hai per arricchir d'un bel thesaro
Volte l'antiche & le moderne charte,
Volando al ciel con la terrena foma;
Sai dal'imperio del figliuol di Marte
Al grande Augusto, che di verde Lauro
Tre volte triomphando ornò la chioma;
Ne l'altrui ingiurie del suo sangue Roma
Spesse fiate quanto fù cortese:
Et hor perche non fia
Cortese no; ma conoscente & pia
A' vendicar le dispettate offese

Col figliuol glorioso di Maria?
 Che dunque la nemica parte spera
 Ne l'humane difese;
 Se CHRISTO sta de la contraria schiera?
 Pon mente al temerario ardir di Xerse;
 Che fece per calcar i nostri liti
 Di nuoui ponti oltraggio à la marina:
 E vedrai ne la morte d'e mariti
 Tutte vestite di brun le donne Persè,
 E tinto in rosso il mar di Salamina:
 E non pur questa misera ruina
 Del popolo infelice d'Oriente
 Vittoria ten' promette;
 Ma Marathona, e le mortali strette,
 Che difese il Leon con poca gente;
 Et altre mille, e hai scoltate, e lette.
 Perche inchinar à Dio molto couene
 Le ginocchia, e la mente.
 Che gli anni tuoi riserua à tanto bene.

Tu vedrai Italia, e l'honorata riva
 Canzon; ch' à gli occhi miei celsa, e contende
 Non mar, non poggio, ò fiume;
 Ma solo Amor; che del suo altero lume
 Più m'innaghisce, doue più me'ncende:
 Ne natura può star contr' al costume.
 Hor moui, non smarrir l'altre compagne;
 Che non pur sotto bende
 Alberga Amor; per cui si ride, e piagne.

CANZ. VI

Verdi panni, sanguigni, ofcuzzi, ò persi
 Non vesti donna vnquanco;
 Ne d'or capelli in bionda treccia attorse
 Sì bella, come questa, che mi spoglia
 D'arbitrio; e dal camin di libertade
 Seco mi tira, sì, ch'io non sostegno
 Alcun giogo men graue.
 Et se pur s'arma talhor à dolersi
 L'anima; à cui vien manco
 Consiglio, oue l' martir l'adduce in forse;
 Rappella lei dalla sferata voglia
 Subito vista; che del cor mi rade
 Ogni delira impresa, & ogni sdegno
 Fa'l veder lei soaue.

Di quanto per amor giamai soffersi,
 Et haggio à soffrir anco
 Fin che mi fan' l' eor colei ch'el morse
 Rubella di mercè, che pur le nuoglia;
 Vendetta fia; sol che contra humilitade
 Orgoglio & ira il bel passo, ond'io vegno,
 Non chiuda & non inchiaue.

Ma l'hora e'l giorno, ch'io le luci aperfi
 Nel bel nero, & nel bianco,
 Che mi scacciar di là, dou' amor corse;
 Nouella d'essa vita, che m'addoglia,
 Furon radice; & quella, in cui l'etade
 Nostra si mira; la qual piombo, ò legno
 Vedendo è chi non paue.

Lagrima adunque, che da gli occhi versi
 Per quelle, che nel manco
 Lato mi bagna' chi primier s'accorse,
 Quadrella, dal voler mio non mi fuoglia;
 Che'n giusta parte la senrentia cade:
 Per lei sospira l'alma, & ella è degno,
 Che le sue piaghe laue.

Dame son fatti i miei pensier diuersi:
 Tal già, qual io mi stanco;
 L'amata spada in se stessa contorse.
 Ne quella prego, che però mi scitiglia:
 Che men son dritte al ciel tutt' altre strade;

E non s'aspira al glorioso regno
 Certo in più salda naue.

Benigne stellesche compagne ferfi
 Al fortunato fianco,
 Quando l' bel parto già nel mondo scorre:
 Ch'è stella in terraje come in lauro foglia,
 Conferua verde il pregio d'honestade;
 Oue non spira folgore, ne indegno
 Vento mai, chel'aggraua.

Sò io ben; ch' à voler chiuder in versi
 Sue laudi, fora stanco
 Chi più degna la mano à scriuer possè.
 Qual cella è di memoria, in cui s'accolgia,
 Quanta vede vetri, quanta belta de,
 Chi gli occhi mira dogni valor segno,
 Dolce del mio cor chiauè?
 Quanto l' sol gira, amor più caro pegno
 Donna di voi non haue.

CANZ. VII

Giouane donna sott'vn verde lauro
 Vidi più biancha, & più fiedda, che neue
 Non percossa dal sol morte, e mol' anni:
 E'l suo parlar, e'l bel viso, e le chiome
 Mi piacquen sì, ch' i l'ho d, nanz à gli occhi;
 Et hauro sempre, ou'io sia in poggio, d'n riva.

Alhor saranno i miei pensieri à riva;
 Che foglia verde non si troui in lauro:
 Quand' hauro queto il cor, ascintu gli occhi
 Vedrem ghiacciar il foco, arder la neue.
 Non ho tanti capelli in queste chiome;
 Quanti vorrei quel giorno attender anni.

Ma perche vola il tempo, & fuggon gli anni,
 Sì, ch' à la morte in vn punto s'arriua,
 O' con le brune, & con le bianche chiome
 Seguirò l'ombra di quel dolce lauro
 Per lo più ardente sole e per la neue,
 Fin che l'ultimo di chiuda quest'occhi.

Non fur giamai veduti sì begli occhi
 O' ne la nostra etade, ò ne prim' anni;
 Che mi struggon così, come l' sol neue:
 Onde procede lagrimosa riva;
 Ch'amor conduce à piè del duro lauro,
 Ch'hai rami diamante, & d'orle chiome.

I remo di cangiar pria volto, e chiome;
 Che con vera pietà mi mostri gli occhi
 L'idolo mio scolorito in viue lauro:
 Che, s'al contar non erro, hoggi ha sett' anni,
 Che sospirando vò di riva in riva
 La notte, e'l giorno; al caldo, ed à la neue.

Dentro pur foco, e for candida neue
 Son con questi pensier, con altre chiome
 Sempre piangendo andrò per ogni riva,
 Per far forse pietà venir ne gli occhi
 Di tal, che nascerà dopp' mill' anni;
 Se tanto viuer può ben cuto lauro.

L'auro, e i topaci, al sol sopra là neue
 Vincon le bionde chiome, preffo à gli occhi
 Che menan gli anni miei sì tosto à riva.

SONETTO XXIIII

Quest' anima gentile, che si diparte
 Anzi tempo chiamata à l'altra vita;
 Se la fuso è, quant'esser dè, gradita;
 Terrà del ciel la più beata parte.

S'ella rimam fra'l teizo lume, e Marte;
 Fia la vista del sole scolorita,
 Poi ch' à mirar sua bellezza infinita
 L'anime degne intorno à lei sien sparte,
 Se si posasse sotto l' quarto nido;
 Ciascuna delle tre seria men bella,

Et effa sola hauria là fama, e'l grido.

Nel quinto giro non habbitreb' ella:
Ma se vola più alto; affai mi fido,
Che con Gioe' ha vinta ogni altra stella.

S O N E T T O X X V.

Quanto più auicino al giorno estremo,
Che l' humana miseria suol far breue;
Più veggio 'l tempo andar veloce, e leue,
E'l mio di lui sperar fallace, e scemo.

I dico à miei pensier, non molto andremo
D' amor parlando homai; che 'l duro, e' giené
Terreno incarco, come fresca nue,
Si v' struggendo; onde noi pace hauremo:

Perche con lui cadrà quella speranza
Che ne fè vaneggiar sì lungamente;
E'l tifo, e'l pianto, & la paura, & l' ira.

Si vedrem chiaro poi, come sovente
Per le cose dubbiose altri s' auanza,
Et come spesso indarno si sospira.

S O N E T T O X X V I.

Già fiammeggiaua l' amorosa stella
Per l' oriente; e l' altra, che Giunone

Suol far gelosa, nel settentrione
Rotaua i raggi suoi lucente e bella;

Leuata era à filar la vecchiarella
Disinta è scalza, e desso hauea 'l carbone:
Et gli amanti pungea quella stagione,
Che per v'anza à lagrimar gli appella;

Quando mia speme già condotta al verde
Giunse nel cor, non per l' v'ista via;
Che'l sonno tenea chiusa, e'l dolor molle;

Quanto cangiata, ohime da quel di pria?
E pareva dir, per che tuo valor perde?
Veder questi occhi anchor non ti si tolle.

S O N E T T O X X V I I.

Apollo; s' anchor viue il bel desio,
Che t' infiammaua à le Theffaliche onde;
E se non hai l' amate chiome bionde
Volgendo gli anni già poste in oblio;

Dal pigro cielo, e dal tempo aspro, e tío,
Che dura, quanto 'l tuo viso s' asconde;
Difendi hor l' honorata, e sacra fronte;
Oue tu prima, e poi fu' inuecat' io:

E per virtù de l' amorosa speme,
Che ti sostenne ne la vita acerba;
Di queste impressioni l' aere disgombrà.

Si vedrem poi per meraviglia infeme,
Seder la donna nostra sopra l' herba,
E far de le sue braccia à se stessi ombra.

S O N E T T O X X V I I I.

Solo, e pensoso i più deserti campi
Vò misurando à passi tardi, e lenti;
E gli occhi porto per fuggire intenti
Doue vestigio human l' arena stampi.

Altro schermo non trouo, che mi scampi
Dal manifesto accorger de le genti:
Perche ne gli atti d' allegrezza spenti
Di fuor si legge, com' io dentro auampi:

Sì, ch' io mi credo homai, che monti, e piagge
E fiumi, e selue sappian, di che tempre
Sia la mia vita; ch' è celata altrui.

Ma pur si aspre vie, ne sì seluagge
Cercar non sò; ch' amor non venga sempre
Ragionando con meco, & io con lui.

S O N E T T O X X I X.

S' io credeffi per morte essere scarco
Del pensier amoroso, che m' atterra;
Con le mie man haurèi già posto in terra

Queste membra noiose, e quello incarco;

Ma perch' io temo, che farebbe vn varco
Di pianto in pianto, e d' vna in altra guerra;
Di quà dal passo anchor, ch'è mi si ferra,
Mezzo rimango lasso, e mezzo il varco.

Tempo ben fora homai d' hauere spinto
L' vltimo stral la disperata corda
Nel' altrui sangue già bagnato e tinto:

Et io ne prego Amore, e quella sorda;
Che mi lasò de' suoi color dipinto:
E di chiamarmi à se non le ricorda.

C A N T Z. V I I I.

Si è debile il filo, à cui s' attene

La grauiosa mia vita;

Che, s' altri non l' aita,

Ella sia tosto di suo corso à riuu:

Però che dopò l' empia dipartita,

Che dal dolce mio bene

Feci, sol vna spene

E' stato infm à qui cagion ch' io viu:

Dicendo, perche priua

Sia de l' amata vista;

Mantienti anima trista:

Che sai, s' à miglior tempo ancho ritorni,

Erà più lieti giorni?

O se'l perduto ben mai si racquista?

Questa speranza mi sostenne vn tempo:

Hor vien mancando; & troppo in lei m' attempo.

IL TEMPO passa, è l' hore son sì pronte

A' fornir il viaggio;

Ch' affai spatio non haggio

Pur à pensar, com' io corro à la morte.

A' pena spunta in oriente vn raggio

Di sol; ch' à l' altro monte

De l' auerso orizzonte

Gionto l' vedrai per vic' lunge, e distorto.

LE VITE son sì corte,

Si graui i corpi, e frali

De gli huomini mortali;

Che quand' io mi ritrouo dal bel viso

Cosanto esser diuiso,

Col desio non possendo mouer l' aliy

Poco m' auanza del conforto viato:

Ne sò, quant' io mi viu in questo stato.

Ogni loco m' attriffa, ou' io non veggio

Que' begli occhi suoi;

Che portaron le chiaui.

De miei dolci pensier, mentr' à Dio piacque:

Et perche'l duro esilio più m' aggraua;

S' io dormo, ò vado, ò seggio;

Altro giamai non chieggio;

E cio ch' i vidi dopò lor, mi spiacque.

Quante montagne, & acque

Quanto mar, quanti fiumi

M' ascondon que' duo lumi;

Che quasi vn bel sereno à mezzo'l die

Fer le tenebre mie,

Accio ch' l' rimembrar più, mi consumi:

Et quant' era mia vita allhor gioiosa,

M' inegni la presente aspra, e noiosa.

Lasso fe ragionando si rinfresca

Quell' ardente desio

Che nacque il giorno, ch' io

Lassai di me la miglior parte à dietro;

E s' amor se ne va per lungo oblio;

Chi mi conduce à l' esca,

Onde'l mio dolor cresce?

E perche pria tacendo non m' impetroti

Certo cristallo, ò vetro
Non mostrò mai di fore
Nascosto altro colore;
Che l'alma sconsolata affai non mostri
Più chiari i pensier nostri;
E la ferà dolcezza, ch'è nel core,
Per gli occhi, che di sempre pianger vaghi
Cercan di e notte pur, ch'i gli n'appaghi.

Noùo piacer; che ne gli humani ingegni
Spesse volte si troua;
D'amar, qual cosa noua
Più folta schiera di sospiri accoglia:
Et io son vn di quei, che'l pianger gioua:
E par ben, ch'io m'ingegni,
Che di lagrime pregni
Siengli occhi miei, si com' el cor di doglia:
E perche accio m' inuoglia
Ragionar de begli occhi;
(Ne cosa è, che mi tocchi;
O' sentir mi si faccia così dentro)
Costo spesso & dentro
Collà, donde più largo il duol trabocchi,
E sien col cor punite ambe le luci,
Ch' à la strada d' amor mi furon duci.

Le treccie d' or, che deuriu far il sole
D' inuidia molta ir pieno;
E'l bel guardo sereno;
Oue i raggi d' amor li caldi sono,
Che mi fanno anzi tempo venir meno;
E l' accorte parole
Rade nel mondo, ò sole
Che mi fer già di se cortese dono
Mi son tolte; e perdono
Più lieue ogni altra offesa;
Che l' essermi contesa
Quella benigna angelica salute,
Che 'l mio cor à virtute
Destat solea con vna voglia accesa;
Tal, ch'io non penso vdir cosa giamai,
Che mi conforte ad altro, ch' à trar guai:

E per pianger anchor con più diletto;
Le man bianche sottili,
Et le braccia gentili,
E gli atti suoi soauemente alteri,
E i dolci sdegni alteramente humili,
E'l bel giouenil petto
Torre d' alto intelletto,
Mi celan questi luoghi alpestri, è feri:
Enon so, io mi spero
Vederla, anzi ch' io mora;
Però ch' adhora adhora
S'erge la speme; è poi non fa star ferma;
Ma ricadendo afferma,
Di mai non veder lei, che'l ciel honora;
Oue alberga honestate & cortesia;
Et duo' io prego, ch' l'mio albergo sia

Canzon; s'al dolce loco
Là donna nostra vedi;
Credo ben, che tu credi,
Ch' ella ti porgerà la bella mano;
Ond' io son sì lohtano.
Non la toccar; ma reuerente à piedi
Le di, ch'io farò là tosto ch' io possa,
O' spirto ignudo, o d'huom di carne e d' ossa.

SONETTO XXX.

Orso, e non furon mai fumi, ne flagni;
Ne mare, ou' ogni riuo si disgombrà;
Ne di muro, ò di poggio, ò di ramo ombra;

Ne nebbia, ch'el ciel copra, e'l mondo bagnà;
Ne altro impedimento, ond' io mi lagnà;
Qualunque più l' humana vista ingombra;
Quanto d' vn vel, che duo begli occhi adombra;
E par, che dica: hor ti consuma & piagnì:
E quel lor inchinai, ch' ogni mia gioia
Spegne, ò per humiltate, ò per orgoglio;
Cagion sarà, ch' nnanzi tempo i moia:
E d' vna bianca mano anchor mi doglio;
Ch' è stata sempre accorta à farmi noia,
E contra gli occhi miei s' è fatta scoglio.

SONETTO XXXI.

Io temo sì de begli occhi l' affalto,
Ne quali Amore, e la mia morte alberga;
Ch' i fuggo lo, come fanciul la verga;
E gran tempo è, ch' io presi l' primier salto.
Da hora innanzi faticoso, o d' altro
Loco non fia: doue l' voler non s' erga:
Per non scontrar, ch' i miei sèni disperga
Lassando, come fuol, me freddo smalto.
Dunque s' à veder voi tardo mi volsi;
Per non raucinar mi à chi mi strugge:
Fallir foise non fù di cusa indegno.

Più dico, che'l tornare à qual, e' huom fugge:
E'l cor, che di paura tanta sciolsi:
Fur de la fede mia non legghier pegno.

SONETTO XXXII.

S' Amore, ò morte non da qualche stroppiò
A' la tela nouella, e' hora ordisco;
E s' io mi suoluo dal tenace vïso,
Mentre che l' vn con l' altro vero accoppio;
I farò forse vn mio laur si doppio
Tra lo stil de modern, e'l sermon prisco:
Che (pauentosamente à dïlo ardïso)
Insin à Roma n' vdirai lo scoppio.

Ma però, che mi manca à fornir l' opra
Alquanto de le fila benedette,
Ch' auanzarò à quel mio diletto padre;
Perche tien verso me le man sì strette
Contra tua vñza; i prego, che tu l' opia:
Et vedrai riuscir cose legghiadre.

SONETTO XXXIII.

Quando dal proprio sito si rimoue
L' arbor, ch' amò già Phebo in corpo humano;
Sospira & fuda à l' opera Vulcano,
Perriuscir l' aspre faette à Gioue:
Il qual hor tona, hor neuica, & hor pioe
Senza honotar più Cesare, che Giano:
La terra piagne, e'l sol ti sta lontano,
Che la sua cara amica vede altroue.

Alhor ripende ardir Saturno & Marte
Crudeli stelle: & Orione armato
Spezza à tristi nocchier gouerni & farte:
Eolo à Nètruno & à Giunon turbare
Fa sentir, & à noi; còme si parte
Il bel viso da gli angeli aspettato.

SONETTO XXXIII.

Ma poi che l' dolce rïso humile, e piano
Più non asconde sue bellezze noue;
Le braccia à la facina in dardo moue
L' antiquissimo fabbro Siciliano;
Ch' à Gioue tolse son l' arme di manò
Temprate in Mongibello tutte proue;
Et sua sorella per che si rimoue
Nel bel guardo d' Apòllo à manò à manò.

Del sito occidental si moue vn fiato:
Che fa securo il nauigar senz' arte,
E desta i fior tra l' herba in ciascun prato;

Stelle noi oise fuggon d' ogni parte
Disperse dal bel viso innamorato;
Per cui lagrime molte son già sparte.

SONETTO XXXV.

Il figliuol di Latona hauea già noue
Volte guardato dal balcon fourano
Per quella; ch' alcun tempo mosse in vano
I suoi sospiri, & hor gli altrui commoue:
Poi che cercando stanco non seppe, oue
S' albergasse da presso, ò di lontano;
Mostrosi à noi, qual huom per doglia infano,
Che molto amata cosa non ritroue;
E così tristo standosi in disparte
Tornar non vide il viso, che laudato
Sarà, s'io viuo, in più di mille charte:
E pietà lui medesimo hauea congiato,
Sì, ch' e begli occhi lagrimauan parte:
Però l'aer ritenne il primo stato.

SONETTO XXXVI.

Quel, che'n Thesaglia hebbe le man sì pronte
A' farla del ciuil sangue vermiglia;
Pianse morto il marito di sua figlia
Rassigliato à le fatezze conte:
E'l pastor, ch' à Golia ruppe la fronte,
Pianse la ribellante sua famiglia;
E sopra'l buon Saul cangiò le ciglia;
Ond' affai può dolersi il fiero monte.
Ma voi, che mai pietà non discolora;
E c'haueate gli schermi sempre accorti
Contra l'arco d'amor, che'ndarno tira;
Mi videte stratiare à mille morti:
Ne lagtima però discesse anchora
Da be' vostr'occhi mia disdegno, & ira.

SONETTO XXXVII.

Il mio auersario, in cui veder solete
Gli occhi vostri, ch' amor e' l'ciel honora:
Con le non sue bellezze v'innamora
Fid, che'n guisa mortal, souai & liete.
Per consiglio di lui Donna m'haueate
Scacciato del mio dolce albergo fora,
Miserò effilio, auenga ch'io non fora,
D'habitar degno, oue voi sola siete.
Ma s'io v'era con falsi chiuui fiso;
Non deuea specchio farui per mio danno
A' voi stessa piacendo aspra & superba.
Certo se vi rimembra di Narcisso;
Questo, e quel corso ad vn termino vanno;
Benche di sì bel fior sia indegna l'erba.

SONETTO XXXVIII.

L'oro, e le perle, e i fior vermigli, e i bianchi;
Che'l verno d'auria far languidi & secchi;
Son per me acerbi & velenosi stecchi
Ch'io prouo per lo petto e per li fianchi:
Però i di miei sien lagrimosi e manchi;
Che gran duol rade volte auien che' nuechi.
Ma più ne'ncolpo i miei d'iali specchi;
Che'n vagheggiar voi stessa haueate stanchi.
Questi poser silentio al Signor mio,
Che per me vi pregaua; ond' ci si tacque;
Veggendo in voi finir vostro desio:
Questi fur fabricati sopra l'acque
D'abisso, e tinti ne l'eterno oblio;
Onde'l principio di mia morte nacque.

SONETTO XXXIX.

Io sentia d'entr'al cor già venir meno
Gli spirti, che da voi riceuon vita:
E perche naturalmente s'aita
Contra la morte ogni animal terreno:
Largai'l desio, ch' i teng'hor molto à freno,

E misil per la via quasi smarrita:
Però che di, è notte indi m'inuita;
E io contra sua voglia altronde'l meno.

E mi condusse vergognoso, e tardo
A' Riueder gli occhi leggiadri; ond'io,
Per non esser lor graue, affai mi guardo.
Viurommi vn tempo homai; ch'al viuer mio
Tanta virtute ha sol vn vostro sguardo;
E poi morrò, s'io non credo al desio.

SONETTO XL.

Se mai foco per foco non si spense;
Ne fiume fu giamai secco per pioggia;
Ma sempre l'vn per l'altro simil pioggia;
E spesso l'vn contrario l'altro accense;
Amor tu, ch' e pensier nostri dispense.
Al qual vn'alma in duo corpi s'appoggia,
Perche fa' in lei con disusata foggia
Men per molto voler le voglie intense?
Forse; sì come'l Nil d'altro caggendo
Col gran suono i vicin d'intorno afforda;
E'l sol abbaglia, chi ben s'iso il guarda;
Così'l desio, che seco non s'accorda,
Nelo sfrenato obietto vien perdendo;
Et per troppo spronar la fuga è tarda.

SONETTO XLI.

Perch'io t'habbia guardato di menzogna
A' mio potere, & honorato affai
Ingrate lingua, già però non m'hai
Renduto honor, ma fatto ira, e vergogna:
Che quando più'l tuo aiuto mi bisogna
Per domandar mercede, allhor ti stai
Sempre più fredda, e se parole fai,
Sono imperfette, & quasi d'huom, che sogna:
Lagtime triste & voi tutte le notti
M'accompagnate, ou'io vorrei star solo;
Poi fuggite dinanzi à la mia pace:
Et voi sì pronti à darmi angoscia, e duolo
Sospiri, allhor strahete lenti & rotti.
Sola la vista mia del cor non tace.

CANZ. IX.

Ne la stagione; che'l ciel rapido inchina
Verso Occidente, e che'l di nostro vola
A' gente, che di là forse l'aspetta;
Veggendosi in lontan paese sola
La stanca vecchiarella pellegrina
Raddoppia i passi, e più e più s'affietta:
E poi così soletta
Al fin di sua giornata
Talhor è consolata
D'alcun breue riposo, ou'ella oblia
La noia, e'l mal de la passata via.
Ma lasso, ogni dolor, che'l di m'adduce
Cresce, qualhor s'inuia
Per partirsi da noi l'eterna luce.

Come'l sol volge l'enfiammate rote,
Per dar luogo à la notte; ond' e discende
Da gli altissimi monti maggior l'ombra;
L'auro zappador l'arme riprende;
E con parole, e con alpestri note
Ogni grauezza del suo petto sgombra;
Et poi la mensa ingombra,
Di pouere viuande
Simili à quelle ghiande,
Le qua' fuggendo tutto'l mondo honora.
Ma chi vuol, si rallegrì adhora adhora;
Ch' i pur non hebbi anchor non dirò lieta,
Ma riposata vn' hora,
Ne per volger di ciel ne di pianeta,
Quando vede'l pastor calare i raggi

Del gran pianeta al nido, ou' egli alberga:
 E'mbrunir le contrade d' Oriente;
 Drizzasi in piedi, e con l' vñata verga
 Lassando l' herba, e le fontane, e i faggi,
 Moue la schiera sua fouaement:
 Poi iontan da la gente
 O' cafetta, d' spejanca
 Di verdi frondi ingiunca,
 Lui senza pensier s' adagia, e dorme.
 Ah! crudo Amor, ma tu all'hor più m' informi
 A' seguir d' vna fera, che mi strugge,
 La voce ci pafsi, è l' orme;
 E lei non stringi, che s' appiatta, e fugge.
 Ei nauiganti in qualche chiusa valle
 Gettan le membra, poi che l' fol s' asconde,
 Sul duro legno & sotto l' aspre gonne.
 Ma io, perche s' attuffi in mezzo l' onde,
 Elassi Hispagna dietro à le sue spalle,
 E Granata, & Marocco; & le Colonne,
 E gli huomini & le donne,
 E'l mondo & gli animali
 Acquietino i formali;
 Fine non pongo al mio ostinato affanno:
 Et duolmi, ch' ogni giorno arrotte al danno.
 Ch' i son già pur crescendo in questa voglia
 Ben presso al decim' anno;
 Non poss' indouinar, chi me ne scioglia.
 Et petche vn poco nel parlar mi sfogo;
 Veggio la fera i buoi tornare sciolti
 Da le campagne & da folcati colli.
 Imiei sospiri à me perche non tolti,
 Quando che sia? perche ino' l' graue giogo?
 Perche di & notte gli occhi miei son molli?
 Misero me, che volli,
 Quando primier si fiso,
 Gli tenni nel bel viso
 Per iscorpiarlo imaginando in parte;
 Onde mai ne per forza, ne per arte
 Mosso sarà; fin ch' i sia dato in preda
 A' chi tutto di parte:
 Ne so ben ancho, che di lei mi creda.

Canzon se l' effere meco

Dal matino à la sera
 T' ha fatto di mia schiera;
 Tu non vorrai mostrarti in ciascun loco:
 Et d' altrui loda curerai sì poco,
 Ch' affai ti sia pensar di poggio in poggio,
 Come m' ha conio l' foco

Di questa viuua petra, ou' io m' appoggio.

SONETTO XLII.

Poco era ad appressarsi à gli occhi miei
 La luce, che da lunge gli abbarbaglia:
 Che come uide lei cangiar Theffaglia,
 Così cangiato ogni mia forma haurei:
 Es' io non posso trasformarmi in lei
 Più, ch' i mi sia, non ch' à mercè mi vaglia,
 Di qual pietra più rigida s' intaglia,
 Pensoso ne la vista hoggi farei;
 O' di diamante, d' vn bel matmo bianco
 Per la paura forse, d' vn diaspro
 Pregiato poi dal vulgo auaro, e sciocco:
 E farei fuor del graue giogo & aspro;
 Per cui i ho inuidia di quel vecchio stanco,
 Che fa con le sue spalle ombra à Marocco.

CANZ. X.

Non al suo amante più Diana piacque,
 Quando per tal ventura tutta ignuda
 La vide in mezzo de le gelid' acque;
 Ch' à me la pastorella alpestra, e cruda

Possa à bagnar vn leggiadretto velo,
 Ch' à Laura il vago, e biondo capel chiuda;
 Tal, che mi fece hor, quand' egli arde il cielo;
 Tutto trêmor vn amoroso gielo.

CANZ. XI.

Spinto gentili, che quelle membra reggi,
 Dentro à le qua' peregrinando alberga
 Vn Signor valoroso, accorto, e faggio;
 Poi che se' giunto à l' honorata verga,
 Con la qual Roma & suoi erranti correggi,
 Et la richiami al suo antico viaggio;
 Io parlo à te: però ch' altroue vn raggio
 Non veggio di virtù, ch' al mondo è spenta;
 Ne trouo, chi di mal far si vergogni.
 Che s' aspetti non s' uè, che s' agogni
 Italia; che suoi guai non par che senta;
 Vecchia otiosa, e lenta.
 Dormirà sempre, e non fia, chi la svegli?
 Le man l' haues' io auote entro capegli.
 Non spero, che giamai dal pigro sonno
 Moua la testa per chiamar, c' huom faccia;
 Sì grauementè oppressa, e da tal soma,
 Ma non senza destino à le tue braccia;
 Che scuoter forte & solleuarla ponno;
 E' hor commesso il nostro capo Roma.
 Pon man in quella venerabil chioma
 Securement e nelle treccie spiate
 Sì, che la neghittosa efca del fango
 I che di e notte del suo stratio piango;
 Di mia speranza ho in te la maggior parte:
 Che se'l popol di Marte
 Deuesse al proprio honor alzar mai gli occhi
 Parmi pur, ch' à tuoi di la gratia tocchi.

L' antiche mura; ch' anchor reme & amà
 E' tréma'l mondo, quando si rimembra
 Del tempo andato, e'n dietro si riuolue;
 Ei fassi, doue fur chiuse le membra
 Di ta', che non faranno senza fama,
 Se l' vniuerso pria non si dissolue,
 E tutto quel, ch' vna ruina inuolue,
 Per te spera faldar ogni suo vizio.
 O' grandi Scipioni, d' fedel Bruto
 Quanto v' aggrada, se gli è anchor venuto
 Romor là giù del ben lo cato officio.
 Come creò, che Fabritio.
 Si faccia lieto, v' dendo la nouella;
 E dice: Roma mia farà anchor bella.

E se cosa di quà nel ciel si cura;
 L' anime, che là s' on citta dine,
 Et hanno i corpi abbandonati in terra;
 Del lungo odio ciuili ti pregan fine,
 Per cui la gente ben non s' afficura;
 Onde l' camin à lor tutti si ferra;
 Che fur già sì deuoti, & hora in guerra
 Quasi spelunca di ladroni son fatti,
 Tal ch' à buon solamentè v'cio si chiude;
 Et tra gli altri, è tra le statue ignude
 Ogn' impresa crudel par che si tratti.
 Deh quanto diuersi arti,
 Ne senza squille s' incomicia afflittò;
 Che per Dio ringraziar fur poste in alto.

Le donne lagrimose, e l' vulgo inerme
 Dè la tenerà età, e i vecchi stanchi;
 C' hanno se in odio, e la s'uerchià vita;
 E i neti fraticelli, e i bigi, e i bianchi
 Con l' altre schiere trauagliate e n'feme
 Gridan, d' signor nostro aita aita;
 E la pouera gente biagottita
 Ti scopre le sue piaghe à mille à mille;

Ch' Hannibale, non ch' altri, farian pio:
E se ben guardi à la magion di Dio,
Ch' arde hoggi tutta; alfin poche fauille
Spegnendo, sien tranquille
Le voglie, che si mostran s' infiammate:
Onde sien l' opre tue nel ciel laudate:

Orti, lupi, leoni, aquile, e serpi,
Ad vna gran marmorea colonna
Fanno noia fouente, & à se danno:

Di costor piagne quella gentil donna;
Che t'ha chiamato, accio che di lei sterpi
Le male piante, che fiorir non fanno.

Passato è già più che l' millesim' anno;
Che n' lei mancar quell' anime leggiadre
Che locata l' haucan là, don' ell' era.

Ahi noua gente oltra misura altera,
Irreuerente à tanta & à tal madre.

Tu marito, tu padre;

Ogni soccorso di tua man s' attende:

Che l' maggior padre ad altr' opera intendè.

RADE volte adiuui, ch' l' alte imprese

Fortuna ingiuriosa non contrasti;

Ch' à gli animosi fatti mal s' accorda.

Hora sgombrando l' passo, onde tu intratti,

Famisi perdonar moir' altre offese:

Ch' almen qui da se stessa si discorda:

Però che, quanto l' mondo si ricorda,

Ad huom mortal non fu aperta la via,

Per farsi, come à te, di fama eterno:

Che puoi drizzar, s' i non falso discerno,

In stato la più nobil monarchia.

Quanta gloria ti fia,

Digli altri l' aitar giouane, e forte:

Questi in vecchiezza la scampa da morte.

Sopra l' monte Tapeo canzon vedrai

Vn canalic, ch' Italia tutta honora;

Perfopo più d' altrui, che di se stesso.

Digli Vn, che non ti uide anchor da presso,

Se non come per fama huom s' innamora;

Dice, che Romà ogni hora

Con gli occhi di dolor bagnati, e molli

Ti chier mercè da tutti sette i colli.

CANT. Z. XII.

Perch' al viso d' amor portaua infegna;

Mosse vna pellegrina il mio cor vano;

Ch' ogni altra mi pareà d' honor men degna:

E lei seguendo fu per l' herbe verdi

Vdi dir altra voce di lontano;

Ahi quanti passi per la selua perdi.

Al hor mi strinsi à l' ombra d' vn bel faggio

Tutto pensoso, e rimirando intorno

Vidi assai periglioso il mio viaggio:

E torna' indietro quasi à mezzo il giorno.

CANT. Z. XIII.

Quel foco ch' io pensai che fosse spento

Dal freddo tempo, e da l' eta men fresca;

Fiamma e martir, ne l' anima rinfrasca.

Non fur mai tutte spente à quel, ch' i veggio;

Ma ricoperte alquanto le fauille:

E temo no' l' secondo error sia peggio.

Per lagtime, ch' io spargo à mille à mille,

Conuen ch' l' duol per gli occhi si distille

Dal cor, c' ha feco le fauille e l' efca,

Non pur qual fù, ma pare à me che cresca.

Qual foco non haurian già spento e morto

L' onde, che gli occhi trubi versan sempre:

Amor (auegna mi sia tardi accorto)

Vuol, che tra duo contrasti mi distempre:

E tende lacci in si diuerse tempres;

Che, quand' ho più speranza che l' cor n' efca,
Allhor più nel bel viso mi rinuesca.

SONETTO XLIII.

Se col cieco desir, che l' cor distrugge,

Contando l' hore non m' ingann' io stesso;

Hora mentre ch' io parlo, il tempo fugge;

Ch' à me fù insieme & à mercè promesso.

Qual' ombra è sì crudel, che l' seme adugge,

Ch' ai desiro strutto era sì presso?

E dentro dal mio ouil qual fera rugge;

Tra la spiga e la man qual muro è messo?

Lasso noi sò, ma si conosco io bene;

Che per far più dogliosa la mia uita

Amor m' addusse in sì gioiosa spene:

Et hor di quel, ch' io ho letto, mi fouene:

CHE nanz al di del' vittima partita

Huom beato chiamar non si conuece.

SONETTO XLIII.

Mie venture al venir son tarde, e pigre;

La speme incerta; e l' desir monte, e cresce;

Onde l' lassare, e l' aspettar m' incresce:

E po' al partir son più leui, che tigre.

Lasso, le neu' tien tepide, e nigre,

E l' mar senz' onda, e per l' alpe ogni pesce;

E corcherassi l' sol là oltre, ond' efce

D' vn medesimo fonte Eufrate, e Tigre,

Prima, ch' i troui in ciò pace, ne tregua;

O' amor, ò Madonna altr' vfo impari;

Che m' hanno congiurato à torto in contra;

Es' ho alcun dolce, e dopo tanti amari;

Che per disdegno il gusto si dilegua.

Altro mai di lor gratie non m' incontra.

SONETTO XLV.

La guancia, che fù già piangendo stanca,

Riposate su l' vn signor mio caro;

E siate homai di voi stesso più auaro

A' quel crudel, ch' e suoi seguaci imbianca

Con l' altro richiudere da man manca

La strada à messi suoi, ch' indi passaro,

Mostrandouì vn d' Agosto, e di Genaro;

PER CH' à la lunga via tempo ne manca

E col terzo beuete vn fuso d' herba,

Che purghe ogni pensier, che l' cor affligge;

Dolce à la fine, e nel principio acerba:

Me riponete, oue l' piacer si ferma,

Tal, ch' i non tema del nocchier di Stige;

Se la preghiera mia non è superba.

CANT. Z. XIII.

Perche quel, che mi trasse ad amar prima,

Altrui colpa mi toglia;

Del mio fesso voler già non mi fuoglia.

Tra le chiome de l' or nascosse il laccio,

Al qual mi strinse Amore,

E da begli occhi mosso il freddo ghiaccio,

Che mi passò nel core

Con la verità d' vn subito spendore,

Che d' ogni altra sua voglia

Sol rimembrando anchor l' anima spoglia.

Tolta m' è poi di que' biondi capelli

Lasso la dolce vista;

E i volger di duo lumi honesti e belli

Col suo fuggir m' attridà:

Ma perche ben morendo honor s' acquista;

Per morte, ne per doglia

Non vuo, che da tal nodo amor mi scioglia.

SONETTO XLVI.

L' arbor gentil, che forte anai molti anni,

Mentre i bei rami non m' hebber à fdegno,

Fiorir faceua il mio debile ingegno.

A la sua ombra, e crescer ne gli affanni.

Poi che sicuro me di tali inganni,
Fecce di dolce se spietato legno;
I triuoli i pensier tutti ad vn segno,
Che parlan sempre de lor tristi danni,
Che porà dir, chi per amor sospira;
S' altra speranza le mie rime noue
Gli haueffer data, e per costei la perde?
Ne poeta ne colga mai ne Giove
La priuilegi; & al fol venga in ira,
Tal, che si fecchi ogni sua foglia uerde.

SONETTO XLVII.

Benedetto sia'l giorno: e' l' mese, e l' anno,
E la stagione, e' l' tempo, e' l' hora, e' l' punto,
E' l' bel paese: l' loco, ou' io fui giunto
Da duo begli occhi, che legato m' hanno:
E benedetto il primo dolce affanno,
Ch' i hebbi ad esser con amor congiunto;
E l' arco, e le fiette, ond' i fui punto;
E le piaghe, ch' en fin al cor mi vanno.

Benedette le vo ci tante, ch' io
Chiamando il nome di mia donna ho sparate;
Ei sospiri, e le lagrime, e' l' desio:
E benedette fian tutte le charte,
Ou' io fama l' acquisto: e' l' pensier mio,
Ch' è fol di lei, sì, ch' altra non v'ha parte.

SONETTO XLVIII.

Padre del ciel dopp' i perduti giorni,
Dopp' le notti vaneggiando spese
Con quel fero desio, ch' al cors' accese
Mirando gli atti per mio mal si adorni;
Piaciati homai, col tuo lume ch' io tornai
Ad altra uita: & à più belle imprese;
Sì, e' hauando le reti indarno tese;
Il mio duro auersario se ne scorni.

Hoi volge Signor miò l' vndecim' anno,
Ch' i fui sommerso al dispietato giogo;
Che sopra i più soggetti è più feroce.
Miserere del mio non degno affanno.
Reduci i pensier vaghi à miglior luogo;
Ramenta lor, com' hoggi fosti in croce.

CANZ. XV.

Volgendo gli occhi al mio nouo colore,
Che fa di morte rimembrar la gente,
Pietà vi mosse: onde benignamente
Salutando teneste in vita il core.

La frate vita, ch' anchor meco alberga,
Fu de begli occhi vostri aperto dono,
E de la vocè angelica soaue:
Da lor conosco l' esser, ou' io sono:
Che come fuol pigro animal per verga,
Così destaro in me l' anima graue.
Del mio cor donna l' vna, e l' altra chiauè
Hauete in mano: e di ciò son contento:
Presto di nauigar à ciascun vento:
Ch' ogni cosa da voi m' è dolce honore.

SONETTO XLIX.

Se voi poteste per turbati segni,
Per chinar gli occhi, ò per piegar la testa,
O' per esser più d' altra al fuggir presta
Torcendo'l viso à preghi honesti, e degni:
Vscir giamai, ouer per altri ingegni,
Del petto, oue dal primo lauro innesta
Amor più rami; i dicei ben, che questa
Fosse giusta taglione à vostri sdegni:

Che gentil pianta in arido terreno
Far che si discostenga; e però lieta
Naturalmente quindi si diparte.

Ma poi vostro destino à noi pur viera

L' esser altroue; prouedete al meno
Di non star sempre in odiosa parte.

SONETTO L.

Lasso, che mal accorto fui da prima
Nel giorno, ch' à ferir mi venne Amore;
Ch' à passo a passo poi fatto Signore
De la mia vita, e posto in su la cima,

Io non credea per forza di sua lima,
Che punto di fermezza, ò di valore
Mancasse mai ne l' indurato core:
Ma così v'è, chi sopra l' ver s' estima.
Da hora innanzi ogni difesa è tarda,
Altra che di prouar, s' affai, ò poco

Questi preghi mortali amore s'guarda.

Non prego già ne puote hauer più loco,
Che misuratamente il mio cor arda;
Ma che sua parte habbia costei del foco.

CANZ. XVI.

L' acre grauto, e l' importuna nebbia
Compressa intorno da rabbiosi venti
Tosto conuen, che si conuerta in pioggia:
E già son quasi di cristallo i fiumi;
E'n vecè de l' herbeta per le valli
Non si ved' altro; ch'è pruue & ghiaccio.

Et io nel cor via più freddo, che ghiaccio,
Ho di graui pensier tal vna nebbia;
Qual si leua talhor di queste ualli
Serrate in contr' à gli amorosi venti,
E circondare di stagnanti fiumi,
Quando cade dal ciel più lenta pioggia.

In picciol tempo passa ogni gran pioggia;
E' l' caldo fa sparir le neui e' l' ghiaccio,
Di che vanno superbi in vista i fiumi;
Ne mai nascòe il ciel sì folta nebbia,
Che sopra giunta dal furor de venti
Non fuggisse da i poggi, e da le valli.

Ma lasso, à me non val fiorir di valli.
Anzi piango al sereno, & à la pioggia,
Et à gelati, & à soau venti:
Ch' all' horia vn di Madonna senza l' ghiaccio
Dentro, e di for senza l' vata nebbia;
Ch' i vedrò secco il mare, e laghi, e fiumi.

Mentre ch' al mar descenderanno i fiumi,
E le fere ameranno ombrose valli;
Fia dinanzi à begli occhi quella nebbia,
Ch' è nascòe de' miei continua pioggia;
Es nel bel petto l' indurato ghiaccio,
Che trahè del mio sì dolorosi venti.

Ben debb' io perdonare à tutt' i venti.
Per amor d' vn, che n' mezzo di duo fiumi
Mi chiuse tra l' bel verde, e l' dolce ghiaccio:
Tal, ch' i di pinsi poi per mille valli
L' oimbrà: ou' io fui: che ne calor, ne pioggia,
Ne suon curaua di spezzata nebbia.

Ma non fuggì giamai nebbia per venti,
Come quel diue mai fiume per pioggia:
Ne ghiaccio, quando l' fol apre le valli.

SONETTO LI.

Del mar Thirreno à la sinistra riu,
Doue rotte dal vento piangon l' onde,
Subito vidi quell' altera fronde,
Di cui conuen che n' tante charte scriuai:
Amor, che dentro à l' anima bolliua,
Per rimembranza de le trecciè bionde
Mi spinse: onde in vn tuo, che l' herba asconde
Caddi non già come persona vana.

Solo, ou' era tra boschetti, e collì,
Vergogna hebbi di me; ch' al cor gentile
Nasta ben tanto; & altro spron non volli.

Piacemi al men d' hauer cangiato stile
Da gli occhi à piè, se del lor esser molli
Gli altri astringasse vn più cortese aprile.

SONETTO LII.

L' aspetto sacro de la terra vostra
Mi fa del mal passato tragger guai,
Gridando; sta tu misero, che fai?
E la via di salir al ciel mi mostra.

Ma con questo pensier vn' altro giostra;
E dice à me; perche suggendo vai?
Se ti rimembra; il tempo passa homai,
Di tornar à veder la donna nostra.

I, che'l suo ragionar intendo allhora,
M'aghaccio dentro in guisa de huom, ch' ascolta,
Nouella, che di subito l'accora:

Poi torna il primo, e questo da la volta:
Qual vincerà, non sò: ma' infino adhora
Combattur' hanno, e non pur vna volta.

SONETTO LIII.

Ben sapen' io, che natural configlio
Amor contra di te giamai non valse:
Tanti lacci uol, tante imprimeffe fallè,
Tanto prouato hauea'l tuo fero artiglio.

Ma nouamente (ond' io mi merauiglio)
Dirol come persona, à cui ne calse:
E che'l notai là sopra l' acqua fassè
Tra la riuà Toscana, e l' Elba, e l' Giglio.

I fuggia le tue mani, e per cammino
Agitandom' i venti, e'l cielo, e l' onde
M' andaua sconosciuto e pellegrino:

Quand' ecco i tuoi ministri (i non so donde):
Per azmi à diuider; CH' A L suo destino
Mal chi contrasta, e mal chi si nasconde.

CANT. Z. XVII.

Lasso me, ch' i non fo in qual parte pieghi
La speme, ch' è tradita homai più volte,
Che se non è, chi con pietà m' ascolts;
Perche sparger al ciel si spessi preghi?

Ma s' egli auen, ch' anchor non mi si nieghi
Finiranz' i mio fine
Queste vo ci mescchine;

Non graui al mio signor, per ch' io l' riptieghi;
Di dir libero vn di fra l' herba, ci fiori

Drech & refon es, qu' iou canti d' amori.
Ragion è ben, ch' alcuna volta i canti:

Però, ch' ho sospirato si gran tempo;
Che mai non incomincio assai per tempo
Per adequar col riso i dolor tanti.

E s' io potessi far, ch' à gli occhi santi
Porgeffe alcun diletto;

Qualche dolce mio detto;
O me beato sopra gli altri amanti:

Ma, più, quand' io dirò senza mentire;
Donna mi prega; per ch' io voglio dire.

Vaghi pensieri; che così passo passò
Scorto m' haucte à ragionar tant' alto;

Vedete, che Madonna ha'l cor di smalto
Si forte, ch' io per me dentro no'l passo

Ella non degna di mirar si basso:

Che di nostre parole

Curi; che l' ciel non vole,

Al qual pur contrastando i son già lasso:

Onde come nel corm' induro, e' naspro;

Così nel mio parlar voglio esser aspro.

Che parlo: è doue sono: e chi m' ingannà

Altri, ch' io stesso, e'l desiar fouerchio?

Già, s' i trascorro il ciel de cerchio, in cerchio

Nessun pianeta à pianger mi condanna.

Se mortal velo il mio veder appanna;

Che colpa è de le stelle,

O' de le cose belle?

Meco si sta, chi di, e notte m' affanna,

Poi che del suo piacer mi fè gir graue

La dolce vista e'l bel guardo soauo.

Tutte le cose di che'l mondo è adorno,

Vicir buone di man del masto eterno;

Ma me che così à dentro non discerno,

Abbaglia il bel, che mi si mostra intorno;

Es' al al vero splendor giamai ritorno;

L' occhio non può star fermo;

Così l' ha fatto inferno

Pur la sua propria colpa, e non quel giorno;

Ch' io volsi inuer l' angelica beltade

Nel dolce tempo de la prima etade.

CANT. Z. XVIII.

Perche la vita è breue,

Et l' ingegno pauenta à l' alta impresa;

Ne di lui, ne di lei molto mi fido;

Ma spero che sia intesa

Là, dou' io bramo, e là, dou' esser deue

La doglia mia, la qual tacendo i gridos;

Occhi leggiadri dou' amor fa nido.

A' voi riuolgo il mio debile stile

Pigro da se, ma l' gran piacer lo sprona;

Et chi di voi ragiona,

Tien dal soggetto vn habito gentile;

Che con l' ale amorose

Lcuando il parte d' oghi pensier vile;

Con queste alzato venga à dire ho' cosè;

C' ho portate nel cor gran tempo ascosè:

Non perch' io non m' auuggia

Quanta mia laude è ingiuriosa à voi;

Ma contrastar non posso al gran desio;

Lo qual è in me, dapoì

Ch' i vidi quel, che pensier non pareggia;

Non che l' aguagli altri parlar, ò mio,

Principio del mio dolce stato rio,

Altri, che voi, so ben, che non m' intendr;

Quando à gli ardenti rai neue deuegno;

Vostro gentile sdegno

Forse ch' allhor mia indignate offendè.

O' se questa temenza

Non tempresse l' arsurà, ch' m' incendè;

Beato venir men: che n' lor presenza

M' è più caro il moir, che l' viuer senza.

Dunque ch' i non mi sfaccia,

Si frate obietto à si possente fo co;

Non è proprio valor, che me ne scampi:

Ma la paura vn poco;

Che l' sangue vago per le vene agghiaccia;

Risalda l' cor, perche più tempo auampi.

O' poggi, ò valli, ò fiumi, ò selue, ò campi;

O' testimon de la mia graue vita,

Quante volte m' vdiste chiamar morte?

Ahi dolorosa sorte;

Lo star mi strugge, e'l fuggir non m' aita.

Ma se maggior paura

Non m' affrenasse; via corrà, e spedita

Trarrebbe à fin quest' aspra pena, e dura;

E la colpa è di tal, che non ha cura:

Dolor perche mi menì

Fuor di camia à dir quel; ch' i non voglio?

Sosten ch' io vada, oue l' piacer mi spigne.

Già di voi non mi doglio

Occhi sopra l' mortal cor so sereni;

Ne di lui, ch' à tal nodo mi distigne.

Vedete ben, quanto color depigne

Amor souente in mezzo del mio volto;

E potrete pensar qual dentro fammi,
 La ve di e notte stammi
 Adosso col poter, ch' a in voi raccolto,
 Luci beate e liete;
 Se non che'l veder voi stesso v'è tolto:
 Ma quante volte à me vi riuolgete;
 Conoscete in altrui quel, che voi sete.
 S' à voi fosse sì nota

La diuina incredibile bellezza,
 Di ch'io ragiono, come à chi la mira;
 Misurata allegrezza
 Non hauria'l cor; perdo forse è remota
 Dal vigor natural, che v' apre e gira.
 Felice l'alma, che per voi sospira,
 Lumi del ciel; per li quali io ringratia
 La vita, che per altro non m'è à grado.
 Ohime, perche si rado
 Mi date quel, dond'io mai non son satio?
 Perche non più samente
 Mirate, qual amor di me fa stratio?
 E perche mi spogliate immanentente
 Del ben, ch'adhora adhor l'anima sente.

Dico, ch'adhora adhora
 (Vostra mercede) sento in mezzo l'alma
 Vna dolcezza inusitata e noua;
 La qual ogni altra salma
 Di noiosi pensier disgombrata alhora,
 Si che di mille vn sol vi si ritroua:
 Quel tanto à me, non più, del viuer gionà.
 E se questo mio ben durasse alquanto;
 Nullo stato agguagliarsi al mio potrebbe:
 Ma forse altrui farebbe
 Inuidio, e me superb l'honor tanto:
 Però, lasso, conuenissi,
 Che l'estremo del riso assaglia il pianto;
 E interrompendo quelli spirti accensi,
 A' me ritorni, e di me stesso pensi.

L'amoroso pensiero,
 Ch'alberga dentro, in voi mi si discoprè,
 Tal, che mi trae del cor ogni altra gioia:
 Onde parole, & opre
 Escon di me sì fatta allhor, ch' i spero
 Farmi immortal, perche la carne moia,
 Fugge al vostro apparire angoscia, e noia;
 E nel vostro partir tornano insieme;
 Ma perche la memoria innamorata
 Chiude lor poi l'entrata;
 Di là non vanno da le parti estreme:
 Onde s'alcun bel frutto
 Nasce di me; da voi vien prima il seme:
 Io per me son quasi vn tegreno asciutto
 Colto da voi, e'l pregio è vostro in tutto.
 Canzon tu non m'acquieti, anzi m'infiammi
 A' dir di quel, ch'à me stesso m'inuola:
 Però sia certa di non esser sola.

C A N Z. XIX.

Gentil mia Donna i veggio
 Nel mouer de vostr'occhi vn dolce lume,
 Che mi mostra la via, ch'al ciel conduce;
 E per lungo costume
 Dentro là, doue sol con Amor veggio,
 Quasi visibilmente il cor taluce.
 Questa è la vista, ch'à ben far m'induce.
 E che mi sceorge al glorioso fine:
 Questa sola dal vulgo m'allontana:
 Ne giamai lingua humana
 Contar poria quel, che le due diuine
 Luci sentir mi fanno:
 E quando'l verno sparge le priuine,

E quando poi ringiouenisce l'anno,
 Qual era al tempo del mio primo affanno.

Io penso se là suso,
 Ond'è il motor eterno de le stelle
 Degnò mostrar del suo lauore in terra,
 Son l'altr'opre sì belle;
 Aprasi la pregion, ou'io son chiuso.
 E che'l camino à tal vita mi ferra.
 Poi mi riuolgo à la mia vñata guerra
 Ringratiando natura el di, ch'io nacqui!
 Che reueruato m'hanno à tanto bene;
 Elci; ch'à tanta spene
 Alzo'l mio cor; che'nfin allhor io giacqui
 A' me noioso e graue:
 Da quel di innanzi à me medesimo piacqui,
 Empiendo d'vn pensier alto e foauo
 Quel core, ond' hanno i begli occhi la chiauè.

Ne mai stato giouoso
 Amor, d'la volubile fortuna
 Diede à chi più fur nel mondo amici;
 Ch' i nol cangiaffi ad vna
 Riuolta d'occhi ond' ogni mio riposo
 Vien, com'ogni arbor vien da sue radici.
 Vaghe fauille, angeliche, beatrici
 De la mia vita; oue'l piacer s'accende,
 Che dolcemente mi consuma, e strugge;
 Come sparisce, e fugge
 Ogni altro lume, doue'l vostro splende:
 Così de lo mio core,
 Quando tanta dolcezza in lui discende,
 Ogni altra cosa, ogni pensier va fore;
 E sol iui con voi rimansi amore.

Quanta dolcezza vnquanco
 Fui in cor d'aenurosi amanti; accolta
 Tutta in vn loco, à quel, ch' i sento, è nulla;
 Quando voi alcuna volta
 Soauemente tra'l bel nero, e'l bianco
 Volgete il lume, in cui amor si trasfolla:
 E credo da le fise, e da la culla
 Al mio imperfetto, à la fortuna aduersa
 Questo rimedio prouedesse il cielo.
 Torto mi face il velo,
 E la man; che si spesso s'attrauerfa
 Fra'l mio fommo diletto,
 E gli occhi; onde di, e notte si rinuerfa
 Il gran desio, per isfogar il petto,
 Che forma tien del variato aspetto.

Perch'io veggio (e mi piace,)
 Che natural mia dotè à me non vale.
 Ne mi fa degno d'vn sì caro sguardo;
 Sforzomi d'esser tale,
 Qual è l'alta speranza si confaee,
 Et al foco gentil, ond'io tutt'ardo.
 S'al ben veloce & al contrario tardo,
 Dispregiator di quanto'l mondo brama
 Per sollicito studio posso farne;
 Potrebbe forse aitarne
 Nel benigno giudicio vna tal fama.
 Certo il fin de miei pianti,
 Che non altronde il cor doglioso chiama;
 Vien da begli occhi al fin dolce tremanti,
 Vltima speme de cortesi amanti.

Canzon l'vna sorella è poco innanzi;
 El'altra sento in quel medesimo albergo
 Apparecchiarsi: ond'io più charta vergo.

C A N Z. XXVI.

Poi che per mio destino
 A' dir mi sforza quell' accesa voglia,
 Che m'ha sforzato à sospirar mai sempre;

Amor ch' a ciò m' inuoglia,
 Sia la mia scorta, e n' segna il camino;
 E col desio le mie tinte contempra:
 Ma non in guisa, che lo cor si sempre
 Di foverchia dolcezza; com' io temo,
 Per quel ch' i sento, ou' o' cchi altrui non giugne:
 Che l' dir m' infiamma, e pugnè;
 Ne per m' a'egno (ond' io pauento, e tremo)
 Si come talhor solè,
 Troua' gran foco de la mente scemo:
 Anzi mi struggo al suon de le parole
 Pur, com' io fossi vn huom di ghiaccio al solè.

Nel cominciar credia
 Trouar parlando al mio ardente desir
 Qualche breue riposo, e qualche tregua:
 Questa speranza ardere
 Mi porse, à ragionar quel, ch' i sentia:
 Hor m' abbandona al tempo, e si dilegua,
 Ma pur conuen, che l' alta impresa segua,
 Continuando l' amorose note;
 Si possente è l' voler, che mi trasporta:
 E la ragione, è morta,
 Che tenea l' freno, e contrastar no l' pote.
 Mostumi almen, ch' io dica,
 Amor in guisa, che se mai percote
 Gli orecchi de la dolce mia nemica,
 Non mia, ma di pietà la faccia amica.

Dico, se n' quella etate,
 Ch' al vero honor fur gli animi si accessi,
 L' industria d' alquanti huomini s' auolse
 Per diuersi paeli,
 Foggi, & onde passando, e l' honoratè
 Cole cercando, il più bel fior ne colse;
 Poi che Dio, e natura, & amor volse
 Locar compitamente ogni virtute
 In quei be' lumi, ond' io gioiolo viuo;
 Questo, è quell' altro rino
 Non conuen ch' i trapasse, e terra mute:
 A l'or sempre ricorro,
 Come à fontana d' ogn' mia salute;
 E quando à morte desando corro
 Sol di lor vista al mio stato fo corro:

Come à forza di venti
 Stanco nocchier di notte alza la testa
 A' duo lumi, c' h' a sempre il nostro polo;
 Così né la tempesta,
 Ch' i sostengo d' amor gli occhi lucenti
 Sono il mio segno e il mio conforto solo.
 Ma troppo è più quel, ch' io n' enuolo
 Hor quinci, hor quindi, com' amor m' informà;
 Che quel, che vica da gratiofo dono:
 E quel poco, ch' i sono,
 Mi fa di lor vna perpetua norma:
 Poi ch' io li vidi in prima;
 Senza lor à ben far non mossi vn' orma:
 Così gli ho di me possi in su la cima;
 Che l' mio valor per se falso s' estima.

Non poria giamai
 Inuaginar, non ch' e' nariar gli effecti;
 Che nel mio cor gli occhi soau' fanno.
 Tutti gli altri diletti
 Di questa vita ho per minori affai;
 E tutt' altre bellezze in dietro vanno.
 Pace tranquilla senz' alcuno affanno
 Simile à quella, ch' è nel ciel eterna,
 Moue dal lor innamorato rifo.
 Così vedesi' io fiso,
 Com' amor dolcemente gli gouerna,
 Sol vn giorno da pressu.

Senza volger giamai rota superna:
 Ne pensasse d' altrui, ne di messo stesso;
 E l' batter gli occhi miei non fosse spesso.

Lasso, che desando
 Vò quel, ch' esser non puote in alcun modo;
 E viuo del desir di speranza.
 Solamente quel nodo;
 Ch' amor c' cecònda à la mia lingua, quand' o
 L' humana vista il troppo lume auanza,
 Fosse disciolto; prenderei baldanza,
 Di dir parole in quel punto si noue;
 Che farian lagrimar, ch' i le' ntendesse.
 Ma le ferite impreffe
 Volgo per forza il cor piagato altroue:
 Ond' io diuento simorto;
 E l' sangue si nasconde, i non so doue;
 Ne rimango, qual era, e son mi accorto,
 Che questo è l' colpo, di che amor m' ha mortò.
 C'anzonè i sento già stancàr la penna
 Del lungo, e dolce ragionar con lei;
 Ma non di parlar meco i pensier miei.

SONETTO LV.

Io son già stanco di pensar si come
 I miei pensier in voi stanchi non sono;
 E come vita anchor non abbandono,
 Per fugir d'è sospir si graue foinè;

E come à dir del viso, è de le chiomè,
 E de begli occhi, ond' io sempre ragiono,
 Non è mancata homai la lingua e l' suono
 Di e notte chiamando il vostro nome;

E ch' e più miei non son sfaccati e lassi,
 A seguir l' ormè vostre in ogni parte,
 Perdendo inutilmente tanti passi;
 Et onde vien l' inchiostro, onde le charte,
 Ch' i vò empiedo di voi: se n' ciò fallassi;
 Colpa d' amor, non già difetto m' artè.

SONETTO LVI.

I begli occhi, ond' io fui peccoso in guisa;
 Ch' e medesmi potrian saldar la piaga;
 E non già, virtù d' herbe, o d' arta maga,
 O di pietra dal mar nostro diuisa;

M' hanno la via si d' altro amor precisa,
 Ch' l' vn sol dolce pensier l' anima appaga:
 E se là lingua di seguirlo è vaga;
 La scorta può, non ella, esser derisa.

Questi son que begli occhi, che l' imprese
 Del mio Signor vittoriosè fanno
 In ogni parte, è più sopra l' mio fianco:

Questi son que begli occhi, che mi stanno
 Sempre nel cor con le fauille accese;
 Perch' io di lor parlando non mi stanco.

SONETTO LVII.

Amor con sue promesse lusingando
 Mi ricondusse à la prigione antica:
 Ed iè le chiami à quella mia nemica,
 Ch' ancor me di mè stesso tene in banda.

Non me n' aiudi lasso; se non quando
 Fui in lor forza, & hor con gran fatica
 (Ch' l' credrà perche giurando il dica)
 In libertà ritorno sospirando.

E come vero prigionero affitto
 De le catene mie gran parte porto;
 E l' cor ne gli occhi, e ne la fronte ho scritto.
 Quando serai del mio colore accorto,

Dirai; s' i guardo, e giudico ben dritto;
 Questi hauea poco andare ad esser morto.

SONETTO LVIII.

Per mirar Policleto à proua fiso
 Con gli altri, c' hebber fama di quel arte,

Mill' anni, non vedrian la minor parte
De la beltà, che m' haue il cor conquisto.

Ma certo il mio Simoh fu in paradiso;
Onde questa gentil donna si partì:
Lui la vide, e la ritrasse in carte,
Per far fede quà giù del suo bel viso.

L' op'ra fu ben di quelle, che nel cielo
Si ponno imaginat, non quì fra noi,
Oue le membra fanno à l' alma velo.
Cortesia fè: me la potea far poi,
Che fu disceso à prouar caldo, e gielo;
E del mortal sentiron gli occhi suoi.

SONETTO LIX.

Quando giunse à Simon, l' alto concetto,
Ch' à mio nome gli pose in man lo stile;
S' haueffe dato à l' op'ra gentile
Con la figura voce ed intelletto;

Di sospir molti mi sgombraua il petto:
Che ciò ch' altri han più caro, à me fan vile;
Però ch' n' vista ella si mostra humile,
Promettendomi pace ne l' aspetto:

Ma poi ch' i vengo à ragionar con lei,
Benignamente affai par che m' ascolte;
Se responder faueffe à detti miei.

Pigmalion quanto lo darai dei
De l' imagine tua; se mille volte
N' hauesti quel, ch' i sol una vorrei.

SONETTO LX.

S' al principio risponde il fine e' l' mezzo
De quatuordecim' anno, ch' i' io sospiro;
Più non mi può scampar l' aura ne' rezzo,
Si crescer sento l' mio ardente desiro.

Amor, con cui pensier mai non han mezzo,
Sotto l' cui giogo giamai non respiro;
Tal mi gouerna, ch' i non son già mezzo;
Per gli occhi, ch' al mio mal si spess' giro:

Così mancando vò di giorno in giorno
Si chiusamente: ch' i sol me n' accorgo,
E quella, che guardando il cor mi strugge.

A' pena anin à qui l' anima s'orgo;
Ne so quanto fia meco il suo soggiorno;
Che la morte s' appressa, e l' uier fugge.

CANZ. XXI.

Chi è fermato di menar sua vita
Sh per l' onde fallaci, e per gli scogli,
Securo da morte con vn picciol legno;
Non può molto lontan esser dal fine:
Però farebbe di ritirarsi in porto,
Mentre al governo anchor crede la vela.

L' aura soaua: à cui gouerno, e vela
Commisi entrando à l' amorosa vita.
Esperando venire à miglior porto;
Poi mi condusse in più di mille scogli
E le cagion del mio doglioso fine
Non pur d' intorno hauea, ma dentro al legno.

Chiuso gran tempo là questo cieco legno,
Errai senza leuar occhio à la vela,
Ch' anzi l' mio di mi trasportaua al fine;
Poi piacque à lui, che mi produsse in vita,
Chiamarmi tanto in dietro da li scogli,
Ch' almen da lunge m' apparisse il porto.

Come lume di notte in alcun porto
Vide mai d' alto m' naue, ne legno,
Se non glie l' tolse d' tempestate, d' scogli;
Così di sù da la gonfiata vela
Vid' io l' insegne di quell' altra vita:
Et allhor sospirai verso l' mio fine:

Non perch' io sia securo anchor del fine;
Che volendo col giorno esser à porto,

E gran viaggio in così poca vita:
Poi temo, che mi veggio in fragil legno;
E più, ch' i non vorrei, piena la vela
Del vento, che mi pinse in questi scogli.
S' io esca viuo d' e dubbiosi scogli,
Et arriuè il mio esilio ad vn bel fine;
Ch' i farei vago di voltar la vela,
E l' anchorè gittar in qualche porto;
Se non ch' i ardo come acceso legno;
Si m' è duro à lassar l' v'ata vita.

Signor de la mia fine, e de la vita,
Prima ch' i sfacchi il legno tra li scogli,
Drizza à buon porto l' affannata vela.

SONETTO XXI.

Io son sì stanco sotto l' fascio antico
De le mie colpe e de l' v'anza ria;
Ch' i temo forte di mancar tra via,
E di cader in man del mio nemico.

Ben venne à diluitarmi vn grande amico
Per somma & ineffabil cortesia;
Poi volò fuor de la veduta mia,
Sì, ch' à mirarlo indarno m' affaticò:

Ma la sua voce anchor, quà giù rimbomba;
O voi, che traugliate, ecco l' camino:
Venite a me, s' l' passo altri non ferra.
Qual gratia, qual amore, d' qual destino
Mi darà penne in guisa di colomba;
Ch' i mi riposi, e leui mi da terra?

SONETTO LXII.

Io non fu' d' amat voi lassato vnquanto
Madonna, ne farò, mentre ch' io viua:
Ma d' odiar me medesimo giunto à riva,
E del continuo lagrimar son fianco:

E voglio anzi vn spelchro bello e bianco
Ch' l' vostro nome a mio danno si ferman
In alcun marmo, oue di spirito prima
Sia la mia carne, che può star seco anco.

Però s' vn cor pien d' amorosa fede
Può contentarui senza farne stratio;
Piaciani homai di questo hauer mercede.
S' en altro modo cerca de esser satio
Vostro sdegno; errate non fia quel che crede:
Di che amor e me stesso affai ringrati.

SONETTO LXIII.

Se bianche non son primà ambe le tempie,
Ch' à poco par, che l' tempo mi schi;
Securo non farò, bench' io m' amfichi
Talhor, ou' amor l' arco tira, & empie.

Non temo già, che più mi strati, d' o scempie,
Ne mi ritenga, perch' anchor m' inuifichi;
Ne m' apra il cor, perche di fuor l' incifichi,
Con sue faette velenose, & empie.

Lagrimè homai da gli occhi viciu non ponno,
Ma di gir infin là fanno il viaggio;
Sì ch' à pena fia mai, che il passo chiuda.
Ben mi può riscaldar il fero raggio,
Non sì, ch' i arda; può turbarmi il sonno,
Ma romper nò, l' imagine aspra, e cruda.

SONETTO LXIIII.

Occhi piangete; accompagnate il core,
Che di vostro fallir morte sostiene.
Così sempre facciamo; e ne conuene
Lamentar più l' altrui, che l' nostro errore.

Già prima hebbe per voi l' entrata Amore;
Là' onde anchor, come in suo albergo vene;
Noi gli apriamo la via per quella spene,
Chi mosse dentro da colui, che more.

Non son, com' à voi patite ragion par;
Che per voi fosse ne la prima vista

Del vostro e del suo mal cotanto auar.

Hor questo è quel, che più ch'altro n'attrista:

Ch'è perfetti giudici son i rari,

E d'altrui colpa altriu biasmo s'acquista.

SONETTO LXV.

Io amai sempre, & amo forte anchora,

È son per amar più di giorno in giorno

Quel dolce loco, oue piangendo torno

Spesse fiate, quando amor m'accora:

È son fermo d'amar il tempo e l'hora,

Ch'ogni vil cura mi leuar d'intorno;

E più colei, lo cui bel viso adorno

Di ben far col suo effempio m'innamora.

Ma chi pensò veder mai tutti insieme

Per assalirmi l'cor hor quindi, hor quinci,

Questi dolci nemici, ch'ì tant'amo?

Amor con quanto sforzo hoggi mi vinci:

È se non, ch' al desio cresce la speme,

I cadrei morto, oue più viuer bramo

SONETTO LXVI.

Io haurò sempre in odio la fenestra,

Onde amor m'auentò già mille strali;

Perch' alquanti di lor non fur mortali

Ch'è bel morir, mentre la vita è desira.

Ma l'fouastar ne la prigion terreftra

Cagion m'è lasso d'infiniti mali:

Et più mi duol, che sien meco immortali;

Poi che l'anima dal cor non si scapestra.

Misera; che deurebbe esser accorta

Per lunga esperienza homai; ch'l tempo

Non è chi indietro volga, d'chi l'affreni.

Più volte l'ho con tai parole scorta;

Vattene trista, che non va per tempo;

Ch'i dopò lascia i suoi di più fereni.

SONETTO LXVII.

Sitosto, come auien, che l'arco scocchi,

Buon sagittario di lontan discerne,

Quel colpo è da sprezzare, e qual d'hauerne

Fede, ch' al destinato segno tocchi.

Similmente il colpo de vostri occhi

Donna sentite à le mie parti interne

Dritto passare: onde conuien, ch'eternè

Lagtime per piaga il cor trabocchi:

È certo son, che voi dièste all'hora:

Misero amante, à che vaghezza il mena!

Ecco lo strale, ond' amor vol, ch'è morà.

Hora veggendo, com' l' duol m' affrena:

Quel, che mi fanno i miei nemici anchora,

Non è per morte, ma per più mia pena.

SONETTO LXVIII.

Poi che mia speme è lunga à venir troppo,

E de la vita il trapasser si corto;

Vorrei mi à miglior tempo esser accorto,

Per fuggir dietro più, che di galoppo:

È fuggo anchor così debile, e zoppo

Dall' vn de lari, oue l' desio m' ha stotto;

Securo homai: ma pur nel viso porto

Segni, ch' io presi à l' amoroso intoppo.

Ond' io consiglio voi, che siete in via,

Volgete i passi: e voi, ch' amore auampà,

Non v' indugiate su l' estremo ardore!

Che perch' io viua, di mille vn non scampa.

Et ben forte la neuica mia;

E lei vid' io fetita in mezzo l' corè.

SONETTO LXIX.

Fuggendo la prigione, ou' amor m' hebbe

Mol' anni à far di me quel, ch' à lui parue;

Donne mie, lungò forà à ricontrare,

Quanto la noua libertà m' increbbe.

Dicemi l' cor, che per se non saprebbe.

Viuer vn giorno: e poi tra via m' appare

Quel traditor in sì mentite laree,

Che più saggio di mè ingannato haurèbbe;

Onde più volte sospirando in dietro,

Diffidi mè, il gioio, e le catene è i ceppi

Eran più dolci, che l' andare sciolto.

Misero me, che tardi il mio mal seppi:

È con quanta fatica hoggi mi spetro

Del' erros, ou' io stesso m' era inuolto.

SONETTO LXX.

Erano i capei d' oro à l' aura spariti,

Ch' en mille dolci nodi gli auolgea:

È l' vago lume oltra misura ardea

Di quei begli occhi, ch' hor ne son sì scariti;

È l' viso di pietosi color farsi,

Non sò se vero, d' falso mi parca:

È che l' esca amorosa al petto haucà;

Qual meraviglia, se di subit' arsi?

Non era l' andar suo cosa mortale,

Ma d' angelica forma; e le parole

Sonauan altro, che pur voce humana.

Vno spirto celeste, vn viuo sole

Fù quel, ch' i vidie se non fosse hor tale;

PIAGA per allentar d' arco non fana.

SONETTO LXXI.

La bella donna, che cotanto à mai,

Subitamente s' è da noi partita:

È per quel, ch' io ne sperai, al ciel salita;

Si furon gli atti suoi dolci soau.

Tempo è da ricouare ambe le chiavi

Del tuo cor, ch' ella possiedeua in vita;

È seguir lei per via dritta, è spedita:

Peso terren non sia più, che t' aggraua.

Poi che se l' sgombro de la maggior fàlma;

L' altre puoi giou ageuolmente porre,

Salendo quasi vn pellegrino scarco.

BEN vedi homai: sì come à morte corre

Ogni cosa creata, e quanto à l' alma

Bisogna ir lieue al periglioso varco.

SONETTO LXXII.

Piangete Donne, e con voi pianga Amorà;

Piangete amanti per ciascun paese;

Poi che morto è colui, che tutto intese

In farui, mentre visse al mondo, honore.

Io per me prego il mio acerbo dolore,

Non sian da lui le lagrime contese:

È mi sia di sospirantò co' te, se,

Quanto bisogna à disfogare il core.

Piangan le rime anchor, piangano i veti;

Per che l' nostro amoroso messer Cino

Neuamente s' è da noi partito.

Pianga Pistoia e i citadin perueti,

Ch' e perdur' hannò sì dolce vicino,

È allegres' il cielo, ou' ello è gito.

SONETTO LXXIII.

Più volte amor m' hauea già detto, serui,

Scrui quel, che vedesti in lettere d' oro?

Sì come i miei seguaci discoloro,

È vn momento gli so morti è viu.

Vn tempo fu, ch' nte stess' i sentii,

Volgare effempio à l' amoroso choro:

Poi di man mi ti tolse altro lauoro:

Ma già ti raggiunsi io, mentre fuggiui:

Et s' e begli occhi, ond' io mi ti mostrai;

È là, dou' era il mio dolce ridotto,

Quando ti ruppai al cor tanta durezza,

Mi rendon l' arco, ch' ogni cosa spezza;

Forse non haurai sempre il viso asciutto:

CH' i mi pascio di lagrime, e tu l'hai.

SONETTO LXXIII

Quando giugne per gli occhi al cor profondo

L'imagin donna; o gn'altra indi si parte;

E le vertà, che l'anima comparte,

Lascian le membra quasi immobil pondo:

E del primo miracolo il secondo

Nasce talhor che la spacciata parte,

Da se stessa suggendo arriua in parte,

Che fa vendetta, e l'fuo esilio giocondo.

Quinci in duo volti vn color morto appare:

Perche l'vigor, che viui gli mostra,

Da nessun lato è più là, doue staua.

E di questo in quel di mi ricordaua;

Ch' i vidi i duo amanti trasformare,

E fui, qual io mi soglio in villa fare.

SONETTO LXXV

Così potes'io ben chiuder in vetri

I miei pensier, come nel cor li chiudo:

Ch' animo al mondo non fù mai sì crudo:

Ch' i non facessi per pietà dolersi.

Ma voi occhi beati; ond'io soffersi

Quel colpo, oue non valse elmo, ne scudo.

Di for' e dentro mi vedete ignudo;

Beneche n' lamenti il duol non si tuerfi.

Poi che vostro vedere in me risplende,

Come raggio di sol traluce in vetro;

Basti dunque il desio senza ch' io dica.

Lasso, non à Maria, non no' oue à Pietro

La fede; ch' à me fol tanto è nemica:

E sò, ch' altri che voi nessun m' intende.

SONETTO LXXVI

Io son de l' aspettar homai sì vinto,

E de le lunga guerra de sospiri;

Ch' l' haggio in odio la speme, e i desiri,

Et ogni laccio, ond'è l' mio cor è auinto.

Ma l' bel viso leggiadro; che depinto

Porto nel petto, e veggio, oue ch' io miri;

Mi sforza: onde n' e primi empì martiri

Fur son contra mia voglia risospinto.

Allhor emai quando l' anti ch' strada

Di libertà mi fu precisa, e tolta:

Che mal si segue ciò, ch' à gli occhi aggrada.

Allhor corse al suo mal libera e sciolta;

Hor à posta d' altri conuen che vada

L' anima, che peccò sol vna volta.

SONETTO LXXVII

Ahi bella libertà, come tu m' hai

Fattendoti da me mostrato, quale

Era l' mio stato, quando l' primo strale

Fece la piaga, ond' io non guarirò mai.

Gli occhi inuaghiro allhor sì de lor guai,

Che l' fren de la ragione mi non vale:

Perche hanno à schifo ogni opera mortale:

Lasso, così da prima gli auezzai;

Ne mi lece ascoltar, chi non ragiona

De la mia morte: e sol del suo bel nome

Vò empiedo l' aere, che sì dolce suona.

Amor in altra parte non mi sprona;

Ne i più fanno altra via; ne le man, come

Lodar si possa in chaute altra persona.

SONETTO LXXVIII

Orso, al vostro destrier si può ben porre

Vn fren, che di suo corio in dietro il volga;

Ma l' cor chi legherà, che non si sciolga;

Se brama honore: e l' suo contrario abborre!

Non sospirate: à lui non si può torre

Suo pregio, perch' à voi, l' andar si tolga;

Che, come fama publica diuolga,

E gli è già là che null' altro li precorre.

Basti che si ritroue in mezzo l' campo

Al destinato di sotto quell' arme,

Che gli dà l' tempo, amor virtute, e l' sangue;

Gridando, d' vn gentil desir auampo

Col signor mio; che non può seguitarme;

E del non esser qui sì stugge, e langue.

SONETTO LXXIX

Poi che voi, & io più volte habbiam prouato,

Come l' nostro sperar torna fallace;

Dietr' à quel sommo ben, che mai non spiace,

Leuate l' core à più felice stato.

Questa vita terrena è quasi vn prato,

Che l' serpente tra fiori, e l' herba giace;

Es' alcuna sua vista à gli occhi piace,

E per lassar più l' animo inuiscato.

Voi dunque se cercate haue la mente

Anzi l' estremo di queta giamai;

Seguite i pocchi, e non la volgar gente.

Ben si può dire à me; Erate, tu vai

Mostrando altrui la via; doue souente

Fossi smarrito, & hor se più che mai.

SONETTO LXXX

Quella fenestra, oue l' vn sol si vede

Quando à lui piace e l' altro in sua noua;

E quella, doue l' aere freddo suona

Ne breui giorni, quando Borea l' siede;

E l' astro, oue à gran di pensosa siede

Madonna, e sola seco si ragiona,

Con quanti luoghi sua bella persona

Copri mai d' ombra, ò dissegnò col piede;

E l' fiero passo, oue m' aggiunse Amore;

Et la noua stagione, che d' anno in anno

Mi rinfresca in quel di l' antiche piaghe;

E l' volto; e le parole, che mi stanno

Altamente confitte in mezzo l' core;

Fanno le luci mie di pianger vaghe.

SONETTO LXXXI

Lasse, ben rò, che dolorose prede

Di noi fa quella, ch' à null' huom perdona;

E che rapidamente n' abbandona

Il mondo, e picciol tempo ne tien fede.

Veggio à molto languir poca mercede;

E già l' vltimo di nel cor mi tuona.

Per tutto questo Amor non mi spregiona:

Che l' vltato tributo à gli occhi chiede.

Sò, come i di, come i momenti e l' hore

Ne portan gli anni, e non riceuo inganno,

Ma forza assai maggior, che d' arti maghe

La voglia e la ragion combatur'hanno

Sette e sett' anni; vincerà il migliore;

S' anime son quà giù del ben prefaghe.

SONETTO LXXXII

Cesare, poi che l' traditor d' Egitto

Li fece il don de l' honorata testa,

Celando l' allegrezza manifesta

Pianse per gli occhi suoi, sì come è scritto:

Et Annibal, quand' à l' imperio assitto

Vide farsi fortuna sì molesta,

Rise fra gente lagrimosa, e mesta,

Per isfogare il suo acerbo despitto;

E così auen, che l' animo ciascuna

Sua passion sotto l' contrario manto

Ricopre con la vista hor chiara, hor bruna.

Però s' alcuna volta i rido, o canto;

Faccio, perch' i non ho se non quest' vna

Via da celare il mio angoscioso pianto.

SONETTO LXXXIII

Vinse Annibal, e non seppa vfar poi

Ben la vittoriosa sua ventura:

Però signor mio caro haggiate cura,
Che similmente non auegna à voi.

L'orfa rabbiosa per gli orsacchi fuoi,
Chetrouaron di Maggio aspra pastura,
Rode se dentro; e i denti, e l'vngie indura,
Per vendicar fuoi danni sopra noi.

Mentre l'noio dolor dunque l'accora,
Non riponetel' honorata spada;
Anzi seguite là, doue vi chiama
Vostra fortuna dritto per la strada,
Che vi può par dopò la morte anchora
Mille, e mill' anni al mondo honore, e fama.

SONETTO LXXXIII.

L'aspetrata virtù, che'n voi fioriu,
Quando amor cominciò darui battaglia;
Produce hor frutto, che quel fiore agguaglia;
E che mia speme fa venire à riu.

Però mi dice l'cor, ch'io in carte scriua
Cosa, onde l'vostro nome in pregio faglia;
Che'n nulla parte si saldo s'intaglia,
Per far di marmo vna persona viu.

Credete voi, che Cesare, o Marcello,
O Paolo, od African fossin cotali
Per incute giamai ne permartello?
Pandolfo mio quest'opere son fiali
Al lungo andar; ma'l nostro studio è quello,
Che fa per fama gli huomini immortali.

CANZ. XXXII.

Mai non vò più cantar, com'io soleua:
Ch' altri m' intendean; ond' hebbi scorno;
E puossi in bel soggiorno esser molesto.
Il sempre sospirar nulla rileua.

Già su per l' Alpi neua d' ogni ntorno:
E è già presso al giorno; ond' io son desto.
Vn atto dolce honesto è gentil cosa:
Erin donna amorosa anchor m' aggrada,
Che'n vista vada altrèta e disdegnosa,
Non superba, e ritiosa.

Amor regge suo imperio senza spada.
Chi finar ha la strada, torni indietro:
Chi non ha albergo; possi insul verde;
Chi non ha l' auro, b' lperde;
Spegna la sete sua con vn bel vetro.

I diè in guardia à san Pietro. hor non più, nò:

Intendami chi può; che m'intend'io.
Graue soma è vn mal fio à mantenerlo.
Quanto posso, mi spetto; è sol mi fio.

Fetonte odo; che'n Pò cadde, e morio:
E già di là dal rio passato è'l merio:
Deh venite à vederlo. hor io non voglio:
Non è gioco vno scoglio in mezzo l' onde,

E'ntra le fronde il visco. affai mi doglio;

Quand' vn fouerchio orgoglio

Molte virtù in bella donna asconde.

Alcun'è, che risponde, à chi no'l chiama:

Altri, ch' l' prega, si dilegua, e fugge.

Altri al ghiaecio si strugge:

Altri di, e notte la sua morte brama.

Prouerbio, anta chi r' ama, è fatto anticho.

I so ben quel, ch'io dico. hor lassà andare,

Che conuien, ch' altri imparare à le sue spetie.

Vn humil donna grame vn dolce amico.

Mal si conosce il fico, à me pur pare

Senno, à non cominciar tropp' alte imprete;

E per ogni pacse è buona stanza.

L' infinita speranza occide altrui:

Et anch' io fui alcuna volta in danza.

Quel poco, che m' auanza,

Fia, chi no'l schiffi, s' i' vò dare à lui.

Imi fido in colui, che l' mondo regge;

E ch' e seguaci fuoi nel bosco alberga;

Che con pietosa verga

Mi meni à pascio homai tra le sue gregge.

Forse ch' ogn' huom, che legge, non s' intende:

E la rete tal tende, che non piglia:

E chi troppo affortiglia si scauezza.

Non sia zoppa la legge, ou' altri attende.

Per bene star si scende molte miglia.

Tal par gran merauiglia, e poi si sprezza,

Vna chiusa bellezza è più soaua.

Benedetta la chiau, che s' auolse

Al cor, e sciolse l' alma, e scossa l' haue

Di catena si graue,

E'nfiniti sospir del mio sen tolse.

La, doue più mi dolse, altri si dolo:

E dolendo, addolcisce il mio dolore:

Ond' io ringratio amoie;

Che più no'l sento, & è non men, che fuole.

In silentio parole accorte, e sagge;

E'l suon, che mi forrage ogni altra cura;

E la pregion oscura, ou' e'l bel lume:

Le notturne viole per le piagge:

E le fere seluagge enir à le mura;

E la dolce paura! bel costume;

E di duo fonti vn fiume in pace volto,

Dou' io bramo, e raccolto oue che sia:

Amor, e gelosia m' hanno'l cortolto,

E i segni del bel volto,

Ch' me conducon per più piana via

À la speranza mia, al fin de gli affanni.

O riposto mio bene: e quel, che segue,

Hor pace, hor guerra, hor tregue

Mai non m' abbandonate in questi panni.

D' e passati miei danni piango, e tido:

Perche molto mi fido in quel, ch' i o do.

Del presente mi godo, e meglio aspetto;

E vò contando gli anni; taccio, e grido:

E'n bel ramo m' annido, & in tal modo,

Ch' i ne ringratio, e lo do il gran disdetto,

Che l' indurato affetto al fine ha vintò,

E ne l' alma depinto, i fare, vdito,

E mostratone à dito; & hanno estinto.

Tanto innanzi son pinto;

Ch' il pur dirò: non fosti tanto ardito.

Chi m' ha'l fianco ferito; ch' l' riscalda;

Per cui nel cor via più, che'n charte scriuo

Chi mi fa mòto, e viuo;

Ch' in vn punto m' agghiaccia, e mi riscalda.

CANZ. XXXIII.

Noua angioletta soutra l' ale accorta

Scesse dal cielo in sù la fresca riu,

Lànd' io passaua sol per mio destino;

Poi che senza compagna, e senza scorta

Mi vide; vn laccio, che di seta ordiu,

Tese fra l' herba, ond' è verde l' camino:

Allhor fui preso, e non mi spiacque poi

Si dolce lume vicia de gli occhi fuoi.

SONETTO LXXXV.

Non veggio, oue scampar mi possa homai;

Si lunga guerra i begli occhi mi fanno;

Ch' io temo, lassò, no'l fouerchio affanno;

Distrugga l' cor, che tregua non ha mai.

Fuggit vorrei: ma gli amorosi rai,

Che di, e notte ne la mente stanno,

Risplendon sì, ch' al quinto decim' anno

M' abbaglian più, ch' l' primo giorno assai:

E l' imagini lor son sì cosparte;

kk Che

Che voluer non mi posso, ou' io non veggia
O' quella, ò simil indi accefa luce.
Solo d' vn lauro tal felua verdeggia:
Che l' mio auersario con mirabil arte
Vago fia i rami, ouunque vuol, m' adduce.

SONETTO LXXXVI.

Auenturoso più d' altro terreno,
Ou' amor uidi già fermar le piante,
Ver me volgendo quelle luci sante,
Che fanno intorno à se l' aere sereno:
Prima poria per tempo venir meno
Vn' imagine calda di diamante;
Che l' atto dolce non mi fia danante;
Del qual ho la memoria e l' cor sì pieno.
Ne tante volte te vedrò giamai;
Ch' i non m' inchini à rucercar de l' orme;
Che l' bel piè fece in quel cortese giro.
Ma se'n cor valoroso amor non dorme;
Prega Senuccio mio, quando l' vedrai,
Di qualche lagrimetta, ò d' vn sospiro.

SONETTO LXXXVII.

Lasso, quante fiate amor m' affale;
Che fra la notte: e l' di son più di mille;
Torno, dou' arder vidi le fauille,
Che l' foco del mio cor fanno immortale.
Iui m' acqueto: e son condotto à tale;
Ch' à nona, à vespro, à l' alba, & à le squille
Le trouo nel pensier tanto tranquille,
Che di null' altro mi rimembra, ò cale.

L' aura soaue, che dal chiaro viso
Moue col suon de le parole accorte,
Per far dolce sereno, ouunque spiras;
Quasi vn spirto gentil di paradiso
Sempre in quell' aere par che mi conforte;
Si che l' cor lasso altroue non respira.

SONETTO LXXXVIII.

Perseguedomi Amor al luogo vñato;
Ristretto in guisa d' huom, ch' aspetta guerra.
Che si prouede, e i passi intorno ferra,
De mie, antichi pensier mi staua armato:
Volsimi: & vidi vn' ombra, che da lato
Stampaua il sole; e riconobbi in terra
Quella, che, se l' giudicio mio non erra,
Era più degna d' immortale stato.

I dicea fia l' mio cor, perche pauenti?
Ma non fu prima dentro il pensier giunto;
Che i raggi, ou' io mi strugge, eran presenti.
Come col balenar tona in vn ponto;
Così fù io da begli occhi lucenti,
E d' vn dolce saluto insieme aggiunro.

SONETTO LXXXIX.

La donna, che l' mio cor nel viso porta,
Là, doue sol fra bel pensier d' amore
Sedea, m' apparue; & io per farle honore,
Mossi con fronte reuerente, & smorta.
Tosto del mio stato fussi accorta,
A me si volse in sì nouo colore;
C' haurrebbe à Gioue nel maggior futuro
Tolto l' arme di mano, e l' ira morta.

Imi rifece: & ella oltra, parlando,
Passò; che la parola i non soffersi,
Ne l' dolce sfauillar de gli occhi suoi.
Hor mi ritrouo pien di sì diuersi
Piaceri in quel saluto ripensando;
Che duol non sento, ne senti ma' poi.

SONETTO XC.

Senuccio, i vò che sappi, in qual maniera
Trattato sono: e qual vita è la mia.
Ardomi e struggo ancor, com' io solia;

Laura mi volue; e son pur quel, ch' i m' era.

Qui turta humile, e qui la vidi altera;
Hor aspra, hor piana, hor di pietata, hor pia
Hor vestirsi honestate, hor leggiadria;
Hor in anfructa, hor di disegno, e fera.

Qui cantò dolcemente; e qui s' affise;
Qui si risolse; e qui ratenne il passo;
Qui co begli occhi mi traffisse il core:
Qui disse vna parola; e qui sorrisse:
Qui cangiò l' viso. In questi pensier, lasso,
Notte, e di tiemmi il signor nostro Amore.

SONETTO XCI.

Qui, doue mezzo son, Senuccio mio
(Così ci fols' io intero, e voi contento)
Venni fuggendo la tempesta, e l' vento,
C' hanno subito fatto il tempo rio.

Qui son sicuro: ò voui dir, perch' io
Non, come soglio, il folgorar pauento
E perche mitigato; non che spento,
Ne mica trouo il mio ardente desio.

Tosto che giunto à l' amorosa reggia
Vidi, onde nacque Laura dolce, e pura,
Ch' acqueta l' aere, e mette i tuoni in bando;
Amor ne l' alma, ou' c'ila signoreggia,
Raccese il foco, e spense la paura:

Che farei dunque gli occhi suoi guardando?

SONETTO XCII.

De l' empia Babilonia, ond' è fuggita
Ogni vergogna, ond' ogni bene è foris;
Albergo di dolor, madre d' errori,
son fuggir io per allungar la vita.

Qui mi stò solo; e come amor m' inuita,
Hor rime, e versi, hor colgo herbette, e fiori
Seco parlando, & à tempi migliori
Sempre pensando; e questo sol m' aita:

Ne del vulgo mi calne di fortuna,
Ne di me molto, ne di cosa vile;
Ne dentro sento, ne di fuor gran caldo:

Sol due persone heggio; & vorrei l' vna
Co' l' cor ver me pacificato, e humile?
L' altro co' l' piè, sì come mai fù, saldo.

SONETTO XCIII.

In mezzo di duo amanti honesta altera
Vidi vna donna; e quel signor con lei,
Che fra gli huomini regna, e fra li Dei;
E da l' vn lato il sole, io da l' altr' era.

Poi che s' accorse chiusa da la spera
De l' amico più bello, à gli occhi miei
Tutta lieta si volse; e ben vorrei,
Che mai non fosse inuer di me più fera.

Subito in allegrezze si conuerse
La gelosia, ch' n' s' la prima vista
Per sì alto auersario al cor mi nacque:

A l'ui la faccia lagrimosa, e trista
Vn nuuiletto intorno ricouerse;
Cotanto l' esser vinto li dispiacque.

SONETTO XCIII.

Pien di quella ineffabile dolcezza,
Che del bel viso traffen gli occhi miei
Nel di, che volentier chiusi gli haurei
Per non mirar giamai minor bellezza;

Lassai quel, ch' i più bramo, & hò sì auenza
La mente à contemplar sola costei;
Ch' altro non vede, e ciò, che non è lei,
Già per antica vñanza odia, e disprezza.

In vna valle chiusa d' ogni intorno;
Ch' è refrigerio de sospir miei lassi,
Giunsi sol con amor pensoso, e tardo;

Iui non donne, ma l'ontaua e sassi,

Et imagine trouo di quel giorno,
Che l'pensier mio figura, ouunqu' io sguardo.

SONETTO XCV.

'Se l'faffo, ond' è più chiusa questa valle,
Di che l'fuo proprio nome si deriuu,
Teneffe volto per natura schiua
A' Roma il viso, & à Babel le spalle;
Imiei fofpiri più benigno calle
Haurian per gire, oue lor fpenè è viuua:
Hor vanno fparfi; e pur ciafcuno arriua
Là, dou' io l' mando; che fol vn non falle:
È fon di là sì dolcemente accolti,
'Com' io m' accorgo; che neffun mai torna;
Con tal diletto in quelle parti ftanno.

De gli occhi e' l' duoi, che tofto che s' aggrornà,
Per gran defio de' be' luoghi à lor tolti.
Dannò à me pianto, & à piè laffi affanno.

SONETTO XCVI.

Rimànfi à dietro il fefto decim' anno
De miei fofpiri; & io trapaffo innanzi
Verfo l' eftremo; e parmi che pur dianzi
Foffe l' principio di cotanto affanno.

L' amar m' è dolce, & vtil il mio danno,
E' l' viuer graue; prego, ch' egli auanzi
L' empia fortuna; e temo non chiuda anzi
Morte, begli occhi, che parlar mi fanno.

Hor quì fon laffo, e voglio effer altroue;
E vortei più volere, e più non voglio;
E per più non poter, fò quant' io poffo:

E d' antichi defir lagime noue
Prouan, com' io fon pur quel, ch' i mi foglio:
Ne per mille riuolte anchor fon moffo.

CANTZ XXIII.

Vna donna più bella affai, che l' fole,
È più lucente, e d' altrettanta etade
Con famofa beltade

Acerbo anchor mi traffe à la fua fchiera:
Questa in penfieri, in opre, & in parole:
Però ch' è de le cofe al mondo rade;

Questa per mille ftade
Sempre innanzi mi fà leggiadra altera:
Solo per lei tornai da quel, ch' i era,

Poi ch' i foffetti gli occhi fuei da preffo;
Per fuo amor m' er' io meffo
A' fatico fa impresa affai per tempo,

Tal, che s' i ariuò al defiato porto,
Spero per lei gran tempo
Viuer, quand' altri mi terrà per morto.

Questa mia donna mi menò molt' anni
Pien di vaghezza giouenile ardendo,
Si com' hor' io comprendo,

Sol per hauer di me più certa proua,
Mostrandomi pur l' ombra, d' l' velo, d' panni
Talhor di fè; ma l' viso nafcondendo:

E io, laffo, credendo
Vederne affai; tutta l' età mia noua
Paffai contento; e l' rimembrar mi gioua.

Poi ch' alquanto di lei veggio hor più innanzi;
I dico, che pur dianzi:
Qual' io non l' hauea vifta in fin alhora,

Mi fi fcouerfe: onde mi nacque vn ghiaccio
Nel core; & euui anchora
E farà fempre fin, ch' i le fia in braccio.

Ma non me l' toife la paura, o' i gelo:
Che pur tanta baldanza al mio cor diedi,
Ch' i le mi ftirifi à piedi,

Per più dolcezza trar de gli occhi fuei;
Et ella, che timoffo hauea già il velo
Dinanzi à miei, mi diffe; Amico hor vedi,

'Com' io fon bella; e chiedi,

Quanto parfi conuenga à gli anni tuoi.

Madonna, diffi, già gran tempo in voi

Poffi l' mio amor: ch' io sento hor s' infiammato:

Ond' à me in questo ftato

Altro volere, d' di fuoler m' è tolto.

Con voce alhor di sì mirabil tempre

Rifpofe, e con vn volto,

Che temer, e fperar mi farà fempre.

Rado fù al mondo fra cofi gran turba,

Ch' v' dendo ragionar del mio valore

Non fi fentiffe al core

Per breue tempo al men qualche fauilla:

Ma l' aduerfaria mia, che l' ben perturba,

Tofto la fpegne, ond' ogni virtù more;

E regna altro fignore,

Ch' promette vnà vita più tranquilla.

De la tua mente Amor, che prima aprilla,

Mi dice cofe veramente, ond' io

Veggio, che l' gran defio

Pur d' honorato fin ti farà degno:

E come già fe' de miei vari amichi:

Donna vedrai per fegno,

Che farà gli occhi tuoi via più felici.

I volea dir, queft' è impoffibile cofa;

Quand' ella, hor mira, è leua gli occhi vn poco

In più ripoffo loco,

Donna, ch' à pochi fin mostrò giamai.

Ratto inchinai la fronte vergognofa

Sentendo nouo dentro maggior feto;

Et ella il prefe in giotto,

Dicendo; io veggio ben, doue tu ftai,

Si come l' fol co fuoi poffenti rai

Fa subito fparir ogni altra ftella;

Cofi par hor men bella

La vifta mia, cui maggior luce preme.

Ma io però da miei non ti diparto:

Che questa, e me d' vn feme,

Lei dauanti, e me poi produsse vn parto.

Ruppei in tanto di vergogna il nodo;

Ch' à la mia lingua era diftretto intorno

Sù nel primiero fcorio

Allhor, quand' io del fuo accorger m' accoltì,

E' incominciai. Se egli è ver quel ch' i o do;

Beato il padre, e benedetto il giorno,

Ch' à di voi l' mondo adorno;

Et tutto l' tempo, ch' à vederui io torti:

E fe mai da la via dritta mi torti,

Duolmene forte affai più, ch' i non mostro:

Ma fe del effer voftro

Foffi degno vdir più, del defir ardo:

Penfofa mi rifpofe, e cofi fìfo

Tenne l' fuo dolce fguardo,

Ch' al cor mandò con le parole il viso.

Si come piacque al noftro eterno padre;

Ciafcuna di noi due nacque immortale:

Miferi; à voi che vale?

Me v' era, che da noi foffe l' diftetto.

Amate, belle, gioueni, e leggiadre

Fummo alcun tempo, & hor fian giunte à tale,

Che coftei batte l' ale,

Per tornar à l' antico fuo ricetto:

I per me fono vn' ombra: & hor t' ho detto,

Quanto per te sì breue intender puoffi,

Poi che i piè fuei fur moffi,

Dicendo non temer, ch' i m' allontanì;

Di verde lauro vna, ghittanda colfe:

Laqual con le fue mani

Intorno intorno à la mie tempie auolfe.

Canzon chi tua ragion chiamasse obscura;
 Di, non ho cura: perche tho' spero,
 Ch' altro messaggio il vero
 Farà in più chiara voce manifesto.
 Io venni sol per isfuggiare altrui;
 Se, chi m' impose questo,
 Non m' ingannò, quand' io partì da lui.

SONETTO XC VII

Quelle pietose rime, in ch' io m' accorsi
 Di vostro ingegno, e del cortese affetto;
 Hebben tanto vigor nel mio cospetto;
 Che ratto à questa penna la man porsi,
 Per far voi certo, che gli estreni morfi
 Di quella, ch' io con tutto 'l mondo aspetto,
 Mai non sentì: ma pur senza sospetto,
 Insin à l' uscio del suo albergo corsi:
 Poi tornai indietro, perch' io vidi scritte
 Di sopra 'l limitar, che 'l tempo anchora
 Non era giunto al mio viver prescritto;
 Bench' io non vi legessi il dì, ne l' hora.
 Dunque s' acqueti homai 'l cor vostro afflito
 E cerchi huom degno, quando si l' honora.

CANZ. XXX

Hor vedi Amor, che giouenetta donna
 Tuo regno sprezza, e del mio mal non cura;
 E tra duo ta' nemici è sì sicura:
 Tu se' armato, & ella in trecce, e n' gonna
 Si siede, e scalza, in mezzo à fiori e l' herba,
 Ver me spietata, e contra re superba.
 I son prigion: ma se pietà anchor sciba
 L' arco tuo saldo, e qualch' vna faetta;
 Fa di te, e di me signor vendetta.

SONETTO XC VIII

Dicesett' anni ha già riuolto il cielo,
 Poi che'n prima arsi, e giamai non mi spensì:
 Ma quando auen, ch' al mio stato ripensì
 Sento nel mezzo de le fiamme vn gielo.
 Vero è 'l prouerbio; ch' altri cangia il pelo
 Anzi, che l' vezzore per lentari sensì,
 Gli humani affetti non son meno intensì:
 Ciò ne fa l' ombra ria del graue velo.
 Ohime lasso, e quando sia quel giorno,
 Che mirando l' fuggir de gli anni miei
 Esca del foco, e di sì lunghe pene!

Vedrò mai l' di, che per quant' io vorrei
 Quell' aria dolce del bel viso adorno
 Piaccia à quest' occhi, e quanto si conuene;

SONETTO XCIX

Quel vago impallidir, che l' dolce riso
 D' vn amorosa nebbia ricoperse;
 Con tanta maestade al cors' offerse;
 Che li si fece incontr' à mezzo 'l viso.

Conobbi alior, sì come in paradiso
 Vede l' vn l' altro; in tal guisa s' aperse
 Quel pietoso pensier, che altrui non scerfe;
 Ma vidil' io, ch' altroue non m' affiso.

Ogni angelica vista, ogni atto humile;
 Che giamai in donna, ou' amor fosse, apparue,
 For vno sdegno à lato à quel, ch' io dico.

Chinaua à terra il bel guardo gentile
 Et tacendo dicea (com' à me parue)
 Chi m' allontana il mio fedele amico?

SONETTO C.

Amor, fortuna, e la mia mente schiua
 Di quel che vede, e nel passato volta,
 M' affligon sì ch' io pozzo alcuna volta
 Inuidia à quei, che son su l' altra riu,
 Amor mi strugge l' cor; fortuna il pria
 D' ogni conforto: onde la mente stolta

S' adita, e piagnere così in pena molta
 Sempre conuen, che combattendo vna.

Ne spero i dolci dì tornino in dietro;
 Ma pur di male in peggio quel ch' auanza:
 E di mio corfo ho già passato il mezzo.

Lasso, non di diamante, ma d' vn vetro
 Veggio di man cadermi ogni speranza;
 Et tutt' i miei pensier romper nel mezzo.

CANZ. XXVI

S' i pensier, che mi strugge,
 Com' è pungente, e saldo,
 Così vestisse d' vn color conforme;
 Forse tal m' arde, e fugge,
 C' hauria parte del caldo;
 E desiderai Amor là, dou' hor dorme:
 Men solitar l' orme
 Foran de miei piei lassì
 Per campagne, e per colli:
 Men gli occhi ad ogn' ior molli,
 Ardendo lei, che come vn ghiaccio stassi,
 E non lassì in me dramma,
 Che non sia foco, e fiamma.

Però ch' amor mi sforza,
 E di sauer mi spoglia:
 Parlo in rim' aspre, e di dolcezza à ignude;
 Ma non sempre à la scorza
 Ramo, ne' n' fior, ne' n' foglia
 Mostra di for sua natural virtude.
 Miri ciò, che l' cor chiude,
 Amor, e que' begli occhi,
 Oue si siede à l' ombra.
 Se l' dolor, che si igombra,
 Auen che'n piauro, o'n lamentar trabocchi
 L' vn à me noce, e l' altro
 Altrui; ch' io non lo scaltro.

Dolci rime leggiadre;
 Che nel primiero assalto
 D' amor vsai, quand' io non hebbi alter arme;
 Chi verrà mai, che squadre
 Questo mio cor di finalto;
 Ch' almen, come io solca, possa sforgarmel
 C' hauer dentro à lui parme
 Vn, che Madonna sempre
 Depinge, e di lei parla:
 A' voler poi ritrarla,
 Per me non basto; e par ch' io me ne stempre
 Lasso così m' è scorsio
 Lo mio dolce foccorfo.

Come fanciul, ch' à pena
 Volge la lingua, e s' no da;
 Che dir non sa, ma l' più tacer gli è noia;
 Così l' desir mi mena
 A' dire: vò, che m' oda
 La mia dolce nemica, anzi ch' io moia.
 Se forse ogni sua gioia
 Nel suo bel viso è solo,
 E di tutt' altro è schiua
 Odì l' tu verde riu;
 E presta à miei sospir sì largo volo
 Che sempre si ridica
 Come tu m' eri amica.

Ben sai, che sì bel piede
 Non toccò terra vnquanco;
 Come quel, di che già segnata fosti:
 Onde l' cor lasso riede
 Col tormentoso fianco
 A' partir teo i lor pensier nascosti.
 Così hauesti riposti
 De bei vestigi sparì

Anchor tra fiori, e l'herba:
 Che la mia vita acerba
 Lagrimando trouassi, oue acquetarsi.
 Ma come può s'appaga
 L'anima dubbiosa, e vaga.
 Ouunque gli occhi volgo,
 Trono vn dolce sereno,
 Pensando; qui percosse il vago lume.
 Qualunque herba, ò fior colgo;
 Credo che nel terreno
 Haggia radice, ou' ella hebbe in costume
 Gir fra le piagge, e'l fiume,
 E talhor farsi vn foggio
 Fresco, fiorito, e verde:
 Così nulla sen perde;
 E più certezza hauerne fora il peggio:
 Spirto beato quale
 Se', quando altrui fai tale.
 O pouerella mia come se' rozza:
 Credo che tel conoschi;
 Rimanti in questi boschi.

C A N Z. XXVII.

Chiare, fresche, e dolci acque,
 Que le belle membra
 Pose colei, che sola à me par donna;
 Gentil ramo, oue piacque
 (Con sospir mi rimebbrà).
 A' lei, di fare al bel fianco colonna;
 Herba, e fior, che la gonna
 Leggiadra ricouerse
 Con l'angelico seno;
 Aer sacro sereno,
 Ou' amor co' begli occhi il cor m'aperse;
 Date vdiencia insieme
 A' le dolenti mie parole estreme.
 S'egli è pur mio destino
 El cielo in ciò s'adopra,
 Ch'Amor quest'occhi lagrimando chiuda;
 Qualche gratia il meschino
 Corpo fra voi ricopra;
 Etorni l'alm al proprio albergo ignuda.
 La morte sia men cruda,
 Se questa spene porto
 A' quel dubbioso passo:
 Che lo spirito lasso
 Non poria mai in più posato porto,
 Ne'n più tranquilla fossa
 Fuggir la carne trauagliata, e l'offa.
 Tempo verrà anchor forse,
 Ch' à l'usato foggiorno
 Torni la sera, bella, e mansueta;
 E là, ou' ella mi scorre
 Nel benedetto giorno;
 Volga la vista desiosa, e lieta.
 Cercandomi: & ò pietà
 Già terra infra le pietre
 Vedendo amor l'inspiti,
 In guisa, che sospiri
 Sì dolcemente, che mercè m'impetres;
 E faccia forza al cielo,
 Asciugandosi gli occhi co'l bel velo.

Da be'rami scendea
 Dolce ne la memoria
 Vna pioggia di fior soua'l suo grenboi:
 Et elle si feda
 Humile in tanta gloria,
 Couerta già de l'amoroso nembo:
 Qual fior cadea sub lembo,
 Qual sù le treccie bionde;

Ch'oro forbito, e perle
 Eran quel dì à vederle.
 Qual si posaua in terra, e qual sù l'onde:
 Qual con vn vago errore
 Girando pareo dir: qui regna Amore.
 Quante volte dis'io
 Allhor pien di spauento
 Costei per fermo nacque in paradiso
 Così carco d'oblio
 Il diuin portamento,
 E'l volto, e le parole, e'l dolce riso
 M'haucano, e sì diuiso
 Da l'magine vera;
 Ch'ì dicea sospitando;
 Qui come venn'io, ò quando?
 Credendo esser in ciel, non là, dou'era.
 Da indi in quà mi piace
 Quest'herba sì, ch'altroue non ho pace.
 Se tu hauesti ornamenti, quant'hai voglia;
 Potresti arditamente
 Vscir del bosco, o gir infra la gente.

C A N Z. XXVIII.

In quella parte, dou' amor mi sprona,
 Conuen, ch'io volga le doglie rime,
 Che son seguaci de la mente afflitta.
 Quai sien vltime, lasso, e qua' sien prime:
 Colui, che del mio mal meco ragiona,
 Mi lascia in dubbio; sì confuso ditta.
 Ma pur quanto l'hittoia trouo scritta
 In mezzo'l cor, che si spesso rincorro;
 Con la sua propria man d'è miei martiri
 Dirò; perche i sospiri
 Parlandò han triegua; & al dolor so eccorto.
 Dico; che, perch'io miri
 Mille cose diuerse attento, e fiso,
 Sol vna donna veggio, e'l suo bel viso.
 Poi che la dispietata mia ventura
 M'hà dilungato dal maggior mio bene
 Noiosa, inesorabile, superba,
 Amor col rimembrar sol mi mantiene;
 Onde s'io veggio in giouenil figura
 Incominciarsi'l mondo à vestir d'herba;
 Farmi veder in quella etate acerba
 La bella giouenetta, c'hora è donna;
 Poi che sormonta riscaldando il sole;
 Farmi, qual esser sole
 Fiamma d'amor, ch'en cor alto se'ndonna;
 Ma quando il dì si dele
 Dì lui, che passo passo à dietro torni:
 Veggio lei giunta à suoi perfetti giorni.
 In ramo fronde, ouer uole in terra
 Mirando à la stagione, che'l freddo perde
 E le stelle migliori acquistan forza;
 Ne gli occhi ho pur le violette, e'l verde.
 Di ch'era nel principio di mia guerra
 Amor armato sì, ch'ancor mi sforza:
 E quella dolce leggiera dretta scorza,
 Che ricopia le pargolette membra,
 Dou'hoggi alberga l'anima gentile,
 Ch'ogni altro piacer, vile
 Sembiat mi fa, sì forti mi rimembra
 Del portamento humile,
 Ch'allhor fioriva, e poi crebbe anzi à gli anni;
 Cagion sola, e riposo de mie affanni.
 Qualhor tenera neue per li colli
 Dal sol percosso veggio, da lontano;
 Come'l sol neue, mi gouerna Amore,
 Pensando nel be' viso più che humano,
 Che può da lunge gli occhi miei far molli;

Ma da presso gli abbaglia, e vince il cortè,
Oue fra'l bianco, e l'aureo colore
Sempre mi mostra quel, che mai non vide
Occhio mortal, eh'io creda, altro che'l mio;
E del caldo desio,
Che quando i sospirando, ella sorride;
M'infiamma sì, che oblio
Niente apprezza, ma diuenta eterno,
Ne state il cangia, ne lo spegne il verno.

Non vidi mai topò notturna pioggia
Gir per l'acre sereno l'elie erranti,
E fiammeggiar fra la ruggiada, e'l cielo;
Ch'ì non haucissi i begli occhi dananti,
Oue la stanca mia vita s'appoggia;
Qual'io gli vidi à l'ombra d'un bel velo;
E sì come di lor bellezze il cielo
Splendea quel dì, così bagnati anchora
Li veggio sfauillar, ond'io sempre ardo.
Se'l sol leuarsi sguardo;
Senò il lume apparir, che m'innamora;
Se tramontarsi al tardo;
Parmel veder, quando si volge altroue
Lassando tenebroso, onde si muoue.

Se mai candide rose con vermiglie
In vassel d'oro vider gli occhi miei,
Allhor allhor da vergine man colte;
Veder pensaro il viso di colei,
Ch'auanza tutte l'altre meraviglie
Con tre belle eccellentie in lui raccolte;
Le bionde trecce sopra'l collo sciolte,
Ou'ogni latte perderia sua proua;
E le guancie, ch'adoran vn dolce foco.
Ma pur che l'aura vn poco
Fior bianchi, e gialli per le piaggie moua;
Torna à la mente il loco,
E'l primo dì, ch'ì vidi à Laura sparsi
I capei d'oro, ond'io sì subit'arsi.

Ad vna ad vna annouerare le stelle,
E'n picciol vetro chiuder tutte l'acque,
Forse credes; quando in sì poca carta
Nono penser di ricontar mi nacque,
In quante parti il fior, de l'altre belle
Stando in se stessa, ha la sua luce sparta;
Acciò che mai da lei non mi diparta:
Ne farò io se pur talhor fuggo;
In cielo, e'n terra m'ha racchiusi i passi
Perche à gli occhi miei lasci
Sempre è presente: ond'io tutto mi sfuggo
E così ineco stassi;
Ch'altra non veggio mai, ne veder bramo;
Ne'l nome d'altra n'è sospir miei chiamo.

Ben fai canzon, che quant'io parlo, è nulla
Al celato amoroso mio pensiero;
Che di, e notte ne la mente porto,
Solo per cui conforto
In così lunga guerra anco non però:
Che ben m'hauria già morto;
La lontananza del mio cor piangendo
Ma quincida la morte indugio prendo.

C A N Z. XXIX.

Italia mia; bench'è'l parlar sia indarno
A' le piaghe mortali,
Che nel bel corpo tuo si spesse veggio;
Piacemi al men, ch'è miei sospir sien, quali
Sperai Teuero, e l'Arno,
E l'Po, doue doglioso, e graue hor seggio.
Rettor, del ciel io chieggo,
Che la pietà, che ti condusse in terra,
Ti volga al tuo diletto almo pacife.

Vedi Signor cortese
Di che lieui cagion che crudel guerra;
E i cor, che'n dura, e ferra
Marte superbò, e fero,
Apri tu padre, e n'tenerischi, e snoda;
Lui fa che'l tuo vero
(Qual io mi sia) per la mia lingua s'oda.

Voi; cui fortuna ha posto in mano il freno

De le belle contrade,
Di che nulla pietà par che vi stringa;
Che fan quì tante pellegrine spade?
Perche'l verde terreno
Del barbarico sangue si depinga?
Vano error vi lusinga:
Poco vedete; e patri veder molto:
Che'n cor venale amor cercate, o fede,
Qual più gente possede?
Colui è più da suoi nemici auolto.
O' diluio raccolto
Di che deserti strani
Per inondari nostri dolci campi.
Se da le proprie mani

Questo n'aueu; hor chi sia, che ne scampi

Ben prouide natura al nostro stato,

Quando de l'Alpi schermo

Pose fra noi, e la Tedesca rabbia.

Ma'l desir cieco, e'ncontra'l suo ben fermo

S'è poi tanto ingegnato;

Ch'al corpo sano ha procurato scabbia,

Hor dentro ad vna gabbia

Fere seluagie, e mansuete gregge

S'annidan sì, che sempre il miglior geme;

Et è questo del seme,

Per più dolor, del popol senza legge,

Al qual come si legge,

Mario aperse sì'l fianco,

Che memoria de l'opra ancho non langue;

Quando à sfetato, e stanco

Non più beuue del fiume acqua, che sangue.

Cefare taccio; che per ogni piaggia

Fecè l'erbe sanguigne

Di lor vene, oue'l nostro ferro mise.

Hor par, non fo perche stelle maligne,

Ch'el cielo in odio n'haggia.

Vostra mercè, cui tanto si commise;

Vostre voglie diuise

Guastan del mondo la più bella parte.

Qual colpa, qual giudicio, o qual destino

Fatti dire il vicino

Pouero; e le fortune assitre, e sparte

Perseguire; e'n disparte

Cercar gente, e gradire,

Ch'è sparga'l sangue, e venda l'anima à prezzo?

Io parlo per ver dire,

Non per odio d'altrui, ne per disprezzo.

Ne v'accorgete anchor per tante proue

Del Bauarico inganno:

Ch'alzando'l dito con la morte scherza.

Peggio e lo stratio, al mio pare, che'l damno.

Ma'l vostro sangue pioue

Più largamente, ch'altra ira vi sferza.

Da la mattina à terza

Di voi pensate; e vederete, come

Tien caro altrui, chi tien se così vile.

Latin sangue gentile

Sgombra da te queste dannose fome:

Non farì dolo vn nome

Vano senza soggetto:

Ch'el furor di là sù gente ritrofa

Vincerne d'intelletto,
 peccato è nostro, e non natural cosa.
 Non è questo l' terren, ch' i toccai pria?
 Non è questo l' mio nido,
 Oue nudrito fui sì dolcemente?
 Non è questa la patria, in ch' io mi fido,
 Madre benigna, e pia,
 Che copre l' vno, e l' altro mio parente?
 Per Dio, questo la mente
 Talhor vi moua; e con pietà guardate
 Le lagrime del popol doloroso,
 Che sol da voi riposo
 Dopò Dio spera: e pur che voi mostriate
 Segno alcun di pietate;
 Virtù contra furore
 Prenderà l' arme; e fia l' combatter cotto:
 Che l' antico valore
 Ne l'italici cor non è ancor morto.
 Signor mirate, come l' tempo vola,
 E sì come la vita
 Fugge, e la morte n' è soura le spalle:
 Voi siete hor quì, pensate à la partita:
 Che l' alma ignuda, e sola
 Conuen, ch' arriue à quel dubbioso calle.
 Al passar questa valle
 Piaciui porre giù l' odio, e lo sdegno,
 Venti contrari à la vita serena:
 E quel, che n' altrui pena
 Tempo si spende, in qualche atto più degno,
 O' di mano, d' ingegno
 In qualche bella lode,
 In qualche honesto studio si conuertea:
 Così quà giù si gode
 E la strada del ciel si troua aperta.
 Canzone io t' ammonisco,
 Che tua ragion corteselemente dica;
 Perche fra gente altera ir ti conuene:
 E le voglie son piene
 Già de l' vnanza pessima, & antica,
 Del ver sempre nemica.
 Prouerai tua ventura
 Fra magnanimi po chi, à chi l' ben piace:
 Di lor, chi m' affecura?
 Ivo gridando pace, pace, pace.
C A N Z. XXX.
 Di pensier in pensier, di monte in monte
 Mi guida Amor, ch' ogni segnato calle
 Trouo contrario à la tranquilla vita.
 Se n' solitaria piaggia riuo, d' fonte,
 Se n' fra duo poggi siede ombrosa valle;
 Lui s' acqueta l' alma sbigottita;
 E com' Amor l' enuita,
 Hor ride, hor piagne, hor teme, hor s' affecura;
 E l' volto, che lei segue, ou' ella il mena,
 Si turba, e rasserena,
 Et in vn esser picciol tempo dura:
 Onde à la vista, huom di tal vita esperto
 Diria; questi arde, e di suo stato è incerto:
 Per alti monti, e per selue aspre trouo
 Qualche riposo; ogni habitato loco
 E' nemico mortal de gli occhi miei.
 A' ciascun passo nasce vn pensier nouo
 De la mia donna, che souente in gioco
 Gira l' tormento, ch' i porto per lei:
 Et à pena vorrei
 Cangiar questo mio viuer dolce amaro:
 Ch' i dico; forse anchor ti serba Amore
 Ad vn tempo migliore:
 Forse à te stesso vile, altrui sì caro:

Et in questa trapasso, sospirando,
 Hor potrebb' esser vero, hor come, hor quando.

Oue porge ombra vn pino alto, o d' vn colle,
 Talhor m' arresto: e pur nel primo sasso
 Disegno con la mente il suo bel viso.
 Poi ch' à me torno; trouo il petto molle
 De la pietate; & allhor di co; hai lasso,
 Doue se' giunto, & onde se' diuiso?
 Ma mentre tener fiso
 Posso al primo pensier la mente vaga,
 E mirar lei, & obliar me stesso;
 Sento Amor sì da presso,
 Che del suo proprio error l' alma s' appaga:
 In tante parti, e sì bella la veggio;
 Che se l' error durasse, altro non chieggo:

I l'ho più volte (hor ch' i fia, che me l' creda!)
 Ne l' acqua chiara, e sopra l' herba verde
 Veduto viuà, e nel troncon d' vn faggio;
 E n' bianca nube si fatta, che Leda
 Hauria ben detto; che sua figlia perdesse;
 Come stella, che l' sol copre col raggio:
 E quanto in più seluaggio
 Loco mi trouo, e n' più deserto lido;
 Tanto più bella il mio pensier l' adombra:
 Poi quando l' uerò sgombra.

Quel dolce error: pur l' medesimo affido
 Me freddo, pietra morta in pietra viuà;
 In guisa d' huom, che pensi, e pianga, e scriuà.

Oue d' altra montagna ombra non tocca,
 Verso l' maggiore, e l' più spedito giogo
 Titar mi suol vn desiderio inteso:
 Indi i miei danni à misurar con gli occhi
 Comincio; e n' tanto lagrimando sfogo
 Di dolorosa nebbia il cor condenso
 Allhor, ch' i miro, e penso
 Quanta aria dal bel viso mi diparte,
 Che sempre m' è sì presso, e sì lontano:
 Poscia fra me pian piano:
 Che sai tu lasso? forse in quella parte
 Hor di tua lontananza si sospira:
 Et in questo pensier l' alma respira.

Canzone oltra quell' Alpe
 Là, doue l' ciel è più sereno, e lieto,
 Miriuedrai four vn ruscel corrente,
 Oue L' aura si sente
 D' vn fresco, & odorifero laureto:
 Lui è l' mio cor, e quella, ch' el m' inuola:
 Qui veder poi l' imagine mia sola.

SONETTO CI.

Poi che l' camin m' è chiuso di mercede:
 Per desperata via son dilungato
 Da gli occhi, ou' era (i non so per qual fato)
 Riposto il guidardon d' ogni mia fede.

Falso l' cor di sospir, ch' altro non chiede;
 E di lagrime viuo, à pianger nato:
 Ne di ciò duolmi; perche in tale stato
 E' dolce il pianto più, ch' altri non crede:

E solo ad vna imagine m' attegno,
 Che se non Zeus, à Prassitele, d' Fidia,
 Ma miglior mastro, e di più alto ingegno.

Qual Scithia m' affecura, d' qual Numidia;
 S' anchor non fatia del mio essilio indegno;
 Così nascosto mi ritroua inuidia?

SONETTO CII.

Io caperei d' Amor sì nouamente,
 Ch' al duro fianco il di mille sospiri
 Trarrei per forza, e mille alti desiri
 Raccenderei ne la gelata mente:
 E l' bel viso vedrei cangiar souente,

E bagnar gli occhi, e più pietosi giri
 Far, come suoi, chi de gli altrui martiri
 E del suo error, quando non val, si pente;
 E le rose vermiglie infra la neve
 Mouer da l'ora: discourir l'aurorio,
 Che fa di marmo, chi da presso'l guarda;
 E tutto quel, perche nel viuer breue
 Non rincresco à me stesso, anzi mi glorio
 D'esser serbato à la stagion più tarda.

SONETTO CIII.

S'Amor non è, che dunque è quel ch'i sento?
 Ma s'egli è Amor, per Dio che cosa, e quale?
 Se buona; ond'è l'effetto aspro e mortale?
 Se ria; ond'è sì dolce ogni tormento?
 S'la mia voglia ardo; ond'è'l pianto, e il lamento?
 S'la mal mio grado; il lamentar che vale?
 O' viua morte, ed diletto male,
 Come puoi tanto in me, s'io nol consento?
 E s'io'l consento, à gran torto mi doglio:
 Fra sì contrari venti in fiale barca
 Mi trouo in alto mar senza gouerno,
 Si lieue di fauer, d'error si carica,
 Ch'i medesimo non sò, quel ch'io mi voglio,
 E tremo à mezza state, ardendo il verno.

SONETTO CIIII.

Amor m'ha posto, come segno à fiale,
 Com'al sol neue, come cera al foco,
 E come nebbia al vento; e son già roco
 Donna metè chiamando; e voi non cale.
 Da gli occhi vostri vscio'l colpo mortal;
 Contra cui non mi val tempo, ne loco;
 Da voi sola procede (e parui vn gioco)
 Il sole, e'l foco, e'l vento; ond'io son tale.
 I pensier son faette; e'l viso, vn sole;
 E'l desir, foco; e'nfeme còn quest'arme
 Mi punge amor, in'abbaglia, e mi distrugge;
 E l'angelico canto, e le parole
 Col dolce spirto, ond'io non posso aitarne,
 Son l'aura, innanzi à cui mia vita fugge.

SONETTO CV.

Pace non trouo, e non ho da fanguerra;
 E temo, e spero, & ardo, e son vn ghiaccio:
 E volo sopra'l ciel, e ghiaccio in terra;
 E nulla stringo, e tutto'l mondo abbraccio.
 Tal m'ha in prigion, che non m'apre, ne ferra;
 Ne per suo m'riten; ne scioglie il laccio;
 E non m'ancide Amor, e non mi sferza;
 Ne mi vuol viuo, ne mi trahe d'impaccio.
 Veggio senz'occhi; e non ho lingua, e grido;
 E bramo di perir, e chieggo aita;
 Et ho in odio me stesso, & amo altrui:
 Pascomi di dolor; piangendo rido:
 Egualmente mi spiace morte, e vita.
 In questo stato son Donna per voi.

CANZ. XXXI.

Qual più diuersa, e noua
 Cosa fù mai in qualche strano clima;
 Quella, se ben si stima,
 Più mi rassembra: à tal son giunto Amore,
 Là, onde'l di ven fore,
 Vola vn angel, che sol senza consorte
 Di volontaria morte
 Rinascere, e tutto à viuersi rinoua:
 Così sol si ritroua
 Lo mio voler; e così in su la cima
 De suoi alti pensieri al sol si volue;
 E così si risolue;
 E così torna al suo stato di prima;
 Arde, e more, e riprende i nerui suoi;

E viue poi con la Fenice à proua.
 Vna pietra è sì ardita
 Là per l'Indico mar; che da natura
 Tragge à se il ferro, e'l fura
 Dal legno in guisa, ch'è nauigi affonde;
 Questo prouo io fra l'onde
 D'amaro pianto, che quel bello scoglio
 Ha col suo duro orgoglio
 Condotta, ou' affondar conuen mia vita:
 Così l'alma ha sfornita
 Furando'l cor, che fù già cosa dura,
 E me tenne vn, e hor son diuiuo, e sparso,
 Vn sasso à trar più scarso
 Carne, che ferro, d'orda mia ventura:
 Che'n carne essendo, veggio trarmi à riu
 Ad vna viua dolce calamita.
 Ne l'estremo occidente
 Vnà fera è foate, e queta tanto,
 Che nulla più, ma pianto,
 E doglia, e morte dentro à gli occhi porta:
 Molto conuene accorta
 Esser qual visita mai ver lei si giri:
 Pur che gli occhi non miri:
 L'altro puossi veder securamente.

Ma io incauto dolente
 Corro sempre al mio male; e so ben quanto
 N'ho sofferto, e n'aspetto: ma l'ingordo
 Voles, ch'è cieco, e sordo,
 Si mi trasporta, che'l bel viso santo,
 E gli occhi vaghi sien cagion ch'io pera,
 Di questa fera angelica inno cente.
 Surge nel Mezzo giorno
 Vna fontana, e tien nome del Sole;
 Che per natura sole
 Bollir la notte, e'n sul giorno esser fredde:
 E tanto si rassfredda,
 Quanto'l Sol monta, e quanto è più da presso.
 Così auen à me stesso;
 Che son fonte di lagrime, e soggiorno:
 Quando'l bel lume adorno,
 Ch'è'l mio Sol, s'allontana; e triste, e sole
 Son le mie luci; e notte oscura è loro;
 Ardo allhor: ma se l'oro,
 E i rai veggio apparir del viuo Sole;
 Tutto dentro, e di fuor sento cangiarme,
 E ghiaccio farne, così freddo torno.

Vn'altra fonte ha Epiro;
 Di cui si scriue, ch'essendo fredda ella,
 Ogni spenta facella
 Accende, e spegne, qual trouasse accesa:
 L'anima mia, ch'offesa
 Ancor non era d'amoroso foco;
 Appressandosi vn poco
 A' quella fredda, ch'io sempre sospiro;
 Arse tutta: e martiro
 Simil giamai ne Sol vide, ne stella:
 Ch'vn cor di marmo à pietà mosso haurebbe
 Poi che'nfiammata l'hebbe
 Risente la virtù gelata, e bella:
 Così più volte ha'l cor racceso, e spento:
 l'lsò, che'l sento; spesso me n'adito.

Fuor tutt'i nostri lidi
 Ne l'isole famose di fortuna
 Due fonti hà: chi de l'vna
 Bee, mor ridendo; e chi de l'altra, scampa;
 Simil fortuna stampa
 Mia vita, che morir poria ridendo
 Del gran piacer ch'io prendo:
 Se nol temprassen dolorosi stridi.

Amor, ch' anchor mi guidi

Tur à l'ombra di fama occulta, e bruna:
Tacerem questa fonte; ch'ogni hor piena,
Ma con più larga vena
Veggiam, quando col Taurus il sol s'aduna;
Così gli occhi miei piangono d'ogni tempo;
Ma più nel tempo che Madonna vidi.

Chi piasse canzone

Quel ch'io fo, tu poi disforti vn gran fallo
In vna chiusa valle, ond' esce Sorga,
Si stà: me chi lo scorga,
V'è, se no amor, che mai no l'lasceia vn passo:
E l'immagine d'vna, che lo strugge,
Che per se fugge tutt'altre persone.

SONETTO CVI.

Fiamma dal ciel fu le tue trecce piousa
Maluagia, che dal fiume, e da le ghiande
Per l'altr' impouerir se ricca, e grande
Poi che di mal opar tanto ti giona:

Nido di tradimenti: in cui si coua,
Quanto mal per lo mondo hoggi si spande:
Di vin serua, di letti, e di viuande;
In cui lussuria fa l'ultima proua.

Per le camere tue fanciulli, e vecchi
Vanno rrescando, e Belzebub in mezzo
Co mantici, e col fuoco, e con gli specchi.

Già non susti nudrita in piume al rezzo,
Ma nuda al vento, e scalza fra li stecchi:
Hor viui si, ch' à Dio ne venga il lezzo.

SONETTO CVII.

L'auara Babilonia ha colmo l'faccio
D'ira di Dio, e di vitij empj e rei,
Tanto, che scoppia; & ha fatti suoi Dei
Non Gioue, e Palla, ma Venere, e Bacco.

Aspettando ragion mi fruggo, e fiacco,
Ma par nouo Soldan veggio per lei;
Lo qual farà, non già quand'io vorrei,
Sol vna sede; e quella sia in Baldacco.

Gl'idoli suoi faranno in terra sparsi,
E le torri superbe al ciel nemiche,
E suoi torrier di for, come dentr'arsi:
Anime belle, e di virtute amiche

Terranno'l mondo; e poi vedrein lui farsi
Aureo tutto, e pien de l'opre antiche.

SONETTO CVIII.

Fontana di dolore, albergo d'ira,
Scola d'errori, e tempio d'heresia,
Già Roma hor Babilonia falsa e ria
Per cui tanto si piagne, e si sospira.

O fucina d'inganni, o prigion d'ira;
Oue'l ben more, e'l mal si nutre e cria;
Di viui inferno, vn gran miracol sia,
Se CHRISTO te co al fine non s'adira.

Fondata in Casta & humil pouertate,
Contra tuor fondatori alzi le corna;
Putta sfacciata e dou'hai posto spene?
Ne gli adulterij tuoi, ne le mal nate
Ricchezze tante: hor Constantin non toluu;
Ma tolga il mondo tristo, che l'istene.

SONETTO CIX.

Quanto più disiose l'ali spando
Verso di voi, o dolce schiera amica;
Tanto fortuna con più visco intrica
Il mio volere, e gir mi face errando.

Il cor, che mal suo grado à torno mando,
E con voi sempre in quella valle aprica,
Oue'l mar nostro più la terra implica:
L'altr'hier da lui partimmi lagrimando;
I da man manca, e' tenne il camin dritto:

I tratto à forza, & e' d'Amore scorto:

Egli in Hierusalem, e io in Egitto.

Ma sofferenza è nel dolor conforto:

Che per lungo vfo già fra noi preferito,

Il nostro esser insieme è raro, e corto.

SONETTO CX.

Amor, che nel pensier mio viue, e regna,

E'l suo seggio maggior nel mio cor tene;

Talhor armato ne la fronte vene:

Iui si loca; & iui pon sua insegna.

Quella, ch'amare, e sofferir ne psegna

Evol che'l gran desio, l'accesa spene

Ragion, vergogna è reuerenza affrene;

Di nostro ardir sia se stessa si sdegna:

Onde amor pauroso fugge al core,

Lassando ogui sua impresa; piagne, e trema:

Iui s'asconde, e non appar più fore.

Che poss'io far temendo il mio signore,

Se non star seco infìn à l'ora estrema;

CHE bel fin fa, chi ben amando more.

SONETTO CXI.

Come talhora al caldo tempo sole

S'emplicetta farfalla al lume auezza

Volare gli occhi altrui per sua vaghezza;

Ond'auen, ch'ella more, altri si dolo:

Così sempre io corro al fatal mio sole

De gli occhi, onde mi ven tanta dolcezza;

Ch'el fren de la ragion Amor non prezza;

E chi differne, è vinto da chi vole:

E veggio ben, quant'elli à schiuo m'hanno;

È fo, ch'i ne morrò veracemente;

Che mia virtù non può contra l'assanno.

Ma si m'abbaglia Amor soauemente,

Ch'i piango l'altrui noia, e no'l mio danno;

E cieca al suo morir l'anima consente.

CANZ. XXXII.

A' la dolce ombra de le belle frondi

Corri fuggendo vn dispietato lume,

Che'n fin quà giù m'ardea dal terzo cielo;

E disgombrana già di neue i poggi

L'aura amorosa, che rinoua il tempo;

E fiorian per le piagge l'erbe, e i rami.

Non vide il mondo sì leggiadri rami,

Ne mosse'l vento mai sì verdi frondi;

Come à me si mostar quel primo tempo;

Tal che temendo de l'ardente lume

Non volsi al mio refugio ombra di poggi.

Ma de la pianta più gradita in cielo.

Vn lauro mi disse silhor dal cielo:

Onde più volte vago d'e bei rami

Dopò son gito per selue, e per poggi;

Ne giamai ritrouai tu oco ne frondi

Tant'honorate dal superno lume;

Che non cangiaffer qualitate à tempo.

Però più fermo ognihor di tempo in tempo

Seguendo, oue chiamar m'udia dal cielo,

E scorto d'vn soaue, e chiaro lume

Tornai sempre denoto à i primi rami,

E quando à terra son sparte le frondi,

E quando'l sol fa verdeggiar i poggi

Selue, sassi, campagne, fiumi, e poggi,

Quanto è creato, vince, e cangia il tempo;

Ond'io cheggio perdono à queste frondi,

Se rinuolendo poi molt'anni il cielo

Fuggir dispo: g'i nueiati rami,

Tosto ch'incomincietti à veder lume.

Tanto mi piacque prima il dolce lume;

Ch'i passai con disio assai gran poggi,

Per poter appressar gli amati rami:

Hora la vita breue, e'l loco, e'l tempo
Mostrammi altro sentier di giral cielo,
E di far frutto, non pur fiorir è frondi.

Altro amor, altre frondi, & altro lume,
Altro salir al ciel per altri poggi
Cerco, (che n'è bon tempo) & altri rami.

SONETTO CXII.

Quando'io v'odo parlar sì dolcemente,
Com'Amor proprio à suoi seguaci infilla;
L'acceso mio desir tutto sfaullà,
Tal, che s'nfiammar deuria l'anima spenta:

Trouo la bella donna allhor presente,
Ounquē mi fà mai dolce, dō tranquilla,
Nē l'habito, ch'al suon non d'altra squilla,
Ma di sospir mi fa destar souente.

Le chione à l'aura sparfe, e lei conuersa
In dietro veggio: e così bella riede
Nel cot, come colei, che tien la chiave:
Ma'l fouerchio piacer, che s'attraversa
A' la mia lingua, qual dentro ella siede,
Di mostrarla in palès ardir non haue.

SONETTO CXIII.

Ne così bello il Sol giamai leuarsi,
Quando' l'ciel fosse più di nebbia scarco;
Ne dopò pioggia vidi' l'celeste arco
Per l'aere in color tanti variarsi;

In quanti fiammeggiando trasformarsi
Nel di, ch'io presi l'amoroso incarco,
Quel viso, al qual (e son nel mio dir parco)
Nulla cosa mortal pote agguagliarsi.

I vidi Amor, che begli occhi volgea
Soaue sì, eh'ogni altra vista oscura
Da indi in quà m'incominciò à parere.
Sennuccio il vidi, e l'arco, che tendea,
Tal, che mia vita poi non fu sicura,
Et è sì vaga ancor del riuederè.

SONETTO CXIII.

Pommi, oue'l sol occide i fiori, e l'erba:
O' done vince lui' l'ghiaaccio, e la neue:

Pommi, oue'l carro suo temprato, e leue;
Et ou'è, chi ce'l rende, dō chi ce'l serba;

Pommi in humil fortuna, o d in superba;
Al dolce aere sereno, al fosco, e greve:

Pommi à la notte, al di lungo, & al breue;
A' la matura etate, o d l'acerba:

Pommi in cielo, o d in terra, o d in abisso:
In alto peggio, in valle ima, e palustre;
Libero spirito, o d à suoi membri affisso.

Pommi con fama oscura, d con illustre:
Sarò qual fui: viuro, com'io son visso,
Continuando il mio sospir trillustre.

SONETTO CXV.

O' d'ardente virtute ornata, e calda
Alma gentil, cui tante carte vergo;

O' sol già d'honestate intero albergo,
Torre in altro valor fondata, e calda:

O' fiamma; dō rose sparfe in dolce falda
Di viuua neue, in ch'io mi specchio, e tergo;

O' piacer, onde l'ali al bel viso ergo,
Che luce soua quanti' l' Sol ne scalda;

Del vostro, nome, se mi è rime intese
Fossin sì lunghe, haurei pien Tule, e Battrò,

La Tana, il Nilo, Atlahre, Olimpo, e Cùipe:
Poi che portar no'l posso in tutte quattro

Parti del mondo; vdrallo il bel paese,
Ch'Appannin parte, e'l mar circonda e l'alpe.

SONETTO CXVI.

Quando' l' voler, che con duo sproni ardenti
E con vn duto fren mi mena e regge,

Trapassa adhor adhor l'vsta legge
Per far in parte i miei spiriti contenti
Troua, chi le paure, e gli ardimenti
Del cor profondo ne la fronte legge;
E vede Amor, che sue imprese coirregge,
Folgoiar n'e turbati occhi piungenti:
Onde come colui, che'l colpo teme
Di Gioue irato, si ritragge in dietro;
Ch'è gran temenza gran desir affrena;
Ma freddo foco, e pauento fa speme
De l'alma, che traluce come vn vetro,
Tallhor sua dolce vista rasserna.

SONETTO CXVII.

Non Tesin, Po, Varo, Arno, Adige, e Tebro,
Eufate, Tigre, Nilo, Hermo, Indo e Gange,
Tana, Histro, Alfeo, Garona, e'l mar che frangè,
Rodano, Hiberno, Ren, Sena, Albia, Hera, Hebro,
Non hedra, abete, pin, faggio, dō genebro
Poria' l'foco allentar, chel cortisio ange;
Quant'vn bel rio, ch'ad ogn'hor meco piange
Con l'arbofel, che'n rime orno, e celebro.

Quest'vn fo co'corlo trouo tra glia affalti
D'amore, onde conuen ch'armato viuua
La vita, che trapassa à sì gran salti:
Così cresca'l bel lauro in fresca riuua;
E ch'il piantò, pensier leggiadri, & alti
Ne la dolce ombra al suon de l'acque scriua.

CANZ. XXXIII.

Di tempo in tempo mi si fa men dura
L'angelica figura e'l dolce riso,
E l'aria del bel viso
E de gli occhi leggiadri meno oscura.

Che fanno meco homai questi sospiri,
Che nascean di dolore;
E mostran di fore
La mia angosciosa, e disperata vita?

S'auen che'l volto in quella parte giri,
Per acquetar il core;
Parmi veder Amore
Mantener mia ragion, e darmi aita:

Ne però trouo anchor guerra finita,
Ne tranquillo ogni stato del cor mio:
Che più m'arde'l desio;

Quanto più la speranza m'afficura.

SONETTO CXVIII.

Che fai alma? che pensi haurem mai pace?
Haurem mai tregua? o d haurem guerra eterna?

Che sia di noi, non sò: ma in quel, ch'io scerna,
A' suoi begli occhi il mal nostro non piace.

Che prò, se con quegli occhi ella ne face
Di state vn ghiaaccio, vn foco quando verna?

Ella non, ma colui, che gli governa.
Quisto ch'è à noi, s'ellà se'l vede, e tace?

Tallhor tace la lingua; e'il cor si lagna
Ad alta voce; e'n vista asciutta, e lieta

Piagne, doue mirando altri nol veda.
Per tutto ciò la mente non s'acqueta,

Rompendo'l duol, che'n lei s'accoglie, e stagna:
Ch'è gran speranza huom misero non crede.

SONETTO CXIX.

Non d'atra, e temp estosa onda marina
Fuggio in porto giamai stanco no' cchiero;

Com'io dal fisco, e torbido pensiero
Fuggo, oue'l gran desio mi sprona, e inchina:

Ne mortal vista mai luce diuina
Vinsc; come la mia quel raggio altera

Del bel, dolce, soaue, bianco, e nero,
In che in suoi strali Amor dora, & affina.

Cieco non già, ma farenato il veggio;

Quando, se non quanto vergo gna il vela;
Garzon con l'ali non pinto, ma viuo.
Indi mi mostra quel, ch' à molti cea:
Ch' à parte à parte entr' à begli occhi leggo
Quant'io parlo d' Amore, e quant'io scriuo.
SONETTO CXX.
Questa humil fera, vn cor di tigre, d' orfay
Che'n vista humana, e'n forma d' angel vene
In riso, e'n pianto, fra paura, e spene
Mi rota sì, ch' ogni mio stato inforfa.
Se'n breue non m' accoglie, d' non mi smorfa,
Ma pur, come suol far, tra due mi tene;
Per quel, ch' io sento al cor gir fra le vene
Dolce veneno, Amor mia vita è corsa.
Non può più la virtù fragile, e stanca
Tante varietati homai soffrire:
Che'n vn punto arde agghiaccia, azzossà, e'n bianca
Fuggendo spera i suoi dolor finire;
Come colei, che d' hora in hora manca:
CHE ben può nulla, chi non può morire.

SONETTO CXXI.
Ite caldi sospiri al freddo core:
Rompete il ghiaccio, che pietà contendete;
E se prego mortale al ciel s' intende;
Morte, d' mercè sia fine al mio dolore.
Ite dolci pensier parlando fore
Di quello, one' l' bel guardo non s' offende:
Se pur sua sprezza, d' mia stella n' offende;
Sarem fur di speranza, e fur d' errore.
Dir si può ben per voi non forse à pieno,
Che'l nostro stato è inquieto, e fosco;
Si come'l suo pacifico, e sereno.
Gite securi homai, ch' Amor ven vostro:
Eria fortuna può ben venir meno;
S' à i segni del mio sol l'aere conosco.

SONETTO CXXII.
Le stelle, e'l cielo, e gli elementi à proua
Tutte lor arti, & ogni estrema cura
Poser nel viuio lume, in cui natura
Si specchia, e'l Sol, ch' altroue par non troua.
L'opra è sì altera, sì leggiadra, e noua,
Che mortal guardo in lei non s' affeura;
Tanta ne gli occhi bei for di misura
Far ch' Amor, e dolcezza, e gratia piousa.
L'aere percosso da lor dolci rai
S' infiamma d' honesta; e; tal diuenta,
Che'l dir nostro, e'l penser vince d' affai.
Basso desir non è, ch' iui si senta,
Ma d' honor, di virtute. Hor quando mai
Fà per somma beltà vil voglia spenta?

SONETTO CXXIII.
Non fur mai Gione, e Cesare sì mossi,
A' fulminar colui, questo à ferire,
Che pietà non hauesse spento l' ire,
E lor de l'ysar arme ambeduo scossi.
Piangea Madonna; e'l mio signor, ch' io fossi,
Volsse, à vederla, e suoi lamenti à vdire;
Per colmarmi di doglia, e di desiro,
E ricercarmi le midolle, e gli ossi.
Quel dolce pianto mi dipinse Amore,
Anzi scolio, e que' detti foai
Mi scrisse entr' vn diamante in mezzo'l cuore;
Que consalde, & ingegnose chiau
Anchor torna souente à trarne fore
Lagtime rare, e sospir lunghi e graui.

SONETTO CXXIV.
I vidi in terra angelici costumi,
E celesti bellezze al mondo sole,
Tal, che di rimembrar mi gioua, e dolo:

Che quant'io miro, par sogni, ombre, e fumi;
E vidi lagtimar que' duo bei lumi;
Ch' han fatto mille volte inuidia al Sole:
Et vdi sospirando dir parole,
Che farien gir i monti, e star i fiumi.
Amor, senno, valor, pietate, e doglia
Faccan piangendo vn più dolce concento
D' ogni altro, che nel mondo vdir si foglia;
Et era'l cielo à l' harmonia sì tentato;
Che non si vedea in ramo mouer foglia:
Tanta dolcezza hauea pien l'aere, e'l vento.
SONETTO CXXV.
Quel sempre acerbo, & honorato giorno
Mandò sì al cor l' imagine sua viua;
Che' ngegno, d' stil non fia mai, che'l descriua;
Ma spesso à lui con la memoria torno.
L'atto d' ogni gentil pietate adorno,
E'l dolce amaro lamentar, ch' i vdiua,
Facean dabbia, se mortal donna, d' diua
Fosse, che'l ciel rasserenaui intorno.

La testa or fino, e calda nente il volto;
Hebeno i cigliae gli occhi eran due stelle,
Ond' Amor l' arco non tendeu in fallo;
Perle, e rose vermiglie, one l' accolto
Dolor formaua ardenti voci, e belle;
Fiamma i sospir; le lagtime cristallo.

SONETTO CXXVI.
Que ch' i posi gli occhi lassi, d' giri
Per quetar la vaghezza, che gli spinge;
Trouo, chi bella donna iui depinge,
Per far sempre mai verdi i miei desiri.
Con leggiadro dolor par, ch' ella spiri
Alta pietà, che gentil core stringe:
Oltra la vista à gli orecchi orna, e'n finge
Sue voci viue, e suoi santi sospiri.
Amor, e'l ver fur meco à dir che quelle,
Ch' i vidi, eran bellezze al mondo sole,
Mai non vedute più sotto le stelle:
Ne sì pietose, e sì dolci parole
S' vdiro mai, ne lagtime sì belle
Di sì begli occhi vfar mai vide il sole.

SONETTO CXXVII.
In qual parte del ciel, in quale idea
Era l' effempio, onde natura tolse
Quel bel viso leggiadro, in ch' ella volse
Mostrar quà giù, quantò là sù potea?
Qual Nimpha in fonti, in selue mai qual Dea
Chiome d' oro si finì à l' aura scioise?
Quand' vn cor tante in se virtù accolse;
Benche la somma è di mia morte rea.
Per diuina bellezza indarno mira,
Chi gli occhi di coitei giamai non vide,
Come soauemente ella gli gira.
Non sa, com' Amor sana, e come ancede;
Chi non sa, come dolce elle sospira;
E come dolce parla, e dolce ride.

SONETTO CXXVIII.
Amor, & io sì pien di merauiglia;
Come chi mai cosa incredibil vide;
Miriam coitei, quand' ella parla, d' ride;
Che sol se stessa, e null' altra fimiglia.
Dal bel sen de le tranquille ciglia
Sfautillan sì le mie due stelle fide;
Ch' altro lume non è, ch' infiammi, d' guide,
Chi d' amar altramente si consiglia.
Qual miracolo è quel, quando fra l' herba;
Quasi vn fior, si deo quer quand' ella preme
Col suo candido seno vn verde cespò?
Qual dolcezza è, ne la stagione acurba

Vederla iz sola co i pensier suo n'feme

Tessendo vn cerchio à l'oro terso, e crespo?

SONETTO CXXIX.

O' passi sparsi; ò pensier vaghi, e pronti;
O' tenace memoria; ò fero ardore;
O' possente desir; ò debil core;
O' occhi miei, o occhi non già, ma fonti,
O' fronde honor de le famose fronti,
O' sola insegna al geminò valote;
O' faticosa vita; ò dolce errore,
Che mi fate ir cercandò piagge, e monti;
O' bel viso, ou' Amot infeme pose
Gli sproni, e l' fren, ond' e' mi punge, e volue,
Com' à lui piace, e calcitrar non vale;
O' anime gentili, & amorose,
S'alcuna h'al mondo; e voi nude ombre, e polue,
Deh restate à veder, quaz' è l' mio male.

SONETTO CXXX.

Lieti fiori, e felici, e ben nate herbe,
Che Madonna pensando premer sole;
Piaggia, ch' alcolti fue dolci parole,
E del bel piede alcun vestigio serbe;
Schiatti arborescelli, e verdi frondi acerbe,
Amorofete, e pallide viole;
Ombrose felue, oue percore il sole,
Che vi fa co suoi raggi alte, e superbe;
O' soaue contrada; ò puro fiume,
Che bagni' l' suo bel viso, e gli occhi chiari,
E prendi qualità dal viuo lume;
Quanto v'inuidio gli atti honesti, e cari:
Non sia in voi scoglio homai, che per costume
D'arder con la mia fiamma non impari.

SONETTO CXXXI.

Amor, che vedi ogni pensiero aperto,
E i duri passi, onde tu sol mi scorgi:
Nel fondo del mio cor gli occhi tuoi porgi
A' re palese, à tutt'altri couerto.
Sai quel, che per seguirli ho già sofferto;
E tu per via di poggio in poggio forgi,
Di giorno in giorno; e di me non t'accorgi,
Che son sì stanco, e l' sentier m'è troppo' erto.

Ben vegg'io di lontano il dolce lume:
Oue per aspre vie mi sproni, e giri:
Ma non ho, come tu, da volar piume.
Assai contenti lassi i miei desir;
Pur che ben desando i mi consuma;
Ne le dispiaccia, che per lei fo spiri.

SONETTO CXXXII.

Hor, che i ciel, e la terra e'l vento tace,
E le fere, e gli augelli il sonno affrena,
Notte' il carro stellato in giro mena,
E nel suo letto il mar senza onda giace;
Veggio, penso, ardo, piango; e chi mi sface,
Sempre in'è innanzi per mia dolce pena:
Guerra è l' mio stato d'ira, e di duol piena;
E sol di lei pensando, ho qualche pace.

Così sol d'vna chiara fonte vna
Moue' il dolce, e l'amaro, ond'io mi pasco:
Vna man sola mi risana, e punge:
E perche' l' mio martir non giunga à riuo,
Mille volte il di moro, e mille nasco;
Tanto da la salute mia son lunge.

SONETTO CXXXIII.

Come l' candido piè per l'herba stesca
I dolci passi honestamente moue;
Vertù, che intorno i fiori apre, e rinoue,
De le tenere piante fue par ch'escia.
Amor, che solo i cor leggiadri inuiesca,
Ne degna di prouar sua forza altroue;

Da begli occhi vn piacer sì caldo pioue;
Ch' i non caro altro ben, ne bramo altr' esca:

E con l' andar, e col soaue sguardo
S'accordan le dolcissime parole,
E l'atto mansuetto, humile, e tardo.

Di tai quattro fauille, e non già sole
Nasce' l' gran foco, di ch'io viuò & ardo:
Che son fatto vn angel notturno al sole.

SONETTO CXXXIII.

S'io fossi stato fermo à la spelunca
Là, dou' Apollo diuenò profeta;
Firenza hauria fors' hoggi il suo poeta,
Non pur Verona, e Mantua, & Arunca:
Ma perche' l' mio retren più non s'ingiuua
De l'humor di quel sasso; àltro pianeta,
Conuen ch' i segua, e del mio campo inietta
Lappole, e stecchi con la falce adinca.
L'oliua è secca; & è riuolta altroue
L'acqua, che di Parnaso si denua
Per cui in alcun tempo ella fioriuà.

Così suentura; ouer colpa mi priua
D'ogni buon frutto, se l'eterno Gioùe
De la sua gratia sopra me non piue.

SONETTO CXXXV.

Quando Amor i begli occhi à terra inchinò;
E i vaghi spiri in vn sospiro accoglie
Con le sue mani; e poi in voce gli scioglie
Chiara, soaue, angelica, diuina;
Sento far del mio cor dolce rapina,
E sì dentro cangiar pensieri, e voglie;
Ch' i dico, hor sien di me l'ultime spoglie;
Se l'ciel sì honesta morte mi destina:
Ma l'fuoio, che di dolcezza i sensi lega,
Col gran desir d'vendo esser beata
L'anima al dipartir presta raffrena.
Così mi viuio; e così auolge, e spiega
Lò flame de la vita, che m'è data,
Questa fua fra noi del ciel Sirena.

SONETTO CXXXVI.

Amor mi manda quel dolce pensiero,
Che secretario antico è fra noi due;
E mi conforta, e dice che non fue
Mai, com'hor, presto à quel, ch' i bramo, e spero.
Io; che talhor menfogna, e talhor vero
Ho ritrovato le parole sue;
Non sò, s' il creda; e viuomi intra due;
Ne sù, ne nò nel cor mi sona intero.

In questa passa l' tempo; e nelo specchio
Mi veggio andar ver la stagione contraria
A' sua promessa, & à la mia speranza.
Hor sia, che può; già solio non inuocchio:
Già per erade il mio desir non varia:

Ben temo il viuer breue, che n'auanza.

SONETTO CXXXVII.

Pien d'vn vago penser, che mi desuia
Da tutti gli altri, e fammi al mondo ir solo,
Adhor adhor à me stesso m' inuoluò
Pur lei cercando, che suggir deuiua,
E veggìola passar sì dolce, e ria,
Che l' alma trema per leuarsi à volo:
Tal d'armati sospir conduce stuolo
Queste bella d'amor stemica, e mia.
Ben, s'io non erro, di pietate vn raggio
Scorgo fra l' nubiloso altero ciglio;
Che n' parte raffetena il cor doglioso:
Alhor raccolgo l' alma; poi ch' i haggio
Di scourirle il mio mal preso configio:
Tanto le ho à dir, che incominciar non olo;

SONETTO CXXXVIII.

Più volte già dal bel sembiante humano
Ho preso ardir con le mie fide scorte,
D'assalir con parole honeste accorte
La mia nemica in atto humile, e piano;
Fanno poi gli occhi suoi mio penser vano,
Perch'ogni mia fortuna, ogni mia sorte,
Mio ben, mio male, e mia vita, e mia morte
Quei, che solo il può far, l'ha posto in mano:
Ond'io non potè mai formar parola,
Ch'altro che da me stesso fosse intesa;
Cesim'ha fatto amor tremante, e fioco:
E vegg'hor ben, che capitate accesa
Lega la lingua altrui, gli spiriti inuola.
CHI può dir com'egli arde, e spicciol foco.

SONETTO CXXXIX.

Giunto m'ha amor fra belle, e crude braccia,
Che m'ancidono à torto; i'io mi doglio,
Doppia'l mattir: onde pur com'io soglio,
Il meglio è, ch'io mi mora amando, e taccia:
Che poria questa il Rhen, quall'hor più agghiaccia,
Arder con gli occhi, e rompre ogni aspro scoglio;
Et ha sì egual à le bellezze orgoglio,
Che di piacer altrui par che li spiaccia.
Nulla posso leuar io per mio'ingegno
Del bel diamante, ond'ell'ha il cor sì duro:
L'altro è d'v'n marmo, che si moua, e spiri;
Ne ella à me per tutto'l suo disdegno
Torà giamai, ne per sembiante oscuro
Le mie speranze, e i miei dolci sospiri.

SONETTO CXL.

O' Inuidia nemica di virtute;
Ch'à bei principij volentier contrasti;
Per qual sentier così tacita intafiti
In quel bel petto, e con qual'arti il mute?
Da radice n'hai suelta mia salute:
Troppo felice amante mi mostrasti
A' quella, che miei pièghi humili, e casti
Gradi alcun tempo, hor par ch'odi e refuse:
Ne però che con atti acerbi, e rei
Del mio ben pianga, e del mio pianger rida;
Poria cangiar sol vn d'è penser miei:
Non perche mille volte il di m'ancida;
Eia, ch'io non l'ami, e ch'io non spero in lei:
Che s'ella mi spauenta; Amor m'assida.

SONETTO CXLI.

Mirando'l sol de begli occhi sereno;
Où'è, chi spesso i miei deginge, e bagna;
Del cor l'anima stanca si scompagna,
Per gir nel paradiso suo terreno:
Poi trouandol di dolce, e d'amar pieno,
Quanto al mondo si tessè opra d'aragna,
Vede: onde seco, e con Amor si lagna:
Ch'a sì caldi gli spron, sì duro il freno.
Per questi estremi duo contrari, e misti
Hor con voglie gelate, hor con accese
Stassi così fra misera, e felice;

Ma pochi lieti, e molti penser tristi;
El più si pente de l'ardire imprefe:
Tal frutto nasce di cotai radici.

SONETTO CXLII.

Fera stella: se'l cielo ha forza in noi,
Quint'alcun crede; sù, sotto ch'io naqui;
E fera cuna, doue nato giàqui;
E fera terra, ou'è piè mo si poi:
E fera donna, che con gli occhi suoi,
E con l'arco, à cui sol per segno piaciui,
Fe la piaga, ond'Amor tecco non taciui;
Che con quell'arme risaldarà poi.

Ma tu prendi à diletto i dolor miei;
Ella non già; perche non son più duri:
El colpo è di facta, e non di spiedo.
Pur mi consola; che languir per lei
Meglio è, che gioir d'altra, e tu mel giuri
Per l'orato tuo frate: & io te'l credo.

SONETTO CXLIII.

Quando mi vene inanzi il tempo, e'l loco,
Où'io perdei me stesso; e'l caro nodo,
Ond'amor di sua man m'auinse in modo
Che l'amar mi fè dolce, e'l pianger gioco;
Solfo, & esca son tutto, e'l cor vn foco
Da quei soauì spiriti, i quai sempr'odo,
Acceso dentro sì, ch'ardendo godo,
E di ciò viuo, e d'altro mi cal poco.
Quel sol, che solo à gli occhi miei risplende:
Co i vaghi raggi ancor indì mi scalda
A' vespro tal, qual era hoggi per tempo:
E così di lontan m'alluma, e s'accende;
Che la memoria ad ogn'hor frecca, e falda
Pur quel no do mi mostra: e'l loco, e'l tempo.

SONETTO CXLIII.

Per mezz'ì boschi inhospi, e seluaggi,
Onde vanno à gran rischio huomini, & arme,
Vò secur'io; che non può spauentarme
Altri, che'l sol, e'ha d'Amor viuo i raggi
E vò cantando (ò penser miei non saggi)
Lei, che'l ciel non poria lontana farme;
Ch'i'l'ho ne gli occhi, e veder seco parme
Donne, e donzelle; e sono abeti, e faggi.
Parmi d'ydiata, v'dendo i rami, e l'ore,
E le frondi, e gli angei lagnarli, e l'acquè
Mormorando fuggir per l'erba verde.
Raro vn silenzio, vn solitario horrore
D'ombrosa selua mai tanta mi piacque;
Se non che del mio Sol troppo si perde.

SONETTO CXLV.

Mille piagge in vn giorno, e mille riu
Mostrato m'ha per la famosa Ardena
Amor, ch'à suoi le piante, e i coti impenna,
Per farli al terzo ciel volando irriu.
Dolce n'è, sol senz'arme esser stato iui;
Doue armato fer Marte, e non accennas;
Quasi senza gouerno, e senz'antenna
Legno in mar, pien di pensier graui, e schiui.
Pur giunto al fin de la giornata oscura,
Rimembrando ond'io vegno, e con quai piumè,
Sento di troppo ardir nascer paura.
Ma'l bel paese, e'l diletto fiume
Con serena accoglienza rassicura
Il cor già volto, ou'habita il suo lume.

SONETTO CXLVI.

Amor mi sprona in vn tempo, & affrena;
Assicura, e spauenta; arde, & agghiaccia;
Gradisce, e sdegnà: se mi chiama, e seaccia
Hormi tene in speranza, & hor in pena:
Hor alto, hor basso il mio cor lassò mena,
Onde'l vago desir perde la traccia;
E'l suo sonno piacer par che li spiaccia;
D'error si noua la mia mente è piena.
Vn amico penser le mostra il vado,
Non d'acqua, che per gli occhi si resolua;
Da gir tosto oue spera esser contenta:
Poi: quasi maggior forza indì la suolua;
Conuen ch'altra via segua, e mal suo grado
A la sua lunga, e mia morte consenta.

SONETTO CXLVII.

Geris quando tal'hor meco s'adira
La mia dolce nemica, ch'è sì altera;

Vn conforto m'è dato, ch'ì non pera,

Solo per cui vermi l'alma respira:

Quannqu'ella sdegnando gli occhi gira,
Che di luce primar mia vita spera;

Le mostro i miei pien d'humiltà sì vera,
Ch'à forza ogni suo sdegno in dietro tira.

Se ciò non fossi, andrei non altramente
A' veder lei, che l'voltò di Medusa:

Che faceva marmo diuentar la gente.

Così dunque fa tu; ch'ì veggio eselusa

Ogni altr'aita: e l'fuggir val niente

Dinanzi à l'ali, che l'ignot nostro vfa.

SONETTO CXLVIII

Pò, ben può tu portatene la scorza

Di me con tue possenti, e rapid'onde;

Ma lo spirito, ch'iu'entro si nasconde,

Non cura ne di tua, ne d'altrui forza:

Lo qual senz'alternar poggia con orza

Dritto per l'aure al suo desir feconde

Battendo l'ali verso l'aurea fronde

L'acqua, e'l vento, e la vela, e i remi sforza.

Re de gli aleti, superbo, altero fiume;

Che'ncontr' il sol, quando c'ne mena il giorno,

E'n Ponente abbattoni vn più bel lume;

Tu te ne vai col mio mortal sul corno:

L'altro couerto d'amorose piume

Torna volando al suo dolce soggiorno.

SONETTO CXLIX

Amor fra l'herbe vna leggiadra rete

D'oro, e di perle tese sot'vn ramo

De l'arbor sempre verde, ch'ì tant'amo;

Benche n'habbia ombre più triste, che liete:

L'esca fu'l seme, ch'egli sparge, e miere

Dolce & acerbo; ch'io pauento, e bramo:

Le note non fur mai dal dì, ch'Adamò

Aperse gli occhi, sì foauì, e quete:

E'l chiaro lume, che sparir fa'l sole,

Folgorana d'intorno: e'l fine auolto

Era à la man, ch'auorio, e neue auanza:

Così caddi à la rete; e quì m'han colto

Gli arti vaghi, e l'angeliche parole,

E'l piacer, e'l desir, e la speranza

SONETTO CL

Amor, che'nccende i cor d'ardente zelo,

Di gelata paura il ten costretto,

E qual sia più, fa dubbio à l'intelletto

La speranza, d'ì temozia fiamma, d'ì gelo.

Tremò al più caldo, ardo al più freddo cielo,

Sempre pien di desir, e di sospetto;

Pur come donna in vn vestire schietto

Celi vn huom viuò, ò sott'vn picciol velo.

Di queste pene è mia propria la prima

Arder di e notte; e quanto è'l dolce male,

Ne'n pensier cape, non che'n vers, d'ò rima:

L'altra non già; che'l mio bel foco è tale,

Ch'ogni huom pareggiae del suo lume in cima

Chi volar pensa, indarno spiega l'ale.

SONETTO CLI

Se'l dolce sguardo di costei m'ancide,

E le foauì parolette accorte;

E s'Amor sopra me la fa sì forte

Sol quando parla, ouer quando sorride;

Lasso, che sia; se forse ella diuide

O' per mia colpa, o' per maluglia forte

Gli occhi suoi da mèrè; sì che di morte

Là, dou'hor m'assicura, all'hor mi sfide?

Però s'ì tremo, e vò col cor gelato,

Qualhor veggio cangiata sua figura;

Questo temer d'antiche proue è nato.

FEMINA è cosa mobil per natura:

Ond'io so ben, ch'vn amoroso stato

In cor di donna picciol tempo dura.

SONETTO CLII

Amor, natura, e la bell'alma humile,

Ou'ogni alta virtute alberga, e regna,

Contra me son giurati. Amor s'ingegna,

Ch'ì mora à fatto; e'n ciò segue suo stile.

Natura ten costei d'vn sì gentile

Laccio; che nullo sforzo è, che sostegna:

Ella è sì schiua, ch'habitar non degna

Piu ne la vita fati cosa, e vile.

Così lo spirito d'hor in hor ven meno

A' quelle belle care membra honeste,

Che specchio eran di vera leggiadria:

E s'à morte pietà non stringe il freno;

Lasso, ben veggio in che stato son queste

Vane speranze, ond'io vider solia.

SONETTO CLIII

Questa Fenice de l'aurata piuma

Al suo bel tollò candido, gentile

Forma senz'arte vn sì caro monile;

Ch'ogni cor addolcisce e l'mio confuma:

Forma vn diadema natural, ch'alluma

L'aere d'intorno; e'l tacito focile

D'amor tragge indi vn liquido fortile

Foco, che m'arde à la più algente brumà.

Purpurea vesta d'vn ceruleo lembo

Sparso di rose i belli homeri vels;

Nouo habito, e bellezza vnica, e sola.

Fama ne l'odorato, erico grembo

D'Arabi monti lei ripone, e celas;

Che per lo nostro ciel si altera vola.

SONETTO CLIIII

Se Virgilio, & Homero hauefin visto

Quel Sole, il qual veggio con gli occhi miei;

Tutte lor forze in dar fama à costei

Haurian posto, e l'vn stil con l'altro misto;

Di che farebbe Enea turbato, e tristo,

Achille, Vlisse, e gli altri Semidei;

E quel, che resse anni cinquantasei

Sì bene il mondo; e quel, ch,ancise Egitto.

Quel fior antico di virtuti, e d'arme

Come sembante stella hebbe con questo

Nouo fior d'honestate, e di bellezza.

Enni di quel canticò ruuido carne;

Di quest'altr'io: & ò pur non molesto

Gli fia'l mio ingegno, e'l mio lodar non sprezzare.

SONETTO CLV

Giunto Alessandro à la famosa tomba

Del fero Achille, sospirando disse:

O' fortunato, che si chiara tromba

Trouasti, e chi di te sì alto scrisse!

Ma questa pura, e candida colomba;

A' cui non fo s'al mondo mai par visse;

Nel mio stil frate assai poco rimbomba:

Così son le sue sorti à ciascun fisse;

Che d'Homero dignissima, e d'Orfeo,

O' del pastor, ch'ancor Mantoua honora,

Ch'andassen sempre lei sola cantando;

Stella difforme, e fato sol qui reo

Commise à tal, che'l suo bel nome adora;

Ma forse scema sue lode parlando

SONETTO CLVI

Almo Sol, quella fronde, ch'io sol amo;

Tu prima amasti: hor sola al bel soggiorno

Verdeggia, e senza par, poi che l'adorno

Suo male, e nostro vide in prima Adamo.

Stiamo à mirarla; i ti pur prego, e chiamo

O' Sole, e tu pur fuggi, e fai d'intorno

Ombre i poggi, e te ne porti'l giorno;

E fuggendo mi toi quel, ch' i più bramo.

L'ombra; che cade da quel humil colle,

Oue fauilla il mio soauo foco,

Oue'l gran lauro fu picciola verga;

Crescendo mient'io parlo, à gli occhi tolli

La dolce vista del beato loco,

Oue'l miò cor con la sua donna alberga.

SONETTO CLVII.

Passa la naue mia colina d'obliò

Per aspro mar à mezza notte il verno

Infra Scilla, è Caryddis; & al gouerno

Siede'l signor, anzi'l nemico mio:

A' ciascun remo vn pensiero prouto, erio,

Che la tempesta, e'l fin par ch'habbi à fchernio:

La vela rompe vn vento humido eterno

Di sospir, di speranze, e di desio:

Pioggia di lagrimar, nebbia di sdegni

Bagna, e rallenta le già stanche farte;

Che son d'error con ignorantia attorto:

Celanfi i duo miei dolci vfatì seguiti:

Morta fia l'onde è la ragion, e l'arte,

Tal, ch' incomincio à desperar del porto.

SONETTO CLVIII.

Vna candida cerua sopra l'herba

Verde m'apparue con duo corna d'oro

Tra due riuere à l'ombra d'vn alloro

Leuando'l sole à la stagione acerba.

Era sua vista sì dolce e superba;

Ch' i lasciai per seguir la ogni lauro;

Come l'auaro, ch' en cerca il thesoro

Con dilètto l'affanno disacerba.

Nessun mi tocchi, al bel collo d'intorno

Scritto hauea di diamanti, è di topaci;

Libera farmi al mio Cesare parue:

Et era'l sol già volto al mezzo giorno:

Gli occhi miei stanchi, di mirar non facij;

Quand'io caddi ne l'acqua, & ella sparue.

SONETTO CLIX.

Si come eterna vita è veder Dio,

Ne più si brama, ne bramar più lice;

Così me donna il voi veder felice

Fa in questo breue, e frade viver mio:

Ne voi stessa, com'hor, bella vid'io

Giamais; vero al cor l'occhio ridice;

Dolce del mio pensier hora beatrice;

Che vince ogni alta speme, ogni desio,

E se non fosse il suo fuggir sì ratto;

Più non dimanderei; che s'alcun viuè

Sol d'odore, e tal fama fede acquista;

Alcun d'acqua, d' difoco il gusto, e'l tatto

Acquetan cose d'ogni doltor priue;

Iperche non de la vostr'alma vista?

SONETTO CLX.

Stiamo Amor à veder la gloria nostra

Cose sopra natura altere, e noue;

Vedi ben, quanta in lei dolcezza pioue:

Vedi lume, che'l cielo in terra mostra:

Vedi, quant'arte dora, e'mperla, e'nofra

L'habito eletto, e mai non visto altroue;

Che dolcemente i piedi, e gli occhi moue

Per questa di bei colli ombrosa chioftra.

L'herbetta verde, e i fior di color mille

Sparsi sotto quell'elce antiqua, e negra

Pregan pur, che'l bel piè li prema, o tocchi;

E'l ciel di vaghe, e luide fauille

S'accende intorno; e'n vista si rallegra

D'esser fatto seren da sì begli occhi.

SONETTO CLXI.

Passo la mente d'vn sì nobil cibo;

Ch'ambrosia, e netrar non inuidio à Gioue:

Che sol mirando, oblio ne l'alma pioue

D'ogni altro dolce, e Lethe al fondo bibo.

Talhor, ch'odo dir cose, e'n cor descibo,

Perche da sospirar sempre ritroue;

Ratto per man d'Amor, ne so ben doue,

Doppia dolcezza in vn volto delibo:

Che quella voce infia al ciel gradita

Suona in parole sì leggiadre, e care;

Che pensar nol poia, ch' i non l'ha vidita.

Allhor infeme in men d'vn palmo appare

Visibilmente, quanto in questa vita

Arte, ingegno, e natura e'l ciel può fare.

SONETTO CLXII.

L'aura gentil, che rasserena i poggi

Destando i fior per questo ombroso bosco,

Al soauo suo spirito riconosco;

Per cui conueni, che'n pena, e'n fama poggi.

Per ritrouar, ou'el cor lasso appogi.

Fuggo dal mio natio dolce aere Thosco:

Per far lume al pensier torbido; e fosco,

'Cerco'l mio sole; e spero vederlo hoggi:

Nel qual prouo dolcezze tante, e tali;

Ch'amor per forza à lui mi ticònduce;

Poi si m'abbaglia, che'l fuggir m'è tardo.

Io chedere' à scampar non aume, anzi ali:

Ma perir mi dà'l ciel per questa luce;

Che da lunge mi strugge, e da pres'ardo.

SONETTO CLXIII.

Di di in di vò cangiando il viso, e'l pelo:

Ne però smorfo i dolci inescati hamij

Ne sbranco i verdi, & inuefcati rami

De l'arbor, che ne sol cura, ne gelo:

Senz'acqua il mare, e senza stelle il cielo

Fia innanzi; ch'io non sempre tema, e brami

La sua bell'ombra; e ch' i non odi, & ami

L'alta piaga amorosa, che mal'celo.

Non spero del mio affanno hauer mai poia

Infia, ch' i mi disosso, e snetro, e spollo,

O' la nemica mia pietà n'haueffe.

Esser può in prima ogn'impoffibil cosa,

Ch'altri che morte, o ella fami'l colpo,

Ch'amor co' suoi begli occhi alcor m'impreffe.

SONETTO CLXIV.

L'aura serena; che fra verdi fronde

Mormorando à ferir nel volto viemmi;

Fammi risouenir, quand' Amor diettimè

Le prime piaghe sì dolci, e profonde;

E'l bel viso veder; ch'altri m'ascende;

Che sdegnò, d' gelosia celato tiemmi:

E le chionie hor auoltè in perle, e'n gemme,

Allhora sciolte, e soura or terso bionde:

Le quali ella spargea sì dolcemente,

E racogliea con sì leggiadri modi,

Che ripensando anchor trema la mente:

Torfele il tempo po' in più faldi nodi;

E strinse'l cor d'vn laccio sì possente,

Che morte sola fia, ch' iudi lo snodi.

SONETTO CLXV.

L'aura celeste, che'n quel verde lauro

Spira, ou'Amor feri nel fianco Apollo;

Et à me pose vn dolce giogo al collo,

Tal, che mia libertà tardi restauro;

Può quello in me, che nel gran vecchio Mauro

Medusa, quando in selce trasformollo:

Ne posso dal bel nodo homai dar crollo,

Lave'l sol perde, non pur l'ombra, d' l'auo:

Dico le chiome bionde, e'l crespo laccio;
Che si soauemente lega, e stringe
L' alma, che d' humilitate, e non d' altr' armu.
L' ombra sua sola fa'l mio core vn ghiaccio,
E di bianca paura il viso tinge:
Ma gli occhi hanno virtù di farne vn mazmo.

SONETTO CLXVI.

L' aure soaue, ch' al sol spiega, e vibra
L' auro, ch' amor di sua man fila, e tesse,
Là da begli occhi, e da le chiome stesse
Lega'l cor lasso, e i leui spirti cribra.
Non ho me d'olla in offso, ò sangue in fibra,
Ch' i non senta tremar; pur chi m' appresse
Dou' è, chi morte' e vita insieme spesse
Volte in frate bilancia appende, e libra;
Vedendo arder i lumi, ond' io m' accendo;
E folgorar i nodi, ond' io son preso,
Hor sù l'homero destro, & hor sul manco.
I nol posso ridir, che nol comprendo;
Data' due luci d' l' intelletto offeso,
E di tanta dolcezza oppresso, e stanco.

SONETTO CLXVII.

O' bella man, che mi distingi'l core,
E'n poco spatio la mia vita chiudi;
Man, ou' ogni arte, e tutti loco studi
Poter natura, e'l ciel, per farsi honore;
Di cinque perle oriental colore,
E sol ne le mie piaghe acerbi, e crudi
Diti schietti soauia tempo ignudi
Consente hor voi, per arricchirmi Amore.
Candido, leggiadretto, e caro guanto;
Che copria netto auro, e fresche rose,
Chi vide al mondo mai sì dolci spoglie?
Così hauefs' io del bel velo altrettanto.
O' inconstanzia de l' humane cose;
Fur questo d' furto; e vien, ch' i mene spoglie:

SONETTO CLXVIII.

Non pur quell' vna bella ignuda mano,
Che con graue mio danno si riuerte
Ma l' altra, e le due braccia accorte, e preste
Son à stringer il cor timido, e piano.
Lacci Amor mille, e nessun rende in vano
Fra quelle vaghe noue forme honeste;
Ch' adornan sì l' alt' habito celeste,
Ch' aggiunger nol può fil, ne' ngegno humanoy
Gli occhi sereni, e le stellanti ciglia;
La bella bocca angelica, di perle
Piena, e di rose, e di dolci parole,
Che fanno altrui tremar di merauiglia;
E la fronte, e le chiome, ch' à vederle
Di state à mezzo di vincono il Sole.

SONETTO CLXIX.

Mia ventura, & Amor in hauean sì adorno
D' vn bel aurato, e serico trapunto;
Ch' al sommo del mio ben quasi era aggiunto
Penfando meco, à chi fù quell' intoro:
Ne mi riede à la mente mai quel giorno,
Che mi fè tico, e pouero in vn punto:
Ch' i non sia d' ira, e di dolor compunto,
Pien di vergogna, e d' amoroso scorno;
Che la mia nobil preda non più stretta
Tenni al bisogno; e non fui più costante
Contra lo sforzo sol d' vn' angioletta;
O' fuggendo, ale non giunsi à le piante,
Per far almen di quella man vendetta,
Che degli occhi mi trahè l'aglime tante.

SONETTO CLXX.

D' vn bel, chiaro, polito, e viuo ghiaccio
Moue la fiamma, che m'incende, e strugge,

E sì le vene, e'l cor m'afciuga, e fugge,
Che n'usibilmente i mi faccio.

Morte, già per ferire alzato'l braccio;
Come irato ciel tona, ò leon rugge,
Va perseguedo mia vita, che fugge;
E io pien di paura tremo, e taccio.

Ben potia anchor pietà con amor mista
Per sustegno di me doppia colonna
Fori fra l' alma stanca e'l mortal colpo:
Ma io nol credo, ne'l conosco in vista
Di quella dolce mia nemica, e donnaz
Ne di ciò lei, ma mia ventura incolpo.

SONETTO CLXXI.

Lasso, ch' i ardo, & altri non me'l crede:
Sì credi ogni huom, se non sola co' lei,
Che four' ogni altra, e ch' i sola vorrei:
Ella non par che'l creda, e sì se'l vede.
Infinita bellezza, e poca fede,
Non vedete voi! il cor ne gli occhi miei
Se non fosse mia stella; pur deuei
Al fonte di pietà trouar mercede.

Quest' arder mio; di che vi cal sì poco;
E i vostri honori in mie rime diffusi
Ne porian infiammar fors' anchor mille:
Ch' i veggio nel pensier, dolce mio foco,
Fredda vna lingua, e duo begli occhi chiusi,
Rimaner dopo noi pien di fauille.

SONETTO CLXXII.

Amira; che diuerse cose tante
Vedi, o di, e leggi, e parli, e scrini, e pensi;
Occhi miei vaghi; e tu fra gli altri sensi,
Che scorgi al cor l' alte parole sante;
Per quanto non vorreste, ò poscia, o d' ante
Esser giunti al camin, che si mal tieni;
Per non trouarui i duo bei lumi ascensi,
Ne l'orme impresse de l' amate piante
Hor con sì chiara luce, e con tai segni
Ertar non dessi in quel breue viaggio,
Che ne può far d' eterno albergo degui.
Sforzati a' cielo ò mio stanco coraggio
Per la nebbia entro de suoi dolci fidegi.
Seguendo i passi honesti, e'l diuo raggio.

SONETTO CLXXIII.

Dolci ire, dolci fidegi, e dolci paci,
Dolce mal, dolce affanno, e dolce peso,
Dolce parlar, e dolcemente inteso,
Hor di dolce ora, hor pien di dolci faci
Alma non ti lagna; ma soffra, e taci;
E tempra il dolce amaro, che n'ha offeso,
Col dolce honore, che d' amar quella hai preso
A' cu' io diffi, tu sola mi piaci.

Forse anchor sia, chi sospirando dica
Tinto di dolce inuidia; Affai sostenne
Per bellissimo Amor quest' al suo tempo:
Altri; O' fortuna à gli occhi miei nemici,
Perche non la vid' io; perche non venne
Ella più tardi, ouer io più per tempo?

CANZ. XXXIII.

S' i' diffi mai; ch' i venga in o' dio à quella,
Del cui amor viuo, e senza l' qual morri:
S' i' diffi, ch' e' miei di sian pochi, e rei,
E di vil signoria l' anima ancella:
S' i' diffi, contra me s' arme ogni stella;
E dal mio lato sia
Paura, e gelosia;
E la nemica mia
Più feroce ver me sempre, e più bella.
S' i' diffi, Amor l' surate sue quadrella
Spenda in me tutte, e l' empiombate in lei;

S' i' diffi, cielo, e tetra, huomini, e Dei
 Mi sian contrari, & essa ogni hor più fella;
 S' i' diffi, chi con sua cieca facella
 Dritto à morte m' inuia,
 Fur, come fuol, si fia;
 Ne mai più dolce, ò pia

Ver me si mostri in atto, od in fauella.
 S' i' diffi mai di quel, ch' i men vorrei,
 Piena troui quell' aspra, e breue via:
 S' i' diffi, il fero ardor, che mi defuia,
 Cresca in me, quanto' l' fier ghiaccio in coffei,
 S' i' diffi, vnqua non veggian gli occhi miei
 Sol chiaro, ò sua sorella,
 Ne donna, ne donzella,

Ma terribil procella,
 Qual Faraone in perseguir gli Hebrei.
 S' i' diffi, co i sospir quant' io mai fei,

Sia pietà per me morta, e cortesia:
 S' i' diffi, il dir s' inaspra, che s' vdia
 Si dolce alhor, che vinto mi rendei.
 S' i' diffi, io spiaccia à quella ch' i torrei
 Sol chiuso in fosca cella,
 Dal di, che la mammella
 Lasciai, fin che si fuella

Da me l'alma, adorar, forse l' farei.

Ma s' io nol diffi, chi si dolce apria

Mio cor asseme ne l'età nouella,
 Regga anchor questa stanca nauicella
 Col gouerno di sua pietà nata;
 Ne diuenti altrajma pur, qual folia,
 Quando più non potei,
 Che me stesso perdei,
 Ne più perder dearei

Mal fa, chi tanta se si tosto oblia.

Io nol diffi giamai ne dir peria
 Per oro, ò per cittadi, ò per castella:
 Vinca l' ver dunque, e si rimanga in fella,
 E vinta à terra caggia la bugia.
 Tu fai in me il tutto Amors' ella ne spia;

Dinne quel, che dir dei:
 Ibeato dirai

Tre volte, e quattro, e sei;
 Chì, douendo languir, si morì pria.

Per Rachel ho seruito, e non per Lia:
 Ne con altra saprei

Vuene, e sofferrei,
 Quando' l' ciel ne rappella,
 Girmen con ella in sul carro d' Helia.

C A N Z. X X X V.

Ben mi credea passar mio tempo homai,
 Come passato hauea quell' anni à dietro,
 Senz' altro studio, e senza noui ingegni:
 Non poi che da Madonna i non impetro
 L' v'ata aita; à che condotto m' hai,
 Tu' vedi Amor, che tal arte m' insegna:
 Mon sò, s' i me ne s' degni:
 Che' n questa età mi fai diuenir ladro
 Del bel lume leggiadro;

Senza l' qual non viuerei in tanti affanni:
 Così hauef' io i prim' anni
 Preso lo stil, c' hor prender mi bisogna:
 Che' n giouenil fallire è men vergogna.

Gli occhi soau, ond' io foglio hauer vita,
 De le diuine lor alte bellezze
 Farmi in sul cominciar tanto cortesi;
 Che' n guisa d' huom, cui con proprie ricchezze,
 Ma celato di for foccorso aita,
 Vissim: che ne lor, ne altri offesi.
 Non bench' à me ne pessi,

Diuento indurioso, & importuno:
 Che' l' pouerel digiuno
 Ven ad atto talhor, che' n miglior stato
 Hauria in altrui biasmato;
 Se le man di pietà inuidia m' ha chiuse;
 Fame amorosa, c' l non poter mi scuse:

Ch' i ho cercato già vie più de mille,
 Per prouar senza lor, se mortal cosa
 Mi potesse tener in vita vn giorno;
 L' anima, poi ch' altroue non ha posà,
 Corre pur à l' angeliche fauilles;
 Et io, che son di cera, al foco torno;
 E pongo mente intorno,
 Oue si fa men guardia à quel, ch' i bramo;
 E come augello in ramo,
 Oue men teme, iui più tosto è colto;
 Così dal suo bel volto
 L' inuolò hor vno, & hor vn' altro s' guardo;
 E di ciò insieme mi nutrice, & ardo.

Di mia morte mi pasco, e viuo in fiamme;
 Strano cibo, e mirabil Salamandra:
 Ma miracol non è da tal si vole.
 Felice agnello à la penosa mandra
 Mi giacqui vn tempo, hor à l' estremo fiamme
 E fortuna, & Amor pur, come sole;
 Così rose, e viole

Ha primauea; c' l verno ha neue, e ghiaccio:
 Però s' i mi procaccio.

Quinci, e quindi alimenti al viuere curto;
 Se vol dir, che sia furto;

Si ricca donna deue esser contenta,
 S' altri viue del suo, ch' ella nol tenta.

Chi nol fa, di ch' io viuo, e vissi sempre
 Dal di, che prima que' begli occhi vidi,

Chè mi fecer cangiar vita, e costume,
 Per cercar terra, e mar da tutti lidi,

Chi po sauere tutte l' humane tempree?
 L' vn viue, ecco, d' o dor là sul gran fiume:

Io quì di foco, e lume
 Queto i frali, e famelici miei spirti:

Amor (e vò ben dirti)
 Disconueniti à signor l' esser si parco.

Tu hai li frali, e l' arco:

Fa di tua man, non pur bramando, i mora;
 C' H' V N bel morir tutta la vita honora.

Chiufa fiamma è più ardente; se pur cresce,

In alcun modo più non po celarsi:

Amor l' fo; che l' prouo à le tue mani.

Vedesti ben, quando si tacito arsi:

Hor dei miei gridi à me medesimo increfco:

Chè vo noiando e proffumi, e lontani.

O' mondo, ò pensier vani,

O' mia forte ventura à che m' adduce;

O' di che vaga luce,

Al cor mi naeque la tenace speme;

Onde l' anno da, e preme

Quella, che con tua forza al fin mi mena.

La colpa è vostra; e mio l' danno, e la pena.

Così di ben amar porto tormento;

E del peccato altrui chieggo perdono;

Anzi del mio; che deuea torcer gli occhi

Da troppo lume, e di Sirene al suono

Chiuder gli orecchi: & ancor non men' pento;

Chè di dolce veleno il cor trabocchi.

Aspett' io pur, che sco occhi

L' vltimo colpo, chi mi diede il primo;

E fia: s' i dritto estimo;

Vn modo di pietate occidit' tosto,

Non essend' ei disposto

A' far altro di me, che quel che foglia.

CHE ben mor, chi morendo esce di doglia.

Canzon mia fermo in campo

Starò: ch'egli è difno, morir fuggendo:

E me stesso riprendo

Di tai lamenti; sì dolce è mia sorte,

Pianto, sospiri, e morte.

Servu d'Amor, che queste rime leggi,

Ben non ha'l mondo, che'l mio mai pareggi.

SONETTO CLXXXIII.

Rapido fiume, che d'alpestra vena

Rodendo intorno, onde'l tuo nome prendi;

Notte, e di meco desioso scendi,

Ou' Amor me, te sol natura mena;

Vattene innanzi il tuo corso non frena

Ne stanchezza, ne sonno: e pria, che rendi

Suo dritto al mar'fio, v' si mostri, attendi

L'herba più verde, e l'aria più serena?

Iui è quel nostro viuo, e dolce Soles

Ch'adorna, e n'ora la tua riu manca:

Forse (ò che spero) il mio tardar le dole.

Basciale'l piede, dè la man bella, e bianca;

Dille: il baciarsi n' vece di parole:

Lo spirito è pronto, ma la carne è stanca.

SONETTO CLXXXV.

I dolci colli; d'u'io lasciai me stesso

Partendo, onde partir giamai non posso;

Mi vanno innanzi; & emmi ogni hor adosso

Quel caro peso, ch' amor m'ha commesso,

Meco di me mi merauiglio spesso;

Ch' i pur vò sempre; e non son ancor mosso

Dal bel giogo più volte indarno scosso:

Ma com' pia me n' allungo, e più m' appresso;

E qual ceruo ferito di saetta

Col ferro auenato dentr' al fianco

Fugge, e più duoli, quanto più s' affretta;

Tal io con quello fatal dal lato manco;

Che mi consuma, e parte mi diletta;

Di duol mi fruggo, e di fuggir mi stanco.

SONETTO CLXXXVI.

Non da l'Hispano Hiberno à l'Indo Hidsape

Ricercando del mar ogni pendice,

Ne dal lito vermiglio à l'onde Caspe,

Ne'n ciel, ne'n terra è più d'vna Fenice.

Qual desiro Coruo, dè qual manca Cormica

Cant' l' mio fato; dè qual Parca l'innafeta?

Che sol trouo pietà fonda, com' aspe,

Mifero, onde s'peraua esser felice:

Ch' i non vò dir di lei; ma, ch' la scorge,

Tutto'l cor di dolcezza, e d'amor l'empie;

Tanto n' ha seco, e tant' altrui ne porge:

E per far mie dolcezze amare, & ample,

O' s' infinge, dè non cura, dè non s'accorge

Del fiorir queste innanzi tempo tempe.

SONETTO CLXXVII.

Voglia mi sprona: Amor mi guida, e scorge:

Piacer mi tira: vianza mi trasporta:

Speranza mi lusinga, e riconforta,

E la man destra al cor già fianco porget

Il misero la prende: e non s'accorge

Di nostra cieca, e disleale scorta:

Regnano i sensi; e la ragion è morta:

De l'vn vago desio l'altro risorge.

Virtute, honor, bellezza, atto gentile,

Dolci parole èi bei rami m'han giunto,

Oue soauemente il cor s'innueca.

Mille trecento ventisette à punto

Su l' hora prima il dì fetto d' Aprile

Nell' labirinto intrai: ne veggio, ond' efca.

SONETTO CLXXXVIII.

Beato in sogno, e di languir contento,

D'abbracciar l'ombre, e seguir l'aura effusa;

Nuoto per mar, che non ha fondo, dè zina;

Solco onde; e'n rena fondo; e scorio'n ventos;

E'l Sol vagheggio, sì, ch' egli ha già spento

Con suo splendor la mia virtù visiva;

Et una cerua errante, e fuggitiua

Caccio con vn bue zoppo, e'n inferno, e lento.

Cieco, e stanco ad ogni alto, ch' al mio danno;

Il qual di e notte palpitando cerco;

Sol Amor, e Madonna, e morte chiamo

Così vent'anni (graua, e lungo affanno)

Pur lagrime, e sospiri, e dolor merco:

In tale stella prefà l'efca, e l'hamo.

SONETTO CLXXXIX.

Gratie, ch' à pochi l'ciel largo destina:

Rara virtù non già d'humana gente:

Sotto biondi capei canuta mente

E'n humil donna alta beltà diuina:

Leggiadria singulare e pellegrina;

E'l cantar, che ne l'anima si sente:

L'andar celeste; e'l vago spirito ardente,

Ch' ogni dur rompe, & ogni altezza inchina;

E que begli occhi, che i cor fanno smalti,

Possenti à rischiarar abisso e notti,

E torre l'alme à corpi, e darle altrui;

Col dir pien d'intelletti dolci & alti;

Con i sospir soauemente rotati:

Da questi magi trasformato fui.

CANZ. XXXVI.

Anzi tre di creata era alma in parte

Da por sua cura in cose altere, e noue,

E dispregiar di quel, ch' à molti è'n pregio;

Quest' ancor dubbia del fatal suo corso

Sola pensando, pergoletta è sciolta

Inrò di primavera in vn bel bosco.

Era vn tenero fior nato in quel bosco

Il giorno auanti: lè la radice in parte,

Ch' appressar no'l poteua anima sciolta:

Che v'eran di lacciuo' forme sì noue,

Et tal piacer precipitaua al corso;

Che perder libertate, in' era in pregio.

Caro, dolce, alto, e faticoso pregio,

Che ratto mi volgesti al verde bosco,

Vfato di suarma à mezzo'l corso:

Et ho cerco poi'l mondo à parte à parte;

Se versò, dè pietre, dè fucò d'herbe noue

Mi rendesser vn dì la mente sciolta.

Ma lassò, hor veggio, che la carne sciolta

Fia di quel nodo ond' è'l suo maggior pregio.

Prima, che medicine antiche, dè noue

Saldin le piaghe, ch' i gressi'n quel bosco

Folto di spini: ond' i' ho benal parte;

Che zoppo n'efco, e'ntraiui à sì gran corso.

Pien di lacci, e di ftecci vn duro corso.

Haggio à fornire; oue leggereta, e sciolta

Pianta haurebb' vopo, e fana d'ogni parte:

Ma tu signor, c'hai di pietate il pregio;

Forgimi la man destra in questo bosco:

Vinca'l tuo Sol le mie tenebre noue.

Guarda'l mio stato à le vaghezze noue;

Che'n interrompendo di mia vita il corso

M'han fatto habitator d'ombroso bosco:

Rendimi, s'esser può, libera, e sciolta

L'errante mia r' on forte, e fia tuo'l pregio,

S'ancor tecco la trouo in miglior parte.

Hor ecco in parte le question mie noue;

S'alcun pregio in me viue, o'n tutto è corsio;

O' Palma sciolta, d' ritenuta al bosco.

SONETTO CLXXX.

In nobil sangue vita humile, e queta,
Et in alto intelletto vn puro core;
Frutto senile in sul giouenil fiore,
En aspetto pensoso anima lieta,
Raccolto ha'n questa donna il suo pianeta,
Anzi'l Re de le stelle, e'l vero honore,
Le degne lode, e'l gran pregio, e'l valore;
Ch'è da sfancar ogni diuin Poeta.

Amor s'è in lei con honestate aggiuto;
Con beltà naturale habito adorno;
Et vn atto, che parla con silentio;
E non fo che ne gli occhi, che'n vn ponte
Fo far chiara la notte, oscuro il giorno,
E'l mel amaro, & addolcir l'asentio.

SONETTO CLXXXI.

Tutto'l di piango; poi la notte, quando
Trendon riposo i miseri mortali,
Trouom' in pianto; e raddoppiarsi i mali:
Così spendo'l mio tempo lagrimando.
In tristo humor vò gli occhi consumando,
E'l cor in doglia; e son fra gli animali
L'ultimo sì, che gli amorosi strali
Mi tengon ad ognibor di pace in bando.
Lasso; che pur da l'vno à l'altro Sole,
E da l'vn'ombra à l'altra ho già'l più corfo
Di questa morte, che si chiama vita.

Più l'altrui fallo, che'l mio mal mi dole;
Che pietà viua, e'l mio fido foccorfo
Vedem' arder nel foco, e non m'aita,

SONETTO CLXXXII.

Già desiai con sì giusta querela,
En sì feruide rime farmi vdir;
Ch'vn foco di pietà fessi sentire
Al duro cor ch'à mezza state gela:
E l'empia nube, che'i raffreda, e vela,
Rompeffe à l'aura del mi' ardente dire;
O' fessi quell'altru' in odio venire,
Ch'è belli, onde mi struggo, occhi mi celsa.

Hor non odio per lei, per me pietate
Cercò: che quel non vò, questo non posso;
Tal fu mia stella, e tal mia cruda sorte:
Ma quanto la diuina sua belate:
Che quand' i fa di questa carne scosso,
Sappia'l mondo, che dolce è la mia morte.

SONETTO CXXXIII.

Tra quantunque leggiadre donne, e belle
Giunga costei, ch' al mondo non ha pare;
Col suo bel viso suol de l'altre fare
Quel che fa'l di de le minori stelle.

Amor par ch' à l'orecchie mi fauelle,
Dicendo: quanto questa in terra appare,
Fia'l viuer bello; poi'l vedrem turbare,
Perir virtuti, e'l mio regno con elle.

Come natura al ciel la Luna, e'l Sole;
A' Paer i venti; à la terra herbe, e fronde,
A' l'huomo e l'intelletto, e le parole;
Et al mar ritogliessi i pesci, e l'onde;

Tanto, e più sien le cose oscure, e sole,
Se morte gli occhi suoi chiude, & asconde.

SONETTO CXXXIII.

Il cantar nouo, e'l pianger de gli augelli
In su'l di fanno risentir le valli,
E'l mormorar de liquidi cristalli
Giù per lucidi freschi riu i snelli.

Quella; ch' à neue il volto, oro i capelli;
Mel cui amor non fur mai inganni ne falli;
Destami al suon de gli amorosi balli

Pettinando al suo vsecchio i bianchi velli.

Così mi sùeglio à salutar l'aurora,
E'l Sol, ch'è seco, e più l'altre, ond'io sul
Ne prim'anni abbagliato, e sono ancora.

I gli ho veduti alcun giorno ambedui
Leuarsi insieme; e'n vn ponto, e'n vn' hora
Quel far le stelle, e questo sparir lui.

SONETTO CXXXV.

Onde tolse Amor l'oro, e di qual vena,
Per far due treccie bionde; e'n quali spine
Colse le rose; e'n qual spiaggia le brine
Tenere, e fresche; diè lor polso, e lena?

Onde le perle in ch'ei strange & affrena
Dolci parole, honeste, e pellegrine?
Onde tante bellezze, e sì diuine

Di quella fronte più, che'l ciel serena?
Da quali angeli mosse, e di qual spera
Quel celeste cantar, che mi disface

Sì, che m'auanza homai da disfar poco?

Di qual sol nacque l'alma luce altera

Di que begli occhi, ond' i' ho guerra, e pace,

Che mi cuocono'l cor in ghiaccio, e'n fuoco?

SONETTO CXXXVI.

Qual mio destin, qual forza, d' qual inganno
Mi riconduce disarmato al campo
L'oue sempre son vinto; e s'io ne scampo,
Meraviglia n'haurò; s'i moro, il danno?

Danno non già, ma prò; sì dolci stanno
Nel mio cor le fauille, e'l chiaro lampo;
Che l'abbaglia, e lo strugge; e'n ch'io m'auampo;

E son già ardendo nel vigesim'anno.

Sento i messi di morte; oue apparire

Veggio i begli occhi, e folgorar da lunge;

Poi s'auen ch'appressando à me li gire;

Amor con tal dolcezza m'vnge; e punge;

Ch'i nol fo ripensar; non che ridire;

Che ne'ngegno, ne lingua al vero aggiunge.

SONETTO CXXXVII.

Liete, e penose; accompagnate, e sole

Donne; che ragionando ite per via;

Ou' è la vita, ou' è la morte mia?

Perche non è con voi, com'ella sole?

Liete sian per memoria di quel Sole;

Dogliose per sua dolce compagnia,

La qual ne toglie inuidia, e gelosia;

Che d'altrui ben, quasi suo mal, si dolc,

Chi pon freno à gli amanti, d' da lor legge?

Nessun à l'alma; al corpo ira, & asprezza;

Questo hora in lei, talhor si proua in noi.

Ma spesso ne la fronte il cor si legge;

Si vedemmo oscurar l'alta bellezza,

Et tutti rugiadosi gli occhi suoi.

SONETTO CXXXVIII.

Quando'l sol bisogna in mar l'aurato carro,

E l'aer nostro, e la mia mente imbruna;

Col cielo, e con le stelle, e con la Luna

Vn angoscioso, e dura notte inarro:

Poi, lassò, à tal, che non m'ascolta, narte

Tutte le mie fatiche ad vna ad vna;

E col mondo, e con mia cieca fortuna,

Con Amor, con Madonna, e meco garro.

Il sonno è'n bando; e del riposo è nulla;

Ma sospiri, e lamenti infra l'alba,

E lagrime, che l'alma à gli occhi inuia.

Vien poi l'aurora, e l'aura fosca inalba;

Me nò, ma'l Sol che'l cor m'arde, e trasfalle

Quel può solo addolcir la doglia mia.

SONETTO CXXXIX.

S'vna fede amorosa, vn cor non finto,

Il + Vnlan-

Vn languir dolce, vn desiar cortese:
 S'honeste voglie in gentili foco accese,
 S'vn lungo error in cieco laberinto;
 Se ne la fronte ogni penser depinto,
 O in voci interrotte à pena intese,
 Hor da paura, hor da vergogna offese:
 S'vn pallor di viola, e d'amor tinto:
 S'hauer altrui più caro, che se stesso;
 Se lagrimar, e sospitar mai sempre;
 Pascendosi di duol, d'ira, e d'affanno;
 S'arder da lunge, & agghiacciare da presso,
 Son le cagion, ch' amando i mi distempre;
 Vostro donna! peccato, e mio fia'l danno.

SONETTO CX C.

Dodici donne honestamente lasse,
 Anzi dodici stelle, e'n mezzo vn Sole
 Vidi in vna barchetta allegre, e sole,
 Qual non fo s'altra mai onde folcasse:
 Simil non credo che Giason portasse
 Al vello, ond'hoggi ogni huom vestir si volesse.
 Ne'l pastor, di che anchor Troia si dolesse,
 D'e qua duo tal rumor al mondo fosse.

Poi le vidi in vn carro trionfale;
 E Laura mia con suoi fanti atti schifi
 Sederli in parte, e cantar dolcemente,
 Non cose humane, ò vision mortale.
 Felice Autumeton, felice Tifi,
 Che conduceste sì leggiadra gente.

SONETTO CXCL

Passer mai solitario in alcun tetro
 Non fu, quant'io ne fero in alcun bosco;
 Ch'i non veggio'l bel viso; e non conosco
 Altro fol, ne quest'occhi hann'altro obietto.
 Lagrimar sempre è'l mio sommo diletto;
 Il rider, doglia il cibo assentio, e tosto;
 La notte, affanno; e'l ciel seren m'è fosco;
 E duro tempo di battaglia il letto.

Il sonno è veramente, qual huom dice,
 Parente de la morte; e'l cor forttragge
 A' quel dolce penser, che'n vita il tenè.
 Solo al mondo paese almo felice,
 Verdi riu, fiorite ombrose piagge,
 Voi possedete, & io piango'l mio bene.

SONETTO CX CII.

Aurà; che quelle chiome bionde, e crespe
 Cercondi, e moue, e se'l mossa da loro
 Soanemente; e spargi quel dolce oro,
 E poi'l raccogli, e'n bei no di l'increspe;
 Tu stai ne gli occhi, ond'amorose vespe
 Mi pungon sì, che'n fin quà il sento, e ploro,
 E vacillando cerco il mio thesoro,
 Com'animal, che spesso adombre, e'nece spe.
 C'hor mel par ritrouar; & hor m'accorgo,
 Ch'i ne son lunge; hor mi solleuo; hor caggio;
 C'hor quel ch'i bramo, hor quel ch'è ver scorgo,
 Aer felice col bel viuio raggio
 Rimanti; e tu corrente, e chiaro gorgo:
 Che non poss'io cangiar teco viaggio.

SONETTO CX CIII.

Amor con la man destra il lato manco
 M'aperse; e pianò u'entro in mezzo'l core
 Vn lauro verde, sì, che di colore
 Ogni smeraldo hauria ben vinto, e fianco.
 Vomer di penna con sospir del fianco,
 E'l pauer giù da gli occhi vn dolce humore
 L'adornar, sì, ch'al ciel n'andò l'odore,
 Qual uon fo già se d'altre frondi vnquanco.
 Fama, honor, e virute, e leggiadria,
 Casta bellezza in habito celeste

Son le radici de la nobil pianta.

Tal la mi trouo al petto, oue ch'i sia;
 Felice incarco; e con preghiere honeste
 L'adoro, e'nchino, comè cosa santa.

SONETTO CX CIII.

Cantai; hor piango; e non men di dolcezza
 Del pianger prendo, che del canto presi;
 Ch'à la cagion, non à l'effetto intesi
 Son i miei sensi vaghi pur d'altezza;

Indi; e mansuetudine, e durezza,
 Eratti feri, & humili, e cortesi

Porto egualmente; ne mi grauan pesi;
 Ne l'arme mie punta di sdegni spezza.

Tengan dunque ver me l'usato stile
 Amor, Madonna, il mondo, e mia fortuna;
 Ch'i non penso esser mai, se non felice.
 Arda, ò mora, ò languisca; vn più gentile
 Stato del mio non è sotto la luna;
 Sì dolce è del mio amaro la radice.

SONETTO CX CV.

1 pianfi; hor canto; che'l celeste lume
 Quel viuio sole à gli occhi miei non cela;
 Nel qual honesto Amor chiaro riuela
 Sua dolce forza, e suo santo costume:

Onde e' suol tràr di lagrime tal fiume
 Per accorciar del mio viuier la tela;
 Che non pur ponte, ò guado, ò remi, ò vela,
 Ma scampar non potiemmi ale, ne piume.

Sì profond'era, e di sì larga vena
 Il pianger mio: e sì luhgi la iua;
 Ch'i v'aggiungeua col penser à pena.

Non lauro, ò palma, ma tranquilla oliua
 Pietà mi manda; e'l tempo rasserena;
 E'l pianto asciuga; e vuol ancor, ch'i viua.

SONETTO CX CVI.

Imi viuia di mia forte contento
 Senza lagrime, e senza inuidia alcuna;
 Che s'altro amante ha più destra fortuna;
 Mille piacer non vaglion vn tormento.

Hor que begli occhi; ond'io mai non mi pentò
 De le mie pene, e men non h'è vòglu vna;
 Tal nebbia copre, sì grauosa e bruna;
 Che'l sol de la mia vita ha quasi spento.

O' natura pietosa e fero madre,
 Onde tal possia, e sì contrarie voglie,
 Di far cose, e disfar tanto leggiadre?

D'vn riuo fonte ogni poders'accoglie;
 Ma tu come'l consenti ò sommo padre,
 Che del tuo caro dono altri ne spoglie?

SONETTO CX CVII.

Vincitore Alessandro l'ira vinse;
 E se'l minor in parte, che Filippo:
 Che li val, se Pigrotele, ò Lisippo
 L'intagliar solo; & Apelle il depinse?

L'ira Tideo à tal rabbia sospinse,
 Che morend'ei si rose Menalippo.

L'ira cieco del tutto, non pur lippo
 Fatto hauea Silla, e à l'ultimo l'estinse.

Sa'l Valentinian, ch'à simil pena
 Ira conduce, e sa'l quei, che ne more,
 Aiace in molti, e po'in se stesso forte.

IRA è breue furor; e chi no'l frena,
 E' furor longo, che'l suo possessore
 Spesso à vergogna, e talhor mèna à morte.

SONETTO CX CVIII.

Qual ventura mi fu, quando da l'vno
 Di duo i più begli occhi, che mai furo,
 Mirando'l di dolor turbato, e scuro
 Mossè verth, che se'l mio inferno, e bruno.

Send'io tornato a foluer il digiuno
Di veder lei, che sola al mondo curo;
Fummi'l ciel, & Amor men che mai duro;
Se tutte altre mie gratie insieme aduno:
Che dal dextr' occhio, anzi del dextro sole
De la mia donna al mio dextr' occhio venne
Il mal, che mi diletta, e non mi dole:
E pur, come intelletto havesse, e penné,
Falsò, quasi vna stella, che'n ciel vole;
E natura, e pietate il corio tenne.

SONETTO CX CIX.

O' cameretta; che già fosti vn porto
A' le graui tempeste mie diurne;
Fonte, se hor di lagrime notturne,
Che'l di celate per vergogna porto.
O' letticiuol; che requie etie conforto
In tanti affanni di che dogliose vne
Ti bagna Amor con quelle mani eburne
Solo ver me, qu' delli a si gran torto;
Ne pur il mio secreto, e'l mio riposo
Fuggo; più me stesso, e'l mio pensiero:
Che seguendo talhor, leuemi a volo.
Il vulgo a me nemico, & odioso
(Ch' i pensò mai) per mio refugio cheto;
Tal paura ho di ritrouarmi solo.

SONETTO CC.

Lasso, Amor mi trasporta, ou io non voglio;
E ben m' accorgo, che'l deuer si varca,
Onde a chi nel mio cor siede monarca,
Son importuno assai più, ch' i non foglio:
Ne mai saggio ne chier guardò da scoglio
Naua di merci pretiose carca?
Quant'io sempre la debile mia barca
Dale percosse del suo duro orgoglio:
Ma lagrimosa pioggia, e fieri venti
D' infiniti sospiri hor l' hanno spinta;
Ch' è nel mio mar horribil notte, e verno:
Où altri noie, à se doglie e tormenti
Porta, e non altro, già da l' onde vinta,
Disfama di vele, e di gouerno.

SONETTO CCI.

Amor io fallo, e veggio'l mio fallire;
Ma fo sì con' huom, ch' arde, e'l fuoco ha'n seno;
Che'l duol pur cresce, e la ragione ven meno,
Et è già quasi vinta dal martire.
Solea frenare il mio caldo desir,
Pernon turbar il bel viso sereno:
Non posso più; di man m' hai tolto il freno;
E l' alma desperando ha preso ardire.
Però s' oltra suo stile ella s' auenta;
Tu l' fai: che si l' accendi; e si la sproni,
Ch' ogni aspra via per sua salute tenta;
E più s' fanno i celesti, e rari doni,
C'ha in se Madonna: hor fa'l men, ch' ella il senta;
Ele mie colpe à se stessa perdoni.

CANZ. XXXVII.

Non ha tanti animali il mar fra l' onde;
Nella su sopra l' cerchio de la Luna
Vide mai tante stelle alcuna notte;
Ne tanti augelli albergan per li boschi;
Ne tant' herbe hebbe mai campo, ne piaggias;
Quant' ha'l mio cor pensier ciascuna sera.
Di di in di spero homai l' vltima sera
Che scouri in me dal viuo terren l' onde,
E mi lasci dormir in qualche piaggia:
Che tanti affanni h' uom mai sotto la Luna
Non soffersse: quant' io: fannolli i boschi,
Che sol vò ricercando giorno, e notte.
I non hebbi giamai trà quella notte

Ma sospirando andai mattino, e sera;
Poi ch' amor femmi vn cittadin de' boschi.
Ben sia in prima, ch' io posi, il mar senz' onde;
E la sua luce haura'l Sol da la Luna,
E i fior d' April morranno in ogni piaggia.
Consumando mi vò di piaggia in piaggia
Il di pensoso; poi piango la notte;
Ne stato ho mai, se non quanto la Luna,
Ratto, come imbrunir veggio la sera?
Sospir del petto: e degli occhi escon onde,
Da bagnar l' herbe, e da crollare i boschi.

Le città son nemiche, amici i boschi
A' miei pensieri; che per quest' alta piaggia
Sfogando vò col mormorar de l' onde
Per lo dolce silenzio de la notte,
Tal, ch' io aspetto tutto'l di la sera,
Che l' Sol si parta, e dia luogo à la Luna.
Deh hor foss' io col Vagò de la Luna
Adornato in qualche verdi boschi;
E questa, ch' anzi vespò à me fa sera,
Con essa, e con Amor in quella piaggia
Sola venisse à star s' iui vnà notte;
E'l di si stesse, e'l Sol sempre ne l' onde.

Soura dure onde al lume de la Luna
Canzon, nata di notte in mezzo i boschi
Ricca piaggia vedrai duman da sera.

SONETTO CCI.

Real natura, angelico intelletto.
Chiar' almà, pronta vista, occhio ceruero,
Prouidentia veloce, altro pensiero,
E veramente degno di quel petto:
Sendo di donne vn bel numero eletto
Per adornar il di festo, & altero;
Subito scorse il buon giudicio intero
Fra tanti, e si bei volti il più perfetto;
L' altre maggior di tempo, d' di fortuna
Trarsi in disparte comandò con mano
E caramente accolse à se quell' vna:
Gli occhi, e la fronte con sembiante humano
Basciolle, sì, che rallegrò ciascuna;
Me empìe d' inuidia l' atto dolce, & strano.

CANZ. XXXVIII.

Là ver l' aurora, che sì dolce l' aura
Al tempo nouo suol mouer i fiori,
E gli angelletti incominciar lor versi;
Si dolcemente i pensier dentro à l' alma
Mouer mi sento à chi gli ha tutti in forza;
Che ritornar conuiemmi à le mie note.
Temprar potes' io in sì soau note
I miei sospiri; ch' addolcissen l' aura
Facendo à lei ragion, ch' à me fa forza:
Ma pria sia'l verno la stagione de' fiori;
Ch' amor fiorisca in quella nobil alma,
Che non curò giamai rime, ne versi.
Quante lagrime, lasso, e quanti versi
Ho già sparti al mio tempo; e'n quante note
Ho riprouato humiliar quell' alma:
Ella si sta pur, com' apr' alpe à l' aura
Dolce; la qual ben moue frondi, e fiori,
Ma nulla può, se'n contr' ha maggior forza:
Huomini, e Dei solea vincer per forza
Amor, come si legge in prosa, e'n versi;
Et io l' pto'uai in sul primo aprir de' fiori:
Hora ne' l' mio signor, he le sue note,
Nel pianger mio, ne i preghi pon far l' aura
Trarre d' di vita, d' di martir quest' alma.
A' l' vltimo bisogno o miser' alma
Accampa ogni tuo ingegno, ogni tua forza;
Mentre fra noi di vita alberga l' aura,

Null' al mondo è, che non possano i versi:
E gli Aspidi incantar fanno in lor riote,
Non che l'gielo adhorrar di noui fiori:

Ridon hor per le piagge, herbette, e fiori:
Esser non può, che quell' angelic' alma
Non senta l' suon de l' amorose note.
Se nostra sia fortuna è di più forza;
Lagrimando, e cantando i nostri versi,
E col buo zoppo andrem cacciando l' aurt.

In rete accolgo l' aura, e'n ghiaccio i fiori:
E'n versi tento sorga, e rigid' alma;
Che ne forza d' amor prezza, ne note.

SONETTO CCIII.

I ho pregato Amor, e nel riprego.
Che mi scusi appò voi dolce mia piena,
Amaro mio diletto, se con piena
Fede dal dritto mio sentier mi piego.

Inol posso negar donna, e nol nego;
Che la ragion, ch' ogni buon' alma affrena,
Non sia dal voler vinta; ond' ei mi mena
Talhor in parte, ou'io per forza il fego.
Voi con quel cor, che di sì chiaro ingegno,
Di sì alta virtute il cielo alluma,

Quanto mai pious da benigna stella;
Deuete dir pietosa, e senza sdegno,
Che può questi altro il mio volto 'l consuma;
Ei perche ingordo, & io perche sì bella.

SONETTO CCIII.

L' alto signor, dinanzi a cui non vale
Nascondet, ne fuggir, ne far difesa;
Di bel piacer m' hauea la mente accesa
Con vn ardente, & amoroso spirale:

E benche l' primo colpo aspro, e mortale
Fosse da seiper auanzar sua impresa,
Vna faceta di pietate ha presa;
E quinci e quindi l' cor punge, & affale.

L' vna piaga arde, e versa foco e fiamma;
Lagrima l' altra, che l' dolor distilla
Per gli occhi miei del vostro stato rio:
Ne per duo fonti sol vna fauilla
Rallenta del l' incendio, che m' infiamma;
Anzi per la pietà cresce l' desio.

SONETTO CCV.

Mira quel colle d' fianco mio cor vago:
Iui lasciammo hier lei, ch' alcun tempo hebbe
Qualche cura di noi, e le ne' nrecbbe,
Hor vortia trar de gli occhi nostri vn lago.

Torna tu in là, ch' io d' esser sol m' appagor
Tenta, se forse anchor tempo farebbe
Da scemar nostro duol; che'n fin qui crebbe
O' del mio mal partecipe, e presago.

Hor tu e hai poito te stesso in oblio,
E parli al cor pur, com' e' fosse hor teco,
Misero, e pien di pensier vani, e scio occhi:
Ch' al dipartir del tuo sommo desio
Tute n' andasti; se rimase seco,
E si nascose dentro a' suoi begli occhi.

SONETTO CCVI.

Fresco, ombroso, fiorito, e verde colle;
Ou' hor pensando, & hor cantando siede,
E fa qui de celesti spirti fede
Quella, ch' à tutto 'l mondo fama tolte;

Il mio cor, che per lei lasciar mi volle,
E se gran fenno, e più, se mai non riede;
Va hor contando, oue da quel bel piede
Segnata è l' herba, e da quest' occhi molle.

Seco si stringe, e dice à ciascun passo,
Deh fosse hor qui quel miser pur vn poco,
Ch' è già di pianger, e di vincer lieto.

Ella sel ride, e non è pari il gioco;
Tu paradiso, i senza core vn falso.
O' sacro, auenturoso, e dolce loco.

SONETTO CCII.

Il mal mi preme, e mi spauenta il peggio:
Al qual veggio sì larga, e plana via;
Ch' i son intrato in simil sfrenesia;
E con duro pensier teco vaneggio:
Ne so, se guerra, d' pace à dio mi chieggo;
Che l' danno è graue, e la vergogna è zia:
Ma perche più languis; di noi pur fia
Quel, ch' ordinato è già nel sommo feggio.

Bench' i non sia di quel grande honor degno,
Che tu mi fai; che te n' nganna Amore;
Che spesso occhio ben fin fa veder torto;
Pur d' alzar l' alma à quel celeste regno
E' l' mio consiglio, e di spronare il core:
Perche l' camin è lungo, e l' tempo è corto.

SONETTO CCVIII.

Due rose fresche, e colte in paradiso
L' altr' hier nascendo il di primo di Maggio,
Bel dono e d' vn amante antiquo e saggio,
Tra duo minori egualmente diuiso:
Con sì dolce parlar, e con vn riso
Da far innamorar vn huom seluaggio,
Di sfauillante, & amoroso raggio
E' l' vno, e l' altro s'è cangiare il viso.

Non vede vn simil par d' amanti il sole,
Dicea ridendo, e sospirando insieme;
E stringendo ambedue, volgeasi à torno:
Così partia le rose, e le parole:
Onde l' cor lassò ancor s' allegra, e teme.
O' felice eloquentia; o' lieto giorno.

SONETTO CCIX.

L' aura; che l' verd' lauro, e l' auroo ctime
Soauemente sospirando moue;
Fa con sue viltè leggiadrette, e noue
L' anime da lor corpi pellegrine.

Candida rosa nata in dure spine:
Quando sia, ch' i sua pari al mondo troue;
Gloria di nostra erate. O' viuio Giove
Manda prego il mio in prima, che l' suo fine,
Sì, ch' io non veggia il gran publico danno,

E l' mondo rimaner senza l' suo sole:
Ne gli occhi miei, che luce altro non hanno;
Ne l' alma, che pensar d' altro non vole;
Ne l' orecchie, ch' vdir altro non fanno
Senza l' honeste sue dolci parole.

SONETTO CCX.

Parà forse ad alcun, che n' lodar quella,
Ch' i adoro in terra, errante sia l' mio stile
Facendo lei four' ogni altra gentile,
Santa, saggia, leggiadra, honesta, e bella:

A' me par il contrario; e temo, ch' ella
Non habbia à schifo il mio dir troppo humile
Degna d' assai più alto, e più fortile;
E chi nol crede, venga egli à vedella.

Sì dirà ben; Quello, oue questi aspira,
E' cosa da stancar Athene, Arpino,
Mantoua, e Smirna, e l' vna, e l' altra Lira.
Lingua mortale al suo stato diuino
Giangier non pote: Amor la spinge, e tira
Non per election, ma per destino.

SONETTO CCXI.

Chi vuol veder quantunque può natura,
E l' ciel tra noi; venga à mirar costei;
Ch' è sola vn sol, non pur à gli occhi miei,
Ma l' mondo cieco, che verth non cura:
E venga tosto; perche morte fia.

Prima i misgiori, e lascia star i rei:

Questa aspettata al regno de gli Dei

Così bella mortal passa, e non dura.

Vedrà, s' arriua à tempo, ogni virtute;

Ogni bellezza, ogni real costume

Giunti in vn corpo conmirabil tempre.

Allhor dirà, che mie rime son mute,

L'ingegno offeso dal fouerchio lume:

Ma se più tarda; haurà da pianger sempre.

SONETTO CCXII.

Qual paura ho, quando mi torna à mente

Quel giorno, ch' i lasciai grane, e pensosa

Madonna, e' l' mio cor fecore non è cosa,

Che si volentier pensi, e si souente,

La rineggio starli humilmente

Tra belle donne, à guisa d' vna rosa

Tra minor fior, ne lieta, ne dogliosa;

Come chi teme, & altro mal non sente.

Deposta hauea l' vista leggiadria,

Le perle, e le ghirlande, e i panni allegri,

E l' riso, e' l' canto, e' l' parlar dolce humano.

Così in dubbio lasciai la vita mia:

Hor tristi auguri, e sogni, e pensier negri

Mi danno affalto; e diaccia à dio, che 'n vano.

SONETTO CCXIII.

Solea lontana in sonno consolarne

Con quella dolce angelica sua vista

Madonna: hor mi spauenta, e mi contrista;

Ne di duol, ne di tema posso aitarne:

Che spesso nel suo volto veder parme

Vera pietà con graue dolor mista:

Et vdir cose, onde l' cor feda acquista,

Che di gioia, e di speme si difarme.

Non ti fouen di quell' vltima fera,

Di c' ella, ch' i lasciai gli occhi tuoi molli,

E sforzata dal tempo me 'n andai;

Inon tel potei dir allhor, ne agli:

Hor tel dico per cosa esperta, e vera;

Non sperar di vedermi in terra mai.

SONETTO CCXIII.

O' misera, & horribil visione:

E' dunque ver, che 'n nanz tempo spenta

Sia l' alma l'oce, che suol far contenta

Mia vita in pene, & in speranze bone?

Ma com' è, che si gran romor non sone

Per altri messi, d' per lei stessa il senta?

Hor già Dio, e natura nol consente,

E falsa sia mia trista opinione.

A' me pur gioua di sperare ancora

La dolce vista del bel viso adorno,

Che me mantene, e' l' secol nostro honora.

Se per salir à l' eterno soggiorno

Vfita è pur del bel albergo fora;

Prego, non tardi il mio vltimo giorno.

SONETTO CCXV.

In dubbio di mio stato hor piango, hor canto;

E temo, e spero: & in sospiri, e' n rime

Sfogo l' mio incarco: Amor tutte sue lime

Vfa sopra l' mio cor affitto tanto:

Hor fia giamai, che quel bel viso santo

Renda à quest' occhi le lor luci prime;

(Lasso, non so, che di me stesso estime;)

O' li condannai di sempiterno pianto;

E per prender il ciel debito à lui;

Non curi, che si fia di loro in terra;

Di ch' egli è l' Sole, e non veggiono altrui?

In tal paura, e' n si perpetua guerra

Viuo, ch' i non son più quel, che già fui;

Qual, chi per via dubbia teme, & erra.

SONETTO CCXVI.

O dolci sguardi, d' parolette, accorte

Hor fia mai l' di, ch' io vi rineggia, & oda?

O' chiome bionde; di che l' cor m' annoda

Amor, e così preso il mena à morte:

O' bel viso à me dato in dura sorte,

Di ch' io sempre pur pianga, e mai non goda?

O' dolce inganno, & amorosa froda;

Darmi vn piacer, che sol pena m' apporte:

E se tallhor da begli occhi soani,

Oue mia vita, e' l' mio pensiero alberga,

Forse mi ven qualche dolcezza honesta;

Subito, accio ch' ogni mio ben di spenga,

Em' allontane, hor fa caualli, hor naui

Fortuna, ch' al mio mal sempre è si presta.

SONETTO CCXVII.

Io pur ascolto; e non odo nouella

De la dolce, & amata mia nemica;

Ne so, che me ne pensi, d' che mi dica;

Si l' cor tema, e speranza mi puntella.

Nocque ad alcuna, già l' effor si bella;

Questa più d' altra è bella, e più pudica.

Forse vuol Dio tal di virtute amica

Torre à la terra, e' n ciel farne vna stella.

Anzi vn sole: se questo è la mia vita;

Imiei corti riposi, e i lunghi affanni

Son giunti al fine; O dura dipartita

Perche lontan m' hai fatto da miei danni?

La mia fauola breue è già compita,

E fornito il mio tempo à mezzo gli anni,

SONETTO CCXVIII.

La sera desiar, o diar l' aurora

Soglion questi tranquilli, e lieti amanti;

A' me doppia la sera e doglia, e pianti;

La mattina è per me più felice hora:

Che spesso in vn momento apron allhor

L' vn Sqlese l' altro; quasi duo leuanti,

Di beltate, e di lume si sembianti;

Ch' anco l' ciel e la terra s' innamoray

Come già fece allhor, ch' è primi rami

Verdeggiar, che nel cor, radice m' hanno;

Per cui sempre altrui più che me stessi ami.

Così di me due contrarie hore fanno:

E chi m' acqueta, e ben ragion, ch' i biamis

E tema, & odi, chi m' adduce affanno.

SONETTO CCXIX.

Far potessi io vendetta di coles;

Che guardando, e parlando mi distrugge,

E per più doglia poi s' asconde, e fugge

Celando gli occhi à me sì dolci, e rei:

Così gli affitti, e stanchi spirti miei

A' poco à poco consumando fugges

E' n sul cor, quasi fero leon, rugge

La notte allhor quand' io posar deurei.

L' alma, cui morte del suo albergo caccia;

Da me si parte; e di tal nodo seiolta

Vassene pur à lei, che la minaccia.

Meragliomi ben; alcuna volta

Mentre le parla, e piange, e poi l' abbraccia;

Non rompe l' sonno suo; s' ella l' ascolta.

SONETTO CCXX.

In quel bel viso, ch' i sospiro, e bramo,

Fermi eran gli occhi desiosi e' ntenfi;

Quand' Amor porse, quasi à dir che pensi;

Quell' honorata man, che secondo amo.

Il cor preso lui, come pesce à l' hamos;

Onde, à ben far per viuio essemplio vienfi;

Al ver non volse gli occupati senti:

O' come nouo augello al viso in ramo:

Ma la vista priuata del suo obietto,
 Quasi sognando, si faces far via;
 Senza la qual il suo ben è imperfetto;
 L' alma tra l' vna, e l' altra gloria mia
 Qual celeste non so nouo diletto,
 E qual strana dolcezza si sentia.

SONETTO CCXXXI.

Vive fauile vscian de duo bei lumi
 Ver me sì dolcemente folgorando,
 E parte d' vn cor faggio sospirando
 D' alta eloquenza si soauì fumi;
 Che pur il rimembrar par mi consumi,
 Quasi hora à quel di torno ripensando;
 Come venieno i miei spiriti mancando;
 Al variar de' suoi duri costumi.

L' alma nutrita sempre in doglie, e a pene
 (Quasi d' l' poter d' una perfcritta vfanza)
 Contra l' doppio piacer sì inferma fue;
 Ch' al gusto sol del disusato bene
 Tremando hor di paura, hor di speranza
 D' abbando narmi fu spesso intra due.

SONETTO CCXXXII.

Cercato ho sempre solitaria vita,
 (Le riuie il fanno, e le campagne, e i boschi)
 Per fuggir quell' ingegni sordi, e loschi
 Che la strada del ciel hanno smarrita:
 E se mia voglia in ciò fosse compita,
 Fuor del dolce aere de pacifici Toschi
 Anchor m' hauria tra suoi be' colli foschi
 Sorga; ch' à piangere, e cantar m' aita.

Ma mia fortuna à me sempre nemica,
 Mi risospigne al loco, ou' io mi fdegno
 Veder nel fango il bel theforo mio:
 A' la man, ond' io scriuo, è fatta amica
 A questa volta; e non è forse indegno:
 Amor sel vide; e sal Madonna, & io.

SONETTO CCXXXIII.

In tale stella duo begli occhi vidi
 Tutti pien d' honestate, e di dolcezza;
 Che presso à quei d' amor leggiadri nidi
 Il mio cor lasso ogni altra vista sprezza.

Non si pareggi à lei, qual più s' apprezza
 In qualch' etade, in qualche strani lidi;
 Non, chi recò con sua vaga bellezza
 In Grecia affanni, in Troia vltimi stridi;
 Non la bella Romana, che col ferro
 Aprì l' suo casto, e disdegnoso petto:
 Non Polissena, Iffile, & Argia.

Questa eccellenzia (è gloria) s' i non erro)
 Grande à natura, à me sommo diletto:
 Ma che? ven tardo, e subito va via.

SONETTO CCXXXIIII.

Qual donna attende à gloriosa fama
 Di senno, di valor, di correfia;
 Miri s'io ne gli occhi à quella mia
 Nemica, che mia donna il mondo chiama.

Come s' acquista honor, come Dio s' ama,
 Com' è giunta honestà con leggiadria,
 Lui s' imparar; e qual è dritta via
 Di girar ciel; che lei aspetta, e brama;
 Lui l' parlar, che nullo stile agguaglia;
 E l' bel tacere, e quei fanti costumi,
 Ch' ingegno human non può spiegar in carte,

L' infinita bellezza, ch' altrui abbaglia,
 Non vi s' imparar; che quei dolci lumi
 S' acquistan per ventura, e non per arte.

SONETTO CCXXXV.

Cara la vita, e dopo lei mi pare
 Vera honestà, che n' bella donna sia.

L' ordine volghe non fur madre mia
 Senz' honestà mai cose belle, & carer;

E qual si lascia di suo honor priuare;
 Non donna è più, ne viuare; se qual pria
 Appare in vista; è tal vita aspra, e ria
 Via più che morte, e di più pene amare:

Ne di Lucretia mi merauigliar;
 Se non come à morir le bisognasse
 Ferro, e non le bastasse il dolor solo.

Vengan quanti filosofi fur mai
 A' dir di ciò; tutte lor vie sien basse:
 E quell' vna vedremo alzarli à volo.

SONETTO CCXXXVI.

Arbor vittoriosa e trionfale,
 Honor d' Imperadori, e di poeti.
 Quanti m' hai fatto di dogliosi, e lieti
 In questa breue mia vita mortale?
 Vera donna, & à cui di nulla cale,
 Se non e' honor, che sou' ogni altra metti;
 Ne d' Amor visco temi, & lacci, & reti;
 Ne' nganno altrui contra l' tuo senno vale.

Gentilezza di sangue, e l' altre care
 Cose tra noi, perle, e robini, & oro,
 Quasi vil foma, egualmente dispregi.
 L' alta beltà, ch' al mondo non ha pare,
 Noia te, se non quanto il bel theforo
 Di castità par ch' ella adorni, e fregi.

CANZ. XXXIX.

Io vò pensando; e nel penser m' affale
 Vna pietà sì forte di me stesso;
 Che mi conduce spesso
 Ad altro lagrimar, ch' i non soleua:
 Che vedendo ogni giorno il fin più presso,
 Mille fiate ho chiesse à Dio quell' ale,
 Con le quai del mortale
 Carcer nostr' intelletto al ciel si leua.
 Ma in fin' à qui niente mi riletta
 Prego d' sospiro, d' lagrimar, ch' io faccia;
 E così per ragion conuen, che sia;
 Che chi possendo star, cade tra via;
 Degno è, che mal suo grado à terra giaccia.
 Quelle pietose braccia;
 In ch' io mi fido, veggio aperte anchora;
 Ma temenza m' accorza
 Per gli altrui esempi; del mio stato tremo:
 Ch' altri mi sprona, e son forse à l' estremo.

L' vn penser parla con la morte, e dice;
 Che pur agogni onde soccorro attendi?
 Misero non intendi,
 Con quanto tuo disnore il tempo passa?
 Prendi partito accortamente; prendi;
 E del tuo cor diuelli ogni radice
 Del piacer, che felice
 Nol può mai fare, e respirar nol lascia.
 Se già è gran tempo fasti dita, e lassa
 Se di quel falso dolce fuggitiuo,
 Che l' mondo traditor può dare altrui;
 A' che ripon più la speranza in lui,
 Che d' ogni pace, e di fermezza è priuo?
 Mentre che l' corpo è viuo;
 Hai tu l' fren in balia de penfer tuoi.
 Deh stringilo hor, che poi;
 Che dubbioso è l' tardar, come tu fai:
 E l' cominciar non sia per tempo homai.

Già fai tu ben, quanta dolcezza porre
 A' gli occhi tuoi la vista di colei;
 La qual anco vorrei
 Ch' à nascer fosse per più nostra pace.
 Ben ti ricordi (e ricordar ten' dei)

De l' imagine sua; quand' ella corse
Al cor, là, doue forse
Non potea s'antima intrar per altrui face,
Ella l' accese, se l' ardor fallace
Durò molt' anni in aspettando vn giorno,
Che per nostra salute vnqua non yene;
Hor ti solleva à più beatà spene,
Mirando 'l ciel, che ti si volue intorno
Immortal, & adorno:
CHE doue del mal suo quà giù si lieta
Vostra vaghezza acqueta
Vn mouer d' oocchio, vn ragionar, vn canto;
Quanto sia quel piacere, se questo è tanto?
Da l' altra parte vn penser dolce, & agro
Con faticosa, e diletteuol salma
Sedendosi entro l' alma
Preme 'l cor di desio, di speme il pascere;
Che sol per fama gloriosa, & alma
Non sente quand' io agghiaccio, ò quand' io flagro;
Sinon pallido, ò magro;
Es' io l' occido, più forte rinasce:
Questo dal' hor, ch' i mi' addormiu in fasce;
Venuto è, di di in crescendo meco;
Temo, ch' vn sepolcro ambeduo chiuda:
Poi che fia l' alma de le membra ignuda,
Non può questo desio più venir seco.
Ma se l' Latino, e l' Greco
Parlan di me dopò la morte, è vn vento;
Ond' io; perche paento
Adunar sempre quel, ch' vn' hora sgombre;
Vorre 'l vero abbracciar lassando l' ombre.
Ma quell' altro voler, di ch' i son pieno;
Quanto pres' à lui nascò, par ch' adugge:
E parte il tempo fugge;
Che scriuendo d' altrui, di me non calue:
E l' lume de begli occhi, che mi strugge
Soauemente al suo caldo sereno,
Mi riten con vn freno;
Contra cui nullo ingegno, ò forza valme:
Che gioua dunque perche tutta spalme
La mia barchetta, poi che n'fra gli scogli
E' ritenuta ancor da ra' duo no di?
Tu' che da gli altri, che n' duersi modi
Legano 'l mondo, in tutto mi disciogli;
Signor mio, che non toglì
Homai dal volte mio questo vergogna?
Ch' à guisa d' huom, che fogna,
Hauer la morte innanzi gli occhi parme;
E vone far difesa; e non ho l' anne.
QUEL, ch' i fo veggio; e non m' inganna il verò
Mal conosciuto, anzi mi sforza Amore;
Che la strada d' honore
Mai no l' lasia seguir, chi troppo il crede;
E sento adhor adhor venirmi al core
Vn leggiadro disdegno aspro, e seuro;
Ch' ogni occulto pensiero
Tira in mezzo la fronte, ou' altri l' vede:
Che mortal cosa amar con tanta fede,
Quanta à Dio sol per debito conuenissi,
Più si disdice à chi più pregio brama.
E questo ad alta voce anco richiama
La ragione suata dietro à i sensi;
Ma perch' ell' oda, e pensi

Tognare; il mal costume oltre la spigne;
Et à gli occhi dipigne
Quella, che sol per farmi morir nacque,
Perch' à me troppo, & à se stessa piacque.
Ne so, che spatio mi si desse il cielo,
Quando nouellamente io venni in terra,
A soffrir l' aspra guerra,
Che n'contrà me medesimo seppi ordire;
Ne posso il giorno, che la vita ferza,
Antiuer per lo corporeo velo;
Ma variarli il pelo;
Veggio, e dentro cangiarli ogni desir.
Hor, ch' i mi credo al tempo del partire
Esser vicino, ò non molto da lungi:
Come ch' il perder face accorto, e saggio;
Vò ripensando, ou' io lassai l' viaggio
Da la man destra, ch' à buon porto aggiunge.
E da l' vn lato punge
Vergogna, e duol, che n' dietro mi riouole;
Da l' altro non m' assolve
Vn piacer per vianza in me si forte,
Ch' à patteggiar n' ardise con la morte.
Canzon qui sono; & ho l' cor via più freddo
De la paura, che gelata neue,
Sentendomi perir senz' alcun dubbio;
Che pur deliberando, ho volte al subbio
Gran parte homai de la mia tale breue;
Ne mai pso fù greue,
Quanto qual, ch' i sostegno in tale stato:
Che con la morte à lato
Cerco del viuere mio miò nouo consiglio;
E veggio l' meglio, & al peggior m' appiglio.

SONETTO CCXXVII

Aspro core, e seluaggio, e cruda voglia
In dolce, humile, angelica figura,
Se l' impressò rigor gran tempo dura,
Hauran di me poco honorata spogia:
Che quando nasce, e mor fior, herba, foglia;
Quando è l' di chiaro, e quando è notte oscura;
Piango ad ogni hor. Ben ho, di mia ventura,
Di Madonna, e d' Amore, onde mi doglia.
Viuo sol di speranza, immembrando,
Che poco humor già per continua proua
Consumar vi di marmi, e pietre salde.
Non è sì duro cor, che lagrimando;
Pregando, amando talhor non si moua;
Ne si freddo voler, che non si scalde.

SONETTO CCXXVIII

Signor mio caro: ogni pensiero mi tira
Deuoto à veder voi, cui l'empire veggio:
La mia fortuna (hor che mi puo far peggio?)
Mi tiene à freno, e mi trauolue e gira.
Poi quel dolce desio, ch' Amor mi spira,
Menami à morte, ch' i non m'è n' auveggi;
E mentre i miei duo lumi in dafno ceggio;
Douunqu' io son, di e notte si sospira.
Carità di signore, amor di donna,
Sen le catene, oue con molti affanni
Legato son, perch' io stesso mi trinsi.
Vn Lauro verde, una gentil Colonna,
Quindici l' vna, e l' altro diciott' anni
portato ho in seno, e giamai non mi scinsi.

DELLI SONETTI E CANZONI DI MESSER FRANCESCO PETRARCHA, PARTE II.

SONETTO CCXXIX.



HIME, il bel viso; ohime, il soave sguardo:
'Ohime, il leggiadro portamento altero;
'Ohime! parlar, ch' ogni aspro ingegno, e fero
Facea humile, e d' ogni huom vil; gagliardo;

Et ohime, il dolce riso; ond' uscìo'l dardo,
Di che morte, altro bene homai non spero:
Alma real, dignissima d' impero,
Se non fossi fra noi scesa sì tardo.
Per voi conuen ch' io arda, e n' voi respire;
Ch' i pur fui vostro: se di voi son priuo;
Via men d' ogni sventura altra mi dole.
Di speranza m'empieffe, e di desir,
Quand' io parli dal sommo piacer viuo:
Ma l'vento ne portaua le parole.

CANZ. XL.

Che debb' io far che mi consigli Amore?
Tempo è ben di morire:
Et ho tardato più, ch' i non vorrei.
Madonna è morta, & ha fecto'l mio core;
E volendol seguire,
Interromper conuen quest' anni rei:
Perche mai veder lei
Di qua non spero; se l'aspettar m'è noia.
Pofcia, ch' ogni mia gioia
Per lo suo dipartire in pianto è volta;
Ogni dolcezza di mia vita è tolta.
'Amor tu l' senti, ond' io teco mi doglio,
Quant' è'l danno aspro, e graue;
E so, che del mio mal ti pesa, e dole;
Anzi del nostro: perch' ad vno scoglio
Hauem rotto la naue:
Et in vn punto n' è scurato il sole.
Qual ingegno d' parole
Poria aguagliar il mio doglioso fato?
Ahi orzo mondo ingrato
Gran cagion hai di deper pianger meco:
Che quel ben, ch' era in te, perdut' hai fetto.

Ca'duta è la tua gloria; e tu nol vedi;
Ne degno eri, mentr' ella
Vissè quà giù, d' hauer tua conoscenza,
Ne d' esser tocco da suoi santi piedi:
Perche cosa si bella
Deuea' i ciel adornar di sua presenza.
Ma io, lasso, che senza
Lei ne vita mortal, ne me stesso amo;
Piangendo la richiamo:
Questo m' auanza di cotanta speme;
E questo solo anchor quì mi mantiene.
'Ohime, terra è fatto il suo bel viso:
Che solea far del cielo,
E del ben di là sù fede fra noi.
L' inuisibil sua forma è in paradiso
Discolta di quel velo,
Che quì fece ombra al fior de gli anni suoi,
Per riuertirsen poi
Vn' altra volta, e mai più non spogliarsi
Quand' alma, e bella farsi
Tanto più la vedrem, quanto più vale
Sempiterna bellezza, che mortale.
Più che mai bella, e più leggiadra donna
Tornami innanzi, come
Là, doue più gradir sua vista sente.

Quest' è del viuer mio l' vna colonna;
L' altra è'l suo chiaro nome;
Che sona nel mio cor sì dolcemente.
Ma tornandomi à mente,
Che pur morta è la mia speranza viua
All'hor, ch' ella fioria;
Sa ben Amor, qual io diuento, e spero:
Vedal colei, ch' è hor sì presso al vero.

Donne, voi che miraste sua beltate,
E l' angelica vita
Con quel celeste portamento in terra;
Di me vi doglia, e uincui pietate,
Non di lei, ch' è salita
A tanta pace, e me ha lasciato in guerra,
Tal, che s' altri mi ferza
Lungo tempo il camin da seguitarla;
Quel, ch' Amor meco parla,
Sol mi titen, ch' io non recida il nodo:
Ma e' ragiona dentro in cotal modo:
Non freno al gran dolor, che ti trasporta;
Che per sonerchie voglie
Si perde'l cielo, oue'l tuo core aspira;
Don' è viua colei, ch' altri par morta;
E di sue belle spoglie
Seco sorride; fol di te sospira;
E sua fama, che spira
In molte parti anchor per la tua lingua,
Prega che non estingua;
Anzi la voce al suo nome rischiari;
Se gli occhi tuoi ti fur dolci, ne cazi.
Fuggi'l sereno, è l' verde;
Non t' appressar, oue sia riso, d' canto,
Canzon mia nò, ma pianto:
Non fa per te di star fra gente allegra
Vedoua sconsolata in vesta negra.

SONETTO CCXXX.

Roita è l' alta colonna, e' l' verde lauro;
'Che facean ombra al mio fianco pensero:
Perdur' ho quel, che ritrouar non spero
Da l' Borea à l' Austro, d' dal mar Indo à l' Mauro.
Tolto m' hai morte il mio doppio thesauro,
Che mi fea viuer lieto, e gire altero;
E ristrotar nol può terra, ne impero,
Ne gemma oriental, he forza d' auro.
Ma se consentimento è di destino;
Che poss' io più, se non hauer l' alma trista,
Humidi gli occhi sempre, e' l' viso chino?
O NOSTRA vita, ch' è sì bella in vista;
Com' perde ageuolmente in vn mattino
Quel, che n' molt' anni à gran pena s'acquistà,
CANZ. XLI.
Amor se vuoi, ch' i torni al giogo antico,
Come par che tu mostri vn altra proua
Merauigliosa, e noua,
Per domar me, conuienti vincer pria:
Il mio amato thesoro in terra troua,
Che m' è nascosto, ond' io son sì mendico;
E'l cor saggio pudico,
Oue suoi albergar la vita mia:
E s' egli è ver, che tua parentia sia
Nel ciel sì grande, come si ragiona.
E ne l' abisso (perche quì fra noi
Quel, che tu vali, e poi,

Credo che l'fenta ogni gentil persona)
 Ritogli à morte quel, ch' ella n' ha tolto:
 E ripon le tue insegne nel bel volto.
 Ripon entro' l' bel viso il viuio lume,
 Ch' era mia scorta, e la foua fiamma;
 Ch' anchor, lasso, m' infiamma
 Essendo spenta; hor che fea dunque ardendo?
 E non si vide mai Ceruo, ne Damma
 Contal desio cercar fonte, ne fiume;
 Qual lo il dolcè costume;
 Ond' ho già molto amaro, e più n' attendo;
 Se ben me stesso, e mia vaghezza intendo:
 Che mi fa vaneggiar sol del pensiero,
 E gir in parte, oue la strada manca;
 E con la mente stanca
 Cosa seguir, che mai giugner non spero:
 Morai tuo richiamar venir non degno:
 Che signora non hai fuor del tuo regno.
 Fammi sentir di quell' aura gentile
 Di fuor, sì come dentro anchor si sente;
 La qual era possente
 Cantando d' acquetar gli sdegni, e l' ire;
 Di serenar la tempestosa mente,
 E sgombrar d' ogni nebbia oscura, e vile;
 Et alzaua' l' mio stile
 Soura di se, dou' hor non poria gire.
 Agguaglia la speranza col desio;
 E poi che l' alma è in sua ragion più forte;
 Rendi à gli occhi, à gli orecchi il proprio obietto;
 Senza l' qual imperfetto
 E' lor oprar, e l' mio viver è morte.
 Indarno hor sopra me tua forza ad opres
 Mentre l' mio primo amor terra ricopre.
 Fa, ch' io riueggia il bel guardo; ch' vn solè
 Fu sopra' l' ghiaccio, ond' io solea gir carco.
 Fa, ch' io ti troui al varco;
 Onde senza tornar passò l' mio core.
 Prendi i dorati strali, e prendi l' arco;
 E facci amisi ydir sì, come sole,
 Col suon d' le parole,
 Ne le quali io m'parai, che cosa è Amore.
 Moui la lingua, ou' erano à tutt' hore
 Disposti gli hami; ou' io fui preso, e l' esca,
 Ch' i bramo sempre: e i tuoi lacci nascondi
 Fra i capei crespi, e biondi:
 Che l' mio voler altroue non s' inuessa.
 Spargi con le tue man le chiome al vento;
 Iui mi lega; e puonmi far contento.
 Dal laccio d' hornon fia mai chi mi scioglia
 Negletto ad arte, e' ananellato, & irto;
 Ne da l' ardente spiro
 De la sua vista dolcemente acerba;
 La qual di e notte più, che lauro, è mirto,
 Tenea in me verde, l' amorosa voglia;
 Quando si veste, e spoglia
 Di fronde il bosco, e la campagna d' herba.
 Ma poi che morte è stata sì superba:
 Che spezzò l' nodo, ond' io temea scampare;
 Ne trouar poi, quantunque gira il mondo,
 Di che ordisci l' secondo;
 Che gioua Amor tuo integni tentare?
 Passata è la stagione; perduto hai l' arme,
 Di ch' io tremaua; homai che poi tu farai?
 L' arme tue furon gli occhi, ond' e l' accefe
 Saeffe vscian d' inuisibil foco,
 Et ragion temean poco:
 CHE contra' l' ciel non val difesa humana:
 Il pensar, e l' tacer il riso, e l' gioco;
 L' habito honesto, e l' tagionar cortese;

Le parole che n'tese
 Haurian fatto gentil d' alma villana;
 L' angelica sembianza humile, e plana,
 C' hor quindi, hor quindi v dia tanto da l'ausi,
 E l' sedere, e lo star, che spesso altrui
 Poser in dubbio, à cui
 Deuesse il pregio di più laude darli:
 Con quest' arme vinceni ogni cor duro:
 Hor se' tu disarmato; i son sicuro.
 Gli animi, ch' al tuo regno il cielo inchina,
 Leghi hora in uno, & hor' in altro modo:
 Ma me sol ad vn nodo
 Legar potrei; che l' ciel di più non volse.
 Quell' vno è rotto; e n' libertà non go do:
 Ma piango, e grido, Ahi nobil p'legrina
 Qual sententia diuina
 Me legò inanzi, e te prima disciolse?
 Dio, che tosto al mondo ti ritolse;
 Ne mostrò tanta, e sì alta virtute,
 Solo per infiammar nostro desio.
 Certo homai non tem' io
 Amor de la tua man noue sepute:
 Indarno tendi l' arco: à voto scocchi:
 Sua virtù cadde al chiuder de begli occhi.
 Morte m' ha sciolto Amor d' ogni tua legge;
 Quella, che fu mia donna, al cielo è gita.
 Lasciando trista, e libera mia vita.

S O N E T T O C C X X X I

L' ardente nodo; ou' io fui d' hora in hora
 Contando anni ventuno interi preso;
 Morte disciolse; e giamai tal peso
 Prouai: ne credo, e' huom di dolor mora.
 Non volendomi Amor perder anchora,
 Hebbe vn' altro laccio; l' fia l' herba reso,
 E di nou' esca vn' altro foco accefo,
 Tal, ch' à gran pena indi scampato fora:
 E se non fosse esperienza molta
 De primi assanni; farei preso, & arso,
 Tanto più, quanto son men verde legno.
 Morte m' ha liberato vn' altra volta,
 E retro l' nodo; e l' foco ha spento, e sparso;
 Contra la qual non val forza, ne' negno.

S O N E T T O C C X X X I I

La vita fugge, e non s' arresta vn' hora;
 E la morte vien dietro à gran giornate;
 E le cose presenti, e le passate
 Mi danno guerra, e le future ancora;
 E l' rimembrar, e l' aspettar m' accora
 Hor quindi, hor quindi sì, che n' veritate,
 Se non ch' i ho di me stesso pietate,
 Farei già di questi pensier fora.

Tornami auanti, s' alcun dolce mai
 Hebbe l' cortrisfo; e poi da l' altra parte
 Veggio al mio nauigar turbati i venti
 Veggio fortuna in porto, e fianco homai
 Il mio nocchiet, e rotto arbore, e sarte.
 E i lumi bei, che mirar soglio, spenti.

S O N E T T O C C X X X I I I

Che fai? che pensi? che pur dietro guardi
 Nel tempo, che tornar non pote homai.
 Anima (consolati) che pur vai
 Giugnendo legne al foco, oue tu ardi?
 Le souai parole, e i dolci sguardi
 Ch' ad vn' ad vn' deserti, e depint' hai;
 Son leuati da terra: & è (ben sai)
 Qui ricercagli intempestiuo, e tardi.
 Deh non rinouelliar quel, che n' ancede;
 Non seguir più penser vago fallace,
 Ma saldo e certo, ch' à buon fin ne guide.

Cerchiamo l'ciel; se quì nulla ne piace:
Che mal per noi quella beltà si vide;
Se viua, e morta ne deuca tor pace.

SONETTO CCXXXIIII

Datemi pace ò duri miei pensieri:
Non basta ben, ch' Amor, fortuna, e morte
Mi fanno guerra intorno, e' n' sù le porte,
Senza trouarmi dentro altri guerrieri?
E tu mio cor ancor se' pur, qual eri,
Disfialà me sol; che fere scorte
Vai ricettando; e sei fatto conforte
De miei nemici si pronti, e leggeri:
In te i secreti suoi messaggi Amore,
In te spiega fortuna ogni sua pompa,
E morte la memoria di quel colpo,
Che l' ananzo di me conuen che rompa:
In te i vaghi pensier s' aruan d' errore;
Perche d' ogni mio mal te solo incolpo.

SONETTO CCXXXV

Occhi miei, oscurato è l' nostro Sole;
Anzi è salito al cielo, e iui splende;
Iui l' vedremo ancor: iui n' attende;
E di nostro tardar forse li dole.
Orecchie mie, l' angeliche parole
Suonano in parte, ou' è, chi meglio intende.
Piè miei, vostra ragion là non si stende;
Ou' è colui, ch' essercitar vi sole.

Dunque perche mi date questa guerra?
Già di perder à voi cagion non fui
Vederla, vdirla, è ritrouarla in terra.
Morte biasmate; anzi laudate lui;
Che lega, e scioglie; e' vn punto apre, e ferra.
E dopo l' pianto fa farlieto altrui.

SONETTO CCXXXVI

Poi che la vista angelica serena
Per subita partenza in gran dolore
Lasciato ha l' alma, e' n' tenebroso hortore,
Cerco parlando d' allentar mia pena.
Giusto duol certo à lamentar mi mena:
Saffel, chi n' è cagion; e fallo Amore:
Ch' altro rimedio non hauea l' mio core
Contra i fallidi, onde la vita è piena.

Quest' vn morte m' ha tolto la tua mano;
E tu, che copri, e guardi, & hai hor teo
Felice terra quel bel viso humano.

Me doue lasci sconcolato, e cieco;
Poscia che l' dolce, & amoroso, e piano
Lume de gli occhi miei non è più meco?

SONETTO CCXXXVII

S' amor nouo configlio non n' apporta:
Per forza conuerà, che l' viuer cange;
Tanta paura, e duol l' alma trista ange;
Che l' desir viue, e la speranza è morta:
Onde si sbigottisce, e si sconsorta
Mie vita in tutto, e notte, e giorno piange
Stanca senza gouerno in mar, che frange,
E' n' dubbia via senza fidata scorta,
Imaginata guida la conduce;

Che la vera è fortetra; anzi è nel cielo;
Onde più che mai chiara al cortraluce;

A' gli occhi nò, ch' vn doloroso velo

Contende lor la desata luce;

E me fa sì per tempo cangiar pelo.

SONETTO CCXXXVIII

Ne l' età sua più bella, e più fiorita,
Quand' hauer suol Amor in noi più forza,
Lasciando in terra la terrena scorza
E l' aura mia vital da me partita;

E viua, e bella, e nuda al ciel salita:

Indi mi signoreggia; indi mi sforza.

Dch perche me del mio mortal non scottra
L' vltimo di, ch' è primo à l' altra vita!

Che come i miei pensier dietro à lei vanno;
Così leue, e spedita, e lieta l' alma

La segua, & io sia fuor di tanto affanno.

Cid, che s' indugia, e proprio per mio danno;

Per far me stesso à me più graue ialma.

O che bel moztir era hoggi è terz' anno.

SONETTO CCXXXIX

Se lamentar augelli, ò verdi fronde

Mouer soauemente à l' aura estina,

O' roco in mormorar di lucid' onde

S' ode d' vna fiorita, e fresca riu;

Là u' io seggia d' Amor pensoso, e scruia;

Lei; che l' ciel ne mostra, terra nasconde;

Veggio, & odo, & intendo: ch' ancor viua

Di sì lontano à sospir miei risponde.

Dch perche innanzi tempo ti consuma?

Mi dice con pierate: à che pur versi

De gli occhi tristi vn doloroso fiume?

Di me non piangerti, ch' è miei di ferri,

Morando, eterni; e ne l' eterno lume,

Quando mostrai di chiuder gli occhi, aspersi.

SONETTO CCXL

Mai non fù in parte, oue si chiar vedessi

Quel, che veder vorrei; poi ch' io nol vidi;

Ne doue in tanta libertà mi stessi;

N' empiesi l' ciel di sì amorosi stridi;

Ne giamai vidi valle hauer sì spessi

Luoghi da sospirar riposti, e fidi;

Ne credo già, ch' amor in Cipro haueffi,

O' in altra riu si souai nidi.

L' acque parlan d' Amore, e l' ora, e i rami;

E gli augelletti, e i pesci, e i fiori, e l' herba,

Tutti insieme pregando, ch' i semp' ami.

Ma tu ben nata; che dal ciel mi chiami;

Per la memoria di tua morte acerba

Preghi, ch' i sprezz' i mondi, e suoi dolci hami.

SONETTO CCXLI

Quante fiate al mio dolce ricetto

Fuggendo altrui, e s' esser può, me stesso,

Vò con gli occhi bagnando l' herba, e l' petto;

Roimpendo co i sospir l' aere da presso,

Quante fiate sol pien di sospetto

Per luoghi ombrosi, e foschi mi son messo

Cercando 'col pensier l' alto diletto,

Che morte ha tolto; ond' io la chiamo spesso.

Hor in forma di Ninfa, ò d' altra Diua,

Che del più chiaro frondo di Sorza efca,

E pongassi à feder in su la riu;

Hor l' ho veduta su per l' herba fresca

Calcar i fiori, com' vna donna viua,

Mostrando in vista, che di me le n' cresca.

SONETTO CCXLII

Alma felice, che souente torni

A' consolar le mie notti dolenti

Con gli occhi tuoi, che morte non ha spenti,

Ma sourà l' mortal modo fatti adorni;

Quanto gradisco, ch' è miei tristi giorni

A' rallegrar di tua vista consenti;

Così incomincio à ritrouar presenti

Le tue bellezze à suo v'sti foggiori.

Là, ve cantendo andai di te mol' anni,

Hor come vedi, vò dire piangendo;

Di te piangendo nò, ma d' è miei dagni.

Sol vn riposo trouo in moltri affanni;

Che quando torni, ti conosco, e' ntendo

A' l' andar, à la voce, al volto, à panni.

SONETTO CCXLIII.

Discolorato hai morte il più bel volto,
Che mai si vide; e i più begli occhi spenti;
Spirto più acceso di virtuti ardenti
Del più leggiadro e più bel nodo hai sciolto.
In vn momento ogni mio ben m'hai tolto;
Posso hai silenzio più soau accenti,
Che mai s'vdiro; e me pien di lamenti:
Quant'io veggio, m'è noia; e quant'io ascolto.

Ben torna à consolar tanto dolore
Madonna, oue pietà la riconduce;
Ne trono in questa vita altro socorso:
E se com'ella parla, e come lucé,
Ridir poteffi; accenderci d'amore
Non dico d'huom, vn cor di Tigre, d'Orso.

SONETTO CCXLIII I.

Si breue è l'tempo, e l'pensier si veloce;
Che mi rendon Madonna così morta;
Ch'al gran dolor la medicina è corta:
Fur, mentr'io veggio lei, nulla mi noce.
Amor, che m'ha legato, e tiemmi in croce;
Trema, quando la Vede in sù la porta
De l'alma, oue m'ancide ancor sì scorta,
Si dolce in vista, e sì soau in voce.

Come donna in suo albergo, altera vené
Scacciando de l'oscuro, e grāue core
Con la fronte serena i pensier tristi.
L'alma, che tanta luce non foscene,
Sospira, e dice, O benedette l'hore
Del dì, che questa via con gli occhi apristi.

SONETTO CCXLV.

Ne mai pietosa madre al caro figlio,
Ne donna accesa al suo sposo diletto
Diè con tanti sospir, con tal sospetto
In dubbio stato sì fedel consiglio;
Come à me quella, che l'mio grāue effiglio
Mirando dal suo eterno alto ricetto
Spesso à me torna con l'vso affetto,
E di doppia pietate ornata il ciglio.

Hor di madre, hor d'amante, hor teme, hor arde
D'honesto foco; e nel parlar mi mostra
Quel, che n'questo viaggio fugga, d'segua,
Contando i casi dè la vita nostra;
Pregando, ch'al leuar l'alma non tarde:
E sol quant'ella parla, ho pace, d'tregua.

SONETTO CCXLVI.

Se quell'aura soau de sospiri,
Ch'i'odo di colei, che qui sù mia
Donna, hor è in cielo, & ancor par qui sia.
E viuua, e senta, e vada, & ami, e spiri;
Ritrar poteffi; dè che caldi desiri
Mourei parlando; sì gelosa, e pia
Torna, ou'io son, temendo non fta via
Mi flanchi, d'ndietro, dà man manca giri:
La dritto alto m'insegna; & io, che n'tendo
Le sue caste lusinghe, e i giusti preghi
Col dolce mormorar pietoso, e basso,
Secondo lei conuen mi regga, e pieghi
Per la dolcezza, che del suo dir prendo;
Ch'auria virtù di far piangere vn sasso.

SONETTO CCXLVII.

Sennuccio mio, benchè doglioso, e solo
M'habbi lassato, i pur mi riconforto:
Perche del corpo, ou'eri Preso, e morto,
Altra mente se' leuato à volo.
Hor vedi insieme l'vno, e l'altro polo;
Le stelle vaghe, e lor viaggio torto;
E vedi l'vder nostro quanto è corto;
Onde col tuo gioir tempo l'mio duolo.

Ma ben ti prego, che n'la terza sfera
Guitton saluti, e messer Cino, e Dante,
Franceschin nostro, e tutta quella schiera.
A' la mia donna puoi ben dire, in quante
Lagrimie i viuoi son fatto vna fera,
Membrando l' suo bel viso, e l'opre fante.

SONETTO CCXLVIII.

L'ho pien di sospir quest' aer tutto,
D'altri colli mirando il dolce piano,
Oue nacque colei, e' hauendo in mano
Mio cor, in sul fiorire, e' n sul far frutto,
E gita al cielo, & hammi à tal condotto
Col subito partir, che di lontano
Gli occhi miei flanchi, lei cercando in vano,
Presso di se non lassan loco asciutto.

Non è sterpo, ne sasso in questi monti;
Non ramo, d'fronda verde in queste piagge;
Non fior in queste valli, d'foglia d'herba;
Stilla d'acqua non ven di queste fonti;
Ne fiere han questi boschi sì seluagge;
Che non sappian, quant'è mia pena acerba.

SONETTO CCXLIX.

L'alma mia fiamma oltra le belle bellas;
C'hebbe qu'il ciel sì amico e sì cortese;
Anzi tempo per me nel suo paese,
E' ritornata, & à la par sua stella.
Hor comincio à flegliarmi; e veggio, ch'ella
Per lo migliore al mio desir cortese;
E quelle voglie gionenili accese
Temprò con vna vista dolce, e fella.

Lei ne ringratia, e' l' suo alto consiglio,
Che col bel viso, e con soau s'degni
Fecemi ardendo pensar mia salute.

O' leggiadre arti, e lor effetti degni;
L'vn con la lingua oprar, l'altra col ciglio,
Io gloria in lei, & ella in me virtute.

SONETTO CCL.

Come va'l mondo; hor mi diletta, e piace
Quel, che più mi dispiacque; hor veggio, e sento,
Che per hauer salute, hebbi tormento,
E breue guerra per eterna pace.
O' speranza, d' desir sempre fallacé,
E de gli amanti più ben per vn cento:
O' quant' era'l peggior farmi contento
Quella; c'hor siede in cielo, e' n terra giace.

Ma'l ceco Amor, e la mia fardamente
Mi trauiuan sì; ch'andar per viuua
Forza mi conuenia, doue morte era.
Benedetta colei, ch' à miglior riuua
Volsè l'mio corsore l'empia voglia ardente
Lusingando affrenò, perch'io non pera.

SONETTO CCLI.

Quand'io veggio dal ciel scender l'aurora
Con la fronte di rose, e co' crin d'oro;
Amor m'assale; ond'io mi discoloro:
E dico sospirando, iui è Laura hora.
O' felice Titon, tu fai ben l'hora
Da ricouare il tuo caro thesoro:
Ma io che debbo far del dolce alloro;
Che fel vuò riueder, conuen ch'io mora.

I vostri dipartir non son sì duri
Ch'almen di notte suol tornar colei;
Che non ha schifo le tue bianche chiome;
Le mie notti fa triste, è i giorni oscuri
Quella; che n'ha portato i pensier miei;
Ne di se m'ha lasciato altro, che l'nome.

SONETTO CCLII.

Gli occhi, di ch'io parlai sì caldamente;
A le braccia, e le mani, e i piedi, e'l viso;

Che m' hauean sì da me stesso diuiso,
E fatto singular da l' altra gente;

Le crespe chiome d' or puro lucente,
E'l lampeggiar de l' angelico riso
Che solean far in terra vn paradiso:
Poca poluere son, che nulla sente:

Et io pur viuio; onde mi doglio, e sdegno,
Rimaso senza'l lume, ch' amai tanto,
In gran fortuna, e'n disfamato legno.

Hor sia qui fine al mio amoroso canto:
Secca è la vena de l' vsato ingegno,
E la cetera mia riuolta in pianto.

SONETTO CCLIII.

S' io haueffi pensato, che si care
Fosser le voci de sospir mie in rima;
Fatte l' haurei dal sospir mio prima
In numero più spesse, in stil più rare.

Morta colci, che mi faceva parlare,
E che si staua de pensier mie in cima;
Non posso, e non ho più sì dolce lima;
Rime aspre e fosche, far soau e chiare:

E certo ogni mio studio in quel temp' era,
Pur di sfogare il doloroso core
In qualche modo, non d' acquistar fama.

Piangere cercai, non già del pianto honore,
Hor vorrei ben piacerma quella altera
Tacito stanco dopo se mi chiama.

SONETTO CCLIIII.

Soleasi nel mio cor star bella, e viua,
Com' alta donna in loco humile, e basso:
Hor son fatt' io per l' vltimo suo passo
Non pur mortal, ma morto; e ella è diua.

L' alma d' ogni suo ben spogliata, e priua,
Amor de la sua luce ingnudo, e taffo
Deurian de la pietà romper vn fallo:

Ma non è, chi lor duol riconiti, d' scriua:
Che piangon dentro, ou' ogni orecchia è sorda;
Se non la mia, cui tanta doglia ingombra;
Ch' altro, che sospira, nulla me auanza.
VERA mente fiam noi poluere, & ombra;
Veramente la voglia è cieca, e ingorda;
Veramente fallace è la speranza.

SONETTO CCLV.

Soleano i miei pensier soauemente
Di lor obietto ragionar insieme;
Ficrà s' appressa, e del tardar si pente:
Forse hor parla di noi, d' spera, d' teme,

Poi che l' vltimo giorno, e l' hore estreme
Spogliar di lei questa vita presente;
Nostro stato dai ciel vede, o dè, e sente:
Altra di lei non m' è rimasto speme.

O' miracol gentile, d' felice alma;
O' beltà senza esempio altera, e rara;
Che tosto è ritornata, ond' ella vicio.

Iui ha del suo ben far corona, e palma
Quella, ch' al mondo sì famosa, e chiara
Fè la sua gran virtute, e'l furor mio.

SONETTO CCLVI.

Imi soglio accusare; & hor mi scuso;
Anzi mi pregio, e tengo assai più caro;
De l' honesta prigion, del dolce amaro
Colpo, ch' i portai già mol' anni chiuso.

Inui de Parche si repente il fuso
Troncaste; ch' attorcea soau e chiaro
Stame al mio laccio; e quell' aurato, e raro
Strale, onde morte piacque oltra nostr' vso:

Che non fù d' allegrezza a suoi di mai,
Di libertà, di vita alma si vaga,
Che non cangiassè l' suo natural modo

Togliendo anzi per lei sempre trar guai,
Che cantar per qualunque, e di tal piaga
Morir contenta, e viuer in tal nodo,

SONETTO CCLVII.

Due gran nemiche insieme erano aggiunte,
Bellezza, & honestà con pace tanta;
Che mai rebellion l' anima santa

Non sentì poi, ch' à stax seco fur giunte:

Et hor per morte son sparfe, e disgiunte;
L' vna è nel ciel; che se ne gloria, e vanta:
L' altra sotterra, ch' e begli occhi ammantò,
Ond' vscir già tante amoroze punte.

L' atto soau e, e'l parlar saggio humile
Che mouea d' altro loco, e'l dolce sguardo,
Che piagua l' mio core, ancor l' accenna;

Sono sparite: s' al seguir son tardò;
Forse auerà, che l' bel nome gentile
Confacerò con questa stanca penna:

SONETTO CCLVIII.

Quand' io mi volgo in dietro à mirar gli anni,
C' hanno fuggendo i miei pensier sparsi;
E spento l' foco, ou' agghia cacciando i arsi,
E finito l' riposo pien d' affanni;

Rotta la fe de gli amorosi inganni;
E sol due parti d' ogni mio ben farsi,

L' vna del cielo, e l' altra in terra starsi;
E perduto l' guadagno de miei danni;

Imi riscuoto; e trouomi sì mudo,
Ch' i porto inuidia ad ogni estrema forte;
Tal cordoglio, e paura ho di me stesso.

O' mia stella, d' fortuna, d' fato, e morte,
O' per me sempre dolce giorno; e crudo,
Come m' haurei in basso stato messo.

SONETTO CCLIX.

Ou' è la fronte; che con picciol cenno
Volgea l' mio core in questa parte, e'n quella;
Ou' è il bel ciglio, e l' vna, e l' altra stella;
Ch' al corso del mio viuer lume denno?

Ou' è il valor, la conoscenza, e l' senno,
L' accorta, honesta, humil, dolce fauella;
Oue son le bellezze accolte in ella;

Che gran tempo di me lor voglia fecano?
Ou' è l' ombra gentil del viso humanò;
Ch' ora, è riposo daua à l' alma stanca,

E la ue i miei pensier scritti eran tutti?
Ou' è colei, che mia vita hebbe in mano?
Quanto al misero mondo, e quanto manca

A' gli occhi miei, che mai non sieno asciutti.

SONETTO CCLX.

Quanta inuidia ti porto, auara terra;
Ch' abbracci quella, cui veder m' è tolto;
E mi contendi l' aria del bel volto;

Doue pace trouai d' ogni mia guerra:
Quanta ne porto al ciel, che chiude e ferra,

E si cupidamente ha in se raccolto
Lo spiro da le bella membra sciolto,
E per altrui si rado si diffiera:

Quant' inuidia à quell' anime; che n' forte
Hann' hor sua santa, e dolce compagnia;
La qual io cercai sempre con tal brama:

Quant' à la despiciata, e dura morte;
C' hauendo spento in lei la vita mia,
Stassi ne suoi begli occhi, e me non chiama.

SONETTO CCLXI.

Valle, che de lamenti miei s' è piena;
Fiume, che spesso del mio piangere cresce;
Fere siluestre, vaghi angelli, e pesci,
Che l' vna, e l' altra verde riu affrena;

Aria de miei sospir calda, e serena;

Dolce sentier, che si amaro riesci:

Colte, che mi piacesti, hor mi rincresci,
Ou' ancor per vñanza Amor mi mena;

Ben riconosco in voi l' vñate forme,

Non, lassò, in me; che da si lieta vita

Son fatto albergo d' infinita doglia.

Quinci vedea l' mio bene; e per quest' omne

Torno à veder, ond' al ciel nuda è gita

Lasciando in terra la sua bella spoglia.

SONETTO CCLXII.

Lenommi il mio penser in parte, ou' era

Questa, ch' io cerco, e non ritrouo in terra:

Iui fra l'q, che l' terzo cerchio serra,

La riuidi più bella, e meno altera:

Per man mi prese, e disse; In questa sfera

Sarà ancor meco, se l' desir non erra:

È son colci, che ti diè tanta guerra,

E compì mia giornata innanzi sera!

Mio ben con cape iù intelletto humano!

Te solo aspetto; e quel, che tanto amasti,

È lè giusto è rimasto il mio bël velo.

Deh perche tacque, & allargò la mano?

Ch' al suon d'è dètti si pietosi, e casti

Poco mancò, ch' io non rimasi in cielo.

SONETTO CCLXIII.

Amor, che meco al buon tempo ti stauì

Fra queste riuè à pensier nostri amiche;

E per faldar le ragioni nostre antiche,

Meco e col fiume ragionando andauì;

Fior, frondi, herbe, ombre, antri, onde, aure so auì

Valle chiuse, alti colli, e piaggie àpliche,

Porto de l' amorose mie fatiche,

De le fortune mie tante, e si graui:

O' vaghi habitator de verdi boschi;

O' Ninfe, voi, che l' fresco herboso fondo

Dell' liquido cristallo albergate, e pasce;

I miei di fur si chiai; hor son si foschi;

Come morte, che l' fa. Così nel mondo

Sua ventura ha ciascun dal di, che nasce.

SONETTO CCLXIII.

Mentre che l' cor da gli amorosi vermi

Fù consumato, e n' fiamma amorosa arse;

Di vaga sera le vestigia sparfe

Cercai per poggi solitari, & hermi;

Et hebbi ardir cantando di dolermi

D' Amor, di lei, che si dura m' apparfe:

Ma l'ingegno, e le rime erano scarfe

In quella ctate à pensier noui, e n' fermi.

Quel fuoco è morto, e l' copre vn picciol inarmo!

Che le col tempo fosse ito auanzando,

Come già in altri, infino à la vecchiezza;

Di rime armato, ond' hoggi mi disarmo;

Con stil canuto haurei fatto parlando

Romper le pietre, e pianger di dolcezza.

SONETTO CCLXV.

Anima bella da quel nodo sciolta,

Che più bel mai non seppe ordir natura,

Pon dal ciel mente à la mia vita oscura

Da si lieti pensieri à pianger volta.

La falsa opinion dal cor s' è tolta;

Che mi fece alcun tempo acerba, e dura

Tua dolce vista: homai tutta sicura

Volgi à mè gli occhi, e i miei sospiri ascolta.

Mira l' gran sasso, donde Sorga nasce,

E vedrai vn, che sol tra le herbe, e l' acque

Di tua memoria, e di dolor si pasce.

Oue giace l' tuò albergo; e doue nacque

Il nostro Amor, vò ch' abbandoni, e lasce,

Per non vederne tuoi; quel, ch' à te spiacque.

SONETTO CCLXVI.

Quel sol, che mi mostraua il camin d'istò

Di gire al ciel con gloriosi passi;

Tornando al sommo sole, in pochi sassi

Chiuse l' mio lume, e l' suo carcer terrestro:

Ond' io son fatto vn animal siluestro,

Che co piè vaghi, solitari, è lassì

Porto l' cor grate, e gli occhi humidi e bassi

Al moudo, ch' è per mè vn deserto alpestro.

Così vo ricercando ogni còntada,

Ou' io la vidje; sol tu, che m' affligi,

Amor vien meco, e mostrimi ond' io vada.

Lei non trou' io: ma suoi fanti vestigi

Tutti riuolti à la superna strada

Veggio lunge da laghi Aterni, e Stigi.

SONETTO CCLXVII.

Io pensaua assai d'istò esser sù l' ale,

Non per lor forza, ma di chi le spiega,

Per gir cantando à quel bël no d'ò eguale,

Onde Morje m' affluè, Amòr mi lega;

Trouasimi à l' opra via più lento, e frate

D' vn picciol ramo, cui gran fascio piega;

E dissi; A' cadei vñ, ch' i tòppò fale;

Ne si fa ben per huom quel, che l' ciel nega:

Mai non poria volar penna d' ingegno,

Non che stil graue, d' lingua, oue natura

Voldè tessendo il mio dolce ritegno:

Seguilla Amor con sì mirabil cura

In adornario, ch' i non era degno

Per de la vista, ma fù mia ventura.

SONETTO CCLXVIII.

Quella, per cui con Sorga hò cangiata Arno,

Con franca pouertà serue ricchezze;

Volle in amaro suc sanare dolcezza,

Ond' io già vissi, hor me ne struggo, e scarno.

Da poi più volte ho riprouato indarno

Al seco, che verrà, l' alte bellezze

Pinger cantando, accio che l' ame, e prezzè

Ne col mio stile il suo bël viso incarno.

Le lode mai non d' altra, e proprie sue;

Che n' lei fù, come stelle, in cielo sparte;

Per ardisco ombreggiar hor vna, hor due:

Ma poi ch' i giungo à la diuina parte,

Ch' vn chiaro, e breue Sole al mondo fue;

Iui manca l' ardir, l' ingegno, e l' arrè.

SONETTO CCLXIX.

L' alto, è nouo miscol, ch' à di nostri

Appare al mondo, e star seco non volse;

Che sol ne mostrò l' ciel, poi se l' ritolse

Per adornarne i suoi stellanti chioftri;

Vuol, ch' i depinga à chi nol vide, e l' mostri,

Amor; che n' prima la mia lingua sciolse,

Poi mille volte indarno à l' opra volse

Ingegno, tempo, penne, carte, e n' chioftri.

Non son al sommo anchor giunte le rime:

In mè l' conosco; e proual ben, ch' iunque

E n' fin à qui, che d' amor parli, è scrua.

Ch' i fa pensare il ver, tacito estime,

Ch' ogni stil vince; e poi sospire: Adunque

Beati gli occhi, che la vider vidi.

SONETTO CCLXX.

Zefiro torna; e l' bel tempo rimena,

E i fiori, e l' herbe, sua dolce famiglia;

E garrit Froge, e pianger Filomena;

E primauea candida; e vermiglia.

Ridono i prati; e l' ciel si rasserena;

Gioue s' allegra di mirar sua figlia;

L' aria, e l' acqua, e la terra è d' amor piena:

Ogni animal d' amar li consiglia.

Ma per me, lasso, tornano i più graui
 sospiri, che del cor profondo tragge
 Quella, ch' al ciel se ne portò le chiaui:
 Et cantar augelletti, e fiorir piagge,
 E'n belle donne honeste atti soau
 Sono vn deserto, e fere aspre e seluagge.

SONETTO CCLXXL

Quel Rossignuol, che si soau piagne
 Forse suoi figli, o sua cara consorte,
 Di dolcezza empie il cielo, e le campagne
 Con tante note sì pietose, e scorte;
 E tutta notte par che m' accompagne,
 E mi ramente la mia dura forte:
 Ch' altri che me non ho, di cui mi lagne:
 Che'n Dee non credeu'io regnasse morte.
 O' che lieue è ingannar, chi s' assicura:
 Que duo bei lumi assai più che l' sol chiari
 Chi pensò mai veder far terra oscura
 Hor conosco io, che mia fera ventura
 Vuol, che viuendo, e lagrimando impari,
 Come nulla quà giù diletta, e dura.

SONETTO CCLXXII

Ne per sereno cielir vaghe stelle;
 Ne per tranquillo mar legni spalmati;
 Ne per campagne caualieri armati;
 Ne per bei boschi allegre fere, e snelle;
 Ne d' aspettato ben fresche nouelle;
 Ne dir d' amore in stili alti, & ornati;
 Ne tra chiare fontane, e verdi prati
 Dolce cantare honeste donne, e belle;
 Ne altro farà mai, ch' al cor m' aggiunga;
 Si seco il seppa quella seppellire,
 Che sola à gli occhi miei fu lume, e specchio.
 Noia m' è'l viuer sì grauosa, e lunga;
 Ch' i chiamò'l fine per lo gran desir
 Di riueder, cui non veder fu'l meglio.

SONETTO CCLXXIII

Passato è'l tempo homai, lasso, che tanto
 Con refrigerio in mezzo'l foco vissi:
 Passato è quella, di ch' io pianse, e scrissi:
 Ma lasciato m' ha ben la penna, e'l pianto.
 Passato è'l viso sì leggiadro, e santo:
 Ma passando, i dolci occhi al cor m' ha fissi,
 Al cor già mio; che seguendo partissi
 Lei, ch' auolto l' hauea nel suo bel mante.
 Ella' se ne portò sotterra, e'n cielo;
 Ou' hor trionfa ornata de l' alloro,
 Che meritò la sua inuita honestate.
 Così disciolto mortal mio velo,
 Ch' à forza mi tien qui, fusi' io con loro
 Fuor de sospir fra l' anime beate.

SONETTO CCLXXIIII

Mente mia, che prefiga de tuoi danni
 Al tempo lieto già pensosa, e trista
 Si intentamente l' amata vista
 Requie cercaui de futuri affanni:
 A' gli atti, à le parole, al viso, à i panni,
 A' la noua pietà con dolor mista
 Potei ben dirte del tutto eri auista;
 Quest' è'l vltimo di de miei dolci anni.
 Qual dolcezza fu quella, di miser alma.
 Come ardeuamo in quel punto, ch' i vidi
 Gli occhi, i quai non deuea riueder mai?
 Quando à lor, come à duo amici più fidati
 Partendo, in guardia la più nobil salma,
 I miei cari pensieri, e' l' cor lasciai.

SONETTO CCLXXV

Tutta la mia fiorita, e verde etade
 Passa; e'n tepid dir sentia già'l loco,

Ch' arse'l mio cor; & era giunto al loco,
 Oue scende la vita, ch' al fin cade:
 Già incominciua à prender securtade
 La mia cara nemica à poco à poco
 De suoi sospetti; e tiuolgeua in gioco
 Mie pene acerbe sua dolce honestade:
 Presto era'l tempo, dou' Amor si scontra
 Con castitate; & à gli amanti è dato
 Se derisi infeme, e dà, che lor incontra.
 Morre hebbe inuidia al mio felice stato,
 Anzi à la speme; e feglià l' incontra
 A' mezza via, come nemico amato.

SONETTO CCLXXVI

Tempo era homai da trouar pace, & tregua
 Di tanta guerra; & erane in via forse;
 Se non ch' e' lieti passi indietro torse,
 Chi le disuguaglianze nostre aduega:
 Che come nebbia al vento si delegua;
 Così sua vita subito trascorse
 Quella, che già co begli occhi mi scorre;
 Et hor conuen, che col penser la segua.
 Poco haueua à'ndugiar, che gli anni, e'l pelo
 Cangiauano i costumi: onde sospetto
 Non fora il ragionar del mio mal feco.
 Con che honesti sospiri l' haurei detto
 Le mie lunghe fatiche; e' hor dal cielo
 Vede, son certo; e duollene anchor meco.

SONETTO CCLXXVII

Tranquille porto hauea mostrato Amore
 A' la mia lunga, e torrida tempesta
 Fra gli anni de l' età matura honesta,
 Che i viti spoglia, e vertù veste, e honore.
 Già traluceua à begli occhi'l mio core,
 E l' alta fede non più lor molesta.
 Ah! morte ria, come à schiantar se presta
 Il frutto di molti anni in sì poche hore.
 Pur viuendo venissi, oue deposto
 In quelle caste orecchie haurei parlando
 De miei dolci pensier l' antica soma:
 Et ella haurebbe à me forse risposto
 Qualche santa parola sospirando,
 Cangiati i volti, e l' vna e l' altra coma.

SONETTO CCLXXVIII

Al cader d' vna pianta, che si suellse,
 Come quella, che ferro, o vento sterpe,
 Spargendo à terra le sue spoglie eccelse,
 Mostrando al Sol la sua squalida sterpe;
 Vidi vn'altra, ch' Amor obbietto scelse,
 Subietto in me Calliope, & Euterpe;
 Che'l cor m' auinse, e proprio albergo felse,
 Qual per tronco, o per muro hedera serpe.
 Quel viuio lauro; oue solean far nido
 Gli altri pensieri, e i miei sospiri ardenti,
 Che de bei rami mai non mossen frondi;
 Al ciel traslato, in quel suo albergo fido
 Lasciò radici, onde con graui accenti
 E anchor chi chiamai; e non è, chi risponde.

SONETTO CCLXXIX

I di miei più leggie, che nessun ceruo,
 Fuggir com' ombra; e non veder più bene,
 Ch' vn batter d' oocchio, e po che hore sereno,
 Che amare, e dolci nella mente seruo.
 Misero mondo, instabile, e proteruo,
 Del tutto è cieco, ch' n' te pon sua spene:
 Ch' n' te mi fu'l cor tolto; & hor sei tene
 Tal, ch' è già terra; e non giunge offso à neruo.
 Ma la forma miglio; che viue anchora,
 E viuà sempre su ne l' alto cielo;
 Di sue bellezze ogni hor più m' innamora;

E vò sol in penfar cangiando l'pelo,
Qual ella è hoggi, e'n qual parte dimora,
Qual à vedere il suo leggiadro velo.

SONETTO CCLXXX.

Sento L' aura mia antica; e i dolci colli
Veggio apparir, onde l' bel lume nacque;
Che tenne gli occhi miei, mentr' al ciel piacque,
Bramosi, e lietij, hor li ten tristi, e molli.

O' caducche speranze, ò pensier folli,
Vedoue l' herbe, e torbide son l' acque;
E voto e freddo l' nido, in ch' ella giacque,
Nel qual io viuo, e morto giacer volli,
Sperando al fin de le soau piante,
E da begli occhi suoi, che l' cor m' hann' arfo,
Riposo alcun de le fatiche tante.

Ho seruito à signor crudele, e scarso;
Ch' arsi, quanto l' mio foco hebbi dauante;
Hor vò piangendo il suo cenere sparso.

SONETTO CCLXXXI.

E' questo l' nido, in che la mia Fenice
Mise l' aurate, e le porpuree penne;
Che sotto le sue ali il mio cortenne;
E parole, e sospiri anco ne elice?

O' del dolce mio mal prima radice,
Ou' è l' bel viso, onde quel lume venne;
Che viuo, e lieto ardendo mi mantenne!
Sola eri in terra, hor se nel ciel felice;

E me lasciato hai qui misero, e solo,
Tal, che pien di duol sempre al loco torno,
Che per te consecrato honoro, e colo

Veggendo à colli oscura notte intorno,
Onde prendessi al ciel l' vltimo volo,
E done gli occhi tuoi, folean far giorno.

SONETTO CCLXXXII.

Mai non vedranno le mie luci asciutte
Con le patti del l' animo tranquille
Quelle note, ou' amor par che sfauille,
Epierà di sua man l' habbia costrutte;
Spirto già inuitto à le zerre e l'utte;
C'hor su dal ciel tanta dolcezza stille;
Ch' à lo stil, onde morte dipartille,
Le desuiate rime hai ricondutte.

Di me tenere frondi altro lauoro
Credea mostrarti; e qual fero pianeta
Ne' nuidiò infeme ò mio nobil theforo?
Ch' innanzi tempo mi t' asconde, e vieta;
Che cel cor veggio, e con la lingua honoro;
E nte dolce sospir l' alma s' acqueta.

CANTZ. XLII.

Standomi vn giorno solo à la fenestra,
Onde cose vedea tante, e si noue,
Ch' era sol di mirar quasi già fianco;
Vna fera m' apparue da man destra
Con fronte humana, da far arder Gioe,
Cacciata da duo veltri, vn nero, vn bianco;
Che l' vno, e l' altro fianco
De la fera gentil morderan sì forte,
Che n' poco tempo la menaro al passo,
Oue chiusa in vn fasso,
Vinsse molta bellezza acerba morte;
E me se sospirar sua dura forte.

Indi per alto mar vidi vna naue
Con le farte di feta, e d' or la vela,
Tutta d' auorio, e d' hebbono contesta:
El mar tranquillo, e l' aura era soaua;
El ciel, qual è, se nulla nube il vela:
Ella carca di ricca merce honesta.
Poi repente tempesta
Oriental turbò sì l' aere, e l' onde;

Che la naue percosse ad vno scoglio.
O' che graue cordoglio:
Breue hora oppressa, e poco spatio asconde
L' altre ricchezze à null' altre seconde.

In vn boschetto nouo i rami santi
Florian d' vn Lauro giouinetto, e schietto;
Ch' vn de gli arbor pareà di paradiso:
E di sua ombra vician sì dolci canti
Di vari angeli, e tanto altro diletto;
Che dal mondo m' hauean tutto diuiso:
Emirandol' io fiso,
Cangios' il ciel intorno; e tinto in vista
Folgorando l' percosse; e da radice
Quella pianta felice
Subito fucile: onde mia vita è trista:
Che simil ombra mai non si racquista.

Chiara fontana in quel medesimo boscho
Sorgea d' vn fasso; & acque fresche, e dolci
Spargea soauemente, mormorando:
Al bel seggio riposto, ombroso, e fosco
Ne pastori appressauan, ne Bifolci,
Ma Ninfe, e Muse, à quel tenor cantando.
Iui m' assise; e quando
Più dolcezza prendea di tal concerto,
E di tal vista; aprì, vidi vno speco,
E portarsene seco
La fonte e l' loco, ond' anchor doglia sento,
E sol de la memoria mi sgomento.

Vna strania Fenice, ambe due l' ale
Di porpora vestita, e l' capo d' oro,
Vedendo per la selua, altera e sola,
Veder forma celeste, & immortale
Prima pensai, fin ch' à lo sueto allor o
Giunse, & al fonte, che la terra inuola.
O GNI cosa al fin vola;
Che mirando le frondi à terra sparfe,
E l' tronco rotto, e quel viuo humo seccò;
Volsse in se stessa il becco
Quasi sdegnando; e n' vn punto disparte:
Onde l' cor pietate, e d' amor m' arse.

Al fin vid' io per entro i fiori, e l' herba
Penfosa ir si leggiadra, e bella donna;
Che mai nol penso, ch' i non arda, e trema;
Humile in se, ma n' contr' Amor superba:
Et hauea indosso sì candida gonne,
Sì testa, ch' oro e neue pareà infeme:
Ma le parti supreme
Erano auolte d' vna nebbia oscura,
Punta poi nel tallon d' vn picciol angue,
Come fior colto langue,
Lieta sì dipartio, non che secura.

Ahi, null' altro, che pianto, al mondo dura.
Canzon tu puoi ben dire
Queste sei visioni al signor mio
Han fatto vn dolce di morir desio.

CANZ. XLIII.

Amor quando fioria
Mia speme, e l' guidardon d' ogni mia fede,
Tolta m' è quella, ond' attendea mercede.

Ahi di spietata morte, ahi crudel vita:
L' vna m' ha posto in doglia,
E mie speranze acerbamente ha spente:
L' altra mi ten quà giù contra mia voglia;
E lei, che se n' è gita,
Seguir non posso; ch' ella nol consente;
Ma pur ognihor presente
Nel mezzo del mio cor Madonna siede,
E, qual e la mia vita, ella sel vede.

CANZ XLIIII

Tacer non posso; e temo, non adopre
 Contrario effetto la mia lingua al core;
 Che vorria far honore
 A la sua donna, che dal ciel n' ascolta.
 Come poss'io, se non m' insegna Amore
 Con parole mortali agguagliar l' opre
 Diuine, e quel che copre
 Alta humilitate in se stessa raccolta
 Ne la bella prigione, ond' hor è sciolta,
 Poco era stato anchor l'alma gentile
 Al tempo, che di lei prim' m' accorsi:
 Onde subito corsi
 (Ch' era de l' anno, e di mia etate Aprile)
 A' coglier fiori in quei prati d' intorno,
 Sperando à gli occhi suoi piacer si adorno.
 Muri eran d' alabaſtro, e tetto d' oro,
 D' auroio vſcio, e fenestre di zafiro;
 Ond' e' primo sospiro
 Mi giunſe al cor, e giugnerà l' estremo:
 Indi i messi d' Amor armati vſcioro
 Di facete, e di fuoco: ond' iò di loro
 Coronati d' alloro
 Fur com' hor fosse ripenſando tremo.
 D' vn bel diamante quadro, e mai non ſcemo
 Vi si veda nel mezzo vn feggio altero;
 Oue ſola ſede la bella donna.
 Dinanzi vna colonna
 Chriſtallina; & iu' entro ogni penſero
 Scritto; e fuor traſucea ſi chiaramente,
 Che mi ſea lieto, e ſoſpirar ſouente.
 A' le pungenti, ardenti, e lucid' anme;
 A' la vittorioſa inſegna verde;
 Contra cu' in campo perſe
 Giove & Apollo, Polifemo, e Marte;
 Ou' è l' pianto ogni hor ſeſco, e ſi riuerte;
 Giunto mi vidi: non poſſendo altarme,
 Preſo laſciai menarme;
 Ond' hor non ſo d' vſcirla via, ne l' arte.
 Ma ſi, com' huom talhor, che piange, e parte
 Vede coſa, che gli occhi, e l' cor aletra,
 Coſi coſei, perch' io ſon in pregione,
 Standoſi ad vn balcone,
 Che fu ſola à ſuoi di coſa perfetta,
 Cominciai à mirar con tal deſio,
 Che me ſteſſo e' l' mio mal poſi in oblio.
 L' era, in terra e' l' cor in paradifo,
 Dolcemente obliando ogni altra cura,
 E mia viua figura
 Far ſentia vn marmo, e' m' pier di merauiglia;
 Quand' vna donna affai pronta, e ſicura,
 Di tempo antica, e giouene del viſo
 Vedendomi ſi ſiſo,
 A' l' atto de la fronte, e de le ciglia,
 Meco, mi diſſe, meco ti conſiglia:
 Ch' i ſon d' altro poder, che tu non credi.
 E ſo far lieti, e trifti in vn momento
 Più leggiara, che l' vento;
 E reggio, e voluo, quanto al mondo vedi.
 Tien pur gli occhi, com' Aquila, in quel Soler
 Parte da orecchi à queſte mie parole.
 Il di, che coſtei nacque, eran le ſtelle,
 Che producon fra voi felici effetti,
 In luoghi alti, e elctri
 L' vna ver l' altra con amor conuerſe:
 Venere, e' l' padre con beſtigni aſpetti
 Tenean le parti ſignorili, e belle;
 E le luci empie, e ſelle
 Quasi in tutto del ciel eran diſperſe;

Il Sol mai più bel giorno non aperſe;
 L' aere, e la terra ſ' allegraua; l' acque
 Per io mar hauean pace, e per li fiumi.
 Fra tanti amici lumi
 Vna nube lontana mi diſpiacque;
 La qual temo che n' pianto ſi reſolue,
 Se pietate altramente il ciel non volue.
 Com' ella venne in queſto viuer baſſo;
 Ch' à dir il ver, non fu degno d' hauerla;
 Coſa noua à vederla,
 Già fantiſſima, e dolce, anchor acerba;
 Pareo chiuſa in or ſin candida perla;
 Et hor carpone, hor con tremante paſſo
 Legno, acqua, terra, è faſſo
 Verde faccia, chiara, foauel' herba
 Con le palme, e co più freſca, e ſuperba;
 E fiorir co begli occhi le campagne;
 Eracquetar i venti, e le tempeſte
 Con voci anchor non preſte
 Di lingua, che dal latte ſi ſcòmpagne,
 Chiaro monſtrando al mondo ſordo, e cieco,
 Quento lume del ciel foſſe già ſeco.
 Poi che creſcendo in tempo, & in virtute
 Giunſe à la terza ſua fiorita etate,
 Leggiadria ne beltate
 Tanta non vide il Sol credo giamai,
 Gli occhi pien di letitia, e d' honeſtate;
 E' l' parlar di dolcezza, e di ſalute.
 Tutte lingue ſon mute
 A' dir di lei quel, che tu ſol ne fai.
 Si chiaro ha' l' volto di celeſti rai;
 Che voſtra viſta in lui non può fermarſe;
 E da quel ſuo bel carcere terreno
 Di tal foco hai l' cor pieno;
 Ch' altro più dolcemente mai non arſe.
 Ma parmi, che ſua ſubita partita
 Toſto ti ſia cagion d' amara vita
 Detto queſto à la ſua volubil rota
 Si voſſe, in ch' ella ſila il noſtro ſtame,
 Triſta, e certa indouina di miei danni;
 Che dopò non moſt' anni
 Quella; perch' io ho di morir tal fame;
 Canzon mia, ſpenſe morte acerba, e rea;
 Che più bel corpo occider non potea.
 SONETTO CCLXXXIII.
 Hor hai fatto l' eſtremo di tua poſſa
 O' crudel morte; hor hai l' regno d' Amore
 Impouerito; hor di bellezza il fiore,
 E' l' lume hai ſpentò, e chiuſo in poca ſoſſa.
 Hor hai ſpogliata noſtra vita, e ſcoſſa
 D' ogni ornamento, e del ſuor an ſuo honore.
 Ma la fama, e' l' valor che mai non more;
 Non è in tua forza; habbitt' ignude l' oſſa;
 Che l' altro ha' l' cielo; e di ſua chiaritate,
 Quasi d' vn più bel Sol, allegra, e gloria;
 E ſia l' mondo de buon ſempre in memoria.
 Vinca l' cor voſtro in ſua tanta vittoria
 Angel nouo là ſu di me pietate;
 Come vinſe qu' l' mio voſtra beltate.
 SONETTO CCLXXXIIII.
 L' aura, e l' odore, e' l' refrigerio, e l' ombra
 Del dolce lauro e ſua viſta fiorita,
 Lume, e n' poſo di mia ſtanca vita
 Tolto ha coſei, che tutto l' mondo ſgombrà.
 Come à noi l' Sol, ſe ſua foror adombra:
 Coſi l' alta mia luce à me ſparita.
 Io chieggiò à morte in contr' à morte aita;
 Di ſi oſcure penſieri Amor m' ingombra.
 Dormito hai bella donna vn breue ſonno;

Hor se' svegliata fra gli spirti eletti;
Oue nel suo fator l' alma s' interna:
E se mie rime alcuna cosa ponno;
Consecrata fra i nobili intelletti,
Fia del tuo nome qui memoria eterna.

SONETTO CCLXXXV.

L' ultimo, lasso, de miei giorni allegri;
Che pochi ho visto in questo viver breue;
Giunt' eray fatto l' cor tepida neue
Forse presago de di tristi, e negri.
Qual ha già i nerui, e i polsi, è i pensier egri,
Cui domestica febbre afflitt' deue;
Tal mi sentia, non sapend' io che leue
Venisse l' fin de miei ben non integri.

Gli occhi belli hora in ciel chiari, e felici
Del lume, onde salute, e vita pious,
Lasciando i miei qui miseri, e mendici
Dicean lor con fauile honeste, e noue;
Rimaneteui in pace d' cari amici:

Qui mai più nò, ma riuendene altroue.

SONETTO CCLXXXVI.

O' giorno, d' hora, d' ultimo momento,
O' stelle congiurate à' mporerime,
O' s'ido sguardo, hor che volei tu dirmi,
Fattend' io, per non esser mai contento?
Hor conosco i miei dann: hor mi risento:
Ch' i credeua) ah! credenze vane, e n'fime)
Perder parte, non tutto, al dipartirne.
Quante speranze se ne porta il vento:

Che gl' i contrario era ordinato in cielo,
Sperner l' almo mio lume, ond' io viuca;
E scritto era in sua dolce amara vitta.

Ma' ananzi à' gli occhi n' era posto vn velo:
Che mi fea non veder quel, ch' i vedeas;
Per far mia vita subito più trista.

SONETTO CCLXXXVII.

Quel vago, dolce, caro, honesto sguardo
Dir pareu, d' di me quel, che tu poi:
Che mai più qui non mi vedrai dapoi,
Ch' arai quinci l' piè mosso, à' mouer tardo.
Intelletto veloce più, che pardo,
Figro in antiuederi i dolor tuoi,
Come non vedessù ne gli occhi tuoi
Quel, che ved' hora? ond' io mi struggo, & ardo.

Taciti s'auillando oltra lor modo
Dicean; O' lumi amici, che gran tempo
Con tal dolcezza feste di noi specchi;

Il ciel n' aspetta; à' voi parrà per tempo:
Ma chi ne strinsè qui, dissolue il nodo;
E l' vostro, per faru' ira, vuol, che' n'uccchi.

CANZ. XLV.

Solea da la fontana di mia vita
Allontanarme, e cercar terre, e mari;
Non mio voler, ma mia stella seguend;
E sempre andai (tal Amor diemmi alita)
In quelli essilij, quanto e' vide, amari
Di memoria, e di speme il cor pascendo:
Hor lasso, alzo là mano; è l' arme rendo
A l' empia, e violenta mia fortuna;
Che priuo m' ha di sì dolce speranza.
Sol memoria m' auanza;
Epasco l' gran desir sol di quest' vna
Onde l' alma vien men frate e di giuna.
Come à' corrietra via se l' cibo manca;
Conuen per forza rallentar il corso,
Scemando la verità, che l' fea gir presto;
Così mancando à' la mia vita stanca
Quel caro nutrimento, in che di morfo
Diè chi l' mondo fa nudo, e l' mio cor mesto;

Il dolce acerbo, e l' bel piacer molesto
Mi si fa d' hora in hora: ond' e l' camino
Sì breue non fornir spero, e pauento.
Nebbia, d' pluerà al vento
Fuggo per più non esser pellegrino:
E così vadaj: è pur mio destino.

Mai questa mortal vita à' me non piacquè
(Sasse l' Amor; con cui spesso ne parlo)
Se non per lei; che fu l' suo lume, e l' mio.
Poi che n' terra morendo, al ciel rinacquè
Quello spiro, ond' io vissi, à' seguirarlo,
Licito fosse, e l' mio sommo desio.
Ma da dolermi ho ben sempre, perch' io
Fui mal accorto à' proueder mio stato;
Ch' Amor mostrò mmi sotto quel bel ciglio,
Per darmi altro consiglio:
CHE TAL morì già tristo, e sconsolato,
Cui poco innanzi era l' morir beato.

Ne gli occhi; ou' habitar solea l' mio corè,
Fin che mia dure sorte inuidia n' hebbe,
Che di sì riego albergo il pose in bando;
Di sua man propria hauea descritto amore
Con lettere di pietà quel, ch' auerebbe
Tosto del mio sì lungo ir desiando.
Bello, è dolce morire era all'hor, quando
Moren d' io, non moria mia vita insieme;
Anzi viuea di me l' ottima parte.
Mor mie speranze sparse
Ha morte; e poca terra il mio ben premè;
E viuo; e mai no l' penso, ch' i non treme.

Se stato fosse il mio poco intelletto
Meco al bisogno; e non altra vaghezza
L' haueste desuando altroue volto;
Ne la fronte à' Madonna haurei ben letto;
Al fin se' giunto d' ogni tua dolcezza,
Et al principio del tuo amò molto
Questo intendendo dolcemente sciolto.
In sua presentia del mortal mio velo,
E di questa noiosa, e graue carne
Potea innanzi lei andarè
A' veder prepar sua sedia in cielo:
Hor l' andrò dietro homai con altro pelo.

Canzon, s' huom troui in suo amor viuer querò:
Dì, muor; mentre se' lieto:
CHE morte al tempo è non duol, mà refugio:
E chi ben può morir, non cerchi indugio.

CANZ. XLVI.

Mia benigna fortuna, e l' viuer lieto,
I chiari giorni, e le tranquille notti,
E i soauì sospiri, e l' dolce stile;
Che solea risonar in versi, e n' rimè;
Volti subitamente in doglia, e n' pianto
Odiar vita mi fanno, e bramar morte.
Crudele, acerba; inessorabil morte
Cagion mi dai di mai non esser lieto:
Ma di menar tutta mia vita in pianto,
E i giorni oscuri, e le dogliose notti.
I miei graui sospir non vanno in rime;
E l' mio duro martir vince ogni stile.

Ou' è condotto il mio amoroso stile?
A' parlar d' ira, à' ragionar di morte.
V sono i versi, v' son giunte le rime;
Che gentil cor v' dia pensoso, e lieto?
Ou' è l' fauoleggiar d' amor le notti?
Hor non parlo ne penso altro, che pianto.
Già mi fa col desir sì dolce il pianto
Che condia di dolcezza ogni agro stile,
E vegghiar mi faceva tutte le notti:
Hor m' e l' pianger amaro più, che morte

Non sperando mai'l guardo honesto, e lieto
 Alto soggetto à le mie basse rime.
 Chiaro segno Amor pe' se à le mie rime
 Dentro à begli occhi: & hor l' ha posto in pianto
 Con dolor rimembrando il tempo lieto:
 Ond'io vò col penser cangiando stile,
 E ripregando te pallida morte,
 Che mi sottragghi à sì penose notti.
 Fuggito è'l sonno à le mie crude notti,
 E'l suono vfatò à le mie roche rime:
 Che non fanno trattar altro, che morti:
 Così è'l mio cantar conuerso in pianto.
 Non ha'l regno d' Amor sì vario stile;
 Ch' è tanto hor tristo, quanto mai fu lieto:
 Nessun visse giamai più di me lieto:
 Nessun viue più tristo e giorni e notti;
 Edoppiando'l dolor, doppia lo stile,
 Che trahe del cor sì lagrimose rime.
 Vissi di speme: hor viuo pur di pianto:
 Ne contra morte spero altro, che morte.
 Morte m' ha morto; sola può far morte,
 Ch' i torni à nuocer quel vifo lieto;
 Che piacer mi facea i sospiri, e'l pianto,
 L' aura dolce, e la pioggia à le mie notti;
 Quando i pensieri eletti tessea in rime
 Amor alzando il mio debile stile,
 Hor haue's'io vn sì pietoso stile.
 Che Laura mia potesse torre à morte;
 Com' Euridice Orfeo sua senza rime:
 Ch' i viuerei anchor più che mai lieto.
 S' esser non può; qualch' vna d' este notti
 Chiuda homai queste due fonti di pianto.
 Amori' ho molti, e molti anni pianto
 Mio grane danno in doloroso stile;
 Ne da te spero mai men fere notti:
 E però mi son mosso à pregar morte;
 Che mi tolla di qui, per far me lieto;
 Ou' è colei; ch' i tanto, e piango in rime.
 Se si alto pon gir mie fianche rime;
 Ch' agguingan lei, ch' è fuor d' ira, e di pianto,
 E fa'l ciel hor di sue bellezze lieto;
 Ben riconoscera'l mutato stile;
 Che già forse le piacque anzi, che morte
 Chiaro à lei giorno, à me fesse atre notti.
 O' voi, che sospirate à miglior notti;
 Ch' ascoltate d' Amore, ò dite in rime:
 Pregate, non mi sia più fonda morte,
 Porto de le miserie, e fin del pianto:
 Muti vna volta quel suo antico stile,
 Ch' ogni huom, attrista, e me può far sì lieto.
 Far mi può lieto in vna, ò n poche notti:
 E'n aspro stile, e'n angosciose rime
 Prego, che'l pianto mio finisca morte.

SONETTO CCLXXXVIII.

Ite rime dolenti al duro sasso;
 Che'l mio caro thesoro in terra asconde:
 Inti chiamate, chi dal ciel risponde;
 Benche'l mortal sia in loco oscuro, e basso.
 Ditele; ch' i son già di viuere lasso,
 Del nauigar per queste horribil' onde:
 Maricogliendo le sue sparte fronde
 Dietro le vò pur così passo passo
 Sol di lei ragionando viua, e morta,
 Anzi pur viua, & hor fatta immortale,
 Accio che'l mondo la conosca, & ame.
 Piaciale al mio passar esser accorta;
 Ch' è presso homai: fiammi à l'incontro; e quale
 Ella è nel cielo, à se mi tiri, e chiami.

SONETTO CCLXXXIX.

S' honesto Amor può meritare mercede;
 E se pietà anchor può quant' ella suole:
 Mercede hauro: che più chiara, che'l sole,
 A' Madonna, & al mondo è la mia fede.
 Già di me pauentosa, hor fa, nol crede,
 Che quello stesso, c'hor per me si vole,
 Sempre si volse: s'ella vdia parole,
 O' vedea'l volto, hor l' animo, e'l cor vede:
 Ond' i spero, che'n fin al ciel si doglia
 Di miei tanti sospiri, e così mostra
 Tornando à me sì piena di pietate:
 E spero, ch' al por giù di questa spoglia
 Venga per me con quella gente nostra
 Vera amica di Christo, e d' honestate.

SONETTO CCCX.

Vidi fra mille donne vna già tale;
 Ch' amorosa paura il cor m' affalle
 Mirandola in imagin non false
 A' gli spirti celesti in vista eguale.
 Niente in lei terreno era, ò mortale;
 Si come à cui del ciel, non d' altro calce.
 L' alma; ch' arse per lei sì spesso, & alse
 Vaga d'ir seco aperse ambe due l' ale:
 Ma tropp'era alta al mio peso terrestre;
 E poco poi m' vsei'n tutto di vista:
 Di che pensando ancor m' agghiaaccio, e torpo
 O' belle, & alte, e lucide fenestre,
 Onde colei, che molta gente attrista,
 Trouò la via d' entrare in sì bel corpo.

SONETTO CCCXI.

Tornami à mente anzi v' è dentro, quella,
 Ch' indi per Lethe esser non può sbandita;
 Qual io la vidi in sì l'età fiorita
 Tutta accesa de raggi di sua stella.
 Si nel mio primo occorso honesta, e bella
 Veggiola in se raccolta, e sì romita;
 Ch' i grido; Ell' è ben desia; anchor è in vita;
 E'n don le chieggo sua dolce fauella.
 Talhor risponde, e talhor non fa motto.
 I, com' huom, ch' erra, e poi più dritto estima;
 Dico à la mente mia; tu se' ingannata:
 Sai, che'n mille trecento quarant' otto
 Il dì sesto d' April ne l' hora prima
 Del corpo vicio quell' anima beata.

SONETTO CCCXCII.

Questo nostro caduco, e fragil bene;
 Ch' è vento, & ombra, & ha nome beltate;
 Non fu giamai, se non in questa etate,
 Tutto in vn corpo; e ciò fu per mie pene:
 Che natura non vol, ne si conuene
 Per far ricco vn, per gli altri in pouertate;
 Hor verso in vna ogni sua largitate:
 Perdonimi qual è bella, ò si tene.

Non fu simil bellezza antica, ò noua;
 Ne sarà, credo; ma fù sì coperta;
 Ch' à pena se n' accorse il mondo errante.
 Tosto disparue, onde l' cangiar mi gioua
 La poca vista à me dal cielo offerta,
 Sol per piacer à le sue luci sante.

SONETTO CCCXCIII.

O tempo, ò ciel volubili; che fuggendo,
 Inganni i ciechi, ò miseri mortali;
 O di velo ci più, che vento e strale,
 Ho' ab esperto vostre fro di intendo:
 Ma seuso voi, e me stesso ripendo:
 Che natura à volar v' aperse l' ali;
 A' me diede occhi; & io pur m' e miei mali
 Li tenajonde vergogna, e dolor prendo:

E farebbe hora, & è passata homai,
Da riuoltarli in più sicura parte;
E poner fine à gl'infiniti guai:
Ne dal tuo giogo Amor l'alma si parte,
Ma dal suo mal; con che studio, tu l'fai:
Non à caso è virtute; anzi è bell'arte.

SONETTO CCXCIII.

Quel, che d'odore, e di color vincea
L'odorifero, e lucido oriente,
Frutti, fiori, herbe, e frondi; onde'l ponente
D'ogni rara eccellentia il pregio hauea,
Dolce mio lauro, ou'habitar solea
Ogni bellezza, ogni virtute ardente,
Vedeua à la sua ombra, honnestamente
Il mio signor federis, e la mia Dea.

Anchor io il nido di pensieri eletti
Posi in quell'alma pianta; e'n foco, e'n gielo
Tremando, ardendo assai felice fui.

Pieno era'l mondo de suo'honor perfetti
Allhor, che Dio per adornarne il cielo,
La si ritolse; e cosa era da lui.

SONETTO CCXCIV.

Lasciaro ha morte senza sole il mondo
Oscuro, e freddo; Amor cieco, & inermi;
Leggiadria ignuda; le bellezze inferme;
Me sconfolato, & à me graue pondo.

Cortesia in bando; & honestate in fondo:
Dogliom'io sol, ne sol ho da dolermi:
Che fuer'hai di virtute il chiaro germe
Spento il primo valon; qual fia il secondo?

Pianger l'aer, e la terra, e'l mar deurebbe,
L'human legnaggio; che senz'ella è quasi
Senza fior prato, ò senza gemma anello.

Non la couobbe il mondo, mentre l'hebbe:
Conobbil'io, ch'a pianger qui rimasi:
El ciel, che del mio pianto hor si fa bello.

SONETTO CCXCVI.

Conobbi; quanto il ciel gli occhi m'apeisse,
Quanto studio, & Amor m'alzaron l'ali;
Cose noue, e leggiadre, ma mortali;
Che'n vn soggetto ogni stella colperse.

L'altre tante si strane, e si diuersi
Forme altere celesti, & immortali,
Perche non furo à l'intelletto eguali;
La mia debile vista non fosserse.

Onde quant'io di lei parlai, ne scrissi;
C'hor per lo di anzi à Dio preghi mi rendes
Fu breue stilla d'infiniti abissi:

Che stilo oltra l'ingegno non si stende,
E per hauer huom gli occhi nel sol fissi,
Tanto si vede men, quanto più splende.

SONETTO CCXCVII.

Dolce mio caro, e precioso pegno;
Che natura mi tolse, e'l ciel mi guarda;
Deh come è tua pietà ver me si tarda
O' v'fato di mia vita sostegno?

Già suo' tu far il mio sonno almen degno
Della tua vista; & hor soffren, ch'i arda
Senza alcun refrigerio, e chi'l retarda?
Pur là su non alberga ira, ne fdegno!

Onde quà giusto vn ben pietoso corè
Talhor si pasce de gli altrui tormenti,
Si, ch'egli è vinto nel suo regno Amore.

Tu; che dentro mi vedi, e'l mio mal senti;
E sola puoi finir tanto dolore;
Con la tua ombra acqueta i miei lamenti.

SONETTO CCXCVIII.

Deh qual pietà, qual angel fu sì presto
A' portar sopra'l cielo il mio cordoglio

Ch'ancor sento tornar pur, come soglio;
Madonna in quel suo atto dolce honesto

Ad acquetar il cor misero, e mesto,
Fiena si d'humiltà, vota d'orgoglio;
E'n somma tal, ch'à morte i mi ritoglio;
E viuo, e'l viuer più non m'è molesto.
Beata se'; che puo' beare altrui
Con la tua vista, ouer con le parole
Intellette da noi soli ambedui.

Fedel mio caro assai di te mi dole:
Ma pur per nostro ben dura ti fui,
Dice; e cos'altre d'arrestar il sole

SONETTO CCXCIX.

Del cibo, onde'l signor mio sempre abonda,
Lagrima, e doglia il cor lasso nudisco;
E spesso tremo, e spesso impallidisco
Pensando à la sua piaga aspra, e profonda.

Ma chi ne prima simil, ne seconda
Hebbe al suo tempo; al letto, in ch'io languisco,
Vien tal, ch'à pena à rimirar l'ardisco;
E pietosa s'affide in su la sponda.

Con quella man, che tanto desiai,
M'asciuga gli occhi, e col suo dir m'apporta
Dolcezza, e'huom mortal non senti mai.

Che val, dice, à sauer, chi si sconsorta?
Non pianger più, non m'hai tu pianto assai?
C'hor fostu viuo, com'io non son morta.

SONETTO CCC.

Ripensando à quel, e'hoggi il ciel honora,
Soaue sguardo; al chinare l'aurea testa;
Al volto; à quella angelica, modesta
Voce, che m'addolcia, & hor m'accora;

Gran narauglia ho, com'io viua anchora;
Ne viurei già, se chi tra bella, e honesta,
Qual fù più, lascio in dubbio, non si presta
Fosse al mio scampo là verso l'aurora.

O' che dolci accoglienze e caste e pie;
E come intantamente ascolta, e nota
La lunga historia de le pene mie.

Poi che'l di chiaro per che la percola;
Tornasi al ciel, che fa tutte le vie;
Humida gli occhi, e l'vna, e l'altra gota.

SONETTO CCCI.

Fu forse vn tempo dolce cosa Amore;
Non perch'io sappia il quando, hor è si amara;
Che nulla più. Ben s'al ver, ch'i l'impara,
Com'ho fatt'io con mio graue dolore.

Quella; che fù del secol nostro honore;
Hor è del ciel, che tutto orna e rischiara;
E mia requie à suoi giorni e breue e rara;
Hor m'ha d'ogni riposo tratto fore.

Ogni mio ben crudel morte m'ha tolto;
Ne gran prosperità il mio stato aduerio
Può consolar di quel bel spiro sciolto.

Piansi, e cantai; non so più mutar verso;
Ma di e notte il duol ne l'alma accolto
Per la lingua, e per gli occhi sfogo e verso.

SONETTO CCCII.

Spinse Amor, e dolor, oue ir non debbe,
La mia lingua auata à lamentarsi
A' dir di lei, perch'io cantai, & arsi,
Quel, che se fosse ver, torto farebbe.

Ch'assai'l mio stato rio quietar deurebbe
Quella beata, e'l cor racconsolarli,
Vedendo tanto lei domesticarsi

Con colui, che viuendo in cor sempr'hebbe;
E ben m'acqueto, e me stesso consolo;
Ne vorrei riuenderla in questo inferno;
Anzi voglio morire, e viuer solo.

Che più bella, che mai, con l'occhio interno
Con gli angeli la veggio alzata à volo
A' pie del suo, e mto Signore eterno

SONETTO CCCIII.

Gli angeli eletti e l'anime beate
Cittadine del cielo il primo giorno,
Che Madonna passò, le fur intorno,
Piene di meraviglia, e di pietate.

Che luce è questa, e qual noua beltate?
Dicean tra lor; perc, habito si adorno
Dal mondo errante à quest'alto soggiorno
Non salì mai in tutta questa erate.

Ella contenta hauer cangiato albergo
Si paragona pur to i più perfetti;
E parte adhor adhor si volge à tergo

Mirando s'io la seguo; e par ch'aspetti:
Ond'io voglio, e pensier tutti al ciel ergo;
Perch'io l'odo pregar pur, ch'i m'affretti.

SONETTO CCCIII.

Donna, che lieta col principio nostro
Ti stai, come tua uita alma richiede
Assisa in alta, e gloriosa fede,
E d'altro ornata, che di perle; d'ostro;

O' de le donne altero, e raro mostro,
Hor nel volto di lui, che tutto vede,
Vedi'l mio amore, e quella pura fede,
Perch'io tante versai lagrime, e n'chio ostro;

E senti, che vertè il mio core in terra
Tal fù, qual hora è in cielo; e mai non volsi
Altro da te, che'l Sol de gli occhi tuoi.

Dunque per amendar la lunga guerra,
Per cui dal mondo à te sola mi volsi;
Prega, ch'i venga tosto à star con voi.

SONETTO CCCV.

Da più begli occhi, e dal più chiaro viso,
Che mai splendesse; e da più bei capelli,
Che facean l'or, e'l Sol parer men belli;
Dal più dolce parlar, e dolce riso;

Da le man, da le braccia, che conquiso
Senza mouersi haurian quai più rebbelli
Fur d'Amor mai; da più bei piedi snelli:
Da la persona fatta in paradiso

Prende an vita i miei spiriti; hor n'ha diletto
Il re celeste, e i suo' alati corrieri;
Et io son qui rimasto ignudo, e cieco.

Sol vn conforto à le mie pene aspetto;
Che'lla, che vede tutti i miei pensieri,
M'impetere gratia, ch'i possa esser seco.

SONETTO CCCVI.

E mi par d'hor' in hora vdir il messo,
Che Madonna mi mande, à se chiamando:
Così dentro, e di fuor mi vò cangiando;
E sono in non mol' anni sì dimesso,

Ch'è pena riconosco homai me stesso:
Tutto'l vuer vitar ho messo in bando;
Sarei contento di sapere il quando:
Ma pur deurebbe il tempo esser da presso.

O' felice quel di, che del terreno
Carcere uscendo, lasci rotta, e sparta
Questa mia graue, e frate, e mortal gogna;

E da sì folte tenebre mi parta
Volando tanto su nel bel sereno,
Ch'i veggia il mio signore, e la mia donna.

SONETTO CCCVII.

L'aura mia sacra mio stanco riposo
Spira sì spesso; ch'i prendo ardimento
Di dirle il mal, ch'i ho sentito, e sento;
Che viuend'ella, non farei stato oso.

Incomincio da quel guardo amoroso;

Che fu principio à sì lungo tormento;
Poi seguio; come miseto e contento
Di di in di, d'ora in hora Amor m'ha roso.

Ella si tace, e di pietà depinta
Fiso mira pur me; parte sospira,
E di lagrime honeste il viso adorna;
Onde l'anima mia dal dolor vinta,
Mentre piangendo allhor feco s'adira,
Sciolta dal sonno à se stessa ritorna.

SONETTO CCCVIII.

Ogni giorno mi par più di mill'anni,
Ch'i segua la mia fida, e cara duce;
Che mi condusse al mondo, hor mi conduce
Per miglior via à vita senza affanni:

E non mi posso ritenere gl'inganni
Del mondo, ch'il conosco: tanta luce
Dentr'al mio core infusi dal ciel traluce:
Ch'incominio à contar il tempo, e i danni:

Ne minaccio temer debbo di morte,
Che'l Re fosserse con più graue pena,
Per farme à seguitar à costante, e forte;

Et hor nouellamente in ogni vena
Intro di lei, che m'era data in forte;
E non turbò la sua fronte serena.

SONETTO CCCIX.

Non può far morte il dolce viso, amaro;
Ma'l dolce viso, dolce può far morte.
Che bisogna à morir ben altre scorte;

Quella mi scorge; ond'ogni ben imparo:
E quei, che del suo sangue non fù auaro,
Che col piè ruppe le tartaree porte;

Col suo morir par che mi riconforte;
Dunque vien morte; il tuo venir m'è caro:
E non tardar; ch'egli è ben tempo homai;

E se non fosse; e fu'l tempò in quel punto,
Che Madonna passò di questa vita.

D'allhor innanzi vn dì non vissi mai:
Seco fu' in via; e seco al fin son giunto;
E mia giornata ho co' suoi piè fornita.

CANZ. XLVII.

Quando il soave mio fido conforto,
Per dar riposo à la mia vita stanca,

Ponfi del letto in su la sponda manca
Con quel suo dolce ragionare accorto;

Tutto di pietà, e di paura smorto
Dico; Onde vien tu hora è felice alma;

Vn ramo scel di palma,
Et vn di lauro trahe del suo bel seno?

E dice; dal sereno

Ciel empireo, e da quelle santi parti
Mi mossi; e vengo sol per consolarti.

In atto, & in parole la ringratia
Humilmente; e poi dimando; Hor donde

Sai tu'l mio staro? & ella; le trisi' onde
Del pianto, di che mai tu non se' satio,

Con l'aura de sospir, per tanto spatio
Passano al cielo, e turban la mia pace,

Si forte ti dispiace,

Che di questa miseria sia partita,

E giunta à miglior vita;

Che piacer ti deuria; se tu m'amassi,

Quanto in sembianti, e nel tuo dir mostrassi.

Rispondo; lo non piango altro, che me stesso;

Che son rimasto in tenebre, e'n martire,

Certo sempre del tuo al ciel salire,

Come di cosa, e' huom vede da presso.

Come Dio; e natura haurebbon messo

In vn cor giouenil tanta virtute;

Se l'eterna salute

Non fosse destinata al suo ben fare?
O' de l'anime rare

Ch'altamente viueſſi quì ſra noi,
E che ſubito al ciel volaſſi poi.

Ma io che debbo altro, che pianger ſempre

Mifero, e ſol; che ſenza te ſon nulla;
C'hor ſoſ'io ſpento al latte, & à la culla,
Per non prouar de l'amoroſe tempre.
Et ella; à che pur piangi, e ti diſtempre?
Quant'era meglio alzar da terra l'ali;
E le coſe mortali,

E queſte dolci tue fallaci ciance
Librar con giuſta lance,
E ſeguir me, s'è ver, che tanto m'amai;
Cogliendo homai qualch'vn di queſti rami.

I volea dimandar; Reſpond'io allhora;
Che voglion importar quelle due frondi.
Et ella; tu me deſſi ti riſpondi,
Tu, lacui penna tanta l'vna honora.

Palma è vittoria; & io giouene ancora
Vinſi'l mondo, e me ſteſſa; il lauro ſegna
Trionfo, ond'io ſon degna;

Mercè di quel ſignore, che mi diè forza.
Hor tu ſ'altri ti ſforza,

A lui ti volgi; à lui chiedi ſoccorſo;
Sì che ſiam ſeco al fine del tuo corſo.

Son queſti i capei biondi, e l'aureo nodo;
Dico io, ch'ancor mi ſtringe; e quei begli occhi,
Che fur mio Sol? Non errar con li ſcio cchi,
Ne parlar, dice, d'ereder à lor modo.

Spirito ignudo ſono, e'n ciel mi godo:
Queſt, che tu cerchi, è terra già molt'anni;

Ma per trarti d'affanni,
M'è dato à parer tale; & anchor quella

Sarò più che mai bella,
A' te più cara ſi ſeluggia, e pia,
Saluando infeme tua ſalute, e mia.

I piango; & ella il volto
Con le ſue man m'acſciuga; e poi ſoſpira
Dolcemente, e s'adira

Con parole, che i ſaſſi romper ponno:
Edopo queſto, ſi parte ella; e'l ſonno.

C A N Z. XLVIII.

Queſt'antiquo mio dolce empio ſignore

Fatto citar dinanzi à la Reina,
Che la parte diuina

Tien di noſtra natura, e'n cima ſede;
Ini com'oro, che nel ſocò affina,

Mi rappreſento carco di dolore,
Di paura, e d'horrore;

Q V A S I huom, che teme morte, e ragion chieder

E'ncomincio: Madonna, il manco piede
Giouenetto poſ'io nel coſtui tegno:

Ond'altro ch'ira, e ſdegno
Non hebbi mai, e tanti, e ſi diuerſi

Tormenti iui ſoſſerſi,
Ch'al fine vinta fù quell'inſinita

Mia patientia, e'n odio hebbi la vita.

Coſi'l mio tempo inſin qui trapaſſato
È infiamma, e'n pene; e quante vtili honeſte

Vie ſprezza; quante feſte,
Per ſeguir queſto luſinghier crudele.

E qual ingegno ha ſi parole preſſe;
Che ſtringer poſſa'l mio infelice ſtato,

E le mie d'eſto ingrato

Tante, e ſi graui, e ſi giuſte querelet
O' poco mel, molto aloè con ſele:

In quanto amaro ha la mia vita auezzata
Con ſua falſa dolcezza;

La qual m'attraſſe à l'amoroſa ſchiera;

Che, ſi non m'inganno, era

Diſpoſto à ſolleuarmi alto da terra:

E mi tolſe di pace, e poſe in guerra.

Queſti m'ha fatto men amare Dio,

Ch'i non deue, e men curar me ſteſſo:

Per vna donna ho meſſo

Equalmente in non cale ogni penſero:

Di ciò m'è ſtato conſigliar ſol eſſo

Sempre aguzzando il giouenil deſio

A l'empia corte, ond'io

Sperai riſoſo al ſuo giogo aſpro, e fero:

Mifero, à che quel chiaro ingegno altero,

E l'altre doti à me date dal cielo?

Che vò cangiando'l pelo;

Ne cangiar poſſo l'oſtinata voglia;

Coſi in tutto mi ſpoglia

Di liberà queſto crudel, ch'i accuſo;

Ch'amaro viuer m'ha volto in dolce vſo.

Cercar m'ha fatto deſerti paefi;

Fiere, e ladri rapaci; hiſpidi dumii;

Dure genti, e coſtumi,

Et ogni error, che pellegrini intrica;

Monti, valli, paludi, e mari, e fiumi;

Mille lacci uoli in ogni parte teſi;

E'l verno in frani meſi;

Con pericoſo preſente, e con fatica;

Ne coſtui ne quell'altra mia nemica,

Ch'i fuggia, mi laſciauan ſol vn punto:

Onde ſi non ſon giunto

Anzi tempo da morte acerba, e dura;

Pietà celeſte ha cura

Di mia ſalute, non queſto tiranno;

Che del mio duol ſi paſce, e del mio danno.

Poi che ſuo fui, non hebbi hora tranquilla,

Ne ſpero hauer; e le mie notti il ſonno

Sbandiro; e più non ponno

Per herbe, o per incauti à ſe ritirarſo;

Per inganni, e per forza è fatto donno

Sourà miei ſpiriti; e non ſonò poi ſquilla;

Ou'io ſia in qualche villa,

Ch'i non l'vdiſſi: ci ſa, che'l vero parlo:

Che legno vecchio mai non roſe tarlo,

Come queſti'l mio core, in che s'annida,

E di morte lo ſſida:

Quinci naſcon le lagrime, e i martiri,

Le parole, e i ſoſpiri;

Di ch'io mi vo ſtancando, e ſorſe altrui:

Giudica tu, che me conoſci, e lui.

Il mio aduerſario con agre rampogne

Comincia: O' donna intendi l'altra parte;

Che'l vero, onde ſi parte,

Queſt'ingrato dirà ſenza diſetto.

Queſti in ſua prima età fù dato à l'arte

Da vender parolette, anzi menzogne:

Ne par, che ſi vergogne

Tolto da quella noia al mio diletto

Lamentarſi di me; che puro e netto

Contra'l deſio, che ſpeſſo il ſuo mal vole,

Lui tenni, ond'hor ſi dole,

In dolce vita ch'i miſeria chiama,

Salito in qualche fama

Solo per me, che'l ſuo intelletto alzai

Ou'alzato per ſe non fora mai.

Ei ſa, che'l grande Atride, e l'alto Achille;

Et Annibal al tetren voſtro amaro,

E di tutti il più chiaro

Vn'altro, e di virtute, e di fortuna;

Com'è ciaſcun le ſue ſtelle ordinato;

Lasciai cader in vil amor d'ancille:
Et à costui di mille
Donne elette eccellenti n'eleffi vna,
Quel non si vedrà mai sotto la Luna,
Benche Lucretia ritornasse à Roma;
E sì dolce idioma
Le diedi, & vn cantar tanto soaue;
Che penser basso, ò graue
Non pote mai durar dinanzi à lei.
Questi fur con costui gl'inganni miei:
Questo fu il fel; questi gli sdegni, e l'ire
Più dolci assai che di null'altra il tutto.
Di buon seme mai frutto
Mieto: E T A L merito ha, ch'ingrato ferue.
Sì l'hauea sotto l'ali mie condotto;
Ch' à donne, e caualier piaceua'l suo dire:
E sì alto salire

Il feci, che tra caldi ingegni ferue
Il suo nome, e de' suoi detti conferue
Si fanno con diletto in alcun loco:
C'hor saria forse vn roco
Mormorador di corti, vn huom del volgo:
Il l'essalto, e diuolgo
Per quel, ch'egl' imparò ne la mia scola,
E da colei, che fù nel mondo sola.

E per dir à l'estremo il gran seruigio;
Da mill'atti in honesti l'ho ritratto:
Che mai per alcun patto
A' lui piacer non poteo cosa vile;
Giouene schiuo, e vergognoso in atto,
Et in penser, poi che fatt'era huom ligio
Di lei, ch'alto vestigio
L'imprese al core, e fece'l suo simile.
Quanto ha del pellegrino, o del gentile
Da lei tene, e da me, di cui si biasma.
Mai notturno fantasma
D'error non fù sì pien, com'ei ver noi:
Ch'è in gratia da poi,
Che ne conobbe, à Dio & à la gente:
Di ciò il superbo si lamenta, e pente.

Ancor (e questo à quel, che tutto auanza)
Da volar sopra i cieli gli hauea dar' ali,
Per le cose mortali,
Che son scala al fattor, chi ben l'estima:
Che mirando ci ben s'io quante, e quali
Eran virtuti in quella sua speranza,
D'vna in altra sembianza
Potea leuarsi à l'alta cagion prima:
Et ei l'ha detto alcuna volta in rima.
Hor m'ha posto in oblio con quella donna
Ch' i li diè per cologna
Dè la sua fiale vita. A' questo vn fido
Lagrimoso alzo; e grido;
Ben me la diè, ma tosto la ritolsi.
Risponde, io nò, ma chi per se la volse.

Al fin ambo conuersi al giusto seggio;
Io con tremanti, ei con voci alte, e crude:
Ciascun per se conchiude,
Nobile donna tua sententia attendo.
Ella allhor sorridendo;
Piacemi hauer vostre questioni vditie;
Ma più tempo bisogna à tanta lite.

SONETTO CCCX.

Dicemi spesso il mio fidato spoglio
L'animo stanco, e sì cangiata scorza.
E la scemata mia destrezza, e forza.
Non ti nasconder più: tu se' pnr veglio:
Obedir à natura in tutto è il meglio:
Ch' à contender con lei il tempo ne sforza.

Subito allhor, com'acqua fù foco ammorza,
D'vn lungo, e graue sonno mi risveglio:
E veggio ben, che'l nostro viuer vola;
E ch'esser non si può più d'vna volta,
E'n mezzo l'cor mi sona vna patola.
Di lei; ch'è hor dal fu bel nodo sciolta:
Ma ne' suoi giorni al mondo fù sì sola,
Ch' à tutte, s' i non erro, fama ha telta.

SONETTO CCCXI.

Volo con l'ale de pensier al cielo
Si spesse volte; che quasi vn dì loro
Esser mi par, e' han iui il suo thesoro,
Lasciando in terra lo squarciato velo.
Tallhor mi trema'l cor d'vn dolce gelo
Vdendo lei, perch'io mi discoloro,
Dimui; Amico hor t'amo, & hor t'honoro
Per ch'hai costumi variati, e'l pelo.
Menami al suo signor; allhor m'inchino
Pregando humilmente, che consenta,
Ch' i fli' à veder e l'vno, e l'altro volto.
Risponde; egli è ben fermo il suo destino,
E per tardar ancor vent'anni, ò trenta,
Farà à te troppo, e non sia però molto.

SONETTO CCCXII.

Morte ha spento quel sol, ch'abbaglia i suoi lumi;
E'n tenebre son gli occhi intèri, e faldi:
Terra è quella, ond'io hebbi, e freddi, e caldi;
Spenti son i miei lauri, hor quere, e olmi:
Di ch'io veggio l'mio ben; e patte duolmi:
Non è, chi faccia e pauentosi, e baldi
I miei pensier, ne chi gli agghiacci, e staldi;
Ne chi gli empia di speme, e di duol colmi.
Fuor di man di colui, che punge, e molce,
Che già fece di me sì lungo stratio;
Mi trouo in libertate amara, e dolce:
Et al signor, ch' i adoro, e ch' i ringratios;
Che pur col ciglio il ciel governa, e folce;
Torno stanco di viuer, non che fatio.

SONETTO CCCXIII.

Tennemi Amor anni vent'vno ardendo
Lieto nel foco, e nel duol pien di speme:
Poi che Madonna, e'l mio cor seco infeme
Salì al ciel, dieci altri anni piangendo.
Homai son stanco, e mia vita riprendo
Di tanto error; che di virtute il seme
Ha quasi spento: e le mie parti estreme
Alto Dio a te deuotamente rendo.
Pentito, e tristo de' miei sì spesi anni;
Che spender si deucano in miglior vfo,
In cercar pace, & in fuggir' affanni.
Signor; che'n questo cercar m'hai rinchiuso;
Tramene saluo de' gli eterni danni:
Ch' i conosco'l mio fallo; e non lo scuso.

SONETTO CCCXIII.

Io vò piangendo i miei passati tempi,
I quai posi in amar cosa mortale
Senza leuarmi à volò, hauend'io l'ale,
Per dar forse di me non basti esempi.
Tu, che vedi i miei mali indegni, & empì,
Re del cielo inuisibile, immortale;
Soccorri à l'anima desolata, e frate,
E'l suo difetto di tua gratia adempi.
Sì che, s'io vissi in guerra, & in tempesta,
Mora in pace, & in porto: e se la stanza
Fù vana, almen sia la partire honesta.
A' quel poco di viuer, che m'auanza,
Et al morir degni esser tua man presta:

Tu fai ben, che'n altui non ho speranza.

SONETTO CCCXV.

Dolci durezza, e placide repulse,
Piene di casto amore, e di pietate;
Leggiadri sdegni, che le miei infiammate
Voglie temprato (hor me n'accorgo) s'insulse;
Gentil parlar, in cui chiaro refuse,
Con somma cortesia somma honestate;
Fior di virtù; fontana di beltate;
Ch'ogni basso penser del cor m'aunfesse;
Diuino sguardo da far l'huom felice;
Hor fiero in affrenar la mente ardita,
A' quel che giustamente si disdices;
Hor presto à confortar mia frate vitai
Questo bel variar fù la radice
Di mia salute; ch'altamente era ita.

SONETTO CCCXVI.

Spirto felice; che sì dolcemente
Volgei quegli occhi più chiari, che'l Sole;
E formai i sospiri, e le parole
Vive, ch'ancor mi sonan né la mente;
Già ti vid'io d'honesto foco ardente
Mouer i piè fra l'erbe, e le viole,
Non come donna, ma com'angel sole,
Di quella, c'hor m'è più che mai presente;
La qual, tu poi tornando al tuo fattore,
Lasciasti in terra, e quel foauo velo
Che per alto destin ti venne in sorte.
Nel tuo partir parti del mondo Amore;
E cortesia; e'l Sol cadde del cielo;
E dolce incominciò farsi la morte.

SONETTO CCCXVII.

Deh porgi mano à l'affannato ingegno
Amor, & à lo stile stanco, e frate;
Per dir di quella, ch'è fatta immortale;
E cittadina del celeste regno.
Dammi signor, che'l mio dir giunga al segno
De le sue lode, oue per te non fate;
Se virtù, se beltà non hebbe eguale
Il mondo, che d'hauer lei non fù degno.
Risponde; quanto l'ciel; & io possiamo;
E i buon configli, e'l conuersar honesto;
Tutto fù in lei; di che noi morte ha priui.
Forma par non fù mai dal di, ch'Adamo
Aperse gli occhi in primae basti hor questo
Piangendo il dico; e tu piangendo serui.

SONETTO CCCXVIII.

Vago angelletto; che cantando vai,
Oner piangendo il tuo tempo passato
Vedendoti la notte, el verno à lato,
E'l di dopo te spalle, e i mesi gai;
Se come i tuoi grauosi affanni sai,
Così sapessi il mio simile stato;
Verresti in grembo à questo sconsolato
A' partir seco i dolorosi guai.
I non so, se le parti farian pari:
Che quella, cui tu piangi, e forse in vita;
Di ch'à me morte, e'l ciel son tanto auari:
Ma la stagione, e l'hor men gradita
Col membrar d'e dolci anni, e de gli amari
A' parlar teco con pietà m'innita.

CANZ. XLIX.

Vergine bella; che di sol vestita;
Coronata di stelle al sommo Sole
Piacesti sì, che'n te sua luce ascoses;
Amor mi spinge à dir di te parole;

Ma non so'ncominciar senza tu'aita,
E di colui, ch'amando in te si pose.
Inuoco lei; che ben sempre rispose,
Chi la chiamò con fede,
Vergine, s'è mercede
Misera estrema de l'humane cose
Giamai ti volse, al mio prego t'inchinai
Soccorri à la mia guerra;
Bench'ì sia terra, e tu del ciel regina.

Vergine saggia, e del bel numero vna
De le beate vergini prudenti;
Anzi la prima, e con più chiara lampar:
O' saldo scudo de l'afflitte genti
Contra colpi di morti, e di fortuna;
Sotto'l qual si trionfa, non pur scampar:
O' refrigerio al cieco ardor, ch'aupa
Qui fra mortali scioocchi,
Vergine que' begli occhi,
Che vider tristi la spietata stampar
N'e dolci membri del tuo caro figlio,
Volgi al mio dubbio stato;
Che sconsigliato, à te vien per configlio.

Vergine pura d'ogni parte intera,
Del tuo parto gentil figliola, e madre;
Ch'allumi questa vita, e l'altra adorni;
Per te il tuo figlio, e quel del sommo padre,
O' fenestra del ciel lucente, altera,
Venne à salvarne in sù gli estremi giorni;
E fra tutt'i terreni altri soggiorni
Sola tu fosti eletta
Vergine benedetta;
Che'l pianto d'Eua in allegrezza tornò
Fammi, che puoi, de la sua gratia degno
Senza fine ò beata,
Già coronata nel superno regno.

Vergine santa d'ogni gratia piena;
Che per vera, & altissima humiltate
Salisti al ciel, onde miei preghi ascolti;
Tu partoristi il fonte di pietate,
E di giustitia il Sol; che rasserena
Il secol pien d'errori oscuri, e folti:
Tre dolci, e cari nomi ha' in te raccolti,
Madra, figliuola, e sposa,
Vergine gloriosa;
Donna del Re, che nostri lacci ha sciolti,
E fatto'l mondo libero, e felice;
Ne le cui tante piaghe
Prego ch'appaghe il cor vera beatrice.

Vergine sola al mondo, senza esempio;
Che'l ciel di tue bellezze innamoraasti;
Cui ne prima fù simil, ne seconda;
Santi pensieri, atti pietosi e casti
Al vero DIO sacro, e viuio tempio
Fecero in tua virginità seconda.
Perte può la mia vita esser gioconda;
S'è tuoi preghi, ò Maria
Vergine dolce, e pia,
Oue'l fallo abonda, la gratia abonda.
Con le gino ecchia de la mente inchinò
Prego che sia mia scorta;
E la mia torra via drizzi à buon fine.

Vergine chiara, e stabile in eterno;
Di questo tempestoso mare stella;
D'ogni fedel nocchier fidata guida
Pon mente in che terribile procella
I mi ritrouo sol senza gouerno;
Et ho già da vicin l'vltima strida;
Ma pur in te l'anima mia si fida;

Peccatrice, i nol nego
 Vergine: ma ti prego,
 Che'l tuo nimico del mio mal non rida:
 Ricorditi, che fece il peccar nostro
 Prender Dio per scamparne
 Humana carne al tuo virginal chiofiro.
 Vergine quante lagrime ho già sparte,
 Quante lusinghe, e quanti preghi indarno
 Pur per mia pena, e per mio graue danno,
 Dapoi ch' i nacqui in fù la riuà d'Arno,
 Cercando hor questa, & hor quell' altra parte
 Non è stata mia vita altro, ch' affanno.
 Morta bellezza, attie parole m' hanno
 Tutta ingombrata l' alma.
 Vergine sacra, & alma
 Non tardar, ch' i son forse à l' vltim' anno.
 I di miei più correnti, che faceta,
 Fra miserie, e peccati
 Son sen' andati: e sol morte n' aspetta.

Vergine tale è terra; e posto ha in doglià
 Lo mio cor; che viuendo in pianto il tenne;
 E di mille miei mali vn non sapea;
 E per saperlo, pur quel, che n' auenne,
 Fora auenuto: ch' ogn' altra sua voglia
 Era à me morte, & à lei fama rea.
 Nor tu donna del ciel, tu nostra Dea,
 Se dix lice, e conuenissi;
 Vergine d' alti sensi,
 Tu vedi il tutto; e quel, che non potea
 Far altri, è nulla à la tua gran virtute,
 Per fine al mio dolore;
 Ch' à te honore, & à me sia salute.

Vergine, in cui ho tetta mia speranza,
 Che possi, e vogli al gran bisogno aiutarne;

Non mi lasciare in fù l' estremo passo:
 Non guardar me, ma chi degno crearme:
 No'l mio valor, ma l' alta sua sembianza,
 Che in me ti moua à curar d' huom sì basso.
 Medusa, e l' error mio m' han fatto vn fasso
 D' humor vano stillante;
 Vergine tu di fante
 Lagrime, è pie adempi'l mio cor lasso;
 Ch' almen l' vltimo pianto sia diuoto,
 Senza terrefre limo;

Come' fu'l primo non d' infamia voto.
 Vergine humana, e nemica d' orgoglio,
 Del commune principio amor t' induca;
 Miserere d' vn cor contrito humile:
 Che se poca mortal terra caduca
 Amar con sì mirabil fede foglio;
 Che deurò far di te cosa gentile?
 Se dal mio stato affai misero, e vile
 Per le tue man resurgo

Vergine; i sacro, e purgo
 Al tuo nome e pensieri, e ngegno, e stile;
 La lingua, e'l conle lagrime, e i sospiri.
 Scorgimi al miglior guado;
 E prendi in gràdo i congiati destri.
 Il di s' appressa, e non pote esser lungi;
 Si corre il tempo, e vola,
 Vergine vnica, e sola;
 E'l cor hor conscientia, hor morte punge.
 Raccomandami al tuo figliuol, verace
 Homo, e verace Dio;
 Ch' accolga'l mio spirito vltimo in pace.

FINE DE I S'ONETTI E CANZO-
 NI DI M. F. PETRAR.

TRIONFI DI M. FRAN- CESCO PETRARCHA, DEL TRI- ONFO D' AMORE.

CAPITOLO PRIMO.



EL tempo, che rinoua i miei sospiri
 Per la dolce memoria di quel giorno
 Che fu principio à sì lunghi martiri:
 Scaldaua il Sol già l'vno, e l'altro
 corno
 Del Tauro, e la fanciulla di Tirone
 Correà gelata al suo antico foggior-
 no.

Amor, gli s' degni, e'l pianto, e la stagione
 Ricondotto m' haueano al chiufo loco;
 Ou' ogni fiasco il cor lasso ripone.
 Lui fra l' herbe già del pianger fioco,
 Vinto dal sonno vidi vna gran luce,
 E dentro affai dolor con breue gioco.
 Vidi vn vittorioso, e sommo duce,
 Pur com' vn di color, che'n Campidoglio
 Trionfal carro à gran gloria conduce.
 Io; che gioir di tal vista non foglio
 Per lo secol noiofo, in ch' io mi trouo,
 Voto d' ogni valor, pien d' ogni orgoglio.
 L' habito altero, inusitato, e nouo
 Mirai, alzando gli occhi graui e stanchi:
 Ch' altro diletto, ch' emp' arar, non prouo,

Quattro destrier via più che neue bianchi
 Sopra vn carro di foco vn garzon crudo
 Con arco in mano, e con fayette à fianchi;
 Contra le qua' non val elmo, ne scudo:
 Sopra gli homeri hauea sol due grand' ali
 Di color mille, e tutto l' altro ignudo:
 D' intorno innumerabili mortali,
 Parte presi in battaglia, e parte vccisi,
 Parte feriti dà pungenti strali.
 Vago d' vdir nouelle, oltra mi misi,
 Tanto, ch' io fui ne l' esser di quelli vno:
 Ch' anzi tempo ha di vita Amor diuisi.
 Allhor mi strinsi à rimirar, s' alcuno
 Riconoscessi ne la folla schiera
 Del Re sempre di lagrime digliano.
 Nessun vi riconobbe; e' alcun v' era
 Di mia notitia; hauea cangiato vista
 Per morte, ò per prigion crudele; e fera:
 Vn' ombra alquanto men che l' altre, trista
 Mi si fè incontro; e mi chiamò Per nome
 Dicendo; questo per amars' acquista;
 Ond' io merauigliando dissi; hor come
 Cenosci me, ch' io te non riconosca?

Et questo m'aulen per l'aspre fomme
De legami, ch'io porto; e laria tofca
Contende à gli occhi tuoi: ma vero amico
Ti sono; reco naequi in terra Thofca.
Le fue parole, e'l ragonar antico
Scoperlon quel, che'l viso mi celaua:
E così n'ascendemmo in luogo aprico:
E comincì; gran tempo è, ch'io pensaua
Vederti qui fra noi: che da prim'anni
Tal presagio di te tua vista daua.
E fa ben verma gli amorosi affanni
Mi spauentar si, ch'io lasciai l'imprefa:
Ma squarciati ne porto il petto, e i panni:
Cosi dissi io: & ei quand'hebbe intesa
La mia risposta, forridendo disse;
O' figliuol mio qual pette fiamma è accesa,
Io non l'intesi all'horma hor si fisse
Sue parole mi trouò ne la testa;
Che mai più faldò in marmo non si scrisse.
E per la nona età; ch'ardita, e preda
Fa la mente, e la lingua; il dimandai;
Dimmi per cortesia, che gente è questa.
Di qui à poco tempo tu'l saprai
Per te stesso rispose; e serai d'elli;
Tal pette nodo fassi, e tu no'l fai:
E prima cangerai volto, e capelli;
Che'l nodo, di ch'io parlo, si discioglia
Dal collo, e da tuo' piedi anchor ribelli.
Ma per empir la tua giouenil voglia;
Dirò di noi, e prima del maggiore;
Che così vita, e libertà ne spoglia.
Quest'è colui, che'l mondo chiama Amore;
Amaro, come vedi, e vedrai meglio,
Quando fia tuo, come nostro signore;
Manfucto fanciullo, e fiero veglio:
Ben fa, chi'l proua, e fiati cosa piana
Anzi mill'anni; e'nfin ad horti fieglio.
Ei nacque d'otio, e di lasciuia humana;
Nudrito di pensier dolci, e soau;
Fatto signor, e Dio da gente vana.
Qual è morto da lui; qual con più graui
Leggi mena sua vita aspra, & acerba
Sotto mille catene, e mille chiau.
Quel, che'n si signorile, e si superba
Vista vien prima, è Cefar, che'n Egitto
Cleopatra legò tra fiori, e l'erba.
Hor di lui si trionfa; & è ben drittoi
Se vinse il mondo, & altri ha vinto lui;
Che del suo vincitor si gloria il vitto.
L'altro è'l suo figlio: e pur amò costui
Più giustamente: egli è Cesare Augusto;
Che Liua sua pregando tolse altrui.
Neron è'l terzo dispietato, e'ngiustor
Vedilo andar pien d'ira, e di disdegno:
Femina'l vinse; e par tanto robusto.
Vedi'l buon Marco dogni laude degno;
Pien di filosofia la lingua, e'l petto:
Pur Faustina il fa qui star à segno.
Que' duo pien di paura, è di sospetto;
L'un è Dionisio, e l'altro è Alessandro:
Ma quel del suo temer ha degno effetto.
L'altro è colui, che pianse sotto Antandro
La morte di Creusa, e'l suo amor tolse
A' quel, ch'el suo figliuol tolse ad Euandro.
Vdito hai ragionar d'un, che non volse
Consentir al furor de la matrigna;
E da suoi preghi per fuggir si sciolse:
Ma quella intention casta, e benigna
L'uccise; sì l'amor in odio torse

Fedra amante terribile, e maligna:
Et ella ne morio, vendetta forse
D'Hippolito, di Theseo, e d'Adrianna;
Ch'amando, come vedi, à morte corse.
Tal biasma altrui, che se stesso condannò
Che chi prende diletto di far frode;
Non si dè lamentar, s'altri l'inganna.
Vedi'l famoso con tante sue lode
Preso menar fra due sorelle morte;
L'vna di lui, & ci de l'altra gode.
Colui, ch'è seco, è quel potente, e forte
Hercole, ch'Amor prese; e l'altro è Achille,
C'hebbe in suo amor affai dogliosa forte.
Quell'altro è Demofonte, e quella è Filice
Quell'è Giason, e quell'altr'è Medea,
Ch'Amor, e lui seguì per tante ville:
E quanto al padre, & al fratel su rea,
Tanto al suo amante più turbata, e fella;
Che del suo amor più degna esser credea.
Hissile vien poi: e duolisi anch'ella
Del barbarico amor, che'l suo gli ha tolto:
Poi vien colei, ch'ha'l titol d'esser bella:
Seco ha'l pastor: che mal il suo bel volto
Mirò sì fiso: ond'v'scì gran tempeste,
E funne il mondo sotto sopra volto.
Odi poi lamentar, fra l'altre meste
Enone di Paris, e Menelao
D'Helena, & Hermion chiamar Moreste,
E Laodamia il suo Protefilao,
Et Argia Polinice, affai più fida,
Che l'aara moglier d'Anfiraio.
Odi i pianti, e i sospiri; odi le strida
De le misere accese; che gli spirti
Renderò à lui, che'n tal modo le guida.
Non poria mai di tutti il nome dirti;
Che non huomini pur, ma Dei gran parte
Empion del beco de gli ombrosi miti.
Vedi Venera bella, e con lei Marte
Cinto di ferro i piè, le braccia, e'l collo;
E Plutone, e Proserpina in disparte.
Vedi Giunon gelosa, e'l biondo Apollo:
Che solea disprezzar l'etate, e l'arco,
Che gli diede in Tessaglia poi tal crollo.
Che debb'io dir in vn passo men varco:
Tutti son qui prigion gli Dei di Vatro;
E di lacciuoli innumerabil carco
Vien catenato Giove innanzi al carro.

DEL TRIOMFO D'AMORE, CAPITOLO II.

STanco già di mirar non satio ancora
Hor quinci hor quindi mi volgea guardando
Cose, ch'à ricordarle è breue l'hor:
Giua'l cor di pensier in penser, quando
Tutto à se'l trasser duo, ch'à mano à mano
Passauan dolcemente ragionando.
Messimi'l lor leggiadro habito strano,
E'l parlar peregrin, che m'era oscuro;
Ma l'interprete mio me'l fece piano.
Poi ch'io seppi chi erami più sicuro,
M'acostai lor; che l'un, spiro amico
Al nostro nome, l'altro era empio, e duro:
Fecimi al primo: O' Masinissa antico,
Per lo tuo Scipione, e per colei,
Cominciai, non t'incresta quel, ch'io dico:
Mirommi, e disse; volentier saprei
Chi tu se' innanzi, dapoì che si bene
Hai spiato ambo duo gli affetti miei.

L'esser mio, gli risposi, non sostiene
Tanto conoscitor: che così lunge.
Di poca fiamma gran luce non vene.
Ma tua fama real per tutto aggiunge;
Et al, che mai non ti vedrà né vide,
Col bel nodo d'Amor teo congiunge.
Hor dimmi; se colui in pace vi guide;
(E mostrai' l' duca lor) che coppia è questa;
Che mi par delle cose rare, e fide?
La lingua tua al mio nome si presta
Proua, di s' ei, che l' sappi per te stesso:
Ma dirò per sfogar l'anima mesta.
Hauendo in quel sommi' huom tutto l' cor messo
Tanto, ch' à Lelio ne do vanto à pena;
Ouunque fur sue infegne, fui lor presso.
A' lui fortuna fù sempre serena
Ma non già, quanto degno era l' valore;
Del qual più ch' altro mai, l'alma hebbe piena.
Poi che l' arme Romane à grand' honore
Per l' estremo occidentale furo sparfe;
Lui n' aggiunse, e ne congiunse Amore.
Ne mai più dolce fiamma in duo cor' arse;
Ne sarà, credo; ohimè, ma po' che notti
Fur' à tanti desir e breui, e scarse.
Indarno à marital giogo condottij;
Che del nostro furor scuse non false,
E i legittimi nodi furon rottij.
Quel, che sol più, che tutto l' mondo valse,
Ne dipartì con sue sante parole:
Che d' e nostri sospir nulla gli valse.
E benche l' fesse, onde mi dolse, e dole;
Fur vidi in lui chiara virtute accesa:
Che n' tutto è orbe, chi non vede il Sole.
GRAN giustitia à gli amanti; e graue offesa;
Però di tanto amico vn tal consiglio
Fu quasi vn scoglio à l' amorosa impresa.
Padre m' era in honor, in amor figlio,
Fratel ne gli anni; ond' obedir conuenne,
Ma col cor tristo, e con turbato ciglio.
Così questa mia cara à morte venne;
Che vedendosi giunta in forza altrui,
Morì lananzi, che seruir, sostenne.
Erio del dolor mio ministro fui:
Che l' pregator, e i preghi fur sì ardenti;
Ch' offesi me per non offendet lui:
E mandale l' venen con sì dolenti
Pensier; com' io so bene; & ella il crede,
Et usse tanto, ò quanto d' Amor senti.
Pianto fù l' mio di tanta sposa herede.
In lei ogni mio ben ogni speranza
Perder eleffi, per non perder fede.
Ma cerca homai, se troui in questa danza
Mirabil cosa; perche l' tempo è leue;
E più de l' opra, che del giorno auanza.
Pien di pietate er' io pensando il breue
Spatio al gran foco di duo tali amanti:
Pareami al sol' hauer il cor di nuee;
Quando, vdi dir, sù nel passar auanti,
Costui certo perse già non mi spiacce;
Ma ferma son d' odiarli tutti quanti.
Pon, dissi, l' cor d' Sofonisba in pace;
Che Chartagine rua per le man nostre
Tre volte cadde; & à la rezzagiace.
Et ella; Altro vogl' io che tu mi mostre,
S' Africa pianle; Italia non ne rise.
Domandatene pur l' historie vostre.
In tanto il nostro, e suo amico si mise
Sorridente con lei ne la gran calca;
E fur da lor le mie luci diuse.

Com' huom, che per terren dubbio caualca;
Che va restando ad ogni passo, e guarda;
E l' pensier de l' andar molto diffalca;
Così l' andata mia dubbiosa, e tarda
Facean gli amanti; di che anchor m' aggrada
Saper, quanto ciascun, e n' qual foco arda.
I vidi vn da man manca fuor di strada;
A' guisa di chi brami, e troui cosa,
Onde poi vergognoso, e lieto vada;
Donar altrui la sua diletta sposa;
O' sommo Amor, ò noua cortesia:
Tal ch' ella stessa lieta, e vergognosa
Parea del cambio; e giuanà per via
Parlando insieme de lor dolci affetti,
E sospirando il regno di Soia.
Traffissi à quei tre spirti, che ristretti
Erano per seguir altro camino;
E dissi al primo; i prego, che m' aspetti.
Et egli al suon del ragion Latinò
Turbato in vista si ritenne vn poco;
E poi del mio voler quasi indouino
Disse; io Seleuco son; è questi è Antiocho
Mio figlio, che gran guerra hebbe con voi:
Ma ragion contra forza non ha loco.
Questa mia prima, sua donna fù poi;
Che per scamparlo d' amorosa morte
Gli diedi; e l' don fù licito fra noi.
Stratonica è l' suo nome; e nostra sorte,
Come vedi, indiuiase per tal segno,
Si vede il nostro amor tenace, e forte.
Fù contenta costei lasciarmi il regno.
Io l' mio diletto; e questi la sua vita,
Per far via più, che se l' vn l' altro degno.
E se non fosse la discreta aita
Del fisco gentil, che ben s' accorse;
L' età sua in sul fiorir era fornita.
Tacendo, amando quasi à morte corse;
E l' amar forza, e l' tacer fù virtute,
La mia vera pietà, ch' à lui soccorse.
Così disse: com' huom, che voler mute;
Col fin de le parole i passi volse;
Ch' à pena gli potei render salute.
Poi che da gli occhi miei l' ombra si tolse;
Rimasi graue; e sospirando andai:
Che l' mio cor dal suo dir non si disciolse,
Infìn, che mi fù dietro; troppo stai
In vn pensier à le cose diuerse;
E l' tempo, ch' è breuissimo, ben fai.
Non menò tanti amati in Grecia Xerse;
Quant' lui erano amanti ignudi; e presi,
Tal, che l' occhio la vista non soffersse.
Varij di lingue, e varij di paesi,
Tanto che di mille vn non seppi l' nome,
E fanno historia que' pochi, ch' io intesi.
Perseo era l' vno; e volli saper, come
Andromeda gli piacque in Etiopia
Vergine brunasi begli occhi, e le chiome.
Lui l' vano amato; che la sua propria
Bellezza desando fù destrutto;
Pouero sol per troppo hauerne copia;
Che diuenne vn bel fior senz' alcun frutto;
E quella, che lui amando in vna voce
Fece l' corpo vn duro fasso asciutto.
Lui quell' altro al mal suo si velo ce
Iss, ch' amando altrui, in odio s' hebbe;
Con più altri dannati à simil croce,
Gente, cui per amar viuer increbbe;
Oue raffigurai alcun moderni
Ch' à nominar perduta opra farebbe,

Que duo, che fece amor compagni eterni,
 Alcione, e Ceice, in riva al mare
 Far i lor nidi à più soavi verni.
 Lungo costor pensoso Esaco stare
 Cercando Eperia, hor sopr vn sasso alisso,
 Et hor sott'acqua, & hor alto volare:
 Ervidi la crudel figlia di Niso
 Fuggir volando, e correr Atalanta
 Di tre palle d'or vinta, e d'vn bel viso;
 E feco Hippomenes, che fra cotanta
 Turba d'amanti, e miseri cursori
 Sol di vittoria si rallegra, e vanta.
 Fra questi fauosi, e vani amori
 Vidi Aci, e Galatea, che'n grembo gli era;
 E Polifemo fame gran romori:
 Glauco ondegiar per entro quella schiera
 Senza colei, cui sola par che pregi,
 Nomando vn'altra amante acerba, e feta:
 Carmante, e Pico, vn già de nostri regi,
 Hor vago augello; e chi di stato il mosse,
 Lasciogli'l nome, e'l real manto, e i fregi.
 Vidi'l pianto d'Egeria; e'n vece d'osse
 Scilla indurarsi in petra aspra & alp cistra,
 Che del mar Siciliano infamia fosse:
 E quella; che la penna da man destra,
 Come dogliosa, e desperata scrina,
 E'l ferro ignudo tien da la sinistra:
 Pigmalion con la sua donna viuua;
 Emille, che'n Castalia, & Aganippe
 Vidi cantar per l'vna, e l'altra riu;
 E d'vn pomo beffata al fin Cidippe.

DEL TRIOMFO D'AMORE. CAPITOLO III.

ERa sì pieno il cor di merauiglie;
 Ch'io staua, come l'huom, che non può dire,
 Et tace, e guarda pur ch'altri'l configlie;
 Quando l'amico mio, che fai; che mire;
 Che pensò disse, non fai tu ben; ch'io
 Son de la turba; e mi conuien seguire!
 Frate, rispòse; tu fai l'esser mio,
 E l'amor di sapere; che m'ha sì acceso,
 Che l'opra è ritardata dal desio.
 Et egli; l'hauea già tacendo inteso:
 Tu voi saper, chi son quest'altri anchora:
 Ire'l dirò, se'l dir non m'è contefo.
 Vedi quel grande, il quale ogni huomo honora;
 Egli è Pompeo, & ha Cornelia seco;
 Che del vil Tolomeo si lagna, e plora.
 L'altro più di lontan, quell'è'l gran Greco;
 Ne vede Egisto, e l'empia Clitennestra:
 Hor poi veder Amor, s'egli è ben cieco;
 Altra fede, altro amor: vedi Hiperestira.
 Vedi Piramo, e Tisbe insieme à l'ombra;
 Leandro in mare, & Hero à la finestra.
 Quel sì pensoso, è Vissè affabil ombra;
 Che la casta mogliera aspetta, e prega;
 Ma Circe amando gliel ritiene, e ngombra.
 L'altr'è'l figliuol d'Amilcare no'l piega
 In cotant'anni Italia tutta, e Roma;
 Vil feminella in Puglia prende, e lega.
 Quella, che'l suo signor con breue chioma
 Va seguitando, in Ponto fù reina:
 Hor in atto seruile se stessa doma.
 L'altra è Portia; che'l ferro e'l foco affina;
 Quell'altra è Giulia; che duolsi del marito;
 Ch'è la seconda fiamma più s'inchina:

Volgi in quà gli occhi al gran padre schernito;
 Che non si pente, e d'hauer non gl'incresce
 Sette, e sett'anni per Rachel seruito.
 Vinace Amor, che ne gli affanni cresce:
 Vedi'l padre di questo, e vedi l'auo,
 Come di sua magion sol col sarta efce.
 Poi guarda, com'è Amor crudele e prauo
 Vince David, e sforzalo à far l'opra,
 Onde poi pianga in luogo oscuro, e cauo.
 Simile nebbia, par ch'oscuri, e copra
 Del più saggio figliuol la chiara fama,
 E'l parta in tutto dal Signor di sopra.
 Ve l'altro che'n vn punto ama, e difama:
 Vedi Tamar, ch'al suo frate Abshalone
 Disdegna, e dolenta si richiama.
 Poco dinanzi à lei vedi Sansone,
 Via più forte, che saggio, che per ciancie
 In grembo à la nemica il capo pone.
 Vedi qui ben fra quante spade, e lanciae
 Amor, e'l sonno, & vna vedouetta
 Con bel parlar, e sue pulite guancie
 Vince Oloferne; e lei tornar soletta
 Con vn'ancilla, e con l'horribil teschio,
 Dio ringraziando à mezza notte in fretta.
 Vedi Sichem, e'l suo sangue, ch'è meschio
 De la circoncision, e de la morte;
 E'l padre colto, e'l popolo ad vn veschio:
 Questo gli ha fatto il fubiro amar forte.
 Vedi Assuero, e'l suo amor in qual modo
 Va medicando, accio che'n pace il porte.
 Da l'vn sì scioglie; e lega l'altro nodo:
 Cotale ha questa malitia rimedio,
 Come d'asse si trahe chiudo con chiudo.
 Voi veder in vn cor diletto, e tedio,
 Dolce, & amaro: hor mira il fero Herodes;
 Ch'amor, è crudeltà gli han posto assedio.
 Vedi com'arde prima, e poi si rode
 Tardi pentito di sua feritare
 Marianne chiamando, che non l'ode.
 Vedi tre belle donne innamorate
 Procn, Artemisia, con Deidamia;
 Et altrettante ardite, e scelerate,
 Semiramis, e Bibli, e Mirra ria;
 Come ciascuna par, che si vergogni
 De la lor non concessa, e torta via.
 Ecco quei, che le carte empioh di fogni,
 Lancilotto, Trifano, e gli altri erranti,
 Onde conuen, che'l vulgo errante agogni.
 Vedi Gineura, Iolta, e l'altra amanti,
 E la coppia d'arimino, che'n seme
 Vanno facendo dolorosi pianti.
 Così parlaua: & io, com'huom, che teme
 Futuro male, e trema anzi la tromba,
 Sentendo già, dou'altri anchor nol preme;
 Hauea color d'huom tratto d'vna tomba;
 Quand'vna giouenetta hebbi da lato
 Rara via più, che candida colomba.
 Ella mi prese: & io, e'hareì giurato
 Difendermi da huom coperto d'arme
 Con parole, e con cenni fui legato:
 E com'è ricordar di vero parne,
 L'amico mio più presso mi si fece;
 E con vn riso per più doglia darme,
 Dissemi entro l'orecchie; Homai ti lece
 Per te stesso parlar con chi ti piace;
 Che tutti siam macchiati d'vna pece.
 Io era vn di color, cui più dispiace
 De l'altrui ben, che del suo mal, vedendo

Chi m'hauea preso in libertate, e'n pace.

E come tardi dopò'l danno intendo,
Di sue bellèzze mia morte facea.

D'amor, di gelosia, d'inuidia ardendo.

Gli occhi dal suo bel viso non volgea
Com'huom; ch'è inferno, e di tal cosa ingordo;
Ch'al gusto è dolce, à la salute è rea.

Ad ogni altro piacer cieco era, e fardo
Seguendo lei per sì dubbiosi passi;
Ch'i treino anchor, quaihor me ne ricordo.

Da quel tempo hebbi gli occhi humidi, e bassi,
E'l cor pensoso, e solitario albergo
Fonti, fiumi, montagne, boschi, e sassi.

Da indi in quà cotante carte aspergo
Di pensieri, di lagrime, e d'inchiostrò;
Tante ne squarcio, n'apparecchio, e vergo.

Da indi in quà so che si fa nel chiostrò
D'Amore; che si teme, e che si spera,
A' chi fa legger, ne la fronte il mostro.

E veggio andar quella leggiadra, e fera
Non curando di me, ne di mie pene,
Di sua virtute, e di mie spoglie altera.

Da l'altra parte, s'io discerno bene,
Questo Signor, che tutto'l mondo sforza,
Teme di lei, ond'io son for di spene.

Ch'à mia difesa non ho ardin, ne forza;
E quello, in ch'io speraua, lei lusinga;
Che me, e gli altri crudelmente scorza.

Così non è chi tanto ò quanto stringa;
Così seluaggia, e ribellante suole
Da l'infegne d'Amor andar solinga.

E veramente à sua le stelle vn sole
Vn singular suo proprio portamento,
Suo riso, suoi disdegni, e sue parole;

Le chiome accolte in oro, ò sparie al vento;
Gli occhi, ch'accefi d'vn celeste lume
M'infiamman sì, ch'io son d'arder contento.

Chi poria'l manfucto altro costume
Agguagliar mai parlando: la virtute,
Ou'è'l mio stil, quasi al mar picciol fiume?

Noue cose, e giamai più non vedute,
Ne da veder giamai più d'vna volta;
Oue tutte le lingue farian mute.

Così preso mi trouo, e ella sciolta;
E prego giorno e notte (ò stella iniqua)
Et ella à pena di mille vno ascolta.

Dura legge d'Amor: ma benchè obliqua,
Seruar conuenissi; però ch'ella aggiunge
Di cielo in terra, vn uersale antiqua.

Hor fo come da se il cor si disgiunge,
E come fa far pace, guerra e tregua;
E copir suo dolo, quand'altri'l punge.

E fo come in vn punto si dilegua,
E poi si sparge per le guancie il sangue;
Se paura, ò vergogna auien che'l segua.

Sò come fra tra fiori ascoso l'anguis;
Come sempre fra due sì vegghia, e dorme;
Come senza languir si more, e languis.

Sò de la mia nemica cercar l'orme,
E temer di trouarla; e sò in qual guisa
L'amante ne l'amato si trasforme.

Sò fra lunghi sospiri, e breui risa
Stato, voglia, color cangiare spesso;
Viuerstando dal cor l'alma diuisa.

Sò mille volte il di ingannar me stesso:
Sò seguedo'l mio foco, ouunqu'è fugge,
Arder da lunge, & agghiacciar da presso.

Sò, com'Amor sopra la mente rugge;

E com'ogni ragione indi discaccia;
E fo in quanta maniere il cor si frugge.

Sò di che poco canape s'allaccia
Vn'anima gentil, quand'ella è sola.

E non è chi per lei difesa faccia.
Sò com'Amor faetta, e come vola;
E fo com'hor minaccia, & hor percoie;

Come rubba per forza, e come inuola;
E come sono instabili sue rote;
Le speranze dubbiose, e'l dolor certo;

Sue promesse di fè come son vote.
Come ne l'ossa il suo foco coperto,
E ne le vene viue occulta piaga;

Onde morte e palese, e'ncendio aperto.
In somma sò, com'è incostante vago,
Timida ardita vira de gli amanti,

Ch'vn poco dolce molto amaro appaga.
E sò i costumi, e i lor sospiri, e i canti,
E'l parlar rotto, e'l subito silenzio,

E'l breuissimo riso, e i lunghi pianti,
E qual è'l mel temprato con l'asfentio.

DEL TRIONFO D'AMORE. CAPITOLO IIII.

POscia che mia fortuna in forza altrui
M'hebbe sospinto, e tutti incisi i nerui
Di libertate, ou'alcan tempo fui;

Io, ch'era più falsatico, ch'è cerui,
Ratto domesticato fui con tutti
Imiei infelici, e miseri conserui.

E le fatiche lor vidi, e lor luti,
Per che torri sentieri, e con qual'arte
A' l'amorosa greggia eran condutti.

Mentre ch'ì volgea gli occhi in ogni parte,
S'ine vedessi alcun di chiara fama
O' per antiche, ò per moderne carte;

Vidi colui, che sola Euri dice ama,
E lei segue à l'inferno, e per lei morto
Con la lingua già fredda la richiama.

Alceo conobbi à dir d'amor sì scortò;
Pindaro, Anacreonte, che rimesse
Hauca sue muse sol d'amore in porto.

Virgilio vidi; e pami intorno hauesse
Compagni d'alto ingegno, e da trastullo
Di quei, che volentier già'l mondo clesse.

L'vn era Ouidio, e l'altr'era Catullo,
L'altro Propertio; che d'amor cantaro
Feruidamente; e l'altr'era Tibullo.

Vna gioiune Greca à paro à paro
Co i nobili poeti già cantando;
Et hauca vn suo stil leggiadro, e raro.

Così hor quinci, hor quindi rimirando
Vidi in vna fiorita, è verde piaggia
Gente, che d'amor giuan ragionando.

Ecco Dante, e Beatrice: ecco Seluaggia;
Ecco Cin da Pistoia, Guittone d'Arezzo;
Che di non esser primo, par, ch'ira haggia.

Ecco i duo Guidi, che già furo in prezzo;
Honesto Bolognese; e i Siciliani,
Che fur già primici e quini eran da sezzo.

Sennuccio, e Franceschini; che fur sì humani,
Com'ogn'huom videte poi v'era vn drappello
Di portamenti, e di volgarli strani.

Fra tutti il primo Amaldo Daniello
Gran maestro d'amor; ch'à la sua terra
Anchor fa honor col dir polito, e bello.

Eranui quei, ch'Amor sì leue afferra.

L'un Pietro, e l'altro; e l'altro; e l'altro; e l'altro;
 E quei, che fur conquisi con più guerra.
 I dico l'vno, e l'altra Raimbaldo
 Che cantar pur Beatrice in Monferrato;
 E l'vecchio Pier d'Aluerna con Giraldo.
 Folchetto; ch'è Mariglia il nome ha dato,
 Et à Genoua tolto; & à l'extremo
 Casgiò per miglior patria habito, e stato.
 Gianfrè Rudel, ch'v'sò la vela, e l'remo
 A' cercar la sua morte; e quel Guglielmò,
 Che per cantar ha l'fior de suoi di spemo.
 Amerigo; Bernardo; Vgo, & Anselmo;
 E mille altri ne vidi, à cui la lingua
 Lanciò, e spada fu sempre, e scudo, & elmò.
 E poi conuien, che'l mio dolor distingua:
 Volsumi à nostris vidi l'buon Thomasso;
 Ch'ornò Bologna, & hor Messina impingua:
 O' fugace dolcezza, d'viver lasso;
 Chi mi ti tolse sì tosto dinanzi,
 Senza l'qual non sapea mouer vn passo;
 Doue se'hor; che meco eri pur dianzi?
 Bèn è l'viver mortal, che si n'aggada,
 Sogno d'infermi, e sola di romanzi.
 Poco era fuor de la commune strada;
 Quando Socrate, e Lelio vidi in prima;
 Con lor più lunga via conuien ch'io vada.
 O' qual coppia d'amici; che ne'n rima
 Foria, ne'n prosa affai orbar, ne'n versis;
 Si come de virtù nuda si stima.
 Con questi duo cercai monti diuersi
 Andando tutti tre sempre ad vn gioio:
 A' questi le mie piaghe tutte apersi.
 Da costor non mi può tempo, ne luogo
 Diuider mai; sì come spero, e bramo;
 Infìn al cener del funerò rogo.
 Con costor colsi l'glorioso ramo:
 Onde forse anzi tempo ormai le tempie
 In memoria di quella, ch'è tant'amo.
 Ma pur di lei, che'l cor di pensier m'empie;
 Non potei coglier mai ramo, ne foglia;
 Sì fur le sue radici acerbe, & empie:
 Onde benche talhor doler mi foglia,
 Com'huom, ch'è offeso; quel, che con quest'occhi
 Vidi, m'è vn fren, che mai più non mi doglia:
 Materia da coturni, e non da socchi;
 Veder preso colui, ch'è fatto Deo
 Da tardi ingegni, rintuzzati, e scioocchi.
 Ma prima vùd seguir, che di noi feo:
 Poi seguirò quel, che d'altri sostenne,
 Opra non mia, ma d'Homero, d'Orfeo.
 Seguimmo il suon delle purpuree penne
 De volanti corsier per mille fosse,
 Fin che nel regnò di sua madre venne.
 Ne rallentate le catene, d'fioffe,
 Ma stratiati per selue, e per montagne,
 Tal, che n'essun sapea in qual mondo fosse:
 Giace oltra, oue l'Egeo sospira, e piagne,
 Vn'isola delicata, e molle
 Più ch'altra, che'l Sol scalde, d'è che'l mar bagne.
 Nel mezzo è vn'ombroso, e verde colle
 Con sì soauo odor, con sì dolci acque;
 Ch'ogni maschio pensier de l'alma tolle.
 Quest'è la terra; che cotanto piacque

A' Venere; e'n quel tempo à lei fu sacra,
 Ch'el ver nascoso, e sconosciuto giacque;
 Et ancò d'è di valor sì nuda, e macra,
 Tanto ritien del suo primo esser vile;
 Che par dolce à cattiu, & à buoni acra.
 Hor quiui trionfò l'ignor gentile
 Di noi, e d'altri tutti, ch'ad vn laccio
 Presi hauea dal mar d'India à quel di Tile.
 Pensier in grembo, e vanitate in braccio:
 Diletti fuggitiui, e ferma noia:
 Rose di verno, à mezza stare il ghiaccio.
 Dubbia speme dauanti, e breue gioia:
 Penitentie, e dolor dopò le spalle:
 Qual nel regno di Roma, d'n quel di Troia;
 E ribombaua tutta quella valle
 D'acque, e d'augelli; & eran le fue riuè
 Bianche, verdi, vermiglie, perse, e gialle.
 Riui correnti di fontane viue;
 Al caldo tempo su per l'erba fresca;
 E l'ombra folta, e l'aure dolci effiue.
 Poi quando l'verno l'aer si rinfresca,
 Tepidi soli, e giochi, e cibi, & otio
 Lentò, ch'è simplicetti cori inuefca.
 Era ne la stagione; che l'equinozio
 Fa vincitor il giorno, e Progne riede
 Con la sorella al suo dolce negotio.
 O' di nostra fortuna instabil fede:
 In quel loco, in quel tempo, & in quell'hor;
 Che più laigo tributo à gli occhi chiede:
 Trionfar volse quel, che'l vulgo a dora:
 E vidi à qual seruigio, & à qual morte,
 Et a che stratio va, chi s'innamora.
 Errori, sogni, & imagini sinorte
 Erano d'intorno à l'arco trionfale;
 E false opinioni in su le porte;
 E lubrico sperar su per le scale;
 E dannoso guadagno, & vil danno;
 E gradi, oue più scende, chi più sale:
 Stanco riposo, e riposato affanno:
 Chiaro dismor, e gloria oscura, e nigra;
 Perfida lealtate, e fido inganno:
 Sollicito furor, e ragion pigra;
 Carcer, oue si vien per strade aperte;
 Onde per strette à gran pena si migra:
 Ratte scese à l'entran, à l'vscir certe:
 Dentro confusion turbida, e mischia
 Di doglie certe, e d'allegrezze incerte.
 Non bolli mai Vulcan, Lipari, o d'Ischia;
 Stromboli, d'Mongibello in tanta rabbia:
 Poco ama se, thi'n tal gioco s'arrischia.
 In così tenebrosa, e stretta gabbia
 Rinchiusi fummo; oue le penne vlate
 Mutai per tempo, e le mie prime labbia.
 E'n tanto pur sognando libertate
 L'alma, che'l gran desio seia pronta, e leue,
 Consolai con veder le cose andate.
 Rimirando er'io fatto al Sol di neue
 Tanti spirti, e sì chiari in carcer tetro,
 Quasi lunga pittura in tempo breue;
 Che'l piè va innanzi, e l'occhio torna indietro:

IL FINE DEL TRION-
FO D'AMORE.

TRIONFO DEL LA CASTITA'.



VANDO ad vn giogo, & in vn tempo quiui
Domita l'alterezza de gli Dei,
E de gli huomini vidi al mondo diui;
I presci effempio de lor stati reix;
Facendomi profito l'altui male
In consolar' i casi, e dolor miei:

Che s'io veggio d'vn arco, e d'vno strale
Febo percosso, e'l giouene d'Abido,
L'vn detto Dio, l'altr'huon puro mortale;

E veggio ad vn lacciuol Giunone, e Dido

Ch'Amor pio del suo sposo à morte spinse,

Non quel d'Enea, com'è'l publico grido;

Non mi debbo doler, s'altri mi vinse

Giouene, incauto, difarmato, e solo:

E se la mia nemica Amor non strinsce,

Non è ancor giusta assai cagion di duolo,

Ch'in habito il tiuidi, ch'io ne pianfis;

Si tolte gli eran l'ali, e'l gire à volo.

Non con altro romor di petto danfi

Duo leon fieri, ò duo folgori ardenti,

Ch'à cielo, e terra, e mar dar luogo fanfi;

Ch'i vidi Amor con tutti suo' argomenti

Mouer contra colei, di ch'io ragiono;

È lei più presta assai, che fiamma, ò venti.

Non fan sì grande, e sì terribil suono

Etna qualhor da Encelado è più scossa,

Scilla, e Cariddi, quand'irate sono;

Che via maggior in sù la prima mossa

Non fosse del dubbioso, e graue assalto;

Ch'i non credo ridir sappia, ne possa.

Ciascun per se si ritraheua in alto

Per veder meglio; e l'horror de l'impresa

I cori, e gli occhi hauea fatti di smalto.

Quel vincitore, che prima era à l'offesa;

Da man dritta lo stral, da l'altra l'arco,

E la corda à l'orecchia hauea già tesa.

Non corse mai sì leuemente al varco

Di fuggitiua cerua vn Leopardo

Libeto in selua, ò di catene scarco:

Che non fosse stato iui lento, e tardo;

Tanto Amor venne pronto à lei ferire

Con le fauille al volto; ond'io tutt'ardo.

Combattea in me con la pietà il desir

Che dolce m'era sì fatta compagna;

Duro à vederla in tal modo perire.

MA virtù; che da buon non si scompagna;

Mostro à quel punto ben, com'è gran torto,

Chi abbandona lei, d'altrui si lagna.

Che giamai schermidor non fù sì accorto,

A' schifar cospo; ne nocher si presto

A vo'tger naue da gli scogli in porto;

Come vno schermo Intrepido, & honesto

Subito ricoperse quel bel viso

Dal colpo, à chi l'attende, agro e furesto.

I'era al fin con gli occhi, e col cor fiso

Sperando la vittoria, ond'esser fole;

E per non esser più da lei diuiso;

Come chi smisuratamente vole;

C'ha scritto innanzi, ch'à parlar cominci,

Ne gli occhi, e ne la fronte le parole;

Volca dir io; Signor mio se tu vinci,

Legami con costei, s'io ne son degno;

Ne temer, che giamai mi scioglia quici;

Quand'io l'vidi pien d'ira, e di disdegno

Si graue; ch'à ridirlo farian vinti

Tutti i maggior, non che'l mio basso ingegno

Che già in freda honestate erano estinti

I dorati suoi strali accesi in fiamma

D'amorosa beltate, e'n piacer tinti.

Non hebbe mai di vero valor dramma

Camilla, e l'altre andar v'se in battaglia

Con la sinistra sola intera mamma;

Non fu sì ardente Cesare in Farfaglia

Contra'l genero suo; com'ella fue

Contra colui, ch'ogni lorica finaglia.

Armate eran con lei tutte le fue

Chiare virtuti; ò gloriosa schiera

Eteneansi per mano à due à due.

Honestate, e vergogna à la front'era

Nobile par de le virtù diuine;

Che fan costei sopra le donne altera:

Senno, e modestia à l'altre due confine;

Habito con diletto in mezzo'l core:

Verfeuerantia, e gloria in sù la fine:

Bell'accoglienza; e accorgimento fore;

Cortesia intorno intorno, e puritate;

Timor d'infamia, e sol desio d'honore:

Pensier canuti in giouenil'etate;

E la concordia, ch'è sì rara al mondo;

Vera con castità somma beltate.

Tal venia contr'Amor, e'n sì secondo

Fauor del cielo, e de le ben nat'alme,

Che de la vista ei non soffersse il pondo.

Mille, e mille famose, e care salme

Torre gli vidi; e scoterli dà mano

Mille vittoriose, e chiare palme.

Non fù'l cader di subito sì strano

Dopò tante vittorie ad Annibale

Vinto à la fin dal giouene Romano:

Ne giacque sì smarrito ne la valle

Di Terebinto quel gran Filisteo,

A' cui tutto Israel daua le spalle,

Al primo sasso del garzon'Hebreo;

Ne Ciro in Scithia, oue la vedou'orba

La gran vendetta, e memorabil feo.

Com'huom; ch'è sano, e'n vn memento ammorba;

Che sbigottisce, e duolsi accolto in atto,

Che vergogna con man da gli occhi forba;

Cotal'er'egli, & anco à peggior patto;

Che paura, e dolor; vergogna, & ira

Eran nel volto suo tutti ad vn tratto.

Non frene così'l mar, quando s'adira;

Non inarise allhor, che Tifeo piagne.

Non Mongibel, s'Encelado sospira.

Passo qui cose gloriose, e magne;

Ch'io vidi, e dir non oso: la mia donna

Vengo, & à l'altre sue minor compagne.

Ell'hauea in d'esso il di candida gonnas;

Lo scudo in man, che mal vide Medusa:

D'vn bel diaspro era iui una colonna;

A' la qual d'vna in mezzo Lete infusa
Catena di diamanti, è di topatio;
Che al mondo fra le donne hoggi non s'vfa:
Legar il vidi; e farne quello stratio;
Che bastò ben à mill'altre vendette:
Et io per me ne fui contento, e fatio.
Io non poria le sacre benedette
Vergini, ch' iui fur, chiuder in rima
Non Calliope, e Clío con l'altre sette.
Ma d'alquante dirò, che n'fà la cima
Son di vera honestate; infra le quali
Lucreria da man destra era la prima;
L'altra Penelopea: queste gli strali,
E là faretra, e l'arco hauean spezzato
A' quel proteruo, e spennacchiate l'alit
Virginia appresso il siero padre armato
Di disdegno, di ferro, e di pietate;
Ch' a sua figlia, & à Roma cangiò stato
L'vn', e l'altra ponendo in libertate;
Poi le Tedesche; che con aspra morte
Seruar la lor barbarica honestate:
Giudit Hebreia, la faggia, casta, e forte;
E quella Greca, che saltò nel mare
Per morir netta, e fuggir dura sorte.
Con queste, e con alquante anime chiare
Triouar vidi di colui; che pria
Veduto hauea del mondo trionfare.
Fra l'altre la Vestal vergine pia;
Che baldanzosamente corse al Tibro,
E per purgarfi d'ogni infamia ria
Porrò dal fiume al tempio acqua col cribro:
Poi vidi Herfilia con le sue Sabine,
Schiera, che del suo nome empie ogni libro.
Poi vidi fra le donne peregrine
Quella, che per lo suo diletto e fido
Spòso, non per Enea, volse ir al fine:
Taccia'l vulgo ignorante, i dico Dido;
Cui studio d'honestate à morte spinse,

Non vano Amor, com'è'l publico grido.
Al fin vidi vna, che si chiuse, e strinse
Sop' Arno per fermarsi; e non le valse:
Che forza altrui il suo bel pensier vinse,
Era'l trionfo, doue l'onde false
Percoton Baia; ch' al tepido verno
Giunse à man destra, e'n terra ferma false.
Indi fra monte Barbaro, & Auerno
L'anticissimo albergo di Sibilla
Passando se n'andar dritto à Linterno.
In così angusta, e solitaria villa
Era'l grand'huom, che d'Africa s'appella:
Perche prima col ferro al vino aprilla.
Qui del hostile honor l'alta nouella
Non scemato con gli occhi à tutti piacque;
E la più casta era iui la più bella:
Ne'l trionfo d'altrui seguire spiacque
A' lui, che, se credenza non è vana,
Sol per trionfi, e per imperij nacque.
Così giugnemmo à la città soprana
Nel tempio pria, che dedicò Sulpitia |
Per spegner de la mente fiamma infana:
Passammo al tempio poi di Pudicitia;
Ch' accende in cor gentil honeste voglie,
Non di gente plebea, ma di patritia.
Iui spiegò le gloriose spoglie
La bella vincitrice: iui depose
Le sue vittoriose, e sacre foglie.
E'l giouene Thofcan; che non ascosse
Le belle piaghe, che'l ser non sospetto;
Del commune nemico, in guardia pose
Con parecchi altri; e fumini'l nome dettò
D'alcun di lor, come mia scorta feppe;
C'hauean fatto ad Amor chiaro difdetto:
Fra quali vidi Hippolito, e Gioseppe.

IL FINE DEL TRIONFO
DI CASTITA'.

DEL TRIONFO DELLA MORTE.

CAPITOLO PRIMO.



VESTA leggiadra, e gloriosa donna;
Ch'è hoggi nudo spirito, e poca terra,
E sù già di valor alta colonna;
Tornaù con honot da la sua guerra
Allegra, hauendo vinto il gran nemico,
Che con suo'inganni tutto'l mondo at-

terra,
Non con altr'arme, che co'l corp pudico,
E col bel viso, e co' pensieri schiusi
Col parlar faggio, e d'honestate amico.
Era miracol nouo à veder quiui
Rotte l'arme d'Amor, arco, e fagette;
E quai morti da lui, quai prefi viuì.
La bella donna, e le compagne elette
Tornando da la nobile vittoria
In vn bel drappelletto iuan ristrette.
Poche eran; peche rara è vera gloria:
Ma ciascuna per se pareo ben degna
Di poema chiarissimo, e d'istoria,

Era la lor vittoriosa insegna
In campo verde vn candido Armellino,
Ch'oro fino, e topati al collo tegna.
Non human veramente, ma diuino
Lor'andar era, e lor sante parole:
Beato è ben, chi nasce à tal destino.
Stelle chiare pareano, e'n mezzo vn Sole;
Che tutte ornaua, e non togliea lor viffa;
Di riso incoronate, e di viole:
E come gentil cor honore acquista;
Così venia quella brigata allegra;
Quand'io vidi vn'insegna oscura, e trista:
Et vna donna inuolta in vèsta negra
Con vn furo; qual'io non so se mai
Al tempo d'e' giganti fossi à Flegra.
Si mosse, e disse: O' tu donna; che vai
Di giouentute, e di bellezze altera,
E di tua vita il termine non sai,
I son colei; che si inportuna, e fera

nn j Chiamò

Chiamata son da voi, e sorda, e cieca;
Gente: a cui si fa notte innanzi sera.
L'ho condott'al fin la gente Greca,
E la Troiana, à l'ultimo i Romani
Con la mia spada, la qual punge, e secca;
E popoli altri barbareschi, e strani;
E giungendo, quand' altri non m'aspetta,
Ho interrotti mille pensier vani.
Hor à voi, quando l'viuer più diletta,
Drizzo'l mio corso, innanzi, che fortuna
Nel vostro dolce qualche amaro metta.
In costor non hai tu ragione alcuna,
Et in me poca, solo in questa spoglia;
Rispose quella, che fu nel mondo vna.
Altri so che n'harà più di me doglia;
La cui salute dal mio viuer, pende:
A' me sia gratia, che di qui mi scioglia.
Qual è, chi'n cosa noua gli occhi intende;
E vede, ond'al principio non s'accorse;
Si c'hor si marauiglia, hor si riprende.
Tal si fè quella sera: e poi che n'forse
Fù stata vn poco, ben le riconosco,
Disse; se so quando'l mio dente le morse.
Poi col ciglio men torbido, e men fosco
Disse: Tu, che la bella schiera guidi,
Pur non sentisti mai mio duro tofco.
Se del consiglio mio punto tu fidi;
Che sforzar posso; egli è pur il miglior.
Fuggir vecchiezza; e suoi molti fastidi.
I son disposta farti vn tal' honore,
Qual'altrui far non soglio; e che tu passi
Senza paura, e senz'alcun dolore.
Come piace al Signor; che'n cielo stassi,
Et indi regge, e tempra l'vniuerso,
Farai di me quel, che de gli altri stassi.
Cosi rispose; & ecco da trauerso
Piena di morti tutta la campagna:
Che comprender no'l può prosa, ne verso.
Da India, dal Catal, Marocco, e Spagna
Il mezzo hauea già pieno, e le pendici
Per molti tempi quella turba magna.
Lui eran quei, che fut detti felici,
Pontifici, regnanti, e'imperatori:
Nor sono ignudi, miseri, e mendici.
V'fon hor le ricchezze? v'fon gli honori,
E le gemme, e gli scettri, e le corone,
Le mitre con purpurei colori?
Miser, chi speme in cosa mortal pone:
(Ma chi non vi la pone!) e s'ei si troua
A' la fine ingannato, è ben ragione.
O' ciechi, il tanto affaticar che gioua?
Tutti tornare à la gran madre antica;
E'l nome vostro à pena si ritroua.
Pur de le mille, vn'vile fatica;
Che non sien tutte vanità palefi:
Ch'intende i vostri studi, s'me'l dica.
Che vale à foggioar tanti paesi,
E tributarie far le genti strane
Con gli animi al suo danno sempre accessi
Dopò l'imprese perigliose, e vane;
E col sangue acquistar terra, e thesoro;
Via più dolce si troua l'acqua, e'l pane,
E'l vetro, e'l legno, che le gemme, e'l oro,
Ma per non seguir più sì lungo tema;
Tempo è, ch'io torni al mio primo lauoro.
I dico, che giun'era l'hora estrema
Di quella breue vita gloriosa,
E'l dubbio passo, di che'l mondo trema.

Er'à vederla vn'altra valorosa
Schiera di donne non dal corpo sciolta,
Per sapere, s'esser può morte pietosa.
Quella bella compagnia er'ui accolta
Pur à veder, e contemplar' il fine,
Che far conuensi, e non più d'vna volta.
Tutte sue amiche, e tutte eran vicine:
Alhor di quella bionda testa fuelse
Morte con la sua mano vn'aureo crine.
Così del mondo il più bel fiore scelse;
Non già per odio, ma per dimostrarli
Più chiaramente ne le cose, e celse.
Quanti lamenti lagrimosi sparsi
Fur'ui, essendo quei begli occhi asciutti,
Perch'io lunga stagione cantai, & arsi.
E fra tanti sospiri, e tanti latti
Tacita, e lieta sola si sedea
Del suo bel viuer già cogliendo i frutti.
Vattene in pace ò vera mortal Dea,
Diceano: e tal fu ben; ma non le valse
Contra la morte in sua ragion sì rea.
Che sia de l'altre, se quest' arse, & alse
In poche notti, e si cangiò più volte;
O' humane speranze cieche, e false.
Se la terra bagnar lagrime molte
Per la pietà di quell'alma gentile;
Chi'l vide, il fatto'l pensa, che l'ascolte.
L'hora prim'era, e'l dì sesto d'Aprile;
Che già mi strinse; & hor, lassò, mi sciollse:
Come fortuna va cangiando stile.
Nessun di seruirsi giamai si dolse,
Ne di morte, quant'io di libertate,
E de la vita ch'altri non mi tolse.
Debito al mondo, e debito à l'etate
Cacciar me innanzi; ch'era giunto in prima;
Ne à lui torre ancor sua dignitate.
Hor qual fusse'l dolor, qui non si stima:
Ch'à pena oso penfarne; non ch'io sia
Ardito di parlarne in verso, ò'n rima.
Virtù morta è, bellezza, e cortesia;
Le belle donne intorno al casto letto
Triste diceano; Homai di noi che sia;
Chi vedrà mai in donna atto perfetto?
Chi vdirà'l parlar di saper pieno,
E'l canto pien d'angelico diletto?
Lo spirito per partir di quel bel seno
Con tutte sue virtù in se romito
Fatt'hauea in quella parte il ciel sereno.
Nessun de gli auersari fu sì ardito;
Ch'apparisse giamai con vista oscura,
Fin che morte il suo assalto hebbe fornito.
Poi che deposto il pianto, e la paura
Pur al bel viso era ciascuna intenta,
E per desperation fatta sicura;
Non come fiamma, che per forza è spenta,
Ma che per se medesima si consume,
Se n'andò in pace l'anima contenta,
A' guisa d'vn soauo e chiaro lume,
Cui nutrimento à poco à poco manca;
Tenendo al fin' il suo vñato costume.
Pallida nõ, ma più che neue bianca,
Che senza vento in vn bel colle s'io cchi;
Parca posar, come persona stanca.
Quasi vn dolce dormir ne suoi begli occhi,
Sendo lo spirito già da lei diuiso,
Era quel, che morir chiaman gli scioocchi
Morte bella parca nel suo bel viso.

Di Messer Fran. Petrarch.

191

DEL TRIONFO DEL LA MORTE,

CAPITOLO III.

LA notte, che seguì l'horribil caso,
Che spense l'sol, anzi l'ripose in cielo;
Ond' io son qui, com'huom cieco rimaso
Spargea per l'aere il dolce estiuo gelo,
Che con la bianca amica di Titone
Suol de sogni confusi torre il velo;
Quando donna sembante à la stagione
Di gemme orientali incoronata
Molle ver me da mille altre corone;
E quella man già tanto desfiata
A' me parlando, e sospirando porse;
Ond' eterna dolcezza al cor m'è nata:
Riconosci colei, che prima torse
I passi tuoi dal publico viaggio,
Come l'cor giouenil di lei s'accorse.
Così pensosa in atto humile, e faggio
S' assise; e seder femmi in vna riu,
La qual' ombraua vn bel lauro, & vn faggio.
Come non conosco io l'alma mia Diua?
Risposi in guisa d'huom, che parla, e plora:
Dimmi pur prego, se sei morta, è viu:
Viua son io; e tu sei morto anch'ora;
Disse: ella: e farai sempre; infin che giungà
Per leuarti di terra l' vltim' hora.
Ma l' tempo è breue, e nostra voglia è lunga;
Però t' auisa; e l' tuo dir stringi, e frena,
Anzi che l' giorno già vicin n'aggiunga.
Et io; al fin di quest' altra serena,
Ch'ha nome vitay; e che per proua il sai;
Deh dimmi, se l' morir' è sì gran pena.
Rispose; Mentre al volgo dietro vai;
Et à l' opinion sua cieca, e dura;
Esser felice non può tu giamai.
LA MORTE è fin d'vna prigion oscura
A' gli animi gentili; à gli altri noia
C' hanno posto nel fango ogni lor cura.
Et hora il morir' mio, che si t' annoia,
Ti farebbe allegar; se tu sentissi
La millesima parte di mia gioia.
Così parlaua; e gli occhi haue' al ciel fissi
Diuotamente; poi mise in silenzio
Quelle labra rosate; in fin ch'io dissi.
Silla, Mario, Neron, Gaio, e Mezentio;
Fianchi, stomachi, febbri ardenti fanno
Parer la morte amara più ch' assentio.
Negar, disse, non posso; che l' affanno;
Che va innanzi al morir', non doglia forte;
E più la tema de l' eterno danno.
Ma pur che l' alma in Dio si riconforte;
E l' con che n' se me desmo forse è lassò;
Che altro, ch' vn sospir breue è la morte;
I hauea già vicin l' vltimo passo,
La carne inferna, e l' anima ancor prouta;
Quand' vdi dir in vn suon tristo: e basso,
O' misero colui; ch' e giorni conta,
E pargli l' vn mill' anni; e ndarno viu
E seco in terra mai non si raffronta;
E cerca l' mar, e tutte le sue riu;
E sempre vn stile, ouunq' e fosse tenne;
Sol di lei pensa, di lei parla, di scriue.
Allhor in quella parte, onde l' suon venne;
Gli occhi languidi volgo, e veggio quella;
Ch' ambo noi, ne sospinse, e te ritenne.

Riconobbla al volto, e à la fauella;
Che spesso ha già l' mio cor racconsolato;
Hor graue, e saggia, allhor honesta, e bella.
E quand' io fui nel mio più bello stato,
Nea' età mia più verde, à te più cara;
Ch' à dir' & à pensar' à molti ha dato.
Mi fu la vita poco men, che amata.
A' rispetto di quella mansueta
E dolce morte, ch' à mortali è rara.
Che n' tutto quel mio passo er' io più lieta,
Che qual d' essilio al dolce albergo riede;
Senon che stringea sol di te pietà.
Deh Madonna, dissi; io; per quella fede,
Che vi fu credo al tempo manifesta,
Hor più nel volto, di chi tutto vede,
Creouui Amor pensier mai ne la testa,
D' hauer pietà del mio lungo martire,
Non lasciando vost' alta impresa honesta;
Ch' e vostri dolci sdegni, e le dolci ire,
Le dolci paci ne' begli occhi scritte
Tenner molti anni in dubbio il mio desir.
A' pena hebb'io queste parole ditte;
Ch' i vidi lampeggiar quel dolce riso;
Ch' vn sol fu già di mie virtù afflitte:
Poi disse sospirando; Mai diuiso
Date non fu l' mio cor, ne giamai fia;
Ma tempra la tua fiamma col mio viso;
Perche à saluar te, e me, null' altra via
Era à la nostra giouenetta fama;
Ne per forza è però madre men pià.
Quante volte dissi; io; Questi non amai;
Anzi arde; onde conuien, ch' à ciò proueggias
E mal può proueder, chi teme, e brama.
Quel di for mirare quel dentro non veggia;
Questo fu quel; che ti riuolsse, e strinse
Spesso; come caual fren, che vaneggia.
Più di mille fiate ira dipinse
Il volto mio; ch' Amor ardeua il core;
Ma voglia in me ragion giamai non vinse.
Poi se vinto ti vidi dal dolore;
Drizzai n' te gli occhi allhor soauemente,
Saluando la tua vita, e l' nostro honore;
E se fu passion troppo possente;
E la fronte, e la voce à salutar ti
Mossi, hor temerosa, & hor dolente.
Questi far teco mie n'gegni, e mie arti;
Hor benigne accoglienze, & hora sdegni;
Tu l' sai; che n' hai cantato in molte parti.
Ch' i vidi gli occhi tuoi talhor si pregni
Di lagrime; ch' io dissi; Questi è corio
A morte, non l' aitando; i veggio i segni.
Allhor prouidi d' honesto soccorio:
Talhor ti vidi tal' sproni al fianco;
Ch' i dissi; Qui conuien più duro morio.
Così caldo, vermiglio, freddo, e bianco;
Hor tristo, hor lieto insu qui t'ho condutto
Saluo; ond' io mi tallegio; benche fianco.
Et io, Madonna assai fora gran frutto
Questo d' ogni mia sè, pur ch' io l' credessi;
Dissi tremando, e non col viso asciutto.
Di poca fede; hor io, se noi sapessi,
Se non fosse ben ven'perche l' direi;
Rispose; e n' vista parue s' accendessi.
S' al mondo tu piacesti à gli occhi miei;
Questo mi taccio; pur quel dolce nodo
Mi piacque assai; che n' torno al cor hauci.
E piacemi l' bel nome (se l' ver' odo)
Che lunge, e presso col tuo dir m' acquidai;

Ne mai'n tuo amor richiesi altro, che m'odo.

Quel mancò solo: e mentre in atti tristi

Volei mostrarmi quel, ch'io vedea sempre:

Il tuo cor chiuso à tutto'l mondo apristi.

Quinci è'l mio gelo; ond' anchor ti distempre:

Che concordia era tal de l'altre cose;

Qual giunge Amor, pur c'honefate il tempore.

Fur quasi equali in noi fiamme amorose,

Almen poi ch'io m'audi del tuo foco:

Ma l'vn l'appalesò, l'altro l'asfocò.

Tu eri di mercè chiamar già roco;

Quand'io tacea: perche vergogna, e tema

Fàcean molto desir parer sì poco.

NON è minor il duol, perche' altri'l preme;

Ne maggior per andar sì lamentando:

Per sition non cresce il ver, ne scema.

Ma non si ruppe almen ogni vel, quando

Sola i tuoi detti te presente accolli

Dir più non oia il nostro Amor, cantando?

Teco era'l cor, à me gli occhi raccolli:

Di ciò, come d'iniqua parte duolti;

Se'l meglio, c'l più ti diedi, c'l men ti tolsi.

Ne pensi, che perche ti fosser tolti

Ben mille volte; e più di mille, e mille

Renduti, e con pietate à te fur volti.

E state foran lor luci tranquille

Sempre ver te; senon c'hebbe temenza

De le periculse tue fauille.

Più ti vò disper, per non lasciarti senza

Vna conclusion; ch'è te sia grata

Forse d'vdir in sù questa partenza.

In tutte l'altre cose assai beata,

In vna sola à me stessa dispiacqui;

Che'n troppo humil terren mi trouai nata,

Duolmi anchor veramente, ch'io non nacqui,

Almen più presso al tuo fiorito nido:

Ma affai fù bel paese, on'd io ti piacqui.

Che potea'l cor, del qual sol io mi fido,

Volger s'altrove, à te essendo ignota;

Ond'io fora men chiara, e di men grido.

Questò nò, rispos'io; perche la rota

Terza del ciel m'alzaa à tanto amore,

Ounque fosse, stabile, & immota.

Hor che si sia, dissi'ellai n'hebbi honore,

Ch'anchor mi segue: ma per tuo diletto

Tu non t'accorgi del fuggir de l'hore.

Vedi l'aurora de l'aurato letto

Rimenar à mortali il giorno, e'l sole

Già for de l'Oceano infu al petto.

Questa vien per partirci; onde mi dole:

S'è dir hai altro; studia d'esser breue,

E col tempo dispensa le parole.

Quant'io soffersi mai, foaue, e leue,

Disi, m'ha fatto il parlar dolce, e pio;

Ma'l viuer senza voi m'è duro, e greue.

Però saper vorrei Madonna, s'io

Son per tardi seguirui, ò se per tempo:

Ella già mossa disse; Al creder mio,

Tu stara' in terra senza me gran tempo,

IL FINE DEL TRIONFO
DELLA MORTE.

DEL TRIONFO DELLA FAMA.

CAPITOLO I.



A POI che morte trionfò nel

volto,

Che di me stesso trionfar solea.

E fù del nostro mondo il suo sol

tolto:

Partissi quella dispietata, e rea,

Pallida in vista, horribile, e su-

perba,

Che'l lume di beltate spento hauea:

Quando mirando intorno sù per l'erba,

Vidi da l'altra parte giunger quella;

Che trahe l'huom del sepolcro, e'n vita il serba.

Qual in su'l giorno l'amorosa stella

Suol venir d'oriente innanzi al Sole,

Che s'accompagna volentier con ella;

Cotal venia: & io di quali schole

Verrà'l maestro, che descruua à pieno

Quel, ch'io vò dir in semplici parole!

Era d'intorno il ciel tanto sereno;

Che per tutto'l desio, ch'ardea nel core,

L'occhio mio non potea non venir meno.

Scopito il sole fronti era'l valore

De l'honorata gente: dou'io scorsi

Molti di quei, che legar vidi Amore.

Da man destra oue gli occhi prima porsi,

La bella donna hauea Come Scipio;

Ma qual più presso, à gran penne accorsi

L'vn di virtute, e non d'amor m'ancipio;

L'altro d'entrambi: e poi mi fù mostrata

Dopo sì glorioso, e bel principio

Gente di ferro, e di valor armata;

Si come in Campidoglio al tempo antico

Tall'ora per via Sacra, ò per via Lata.

Venian tutti in quell'ordine, ch'io dico:

E leggiati à ciafcuno intorno al ciglio

Il nome al mondo più di gloria amico.

Perà inrento al nobile bisbiglio,

Al volto, à gli atti: di que' primi due

L'vn seguua il nipote, e l'altro il figlio;

Che sol senz'alcun par al mondo fue:

E quei, che volser à nemici armati

Chiuder il passo con le membra sue.

Duo padri da tre figli accompagnati;

L'vn giua innanzi; e duo ne venian dopo:

E l'vltim'era'l primo tra laudati.

Poi fiammeggiua à guisa d'un pitopo

Colui, che col consiglio, e con la mano

A tutta Italia giunse al maggior vopo:

Di Claudio dico: che notturne, e piano,

Come'l Metauro vide, à purgar venne

Di ria semenza il buon campo Romano.

Egli bebbe occhi al veder, al volar penne;

Et vn gran vecchio il secondaua appresso;

Che con arte Annibale à bada tenne.

Vn'al-

Vn' altro Fabio, e duo Caton con esso;
 Duo Paoli, duo Bruti, e duo Marcelli;
 Vn Regol, ch' amò Roma, e non se stesso;
 Vn Curio, & vn Fabricio, affai più belli
 Con la lor powerà, che Mida, ò Crasso
 Con l' oro, ond' à virtù furon ribelli.
 Cincinato, e Serran, che solo vn passo
 Senza costor non Vanno; e'l gran Camillo
 Di viuer prima, che di ben far lasso:
 Perch' à sì alto grado il ciel fortillo;
 Che sua chiara virtute il ricondusse,
 Ond' altrui cieca rabbia dipartillo.
 Poi quel Torquato; che 'l figliuol percusse,
 E viuer orbo per amor soffersse
 De là militia, perch' òbba non fusse.
 L' vn Decio, e l' altro, che col petto aperse
 Le schiere de nemici, ò fiero voto;
 Che'l padre, e'l figlio ad vnà morte offerse.
 Curio con lor venia non mèn deuoto,
 Che di se, e de l' arme empìe lo spèco
 In mezz' l' foro horribilmente voto;
 Mummio, Leuino, Attilio; & era seco
 Tito Flaminio; che con forza vinse,
 Ma affai più con pietate il popol Greco.
 Eraui quel, che'l Re di Siria cinse
 D' vn magnanimo cerchio, e con la fronte;
 E con la lingua à suo voler lo strinse;
 E quel, ch' armato sol difese il monte,
 Onde poi fu sospinto; e quel, che solo
 Contra tutta Thoscana tenne il ponte;
 E quel, ch' in mezzo del nemico stuolo
 Mosse la mano indarno, e poscia l' arse,
 Si seco irato, che non senti'l duolo;
 E chi'n mai prima vincitor apparse
 Contra Carthaginiense chi lor nauì
 Fra Sicilia; e Sardigna ruppe, e sparfe.
 Appio conobbi à gli occhi suoi, che graui
 Furon sempre, e molesti à l' humil plebe:
 Poi vidi vn grande con atti soauì;
 E senon che'l suo lume à l' estremo hebbe;
 Fors' era'l primo; e certo fù fra noi,
 Quel Bacco, Alcide, Epaminonda à Thebe:
 Ma'l peggio è viuer troppo; vidi poi
 Quel, che de l' esser suo dritto, e leggero
 Hebbe'l nome; e fù'l fior de gli anni suoi;
 E quanto in arme fù crudo, e feuto,
 Tanto quel, che'l seguìua, era benigno;
 Non fo, se miglior duce, ò canaliero.
 Poi venia quel, che'l liuido maligno
 Tumor di sangtie bene oprando oppresse;
 Voluminò nobil d' alta laude digno.
 Cossò, Filon, Rutilio, e da le spese
 Luci in disparte tre soli ir vedea,
 E membra rotte, e smagliate arme, e fesse,
 Lucio Dentato, e Marco Sergio, e Scaus;
 Quei tre folgori, e tre scogli di guerra:
 Ma l' vn rìo successor di fama leua:
 Mario poi; che Giugurta, e i Cimbri atterrò,
 E'l Tedesco furo, e Fulvio Flacco,
 Ch' à gl' ingrati troncar à bel studio errò;
 E'l più nobile Fulvio; e sol vn Gracco
 Di quel gran nido; e Cardo inquieto,
 Che fe'l popol Roman più volte stracco;
 E quel, che parue altrui beato, e lieto;
 Non dico farsche non chiaro si vede
 Vn chiufo corin suo alto secreto;
 Metello dico; e suo padre, e suo rede;
 Che già di Macedonia, e di Numidi

E di Creta, e di Spagna addusser predè.
 Pofcia Vespasian col figlio vidi,
 Il buono, è'l bello; non già'l bello, e'l tiò;
 E'l buon Nerua Traian, principi fidi:
 Helio Hadriano; e'l suo Antonin Pio;
 Bella successione infino à Marco;
 C' hebber' almeno il natural desio.
 Mentre che vagho oltra con gli occhi varco;
 Vidi'l gran fondator, e i regi cinque;
 L' altr' era in terra di mal peso carico:
 Come adiuene à chi virtù relinque.

DEL TRIONFO DEL
 LA FAMA,
 CAPITOLO II.

Pien d' infinita, e nobil merauglia
 Presi à mirar il buon popol di Marte;
 Ch' al mondo non fù mai simil famiglia.
 Giugnea la vista con l' antiche carte,
 Oue son gli alti nomi, e i sommi pregi
 E sentia nel mio dir mancar gran parte.
 Ma desuiarmi i peregrini egredi,
 Annibal primo, e quel cantato in versi
 Achille, che di fama hebbe gran pregi:
 I duo chiari Troiani; e i duo gran Persi
 Filippo, e'l figlio, che da Pella à gl' Indi
 Correndo vinse pacifi diuersi.
 Vidi l' altr' Alessandro non lunge in di
 Non già correr cessò; e hebbe'l altro intoppo.
 Quanto del vero honor fortuna scindi.
 I tre Theban, ch' io dissi, in vn bel groppo:
 Ne l' altro, Aiace, Diomede, e Vlisse,
 Che desù del mondo veder troppo.
 Nestor, che tanto seppe, e tanto visse
 Agamennon, e Menclao; che'n spose
 Poco felici al mondo fer gran risse.
 Leonida; ch' à suoi lieto propose
 Vn duro prandio, vna terribil cena;
 E'n poca piazza fè mirabil cose.
 Alcibiade, che sì spesso Athena;
 Come fu suo piacer, volse e rinolse
 Con dolce linguare con fronte serena.
 Milciade; che'l gran gio go à Grecia tolse:
 E'l buon figliuol, che con pietà perfetta
 Legò se viuò, e'l padre morto sciolse.
 Temistocle, e Theseo con questa setta;
 Aristide; che fù vn Greco Fabricio:
 A' tutti fù crudelmente interdetta
 La patria sepoltora; e l' altrui vitio
 Illustra lor; che nulla meglio scopre
 Contrari duo, ch' vn picciol interfitio.
 Focion va con questi tre di sopra;
 Che di sua terra fù scacciato, e morto;
 Molto contrario il guidardon da l' opre.
 Com' io mi volsi il buon Pirro hebbi scorto;
 E'l buon Re Masinissa; e gli era auiso,
 D' esser senza i Roman, riceuer torto.
 Con lui mirando quinci, e quindi fiso,
 Hieron Siracusen conobbi, e'l crudo
 Amilcare da lor molto diuiso.
 Vidi, qual vici già del foco ignudo
 Il Re di Lidia, manifestò csempio,
 Che poco val contra fortuna scudo.
 Vidi Siface pari à simil scempio:
 Brenno; sotto cui cadde gente molta;

E poi cadd' ei sotto 'l famoso tempio .

In habito diuersa, in popoli folta
Fù quella schiera: e mentre gli occhi alti ergo,
Vidi vna parte tutta in se raccolta:
E quel, che volse à Dio far grande albergo
Per habitar fra gli huomini, era 'l primo;
Ma, chi fè l' opra, gli venia da tergo:
A' lui fu destinato: onde da imo
Perdusse al sommo l' edificio santo
Non tal dentro architetto, com'io fimo.

Poi quel, ch' à Dio familiar fu tanto
In grazia à parlar seco à faccia à faccia;
Che nessun' altro se ne può dar vanto,
E quel, che come vn' animal s' allaccia,
Con la lingua possente legò il Sole
Per giugner de nemici suoi la traccia.
O' fidanza gentil, chi dio ben cole,
Quanto Dio hà creato, hauer foggetto,
E' l' ciel tener con semplici parole.

Poi vidi 'l padre nostro, à cui fu detto
Ch' vscisse di sua terra, e gisse al loco,
Ch' à l' humana salute era già eletto:
Seco 'l figlio, e 'l nipote, à cui fu 'l gioco
Fatto de le due spose; e 'l saggio e casto
Giosèf dal padre lontanarsi vn poco.

Poi stendendo la vista, quant' io basto,
Rimirando, oue l' occhio oltra non varca;
Vidi 'l giusto Ezechia, e Sanfon guasto:
Di quà da lui, chi fece la grand' arca;
Et quel, che cominciò poi la gran torre,
Che fu sì di peccato, e d' error carica,

Poi quel buon Giuda, à cui nessun può torte
Le sue leggi paternè, inuitro, e franco;
Com' huom, che per giustitia à morte corre.
Già età il mio desir presso che stanco;
Quando mi fece vna leggiadra vista
Più vago di veder ch'io ne foss'anco.

Io vidi alquatre donne ad vna lista;
Antiope, & Oritia armata; e bella;
Hippolita del figlio affitta, e trista,
Et Menalippe, e ciascuna sì snella,
Che vincerle fu gloria al grande Alcide;
Che l' vna hebbe, e Teseo l' altra forella.

La vedoua, che si fecura vide
Morto 'l figliuolo; e tal vendetta seo,
Cb' vccise Ciro, & hor sua fama vccide.

Però vedendo ancora il suo fin reo
Par che di nouo à sua gran colpa moia;
Tanto quel di del suo nome perdeo.

Poi vidi quella, che mal vide Troia;
E fra quest' vna vergine Latina,
Ch' in Italia à Troian fè tanta noia.
Poi vidi la magnanima Reina;
Che vna treccia riuolta, e l' altra sparfa
Corse à la Babilonica ruina.

Poi vidi Cleopatra; e ciascun' arsa
D' indegno fuoco: e vidi in quella tresca
Zenobia del suo honor assai più scarfa.
Bell' era, e ne l' età fiorita e fresca:

Quanto in più giouentute, e'n più bellezza,
Tanto par c' honessà sua laude accresca:

Nel cor femineo fu tanta fermezza:
Che col bel viso, e con l' armata coma
Fece temer, chi per natura sprezza:
I parlo de l' imperio alto di Roma,
Che con arme assalto; bench' à l' estremo
Fosse al nostro trionfo ricca soma.

Fra i nomi, che'n dir breue ascondo, e premo,

Non sia Giudir la vedouetta ardita;
Che fè 'l folle amator del capo scemo.
Ma Nino, ond' ogn' historia humana è ordita,
Doue lass' iote 'l suo gran successore,
Che superbia condusse à bestial vira?
Belo doue riman, fonte d' errore
Non per sua colpa dou' è Zoroastro,
Che fu d' l' arte magica inuettore?
E chi de nostri Duci, che'n duro astro
Passar l' Eufrate, fece 'l mal gouerno,
A' l' Italiche doglie fiero impiafro?
Ou' è 'l gran Mitridate, quell' eterno
Nemico de Roman, che sì ramingo
Fuggì dinanzi à lor la state, e' l verno?
Molte gran cose in picciol fascio stringo,
Ou' è 'l Re Artu, e tre Cesari Augusti,
Vn d' Africa, vn di Spagna, vn Loteringo?
Cingan costui i suoi dedici robusti:
Poi venia solo il buon duce Goffridi;
Che fè l' impresa santa, e i passi giusti.
Questo; di ch'io mi fdeugno, e'ndarno grido;

Fece in Hierusalem de le sue mani
Il mal guardato, e già negletto nido.
Ite superbi ò miseri christiani
Consumando l' vn l' altro: non vi caglia:
Che 'l sepolcro di Christo è in man di cani.
Raro, ò nessun, ch' in alta fama saglia,
Vidi dopò costui (s' io non m'inganno)
O' per arte di pace, ò di battaglia.
Pur com' huomini eletti vltimi vanno;
Vidi verso la fine il Saraceno
Che fece à nostri assai vergogna, e danno.

Quel di Luria seguina il Saladino:
Poi 'l duca di Lancastro, che pur dianzi
Er' al regno de Franchi aspro vicino.
Miro com' huom che volentier s' auanzia
S' alcuno vi vedessi, qual egli era
Altroue à gli occhi miei veduto innanzi:
E vidi duo, che si partìr hierferà
Di questa nostra etate, e del paese:
Costor chiudean quell' honorata schiera:
Il buon Re Sicilian; ch' in altro intese,
E lunge vide, e fù verament' Argò;
Da l' altra parte il mio gran Colonnese,
Magnanimo, gentil, costante, e largo.

DEL TRIONFO DELLA FAMA.

CAPITOLO III.

Io non sàpea da ral vista leuarme;
Quand' io vdi; Pon mente à l' altro lato;
Ch' s' acquista ben pregio altro, che d' arme.
Volsimi da man manca, e vidi Plato;
Che'n quella schiera andò più presso al segno
Al qual aggiunge, à chi dal cielo è dato.
Aristotele poi pien d' alto ingegno:
Pithagora, che primo humilmente
Filosofia chiamò per nome degno:
Socrate, e Xenofonte; e quell' ardente
Vecchio; à cui fur le muse tanto amiche;
Ch' Argò, e Micena, e Troia se ne sentie:
Questo cantò gli error, e le fatiche
Del figliuol di Laerte, e de la Diua;
Primo pittor de le memorie antiche.
A' man à man con lui cantando giua
Il Mantoan, che di par seco giostra;

Ervno al cui passar l'herba fioriva.

Quest' è quel Marco Tullio, in cui si mostra
Chiaro, quant'ha eloquentia, e fiutta, e fioriz;
Questi son gli occhi de la lingua nostra.

Dopo venia Demosthene, che fuori
E di speranza homai del primo loco,
Non ben contento de secondi honori:

Vn gran folgor pareva tutto di foco:
Eschine il dicai, che l' potè sentire,
Quando presso al suo tuon parue già roco.

Io non posso per ordine ridire,
Questo, ò quel doue mi vedessi, ò quando;
E qual innanzi andar, e qual seguire;

Che cose innumerabili pensando,
E mirando la turba tale, e tanta,
L'occhio il pensier m' andaua desuiando.

Vidi Solon, di cui fu l' vtil pianta;
Che s' è mal culta, mal frutto produce;
Con gli altri sei, di cui Grecia si vanta.

Qui vid'io nostra gentè hauer pèr duce
Varrone, il terzo gran lume Romano,
Che quante l' miro più, tanto più luce:

Crispo Salustio, e seco à mano è mano
Vno, che gli hebbe inuidia, e vide l' torto;
Cio è l' gran Tito Livio Padoano.

Mentr'io miraua, subiro hebbi scorto
Quel Plinio Veronese suo vicino,
A' scriuer molto, à morir poco accorto.

Poi vidi l' gran Platonico Plotino;
Che credendosi in otio viuere saluo,
Preuento fu dal suo fiero destino.

Il qual seco venia dal matern' aluo,
E però providentia iui non valse:
Poi Crasso, Antonio, Hortensio, Galba, e Caluo

Con pollion; che n' tal superbia false,
Che contra quel d' Arpino armar le lingue;
E i duo cercando fame indegne, e false.

Tucidide vid'io; che ben distingue
I tempi, e i luoghi, e loro opre leggiadre;
E di che sangue qual campo s'impingue.

Herodoto di Greca historia padre
Vidise dipinto il nobil geometra
Di triangoli, tondi, e forme quadre;

E quel, che nuer di noi diuenne petra,
Porfirio; che d' acuti fillogifini
Empiè la dialettica pharetra,

Facendo contra l' vero arme i fosifini;
E quel di Coe, che fè via miglior l'opra,
Se ben intesi fosser gli aforisni.

Apollo, & Esculapio gli son sopra
Chiusi, ch' à pena il viso gli comprende;
Si par, che i nomi il tempo limi, e copra.

Vn di Pergamo il segue; e da lui pende
L' arte guasta fra noi, all'hor non vile,
Ma breue, e oscura; e ila dichiara, e stende.

Vidi Anassarco intrepido, e virile;
E Xenocrate più saldo, ch' vn fallo;
Che nulla forza il volse ad atto vile.

Vidi Archimede star col viso basso;
E Democrito andar tutto pensoso
Per suo voler di lume, e d' oro casso.

vid' Hippià il vecchierel, che già fu oso
Dir, l'fo tutto, e poi di nulla certo,
Ma d' ogni cosa Archelao dubbioso.

Vidi in suoi detti Heraclito coperto;
E Diogene Cinico in suoi fatti
Affai più, che non vuol vèrgogna, aperto:

E quel, che lieto i suoi campi disfatt
Vide, e deserti, d' altra merce carco,
Credendo hauerne inuidiosi patti.

Iu' era il curioso Diocarco,
Et in suoi magisteri affai dispart
Quintiliano, e Seneca, e Plutarco.

Vidui alquant; e han turbati i mari
Con venti aduersi, & intelletti vaghi;
Non per sapi, ma per contender chiari.

Vitar, come leonise come draghi,
Con le code auinchiarfi: hor che è questo;
Ch' ogn vn del suo saper par che s' appaghi

Carneade vidi in suoi studi sì desto;
Che parland' egli, il vero, e l' falso à pena
Si discerna; così nel dir fu presto.

La lunga vita, e la sua larga vena
D'ingegno pose in accordar le parti;
Che l' furor letterato à guerra mena:

Ne l' poteo far: che come crebber l'arti:
Crebbe l' inuidia; e col sapere insieme
Ne cuori enfiati i suoi veneni sparti.

Contra l' buon Sire, che l' humana speme
Alzò ponendo l' anima immortale,
S' armò Epicuro; onde sua fame geme;

Ardito à dir, ch' ella non fosse tale;
Così al lume fù famoso, e lippo
Con la brigata al suo maestro eguale.

Di Metro doro parlo, e d' Aristippo;
Poi con gran subbio, e con mirabil fuso
Vidi tela sottil tesser Crisippo.

De gli Stoici l' padre alzato in fuso;
Per far chiare suo dir, vidi Zenone
Mostrar la palma aperta, e l' pugno chiuso:

E per fermar sua bella intentione,
La sua tela gentil tesser Cleante;
Che tira al ver la vaga opinione.

Qui lascio, e più di lor non dico auante.

IL FINE DEL TRIONFO
DELLA FAMA.

TRIONFO

TRIONFO DEL TEMPO.



El' aureo albergo con l'aurora in-
nanzi
Si ratto v'sciua 'l Sol cinto diraggi;
Che detto hareffi, e si corcò pur
dianzi.
Alzato vn poco, come fanno i
faggi,
Guardòs' intorno; & à se stesso
disse;

Che pensi homai conuen, che più cura haggi.

Ecco, s' vn'huom famoso in terra visse,
E di sua fama per morir non efce;
Che sarà de la legge, che 'l ciel fisse?

E se fama mortal morendo cresce,
Che spenger si doueua in breue; veggio
Nostra eccellentia al fine; onde m' increse.

Che più s' aspetta, o che pote esser peggio?

Che più nel ciel ho io, che n' terra vn' huomo;
A' cui esser egual per gratia chaggio?

Quattro caui con quanto studio como,
Pasco ne l' Oceano, e sprono e sferzo;
E pur la fama d' vn mortal non domo.

Ingiuria da corrucio, e non da scherzo,
Auenir questo à me; s' io foss' in cielo
Non dirò primo, ma secondo: o terzo.

Hor conuen che s' accenda ogni mio zelo
Sì, ch' al mio volo l' ira adoppi i vanni:
Ch' io porto inuidia à gli huomini, e no' l' celo.

De quali veggio alcun dopo mill' anni,
Emille, e mille più chiari, che n' vita;
Et io m' auanzo di perpetui affanni.

Tal son, qual era, anzi che stabilita
Fosse la terra; di e notte rotando
Per la strada rotonda, ch' è infinita.

Poi che questo hebbe detto, disdegnando
Riprese il corso più veloce assai,
Che falcon d' alto à sua preda volando.

Più dico: ne penser poria giamai
Seguir suo volo; non che lingua, o stile;
Tal, che con gran paura il rimitai.

Allhor tenn' io il vincer nostro à vile
Per la mirabil sua velocitate
Via più, ch' innanzi nol tenea gentile.

E parueni mirabil vanitate
Fermar in cose il cor, che' l' tempo preme;
Che mentre più le stringi, son passate:

Però chi di suo stato cura, o teme;
Proueggia ben, mentr' è l' arbitrio intero,
Fondar in loco stabile sua speme.

Che quant' io vidi' l' tempo andar leggero
Dopo la guida sua, che mai non posai;
Ino' l' dirò, perche poter no' l' spero.

I vidi' l' ghiaccio, e lì presso la rosa;
Quasi in vn punto il gran freddo, e' l' gran caldo:
Che pur v' dendo par mirabil cosa.

Ma chi ben mira col giudicio saldo,
Vedrà esser così: che no' l' vidi' io;
Di che contra me stesso hor mi riscaldo.

Segui già le speranze, e' l' van desio:
Hor' ho dinanzi à gli occhi vn chiaro specchio;
Ou' io veggio me stesso, e' l' fallir mio:

E quanto posso; al fine m' apparecchio

Pensando l' breue viuer mio; nel quale
Sta mane era vn fanciullo, e hor son vecchio.

CHE PIÙ d' vn giorno è la vita mortale
Nubilo, breue, freddo, e pien di noia;
Che può bella parer, ma nulla vale!

Qu' l' humana speranza, e qu' la gioia:
Qu' i miseri mortali alzan la testa;
E nessun sa, quanto si viuia, o moia.

Veggio la fuga del mio viuer presta,
Anzi di tutte: e nel fuggir del Sole
La ruina del mondo manifesta.

Hor vi riconfortate in vostre fole
Gioueni; e misurate il tempo large:
Che piaga antiue dura assai men dolo.

Forse ch' ndarno mie parole spargo:
Ma io v' annuntio, che voi sete offesi
Di vn graue, e mortifero letargo.

Che volan l' hore, i giorni, e gli anni, e i mesi;
E n'feme con breuissimo interuallo
Tutti hauemo à cercar altri paesi.

Non fate contra l' vero al core vn callo,
Come sete v'sianzi volgete gli occhi,
Mentr' emendar potete il vostro fallo.

Non aspettate, che la morte fco occhi;
Come fa la più parte: che per certo
Infinita è la schiera de gli scioocchi.

Poi ch' i hebbi veduto; e veggio aperto
Il volar, e' l' fuggir del gran pianeta;
Ond' i ho danni, e' nganni assai sofferto;

Vidi vna gente andar sen queta queta,
Senza temer di tempo, o di sua rabbia;
Che gli hauea in guardia historico, o poeta.

Di lor par più, che d' altri, inuidia s' habbia:
Che per se stessi son leuati à volo
V'scendo for de la commune gabbia.

Contra costor colui, che splende solo,
S' apparechiava con maggiore sforzo;
Enprendeva vn più spedito volo.

A suoi costier raddopiar' era l' orzo;
E la Reina, di ch' io sopra dissi,
Volea d' alcune de suoi già far diuorzo.

Vdì dir, non so à chi; ma l' detto scrissi
In questi humani, à dir proprio, ligustri;
Di cieca obliuione oscuri abissi;

Volgerà l' Sol non pur anni, ma lustri,
E secoli vittor d' ogni cerebro:
E vedrà il vaneggiar di questi illustri.

Quanti fur chiari tra Peneo, & Hebro;
Che son venuti, e' verranno tosto meno?
Quant' insu' l' Xanto, e quant' in val di Tebro?

Vn dubbio verno, vn' instabil sereno
E vostra fama; e poca nebbia il rompe,
E' l' gran tempo à gran nomi è gran veneno.

Passan vostri trionfi, e vostre pompe:
Passan le Signorie; passano i regni:
Ogni cosa mortal tempo interrompe.

E ritolta à men buon, non dà à più degni:
E non pur quel di fuori il tempo solue;
Ma le vostre eloquentie, e i vostri ingegni.

Così fuggendo il mondo seco volue;
Ne mai si posa, ne s' arresta, o torna,
Ein che v' ha ricondotti in poca polue.

Hor perche humana gloria ha tante corna;
Non è gran merauiglia, s' à fiacciarle,
Alquanto oltra l' vñanza si foggiora.
Ma cheunque si pensi il vulgo, ò parie;
Se'l viuer nostro non fosse sì breue,
Tosto vedresti in polue ritornarle.
Vdito questo (perche al ver si deue
Non contrastar, ma dar perfetta fede)
Vidi, ogni nostra gloria al sol di neue,
E vidi'l tempo rimaner tal prede
D'e vostri nomi; ch' i gli hebbe per nulla;
Benche la gente ciò non fa, ne crede.
Cieca, che sempre al vento si trastulla,
E pur di false opinion si pasce;

Lo dando più'l morir vecchio, che'n culla.
Quanti felici son già morti in fasce;
Quanti miseri in vltima vecchiezza?
Alcun dice; Beato è, chi non nasce.
Ma per la turba à grandi errori auezza
Dopò la lunga età sia'l nome chiaro;
Che è questo però, che si s' apprezza?
Tanto vince, e ritoglie il tempo auaro:
Chiamasi fama; & è morir secondo;
Ne più, che contra'l primo, è alcun riparo.
Così'l tempo trionfa i nomi, e'l mondo.

IL FINE DEL TRIONFO
DEL TEMPO.

TRIONFO DELLA DIVINITA.



DA POI che sotto'l ciel cosa non
vidi
Stabile, e ferma; tutto sbigottito
Mi volsi: e dissi; Guarda: in che ti
fidi?
Risposi; Nel signor; che mai fallito
Non ha promessa; à chi si fida in lui:
Ma veggio ben, che'l mondo m' ha
schernito;

E sento, quel ch'io sono, e quel, ch' i fui;
E veggio andar, anzi volar il tempo;
E doler mi vorrei, ne so di cui.

Che la colpa è pur mia; che più per tempo
Doue aprir gli occhi, e non tardar al fine:
Ch' à dir'il vero, ho mai troppo m' attempo.

MA TARDE non fur mai gratie diuine:
In quelle spero, che m' ne ancor faranno
Alte operationi, e pellegrine.

Così detto, e risposto; Hor se non stanno
Queste cose, che'l ciel volge, e gouerna;
Dopò molto voltar, che fine haranno?

Questo pensaua; e mentre più s' interna
La mente mia; veder mi parue vn mondo
Nouo, in etate immobile, & eterna;

El Sole, e tutto'l ciel disfare à tondo
Con le sue stelle; ancor la terra, e'l mare;
E risarne vn più bello, e più giocondo.

Qual merauiglia hebbo io, quando restare
Vidi in vn piè colui, che mai non stette,
Ma discorrendo suol tutto cangiare?

Ele tre parti sue vidi ristrette
Ad vna sola, e quell'vna esser ferma;
Sì che come solea, più non s' affrette?

E quasi in terra d' herba ignuda, & erma
Ne fia, ne fu, ne mai v' era anzi, ò dietro;
Ch' amara vita fanno, varia, e'nferma.

Passa'l pensiero, sì come sole in vetro;
Anzi più assai; però che nulla il tene:
O' qual gratia mi fia, se mai l' impetro,

Ch' i veggia lui presente il sommo bene,
Non alcun mal; che solo il tempo mesce,
E con lui si diparte, e con lui vene.

Non haur'albergo il Sol in Tauro, ò'n Pefce;
Per lo cui variar nostro lauoro

Hor nasce, hor more, & hor scema, & hor cresce.

Beat'i spirti; che nel sommo choro
Si troueranno, ò trouano in tal grado,
Che sia in memoria eterna il nome loro.

O' felice colui; che troua il guado
Di questo alpestro, e rapido torrente;
C' ha nome vita; ch' à molti è sì à grado.

Misera la volgare, e cieca gente;
Che pon qui sue speranze in cose tali;
Che'l tempo le ne porta sì repente.

O' veramente fordi, ignudi, e frali;
Pouer'i d' argomento, e di consiglio;
Egri del tutto e miseri mortali.

Quel, che'l mondo gouerna, pur col ciglio;
E conturba, & acqueta gli element;
Al cui saper non pur io m' appiglio,

Ma gli angeli ne son lieti, e contenti
Di veder de le mille parti l' vna;
Et in ciò stanno desiosi, e'nienti.

O' mente vaga al fin sempre digiuna
A' che tanti pensieri vn hora sgombra
Quel, che'n molti anni à pena si raguna.

Quel, che l' anima nostra preme, e' ngombra,
Dianzi, ad esso, hier, di man, mattino, e sera;
Tutti in vn punto passeràn, com' ombra.

Non haurà loco fu, sarà, ne era;
Ma è solo, in presente, & hora, & hoggi,
E sola eternità raccolta, e'niera.

Quanti spianati dietro, e innanzi poggia
Ch' occupauan la villa; e non fia in cui
Nostro sperar, e rimembrar s' appoggia;

Laqual varietà fa spesso altrui
Vaneggiar sì, che'l viuer pare vn gioco,
Pensando pur, che farò io, che fui.

Non farà più diuiso à poco à poco,
Ma tutto infeme; e non più state, ò verno,
Ma morto'l tempo, e variato il loco:

E non hauranno in man gli anni'l gouerno.
De le fame mortali; anzi chi fia
Chiaro vna volta, sia chiaro in eterno.

O' felici quell' anime; che'n via
Sono, ò faranno di venir al fine,
Di ch'io ragiono; qualunque si fia:

E tra l' altre leggiadre, e pellegrine,

Beatissima lei, che morte ançise
Affai di quà dal natural confine.

Paranno allhor l' angeliche diuise,
E l'honeste parole, e i pensier casti,
Che nel corgiouenil natura mise.

Tanti volti, che'l tempo, e morte han guasti,
Torneranno al lor più fiorito stato;
E vedrassi, oue Amor tu me legasti:

Ond' io à dito ne farò mostrato;
Ecco, chi pianse sempre, e nel suo pianto
Sopra' l'riso d' ogni altro fù beato:

E quella, di cu' ancor piangendo canto,
Maurà gran merauiglia di se stessa
Vedendosi fra tutte dar' il vanto,
Quando ciò sia, no' l'fos' fassel propti' effa:

Tanta creden Za, à più fidi compagni,
Di sì alto secreto, ha chi s' apprezza?

Credo, che s' auicini: e de guadagni
Veri, e de falsi si farà ragione:
Che tutte sieno allhor opre di ragni.

Vedrassi, quanto in van cura si pone;
E quanto indarno s' affatica, e fuda:
Come sono ingannate le persone.

Nessun secreto sia, chi apra, o chiuda:
Fia ogni coscienza ò chiara, ò fosca
D' inanzi à tutto'l mondo aperta, e nuda:

E sia, chi ragion giudichi, e conosca:
Poi vedrem prender ciascun suo viaggio,
Come siera cacciata si rimbosca;
E vederassi in quel poco paragio,
Che vi fa ir superbi, oro, e terreno
Essere stato danno, e non vantaggio:

En disparte color, che sotto 'l freno
Di modesta fortuna, hebbero in vso
Senz' altra pompa di goderli in seno.

Questi cinque trionfi in terra giunfo
Hauem veduti, & à la fine il festo,
Dio permentente, vederem là suso;

El tempo disfar tutto, e così presto;
E morte in sua ragion cotanto avara;
Morti faranno insieme, e quella, e questo:

E quei, che fama meritaron chiara,
Che'l tempo sponse; e i bei visi leggiadri,
Che' mpallidit fe'l tempo, e morte amara,

L' obliuion, gli aspetti oscuri, & adri,
Più che mai bei tornando, lasceranno
A' morte impetuosa i giorni ladri.

Ne l' età più fiorita, e verde haraanno
Con immortale bellezza eterna fama.
Ma innanzi à tutti, ch' à risar si vanno,

E' quella, che piangendo il mondo chiama
Con la mia lingua, e con la stanca penna:
Ma'l ciel pur di vederla intera brama.

A' riu vn fiume, che nasce in Gebenna,
Amor mi diè per lei sì lunga guerra;
Che la memoria anchora il core accenna.

Felice sasso, che'l bel viso ferra:
Che poi c' haurà ripreso il suo bel velo;
Se fù beato, chi la vide in terra;

Hor che sia dunque à riuederla in cielo?

IL FINE DEL TRION-
FO DELLA DI-
VINITÀ.

CAPITOLO DI M. F. P.



E L corpien d' amarissima dolcezza
Risouanau' anchor gli vltimi accenti
Del ragionar; ch' ei sol brama, & apprezza:

E volea dir' ò di miei tristi, e lenti;
E più cose altre; quand' io vidi allegra

Girfene lei fra belle alme lucenti.

Hauca già il Sol la benda humida, e negra
Tolta dal duro volto de la terra,

Riposo de la gente mortal egra;

Il sonno, e quella, ch' anchor apre, e ferra

Il mio cor lassò, à pena eran partiti;

Ch' io vidi incominciar vn' altra guerra.

O' Polimnia hor prego, che m'aiti:

E tu Memoria il mio stile accompagni;

Che prende à ricercar diuersi liti;

Huomini, e fatti gloriosi, e magni

Per le parti di mezzo, e per l' estreme;

Oue sera, e mattina il sol si bagni.

Io vidi molta nobil gente insieme

Sotto la n'egna d' vna gran reina;

Che ciascun ama, riuersisce, e teme.

Ella à veder pareo cosa diuina:

E da man destra hauca quel gran Romano;

Chè fè in Germania, e'n Francia tal ruina.

Augusto, e Druso seco à mano à mano;

E i duo folgori veri di battaglia,

Il maggiore, e'l minor Scipio Africano.

E Papirio Curior, che tutto smaglia.

Curio, Fabritio, e'l vn', e'l altro Cato,

E'l gran Pompeo, che mal vide Tessaglia;

E Valerio Coruino, e quel Torquato,
Chè per troppa pietate vccise il figlio;
E'l primo Bruto gli sedea d' adito;

Po' il buon villan, che se'l fiume vermiglio
Del fero sangue: e'l vecchio, ch' Anniballe
Frendò con tarditate, e con consiglio.

Claudio Neron, che'l capo d' Afruballe
Presentò al fratello aspro, e feroce,
Sì, che di duolli fè voltar le spalle.

Mutio, che la sua destra errante coce.

Oratio sol contra Thoscana tutta:

Chè ne foco, ne ferro à vertù noce.

E chi con sospirtione indegna lutta,

Valerio di piacer al popol vago,

Sì, che s' inchina; sua casa è disfutta.

E quel, ch' e Latin vince sopra'l lago

Regillo: e quel, che prima Africa assalta:

E i duo primi, che'n mar vinser Carthago:

Dico Appio audace, e Carulo, che finalta

Il pelago di sangue: e quel Duillo,

Chè d' hauer vinta allhor sempre s' effalta.

Vidi'l vittorioso, e gran Camillo

Sgombrar l' oro e menar la spada à cerco:

E riportarne il perduto vessillo.

Mentre con gli occhi quinci, e quindi cerco,

Vidiui Cossio con le spoglie hostili:

E'l Dittator Emilio Mamerco:

E parecchi altri di natura humili:

Rutilio con Volumnio, e Gracco, e Filo.

Fatti per vertù d' arme alti, e gentili.

Così vid'io fra'l nobil sangue d' Illo
 Mistò co'l Roman sangue chiaro, e bello;
 Cui non basta ne mio ne altro stilo.
 Vidi duo Paoli, e'l buon Marco Marcello,
 Che'n furia di Pò, presso à Casteggio
 Vecise con sua mano il gran ribello.
 E volgendomi in dietro ancora veggio
 I primi quattro buon, c' hebbero in Roma
 Primo, secondo, terzo, e quarto seggio.
 E Cincinnato con la incolta chioma,
 E'l gran Rutillan col chiaro sdegno:
 E Metello orbo con sua nobil soma.
 Regulo Attilio sì di laude degno,
 E vincendo, e morendo: & Appio Cicco,
 Che Pirro fè di veder Roma indegno:
 Et vn altro Appio spron del popol seco.
 Duo Fuluij, e Manlio Volco; quel Flaminio,
 Che vinse, e liberò'l paese Greco.
 Iui sia gli altri tinto era Virginio
 Del sangue di sua figlia; onde à que' dieci
 Tiranni tolto fu l'empio dominio.
 E larghi di lor sangue eran tre Decij;
 E i duo gran Scipion, che Spagna oppressè;
 E Manio, che sostenne ambo lor veci:
 E come à suoi ciasun par che s' appressè;
 L' Asiatico era iui; e quel perfetto,
 Ch' ottimo solo il buon Senato elesse.
 E Lelio à suoi Corneli era ristretto;
 Non così quel Metello; alqual arisse
 Tanto fortuna, che felice è detto.
 Parcan viuendo lor menti diuise,
 Morendo ricongiunte; seco il padre
 Era; e'l suo seme, che fottura il mise.
 Vespasian poi, à le spalle quadre
 Il riconobbi; à guisa d' huom, che monta
 Con Tito suo de l'opre alte, e leggiadre.
 Domitian non v'era, ond'ira, & onta
 Hanea; ma la famiglia, che per varco
 D' adozione al grande imperio monta.
 Traiano, & Hadriano, Antonio, e Marco;
 Che facea d' adottar ancora il meglio,
 Al fin Theodosio di ben far non parco.
 Questo fu di virtù l'vltimo spoglio,
 In quel ordine dico; e dopo lui
 Cominciò il mondo forte à farsi veglio.
 Poco in disparte accorto ancor mi fui
 D' alquanti; in cui regnò virtù non poca;
 Ma ricoperta fù de l'ombra altrui.
 Iui era quel, ch' è fondamenti le ca
 D' Alba lunga in quel monte pellegrino:
 Et Atti, e Numitor, e Silui, e Proca.
 E Capì'l vecchio, e'l nouo re Latino,
 Agrippa, e i duo ch'eterno nome dènao
 Al Teuero, & al bel colle Auentino.
 Non m' accorgea, ma fummi fatto vn cenno,
 E quasi in vn mirar dubbio notturno
 Vidi quei, c' hebber men forza, e più senno.
 Primi Italici Regi; Iui Saturno,
 Fico, Eanno, Giano, e poi non lunge
 Pensosi vidi andar Camilla, e Turno.
 E perche gloria in ogni parte aggiunge,
 Vidi oltra vn riuo il gran Cathagineses;
 La cui memoria ancor Italia punge.
 L' vn occhio hauea lasciato in mio paese
 Stagnando al freddo tempo il fiume Tosco.
 Sì, ch' egli era à vederlo strano anefe
 Sopra vn grande Elefante vn duce losco.

Guardagli intorno; e vidi'l Re Filippo
 Similmente da l' vn lato fosco.
 Vidi'l Lacedemonio iui Xantippo,
 Ch' à gente ingrata fece il bel sermiglio,
 E d' vn medesimo nido vscì Glippo.
 Vidi color, ch' andarò al regno itigio,
 Hercole, Enea, Theseo, & Vlisse,
 Per lassàr qui di fama tal vestigio.
 Hettor col Padre, quel che troppo visse;
 Dardano, e Tros, & heroi altri vidi
 Chiari per se, ma più per chi ne scrisse.
 Diomede, Achille, e i grandi Attridi;
 Duo Aiaci, e Tideo, e Polinice
 Nemici prima, amici poi si fidi;
 E la brigata ardita, & infelice,
 Che cadde à Thebe; e quell' altra, ch' à Troia
 Fece affai credo, ma di più si dice.
 Penthesilea, ch' à Greci fè gran noia;
 Hippolita, & Oritia; che regnato
 Là presso al mar, dou' entra la Dannoia.
 E vidi Ciro più di sangue auro;
 Che Crallo d' oro; e l' vn' e l' altro n' hebbe
 Tanto, ch' al fine à ciasun parue amaro.
 Filopemene; à cui nulla farebbe
 Noua arte in guerra; e chi di fede abonda
 Re Massinissa; in cui sempre ella trebbe.
 Leonide, e'l Theban Epaminonda,
 Milcia de, e Temisto cle, ch' e Persi
 Cacciadi Grecia vinti in terra, e'n onda.
 Vidi David cantar celesti versi,
 E Giuda Macabeo, e Giofue;
 A; cui'l Sol, e la Luna immobil ferri.
 Aleffandro, ch' al mondo briga dè;
 Hor l' Oceano tentaua, e potea farlo;
 Morrevi s' interpose, ond' e nol fè.
 Poi à la fin Amu Re fidi, e Carlo.

CANZONE DEL
DETTO.

Q uel, ch' è nostra natura in se più degno
 Di què dal ben, per cui l' humana essenza
 Da gli animali in parte si distingue,
 Cio è l' intellettiua conoscenza;
 Mi pare vn bello, vn valoroso sdegno,
 Quando gran fiamma di malitia estingue,
 Che già non mille adamantine lingue
 Con le voci d' acciar sonanti, e forti
 Poriano assai lodar quel, di ch' io parlo:
 Ne io vengo à inalzarlo
 Ma à dime alquanto à gl' intelletti accorti
 Dico, che mille morti
 Son picciol pregio à tal gioia, e sì noua;
 Sì pochi hoggi sen troua;
 Ch' i credena ben, che fosse mōto il seme:
 Et c' si staua in se raccolto insieme.
 Tutto pensoso vn spirito gentile
 Pieno del sdegno, che io giua cercando;
 Si staua ascolto sì celamente,
 Ch' i dicea fra me stesso; ohime quando
 Haurà mai fin quest' aspro tempo, e vite?
 Son di virtù sì le fauille spente!
 Vedea l' oppresso, e miserabil gente
 Giunta à l' estremo, e non vedea il foccorso
 Quindi, b' quindi apparir da qualche parte.
 Così Saturno, e Marte
 Chiuso hauea'l passo, ond' era tardo il corso;

Ch' à lo spietato morfo
Del tyrannico dente empio, e feroce,
Ch' affai più punge, e cozza,
Che morte, o d'altro tuo, potesse il freno,
E reducesse il bel tempo sereno.

Libertà dolce, e desiato bene,
Mal conosciuto à chi talhor no'l perde;
Quanto gradata al buon mondo esser dei;
Da te la vita vien fiorita, e verde,
Per te stato gioioso mi mantene,
Ch' ir mi fa somigliante à gli altri Dei;
Senza te lungamente non vorrei
Ricchezze, honor, e ciò c' huom più desia;
Ma reco ogni tugurio acqueta l'alma.
Ahi grave, e crudel salma,
Che n' hauci stanchi per sì lunga via,
Come non ginnfi in pria
Che ti leuasse da le nostre spalle;
Sì faticose è'l calle,

Per cui gran fama di virtù s' acquista,
Ch' egli spauenta altrui sol de la vista.

Correggio fù, sì come fogli il nome,
Quel che venne sicuro à l'alta impresa
Per mar, per terra, e per poggi, e per piani.
E là, ond' era più certa, e più contesa
La strada à l'impotente nostre some,
Corse, e foccorse, con affetti humani
Quel magnanimo; e poi con le sue mani
Pietose à buoni, & à nemici inuitte,

Ogni incarco da gli homeri ne tolse,
E soane raccolse
Insieme quelle sparse genti afflitte;
A' le quali interdette
Le paterne lor leggi eran per forza;
Le quali à sforza à sforza
Consente hauea l'infatigabil fame
D' e can, che fan le pecore lor grame.

Sicilia de Tiranni antico nido
Vide trista Agato cle acerbo, e crudo;
E vide i dispietati Dionigi,
E quel, che fece il crudo fabro ignudo
Gittare il primo doloroso studo,
E far ne l'arte sua primi vestigi;
E la bella contrada di Treuigi
Hale piaghe ancor stesche d' Azzalino:

Roma di Gaio, e di Neron si lagna;
E di molti Romagna:
Mantova duolli ancor d'vn passerino;
Ma null' altro destino

Ne giogo fù mai duro, quanto l'nostro
Era: ne carte, e in chiostro
Bastarebbon' al vero in questo loco;
Onde, meglio è tacer, che dirne poco.

Però non Cato quel sì grande amico
Di libertà, che più di lei non visse,
Non quel, che l' Re superbo spinse fore,
Non Fabio Deci, di che ogni huomo scrisse,
(Se reuerenza del bon tempo antico
Non mi vieta parlar quel, c' ho nel core)
Non altri al mondo più verace amore
De la sua patria in alcun tempo accese;
Che non già morte, ma leggiadro ardore
E l'opra è da gradire,
Non meno in chi saluando il suo paese
Se medesimo difese,
Che n' colui, che il suo proprio sangue sparse;
Poi che le vene scarse

Non eran, quando bisognato fosse:
Ne morte dal ben far gli animi smosse.
E perche nulla al sommo valor manchasse
La patria tolta à l'vnghe de tiranni
Liberamente in pace si gouernia,
E ristorando va gli antichi danni,
E riposando le sue parti stanche,
E ringratiando la pietà superna,
Pregando che sua gratia faccia eterna;
E ciò si può sperar ben, s' io non erro;
Però ch' vn alma in quattro cori alberga,
Et vna sola verga
E' in quattro niani, & vn medesimo ferro:
E quanto più, e più ferro
Mia mente ne l'vso immaginare;
Più conosco mi pare

Che per concordia il basso stato auanza,
L'alto mantienfi e quest'è mia speranza.
Lunge da libri nata in mezzo l'arme
Canzon de miglior quattro, ch' io conosco,
Per ogni parte ragionando andrai;
Tu poi ben dir, che l'fai,
Come lor gloria nulla nebbia offosca,
E se va' in terra Thofca,
Ch' appreggia l'opie coraggiose, e belle;
Inui contra di lor vere nouelle.

B E L L A T A .

Noua bellezza in habito gentile
Volse il mio cor' al' amorosa schiera,
Où il mal si sostien, e l'ben si spera.

Gir mi conuiene, & star con altri vuole,
Poi ch' al vago pensiero fù posto vn freno
Di dolci sdegni, & di pietosi sguardi;
E l chiaro nomè, e l son delle parole
Della mia donna, e l bel viso sereno
Son le fauile amor, perche il cor m'ardi.
Io pur spero, quantunque che sia tardi,
Che' auegia ella si mostre acerba, & fiera,
Humilmente vince donna altiera.

GIACOPO DE GARATORDA
IMOLA A. M. F. P.

Onuouella Tarpea in cui s' asconde
Quell' eloquente è lucido Thesoro
Del triumphal poetico alloro.

Ben'era corso per le verdi fronde,
Aprite tanto che delle faconde,
Tue gioie si mostrano à coloro

Ch' aspettano, & anch' io in ciò m' accoro
Più ch' affetato ceruo à le chiare onde.

Et non vogliate ascondere il valore,
Che vi concede Apollo, che scienza
Communicata suol moltiplicare.

Ma l'fido vostro di alta eloquenza
Vogli alquanto il mio certificare
Qual prima fu d' speranza d' amore.

SER DIO TI SALVI DI PIETRO
DA SIENA A. M. F. P.

Il bello occhio d' Apollo del cui sguardo
Serenò & vago lume Giunon sente,
Volendo sua vertù mostrar possente
Contra colei che non apprezza dardo.

Nel ho.

A messer Fran. Petrarch.

201

Nel' hora che più luce 'l suo riguardo
Co i raggi accesi giunse arditamente,
Ma quando vide il viso splendente,
Senza aspettar fuggì come codardo.
Bellezza, & honestà che la colora
Perfettamente; in altra mai non v'istà
Furon cagion del' alto, & nuouo effetto.
Ma qual di queste due unite & misce
Più dotto Phebo, & qual più lei honora
Non so, dunque adempire il mio disetto.

SONETTO.

SE Phebo al primo amor non è bugiardo
O per nuouo piacer non si ripiente
Gia mai non gli efce il bel lauro di mente
Alla cui ombra i mi destruggo & ardo,
Questo solo il puo far veloce, & tardo,
Et lieto & tristo, & timido, & valente,
Ch' al suon del nome suo par che paente
Erfu contra Phytton gia si gagliardo.
Altri per certo nol turbaua all' hora,
Quando nel suo bel viso gli occhi apristè
Et non gli offese il variato aspetto:
Ma se pur chi voi dite discolorà
Sembianza è forse anchora delle viste;
Et so ben che l' mio dir parera sospetto.

Quella ghirlando che la bella frontè
Cigne di color tra perle, & grana
Senuccio mio parue sì cosa humanà,
O d' angeliche forme al mondo gionte?
Vedestù l' atto, & quelle come conte
Che spesso il cor mi morde, & mi risana?
Vedestù quel piacer, che m' allontana
Da ogni vil pensier ch' al cor mi monte?
Vedestù l' suon delle dolce parole?
Mirastù quel andar leggiadro altiero
Dietro à chi ho disuati i pensier miei?
Soffristù l' guardo inuidioso al sole?
Hor sai perch' io ardo, viuo, & spero,
Ma non so dimandar quel ch' io vorrei.

SONETTI DEL DETTO.

A Nima doue seitch' adhora, adhora,
Di pensier in pensier, di mal in peggio
Perseguendoci vaie del tuo feggio
Non sai più ritrouar la parte anchora?
Tu sei pur meco: e non poi esser fora,
Fin che morte non fa quel, che far deggio,
Ma doue seitch' io non ti sento, ò veggio
Star dou' è l' ben, che nostra vita honora?
Leuati sconsolata: che riparo
Al nostro mal nessun non è, nè modo:
E non cercar la via di maggior doglia.
S' Am' t' inoalza, e stringe col suo nodo:
Pensa, che tempo affai più grato, e caro,
Fora in parte contentar tua voglia.

Ingegno v'stato à le question profonde
Cessar non sai dal tuo proprio lauoro:
Ma perche non dei far anzi vn di loro,
Oue senza alcun forse si ti risponde?
Le rime mie son desuiate altronde,
Dietro à colei, per cui mi discoloro,
A' suoi begli occhi, & à le trecce d' oro,

Et al dolce parlar, che mi confonde.
Hor sappi che n' vn punto, dentro al corè
Nasce Amor, e speranza: e mai l' va senza
L' altro non possan nel principio stare.
Se l' desuiato ben per sua presenza
Quetar può l' alma: sì come mi pare,
Vinc Amor solo, e la forella more.

Stato foss' io, quando la vidi prima,
Com' io son dentro, all' hor cieco di fore,
O' fosse stato sì duro l' mio core,
Comè diamante, cui non puote lima;
ouer foss' io hor sì dicente in zima,
Quant' à esprimer bastasse il nuio dolore:
Ch' io la farei d' amica d' amore;
ouer odioso al mondo stima.
O' fosse Amor ver me benigno; e grato,
E' fosse ver, come è giusto, e possente
Giudice à diffinir il nostro piato.
O' morte hauesse le sue orecchie intente
Sì inuerso me, che l' vitimo fiato
Ponesse fin al mio viuer dolente.

In ira à i cieli, al mondo, & à la gente,
A l' abisso, à la terra, à gli animali
Possi venir, cagion di tanti mali,
Empio, maluagio, duro, e sconoscente,
Et à te stesso poi gran fiamma ardente
Veggi dal ciel cader su le tu' ali,
Ch' arda à te l' arco, la corda, e li strali:
E tue menzogne al tutto sieno spente.

Poi che sì spesso el tuo visco m' adeschi:
E con falsi piacer mi legghi, e prendi
E poi di molto amaro il cor mi inueschi.
Con vaghi segni mi ti mostri, e rendi:
Più volte poscia par, che ti rincreschi:
E so ben ch' altri, non che tu m' intendi.

S' forte leggè Amor viuessè quella,
Che mi toglie in amar e legge, e freno:
Pregherei te, che, non amando io menò,
Senza arder mi scaldasse tua facella:

Ma questa falsa, fera come bella,
Si gode, che per lei fendendo peno:
E sua vaghezza inuiesce tal veneno,
Che più fendendo, più son vago d' ella.
Deh dolce signor mio ancor riguarda
Se la tua fiamma le puoi far sentire:
E spegni me, che la sua più non m' arda.
Se per sua colpa mi vedrà morire,
Haueranne pietà, benchè sia tarda,
Pur serà mia vendetta l' suo languire.

Lasso, com' io fui mal approueduto
L' hora, ch' io mi fidai ne gli occhi miei:
Che trattaron con gli occhi di coeste
Il vago inganno, ond' io son sì traduto.
Schiauo son fattore: ciascuno di tributa
Di profondi sospir farò à lei,
Fin che morte pon fine à i giorni rei
O' tu dolce signor mi mendi aiuto.
Sai che tal stratio à te è dishonore;
Sotto lo cui richiamo io son deriso
Da questa dispregiante l' tuo valore.
Signor fa vaga lei del suo bel viso;
Dapoi che fuor di se non sente ardore:
Rinoua in lei l' effempio di Narciso.

Quella, che'l giouenil mio cortuise
Nel primo tempo, ch'io conobbi Amore,
Del su'albergo leggiadro v'iscendo fore
Con gran mio duol d'un bel nodo mi scinse.

Ne poi noua bellezza l'alma strinse:
Ne luce circondò, che fece ardore
Altro, che la memoria del valore:
Che con dolci durezza la sospinse.

Ben volse quei, che con begli occhi aprilla,
Con altri chi'ui riprouar su'ingegno:
Ma noua rete vecchio angel non prende.
E pur fui in dubbio tra Cariddi, e Scilla:
E passai le Sirene in fardo legno:
Com'huom, che par ch'ascolti, e nulla intende.

STRAMAZZO DA PERVIGIA
AL PETRARCA.

LA santa fiamma de la qual son priue
Quasi modèrte e già di poche suona
Messer Francesco gran pregio vi dona,
Che del thesor d'Apollo siate diue.

Hor piaccia, che mia prece si votue
La vostra nobil mente renda prona
Participarmi al fonte d'Helicon,
Che per più breue più de l'altre vine.

Pensando come Pallade Cecropia
A' nessun huom aconde suo vessillo,
Ma oltre al desiar di se fa copia.

E non è alcuno huom-gioio d'aquillo
Che senza alcun confortò a se l'appropia
Si come scriue Seneca a Lucillo.

RISPOSTA DE M. FRAN.
PETRARCA.

SE l'honorata fionde, che prescriue
L'ira del ciel, quando l'gran Gioe tona,
Non m'hauesse di fedita la corona,
Che sole ornar chi poetando scriue;

P'era amico a queste vostre Diue,
L'et'ua vilmente il secolo abbandona:
Ma quella ingiuria già lunge mi sprona
Dal'innentice de le prime oline:

Che non bolle la poluer d'Ethiopia
sotto'l più ardente sol, com'io sfauillo
Perdendo tanto amata cosa propia.

Cercate dunque fonte più tranquillo,
Che'l mio d'ogni licor sostene inopia;
Taluo di quel, che lagrimando stillo.

GERI GIANFIGLIACCI A'
M. F. PETRARCA.

Messer Francesco, chi d'Amor sospira
Per donna, ch'esser pur voglia guerrera
E com' più mercè grida, e più gli è fera,
Celandoli i duo sol, ch'è' più desira.

Quel che più natura, o scienza vi spira,
Che deggia far colui, che n' tal maniera
Trattar si vede; ditez e se da schiera
Partir si dè, ben che non sia senz'ira.

Voi ragionate con Amor fouente;
E nulla sua condition v'è chiusa
Per l'alto ingegno de la vostra mente.

La mia, che sempre mai con lui è v'isa,
E men, ch'al primo il conosce al presente,

Configliate; e ciò sia sua vera scusa.

RISPOSTA.

GERÌ, quando talhor meco s'adire
La mia dolce nemica, ch'è si altera;
Vn conforto m'è dato, ch'i non pera,
Solo per cui uertù l'alma respira;

Ounqu' ella sdegnando gli occhi gira,
Che di luce prinar mia vita spera;
Le mostro i miei pien d'humiltà si uera,
Ch'è forza ogni suo sdegno in dietro tira.

Se ciò non fosse; andrei non altramente
A' veder lei, che'l voltrò di Medusa:
Che facea marmo diuentar la gente.

Così dunque fa tu, ch'i veggo esclusa
Ogni altr'aita: e'l fuggir val niente
Dinanzi a l'ali, che'l signor nostro v'isa.

GIOVANNI DE. DONDI A'
M. F. PETRARCA.

IO non fo ben, s'io vedo quel, ch'io veggio;
S'io tocco quel, ch'io palpo tuttauia:
Se quel, ch'io odo, o da: e sia bugia,
O' verò ciò ch'io parlo, e ciò ch'io leggio.

Si t'auagliato son, ch'i non mi reggio,
Ne trouo loco, ne fo s'io mi fia,
E quanto volgo più la fantasia;
Più m'abbargaglio; me ne correggio.

Vna speranza, vn consiglio, vn iteggio
Tu sol mi sei in sì alto stupore;
In te sta la salute, e'l mio conforto.

Tu hai il saper, il poter, e l'ingegno.
Soccorri à me, sì che tolta da errore
La vaga mia barchetta prenda porto.

RISPOSTA.

IL mal mi preme, e mi spauenta il peggio:
Al qual veggio sì larga, e piana via:
Ch'i son intrato in simil frenesia;
E con duro pensiero teco vaneggio:

Ne so, se guèra, o pace à dio mi chieggo;
Che'l danno è graue, e la vergogna è ria:
Ma perche più languir di noi pur fia
Quel, ch'ordinato è già nel sommo seggio.

Bench'i non fia di quel grande honor degno,
Che tu mi fai; che te ne'nganna Amore;
Che spesso occhio ben fan fa veder torto;

Pur d'alzar l'alma à quel celeste regno
E'l mio consiglio, e di spronare il core:
Perche'l camin è lungo, e'l tempo è corto.

SENVCCIO A' M. F. P.

OLTRA l'vltato modo si regira
Il verde lauro a qui, don'io hor seggio,
E più attenta, e com' più la riuieggio,
Di quì in quì co gli occhi s'io mira.

E parmi homai, ch'vn dolor misto d'ira
L'affluga tanto; che tacer no'l deggio;
Onde da lato suo iui m'auieggio;

Ch'esso mi ditte, che troppo martira.

E'l signor nostro in desir sempre abbona
Di vederui feder ne li suoi scanni,
E'n atto, & in parlar questo distinse.

Me' fondata di lui trouar Colonna

Non potresti in cinqu'altri san Giouanni;
La cui vigilia à scriuer mi sospinse.

R I S P O S T A.

Signor mio caro, ogni pensier mi tira
Deuoto à veder voi, cui sempre veggio:
La mia fortuna (hor che mi può far peggio?
Mi tene à freno, e mi traouole e gira.

Poi quel dolce desio, ch'Amor mi spira,
Menami à morte, ch'ì non me n'auoggio;
E mentre i miei duo lumi indarno chiegio,
Dounqu'io son, di, e notte si sospira.

Carità signore, amor di donna,
Son le catene, oue con molti affanni
Legato son, perch'io stesso mi strinsi.
Vn Lauro verde, vna gentil Colonna,
Quindici l'vna, e l'altro diciott'anni
Portato ho in seno, e giamai non mi scinsi.

GIACOMO. COLONNA A
M. F. PETRARCHA.

Se le parti del corpo mio destruite,
E intornate in atomi, e fauille
Per infinita quantità de' mille
Fussero lingue, & in sermone ridutte.
E se le voci viue, e morte tutte,
Che più che spada d'Hettore, e d'Achille
Tagharon mai, chi risonar vdlle;
Gridassero, come verberate putte;
Quanto lo corpe, e le mie membra foro
Allegre: e quanto l'ist' mia mente lieta,
Vdendo dir, che nel Romano foro
Del nouo degno Fiorentin Poeta
Sopra le, sempre verdeggiau alloro;
Non porian contar, ne porui meta.

R I S P O S T A.

Mai non vedranno le mie luci ascinte
Con le parti de l'animo tranquille
Quelle note, ou' amor par che sfaulle;
E pietà di sua man l'habbia construtte;
Spirto già inuito à le terrene luttie;
C'hor fu dal ciel tanta dolcezza filie;
Ch'à lo stil, onde morte dipartille,
Le desuiate rima hai ricondutte.
Di mie tenere frondi altro lauoro
Credea mostrarti; e qual fero pianeta
Ne nuidid' insieme ò mio nobil thesoro?
Ch'innanzi tempo mi t'asconde, e vicia;
Che col cor veggio, e con la lingua honoro;
E nte dolce sospir l'alma s'acqueta.

DI GVIDO CA
VALCANTI.

DONNA mi prega: perche voglio dire
D'vn' accidente, che souente à fero:
Et è sì altero, ch'è chiamato Amore.
Si chi lo niega possa l' ver sentire:
Et al presente conoscente chero:
Perche non spero c'huom di basso core
A' tal ragione porti conoscenza:
Che senza natural dimostramento
Non ha talento di voler prouare,

Là, doue posare chi lo fa creare:
E qual sia sua virtute, e sua potenza:
L'essenza poi, e ciascun mouimento:
E'l piacimento, che l'fa dir amare;
E se huomo per veder lo può mostrarè.

In quella parte, doue sta memoria,
Prende suo stato, si formato, come
Diasan da iome, d'vna oscuritate:
Laqual da Marte viene, e fa dimora.
Egli è creato: & ha senfatto nome:
D'alma costume, e di cor voluntate;
Vien da veduta forma, che s'intende;
Che prende nel possibil intelletto,
Come in soggetto loco, e dimoranza:
In quella parte mai non ha possanza:
Perche la qualitate non discende.
Risplende in se perpetual effetto:
Non ha diletto, ma consideranza:
Sì, ch'ei non puote largir simiglianza.
Non è vertute: ma da quella viene:
Ch'è perfectione, che si pone tale.
Non rationale, ma che sente dico:
Fuor di salute giudicar mantiene
Che l'intentione per ragione vale.
Discerne male, in cui è vitio amico.
Di sua potentia segue huom spesso morte;
Se forte la verità fosse impedita:
Laqual aira la contraria via:
Non perche opposta natural sia:
Ma quanto che da buon perfetto torte:
Per forte non può dir huom, c'haggia vita,
Che stabilita non ha signoria:
A' simil può valor, quando huom l'oblia.

L'effere quando lo voler è tanto
Fuor di natura, di misura torna:
Poi non s'adorna di riposo mai:
Moue cangiando color, riso in pianto:
E la figura con paura storna:
Poco soggiorna. Ancor di lui vedrai
Ch'in gente di valor lo più si troua.
La noua qualità moue sospiri.
E vuol c'huom miri non fermato loco:
Destandosi ira, la qual manda foco:
Imaginar no l'puote huom che no l'proua.
Ne moua già però, che lui si tiri.
E non si giri per trouarui gioeo,
Ne certamente gran sapere, ne poco.

Di simil tragge complessione il sguardo:
Che fa parere lo piacere certo:
Non può coperto star, quando è forgiunto.
Non già seluagge la beltà son dardo:
Che tal volere per temere esperto
Consegue merto spirito, ch'è punto:
E non si può conoscer per lo viso
Compriso bianco, in tal obietto cade:
E chi ben aude forma non si vede;
Dunque egli è meno: che da lei procede
Fuor di colore d'effere diuiso
Affiso, mezzo oscurate luce rade,
Fuor d'ogni fraude dice degno in fede:
Che solo di costui nasce mercede.
Canzon mia tu poi gir securamente,
Doue ti piace: ch'io t'ho sì adornata:
Ch'assai laudara serà tua ragione
Da le persone, c'hanno intendimento:
Di star con l'altre tu non hai talento.

DI DANTÈ.

COSÌ nel mia parlar voglio esser aspro:
Come ne gli atti questa bella petra,
Laqual ogni hor impetra

Maggior durezza, e più natura cruda:
E veste sua persona d'un diaspro:
Tal, che per lui, e perch'ella s'arrettrà,
Non esce di faretra

Saetta, che giamai la colga ignuda.
Et ella ancide: e non val, c'huom si chiuda,
Ne si dilunghi da i colpi mortali:

Che, come haueffer ali,
Giungonb altrui; e spezzan ciascun'arme:
Perch'io non fo da lei, ne posso airtarme.

Non trouo feudo, ch'ella non mi spezzè
Ne loco, che dal viso suo m'asconda:
Ma, come fior di fronda,

Così de la mia mente tien la cima.
Et tanto del mio mal par che s'apprezzi?
Quanto legno di mar, che non lieua onda.

E'l peso, che m'affonda,
E' tal, che nol potrebbe adequar rimà.
Alti angosciosa, e dispietata lima,

Che sordamente la mia vita scemi:
Perche non ti ritemi

Si di roderme'l cor à forza, à forza:
Com'io di dir altrui, chi ti da forza?

Che più mi trema'l cor, quallhor io penso
Di lei in parte, ou'altri gli occhi induca:
Per tema non traluca

Lo mio pensier di fuor, sì che si scuopra:
Ch'io non fo de la morte: ch'ogni senso
Con li denti d'Amor già mi manduca.

Onde ogni penser brucia
La sua virtù, sì ch'io abbandono l'opra.
Ch'ella m'ha messo in terra: e stammi sopra,
Con quella spada, ond'egli uccise Dido

Amore à cui io grido,
Merced chiamando: e humilmente'l prego:
I quei d'ogni pietà par messo al niego.

Alza la mano adhor adhor, e sfida
La mia debile vista esto peruerso.

Che disteso, e riuerso
ni tien in terra d'ogni guiccio fianco.

Allhor mi surgon nella mente strida:
I sangue, ch'è per le vene disperso,
Correndo fugge verso

I cor, che'l chiamà: ond'io rimango bianco,
E poi mi siede sotto'l lato manco,

si forte, che'l dolor nel cor rimbalza.

Allhor dico io, se egli alza
L'altra volta, morte m'hautà chiuso

Prima che'l colpo sia disceso giuso.

Così vedess'io lei fender per mezzo
Lo cor di quella, che lo mio squatra:

Poi non mi farebbe atra
La morte, ou'io per sue bellezze corro.

Ma tanto da nel Sol, quanto nel rezzo
Questa scherana, micidiaia, e latra.

Ohime perche non latra
Per me, com'io per lei nel caldo borro;

Che tosto diceria, io ti fo corro:
E farei volentier, sì come quegli,

Che ne in biondi capegli,
Ch'amor per consumarmi increspa, e dora.

Metterei mano: epiacereile allhorà.

S'io haueffi le belle trecce prese,
Che fatte son per me scudiscio, e ferza:

Pigliandole anzi terza,
Con esse passerei vespro, e le squille:

E non vi ferei saggio nè cortese:
Anzi farei com'orso, quandò scherza.

E s'Amor me ne sferza:
Vendetta ne farei di più di mille.

Ancor ne gli occhi, ond'escan le fauillè,
Che m'infiammano'l cor, che porto anciso:

Mirerei presso, e siso:
E vengiereimi del fuggir, che face:

E poi le renderei don amor pace.

Canzon mia vane rito à quella donna:
Che m'ha ferito'l core che m'inuola

Quello, ond'io ho più gola:
E dalle per lo cor d'una faetta:

Ch'ello honor s'acquista in far vendetta.

DI M. CINO.

LA dolce vista, e'l bel guardo soauè
De più begli occhi che si vider mai,
Ch'i ho perduto, mi fa parer graue

La vita sì, ch'io vo trahendo guai:

E'n vece di pensier leggiadri, e gai,
C'hauer solea d'Amore,

Porto desij nel core,
Che son nati di morte,

Per la partita, che mi duol sì forte.

Ohime deh perchè Amor al primo passo

Non mi feristi sì, ch'io fussi morto?

Perche non di partisti da me lasso?

Lo spirito angoscioso, ch'io diporto?

Amor al mio dolor non è conforto:

Anzi quanto più guardo

Al sospiras, più ardo:

Trouandomi partuto

Da que begli occhi, ou'io r'ho già veduto,

Io r'ho veduto in que begli occhi Amore,

Tal, che la rimembranza me n'ancide:

E fa sì grande schiera di dolore

Dentro à la mente, che l'anima stride,

Sol, perchè morte mai non la diuide

Da me, com'è diuiso

Da lo gioioso riso,

E d'ogni stato allégro

Il gran contrario, ch'è tra'l bianco e'l negro.

Quando per gentil atto di salute

Ver bella donna leuo gli occhi alquanto:

Si tutta sì desuia la mia ventura,

Che dentro ritener non posso il pianto.

Membrando di Madonna: à cui son tante

Lontan di veder lei,

O' dolenti occhi miei

Non morite di doglia;

Si per nostro voler: pur ch'Amor voglia.

Amor la mia ventura è troppo cruda:

E ciò che n'contra à gli occhi, più m'attrista,

Dunque merced, che la tua man la chiuda;

Da c'ho perduto l'amorosa vista:

E quando vita per morte s'acquista,

Gliè gioioso il morire:

Tu fai done dè gire

Lo spirito mio dapo'

A Messer Fran. Petrarcha.

Non sai quanta pietà s'harà di noi.
Amor per esser micidial pietoso
Tenuto in mio tormento:

Secondo ch'io ho talento,
Dammi di morte gioia:
Sì che lo spirito almen torni à Pistoia.

A M. LEONARDO BECCAMVGGI.



Leonardo mio: Non ui diss'io infino dal principio, che il Papa non farebbe n
quelle tante proferte? Ecco ch'io ho un'arte più, che altri non crede: che è
che indouinare: & così saprei sempre ne i fati loro. troppo ne son gran m.
lunga pruoua, così gli conoscesse meco il popolo Christiano, che fareb'oc m
or stato il mondo, che non è. Horn non più di questo, che nò paia, ch'io mi sia con
ciato: che non sono, anzi me ne fo beffe. Anastagio apportatore di questa, ualor
persona; & mio grande amico, uiene à corre: io uelo raccomandando di quello potere di consigh
æ di fauore. Ho pregato, che cerchi alcuni libri, & io pagarò di qui à cui mi scriuerete, come fec
quegli altri, che pagate à mio fratello: del quale è gran merauiglia, che nò mi scriua, tale che di lu
dubiro: benche la sua uita è tale, che più tosto è da sperare, che da temere. Hareui fatto, scriuere a
one nostro di questo seruigio, ma pur hier sera è tornato di uilla, & non l'ho anchor uedato.
uoi spero molto, meritando nulla. Id dio sia uostra guardia. Di Padoua.

Buon fratello, Francesco Petrarca.

SONETTO SOPRA LE SACRE CENERI DEL PETRARCHA

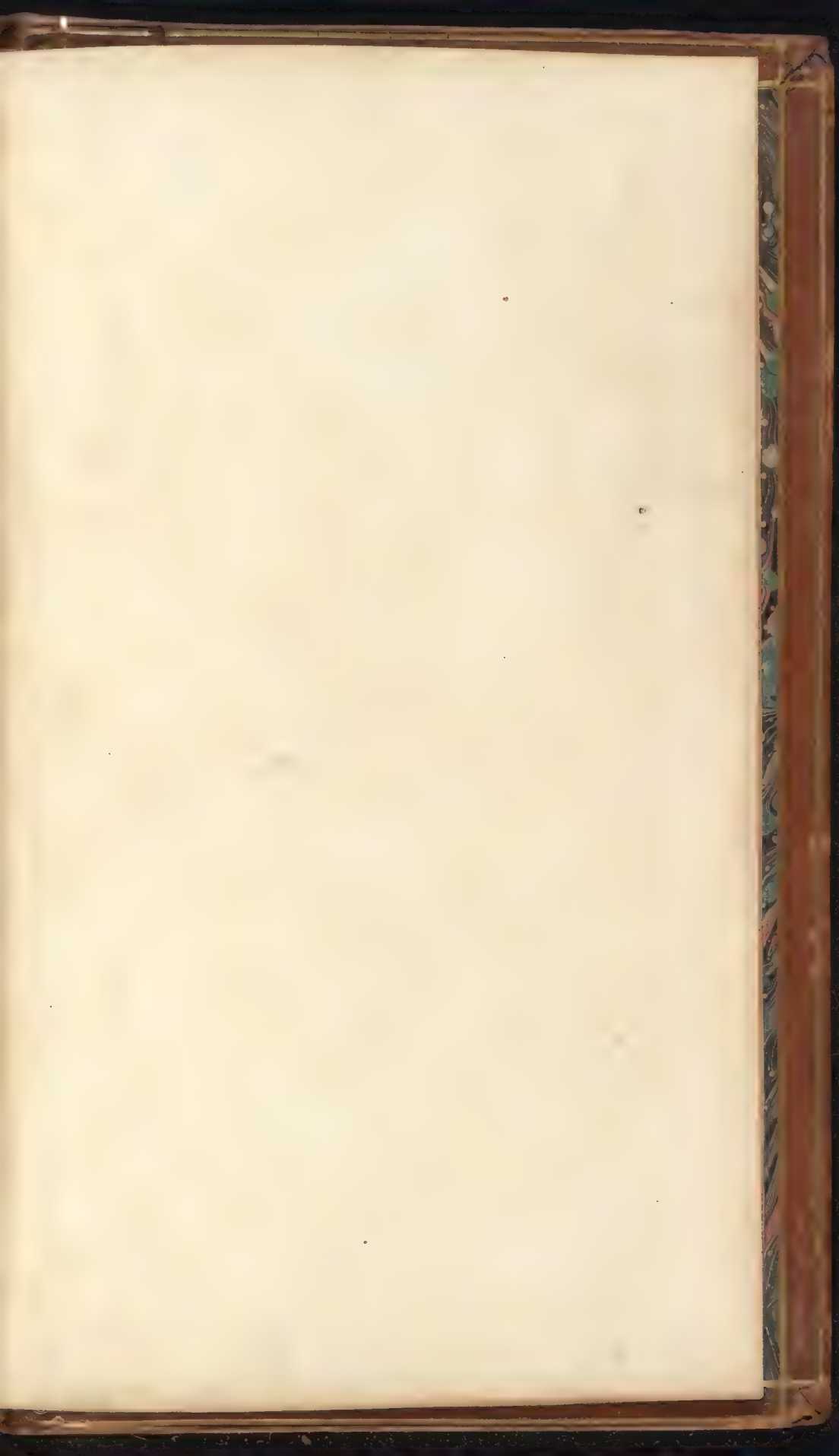
E DI M. LAVRA.

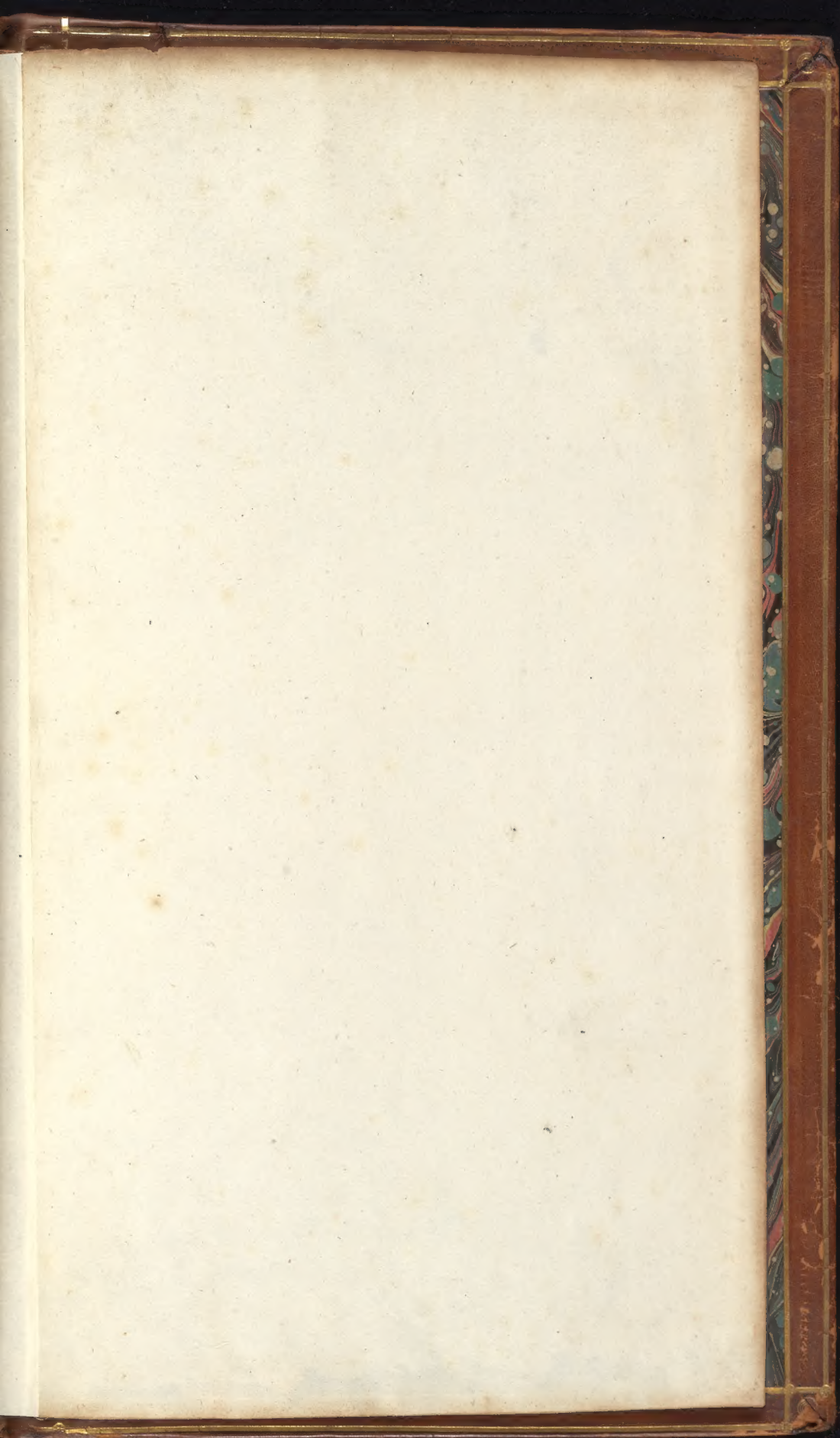


AVRA, ch'vn Sol fu tra le Donne in terra,
Hor tien del cielo il più sublime honore;
Mercè di quella pennail cui valore
Fa, che mai non sarà spenta o sotterà;
Mentre brando al tempo illustre guerra.
Con dolce foco di celeste Amore
Accende e infiamma ogni gelato core,
Le sue reliquie il picciol marmo ferra,
Et le ceneri elette accoglie ancora
Di lui; che seco ne i stellanti feggi
Fra Dante & Bice il terzo ciel congiuse.
Tu, che l'vn miri, i bassi accenti leggi,
A l'hor' inchina: e'l sacro Vaso honora,
Che le sante reliquie insieme aggiunse.


FRANCISCI PETRARCHÆ TOMI
QVARTI ET SVORVM OPE.
RVM FINIS.

BASILEÆ,
PER SEBASTIANVM HENRICPE
TRI, ANNO A' VIRGINEO PARTV
CIO. 10. XXCI. MENSE MARTIO.







The image shows the front cover of an antique book. The cover is bound in dark brown leather, visible at the edges and corners. The central area is decorated with a vibrant, multi-colored marbled paper. The marbling pattern consists of swirling, organic shapes in shades of blue, green, red, yellow, and black, interspersed with numerous small, light-colored circular spots. In the bottom-left corner, there is a small, rectangular white paper label with black text. The text on the label is arranged in three lines: 'SPECIAL 72-B' on the first line, 'FOLD 22718' on the second line, and 'THE GETTY CENTER' followed by 'LIBRARY' on the third line.

SPECIAL 72-B
FOLD 22718

THE GETTY CENTER
LIBRARY

